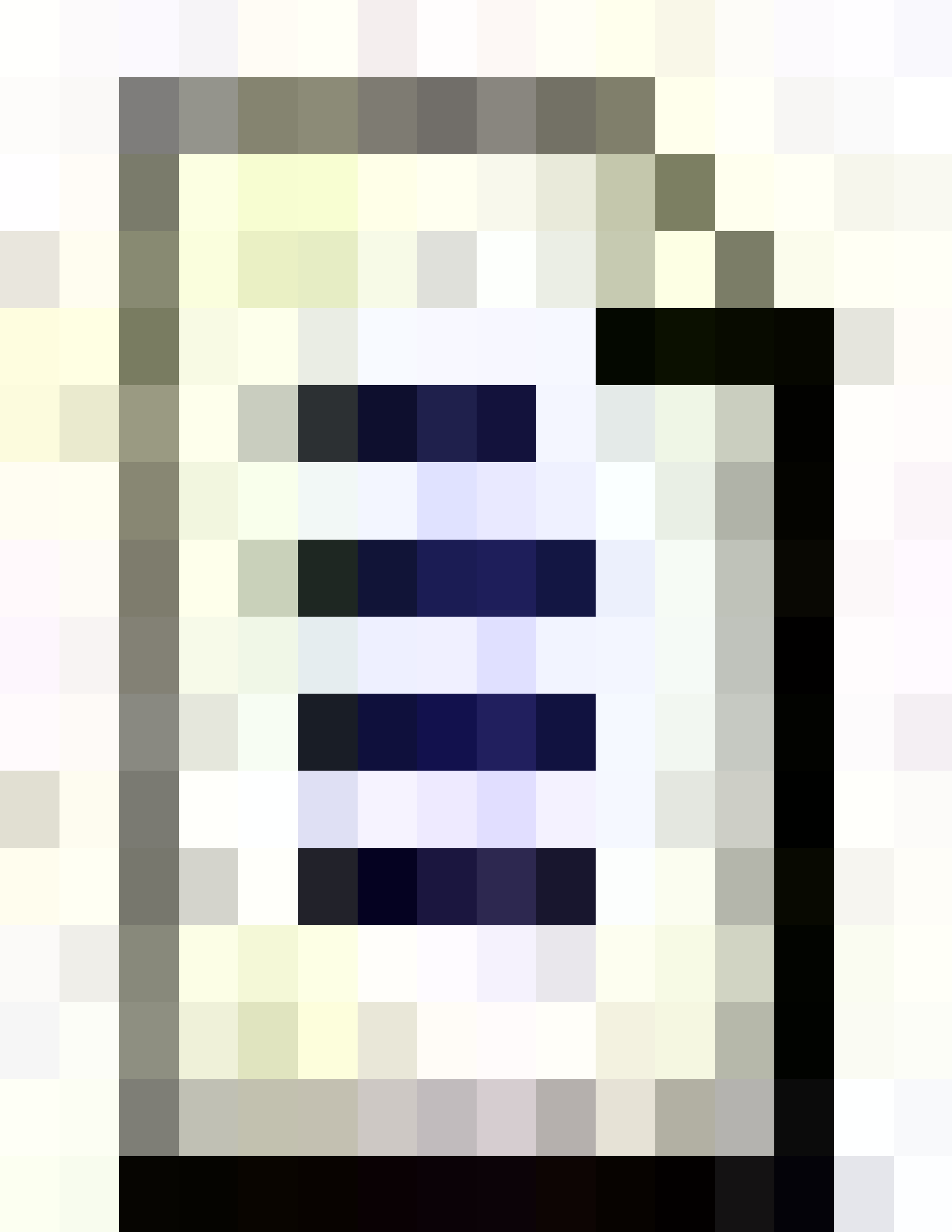

---

namaz

TAKDİM

Burada on iki asırdan beri İslâm âlemlerinin ve onlara tâbi' olarak bütün Muhammed Ümmeti'nin "İki Sahîh"den birincisi kabul ettikle-ri, Muhammedİbnİsmâîl el-Buhârî (256/870)'nin el-Câmi'u's-Sahîh'ini, tercümesiyle birlikte sunuyoruz.

Bu, Kur'ân-ı Kerîm'den sonra gökkubbesi altındaki kitapların en sahihidir. Bundaki hadîsler, Buhârî'den önceki âlimler tarafından da hep sahîhlikleri sabit olmuş hadîslerdir. Bunların sahîhiikîerinde hiçbir tereddüd kalmamıştır. Binâenaleyh bu kitabın muhtevası son peygamber Muhammed aleyhi's-selâmın yalnız müslümanîar için değil, fakat aynı zamanda bütün insanlık için hiç eskimeyecek îmân, ibâdet, ahlâk..., diğer deyişle en yüksek medeniyet düstûrlarıdır. Bunlar aynen veya meâlen bellenip günlük hayâtta uygulanmaya lâyık, en değerli ve insanlığı tam mânâsıyle mutlu kılacağı te'mînâta bağlanmış İlâhî ve Muhammedi esaslar ve ta'îîmlerdir. Bizi tükenmez bir şevkle tamâmını aynen tercüme etmeye sevk eden sebeb, işte el-Câmiıu's-Sahîh'in bu eşsiz vasıfları ve değerleridir.

Bu hadîsleri hakkıyle işidip belleyenlerin kalbleri ve kafaları gerçekten aydın olur. Hadîsleri Öğrenip öğretmek, dîni öğrenip öğretmektir. "Dîn ise Allah için, Rasûl'ü için, müslümanîann imamları (önder ve başkanları) için ve umûm halk için nasihattir -hâlis iyilik istemektir-(Buhârî,"îmân, ed-dînun-nasîha"; Müslim, "îmân, ed-dînun-nasîha").

Tercemenin baş tarafına"el-Câmi'u's-Sahîh'in Tercemesini Gerekli Kılan Sebebler", "el-Câmi'u's-Sahîh'i Terceme Kararı", "Terceme-de Ta'kîb Edilen Asıllar" ve "Duâ" başlıklarını ihtiva eden bir "Giriş" ile "İmâm Buhârî'nin Hal Tercemesi ", "Buhârî'nin el-Câmi 'u 's-Sahîh 'i Üzerine Bir Araştırma" konuldu. Bu kısmın kitaba fazlalık teşkîl etmeyeceğini, bil'akis müellifinin ve eserinin ehemmiyetini iyice belirtip, muhtevanın daha iyi okunup anlaşılmasına yardım edeceğini ümîd ediyoruz.

"Ey Rabbımız» bize tarafından bir rahmet ver ve işimizden bizim için bir muvaffakiyet hazırla " (el-Kehf: 10).

Mehmed SOFUOĞLU

SUNARKEN

Yaşadığımız yüzyılın yarısından i'tibâren İslâm Dün-yâsı'nda yeni bir canlılığın başladığı görülür. Bir uyanış cehdi olarak da değerlendirilen bu hareketlenme içinde, İslâm âlemi'nin aydınları, Batı tecrübesi dışında da yükselmenin imkânları olabileceğini düşünmeye başlamış ve gözlerini yeniden İslâm'a çevirmiş bulunmaktadırlar. Batılı aydınlar arasında da Müslümanlığa yöneliş ve yeniden değerlendirme gayretleri yaygınlaşmaktadır.

Bu gelişmeler bizi İslâm Medeniyeti'nin geleceği konusunda ümitlendirecekse, Türk insanını ve özellikle aydınlarını çetin ve şerefli yükler bekliyor demektir. Çünkü, yüz yıllarca hemen hemen tek başına bu medeniyeti omuzlamış olan bizler, bugün de, dostun ve düşmanın göz diktiği en diri nokta olmakta devam ediyoruz.

İşte, İslâm Medeniyeti'nin en önemli eserini bu ümit ve heyecan içinde Türk okuyucularına sunuyoruz.

* * *

İslâm Medeniyeti'nin son kalesi olan Osmanlı'nın Batı karşısındaki direnişi de kırıldıktan sonra, sarsıntı ve buhranlar içindeki İslâm Dünyâsı'nm aydınları arasında Batı'ya teslimiyeti son kurtuluş çâresi olarak gören tavır yaygınlaşmaya başlar. Bu yöneliş, birçok İslâm ülkesine acılı zamanlar yaşatır ve aydın-halk farklılaşmasını artırır. Fakat, ayni hüzünlü zamanlarda, kendi medeniyetimiz üzerinde yeniden düşünme gayretleri de yoğunlaşır.

Batı'ya erken teslîm olanlarımız bir yana bırakılırsa, kendi medeniyetimizi savunmaya çalışanlar, tartışmayı göze alamadıkları Batı Medeniyeti değerlerinin İslâm ile çatışmadığını', bu değerlerinMüslümanlık'ta damevcûd olduğunu ileri sürerler. İslâmiyet'in ilerlemeyi engellle-mediğini, gelişmeye açık bir dîn olduğunu isbâta çalışan bu aydınlarımız, bir adım daha atarak, Batı Medeniyeti'nin köklerinin Doğu'da olduğunu söyler ve Müslümanlar'm bu medeniyetin oluşumuna yaptıkları katkıları gün ışığına çıkarmaya çalışırlar.

Onlara göre, İslâm Dünyâsı'mn geri kalışı İslâmiyet'in ortaya koyduğu ilkeler ve değerler sisteminden değil, oir zamandan beri bu değer ve ilkelerin hayata hâkim kı-ıınamayışmdan, diğer bir söyleyişle, İslâmiyet'ten vuku-bulan sapmalardan ötürüdür.

Bir dünyâ görüşüne îmânla bağlanmış olmanın tabiî sonucu olan ve an'anevî Osmanlı düşüncesine de uygun bulunan bu doğru tesbîtten sonra, İslâmî değerlerin ha-yatdan çekilişinin sebebleri araştırılır. Ulaşılan ilk tesbît, ana kaynaklarda mevcûd olmayan bir kısım yabancı düşünce unsurlarının ve hurafelerin İslâm'a girmiş olmasından kaynaklanan yanlış anlayış ve yorumlardır. İkinci önemli nokta olarak da, içtihâd kapısının kapanması üzerinde durulur; bu yüzden İslâm düşüncesinin dinamizmini kaybettiği, zamanın getirdiği değişme ve ihtiyaçların karşılanamadığı ileri sürülür.

Bu yöneliş ve arayışların ulaştığı mantıkî çözüm, te-ceddüddür; İslâmiyet yabancı unsur ve te'sîrlerden arındırılıp, aslî anlayış ve muhtevasına kavuşturulabilirse, medeniyetimizin yolu açılacaktır.

Teceddüd hareketleri Hind-Pâkistan İslâmlığında daha çok, tasavvufun arındırılarak gerçek İslâmî hüviyetine büründürülmesi şeklinde gelişir. Osmanlı sahasında ise, Devr-i Saadet Müslümanlığı örneğine göre bir yenilenme hareketi geliştirilmeye çalışılır. Bu gayretler, çağın idrâki ile İslâm'ın yeniden yorumlanması esasına dayanan, düşünce ve anlayış plânında bir teceddüdü gerçekleştirmeye yönelikti.

Şurası da belirtilmelidir ki, bu aydınlarımız Osmanlı-İslâm düşünce geleneğini devam ettiriyor değillerdi. Onlar da Batı'dan çarpan dalgaların ağır baskısı altında yön

çiziyor, Batılı ölçü ve kavramlarla değerlendirmeler yapıyorlardı. Ama, fiilî hâlin perişanlığına rağmen, îmânlarına sâhib kaldıkları için; en iyi, en güzel olanın bu olması gerektiğine inandıkları için İslâmiyet'in fikir ve inanç sistemini savunuyorlardı. Medrese kökenli an'anevî Osmanlı-İslâm düşüncesi ise cami vaazlarına hapsedilmişti ve düşünce hayâtımız buraya çoktan kulaklarını tıkamıştı.

Zamanla, Batı karşısındaki eziklik duygusu azaldıkça, dikkatler daha çok manevî ve içtimaî kıymetlere çekilerek, İslâm'ın insanlığa sunduğu değerlerinBatı'nınki-lerden daha üstün olduğu ifâde edilmeye başlar. Bu sıralarda Batılı aydınlar da kendi medeniyetlerinin karşılaştığı sıkıntıları tartışmaya ve bir buhrandan bahsetmeye başlamışlardır. Bunun da verdiği imkânla, Müslüman aydınların İslâmî yapıyı yücelterek Batı Medeniyeti'ne sal-, dırdıkları ve buhrana karşı bir alternatif olarak ileri sürmeye başladıkları görülür.

Bu düşünce gayretleri, asrımızın ikinci yarısından i'-tibâren daha bir canlanır ve kendine güveni artmaya başlar. Şimdi, bir kısım Müslüman aydınlar Batı Medeniye-ti'nin tüm değerlerini reddetmekte, saf bir İslâm ideolojisinden, san'atından ve ilminden söz etmektedirler. Batı Medeniyeti ve batılılaşma hareketlerine şiddetli bir tepki havası veren bu düşünce çabalarında, yüceltilen ideolojik çerçevelerle hayât arasında gerekli ilgiler başarıyla kurulamamaktadır. Teceddüd geleneğine bağlı kalan bu aydınların bir bölümü ise, ilk kaynaklara bağlı kalmak kaydiyle, Batı ile beraber İslâm târihinin bin yıllık gelenek ve birikimini reddetmekte de bir be's görmemektedirler. Bâzı İslâm ülkeleri aydınlarının bu tür tavırlarının târihe (dayalı |açıklamalarını yapmak mümkündür. Türk aydınlan arasında ayni tavrın görülmesi ise, düşünce gücünün henüz tercüme safhasını geçemediği şeklinde yorumlanabilir.

Batı'mn İslâm düşüncesine vurduğu en büyük darbe, medeniyetlerin düşünce ile değil amelle kurulduğunu ve ameli yönlendiren gücün de îmân olduğunu unutturmasıdır. Bu yüzdendir ki, iki yüz yıla yakın zamandır aydınlarımız hep düşünce plânında teceddüd yapmak ve mes'elelerimizi çözmekle uğraşmaktadırlar. Bu yüzdendir ki, hayâtı amellerin yaptığını, onlara hâkim olabilmek için de îmânımızın yenilenmesi, ateşlenmesi gerektiğini söyleyen pek çıkmamıştır.

* * *

İnsan, metafizik kaygılarını da kucaklayan küllî bir varlık anlayışı içinde yaşamak ihtiyâcındadır. Batı'mn, bütüncü bir varlık anlayışına ulaşamadığı veya böyle bir anlayışı kaybettiği görülüyor. Modern cemiyetin getirdiği parçalanmaları yumuşatıp, bir anlamlar zincirine bağlayacak anlayışla kavuşulamamıştır.

Günümüzde insan, günlük hayâtı bile bütünlüğü olan mantıkî bir tutarlılık içinde kavramakta zorluk çekmektedir. Hayâtını, her birini bilip, kavrayamadığı, bütün ile olan ilgi ve- fonksiyonlarım çözemediği, dev ve karmaşık organizasyonlara bağlı olarak geçirmektedir. Bu karmaşık ve anlam bütünlüğü kurulamayan münâsebetler ağında insanın yalnızlığı artmaktadır.

Beşerî münâsebetler gittikçe artan bir şekilde maddî kıymet ve ölçülere dayanmakta, manevî değerler gözetilmemektedir. Ve, bu kültür ortamında insan daralmaktadır, yozlaşmaktadır. Metafizik boyutu gittikçe kaybolan inşan şahsiyeti yiyip, içen ve savaşta birbirini boğazlayan bir derekeye düşmek tehlikesindedir.

Yüzyılımızın insanı, her zamankinden fazla, kendi mes'eleleri ile birlikte bütün kâinatı kavrayıp, ma'nâlan-dırabileceği; hayâtın yükünü taşınabilir ve hayâtı yaşanabilir hâle getirebileceği bir varlık anlayışına muhtaçtır. Modern zamanlar insana, tanımadığı yeni yükler, acılar getirmekte ama, bunlara katlanacak manevî kudreti ve bu karmaşa içinde hayatını tanzim edebileceği ilkeleri verememektedir.

Ayrıca, insan istikrar istemektedir; dâima değişen dış dünyâyı, değişmeyen,

kalıcı değerlere göre düzenlemeyi arzulamaktadır; bu tavır, yaratılışındandır. Bütün hayallerini, bildiği ve bilmediği korkularını, ümîdlerini, 1 arayışlarını cevâblandıracak kavrayışlarla birlikte, kalıcı değerler istemektedir; huzuru, mutluluğu buna bağlıdır.

Bu tür küllî ve kalıcı değerlere ise ancak îmânla ka-vuşulabilir. Batı Medeniyeti İlmî gerçeklerin kalıcı olduğu zannı içinde, bu bilgilere dayalı beşerî ve sosyal değerler kurarak bunlara bağlandı. Ancak, ilmî gerçeklerin de izafî ve değişebilir olduğunun anlaşılması ile dünyâ sallanmaya başladı. Yaptığı putlar yıkıldıkça Batılı insanın îmânı sarsıldı ve buhranlar başgösterdi.

Şimdi ise görünen odur ki, insan, ilim ve tekniğin getirdiği imkânlara ihtirasla bağlanarak, kendi hizmetine verilmiş olan şeylerin hizmetine koşulmuş bulunmaktadır.

Ancak, kendi medeniyeti üzerinde düşünmesini bilen Batılı, sıkıntılarının ve içinde bulunduğu buhranın da farkındadır. Batılı sıradan insanın hipilikten, uyuştu-turucuya kadar çeşitli çalkantılar içinde, bâtıl inanç ve tarîkatlere ilgisi gittikçe artarken,Batılı aydınlarda dikkatlerini Doğu'ya çevirmiş bulunmaktadırlar. Batı'nın Uzak-Şark ilgisi geçen asırda başlamıştır. Yüzyılımızda ise Avrupalı aydınların İslâmiyet'e yönelişlerinin arttığı ve bunun bir müsteşrik yaklaşımı olmadığı bilinmektedir.

Batılı aydın, gittikçe yozlaşan, bencilleşen, insanî derinlik ve değerlerini yitirmek tehlikesi ile karşı karşıya gelen insanını kurtarmak için arayışlara girmiştir. Şimdi, îmânını kurtarmak veya yeni bir îmâna bağlanmak peşindedir. Eğer, Ondokuzuncu Yüzyıl'da kiliseyi o ölçüde hırpalayıp, tahrîb etmemiş olsaydı, belki yeniden bir Hrıstiyan hamlesinin imkânlarını araştırabilirdi. Ancak, korunmuş bir kitâblarmm olmayışı, Avrupa Medeniyeti'-ne can katacak yeni bir reform hareketine şans bırakmamaktadır. Çünkü, günümüzün idrâki çok genişlemiştir ve ayrıca, Hnstiyan düşüncesinin ufkundaki teslis akidesi, bu idrâki duyuramamaktadır.

Bu noktada dikkatler İslâmiyet'e dönmektedir. İslâm'ın ana kaynaklarının, her türlü şübheden uzak bir biçimde korunmuş olması, onun büyük şansı ve son dîn olduğunun delilidir. Kitâb, tartışmasız bir sıhhatle insanlığın elindedir; sünnet bütün genişliği İle istifâdeye açıktır. Ve, sâdece bu tesbîtler bile İslâm Medeniyeti'nin yeniden filizlenmesinin imkânını açık bulundurmaktadır.

Bütün medeniyetler belli bir îmân çevresinde gelişir ve.bu îmânın zaafa|uğramasiıile çökerler. Bir medeniyetin yeniden canlanması, o medeniyetin bağlı olduğu îmânın yeniden alevlenmesi ile yânî tecdîd-i îmân ile mümkün olur. Temel değerlerini ister dînden, ister gelenekten almış olsunlar, geçmiş medeniyetlerin hiç birisi açık ve korunmuş bir kitaba dayalı değildir.

İmânın telkîn ettiği değerler belirli bir zaman dilimi ve şartlar içinde, belli bir üslûbta gerçekleştirilmekte ve medeniyet yaşlandıkça, değer ile onun gerçekleştiriliş biçimi bütünleşmektedir; diğer bir yönüyle, üslûblar da kutsallaşmaktadır. Bu yüzden, üslûb kaybolurken, o medeniyetin îmânı ve değerleri de birlikte göçmektedir. îmânı ve değerlerini, tezahür eden biçimlerinden kurtararak, aslî mukaddeslerine dayalı yeni bir heyecana kavuşturmak kolay değildir. Çünkü, artık bütünleşmiş bir gelenek vardır.

Bu yüzden, mukaddesleri sırf geleneğe dayalı kültürler bir kere göçtükden sonra îmân tazelemeleri ve yeniden filizlenmeleri mümkün olamamaktadır. Eğer, îmânlarını yenileyebilseler, geçmiş zaman üslûblarmı diriltmeye uğraşmayacak, fakat onlara dayalı günün hayât üslûbunu kuracaklardır.

İslâmiyet ise, Kitâb'ı ve Sünnet'i ile, dünyânın herhangi bir yerinde ve gelecek zamanların herhangi bir noktasında dâima bir medeniyet kurma potansiyelini taşımaktadır. Çünkü, zedelenmemiş, sâf ilâhî çağrısı süreklidir ve her an mü'minler ordusu bu çağrı ile yürüyebilir. Kitâb ve Sünnet'in korunmuşluğundan doğan bu imkân, târihî tecrübesi olan veya olmayan bütün milletlere açıktır.

Ancak, zengin bir tecrübeye sâhib olanlar, târihî birikimlerini omuzlarında bir yük olarak taşımak yâhud kolaya kaçıp inkâr etmek yerine, yeniden dirilişin üslûbunu bu birikime dayandırmaya çalışmalıdırlar. Çünkü, insanın kendi yaşından kaçamayışı gibi, milletler de târihlerinden kopamazlar. Görmezlikten gelinen birikimler bütün ileri atılımlara köstek olurlar. Onları'değerlendiren bir îmân hareketinin ise vazgeçilmez malzemeleri olarak, güzelliklerinin kaynağını oluştururlar. îmânı ayni, ama

târihî macerası, imkânları ve yaşadığı çevre farklı olan cemiyetler elbetteki farklı hayât üslûbları kuracaklardır. Millî kültür farkları olmayan bir İslâm Medeniyeti ne dün vardı, ne de gelecekte var olabilir. Her milletin kendi târihî birikimini değerlendirmesi kolay olmayacaktır; uzun ve sabırlı çalışmaları gerektirecektir. Ama, îmânlar tâze-lenebilirse, bu güce de kavuşulmuş olur.

* *

Türk aydınları gönüllerindeki medeniyet hamlesini ancak îman tazelemekle gerçekleştirebileceğimizi anlamalıdırlar; gür bir îmân, ateşli bir bağlanış, medeniyetimizin ilk ve tek şartı olacaktır.

Bir îmân hareketi içinde gelişmedikçe düşünce, hayâttan kopuk ve sırf zihnî spekülasyonlar olmaktan kurtulamaz. Hayâtı yapan, medeniyetleri kuran ise, zihnî spekülasyonlar değilamellerdir. Amelleri ölçülendiren, kültürün unsurlarını bütünleştiren ve bir medeniyet manzumesi hâlinde üslûba sokan da îmândır. Ateşli bir bağlanış olmadıkça kültür, yaratıcılığa kavuşamaz;.dünyâyı kavrayıp yorumlayamaz, mukaddeslerine göre sıralaya-maz ve problemlerini çözemez. Onun için, bütün dikkat ve imkânlar bu noktaya teksif edilmeli; şahsiyetler onun boyası ile boyanıp, ameller onun ölçüleri ile gerçekleştirilmelidir. Yeniden doğuş çabaları içinde olan bir medeniyet çevresinde, kültürün muhtemel üslûb ve muhtevasını tartışan düşünce ürünleri, arayışlara yön verip, îmânı güçlendirebildikleri ölçüde hizmet etmiş olacaklardır.

* *

İslâm Âlemi, sahip olduğu bir takım çevre imkânlarının da desteği ile yeniden kendine ve Kitâb'ına güvenini kazanmaya başlamıştır. Canlanmanın işaret ettiği bir ruhî gerilim doğmaktadır. Şimdi önemli olan, oluşmakta olan bu enerjinin bir medeniyet hamlesine dönüşebilip dönüşeiniyeceğidir.

Bunu, enerjinin gücü ve bunu doğuran motivasyonun İslâm îmânı olup olmadığı belirleyecektir. Çünkü rûhî muhtevalar nasıl motive edilmişse, hangi îmân ile öl-çülenmişse, kültürün gerçekleşmesi de o yönde olacaktır. İslâm Âlemi'ndeki bu canlanmada sırf maddî kalkınma, dünyâ ni'metlerinden daha çok pay alma gibi motifler hâkimse, şübhesiz ki başarıya ulaşılır; ama, ortaya çıkacak olan kültürün İslâmî olup olmadığı tartışılacaktır. Daha doğrusu gerçekleştirilen bu olgu İslâm Medeniyeti olmayacak, İslâmî motifler ancak, tamamen silinememiş eski bir medeniyetin arta kalmış izleri olarak görülebileceklerdir.

Bu hareketlenmeyi oluşturan amellerde Allah rızâsı irâdesinin söz olarak değil, derinlik olarak, hâl olarak yeri nedir? Diğer bir söyleyişle, Allah'ın boyası ile ne ölçüde boyanabilmiş bir canlanma ile karşı karşıyayız? Bu gibi mes'elelerde hüküm vermek çok zordur.

Müslüman aydınlar, ruhun İslâmî motivasyonunu gerçekleştirebilmek için ciddî, ilmî çalışmalarla dolu yoğun bir kültür hareketine ihtiyâç olduğunu bilmelidirler. Ve, bütün bu gayretlerin îmânı artırmaya ve İslâm ile öl-çülenmeye matuf olduğunu unutmamalıdırlar. Ancak, bu yol ve gayretlerle bir kavmin kendisini değiştirmesi sağlanabilir ki, ancak o zaman Allah da onun durumunu değiştirir.

Cemiyet olarak kendini değiştirmenin anahtarı ferd-dir. Kendi içinde Allah'ın

nizâmını kurmadan, O'nun ölçüleri ile ölçülenmeden cemiyeti değiştirmeye kalkmak, doğmakta olan bir enerjiyi saptırmak, jhebâ etmek sonucuna varır. Şübhesiz ki hiç bir Müslüman aydın bunu istemez; ancak, yanlış yapmamak için sâdece istememek yetmez, ayni zamanda bilmek gerekir.

Nihayet, hiç bir zaman hatırdan çıkartılmamalıdır ki, amelsiz îmânla bir medeniyet kurulamaz. Her medeniyet, kendi îmânının ameller hâlinde hayâta geçirilmesi ile doğar. Esasen alevlenmiş bir îmân, rûh gücünün, o îmânın dünyâ görüşü ile motive olması ve amellerin de tabiî olarak o îmânla ölçülenmesi, şekillenmesi demektir.

Imân-amel birliğinin dînî hükmü ayrı bir konudur. Amelsiz îmân, Müslümânlar'ı öbür dünyâda kurtarabilir; Allah'ın bağışlayıcılığma herkes güvenebilir. Ancak, bu dünyâda haysiyetli bir medeniyetin sahibi yâhud mensubu olarak yaşamak isteyenler için, bunu amelleriyle gerçekleştirmekten başka yol yoktur. Kendi medeniyetimize giden yol, hayâtı bütünüyle, Allah'ın emrettiği gibi dosdoğru yaşamak ve küçük menfâatlere O'nun rızâsını feda etmemekten geçer.

Amelleri ölçüîendirebilmek için kültürün îmânını pekiştirmek, îmânın heyecanını koruyabilmek için de, sürekli ona uygun ameller gerçekleştirmek mecburiyeti vardır. Kültürün ölüm-kalımının, îmân-amel ilişkilerinin bu yapısına bağlı olduğu bilinmelidir. Bunun için de, yaşamak isteyen kültürler, kendi îmânları doğrultusunda sürekli amel üzere olmak zorundadırlar.

* *

Kitâb üzerinde îmânla teemmül, bize, Müslümanca düşünmenin mantığını ve duyuş imkânlarını kazandıracaktır. Çağın, problem sahası artan, genişleyen idrâki ile İslâm'ı daha doğru ve derinden kavrama imkânımız olacaktır. Meselâ, sanayi cemiyetinin, yukarıda kısmen dokunulan problemlerini bilen ve bunlar üzerinde düşünen bir insan, "" Ey dünyâ! Bana hizmet edenin hizmetinde ol; sana hizmet edeni hizmetinde kullan'' hadîs-i kudsî-sini bütün gerçeği ile kavrayabilecektir.

İslâm'ın boyası ile boyanıp, o idrâki kazandıkça da, çağımızın ve insanın bütün mes'elelerini İslâm'ın idrâki ile görebilecek, değerlendirebilecek ve sıralayabileceğiz. Zâten, İslâm Medeniyeti'nin yeniden dirilişi de, dünyânın yeniden İslâm'ın idrâki ile kavranıp, düzene sokulabilmesi demektir.

Bu gelişme diğer bir görünüşü ile, yabancı kültürler karşısında zihnî istiklâle kavuşma sürecidir. Bir îmân ancak kendi ölçüleri, kendi kavramları ile dünyâyı kavrayıp ifâde edebildiği zaman o kültür,istiklâlini kazanmış, yaratıcılığına kavuşmuş demektir. Bunun da yolu, kendi mukaddeslerimize bağlanmak, onlarla ölçülenmek ve îmânımızın aydınlığında düşünebilmektir. îmânı alevlen-direbilir ve onun aydınlığında bir düşünce cehdine gire-bilirsek, o zaman her türlü zihnî bağdan kurtularak kendi gözümüzle görmeye, kendi ölçülerimizle değerlendirmeye ve kendi mukaddeslerimize göre sıralamaya muvaffak oluruz. Bu îmân heyecanı ve ifâde gücüne ulaşmadan yapılan zihnî spekülasyonlar yine, ancak îmân arayışlarına ve güçlenmesine hizmet edebildikleri ölçüde değer kazanabileceklerdir.

* * *

İnsan, zübde-i âlem olduğunun şuuruyla varlığa ba-kabilmeli; dünyânın kendisi için yaratıldığını bilebilme-lidir. Zamanın, bu dinmeyecek karmaşasında korkularını, tedirginliklerini yenerek, hayâtı fütursuzca yaşayabil-melidir. Ona, yalnız olmadığı, dünyâya terkedilmediği söylenmelidir. Bu emniyete ulaşamamış yüreklerden hayâtı güzelleştirecek sevgiler beklenmemelidir. Bunun için de, Allah'ın ipine sarılmak, dünyânın bütün problemleri karşısında O'nun, yanıbaşımızda olduğunu bilmekten

başka çâre yoktur. İnsan o zaman bütün ruh zenginliklerinin açılması imkânına kavuşabilecektir. İnsan o zaman ' bütün putlarından temizlenerek varlığın efendisi olabilecektir.

* *

And olsun Allah'ın and içtiklerine ki, insan için îmândan başka gerçek yoktur ve çâre olmayacaktır. Nevzat Kosoğlu

"... Ve binâenaleyh akıl, bir Hâdî ve Mürşide muhtâc-dır. En yüksek mürşid ise Allah kelâmiyle Enbiyâ irşadıdır..." Hakk Dîni, IV., 3518.

"... Hayât, muhîta mutabakat diye mülâhaza edildiğine göre de, en yüksek hayât en yüksek muhîta mutabakat demek olur. En yüksek muhît ise...Allah Taâlâ'dır.Binâenaleyh bu en yüksek hayât her hâl ü kârda Allah Taâlâ'nın emrine intibak ederek O'nun likaasına yükselmekle olur..." Hakk Dîni, VII., 5683

GİRİŞ

Camiu's-Sahih'in Tam Tercemesi ni Gerekli Kılan Sebepler

I- Kitâb ve Neşriyat Bolluğu İçinde En Hayırlı Hidâyet Olması

Zamanımızda göze, kulağa, akla, hislere.. . hitâb eden yazılı, sesli, renkli nevi'lerden sayısı pek çok teblîğ, hitabe, reklâm, propagand a, dergi, kitâb ve diğer neşriyat kalabalığı vardır. Günlük hayâtımızda ister istemez duygu organlarımıza ve zihnimize çarpan bu muazzam neşriyât yığını içinden en iyisini, en güzelini seçip dinlemek ve ona tâbi' olmak ancak akıllı kişilerin kârıdır. İşte bu seçimi iyi yapıp, akıllarını fıtrat kaanûnlarına ve ilâhî ta'lîmlere göre kullanıp çalıştırabilenler, gerçekten akıllı kimselerd ir. Kur'ân-ı Kerîm böylelerini hâlis akıllı sayıp övmektedir:

"Kullarımı müjdele! Onlar ki sözü dinlerler, sonra da onun en güzeline tâbi' olurlar.[1] İşte onlar Allah 'in kendileri ne hidâyet verdiği kimselerd ir, işte onlar, o temiz akıllılardır " (ez-Zumer:17-18).

Böyle kullar elbette övülmeye lâyık olan hakîkaten uyanık bahtiyarlardır. Çünkü "Sözlerin hayırlısı Allah'ın kitabı, hidâyetin hayırlısı da Muhammed'in hidâyetidir"[2].

O halde dünyâ ve âhiretle ilgili her işte önce başkalarınınki değil, Allah ve Rasûlü'nün sözleri olduğu gibi görülmeli, herkesten ve her-şeyden evvel onlar işitilip, dinlenilm elidir.

"Allah hakkı söyler ve ancak O doğru yolu gösterir" (el-Ahzâb: 33/4)

İşte bundan dolayı bütün müslüman okuyucula rın, Peygamber lerinin dosdoğru hayât yoluna girmeleri, O'nun yüksek sünnetini sünnet edinmeler i ve İslâm Ümmeti'nin ilk parlak sîretine dönüşmesi için bu kitabı emek çekip hakîkaten elde etmeleri, bunu gerçekten çok okuyup iyice anlamaya çalışmaları lâzım gelir.

Okuyucula r bu hadîslerde, insanlara her zaman ve her mekânda fayda verecek olan medenî teşri' nevi'lerinin en yükseğini bulacakla rdır. Peygamber'in sîretinde ahlâk ve âdâb hususlarında onun kâmil bir misâl olduğunu, insanların işlerinden hiçbir şeyi terk etmeyip, muhakkak onların dînleri ve dünyâları hususunda kendileri ne menfaat verecek şeylere delâlet eylemiş olduğunu ve onun hakîkaten Azîz ve Celîl olan

Rabbının kendi kitabında vasıflandırdığı gibi olduğunu göreceklerdir.

"And olsun size kendinizd en öyle bir Rasûl gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız O'na çok ağır ve güç gelir. Üstünüze düşkündür. Mü'minlere çok re'fetli, çok merhametl idir" (et-Tevbe: 9/128).

Yüce Allah'tan bizleri "sözü" işitip de "en güzeline" tâbi' olanlardan kılmasını[3], dünyâ hayâtında da, âhirette de bizleri "sabit kavl"de sebat ihsan eylemesin i[4] niyaz eyleriz.

"Selâm ve selâmet, doğruya tâbi' olanlaradır" (Tâhâ: 20/47).[5]

----

[1] Bu "kavi" kelimesin deki "el" târîf harfi, bâzılarına göre cins içindir. Bu takdirde, "Kur'ân, hadîs ve diğer bütün beşerî yayınları, neşriyatı dinlerler ve bunlar içinden hakk ile bâtılı temyiz edip, derece derece en efdal olanlarını tercih ederler, yâni güzel olanına tâbi' olurlar" demek olur. Bu en güzel söz de şübhesiz Kur'ân ve hadîslerdir.

[2] Buhârî, Edeb, Fi'1-Hedyi's-Sâlih, rak:122; Müslim, Cumua, Tahfîfu's-Salât ve'1-Hutbe, rak.43(867).

[3] ez-Zumer: 39/17-18.

[4] İbrâhîm: 14/27.

[5] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları; 23-24.

2- İslâm Son Dîn, Muhammed Son Peygamberdir

Peygamber, bütün insanlığa gerçek insanlığı ve gerçek medeniyeti öğretecek, şahsında uygulayıp yaşayacak, bütün insaniyet i dünyâda ve ukbâda mutlu kılacak, mükemmel ve mükemmil son dînle gönderilmiş son peygamber dir:

"De ki: Ey insanlar, şübhesiz ben göklerin ve yerin mülküne mâlik olan, kendisind en başka hiçbir tanrı bulunmaya n, hem dirilten, hem öldüren Allah'ın size, hepinize gönderdiği elçiyim. O hâlde Allah'a ve O'nun ümmî nebî olan Rasûlü'ne -ki kendisi de o Allah'a ve O'nun sözlerine îmân etmekte olandır- îmân edin, O'na tâbi' olun. Tâ ki, doğru yolu bulmuş olasınız" (el-A'râf: 7/158).

"Biz seni âlemlere ancak rahmet için gönderdik" (el-Enbiyâ: 21/107).

"Biz seni müjdeci, haberci olarak bütün insanların peygamber i olmaktan başka (bir sıfatla) göndermedik. Fakat insanların çoğu bunu bilmezler" (Sebe: 34/28).

"Muhammed, adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir. Fakat Allah'ın Rasûlü ve peygamber lerin sonuncusu dur. Allah her şeyi hakkıyle bilendir" (el-Ahzâb: 33/40).

"O Allah ki, Rasûlünü hidâyet kaanûnu ve hakk dîni ile, sırf o dîni bütün dînlerin

üzerine çıkarmak için gönderendir" (et-Tevbe: 9/33: el-Feth: 48/28; es-Saff: 61/9).

"Hiç şübhesiz sen büyük bir ahlâk üzerindesin" (el-Kalem: 68/4). [1]

----

[1] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları; 24-25.

3- Kur'ân Delîllere Tutunmayı Emreder

Kur'ân-ı Kerîm mü'minlere ve bütün insanlara, dâima delillere dayanmalarını; delilsiz, ilimsiz asla bir hüküm ve harekette bulunmamalarını emretmekt edir:

"De ki: Sizin ortaklarınızın içinden hakkı (doğru yolu) gösterecek bir kimse var mıdır? De: Hakkı gösterecek ve ona iletecek Allah 'tır. O hâlde, hakka hidâyet edecek Allah mı kendisine uyulmağa daha lâyıktır, yoksa (hayât ve) hidâyet verilmedi kçe kendi kendine doğru yolu bulamayan mı? Ne oluyor size? Nasıl hükmediyorsunuz? Onların çoğu (kupkuru bir) zanndan başkasına tâbi' olmaz. Hakikatte zann ise haktan hiçbirşeyin yerini tutmaz. Şübhesiz ki Allah, onlar ne işlerse kemâliyle bilendir " (Yûnus: 10/34-35).

"Tâ ki helak olan apaçık bir delilden sonra helâk olsun, diri kalan da apaçık bir delilden sonra hayâtta kalsın. Şübhesiz ki, Allah hakkıyle işitici, kemâliyle bilicidir " (el-Enfâl:42).

"Senin için hakkında bir bilgi hâsıl olmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz, kalb; bunların herbiri bundan sorumludu r" (el-İsrâ: 17/36).

"Rabb'ından apaçık bir burhan üzerinde bulunan kimse, o kötü ameli kendisine süslü gösterilmiş, hevâlarına uymuş kimseler gibi midir?" (Muhammed: 47/14).

İnsanlığın dünyâ ve âhiret hayâtı için lüzumlu en kesin deliller ve ebedî burhanlar, ancak Allah'ın kelâmı olan Kur'ân-ı Kerîm'de ve Rasûlü'nün hadîslerinde mevcûddur. Dînin hâlisini, hiç eskimez ve ölmezini Kur'ân ile hadîs takrir ve tesbît etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm hiç şübhesiz okunmuş ve ebediyyen okunacak vahydir; "Vahyu Metluvv"dur. Hadîs de onun tefsiri, beyânı ve tatbîkatı olan "Vahyu Gayrı Metluvv"dur. [1]

----

[1] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları; 25-26.

4- Kur'ân Peygamber'e Uymayı Emreder

Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'in birçok yerinde Rasûl'ü Muhammed'e itâat etmeyi ve sünnetine uymayı emretmiştir:

"De ki: Eğer Allah 'ı seviyorsa nız bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve suçlarınızı örtsün. Çünkü Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicid ir" (Âli İmrân: 3/31-32).

"Ey îmân edenler, sizi, size hayât verecek şeylere[1] da'vet ettiği zaman Allah'a ve Rasülü'ne icabet edin. Bilin ki şübhesiz Allah kişi ile kalbi arasına girer ve siz hakikaten yalnız O'na dönüp toplanaca ksınızdır " (el-Enfâl: 8/24).

"De ki; Allah'a itaat edin, Rasûl'e itaat edin. Yine yüz çevirip dönerseniz O'nıın uhdesine düşen ancak O'na yükletilen(teblîğ vazîfesi)dir. Sizin üstünüze düşen (vazife) de size yükletilen (itâat)dir. Eğer O 'na itaat ederseniz doğru yolu bulursunu z. Rasûl'e âid olan (vazîfe) apaçık tebliğden başkası değildir" (en-Nur: 24/54).

"And olsun ki mü 'minler daha evvel apaçık ve kat'î bir sapıklık içinde bulunuyor larken Allah içlerinden ve kendileri nden (cinslerin den) onlara –ayetlerin i okur, onları tertemiz yapar onlara kitâb ve hikmeti öğretir bir Rasûl göndermiş olduğu için bir lûtufta bulunmuştur" (Âli İmrân: 3/164).

"Ey imân edenler, Allah 'a itaat edin, Rasûl'e ve sizden olan emir sahihlerine de itaat edin. Eğer bir şey hakkında çekişirseniz onu Allah 'a ve Rasûl'e döndürün, eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız. Bu hem hayırlı, hem netice i'tibâriyle daha güzeldir" (en-Nisâ: 4/59).

"Rabb'ın hakkı için, onlar aralarında çekişdikleri şeylerde seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden nefisleri hiçbir darlık duymadan tam bir teslimiye tle boyun eğmedikçe îmân etmiş olmazlar." (en-Nisâ: 4/65).

"Kim Allah 'a ve Rasûl'e itaat ederse işte onlar, Allah'ın kendileri ne ni'metler verdiği peygamber lerle, sıddîklarla, şehîdlerle, iyi kimselerl e beraberdi rler. Onlar ne iyi arkadaştırlar " (en-Nisâ: 4/69).

"Kim Rasûl'e itaat ederse muhakkak Allah 'a itaat etmiş olur, kim de yüz çevirirse… zâten seni onların üzerine bekçi göndermedik ya" (en-Nisâ: 4/80).

"İnsanlara, kendileri ne ne indirildiğini açıkça anlatasın diye sana da Kur'ân'ı indirdik. Tâ ki onlar da iyice fikirleri ni kullansınlar" (en-Nahl: 16/44).

"Bu kitabı sana ancak hakkında ihtilâf ettikleri şeyleri açıkça anlatman için ve îmân edecek herhangi bir kavme bir hidâyet ve rahmet olarak gönderdik" (en-Nahl: 16/64) [2]

"Artık, onun emrinden uzaklaşıp gidenler kendileri ni (dünyâda) bir fitne çarpmasından yâhud (âhirette) onlara pek acıklı bir azab çatmasından çekinsinler" (en-Nûr: 24/63).

''And olsun muhakkak ki Allah'ın Rasûlü'nde sizin için Allah'ı ve âhiret gününü umar olanlar ve Allah'ı çok ananlar için pek güzel bir örnek vardır" (el-Ahzâb: 33/21).

"Allah ve Rasûlü bir işe hükmettiği zaman gerek mü'min olan erkek, gerek mü'min

olan bir kadın için kendi işlerinde buna aykırı hareket etme muhayyerl iği yoktur. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne isyan ederse muhakkak ki o apaçık bir sapıklıkla yolunu sapıtmıştır" (el-Ahzâb: 33/36).

"Allah elçisi size ne verdiyse onu alın, size ne yasak ettiyse ondan da sakının, Allah'tan korkun; çünkü Allah'ın azabı çetindir" (el-Haşr: 59/7).

"O Peygamber, mü 'minlere öz nefisleri nden daha yakındır, zevceleri de mü'minlerini n analarıdır..." (el-Ahzâb: 33/6).

"Size (gelirler) gönlünüzü hoş etmek için Allah'a andederle r. Eğer bunlar mü'minler iseler Allah'ı ve Rasûl'ünü râzî etmeleri daha doğrudur..." (et-Tevbe: 9/62). [3]

----

[1] Dînî bilgilere, zîrâ o kalbin hayâtıdır, cehl ise ölümüdür. Yâhud: Size nâim-i dâimde ebedî hayât verecek akidelere, amellere (Beydâvî).

[2] Çünkü Peygamber'in sözleri ve fiilleri âyeti tefsîr ederek onun mücmelini tafsîl, mutlakını takyîd, umumî lâfızlarını tahsîs, Kur'ân'ın belirtmed iği ölçüleri, hadleri ve cüz'iyyâtı da ta'yîn eder. Kur'ân'ın açıkça bir hüküm getirmedi gi yerlerde sünnet müstakil olarak kaanûn koyma selâhiyetini hâizdir. Kur'ân'ın, tafsîl ve îzahını kendine bıraktığı hususları da tefsîr eder. (Hadîs İlimleri ve Hadîs Istılâhları, s.253).

[3] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları; 26-29.

5- Peygamber, Hadîslerinin Bellenip Tebliğ Edilmesini Emreder

Rasûlullah (S) hadîslerin ve sünnetin mü'minler tarafından bellenip müstakbel nesillere tebliğ edilmesin i birçok vesîelerle emr ve tavsiye etmişdir:

Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Peygamber (S) şöyle buyurdu:

"Ancak şu iki kişi hakkında gıbta edilir: Birisi Allah kendisine mâl verir de o, bu mâlın hakk yolunda sarfedilm esine kaabiliye tli kılınır. ikincisi de, Allah kendisine hikmet (Kur'ân ve sünnet ilmi) verir, o da onunla hükmeder ve onu herkese öğretir"[1]

Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu:

"Hiç biriniz ben kendisine babasından, evlâdından ve bütün insanlard an daha sevgili olmadıkça tam îmân etmiş olmaz "[2]

Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Nefsim yedinde olan Allah'a yemîn ederim ki, sizden hiçbiriniz ben kendisine babasından da, evlâdından da daha sevgili olmadıkça (tam) îmân etmiş olmaz"[3]

Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir:

“Şübhesiz sözlerin en güzeli Allah'ın Kitabı, yolların en güzeli de Muhammed'in yoludur.”[4]

Câbir ibn Abdillah (R) şöyle dedi: Rasûlullah hutbe yaptığı zaman gözleri kızarır, sesi yükselir ve hiddeti artardı.. Ve: "Bundan sonra (biliniz ki) sözün hayırlısı Allah'ın Kitabı, hidâyetin hayırlısı da Muhammed'in hidâyetidir. Ve işlerin en kötüsü (dînde) sonradan çıkarılan şeylerdir. (Dînde sonradan çıkarılan) her bid'ât bir sapıklıktır" buyururdu [5].

Câbir ibn Abdillah (Rasûlullah'ın uzun veda haccı hutbeleri ni nakl ederek) şöyle dedi: Sonra Arafat vadisinin ortasına geldi ve orada insanlara hitâb ederek şunları söyledi: "... Ben sizlere sıkıca sarıldığınız takdirde asla sapıtmayacağınız şeyler bırakıyorum: Allah 'in Kitabı (ve Rasûlü'nün sünneti)”[6]

Mekke fethinin ertesi günü îrâd ettiği ve Ebû Şâh'ın isteği üzerine onun için de yazılmasını emr eylediği uzun hutbesind e[7]; keza Veda Haccı'nda (Arafât'da ve) Minâ'da yaptığı meşhur hutbeleri nde, konuşmalarının sonunda:

"Burada hâzır bulunanla r bu sözlerimi gaaib olanlara (yâni burada bulunmaya nlara ve müstakbel nesillere) tebliğ etsin. Zîrâ olabilir ki hâzır olan kimse, bunu daha iyi anlar bir kimseye tebliğ etmiş bulunur" buyurdu.[8]

Ebû Bekre'nin rivayet ettiği Minâ hutbesini de şu sözlerle bitirmiş ve aynı emri tekrarlamıştı:

Rasûlullah (S) hitabesin in sonunda:

"(Size Allah'ın emirlerin i) Tebliğ ettim mi?" diye sordu. Hâzır olan topluluk:

"Evet, tebliğ ettin " dediler. Rasûlullah:

"Şâhid ol yâ Rabb!" diye Allah'ı şâhid kıldıktan sonra:

"Hâzır olanlar gaaib olanlara tebliğ etsin. Bâzan kendisine tebliğ ulaştırılan, bizzat işitenden daha iyi belleyici olur. Bundan sonra biri-birinin boyunlarını vuran kâfirlere dönmeyiniz" buyurdu [9]

Keza Peygamber Veda Haccı'nda büyük topluluğa karşı şöyle buyurmuştur:

"Benim sözümü işitip ezberleye nin, sonra işittiği gibi eda edenin Allah yüzünü ak etsin. Zîrâ nice kimseler vardır ki, taşıdıkları fıkhı kendileri nden daha fakîh olana ulaştırırlar"[10]

Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) buyurdu ki:

"İslâm garîb olarak başladı ve yine garîbliğe dönecektir. İşte bahtiyarlık o garîbler içindir (ne mutlu o garîblere)!"[11]

Bu hadîsin, Kesîr ibn Abdillah'ın dedesinde n yaptığı rivayetin de bundan sonra şu ziyâde vardır:

“Yâ Rasûlallah! Bu garîbler kimlerdir?” Denildi. Rasûlullah:

"Benden sonra benim sünnetimi yaşatanlar ve onu Allah'ın kullarına öğretenlerdir" buyurdu.[12]

Abdullah ibn Amr (R - şöyle demiştir): Peygamber (S) şöyle buyurdu:

"Benim tarafımdan velev bir âyet olsun tebliğ ediniz (öğretiniz). İsrâil Oğulları'ndan da (onların ibretli kıssalarından da) haber verebilirsiniz. Bu haber vermekte be's yoktur. Her kim de (benim söylemediğim bir şeyi söyledi diye) bile bile bana yalan isnâd ederse, o da ateşteki yerine hazırlansın!"[13].

Buraya kadar zikrettiğimiz müteaddid nasslarda n, âyetleri, hadîsleri bilenleri n bilmeyenl ere tebliğ edip-öğretmesinin vâcib olduğu hükmü sarîh olarak anlaşılmıştır. Esasen kendileri ne ilim verilen ilim sahibleri nin nâil oldukları ilmi gizlemeyi p, dâima tebliğ ve neşr etmeleri ilâhî taahhüde bağlanmış bir vücûb idi.

"Allah bir zaman kendilerine kitâb verilenle rden: 'Onu muhakkak insanlara açıklayıp anlatacak sınız, onu gizlemeye ceksiniz' diye te'mînât almıştı" (Âli İmrân: 3/187).[14]

----

[1] Buhari, İlim, el-Iğtibât fî'l-İlm ve'1-Hikme. Fadâil'de Abdullah ibn Umer'den biraz farklı olarak gelmiştir.

[2] Buhârî, İmân, hubbu'r-Rasul mine'1-îmân, rak.7. Müslim, İmân, vucûbu muhabbeti Rasûlillah -69-(44).

[3] Buhârî, İmân, hubbu'r-Rasul mine'1-îmân, rak.7. Müslim, İmân, hubbu'r-Rasul mine'1-îmân .

[4] Buharı, Edeb, Bâb fî'1-Hedyi's-Sâlih, rak:122

[5] Müslim, Cumua, Bâb Tahfifi's-Salât ve'1-Hutbe, rak:43(867).

[6] Müslim, Hacc, Haccu'n-n-Nebiy (s), rak:147 (1218). Parantez içindeki son fıkra diğer hadîs kitâblarındadır.

[7] Buharı, Mağaazî, Bâbu Menzili'n-Nebiy (s) Yevrne'1-Feth, rak:305.

[8] Buharı, İlim, Kavli'n-Nebiy: Rubbe mübelleğin ev'â min sâmiîn... rak: 9. Buharı, İlim, Li-yubellığı'l-ilme's-şâhidu'l-Saaibe, rak: 46 Buhari, Hacc, Hutbe Eyyâme Minâ, rak 320.

[9] Buharı, Hacc, Hutbe Eyyâme Minâ, rak:323.

[10] Bu hadîsi Şafiî, Beyhakî, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Bezzâr, İbn Hıbbân... çeşitli sahâbîlerden büyük lâfız farklarıyle rivayet etmişlerdir. Kastallânî bu rivayetle rin çoğunu bir yere toplamıştır: İrşâdu's-Sârî I, 3-4. Peygamber'in sözünü işittiği gibi eda etmek, işittiği lâfzı aynen iade etmekle olur. Sonra bir fakîhın, kendisind en daha fakîh olan kimseye fıkhı nakl etmesi demek, hadîsi râvîden alan zâtın, fatânet ziyâdeliği dolayısıyle râvînin istihraç edemediği bâzı ma'nâları Peygamber lâfzının fâidelerinden istinbât edebilmes i demektir (Tecrîd Tercemesi, s.445).

[11] Müslim, îmân, enne'l-İslâme bedee gariben, rak:232-(145).

[12] Şerefu Ashâbi'l-Hadîs, s.38.

[13] Buhârî, Enbiyâ, Bâbu mâ zukire an Benî İsrâîle, IV, 325, rak:254; Aynî, Umdetü 'l-Kaari. VII, 458, Sünen, Akvâli'n-Nebeviyye, s. 243, rak: 2029; Tecrid Tercemesi, IX, 223 (1411). el-Muzhirî: Yânî az bile olsa benden hadîslerimi tebliğ ediniz demektir, demiştir. Kaadî Beydâvî de şöyle dedi: Bu hadîsde âyetin tebliğini zikr edip, hadîsden sükût etmesi, âyet tebliği emrinden hadîsi tebliğ etme emrinin evleviyet le anlaşılacağı içindir. Zîrâ âyetler bunca yayılmaları ve lâfızlarının çokluğu ile beraber Allah onları ziyâ'dan ve tahrîfden korumayı "Kur'ân'ı biz indirdik biz; onun koruyucul arı da şübhesiz biziz" (el-Hıcr:9) kavliyle tekeffül etmiştir. Böyle iken âyetlerin tebliği ve müslümânlardan bilenleri n bilmeyenl ere öğretmeleri vâcib olunca, hadîsin teblîğ edilip öğretileceği evleviyet le sabit olur (İrşâdü's-Sârî, I, 4). Ve hadîsdeki"belligû" (=teblîğ ediniz) emri vücûba hami olunur. Diğer, yâni"haddisû an Benî İsrâîl ve la haraca" emri ise, sonundaki "ve la haraca"(=zorluk yoktur) kaydından dolayı ibâha içindir. Hadîsin son fıkrası farzıyette son derece açıktır.

[14] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları; 29-32.

6- Dünyâda Kur'ân'dan Sonra En Sahîh Kitâb

Müslümanlar arasında elden ele dolaşan ve i'tikaadî, amelî, ferdî, içtimaî her türlü mes'elelerde en çok i'timâda lâyık merci' ve kaynak olan "Altı Hadîs Kitâbı"(=el-Kütübu's-Sitte) içinde ehemmiyetçe birinci mertebeyi hâiz olan, şübhesiz Buhârî'nin el-Câmi'u's-Sahîh'i ile Müslim'in el-Câmi'u's-Sahîh'idir. Bu iki kitâb, İslâm âlimlerinin ittifakıyle -Allah'ın Kitâbı'ndan sonra- mutlak olarak dünyâdaki bütün kitâbların en sahihidir . "Sahîhân"(= İki Sahîh) denilince kasdedile n bu ikisidir.

Bu iki kitâb Üçüncü Hicret Asrı'na kadarki hadîs âlimlerinin en sağlam ilmî tenkîd usûlleri ve pek ağır sıhhat şartları ile tenkîd süzgecinden geçirdikleri, böylece en sahih oldukları ümmetin icmâ'ıyle de kararlaşan hadîslerin çoğunu bir araya toplamışlardır. Bunlardak i hadîslerin hepsi, Son Peygamber Muhammed Mustafâ'nın insanlık için en doğru, en iyi ve hiç eskimeyec ek ta'lîmleri ve hayât düstûrlarıdır. Yine şübhesiz ki, hadîs imamlarının önderi, asrının yegânesi, büyük imâm Ebû Abdillah Muhammed ibn İsmail el-Buhârî'nin el-Câmi'u's-Sahîh'i, hiç tereddüdsüz, İslâm'da te'lîf edilen kitâbların en büyüğü ve en faydalısıdır. Cumhurun telâkkisine göre de Kur'ân-ı Kerîm'den sonra müslümânların en büyük ve en mühim kitabı, Buhârî'nin bu eseridir. Zîrâ bu kitâbda her ne varsa, cümlesinin sahih olduğu bütün ilim dünyasınca ma'lûm ve müsellemdir.

"İşte bu Allah'in fadl u keremidir ki, onu kime dilerse ona verir. Allah büyük fadl sahibidir"(el-Hadîd: 57/21, el-Cumua: 62/4).[1]

----

[1] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları; 32-33.

7- el-Câmi'u's-Sahîh'i Terceme Kararı

Yukarıdan beri sıraladığımız maddelerd e ortaya konan sebeblerd en dolayı el-Câmi'u's-Sahîh'in tam olarak terceme edilmesi lüzumu ortaya konuldu.

İslâm kitâbları içinde Kur'ân-ı Kerîm'den sonra birinci derecede sağlam muhtevaya mâlik olan "İki Sahîh"den Müslim'in el-Câmi'u's-Sahîh'inin tam bir tercemesi, Allah'ın lütfü ile tarafımızdan gerçekleştirilmişti. Buhârî'nin el-Câmi'u's-Sahîh'ini de Müslim Sâhih'ini yaptığımız gibi tam olarak hiçbir artırma ve eksiltme yapmadan aynen Türkçe'ye terceme etmek de senelerde n beri gönlümüzün arzusu ve çalışmalarımızın hedefi olmuştu. Şimdiye kadarki bilgileri mize göre, Buhârî Sahîh'inin sâdece birkaç muhtasarı Türkçe'ye terceme edilmiştir.[1] Tamâmının tercemesi ne henüz muttali' olamadık. Hâlbuki İslâm kitâblarının Kur'ân'dan sonra en azametlis i olan bu kitabın da tam olarak tercemesi ve eskimez bilgilerl e dopdolu olan muhtevasının Türk Dili'ni konuşup anlayan milyonlar tarafından da okunup bellenmes inde sayılması uzun sürecek pek çok faydalar ve hayırlar vardır...

Sahîh-i Müslim ve Tercemesi'ni tamamladıktan sonra, çalışmalarımızı büyük bir şevkle Sahîh-i Buharı Tercemesi'ne yönelttik. Üç yıl kadar devam eden hazırlık çalışmaları ve denemeler den sonra terceme tasarısı kararlaştırılıp, tanzim edilerek ortaya çıkarıldı.[2]

----

[1] a. İbrahim Hasen el-Mevcî (...?...), Tercemetu Cüz'i'l-Evvel min Sahihi'l-Buhâri (GAS, I, 115-128).

b. Ömer Ziyâeddîn Dağıstânî, Zübdetü'l-Buhâri Tercemesi, Trabzon 1341-1346, üç cild hâlinde kendisini n tertîb ettiği Zübde'yi yine kendisi Türkçe'ye terceme etmiş ve vefatından sonra Polathâneli Ömer Lûtfi tarafından basılıp neşredilmiştir. Her üç cildde 1527 kadar hadîs metni ve tercemesi vardır, mütercim tarafından bâzı hadîslere izahlar da yapılmıştır.

c. Zeynüddîn Ahmed ez-Zebîdî'nin Buhari Muhtasarı, Ahmed Naîm ve Kâmil Miras tarafından terceme edilip, Diyanet İşleri Reîsliği'nce 1346/1928-1949'da ilk, 1957'den i'tibâren de ikinci baskısı yapılmıştır. Bunda 2189 hadîs ile tercemesi ve uzunca şerhler vardır. Eser 12 cild hâlinde olup cidden kıymetlidir. Bu tercememi zde ondan çok faydalanıp nakiller yapmışızdır.

ç. Konyalı Mehmed Vehbî, Sahîh-i Buhârî Tecrîd-i Sarîh Muhtasarı, Bâbıâlide Sabah

Neşriyatı, 1966, Zeynüddîn ez-Zebîdî'nin eseri olduğu zikr edilen bu kitâb, dört cild hâlinde basılmıştır.

[2] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları; 33-34.

8- Tercemede Ta'kîb Edilen Asıllar

l- el-Câmi'u's-Sahîh'in İstanbul Âmire Matbaası'nda l315 târihinde Mehmed Zihnî merhumun tashîhiyle tamamlanmış olan dört cildlik baskısıyla, 1348 hicri tarihinde Mısır'da İdâretu't-Tıbâati'l-Münîriyye tarafından beş cild hâlinde, hadîsleri rakamlanmış olarak gerçekleştirilmiş bulunan baskısı esas alındı.

1862-1864'de Lei'den'de üstâd Ladolf Krehl'in tashihi ile kitâb ve bâbları rakamlı olarak gerçekleştirilen baskıdan da tertîb yönünden faydalanıldı.

2- el-Câmi'u's-Sahîh'in bütün kitâblarını kaplamak üzere birinciden sonuncuya kadar her kitaba sıra ile bir rakam verildi. Bundan sonra her bir kitâb içindeki bâblara da yine birden başlayarak birer rakam verildi. Böylece el-Câmı'u's-Sahîh'in bütün kitâbları bir rakam zincirine bağlandığı gibi, her bir kitâb içindeki bâblar da yine sıra ile ve yalnız o kitâb içindekileri kaplamak üzere bir rakam zincirine bağlanmış oldu. Hadîsler bâb başlıklarının delilleri yerinde sevk edildiği, bâblarda ekseriyya bir, bazılarında birden fazla hadîs olduğu ve bir de Buhari tarafından değişik isnâd ve küçük lafız farklarıyla hadîslerin birden fazla yerde değişik meseleler e delîl olmak üzere tekrarlan mış olmalarından dolayı hadîslere -Müslim'deki gibi baştan sona kadar devam eden- ayrıca bir sıra rakkamı verilmedi . Kitâb ve bâbları rakamlama da el-Mu'cemu'1-Mufehres li-Elfâzı Hadîsi'n-Nebevî ile Miftâhu Kunûzi's-Sünnet isimli fihristle rdeki tertîblerden faydalanıldı.

3- el-Câmi'u's-Sahîh'in kitâb başlıkları, bâb başlıkları ve senedleri yle beraber hadîsleri kendi harfleriy le aynen alındı. Müteakiben her kitâb ismi olduğu gibi sırasıyle büyük harflerle, her kitâb altındaki bâblar ve muhtevala rı ise terceme edilip küçük kapital harflerle yazıldı.

4- el-Câmi'u's-Sahîh'in ekseriya bâb başlıkları devamında bulunan çeşitli bilgiler ve hükümlerle diğer tamamlayıcı kısımları da aynen verildikt en sonra eksiksiz tercemele ri yazıldı. Bu kısımlarda ekseriya çok bulunan âyetlerin Kurân'daki sûre ve âyet rakamları gösterildi, rivayetle rin kaynaklarına işaret edildi.

5- Hadîsin rakkamı yazıldıktan sonra senedin tamamiyle veya kısmen terk edildiğine delâlet etmek üzere noktalard an meydana gelen bir çizgi konularak hadîsin tercemesi yazıldı.[1]

----

[1] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları; 34-35.

9- Tercemede ki Diğer Bâzı Hususlar

Tercemeni n hemen üstündeki asılda sened ve metin aynen mevcûd olduğu ve senedi

tedkîk etmek istiyenle rin oradan daha kolaylıkla ta'kîb edebilmel eri mümkin bulunduğu için senedleri n tercemesi yoluna gidilmedi . Zaten seneddeki râvîlerin isimlerin i sâdece lâtin harfleriyle sıralamaktan öteye geçmeyecek olan bir sened tercemesi nden beklenen fâide sağlanmayacaktı. Üstelik bazı eda sîgalarının ve ta'bîrlerin tercemesi nde içinden çıkılmayacak güçlüklerle karşılaşılacaktı. Zîra bilhassa "haddesenâ" ve "haddesenî" ta'bîrlerini ihtiva eden bir isnadı bütün istılâhî manâlarına ve incelikle rine sadâkat göstererek Türkçede güzel bir ta'bîr ile sevketmek cidden pek müşkil bir iştir.[1]

Sonra bu kabil olsa bile sened tercemesi okuyucula rın çoğuna bir ma'nâ ifâde etmeyeceği gibi hem kitaba hem okuyucuya fazladan bir yük ve kalabalık olacaktı. Çünkü tabiî olarak okuyucu senedden ziyâde doğrudan doğruya Rasûlullah'ın tebliğlerine,ondan nakloluna n hadîslere i'tibâr edecektir . Zâten asi olan da onlardır, sened sâdece hadîsin mevsûkiyyetinin dayanağı ve vesikasıdır. O da hemen tercemeni n üstünde aslı ile mevcûddur.

Bize sened tercemesi ni lüzumsuz kılan diğer bir sebeb de bu kitâbda ne varsa hepsinin sahîh olduğu artık tamamiyle ve ittifakla ma'lûm ve müsellem bulunması keyfiyyet idir.

l- İşte bu sebeplerd en dolayı umûmî olarak sened tercemesi nden vazgeçildi. Fakat aşağıdaki hususlar da dikkate alındı:

a. el-Câmi'u's-Sahîh'in en başında bulunan "Vahy Bâbı"ndaki 6 hadîsle "İmân Kitâbı"nın birinci hadîsinin senedleri, senedlerd eki râvîlerin biribirle rinden hadîsi alma şekli ve nakletme ta'bîr ve ifâdelerine birer örnek olmak üzere kısaltılmaksızın aynen terceme edildi.

b. Bazen içinde lüzumlu bilgiler ve faydalar bulunan ve okuyucuya fazla bir yük teşkil etmeyecek olan senedler yine tam tercemele riyle verildi.

c. Senedin sevkinde hadîsin vürûd sebebi, takviyesi veya ittisali ile ilgili delilleri n bulunduğu yerlerde bu bilgileri muhafaza etmek için sened bazen tâbiundan olan râvîden veya daha berisinde ki râvîden i'tibaren terceme edildi.

d. Sahâbîye yakın olan râvîlerde tahvil yapılmış ve her isnâdda da ayrı ayrı Rasûlullah'ın sözleri bulunmuşsa böyle yerlerde H tahvil işaretini koydukdan sonra: (Yine fulândan) şeklinde terceme edilerek bunlara işaret olundu.

2- "An fulânın, an fulânın" zincirini n tercemesi nde "o da fulândan o da fulândan" şeklinde araya bir "o da" kelimesin i koymak terceme yönünden ve nakil zincirini n iyice belirmesi bakımından lüzumlu görüldü.

3- Hadîsin rakkamını yazdıktan sonra senedin tamâmiyle veya kısmen terk edildiği yerlerde terk edilen kısma işaret edecek noktalarl a bir çizgi çekildiğini daha evvel söylemişdik. Bu çizgiden sonra ekseriya sahâbîden bazan da tabiîlerden... olan râvîsinin ismi ve bunun hadîsi nisbet etme tarzı gösterildi. Ancak burada Buhârî, sahâbî ismini hangi lafızlarla zikretmişse ekseriya o lafızı muhafazay a dikkat edildi: Meselâ Buhârî bazan "an Âişete"; bazan "an Aişete Zevcin-Nebiyy (S)"; bazan "an ibn Abbâs"; bazan "an Abdillah ibn Abbâs" demişdir. Yine bunun gibi bazan "an ibn

Umer", bazan "an Abdillah ibn Umer", bazan "kaale, kaale Rasûlullah (S)", bazan "enne'n-Nebiyye (S) kaale keza keza" lafızlarıyla hadîsi sevk eylemişdir. İşte bu gibi lafızları îrâd etmek hususunda da çok yerde Buhârî'ye tamamen uyuldu.

4- Râvînin hadîsi ref ve nisbet etme şekline gelince bu nisbet umumiyetle hep cezm sîgası iledir. Bu cezim ifâdeleri Türkçede "buyurdu, buyurdu ki, dedi, emretti, şöyle demişdir..." gibi ma'lûm fiiller kullanılarak veya "dır" edatı ile te'mîn edilmeye çalışıldı. Meselâ "Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur.." gibi. Çünkü "rivayet olunmuş, buyurulmuş, söylenmiş, denilmiş gibi sâdece "misli" ta'bîrlerin Türkçe'de bir gevşeklik ma'nâsını ifâdede kullanılması gâlibdir. Nadiren de olsa gevşeklik anlatan bir sîga gelince o da cezm (yânî kesinlik) göstermeyen ta'bîrle ifâdelendirilmeye çalışıldı.

5- Senedlerd e sahâbî isimlerin den sonra söylenen tardiyele r -yânî cinsiyet ve kemmiyete göre radıyallahu anhu, anhâ, anhum, anhünne... şeklindeki dua ta'bîrleri- (R) ile; Peygamber'e tasliye ve teslîmeler -yânî sallallah u aleyhi ve selleme, aleyhi's-selâmu, aleyhime's-selâmu, aleyhimu's-selâmu ta'bîrleri- de (S) ile remizlend irildi. Bu ta'bîrlerin bu şekilde sadece “Sâd” harfiyle remizlend irildiği bazı eski yazmalard a görüldüğü gibi bir kısım basmalard a da tatbîk edilmekte ve cidden yazıda ve kitâbda bir hafifletm e ve kolaylık sağlanmaktadır.[2]

6- İbn'ler umumiyetl e üç harf hâlinde ve nadiren makaamlarının gerektird iği okuma tarzlarıyle yazıldı.

7- Özel isimlerle mensûbiyetlerdeki ta'rîf harfleri, okuma tarzının gerekli kıldıkları hâriç umumiyetl e yazılmadı. Zira asılları tercemeni n üst tarafında mevcûd olup karşılaştırılmaları dâima mümkin bulunmaktadır.

8- Umer, Usmân, Lukmân gibi hass isimlerde asıllarının telâffuzu esas alındı. Zaten Arapçada "o, ö, ü" sesleri olmadığı gibi özel isimleri böyle eserlerde değiştirmek de doğru görülmedi.

9- Sahîh-i Buhârî Tercemesi'nde geçen âyet maâlleri bazan aynen, bazan da küçük tasarrufl arla Muhammed Hamdi Yazır (1941)'ın Hakk Dîni Kur'ân Dili'nden veya Hasan Basrî Çantay (1964)'ın Kur'ân-ı Hakim ve Meali Kerîm'inden alındı.

10- Terceme esnasında faydalanılan kaynakları, listesi ayrıca verilmekle beraber bilhassa Kirmânî (786/1384)'nin, el-Kevkebu'd-Derârî fi Şerhi'l-Buhâri'si, İbn Hacer el-Askalânî (852/1448)'nin Fethu'l-Bâri’si; Aynî (855/1451)'nin, Umdetu'1-Kaarî’si, Kastallânî (923/1517)'nin İrşâdu's-Sârî’si dâima yanımızdan ayırmadığımız ve en çok faydalandığımız eserlerdi r. Bunlar el-Câmi'u's-Sahîh'e ölümsüz hizmet etmiş ve gerçekden çok kıymetli çalışmalardır. Ekseriya bunlar sayesinde müşkilleri anlamak, incelikle re nüfuz etmek kaabil olmuştur.

11- Tercemele rde aslına sadâkat vazgeçilmez bir esas kabul edildi. Metinlerd e hiç bir arttırma veya eksiltme yapılmaksızın Sahîh'de bulundukları gibi aynen ve sadâkatla tercemeye çalışıldı. Çünkü tercemede asla sadâkat bu işin ilk ve son şartıdır. Bütün tercemele rde böyle olması gerekmekl e beraber bilhassa her kayd ve ıtlâkı, bir takım dînî hükümlere kaynak, delîl ve dayanak olan böyle ana eserlerde tercemeni n aslına uygunluğu çok ehemmiyet kazanır. Bunun için gücümüz yettiği nisbette sadâkatla

tercemeye dikkat gösterildi. Bazı yerlerde metnin kolayca anlaşılmasını sağlamak için tercemeye tamamlayıcı lafızlar ilâvesi gerektiğinde bunlar ekseriya iki kavis içinde yazıldı.

12- Bâb başlıklarına, muhtevala rına, hadîs sened ve metinleri ne gerektikçe haşiyeler şeklinde rakam sırasına bağlanmış açıklamalar verildi. Fakat bu açıklamaların aslı gölgelememesine dikkat edildi. Bu sebeple açıklamalarda can sıkıcı ve ağır tafsilat terkedili p Peygamberden sabit olan bütün hakîkatların hem hiçbir tarafı gizli bırakılmaksızın, hem de fazla söz söylemeksizin anlatılmakla yetinildi . Peygamber de "Kolaylaştırın, güçleştirmeyin, insanlara nefret vermeyin, müjdeleyin" buyurmuştur. [3]

Bu suretle Allah Rasûlunun hadîs ve sünnetleri mümkin mertebe olduğu gibi gözler önüne konuldu. Bundan maksadımız, tercemele ri okuyan herkesin -müçtehidlik taslaması değil- kendi irfan seviyesin e göre bu Nebevî irşadlardan nasibini almasıdır. Çünkü hiç bir kimse Peygamber kadar öğretici olamayacağı gibi ne derece hakîm ve derin âlim olursa olsun hiç bir şahsın sözü Peygamber'in sözlerinden daha doğru, daha güzel ve daha te'sîrli olamaz. Zîrâ: "Muhakkak sözlerin en hayırlısı Allah'ın Kitabı, yolların en hayırlısı da Muhammed'in yoludur"[4]

Bu uzunca Terceme Usûlü'müzün gayesi de İmâm Buhârî'nin şu çok kıymetli tasnifini mümkin olduğu kadar bütün incelikle ri ve güzellikleriyle Türkçeye aktarabil mek ve aynı zamanda bu çok değerli muhtevanın gözlere ve gönüllere usanç vermeden okunmasına yardımcı olmaktır.

Yapılan bu tedkîk ve tercemeni n nihâî olduğu, eksiklerd en, kusurlardan beri bulunduğu düşüncesi aklımızdan geçmez. Biz daha öncekilerin çalışmalarından çok istifâdeler ettik. Allah Rasûlü'nün hadîslerini dosdoğru ve sâde bir şekilde terceme etmek için aşkla, şevkle ve tam samimiyet le, aylar ve yıllar harcadık. Bu yolda uhdemize düşen tebliğ vazîfemizi karınca kararınca yerine getirmeye çalıştık. Esasen "Her bir ilim sahibinin üstünde daha iyi bir bilen vardır." (Yûsuf: 12/76)

Bizden sonrakile rin bu vâdîde daha başarılı çalışmalar yapmaları ve bu yüzden kat kat hayırlara nail olmaları en hâlis dileğimizdir. Şübhesiz bu nevi çalışmalar, insanın ölümünden sonra da sevabı kesilmeyi p devam edeceği haber verilen hakîkaten hayırlı işlerden biridir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"İnsan öldüğü zaman kendinden ameli kesilir, ancak üç şeyden kesilmez. Akıp duran sadakadan, yâhud faydalanılan bir ilimden, yâhud da kendisi için dua eden iyi çocuktan"[5]

Rasûlullah şöyle buyurdu:

"Her kim bir hayıra delâlet ederse ona da hayrı işleyenin sevabı gibi sevâb vardır"[6]

"Ey Rabb'imiz, bizlere ve daha önden îmân ile bizi geçmiş olan (dîn) kardeşlerimize mağfiret buyur ve gönüllerimizde îmân etmiş olanlara karşı bir kîn bırakma! "Ey Rabb'ımız, şübhe yok ki sen raûfsun, rahimsin" (el-Haşr: 59/10). [7]

----

[1] "Haddesenâ" ta'bîri lügatte "bize söyledi" demek olabilirs e de hadîs ıstılahında üstadın talebesin e veya hâzır bir meclise, elindeki kaynaktan hadîsleri Peygamberden i'tibâren kimlerden aldıklarını, alma tarz ve ifâdelerini aynen tekrar edip sıralayarak bizzat takrir edip söylemesini, yânî "Bize fulan hadîs söyledi" demeyi ifâde eder. Türkçe'de bunun tam karşılığı bulunmadığı ve hadîsin kuvvetini bildirmede önemli bir ıstılah olduğu için "bize tahdîs etti" şeklinde muhafaza edildi. Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır da Tefsîr'inde böyle kullanmıştır: Hakk Dîni, VIII, 5881, 6123.

Bu ta'bîrler ve manâları hakkında özetlenmiş bir açıklama Sahîh-i Müslim ve Tercemesi, Takdim, X-XI'deki haşiyede verilmiştir.

[2] Meselâ: İmâm el-Bııhâri. Hayru'l-Kelam fi'l-Kırâati hıalfe'l-İmâm, en-Nâşir, eş-Şeyh Umer Yârkendî, Mısır, tarihsiz. A.J.Wensi nck, Miftâhu Kunûzı's-Sünneh, Mütercim Muhammed Fuâd Abdu'l-Bâkî Mısır, 1934. Hamdî el-A'zamî, el-Murşîd İlmi Usûli'l-Fıkhı ve Târihu'l-Fıkhı'l-İslâmî. Bağdad 1368/1949.

[3] Buharı, İlim, 12. Bâb, 11. Hadîs, Enes'ten.

[4] Müslim, Cumua, Tahfîfi's-Salât ve'l-Hutbe.

[5] Müslim, Vasiyye.

[6] Müslim, İmâre, Fadlu İâneti'l-Gaazî.

[7] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları; 35-38.

Dua

Bu tercemeni n yegâne gayemiz olan Yüce Allah'ın rızâsına ve Rasûlü Muhammed (aleyhi's-selâm)'in muradına uygun olarak başarıyla tamamlanm asını, sonra da bunun nâçiz mütercim için ve bunu okuyan mü'minler için dâima akıp duracak ve hiç kesilmeye cek bir hayır ve sevâb kaynağı olmasını, "Kelimetu'llâh'ı en yüksek kılma yolundaki" (Buharı, Cihâd; Müslim, İmâre) bütün bu çalışma ve didinmele ri "Ticâreten len tebûr" (Fâtır: 35/29) sırrına mazhar kılmasını Hakk Teâlâ'dan tadarru ve niyaz eylerim.

"Ben gücümün yettiği kadar ıslahdan başka birşey arzu etmem. Benim muvaffakiyetim ancak Allah 'in yardımı iledir. Ben yalnız O'na güvenip dayandım ve yalnız O'na dönerim" (Hûd: 11/88).

Rabbena âtinâ min ledünke rahmeten ve hey yi'lenâ min emrinâ raşeden.

"Ey Rabbımız! Bize tarafından bir rahmet ver! Ve işimizden bizim için bir muvaffakıyyet hazırla!" (el-Kehf: 18/10)

Allah'ım, günâhımı, bilgisizl iğimi, her işimde olan israfımı ve benden daha iyi bildiğin bütün kusurlarımı afveyle!

Allah'ım, latifemi ve ciddî hâlimi, kasıdsız ve kasıdlı her fiilimi afveyle; i'tirâf ederim ki bunların hepsi bende vardır.[1]

----

[1] Buhârî, Deavât, Kavlu'n-Nebî: Allâhümmeğfir lî...; Müslim, Zikr ve'd-Duâ, et-Taavvuz min şerri mâ amile...

Bu, Rasûlullah'ın kendi şahsında ümmetine öğrettiği dualardan biridir. Kendisi her zaman ilâhî vahye mazhar bulunduğu için burada zikr edilen kusurlard an beridir. Biz ise bunu kendi nefsimizi n bir i'tirâfı ve istiğfarı olarak buraya koymuş bulunuyor uz.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları; 39.

İmam Buhari'nin Hal Tercemesi:

I- Nesebi ve Nisbeti[1]

O, Ebû Abdillah Muhammed ibn İsmail ibn İbrahim ibn el-Muğîre ibn Berdizbeh el-Cu'fî'dir.[2] Berdizbeh lâfzını Emir Ebû Nasr ibnu Mâkûlâ (487/1094) Kitâbu'l-İkmâl'de bu şekilde kaydetti ve bu Buhâralılar'ın dilinde ziraatçı ma'nâsınadır dedi.[3] Bu kelime bâzı rivayetle rde Bezizbih şeklinde de zabtedilm iştir.

Berdizbeh, kavminin dîni üzere bulunan bir Farslı idi, ve o dîn üzere öldü. Sonra bunun oğlu el-Muğîre, Buhara vâlîsi el-Yemân el-Cu'fî'nin eliyle müslümân oldu. "Bir şahsın eliyle müslümân olan kimsenin velâsı, o şahsa âid olur" kaaidesi uyarınca, velâ nisbeti olarak Muğîre, el-Yemân el-Cu'fî'ye nisbet edildi. Yânî Muğîre, Buhara âmili el-Yemân el-Cu'fî tarafından müslümân edilmiş ve bu sebebden kendisine, ma'nevî mevlâsına izafetle el-Cu'fî nisbeti verilmiştir. İşte bundan dolayı Buhârî'ye de el-Cu'fî denilmiştir.

Bu Yemân ise Buhârî'nin üstadı olan muhaddis Abdullah ibn Muhammed ibn Ca'fer ibn Yemân el-Cu'fî el-Musnidî (229/843)'nin dedesidir .

İbn Hacer; İbrâhîm ibnu'l-Muğîre'ye gelince onun haberleri nden herhangi bir şeye vâkıf olamadık, dedi.

Muhammed el-Buhârî'nin babasına gelince, İbn Hıbbân'ın Kitâbu's-Sikaat'ında ona âid bir terceme zikredilm iştir. Dördüncü tabakada şöyle dedi: Buhârî'nin babası olan İsmail ibn İbrahim, Hammâd ibn Zeyd'den ve Mâlik'ten rivayet eder. Ondan da Iraklılar rivayet etmişlerdir. Onu oğlu et-Târîhu'1-Kebîr'de zikr edip, İsmail ibn İbrâhîm ibni'l-Muğîre, Mâlik'ten ve Hammâd ibn Zeyd'den hadîs dinlemiş ve İbnu'l-Mubârek (181/797)'e arkadaşlık eylemiştir dedi.

Zehebî Târihu'l-İslâm'da şöyle dedi: Buhârî'nin babası takvâlı âlimlerden idi. Ebû Muâviye'den ve bir cemâatten hadîs nakletti. Ondan da Ahmed ibn Ca'fer ile Nasr ibnu'l-Huseyn hadîs rivayet ettiler. Ahmed ibn Hafs şöyle dedi: Ben ölümü sırasında Ebû'l-Hüseyn İsmâîl ibn İbrahim'in yanına girdim. O: Malımın hepsi içinde şübheli yoldan hâsıl olmuş bir dirhem bilmiyoru m dedi. Ahmed: O, bu sözü söylediği zaman

kendi nefsim bana küçük göründü dedi.

İsmâîl ibn İbrahim'in bu sözü, onun salâh ve takvasının delilidir . İşte onun bu salâhı, şöhreti Şark ile Garb'ı doldurmuş bulunup, hâl tercemesi ni yazmakta olduğumuz oğluna sirayet etmiştir.

Buhârî'nin bir ilim ve takva evinden meydana geldiği açıkça görülüyor, çevrenin de ahlâk ve ameller üzerindeki te'sîri gizli olmaz. [4]

----

[1] Buhârî'nin burada yazılan hâl tercemesi İbn Hacer el-Askalânî'nin Heydu's-Sârî li-Fethi'1-Bâri Mukaddîmeti Şerhi Sahîhi'l-Buhârî kitabının sonunda birçok başlıklar altında toplanmıştır: s. 474-495. Bu hâl tercemesi Kastallânî'nin İrşâdu's-Sârî li-Şerhi Sabîhi'l-Buhârî'sinin mukaddimesinde de yine böyle başlıklar altında toplanmıştır: I, 31-44.

[2] Cu'fî, kursî vezninde, Yemen'de bir kabîle pederinin ismidir ki, Cu'fi ibn Sa'd el-Aşîre'dir; nisbetind e dahî Cu'fi denir; şeddeli yâ'yı hazf ve takdirden sonra yerine nisbet yâ'sını ilhak ile ... (Kaamûs Ter., III, 535).

[3] İbn Mâkûla aynı kitabında bu ismi " Yezdizbeh" şeklinde de rivayet etmiştir (Vefeyâtu'l-A'yân, III, 329-331).

[4] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları; 43-44.

2- Doğumu ve Yetişmesi

Muhammed el-Buhârî, Buhara şehrinde hicrî 194 yılı Şevval ayının on üçüncü cumua günü, cumua namazından sonra doğmuştur (21 Temmuz 810). İbn Kesîr, 194 yılı Şevvâl'in on üçüncü cumua gecesi doğdu, dedi.

Buhara, Mâverâünnehr beldeleri nin en büyüklerinden olup, Semerkand'la arasında sekiz günlük mesafe vardır.

Buhârî küçükken, babası İsmâîl vefat etti. Bu sebeble Buhârî annesinin terbiyesi nde bir yetîm olarak büyüdü. Buhârî uzun ve kısa değil, orta boyda, ince kurumda bir bünyeye sâhib idi.

Guncâr (412/1021)'ın Buhara Târihi'nde, el-Lâlekâî (418//1027)'nin de Şerhu's-Sunen'in Kerâmâtu'l-Evliyâ babında rivayet ettikleri ne göre Muhammed'in gözleri, küçüklüğünde görmez olmuş, annesi ru'yâsında İbrâhîm Halîl Peygamber'i görmüş, İbrâhîm ona: Ey kadın, oğluna çok dua etmen sebebiyle Allah oğlunun gözlerini geri verdi, demiş, sabah olunca hakîkaten Allah ona gözlerini geri vermiş, o da görür olmuştur.

İşte Buhârî, bir fazîlet memesi emmiş olarak sütten kesilmiş, böyle fazilet üzerinde olmuş, bir ilim çevresi içinde terbiye edilmiş ve büyümüştür. Babasından büyük bir servete vâris olmuştur. İşte bu servet ona tabiî olarak nefis şerefiyle, iffet ve imtinâı ile ilim taleb etmesine yardım edip durmuştur. [1]

----

[1] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları; 44-45.

3- İlim Araması ve Seyahatleri

İsmâîl, hanımı ile Ahmed ve Muhammed isimlerin deki iki çocuğuna mühim mıkdarda mal bırakarak öldü. İkinci çocuğu Muhammed, babasının ölümü zamanında henüz bebek idi. Hadîs sahasında önemli ve derin te'sîrler icra etmesi mukadder olan bu küçük çocuk, bedenen zayıf olmasına rağmen yaradılıştan kendisine zihnî melekeler bahşedilmişti. O, keskin ve unutmayan bir hafızaya, kuvvetli bir zekâya ve sağlam gayeye sâhibdi. Ağır ve usulünce çalışmaya karşı tükenmeyen bir enerji ve büyük bir kaabiliye t sahibi idi.

Muhammed el-Buhârî, tahsiline annesinin rehberliği altında memleketi Buhârâ'da başladı. Daha küçücük bir çocuk iken Kur'ân'ı ezberledi, ilk tahsilini bitirdi, Arabca'yı kuvvetlic e öğrendi.[1]

Daha mektebde iken kendisine hadîs işitme sevgisi düşürüldü. Müteakiben beş altı sene içinde, yânî bulûğu yaklaşırken onbinlerc e hadîsi ezberledi, memleketi nin bütün hadîscilerinin bilgileri ne hâkim oldu.

Firabrî şöyle dedi: Buhârî'nin kâtibi olan Ebû Ca'fer ibnu Ebî Hâtim'den işittim, o şöyle diyordu: Ben Buhârî'ye: Senin işin nasıl başladı? Diye sordum. Buhârî şöyle dedi: Ben on yaşında, yâhûd biraz daha küçükken mektebde kalbime hadîs ezberleme k ilham olundu. Bundan sonra mektebi bitirip çıktım. On yaşından sonra da ed-Dâhîlî'ye ve ondan başka üstâdlara gidip gelmeye başladım. Bir defasında ed-Dâhilî, insanlara karşı okumakta olduğu hadîslerden birinde: Sufyân, Ebu'z-Zubeyr'den, o da İbrahim'den senedini söyledi. Bunun üzerine ben ona: Ebu’z-Zubeyr, İbrahim'den rivayet etmedi, deyiverdim. Bu i'tirâzımdan dolayı beni azarladı. Ben de kendisine: Eğer yanında mevcûd ise asıl nüshaya müracaat et de bak, dedim. Hemen odasına gidip asıl nüshaya baktı. Sonra bizim yanımıza döndü ve bana hitaben: Ey çocuk o, sened nasıldır? dedi. Ben: O sened, ez-Zubeyr ibnu'l-Adıyy, İbrahim'den şeklindedir, dedim. Bunun üzerine benden kalemi aldı, kitabını düzeltti ve: Sen doğru söyledin, dedi.

Buhârî'nin arkadaşlarından biri: Sen o zaman kaç yaşında idin? diye sordu. Buhârî: On bir yaşında bulunuyor dum, dedi.

Buhârî kendisi şöyle anlatmıştır: On altı yaşına girdiğim zaman Abdullah ibnu'l-Mubârek (181/797) ile Vekî' ubnu'l-Cerrâh (197/812)'ın kitâblarını ezberlemiş ve ashâbu re'y nâmını alan Irak müctehidlerinin kavilleri ni, re'ylerini öğrenmiştim. Bundan sonra hacc etmek ve ilim taleb etmek için kardeşim Ahmed ve annem ile birlikte Mekke'ye gittim. Hacc ettikten sonra kardeşim Buhara'ya döndü ve orada öldü.[2]

Buhârî hadîs tahsili için Mekke'de kaldı. Bu, 210 yılı idi. Eğer Buhârî ilk hadîs tahsiline başladığı zaman Hicaz'a gelseydi, akranının erişip de kendisini n erişemediği yüksek tabakaya muhakkak erişecekti. Bununla beraber o, Yezîd ibn Harun (212/827) ve Ebû

Dâvûd et-Tayâlisî (203/813) gibi yüksek tabakaya yakın olanlara yetişmiştir. Abdurrezzâk (211/826)'a erişmiş ve Yemen'e onun yanına gitmek istemiştir. Bu kendine mümkün de oluyordu. Derken ona, Abdurrezzâk öldü, denildi; bundan dolayı Yemen'e onun yanına gitmekten geri kaldı. Sonra Abdurrezzâk'ın ölmediği, hayâtta olduğu meydana çıktı. Artık Buhârî ondan bir vâsıta ile rivayet eder oldu.

Yine Buhârî şöyle dedi: "Ben on sekiz yaşıma girdiğim zaman Kitâbu Kadâyâ's-Sahâbe ve't-Tâbiîn (Sahâbe ve Tâbi'lerin Hüküm Suretleri Kitabı) isimli eseri tasnif ettim. Sonra Medine'de Peygamber'in kabrinin yanıbaşında et-Târîhu'1-Kebîr'i tasnif ettim. Ben onu mehtâblı gecelerde yazıyordum. Târihim içinde az isim vardır ki o ismin sahibi hakkında ayrıca bende bir iki kıssa mevcûd olmasın, lâkin ben kitabın uzamasını istemediğim için bunları oraya katmadım.[3]

Sonra Şam'a ve Mısır'a gittim.[4] Cezire'ye iki defa, Basra'ya dört defa gittim. Hicaz'da altı sene ikaamet ettim. Küfe ve Bağdâd'a kaç defa girip çıktığımı saymıyorum "[5]

Ebû Bekr ibn Ebî Ayyaş el-A'yen: Biz, kendisi henüz tüysüz bir genç olduğu hâlde Muhammed ibn İsmail'den, Muhammed ibn Yûsuf el-Feryâbî (212/827)'nin kapısı önünde hadîs yazdık, demiştir. Feryâbî'nin 212/827'de vefat etmiş olduğu gizli değildir. Buhârî'nin yaşı o zaman 18 civarında idi. [6]

----

[1] Matbûâtu'l-Arabiyye I, 534-537.

[2] Hedyu's-Sâri, S.478-479, "Zikru nesebihî ve mevlidihî ve menşeihî ve mebdei tale-bihî li'l-hadîs". İrşâdu's-Sârî, s.31 vd., "el-Faslu'l-hâmis fi zikri nesebi'l-Buhârî ve nesebihî ve mevlidihî ve mebdei emrihî ve neş'etihî ve talebihî li'l-ilm..."

[3] Bu kitâb, hadîs râvîleri hakkında eser yazmış olanların hepsi için en kıymetli kaynaklardan biri oldu. Bunun hakkında Keşfu 'z-Zunün, I, s.287'de ve İslâm Ansiklopedisi, c.II, s.771-772'de bilgiler vardır.

[4] Buhârî, et-Târîhu'1-Kebîr'inde (I, 2, 5) 217 yılında Mısır'da bulunduğunu kaydediyor (Buhârî'nin Kaynakları, s. 122). Buhârî hadîs araştırma seyahatle rine Mekke'den başladı. Seyahatle ri onu İslâm Dünyâsı'nın büyük kısmına götürdü. Her yerde hadîs araştırmasının îcâb ettirdiği kadar uzun müddet kaldı, hadîscilerle buluşup, onların rivayet ettikleri bütün hadîsleri öğrendi. Kendi bilgisini de onlara aktararak bütün önemli ilim merkezler ini ziyaret etti. O aynı yerde yıllarca kalmakta tereddüd etmedi, ilmî araştırması için lüzumlu ise aynı yere birden fazla seyahat etmekten de kaçınmadı.Basra'da dört veya beş sene, Hicaz'da altı sene kaldı. Mısır'a iki defa, Küfe ve Bağdâd'a sayısız seyahatle r yaptı (Mukaddımetu Fethi'1-Bâri, s.464).

[5] Buhârî Bağdâd'a sekiz defa girmiştir. Bunlardan her girişinde İmâm Ahmed'le buluşmuştur. Ahmed de onu Bağdâd'da ikaamete teşvik etmiş, Horasan'da ikaametin i yermiştir. Muhammed ibn Ebî Hatim şöyle dedi: Ben Buhârî'den işittim, şöyle diyordu: Ben Bağdâd'a sekiz kerre gittim. Her gidişimde Ahmed ibn Hanbel ile ilim meclisind e oturduk. Kendisine son defa vedâa gittiğimde bana: "Yâ Ebâ Abdillah, ilmi

ve talibi olan insanları terk ediyorsun da Horasan'a gidiyorsu n! dedi. Ben hâlâ Ahmed ibn Hanhel'in bu sözünü hatırlamaktayım (Tabakaatu'ş-Şafiiyye II, 5).

[6] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları; 45-47.

4- Üstâdları ve Dereceleri[1]

el-Hâkim Ebû Abdillah Târîhu Nîşâbûr'da Buhârî'nin kendileri nden hadîs işittiği üstâdlannı şöyle sıralamıştır:

Mekke'de: Ebû'l-Velîd Ahmed ibn Muhammed el-Ezrâkî (233/837), Abdullah ibn Yezîd el-Mukrî (213/828), İsmâîl ibn Salim es-Sâiğ el-Bağdâdî, Ebû Bekr Abdullah ibnu'z-Zubeyr el-Humeydî (219/834) ve akranları.

Medine'de: İbrahim ibnu'l-Munzir el-Hızâmî (236/850), Mutarraf ibn Abdillah (220/835), İbrahim ibn Hamze (230/844), Ebû Sabit Muhammed ibn Ubeydilla h, Abdulazîz ibn Abdillah el-Uveysî (311/923), Yahya ibn Kaza'a (237/851) ve onların yakınları.

Şam'da: Muhammed ibn Yûsuf el-Feryâbî (212/827), Ebû Nasr Ishâk ibn İbrahim, Âdem ibn Ebî İyâs (229/843), Ebû'l-Yemân el-Hakem ibn Nâfi' (222/836), Hayve ibn Şurayh ibn Yezîd el-Hadramî Ebu'l-Abbâs el-Hımsî (224/838). Hâlid'ibn Haliyy (Hıms kaadısı) el-Kelâ'î Ebu'l-Kaasım el-Hımsî, Hattab ibn Usmân Ebû Amr (236/850), Ebu'l-Mugîre Abdu'l-Kuddûs (212/827), Süleyman ibn Abdirrahmân ibn binti Şurahbîl (232/846) ve bunların yakınları.

Buhârâ'da: Muhammed ibn Sellâm el-Biykendi (227/841), Abdullah ibn Muhammed el-Musnidî (229/843), Harun ibnu'l-Eş'as el-Buhârî Ebû İmrân, Abdetu'bnu'l-Hakem, Muhammed ibn Yahya ibn Abdilazîz el-Yeşkurî Ebû Alî es-Sâiğ el-Mervezî (252/866), Hıbbân ibn Musa (247/861) ve bunların akranları.

Merv'de: Aliyy ibnu'l-Hasen ibn Şakıyk (215/830), Abdan ibn Usmân ibn Cebele (220/835), Usmân ibn Salih (219/834), Muhammed ibn Mukaatıl el-Mervezî (226/840) ve akranları.

Belh'de: Mekkî ibn İbrahim (215/830), Yahya ibn Bişr (231/845), Muhammed ibn Ebân ibn Vezîr el-Belhî (244/858), el-Hasen ibn Şuca' ibn Recâ el-Belhî Ebû Alî (241/855), Yahya ibn Musa (240/854), Kuteybe (240/854) ve onların akranları. Bunlardan rivayeti çoktur.

Reyy'de: İbrahim ibn Musa ibn Yezîd et-Temîmî Ebû İshâk; 220/835'de hayâtta idi.

Bağdâd'da: Muhammed ibn îsâ et-Tabbâ' (224/838), Muhammed ibn Saik, Surayc ibnu'n-Nu'mân ibn Mervân el-Cevherî Ebu'l-Huseyn el-Bağdâdî (217/830), Ahmed ibn Hanbel (241/855), Ebû Müslim Abdurrahmân ibn Ebî Yûnus el-Müstemlî, İsmâîl ibnu'l-Halîl (225/839) ve akranları.

Vasıt'ta: Hassan ibn Hassan el-Vâsıtî (213/828), Hassan ibn Abdillah el-Vâsıtî (222/836), Saîd ibn Abdillah ibn Süleyman ve akranları.

Basra'da: Ebû Âsım en-Nebîl (212/827), Safvân ibn îsâ ez-Zuhrî Ebû Muhammed el-Basrî (220/835), Bedel ibnu'l-Muhabbir (215/830), Harami ibn Ammâre, Affân ibn Müslim (220/835), Muhammed ibn Ar'are (213/828), Süleyman ibn Harb el-Ezdî (224/838), Ebû'l-Velîd et-Tayâlisî (227/841), Muhammed ibnu'l-Fadl es-Sedûsî el-Ma'rûf bi-Arîm (223/837), Muhammed ibn Sinan el-Bâhılî (226/840), Ebû Huzeyfe Musa ibn Mes'ûd en-Nehdî (220/835) ve akranları.

Kûfe'de: Ubeydulla h ibn Musa el-Absî (213/838), Ebû Nuaym (219/834), Ahmed ibn Yâkûb (213/828), İsmâîl ibn Ebbân (216/831), el-Hasen ibnu'r-Rabî' (259/872), Hâlid ibn Mahlid (213/828), Saîd ibn Hafs ibn Amr ibn Nufeyl el-Huzelî el-Nufeylî Ebû Amr el-Harrânî (237/851), Talk ibn Ganâm (211/826), Umer ibn Hafs ibn Gıyâs el-Kûfî (225/836), Ferve ibn Ebî'l-Mağrâ (225/839), Kabiysa ibn Ukbe ibn Muhammed es-Suvâî (213/828), Ebû Ğassân Muhammed ibn Mutarraf ve akranları.

Cezire'de: Ahmed ibn Abdilmeli k el-Harrânî (222/836), Ahmed ibn Yezîd ibn İbrahim el-Harrânî Ebu'l-Hasen ibn el-Vertenîs, Amr ibn Halef, İsmâîl ibn Abdillah ibn Hâlid el-Abdî el-Kuraşî Ebu'l-Hasen er-Rakkıyy el-Ma'rûf bi's-Sukkerî Kaadî Dımaşk (240/854) ve akranları.

Mısır'da: Usmân ibn Salih (219/834), Saîd ibn Ebî Meryem (223/837), Abdullah ibn Salih (Aynı isimde iki zât var: 211/826;223/837), Ahmed ibn Salih (248/862), Ahmed ibn Şebîb (229/843), Esbağ ibn Ebi'l-Ferec (225/839), Saîd ibn îsâ ibn Telîd el-Kıtbânî er-Ruaynî Ebû Usmân el-Mısrî (219/834), Saîd ibn Kuseyyir ibn Ufeyr (228/842), Yahya ibn Abdillah ibn Bukeyr (226/840) ve akranları.

Herât'ta: Ahmed ibn Abdillah ibn Eyyûb el-Hanefî Ebu'l-Velîd (232/846).

Nîşâbûr'da: Yahya ibn Yahya et-Temîmî (226/840), Bişr ibnu'l-Hakem (238/852), İshâk ibn İbrâhîm el-Hanzalî (253/867), Muhammed ibn Rafı' (214/829), Ahmed ibn Hafs ibn Abdillah. .. Ebû Alî en-Nîşâbûrî Kaadî (258/871), Muhammed ibn Yahya ez-Zuhlî (252/866) ve Akranları[2]

el-Hâkim Ebû Abdillah şöyle dedi: Buhârî ilim talebi uğruna zikr edilen bütün bu beldelere gitmiş ve bunlardan her bir şehirde o belde üstâdlarının yanında ikaamet etmiştir. Burada Buhârî'nin âlî isnadına istidlal edebilsin diye ancak her bir mıntakadaki eski âlimlerden birer cemâatin isimleri söylenmiştir.

Ca'fer ibn Muhammed el-Kattân'dan, şöyle demiştir: Ben Buhârî'den işittim, şöyle diyordu: "Ben binden fazla âlimden hadîs yazdım. Yanımda isnadını zikr edemeyeceğim hiçbir hadîs mevcûd değildir".[3]

----

[1] Hedyü's-Sârî, s.479, "Zikru merâtibi meşâyıhıhî...."; İrşâdü's-Sari, s.32, "Ve emmâ rıhletuhu li talebi'l-hadis..."

[2] Buhâri'nin el-Câmi'u's-Sahîh'inin hadîslerini bizzat kendileri nden aldığı üstâdlarının sayısı 289 kadardır. Bunların harf sırasına göre güzel bir listesini İbn Hacer Hedyu's-Sârî'de vermiştir, s.380-465,479. Bu liste Buhârî'nin Kaynakları, Dördüncü Kısım'da (s.200-303) da harf sırası tertibiyl e verilmiştir.

[3] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları; 47-49.

5- Şeyhlerinin Tabakaları ve Mertebeleri[1]

Muhammed ibn Ebî Hatim, Buhârî'den şunu rivayet etti: Buharı: Ben 1080 tane nefisten hadîs yazdım; bunların hepsi muhakkak hadîs sahibidir (âlimidir), demiştir. Ve yine Buhârî: Ben ancak îmân, kavl ve fiildir diyenlerd en hadîs yazdım, demiştir.

Hafız ibn Hacer, Buhârî'nin bütün şeyhlerini beş tabaka içinde toplamıştır:

Birinci Tabaka: Bunlar Buhârî'ye tabiîlerden alıp tahdîs edenlerdir. Muhammed ibn Abdillah el-Ensâr (214/829) gibi ki, bu zât Buhârî'ye Humeyd'den tahdîs etti. Mekkî ibn İbrâhîm (215/830), bu zât Buhârî'ye Yezîd ibn Ebî Ubeyd'den tahdîs etti.Ebû Âsım ed-Dahhâk ibn Mahlîd en-Nebîl (212/827), bu zât Buhârî'ye Yezîd bin Ebî Ubeyd'den tahdîs etti. Abdullah ibn Musa el-Absî (213/828), bu zât Buhârî'ye İsmâîl ibn Ebî Hâlid ve Hişâm ibn Urve'den tahdîs etmiştir. Bu son ikisi tabiîdirler. O, Buhârî'ye Ma'rûf'dan, o da Alî ibn Ebî Tâlib'den tahdîs etti. Ebû Nuaym Fadl ibn Dukayn (219/834) ki bu, Buhârî'ye el-A'meş'den tahdîs etti. Hallâd ibn Yahya (217/832), ki bu, Buhârî'ye Îsâ ibn Tahmân'dan tahdîs etti. Alî ibn Ayyaş (217/832) ile İsâm ibn Hâlid el-Hadramî (211 ?,215/ 826?830), ki bunların ikisi de Buhârî'ye tabiî olan Cerîr ibn Usmân'dan, o da sahâbî olan Büsr ibn Abdillah'dan tahdîs etmişlerdir. Bunların hepsinin şeyhleri tabiîlerdendir.

İkinci Tabaka: Bunlar birinci tabakadak ilerin asrında bulunanla r, lâkin tabiîlerin sikalarından işitmeyenlerdir:

Âdem ibn Ebî İyâs (229/843), Ebû Mushir Abdu'l-A'lâ ibnu Mushir el-Gassânî ed-Dımaşkî (218/835), Saîd ibnu'l-Hakem ibn Ebî Meryem (223/837), Eyyûb ibn Süleyman (224/838) ve emsalleri gibiler.

Üçüncü Tabaka: Bu, Buhârî'nin şeyhlerinden orta tabakadır. Bunlar tabiîlere kavuşmayan, fakat tebeu't-tâbiîn'in büyüklerinden hadîs alanlardır: Süleyman ibn Harb el-Ezdî (244/838), Kuteybe ibn Saîd (240/854), Nuaym ibn Hammâd el-Huzâî Alî ibnu'l-Medînî (234/848), Yahya ibn Maîn (233/847), Ahmed ibn Hanbel (241/855), İshâk ibn Râhûye (238/852)[2], Ebû Bekr ibnu Ebî Şeybe (235/849), Usmân ibnu Ebî Şeybe (239/853) ve bunların benzerler i gibi.

İşte bu tabaka, kendileri nden hadîs almakta Müslim'in Buhârî'ye ortak olduğu kimselerd ir.

Dördüncü Tabaka: Bunlar hadîs talebinde Buhârî'nin refikleri ve kendisind en biraz önce işitmiş olanlardır: Ebû Hatim er-Râzî (277/890), Muhammed ibn Abdirrahîm (Saika) (255/868), Abd ibn Humeyd (249/863), Muhammed ibn Yahya ez-Zuhlî (252/866), Ahmed yâhud Muhammed ibnu'n-Nadr Ebû Bekr ibn Hâşim ibni'l-Kaasım el-Bağdâdî (245/859) ve bunlara benzerler den bir cemaat. Buhârî, bunlardan ancak şeyhlerinden işitme fırsatını kaçırdığı hadîsleri yâhud da bunlardan gayrileri yanında bulamadığı hadîsleri tahrîc eder.

Beşinci Tabaka: Bunlar yaşta ve isnâdda kendi talebeler i sırasında bulunan bir

toplulukt ur. Buhârî bunlardan bir fâideden dolayı hadîs işitmiştir: Abdullah ibn Hammâd el-Âmulî (273/886), Abdullah ibn Ebi'l-Âs el-Havârizmî, Huseyn ibn Muhammed el-Kabbânî (289/901), Ebû îsâ et-Tirmizî (279/892) ve diğerleri gibi...

Buhârî bunlardan az şey rivayet etmiştir. Ve onlardan rivayet etmekte Usmân ibn Ebî Şeybe'nin Vekî'den rivayet ettiği şu sözle amel etmiştir: Vekî': Kişi 'kendi fevkinde ve kendinin aşağısında olanlarda n hadîs söylemedikçe âlim olmaz, demiştir. Buhârî de: Muhaddis, kendi fevkinde olanlarda n da, kendi misli olanlarda n da, kendi dûnunda olanlardan da hadîs yazmadıkça tam muhaddis olamaz, demiştir. [3]

----

[1] Hedyu's-Sârî, s.479-480, "Zikru raerâtibi meşâyıhi'llezîne ketebe anhum ve haddese anhum"; Umdetu'l-Kaarî, l, 10, "Cümletu men haddese anhu'l-Buhârî fi sahihini hamsu tabakatın"; İrşâdu's-Sârî, I, s.32-33, "Ve zikru ba'zı şuyûhihî ve men ahaze anhu...".

[2] Böyle (veyh) ile nihâyetlenen alemler nahivcile r mezhebinc e -ki hakikatte de böyle telâffuz olunmuştur- vav'ın fethi ve yâ'nın sükûnu iledir. Bu takdirce "Râhaveyh" demek lâzım gelirdi. Lâkin hadîsciler (Veyh) lâfzındaki nekâretten hoşlanmadıkları için hâ'nın dammı ve vav'ın sükûnuyle okurlar. Buna göre "Râhûye" demek lâzım gelir. Bu kitâb da bir hadîs kitabı olduğundan, hadîscilerin meslekî tercih olundu (Tecrîd Ter.,s. 49).

[3] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları; 50-51.

6- Talebeler i ve Kendisind en Hadîs Alanlar[1]

Buhârî'den hadîs alanlara gelince, bunların sayısı pek çoktur. Firabrî: el -Cami'u's-Sahîh kitabını Buhârî'den doksan bin kişi işitti. Bu gün onlardan benden başka kimse kalmadı. Buhârî'nin meclisind e yirmi binden fazla kişi hâzır bulunur ve kendisind en hadîs alırlardı, demiştir.

Üstâdlaından: Üstâdlarından birçokları da Buhârî'den hadîs rivayet etmişlerdir: Abdullah ibn Muhammed el-Musnidî (229/843), Abdullah ibn Munîr (243/857), İshâk ibn Ahmed es-Sermâvî (?), Muhammed ibn Halef ibn Kuteybe (?) ve diğerleri bunlardan dır.

Akranlarından: Ebû Zur'a er-Râzî (264/877), Ebû Hatim er-Râzî (277/890), İbrâhîm el-Harbî (285/898), Ebû Bekr ibn Ebî Âsım (293/905), Musa ibn Harun el-Cemmâl (?), Muhammed ibn Abdillah ibn Süleyman Mutayyen el-Hadramî Ebû Ca'fer (297/909), İshâk ibn Ahmed ibn Zîrek el-Fârisî (?), Muhammed ibn Kuteybe el-Buhârî (Muhammed ibn İsmail'in yakını), Ebû Bekr Muhammed ibn Ca'fer ibn A'yen el-Bağdâdî (293/905).

Kendisind en Hadîs Alan Diğer Büyük Hafızlar: Salih ibn Muhammed el-Mulakkab bi-Cezere (293/905), Müslim ibnu'l-Haccâc el-Kuşeyrî (Sahîh sahibi; 261/874), Ebu'1-Fadl Ahmed ibn Seleme el-Bezzâr (286/899). Ebû Bekr ibn İshâk ibn Huzeyme (311/932), Muhammed ibn Nasr el-Mervezî (293/905). İmâm en-Nesa'î (303/915). Ebû îsâ et-Tirmîzî (279/892; Buhârî'ye çok i'timâd etmiştir). Umer ibn Muhammed el-

Bahîrî, Ebû Bekr ibn Ebi'd-Dünyâ (281/894), Ebû Bekr el-Bezzâr (292/904), Huseyn ibn Muhammed el-Kabbânî (289/901), Ya'kûb ibn Yûsuf ibnu el-Ahrem (344/955), Ebû Muhammed Abdullah ibn Muhammed ibnu Naciye (301/913), Sehl ibn Şâzûye el-Buhârî, Ubeydulla h ibn Vâsıl, el-Kaasım ibn Zekeriyya el-Bağdâdî Ebû Bekr el-Mıtraz (305/917), Ebû Kureyş Muhammed ibn Cem'a, Muhammed ibn Muhammed ibn Süleyman el-Bâğandî (312/924), İbrâhîm ibn Musa el-Cuveyrî, Alî ibnu'l-Abbâs et-Tâbiî, Ebû Hâmid el-A'meş, Ebû Bekr Ahmed ibn Muhammed ibn Sadaka el-Bağdâdî, İshâk ibn Dâvûd es-Savvâf, Hâşid ibn İsmâîl el-Buhârî, Muhammed ibn Abdillah el-Cuneyd, Muhammed ibn Musa... Ebû Abdillah el-Ma'rûf bi'n-Nehrtîrî el-Bağdâdî (289/901), Ca'fer ibn Muhammed en-Nîşâbûrî, Ebû Bekr ibn Dâvûd, Ebû Kaasım el-Bağavî (310/922), Ebû Muhammed ibn Sâid (316/928), Muhammed ibn Harun el-Hadramî el-Bağrânî Ebû Hâmid (321/933), Huseyn ibn İsmâîl el-Mehâmilî el-Bağdâdî (330/941); bu zât Bağdâd'da Buhârî'den tahdîs edenlerin sonuncusu dur. İbrâhîm ibn Ma'kıl en-Nesefî (295/907), Muhayyeb ibn Suleym, Muhammed ibn Yûsuf el-Firabrî (320/932), Muhammed ibn Ahmed Dellûbe, Abdullah ibn Muhammed el-Aşkar, Ebû Alî Husayn ibn Muhammed ed-Dârakî, Ahmed ibn Hamdûn el-A'meş, Muhammed ibn Mahmûd... Ebû Amr el-Mervezî ve en-Nesevî, Ca'fer ibn Muhammed ibni'l-Huseyn el-Cezerî, Ebû Hâmid ibnu'ş-Şarkî (325/936) ve kardeşi, Ebû Muhammed Abdullah eş-Şarkî, Muhammed ibn Süleyman ibn Fâris, Muhammed ibnu'l-Museyyeb el-Erğınânî, Muhammed ibn Harun er-Rûyânî (307/919) ve diğer birçok halk.[2]

el-Câmi'u's-Sahîh'i Buhârî'den rivayet edenlerin sonuncusu Mansûr ibn Muhammed el-Bezdevî (329/940)'dir. Buhârî'den hadîs işittiğini söyleyenlerin en son vefat edeni ise Ebû Zahir Abdullah ibn Fâris el-Belhî (346/957)'dir.[3]

----

[1] Hedyu's-Sârî, s.492-494, "Zikru tasânîfıhî ve'r-ravât anhu"; İrşâdu's-Sâri, s.33-36.

[2] Hedyu's-Sârî, s.492-494; 'İrşâdu's-Sârî, 1,32-33.

[3] Kastallânî Mukaddime si, 32-33.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları; 51-53.

7- Ezberleme Gücü ve Hafıza Kuvveti

Buhârî'nin kâtibi Muhammed ibn Ebî Hatim şöyle dedi: Ben Hâşid ibn İsmâîl ile bir başkasından işittim, şöyle diyorlardı: Buhârî tüysüz bir genç iken bizlerle beraber Basra üstâdlarından hadîs işitmeye gidip geliyordu . Herkes işittiklerini yazıyordu. Buhârî yazmıyordu. Böylece birçok günler geçti. Nihayet onaltı gün sonra biz onun yazmamasından dolayı serzeniş ettik. Bunun üzerine o: Bana karşı çok konuştunuz, haydi yazdıklarınızı ortaya koyunuz, dedi. Biz de ona onbeşbinden ziyâde hadîs çıkardık. O bunların hepsini ezberden okudu. Nihayet biz kitâblarımızı Onun ezberledi klerinden tashih edip düzelttik. Sonra Buhârî: Görüyor musunuz, ben boşuna mı gidip geliyorum; günlerimi zayi' mi ediyorum? dedi. Biz de onun önüne kimsenin geçemiyeceğini anladık.

Muhammed ibn Hamdûye şöyle dedi: Ben Buhârî'den işittim, o: Ben yüzbin sahîh hadîsi ezbere biliyorum, ikiyüzbin de gayri sahîh hadîsi ezbere biliyorum, diyordu.[1]

İbn Adiyy şöyle dedi: Ben birçok üstâdlardan işittim, onlar şöyle hikâye ediyorlar dı: Buhârî Bağdâd'a geldiğinde hadîs âlimleri toplandılar, yüz hadîsin metinleri ni ve isnâdlarını alt üst ettiler. Şu isnadın metnini şu isnada, şu metnin isnadını şu metne uydurdula r. Bu maklûb hadîsleri mecliste Buhârî'ye yöneltmeleri için her bir kimseye onar tane verdiler. Sonra insanlar toplandı. O kendisine bozulmuş hadîs verilenlerden biri ortaya çıkıp dikilerek Buhârî'ye bu on hadîsden birini sordu. Buhârî: Ben böyle bir hadîs bilmiyoru m, dedi. O zât diğer hadîsden sordu. Buhârî yine: Ben bunu tanımıyorum, dedi. Böylece o şahıs on hadîsi sormayı bitirdi. Fakîhler biribirle rine yöneliyor ve bu adam mes'eleyi anladı, kim bilmezse ona acizlikle hükm olunur, diyorlardı. Bundan sonra diğer bir kimse ortaya çıktı ve birinci kimsenin yaptığı gibi yaptı. Buhârî ise on hadîs bitinceye kadar sâdece "Ben onu tanımıyorum" diyordu. Böylece on kişi kendileri ndeki hadîsleri sorup bitirdile r. Buhârî soranlara "Ben bu hadîsi tanımıyorum" sözünden başka birşey söylemiyordu. Nihayet sorucuların sormayı bitirdikl erini öğrenince, onların birincisi ne yöneldi ve:

- Senin ilk hadîsine gelince, onun isnadı şöyle şöyledir. İkinci hadîsin isnadı şöyle şöyledir. Üçüncü hadîsin isnadı şöyle şöyledir diyerek, on hadîsin hepsinin metin ve isnâdlarım düzeltti, her bir metni kendi isnadına döndürdü. Bundan sonra ikinci sorucunun hadîslerini de bu şekilde yaparak hepsini düzgünce rivayet etti. On kişinin sorduğu hadîslerin hepsini bu şekilde düzeltip yerli yerine koyma işini bitirince, oradaki âlimler Buhârî'nin hafıza kuvvetini ikrar ve i'tirâf ettiler.[2]

Yûsuf ibn Musa el-Mervezî şöyle dedi: Ben Basra Câmii'nde bulunuyordum. Derken birinin: Ey ilim sahihleri, Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî gelmiştir, diye nida ettiğini işittim. Halk hemen Buhârî'ye doğru davrandılar. Ben de Buhârî'nin yanına gidenleri n içinde idim. Buhârî'yi genç bir adam gördüm, üstüvanenin arkasında namaz kılıyordu. Namazı bitirince halk onun etrafını çepçevre kuşattı ve ondan kendileri için bir imlâ meclisi akdetmesi ni ricâ ettiler. Buhârî onların isteğini kabul etti. Ertesi gün olunca şu kadar bin kişi toplandı. Buhârî oturdu ve şöyle dedi:

- Ey Basra ahâlîsi! Ben genç bir kimseyim. Sizler benden size hadîs tahdîs etmemi istediniz . Ben de size kendi şehrinizin ahâlîsinden gelen bir takım hadîsler tahdîs edeceğim ki, sizler bunların hepsinden istifâde edeceksin iz: Bize yanınızda olan Abdullah ibn Usmân tahdîs etti. Bize babam tahdîs etti. Bize Şu'be, Mansûr'dan ve gayrısından, o da Salim ibni'l-Ca'd'dan, o da Enes ibn Mâlik'ten olmak üzere tahdîs etti. Bir bedevi şöyle dedi: Yâ Rasûlallah, kişi bir kavmi sever...(Buhârî, Edeb, Bâbu alâmeti hubbillâhi azze ve celle li-kavlihi...) Buhârî hadîsin tamâmını söyledi, sonra: Bu sizin yanınızda mevcûd değildir. Sizin yanınızda Mansûr'dan başkasından gelen hadîs vardır, dedi. Ve o meclise bu uslûb üzere hadîsler imlâ ettirdi.[3]

Ebû Bekr el-Kûzânî şöyle dedi: Ben Muhammed ibn İsmâîl gibisini görmedim. O bir ilim kitabını alır ve ona öyle bir göz gezdirir ki, bir defada ondaki hadîslerin bütün taraflarını ezber ediverird i.

Ebu'l-Ezher şöyle dedi: Semerkand'da dört yüz muhaddis vardı. Toplandılar ve Muhammed ibn İsmail'i yanıltmak istediler . Bunun için Şam isnâdlarını Irak isnâdlarına, Irak isnâdlarını Şam isnâdlarına, Harem'in isnâdlarını da Yemen isnâdları

içine kattılar. Neticede bütün bu çalışmalarına rağmen Buhârî'den bir yanılma bulmaya muktedir olamadılar.

Buhara vâlîsi Ahyed ibn. Ebî Ca'fer şöyle dedi: Muhammed ibn İsmâîl bir gün bana: Bâzı hadîs var ki ben onu Basra'da işitmiş, Şam'da yazmışımdır. Bâzı hadîsi de Şam'da işitmiş, Mısır'da yazmışımdır, dedi. Ben de ona: Yâ Ebâ Abdillah, tamâmını mı? diye sordum. Buhârî sükût etti.

Suleym ibn Mucâhid de şöyle dedi: Ben Muhammed ibn selâm el-Beykendî'nin yanında idim. Bana: Biraz önce gelmiş olaydın yetmiş bin hadîsi ezbere bilen bir çocuk görecektin, dedi. Bu söz üzerine ben hemen dışarıya çıkıp ona kavuştum ve:

- Yetmiş bin hadîsi ezbere bilen sen misin? dedim.

Buhârî:

- Evet, daha çoğunu da biliyorum . Sahâbîler'den ve tabiîlerden sana herhangi bir hadîs getirirse m, muhakkak ben onların çoğunun doğum yıllarını, vefat yıllarını ve sakin oldukları yerleri bilmişimdir, dedi.

Alî ibnu'l-Huseyn ibn Âsim el-Beykendî de şöyle dedi: Muhammed ibn İsmâîl bizim yanımıza gelmişti. Arkadaşlarımızdan biri ona:

- Ben İshâk ibn Râhûye'den işittim; o, kitabımdan yetmiş bin hadîs gözümün önünde gibidir diyordu, dedi. Bunun üzerine Muhammed ibn İsmail ona:

- Sen bu sözden taaccüb mü ediyorsun? Belki bu zamanda iki yüz tane bin kerre bin (yânî iki milyon) hadîsi kitabından bakan kimse vardır, dedi ve o bununla ancak kendini kasdetmek teydi.

Kâtibi şöyle dedi: Ben Buhârî'den işittim, şöyle diyordu: Dün gece tasnifler imin içine kaç hadîs kattığımı sayıp hesâb edinceye kadar uyumadım. Bir de baktım ki iki yüz bin kadar hadîs. Yine Buharı dedi ki: Şayet bana temennî et denilseyd i hâsseten namaz hakkında on bin hadîs rivayet etmedikçe yerimden kalkmazdım.

Yine kâtibi dedi ki: Bana onun balâzûr şerbeti içtiği haberi ulaşmıştı. Ben bir defa ona yalnızken: Ezber etmenin ilâcı var mı? diye sordum.

- Bilmiyoru m, dedi, sonra döndü de: Ezber etmek için kişinin ittihâm edilmesin den ve bir de devamlı nazardan (düşünme ve tefekkürden) daha menfaatlı birşey bilmiyoru m, dedi.

Yine kâtibi dedi ki: Ben Buhârî'ye:

- Tasnif ettiğin kitâbların içine koyduğun hadîslerin hepsini ezbere biliyor musun? diye sordum.

- Onların içindekilerin hepsi bana gizli olmuyor, dedi.[4]

----

[1] Gayri sahîh, asılsız ve yalan rivayet demek değildir. Bu, sahîh nâmını alan rivayetler kuvvetini hâiz olmıyan demektir.

[2] Hedyu's-Sârî, s.487, "Zikru cumelin mine'l-ahbâri'ş-şâhideti li-seati hıfzıhî ve seyelâni zihnihî ve ıttılâıhî ale'l-ileli..."; İrşâdu's-Sârî, I, s.33-35, "Ve seati hıfzıhî ve seyelâni zihnihî...".

[3] Hâkim'in Nîşâbûr Târihi'nde Ebû Amr İsmail'den şu rivayet vardır: O şöyle demiştir: Bize Ebû Abdillah Muhammed ibn Alî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî'den işittim, şöyle diyordu: Ben Basra'da beş yıl ikaamet ettim. Kitâblarım yanımda idi. Ben tasnif ediyor ve her sene hacca gidiyor ve Mekke'den tekrar Basra'ya dönüyordum. Ben Yüce Allah'ın, bu tasnif edilen kitâblarda müslümânlara bereketle r vereceğini ümîd ediyorum. (Umdetu'I-Kaarî, I, 8)

[4] Hedyu 's-Sârî, s. 486-489, "Zikru cumelin mine'l-ahbâri'ş-şâhide li-seati hıfzıhî ve seyelâni zihnihî ve ıttılâıhî ale'l-ıleli sıva mâ tekaddeme", İrşâdu's-Sâri, I, s.32-39.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları; 53-56.

8- İlim ve İbâdetteki Gayret ve Çalışkanlığı

Kâtib Muhammed ibn Ebî Yahya söyle dedi: Ebû Abdillah el-Buhârî ile beraber bir seferde bulunduğumuz zaman, yaz ayları müstesna, bir oda içinde bulunurdu k. Ben dâima onu bir gece içinde on beş defadan yirmi defaya kadar kalkıyor görürdüm. O bu kalkışların her birinde çakmağı alır, eliyle ateşi ve kandili tutuşturur, bir çok hadîsler çıkarır, onların üzerlerine alâmetler koyar, sonra başını koyup yatardı. Bir defasında ben ona:

- Sen bunların hepsini nefsine yüklüyorsun da beni uyandırmıyorsun, dedim.

- Sen gençsin, ben senin uykunu bozmak istemem, dedi.

Ey muhâtab! Uykunun ona ilim çalışmaktan nasıl mâni' olmayışını, uykunun lezzetini ilimleri tahsil etmekte buluşunu, amelindek i ıhlâsı ve ihvanına şefkatından dolayı tilmizini n ve hizmetçisinin rahatsız olmasına râzî olmayışını düşün!

Yine Buhârî'nin yukarıda ismi geçen kâtibi söyle dedi: Biz Firabr'da Kitâbu't-Tefsîr'in tasnifind e çalışırken Buhârî'yi arkası üstü yatmış gördüm. Buhârî o gün tahrîc hususunda kendini yormuştu. Ona:

- Ben senden işittim ki, sen ilimsiz olarak hiçbir şey yapmadım diyordun, binâenaleyh bu sırt üstü yatmaktak i fâide nedir? dedim.

- Bu gün kendimi yordum. Burası ise düşman ağzı olan bir hudûddur. Düşman işinden bir hâdise meydana gelmesind en endişelendim de istirahat etmeyi ve bir hazırlık kazanmayı arzu ettim. Eğer düşman bizi ansızın bastırırsa böylece bizde de bir hareket olur, dedi.

Ben derim ki, işte onlar bu çalışma ile o yüksek mertebeye ulaşmışlardır. Hiç şübhesiz

Buhârî yorgun hâlde bile kendisind en bir vaktin zayi' olmasını istememiştir. İçinde te'lîf gibi sâlih bir amele muktedir olacağı bir zaman, o işi yapmıyarak kendisind en kaçıp gitmesin diye sırt üstü yattığı hâlde bile te'lîf ediyordu.

Muhammed ibn Yûsuf şöyle dedi: Bir gece Ebû Abdillah el-Buhârî'nin evinde, onun yanında bulunuyor dum. Onun bir gece içinde birçok şeyleri hatırlamak için on sekiz defa kalkıp kandili yaktığını ve astığını saydım.

Miksem ibn Saîd de şöyle dedi: Ramazan'ın birinci gecesi olduğu zaman Muhammed ibn İsmail'in yanına ashabı toplanırlar, o da onlara her rek'atta yirmi âyet okuyarak namaz kıldırırdı. Kur'ân'ı hatm edinceye kadar böyle devam ederdi. Seherde yarı ile üçte bir arası kadar Kur'ân okur ve her üç gecede bir seher sırasında hatim yapardı. Her gün içinde gündüzleyin de bir nevi hatim yapar ve bu hatmi her gece iftar sırasında olurdu.

Kâtibi şöyle dedi: Buhârî seher vaktında on üç rek'at namaz kılar ve bunlardan bir teki ile vitir yapardı.

Ebû Bekr ibn Munîr şöyle dedi: Bir gün Muhammed ibn İsmail el-Buhârî namaz kıldırırken onu on yedi defa eşek arısı soktu. Namazı bitirdiği zaman: Bakın bakalım, şu bana namazımın içinde eza eden şey nedir? dedi. Baktılar ki, bir eşek arısı! On yedi yer kabarmış olduğu hâlde o namazını bozmamıştı. Kâtibi Muhammed ibn Ebî Hâtim'den, Buhârî'nin o namazın sonunda: Bir âyet içinde bulunuyor dum, onu tamamlamak istemiştim, dediği rivayet edilmiştir.[1]

----

[1] Hedyu's-Sâri, s.480-482, "Zikru sîretihî ve zuhdihî ve fadâilihî"

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları; 56-57.

9- Sîreti, Zühdü, Faziletle ri ve Cömertliği[1]

Kâtibi şöyle dedi: Ben Ebû Abdillah'dan işittim, o: İçinde dünyâ zikri bulunan bir kelâm etmek istediğimde muhakkak Allah'a hamd ve sena ile başlamışımdır, diyordu.

Yine kâtibi şöyle dedi: Ebû Abdillah el-Buhârî'nin babasından vâris olduğu büyük malı vardı. Kendisi bu malı mudârebe ortaklığına verirdi.[2] Bir defasında alacaklısı Buhârî'nin zararına büyük bir mal kesip almıştı. Firabr'de iken Buhârî'ye o alacaklısının Âmul'e gelmiş olduğu haberi ulaştı. Biz kendisine: Âmul'e geçmen ve malını ondan alman gerekir, dedik. Buharı: O alacaklıyı korkutmamız bize yakışacak iş değildir, dedi. Sonra alacaklısına haber ulaştı ve o alacaklı zât Havârizm'e doğru çıktı. Biz yine Buhârî'ye: Âmul şehrinin vâlîsi Ebû Seleme el-Keşşânî'ye, onun mektûb yazması için söylemen lâzım gelir, dedik. Buhârî: Eğer ben onlardan bir mektûb alırsam, onlar bu kitâb hususunda benden tamâa düşerler. Ben ise dînimi dünyâm mukaabili nde satacak değilim, dedi. Biz gayret ettik, çalıştık; fakat o hiçbir şey almadı. Nihayet biz, Buhârî'nin emri olmaksızın sultân ile konuştuk. Sultân Havârizm valisine mektûb yazdı. Bizim bu teşebbüsümüz Ebû Abdillah'a ulaştığı zaman, o şiddetli bir gücenişle gücendi ve: Bana karşı kendi nefsimden daha şefkatli olmayınız, dedi. Ve birkaç mektûb yazdı, bu mektûbların yanına başka mektûblar koydu. Havârizm'deki bâzı

arkadaşlarına da alacaklısı olan o adama taarruz edilmemes ini yazdı. Sonra alacaklısı oradan dönüp Merv tarafına yöneldi. Tüccarlar toplandılar, sultân'a haber verildi. Sultân borçlu olan o kimse üzerinde şiddet tedbîri kullanmak istedi. Ebû Abdillah bu tedbîri çirkin görüp istemedi. Bizzat kendisi alacaklısı ile, her sene alacaklısının kendisine az bir şeyden ibaret olan on dirhem vermesi şartı üzerine sulh anlaşması yaptı. Hâlbuki alacağı olan mal yirmi bin dirhem idi. Buhârî bu maldan bir dirheme ve daha çoğuna da ulaşamadı.

Yine kâtibi dedi ki: Ben Buhârî'den işittim, şöyle diyordu: Ben asla herhangi bir şeyi satın alma işini üzerime almadım, muhakkak bu işi bir insana emrederdi m de o insan benim için satın alırdı. Buhârî'ye, niçin böyle yapardın? diye soruldu. Buhârî: Çünkü bu işte artırma, eksiltme ve karıştırma vardır, dedi.

Bekr ibn Munîr zikr etti ki, kendisi Buhârî'ye ticâret için hazırlanmış bir mal taşımış, o malı kendisine oğlu Ahmed göndermişti. Nihayet o mal sebebiyle bâzı tüccarlar toplandılar ve o malı Buhârî'den beş bin dirhem kazanç mukaabili nde istediler ..Buhârî onlara: Bu gece beni serbest bırakın, yanımdan gidin, dedi. Ertesi günü başka tüccarlar geldiler ve ticâret malını on bin dirhem kâr mukaabili nde istediler. Buhârî bu ikinci gelen tacirler grubuna: Ben bu malı dün gece bana gelmiş olan tacirlere satmaya niyyet ettim; o niyyetimi bozmak istemem, dedi.

Muhammed ibn Ebî Hatim şöyle dedi: Buhârî şöyle diyordu:

Bir defasında Âdem ibn Ebî İyâs'a doğru çıktım. O sırada nafakamın yanî paramın bana ulaşması gecikmişti. Ben harçlıksız olduğum için kuru otları yemeğe başlamıştım. Bu hâlimi de kimseye haber vermiyordum. Üçüncü gün olunca bana tanımadığım birisi geldi, bir çıkın dînâr uzattı ve: Bunu kendi nefsine harca, dedi.

Yine Muhammed ibn Ebî Hatim şöyle dedi: Ben Ebû Abdillah el-Buhârî'den işittim: Bir müslümâna, duâ edildiği zaman icabet olunmayac ak bir hâletde bulunması yakışmaz, diyordu.

Yine kâtibi dedi ki: Ben Buhârî'den işittim, şöyle diyordu: Ben bir ayda beş yüz dirhem kazanç alıyordum. Bu kazancı ilim arama yolunda harcıyordum. "Allah nezdinde olan ise hem daha hayırlı, hem daha devamlıdır" (el-Kasas:60; eş-Şûrâ: 36).

Yine kâtibi şöyle dedi: Biz Firabr'de idik. Ebû Abdillah el-Buhârî, Buhârâ'ya yakın olan bir yerde bir ribât yaptırıyordu.[3] Pek çok halk toplandı, bu iş üzerinde ona yardım ediyorlar dı. Kendisi de bizzat tuğla taşıyordu. Ben ona: Yâ Ebâ Abdillah, sen bununla yetin, derdim de, o: İşte bu iş bana fayda verecek olandır, derdi. Râvî dedi ki: Buhârî oradakile r için bir sığır kesmişti. Tencerele re yetişip pişdikleri zaman insanları yemeğe çağırdı. Beraberin de yüz kişi yâhud daha fazlası vardı. Kendisi bu toplanan halk kadar insan toplanacağını bilememişti. Biz onunla beraber Firabr'den üç dirhem mukaabili nde ekmek çıkarmıştık. O zaman ekmek beş batmanı, bir dirhem mukaabili nde idi.[4] Biz bu ekmeği oradakile rin önüne koyduk, hâzır bulunanla rın hepsi yedi ve epey ekmek artmıştı.

Yine kâtibi şöyle dedi: Buhârî yemesi çok az, talebeler e ihsanı çok, cömertliği aşırı bir kimse idi.

Abdullah ibn Muhammed es-Sayârifî şöyle dedi: Ben Ebû Abdillah el-Buhârî'nin evinde, onun yanında bulunuyor dum. Cariyesi geldi ve eve girmek istedi. Bu sırada cariyenin ayağı sürçüp tökezledi de Buhârî'nin önündeki mürekkeb hokkası ve divitinin üzerine kapandı. Buhârî cariyeye:

- Nasıl yürüyorsun? dedi. Câriye de:

- Yol mevcûd olmadığı zaman ben nasıl yürürüm? deyiverdi . Bunun üzerine Buhârî ellerini uzattı da:

- Git, ben seni âzâd ettim, dedi.

Buhârî'ye:Yâ Ebâ Abdillâh! Bu câriye seni öfkelendirdi mi? denildi. Buharı: Ben yaptığım bu hürriyet verme işimle nefsimi râzî kılmışımdır, dedi.[5]

Umer ibn Hafs el-Aşkar da şöyle dedi: Biz Basra'da Ebû Abdillah Muhammed ibn İsmâîl ile beraber bir topluluk idik, hadîs yazıyorduk. Biz onu birkaç gün yanımızdan kaybettik . Sonra onu bir evin içinde çıplak hâlde bulduk. Yanında bulunan eşyasını kaybetmiş. Biz hemen onun için bir mıkdâr dirhem topladık ve onu giydirdik .

Kâtibi dedi ki: Ben Buhârî'den işittim, kendisine bir hadîsin haberi sorulmuştu da o şöyle diyordu: Yâ Ebâ Fulân! Sen benim tedlîs yapıyor olduğumu düşünüyorsun. Hâlbuki ben, hakkında nazar olan bir adamdan dolayı on bin hadîs terk etmişimdir. Ve yine ben bunun kadarını yâhud bundan çoğunu hakkında benim için bir nazar, bir görüş olan diğer sebebden dolayı terk ettim.

Hafız Ebu'1-Fadl Ahmed ibn Alî es-Süleymânî şöyle dedi: Ben Alî ibn Muhammed ibn Mansûr'dan işittim, şöyle diyordu: Ben babamdan işittim, şöyle diyordu: Biz Ebû Abdillah el-Buhârî'nin meclisind e idik. Bir insan onun sakalından bir çöp alıp kaldırdı ve o çöpü yere attı. O ânda Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî'yi gözetledim. Buhârî o atılan çöpe ve insanlara bakıyordu, insanlar ona bakmayı bıraktıkları zaman Buhârî'ye baktım ki, o elini uzattı, o çöpü yerden kaldırdı ve yeninin içine koydu. Mescidden çıktığında ona yine baktım ki, yenine koyduğu o çöpü çıkardı da yere attı. Sanki o bu hareketiy le sakalının korunmuş olduğu çöpten mescidi de korumuş oluyordu.

Kâtibi şöyle dedi: Ben Buhârî'den şöyle derken işittim: Kör olan Ebû Ma'şer'e:

- Yâ Ebâ Ma'şer, bana hakkını halâl et, dedi. Ebû Ma'şer:

- Hangi şeyden halâl edeyim? dedi. Buhârî şöyle anlattı:

- Ben bir gün bir hadîs rivayetim de sana baktım. Sen o hadîsden hoşlanmıştın da başını ve ellerini hareket ettiriyor dun ve bu hoşlanmandan dolayı gülümsüyordun, dedi. Ebû Ma'şer:

- Yâ Ebâ Abdillah, sana halâl olsun, Allah sana merhameti ni dâim eylesin, dedi.

Kâtibi şöyle dedi: Ben Buhârî'den işittim ki o: Ben Rabb'ımdan iki kerre istekte bulundum, derhâl benim isteğime icabet buyurdu. Artık bundan sonra istekte

bulunmayı arzu etmiyeceğim. Zîrâ belki böyle istekte bulunup da icabet buyurması, benim hasenatımı eksiltir, diyordu.

Kâtibi şöyle dedi: Ben Buhârî'den işittim, o: Âhiret'te benim için bir hasım olmıyacaktır, diyordu. Ben de: Bâzı insanlar senin et-Târîh kitabından hoşlanmıyorlar ve "Onda insanlara gıybet etme suçu vardır" diyorlar, dedim. Buhârî:

- Biz onu rivayet olarak nakletmişizdir; biz onu kendi nefsimizden nakletmem işizdir. Peygamber (S) de "Bi'se ahu'l-aşîre = Aşiretin ne kötü kardeşi"[6] tâbirini söylemiştir, dedi.

Râvîsi dedi ki: Ben yine Buhârî'den işittim ki, o: Ben gıybetin haram olduğunu bildiğimden beri hiçbir kimseyi asla gıybet etmedim, diyordu.

Bekr ibn Munîr şöyle diyordu: Ben Ebû Abdillah Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî'den işittim, o: Ben bir kimseyi gıybet etmiş olmamdan dolayı beni hesaba çekmiyerek Allah'a kavuşacağımı kuvvetle ümîd etmekteyi m, diyordu.

Hafız ibn Hacer şöyle dedi: Buhârî'nin hadîs ricali aleyhine olan kelâmında ziyâde bir sakınma ve olgun bir araştırma vardır. Bu husus el-cerh ve't-ta'dîl hakkındaki kelâmını teemmül edenlere zahir olacaktır. Çünkü o en çok "Seketû anhu: Ondan sükût ettiler", "Fîhi nazar: Onun hakkında düşünmek vardır", "Terekûhu: Onu terk ettiler" ve bunlara benzer tâbirleri söylemektedir. "Kezzâb: Çok yalancı" yâhud "Vaddâ': Hadîs uydurucu" tâbirlerini söylemesi azdır. O ancak "Kezzebehû fulânun: Fulân ona yalancılık isnâd etti" ta'bîrini söyler[7].

Ebu'l-Hasen Yûsuf ibn Ebî Zerr el-Buhârî şöyle hikâye etti: Ebû Abdillah Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî hastalandı. Suyunu tabîblere gösterdiler. Tabîbler: Bu su, bâzı perhizkâr Hristiyan papazlarının suyuna benzemekt edir. Çünkü bu papazlar ekmekleri katığa bulayıp yemezler, dâima katıksız ekmek yerler, dediler[8]. Buhârî de, ben kırk yıldan beri bolca katıklı ekmek yemedim, diyerek tabîblerin sözlerini doğruladı. Buhârî'nin yanında bulunanla r tabîblere bu hastalığın ilâcını sordular da, tabîbler: Bunun ilâcı katıktır, dediler. Buhârî katık yemekten çekindi; nihayet üstâdları ve ilim sahihleri ısrar ettiler de Buhârî ekmekle şeker yemeğe kadar onlara icabet etti.[9]

----

[1] Hedyu's-Sâri, s.480 vd. "Zikru sîretihî ve şemâilihî ve zuhdihî ve fadâilihî". İrşâdu's-Sâri, I, 33 vd., "Zuhdihî ve verâihî ve ibâdetihi..."

[2] Mudârebe: Bir kimseden ticâret için mal alıp kazandıktan sonra kârına ortak eylemek mânâsında kullanılır... Ve mukaarada mudârebe manasınadır ki, karz maddesinde sureti açıklanmıştır. İşbu mudârebe rızk talebi için seyr ve sefer mânâsına olan darb'dan alınmıştır (Kaamûs Ter).

Mukaarada: Ve mudârebe veçhile olan muameleye ıtlak olunur ki, bir kimseye ticâret eylemek için bir mıkdâr sermâye verip, aralarında şart eyledikle ri vech üzere ve zarar ve hüsran sermâyeye âid olmak üzere fâidesine ortak olmaktan ibarettir . Mudârebe, arzda yürüyüp çalışmak (Seyr ve sa'y fî'l-ard) mânâsından alınmış olduğu gibi, mukaaraza dahî güya ki mesafe kat' eylemek ma'nâsından alınmıştır (Kaamûs

Ter.).

[3] er-Ribât: Kitâb vezninde bir nesne bağlanacak şeye denir ki bağ tâbir olunur... ve kervansar aya, tekyeye ve imarete ıtlak olunur ki, musâfirler için binâ kılınır, onda davarları bağlandığı için...

[4] Metinde zikr olunan Menn, bir ölçü veyâ tartıdır ki şer'an 180 mıskal, örfen 280 miskal gelir, cem'i "emnân" dır. Ve menn bir türlü keyl yâhud mîzân, alâ kavlin iki rıtl mıkdâra denir ki, lisânımızda batman tâbir olunur (Kaamûs Ter.).

[5] Hedyu's-Sârî, s.480, "Zikru sîretihî...." İmâm Buhârî'nin Hâl Tercemesi/61

[6] Buhârî, VII, 5-30 Edeb, Bâbu mâ yecûzu min iğtiyâbi ehli'l-fesâdi ve'r-riyebi; Buhârî, VII, 58, Edeb, Bâbu'l-mudârât maannâsi; Ömer Ziyâeddîn Dağıstânî, Sünenü'1-Akvâli'n-Nebeviyye, rak:3399, 3458.

[7] Hedyu's-Sâri, s.481 vd., "Zikru sîretihî...."

[8] Metindeki "Uskuff" kelimesi hakkında şu îzâh verilmiştir:

el-Uskuff: Urdunn vezninde, ve'1-uskuf, kutrub vezninde, ve's-sukf, kufi vezninde nasârâ taifesini n dîn ve âyinleri babında olan reislerin e denir ki papaz tâbir olunur. Bir kavle göre mahvet ve haşmet üzere olmayıp tevazu' ve âdâb ve tehâşû" üzere yürür olan krallarına denir, yâhud âlimlerine denir. Bâzıları indinde uskuff, rütbede "kıssîs" dedikleri nden yukarı ve "mıtrân" dedikleri nden aşağı olan keşişlerdir. Cem'i esâkife ve esâkıf gelir... (Kaamûs Ter., III, 618).

[9] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları; 57-61.

10- Atış ve Harb Âletleri Kullanmayı Bilmesi

Ebû Abdillah el-Buhârî ziyâde olan ilmi, geniş cömertliği ve büyük takvâsıyle beraber harb işlerini sağlam yapıyor ve cihâd âletlerini güzelleştirmeyi iyi biliyordu . Harb âletlerini kullanmak ta en meşakkatli iş atmak olduğu gizli değildir. Buhârî atışta başkaları üzerinde seçkin derecede idi. Çünkü birçok defalar üstüste atış yaptığında hedefi isabette hiç hatâ yapmıyordu.

Buhârî'nin kâtibi şöyle dedi: Ebû Abdillah el-Buhârî çok defalar bineğine binip atışa giderdi. Ben onunla beraber bulunup ona arkadaşlık yaptığım uzun müddet içinde iki kerrecik müstesna, onun okunun hedefe isabet etmediğini gördüğümü bilmiyoru m. Onun attığı ok her defasında hedefine isabet eder, boşa gitmezdi. Biz Firabr'de iken bir gün binekleri mize binip atışa gittik; nehir kıyısındaki iskele gibi gediğe ulaştıran büyük sokağa doğru çıktık. Nihayet orada atış yapmağa başladık. Ebû Abdillah el-Buhârî'nin oku, nehir üzerinde bulunan köprünün kazığına isabet etti ve kazık yarıldı. Buhârî bunu görünce hayvanından indi de kazıktan o oku çıkardı ve (o gün için) atışı bıraktı. Bize: Artık geriye dönün, dedi. Bunun üzerine biz geriye döndük. Bu sırada bana:

- Yâ Ebâ Ca'fer, benim sana bir ihtiyâcım var, dedi. Kendisi bir sıkıntıdan müteessir, içini çekip uzun uzadıya soluk almaktaydı. Ben: Evet, buyur, dedim.

- Şu köprünün sahibine gideceksi n, ona biz senin köprünün kazığını bozduk, binâenaleyh onun yerine yeni bir kazık dikmek hususunda bize izin vermeni, yâhud da onun bedelini almanı ve tarafımızdan olan bu ziyandan dolayı bize hakkını halâl etmeni arzu ediyoruz diyeceksin, dedi. Köprünün sahibi Humeyd ibnu'l-Ahdar idi. O zât bana:

- Ebû Abdillah'a benim selâmımı teblîğ et ve: "Senin tarafından olan ziyandan dolayı ben sana hakkımı helâl ettim, zîrâ benim bütün mülküm sana feda olsun" deyiver, dedi.

Ben bu elçiliği Buhârî'ye ulaştırdım. Bunun üzerine yüzü gülüp çok sevindi. Artık o gün yabancılara beş yüz hadîs okuyup, üç yüz dirhem sadaka verdi.[1]

----

[1] Hedyu's-Sârî, s.480-481, "Zikru sîretihî ve şemâilihî ve zuhdihî ve fadâlihî".

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 61-62.

11- Şiirleri ve Nadide Sözleri

Buhârî'nin nazımdaki fesahati, nesirdeki fesahatin den az değildir. O, iki fenni de iyi yapardı. Şu kadar ki, bu husûsda ondan bize pek az şey ulaşmıştır. O da üstâdlarının üstadı İmâm Şafiî'nin şiir hususunda gittiği yola mı gitti, bilmiyoru z. Şafiî:

"Eğer şiir âlimlere ayıblılık ve eksiklik getirir olmayaydı, ben bugün muhakkak şâir Lebîd'den daha güzel şiir söyleyici olurdum" demişti.

İşte bu sebebden Buhârî de az nazm söylemiştir. Biz de ona, az şiir söyleyen şâirlerdendi, diyoruz. Yâhud da o çok nazm etmiştir de günlerin geçmesiyle zayi' olmuştur. O asrın, şiir nazm etmenin muhaddis için bir eksiklik sayıldığı bir asır olması da muhtemeld ir ki, Buhârî anlaşmaya ve ilim neşr etmeye olan sevgisind en dolayı bu büyük içtimaî temayül dalgası ile beraber yürümeye mecbur olmuştur.

Buhârî'nin nazmından bâzıları şunlardır: el-Hâkim Ebû Abdillah Târîh'inde şöyle dedi: Ben Ebû Alî el-Mustemlî'nin el yazısı ile okudum; Buhârî şu beyti inşâd etmiştir:

"Müsâid zaman elde iken rükû ve sucûd fazlından istifâdeye çalış. Belki ölümün ansızın olur da kaçırdığın ibâdetleri telâfiye imkân bulamazsın. Nice sıhhatli kimseler görmüşsündür ki bir hastalık olmaksızın sapasağlam iken canı çıkıp gitmiştir."

Râvî şunu da Buhârî'nin inşâd ettiğini söyledi:

"İnsanlara geniş bir huy ile güzel muamele edip hoşça geçinmeye çalış. Sakın insanlara karşı ürüp haykıran bir köpek olma"[1]

Râvî: Ebû Abdillah el-Buhârî şu beyti de inşâd etti, dedi:

"O hayvanlar gibi ki, boğazlanacak yerlere sevk olunup boğazlanıncaya kadar

ecellerin in gelişini görmezler"[2]

Râvî: Ebû Abdillah Buhârî, Ebû Muhammed ed-Dârimî'nin ölüm haberi üzerine şu beyti inşâd etti, dedi:

"Eğer uzun müddet hayâtta kalırsan, bütün dostlarına kaybolup gitmelerinden dolayı acınır durursun. Hâlbuki kendi nefsinin zevali ise, ey bîçâre insan, daha acınacak bir haldir.[3]

İşte Buhârî'nin şiirleri hep böyle vakit zayi' etmemenin lüzumuna, bilhassa vaktin ibâdetle doldurulm ası gereğine ve müslümân kişinin güzel ahlâk sahibi olmasına, serr ve zararından insanları selâmette kılmasına da'vet etmektedi r.[4]

----

[1] el-Herru: Bir adamın yüzüne köpek gibi haykırmak.

el-Heriru: Köpek kısmı soğuğa tahammül edememekt en nâşi ürümekten aşağıca seslenmek manasınadır ki, sızlamak ve sinlenmek ve kağırdanmak tâbir olunur, herre'l-kelbu yehirru herîren denilir, ikinci bâbdandır (Kaamûs Ter.).

[2] Tabakaatu'ş-Şâfiiyye, II, 5:II, 16

[3] Bu beyit şu lâfızla da zabt ve rivayet edilmiştir:

"Eğer uzun müddet yaşarsan, bütün dostlarına kaybolup gitmeleri nden dolayı acınır durursun. Hâlbuki ey babasız, senin hayâtta kalman, daha acınacak bir hâldir." (Hedyu's-Sârî, s.482; İrşâdu's-Sârî mukaddime si, s.36)

[4] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 62-64.

12- Üstâdları ve Akranlarının Buhârî Hakkındaki Övgü ve Beyânları

Hatîb el-Bağdâdî, İmâm Ahmed ibn Hanbel'e varan senedi ile rivayet etti ki, Ahmed ibn Hanbel: Horasan ülkesi Muhammed ibn İsmâîl gibisini çıkarmadı, demiştir. Ahmed ibn Hanbel'in oğlu Abdullah, babasına hadîs hafızlarını sordu. Ahmed ibn Hanbel: Horasan'dan bir çok gençlerdir, dedi ve onlar içinde Buhârî'yi saydı; saymağa da Buhârî ile başladı.

Yine Hatîb, İmâm Ahmed'den rivayet etti. İmâm Ahmed: Horasan, Ebû Zur'a, Muhammed ibn İsmail el-Buhârî, Abdullah ibn Abdirrahmân ed-Dârimî ve Hasen ibn Suca' el-Belhî'nin benzerler ini çıkarmadı, demiştir.

Salih Gezere: Ben Ebû Abdillah el-Buhârî'den daha anlayışlı hiçbir Horasanlı görmedim, demiş; sonra da: Horâsânlılar'ın hadîsde en bilgilisi el-Buhârî'dir, en çok ezberleyi cisi ve en çok hadîs ihata edeni Ebû Zur'a'dır, diye ilâve etmiştir.

Muhammed ibn Beşşâr: Dünyânın hafızları dörttür: Reyy'de Ebû Zur'a, Nîşâbûr'da Müslim ibnu'l-Haccâc, Semerkand'da Abdullah ibn Abdirrahmân ed-Dârimî, Buhârâ'da da Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî'dir, demiştir.

Yine Muhammed ibn Beşşâr: Bizim yanımıza daha Buhârî gibi gelmedi, demiştir. Yine o; Buhârî Basra'ya girdiği zaman: Bu gün Basra'ya fakîhlerin seyyidi girdi, demiştir. Yine bu Muhammed ibn Beşşâr, Buhârî Basra'ya geldiği zaman, ona doğru ayağa kalkıp elini tutmuş ve onunla boyun boyuna sarmaşarak: Kendisiyl e senelerde n beri iftihar etmekte olduğum zât, hoş geldin, demiştir.

Muhammed ibn Abdillah ibn Numeyr ile Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe: Biz Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî gibisini görmüş değiliz, demişlerdir. Abdan da eliyle Buhârî'ye işaret ederek: Biz bundan daha basiretli bir genç görmedik, demiştir.

İshâk ibn Ahmed ibn Halef şöyle dedi: Ben Buhârî'den birkaç kerre işittim: Ben kendimi hiçbir kimse yanında küçük görmedim, yalnız Alî ibnu'l-Medînî'nin yanında küçüktendim, diyordu. Müteakiben Buhârî'nin bu sözü Alî ibnu'l-Medînî'ye söylendi. İbnu'l-Medînî: Onun sözünü bırakın, asıl o kendi gibisini görmemiştir, dedi[1].

Buhârî'nin üstâdlarından biri olan Süleyman ibn Harb bir gün Buhârî'ye baktı, baktı da: Bunun ileride güzel zikri ve şöhretli bir nâmı olacaktır, dedi. Bunun benzeri bir sözü, Ahmed ibn Hafs da söylemişti.

Buhârî şöyle dedi: Ben Süleyman ibn Harb'ın yanına girdiğim zaman o: Şu'be'nin galatını bize beyân et, diyordu.

Muhammed ibn Kuteybe el-Buhârî şöyle dedi: Ben Ebû Asım en-Nebîl'in yanında idim. Onun yanında bir genç gördüm ve ona: Sen neredensin? dedim. Buhârâ'danım, dedi. Kimin oğlusun? diye sordum. İsmail'in oğluyum, dedi. Ben de ona: Sen benim yakınımdan, yânî hısımımdansın, dedim. Ebû Asım'ın huzurunda bulunan bir adam bana: Bu genç koçlarla tokuşuyor, yânî üstâdlara mukaaveme t ediyor, dedi.

İbrahim ibn Muhammed ibn Selâm da şöyle dedi: Saîd ibn Ebî Meryem, Haccâc ibn Minhâl, İsmâîl ibn Ebî Uveys, el-Humeydî, Nuaym ibn Hammâd, Muhammed ibn Yahya ibn Umer el-Adenî, el-Halâl el-Huseyn ibn Alî el-Hulvânî, Muhammed ibn Meymûn el-Hayyât, İbrâhîm ibnu'l-Munzir, Ebû Kurayb Muhammed ibnu'1-Alâ, Ebû Saîd Abdullah ibn Saîd el-Eşecc, İbrâhîm ibn Musa el-Ferrâ ve benzerler i gibi hadîs sahihleri nden olan büyük üstâdlar, tefekkür ve ma'rifette Muhammed ibn İsmail'in kendileri nden üstün olduğuna hükmediyorlardı.

İmâm Ebû Muhammed Abdullah ibn Abdirrahmân ed-Dârimî şöyle demişti: Ben Harameyn'de, Hicaz'da, Şam'da ve Irak'da birçok âlimler gördüm, fakat onların içinde Ebû Abdillah el-Buhârî'den daha cem'iyyetlisi ni, yânî daha çok hadîs toplayanını görmedim.

Ebû Sehl Mahmûd ibnu'n-Nadr şöyle dedi: Ben Basra'ya, Şam'a, Hicaz'a, Küfe'ye girdim ve bu şehirlerin âlimlerini gördüm. Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî'nin zikri her geçtikçe, onlar Buhârî'yi kendilerinden üstün tutarlardı.

Hâşid ibn İsmâîl şöyle dedi: Ben İshâk ibn Râhaveyh'i sediri üzerinde otururken gördüm, Muhammed ibn İsmâîl de beraberin de idi. Muhammed ibn İsmâîl ona karşı bir şeyi redd etti. Bunun üzerine İshâk, Muhammed ibn İsmail'in görüşüne döndü. İshâk: Ey hadîsciler topluluğu, sizler bu gençten hadîs yazın. Zîrâ o şâyed el-Hasen

el-Basrî zamanında mevcûd olaydı, hadîs ile ilgili bilgisi ve fıkhından dolayı insanlar muhakkak ona muhtaç olurlardı, dedi.

es-Sünen sahibi Ebû İsâ et-Tirmizî: Ben ne Irak'da, ne de Horasan'da illetleri n ma'nâsı, târîh ve isnâdları tanıma hususlarında Muhammed ibn İsmail'den daha bilgilisi ni görmedim, demiştir.

Muhammed ibn Yûsuf el-Hemedânî şöyle dedi: Biz Kuteybe ibn Saîd'in yanında idik. Derken oraya Ebû Ya'kûb denilen Şa'rânlı bir adam geldi ve Kuteybe'ye, Muhammed ibn İsmail'i sordu. Kuteybe: Ey buradakil er! Ben hadîs hakkında inceleme yaptım. Fakîhler, zâhidler ve âbidlerin meclisler inde oturdum. Aklımın erdiği günden beri Muhammed ibn İsmail el-Buhârî'nin benzerini görmedim, dedi. Yine bu Kuteybe ibn Saîd: Ben fakîhler, zâhidler ve âbidlerle beraber oturdum. Akıl ettiğim günden beri Muhammed ibn İsmail'in benzerini görmedim. O kendi zamanında, sahâbîler içinde Umer'in durumunda idi. Eğer Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî sahâbîler devrinde bulunsaydı, muhakkak bir alâmet olurdu, dedi.

Muhammed ibn Yûsuf el-Hemedânî şöyle dedi: Kuteybe ibn Saîd'e, sarhoş kimsenin kadın boşamasının hükmü sorulmuştu. Bu sırada içeriye Muhammed ibn İsmâîl girdi. Bunun üzerine Kuteybe o suâli soran kimseye: İşte Ahmed ibn Hanbel, İshâk ibn Râhûye ve Alî ibnu'l-Medînî! Allah onları Buhârî'nin şahsında sana gönderdi, dedi de eliyle Buhârî'yi gösterdi.

Ebû Amr el-Kirmânî şöyle dedi: Ben Basra'da Mıhyâr'a Kuteybe ibn Saîd'in: Yemîn olsun benim yanıma Arz'ın doğusundan ve batısından gelenler oldu, fakat benim yanıma Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî'nin benzeri gelmedi, dediğini hikâye ettim. Bunun üzerine Mıhyâr: Kuteybe doğru söylemiştir. Ben de Kuteybe'yi Yahya ibn Maîn'in beraberin de gördüm. İkisi, Muhammed ibn İsmail'in yanına gidip geliyorla rdı. İşte o vakit bilgi hususunda Yahya'nın Saîd'e itaat etmekte olduğunu görmüştüm, dedi.

Ya'kûb ibn İbrâhîm ile Nuaym ibn Hammâd el-Huzâî: Şübhesiz Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî bu ümmetin fakîhidir, dediler.

Bundâr Muhammed ibn Beşşâr da, Buhârî'yi kasdedere k: O bizim zamanımızda Allah'ın halkının en fakîhidir, demiştir.

Firabrî de şöyle dedi: Ben Muhammed ibn Ebî Hâtim'den işittim, şöyle diyordu: Ben Hâşid ibn İsmail'den işittim, şöyle diyordu: Ben Basra'da idim. Derken Muhammed ibn İsmail'in gelişini işittim. Buhârî geldiği zaman Muhammed ibn Beşşâr: Bu gün fakîhlerin seyyidi geldi, dedi.

Muhammed ibn İbrâhîm el-Bûşencî de şöyle dedi: Ben 228/930 senesinde Bundâr'dan işittim, o: Bizim üzerimize Muhammed ibn İsmail'in benzeri gelmedi, diyordu. Ve yine bu Bundâr: Ben senelerde n beri onunla iftihar edip duruyorum, dedi.

Buhârî şöyle dedi: Ben on sekiz yaşında iken el-Humeydî'nin yanına girdim. O esnada Humeydî ile diğer bir kimse arasında bir hadîs hususunda bir ihtilâf meydana gelmiş. Humeydî bana bakınca: İşte aramızda hüküm verecek kimse geldi, dedi. Akabinde husûmeti bana arzettile r. Ben de Humeydî lehine hükmettim. Zîrâ hakk onunla

beraberdi .

Buhârî şöyle dedi: İshâk ibn Râhûye, benim tasnif etmiş olduğum Târîh kitabını aldı, onu emîr olan Abdullah ibn Tâhir'in yanına götürüp: Ey Emîr, sana bir sihr (yânî çok güzel bir kitâb) göstereyim mi? Dedi.

Musa ibn Kureyş şöyle dedi: Abdullah ibn Yûsuf et-Tenîsî, Buhârî'ye hitaben: Yâ Ebâ Abdillah! Benim kitâblarıma bak da içlerinde düşük ve hatâ nev'inden birşey varsa bana haber ver, dedi. Buhârî de: Pekî, diyerek ona icabet etti.

Buhârî şöyle dedi: Muhammed ibn Selâm el-Beykendî bana: Kitâblarıma bak da içlerinde hatâ nev'inden her ne bulursan üzerine çarpı işareti koy, dedi. Muhammed ibn Selâm'ın ashabından biri ona: Bu genç kimdir? diye sordu da, Beykendî benim için: Bu, benzeri olmıyan kişidir, dedi. İşte bu adı geçen Muhammed ibn Selâm: Muhammed ibn İsmâîl benim yanıma her girdikçe hayrete düşer ve ondan endîşe eder dururdum, derdi. Yânî onun yanında hatâ yapmaktan korkardı.

Ebû Bekr el-Medînî şöyle dedi: Bizler bir gün İshâk ibn Râhûye'nin yanındaydık. Muhammed ibn İsmâîl de orada hâzır bulunuyor du. İshâk sahâbîsinin berisinde Ata el-Kencârânî (nisbeti) bulunan bir hadîse uğradı. Bunun üzerine İshâk, Buhârî'ye hitaben:

- Yâ Ebâ Abdillah! Bu Kencârân nedir? dedi. Buhârî:

- Yemen'de bir karyedir. Muâviye, sahâbî'den olan şu zâtı Yemen'e gönderdi. İşte bu Ata o sahâbî'den iki hadîs işitti, dedi. İshâk da ona:

- Yâ Ebâ Abdillah, sen bunu onların yanında hâzır bulunmuş gibi bilmektes in, dedi. [2]

Yine Buhârî şöyle dedi: Alî ibnu'l-Medînî bana Horasan'ın üstâdlarını soruyordu . Ben de ona Muhammed ibn Selâm el-Beykendî'yi zikr ediyordum . Kendisi onu tanımıyordu. Nihayet kendisi bir gün bana:

- Yâ Ebâ Abdillah! Senin övdüğün herkes artık bizim yanımızda makbuldür, dedi.

Ebu'1-Fadl Ahmed ibn Seleme en-Nîşâbûrî şöyle dedi: Bana Feth ibn Nuh en-Nîşâbûrî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Alî ibnu'l-Medînî'ye geldim. Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî'yi de onun sağ tarafında oturmuş hâlde gördüm. Alî ibnu'l-Medînî her hadîsi tahdîs edince, azamet ve celâletinden sakınarak Buhârî'ye döner dururdu.

Buhârî şöyle dedi: Amr ibn Alî el-Fellâs'ın ashabı benimle bir hadîsi müzâkere ettiler. Ben, o hadîsi tanımıyorum, dedim. Onlar benim bu cevâbımdan dolayı sevindile r. Ve akabinde Amr ibn Alî'ye gittiler. Biri Amr ibn Alî'ye: Biz Muhammed ibn İsmâîl ile bir hadîsi müzâkere ettik. O, bu hadîsi tanımadı, dedi. Bunun üzerine Amr ibn Alî: Muhammed ibn İsmail'in tanımadığı bir hadîs, hadîs değildir, demiştir.

Ebû Amr el-Kirmânî şöyle dedi: Ben Amr ibn Alî el-Fellâs (249/863)'dan işittim; o: Benim sâdık arkadaşım, Ebû Abdillah Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî'dir; Horasan'da onun benzeri yoktur, diyordu.

Ebû îsâ et-Tirmizî şöyle dedi: Muhammed ibn İsmâîl, Abdullah ibn Munîr'in yanında idi. Buhârî onun yanından kalktığı zaman, Abdullah ibn Munîr ona karşı: Yâ Ebâ Abdillah! Allah seni bu ümmetin zîneti kılsın, dedi.

Hafız Recâ ibn Recâ: Muhammed ibn İsmail'in bütün âlimler üzerindeki fazileti, erkekleri n kadınlar üzerindeki fazlı gibidir, dedi.

Abdullah ibn Muhammed ibn Saîd ibn Ca'fer şöyle dedi: Ahmed ibn Harb en-Nişâbûrî vefat ettiği zaman İshâk ibn Râhûye ile Muhammed ibn İsmâîl binekleri ne bindiler de onun cenazesin i teşyî' ediyorlardı. Ben de giderken ilim ehli olan kimseleri dinliyord um. Onlar bu ikisine bakıyorlar ve: Muhammed ibn İsmâîl, İshâk'dan daha fakîhtir, diyorlardı.

Ahmed ibn İshâk es-Sermâvî: Her kim hakkıyle ve bütün sadâkatıyle fakîh olan bir kimseye bakmak isterse, Muhammed ibn İsmail'e baksın, dedi.

Hâşid ibn İsmâîl şöyle dedi: Ben Amr ibn Zürâre ile Muhammed ibn Râfi'i, Muhammed ibn İsmail'in yanında gördüm. Bu ikisi Buhârî'den hadîs illetleri ni soruyorla rdı. Buhârî yanlarından kalkıp gidince, bu iki zât mecliste hâzır olanlara: Buhârî'den aldanmayın, gaflet etmeyin. Çünkü bizden daha fakîh, daha âlim ve daha basiretli dir, dediler.

Yine Hâşid şöyle dedi: Biz bir gün Amr ibn Zürâre de beraber olarak İshâk ibn Râhûye'nin yanında idik. İshâk, Ebû Abdillah'ın önünde hadîs imlâ ettiriyor du. Hadîs sahihleri de ondan hadîs yazıyorlardı. Bu esnada İshâk ibn Râhûye: O benden daha basiretli dir, diyordu. Ebû Abdillah el-Buhârî o zaman bir genç idi. Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe de Buhârî'yi Bâzil (yânî kâmil) diye isimlendi rirdi.

Muhammed ibn Ebî Hatim el-Varrak şöyle dedi: Ben Yahya ibn Ca'fer el-Beykendî'den işittim; o şöyle diyordu: Şayet kendi ömrümden alıp da Muhammed ibn İsmail'in ömründe artırma yapmağa kaadir olaydım, muhakkak bu artırma işini yapardım. Çünkü benim ölümüm, bir tek adamın ölümü olurdu; hâlbuki Muhammed ibn İsmail'in ölümüne gelince, onda ilmin gitmesi vardır.

Yine Buhârî'nin varrâkı yânî kâtibi şöyle dedi: Ben yine Yahya ibn Ca'fer el-Beykendî'den işittim, o Buhârî'ye hitaben: Eğer sen olmayaydın ben Buhârâ'da yaşamayı hoş bulmazdım, diyordu.

Abdullah ibn Muhammed el-Musnidî şöyle dedi: Sübhesiz Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî bir imamdır. Her kim onu imam tanımazsa, ben o şahsı ittihâm ederim.

İmamların imâmı olan Ebû Bekr Muhammed ibn İshâk ibn Huzeyme: Semânın bütünü altında hadîste Muhammed ibn İsmail'den daha âlim kimse yoktur, dedi.

el-Hâfız Muhammed ibn Ya'kûb da şöyle dedi: Ben Müslim ibnu'l-Haccâc'ı, Buhârî'nin önünde, çocuğun muallime suâl soruşu gibi suâl sorarken gördüm. [3]

----

[1] Ca'fer ibn Muhammed el-Mustağfiri, Târihu Nesef'de Buhârî'yi zikr etti de: Eğer

benim için caiz olaydı, ben muhakkak Buhârî'yi, onun mülâki olduğu Üstâdları üzerine tafdîl eder ve muhakkak o kendi gibisine kavuşmamıştır derdim, demiştir. (Tabakaatu'ş-Şâfiiyye, II, 8).

[2] Hedyu's-Sârî. s.484 vd., "Zikru senâi'n-nâsi aleyhi ve ta'zîmihim lehu"; İrşâdu's-Sârî, I, 33-37, "Ve senâu'n-nâsi aleyhi bi fehmihi."

[3] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 64-69.

13- İmâm Müslim'in İmâm Buhârî'yi Takdîr Edip Büyütmesi

Hafız Ebû Hâmid el-A'meş şöyle dedi: Biz Nîşâbûr'da Buhârî'nin yanında idik. Müslim ibnu'l-Haccâc geldi ve Buhârî'ye şu hadîsi sordu:

Ubeydulla h ibn Amr, Ebu'z-Zuheyr'den, o da Câbir'den; dedi ki: Resûlullah (S) bizleri bir seriyye içinde gönderdi, berâberimizde Ebû Ubeyde vardı... (Hadîs uzunca devam ediyor).

Buhârî şöyle dedi: Bize İbnu Ebî Uveys tahdîs etti. Bana kardeşim Süleyman ibn Bilâl'den, o da Ubeydulla h'dan... diyerek hadîsi tamâmiyle zikretti. Bunun akabinde bir insan da Buhârî'nin huzurunda: "Haccâc ibn Curayc Musa ibn Ukbe'den, o da Süheyl ibn Ebî Sâlih'den, o da babasından, o da Ebû Hureyre'den, o da Peygamber (S)den. Buyurdu ki: "Bir kulun dedikodul u bir meclisten kalktığı zaman Sübhâneke 'llâhümme ve bi-hamdike eşhedu en la ilahe illâ ente. Estağfiruke ve etûbu ileyke demesi, meclise iştirak ettiğinin keffâretidir" hadîsini okudu ve Buhârî'ye bu isnâd ve hadîs hakkındaki fikrini sordu. O mecliste hâzır bulunan Müslim hemen atılarak: Dünyâda bundan sağlam isnâd da olur mu imiş? İbn Curayc, Musa ibn Ukbe'den, o da Süheyl ibn Ebî Salih'ten rivayet etmiş. Dünyâda bu kadar kuvvetli isnâd ile hiç bir hadîs bilinir mi? dedi.

Müslim'in bu sözleri üzerine Muhammed ibn İsmâîl: Evet amma ma'lûldur, dedi. Müslim'i bir titreme alıp: La ilahe ille'llah, illeti neresinde ise bana haber ver, dedi. Buhârî, başka tarîklardan da yine Haccâc ibn Muhammed' den olmak üzere kendisine bu hadîsin baliğ olduğunu senedleri yle zikr ederek, yalnız: Allah'ın örttüğünü sen de ört; bu, insanların Haccâc ibn Muhammed'den, onun da ibn Curayc'dan rivayet ettikleri celîl bir hadîstir, demekle yetindi ve illeti beyân etmek istemedi. Müslim ısrar etti, başını öptü, ağlamaklı oldu.

Buhârî, Müslim'den bu kadar ısrar görünce: Öyleyse yaz:

"Bize Musa ibn İsmâîl tahdîs etti. Bize Vuhayb tahdîs etti. Bize Musa ibn Ukbe, Avn ibn Abdillah'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:... isnâdıyle hadîsi rivayet etti. Bunun üzerine Müslim: Sana hasedcide n başkası buğz etmez. Dünyâda senin bir benzerin daha olmadığına şehâdet ederim, dedi.

Bu hikâyeye göre, her iki hadîsin metni birdir. Lâkin hadîs birinci sened ile ma'lûl, ikinci sened ile sahîhdir. Dikkat edilmiş ise anlaşılır ki, Buhârî'nin ma'lûl dediği rivayet hep an'ane ile rivayet edilmiş ve sonunda merfû' olarak serd edilmiştir. Hâlbuki diğer rivayette sened -tabiî olan- Avn ibn Abdillah ibn Utbe'ye kadar hep "haddesenâ" lâfzı ile sevk edildikte n sonra, Ebû Hureyre'nin ismi zikr edilmeksi zin irsal edilmiştir.

Meğer merfû' olarak rivayet ediledura n hadîs, mürsel imiş.

Bu kıssayı el-Beyhâkî el-Medhâl'de, el-Hâkim Ebû Abdillah'dan diğer bir siyakla rivayet etmiştir: Dedi ki: Ben Ebû Nasr Ahmed ibn Muhammed el-Varrâk'tan işittim, şöyle diyordu: Ben Ahmed ibn Hamdûn el-Kassâr'dan -ki o Ebû Hâmid el-A'meş'dir- işittim, şöyle diyordu: Ben Müslim ibnu'l-Haccâc'dan işittim: Kendisi Muhammed ibn İsmail'in yanına geldi, onun iki gözünün arasını öptü ve: Bırak beni ayağını da öpeyim ey üstâdların üstadı, muhaddisl erin seyyidi, hadîs illetleri nin tabîbi, dedi.

Buhârî burada da iki senedle hadîsi rivayet ettikten sonra, birinci sened hakkında: Bu güzeldir, hem dünyâda bunun kadar sağlam başka bir isnâd da bilmiyoru m, lâkin ma'lûldür. Benim haber verdiğim isnâd daha iyidir. Zîrâ Musa ibn Ukbe'nin Süheyl'den müsneden bir hadîs rivayet ettiğini hiçkimse haber vermemiştir, diyerek, ikinci bir illet daha göstermiştir[1]...

Hâşid ibn İsmâîl şöyle dedi: Basra halkından ilim ehli olan kimseler hadîs talebi için Buhârî'nin arkasından koşarlardı. Hâlbuki o zaman Buhârî bir gençti. Nihayet onu isti'lâ ederler ve onu yolun bir yerinde oturturla r da başına binlerce kişi toplanırdı. Ki, o toplananl arın çoğu kendileri nden hadîs yazılan kimselerd endi. O zaman Buhârî, henüz yüzünde tüy çıkmamış bir genç idi.

Ebû Hatim er-Râzî: Horasan asla Muhammed ibn İsmail'den daha hafız bir kimse çıkarmadı, ve oradan Irak'a ondan daha âlimi de gelmedi, dedi.

el-Aclî de şöyle dedi: Ben Ebû Zur'a'yı ve Ebû Hâtim'i gördüm; bu ikisi Buhârî'den hadîs işitiyorlardı. Hâsılı Buhârî her şeyi güzel yapan, dîn ve faziletçe üstün ümmetlerden bir ümmet idi.

ed-Dârimî'ye bir hadîsten soruldu ve kendisine Buhârî'nin bu hadîs sahihtir dediği söylendi. Bunun üzerine ed-Dârimî: Muhammed ibn İsmâîl, Dârimî'den daha basiretli dir. O, Allah'ın kendi kitabı içinde ve Peygamber'inin diliyle emr ettiği ve nehy eylediği şeyleri Allah'a yakışacak şekilde yerine getiren kullarının en zekîsidir. Muhammed ibn İsmâîl, Kur'ân'ı okuduğu zaman kalbini, gözünü ve kulağını onunla tamâmiyle meşgul eder, kitabın mes'elelerind e tefekkür edip, onun halâlını, haramını iyice tanır, dedi.

Ebû Sehl Mahmûd ibnu'n-Nadr şöyle dedi: Ben Mısır âlimlerinden otuzdan fazlasını dinledim ki onlar: Dünyâda Muhammed ibn İsmail'e bakmak bizim ihtiyâcımızdır, diyorlardı.

Ebu't-Tayyib Hatim ibn Mansûr da: Muhammed ibn İsmâîl, basireti ve ilme nüfuz edişi hususlarında Allah'ın âyetlerinden bir âyet idi, dedi.

Abdullah ibn Muhammed el-Eylî: Vallâhî ben, Muhammed ibn İsmail'in bedeninde bir kıl olaydım diye temenni etmişimdir, dedi.

Suleym ibn Mucâhid: Ben altmış yıldan beri Muhammed ibn İsmail'den daha fakîh ve daha takvâlı kimse görmedim, demiştir.

Ahmed ibn Seyyar, Merv Târîhi'nde şöyle dedi: Muhammed ibn İsmâîl, ilim taleb etti, âlim insanlarl a ilim meclisler inde bulundu, hadîs uğrunda seyahatle r etti ve hadîste

maharet kazanıp en basiretli dereceye yükseldi. O, bilgisi ve ezberleme si çok güzel bir zât idi, bununla beraber fakîhlik de yapıyordu.

Amr ibnu'l-Haffâf şöyle dedi: Yahya ibn Muhammed ibn Sâid, Buhârî'yi zikr ettiği zaman: O el-kebşu'n-nattâh'dır (yânî çok vurucu koçtur), derdi.

el-Hâfız Ebu'l-Abbâs, el-Fadl ibnu'l-Abbâs er-Râzî es-Sâığ'a: Hangisi daha hafızdır; Muhammed ibn İsmâîl mi, yâhud Ebû Zur'a mı? diye soruldu. Ebu'l-Abbâs şöyle dedi: Ben Muuhammed ibn İsmâîl ile karşılaşmış değildim. Nihayet Hulvân ile Bağdâd arasında önümden geldi, karşılaştık. Yolumdan bir merhale kadar geriye doğru onunla yürüdüm ve bu esnada ona kendisini n tanımadığı bir hadîs getirmeye çok gayret ettim.. Fakat bu bana mümkün olmadı. Ve işte ben buyum. Ebû Zur'a'nın başının saçı sayısınca garîb hadîs sayabilir im.

Muhammed ibn Abdirrahmân ed-Dagûlî şöyle dedi: Bağdâd ahâlîsi Muhammed ibn İsmail'e, içinde şu beyt bulunan bir mektûb yazdılar:

"Sen kendileri için hayâtta bakî olduğun müddetçe, müslümânlar bir hayr içindedirler. Kaybedild iğin zaman senden sonra artık hayr yoktur"[2]

el-Hâfız Ebu'l-Abbâs Ahmed ibn Muhammed ibn Saîd ibn Ukde: Şayet bir kimse otuz bin hadîs yazmış olsa Muhammed ibn İsmail'in Târîh'inden müstağni olmaz, demiştir. el-Hâkim Ebû Ahmed de el-Kûnâ (Künyeler) kitabında: Buhârî hadîs bilgisi ve toplaması hususlarında imamların yegânesi idi. Eğer ben, hiç kimsenin tasnifini güzellik ve olgunlukt a Buhârî'nin tasnifine benzer görmedim deseydim, muhakkak böyle yapmış olurdum, demiştir. Ben Buhârî asrından sonra gelen âlimlerin ona yaptıkları övgülere bir bâb açsaydım, muhakkak sahîfeler biter, nefesler tükenirdi. Hulâsa, o sahili olmayan bir denizdir. Ben ancak İbnu Ukde ile Ebû Ahmed'in sözlerini buna bir unvan olarak yazdım. Zâten büyük üstâdlarının ona yaptıkları övgülerin ardından, daha sonrakile rin hikâyelerine muhtaç olunmaz. Çünkü devrinin üstâdları onu, müşahede ettikleri yle övmüşler, bildikler iyle vasfetmişlerdir. Kendileri nden sonra gelenleri n medihleri ise böyle değildir. Çünkü bu sonrakile rin övmeleri ve vasıfları, kendileri ne nakl edilmiş bilgilere i'timâd üzerine kurulmuştur. Bu iki makaam arasında ise açık bir fark vardır: "Leyse'l-ıyânu ke'1-haberi-Gözle görmek haber gibi değildir"[3]

----

[1] Hedyu's-Sârî, s.487-489, "Zikru cumelin mine'l-ahbâri'ş-şâhide H seati hıfzını veseyelânı zihnihî ve ıttılâıhî ale'l-ileli sivâ mâ tekaddeme"; İrşâdu's-Sârî, I, 35-36; bâzı tasarrufl a TecrîdTer., I,173-174. Diğer kaynaklar: Târîhu Bağdâd, II, 29 (XIII, 100-104); İbn Kesîr, el-Bidâye ve'n-Nihâye, XI, 33-34; Ebu'1-Fidâ, el-Muhtasar min Ahbâri'l-Beşer, II, 54.

[2] el-Bidâye ve'n-Nihâye, XI, 24-28; İrşâdu's-Sâri, I, 37.

[3] Hedyu's-Sâri, s.481-486, "Zikru senâi'n-nâsi aleyhi ve ta'zîmihim lehu"; "Zikru tarafın min senâi akrânihi ve tâifetin min etbâıhi aleyhi tenbîhen bi'1-ba'z ale'l-kulli".

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 69-72.

İmâm Buhârî'nin Tercihlerinden Bâzıları Şunlardır:

* İki sünnet yerinin inzal olmaksızın birbirine sâdece dokunmasından yıkanmanın vâcib olmıyacağı, ancak yıkanmanın daha ihtiyatlı olduğu.

* Hamamda Kur'ân okumakta be's olmıyacağı.

* Meninin yıkanmasının da, el ile sürtülüp ovalanmasının da caiz olması.

* Suyun içine murdar düşmekle değil de, ancak tağayyur (yâni başkalaşma) ile murdar olacağı.

* Fil ve benzeri ölü hayvan kemikleri yle taranmanın, onların yağlarım yağ sürmekte kullanmanın ve onlarla ticâret yapmanın cevazı.

* İçine fare ve benzeri bir hayvan düştüğü zaman, sıvı olsun donuk olsun, o hayvan ve etrafının atılması suretiyle yağın temiz sayılacağı.

* Namaz kılarken üstüne pislik atılan kimsenin namazının bozulmıyacağı.

* (Namaz içinde iken) Elbisesin de kan gören kimsenin o kanı atacağı, namazını tamamlaya cağı ve namazı yeni baştan kılmıyacağı.

* Ayetin Mushaftan okunmasında be's olmadığı.

* Cünüb olan kimsenin (ezberden) Kur'ân okumasında be's olmadığı.

* Kadının üç hayzının bir ayda tamamlanmıyacağı, kadın dindarlığından hoşnûd olunacak yakın arkadaşlarından bir şâhid getirir, o şâhid de kendisini n bir ay içinde üç defa hayz olduğuna şehâdet ederse kadının tasdik olunacağı ve iddetinin biteceği.

* Teyemmümün yüze ve ellere âid olduğu.

* Abdesti bozacak bir hades vâki' olmadığı müddetçe, iki ve daha çok farz namazın bir tek teyemmüm ile kılınmasının cevazı.

* Cünüb olan kimsenin, soğuk sudan hasta olmaktan korktuğu zaman teyemmüm edip namaz kılabileceği.

* Murdar şeyle boyanan kumaşları giymenin cevazı.

* Uyluğun avret olmadığı.

* Gemi içinde namaz kılan kimsenin gemi ile beraber geminin döndüğü cihete dönebileceği.

* İnsanın kendi elbisesi ve yaygısı üzerinde secde etmesinin cevazı.

* Ayakkabıları ile namaz kılmanın cevazı.

* Umre yapmanın vâcib olduğu.

* Buhârî, alış veriş işlerinin insanların kendi aralarında tanıyageldikleri âdet ve esâslara göre döndürüleceği görüşündedir.

* Buhârî, kadının gerek kendi mülkü olsun, gerek başkasının mülkü olsun müsavi olarak, erkek köleden perde arkasına çekilmiyeceği hususunda ki Âişe mezhebini tercîh etti.

* Buhârî, kör kimsenin ve maske takınmış kadının sesi tanındığı zaman şâhidlik yapmasının cevazını tercîh etti.

* Şübhe ve fesâd ehli olan kimseleri gıybet etmenin cevazı.

* Kitâb ehli olan kişinin Kur'ân öğretmesinin cevazı (Nitekim bu Ebû Hanîfe'nin mezhebidi r); Kur'ân' dan başka ilimlerde öğretmenlik yapmasının evleviyet le cevazı.

* Kadının gelin bile olsa, erkeklere hizmet etmesi ve onların karşılarında dikilip işlerini görmesinin cevazı; nitekim köylerdeki ve sah-râlardaki kadınlar kendi fıtratlarıyle bu nizâm üzeredirler.

* Talâkın niyetle ve boşama kasdıyle vuku' bulacağı, mutlak bir sözle talâk vâki' olmıyacağı hususunda ki İbn Abbâs mezhebini tercîh etti.

* Buhârî, bir yıllık müddet âyeti (el-Bakara: 2/228, 234: et-Talâk: 65/1-4) hakkında, bu âyetin mensûh olmayıp, muhkem bulunduğu hususunda Mucâhid ve Atâ'nın mezhebler ini tercîh etti. Bu da, kadın bir yıllık suknâ vasıyyetini kabul ettiği takdirded ir.

* Kadınların erkeklere hasta ziyareti yapmalarının cevazı; nitekim köyler ve sahralar halkı kendi fıtratları ile bu gelenek üzeredirler.[1]

* Hıdır'ın şimdi diri olmadığı.

* Müşrike ibtidâen künye vermenin ve künyelendiği isimle nida etmenin cevazı.

* Üvey kızın ve üvey oğulun kızları haram kılınmakta üvey kız gibidir. Nitekim oğulların çocuklarının karıları da, oğulların kadınları gibidir. Üvey kız, üvey babasının terbiyesi nde ve himayesin de bulunmamış olsa da, yine haram kılınır.

* Buhârî: "Yahûdî olanlarda n kimi kelimeler i konuldukl arı yerlerind en tahrif ederler.. " (en-Nisâ; 4/46) âyetinin tefsiri hakkında şöyle dedi: Yuharrifûne, yuzîlûne demektir. Hâlbuki Azîz ve Celîl olan Allah'ın kitâblarmdan bir kitabın lâfzını izâle edecek hiç kimse yoktur. Lâkin onlar onu tahrif ediyorlar, yânî te'vîlinden başka bir te'vîl ile te'vîl ediyorlar . İbn Hacer Fethu'l-Bârî'de bu bahs üzerine geniş îzâh yaptı. Çünkü bu çok mühim bir konudur.

* Buhârî, hâkimin kendi âmillerine, kaadînın diğer kaadîya yazdığı mektûb ile -o mektûb üzerine şâhid ve beyyine olmadan da- amel etmeyi caiz kıldı.

* Kadın tanıyıp bildi ise, perde arkasından kadın üzerine şâhidliği caiz gördü.

* Hâkimin hükmünün hiçbir haramı helâl ve hiçbir helâlı haram kılamıyacağı.

* Hâkim, cevr ve zulm ile yânî adaletsiz ce hüküm verir yâhud ilim ehlinin hilâfına hüküm verirse, o hükmün merdûd olacağı.

* Buhârî, tamamen kâfir olsa bile bir insanın hâkim için tercemânlık yapmasını caiz gördü.

* Buhârî'nin evlenmek istenilen kadına bakmaya istidlali: Buhârî, evlenmek üzere istenmekt e olan kadına veya kıza bakmaya, Peygamber'in Âişe'ye hitaben söylediği şu hadîsi ile istidlal etti: "Ben seni ru 'yâmda gördüm. Senin resmini bir ipek parçası üzerinde olarak melek getiriyor du da bana: Bu kız senin karındır, diyordu. Ben senin yüzünden perdeyi açtığımda baktım ki, o ru'yâmda gördüğüm, sensin."[2]

el-Vâlid, Minhâc Şerhi'nde şöyle dedi: Bu güzel bir istidlald ir. Çünkü Peygamber'in fiili, uykuda olsun uyanıkken olsun, müsavidir. Peygamber Âişe'nin yüzünü açmış, bakmıştır...[3]

Şübhe yok ki, insaflı olan kimse buradaki tercihler i gördüğü zaman muhakkak Buhârî'nin mutlak bir müctehid olduğuna kesin kaanî olacaktır. Çünkü bu kaviller mezheb imamları arasında dağıtılmışlardır. Buhârî onlardan hiçbir mezhebi ayniyle tutmamıştır. Merhum üstadın bir araya getirmiş olduğu bu tercihler el-Câmi 'u's-Sahıh'in içindekilerden ancak bir parçadır. Yoksa şübhesiz Buhârî'ye aid daha pekçok tercihler ve görüşler vardır ki, kitabında bu görüşlerden birinin zikr edilmediği bir bâb hemen hemen yoktur. Zikr edilen bu mıkdâr da yetecekti r. Ve Allah en bilendir. [4]

----

[1] İslâm dîni fıtrat dînidir. Fıtratın gerektird iği nizâmı en güzel ve en ma'kûl ölçüler içinde gerçekleştirmiştir. Kadın-erkek ilişkilerini ifrat ve tefritten uzak, her asır ve her yerde tatbiki kaabil en medenî düstûrlarla nizamlamıştır. Bizleri böyle yüce bir dînin sâliklerinden kıldığı için Allah'a sayısız hamd u senalar olsun.

[2] Buhari, Nikah, Babu'n-nazar ile'l-mer'e kable't-tezvic, rak: 58.

[3] Yalnız son mesele: Tabakaatu'ş-Şâfiiyye, II, 18.

[4] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 75-77.

14- Nişâbûr'da Üstadı ez-Zuhlî Tarafından Ma'rûz Kaldığı Fitne

Hatim ibn Ahmed ibn Muhammed şöyle dedi: Ben Müslim ibnu'l-Haccac'dan işittim, söyle diyordu: Muhammed ibn İsmail Nîşâbûr'a geldiği zaman, Nîşâbûr halkının ona yaptığı karşılamayı hiçbir vâlîye ve hiçbir alime yaptıklarını görmedim. Buhârî'yi şehirden iki yâhud üç merhale uzakla karşıladılar. Muhammed ibn Yahya ez-Zuhlî kendi meclisind e: Her kim yarın Muhammed ibn İsmâîl'i karşılamak isterse onu

karşılasın, şübhesiz ben de onu karşılamaya gideceğim, dedi. Müteakiben Muhammed ibn Yahya ve Nîşâbûr âlimlerinin çoğu onu karşıladılar. Buhârî şehre girdi ve Buhâriler'in konağına indi.

Muhammed ibn Yahya bizlere: Buhârî'ye kelâm ilminden herhangi bir şey sormayın. Çünkü o eğer bizim üzerinde bulunduğumuz görüş hilâfına cevâb verirse, onunla aramızda ayrılık vâkı' olur ve Buhârâ'daki Nâsibî, Rafızî, Cehmî ve Murciîler'in herbiri bizlerdek i bu ayrılıktan sevinirle r, dedi.

İnsanlar Muhammed ibn İsmail'in üzerine çok kalabalık edip sıkıştılar; o kadar ki, bulunduğu konak ve dam üstleri dolup taştı. Gelişinin ikinci yâhud üçüncü günü olunca, bir kimse Buhârî'ye doğru kalktı da "el-Lâfz bi'l-Kur'ân"dan yâni Kur'ân'ı telâffuz etmekten sordu. Buhârî: Fiillerim iz yaratılmıştır, lâfızlarımız da fiillerim izdendir, dedi. Bu cevâbdan dolayı insanlar arasında bir ihtilâf vâki' oldu. Şöyle ki: Bâzı kimseler: Buhârî, "Lâfzı bi'1-Kur'ânı mahlûkun" demiştir, dediler. Bâzıları da, öyle demedi, dediler. Aralarında bu hususta ihtilâf vâki' oldu. Hattâ bâzısı bâzısına doğru vuruşmaya kalkıştı. Bunun üzerine o konağın sahihleri toplandılar da kavgacıları dışarıya çıkardılar.[1]

Ebû Ahmed ibn Adiyy de şöyle dedi: Üstâdlardan bir cemâat bana şöyle zikretti: Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî Nîşâbûr'a geldiği zaman huzuruna çok insan toplandı. O vaktin üstâdlarından biri ona hased etti ve hadîsciler topluluğuna hitaben: Muhammed ibn İsmail "Lâfzî bi'1-Kur'âni mahlûkun" demektedi r, dedi. Buhârî meclise geldiği zaman bir adam ona doğru ayağa kalktı ve: "Yâ Ebâ Abdillah! Lâfzî bi'1-Kur'ân hakkında ne dersin; o mahlûk mudur, yoksa gayri mahlûk mudur?" diye sordu. Buhârî o zâttan yüz çevirdi ve üç kerre ona cevâb vermedi. O kimse suâlinde ısrar etti. Bunun üzerine Buhârî: Kur'ân Allah'ın kelâmıdır, mahlûk değildir. Kulların fiilleri ise mahlûkdur. Bu mes'elenin hakîkatine muttali' olmak için aşırı gitmek (yânı bu mes'eleyi derinleştirmek veya bununla insanları imtihan etmek) bid'attır, dedi. Bu söz üzerine o adam: Buhârî "Lâfzî bi'1-Kur'ânı mahlûkun" demiştir, diyerek, insanlar arasında şerr ve fitne peyda edip tahrik etti.

Ebû Hâmid ibnu'ş-Şarkî de şöyle dedi: Ben Muhammed ibn Yahya ez-Zuhlî'den işittim, o şöyle diyordu: Kur'ân Allah'ın kelâmıdır; mahlûk değildir. Kim "Lâfzî bi'1-Kur'ânı mahlûkun" iddiasında bulunursa, o bir bid'atçıdır; onunla bir mecliste oturulmaz ve onunla konuşulmaz. Her kim Muhammed ibn İsmail'e giderse onu ittihâm ediniz. Çünkü onun meclisind e, onun mezhebind e olanlarda n başkası hâzır olmaz.

el-Hâkim de şöyle dedi: Bu lâfz mes'elesinde Buhârî ile ez-Zuhlî arasındaki hâdise vâki' olunca, insanlar Buhârî'den kesildile r. Yalnız Müslim ibnu'l-Haccâc ile Ahmed İbn Seleme, Buhârî'den kesilmedi ler. ez-Zuhlî: Dikkat edin, her kim lâfza kaail olduysa.a rtık ona bizim meclisimize gelmesi helâl olmaz, dedi. Onun bu sözü üzerine Müslim ridâsını başlığının üstüne aldı ve insanların gözleri önünde kalkıp gitti. Akabinde Zuhlî'den yazmış olduğu hadîslerin hepsini bir hammâlın sırtına yükleyip, Zuhlî'ye gönderdi. Onun için Sâhih'inde Buhâri'nin ve Zuhlî'nin isimleri hiç yoktur ve Sâhih'inde onlardan hiçbiri hadîs rivayet etmemiştir. Buhârî'ye gelince o, Zuhlî'den birçok hadîsler rivayet etmiştir. Lâkin o bu rivayetle rini: "Ahbâranî Muhammed =Bana Muhammed haber verdi" lâfzıyle veya Zuhlî'yi dedesine nisbet ederek: "Bize Muhammed ibn Hâlid tahdîs etti"[2] lâfzıyle rivayet eder. Zikr edilen nefretleşmenin meydana gelişinden dolayı Zuhlî'yi tanınacağı ma'rûf ismiyle zikr etmez.

Yine el-Hâkim Ebû Abdillah şöyle dedi: Ben Muhammed ibn Hennâî'den işittim, şöyle diyordu: Ben Ahmed ibn Seleme en-Nîşâbûrî'den işittim, söyle diyordu: Ben el-Buhâri'nin yanına girdim de: Yâ Ebâ Abdillah! Şu Zuhlî, Horasan'da bilhassa bu şehirde makbul bir zâttır. Bununla beraber şu mes'eleye dalmış, inâd ve husûmet etmiştir. Bundan dolayı bizden hiç kimse o mes'ele hakkında ona bir kelâm etmeye muktedir olamıyor. Binâenaleyh sen ne dersin? dedim. Buhârî avucu ile sakalının üzerinden tuttu da şunları söyledi:

“Ben işimi Allah 'a ısmarlıyorum. Çünkü Allah kullarını çok iyi görendir" (el-Mu'min: 40/44) Yâ Allah, şübhesiz Sen bilmektes in ki, ben Nîşâbûr'da ferahlanm ak, aşırılık ve taşkınlık için ikaamet etmek istemedim, başbuğ olmak isteğiyle de oturmadım. Ancak muhaliflerin galebesin den dolayıdır ki, gönlüm vatana dönmek istememiştir. Hâl böyle iken şu adam bana karşı başka birşey için değil, sırf Allah'ın bana vermiş olduğunu hased için kasdetmiştir.

Bundan sonra Buhârî: Yâ Ahmed, ben yarın buradan çıkıp gideceğim. Sizler de elbet bu zâtın benim için olan sözlerinden kurtulaca ksınız, dedi.

Yine el-Hâkim dedi ki: Hafız Ebû Abdillah ibnu'l-Ahrem şöyle demiştir: Müslim ibnu'l-Haccâc ile Ahmed ibn Seleme, Buhârî'ye bağlılıkları sebebiyle Muhammed ibn Yahya ez-Zuhlî'nin meclisind en kalktıkları zaman, ez-Zuhlî, Buhârî'yi kasdedere k: O adam bu şehirde sakin olamaz, dedi. İşte Buhârî bu sözden ötürü endişelendi de oradan başka yere gitti.

Ebû Abdullah Muhammed ibn Ahmed İbn Muhammed el-Ma'rûf bi-Ğuncâr el-Buhârî (412/1021) de Buhara Târîhi'nde şöyle dedi: Bize Halef ibn Muhammed tahdîs edip şöyle dedi: Ben Nîşâbûr'da Ebû Emr Ahmed ibn Nasr en-Nişâbûrî el-Haff'âf’tan işittim, şöyle diyordu: Biz bir gün Ebû İshâk el-Kuraşî'nin yanında idik. Beraberim izde Muhammed ibn Nasr el-Mervezî de vardı. Derken aramızda Muhammed ibn İsmail’in zikri geçti. Bunun üzerine Muhammed ibn Nasr söyle dedi: Ben Buhârî'den işittim, o şöyle diyordu: Her kim benim "Lâfzî bi'l-Kur'ânı mahlûkun" dediğimi iddia ederse o bir yalancıdır. Çünkü ben o sözü söylemedim.

Bunun üzerine o, Buhârî'ye hitaben: Yâ Ebâ Abdillah! İnsanlar bu mes'eleye dalmışlar ve çok söz etmişlerdir, dedi. Buhârî de. Sana söylemekte olduğum sözden başka bir sözüm yoktur, dedi.

Ebû Amr şöyle dedi: Ben Buhârî'ye geldim de onunla hadîsten bir şeyi müzâkere ettim. Nihayet Buhârî'nin gönlü hoş oldu. Ben: Yâ Ebâ Abdillah, işte şurada bir kimse var ki, o senden, senin "Lâfzî bi'l-Kur'ânı mahlukun" demekte olduğunu hikâye ediyor, dedim. Bunun üzerine Buhârî: Yâ Ebâ Amr, benden şunu ezber et: Nîşâbûr ahâlîsinden -bu arada daha birçok belde isimleri sayarak- ve diğerlerinden her kim benim "Lâfzî bi'1-Kur'ânı mahlûkun" demiş olduğumu iddia ederse, o bir yalancıdır. Zîrâ ben o sözü söylemiş değilim. Ben sâdece "Kulların fiilleri mahlûkdur" demişimdir, dedi.

Muhammed ibn Yûsuf el-Firabrî de şöyle dedi: Ben Muhammed ibn İsmail'den işittim, şöyle diyordu: Kulların fiillerin e gelince, o mahlûkdur. Bize Alî ibn Abdillah tahdîs etti. Bize Mervân ibn Muâviye tahdîs etti. Bize Ebû Mâlik, Rabî'den; o da Huzeyfe'den

olmak üzere tahdîs etti. Huzeyfe şöyle demiştir: Peygamber (S): "Allah Taâlâ her san'atkârı ve san'atını halk eder" buyurdu. Buhârî sonra şöyle ilâve etti: İnsanların hareketle ri, sesleri, kazanmaları ve yazmaları mahlûkdur. Amma okunan, Mushaflar da tesbît olunan, satırlara dizilip yazılan, kalblerde hıfz edilen Kur'ân'a gelince, o Allah kelâmıdır, mahlûk değildir. Allah Taâlâ: "Hayır, O (Kur' ân) kendileri ne ilim verilmiş insanların sinelerinde apaçık âyetlerdir..." '(el-Ankebût: 29/49) buyurdu. Fulan güzel kırâatli, fulan çirkin okuyuşlu denir, fakat güzel Kur'ânlı, çirkin Kur'anlı denmez. Kullara ancak kıraat nisbet edilir. Çünkü Kur'ân, Rabbın kelâmıdır. Kıraat ise kulun fiilidir. Hiçbir kula Allah'ın emrinde ilimsiz şeriat koymak hakkı yoktur[3]...

es-Subkî Tabakaat'ında, ez-Zuhlî'nin: "Dikkat edin! Kim onun (yânî Buhârî'nin) meclisine giderse, artık bize gelmesin. Çünkü Bağdâdlılar bize: O, lâfz hakkında kelâm etti, biz kendisini bundan nehyettik, fakat o vazgeçmedi diye mektûb yazdılar. Binâenaleyh sîzler ona yakın olmayın" sözlerine cevâb olarak, şöyle dedi:

Ben derim ki: Buhârî, rivayet olunan haberlere ve bizim de hikâye edecekler imize göre, "Lâfzî bi'1-Kur'ânı mahlûkun" diyenlerd endir. Muhammed ibn Yahya ez-Zuhlî de: Kim "Lâfzî bi'1-Kur'ânı mahlûkun:

Kur'ân'ı telâffuz edişim mahlûkdur, yânî yaradılmıştır" iddiasında bulunursa, o, beraber oturulmıyacak ve konuşulmıyacak bir bid'atçıdır. Her kim Kur'ân mahlûkdur iddiasında bulunursa kâfir olmuştur, demiştir. Allah bilir ki, Muhammed ibn Yahya ancak Ahmed ibn Hanbel'in irâde ettiği şeyi, yânî bu mes'eleye dalmaktan nehyi irâde etmiştir. -Nitekim biz el-Kerâbîsî (245/859)'nin hâl tercemesi nde, Ahmed İbn Hanbel'in de bu mes'eleye dalmaktan nehyettiğini daha önce yazmıştık.- Buhârî'ye muhalefet etmeyi kasd etmemiştir. Şayet Buhârî'ye muhalefet etti ve yaradılmış olan iki dudağı arasından çıkan lâfzının kadîm olduğunu iddia ettiyse büyük bir günâh yüklenmiştir. Bunu zannetmek ise bunun hilafıdır. Zuhlî, Ahmed ve diğer imamlar ancak kelâm mes'elelerine dalmaktan nehyi murâd etmişlerdir. Çünkü ihtiyâç sırasında kelâm ilmi hakkında kelâm etmek vâcib, ihtiyaç olmadığı zaman ise bundan sükût etmek sünnettir. Binâenaleyh ey muhâtab, sen bunu iyi anla da, tarihçilerin hurafeler ini bırak ve sapıkların yaldızlamalarından yüz çevir. Onlar kendileri ni muhaddisl er ve sünnete vâkıf kimseler zannetmek tedirler. Buhârî'nin mu'tezile görüşlerinden birine sapacağı nasıl düşünülebilir? Firabrî ve diğerlerinin rivayet ettikleri şeyler içinde Buhârî'nin: Cehmiyyey i küfre nisbet etmiyeni ben elbette câhil sayacağım, dediği sabit olmuştur. İnsaflı kimse, Muhammed ibn Yahya'nın ismet ehlinden başkasının salim kalamadığı hasedcili k âfetine tutulduğu hususunda şübhe etmez.

Biz ise -bâzılarının da dediği gibi- şöyle deriz: Belki zarfların istisnaî bir takım hâlleri vardı da o hâller bu nizâı meydana getirmiştir. Kötü anlayış ve fesâdçıların müdâhalelerinin de Buhâri'nin Nîşâbûr'dan çıkarı imasına sebeb olan bu fitnede büyük dahli bulunması caizdir.

el-Hâkim de şöyle dedi: Ben Ebu'l-Velîd Hassan ibn Muhammed el-Fakîh'ten işittim, şöyle diyordu: Ben Muhammed ibn Nuaym'dan işittim, şöyle diyordu: Ben kendisi hakkında vâki' olanlar vâki' olduğu zaman Muhammed ibn İsmail'e îmânın mâhiyetinden sordum. Buhârî: îmân, kavi ve ameldir, artar ve eksilir.. Kur'ân Allah'ın kelâmıdır. Allah'ın kelâmı mahlûk değildir. Rasûlullah'ın sahabîlerinin en faziletli si Ebû Bekr'dir, ondan sonra Umer'dir, ondan sonra Usmân'dır, ondan sonra Alî'dir. İşte ben

ancak bu inanç üzere yaşadım ve ancak bunun üzerinde ölürüm ve inşâallah ancak bu îmân üzere diriltili rim, dedi.[4]

----

[1] Hedyu's-Sârî, s. 491-492, "Zikru mâ vakaa beynehu ve beyne'z-Zuhlî fî mes'eleti'l-lâfz..."; İrşâdu's-Sâri, I, 37-38," Ve mâ zukire min mihnetihî..."

[2] III, 35; VII, 132; IX, 148; IX, 66.

[3] Tabakaatu'ş-Şafiiyyeti'l-Kübrâ. II, 2-19; Hedyu's-Sâri, s. 491-492, "Zikru mâ vakaa beynehu ve beyne'z-Zuhlî fı'1-meseleti'l-lâfz...”; İrşâdu's-Sârî, s. 38.

[4] Hedyu's-Sârî, s. 491-492, "Zikru mâ vakaa beynehu ve beyne'z-Zuhlî fi mes'eleti'l-lâfz ve ma hasala lehu mine'l-mıhneti bi-sebebi zâlike ve berâetihi mimmâ nusibe ileyhi min zâlike."

Buhârî'nin bu sözleri Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İsa'nın bebek iken annesini tazyik eden muhalifle re karşı yaptığı konuşmanın son fıkrasını hatırlatmaktadır:

“İsâ dedi ki; Ben hakikat Allah'ın kuluyum, O bana kitâb verdi. Beni Peygamber yaptı. Beni her nerede bulunursa m mübarek kıldı. Bana, ben hayâtta oldukça namazı, zekâtı emretti. Beni anneme hürmetkar kıldı. Beni bir zorba, bir bedbaht olarak yaratmadı. Dünyâya getirildiğim gün de, öleceğim gün de, bir diri olarak (kabrimden) kaldırılacağım gün de selâm (ve selâmet) benim üzerimedir." (Meryem: 19/30-33).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 77-81.

15- Buhara Emîri Hâlid İbn Ahmed ez-Zuhlî Tarafından Uğradığı Fitne

Ahmed ibn Mansûr eş-Şîrâzî şöyle dedi Ebû Abdillah el-Buhârî, Buhârâ'ya döndüğü zaman, şehirden bir fersah uzaklığa onun için birçok çadırlar dikildi. Şehir ahâlîsinin çoğu onu karşılamağa çıktı, hattâ şehirde zikre değer kimse kalmadı. Buhârî'nin üstüne altın ve gümüş paralar saçıldı. Bir müddet bu sevgi devam etti. Sonra onun tâlii bulandı ve hava aleyhine döndü. İşte büyük adamların sânı böyledir. Buhâri ile Buhara Emîri Hâlid ibn Ahmed ez-Zuhlî arasında dargınlık meydana geldi. Nihayet vâlî, Buhârî'nin şehirden çıkıp gitmesini emretti. Bu emir de Buhârâ'daki re'y sahibi büyük fakîhlerden olan Hureys ibn Ebi'l-Verkaa'nın Buhârî'nin mezhebi hakkında ileri geri konuşmasından sonra oldu. Buhara halkından daha başkaları da onun aleyhinde konuştu. Buhari ile vâlî arasındaki bu zıdlaşmayı gerektiren sebeb hakkında ayrı ayrı görüşler ileri sürdüler:

Guncâr (412/1021), kendi Târîh'inde şöyle dedi: Ben Ahmed ibn Muhammed ibn Umer'den işittim, şöyle diyordu: Ben Bekr ibn Münir'den işittim, şöyle diyordu: Buhara Valisi Hâlid ibn Ahmed ez-Zuhlî, Muhammed ibn İsmail'e: el-Câmi'u's-Sahîh'i ve Târih'i benim yanıma getir de, onları senden işiteyim, diye haberci yolladı. Muhammed ibn İsmail de gelen elçiye şöyle dedi: "Vâlî'ye şunu söyle ki, ben ilmi alçaltmam, ve onu sultânların kapılarına taşımam. Eğer onun ilimden herhangi bir şeye ihtiyâcı varsa, mescidimd e yâhud evimde benim yanıma gelip, meclisimd e hâzır bulunsun. Eğer sana gönderdiğim bu cevâbım senin hoşuna gitmezse, sen bir

valisin, binâenaleyh sen beni ders meclisind e ders vermekten men' et ki, bu men' kıyamet gününde Allah huzurunda benim kendiliğimden ilmi ketm etmediğime dâir lehime bir özür olsun."[1]

Guncâr: İşte Buhârî ile Vâlî arasındaki kırgınlığın sebebi bu oldu, dedi.

Hâkim de şöyle dedi: Ben Muhammed ibnu'l-Abbâs ed-Dabbî'den işittim, şöyle diyordu: Ben Ebû Bekr ibn Ebî Umer'den işittim, şöyle diyordu: Ebû Abdillah'ın Buhara şehrinden ayrılmasının sebebi şudur: Abbasî Halîfesi İbn Tâhir'in vâlîsi Hâlid ibn Ahmed, Buhârî'den konağına gelmesini, el-Câmi'u 's-Sahîh ile et-Târih'i çocuklarına okutmasını istedi. Buhârî buna yanaşmadı ve: Benim diğer toplulukl arı bırakıp da ders işittirmeyi husûsî olarak bir topluluğa tahsis etmem, yapamıyacağım bir iştir, dedi. Bundan sonra vâlî Hâlid, Buhara halkından Hureys ibn Ebi'l-Verkaa ve diğerlerinden yardım istedi. Onlar Buhârî'nin mezhebi hakkında konuştular. Vâlî bu dedikodul arı fırsat bilerek, Buhârî'yi şehirden sürgün etti. Buhârî de onlar aleyhine: Yâ Allah, onların beni kasd ettikleri şeyi kendi nefisleri ne, çocuklarına ve ailelerin e ulaştır, diye beddua etti. Müteakiben vâlî Hâlid üzerinden ancak bir aydan az zaman geçmişti ki, Zâhirîler'in, onun aleyhine nida edilip toplanılması emri geldi. Vâlî aleyhine nida olundu. Onun hâli şöyle idi: Kendisi bir dişi eşek üzerinde idi, palanın üstünde gözlerini şaşkın şaşkın belertmişti. Sonra işinin sonu zillete ve habs edilmeye vardı. Hureys ibn Ebi'l-Verkaa'ya gelince, o da ailesi hakkında belâya uğradı, ailesinde vasf edilemiye cek şeyler gördü. Fulan kimseye gelince, o da çocukları hususunda belâya çarpıldı. Hulâsa, Allah birer birer muhaliflerinin uğradıkları belâları Buhârî'ye gösterdi.[2]

----

[1] Husûsî olarak Vâli'ye ve çocuklarına ders vermeyi böyle reddetti. Çünkü Peygamber (S)'in şu kavli vardır:

"Kendisine bir ilim sorulup da o ilmi gizleyen ateşten bir gem ile gemlenece ktir." (Târîhu Bağdâd, I, 33). el-Bakara: 159, 174 âyetleri de müsteneddir.

[2] Hedyu's-Sâri, s. 494, "Zikru rucûihi ilâ Buhara ve mâ vakaa beynehu ve beyne Emîrihâ ve mâ ittisala bi-zâlike min vefâtihi"; İrşâdu's-Sâri, I, 38.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 82-83.

16- Buhârî'nin Ölümü

İbn Adiyy şöyle dedi: Ben Abdulkuddûs ibn Abdilcebbâr'dan işittim, şöyle diyordu: Buhara Vâlîsi Hâlid ibn Ahmed, Muhammed ibn İsmail el-Buhârî'nin Buhârâ'dan çıkmasını emr ettiği zaman Buhârî, Semerkand köylerinden bir köy olan ve Semerkand'dan iki fersah kadar uzaklıkta bulunan Hartenk'e çıkıp gitti. Orada Buhârî'nin akrabaları vardı; onların yanına indi. Râvî dedi ki: Ben Buhârî'den işittim, gecelerde n bir gece namazı bitirmiş olduğu hâlde duasında şöyle diyordu: Yâ Allah! Bunca genişliğine rağmen Arz bana dar geldi, artık beni kabz edip kendine al![1]

Bu duasından sonra bir ay tamamlanm adan Allah onun ruhunu aldı.

Buhârî'nin kâtibi Muhammed ibn Ebî Hatim şöyle dedi: Ben Gaalib ibn Cibril'den işittim -ki bu zât Hartenk'te Buhârî'nin yanına inip konuk olduğu kimsedir-, şöyle diyordu: Buhârî birçok günler ikaamet etti, sonra hastalandı. Nihayet kendisine Semerkand ahâlîsi tarafından bir elçi yollandı. Semerkand lılar ondan Semerkand'a gelmesini istiyorlardı. Buhârî bu isteği kabul etti. Yolculuk için hazırlandı, ayakkabılarını giydi, başlığını sarındı. Ben pazûsundan tutuyordu m, diğer bir kimse de onun bineceği hayvanı yediyordu . Buhari bu vaziyette yirmi adım kadar yürüyünce: Beni salıverin, bana bir zaîflik geldi, dedi. Biz de kendisini bıraktık, kendisi bâzı dualar okudu. Bundan sonra uzanıp yattı ve kendinden geçti. Sonra ondan çok ter aktı.

Ebu'l-Hasen el-Kirmânî de: Buhari yalnız başına bir evde idi. Sabah olduğu zaman biz onu ölmüş olarak bulduk, dedi.

Buharı bize: Beni üç bez içinde kefenleyi n. Kefenimde gömlek ve başlık bulunmasın, demişti. Nihayet onu kefenleri içine koyduk, üzerine cenaze namazı kıldık ve çukuru içine yerleştirdik. Kabrinin toprağından etrafa misk gibi güzel bir koku yayıldı. Ve bu güzel koku yayılması günlerce devam etti. insanlar da günlerce onun kabrine gidip gelmeye ve toprağından almaya başladılar. Hattâ kabir meydana çıktı. Biz onun kabrini bekçilerle muhafaza etmeye kaadir olamıyorduk. Kabrinden toprak alanlar bize galebe ediyorlar dı. Nihayet biz, hiçkimse kabre ulaşmaya kaadir olamasın diye, kabir üzerine, parçaları birbirine geçirilip sokuşturulmuş ağaçtan bir kafes diktik. Buhârî'nin vefatından sonraki bu hâli, muhalifle ri yanında da zikr olunca, onlardan bâzısı Buhârî'nin kabrine kadar gidip, tevbe ve pişmanlık izhâr etmişlerdir.

Yine kâtibi: Bu Gaalib ibn Cibril de Buhârî'nin ardından ancak az bir müddet yaşadı. O da Buhârî'nin yanına gömüldü, dedi.

Mehyeb ibn Süleym de şöyle dedi: Buhârî'nin vefatı 256 senesinin Ramazan Bayramı gecesi olan cumartesi gecesinde oldu.

el-Hasen ibnu'l-Huseyn el-Bezzâr da Buhârî'nin vefatı hakkında böyle söyledi: Ebu'l-Huseyn ibnu Kaanı', Ebu'l-Huseyn ibnu'l-Munâdî, Ebû Süleyman ibn Zeber ve diğerleri de onun vefatını bu târih içinde tesbît ettiler. el-Hasen ibnu'l-Huseyn şöyle dedi: Buhârî'nin ömür müddeti 62 seneden on üç gün eksik olmuştur, Allah onu rahmetini n deryasına daldırsın, âmîn. Yine el-Hasen ibnu'l-Huseyn el-Bezzâr: Ben Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî'yi, uzun da değil kısa da değil, orta boylu, ince bedenli olarak gördüm, dedi. Allah Buhârî'ye, bizlere ve bütün müslümânlara rahmet eylesin, âmîn. [2]

Bana Ebu'l-Velîd ed-Derbendî haber verip şöyle dedi: Bize Muhammed ibn Ahmed ibn Muhammed ibn Süleyman haber verip şöyle dedi:

Bize Ebû Nasr Ahmed ibn Sehl ibn Hamdûye haber verip şöyle dedi: Bize Ebu'l-Abbâs el-Fadl ibn Bisâm haber verip şöyle dedi: Ben İbrâhîm ibn Muhammed'den işittim, şöyle diyordu: Muhammed ibn İsmâîl, Hartenk'te öldüğü zaman, onun defnini ben üzerime aldım. Onu Semerkand'a taşımak ve orada gömmek istedim. Fakat bir arkadaşımız bizi bu işe bırakmadı, artık Buhârî'yi Hartenk'te gömdük. Onun defnini bitirip de kalmakta olduğum menzile döndüğümde, konağın sahibi bana şunları söyledi:

Dün Buhârî'den sorup şöyle dedim:

- Yâ Ebâ Abdillah! Kur'ân hakkında ne dersin?

- Kur'ân Allah kelâmıdır, gayrı mahlûktur, dedi. Ben tekrar ona:

- İnsanlar senin: Mushaf'larda Kur'ân yoktur, insanların göğüslerinde Kur'ân yoktur, demekte olduğunu iddia ediyorlar, dedim. Buhari:

- Benden söylerken işitmediğin bir şeyi benim aleyhimde şehâdet etmenden dolayı Allah'tan mağfiret dilerim. Ben Allah'ın buyurduğu gibi "Andolsun Tûr'a, neşredilmiş kâğıtlar içinde yazılı Kitâb'a..." diyorum ve: Mushaf'larda Kur'ân vardır, insanların göğüslerinde Kur'ân vardır, diyorum. Kim bunun gayrisini söylerse tevbe etmesi istenir. Tevbe ederse iyi, yoksa onun yolu kâfirlik yoludur.[3]

Abdu'l-Vâhid ibn Adem et-Tavâvîsi şöyle dedi: "Ben ru'yâmda Peygamber (S)'i gördüm, beraberin de sahâbîlerinden bir cemâat olduğu hâlde -zikrettiği- bir yerde durmuştu. Ben kendisine selâm verdim. Selâmı aldı. Yâ Rasûlallah, seni durduran nedir? dedim. Muhammed ibn İsmail'i bekliyoru m, buyurdu. Birkaç gün geçtikten sonra Buhârî'nin ölüm haberi bana ulaştı. Hesâb ettik, baktık ki Buhari, benim Peygamber'i ru'yâmda gördüğüm saat içinde vefat etmiş!"[4]

Doğum târihi (194); vefat târihi (256)'dır.[5]

----

[1] Hadîste "Yâ Rabb! Bir kavme fitne irâde ettiğin zaman bizleri fitneye uğratılmamışlar olarak vefat ettirip kendine al!" duası gelmiştir.

İşte Buhâri bu duasının ardından hastalandı. Vefatı da Ramazân Bayramı gecesi Cumartesi gecesi-yatsı namazı sırasında vukua geldi. Bayram günü öğleden sonra cenaze namazı kılındı...

Buhari -rahimehullah- arkasında bütün müslümânlar için faydalı muazzam bir ilim bırakmıştır. Onun ilmi kesilmedi, bilakis o ilim, hayâtta kendisini n pek güzel tatbik etmiş olduğu bütün iyi işlerle irtibatlıdır. Rasûlullah da: "İnsan öldüğü zaman ondan ameli kesilir, ancak üç şeyden kesilmez: Faydalanılan ilimden, yahut akıp duran sadakadan, yahut kendisine dua eden iyi çocuktan." buyurmuştur.

Müslim, Vasiyye, Babu ma yelhaku'l-insane. (el-Bidaye ve'n-Nihaye, XI, 24-28)

[2] Hedyu's-Sârî, s. 495,"Zikru rucîihî ilâ Buhara ve mâ vakaa..." İmâm Buhârî'nin hayât hikâyesinin buraya kadar olan kısmı, 1348 Hicrî târihinde Mısır'da İdâretu't-Tıbaâtı'l-Munîriyye tarafından basılan Sahîhu'l-Buhârî nüshasının baş tarafına konulan hayât yazısından -ilâve ve çıkarma şeklindeki bâzı tasarrufl a- terceme edilmiştir. Tarafımızdan yapılan bu tercemede, buradaki bilgiler ve rivayetle r asıl kaynaklar dakilerle karşılaştırılmış, tahkikler yapılmış, bâzı paragraf ve rivayetlerin o kaynaklar daki yerlerine müteselsil rakamlı haşiyelerle atıflar yapılmıştır. Buhârî'nin hayâtı ve eserleri, bilhassa şu ana kaynaklar da tafsilâtlı olarak, senedli rivayetle r hâlinde

tesbît olumnuştur-.Târîhu Bağdâd, II, 4-34; Tabakaatu'ş-Şâfiiyye, II, 2-19; Hedyu's-Sârî, s.478-495; Îrşâdu's-Sârî, I, Mukaddime, s.19-46, dördüncü ve beşinci fasıllar.

[3] Târihu Bağdâd, I, 32.

[4] Tarihu Bağdâd, I, 34; Şezerât, G, 135; Hedyu's-Sârî, s.495.

[5] Tecrid Ter., 488; Haşiyede Buhârî'nin hâl tercemesi .

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 83-85.

17- Te'lîf Ettiği Eserler[1]

1) el-Câmi'u's-Sahîh. Bu te'lîflerin en azametlis idir; ayrıca tanıtılacaktır.

2) el-Edebu'1-Müfred. Bunu Buhârî'den Ahmed ibn Muhammed el-Celîl el-Bezzâr rivayet eder.

3) Birru'l-Vâlideyn. Bunu Buhârî'den kâtibi Muhammed ibn Dellûye rivayet eder.

4) et-Tarîhu'1-Kebîr. Peygamber'in kabri yanında mehtâblı gecelerde te'lîf etti, Bunu Ebû Ahmed Muhammed ibn Süleyman ibn Fâris ile Ebu'l-Hasen Muhammed ibn Sehl en-Nesevî ve diğerleri rivayet ederler,

5) et-Târîhu'1-Evsât. Bunu Buhârî'den Abdullah ibn Ahmed ibn Abdisselâm el-Haffâf ile Zencûye ibn Muhammed el-Lebdâd rivayet eder.

6) et-Târîhu's-Sağîr. Bunu Buhârî'den Abdullah ibn Muhammed ibn Abdirrâhman el-Eşkar rivayet eder.

7) Halku Efâli'l-İbâd. Bunu kendisi ile ez-Zuhlî arasında vâki' olan niza sebebiyle tasnif etmiştir. Bu kitabını kendisind en Yûsuf ibn Reyhan ibn Abdissame d ile el Firabrî rivayet ederler.

8) Kitâbu'd-Duâfâ. Bunu kendisind en Ebû Bişr Muhammed ibn Ahmed ibn Hammâd ed-Dûlâbî, Ebû Ca'fer Musebbih ibn Saîd ve Âdem ibn Musa el-Hıvârî rivayet ederler.

9) el-Câmi'u'1-Kebîr. Bunu İbn Tâhir zikretti.

10) el-Musnedu'1-Kebîr

11) et-Tefsîru'1-Kebîr. Bu sonuncuyu el-Firabrî zikretti.

12) Kitâbu'l-Eşribe. Bunu ed-Dârakutnî, el-Mu'telif ve'1-Muhtelif kitabı içinde zikretti.

13) Kitâbu'l-Hibe. Bunu varrâkı, yânı kâtibi zikretti.

14) Esâmi'u's-Sahâbe. Bunu Ebu'l-Kaasım ibn Mende zikredip, Buhârî'den İbn Fâris tarikiyle rivayet eder. Ebu'l-Kaasım el-Bağavî, Mu'cemu's-Sahâbe kitabında; îbn Mende de el-Ma'rife'de bundan çok şeyler nakletmis lerdir.

15) Kitâbu'l-Vuhdân. Bu sahâbîlerden ancak bir tek hadîsi bulunanları toplamakt adır.

16) Kitâbu'I-Mebsût. Bunu el-Halîl, el-İrşâd kitabında zikretti. Mehyeb ibn Suleym de bunu Buhârî'den Kitâbu'l-îlel içinde rivayet etti. Bunu Ebu'l-Kaasım ibn Mende de zikretti. Ibn Mende bunu Muhammed ibn Abdillah ibn Hamdûn'dan, o da Ebû Muhammed Abdullah ibni'ş-Şarkî'den olmak üzere Buhârî'den rivayet eder.

17) Kitâbu'1-Künâ, Bunu el-Hâkim Ebû Ahmed zikredip, bundan nakilde bulunur.

18) Kitâbu'l-Fevâid. Bunu et-Tirmizî, el-Câmi'i içindeki "Kitâbu'l-Menâkıb" esnasında zikretti,

19) Refu'l-Yedeyn fî's-Salât.

20) Kitâbu'l-Kırâa Halfe'I-İmâm (Hayru'lKelâm ft'1-Kırâa Halfe'l-İmâm). Mısır'da basılmıştır.

21) Sulâsiyyât. Peygamber'den üç râvî ile gelen 22 hadîslik bir risaledir.[2]

----

[1] Bu kitablar listesi Fihristu ibn Nedîm, s.335-336; Heydu's-Sârî, s.493; İrşâdu's-Sârî, I, 36; Keşfu'z-Zunûn, I, II, çeşitli sahîfelerden toplanıp sıralanmıştır. Bunlardan basılmış olanlar: Mu'cemu'I-Matbûat, I, 534-537'de gösterilmiştir. Bu eserlerin Keşfu'z-Zunûn'da zikredild ikleri yerlerde kısa tavsifler i yapılmıştır.

[2] Târihu Bağdâd, II, 4-35; Tabakâatu'ş-Şâriiyye, II, 2-I9:Hedyu's-Sârî, I-195; İrşâdu's-Sârî, I, 19-46; Keşfu'z-Zunûn, I, 541-555 ve II, birçok sahîfelerde. Brockelma nn, GAL I, 157, Supp. I, 260-265; Fuad Sezgin GAS, I, 126-128; Mu'cemu'l-Matbûât, I. 534-537.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 85-86.

Buhari'nin el-Camiu's-Sahih'i Üzerine Bir Araştırma:

1- el-Câmi'u's-Sahîh'in Te'lîf Sebebi

İbn Hacer, bu te'lîf sebebleri ni şöyle özetlemiştir: Allah beni ve seni öğretsin, iyi bil ki Peygamber (S)'in sünnet ve hadîsleri sahâbîler ve tabiîlerin ilk tabakası devrinde el-Câmi' adı verilen kitâblarda iki sebebden dolayı tedvin edilip, tertîbli olarak tasnîf edilmemişti. Sebebin biri, onlar işin başlangıcında Müslim Sahîh'inde sabit olduğu gibi[1], bunun bir kısmı Kur'ân-ı Azîm ile karışır endişesiyle bu işten nehy olunmuşlardı. İkincisi, hafızalarının genişliği ve zihinleri nin açıklığından ötürü idi. Bir de onların çoğu yazı yazmasını bilmiyorl ardı. Müteakiben tâbiûn devrinin sonlarına doğru hadîs ve sünnetin tedvîni, haberleri n bâblara göre tevzii işi başladı.[2] Artık hadîs âlimleri muhtelif ülkelere yayılmış, Haricîler, Râfızîler ve kaderi inkâr edenler tarafından bid'atçılık çoğalmıştı.

Hadîsleri ilk toplayıp tasnîf edenler, er-Rabî'ubnu Subayh (160/776), Saîd ibn Arûbe (156/772) ve diğerleridir. Bunlar her babı biribirin den ayrı olarak tasnîf ediyorlar dı. Nihayet ikinci tabaka ehlinin[3] büyükleri kalkıp hükümleri tasnif ettiler. İmâm Mâlik (179/795), Hicaz halkının i'timâda lâyık olan kuvvetli hadîslerini toplamayı gaye edinip, bunlara sahâbîlerin sözleri, tabiîlerin ve daha sonrakile rin fetvalarını da katarak, el-Muvatta'ı tasnif etti. Ebû Muhammed ibnu Abdilmeli k ibn Abdilazîz ibnu Curayc (150/767) Mekke'de, Ebû Amr Abdurrahmân ibn Amr el-Evzâî (157/773) Şam'da, Ebû Abdillah Sufyân ibn Saîd es-Sevrî (161/777) Kûfe'de, Ebû Seleme Hammâd ibn Seleme ibn Dînâr (168/784) Basra'da "Musannaf' kitâblar meydana getirdile r. Sonra bunları kendi çağdaşları halkından birçok kimseler hadîs dizmede onların uslûbları üzere hareket ettiler. Nihayet Üçüncü Asr'ın eşiğinde hadîs imamlarından bâzıları hâsseten Peygamber(S)'in hadîslerini diğerlerinden ayırmayı düşündüler.

Ubeydulla h ibn Musa el-Absî el-Kûfi (213/828), Musedded ibn Muserhed el-Bısrî (228/842), Esed ibn Musa el-Urmevî (212/827), Mısır'da ikaamet eden Nuaym ibn Hammâd el-Huzâî (228/842) birer "Müsned" meydana getirdile r. Sonra bunun ardından hemen hemen bütün hafız imamlar, bunların eserlerin e uyup hadîslerini Müsned'lere göre tasnif ettiler. Meselâ İmâm Ahmed ibn Hanbel (241/855), İshâk ibn Râhûye (238/852), Usmân ibn Ebî Şeybe (241/855) ve diğer birçok büyük âlimler böyle yaptılar. Bunlardan bir kısmı, meselâ Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe (235/849)'nin yaptığı gibi, aldıkları müsned hadîsleri beraberce hem bâblara, hem de müsnedlere göre tasnif ediyorlar dı.

İşte Buhârî (R) bu Musannafl arı görüp, rivayetle rini aldıktan ve onlarla iyiden iyiye haşır neşir olduktan ve durumlarına göre canlılarını seçip ayırdıktan sonra, sahîh ve hasen kılınacak hadîsleri topladıklarını ve bunlardan çoğunun zaîf addedilec ek şeyleri de ihtiva ettikleri ni müşahede edince, himmetini hiçbir emîn kimsenin şübhe etmiyeceği sahîh hadîsleri toplamaya yöneltip harekete geçirdi. Onun sırf sahîh hadîsleri toplama işi üzerindeki bu azmini, hadîste ve fıkıhta Emûru'l-Mü'minîn plan ve İbn Râhaveyh diye tanınan üstadı İshâk ibn İbrahim'den işittiği söz daha ziyâde kuvvetlen dirdi. O söz bize sahîh senedlerl e rivayet edildiğine göre şudur: Ebû Abdillah Muhammed ibn İsmâîl şöyle demiştir: Bizler İshâk ibn Râhûye'nin yanında idik. Bize: Resululla h'ın sahîh hadîslerini ihtiva eden muhtasar bir kitâb toplayıp meydana getirseni z! dedi. İşte onun bu sözü kalbime te'sîr etti ve akabinde el-Câmi'u's-Sahîh'i toplamaya başladım.

Yine bize Muhammed ibn Süleyman ibn Faris'ten sabit isnâdla rivayet edildi ki, şöyle demiştir: Ben Buhârî'den işittim, şöyle diyordu: Ben Peygamber(S)'i ru'yâmda gördüm. Elimde bir yelpaze olduğu hâlde önünde durmuştum da, bu yelpaze ile kendisind en sinekleri def edip kovuyordu m. Bu ruyamı ta'bîrcilerden birine sordum. Bana: Sen Peygamber'den yalanı def edeceksin, dedi. İşte beni el-Câmi'u's-Sahîh'i ortaya çıkarmaya sevk eden sebeb budur.[4]

Ebû Alî Gassânî şöyle dedi: Buhârî'den: Ben el-Câmi'u's-Sahîh'i altı yüz bin hadîsten çıkarıp seçtim, dediği rivayet edilmiştir.

İsmâîlî de Buhârî'nin: Ben bu kitaba sahîh olandan başkasını yazmadım, sahîh olup da terk ettiğim hadîsler çoktur, dediğini rivayet etti ve kendisi şunları söyledi: Zîrâ şayet Buhârî kendisinc e sahîh olan her hadîsi tahrîc etmiş olaydı, elbette bir bâb içinde

sahâbîlerden bir topluluğun hadîslerini bir yere toplayaca ktı ve sahîh oldukları takdirde onlardan her birinin tarîklerini de zikr edecekti. Ve bu yüzden de eser çok büyük bir kitâb olup çıkacaktı.

Ahmed ibn Adiyy de şöyle dedi: .Ben el-Hasen ibni'l-Huseyn el-Bezzâr'dan işittim, şöyle diyordu: Ben İbrahim ibn Ma'kıl en-Nesefî'den işittim, şöyle diyordu: Ben Buhârî'den işittim, şöyle diyordu: Ben el-Câmi'u's-Sahîh kitabıma sahîh olandan başkasını koymadım; kitâb uzun olmasın diye sahîh hadîslerden de terk ettim.

Firabrî (320/932) de şöyle dedi: Ben Buhârâlı kâtib Muhammed ibn Ebî Hâtim'den işittim, şöyle diyordu: Ben ru'yâda Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî'yi, Peygamber (S)'in arkasında yürürken gördüm. Peygamber de yürüyordu. Peygamber ayağını yerden her kaldırışında Buhârî de ayağını bu yere koyuyordu (yânî onun arkasından izine basa basa yürüyordu).

Hafız Ebû Ahmed ibn Adiyy şöyle dedi: Ben Firabrî'den işittim, şöyle diyordu: Ben anlayış ehlinden bir zât olan Necm ibnu Fudayl'dan işittim, o da yukarıda zikr edilen ru'yânın benzerini gördüğünü söylüyordu:

Ebû Ca'fer Mahmûd ibn Amr el-Ukaylî şöyle dedi: Buhârî el-Câmi'u's-Sahîh'i te'lîf ettiği zaman o bunu Ahmed ibn Hanbel (241/855), Yahya ibn Maîn (233/847), Alî ibnu'l-Medînî (235/849) ve diğer âlimlere gösterdi. Onların hepsi bu kitabı güzel görüp beğendiler ve dört hadîs müstesna, muhtevasının sahîh olduğuna şehâdet ettiler. el-Ukaylî: Bu dört hadîste de söz Buhârî'nindir, o dört hadîs de sahihtir dedi. [5]

el-Câmi'u's-Sahîh'in te'lîf edilme yeri hususunda ayrı ayrı görüşler ileri sürdüler. Buhara'da, Mekke'de, Medine'de, Basra'da te'lîf edildi dediler. Bu görüşlerin hepsinin sahîh olmasına bir mania yoktur. Çünkü Buhârî kitabını bu beldeleri n her birinde tasnif ediyordu. Zîrâ bunun tasnifi on altı sene devam etmiştir.[6]

----

[1] Rikaak, et-Tesebbut fî'1-hadîs ve hükmü kitâbeti'1-ilm, 72-3004.

[2] Bâzı sahâbîlerin Peygamber devrinde bâzı hadîs sahîfelerine sâhib oldukları ve binâenaleyh münferid olarak hadîsleri yazdıkları, tabiîler devrinde hadîs yazımının daha da çoğaldığı ve nihayet Halîfe Umer ibn Abdilazîz (99-101)'in Medine'deki ve diğer merkezler deki bütün valilerin e hadîslerin yazılıp tesbît edilmesiy le ilgili meşhur emrinden sonra ise, bu iş resmen de başlamış ve büyük hadîs dîvânlarının meydana getirilmiş olduğunda şübhe yoktur. İbn Hacer'in burada söylediği bu tedvîn ve toplanma safhası değil, tasnîf safhası olduğu unutulmam alıdır. Umer ibn Abdilazîz'in Medine valisi Ebû Bekr ibn Hazm (120/738)'a yazdığı resmî emir şöyledir:

"Yanında yânî Medine'de bulunan sünnet yâhud hadîs nev'inden ne varsa bak, araştır ve yaz. Çünkü ben ilmin silinmesi nden ve âlimlerin ölüp gitmelerinden korktum. Peygamber'in hadîsinden başkasını kabul etme. Âlimler ilmi açıklayıp yaysınlar ve ilim meclisler inde oturup ilmi tedris etsinler de bilmeyenl er bilir olsunlar. Zîrâ ilim gizlenmed ikçe helak olmaz " (Buharı, İlm, Babu keyfe yukbadu'1-ilm; İrşâdu's-Sârî, I, 6-7, "el-Fasl es-sânî fi zikri evveli men devvene'l-hadîse ve's-sünnete..."; er-

Risâletu'I-Mûstadrafe, s.3-5).

[3] Matbu nushada “Üçüncü tabaka ehli..” tarzındadır. Muhammed İbn Ca’fer el-Kettani (1345/1926)’nin er-Risaletu’l-Mustadrafe (Karaçi 11379/1960 baskısı)’nın mukaddime sindeki iktibası ise yukarıya aldığımız gibidir. Biz elimizdek i matbu nushaya değil de, o iktibasa i’tibar ettik.

[4] İşte bu el-Cami’s-Sahih isminin kitaba bizzat müellifi tarafından verilmiş olduğunun senedi delilleri dir.

[5] İbn Hacer, Hedyu’-Sari, s. 4-5. “Birinci Fasıl, Ebu Abdillah el-Buhari’yi el Cami’s-Sahih’ini tasnif etmeye sevk sebebi beyan ve bu husustaki niyetini güzelliğini belli etme hakkındadır.”: Tedribu’r-Ravi, s.24: Buhari’nin Kaynakları, s. 44-45 kısmen.

[6] Kastallan i, İrşadu’s-Sari I,29.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 89-91.

2- el-Câmi'u's-Sahîh'in Konusu ve Maksadı

İbn Hacer kitabın konusunu ve müellifin bundan maksadını şöyle belirtir:

"Buhârî'nin bu kitâbda ayıbsızlık ve noksansızlığa yâni sahîhlik ve sağlamlığa sıkı sıkı yapıştığı, bundan asla ayrılmadığı; burada sa-hîh hadîsten başkasını getirmiyor olduğu sabit olmuştur, İşte konusunun aslı budur. Bu da kitabına el-Câmi'u's-Sahîhu'1-Musnedu min Hadîsi Rasûli'Uâhi (S) ve Sunenihi ve Eyyâmihi ismini vermesinden sarîh olarak anlaşılıp alınmıştır 7^. Biz bu ismi kendisinden olmak üzere imamların rivayetinden naklettik. Sonra hadîs kitabını fıkhı fâide-lerden, hikemî nüktelerden boş bırakmamayı düşündü de, derin anlayışı ile metinlerden bir çok ma'nâlar çıkardı ve bunları uygunluklarına göre kitabının bâblarma dağıttı. Bunda ahkâm âyetlerine de i'-tinâ gösterdi ve bunlardan bedî' delâletler çıkardı, tefsirlerine işarette geniş yollara girdi..." 80

Nevevî de Buhârî Şerhi'nde kitabın maksadını şöyle belirtmiştir: "Bundan sonra şunu da bil ki, Buhârî'nin bu kitâbdaki maksadı sırf hadîslerle yetinmek ve hadîs metinlerini çoğaltmak değildir. Fakat onun muradı, aynı zamanda hadîslerden hükümler çıkarmak; usûl, furû', zühd, âdâb, emsal ve diğer fenlerde istediği bâblar için deliller getirmektir..." 81

3- el-Câmi'u's-Sahîh'in Rivayet Yolları

el-Câmi'u's-Sahîh'i müellifinden doksan bin kişinin dinlediği rivayet edilmiştir (Hedyu's-Sârî, s.492). Kitabın nail olduğu rağbetin bir ifâdesi olan bu sayı ile şübhesiz metni, sahîh bir şekilde rivayete muktedir olan râvîler kasd edilmemektedir. Nitekim müellifi tâkîb eden asır, bunların arasından râvî olarak kabul edilen bin kişiden (Meşânku'l-Envâr, I, 6) ancak beş kişinin ismini muhafaza edebilmiştir (İrşâdu's-Sârî, I, 38-39). el-Câmi'u's-Sahîh'i Buhârî'den1 rivayetle meşhur olan bu "beş" râvî şunlardır: 'el-Firabrî (320/932), en-Nesefî (294/906), en-Nesâvî (290/902), el-Bezdevî (329/940) ve el-Mahâmilî (330/941). Firabrî rivayeti dokuz râvî tarafından rivayet edilmiş ve böylece büyük bir yayılma ve şöhrete nail olmuştur. Diğerleri ise ancak bir iki koldan yayılıp rivayet edilebilmişlerdir.

79 Bu isim küçük bir farkla hep böyle tesbît ve rivayet edilmiştir: el-Câmi'u 7-Musnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar min Umûri Rasûlillâhi (S) ve Sunenihi ve Eyyâmihi; Nvwvi,Şerhu Sahihi'IBuhâri'(Kılıç Alî Paşa Ktp. rak:243), 6b-7a; Ebû Alî el-Huseyn el-Gassânî, Takyîdu'I-Muhmel (Bâyezîd Ktp. 1211), 13b; Suyûti, Ta'lîkaatu's-

Suyûtî ale'l-Buhârî (Topkapı Sarayı Ktp. Medine Kısmı, rak:472), 2a; Aynî, Umdetu'l-Kaarî, I, 8.

80 Hedyu's-Sârî, s.5-6 "el-Faslu's-sânî fi beyânı mevdûıhi ve'1-keşf an mağzâhu.." Irşâdu's-Sârî, s.23, "Ve emmâ beyânu mevdûıhi ve teferruduhi bi-mecmuihi".

81 Nevevî, Şerhu'l-Buhâri, 9. a-b.

İbn Hacer Fethu'1-Bârî' nin girişinde el-Câmi'u's-Sahîh'in rivayetlerini, bunların feri'lerini ve bu rivayet kollarının kendisine ulaşma yollarını şöylece bildiriyor 82.

"... Ben bu kitaba Fethu'1-Bârî bi-Şerhi'1-Buhârî adını verdim. Şerh'e de el-Câmi'u's-Sahîh'in aslına semâ yâhud icazetle varan isnâd zincirlerimle başlamayı ve bunları benzeri geçmemiş bir uslûb üzere sevk eylemeyi düşündüm. Çünkü ben faziletli âlimlerin bâzısından is-nâdlar kitâbîarın nesebleridir derken işitmişimdir. Bunun için şu is-nâdları nesebler yerine sevk etmeyi arzu ettim ve işte söylüyorum: Muvaffakiyet Allah iledir.

''Bize el-Câmi'u's-Sahîh'in Buhârî'den rivayeti şu yollardan ulaştı:

"1- Ebû Abdillah Muhammed ibn Yûsuf ibn Matar ibn Salih ibn Bişr el-Firabrî yolundan. Onun vefatı 320/932 yılındadır. es-Sahîh'i işitmesi, biri 248'de Firabr'de, biri de 252'de Buhârâ'da olmak üzere, iki defa vâki' olmuştur.

"2- İbrahim ibn Ma'kıl ibni'l-Haccâc en-Nesefî yolundan. Bu zât birçok tasnifleri bulunan hadîs hâfızlarmdandır. Vefatı 229/940 yılındadır. el-Câmi'u's-Sahîh'den küçük bir bölümü Buhârî'den işitememiş, bu bölümü Buhârî'den icazetle rivayet etmiştir. Bu hususu Ebû Alî el-Ceyyânî (498/1104) Takyîdu'I-Muhmel adlı eserinde tenbîh etmiştir.

"3- Hammâd ibn Şâkir en-Nesevî yolundan. Bu zâtın 290/902 hududunda vefat ettiğini zannediyorum. Bunun da kendi rivayet ettiği nüshada Buhârî'den işitemediği bir kısım vardır.

"4- Ebû Talha Mansûr ibn Muhammed ibn Alî ibn Karine el-Bezdevî yolundan. Bunun vefatı 329/940 yılındadır. İbn Mâkûlâ (486/1095) ve diğerlerinin kat'iyyetle bildirdiklerine göre el-Câmi'u's-Sahîh'i Buhârî'den tahdîs edenlerin sonuncusu bu zâttır.

"5- el-Kaadî el-Huseyn ibn İsmâîl el-Mahâmilî (330/941), Buhârî'den Bağdâd'da hadîs işitmişlerden olup, Bezdevî'den sonra da yaşamıştır. Lâkin bunun yanında el-Câmi'u's-Sahîh yoktu. O ancak Buhârî'nin Bağdâd'a en son gelişinde akdettiği imlâ meclislerinde Buhârî'yi dinlemiştir. Bu sebeble el-Câmi'u's-Sahîh'i el-Mahâmilî yolundan rivayet eden isabet etmemiştir..." 83

82 Asıl, üstadın kendine has olan kitabıdır. Fer', asıldan istinsah edilmiş, yâhud asıF-la mukaabele edilmiş kitâb demektir.

83 Fethu'1-Bârî, I, s.5-6; İrşâdu's-Sârî, I, 39-41.

İbni Hacer bundan sonra Firabrî rivayetinin dokuz koîu'nun râvîlerini şöyle sıralamıştır:

"Firabrî rivayetine gelince, o bize şu yollardan ulaşmıştır:

1. el-Hâfız Ebû Alî Said ibn Usmân ibn es-Seken (353/964) tarî-kından.
2. el-Hâfız Ebû İshâk İbrahim ibn Ahmed el-Musteralî (376/986) ta-rîkmdan.
3. Ebû Nasr Ahmed ibn Muhammed ibn Ahmed el-Ahsıketî tarî-kindan.
4. el-Fakîh Ebû Zeyd Muhammed ibn Ahmed el-Mervezî (371/981) tankından.
5. Ebû Alî Muhammed ibn Umer ibn Şebbûye tarîkından.
6. Ebû Ahmed Muhammed ibn Muhammed el-Curcânî (373/983) tankından.
7. Ebû Muhammed Abdullah ibn Ahmed es-Serahsî (el-Hamavî) (381/991) tarîkından.
8. Ebu'l-Heysem Muhammed ibn Mekkî el-Kuşmeyhenî tarîkından.
9. Ebû Alî îsmâîl ibn Muhammed ibn Ahmed ibn Hâcib el-Keşşânî (391/1000)

tarîkından. Dokuzuncu, el-Câmi'u's-Sahîh'i Firabrî'den tah-dîs edenlerin sonuncusudur" 84-

İbn Hacer müteakiben bu dokuz kolun on bir fer'ini arka arkaya sıralamış, sonra açtığı bir fasıl altında da bu on bir fer'i kendisine ulaştıran rivayet zincirlerini tafsilâtlı olarak bildirmiştir.Bunun ardından açtığı bir fasılda da el-Câmi'u's-Sahîh'in Firabrî rivayeti dışındaki diğer rivayetlerinin, kendine kadar uzanan rivayet zincirlerini sıralamış, akabinde de "Buhârî şöyle dedi" diyerek hadîsleri şerhe başlamıştır 85.

el-Cimi'u's-Sahîh'e şerh yazan bütün âlimler ekseriya Buhârî'den kendilerine kadar ulaşan rivayet zincirlerini eserlerinin başında zikr etmişlerdir. Meselâ Kaadî Iyâd, Nevevî, Kirmanı, Zebîdî, Aynî ve Kas-tallânî hep böyle yapmışlardır. Bunlardan bâzılarının Buhârî'ye kadar ulaşan rivayet zincirlerini şemalar hâlinde bu araştırmanın sonunda gösteriyoruz.

İbn Hacer, şerhi için Ha m av î (Serahsî), Kuşmeyhenî, Mustemlî kollarını cem' etmiş olan Ebû Zerr rivayetini esâs almıştır (Fethu'1-Bârî, s.5). Kastallânî ise birçok kolları karşılaştırarak tenkîdli bir nüsha ortaya koymuş ve çok yayılıp meşhur olmuş bulunan Yûnînî (701/1301) nüshasını kendi şerhi için esas almıştır 86.

84 Mu'cemu'l-Baldan, VII, 253; Fethu'1-Bârî, I, 6.

85 Fethu'l-Bâri, I, 6-8.

el-Câmi'u's-Sahîh'in Yûnînî Nüshası

el-Câmi'u's-Sahîh'in bugün tanınmış olan metni Alî el-Yûnînî (701/1301) tarafından meydana getirilmiştir. el-Yûnînî, kendi nüshasını 676/1277 senesinde nahiv imamlarından Cemâluddîn ibn Mâlik (672/1273)'in yardımı ile, el-Hâfız Ebû Zerr el-Herevî (434/1042). el-Asîîî (392/1001), Şamlı târîhçi İbn Asâkîr (571/1175) ve Ebu'1-Vakt (553/1158)'ten dinlenilen nüshalar ile mukaabele ederek, kitabın sa-hîh bir metnini meydana getirmiştir. el-Yûnînî'nin bu ihtimam ve i'-tinâsından dolayı herkes tarafından istinsah edilen bu nüsha âlimler arasında i'tibâr kazanmıştır (İslâm Ansiklopedisi, II, 771-772).

Yûnînî nüshasının aslı şudur: Şeyhu'l-islâm Cemâluddîn Muhammed ibnu Mâlik (672/1273) Endelüs'ten hicret edip Dımaşk'ta sakin olduğu zaman, muhaddislerin ve hafızların büyükleri kendisinden Sahîh-i Buhârî rivayetlerinin lâfızlarının müşkillerini kendileri için tavzîh ve tashih etmesini taleb ettiler. O da onların bu isteklerine icabet edip, yetmiş oturumda onlara bu rivayetlerin müşkillerini tavzîh ve tashîh etti. Ve onlar için Şevâhidu't-Tavzîh ve't-Tashîh li-Müşkilâti'l-Câmi'i's-Sahîh adlı risaleyi te'lîf etti. Tashîh'in tamamlanması sırasında yukarıda zikr edilen Yûnînî nüshasının son cüz'ünün ilk varakası üzerine şunları yazdı:

"Buhârî Sahîh'inden bu cildin tazammun ettiği şeyleri, el-Hâfız el-Mutkıı Şerefuddin Ebu'l-Huseyn Alî ibn Ahmed el-Yûnînî'nin-Allah ondan ve selefinden râzî olsun- okumasıyle işittim. Bu işitme, i'timâd edilen birçok nüshaları gözleriyle ta'kîb etmekte olan bir âlimler cemâatinin huzurunda oldu. Onlara müşkilli lâfız uğradıkça, o hususta doğru olanı beyân ettim ve Arabça ilminin gerektirdiği şekil üzere zabt olundu. Geniş îzâhât ve delil getirmeye muhtâc olan şeylere gelince, onların işini bir cüz'e bıraktım ki, onda faydanın umûmî ve beyânın tam olması için misâl ve şâhid nev'inden ihtiyâç duyulacak sözleri inşâallah tastamam yazacağım. Bunları Muhammed ibn Abdil-lah ibn Mâlik -Yüce Allah'a hamd ederek- yazdı."

el-Hâfız el-Yûnînî de bu cildin son varakasının sırtına şunları yazdı: "Şeyhimiz Şeyhu'l-islâm, Huccetu'1-Arab, edebiyat mihnetinin Mâliki allâme Ebû Abdillah ibn Mâlik et-Tâ'î el-Ceyyânî nin -Allah örnrünü uzatsın- önünde mukaabele, tashih ve işittirme olarak yetmiş birinci oturuma baliğ oldum. Kendisi benim kıraatimi güdüyor, telâffuz ve nutkuma dikkat ediyordu. İhtiyar ettiği, tercih ettiği ve düzeltmesini emr ettiği şeyi hemen düzeltip ona göre tashih eyledim.

Irşâdu's-Sârî, I, 40, "Birçok defalar zikr edilmiş olan bu Yûnîni nüshası, denildiğine göre onun, kendi aslından hiçbir şeyi terk etmemiş olması sebebiyledir ki, ben bu şerhimde Buhârî metnini yazmakta ona i'timâd ettim. Bütün hadîslerin isnâd ve metin olarak şekil ve zabtında, ondaki bütün rivayetleri ve hâşiyelerindeki fâi-deli mühimmeleri zikr ederek ona rucıV ettim".

Hakkında iki yâhud üç i'râb caiz olacağını söylediği şeylerde, üzerlerine bu i'râbları beraberce yazdım. Bunları emr ettiği ve tercih eyledi-ği üzere amel ettirdim. Ben aynı zamanda el-Hâfız Ebû Zerr(434/1042)'in, el-Hâfız EbûMuhammed el-Asîlî(392/1001)'nin,el-Hâfiz Ebu'l-Kaasım ed-Dımaşkî (571/1175)'nin asıllarıyle mukaabele ediyordum. Bu mukaabeleden ancak on üçüncü ve otuz üçüncü cüz'ler müstesnadır. Çünkü bu iki cüz' mevcûd değildi. Keza ben Ebu'1-Vakt(553/1158)'in huzurunda el-Hâfız Ebû Mansûr es-Sem'ânî (Ebû Muzaffer es-Sem'ânî?; 650-489?/1252-1096?)'nin ve diğerlerinin kırâatıyle derlenmiş olan asıl ile de mukaabele ediyordum. Bu nüsha Sumeysâtî Hânkaahmda vakf edilmişti. Ebû Zerr'e muvafık olduğum yerlere (he), Asîlî'ye (sâd), Dımaşkî'ye (şîn), Ebu'l-Vakt'e (ti) alâmeti koydum. Bu iyice bilinsin. Bunları Alî ibn Muhammed el-Hâşimî el-Yûnînî yazdı. Allah ondan afvetsin 87

4- el-Câmi's-Sahîh'in Fazîletlerin

Ebu'l-Heysem el-Kuşmeyhenî şöyle dedi: Ben el-Firabrî'den işittim şöyle diyordu: Ben Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî'den işittim: Kitâbu's-Sahîh'in içine önce yıkanıp iki rek'at namaz kılmadıkça hiçbir hadîs koymadım, diyordu. Yine Buhârî: Ben el-Câmi'u's-Sahîh'i altı yüzbin hadîs içinden seçip on altı senede tasnif ettim ve bunu kendim ile Allah arasında bir hüccet kıldım, demiştir.

Yine Buhârî: el-Câmi'u's-Sahîh kitabına, sahîh olduğunu gerçekten bildikten sonra iki rek'at namaz kılıp, bir de Allah'a istihare etmedikçe hiçbir hadîs koymadım, demiştir. Yine kendisi: el-Câmi'u's-Sahîh kitabına sırf sahîh olan hadîsleri koydum, sahîh hadîslerden bir kısmını da kitâb uzamasın diye terk ettim, demiştir.

Ebû Abdirrahmân en-Nesâî, el-Alâ ve Süheyl'den soruldu da, o: Bunların her ikisi de Fulayh'den hayırlıdır. Bununla beraber bütün bu kitâblarm içinde Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî'nin kitabından daha güzeli yoktur, dedi 89.

87 Kastailânî, Îrşâdu's-Sârî, 1,41; el-Câmi'u's-Sahîh'in 1311 Bulak, el-Matbaatu'l-Emîrıyye'de basılan bu Yûnînî nüshasının baş tarafında bu bilgiler yer almaktadır. Buhârî'nin Kaynaklan, s.l80-183'de de bu nüsha hakkında özetlenmiş bilgiler vardır.

88 İrşâdu's-Sârî, I, 28-29, "Ve emmâ fadîletu'l-Câmi'i's-Sahîh..."

89 Hedyu's-Sârî, s.4-5; keza s.490-491, "Zikru fadâilj'l-Câmi'i's-Sahih...", eî-Câmi'u's-Sahîh'in evvelki fasıllarda geçenlerden başka faziletlerinin zikri".

İsmâîlî de şöyle dedi: Ben Ebû Abdillah el-Buhârî'nin te'lîf etmiş olduğu el-Câmi'u's-Sahîh kitabına bakıp inceledim; neticede onu isimlendirdiği gibi sahîh sünnetlerin çoğunu toplayıcı ve istinbat edilmiş birçok güzel ma'nâlara delâlet edici buldum. Bütün bunları hadîs ve hadîs nakilleri bilgisi ile rivayetler ve illetleri ilimlerine,.lisan ve fıkıh ilimlerini de ilâve eden ve bunların hepsinde çok muktedir olup, adetâ deryâlaşan kimselerden başkası ikmâl edemez 90.

Ebû Ca'fer el-Ukaylî de şöyle dedi: el-Buhârî el-Câmi'u's-Sahîh kitabını tasnîf ettiği zaman bunu Alî ibnu'l-Medînî (235/849), Ahmed ibn Hanbel (241/855), Yahya ibn Maîn (233/847) ve diğerlerine arz etti. Onlar kitabı güzel bulup beğendiler ve dört hadîs müstesna, bütün muhtevasının sahîh olduğuna şehâdet ettiler. Ukaylî, bu dört hadîste de söz, Buhârî'nin dediğidir, yânî onlar da sahihtirler, dedi 91.

Ebû Ahmed el-Hâkim şöyle dedi: Muhammed ibn İsmâîl tam imamdır. Çünkü bütün aslî hadîsleri te'lîf edip insanlara beyân eden odur. Ondan sonra bu konuda çalışıp

eser meydana getiren herkes, yaptığını onun kitabından almıştır. Meselâ İmâm Müslim, Buhârî'ye nisbet etmeksizin onun kitabının çoğunu kendi kitabı içinde dağıtmış ve bu hususta hakkıyle dirayet ve kuvvet göstermiştir.

el-Hâfız Ebu'l-Hasen ed-Dârakutnî de şöyle demiştir: Buhârî mevcûd olmayaydı Müslim yetişip gelmezdi. Müslim, Buhârî'nin kitabını almış, bir müstahric olarak onda çalışmış ve ona bir hayli hadîs ziyâde etmiştir.

en-Nevevî Tehzîbu'1-Esmâ ve'î-Luğât'ta şöyle dedi: BuhârîSahîhf-nin durumuna gelince, âlimler: O sırf sahîh hususunda tasnîf edilmiş ilk musannaftır, dediler, ve âlimler tasnîf edilmiş kitâblarm en sahihi Buhârî ile Müslim'in Sahîh'leri olduğunda ittifak etmişlerdir. Cumhur, sıhhatçe Buhârî'ninkinin daha üstün ve fâidelerinin de daha çok olduğunda ittifak etmişlerdir.

el-Hâfız Ebû Alî en-Nişâbûrî ile Mağrib âlimlerinden bâzısı, Müs-lim'inki daha sahihtir demişlerse de, âlimler bu sözü reddedip, doğru olan Buhârî SahîhVnin üstün tutulmasıdır, demişlerdir. el-Imâm el-Hâfız Ebû Bekrel-îsmâîlî Kİfâbu 7-MedAa/'inde BıAârf Sahf/ıi'nin Mös-lim Sahihi üzerine tercih edilişini takrîr etmiş ve delillerini zikr eylemiştir.

en-Nesâî de: Bu kitâblarm en güzeli Buhârî'nin kitabıdır, dedi. Bâzısı da bu husustaki nizâı, şu söz içinde toplamıştır:

90 Hedyu's-Sârî, s.8-9.

91 Hedyu's-Sârî, s.4-5; Tehzîbu't-Tehzîb, IX, 54.

98/Sahîh-i Buharı ve Tercemesi

"Bir cemâat benim yanımda Buhârî'nin Sahihi ile Müslim'in Sahihi hakkında münâkaşa ettiler; bu ikisinden hangisi öne geçirilir, dediler. Ben de, san'at güzelliği bakımından Müslim üstün olduğu gibi, sıhhat i'tibâriyle de şübhesiz Buhârî üstün olmuştur, dedim."

en-Nevevî: Ümmet bu iki kitabın şahinliği ve bunlardaki hadîslerle amel etmenin vücûbu üzerinde icmâ' etmiştir, dedi (Hedyu's-Sârî, s.

8-9) 92.

5- Buhârf nin Hadîsleri Çeşitli Bâblarda Tekrar Etmesinin Sebebleri

en-Nevevî, Buhârî'nin Sahih 'i üzerine yazdığı şerhinde şöyle dedi 93:

Bil ki Buhârî -Allah ona rahmet eylesin- muhtelif ilimlerde son derece muktedir idi. Hadîs incelikleri ve hadîsten lâtîfeler istinbatma gelince, bu hususlarda ona yaklaşabilecek kimse hemen hemen yoktu. Kendi üstâdlarından ve diğerlerinden olan hadîs âlimlerinden nakletmiş olduğumuz bilgiler bu söylediğimize delâlet eder. Kitabına iyice baktığın zaman hiç şübhesiz bunu sen de kesin olarak kabul edeceksin. Bundan sonra şunu da bil ki, Buhârî'nin bu kitâbdaki maksadı sırf hadîslerle yetinmek ve hadîs metinlerini çoğaltmak değildir. Fakat onun muradı aynı zamanda hadîslerden hükümler istinbat etmek ve usûl, furû', zühd, âdâb, emsal ve diğer fenlerden istediği bâblar için istidlal edip, delîller getirmektir. Bu maksadla birçok bâblan hadîs isnadından boş bıraktı da, oralarda sâdece "Fulân sahâbî Peygamber'den" yâhud "bu hususta fulânm hadîsi vardır" yâhud da buna benzer ta'bîrlerle iktifa etmiştir. Bazen hadîsin metnini isnâdsız

92 İmâm Buhârî'ninel-Câmi'u's-Sahîh'ini bütün cebheleriyle ele alıp, çok mükemmel olan incelemesini 500 sahîfelik bir kitâb hâlinde ortaya koyan, îbn Hacer el-Askalânî olmuştur. Hedyu's-Sârîli Fethi'1-BârîMukaddimeti Şerhi Sahîhi'î-Buhârî adındaki bu değerli kitabında on fasıl içinde el-Câmi'u's-Sahîh''in cidden şaheser olduğunu göstermiş, bütün incelik ve özelliklerini pek mükemmel şekilde ortaya koymuştur. Bu eser el-Câmi'u's-Sahîh üzerindeki bütün çalışma ve araştırmalarda birinci kaynak eserdir.

Hatîb el-Kastallânî (923/1517) de İrşâdu's-Sârîilâ Şerhi Sahîhi'î-Buhârî adlı

şerhinin mukaddimesinde el-Câmi'u's-Sahîh hakkındaki bir kısım bilgileri Ibn Hacerin eserinden Özetleyip, şu başlıklar altında verilmiştir:

Buhârî ile Müslim'in el-Câmi'u's-Sahîh'lerinin mukaayeaesi, Hedyu's-Sârî, s.4-14, 344-470, 490; Îrşâdu's-Sârî, I, 23, 29; Sahîh-i Müslim ve Tercemesi, Giriş, s.45-53.

93 Nevevî, Şerhu'l-Bahârî, 9 a-b.

olarak zikreder. Bazen de isnadın evvelinden bir yâhud daha çok râvî-yi hazf eder. İşte bu iki nevi', ta'lîk diye isimlendirilir. Nitekim bu nev'i inşâallah zikr edeceğim. O, bunu ancak başlık yaptığı mes'eleye hüccet getirmek istediği için yapar. Ve bu durumda hadîsi yâhud isnadını zikrden sarf-ı nazar eder de, hadîs ma'lûm olduğu için sâdece ona işaret ediverir. Bazen o hadîs ileride, bazen de yakında geçmiş olur. Buhârî, bâbların isimlerinde Kur'ân'dan pek çok âyetler zikr etmiştir. Bazen bu bâbların bir kısmında sâdece âyetlerle yetinir de, onların yanında başka birşey zikretmez. Yine bâzı bâb unvanlarında sahabe, tabiî ve etbâu't-tâbiî fetvalarından pekçok şeyler zikr eder. İşte bütün bunlar sana söylediğimizi apaçık göstermeye yeter. Buhârî'nin maksadının bu zikr ettiğimiz şey olduğu bilinince, gerekli birçok yerlerde hadîsin tekrar edilmesinde bir mâni' yoktur. Fakîhlerden ve diğerlerinden birçok âlimler hep blı yol üzere yürüyüp, gelen hadîsi çeşit çeşit birçok bâblarda hüccet yapmışlardı 94.

el-Hâfız Ebu'1-Fadl el-Makdisî'nin şöyle dediği bize rivayet olundu: Buhârî, hadîsi birçok yerlerde zikr eder; güzel istinbatı ve geniş fıkhı ile o hadîsten babın gerektirdiği ma'nâyı çıkarır. Bir hadîsi bir tek isnâd ve aynı lâfızla iki yerde getirmesi pek azdır. Fakat o, bir hadîsi başka bir sahâbî yâhud tabiî yolundan yâhud başkasından getirir; tarîklerinin çokluğu ile hadîsi kuvvetlendirir, yâhud da lâfız ihtilafıyla getirir, yâhud mevsûlluğu hususunda rivayet muhtelif olur, yâhud isnâdda bir râvî ziyâde veya eksik olur; yâhud birinci isnâdda semâ lâfzını zikr etmeyen bir müdellis yâhud başkası bulunur da Buhârî, içinde semâ tasrîhi bulunan bir tarîk ile hadîsi tekrar getirir. Yâhud da burada geçmeyen bir sebebden ötürü hadîsi tekrar eder 95.

Tarihçi Kaadî İbn Haldun da târihinin mukaddimesinde hadîs ilimleri bölümünde şöyle dedi: "Nihayet asrında hadîscilerin imâmı ola*n Muhammed ibn Ismâîl el-Buhârî geldi ve sünnetin hadîslerini es-Sahîh dediği müsnedinde bâblarma göre Hicâzlılar'a, Iraklılar'a, Şamlılarda âid olan tarîklerin hepsi ile tahrîc etti. Bunu * ^parken hakkında hadîscilerin ihtilâf ettiklerine değil, sahîhliğinde ittifak ettikleri hadîslere i'timâd etti. Hadîsleri her bir bâbda, hadîsin tazammun ettiği babın ma'nâsıyle sevk ederek tekrarladı. Böylece hadîsleri tekerrür etti. Tarikleri ve isnâdlan her bâbda ayrı olarak manâlarına göre dağıttı" [96]

6- el-Câmi'u's-Sahîh'te Sened ve Metinle Birden Fazla Yerde Tekrarlanmış Hadîsler

Buhârî'nin aynı sened ve metinle birden fazla yerde tekrarladığı hadîslerin sayısı 23 kadardır. Kendisi bu hususta şöyle demiştir: "...

94 Nevevî, Şerhu'l-Buhârî, 9 a-b.

95 Hedyu's-Sârî, s.13; İrşâdu's-Sârî, I,s.25.

96 İbn Haldun, el-Mukaddime, a.442; "el, Faslu's-Sâdis fi Ulûmi'l-Hadîs", s.440-445.

• Lâkin bu kitabın içine tekrar edilmiş hiçbir hadîs koymak istemem. :(. İçinde şayet tekrarı îhâm eder birşey görürsen -iyice dikkat edersen \ anlarsın ki- gerek isnada ve gerek -mühmeli takyîd, mübhemi tefsir p eder bir ziyâdeyi ihtiva gibi- metne âid bir fâide için yazılmıştır. Bu dediğim şeylerden hâlî olarak bir tekrar vâki' olmuşsa, kasdım olmaksızın olmuştur. Hem de böylesi nadiren vuku' bulmuştur." 97.

'•' Kastallânî şöyle dedi: Ben Hafız ibn Hacer'in el yazısıyle ta'lîkan yazılmış bir varak gördüm ki, onu bana arkadaşımız allâme muhad-dis Bedr el-Meşhedî getirdi.

Nassı şudur: . ,

Buhârî'nin Sened ve Metin Olarak İki Yerde

Zikrettiği Hadîsler Zümresi:

1. Abdullah ibn Mugaffel'in: (^ 0 ^iJ~ SnJj J>j) hadîsi, Hums'un sonunda, Sayd'da ve'z-Zebâıh'da.

" 2. Haccda bedeneler nahr etmek hususunda Sehl ibn Bekkâr'dan, o da Vehb'den gelen hadîs. Buhârî bunu biribirine yakın iki yerde zikretti.

3. Enes'in (& Jjıiî tfjü 4-^) hadîsi, Bedr gazvesi ve Rikaak'ta.

4. d^iÇu jl. u4^j \pt'J~ J&J öl) hadîsi, "Bâbu'l-mesâcid"de ve "Bâbu inşikaakı'l-Kamer"de.

5. Ebû Bekre'nin (^upiü jâ\ fy) hadîsi, Kitâbu'l-îmân'da " Ve in tâife-tâni... (ei-Hucurât:9)" babında; Kitâbu'd-Diyât'ta.

6. Ebû Cuhayfe'nin: (îjj. fcjl* Ji tj* JJ u.) hadîsi, "Bâbu'l-mukaatele"-de ve "Bâbun lâ yuktel müslimun bi-kâfirin"de.

7. Huzeyfe'nin (l-i-^-î ^oi ıi:^) hadîsi,Rikaak,"Bâbu ref i'l-emâne"de

ve Fiten'de (üiî4- Jl; ıy ^)'de.

8. Ebû Hureyre'nin: Bâdiye ehlinden bir adamın "(^Jj11 -^M^ ^-J) sözü hakkındaki hadîsi, Kitâbu'l-Hars'ta ve Tevhîd'de Rabb'm meleklerle kelâmı'nda.

9. Umer'in: (^ j jıp öJir) hadîsi, Cihâd'da "Babu'l-mıcenn"de ve Tefsîr'de. '

10. Ebû Hureyre'nin: "<U'> J-^; ±,'j C) hadîsi, Ehâdisu'l-Enbiyâ'da ve Tevhîd'de.

11- (u£"jj r-^) hadîsi, Hums'da ve öncesi Cihâd'da.

12. Abdullah ibn Umer'in(u*iiJ js S*)hadîsi, Cizye'de ve "Bâbu men kaatele muâhiden'-'de ve Diyât'ta "Bâbu men kaatele zımmiy-yen"de.

13. Ebû Saîd'in: (^ ^ J\ fi& J^ 1İ1) hadîsi, Salât'ta ve İblîs'in sı-fatı'nda (Bed'ul'1-Halk, Sıfâtu İblîs ve cunûdîhî).

97 İrşâdu's-Sârî, 1,25; Tecrîd Ter., I, 489.

14. Ebû Hureyre'nin (>^j jiT5 -%^, a^i) hadîsi, Vekâle'de "İzâ vek-kele raculun raçulen..."de ve Bed'ul'1-Halk, "Sıfâtu İblîs ve cunû-dihf'de, Fadâilu'l-Kur'ân; Fadlu Sureti'1-Bakarati'de.

15. Adiyy ibn Hâtim'in: (5£â >J^- t»tâ $*£ ! İM-) hadîsi, Sadaka'da red-den önce ve Alâmâtu'n-Nübüvve'de.

16. Enes'in: (^ f>- lr&s f^O hadîsi, Uhud gazvesinde, Cihâd' da ve Talha'nın menâkıbmda.

17. Ebû Musa'nın: (& ^ ^ J\ &* üt >Uı Jj s^ J ^j) hadîsi, Alâmâtu'n-Nübüvve'de, Mağâzî'de ve Tefsîr'de.

18. İbn Abbâs'm: (Ji> iÜ) hadîsi, Bedr gazvesinde ve Uhud gazvesinde.

19. Câbir'in^^^l J* ^* ^ U*P) hadîsi, Hacc'da ve Mağâzî'de Alî'nin gönder ilme sinde.

20. Âişe'nin (İ^Jı Jiı £># tâ) hadîsi, Tahâret'te ve İ'tisâm'da.

Ve işte bu, Hafız ibn Hacer'in yazısından bulduğumun sonuncusudur. Ve ben Buhârî'de Ebû Hureyre'nin: iiı^Jl îı^Jâı ij>; ^\g}\ J;î Sır /^.Vi Ji\ İ>j\ liîj^Jîj hadîsini Kitâbu'l-İ'tisâm'da, "Ehl-i Kitâb'a Bir Şeyden Sormayın" babında, Tefsîr'de "Sûretu'l-Bakara'nın Tefsiri" babında ve Kitâbu't-Tevhîd'de ı\jp ^Jî '# \£& vU 'da buldum 98...

98 İrşâdu's-Sârî, I, 25-26

7- Buhârî Hadîslerinin Sayısı

Nevevî (676/1277) şöyle dedi: Buhârî'nin SaMfa'inde bulunan müs-ned hadîsler mükererlerle birlikte 7275'tir; mükererlerin hazfıyle 4000 kadardır. Kitabın bâbları için fihrist gibi olması ve talebelere hadîslerin bulunma yerlerini tanımak kolaylaşsın diye, bunların hepsini mufassal olarak zikretmeyi düşündüm. el-Hamavî

(381/991)'den sahîh olan isnadımla bize rivayet edildi ki, o şöyle demiştir: Buhârî

Sahîh 'inin hadîslerinin sayısı şöyledir......(Nevevî burada eî-Câmi'u's-

Sahîh'in başından sonuna kadar ayrı ayrı her kitâb ismini ve ihtiva ettiği hadîs sayıların! bir sahîfeden fazla tutan bir liste hâlinde sıralamış, bu neticeleri aldıktan sonra da:) Bu sayım neticeleri bize yine el-Hamavî'den olan isnâdıyle el-Hâfız Muhammed ibnu't-Tâhir el-Makdisî (505/1113) tarafından rivayet edildi, demiştir.

Firabrî (320/932) kolunun dokuz râvîsinden birisi olan Hamavî (381/991)'ye âid olup, târihî kıdemi bakımından da ehemmiyeti bulunan bu kitâblar ve hadîs sayıları listesini -bâzı sayı farklılıklarına rağmen- aynen zikr edelim:

Bunları el-Hâfız Ebu'I-Fadl Muhammed ibn Tâhir el-Makdisî (505/1113), Ebû Muhammed Abdullah ibn Ahmed Hamdûye es-Serahsî (381/991)'den gelen isnâdıyle mufassalan zikr edilip şöyle dedi:

Buhârî hadîslerinin sayısı şöyledir:

Bed'ul'1-Vahy 7, îmân 50, İlim 75, Vudû' 109, Guslu'l-Cenâbeti 43, Hayz 37, Teyemmüm 15, Farzu's-Salât 2, Salât fî's-Siyâb 39, Kıble 13, Mesâcid 76, Sütretu'l-Musallî 30, Meyâkîtu's-Salât 75, Ezan 28, Fad-lu Salâti'l-Cemâati ve İkaametihâ 40, İmamet 40, İkaametu's-Sufûf 18, İftitâhu's:Salât 28, Kıraat 30, Rükû', Sucûd ve Teşehhüd 52, İnkizâu's-Salât 17, İctinâbu Ekli's-Sûm 15, Salâtu'n-Nisâ ve's-Sıbyân 15, Cumua 65, Salâtu'1-Havf 6, Iydeyn 40, Vitr 15, İstiskaa 35, Kusûf 25, Sucûdu'l-Kur'ân 14, Kasr 36, İstihare 8, Tahrîd alâ Kıyâmi'1-Leyl 41, Nevâfil

18, Salât bi-Mescidi Mekke 9, Amel fî's-Salât 26, Sehv 14, Cenâiz 154, Zekât 113, Sadakatu'1-Fitr 10, Hacc 240, Umre 42, îhsâr 40, Cezâu's-Sayd 40, İhram ve Tevâbi'uhu 32, Fadlu'l-Medîne 24, Savm 66, Leyletu'1-Kadr 10, Kıyâmu Ramadân 6, İ'tikâf 20, Buyu' 191, Selem

19, Şuf a 3, İcâre 24, Havale 30, Kefalet 8, Vekâle 17, Muzâraa ve Şirb 29, istikraz ve Edâu'd-Duyûn 25, İşhâs 13, Mülâzeme 2, Lukata 15, Mazâlim ve'1-Gadab 41, Şerike 23, Rehn 9, Itk 34, Mukâtebe 6, Hibe 69, Şehâdât 58, Sulh 22, Şurût 24, Vasâyâ ve'1-Vakf 41, Cihâd ve Siyer 255, Bakıyyetu'l-Cihâd 42, Farzu'1-Hums 58, Cizye ve Muvâdaa 63, Bed'u'1-Halk 202, Enbiyâ ve'I-Mağâzî 428, Cezâu Âhır ba'de'l-Mağâzî 138, Tefsîr 540, Fadâilu'l-Kur'ân 81, Nikâh ve Talâk 244, Nafakaat 22, Et'ime 70, Akîka 11, Sayd, Zebâıh ve Gayruhu 90, (Zebâıh ve) Edâ-hî 30, eşribe 65, Tıbb 79, Libâs 120, Marda 41, Libâs eydan 100, Edeb 256, İstîzân 77, Daavât 76, Daavât eydan 30, Rakaaık (Rıkaak) 100, Havz 16, Cennet ve Nâr 57, Kader 28, Eymân ve Nuzur 31, Keffâretu'l-Yemîn 15, Ferâiz 45, Hudûd 30, Muhâribûn 52, Diyât 54, İstitâbetu'l-Mürteddîn 20, İkrah 13, Terku'l-Hıyel 23, Ta'bîr 60, Fiten 80, Ahkâm 82, Emânî (Temenni) 22, İcâzetu Haberi'1-Vâhid 19, İ'tisâm 96, Tev-hîd ve Azametu'r-Rabb Sübhânehu ve Teâlâ ve gayru zelike İlâ âhiri'l-kitâb 190 (Hedyu's-Sârî, s. 465-470; Umdetu'l-Kaarî, I, 9-10) ".

Hafız ibn Hacer (852/1448) de Hedyu's-Sârî isimli mukaddimesinde onuncu faslı bu sayım mes'elesine tahsis edip, şöyle demiştir: Ta-kıyyuddîn ibnu's-Salâh, Ulûmu'l-Hadîs kitabında, kendisinden bize rivayet edilen ibaresinde şöyle dedi: Buhârî Sahîh 'inin hadîslerinin sayısı, mükerrerlerle birlikte 7275'tir. Mükerrerlerin düşürülmesiyle 4000 kadardır, denildi. İşte İbnu's-Salâh böyle mutlak söyledi. Muh-yiddîn en-Nevevî de Muhtasar'mda bu sayıya tâbi' oldu....

99 Bu iki yerde verilen listede bâzı küçük farklılıklar bulunmaktadır: Bed'u'1-Vahy 5-7, İlim 55-75, Mesâcid 36-76, İctinâbu Ekli's-Sûm 5-15, İhram ve Tevâbiuhu 32, Fadlu'l-Medine 24, Şerike 72-23, Itk 21-34, Farzu'1-Hums 55-58, Cezâu'I-Âhir (yâni Cüz"ü'l-Âhîr) ba'de'l-Mağâzî 138-108, Tevhîd ve Azametu'r-Rabb... 170-190.

Bundan sonra Hafız ibn Hacer, aded aded Nevevî'nin naklettiklerini araştırdı; farkı, farklılaşmayı ve muhalefet derecelerini beyân etti.

Buhârî hadîsleri muhtelif sayımlara göre bir takım farklılıklar gösterir. Bununla beraber bu 7275 sayısı umumiyetle doğru kabul edilmiştir. Ebû Abdillah ibn Abdilmelik el-Endelusî Fevâid'inde, Ebu'l-Huseyn er-Ruaynî'den; o da Ebû Abdillah ibn Abdilhakk'm olmak üzere, bu 7275 sayısını tesbît eden şu beyitleri inşâd etmiştir:

"Buhârî'nin rivayet ettiği hadîslerin toplamı beş, sonra yetmiş, ve yedi bin, bunlar geçen sayılarla beraber iki yüze ilâve edilir (7275). Bunu hesâbdan nasîbli olan saydı." (Hedyu's-Sârî, s.465-470)

îbn Abdilhakk bu sayımı nazm hâline getirmekle, hakîkaten güzel yapmıştır.Çünkü bu sayıyı tashîf ve tahrif ihtimâlinden muhafaza etmiştir ve Allah en bilendir.

ibn Hacer, buradaki uzunca izahlarından sonra, şöyle dedi: "Benim yazdığım ve sağlam yaptığım sayıma göre, muallaklar ve mutâ-baalar hâriç, mükerrerlerle birlikte Buhârî hadîslerinin toplamı 7397 hadîstir. Bu, daha evvelkilerin zikrettikleri sayı üzerine 122 hadîs ziyâde olmuştur. Şu kadar ki, ben de yanılmazlık ve yanlışlıktan selâmet iddia etmiyorum. Bu, daha fazla cehdi olmayanın cehdidir. Muvaffak kılıcı da ancak Allah'tır."

Bundan sonra İbn Hacer el-Câmi'u's-Sahîh'in evvelinden âhirine kadar Buhârî'nin ta'lîklerini ve mutâbaalarını zikretti ve şöyle dedi:

"Kitâbda ta'lîk nev'inden mevcûd olanların hepsi 1341 hadîstir. Bunların çoğu mükerrerdir, metinlerinin asılları kitâbda senedleriy-le tahrîc edilmiştir. Bunlar içinde kitâbda velev doğru bir tarîkden tah-rîc edilmemiş olan metinler sâdece 160 tanedir. Ben bu 160 muallak metni, kendisinden ta'lîk edilen kimselere varan muttasıl senedlerle güzel, müstakili bir kitâbda yazdım. el-Câmi'u's-Sahîh içinde, rivayet ihtilâflarına göre mutâbaa ve tenbîh nev'inden ise 341 hadîs vardır. Buna göre, mükerrerlerle birlikte kitâbdakilerin toplamı 9082 hadîstir. Bu sayı, sahâbîler üzerine mevkuf olanlardan ve tabiîlerden ve daha sonrakilerden maktu' olanlardan hâriçtir. Ben Ta'lîku't-Ta'lîk adlı kitâbda bunların hepsinin mevsûlluğunu tesbît edip toplamışımdır. Ve işte bu, Buhârî Sahîh 'indeki hadîslerin sayısı olarak benim yazmış olduğum nihâî bir yazıştır. Bunu Allah feth eyledi. Bunu benden evvel yapan kimse bilmiyorum. Bununla beraber ben sehivden ve hatâdan ma'sûnı olmadığımı i'tirâf ediyorum. Kendisinden yardım istenecek ise ancak Allah'tır100.

100 Hedyu's-Sârî, s. 465-470; Îrşâdu's-Sârî, I, 28-29, "Ve emmâ adedu ehâdîsi'l-Câmi"i's-Sahîh".

Kastallânî de bu sayımla ilgili bilgileri şöyle özetlemiştir: el-Câmi'u'sSahîh''in hadîslerinin sayısına gelince, Îbnu's-Salâh mükerrer hadîslerle birlikte 7275 hadîstir, dedi. Nevevî de İbnu's-Salâh'a tâbi' olup bunları mufassal olarak zikretti. Hafız ibn Hacer ise bunları yeniden bâb bâb araştırıp sayarak, şqyle demiştir: el-Câmi'u's-Sahîh'm hadîslerinin toplamı, doğru olarak araştırmama ve tesbîtime göre muallaklar ve mutâbaalar hâriç, mükerrerlerle birlikte 7397 hadîstir. Bundan, tekrârsız olarak süzülen hâlis hadîs ise 2602'dir. Bu 2602 sayısına merfû' olan muallak metinler -ki onlar 159 hadîstir- ilâve edildiğinde hâlis hadîslerin toplamı 2761 olur.

el-Câmi'u's-Sahîh''teki ta'lîklerin toplamı 1341 hadîstir.Bunların çoğu mükerrerdir. Kitabın diğer yerinde başka bir tarîk ile tahrîc edilmemiş metinler ise 160 hadîstir. Kitâbdaki mutâbaalar ve tenbîhle-rin toplamı ise, rivayet ihtilâflarına göre 344 hadîstir. Sahâbîler üzerine mevkuf olanlarla birlikte, kitâbdaki hadîslerin toplamı ise 9082 hadîstir 101.

Kitâblarının sayısı 100'den biraz fazladır. Bâbları küçük bir ihtilâfla beraber 3450 kadardır. Sahîh'de kendilerinden hadîs tahrîc ettiği üstâdlarının sayısı 289'dur. Müslim'den ayrı olarak kendilerinden hadîs rivayet etmekte teferrüd ettiği kimselerin sayısı 134'tür... Bu-hârî'nin kitabında üç râvîli 22 hadîs vardır.

Bu kitabın faziletine gelince, yukarıda da geçtiği üzere, o, İslâm kitâblarının Allah'ın Kitâbı'ndansonra en büyüğü ve en fazîletlisidir. İsnâdları bakımından en yüksek derecededir. Buhârî'nin çağdaşları onun semâmın (işitmesinin) yüksekliği ile öğünürler I02..,

8- Buhâri'nin Şartları

Ebu'1-Fadl el-Makdişî (507/1113) Şurûtu'l-Eimmeti's-Sitte isimli kitabında şöyle dedi: İyi bil ki, Buhârî, Müslim ve onlardan sonra zikrettiklerimizin hiçbirinden: "Ben bu kitabımda fulân şart üzere olanları tahrîc etmeyi şart kıldım" dediği

nakledilmemiştir.Bu ancak onların kitâblarını iyice tedkîk etmekle tanınır. Bu suretle onlardan her birinin şartı bilinir 103.

Hafız el-Askalânî, Mukaddimesinde şöyle dedi: Şimdi Buhârî'nin el'Câmi'u's-Sahîh''deki şartını tahkike ve onun Peygamber'in hadîsleri hususunda tasnif edilmiş olan kitâblarm en sahîhi oluşunu takrire başlayalım:

101 İrşâdu's-Sârî, I, 28, "Ve emmâ adedu ehâdisi'1-Câmi' ..."; Keşfu'z-Zunûn, I, 541-545.

102 İrşâdu's-Sârî, I, 28, Keşfu'z-Zunûn, I, s.541-545.

103 İrşâdu's-Sârî, Mukaddime, s.19-20.

Hafız Ebu'1-Fadl ibnu Tâhir (507/1113) şöyle dedi: Sika olan Ebu'l-Ferec ibnu İmâd'm huzurunda okuduğuma göre, ona Yûnus ibn İbrâ-hîm ibn Abdilkavî, Ebu'l-Hasen ibnu'l-Mukayyir'den, o da Ebu'l-1 Ma'mer el-Mubârek ibn Ahmed'den şöyle haber vermiştir: Buhârî'nin şartı, sikalar ve sebtler arasında ihtilâf olmaksızın meşhur sahâbîye varıncaya kadar nâkillerinin sikalığı üzerinde ittifak edilen hadîsi tahrîc etmektir. Hadîsin isnadı da kesiksiz olarak muttasıl olacaktır. Eğer sahâbînin iki yâhud daha fazla râvîsi varsa bu güzeldir;ancak bir tek râvî olur da ona varan tarîk sahih olursa, bu da kâfidir.

İbn Hacer şöyle dedi: Ebû Abdillah Hâkim (405/1014)'in ileri sürdüğü: Buhârî ve Müslim'in şartı sahâbî için iki râvî veya daha fazla râvî olmak, sonra meşhur tabiî için sika iki râvî olmak ilâ.... şeklindeki sözü i04, Buhârî ile Müslim'in bir tek râvîleri bulunan bir sahabe topluluğunun hadîslerini tahrîc etmeleriyle çözülmüştür. Hâkim'in zikrettiği şart, kendilerinden hadîs alman bâzı sahâbîler hakkında bozulmuşsa da, bu söz sahâbîlerden sonrakiler hakkında mu'teberdir. Çünkü kitâbda yalnız tek râvîsi olan kimselerin rivayetinden gelme bir tane hadîs yoktur (Hedyu's-Sârî,s.l).

Hafız Ebû Bekr el-Hâzimî (584/1188) de Şurûtu'hEimmeti'l-Hamse kitabında şöyle dedi: "Hâkim'in söylemiş olduğu bu söz, es-Sahîh 'in inceliklerine dalmaya iyice çalışıp bilememiş kimsenin sözüdür. Eğer kitabı gereği gibi hakkıyle araştırmış olaydı, muhakkak kitâbdan kendi da'vâsmı çürütüçü bir grup şey bulacaktı." Hâzımî bundan sonra Özetle şöyle dedi: Sahîh'in şartı, isnadı muttasıl, aklı bozuk olmayan, adalet sıfatlarıyle muttasıf, dâbıt, mütehaffız, salim zihinli, vehmi az, salim i'tikaadlı olmaktır. Sonra bil ki, bu imamların, hadîs mahreçlerini istinbât etmek keyfiyyetinde birer yolu vardır. Biz bu yolları kısaca işaret edelim: Sahîh tahrîc edecek kimsenin yolu, âdil olan râvînin, -hepsi sikalar oldukları hâlde- âdil üstâdları arasındaki hâlini ve kendilerinden rivayette bulunmuş olan kimseler arasındaki hâlini i'tibâ-ra almaktır. Zîrâ bu âdil râvîlerden kiminin kendi şeyhlerinden rivayetleri sahihtir,'sabittir, böylesinin hadîsini tahrîc etmek lâzım gelir. Kiminin de hadîsi medhûl olup, ayıblı bulunur; böylesinin tahrîci elverişli olmaz. Böylesi ancak şevâhid ve mutâbaalarda tahrîc edilir. İşte bu, âdil üstâdların hadîslerinin medhûl olup olmaması mes'elesi kendisinde mübhemlik ve anlaşılması güçlük olan bir bölümdür. Bunun yolu, aslın râvîsjnden rivayet eden râvîlerin tabakalarını ve her-birinin hangi mertebeye varabileceğini bilmektir. Biz bunu bir misâl ile tavzîh edelim (Hâziîiî burada aslın râvîlerinden Zuhrî ile temsîl ederek, mes'eleyi şöyle îzâh ediyor): O da şunu bilmemizdir: Meselâ Zuhrî'nin ashabı beş tabaka üzeredir. Bunlardan her bir tabakanın, kendinden sonra gelen tabaka üstüne bir meziyyet ve farklılaşması vardır. Birinci tabaka Mâlik ibn Enes, Sufyân ibn Uyeyne, Şuayb ibn Ebî

104 HâkimSahîhayn'ınbuşartlarım Ulûmu'l-Hadîs ileel-Medhalilâ Kitâbi'l-Iklîl adh eserlerinde ileri sürmüştür. Tecrîd Ter., 201, 231-233. sahîfelerde de nakledilmiştir.

Hamze, Yûnus ibn Yezîd el-Eylî, Akîl ibn Hâlid el-Eylî ve benzerleridir. Bunların rivayetleri sahîhliğin en yüksek derecesine varır. Buhâ-rî'nin aradıkları işte bunlardır.

İkinci tabaka, tesebbüt hususunda birinci tabaka ricali gibi iseler de, birinci tabaka

ezberleme ve itkanlarıyle beraber Zuhrî'ye mülâze-metlerinin uzunluğuyle de tanınmışlardır. Meselâ Leys ibn Sa'd ile Ev-zâî, Nu'mân ibn Râşid, Abdurrahmân ibn Hâlid ibn Musâfîr, İbnu Ebî Zi'b gibileri Zuhrî'ye seferde de, hazarda da mülâzemet ettikleri hâlde, ikinci tabakadan Ca'fer ibn Burkaan, Sufyân ibn Huseyn Sulemî, Zem'atu'bnu Salih el-Mekkî gibi hafız ve mutkm zâtların -Zuhrî'ye az mülâzemet dolayısıyle- Zuhrî'nin hadîsleri hakkında mümâreseleri evvelkiler derecesinde değildir. Müslim bu iki tabaka ricalinin her birinden kayıtsız şartsız hadîs tahrîc eder. Buhârî ise ikinci tabakadan yalnız diğer karineler ile kendisine evvelkilerin kuvvetinde sahîh görünenleri alır 105.

Üçüncü tabaka, Muâviyetu'bnu Yahya es-Sadafî, İshâk ibn Yahya el-Kelbî, Müsennâ ibnu's-Sabbâh gibi Zuhrî'ye birinci tabakadakiler kadar mülâzamet etmiş olmakla beraber, cerh gailelerinden selâmet bulamayanlardır ki, onları kimi kabul, kimi reddeder. Ebû Dâvûd ile Nesâî bu tabaka râvîlerinden de rivayet ederlerse de Müslim, bunlardan yalnız diğer karinelerle kendisine sahîh görünenleri alır. Buhârî ise bunları büsbütün terkeder.

Dördüncü tabaka, cerh ve ta'dîî babında üçüncü tabaka ricali gibi olmakla beraber, Zuhrî'ye mülâzemetleri az olmak dolayısiyle, onun hadîsleriyle mümâresetleri de az olanlardır ki, Tirmizî, bunların da hadîslerini kabul eder.

Beşinci tabaka, Bahr ibnu Kesîr es-Sakkaa', Abdulkuddûs ibn Ha-bîb, Hakem ibnu Abdillah el-Eylî, Muhammed ibn Saîd el-Maslûb gibi zaîfler ve meçhullerden bâzı kimselerdir ki, bâblara göre hadîs tahrîc edenler için bunların hadîslerini almak caiz olmaz. Yalnız Ebû Dâvûd ile onun dûnundaki musannıflar bu gibi hadîsleri i'tibâr ve istişhâd kasdıyle zikrederler. Sahîhayn 'da ise son iki tabakadan rivayet edilen hadîs yoktur.

Buhârî, ikinci tabakadan olan hadîsleri ekseriya ta'lîkan zikreder. Üçüncü tabakadan da bâzı ta'lîkleri vardır 106.

105 Buhârî'nin bir şartı da şudur: Buhârî her râvînin kendi şeyhinden işitmiş olduğunun sabit olmasını şart addeder. Ve râvî ile merviyy-anh'm yalnız çağdaş olmalarını kâfi görmeyip bir de görüşmüş olduklarının subûtû şarttır, der... Müslim ise mudellis olmayan râvînin "an fulâmn" demesini görüşmeye hami ettiklerine bakarak buluşmanın ayrıca subûtunu şart addetmez. Hattâ Buhârî ile Alî ibnu'l-Medînî râvînin şeyhi ile uzun sohbetini de şart koşarlar... (Tecrid Ter. 199-200).

106 Hedyu's-Sâri, s.7 vd.; İrşâdu's-Sârî, I, 19-29; Tecrîd Ter., I, 201, 232-233.

9- Buhârî'nin Hadîsleri Parçalamasındaki yâhudi Yalnızca Metni Zikretmesindeki Sebeb [107]

Buhârî, muhaddislerin önderi olmasına ilâveten, fıkıh'ta ulu bir imâm idi. Bu iki sıfatın bir tek şahısta toplandığı pek azdır. Bunun için Buhârî hükümler çıkarma keyfiyyeti ile fıkhı, kitâb ve sünnete tatbik bilgisinden Muhammed ümmetinin mahrum olmamasını istedi. İşte bunun için hadîsten bâb'a münâsib olan kısmını zikreder. Bazen de hadîs meşhur olduğu için, yalnızca metni zikreder. Zîrâ o hadîs ma'lûmdur; hadîs ma'lûm olunca dînî hükmü zikretmek suretiyle ondan istifâde keyfiyyetinden başka birşey kalmamış olur... Nevevî'nin Buhârî Şerhi'nde: "Buhârî'nin bu kitâbdaki maksadı, sırf hadîslerle yetinmek ve hadîs metinlerini çoğaltmak olmayıp, aynı zamanda hadîslerden hükümler istinbât etmek ve usûl, furû', zühd, âdâb, emsal ve diğer fenlerden istediği bâblar için deliller getirmektir..." şeklinde geçmiş olan izahları burada tekrarlandıktan sonra, İbn Hacer şöyle devam ediyor:

Buhârî'nin îrâd ettiği bâbların unvanları çeşitli şekiller üzerinedir: Eğer gizli şekilde de olsa bu bâb'a münâsib olacak bir hadîs bulur ve bu da şartına uyarsa, o hadîsi bu bâbda, kitabının konusu için ıstj-lâh kılmış olduğu "haddesenâ "ve bunun yerine geçen sîgaile veyâkendi şartına göre an'ane ile getirir. Eğer o bâb hususunda

hüccetliğe elverişli olmakla beraber kendi şartına uymayan bir hadîsten başkasını bulamadıysa, o hadîsi bâb'a sevk edegeldiği sîğaya mugayir olarak yazar; o kendi şartından değildir. İşte bundan dolayıdır ki, ta'lîkleri getirmiştir. Buhârî bâbda ne kendi şartı üzere, ne de başkalarının şartı üzere sahîh olan bir hadîs bulamaz da ünsiyet edilip dikkatle nazar kılınacak ve bir cemâatin onu kıyâs üzerine takdim edeceği bir hadîs nev'inden olursa, bu hadîsin lâfzını yâhud da ma'nâsını bâb unvanı olarak kullanır. Sonra burada ya Allah'ın Kitâbı'ndan ona şehâdet edecek bir âyet getirir, yâhud da bu haberin delâlet ettiğinin umûmunu te'yîd edecek bir hadîs getirir. İşte bundan dolayı oradaki hadîsler üç kısım üzeredir. İnşâallah bunun tafsilleri açıklanmış olarak yakında gelecektir I08.

107 İrşâdu's-Sârî, I, 25-26, "Emmâ taktîuhu lil-hadîsi ve ihtisâruhu.."

108 Hedyu'sSârî, s.6-7; İrşâdu's-Sârî, I, 25.

10- Buhâr'nin Hadîsi Bölümlere Ayırması, Kısaltması ve Tekrar Etmesinin Sebebim

İbn Hacer Mukaddime'de şöyle dedi: Hafız Ebu'1-Fadl Muhammed ibn Tâhir el-Makdisî (507/1113), kendisinden bize rivayet edilen Cevâbu'I-Muteannit ismini verdiği risalede şöyle dedi: Ey muhâtab, iyi bil ki Buhârî -Allah ona rahmet eylesin- hadîsi kitabının birçok yerlerinde zikr eder ve onunla herbir bâbda başka bir isnâdla istidlal eyler, ve ondan güzel istinbâtı ve geniş fıkhı ile yazmış olduğu bâbm gerektireceği ma'nâyı çıkarır. Bir hadîsi iki yerde aynı isnâd veya aynı lâfızla getirmesi çok azdır. O, hadîsi, ancak zikredeceğimiz bir takım ma'nâlar sebebiyle diğer tarîkden getirir. Bunlardan murâdını en iyi bilen Allah'tır.

Bu ma'nâları şöyle sıralayabiliriz:

1- Buhârî hadîsi bir sahâbîden tahrîc eder, sonra aynı hadîsi bir başka sahâbîden getirir. Bundan maksad hadisi garîblik hududundan dışarı çıkarmaktır. İkinci, üçüncü tabaka râvîlerinde ve üstâdlarına gelinceye kadar diğer râvî tabakalarında da böyle yapar. Hadîs san^a-tı ehlinden olmayan kimse bunu tekrardır zanneder. Hâlbuki tekrar değildir. Bu ziyâde bir fâideyi müştemil olduğu için böyle yapılmıştır.

2- Buhârî bu kaaideye göre birçok hadîslerin şahinliğini isbât etmiş olur. Bunlardan herbir hadîs, biribirinden ayrı birçok ma'nâları müştemil olur. İşte bundan dolayı Buhârî o hadîsi her bir bâbda, ilk tarîkin gayrı olan bir tarîkden olmak üzere îrâd eder.

3- Bir takım hadîsler vardır ki, bâzı râvîler onları tam rivayet ederler, bâzıları da bunları muhtasar olarak rivayet ederler. İşte Buhârî bu hadîsleri geldikleri gibi getirir. Bundan maksad, hadîslerin râvîle-ri cihetinden doğabilecek olan şübheyi gidermektir.

4- Râvîler bâzan ibarelerde ihtilâf etmişlerdir. Meselâ bir râvî bir hadîsi tahdîs eder, bunda bir ma'nâyı muhtemil olan bir kelime vardır. Bu hadîsi bir başkası tahdîs eder ve kelimeyi ayniyle diğer bir ma'nâyı muhtemil olan başka bir ibare ile ta'bîr eyler. İşte Buhârî, kendi şartına göre sahîh olduğu zaman bu hadîsi bütün tarîkleriyle îrâd eder ve herbir lâfız için müstakili bir bâb ayırır.

5- Bir takım hadîsler vardır ki, bunlarda mevsûlluk ve mürsellik biribiriyle karşılaşır. Buhârî katında mevsûlluk üstünlük kazanır ve i'timâd eyler ve irsalin kendi nazarında mevsûllukta hiçbir te'sîri olmadığını tenbîh edici olarak o mürseli de getirir.

109 İrşâdu's-Sârî, I, 25-26, "Emmâ taktiuhu lil-hadîs ve ihtisâruhu ve iâdetuhu lehu fi'1-ebvâbi ve tekrâruhû", Tecrîd Ter., s.488-489.

6- Bir takım hadîsler de vardır ki, bunlarda mevkûfluk, merfu'luk biribiriyle karşılaşır. Bunlardaki hüküm de yukarıki gibidir.

7- Bir takım hadîsler vardır ki, bunlarda bâzı râvîler isnâdda bir kimse ziyâde etmişlerdir; bâzı râvîler de bir kişiyi eksiltmişlerdir. Buhârî bu hadîsleri iki vech üzere getirir. Çünkü kendi katında râvînin o hadîsi, kendisine başka bir üstâddan işittiği, sonra diğer üstâdla buluştuğu ve aynı hadîsi ona da tahdîs ettiği sahîh ve sabit olur.

Böylece hadîsi iki vech üzere rivayet eder olmuştur n0.

Buhârî'nin hadîsi bazen çeşitli bâblara bölmesine, bazen de hadîsi bâzı kısımları üzere kısaltmasına gelince, bu da hadîs iki yâhud daha fazla hükmü müştemil olduğu hâlde metin kısa olduğu yâhud bir kısmı diğer kısmiyle irtibatlı olduğunda yapılmaktadır. Bu takdirde Buhârî bunlara göre hadîsi tekrar eder. Bunu da hadîsi, hadîse âid bir fâideden boşaltmamaya dikkat göstererek yapar. O da, hadîsi daha önce tahrîc etmiş olan üstâddan başka olan bir üstâddan getirmesidir. Böylece bu hadîse âid olan tarîkleri çoğaltma fâidesi hâsıl olur. Bazen de hadîsin sâdece bir tek tarîki olması sebebiyle mahreci Buhârî'ye dar olur. Bu takdîrde Buhârî hadîste değişik tasarruflarda bulunur. Artık onu biryerde mevsûl olarak getirir, diğer bir yerde muallak olarak getirir, bazen tam olarak bazen de bu bâbda muhtâc olacağı tarafı üzerine kısaltılmış olarak getirir nı...

11- Buhârf nin Hadîsleri Muallak Getirmesinin Sebebleri

Ta'lîk -yukarıda da geçtiği gibi- isnadın baş tarafından bir veya arka arkaya daha fazla râvî ismini hazf ile hadîsi hazfedilenlerin üst tarafındaki râvîye cezm sîgalarından biri ile isnâd etmektir. Böyle olan hadîs muallaktır (Tecrîd Ter., 153).

Buhârî'de 1341 hadîs ta'lîk edilmiştir. Bunların 160 tanesinden mâadası kitabın başka yerlerinde mevsûlen rivayet edilmiştir. Bu 160 hadîsi de Hafız ibn Hacer el-Askalânî et-Tevfîk ismindeki güzel bir te'lîfinde birer birer isnâdlarmı bulup vasi etmiştir. İbn Hacer, Buhârî'nin bütün ta'lîkleri, mutâbaaları ve mevkufları hakkında da Ta'lîku't-Ta'lîk nâmıyle müsned olarak bir kitâb daha yazmıştır; bilâhare onu da et-Teşvîk ilâ Vasli'l-Mühimm mine't-Ta'lîk ünvânıyle is-nâdsız olarak özetlemiştir (Tecrîd Ter., 126).

Buhârî muttasıl sened ile kitabın başlıca yerlerinde sevk ettiği 1181 hadîsi ancak kısa yazmak maksadı ile tekrardan çekinmek düşüncesiyle ta'lîk etmiştir. Bunların şartınca sahîh olduklarında şübhe yoktur. Kalan 160 muallak hadîsten de -kaale, zekere, reva, yezkuru, yervî gibi- cezm sîgalarıyle rivayet olunmuşları her kime izafe edilmişlerse o kimselere âid olmaları sahihtir, diye hükmedilebilir. Zîrâ bu rivayetlerin o kimselere âid oluşu Buhârî'ce sahîh olmasaydı, onlara cez-men nisbet etmezdi. Lâkin yine o cezm etmiştir diyerek, bu hadîslerin sıhhatlerine mutlak olarak hükmetmemişler ve bunların ricaline bakılıp hükmedilmek gerekir demişlerdir. Tedkîkten sonra anlaşılmıştır ki, cezm sîgasıyle ta'lîk edilenler dört kısımdır:

110 Hedyu's-Sârî, s.12-13; Îrşâdü's-Sâri; I, 25.

111 Hedyu's-Sârî, s.13; İrşâdu's-Sârî, I, 25.

1- Bâzıları kendi şartına katılmış iken ya kısaltarak, ya o hadîsi şeyhinden işitmemiş, yâhud işitmiş ise, tahdîsen değil, müzâkereten işitmiş olduğu için, vasi etmemiştir. Kitâbu'l-Vekâle'de:

"Usmânu'bnu'l-Heysem şöyle dedi: Bize Avn tahdîs etti. Bize Muham-med ibn Şîrîn, Ebû Hureyre'den tahdîs etti; o söyle demiştir" isnâdıy-le rivayet ettiği " ..oUaİj jlTjj J§£ i»ı j_^J jk'5 = Rasûlullah (S) beni ramazân zekâtını korumaya tevkil etti..."hadîsi gibi ki, bütün ricali kendi şartınca oldukları hâlde senedi kaç yerde tekrar etmiş ise hep ÖUJ£ jû = Usmân şöyle dedi" demekle yetinip, hiçbir yerde " oUİc-\2jJ- = Bize Usmân tahdîs etti" dememiştir. Buhârî bu hadîsi "Fadâili'l-Kur'ân" ile "İblîs'in Zikri" bölümlerinde getirmiştir. Anlaşılan Usmân'dan işitmeyi tahdîs ile dinlememiş de onun için bu ta'bî-ri kullanmamıştır.

2- Bâzıları kendi şartınca olmamakla beraber, başkalarının şartınca sahihtir. Meselâ "Kitâbu't-Tahâre"de " &A*. cJÛ = Âişe şöyle dedi" isnâdıyle ta'lîkan rivayet ettiği "u^-i jr J£ :&\ '/\ ^jj£ J^ı Ö& = Peygamber (S)her hâlinde Allah 'ı zikreder idi" hadîsini Müslim Sahî-Ai'nde (Hayz, Bâbu zikrillah fî hâli'l- cenabeti ve gayrihâ) tahrîc etmiştir.

3- Bâzıları sahîh olmamakla beraber hüccet olmağa elverişli bir ha-sen hadîstir: "Kitâbu'1-Gusl, Bâbu men ığtesele uryânen..."de Behzu'bnu Hakem babasından, o da dedesinden olmak üzere şöyle dedi: " ^\ ^ it- UA£LJ âı jiî &\ = Allah kendisinden haya olunmaya, insanlardan daha haklıdır" hadîsi gibi ki, bu Sünen sahihlerinin hep tahrîc ettikleri meşhur bir hasen hadîstir.

4- Bâzıları ricalin kusurlu sayılmış olmasından değil, isnadında azıcık kesiklik bulunduğundan dolayı zaîftir. Bunları da kendince sikalardan olan râvînin hadîsleri olmak üzere meşhur oldukları hâlde, bu küçük za'fa işaret olsun diye bu tarzda zikretmiştir. "Kitâbu'z-Zekât, Bâbu'1-arz fî'z-zekât"taki:

"Yemen İmâmı Tâvûs şöyle dedi: Muâz ibn Cebel Yemen halkına şöyle demiştir: Ey Yemenliler! Elbise, hamîs, lebîs denilen metâı, arpa ve hububat yerine zekât olarak getiriniz! Bu mübadele, size kolaylık, Medine'deki Peygamber sahâbîleri için de hayırlıdır" (Munîriyye baskısı, 11,235) hadîsi gibi ki, kendisi ile Tâvûs arasındaki rical, Tâvûs da dâhil olmak üzere, hep sikalardan iken, Muâz'm bu sözünü Tâvûs ondan bizzat işitmemiş olduğu için, isnadı ta'lîk etmiştir.

Buhârî'nin "yurvâ, yuzkeru..." gibi temrîd sîgasıyle ta'lîk ettiği hadîslere gelince, bunlar kimlere izafe edilmişlerse o kimselere aidiyetlerinin sahîh olduğuna hükmedilmezse de, yine Sahîh nâmıyle yazdığı bir kitaba katmış olduğundan dolayı büsbütün çürük ve düşük rivayetler değildir. Buhârî'nin temrîd sîgâsı ile rivayet ettiklerinin kimi kitabın başka yerinde mevsûl ve lâfzıyle rivayet edilmiş iken, o mahalde ma'nâsıyle rivayet edilmiştir; kimi meselâ Müslim'in sahîh hadîslerinden iken, kendi şartınca olmadığı için ta'lîk edilmiştir; kimi sahîh rivayet üzerine ziyâde bir lâfzı ihtiva ettiği için senedini kesmiştir; kimi de kendi başına kalsa zaîf sayılacaksa da birçok tarîklerden âdıdları(=kuvvetlendirici sebebleri) olduğu için hasen li-gayrihi'dir.

Hulâsa, Buhârî'nin ta'lîkleri içinde sırf zaîf denilecek hiçbir hadîs yoktur. Onun aşağı kuvvet derecesinde olan hadîsleri ile benzerleri, diğer sünen kitâblarında çok kerreler asıl olmak üzere rivayet edilmiştir »2.

12- Hafız Dârakutnî ve Diğerlerinin Tenkîd Ettikleri Buhârî Hadîsleri [113]

Hafız ibn Hacer şöyle dedi: Buhârî'nin kitabı içinde tenkîd edilen hadîslerin toplamı -ki bunların bâzısında Müslim de Buhârî'ye ortak olmuştur-110 hadîstir. Bunlardan 32 tanesinin tahrîcinde Müslim Buhârî'ye muvafakat etmiştir. Bunlardan Buhârî'nin yalnızca tahrîc ettikleri 78 hadîstir. Hulâsa olarak, bunlar hakkındaki cevâb sözümüz şudur:

Buhârî'nin, sonra da Müslim'in sahîh ve illetli hadîsleri tanımakta, asırlarmdaki ve daha sonraki hadîs imamlarından önde tutulacakları hususunda hiç şübhe yoktur. Çünkü bu imamların hepsi, Alî ibnu'l-Medînî (234/848)'nin, kendi akranları arasında hadîs illetlerini en iyi bilen kimse olduğuna ihtilâf etmezler. İşte Buhârî bu hadîsleri onun tasvibinden geçirmiştir. Hattâ Buhârî: Ben hiçbir kimse yanında kendimi küçük hissetmedim, ancak Alî ibnu'l-Medînî yanında kendimi küçük hissettim, derdi. Bununla beraber Alî ibnu'l-Medînî de Buhârî'nin bu sözü kendine ulaştığı zaman: Sizler Buhârî'nin bu sözünü bırakın; asıl o kendi benzerini görmedi, derdi. Muhammed ibn Yahya ez-Zuhlî (252/866) de Zuhrî hadîslerinin illetlerini bilmekte as-rmdaki insanların en âlimi idi. Buharı ile Müslim, bu hadîsleri beraberce ondan istifâde edip almışlardır.

112 el-Askalânî.Hedyu's-Sârı, s. 14-15; el-Kastallânî, jrşâdu's-Sârî, 1,26-28, "Ve emmâ ıyrâduhu lil-ehâdîsi'1-muallakate merfuaten ve mevkûfeten..."; Ahmed Naîm Bey buradan özetlemiştir: Tecrîd Ter., I, 226-228.

113 Hedyu's-Sârî, s.344-380, "el-Faslu's-sâmin fî siyakı ehâdîs elleti intekade aleyhâ Hâ-fızu asrıhi Ebu'İ-Hasen ed-Dârakutnî..."

Firabrî Buhârî'den rivayet etti ki, o: Benel-Câmi'u's-Sahîh'e koyduğum her bir

hadîsi, ancak sahîhliğine iyice kanâat getirdikten ve Yüce Allah'a istihare ettikten sonra koymuşumdur, demiştir.

Mekkî ibn Abdillah da şöyle dedi: Ben Müslim ibnu'l-Haccâc'dan işittim: Ben de el-Câmi'u's-Sahîh kitabımı Ebû Zur'a'ya arz ettim. Onun illetli olduğuna işaret ettiği her hadîsi terk eyledim, diyordu 114.

Binâenaleyh bu iki imâmın kendi kitâblarma ancak illetsiz veya, kendileri ve onları süzgeçten geçirenlerin takdirleri ile de sahîhliğe te'sîri (müessir) olmayacak derecede ehemmiyetsiz illeti olan sahih hadîsleri aldıkları bilinip takarrür edince, daha sonraki tenkîdeilerin sözü, bu iki imâmın sahîh demelerine karşı olmuş olur. Hâlbuki o hususta bu iki imâmın sözlerinin diğerlerinin sözlerinden önde tutulacağı hususunda hiçbir şübhe yoktur. Böylece vâki' olan i'tirâz toptan bertaraf olur. Tafsil cihetinden def etmeye gelince, o da şöyledir:

Buhârî ile Müslim aleyhine tenkîd edilmiş olan hadîsler birçok kısımlara ayrılır. Sonra bunlar için altı kısım zikredilir:

Birincisi, râvîlerin isnâd ricalinde ziyâde ve eksiltme suretiyle ihtilâf etmeleri.

ikincisi, râvîlerin isnâd ricalinin bâzısında tağyîr etmek suretiyle ihtilâf eylemeleri.

Üçüncüsü, râvîlerin bâzısının kendilerinden daha zabtedici olan kimseye karşılık hadîsteki bir ziyâdede yalnız kalması.

Dördüncüsü, rivayetle yalnız kalmış olan zaîftir; bu nevi'den Bu-hârî'de sâdece iki hadîs vardır.

Beşincisi, râvîleri aleyhine vehm ile hükmedilmiş olandır.

Altıncısı, meydana gelmiş bir tağyîr sebebiyle metni ihtilaflı olandır (Müteakiben İbn Hacer, bunların her birine teker teker cevâb vermiştir).

Nevevî'ye gelince, onun görüşü değişik oldu. Müslim Şerhi'nin mukaddimesinde şöyle dedi: Fasl: Bir cemâat Buhârî ile Müslim aleyhine bir takım hadîsleri, kendi şartlarından mahrumdurlar ve taahhüd ettikleri dereceden iniktirler diye zeyl yapmışlardır. ed-Dârakutnî bu hususta bir te'lîf meydana getirmiştir. Ebû Mes'ûd ed-Dımaşkî'nin de yine Buhârî ile Müslim üzerine bir hatâ zeyli vardır. Ebû Alî el-

114 Îrşâdu's-Sâri, s.21-22.

Gassânî'nin Takyîdu'î-MuhmeVİn illetler cüz'ünde Buhârî ile Müslim üzerine bir i'tirâz zeyli vardır. Fakat bu i'tirâzların hepsine veya çoğuna gerekli cevabi ar verilmiştir.

Yine Nevevî, Buhârî Şerhi'nin mukaddimesinde şöyle demiştir: "Fasl. Dârakutnî, Buhârî ile Müslim aleyhine, bir takım hadîslerini ele alıp, bunların bâzılarını ta'n eylemiştir. Bu ta'n, bâzı hadîseilerin kaaidelerinebinâ edilmiştir; çok zaîftir.Fakîh, usûlcü ve diğer âlimler cumhurunun üzerinde bulundukları kaaidelere muhâliftir.Binâenaleyh Buhârî veMüslim'e yapılan bu i'tirâzlarla aldanma!"

İbn Hacer, Nevevî'nin bu sözüne şöyle bir ta'lîk yaptı: "Doğru olan, Nevevî'nin Müslim Şerhfnde bu i'tirâzların ekserisi hakkında verdiği cevâbtır. Çünkü oradaki cevâbları çelişik değildir" 1I5.

Gizli değildir ki, ta'n 110 hadîs hakkındadır. Bu 110 sayısının ise mevkuf ve maktû'lar hâriç, mecmuu 9082 adedine ulaşan sahîh hadîslere nisbeti, zikredilmeye hakk kazanmıyacak bir nisbettir. Çünkü el-Câmi'u's-Sahîh öyle azametli bir kitâbdır ki, onu büyük bir insan grubu toplamış ve o insanların herbiri illetli râvîlerden sakınmak ve yalnız adalet, zabt, rivayet sağlamlığı, güzel alış ve edâ ile ma'rûf olanlarını seçmek için bütün tâkatlarını sarf etmişlerdir. Evet, o da Yüce Allah'ın: Oj& liS^l *j tjJU-jJ û\ p- & ^ aiT jîj) "Eğer o, Allah'tan başkası tarafından olsaydı, elbet içinde biribirini tutmayan birçok şeyler bulurlardı. " (en-Nisâ: 82) kavlinden sonra azdır. Zîrâ: "Peygamber kendinden konuşmaz- O'nun her söylediği kendisine ilkaa edilegelen bir vahyden başkası değildir" (en-Necm-3)olduğu, binâenaleyh emâneti,

kendisine vahy edildiği gibi edâ ve tebliğ ettiği hususunda hiçbir niza' yoktur. Allah O'nu ümmetinden dolayı mükâfatlandırdığı herhangi bir peygamberin en üstün mükâfâtıyle mükâfatlasın!

Şu kadar var ki, Buhâri'nin asrı olan Üçüncü Hicret Asrı öyle bir asırdır ki, onda mezhebler kalabalık olup, biribirini sıkıştırmış, müs-lümânlar fırka fırka şubelere ayrılmış, sözler (görüşler, i'tikaadlar), rivayetler fazlalaşmıştır. İşte İmâm Buhârî'nin bu dînî hizmete cesaretle girişmesi,pek azı müstesna -ki onların da birçok cevâbları ve başka tarîkleri vardır- i'tirâz edilmemiş olan hadîsleri seçmesi, sünnet ve hadîs kitâbları içinde birinci dereceye oturtulmaya ehil olduğuna delildir.

13- Haklarında Söz Edilen yâhud Ta'n Edilen Râ vîler ve Cerh Sebebleri

İbni Hacer şöyle dedi: "Buhârî'nin, kendilerinden hadîs almakta Müslim'den ayrıldığı râvîler 430 küsur kişidir. Bunlardan zaîflik lâfı

115 Hedya's-Sârî, s.344-346 bâzı tasarruflarla; İrşâdu's-Sârî, 1,20-22.

edilenler 80 kişidir. Müslim'in kendilerinden hadîs almakta Buhârî'-den ayrıldığı râvîler 620 kişidir. Bunlardan zaîfhkla lâf edilenler 160 kişidir." Bundan sonra ibn Hacer şöyle dedi:

"Haklarında söz edilenlerden olup da Buhârî'nin hadîs aldığı kimselerin çoğu, kendilerine kavuştuğu, meclislerinde oturduğu, hâllerini tanıdığı, hadîslerine muttali' olup sağlamlarını gevşeklerinden ayırdığı kendi üstâdlarıdır." 1I6

Yine İbn Hacer Fethu'1-Bârî Mukaddimesi'nin dokuzuncu faslında şöyle dedi: 1I7 "İnsaflı olan herkesin şunu bilmesi lâzım gelir: Sahîh sahibi, hangi râvîden hadîs almışsa o râvînin kendi katında muhakkak adaletli, sahîh zabıtlı, gafletsiz olması gereklidir. Bilhassa buna imamlar cumhurunun bu iki kitaba Sahîhân (= İki Sahîh) ismini vermekteki ittifakları da eklenince, bu gereklilik daha da kesinlik kazanır. Bu, kendisinden Sahîh'e hadîs alınmış kimselerden başkasına hâsıl olmamış bir ma'nâdır. Bu da o iki kitâbda zikredilmiş olanların adaletli kılınmaları (sayılmaları) üzerinde cumhurun ittifakı mesabesindedir. Bu, kendisinden aslî hadîsler hususunda hadîs alındığı zamandadır. Kendisinden mutâbaalar, şâhidler ve ta'lîkler hususunda hadîs alınmış olan kimselere gelince, onlar kendileri için sıdk(=doğruluk) isminin husûlüyle beraber zabt ve diğer sıfatlardaki derecelerine göre biribirlerinden farklı olurlar. O takdirde bu râvîler-den biri hakkında başkalarına âid bir ta'n bulduğumuzda, işte bu ta'n bu imâmın ta'dîline (adaletli kılmasına) mukaabildir. Böyle olunca se-beb açıklanmış, bu râvînin adaletinde yâhud mutlak olarak zabtında ta'n edici bir kusurla müfesser olandan başka ta'n kabul edilmez. Çünkü imamları cerh etmeye sevk edici sebebler çeşit çeşittir. Bunlardan kimisi kusurlu kılar, kimisi kusurlu kılmaz. Üstâd Ebu'l-Hasen Alî ibnu'1-Fadl el-Makdisî (581 ? 611/1185 ? 1214)es-SaMA'te kendisinden hadîs alınmış olan kimse hakkında: "Bu köprüyü geçmiştir" der idi. O bu sözüyle, artık o râvî hakkında başkaları tarafından söylenilen dedikodulara iltifat edilmez demek istiyordu.

Üstâd Ebu'1-Feth el-Kuşeyrî de Muhtasarında şöyle dedi:

"Biz de böyle i'tikaad ediyor ve bunu söylüyoruz. Biz bu görüşten dışarı çıkmayız. Bu görüşten ancak takdîm etmiş olduğumuz, Buhârî ile Müslim'in ardından onların kitâblarmaSa/iîhâi3(=İki Sahîh) adını vermekte insanların ittifak edişleri ma'nâsı aleyhine, zann galebesini artıracak açık bir hüccet ve şifâ verici bir beyân ile çıkarız."

Ben derim ki: O râvîlerden hiçbiri hakkındaki ta'n kabul edilmez; ta'n ancak açıkça yaralayıcı bir ayıbla kabul edilir. Çünkü cerh(=yaralayip çürüğe çıkarma) sebebleri çeşit çeşittir. Bunların dönüp dolaşacağı yer beş şeydir: Bid'at, galat, cehâletu'1-hâl ve râvînin tedlîs yâhud irsal eder iddiası ile senedde inkıta' da'vâsidir. Cehâletu'l-

116 Hedyu's-Sârî, s.9.

117 Hedyu's-Sârî, s.381-382, "el-Faslu't-tâsi' fî siyakı esmâi men turne fîhi min

ricali hâze'l-kitâb..."hâl'e(= râvînin hâlinin bilinmemesine) gelince, bu Sahîh içinde kendilerinden hadîs alınmış olan râvîlerin hepsinden bertaraf olmuştur. Çünkü Sahîh'in şartı, râvîsi adaletle tanınmış olmaktır. Kim bunlardan birinin mechûl yânı adaletle tanınmamış olduğunu iddia ederse, sanki o musannifin "O ma'rûftur" da'vâsmda, musannıfla nizâlaşmış olur. Ve yine şübhe yok ki, o râvînin tanınmişlığmı iddia eden, o râvînin tanınmadığını iddia eden üzerine takdîm edilmiştir. Çünkü isbât edende ilim ziyâdeliği vardır. Bununla beraber Sahîh'in ricali içinde, kendisine cehalet ismi ıtlâkımn caiz olacağı hiçbir kimse bulamazsın.

Galat(=yanılmak) sıfatına gelince, bu bazen râvîde çok olur, bazen de az olur. İşte bu cihetten çok yanılgan olmakla vasıflanırsa, ondan alman hadîse bakılır; şayet onun yanında yâhud bu çok yanılganlıkla vasıflanandan başka birinin yanında rivayet edilmişse, i'timâd edilecek olanın, bu tarîkin hususîliği değil, hadîsin aslı olduğu bilinir. Ve şayet başkasının yanında bulunmamış da, ancak bu zâtın tankından bulunmuşsa, işte bu, yolu bu olana sahîh hükmü vermekten geri durmayı îcâb eden, yaralayıcı bir kusurdur. el-Câmi'u's-Sahîh'de bu ne-vi'den birşey yoktur. Hafızası kötü denilmesi gibi, az yanılmakla vasıflanırsa, yâhud bir takım vehimleri yâhud münkerleri olmak gibi ibarelerle vasıflanırsa, böylesi hakkındaki hüküm de bundan öncekin-deki hüküm gibidir. Şu kadar var ki, musannif indinde mutâbaalarda böylelerinden olan rivayet, ötekilerdeki rivayetten çoktur.

Muhalefete gelince, bundan şâzlık ve nekâret(=çetinlik, acâiblik) neş'et eder. Dâbıt ve sadûk olan râvî bir şey rivayet ettiği, sonra bunu o râvîden daha dâbıt olan kimse, yâhud daha kalabalık olan kimseler -hadîscilerin kaaideleri üzere birleştirilmeleri teaddüd edecek şekilde-birincinin rivayeti hilâfına rivayet ederlerse, işte bu şazdır. Bazen muhalefet şiddetli olur, yâhud ezberleme zaîf olur; bu takdirde sahihe muhalefet edene münker hükmü verilir. Bu nevi'den ise Sahîh içinde çok az birşeyden başkası yoktur.

İnkıta'(=sened kesikliği) da'vâsma gelince, bu, Buhârî'nin hadîs almış olduğu kimselerden def edilmiştir. Çünkü inkıta'sız olmak, onun şartlarından olduğu bilinmektedir.

Bununla beraber râvîlerinden tedlîs yâhud irsal ile zikredilmiş kimselerin hükmü, Buhârî'de mevcûd bulunan hadîslerinin an'ane suretiyle yürümeleridir. Eğer onlarda işitme tasrîhi bulunursa, inkıta'lık i'tirâzı savulur gider, yoksa savulmaz.

Bid'at'a gelince, bununla sıfatlanmış olan ya tekfir edilenlerden yâhud da fâsıkhğa nisbet edilenlerden olur. Bid'atle tekfir ise, imamların hepsinin kaaidelerine göre bu tekfir üzerinde ittifak edilmiş olması zarurîdir. Nitekim bâzılarının Alî'ye ulûhiyet girmesi yâhud kıyamet gününden önce dünyâya döneceğine inanmak yâhud bundan başka bâtıl da'vâları ileri sürmelerinden dolayı Râfızîler'in gulâtı(=azgınları) hakkında olduğu gibi. el-Câmi'u's-Sahîh içinde bu gibilerin hadîslerinden kesin olarak hiçbirşey yoktur.

Bid'at sebebiyle fıska nisbet edilen ise, azgınlıkta ileri gitmeyen i Hâricîler'le Râfızîler'in bid'atleri ve zahiri caiz olan bir te'vîle dayan-^ mak kaydıyle sünnet asıllarına görünüşte muhalefet eden diğer taifelerin bid'atleri gibi, ki yolu bu olan kimsenin hadîsinin kabulünde : sünnet ehli ihtilâf etmiştir. Böyle bir kimse yolundan sakınmakla ma'-; rûf, insanlık haysiyetini bozucu işlerden selâmetle meşhur olduğu, dîn-.:. darlık ve ibâdetle mevsûf bulunduğu takdirde, kimisi mutlaka kabul .   edilir; kimisi de mutlaka reddedilir, demiştir.

Üçüncü görüş, bid'atine da'vet edici olması ile olmaması arasında } tafsil etmektir. Bid'atine da'vetci yâni propagandacı olmayan kabul r edilir, propagandacı olanın hadîsi reddedilir, denildi. Ve bu sonuncu~ğö-\ rüş, en âdil olanıdır. İmamlardan birçok taifeler bu görüşe gitmişler-, dir. İbn Hıbbân nakil ehli olan âlimlerin bu görüşte

icmâmı iddia ; ettiyse de, bu iddiada düşünmeye bir meydan vardır. t1 Sonra bu tafsîle kaail olanlar ihtilâf edip, bâzısı bunu mutlak kıl-; di, bâzısı da tafsilde artırma yaparak: Propagandacı olmayanın rivayeti kendi bid'atım kuvvetlendirici, zahiren onu zînetleyip güzelleştirici i bir şeye şâmil olursa kabul olunmaz, şâmil olmazsa kabul olunur, de-: di. Bâzısı bu tafsili ayniyle aksinde, propagandacı hakkında da ileri ?< sürüp: Eğer rivayeti kendi bid'atım reddeden bir şeye şâmil ise kabul olunur, değilse kabul olunmaz, dedi.

Buna göre -propagandacı olsun veya olmasın- bid'atçinin rivayeti kendi bid'atiyle asla ilgili olmayan bir hususa şâmil olduğu zaman mutlaka redd mi edilir? Yâhud mutlaka kabul mu olunur? Ebu'1-Feth el-Kuşeyrî bunda diğer bir tafsîle meyi edip: Eğer kendisine başkası muvafakat ettiyse, ona hiç iltifat olunmaz. Bu onun bid'atinin alevini bastırmak ve ateşini söndürmektir. Eğer hiç kimse muvafakat etmemişse, doğruluğu, yalandan sakınganlığı, dindarlıkla şöhreti ve bu hadîsin bid'atiyle alâkasızlığı gibi vasıflarıyle beraber, bu hadîs ondan başka hiçbir kimsede mevcûd olmadıysa, bu takdirde bu hadîsi tahsil etmek ve bu sünneti neşr etmek maslahatım, o kimseyi hakîr görme ve bid'- . atini söndürme maslahatının önüne geçirmek lâzım gelir. Allah en bilendir.

Ve şunu da iyi bil ki, bir cemâatten diğer bir cemâat hakkında, akî-delerindeki ihtilâfları (yânî fikir ihtilâfları) sebebiyle ta'n vâki' olmuştur. Binâenaleyh bu husus için uyanık olmak ve haklı olmadıkça böyle

> ta'na i'tibâr etmemek lâzım gelir. Ve yine bunun gibi, takvâlılai'dan bir cemâat, dünyâ işine girmiş olan bir topluluğu ayıblamış ve onları

li bu sebebden dolayı zaîf saymışlardır. Doğruluk ve zabtla muttasıf olduklarında, onlar için olan bu zaîflatmanm, bu zaîf saymanın hiçbir te'sîri yoktur. Muvaffak kılacak olan ancak Allah'tır.

Bunların i'tibârdan en uzak olanı, başkaları aleyhine kışkırtmak yâhud akranlar arasında sûretâ dostluk gösterisi yapmak için bâzı râ-vîleri zayıf sayan kişilerin zayıf saymasıdır. Bundan daha şiddetlisi de, kendisinden daha güvenilir yâhud daha yüksek kıymette olanı yâhud hadîsle daha ma'rûf bulunanı zayıf addeyîeyen kimsenin zaîf ad-deylemesidir. İşte bunların hepsi i'tibâra alınmaz! l!8

Bu zikrettiklerimizden açıkça sana şu cevâb ortaya çıkıyor: Buhârî, bilhassa hadîs bu bid'atçıdan başkası yanında mevcûd bulunmadığı zamanlarda, bid'atleri sebebiyle tekfir edilmeyenlerden rivayet etmiş ve onlardan da bid'atleriyle alâkalı olmayan şeyleri rivayet eylemiştir.

14- el-Câmi'u's-Sahîh'in Bâb İsimleri ve Muhtevalarının Özellikleri

"Buhârî'nin el-Câmi'u's-Sahîh'i, önceki bölümlerde de belirtildiği üzere, muhtevası bakımından umumiyetle iki kısımdan meydana gelir. Bunlardan biri isnâd bakımından muhtelif dereceler ifâde eden hadîsler, diğeri hadîs edebiyatının hâsseten Buhârî için kullandığı ta'bîri ile terâcim 'den ibarettir. Buhârî, kitabının bu ikinci husûsiyetiyle hadîs musanmflarmdan bariz bir şekilde ayrılır. Bâbların isimlen ve muhtevalarının bir nevi' hulâsası mâhiyetinde olan ta'rîflerden ibaret bulunan bu kısım, kitabında mühim bir yer işgal etmektedir. Buhârî'-ye, bir hadîs musannıfından ziyâde bir fakîh üslûbu veren bu kısımlar, bir bakımdan kitabının bir meziyyetini... teşkil eder" l19.

"Buhârî'nin Sahîh'inin büyük bir kısmını teşkil eden, bazen kendisi için erişilmez bir meziyyet, bazen de tenkîd vesilesi olan bu kısımlarda umûmî hey'eti i'tibâriyle bazen "kaale" ve bazen de"kaale ğayruh u " ta'bîrini ta'kîb eden muhtelif cümleler, bazen kaaili zikr olun-mamakla zahiren Buhârî'ninmiş gibi görünen bir çok fikirler vardır. Bâbların arasına yayılan bu gibi fikirler en çok "Kitâbu't-Tefsîr"de olmak üzere, kitabının hemen hemen her tarafında bol bol bulunmaktadır" 12°.

buhârî'nin terâcim adı verilen, yânî bâbların isimleriyle mütemmim ma'lûmât

şeklinde îrâd edilen bu kısımlar 121 hakkında -bir listesini ileride vereceğimiz-müstakili eserler meydana getirilmiştir. Bunlardan Şâh Veliyyullah'a âid olan eserin mukaddimesini -terâcim denilen bu kısımların hususiyetlerini İyi özetlediği için-buraya almak uygun olacaktır,

Veliyyullah ed-Dihlevî (1176/1763) kısa giriş hutbesinden sonra şöyle der:

118 Hedyu'sSân, s.381-382, "el-Faslu't-Tâsi'..."; trşâdu's-Sârî, I, 20-23; Tecrîd Ter., s.319-324.

119 Ebu'I-Velid el-Bâcî, el-Mutevârî alâ Terâcimi'I-Buhârî, 3 ab; Fuad Sezgin, Buhârî'nin Kaynaklan, s.52.

120 Buhârî'nin Kaynakları, s.53.

121 Aynı eser, s.190.

"Hadîs ehlinin hadîs ilminde ilk defa müdevven122 hâle getirerek tasnîf eyledikleri kitâblar dört fende olmuştur: Biri sünnet fennidir. Ben bununla fıkıh denilegelen ilmi kasdediyorum. Mâlik (179/795)'in Muvattâ'ı ve Sufyân es-Sevrî (160/776)'nin CamVi gibi. İkincisi, tefsir fennidir; İbn Curayc (150/767)'in kitabı gibi. Üçüncüsü, siyer fennidir; Muhammed ibn İshâk (151/768)'ın kitabı gibi. Dördüncüsü, zühd ve ri-kaak fennidir; Abdullah ibnu Mübarek (181/797)'in kitabı gibi.

İşte Buhârî (R) bu dört fenni bir kitâbda toplamak ve buna da ancak kendinden önceki ve kendi zamanındaki âlimlerin sahih hükmünü verdikleri hadîsleri seçip almak ve sâdece merfû', müsned hadîsleri ayırıp yazmak istedi. Bu kitâbda mevcûd olan haberler ve diğer şeylere gelince, bunları da asaleten değil, sâdece tâbi'ler olarak getirmiştir. İşte bundan dolayı kitabına el-Câmi'u's-Sahîhu'1-Musned... adını verdi.

Ve bir de Buhârî, aynı zamanda bütün takatim Rasûlüllah'm hadîsinden istinbât etme yoluna boşaltmak, ve her bir hadîsten pek çok mes'eleler istinbât etmek istedi. Ve işte bu, kendinden evvel başka hiçbir kimsenin öne geçip girişmediği bir iştir. Şu kadar ki, Buhârî, hadîsleri bâblara dağıtmayı ve bâb başlıklarına da istinbât sırrını tevdî' etmeyi güzel gördü.

Kitabının bâb başlıklarının mecmuu birçok kısımlara ayrılır:

1- Buhârî, kendi şartları üzere olmayan bir merfû' hadîsi bâb başlığı yapar ve o bâbda, kendi şartı üzere olan hadîsi bu bâb başlığına şâhid olarak zikreder.

2- Hadîsten istinbât ettiği bir mes'eleyi bâb başlığı yapar. Bu istinbât, hadîsin nassmdan yâhud işaretinden yâhud umûmundan yâ-hud da îmâsı nev'inden bir istinbât olur.

3- Önce gidilmiş olan bir mezhebi (bir görüşü) bâb başlığı yapar ve bâbda, şâhid olma nev'inden ona delâlet edecek olan hadîsi yazar. Hadîs bu mezhebin tercîh edilmesine kat'iyyet ifâde etmeksizin bir dereceye kadar bu mezhebin şahidi olur. Bu takdirde Buhârî, "Bâbu men kaale kezâ(= Şöyle diyen kimse bâbı)"der.

4- Kendisinde birçok hadîslerin ihtilâf ettiği bir mes'eleyi bâb başlığı yapar. Müteakiben ihtilâflarına rağmen bu hadîsleri getirir. Bunu, kendisinden sonra mes'elenin işini (çözümünü) fakîhe yaklaştırmak maksadıyle yapar. Bunun misâli "el-Vudû", Bâbu hurûci'n-nisâ iîe'l-bezâr (= Kadınların sahraya çıkmaları bâbı)"dır. Buhârî bu bâbda bi-ribiriyle ihtilâf eden iki hadîsi bir araya getirmiştir.

122(Kitâbmm giriş hutbesi şöyledir:

"Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle.

"Hamd Allah'a mahsûstur. Allah seyyidimiz Muhammed'e, âline ve sahâbîlerine salât eylesin. Bundan sonra Kerîm olan Allah'ın rahmetine muhtâc, Veliyyullah ibn Abdirrahmân diye çağırılan Ahmed ibn Abdirrabmân -Allah her ikisinin lehinde olsun-şöyle der:" (Şerhu Terâcimi Ebvâbi Sahîhi'l-Buhârî).

5- Bazen deliller biribiriyle karşılaşırlar; Buhârî indinde bunların her birini bir mahmile hami etmek suretiyle aralarını uyuşturmak ciheti mevcûd olur. Bu takdirde

Buhârî, tatbik (ve uydurma) cihetine işaret olmak üzere bu mahmili -hami edilecek yeri- bâb başlığı yapar. Bunun misâli: "Kitâbu'l-îmân:36; Bâbu havfi'l-mu'mini min en yah-bata ameluhu... ve mâ yuhzeru mine'l-ısrâri alâ't-tekaatuli ve'1-isyân" babıdır.Buhârî bu bâbda:"JÎT *Jl3j j/-i ^iLİJl ^\L- Müslümâna sövmek fâsıkhk, öldürmek ise kâfirliktir" hadîsini zikretmektedir.

6- Buhârî, bazen bir bâbda birçok hadîsleri toplar. Bunlardan her biri bâb başlığına delâlet etmektedir. Sonra Buhârî'ye bir hadîste, bâb başlığı yapılan fâideden başka diğer bir fâide zahir olur ve bu hadîsin üzerine " ^ = Bâb" alâmetini koyar. Bundan Buhârî'niri maksadı, birinci bâb, içindeki hadîslerle bitip son bulmuş ve diğer bâb başlığına gelmiştir ma'nâsma değildir. Lâkin onun buradaki bâb sözü, ilim ehlinin mühim bir fâide üzerine "tenbîh" yâhud "fâide" yâhud da "kıf= dur" lâfzını yazagelmeleri menzilesindedir. Bunun misâli "Bed'u'l-

Halk" kitabında "Bâbu kavlillâhi taâlâ:" " ..*fc j*" j- 4*» İ-fj = Debrenen her hayvanı orada üretip jajmflj//ırfa..."(el-Bakara:i64)'dır. Sonra birkaç satır ardından: " J,U>JI Jü l# £-£' ^i- (4^-*Ji J,L* J^- 4"U = Müslümânm en hayırlı malı koyundur ki, onu dağ başlarına götürebilir." dedi ve bu hadîsi senediyle tahrîc etti. Bundan sonra: " ^-ij

= Küfrün başı doğu tarafmdadır. Kendini beğenmek ve kibirlenmek at ve deve sâhibleriyle mevâşi sahibi bedevilerdedir. Vakaar ve tevazu'ise koyun sâhiblerindedir " hadîsini zikretti. Sonra bu hadîsin içindeğanem(= koyun) zikri yoktur. Böyle olunca sanki Buhârî bu hadîs üzerine, bunun yukarıki baba dâhil bulunmasıyle birlikte bunda koyun için bir menkabe ve diğer bir fâide bulunduğunu bildirip, alâmet yapmıştır (Bed'u'1-Halk; Bâbun hayru mâli'l-müslim...).

7- Buhârî, bazen muhaddislerin "bi-hâzâ'l-isnâdi= bu isnâd ile" sözü yerine "bâb" lâfzını yazar. Bu, bir isnâdla iki hadîs geldiği yerdedir. Nitekim iki isnâdla bir hadîs geldiği yerde C = H yazılır. Bunun misâli yine "Bed'u'1-Halk" kitabında "Bâbu zikri'l-melâike =Melekle-rin zikri bâbı"dır. Buhârî burada sözü uzattı, nihayet Şuayb'm Ebu'z-Zmâd'dan, onun da el-A'rac'dan, onun da Ebû Hureyre'den rivâyetiy-le: " j\$ı îZpSj jjj\ a&^ı; l)Jş\^J &iLÎÎ = Melekler biribirleri akabin-ce gelirler, gece melekleri akabinden gündüz melekleri.." hadîsini tahrîc etti. Bundan sonra: "öiîljî ^-.UUİJI j,r i<CiLjıj ^.T^JU-Î Jlî lîı 4"U *Ji 'jî {jjfc İJ jiP't£>-Vl Ui iÜ! ^Sizden her biri âmîn dediği, melekler de gökte âmîn dediği zaman, bu iki âmînden biri diğerine uygun düşerse, o kulun geçmiş günâhları mağfiret olunur" babını yazdı. Bundan sonra: ." y^> aJ \£S J^-i'Sf îs^UÎı d\ = Şübhesiz melekler, içinde suret bulunan bir eve girmezler" hadîsini tahrîc etti. Bunun içinde ise "âmîn" zikri yoktur, ancak çok hadîs sonra vardır. :

İsmâîlî: Bâb yerinde "ve bi-hâzâl-isnâdi- Ve yine bu isnâdla" demekle sanki Buhârî "bâb" lâfzının "Ve bi hâzâ'l-isnâdi= Ve bu isnâdla" sözü için bir alâmet olduğuna işaret etmektedir, demiştir (Buhârî, Bed'u'1-Halk; Bâbu zikri'l-melâiketi...; Bâbun izâ kaale ahadukum âmîn...).

8- Buhârî, bazen insanlardan bâzısının izince gitmekte oldukları müctehidlcrden birinin mezhebini ı^nnişünüı balı baslığı yapar, yâhud kendisi katında sabit olmamış bir hadîsi bâb unvanı yapar da, sonra bu mezhebin veya hadîsin hilâfına istidlal edeceği hadîsi getirir. Bu istidlal, hadîsin umumîliği ile yâhud bunun gayrı bir suretle olur.

9- Buhârî, bâb başlıklarının çoğunda, hadîs tarîklerinin işaretlerinden vakıaların ve hâllerin hususiyetlerini istinbât etmelerinde, siyer ehlinin yoluna gider. Fakîh kimse, bu fenne âid mümâresesi olmadığı için bu durumdan hayret edebilir. Velâkin siyer ehlinin (ve tarihçilerin) bu hususiyetleri tanımaya şiddetli bir i'tinâ ve dikkatleri vardır.

10- Buhârî bazen, istenen mes'eleye uygun hadîs hatırlamaya de-vâmh idman

ettirmeyi kasdeder ve hadîs talibini bu nev'e hidâyet ve rehberlik eyler. Bunun misâli "Bâbu zikril-hannât = Buğday satıcıyı zikr ,

bâbı"nda jj^1 = Sıva've Suvâ'(= İçinden su içilen maşraba) ismini * zikretmesidir l23.

11- Buhârî bâblarm başlıkları içinde, Kur'ân'm garîb lâfızlarının , şerhi, sahâbîlerin haberlerinin zikri, ve muallak hadîsler nev'inden pek çok ilim dağıtmıştır. Bazen bizzat kendi lâfzı asla bâb başlığına delâlet etmeyen bir hadîs zikreder, lâkin o hadîsin birçok tarîkleri vardır; tarîklerinin bâzısı bâb başlığına işâreten yâhud umûmî olarak delâlet etmektedir. O, bu hadîsi zikretmekle, hadîsin bu tarîk ile kuvvet kazanacağı sahîh bir aslı bulunduğuna işaret etmiş olur. Bu gibi şeyler- ' den, çok maharetli hadîscilerden başkaları faydalanamazlar.

12- Buhârî, çok defa zahiren az faydalı görünen bir husus için bâb başlığı yazar, lâkin mütefekkir olan kimse bunun hakikatini araştırdığı zaman faydasına nail olur:" UX=> U J^-^İI Jjî 4^' = Kişinin, biz namaz kılmadık demesi babı" sözü gibi (Mevâkîtu's-Salât, 26. Bâb). Çünkü Buhârî bununla, böyle söylemeyi kerîh görenleri redde işaret etmiştir.

Ben derim ki: Bunların çoğu Abdurrezzâk (211/826) ile İbn Ebî Şey-be (235/849)'ye, musannaflarmın bâb başlıkları hakkında muahezeler ve delil ile susturup, serzeniş etmelerdir. Çünkü onların musannafla-rmda haberlerin şâhidleri sahâbîlerden ve tabiîlerden rivayet edilir.

123 Bu "Suvâ" kelimesi, Yûsuf Sûresi, 72. âyette geçmektedir. Böylesi ile, bu iki kitabı mümârese eden (dürüşüp çalışan) kimseden ve bunların içindekilere muttali' olandan başkası faydalanmaz.

13- Buhârî çok defa kitâb ve sünnetten akıl ile anlaşılan âdabı, bir nevi' istidlal ile ve Peygamber (S) zamanında mevcûd olan âdetler ile ortaya çıkarır. Böylelerinin güzelliğini ancak edebiyat kitâblarına mü-mârese eden, yânı onlara dürüşüp çalışan ve aklını kendi kavminin edebiyat meydanında cevelân ettiren, sonra da bu âdâb için sünnetten bir asıl araştıran kimse erişebilir (Burada kasdedilen âdâb, belki âdâb-ı muaşeret ve ahlâkî davranışlardır).

14- Buhârî çok kere hadîsin şâhidlerini âyetlerden, âyetin şâhidle-rini de hadîslerden getirir. Bunu da birbirlerine yardım etmeleri ve bâzısının önünde bâzı mücmellerin (anlaşılmaz şeylerin) yakın ve tahkik veçhile görünmesi için yapar. Böylece muhaddisin "Bu âmm ile mu-râd, mahsûstur", yâhud "Şu hâss ile murâd edilen, âmmdır" kavli ve benzerleri gibi olur. Bu ve benzerleri de ancak delici bir anlama ve hâzır bir kalb ile erişilebilir.

İşte bu, Buhârî'nin el-Câmi'u's-Sahîh'ini okumak ve anlamak isteyen için ezber edilip iyice bilinmesi zarurî olan bir mukaddimedir. "Evvel ve âhir hamd Allah'a mahsûstur" 124.

15- el-Câmi'u's-Sahîh Üzerine Meydana Getirilen Eserler

Birçok İslâm âlimleri eî-Câmi'u's-Sahîh üzerine çok çeşitli araştırmalar ve çalışmalar yapmışlar, onun muhtevasını her cebhesiyle incelemişler, hattâ her kelimesiyle meşgul olup, çeşitli bakımlardan büyük küçük pekçok eserler meydana getirmişlerdir. Bu eserlerin listeleri umûmî kaynak kitâblarda verilmiştir. Biz burada bunlardan ehemmiyetli bir bölümünün listesini târîh sırasıyle veriyoruz:

Rlgiv

<u>a) Buhârî'nin Hâl Tercemesi Kitâbları</u>

1. Şemsüddîn ez-Zehebî (748/1348), Tercemetu'l-Buhârî (Ahbâru'l-Buhârî), Tezkire, s.556.
2. Alî ibn Abdilmuhsin ed-Devâlîbî (858/1454), Tercemetu'l- Buhârî, İbnu İmâd, Sezerât, II, 293.

3. İsmâîl ibn Muhammed ibn Abdilhâdî el-Aclûnî el-Cerrâh (1162/1748), el-FevâÎdu'd-Derârî.

124 Şâh Veliyyullah ed-Dihlevî, Şerhu Terâcumi Ebvâbi Sahîhi'l-Buhârî, (Haydarâbâd 1323), s.2-6.

4. Ebû Bekr Abdulkaadir ibn Abdillah el-Ayderûsî el-Yemeni (1038/1629), Risale fî Menâkıbı'î-Buhârî.

5. Ahmed ibn Alî ibn Muhammed el-Beşkirî, Risale fî Menâkıbı'l-Buhârî.

6. Cemâlu'ddîn el-Kaasımî ed-Dımaşkî (1332/1914), Hayâtu'İ-Buhârî (Zırıkh, 11,131; Kehhâle, III, 157), Sayda 1330 125.

b) el-Câmi'u's-Sahîh'e Şerh Yazanlar

1. Ahmed ibn Muhammed el-Hattâbî (386/996), flâmurs-Sünen.

2. Ebû Hasen Alî ibn Halef ibn Abdilmelik el-Kurtubî ibnu Battal (440/1057).

3. Muhammed ibn Saîd ibn Yahya ibn ed-Dubeysî el-Vâsıtî (637/1239), Şerhu Müşkili'l-Buhârî.

4. Yahya ibn Şeref en-Nevevî (676/1278), Şerhu Sahîhi'l-Buhârî. y: 5. Abdulkerîm ibn Abdinnûr ibn Munîr el-Halebî (735/1336), el-*? Bedru'1-Munîru's-Sârî fî'1-Kelâm aîe'l-Buhârî.

6. Muhammed ibn Abdillah ibn Mâlik (672/1273), Şevâhidu't-Tavzîh ve't-Tashîh H-Müşküâti'î-Câmi'i's-Sahîh.

7. Ahmed ibn Ahmed el-Kürdî (763/1362), ehîkdu'1-Celî fî Halli İşkâli'l-Câmi'i's-Sahîh.

8. Muhammed ibn Yûsuf ibn Alî el-Kirmânî (786/1384), el-Kevâkibu'd-Derârî fî Şerhi'i-Buhârî I26.

9. Muhammed ibn Bahâdır ez-Zerkeşî(794/1392\et-Tenkîh li-Elfâzi'î-Câmi'i 's-Sahîh.

10. Umer ibn Alî ibnu'l-Mulakkın (805/1402), et-Tevdîh li-Şerhi'l-Câmi'i's-Sahîh.

11. Abdurrahmân ibn Umer ibn Reslân el-Bulkînî (824/1421), el-İfhâm îi mâ fî Sahîhi'l-Buhârî mine'l-İbhâm.

125 Bunların kaynakları:

Hatîb el-Bağdâdî (463/1070), Târîhu Bagdâd, II, 4-34.

Ebû Abdillah Muhammed ibn Ahmed ... Guncâr el-Buhârî (412/1021), Târîhu Buhârâ. Ebû Abdillah Muhammed ibn Abdillah el-Hâkim (405/1014), Târîhu Nîşâbûr. Tâcuddîn es-Subkî, Tabakaatu'ş-Şâfliyye, II, 2-19.

126 Bu şerhler içinden bilhassa çok faydalandığımız dört tanesi:

a) el-Kirmânî (786/1384), el-Kevâkihu'd-Derârî,,., mantıkî münâkaşa bakımından;

b) İbn Hacer (852/1448), Fethu'I-Bâri, Ebû Zerr rivayetini esas almış {Feth, s.5), kendinden önceki kitâblardan geniş ölçüde istifâde etmiş, Buhârî'nin kaynakları bakımından daha fazla bilgiler ihtiva eder;

c) Aynî (855/1451), Umdetu'l-Kaarî, râvîler hakkında verdiği bilgiler, hadîslerin mantıkî, fıkhı münâkaşası ve nahvî izahları bakımından;

ç) Kastallânî (923/1517), İrşâdu's-Sârî, Yûnînî nüshasını esas almıştır (s.39-40) Sa-hîh'in rivayetlerinin tenkîdi bakımından ehemmiyetli olup, bunlar birbirlerini tamamlarlar (Buhârî'nin Kaynakları, s.158).

12. Muhammed ibn Ebî Bekr ed-Demânînî el-Mâlikî (827/1424), Mesâbihu'I-Câmi'i's-Sahîh.

13. Muhammed ibn Ahmed ibn Mûsâ el-Kufeyrî (831/1428), el-Kevkebu's-Sârî fî Şerhi'i-Buhârî.

14. Muhammed ibn Abdinnaîm Mûsâ el-Birmâvî (831/1428), el-LâmÎ'u's-Sabîh ale'LCâmi'i's-Sahîh.

15. Yahya ibn Muhammed ibn Yûsuf ibn el-Kirmânî (833/1430), Mecma'u'l-

Bahreyn ve Cevâhiru'l-Hıbrayn fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî.

16. Alî ibn Huseyn ibn Urve el-Meşrıkî el-Mevsilî el-Hanbelî (837/1434), el-Kevkebu 's-Sârî.

17. İbrâhîm ibn Muhammed ibn Halîl Sıbt ibn el-Acemî (841/1438), et-Telkih li-Fehmi Kaarî's-Sahîh.

18. Muhammed ibn Ahmed ibn Muhammed ibn Merzûk el-Hafîd (842/1439), el-Metceru'r-Rabîh ale'l-Câmi'i's-Sahîh.

19. Muhammed ibn Muhammed ibn Yûsuf eş-Şâfiî el-Menzilî (852/1448), Teysîru Menheli'l-Kaarî fî Tefsiri Müşkili'l-Buhârî.

20. Ahmed ibn Alî ibn Hacer el-Askalânî (852/1448), Hedyu's-SârîMu-kaddimetu Fethi'1-Bârî; Fethu'1-Bârî fî Şerhi'i-Buhârî.

21. Mahmûd ibn Ahmed ibn Mûsâ el-Aynî (855/1451), UmdetuTKaarî fî Şerhi'i-Buhârî.

22. Muhammed ibn Muhammed Alî en-Nuveyrî (857/1453), Ta'iîk ale'l-Buhârî.

23. Muhammed ibn Fahriddîn el-Abbâs el-Medenî (860/1455).

24. Ahmed ibn İbrâhîm ibn Muhammed ibn Halîl el-Halebî (884/1479), et-Tavzîh li'1-Evhâmi'i-Vâkıati fî's-Sahîh.

25. Ahmed ibn îsmâîl ibn Usmân el-Gûrânî (893/1489), el-Kevseru'l-Cârî ilâ Riyâdi'l-Buhârî.

26. Ebu'l-Bakaa Muhammed ibn Alî ibn Halef el-Ahmedî eş-Şâfiî (910/1504), el-Bâriu'1-Fasîh fî'î-Câmi'i's-Sahîh (Hediyyetu'l-Ârifîn, 11,224).

27. Celâluddîn es-Suyûtî (911/1505), et-Tavşîh ale'l-Câmi'i's-Sahîh.

28. İsmâîl el-Cerrâhî (?) (915/1510), el-î'lâmbi-Şerhi Ehâdîsi Seyyidi'l-Enam. (İsmi ve vefatı bir tesbîte göre: İsmâîl ibn Muhammed ibn Cerrah el-Aclûnî, 1162/1748).

29. Zekeriyyâ ibn Muhammed el-Ensârî (916/1511), Tuhfetu'1-Bâri bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî.

30. Ahmed ibn Muhammed ibn Ebî Bekr el-Kastallânî (923/1517), İrşâdu's-Sârî fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî.

31. Ebu'l-Hasen Alî ibn Muhammed ibn Muhammed ibn Halef el-Menûfî (939/1532), Menûatu'l-Kaarî.

32. Muhammed ibn Umer ibn Ahmed es-Sefîrî el-Halebî (956/1549), Şerhu îddeti Ehâdîsi Sahîhi'l-Buhârî.

33. Abdurrahîm ibn Abdirrahmân ibn Ahmed el-Abbâsî (963/1556), Feyzu'1-Bârî fî Şerhi Garîbi Sahîhi'l-Buhârî.

34. Usmân ibn îsâ ibn İbrâhîm es-Sıddîkî el-Hanefî (Takriben X. Hicrî Asır), Ğâyetu't-Tavdîh.

35. Ebû Yûsuf Cemâluddîn ibn Umer ibn Hasen Leyâ (X. Hicrî Asır sonları), Buğyetu's-Sâmî ve'1-Kaarî bi-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî.

36. Ebû Zeyd Abdurrahmân ibn Muhammed ibn Yûsuf el-Ârif el-Fâsî (1036/1626), Tasnîfu Mesâmî İi-Ba'zı Fevâidi'1-Câmi'; el-Havâsi'l-Ferîde.

37. Nûru'1-Hakk ibn Abdi'I-Hakk el-Buhârî eş-Şâhcehân-âbâdî (1073/1663), Teysîru'l-Kaarî fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî.

38. Abdulkaadir ibn Alî ibn Yûsuf el-Fâsî (1091/1680).

39. Muhammed Ya'kûb el-Benbânî (Hicrî XI. Asır), el-Hayru'1-Cârî.

40. Abdullah ibn Salim ibn Muhammed el-Basrî (1135/1723), Ziyâu's-Sârî.

41. Ebu'l-Hasen Muhammed ibn Abdilhâdî es-Sindî (1136/1723), el-Hâşiye ale'l-Buhârî, Kaahire 1300.

42. Ebû Abdillah Muhammed ibn Abdirrahmân ibn Zekrî el-Fâsî (1144/1731), el-

Hâşiye ale'l-Buhârî.

43. Ca'fer ibn Celâliddîn Muhammed Maksûd Âlim eş-Şâhî (1160/1747), el-Feyzu't-Târî.

44. İsmâîl ibn Muhammed ibn Abdilhâdî el-Aclûnî (1162/1749), el-Feyzu'1-Cârî li-Şerhi Sahîhi'l-Buhârî.

45. Yûsuf Efendi-zâde Abdullah ibn Muhammed el-Hilmî (1167/1735), Necâhu'l-Kaarî lî-Sahîhi'1-Buhârî.

46. Ebu'n-Necâh Ahmed ibn Alî el-Usmânî el-Menînî (1172/1759), ed-Derârî fî Şerhi Sahîhi'l-Buhârî.

47. Umer ibn Muhammed Arif en-Nehravâlî (Hicrî XII. Asır), el-Fevzu'n-Nebevî fî Usûîi'l-Hadîs ve Fehârisi'l-Buhârî ve Şerhu'l-Kitâbeyn min Evveli Sahîhi'1-îmân ve'l-İlm.

48. Ebû Abdillah Muhammed et-Tâvûdî ibn Sûde el-Murrî (1209/1795), Zâdu'1-Muciddi's-Sârî; el-Hâşiye ala Sahîhi'l-Buhârî; Kettânî, FİhrisuʼI-Felâris, 1,185-190.

49. Hasen el-Adevî el-Hamzavî el-Mâlikî (1303/1885), en-Nûru's-Sârî ipin Feyzi Sahîhi'î-Buhârî.

50. İbrahim Hasen el-Mevcî (?), Tercemetu'l-Cüz'i'l-evvel min Sahîhi 1-Buhârî.

51. Muhammed Enver el-Keşmîrî (?),Feyzu'l-Bârîalâ Sahîhi'l-Buhârî, Kaahire 1938 nı.

c) el-Câmi'u's-Sahîh'i Özetleyenler

(Muhtasar Yazanlar)

'"1. Eyyûb ibn Abdillah ibn Muhammed ibn Yûsuf el-Firabrî (320/932), el-Evâh'i's-Sıhâh.

127 Kastallânî, trşâdu's-Sârî, Mukaddime, s.41-44; Kâtib Çelebi, Keşfu'z-Zunûn, I, 541-555; II, müteaddid sahîfeler; Brockelmann, GAL, 1,157, Supp. I, 260-265; Fuad Sezgin, GAS, I, 115-128.

2. Muhammed ibn Muhammed el-Mervezî el-Kuşmeyhenî (389/999), Cüz'un îlhi'l-Hadîsu'l-mietu'l-Muhrece min Kitabi Sahîhi'l-Buhârî.

3. Ebu'l-Kaasım Alî ibnu'l-Hasen ibn Muhammed ibn Ubeydillah el-Yezîdî (488/1095), İrşâdu's-Sârî ile'htisârî Sahîhi'l-Buhârî.

4. Abdu'1-Hakk ibn Abdirrahmân ibn Abdillah el-Ezdî (581/1185).

5. Ahmed ibn Umer el-Ensârî el-Kurtubî (656/1258).

6. Yahya ibn Şeref en-Nevevî (676/1278), Şerhu'l-Buhârî: a) Telhîsu Şerhi'l-Ehâdîsi'n-Nebeviyye ve İzahı Hikemihâ ve'stinbâtı Maânîha'l-Bâriza ve'1-Hafiyye, b) Telhîsu Şerhi'Î-Elfaz ve'LMaânî mima Tadammanahu Sahîhu'l-Buhârî.

7. Abdullah ibn Saîd ibn Ebî Cemre el-Ezdî (699/1300), Cem'u'n-Nihâye bi-Ba'zi'î-Hayr ve'1-Ğâye; Behcetu'n-Nufûs ve Tahalliha ve Ma'rifetimâ aleyha velehâ el-Merâ'î'd-Dâlle alaFadhMuhtasari'l-Buhârî el-Müsemmâ bi-Behcet...

8. Ebu'l-Abbâs Ahmed ibn Ahmed eş-Şercî el-Ezdî (893/1488), et-Tecrîdu 's-Sarîh li-Ehâdîsi'1-Câmi'i's-Sahîh.

9. Ebû Alî Muhammed ibn îsâ ibn Abdillah ibn Harzûz (960/1552), el-Kevkebu 's-Sârî fî'htisâri '1-Buhârî.

10. Yahya ibn Muhammed (Takriben 1300 Hicrî), Telhis... alâ Kitâbi'l-Câmi'i's-Sahîh.

11. Mustafâ Muhammed Umâre, Cevâhiru'l-Buhârî, Kaahire 1341.

12. İkinci Ordu Dokuzuncu Alay Müftîsi Hafız Umer Ziyâuddîn Da-ğıstânî (vef. 1340), a) Sunenu'l-Akvâli'n-Nebeviyye min Ehâdîsi'î-Buhâriyye, İstanbul 1308; b)ZübdetuWuhârî, İstanbul 1330, Türk-çesi: Trabzon 1341.

13. Abdu's-Selâm Muhammed Hârûn, eî-Eîfu'î-Muhtâre min Sahîhi'l-Buhârî, Kaahire 1959 I28.

ç) Bâb Başlıkları Hakkında Eser Yazanlar

1. Ebû'l-Abbâs Ahmed ibn Muhammed ibn Mansûr ibni'l-Munîr el-İskenderî (683/1284), Kitâbu'l-Mutevârî ala Terâcimi'l-Buhârî.

2. Mustafâ ibn Muhammed el-Kastamonî (981/1573), Şerhu Evâili Sahîhi'LBuhârî.

3. Ebu'l-Hasen Muhammed ibn Abdilhâdî es-Sindî el-Eserî (1136/1723), el-Fevâidu'lMutealhka bi-Sahîhi'1-Buhârî.

4. Veliyyullah Ahmed ibn Abdirrahîm ed-Dihlevî (1176/1763), Risale Şerh Terâcimi Ebvâbı Sahîhi'l-Buhârî, Haydarâbâd 1323 Hicrî.

5. el Kaaıd (1225/1810), Fihrist Ebvâbı Sahîhi'l-Buhârî.

6. Huseyn ibn Salim eş-Şebâsî... (1299/1882), Risale fî Zikri Adedi mâ Verede mine'l-Ehâdîs fî Ebvâbi'hBuhârî.

7. Abdurrahîm Enbâr, Hidâyetu '1-Bârî ilâ Tertibi Ehâdîsi el-Buhârî, Kaahire 1340.

128 Fuad Sezgin, GAS, I, 126-128.

d) Okunmasıyle ilgili Hususlar

(Âdâb ve Usûller)

Hakkında Eser Yazanlar

1. Ebû Hâmid Muhammed el-Kudsî eş-Şâfiî (888/1413), Kitâbu Tuhfeti'l-Ka'arî inde Hatmi'l-Buhârî.

2. Muhammed ibn Abdirrahmân ibn Muhammed es-Sahâvî (902/1497), Umdetu'l-Kaarî ve's-Sâmi' fî Hatmi's-Sahîhi'1-Câmi'.

3. Celâluddîn Ahmed ibn Hayreddîn el-Kerekî (912/1506), et-Tırâz îi'î-Kaarî Yevme Hatmi Sahîhi'l-Buhârî.

4. Muhammed ibn Salim ibn Alî et-Tabelâvî (966/1559).

5. Alî el-Kaarî el-Herevî (1014/1605), Âdâb (Dırâb) el-Kaarî ala Evveli Bâbi'l-Buhârî.

6. Alî ibn Ahmed ibn Muhammed ibn Hâlid el-Hazrecî (1033/1633), et-Tavzîh fî Hatmi Ehâdîsi'l-Câmi'i's-Sahîh.

7. Abdu's-Selâm ibn Mahmûd ibn Muhammed ibn Muh. el-Adevî (1033/1623).

8. Muhammed ibn Abdirrahmân ibn Zekeriyyâ el-Gazzî (1167/1756), Durûs fî'1-Keîûm alâ'I-Câmi'i's-Sahîh.

9. Bahâuddîn ibn Mu'min (1187/1773), Kâfî'l-Kaarîli-Sahîhi'1-Buhârî.

10. Muhammed ibn Kaasim ibn Muhammed el-Cessûs (1182/1768), Mukaddime alâ Sahîhi'l-Buhârî.

11. Muhammed ibn Muhammed et-Tatvânî, İthâfu'l-Kaarî Şerhu'l-Buhârî.

12. Abdurrahmân el-Bennâ' es-Sââtî, İrşâdu'î-KaarîUa'1-İstihâre min Sahîhi'l-Buhârî, Kaahire 1937.

e) Şeyhleri ve Me'hazları Hakkında Eser Yazanlar

1. Abdullah ibn Adiyy ibn Abdillah el-Curcânî ibnu'l-Kattân (365/976); Esâmî men Ravâ anhum el-Buhârî.

2. Ebu'l-Hasen Alî ibn Umer ed-Dârakutnî (385/995), Zikru Esâmi't-Tâbün ve men Ba'dehum mimmen Sahhat Rivâyetuhu mine's-Sıkaat inde Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî.

3. Ebû Nasr Ahmed ibn Muhammed el-Huseyn el-Kelâbâzî (398/1007), Esmâu Ricali Sahîhi'l-Buhârî.

4. Ebu'l-Velîd Süleyman ibn Halef el-Bâcî (474/1081), et-Ta'dîl ve't-Tecrîh îi-men harrace anhu'l-Buhârî fî'l-CâmVi's-Sahîh.

5. Ebu'l-Ferec Abdurrahmân ibmı'l-Hasen ibnu'l-Cevzî (597/1200), Ehâdîsu't-Ta'lîk.

6. Ebu'l-Fedâil el-Hasen ibnu'l-Muhammed el-Hasen es-Sağânî (650/1252), Esâmi' Şuyûhi'î-Buhârî.

el-C.Cımi'u's-Snhîh i'7.crinr Bir Anıştırma/127

7. Muhammed ibn Ahmed ibn Mûsâ ibn Abdillah el-Kufeyrî el-Aclûnî (831/1427), el-Muctebâ fî Ma'rifeti Esmâi men Zekerehum el-Buhârî bi-Ensâb ve'1-Elkaab ve'î-Künâ.

8. îbni Hacer el-Askalânî (852/1448), Ta'lîku't-Ta'lîk alâ Kitâbi'l-Buhârî.

9. Muhammed ibn Dâvûd ibn Muhammed el-Bâzilî (925/1519), Gâyetu'l-Merâm fî Ricâli'l-Buhârî ilâ Seyyidi'I-Enâm.

10. Ebû Muhammed Abdullah ibn Salim el-Basrî (1134/1721), Sahîhu'l-Buhârî ve Esânîduhu.

11. Abdurrahmân ibn Ebi'1-Hayr et-Tusterî en-Nasrabûnî, Ricali Sahîhi'l-Buhârî.

12. Hasen ibn Hasen Sûfî-zâde (1279/1862), Esâmi Ruvâti Sahîhi'l-Buhârî.

13. Muhammed ibn Muhammed ibn Alî el-Kûcîlî, Ikdu'î-Cumân el-Lâmi el-Muntakaa min ka'ri Bahri'î-Câmi'.

14. (?), es-Sahâbe eîlezîne ahrace lehum el-Buhârî fî Sahîhihi.

f) Buhârî ile Müslim'in Ricali Hakkında Eser Yazanlar

1. Ebu'l-Hasen Alî ibn Umer ed-Dârakutnî (385/995).

a.Ricâlu'l-Buhârî ve Müslim.

b. Zikru Kavm mimmen ahrace lehum el-Buhârî ve Müslim fî Sahîhayhimâ ve da'afehum en-Nesâî fî Kitâbi'd-Duâfâ.

c. Esmâu's-Sahâbe elletî'ttafaka fîha'l-Buhârî ve Müslim ve men infarede kullun minhumâ.

ç. Risale fî Beyânı ma 'ttafaka aleyhi'l-Buhârî ve Müslim ve men infarede bihî ahaduhumâ ani'l-âhari.

d. Kitâbu't-Tetebbu' vehuve mâ uhrice ala's-Sahîhayn velehu illetun.

2. Ebû Abdillah el-Hâkim en-Nîşâbûrî (404/1014),

a. Tesmiyetu men ahracahum el-Buhârî ve Müslim.

b. el-Medhal ilâ Ma'rifeti's-Sahîhayn.

3. el-Huseyn el-Ceyyânî (498/1105),

a. et-Tenbîh alâ'l-Evhimi'l-Vâride fî's-Sahîhayn.

b. Takyîdu'lMuhmel ve Temyîzu'î-Müşkil fî's-Sahîhayn.

4. Muhammed ibn Tâhir ibn Alî el-Kayserânî (507/1113), el-Cem'beyne Ricali's-Sahîhayn.

5. Muhammed ibn İsmâîl ibn Halfûn (636/1238), el-Mu'lim hi-Esâmi Şuyûhi'l-Buhârî ve Müslim.

6. Ahmed ibn Ahmed ibn Mûsâ el-Hakkârî (763/1362), Ricâlu'l-Buhârî ve Müslim.

7. Yahya ibn Ebî Bekr el-Âmirî (893/1488), er-Riyâzu'1-Mustatâbe fî Cümletimen ravâ fî's-Sahîhayn mine's-Sahâbe.

8. Abdu'1-Ğanî ibn Ahmed el-Bahrânî eş-Şâfiî (1174/1761), Kurratu'l-Ayn fî Dabtı Esami Ricali's-Sahîhayn.

g) Sahîhayn'ın Müşkil

Lügatlerini Açıklayanlar

1. Muhammed ibn Ebû Nasr el-Humeydî (488/1095), Tefsîru Ğarîbi mâ fî's-Sahîhayn.

2. Ebû İshâk İbrâhîm ibn Yûsuf ibnu Kurgûi (569/1173), Şerhu Müşkilâti's-Sahîhayn el-Mustahrac min Meşârıkı'l-Envâr Îi'î-Kaadî Iyâd.

3. Abdurrahmân ibn Alî ibn Muhammed ibnu'l-Cevzî (597/1200), Keş-fu Müşkili's-Sahîhayn.

4. Halil ibn Keykeldî ibn Abdillah (761/1359),

a. Müşkilu 's-Sahîhayn;

h. Keşfu'n-Nikaab amma revâ'ş-Şeyhâni li'1-Ashâb.

ğ) Sahîhayn'ın Şartlarına Göre Müşterek Hadîslerini ve Eklerini Biraraya Toplayanlar

1. Muhammed ibn Abdillah el-Cevzekî (338/998), el-Cem' beyne's-Sahîhayn.
2. Halef ibn Muhammed ibn Alî el-Vâsıtî (401/1011), Etrâfu's-Sahîhayn.
3. Muhammed ibn Abdillah el-Hâkim en-Nîşâbûrî (404/1014), el-Müstedrek ala's-Sahîhayn.
4. Muhammed ibn Ebî Nasr el-Humeydî (488/1095), el-Cem' beyne's-Sahîhayn.
5. Ebû Nuaym Ubeydullah ibnu'l-Hasen ibn Ahmed ibn el-Haddâd (517/1123), el-Cem' beyne's-Sahîhayn.,
6. Abdu'1-Hakk ibn Abdirrahmân ibn Abdillah el-İşbilî ibnu'l-Harrât (581/1185), el-Cem' beyne's-Sahîhayn.
7. Abdu'1-Ğânî ibn Abdi'l-Vâhid el-Cemmâilî (600/1203), Umdetu'l-Ahkâm mimma'ttafaka aleyhi'1-İmâm el-Buhârî ve Müslim.
8. Ebû Hafs Umer ibn Bedr ibn Saîd el-Mevsılî (622/1225), el-Cem' beyne's-Sahîhayn.
9. Ebu'1-Mecd İsmâîl ibn Hibetillah ibn Saîd el-Mevsılî ibn Bâtîş (655/1257), el-Beyân amma'ttafaka aîeyhi'ş-Şeyhân.
10. Ahmed ibn Abdirrahmân ibn Muhammed el-Makdisî el-Harîrî (758/1357), Mufîdu's-Sâmi' ve'1-Kaarîmimma'ttafaka aleyhi Müslim ve'1-Buhârî.
11. Umer ibn Reslân el-Bulkînî (805/1403), Şerh Zevâid Müslim alâ'l-Buhârî.
12. Muhammed Şerîf İbn Mustafâ et-Tokadî, Ahkİmu's-Sahîhaynl29.

129 Fuad Sezgin, Geschİchte des Arabischen Schrifttums, I, 115-134.

13. Muhammed Habîbullah eş-Şınkîtî, Zâdu'l-Müsiim fImâ'ttafaka aleyhi'l-Buhârî maa Müslim.
14. Muhammed Fuâd Abdu'1-Bâkî, eî-Lu'luu ve'1-Mercân fîma'ttafaka aleyhi'ş-Şeyhân, Kaahire 1368/1949 I3°.

h) el-Câmius-Sahîh'in Baskıları

Buhân'nmeî'Câmi'u's-Sahîh'i çeşitli memleketlerde müstakili olarak veya şerhlerinden bâzıları ile birlikte birçok defalar basılmıştır. Bunların öğrenebildiğimiz bâzı baskılarını yer ve tarihleriyle birlikte sunuyoruz:

Mısır Baskılan:

1279 Taşbasma, hamişinde Hasen el-Advî Şerhi. 1299-1309 Hamişinde Sindî haşiyesi.

1299-1300-1320 Mehmed Mustafâ Matbaası, hamişinde Sindî haşiyesi, Kastallânî ve Şeyhu'l-İslâm Zekeriyyâ el-Ensârî şerhlerinden takrirler vardır.

1304 Matbaatu'l-Hayriyye.

1305 Matbuatu Şeref. 1306-1309 Matbaatu'l-Meymeniyye.

1348 İdâretu't-Tıbâatı'l-Munîriyye; hadîsler rakamlı.

Bulak Baskıları:

1280, 1286, 1289, 1296, 1311-1313 Yûnînî nüshası. Hind Baskılan:

1269 Bombay Mebi'; 1869; 1270-1890 Dehlî; 1873 Mutah. Âsitâne Baskıları:

1315 Matbaatu'l-Âmire. 1325

Avrupa Baskıları:

1862-1868 Leiden, üstâd E. Krehl'in i'tinâsıyle. 1907-1908 Leiden, Ludolf Krehl. 1876 Petersburg.

130 Burada el-Câmi'u's-Sahîh üzerine meydana getirilmiş olan eserlerden 130 kadarının listesini sunmuş olduk. Bunların dışında müellifleri ve târihleri belli olan ve belli olmayan, bununla uzak yakın ilgili daha bir hayli eserler olduğu gibi, buradakiler

üzerine yazılmış şerh, haşiye, ta'lîk, tavzih, terceme, İstatistik vesaire şeklinde daha pek çok çalışmalar ve eserler de mevcûddur. Bundan sonra da yeni yeni çalışmalar olacaktır. İşte bu durum, Kur'ân'dan sonra İslâm'ın en mühim kitabının nail olduğu hüsnü kabul ve mazhariyetin açık delilidir.

131 Mu'cemu'l-Matbuâti'l-Arabiyye... I, 534-536.

ı) Buhârfnin Hayâtı ve Eserlerinden :

Bahseden Bâzı Kitâblar Fihristi

Kitâblar müelliflerinin meşhur olan isimlerinin baş harfleri sırasına göre verilmiştir:

Abdu'l-Kaadir ibn Abdillah el-Ayderûs, Risale fî Menâkıbi'l-Buhârî. [

Abdurrahmân Eşref, Tezkiretu'l-Hikem (Bulak 1252), s. 186.

Ahmed Emîn, Duha'l-İslâm, II, 110-119.

Ahmed Naîm, Tecrid-i Sarîh Tercemesi, Mukaddime, İstanbul 1928.

Alî el-Kaarî, Şerhu Nuhbeti'l-Fiker (İstanbul 1327), s.65,142,196.

........, Bustânu'l-Muhaddisîn, 100.

Brockelmann, Geschichte der Arabischen Litteratur, GAL I, 157. " , GAL. Supp. I, 260-265.

, Encyclopedie de 1'İsIâm, I, 803.

Cemâluddîn el-Kaasımî ed-Dımaşkî, Hayâtu'l-Buhârî, Sayda 1330.

Cemâluddîn Muhammed ibn Abdillah ibn Mâlik, Şevâhidu't-Tavzîh ve't-Tashîh li-Müşkilâti'1-Câmi'i's-Sahîh, Haydarâbâd 1319.

Dâiretu'l-Maârif, Beyrut 1881, V, 229.

Ebû Abdillah Muhammed ibn Ahmed ez-Zehebî, el-Muğnî fî Tabakaati'l-Muhaddisîn, Feyzullah Ef. Ktp. rak. 1528.

Ebû Bekr Muhammed ibn Hayr, Fihristu'bni Hayr, 1894-1895.

Ebû Ca'fer Muhammed ibnu'l-Hasen et-Tûsî, Fihristu't-Tûsî, Kal-kutta 1853.

Ebu'1-Fidâ, el-Muhtasar min Ahbâri'l-Beşer, Mısır 1323, II, 48.

Ferrâ, Tabakatu'l-Hanâbile, s.201-203.

Fihristu'l-Ezheriyye, I, 402.

Fuad Sezgin, Buhârî'nin Kaynakları^ İstanbul 1956.

" , Geschichte des Arabischen Schrifttums, (Leiden 1967), I, 115-134, Madde:69.

Hacı Halîfe (Kâtib Çe\ehî),<Keşfu'z-Zunûn,İstanbul 1941,1,541-545 (I ve II. cildlerde Buhârî ve eserlerinin zikredildiği sahîfeler: 48, 49, 89, 227, 238,287,522,541, 564,571,572,1087,1392,1402,1420,1448, 1449, 1453, 1469, 1471, 1581, 1684).

Hafız Nasruddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed Hatîbi İskenderiyye, eî-Mutevârî alâ Terâcim Ebvâbi'î-Buhârî, İstanbul Umûmî Ktp. 115.

Hâkim ibnu'l-Beyyı', Kitâbu Ma'rifeti Ulûmi'l-Hadîs, Kaahire 1957.

Hattâbî, Şerhu'î-Buhârî, Feyzullah Ef. Ktp. rak.497.

Hazrecî, Hulâsâtu't-Tehzîb, Bulak 1301, s.327.

Havânsârî (İ/^V-i), Ravdatu'l-Cennât, Veliyyuddîn Ef. Ktp. rak.29, varak: 159-161.

Hatîb el-Bagdâdî, Târîhu Bağdâd, Mısır 1931, II, 4-34.

Hayruddîn Zırıklı, eî-A'lâm......, VI, 258-259.

İbn Ebî Hatim er-Râzî,e7-Cer/î ve't-Ta'dîl, Haydarâbâd 1952.

İbn Ebî Ya'lâ, Tabakaatu'l-Hanâbüe, I, 271-279 (201-203).

İbnu'1-Esîr, el-Kâmil fî't-Târîh, VII, 79.

İbnu'I-Esîr, el-Lubâb, I, 231.

İbn Hacer el-Askalânî, Tehzîbu't-Tehzîb, IX, 47-55.

İbn Hacer el-Askalânî, Mukaddimetu Hedyi's-Sârî li-Fethi'1-Bârî, 1-495.
İbn Haldun, Mukaddimetu'bni Haldun, Kaahire (tsz), s.440-445; "el-Faslu's-Sâdis fî Ulûmi'l-Hadîs".
İbn Hallikan, Vefeyâtu'l-A'yân, Bulak ..., I, 576-577 (III, 329).
İbn Kesir, el-Bidâye ve'n-Nihâye, Mısır 1932, XI, 24 vd.
İbn Kesîr, el-Bâisu'1-Hasîs Şerhu İhtisarı Ulûmi'l-Hadîs. Kaahire 1370/1951.
İbnu'I-İmâd el-Hanbelî, Sezerâtu'z-Zeheb, Mısır 1323, II, 134-136.
İbn Nedîm, el-Fihrist, s.230.
İbnu's-Salâh, Ulûmu'l-Hadîs, Kaahire 1328,*Haleb 1350/1931.
İsmâîl ibn Muhammed ibn Abdilhâdî el-Cerrâhî el-Aclûnî, el-Fevâidu'd-Derârî, II, 308.
İsmâîl Paşa el-Bağdâdî, Hediyyetu'i-Ârifîn..., II, 16.
İslâm Ansiklopedisi, M.E.B. Yayını, II, 771-773 (Buhârî mad.); V, 47-54 (Hadîs mad.); X, 66-67 (Sahîh mad.).
Kastallânî, Şerhul-Buhârî, I, 16-39.
Lutfî Abdu'1-Bedî', Fihrisu'l-Mahtûtâtu'l-Musavvere, II, 65.
Makdisî, el-Kemâl fi Ma'rifeti EsmâTr-Ricâl, II, 111-113.
Meksânî Ahmed Muhammed, Fihrisü'l-Müellifîn ve'1-Anâvîn, Tatvan (el-Mağribu'1-Aksâ) 1372/1952.
Muhammed ibn Ca'fer el-Kettânî, er-Risâletu'1-Mustatrafe, Kara-çi 1379/1960.
Muhammed Muhammed EbûZehvi,eJ-flactfs ve'1-Muhaddisûn, Mısır 1378/1959.
Muhammed Zubeyr Sıddîkî, Hadith Literatüre, Ter. Yusuf Ziya Ka-vakcı, Hadîs Edebiyatı Târihi, İstanbul 1966, s.90-96.
Muhibbuddîn el-Hatîb, Mukaddimetu'l-Edebi'l-Mufred lii-Buhârî, Hind. 1306; İstanbul 1309.
Nevevî, Tehzîbu'1-Esmâ' ve'1-Lugât, I, 67-76.
Nevevî, el-Mübhemât fî'1-Hadîs, I, 34.
Safedı, el-Vâfî' bi'1-Vefeyât, İstanbul 1949, II, 206-209.
Seyyid, Fihrisu'î-Mahtûtâtı'i-Musavvere, II, 120; III, 79.
Subhî Salih, Ulûmu'l-Hadîs ve Mustalahuhu, Mütercim: Yaşar Kandemir, Hadîs İlimleri ve Istılahları, Ankara 1973, s.96, 97, 338-339.
Subkî, Tabakaatu'ş-Şâfnyye, II, 2-19.
Suyûtî, Tabakaatu'l-HufTâz, XXI.
Suyûtî, Tedrîbu'r-Râvî, Mısır 1306, s.24, 37.
Şemsuddîn Sâmî, Kaamûsu'l-A'lâm, II, 125.
Şevkaanî, Neyiu'l-Evtâr, Mısır 1344, I, 10.
Tâhir el-Cezâirî, et-Tezkire, II, 15.
Taşköprî-zâde,Miftâhu's-Saâde veMisbâhu's-Siyâde, Haydarâbâd 1329.
Taşköprî-zâde, Türkçe tercemesi: Mevzûâtu'1-Ulûm, İstanbul 1313, I, 577 vd.
132/Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi
Tayyibî, Kitâb fî Esmâ'i'r-Ricâl, II, 44-45.
Umer Rızâ Kehhâle, Mu'cemu'l-Müellifîn..., IX, 52-54.
Ya'fı'î, Mir'âtu'İ-Cinân, II, 167-169.
Ya'kût el-Hamavî, Mu'cemu'l-Buldân, Mısır 1906, II, 85-86. ı . Yûsuf el-Iyş, Fihrisu Mahtutâtı'z-Zâhiriyye, VI, 234-235. ,fl Yûsuf Elyân Serkis, Mu'cemu'î-Matbuati'l-Arabiyye..., Mısıf '1346/1928, I, 534-537.
Zehebî, Tezkiratu'l-Buffâz, II, 122-124. * Zehebî, Siyeru'n-Nubelâ, VIII, 234-254.
Zeynuddîn el-Irâkî, Tabsıratu'l-Mubtedî ve Tezkiratu'l-Muntehî, Mısır 1355/1957.
Zeynuddîn el-Irâkî, Fethu'î-Muğîs bi-Şerhi Elfîyeti'l-Hadîs, Mısır 1355/1957. Ab j-

 -----Ma'n b. îsâ------------
İbrahim b. el-Munzîr-
-Cuveyriye b. Esma-Ma'n b. îsâ
Abdurrahmân — b. Mehdî
Abdullah b. Muhammed b. Esmâ------------Alî b. Abdiliah el-Medînî -
-Abdullah b. Vehb-- Yahya b. Saîd-----
-Yahya b. Süleymân-
- Abdurrahmân b. Mehdî--Sufyân b. Uyeyne-------
Müsedded b. Musarhad. ---------.Sadak b. el-Fadl-
-Ebû Kuteybet el-Cârûdî--Abdurrahmân b. Mehdî--Abdurrahmân b. Mehdî-
-Abdullah b. Vehb--------
-ef-Humeydî Abdullah b, ez-Zubeyr-
-----------------el-Munzîr b. el-Valîd-
-----------------------------'Amr b. Alî-
-Muhammed b. el-Musannâ-----------Yahya b. Süleymân-
-Muhammed b. Yahya Ebû Gassân--Abdullah b. El-Mubârek------------
-Ebû Ahmed Marrâr--------Muâz b. Esad-
-Abdullah b. Vehb-
Muhammed b. Ubeydillah-.................Kaala Mâlik-
-Kaala Ravh'an Mâlik-------
------Hallâd b. Yahya-------
Ebu'l-Velîd Hişâm.
-Ebû Asim ed-Dahhâk-—Ebû Nuaym el-Fadl-------Yahya b. Bukeyr-
-Abdulazîz b. AbdİIlah--------Yahya b. Kaza'a-
--------Kuteybe b. Saîd-
Abdullah b. Mesleme-
— îsmâîl b. Ebî Uveys.
— Abdullah b. Yûsuf

III

E •w'
a S "3
" X) ra
,„-. < 2
w
."S
_ «a
< 6 2,
1- < o
u N e ti OJ

Xı el- §

AYNÎ'Yİ BUHÂRÎ'YE BAĞLAYAN RİVAYET ZİNCİRLERİNDEN BİRİ

AYNÎ (855)

Abdurrahîm ibnu Ebi'l-Mahâsin ibn Abdirrahmân el-Irakîeş-Şâfıî (806)

Alâuddîn Alî ibnu Usman İbn Mustafâ et-Türkmânî

Ebu'l-Hasan Alî İbnu ,i Muhammed s

ibn Hârûn el-Kaarî ?.

Abdullah ibnu'l-Hüseyn ibnu'I-Mubârek ez-Zebîdî

Ebu'İ-Vakt Abdu'l-Evvel ibnu îsâ es-Siczî

Abdurrahmân ibnu Muhammed ibn el-Muzaffer ed-Dâvûdî

Abdullah ibnu Ahmed Hammûye

Ebû Alî Abdurrahmân ibnu Abdillah ibn Yûsuf el-Ensârî

Ebû Tâhir İsmâîl ibnu Abdilkavî

Ebu Amr

Usmân ibnu

Abdirrahmân

ibn Raşîk er-Rıb'î

Ebu'l-Abbâs

Ahmed ibnu

Alî ibn Yûsuf

ed-Dımaşkî

Hibetu'llah ibnu Alî ibn Mes'ûd

el-Bûsîrî

Ebû Abdillah Muhammed ibnu Berekât es-Saîdî

Ebû Abdillah

Muhammed ibn

Ahmed ibn

Hâmid el-Ertûhî

Alî ibn Umer el-Ferkaa

Kerîme bintu Ahmed d-Merzeviyyetu (463/1070) Ebu'l-Heysem Muhammed ibnu Mekkî el-KuşmeyhePÎ

Ebû Abdillah Muhammed ibnu Matar el-Firabrî (320) Muhammed İbn îsmâîl el-Buhârî (256)

34-KİTABU'L-BUYU' 5

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

34-KİTABU'L-BUYU'

(Alışverişler Kitabı) [1]

Azîz ve Celîl olan Allah'ın şu sözleri: HâlbuRi Allah alışverişi halâl, ribâyı (faizi ise) haram kllmiŞtir..." (el-Bakara: 275);

'... Meğer ki aranızda (elden ele) devredeceğiniz ve peşin yaptığınız bir ticâret olsun.." (ei-Bakara: 282)[2].

1- Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Hakkında Gelen Hadîsler Babı:

"Artık cumua namazı kılınınca yeryüzüne dağılın. Allah'ın fadlından nasîb arayın. Allah'ı çok zikredin.

Tâ9 ki umduğunuza kavuşasımz. Onlar bir ticâret yâhud bir oyunt bir eğlence gördükleri zaman ona yönelip

dağıldılar. Seni ayakta bıraktılar. De ki:

Allah nezdindeki, eğlenceden de, ticâretten de hayırlıdır. Allah, rızk verenlerin en hayırlısıdır". (el-Cumua: 9-11)

"Ey îmân edenler, birbirinizin mallarını aranızda haram sebeblerle yemeyin. Meğer ki o mallar sizden karşılıklı bir rızâdan doğan bir ticâret malı olsun..." (en-Nîsâ: 29)[3]

1-.......Bize Şuayb, ez-Zuhrî'den tahdîs etti. O şöyle demiştir:

Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb ve Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân tahdîs ettiler ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Sizler; Ebû Hureyre, Rasûlullah'tan hadîs rivayetini çok yapıyor diyorsunuz ve yine sizler: Muhâcirler'in ve Ensâr'ın hâlleri nedir ki bunlar Rasûlullah'tan Ebû Hureyre'nin hadîs rivayet edişi gibi hadîs rivayet etmiyorlar, diyorsunuz. Şu muhakkak ki Muhacir kardeşlerimiz

çarşılarda ahş-veriş etmek meşgul ediyordu. Ben ise karın tokluğuna karşılık Rasûuıllah'-tan hiç ayrılmaz, dâima O'nunla beraber olurdum. Bunun için onların bulunmadıkları zaman ben hâzır bulunur, onlar unuttuklarında ben hafızamda tutar ezberlerdim. Ensâr'dan olan kardeşlerimi de mallarındaki çalışmaları meşgul ediyordu. Ben ise Suffa fakirlerinden olan fakır bir kişi idim. Diğer sahâbîler hadîsleri unuturlarken, ben ezberimde tutar bellerdim. Muhakkak Rasûlullah (S) söylemekte bulunduğu bir hadîs hakkında: "Ben şu makaaiemi bitirinceye kadar elbisesini yayacak; sonra da elbisesini kendine doğru toplayacak her kişi elbette benim söyleyeceğim sözleri kesin olarak ezberleyecektir*' buyurmuştu. Bunun için ben hemen üzerimdeki renkli bezi Rasûlullah o makaalesini bitirinceye kadar yaydım, akabinde o bezi göğsüme doğru topladım. Artık sonra Rasûlullah'ın bu konaşmalarından hiçbirşeyi unutmadım [4].

2-....... Abdurrahmân ibnu Avf (R) şöyle demiştir:

Medîne'ye geldiğimiz zaman Rasûlullah (S) benimle Sa'd ibnu'r-Rabî' arasında kardeşlik kurmuştu. Bunun üzerine Sa'd ibnu'r-Rabî' (ben Abdurrahmân'a):

— Beri" mal cihetiyle Ensâr'ın en zenginiyim. Bunun için malımın yansım sana ayırıyorum. Ve bak! îki kadınımın hangisini seversen senin için ondan vazgeçer, onu boşarım.İddeti geçipjde evlenme halâl olduğu zaman onunla evlenirsin, dedi.

Râvî dedi ki: Bu teklif üzerine Abdurrahmân, Sa'd'e:

— Benim bu hususta ihtiyâcım yoktur. İçinde ticâret yapılan bir çarşı var mı? dedi.

Sa'd:

— Kaynukaa' kabilesinin çarşısı vardır, dedi.

Râvî dedi ki: Abdurrahmân sonra Kaynukaa' çarşısına gitti. Satmak üzere keş ve yağ götürdü. Sonra çarşıya gidişleri arka arkaya devam etti. Çok geçmedi, Abdurrahmân Rasûlullah'ı ziyarete geldi. Üstünde (zifafa girenlere mahsûs olan) sarı zağferân lekesi vardı. Rasûlullah (S) ona:

— "Evlendin mi?" diye sordu. Abdurrahmân:

— Evet evlendim, dedi. Rasûlullah:

— "Kimle evlendin?" dedi.

O da:

— Ensâr'dan bir kadınla evlendim, dedi.

Rasûlullah:

— "Ne kadar mehr verdin?" dedi.

Abdurrahmân:

— Bir çekirdek (yânî beş dirhem) ağırlığında altın yâhud altından bir çekirdek verdim, dedi.

Bunun üzerine Peygamber (S) Abdurrahmân'a:

— "Bir koyun (kesmek sx\rQt\y)le olsun düğün yemeği yap!" buyurdu [5].

3-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Abdurrahmân ibn Avf Medine'ye geldi. Peygamber (S) Abdurrahmân ibn Avf ile Ensâr'lı Sa'd ibnu'r-Rabf arasında kardeşlik akdi kurdu. Sa'd zenginlik sahibi bir kimse olduğundan, Abdurrahmân'a hitaben:

— Malımı yan yarıya seninle bölüşeyim, ve bir de seni evlendireyim, dedi.

Abdurrahmân da Sa'd'e:

— Allah sana ehlini ve malım bereketli kıhp mübarek eylesin. (Benim bunlara ihtiyâcım yoktur.) Siz bana çarşıya delâlet ediniz, dedi.

Akabinde çarşıya gidip bir mikdâr keş ve yağ kazancıyla döndü ve bu kârı ev halkına getirdi. Az bir zaman yâhud Allah'ın dilediği süre ikaamet ettik ki, Abdurrahmân, üzerinde (evlenenlere mahsûs olan) san koku bulaşığı olduğu hâlde geldi. Peygamber (S):

— "Bu, hâlin nedir?" dedi [6]. Abdurrahmân:

— Yâ Rasûlallah, ben Ensâr'dan bir kadınla evlendim, dedi. Rasûlullah:

— "O kadına ne kadar mehr verdin?" diye sordu. Abdurrahmân:

— Altından bir çekirdek yâhud bir çekirdek ağırlığı (yânî beş dirhem) altın, dedi.

Bunun üzerine Peygamber:

— "Bir koyunla olsun düğün yemeği yap" buyurdu [7].

4-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ukâz, Mecenne ve Zu'l- Mecâz, Câhiliyet devrinde bir takım büyük çarşılar (yânî panayırlar) idi. İslâm devri olunca müslümânlar bu panayırlarda ticâret etmeyi günâh sayıp çekindiler.Bunun üzerine: (Hacc mevsimlerinde ticâretle) Rabbinizden kazanç istemenizde üzerinize bir günâh yoktur" (ei-Bakara: 198) âyeti indi. Bu âyetin sonundaki " Hacc mevsimlerinde" ziyâdesini İbn Abbâs, Kur'ân'dan olmak üzere okumuştur [8].

2- Bab

"Halâl bellidir, haram da bellidir; fakat bu ikisi arasında bir takım şübheli şeyler vardır"

5-.......Nu'mân ibnu Beşîr (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Halâl olan şeyler bellidir. Haram olanlar da bellidir. Fakat halâl ile haram arasında bir takım şübheli şeyler vardır. Her kim kendisince günâh olması sezilen bir şeyi terk ederse o, ha~ râmlığı apaçık olan şeyi daha çok terkedici olmuştur. Her kim günâh olması şübheli olan şeye cür'et ederse, bu da harâmlığı apaçık olan şeylere dalmağa yaklaşmıştır. Ma'siyetler (haramlar) Allah'ın komşudur. Her kim sürüsünü korunmuş arazî etrafında otlatırsa, o koruluğa düşmesi yakın olur" [9].

3- Şübheli Şeylerin Tefsîri Babı

Ve Hassan ibn Ebî Sinan: "Ben takvadan kolay birşey görmedim:

Seni şübheye düşürecek şeyi, sana şübhe vermeyecek şeye terk et" demiştir [10].

6-.......Ukbetu'bnu'l-Hâris(R)'ten (şöyle demiştir): Siyah bir kadın geldi de, Ukbe'yi ve Ukbe'nin evlendiği kadını emzirdiğini iddia etti. Akabinde Ukbe bu emzirilmeyi Peygamber'e zikretti. Peygamber Ukbe'den yüz çevirip tebessüm ederek: "(Senin, evlendiğin kadınla süt kardeşi bulunduğun) söylenmiş olduğu hâlde (onunla temasın) nasıl olur?!" buyurdu. Ukbe'nin nikâhı altında Ebû îhâb ibn Azîze't-Temîmî'nin kızı (Guneyye) vardı [11].

7-.......Âişe (R) şöyle demiştir; Utbe ibnu Ebî Vakkaas, kardeşi Sa'd ibnu Ebî Vakkaas'a vasiyet edip:

— Zem'a'nın cariyesinin oğlu (Abdurrahmân), benim sulbüm-dendir, Bu çocuğu al, demiştir.

Âişe dedi ki: Mekke'nin fethi yılı olup Mekke'ye varıldığında, Sa'd ibnu Ebî Vakkaas bu çocuğu yakaladı ve:

— Bu, kardeşim Utbe'nin oğludur. Bunun nesebinin kendisine katıiması hususunda bana vasiyet etmiştir, dedi.

Bunun zerine Abd ibnu Zem'a ayaklanıp:

— Bu, benim kardeşimdir; babamın cariyesinin oğludur, babamın döşeği üstünde doğmuştur, dedi.

Her iki taraf bu niza' ve husûmetlerini Peygamber'e sevk ettiler Sa'd ibn Ebî Vakkaas:

— Yâ Rasûlailah! Bu çocuk, kardeşim Utbe'nin oğludur. Nesebinin kendisine katılması hususunda bana vasiyette bulunmuştu, dedi.

Abd ibnu Zem'a da:

— Bu, benim kardeşimdir; babamın cariyesinin oğludur, babamın döşeği üstünde doğmuştur, dedi.

Rasûlullah (S):

— "Yâ Abd ibne Zem'a! Bu (Abdurrahmân), senin (karde-şin)cf/r" buyurdu.

Sonra da:

— "Çocuk döşek sahibinindir. Zina eden erkeğe de mahrumiyet düşer" dedi.

Sonra Peygamber husûmet sebebi olan bu çocuğun sîmâca Ut-be'ye benzediğini görerek eşi Şevde bintu Zem'a'ya hitaben:

— "Ey Şevde! Bundan sonra sen de bu Abdurrahmân'dan perdelen" buyurdu.

Artık bundan sonra bu Abdurrahmân, Şevde Allah*a kavuşuncaya kadar, Sevde'yi açık olarak görmemiştir [12].

8-.......Adiyy ibn Hatim (R) şöyle demiştir: Ben Peygamberce mı'râd(avın)dan sordum. Peygamber (S):

— "Mı'râd sivri tarafıyla isabet ettiği zaman o avı ye. Enli tarafıyla isabet ettiği ve öldürdüğü zaman, artık o av hayvanını yeme. Çünkü okun enli tarafıyle vurulan hayvan vaktzedir (sopa ile vurulmuş olup, haramdır)" buyurdu.

Ben bu sefer:

—Yâ Rasûlallah! Ben av köpeğimi Bismillah diyerek salıyorum. Akabinde avın üzerinde onun beraberinde üstüne Besmele çekmediğim başka bir köpek buluyorum ve o avı bu iki köpekten hangisinin yakaladığını bilemiyorum? dedim.

Rasûlullah:

— "Sen o avı yeme! Çünkü sen ancak kendi köpeğin üzerine Bismillah dedin, diğer köpek üzerine Bismillah demedin!" buyurdu [13].

4- Uzak Durulacak Şübheli Şeyler Babı

9-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir kerresînde yerde düşürülmüş bir hurmaya tesadüf etti de: "Şu hurmanın sadaka malından olmadığını hileydim, muhakkak onu yerdim" buyurdu [14].

Ve Hemmâm, Ebû Hureyre'den; o da Peygamberden söyledi ki, Peygamber (S): "Bâzı defa gece ailemin yanma yatmağa geldiğimde yatağımın üstüne düşmüş bir hurma bulurum, yemek üzere ağzıma götürürüm de, sonra sadaka malt olmasından korkarak elimden bırakırım. Onun sadaka hurması olmadığını yakînen bilseydim muhakkak yerdim" buyurmuştur [15].

5- Vesveseleri Ve Benzerleri Olan Hâtıraları Sakınılması Gereken Şübheli Şeyler Nevinden Görmeyen Kimse Babı

10-.......Abbâd ibnu Temîm'in amucası Abdullah ibnu Zeyd el-Mâzinî şöyle demiştir: Bir kimsenin namaz kılarken gönlünde ab-destinin bozulduğu hakkında bir vesvese hisseder olduğu Peygamber'e şikâyet tarzında arz olundu da:

— O zât namazı kesip bozar mı? denildi. Peygamber (S):

— "Hayır, bir ses işitmedikçe yâhud bir koku duymadıkça namazı kesmez" diye cevâb verdi [16].

Ve Muhammed ibn Ebî Hafsa, ez-Zuhrî'den söyledi ki, o: Abdest almak ancak koku duyduğun yâhud ses işittiğin hâllerde olur, demiştir [17].

1l-....... Âişe(R)'den (şöyle demiştir): Bir topluluk:

— Yâ Rasûlallah! Bir kavim bize et getiriyor. Onların bu hayvanları keserken üzerlerine Allah ismini söyleyip söylemediklerini bilemiyoruz? dediler.

Rasûlullah (S):- "Bu et üzerine sizler Bismillah deyin ve onu yiyin" buyurdu [18].

6- Yüce Allah'ın: "Onlar bir ticâret yâhud bir oyun, bir eğlence gördükleri zaman ona yönetip dağıldılar... " (ei-cumua: ii) Kavli Babı

12-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Biz (bir defa) Peygamber (S) ile birlikte cumua namazı kılarken Şam'dan yiyecek yüklü bir kervan geldi. Cemâat birer birer kervan kaafilesine doğru yönelip oniki kişi kalıncaya kadar hep dağıldılar. İşte bunun üzerine şu âyet indi:

"Onlar bir ticâret yâhud bir oyun, bir eğlence gördükleri zaman ona yönelip dağıldılar, seni ayakta bıraktılar. Deki: Allah nezdin-deki (sevâb mü'minler için) eğlenceden de, ticâretten de hayırlıdır. Allah rızk verenlerin en hayırlısıdır" (ei-cumua: ıi) [19].

7- Malı Nereden Kazandığına Aldırmayan Kimse Babı

13-.......Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S):

"İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, o devirde kişi ele geçirdiği malı halâldan mı, yoksa haramdan mı kazandığına hiç aldırmaz" buyurmuştur [20].

8- Karada [21] Ticâret (Yapmanın Mübâhlığı) Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Öyle adamlar vardır ki, onları ne bir ticâret, ne bir alışveriş Allah'ı zikretmekten, dosdoğru namaz

kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoymaz. Onlar kalblerin ve gözlerin döneceği

günden korkarlar" (en-Nûr: 37) [22].

Katâde şöyle demiştir: Sahâbîler alışveriş ve ticâret yaparlardı. Lâkin onlar Allah haklarından bir hakk karşılarına geldiği zaman hiçbir ticâret ve hiçbir alışveriş onları, o Allah hakkını Allah'a Ödeyinceye kadar, Allah'ın zikrinden alıkoymazdi [23].

14-.......Ebu'l-Minhâl şöyle dedi: Ben sarraflıkta ticâret yapardım. Zeyd ibn Erkam'a sordum. O: Peygamber (S) şöyle buyurdu... dedi.

H îbn Cureyc şöyle dedi:Bana Amr ibnu Dînâr ile Âmir ibnu Mıs'ab haber verdiler. Bu ikisi Ebu'l-Minhâl'den şöyle derken işit-mişlerdir: Ben el-Berâ ibn Âzib'e ve Zeyd ibn Erkam'a sarraflıktan sordum. İkisi de şöyle dediler:Biz Rasûlullah zamanında iki tacir idik. Rasûlullah'a sarraflıktan sorduk. Rasûlullah (S): "(Bir mecliste) bir elden bir ele verilir alınırsa be's yoktur. Eğer va'de ile olursa sahîh olmaz" buyurdu.

9- Ticâret İçin Çıkmak Ve Yüce Allah'ın:

"Artık o namaz kılınınca yeryüzüne dağdın, Allahhn /adlından (nasîb) arayın..," (ei-cumua: ıo> kavli babı [24]

15-.......Bize İbnu Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh Ubeyd ibnu Umeyr'den şöyle haber verdi: Ebû Mûsâ el-Eş'ârî, Umer ibnu'l-Hattâb'ın yanına girmek için izin istedi de ona izin verilmedi. Ve Umer o sırada meşgûliyetli olsa gerekti. Bunun üzerine Ebû Mûsâ geri döndü. Umer meşguliyetten kurtulunca (Ebû Mû-sâ'yı kasdederek):

— Ben Abdullah ibn Kays'ın sesini işitmedim mi? Ona izin veriniz de gelsin, demiş.

Fakat:

— Ebû Mûsâ gitti, denilmiş.

Umer Ebû Musa'yı çağırtıp dönüşünün sebebim sorunca, o:

— Biz bununla (yânı izin verilmeyen, kapıdan dönmekle) emro-lunuyorduk, dedi.

Bunun üzerine Umer:

— Rasûlullah'ın böyle emrettiğine dâir beyyine getireceksin! dedi. Bunun üzerine Ebû Mûsâ, Ensâr meclisine gitti de, onlardan bu

emri bileni istedi. Ensâr:

— Bu mes'ele üzerine sana büyüklerimizin şâhidlİğine ihtiyâç yok; bunu en küçüğümüz (meselâ) Ebû Saîd Hudrî (bile bilir) muhakkak şehâdet eder, dediler.

Akabinde Ebû Mûsâ, Ebû Saîd Hudrî'yi Umer'e götürdü (o da Peygamber'in emrini anlattı). Umer:

— Rasûlullah'ın emrinden bu geri dönme mes'elesi-bana kapalı mı kaldı? (Öyle ya) çarşılara, pazarlara çıkıp alışveriş etmek beni alıkoymuş, rneşgûl etmiştir, dedi [25].

10- Denizde Ticâret Babı

Ve Matar ibnu Tahmân: Denizde gemilerle ticâret etmekte be's yoktur. Çünkü Allah'ın Kur'ân'da gemilere binmeyi zikretmesi başka değil, ancak hakk iledir, dedi de: "... Ve gemilerin denizde suları yararak gittiklerini görüyorsun ki, bu sırf Allah 'm fazlından nasîb aramanız ve ona şükretmeniz içindir" (ei-Nahi: 14)

âyetini okudu [26]. Buhârî dedi ki: Ayetteki "Fı/Z/c", gemiler demektir. Bu lâfız, vâhidde ve cemi'de müsavidir [27].

Ve Mücâhid: Gemiler rüzgârı yarar ve gemilerden rüzgârı ancak çok büyük olanları yarabilir, dedi [28].

Ve Leys ibn Sa'd dedi ki: Bana Ca'fer ibn Rabîa, Abdurrahmân ibn Hürmüz'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) İsrâîl oğulları'ndan çıkıp hacetini yerine getirmiş olan bir kimseyi zikretti, dedi ve hadîsin tamâmını sevkeyledi [29].

Buhârî dedi ki: Bize Leys'in kâtibi Abdullah ibn Salih tahdîs edip şöyle dedi: Bana Leys bu hadîsi tahdîs etti [30]

11- Bâb:

'Onlar bir ticâret yâhud bir eğlence gördükleri zaman ona yönetip dağıldılar... " (ei-cumua: m. ve zikri ulu olan Allah'ın şu kavli: "Öyle adamlar vardır ki, onları ne bir ticâret, ne bir alışveriş Allah'ı anmaktan alıkoymaz (en-Nûr. 37). Ve Katâde şöyle demiştir: Sahâbîler ticâret yaparlardı.

Lâkin onlar, Allah haklarından bir hakk karşılarına geldiği zaman, hiçbir ticâret ve hiçbir alışveriş onları, o hakkı Allah'a ödeyinceye kadar Allah in zikrinden alıkoymazdı [31].

16-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber(S)'in beraberinde cumua namazını kılmakta iken bir ticâret kervanı geldi. Oniki kişi müstesna, insanlar dağıldılar. Bunun üzerine şu âyet indi: "Onlar bir ticâret yâhud bir eğlence gördükleri zaman ona yönelip dağıldılar ve seni ayakta bıraktılar..." (ei-Cumua: in [32].

12- Yüce Allah'ın: "Ey îmân edenler, kazandıklarınızın en güzellerinden İnfâk edin... " (el-Bakara: 267) Kavli(Nin Tefsiri) Babı [33]

17-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu:

"Kadın, evinin yiyeceğinden, evinin geçimini bozucu olmayarak ikram ve infâk yaptığında, bu ikram ve infâkı sebebiyle kadın için bir ecr vardır. Bu malı kazanması sebebiyle kocasına, (bunu muhafaza etmesi sebebiyle) bekçisine de bir o kadar sevâb vardır. Bunların bâzısının sevabı, öbürlerinin sevabından hiçbirşey eksiltmez" [34]

18-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Kadın, kocasının kazancından, kocasının emri olmaksızın infâk ettiği zaman, kocası için de yarı ücret vardır" buyurdu [35].

13- Rızkında Genişlik İsteyen Kimse Babı

19-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Beri Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Kim rızkının kendisine genişletilmesi yâhud ömrünün bakıyyesi kendisine uzatılması kendini sevindirirse, o kimse hısımlarıyle ilgilensin (yânı onlara iyiliği, ihsanı ekleyip dur-sun)" [36].

14- Peygamber(S)'in Müddetle Satın Alınması Babı

20-.......Âişe (R): Peygamber (S) bir Yahudi'den, bedelini bir müddet sonra ödemek üzere zahire satın aldı ve ona demirden bir zırhı rehin bıraktı, dedi.

21-...... Enes ibn Mâlik(R)'ten: Enes (bir kerresinde) Peygamber'e bir arpa ekmeği ve bir mikdâr bayat yağ götürdü. Yemîn olsun o sırada Peygamber (S) demirden bir zırhını Medine'de bir Yahüdî’nin yanında rehin bırakmış ve ondan ailesi için (va'de ile bir mikdâr) arpa almak üzere idi. Yine yemîn olsun bu hâlde iken, ben Peygam-ber'den işittim ki, O: "Muhammed'in ev halkiyatımda ne birsâ' buğday, ne bir sâdâne akşamladı" buyuruyordu. Ve hakîkaten o zaman Peygamber'in yanında dokuz kadın vardı [37].

15- Kişinin Kazanması ve Eliyle Çalışması Babı

22-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ebû Bekr es-Sıddîk halîfe yapıldığı zaman şöyle dedi: Muhakkak ki benim kavmim, benim kazanç cihetimin kendi ailemi geçindirmekten âciz olmadığım kat'îyetle bilmiştir. Şimdi ise ben müslümânlarm-işiyle meşgul kılındım. Onun için bundan sonra Ebû Bekr ailesi şu Beytü'l-mâl'den yiyecek ve Ebû Bekr de müslümânlarm Beytü'1-mâli hesabına kazanacaktır [38].

23-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'm sahâbîleri kendi işlerinin işçileri idiler (Bizzat çalışırlar, terlerler, namaza gelirlerdi). Bu sebeble vücûdlarında ağır kokular olur idi. (Rasûlullah tarafından) kendilerine "Keskiyıkansaydımz!" denilirdi [39].

Bu hadîsi Hemmâm, Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Âi-şe'den rivayet etmiştir [40].

24-....... el-Mıkdâm(;R)'dan: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Hiçbir kimse kendi elinin çalışmasını yemekten daha hayırlı bîr yiyecek asla yememiştir. Allah'ın Peygamberi Dâvûd aheyhi's-selâm da kendi elinin emeğinden yer idi" [41].

25-.......Hemmâm ibn Münebbih şöyle demiştir: Ebû Hureyre (R) bizlere RasûlulIah(S)'ın: "Şübhesiz Dâvûd Peygamber (S), kendi elinin emeğinden başkasını yemez idi" buyurduğunu tahdjs etti [42].

26-.......Ebû Hureyre (R)şöyle der idi: Rasûlullah (S): "Yemîn ederim ki, sizden herhangi birinizin (ipini alıp da dağdan) arkasına bir bağ odun yüklenmesi, verecek yâhud vermeyecek olan herhangi bir kişiden istemesinden

çok hayırlıdır" buyurdu [43].

27-.......ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Yemîn ederim ki, sizden birinizin iplerim alması, insanlardan istemesinden elbette daha hayırlıdır" buyurdu [44].

16- Alışverişte Kolaylıklı ve Müsamahalı (Yani Mülayim ve Cömert) Olmak Babı

"Kim bir hakk taleb ederse, onu çirkinlik ve haramlardan perhizkârlık ve geri durma haleti içinde istesin" [45]

28-.......Câbir ibn Abdillah(R)'tan: Rasûlullah (S): "Satarken, satın alırken, alacağını taleb ve borcunu öderken cömertlik ve kolaylık gösteren kimseye Allah rahmet eylesin" buyurmuştur [46].

17- (Borçlu Olan) Zengine Mühlet Veren Kimse(nin Fazileti) Babı

29-.......Huzeyfe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Sizden evvelki milletlerden müsamahalı bir kişinin ruhunu melekler karşıladılar ve:

— (Dünyâda iken) hayır nev'inden birşey işledin mi? diye sordular.

Bu kişi:

— Ben hizmetçilerime: (Borçlu olan) fakire mühlet veriniz ve müsamaha ediniz, diye emreder idim, dedim.

Bunun üzerine melekler de ona müsamaha eylediler" buyurdu [47].

Ve Ebû Mâlik, Rıb'î'den rivayetinde: "Ben zengine karşı kolaylaştırır, fakire de mühlet verirdim'* tarzında söylemiştir [48].

Bu hadîsi Abdulmelik'ten; o da Rıb'î'den rivayet etmekte Ebû Mâlik'e Şu'be ibnu'l-Haccâc mutâbaat etmiştir [49].

Ve Ebû Avâne, Abdulmelik'ten; o da Rıb'î'den rivayetinde: "Ben (borçlu olan) zengine mühlet verir, fakirden de vazgeçerdim" şeklinde söyledi [50].

Ve Nuaym ibnu Ebî Hind, Rıb'î'den rivayetinde: "Ben zenginden kabul eder, fakirden de müsamaha ederdim" şeklinde söylemiştir [51].

18- (Borçlu Olan) Fakire Mühlet Veren Kimse(nin Fazileti) Babı

30-....... Ebû Hureyre(R)'den; Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Bir tacir vardı. İnsanlara borç verir dururdu. Borçluyu fakır gördüğü zaman hizmetçilerine hitaben: Buna müsamaha gösteriniz; Allah 'in da bizlere müsamaha etmesi ümtd edilir, derdi. îşte bu huyundan dolayı Allah o taciri müsamaha ve afveylemistir" [52],

19- Bab: Satıcı İle Satın Alıcı (Mal Ve Bedelin Ayıbını) Birbirlerine Beyan Ettikleri; Ayıbı Gizlemedikleri Ve Birbirlerine Doğru Öğüt Verdikleri Zaman (Alışverişleri Kendilerine Bereketli Kılınır) [53]

Ve el-Addâ* ibn Hâlid(R)*den zikrolunuyor ki, o şöyle demiştir: Peygamber (S) benim için şu vesikayı yazdı: , "Bu, Muhammed Rasûluilah'ın el-Addâ' ibn Hâlid'den müslümânın müsiümâna alışverişi olarak yaptığı bir , alışverîştir. Satılan şeyde hiçbir hastalık, kötülük ve gaile yoktur" [54]. Katâde: "el-Gâile", zina, hırsızlık ve kaçma huyu demektir, demiştir.

İbrâhîm en-Nahaî'ye: Bâzı hayvan dellâlları satış sırasında "Horasan ırkı";

"Sîcistân soyu" diye isimliyor ve "Dün Horasan'dan geldi" ve "Bugün Sîcistân'dan geldi" diyorlar (da hakîkat olmayan bu övgülerle hayvan satıyorlar; ne dersin)? denildi. İbrâhîm, bu alışverişin şiddetle kerîhliğine hükmetti-[55]. Ve Ukbe ibn Âmir (58): "Hiçbir kimseye hastalıklı veya ayıblı olduğunu bildiği bir şeyi, ayıbını haber vermeden müşteriye satması halâl olmaz" demiştir [56].

31-....... Hakîm ibn Hızâm (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Alışveriş eden iki kişi (yânî satıcı ile satın alıcı) birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe -yâhud: Ayrılıncaya kadar, dedi-muhayyerliğe sâhibdirler. Bunlardan herbiri dürüst ve doğru söyler ve (mala, semene âid hususları) birbirlerine beyân ederlerse, bu alışverişlerinde kendilerine bereket ihsan olunur. Eğer iki taraf (mal ve bedelin ayıbını) gizlerler ve yalan söylerlerse, bu alışverişlerinin bereketi giderilir" [57].

20- Çeşitli Nevi'lerden Karışık Olan Hurmanın Alışverişi Babı

32-.......Ebû Saîd (R) şöyle demiştir: Bize çeşitli nevi'lerden karışık olan hurma yığınından rızk verilirdi. Biz de onun iki sâ'ını bir sâ' hurmaya satardık. Peygamber (S) bize- "İki sâ' hurmayı bir sâ'a; iki dirhemi de bir dirheme satmayınız" buyurdu [58].

21- Et Satıcı Ve Hayvan Kesici Hakkında Denilen Şeyler Babı

33-.......Ebû Mes'ûd el-Ensârî (R) şöyle demiştir: Ensâr'dan Ebû Şuayb diye künyelenen bir adam geldi ve kasâb olan bir kölesine: Bana beş kişiye yetecek bir yemek yap. Çünkü ben Peygamber'i beş kişinin beşincisi olarak da'vet etmek istiyorum. Zira ben Peygamber'in yüzünde açlığı tanıdım, dedi. Nihayet o zât onları da'vet etti. Da'-vetli olan toplulukla beraber bir adam da geldi. Ebû Şuayb'ın evine vardığında Peygamber (S): "Şu zât bize tâbi' olup gelmiştir. Ona izin vermek istersen izin ver (girsin); gen dönmesini istersen geri dönsün!"

buyurdu. Ebû Şuayb: Hayır (geri dönmeyecek), fakat ben ona izin verdim, dedi [59].

22- Alışverişte Yalan Söylemenin Ve Ayıp Gizlemenin Bereketi Giderip Mahvetmesi Babı [60]

34-.......Hakîrn ibn Hızâm(R)'dan: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Satıcı ile satın alıcı birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe - yâ-hud şöyle dedi: Ayrılıncaya kadar - muhayyerliktedirler. Bunlardan herbiri doğru söyleyip (metâ'a ve bedele âid hususları) birbirine beyân ederlerse, bu alışverişlerinde kendilerine bereket ihsan olunur.

Eğer iki ?cra/(mal ve semenin ayıbını) gizler de yalan söylerlerse, alışverişlerin bereketi giderilir" [61].

23- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Ey îmân edenler, ribâyı (faizi) kat kat artırılmış olarak yemeyin. Allah'tan korkun; tâ ki muradınıza eresiniz" (Âlu İmrân: 130) [62].

35-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Muhakkak insanlara Öyle bir zaman gelecek ki, o vakit kişi eline geçirdiği malı halâldan mı, yoksa haramdan mı kazandığını düşünmeyecektir" [63].

24- Ribânın Yiyicisi, Şahidi, Yazıcısı Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Ribâ yiyenler, kendilerini şeytân çarpmıştan başka bir hâlde kalkmazlar.

Böyle olması da onların 'Alım satım da ancak ribâ gibidir' demelerindendir. Hâlbuki Allah alışverişi halâl, ribâyı haram kılmıştır. Bundan böyle kim Rabb 'inden kendisine bir öğüt gelip de (faizden) vazgeçerse geçmişi ona ve işi de Allah'a âiddir. Kim de tekrar (faize) dönerse onlar o ateşin yaranıdırlar ki, orada onlar ebedî kalıcıdırlar" (ei-Bakara: 275) [64].

36-....... Âişe (R) şöyle demiştir: eLBakara Sûresi'nin sonundaki ribâ âyetleri indiği zaman Peygamber (S) bu âyetleri mescidde sahâbîlere karşı okuyup tebliğ etti, sonra da şarâb hususunda ticâreti haram kıldı [65].

37-.......Semure ibnu Cundeb (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Ben bu gece ru 'yâmda iki kişi gördüm; onlar bana geldiler, müteakiben onlar beni düz bir yere çıkardılar. Birlikte yürüdük, nihayet kandan bir nehir üzerine geldik. O nehir içinde dikel-miş bir adam vardı. Nehrin kıyısında da bir adam vardı. Önünde bir takım taşlar vardı. Nehirdeki adam yüzerek sahile doğru gelip çıkmak isteyince, sahildeki adam onun çenesine bir taş atıyor, nehirdekini eski yerine döndürüyordu. Çıkmak için sahile doğru gelmeye her teşebbüs ettikçe, sahildeki hemen onun çenesine bir taş fırlatıyor, o da eski yerine dönüyordu. Ben o iki meleğe:

— Bu nedir? dedim.

Meleklerden biri: .

— O nehirde gördüğün kimse ribâ yiyendir, dedi" [66].

25- Yüce Allah'ın Şu Kavli Sebebiyle. Ribâ Yedirici (Kimsenin Günâhını Beyân) Babı:

"Ey îmân edenler, (gerçek) mü'minler iseniz Allah'tan korkun, faizden (henüz alınmamış olup da) kalanı bırakın. İşte böyle yapmazsanız Allah'a ve Rasûlü'ne karşı harb(e girmiş olduğunuzu) bilin. Eğer (tefeciliğe) tevbe ederseniz mallarınızın başları yine sizindir. (Bu suretle) ne haksızlık yapmış, ne de

haksızlığa uğratılmış olursunuz. Eğer (borçlu) darlık içinde bulunuyorsa ona geniş bir zamana kadar mühlet (verin). Sadaka olarak bağışlamanız ise sizin için daha hayırlıdır eğer bilirseniz

Öyle bir günden sakının ki, o gün Allah'a döndürüleceksiniz. Sonra herkese kazandığı tastamam verilecek, onlara haksızlık edilmiyecektir" (ei-Bakara: 278-28I) [67].

İbn Abbâs: Peygamber (S) üzerine inen son âyet budur (yânî ribâ âyetidir), demiştir [68].

38-.......Ebû Cuhayfe'nin oğlu Avn şöyle demiştir: Babam Ebû Cuhayfe'yi gördüm ki, o kan alıcı bir köle satın almıştı. Sonra Ebû Cuhayfe bu köleye emretti de, onun kan alma âletleri kırıldı. Ben babamdan bu kırmayı sordum. O şöyle cevâb verdi: Peygamber (S) köpek bedelinden, kan alma ücretinden nehyetti. Döğün yapıcılıktan, döğünlenmekten, ribâ yiyiciliğinden ve ribâ yediricilikten de nehyetti. Suret yapıcı musavvire de la'net eyledi [69].

"Allah ribânın bereketini tamamen giderir, sadakaları ise artırır. Allah (haramı halâl tanımakta ısrar eden) çok kâfir, çok günahkâr hiçbir kimseyi sevmez" (ei-Bakara: 276).

39-.......İbnu Şihâb ez-Zuhrî dedi ki: Saîd ibnu'l-Müseyyeb şöyle dedi: Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Ben Rasûlullah(S)'tan kulağımla işittim; "Yemin, mal için sürüm ve revâc sebebi (sanılır; hakikatte) bereketin mahv sebebidir" buyuruyordu [70].

27- Alışveriş Esnasında Yemîn Etmenin Keraheti Babı

40-....... Abdullah ibn Ebî Evfâ(R)'dan (şöyle demiştir): Bir adam çarşıda satış esnasında müslümânlardan bir kimseyi satılık mal hakkında satın almaya ikna etmek için "Bu malın bedeline, müşterinin vermediği bir bedel verdiğini" Allah'a

yemîn ederek, malına revâc vermişti. Bu vak'a üzerine şu âyet indi: "Hakikat Allah'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyı satın alanlar; işte onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kıyamet günü onlarla konuşmaz» onlara bakmaz» onları temize çıkarmaz. Onlar için pek acıtıcı bir azâb vardır" (Âiu imrân: 77) [71].

28- Kuyumcu, Dökümcü Hakkında Söylenen Hadîsler Babı

Ve Tâvûs, İbn Abbâs(R)'tan söyledi: Peygamber(S) "Mekke'nin yaş otu kesilmez" buyurdu. Abbâs da: Izhır otu müstesna olsun; çünkü o Mekkeliler'in demircileri ve kuyumcuları ile evleri için gereklidir, dedi.

Bunun üzerine Peygamber "Izhır müstesna" buyurdu [72].

41-.......İbn Şihâb dedi ki: Bana Hüseyin'in oğlu Alî haber verdi ki, kendisine Alî'nin oğlu Hüseyin şöyle haber vermiştir: Alî aleyhi's-selâm şöyle demiştir: Bedir gazasında ganîmetten payıma düşen bir devem vardı. Peygamber de ganimet malının beşte birinden bana bir deve vermiş idi. Rasûlullah'ın kızı Fâtıma aleyhi's-selâm ile evlenmek istediğim zaman Kaynukaa' Yahûdîleri'nden kuyumcu bir adamla, benimle beraber gidip ızhır otu getirmek üzere va'dleştim. Getirdiğimiz ızhır otunu kuyumculara satmayı ve bunun bedeliyle evlenme ziyafetinin masrafı hususunda yardım istemeyi düşündüm.

42-.......îbn Abbâs(R)'tan (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle hitâb buyurdu: "Şübhesiz Mekke'yi Allah haram kılmıştır. Mekke benden evvel hiçbir kimse için halâl olmadı, benden sonra da hiçbir kimse için halâl olmayacaktır, O ancak.bir günün bir saatinde benim için halâl olmuştur. Mekke'nin otu koparılmaz, ağacı kesilmez, av hayvanı ürkütülmez, Mekke'nin yitiği yerden alınmaz, ancak sahibini arayıcı alabilir".

Abdulmuttalib'in oğlu Abbâs: Kuyumcularımız ve evlerimizin tavanları için ızhır müstesna olsun, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah: "Izhır müstesna" buyurdu.

İkrime: Av hayvanı ürkütülmez nedir bilir misin? O, hayvanı gölgeden uzaklaştırman ve yerine konmandır, dedi.

Abdulvahhâb, Hâlid'den: Kuyumcularımız ve kabirlerimiz için, diye söylemiştir [73].

29- Kuyumcu, (Kılıççı) Ve Demircinin Zikri Babı

43-....... Habbâb ibn Erett (R) şöyle demiştir: Ben Câhiliyet devrinde bir kılıç yapıcı kimse idim. Benim Âs ibn Vâil üzerinde bir alacağım vardı. Bir gün alacağımı tahsil etmek üzere ona geldim. O bana:

— Sen Muhammed'e küfretmedikçe sana borcumu vermem, dedi. Ben de:

— Allah senin canını alıp sonra sen diriltilmedikçe ben Muhammed'e küfretmem, dedim.

Bu defa o:

— Öyle ise ben ölünceye, sonra diriltilinceye, (âhiretle) bana mal ve oğul, kız verilinceye kadar sen beni bırak da, sana borcumu orada vereyim, dedi.

Bunu müteâkib şu âyetler indi: "(Şu) âyetlerimizi inkâr eden ve 'Bana elbette mal ve evlâd verilecektir11 diyen adamı gördün mü? O gayba mı vâkıf, yoksa Rahman olan Allah nezdinde bir ahid mi edinmiş? - Hayır, Öyle değil. Biz onun söyleyegeldiği sözü yazar, azabını da uzattıkça uzatırız. Onun söyler olduğuna biz mîrâsçı olacağız ve o bize tek başına gelecektir" (Meryem: 77-80) [74].

30- Terzinin Zikri Babı

44-.......'Enes ibn Mâlik (R) şöyle diyordu: Bir terzi yapmış olduğu bir yemeğe Rasûlullah'ı da'vet etti. Enes ibn Mâlik dedi ki: Ben de Rasûlullah'ın beraberinde bu yemeğe gittim. Terzi Rasûlullah'a bir mikdâr ekmek, bir mikdâr çorba yaklaştırdı. Çorbanın içinde kabak ve kuru et parçaları vardı. Yemek

yerken Peygamber'i gördüm ki, yemek çanağının etrafından kabak araştırıyordu. Yine Enes: Artık o günden i'tibâren ben kabağı sevmekten bir an ayrılmadım, dedi [75].

31- Dokumacının Zikri Babı

45-.......Ebû Hazım dedi ki: Ben Sehl ibn Sa'd(R)'dan işittim, şöyle dedi: Bir kadın Rasûlullah'a bir bürde getirdi. Sehl, yanındakilere hitaben:

— Bürde nedir bilir misiniz? diye sordu.

Onlar tarafından:

— Şemle'dir, ihrâm'dır, diye cevâb verildi.

Sehl dedi ki:

— Evet, o henüz dokunmuş (yeni tezgâhtan çıkmış) ve kenarı

bile kesilmemiş bir kumaştı. Kadın: Yâ Rasûlullah! Bu bürdeyi kendi elimle dokudum, onu sana giydireceğim, dedi. Peygamber bürdeyi, ona bir ihtiyaclı olarak aldı. Sonra Peygamber bu bürdeyi izâr yapıp giymiş olduğu hâlde bizim yanımıza çıktı. Topluluktan bir kimse: Ya Rasûlallah, onu bana giydir, dedi. Rasûlullah: Peki, diyerek mecliste oturdu. Sonra hücresine döndü ve o bürdeyi çıkarıp dürdükten sonra' istemiş olan zâta yolladı. Bunun üzerine mecliste bulunan cemâat o isteyen kimseye: Sen bu işi güzel yapmadın. Peygamber'in hiçbir isteyeni geri çevirmeyeceğinikat'î bildiğinhâlde,O'ndan bu bürdeyi istedin, diye serzeniş ettiler. O zât da: Vallahi ben onu başka sebebden değil, ancak öleceğim günde benim kefenim olması için istedim, dedi.

Sehl ibn Sa'd:

— Hakîkaten bu bürde o zâtın kefeni oldu, demiştir [76].

32- Marangoz Babı [77]

46-.......Ebû Hazım şöyle dedi: Bir takım adamlar Sehl ibn Sa'd'e gelip ona Peygamber'in minberini soruyorlardı. Sehl (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) fulanca kadına - Sehl o kadının ismini söylemiştir- şöyle haber gönderdi: "Marangoz olan kölene emret de benim için insanlara hitâb ettiğim zaman üzerine oturabileceğim tahtadan bir yer yapsın'* buyurdu. Bunun üzerine kadın, o kölesine emretti. Köle de Gâbe ormanlığının ılgın ağacından onu yapıyordu. Sonra bu tahtaları kadına getirdi. Kadın da bunları Rasûlullah'a yolladı. Rasûlullah onların kurulmasını emretti de bunlar yerine konuldu. Müteakiben de Rasûlullah (va'z ve hutbe için) minber üzerine oturdu [78].

47-.......Câbir ibn Abdülah(R)'tan (şöyle demiştir): Ensâr'dan bir kadın Rasûlullah'a:

— Yâ Rasûlullah! Benim marangoz bir kölem vardır; senin için üzerine oturacağın bir şey yaptırayım mı? dedi.

Rasûlullah:

— "İstersen yaptır" buyurdu,

Râvî dedi ki: Bunun akabinde kadın, Rasûlullah için o minberi yaptırdı. Nihayet cumua günü olunca Peygamber(S) yerine konulan o minber üzerine oturdu. Akabinde daha önce yanında hutbe yapar olduğu hurma kütüğü sayha çıkardı, hattâ kendi kendine yarılacak-tı. Peygamber minberden indi, onu eliyle tuttu ve onu kucakladı. O sırada kütük susturulmakta olan çocuk gibi hafîf hafîf inliyordu. Nihayet kararlaşıp sustuktan sonra Rasûlullah:

— "O, yanında edildiğini işitmekte olduğu Zikru'llah için ağladı" buyurdu [79],

33- İmâmın (Veya Herhangibir Kimsenin) Bir Takım İhtiyaçlarını Bizzat Satın Alması Babı [80]

İbn Umer (R): Peygamber (S), Umer'den bir deve satın aldı, demiştir. Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân da: Bir

müşrik bir sürü koyun getirdi.

Peygamber de ondan bir koyun satın aldı, demiştir. Ve Peygamber, Câbir'den de bir deve satın almıştır [81].

48-.......Âişe (R): Rasûlullah (S) bir Yahudi'den, bedeli bir zaman sonra verilmek üzere, veresiye hububat satın aldı ve o Yahûdî'-ye kendi zırhını rehin bıraktı, demiştir [82].

34- Herhangi Nevi'den Binek Hayvanları Ve Eşekler Satın Alma Babı [83]

Bir kimse, sahibi üstünde binicisi olduğu hâlde herhangi bir binek hayvanı yâhud deve satın aldığı zaman, bu satın alış, sahibi binekten inmezden evvel kabz olur mu? [84]

Ve İbn Umer (R) dedi ki: Peygamber (S) Umer'e: "Bu çetin ve sert deveyi bana sat" buyurdu [85].

Rasûlullah:

— "Kız mı, yoksa dut mu (aldın)?" diye sordu.

Ben de:

— Dul, diye cevâb verdim.

Rasûlullah:

— "Senin onunla, onun da seninle oynaşacağınız bakire bir kız

istemez miydin?" dedi.

Ben de:

— Bakımları bana borç olan bir takım kızkardeşlerim var. Onun için bir kadınla evlenmeyi, bunun da çocukları toplamasını ve saçlarını, başlarını taramasını ve bunlar üzerinde bir mürebbiye olmasını hayırlı buldum, dedim.

Rasûlullah:

— "Şimdi sen (Medîne'ye) varıyorsun. Vardığında artık ailene karşı akıllı, olgun, bağlı ol. Allah'tan evlâd isteyiniz"buyurdu. Sonra: "Deveni satar mısın?" diye sordu.

Ben de:

— Evet satarım, dedim.

Rasûlullah benden devemi bir ûkıyye(kırk dirhem)ye satın aldı. Sonra Rasûlullah benden önce Medîne'ye gitti. Ben de kuşluk vakti vardım. Mescide geldik. Rasûlullah'ı mescidin kapısı önünde bulduk. Rasûlullah bana:

— "Şimdi mi geldin?" diye sordu.

Ben de:

— Evet, şimdi geldim, diye cevâb verdim.

Rasûlullah:

— "Artık deveni bırak da (mescide) gir ve iki rek'at (geliş namazı) kıl" buyurdu.

Ben de girdim ve kıldım. Sonra Rasûlullah, Bilâl'e bir ûkıyye (gümüş) tartıp bana vermesini emretti. Bilâl de, terâzî ağır basarak tartıp verdi. Ben arkamı çevirip eve giderken birden Rasûlullah:

— "Câbir'i bana çağır" buyurdu.

Ben Rasûlullah devemi beğenmedi de şimdi geri verecek sandım. Hâlbuki bana bu deve kadar sevimsiz birşey yoktu. Rasûlullah:

— "Deveni al, bedeli de senin olsun" buyurdu [86].

49-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Ben bir gazada

Peygamber'in beraberinde bulundum. (Dönüşte) devem beni geri bıraktı ve yürümekten âciz oldu. Bu sırada Peygamber yanıma geldi ve:

— "Yâ Câbir" diye seslendi. Ben:

— Evet benim, dedim. Rasûlullah:

— "Zorun nedir (ki geri kaldın)?" diye sordu

Ben:

— Devem beni geri bıraktı ve yoruldu da ben arkada kaldım,

dedim.

Rasûlullah hemen (devesinden) indi ve çengelli deyneği ile devemi çekmeye koyuldu. Sonra bana:

— ' 'Haydi şimdi bin!' * dedi.

Ben de bindim. Bu defa da devemi gördüm ki, onu ben Rasûlul-lah'ın devesini geçmekten men' ediyordum. Rasûlullah (yol konuşması olmak üzere) bana:

— "Evlendin mi?" diye sordu. Ben de:

— Evet evlendim, dedim.

35- Cahılıyet Devrinde Mevcud Olup İslam Devrinde De İnsanların Oralarda Alışveriş Yaptıkları Meşhur Arab Panayırları Babı [87]

50-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ukâz, Mecenne ve Zu'l-Mecâz, Câhiliyet devrinde (meşhur) panayırlardı. İslâm devri olunca bu panayırlarda ticâret yapmayı günâh saydılar. Bunun üzerine Allah: "Hacc mevsimlerinde ticâretleRabbHnizden rızk istemenizde üzerinize bir günâh yoktur..." (ei-Bakara: 198) âyetini indirdi. İbn Abbâs bu âyeti böyle "Fî-mevâsimi'1-hacc (= Hacc

mevsimlerinde)" kaydı ile okudu [88].

36- Deli Yâhud Hasta Develerin Satın Alınması Babı

"Hâım", herşeyde maksada aykırı harekette bulunandır [89].

51-....... Amr ibn Dînâr şöyle dedi: Şurada (yânî Mekke şehrinde) Nevvâs isminde bir (deve taciri) kimse vardı. Bunun yanında hastalıklı develer de vardı. İbn Umer (R) gidip, Nevvâs'ın bir ortağından bu hastalıklı deveyi satın aldı.Sonra ortağı Nevvâs'a geldi de:

— O hasta deveyi sattık, dedi. Nevvâs:

— Sen o deveyi kime sattın? dedi.

Ortağı:

— Şöyle şöyle sıfatta bir ihtiyara sattım, dedi.

Nevvâs:

— Vay sana yazıklar olsun! Vallahi bu ihtiyar zât İbnu Umer'-dir, dedi ve hemen İbn Umer'e gitti ve: Ortağım sana kusurunu bildirmeden hastalıklı deve satmıştır, deyip vaziyeti anlattı.

İbn Umer:

— Öyleyse deveni sür git, dedi.

Nevvâs deveyi alarak sürüp gitmeye davrandığı zaman, İbn Umer:

— Haydi bırak şu deveyi! Artık biz Rasûlullah'ın "Hastalığın bizatihi sirayeti yoktur" hükmüne razı olmuş kimseleriz, dedi [90].

37- Müslümanlar Arasında Meydana Gelen Harb Fitnesi Sırasında Ve Fitne

Günleri Hâricinde Silâh Satmak Babı

İmrân ibn Husayn (R) fitne günlerinde silâh satmayı kerîh görmüştür [91].

52-.......Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Bizler Huneyn yılında Rasûlullah'ın beraberinde sefere çıktık. Nihayet Rasûlullah (S) ben Ebû Katâde'ye bir zırh verdi. Ben de o zırhı sattım da, onun bedeliyle Benû Seleme yurdunda küçük bir bustân satın aldım.İşte bu bus-tân, İslâm'da aslına sâhib olduğum ilk maldır [92].

38- Aittâr Ve Güzel Koku Satmak Hakkında Bâb

53-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (R) şöyle buyurdu: "İyi arkadaş ile kötü arkadaşın meseli, misk sahibi ile demirci körüğü gibidir. Misk sahibinden sana şu iki ikiden biri yok olmaz: Ya sen ondan bir mikdâr satın alırsın, yâhud onun güzel kokusunu hisseder koklarsın, Demirci körüğü ise bedenini yâhud elbiseni yakar, yâhud da ondan pis bir koku hissedersin" [93].

39- Haccâm (Yânî Vücûddan Kan Alma Tedavisi Yapan) Kimsenin Zikri Babı [94]

54-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ebû Taybe Nâfi', Rasûlullah'ın vücûdundan kan aldı. Rasûlullah (S) da Ebû Taybe'ye bir sâ' (yânî 1040 dirhem) hurma verilmesini emretti. Bundan başka Ebû Taybe'nin efendisi olan Harise oğulları'na da, onun ödernesi gereken vergisini hafifletmelerini emreyledi.

55-.......İbn Abbâs (R): Peygamber (S) vücûdundan kan aldırma tedavisi yaptırdı da kendisinden kan alma tedâvîsi yapan haccâm kimseye (bir sâ' hurma) ücret verdi. Eğer (kan alıcıya) ücret vermek haram olsaydı, Rasûlullah bu zâta

ücret vermezdi, dedi [95].

40- Erkekler Ve Kadınlar İçin Giyilip Kullanması Mekruh Olan Şeylerde Ticâriet (Yapmanın Hükmü) Babı

56-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bir kerre Peygamber (S) Umer ibnu'l-Hattâb'a ipek yâhud siyerâ (denilen sarı çubuklu) bir hülle (yânı takım elbise) gönderdi. Sonra Peygamber bu elbiseyi Umer'in üzerinde gördü de: "Ben bu elbiseyi sana giymen için göndermedim. Bu ipekli elbiseyi ancak âhirette nasibi olmayan erkek giyer. Ben ancak bunu sana satıp da faydalanasın diye gönderdim" buyurdu [96].

57-.......Mü'minlerin anası Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Kendisi, üstünde bir takım resimler bulunan küçük bir yastık, bir şilte satın almıştı. Rasûlullah (S) bunu görünce kapının önünde dikeldi de içeriye girmedi. (Âişe dedi ki:) Bu sırada ben O'nun yüzündeki iste-mezliği sezip tanıdım. Ve:

— Yâ Rasûlallah! Ben Allah'a ve Rasûlü'ne tevbe ederim. Ben ne günâhı işledim ki? dedim.

Rasûlullah:

— "Şu yastığın hâli nedir?" buyurdu. Ben:

— Ben onu Sen üzerinde oturasın ve yaslanasın diye, Senin için satın aldım, dedim.

Rasûlullah:

— "Bu suretlerin sahihleri kıyamet gününde muhakkak azab edilirler. Ve bu kimselere: Sûref verdiğiniz bu mahlûkları diriltiniz, denilir", Ve yine Rasûlullah: "İçinde suretler bulunan eve melekler girmez" buyurdu [97].

41- Bâb: Mal Ve Meta' Sahibi, Malın Fiâtını Ta'yîn Ve Takdir Etmeye Daha

Haklıdır

58-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Peygamber (S): "EyNeccâr oğullan, arsanızın kıymetini bana söyleyiniz!" buyurdu. O çevrilmiş bahçenin içinde bakılmamış harâb yerler ve hurma ağaçlan vardı [98].

42- Bâb Sapışın Kesinleşmesi Veya Feshi İçin Ne Kadar -Veya Kaç Tane- Muhayyerlik Caiz Olur? [99]

59-.......Nâfi', İbn Umer'den; o da Peygamber'den işitti ki, Peygamber (S): "Satıcı ile satın alıcı birbirlerinden ayrılmadıkça -yâhud: Ayrılıncaya kadar- alışverişleri hususunda muhayyerliğe mâliktirler, yâhud alışveriş muhayyerli olur" buyurdu.

Nâfi' dedi ki: İbn Umer, hoşuna gitmekte olan birşey satın aldığı zaman o malı satın almış olduğu sahibinden ayrılırdı [100].

60-....... Bize Hemmâm, Katâde ibn Diâme'den; o da Ebu'I-HalîTden; o da Abdullah ibnu'l-Hâris'ten; o da Hakîm ibn Hızâm'-dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Satıcı ile satın alıcı birbirlerinden ayrılmadıkça muhayyerliktedirler" buyurdu. Ahmed ibn Saîd ed-Dârimî ziyâde edip şöyle dedi: Bize Behz ibn Râşid tahdîs edip şöyle dedi: Hemmâm ibn Yahya şöyle dedi: Ben bu hadîsi Ebu't-Teyyâh'a zikrettim. Ebu't-Teyyâh: Kendisine bu hadîsi Abdullah ibnu'l-Hâris tahdîs ettiği zaman ben Ebu'I-HahTin beraberinde idim dedi [101].

43- Bâb: Satıcı Yâhud Müşteri Muhayyerlik Husûsundabir Vakit Ta'yîn Etmedikleri Zaman Bu Alışveriş Caiz Olur Mu? [102]

61-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Satıcı ve müşteri birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe muhayyirliktedir-ler. Yâhud ikisinden biri diğerine: (Satışı yâhud feshini) tercih et, der" buyurdu. Belki de şöyle demiştir: "Yâhud satış muhayyerli satış olur" [103].

44- Bâb: Satıcı İle Müşteri Birbirlerinden Ayrılmadıkları Müddetçe Muhayyerliktedirler

İbn Umer de, Kaadı Şurayh de, Şa'bî de, Tâvûs ibn Keysân da, Atâ ibn Ebî Rebâh da, İbnu Ebî Muleyke de bu meclis muhayyerliğine kaail olmuşlardır [104].

62-.......Hakîm ibn Hızâm (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Satıcı ile müşteri (birbirlerinden) ayrılmadıkça muhayyerliğe sâhibdirler. Bunlardan herbiri doğru söyleyip de (meta' ve bedele âid hususları birbirine) beyân ederlerse, bu alışverişlerinde kendilerine bereket ihsan olunur. Eğer iki taraf yalan söyler ve (mal ile semenin ayıbını) gizlerlerse, bu alışverişlerinin bereketi giderilir" [105].

63-....... Abdullah ibn Umer(R)'den: RasûTulleh <S) şöyle buyurmuştur: "Satıcı ile müşteriden herbiri birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe, arkadaşına karşı muhayyerliktedir. Ancak satışın muhayyerli satış olması müstesnadır" [106].

45- Bâb:

"Satıcı ve müşteriden biri satıştan sonra arkadaşını muhayyer kıldığı zaman -ayrılmamış olsalar da- satış vâcib, yânt lâzım olmuştur".

64-.......İbnu Umer(R)'den: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "îki kişi alışveriş yaptıkları zaman, beraber bulunarak birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe bunlardan herbiri meclis muhayyerliğine mâliktirler. Ve eğer bunların biri diğerini muhayyer kılar da bu muhayyerlik üzere alışveriş yaparlarsa, alışverişten sonra ayrılsalar da bu satış vâcib olmuştur ve onların hiçbiri satışı terk, yânı feshedemez, ayrılıştan sonra da satış vâcib olmuştur" [107].

46- Bâb: Satıcı Muhayyerlikte Olduğu Zaman Satış Caiz Olur Mu? [108]

65........ İbn Umer(R)'den: Peygamber (S): "Satıcı ve satın alıcı birbirlerinden ayrılıncaya kadar aralarında kesinleşmiş bir satış akdi yoktur, ancak muhayyerli satış olması müstesnadır" buyurdu.

66-.......Bize Hemmâm ibn Yahya tahdîs edip şöyle dedi: Bize Katâde, Ebû'l-Halîl'den; o da Abdullah ibnu'l-Hâris'ten; o da Ha-kîm ibn Hızâm(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Satıcı ve müşteri birbirlerinden ayrılmadıkları müddetçe -yâhud: Ayrılıncaya kadar-muhayyerliktedirler" buyurmuştur. Râvî Hemmâm dedi ki: Ben kendi kitabımda şöyle yazılı buldum: "O üç kerre ihtiyar eder. Eğer satıcı ve müşteri doğru söylerler ve gerçeği beyân ederlerse, alışverişlerinde onlar için bereket ihsan olunur. Eğer yalan söylerler ve gerçeği gizlerlerse hayırsız bir kâr kazanmaları ve alışverişlerinin bereketinden mahrum kılınmaları umulur". Habbân şöyle dedi:Bize Hemmâm tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebu't-Teyyâh tahdîs etti ki, kendisi Abdullah ibnu'l-Hâris'ten, o bu hadîsi Hakîm ibn Hızâm'dan; o da Peygamber'den olmak üzere tahdîs ederken işitmiştir [109].

47- Bab:

Bir şahıs herhangi birşey satın alsa, satan ile alıcı satış meclisinden ayrılmalarından önce ve satıcı da müşteriye karşı bir inkârda bulunmadığı hâlde, alan kişi aldığı bu şeyi o saatte başka birine hibe etse; yâhud bir kimse bir köle

satın alsa da satış meclisinden ayrılmadan o köleyi âzâd eylese? [110].

Tâvûs ibn Keysân, rızâ üzerine bir metâ'ı satın alan, sonra da o mctâ'ı satan kimse hakkında: Meta1 da, kazanç da onun lehine vâcib oldu, demiştir [111].

67- Ve el-Humeydî şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bize Amr ibn Dînâr tahdîs etti ki, İbn Umer (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber(S)'in beraberinde olarak bir seferde idik. Ben, babam Umer'in genç, çetin bir devesine binmiştim. Deve bana galebe ediyor ve kaafilenin önüne geçiyordu. Umer de onu men' edip geriye çeviriyordu. Sonra devem tekrar kaafileyi geçiyor, Umer de onu men' edip çeviriyordu. Bu sırada Peygamber (S) Umer'e:

— "Şu hırçın deveni bana sat!" buyurdu.

Umer:

— O Senindir yâ Rasûlallah, dedi.

Rasûlullah tekrar:

— "Şu deveyi bana sat!" buyurdu.

Umer de o deveyi Rasûlullah'a sattı. Peygamber hemen:

— "Yâ Abdallah ibne Umer! Şimdi bu deve senindir, ona istediğini yapabilirsin!" buyurdu [112].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Ve el-Leys ibn Sa'd şöyle dedi: Bana Abdurrahmân ibnu Hâlid, İbnu Şihâb'dan; o da Sâlim'den tah-dıs etti ki, babası Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Mü'-minlerin Emîri Usmân'dan, onun Hayber'deki bir malı mukaabilinde diğer bir vâdîde bir mal (bir arazî yâhud bir akar) satın aldım. Alışverişi yaptığımız zaman ben topuğum üzerinde geri döndüm ve nihayet onun evinden dışarı çıktım. Böyle çabuk dışarı çıkışım, satışı geri almak istemesi korkumdan dolayıdır. O vakit satışta sünnet olan hukûk yolu, satıcı ile müşteri birbirlerinden ayrılıncaya kadar meclis muhayyerliğinde olmaları idi. Abdullah dedi ki: Evinden çıkmamla, benim ve onun bu satış muamelesi vâcib olunca (yânî kesinleşip fesih hakkı kalmayınca) ben bu satış

işinde onu aldattığımı gördüm. Çünkü ben onu üç gecelik yol ile Senıûd kavmi arazîsine sevk ettim, o ise beni üç gecelik yol ile Medine'ye şevketti [113].

48- Alışverişte Aldatmanın Mekruh Olması Babı

68-.......Abdullah ibn Umer(R)'den (şöyle demiştir): Bir kimse Peygamber'e alışverişlerde dâima kendisinin aldatıldığını söyledi. Peygamber (S) ona: "Sen birşey satın almak istediğinde (İslâm Dîni'nde) aldatmak yoktur de!" buyurdu [114].

49- Çarşılar Ve Pazarlar Hakkında Zikredilen Hadîsler Babı

Ve Abdurrahmân ibn Avf şöyle dedi:

Biz Medine'ye (hicret edip) geldiğimizde ben (ahdî kardeşim Sa'd ibnu'r-Rabî'a): içinde ticâret yapılan bir çarşı var mı? dedim. Sa'd: Kaynukaa (kabilesinin) çarşısı vardır, dedi [115].

Ve Enes şöyle dedi: Abdurrahmân ibn Avf: Siz bana o çarşıya delâlet ediniz, dedi [116].

Umer de: Çarşılarda alışveriş yapmak, beni (Rasûlullah'ın meclisine devamdan) alıkoydu, dedi [117].

69-.......Âişe (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

— "Bir ordu Ka'be'yi (harâb etmeye) kasdedecek. Bunlar Beydâ mevkiine geldiklerinde evvelleri ve âhirleriyle (yânı başbuğlarından son neferlerine kadar hepsi) yere batırılırlar" buyurdu.

Âişe dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Bunlar, evvelleri ve âhirleriyle nasıl yere batırılırlar; hâlbuki bunların arasında (alışverişle geçinen) çarşılar halkı ve o zâlimlerden olmayan kimseler vardır, dedim.

Rasûlullah:

— "Bunlar evvelleri ve âhirleriyle batırılırlar. Sonra bu batırılanlar (kıyamet gününde) kendi niyetlerine göre diriltilirler" buyurdu [118].

70-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Herhangi birinizin cemâatle namazı, (alışveriş ettiği) çarşısında ve evinde (yalnızca kıldığı) namazı üzerine yirmi küsur derece ziyâde olur. Bu ziyâdeliğin sebebi şudur: O kimse abdeste niyet edip abdestini güzel aldığı ve namazdan başka bir kasdı olmaksızın mescide gittiği zaman (tâ mescide girinceye kadar) her adım attıkça o adımdan dolayı muhakkak bir derece yükseltilir yâhud o adım sebebiyle kendisinden muhakkak bir günâh indirilir. Melekler de sizin herbirinize namaz kılacağı yerde abdestini bozmadan ve orada kimseye eziyet etmeden durduğu müddetçe: 'Yâ Allah ona salât eyle, yâ Allah ona merhamet eyle!' diye duâ ve istiğfar ederler".

Ve yinj: Rasûlullah (S): "Sizden herhangi biriniz, namaz kendisini habsetrıekte olduğu müddetçe bir namaz (sevabı) içindedir" buyurdu [119].

71-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Peygamber (S) çarşıda idi. Bir kimse:

— Yâ Eba'l-Kaasım! diye seslendi.

Peygamber hemen o zâta dönüp baktı. O zât (başka birine işaret ederek):

— Ben şunu çağırmıştım, dedi. ! Bunun üzerine Peygamber:

"Benim (öz) adımla ad koyunuz, fakat künyemle künyelen-meyiÂiz!" buyurdu [120].

72-...... Enes (R) şöyle demiştir: Bir kimse Bakî'da (yânî oradaki çarşıda):

— Yâ Eba'l-Kaasım! diye çağırdı.

Peygamber de ona dönüp baktı. Bu sefer o kimse:

— Ben seni kasdetmedim, dedi. Peygamber (S):

— "Benim adımla ad koyunuz, fakat künyemle künyelenme-yiniz" buyurdu [121].

73-.......Ebû Hureyre ed-Devsî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) gündüzün bir parçasında çıktı; O benimle, ben de O'nunla konuşmayarak Kaynukaa çarşısına gelinceye "kadar (yürüdü). Sonra(ora-dan dönüp) Fâtıma'nın evinin önünde bir kenara oturdu ve (Hasan'ı yâhud Hüseyin'i kasdederek):

— "Küçük orada mısın, küçük orada mısın?" diye sordu. Fâtıma çocuğu evden çıkmaktan biraz alıkoydu. Zannettim ki

bu az zaman içinde annesi çocuğu ya giydirdi yâhud başını yıkayıp taramıştı. Sonra çocuk koşarak geldi. Peygamber (S) çocuğu kucaklayıp sarmaştı ve onu öptü de:

— "Yâ Allah, sen bu çocuğu sev; onu seveni de sev!" diye dua etti [122].

Sufyân ibn Uyeyne (geçen isnâdla) şöyle dedi: Ubeydullah ibn Ebî Yezîd şöyle dedi: Bana haber verdi ki, o, Nâfi' ibn Cubeyr'in bir rek'atle vitir kıldığını görmüştür. [123].

74-.......Nâfi' şöyle dedi:Bize İbnu Umer tahdîs etti ki, onlar Peygamber zamanında deve sahibi tacirlerden zahîre satın alırlardı. Sonra Peygamber (S) bu tacirlere me'mûr gönderdi de bu me'mûrlar o tacirleri mallarım, malların satılacağı zahîre pazarına nakledip getirinceye kadar malı aldıkları yerde satmaktan men' ediyorlardı.

Nâfi' geçen senedle dedi ki: Ve yine bize İbn Umer tahdîs edip şöyle dedi: Peygamber (S) tacir hububatı satın aldığı zaman onu ta-mâmiyle (ölçüp) teslim alıncaya kadar o hububatın satılmasını neh-yetti [124].

50- Çarşıda Pazarda (Mala Sürüm Sağlamak İçin) Bağırıp Çağırmanın Keraheti Babı

75-....... Atâ ibnu Yesâr şöyle dedi: Ben, Abdullalı ibnu Amr ibni'l-Âs(R)'a kavuştum da ona:

— Sen bana RasûlulIah(S)'ın Tevrat'ta yazılı olan sıfatından haber ver, dedim.

Abdullah ibn Amr te'kîdli olarak şöyle cevâb verdi:

— Evet, vallahi Rasûlullah Kur'ân'daki sıfatlarının bâzısıyle muhakkak Tevrat'ta vasıflandırılmıştır (ki şöyledir): "Ey Peygamber, biz seni hakîkaten bir şâhid, bir müjdeci, bir korkutucu ve ümmîlere (âcizlere) bir koruyucu olarak gönderdik [125]. Sen elbette benim kulum ve rasûlümsün. Ben sana "MütevvekkÜ" adını verdim. Bu peygamber kötü huylu, katı kalbli, çarşılarda çağırgan değildir [126]. O kötülüğe kötülükle mukaabele etmez, fakat o kötülüğü afv ile, mağfiret ile karşılar [127]. Allah eğrilmiş, sapmış olan milleti bu peygamber ile onları tâ ilahe illeHlah demeleri suretiyle doğrultmadıkça, o peygamberin ruhunu asla kabzetmeyecektir. Allah birçok kör gözleri, birçok sağır kulakları, birçok kapalı kalbleri bu tevhîd kelimesiyle açacaktır" [128].

Ve Abdulazîz ibn Ebî Seleme, bu hadîsi seneddeki Hilâl ibn Alî'den rivayet etmekte diğer râvî Fulayh'a mutâbaat etmiştir.

Saîd ibn Ebî Hilâl, hadîsin senedindeki Hilâl'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da sahâbî olan Abdullah ibn Selâm'dan olmak üzere söyledi:

"Gulfun", gılâf içinde olan her şeydir: Kılıç gılâf içinde olduğu zaman "Seyfun ağlefu(= Kılıflı kılıç)"; yay gılâf içinde olduğu zaman "Kavsun ğalfau(= Kılıflı yay)"; erkek sünnetli olmadığı zaman "Raculun ağlefu(- Kabuklu adam)" denilir. Bu tefsîri Ebû Abdil-lah el-Buhârî söyledi [129].

51- Bâb: Ölçmek Vazifesi Satıcı Ve Vericiye Âiddir

Çünkü Yüce Allah şöyle buyurdu:

"Ölçekte ve tartıda hileye sapanların vay hâline! Ki onlar insanlardan ölçekle aldıkları zaman tastamam alanlar; onlara ölçekle yâhud tartı ile verdikleri zaman ise eksiltenlerdir" (et-Tatm: 13). Bu "Çağırdığınız vakit onlar sizi işitiyorlar mı?" (e 73) âyetindeki "FİT* lâfzının aslı "Yesmeune lekum iken cerr harfinin kaldırılmasıyle "Yesmeûnekum olması gibidir [130].

Ve Peygamber (S): "Devenizin bedelini tastamam alıncaya kadar hurma ölçtürünüz" buyurmuştur [131]. Usmân(R)'dan zikrolunuyor ki, Peygamber (S) ona:

"Birşey sattığın zaman sen ölç; satın aldığın zaman da ölçtür" buyurmuştur [132].

76-.......Abdullah ibn Umer(R)'den; Rasûlullah (S): "Herkim

bir zahire satın alırsa, o zahireyi ölçtürüp tastamam teslim almadıkça (kabz etmedikçe) satmaz" buyurmuştur [133].

77-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: (Babam) Abdullah ibn Amr ibn Haram, üzerinde (ödenecek) bir borç olduğu hâlde Uhud harbinde vefat etti. Ben onun alacaklılarının bu borçtan bir mikdârını barakmaları hususunda Peygamber'den yardım istedim. Peygamber onlardan böyle bir sulh istedi, fakat alacaklılar (Yahûdî olduklarından) birşey bırakmadılar. Bunun üzerine Peygamber (S) bana:

— "(Ey Câbir, sen bahçene) git, hurmanı toplayıp sınıf sınıf ayır: Acve cinsini bir boy, Azku Zeyd cinsini de bir boy yap. Sonra bana haber gönder!" buyurdu.

Ben bu işleri yaptım, sonra Peygamber'e haber gönderdim. Peygamber geldi ve hurma yığınının üst tarafına yâhud ortasına oturdu. Sonra (orada bekleşen alacaklılara işaret ederek):

— "Haydi şu alacaklı kav/n için Ölç!" buyurdu.

Ben de o alacaklılara, hakları olan mikdârı tamamen verinceye kadar Ölçtüm; hurmam geri kaldı; sanki ondan hiçbirşey eksilme-miş gibiydi [134].

Ve Firâs ibn Yahya, Şa'bî'den söyledi ki, o şöyie demiştir: Bana Câbir, Peygamber'den tahdîs etti de: Ben alacaklılar için ölçmeye devam ettim, nihayet borcu ödedim, dedi.

Ve Hişâm ibn Urve, Vehb ibn Keysân'dan olmak üzere söyledi ki, Câbir şöyle demiştir: Peygamber (S):

— "Hurma salkımlarını alacaklı için kes, sonra da onun hakkını öde!" buyurdu [135]

52- Ölçeklemenin Müstehâblığı Babı [136]

78-....... el-Mıkdâm ibnu Ma'dîkerib(R)'den: Peygamber (S):

"Azığınızı ölçünüz ki, sizin için bereketlendirilsin!" buyurmuştur [137].

53- Peygamberdin Sâ' Ve Müdd Ölçeklerinin Bereketi Babı

Peygamber'in sâ'^ye müdd ölçeği hakkındaki bu duasını Aişe rivayet etmiştir [138].

79-....... Abdullah ibn Zeyd(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Şübhesiz İbrahim Peygamber Mekke'yi harem kıldı ve Mekke için (bereketle) dua etti. îbrâhîm Peygamberin Mekke'yi harem kılışı gibi, ben de Medine'yi harem (yânî ihtiram edilecek yer) kıldım ve Medine için müddü ve sâ'ı hakkında, İbrahim aleyhi's-selâmın Mekke için yaptığı dua gibi, dua ettim" [139].

80-.......Enes ibn Mâlik(R)'ten: Rasûiullah (S) Medîneliler'i kasdederek: "Yâ Allah, bunlara kilelerinde bereket ihsan eyle, sâ'lann-da ve müddlerinde bereket ihsan eyle!" djye duâ eylemiştir [140].

54- Satın Alınan Gıda Maddesini Kabz Etmeden Önce Başkasına Satmak Hakkında Ve İhtikâr Hakkında Zîkrolunan Hadîsler Babı

81-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûiullah (S) zamanında götürü.pazarlıkla erzak satın alan (ve malı teslîm almadan başkasına satmak isteyen öyle muhtekir) kimseler gördüm ki, bunlar o malları yükleyip kendi mekânlarına nakledinceye kadar döğülürler (ve kabzdan önce) satmaktan men' olunurlardı [141].

82-.......İbn Abbâs (R): Rasûlullah (S), kişiyi satın aldığı yiyecek maddesini tamamen teslim alıncaya kadar başka bir müşteriye satmaktan nehyetti, demiştir. Ben (Tâvûs ibn Keysân), İbn Abbâs'a:

— Böyle bir satıştan nehyin sebebi nedir? diye sordum, îbn Abbâs:

— Müşterinin satın aldığı herhangi bir gıda maddesini kabz ve nakletmeden başkasına satması, parayı para ile satmak demektir. Hâlbuki ortada satın alınmış olan malın edası geri bırakılmıştır, dedi [142].

83-.......Abdullah ibnu Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbnu Umer(R)'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S): "Herhangi bir yiyecek maddesi satın alan kimse, o malı kendi eline teslim alıncaya kadar onu satmaz" buyurdu [143].

84-.......Amr ibnu Dînâr bu hadîsi ez-Zuhrî'den; o da Mâlik ibn Evs'ten tahdîs ediyordu. Bu Mâlik ibn Evs bir sahâbî meclisine gelip:

— Yanında (dînârları dirhemle) bozabilecek kimse var mı? Diye sordu.

Cennetle müjdelilerden olan Talha (R):

— Ben varım. Bizim hazinecimiz Gâbe ormanından gelince paranı bozayım, dedi.

Râvî Sufyân ibn Uyeyne: Bu hadîs, bizim ez-Zuhrî'den ezberlediğimiz hadîstir ki, içinde hiçbir kelime ziyâde yoktur, demiş (ve böylece hadîsin kuvvet ve kat'îliğini te'mîn etmiş)tir. ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Mâlik ibn Evs haber verdi ki, kendisi Umer ibnu'1-Hattâb'dan işitmiştir. Umer ibnu'l-Hattâb (R), Rasûlullah (S)'in şöyle buyurduğunu haber veriyordu:

"Altını altın ile satma ve değiştirme ribâdır. Ancak iki tarafın birbirine 'Ha al, ha ver' diyerek, elden ele peşin verip almış olmaları hâli müstesnadır. Buğdayı buğdayla tebdilde ribâdır. Ancak iki ta-raf birbirine 'Ha al, ha ver' diye peşin alıp vermeleri müstesnadır. Hurmayı hurma ile satmak da ribâdır. Ancak 'Ha ah ha ver' denilmesi hâli müstesnadır. Arpayı arpa ile satmak da ribâdır; ancak 'Ha al, ha ver'denilmesi müstesnadır" [144].

55- Yiyecek Maddesinin Kabz Edilmeden Önce Satılması Ve Yanında Mevcûd Bulunmayan Bir Şeyin Satılması Babı

85-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Amr ibn Dinar'dan ezberlediğimiz hadîs ki, Amr onu Tâvûs'tan şöyle derken işittiğini.söyledi: Ben İbn Abbâs(R)'tan işittim; şöyle diyordu: Peygamber(S)'in nehyettiği şey, satın alınıp da henüz kabz edilmeyerek yanında bulunmayan erzakın satılmasıdır. İbn Abbâs: Peygamber'in nehyettiği erzakın gayrı eşyaya gelince; ben herhalde bunların da onlar gibi kabz edilmeden satışının nehyedilmiş olduğunu zann etmiyorum, dedi [145].

86-....... İbnu Umer(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S):

"Her kim bir yiyecek maddesi satın alırsa, satın aldığı malı tamamen teslim alıncaya kadar onu başkasına satmaz" buyurdu.

İsmâîl ibn Ebî Uveys, Mâlik'ten yaptığı kendi rivayetinde "Bir yiyecek maddesi satın alan kimse, onu kabzedinceye kadar başkasına satmaz"kelâmında "Yakbıdahu = Onu kabzedinceye kadar"^ fıkrasını ziyâde etmiştir [146].

56- Bir Yiyecek Maddesini Ölçüsüz Tartısız Olarak (Götürü Pazarlıkla) Satın Aldığında, O Malı Kendi Yerine Taşıyıp Nakletmedikçe Satmama Re'yinde Bulunan Kimse Ve Bu Husustaki Edebi Beyân Babı

87-.......İbn Şihâb şöyle dedi: Bana İbnu Umer'in oğlu Salim haber verdi ki, İbn Umer (R) şöyle demiştir: Yemîn olsun ben Rasû-lullah (S) zamanında ölçüsüz, tartısız olarak götürü pazarlıkla yiyecek maddesi satın alan (ve kabz etmeden başkasına satmak isteyen ihtikâra) insanlar gördüm ki, bunlar o malları yükleyip kendi menzillerine nakledinceye kadar, onları bulundukları yerlerinde satmamaları için -veya: onları bulundukları yerlerinde satmalarının kerahetinden dolayı- döğülürlerdi [147].

57- Bâb: Bir Şahıs Bir Meta' Yâhud Bir Hayvan Satın Aldığında Bu Malı Satıcının Yanında Bıraksa Yâhub Hayvan Teslîm Alınmadan Önce Ölse (Hüküm Ne Olur)? [148]

İbn Umer (R): Satış akdinin diri ve toplu olarak eriştiği herşey (yânî satış akdi sırasında ölmemiş ve değişmemiş bulunan herhangi şey, akidden sonra satıcının yanında helak olsa), o mal müşterinin damânın)dendir, demiştir [149].

88-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'in üzerine hiçbir gün geçmezdi ki, o günün iki tarafının, yânî sabah ve akşam vakitlerinin birinde Peygamber muhakkak Ebû Bekr'in evine gelirdi. Nihayet Peygamber'e Medine'ye gitmek üzere yola çıkmak hususunda Allah tarafından izin verilince, bize gelmesi hususunda mu'tâd olmayan öğle vaktinde ansızın geldi. Ebû Bekr'e O'nun gelişi haber verildi. Ebû Bekr:

— Meydana gelmiş mühim bir iş olmadıkça Peygamber bu saatte bize gelmezdi, dedi.

Peygamber Ebû Bekr'in yanına girince ona:

— "Yanında kim varsa dışarı çıkar!" buyurdu.

Ebû Bekr:

— Bu ikisi benim iki kızımdır yâ Rasûlullah, dedi.

Ebû Bekr bu sözüyle ben Âişe'yi ve Esmâ'yı kasdediyordu. Peygamber:

— "Şu mühim işi hissettin mi; Bana Medine'ye çıkmak hususunda izin verildi" buyurdu.

Ebû Bekr:

— Yâ Rasûlallah! Çıkışta senin sohbetinde ve maiyyetinde bulunmak isterim. Sohbetini isterim, dedi ve şöyle ilâve etti: Yâ Rasûlallah! Yanımda iki binek devesi vardır. Ben bunları Medine'ye hicret çıkışı için hazırladım. Binâenaleyh Sen bunların birini al! dedi.

Rasûlullah (S):

— "'Ben onu bedeliyle aldım" buyurdu [150]

58- Bâb:

"însan (beşer) kardeşinin alışverişi aleyhine alışveriş etmez; (beşer) kardeşi kendisine izin verinceye yâhud pazarlığı terk edinceye kadar, onun pazarlığı aleyhine de pazarlığa girişmez" [151]

89-.......îbn Umer(R)'den: Rasûlulah (S): "Sizden biriniz (beşer) kardeşinin alışverişi aleyhine alışveriş etmez" buyurmuştur [152].

90-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S), şehirliyi, (göçebenin malını) göçebe adına satmaktan nehyetti. Ve: "Müşteri kandırıp kızıştırmayınız!" buyurdu. Yine Rasûlullah: "Hiçbir kimse (beşer) kardeşinin alışverişi aleyhine alışveriş etmez. Kardeşinin evlenme pazarlığı aleyhine evlenme pazarlığına da girişmez. (İffetli) hiçbir kadın da (beşer) kardeşi bulunan bir kadının çanağındaki ni'meti kendi kabına doldurmak için, onun talâkını istemez" buyurdu [153].

59- Müzayede (Karşılıklı Fiat Artırma) Satışı Bârı

Atâ ibn EbîRebâh:

Ben, artırma yapmakta olan kimseler içinde ganimetleri satmakta hiçbir be's görmeyen insanlara eriştim, demiştir [154].

91-.......Câbir ibn Abdillah(R)'tan (şöyle demiştir):(Azre oğullan'ndan Ebû

Mezkûr adında sahâbî) bir kimse, kendine âid olan bir köleyi müdebber olarak (yânî ölümümden sonra sen hürsün diyerek) âzâd etmişti. Sonra Ebû Mezkûr (fakır düşüp, bu kölenin bedeline) muhtâc oldu. Peygamber (S) de köleyi aldı da:

— "Bunu benden kim satın almak ister?" dedi (yânî müzayedeye arzetti).

(Müzayede neticesinde) Nuaym ibnu Abdillah o köleyi şöyle şöyle dirhemle satın aldı. Rasûlullah da kölenin bu bedelini Ebû Mezkûr'a verdi [155].

60- Necş Ve Necşlı Satış Caiz Olmaz Diyen Kimse Babı [156]

İbn Ebî Evfâ: Nâciş (necş yapan), ribâ yiyicisidir; hâindir, demiştir [157].

Buhârî de: Necş, aldatma yarışıdır; bâtıldır; bunun yapılması halâl olmaz, demiştir.

Peygamber (S): "Aldatmanın sahibi ateştedir" buyurdu [158].

Yine Peygamber (S): "Her kim bizim emrimiz üzere olmayan bir iş yaparsa, o iş reddedilmiştir" buyurdu [159].

92-.......İbn Umer (R): Peygamber (S) necş yapmaktan (yânî satıcı ile müşteri arasına girip, kendisini alıcı gibi göstererek müşteriyi kandırıp fiatı yükseltmeye çalışmaktan) nehyetti, demiştir [160].

61- Bey'u'l-Garer, Yânî Aldatmaca Satışı Ve Habelu'l-Habele Satışı Babı [161]

93-.......Abdullah ibn Umer(R)'den (şöyle demiştir): Rasuluılah (S) habelu'l-habele satışından (yânı gebe devenin dişi doğacak yavrusunun gebeliğini

satmaktan) nehiy buyurdu. Bu, Câhiliyet halkının kendi aralarında yapageldikleri (böyle akıbeti mechûl) bir satış idi. Adam, meselâ bir deveyi (veya herhangi bir malı) gebe bir devenin doğurmasına, sonra bu doğan dişi yavru da (gebe olup) karnındaki cenini doğurmasına ta'lîkan mal alıp satardı [162].

62- Bey'ü'l-Mülâmese (El Dokundurmakla Satiş) Babı

Enes: Peygamber (S) el dokundurmakla yapılan satıştan nehyetti, demiştir [163].

94-.......Ebû Saîd Hudrî (R): Rasûlullah (S) munâbezeden (yânî karşılıklı atışma suretiyle yapılan satıştan) nehyetti, diye haber verdi ve: Munâbeze, kişinin satacağı kumaşını, almak isteyenin o kumaşı alt üst etmesine ve ona bakmasına, düşünmesine fırsat vermeden önce alıcıya doğru atmasıdır (yânî atması suretiyle yapılan bir satıştır), dedi. Ve yine Ebû Saîd: Peygamber, mülâmeseden (yânî el dokundurmak suretiyle yapılan satıştan) de nehyetti. Mülâmese, alıcının kumaşa bakmayıp, sâdece elle dokunması suretiyle yapılan satıştır, dedi [164].

95-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: İki nevi' giyinişten nehyolundu: Biri, kişinin bir tek kumaş içinde sarınıp bürünmesi, sonra da büründüğü bu kumaşı (avret yeri açılacak şekilde) omuzu üstüne kaldırıp yükseltmesidir. -İkincisi de bir kumaşı sımsıkı sarınmaktır ki, buna iştimâlu's-sammâ denir.- İki nevi' satıştan; el dokundurma satışı ile atma suretiyle yapılan satıştan da nehyolundu [165].

63- Munâbeze (Yânı Atışma) Satışı Babı

Enes: Peygamber (S), atışma suretiyle yapılan satıştan nehyetti, demiştir

[166].

96-....... Ebû Hureyre(R)'den: Rasûlullah (S) el dokundurma ve atışma suretiyle yapılan satışlardan nehyetti (demiştir) [167].

97-...,. Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) iki nevi' giyinişten ve iki nevi' alışverişten: el sürüp dokundurmak ve birbirine atmak suretiyle yapılan alışverişlerden nehyetti [168].

64- Satıcının Deve-Sığır, Davar Ve Sütü Memesinde Toplanabilecek Her Hayvanın Sütünü Memesinde Biriktirmekten Nehyedilmesi Babı

"el-Musarrât", birkaç günler sağıtmayıp sütü memesinde habsedilmiş ve orada yığılıp toplanmış olan hayvandır. Tasriye masdannın asıl ma'nâsı suyu habsetmektir. "Sarraytu*l-mâe(= Suyu habsettim)" ta'bîri, bu ma'nâdan dolayı söylenir [169].

98-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Peygamber (S): "Deve ve koyunları (sütlerini memeleri içinde yığmak suretiyle) bol sütlü göstermeye çalışmayınız- Her kim sütü memesinde habsedilmiş bir hayvanı, bu habsedişten sonra satın alırsa, onu sağması sırasında iki re'y arasında muhayyerdir: Dilerse o hayvanı kendi mülkiyetinde tutar, isterse onu bir sâ' hurma ile birlikte sahibine geri verir" buyurdu [170].

Ve Ebû Salih'ten, Mucâhid'den, Velîd ibn Rebâh'tan, Mûsâ ibn Yesâr'dan; onlar da Ebû Hureyre'den olmak üzere zikrolunuyor ki, Peygamber (S) "Bir sâ' hurma ile birlikte" demiştir.

İbn Sîrîn'deh; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere rivayet eden râvîlerin bâzısı da: "Herhangi bir yiyecek maddesinden bir sâ' ile geri verir. Ve kendisi üç gün

muhayyerdir" buyurdu, demişlerdir. İbn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre'den merfû' olarak rivayet edenlerin bâzısı da: Üç günü zikretmeyerek sâdece "Bir sâ' hurma"y\ zikretmiştir. Hurma rivayetleri daha çoktur [171].

99-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R): Kim sütü memesinde biriktirilmiş bir davar satın almış ise (isterse) o davan geri versin ve onunla beraber (sût bedeli olarak) bir sâ' da birşey versin, demiştir. Ve yine yukanki senedle gelen bir rivayette İbn Mes'ûd: Peygamber (S) mal satıcılarının yolda karşılanmasını nehyetti, demiştir [172].

100-.......Ebû Hureyre(R)'den:Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Mal getirmekte olan binicileri, pazar hâricinde karşılamayınız. Bâzınız, diğer bâzınızın alışverişi üzerine alışverişe kalkışmasın. Sizler müşteri kandırıp kızıştırmayınız. Hiçbir şehirli, bedevinin nâmına onun malını satmaz. Koyunları bol sütlü göstermeye çalışmayınız. Her kim sütü memesinde biriktirilmiş bir hayvan satın alırsa, o, bu hayvanı sağdıktan sonra iki görüş muhayyerliğindedir: Bu haliyle razı olursa, onu mülkiyetinde tutar; razı olmazsa, o hayvanı bir sâ' hurma ile birlikte geri verir" [173].

65- Bâb: (Aldatılmış Olan) Müşteri İsterse (Alışverişi Terkedip) Memesinde Sütü Habsedilmiş Olan Hayvanı Sahibine Geri Verir; Onun Sütünü Sağmaktan Dolayı Da Bir Sâ' Hurma (Vergisi) Vardır

101-.......Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Her kim sütü sağılmayıp göğsünde biriktirilmiş bir koyunu satın alır, akabinde onu sağarsa (yânî hîleyi öğrenirse, bu müşteri muhayyerdir): Eğer h: haliyle razı olursa koyunu mülkiyetinde alı-koyar; eğer öfkelenir, razı olmazsa (koyunu geri verir). Ve koyunu sağması mukaabilinde de bir sâ' hurma (vergisi) vardır" [174].

66- Zinâ Edici Kölenin Satışı Babı

Ve Kaadı Şurayh: "(Erkek veya dişi) zinâkâr bir köleyi, müşteri dilerse bu ayıbından dolayı sahibine geri verir" demiştir [175].

102-.......Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Bir câriye zina ettiği ve zinası da (beyyine, gebelik veya ikrar ile) tebeyyün ettiği zaman, efendisi onu kamçılasın, fakat onu (bu cezadan sonra) sözle ayıplamasın. Sonra yine zina ederse efendisi onu yine kamçı ile dövsün, fakat ayıbını yüzüne vurup sözle onurunu incitmesin. Sonra bu câriye üçüncü bir zina daha ederse, efendisi onu (ayıbını beyân ederek) kıldan yapılmış bir ip pahası ile de olsa, satsın" [176].

103-.......Zeyd ibn Hâlid (R) ile Ebû Hureyre'den (ikisi şöyle demişlerdir): Rasûlullah'a muhsane olmamış iken zina eden bir cariyenin hükmü soruldu. Rasûlullah (S) cevaben: "Câriye zina ederse, onu kamçılayın. Sonra yine zina ederse, yine kamçılayın. Sonra yine zina. ederse, artık bu sefer (kamçılama akabinde) bir kıl örgüsü karşılığında olsa bile onu satınız" buyurdu [177].

İbn Şihâb: Onun satışının üçüncü yâhud dördüncü zinadan sonra mı olmasını istedi, bilmiyorum, demiştir [178].

67- Kadınlarla Yapılan Alışveriş Babı [179]

104-.......Urvetu'bnu'z-Zubeyr şöyle dedi: Âişe (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) yanıma girdi. Ben ona Berîre'yi satın alma kıssasını zikrettim. Rasûlullah: "Sen Berîre'yi onlardan satın al ve hürriyete kavuştur. Şübhesiz velâ (denilip mîrâs hakkı sabit olan hükmî hısımlık) köleyi hürriyete kavuşturana âiddir" buyurdu. Bundan sonra Peygamber gündüzün sonuna doğru bir vakitte ayağa kalktı. Allah'a hamd ve lâyık olduğu sıfatlarla övdükten sonra, şöyle hitâb buyurdu:

"Bir takım insanların hâli nedir ki, onlar Allah 'm Kitabı 'nda bulunmayan bir

takım şartlar ileri sürüyorlar. Kim A ilah 'in Kitabı 'nda bulunmayan bir şartı şart koşarsa, o böyle yüz tane şart koşmuş olsa da öyle şart bâtıldır. Allah'ın şartı en haklı ve en güvenilendir" [180].

105-.......Bize Hemm.âm ibn Yahya tahdîs edip şöyle dedi: Ben Nâfi'den işittim; Abdullah ibn Umer'den tahdîs ediyordu (İbn Umer şöyle demiştir):

Âişe, Berîre'nin sâhibleriyle pazarlığa girişti. Bu esnada Peygamber namaza çıktı. Namazdan gelince Âişe: Onlar Berîre'yi ancak velâ hakkının kendilerinin olması şartıyle satıyorlar, dedi. Peygamber: "Velâ, ancak hürriyete kavuşturanındır" buyurdu. Hemmâm dedi ki: Ben Nâfi'e: Berîre'nin kocası hürr mü yâhud köle mi idi? diye sordum. Nâfi': Bunu bana ne bildirir? Dedi [181].

68- Bâb- Şehirli Ücretsiz Olarak Koylunun Malını Onun Adına Satabilir Mi? Ona Yardımcı Olur Yahud Irşad Edip Nasihat Verir Mi? [182]

Peygamber (S): "Sizin biriniz mü'm in. kardeşinden öğüt istediği zaman ona nasihat etsin" buyurmuştur [183].

Atâ ibn Ebî Rebâh da şehirlinin köylü malını satmasına ruhsat vermiştir [184].

106-.......Kays ibn Ebî Hazım şöyle demiştir: Ben Cerîr ibn Abdillah(R)'tan işittim, şöyle diyordu: Ben Rasûlullah'la Lâ ilahe UW-llah ve MuhammedRasûlullah'm ma'nâsma şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, (Allah ve Peygamber emirlerini) işitip itaat eylemek ve her müslümâna nasihat etmek üzere bey'at ettim[185].

107-.......İbn Abbâs (R); Rasûhillah (S): "Alıcılar mal getiren binicileri (pazar dışında) karşılamazlar. Hiçbir şehirli de köylü hesabına onun malını satamaz" buyurdu, demiştir.

Hadîsin râvîsi Tâvûs dedi ki: Ben İbn Abbâs'a:

— Peygamber'in "Şehirli, köylünün malını satamaz "sözünün ma'nâsı nedir? diye sordum.

İbn Abbâs:

— Şehirli, köylüye simsarlık edemez (demektir), dedi [186].

69- Şehirlinin Köylü Malını Köylü Adına Ücretle Satmasını Kerîh Gören Kimse Babı

108-.......İbn Umer (R): RasÛlullah (S) şehirlinin, köylü malını köylü nâmına satmasını nehyetti, demiştir [187].

İbn Abbâs da şehirlinin köylü adına satışım kerîh gören kimsenin görüşüne kaail olmuştur [188].

70- Bâb: Hiçbir Şehirli Köylüye Âid Malı Simsarlıkla Satamaz

İbn Şîrîn de, simsarlıkta alışverişi kerîh görmüştür. İbrâhîm en-Nahaî de, hem satıcı hem alıcı için simsarlığı kerîh görmüştür. îbrâhîm bu görüşüne (yânî şehirlinin köylü için satması ile satın alması arasındaki kerahetin müsâvîliğine) delîl getirici olarak: Arab "Bi* lî sevben" der; hâlbuki o, bu sözüyle "Bana bir elbise satın al" demek ister, demiştir [189].

109-.......Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu: RasÛlullah (S): "İnsan kardeşinin alışverişi aleyhine alışveriş etmez. Müşteri kandırıp kızıştırmayımz. Hiçbir şehirli, bedevi adına satış yapmaz" buyurdu.

110-.......Muhammed ibn Şîrîn dedi ki: Enes ibn Mâlik: Bizler şehirlinin köylü nâmına malını satmasından nehyolunduk, dedi [190].

71- Mal Getirmekte Olan Binicileri Karşılamaktan Nehy Babı [191]

Ve böyle binicileri karşılayanın satışı reddedilmiştir; bâtıldır. Çünkü karşılama yapan, bunun nehyedildiğini

bilmekte ise (Peygamber'in yasağına isyan etmiş) birisidir; günahkârdır.

Binicileri yolda karşılama, şübhesiz satışta bir aldatma girişimidir. Aldatma ise (haramdır) hiç caiz olmaz [192].

111-.......Ebû Hureyre (R): Peygamber (S- meta' yükleyip gelen) binicileri karşılamaktan ve şehirlinin, köylü malını satmasından nehyetti, demiştir.

112-.......Tâvûs ibn Keysân: Ben îbn Abbâs'a:

— Peygamber'in "Hiçbir şehirli, bir köylü hesabına asla satış yapmasın" sözünün ma'nâsı nedir? dedim.

O:

— Hiçbir şehirli, köylü için bir simsar (yânı ücretli bir aracı) olmasın, demektir, dedi.

113-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R): Her kim sütü memesinde biriktirilmiş bir hayvan satın almışsa (o haliyle beğenmediği takdirde), o hayvanın beraberinde bir sâ' da süt ücreti geri versin demiş ve: Peygamber (S), satıcıları karşılamaktan da nehyetti hadîsini ilâve etmiştir [193].

114-.......Abdullah ibn Umer(R)'den: Rasûlullah (S): "Birmetâ'ı bâzınızın alım satım etmesi üzerine diğer bâzınız bunu alım satım edemez. Siz (binici kaafilelerinin pazara getirdiği) satılık eşyayı da, o mallar pazara getirilip indirilinceye kadar (yolda) karşılamayınız" buyurmuştur [194].

72-İmal Getiren Binicileri Karşılamanın (Caiz Olacağı Yerin) Son Noktası Babı [195]

115-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Biz mal getiren binicileri (şehir içinde pazarın üst tarafında) karşılar ve onlardan yiyecek maddesi satın alırdık. Peygamber (S) satın aldığımız şeyleri, yiyecek maddesi satılan çarşıya ulaştırılmasından önce (satın alış yerinde) satmamızı nehyetti.

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Bu hadîste zikredilen karşılama şehir içinde, pazarın üst tarafında olmuştur. Bu karşılamanın şehir içinde pazarın üst tarafında olduğunu, bundan sonra gelen Ubeydul-lah hadîsi beyân etmektedir [196].

116-.......Ubeydullah ibn Umer şöyle demiştir: BanaNâfi', Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Sahâbîler çarşının üst tarafında yiyecek maddesi satın alırlar ve bu malları satın aldıkları yerde satarlardı. Rasûlullah (S) onları, bu malları yükleyip pazara nakledinceye kadar aldıkları yerde satmaktan nehyetti [197].

73- Bâb: Şahıs Alışveriş Akdinde Halâl Olmayan Bir Akım Şartlar Koyduğu Zaman (Satış Nasıl Olur; Yânî Bu Şartlar Akdi Bozar Mı, Bozmaz Mı)? [198]

117-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Berîre bana geldi ve:

— Ben sâhiblerimle dokuz ûkıyye (yânî 360 dirhem), her senede bir ûkıyye

(yânî 40 dirhem ödemek) üzere hürriyetimi onlardan satın alma akdine giriştim. Bunun için bana yardım et! dedi.

Ben de Berîre'ye:

— Eğer sâhiblerin bu bedeli onlar için hazır etmemi ve sen hürriyete kavuştuktan sonra hükmî hısımlığının bana âid olmasını isterlerse, bu bedeli ben bir defada öderim, dedi.

Bunun üzerine Berîre sahihlerine gitti ve onlara benim teklîfimi söylemiş. Fakat onlar buna yanaşmamışlar. Berîre onların yanından dönüp geldiğinde Rasûlullah Âişe'nin yanında oturuyordu. Berîre

Âişe'ye:

— Senin sözlerini onlara arzettim, kabul etmediler. Bu akid için hükmî hısımlığın kendilerine âid olmasını şart kılıyorlar, dedi.

Peygamber, Berîre'nin bu sözlerini işitti. Ben Âişe de mes'eleyi Peygamber'e haber verdim. Bu haber verme üzerine Peygamber (S)

Âişe'ye:

— "Berîre'yi onlardan al, istedikleri hükmî hısımlığı da onlar lehine şart kıl. Hükmî hısımlık (hukûkan) ancak hürriyete kavuşturana âiddir" buyurdu.

Âişe de Berîre'yi bu suretle satın aldı (hürriyete kavuşturdu). Sonra Rasûlullah insanlar içinde ayağa kalktı. Allah'a hamd ve sena etti. Sonra "Amma ba'du = Sözün bundan sonrasına gelince şudur" diyerek, şöyle hitabe yaptı:

— "Bir takım adamlara ne oluyor ki, onlar Allah 'in Kitabı 'nda bulunmayan şartlar ileri sürüyorlar, Allah'ın Kitâbı'nda bulunmayan herhangi bir şart, yüz kerre şart kılınmış olsa da muhakkak surette bâtıldır, Allah'ın hükmü uyulmaya en haklı, Allah'ın öğrettiği şart da en sağlam ve en güvenilecek şarttır. Hükmî hısımlık ancak hürriyete kavuşturan kimseye âiddir" [199].

118-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Mü'minlerin anası Âişe bir câriye satın alıp, onu hürriyete kavuşturmak istedi. Cariyenin sâhibleri: Biz bu cariyeyi sana, onun velâ hakkı (yânî hükmî hısımlığı) bize âid olmak şartı üzere

satarız, dediler. Âişe onların bu şartını Rasûlullah'a zikretti. Rasûlullah (S): Âişe'ye: "Onların bu (bâtıl) şartı, senin velâ (yânî hukukî hısımlık) hakkına mâni' olmaz. Çünkü velâ hakkı ancak hürriyete kavuşturan.kimseye âiddir" buyurdu [200].

74- Kuru Hurmayı Kuru Hurma İle Satmak Babı

119-.......Mâlik ibn Evs, Umer ibnu'l-Hattâb(R)Jdan işitti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Buğdayı buğdayla satmak ribâdır, ancak (iki taraf birbirine) ha al, ha ver diye peşin olması hâli müstesnadır. Arpayı arpa ile satmak ribâdır, ancak ha al, ha ver diye peşin olması müstesnadır. Hurmayı hurmayla satmak ribâdır, ancak ha al, ha ver diye peşin olması hâli müstesnadır* [201].

75-Kuru Üzümü Kuru Üzümle, Yiyecek Maddesini (Aynı Cins) Yiyecek Maddesiyle Satmak Babı

120-....... Abdullah ibn Umer(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) muzâbene satışından nehyetti. Muzâbene satışı,, yaş hurmayı (ağacında mikdârını tahmin ederek) ölçekle kuru hurma mukaablü satmaktır. Kuru üzümü de (yine böyle tahminî) ölçekle satmaktır [202].

121-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) muzâbeneden nehyetti. Muzâbene, ağaç üzerindeki yaş hurmayı tahmîn edip fazla gelirse benimdir, eksik gelirse tamamlaması bana âiddir diyerek ölçekle kuru hurma mukaabilinde satmaktır [203].

İbn Umer dedi ki: Bana Zeyd ibn Sabit tahdîs etti ki, Peygamber (S) ağaç üzerindeki yaş meyveyi, kuruduğunda oluşturabileceği kuru hurma mikdârını takdir ile (o kadar kuru hurma mukaabilinde) satma hususunda ruhsat vermiştir [204].

76- Arpayı Arpa İle Satmak Babı [205]

122-.......Mâlik ibn Evs haber verip, yüz dinarını dirhemlerle değiştirmek istediğini söylemiş ve şöyle devam etmiştir: Talha ibn Ubeydillah beni çağırdı. Birbirimizle bu para değiştirme işini görüşüp kararlaştırdık. Hattâ benden altınları istedi. O benden altınları aldı da elinin içinde onları alt üst çevirmeye başladı. Sonra: Dirhemler (gümüş paralar) yanımda değildir, hazinecim olan zât Gâbe ormanından gelince sana veririm, dedi.

Umer t>u konuşmayı işitti de hemen bana şunları söyledi: — Vallahi sen gümüşleri Talha'dan alıncaya kadar ondan ayrılmayacaksın. (Çünkü) Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Altım altın ile değiştirmek ribâdır, ancak ha ah ha ver diye peşin alıp vermek müstesnadır. Buğdayı buğdayla değiştirmek de ribâdır, ancak ha al, ha ver diye peşin olmak müstesnadır. Arpayı arpa ile satıp değiştirmek de ribâdır, ancak ha al, ha ver diye peşin olmak müstesnadır"[206].

77- Altını Altınla Satmak Babı

123-.......Ebû Bekre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Altını altınla satmayınız, ancak ikisi müsavi mikdârda olarak satınız. Gümüşü de gümüşle satmayın, ancak ikisi müsavi olarak satın Altını gümüş ile, gümüşü de altın ile (fazlalıklı veya müsâvî) nasıl isterseniz (peşin olarak) öyle satınız" [207].

78- Gümüşü Gümüş İle Satmak Babı

124-.......İbn Şihâb ez-Zuhrî şöyle dedi:Bana Salim ibnu Abdillah, babası Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti ki, İbnu Umer'e de Rasûlullah'tan bir hadîs

olarak bunun benzeri bir hadîsi Ebû Saîd Hudrî tahdîs etmiştir. Diğer bir defasında Abdullah ibn Umer, Ebû Saîd'e kavuştu da: Yâ Ebâ Saîd, senin Rasûluliah'tan tahdîs etmekte olduğun o hadîs nedir? dedi. Bunun üzerine Ebû Saîd sarraflık (yânî iki nakdin birini diğeriyle değiştirmek) hakkında şöyle dedi: Ben Ra-sûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Altın ile altın, misli misliyle olarak;gümüş ile gümüş de misli misliyle o/<7rö£(değiştirnir)"[208].

125-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Rasülullah (S) şöyle buyurdu: "Altım altınla satmayınız, ancak bunlardan bâzısını bâzısı üzerine artırmayarak misli misline (yânî müsâvî surette) satınız. Gümüşü de gümüşle satmayınız, ancak bunlardan bâzısını bâzısı üzerine artırmaksızın misli misline (müsâvî surette) satınız. Bunlardan gâib (yânî müddetlendirilmiş) olanı da hâzır ve peşin olanla satmayınız. [209]

79-Dînârın Dînâr İle Müddete Bağlanmış Olarak Satılışı Babı

126-.......İbnu Cureyc şöyle dedi: Bana Amr ibnu Dînâr haber verdi; ona da Ebû Salih ez-Zeyyât, Ebû Saîd Hudrî'den işitip haber vermiştir: Ebû Saîd:

— Dînâr dînâr ile, gümüş de gümüş ile (artıksız değiştirilir), diyordu.

Ben Ebû Salih, Ebû Saîd'e:

— İbnu Abbâs böyle söylemiyor (yânî o fazlada ribâ vardır demiyor da, ribâyı yalnız veresiyeye kasr ediyor), dedim.

Ebû Saîd de:

— Ben İbn Abbâs'a kavuşup bunu sordum ve: Ribâ'mn veresiyeye münhasır olduğunu Peygamber'den mi işittin, yoksa bu hükmü Allah'ın Kitâbı'nda mı buldun? dedim. İbnu Abbâs cevaben: Ben bunların hiçbirini de (yânî Peygamber'den işitmeyi de, Allah'ın Kitâbı'nda bulmayı da) söylemem. Sizler Allah'ın Rasûlü'nü benden daha iyi bilirsiniz. (Allah'ın Kitâbı'nda da böyle bir hüküm bulmuş değilim). Şu kadar ki, Usâme ibnu Zeyd bana, Peygamber(S)'in "Ribâ (fazlalıkta değil), ancak veresiyede carîdir" buyurduğunu

haber verdi, dedi [210].

80- Gümüşü Gümüş İle Müddete Bağlanmış Olarak Satmak Babı

127-....... Habîb ibnu Ebî Sabit haber verip şöyle dedi: Ben Ebu'I-Miahâl Yesâr ibn Selâme'den işittim, o şöyle dedi: Ben el-Berâ ibnu Âzib ile Zeyd ibn Erkam(R)'a sarraflıktan sordum. Bu iki sa-hâbîden herbiri, diğeri hakkında: O benden daha hayırlıdır (yânî daha iyi bilir), diyerek her ikisi de: Rasûlullah (S) va'deye bağlanmış borç olarak altını gümüşle satmaktan nehyetti, diyorlardı [211].

81- Altını Gümüşle Elden Ele Peşin Olarak Satmak Babı

128-.......Ebû Bekre(R) şöyle demiştir: Peygamber (S) gümüşü gümüş ile ve altını altın ile satmaktan nehyetti, ancak değiştirilecek olan bu aynı cins mikdârların birbirine müsâvî olması hâli müstesnadır. Peygamber bizlere altını gümüş ile nasıl istersek; gümüşü de altın ile nasıl istersek (yânî müsâvî veya fazlalıklı olarak) satın aU mamızı emir buyurdu [212].

82- Kuru Hurmayı Yaş Hurma İle; Kuru Üzümü Yaş . Üzümle Satmaktan İbaret Olan Muzâbene Satışı Ve Arıyyeler Satışı Babı [213]

Enes ibn Mâlik: Peygamber (S) muzâbeneden ve münâkaleden nehyetti, demiştir [214].

129-.......İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Salim ibn Abdillah, babası Abdullah ibn Umer'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Yaş meyveyi (kızarmak, sararmak

suretiyle) yenilmeye elverişli olduğu meydana çıkıncaya kadar satmayınız. Yaş hurmayı da kuru hurma mukaabi-linde satmayınız" buyurmuştur.

Aynı isnâd ile Salim şöyle dedi: Yine bana Abdullah ibn Umer, Zeyd ibn Sâbit'ten haber verdi ki, o: Rasûlullah (S) böyle yaş hurmanın, kurusu ile değiştirilmesini nehyettikten sonra, ariyyenin (muayyen bir ağaçtaki yaş hurmanın, yerdeki) yaş veya kuru hurma ile değiştirilmesine ruhsat verdi. Bundan başkasında ruhsat vermedi, demiştir [215].

130-.......İmâm Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den, RasûlulIah(S)'ın muzâbene satışından nehy buyurduğunu ve (İbn Umer'in:) Muzâbene, yaş hurmayı ölçekle (tahmîn ederek) kuru hurma ile satın almak, yaş üzümü de kuru üzümle (yine böyle tahminî) ölçekle satmaktır, dediğini haber vermiştir [216].

131-.......Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) muzâbeneden de münâkaleden de nehyetti. Muzâbene, ağaçların başlarındaki yaş meyveyi (tahmîn ederek) kuru hurma ile satın almaktır [217].

132-.......İbn Abbâs (R): Peygamber (S) muhâkaleden ve mu zâbeneden nehyetti, demiştir.

133-.......Bize İmâm Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer'den; o da Zeyd ibn Sâbit(R)'den, Rasûlullah(S)'ın, ariyye sahibine ariyyesi-ni (yânî ayırdığı ağaçlar üzerindeki yaş hurmayı) ne kadar kuru hurma getireceğini tahmîn ve takdir etmek suretiyle satmasına ruhsat verdiğini, tahdîs etmiştir [218].

83- Hurma Ağaçlarının Başları Üzerindeki Yaş Hurmaların Altın Ve Gümüş İle Satılması Babı

134-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), tadı hoş ve güzel oluncaya kadar (ağaç üstündeki) yaş meyveyi satmayı nehyetti ve: "Olgun yaş meyve ancak dînör ile, dirhem ile (yânı altın ve gümüş para ile) satılır. Yalnız ariyyeler müstesnadır (onlar yaş veya kuru hurma ile satılabilir)" buyurdu [219].

135- Bize Abdullah ibnu Abdilvahhâb tahdîs edip şöyle dedi: Ben İmâm Mâlik'ten işittim. Ubeydullah ibnu'r-Rabî', İmâm Mâlik'e sorup:

— Dâvûd ibnu Husayn, Ebû Sufyân(Kuzmân)'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den; Peygamber (S): "Ariyyeler satışında beş vesk yâ-hud beş vesk'ten az mikdâra ruhsat verdi" hadîsini sana tahdîs etti mi? dedi.

İmâm Mâlik de:

— Evet, diye cevâb verdi [220].

136- Bize Alî ibnu Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Yahya fbnu Saîd şöyle dedi: Ben Buşeyr'den işittim; şöyle dedi: Ben Sehl ibn Ebî Hasmete'den işittim: Rasûlullah (S) yaş meyveyi kuru hurma ile satmayı nehyetmiş ve ariyyede (yânı satılmak üzere ayrılan ağaçlarda) satın alanların onu yaş meyve olarak yemeleri için ne kadar kuru hurma tutacağını tahmîn etmek suretiyle, o kadar hurmaya satılmasına müsâade eylemiştir. Sufyân ibn Uyeyne diğer bir defasında: Ancak Peygamber ariyyede, sâhiblerinin onun getireceği kuru hurma mikdârmı tahmîn etmek suretiyle, alıcıların onu yaş hurma olarak yemeleri için o kadar kuru hurmaya satmalarına ruhsat verdi, demiştir. Buhârî: Sufyân'ın bu iki sözü lâfzan biraz farklı iseler de, ma'nâca bir ve müsavidirler, dedi.

Sufyân dedi ki: Ben gencecik İ3İr oğlan çocuğu iken Yahya ibn

Saîd el-Ensârî'ye:

— Mekke ahâlîsi, Peygamber(S)'in kendileri için ariyyelerin (yânî meyveleri yaş olarak satılmak üzere ayrılmış olan ağaçların) satışına (kayıdsız olarak) ruhsat verdi diyorlar, dedim.

Yahya:

— Bunu Mekke ehline bildiren nedir? dedi.

Ben:

— Çünkü onlar bu hadîsi Câbir'den rivayet ediyorlar, dedim. Bunun üzerine Yahya sükût etti.

Yine bu isnadla Sufyân: Ben Yahya'ya söylediğim bu sözümle ancak Câbir'in Medîneli olduğunu (ve Mekkeliler'in bu hadîsi Câ-bir'den rivayet etmekte olduklarını) ifâde etmek istedim, dedi.

İbnu'l-Medînî dedi ki: Sufyân'a:

— Bu hadîste salâhı meydana çıkıncaya kadar yaş meyveyi satmaktan nehy yoktur, denildi.

Sufyân:

— Hayır, yoktur, dedi [221].

84- Ariyyelerin Tefsiri Babı [222]

Ve İmâm Mâlik şöyle dedi:

Ariyye bir kişinin diğer bir kişiye, bahçesinin hurmalarından bir ağacın o yılkı mahsûlünü bağışlaması; sonra bağışlayan, bağışladığı kimsenin bu hurmaları toplamak için onun bahçesine girmesinden eziyet duymasıdır ki, bu sebeple hibe ediciye, o taze hurmaları o şahıstan kuru hurma karşılığında satın almasına ruhsat verildi [223].

Muhammed ibn İdrîs eş-Şâfiî de:

Ariyye, ancak beş vesk'ın aşağısında ölçek ile kuru hurma mu-kaabilinde ve elden ele peşin alınıp verilmekle olur, tahmîn ile olmaz demiştir.

Sehl ibn Ebî Hasme'nin "Vesklendirilmiş veskler" sözü, Şafiî'nin bu "Tahmîn ile olmaz" görüşünü kuvvetlendiren sözlerdendir [224].

Muhammed ibn îshâk, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den rivayet ettiği hadîsinde şu tefsîri söyledi:

Ariyyeler, kişinin diğer kişiye kendi malından bir ve iki hurma ağacı bağişlamasıdır [225].

Yezîd ibn Hârûn el-Vâsıtî, Sufyân ibn Huseyn'den olmak

üzere şöyle dedi:

Ariyyeler fakirlere hibe edilmiş olan bir takım hurma ağaçlarıdır ki, bu fakirler kuru hurmaya ihtiyâçlarından dolayı yaş hurmaların kuru hurma olmasını beklemeye muktedir olamazlardı da kendilerine bu yaş hurmaları (ne kadar kuru hurma getireceğini tahminden sonra), istedikleri kuru hurma mukaabilinde satmalarına ruhsat verildi [226].

137- .... Bize Mûsâ ibnu Ukbe, Nâfi'den; o da İbnu Umer'-den; o da Zeyd ibn Sâbit(R)'ten haber verdi ki, Rasûlullah (S) ariy-yeler hususunda onların kaç ölçek kuru hurma tutacağını tahmin ve takdir etmekle satılmalarına ruhsat vermiştir.

Râvî Musa ibnu.Ukbe: Ariyyeler bir takım hurma ağaçlarıdır ki, sen onların yanına gelirsin de, onların üstündeki yaş hurmaları kuru hurma karşılığında satarsın, demiştir [227].

85-Yaş Meyvelerin, Salâhları Meydana Çıkmadan Önce Satılmalarımın Hükmü) Babı

138-.......Ve îmâm Leys ibn Sa'd, Ebu'z-Zinâd Zekvân'dan söyledi ki, Urve ibnu'z-Zubeyr, Harise oğuUarı'ndan olan Sehl ibnu Ebî Haşmete el-Ensârî'den tahdîs eder idi. o da Zeyd ibn Sâbit'ten tahdîs etmiştir. Zeyd ibn Sabit (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) zamanında bâzı insanlar henüz olgunlaşmamış yaş hurmaları (ağaç üstünde tahmin ederek) alırlar, satarlardı. Bu insanlar mahsûlü kesip de haklan ödeşmeleri zarnânı gelince, müşteri: Mahsûle duman dokundü;. herhangi bir hastalık isabet etti; korukları bozup dökülmelerine se-beb olan bir hastalık geldi; meyvelere bir takım âfât ve ayıplar arız oldu diyerek, bu hastalıklar sebebiyle da'vâya ve husûmete girişirlerdi. Rasûlullah'ın huzurunda bu konudaki da'vâ ve husûmetler çoğalınca, Rasûlullah (S): "Madem ki siz erişilmemiş mahsûlün alışverişini bırakmayarak da'vâlaşmaya düşüyorsunuz, bir daha hurma meyve-sini ağaç üstünde salâhı meydana çıkıncaya kadar alıp satmayınız" buyurdu.

Zeyd ibn Sabit devamla: Rasûlullah'ın bu nehyi, meşveret mâhiyetinde idi. Bununla halk arasında bu nevi' alın satım yüzünden meydana gelen husûmetin çokluğuna işaret ediyordu, demiştir.

Hadîsin râvîlerinden Ebu'z-Zinâd: Zeyd ibn Sâbit'in oğlu Hârice (ki Yedi Fakîh'ten biridir), bana: Babam Zeyd ibn Sabit, Süreyya yıldızı doğuncaya ve böylece mahsûlün sarısı kırmızısından seçilinceye kadar kendi arazîsinin meyvelerini satmazdı, diye haber verdi, demiştir.

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Bu hadîsi Alî ibnu Bahr (234) rivayet edip, sened şöyle dedi: Bize Hakkâm tahdîsıedip şöyle dedi: Bize Anbese, Zekeriyyâ'dan; o da Ebu'z-Zinâd'dan; o da Urve'den; o da Sehî ibn Ebî Haşmete el-Ensârî'den; o da Zeyd ibn Sâbit'ten [228].

139-....... Bize İmâm Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)Men haber verdi ki, Rasûlullah (S) yaş meyveleri salâhları meydana çıkıncaya kadar satmaktan nehyetmiş, bundan satıcıyı da, satın alıcıyı da nehyeylemiştir.

140-.......Enes(R)'ten (şöyle demiştir): Rasûlullah (S), meyvesi alacalanıncaya (kızarıncaya) kadar hurma ağacının meyvelerinin satılmasını nehyetti.

Ebû Abdillah el-Buhârî: Hadîsteki "Hattâ tezhuve" lâfzıyle "Alacalanıncaya (kızarıncaya) kadar" demek istiyor, dedi [229].

141-.......Câbir ibn Abdilîah (R): Peygamber (S) meyve (koruğu) renklenmeye başlamadıkça satılmasını nehyetti, demiştir. Hadîsin râvîlerinden biri tarafından: Meyve nasıl "Tuşakkıhu" eder? diye soruldu. Râvî Saîd ibn Minâ yâhud Câbir: Meyve, nev'ine göre kızarmağa yâhud sararmağa başlar da böylece ondan yenilmek devri girer, demiştir [230].

86- Hurma Ağacının (Yâhud Meyveli Ağacın) Meyvelerinin Salâhı Meydana Çıkmadan Önce Satılmasının Hükmü) Babı[231]

142-.......Enes ibn Mâlik (R), Peygamber(S)'in, salâhı meydana çıkıncaya kadar meyve satışından; ve yine alacalanıncaya kadar meyveli hurma ağacını satmaktan nehyettiğini tahdîs etmiştir. "Yezhu" lâfzının ma'nâsi nedir? denildi. Kızarması yâhud sararma-sıdır, dedi [232]

87- Bâb: Şahıs, Salâhı Meydana Çıkmadan Önce Meyveleri Sattığında, Sonradan 0 Meyvelere Bir Âfet İsabet Ederse, Zarar Satıcıya Âiddir

143-.......Enesibn Mâlik (R): Rasûluİlah (S) hurma koruğu alacalanmcaya kadar meyvelerin satışından nehyetti, demiştir. Kendisine:

— Izhâ devrine girmesi (yânî alacalanması) nasıldır? denildi. Enes yâhud. Rasûlullah:.

— Kızarınca, diye cevâb verdi.

Rasûlullah devamla:

-— "Re'y edip düşündün mü! Allah (gelişmeden satılan) bu meyveyi (bir âfetle) men' ettiği zaman, sizin biriniz bu kardeşinin malını ne hakla alacaktır?" buyurmuştur [233].

Leys ibn Sa'd şöyle dedi: Bana Yûnus ibn Yezîd tahdîs etti ki, îbn Şihâb ez-Zuhrî: Eğer bir kimse salâhı belirmeden önce hurma koruğunu satın alsa, sonra o koruk hurmaya bir âfet isabet etse, meydana gelen zarar, onu satan kimse üzerine olur, demiştir [234].

Yine ez-Zuhrî dedi ki: Bana Salim ibnu Abdillah, babası İbnu Umer'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Yaş meyveyi salâhı beli-rinceye kadar alıp satmayınız. Yaş hurmayı da kuru hurma ile satmayınız" buyurmuştur [235].

88- Bedeli Bir Müddet Sonra Ödenmek Üzere Yiyecek Maddesi Satın Almak Babı

144-....... el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Biz İbrâhîm en Nahaî'nin yanında selefteki (yânı mal peşin, parası veresiye olan alış verişteki) rehni zikrettik. İbrâhîm: Selef (yânî mal peşin, parası veresiye olan alışveriş) hususundaki rehinde be's_ yoktur, dedi. Sonra İbrâhîm bize, el-Esved ibn Yezîd'den; o da Âişe(R)'den; Peyganv ber(S)Jin bir Yahûdî'den bir müddete kadar veresiye yiyecek maddesi (hububat) satın alıp, buna karşılık Yahûdî'ye kendi zırhını rehin bıraktığım tahdîs etti [236].

89- Bab: Bir Kimse Kendi Hurmaslıni Uindain Dama İyi Ki Hurma Nevi İle Değiştirmek İsterse (Ribâdan Selâmete Çıkmak İçin Ne Yapacaktır)?

145-.......Ebû Saîd Hudrî ve Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir:

Rasûlullah (S) bir kimseyi Hayber üzerine vergi âmiri ta'yîn etti. Sonra bu zât

Hayber'den Cenîb (denilen en iyi) nevi' hurma ile geldi. Rasûlullah:

— "Hayber'in bütün hurmaları böyle midir?" diye sordu.

O zât:

— Vallahi hepsi böyle değildir yâ Rasûlallah! Biz bu iyi hurmadan bir sâ'ı (âdî hurmanın) iki sâ'ı ile; yine iki sâ' iyi hurmayı üç sâ'-âdî hurma ile alıp değiştiririz, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— ' 'Böyle yapma! Cem' denilen âdî hurmayı para ile sat, sonra bu paralarla Cenîb nev'i hurma satın al" buyurdu [237].

90- Erkek Hurma Telkihi Yapılmış Hurma Ağacı Satan Yâhud Ekilmiş Bir Tarla Satan Yahud İcâre İle Alan : Kimse Babı [238]

Ebû Abdillah Buharı dedi ki:

Bana İbrahim söyledi: Bize Hişâm haber verip şöyle idedir Bize İbnu Cureyc haber verip şöyle dedi: Ben

ibnu Ebî Muleyke'den işittim; o İbnu Umer'in âzâdlısı Nâfî'den şöyle haber veriyordu: Çiçeği telkih yapılmış bir hurma ağacı, meyvesi zikrolunmayarak satılırsa, meyve o ağaca telkih yapmış olan kimseye âiddir. Mallı köle de, ekilmiş tarla da böyledir. Nâfi" bu üç şeyi (yânî meyveyi, köleyi ve ekini) İbn Cureyc'e

söylemiştir [239].

146-....... Abdullah ibn Umer(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S): "Kim çiçeğine erkek hurma asılmış hurma ağacı satarsa, ağaç üstündeki meyve satana âiddir. Ancak satın alan müşteri, mahsûlün satışa dâhil olduğunu şart kılması hâli müstesnadır" buyurmuştur [240].

91- (Tarladaki Biçilmemiş) Ekinin Safî Hububatla Ölçekli Surette Satılmasının Hükmü) Babı

147-....... İbn Umer (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) muzâbene satışından nehyetti: Eğer bahçesi hurmalık ise, bahçesinin yaş hurma mahsûlünü kuru hurma ile ölçekleyerek satmaktan nehyetti. Eğer bahçe üzümlük ise, oranın yaş üzümünü ölçekle takdir edip, o kadar kuru üzüm mukaabilinde satmaktan nehyetti. Yâhud ekilmiş tarla olursa, onun biçilmemiş ekinini de belli bir ölçek mikdârına mukaa-bil satmaktan nehyetti. İşte Rasûlullah bu satışların hepsinden nehyetti [241].

92- Hurma Ağacının Mahsulünü, Ağacın Kökü İle Satma(Nın Hükmü) Babı

148-.......Bize Leys ibn Sa'd, Nâfi'den;o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Herhangi bir kimse bir hurma ağacını erkek hurma çiçeği ile telkih eder, sonra da bu ağacın kökünü satarsa, o ağacın mahsûlü telkihi yapan kimseye âiddir. Ancak satın alan kimse mahsûlün satışa dâhil olmasını şart etmesi hâli müstesnadır" buyurmuştur [242].

93- Muhâdara Satışı (Yâni Meyve Ve Tahılları Henüz Yeşil İken Ve Salâhları Belirmeden Önce Satma) Babı

149-.......Enes ibn Mâlik (R): Rasûlullah (S) muhâkale, muhâdara, mülâbese, munâbeze ve muzâbene satışlarından nehy buyurdu, demiştir [243].

150-.......Humeyd et-Tavîl'den; o da Enes(R)'ten (şöyle demiştir): Peygamber (S), hurmanın taze meyvesini alaca oluncaya kadar satmaktan nehyetti. Humeyd: Bizler, Enes'e: Meyvenin alacalanması nedir? diye sorduk. Enes: Meyve (cinsine

göre) kızarır, sararır. Ne düşünürsün, bana haber ver! Allah o koruk meyveyi men' ederse, sen kardeşin mesabesinde olan müşterinin malını (yânı parasını) neye mu-kaabil halâl sayacaksın? dedi [244].

94- Hurma Ağacı Göbeğinin Satılması Ve Yenilmesi Babı [245]

151-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'in yanında bulunuyordum, kendisi hurma ağacı göbeği yemekte idi. "Ağaç cinsinden bir ağaç nev'i vardır ki, o mü'min kimse gibidir?" buyurdu. Ben, o hurma ağacıdır diye söylemek istedim. Bir de baktım ki, ben oradaki insanların en genciyim. (Büyüklere saygı olarak sükût edip söylemedim.) Rasûlullah (S): "O, hurma ağacıdır" buyurdu [246].

95- Şehirler Halkının Buyu', İcâre, Ölçü, Tartı Gibi Hususlardaki Hukukî İşlerini Öteden Beri Tanıyageldikleri Ve Aralarında Kendi Niyetlerine Göre Meşhur Olan Örfleri. Âdetleri Ve Gidişleri Üzere İcra Eden Kimse Babı [247]

Kaadi Şurayh de (bir mes'eleden dolayı kendisine müracaat eden ve san'atlarının örfünden bahseden) iplîkçi esnafına: Aranızda sabit olan âdetleriniz hukukî muamelelerinizde muteberdir, caizdir, demiştir.

Ve Abdulvahhâb, Eyyûb Sahtıyânî'den; o da Muhammed ibn Sîrîn'den söyledi ki; o: Bir şehirde on dirheme satılan bir şeyin onbir dirheme satılmasında be's yoktur. Ve satıcı sattığı mala yaptığı harcamalar için de ayrıca bir kâr alabilir, demiştir.

Peygamber (S) de, Muâviye'nin anası Hind'e:

"Kocanın malından örfe göre kendine ve çocuklarına yetecek mikdârı al" buyurdu.

Yüce Allah da:

"Yetîm velîlerinden fakır olan kimse örfe göre yetîm malından bir mikdâr yesin..." buyurdu (en-Nisa: 5). Hasen el-Basrî, Abdullah ibn Mirdâs'tan bir eşek kiraladı da, pazarlıkta İbn Mirdâs'a: Kaça kiraya verirsin? dedi. O da Hasen'e:

İki dânık'a veririm, dedi. Hasen razı olup eşeği aldı ve bindi. Sonra Hasen diğer bir kerre daha îbn Mirdâs'a geldi de: Eşeği istiyorum, eşeği istiyorum, dedi ve geçen âdete güvenerek onunla yeniden ücret şartlanması yapmadan binip gitti. Akabinde ona yarım dirhem gönderdi [248].

152-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ebû Taybete, Rasûlullah'ı kan alma tedavisi yaptı da, Rasûlullah, Ebû Taybete'ye bir sâ' (1040 dirhem) hurma verilmesini emretti. Bundan başka Ebû Tay-bete'nin efendisi(Hârise oğulları)ne de Ebû Taybete'nin (ödemeye mükellef olduğu) vergisinden hafifletmelerini emir buyurdu [249].

153-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Muâviye'nin anası Hind, Rasûlullah'a:

— Kocam Ebû Sufyân cimri, hırslı bir adamdır. Onun malından gizlice almamda bana bir günâh var mıdır? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Örfe göre sen kendine ve oğullarına yetecek mikdâr al!" buyurdu [250].

154-.......Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Âişe (R) şöyle derken işitmiştir: "(Velîlerden) kim zengin ise (yetimin malından) kaçınsın. Kim de fakır ise, o hâlde örfe göre yesin... " (en-Nisâ: 5) âyeti, yetimin işlerini yapan ve malım ıslâh eden yetîm velîsi hakkında indirildi. Yetîm velîsi fakir olursa yetîm malından ma'rûf Ölçüde yer (faydalanır) [251].

96- Ortağın. Kendi Ortağından Satım Alım Yapması Babı

155-.......Câbir (R): Rasûlullah (S) şuf'ayı taksîm olunmamış her malda kıldı. Sınırlar konulduğu ve yollar ta'yîn edilip geçirildiği zaman şuf'a yoktur [252].

97- Arâzî, Evler Ve Metâ'ların Taksim Edilmemiş Şuf'ali Mallar Olarak Satışı Babı

156-.......Câbir (R), Peygamber (S) taksîm edilmemiş her malda şuf'a ile hükmetti. Sınırlar konulduğu ve yollar ta'yîn edildiği zaman şuf'a yoktur, demiştir [253].

157- Bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdulvâhid bu geçen hadîsi tahdîs etti. Müsedded bu rivayetinde "Taksîm olunmayan her şeyde" diye söyledi. Hişâm ibn Yûsuf, bu hadîsi Ma'mer ibn Râşid'den rivayet etmekte Abdulvâhid'e mutâbaat eyledi.

Abdurrazzâk ibn Hemmâm kendi rivayetinde "Taksîm olunmayan her malda" diye söyledi. Ve keza bu hadîsi Abdurrahmân ibnu İshâk da ez-Zuhrî'den olmak üzere rivayet etmiştir [254].

98- Bâb: Bir Kimse Başka Biri İçin, Onun İzni Olmaksızın Birşey Satın Aldığında, O Şahıs Buna Rızâ Gösterir, Kabul Ederse (Bu Fuzûlî Alış Caiz Olur Mu)? [255]

158-.......Bize İbnu Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Mûsâ ibnu Ukbe, Nâfi'den;o da İbnUmer(R)'den haber verdi ki,Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Üç kişi sefere çıktılar. Yürürlerken yağmura tutuldular ve dağda bir mağaraya girdiler. Bunlar orada iken bir taş düşüp mağaranın kapısını üzerlerine kapadı. Bunlar birbirlerine:

— Hayâtınızda işlediğiniz en hayırlı işi söyleyerek Allah'a dua ediniz (belki Allah kapıyı açar), dediler.

Bunlardan birisi:

— Yâ Allah! Bilirsin ki, benim yaşlı ihtiyar annemle babam vardı. Ben her gün koyunlarımla mer'aya çıkar, onları otlatır, sonra gelip sağardım. Sütü evvelâ ana babama getirirdim de onlar içerlerdi. Sonra sırasıyle çocuklara, akrabalara ve kadınıma içirirdim. Yalnız gecelerden bir gece bir mania sebebiyle geç kalmıştım. Geldiğimde ana babamı uyumuşlar buldum. Onları uyandırmak istemedim. Ayak ucumda da çocuklar mütemadiyen ağlıyorlardı (Fakat ben onlardan evvel çocuklara içirmeyi doğru bulmuyordum). İşte o gece onlar uyuyarak, ben başlarında bekleyerek sabahladık. Yâ Allah, sen pek iyi bilirsin ki ben ana babam üzerinde yalnız senin rızânı kazanmak için bu işi yaptım. Bunun için şu kapıyı bize bir parça aralar da oradan gökyüzünü görelim! diye duâ etti.

Bunun üzerine taş onlardan birazcık açıldı. Bunlardan bir diğeri şöyle dedi:

— Yâ Allah! Sen yakînen bilirsin ki, ben amucamın kızlarından birini, bir erkeğin kadınları sevmesinin en hararetlisiyle severdim. Ben ona sevgi açıkladıkça, o bana: Sen bu kıza yüz dînâr vermedikçe bu kızdan birşeye nail olamazsın, derdi. Ben bu parayı kazanmak için çalıştım, nihayet parayı biriktirip amucam kızına getirdim. Emele nail olmak için hiçbir mâni' kalmayıp, onun iki ayağı arasına oturduğumda kız bana: Allah 'tan kork! Yaratıcı kudretin koyduğu mührü bozma;

o bekâret mührü yalnız hakk yoluyla nikâhla açılır, dedi. Ben bu söz akabinde kalktım ve kızı bıraktım. Ey Rabb'im, sen pek iyi bilirsin ki, ben kızdan bu çekilmemi senin rızânı kazanmak için yaptım. Binâenaleyh bizden bu kayayı aç! dedi.

Kapı onlardan üçte iki mikdânnda açıldı.

Üçüncü kişi de şöyle dedi:

— Yâ Allah! Muhakkak sen bilmektesin ki, ben bir ölçek darı ile bir işçi tutmuştum. Ben ona iş sonunda ücretini verdim, fakat o bu ücretini almaktan çekindi (bırakıp gitti). Ben mevsiminde bu darıyı ektim. Nihayet mahsûlü ile bir sığır, bir de çoban satın aldım. Bir müddet sonra bu işçi geldi ve bana: Ey Allah'ın kulu, haydi benim hakkımı bana ver, dedi. Ben de ona: Şu sığırlara ve

çobanına git; çünkü onların hepsi senindir (onları al), dedim. O zât: Benimle alay mı ediyorsun! dedi. Ben: Hayır, seninle alay etmiyorum. Bunlar hakîkaten senindir, dedim. (Gitti, bunları alıp götürdü.) Yâ Allah! Sen şübhesiz biliyorsun ki, ben bu malı o işçiye senin rızânı kazanmak için verdim. Bizden bu kayayı aç! diye duâ etti.

Akabinde mağaranın kapısı onlara açıldı (Bu üç kişi de mağaradan çıktılar)."

99- Müşriklerle Ve Harb Ehli Olanlarla Alışveriş Etmek Babı

159-.......Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân (R) şöyle demiştir:

Biz bir seferde Peygamberdin maiyyetinde idik... Sonra başının saçları çok uzamış, uzun boylu bir müşrik kişi, bir koyun sürüsü ile onları severek geldi. Peygamber (S) o müşrike:

— "Koyunları satıyor musun? Yoksa atıyye yâhud hediye olarak mı getirdin?" diye sordu.

O çoban:

— Hayır, atıyye yâhud hediye değildir; fakat satılıktır, diye ceverdi.

Akabinde Peygamber o müşrikten bir koyun satın aldı [256]...

100- Müslimin Harbî Olan Kimseden Köle Satın Alması Harbînin Hibesi Ve Âzâd Etmesi Babı [257]

Ve Peygamber (S) Selmân'a:

"Mâlikin ile hürriyetini satın alma mukaavelesi yap" buyurmuştur. Hâlbuki Selmân (bir harb esîri değil) hürr bir kimse idi. Medine'ye gelirken yol arkadaşları Selmân'ı, esîr diye zulm edip satmışlardı [258].

Ammâr, Suheyb ve Bilâl de esîr yapılmışlardı [259].

Yüce Allah da şöyle buyurdu: "Allah rızk hususunda kiminizi kiminizden üstün kıldı.

O üstün kılınanlar, onda hepsi beraber olmak üzere, rızıklarım elleri altındakilere verici değillerdir. O hâlde bunlar Allah'ın nVmetini bilerek inkâr mı ediyorlar?" (en-Nahl: 71) [260]

160-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "îbrâhîm Peygamber, Sâre ile sefere gitti de, onunla bir şehre girdi. Orada meliklerden bir melik yâhud cebbarlardan bir cebbar hükümdar vardı. Bu iplim hükümdara:

— îbrâhîm kadınların en güzelinden olan bir kadınla bu şehre girdi, denildi.

Hükümdar:

— Yâ îbrâhîm, beraberindeki kadın kimdir? diye haber gönderdi.

îbrâhîm:

— (Dînde) kardeşimdir, diye cevâb verdi. Sonra îbrâhîm dönüp, Sâre'nin yanına geldi ve:

— Sakın benim sözümü yalan çıkarma. Ben onlara, senin benim kızkardeşim olduğunu haber verdim. Allah'a yemîn ederim ki, yeryüzünde (bizim inandığımız esâslara) benden ve senden başka îmân eden hiçbir kişi yoktur, dedi.

Ve akabinde İbrahim, Sâre'yi hükümdara gönderdi. Sâre varınca, melik Sâre'ye doğru kalktı. Sâre de hemen abdest aldı ve namaza durdu. (Namazı müteâkib:)

— Yâ Allah, ben Sana ve Senin Rasûlü'ne îmân ettimse ve ben fercîmi zevcimden başkasına karşı ebedî muhafaza eyledimse, şu kâfiri benim üzerime musallat etme! diye duâ etti.

Adamın nefesi derhal boğuldu; horlamağa, hattâ ayağı ile yere vurup deprenmeğe başladı."

Hadîsin râvîsi el-A'rac şöyle dedi: Ebû Seleme ibnu Abdirrah-mân, Ebû Hureyre'nin şöyle dediğini söyledi:

"Sâre:

— Yâ Allah, eğer bu herîf ölürse, bunu bu kadın öldürdü denilir, dedi.

Bunun üzerine o zâlim, sarasından salıverildi. Sonra hükümdar, Sâre'ye (ikinci defa taarruza) kalkıştı. O da derhâl kalkıp abdest alarak namaza durdu. Ve:

Yâ Allah, ben Sana ve Senin Rasûlü'ne îmân ettimse ve nâ-

mûsumu zevcim müstesna olmak üzere herkese karşı iyice korudum-sa, şu kâfiri benim üzerime musallat etme! diye duâ ediyordu. Adamın derhâl nefesi tıkandı, horlamaya, hattâ ayağı ile yere

vurup deprenmeye başladı."

Abdurrahmân şöyle dedi: Ebû Seleme şöyle dedi: Ebû Hureyre

şöyle dedi:

"Sâre:

— Yâ Allah, eğer bu adam Ölürse, bunu bu kadın öldürdü denilir, dedi.

Bunun üzerine adam sarasından ikinci defa, yâhud üçüncü defada da salıverildi.

Bunun üzerine o melik kendi adamlarına:

— Vallahi siz bana (insan değil), muhakkak bir şeytân göndermişsiniz. Siz bu kadını îbrâhîm 'e geri gönderiniz. Hâcer'i de Sâre'ye

hediye veriniz! dedi.

Müteakiben Sâre, îbrâhîm Peygamberi dönüp geldi. Ve ona

(vak'ayı anlatıp):

— Anladın mı, Allah kâfiri zelîl etti ve bir cariyeyi de bana hizmetçi verdi, dedi" [261].

161-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Sa'd ibnu Ebî Vakkaas ile Abd ibnu Zem'a bir oğlan çocuğu hakkında da'vâlaştılar. Sa'd:

— Yâ Rasûlallah! Bu çocuk erkek kardeşim Utbe'nin oğludur. O, bu çocuğun kendi oğlu olduğunu bana ahid verdi. Çocuğun Üt-be'ye benzeyişine bak, dedi.

Abd ibnu Zem'a da:

— Yâ Rasûlallah, bu çocuk benim kardeşimdir. Babamın döşeği üzerinde, babamın cariyesinden doğmuştur, dedi.

Rasûlullah (S) çocuğun sîmâsındaki benzeyişe baktı ve çocuğun Utbe'ye aÇık bir surette benzeyişini gördü. Akabinde:

— "Yâ Abd, bu çocuk senin(kardeş\n)dir. Çocuk döşeğindir; zina ediciye de mahrumiyet vardır. Yâ Şevde binte Zem 'a, sen de (nedb ve ihtiyat olarak) bundan sonra bu çocuktan (yânı Abdurrahmân'-dan) perdelen" buyurdu.

Artık Şevde, bu Abdurrahmân'a hiç bakmadı [262].

162-.......Abdurrahmân ibn A-vf (R) Suheyb er-Rûmî'ye hitaben:

— Allah'tan kork, kendi babandan başkasına neseb iddia etme! dedi.

Suheyb de ona:

— Benim şöyle şöyle şeylerim olması ve benim babamdan başkasına neseb

iddia etmekliğim beni sevindirmez. Lâkin ben (babamı ve soyumu bilen) küçük bir çocuk iken (Romalılar tarafından) çalındım, dedi [263].

163-....... Hakîm ibn Hızâm (R) haber verip şöyle demiştir:

— Yâ Rasûlallah! Bir takım işlere ne dersin? Ben Câhiliyet devrinde sadaka, köleyi hürriyete kavuşturmak, hısımlarla ilgilenmek nev'inden bir takım işlerle ibâdet etmeğe çalışırdım. O işlerde benim lehime bir ücret ve sevâb var mıdır? diye sordum.

Rasûlullah (S):

— "Sen mazide kazanmış olduğun hayırlarınla -yâhud: hayırların üzerine yükselerek- müslümân oldun!" buyurdu [264].

101- Tabaklanmalarından Önce Meyte Derilerini Satmak Sahih Olur Mu Olmaz Mı?) Babı

164-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) ölmüş bir koyunun yanından geçti de:

— "Bunun derisiyle faydalansaydiniz ya!" buyurdu. Sahâbîler:

— Bu koyun kendiliğinden ölmüştür, dediler. Rasûlullah:

— "Ölü hayvanın ancak etini yemek haram oldu" buyurdu [265].

102- Domuzu Öldürmek (Meşru" Mudur?) Babı

Ve Câbir ibn Abdülah (R): Peygamber (S) domuzu fot satmayı haram kıldı, demiştir [266]

165-.......Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Nefsim elinde olan Allah'ayemîn ederim ki, muhakkak Meryem'in oğlu îsâ'nın sizin içinize âdil bir hakem olarak inmesi, Hrıstiyanlar'in o haçını kırması, domuzu öldürmesi, cizye vergisini indirmesi, malın hiçbir kişinin kabul etmiyeceği kadar çoğalıp taşması vâki' olacaktır"[267]

103- Bab:

"Murdar ölmüş hayvanın iç yağı eritilmez; ondan çıkarılan yağ satılmaz". Bu hadîsi Câbir (R), Peygamber(S)'den rivayet etmiştir [268].

166-.......İbn Abbâs (R) şöyle diyordu: Umer ibn Hattâb'a fulan kimsenin şarâb sattığı haberi ulaştı. Bunun üzerine Umer (R): Allah o fulan kimseyi öldürsün! O, Rasûlullah(S)'ın "Allah Yahûdîler'in canlarını alsın; onlara iç yağları haram kılındı da onlar bu yağları erittiler ve sattılar" buyurduğunu bilmedi mi? dedi [269].

167-.......Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Allah Yahûdîler'e la'net etsin. Onlara iç yağlar haram kılındı da onlar bu yağlan sattılar ve bedellerini yediler".

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: "Kaatelehumullâhu", "Allah onlara la'net etsin" demektir. Çünkü "Katıle'l-harrâsûn", "Kahrolsun o koyu yalancılar" (ez-zâriyât: ıo) ma'nâsınadır [270].

104- Kendisinde Rûh Bulunmayan Cansız .Varlıkların Resimlerinin Satılması Ve Resim Edinmek, Yapmak. , Satmaktan Mekruh Sayılan Şeyler Babı

168-.......Saîd ibnu Ebi'l-Hasen şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'ın yanında idim. Ona bir kimse geldi ve:

— Yâ İbni Abbâs! Ben öyle bir insanım ki, benim, maişetim ancak elimin san'atından ibarettir. Ben şu resimleri yaparım (bunların gelirleriyle geçinirim), dedi.

İbn Abbâs:

— Ben sana başka değil, yalnız Rasûlullah'tan işittiğim bir hadîsi söyleyeceğim: Rasûlullah (S) şöyle buyuruyordu: "Her kim bir suret yaparsa, şübhesiz Allah o kimseyi yaptığı surete can üfleyince-ye kadar azâb edecektir. Hâlbuki sureti resmeden o kişi, yaptığı sû- • rete ebediyyen rûh üfleyip veremiyecektir".

ibn Abbâs'ın bu cevâbı üzerine o ressam kişi şiddetli bir hışıltı ile har har soludu, benzi sarardı. İbn Abbâs (ona acıyarak):

— Vayh sana yazıklar oldu. San'atım muhakkak işlemek zaruretinde isen sana şu ağaç ve kendisinde rûh olmayan her şeyi tasvir etmeni tavsiye ederim, dedi [271].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Saîd ibnu Ebî Arûbe, bu tek hadîsi en-Nadr ibnu Enes'ten işitmiştir [272].

105- Şarâbda Ticâret Yapmanın Haram Kılınması Babı

Câbir (R): Peygamber (S) şarâb satmayı haram kıldı, demiştir [273].

169-.......Âişe (R): el-Bakara Sûresi'nin son âyetleri -ki ribâ âyetlerinden sûrenin sonuna kadar devam eden 275-286. âyetler- indiği zaman, Peygamber (S) mescide çıktı da: "Şarâb hususunda ticâret yapmak haram kılındı" buyurdu [274].

106- Hürr Bir İnsanı (Bilerek Köle Diyk):Satan Kimsenin Günâhı Babı

170-.......Ebû Hureyre(R)>den (şöyle demiştir): Peygamber (S) şöyle dedi: "Allah şöyle buyurdu; Üç sınıf insan vardır ki, kıyamet gününde ben onların hasmıyımdır: Biri şu kimse ki, benim adıma yemin edip (ahd eder de) sonra ahdini bozar. İkincisi hürr bir insanı köle diye satar da onun parasını yer. Üçüncüsü şu kimse ki, bir işçiyi ücretle tutar, onu çalıştırıp işi tam yaptırır da, onun ücretini vermez" [275].

107- Peygamber (S) Yahudileri Medine'den Sürgün Ettiği Zaman Onlara Arazîlerini Ve Deve Gübrelerini Satmalarını Emretmiştir Babı

Yahûdîler'in bu sürülüşü hakkında Saîd el-Makbûrî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiği hadîs vardır [276].

108- Köleyi Köle İle, Hayvani Hayvan İle Veresiye Olarak Satmadın Hükmü) Babı

İbn Umer, sahibinin muhafazasında bulunan ve sahibinin Rebeze'de müşteriye teslim edeceği bir binek devesini dört baîr (yânî deve) karşılığında satın aldı. İbn Abbâs da: Bir deve bazen iki deveden daha hayırlı olur, demiştir. Râfi' ibn Hadîc de iki deve karşılığında bir deve satın aldı da, satan adama o iki devenin birini hemen verdi ve: Diğerini sana inşâallah yarın geciktirmeden kolaylıkla getiririm, dedi,

Saîd ibn Müseyyeb: Hayvanlar hususunda ribâ yoktur.

Deve iki deve ile; koyun iki koyunla veresiye olarak V- satılabilir, demiştir. İbn Şîrîn de: Bir devenin iki deve ile veresiye olarak ve bir dirhemin bir dirhemle satılmasında be's yoktur, demiştir [277].

171-.......Enes ibn Mâlik(R)'Şöyledemiştir:Hayber esirleri içinde Safiyye bintu Huyey ibn Ahtab vardı. Dıhye el-Kelbî'nin mülkiyetine geçti. Sonra Peygamber'e geçti, demiştir [278].

109- Köle Satışı Babı

172-....... ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Abdullah ibnu Muhayrîz haber verdi. Ona da Ebû Saîd el-Hudrî haber vermiştir: Ebû Saîd, Pey-gamber'in yanında

oturURken:

— Yâ Rasûlallah! Biz bir takım kadın esirlere nail oluyoruz (ve onlara cinsî yaklaşma yapıyoruz). Fakat biz bu esîr kadınları satıp paralara sâhib olmayı istiyoruz. Bunun için azletmek hususunda nasıl düşünüyorsun? dedi.

Rasûlullah (S):

— "Sizler hakîkaten bunu yapıyor musunuz? Azli yapmamanız üzerinize vâcib değildir. Çünkü şu muhakkak ki, Allah'ın dünyâya çıkmasını yazmış olduğu herbir hayât sahibi insan, mutlak meydana çıkacaktır" buyurdu [279].

110- Müdebber (Yânı Hürriyete Kavuşması Efendisinin Ölümüne Bağlanmış Olan) Kölenin Satılması Babı

173-.......Câbir ibn Abdillah (R), Peygamber (S) hürriyete kavuşturulması efendisinin ölümüne bağlanmış olan müdebber köleyi sattı, demiştir.

174-.......Amr ibnu Dînâr, Câbir ibn Abdillah'tan; Rasûlullah (S) hürriyeti efendisinin ölümüne bağlanmış olan müdebber köleyi sattı, derken işitmiştir [280].

175-.......Zeyd ibn Hâlid ve Ebû Hureyre (R) ikisi haber verdiler ki, kendileri Rasûlullah'tan işitmişlerdir: Rasûlullah'a, muhsan kılınmış hâldeyken zina yapmayı âdet eden bir cariyenin hükmünden sorulmuştu. Rasûlullah (S): "O cariyeye deynek cezası uygulayın. Sonra yine zina ederse yine deynekleme cezası uygulayın. Sonra üçüncü yâhud dördüncü kenesinde onu satınız" buyurdu [281].

176-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Ben Peygamber (S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Sizden biriniz dişi kölesi zina ettiği, akabinde de zinası (beyyine, gebelik veya ikrar ile) meydana çıktığında, efendisi onu (hürrenin cezasının

yarısı olan) hadd cezası olmak üzere, deynekle kamçılasın. Ve onu deyneklemeden sonra zinayı başına kakmasın. Sonra üçüncü defa zina eder ve zinası delille meydana çıkarsa, artık efendisi onu kıldan bir ip karşılığında bile olsa satsın" [282].

111- Bâb: Şahıs, Satın Aldığı Câriye Rahimini Temizlemeden Önce Câriye İle Yolculuk Eder Mi? [283]

Hasen el-Basrî: Şahsın cariyeyi öpmesini yâhud (fercin berisinde olmak üzere) câriye île mübaşeret etmesini

bir be's (yânî günâh olarak) görmemiştir. İbn Umer (R): Cima' olunan câriye hibe edildiği yâhud satıldığı yâhud hürriyete kavuştuğu zaman, hayızlanmak suretiyle rahimi tertemiz kılınsın; bakire olan kıza rahim temizlendirilrnesi yaptırılmaz, demiştir.

Atâ ibn EbîRebâhda: Erkeğin, başkasından hâmile bulunan cariyesinden fercin berisinde olmak üzere nasîb almasında be's yoktur, demiştir. Yüce Allah da: "üf/ onlar ırzlarını koruyanlardır. Şu var ki zevcelerine yâhud sağ ellerinin mâlik olduklarına karşı (olan durumları) müstesnadır. Çünkü onlar (bu takdirde) kınanmış değillerdir" (el-Mü'minûn: 5-6) buyurmuştur [284].

177-.......Enesibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Hayber'e geldi. Nihayet Allah O'na (Kamus denilen) kal'ayi açtığı zaman kendisine Huyey ibn Ahtâb'ın kızı Safiyye'nin güzelliği zikr olundu. Safiyye yeni evlenmiş bir gelin iken, Safiyye'nin kocası öldürülmüş idi. Rasûlullah ganimetten payı olarak Safiyye'yi kendisi için seçip aldı ve Safiyye ile yola çıktı. Nihayet bizler Medine yakınında Seddu'r-Ravhâ denilen yere ulaştık. Safiyye işte orada hayzından temizlenip halâl oldu ve Peygamber, Safiyye ile evlendi. Sonra Peygamber tabaklanmış ve yere yayılan küçük bir deri üzerinde hurma, yağ ve keş karışığı "hays" denilen bir yemek yapıp hazırlattı. Sonra Rasülullah (nikâhı şöhretlendirmek için) ben Enes'e: "Etrafındaki insanlara bildirip i'lân et" buyurdu. İşte bu hurma, yağ ve yoğurt kurusu karışığı, Rasûlullah'ın Safiyye üzerine yaptığı düğün aşı oldu. Sonra Medine'ye doğru yola çıktık.

Enes dedi ki: Ben Rasûlullah'ı gördüm ki, bir abayı binek devesinin hörgücü üzerine, kendi arka tarafına Safiyye için doluyor, sonra devesinin yanına oturuyor, akabinde dizini koyuyor, bu sırada Safiyye de kendi ayağını Peygamber'in dizi üzerine koyarak deveye biniyordu [285].

112- Meytenin Ve Putların Satılması(Nın Harâmlığ1nı Beyân) Babı

178-.......Bize Leys ibn Sa'd, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; o da Atâ ibn Ebî Rebâh'tan; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti. Câbir, Rasülullah (S), Mekke Fethi senesinde Mekke'de iken, şöyle buyururken işitmiştir:

— "Şübhesiz Allah ve Rasûlü şarâbın, meytenin, domuzun, sanemlerin satışım haram kıldı" buyurdu.

Rasûlullah'a:

— Yâ Rasûlallah! Murdar ölen hayvanın iç yağları hakkında ne dersiniz? Murdar ölen hayvanların iç yağları ile gemiler cilalanır, deriler yağlanır, onunla insanlar (mum yapıp) ışıklanır? diye soruldu.

Rasülullah:

— "Hayır, murdar yağı satmayınız. Bu satış haramdır"buyurdu. Bundan sonra Rasülullah "Bu satış haramdır" sözünü söylediği zaman:

— "Allah Yahudiler'e la'net etsin! Allah murdar ölen hayvanın iç yağlarını haram kıldığı zaman onlar bu yağı eritip güzelleştir-diler, sonra onu sattılar da parasını yediler" buyurdu [286]

Ebû Âsim şöyle dedi: Bize Abdulhamîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yezîd ibn Ebî Habîb tahdîs edip şöyle dedi: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh, Câbir'in bu hadîsini yazıp Mekke'den gönderdiği mektubunda: Ben Câbir'den işittim; o da Peygamber'den, dedi [287].

113- Köpek Bedeli(Nin Hükmü) Babı

179-.......Ebû Mes'ûd, Ukbe ibnu Amr(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) köpek bahâsından, zina kazancından, kâhinlik ücretinden nehyetti [288].

180-.......Ebû Cuhayfe'nin oğlu Avn haber verip şöyle demiştir: Ben babam Ebû Cuhayfe'nin kan alma tedavisi yapan bir köle satın aldığını gördüm. (Ebû Cuhayfe emretti de bunun âletleri kırıldı.) Ben babama bu kan alma âletlerinin kırılma sebebini sordum. Babam: Rasûlullah (S) kan alma bedelinden, köpek bedelinden, kadın kölenin (haram olan) kazancından nehyetti. Ve yine Rasûlullah döğme yaptırana, ribâ yiyiciye, ribâ kazancı yedincisine la'net etti; suret yapan musavvir kişiye de la'net etti, dedi [289].

---

[1] Buhârî buraya kadar kendilerinden âhiret tahsîli kasdedilen İbâdetler bölümlerini yazmıştır. Bundan sonra kendilerinden dünyevî hayırlar tahsîli kasd olunan muamelât bölümlerini yazmaya başlamıştır. Buhârî ibâdetler bölümlerini ehemmiyetlerinden dolayı öne geçirmiş, sonra muamelât bölümlerini ikinci olarak yazmıştır. Çünkü bunlar da yaşamak için zarurî olan işlerdir. Buhârî Nikâh bahsini de geriye bırakmıştır. Bundan, Buhârî'nin medenî muameleleri, aile münâsebetlerinden daha mühim gördüğü anlaşılır.

Buyu', Be/in cem'idir. Bey' lügatte mutlak mübadele yânî malı mala değişmek demektir. Satmak ve satın almak ma'nâsında kullanılır ki, mülkten çıkarma ve mülke girdirme ta'bîr olunur. Bu cihetle bey' zıdd ma'nâlı kelimelerdendir. Şirâ lâfzı da böyle satmak ve almak ma'nâlarına konmuş olarak zıdd ma'nâlardan olur.

Şeriat örfünde bey': Bir malı öbür mal ile iki tarafın rızâları (yânî îcâb ve kabul) ile değişmektir.

Muamelâtta bey'in bir haylî nevi'leri vardır:

Bey'u mutlak: Aynı semen ile bey';

Bey'u mukaayede: Aynı ayn ile;

Bey'u selem: Borcu ayn ile;

Bey'u sarf: Semeni, başka bir semen ile;

Bey'u murabaha: Semeni, evvelki semene ziyâde ile;

Bey'u tevliye: Semeni ziyâdesiz olarak;

Bey'u vazîa: Semeni evvelden noksanı ile bey'dir.

Bunlardan başka olan lâzım, tam, gayrı lâzım, hıyar, sahîh, fâsid, bâtıl.... gibi bâzı nevi'leri de vardır. Bunların tafsili gelecektir.

İşte Buhârî, bey'in böyle birçok nevi'leri olduğu için başlığı cem'İ sîgâsıyle getirmiştir (Aynî).

[2] Buhârî Buyu' Kitâbı'nun başında iki âyetten birer cümle yazmıştır ki, bunlar alışveriş nevı'lerinin en mühim asıllarını ve

sınırlarını tesbît etmektedir. Bunlardan ikinci âyet, Kur'ân'daki en uzun âyet olup "Mudâyene = Borçlanma" âyeti denmekle meşhurdur. Hukukî muamelelerin, alışverişlerin, mukaavelelerin, borçlanmaların bir adalet kâtibi, bugünün ta'bîriyle bir Noter huzurunda şâhidlerle tesbîti îcâb eden bütün hukukî esasları toplamıştır. Onun için bu âyetin tamâmının tercemesini yazalım:

"Ey îmân edenler, ta'yîn edilmiş bir vakte kadar birbirinize borçlandığınız zaman onu yazın. A ranızda bir yazıcıda doğrulukla (onu) yazsın. KâtibA ilah 'in kendisine Öğrettiği gibi yazmaktan çekinmesin, yazsın. Üzerinde hakk olan (borçlu) da yazdırsın (borcunu ikrar etsin). Rabb'i olan Allah'tan korksun, ondan (borcundan) hiçbir şeyi eksik bırakmasın. Eğer üstünde hakk bulunan (borçlu) bir beyinsiz vcyâ bir zaîf olur, yâhud da bizzat yazdırmaya (ve İkrara) gücü yetmezse velîsi dosdoğru yazdırsın (ikrar etsin). Erkeklerinizden iki de şâhid yapın. Eğer iki erkek bulunmazsa o hâlde râzî (ve doğruluğuna emîn) olacağınız şâhidlerden bir erkekle iki kadın (yeter. Bu suretle) kadınlardan biri unutursa öbürünün hatırlatması (kolay) olur. Şâhidler (şehâdeti edaya) çağrıldıkları vakit kaçınmasın. Az olsun, çok olsun, onu va'desiyle beraber yazmaktan üşenmeyin. Bu, Allah yanında adalete daha uygun, şâhidlik için daha sağlam, şübheye düşmemenize de daha yakındır. Meğer ki aranızda (elden ele) devredeceğiniz ve peşin yaptığınız bir ticâret olsun. O zaman bunu yazmamanızda size bir vebal yoktur. Alışveriş ettiğiniz vakit de şâhid tutun. Yazana da, şâhidlik edene de asla zarar verilmesin. (Bunu) yaparsanız o, kendinize (dokunacak) bir fısk {ve isyan olur). Allah 'tan korkun. Allah size öğretiyor. Allah herşeyi hakkıyle bilendir" (el-Bakara: 282).

[3]
Buhârî'nin burada zikrettiği bu âyetler, kazanç yolları arasında ticâretin en meşru', mubah ve çok bereketli, rağbet edilecek bir kazanç yolu olduğuna delâlet eder.

[4]
Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Çarşılarda el çırpmak, yânî alışveriş etmek" sözündedir ki, o da .ticâretten ibarettir... (Aynî).

Ebû Hureyre'nİn çok hadîs rivayet etmesinin sebeblerini açıklayan iki hadîs İlim Kitâbı'nda geçmiş ve kendisi oradaki hadîste el-Bakara: 159, 174 ve ÂIu lmrân:187. âyetlerini okuyarak savunmasını yapmıştı.

[5]
Hadîsin başlığa delîlliği "İçinde ticâret yapılan bir çarşı var mıdır?" sözündedir. Hadîs bâzı sahâbîlerin Peygamber devrinde ticâretle uğraştıklarını ve bunun Peygamber tarafından takrir ve teşvîk olunduğunu ortaya koyuyor. Sonra en mühim bir husus da ticâret ve benzeri sanâyî ile uğraşarak kişinin zâtı kazanç elde etmesi, hibe ve saîr yollarla başkasının kazancından faydalanmaktan çok hayırlı olduğudur. Sa'd ibnu'r-Rabî' gibi Medine'nin en zengini, Abdur-rahmân'a servetinin yarısını hibe ettiği hâlde, Abdurrahmân bunu kabul etmiyor, yağ ve yoğurtla başladığı ticâreti sayesinde binlerle dirhem sadaka verecek bir servete mâlik oluyor.

[6]
Metindeki = Mehyem", Meryem vezninde soru kelimesidir. Mâhâluke ve şânuke ma'nâsınadır. Bâzıları "Sana birşey hadis oldu mu?" ibâretiyle tefsîr eylediler. "Mehyem ey mâ hâluke ve şânuke" denilir, yânî hâl ve şâmn nicedir, ne âlemde ve ne hâldesin; yâhud hâne ve aşiretin ne hâldedir; iyiler hoşlar mıdır; yâhud dehrin hâdiselerinden sana bir hâdise erişti mi, sağ ve esen misin? Hulâsası hâl ve keyfiyetten suâl ve istifhamdır. Şârih der ki, İbn Mâlik Tavzih'-de dedi ki: Mehyem, ismi fiil emirdir, "Ahbirnî = Bana haber ver" ma'nâsına-dır. Müberred Aa/m/'de"lma'l-haberu = Haber nedir" unvâniyle tefsîr eyledi. Ve Zemahşerî Mukaddime1 <Xe "Çe haber = Ne haber" ile beyân eyledi. Ve Suheylî dedi kî: Mehyem lâfzı Yemen menşe'lidir. Aslı " yâhud idi, ba'dehu îcâz ve tahfif edip Mehyem dediler. Nitekim "<.<£. Jî" kelimesinde "AV derler ve " Z. " ismi fiil emirdir, boşla ve feragat eyle ma'nâsınadır. Bâzıları aslı "^ L^u" idi dediler,müennes zamiri hâl ve kıssaya râci'dir (Kaa-mûs Ter.),

[7]
Başlığa delîlliği "Bana çarşıya delâlet ediniz" sözündedir. Çünkü Abdurrahmân çarşıyı ancak ticâret etmek için istemiştir (Aynî).

[8]
Hadîsin başlığa delîlliği, ei-Bakara: 198. âyetinin inmesinden sonra adı geçen Câ-hiliye panayırlarında sahâbîlerin ticâret etmekte bulunduklarını şâmil olması yö-nündendir. Bu hadîs Hacc Kitabı, 'iHac mevsimi günlerinde ticâretin, Câhiliyet panayırlarında alışveriş etmenin cevazı bâbı"nda da geçmişti.

Câhiliyet devrinde Hicaz'da Mekke civarında senenin belli zamanlarında dört yerde umûmî pazar, yânî panayır kurulurdu. Arab yarımadasının her tarafından toplu toplu kervanlar gelir, buralarda ticâretler, hutbe ve şiir yarışları yaparlardı. Bunlar Ukâz, Mecenne, Zu'1-Mecâz ve Hubâşe panayırlarıdır. Ukâz, zu'1-ka'de başında kurulur ve yirmi gün devam ederdi. Yeri Arafat'a yakındı; Şâirlerin yarışmaları en çok Ukâz'da cereyan ederdi. Peygamber, Kuss ibn Sâi-de'yi Ukâz'da görmüş ve cihan edebiyat târihine geçen meşhur hitabesini burada dinleyip ezberlemişti.

Mecenne, Mekke'ye birkaç mil mesafede idi; yakınında bahçe ve bostanlar bulunduğu için böyle İsimlendirilmiştir.

Zu'1-Mecâz'ın, Arafat'ın bir tarafında yâhud sağ tarafında kurulduğu bildirilmiştir.

Hubâşe, Mekke'nin sağ tarafında ve altı mil mesafede idi.

İbn Abbâs'ın buradaki hadîsinde bunlardan ilk üçü zikredilmiştir. Metin deki âyetin inmesiyle hacc mevsimlerinde ve bu

panayırlarda müslümânlann alışveriş yaparak RabblerÎnin fazlından faydalanmalarında günâh olmadığı bildirilmiştir

[9] Hadîsin başlığa uygunluğu, başlığın kendisinden bir parça olmasındandır.

Buhârî hadîsi burada dört tarîkten getirmiştir: Buhârî'nin Kitâbu'l-lmân'da getirdiği tarîki biraz daha tafstilidir. Bu hadîs İslâm Dîni'nin medarı sayılan dört hadîsten biridir. Diğer üçü de "Bütün amellerin değeri niyetlere göredir"; "Kişinin islâmlığının güzelliği, kendisini İlgilendirmeyen şeyleri terketmesidir"; "Sizden hiçbiriniz kendisi için arzu ettiği hayrı mü 'min kardeşi için de arzu etmedikçe hakîkî mü'min olmaz" hadîsleridir.

Bu hadîse göre hükümler üç kısma ayrılır: Biri, hakkında nass olup işlenmesi Şârî' tarafından emir ve taleb olunan ve terkine de azâb terettüb edendir. Bu kısım belli olan halâldır. Beyâna muhtâc plmayarak herkesin bildiği dînî be-dîhîyâttır. Yemek, içmek, söz söylemek, gezmek gibi.

İkinci bir kısım: Nassan terki taleb olunan ve İşlenmesine vaîd terettüb eden şeydir. Bu kısım da apaçık haramdır. Bu da beyâna muhtâc olmayarak herkesin bildiği şer'i haramlardır. Bu da ya zatî, görünür bir sıfattan dolayı men' edilmiş olur: Sarhoş edici ve zehirli maddeler kullanmak gibi; yâhud da gizli bir sıfattan dolayı men'edilmiş olur, zina gibi. Yâhûd da tahsîl ve kazanılmasındaki fenalıktan dolayı men' edilmiş bulunur: Faiz, gasb, hırsızlık gibi.

Üçüncü bir kısım: Halâllığı ve harâmlığı açık olmayan ve herkesçe bilinmeyen şeylerdir..' (Fethu'l-Bârî).

[10] Hassan ibn Ebî Sinan tâbi'lerin Basra'daki âbidlerindendir. Onun bu sözünü Ahmed ile Ebû Nuaym mevsûlen rivayet etmişlerdir. Bunun lâfzı şöyledir: Yûnus ibn Ubeyd ile Hassan ibn Ebî- Sinan buluştular .Yûnus: Bana takvadan daha çetin olan bir şeye dürüşüp çalışmadım, dedi. Hassan da: Ben takvadan daha kolay bir şeye çalışmadım, dedi. Yûnus: Bu nasıl oldu? dedi. Hassan da: Bana şübhe verecek şeyi, beni şübheye vermeyecek şeye terkettim ve istirahata kavuştum, dedi. Başlıktaki lâfız Peygamber'e yükseltilmiş olarak da rivayet edilmiştir. Oriu Ahmed, Tirmizî, Nesâî, İbn Hıbbân ve Hâkim; Hasen ibn Alî hadîsinden olmak üzere merfû'an tahrîc etmişdir.

[11] Başlığa uygunluğu "Denilmişken nasıl olur" sözündedir. Çünkü bu söz, Pey-gamber'in, o kadının takva ve ihtiyat olarak terkedilmesine işaretini bildiricidir. Nitekim İlim Kitâbı'nda geçen rivayette Utbe'nin ihtiyaten o kadını bıraktığı ve kadının da başkasıyle evlendiği geçmişti.

[12] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde şübhenin açıklanması ve şübheden çekinme bulunması yönündendir. Bu şübheden dolayı Peygamber ihtiyaten Sevde'ye: "Abdurrahmân'dan perdelen" buyurmuştur (Aynî).

Bu hadîs, nesebe katma ve neseb ta'yîni dâvasına dâirdir. Bu da'vâda yedi şahsın ismi geçiyor. Rivayet edilen bu da'vânın iyi anlaşılması için her iki tarafın şahıslarını hatırlatmak faydalıdır: Bir tarafta Sa'd ibn Ebî Vakkaas ile ölü-kardeşi Utbe ibn Ebî Vakkaas; öbür tarafta ölü Zem'a, oğlu Abd ibn Zem'a ve kızı mü'minlerin annesi Şevde.

Da'vâ edilen şey: Zem'a'mn cariyesinin doğurduğu Abdurrahmân'ın neseb ta'yîni.

Peygamber Abd ibn Zem'a'ya "Bu senin kardeşindir" diye hükmettiğine göre, Abdurrahmân Sevde'nin de kardeşi oluyor. Böyle iken Peygamber'in Sevde'ye Abdurrahmân'dan perdelenme emretmesi, çocuğun sîmâsmda Utbe'ye bir benzeyiş görmesinden ileri gelmiştir. Hükme ve kaanûnun zahirine göre Abdurrahmân'ın nesebi ve Sevde'ye kardeşliği sabit olmakla beraber, Peygamber benzeme şübhesinden dolayı neseben ve ihtiyaten Sevde'ye perdelenme ile emretmiştir.

[13] Başlığa uygunluğu, bu avın halâl ve harâmlığını bilememesi cihetindendir. İki hâdisede de şübhe bulunduğu için ihtiyaten en güzel olan uzak durmak tavsiye edilmiştir.

el-Mt'râd, iki tarafı ince, sivri, orta yeri kalın ve enli olan ok kalemidir.

[14] Başlığa misâlliği, Peygamber'in şübheden dolayı hurmadan uzak durması cihetindendir. Peygamber (S) bu düşük hurmanın sadakadan olması ihtimâlinden ibaret olan şübheden ötürü ondan geri durmuş oluyor ki, halâllığı ve harâmhğı şübhelİ şeylerden çekinmeye en güzel ve en açık misâldir.

[15] Buhârî, Hemmâm'dan gelen bu Ebû Hureyre hadîsini Kitâbu'l-Lukata'da tam senedi ve metniyle getirecektir. Burada ta'lîk şeklinde getirmiş ve başlığa delîl olacak diğer kuvvetli bir misâlin varlığına işaret eylemiştir.

[16] el-Vesvese ve Visvâs: Nefs ve şeytân kalbe fayda ve hayrı olmayan hâtıra at-, makla dağdadağa vermek ma'nâsınadır (Kaamûs Ter,).

Buna göre vesvese kalbe gelen gizli hareket ve daha doğrusu şeytanî hisler ve hayâllerdir. Bunlar bir delîle dayanmayan zayıf şeyler olduğundan, sakınılması gereken şübheli işlerden değillerdir. Fıkıhtaki "Yakın şekk ile zail olmaz" düstûru bu hadîsten alınmıştır. Şübhesiz şeytanî vesvese, îmân ve ibâdet yolunun yol kesicisidir. Mü'mine hakk suretinde görünerek yolunu keser: Abdestin bozuldu diye bir musallîyi namazdan alıkor. Her abdest alıp namaza durdukça bu şeytanî karıştırma tekerrür ederek zavallı vesveseli kişi bir türlü namaz kılmağa muvaffak olamaz; bu bazen cinnet derecesine varır! Bu konuda asi olan vesveselerin, sakınılmalan emredilen şübheli İşler hükmüne girmiyeceklerdir. Çünkü Rasûlullah (S): "Kişi fiilen bir fenalığı yapmadıkça yâhud diliyle bir söz, söylemedikçe ümmetin ferdlerinin nefsinin konuşmalarından Allah vazgeçmiştir" buyurmuştur. Vesvese boşa atılmıştır; hükmü yoktur (Umdetu'l-Kaarî).

[17] ez-Zuhrî'den bu sözünü Ahmed ile Ebu'l-Abbâs es-Sirâc mevsûlen rivayet etmişlerdir. Ebu'l-Abbâs es-Sirâc bunu Peygamber'e yükseltmiştir. Bâzı sarihler bunu Zuhrî'nin sözü zannetmişler, hakikatte o Peygamber'den rivayet etmektedir. Fakat Buhârî âdeti üzere hadîsi burada pek kısaltmıştır {İbn Hacer).

[18] Medine etrafındaki sürü sahibi çöl halkı bulundukları yerlerde koyun, sığır kesip Medine'ye et satmağa giderlermiş. Bâzı kimselerin Peygamber'den hükmünü sordukları etler bu çöl halkının sattığı etlermiş. Bedevi olsun, şehirli olsun bir müslümânın kestiği hayvandan şübhe etmek uygun olmadığından Peygamber onlara metindeki çok güzel cevâbı vermiştir.

ibn Hacer şöyle dedi: Buhârî'nin bu hadîsi getirmekten maksadı, vesveseli kimselerin gönüllerindeki gizli hareketin kendilerini mübâh işlerden men'e kadar götürdüğünü bildirmektedir... (Fethu'l-Bârî).

[19] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bir ticâret gördükleri zaman... âyeti indi" sözün-dedir. Bu âyetin bu kitâbda zikredilme sebebi, içinde alışveriş nevi'lerinden biri olan ticâret'in zİkredilmesidir. Hadîs Cumua Kitâbı'nda da geçmiş ve açıklamalar orada verilmişti (Aynî).

Buhârî buradaki başlıkla ticâret hernekadar halâl kazanma yollarından olması i'tİbâriyle medhedilmiş bir çalışma ise de, ticâretten önce yapılması gereken işlerin önüne geçirildiği zaman bazen kötülendiğine işaret etmiştir (ibn Hacer)

[20] Buhârî bu başlıkla mâlî kazançlarının halâllık ve harâmlığını araştırmayı terke-denin kötülenmesini işaret etmiştir. Şârih ibn Battal: Kişinin servetinin menbâ'-ını araştırmaması, dâima murakabe üzere bulunmaması dîn zaîflığından ve îmân gevşekliğindendir. Bir de bu aldırmamazlık fitne ve fesadın.umûmîleşmesi, ahlâksızlığın halk arasında genişleyip yayılmasından olur demiştir.

İbnu't-Tîn: Bu hadîste amellerin muhasebesini terketmekten sakındırma vardır. Çünkü malın insanlar arasında uyandırdığı fitne çok şiddetlidir, demiş ve Enes'in şu hadîsini rivayet etmiştir: Enes: Yâ Rasûlallah! Beni duası kabul edilmiş kıl (yânî, bunun yolunu bana göster), dedi. Rasûlullah (S): "Ey Enes! Halâl kazan, duan kabul olur. Ztrâ kişi ağzına haram bir lokma götürürse kırk gün duası kabul olunmaz" buyurdu (Umdetu'l-Kaarî).

[21] Bu başlık bâzı Buhârî nüshalarında bâ'nın fethi ve râ'nın şeddesiyle el-Berr şeklinde, diğer bâzı nüshalarda ise bâ'nın fethi ve noktalı zâ'ın şeddesiyle el-Bezz şeklinde gelmiştir. Bu iki lâfzın lügat ma'nâları şöyledir:

el-Berr:... ve deniz mukaabilidir ki, sahra ma'nâsınadır; kara ta'bîr olunur...

el-Bezz: Mutlak sıyâba yânî libâs-maddesine denir ki, lisânımızda da bez ta'bîr olunur. Bir kavle göre sıyâb olan ve sıyâb makûlesinden olan ev metâma denir... ve Bezzaz bez satan adama denir ki, bezci ta'bîr olunur (Kaamûs Ter.).

Sarihlerin bâzısı bir bâb sonra gelecek olan deniz ticâreti babına uyması ba-' kımından bunu kara ticâreti ma'nâsına el-Berr nüshasını; diğer bâzıları da bütün ev eşyası ticâreti ma'nâsmı ifâde etmesi bakımından el-Bezz rivayetini tercih etmek istemişlerdir. Bâzısı da bâböa ticâret nevi'leri içinden bu lâfızların birinin ta'yînini gerektirecek bir sebeb yoktur demişlerdir.

[22] Buhârî'nin âyeti burada zikretmesi, ticâretin mübâhhğını isbât etmek İçindir. Ayette ticâretten sonra bey'in zikredilmesi, ticâretin tacirin san'atı olup kazanç için alışverişten ibaret bulunduğu; bey'in ise hâss olduğu; binâenaleyh hâss olan bey'in âmm olan ticâret, üzerine atfedildiği; yâhud ticâret seferle yapılanı, bey' de hazarda yapılan olduğu... gibi tevcihler yapılmıştır.

Ibn Abbâs: âyetteki "Allah'ın zikrinden" maksad farz namazlardır; "Süddî" ise cemâatle namazdır; MukaatİI ibn Hayyân da: Bu ticâret işleri onları namazda haar bulunmaktan, onu Allah'ın emrettiği gibi ikaame ve vakîtleriyle muhafaza etmekten alıkoymadı,

demişlerdir.

[23] İbn Hacer, Feîhu'l-BârVdt: Ben bu ta'lîkin Katâde'den mevsûlen rivayet edildiğini görmedim, dedi. Evet, İbn Kesîr kendi tefsirinde zikrettiğine göre îbn Ebî Hatim ve İbn Cerîr, tbn Umer'den şunu rivayet etmişlerdir: İbn Umer çarşıda İdi. Namaza İkaame edildi.Onlar dükkânlarını kilitleyip mescide girdiler. İbn Umer: İşte âyet bunların, yânî sahâbîlerin bu hâlini tesbît için indi demiştir (Aynî, Kastallânî).

es-Sarf: Bir nesneyi çevirmek ve döndürmek ma'nâsınadır ki, bir nesneyi bir haletten diğer bir hâlete reddeylemekten ibarettir... Ve sarf, çevirmek ve döndürmek ma'nâsmadır ki, bir nesneyi bir haletten diğer bir hâlete döndürmek yâhud bir başka şeye ibdâl eylemekten ibarettir.. (Kaamûs Ter.).

Fakîhlere göre Sarf, bey'İn bir nev'idir, parayı para ile satmaktır. Bu teb-dîl muâmelecisine Sarraf denir. Buna göre Sarf, altını altın, gümüşü gümüş veya bunlann birini diğeri ile satmaktan ibaret bir alışveriş muâmelesidir. Hadîsteki iki sahâbînin Rasûlullah'tan sordukları da semeni semen ile tebdilin meşru' olup

olmadığıdır.

Bu hadîsten bütün âlimler sarrâfî muamelede iki tarafın parayı kabzetme-leri şart olduğunda ittifak etmişlerdir. Yalnız sarf ve tebdîl mukaabili olarak birşey almak caiz midir, değil midir konusunda, görüş ayrılıkları vardır.

[24] Buhârî bu başlığı ticâret için çıkıp çarşıda pazarda kazanç yolu aramanın mübâh olduğunu isbât için koymuştur.1 Nehiylerden sonraki emirler ibâha ifâde eder: "İhramdan çıktığınız vakit (isterseniz) avlanın... "(el-Mâide:2) âyetindeki avlanma emri, avlanmanın mübâhhğım ifâde ettiği gibi, başlıktaki âyette bulunan "îbteğu = Arayın" emri de, ticâretle maîşet aramanın mübâhlığına delâlet eder.

[25] Müslim'in Ebû Musa'dan gelen bir hadîsinde Rasûlullah'ın: "Bir eve girmek için izin istemek üçdefadtr. îzin verilirse ne a'lâ, yoksa geri dönersin'* buyurduğunu işittim, demiştir. Eve üç izinle girme usûlü en-Nûr:27. âyetinde de sarahatle bildirilmiştir,

Böyle iken Umer'in, Peygamber'in bu emri hakkında Ebû Musa'dan şâhid istemesi, Ebû Musa'ya inanmadığından değil, haberlerin ve hadîslerin muhakkak şâhidli ve delîllı rivayet edilmeleri usûlünü yerleştirmek istemesindendir. Nitekim o sırada Halîfe'nin yanında Irak ve Şâm halkından yeni müslümân olmuş bâzı kimseler bulunduğu, bunların ulu orta, yalan yanlış hadîs rivayetine kalkışmalarından endîşe ettiği için Ebû Musa'dan rivayetine delîl istediği söylenmiştir. Hakîkaten İmâm Mâlik'in el-Muvatta'mdaki: "Umer, Ebû Musa'ya: Dikkat et, ben seni ittihâm etmedim; lâkin ben insanların Rasûlullah üzerine yalan söz söylemelerinden endîşe ettim" ziyâdesi, bunu te'yîd etmektedir. Ebû Dâvûd da kendi Soner'inde hadîsi bu ziyâde ile rivayet etmiştir.

Hadîsin bâb başlığına delîlliği, son fıkrasında Umer'in söylediği sözdedir (Aynî ve Kastallânî).

[26] Matar'ın bu haberini İbn Ebî Hatim senediyle rivayet etmiştir. Matar'm bura da en-Nahl:14. âyetini okuduğu bildirilmiştir. Ebû Zerr nüshasında ise "Fîhî" zamirinin takdîmiyle olan şu âyeti okuduğu gelmiştir: "... Gemilerin denizde yara yara gittiklerini görürsün. Bu Allah Un /adlından nasîb aramanız ve O'na şükretmeniz İç İndir "(el-Fâtir: 12)

[27] "Fi'l-futku'l-meşhûn" (eş-Şuarâ: 119; Yâsîn: 41 ;es-Sâffât: 160), (Yûnus: 22) âyetleri, bu kelimenin müfred ve cemi'inin müsâvîliğine delildir.

[28] Mücâhid'in bu sözünü Faryâbî ile Abd ibn Humeyd mevsûlen rivayet etmişlerdir

[29] Bu hadîs Zekât Kitâbi'nda, "Denizden çıkarılan şey" babında geçmişti. İnşâai-lah Kefalet Kitâbi'nda gelecektir. Buhârî bununla deniz ticâretinin kadîm zamanlardan beri bilinen ve alışılan birşey olduğunu işaret etmiştir.

[30] Bu da aynı hadîsin başka bir tarîkten şevkidir. Bu tarîkle muallak şeklindeki rivayetin mevsüllüğünü açıklamış oluyor. Bu, borcunu gönderecek gemi bulamayıp paralan bir odun içine koyup denize salmak suretiyle yerine ulaştıran kimsenin kıssasını anlatan sahîh bir hadîstir. Buradaki rivayetlerin ve âyetlerin hepsi deniz ticâretinin mübâhlığına delîl olarak zikredilmiştir.

[31] Bu başlığın hepsi el~Câmi'u 's-Sahîfı 'İn yalnız el-Müstemlî rivayetinde böyle terrar edilmiş olarak gelmiş, diğer rivayetlerde -Nesefî müstesna- düşmüştür. Neseîî ise bu başlığı burada zikretmiş, bundan Önce geçtiği yerden hazf eylemistir.

Ve yine el-Müstemlî'nin Ebü Zerr rivayetinde "Bir takım adamlar vardır ki., "{en-Nûr:37) lâfzı düşmüştür.

Hulâsa bu başlık ve Katâde'nin sözü "S- Karada Ticâret... bâbı"nda geçmisti (Kastallânî). Bu tekrarın fâidesi hakkında sarihler değişik görüşler İleri sürmüşlerdir. Kimisi bu tekrarın fâidesi bilinemedi; kimisi, bunu râvîler istinsah esnasında tekrar etti demiş; kimisi de, bunu burada kötülemeden ibaret olan mantûku için zikretti, önceki yerde ise, kötülemenin namaz ve hutbeden meşgul ettiği hâle tahsisi olan mefhûmu İçin zikretti demiştir (Aynî).

[32] Bu hadîs "Karada Ticâret... babı" nda geçmişti. Onu burada eİ-Müstemlî rivayetinde tekrar etmiştir.

[33] Yânî kazandıklarınızın halâlinden yâhud iyilerinden. Mücâhid, buradaki kazanmaktan murâd ticârettir, demiştir.

[34] Bu Âişe hadîsinin başlığa uygunluğu "Kazanması sebebiyle" sözündedir. Bu hadîs Zekât Kitâbı'nda "Sadaka verdiği zaman kadının ücreti bâbf'nda geçmiş ve hadîsle ilgili açıklamalar orada verilmişti.

[35] Hadîsin başlığa delîl olan yeri "Kocasının kazancından".sözüdür. Çünkü kocasının kazancı ticâretten ve daha başka yollardan olur. Ve erkek de kazancının güzellerinden infâk etmekle emredilmişti.

Buhârî bu hadîsi Nafakalar Kitâbı'nda da getirmiştir.

[36] Hadîsin başlığa cevâblığı, onu isteyenin ne yapması gerektiğini açıklayıp beyân etmekte bulunmasıdır.

Hısımlara sılanın mertebeleri ve dereceleri vardır. Bunların ednâ derecesi tatlı sözle, selâm ile hâl hatır sormakla olan sıladır. Buradan başlayarak ziyaretle, hizmetle, mâlî yardımla yapılan derecelere kadar yükselir. Bu dereceler de kudretin ve ihtiyâcın değişiklikleriyle değişik olur..

[37] Âişe ve Enes hadîslerinin başlığa delîllikleri meydândadır. Bu hadîsler va'de ile alışverişin caiz olduğunu isbât eder. Bunu "Ey îmân edenler, ta'yîn edilmiş bir vakte kadar birbirinize borçlandığınız zaman onu yazın..." şeklinde devam eden borçlanma (mudâyene) âyeti de nâsslaştırmıştır(el-Bakara:282). Bu hadîsler o sırada Medine'nin ticâret hayâtını Yahûdîler'in hâkim bulunduğunu, belki Peygamber'in ailesine yedireceği bu erzakı başka bir yerden tedârik edemediğini düşündürür.

[38] Hadîs kişinin eliyle çalışıp kazanmasının daha faziletli olduğuna delâlet etmektedir. Çünkü Ebû Bekr de eliyle çalışıp, kazancıyla ailesini geçindirirken, halîfe seçilmesiyle san'atını icra etmeye zaman kalmadığından, istemeyerek bundan sonra Beytü'l-mal'den yemek zorunda olacağını bildirmiştir.

Ebû Bekr halîfe seçildiğinde ticâretle meşgul bulunduğu elbiseleri sabahleyin âdeti üzere başının üstüne koyarak çarşıya çıkmış. Çarşıda Umer ile Ebû Ubeyde'ye râstgelmiş. Bunlar Halîfe'ye: Bu ne hâl; çarşıda pazarda işin ne? Sen müslümânlarm işini yüklendin! demişler. Ebü Bekr; Ya ben ailemi nasıl geçindireyim? diye sormuş. Onlar da: Biz sana nafaka takdir ederiz, diyerek günlük yarım koyun nafaka takdîr etmişlerdir. O zamanın orta piyasasına göre, yarım koyun, ikibuçuk dirhem gümüş kıymetindedir (İbn Sa'd, et-Tabakaaf).

[39] Bu hadîs dahî kişinin kendi eli ve alınteriyle kazancının faziletine ve Peygamberin sahâbüerinin bizzat çalışarak geçimlerini kazandıklarına delâlet etmektedir.

[40] Bu, aynı hadîsin başka bir tarîkini göstermektedir. Bunu Ebû Nuaym el-Mustahrâc'da senediyle rivayet etmiştir.

[41] Dâvüd Peygamber, aynı zamanda devlet başkanı olduğu hâlde, zırh yapıp satmak suretiyle geçimini te'mîn ve ondan yemesi, kendi kazancıyla yaşamanın faziletine en güzel delildir. el-Enbiyâ:80; Sebe':U. âyetlerinde Davud'un bu san'atina işaret vardır.

[42] Bu, Mıkdâm'ın rivayet ettiği hadîsin Ebû Hureyre tarafından da rivayet edilişidir ki, hadîsin sağlamlıkça kuvvetini göstermektedir.

[43] Bu Ebû Hureyre hadîsi, bu konunun en canlıdelîllerindendir. Çünkü geçimini kazanmaktaki izzeti başkalarına minnet ve sâdık yâre külfet yüklemekteki zilleti bunun kadar beliğ ve veciz bir tasvîr olamaz. Bu hadîs Zekât Kitâbı'nda da geçmişti

[44] Zubeyr ibnu'l-Avvâm da Peygamber'den, Ebû Hureyre'nin bundan evvel geçen hadîsini rivayet etmiştir.

[45] Buhârî bu başlığı alışverişte ve diğer beşerî muamelelerde dâima kolaylıklı ve müsamahalı davranmanın faziletini ve bereketini isbât için getirmiştir.

Başlıkta ayrıca Tirmİzî, İbn Mâce ve İbn Hıbbân'ın İbn Umer ve Aişe'den merfû olarak rivayet ettikleri hadîsin senedini ve râvîlerinî terkedip, sâdece metnini sevkeylemiştir ve bunu başlıktan bir parça yapmıştır.

[46] Hadîs, başlığa tamamen uygun bir delîı teşkîl etmiştir. Bunda, alışverişte ve bütün medenî muamelelerde nİzâ' ve husûmeti terke, müsamahaya, güzel hareket etmeye, ahlâkî değer ve güzelliklerin gereğini yerine getirmeye teşvik ve rağbet-lendirme vardır.

Nesâî'nİn rivayetinde: "Alıcı olsun, satıcı olsun; borcunu veren olsun, alacak sahibi olsun; her kim kolaylık gösterirse Allah onu cennete girdirir" lâf-zıyledir.

Bütün medenî muamelelerde Peygamber'İn teşvîk eylediği şekilde kolaylaştırıcı ve müsamahalı davranmanın bereket ve saadete vesîle olacağı muhakkaktır. Böyle hareket etmekte ümmet ferdleri için dünyevî, uhrevî; maddî ve manevî pekçok hayırlar, bereketler ve saadetler vardır.. (Aynî).

[47] Ebû Zerr ve Nesefî nüshalarında böyle gelmiştir; bu, başlığa uygun düşmektedir. Diğer nüshalarda ise: "Ben, fakire mühlet vermelerini ve zengine müsamaha eylemelerini emreder idim " şeklinde gelmiştir. Müslim de hadîsi böyle getirmiştir.

Zenginliğin sınırında ayrı görüşler ileri sürmüşlerdir. "Yanında kendisinin ve nafakası kendine lâzım gelenlerin geçimi bulunandır"; "Yanında elli dirhem altın yâhud onun kıymeti bulunandır"; "Zekât nisâbına mâlik olandır"; "Zekât alması halâl olmayandır.." (Aynî).

Üstün olan görüş, zenginlik ve fakîrlik Örfe göredir. Binâenaleyh hâli, zengin sayılan bir benzerine nisbet edilen zengindir, aksi de böyledir (Kastallânî).

[48] Ebû Mâlik'in bu hadîsini Müslim, Sahîh'indz mevsûlen getirmiştir.

[49] Bu mutâbaatı İbn Mâce de bu lâfızla mevsûlen getirmiştir. Buhârî "Kitâbu'l-İstikrâz Borç İsteme Kitâbı"nda "Zengine müsamaha eder, fakirden hafifletirdim" lâfzıyle rivayet etmiştir.

[50] Ebû Avâne'nin bu rivayeti, buradaki başlığa uygundur.

[51] Ebû Nuaym'in hadîsini Müslim rivayet etmiştir.

el-înzâr; mühlet vermek ma'nâsmadır. Burada fakîr borçlulara va'de veriniz, demektir.

et-Tecâvüz de, burada müsamaha ma'nâsmadır. Hâli vakti yerinde olanlara da kolaylık gösteriniz, cömert olunuz demektir.

el-I'sâr : Fakîr olmak ve borçluya takaza eylemek, bir adama çetinlik eylemek ma'nâsmadır.

el-Iysâr; ve zengin olmak ma'nâsmadır.

et-Teysîr; ve bir nesneyi kolay kılmak... (Kaamûs Ter.).

[52] Buhârî bu hadîsi "Zikru Benî İsrâîl Kitâbı"nda başka bir tarikten getirmiştir.

Nesâî'nin rivayeti şöyledir: "Hiç hayır yapmamış bir kimse vardı; o sadece insanlara borç verirdi. Borçluyu fakîr görünce hizmetçilerine: Buna müsamaha ediniz, der idi. O zât ölünce Allah ona:

—- Sen hiç hayır işledin mi? dedi.

O:

— Hayır, lâkin benim bir hizmetçim vardı ve ben insanlara borç verirdim. O hizmetçimi alacaklarımı tahsil etmesi için gönderdiğimde ona: Kolay ödeyenden al, zorlukta olanı bırak ve ona müsamaha et; belki Allah bize de müsamaha eder der idim, dedi.

Allah Taâlâ:

— Ben de senden vazgeçtim buyurdu".

Ebu'l-Yeser'in hadîsinde "Fakire mühlet veren yâhud ondaki alacağından vazgeçeni Allah kendi Arş'ının gölgesinde gölgelendirir" şeklindedir.

Allah fakire sabr ile emredip şöyle buyurdu: "Eğer (borçlu) darlık içinde bulunuyorsa ona geniş bir zamana kadar mühlet (verin). Sadaka olarak bağışlamanız ise sizin için daha hayırlıdır eğer bilirseniz" (el-Bakara: 280; Kastallânî).

[53] Buhârî hadisin bir kısmını başlık yapmakla yetinmiştir. Parantez içindeki kısım hadîsin tamamındandır. .

en-Nush, en-Nasâha: Öğüt vermek ma'nâsınadır; üçüncü bâbdandır. Müellifin el-Basâir'deki beyânına göre, bu madde iki ma'nâya konulmuştur: Biri hulûs ve nakaa, biri iltiyâm ve refâ' ma'nâsmadır. Nâsıh, mensûhun leh olana kavlini ihlâs eylemek münâsebetiyle öğüt ve va'z da kullanıldı. Yâhud terzi yırtık elbiseyi düzeltip ıslâh eylediği gibi, nâsıh, mensûhun lehin hâlini ıslâh eylemekle öğüt ve nasihat da kullanıldı. Ve Nasihat öğüde denir isimdir. Nasihat edilenin dünyevî ve uhrevî bilcümle hayrım irâdeden ibarettir. Vecîz isimlerdendir... (Kaamûs Ter.).

[54] el-Addâ' ibn Hâlid, Huneyn harbinden sonra müslümân olmuş bir sahâbîdir. Çöl ahâlîsinden olduğu için kendisinden pek az hadîs rivayet edilmiştir.

Rasûluilah'ın yazdırdığı bu alışveriş akdi Buhârî'de böyle çok kısadır. Tir-mizî'de hadîsin hem sevk sureti var, hem de daha geniştir: Abdülmecid İbn Vehb şöyle dedi: Bir kerre Adda' ibn Hâlid (R): Rasûlullah<S)'m bana yazdığı bir kİtâb var, onu sana okuyayım mı? dedi. Ben de: Evet, oku, dedim. Adda' bir mektûb çıkardı. Şöyle ki: "Bu vesika Adda' ibn Hâlid ibn Hevde'nin Muhammed Rasûlullah 'tan bir köle veya câriye satın alması üzerine yazılmıştır. O köle veya cariyede hastalık, ayıp, kaçmak ve hilekârlık, zina ve hırsızlık yoktur. Binâenaleyh bu akd bir müslümânın'öbür müsiümâna alışverişidir".

Bu hadîsi Nesâî, îbn Mâce ve İbnu Mende de buna yakın bir lâfızla mevsû-len rivayet etmişlerdir. Hadîsin başlığa uygunluğu "Hiçbir hastalık, kötülük ve gaile yoktur" sözünden alınır. Çünkü bunları nefyetme, satılan şeyin bunlardan salim bulunduğunu beyândır; bunlardan birşeyin gizlenmesi yoktur.

[55] Kerâhatin sebebi hakîkat olmayan bu sözlerde müşteriyi aldatma, hilekârlık ve karıştırma bulunmasıdır. Bu hüküm, tedlîsin; aldatmanın nefyine delâlet etmektedir.

[56] Ukbe ibn Amr (R)'ın bu sözünü ibn Mâce, Ahmed ibn Hanbel, Hâkim mevsû-len rivayet etmişlerdir.

İbn Mâce'nin metni şöyledir: "Ukbe dedi ki: Ben Rasûluilah'ın şöyle buyurduğunu işittim: 'Müslüman müslümânın kardeşidir. Hiçbir müsiümâna ayıblı bir malı mü'min kardeşine satması halâl olmaz, meğer ki ayıbım bildirsin'" (Aynî).

Hadîste müslümânın zikredilmesi, umde olması cihetiyledir, yoksa müslümân gayrı müslime de, herhangi bir insana da ayıblı mal satamaz ve aldatmaz.

[57] Hadîsin başlığa delîlliği "İkisi doğru söyler ve beyân ederlerse" kavimdedir.

Bu hadîsteki muhayyerlik'in tefsirinde ayrı görüşler ileri sürülmüştür: Bâzı müctehidler iki tarafın birbirinden ayrılması, kavlen ayrılmaktır-Bayi' ben sattım; müşteri de aldım deyince, nâssda bildirilen ayrılma meydana gelmiştir. Bundan sonra iki tarafın muhayyerliği kalmaz, alış veriş tamam olmuştur. Artık müşterinin satılanı geri vermeğe hakkı kalmaz. Bundan sonra yalnız görme muhayyerliği, ayıp muhayyerliği, şart muhayyerliği ile mal reddedilebilir, dediler.

Bâzıları: Alışverişte muhayyerliği kesen ayrılma söz ile değil, belki alışverişe dâir görüşülüp müşterinin kabulünden evvel vuku bulan bedenler ile ayrılmadır. Binâenaleyh bayi' sattım dedikten sonra müşterinin satıcıdan ayrılıncaya kadar kabul etmek hakkı vardır. İki taraf birbirinden ayrılınca bu muhayyerlik hakkı kalmaz, dediler.

Diğer bâzıları da: Hadîsteki ayrılmadan maksad, bedenen ayrılmadır. Satıcı ile alıcı birbirlerinden ayrılıncaya kadar alışveriş tamam olmaz, demişler ve bir meclis muhayyerliği kabul etmişlerdir.

Hanefîler'e göre akd, îcâb ve kabul İle tamam olur. Satılan şey, müşterinin mülkiyetine geçer. Âkİdlerden biri için meclis muhayyerliği kabul etmek, Öbür tarafın hakkını ibtâle varabilir... (Umdetu'l-Kaari).

[58] Beytü'l-mâl'in sadakadan toplanmış bulunan hurması karışık olutdu. İçinde çeşitli nevi'ler, yânı iyisi, engini; olmuşu olmamışı bulunurdu. Sahâbîler kendilerine tayın olarak verilen bu hurmanın iki sâ'ını bir sâ' hurmaya satış ve mübadele ederlerdi. Sonra Peygamber,, böyle fazlasına yapılan satış ve mübadeleyi men' etmiştir. Hurma bîr cins olduğundan, fazlası ribâ oluyordu. Hurma böyle olduğu gibi, diğer erzak ve hububat da böyledir. Cinsler ayrı olursa fazlalık caiz olur.

[59] Bu hadîs Mezâlim ve Et'ıme Kitâbları'nda da gelecektir. Da'vet yerine da'vet-siz, tûfeylî olarak gitmek haramdır. Da'vetsiz gelen kimse için ev sahibinden Peygamber'in yaptığı ve sahâbîlerine öğrettiği gibi, ayrıca İzin istenir ve gelen kişi ona göre hareket eder. Ancak da'vet sahibi ile tûfeylî gelen arasında dostluk olup, gelmesinden razı olacağı bilinirse buna cevaz verilmiştir.

[60] el-Mahku, bir nesneyi mahv ve ibtâl eylemek ma'nâsınadir ki, ondan eser ve nişan komayıp belirsiz eylemekten ibarettir. Ve bir nesnenin bereketini gidermek ma'nâsmadır... üçüncü bâbdandır.

[61] Hadîs iki bâb önce de geçmişti. Hadîsin buradaki başlığa uygunluğu ise gayet açıktır.

[62] Câhiliyet devrinde faizli bir borcun ödeme vakti geldiğinde borçlu borcunu vermezse müddetçe bir misli artırma yaptıkları gibi, malı da bir misli artırırlardı. İkinci va'denin gelişinde de bir misli artırırlardı. Böylece ufak bir borç, birkaç zaman sonra korkunç yekûna ulaşırdı. İşte Allah mü'min kullarım bu âyette, ocakları söndüren bu çirkin muameleden men' ediyor.

[63] Hadîs ayniyle "Malı nereden kazandığına aldırmayan kimse bâbı"nda da geçmişti. Bu Ebû Hureyre hadîsi, kendisinde faiz yemlen zamanın bozukluğunu haber vermektedir.

[64] Buharı, ribânın yiyicisine, şahidine -diğer nüshada iki şahidine- ve yazıcısmada günâh terettüb ettiğini anlatmak üzere bu babı açmış ve âyeti de getirmiştir.

[65] Hadîs "Kitâbu's-Salât", "Ebvâbu'l-Mesâcid"de de geçmişti.

[66] Hadîsin bâb başlığına deiîl olan kısmı son cümlesidir. Bu hadîs Cenazeler Kitâ-bı'nda "Müşrik çocukları hakkında denilen şeyler bâbı"nda uzun bir metinle geçmişti. Buhârî burada o hadîsin sâdece başlığa delîl olacak kısmını getirmiştir (Aynî).

Bu başlık altındaki hadîslerde ribâ yazıcısı ve ribâ şahidinin zikri yok ise de, yazıcı ile şahidin ribâ yiyicisine iki yardım edici olmaları sebebiyle Buhârî bunları ribâ yiyicisi menzilesine tenzil ederek ona İlhak yoluyla zikretmiştir denilmiştir. Yâhud-da yazıcı ile şahidin ribâya razı-olmaları sebebiyledir. Çünkü bir şeye razı olan kişi, onun faili gibidir. Yâhud da Buhâri, yazıcı ve şâhid hakkında sarih olarak gelmiş olan Müslim'deki Câbir hadîsini işaret etmek istemiştir (İbn Hacer, Kastallânî).

[67] Bu âyetlerde en büyük sakındırma, faizcilere Allah İle RasûlÜ tarafından harb ilân edileceğine dâir olan cümledir. Hakîkaten kul haklarını sömüren bu ribâ sâhibleri harb açılacak şerrliler zümresidir.

[68] Buhârî, İbn Abbâs'ın bu sözünü Tefsîr Kitâbı'nda senedli olarak getirmiştir.

[69] Hadîsin başlığa hüccetliği "FâİZ yiyiciliğinden ve fâİz yediricilikten de nehyetti" cümlesidir.

Hadîsteki kan alıcılığı ücretinin nehyi tenzihe hamledilmiştir. Çünkü Peygamber bizzat kan aldırmış ve ücret vermiştir.

[70] Başlıktaki âyet, ribâ muâmelesiyle zahiren çoğalıyor sanılan malın hakikatte azala azala mahva mahkûm olduğu, yine zahirde verilen sadakalarla maddeten azalıyor farz edilen malın da hakikatte çoğaldığı bildiriliyor.Hadis, bu âyetin en ve-cîz ve en belîğ bir tefsiridir.

[71] Abdullah ibn Ebî Evfâ hadîsi âyetin, alışveriş esnasında ticâret malının revacını, sürümünü te'mîn için satıcı tarafından yapılan yemîn hakkında indiğini bildiriyor.

Bâzı âlimler bu âyetin Eş'as ibn Kays hakkında indiğini söylemişlerdir. İbn Kays bir arazînin mülkiyet hakkı hususunda hasmı ile niza' ederken hemen sür'-atîe yemîne davranması üzerine indi denilmiştir.

Taberi; Ebû Râfi', Kinâne ibn Ebî Hakîk, Huyey ibn Ahtab haklarında indiğini bildirmiştir. Zemahşerî ise, Tevrat'ı tahrif eden Yahûdîler hakkında ol duğunu Mukaatil'den nakletmiştir. Bir nassın inme ve gelme sebebi birkaç tane olabilir. Ve bu çokluk nassın ifâde ettiği şer'î hükme olan içtimaî ilgiyi gösterir.

Âyetin ifâde ettiği sakındırma, satış esnasında yemîn ile sürüm te'mîn etmeye çalışanların âhiret ni'metlerinden pay almamaları, Allah'ın kelâm etmesinden, rahmet nazarından ve temize çıkarmasından mahrumiyetleri gibi birkaç vecih ile te'kîdli bulunduğundan, yeminden sakınmanın sâri' nazarında çok mat-lûb ve mültezem olduğuna delâlet eder.

Yemîn, kuvvet ifâde eden bir lâfızdır. Sağ ele yemîn denilmesi de bundandır. Allah'ın ismini mahsûs surette zikrederek kelâmı kuvvetlendirmeye de bu sebeble yemîn denilmiştir ki, söylenen sözün doğruluğuna Allah'ı şâhid yapmak demektir. Buna hasîs işlerde değil, muazzam işlerde müracaat edilir.

[72] Bu iki ta'lîki Buhârî Hacc Kitâbı'nda, "Harem'in av hayvanı ürkütülmez bâ-bı"nda senedieriyle getirmiş ve ilgili açıklamalar orada geçmişti.

İmâm Buhârî, buraya kadar maîşet kazanma hususunda ribânın günahlı bir kazanç yolu olduğuna, ticârette yemin ile mala sürüm ve revâc vermeye çalışmanın çirkinliğine dâir âyetleri ve hadîsleri birer birer sevkedip getirmişti. Buradan î'tibâren namuslu ve günahsız maîşet kazancı için tutulacak san'atlara dâir hadîsleri de sirasıyle getirecektir. Bunlar demircilik, kuyumculuk-dökümcülük, terzilik, dokumacılık, marangozluk gibi sanayi çeşitleridir. Buhârî bu konularda kendi şartına uygun olan sahîh hadîsleri kendisine hass bulunan büyük ustalık ve hünerlilikle tertîb edip sıralamıştır. Gaye bütün bu sanayi kollarında müstümânlarm en yüksek teknik seviyelere ulaşmaları ve bu hususlarda da bütün insanlığa önder olmaları yolunda her türlü ilmî ve teknik çalışmaları yapmalarıdır.

[73] Buhârî, Abdulvahhâb îbn Abdulmecid es-Sakafî'nin bu hadîsini Hacc Kitabı' nda senediyle getirmişti.

Bu bâb İle buradaki hadîslerden maksad, sanayi sahihlerinin san'atlarım icra etmelerinin meşrû'luğunu delîllendirmektir. Bu delillerden alınan hükümler, ot gibi mubah olan şeylerin toplanması ve satılmasının caiz olduğu; zengin, fakir; şerefli ve inik herkesin hatalından maişetini kazanması gerektiği; gayrı müsIİm bir san'atkârla muamelenin cevazı; düğün yemeği için kazanmakta külfet ve meşakkatin göğüslenmesi; düğün ziyafetinin erkeğe âid olduğu gibi hükümlerdir.

[74] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Buhârî bu hadîsi Tefsir, Mezâlim, İcâre Kitâblarf nda da getirmiştir.

el-Kayn kelimesi, haddad = demirci ise de, sonra kuyumcu ma'nâsmda kull anılması yayılmıştır. Mukaatil'den gelen rivayette Habbâb'ın, Âs ibn Vâil'e, cadına âıd bâzı zînet eşyaları yaptığı bildirilmiştir. Bunun İçin Habbâb'ın âdî)ir demirci değil, san'atkâr bir kılıççı, kuyumcu olduğu anlaşılıyor. İşte Buhârî bu babı ve hadîsi, demircilik, kuyumculuk gibi san'atlarla uğraşmanın ve maî-şet kazanmanın meşrû'luğunu ve rağbet edileceğini delîllendirmek için getirmiştir.

[75] Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Bu hadîsten şu hükümler alınmıştır:

a. Da'vete icabet: Bâzı âlimler bu İcabetin vâcibliğine, bâzıları sünnetliği-ıe, bâzıları da mendûbluğuna kaail olmuşlardır.

b. Peygamber'in alçakgönüllülüğünün kemâli. Bir terzinin ve herhangi nütevâzi' bir san'atkârın da'vetine icabet ve onun tiridden ibaret olan yemeği-li yemek suretiyle onu taltif etmeleri, tevâzu'un en melekî bir örneğidir.

c. Enes'in fazileti.

ç. Kabak ve tirid yemeğinin üstünlüğü.

[76] Hadîsin başlığa delîlliği apaçıktır. Bu hadîs küçük bâzı iafız farklılıklarıyle Cenazeler Kitâbı'nda da geçmişti.

Peygamber'in bu bürdeyi dokumacı kadının elinden kabul edip alması, dokuma san'atının, yapışılması meşru' bir kazanç yolu olduğuna delâlet eder. Buhârî de bu başlığı ve hadîsi, bu delâleti göstermek için getirmiştir.

[77] Bâzı nüshalarda "Bâbu'n-Neccâr = Marangoz Babı"; bâzılarında "Bâbu'n Nicâre = Marangozluk Babı" şeklinde gelmiştir. Diğer başlıkların siyakına uygun olanı birinci şekildir (İbn Hacer).

[78] Bu hadîs bâzı lâfız farklarıyle Salât ve Cumua Kitâblan'nda da geçmişti.

[79] Câbir ibn Abdillah'tan gelen ikinci hadîste Rasûhıllah'm haber göndermeyip doğrudan doğruya Ensârlı kadının Rasûlullah'a metindeki şekilde müracaat ettiği sabit oluyor. Her ikisi de doğrudur, aralarında hakîkî bir tenakuz yoktur

[80] Ebû Zerr'in Kuşmeyhenî'den başkalarından gelen rivayeti böyledir. Diğerlerinde bu başlık düşmüştür. Bâzısında ise "Kişinin ihtiyâçları bizzat satın alması babı" şeklindedir, ki bu daha umûmîdir. Bu başlığın fâidesi, bu gibi işlere girişip alışveriş yapmanın İnsanlık şerefine noksanlık vereceğini vehmedenlerin bu vehmini def eylemektir.

[81] Buradaki ta'lîklerden İbn Umer'in hadîsini Buhârî, Hibe Kitâbı'nda senediyle getirmiştir. Bundan sonraki bâbda da gelecektir.

EbûBekr'in oğlunun hadîsini Buyu' Kitâbı'mn sonlarında "Müşriklerle alışveriş etmek bâbı"nda senediyle getirmiştir. En son ta'lîk İse bundan sonra gelecek olan bâbdaki senedli hadîsin bîr parçasıdır.

Bu ta'lîklerin hepsi İhtilafsız başlığa uygun düşmektedirler. Bu hadîslerde büyüğün, şerefli kimsenin, işlerini görecek adamları olsa da tevazu' göstermek ve Peygamber'e uymak için bazen kendi ihtiyâçlarını bizzat doğrudan doğruya satın almalarının cevazı hükmü vardır. Çünkü Peygamber, ümmetine bir teşrî' ve ta'lîm olmak üzere bunları yapar idi (İbn Hacer ve diğerleri).

[82] Rasûlullah'ın bu Yahudi'ye, kendine âid demirden yapılmış bir harb zırhı rehin bırakıp, ona karşılık bedeli veresiye, ailesinin İaşesi İçin buğday veya arpa satın aldığı hadîsi, Enes İbn Mâlik tarafından da Buyu' Kitâbı'nın başlarında rivayet edilmişti. Hadîsin başlığa delîlliği apaçıktır

[83] Bu başlıkta hâss lâfız âmm üzerine atfedilmiştir. Çünkü DSbbe asılda yer üzerinde yürüyen herşey için konulmuştur. Sonra Örfen dört ayak üzerinde yürüyenlerde kullanılmıştır. Böyle olunca eşeği de, diğerlerini de şâmil olur.

[84] Buhârî bu suâli getiriyor, fakat cevâbını vermiyor. Çünkü bu mes'ele imamlar arasında ayrı ayrı çözülmüştür: Ahmed ibn Hanbel, belli ve muayyen bir yere kadar binme hakkı kendisine âid olmak şartıyle satış akdinin cevazına kaail olmuştur. Mâlik de, mesafe yakın olursa şartlı satış caizdir, demiştir. Hanefi ve Şafiî imamları ise; mesafe İster yakın, ister uzak olsun şart İle satış nâssan neh-yedilmiştir, demişlerdir. Peygamber'in bu hadîste Câbir'e Medîne'ye kadar binmesine izin vermesi ise, bunlara göre, bir takım ihtimâl cihetleri bulunan müstesna bir mâhiyette sayılmıştır.

[85] Buhârî, ibn Umer'in bu hadîsini Hibe Kitâbı'nda senediyle ve tam olarak getirmiştir.

[86] Bu hadîs âlimler arasında "Hadîsu'1-Baîr = Deve Hadîsi" diye meşhurdur. Bu-hârî bunu Sahîh'inin yirmi kadar yerinde getirmiştir. Şartlar Kitâbı'ndaki rivayeti daha uzundur.

Câbir hadîsinin rivayetinde en çok ihtilâf edilen nokta Câbir'in devesinin kıymetine âiddir. Buhârî'nin kırk dirhem vezninde bir ûkıyye rivayetinden başka beş ûkıyye, iki ûkıyyç ile bîr veya iki dirhem rivayet edenler de vardır. Bunun altın ve gümüş olduğunu rivayet edenler de vardır.

Hadîsteki eUKeys lâfzının ma'nâsında.ihtilâf edilmiştir. Akıl, cima, çocuk ma'nâlarmı tutanlar da vardır. Bu ihtilâftan dolayı olsa gerek ki, Buhârî bu hadîsi rivayet ettikten sonra nihâyetinde "Keys ile mak-sûd olan çocuktur, akıldan kinayedir" demiş ve kendince üstün olan ma'nâya işaret etmiştir. Şu hâlde Buhârî'ye göre "'J&'jgk" lâfzının ma'nâsı, "Aklını kullan, olgunluk ve fetânet sahibi ol da Allah'tan çocuk iste" demek oluyor. Bu kelime elzim gibi gizli bir fiil ile mensûbdur (Aynî).

[87] Buhârî bu başlığı Câhiliyet devrinde mevcûd ve meşhur olan bu panayırlarda İslâm devrinde de ticâret yapmanın caiz olduğunu isbât için getirmiştir. Başlığa delîl olarak getirdiği İbn Abbâs hadîsi, küçük bir sened ve lâfız farkıyle Hacc Kitâbı'nın "Hacc günlerinde ticâret ve Câhiliyet panayırlarında alışveriş etmek bâbı"nda da geçmişti. Bu panayırlarla ilgili açıklama da orada verilmişti.

[88] Âyetin sonundaki "FÎ-mevâsİmiM-hacc(Hacc mevsimlerinde)" kaydı, îbn Ab-bâs'ın kıraatidir, Mushaf'ta tesbît edilmemiştir. Hafız ibn Kesîr: Bu kelâmı Mü-câhid, Saîd ibn Cubeyr, İkrime, Mansûr ibnu'l-Mu'temir, Katâde, İbrâhîm en-Nahaî, Rabî' ibnu Enes ve diğerleri böyle tefsir etmişlerdir, der (Kastallânî).

[89] Yânî satıcı ayıbli bir malın ayıbını müşteriye bildirir, müşteri de kusuru İle beraber satın almaya razı olursa, bu alışverişin caiz ve sahîh olacağı babı.

Hadîsteki "Hım" lâfzı "Ehyem"'m cem'idir ve deveye arız olan susuzluk hastalığıdır. Sirayet edici ve helak eyleyicidir. Bu hastalığa tutulan hayvan mütemadiyen su içer, bir türlü kanmaz. Günden güne zayıflar ve nihayet ölür (Kaa-mûs Ter.)..

"Hâmet devâbbunâ" denilir ki, hayvanlarımız susadi demektir. İbn Umer hadîsindeki "el-İbili'1-hîm" de hasta deve demektir. Hiyâm, bir hastalıktır ki yakalanan hayvan içer içer de bir türlü suya kanmaz (İbnu'1-Esîr, en-Nihâye).

Lugatçiler bu kelimenin medlulünü böyle ta'yîn ettikleri hâlde Buhârî, Sa-hîh'inin bu babında "Hım" kelimesinin "Hâim"in müfredi olduğunu; bunun medlulünün de deveye ânz olan bir cinnet olup, hayvanın herşeyde maksada muhalif harekette bulunduğunu bildiriyor.

İbnu't-Tîn ve İbnu Munîr Buhârî'ye: Hîm, Hâim'in müfredi değildir diye i'tirâz etmiş ve Buhârî'nin bu baba koyduğu bu lisânı bilgiye, bunda nazar vardır, demişlerdir. Bu i'tirâza Mesâbîh'de Buhârî hesabına şöyle cevâb verilmiştir:

Arada bir fark varsa, "Hîm"de hâ'nm dammesi yâ'ya tabâiyetle kesre yapılmıştır. cem'inde de böyledir.

Sonra şârih Aynî de Buhârî'yi müdâfaa ederek: Nadr ibnu Şumeyl'in Kitâbu 'l-tbi!'de bunun deveye ânz olan bir cinnet olduğunu haber verdiğini bildiriyor, ve Buhârî'ninbu hastalıklı deveyi aşk harâretiyle içi yanan ve şaşkın olan "Raculun hâim"e benzettiğini söylüyor (İbn Hacer ye Aynî).

[90] başka bir hadîsin ilk kelimesidir. Bununla bir hastalığın sahibinden başkasına bizatihi geçmesi nefyedilmiştir. Sahîhayn'da ve diğer hadîs kitâbla-rında Ebû Hureyre, İbn Abbâs, Sâib ibn Yezîd'den ayrı ayrı tarîkler ve metinlerle rivayet edilen bu hadîsin tamâmı: Hastalığın kendi kendine başkasına sirayeti yoktur, kuş uçmasıyle uğursuzluk yoktur. Baykuşta uğursuzluk yoktur. Saf er ayında uğursuzluk yoktur. Gûl-yabânî denilen bir mahlûk da yoktur".

Sağlık kaaidelerine uymayı, çeşitli hastalıklara karşı çeşitli tedâvî yollarına tevessül etmeyi ehemmiyetle tavsiye eden ve bilhassa bulaşıcı hastalıklardan sakınma, çârelerini zamanımızın karantina şekline kadar öğreten Peygamber'in bulaşıcı bir hastalığın sahibinden başkasına geçmesini inkâr etmesi elbette mutlak bir inkâr değildir. Bu hastalığın ilâhî izinsiz geçmesini inkârdır. İnşalara her hayır ve şerrin, her nevi' ni'met ve musibetin Allah'ın izni iradesiyle erişmesi, İslâm'ın te'sîs ettiği îmân asıllarından birisidir. Bu esâsa göre sâri' hastalık da bizatihi sirayeti nefyedilip Allah'ın izni ile sirayet edeceği öğretilmiştir. Hadîsin diğer fıkralarında da İslâm Dînî'nin te'sîs ettiği yüksek medeniyet kanâatlerine muhalif olan Câhiliyet devri hurafelerinin men' edilmekte olması da'bu hususu te'yîd etmektedir.

"Hastalığın kendi kendine başkasına sirayeti yoktur" demek, dokunma, karışma veya geçmeye yardım edecek herhangi bir sebeb olmadan hastalığın başkasına geçmesi yoktur demek de olabilir.

[91] Buhârî bâb başlığında âdeti Üzere hükmü bildirmeyip, sâdece İmrân haberini vermekle yetinmiştir, tmrân'ın bu sözünü tbn Adiyy, el-Kâmil'de; Taberânîe/-Kebîr'de senediyle rivayet etmişlerdir. Müslümanlar arasında çıkan harb fitnelerinde silâh satışı zâlimce öldürmelere âlet olacağı için bazılarınca iyi görülmemiştir.

[92] 92 Ebû Katâde'nin hadîste haber verdiği zırh da harb âletlerinden; fakat Ebû Ka-tâde'nin bunu satışı harb günlerinden sonradır. Böyle olunca bu hadîs başlığın ikinci kısmına delîl olmuştur. Buhârî bu hadîsi Hums, Magâzî, Ahkâm Kitâb-lan'nda; Müslim ise Cihâd ve Siyer Kitabı, 13. babında getirmiştir. Hadîs bura-dakinden daha uzundur. Buhârî, âdeti üzere kısaltarak başlığa delîl olacak kısmını getirmiştir.

[93] Hadîsin "Ya ondan bir mikdâr misk satın alırsın" fıkrası, bâb başlığına delîl yapılmıştır. Attâr da ıtır, yânî güzel kokulu şeyler satıcısı demektir

[94] Buhârî, aynı kitabın 25. Bâbı'mn 38 rakamıyle geçen Ebû Cuhayfe hadîsindeki kan alma bedeli hakkındaki şübheyi gidermek için bu babı açmış ve mes'eleyi aydınlatmıştır: Orada Ebû Cuhayfe, Peygamber'in ribâ gibi bir takım kazançları yasak ettiğini sayarken, haccâmı da kan alma ücretinden men' ettiğini rivayet etmişti. Bu men'in zahiri haram kılmak idi. İşte Buhârî burada yeni bir bâb açarak kan alma tedâvîsi yapan kimsenin ücret almasının cevazını ifâde eden iki hadîs getirmiştir

[95] Başlığa delîl olmak üzeîe getirilen Enes ibn Mâlik ile İbn Abbâs hadîslerinin her ikisi de Peygamber'in kan aldırma tedâvîsi olduğunu ve kan alan haccâm kimseye de hacâmet ücreti verdiğini açıkça delîllendirmiştir. Onun İçin bu yolda buna ehil olan mütehassıs kişilerin, yânî tabîblerin san'at icra etmelerinin ve bundan ücret almalarının cevazı apaçıktır. İşte bu sebeble İbn Abbâs da hadîsinin sonunda "Kan aldırma ücreti haram olsaydı, Rasûlullah kan alıcıya Ücret vermezdi" demek suretiyle bu hükmü açıkça belirtmiş oluyor.

[96] Bu hadîs Cumua Kitâbı'nda da uzunca bir metin ile geçmişti. Buhârî burada hadîsi, babın unvanı veçhile erkekler veya

kadınlar tarafından kullanılması mekruh olan eşyanın satışının caiz olup olmamasını belirtmek için getirmiştir. Hadîs, giyilmeden; başka türlü faydalanmak için satışın cevâzım.ifâde etmektedir.

[97] Üstünde suretler bulunan eşyanın alınıp satılması, bu ÂÎşe hadîsinin zahirine göre caiz değildir. Fakat yere yayılan ve horlukla kullanılan eşyanın sûretli olmakla beraber alışverişinin cevazı hakkında da sahîh hadîsler vardır. Men' ile cevaza delâlet eden haberler taâruz ettiğinde aslolan, sakındırma delili gelene ve zahir olana kadar mübâh olmaktır. Sonra bu Âişe hadîsinde, Âişe tarafından akdedilen alışverişi Peygamber feshetmemiştir. Bu feshetmemenin delaletiyle, bu resimli yastık hakkındaki Peygamber'in beyanâtı, harâmlığa değil, belki ke-râhate hamlolunabilir, denilmiştir. Böylece hadîsin başlığa bir dereceye kadar, delîlliği gösterilmiştir.

Âişe hadîsinden hayvan tasvirinin harâmlığıda sabit olur. Fakîhler ve ha-dîsçiler cumhuru taş, ağaç, manzara ve hayat sahibi olmayan eşyanın resimlerinin yapılmasında ve kullanılmasında be's görmemişlerdir.

[98] Hadîs, Salât Kitâbı'nda daha geniş bir metinle geçmişti. Peygamber'in mescidinin bina edildiği arsanın Peygamber tarafından satın alınması ve sahihlerine arsalarının fiatını bildirmelerini istediği görülüyo'r. İşte hadîsin başlığa delîl olan kısmı bu "Arsanızın fiatını bana söyleyiniz" emridir. Bu hadîs Hicret Kitâbı'-nın evvelinde de gelecektir.

[99] Alışverişin kesinleştirilmesi yâhud feshedilmesi şıklarındaki muhayyerliğin ne kadar veya kaç tane olması caiz olur? Bâzıları bunların biri meclis muhayyerliği, biri de şart muhayyerliği olmak üzere iki muhayyerliktir, dediler. lbnu'1-Esîr ise: Muhayyerlik üç nevi'dir: Meclis muhayyerliği, şart muhayyerliği, nakısa muhayyerliği, demiş ve bunları beyân eylemiştir (Aynî).

[100] Bu hadîste bundan sonraki hadîste muhayyerlik müddetinin mikdârını beyân yoktur. Bu iki hadîste ancak muhayyerliğin sabütunun beyânı vardır. Bâzıları: Buhârî'nin başlıktaki sözü ile muradı "Satıcı alıcıdan birini diğerine kaç defa muhayyer kılar?" demek olması ve bununla üç bâb sonra gelecek olan tarikteki Hemmâm'in "Üç kerre muhtar olur" ziyâdesine işaret etmiş olması muhtemil-dir, demişlerdir (Aynî).

Hadîsin sonundaki İbn Umer'in fiilini Müslim de rivayet etmiştir (Kastallânî).

[101] Ahmed ibn Saîd'İn bu rivayetini Ebû Avâne, kendi Sahih 'inde senediyle rivayet etmiştir.

[102] Yânî satışta muhayyerlik zamanı bir müddetle ta'yîn edilmediği takdirde bu satış, bu hâlde lâzım mı, yoksa caiz mi olur? Bu lüzumun ma'nâsı feshetmeyi kabul etmemesi; cevazın ma'nâsı ise bunun zıddıdır (Kirmânî).

Buhârî, bu mes'elede müctehidler arasında görüş ayrılığı bulunduğu için cevâbı zikretmemiştir

[103] Hadîsin başlığa delîlliği sâdece muhayyerliğin zikredilmesindedir. Fakat hadîs, vakit ta'yîninde suskundur.

[104] Meclis muhayyerliğine kaail olan buradaki zevatın bu görüşleri, hep diğer hadîs kitâblarmda senedleriyle tesbît ve rivayet edilmiştir. Meclis muhayyerliğini başka türlü anlayanlar da vardır:

Bu ihtilâf hadîsteki "Satıcı ile müşteri birbirinden ayrılmadıkça muhayyerdirler" cümlesinin te'vîline yöneliktir. Bâzıları: iki tarafın|birbirinden ayrılması kavlen ayrılmaktır. Satıcı sattım, müşteri de aldım deyince, nâssta bildirilen ayrılma hâsıl olmuştur. Bundan sonra iki tarafın muhayyerliği kalmaz. Satış tamâm olur, artık müşterinin malı geri vermeye hakkı kalmaz. Bundan* sonra yalnız ru'yet, ayıb, şart muhayyerliğiyle reddedebilir, demişlerdir.Diğer-leri de: Satışta muhayyerliği kesen ayrılma, sözlerle değil, alışverişe dâir görüşülüp müşterinin kabulünden evvel vuku' bulan bedenlerle ayrılmadır. Binâenaleyh bayi', sattım dedikten sonra müşterinin, bâyi'den ayrılıncaya kadar kabul etmek hakkı vardır. Birbirlerinden ayrılınca bu muhayyerlik hakkı kalmaz, demişlerdir.

Hanefîler'e göre: Akid, îcâb ve kabul ile tamam olur, satılan şey müşterinin mülküne geçer.Âkidlerden birisi için meclis muhayyerliği kabul etmek, öbür tarafın hakkını ibtâli gerektirir. Hâlbuki Peygamber "Müslümanlıkta zarar vermek ve zararlanmak yoktur" buyurmuştur.

[105] Hadîs, daha önce de gemişti, buradaki başlığa delîlliği meydandadır.

[106] "(Satışın muhayyerli olması müstesna)"istisnasında üç görüş vardır: En sahîhi, bunun hükmün aslından istisna olmasıdır. Yânî satıcı ile müşteri muhayyerdirler, ancak kendisinde muhayyerleşme cereyan eden satış müstesnadır. O da akdin geçerliliğini tercih

etmektir. Çünkü onlar henüz ayrılmamış olsalar da, akid bu şartla lâzım olur.

ikinci görüş, gayenin mefhûmundan müstesna olmaktır. Yânî onlar ayrılmadıkları müddetçe muhayyerliktedirler, ancak içinde meselâ bir gün muhayyerlik şart kılınan .satış, olması müstesnadır. Çünkü muhayyerlik, şart kılınan müddetin geçişine kadar, ayrılıştan sonra da devam eder.

Üçüncüsü, bunun ma'nâsı, satıcı ile müşteri için mecliste muhayyerlik olmamak şart edilen satış müstesnadır demektir (Kirmanı).

[107] Hadîsin başlığa delîlliği "Ve eğer bunların biri diğerini muhayyer kılar da bu muhayyerlik üzerine alışveriş yaparlarsa bu alışveriş vâcib olmuştur" kavlinde-dir. Bu hadîsi Müslim de Buyû'da tahrîc etmiştir.

[108] Yânî akd caiz mi, yoksa lâzım mı olur? Buhârî bu başlıkla muhayyerliği yalnız müşteriye kasredenin görüşünü reddetmeyi kasdetmiştir. Çünkü hadîste bu hususta satıcı ile müşteri arasında bir düzgünleştirme vardır. Buhârî, hadîsteki ile yetinerek cevâbı zikretmemiştir.

[109] Bu hadîs şimdiye kadar birkaç defalar geçti. Burada bâzı lâftz farkları ile ve ayrı tarîklerden de getirilmektedir

[110] Buhârî, mes'ele ihtilâf yeri olduğu için, izâ'lann cevâbını zikretmemiştir. Çünkü Mâlikîler ve Hanefiler bütün eşyada kabzı tahliye ile yapmışlardır. Şâfiîler ve Hanbelîler ise tahliye, menkûl mallarda değil, evlerde ve akarda kâfî gelir demişlerdir

[111] Tavusun bu fetvasını Saîd ibn Mansûr İle Abdurrazzâk senediyle rivayet etmişlerdir.

[112] Bu hadîsin sevk sebebi ve ictihâd noktası, Peygamberin satışı müteâkib deveyi îbn Umer'e hibe etmesidir. Peygamber'in bu fiili, sattım - aldım demekle satış tamam olup, mal müşterinin malı olacağına ve satış akdi bu suretle tamam olduktan sonra redd, iade, muhayyerlik câri olmayıp, müşteri satın aldığı malını derhâl satmak, hibe etmek gibi hukukî tasarruflara mâlik bulunacağına delâlet eder. Bu Ebû Hanîfe'nin mezhebidir. Eğer deve o saatte Peygamber'in malı olmasaydı, tbn Umer'e hibe edemezdi de akd meclisi sonuna ve satıcı ile müşterinin bedenen ayrılmalarına ta'lîk ederdi. Binâenaleyh akdin tamam olması için satıcının sattım, müşterinin de aldım demeleri ve sözle birbirlerinden ayrılmış olmaları kâfidir. İmâm Şafiî akd meclisinin sonuna kadar bir muhayyerlik kabul etmiştir ki, bu had'sin zahirine aykırıdır. Şafiî fakîhleri Peygamber deveyi İbn Umer'e hibe etmeden evvel Umer'in Peygamber'den biraz öne geçmiş veya geri kalmış olması muhtemildir diye te'vîl ederler.

Bu hadîsten, satıcının satmak için metâ'ını müşteriye arz etmesine luzûm olmadığı, müşterinin: malını bana satar mısın? diye bir pazarlık kapısı açmasının meşrû'luğu, bir de akidden sonra satıcıya, sattığı malın bedelini vermezden evvel müşterinin tasarrufunun caiz olduğu hükümleri alınmıştır.

[113] İbn Umer, Medîne'ye yakınlığı gıbta edilecek bir vaziyet olarak görmüş, onun için ben Usmân'ı aldatmışım, demiştir. Bundan, aldatma ile satışın reddedile-miyeceği; arazînin arazîye mukaabil satılabileceği; gâib olan aynm, sıfat üzere satışının yapılabileceği hükümleri alınmıştır.

Bu hadîsin başlığa delîlliği, her iki satıcının ayrılmadan önce kendi irâdelerine göre icazet ve fesh olarak tasarruf hakklan olması cihetidir (Kirmânî).

[114] Hadîsin başlığa delîlliği şu cihettendir: Eğer aldatma mekruh olmasaydı, Peygamber aldatılana "Sen birşey satın almak istediğinde aldatmak yoktur de" buyurmazdı.

Bâzı Mâliki fakîhleri bu hadîsle aldatılma muhayyerliğinin lüzumuna kaail olmuşlardır.

Hanefîler de bundan zaîf akıllı olan kimsenin hacr olunmamasına istidlal etmişlerdir. Peygamber, Habbân'a alışverişe izin vermiştir. Bu izin hacr olunmayacağının açık delilidir. Ufak tefek his ve şuur za'fı ile şahsî hürriyet ve ferdî tasarrufun hudûdlandınlması doğru değildir demişlerdir. Ebû Hanîfe ve Şafiî bayi' muhayyerliğinin üç gün olduğuna ve üç günden ziyâde muhayyerlik caiz olmayacağına da bu hadîsle istidlal etmişlerdir.

[115] Bu, Buyu' Kitâbı'nın baş tarafında senediyle geçen Enes hadîsinin bir parçasıdır.Başlığa uygunluğu "Benû Kaynukaa Çarşısı" sözündedir. İbn Battal: Bu-hârî çarşıların zikriyle, ticâret yerlerinin ve çarşılara girmenin şerefli kimseler ve faziletli insanlar için mübâhhğını belirtmek istemiştir, demiştir

[116] Bu da aynı hadîsin bir parçasıdır

[117] Umer'in bu sözü de Kitâbu'l-Buyû'da "Ticâret için çarşıya çıkma bâbi"ndaki Ebû Mûsâ hadîsi içinde geçmiştir.

[118] Âişe hadîsinin burada getirilme sebebi, içinde alışveriş yapılan çarşılar halkının kendi kazançlanyle geçinir faziletli kimseler olduğuna Âişe'nin şehâdeti ve bu kimselerin yere batırılmaya müstehakk olmadıklarına işaret etmesidir.

Bu hadîste zâlimlerle beraber bulunmak ve onların meclislerinde oturmaktan sakındırma hükmü vardır.

[119] Bu Ebû Hureyre hadîsinin bu başlık altında getirilme sebebi, içinde "Sûk = Çarşı" lâfzının zikredilmesi ve çarşıda namaz kılmanın cevazının geçmesidir.

Bu hadîs Cemâat Bâblarında "Cemâatin fazileti bâbı"nda da geçmişti.

[120] Hadîsin burada getirilmesinden maksad, bu hâdisede Peygamber'in çarşıda bulunmasıdır. Buhârî bunu Peygamber'in Sıfatı ile Isti'zân Kitâblan'nda da getirmiştir. Peygamberlerin diğer insanlar gibi çarşılarda bulunmaları öteden beri gelen beşerî bir iş ve ihtiyâcdır: "Biz senden evvel hiçbir peygamber göndermedik ki, muhakkak hepsi de yemek yerlerdi ve çarşılarda yürürlerdi..." (el-Furkaan-20).

[121] Bu, aynı hadîsin diğer bir tarîkidir.

Bu hadîsierdeki emir ve nehiyler, vucûb ve tahrîm için değildir. Bir de bu nehyin Peygamber'in hayâtında karışıklığa sebeb olmamak gayesine ma'tûf olması da hâtıra gelir. Âlimler cumhuruna göre bu İsmi ve künyeyi bir şahısta birleştirmede be's yoklur.

[122] Hadîsin başlığa delîlliği "Nihayet Benû Kaynukaa çarşısına kadar geldi" sözün-dedir. Buhârî bu hadîsi Libâs KİtâbI'nda; Müslim ise Fadâil'de tahrîc etmiştir. Müslim de: "Yâ Allah, ben bu çocuğu seviyorum, onun için sen de sev; onu seveni de sev" şeklinde bir cümle ziyâdeli gelmiştir

[123] Buhârî bu ikinci rivayet ile Ubeydullah'ın, Nafi' ibn Cubeyr'e kavuşmasını beyân etmek istemiştir. Binâenaleyh yukarıdaki mevsûle tarîkteki an'ane zarar ver mez. Çünkü müdellis olmayan kimsenin, kendisinden tahdîs ettiği kimseye kavuştuğu sabit olursa, onun an'anesİ ittifâkan işitmeye hamlolunur. İhtilâf ancak müdellis yâhud kavuşması sabit olmayan kimse hakkındadır.

[124] Bu hadîsin başlığa uygunluğu "Hububatın satılacağı zahîre pazarına nakledilmesi..." İfâdesİndedîr.

Bir tacirin satmak üzere satın aldığı bir malı kabz etmeden evvel -Müslim'in rivayetinde: Kile üe ölçüp teslîm almadan evvel- o malı başka birine satmak neh-yedilmiştir. Bu mes'elede, yânî kabzdan evvel malı satmakta müctehidler arasında farklı görüşler vardır. Hadîste bildirildiği veçhile zahîre pazarına getirmeden evvel zahîre tacirinin malını satmasının nehiy sebebi, fiatlarm yükselmesine neden ve bu suretle halkın zararını mûcib olmasından dolayıdır.

[125] Abdullah ibn Amr'ın bildirdiği Tevrat âyetinin Kur'ân'da aynen zikredilmiş olan kısmı, devâmıyle beraber şöyledir:

"Ey Peygamber, biz seni hakîkaten bir şâhid, bir müjdeci, bir korkutucu ve Allah 'a, O 'nun emriyle bir da 'vetçi ve nûr saçan bir kandil olarak gönderdik" (el-Ahzâb: 45-46).

O Tevrat âyetinde Allah tarafından Peygamber'e "MütevvekkÜ" İsminin bahsedilmesi, her hususta Allah'a dayanıp güvenmesi ve işleri hep Allah'a tevdî' eylemesinden dolayıdır

[126] Tevrat âyetindeki bu sıfatlar da Kur'ân'da şöyledir:

"Sen Allah 'tan bir merhamet sayesindedir ki onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın, onlar etrafından herhalde dağılıp gitmişlerdi. Artık onları bağışla, günâhların mağfiretini iste. îş hususunda onlarla müşavere et. Bir kerre de azmettin mi, artık Allah 'o güvenip dayan. Çünkü Allah kendine güvenip dayananları sever" (Âlu İmrân: 159)

[127] Yine Tevrat âyetindeki bu sıfatlar da Kur'ân'daki şu âyetin bir parçasıdır:

"Ne iyilik, ne de kötülük bir olur. Sen (kötülüğü) en güzel hasletle önle. O zaman görürsün ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse bile sanki yakın dostun olmuştur" (Fussilei: 34).

[128] Hadîsin başlığa delîl olan yeri, "O Peygamber çarşılarda bir çağırgan değildir" fıkrasıdır. Hadîsin burada getirilme sebebi, insanların toplu bulundukları yerlerde bağırma çağırma ve yaygaranın mekrühluğunu isbât etmektir. Eğer topluluklarda yaygara mekruh olmasaydı, Allah, Peygamberi'ni Tevrat'ta "Çarşılarda çağırtgan değildir" diye medh etmezdi.

[129] Hadîsin sonunda Buhârî, hadîsin iki mutâbaat .tarîkini ve bîr de Ebû Ubeyde'-den naklettiği "Gulfun" lâfzına âid tefsîri getirmiştir. Bu tefsir, bâzı nüshalarda yoktur.

[130] Buhârî bu başlıkta ölçme ve tartma vazifesi ve ücretinin satıcıya ve (borç öde mek veya satmak üzere) vericiye âid olduğunu bildirdikten sonra el-Mutaffîfîn: 3. âyetini buna delîl olarak getirmiştir. Ta'lîlin vechi şöyledir: Başlıkta ölçme ve tartma satıcıya veyâhud borçta borçluya âid olduğu zikredilince, bu âyet İle, satıcıyle borçlunun üzerlerindeki ku! haklarını, ölçü ve tartıları noksan olmaksızın edâ etmeleri vâcib olduğuna tenbîh^etmiş oluyor.

[131] Bu, Nesâîve ibn Hıbbân'ın senedli olarak Târik ibn Abdillah el-Muhâribî'den rivayet ettikleri hadîsin bir parçasıdır. O: Ben Rasûlullah'ı iki kerre gördüm, diyerek hadîsi zikretmiştir ki, İçinde şunlar vardır: Allah İslâm'ı üstün kılınca Medîne'ye Çıkıp vardık. Bizler bir yerde oturduğumuz sırada, üzerinde iki kumaş elbise olan bir zât geldi. Bizim yanımızda da kırmızı bir deve vardı. O zât:

— Bu deveyi satar mısınız? dedi. Biz:

— Evet, dedik.

— Kaça? dedi.

— Şu kadar Ölçek hurmaya, dedik.

— Aldım, dedi ve devenin ipini tutup gitti ve gözden kayboldu. Akşam olunca bize birisi geldi de:

— Ben Allah Elçisi'nin size gönderdiği elçisiyim. O size bu hurmadan doyuncaya kadar yemenizi ve devenizin bedelini tastamam alıncaya kadar hurma ölçtürmenizi emrediyor, dedi.

Biz de bunları yaptık, sonra (mescide) geldik; baktık ki Rasûlullah dikel-miş hutbe yapıyordu... (Fethu'l-Bârî).

Hadîsin başlığa uygunluğu, ıktiyât masdarının kişinin kendi nefsi İçin alacağı şeylerde kullanılır olması cihetindendir, kesb hâsıl olduğu zaman ıktesebe denildiği gibi (Kastallânî).

[132] Usmân'dan gelen bu hadîsi Ahmed ibn Hanbel, İbn Mâce, Bezzâr, Dârakutnî senediyle rivayet etmişlerdir

[133] İbn Umer'in bu hadîsi yakında geçmişti

[134] Hadîsin başlığa delİIliği "Alacaklılar için ölç!" emrindedir. Ebû Hanîfe, Mâlik, Şafiî, Ebû Sevr, Sufyân es-Sevrî bu hadîse dayanmışlardır. Bunlara göre hububat satışında ölçek ve ölçmek masrafı satıcıya âiddir. Satıcı gibi, borç ödeyici de hububat ile borç öderken Ölçmekle mükelleftir. Tartılacak şeylerde tartma ücreti de böyledir.

Bu Câbir hadîsinde Peygamber'in bir mucizesi de sabit oluyor: Câbir'in babasından devrolunan borçlarını karşılamaya yetmeyecek bir mikdâr hurması alacaklılara dağıtıldıktan sonra, aslından birşey eksilmemiş gibi Câbir'e kalmasıdır.

Bu hadîsten, vârislerin bâzısının, diğer bâzıları yerine onların rızâsıyle işleri görebileceği hükmü de alınmıştır.

[135] Buhârî bu ta'lîklerden Firâs'ın hadîsini, Vasıyyetler Bâblan'nm sonlarında; Hi-şâm'ın hadîsini ise İstikraz Kitâbt'nda senedleriyle getirmiştir.

[136] Kişinin ailesini nafakalamak için satın aldığı erzakı ölçüp tartmasının, yânı hesabım bilmesinin müstehâblığı babı.

[137] Aile erzakım Ölçmenin ve tartmanın berekete sebeb olmasının sırrı, aile azığının mikdârı ailece bilinirse buna göre davranmaları ve hazırlıklı bulunmaları noktasındadır ki, bu takdîrde ailenin işi kolaylaşır. Aile erzakının mikdârmı bilmek, ne kadar zaman aileye yetişebileceğini göz önünde tutmak, elbette hayır ve berekete vesîle olur. Peygamber'in ailesine âid bir senelik gıda maddesini anbarla-dığı sabittir. Bunun ta'yîni şübhesiz ölçmekle mümkindir.

[138] Peygamber'in Medine hakkında, Medine'nin sâ' ve müdd ölçeklerinin bereket-lendirilmesi hakkındaki bu duası, Hacc Kitâbı'nın sonunda Âişe tarafından rivayet edilen uzunca bir hadîs içinde geçti. Hadîsin bu duâ fıkrası şöyle idi: "Yâ Allah, Mekke'yi bize sevdirdiğin gibi Medine'yi de sevdir; yâhud onu daha ziyâde sevdir. Yâ Allah, sâ' ve müdd ölçeklerimizde bizlere bereket ihsan eyle! Yâ Allah, Medine'nin havasını bizler için sağlığa elverişli kıl!.. ".

[139] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.

Mâlik ibn Enes'e: Yâ Ebâ Abdiîlah! Peygamber sâ'ının vezni ne kadardır? denildi. İmâm Mâlik de: Beş Irak rıth ile bir ntlın üçte biridir, dedi(Dârakutnî).

Hasen ibn Salih'in: Umer(R)'in sâ'ı, sekiz rıtl hububat alabilen bir ölçekti, dediği işitilmiştir (İbn Ebî Şeybe).

İmâm Ebû Yûsuf: Medine'ye bir seferimde sözüne İ'timâd ettiğim bir zât (ki İmâm Mâlik olacaktır) bana bir ölçek gösterdi ve: Bu, Peygamber'in sâ'ı-dır, dedi. Ben o kabı beş rıtl ve üçte bir rıtl hacminde takdir ettim, demiştir (Tahâvî).

Hadîste zikredilen sâ' ve müdd hububat ölçekleridir. Bir sâ' binkırk (1040) dirhem ayarında ölçeğe denir. Şu kadar ki, Peygamber zamanındaki sâ'ın mik-dârını hesâb ederken Iraklılar'la Hicâzlılar arasında; diğer deyişle Ebû Hanîfe ile öteki üç mezheb imâmı arasında görüş ayrılığı olmuştur. Bu da sâ'ın kesri olan müdd ve rıtl hesâblarındakİ farktan ileri gelmiştir. Iraklılar'a göre bir sâ', sekiz Bağdâd rıth: Hİcâzlılar'a göre 51/3 Medîne ntlıdır. Şu kadar ki, ntlın kesri Iraklılar'a göre 20 ıstar; Hİcâzlılar'a göre de 30 ıstar olduğundan, hesabın neticesi bir oluyor, yânî 1040 dirhem oluyor.

Iraklılar'a göre: 1 sâ' = 8 Bağdâd rıth x 20 ıstar = 160 ıstar x 6,5 dirhem = 1040

Hİcâzlılar'a göre:

1 sâ' = 51/3 Medîne ntlı X 30 ıstar = 160 ıstar x 6,5 dirhem = 1040

Bu ölçekler hakkında Zekât Kitâbı'nda da açıklama geçmişti.

[140] Hadîslerdeki sâ' ve müdd Ölçeklerinin bereketi ile murâd, bu ölçeklerle ölçülen erzakın feyizli ve bereketli olmasıdır. Mahallin zikri ve hâilin irâdesi kabilinden mecazdır.

[141] Cizâfve Mücâzefe; ölçmeden, tartmadan götürü pazar satmaktır. Meselâ harman yerinde bir yığın zahirenin veya anbar dolusu hububatın toptan satışı caizdir. Akid tamâm olur, satışın esâsında kabz şart değildir. Mikdârı, satıcı ve alıcıca bilinmeyen bir malın "Subre" ta'bîr olunan ölçüsüz, tartısız bir hâlde cizâferi satışının mübâh olduğunda imamlar arasında ihtilâf yoktur.

Mücâzefe suretiyle satışın şer'i vaziyeti böylece tesbît edildikten sonra mes'-elenin ehemmiyetli olan ciheti bundan sonradır' O da bu suretle satın alman malı kabz ve nakletmeden başka bir müşteriye satmak cihetidir. Lugaten ve şeklen olsun ihtikâra kapı açan, budur. Satın alınmış malı kabz ve tesellüm etmeden satış yolu açık bırakılırsa, bir anbarda depo edilmiş bir mal yerinden oynamadan, elden ele, dilden dile dolaşa dolaşa sebebsiz olarak fiatların artmasını mû-cİb olur.-Buna mâni' olmak için hadîste satın alman hububatın kabzı lâzım olduğu. İbn Umer tarafından işaretle bildirilmiştir ki, bu, malın bulunduğu yerden kaldırılıp nakledilmesi şer'in fiatların yükselmesine mâni' olmak üzere hedef aldığı kabz ve tesellümdür. Ve burada hadîsin şevkinden kasdedilen gaye budur.

İhtikâr, lügatte fiatların pahalılaşmasını gözeterek halkın muhtâc olduğu malı satmayıp, habsetmektir.

thtikâr'm kötülenmesi hakkında diğer hadîs kitâblarında pekçok hadîsler gelmiştir.

[142] Bu hadîsteki "Mürceen" kelimesi, Ebû Zerr el-Herevî'nin el-Müstemlî'den olan rivayetinde İmâm Buhâri tarafından (muahhar, yânî geri bırakılmış) şeklinde tefsîr edilmiştir.

Hadîsteki istîfâ, kabz ve tesellüm ma'nâsınadır.

İbn Abbâs'a bu çok kıymetli ve hakîkaten bu konuda gelen hadîslerdeki kabz ve tesellümün geri bırakılmasındaki ihtikâr gayesinin aydınlatılmasına medar olan suâli soran zât, senedde görüldüğü üzere Yemen'in en büyük müctehidi, büyük tabiî Tâvûs ibn Keysân'dır.

İbn Abbâs'ın cevâbı sarihler tarafından şöyle misâllendirilmiştir: Birisinin muayyen bir va'deye ta'lîkan başkasından bir dînâra erzak satın alması, sonra bu müşterinin, satın aldığı malı tesellüm ve kabz etmeden ya mal elinde bulunan satıcıya veyâhud başka bir ikinci müşteriye iki dînâra satması, hadîsteki "Malsız, dirhemi dirheme satmaktır" sözünün ma'nâsıdır deniliyor. Bunun ri-bâ kısımlarından va'deye muallak nesîe olduğu ma'lûmdur. Hattâ bizzat ribâ-dan, tefecilikten daha çirkin bir muameledir. Çünkü ribânın zararı yalnız borç alanın nefsine münhasırdır. Fakat gıda maddelerini böyle tesellüm edilmeyerek elden ele geçmesi fiatların pahalılaşmasına sebeb olduğundan, zararı sârî ve bütün cemiyeti şâmildir. Bu şümulünden dolayıdır ki ihtikârcılar, cemiyet aleyhine çalışan şerirler sayılarak her yerde ve her devirde cemiyetin la'netine ve tahkirine uğramışlardır.

[143] Bu hadîs "Ölçmek vazîfesi satıcıya ve vericiye âiddir bâbı"nda başka bir sejıedle geçmiş ve ilgili açıklama orada verilmişti

[144] Hadîsin başlığa uygunluğu ribâ eşyasından olan şeyler için kabzın şart kılınmış olması cihetindendir. Başlıkta da yiyecek maddelerinde kabz şartını bildiren bir işaret vardır.

Hadîste "Bey'u sarf" muamelesi anlatılmıştır. Bu, semeni semen ile değiştirmekten ibaret bir muameledir; sarraflık muâmelesidir. Va'desiz, bir mecliste elden ele ziyâdesiz para değiştirmekten ibarettir. Bu Umer hadîsinde "İllâ hâe ve hâe = Ha al, ha sen de ver" diye ribâdan müstesna kılınan, para bozma ve değiştirme muâmelesidir. "Hâe" lâfzı elden de alıp vermede kullanılan ve bir şeyi el ile uzatıp sunarken söylenen bir harftir. İki tarafın karşılıklı peşin alıp vermeleri ma'nâsınadır. Bey'u sarfı te'sîs eden kişilerden birinin diğerine "Hâ = Al" dediği zaman öbürünün de ona "Hâti = Getir" demesi ve bu suretle karşılıklı ele alma ve tesellümün kavlen vukû'udur.

Bu Umer hadîsinde zİkrolunan 4 madde ile gümüş ve tuzdan ibaret olan altı şeyde ribânın haram olduğunda müslümânların ittifakı vardır. Bunlar dışında mahsûs olmayan eşya hakkında âlimler ihtilâf etmişlerdir. Gerektiğinde tafsilât için Umdetu'l-Kaari, V, 489-491, sahîfelerine başvurulsun.

[145] Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. İbn Abbâs'm bu hadîsi gibi, sonunda bildirdiği fetvası da çok mühimdir.

Tirmizî şöyle demiştir: "Ümmet arasında bu hadîsin gereğiyle amel oluna-gelmiştir. İlim ehlinden çoğu, kişinin yanında bulunmayan metâ'ı satmağa kalkışmasını kerîh görmüşlerdir".

[146] Bu ibn Umer hadîsi, küçük lâfız farkıyle "ölçmek külfeti satıcı ve vericiye âid-dir bâbı"nda da geçmişti.

[147] Hadîsîn başlığa uygunluğu açıktır. Hadîs "Yiyecek maddesi satışı hakkında zik-rolunan şeyler bâbı"nda da geçmişti. Bu hadîste bozuk alışveriş akdi yapmaya kalkışan kimseleri te'dîb etmenin meşrû'luğu vardır (Kastallânî).

[148] Buhârî, bu başlıktaki "izâ" lâfzının cevâbını, mes'elede görüş ayrılıkları olduğu İçin zikretmemiştir.

[149] İbn Umer'in bu sözünü, Tahâvî üe Dârakutnî, Evzâî'den; o da Zuhrî tarîkinden olmak üzere senediyle rivayet etmişlerdir

[150] Hadîsin, başlığın birinci cüz'üne uygunluğu açıktır. Çünkü Peygamber deveyi Ebû Bekr'den "Ben onu bedeliyle aldım" sözüyle aldığı zaman -ki bu satış akdinden kinayedir-, onu Ebû Bekr'in yanında bırakmıştı. İşte bu satıcının yanında bırakmaya uygundur. Hadîsin başlığın ikinci cüz'üne delâleti, yânî "Kabz olunmadan evvel ölürse" kavline delâleti, kabzdan evvel ölmenin hükmü daha evvelkine kıyâsen satıcının yanında bırakma hükmü olduğunu bildirme yoluyladır. Fakat Buhârî mes'ele ihtilaflı olduğu İçin hükmü kesin söylemedi. Fakat başlıkta İbn Umer'in sözünü getirmesi, tercihinin, İbn Umer'in görüşü olduğuna delâlet eder ki, zikr olunan surette helak olan mal, satın alıcının malındandır (Vmdetu'l'Kaarî).

Buhârî bu hadîsi Hicret babının evvelinde uzun bir metin hâlinde getirmiş, burada ise sâde başlığa lâzım olacak kısmını getirmiştir.

[151] Bu başlık, ayrı ayrı hadîs metinlerinden meydana gelmiş olup, haber cümlesi uslûbuyle en belîğ şekilde nehiy ifâde etmektedir.

[152] Hadîste nehyedilen, kardeşinin alışverişine zarar verici müdâhele iki suretle tas-vîr edilmiştir:

a. Muhayyerlik hakkı olan bir müşteriye: "Alışverişi fesh et, ben sana aynı malı daha ucuz fiatla alırım";

b. Yahut, bir satıcıya: "Alışverişi fesh et, ben malını daha yüksek fiatla satarım" diye hâriçten bir şahsın müdâhele etmesi ve satışı bozmağa çalışmasıdır. Bunlar ticâret ahlâkına aykırı, çirkin faaliyetlerdir. Onun için Peygamber tarafından nehyedilmiştir.

[153] Bu hadîste Peygamuer yalnız müslümânların değil, bütün beşeriyetin mübtelâ olduğu en müzmin İçtimaî hastalıklara dokunup, tedâvî yollarını öğretmiştir:

Şehir tacir ve simsarlarının, çadır halkı ve köylülerin mallarını onlar adına satmaları ve böylece bir aracı zümrenin halk aleyhine kazanç sağlaması men' edilmektedir. Satıcı ile müşteri arasına girerek, kendisini alıcı gibi gösterip müşteriyi kandırmak ve fiatı yükseltmeye çalışmak da nehyedilmiştir.

Bir kadınla söz kesilip mehirde ittifak edilerek evlenme akdi etmek üzere bulunan bir kardeşin bu hıtbesi aleyhine bir insan kalkıp mehri artırarak evlenme talibi olmamalıdır. Hadîsteki bu ta'bîr, haber suretinde gelmiş en beliğ bir nehiydir. Böylç bir hareket, maddî ve ma'nevî zarar ve ezayı mûcib olmak cihetiyle, haramdır.

Hiçbir namuslu kadın müslim veya gayrı müslim hiçbir kadının refah ve saadetine, güzel geçimine göz dikerek, onun kocasına: Karını boşa da beni al, diyemez. Bu da belîğ bir suretle nehye delâlet eden ve harâmhk ifâde eden bir haber cümlesidir.

Bu hadîs, birkaç hadîsin bir araya toplanmış rivayetidir. Bu hadîsleri yalnız Buhârî ile Nesâî bir rivayette toplamıştır.

Nevevî: Hadîsteki " ^-.ı=Kızkardeş" ta'bîri ile murâd neseb, dîn, toprak ve vatan kardeşliğini şâmil umûmî bir ma'nâdır; kendisinden başka kadın demektir, demiştir. Hadîsteki "£' = Kardeş" ta'bîri de âlimler cumhuruna göre müslimi de, kâfiri de şâmil, umûmî bir ma'nâdır. Bunun için tercemede parantez içinde bu umumîliğe İşaret edilmiştir.

[154] Atâ ibn Ebî Rebâh'ın bu sözünü İbn Ebî Şeybe senediyle rivayet etmiştir.

[155] Başlığa delîlliği "Bunu benden kim satın alır?" diyerek onu artırmaya arz etmesindedir.

Bu hadîsi Müslim ile dört Sünen sâhibleri de rivayet etmişlerdir, onların

rivayetlerinde şu ziyâdelikler vardır:

Köle azâd eden zât, Azre oğullarından Ebû Mezkûr olduğu; Azâd edilen kölenin ismi Ya'kûb olduğu;

Bu kölenin müzayede neticesinde kaç dirheme satıldığı;

Ebû Mezkûr'e kölesinin bedeli Peygamber tarafından verilirken "Bupara senin hakkındır, Allah bundan müstağnidir"buyurduğu.

Bu Câbir hadîsinin burada sevk sebebi, müzayede suretiyle satışın meşrû'-luğunu beyân etmektir.

Müdebber, hürriyete kavuşması sahibinin ölümüne bırakılmış köledir. Tirmizî bu hadîsi rivayet ettikten sonra: "Bu hadîste müdebber kölenin Peygamber tarafından satılmış olmasıyle istidlal ederek, sahâbîler ve daha sonraki âlimlerden bir kısmı müdebber'in

satışında be's görmemişlerdir. Bu ictihâd, Şafiî, Ahmed, İshâk'ın kavlidir. Peygamber'in sahâbîler inden bir kısmı da müdebber'in satışını kerih görmüşlerdir. Sufyân es-Sevrî, Mâlik, Evzâî'nin kavli de böyledir" diyor.

Târihe karışmış olan müdebber hukuku ile ilgili fazla bilgiler için büyük şerhlere ve fıkıh kitâblarına bakılmalıdır.

[156] en-Necş, nûn'un fethi ve cîm'in sükûnu ile meta' sahibi müşteriye metâ'ını medh ve vasf ederken, tervîc için bir kimse de sahibine muvafakat eylemek, yânı beraberce medh ve vasf eylemek. Bir kavle göre satın alması matlûbu değil iken, ziyâde bahâ ile sc*.ılmak için musanna' olmak üzere, metâ'a ziyâde bahâ ile müşteri olmak ma'nâsınadır. Tâ ki o metâ'a bakan kimse, o bahâya giriftar ola. Ve bir görüş de, insanları bir metâ'dan zeram ve kötüleme ile nefret ettirip, diğer metâ'a döndürüp meylettirmek ma'nâsınadır.

Ve Necş, avlanacak canavarı ürkütüp yerinden kaldırmak ma'nâsınadır ve bu lâfzın konulmuş olduğu ma'nâsıdır. Ve bir nesneyi araştırıp yerinden dep-retmek ma'nâsmadır (Kaamûs Tercemesi).

[157] Buhârî, Abdullah ibn Ebî Evfâ'nm hadîsini Şahadetler Kitâbı'nda "Yüce Allah'ın "Hakikat, Allah 'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyı satın olanlar, işte onlar; onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kıyamet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz, onları temize çıkarmaz, onlar için pek acıklı bir azâb vardır" (Âlu İmrân: 77) kavli bâbi"nda getirmiştir.

[158] Bu ta'lîkı İbn Adiyy el-Kâmil adlı eserinde rivayet etmiştir..

[159] Buhârî bu hadîsi, AÎşe hadîsinden olmak üzere Sulh Kitâbı'nda senediyle getirmiştir.

[160] Buhârî bu hadîsi Hileleri Terk bölümünde de getirmiştir. Müslim ile Nesâî de Buyu' Kitâbı'nda getirdiler. Burada başlığa delîlliği açıktır.

[161] el-Gurûr ve'l-Gırre: Bir adamı bâtıl ve beyhude nesne tamâ'ına düşürmekle aldatmak ma'nâsınadır; birinci bâbdandır.

et-Tağrîr ve't-Teğırre: Bir adam kendi nefsini hatar ve tehlikeye sevk ve ilkaa eylemek...

el-Garer: Tağrîrve Teğirre'den isimdir; hatar ve tehlükeye denir (Kaamûs Ter.).

Bey'u 'l-Garer de aslında hatar ve tehlikeye denir ki, tahakkuk edip etmeyeceği bilinmeyen, akıbeti mechûl şey demektir. Bâzı âlimlere göre Garer, zâhiri parlak, fakat bâtını mechûl olan şeydir. Ezherî de: Bey'u'l-Garer, satıcı ile müşterinin künhünü idrâk etmediği satıştır, diye ta'rîf etmiştir.

Meşârık sahibi de: Bey 'u 'l-Garer; ya semeni yâhud müsemmeni yâhud validesi mechûl olup muhataralı olan satıştır, diyor.

Bu ta'rîflerin hepsi muhataranın varlığını ifâde ediyor.

Habelu'l-Habele satışı: Gebe develerin gebeliğinin satışı demektir ki, gebe devenin dişi doğacak ceninin gebeliğinin veya buna ta'lîk ederek başka bir şeyin satışı diye ifâde edilebilir.

"Habelu'l-Habele, amdu'l-amele vezninde ki, işbu (....} hadîsinde gelmiştir; murâd, dişi devenin karnında olan yavrudur. Pes Habele, Hâbile'nin cem'İ olur ki, nâkalar demektir. Yâhud asmanın olgunlaşma öncesi üzümüdür. Yâhud batında olan yavrunun melhuz olan veledidir ki,,Câhiliyet'te yavrunun yavrusunu satarlar idi. Pes buna göre Habele müfred müennes olur" (Kaamûs Ter.).

[162] Bu hadîsteki "Kâne'r-ruculu..." cümlesi, râvîîbnUmer tarafından "Habelu'l-Habele"yi tefsir sadedinde getirilmiştir. Tıybî: "Bu tefsirin zahirine nazaran ma'-nâsı: Bir satışta semenin, nâkanın karnındaki ceninin doğmasına te'cîl ve ta'lîk edilmesidir" demiştir ki, hakîkaten " İÎâ en tuntece" lâfzından anlaşılan bir ta'lîktir.

îmânı Şafiî'nin tercihi de budur. Biz de tercemede bunu aldık. Lügat imamlarından Ebû Ubeyde'den rivayet edilen bir ma'nâ daha vardır ki, o da: "Gebe bir hayvanın karnındaki yavrusunun dişi doğması, sonra büyüyüp gebe olması ve bunun satılması" suretinde tasvîr edilmiştir. Bu da lugatci-lerin tercih ettiği ma'nâdır. Birinci ma'nâya göre semeni bey'i mechûl bir zamana ta'lîktir. ikinci ma'nâya göre de ma'dûmun satışıdır. Her ikisi de tehlikeli satıştan sayılmış olup nthyedilmiştir.

Hâsılı Habelu'l-Habele satışı, bir bey'u'l-garer cümlesindendir; meçhulü satmaktır; nehyedilmiştir. Çünkü yukarıda îzâh edildiği gibi, Habelu'l-Habele, gebe hayvanın karnındaki cenîni doğurup, dişi olursa bu yavru büyüdükten sonra gebe olacak da yavrunun yavrusu şimdiden satılmış olacaktır. Bu mutlak bir mechûl içinde ve baştanbaşa hatarlı bir satıştır. Bundan dolayı nehyedilmiştir.

[163] Buhârî Enes'in bu hadîsini, bu kitabın 93. babında getirmiştir.

el-Mülâmese, mufâale vezninde, bir nesneyi el ile yapışıp yoklamak ma'-nâsmadır... Satışta mülâmese şu muameleye denir: Satıcı ve müşteriden her biri diğerine: Ne zaman senin metâ'ına el vurup yapışırsam yâhud metâ'ıma el vurup yapışır isen, aramızda şu bahâya satış ve alış gerçekleşmiş olsun, diye söylerler. Bir kavle göre metâ'ın içini açmayıp örtüsü üstünden el İle yoklamakla gerçekleşen muameleden ibarettir. Şârih der ki, bunlar aldatma kısımlarından olduğu için nehyolundu (Kaamûs Ter.).

[164] Hadîste zikredilen Bey'u limâs yâhud Mülâmese ile Bey'u nibâz yâhud Munâbeze, Câhiliyet günlerindeki satış nevİ'lerinden ikisinin adıdır. İslâm kaanûnuyla nehyolunduklan için tabîatiyle her ikisi amelden düşmüş ve bu yüzden geçmişteki icra keyfiyetleri hakkında çeşit çeşit tefsîrlere yol açılmıştır, Mülâmese satışının keyfiyyeti hakkında şu tefsirler gelmiştir:

a. Satıcı - alıcı "Ben senin kumaşına, sen de benim kumaşıma elinle dokundun mu, satış mün'akid, yânî muhayyerlik hakkımız düşmüş olsun" diye pazarlık etmek;

b. Satıcı: "Bu metâ'ı sana şu kadara sattım. Sana el İle dokundum mu satış vâcib olsun" demek. Yâhud müşteri böyle söylemek.

c. Müşteri durulmuş bir kumaşı açıp bakmaksızın, yalnız eliyle dışından yoklayıp, -açıp baktığında muhayyerlik hakkı olmamak şartıyle- satın almak. Yâhud, satıcı: "Kumaşa dokundun mu sana satmış olayım" demek.

d. Müşterinin satılacak kumaşa eliyle dokunması ve açıp çevirmesiyle satışın tamam olmasıdır ki, bunda ne bakma, düşünme, ne de rızâlaşma vardır.

e. Müşteri mala bakmaksızın, satan da haber ve ta'rîf etmeksizin yapılan alışverişin adıdır...

Munâbeze satışında da çeşitli ta'rîfler vardır:

a. Satıcı - alıcıdan herbiri diğerine kendi kumaşını atar ve hiç biri diğerinin malına ve razı olup olmadığına bakmaz. Bu atışma ile satış tamam ve muhayyerlik hakkı düşmüş olur.

b. Malın atılmasını satış saymak.

c. "Sana sattım, fakat malı üzerine atınca muhayyerlik kesilmiş ve satış lâzım olsun" demek...

[165] Hadîste ismi söylenmeyen ikinci nevi' giyiniş, "tştimâlu's-Samma" denilen ve bir tek kumaşa hareket edilmeyecek surette sımsıkı sarınmak şeklindeki giyiniştir. Buna tercemede çizgi arasında işaret ettik.

Limâs ve Nibâz'm her ikisi de Bey'u'l-Garer ve kumar nev'ine dâhil oldukları için şer'an nehyolunmuşlardır. Müşteri alacağı malı ve vasıflarını bilmelidir. Aldatmaca alışveriş sahîh değildir.

[166] Biraz evvel de söylediğimiz gibi, Enes'in bu hadîsi 93. bâbda gelecektir.

[167] Bu Ebû Hureyre hadîsi, bundan önce geçenin başka bir rivayetidir

[168] Bu Ebû Saîd hadîsi de küçük fark ile bundan önceki bâbda geçmiş ve her iki hadîste nehyedildiği bildirilen satış nevi'leri hakkında da açıklamalar verilmişti.

[169] el-Hafl, el-Hufûl; birikmek ve biriktirmek ma'nâsınadır; ikinci bâbdandır.

et-Tahfîl; biriktirmek ma'nâsınadır; tezyîn ma'nâsınadir. Ve tasriye ma'nâsınadır ki, satılık koyunu memesinde süt toplanıp, pek sütlü görünmek için birkaç gün sağmayıp, hâli üzere koymaktan ibarettir.

et-Hakn; alıkoymak, habsetmek... biriktirmek ma'nâlarınadır.

es-Sarâ, cerâ vezninde; kesmek, def etmek, men' etmek, muhafaza etmek ma'nâlarınadır.

el-Musarrât: Memesinde sütü yığılmış koyuna denir.. (Kaamûs Ter.).

[170] Hadîsin başlığa demliği açıktır. Bu hadîsi Altı Kitâb Sahihlerinin hepsi de rivayet etmişlerdir

[171] Burada verilen rivayetleri Müslim ve diğer hadîs imamları senedleriyle getirmişlerdir.

Ganem, koyunun erkeğini de, dişini de şâmildir. Diğer eti yenen hayvanlar da böyledir. Hayvan sağılıp da sahibine geri verildiği takdirde, sağılan süt mukaabilinde bir sâ' hurma veya diğer bir yiyecek maddesi verilmesi emredilmiştir.

[172] Bu İbn Mes'ûd hadîsinin de başlığa demliği gayet açıktır. Bu hükümler daha önce geçmiş, biraz sonra da gelecektir.

[173] Bu hadîs dahî yukarıdakiler gibi eskimez medeniyet kaaideleri ve yüksek ticâret ahlâkı yasaları takrir etmektedir.

[174] Başlık ve hadîsin başlığa delîlliği gayet açıktır. Hayvan sağılıp da sahibine geri verildiği- takdirde, sağılan süt mukaabilinde bir sâ' hurma verilmesi yalnız mu-sarrât olan boyuna hâss değildir. Şârih Kirmânî'nin beyânına göre deve, sığır gibi eti yenen her hayvanı şâmildir. Eti yenilecek her sağım hayvanı, böyle sütü birkaç gün sağılmayıp memesinde biriktirilerek hîle ile satılır da müşteri onu sağdıktan sonra beğenmez, geri verirse, bunlarda da birlikte bir sâ' hurma vermesi vâcib olur.

Bu hadîs bilhassa beğenilmeyip geri verilen hayvandan sağılıp alınmış olan sütün bedelinin ödenmesi hükmünü takrir ve tesbît etmektedir.

[175] Buhârî bu babı, zinâkârlığı İ'tiyâd edinen bir kölenin bu ayıbı müşteriye beyân edilerek satılmasının cevazını göstermek İçin açmıştır.

Kaadı Şurayh'in bu hükmünü Saîd ibn Mansûr, sahîh bir senedle İbn Şîrîn tarîkinden rivayet etmiştir.

Kaadı Şurayh, saadet asrma yetişmiş, Peygamber'e kavuşamamamış olan muhadramlardandır. Umer tarafından Kûfe'ye kaadı ta'yîn edilmiş, Usmân, Alî, ve Emevîler'in halifelikleri zamanında vazifesinde bırakılarak, fasılasız altmış yıl Kûfe'de kaadılık yapmıştır. Daha sonra Haccâc'm Küfe Valiliği zamanında kendi arzusu ile çekilmiştir. Aynî'ye göre 98 târihinde; Hulâsa'da Muhammed ibn Numeyr'den gelen rivayette 80 târihinde vefat etmiştir. Vefatında 110; diğer bir rivayete göre 120 yaşında idi. Kaadı Şurayh, hukuk sahasının en büyük sî-mâlanndan biridir. (Hulâsa, 40; Umdeîu'l-Kaarî, II, 137).

Hanefîler'e göre zina, câriye hakkında bir ayıptır. Fakat erkek köle hak-kmda ayıp değildir. Çünkü cariyeye mâlik olmaktan gaye istifraş ve çocuk doğurtmaktır. Zina ise bu gayeyi bozucudur. Köleden gaye ise yalnız hizmet ettirmektir...

[176] Şârih Hattâbî, bu Ebû Hureyre hadîsini "Bir câriye zina eder de zina ettiği tebeyyün ederse, efendisi onu ayıplama ve tevbîh ile yetinmesin; ona kamçı İle celde cezası uygulasın..." şeklinde ma'nâ vermiştir. Buhârî sarihlerinin çoğu İse, tercemede yazılan birinci ma'nâyı bildirdiklerinden, o tercîh edildi.

Kadın, İslâm'a girmekle iffetlilikle, hürriyetle ve evlenmekle muhsane olur.

Bu hadîsin zahirine göre cariyeye efendisinin celde cezası uygulayabileceği anlaşılır ki, Mâlik, Şafiî ve Ahmed ibn HanbePin mezhebi budur. Ebû Hanîfe'-ye göre celde ve haddi ikaame etmek, yalnız devletin hakkıdır; ferdin ancak ta'-zîr hakkı vardır.

[177] Bu hadîs.de yukarıdakinin aynıdır. Ancak bu iki sahâbî1 tarafından rivayet edildiği için kuvveti artırmıştır.

[178] Ebû Zerr'in el-Kuşmeyhenî'den gelen nüshada, İbn ŞÎhâb'ın bu sözü " ulun jü\ = Üçten sonra mı?" şeklinde soru hemzesiyle gelmiştir. Terceme de buna göre yapıldı.

[179] Buhârî bu başlığı kadınlarla alışverişin cevazı ve kadınların da erkekler gibi her türlü akde izinli olduklarını beyân için açmıştır.

[180] Hadîsin başlığa delîlliği, Âişe'nin Berire'yi satın alması; Peygamber'in bu akdi tasdik etmesi cihetidir.

Bu hadîs Salât ve Zekât'ta geçti; Buyu', Itk, Mükâtebe, Hibe, Talâk, Fa-râiz, Şurût, Et'ime ve Yemîn Keffâreti bölümlerinde de gelecektir.

[181] İbn Umer'den gelen bu hadîsin başlığa delîlliği, "Âişe, Berîre'nin sâhiblerile pa-. zarlığa girişti..." sözündedir. Çünkü bu pazarlık, Âişe'nin, Berîre'nin sâhible-

ri olan erkeklerle yaptığı bir alışveriş akdidir.

İslâm hukukunda kadınlar, erkeklerin sâhib oldukları her nevi' medenî haklara sâhibdirler. Nikâh, hibe, şuf'a, ıydâ, icâre, iare, vekâlet, şirket, kısmet, da'vâ, ikrar, s.ulh, vasiyet gibi bütün hukukî tasarruflarda kadınlar erkeklerin hâiz oldukları haklara tamamen mâliktirler. Yalnız ekseriyetle kadınların bâzı kadınlık hâllerinden dolayı zabt kaabiliyetleri kısıtlı olduğundan, şâhidlikte bir fark gözetilmiştir. Bununla beraber doğum, emzirme, hayz gibi kadınlara âid hususlarda şâhidlikleri de münferiden kabul edilmiştir. Mîrâş hükümlerindeki fark ise, aile reîsi bulunan erkeğin, ailenin maîşetini yüklenmesi dolayısıyle olan ihtiyâcına karşılıktır.

[182] Buhârîbubâbı, daha yukarıda şehirlinin köylü malım satmasının nehyedildı-ğini bildiren Ebû Hureyre hadîsine mukaabil getirmiştir ki, ücretsiz yardım etmenin, irşâd ve nasihat etmenin cevazını göstermek istemiştir

[183] Peygamber'in bu hadîsini Ahmed ibn Hanbel ile Beyhakî senediyle rivayet etmişlerdir

[184] Atâ ibn Ebî Rebâh "in bu ruhsatını Abdurrazzâk senediyle rivayet etti.

[185] Cerîr hadîsinin başlığa delîlliği, nasîhat isteyen her müslümâna samimî nasihat etmenin ve hayırhah olmanın luzûm ve vücûbunu göstermesidir.

[186] İbn Abbâs'ın rivayet ettiği hadîsteki Peygamber'in "Şehirli köylünün malını onun adına satamaz" sözündeki nehyi, İbn Abbâs'ın tefsirine göre, şehirlinin köylüye ücretle dellâllık, simsarlık suretiyle yaptığı faaliyete âid oluyor. Ücretsiz olursa böyle satmasının caiz olduğu anlaşılıyor. Böylece bâb başlığındaki suâllere olumlu cevâb verilmiş oluyor.

Hadîsteki simsar, bugünkü ta'bîri ile komisyonca demektir. Bu kelime lügatte şöyle açıklanmıştır:

es-Simsâr, -sîn'İn kesriyle- satıcı ile müşteri arasında mutavassıt olan adama denir ki, meyâncı ta'bîr olunur, dellâldan başkadır; bu pezevenk menzile-sindedİr. Ve Simsâru'ş-Şey, bir nesnenin mâliki olup hıfz ve riâyet ve nezâretinde gereği gibi kaaim olan adama denir, ve kayyıma ve iki dost aralığında olan me-yâncıya denir ki, aralarını bağlayıp ıslâha medar olur.

es-Semsere, dahraca vezninde masdardır; simsarlık eylemek ma'nâsınadır, (Kaamûs Tercemesi).

Aslında simsar, kayyım ve hafız ma'nâsma olup, sonra alışverişte ücretle başkasına delâlet ve aracılık ma'nâsına kullanılmıştır.

Ebû Hanîfe, alıcı ve satıcıdan biri zarar görmezse, simsar delaletiyle satışı caiz görmüştür. Bu hadîsler, üretici ile tüketici halk arasında kabzımal, komisyoncu isimleriyle, faaliyet gösteren ve fahiş kazançlar sağlayan aracıları önleyen eskimez ticâret kaanûnlarmdandır.

Bu İbn Abbâs hadîsi, hadîsciler arasında "Telakkî-İ Rukbân hadîsi" denmekle meşhurdur.

[187] İbn Umer hadîsinin başlığa delîlliği, nehyin en azından kerâhiyeti gerektirir olması yönündendİr.

[188] Çünkü İbnAbbâs.bu nehyi simsar ile tefsir etmiştir. Nitekim bundan önce geçen hadîsinde de böyle idi. O hâlde İbn Abbâs'ın hadîsi,buradaki îbn Umer hadîsinin mutlaklığını kayıdlayıcıdır (Kastallânî).

[189] es-Semsere'mn dahrace vezninde, simsarlık eylemek ma'nâsına bir masdar olduğu bundan iki bâb evvelki hadîsin haşiyesinde bidirilmişti.

İbn Sîrîn'in bu kerahet hükmünü Ebû Avâne senediyle rivayet etmiştir, tb-râhîm en-Nahaî'nin görüşünü de Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

[190] Ebû Hureyre'nin ve Enes'in bu hadîslerinin başlığa delîllikleri açıktır. Bunlar daha evvelki bâbîarda da geçmiş ve ilgili açıklamalar verilmişti.

Buhârî arka arkaya olan bu üç bâbda "Hiçbir şehirli köylü nâmına satmaz" hadîsini, bundan çeşitli hükümler çıkarıcı olarak şevketti. Fakat birincide soru edâtıyle, ikincide ücretle olduğunda kerahetine nass ile; üçüncüde nefiy suretinde nehiy ve simsarlıkla kayıdlanmış olarak getirdi. Bu, cidden güzel bir ter-tîblemedir. Buhârî aynı zamanda her bir baba bir isnâd tahsis etti ki, bunu da tarîklerin çokluğunu belirtmek, dolayısiyle takviye ve te'kîd İçin yapmıştır (Kas-tallânî).

[191] Böyle erzak ve ticarî eşya getiren binicileri pazar yerine gelmeden evvel yolda karşılamak, onların pazara gelip bu malları halka-uctiz fiatla arzetmelerini önleme maksadı güder. Bundan hem malların sâhibleri, hem de âmmenin hukuku zarara uğradığından, Peygamber tarafından nehyedilmiştir.

[192] Binicileri karşılama hakkındaki bu ağır İctihâd Buhârî'nindir. Buhârî bu ictihâ-diyle Zahirî mezhebine meyletmiş bulunuyor. İbn Hazm Zahirî, mutlak surette mal getiren binicileri karşılamanın harâmlığma kaail olmuştur.

İbn Hacer, Fethu'l-Bârî'de: "Buhârî'nin bu yolda bir alışverişe merdüd-dur, bâtıldır demesi, bu nehyin fesadı gerektirir olması görüşüne dayanır. Fakat muhakkak hukukçulara göre, alışverişin fesâd ve bâtıllığı yalnız nehyin, akdin kendisine yönelmesi halindedir. Yoksa akdin kendisi hâricinde bir sebebe yönelmesi, alışveriş rükünlerinden hiçbir şeyi ihlâl etmez. Binâenaleyh alışveriş de sahîh olur" diyor.

Şârih Aynî de Umdetu 'l-Kaarî'de bunu ta'kîben: "Bu muhakkikler hiç şübhesiz Hanefî hukuk imamlarıdır. Alışverişe dâir nehiylerde Haneffler tarafından kabul edilen ilmî usûl, nasslarda gelen nehiy, akdin kendisine yönelmedikçe kerahetle beraber alışverişin sahîhüğidir..." demiştir. Bu hususta geniş tafsilât ile diğer müctehidlerin ictihâd ve görüşleri için geniş şerhlere ve fıkıh kitâblan-na bakılmalıdır.

[193] Başlıktan sonra sıralanmış olan bu Ebû Hureyre, tbn Abbâs ve Abdullah ibn Mes'ûd hadîslerinin başlığa delîllikleri açıktır. Bu hadîsler daha önceki bâblar-da da oralardaki hükümlerin delilleri olmak üzere bâzı sened ve lâfız farldılık-larıyle gelecektir.

[194] Abdullah ibn Umer'in bu hadîsi, pazara getirilmekte olan gıda maddeleri ve ticarî eşyanın pazar yerine ulaşması ve fıatlanyle halka arz edilmesinden önce yolda karşılamanın, bunları getiren binicileri karşılamak gibi olduğunu tesbît ediyor. Bundan da yine hem mal sâhibleri, hem de halk zarar göreceği için nehyedilmiştir.

Bütün bu nehiyler hem üretici olan köylülerin, hem de tüketici olan şehirli halkın haklarını korumak gayesine dönüktür. Üretici ve tüketici sınıfları üzerinden haksız ve fahiş kazançlar sağlayan, bu suretle malların pahalılaşmasına sebep olan aracıları kaldırmak, hiç olmazsa azaltmak istenmiştir.

[195] Buhârî bu babı, mal getiren binicileri karşılamanın caiz olacağı sınırı bildirmek için açmıştır ki, cevaz sının şehir pazarının üst tarafıdır. Haram olan karşılama ise, şehir mahallelerine kadar ve daha ötelere kadar uzayan mesafedir. Şüb-hesiz karşılamanın bir başlangıcı, bir de sonu vardır. Karşılamanın başlangıcı, satıcının pazara gitmek üzere evinden çıkmasıyle başlar. Sonu da pazarın en üst tarafından, yânî pazarbaşmdan ileri gitmektir. Pazarın üst tarafında fiatlar ve piyasa hakkında bilgiler elde edileceği İçin, karşılama caizdir.

[196] İbn Umer hadîsinde, pazar yerinin üst tarafında mal getiren binicilerle alışveriş ettikleri bildirilmiştir. Böylece başlığa delîlliği sabit oluyor. Buhârî karşılamanın sınırını bildirmiş, bundan sonra gelecek hadîsin bu sınırı daha açık göstereceğini işaret etmiştir

[197] Bu Übeyduîlah hadîsi, Buhârî'nin işaret ettiği gibi, karşılamanın şehir içinde ve pazarın üst tarafında cereyan ettiğini beyân ediyor.

Şehrin pazardan hâriç ve pazara yakın veya uzak yerlerinde, şehirdeki fiat-lan ve piyasa durumunu haber alıp anlamak (öğrenmek) mümkündür. Buralarda binicileri ve satılacak malları karşılamak mekruhtur. İmâm eş-Şâfiî: Pazar yerinin hâricinde, fakat şehrin İçindeki karşılama nehiyde dâhil değildir, demiştir. Bu konudaki fıkhî görüş ayrılıklarını ve tafsilâtı burada beyâna hacet görmüyoruz.

[198] Buhârî, alışveriş sırasında dînen halâl olmayan şartlar koşmanın alışverişi bozup bozmayacağı suâlini cevâblamak için, bu babı açmıştır. Alışverişin bu se-beble bozulmayacağına dâir müsbet cevâbı başlıkta zikretmeyip, gelecek iki hadîs içindeki Peygamber'in cevabiyle yetinmiştir.

[199] Peygamber'in dînen halâl olmayan şartların aslî hakları değiştirmeyeceğini beyân eden fıkrası, başlıktaki suâlin cevâbıdır.

Buhârî bu hadîsi kısaltılmış olarak "Kadınlarla alışveriş etmek bâbı"nda; uzun bir metin hâlinde de Namaz Kitâbı'nın "Mescidde minber üzerinde alışverişin zikri" babında getirmişti.

Velâ'nın, yânî hürriyete kavuşturmaya bağlı olan hukukî hısımlığın hürriyet verene âid olduğu şer'î îcâblardan iken, satıcının bu velânın kendisine âid olduğunu halâl olmayarak şart kılması, bu satış akdini bozmaz. Âişe Berîre'yi satın almış, hürriyet vermiş. Cariyenin eski sahibine nisbeti tamamen kesilmiştir. Âişe'ye bir nisbet ve hısımlık te'sîs edilmiştir. Velâ'nın ehemmiyeti böyle âzâdlı köle ile âzâd eden kişi arasında mîrâsçılık meydana gelmesindedir.

[200]
Bu İbn Umer hadîsi de haiâl olmayan şartların bâtıl olup akdi bozmayacağı hükmünü en sağlam şekilde takrir edip kuvvetlendirmektedir.

[201]
Bu Umer hadîsi "Yiyecek maddesi satmak ve ihtikâr hakkında zikredilen hadîsler bâbı"nda geçmiş ve bâzı açıklamalar orada verilmişti.

ez-Zebn, gabn vezninde, öte kakmak, def etmek ma'nâsınadır ve yemişi henüz ağacında iken, meselâ bir Ölçek yâhud iki ve ziyâde ölçek yemiş mukaa-bili satmak ma'nâsınadır.

el-Muzâbene, mufâale vezninde, müdâfaa yânî def edişmek; ve ağacında olan taze hurmayı bir adama bir mıkdâr hurmaya mukaabil satmak ma'nâsınadır... Bundan nehyedildi. Zira aldatma ve cehaleti ihtiva ettiğinden tarafları mu-hâşama ve müdâfaaya götürür. îmâm Mâlik'e göre, muzâbene satışı mutlaka kîlesi yâhud sayısı yâhud ağırlığı bilinmeyen nesneyi urunlamadan, şu kadar ölçek yâhud şu kadar ceded yâhud şu kadar ağırlık ölçeği nesneye satmaktan ibarettir. Meselâ kîlesiz bir küme buğdayı on küme buğdaya satmak gibi. Yâhud bilinen nesneyi, yine cinsinden bilinmeyen nesneye satmaktan ibarettir... ki, aldatma caiz olmayan cinste birbirini aldatmak veçhile olan pazarlıktır. Hepsi de def ma'nâsmdan alınmıştır (Kaamûs Ter.).

[202]
Muzâbene, iki kişi arasında müdâfaa ma'nâsınadır. Satıcılardan herbiri bu alışverişteki hakkını diğerine karşı müdâfaa ettiği için muzâbene(= def edişme) denilmiştir. Muzâbene, ağacı üzerindeki taze hurmayı tahmîn ve takdir ederek kuru hurma ile satmaktır. Bu tahmîn ve takdir hatâdan salim olmadığı için âkid-lerden biri diğerine karşı dâima aldatılma iddia ederek alışverişi feshetmek, Öbürüsü satışın devamını isteyerek, satıcı ile müşteri birbirine.karşı muâraza vemüdâfaadan boş kalmazlar. Satışta müsavat şart kılındığı, hâlbuki ağaç üstündeki mahsûlün mikdârını tahmîn hatâdan salim olmadığından, iki taraf arasında dâima nizâ'ı mücib olur. Esas î'tibâriyle nehyin sebebi budur

[203]
Yânî iki taraftan biri "Şu bir ağaç hurmanın üstündeki mahsûlünü meselâ elli kilo tahmîn ediyorum. Sana bunu elli kilo kuru hurmaya satıyorum. Mahsûl kesilip toplandıktan sonra eğer elli kilodan fazla gelirse, bu ziyâde benimdir; eksik gelirse elli kiloya tamamlarım" diyerek yapılan satış da yine muzâbene-dir; nehyedilmiştir.

Muzâbene suretiyle satış da, diğer satış nevi'leri gibi iki tarafın ihtiyâcı üzerine arz ve taleble doğar. Birisinin mahsûle erişmeden azığı tükenir. Öbürüsünün taze hurma ve üzüm yemeye ihtiyâcı bulunur. İki taraftan birisinin arzı, öbürüsünün talebi üzerine muzâbene satışı vücûd bulurdu. Nehiy sebebi: Yukarıda bildirildiği üzere, muzâbene, ağaç üstünde mahsûl ne ölçeği, ne tartısı, ne de sayısı bilinmeyerek tahmîn ile yapılıyordu. Bu satışlarda sık sık niza' ve şikâyetler oluyordu. Bu, nizâ'lara sebeb olduğu için nehyolundu. Fakat halkın ihtiyâcı durmuyordu, bu İhtiyâcın giderilmesi gerekiyordu. Bu ihtiyâcın giderilmesi çârçsi olmak üzere ariyye satışına müsâade edilmiştir.

[204]
Ariyye satışına ruhsatı bildiren bu Zeyd ibn Sabit hadîsi biraz sonra gelecektir.

Ariyye, bahçe sahibinin muayyen bir ağacın hurmasını kuruduğunda şu kadar kilo tahmîn ederek satış meclisinde bu tahmîn edilen kuru hurma mikdârı-na satmasıdır. Satıcı kuru hurmayı alır, müşteriye bir ağaç taze hurmayı teslim ederdi.

[205]
Yânî her ikisi müsâvî oldukları ve peşin alınıp verildiğinde arpayı arpa ile satmak caizdir. Başlığa hadîsin son fıkrası delîl olmaktadır. Hadîs "Yiyecek mad desi satışı hakkında zikredilen şeyler bâbı"nda geçmişti. Hadîsteki ikil lâfzın ma'nâsı:

" ti>yJJÎ\ = el-Murâvada"; mufâale vezninde, bir işe girdirmek için bir kimseye müdâra eylemek ma'nâsmadır. Ve şu mekruh murâvadadu ki, hadîste gelmiştir: Satıcı satılık metâ'mı huzurda yok İken müşteriye vasf ve medh ederek satış yapmaktan ibarettir; ona "Bey'u'l-muvâsafa =- Vasiflaşma ile satış" dahî denilir... Bâzı fakîhler vasıf, metâ'ın zâtına uygun olursa caiz olur dediler (Kaamûs Ter,).

Bey'u's-Sarf, semeni semen ile değiştirmektir, sarrâfî muameledir. Va'de-siz, bir mecliste elden efe peşin, ziyâdesîz para değiştirmekten ibarettir.

[206] Bu hadîste Umer, Mâlik ibn Evs'e, Talha'dan gümüş paralan almadan ayrılmamasını söylemiştir ki, maksad veresiyeye yol bırakmamaktır. Çünkü peşin olmazsa ribâ olacaktır. Cennetle müjdelilerden olan Talha, hiç şübhesiz diğer satışlarda olduğu gibi, bu sarraflık satışında da semenin geri bırakılması caizdir zannetmiş olmalıdır. Umer îkaaz edince, bu veresiye para bozma işini bırakmıştır

[207] Altın İle altını satmakta esas, satacak olanla satın alınacak olanın ağırlıkça birbirine müsâvî olmalarıdır. Bir de ribâya yol açılmamak için akd meclisinde iki tarafın yeden be-yeden peşin alınıp verilmesidir. Gümüş İle gümüşün satışı da bu şartlarla caizdir. Bu şartlar gözetilmezse fazlası ve müddetlisi ribâ olur; haramdır. Cinsleri ayrı iki kıymetli mâdeni birbiriyle değiştirmekte ise, müsâvî-lik şartı yoktur, fakat peşinlik şartı bakîdir.

[208] ibnu Umer'ın Ebû Saîd'den tahkîkli olarak getirdiği bu hadîste, aynı cinsten olan nakidlerin birbiriyle değiştirilmesinde hiçbir fazlalık yapılmayacağı apaçık belirtilmektedir.

[209] Ebû Saîd'in hadîsinin bu rivayet tarîkinde de altının altın İle, gümüşün gümüş ile satış ve değiştirilmesinde fazlalık ve ziyâdelik en açık bir surette men' edilmekle beraber, bu sarraflık, alışverişinin peşin para ile yapılması lâzım olup, veresiye muamele de men' edilmektedir. Bundan da akid yapılan mecliste satılıp alınan şeylerin taraflarca karşılıklı teslim alınıp verilmesi şartı anlaşılıyor.

[210] Bu Saîd hadîsini Hâkim, Ebû Hayyân el-Adevî'den daha geniş bir metin ile rivayet etmiştir: Ebû Hayyân dedi ki: Bir kerre Ebû Miclez'e sarraflık satışının hükmünden sordum, rsana cevaben şöyle dedi: Bir zamanlar İbn Abbâs aynen ve elden ele sarf ve tebdildeki ribâ ve ziyâdede be's görmezdi. Ribâ ancak veresiyede nehyedilmiştir, der idi. Sonra kendisine Ebû Saîd Hudrî kavuştu. Aralarında yukarıdaki metinde gördüğümüz konuşma cereyan etti. Ve Ebû Saîd: "Altın altın ile; gümüş gümüş ile; hurma hurma ile; buğday buğday ile; arpa arpa ile elden ele ve misli misline müsâvî olarak satılır. Kim misline bir şey ziyâde ederse, o ziyâde ribâdır" hadîsini rivayet etti. İbn Abbâs bu hadîsi işitince "Allah'a tevbe ve istiğfar ederim" dedi. Bundan sonra İbn Abbâs elden ele olan ribâdan da veresiye gibi şiddetle nehyeder oldu.

Usâme hadîsinin sahîhliğinde âlimlerin ittifakı vardır. Yalnız Usâme hadîsi ile Ebû Saîd hadîsinin arasını birleştirme hususunda ayrı ayrı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu görüşlerden birincisi, Usâme hadîsinin mensûh olmasıdır. Ri-bâ'nın târihî seyrinde evvelâ veresiyecilikte ribâdan nehyedilmiş; Ribe'l-Fadl'm men'i geri bırakılmıştır.

İkinci görüş, "Ribâ yalnız veresiyede nehyedilmiştir" kavliyle altının altın ile veya gümüşün gümüşle satış ve değiştirilmesindeki fazlanın cevazı kasdedil-miyor; belki çeşitli cinslerin sarf ve tebdîlindeki ziyâde, ribâ mâhiyetinde değildir denilmiş oluyor. Hakîkaten altın gümüş ile, gümüş altın ile tebdil edilir de sarf ücreti olarak bir mikdâr ziyâde verilirse, bu ziyâde ribâ değildir (İbn Ha-cer, Aynî, Kastallânî)

[211] Bey'u's-Sarf, sarraflık muâmelesidir ki, iki nakidden birisini öbürü ile satma ve değiştirmedir. Bu satış ve değiştirme, bir mecliste elden ele vermek - almak suretiyle meşrû'dur. Fakat va'deye bağlanmış veresiye olursa nehyedilmiştİr; caiz değildir.

Bu hadîslerde görüldüğü üzere altını altın ile, gümüşü de gümüş ile satıp değiştirmekte harâmhk yoktur. Fakat bu haram olmamak:

a. Her ikisi de ağırlıkça müsâvî olmak, yânî birisi diğerinden ziyâde olmamak.

b. Bu sarraflık muamelesinin bir mecliste hâlen ve peşinen verilip teslîm alınması şartıyledir. Bu ikinci şart, bu Berâ hadîsinin sarîhliği gereğince, iki muh-

mâdenin satış ve değİştİrihnesu.J ~ de şarttır. Altının gümüş ile, gümüşün de altın ile tebdîlinde ziyâde bulunması ribâ değildir. Fakat bunlardan birisi va'deye bağlanırsa, ribâ harâmlığı tahakkuk eder.

[212] Bu Ebû Bekre hadîsi üç bâb önce de geçmişti. Altım altın ile, gümüşü de gümüş ile satmaya " 3Ü.1Jİ" = Murâtala" denilir. Bütün bu rivayetler birbirlerini ya tamamlayıcı, veya te'yîd edicidirler.

[213] Muzâhene satışı, daha önce geçen ibn Umer'İn bir hadîsinde anlatılmıştı.

el-Ariyye; ganiyye vezninde, yapraktan ve meyveden soyulmuş çıplak hurma ağacına; ve meyvesi yenilmekle boş kalmış ağaca; ve bir kimse hurmalığını satış ve îcâr ederken akd ve pazarlıktan dışarıda koyup, ifraz ve istisna eylediği ağaca da denir (Kaamûs Ter.).

Ariyye, bahçe sahibinin muayyen bir ağacını diğerlerinden ayırıp, kurutulduğunda ne kadar geleceğini tahmîn ederek, bunu bir akd meclisinde bu tahmîn edilen mİkdârda kuru hurmaya satmasıdır. Satıcı kuru hurmayı alır,

müşteriye bir ağaç hurmayı teslîm ederdi. Bu nevi' satış ve değiştirme fakır ziraatçıların kuru hurmaya, öbür tarafın da yaş meyveye ihtiyâcı üzerine beş vesk'a kadar istisnaî olarak müsâade edilmiştir.

[214] Bu Enes hadîsi 93. "Olgunlaşmamış yeşil meyvelerin satılması bâbı"nda senediyle gelecektir

[215] Buhârî, bir isnâd ile gelen İki sahâbînin hadîsini, birbirinden ayırarak rivayet etmiştir. Birisi tbn Umer'in, öbürüsü Zeyd ibn Sâbit'in hadîsidir, ikisinin senetli birdir.

Bâzı müctehidler Abdullah ibn Ümer hadîsinden ağaç üstündeki taze hurmanın kızarmak veya sararmak gibi salâh eserleri göstermedikçe satışı caiz olmadığı hükmünü istidlal etmişlerdir. Bâzıları da, başka bir hadîse dayanarak, mahsûl ağacı üzerinde göründükten sonra satışı caizdir, demişlerdir. i Zeyd ibn Sâbit'in hadîsi, Peygamber'in yaş hurmanın kurusuyla değiştiril-inesini nehyettikten sonra halkın ihtiyâcı üzerine ariyyenin yaş ve kuru hurma ile değiştirilmesine müsâade verdiğine açıkça delâlet etmektedir. Ariyyenin lügat ve örfî ma'nâsı, bundan evvelki haşiyede verilmişti.

[216] Buradaki ibn Umer hadîsi ile Ebû Saîd hadîsi ve içlerindeki ta'bîrlerin açıklaması daha önce de geçmişti. Buradaki başlığa delâletleri açıjctır.

[217] el-Muhâkale, tarlada olan ekini henüz salâhı meydana çıkmadan satmak, bir tefsîre göre henüz başağında olan ekini anbâr olan buğdaya satmaktır. (Kaamûs Ter.).

el-Muhâkale, başağında olan buğdayı, ne kadar geleceğini tahmîn edip o kadar safî buğdaya satmaktır (Seyyid Şerif, et-Ta'rîfât).

Bu satışta da semen ile satılan nesne arasında denklik bilinmediği için nehyedilmiştir.

[218] Bu hadîs de küçük lâfız farkıyle geçmişti. Başlığa delîUiği açıktır.

[219] Hadîs, ağaç üstündeki olmamış henüz koruk hâldeki meyvelerin satışının neh-yedildiğini, ağaç üstündeki tadlaşıp olgunlaşan yaş meyvelerin ise altın, gümüş ve diğer herhangi bir şey ve ticâret metâ'ı ile de satılabileceğinin cevazını göstermektedir. Şu hâlde ağaç başlarındaki hurma ve meyvenin nehyedilmiş olan satışı, yalnız yerdeki yaş ve kuru hurma ve meyvelere münhasır oluyor.

Ariyye satışı -ki bahçe sahibinin hurma ağaçları arasından mahsûlünü satmak üzere ayırdığı ağaçtır; sahibi geçimini sağlamak için üstündeki mahsûlü kuruduktan sonra kaç ölçek geleceğini tahmîn ederek, bunu satıp değiştirmedir-; azıklık satışı diyebileceğimiz bu satış, bu hadîse göre, hiçbir kayda tâbi' olmayarak yaş, kuru hurma ile; altın ve gümüş ile; her nevi' eşya ve ticâret metâ'ı ile caiz oluyor.

[220] Hadîsin sevk şekli ve imâm Mâlik'in evet lâfzıyle olan tasdîk cevâbı, hadîsi râ-vîsinden öğrenip alma yollarından arz yolunu göstermektedir. Arz yolu, hadîs öğrencisinin hadîsi üstadına okuması ve onun tasdîk edîp kendisinden bu suretle rivayet etmesine izin vermesidir.

Bu hadîste ariyye, yânî azıklık satışının beş vesk'ı geçmemesi bildirilmiştir. Bu mikdân geçmemek hususunda âlimlerin İttifakı vardır. Bu mikdâr, bir fakî-rin ihtiyâcını karşılamaya kâfîdir, denilmiştir.

Evsuk, Vesk'm cem'idir. Hicâzlılar'a göre 320 rıtl'dır; Irak fakîhlerine göre 480 rıtl'dır. Bu ihtilâfın menşei, bu iki hukuk mektebi mensûblarının sâ' ve müdd mikdârındaki ihtilâflarıdır. Bunu Zekât Kitâbı'nda açıklamıştık.

[221] Hadîsin burada iki yoldan gelişi, birinin kayıdlı, birinin mutlak oluşu gösterilmiştir.

Yahya ibn Saîd'in rivayeti ile Mekkeliler'in rivayeti arasındaki İhtilâf yeri, Yahya'nın, ariyyelerin satılmasında getireceği kuru hurmanın tahmini yapılması ve alanların onu yaş olarak yemeleri kaydını getirmesidir. İbn Uyeyne'nin Mek-keliler'den yaptığı rivayetinde ise, ariyye satışında hiçbir kayıd koymayarak mutlak ruhsatı bildirilmiştir. Yahya'nın Sufyân'a: Medîneliler o hadîste takyîd rivayet ettiler; mutlak mukayyede hami olunur, demesi lâyık olurdu (Kastallânî).

Buharı bu hadîsi Şirb Kitâbı'nda da; Müslim,Buyu' Kitâbı'nda getirmiştir

[222] Ariyye'nin lügat ve ıstılah ma'nâlarından bâzıları daha önce geçen bâblarda verilmişti. Burada bâzı büyük müctehİdlerin

bunun tefsîri ve çeşitli tatbiki şekillerini bildiren beyânları getirilmiştir. Bu tefsirler ariyye nevi'lerinin çokluğunu açıkça göstermektedir.

[223] Buradaki ariyye nevi'lerinden İmâm Mâlik'in tefsirini İbnu Abdi'1-Berr senediyle rivayet etmiştir.

[224] İmâm Şafiî'nin tefsîri, kendi Kitâbu'l-Ümm adlı eserindedir. Bunu Beyhakî, el-Ma'rife kitabında er-Rabî' tarikinden nakletmiştir. Şehrin "Vesklendirilmiş veskler" sözünü Taberî, Leys tarîkinden rivayet etmiştir.

[225] ibn İshâk'ın bu hadîsini Tirmizî; tefsirini ise Ebû Dâvûd "Bir takım hurma ağaçları" lâfzıyle rivayet etmiştir.

[226] Yezîd ibn Harun'un tefsirini de tmâm Ahmed, ez-Zuhrî'den rivayet etmiştir.

[227] Bu da Mûsâ ibn Ukbe'nin ariyye tefsiridir. İbnu Ukbe, ariyye lâfzının, soyunup çıplak olmak ma'nâsına olan U'râ ve I'râ masdanndan;değil de, atâ ve ihsân umuduylu bir adama gidip gelmek ma'nâsına cerâ vezninde Arâ masdanndan olduğunu ifâde etmiştir. Bu da olabilir (Kastallânî).

el-I'râ: Bir adamı soymak, meydan gibi sütresiz sahra ve arsada gitmek; kçzâ onda ikaamet eylemek ma'nâsınadır. Ve ağacın bir senelik hurmasını muhtaca bağışlamak ma'nâsınadır ki, o sene ağaç onda ariyet olur (Kaamûs Ter.).

[228] Buhârî bu başlığında, olgunlaşmadan önce meyve satışının caiz olup olmaması hususunda müctehidler arasında görüş ayrılıkları bulunduğu için, hiçbir hüküm bildirmemiş, sâdece bu konuda gelen hadîsleri vermekle yetinmiştir.

Ebû Davud'un Atâ ibn Ebî Rebâh tarikiyle Ebû Hureyre'den merfûan gelen bir hadîsinde "Süreyya yıldızı sabah vakti doğduğu zaman, Hicaz beldelerinde hurma mahsûlünden bir nevi' illetler ve afatlar zail olur" buyurulmuştur. Ebû Hanîfe'nin Atâ ibn Ebî Rebâh'tan rivayetine göre Süreyya yıldızının fecr vakti doğması, yaz mevsiminin evvelinde vâki' olur. Bu mevsim, HÎcâz beldelerinde güneşin harareti şiddetlendiği ve hurma mahsûlünün kemâle başladığı bir zamandır. Hakikatte mu'teber olan, hurmanın kemâle ermesidir. Süreyya yıldızının şafakla doğması, meyvenin kemâle ermesine alâmet kılınmıştır.

Zeyd ibn Sâbit'in "Meşveret gibi" sözü, hadîsteki nehyin kesin bir nehiy olmayıp, müşavere mâhiyetinde olduğunu ve bundan dolayı cevaza delâlet edeceğini gösterir. Şu kadar var ki, hadîsin râvîsi Zeyd ibn Sâbit'in kendi mahsûlünü erişmeden satmaması, nehyi takviye eder.

[229] Bu Abdullah ibn Umer ve Enes hadîslerinin başlığa delâletleri açıktır. Peygamber, satıcıyı, kardeşinin malını bâtıl yotla yememesi için; müşteriyi de kendi malını zayi' etmemesi için bu nevi' alışverişten nehyetmiştir.

[230] Teşakkuh, meyvenin rengi cinsine göre sarılığa veyâhud kırmızılığa dönmektir. Şukha da kırmızılıkta hâlis renktir (Kirmanı).

fhmirâr ve Isfirâr, kırmızılığın ve sarılığın koyulaşmadan meyvede ilk göründüğü bir devirdir. Bu devirde meyvenin rengi kararsız bir hâlde değişmeye ma'rûzdur (Hattâbî).

Hattâbî'nin bu ta'rîfi, hadîsteki "Teşakkuh"un lügat ma'nâsma ve hadîsin ikinci râvîsi Saîd ibn Mînâ'nın bu kelimeyi ta'rîfine uygundur. Hattâ her yerde, her devirde, her nevi' meyvenin ağacı üstünde iken alım satımı, ekseriyetle meyvelerin koruk hâlinden kurtulup olgunlaşma devrine girdiği bir sırada vâki' olur.

[231] Bu, bundan önceki babın mukaabilidir. Û bâb da hurmadan başka, bütün meyveli ağaç meyvelerinin salâhları zamanında satılmasına dâir idi; bu İse yalnız hurma ağacı ve meyvesiyle ilgilidir.

Alimler cumhuru hadîslerdeki nehyi, tahrîme; Ebû Hanîfe de kerahete ham-letmiştir.

Meyvelerin salâhı Ebû Hanîfe'ye göre meyvenin ağacında tamâmiyle belir-mesidir; ister yemeğe elverişli olsun, ister olmasın. Şafiî'ye göre yenilmeye elverişli olmasıdır.

Bu satış üç kısma ayrılır:

a. Hurmasız, yalnız ağacın satışı;

b. Ağaçsız, yalnız hurma meyvesinin satışı;

c. Meyvesiyle beraber hurma ağacının satışıdır.

Bunlardan birincisi -ki sırf ağacın satışıdır-, meyvesinin salâhıyle kayıdlı değildir. Fakat İkinci ve üçüncü satışlar, meyvenin salâhı meydana çıkmakla ka-yidianmıştır (Kastallânî).

[232] Hadîsin başlığa delâleti açıktır. Hadîste "Yezhu" lâfzının ma'nâsını soranın ve sorulanın kim olduğu bildirilmemiştir. Bundan beş bâb sonra gelecek olan Enes hadîsinde Humeyd: Biz Enes'e onun Zehv'i nedir? dedik. Enes: Kızarır, dedi şeklinde bir beyân vardır. Müslim'in bu vecihden rivayetinde de: Enes'e bunu sordum, şeklindedir (Kastallânî).

[233] Hadîste hurma koruğunun alacalanma devrinden evvel satılmasından nehyin sebebi de Peygamber tarafından en belîğ bir uslûb ile ifâde buyurulmuştur. Soru şeklinde getirilip emir kasdedilmesi en beliğ bir kinaye yoludur.

Bu nehy, yalnız hurmaya âid değildir. Üzüm, İncir, vişne, kayısı gibi ağacı üstünde satım ve alımı olan her meyveyi şâmildir. Hepsinin rengi ve kendisine hâss olan diğer vasıfları İ'tibâriyle olgunluk devrine yaklaşmadan alınıp satılmaları nehyedilmiştir.

[234] Zuhrî'nin bu sözünü ez-Zuhlî, ez-ZuhriyyâtAnda senediyle rivayet etmiştir. Zuhrî'nin görüşü, imâm Buhârî'nin başlıkta ortaya koyduğu görüşüne tam uymaktadır. İmâm Buhârî bu ictihâdıyle, Ebû Hanîfe gibi olgunluk devrine erişmeyen meyve satışının sahîhliğine kaail olmuş bulunuyor. Fakat mahsûl bir âfete uğrarsa, zararı satana bağlıyor.

[235] Bu umûmî nehiyden ariyyelerin müstesna kılındığı, daha önceki hadîslerde geçmiş idi.

[236] Selef suretiyle alışverişte, Selem'm aksine, mal peşin, parası veresiye olur. Selem'de ise para peşin, mal veresiyedir. Bunun çeşitleri vardır.

Hadîs "Peygamber'in veresiye satın alması bâbı"nda da geçmişti, Rehin bâbı'nda da gelecektir. Hadîsin başlığa delâleti açıktır.

[237] Hadîs, başlıktaki sorunun cevâbını ihtiva etmektedir ki, bu kişinin ribâdan kur tulma yolu âdî hurmayı para ile satması ve o para ile iyi nevi' hurma satın almasıdır. Bu yolda muamele, bir safhada aynı mal ile ve ziyâdeyi hâiz olarak yapılan ribâlı bir satış değildir. Hadîsteki bu satış ve değiştirme şekli, iki safhalı muâ-niele olduğundan dolayı ribâ harâmlığından salimdir.

Hayber Medine'nin 170 km kuzeyinde güzel bir vaha beldesi olduğundan, Arabistan'ın "Cenîb" denilen en iyi nevî' hurmaları orada yetişirdi.

[238] Yânî bu şekilde satılan ağacın üstündeki meyve ve ekili tarlanın ekini, satın alan müşteriye âid değil, satıcıya âiddir.

el-îbâre ve et-Te'bîr: Hurma ağacını ve ekini ıslâh eylemek ma'nâsınadır. Ve dişi hurma ağacını erkek hurma çiçek tomurcuğu ile aşılamak ma'nâsına kullanıldı, gûyâ ki erkekten bir ibre alıp dişiye girdirin, bu veçhile dişi hurmayı ıslâh eylemekle meyveye kalır... (Kaamûs Ter.).

Bu bizim incir ağaçlarına telkîh için baba İncir astığımız gibi, hurma ağaçlarına çiçekler doğduktan sonra erkek hurma çiçeği konulmasıdır. Bu erkek çiçek, dişi çiçekli ağaca asılmazsa döllenme olmayacağı İçin ağaç meyve tutmaz. Meyvenin bu telkihi zamanı, meyvenin müşteriye yâhud satıcıya âid olduğunu ta'yln için iyi bir ayırıcı sınır olur.

[239] Bu hadîsi İbn Cureyc, Nâfi'den mevkuf olarak rivayet etmiş görünüyorsa da, Beyhakî bunu îbn Umer'den rivayet etmiştir. İbn Umer'in buradaki rivayetinde Rasûlullah (S): "Kim telkîh ettikten sonra meyveli hurma ağacını satarsa, üstündeki mahsûlü satıcıya âiddir. Ancak mahsûlün satışa dâhil olduğu müşterice şart kılınması hâii müstesnadır" buyurmuştur. Müslim rivayetinde: "Kim birkole satar ve kölenin malı bulunursa, kölenin malı satıcı olan efendisiıdir; ancak müşteri kendisine âid olacağını şart kılması müstesnadır" fıkrasını ziyâde ediyor.

[240] Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi bu îbn Umer hadîsi, başlıktaki mukadder hükme açıkça delâlet etmektedir.

Bu hadîs ile aynı zamanda salâha erişmeden ağaç üzerinde meyve satışının mübâh olduğuna istidlâ! edilmiştir. Çünkü Peygamber "Ağacın mahsûlü satıcısına âiddir.."buyurmuştur. Bu surette, ağaç ve üstündeki meyvesi olgunlaşmadan satılmış oluyor.

[241] Çünkü bu satışların hepsi meçhul olan bir şeyin bilinen bir mikdârla satılması dır. iki taraf arasında eşitlik yoktur. Bir tarafın ziyan etmesine; adaleti bulmak için alıcı ile satıcının da'vâlaşmalarma ve husûmete sebeb olacaklardır.

[242] Hadîsin başlıkta verilmek istenen hükme delâleti açıktır. Bu hadîsi Müslim,. Nesâî ve İbn Mâce de getirmişlerdir.

[243] Bu hadîste beş nevi' satıştan nehyedilmiştir:

a. Muhâkale satışı: Dövülüp savrulmuş, samandan ayrılmış safî buğdayla başaktaki ekinin tahmîn edilerek satışı ve değiştirilmesidir. Semen ile mebî' arasında denklik bilinmediği için, nehyedilmiştir.

b. Muhâdara satışı: Başak tutmamış gök mahsûlün, yine aynı şekilde satışıdır. Bunun birkaç çeşidi ve tafsilleri vardır.

c. Mülâmese satışı: Bu da birkaç türlü ta'rîf edilmiştir; Birisi, dürülü bir kumaşı veya elbiseyi açıp görmeden; sâdece dokunmakla yapılan satıştır. Diğeri: İki kişi arasında geceleyin birbirinin elbiselerini elle yoklayarak, görmeden ve muhayyerlik tanımadan değişmeleridir. Bunun da CâhÎliyet devrinde çeşitleri vardı.

d. Munâbeze satışı: Bu da iki kişi arasında görmeyerek, meselâ bohçalan-mış elbiselerini birbirine muhayyerlik tanımadan değiştirmeleridir..,

e. Muzâbene satışı: Ağacı üstündeki yaş hurmayı kuru hurma ile ve tahmîn üzerine satıp değiştirmektir. Yukarılarda açıklanmıştı. Bunlar hep aldatmacalı ve cahilane satışlar olduğundan, İslâm tarafından yasaklanmış ve kaldırılmışlardır.

[244] Bu Enes hadîsinin biraz farklı bir rivayeti, daha önce 87. bâbda geçmişti. Bu hadîsin zahirine göre bundaki tefsîr, Enes'e âid mevkuf bir hadîs oluyor. Bu hadîsi Mu'temİr ibn Süleyman ile Bişr ibnu Fadl da Humeyd'den yoluyla rivayet etmiş, "Ne düşünürsün... Kardeşinin malını ne ile halâl kılacaksın" sözünü Enes mi söyledi, yoksa bunu Peygamber'den mi tahdîs etti bilmiyorum, demiştir (Kastallânî).

[245] el-Cummâr, rummân vezninde ve el-Câmûr, hurma göbeği ve hurma beynisi dedikleri nesnedir ki, hurma ağaçlarının tepelerinde olur; ak ve lezzetli ve tadı süte yakındır. "Şahmun'n-Nahl (= Hurma yağı)" de derler (Kaamûs Ter.).

[246] Hadîsin biraz farklıca bir metni,"fİim Kitâbı'nda da geçmişti. Hadîste buradaki başlığın "Hurma ağacı göbeğinin satılması" fıkrasını zikri yoktur. Fakat ondan yenilmesi fıkrası, bu maddenin alınıp satılmasının cevazını gerektirir (İbnu'l-Munîr).

Hurma ağacının mü'min kimseye benzeme ciheti, hurma ağacmın her parçası bir iş için faydalı ve onunla faydalanmanın devâmh olmasıdır.

[247] Hakkında Allah tarafından bir nass gelmeyen hususlarda insanlar arasındaki muameleler, aralarında meşhur olan ve umûmî nasslara aykırı olmayan örf ve âdetleri üzere icra edilir. Buhârî bu esâsı kuvvetlendirmek için, bu başlıktan sonra arka arkaya birkaç haber sıralamıştır: Bunlardan Kaadı Şurayh'm sözünü Saîd ibn Mansûr; Abdulvahhâb'in rivayetini İbn Ebî Şeybe senedli olarak rivayet etmişlerdir.

Peygamber'in, Hind'e söylediği sözünü, Buhârî bu bâb içinde getirdi.

Buhârî bundan sonra örf ve âdetin şer'î vaziyetini ta'yîn ve kuvvetlendirmek için en-Nisâ: 5. âyetinin ilgili fıkrasını getirdi ki, bunda yetimlerin işlerini görüp mallarını ıslâh ve İdareye me'mûr olan velîlerden fakîr olanların yetîm mallarından örfen ma'rûf olan mikdârda yiyip faydalanmaları halâ! kılınmıştır.

[248] Hasen el-Basrî'nin eşek kiralaması kıssasını Saîd ibn Mansûr senedli olarak rivayet etmiştir. Bu kiralamada ücret olan "Dânık" hakkında.şu bilgiler verilmiştir:

ed-Dânık:... ve bir dirhemin südüsüne denir ki, altı hissede bir hissedir. Bunda nûn'un fethiyle de söylenir.. Lisânımızda tahrif ile "denk" ta'bîr olunur... (Kaamûs Ter.).

Hasen bu ikinci sefer yeniden pazarlık yapmamış, aralarında geçen Örfe da: yanmıştır. Bu defa iki dânık üzerine fazl ve cömertlik olarak diğer bir dânık ziyâde edip, yarım dirhem vermiş oldu

[249] Enes hadîsinin başlığa hüccetliği, Peygamber'in örfe dayanarak bu haccâm kişiyle ücret şartlanması yapmamasıdır. Bu hadîs Buyu' Kitâbı'nin baş taraflarında da geçmişti.

[250] Bunun başlığa delîlliği, Peygamber'in, hakkında şer'î bir sınırlandırma olmayan hususlarda Hind'i örfe havale edip döndürmesidir. Peygamber'in bu sözü bir fetvadır; hüküm değildir. Çünkü Ebû Sufyân Mekke'de idi, yâni meclisten gâib idi... (Kastallânî

[251] Bu Âişe hadîsi ve içindeki en-Nisâ: 5. âyeti halk arasındaki birçok muamelelerde örf ve âdetin esaslı bir ölçü olduğunun açık ve kuvvetli delillerinden biridir. Hadîs, Tefsir Kitâbı'nda da gelecektir.

Buhârî'nin Buyu' Kitâbı'nda gerek ta'lîkan, gerek mevsûien rivayet ettiği bir takım hadîsler ve âyetlerle örf ve âdetten bu kadar uzun söz etmesi, kendisinde nass olarak şer'î bir hudûdlandırma bulunmayan buyu', icâre, ölçü, tartı gibi hususlarda, aralarında müstemirren carî olan örf ve âdetin hâkimiyetini beyân ve İsbâttan ibarettir. Buhârî alışveriş konusu ile hakîkaten pek yakından alâkalı bulunan örf ve âdet ve teamülün mu'teberliği hakkındaki delilleri arka arkaya sıralamakla, mes'eleye açıklık ve kuvvet kazandırmıştır.

[252] Şuf'a, lügatte: Bir matlûbu kendi yanında olan şeye zamra ve ziyâde etmeye denir ki, bir İken iki; tek İken çift eylemekten ibaret olur (Kaamûs Ter.).

Fakîhler örfünde Şuf'a: Müşteri üzerinde takarrür eden şartlar ile ortaklık ve komşuluk sebebiyle cebren bir buk'aya temellüktür (Ta'rîfât)

Bâzı büyük fakîhler Câbir'in bu hadîsini hüccet edinerek, şuf'a ancak taksim edilmeyen akarda carî olur demişlerdir. Diğer bâzı fakîhler ortaklardan bİ-risi öbürüsüne akarın satışını arz eder de, o almazsa, şuf'a hakkı düşer demişlerdir. Bunlar da Tahâvî'nin Câbir'den rivayet ettiği şu hadîsi hüccet yapmışlardır: Peygamber (S): "Şuf'a, ortaklardan birisinin öbürüsüne arzetmeden salmak hakkını hâiz olmadığı bir farla ve arsada yâhud bir evde yâhud bir bahçede ortaklık hakkıdır. Arz olunan ortak ya alır ya almaz, bırakır" buyurmuştur. (Müslim ve Tahâvî).

Bunlar, Müslim'in de rivayet ettiği bu hadîsin zahirine göre, şuf'anın üçüncü şahıs bir müşteriye satmakla değil, yalnız ortağına satış teklîfİ ile zail olacağına kail olmuşlardır...

[253] Burada da Câbir'in Buhâri'deki rivayeti getirilmiştir. Bunda başlıktaki tafsile delâlet vardır. Fakat bundan Önceki haşiyede işaret ettiğimiz Müslim ile Tahâ-vî'nin yine Câbir'den rivayet ettikleri hadîste, şuf'a hakkının tarlada, arsada, evde, bahçede sabit olduğu beyân edilmiştir.

Şuf'a sebebleri üçtür:

a. Satılan şeyin kendisinde ortaklık; iki kişinin bir akarda şayian ortaklıkları gibi.

b. Maldaki hakta karışıcı ve ortak olmak, husûsî şirb hakkında ve husûsî yolda ortaklık gibi.

c. Mala bitişik komşu olmak.

Şuf'a, bu sebeblerden birine dayandığı gibi, bu yolda da üç mertebe üzerine rütbelendirilmiştir. Şuf'a hakkı evvelâ malın kendisinde ortak olan kimsenin; ikinci olarak malın kullanma hakkında ortak olanın; üçüncü olarak bitişik komşunundur. Birinci tâlib iken diğerinin; ikinci tâlib iken üçüncünün şuf'a hakkı yoktur.

[254] Burada Buhâri, Sahih 'in başka yerlerinde senedli olarak getirmiş olduğu rivâyetSerin sened ve lâfız farklarını belirtmiştir.

Bu rivayetlerin birinde " j^J» p d jr = Her taksîm olunmayan" ta'bîri umûmî bir lâfız ise de, bu tahsîs olunmuştur; maksûd olan hâss ma'nâdır ki, o da akardır.

[255] Hadîsin başlığa delîllik yönü, işçinin malında, onun izni olmaksızın işverenin tasarrufunun cevazıdır. Buhâri bununla mal sahibinin kabulüne bağlı olarak fu-zûlînin alışverişinin cevazına istidlal etmiştir.

Şârih İbn Hacer: Bu hadîsle istidlal yolu "Bizden evvelkilerin şerîati bizim için de şerîattir" esâsı üzerine bina kılınır, fakat cumhur buna muhaliftir, demiştir.

Şârih Aynî de: "Şâri'in inkârı hikâye edilmedikçe, eski şerîatler bizim için de uyulacak bir delildir. Bir de Rasûlullah bu kıssayı, failini medh ve sena mak-sadıyle zikretmiş ve böylece takrir buyurmuştur. Şayet caiz olmasaydı, beyân buyururdu" diyor.

Buhâri bu hadîsi İcâre, Muzâraa, Ehâdisu Enbiyâ Kitâblan'nda değişik is-nâd ve küçük lâfız farklarıyle getirmiştir. Müslim Tevbe'de, Nesâî de Rikaak KÎtâbı'nda tahrîc etmiştir.

[256] Hadîsin burada getirilmesi, müşriklerle alışveriş ve hibe gibi muameleler yapmanın cevazını beyân etmektir. Hadîsin başlığa delîlliği "Peygamber o müşrikten bir koyun satın aldı" fıkrasındadır. Hadîste, kâfirden alışverişin cevazı, elindeki malın kâfirin mülkü olduğunun isbâtı ve kâfirin hediyesinin kabul edilmesinin cevazı hükümleri vardır. Malının çoğu haram olan kimseden alışveriş etmek hususunda imamlar ihtilâf etmişlerdir. Buna cevaz verenler, Peygamber'İn o müşrike söylediği sözü hüccet edinmişlerdir (Kastallânî).

Buharı bu hadîsi daha uzun bîr metin ile Hibe ve Et'ıme Kitâbları'nda da getirmiştir. Müslim ise Et'ıme'de getirdi.

[257] İbn Battal şöyle dedi: Buhârî'nin bu başlık İle maksadı, harbînin mâlikliğini ve onun kendi mülkünde satış, hibe, âzâd etme gibi tasarruflarının cevazını isbât etmektir. Çünkü Peygamber SeÎmân'ı, kâfirlerden olan mâlikinin yanında ikrar edip ona kendi hürriyetini satın alma akdi yapmasını emretmiştir. İbrâhîm de Cebbâr'ın hediyesini kabul etmiştir (İbn Hacer).

[258] Fakat bu satış sırasında Selmân henüz müslümân olmuş değildi. Peygamber harb diyârındaki müşriklerin kölelerinden:

a. Müslüman olup da efendisine isyan ederek kaçmayanlar;

b. Efendisi müslümânlarla sulh hâlinde olanlar üzerinde, efendisinin mülkiyet hakkını kabul ediyordu. Bu cihetle Selmân'a hürriyetini satın alma yazışması yapmasını emretmiştir.

Selmân'ın bu köleliği bir mâlike inhisar etmeyip, elden ele geçerek tam on-bir kadar seyyid ve efendi değiştirmiş olduğu, bizzat Selmân'ın kendisinden rivayet edilmiştir. Onun bu uzun macerası birçok tarîklerle rivayet edilmiştir. Bunların en sahihi Ahmed ibn Hanbel'in Müsned'indedir. HÎç şübhesiz bu uzun macerayı Buhârî de işitmiştir. Fakat kendi sıhhat şartına göre bunlardan yalnız hürr iken köle diye satıldığını, bir de bu köleliğin elden ele geçtiğini özetleyerek ifâde etmekle yetinmiştir.

[259] Ammâr, Suheyb, Bilâl'ın esirliklerinin sureti, kendi hâl tercem elerin de ifâde edilmiştir. Buhârî bunların müşriklerden satın alınıp hürriyete kavuşturulmuş olmalarından dolayı baba uygunluğunu işaret etmiştir.

[260] Bu en-Nahl; 71. âyetinin başlığa delîlliği "Ellerialtındakilere...'1" fıkrasıdır ki, müşrikler elleri altındaki esîr ve kölelere ekseriya kaanûnsuzca mâlik oldukları hâlde, Allah bu kelâm ile onlar için mülkü yemîn ile isbât etmiş olmasıdır. Kâfirlerin elleri altındaki bîçâreler de esirdirler; bunların satın alınması, hürriyet kavuşturulmaları gerekir.

İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Bu âyet, îsâ ibn Meryem Allah'ın oğludur diyen Necrân Hnstiyanları hakkında nazil olmuştur ki, ma'nâsı şudur: Sîz kendi kullarınızı, kölelerinizi bile rızıkta müsâvî tutmazken, nasıl oluyor da benim bir kulumu bana evlâd ve ulûhiyette ortak tanıyorsunuz? (Râzî).

Müşrikler Allah'ın yarattığı cansız şeyleri, putları O'na ortak koştukları hâlde, kendi kölelerinin rızıkta beraberliğini tanımıyorlar. Hâlbuki o rızkı verenler de onlar değil, Ben'im ve her şey Benim mülk ve saltanatım altındadır (Beyzâvî, Hâzin, Medârik, Râzî).

[261] Hadîsin burada getirilme sebebi, müşrikin hediyesini kabul etmenin cevazını beyân ve isbât etmektir. Hadîsin başlığa delîl olan yeri, hükümdarın Hâcer'i Sâre'ye vermesi, onun da bunu kabul etmesidir. Bu, kâfirin mü'mine bir hibesi-dir. İbrâhîm de bunu geçerli kılmıştır. Hadîste kâfirin hibesinin sahîhliği; zâlim sultanın hediyesinin kabulü; derecelerinin yükseltilmesi için sâlih kimselerin ib-tilâlara uğratılması hükümleri vardır.

Yine bu hadîste yalandan kurtulmak için ta'rîzler kullanma mübâhhğı vardır. Buhârî bu hadîsi Hibe, İkrah, Ehâdîsu'l-Enbiyâ Kitâblannda da getirmiştir (Kastallânî).

[262] Hadîsin başlığa delîlliği, Peygamber'in Zem'a'ya cariyenin mülkiyetini takrîr etmesi ve üzerine kölelik hükümlerini icra etmesidir. Bu da müşrik ahdinin ten-fîzine ve o ahid İle hükmetmeye delâlet etmiştir. Bu aynı zamanla müşrikin kendi mülkündeki tasarrufunun, o nasıl isterse öyle caiz olacağına da delâlet etmiştir. Bu hadîs, Buyu' KÎtâbı'nın evvellerinde daha geniş bir metin ile

geçmişti {Kas-tallânî).

[263] Suheyb'İn Romalılar'a esîr iken İbn Cud'ân tarafından satın alınıp Mekke'ye getirilmesi ve hürriyete kavuşturulması, başlığa delîl olan yeridir.

Esîr oluşu: Suheyb, Musul havâlisinde Arab soyundan Nemr ibn Kaasıt ailesine meıısûb idi. Babası Sinan da orada Kisrâ'nm âmili idi. Rûmlar'la İranlılar arasında yapılan bir muhaberede Suheyb'i Romalılar esîr almışlardı. Suheyb babasını ve Arab soyundan olduğunu akıl edebiliyordu. Romalılar arasında ye tiştiğinden, Arabca'yi unutmuş, Rumca'yı iyi konuşuyordu. Bir haylî zaman sonra Abdullah ibn Cud'ân tarafından satın alınıp âzâd edilerek Mekke'ye gelmiş ve Ammâr ile bir günde müslümân olmuştu (İbnîshâk; Kastallânî).

[264] Hakîm hadîsinin başlığa delîlliği, müşrikin sadakasını ve köle âzâd etmesini ihtiva etmesindedir. Bu da müşrik müşterinin mülkiyet hakkının sahîhliğine dela let eder. Çünkü köleyi hürriyete kavuşturmanın şahinliği, mülkiyetin sahîhliğine bağlıdır. Bu sebeble hadîs, başlıktaki "Müşrikin hibesi ve köleye hürriyet vermesi" kavline uygun olur. Bu hadîs, Zekât Kitabı; "Müşrik iken sadaka verip, sonra müslümân olan kimse bâbı"nda da geçmişti. Edeb ve diğer kitâblar-da da gelecektir {Kastallânî).

[265] Hadîsin başlıktaki suâle cevâb olacak yeri "Bunun derisiyle faydaiansaydımz ya!" sözüdür. Faydalanma, satışın cevazına delâlet eder. Bu hadîs de Zekât Ki-tâbi'nda geçmişti (Kastallânî)

[266] Buhârî bu babı getirmekle, Öldürülmesi emredilenin satışının caiz olmayacağına işaret etmiştir. Başlıktaki Câbir hadîsini Buhârî "Meytenin ve putların satılması bâbı"nda senediyle getirmiştir. Câbir hadîsinin başlığa uygunluğu, domuzun öldürülmesinin meşrû'luğu, yenilmesinin haram kılınmış olması üzerine kurulmasıdır. Bu kadarcık münâsebet, uygunluğun varlığına yeter.

[267] Ebû Hureyre hadîsinin başlığa delîlliği "Domuzu öldürecek... " fıkrasıdır. Buhârî bunu Ehâdîsü'l-Enbiyâ Kitâbı'nda da getirecektir. Buhârî'nin bunu burada sevketmesi, öldürülmesi emredilen bu hayvanın satışı da caiz değildir diyebilmek içindir.

[268] Buhârî bu başlıkta senedsiz olarak işaret ettiği Câbir hadîsini, "Meytenin ve putların satılması bâbı"nda senediyle getirmiştir.

[269] Yânî fulan kişinin şarâb satması, Yahûdîler'in eritilmiş leş yağını satmaları gibidir. Alınması haram kılınan herşeyin satılması da haram olur. Evet, eritilmiş yağı kandilde aydınlanmak için kullanmak haram değildir. Yahudiler aleyhindeki duâ, ancak mecmu' üzere tertîb edilmiştir. Bu hadîste, birbirine benzer mes'-elelerde kıyâs kullanılması ve şarâb satmanın' haram kılınması hükümleri vardır {Kastallânî).

[270] Buhârî, Yahudiler hakkındaki Kaalele bedduasının "La'net olsun" ma'nâsına olduğunu ez-Zâriyât Sûresi'nin 10. âyetini delîl göstermek suretiyle isbât etmiştir. O âyetteki "Katile"nin "La'net (la'net olsun)" ma'nâsına olduğu ibn Abbâs'ın tefsiridir. Bu tefsiri Taberî, İbn Abbâs'tan senediyle rivayet etmiştir.

[271] Bu hadîsi İbn Abbâs'tan rivayet eden Saîd ibnu Ebî'l-Hasen, Hasen el-Basrî'nin büyük kardeşidir. Hasen el-Basrî'den evvel vefat etmiştir. Buhârî, kendisinden yalnız bu hadîsi rivayet etmiştir.

Bu fetva cumhurun mezhebidir. İbn Abbâs bu fetvasını Peygamber'in "Allah ona, yaptığına can üfleyinceye kadar azâb edecektir" sözünden İstinbât etmiştir. Bu söz ressamın ancak yaratması Allah'a mahsûs olan ruhlu varlık resimlerini yapmaya girişmiş olduğu için bu azabı hakk ettiğine delâlet etmiştir. Bu ma'nâda olmayan ruhsuz varlıkların resimlerini yapmakta ise be's yoktur (Kastallânî).

Buhârî, İbn Abbâs'ın "San'atını işlemek zaruretinde isen ağaç resmi yap" sözünden ve İbn Abbâs'ın bu suretle ağaç ve benzeri şeylerin resmini yapmayı mübâh kılmasından, bunların satışının da cevazı hükmünü anlamış gibidir ki, başlığı bunun üzerine yazmıştır (Aynî).

[272] Buhârî bu isnâdla Libâs Kitâbı'nda Abdu'1-A'lâ tarîkinden bu ma'nâda biraz farklıca lâfızla rivayet ettiği hadîse işaret etmiştir. Bu iki tarîk arasındaki fark inşâallah orada gelecektir (Kastallânî).

[273] Bu başhk "Mescidde" kaydıyle, Mescidler bâblarmda geçmişti. Burada böyle bir kayıd olmadığı için, bu daha umûmî olmuştur. İşaret edilen Câbir hadîsi "Meyte ve putlar satma bâbı"nda senediyle gelecektir.

[274] Bu Âişe hadîsi de "Mescidde şarâb ticâretinin haram kılınması bâbı"nda geçmiştİ. Hadîsler birbirini tefsîr eder.

Ribâ âyetlerinin Mekke Fethi esnasında indiğine dâir rivayetlere göre, başlıktaki Câbir hadîsîyle Âişe'nin bu hadîsi arasında bir târih ayrılığı bulunmaz

[275] Bu, Peygamber'in Allah'tan rivayet ettiği bir kudsî hadîstir. Allah'ın bunda "Ben kıyamet günü üç sınıf insanın hasmıyım" buyurması, bu üç sınıfın göreceği azabın şiddetini ifâde eder. Bu ilâhî husûmetin bütün zâlimleri şâmil olduğu muhakkak ve kat'î olduğu hâide, burada bu üç sınıfın hâsseten zikredilmesi, bunlara yapılacak azabın şiddetinde daha bir hususiyet bulunduğuna delâlet eder.

Allah İsmi anılarak verilen ahdi bozmak, Allah adına yapılması vâcib olan ihtiramı parçalamak ki, en büyük cinayettir. Hiç şübhesiz bu cinayeti işleyen şahıs Allah'ın husûmetine uğramağa, en ağır cezayı çekmeğe hakk kazanmıştır.

Cebren ve zorla hürr bir adamı yakalayıp esîr pazarında satmak, İslâm hukukunun korumaya çalıştığı şahsî hürriyete tecâvüzdür. Bu da en ağır bir cinayettir. İslâm Dîni, dünyâ kurulalıdan kendi zamanına kadar devam edip gelen köleliği kaldırmağa;hiç olmazsa köleleri hürrlerin faydalandıkları müsâvî hayâta kavuşturmağa uğraşırken hürriyette birbirine eşit olan kişilerin birbirlerinin şahsî hürriyetine saldırmalarına ve netice i'tibâriyle içtimaî huzursuzluğun meydân almasına kayıdsız kalamazdı. Bu sebeble bu tecâvüze, ilâhî husûmetle ifâde bu-yurulan en şiddetli ceza ta'yîn edilmiştir. • Hadîsin başlığa delîlliği de bu ikinci fıkrasıdır.

Hadîsin üçüncü fıkrası ise, zamanımızda çok ehemmiyet kazanan işçi haklan konusunda dünyâ durdukça hiç eskimeyecek bir düstûrdur. İşçilerin hakk ettikleri ücretlerinde kısıntı yapmak, işçi-işveren arasında düşmanlıklar doğuracağı ve dolayısıyle içtimaî nizâmı tahrîb edeceği için, ilâhî husûmeti lahrîk eden en büyük cinayet ve günâhlardan sayılmıştır.

[276] Ebû Hureyre'nin bu Yahûdîler'in Medine'den çıkarılmalarıyle ilgili hadîsini Bu-hârî, Cihâd Kitâbı'nda rivayet etmiştir.

[277] Buhâri başlıktaki hükmün cevazını göstermek için birkaç haber getirmiştir. Bunlardan İbn Umer'in haberini İmâm Mâlik, el-Muvatta'da senediyle rivayet etmiştir. Rebeze, Mekke ile Medine arasında Ebû Zerr Gıfârî'nin gömülü olduğu bir yerdir.

ibn Abbâs'ın sözünü İmâm eş-Şâfiî, Tâvûs tarîkinden senediyle rivayet etmiştir.

Râfi' ibn Hadîc'in haberini Abdurrazzâk, senediyle rivayet etmiştir. Saîd ibn Müseyyeb'in sözünü yine İmâm Mâlik, el-Muvatta'da senediyle rivayet etmiştir. İbn Sîrîn'in sözünü ise yine Abdurrazzâk senediyle rivayet etmiştir.

Bütün haberlerin başlığa delâletleri açıktır.

[278] Enes ibn Mâlik'in Safiyye'nin esir oluşu, evvelâ Dıhye'ye verilişi, sonra yüksek mevki'li bir reîs kızı olduğu için Peygamber tarafından satın alınıp hürriyete kavuşturularak nikâh edilmesini kısaca ifâde eden bu hadîsi de başlığa uygun bir delîldir. Buhârî bu hadîsi bu kitâbda 177 rakamıyle getireceği gibi, Nikâh'ta ve Hayber Gazvesi'nde de getirecektir.

[279] Hadîsin başlıktaki köle satışının cevazına delâleti şöyledir: Sahâbîler, biz esîrle-re nail oluyoruz ve onların bedelleri olan paraları arzu ediyoruz dediklerinde, Peygamber onları köleleri satmaktan men' etmemiştir. Paralar ise ancak satışla gelecektir (Aynî).

Azl, bir şeyi yerinden ayırmaktır. Fıkıhta azl, cinsî yaklaşmada kadın gebe kalmasın diye erkeğin erkeklik âletini kadının fercinden çekip, menisini dışarıya akıtmasıdır.

Sahâbîlerin esîr kadınlara cinsî yaklaşmada böyle azl yapmak istemeleri, yüklü veya çocuk anası kadınların satılmaz olmasıdır. Hâlbuki gazilerin paraya ihtiyâçları bulunduğundan, onları satmak istiyorlardı.

Buhârî bu hadîsi bâzı sened ve lâfız farklılıklanyle Nikâh, Kader, Mağâzî, Itk, Tevhîd Kitâbları'nda da getirmiştir.

[280] Bu Câbir hadîsleri sened ve lâfız farkı ile müzayede satışı babında da geçmişti. Başlığa delîllikleri açıktır.

[281] Bu Ebû Hureyre hadîsi de sened ve lâfız farkiyle "Zİnâ edici kölenin satışı bâ-bı"nda geçmişti.

[282] Bu da aynı hadîsin diğer bir tarîkidir. Hadd denilen şer'î ceza kölelere, hürrlere ta'yîn edilmiş olan cezanın yansı olarak

tatbîk edilir. Yüce Allah şöyle buyurdu: "... O kadınlar evlendikten sonra bir fuhuş işlediler mi o vakit üzerlerine hiirr kadınlar üzerindeki cezanın yarısı verilir.." (en-Nisâ: 25).

[283] Buhârî, müctehidler arasında bu mes'elede görüş ayrılığı olduğu için cevâbı zik-retnıemiştir. Cevâbı başlıktan sonra arka arkaya getirdiği haberlere verdirmek istemiştir. Bunlardan Hasen el-Basrî'nin sözünü İbnu Ebî Şeybe; İbn Umer'İn sözünü yine İbn Ebî Şeybe ve Abdurrazzâk senedleriyie rivayet etmişlerdir.

[284] Atâ'nın yüklü sözünden murâd, efendisinden başkasından yüklü olandır. Câriye efendisinden yüklü olmuşsa, ona halâllığında şübhe edilmez. Sonra el-Vlü'minûn: 6. âyetiyle istidlal vechine gelince, Allah, zevceleri yâhud sağ ellerinin malik olduğu cariyelere karşı olmak müstesna, ferclerini muhafaza eden erkekleri medh eylemiştir. Çünkü âyet bütün vecihleriyle faydalanmanın cevazına delâlet etmiştir. Lâkin cima', başka bir delil ile dışarıda kalmış ve geri kalanı asjı üzere bakî olmuştur (Aynî).

[285] Hadîsin başlığa delîllik yönü şu bakımdandır: Peygamber, Safiyye'yi kendi payı olarak seçtiği zaman, onun rahiminî bir hayızla temizlemesini istedi. Sonra onunla evlendi. Bu, Enes'in "Nihayet biz Seddu'r-Ravhâ'ya ulaştığımızda Safiyye halâl oldu" sözünden anlaşılıyor. Çünkü "Halâl oldu" sözüyle murâd, hayz.ından temizlendi demektir. Beyhakî de Peygamber'in "Safiyye hayizlı ra-himini temizledi..." diye rivayet etmiştir (Aynî)

Safiyye, Huyey ibn Ahtab'ın kızıdır. Benû Nadîr ve Benû Kurayza'nın en şerefli ailesine mensûbdur. Hayber Yahûdîleri'nin başkanı Kinâne İbn Rabî' ile yeni evlenmişti. Kocası ve babası bu muharebede ölmüştü. İbn Hacer'in Kitâbu'l-Mevâlî'de dediği gibi, Safiyye hem Peygamber, hem melik hanedanında doğmuştu. Sonra Allah onu Rasûllerin Seyyidi'ne bir câriye yaptı; Hârûn Peygam-btlr'in soyundan idi.

Buhârî bu hadîsi Enes'ten ve fakat ayrı ayrı tarikler ve uzun, kısa metinler 1 nde Mağâ/u.Cihâd, Et'ime, Daavât Kitâblan'nda da getirmiştir.

[286] Hadîs, murdar ölen hayvanın ve putların satışının harâmhğına açıkça delâlet etmektedir. Murdar ölen hayvanın iç yağlarıyle vapurların cilâlandığmı, derilerin yağlandığını, mum yapılıp yakıldığını sayıp dökerek, bu faydalarından dolayı bu yağların istisna edileceğini sanan sözcüye Peygamber, bu yağların da kan gibi, hem yenilmesi ve hem de satılmasının haram olduğunu bildirmiştir.

Meyte, dînin gerektirdiği şekilde kesilmeyerek murdar ölen hayvandır. Murdar ölen hayvanın satışının harâmhğmda âlimlerin ittifakı vardır.

Sanem, Allah'tan başka ilâh edinilen şeydir; yâni müşriklerin taptıkları put demektir.

Vesen: İnsan sureti gibi taştan, ağaçtan yontulmuş yâhud arz cevherlerinden herhangi bir mâdenden yapılan cüsseli nesnedir ki, bir yere dikilir, müşrikler tarafından ibâdet edilir. Sanem de cüssesiz suretten ibarettir.

Bâzı lugatçılar sanem ile vesen arasında fark gözetmeyerek, her iki kelimeyi her iki ma'nâda kullanırlar (İbn Esîr, en-Nihâye).

Câbir'in "Rasûlullah bu hadîsi Fetih senesi Mekke'de iken söyledi" demesi, geliş târihini tesbît içindir ki, hicretin sekizinci senesi ramazân ayında idi.

Bundan birkaç bâb evvelki bir hadîsinde Âİşe: el-Bakara Sûresİ'nin son âyetleri indiğinde Peygamber mescide çıktı ve sahâbîlere şarâb ticâretinin haram olduğunu bildirdi, demişti. Rİbâ âyetlerinin Mekke fethi sırasından nazil olduğuna dâir rivayetlere göre, Câbir hadîsi ile Âişe'nin bu rivayeti arasında bir târih ihtilâfı bulunmaz.

[287] Hadîsin bu tarikini imâm Ahmed rivayet etmiştir. Bu hadîsin sevk ve isnâdın-daki özellik, hadîsin mükâtebe usulüyle, yânî yazışma yoluyla alınıp rivayet edilmiş bulunmasıdır. Mükâtebe İle İhtİcâc ve rivayette İhtilâf edilmiş. Buhârî ile Müslim bu hadîsle İhtİcâc edip, bu yolun sahîhliğine kaaîl olmuşlardır. İbn Salâh da kitabetle alıp rivayet etmenin sahîhliğine kaail olup "Sahîh ve meşhur olan budur" demiştir. Ebû Bekr ibn Sem'ânî de: Bu, İcazetle almaktan daha kuvvetlidir, demiştir. Bunu men' etmeye kaail olan, bu görüşünü yazıların birbirine benzer olmasıyle illetlemiştir (Kastallânî).

[288] Hadîsteki "Mehru'l-Bağy" zina kazancı diye terceme edildi. Mehr, lügat yönünden, evlendirme sırasında kadına ta'yîn olunan nikâh bedelidir. Buna fıkıhta Sadak da denir. Burada bu lügat ma'nâsı değil, zina edici kadının zina bedeli olarak aldığı ücret kasdedilmektedir. Şeklen Mehr'e benzediği için mecaz ola Bu hadîs, sened ve lâfız farkıyle "Ribâ yediricisi bâbi"nda da geçmiş ve bâzı açıklamalar orada verilmişti.

[289] Bu hadîs, sened ve lâfız farkıyle "Ribâ yediricisi bâbi"nda da geçmiş ve bâzı açıklamalar orada verilmişti.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

96- [KİTABU AHBARİ'L-AHADİ]

(Vâhidlerin -Tek Kişilerin- Haberleri Kitabı) [1]

1- Son Derece Doğru Ve Doğruluğu Köklü Bir Meleke Hâlinde Bulunan Adil Bir Zatın Ezan, Namaz, Oruç Ve Bunlara Benzer Farzlar Ve Dînî Hükümler Hakkındaki Haberinin Mu'teber Ve İnfazı Vâcib Şer'î Bir Delîl Olduğuna Dâir Gelen Hadîsler Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli de buna delildir:

"Mü'mirilerin hepsinin savaşa çıkmaları lâyık değildir. O hâlde içlerinden her sınıfın birer kısmı dînde fakîh olmayı Öğrenmeleri için kalmaları, dîn ve şerîat ilimlerini iyice öğrenmeleri ve kavimleri savaştan dönüp kendilerine geldikleri zaman onları Allah azâbiyle korkutmaları için (kalmalıdırlar). Olur ki (bu suretle mü'minler, aykırı hareketlerden) kaçınırlar" {et-Tevbe: 122).

Buhârî şöyle dedi:

Ve bir kişi de "Taife" diye isimlenir: Çünkü Yüce Allah'ın şu "Eğer müzminlerden iki zümre birbiriyle döğüşürlerse, aralarını barıştırın... " (ei-Hucurât: 9) kavlinde, "Eğer iki kişi döğüşürlerse", bu da âyetin ma'nâsına

girer, "Taife", vâhid üzerine de kullanılır [2].

Ve Yüce Allah'ın şu kavli de buna delildir:

'Ey îmân edenler, eğer bir fâsık size bir haber getirirse, onu tahkik edin... " <ei-Hucurât: 6) (yâni onda durun, işin beyânını ve hakikatin açılmasını isteyin, sakın fâsıkın sözüne güvenip i'timâd etmeyin, demektir. Çünkü fâsıklık cinsini savunup müdâfaa etmeyen kimse, fâşıklıktan bir nevi' olan yalanı da savunmaz. Bu sebeble bu âyette âdil ve doğru olan vahidin haberinin kabul edileceğine delil vardır) [3].

Peygamber (S), âmirlerini birbiri arkasına nasıl göndermiştir? (Eğer vâhid haberi makbul olmasaydı, Peygamber'in bu göndermelerinde hiçbir ma'nâ

olmazdı. Birincinin ardından diğerini, onun haberi makbul olmakla beraber gönderdi ki, o unuttuğunda onu hatırlatsın.)

Nitekim gönderilmiş âmirlerden biri unutursa, o sünnete döndürülür [4].

1-.......Bize Eyyûb es-Sahtıyânî, Ebû Kilâbe'den tahdîs etti. Bize Mâlik ibn Huveyris tahdîs edip şöyle dedi. Biz yaşıt gençler topluluğu olarak Peygamber(S)'e geldik ve O'nun yanında yirmi gece kaldık. Rasûlullah son derece hassas ve ince yürekli idi. Konukluğumuzun uzamasından ailelerimizi özlediğimizi anlayınca yâhud ailelerimize iştiyak duyduğumuzu anlayınca, geride kimleri bıraktığımızı sordu. Biz de haber verdik.

Rasûlullah:

— "Ailelerinizin yanına dönünüz, onların içinde ikaamet ediniz, onlara dînî bilgileri Öğretiniz, onlara dînî vecîbelerini eda ve haramlardan çekinmelerini emrediniz" buyurdu.

Mâlik ibn Huveyris'in râvîsi Ebû Kılâbe şöyle dedi: Mâlik ibn Huveyris bana Peygamber'in daha birçok vasiyetini zikredip bildirdi. Ben onların bir kısmını ezberimde tutuyor, bir kısmını da tutamıyorum. Mâlik'ibn Huveyris, Rasûlullah'ın şunları da buyurduğunu bildirdi:

— "Benim nasıl namaz kılar olduğumu gördünüzse, öylece namaz kılınız. Namaz vakti gelince biriniz size ezan okusun, en büyüğünüz, en faziletliniz de size imamlık etsin!" [5].

2-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

"Sizden herhangibirinizi müezzin Bilâl'ın ezan sesi sahur yemeğini yemekten men' etmesin! Çünkü Bilâl, şafaktan önce ezan okur -yâhud: Gece vakti nida eder-. Bunu teheccüd namazı kılanları sahur yemeğine döndürmek, ve uykuda olanlarınızı da sahur yemeğine uyandırmak için okur. Fecr şöyle demek değildir" buyurdu da iki şehâdet parmağını kaldırarak ufukta görülen ve dikey ziyadan ibaret olan fecri kâzibe işaret etti.

Sonra Rasûlullah iki şehâdet parmağını yanyana getirerek:

— "Fecr, böyle olmaktır" buyurmuştur.

Yahya ibn Saîd el-Kattân iki avucunu birleştirip şöyle diye açıklayıp göstermiştir.

Ve yine Yahya el-Kattân, iki şehâdet parmaklarını uzatmış, ufukta sağ ve sol taraftan uzatılıp yayılmış olan dikdörtgen şeklindeki fecri sâdık dediğimiz mustatil ziyâya işaret etmiştir [6].

3-.......Bize Abdullah ibn Dînâr tahdîs etti. Ben Abdullah ibn Umer(R)'den işittim, Peygamber (S): "Bilâl gece vakti nida eder. Siz, îbnu Ümmi Mektûm'ezan okuyuncaya kadar yiyiniz,"buyurmuştur [7].

4-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bizlere öğle namazını beş rek'at olarak kıldırdı.

— (Yâ Rasûlallah!) Namazda artırılma mı yapıldı? diye soruldu.

— "Namaz hakkındaki bu sorunuz neden?" buyurdu. Sahâbîler:

— Beş rek'at olarak kıldırdın! dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah selâm vermesinin ardından iki yanılma secdesi yapmıştır [8].

5-....... Bana İmâm Mâlik, Eyyûb es-Sahtıyânî'den; o da Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) öğle veya ikindi namazlarından birini kıldırırken iki rek'atten sonra (selâm verip) namazdan çıktı. Bunun üzerine Zu'l-Yedeyn denilen zât kendisine:

— Yâ Rasûlallah! Namaz kısaldı mı? Yâhud unuttun mu? diye sordu.

Rasûlullah oradaki cemâate:

— "Zu'l-Yedeyn doğru mu söyledi?" dedi. İnsanlar:

— Evet doğru söyledi! diye cevâb verdiler.

Bunun üzerine Rasûlullah diğer iki rek'at daha namaz kıldırdı, sonra selâm verdi, ondan sonra tekbîr alıp namaz secdesi gibi yâhud daha uzun bir secde yaptı, sonra başını secdeden kaldırdıktan sonra yine tekbîr alıp yine namaz secdesi gibi bir secde daha yaptı, sonra başını secdeden yukarı kaldırdı (sonra selâm verdi) [9].

6-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: İnsanlar Kubâ'da sabah namazı kılmaktalarken, onlara bir kimse geldi de:

— Rasûlullah'm üzerine bu gece Kur'ân indirildi de namazda Ka'-be'ye yönelmesi emrolundu. Şimdi sizler de namazınızın içinde Ka'-be tarafına yöneliniz! dedi.

Cemâatin yüzleri Şâm tarafına doğru yönelmiş idi. Oldukları vaziyette derhâl yüzlerini Ka'be tarafına döndürdüler [10].

7-.......el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Medine'ye hicret edip geldiğinde onaltı yâhud onyedi ay Kudüs'teki Bey-tu'1-Makdis tarafına doğru namaz kıldırdı. Fakat her zaman kıblesinin Ka'be'ye karşı döndürülmesini arzu eder dururdu (ve bu arzusunu gökyüzüne bakarak Yüce Allah'a karşı izhâr eylerdi). Bunun üzerine Yüce Allah: "Bpz, yüzünü çok kerre göğe doğru evirip çevirdiğini muhakkak görüyoruz. Şimdi seni her hâlde hoşnûd olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. (Namazda) yüzünü artık Mescidi Haram tarafına çevir. Siz de nerede bulunursanız yüzlerinizi o yana döndürünüz..." (ei-Bakara: 144) âyetini indirdi. Bu suretle kıble, Ka'be tarafına yöneltildi.

O gün sâhâbîlerden bir zât ikindi namazım Peygamber'le beraber Ka'be'ye doğru kılmıştı. Bu zât sonra (ertesi gün sabah vakti) Me-dîne'den çıktı ve Küba'da sabah namazı kılmakta olan bir Ensâr cemâatine uğradı. Bunların Kudüs'e doğru namaz kıldıklarım görünce, namâzdakilere: Peygamber'le beraber namaz kıldığını ve Peygamber'-in Kabe'ye yöneltildiğini ve kendilerinin ikindi namazında rukû'da iken Ka'be'ye doğru döndüklerini şehâdet suretiyle haber verdi. Ku-bâ halkı da Şam'a doğru namaz kılarlarken Ka'be tarafına yönediler

[11].

8-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ben üvey babam Ebû Talha el-Ensârî'ye, Ebû Ubeyde ibnu'l-Cerrâh'a, Ubeyy ibn Ka'b'a hurmadan yapılan fadîh içkisi veriyordum. Bu sırada birisi geldi de:

— İçki haram kılınmıştır, dedi. Bunun üzerine Ebû Talha bana:

— Yâ Enes, şu şarâb küplerine, doğru kalk da onları kır! diye emretti.

Enes: Bu emir üzerine ben taştan oyulup içine içki konulan "Mihrâs" kabımıza doğru kalktım da onun aşağısından vurdum, o da kırıldı, demiştir [12].

9-....... Bize Şu'be, Ebû İshâk'tan; o da Sıla ibn Zufer el-Absî'den; o da Huzeyfe ibnu'l-Yemân(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) Necrân hey'eti, kendisinden emîn bir kimse gönderilmesini istediklerinde, onlara:

— "Size elbette hakkıyle emîn olan bir kimse göndereceğim"^ buyurmuş.

Bunun üzerine Peygamber'in sahâbîleri bu emînliğe rağbet ederek herbiri kendisinin gönderilmesini dikkatle bekledikleri sırada Peygamber, Ebû Ubeyde'yi göndermiştir.

10-.......Bize Şu'be, Hâlid ibn Mıhrân el-Hazzâ'dan; o da Ebû Kılâbe'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S):

— "Her peygamberin, ümmetinin güvendiği emîn bir kimsesi vardır. Ve şu bizim ümmetimizin emînideEbü Ubeyde'dir" buyurmuştur [13]

11-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, Yahya ibn Saîd'den; o da Ubeyd ibn Huneyn'den; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti ki, Umer ibnu'l-Hattâb (R) şöyle demiştir: Ensâr'dan (Evs ibn Havlî isminde) bir adam vardı. O, Rasûlullah'tan ayrı ve uzakta bulunduğu zaman ben Rasûlullah'm meclisinde hazır bulunur ve o gün Rasûlullah'tan olacak söz, fiil ve hâlleri ona getirirdim. Ben Rasûlullah'm

meclisinden uzakta kaldığım zaman ise, o zât, Rasûlullah'ın meclisinde hazır bulunur ve o gün Rasûlullah'tan meydana gelen söz, fiil ve hâlleri bana getirirdi [14].

12-.......Bize Şu'be, Zubeyd'den; o da Sa'd ibn Ubeyde'den; o da Ebû Abdirrahmân'dan; o da Alî(R)'den şöyle tahdîs etti. Peygamber (S) bir asker birliği hazırlayıp başlarına bir adamı kumandan ta'-yîn etti. Yolda odun toplatıp ateş yaktırdı da askerlere:

— Bu ateşin içine girin! dedi.

Onlardan bir kısmı ateşe girmek istediklerinde, diğerleri:

— Biz ateşten kaçıp Rasûlullah'a sığınmış kimseleriz! dediler. Seferden dönüşte bu hâdiseyi Peygamber'e zikrettiklerinde, Peygamber ateşe girmek isteyenler için:

— "Eğer ateşe girmiş olsalardı, kıyamet gününe kadar ateşten bir daha ayrılmazlardı" buyurdu.

Diğerlerine hitaben de:

— "Ma'siyet hakkında kula itaat yoktur. îtâat ancak ma'ruftadır (ma'kûl ve meşru' olan emirler hakkındadır)" buyurdu [15].

13-.......(Buradaki birkaç senedde) Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah'ın huzurunda bulunduğumuz sırada birden bedevilerden bir adam ayağa kalktı ve:

— Yâ Rasûlallah! Benim için Allah'ın Kitabı ile hükmet! dedi. Akabinde onun muhâsımı olan kimse de ayağa kalktı ve:

— Yâ Rasûlalîah, hasmım doğru söyledi. Sen onun için Allah'ın Kitabı ile hükmet ve söz söylemek üzere bana izin ver! dedi.

Peygamber (S) de ona:

— "Sözünü söyle!" buyurdu. O da şöyle dedi:

— Benim oğlum, bu a'râbî'nin yanında asîf, yânî ücretle çalışan bir kimse idi. Oğlum bunun karısıyle zina etmiş. İnsanlar bana oğlum üzerine taşlanmak cezası olduğunu haber verdiler. Ben bu adama oğlum adına yüz koyun ve bir de cariyeyi fidye vererek, oğlumu bu cezadan kurtardım. Bundan sonra ben bu mes'eleyi ilim ehlinden sordum. Onlar da bana, onun karısı üzerine taşlama cezası düştüğünü, benim oğluma da ancak yüz deynek vurulma ile bir yıl gurbete sürgün edilmek cezası olduğunu haber verdiler! dedi.

Rasûlullah da:

— "Nefsim elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, ben sizin aranızda elbette Allah 'in Kitabı ile hükmedeceğim: Câriye ile koyunları kendi sahibine geri veriniz. Senin oğluna gelince; onun üzerinde yüz

deynek cezası ve bir yıl gurbete sürgün edilme cezası vardır" buyurdu.

Bundan sonra Eşlem kabilesinden bir adam olan Uneys'e de.

— "Sana gelince yâ Uneys! Sen de bu adamın karısına git! Tahkikini yap, eğer kadın suçunu Vtirâf ederse, onu recm et!" buyurdu.

Râvî: Uneys o kadına gitti, kadın da suçunu i'tirâf etmesi üzerine, Uneys ona taşlama cezası uyguladı, demiştir [16].

2- Peygamber(S)'İn Zubeyr İbnu'l-Avvâm'ı Düşmanın Hâllerini Öğrenip Haber Getirmesi İçin Tek Başına Öncü Ve Câsûs Olarak Göndermesi Babı

14- Bize Alî ibnu Abdillah el-Medînî tahdîs etti. Bize Sufyân ib-nu Uyeyne tahdîs etti. Bize Muhammed ibnu'l-Munkedir tahdîs edip şöyle dedi: Ben Câbir ibn AbdilIah(R)'tan işittim, şöyle dedi: Peygamber (S) Hendek günü insanlardan (düşmanın haberini bana kim getirir diye) çağırıp istedi. Peygamber'in bu da'vet ve isteğine ez-Zubeyr icabet etti. Sonra Peygamber insanlardan bunu tekrar istedi. Bu isteğe de ez-Zubeyr ibnu'I-Avvâm icabet etti. Sonra yine insanlardan bunu yapacak kimse istedi. Bu sefer de yine ez-Zubeyr icabet etti. Bunun üzerine Peygamber:

— "Her peygamberin bir havarisi vardır, benim havarim, natıs yardımcım ise

ez-Zubeyr'dir" buyurdu [17].

Sufyân ibn Uyeyne: Ben bu hadîsi İbnu'l-Munkedir'den belledim, dedi.

Eyyûb es-Sahtıyânî de İbnu'l-Munkedir'e künyesiyle hitâb ederek:

— Yâ Ebâ Bekr! Sen insanlara Câbir'den hadîs söyle. Çünkü topluluk senin Câbir'den hadîs söylemenden hoşlanıyorlar, dedi.

Bunun üzerine Îbnu'l-Munkedir de mecliste bulunanlara:

— Ben Câbir'den işittim, ben Câbir'den işittim, diyerek dört hadîs

arasını arka arkaya uladı.

Alî ibnu'l-Medînî dedi ki: Ben Sufyân ibn Uyeyne'ye:

— Sufyân es-Sevrî "Hendek günü" yerine "Kurayza günü" şeklinde söylüyor, dedim.

İbnu Uyeyne:

— Ben Îbnu'l-Munkedir'den bunu senin "Hendek günü" oturuşun gibi kesin olarak bu lafızla belledim, dedi.

Sufyân ibn Uyeyne:

— O, bir gündür, yânî "Hendek günü" ile "Kurayza günü" bir günden ibarettir, dedi ve bunu söylerken Sufyân ibnu Uyeyne gülümsedi [18].

3- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Ey îmân edenler, Peygamber'in evlerine size izin verilmedikçe girmeyin... Fakat da'vet olunduğunuz zaman girin..." (ei-Ahzâb: 53).

Eğer ona bir tek kişi izin verirse, girmek caiz olur [19].

15-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb es-Sahtiyânî'den; o da Ebû Usmân'dan; o da Ebû Mûsâ el-Eş'arî(R)'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) bir bustâna girdi de bana, kapıyı bekleyip korumamı emretti. Biraz sonra bir adam geldi de Peygamberdin yanına girmek için izin istedi. Ben bu isteği Peygamber'e zikrettim. Peygamber:

— "Ona girmeğe izin ver ve onu cennetle müjdele!" buyurdu. Bu gelen Ebû Bekr idi. Sonra Umer geldi. Peygamber:

— "Ona da izin ver ve onu da cennetle müjdele!" buyurdu. Sonra Usmân geldi. Peygamber:

— "Ona da izin ver ve onu da cennetle müjdele!" buyurdu [20].

16-....... Bize Süleyman ibn Bilâl, Yahya ibn Saîd'den; o da Ubeyd ibn Huneyn'den tahdîs etti. O İbn Abbâs'tan işitti ki, Umer (R) şöyle demiştir: Ben (kadınlarından ayrı bir yere çekildiği zaman) geldim de Rasûlullah'ı yüksekçe bir oda içinde buldum. Rasûlullah*-m bulunduğu odanın merdiveni başında Rebâh isminde siyah bir hizmetçisi vardı. Ona:

— Rasûlullah'a söyle, bu gelen Umeru'bnu'l-Hattâb'dır! dedim. Akabinde Rasûlullah bana içeri girmeme izin verdi... [21]

4- Peygamber(S)'İn Birbiri Ardından Birçok Vâlîler, Kumandanlar Ve Yabancı Devletlere Elçiler Gönderir Olması Babı [22]

İbn Abbâs da: Peygamber (S), Dıhye ibn Halîfe el- Kelbî'yi bir mektubu ile Busrâ ehlinin büyüğü el-Hâris ibn Ebî Şemmer el-Gassânî'ye gönderip, onun da bu mektubu Rûm Meliki olan Kayser'e ulaştırmasını istedi, demiştir [23].

17-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe haber verdi, ona da İbn Abbâs (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) bir

mektubunu Kisrâ'ya gönderdi. Ve mektubu götüren Abdullah ibn Huzâfe'ye, mektubu Bahreyn'in büyük emîri-ne vermesini emredip, Bahreyn'in büyük emîri de nîektûbu Kisrâ'ya gönderir buyurdu.

Bahreyn emîri vâsıtasıyle Peygamber'in da'vet mektubu Kisrâ'ya verildiğinde, Kisrâ, mektubu okuyup yırtınıştır.

İbn Şihâb dedi ki: Ben Saîd ibnu'l-Müseyyeb'in: "Bu haber kendisine erişince, Rasûlullah (S), Kisrâ'nın mülkünün tamâmiyle parçalanmasına duâ etti" dediğini sanıyorum, demiştir [24].

18-.......Bize Seleme ibnu'1-Ekva' (R) şöyle tahdîs etti: Rasûlulîah (S) Eşlem kabilesinden (ismi Hind ibn Esma ibn Harise olan) bir adama, kavminin içinde yâhud insanların içinde âşûrâ günü ğün-düzleyin:

— "Her kim (gündüzün evvelinde) yemek yediyse, gününün kalanını yemiyerek tamamlasın. Birşey yememiş olan kimse de orucunu tutsun!" diye i'lân ettirdi [25].

5- Peygamber(S)'İn Arab Hey'etlerine Arkalarında Bulunan Kavimlerine, Kendisinden İşittikleri İlmi Teblîğ Etmelerini Vasiyet Etmesi Babı

Bunu (yakında, vâhid haberinin geçerliliği hakkında gelen şeyler bâbı'mn evvellerinde) Mâlik ibn Huveyris (R) söylemiştir.

19-.......Bize Şu'be tahdîs etti ki, Ebû Cemre Nasr ibnu İmrân ed-Dab'î şöyle demiştir: İbn Abbâs (R) beni kendi serîri üzerine oturturdu. O bana şöyle derdi: Abdu'1-Kays elçileri (Bahreyn taraflarından) Rasûlullah'ın huzuruna geldikleri zaman:

— "Hey'et kimlerdendir?" diye sordu. Onlar:

— Biz Rabîa kabîlelerindeniz, dediler. Rasûlullah (S):

— "Hoş geldiniz! Allah sizi utandırmasın, pişman etmesin!" buyurdu.

Bunun üzerine onlar:

— Yâ Rasûlallah! Seninle bizim aramızda kâfir olan Mudar kabileleri vardır. O hâide bize kestirme birşey emret de, o sebeble bizler cennete girelim ve onu arkamızda kalanlarımıza haber verelim! dediler.

Bu arada Rasûlullah'a içkileri de sordular. Rasûlullah onları dört şeyden nehyetti ve dört şeyi de emretti: Onlara yalnız Allah'a îmân ile emrettikten sonra:

— "Yalnız Allah'a îmân etmek ne demektir, bilir misiniz?" diye sordu.

Onlar:

— Allah ve Rasûlü en bilendir! dediler. Rasûlullah:

— "Ortaksız ve yalnız olarak Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah 'in Rasûlü olduğuna şehâdet etmek, namazı kılmak, zekâtı vermek -râvî dedi ki: Zannederim ki, burada ramazân orucu da vardır-, ganimetlerden beşte birini vermenizdir" buyurdu.

Ve onları dört şeyden: Dubba'dan, hantem'den, muzeffet'ten ve nakîr (denilen kaplara hurma yâhud üzüm şırası koymak)dan nehyetti. Bazen İbn Abbâs'm "Muzeffet" yerine "Mukayyer" dediği de vardır.

Rasûlullah:

— "Bunları ezberleyin ve bunları gerinizde bıraktığınız kavim ve kabilelerinize tebliğ ediniz!" buyurdu [26].

6- Tek Kadının Haberi (Yânı Bununla Amel Edilir Mi Yâhud Edilmez Mi?) Babı

20-.......Bize Şu'be tahdîs etti ki, Tevbe ibnu Keysân el-Anberî şöyle demiştir: eş-Şa'bî bana:

— Sen Hasen Basrî'nin Peygamber(S)'den hadîs rivayet ettiğini gördün mü? Ben İbn Umer'in meclisinde ona yakın olarak iki sene yâhud ikibuçuk sene kadar

oturdum da, ben İbn Umer'i şu hadîsten başka Peygamber'den hadîs tahdîs ederken işitmedim [27]: İbn Umer dedi ki: Peygamber'in sahâbîlerinden bâzı insanlar, içlerinde Sa'd ibn .Ebî Vakkaas da var olduğu hâlde, bir et yemeye giriştiler. Tam bu sırada Peygamber'in kadınlarından bir kadın o et yemeye girişen topluluğa:

— O et bir keler etidir! diye nida etti.

Bunun üzerine sahâbîler o eti yemekten kendilerini tuttular. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Ondan yiyin yâhud onu taam edin. Çünkü o halâldır -yâhud: "Onda sakınca yoktur"; râvî bu iki ta'bîrde şekk etmiştir- Lâkin keler benim alışık olduğum yiyeceklerimden değildir" buyurdu [28].

Kastallânî: "Bunu Allah'ın yardımı ve muvaffak kılmasıyle 916 yılı muharrem ayının 15'î, çarşamba günü bitirdim. Allah'tan tamamlamaya yardım etmesini dilerim, O bana yeter, ve O ne güzel vekildir" dedi. Ben Sofuoğlu da aynı duayı tekrar ederek 11 zu'1-ka'de 1404/8 ağustos 1984 çarşamba günü bu kitabı bitirdim.

Rasûlullah'ın Valileri, Kumandanları ve Sefirleri Şârih Aynfnin Tertibiyle Şöyledir:

A.Peygamber'in Valileri

1. Mekke Emîri Attâb İbn Useyd:

Mekke'nin fethi üzerine Rasûlullah Medine'ye dönerken Attâb ibn Useyd'i Mekke'ye vâlî ta'yîn buyurdu. Ve o yıl hacc mevsiminde hacc da Attâb'ın emareti altında îfâ olundu ki, bu sekizinci hicrî senesi haccı idi. Dokuzuncu sene Ebû Bekr Hacc Emîri idi. Onuncu sene de Haccetti'1-Veda îfâ olundu ve bu sırada Attâb'ın güzel hizmetleri görüldü. Attâb Mekke'nin fethi sırasında müslümân olmuştu. O sırada henüz yirmi veya yirmibir yaşında idi. Emevî ailesine mensûb zekî bir gençti. Mekke'yi pek iyi idare etti. Ebû Bekr'in hilâfeti zamanında da vazifesinde bırakıldı. Ve Ebû Bekr'in vefatı günü vefat etti.

2. Tâif Emîri Usmân ibn Ebî'!-Âs:

Rasûlullah Usmân ibn Ebi'1-Âs'ı da Tâif in fethi üzerine oraya ta'yîn buyurmuştu ve pek iyi idare etmişti. Hasen Basrî bu zât hakkında: Usmân ibn Ebi'l-Âs'dan efdal kimse görmedim, diye sena ederdi. Tâif'ten başka Bahreyn, Umman valiliklerinde de bulundu. Elli bir târihinde vefat etti.

3. Bahreyn Vâlîsi Alâ el-Hadramî:

Bu zât Hadramutlu'dur. Rasûlullah'n güzide vâlîlerin-dendir. Medîne zaruret içinde bulunduğu ve aç kaldığı zamanlarda Alâ el-Hadramî'nin gönderdiği zekât malları yetişti. Peygamber'in ölümü üzerine zuhur eden irtidâd ve irticai bastırmış ve Ebû Bekr, Umer zamanlarında da vazifesinde bırakılmıştır. Hicretin ondördüncü yılında vefat etmiştir. Alâ, valiliğinden önce, Bahreyn'e sefaretle gitmişti.

Rasûlullah, Ebû Sûfyân'ı da Necrân'a vâlî olarak göndermiştir.

4. Yemen Valileri:

Saadet asrında en mühim vilâyet Yemen idi. Bu cihetle Yemen'e pek çok zevat müteaddid vazifelerle gönderilmiştir. İlk Yemen vâlîsi Bâzân'dır. Bâzân İranlılar'm da Yemen'-de son vâlîsi idi. Aşağıda görüleceği üzere Kisrâ Pervîz'in katli üzerine Bâzân ve etba'ı müslümân olmuşlardı. Bu cihetle Rasûlullah da Bâzân'ı vazifesinde bıraktı. Fîrûz Deylemî, Muhacir ibn Ümiyye, Ebân ibn Sâid ibn Âs, Ebû Mûsâ el-Eş'ârî, Muâz ibn Cebel gibi bir çok sahâbî de idarî, iktisâdi, askerî müteaddid vazifelerle gönderilmişlerdir. Bunlardan Ebû Mûsâ el-Eş'ârî Yemen'in sahil kısmını idare etmiştir. Muâz ibn Cebel de askerî işleri idareye me'mûr edilmişti.

B.Hazreti Peygamber'in Sefirleri

Müellif Buhârî konumuz olan vâhid haberi bahsinde Rasûlullah'ın Rûm Kayseriyle İran Kisrâsı'na gönderdiği birer sefirine dâir iki haber rivayet etmiştir ki, pek kısa bir metin ile rivayet olunan bu hadîsleri Şârih Aynî Umdetü'l-Kaarî'dç îzâh etmekle beraber İskenderiye Meliki Mukavkis'e, Belka Meliki Haris Gassânî'ye, Yemen Meliki Hûze'ye, Habeşe Ne-câşîsi Ashame'ye de birer

sefirle birer mektûb gönderildiğini bildiriyor. Bu altı hükümdardan başka Şârih Aynî Bahreyn, Busrâ, Zu'1-kılş, Me'an, Abd Kilâl gibi ikinci derecede devlet adamlarına da birer sefir ve mektûb gönderildiğini kayıd ve îzâh ediyor.

Şübhesiz ki Rasûlullah'ın bu dînî ve aynı zamanda siyâsî hareketi, beşeriyeti İslâm dînine umûmî mâhiyette da'veti idi ve bu umûmî da'vete:

fâ\ ân jjl-j J\ ls& ı$ ıi jî = Ey insanlar emîn olunuz ben, hepinize Allanın gönderdiği peygamberim de!"

(d-A'râf: 153) fermânıyle me'mûr edilmişti.

Rasûlullah Medîne'ye hicretinin altıncı ayında da müs-lümanların ve İslâmiyet'in en azgın düşmanı olan müşriklerle Hudeybiye sulhunu yapıp bunları bir musâlehanâme ile bağladıktan sonra umûmî daVete sıra gelmiş bulunuyordu. Bu yüksek ve beşeriyeti şâmil vazifelerini muasır ve uzak, yakın mücavir devlet reîslerine da'vetnâmeyi taşıyan birer sefîr göndermek suretiyle îfâ buyurmuştur.

I. Şarkî Roma Sefiri Dihye:

Rasûlullah İmparator Hiraklıyus'a hitaben yazılan mektubunu Dihye ibn Halîfe eliyle gönderdi. Peygamber'in husûsî sahâbîlerinden olan Dihye ashabın en güzeli ve en kibar bir sîmâsı idi. Rivayete göre Dihye Şam'a vardığında bütün evlerden herkes çıkıp bu necîb çehreyi görmeğe koşmuşlardı. Dihye adında ashâb arasında başka bir kimse de yoktu. Bâzı defa Cibrîl, Rasûlullah'ın huzuruna Dihye suretine te-messül ederek gelirdi. Bununla beraber Dihye Bedir'den sonraki gazaların hepsinde bulunmuş ve yüksek hizmetler görmüştür. {Umdetü'i-Kaari, c.I, s.93). Bu cihetle Roma İmparatorluğu gibi o devrin muazzam bir devletinin reisine böyle necîb ve kibar bir sîmânın gönderilmesinde son derece yüksek bir hüsnü intihâb (güzel seçim) vardır.

Dihyetü'l-Kelbî vâsıtasıyle gönderilen da'vetnâme sureti ve bu Peygamber mektubu üzerine Kayser Hıraklıyus -Peygamberimizin ailesi, şahsî hayatı, ötedenberi kavmiyle münâsebâtı, kendisine îmân edenlerin içtimaî vaziyetleri, teb-lîğ ettiği dînin esas umdeleri, muhalifleriyle mütekabil vaziyetleri gibi hususlar hakkında- devlet erkânı huzurunda Ebû Sufyân ibn Harb'den tahkîkatına dâir ma'Iûmât bu eserimizin baş tarafında tercüme edilen Abdullah

ibn Abbâs hadîsinde geçti '.

1 Dihye, Peygamber'in mektubunu Kayser'e verdiği sırada Ebû Sufyân bir ticâret kaafilcsiyle Şam'da bulunuyorud ve Peygamber hakkında tahkikat icrası için İmparator tarafından saraya da'vet olunmuş ve hey'et içinde Ebû Sufyân'ın Peygamber'e karabeti bulunduğundan ondan sorulmuş ve alınan cevâbda arkadaşları işhâd edilmiştir.

Bu derin incelemelerden ve aldığı müsbet cevâblardan sonra Kayser Ebû Sufyân'a:

—Eğer bu cevâbların doğru ise, ayaklarımın bastığı şu topraklara yakın bir zamanda o zât mâlik olacaktır. Esasen ben bu peygamberin zuhur edeceğini çok iyi bilirdim. Yalnız onun sizin aranızdan çıkacağını sanmazdım. Eğer O'nun yanına varabileceğimi bilsem O'na mülâkî olmak için her zahmete katlanırdım. Yanında bulunsaydım ayaklarını yıkar, O'na hizmet ederdim 2.

Bundan sonra Hıraklıyus, Dihye ile gönderilen Peygamber mektubunu istedi. Dihye de Rasûlullah'ın mektubunu sundu. Bu eserimizin ilk cildinde yazılı bulunan da'vetnâme-nin metni ve meali şöyledir:

' 'Bismülâhirrahmânirrahîm.

Ailahın kulu ve PeygamberiMuhammed(S)'den Rûm'un büyüğü Hırakl'e. Hidâyet yoluna uyanlara selâm olsun. Bu temenniden sonra: Ey Rûm milletinin ulusu, seni İslâm camiasına ve müslümanltğa da'vet ediyorum. Müslüman ol ki selâmette bulunasın, müslüman ol ki Allah ecrini iki kat versin 3. Eğer bu da'vetimi kabul etmezsen Hristiyan çiftçilerin günâhı boynuna olsun. Ey ehli kitâb, bizimle sizin aranızda müsâvî ve müşterek olan bir söze (Tevhîd kelimesine) geliniz, birleşelim, Allah'tan başkasına ibâdet etmiyelim ve O'na hiç bir şeyi şerik koşmayalım, Allah 'ı bırakıp da birbirimizi Rab edinmiyelim. Eğer ehli kitâb bu da'vetten yüz çevirir-

2 Kayser'in Buhârî metninde rivayet olunan bu ifâdelerine göre îmân ettiği muhakkak olmakla beraber, Kayser'in bu i'tirâflan üzerine mecliste bulunan devlet erkânının gürültülü patırtılı müdâhaleleri üzerine daha ileri gidemeyip sarfı nazar etmiş ve sefîr Dihye'yi kıymetli hediyelerle ve bâzı siyer müelliflerinin bildirdiği cevabî bir mektûb ile hoş ederek geri göndermiştir.

3 İki ecir ve sevabın biri îsâ'ya, öbürü de Muhammed'e îmân ettiğinin

mükâfatı.

lerse ey müslümanlar, siz de onlara: 'Şâhid olunuz biz müslü-manız' deyiniz."

Ebû Sufyân der ki: Hırakl bu sözleri dedikten ve mektubu okutmasını bitirdikten sonra yanında gürültüler çoğaldı ve sesler yükseldi. Biz de yanından çıkarıldık. Bunun üzerine ben arkadaşlarıma dedim ki:

—İbni Ebî Kebşe'nin 4 (yânî Rasûlullah'm) işi büyüdü. Benû Asfar hükümdarı bile ondan korkuyor. Artık Rasûlullah'm gâlib geleceğine Cenabı Hakk'ın gönlüme İslâm sevgisini koyuncaya kadar kanâatim devam etti.

2. İran Sefiri Abdullah ibn Huzâfe:

Abdullah ibn Huzâfe (R) Benû Sehm'den ve Kureyş eşrafından olup Habeşistan'a hicret eden ilk müslümanlardan-dır. Bedir muharebesinde de bulunmuştur. Bu cihetle İran sefaretine de bu zât bir mektûbla gönderilmiştir.

Peygamber'in da'vet mektubu şöyledir:

. "Bismillahirrahmânirrahîm.

Allah 'in kulu ve Peygamberi Muhammed(S) 'den Fars'ın ulusu Kisrâ'ya. Doğru yola gidenlere, Allah 'a ve Rasûlü-ne îmân edenlere, bir Allah'tan başka hiç bir ma'bûd olmayıp O'nun şeriki bulunmadığına ve Muhammed onun kulu ve Peygamberi olduğuna şehâdet edenlere selâm olsun. Ey Kis-râ, seni Allah dîni Müslümanlığa da'vet ediyorum. Çünkü ben bütün insanlara Peygamber gönderildim: Hayatta olanları inzar eylemek ve kâfirler üzerinde ihkaakı hakk etmek için. EyKisrâ, müslüman ol ki selâmete eresin. Olmazsan Me-cûsî kavminin günâhı boynuna olsun".

4 "Ebû Kebşe" Hazreti Peygamber'in ana cihetinden büyük babası idi. Putlara tapmaz, yıldıza ibâdet ederdi. Rasûhıllah putlara ibâdet aleyhinde bulununca, ona nisbet ederek İbni Ebî Kebşe dediler.

Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle haber vermiştir. Rasûlul-lah (S) bir mektubunu kisrâya gönderdi ve mektubu götüren Abdullah ibn Huzâfe'ye mektubu Bahreyn'in büyük emîri-ne5 vermesini emredip, emîr, Kisrâ'ya gönderir, buyurdu. Bahreyn Emîri vâsıtasıyle Peygamber'in da'vetnâmesi Kisrâ'ya verilip de okuyunca (bu küstah) Kisrâ, Rasûlullah'm mektubunu yırttı attı. Rasûlullah'a bu haber erişince Kisrâ'-nın mülkünün tamâmiyle parçalanmasına duâ buyurdu

(ve öyle oldu).

3. Habeşe Sefîri Attır ibn Umeyye:

Rasûlullah (S) Amr ibn Umeyye vasıtasıyla bir da'vet-nâme de Habeşistan Meliki Necâşfye gönderdi. Amr, ashabın bahâdırlarındandı. Damrî nisbetiyle meşhur olan Abdi Menât oğulları'ndan idi. Rasûlullah'm dâ'vetnâmesinin metni ve tercemesi şöyledir:

' 'Bismillâhirrahmânirrahîm.

Allah 'm Peygamberi Muhammed'den Habeşe Meliki Ne-câşî'ye. Ey Melik! Müslüman olmanı dilerim. Ben senin nâmına -Melik, Kuddûs, Selâm, Mü'min, Müheymin (ulu sıfatlarını hâiz) olan- Allah'a hamd ü sena ederim ve şehâdet ederim ki: îsâ ibn Meryem, Allah'ın ruhu ve kelimesidir. Allah, o kelimeyi (ki îsâ'ya vücûd veren "Ol" hitabıdır) ve o ruhu -çok temiz ve afîfolan ve dünyâ hayâtından tamâmiyle çekilmiş bulunan- Meryem'e nefhetti. Ve bu suretle Meryem îsâ'ya hâmil oldu ve böylece Allah ruhiyle ve nef-hiyle îsâ'yı yarattı. Nasıl ki Âdem'i de Allah kudret eliyle

5 O sırada Bahreyn vilâyeti trân'a tâbi' olup emaretinde de Munzir ibn Sâvî bulunuyordu. Rivayete göre Bahreyn fetholunup Alâ Hadramî vâlî ta'yîn buyurulduğunda Munzir ibn Sâvî ile beraber Bahreyn'deki bütün Arablar müslüman olmuştur.

(ve bir hârika olarak) yaratmıştı. Ey Melik, seni eşi ve ortağı olmayan bir Allah'a îmâna ve O'na ibâdete ve bana mutâ-baate Allah canibinden gelen şeylere îmâna da 'vet ediyorum. Çünkü ben Allah'ın bunları tebliğe me'mür Rasûlü'yüm, seni ve askerini Azız ve Celîlolan Allah 'a da'vet ediyorum. Şimdi ben size (İslâm umdelerini) tebliğ ettim ve nasihat eyledim, siz de nasihatimi kabul ediniz. Doğru yola gidenlere selâm olsun".

Amr ibn Umeyye bu sefaret vazifesini pek güzel îfâ etmiştir. İbn İshâk'ın rivayetine göre bu zât Habeşistan'a varıp mektubu Necâşî Ashame'ye verdikten sonra şu hitabede bulunmuştur:

—Muhterem Necâşî Ashame! Bana düşen vazife vaziyeti söylemek, cenabınıza da lütfen dinlemek. Senin bize karşı gösterdiğin rikkat ve şefkat derecesinde bizim de size samî-mî güvenimiz vardır. Biz cenabınızdan ne gûna hayır ürhîd ettikse muhakkak ona nail olduk. Hiçbir veçhile endişelenmedik,

dâima emin bulunduk. Biz senin lisânından şu emniyet hüccetini almıştık: "Bizimle sizin aranızda //zrî/reddolun-maz bir şâhid, zulüm etmez, âdil bir hâkim olsun". Bu defa Rasûlullah (S) etraftaki devletlere birer sefir gönderdi. Beni de cenabınıza. Fakat ben onların ummadıkları hüsnü kabulü sizden umarak ve onların korktukları sû'i muamele ihtimâlinden emin olarak geldim. Geçmiş hayra istinâd ve müstakbel ecir ve mükâfata intizar ederek huzurunuzda bulunuyorum".

Necâşî, Amr'ın bu nutkuna karşı şöyle mukabele etti: —Muhterem sefîr! Allah'ı şâhid tutarım ki Hazreti Mu-hammed, Ehli Kitâb'ın intizâr ettiği Ümmî Nebî'dir. Hazreti Musa'nın rakîbü'l-himârı (yânî Hazreti isa'nın kudümünü) beşareti, îsâ'nın rakîbü'l-cemeli (yânî Hazreti Muhammed'-in kudümünü) müjdelemesi gibidir. Gözle görülen hakikat bu beşaret haberinden daha ziyâde gönle şifâ ve kanâat veremez!

Bundan sonra Necâşî, Rasûlullah(S)'ın mektubuna şöyle cevâb yazdı:

"Bismittâhirrahmânirrahîm.

Allah'ın Rasûlü Muhammed'e Necâşî Ashame tarafından. Yâ Nebîyyallah, selâm Sana ve Allah'ın rahmeti ve bereketi Senin üzerine olsun. Şol Allah ki, O'ndan başka hakîkî ma'-bûd yoktur. Ancak O vardır. Allah Taâlâ'yı tevhîd ve hakkı asaletlerinde selâmet temennisinden sonra: Yâ Rasûlallah. Hazreti îsâ hakkında beyanatı hâvi mektubunuz bana vâsıl oldu. Yerin, göğün Rabb'ine yemîn ederim ki, Hazreti îsâ da kendi hakkında zikrettiğiniz şeylerden ziyâde bir şey söylememiştir. Onun tebligatı da hep buyurduğunuz gibidir. Bize tebliğe me'mûr olduğunuz İslâm esaslarını öğrendik. Amcan oğlu ile "diyarımıza hicret eden" ashabınla tanıştık. Ben şehâdet ederim ki, Sen Allah'ın Rasûlü'sün, sözünde sâdıksın, geçmiş peygamberleri tasdik ediyorsun. Yâ Rasûlallah ben zâtma bey'-at ettim. (Sizden Önce) amcan oğluna da bey'at edip onun delaletiyle Âlemlerin Rabbi Allah Taâlâ'ya îmân edip müslümân oldum".

Bundan sonra İbn İshâk rivayetine devam ederek Ne-câşî'nin hicretin dokuzuncu yılında vefat ettiğini ve Rasûlullah tarafından vefatı ashaba haber verilerek ashâb ile beraber musallaya çıkıp müteveffa üzerine cenaze namazı kıldığını ve dört tekbîr aldığını bildiriyor. Fakat Müslim'in Sahîh"indeki rivayetine göre Rasûlullah'ın mektûb gönderdiği Necâşî, üzerine namaz kıldığı Necâşî değildir6. Bu cihetle İbnü'l-Kayyim diyor ki: İbni İshâk'ın bu rivayeti - Allahü â'lem- bir vehim olsa gerek. Râvî, Rasûlullah'ın üzerine namaz kıldığı

Necâşî'yi -ki Peygamber'e îmân ve ashabına ikram etmiştir-bununla kendisine mektûb yazıp İslâm'a dâ'vet ettiği Necâşî'yi ayırdetmeyip iki Necâşî'yi birbirine karıştırmıştır7.

7 Zâdü'I-Meâd, bu eserimizin üçüncü cildinde Cenaze bahsindeki hadîsin tercüme ve îzâhma bakınız.____________________„_________

Rasûlullah'ın amcası oğlu olarak zikrolunan Cafer ibn Ebî Tâlib'dir. Ve Necâşî onun delaletiyle müslümân olmuştur. Amr ibn Umeyye Rasûlullah'ın mektubunu götürdüğünde Cafer hazretleri birtakım İslâm muhâcirleriyle beraber Habese'de bulunuyorlardı. Bu ikinci Habeşe muhacirleri arasında Ebû Sufyân'ın kızı Ümmü Habîbe de bulunuyordu. Zevci vefat edip elemli bir vaziyette idi. Hazreti Peygamber sefîr Amr vâsıtasiyle muhacirlerin Medine'ye müreffehen gönderilmelerini ve Ümmü Habîbe'nin kendisine nikâh edilerek hatırının hoş edilmesi delâletini de Necâşî'ye bildirmişti.

Necâşî Ümmü Habîbe'yi Rasûlullah'a nikâh ettirdiği gibi Habeşistan'da bulunan bütün İslâm muhacirlerini iki gemi ile Cezîretü'1-Arab sahiline gönderdi. Ve Rasûlullah'ın Hayber gazasında fetih ve zaferi sırasında Hayber'e vâsıl oldular. Hazreti Peygamber iki suretle mesrur olarak Habeşistan muhacirlerine de Hayber ganîmetinden hisse ayırıp verdi.

4. Mısır ve İskenderiye Sefiri Hâtıb ibn Ebî Beltea:

Hâtıb (R) da bir da'vetnâme ile ve Ebû Zerr Gıfârî hazretlerinin âzâdlısı Câbir refâkatiyle Mısır Meliki Mukavkıs Cu-reyc ibn Mînâ'ya gönderildi. O vakitler Mısır hükümeti Şarkî Roma İmparatorluğu'na tâbi' olup Mukavkıs ünvânmdaki Mısır Meliki, Roma Kayseri tarafından ta'yîn olunurdu. Ve Mukavkıslar İskenderiye'de otururlardı. Bu cihetle Mukav-kışlar Arab müellifâtında ekseriyetle "İskenderiye Meliki" dîye anılırlar. Hâtıb da Rasûlullah'ın mektubunu Cureyc ibn Mînâ'ya İskenderiye'de verdi, Hâtıb'ın taşıdığı da'vetnâme-nin metni ve meali şöyledir:

' 'Bismillâhirrahmânirrahîm.

Allah'ın kulu ve Rasûlü Muhammed'den Kıbt milleti-

nin ulusu Mukavkıs'a! Selâm hidâyet yoluna giden kimselere olsun. Bu dua ve temenniden sonra derim ki: Seni İslâm camiasına ve dînine da'vet ediyorum. Müslümân ol ki, selâmete eresin ve müslümân ol ki, Allah ecir ve mükâfatım iki

kat vere (Nasrâniyet ve İslâmiyet mükâfatları). Eğer bu da'-vetimden yüz çevirirsen Kıbt kavminin günâhı boynuna olsun. Ey ehli kitâb, bizimle sizin aramızda müsâvî ve müşterek olan bir söze (Tevhîd kelimesine) geliniz. Birleşip Allah'tan başkasına ibâdet etmeyelim. Ve O'na hiçbir şeyi şerik koşmayalım. Allah'ı bırakıp da birbirimizi Rabb edinmiyelim. Eğer Kıbt kavmi bu tevhide yüz çevirirlerse, ey müslümânlar siz de onlara 'Şâhid olunuz, biz müslümânız!" deyiniz."

Hâtıb, Rasûlullah'ın da'vetnâmesini Mukavkıs'a verip, bu zât mealine muttali' olunca:

—"Bu zât Peygamber'se düşmanlarına duâ edip de onları niçin mahvetmiyor?" diye münkirâne her çehre ile karşıladı.

Hâtıb da şöyle hakimane ve susturucu cevâb verdi:

—Ey Kıbt kavminin ulusu! Senden önce bu Mısır tahtında bulunan bir hükümdar (Fir'avn) kendisini Rabbi A'lâ (Ulu Tanrı) zu'm etmişti, fakat Cenabı Hakk onu (derhal he-Iâk etmedi. Nihayet mev'ûd vakti gelince) dünyâ ve âhıret azâbiyle yakaladı, ve ondan intikam aldı. Ey hükümdar, başkasından ibret al da başkasına ibret olma!

Hâtıb'ın bu hakîmâne mütâleaları üzerine Mukavkıs:

—Bugün için bizim bir dînimiz var, biz bu dînimizi bundan daha hayırlı bir dîn olmadıkça bırakamayız! dedi.

Buna da şöyle cevâb verdi;

—Biz sizi bir İslâm Dîni'ne da'vet ediyoruz ki, Allah bugün beşeriyete dîn olmak üzere bu dîni ikaame edip ondan başkalarını neshetmiştir. Sizi İslâm Dîni'ne da'vet eden bu muhterem Nebî bütün insanları da'vet etmiştir. O'na karşı en şiddetli husûmeti Kureyş müşrikleri göstermiştir. En azgın düşmanı da Yahûdîler'dir. O'na diyanet hususunda en yakın millet Hıristiyanlar bulunuyor. Hayâtıma yemîn ederim ki, Musa'nın îsâ'yı tebşîr etmesi, îsâ'nın Muhammed'in gelişini müjdelemesi gibidir. Bizim cenabınızı Kur'ân ahkâ-mına da'vetimiz, sizin ehli Tevrat'ı (Yahûdîler'i) incil'e da'- J

vet etmeniz gibidir, Her peygamber bir kavme idrâk etmiştir, ki o muasır kavim o Peygamber'in ümmetidir. Benimle beraber birtakım akvam da o

Peygamber'e itaat ederek O'nun ümmeti camiasına iltihak etmişlerdir. Ey hükümdar! Cenabınız da bu azîz Peygamber'in nübüvveti zamanına erişen bahtiyarlardan bulunuyorsunuz. Biz sizi îsâ dîninden men'et-miyoruz. Belki onun teblîgâtiyle emr (ve onun tebligatı mucibince İslâm'a da'vet) ediyoruz. Bunun üzerine Mukavkıs:

—Ben bu Peygamber'in hâlini, sânını tedkîk ettim. O ne fena şeyler emreder, ne de iyi şeylerden nehyeder. O sâhir değildir, kâhin değildir, kâzib de değildir. Kendisinde işlerin gizliliklerini bulup çıkarmak ve gönüllerdeki gizli temayülleri bilip haber vermek gibi nübüvvet alâmeti de buldum. Biraz daha düşünmek isterim! dedi.

Rasûlullah'ın mektubunu aldı ve fildişinden küçük bir kutu içine koyup mahfazayı mühürleyerek bir cariyesine verdi. Sonra arabca kitabete muktedir bir kâtibini çağırıp Ra-sûlullah'a şu cevâbı yazdırdı:

' 'BismiMhirrahmânirrahîm.

Muhammed ibn Abdillah'a, Kıbt'ın ulusu Mukavkis'-tan. Selâm sana Azîz Peygamber! Bundan sonra arzolunur ki, mektubunu okudum, münderecâtmı ve da'vet ettiğiniz hususu anladım. Peygamber silsilesinden ba's olunacak bir peygamber kaldığını bilirdim. Fakat onun Şam'dan çıkacağını sanırdım. Sefirinize ikram ettim. Size iki câriye gönderiyorum. Bunların Kıbtîler arasındaki mevkii yüksektir. Bir de kisve takdim ettim. Binmeniz için bir de ester hediye ettim. Selâm sana Muhterem Peygamber!".

Mukavkıs Cureyc ibn Mînâ gerçi müslüman olmamış ise de fakat Peygamber'in sefiri Hâtıb'e çok hürmet etmiştir. Hâ-

tıb ibn Ebî Beltea da hakîmâne mütâlaalanyla bu hürmete liyâkat kesbetmiştir8.

Takdîm edilen hemşire cariyeler Mâriye, Şîrîn adlarında idi. Rasûlullah Mâriye'yi müslüman olduktan sonra Mülkü Yemîn ile istifraş edip bundan İbrâhîm adında bir oğlu oldu. Ve onsekiz aylık nevzâd iken vefat etti.

Mâriye'nin hemşîresi Sîrîn'i Rasûlullah, Şâiri Hassan ibn Sâbit'e vermiştir. Düldül adındaki beyaz ester Muâviye zamanına kadar yaşamıştır. Peygamber'in ölümünden sonra Hazreti Alî binmiştir.

5. Yemâme Sefiri Sulayt İbn Amr Âmiri

Rasûlullah Sulayt ibn Amr vasıtasıyla bir mektûb da Yemâme Meliki Hûze ibn Alî'ye gönderdi. Sulayt ibn Amr Habeşistan'a hicret eden kıdemli sahâbîden olmakla Yemâme'ye sefîr ta'yîn olunmuş ve hicretin 12. yılında yine burada, Yemâme harbinde şehîd olmuştur. Hûze'ye gönderilen da'vet-nâmenin metni ve meali şöyle idi:

"Bismillâhirrahmânirrahîm.

Allah 'in Peygamberi Muhammed'den Hûze ibn Alî'ye. Doğru yoldan gidene selâm olsun! Ma'lûmun olsun ki, Rabb'im İslâm dînini yakın zamanda dünyânın uzak ufuklarında parlatacaktır. Binâenaleyh ey Hûze, müslüman ol ki selâmete eresin! Ben de hâkimiyetin altındaki memleketi sana tefvîz ederim."

Sulayt (R) Rasûlullah'ın mühürlü mektubunu hamilen Yemâme'ye vardı. Hıristiyan olan Hûze'nin huzurunda Rasûlullah'ın mektubunu okudu. Hûze Rasûlullah'ın da'vetini

8 Hâtıb ibn Ebî Beltea Bedir harbi gazilerinden ve böyle yüksek mefkure sahibi bir zât olmakla beraber bir kere gaflet etmiş ve Mekke fethi için

Rasûlullah'ın Medine'deki hazırlığını Mekke eşrafına bir mektûbla bildirmek istemiştir. Fakat bu sakat hareketi Rasûlullah'a vahiy olunmakla mektûb geri alınmıştı.

mükerreren reddetmekle beraber cevâbı bir mektûb yazarak mektubunda:

"Beni da'vet ettiğin dîn ne güzel şeydir, onu kabul ederim. Şu kadar ki, Arap kavmi benim yerime göz dikmiştir. Saltanatımın bekaasını te'mîn için beni velîahd yaparsan Sana tâbi' olurum" diye bildirdi.

Sefîr Sulayt'a da caize verip Hecr kumaşından dikilmiş elbise giydirerek gönderdi.Sulayt ibn Amr bu mektûb ve hediyelerle Rasûlullah'a sefaret hâtırasını arz ve cevâbı mektubu takdîm etti. Rasülullah mektubu okuyunca:

— "Bu adam ne söylüyor? Bu şartla şehâdet parmağı kadar toprak istese onu bile veremem. Kaldı ki elindeki Ye-mâme diyarının hükümranlığı?""buyurdu.

Rasülullah Mekke'nin fethinden avdet buyurduğu sırada Cibril gelip Hûze'nin öldüğünü teblîğ etti. Bunun üzerine de Rasülullah:

— "Fakat Yemâme işi bitmiş değildir, yakında orada yalancı peygamber türeyecektir", dedi.

Maamâfîh onun da öldürüleceğini haber verdi. Ashâb-dan birisi:

—Yâ Rasülallah! O yalancıyı kim öldürecek? diye sordu.

Rasülullah da:

— "Seninle mücâhid arkadaşların" diye cevâb verdi.

Ve hakîkaten Hazreti Ebû Bekr'in hilâfeti zamanında Rasûlullah'ın haber verdiği veçhile Yemâme mürtecîleri ashâb-ı kiram tarafından tenkil edildi.

Müverrih Vâkıdî'nin beyânına göre Şam'ın Nasârâ ulularından olan Erkün Hûze'nin yanında bulunduğu sırada Rasülullah ile münâsebetini sordu. Hûze:

—Geçenlerde bir mektubunu aldım. Beni İslâmiyet'e da'vet ediyordu. İcabet etmedim, diye cevâb verdi.

Erkün:

—Niçin icabet etmedin? dedi.

Hûze:

—Ben dînime bağlı bir adamım. Bununla beraber kavmimin meliki bulunuyorum. Eğer Muhammed'e tâbi' olursam ne dîn kalır, ne saltanat! diye cevâp verdi.

Bunun üzerine Erkün şu yolda öğüt verdi:

—Ey Hûze, yanlış düşünüyorsun! Eğer sen Muhammed'e tâbi' olsaydın, muhakkak seni mülkünde ibkaa ederdi. Senin için en doğru hareket Muhammed'e tâbi' olmaktı. İyi bil ki, O Nebîyyi Arabi, îsâ ibn Meryem'in müjdelediği peygamberdir; biz Hıristiyan ulemâsına göre İncîl'de Muhammed Rasülullah diye yazılmıştır ve bu muhakkaktır.

6. Gassân Sefiri Şüca' İbn Vehb:

Şüca' hazretleri Bedir gazilerinden ve bütün gazalarda Rasûlullah'ın maiyyetinde hizmet eden bir sahâbî idi. Bu cihetle Rasülullah Şüca'(R)'ı Gassân Meliki Haris ibn Ebî Şem-mer'e bir mektûbla sefîr gönderdi. Şam'ın Belka' şehri Gassânîler'in hükümet merkezi olduğundan Haris bâzı mü-ellefâtta da Belka' hükümdarı olarak kaydolunmuştur. Rasülullah Hudeybiye dönüşünde bir da'vetnâme yazdırıp Şüca' hazretleriyle Hâris'e gönderdi ki, metni ve meali şöyledir:

'Bismillâhirrahmânirrahîm.

Allah'ın Rasûlü Muhammed'den Haris ibn Ebî Şem-mer'e. Doğru yolda gidenlere ve Allah 'a îmân, Rasûlü'nün nübüvvetini tasdik edenlere selâm olsun. Ey hükümdar, seni şeriki olmayan bir Allah'a îmâna da'vet ediyorum. İcâbetet-tiğiniz surette mülkünüzde yine hükümdar olarak kalacaksınız!".

O günlerde Haris Şam'ın Guta şehrinde 9 bulunuyordu. Şüca' hazretleri Peygamber'in mektubunu Hâris'e Guta'da verdi. Haris Rasûlullah'ın mektubunu okuyup yere attı. Bu küstah, Şam'da Kayser'in bir vâlîsi mesabesinde idi. Müstakil bir devlet reîsi bile değildi. Metbû'u olan Kayser Hirak-

9 Guta, Dimeşki Şam'ın şarkında imtidâd eden ve vaktile dünyânın cenneti diye anılan bağlık, bahçelik kısımdır. Ba'de'l-İsiâm Şâm hilâfet ve medeniyet merkezi olmakla Guta şerefini arttırmış, bugün de cennet gibi güzelliğini muhafaza etmekte bulunmuştur.

lıyus bile da'vetine ve sefirine karşı hürmet ettiği halde Haris böyle bir hürmetsizlikte bulundu. Hattâ Kayser'e müracaat ederek Medîne üzerine asker şevkine müsâade istedi. Fakat Kayser reddetti.

Şüca' hazretleri Medine'ye gelerek keyfiyeti Rasûlullah'a arz ettiğinde:

— "Allah mülkünü elinden alsın!" diye aleyhinde duâ etti.

Haris Mekke fethi sırasında öldü. Bir müddet sonra da müslümanlar Gassân diyarını zaptederek Gassân idaresine son verdiler.

Bir Tenbîh:

Müellif Buhârî'nin "Peygamberin vâlîleri ve sefirleri" başlığı ile açtığı babının bu unvanını Allâme şârih Bedrüd-din Aynî'nin îzâh ederek bildirdiği vâlîleri ve sefirleri biz de Siyere dâir müellefâttan, tabakaat kitâblarından naklen taf-sîl

etmiş bulunuyoruz. Ancak Allâme Aynî, Rasûlullah'ın altıncı hicret yılında gönderdiği sefirleri altı zât olarak kayıt ve îzâh ettiği halde İbnü'l-Kayyim Zâdü'l-Meâd'da bunlara iki sefir daha ilâve ederek sekize ulaştırıyor ki, ilâve olunan iki sefir Alâ Hadramî ile Amr ibn Âs'tır. Alâ hazretlerinin Munzir ibn Sâvî'ye, Amr'ın da Umman Meliki'ne birer da'-vetnâme ile gönderildiği kayft ve tafsil olunmaktadır.

Şu halde Alâ Hadrâmî Bahreyn'e ilk önce Munzir ibn Sâvî nezdine sefir olarak gitmiş, sonra Bahreyn hükümdarı Munzir ile ahâlînin bir kısmı müslümân, bir kısmı Cizye verici olmak üzere de vâlî ta'yîn buyurulmuş oluyor.

Şimdi Alâ Hadramî'nin bu sefaret safhasını Zâdü'l-Meâd'dan naklen îzâh edeceğiz:

7. Bahreyn Sefiri Alâ ibn Hadramî:

Vâkıdî'nin İkrime'den rivayetine göre Ikrime der ki: Ra-sûlullah'ın Munzir ibn Sâvî'ye yazdığı da'vetnâmeye dâir bir vesîkayı ben İbni Abbâs'ın vefatından sonra kitâblan arasında bulup istinsah ettim. Bunda deniliyor ki: Rasûlullah bu mektubunda Munzir'i İslâm'a da'vet eyledi. Munzir Rasûlul-

lah'a yazdığı cevabî mektubunda ihtiram arzından sonra: "Yâ Rasûlallah! Kitabınızı Bahreyn ahâlîsine okudum. Bunlardan bir kışımı İslâm'a muhabbet ve icabet edip müslümân olmuştur. Bir kısmı ise müslümân olmayı hoş görmemiştir. Memleketimde Mecûsî, Yahûdî tebeam da vardır10. Bu vaziyet hakkında Peygamber'in emrini bildirmelerini rica ederim."

Bunun üzerine Rasûlullah şu cevâbı verdi: "Bismillâhirrahmânirrahîm.

Allah'ın Peygamber'i Muhammed'den Munzir ibn Sâvî'ye. Selâm sana. Kendisinden başka tanrı olmayan Allah Ta-âlâ'ya senin r>âmına hamd ü sena ederim. Ve Allah Taâlâ'-nın varlığına, birliğine ve Muhammed'in Allah 'in kulu ve peygamberi olduğuna şehâdet ederim. Bu hamd ü sena ve şehâdetten sonra, ey Melik, seni Azız ve Celîl olan Allah adına hayır ile yâd ve sana vasiyet ederim. Muhakkak ki bir kimse bir mü'mine öğüt verirse onun hayır ve sevabı ile müstefîd olur. Her kim de elçilerimin hayırhâhâne nasihatlerine mutavaat edip emirlerine tâbi' olursa bana itaat etmiş olur. Ey Munzir, elçilerim seni sena edip

hayır ile andılar. Ben de kavmin hakkında sana şefaat ederek derim ki, bunların müslümân olanlarını müslümânlıkta sebat ettikleri müddetçe kendi hâllerinde bırak. Günahkâr olanların da günâhları hususunda arzettikleri özürlerini kabul et! Ey Melik, sen kavmin hakkında nasihatçi oldukça şerefin artar, bir şey eksilmez. Yahudilerle Mecüsîler kendi mezheblerinde durmak isterlerse serbest bırakır ve cizye vermeği tarhedersin."

Alâ ibn Hadramî, Rasûlullah'ın bu mektubunu yüklenerek Munzir ibn Sâvî nezdine bu defa sefir olarak değil, vâlî olarak gitmiş ve mektubun içindekilere göre Yahûdîler'Ie Me-cûsîler'e mezhebi hürriyet bahşolunup kendilerinin mal, can ve müşterek vatan emniyeti nâm ve hesabına muayyen bir vergi tarhedilmiştir. Müslümanlar da zekât farîzesiyle mükellef bulunuyorlardı.

Ummân'ın kuzey batısında ve Ummân'dan Basra Kör-fezi'ne kadar Kızüdeniz'in bütün sevâhili boyunca devam eden

10 Mektubun bu kaydından Hıristiyan olan Munzir ile beraber Hıristiyan tebeasının müslümân oldukları, Mecûsîler'le Yahûdîler'in olmadıkları anlaşılıyor.

bu geniş kıt'anın zekât ile cizye gelirleri Medine'de şiddetli bir zaruret içinde bulunan Beytü'l-mâl'i zaruretten kurtarmıştır.

8. Umman Sefiri Amr ibn Âs:

Rasûlullah bir da'vetnâme ile de Amr ibn Âs'ı Umman Meliki iki kardeş Ceyfer ile Abd'e gönderdi. Umman, Cezîretü'l-Arab'ın güneydoğusunda ve Hindistan'ın karşısında gayet geniş bir kıt'a olup Hindistan'ın, İran'ın, Cezîretü'l-Arab'ın ticâret anbarı mesabesinde idi. Bu cihetle İslâm'ın yayılmasına çok müsâid bulunuyordu. Böyle mühim bir mıntıkaya Amr ibn Âs gibi bir siyâsî dahînin intihab buyurul-masında büyük bir isabet vardı. İbn Hişâm S/>e/'inde, Amr ibn Âs'ın Hâlid ibn Velîd ve Usmân ibn Talha ile birlikte sekizinci hicret senesinde Mekke'nin fethinden altı ay önce müs-lümân olduğu rivayet olunduğuna göre, Amr ibn Âs Rasûlul-lah'ın sefirlerinin sonu olacaktır.

Ummân'da Cülendî oğullan'ndan bu iki birader hükümrân bulunuyordu. Bunlara gönderilen da'vetnâmenin metin

ve tercemesi de şöyledir:

"Bismillâhirrahmânirrahîm.

Allah'ın kulu ve peygamberi Muhammed'den Cülendî oğullan'ndan Ceyfer ile Abd'e. Doğru yolda gidenlere selâm olsun! Bu duadan sonra ey iki birader, sizi İslâm camiasına da'vet ediyorum. Müslüman olunuz ki selâmete eresiniz. Ben beşeriyetin umûmuna gönderilmiş Allah'ın Peygamberiyim. Hayâtta olanları inzâr etmek, kâfirler üzerine de Allah'ın emirlerini yerine getirmek vazifemdir. Ey kardeş hükümdarlar, İslâm Dîni'ni tasdik ve kabul etmezseniz gene biliniz ki, mülk ve saltanatınız uhdenizden zail olmuştur. İslâm süvarileri topraklarınızı çiğneyecektir. Mülkünüzde nübüvvetim hâkim olacaktır!"

Rasülullah'ın bu mehâbetli da'vetnâmesini Ubeyy ibn Ka'b (R) yazıp mühürlemiştir.

Zad'ü'7-Meâd"da Amr ibn Âs'ın Ummân'a giderek sefaret vazifesini îfâsi, bu iki biraderle günlerce devam eden temas sureti, Amr'ın kendi lisanından naklederek uzun boylu izah ve tafsîl edildikten sonra -ki bütün İbn Âs'ın siyâset hünerini ifâde etmektedir- en sonu bu iki Umman hükümdarının Muhammed'in Nübüvveti'ni tasdîk ve İslâm şerefi ile müşerref oldukları bildiriliyor.

Müellif Buharî'nin "Vahidin haberinin cevazı" unvanından ve şârih Ayn"'nin bu ünvânı "Peygamber'in valileri ve sefirleri" ile îzâhından bi'1-istifâde, biz de Rasülullah'ın diyanet neşr ve İslâmiyet'in yükseltilmesi için tuttuğu siyâsî veçheyi tafsîl etmiş bulunuyoruz. Tevfîk ise Allah'tandır (Kâmil Mîrâs) n.

11 Bu "Peygamberin Valileri ve Elçileri" kısmı bâzı sadeleştirme ve özetlemelerle Tecrîd Ter., XII, 413-431'den alınmıştır.

Peygamberin buradaki mektûblan bilhassa şu kaynaklarda toplanmıştır:

İbnu'l-Kayyım, Zadu'l-Meâd;

Prof. Muhammed Hamidullah, el-Vesâiku's-Siyasiyye, ikinci tab, Kaahire 1956

Prof. Muhammed Hamidullah, İslâm Peygamberi, I, 200-361, İst. 1966.

---

[1] Bâzı Buhârî nüshalarında Besmele'den sonra "Kitâbu Haberi'l-Vâhid = Vahidin Haberi Kitabı" şeklinde gelip, bundan sonra "Bâb" yoktur. Çoğunluğun yanında ise "Bâb" başlığı ile gelmiştir. Buna göre bu, Ahkâm Kitâbı'ndan bir parça olur ki, vazıh olan da budur. Evet, es-Sâgânî'nin nüshasında ise "Kitâbu Ahbari'l-Âhâdi = Vâhidlerin Haberleri Kitabı" şeklinde gelmiş, sonra da "Bâ-bu mâ câe..." unvanını söylemiştir... (Kastallânî).

[2] Buhârî'ye göre "Taife" sözü bir ve daha ziyâde kimse ma'nâsına da kullanılır. İbn Abbâs'a, en-Nahaî'ye, Mucâhid'e göre de "Taife*' muayyen bir sayıya mahsûs değildir. Bu âyetin maksada delâleti bu suretledir

[3] Doğru sözlü bir mü'minin ihbarının mu'teber bir şer'î delîl olması yalnız ibâdetlere ve fer'î amellere hastır. İ'tikaadî mes'elelere şumûlü yoktur. İ'tikaadî hükümlerin delilleri kafidir, Kitâb ve Sünnet'e dayanması zarurîdir. Vâhid haberi ise kat'î değil, zannî delildir. Zannî deliller, aslî hükümlerde değil,ancak fer'î hükümlerde delîl olabilir. Bu ciheti Buhârî başlıkta "Ezan, namaz, oruç, farzlar ve hükümlerde hüccettir" ta'bîri ile hatırlatmıştır. Doğru sözlü bir kimsenin bu hususlardaki haberinin kabul edilip amel edilecek şer'î bir delîl olmasını kuvvetli ve ilmî bir surette belirtmek için Buhârî et-Tevbe: 122. âyetini zikretmiştir. Bu âyete göre bir şehir halkının, bir cemiyetin ve herhangi bir icti-mâî sınıfın içlerinden en az bir kimseye dîn ilimlerini tahsil ettirmeleri kifâye farzdır. Bunu yapmazlarsa hepsi günahkâr olurlar...

el-Buhârî el-Hucurât: 6. âyetini de fâsık ve yalancı olmayan, doğru sözlü bir kimsenin verdiği vâhid haberinin delîl olacağına işaret olmak üzere getirmiştir. Çünkü bu âyette fâsık bir kimsenin getirdiği haberin iyice araştırılıp tah-kîk edilmesi emredilmiştir. Doğru sözlü ve ahlâklı kimsenin verdiği haberi hakkında böyle bir tahkîk ve araştırma emredilmemiştir...

[4] Yine böyle Peygamber'in vâlîleri, âmirleri, kumandanlarının birer emirname ile birer vilâyete gönderilmeleri ve orada Peygamber'i temsil etmeleri, Peygamber'in başka devletler yanma birer mektübla gönderdiği elçilerinin de vardıkları devletlerde ferden ve şahsen Peygamber'i ve siyaseten İslâm devleti'nin işlerini temsîl etmeleri de vâhid haberinin lüzumuna ve delîlüğine dayanan en mühim işlerdir...

[5] Başlığa uygunluğu "Namaz vakti gelince bifiniz size ezan okusun!" cümlesin-dedir. Ezan, namaz vaktinin girdiğini i'lândan ibaret olup, bir müezzinin bu i'lân ve ihbarına i'tibâr edilmesi ve onunla amel edilmesi emrolunmuştur.

Mâlik ibn Huveyris ile akranı olan gençler topluluğu, kendi kabileleri olan Sa'd oğullan içinde müslümân olarak Medine'ye gelmişler, hadîste bildirdiği gibi yirmi gece Medine'de, Peygamber'in yanında ikaamet edip İslâmiyet'i öğrenmişler. Sonunda ailelerini özledikleri Peygamber tarafından anlaşılınca, kendi kabilelerine dönmeleri ve verilen ta'lîmât üzere İslâm'ı yaşayıp öğretmeleri emredilmiştir.

Bu hadîs bu isnâd ve metin İle Namaz Kitabı, "Yolcunun ezan okuması bâbı"nda da geçmişti.

[6] Bunun bir rivayeti Ezan Kitabı, "Fecrden önce ezan okumak bâbı"nda geçmişti. Başlığa uygunluğu "Sizden herhangibirinizi Bilâl'ın ezan sesi sahur yemeğini yemekten men' etmesin!" sözündedir. Çünkü Bilâl, ezan okuduğu vaktin gece olduğunu ve onda sahur yemeği yemenin caiz olacağını haber vericidir. Bu ise doğru söyleyen bir vahidin haberidir.

[7] Bunun bir rivayeti de yine Ezân'da ve aynı yerde geçmiştir. İbn Umer'in bu rivayeti İbn Mes'ûd'un hadîsini açıklar mâhiyettedir.

[8] Peygamber: "Namaz artırıldı mı?" sorusu üzerine "Bu sorunuz neden?" buyurmuş ve sahâbîler de: Beş rek'at kıldırdın! dediklerinde, o sahâbînin doğru olarak verdiği vâhid haberini kabul etmiş ve yanılma secdesi yaparak o haberin gereğiyle amel etmiştir.

[9] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Çünkü tek kişi olan Zu'1-Yedeyn'in haberiyle amel etmiştir. Ancak "Zu'l-Yedeyn doğru söyledi mi?" diye sormuştur ki, bunu da onun haberini tesbît etmek için sormuştur. Bunu da Zu'l-Yedeyn'in beraberinde namaz kılanlardan ayrılması ve bu hususta yanılma ihtimâli olduğu İçin sormuştur. Yoksa bu sorudan onun haberini mutlak olarak reddetmesi lâzım gelmez. Bunun bir rivayeti Namaz Kitabı, "Yanılma secdelerinde teşehhüd etmeyen kimse bâbı"nda da geçmişti.

[10] Başlığa uygunluğu "Onlara bir kimse geldi..." sözündedİr. Çünkü sahâbîler yüzleri Şâm tarafına dönük iken, onun haberiyle amel etmişler ve hemen Ka'be tarafına yönelmişlerdi. Bu hadîsin bir rivayeti, Namaz Kitâbı'nm evvellerinde "Kıble hakkında gelen şeyler bâbı"nda geçmişti.

[11] Başlığa delâleti, Kubâ mescidindeki cemâatin kıblenin değişmesi hakkındaki bir kişinin haber verip şehâdet etmesini kabul etmiş olmalarıdır. Her iki rivayetten anlaşıldığına göre, Kıble değişmesi vakıası, ikindi namazında Medine'de olmuş, Kubâ Mescidi'nde de ertesi günü sabah namazında tatbik edilmiştir... Bunun bir rivayeti Namaz Kitabı, "Namazda kıbleye yönelme bâbı"nda geçmişti.

[12] Hadîsin bâzı rivayetlerinde: "Vallahi o içki içmekte olanlar bundan sormadılar ve o adamın haberinden sonra bu konuda ona müracaat da etmediler" ziyâdesi vardır. Bu vâhid haberinin kabulünde çok kuvvetli bir hüccettir. Çünkü onlar bu haber ile mübâh olan bir şeyin neshini tesbît ettiler ve nihayet o haberden dolayı onu tahrîmc gidip, onun gereği ile amel ettiler.

Bunun bir rivayeti Şirb Kitâbı'nın evvellerinde "Hamrın tahrîminin inmesi bâbı"nda geçmişti.

[13] Başlığa uygunluğu"S/ze elbette hakkıyle emîn bir kimse göndereceğim" sözündedir.

Bunların birer rivayeti Menâkıb'da, Ebû Ubeyde'rün menkabesi ile Mağa zî'de de geçmişti.

[14] Bu hadîsten, Umer'in tek şahsın haberini kabul etmekte olduğu alınır. Bunun birer rivayeti İlim Kitabı, "İlimde nevbetleşmek bâbı"nda ve Tahrîm Sûresi tefsirinde geçti.

[15] Hadîsin bir rivayeti Ahkâm Kitâbı'nın evvellerinde "İmâmın emirlerini dinlemek ve itaat etmek bâbf'nda geçmişti.

Bunun buradaki başlıkla uygunluğu yoktur, İ'tirâzına îbn Hacer: Bunların bir kısmı kumandana ma'rûf olmayan hususta itaat edeceklerdi. İşte bununla maksad tamam olur, diye cevâb vermiştir.

[16] Hadîsin başlığa uygunluğu iki hasımdan herbirinin diğerinin iddiasını doğrula-yıp haberini kabul etmeleri yönünden alınması mümkin olur. Bu hadîs Sulh, Vekâlet, Ahkâm, İ'tisâm gibi birçok yerlerde geçmiştir.

[17] Başlığa uygunluğu "Peygamber Hendek günü insanlardan çağırıp istedi. O'nun bu isteğine ez-Zubeyr icabet etti" sözünden alınır.

Ahzâb günü Kureyş ile birlikte bütün Arab kabilelerinin İslâm aleyhine harekete geçmesi, Kurayza oğulları Yahudileri'nin de bu sırada ahdi bozmaları üzerine vaziyet çetinleşince, Peygamber: "Bana Kurayza Yahudileri'nin vaziyetini kim öğrenip haber getirir?" diye gönüllü câsûs istemiş, buna her defasında Zu-beyr icabet etmiştir. Bunun birer rivayeti Cihâd'da, Fadâil'de, "Zubeyr'in faziletleri bâbı"nda da geçmişti.

Talîa, harb esnasında düşmanın hâllerini ve hareketlerini anlamak için gönderilen araştırıcı kişiye derler ki, câsûs demektir.

[18] İbn Hacer: Bu, içinde az veya çok birçok hâdiseler olan zamana gün denmesi sahîh olur. Nitekim "Fetih günü" denir, bununla Peygamber'in Mekke'de fetihten sonra ikaamet ettiği gün kasdedilir, demiştir... (Kastallânî).

[19] Çünkü nâssta aded ta'yîni yoktur, buna göre bir tek kişi de izin vermeye sâdık olanlar cümlesinden olur.

[20] Bu Ebû Bekr'in menkabeleri bâbı'nda geçen uzun hadîsten bir kısaltmadır. Peygamber ile gelenler arasındaki izin ve müjdeleme haberini ulaştıran bir kişidir. Bu da vâhid haberinin bu gibi hususlarda kabul edilmesine en açık delillerdendir.

[21] Bu da et-Tahrîm Sûresi tefsirinde geçen uzun hadîsten bir parçadır. Rasûlullah ile Umer arasında haber ulaştırarak izin alıp bildiren Rebâh adındaki hizmetçidir. Bu da bu gibi işlerde vâhid haberinin kabulüne açık delillerden biridir.

[22] Rasûlullah'ın İslâm memleketi içinde vilâyetlere gönderdiği valileri, dışarıda komşu devletlere gönderdiği sefirleri birer kişiden ibaret olduğuna dâir bu babı açarak, vâhid haberinin bu gibi işlerde şer'î bir delîl olduğuna işaret etmiş oluyor.

[23] Buhârî bunu Vahyin Başlangıcı bâbı'nda uzun bir metinle rivayet etmiştir. Sonundaki ta'lîk, el-Kuşmeyhenî nüshasında sabittir.

[24] O sırada Bahreyn vilâyeti İran'a tâbi' olup vâlîsi de Munzir İbn Sâvî bulunuyordu.

Buhârî'nin kısa bir metin ile rivayet ettiği bu muazzam vakıayı büyük hadîs-çi ve tarihçi sarihimiz Bedreddîn Aynî şöyle îzâh ediyor:

Abdullah ibn Huzâfe, Peygamber'in mektubunu (Munzir vâsıtasıyle) Kisrâ Pervîz ibn Hürmüz'e gönderdi. O hükümdar da mektubu parçaladı ve: "Benim kölem olduğu hâlde birisi bana böyle bir mektûb yazsın?!" diye çirkin konuştu. Bu çirkin muamele Peygamber'e erişince, Peygamber de: "Allah'ım, Sen de bunun mülkünü ve saltanatını parçala!" diye duâ etti.

Peygamber'in mektubu üzerine Kisrâ, Yemen vilâyetindeki naibine (vâlîsi) Bâzân'a mektûb yazarak: Hicaz'da şu nübüvvet iddia eden adama maiyyetin-den güçlü kuvvetli iki kimse gönder, bu adamı bana getirsinler! dedi. Bâzân en kuvvetli kahraman bir adamını Kisrâ'dan aldığı bir mektûbla ve Harhara adında İranlı birisiyle beraber gönderdi. Ve Rasûlullah'a yazdığı bir mektubunda: Bunlarla birlikte Kisrâ'ya gitmesini emretti.

Bu iki İranlı bahâdır Yemen'den çıkıp Medine'ye vardılar. Ve İran âdetine göre Rasûlullah'ın huzuruna girdiler. Peygamber bunlara: "Haydi şimdi gidiniz de yarın geliniz,-'" buyurup huzurdan çıkardı. O gece, bâzı müelliflerin rivayetine göre, cumâda'l-ulânm onuncu salı gecesi Rasûlullah'a vahy geldi ki: Allah Taâlâ Kisrâ Pervîz'e oğlu Şîreveyh'i musallat kıldı ve fulân ayın fuiân günü onu öldürdü.

Bu vahy üzerine Peygamber iki İranlı'yı çağırttı, onlara bu vak'ayı haber verdi. Ve bunlara ikram edip bilhassa Harhara'ya altın ve gümüşle süslü bir kemer hediye etti ki, bunu Peygamber'e Melik Mukavkıs hediye etmişti.

Bunlar huzurdan çıkıp Yemen'e gittiler. Bâzân'a varıp bütün buniarı ona anlattılar. Bunun üzerine Bâzân: "Vallahi bunlar bir melik sözü değildir, bir peygamber tebliğidir; ben bu zâtın iddia ettiği üzere muhakkak bir hakk peygamber olduğunu anlıyorum. Göreceksiniz bu sû'ikasd hâdisesi de muhakkak O'nun dediği gibi gerçekleşecektir" dedi. Çok geçmeden ona Şîreveyh'in bir mektubu geldi. Bu mektûbda Kisrâ Pervîz'in şu târihte katlolunduğu bildiriliyordu ki, Rasûlullah'ın haber verdiği târih idi. Bâzân, Şîreveyh'in mektubunun İçindekilere vâkıf olunca: "Bu zât muhakkak hakk peygamberdir" deyip müslümân oldu. Yanında bulunan Farslılar da müslümân oldular. Rasûlullah da Bâzân'ı San'â'da Yemen Vâlîliği'nde bıraktı. Bu suretle Bâzân, Rasûlullah'ın Yemen'e gönderdiği valilerin birincisi oldu (Umdetu'i-Kaarî, XI, 453-454,Matbaa-i Âmire tau i).

[25] Başlığa uygunluğu: "Eşlem kabilesinden bir adama kavminin içinde şunu i'lân ettirdi..." sözündedir. Çünkü o adam da Rasûlullah'ın göndermiş olduğu elçiler cümlesinden birisidir. Adamın ismi Hind ibn Esma ibn Hârise'dİr. Bu hadîsin bir rivayeti Oruç Kitâbı'nın sonunda Mekkî ibn İbrahim'den üç râvîli olarak geçmişti... (Aynî).

[26] Bunda haber teblîğ etmenin, ilim öğretmenin vâcib olduğuna delîl vardır. Çünkü bu emir vucûb içindir. Bu da tek tek herbir ferdi şâmil olur. Eğer vahidin tebliği yerine getireceğine hüccet olmayaydı, bu teblîğ vazifesini onlara tahsis etmezdi.

Bu hadîsin bir rivayeti îmân Kitâbı'nın evvellerinde geçmişti.

[27] Fethu'l-Bârt'de şöyle dedi: "Gördün mü?" kavlindeki soru inkâr içindir. eş-Şa'bî, Peygamber'den mürsel hadîs rivayet etmeyi reddediyordu. Bununla mürsel hadîs rivayet etmeye sevkeden sebeb, Peygamber'den hadîsi çoğaltmak isteği olduğuna işaret ediyordu. Yoksa insan muhakkak mevsûl olarak işittiklerimle yetinirdi.

el-Kirmânî de et-Kevâkib'de şöyle dedi: Garazı, Hasen Basrî tabiî olmakla beraber, Peygamber'den çok hadîs rivayet ediyordu, yânî çok hadîs rivayet etmeye cür'etli idi. İbn Umer ise sahâbî olmakla beraber az hadîs rivayet edici idi. O hadîs rivayeti hususunda ihtiyat edici, mümkin olduğu kadar sakınıcı idi Umer de Peygamber'den, O'nun söylemediklerini tahdîs etmek korkusu ile az hadîs rivayet etmeye teşvîk ederdi... (Kastallânî).

[28] Başlığa uygunluğu "Eti yemekten kendilerini tuttular" sözünden alınır. Çünkü onlar kadının sesini işittiklerinde eti yemeyi terkettiler. Bu da âdil olan bir kadının haberi ile amel edileceğine delâlet etmiştir... (Aynî).

(Akîka Kurbânı Kitabı)

1- Çocuktan Akîka Kurbânı Kesmeyecek Kimse İçin Çocuğun Doğduğu Günün Sabahında Çocuğa İsim Verilmesi Ve Damağının Tatlı Bir Şeyle Oğulması Babı [1]

1-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Bir oğlan doğdu. Ben hemen çocuğu Peygamber(S)'e götürdüm. Peygamber onaİbrâhîm adını verdi ve hurma ile çiğnem yapıp ağzına çaldı, yavruya hayır ve bereketle dua etti, sonra bana verdi. Bu İbrâhîm, Ebû Musa'nın en küçük çocuğu idi [2].

2-.......Bize Yahya ibn Saîd, Hişâm'dan; o da babası Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R): Peygamber (S)'e bir çocuk getirildi. Peygamber o çocuğa çiğnem yapıp damağına ovalarken, çocuk Peygamber'-in üzerine işedi. Peygamber sidiğin üzerine su döktü, demiştir [3].

3-.......Esma (R) Mekke'de iken oğlu Abdullah ibnu'z-Zubeyr'e hâmile olmuştu.

Esma şöyle dedi: Ben gebelik müddetini tamamlamış olduğum hâlde (Mekke'den yola) çıktım.Muhacir olarak Medine'ye geldim ve Küba'ya indim. Ve Abdullah'ı Küba'da doğurdum. Sonra çocuğumu Rasûlullah(S)'a götürdüm de kucağına koydum. Sonra Rasülul-lah bir hurma İstedi, onu çiğneyip ezdikten sonra çocuğun ağzının içine tükürdü. Bu suretle oğlumun mi'desine ilk giren şey, Rasülul-lah'ın tükrüğü oldu. Sonra Rasûlullah hurma çiğnemi ile çocuğun damağını oğdu. Bundan sonra çocuğa duâ etti, bereket ve hayır diledi. Ve Abdullah ibnu'z-Zubeyr (Hicretten sonra Medine'deki Muhacir) müslümân aileleri içinde ilk doğan çocuk oldu. Müslümanlar da Abdullah'ın doğumu ile çok sevindiler. Çünkü müslümânlara:

— Yahudiler sizlere büyü yaptılar, artık sizden çocuk doğmaz, denilmişti [4].

4-.......Bize Abdullah ibnu Avn, Enes ibn Sîrîn'den haber verdi ki, Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ebû Talha'nın hasta yatmakta olan bir oğlu vardı. Ebû Talha dışarı çıktı, ardından çocuk vefat etti. Ebû Talha dönüp geldiğinde:

— Oğlum ne yaptı, nasıl oldu? dedi. Üraraü Suleym:

— Çocuk, olduğundan daha sakin hâldedir, dedi.

Bundan sonra Ümmü Suleym, kocası Ebû Talha'ya akşam yemeğini takdîm etti, o da yemeği yedi. Sonra Ümmü Suleym ile cinsî münâsebet yaptı, Ebû Talha bu işi bitirip ayrılınca, Ümmü Suleym ona:

— Çocuğu defn et! dedi.

Ebû Talha sabaha ulaşınca Rasûlullah'a geldi ve yaptıkları işi O'na haber verdi. Rasûlullah (S):

— "Siz bu gece cinsî münâsebet mi yaptınız?" buyurdu. Ebû Talha da:

— Evet, dedi. Rasûlullah:

— "Yâ Allah! Bunlara bu gecelerini mübarek kıl!" diye dua etti. Ümmü Suleym sonra bir oğlan doğurdu.

Enes dedi ki: Ebû Talha:

— Bu çocuğu muhafaza et de böylece Peygamber'in yanına götür, dedi.

Enes de bu çocuğu Peygamber'e götürdü. Ümmü Suleym benim yanımda birkaç tane hurma da göndermişti. Peygamber çocuğu aldı da:

— "Enes'in yanında birşey var mı?" diye sordu. Oradakiler:

— Evet, hurmalar vardır, dediler.

Peygamber o hurmaları aldı, onları ağzında çiğneyip ezdi, sonra kendi ağzından aldı da onu çocuğun ağzının içine kattı ve damağını onunla ovaladı. Çocuğa da Abdullah adım verdi [5].

Bize Muhammed ibnu'UMüsennâ tahdîs etti. Bize İbnu Ebî Adiyy, İbnu Avn'dan; o da Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Enes'ten olmak üzere tahdîs edip bu hadîsi şevketti [6].

2- Akîkada Çocuktan Ezayı Gidermek Babı

5- Bize Ebu'n-Nu'mân tahdîs etti. Bize Hammâd ibn Zeyd, Ey-yûb'dan; o da Muhammed ibn Sîrîn'den tahdîs etti ki, Selmân ibn Âmir (R): "Erkek çocuğun doğumu ile beraber akîka vardır" demiştir.

Ve Haccâc ibn Minhâl şöyle dedi: Bize Hammâd ibn Seleme tahdîs etti. Bize Eyyûb, Katâde, Hişâm ibn Hassan el-Ezdî ve Habîb ibnu'ş-Şehîd; bunların dördü de Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Selmân ibn Âmir(R)'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere haber verdi.

(Sufyân ibn Uyeyne ve) birçokları da Âsim ibn Selmân'dan ve Hişâm ibn Hassân'dan; onlar da Hafsa bintu Sîrîn'den; o da er-Rebâb (ibn Âmir ed-Dabbî)'dan; o da Selmân ibn Âmir ed-Dabbî'den; o da Peygamber'den olmak üzere söyledi.

Bu hadîsi Yezîd ibnu İbrâhîm, îbn Sîrîn'den; o da Selmân ibn Âmir'den onun sözü olarak, yânî mevkuf olarak rivayet etti.

Ve Esbâğ ibnu'l-Ferec de şöyle dedi: Bana Abdullah ibnu Vehb, Cerîr ibn Hâzım'dan; o da Eyyûb es-Sahtıyânî'den; o da Muhammed ibn Sîrîn'den haber verdi. O da dedi ki: Bize Selmân ibnu Âmir ed-Dabbî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Erkek çocuğun doğumuyla beraber akîka vardır. Onun adına akîka kurbânı kanı dökünüz ve çocuktan ezayı gideriniz!" [7].

6-.......Habîb ibnu'ş-Şehîd şöyle demiştir: Muhammed ibnu Şîrîn bana, el-Hasen el-Basrî'ye akîka hadîsini kimden işittiğini sormamı emretti. Ben de gidip el-Hasen'e bunu sordum. el-Hasen:

— Ben o hadîsi Semure ibn Cundeb(R)'den işittim, dedi [8].

3- El-Ferau (Yânî Devenin İlk Doğurduğu Yavru) Babı

7-.......Bize ez-Zuhrî, İbnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber(S): "(İslâm'da) Fera' da, atîre de yoktur" buyurmuştur.

"Ferau", devenin ilk yavrusudur ki, Câhiliye Arabları bunu tâ-gûtları için kesiyorlardı. "Atîre" de receb ayında kesmekte oldukları hayvandır [9].

4- Atîre (Kurbânı) Babı

8-.......Bize ez-Zuhrî, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; odaEbü Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Feraa ve atîre yoktur" buyurmuştur.

ez-Zuhrî: "el-Ferau" deve ve koyun makûlesi hayvanların insanlar lehine doğurulmuş olan ilk yavrusudur. Müşrikler bu yavruları tâğûtları için keser, kurbân ederlerdi. "Atîre" de receb ayında kesmekte oldukları hayvanlardı [10].

---

[1] Akik, doğan çocuğun saçına ve tüyüne denir, ana tüyü ta'bîr olunur, gerek insan, gerek hayvanât olsun. Şârih der ki, Akk maddesi şakk ve kat' (yânî yarmak ve kesmek) ma'nâsına konulmuştur. Çocuğun saçı kesildiğinden dolayı Akik ve Ikka denildi. Ve Ikka aslında masdardır, dereye ve akıntıya Akik denmesi, yarılmış olduklarından dolayıdır. Kan dindirici akik taşı'na. bu ismin verilmesi, kanın kesilmesine medar olduğu içindir. el-Akîka, Sefîne vezninde bu dahî doğan çocuğun saçına ve tüyüne denir... ve mevlûdun saçı kırpılıp veya tarandıkta kesilen koyuna denilir. Mütercim der ki, Şakk (yânî yarılmak) ma'nâsından alınmıştır... Rasûlullah dâima kabîh isimleri güzel isimle değiştirir olduklarından Akîka'yı da Nesîke'ye tahvflbuyurdu.-4£?A:ü')nın sıfatlan ve şartlan Şir'atu '{-İslâm adındaki kitâbda mufassalan açıklanmıştır (Kaamûs Ter.).

Âsim Efendi'nin verdiği bu açıklamadan anlaşıldı ki, Akîka, çocuğun doğduğu zaman başında bulunan saça denir. Doğumun yedinci veya daha sonraki günlerde çocuğun saçı kesildiği veya tarandığı sırada kesilen kurbân hayvanına da Akîka denmiştir. Bu kurbânı kesmek, doğumundan dolayı bir sevinç izhârı ve sadaka vermek ve aynı zamanda doğan çocuğun nesebini yaymak içindir.

[2] Başlıktaki "Akîka kurbânı kesmeyecekse" kaydından, doğduğu gün ad konulması anlaşılır ki, hadîsten anlaşılan da budur. Eğer Akîka kurbânı kesilecek olursa, doğumun yedinci günü kurbân kesilir ve ad konur. Bu kurbân yedinci gün kesilmezse ondördüncü gün ve yirmibirinci günlerde de kesilebilir.

[3] Hadîsin bir rivayeti Vudû' Kitabı, "Çocuk sidiği bâbı"nda geçti. Çocuk sidiği hafif necaset olduğu için sâdece üzerine su döküp akıtmakla yetinümiştir

[4] Bunun da bir rivayeti Peygamber'in hicreti bâbı'nda geçmişti. Peygamber'in hurmadan çiğnem yapıp çocuğun ağzına çalması, çocuğun gidâlanması maksadıyle değildir. Çünkü çocuğun ana sütünden başka şey ile gıdâlanma çağı daha sonraki haftalar ve aylar içinde ta'yîn edilir. Körpe yavrunun ağzına az mİkdâr hurma çiğnemi çalınması hakkında Peygamber'in sena ve şehâdeti olan hurma ile ve Peygamber'in mübarek ağız suyu ile teberrük içindir.

[5] Başlığa uygunluğu son fıkrasındadır. Bunun tafsîlli birkaç rivayetini Müslim, îsti'zân Kitabı'nda getirmiştir.

[6] Buhârî bu ikinci yoldan gelen hadîsi Kitâbu'l-Libâs, "Siyah örtü" babında getirmiştir.

[7] Buhârî bu "Erkek çocuğun doğumuyla beraber akîka vardır" hadîsinin burada ayrı ayrı beş yoldan gelişini göstermiş bulunuyor. Hadîsin bu ilk cümlesinin zahirine bakarak bâzıları kız çocuğu için akîka yoktur demişlerse de, âlimler cum hûru bu hususta gelen hadîslere dayanarak hem erkek, herr de kız çocuğu için akîkanın sünnet olduğunu kabul etmişlerdir. Dört Sünen sâhiblerinin de bu yolda

rivayetleri vardır.

Hadîsin "Çocuktan ezayı gideriniz" fıkrasındaki ezadan maksadın da çocuğun ana rahmindeki bulaşıklardan temizlenmesi olduğu görüşünde birleşilmiştir. Bu hususta başka görüşler de vardır.

[8] el-Hasen'in Semure'den işittiği akîka hadîsi, Sönenlerde merfû' olarak rivayet edilen şu: Peygamber (S): "Doğan çocuk akîkasına bağlıdır. Yedinci günü çocuk adına kurbân kesilir, başı tıraş edilir ve adı konulur" buyurdu, hadîsidir. Tir-mizî'ye göre, yedinci günü kesilmezse ondördüncü gün, o gün de kesilmezse yir-mibirinci günü kesilmelidir.

[9] el-Ferau, iki fetha ile dişi devenin yâhud koyunun ve keçinin en evvel doğurdu ğu yavrusuna denir. Câhiliyet'te onu putlarına kurbân ederlerdi. "Lâ feraa ve-lâ atîrete" hadîsi bundandır. Bâzıları indinde Câhiliye'den birinin devesi yüze ulaştığında, bir genç ve a'Iâ devesini sanemine kurbân eder idi, "Ferau" dedikleri, o kurbân eyledikleri devedir... (Kaamûs Ter.),

[10] Buhârî burada, geçen hadîsin başka yoldan gelen rivayetini getirmiştir. Hadîsin sonundaki "Fera"' ve "Atîre"ye âid iki tefsîr, bu hadîsin râvîlerinden ez-Zuh-rî'nindir.

Âsim Molla da: el-Attre, Sefine vezninde, bu dahî CâhİIiyet ahâlisinin sanemleri için kestikleri koyuna denir, demiştir... (Kaamûs Ter.)

Tâgût, Tuğyan 'dan mübalağa sîgasıyle bir cins ismidir ki, aslı Ceberut gibi Tağavût olup, mekân değişikliği ile Tavagût yapılarak vâv, elife kalbedilmiş-tir. Müfrede ve cem'e, müzekkere ve müennese denilir. Aynı Tuğyan "Kesilmiş"; Tuğyânkâr "Azgın, azman, azıtkan" demek gibidir. İbn Cerîr, Taberî'nin ta'rîfi veçhile: Allah'a karşı tuğyânkâr olup kahr ve cebr ile veya bi'r-rızâ pe-restiş edilip ma'bûd tutulan gerek insan, gerek şeytân, gerek vesen ve gerek sanem ve gerek şâir herhangi birşey demektir... {Hakk Dîni, I, 869-871).

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

59- KİTÂBU BEDTL-HALK

(Allah'ın Mahlûkları İlk Yaratışı Kitabı) [1]

1- Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Hakkında Gelen Şeyler (Tefsirler) Babı:

a. "O, ilkin mahlûku yaratıp sonra onu (öldürdükten ve tekrar diriltti̇kten sonra) iade edecek olandır'ki, bu,

O'na göre pek kolaydır. Göklerde ve yerde en yüce sıfat O'nun. O, yegâne gâlib, yegâne hüküm ve hikmet

Sâhİbİdİr" (er-Rûm: 27).

er-Rabî' ibnu Huseym ile el-Hasen: Hepsi Allah'a kolaydır, demişlerdir.

"Heynun" ve "Heyyinun"; "Leyn-Leyyin", "Meyt-Meyyit", "Dayk-Dayyık" kelimeleri gibi şeddeli ve şeddesîzdir [2].

b. "Ya biz ilk yaratışta acz mi gösterdik (ki diriltmekten âciz olalım)? Hayır, onlar bu yeni yaratıştan şübhe içindedirler" {Kaaf: ıs>.

c. "... O sizi daha topraktan yarattığı zaman ve siz henüz analarınızın karınlarında döller hâlinde olduğunuz

sırada sizi (ne olduğunuzu) çok iyi bilendir. Bunun için kendinizi (beğenip) temize çıkarmayın. O (fenalıktan) sakınan kimdir çok iyi bilendir" (en-Necm: 32).

d. "And olsun ki, biz gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunan herşeyi altı günde yaratmışızdır. Bize hiçbir

yorgunluk dokunmamıştır" (Kaaf: 38).

e. "Hâlbuki O, sizi hakikat türlü türlü tavırlarla (hâllerle) yaratmıştır [3]. Görmediniz mi, Allah yedi göğü birbiriyle ahenkli olarak nasıl yaratmış? Onlarda Ay'ı bir nur yapmış, Güneş'i de bir kandil (olarak) asmıştır.

Allah sizi Yer'den ot gibi bitirdi. Sonra sizi yine onun içine döndürecek, sizi (yeni) bir çıkarışla (tekrar) çıkaracak. Allah YerH sizin için bir döşek yapmıştır, onun geniş yollarında gezip dolaşınız diye" (Nûh: 14-20).

Lugûb: Yorgunluk; Etvâran; Tavır tavır, yânî şu tavırda, şu tavırda; Ada tavkahû: Mikdânnı geçti, demektir [4]

1-.......îmrân ibn Husayn (R) şöyle demiştir: Peygamber'e Temim oğullan'ndan bir cemâat geldi. Peygamber (S) onlara:

— "Ey Temîm oğulları! Müjdelenin, sevinin!" buyurdu. Onlar:

— Sen bizi müjdeledin. Bize (Beytu'l-Mâl'den dünyalık) atıyye de ver! dediler.

Onların bu hâline üzüldüğünden dolayı Peygamber'in yüzü değişti. Bu sırada Peygamber'in yanına Yemen ehli olan Eş'arî'ler geldi. Peygamber onlara da:

— "Ey Yemenliler! Temîm oğullarının kabul etmek istemedikleri o hayır ve saadet müjdesini sizler kabul ediniz!" buyurdu.

Yemenli Eş'arîler de:

— Kabul ettik (esasen huzuruna biz bunun için geldik), dediler. Bunun üzerine Peygamber (S) mahlûkların ve Arş'ın yaratılış başlangıcını tahdîs edip anlatmaya başladı. Tam bu sırada bir kişi geldi de:

— Yâ îmrân! Binek deven bağından sıyrılıp kaçtı, dedi. (Ben de deveme bakmak için kalktım.) Keşke (Peygamber'in meclisinden) kalkmasaydim (da O'nun sözlerini işitseydim, demiştir) [5].

2-.......Bize Cami' ibnu Şeddâd, Safvân ibn Muhriz'den tahdîs etti. O da İmrân ibn Husayn(R)'ın şöyle dediğini tahdîs etmiştir: Ben işi devemi kapıya bağladım da Peygamber'in huzuruna girdim. Bu rada Peygamber'e Temîm oğullan'ndan birtakım insanlar geldi. Peygamber (S) onlara:

— "Ey Temîm oğulları, müjdeyi kabul edip sevinin!"buyurdu.

Onlar iki kerre:

— Sen bizlere müjde verdin. Bizlere dünyalık atıyye de ver, de-

iler.

Sonra huzuruna Yemen ahâlîsinden birtakım insanlar girdi.

Peygamber:

— "Ey Yemenliler, müjdeyi sizler kabul ediniz. Çünkü onu Te-nîm oğulları kabul etmediler" buyurdu.

Yemenliler:

— Kabul ettik yâ Rasûlallah, dediler ve: Biz Sana bu işten (bu ilemin hâllerinden) soralım diye geldik, sözlerini eklediler.

Rasûlullah şöyle buyurdu:

— "(Ezelde) Allah vardı ve Allah'tan başka birşey yoktu. Al-ah'ın Arş'ı su üzerinde bulunuyordu. Allah herşeyi (kâinatın tama-

mini) zikrde (mahfuz levh'te) takdir ve tesbıt edip yazdı. Gökleri ve Yer'i yarattı".

Rasûlullah bunları söylediği sırada bir nida edici:

— Ey Husayn oğlu, dişi deven gitti! diye nida etti.

Ben hemen arkasından gittim. Bir de baktım ki, devemin beri-sindeki serâb onunla aramızı kesiyor (onu görmeme engel oluyordu). Vallahi ben pek arzu ederdim ki, keşke deveyi terketmiş olaydım (da Rasûlullah'ın sözlerini dinlemek fırsatını kaçırmasaydım) [6].

Ve hadîsi» îsâ ibn Mûsâ el-Buhârî (öl. 186), Rakabe ibn Maska-le'den; o da Kays ibn Müslim'den rivayet etti ki, Târik ibn Şihâb şöyle demiştir: Ben Umer ibni'l-Hattâb(R)'dan işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) bizim içimizde (yânı minber üzerinde) ayağa kalktı da mah-lûkaatın başlamasından i'tibâren tâ cennetliklerin kendi menzillerine, ateş ehlinin de kendi menzillerine girinceye kadar herşeyi bizlere haber verdi. Bu haberi ezberleyen ezberledi, unutan da

unuttu [7]

3........ Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber(S) şöyle buyurdu: "Yüce Allah'ın şöyle buyurur olduğunu düşünüyorum: 'Âdem oğlu bana noksan sıfat isnâd etti. Hâlbuki ona beni noksan sıfatla vasıflaması yakışmaz. Ve yine Âdem oğlu beni tekzîb eder, hâlbuki beni yalanlaması ona yakışmaz. Âdem oğlunun beni noksan sıfatla vasıflaması, benim çocuğum olduğunu söylemesidir. Âdem oğlunun beni yalanlaması ise, Allah beni ilk yarattığı gibi tekrar yaratacak değildir, demesidir" [8].

4-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Allah halkı yarattığı zaman kendi yanında Arş'ın üstünde olan kitabında 'Rahmetim öfkeme gâlib olmuştur' diye yazdı" buyurdu [9].

2- Yedi Kat Yer Hakkında Gelen Şeyler Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavilleri babı:

"Allah, yedi göğü ve yerden de onların mislini yaratmış olandır. Emr, bütün bunların arasında durmadan iner.

Allah'ın (bunları yaratması, O'nun) hakîkaten herşeye kaadir olduğunu, ilmiyle hakîkaten herşeyi kaplamış

bulunduğunu bilmeniz içindir'3 (et-Taiâk:i2) [10].

"Ve's-$akfî'l-merfû"\ semâ'dır. "Semkehâ", "Binâehâ" demektir, orada hâyevân, yânı canlı vardır.

"el-Hubuku", düzgünlüğü ve güzelliğidir. "Ezinet", işitti ve itaat etti demektir. "Attı", içindeki ölüleri dışarı çıkardı ve onlardan boşaldı demektir.

"Tahâhâ", "Dehâhâ" yânî onu yaydı demektir, "es- Sâhire", yeryüzü'dür; orada

hayevân yânî canlı vardır, onların uykuları ve uyanıklıkları yeryüzünde olur [11]

5-.......Ebû Seleme ile kendi kavminden bâzı insanlar arasında bir arazî hakkında çekişme meydana gelmişti. Ebû Seleme, Âişe'nin yanına girip bu çekişmeyi Âişe'ye zikretti. Âişe de ona:

— Yâ Ebâ Seleme! Yer(gasbetmek)den sakın! Çünkü Rasûlul-lah (S) "Kim (başkasının toprağına) bir karış mikdârı tecâvüz ederse, o yere kıyamette yedi kat yerden (isabet eden toprak) bu mütecaviz kişinin boynuna halka gibi geçirilir" buyurdu, demiştir [12].

6-.......Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek, Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Sâlim'den; o da babası Abdullah ibn Umer'den haber verdi. O şöyle demiştir: Peygamber (S): "Herkim hakkı olmaksızın (başkasına âid) yerden birşey gasbedip alırsa, o aldığı şeyle birlikte kıyamet gününde yedi kat yere batırılır" buyurdu [13].

7-.......Ebû Bekre Nufey' ibnu'l-Hâris es-Sakafî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Zaman (mikyas olan yıl hesabı) A Hah 'in gökleri ve Yer'i yarattığı gündeki (ilk) hey'etine dönmüştür. (Artık) sene oniki aydır. Bunlardan dördü haram aylardır. Üçü arka arkayadır ki, Zu'l-ka'de, Zu'l-hicce ve Muharrem'dir. Dördüncüsü de Cumada'l-âhire ile Şa'bân arasında olarak Mudar kabilesinin ayı olan Receb'dir" [14]

8-.......Bize Ebû Usâme, Hişâm'dan; o da babası Urve ibnu'z- Zubeyr'den; o da Saîd ibn Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl(R)'den tahdîs etti ki, Ervâ bintu Ebî Uveys, iddia ettiği bir hakk hususunda, Saîd ibn Zeyd kendisinin hakkını eksiltti diye Medîne Vâlîsi bulunan Mer-vân ibnu'l-Hakem'e şikâyet etti. Bu şikâyet üzerine Saîd: Ben bu kadının hakkından birşey mi eksiltiyormuşum? Şehâdet ederim ki, ben Rasûlullah(S)'tan şöyle buyururken işitmişimdir: "Her kim (başkasına âid) arazîden zalimlikle bir karış yer alırsa, hiç şübhe yok, kıyamet gününde o arazî parçası yedi kat yerden i'tibâren onun boynuna halka yapılır".

İbnu Ebi'z-Zinâd, Hişâm'dan söyledi ki, babası Urve şöyle demiştir: Saîd ibn Zeyd bana: Ben Peygamber'in huzuruna girdim... dedi [15].

3- Bab: Yıldızlar Hakkında (Gelen Şeyler)

Katâde şöyle demiştir: "Andolsun ki biz Yer'e en yakın olan göğü kandillerle donattık. Bunları şeytânlara atış taneleri yaptık,.. ** (ei-Mtıik: 5). Allah bu yıldızları üç şey için yarattı: Allah bunları göğe zînet, şeytânlara atış taneleri ve kendileriyle doğru yol bulunacak alâmetler yaptı. Kim yıldızlar hakkında bundan başka bir ma'nâya dönerse hatâ etmiş, nasibini zayi' eylemiş ve bilgisine sâhib olmadığı bir şeyin meşakkatini üzerine almıştır [16].

İbn Abbâs: "Heşîmen" (d Kehf: 45), "Mutegayyırân" (yânî değişici); "el-Ebbu" (Abese: 3i) hayvanların yiyeceği şey; "el-En'âm" (er-Rahmân: 16), "halk" (yânî bütün mahlûklar), "Berzah" (er-Rahmân: 20)

"Hâcib"(yânî perde)dir, demiştir [17].

Mucâhid ibn Cebr: "Elfafen" <en-Nebe': 16), "Multeffeten" (yânî birbirine sarmaşmış), "Gulben" (Abese: 30) birbirine sarmaşmış bol ağaçlı; "Firâşen", "Mihâden" (yânî döşek) demektir. Yüce Allah'ın "Yeryüzünde sizin için bir vakte kadar durak ve fâidelenecek şey vardır" (ei-36; ei Araf: 24) kavlinde olduğu gibi (ki, o karar yeri yâhud beşik ma'nâsınadır). "Nekîden" (eiA'râf:58) "Kalîlen" (yânî az) demektir [18].

4- Güneşin Ve Ay'ın Bir Hesâb İle (Er-Rahmân: 5) Sıfatlanışları(Nın Tefsiri) Babı [19]

Mucâhid: Değirmenin hesabı gibi (yânî Güneş ve Ay değirmenin hareketi ve konumu gibi) cereyan ederler, demiştir.

Diğerleri: Bunlar bir hesâb ve geçemeyecekleri birtakım menziller üzere

cereyan ederler, demişlerdir. "Şihâb"ın cem'i "Şuhbân" olduğu gibi "Husbân", "Hisâb"ın cemâatidir [20].

"Duhâha" (eş-şems: i) "Davuhâ"(yânî aydınlığı) demektir [21]. "en-Tudrikel-kamera.. Ne Güneş'in Ay'a erişip çatması, ne de gecenin gündüzü geçmiş olması gerekmez. Hepsi de birer felekte yüzerler" {Yâsîn: 40). Mucâhid: Bunlardan birinin aydınlığı, diğerinin aydınlığını örtmez ve bu onlara gerekmez (yânî onlara sahîh olmaz), demiştir. "Velâ'lleylu sâbıku'n-nehârı":... Ne gecenin gündüzü geçmiş olması gerekmez. Bunlar birbirlerini tekrar tekrar arka arkaya sür'atle isterler (yânî gece âyeti gündüz âyetinin önüne geçmez). Bunlar iki nûrlandırıcı âyettirler. "Neslehu", yâni biz onların birini diğerinden sıyırıp çıkarırız ve onlardan herbirini bir felekte akıtıp yürütürüz.

"...Vâhiyetun: Gök de yarılmış ve artık o, o gün zayıftır" (d-Hâkkaa: 16); onun zayıflığı varılmasıdır. "Ve'l-meleku ala ercâihâ: Melekler ise onun bucaklarındadır" : i7>; yânî gök yarılmadığı müddetçe melekler semânın iki tarafindadırlar. Bu senin "Kuyunun etrafı üzerinde" sözün gibidir.

"Ve ağtaşa leylehu: Onun gecesini kararttı, gündüzünü çıkardı"1 (en-Nâziflt: 29); "Felemmâ cenne aleyhVl-leylu: İşte o üstünü gece bürüyüp örtünce... " (ei-En'âm: 76); bu iki yerde de ma'nâ "karanlık basınca" demektir.

el-Hasen dedi ki: "İzâ'ş-şemsu kuvvirat – Güneş toplanıp durulduğu zaman"" (et-Tekvîr: d, dürülüp toplanır, nihayet ışığı gider, demektir. "Ve'l-leyli ve mâ veseka ve 'l-kameri izâ H-teseka = O geceye ve onun derleyip

topladığı şeye, toplu bir hâle geldiği (nuru tamamlandığı) zaman Ay'a yemîn ederim ki... " (ei-inşikaak: 16-17). Burada "Veseka", debelenen nevVden herşeyi topladığı; "Itteseka" da dümdüz olduğu zaman demektir.

"Tebârekellezî ceale IVs-semâi burûcen = Gökte burçlar yaratan, onların içinde bir çerağ ve nurlu bir ay barındıran Allah'ın sânı ne yücedir" (ei-Farkaan: 6i). Burada burçlar, Güneş'in ve Ay'ın menzilleridir. "Velâ'z-Zillu vel-harûr = Gölge ile sıcak bir olmaz" (Fâtır: 21)

Hasen bunu, Güneş'le beraber gündüzleyin olacak sıcak ile tefsir etti. İbn Abbâs: "//arar" geceleyin; "Semûm", samyeli azabı (et-Tûn 27), gündüzleyindir,dedi. "Yûlicu'n-nehâra fVl-leyl" (ei-Hacc; 6i), yânı gündüzü geceye girdirir ki, bu "Yukevviru" yânı "Gündüzü gecenin içine dürer" demektir.

"Velîceten", birşeyin içine girdirdiğin herbir şeydir [22].

9-.......Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) güneş battığı zaman bana:

"Güneş nereye gider, bilir misin?" diye sordu. Ben:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedim., Rasûlullah şöyle buyurdu:

— "Güneş gider, tâ Arş'ın altında secde eder (âdetince doğudan doğmak üzere) izin ister de ona izin verilir (ve doğu taraftan doğar. Bununla beraber insanların günahlıları üzerine doğmayı fena görür). Ve bu hâlde secde etmeye yaklaşır. Fakat secdesi kabul olunmaz. (Doğacağı yerine gitmeye) izin ister; izin verilmez. Ona: Artık nereden geldinse oraya dön! denilir. O da battığı taraftan doğar. İşte bu Yüce Allah'ın şu kavii(nin ma'nâsı)^: Güneş de kendi karargâhında (yörüngesinde devam üzere) cereyan etmektedir. (Güneşin en ince bir hesâb üzere) bu yürüyüşü mutlak gâlib, herşeyi hakkıyle bilen Allah'ın takdiridir!" (Yâsîn: 38) [23].

10-.......Bize Abdullah ed-Dânâc -Farsça'dır, ma'nâsı "âlim" demektir- tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrah-mân, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber(S): "Güneş ve Ay kıyamet gününde (ziyaları sönüp birbiri içine) dürülürler" buyurmuştur [24].

11-.......Bana Amr ibnu'l-Hâris haber verdi ki, Abdurrahmân ibnu'l-Kaasım, babası el-Kaasım ibn Muhammed ibn Ebî Bekr'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den söylemiştir. Abdullah ibn Umer, Pey-gamber(S)'in şöyle buyurduğunu haber verir idi: "Şübhesiz ki Güneş ile Ay, hiçbir kimsenin ne ölümünden, ne de hayâtından dolayı tutulurlar. Lâkin bunlar Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Tutulduklarını görünce hemen namaza durun" [25].

12-....... Abdullah ibn Abbâs şöyle demiştir: Peygamber (S): "Şübhesiz ki, Güneş ile Ay Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Bunlar bir kimsenin ölümü veya hayâtından dolayı tutulmazlar. Siz bu tutulmayı gördüğünüz zaman Allah'ı zikrediniz" buyurdu.

13-.......Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) Güneş tutulduğu gün kıyama durup tekbîr aldı ve uzun bir kıraat yaptı. Sonra uzun bir rükû' yaptı. Sonra başım rukû'dan kaldırıp Semiallâhu li-men hamidehu dedi. Ve secdeye gitmeden olduğu gibi yine kıyam yaptı ve burada uzun bir kıraat daha yaptı. Bu kıraat birincisinden daha kısa idi. Sonra uzun bir rükû' daha yaptı, fakat bu rükû', birinci rukû'dan kısa idi. Sonra uzun bir secde yaptı. Sonra ikinci rek'atin içinde de birinci rek'atte yaptığı gibi yaptı. Sonra Güneş açılmış olduğu hâlde selâm verdi. Bunun ardından insanlara karşı hutbe yaptı da Güneş'in ve Ay'ın tutulmaları hususunda: "Bunlar Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Bunlar hiçbir kimsenin ne ölümü, ne de hayâtı için tutulurlar. Sizler bu ikisini tutulmuş gördüğünüz zaman hemen namaza iltica ediniz" buyurdu.

14-.......Bana Kays ibn Ebî Hazım, Ebû Mes'ûd(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Güneş ile Ay hiçbir kimsenin ne ölümünden, ne de hayâtından dolayı tutulurlar. Lâkin bunlar Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Tutulduklarını görünce hemen namaza durun" [26].

5- Yüce Allah'ın Şu Kavli Hakkında Gelen Şeyler Babı

"0, rahmetinin Önünde rüzgârları birmüjdeci olarak gönderendir... " (el-Furkaan: 48).

"Levâkıha" (ei-Hıcr: 22), "Lahika" ve "Lâhık"ın cem'idir ki, aşılayıcı demektir. "Melâhıka"nın müfredi

"Mulhıka'Mır. *I*sârun" (d Bakara: 266), taş fırlatan bora ki, yerden göğe doğru eser, direk gibi olur, içinde ateş vardır.

'Rîhun fihâ sırrun" (Âiu imrân: in), şiddetli soğuk rüzgâr; "Nuşuren" (ei-Furkaan: 48), yayılıcı, dağınık, demektir [27].

15-.......Mucâhid'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S):

"Ben sabâ rüzgârı ile yardım olundum. Âd kavmi de de-bûr yeli ile helak edildi" buyurmuştur [28].

16-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) gökyüzünde yağışlı sanılan bir bulut görünce ona karşı durur, geri döner (evimizin içine) girer, çıkardı. Ve (bu karanlık buluttan ümmete bir âfet erişmesinden endîşe ederek) yüzü(nün rengi) değişirdi.Gök yağmur yağdırınca da Peygamber'den bu endîşe açılır giderdi. Âişe bunun sebebini Peygamber'den öğrenmek istedi. Bunun üzerine Peygamber şöyle buyurdu: "Ne bileyim? Belki bu kara bulut bir kavmin dediği gibi (bir azâb) olur (Kur'ân'da şöyle hikâye olunmuştur): Artık vaktâ ki onu, vadilerine doğru gelen bir bulut hâlinde görmüşlerdi. Dediler ki: Bu, bize yağmur verici buluttur. (Hûd:) Hayır, bu çarçabuk gelmesini istediğiniz şeydir; bir rüzgârdır ki, onda elem verici bir azâb vardır. O, Rabb 'imin emriyle her şeyi helak edecektir (dedi). İşte onlar o hâle geldiler ki, meskenlerinden başka birşey görünmez oldu. İşte günahkârlar güruhunu biz böyle cezalandırırız" (ei-Ahkaaf: 24-25) [29].

6- Allah'ın Salavâtı Üzerlerine Olsun, Meleklerin Zikri Babı [30]

Ve Enes şöyle dedi: Abdullah ibn Selâm, Peygamber'e: Şübhesiz meleklerden Cibril aleyhi's- selâm Yahûdîler'in düşmanıdır, dedi [31].

İbn Abbâs da: "Biziz o saff saff dizilenler mutlak bizi" (es sâffât: 165); bunlar meleklerdir, demiştir [32].

17-Bize Hudbe ibnu Hâlid tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den tahdîs etti. H ve bana Halîfe ibn Hayyât şöyle dedi: Bize Yezîd ibnu Zuray' tahdîs edip şöyle dedi: Bize Saîd ibn Ebî Arûbe ile Hişâm ed-Destevâî şöyle dediler: Bize Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Bize Enes ibnu Mâlik tahdîs etti ki, Mâlik ibn Sa'saa (R) şöyle demiştir: Peygamber(S) şöyle buyurdu:

"Bir kerresinde ben Beyt'in (yânı Ka'be'nin) yanında uyurla uyanık arası bir

hâlde bulunuyordum". Peygamber burada iki kişi arasındaki adamı (kasdederek) zikretti ve şöyle devam etti; "Derken bana içine hikmet ve imân doldurulmuş altından bir tas getirildi. Göğüsten karnın alt tarafına kadar yarıldı. Sonra karın Zemzem suyu ile yıkandı. Sonra hikmet ve îmân ile dolduruldu. Ve bana katırdan küçük, eşekten büyük beyaz bir hayvan getirildi ki, o Burak'tır. Akabinde ben Cibril'in beraberinde gittim. Nihayet alt semâya vardık.\

— Kim o? denildi.

— Cibril'dir, dedi.

— Yanındaki kimdir? denildi. Cibril tarafından:

— Muhammed'dir, diye cevap verildi.

— Ona buraya gelsin diye (da'vet) gönderildi mi? diye soruldu. Cibril:

— Evet, dedi.

— Merhaba gelen Zât'af Bu gelen kişinin gelişi ne güzeldir! denildi.

Müteakiben Âdem 'in yanına geldim ve ona selâm verdim. O da:

— Merhaba sana, Oğul ve Peygamber! dedi. Akabinde ikinci semâya vardık.

— Kimdir o? denildi.

— Cibril'dir, dedi.

— Yanındaki kimdir? denildi. Cibril:

— Muhammed(S)'dir, dedi.

— Ona (gelsin diye) haber gönderildi mi? denildi. Cibril:

— Evet gönderildi, dedi.

— Merhaba O'na -hoş geldi, safa geldi- ve bw gelenin gelişi ne güzeldir! denildi.

Akabinde ben îsâ ve Yahya (Peygamberlerin) yanına vardım. Onlar:

— Merhaba sana, kardeş ve Peygamber! dediler. -Sonra üçüncü semâya vardık.

— Kimdir o? denildi.

— Cibril'dir, dedi.

— Beraberindeki kimdir? denildi. Cibril:

— O Muhammed'dir, dedi.

— Ona (vahy ve mi'râc da'veti) gönderilmiş midir? denildi. Cibril:

— Evet (gönderilmiştir), dedi.

— Merhaba O'na ve bu gelen kişinin gelişi ne güzeldir! denildi. Akabinde ben Yûsuf'un yanına vardım ve ona selâm verdim. O

da:

— Merhaba sana bir kardeşten ve peygamberden! dedi. Sonra dördüncü semâya vardık.

— Kimdir o? denildi.

— Cibril'dir, denildi.

— Beraberindeki kimdir? denildi. Cibril tarafından:

— Muhammed'dir, denildi.

— Ona (mi'râc da'veti) gönderilmiş midir? denildi. Cibril:'

— Evet, gönderilmiştir, dedi.

— Merhaba gelen Zât'a ve bu gelenin gelişi ne güzeldir! denildi. Ben îdrîs Peygamber'in yanına vardım ve ona selâm verdim. O

da:

— Bir kardeş ve bir peygamberden merhaba! dedi. Sonra beşinci semâya vardık.

— Kimdir o? denildi.

— Cibril'dir, dedi.

— Beraberindeki kimdir? denildi.

— Muhammed'dir, denildi.

— Ona da'vet gönderilmiş midir? denildi.

Cibril:

— Evet (gönderilmiştir), dedi.

— Merhaba O'na ve bu gelen Zât ne güzel yolcu! denildi. Akabinde biz Harun'un yanına geldik. Ben ona selâm verdim.

O da:

— Merhaba sana bir kardeş ve bir peygamberden, dedi. Sonra altıncı semâya vardık.

— Kimdir o? denildi.

— Cibril'dir, dedi.

— Beraberindeki kimdir? denildi.

— Muhammed'dir, denildi.

— O'na (da'vet) gönderilmiş midir? Bu gelen kişiye merhaba ve O'nun bu gelişi ne güzeldir! denildi.

Akabinde ben Musa'nın yanına vardım ve ona selâm verdim. O da:

— Bir kardeşten ve bir peygamberden sana merhaba! dedi. Ben Musa'yı bırakıp geçince Mûsâ ağladı. Musa'ya:

— Seni ağlatan nedir? denildi: Mûsâ:

— Yâ Rabb! Benden sonra peygamber gönderilen bu genç ki, O'nun ümmetinden cennete girecekler benim ümmetimden gireceklerden daha faziletlidir (de ona ağlıyorum)! dedi.

Sonra yedinci semâya vardık.

— Kimdir o? denildi.

— Cibril'dir, dedi.

— Yanındaki kimdir? denildi.

— Muhammed'dir, denildi.

— O'na da'vet gönderilmiş midir? Bu gelen Zât'a merhaba, bu gelen kişi ne güzel yolcu! denildi.

Akabinde ben İbrahim Peygamber'in yanına vardım ve ona selâm verdim. O da:

— Bir oğul ve peygamber, merhaba sana! dedi.

Sonra bana el-Beytu'l-Ma'mûr gösterildi. Ben Cibril'e bunu sordum. Cibril:

— Bu el-Beytu'l-Ma'mûr'dur, her gün onun içinde yetmişbin melek namaz kılar, bundan çıktıkları zaman artık bu onların son girişidir, bir daha oraya dönmezler, dedi.

Bana Sidretu'l-Muntehâ da gösterildi. Bir de gördüm ki, sidre ağacının yemişleri sanki Yemen 'in Hecer şehri testileri gibi; yaprakları ise fillerin kulakları gibidir. Sidre 'nin dibinde dört nehir vardır: İki bâtın nehir, iki zahir nehir. Ben Cibril'e bunları sordum. Cibril;

— Bâtın olan iki nehir cennettedir. Zahir olan iki nehir ise Nîl ile Furât nehirleridir, dedi.

Sonra benim üzerime (her gün) elli namaz farz kılındı. Ben bunları kabul ettim ve Musa'ya geldim. Mûsâ:

— Ne yaptın? dedi.

— Üzerime elli namaz farz olundu, dedim. Mûsâ:

— Ben insanları senden daha iyi biliyorum; ben îsrâîl oğullarını sıkı bir denemeye tâbi' tuttum. Senin ümmetin her gün elli namaza takat getirmez. Onun için Rabb'ine dön de hafifletmesini iste, dedi.

Ben de döndüm ve hafifletmeyi istedim. Rabb'im namazları kırk yaptı. Sonra evvelki gibi Mûsâ 'ya; akabinde Rabb 'ime gidip yine hafifletme istedim. Sonra Rabb'im namazları otuz yaptı. Sonra yine bundan önceki gibi Musa'ya;akabinde Rabbi'me gidip hafifletme istedim. Bu sefer Rabb'im namazları yirmi yaptı. Sonra yine Musa'ya ve akabinde Rabb 'ime gidip hafifletme istedim. Bu sefer

Rabb 'im namazları on yaptı. Sonra Musa'ya geldim. O da yine hafifletme istememi söyledi. Bu sefer Rabb'im namazları beşyaptı. Akabinde Musa'ya geldim. Mûsâ:

— Ne yaptın? dedi.

— Rabb'im namazları beş yaptı, dedim.

Mûsâ önceki gibi yine hafifletme istememi söyledi. Ben Musa'ya:

— Hayırla selâmette kal (ben bu beşi kabul ediyorum), dedim. Akabinde Allah tarafından:

— Ben beş vakit namazla farizamı imza ve infaz ettim ve kullarımdan fazlasını hafiflettim; ben güzelliği on kat ile karşılarım! diye nida olundu'3.

Ve Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den; o da el-Hasen'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den el-Beytu'l-Ma'mûr hakkında ayrı hadîs söyledi [33].

18-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Kendisi sâdık ve masdük (yânı: kendisi doğru söyler ve kendisine de doğru bildirilir) olduğu hâlde, bize Rasûlullah (S) tahdîs edip (insanın yaratılması tavırlarından) şunları söyledi:

"Sizin herbirinizin yaratılması (yaratılma başlangıcında) ana baba maddeleri kırk gün anasının karnında toplanır. Sonra o maddeler o kadar zaman içinde (yânî kırk gün içinde) katı bir kan pıhtısı hâlini alır. Sonra yine o kadar zaman içinde bir çiğnem et olur. Sonra (dördüncü tekâmül tavrında) Allah bir melek gönderir de tekâmül eden o bir çiğnem ete şu dört kelime(y\ yazması) emrolunur: Onun işini, rızkını, ecelim, şakiyâhud saıd olduğunu yaz! denilir. Sonra ona rûh üflenir (cenîn canlanır). İmdi sizden bir kişi (bu fıtratı gereği dünyâda) iyi iş yapar, nihayet kendisiyle cennet arasında yalnız bir kulaç mesafe kalır. Bu sırada (meleğin ana karnında yazdığı) yazı gelir, yazısı o kişinin önüne geçer (yânî onu önler). Bu defa o kişi cehennemliklerin işini yapmağa başlar (da cehenneme girer). Sizden bir kişi de kötü iş yapar. Nihayet kendisiyle cehennem arasında ancak bir kulaç mesafe kalır. Bu sırada (meleğin yazdığı) o yazı önüne geçer (yânî onu önler). Bu defa o kişi cennet ehlinin (hayırlı) emelini yapar (cennete girer)" [34].

19-.......Bana Mûsâ ibnu Ukbe haber verdi ki, Nâfi' şöyle demiştir: Ebû Hureyre, Peygamber'den söyledi.

Ve Ebû Âsim ed-Dahhâk ibivMahled, Mahled ibn Yezîd'e mu-tâbaat etti ki, İbn Cureyc şöyle demiştir: Bana Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den haber verdi. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Allah bir kulu sevdiği zaman Cibril'e:

— Allah fulânı seviyor, onu sen de sev! diye nida eder. Cibril de o kulu sever. Akabinde Cibril gök ahâlîsine;

— Allah fulân kulu seviyor, onu siz de seviniz! diye nida eder.

Gök ahâlîsi de o kimseyi sever. Sonra yerde(ki insanların gönlüne) o kimse lehine kabul ve sevgi konulur (da onu tanıyan müslümânlar tarafından sevilir)" [35].

20-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'t şöyle derken işittim: "Melekler Anan içine -ki o buluttur- inerler de gökte kaza ve hükmolunan emri (istikbâle âid bâzı şeyleri kendi aralarında) zikrederler. Bu sırada şeytânlar (bu haberi) kulak hırsızlığı yapar ve onu işitirler. İşittiklerini de kâhinlere gizlice ulaştırırlar. Kâhinler, şeytânlardan işittikleri kelimelerle beraber yüz yalan da kendi nefislerinden uydururlar" [36].

21-.......Bize İbn Şihâb, Ebû Seleme ibn Abdirrahmân ibn Avftan ve el-Agarr Selmân el-Cuhenî'den; onlar da Ebû Hureyre'den tah-dîs ettiler ki, o şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Cumua günü olunca mescidin kapılarından herbir kapıda melekler bulunur. Onlar mescide ilk gelenleri (birinci, ikinci, üçüncü diye) sırasıyte yazarlar. İmâm minbere oturunca sahîfeleri dürerler ve safflar arasına gelip zikri (yânî hutbeyi) dinlerler" [37].

22-....... Bize ez-Zuhrî tahdîs etti ki, Saîd ibnu'l-Müseyyeb şöyle demiştir: Bir kerre Hassan ibn Sabit mescidde şiir okuduğu sırada Umer mescide uğradı. (Hassân'ın mescidde şiir okumasını çirkin gördü.) Bunun üzerine Hassan:

— Ben vaktiyle bu mescidde senden daha hayırlı olan Zât hâzır iken de şiir okur idim, dedi.

Sonra Hassan, Ebû Hureyre'ye döndü ve:

— Allah aşkına sana sorarım: Rasûlullah'ın Hassân'a: "Haydi sen de benim tarafımdan (müşriklere) cevâb ver! Yâ Allah, onu Rûhu'l-Kudüs ile kuvvetlendir!" derken işittin mi? diye sordu.. O da; — Evet (işittim), diye doğruladı [38].

23-.......Bize Şu'be, Adiyy ibn Sabit'ten tahdîs etti ki, el Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Hassân'a hitaben: "Sen de müşrikleri hicvedip kötüle yâhud onların hicivlerine karşılık ver, Cibril de seninle beraberdir" buyurdu [39].

24-.......Bize Cerîr ibn Hazım tahdîs etti. H ve yine bize İshâk ibn Râhûye tahdîs edip şöyle dedi: Bize Vehb ibn Cerîr haber verip şöyle dedi: Bize babam Cerîr ibn Hazım tahdîs edip şöyle dedi: Ben Humeyd ibn Hilâl'den işittim ki, Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: (Rasûlullah, Kurayza oğullan yurduna sefer ettiğinde melekler de iştirak etti.) Ben Ensâr'dan Ganm oğullan sokağında yükselen bir tozu bugün bile görür gibiyim.

Râvî Mûsâ ibn îsmâîl, Mağâzî'deki kendi rivayetinde şunu ziyâde etmiştir: Enes: Ben Cibril'in melâike cemâatinin Ganm oğullan sokağından geçtikleri sıra yükselen tozunu bugün bile görür gibiyim, demiştir [40].

25-.......Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, el-Hâris ibnu Hişâm, Peygamber'den:

— Sana vahy nasıl gelir? diye sormuştur. Peygamber (S) şöyle cevâblamıştır:

— "Bunun hepsi (şöyledir): Bazen melek bana çıngırak sesi gibi bir ses içinde gelir, akabinde meleğin bana söylediği şeyleri ezberlemiş olduğum hâlde o benden ayrılır. Bana en ağır olanı budur. Bazen de melek bana bir insan olarak temessül eder (yânî sûretlenir), benimle konuşur, ben de söyleyeceklerini iyice bellerim" [41].

26-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu:

— "Kim Allah yolunda çift sadaka verirse, cennetin bekçileri, yânî melekler onu: Ey Fulân! Buraya gel! diye da'vet ederler."

Peygamber'in bu sözü üzerine Ebû Bekr:

— Artık kendisine hiç helak olmayan kimse, işte budur, -dedi. Peygamber de:

— "Senin de o bahtiyarlardan olmanı umarım" buyurdu [42].

27-.......Bize Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da Ebû Seleme'den; o da Âişe(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) Âişe'ye:

— "Yâ Âişe! Şu (yanımdaki) Cibril'dir, sana selâm ediyor" buyurmuş.

Aişe de:

— Selâm; Allah'ın rahmeti ve bereketleri onun üzerine olsun, demiş ve Peygamber'i kasdederek:

— Benim görmediğimi Sen görüyorsun, demiştir [43].

28- Bize Ebû Nuaym tahdîs edip şöyle dedi: Bize Umer ibnu Zerr tahdîs etti.

H Ebû Nuaym dedi ki: Bana Yahya ibn Ca'fer tahdîs edip şöyle dedi: Bize Vekî', Umer ibn Zerr'den; o da babası Zerr ibn Abdillah el-Hamdânî'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Cibril'e:

— "Sen bize şu ziyaretinden daha çok ziyaret etmez misin?" demişti (yânî daha sık gelmesini arzûlamıştı).

İbn Abbâs dedi ki: Bunun üzerine "Biz (melekler) Senin Rab-binin emri olmadıkça inmeyiz. Önümüzde, ardımızda ve ikisi arasında ne varsa hepsi O'nundur. Senin Rabbin unutkan değildir" (Meryem: 64) âyeti indi [44].

29-....... O da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Rasûlullah(S) şöyle buyurmuştur: "Cibril bana Kur'ân'ı bir okunuş üzerine okuttu. Ben de durmadan bunun artmasını isterdim. Tâ yedi türlü okunuşa erişinceye kadar bu dileğimde ısrar ettim" [45].

30-.......Bize Abdullah ibnu'I-Mubârek haber verip şöyle dedi:

Bize Yûnus ibn Yezîd haber verdi ki, ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibni Abdillah tahdîs etti ki, İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) insanların en cömerdi idi. En cömert olduğu zaman da ramazânda idi ki, bu ay Cibril aleyhi's-selâmın kendisine en çok kavuştuğu zaman idi. Cibril, ramazânın her gecesinde Rasûlul-lah'la buluşur ve kendisi ile Kur'ân-ı Kerîm'i mudârese ve müzâkere ederdi. îşte bundan dolayı Rasûlullah Cibril kendisiyle buluştuğu bu zamanda hayır dağıtmakta, esmesi maniaya uğramayan rüzgârdan daha cömert idi [46].

Ve Abdullah ibnu'l-Mubârek'ten: (Kendisi:) Bize Ma'mer (ıbnu Râşid, yukarıda verilen) bu isnâd ile o hadîsin ma'nâca benzerini tahdîs etti, demiştir.

Ve Ebû Hureyre ile Fâtıma (R) da Peygamber(S)'den, Cibril'in (her sene ramazânda) Peygamberce Kur'ân'ı karşılaştırma yapar olduğunu rivayet etmişlerdir [47].

31-.......Bize Leys ibnu Sa'd, İbn Şihâb'dan şöyle tahdîs etti: Umer ibnu Abdilazîz bir gün ikindi namazını biraz geri bıraktı. Bunun üzerine Urve ibnu'z-Zubeyr, Umer'e:

— Dikkat et! Muhakkak ki Cibril inmiş ve Rasûlullah'm önünde namaz kıldırmıştır, dedi.

Umer de ona:

— Yâ Urve, söylediğini iyi bil! dedi.

Urve de hadîsi senediyle nakledip şöyle demiştir:

— Ben Beşîr ibn Ebî Mes'ûd'dan işittim, şöyle diyordu: Ben babam Ebû Mes'ûd'dan işittim, şöyle diyordu: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Cibril indi ve bana imâm oldu, ben de onunla birlikte namaz kıldım. Sonra onunla namaz kıldım. Sonra onunla namaz kıldım. Sonra onun/a namaz kıldım. Sonra onunla namaz kıldım". Rasûlullah bunu söylerken birer birer beş namazı par-maklarıyle sayıyordu [48].

32-.......Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu:

— "Cibril bana: 'Ümmetinden her kim Allah'a hiçbirşeyi ortak koşmayarak (tevhîd inancıyle) ölürse cennete girer -yâhud ateşe girmez' dedi".

Ebû Zerr:

— Eğer o kişi zina etse ve hırsızlık yapsa da mı? dedi. Peygamber:

— "Eğer (bu günâhları işlese de)" buyurdu [49].

33-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Melekler arka arkaya gelirler: Hergün birtakım melâike geceleyin, diğer birtakım melâike de gündüzleyin birbiri ardınca size gelirler. Bunlar sabah ve ikindi namazlarında buluştuktan sonra evvelce içinizde kalmış olanlar göğe yükselirler. Rableri (namaz kılmış kullarının) hâllerini en iyi bilirken yine o meleklere: Kullarımı ne hâlde bıraktınız? diye sorar. Onlar da: Onları namaz kılarlarken bıraktık ve onlara namaz kılarlarken varmıştık, derler" [50].

"Sizlerden biri Âmin dediği zaman melekler de semâda {Âmîn deseler de) her

ikisi birbirine denk düşerse, o kimsenin geçmiş günâhları mağfiret edilir" [51]

34-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber için bir yastık doldurdum. Onda birtakım suretler vardı. Bu küçük bir yastık gibidir. Peygamber geldi ve iki kapının arasında dikeldi, yüzü de değişmeye başladı. Ben hemen:

— Bizim için ne (kusur) var, yâ Rasûlallah? dedim. Peygamber (S):

— "Bu yastığın hâli nedir?" diye sordu. Âişe:

— Bir yastıktır; ben onu üzerinde yatasm diye Sen'in için yaptım, dedi.

Peygamber:

— "Sen içinde suret bulunan bir eve meleklerin girmeyeceğini; bu sureti yapan kimsenin kıyamet gününde azâb edileceğini ve Yüce Allah 'in: Yarattıklarınıza (yânî sûretlendirdiğiniz bu hayvanlara) can verin! buyuracağını bilmedin mi?" buyurdu [52].

35-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Ubeydullah ibn Abdillah'tan haber verdi ki, o da İbn Abbâs(R)'tan şöyle derken işitmiştir: Ben Ebû Talha'dan işittim, şöyle diyordu: Ben Rasûlul-lah(S)'tan işittim: "İçinde köpek bulunan eve melekler girmez, içinde temsillere âid suret bulunan eve de" buyuruyordu [53].

36-....... Bize Amr ibnu'l-Hâris haber verdi. Ona da Bukeyr ibnu'l-Eşecc tahdîs etmiştir. Ona da Busr ibn Saîd tahdîs etmiştir. Ona da Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî (R) tahdîs etmiştir. Busr ibn Saîd'in beraberinde, Peygamber'in zevcesi Meymûne'nin himayesinde bulunmuş olan Ubeydullah el-Havlânî bulunuyordu. Râvî dedi ki: îşte bu ikisine Zeyd ibn Hâlid tahdîs etti. Ona da Ebû Talha şöyle tahdîs etti: Peygamber (S): "Melekler, içinde suret bulunan herhangi bir eve girmezler" buyurdu.

Sahâbî râvî Busr dedi ki: (Bu hadîsi bana rivayet ettikten bir zaman sonra) Zeyd ibn Hâlid hastalandı. Biz de ona hasta ziyaretine gittik. Eve girdiğimizde

içeride, üzerinde birtakım suretler bulunan bir perde ile karşılaştık. Ben orada bulunan Ubeydullah el-Havlânî'ye:

— Bu Zeyd ibn Hâlid bize Peygamber'den tasvirler hakkındaki hadîsi tahdîs etmedi mi? (Şimdi evinde bu resimli perde ne oluyor?) dedim.

Ubeydullah bana;

— Zeyd ibn Hâlid bu hadîsi Ebû Talha'dan bize naklederken, sonunda "İllâ rakmen fîsevbin (= Elbisedeki nakış ve resim müstesnadır)" demiştir; sen onu işitmedin mi? dedi.

— Hayır işitmedim, dedim. O da:

— Fakat sen o hadîsi işittin, o bunu muhakkak zikretmiştir, dedi [54].

37-....... Bana Amr ibnu'l-Hâris, Sâlim'den; o da babası Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti; o şöyle demiştir: Cibrîl aleyhi's-selâm, Peygamber'in yanına inmeyi va'd etmişti (inmedi; Peygamber sebebini sordu.) Cibrîl: Biz melekler, içinde (canlı hayvana âid) suret ve köpek bulunan eve girmeyiz, dedi.

38-.......Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki,

Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "İmâm Semiallâhu limen hami-deh dediği zaman siz Allâhumme Rabbena leke 'l-hamdu deyiniz. Çünkü her kimin böyle demesi melâikenin böyle demesine denk düşerse geçmiş günâhları mağfiret edilir" [55].

39-.......Ebû Hureyre (R) tahdîs etti ki: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Sizin herhangi birinizi namaz kılmak habsedip alıkoyduğu müddetçe, bir namaz içindedir. Namaz kıldığı yerden kalkmadığı yâhud abdestini bozmadığı müddetçe de melekler onun için: Allâhumme 'ğfîr lehu ve 'r-hamhu(= Yâ Allah, ona mağfiret et ve ona merhamet eyle)/ derler" [56].

40-.......Ya'lâ ibn Umeyye (R): Ben Peygamber(S)'in minber üzerinde (cehennem ahâlîsinin cehennem muhafızına): "Yâ Mâlik! (Rabb'in hakkımızdaki hükmünü versin!) diye nida ettiler... (ez-Zuhrûf: 77) âyetim okuduğunu işittim" demiştir.

Râvî Sufyân ibn Uyeyne, Abdullah ibn Mes'ûd'un bu âyeti "Ve nâdev yâ Mâli" şeklinde kâfi düşürerek okuduğunu söylemiştir [57].

41-.......Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle tahdîs etmiştir: Âişe, Peygamber(S)'e:

— Sana Uhud gününden daha şiddetli olan bir gün erişti mi? dedi. O da:

—"Yemin olsun ki kavmin Kureyş'ten gelen birçok zorluklarla karşılaştım. Fakat onlardan Akabe günü karşılaştığım zorluk hepsinden şiddetli idi. Şöyle ki: Ben (Kureyş'ten gördüğüm ezâ üzerine Taife gidip) hayâtımın korunmasını Abdu Kulâl'in oğlu İbnu Abdu Yâlîl'e teklif etiğim zaman o benim dileğime cevâb vermemişti. Ben de kederli ve hayretli bir hâlde yüzümün doğrusuna (Mekke'ye) dönmüştüm. Bu hayretim Karnu's-Seâlib mevkiine kadar devam etti. Burada başımı kaldırıp (semâya) baktığımda beni gölgelendirmekte olan bir bulut gördüm.

Buluta (dikkatle) baktığımda bunun içinde Cibril bulunduğunu gördüm. Cibril bana nida etti de:

Allah, kavminin Sen'in hakkında dediklerini ve Seni korumayı reddettiklerini muhakkak işitti. Ve A ilah Sana şu Dağlar Meleği'ni gönderdi. Kavmin hakkında ne dilersen ona emredebilirsin, dedi. Bunun üzerine Dağlar Meleği bana nida edip selâm verdi. Sonra:

— Yâ Muhammedi Cibril'in bu söylediği bir hakikattir. Sen ne istersen emrine hazırım. Eğer (Ebû Kubeys ile Kuaykân denilen) şu iki yalçın dağı Mekkeliler üzerine kapaklamamı istersen (onu da emret), dedi.

Buna karşı Peygamber:

— Hayır, ben Allah 'in bu müşriklerinin sulblerinden yalnız Allah 'a ibâdet eder ve Allah 'a hiçbirşeyi ortak kılmaz (tevhîdci) bir nesil meydana çıkarmasını

arzu ederim, dedi" [58].

42-.......Bize Ebû İshâk eş-Şeybânî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Zırr ibn Hubeyş'e Yüce Allah'ın şu kavlinden sordum: "Sonra (Cib-rîl O'na) yaklaştı, sarktı. İki yay kadar, yâhud daha yakın oldu da (Allah'ın) kuluna vahy ettiğini etti. O'nun gördüğünü kalbi yalana

Çlkarmadl" (en-Necm: 8-11).

Zırr ibn Hubeyş: Bize İbnu Mes'ûd: Peygamber (S) Cibril'i (yaratılmış olduğu surette) altıyüz kanatlı olarak gördü, diye tahdîs etti, dedi [59].

43- Bize Hafs ibn Umer tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, el-A'meş'ten; o da İbrahim'den; o da Alkame'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R) "And olsun ki O, RabbHnin en büyük âyetlerinden bir kısmım görmüştür" (en-Necm: ıs) âyetinin tefsirinde: Rasûlullah (S) semânın etrafını yeşil bir kumaş (hâlinde Cibril'in kanadı) kaplamış gördü, demiştir [60].

44-.......Bize el-Kaasım haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Her kim Muhammed (uyanık olarak baş gözüyle) Rabb'ini gördü sanırsa, en büyük yalanı irtikâb etmiş olur. Lâkin muhakkak olan şudur ki, Rasûlullah Cibrîl'i ufkun arasını kaplamış olduğu hâlde hakîkî suret ve hilkatinde görmüştür [61].

45-.......Mesrûk şöyle demiştir: Ben (Peygamber'in Rabb'ini görmesini reddettiği zaman) Âişe'ye:

— Öyleyse Yüce Allah'ın şu kavli nerededir (yânî bunun vechi nedir)? dedim: "Sonra yaklaştı, derken sarktı. (Bu suretle Peygamber'e) iki yay kadar, yâhud daha yakın oldu da (Allah'ın) kuluna vahy ettiğini ettV (en-Necm: 8-11).

Âişe (R):

— Bu yanaşma ancak Cibril'in yanaşmasıdır. Cibril Peygamber'e insan

suretinde gelirdi. Şübhesiz Cibril bu kerre Peygamber'e kendi hakîkî sureti olan sureti içinde gelmiş ve ufku kapatmıştır, dedi [62].

46-.......Semure ibn Cundeb (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Ben bu gece fu'yâmda iki kimse gördüm. Onlar bana geldiler... şöyle dediler: O ateş yakan adam, cehennemin bekçisi olan Mâlik'tir... Ben Cibril'im. Bu da Mtkâîl'dir..." [63].

47-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Kişi kadınım (cinsî yaklaşmak için) yatağına da'vet eder de kadın çekinir ve bu yüzden koca, kadına öfkeli, sinirli bir hâlde gecelerse melekler o kadına sabah oluncaya kadar la'net ederler".

Bu hadîsi el-A'meş'ten rivayet etmekte Ebû Avâne'ye Şu'be, Ebû Hamza, İbnu Dâvûd ve Ebû Muâviye mutâbaat etmişlerdir [64].

48-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Ben Ebû Seleme'den işittim, şöyle dedi: Bana Câbir ibnu Abdillah (R) haber verdi. O, Peygam-ber(S)'den şöyle buyururken işitmiştir: "Sonra benden vahy bir süre habs olundu. Ben bir gün yürürken birdenbire gökyüzü tarafından bir ses işittim. Başımı kaldırdım. Bir de baktım ki, Hıra 'da bana gelen melek (yânî Cibrîl) semâ ile Arz arasında bir kürsî üzerinde oturmuş. Ondan pek ziyâde korktum, hattâ yere düştüm. Akabinde aileme geldim ve: Beni örtünüz, beni örtünüz! dedim. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyetleri indirdi: Ey bürünüp sarınan! Kalk, artık korkut. Rabb'ini büyük tanı. Elbiselerini temizle. Azâb{& götürecek şeyleri) terkeyle..." (el-Müddessir: 1-5).

Ebû Seleme: Âyetteki "er-Rücz", putlardır, demiştir [65].

49-.......Müfessir Ebu'1-ÂHye şöyle demiştir: Bize Peygamerinizin amcası oğlu, yânî İbn Abbâs (R) tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "(Mi'râc^da) bana gece sefer ettirildiğinde ben Musa'yı esmer yüzlü, uzun boylu, kıvırcık saçlı bir tipte gördüm. Müsâ (uzunluk ve esmerlikçe) Ezdu Şenûe

adamlarından bir kişi gibidir. îsâ'yı da gördüm: Ne uzun ne kısa, orta boyda, benzi kırmızı ile beyaza meyilli olup başı, salıverilmiş düz saçlı bir kimse idi. Allah 'in bana gösterdiği hayrete düşürücü daha birtakım garibeler arasında cehennem muhafızı Mâlik'i ve Deccâl'i de gördüm. Ey mü'min, Peygamber'in Musa'ya kavuşmasından şübhede olma".

Enes ve Ebû Bekre (R), Peygamber'in "Melekler Medine'yi, Dec-câl'den bekçilik yapıp korurlar" hadîsini söylemişlerdir [66].

8- Cennetin Sıfatı Ve Yaratılmış (Yânî Şimdi Mevcûd) Olduğu Hakkında Gelen Şeyler Babı [67]

Ve Ebu'I-Aliye dedi ki; "Mutahharatun": Hayzdan, sidikten, tükürükten tertemiz kılınmış; "Kullemâ ruzikû": Kendilerine birşey verildiği, sonra da bir başkası verildiği zaman "Bu bize bundan önce de verilmişti derler", yânî bu bize bundan önce de getirildi. "Ve utû bihi müteşâbihen": Bu kendilerine bâzısı bâzısına (renk ve şekilde) benzer, fakat tadında ayri olarak Sunulacak(el-Bakara: 25)"KutÛfuhâ" <el-Hâkkaa:l2>:

Cennetlikler istedikleri gibi keserler; "Dâniyetun": "Karîbetun", yânî yakındır. "el-Erâik" (ed-Dehn 13):

Tahtlar, şerirler. Ve el-Hasen: "en-Nadra", yânî parlaklık yüzlerde; surûr, yânî sevinç de kalblerde olur, dedi. Mucâhid:

"Selsebüen": Akması keskin; "Gavl": Karın ağrısı; "Yunzefûne": Akılları gitmez demektir, dedi.

İbnAbbâs: "Dıhâkan": Dopdolu; "Kevâibe": Göğüsleri, memeleri belirip olgunlaşmış; "er-Rahîk": Şarâb; "et-Tesmîmu": Cennet ehli içkilerinin hepsine üstün olan içki; "Hitâmuhu": Çamuru misk; "Naddâhatân"; İki fışkıran; "Mevdûnetûn": Örülmüş, dokunmuşa denilir. "Vadînu'n-Nâka" (yânî devenin sırtına hevdeci bağlamak için sırım yâhud kıldan örülmüş yassı kolan) bu ma'nâdandır. "el-Kûbu": Kulağı, yânî elle tutulacak yeri ve kulpu olmayan testiler; "VeH-Ebârîk": El ile tutulacak kulakları ve kulpları olan testiler; "Uruben": Ağırlaştırılmış demektir, tekili: "Arûbun"dur; "Sabûr" ve "Subur"

gibi. Mekke ahâlîsi ona "el-Aribetu"; Medîne ahâlîsi "el-Ganicetu"; Irak ahâlîsi ise "eş-Şekiletu" ismini verirler.

Mucâhid şöyle dedi: "Ravhun": Cennet ve rahatlık; "er-Reyhânu": Rızk; "el-Mendûdu": Muz; (teİ-Mahdûdu": Yükçe ağırlaştırılmış demektir. Ve yine dikeni olmayan şeye de denilir. **Ve9l-Urubu": Kocalarına çok bağlı ve çok sevgili dişilerdir. Ve denildi ki: "Meskûb": Akıcı; "Furuşın merfûatın": Birbiri üzerine konulup yükseltilmiş yataklar; "Lagven": Bâtılen; "Te'sîmen": Yalan; "Efnânun": Dallar. "Ve cenal-cenneteyni dânin": Toplanıp devşirilmesi yakından; "Mudhâmmetâni": Suya kanmaktan dolayı iki siyah (yânı iki koyu yeşil) demektir [68].

50-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Sizden biriniz öldüğünde sabah akşam âhiretîeki oturak yeri kendisine gösterilir: Eğer o ölü cennet ehlinden ise, kendisine cennet ehli makaamlarından yeri gösterilir. Eğer ateş ehlinden ise, ceh-nenemliklerden (yânı onların yerinden) gösterilir" [69].

51-.......Bize Ebû Recâ\ İmrân ibn Husayn'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Ben (mi'râc gecesi) cennette baktım da, cennet ahâlîsinin çoğunun fakirler olduğunu gördüm. Cehenneme de baktım. Cehennemdekilerin çoğunu da kadınlar gördüm" buyurmuştur [70]

52-.......İbnu Şihâb şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûmllah'ın yanında bulunduğumuz sırada O bize şöyle buyurdu: "Ben bir kene uyurken kendimi cennette gördüm. O sırada bir kadın (Ümmü Su-leym) bir köşkün yanında abdest almakta idi. Ben (yanımdaki meleklere): Bu köşk kimin içindir? diye sordum. Onlar: Bu köşk Umer ibnu'l-Hattâb için, dediler. Umer'in kıskançlığını hatırladım da hemen yüzümü arkama çevirdim".

(Rasûlullah'in bu latîfeli müjdesi üzerine) Umer -sevincinden- ağladı da:

— Yâ Rasûlallah, Sana karşı mı kıskançlık edeceğim? Dedi [71].

53-.......Abdullah ibn Kays el-Eş'arî(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "(Cennetteki) çadır, içi boşaltılmış bir incidir. Bunun semâya doğru uzunluğu otuz mildir. Bu çadırın herbir köşesinde mü'min bir aile topluluğu bulunur ki, onları başkaları göremezler".

Ebû Abdissamed ile Haris ibnu Ubeyd yukarıdaki hadîsin râvîsi olan Ebû îmrân el-Cevnî'den, altmış mil diye söylemişlerdir [72].

54-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Yüce Allah: Ben iyi kullarım için cennette hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insan gönlüne gelmeyen birtakım ni'metler hazırladım, buyurdu. İsterseniz şu âyeti okuyunuz: "Artık onlar için yapmakta olduklarına bir mükâfat olarak gözlerin aydın olacağı (ni'metlerden) neler gizlenmiş bulunduğunu kimse bilmez" (es-Secde: 17) [73].

55-.......Bize Ma'mer, Hemmâm ibn Münebbih'ten haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Cennete ilk giren zümrenin yüzleri ayın ondördüncü gecesindeki nurlu sureti üzeredir. Cennetlikler cennette tükürmezler, sümkürmezler, dışkı çıkarmazlar. Onların cennetteki kabları altın, taraklan ditin ve gümüştendir. (Buhurdanlıklarının) ûdlan Hind ududur. Onların teri misktir. Cennet ehlinden herbir erkeğin iki kadını vardır ki, vücûdunun güzelliğinden iki baldır kemiğinin iliği etinin arkasından görünür. Cennetlikler arasında ihtilâf da yoktur, düşmanlık da yoktur. Kalbleri bir kalbdir. Onlar sabah akşam Allah'ı teşbih ederler" [74].

56-.......Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Cennete ilk girecek zümre, ayın ondördüncü gecesindeki nurlu sureti üzeredirler. Bunların ardından cennete girecek olanlar ise en keskin ışık yayan yıldızlar gibidirler. Cennet ahâlîsinin gönülleri, birtek kişinin gön-/#(ndeki tek irâdeye benzer bir fıtrat) üzerinedir. Onların aralarında

ihtilâf ve kinleşme yoktur. Cennet erkeklerinden herbiri için iki zevce vardır. Bu iki zevceden herbirinin baldırının iliği, güzellik ve latîf-liğinden dolayı etinin Ötesinden görülür. Cennetlikler sabah akşam Allah'ı tesbîh ederler. Hasta olmazlar, sümkürmezler, tükürmezler. Onların kabları altın ve gümüştür. Tarakları da altındır. Buhurdanlıklarının yakacağı ûd ağacıdır -Ebu'l-Yemân: el-Ulve ile ûd ağacını kasdediyor, demiştir-. Onların teri misktir".

Mucâhid: "el-îbkâr", fecrin (sabahın) evvelidir "el-Aşıyy" ise güneşin meylidir; batıyor diye düşünmen zamanındaki meylidir, demiştir.

57-.......Bize Fudayl ibn Süleyman, Ebû Hâzım'dan; o da Sehl ibn Sa'd(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Muhakkak ki, ümmetimden yetmişbin yâhudyediyüzbin (kişi veya zümre cennete) girecektir. Bu ilk zümrenin sonundakiler cennete girinceye kadar öndekileri girmeyecektir (yânı hepsi bir saff hâlinde birden gireceklerdir). Bunların yüzleri, ondördüncü gecesindeki ayın nurlu sureti üzeredir".

58-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e -Ukeydir tarafından- ince atlas bir cübbe hediye olundu. Peygamber (erkekleri) ipekli kullanmaktan nehyeder olduğundan, insanlar Peygamber'in bunu kabul etmesine hayret ettiler. (Libâs'ta şu ziyâde olmuştur: Peygamber: "Buna şaşıyor musunuz?" buyurdu. Sahâbîler: Evet, dediler.) Peygamber: "Muhammed'in nefsi yedinde olan Allah'a yemîn olsun ki Sa'd ibn Muâz'ın cennetteki mendilleri şaştığınız şu cübbeden muhakkak daha güzeldir" buyurdu [75].

59-.......Ben el-Berâ ibn Azib(R)'den işittim, şöyle dedi: Rasûlullah'a ipekten bir elbise getirildi. Sahâbîler bunun güzelliği ve yumuşaklığından hayret edip beğendiler. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Elbette Sa'd ibn Muâz'ın cenneteki mendilleri bundan daha faziletlidir" buyurdu.

60-.......Sehl ibnu Sa'd es-Sâidî (R): Rasûlullah (S): "Cennette

bir kamçının yeri, dünyâdan ve dünyâdaki herşeyden hayırhdtr" buyurdu,

demiştir [76].

61.......Bize Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etti ki, Peygamber (S):

"Cennette bir ağaç vardır ki, bir süvari onun gölgesinde yüz sene yü-rüse onun gölgesini kesip bitiremez" buyurmuştur [77].

62-.......Bize Hilâl ibn Alî, Abdurrahmân ibn Ebî Hamza'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Şübhesiz cennette öyle bir ağaç vardır ki, bir süvârt onun gölgesinde yüz sene yürür. İsterseniz, -Uzatılmış gölge-(ei-vâkıa: 30) âyetini okuyunuz. Ye-mîn olsun cennette sîzin birinizin yayının mikdârı, üzerine güneşin doğduğu yâhud battığı herşeyden hayırlıdır" buyurmuştur.

63-.......Bize babam Fuleyh ibn Süleyman, Abdurrahmân ibn Ebî Hamza'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Cennete girecek ilk zümre, ondördüncü bedir gecesindeki ayın sureti üzeredirler. Bunların izleri üzerinde cennete girecekler ise, gökteki incimsi parlak yıldızın güzelliği gibidirler. Cennet ahâlîsinin kalbleri bir kişinin £ûtf?/(ndeki tek irâdeye benzer bir fıtrat) üzeredir. Aralarında kinleşme ve hasedleşme yoktur. Her kişi için el-Hûru'l-Ayn dilberlerinden iki zevce vardır. Bu dilberlerin baldırlarının iliği kemiklerinin ve etlerinin arkasından görülür".

64-.......Adiyy ibn Sabit bana haber verip şöyle dedi: Ben el-Berâ(R)'dan işittim. Peygamber (S) oğlu İbrâhîm öldüğü zaman: "Şübhesiz cennette İbrâhîm için bir süt annesi vardır" buyurmuştur.

65-.......Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S):

— "Cennet ahâlîsi cennette kendilerinden yüksekteki gurfeler ehli denilen birtakım köşklerin sahihlerini (aralarındaki uzaklık farkından dolayı) güçlükle

görebilirler. Nitekim gündüz doğu veya batı ufkunda ışıklı kalan parlak yıldızı, aradaki mesafe uzaklığından dolayı dikkatle bakanlar seçebilir" buyurdu.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, o yüksek köşkler peygamberlerin menzilleri midir? Başkaları oralara erişemez mi? diye sordular. Rasûlullah (S):

— "Evet o köşkler peygamberlerin köşkleridir. Fakat (Allah başkalarına da ihsan edebilir) nefsim elinde olan Allah'ayemîn ederim, (o başkaları) öyle erlerdir ki, onlar Allah'a îmân ve rasûlleri (hak-kıyle) tasdik etmişlerdir" buyurdu [78].

9- Cennet Kapılarının Sıfatı Babı

Ve Peygamber (S): "Her kim (Allah yolunda) çift sadaka verirse, cennet kapısından da'vet olunur" buyurdu [79].

Bu konuda Ubâde ibnu's-Sâmit'in de Peygamber'den hadîsi vardır [80].

66-.......Bana Ebû Hazım, Sehl ibn Sa'd(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Cennette sekiz kapı vardır. Bunların içinde bir kapı Reyyân(= Suya kanmış kişi) diye isimlendirilir. Buradan cennete yalnız oruç tutanlar girer" buyurmuştur [81].

10- Cehennemin Sıfatı Ve Yaratılmış Olduğu Babı [82]

"Gassâkan": Gözü soğuk su akıttı; yara sarı su akıtıyor denilir. Sanki "Gasâk" ve "Gasak" bir şeydir.

"Gisliyn"; Yıkadığım herbir şeyden çıkan şeydir ki, işte o "Gısliyn"dir. Bu kelime "GasI", yânî yıkamak

masdarından alınmış "Fi'liyn" vezninde bir isimdir, yaradan ve deve sırtında meydana gelen yağırdan

akan sarı sudur.

Ve İkrime: "Hasabu cehenneme": Habeşçe'de odun demektir, dedi. Ikrimeden başkaları şöyle dediler:

"Hâsıben": Şiddetli esen rüzgârdır. "el-Hâsıb"; Rüzgârın attığı şeydir (Çünkü "Hasb", atmaktır);

"Hasabu cehenneme" bu ma'nâdandır ki, cehennemin içine atılandır.

Onlar (yânî cehennem ehli) cehennemin hasabıdır. Ve "Hasaba fi'1-ardı" denilir ki, yerin içine gitti demektir.

"Vel-hasabu": Küçük taşlar demek olan "el-Hasbâ"'dan türemiş bir lâfızdır. "Sadîd": Kusmuk ve kan; "Habet": Söndü; "Tûrûn": Çıkarmak istediğiniz ateş; "Evreytu": "Evkatdu" yânî ateş tutuşturdum demektir. "LVl-Mukviyn": "Li'l-Musâfiriyn" yânî yolcular için demektir. "el-Kıyyu": Bitki ve su olmayan çöl demektir. Ve İbn Abbâs şöyle dedi: "Sırâtul-Cahıym"; "Sevâu'l-Cahıym" ve "Vasatu'l-Cahıym" yânî yolun düzü ve ortasıdır. "Le-şevben min hamimin": Cehennemliklerin yiyecekleri karıştırılır ve çok sıcak olan hamîmle karıştırılır. "Zefiyr ve şahıyk": Şiddetli ses ve zayıf ses; "Virden": Susuzlar olarak;

"Gayyen": "Husrânen". Ve Mucâhid de şöyle dedi: "Yuscerûn": Onlar için ateş tutuşturulur; "Ve nuhâsun": Cehennemliklerin başları üzerine dökülecek erimiş bakır; "Zûkû" denilir; başlayın ve tecrübe edin demektir. Bu tatma, ağzın tatması nev'inden değildir (mecazdır). "Mâricun": Ateşin hâlisi. Emîr raiyyesini salıverdiği, onlar da birbiri üzerine koştukları zaman "Merace'l- emîru raiyyetehu" denilir. "Merîc": Mültebis yânî birbirine karışmış; "Merice emru'n-nâsi" İnsanların işi karıştı; "Merace'l-bahreyn": İki denizin karıştığı yer; "Meracte dâbbeteke": Sen hayvanım terkettin, demektir [83].

67-.......Ben Ebû Zerr(R)'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) bir seferde idi. (Müezzin Bilâl'e öğle namazını) "Serinlik vakte bırak" buyurdu. (Bir müddet)-sonra yine: "Serinliği bekle, tâ tepelerin gölgeleri arkalarına dönünceye kadar" buyurdu. Bundan sonra Peygamber: "Namazı serinliğe bırakmış. Şübhesiz sıcağın şiddeti cehennemin kaynamasındandır" buyurdu.

68-.......Ebû Saîd (R); Peygamber (S): "Namazı serinliğe bırakın. Çünkü sıcağın şiddeti cehennemin kaynamasındandır" buyurdu, demiştir [84].

69-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân tahdîs etti ki, kendisi Ebû Hureyre(R)'den şöyle derken işit-miştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Cehennem ateşi Rabb'ine şikâyet arzetti: Yâ Rabbi, bir kısmım bir kısmımı yiyor (yânî ben kendimi yiyorum, izin ver) dedi. Allah da onun iki defa

nefes almasına izin verdi. Nefesin biri kışın, diğeri yazın. En şiddetli hissettiğiniz sıcak ile sizi en çok üşüten zemherîr (işte budur)" [85].

70-.......Bize Hemmâm tahdîs etti ki, Ebû Cemre el-Dubbaî şöyle demiştir: Ben Mekke'de İbn Abbâs'ın meclisinde oturuyordum. Derken beni ateşli hastalık yakaladı. İbn Abbâs: Sen kendinden bu hastalığı Zemzem suyu ile serinlet. Çünkü Rasûlullah (S): "Humma hastalığı cehennemin kaynamasından bir parçadır. Siz onu su ile serinletiniz" buyurdu, dedi.

Râvî Hemmâm ibn Yahya: Yâhud "Zemzem suyu ile serinletiniz" buyurdu, diye şekk ile rivayet etmiştir [86].

71-.......BanaRâfi' ibnu Hadîc haber verip şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'den işittim: "Humma, cehennemin sıcaklığının şiddetindendir. Siz onu kendinizde su ile serinletiniz" buyuruyordu.

72-.......Bize Hişâm, Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Humma, cehennemin kaynamasındandır. Sız onu su ile serinletiniz" buyurmuştur.

73-.......Bana Nâfi', İbnu Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Humma, cehennemin kaynamasındandır. Sizler onu su ile serinletiniz" buyurmuştur.

74-.......el-Arac'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki Rasûlıllah (S):

— "Sizin (şu dünya) ateşiniz cehennem ateşinin yetmiş parçasından bir parçadır" buyurmuş.

Sahâbîler tarafından:

— Yâ Rasûlallah! Şübhesiz dünyâ ateşi (azâb için) elbette kâfî idi, denildi.

Rasûlullah:

— "Cehennem ateşi dünyâ ateşleri üzerine altmış dokuz derece daha fazla kılındı. Bunlardan herbirinin sıcaklığı bütün dünyâ ateşinin sıcaklığı gibidir" buyurdu.

75.......Amr ibn Dînâr, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan işiterek söylemiştir O da Safvân ibn Ya'Iâ'dan; o da babası Ya'lâ ibn Umeyye'-den haber veriyordu. O, Peygamber(S)'in minber üzerinde "Fa Mâlik, Rabb'ın bizim üzerimize hükmünü versin diye nida ettiler..." (ez-Zuhruf: 77) âyetini okurken işitmiştir [87].

76-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne, el-A'meş'ten tahdîs etti ki, Ebû Vâil şöyle demiştir: Usâme ibn Zeyd'e:

— Fulân'a (yânı Usmân ibn Affân'a) gitsen de halk arasındaki fitneyi onunla konuşsan (ve fitneyi gidermeye çalışsan), denildi.

Usâme cevaben:

— Şübhesiz siz beni Usmân'a söylemiyorum sanırsınız. Ona gizlice verdiğim öğütleri size duyuracak mıyım? Ben onunla açık söyleyip de bir fitne kapısı açmaksızın gizlice konuşurum ve ben o kapıyı açan ilk kişi olmam. Hem ben Rasûluliah(S)'tan işittiğim bir sözden sonra bir kişi hakkında o üzerimde emîr olduğundan dolayı: "Bu adam insanların hayırhsıdır!" demem, dedi.

Orada bulunan sahâbîler:

— Sen Rasûluliah'tan ne söylerken işittin? diye sordular. Usâme şöyle dedi:»

— Ben Rasûluliah'tan şöyle buyururken işittim: "Kıyamet gününde bir kişi getirilir, cehennemin içine atılır da cehennemde onun barsakları derhâl karnından dışarı çıkar. Sonra o kişi (barsakları etrafında) değirmen eşeğinin değirmende dönüşü gibi döner. Bunun üzerine cehennem ahâlîsi o kişinin başına toplanırlar da:

— Ey Fulân! Senin hâlin nedir? Sen bize (dünyâda) iyilikle emreder ve bizleri kötülükten nehyeder değil miydin? derler.

Oda: ' . .

— (Evet) ben size iyilikle emrederdim, fakat onu kendim yapmazdım. Yine ben sizleri kötülükten nehyederdim de onu kendim işlerdim, diye cevâb verir" [88].

Bu hadîsi Gunder -ki o, Muhammed ibn Ca'fer'dir-, Şu'be ibnu'l-Haccâc'dan; o da el-A'meş ibn Süleyman'dan olmak üzere rivayet etmiştir.

11- İblîs'în Sıfatı Ve Askerlerinin Beyânı Babı [89]

Mucâhid şöyle demiştir: "Ve yukzefûne": Atılırlar; "Duhûran": Tardedümişler olarak; "Vâsıbun"; "Dâimun" (yânî devamlı) demektir. İbn Abbâs da şöyle demiştir: 'Medhûran": Tardedilmiş olarak demektir. "Merîden"

denilir ki, bu, "Mütemerriden" demektir. "Bettekehû": "Kataahu", yânî onu kesti; "Ve'stefziz": Hafif saydı; "Bi-haylike": "Fursânu", yânî süvariler; "Ve'r-Racilu": "er-Raccâletu", yânî ayaklarıyle yürüyenler- piyadeler demektir. Bu sonuncunun tekili "Râcilun"dur, sâhib ve sahb, tacir ve tecr gibi; "Le-ahtenikenne", "Le-esta'sılenne", yânî elbette kökünü kazıyacağım; "Karın": Şeytân demektir [90].

77-.......Bizeîsâibn Yûnus, Hişâm'dan; o da babası Urve'den haber verdi ki, Âişe (R):

— Peygamber(S)'e sihir yapıldı, demiştir.

el-Leys ibn Sa'd da şöyle demiştir: Hişâm bana babasından işitip muhafaza ettiği şu hadîsi yazdı:

Âişe şöyle dedi: Peygamber'e sihir yapılmıştı. Hattâ Peygamber bâzı işi işlemediği hâlde, onu işliyor hayâli verilirdi (yânı öyle sanırdı). Nihayet günün birinde tekrar tekrar duâ etti. Sonra bana:

— "Bildin mi? Allah bana kendisinde şifâm olan şeyi bildirdi: Bana iki kişi

(yânî Cibril ve Mîkâîl) geldi. Bunlardan biri başucumda, öbürüsü ayak ucumda oturdu. Ve biri öbürüsüne: Bu zâtın hastalığı nedir? diye sordu. O da: Sihir yapılmıştır, diye cevâb verdi. Bu sefer: Kim sihir yapmıştır? diye sordu. Öbür melek: Lebîd ibnu'l-A 'sam, diye cevâb verdi. Bu sihir ne ile yapılmıştır? diye sordu. O da: Bir tarak, saç ve sakal tarantısı, erkek hurmanın kurumuş çiçek kapçığı ile, diye cevâb verdi. Nerede yapılmıştır? sorusuna da: Zer-vân Kuyusu'nda, diye cevâb verdi".

Sonra Peygamber (S) -bâzı sahâbılerle- çıkıp bu kuyuya gitti. Sonra dönüp geldi. Geldiğinde (ben) Âişe'ye:

— "Kuyunun etrafındaki hurma ağacının uçları, şeytânların başları gibidir" buyurdu.

Bunun üzerine ben:

— Sen o sihri çıkardın mı? diye sordum. Rasûlullah:

— "Hayır çıkarmadım. Çünkü Allah bana şifâ vermiştir. Birde

i\nuou oeu ı ı-

o sihri çıkarıp çözmekle halk arasında sihir şerrinin yayılmasından endîşe ettim. Sonra (emrimle) o kuyu kapatılıp gömüldü" [91].

78-.......Saîd ibnu'I-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Sizin biriniz (gece) uyuyunca şeytân onun başının arkasına (yânî boyun köküne) üç düğüm bağlar. Her düğümü: Senin için uzun bir gece vardır-(Tah&t uyu diyerek) vurur. O kimse uyanıp Allah'ı anarsa bir düğüm çözülür. Abdest alırsa bir düğüm daha çözülür. Namaz da kılarsa şeytânın düğümlerinin hepsi çözülür. Artık o (farz ve nafile sahibi) kişi düğümü çözük ve gönlü hoş ve neş'eli bir hâlde sabaha dâhil olur. Fakat zikretmez, abdest alıp namaz kılmazsa gönlü kirli ve uyuşuk bir hâlde sabaha girer" [92].

79-.......Bize Cerîr, Mansûr'dan; o da Ebû VâiTden tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber'in yanında, tâ sabaha kadar uyuyan bir kimse anıldı. Peygamber (S): "Bu, iki kulağına şeytân işemiş bir adamdır"

buyurdu. Râvî: Yâhud "Kulağına" buyurdu diye şekk ile söylemiştir [93].

80-.......Kurayb'den; o da Ibnu Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Dikkat, şübhesiz sizden biriniz eşine (cinsî ilişki için) geldiği zaman: Bismillâhi, Allâhumme cennibna'ş-şeytâne ve cennibVş-şeytâne mâ razaktenâ{ = Allah'ın adiyle, Yâ Allah bizi şeytândan uzaklaştır, şeytânı da bize ihsan ettiğin çocuktan uzak kıl)/ derse, sonra kankoca bu yaklaşmadan bir çocukla rızıklandırılırsa, o çocuğa şeytân zarar vermez" [94].

81-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Güneşin hâcibi (yânı ışığı) göründüğü vakit, güneş iyice meydana çıkıncaya kadar namazı bırakınız. Güneşin hâcibi battığı zaman da tâ kayboluncaya kadar namazı yine bırakınız. Kılacağınız namazınız için güneşin ne doğma zamanı, ne de batma zamanını tercih ediniz. Çünkü o bir şeytânın -yâhud şeytânın- iki boynuzu arasından çıkar". Râvî Abdetu'bnu Süleyman: Ben Hişâm'ın bunlardan hangisini (yânı tenvinli ve eliflâmlıdan hangisini) söylediğini bilmiyorum, demiştir [95].

82-.......Bize Yûnus, Humeyd ibn HilâPden; o da Ebû Salih'ten tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Sîzin biriniz namaz kılarken önünden birşey geçeceği zaman onu men'etsin. O dinlemezse yine onu men'etsin. Oyinedaya-tırsa onunla doğuşsun. Çünkü o ancak bir şeytândır" [96].

Ve Usmân ibnu'l-Heysem şöyle dedi: Bize Avf el-A'râbî, Mu-hammed ibn Sîrîn'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) beni ramazân zekâtını korumaya tevkil etmişti. (Bir gece) bana birisi geldi ve sadaka hurmasından avuçlamaya başladı. Ben onu yakaladım ve: Seni elbette Rasûluüah'a götüreceğim, dedim. Ebû Hureyre hadîsin tamâmını zikretti. Sonunda o zât bana: Yatağına girdiğinde Âyete'1-Kursî'yi (ei-Bakara: 256) oku. (Sabaha kadar) üze-" rinde Allah tarafından vazîfeli bir muhafız bulunmakta devam eder; hiç ayrılmaz ve sana sabaha kadar hiçbir şeytân da yaklaşamaz, dedi. Bunun üzerine Peygamber (S): "O çok yalancı olduğu hâlde, sana doğru

söylemiştir. İşte o (insan suretinde) bir şeytândır" buyurdu [97].

83-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Sizden herhangi birinize şeytân gelir de: Şunu böyle kim yarattı? (Şunu) böyle kim yarattı? En sonu: Rabb'ini kim yarattı? deyinceye kadar sorup vesvese verir. İmdi şeytânın vesvesesi Rabb'i-nize kadar erişince, o vesveseli kişi hemen Eûzu billahi mine 'ş-şeytâni V-racîm desin ve vesveseye son versin"' [98].

84-.......Mâlik ibn Âmir, Ebû Hureyre(R)'den şöyle derken işittiğini tahdîs etmiştir: Rasûlullah (S): "Ramazân girdiğinde cennet kapıları açılır, cehennem kapıları da kapanır, bütün şeytânlar da zincire vurulur" buyurdu " [99].

85-.......Bana Saîd ibnu Cubeyr haber verip şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'a: (Nûn el-Bekâlî: Bu Mûsâ, İsrâîl oğulları'nın Musa'sı değildir; o başka bir Musa'dır, diyor) dedim. İbn Abbâs şöyle dedi: Allah düşmanı yalan söylemiştir: Bize Ubeyy ibn Ka'b tahdîs etti ki, kendisi Rasûlullah(S)'tan işitmiştir. Rasûlullah şöyle buyuruyordu: "Mûsâ genç hizmetçisine: 'Kuşluk yemeğimizi getir', dedi. Hizmetçisi: 'Ne dersin, taşın dibinde barındığımız zaman balığı unutmuşum. Onu hatırlayıp zikretmemi şeytândan başkası unutturmadı', dedi. Mûsâ, Allah'ın emrettiği o yerin ötesine geçmedikçe yorgunluk duymamıştı... " [100].

86-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'ı şu hâlde gördüm: Doğu tarafına işaret ederek: "İyi biliniz ki, fitne buradadır, fitne buradadır. Şeytânın boynuzunun doğacağı yerdedir" buyurdu [101].

87-.......Bana Atâ ibn Rebâh, Câbir(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "(Güneş batıp) gece karanlığı geldiği yâhud gecenin bir kısmı hâsıl olduğu zaman çocuklarınızı (dışarı çıkmaktan) men' ediniz. Çünkü şeytânlar o sırada dağılırlar (faaliyete geçerler). Yatsıdan bir saat geçince de (dışarıdaki) çocuklarınızı (evinize) koyunuz. Ey mü'min, o zaman Allah'ın ismini

an. BismVîlâhVr-rahmânVr-rahîm diyerek kapını kapat. Besmele ile kandilini söndür. Su kırbanın ağzını Besmele ile bağla. Yine Besmele ile kap kaçağım kapat, ört; velev ki o kap üzerine enine (tahta parçası gibi) birşey korsun!" [102].

88-.......Bize Ma'mer, ez-Zuhrf den; o da Alî ibn Hüseyin'den haber verdi ki, Safiyye ibnetu Huyeyy (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) mescidde i'tikâf yapıyordu. Ben geceleyin O'na ziyaret etmek üzere geldim. Bir süre O'nunla konuştuktan sonra kalktım ve geri döndüm. Rasûlullah da beni geçirmek için benimle beraber kalktı. Safiyye'-nin meskeni Usâme ibn Zeyd'in yurdunda idi. Bu sırada Ensâr'dan iki kimse oradan geçti. Bunlar Peygamber'i (bir kadınla) görünce çabuk davrandılar. Peygamber:

— "Acele etmeyiniz, durunuz! Yanımdaki kadın Safiyye bintu Huyeyy'dir" buyurdu.

O iki Ensârî de:

— Subhânallahi yâ Rasûlallah! Biz Allah'ı tesbîh ve tenzih ederiz, dediler.

Rasûlullah:

— "Şübhesiz ki, şeytân insan bedeninde kanın akışı gibi akar. Ben sizin temiz gönüllerinize şeytânın bir kötülük - yâhud: şübheye düşürecek birşey- atmasından endîşe ettim" buyurdu [103].

89-....... Süleyman ibn Surad şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'in beraberinde oturmakta idim. O sırada iki kişi sövüştüler. Bunlardan birinin yüzü (öfkeden) kızarmış ve şah damarları şişmişti1. Bunun üzerine Peygamber: "Ben bir kelime bilirim ki, eğer şu kişi o kelimeyi söylese, kendisinde bulunan öfke hâli muhakkak gider. O kimse Eüzu billahi mine'ş-şeytânVr-racîm(Ben taşlanmış olan şeytândan Allah'a sığınırım) dese, kendisinde bulunan bu öfkeli hâl gider" buyurdu. Orada bulunan sahâbîler o kişiye: Peygamber (S) "Şeytândan Allah'a sığın! "buyurdu, dediler. O da: Bende delilik mi var? diye i'tirâz etti [104].

90-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Eğer

sizden biriniz eşine (cinsî münâsebet için) geldiğinde A llâhumme cennibnVş-şeyîâne ve cennıbi 'ş-şeytâne mâ razaktenî{ = Yâ Allah, beni şeytândan uzaklaştır, şeytânı da bize ihsan ettiğin çocuktan uzak kıl)! derse, şayet bu karı-koca arasında bir çocuk olursa o çocuğa şeytân zarar veremez ve şeytân ona musallat kılınmaz".

Râvî Şu'be ibnu'l-Haccâc dedi ki: Ve bize el-A'meş Süleyman, Salim ibn Ebfl-Ca'd'den; o da Kurayb'den; o da İbn Abbâs'tan olmak üzere bu hadîsin benzerini tahdîs etti [105].

91-.......Bize Şu'be, Muhammed ibn Ziyâd'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir namaz kıldı da, sonra şöyle buyurmuştur: "Şübhesiz şeytân bana göründü de namazı bozdurmak için üzerime hücum etti. Allah beni gâlib getirip ona istediğimi yapmaya fırsat verdi..,"

Râvî böylece hadîsin tamâmını zikretti [106].

92-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Namaza nida edildiği vakit şeytân yüzgeri edip yellene yeliene kaçar. Nida bitirilince yine gelir. Namaz için tasvîb (yânî ikaa-met) edilince yine evvelki gibi yüzgeri edip kaçar. îkaamet de bitirilince yine gelip insan ile kalbi arasına sokulur ve: Fulân şeyi hatırla, fulân şeyi hatırla! der. Nihayet insan üç rek'at mı, yâhud dört rek'at mı kıldığını bilemez. İnsan üç mü yâhud dört rek'at mı kıldığını bilemezse iki yanılma secdesi yapar" [107].

93-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Şeytân, her Âdem çocuğunu, doğurulurken parmağı ile yan tarafından dürter, bundan Meryem oğlu fsâ müstesnadır. Şeytân onu dürtmeye gitti ve hicâbda (yânî ceninin içinde bulunduğu döl yatağında) dürttü" [108].

94-.......Alkame şöyle demiştir: Ben Şam'a geldim. (Burada kim var? dedim.) Ebu'd-Derdâ var, dediler. (Yanına geldikten sonra) Ebu'd-Derdâ: Peygamber'inin

dili yânî duası üzerine Allah'ın şeytândan kurtardığı kimse, yânî Ammâr (Irak'ta) içinizde mi? Dedi [109].

95-.......BizeŞu'be, Mugîre'den şöyle tahdîs etti:... Ve Ammâr'ı kasdederek "Peygamber'inin dilî ile Allah'ın kurtardığı kimse" dedi [110].

Râvî dedi ki: Ve el-Leys ibn Sa'd da şöyle dedi: Bana Hâlid ibn Yezîd, Saîd ibn Ebî Hilâl'den tahdîs etti ki, ona da Urve, Âişe(R)'den şöyle haber vermiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Melekler el-Anân içinde Arz'da olacak işi konuşur/ar -el-Anân, buluttur-. Meleklerin konuştuğu o kelimeyi şeytânlar işitir de akabinde onu, sürahinin boşaltılacak kabın ağzına tatbik edildiği gibi kâhin kulağının içine boşaltırlar. Onlar da o bir kelimenin beraberinde yüz tane yalan arttırırlar" [111].

96-.......Keysân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Esnemek şeytândandır. Sizden biriniz esneyeceği zaman gücü yettiği kadar onu karşılayıp reddetsin. Çünkü sizin biriniz (esnerken aşırı giderek) hâaa deyince, şeytân güler" [112].

97-.......Bize Hişâm, babası Urve'den haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Uhud harbi günü olunca müşriklerin cebhesi) bozuldu. Bu sırada İblîs:

— Ey Allah'ın kullan! Sizden geri kalmış olup arkanızda bulunan kimselerden sakının (yâhud onları Öldürün)! diye haykırdı.

Bu bağırma üzerine müslümânların önde bulunanları arkalarına döndüler (de onları müşrikler sanarak) ön taife ile arka taife birbirleriyle vuruştular. Bu vuruşma sırasında Huzeyfe ilerisine doğru baktı ve birden babası el-Yemân'ı gördü. Hemen:

— Ey Allah'ın kullan! (Âmân ne yapıyorsunuz?) Babamdır, babamdır! diye bağırdı.

Fakat Allah'a yemîn olsun onlar Yemân'dan7vazgeçmediler ve nihayet onu

öldürdüler. Huzeyfe bu hatâen öldürmeye karşı:

— Sizi Allah mağfiret etsin. O, merhamet edenlerin en merhametlisidir" (Yûsuf: 92) demekle yetindi.

Urvetu'bnu'z-Zubeyr: Artık Huzeyfe'de tâ Allah'a kavuşuncaya kadar babasının ölümünden dolayı bir hayır bakıyyesi var olmakta devam etti (yâhud o, babasının kaatili için duâ ve istiğfara devam edip durdu), demiştir [113].

98-.......Mesrûk şöyle demiştir: Âişe (R) şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'e namazda kişinin iltifatından (yânî başını sağa sola çevirmesinin hükmünden) sordum. Peygamber: "O herhangi birinizin namazından şeytânın kapıp kaçmakta olduğu birşeydir" buyurdu [114].

99- Bize Ebu'l-Mugîre tahdîs etti: Bize el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Yahya ibnu Ebî Kesîr, Abdullah ibn Ebî Katâde'den; o da babası Ebû Katâde Haris ibn Rıb'î el-Ensârî'den; o da Peygam-ber(S)'den tahdîs etti.

100-.......Ebû Katâde şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Güzel ru'yâ Allah'tandır. Fena ru 'yâ da şeytândandır. Biriniz korkacağı (yânî karışık) bir ru'yâ gördüğünde hemen sol tarafına tükürüp üfleşin ve o ru'yânın şerrinden Allah'a sığınsın (yânı Eûzu billahi mine'ş-şeytânVr-racîm desin). Bu suretle o, ru'yâ gören kimseye zarar vermez" [115].

101-.......Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim bir günde yüz kerre Lâ ilahe illellahu vahdehû lâ şerike lehu, LehuH-mülkü ve lehu'l-hamdu ve huve alâ kullîşeyin kadîr derse, o kimseye on köle âzâdla-manın sevabı verilir. Ve ona yüz hasene yazılır, yüz günâh ondan silinir. Ve bu dua o mü'mine dua ettiği gününde, o günün akşamına kadar şeytân şerrinden bir emînlik ve koruma olur. Bundan daha çok yapan kişi müstesna, hiçbir kimse onun söylediğinden daha faziletlisini getirmemiştir" [116].

102-.......Sa'd ibnu Ebî Vakkaas (R) haber verip şöyle demiştir: Bir kerre Umer (R) Rasûlullah'ın huzuruna girmek için izin istedi. O sırada Rasûlullah'ın yanında Kureyş'ten birtakım kadınlar vardı, bir kısmı yüksek sesle konuşuyor ve Rasûlullah'tan çokça dünyalık istiyorlardı. Umer izin isteyince kadınlar hemen kalktılar ve perde arkasına koştular. Rasûlullah, Umer'e izin verdi. Umer huzuruna girdiğinde Rasûlullah gülüyordu. Umer:

— Yâ Rasûlallah! Allah senin dişini güldürsün (yânı seni devamlı mesrur eylesin), dedi.

Rasûlullah:

— "Yanımda görüşen şu kadınlar senin sesini işitince hemen örtünmeye davrandılar da ona hayret ettim" buyurdu.

Umer:

— Yâ Rasûlallah, onların hürmetlerine ve saygılarına Sen daha haklısın, dedi.

Bundan sonra da kadınlara hitâb ederek:

— Ey nefislerinin düşmanları olan kadınlar! Sizler Rasûlullah'-tan korkmaz da benden mi kaçınırsınız? dedi.

Kadınlar da:

— Evet, sen tab'an Rasûlullah'tan şiddetli ve katısın, dediler. Rasûlullah:

— "Nefsim elinde olan Allah'ayemîn ederim ki, şeytân sana hiç kavuşmaz: Sen bir sokağa girersen muhakkak o, senin bulunduğun sokaktan başka bir sokağa girer (kaçar)" buyurdu.

103-.......îsâ ibn Talha'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Sizin biriniz uykusundan uyanıp da abdest aldığında burnundaki nesneyi nefesiyle üç defa dışarı çıkarsın. Çünkü şeytân, uyuyanın genzinde geceler" buyurmuştur [117].

12- Cinnlerin Varlığının, Sevâb Ve İkaabları Olduğunun Zikri Babı [118]

Çünkü Yüce Allah'ın şu kavli vardır:

"Ey cinn ve ins cemâati, içinizden size âyetlerimi nakleder, bu gününüzün çatacağını inzâr ile haber verir peygamberler gelmedi mi size? Ey Rabb'imiz, nefislerimize karşı (kendi aleyhimizde) şâhidlik ederiz, diyecekler.

Dünyâ hayâtı onları aldattı da gerçek kâfir kimseler olduklarına, kendileri de kendi aleyhlerinde şâhid oldular. Bu (peygamber gönderip haber verdirmesi) memleketleri, halkı gafil bulunurlarken zulûmfleri) yüzünden Rabb 'inin helak edici olmadığındandır. Herkesin yaptıkları şeylere göre dereceleri vardır.

Onlar ne yaparlarsa Rabb'in onlardan gafil değildir*' (el-En'âm: 130-133) [119]

"Bahsen" (ei-cinn: i3), "Naksan" demektir.

Mucâhid dedi ki:

"Bir de onunla cinnler arasında bir hısımlık uydurdular" (es-sâffât: ıss) kavlindeki neseb iddiası, Mekke müşriklerinin "Melekler Allah'ın kızlarıdır. Meleklerin anaları da cinnlerin ulularının kızlarıdır" sözleridir. Allah (bu çirkin iddiayı reddederek, âyetin devamında) "And olsun ki, cinnler dahî onların behemahal (cehenneme) zorla getirileceklerini pek iyi bilmişlerdir'1" buyurdu. Yânî hesaba çekilmek için hazır edilecekler.

"Cundun muhdarûri" (Yâsîn: 75); yânî kendileri hesabın yanında bunlar içiokhazırlanmış askerlerdir.

104-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) haber vermiştir: Ebû Saîd, Abdullah Ebû Sa'saa'ya şöyle demiştir: Ben seni görüyorum ki, sen koyunu ve bâdiyede yaşamayı seviyorsun. Sen her zaman koyununun yanında ve bâdiyende bulunup da namaz vakti ezan okumak istediğinde sesini yükselt! Çünkü müezzin sesinin yetiştiği yere kadar cinn, ins ve (işitme kaabiliyeti olan) hiçbir mahlûk yoktur ki, ezanı duymuş olsun da kıyamet gününde müezzin için güzel şâhidlikte bulunmasın!

Akabinde Ebû Saîd: Ben bu hadîsi Rasûlullah'tan işittim, demiştir [120].

13- Aziz Ve Celîl Olan Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Hatırla o zamanı ki, cinnlerden bir taifeyi Kur'ân dinlemeleri için sana doğru çevirmiştik. İşte bunlar onun huzuruna gelince birbirine: Susun, dinleyin, demişler; okunması bitirilince de (kendilerini azâb ile) korkutmaya

me'mûr olarak kavimlerine dönmüşlerdi: Ey kavmimiz, dediler; hakikat biz Mûsâ 'dan sonra indirilmiş olan, kendinden öncekileri tasdik eden, hakka ve doğru yola ileten bir kitâb dinledik. Ey kavmimiz, Allah'ın da'vetçisine icabet edin, ona îmân edin ki, Allah sizin günâhlarınızdan bir kısmını mağfiret etsin, ve sizi acıklı bir azâbdan kurtarsın. Kim Allah'ın da'vetine icabet etmezse o, yeryüzünde (Allah'ı) âciz bırakacak değildir. Onun Allah'tan başka hiçbir yardımcıları da yoktur. Onlar apaçık bir sapıklık içindedirler" (ei-Ahkaaf: 29-32) [121]

"Masrifen" (ei-Kehf: 53) sapacak yer; "Sarafnâ", yönelttik demektir.

14- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Orada herbir canlıdan yaydı" (ei-Bakara: 164; Lukmân: ıo).

İbn Abbâs: "es-Su'bân" (ei-Arâf: 107; eş-şuarâ: 32), erkek yılandır, demiştir,/Denilir ki yılanlar birçok cinslerdir:

"el-Cinnânu" yânı beyaz yılanlar; "el-Efâ'î", yânî en zehirli engerek yılanları; "el-Esâvidu", yânî büyük siyah yılanlar.

Allah, mülkünde ve saltanatında "Yürür hiçbir mahlûk hâriç olmamak üzere hepsinin alnından tutandır" (Hûd: 56) [122].

"Sâffâtin" (ei-Müik: 19), kanatlarını yayarak; "Yakbidne", kanatlarını vurarak

demektir, denilir [123].

105-.......Bize Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'den tahdîs etti ki, babası İbnu Umer (R), Peygamber(S)'in minber üzerinde hutbe yaparken şöyle buyurduğunu işitmiştir:

— "Sizyılanları öldürünüz- Ve bilhassa arkasında iki beyaz çizgili cinsi ile kuyruksuz engerek yılanını öldürünüz! Çünkü yılanların bu iki (habîs ve zehirli) cinsi gözün nurunu giderir, yüklü kadının da çocuğunu düşürür".

Abdullah ibn Umer (diğer bir rivayette) şöyle demiştir: Bir ker-re ben bir yılanı öldürmek İçin arkasından kovalıyordum. Ebû Lu-bâbe bana:

— Onu öldürme! diye nida etti. Ben de ona:

— Rasûlullah (S) yılanları öldürmeyi emretmiştir, dedim. Ebû Lubâbe:

— Râsulullah yılanların umumiyetle öldürülmesini emrettikten sonra, ev yılanlarını öldürmekten nehyetti. (Beyaz ve zehirsiz) olan bu ev yılanları avâmirdir, uzun ömürlüdürler (yânî uzun müddet evde yaşarlar), dedi [124].

Abdurrazzâk, Ma'mer ibn Râşid'den; o da ez-Zuhrî'den söyledi ki, İbn Umer: Bu sırada beni Ebû Lubâbe -yâhud Zeyd ibnu'l-Hattâb- gördü, demiştir.

Bu hadîsi rivayet etmekte Ma'mer'e Yûnus ibn Yezîd, Sufyân ibn Uyeyne, İshâk ibn Yahya el-Kelbî ve ez-Zubeydî mutâbaat etmişlerdir.

Salih ibn Keysân, İbnu Ebî Hafsa, İbn Mucemmi', ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'den söylediler ki, İbn Umer: Beni Ebû Lubâbe ile Zeyd ibnu'l-Hattâb gördü, demiştir [125].

15- Bâb: "Müslümânın Hayırlı Malı Koyundur; Müslüman Kişi, Koyunu Dağ Başlarına Götürür" [126]

106-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Koyunun, kişinin hayırlı malı olması (devri) yakla* şır: Müslüman, dinine sâhib olmak üzere fitnelerden kaçarak koyun sürüsünü dağların başına ve yağmur mevkilerine (yânî vadilerin engin yerlerine) götürür".

107-....... Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Küfrün başı doğu tarafındadır. Kendini beğenmek ve kibirlenmek de at ve deve sahihleri ile hayvan sürülerine bağırıp çağıran bedevilerdedir. Sekînet, yânî vakaar ve tevazu' ise koyun sâhiblerinde-dir" [127].

108-.......Bana Kays ibn Ebî Hazım, Ukbe ibn Amr Ebû Mes'ûd'dan tahdîs etti; o şöyle demiştir: Rasûlullah (S) eliyle Yemen tarafına işaret etti de şöyle buyurdu: "îmân Yemenli'dir, işte şurada. İyi biliniz ki, katı ve kaba yürekliler de develerin kuyrukları dibinde, onlara haykıran bedeviler içinde bulunur ki, bunlar şeytânın iki boynuzunun doğar olduğu doğu taraftaki Rabîa ve Mudarr halkıdır" [128].

109-.......el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Horozların öttüğünü işittiğinizde (dileklerinizi) Allah 'm/adlından isteyiniz! Çünkü horozlar melek görmüşlerdir. Eşeğin anırmasını işittiğinizde de şeytândan Allah 'a sığınınız (yâmEûzu billahi mine'ş-şeytâni'r-racîm deyiniz). Çünkü eşek şeytân görmüştür (de öyle amrmıştır)" [129].

110-.......Bize İbn Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh haber verdi. O, Câbir ibn AbdiIlah(R)'tan şöyle dediğini işitmiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Gecenin bir kısmı hâsıl olduğu yâhud akşama girdiğiniz zaman çocuklarınızı (dışarı çıkmaktan) men' ediniz! Çünkü şeytânlar o zaman dağılırlar (faaliyete geçerler). Geceden bir saat geçince de (dışarıdaki) çocuklarınızı evlerinize koyunuz ve Allah'ın ismini zikrediniz de bütün kapıları kapatınız. Çünkü şeytân kapanmış hiçbir kapıyı açamaz".

İbn Cureyc şöyle dedi: Ve bana Amr ibn Dînâr haber verdi ki, kendisi Câbir

ibn Abdillah'tan işittiği hadîsi Atâ'nın bana haber verdiği tarzda rivayet ediyordu. Lâkin o, "Allah'ın ismini zikrediniz" cümlesini söylememiştir [130].

111-.......Muhammed ibn Sîrîn'den: o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "îsrâîl oğullan'ndan bir kavim (beşer târihinden silinip) yok oldu. O kavmin ne (kötülük) işlediği bilinmez. Ben zannetmem ki o ümmet fareden başka birşeye mesh ve tahvil edilmiş olsun. Çünkü fare, kendisi için bir yere deve sütü konulduğunda onu içmez de, koyun sütü konulduğunda onu içer".

Ebû Hureyre dedi ki: Ben bu hadîsi Ka'bu'I-Ahbâr'a tahdîs ettim. O da bana:

— Sen Peygamber'den bunu söylerken işittin mi? diye sordu. Ben de:

— Evet, işittim, dedim. Sonra Ka'b tekrar tekrar bana:

— Sen Peygamber'den bunu söylerken işittin mi? diye sordu. Ben de: Nihayet (onu reddederek):

— Ben sana Tevrat mı okuyorum (ben sana ancak Peygamber'den işittiğimi tahdîs ediyorum), diye karşıladım [131].

112-.......Urve, Âişe(R)'den, Peygamber (S)'in şu hadîsini tahdîs ediyordu: Âişe: Peygamber (S), keler cinsinden olan alaca keler için "Fâsıkcıktır (yânî zarar vericidir)" buyurdu, fakat ben Peygam-ber'in bunun öldürülmesini emrettiğini işitmedim, demiştir, dedi.

Râvîlerden biri (İbn Şihâb yâhud Urve yâhud Âişe): Sa'd ibnu Ebî Vakkaas; Peygamber (S) onu öldürmeyi emretti demiştir, dedi.

113-.......Bize Abdulhamîd ibnu Cubeyr ibn Şeybe, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den tahdîs etti ki, ona da Ümmü Şerîk.Guzeyye (R), Pey-gamber(S)'in kendisine kelerleri öldürmesini emrettiğini haber vermiştir [132].

114-.......Bize Ebû Usâme, Hişâm'dan; o da babası Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Arkasında iki beyaz çizgisi olan yılanı öldürünüz. Çünkü o cins yılan gözün nurunu giderir ve gebe kadına (çocuğunu düşürtüp) musibet getirir"^ buyurmuştur.

115-.......Bana babam Urve tahdîs etti ki, Âişe (R): Peygamber (S) kuyruksuz engerek yılanının öldürülmesini emretti ve: "Çünkü o göze musibet getirir (yânî kör eder) ve gebeliği giderir" buyurdu, demiştir,

116-.......Abdullah ibn Umer yılanları öldürür idi. Sonra bâzılarını öldürmekten nehyetti ve şöyle dedi: Bir gün Peygamber (S) kendisine âid bir duvarı yıktı da duvarın içinde bir yılan derisi buldu ve: "Bakın yılan neredvia?" buyurdu. Sahâbîler yılanı gördüler. Peygamber: "Onu öldürün!" buyurdu. (İbn Umer dedi ki:) İşte ben, Pey-gamber'in bu umûmî emrinden dolayı yılanları öldürüyordum. Ebû Lubâbe'ye kavuştum; o bana Peygamber'in "(İnce yâhud hafif, küçük yâhud beyaz) yılanları öldürmeyin. Fakat (kuyruksuz) iki çizgili her engerek yılanını öldürün. Çünkü yılanın bu cinsi (bakması ile annedeki) çocuğu düşürür ve gözü giderip kör eyler. Onun için bu cinsi öldürün" buyurduğunu haber verdi [133].

117-.......Bize Cerîr ibnu Hazım, Nâfi'den tahdîs etti ki, İbn Umer umumiyetle yılanları öldürürdü. Sonra Ebû Lubâbe ona, Peygamber'in ev yılanlarını öldürmeyi nehyettiğini tahdîs etti. O da bunları öldürmekten kendini tutmuştur.

Yeryüzünde gezen hayvanlardan beş nevi' fasıklardır ki, bunlar Harem içinde öldürülürler"

118-.......Bize Mâ'mer, ez-Zuhrî'den; o daUrve'den; o da Âişe(R)'den: Peygamber (S): "Beşfâsık (hayvan nev'i) vardır ki, bunlar Harem içinde öldürülürler: Fare, akreb, çaylak, karga ve her yırtıcı yaralayıcı köpek" buyurmuştur.

119-.......Bize Mâlik, Abdillah ibn Dinar'dan; o da Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Yeryüzünde gezen hayvanlardan beş nevi' vardır ki, her kim bunları ihrâmlı olduğu hâlde öldürürse üzerine günâh olmaz: Akreb, fare, yaralayıcı köpek, karga ve çaylak".

120-.......Atâ ibn Ebî Rebâh'tan; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti. O bu hadîsi Peygamber'e yükseltmiştir. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Yiyecek içecek kaplarının üzerlerini örtünüz, su kırbalarının ağız iplerini bağlayınız, bütün kapıları arkalarından kapayınız, yatsı vakti sırasında çocuklarınızı dışarıda hareketten men' edip eve toplayınız. Çünkü o zaman cinnlerin yayılması ve birşeyisür'-atle alıp kapmaları vardır. Uyku sırasında kandilleri söndürünüz. Çünkü fâsıkçık yânı fare bazen yanan fitili çeker de ev halkını yakar" [134].

İbn Cureyc ile Hubeyb, Atâ'dan rivayetlerinde: "Çünkü o zaman şeytânların bir yayılması ve çabuk alıp kapmaları vardır" şeklinde söylemişlerdir.

121-....... Bize Yahya ibnu Âdem, İsrâîl ibn Yûnus'tan; o da Mansûr'dan; o da İbrahim'den; o da Alkame'den tahdîs.etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd şöyle demiştir: Biz Rasûlullah (S) ile beraber Mi-nâ'daki bir mağarada bulunuyorduk. O sırada*'Ve'l-mürselâtiurjen" Sûresi indi. Bizler o sûreyi Rasûlullah'ın ağzından almaya çalışıyorduk. Ansızın bir yılan kendi yuvasından çıkıverdi. Biz hemen onu öldürmeye davrandık. Fakat yılan bizim önümüze geçti ve yuvasına girdi. Bunun üzerine Rasûlullah: "Siz nasıl yılanın şerrinden ko-rundunuzsa, o da sizin şerrinizden korundu" buyurdu [135].

Ve yine Yahya ibn Âdem, İsrail'den; o da el-A'meş'ten; o da İbrahim'den; o da Alkame'den; o da Abdullah'tan olmak üzere yukarıdaki hadîsin benzerini rivayet etti. Bunda Abdullah ibn Mes'ûd: Biz de bu sûreyi Rasûlullah'ın ağzından taze taze almaya çalışıyorduk, demiştir.

Bu hadîsi Mugîre ibn Mıksem'den rivayet etmekte İsrail'e, Ebû Avâne mutâbaat etmiştir: Hafs ibn Gıyâs, Ebû Avâne, Süleyman ibnu Karm, el-A'meş'ten; o da İbrahim'den; o da el-Esved'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan

söylediler.

Bu bâb ve hadîsleri Hacc Kitabı, "Harem'de öldürülecek hayvanlar bâbı"n-da da geçmiş ve bâzı açıklamalar orada verilmişti.

122-.......Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Bir kadın, dünyâda bir kediyi bağlayıp habsetmiş, onu yedirmemiş ve onu yerin haşerelerinden yemesi için de salıvermemiş olduğundan ötürü ateşe girmiştir".

Abdu'1-A'lâ dedi ki: Ve bize Ubeydullah, Saîd el-Makburî'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den olmak üzere bunun benzerini tahdîs etti [136].

123-.......Bana Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Peygamberlerden biri bir ağaç altına indi. Akabinde onu bir karınca ısırdı. Peygamber eşyalarının hazırlanmasını emretti. Eşyalar ağacın altından çıkarıldı. Sonra karınca evinin yakılmasını emretti ve ateşle yakıldı. Bunun üzerine Allah o peygambere: O ısıran tek karıncayı yaksaydın ya! diye vahyetti" [137].

"Sizden birinizin içeceği içine sinek düştüğü zaman, o kişi, sineği içecek şeyin içine hatırsın. Çünkü sineğin iki kanadının birinde hastalık, diğerinde de şifâ vardır" [138].

124-.......Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S): "Sizden birinizin içeceği içine sinek düştüğü zaman, o kişi sineğin her tarafını hatırsın, sonra onu çıkarsın (atsın). Çünkü sineğin iki kanadının birisinde hastalık, diğerinde de şifâ vardır" buyurdu [139].

125-....... Bize Avf el-A'râbî, el-Hasen'den ve İbn Sîrîn'den; onlar da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs ettiler ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Fahişe bir kadın (Allah tarafından) mağfiret olunmuştur; şöyle ki: Günün birinde o fahişe

kadın suya yakın ve duvarı örülmedik bir kuyu başında bir köpeğe rastgelmiş, köpek susuzluktan dilini sarkıtıyordu." "-Rasûlullah devam etti: "Susuzluk onu öldürmeye yaklaştırmış bulunuyordu. Kadın hemen ayağından ediğini çıkarmış ve onu başının yaşmağı ile sıkıca bağlayarak (kuyuya sarkıtmış) ve kuyudan o köpek için su çıkarmıştır. Bu yaptığı sulama sebebiyle o fahişe kadın mağfiret olunmuştur" [140].

126-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip: Ben bunu senin şurada bulunduğun gibi ez-Zuhri'den ezberledim, o şöyle dedi: Bana Ubeydullah ibn Abdillah, İbnu Abbâs'tan; o da Ebû Talha Zeyd ibn Sehl'den (Allah onlardan razı olsun) haber verdi ki, Peygamber (S): "Melekler, içinde köpek ve suret bulunan bir eve girmezler" buyurmuştur [141].

127-....... Bize İmâm Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) köpeklerin öldürülmesini emretmiştir [142].

128-.......Ebû Hureyre (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Her kim (yanında) köpek tutarsa, her gün o kimsenin amelinden bir kırat eksilir. Ancak o köpek zirâat köpeği yâhud koyun köpeği ise eksilmez" [143]

129-.......Bana es-Sâib ibn Yezîd haber verdi ki, o Sufyân ibn Ebî Zuheyr eş-Şeneîy'den işitmiştir. O da RasûlulIah(S)'tan şöyle buyururken işitmiştir: "Her kim kendisine ekincilik ve hayvan bekçiliği yönünden bir fayda vermeyen bir köpek edinirse, her gün o kimsenin ameliinm sevabından) bir kırat eksilir".

Sâib, Sufyân ibn Ebî Zuheyr'e:

— Sen hakîkaten bu hadîsi'Rasûlullah'tan işittin mi? dedi. O da: '

— Evet, şu kıblenin sahibine yemîn ederim, diyerek rivayetini yemîn ile kuvvetlendirdi [144].

---

[1] Buhârî nüshalarının çoğunda kitâb başlığı böyle gelmiştir. Besmele ve Kitâb lâfızlarında farklı olan nüshalar da vardır.

Buhârî bu başlık altında kâinatın başlangıcı ve sonundan yânı şu âlemin ilim ve irâde sahibi mutlak bir kudretin eseri olduğundan ve ölüm. denilen dağılma hâlinden sonra tekrar yaratılması keyfiyetinden; başka bir deyişle bu kâinatın ve insanların nereden geldiklerinden ve nereye gideceklerinden bahisle, Allah'ın kudreti eserlerini ibret nazarlarında tecellî ettirmek istemiştir. Burada tabîat ilimlerinin tekvine âid kaanûnları görülecek değildir. Çünkü dîn ile tabîat ilimlerinin hilkat bahislerinde ta'kîb ettikleri yön konularına göre farklıdır. Tabîat ilimlerinin hilkate âid konuları fizikî ve sabit hâdiseler olduğu hâlde, dînin ko nusu ve bahisleri tamâmiyle tabîat-üstüdür. Gayesi de beşerin yalnız dünyevî menfaati değil, hem dünyevî hem uhrevî saadetidir. Hilkat bahsinde tabîat ilimlerinin dayandığı nazariyelerden farklı görülecek bâzı haberler her iki sahanın ayrılığı neticesidir. Bu farkı Buhâri 1. bâbda zikrettiği âyetlerde açıkça göstermektedir.

[2] Muhâtabların nazarında birşeyin iadesi ihtidasından daha kolaydır. Allah'a göre ise ikisi de kolaylıkta müsavidir (Celöleyn).

Bu âyetteki "Ve huve ehvenu aleyhi" cümlesinde "//«ve" zamirinin mercii. yalnız ikinci hilkat değil, her iki hilkatin herbiri olduğunu er-Rabî' ibn Huseym ile el-Hasen beyân etmişlerdir. Bunların beyânlarını Taberî senedli olarak ayrı ayrı tarîklerden rivayet etmiştir. Bunlarca "Ehven" kelimesi tafdü değil, sıfatı müşebbehe ma'nâsmadır.

[3] Evvelâ unsurlar, sonra insanların gıdalanacağı terkîbler, sonra ahlat, sonra nutfe, sonra kan, sonra bir çiğnem et, sonra kemik ve et, sonra diğer bir inşâ İle tam bir insan olarak yarattık... {el-Hacc; 5; d-Mü'minûn: 12-14). Bu yaratışı, tekrar diriltceğine bir delildir. îmân ederseniz size dünyâda da âhirette de vakaarh, şerefli mevkiler bahşeder O. Bu "enfusî" delildir, sonra "âfâkî" delile geçiyor (Beydâvî, Nesefî, Celâleyn).

[4] Buhârî yukarıda mealleri verilen âyetlere işaret etmiş ve onlardaki bâzı kelimelerin tefsirlerini vermiştir. Fakat Buhârî'nin er-Rûm: 27. âyetinden sonraki âyetlere işareti ve onlardaki bâzı kelimelere âid açıklamaları adetâ bilmece gibi dar bir ifâde içinde vâki' olmuştur.

[5] Başlığa uygunluğu "Peygamber, mahlûkların ve Arş'ın yaratılış başlangıcını tahdîs edip anlatmaya başladı" sözündedir.

[6] Bu da İmrân hadîsinin ziyâdeli olarak gelen başka bir tarîkidir.

Bu hadîsteki "Ve kâne arşuhu ale'l-mâi(= O'nun Arş'ı su üzerinde idi" fıkrası âyetten bir cümledir. Tamamı şöyledir: "O hanginizin ameli daha güzel olduğu (hususunda) sizi imtihan etmek için gökleri ve Yer 7 altı günde yaratandır, (Bundan evvel ise) Arş'ı su üstünde idi. And olsun ki 'Ölümden sonra muhakkak yine diriltileceksiniz * desen kâfir olanlar mutlakaa 'Bu apaçık bir aldatmadan başka (birşey) değildir' derler" (Hûd: 7). Bu, "O'nun Arş'ı su üzerinde idi" fıkrasının "Sonra Arş üzerine istiva etti" fıkrası ile birlikte güzel bir tefsîri Hakk Dîni, III, 2171-2186, el-A'râf: 53. âyetinin îzâhmda; keza Hakk Dîni, IV, 2756-2763, Hûd: 7. âyetinin îzâhında verilmiştir.

[7] Bu îsâ ibn Mûsâ el-Buhârî hadîsini et-Taberânî de senediyle rivayet etti. Ah-med ibn Hanbel ile Müslim'deki Ebû Zeyd Amr ibn Ahtab el-Ensârî hadîsi bu ma'nâyı daha geniş vermektedir: "Rasûlullah (S) bizlere sabah namazını kıldırdı ve minbere çıkıp öğle vakti gelinceye kadar hitâb etti... İşte bu hitabelerinde bizlere, olacak olan herşeyi haber verdi. Onları en çok bilenimiz, en iyi ezberleyenimizdir" Müslim, Fiten.., "Peygamber'in kıyamete kadar olacak şeyler hakkında haber vermesi babı", Müslim Ter., VIII, 421 (25-2892).

[8] Hadîsin başlığa uygunluğu "Allah beni ilk yarattığı gibi tekrar yaratacak değildir" sözündedir. Bu, putlara tapan ve Öldükten sonra diriltilmeyİ inkâr eden müşriklerin sözüdür.

Bu hadîs, kudsî, ilâhî, Rabbânî hadîs denilen nevi'dendir. Bunlar Kur'ân'-dan sonra ikinci derecede bulunan Allah kelâmıdır. Allah bunun ma'nâsım İlham yoluyla Peygamberİ'ne haber vermiş, O da bu ma'nâyı kendi ibaresiyle ümmetine tebliğ etmiştir. Bu hadîs müteşâbih hadîslerdendir. Onun için üzerinde çeşitli fikirler ileri sürülmüştür.

[9] Başlığa uygunluğu "Allah halkı yarattığı zaman..." sözündedir.

Bu hadîsi Müslim Tevbe Kitâbı'nda; en-Nesâî en-Nuût'ta rivayet etmiştir.

Bâzıları hadîsteki "Fevka", yânî "Üstünde" sözünü "Baûdeten femâ fevkahâ" (el-Bakara: 26)'da olduğu gibi "Düne ~ Aşağısında" ma'na%mad\x demişlerdir. Bâzıları da bu "Fevk" lâfzı zâiddir, demiştir. "Yanında" sözü de mekânı değil, fakat mahlûklardan gizlenmişliğin kemâline ve idrâk yerinden yüksek oluşunun kemâline işarettir. Tayyîbî dedi ki: Bu hadîs "O rahmeti kendi üstüne yazmıştır..." (el-En'âm: 12>mukaabili üzeredir, yânî gazab ve ikaabm gerektirmesi olarak üzerine terettüb edecek şeyin hilâfına Allah kesin surette kullarına merhamet etme va'dini vâcib kılmıştır.

[10] Arz tabakalarının yedi kat olduğu hakkında Kur'ân'da bu âyetten başka âyet yoktur denilmiştir. Fakat hadîslerde Arz'ın yedi kat olduğuna dâir haberler çoktur, bâzıları burada getirilmiştir.

[11] Buhârî başlığın bu kısmında şu âyetlere İşaret etmiş ve onlardaki bâzı kelimelerin tefsirlerini vermiştir. Burada verdiği tefsirler hep senedli olarak İbn Abbâs'a dayanmaktadır. Bu âyetler sirasıyle şunlardır:

"And olsun Tür'a, neşredilmiş kâğıdlar içinde yazılı Kitâb% Ma'mûr Ev'e, yükseltilmiş tavana, dolan denize ki, Rabb 'inin azabı hiç şübhesiz vâki 'dir, onu def edecek yoktur" (et-Tûr: 1-8);

' 'Sizi tekrar yaratmak mı (sizce) daha güç, yoksa göğü yaratmak mı, ki onu Allah bina etmiştir. Onun boyunu O yükseltti. Derken ona bir nizâm verdi. Onun gecesini kararttı, gündüzünü çıkardı. Bundan sonra da yeri (İkaamete elverişli bir hâlde) yayıp döşedi. Ondan suyunu, otlağını çıkardı. Dağlan dikti. (Bunları) hep size ve davarlarınıza birer fâide olmak üzere..." (en-Nâziât: 27-33);

"O hareli yollara -veya denge ve güzelliğe- sâhib olan göğe yemîn ederim ki, hakikat siz kat'î ihtilâfa düşen bir söz içindesiniz (bir kelime, bir akîde etrafında toplu değilsiniz)" (ez-Zâriyât: 7-8);

"(And olsun...) göğe ve onu bina edene, Yer'eve onu yayıp döşeyene, her-bir nefse ve onu düzenleyene, sonra da ona hem kötülüğü, hem (ondan) sakınmayı ilham edene ki, onu tertemiz yapan muhakkak umduğuna ermiş, onu alabildiğine örten ise elbette ziyana uğramıştır" (eş-Şems: 5-10);

"Gök yanldığı, Rabb 'ini dinleyip boyun eğdiği zaman, ki gök zâten bu dinlemeye ve itaate lâyık olarak yaratılmıştır. Yer uzatıldığı, içinde ne varsa atıp bomboş kaldığı (bu hususta da) Rabb 'ini dinleyip boyun eğdiği zaman, ki Yer zâten buna lâyık olarak yaratılmıştır, (herkes yaptığına kavuşacaktır)" (el-İnşikaak: 1-5).

"Fakat o bir tek haykırıştır. Ki o zaman onlar hemen toprağın yüzündedir-ler" (en-Nâziât: 13-14).

[12] Bu hadîste Arz'ın yedi kat olduğunu nâsslaştırma vardır; başlıktan kasdedilen de budur. Bu hadîs Mezâlim Kitâbı'nda da geçmişti.

[13] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Bu da değişik sened ile Mezâlim'de geçmişti.

[14] Hafız İbn Kesîr şöyle dedi: Buhârî'nin bu hadîsi burada zikr ile maksadı, başlıktaki et-Talâk: 12. âyetinin ma'nâsını takrir etmektir, yânı yedi semâ ve yedi kat Arz olduğunu delilleridirmektir. Nitekim şimdi ayların sayısı da Allah İn-dindeki ilk kitâbdaki ayların sayısına uygun olarak onikidir. İşte bu, zamandaki uygunluktur. Nitekim bu mekân hususunda da bir uygunluktur (Kastallânî).

Hadîsteki dört aya Kur'ân'da "el-Eşhuru 'l-Hurum = Haram aylar" adı verilmiştir ki, bu aylarda harb ve saldırı yasaktır. Arablar Câhiliyet devrinde bu aylardan bâzılarının harâmlığının geri bırakıldığını i'lân ederek kabilelere ve kervanlara baskın edip çapulculuk yaparlardı. Böyle bâzı ayları geri bırakıp tak-vîm oynamaları yapmaya Kur'ân dilinde "en-Nesi'" denilmiştir. Zemahşerî buna bir ayın harâmlığını öbür aya geri bırakmaktır demiş ve şöyle tefsir etmiştir: Bu suretle Arablar, haram aylan halâl sayarlar ve onun yerine halâl ayları haram kılarlardı. Çok defa oniki aya bir, iki ay ziyâde ederek seneyi onüç, ondört ay yaparlardı. Veda Haccı'ndan bir sene önceki Ebû Bekr'in emirliğinde yapılan hacc, Zu'l-ka'de ayında idi. Rasûlullah'ın Veda Haccı ise Zu'1-hicce'ye tesadüf ve tevâfuk etmişti. Bunu Peygamber, Veda Haccı'nda Arafat Dağı'nda deve üzerinde îrâd ettiği hitabesinin bir fıkrasında ifâde etmiş ve nesi' âdetini kaldırmıştır: "Yıl ve ay hesabi,, Allah'ın gökleri ve Yer'i yarattığı zamanki ilk vaziyetine dönüp yerini bulmuştur. Sene de oniki aydır..." Bundan önce "Haram ayları geciktirmek ancak küfürde bir artıştır" (et-Tevbe: 37) âyetiyle de neh-yedilmiş bulunduğundan, bu bâtıl Câhiliyet âdeti tamamen kaldırılmıştır.

Hadîsin sonunda Receb'in Mudar'a nisbet edilmesi, Mudar kabilesinin bu aya diğer aylardan daha fazla hürmet etmesindendir. Müşriklerin kendi ayarlarına göre kamerî aylar üzerinde ne gibi cahilane tasarruflarda bulunduklarını incelemek isteyenlere rahmetli Muhammed Hamdi Yazır'ın Hakk Dîni Kur'ân Dili Tefstrİ'nden okumalarını tavsiye ederim: III, 2521-2541.

[15] Hadîsin sonundaki ta'lîkte Urve'nin Saîd'le buluşmasının beyânı ve bu hadîsi, kendisinden işitmesinin açıkça belirtilmesi vardır. Bu hadîslerde yedi kat Arz'ın isbâtı vardır. Bunlardan herbiri diğerinin üzerinde olduğu kasdedilmiştir. Ah-med ibn Hanbel'deki

Ebû Hureyre hadîsinde merfû' olarak: "Herbir arz ile onu ta'kîb eden arz arasında beşyüz yıllık mesafe vardır" şeklindedir.

Râvî Saîd ibn Zeyd, cennetle müjdelenen on sahâbîden biridir. Hz. Umer'-

in amcası oğlu ve aynı zamanda kızkardeşi Fâtıma bintu'1-Hattâb1 in kocasıdır.

İlk Muhacir kaafilesiyle Medine'ye hicret etmiştir. 51 hicret yılında vefat etmiştir.

Bu hadîs Mağâzî'nin sonunda Veda Haccı'nda, bundan daha bütün olarak gelecektir inşâallah.

[16] Katâde'nin bu sözünü Abd İbn Humeyd kendi Tefstr'inde senediyle rivayet et mistir. Bu âyetin tefsiri hakkında mükemmel ve geniş bilgi edinmek isteyenlere Hakk Dîni Tefsirini tavsiye ederim: VII. 5188-5212.

[17] Buhârî âdeti üzere fâide için istitrâden birtakım âyetlerin tefsirini zikretme yolunda yürümüştür. İbn Abbâs'm bu tefsirleri, daha sonraki müfessirler tarafından senedli olarak rivayet edilmiştir;

[18] Mucâhid'in bu tefsirleri de senedleriyle rivayet edilmiştir

[19] Yânî Güneş'le Ay'ın en ince bir hesâb ile mahrek ve medarlarında hareket ve deveran ettiklerinin sıfatını beyân ve tefsir babı.

Buhârî bu başlığı er-Rahmân Sûresi'nin aynı mealdeki beşinci âyetinden almıştır.

[20] Mucâhid'in ve diğerlerinin bu tefsirlerini sırasıyla Feryâbî ile Abd ibn Humeyd kendi tefsirlerinde rivayet etmişlerdir. Müfessir Mucâhid ile diğer bir kısım âlimler bu âyette Güneş'le Ay'ın şâir seyyarelerle beraber deveranlarının bir değirmene ve daha doğrusu zamânımızdaki makina gelişmelerine göre, hareket tarzı mükemmel bir hesâb ile ayarlanarak kurulmuş bir makina ve çarklarının birbirine dokunmaksızın ve birbirine karşı bir saniye olsun artık, eksik kaydetmeyerek hareket etmesine benzetildiğini bildirmişlerdir

[21] Buradan i'tibâren Buhârî, devamlı âdeti olduğu üzere, bâzı âyetlerde geçen kelime ve ta'bîrlerin tefsirlerini vermektedir. Bu tefsirler senedli olarak ilk kaynaklarına dayandırılmak suretiyle tefsir kitâblannda rivayet edilmişlerdir. Bunları geniş şerhlerde görmek her zaman mümkin ve kolaydır.

[22] Bu son tefsir ile et-Tevbe: 16. âyetteki "Velîce" lafzını kasdediyor ki, ma'nâsı şudur: "Yoksasiz (kendi hâlinize) bıraküıv•ereceğinizi, içinizden cihâdedenleri; Allah 'tan, Rasûlü 'nden ve mü 'mirilerden başkasını sır dostu edinmeyenleri Allah Un bilmediğini (O'nun uğrundaki fedâkârlıklarınızın mükâfâtsiz kalacağını) mı sandınız? Allah, ne yaparsanız hepsinden haberdârdır". Ma'nâ, müslümân-lardan olmayan hiçbir velî edinmeyin, demektir (Kastallânî).

[23] Başlığa uygunluk yönü, Güneş'e arız olup duran sıfatlar nev'inden zikrolunan şeylerdir. Güneş'in Arş'ın altında secde etmesi keyfiyetini sarihler, secde, kasd ve irâdeye bitişik bir fiil olduğundan inkıyâddan kinaye olmak üzere tercih etmişlerdir. Nitekim Kur'ân'da herşeyin, hattâ gölgelerinin bile secde ettiği haber verilmektedir: er-Ra'd: 15, en-Nahl: 48. Şâh Vdiyyullah da şöyle demiştir: Her nevi* mevcudun kendi yaratılışına göre bir secdesi ve Allah'a karşı bir ubudiyet arzetmesi vardır. Gölgenin secdesi yere düşmesidir. Güneşin secdesi de istivadan guruba meylidir.. (Feyzu'l-Bârî).

"Güneşin cereyanını, yalnız onun mekânda hareketi diye anlamamalı, mekânda ve zamanda bi'1-cümle eserleri ve vaziyetleriyle vucûdda tevalisi ma'nâ-sına anlamalıdır. Meselâ ziya ve hararet neşri de onun bir cereyanıdır. "Mustakarr" mimli masdar, zaman ve mekân ismi olabildiği, "lâm" ile de birkaç ma'nâya gelebildiği cihetle, bu İfâde birçok ma'nâya sâdıktır: Evvelâ, Güneş, kendisi için takdîr ve tahsis edilmiş bir istikrar sebebiyle, yânî sabit bir karar, muntazam bir kaanûn ile cereyan eder. Hesâbsız, serserî, kör bir tesadüfle değil. Saniyen bir istikrar için, yânî kendi âleminde bir karar ve denge husule getirmek hikmet ve gayesiyle; yâhud nihayet bir sükûna erip durmak için cereyan eder. Üçüncü olarak, mekân ismi olduğuna göre, kendine has bir istikrar mahalline mahsûs, yânî yerinde sabit olarak cereyan eder. Mihverinde döner, yâhud kendisinin karargâhı olan âlemin menfâatleri için cereyan eder..." (Hakk Dîni, V, 4029-4031).

[24] Başlığa uygunluğu meydandadır. Çünkü Güneş ve Ay'ın dürülmesi, bunların sıfatlanndandır.

[25] Başlığa uygunluğu, Güneş'e ânz olan kusûf ve Ay'a ânz olan husufun, bunların sıfatları olması yönündendir.

[26] 10 rakamlı Ebû Hureyre hadîsinden sonra, Buhârî, meşhur Güneş ve Ay tutul ması hadîsini ayrı ayrı dört sahâbîden getirmiştir. Bu hadîs Güneş ve Ay Tutulması Namazı Kitâbı'nda da geçmiş idi. Buradaki başlık ile ilgileri açık bulunduğu için bâzı iâfiz ve sened farklarıyle tekrar getirilmişlerdir.

[27] Buhârî bu başlıkta rüzgârların yaratılışlarını ve nevi'IerinÎ işaret ediyor. Ve bu vesile ile bâzı âyetlerde geçen lâfızların tefsirlerini veriyor. Burada işaret edilen âyetlerin meallerini verelim:

"Biz aşılayıcı rüzgârlar gönderdik. Gökten de su indirip onunla sizleri suvardık. Bunların hazinedarları da siz değilsiniz" (el-Hıcr: 22): Muvafık rüzgârların dişi nebatları erkek nebatlarla aşıladığı hakikati ilmin son keşiflerinden1 olduğu hâlde, bunu Allah ondört asır evvel Peygamberi'ne haber vermiştir. Bu da Kur'ân'ın mu'cizelerindendir (H.B. Çantay).

"... Derken o bahçeye, içinde ateş bulunan bir bora isabet etsin de o yanı-versin? (Bunu arzu eder mi?) İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildirir. Olur ki iyi düşünürsünüz" (el-Bakara: 266).

"Onların bu dünyâ hayâtında hare edegeldiklerinin misâli, kendilerine zulmeden bir kavmin ekinlerini vurup da mahveden kavurucu ve soğuk bir rüzgârın hâli gibidir. Onlara Allah zulmetmedi. Fakat kendileri kendilerine zulmediyorlar" (Âluîmrân: 117). Sondaki "Nuşuren" kelimesi, baş taraftaki el-Furkaan: 48. âyetinde bir kıraat farkını göstermektedir. "Nuşûr"un cem'idir.

[28] Başlığa uygunluğu meydandadır. Çünkü hadîs, rahmet rüzgârını içine almaktadır.

[29] Başlığa uygunluğu rüzgâr ve rüzgârın getireceği yağmurun zikrini şâmil olması yönündendir. Buradakilerden önceki birkaç âyet şöyledir:

"Âd*m biraderini -ki ondan evvel de, ondan sonra da birçok paygamber-ler gelip geçmişti- hatırla. Hani o, Ahkaaf'daki kavmim 'Allah'tan başkasına kulluk etmeyin. Hakikat ben üzerinize (gelecek) büyük bir günün azabından korkuyorum' diye tehdîd etmişti. Dediler ki: 'Sen bize, bizi tanrılarımızdan döndürmen için mi geldin? Öyleyse bizi tehdîd etmekte olduğun şeyi, eğer doğru söyleyenlerden isen getir bize!. (Hûd) dedi: Bunun ilmi ancak Allah nezdinde-dir. Ben size gönderildiğim şeyi tebliğ ediyorum. Bununla beraber ben sizi bilmezler güruhu olarak görmekteyim" (el-Ahkaaf: 21-23).

Diğer sûrede de Âd kavmi hakkında şöyle buyurulmuştur: ' 'Âd 'a gelince: Onlar yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve: 'Kuvvetçe bizden daha güçlü kimmiş?' dediler. Onlar kendilerini yaratıp durmakta olan Atlah'i -ki O, bunlardan pekçok kuvvetlidir- hiç düşünmediler mi? Onlar bizim mu 'cizelerimizi bilerek inkâr ediyorlardı. Bundan dolayı biz de dünyâ hayâtında zillet azabını kendilerine taddırmamız için, uğursuz uğursuz günlerde üzerlerine çok gürültülü bir bora gönderdik. Ahiret azabı elbet daha horlayıcı-dır. Onlara yardım da olunmaz" (Fussikt: 15-16).

[30] Buhârî bu bâbda meleklerin me'mûr oldukları hilkat vazifelerine ve nevi'lerine âid hadîsleri getirmiştir.

Sünnet ehli âlimlerinin cumhuru melekleri latîf ve muhtelif şekillere girebilir kaabiliyette nûrânî cisimlerdir; meskenleri de göklerdedir diye ta'rîf etmişlerdir. Muhakkak âlimler de meleklerin cisim değil, en latîf bir cevher olduğunu; aklı, nutku hâiz olup şehvet ve gadab gibi beşerî ihtirasları doğuran sıfatlardan uzak bulunduklarını; yemeleri, içmeleri Allah'ı tesbîh, takdîs ve zikrden ibaret olduğunu kaydetmişlerdir.

Melekler me'mûr oldukları vazifelere göre birtakım nevi'Iere ayrılmışlardır. Sayılarını ise Allah bilir. En büyükleri dörttür: Cebrâîl, Mîkâîl, Azrâîl, İsrafil'dir. .. "...O ateşin üzerinde iri gövdeli, sert tabiatlı (me'mûr) melekler vardır ki, onlar Allah 'in kendilerine emrettiği şeylere asla isyan etmezler. Neye Be me'-mür edilirlerse yaparlar" (et-Tahrîm: 6).

[31] Buhârî, Enes'in bu hadîsini Peygamber'in Hicreti bölümünde senediyle getirdi. Yahûdîler'in de Cibril'e düşmanlıkları el-Bakara: 97-98. âyetlerde haber verilmiştir: "De ki: Kim Cebrail'e düşman olursa (kahrından gebersin). Çünkü kendilerinden evvelki kitâbları tasdik edici ve mü 'minler için hidâyet ve müjde olan Kur'ân U Allah 'tn izni ile senin kalbinin üstüne o indirmiştir. Kim Allah 'a, meleklerine, peygamberlerine, Cebrail'e, Mîkâîl'e düşman olursa şübhesiz Allah da o (gibi) kâfirlerin düşmanıdır".

[32] İbn Abbâs'm bu sözünü et-Taberânî senedli olarak rivayet etmiştir. Yânî: Saff-lar hâlinde namaz kılanlar (Celâleyn).

[33] Bu Mi'râc hadîsinin başlığa uygunluğu, Mi'râc'ın Cibril'in beraberinde vâki' olmasıdır. Buhârî bu hadîsi farklı senedler ve bâzı lafız farklarıyle dört yerde getirmiştir: Namaz Kitâbı'nm başında; Allah'ın Mahlûkları İlk Yaratışı'nda; el-Enbiyâ'da: Mi'râc'da.

Müslim, îmân Kitâbı'nda farklı senedleri ve lafızlarıyle getirmiştir: Müslim Tercemesi., I, 219-230.

Buhârî hadîsin sonundaki isnâdla Saîd ibn Ebî Arûbe ve Hişâm ed-Destevâî'nin el-Beytu'1-Ma'mûr kıssasını, el-İsrâ kıssası içine girdirdiklerini; doğru olan ise Hemmâm ibn Yahya'nın bir rivayeti olduğunu, çünkü Hemmâm'ın bu kıssayı el-İsrâ kıssasından ayrı rivayet ettiğini bildirmek istemektedir... (Kas-tallânî).

Peygamber'in Mi'râcı'na Kur'ân'da şu âyetlerde işaret edilmiştir: el-İsrâ: 1; en-Necm: 5-18.

[34]
Hadîsin başlığa uygunluk noktası, bir kısım meleklerin beşerin mukadderatını, saadet ve şakaavetini yazmaya me'mûr olduklarının bildir ilmesidir.

Beşerin yaratılma safhaları Kur'ân'da da bildirilmiştir: "Andolsun biz insanı çamurdan (süzülmüş) bir hulâsadan yarattık. Sonra onu sarp ve metîn bir karargâhta bir nutfe yaptık. Sonra o nutfeyi bir kan pıhtısı hâline getirdik, derken o kan pıhtısını bir çiğnem et yaptık, o bir çiğnem eti de kemiklere kalbettik de o kemiklere de et giydirdik. Bilâhare onu başka yaratılışla inşâ ettik. Suret yapanların en güzeli olan Allah 'in sânı (bak) ne yücedir. Sonra siz bunun arkasından hiç şübhesiz ki ölüler (olacaksınız). Sonra siz kıyamet gününde muhakkak diriltilip kaldırılacaksınız" (el-Mü'minûn: 12-16).

Bu âyetlerin tefsîri Hakk Dîni Kur'ân Dili'ndtn okumağa değer: IV, 3430-3437; VII, 5702-5728.

[35]
Hadîsin başlığa uygunluk noktası Yüce Allah'ın Cibril'e nida edip gök ve yer ahâlîsine emr ve tebliğ ulaştırmakta vâsıta olarak kullanmasıdır.

Buhârî hadîsi burada biri ulaştırılmış, biri ta'lîk edümiş olarak iki senedle getirmiştir. Hadîsi burada muallak senedin lafzı üzere sevketmiştir. Bu da Ebû Âsim'm nıutâbaasıdır. Buhârî bu ta'lîki Edeb'de, Amr ibn Alî'den; o da Ebû Âsım'dan senediyle mevsûl olarak getirmiştir. İşte bu, Buhârî'nin şeyhlerinin bir kısmından kendi yanında tek vâsıta ile olan hadîsi bazen ta'lîk etmekte olduğuna istidlal edilen yerlerden biridir. Çünkü Ebû Âsim, Buhârî'nin şeyhle-rindendir.

el-lsmâîlî nüshasında İbn Cureyc'den olmak üzere Ravh ibn Ubâde şu ziyâdeyi, yânî hadîsin devamını getirmiştir:

"Allah bir kişiye buğz edince Cibril'e:

— Ben fulân kişiyi sevmiyorum, onu sen de sevme! diye emreder. Cibril de onu sevmez. Sonra Cibril de gök ahâlîsine:

— Allah fulân kişiyi sevmiyor, siz de onu sevmeyiniz! der.

Göktekiler de o kimseyi sevmezler. Sonra yerdeki insanların gönlüne (Allah tarafından) o kimse hakkında bir nefret konulur (da müslümânlar arasında sevilmez)".

Hadîsin birinci fıkrası "Müslümânlar arasında sevimli olan her kişi Allah yanında da sevimlidir" umûmî hükmünü; ikinci fıkra ise bunun zıddı olan "Müslümânlarca sevilmeyen, nefret edilen her kişi Allah yanında da sevilmez" umûmî hükmünü ifâde etmektedir (ibn Hacer, Aynî, Kastallânî).

[36]
Başlığa uygunluğu, meleklerin ilâhî işlerde kullanılmaları hususudur.

Kâhin, falcıya ve bakıcıya denir. Bu zamanlarda olduğu gibi, İslâm'dan

evvel kâhinler istikbâle âid bâzı şeyler haber verirler ve kâinatın sırlarına vâkıf

olduklarını iddia ederlerdi. Peygamber'in gelmesi üzerine gökyüzü meleklerin korunması altına alınmış, şeytânların haber alma kapıları kapanmıştır. Kur'ân'da şeytânların semâdan kovulup uzaklaştırılmaları şöyle bildirilmiştir:

"Hakikat biz en yakın göğü bir zînetle, yıldızlarla süsledik. {Onu itâattan çıkan) her mütemerrid şeytândan koruduk. Ki onlar mele-i A 'lâ 'ya kulak verip dinleyemezler, her yandan kovularak atılırlar. Onlar için (âhirette de) ardı arası kesilmez bir azâb vardır. Meğer ki içlerinden bir çalıp çarpan olsun. Fakat onu da delip geçen bir alev ta'ktb etmiştir" (es-Sâffât: 6-10).

[37]
Başlığa uygunluğu yine birtakım yazıcı meleklere cumuaya gelenleri, geliş sırasına göre yazma vazifesi verilmiş olmasıdır.

Bu hadîs daha geniş olarak Cumua Kitâbı'nda değişik bir senedle geçmişti.

[38]
Hadîsin başlığa uygunluğu Rûhu'l-Kudüs sözündedir, çünkü o Cibril'dir.

Peygamber'in Hassân'a bu emri vermeleri, müşriklerin Peygamber'i ve sa-hâbîlerini hicvetmeye başlamaları üzerinedir. Bu hicivler o devirde zamanımızın propagandaları kadar siyâsî ehemmiyeti hâizdir.

[39] Başlığa uygunluğu "Cibril de seninle beraberdir" sözündedir.

[40] Uygunluk ikinci tarîkteki "Cibril'in melâike cemâatini..." sözlerindedir.

Mevkıb, bir yürüyüş nev'i, süvariler cemâati yâhud mülâyemetle yürüyen binekler cemâati ma'nâlarına gelir.

Bu hadîs Mağâzî Kitâbı'nda Kurayza seferi babında da gelecektir.

[41] Hadîsin başlığa uygunluğu "Melek bana gelir... " sözlerindedir. Bu hadîs, el-Câmi'u's-Sahth'in ilk kitabında geçmişti.

[42] Başlığa uygunluğu "Cennetin bekçileri " sözündedir, çünkü onlar meleklerdir. Bu hadîs Cihâd Kitabı, Nafakanın fazileti bâbı'nda da geçmişti.

[43] Başlığa uygunluk ve delîlliği "Şu Cibril'dir..." sözündedir.

Buhârî bunu el-İstİ'zân, er-Rıkaak ve Fadâil Kitâbları'nda da getirmiştir.

[44] Başlığa uygunluğu Rasûlullah'ın Cibril'e hitâb edip, onun daha sık gelmesini istemesidir. Hadîs içindeki Meryem: 64. âyeti Cibril'in sözünü hikâye eder... "Önümüzde" âhirette; "Ardımızda" dünyâda, "İkisinin arasında" nüzul zamanından kıyamet gününe kadar olacak herşeyin ilmi Allah'a mahsûstur (Ce-lâleyn).

[45] Her dilde türlü lehçeler bulunduğu gibi, Arabça'da da çeşitli kabilelerin kendilerine has lehçeleri ve ifâde tarzları vardır. Kur'ân'ın kelimeleri çoğunlukla Kureyş kabilesinin lehçesi üzerine indiği gibi, bâzısı da Huzeyl, Havâzin, Yemen., lehçeleriyle inmiş ve o suretle okunmuştur. Rasûlullah bütün Arab kabilelerinin gönüllerinin Kur'ân'm tevhîd ve medeniyet nuru üzerinde toplanmasını istiyordu. Bunun için Kur'ân'ın tamamen Kureyş lehçesi üzerine, bâzı kelimelerinin diğer Arab lehçeleriyle gönderilmesini istemiş ve bu dileğinde ısrar ederek Arablar arasında belirmiş yedi kabilenin lehçesi üzerine gönderilmiştir. Aynı zamanda bu bir genişletme ve kolaylaştırma idi. Bu suretle Kur'ân'm yayılması kolaylaştıktan sonra Peygamber'in vefat ettiği yılın ramazanında "el-Arzatu'l-Âhire" denilen ve Rasûlullah'ın Cibril ile Kur'ân'ı son müzâkere ve mukaabe-lesinde Kureyş lehçesi kararlaştı..."

[46] Başlığa uygunluğu Cibril'in Rasûluîlah'la en çok ramazân ayında buluşmasıdır.' Bu hadîs Vahy Kitâbı'nda da geçmişti.

[47] Hadîsin Abdullah ibnu'l-Mubârek'ten gelen rivayetini Butıârî, Fadâilu'l-Kur'ân'da getirmiştir. Ebû Hureyre'nin hadîsini Fadâilu'l-Kur'ân'da; Fâtıma' Nübüvvet Alâmetleri'nde getirmiştir.

[48] Hadîsin başlığa uygunluğu "Cibril indi..." sözündedir. Bunu Buhârî, Namaz Vakitleri Kitâbı'nda daha geniş bir metinle getirmişti.

[49] Ebû Zerr'in bu meşhur hadîsi şimdiye kadar birçok yerde geçmişti. Bilhassa Cenaze ve İstikraz Kitâblan'nda geçtiğini ve oralarda bâzı bilgiler verildiğini zikredelim.

Buradaki rivayette şart fiilinin hazfedilmesinin ve şart edâtıyle yetinmenin cevazına bir delîl vardır.

[50] Bu hadîs Namaz Kitabı; "İkindi namazının fazileti bâbı"nda da geçmişti.

Burada arka arkaya getirilen bu hadîsler Cibril'in vahy ile ilgili olan vazî-fesİne ve umumiyetle meleklerin vazifelerine delîl olmak üzere sevkedilmişlerdir.

[51] Buhârî bu başlığı Ezan Kitâbı'nda Ebû Hureyre'den rivayet ettiği hadîsten almıştır. O hadîs de bundan önceki hadîsin senediyle Ebû Salih'ten rivayet edilmektedir.

Bu bâbdaki hadîsler dahî bundan Önceki bâb hadîsleri gibi yine meleklerle ilgilidir. Bunun için bâzı Buhârî nüshalarında bu bâb başlığı konmamıştır.

[52] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde meleklerin zikredilmesidir. Bu hadîs Buyu' Kitâbı'nda "Erkekler ve kadınlar için giyilmesi mekruh olan şeyler hakkında ticâret bâbı"nda da geçmişti.

[53] Hadîsin başlığa uygunluğu bundan önce zikrettiğimiz yöndedir.

[54] Buhârî bu hadîsi Libâs Kitâbı'nda da getirmiştir. Müslim de Libâs'ta getirmiştir. Bununla, bundan sonraki hadîsin buradaki bâb başlıklarına uygunlukları bellidir.

[55] Bu hadîs Namaz Kitabı; "Allâhumme Rabbena leke'l-hamd'm fazileti bâbı"n-da da geçmiştir.

[56] Bu da Namaz Kitabı; "Mescidde namaz bekleyerek oturan kimse bâbı"nda ve "Mescidde hades bâbı"nda da geçmiş ve açıklamalar verilmişti.

[57] Bu Ya'lâ hadîsinin başlığa uygunluğu, meleklerden bir kısmının cehennem muhafızlığı vazifesi ile vazifelendirilmiş olmalarıdır. Âyetin alt ve üst tarafı ile mealleri şöyledir: "Şübhe yok ki günahkârlar cehennem azabında ebedî kalıcıdırlar. (Bu azâb) onlardan hafifletilmeyecek. Onlar bunun içinde ümitsizlikle susacak olanlardır. Biz onlara zulmetmedik. Fakat onlar kendileri zâlimdiler. Onlar: Yâ Mâlik, Rabb'in bizi öldürsün! diye çağmşırlar. O da: Siz behemahal (azâbda) kalıcılarsınız! der... " (ez-Zuhruf: 74-77).

[58] Hadîsin başlığa uygunluğu Yüce Allah'ın meleklerin bir nev'ini dağlara âid işlerle vazifelendirmiş olduğudur. Bunu "Dağlar Meleği" ta'bîri belirtmektedir.

Peygamber'in Uhud harbinden daha güç bir vakıanın cereyan ettiği yer olarak haber verdiği Akabe mevkii, ya Minâ'daki taş atma sünnetinin yapıldığı yerdir, yâhud Tâif'te husûsî bir yerin adıdır. Peygamber'in Taife gitmesi, Peygamberliğinin onuncu yılı şevval ayındadır. O târihte Hadîce İle Ebû Tâlib arka arkaya vefat etmiş, Peygamtfer her müşkil zamanda kendisini himaye ve tesellî eden iki mühim kuvvetli dayanaktan mahrum kalmıştı. Müşriklerin tecâvüzleri de günden güne artmakta ve sahâbîlere işkenceler yapılmakta idi. Artık Mekke'de kendi hayâtını koruyacak ve sahâbîleri himaye edecek kimse kalmamıştı. Bu sebeble Peygamber'in ve İslâm Dînİ'nin hayâtında geçen en ızdırablı yıl bu yıl olduğu ve bundan dolayı "Âmu'l-Huzun (= Keder yılı)" denildiği bildirilmiştir (Mevâhibu Ledunniye).

Peygamber Hadfce ve Ebû Tâlİb'in vefatından sonra Tâif halkını irşâd etmeyi düşündü. Tâif şehri ve Sakîf kabilesi eşrafından Abdu Yâlîl ile kardeşleri Habîb ve Mes'ûd'a gitti. Bunlara İslâm Dîninin esâslarını bildirdi. Kureyş'in kendisi ve sahâbîleri hakkındaki zulümlerinden bahsederek himaye istedi. Rasû-lullah bu üç kardeşten yalnız Abd Yâlîl İle görüşmüştür. Bu sebeble hadîste yalnız onun adı anılmıştır. Sakîf oğulları'nm en büyüğü ve mu'teberi o idi. Mu-câhid'egöre: "Ne olurdu şu Kur'ân iki şehirden (Mekke ve Tâif'ten) büyük bir kişiye gönderitseydi" (ez-Zuhruf: 31) âyeti Utbe ibn Rabîa ile İbnu Abdi Yâlîl hakkında ve bunların halk arasındaki mevkilerini beyân sadedinde inmiştir. Peygamber, Tâif'te on gün ikaamet etmiştir. Yarımadanın en nüfuzlu adamı diye müracaat ettiği İbnu Abdi Yâlîl sığınma isteğini reddettiğinden, daha fazla ka-lamamıştır. Tâif'in ayak takımı Peygamber'e ve yanında bulunan Zeyd ibn Hâ-rise'ye saldırmışlar, attıkları taşlarla yaralanmışlar, nihayet Utbe ibn Rabîa'nın bağına iltica etmişler; o da kendilerini koruyup üzüm İkram edilmelerini Hristi-yan kölesine emretmiştir. Tâif'ten dönüşte Mut'ım ibn Adiyy'in himayesiyle Mekke'ye girebilmişlerdir... Hadîste Peygamber'in Cibril'i gördüğü yer olarak zikrettiği Karnu's-Seâlib, Nevevî'ye göre Necdliler'in mîkaatı olan Karnu'l-Menâzil'dir ve Mekke'ye iki konak uzaklıktadır. Kam lügatte büyük dağdan ayrılmış küçük dağdır... (Aynî).

Bu: hâdisede Hâtemu'l-Enbiyâ'nın ümmeti hakkındaki yüksek merhamet ve şefkati apaçıktır. Bu kadar sıkıntılı zamanda bile nesillerinden müslümân bir zürriyet gelmesi umulan müşriklerin helakim İstemeyip, bunların sulbünden mü'-min muvahhid bir neslin gelmesini istemiştir.

[59] Başlığa uygunluğu açıktır. Bâzılarına göre Peygamber'e yaklaşıp sarkan Allah'tır. Bu takdirde ma'nâ mecazî olur (Hâzin).

[60] Bu âyetlerin tefsirleri Tefsir Kitâbı'nda verilecektir.

[61] Cibrîl Peygamber'e sahâbîlerden Dıhye veya başkası suretinde gelirdi. Bazen de bir A'râbî suretinde gelmiştir. Peygamber Cibrîl'i kendi yaratılış şekli ve suretinde yalnız iki defa görmüştür: Birincisi' 'Hemen doğruldu. O en yüksek ufukta idi (en-Necm: 6-7)

ve devamı âyetlerin delâleti üzere, en yüksek ufukta görmesidir. Yukarıdaki İbn Mes'ûd hadîsleri bu görüşü tefsir ve tasvîr etmektedir. İkincisi "And olsun ki Onu diğer bir defada Sidretu'l-Müntehâ'mn yanında gördü" (en-Necm: 13-14) âyetleri gereğince, Mi'râc'dan dönerken Sidre'de görmesidir.

[62] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Hz. Âişe'nin tefsiri de gayet açıktır; bundan önceki haşiyelerde daha fazla açıklama verilmişti.

[63] Buhârî bu Senıure ibn Cundeb hadîsini burada delîl olmak üzere çok kısaltılmış olarak getirdi. Cenazeler Kitâbı'nın sonlarında ise bunu aynı senedle İki sa-hîfe tutan uzun bir metinle getirmişti.

[64] Başlığa uygunluğu, meleklerden bir nev'inin bu işle vazifeli kılınmasıdır. Buhârî bu hadîsi Nikâh Kilâbı'nda da getirmiştir.

[65] Bu hadîs Vahy Kitâbı'nda da geçmişti

[66] Hadîsin son cümlesi şu âyetin lâfzına uygun düşmüş ve ondan alınmıştır: "And olsun ki, biz Mûsâ 'ya o kitabı verdik. Şimdi sen ona kavuşmaktan şübhede olma. Biz onu İsrâîl oğullarına hidâyet rehberi yapmıştık'" (es-Secde: 23).

Hadîsin sonundaki Enes'in hadîsini Buhârî Hacc Kitâbı'nın sonlarında; Ebû Bekre hadîsini de bu bâbda senediyle getirmiştir (Aynî).

[67] Cennet, birşeyi örtmek ve gizlemek ma'nâsma olan el-Cennu lafzından alınmıştır. Bol ve sık ağaçların yeri örtüp gizlemesi, o ağaçlığa cennet denilmesine se-beb olmuştur. Bu bakımdan şeriat lisânında gelen cennet, şu fânî hayâtta gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, akılların tahmin ve tahayyül edemediği ni'met-leri ihtiva eden mü'minlerin saadet durağı demektir. Biz bu ebediyet yurdu hakkında yalnız Allah'ın ve Rasûlü'nün bildirdiği derecede bilgilere sâhib bulunuyoruz. Bunların bir kısmını burada göreceğiz. Buhârî bu konuya dâir olan bu babında onbeş hadîs getirmiştir ki, bunları sirasiyle göreceğiz.

Buhârî âdeti üzere bu başlıkta cennetin sıfatlan ve şimdi mevcûd bulunduğunu bildiren bâzı âyetlere ve bunların tefsirlerine işaret etmiştir. Buhârî'nin bu konuya ehemmiyet vermesi sebeblerinden biri Mu'tezile'yi reddetmektir. Çünkü Mu'tezİle, cennet ve cehennemin şimdi mevcûd olduklarını kabul etmeyip, ileride yaratılacaklarına kaani' ve müttefiktirler.

Buhârî'nin âyetlerin bâzı kelimelerine dâir burada getirdiği tefsiri bilgilerin hepsi kadîm tefsir kitâblarında senedli olarak rivayet edilmişlerdir. Bunlar geniş şerhlerde aynen yazılmıştır; incelenmesi her zaman kaabildir.

[68] Buhârî'nin burada işaret ettiği âyetlerin bâzılarını, konuya delîlliklerinin iyice belirmesi için tercemeler hâlinde verelim:

"imân eden, bir de güzel güzel amellerde bulunan kimselere muştula ki, altlarından ırmaklar akan cennetler onların. Kendilerine ne zaman onlardan bir meyve rızk olarak yedirilme her defasında: Hâ, bu evvelce de (dünyâda) rızıklandtğı-mız şeydi, diyecekler ve o rızk (renkte, şekilde) birbirinin benzeri olmak üzere kendilerine sunulacak. Orada çok temiz zevceler de onların. Hem orada onlar dâim de kalıcıdırlar'1" (el-Bakara: 25).

"Artık kitabı sağ eline verilmiş olana gelince, der ki; Alın, okuyun kitabımı. Çünkü ben hakîkaten hesabıma kavuşacağımı (kuvvetle) zannetmiştim. îş-te o, hoşnûd bir hayât içindedir. Yüksek bir cennette. Çabucak devşirilecek meyveleri yakındır" (el-Hâkkaa: 19-23).

"Artık kitabı sağ eline verilmiş olana gelince, der ki: Alın, okuyun kitabımı. Çünkü ben hakîkaten hesabıma kavuşacağımı (kuvvetle) zannetmiştim. İşte o, hoşnûd bir hayât içindedir. Yüksek bir cennette. Çabucak devşirilecek meyveleri yakındır" (el-Hâkkaa: 19-23).

"İşte bundan dolayı Allah bu günün şerrinden onları korumuş, (yüzlerine) bir güzellik (yüreklerine) bir sevinç vermiş, sabrettiklerine mukaabil onların mükâfatı cennettir, ipektir. (Oraya giren) hepiniz, içinde tahtlar üzerine yaslanıcı-lar olarak, orada ne bir güneş, ne de bir zemherîr görmeyerek, ve gölgeleri onlara yakın, meyveleri de emirlerine boyun eğdirilmiş olarak. Onlara gümüşten yapılmış billur kaplar, kupalar dolaştırılır. Gümüşten billurlar ki, mîkdârını (sâ-kîler) ta 'yîn etmişlerdir. Orada onlara katkısı zencefil olan dolu kadeh de içirilir. (Zencefil) orada bir pınardır. Selsebîl adı verilir ona" (ed-Dehr: 11-18).

"Onlar böyle. Onlar için ma'lûm bir rızk vardır. Türlü meyveler. Onlar ikram edilmiş kimselerdir. Naîm cennetlerinde. Birbiriyle karşılıklı tahtlar üzerinde. Onların herbiri mam şarâbından türlü kadehlerle tavaf edilirler. Bembeyaz, içenlere bir lezzet. Orada bir humar (baş ağrısı) da yok, onların bundan bîhuş olacakları da yok. Yanlarında nazarlarını yalnız zevçlerine atfetmiş iri gözlü kadınlar

vardır ki, bunlar örtülüp saklanmış yumurtalar gibidirler" (es-Sâffât: 41-49).

"Şübhesiz takva sahihleri için (her korkudan) selâmet (ve her arzuya) ulaşmak vardır. Bahçeler, üzüm bağları, memeleri tomurcuklanmış bir yaşıt kızlar, dolu kadehler! Orada ne boş bir lâkırdı, ne de birbirine yalan söyleme işitmezler" (en-Nebe': 31-35).

"Sağcılar ne mutludurlar. Solcular ne bedbahttırlar! Hayır yarışlarında tâ öne geçip kazananlar, onlar öncüdürler. İşte onlar (Allah'a) en çok yaklaştırılmış olanlardır. Naîm cennet/erindedirler. Birçoğu evvelki ümmetlerden, birazı da sonrakilerdendir. Onlar cevherlerle örülmüş tahtlar üzerindedirler, üstlerinde karşı karşıya yaslanıcılar olarak. Ebedî{tkze)liğe mazhar edilmiş evlâdlar etraflarında dolanırlar. Maîn kaynağından dolu büyük kablarla, ibriklerle ve kadehlerle. Ki bundan baş ağrısına uğratılmayacakları gibi, akılları da giderilmez" (el-Vâkıa: 8-19).

"Onlar orada ne boş bir lâf, ne de günâha sokacak birşey işitmezler. Yalnız bir söz: Selâm selâmdır. Sağcılar: Onlar ne mutlu sağcılardır! Dikensiz kiraz meyveleri tıklım tıklım muz ağaçlan, yayılmış gölge, dâima akan su, kesilmeyen, yasak da edilmeyen birçok meyve arasında ve yükseltilmiş döşeklerdedirler. Hakikat biz onları yepyeni bir yaratışla yarattık da, kızoğlan kızlar, zevcelerine sevgi ile düşkün, hep bir yaşıt yaptık, sağcılar için" (el-Vâkıa: 27-38).

"Çadırlar içinde perde ehli huriler vardır... Bunlara onlardan evvel ne bir İnsan, ne bir cinn dokunmuştur..." (er-Rahmân: 72-74).

"Şübhesiz o iyiler ni'met içinde, süslü tahtlar üzerinde temâşâ edeceklerdir. Öyle ki sen o ni 'metin güzelliğini yüzlerinde tanırsın. Onlara mühürlü hâlis bir şarâbdan içirilecek ki, onun sonu bir misktir. O hâlde nefaset isteyenler bunu arzu etmelidir. O şarâbın katkısı Tesnîm 'dendir. O bir pınardır ki, mukar-rebler ondan içerler. " (et-Tatfîf: 22-28).

[69] Buhârî buradan i'tibâren gelecek onbeş hadîsi sıralamağa başladı. Bu hadîslerin hepsinin başlıkla mutâbakaatları cennetin zikrinde; bâzısında da cennetin vasıflarının zikrindedir. Onun için bundan sonra her hadîste başlığa uygunluğun zikredilmesine ihtiyâç yoktur.

Bu hadîs Cenazeler Kitabı; "Sabah akşam ölüye oturacağı yer gösterilir bâ-bi"nda da geçmiş, açıklamalar orada verilmişti (Aynî).

[70] Bu çoğunlukların sebebi şöyle tevcih edilmiştir: Birçok ma'siyetleri işlemeye sev-keden maldır, malın verdiği azınlıktır. Dünyâ hayâtında şerre vesîle olan maldan mahrum fakirler ise çoğunluğu teşkil ettiğinden, dünyâda dînî vecîbelerine bağlı bir hayât geçiren fakirlerin cennette çoğunluğu oluşturmaları tabiîdir.

Cehennemliklerin çoğunluğunu kadınların oluşturması konusunda İbnu Ebî Sufre: Ekseriyetle kadınların kocalarına karşı isyankâr ve küfürbaz olmalarıdır, dedi. Kurtubî de; kadınların tab'an erkeklerden asabı olmalarını, zînete ve dünyâ alâyîşine düşkün bulunmalarını sebeb göstermiştir.

[71] Bu hadîs, cennet ve cehennemin yaratılmış ve şimdi mevcûd bulunduğuna apaçık delâlet etmektedir.

Buhârî bu hadîsi Menkabeler Kitabı; Umer'in fazileti bâbı'nda da getirmiştir.

[72] Bu hadîsin diğer bir tarîkinde çadırın boyu değil, eninin altmış mil olduğu bildirilmiştir.

[73] Dâvûdî bu hadîsteki "İsterseniz şu âyeti okuyunuz" sözü için Ebû Hureyre'nin sözündendir, demiştir. İbnu't-Tîn ise: Zahir olan bunun hilafıdır; bu söz Rasûlullah'ın sözündendir, demiştir (Aynî).

Burada Yüce Allah'ın "Ben hazırladım" sözünde cennetin yaratılmış olduğuna delîl vardır (Kastallânî).

[74] Bundan sonraki tarîkten gelen hadîs daha tafsîllidir.

[75] Ebû Ya'iâ'nm rivayetinde bu kumaşın dokumasında altın da varmış. Bir rivayette Peygamber bunu evvelâ kabul etmemiş, fakat Ukeydir'in üzüldüğünü görünce almış, sonra Umer'e yâhud Alî'ye hediye etmiştir.

[76] Çünkü cennet ni'meti daimîdir, şâmil olduğu güzellikle beraber, onun için kesilip bitmek de yoktur.

[77] Ahmed ibn Hanbel, Taberânî ve İbn Hıbbân, Utbe ibn Abd hadîsinde bunun Tûbâ ağacı olduğunu rivayet etmişlerdir

(Kastallânî).

[78] Cennet ahâlîsinin hepsi mü'minler ve tasdik edenlerdir. Lâkin bunlar anılan sıfatlarla seçilmişlerdir. Bu hadîsi Müslim, Cennetin Sıfatı bölümünde getirmiştir.

[79] Buhârî bu ta'lîki Oruç Kitâbi'nda, Oruçlular için olan Reyyân Kapısı bâbı'nda (Ebû Hureyre'den; CİHâd'da da yine Ebû Hureyre'den senedli ve Peygamber'e ulanmış olarak getirdi.

[80] Buhârî bununla Enbiyâ Kitâbi'nda isa'nın zikri sırasında Ubâde ibnu's-Sâmit'in Peygamber'den rivayet ettiği şu hadîse işaret etmiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Her kim Allah'tan başka ibâdet olunacak hiçbir ma'bûdyoktur, yalnız bir Allah vardır, ortağı yoktur. Muhammed de muhakkak Allah'ın kulu ve rasûlüdur. îsâ da A ilah 'in kulu ve rasûlüdür, ve Meryem 'e bıraktığı bir kelimesidir. Ve Allah tarafından bir ruhtur. Cennet haktır, cehennem de haktır diye şehâdet ederse, Allah o kimseyi cennetin sekiz kapısından hangisini isterse oradan cennete kor. O kul hangi amelde olursa olsun".

[81] Hadîsin başlığa uygunluğu "Cennette sekiz kapı vardır" sözündedir.

[82] Buhârî bu başlıkta evvelâ cehennemin sıfatı ve onun yaratılmış olup şimdi mev-cûd bulunduğunu İsbât edecek birçok âyetlere ve onlardaki bâzı lâfızların tefsirlerine işaret etmiştir. Bundan maksadının Mu'tezile'nin bu konudaki inkârını reddetmek olduğunu bundan önceki bâbda zikretmiştik. Şimdi biz Buhârî'nin burada işaret ettiği âyetlerden bâzılarının meallerini, delîlliklerinin iyice belirmesi için yazmağa çalışalım:

"Şübhesiz ki cehennem bir pusudur. Azgınların dönüp dolaşıp girecekleri bir yerdir. Sonsuz devirler boyunca içinde kalacaklar, orada ne bir serinlik, ne de içilecek birşey tadacaklardır. Sâde bir kaynar su, bir de irin (içecekler, amellerine) uygun bir ceza olarak. Çünkü onlar hiçbir hesâb ummuyorlardı" (en-Nebe': 21-27).

"Kitabı sol eline verilmiş olana gelince, o da der ki: Âh keski benim kitabım verilmeseydi. Hesabımın da ne olduğunu bilmeseydim. Âh keski o (ölüm hayâtıma) kat t bir son verici olsaydı. Malım bana bir fayda vermedi. Saltanatım benden ayrılıp mahvoldu. (Allah buyurur:) Tutun da onu bağlayın. Sonra onu o alevli ateşe atın. Sonra da onu yetmiş arşın uzunluğunda bir zincir içinde oraya sokun. Çünkü o, o büyük Allah 'a inanmazdı. Yoksula yemek vermeye teşvik etmezdi. Onun için bugün burada kendisine hiçbir yakın yoktur. Gıslin den başka yiyecek de yoktur ki, onu hatâ edenlerden başkası yemez" ,(el-Hâkkaa: 25-37).

"Siz de; Allah 'ı bırakıp tapmakta olduklarınız da hiç şübhesiz ki cehennemin odunusunuz. Siz oraya gireceksiniz. Onlar eğer ma 'bûdlar olsalardı oraya girmiyeceklerdi. Hepsi orada ebedî kalıcıdırlar. Orada hakları inim inim inlemektir onların. Bunlar orada da duymayacaklardır" (el-Enbiyâ: 98-100).

"Şimdi bana çakmakta olduğunuz ateşi söyleyin, onun ağacını siz mi yarattınız, yoksa yaratanlar biz miyiz? Biz onu hem bir ibret, hem çöl yolcularına bir faide kıldık. O hâlde Rabb'ini o büyük adiyle tesbîh et" (el-Vâkıa: 71-74).

' '(Meleklere şöyle denilir.) O zulmedenleri, onlara eş olanları, Allah 't bırakıp tapmakta ısrar ettikleri şeyleri hep birarayı toplayın da cehennem yoluna götürün. Onları habsedin. Çünkü onlar mes'üldürler" (es-Sâffât: 22-24).

"Böyle (bir ni'mete) konmak mı hayırlı, yoksa zakkum ağacı mı? Hakikat biz onu zâlimler için bir fitne yaptık. Şübhesiz ki o, çılgın ateşin dibinde çıkacaktır. Ki, tomurcukları şeytânların başları gibidir. İşte hakikat onlar bundan yiyecekler, bu suretle karınlarını bundan dolduracaklar. Sonra üzerine de onlar için çok sıcak bir su ile karıştırılmış şarâb vardır. Sonra dönüp gidecekleri yer, şübhesiz yine cehennemdir. Çünkü onlar atalarını sapkın kimseler bulmuşlardı da, kendileri de onları izleri üzerinde koşturuyorlardı" (cs-Sâffât: 62-70).

"Gelecek olan o günde Allah 'tan izinsiz hiçbir kimse konuşmaz. Artık onlardan kimi şakı (bedbaht), kimi de saîd(bahüyâr)dtr. Şakı olanlara gelince onlar ateştedirler ki, orada çok fecî' bir nefes alıp vermeleri vardır onların. Gökler ve yer durdukça orada ebedî kalıcıdırlar. Rabblerinin dilediği başka. Çünkü ftabb 'in ne dilerse hakkıyle onu yapandır. Mes 'üd olanlara gelince: Onlar da cennettedirler, Rabblerinin dilediği (müddet) müstesna olmak üzere, onlar orada ebedî kalıcıdırlar. Bu bir lütuf ve ihsandır ki, kesilmesi yoktur" (Hûd: 105-108).

"Sonra arkalarından öyle kötü bir nesil geldi ki, namazı bıraktılar, şehvetlerine uydular. İşte bunlar da azgınlıklarının cezasına uğrayacaklardır"; "...Mut-tekîleri o çok merhametli Allah 'in huzuruna suvâri elçiler gibi toplayacağımız, günahkârları ise susuz olarak cehenneme süreceğimiz gün..." (Meryem: 55, 85-86).

"Allah 'in âyetleri hakkında çekişmelere bir bakmadın mı, nasıl döndürülüyorlar? Onlar, Kitabı ve peygamberlerimizle gönderdiğimiz şeyleri yalanlayanlardır. Artık bilecekler, boyunlarında lâleler, zincirler bulunduğu zaman ki, onlar sıcak suyun içinde

sürüklenecekler, sonra ateşte yakılacaklar" (el-Mü'min: 69-72).

,

"O, insanı bardak gibi kupkuru bir balçıktan yarattı. Canını da yalın bir ateşten yarattı" (er-Rahmân: 14-15).

"Üzerinize ateşten (dumansız) bir yalınla, bir duman salıverilecek. Öyle ki birbirinizi kurtaramayacak, yardımlaşamayacaksınız" (er-Rahmân: 35).

"Ne zaman oradan ızdıraptan dolayı çıkmak isterlerse yine içerisine iade olunurlar ve: Tadın yangın azabını! (denilir)" (el-Hacc: 22).

"Fâsık olanların barınacağı yer ise ateştir. Ne zaman oradan çıkmak isterlerse içerisine döndürülürler ve onlara: Tekzîb edegeldiğiniz o ateşin

azabını tadın! denilir. Biz o en büyük azâbdan önce de onlara mutlakaa yakın azâbdan tattıracağız. Tâ ki ric'at etsinler" (es-Secde: 20-21).

[83] Buhârî'nin burada naklettiği tefsirlerin hepsi senedleriyle yerlerinde rivayet edilmiş ve kadîm müfessirler tarafından zabtolunmuşlardır.

[84] Hadîsin başlığa uygunluğu -Cehennemin kaynamasındandir" sözündedir

Buharı bu hadisleri Namaz Kitabı; "Öğle namazının serinliğe bırakılması babı nda da getirmişti.

[85] Başlığa uygunluğu "Ateş" sözündedir. Çünkü bundan maksad cehennemdir. Maksad ateşin bizzat kendisi değildir. Zira cehennemde hem ateş vardır, hem de zemherîr yânî şiddetli soğuk vardır. İki zıdd bir yere gelmezler. Cehennem lâfzı bunların İkisini de ve bunlardan başka azâb nevi'lerini de şâmil olur.

[86] Rasûlullah'ın humma hastalığını soğuk su ile tedâvîyi emretmesi, Peygamber'-in tıbbı cümlesindendir. Zamanımız tıbbının da umumiyetle kabul ve tatbîk ettiği bir tedâvî tarzıdır. Bu hastanın başına ve vücûdunun bâzı yerlerine buz torbası ve serin şeyler koymak şeklinde oluyor. Rasûlullah'ın kendi vefatı hastalığı olan hummaya karşı da soğuk su kullanılmıştır.

[87] Buhârî bu hadîsi daha önce geçen Melekler'le ilgili 7. bâbda da (40 rakamlı ha dîs) getirmişti. Burada da değişik bir senedle başlîğa uygunluğundan dolayı getirmiştir. Çünkü Mâlik'ten maksad, cehennemin hâzini yânî orada vazifeli olan melektir.

[88] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde ateş yânî cehennem zikredilmesi yönünden-dir. Hadîste râvî Ebû Vâil târihî bir vakıaya işaret etmiştir. Şöyle ki: Hz. Us-mân aleyhinde meydana gelen fitne esnasında, Usmân'm sıkı dostu olan Usâme'ye, bu fitnenin Usmân'la konuşması suretiyle giderilmesine çalışması teklîf edildiğinde Usâme, bu konuda hiç çekinmeden gereken konuşmayı gizli gizli yapmakta olduğunu, böyle konuşmaların zaruret olmadıkça gizli olmasının daha hayırlı olduğunu belirtmiştir.

Bu hadîsten eğer gizlilik dâiresinde devlet adamlarına nasîhat mümkin olmazsa hakkının zayi' edilmemesi için, hakk ve adalet gereği açıkça bildirilmesi hükmü alınır. Çünkü sahîh bir hadîste: "Cihâdın efdal i, zâlim bir sultana karşı hakk söz söylemektir" buyurulmuştur.

Buhârî, hadîsin sonunda haber verdiği Gunder rivayetini Fitneler Kitabı'-' nda senediyle getirmiştir.

[89] İblîs, gözle görülmeyen varlıklardan olduğu için, âlimler onun mâhiyetini çeşitli yönlerden; adı, soyadı, Arabça veya gayrı Arabça bir isim olduğu; yaratılışının aslı, sınıfı... gibi yönlerden incelemişlerdir. Şârih Aynî bu yönleri birer birer İnceleyip özetlemiştir. Bu arada Mâverdî'nin kendi Tefsîr'inde verdiği İblîs ta'-rîfini de kaydetmiştir: îblîs, rûhânî bir şahıstır; "Nuru's-Semûm"dan (isabet ettiği şeyi zehirleyen ateşten) yaratılmıştır. O şeytânların babasıdır. Onlarda şehvetler terkîb edilmiş, yânî hilkat mayası şehvetlerle yoğrulmuştur. Bu isim, hayırdan mahrûmluk ma'nâsına olan "iblâs" masdanndan türemiştir (Umdetu'l-Kaari, VII, 270).

[90] Buhârî bu başlığın devamında istidrâd olarak bâzı âyetlere İşaret etmiş, ve onlardaki bâzı kelimelerin tefsîrlerini vermiştir. Bunlar rivayet tefsirlerinde ve hadîs şerhlerinde senedli ve sahihlerine ulaştırılmış olarak zabtedilmiştir.

Buhâri'nin işaret ettiği bıı âyetlerin meallerini buradaki sırasıyle yazalım:

' 'Hakikat biz en yakın göğü bir zînetle; yıldızlarla süsledik. Onu her müte-merrid şeytândan koruduk. Ki onlar Mele-i A 'lâ 'ya kulak verip dinleyemezler, her yandan kovularak atılırlar. Onlar için (âhirette de) ardı arası kesilmez bir azâb vardır" (es-Saffât: 6-9).

"Bunlar Rabbi'nin sana vahyettiği hikmetlerdendir. Allah ile beraber diğer bir tanrı edinme ki, sonra yerinmiş, kovulmuş olarak cehenneme atılırsın" {el-İsrâ: 39).

"Onlar O'nu (Allah'ı) bırakırlar da yalnız dişilere taparlar. (Böylece) o çok inatçı bir şeytândan başkasına tapmış olmazlar. Allah onu rahmetinden kovdu. O da (şöyle) dedi: Celâlin hakkı için kullarından bir nastb edineceğim, onları herhalde saptıracağım, onları mutlaka olmayacak kuruntulara boğacağım, onlara kat 'îyyen emredeceğim de davarların kulaklarını yaracaklar, onlara muhakkak emredeceğim de Allah 'in yarattığını değiştirecekler. Kim Allah 'ı bırakarak şeytânı bir yâr edinirse, şübhesiz açıktan açığa büyük bir ziyana düşmüştür o" (en-Nisâ: 117-119).

"Hatırla ki biz meleklere: Âdem için secde edin! demiştik ve onlar da secde etmişlerdi de İblîs etmemiş: Ben bir çamur hâlinde yarattığın kişiye secde eder miyim? demişti. (Yine) dedi ki: Benden şerefli kıldığın bu (adam da) kim oluyormuş, bana haber ver! Eğer beni kıyamet gününe kadar geciktirirsen, and olsun ki onun zürriyetini, birazı müstesna olmak üzere muhakkak kendime bend ederim. (Allah da:) Defol git! dedi, artık onlardan kim sana uyarsa şübhesiz ki cehennem hepinizin cezasıdır, tastamam bir ceza. Onların içinden gücünün yettiğini sesinle yerinden oynat, onlara karşı süvarilerinle, piyadelerinle yaygara çıkar, mallarına, evlâdlanna ortak ol. Onlara va 'd et. Şeytân onlara bir aldatıştan başka ne va 'd eder? Benim gerçek kullarım! Senin onlar üzerinde hiçbir hâkimiyetin yoktur. Onlara vekil olarak Rabb'in yeter"119 (el-İsrâ: 61-65).

Rahman'in zikrinden göz yumarsa, biz ona şeytânı musallat ederiz. Artık bu onun (ayrılmaz) bir arkadaşıdır" (ez-Zuhruf: 36).

[91] Hadîsin başlığa uygunluğu, sihrin ancak şeytânın buna yardımı ile tamam olması yönündendir. Bu da şeytânın çirkin sıfatlan cümlesindendir. Peygamber bir hadîsinde sihrin insanlık fazîletinİ öldüren yedi büyük günâhtan birisi olduğunu bildirmiştir. Hayber'deki zehirlenmesi sırasında zehirleyenler: Eğer sen yalancı isen koyunu yer, ölürsün; biz de kurtuluruz. Eğer hakîkî peygamber isen sana bir zarar erişmez, demişlerdi. Bu ve benzeri teşebbüsler gibi Peygamber'e sihir çeşitlerinin de hiçbir zarar veremeyeceği isbât edilmiş oluyor.

"Beşer Târihinde Sihir ve Sihirbaz"; Tecrîd Ter. VIII, 260-272'den okunabilir.

[92] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bu hadîs Teheccüd'de de geçmişti. Bunda şeytânın insan ruhu ve bedeni üzerindeki kötü etkileri en sâde bir şekilde anlatılmıştır

[93] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Buhârî bunu /Teheccüd Kitâbı'nda da getirmişti

[94] Başlığa delîHiği açıktır. Buhârî bunu Nikâh'ta da getirecektir.

[95] Başlığa uygunluğu "O şeytânın iki boynuzu arasından çıkar" sözündedir.

Buhârî bunu Namaz Vakitleri'nde, Sabah namazından sonra güneş yükselinceye kadar namaz bâbı'nda getirmişti.

Güneşin hâcibi, doğma ve batma zamanında kursun ilk ve son gözüken kenarlarına denildiği gibi, güneşin henüz ufkun altında iken cirminden evvel sabahleyin gözüken ışıklarına da denilir.

[96] Başlığa uygunluğu "Çünkü o ancak bir şeytândır" sözündedir. Namazı kesmeye çalışan böyle bir kimseye şeytân denilmesi mecazdır. însân taifesinden İblîs ahlâkı ile sıfatlanan kimselere mecazen şeytân denilmesi çok vâki'dir. Kur'ânda ^İnsân vecinn şeytânları" (el-En'âm: 112) ta'bîri vardır. Bir ma'nâya görede onu bu kötü fiile sevkeden ancak şeytândır demektir. Nitekim Müslim'de: “Şübhesiz karini, yânı kendinden ayrılmayan şeytânı onunla beraberdir", şeklinde gelmiştir.

[97] Başlığa uygunluğu "İşte o, şeytândır" sözündedir. Buhârî bunu Vekâlet Kitâ-bı'nda tam olarak getirmişti.

[98] Başlığa uygunluğu açıktır. Bu hadîsi Müslim, îmân'da getirmiştir. Oradaki rivayetlerin birinde "Âmentü billahi desin" şeklindedir

[99] Hadisin başlığa uygunluğu "Şeytânlar zincire vurulur" sözündedir.

Hadîs, Oruç Kitabı, "Ramazân yâhud Ramazân ayı denilir mi bâbı"nda geçmişti

[100] Başlığa uygunluğu "Onu hatırlayıp söylememi şeytândan başkası unutturmadı" sözündedir. Hadîs burada kısaltılmış olarak verilmiştir. Bu meşhur Mûsâ-Hızır hadîsi İlim Kitâbı'nda üç yerde ve daha başka yerlerde geçmişti. Bu kıssanın büyük bir kısmı, hattâ bazen hadîstekini tamamlar şekilde el-Kehf: 59-82. âyetlerinde de geçmektedir.

[101] Başlığa uygunluğu "Fitne buradadır, şeytânın boynuzunun doğacağı yerdedir" sözündedir.

Peygamber, İslâm devrinde meydana gelecek fitnelerin, musibetlerin men-şe'ini haber vermiş ve doğu tarafına işaret ederek "Şeytânın boynuzunun doğduğu taraf" buyurmuştur. Peygambpr'in vefatından sonra meydana gelen fitnelerin hepsi doğu tarafından çıkmış bulunduğundan, bu haber Peygamber'-in mucizelerinden sayılır. Bu haber belki bütün insanlığın başına gelecek büyük fitnelerin istikbâldeki çıkış yerini de bildirmektedir... Şeytânın boynuzu ta'bîri Je temsildir.

[102] Başlığa uygunluğu "Çünkü şeytânlar o zaman dağılırlar" sözündedir. Buradaki emirlerin hükmü nedir? dersen, derim ki: Bunların hepsi dünyevî yararları öğreten, irşâd eden mendûb emirlerdir. îcâb yânî vâcib kılma emirleri değildir. Mü'minleriırbu emirleri yerine getirmeleri yakışır. Bunları yerine getirenler, zararlardan selâmette olurlar.. (Aynî).

[103] Başlığa uygunluğu son cümlelerindedir. Bu hadîs daha geniş bîr metinle İ'tikâf ta da geçmişti.

[104] Başlığa uygunluğu açıktır. Nevevî şöyle demiştir: "Bu, Allah'ın dînini anlamayan ve pâk şerîatin nurları ile temizlenip aydınlanmayan kimsenin sözüdür. Belki bu münafıklardan yâhud câhil bedevilerdendir" (Kastallânî).

Yânî bu istiâzenin delillere mahsûs olduğunu sanan ve gazabın şeytân tarafından atılan fitne ve fesâddan ileri geldiğini anlamayacak derecede câhil olan bir kimsenin sözüdür...

[105] Bu hadîs, aynı bâbda bundan önce biraz değişik sened ve metinle geçmişti.

Hadîsin sonunda verilen senedi bildirmenin fâidesi, Şu'bc'nin bu hadîs hakkında iki üstadı olduğudur (Kastallânî).

[106] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bu, Namaz Kitabı; "Esîr yâhud borçluyu mescidde bağlama bâbı"nda bâzı farklarla geçmişti. Hadîsin devamı şöyledir: "Sabah olunca hepiniz onu göresiniz diye mescidin direklerinden birine bağlamak istedim. Fakat kardeşim Süleyman ibn Davud'un: Ey Rabb Um, beni mağfiret et. Bana öyle bir mülk ver ki, o, benden başka hiçbir kimseye lâyık olmasın. Şübhesiz bütün murâdlan ihsan eden Sen 'sin Sen (Sâd-35) duasını hatırladım da, onu köpek gibi kovdum".

[107] Bu da Namaz Kitâbı'nın sonlarında geçmişti.

[108] Allah onu ve annesi Meryem'i şu duâ bereketiyle korudu: "... Rabb'İm, hakikat ben onu kız olarak doğurdum. Erkek, kız gibi değildir. Gerçek ben adını Meryem koydum. Ben onu da, zürriyetini de o taşlanmış şeytândan Sana sığındırırım, dedi" (Âlu İmrân: 35-36).

Bu ve bundan sonraki hadîslerle başlık arasındaki uygunluk açıktır, ayrıca belirtmeğe hacet yoktur.

[109] Buhârî bu hadîsi burada çok kısa getirdi. Huzeyfe ile Ammâr'ın fazlı bâbı'nda, bundan daha bütün olarak getirmiştir

[110] Buhârî bu hadîsle, bundan önceki rivayette Ebu'd-Derdâ'nın sözünden kasde-dİIenin Ammâr ibn Yâsir olduğunu beyân etmiştir. Bu Ammâr, İslâm olmakta öne geçenlerden ve hakkında "Kalbi îmân üzere sabit ve mutma'in olduğu hâlde zorlamaya uğratılanlar müstesna..." (en-Nahl: 106) âyeti inmiş olan sahâbîdir.

[111] Buhârî bu ta'lîki, "Meleklerin zikri bâbi"nda, yine ÂÎşe'den senedli olarak getirmişti.

[112] Buhârî bu esneme hadîsini Sahih 'inin birkaç kitabında değişik senedlerle getirmiştir. Peygamber esnemeyi sevmediği için, onu şeytândandır buyurdu. Çünkü esneme ancak beden ağırlığı, doluluğu, tenbelliğe ve uykuya meyli ile birlikte meydana gelir... (Aynî).

[113] İbn İshâk'in yanında şu ziyâde vardır: Huzeyfe: Babamı öldürdünüz, dedi. Onlar: Vallahi biz onu tanımadık, dediler ve doğru söylediler. Bunun üzerine Huzeyfe: Allah sizlere mağfiret eylesin, dedi. Rasûlullah Yemân'ın diyetini ona vermek istedi. Huzeyfe babasının kan bedelini müslümânlara sadaka yaptı. Hu-zeyfe'nin bu fiili Rasûlullah katında Huzeyfe'nin hayrım artırdı. Buhârî bu hadîsi Mağâzî'de ve Diyetler'de de getirmiştir. Baba oğul bu iki sahâbînin hal tercemeleri kısaca şöyledir: Huzeyfe (R) Yemân lakabiyle şöhret bulan Hısl veya Huseyl İbn Câbir el-Absî'nin oğludur. Her ikisi de büyük sahâbîlerdendir. Hısl ibn Câbir nasılsa bir aralık birini öldürmüş olduğundan memleketinden kaçıp Medine'ye sığınmış ve Evsîler'den Abdu'i-Eşhel oğullan himayesine girmiş ve onlara yemînli dost olmuştur. Evs ile Hazrec, aslında Yemen'den gelme olduklarından Yemâ-nî'dirler. İşte Hısl bu Yemânîlere katıldığı için kavmi tarafından kendisine "Yemân" lakabı verilmiştir. Baba oğul kıdemli müslümânlardan oldukları hâlde Bedir gazasına katılamamışlardır. Oraya giderlerken yolda Kureyş müşriklerinin eline düşmüşlerdir. Müşrikler: Siz Muhammed'in yanına gidiyorsunuz, diye kendilerine ilişmek istemişlerse de onlar inkâr ettiklerinden, Medîne'ye gidecek lerine ve Rasûİullah ile birlikte harbe girmeyeceklerine Allah adına yemîn ederek ahd ve peymân vermedikçe yakayı kurtaranı amışiardır. Kurtulduktan sonra Peygamber'in yanına gelerek keyfiyeti arzetmişler. Peygamber onlara: "Burada durmayın, Medine'ye gidin" emrini verdiği için, o muharebede bulunamamışlardır.

Uhud gazasında Rasûİullah Hısl ile Abdu'l-Eşhel oğullan'ndan Sabit ibn Vakş'ı -yaşlan İlerlemiş olduğu için- Medine'nin kârgir ve metîn binalarına kadınlar ve çocuklarla birlikte saklamıştı. Orada iken müslümânların bozgun haberi gelmesi üzerine biri diğerine: "Biz bugün değilse yarın çukura gireceğiz. Burada öleceğimize harb meydanında şehâdet kazansak" demiş. Bu söz üzerine de her iki İhtiyar kılıçlarını sıyırarak müslümân mücâhidlere katılmışlar. Sabit ibn Vakş -kardeşi Rifâa ibn Vakş gibi- müşriklerin kılıçlarıyla şehîd olmuşlar. Hısl ibn Câbir'e gelince: Müslümanlar kendisini müşriklerden biri zannıyle -hatıra öyle geliyor ki, başlangıçta muhâriblerden olmadığı için o günkü şiân yânî parolayı bellemeden harbe girmiş olması hatâya sebeb olmuştur- yalın kılıç başına üşüşmüşler ve babasının uğradığı tehlikeyi görüp yanma koşan Huzeyfe, hadîste de belirtildiği gibi: "Aman! Ne yapıyorsunuz?" O babamdır, o babamdır!" deyinceye kadar işini bitirmişler, Huzeyfe bu hatâ katline karşı yalnız: "Yağfi-rullâhu lekum ve huve erhamu'r-rahimin" (Yûsuf: 92) demekle yetinmiş ve Peygamber tarafından ödenen diyeti bile müslümânlara sadaka etmek cömertliğini göstermiştir.

Huzeyfe Emîru'l-Mü'minîn Umer ibnu'l-Hattâb tarafından Selmân Fârisî'den sonra Medâini Kisrâ valiliğine ta'yîn olunup, ömrünün sonuna kadar o hizmette kalmıştır. Ölümü Hz. Usmân'ın katlinden ve Emîru'l-Mü'minîn Alî'ye bey'attan kırk gün sonradır. Huzeyfetu'bnu'l-Yemân, Rasülullah'ın sırlarının mahremi olup, münafıkların hâllerini ve ileride meydana gelecek fitnelerin tafsillerini en çok bilen zât idi. "Kıyamet gününe kadar olmuş, olacak şeyleri Rasûİullah bana söyledi" der imiş. Umer, Medine'de cenaze olsa Huzeyfe'yi gözetler, onu cemâat arasında görmezse ölünün münafık olmasından şübhe ederek namazını kılmazmış. Tirmizî'de Huzeyfe'den gelen rivayete göre, Rasûlul-lah'a: "Yâ Rasûlallah, birini halîfe etsen!" denilmiş. "Eğer ben bir halîfe nasb edersem, siz de ona itaat etmezseniz azaba uğrarsınız- Lâkin size Huzeyfe ne söylerse, sözüne inanız. Abdullah ibn Mes'ûd da Kur'ân'ı nasıl okutursa öylece okuyunuz" buyurmuştur (Tecrîd Ter., II, 383-384).

[114] Şu ma'nâca ki, musallîsağa sola dönerse, dönme ânında kendisine şeytân zafer bulup ibâdetten meşgul eder. Fiillerinde kâh (unutma) sehv, kâh yanılma vâki' olur. Çünkü kasdedilen şeyin gayrı ile meşgul olmuştur ve kalbi hâzır değildir. Bu fiil, razı olunmamış olduğu için şeytâna nisbet edilmiştir. Tayyîbî dedi ki: Bu kelâmın ma'nâsı şudur: Musallî sağa sola bakınca huşû'u gider. Huşû'un gitmesine istiare yoluyla şeytânın ihtilası {yânî kapıp alması) denilip, o fiilin çirkinlik derecesi tasvir buyurulmuştur.

Bu hadîs Namaz Kitâbı'nda, "Namazda sağa sola bakmak bâbı"nda da geçmişti.

[115] Buhârî bu hadîsi burada iki yoldan getirmiştir: Biri Ebu'l-Mugîre yolu, ikincisi Süleyman ibn Abdirrahmân... yolu. Buhârî bunu keza Ta'bîr'de, en-Nesâî, el-Yevm ve'1-Leyle'de getirmiştir.

[116] Buhârî bunu böyle Duâlar'da; Müslim de Dualar Kitâbı'nda getirmiştir.

[117] Bu hadîste ve kardeşlerinde büyük birşey (bir ilim) vardır: Çünkü Yüce Allah, Rasülü'ne ma'nâların garîblerini tahsîs etmiş ve O'na eşyanın hakikatlerinden öyle şeyler açmıştır ki, onları beyân etmeye aklın kudreti kısa kalır ve onları idrâkten aklın gözü yorulur.

Bu hadîsin zahiri, şeytânın genizde gecelemesinin her uyuyan için hâsıl olmasını gerektirir. Bir de bunun Kursî Âyeti hadîsinde olduğu gibi zikirden herhangi bir duâ ile şeytânın şerrinden korunmayan kimselere mahsûs olması muhtemel olur (Kastallânî).

[118] Yânî cinnlerin varlığını beyân ve cinnlerin hayır ile sevaba nail ve şerr ile de ikaa-ba uğrayacaklarının zikri babı. îslâm

âlimleri cirmi birçok yönlerden: cinnin varlığı; cinnin yaratılış başlangıcı; neden yaratıldığı; cinnler cisim midir, mü-cerred cevher midir; cinnin nevİ'leri, niçin cinn denildiği; yerler içerler mi ve aralarında nikâhlaşma ve doğurma var mıdır; mükellef midirler ve haklarında teklife dayanan sevâb ve ikaab, mükâfat ve mücâzât var mıdır; sâlih ve fâsıkla-rı var mıdır; muhtelif suretlere girmeleri var mıdır; yönlerinden incelemişlerdir.

İns mukaabili olarak zikrolunan cinn, lâtîf cisim makûlesinden olduğundan, ona âid olan bahis böyle birçok şu'belere ayrılarak gayet şümullü bir surette incelenmiş ve cinnin varlığı hususu müstesna olmak üzere, bu konuların hepsi âlimler arasında birer ihtilâf yeri olmuştur. Buhârî sarihleri ve bilhassa şârih Aynî, bu ihtilâfları delilleri ile beraber nakletmiştir: Umdetu'l-Kaarî, VII, 285-290.

Ebû'l-Abbâs ibn Teymiyye şöyle demiştir: "Bütün İslâm fırkalanyle şâir milletlere ve kâfirlere mensûb zümreler cinnin varlığında ihtilâf etmemişlerdir. Vakıa İslâm-zümreleri arasında Cehmiyye ve Mu'tezile gibi cinnİ inkâr edenîer bulunduğu gibi, diğer ümmetler ve kâfirler arasında da İnkâr edenler vardır. Fakat milletlerin cumhuru bunu kabul ve i'tirâf etmişlerdir. Çünkü peygamberlerin cinnin varlığına dâir haberleri insana zarurî ilim ifâde edecek derecede mütevâtirdir" {Umdetu'l-Kaarî, VII, 285).

[119] Bu âyet, peygamberlerin hem "cinnleri, hem de insanları inzâr edip, ikaabdan sakındırdıklarına ve onların işledikleri hayır işlerinin çeşitli dereceleri bulunması da sevaba delâlet etmektedir.

Buhârî bu başlıkta şu âyetlere ve tefsirlerine de işaret etmiştir: "Doğrusu biz o hidâyetti (Kur'ân'ı) dinleyince ona îmân ettik. Kim de Rabb 7-ne îmân ederse, o ne bir ücret eksikliğinden, ne de bir haksızlığa uğrayacağm dan korkar. Gerçek kimimiz müslümânlar, kimimiz ise zulmedenlerdir..." (el-Cinn: 13-14).

"Bir de O'nunla cinnler arasında bir hısımlık uydurdular. And olsun ki biz-zât cinnler dahî onların behemahal (cehenneme) zorla getirileceklerini pek iyi bilmişlerdir"1 (es-Sâffât: 158).

"Onlar Allah'ı bırakıp, kendileri yardım edilecekler ümidiyle ma'bûdlar edindiler. Ki bunlar onlara asla yardım edemezler. (Bil'akis) kendileri bunlar için hazırlanmış bir sürü avenedir" (Yâsîn: 74-75).

Elmahlı Muhammed Hamdı Yazır, Hakk Dîni Kur'ân Dili tefsirinde Cinn Sûresi'nin başında doğu, batı ilim âleminde bu mes'ele hakkında gelen nasslar-la ileri sürülen fikirleri ve görüşleri naklederek çok kıymetli bilgiler toplamıştır: (VII, 5382-5395).

[120] Bu hadîs cinnin müezzin hakkında şehâdetleri sabit olduktan sonra, meleklerin de şehâdeti evleviyet yoluyla sabit demektir. Zîrâ "Cinn" lugât yönünden göze görünmeyen mevcûd olduğuna göre, medlulüne melâike de girer...

Bu hadîs Ezan Kitabı, "Ezân'da sesi yükseltmek bâbı"nda da geçti.

[121] Yemen'deki Nusaybîn cinnleri yedi yâhud dokuz kişi idi. Rasûlullah bir Tâif seferinde en-Nahl vadisinde sabân namazı kıldırıyordu. İşte o sırada bu cinnler Kur'ân'i işitmiş, kavimlerine gitmiş ve âyetteki sözleri söylemişlerdir. İmâm Ebû Hanîfe: Bu âyete göre mü'min cinnler için sâdece cehennemden selâmet vardır, sevâb yoktur, demiştir. İmâm Mâlik, İbn Ebî Leylâ, Ebû Yûsuf, Muhammed ise onlara da sevâb ve ikaabm terettüb edeceğini; Dahhâk da er-Rahmân: 56 âyeti gereğince cennete gireceklerini söylemişlerdir (Beydâvî, Medârik)

[122] Hepsinin hükmü, tasarrufu, idaresi O'ndadır (Beydâvî).

[123] Âyetin tamâmı şöyledir: "Onlar üstlerinde kanatlarım açarak kapayarak uçan kuşları da görmediler mi? Bunları o rahmeti herşeyi kaplayan Allah 'tan başkası tutmuyor. Şübhesiz ki O herşeyi hakkıyle görendir".

[124] Buhârî'nin bu hadîsi cinn bahsinde getirmesi, çok zehirli ve arkası iki çizgili olan azılı yılanla engerek yılanı suretine cinnin temessül etmemesi, ev yılanları suretine temessül etmesi i'tibâriyledir. Ve bu i'tibârla öldürülmesi nehyedilmiştir. Fakat Müslim'in, yine Ebû Saîd Hudrî'den bir rivayetinde: "Evlerinizde uzun ömürlü ev yılanları gördüğünüzde üç defa kovunuz.' Kaybolursa ne a'lâ; yoksa öldürünüz" buyrulmuştur. Bâzı âlimler de evde görülen yılanların öldürülme-mesi şehir evlerine mahsûstur; köy evlerinde öldürülür, demişlerdir

[125] Hadîsin burada verilen tarîklerini İmâm Müslim, Ahmed ibn Hanbel ve Bagâ-vî, Peygamber'e ulaştırılmış olarak rivayet etmişlerdir.

[126] Bu başlık, gelecek hadîsin bir parçasıdır. Böyle olunca hadîsin başlığa uygunluğu ve münâsebeti açıktır.

[127] İbn Mâce'nin rivayetinde Peygamber (S), Ümmü Hâni'ye: "Koyun edin! Çünkü o hayvanda bereket vardır" buyurmuştur.

Hadîsteki "Küfrün başı doğudadır" buyurulması hakkında ibn Hacer şöyle demiştir: Bu, Mecûsîler'in küfr ve şirkinin şiddetine işarettir. Çünkü İran diyarı ve Iraklılar'a tâbi' olan Arablar, hep Medîne'nin doğusunda bulunuyorlardı. O târîhte Farslılar dünyânın en kudretli, en mütekebbir bir milleti idiler; o derecede ki, onların şehinşâhlan Rasûlullah'm mektubunu yırtmak küstahlığında bulunmuş ve o târîhte İslâm'ın siyâsî hayâtına karşı fitne kapısı doğuda açılarak, İslâm eliyle söndürülünceye kadar devam edip durmuştur {Feîhu'l-Bârî, VI, 160).

[128] "îmân Yemenli'dir" cümlesi, îmân Yemen müslümânlarmın vicdanlarında yaşayan bir kanâattir, demektir. îmânın husûsî surette Yemenliler'e nisbet edilmesi, Yemen ahâlîsinin Rasûlullah'm da'vetine tereddüdsüz icabet etmiş olmalarındandır.

Bâzı âlimler de "îmân Yemenli'dir" cümlesini zahiri üzere almayarak, Ye-men'le murâd Mekke'dir; çünkü Mekke, Tihâme'dendir; Tihâme de Yemen kıt'-asmdan sayılmıştır, demişlerdir. Bâzıları da Mekke ile Medîne'dir. Çünkü îslâm nuru Mekke'de doğdu, Medîne'de yayıldı, demişlerdir. Bunlara göre Rasûlullah bu sözünü Tebûk'te söylemiştir. Ve Mekke ile Medîne'ye işaret etmiştir. Mekke ile Medîne, Tebûk ile Yemen arasında bulunduğu için, Tebûk'ten Yemen'e işaret edilerek mecazen Yemen nahiyelerinden sayılan Mekke, Medîne murâd olabilir (Umdetu'l-KaarV den özetlenmiştir).

[129] Kaadı Iyâd: Dualarımızı horoz öterken yapmamızın emredilmiş olması, meleklerin yapılan duaya âmin demelerini ve duacı mü'min hakkında şehâdet ve is-tigfâr etmelerini ve bu suretle dualarımızın kabul edilmelerini te'mîn içindir. Sa'lebî'nin rivayetinde Peygamber (S): "Üç sese Allah mahabbet eder: Horoz sesi, Kur'ân okuyan kişinin sesi, bir de seher vakti Allah 'a istiğfar edenlerin sesi" buyurmuştur.

Horozun diğer hayvanlarda bulunmayan bir özelliği vardır ki, o da gecelerde muntazam aralıklarla ötmesi, kronometre gibi hiç şaşmamasidır. Dâvûdî şöyle demiştir: Horozda, bu hayvandan öğrenilmeğe değer beş şey vardır: Güzel ses, seher vakti erken kalkmak, cömertlik, cinsî kıskançlık, aile bereketi.

Horozun sesinin güzelliği yanında eşek sesi de o derece çirkindir; Allah'a sığınmaya lâyıktır...

[130] Bu hadîs küçük farkla 11. bâbda 87 rakamı ile geçmişti.

[131] Mesh, günahkâr bir kavmin Allah tarafından toptan maymun, domuz gibi bir hayvan cinsine çevrilmesidir ki, eski ümmetlerde vâki' olmuştur. Hadîste haber verilen de onlardan birisidir. "Fare deve sütü içmez de koyun sütü içer" fıkrası, İsrâîl oğulları'ndan olan o kavmin fareye çevrildiğinin delilidir. Şöyle ki: Devenin eti, sütü İsrâîl oğullan'na Allah tarafından haram kılınmıştı. Onlar deve sütü içmezlerdi. Farenin de içmemesi, onları bir yerde toplayan nokta oluyor. Ve bundan dolayı Peygamber bir ihtimâl olarak; "Sanmam ki o ümmet fareden başka bir hayvana çevrilsin...!" demiştir. Ka'bu'İ-Ahbâr aslında Yahûdî âlimlerinden idi. Bu cihetle Ebû Hureyre ona: Ben Tevrat okumuyorum; Peygamber'den işittiğimi söylüyorum, diye ta'rîz etmiştir.

Müslim'in Ebû Saîd Hudrî'den rivayet ettiği bir hadîste Rasûlullah'm yanında geçmiş ümmetlerden maymun ve domuz suretine çevrilenler zikrolunmuş, Peygamber: "Allah meshedilen ümmet için çoluk, çocuk, soy sop bırakmamıştır" buyurmuştur. Bu rivayetle Ebû Hureyre hadîsi arasında zıdhk vardır. Ebû Hureyre hadîsi mesh olunanların aynen devam ve tenasülünü ifâde ettiği hâlde, Ebû Saîd hadîsi nesillerinin devam etmediğini bildiriyor. Bu yüzden âlimler arasında görüş ayrılıkları vardır. Zeccâc Ebû İshâk ile İbnu'l-Arabî, bugün mevcûd olan maymunların, meshedilen ümmetin neslinden olduklarını iddia etmişlerdir. Cumhur ise Ebû Saîd hadîsiyle amel ederek, inkırazını kabul ve iki rivayeti şöyle cem' etmişlerdir: Rasûlullah evvelâ mesh olunan ümmetleri aynen devam eder sanarak, farenin meshedilen ümmetin aynen devam eden nesli olduğunu haber -vermiştir. Hadîsin metni bu zanm açıkça ifâde etmektedir. Sonra Rasülullah'a, meshedilenin neslinin devam etmediği vahyedilmiştir...

[132] Bu iki hadîs Hacc Kitabı, "Harem'de öldürülecek hayvanlar bâbi"nda da geçmişti

[133] Aynî şöyle dedi: Eğer bu hadîs yakında (105 rakamiyle) bunların iki ayrı sınıf olduklarına işaret ederek vâv harfi ile "İki çizgiliyi ve kuyruksuz engerek yılanım Öldürünüz" diye geçti; bu hadîs ise vâv'siz olup bunun bir tek sınıf olduğuna delâlet etti dersen, ben de derim ki: el-Kirmânî şöyle dedi: Vâv, iki zât arasını değil, iki vasf arasını cem' İçindir. Buna göre onun ma'nâsı: "Ebterlik vasi ile iki çizgili olma arasını toplayıcı olan yılan öldürün" demektir. "Ben kerîm adama ve mübarek hanesine uğradım" sözlerinde olduğu gibi. Keza iki sıfattan biriyle sıfatlananm öldürülrhe emri ile bunların her İkisiyle beraberce sıfatlananm öldürülme emri arasında zıdlık yoktur. Çünkü bu iki sıfat onda bazen birleşir, bazen ayrılırlar (Umdetu't-Kaarî, VII, 298).

[134] Bu bâb başlığı gelecek hadîsin bir parçasıdır, böyle olunca başlık ile hadîs arasında uygunluk vardır. Fakat bu bâb ile hadîslerinin bu kitâb ile uygunluğunda müşkillik vardır.

[135] Buhârîbu hadîsi Hacc Kitâbı'nda, "Harem'de öldürülecek hayvanlar bâbı"nda bâzı küçük farklarla getirmişti. Buhârî burada hadîsin birkaç geliş yolunu da alt alta sıralayarak göstermiştir.

[136] Buradaki Abdullah ibn Umer ve Ebû Hureyre hadîsleri de Şirb Kitâbı'nda geçmişti. Ebû Hureyre'ninkini Müslim de getirmiştir

[137] Bu karınca yuvasını yakan peygamberin kıssası da küçük bir farkla Cihâd Kİtâ-bı, "Müşrik, müslümâm yaktığı zaman bâbı"nda geçmişti.

[138] Başlık, gelecek hadîsin hemen hemen aynı olduğu İçin, uygunluk tamdır.

[139] Mısırlı Mahmûd Kemâl ve Muhammed Abdülmü'min Hüseyin adlarındaki iki doktorun bu Sinek Hadîsi hakkında bir araştırma yazılan vardır. Bu araştırma yazısını da içine alan bir tedkîk yazısının sonuç kısmını özetle nakledelim: "Hulâsa: Bütün bu izahlardan anlaşılır ki:

1. Sinek pisliklere konar, ayaklanyle hastalık yapan mikroplar taşır.

2. Ondan sonra gelir yiyecek ve içeceklere konar, ayağındaki mikroplar bu yiyeceklere ve içeceklere bulaşır.

3. Yiyecek ve içeceklere konan sinek, bunların içine iyice daldırılmadan atılırsa, sineğin konduğu yerde mikroplar kalır. Bunları yiyen veya içen kimse, bilmeyerek kendi vücûduna bu mikropları geçirmiş olur.

4. Fakat sinek daldırılırsa ne olur? Sinek daldırılırsa bu daldırma harekeli, sineğin vücûdunda bulunan mantar hücresine basınç yapar. İçindeki tohumları ve sıvıyı sıkıştırır. Bu sıkışma neticesinde.hücre patlar, hücre içinden mikropları öldüren enzimler çıkar. Bunlar sineğin taşıdığı mikroplara saldırır, onları öldürür. Bu suretle yiyecek veya içecekler, hastalık yapan mikroplardan temizlenmiş olur.

5. Bilginler yiyecek ve içeceklere konan sineğin karnından, taşıdığı hastalığın devasının çıkması için daldırılmasını emreden Peygamber hadîsini bu suretle tefsir, etmiş oluyorlar. Bundan anlaşılıyor ki, modern ilim, Peygamber (S)'in haber verdiğini doğrulamıştır. (Sa'deddîn Raslan; Çev. Süleyman Ateş; "Allah'ın Rasûlü'nün Sözlerinde Tıbbî İ'câz", Hakses Mecmuası, Mayıs 1966, sayı: 17, s. 4-6).

[140] Bu hadîste Yüce Allah'ın kendinSen-bir ihsan olarak küçük bir amel karşılığında büyük günâhtan geçip affeylemesi vardır. Buhârî bunun bir benzerini Tahâ-ret'te ve Şirb'de de getirmişti

[141] Bu hadîs aynı kitabın 7. babında da geçmişti.

[142] Bu hadîsi Müslim, Buyu' Kitâbı'nda getirmiştir

[143] Bu hadîsle ondan sonraki, Ekincilik Kitabı, "Ekin için köpek edinme bâbi"nda geçmişti.

[144] Bu rivayette hadîs usûlü noktasından şu özellikler vardır:

a. Bu rivayetin, râvîlerin işitmesine dayanması,

b. İlk râvînin rivayetini yemîn ile te'yîd etmiş bulunması,

c. Sahâbînin sahâbîden rivayet etmiş olmasıdır ki, Sâib ibn Yezîd'in Şenûe Kabîlesi'nden olan Sufyân ibn Ebî Zuheyr'den rivayetidir. Bunların ikisi de sa-hâbîdir. Sâib küçük sahâbîlerdendir, onun babası da sahâbîdir. .

72- KITABU'Z-ZEBAIH VE'Ş-SAYD

(Boğazlanan ve Avlanan Hayvanlar Kitabı) [1]

1- Avlanacak Hayvan Üzerine "Bismillah" Demek Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavilleri:

"Ey îmân edenler, Allah, görmeksizin kendisinden korkanları ayırdetmek için av nev 'inden ellerinizin, mızraklarınızın erişebileceği birşeyle, and olsun ki, sizi imtihan edecektir. Kim bundan sonra aşırı giderse, ona pek acıtıcı bir azâb vardır" (el-Mâide: 94) [2];

"Ey îmân edenler, bağlandığınız ahidleri yerine getirin. Siz ihrâmlı olduğunuz hâlde avlanmayı halâl saymamak ve size aşağıda okunacak olanlar hâriç kalmak şartıyle davarlar (in etleri) size halâl edildi. Şübhesiz ki, Allah ne dilerse onu hükmeder" (el-Mâide: 1) [3];

"Ölü, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan -(henüz canı üstünde iken yetişip) kestikleriniz müstesna olmak üzere- boğulmuş, vurulmuş, yukarıdan yuvarlanmış, susulmuş, canavar yırtmış olup da ölenler, dikili taşlar üzerinde (onlar adına) boğazlanan hayvanlar, fal oklarıyle kısmet (ve hüküm) aramanız üzerinize haram edilmiştir. Bütün bunlar yoldan çıkıştır. Bu gün kâfirler dîninizden umutlarını kestiler. Artık onlardan korkmayın, benden korkun..." (el-Mâide: 3) [4].

İbn Abbâs şöyle demiştir:

(İlk âyetteki) "Ukûd", "Ahidler" demektir. Allah tarafından halâl ve haram kılınanlar ve Kur'ân'da

gelen ahidlerin hepsidir. "Size okunanlar müstesnadır", yânı "Ölü, kan, domuz eti... haramdır"..

"Yecrimennekum", "Sizi sevketmesin" demektir.

"Şeneânu", "Adâvetu" ma'nâsınadır. "el- Munhanıkatu", "Boğulup da ölen hayvan"; "el- Mevkûzetu", "Odunla vurulan hayvan, yânî birisi ona vurur, o da bundan ölen hayvan"; "el-Mutereddiyetu",

"Dağdan yuvarlanan hayvan"; "en-Natîhatu", "Davar tarafından süsülüp de ölen hayvan". Bunlardan kuyruğunu yâhud gözünü hareket ettirirken yetiştiğini hemen kds ve ye (canlı iken yetişemediğini artık yeme)![5]

1-.......Adiyy ibn Hatim (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'e mi'râd avını sordum. Peygamber:

— "Okun sivri tarafı isabet eden avı ye! Okun enli tarafı isabet eden avı yeme! Çünkü okun enli taraflyle vurulan av vekîze'dir (sopa ile vurulmuştur; haramdır)" buyurdu.

Ben Peygamber'e köpekle yapılan avın hükmünü de sordum. Peygamber şöyle buyurdu:

— "Köpeğin senin için tuttuğu (ve muhafaza ettiği) avı ye! Çünkü köpeğin avı yakalayıp tutması şer'î kesimdir. Eğer köpeğin avı yakalayıp öldürmüş ise ve kendi köpeğinin veya köpeklerinin yanında başka bir köpek de bulursan ve bu sebeble yabancı köpeğin kendi köpeğin ile birlikte avı yakalayıp öldürmüş olmasından endişelenirsen, bu hâlde o avı yeme! Çünkü senin ava salıverirken çektiğin Besmele kendi köpeğine âiddir, başka köpek için değildir" [6].

2- Mi'râdla Yapılan Av (In Hükmü) Babı

İbn Umer; "Bunduka" denilen yuvarlak taşlarla vurulup öldürülmüş hayvan hakkında: Bu mevkûze'dir,

demiştir.

İbn Umer'in oğlu Salim, Kaasım ibn Muhammed ve Mucâhid ibn Cebr, İbrâhîm en-Nahaî, Atâ ibn Ebî Rebâh ve Hasen Basrî de bu taşlarla öldürülen hayvanı kerîh görmüşlerdir. Yine Hasen Basrî, köylerde ve şehirlerde sapan

vesaire ile böyle yuvarlak taş atmayı kerîh görmüş, bunların dışındaki sahralarda ve insanlardan hâlî olan mekânlarda bunduka atmakta be's görmez [7].

2-.......eş-Şa'bî şöyle demiştir: Ben Adiyy ibn Hâtim'den sordum. O da: Ben Rasûlullah(S)'tan mi'râdla avlanmanın hükmünü sordum:

— "Mi'râdın keskin tarafını isabet ettirdiğin zaman onu ye! Mi*-râdın enli tarafını isabet ettirdiğinde bununla avı öldürdüysen, işte bu vekîzdir, artık onu yeme!" buyurdu.

(Adiyy dedi ki:)

— Ben köpeğimi av üzerine salarım, dedim. Rasûlullah:

— "Av köpeğini Besmele çekerek salıverdiğin zaman o avın etini ye!" buyurdu.

Ben:

— Bu av köpeği avı tuttuktan sonra yerse? diye sordum. Rasûlullah:

— "Bu hâlde yeme! Çünkü köpek avı senin için tutmamıştır, ancak kendi nefsi için tutmuştur" buyurdu.

Ben:

— Ben köpeğimi av yüzerine gönderiyorum da onun yanında başka bir köpek buluyorum? dedim.

Rasûlullah:

— "O zaman o avdan yeme. Çünkü sen ancak kendi köpeğin üzerine Besmele çektin, diğer köpek üzerine Besmele çekmedin!" buyurdu [8].

3- Mi'râdın Enli Tarafıyle Vurulan Hayvan(In Hükmü) Babı

3-....... Adiyy ibn Hatim (R) şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Biz av yapma öğretilmiş olan köpeklerimizi av üzerine göndeririz? dedim.

Rasûlullah (S):

— "Onların senin için tuttukları avı ye!" buyurdu. Ben:

— Bu köpekler tuttukları avı öldürürlerse? dedim. Rasûlullah:

— "Öldürseler de yine ye (çünkü öldürme avın tezkiyesidir)/4* buyurdu.

— Biz ava mi'râd atıyoruz? dedim. Rasûlullah:

— "Delip yaraladığı avı ye! Enli tarafıyle dokunup öldürdüğü avı yeme!" buyurdu [9].

4- Yay Avı(Ntn Hükmü) Babı

Hasen Basrî ile İbrahim en-Nahaî: İnsan bir avı vurup da ondan bir ön ayak yâhud arka ayak kopup aynlırsa, o ayrılan parçayı yemez, geri kalanı yer, dediler. İbrâhîm yine: Eğer avın boynunu yâhud ortasını vurursan onu ye! demiştir. el-A'meş de Zeyd ibn Vehb'den söyledi ki; o şöyle demiştir: Abdullah ibn Mes'ûd'un ailesinden bir adamın yabanî eşeği o adama karşı itaatsiz âsî oldu. Abdullah onlara bu eşeği kolay olacak yerinden vurmalarını emretti de: Ondan düşen parçayı terkedin, kalanını yiyin, dedi [10].

4-.......Ebû Sa'lebe el-Huşenî (R) şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Nebiyye'llâh! Biz kitâb ehli bir kavmin diyarında (Şam'da) bulunuyoruz. Biz müslümânlar bunların kaplarını kullanıp içlerinde yemek yiyebilir miyiz? Yine ben bir av sahasında bulunuyorum, yayımla, okumla öğretilmemiş köpeğimle, öğretilmiş köpeğimle av yapabilir miyim? Benim için iyi ve doğru olan nedir? diye sordum.

Allah'ın Peygamberi (S) şöyle cevâb verdi:

— "Kitâb ehli kaplarına âid zikrettiğin sorunun cevâbı şöyledir: Eğer siz kitâb ehli kaplarından başka yemek kapları bulursanız, onların kaplarından yemeyiniz! Eğer onların kaplarından başka bulamazsanız, kitâb ehlinin kaplarını yıkayıp, onların içinde yiyiniz. (Av mes'elesine gelince:) Yayınla, okunla Allah adını anarak avlarsan, onu ye! Allah adını zikrederek öğretilmiş köpeğinle avladığın avın etini de ye! Öğretilmemiş köpeğinle avladığında avı (diri iken) yetişip boğazlarsan, onu da ye!" [11].

5- El Parmaklarıyle Ve Sapan Gibi Âletlerle Küçük Taş Ve Yuvarlak Taş Mermi Atma Babı

5-.......Bize Vekî' ve Yezîd İbn Hârûn tahdîs ettiler. Lafız Yezîd'indir: Onlar da Kelımes ibnu'l-Hasen'den; o da Abdullah ibn Bu-reyde'den; o da Abdullah ibnu Mugaffel(R)'den. Abdullah ibn Mu-gaffel bir kimseyi sapan ile taş atarken gördü de ona:

— Böyle taş atma! Çünkü Rasûlullah (S) böyle sapan ile taş atmaktan (ümmetini) nehyetti -yâhud sapanla taş atmayı çirkin görürdü-, demiştir.

Râvî İbn Mugaffel devamla:

— Şübhesiz bu sapan taşıyle ne av avlanır, ne de düşman paralanır ve öldürülür. Ancak bu taş bazen diş kırar, bazen de göz çıkarır, demiştir.

Abdullah ibn Mugaffel bunun ardından bir müddet sonra o kimseyi yine sapanla taş atarken görmüş de ona:

— Ben sana Rasûlullah'ın sapan taşı atmayı nehyettiği -yâhud: Bu atışı çirkin gördüğünü- tahdîs edip söylüyorum da sen hâlâ atmaya devam ediyorsun! Artık seninle bundan sonra şu kadar şu kadar zaman konuşmam! demiştir [12].

6- Av Köpeği Yâhud Davar Köpeği Olmayan Bir Köpek Edinen Kimse Babı

6-.......Abdullah ibn Dînâr tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn

Umer(R)'den işittim, Peygamber (S): "Her kim davar ve av köpeği olmayan bir köpek edinirse, o kimsenin her gün işlediği hayır amelinden iki kırat eksilir" buyurmuştur.

7-.......Hanzala ibn Ebî Sufyân haber verip şöyle demiştir: Ben Sâlim'den işittim, şöyle diyordu: Ben babam Abdullah ibn Umer'-den işittim, şöyle diyordu: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle bu-yürüyordu: "Ava saldırıcı köpek yâhud davar köpeği olmak müstesna, bir köpek edinen kimsenin hiç şübhesiz her günkü ecrinden iki kırat eksilir".

8-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Davar köpeği yâhud av yaralayıcı köpekten başka bir köpek edinen kimsenin hayırlı amelinden her gün iki kırat eksilir" buyurdu [13].

7- Bâb: Öğretilmiş Bile Olsa Köpek Avdan Yediği Zaman (0 Avı Yemek Haram Olur)

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Kendilerine hangi şeyin halâl edildiğini sana sorarlar. De ki: Bütün iyi ve temiz nVmetler size halâl edilmiştir.

Allah'ın size öğrettiğinden öğretip terbiye ederek yetiştirdiğiniz avcı hayvanların size tutuv er diklerinden de yiyin ve üzerlerine Besmele çekin. Allah'tan korkun. Çünkü Allah hesabı pek çabuk görendir... " (el-Mâide: 4).

"Sâide^nin cem'i olan "Savâid", "Kazanıcı" demek olan "Kâsibe"nin cem'i olan "Kevâsib" ma'nâsınadır. "Icterahu", "İktesebü", yânî "Kazandılar" demektir [14].

ibn Abbâs şöyle demiştir:

Eğer köpek avdan yerse, artık o avın etini bozmuş, yenilmeye elverişlilikten çıkarmış olur. Bu takdirde köpek onu ancak kendisi için tutmuştur. Yüce Allah:

"Allah'ın size öğrettiklerinden öğretip terbiye ederek yetiştirdiğiniz avcı hayvanların size tutuv er diklerinden yiyin" buyuruyor. Öyleyse avladığından yemesine karşılık hayvan dövülür ve yemesini terkedinceye kadar öğretilmeye devam edilir.

İbn Umer, köpeğin yemiş olduğu avı mekruh görmüştür. Atâ ibn Ebî Rebâh da: Eğer köpek, avladığının kanını içer de etinden yemezse, o avı ye! demiştir [15].

9-.......Adiyy ibn Hatim (R) şöyle demiştir: Ben RasûluIIah'a sorup:

— Biz şu av köpekleriyle av yapmakta olan bir kavimiz (bunlarla avladıklarımızdan yemek bize halâl olur mu)? dedim.

Rasûlullah (S):

— "Allah'ın ismini anıp da öğretilmiş köpeklerini av üzerine gönderdiğin zaman öldürseler bile onların size tuttukları avlardan ye. Ancak köpeğin avdan yemesi müstesnadır. Çünkü o takdirde ben, köpeğin avı kendisi için tutmuş olmasından endîşe ederim. Şayet senin köpeklerine başka birtakım köpekler karışmış ise, o zaman beraber tuttukları avı yeme!" buyurdu [16].

8- Avlanan Hayvan Avcıdan İki Yâhud Üç Gün Kaybolduğu Zaman, Bu Avın Hükmü Babı

10-.......Bize Âsim, eş-Şa'bî'den; o da Adiyy ibn Hâtim(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) ona şöyle buyurmuştur: "Besmele çekip köpeğini gönderdiğin zaman avı tutar ve öldürürse, onu ye! Eğer tuttuğu avdan yerse artık sen onu yeme! Çünkü köpek onu ancak kendi nefsine tutmuştur. Senin köpeğin, üzerlerine Allah 'in ismi anılmayan birtakım yabancı köpeklerle karışmış olduğu zaman, onların tuttukları ve öldürdükleri avı yeme! Çünkü sen o avı köpeklerin hangisinin Öldürdüğünü bilmezsin. Sen ava atış yapıp da avı bir yâhud iki gün sonra (bulduğunda), avın üzerindeki kendi okunun vurma izinden başka bir yaralama izi bulunmazsa, o avın etini ye! Eğer av vurulduktan sonra suya

düşmüşse onu da yeme!"

Ve Abdu'1-A'lâ, Dâvûd ibn Ebî Hind'den; o da Âmir eş-Şa'bî'den söyledi ki, Adiyy, Peygamber'e: Ava okunu atar da avın izini iki ve üç gün ta'kîb eder, sonra avı ölmüş olarak ve oku da hayvanda saplamış vaziyette bulur olduğunu söylemiş. Peygamber de ona: "Eğer isterse avı yer" buyurmuştur [17].

9- Bâb: Avcı, Avının Yanında Başka Bir Köpek Bulduğu Zaman (Av Yenmez Olur)

11-....... Adiyy ibn Hatim (R) şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlallah, ben köpeğimi Bismillah diyor, gönderiyorum (onun her avladığı bana halâl olur mu)? dedim.

Peygamber (S):

— "Besmele çekerek köpeğini gönderdiğin, o da avı yakalayıp öldürdüğü ve ondan yediği takdirde, artık sen o avdan yeme! Çünkü köpek onu ancak kendisi için tutmuştur" buyurdu.

Ben:

— Ben köpeğimi gönderiyorum, sonra onun beraberinde başka bir köpek daha buluyorum, avı bu iki köpekten hangisinin yakaladığını bilemiyorum? dedim.

Peygamber:

— "Bu takdirde sen o avın etini yeme! Çünkü sen Besmele'yi ancak kendi köpeğin üzerine çekmiştin, başka köpek üzerine çekmemiştin" buyurdu.

Ben yine Peygamberce mi'râd denilen iki tarafı ince, ortası enli odunla avlanan avı sordum. Peygamber:

— "Sen onun sivri tarafıyle aviadıysan o avı ye, enli tarafıyle avladın ve öldürdün ise, o (haram kılınan) vekîze'dir; artık sen onu yeme!" buyurdu [18].

10- Avcılık Yapmak Ve Avcılıkla Meşgul Olmak Hakkında Gelen Hadîsler Babı

12-.......Adiyy ibn Hatim (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'a:

— Biz şu köpeklerle av yapmakta olan bir kavimiz (bu halâl mı yoksa haram mı)? diye sordum.

Rasûlullah (S):

— "Öğretilmiş köpeklerini Allah'ın ismini anarak gönderdiğin zaman, onların sana tuttukları avdan ye! Köpeğin avdan yemesi hâlinde ise, artık sen yeme! Çünkü ben köpeğin o avı ancak kendi canı için tutmuş olmasından endîşe ederim. Eğer senin köpeklerine başka bir köpek karışmış ise, o takdirde de onların avladığı avı yeme!" buyurdu [19].

13-.......Hayveibnu Şurayh şöyle demiştir; Ben Rabîa ibnu Yezîd ed-Dımaşkî'den işittim, şöyle dedi: Bana Ebû İdrîs Âizullah haber verip şöyle dedi: Ben Ebû Sa'lebe el-Huşenî(R)'den işittim, şöyle diyordu: Ben Rasûlullah'a geldim de:

— Yâ Rasûlallah! Bizler, kitâb ehli olan bir kavmin arazîsinde bulunuyoruz, onların kapları içinde yemek yiyoruz. Yine biz av hayvanları bulunan bir arazîdeyiz, ben orada yayımın oku ile, öğretilmiş köpeklerimle ve öğretilmemiş köpeklerimle av yapıyorum. Bana bunlardan halâl olanlarını haber ver! dedim.

Rasûlullah (S) şöyle cevâb verdi:

— "Kitâb ehli bir kavmin arazîsinde bulunup onların kapların^-dan yemekte olduğunu zikrettin, bunun cevâbına gelince, şöyledir: Eğer siz onların kaplarından başka yemek kapları bulursanız, kitâb ehlinin kaplarında yemek yemeyin. Eğer onlarınkinden başka kap bulamazsanız, onların kaplarını yıkayınız, sonra onların içinde yemek yiyiniz. Avı bulunan bir arazîde olduğunu zikrettin; bunun cevâbına gelince şöyledir: Yayının okuyla avladığın ve Allah'ın ismini zikrettiğin avı sonra ye! Allah 'in ismini anarak öğretilmiş köpeğinle

avladığın avı da bundan sonra ye! Öğretilmemiş köpeğinle avladığında, avı diri iken yetişip boğazlarsan, onu da ye!" buyurdu [20].

14-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Biz (bir seferde) Merru'z-Zahrân'da iken bir tavşanı ürkütüp kaçırdık. Bâzıları arkasından koştular, nihayet yorulup âciz kaldılar. Ben de hayvanın arkasından koştum, nihayet onu yakaladım. Ve onu Ebû Talha'ya getirdim. Ebû Talha onun uyluğunun üst tarafını ve iki budunu (benimle) Peygamber'e yolladı. Peygamber (S) bu tavşan hediyesini kabul etti [21].

15-.......Ebû Katâde (Hudeybiye yılında, seferde) Rasûlullah'ın beraberinde idi. Nihayet Mekke yolunun bir kısmında olduğu zaman Ebû Katâde bâzı arkadaşlanyle beraber geri kaldı. (Çünkü Peygamber onları, düşmanı keşf için göndermişti.) Arkadaşları irâmlı idi, Ebû Katâde ise ihrâmsızdı. Ebû Katâde bu sırada bir yaban eşeği gördü, hemen atının üzerine binip doğruldu. Sonra arkadaşlarından kamçısını uzatıp vermelerini istedi. Onlar bunu kabul etmeyip çekindiler. Onlardan mızrağını istedi, (ihrâmlı oldukları için) yine çekinip vermediler. Ebû Katâde bunları bizzat aldı, sonra yaban eşeği üzerine şiddetle koşturdu ve onu öldürdü. Rasûlullah'ın sahâbîlerinin bâzısı onun etinden yedi, bâzısı da çekinip yemedi. Rasûlullah'a eriştikleri zaman bunun yenilip yenilmeyeceğini kendisine sordular. Rasûlullah (S): "Bu ancak yenilecek birşeydir, Allah onu sizlere yenilecek taam kıldı" buyurmuştur [22].

16- Bize İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bana Mâlik, Zeyd ibn Eslem'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Katâde'den bunun benzeri olan hadîsi tahdîs etti. Ancak burada Rasûlullah (S): "Onun etinden beraberinizde birşey var mı?" buyurmuştur [23].

11- Dağlar Üzerinde Avlanmaya Çalışmak Babı

17-.......Ebû Katâde'nin himayesindeki Nâfi' ile Tev'eme'nin himayesinde bulunan Ebû Salih şöyle demişlerdir: Biz Ebû Katâde'-den işittik, şöyle dedi: Ben Mekke ile Medine arasında(ki el-Kâha mevkiinde) Peygamber'in maiyyetinde idim. Peygamber ve sahâbî-leri (Hudeybiye zamanında umre niyetiyle) ihrama girmişlerdi. Ben ise at üzerinde ihrâmsız bîr adam idim. Ve ben o sırada dağlar üzerinde yükseklere çok çıkıcı bir kimse idim. Ben bu vaziyet üzere bulunduğum sırada insanların birşeye doğru şevkle bakmakta olduklarını gördüm. Ben de o şeye doğru bakmaya davrandım. Ve o şeyin bir yaban eşeği olduğunu gördüm. Arkadaşlarıma:

— Bu nedir? dedim. Onlar:

— Biz bilmeyiz! dediler. Ben:

— O bir yaban eşeğidir, dedim.

Onlar da:

— O, senin gördüğün şeydir, dediler. Ben kamçımı yerde unutmuştum. Onlara:

— Kamçımı bana uzatıp verin! dedim. Onlar:

— Biz o hayvan aleyhine sana yardım etmeyiz, dediler.

Ben de inip kamçımı kendim aldım. Sonra o hayvanın izi üzerinde atımı koşturdum. Çok olmadan hayvana yetiştim ve nihayet ayaklarından yaraladım (hareket edemedi). Akabinde arkadaşlarımın yanına geldim ve onlara:

— Haydi kalkın da yaban eşeğini yüklenip kaldırıverin! dedim. Onlar:

— Biz ona dokunmayız! dediler.

Bunun üzerine ben onu kendim, atıma yükledim ve sonunda onların yanına getirdim. Bâzıları onun etini yemekten çekindi, bâzıları da ondan yediler. Ben:

— Sizler için bunun yenilip yenilmeyeceğini Peygamber'den soracağım, dedim.

Ve Peygamber'e yetiştim de vâki' olan işi kendisine söyledim. Peygamber.(S) bana:

— "Yanınızda ondan birşey var mı?" diye sordu. Ben:

— Evet, var, dedim. Peygamber:

— "Yiyiniz; o, Allah'ın sizlere rızk yaptığı bir yiyecektir" buyurdu [24].

12- Yüce Allah'ın: "Deniz avı yapmak ve onu yemek -kendinize de, yolcuya da bir fâide olmak üzere- sizin için halâl edildi... " (el-Mâide: 96) Kavli Babı [25]

Ve Umer ibnu'l-Hattâb: Denizin avı, oradan avlanandır; taamı da denizin dışarıya attığıdır, demiştir. Ebû Bekr es-Sıddîk da:

Denizin içinde ölüp de suyun üstüne yükselen halâldır, demiştir. ibn Abbâs: Denizin taamı ölüşüdür, ancak bundan pis sayıp tiksindiğin taam değildir, yılan balığı ise onu Yahudiler yemez; onu biz yeriz, demiştir.

Peygamber'in sahibi olan Şurayh (R):

Denizde yaşayan her hayvan zebh edilmiştir (yânî halâldir), demiştir.

Ata ibn Ebî Rebâh:

Deniz kuşuna gelince, ben onu avlayanın kesmesini düşünürüm, demiştir.

İbn Cureyc dedi ki: Ben Atâ ibn Ebî Rebâh'a:

Nehirlerde ve seyl birikintilerinde avlanan da deniz avı mıdır? diye sordum. O: Evet, dedi, sonra şu âyeti

okudu:

“iki deniz bir olmaz, Şu çok tatlıdır, susuzluğu keser, içimi boğazdan kolay geçer; şu çok tuzludur, acıdır (boğazı yakar). Bununla beraber siz herbirinden taptaze bir et yersiniz..." (Fâtır: 12).

el-Hasen aleyhi's-selâm su köpeklerinin derilerinden yapılmış bir semer üzerine binmiştir. eş-Şa'bî: Eğer aile halkım kurbağalan yemek isteselerdi, hiç tereddüd etmeden yedirirdim, demiştir, el-Hasen el-Basrî kamlumbağa yemekte

bir be's görmemiştir.

İbn Abbâs:

Deniz avını ister Hnstiyan, ister Yahûdî, ister Mecûsî de avlasa, ondan ye! demiştir.

Ebu'd-Derdâ "el-Murrî" denilen katık hakkında: Güneş şarâbı keser (yânî caiz ve halâl kılar, çünkü şarâb sirke olur), balıklar da güneşte kuruyup değişir, halâl olur, demiştir (Yânî "Murrî", şarâbın içine tuz ve balık katılıp güneşe konulmaktır ki, bu suretle şarâbın tadı değişir, balık da şarâbdaki acılık ve şiddete gâlib olur) [26].

18-.......îbn Cureyc şöyle demiştir: Bana Amr ibn Dînâr haber verdi ki, kendisi Câbir(R)'den şöyle derken işitmiştir: Biz Ceyşu'l-Habet gazvesine çıktık, Ebû Ubeyde kumandan yapıldı. Biz şiddetli bir açlığa düştük. Bu sırada deniz bize benzeri görülmeyen büyük bir ölü balık attı. Buna " Anber" deniliyordu, tşte biz bu balıktan yarım ay yedik. Ebû Ubeyde bunun kaburga kemiklerinden birini alıp dikti de bir süvârî bunun altından geçip gitti [27].

19-.......Amr ibn Dînâr şöyle demiştir: Ben Câbir(R)'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) bizleri üçyüz süvârî olarak bir sefere gönderdi. Emîrimiz Ebû Ubeyde idi. Kureyş'in bir kervanım gözetliyorduk. Bize şiddetli bir açlık isabet etti. Hattâ biz Habat denilen muğaylan fasilesinden dikenli bir ağacın yapraklarını, yemişlerini yedik. İşte bundan dolayı bu sefere Ceyşu'l-Habat ismi verildi. Bu sırada deniz sahile "Anber" denilen büyük bir balık attı. Biz yarım ay bunun etinden yedik ve yağıyle yağlandık, nihayet vücûdlan-mız iyileşti.

Câbir dedi ki: Ebû Ubeyde bu balığın kaburga kemiklerinden birini alıp dikti de onun altından bir süvârî geçti. Bizde bir adam vardı, açlık şiddetli olduğu zaman üç tane dişi deve kesmişti. Bunları yedikten sonra tekrar acıktıklarında üç dişi deve daha kesmişti. Sonra Ebû Ubeyde (Umer'in isteği ile) onu develeri kesmekten nehyetti [28].

13- Çekirge Yenilmesi Babı

20-.......Ebû Ya'fûr şöyle demiştir: Ben İbnu Ebî Evfâ(R)'dan işittim: Biz, Peygamber(S)'in beraberinde yedi yâhud altı gazvede bulunduk, biz O'nun beraberinde çekirge yiyorduk, dedi.

Sufyân es-Sevrî, Ebû Avâne, İsrâîl, Ebû Ya'fûr'dan; o da İbn Ebî Evfâ'dan: "Yedi gazve" şeklinde söylemiştir[29].

14- Mecûsîler'in Kapları Ve Meyte(Nin Hükmü) Babı

21-.......Bana Ebû Sa'lebe el-Huşenî (R) tahdîs edip şöyle dedi: Ben Peygamber'e geldim de:

— Yâ Rasûlallah! Biz kitâb ehli arazîsinde bulunuyoruz ve onların kapları içinde yiyoruz. Yine biz av arazîsinde bulunuyoruz, ben yayımla av yapıyorum, öğretilmiş ve öğretilmemiş köpeğimle de av yapıyorum, dedim.

Peygamber (S):

— "Kitâb ehli arazîsinde bulunduğunu zikrettin, bunun cevâbı şudur: Sizler bundan ayrılma bulamamanız hâli müstesna, onların kapları içinde yemeyiniz. Ayrılma bulamazsanız, o takdirde kapları yıkayınız, sonra içlerinde yiyiniz. Av arazîsinde bulunduğunu zikrettin; bunun cevâbı şudur: Sen Allah 'in ismini anarak öğretilmiş köpeğinle avladığın avı da ye! Öğretilmemiş köpeğinle avladığını, ölmeden yetişip boğazlarsan, onu da ye!" buyurdu [30].

22-.......Seleme ibnu'1-Ekva' (R) şöyle demiştir: Hayber'i fethettikleri günün akşamına girdikleri zaman mücâhidler birçok ateşler yaktılar. Peygamber (S):

— "Bu ateşleri ne üzerine yaktınız?" diye sordu. Mücâhidler:

— Evcil eşeklerin etlerini pişirmek üzere yaktık, dediler. Peygamber:

— "Bu etleri dökünüz ve tencerelerini de kırınız!" buyurdu. Bu emir üzerine topluluktan bir adam ayağa kalktı da:

— İçlerindekileri döksek de tencereleri yıkasak (olur mu)? dedi. Peygamber:

— "Yâhud öyle yapın!" buyurdu [31].

15- Kesilecek Hayvan Üzerine "Bismillah" Demek Ve Kasden Besmeleti Terkeden Kimse Babı

İbn Abbâs:

Kesme sırasında Besmele'yi unutanın kestiğini yemekte be's yoktur, demiştir.

Yüce Allah da:

"Üzerlerine Allah'ın ismi anılmayanlardan yemeyin. Çünkü bu, muhakkak ki bir fısktır..." (el-En'âm: 121) buyurdu. Unutan ise '"Fâsık" diye isimlendirilmez.

Devamı da şudur:

iiFVl-hakîka şeytânlar, sizinle mücâdele etmeleri için kendi dostlarına mutlakaa telkinlerde bulunurlar. Eğer onlara itaat ederseniz, şübhesiz ki, siz de Allah'a eş tanıyanlardansınızdır" [32]

23-....... Râfi' ibn Hadîc (R) şöyle demiştir: Biz (Huneyn dönüşünde Tıhâme'deki) Zu'1-Huleyfe mevkiinde Peygamber (S) ile beraber bulunduk. İnsanlara bir açlık isabet etti. Biz (Huneyn'de) birçok deve ve koyun ele geçirmiştik. Peygamber ordunun arkalarında kalmıştı. Sahâbîler acele edip ganimet hayvanlarından kesip tencerelere yerleştirmişlerdi. Peygamber onlara ulaştı ve emretti de tencereler devrildi. Bundan sonra Peygamber ganîmet mallarını taksim etti. (Develerin ve koyunların taksiminde) on koyunu bir deveye denk saydı. Bu sırada develerden birisi kaçmıştı. Ordu içinde pek az at bulunuyordu. Mücâhidler onu ta'kîb ettilerse de deve onları yorup âciz bıraktı. Mücâhidler'den bir adam ona ok atıp vurdu da bu sebeble Allah onu habsedip durdurdu. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Vahşî hayvanların kaçakları gibi, bu hayvanların da muhakkak kaçakları vardır. Bunlardan biri sizin zararınıza kaçarsa, ona böyle muamele ediniz (yânî avlar gibi vurunuz)" buyurdu.

Ubâde şöyle demiştir: Dedem, Peygamber'e dedi ki:

— Bizler yarın düşmana kavuşacağımızı umuyoruz, yâhud düşmana kavuşmaktan endîşe ediyoruz. Beraberimizde bıçaklar da bulunmaz. Bu hâlde kamışlarla hayvan kesebilir miyiz? diye sormuş.

Peygamber:

— "Bol kan akıtan herşey ile kesilir, üzerine Allah'ın ismi anı-lırsa ondan ye! Yalnız dişler ve tırnaklarla kesilmez. Bunun sebebini size haber vereceğim: Dişe gelince; bu bir kemiktir (kesmez), tırnaklara gelince; onlar da Habeşliler'in bıçaklarıdır" buyurdu [33].

16- İbâdet İçin Dikilmiş Taşlara Ve Putlara Kesilen Hayvanlar Babı

24-.......Mûsâ ibn Ukbe haber verip şöyle dedi: Bana Salim haber verdi ki, kendisi babası Abdullah ibn Umer(R)'den işitmiştir. Abdullah şöyle tahdîs ediyordu: Rasûlullah (S) mekke yakınındaki Bel-dan vadisinin alt tarafında Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl ile buluştu. Bu buluşma kendisine vahy indirilmesinden önce idi. Orada Rasûlullah, Zeyd ibn Amr'a içinde et yemeği bulunan bir sofra takdîm^tti. Zeyd bundan yemeyi kabul etmedi, sonra da (bu sofrayı Peygamber'e tak-dîm etmiş olan Kureyş topluluğuna hitaben):

— Ben sizin putlarınız üzerine kesmekte olduğunuz hayvanların etlerinden yemem, ben üzerine Allah'ın ismi anılmış olanlardan başkasını yemem, demiştir [34].

17- Peygamber(S)'İn: 'Allah'ın ismi üzere kessin" (Kavli) Babı

25-.......Bize Ebû Avâne, el-Esved ibn Kays'tan tahdîs etti ki, Cundeb ibnu

Sufyân el-Becelî (R) şöyle demiştir. Bizler bir kurban bayramı günü Rasûlullah'ın beraberinde kurban kestik. Bir de gördük ki, birtakım insanlar kurbanlarını namazdan evvel kesmişler. Peygamber (S) namazdan ayrılınca onların namazdan önce kurbanlarını kesmiş olduklarını gördü. Bunun üzerine: "Her kim namazdan evvel kurbanını kestiyse, onun yerine bir başka kurban daha kessin. Biz namazı kıhncaya kadar kesmemiş olan da Allah 'in ismini söylemekle beraber kessin" buyurdu [35].

18- Kamış, Beyaz Çakmak Taşı Ve Demirden Bol Kan Akıtan Şeyler(Le Kesmek) Babı

26-.......Bize Mu'temir, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den tahdîs etti. Nâfî', Ka'b ibn Mâlik'in oğlundan işitmiştir. O, Abdullah ibn Umer'e haber veriyordu. Ona da babası Ka'b ibn Mâlik (R) şöyle haber vermiştir: Kendilerinin bir cariyesi vardı. Bu kadın Sel' Dağı'nda onların koyun sürüsünü güderdi. Bu kadın bir gün güttüğü sürüden ., bir koyunun ölmek üzere olduğunu gördü de hemen sert bir taşı kırdı " ve keskin taş parçasıyle koyunu kesti. Ka'b aile halkına:

— Ben Peygamber'e gidip bunu O'ndan soruncaya kadar yâhud Peygamber'e soracak bir kimse gönderip Öğreninceye kadar koyunun etinden yemeyin, dedi.

Akabinde ya kendisi Peygamber'e geldi yâhud birisini gönderdi de koyunun kesilme suretini sordu. Peygamber (S) koyunun etini yemeyi emretti [36].

27-.......Bize Cuveyriye, Nâfi'den; o da Selime oğulları'ndan bir adamdan tahdîs etti ki, o adam, Abdullah ibn Umer'e şöyle haber vermiştir: Ka'b ibn Mâlik'in bir cariyesi vardı. Bu kadın Medî-ne çarşısına yakın olan -ki o Sel' Dağı'dır- Cumeyl'de Ka'b'ın koyun sürüsünü güderdi. Bir koyun yaralandı. Kadın hemen bir taş kırıp, onunla koyunu kesti. Kadının bu kesme suretini Peygamber'e zikrettiler. Peygamber (S) onlara bu koyunu yemelerini emretti [37].

28-....... Râfi' ibn Hadîc (R):

— Yâ Rasûlallah! Bizim (hayvan kesecek) bıçaklarımız yoktur? dedi.

Rasûlullah (S):

— "Üzerine Allah'ın ismi anılarak bol kan akıtan herşeyle kestiğini ye! Yalnız tırnaklarla dişler müstesnadır. Tırnaklara gelince, onlar Habeşliler'in bıçaklarıdır. Dişlere gelince, o bir kemiktir (kesmez)" buyurdu.

Ve bir deve kaçmıştı. Onu (Allah, ordudan bir adamın attığı ok sebebiyle) habsetmişti. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Vahşî hayvanların kaçıcıları gibi, evcil hayvanların da kaçakları vardır. Bunlardan biri size galebe ederse, ona böyle muamele ediniz" buyurdu [38].

19- Kadının Ve Cariyenin Kestiği Hayvan Babı

29-.......Bize Abde, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den; o da Ka'b ibn Mâlik'in bir oğlundan; o da babasından haber verdi ki, bir kadın bir taş parçasıyle bir koyunu kesmiş. Bu Peygamber'den sorulduğunda Peygamber (S), bu koyunun yenmesini emretmiştir.

el-Leys de şöyle dedi: Bize Nâfi' tahdîs etti. Kendisi Ensâr'dan olan bir adamdan işitmiştir. O adam, Abdullah ibn Umer'e, Peygamber'den olmak üzere: Ka'b'ın bir cariyesi vardı... diyerek bu hadîsi haber veriyordu [39].

30-.......Bana Mâlik, Nâfi'den; o da Ensâr'dan olan bir adamdan; o da Muâz ibn Sa'd'dan yâhud Sa'd ibn Muâz'dan tahdîs etti ki, o şöyle haber vermiştir: Ka'b ibn Mâlik'in Sel' Dağı'nda koyun sürüsünü güden bir cariyesi vardı. O sürüden bir koyun yaralandı. Câriye koyun ölmeden yetişti de onu keskin bir taşla kesti. Bu vak'a Peygamber'e soruldu. Peygamber (S):

— "O koyunu yiyiniz" buyurdu [40].

20- Bâb: Diş, Kemik Ve Tırnakla Kesim Yapılmaz

31-.......Bize Sufyân es-Sevrî, babası Saîd ibn Mesrûk'tan; o da Ubâde ibn Rifâa'dan tahdîs etti ki, Râfi' ibn Hadîc (R): Peygamber (S): "Diş ile tırnak müstesna, bol kan akıtan herşeyle kestiğini ye!" buyurdu, demiştir [41].

21- Çölde Oturanların Ve Benzerlerinin Kestikleri Hayvanlar Babı

32-....... Bize Usâme ibnu Hafs el-Medenî, Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den; o da Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Bir topluluk Peygamber (S)'e:

— Bir kavim bize et getiriyorlar. Biz ise bunun üzerine Allah'ın ismi anıldı mı yâhud anılmadı mı bilmiyoruz, dediler.

Peygamber:

— "Bu et üzerine siz Allah'ın ismini söyleyiniz ve onu yiyiniz" buyurdu.

Âişe: Bu soranlar küir devrine yakın kimselerdi, demiştir.

Bu hadîsi ed-Derâverdfden rivayet etmekte Usâme ibn Hafs'a Alî ibnu'l-Medînî mutâbaat etmiştir. Yine Usâme'ye, Ebû Hâlid ile et-Tufâvî de mutâbaat etmişlerdir [42].

22- Harb Ehli Olan Yâhud Harb Ehli Olmayan Kitâblıların Kestikleri Hayvanlar Ve Yağları Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Bugün size bütün iyi ve temiz şeyler halat kılındı. Kendilerine kitâb verilenlerin yiyeceği sizin için halâl olduğu gibi, sizin yiyeceğiniz de onlar için halâldır..." (el-Mâide: 5).

ez-Zuhrî de: Arab Hıristiyanlar'ın kestiklerinde be's yoktur. Eğer Allah'tan başkasının adını söyleyerek kestiğini işitirsen, ondan yeme; işitmezsen, onların şirkini bildiği hâlde, Allah bunu halâl kılmıştır, dedi.

Alî'den de ez-Zuhrfnin sözünün benzeri zikrolunuyor. el-Hasen el-Basrî ile Ibrâhîm en-Nahaî: Sünnet edilmemiş kimsenin kestiğinde de be's yoktur, demişlerdir.

İbn Abbâs:

"Taâmuhum", "Zebâihuhum" (yânı "Kestikleri") ma'nâsınadır, demiştir [43]

33-.......Abdullah ibnMugaffel (R): Biz Hayber kasrını muhasara ediyorduk. Bu sırada bir insan, içinde yağ bulunan bir dağarcık attı. Ben hemen onu almak için fırladım. Arkama dönünce Peygam-ber(S)'i gördüm de O'ndan utandım, demiştir [44].

23- Ehlî Hayvanlardan Âsî Olup Kaçan, Vahşî Hayvan Menzilesinde Olur Bârı

Abdullah ibn Mes'ûd, böyle hayvanın vurulmasını caiz görmüştür.

İbn Abbâs da: Elinde bulunan ehlî hayvanlardan, kesmesi seni âciz bırakan olursa o, av hayvanı gibidir (vurulur), demiştir.

Yine İbn Abbâs, kuyu içine düşmüş olan deve hakkında da: Onu neresinden gücün yeterse oradan

tezkiye et, demiştir.

Kaçar ehlî hayvan hakkındaki bu hükmü Alî de, İbn Umer de, Aişe de böyle görmüşlerdir [45].

34-....... Râfi' ibn Hadîc (R) şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlallah, bizler yarın düşmanla karşılaşacağız. Yanımızda hayvan kesecek bıçaklar bulunmuyor? dedim.

O da:

— "Acele davran (da hayvan boğularak ölmesin) yâhud keseceğin hayvanı bol kan akıtacak şeyle öldür, üzerine Allah'ın ismi zik-rolunandan ye! Yalnız dişle tırnak müstesnadır. Bunun sebebini sana söyleyeceğim: Dişe gelince, o bir kemiktir (kesmez). Tırnağa gelince, o da Habeşliler'in bıçaklarıdır" buyurdu.

Biz deve ve koyun ganimetleri elde etmiştik. Onlardan bir deve. kaçtı. Bir adam ok atıp onu habsetti. Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Vahşî hayvanların kaçanları gibi, ehlî hayvanların da kaçanları vardır. Bunlardan birisi size galebe ederse, ona böyle vurma muamelesi yapınız" buyurdu [46].

24- Deveyi Gerdandan, Diğerlerini Boğazdan Kesme Babı

İbn Cureyc, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan "Zebh ve nahr ancak kesme ve nahr etme yerinde olur" demiştir.

Ben Atâ'ya: Zebh edilecek şeyi nahr etmem yeter mi?

dedim. Atâ şöyle cevâb verdi: Evet, Allah Taâlâ bakara kesmeyi zikretti. Eğer nahr edilecek şeyi boğazdan kestiysen, -gerdandan kesmek daha sevimli olmakla beraber- bu, caizdir. Zebh, boğaz çukurunun iki tarafındaki kalın damarların kesilmesidir.

ibn Cureyc dedi ki: Ben Atâ'ya: Kesici kişi omurganın içindeki siniri kesinceye kadar boyun çukurundaki damarları kesmeyi geri bırakır? dedim. Atâ: Zannetmem, dedi. İbn Cureyc şöyle dedi: Bana Nân" haber verdi ki, İbn Umer, boyun kemiği içindeki beyaz siniri kesmeyi nehyetmiştir. İbn Umer: Kesen kişi, boyun kemiğinin önündeki şeyleri keser, sonra kestiği hayvanı ölünceye kadar bırakır, derdi.

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Bir zaman da Mûsâ, kavmine: 'Allah size herhalde bir sığır boğazlamanızı emrediyor* demişti... Bunun üzerine o sığırı bulup boğazladılar ki, az kaldı bunu yapmayacaklardı" (el-Bakara: 67-71) [47].

Ve Saîd ibn Cubeyr, İbn Abbâs'tan: Boğazlama, boğazda ve gerdanda olur, demiştir.

İbn Umer, İbn Abbâs ve Enes: (Kesilecek hayvanlardan kesme hâlinde) başını kopardığı zaman, onu yemekte hiçbir be's yoktur, demişlerdir [48].

35-.......Hişâm ibn Urve şöyle demiştir: Bana kadınım Fâtıma bintu'l-Munzir haber verdi ki, Esma bintu Ebî Bekr (R): Biz Peygamber (S) zamanında atı gerdanından kestik de onun etini yedik, demiştir.

36- Bize İshâk ibn Râhûye tahdîs etti. O, Abdete'den işitmiştir. O da Hişâm'dan; o da zevcesi Fâtıma bintu'l-Munzir'den; o da Esma'dan ki, Esma: Biz Rasûlullah (S) zamanında Medine'de iken beygiri boğazından kestik de onun etini yedik, demiştir.

37-.......Bize Cerîr, Hişâm'dan; o da Fâtıma bintu'l-Mımzir'den tahdîs etti ki, Esma bintu Ebî Bekr (R): Biz Rasûlullah (S) zamanında beygiri gerdanından kestik de onu yedik, demiştir.

Bu hadîsi Hişâm'dan "Nahr" kelimesiyle rivayet etmekte Vekî' ibnu'l-Cerrâh ile Sufyân ibn Uyeyne, Cerîr ibn Abdilhamîd'e mutâ-baat etmişlerdir [49].

25- Herhangi Bir Hayvanı Diri İken Bâzı Organlarını Kesmenin, Bağlanıp Habsedilmiş Olarak İşkence Etmenin Ve Canlı Atış Hedefi Yapmanın Mekruh (Yânı Çirkin) Olması Babı

38-.......Hişâm ibn Zeyd şöyle dedi: Ben, dedem Enes ibn Mâlik'in beraberinde (Haccâc ibn Yûsuf'un amca oğlu ve Basra vâlî naibi olan) el-Hakem

ibnu Eyyûb'un yanına girdim. Enes, birtakım oğlan çocukları yâhud gençler gördü ki, onlar bir tavuğu atış hedefi dikmişler de ona atış yapmaktalar. Bunun üzerine Enes:

— Peygamber (S) hayvanların (atış yapmak için) bağlanıp hab-sedilmelerini nehyettî, dedi.

39-.......Bize İshâk ibnu Saîd ibn Amr, babasından haber verdi ki, o İbn Umer'den tahdîs ederken işitmiştir: İbn Umer, Yahya ibn Saîd'in yanına girmiş. Bu sırada Yahya'nın oğullarından bir oğlan bir tavuğu bağlamış da ona atış yapıyordu. İbn Umer tavuğa doğru yürüyüp nihayet onu bağından çözmüş, sonra o tavuğu ve ona atış yapan oğlanı beraberine alıp getirmiş de:

— Oğlanlarınızı bu kuşu öldürmek için habsetmelerinden men' ediniz. Çünkü ben Peygamber(S)'den işittim; O, herhangibir hayvanın yâhud başkasının öldürmek için bağlanıp habsedilmesini nehyet-ti, demiştir.

40-.......Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: Ben İbn Umer'in yanında idim. Beraberindeki topluluk, bir tavuğu hedef dikip de atış yapmakta bulunan birtakım gençlerin yâhud bir grup insanın yanına uğradılar. Bu atış yapanlar İbn Umer'i görünce, atıştan dağıldılar. İbn Umer:

— Bu tavuğu kim dikti? İyi biliniz ki, Peygamber (S) canlı bir hayvanı böyle atış hedefi edinen kimseye la'net etti, dedi.

Bu hadîsi Şu'be'den rivayet etmekte Süleyman ibn Harb, Ebû Bişr'e mutâbaat etmiştir.

41- Bize Minhâl, Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbn Umer'den: Peygamber (S) canlı hayvana böyle müsle (yânî işkence ve azâb) yapana la'net etti, diye tahdîs etti.

Adiyy ibn Sabit, Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbn Abbâs'tan; o da Peygamber'den, buna yakın lafızla olan hadîsi söyledi.

42-.......Bana Adiyy ibnu Sabit haber verip şöyle dedi: Ben Abdullah ibnu Yezîd'den işittim ki, Peygamber (S) açıktan ve zorla başkasının malını almaktan ve bir canlının organlarını kesmekten neh-yetmiştir [50].

26- Tavuk Eti Babı

43-.......Ebû Mûsâ, yânî el-Eş'arî (R): Ben Peygamber(S)'i tavuk eti yerken gördüm, demiştir [51].

44-.......Zehdem ibn Mudarrib el-Cermî şöyle demiştir: Biz, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin yanında bulunuyorduk. Bizimle Cerm'den olan şu kabile arasında kardeşlik akdi olduğu için, onlar tarafından Ebû Musa'ya, içinde tavuk eti bulunan bir yemek getirildi. Topluluk içinde kızıl suratlı bir adam da oturmaktaydı ve bu adam sofrasına yaklaşmamıştı. Ebû Mûsâ ona:

— Yemeğe yaklaş! Ben Rasûlullah(S)'ı tavuk etinden yerken gördüm, dedi.

O adam:

— Ben bu hayvanın, iğrendiğim bir şeyi yediğini gördüm de bir daha tavuk eti yememeğe yemîn ettim, dedi.

Ebû Mûsâ, ona:

— Sofraya yanaş! Ben sana haber veriyorum -yâhud söylüyorum-: Ben, Eş'arîler'den bir topluluk içinde Peygamber'in yanına geldim. O'nu öfkeli bir hâlde buldum. Kendisi (Tebûk seferi hazırlığı için) sadaka develerinden birtakım develeri taksim ediyordu. Biz de binmek ve yüklemek için kendisinden deve istedik. Rasûlullah bizleri develere yüklemeyeceğine" yemîn etti. "Yanımda sizleri üzerine yükleye-biîeceğim deve yoktur" buyurdu. Sonra Rasûlullah'a deve ganimetleri getirildi. Bunun üzerine: "Eş'arîler nerede, Eş'arîier nerede?" dedi.

Ebû Mûsâ dedi ki: Akabinde Rasûlullah bizlere yüksek hörgüç-lü ve beyazlı beş tane deve verdi. Biz develeri alınca biraz eğlendik. Ben arkadaşlarıma:

— Rasûlullah yaptığı yemini unuttu. Vallahi bizler Rasûlullah'ı yemininden

gaflette bırakıp, unutturduk; biz bundan sonra felah bulmayız! dedim.

Ve hemen Peygamberdin yanına döndük ve:

— Yâ Rasûlallah! Biz Sen'den bizleri develere yüklemeni (yânî bize deve vermeni) istemiştik. Sen de bizi deveye yüklemeyeceğine ye-mîn etmiştin. Biz Sen'in bu yeminini unuttun zannettik! dedik.

Rasûlullah:

— "Şübhesiz sizleri develere yükleyen ancak Allah'tır. Vallahi ben eğer Allah isterse, birşeye yemîn eder de yemin ettiğim şeyden başkasını daha hayırlı görürsem, muhakkak o daha hayırlı olan işi yaparım ve yeminimi keffâretle çözerim" buyurdu [52].

27- Atların Etleri Bâbî

45-.......Bize Hişâm ibn Urve, Fâtıma bintu'l-Munzir'den tahdîs etti ki Esma bintu Ebî Bekr (R): Biz Rasûlullah (S) zamanında bir beygiri gerdanından kestik de onu yedik, demiştir.

46-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Amr ibn Dînâr'dan; o da Muhammed ibn Alî ibni'l-Hüseyin'den tahdîs etti ki, Câbir ibn Abdil-lah (R): Peygamber (S) Hayber muhasarası gününde eşek etlerinden yemeyi nehyetti, atların etleri hususunda ruhsat verdi, demiştir [53].

28- Ehlî Eşeklerin Etleri(Ni Yemenin Haram Kılınması) Babı

Bu konuda Seleme ibnu'l-Ekvâ'ın Peygamber'den rivayet ettiği hadîs vardır [54].

47-.......Bize Abde, Ubeydullah'tan; o da Sâlim'den; o da Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den: Peygamber(S)'in Hayber günü ehlî eşeklerin etlerinden nehyettiğini haber verdi.

48-.......Bana Nâfi' tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer (R): Peygamber (S) evcil eşeklerin etlerinden nehyetti, demiştir.

Abdullah ibnu'l-Mubârek, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den olmak üzere Yahya'ya mutâbaat etmiştir. Ebû Usâme de Ubeydullah'tan; o da Sâlim'den diye söylemiştir.

49-.......Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Muhammed ibn Ali nin iki oğlu Abdullah ile el-Hasen'den; onlar da babaları Muham-med'den haber verdi ki, Alî ibn Ebî Tâlib (R): Rasûlullah (S) Hayber yılında mut'a denilen muvakkat nikâhtan ve evcil eşeklerin etlerinden nehyetti, demiştir.

50-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Amr ibn Dinar'dan; o da Muhammed ibn Alî el-Bâkır'dan tahdîs etti ki, Câbir ibn Abdillah (R): Peygamber (S) Hayber günü eşeklerin etleri(ni yemek)ten nehyetti, atların etleri hususunda ruhsat verdi, demiştir.

51-.......Şu'be şöyle demiştir: Bana Adiyy ibn Sabit tahdîs etti ki, el-Berâ ibn Âzib ile Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) ikisi de: Peygam-be- (S) eşeklerin etlerini (yemekten) nehyetti, demişlerdir.

52-.......Ebû İdrîs şöyle haber vermiştir: Ebû Sa'lebe el-Huşenî (R): Rasûlullah (S) ehlî eşeklerin etlerini haram kaldı, demiştir.

Bu hadîsi İbn Şihâb'dan rivayet etmekte ez-Zubeydî ile Ukayl, Salih ibn Keysân'a mutâbaat etmişlerdir.

İmâm Mâlik, Ma'mer ibn Râşid, el-Mâcişûn, Yûnus ibn Yezîd ve Muhammed ibn İshâk, ez-Zuhrî'den olmak üzere: Peygamber (S)

dört ayaklı hayvanlardan azıdişli olanların hepsinden nehyetti, diye söylediler [55].

53-.......Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Enes ibn MâIik(R)'ten şöyle haber vermiştir: RasûIullah(S)'a bir gelen geldi de:

— Eşek yenildi, dedi.

Bundan sonra bir gelen daha geldi ve o da:

— Eşekler yenildi, dedi. Sonra bir gelici daha geldi de:

— Eşekler tüketildi, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah bir nidâcıya emretti, o da insanlar içinde:

— Şübhesiz Allah ve Rasûlü sizleri ehlî eşeklerin etlerinden neh-yediyorlar, çünkü eşek eti pistir! diye nida etti.

Bu nida akabinde tencereler ters çevrilip döküldü, hâlbuki tencereler etlerle kaynayıp duruyordu [56].

54-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti ki, Amr ibn Dînâr şöyle demiştir: Ben Câbir ibn Zeyd'e:

— Bâzı insanlar "Rasûlullah (S) ehlî eşeklerin etlerini yemekten nehyetti" diye söylüyorlar, dedim.

Câbir ibn Zeyd şöyle dedi:

— Bunu'Basra'da bizim yanımızda el-Hakem ibnu Amr el-Gıfârî (R) söylüyordu. Lâkin bunu ilimde bir deniz olan Abdullah ibn Ab-bâs men' edip, şu âyeti okudu: "De ki: Bana vahyolunanlar arasında, yiyen bir kimsenin yiyeceği içinde (sizin haram dediklerinizden böyle) haram edilmiş birşey bulmuyorum. Yalnız ölü, dökülen kan... *' (eI-En'âm:145) [57].

29- Azıdişli Yırtıcı Hayvanların Hepsinin Yenmesinin Nehyi Babı

55-....... Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Ebû İdrîs el-Havlânî'den; o da Ebû Sa'lebe Cursûm el-Huşenî(R)'den: Rasûlullah(S) dört ayaklı hayvanların azı dişi olanların hepsinin etini yemekten nehyetti, diye haber vermiştir.

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Yûnus ibn Yezîd, Ma'-mer ibn Râşid, Sufyân ibn Uyeyne ve el-Mâcışûn; bunların dördü de İmâm Mâlik'e mutâbaat etmişlerdir [58].

30- Ölmüş Hayvanların Derileri Babı

56-.......Salih ibn Keysân şöyle demiştir: Bana İbn Şihâb tahdîs etti; ona da Ubeydullah ibnu Abdillah haber vermiştir: Ona da Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) ölmüş bir koyunun yanından geçti de:

— "Bunun derisinden faydalansaydımz ya!" buyurdu. Sahâbîler:

— Bu, ölmüş bir hayvandır! dediler. Rasûlullah:

— "Ölü hayvanın ancak etini yemek haram kılındı" buyurdu.

57-.......Sabit ibn Aclân şöyle demiştir: Ben Saîci ibnu Cubeyr'den işittim, şöyle dedi: Ben İbn A.bbâs(R)'tan işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) ölmüş bir dişi keçinin yanına uğradı da: "Bunun sâ-hibleri üzerine hiçbir günâh olmaz, keski bunun derisiyle faydalansa-lardı" buyurdu [59].

31- Misk(İn Hükmü) Babı

58-.......Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Allah yolunda yaralanan herbir yaralı muhakkak kıyamet gününde yarası kan akıtarak gelir: Kanı kan renginden,

kokusu ise misk kokusudur" buyurdu, demiştir [60].

59-.......Bize Ebû Usâme Hammâd, Bureyd'den; o da Ebû Burde'den; o da Ebû Mûsâ(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "İyi arkadaş ile kötü arkadaşın meseli, misk taşıyıcısı ile ateş üfleyip saçan demirci körüğü gibidir: Misk taşıyıcısı ya sana bir mikdâr verir, yâhud sen ondan biraz satın alırsın, yâhud da ondan güzel bir koku bulur koklarsın. Demirci körüğüne gelince, onu üfürmesi ya senin elbiseni yakmak, yâhud da sen ondan çirkin bir koku koklamak durumundasın" [61].

32- Tavşan (Etinin Halâl Olduğu) Babı

60-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Biz Merru'z- Zahrân'da iken bir tavşan ürkütüp kaçırmıştık. Topluluk arkasından koştular, fakat yoruldular. Ben hayvanı tuttum ve onu (üvey babam) Ebû Talha'ya getirdim. Ebû Talha onu kesti. Sonra uyluğunun üst tarafını -yâhud şöyle demiştir: İki budunu- Peygamber(S)'e gönderdi, Peygamber de bunu kabul etti [62].

33- Keler (Yemenin Halâl Olduğu) Babı

61-.......Abdullah ibn Dînâr tahdîs edip şöyle demiştir: Benİbn Umer(R)'den işittim: Peygamber (S): "Ben keleri yemem, onu haram da kılmam" buyurdu, diyordu [63].

62- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da İbn Şihâb'dan; o da Ebû Umâme ibn Sehl'den; o da Abdullah ibn Abbâs(R)'tan;' o Ja Hâlid ibnu'l-Velîd (R)'den olmak üzere şöyle tahdîs etti: Hâlid, Rasûlullah'ın beraberinde olarak Meymûne'nin evine girdi. Akabinde kızartılmış keler getirildi. Rasûlullah elini ona doğru uzattı. Tam bu sırada kadınlarından biri:

— Rasûîullah'a yemek istediği şeyin ne olduğunu haber verin, dedi.

Oradakiler:

— Bu kelerdir yâ Rasûlallah! dediler. Rasûlullah elini kelerden kaldırdı. (Hâlid dedi ki:) Ben:

— Bu haram mıdır yâ Rasûlallah? diye sordum. Rasûlullah: "Hayır, lâkin bu benim kavmimin arazîsinde yoktur. Onun için ben bundan kendimi tiksiniyor hissederim" buyurdu. Bunun üzerine ben o keleri kendime doğru çektim de Rasûlullah bakarken onu yedim, demiştir [64].

34- Bâb: Donmuş Yâhud Erimiş Yağ İçine Fare Düştüğü Zaman (Hüküm Nasıldır)?

63-.......ez-Zuhrî tahdîs edip şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe haber verdi ki, kendisi İbn Abbâs'tan işit-miştir: O da Meymûne'den şöyle tahdîs ediyordu: Yağ içine bir fare düştü de orada öldü. Bu, Peygamber'e soruldu. Peygamber (S):

— "Fare ile etrafındakileri (alıp hepsini) atınız ve yağı yiyiniz" buyurdu.

(Buhârî'nin üstadı Alî ibnu'l-Medînî tarafından râvî) Sufyân ibn Uyeyne'ye:

— Ma'mer bu hadîsi ez-Zuhrî'den; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs ediyor, denildi. Sufyân:

— Ben ez-Zuhrî'den bunu söylerken işitmedim. Aneak Ubeydul-lah'tan; o da İbn Abbâs'tan; o da Meymûne'den; o da Peygamber'-den senediyle olmak üzere işittim. Ve ben bu hadîsi Zuhrî'den birçok kerre işitmişimdir, dedi [65].

64-.......Zuhrî'ye; zeytin yağı içine, donmuş yâhud donmamış tereyağı içine düşüp de ölen bir hayvan, bir fare yâhud başka bir canlının hükmü sorulduğunda, Zuhrî: Bize, Rasûlullah'm yağ içinde ölmüş farenin ve fareye yakın olan kısımların alınıp atılmasını, sonrasının yenilmesini emrettiği, Ubeydullah ibn Abdillah hadîsinden olarak ulaştı, demiştir.

65-.......Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah'tan o da ibn Abbâs'tan; o da Meymûne(R)'den tahdîs etti ki, Meymûne: Peygamber(S)'e yağ içine düşmüş farenin hükmü soruldu da: "Fareyi ve etrafındaki kısmı atınız ve o yağı yiyiniz" buyurdu, demiştir.

35- İnsan Ve Hayvanın Yüzüne Damca Ve Alâmet Vurulmasının Nehyi) Babı

66-.......İbnUmer (R) yüzün alâmetlenmesini kerîh görmüştür.

İbn Umer:

— Peygamber (S), yüzün, suratın alâmetlenip döğün yapılmasını nehyetti, demiştir.

Kuteybe ibn Saîd: Bize el-Menkazî, Hanzala'dan tahdîs etti de, bunda: "Yüzün vurulmasını nehyetti, dedi" şeklindeki hadîsi rivayet etmekte Ubeydullah ibn Musa'ya mutâbaat etmiştir [66].

67-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) deve ahırında zekât develeriyle meşgul bulunduğu bir sırada yeni doğan kardeşim Abdullah'ı teberrüken hurma çiğnemiyle damağını oğalaması için yanına girdim. Bu sırada Peygamber'i zekât koyunlarına -öyle sanırım ki kulaklarına- damga vururken gördüm [67].

36- Bâb: Bir Topluluk Kâfirlerden Bir Ganimet Elde Ettiğinde, Kendilerinden Bâzıları Taksimden Önce Sâhiblerinin Emri Olmaksızın Koyun Yâhud Deve Keserlerse, Râfi' İbn Hadîc'in Peygamber'den Rivayet Ettiği Hadîsten Dolayı, O Hayvan Yenilmez

Tâvûs ibn Keysân île İkrime, hırsızın kestiği hayvan hakkında: Onu atınız

(yemeyiniz, çünkü haramdır), demişlerdir [68].

68-.......Râfi' ibn Hadîc (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'e:

— Bizler yarın düşmanla karşılaşırız. (Hayvan kesmek için) yanımızda bıçaklar da yoktur? dedim.

Peygamber (S):

— "Üzerlerine Allah'ın ismi anılıp da bol kan akıtan herşeyle kesilen hayvanları yiyiniz; kesici âlet diş ve tırnak olmadığı müddetçe. Bunun sebebini sizlere söyleyeceğim: Dişe gelince; o bir kemiktir (kesmez), tırnağa gelince; o da Habeşliler'in bıçaklarıdır" buyurdu.

(Râfi' dedi ki:) İnsanların sür'atli olanları, yânî öncüleri ileri gittiler de bâzı ganimetlerden elde ettiler. Peygamber (S) de ordunun arkasında idi. Önde gidenler (ganimet hayvanlarından kesip) tencereleri dikmişlerdi. Peygamber gelince emretti de tencereler devrildi. Peygamber ganîmet mallarını taksim etti ve taksimde bir deveyi on koyuna denk saydı. Sonra ordunun önünde bulunanlardan bir deve kaçtı, onların yanlarında atlar da yoktu. Mücâhidlerden biri ona ok atıp vurdu. Bu suretle Allah o deveyi hareketten alıkoyup habsetti. Bunun üzerine Peygamber:

— "Şübhesiz vahşî hayvanların kaçakları olduğu gibi, ehlî hayvanların da kaçakları vardır. Hayvanlardan biri bu işi yapar, kaçarsa, ona böyle muamele ediniz" buyurdu [69].

37- Bâb: Bir Topluluğa Âid Bir Deve Kaçtığında Onu Topluluktan Bâzısı Ok Atıp Da Öldürdüğü Zaman Bu Fiiliyle Topluluğun İyiliğini İrâde Etmiş Olursa, Bu İşi Caizdir.

Çünkü Râfi'in Peygamber'den getirdiği şu haberi buna delâlet eder:

69-.......Râfi' ibn Hadîc şöyle demiştir: Bizler bir seferde Peygamber(S)'in

maiyyetinde idik. Ganîmet develerinden biri kaçtı.

Râfi' dedi ki: Bir adam onu ok atıp vurdu, böylece onu hareketsiz bıraktı.

Râfi' dedi ki: Sonra Peygamber (S):

— "Vahşîhayvanların kaçakları olduğu gibi, bu develerin de kaçakları vardır. Onlardan size galebe edeni olursa, ona böyle muamele edip vurunuz" buyurdu.

Râfi' dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Bizler gazvelerde ve seferlerde bulunuyoruz, bu sırada hayvan boğazlamak istiyoruz, fakat beraberimizde bıçaklar bulunmuyor (kılıçlarımızı da bu işte köreltmek istemiyoruz)? dedim.

Peygamber:

— "Üzerine Allah 'in ismi anılmış olarak kan akıtan bir şeye bak -yâhud: Bol kan akıtan herhangi birşeyle öldür- de onu ye! Bu şey diş ve tırnak olmasın. Çünkü diş bir kemiktir (kesmez). Tırnak da Habeşliler'in bıçaklarıdır" buyurdu [70].

Buhârî burada da yine Râfi' hadîsine işaretle istidlal etmiş, sonra hadîsin başka yoldan bir rivayetini tam olarak sevkeylemiştir.

38- Muhtâc Ve Çaresiz Olan Kimsenin, Yüce Allah Şu Kavilleriyle Ruhsat Verdiği İçin, Haramlardan Yemesi(Nin Cevazı) Babı:

'Ey îmân edenler, size rızk olarak verdiğimiz şeylerin en temiz olanlarından yiyin, Allah'a şükredin, eğer hakîkaten O'na kulluk ediyorsanız. O size ölüyü, kanı, domuz etini, bir de Allah'tan başkası için kesileni kat Hyyen haram kıldı. Fakat kim bunlardan yemeğe mecbur kalırsa -kimseye saldırmamak ve sınırı geçmemek şartıyle- onun üzerine günâh yoktur.

Şübhesiz, ki, Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (el-Bakara: 172-173) [71].

".... Kim son derece açlık hâlinde çaresiz kalırsa, günâha meyi maksadı

olmaksızın (haram olan etlerden yiyebilir). Çünkü Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir"

(el-Mâide: 3) [72].

"Artık üzerine Allah'ın ismi anılanlardan yiyin, eğer O'nun âyetlerine îmân edenlerseniz. O, size -kendisine

kat'î surette muztarr ve muhtâc bulunduklarınız müstesna olmak üzere- neleri haram kıldığını ayrı ayrı bildirmişken, üzerlerine Allah'ın adı anılmış olanlardan yememeniz de ne oluyor? Muhakkak ki, birçokları (ifâde edecek deliller) ile olmayarak, hevâlarıyle halkı herhalde saptıracaklar dır. Şübhesiz ki, Rabb 'in haddi aşanları en çok bilendir" (en-En'âm: 118-119) [73].

"De ki; Bana vahyolunanlar arasında yiyen bir kimsenin yiyeceği içinde (sizin haram dediklerinizden böyle) haram edilmiş birşey bulmuyorum. Yalnız gerek ölü, gerek dökülen kan, gerek domuz eti -ki bu şübhesiz bir murdardır- yâhud Allah'tan başkasının adına boğazlanmış bir fısk olmak müstesnadır. (Bunlar haramdır, bununla beraber) kim muztarr kalırsa tecâvüz etmemek ve (zaruret mikdârını) aşmamak üzere (bunlardan yiyebilir). Çünkü Rabb 'in çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (ei-En'âm: İ45) [74]

İbn Abbâs "Damen mesfûkan", "Muherâkan" ma'nâsınadır, demiştir.

"Artık Allah'ın size rızk olarak verdiği şeylerden halâl ve temiz olarak yiyin. Allah'ın m'metlerine şükredin,

eğer O'na kulluk edeceksiniz* O, size ancak ölüyü, kanı, domuz etini, bir de Allah'tan başkası için kesilmiş olan hayvanları haram kıldı. Bununla beraber kim bunlardan yemeğe muztarr kalırsa, kimseye saldırmamak ve haddi geçmemek sortiyle (yiyebilir). Çünkü Allah hakkıyle mağfiret edici, kemâliyle merhamet eyleyicidir'" (en-Nahl: 114-115) [75].

---

[1] Başlıktaki Zebâih, Zebîha'mn cem'idir. Zebîha, Mezbûha ma'nâsma olup, boğazlanan hayvan demektir. Sayd da ikinci bâbdan masdardır. Sayd, bazen Ma-sîd yânî avlanmış hayvan ma'nâsma da kullanılır. Nitekim "Lâ taktulu1s-sayde ve entüm hurum" (el-Mâide: 95) âyetinde böyledir.

işte bu kitâb, Zebîha denilen kesim hayvanları ile av hayvanlarına dâir bâb-ları ihtiva edecektir.

[2] Bu âyet, Hudeybiye senesi inmiş ve bu imtihan o sene vâki' olmuştu. Rasülul-lah ve sahâbîleri Ten'îm mevkiine vardıklarında birçok av hayvanları bunların etrafını sarmış, yüklerinin aralarına kadar sokulmuşlardı. Elleriyle tutabilecek ve mızraklarıyle vurabilecek bir hâlde yaklaşmışlardı. Sefer hey'eti ihrâmlı bulunduklarından "Siz ihrâmlı bulunurken av öldürmeyin... " (el-Mâide: 95)âyetiyle bu av hayvanlarına ihrâmlılann el uzatmaları yasak edilmişti ve bu yasak, bir imtihan idi. Önlerine gelen bu bol av ni'meti karşısında Allah yasağına boyun eğenlerle eğmeyenler ayırdedilecekti.

[3] Bu âyetle "Behîmetu:l-en'âm" denilen yumuşak hayvanlar, yânı deve, sığır, davar nevi'leri halâl kılınmıştır; bunları kesip yemek ve başka şekillerde faydalanmak mubahtır. Ancak bunlardan üçüncü âyette sayılacak onbir nevi' müstesnadır. Onları yemek haramdır.

[4] Bu âyette sayılan haramlar onbir nevi'dir.

[5] Ukûd: Akd'in cem'idir. Akd, tevsik olunmuş ahid demektir ki, birşeyi diğerine sağlam surette bağlayan bağ ve düğüme, meselâ ip düğümüne benzetilmiştir. Yânî Akd, lügatte sıkı bağlamak ve düğümlemek, muhkem bağ ve düğüm demek olup bundan naklen bir kimsenin birşeyi iltizâma veya başkasını İlzam ederek kendini veya diğerini bağlamasına veya karşılıklı bağlanmalarına Akd ismi verilmiştir ki, İ'tikaad da bundandır. Binâenaleyh her akd îcâb ve kabule mütevakkıf olmayıp bâzıları sırf îcâb ile dahîmün'akid olur ki, adaklar ve müstakbelle alâkalı yeminler bu kabildendir.

Ahd dahi lügatte birşeyi hâlden hâle hıfzedip gözetmektir. Böyle gözetilmesi ilzam veya iltizâm olunan tevsîkaata da Ahd ismi verilir. Bu İ'tibâr ile Ahd ve Akd eşdeğer iseler de Akd kelimesi mîsâk gibi, daha ziyâde bir ihkâm ifâde eder.

Vefa ve îfâ ise Ahd ve Akd'm. gereğini edâ etmek, icâbını tamamen icra eylemektir. Burada lam ile süslenmiş cemi' olan el~Ukûd, istiğrak ifâde eder ki, gerek Allah Taâlâ'nın kullarına lâzım kılıp akd eylediği teklifleri ve dînî hükümleri ve gerek kulların kendiliklerinden Allah'a karşı akdettikleri nezîrelerİ ve yeminleri ve gerekse insanların kendi aralarında sahîh olarak akdeyledikleri emânetler, muameleler ve sâireyle ilgili her nevi' akidleri şâmildir (Hakk Dini, II, 1546-1547).

[6] Hadîsin "Av üzerine Besmele çekilmesi" başlığına uygunluğu çok açıktır. Hadîste üç şey vardır: Avın meşrû'luğu, hakîkaten veya hükmen tezkiyesinin vu-cûbu ve Besmele çekilmesinin vucûbu.

Hadîsin sahâbî râvîsi olan Adiyy ibn Hatim cömertlikle meşhur olan Hatim Tâî'nin oğludur. Bu da babası Hatim gibi cömertlikle meşhurdur. Adiyy, Mekke'nin fethi yılında kendi kabîlesi halkıyle beraber müslümân olmuş, hem kendisi, hem kabîlesi halkı İslâm'da sebat etmişlerdir. Peygamber'in vefatından sonra Kûfe'de oturup Irak fetihlerinde bulunmuştur. Alî zamanındaki ihtilâfta Alî ibn Ebî Tâhb'in maiyyetinde bulunmuştur. Hicretin altmışsekizinci yılında Kûfe'de vefat etmiştir. Vefatında yüzyirmi yaşında olduğu bildiriliyor. Mi'râd, iki tarafı ince, sivri, orta yeri kalın ve enli olan ok kalemidir. Bu kalemin sivri ucu ava dokunursa, o avı yemek halâl oluyor. Fakat ortası kaini ve enli kısmı dokunursa, âyette harâmlığı bildirilen "Mevkûze", yânî ağaç sopa ile murdar öldürülmüş bulunuyor. Hadîs metnindeki "Vekîz", "Mevkûz" manasınadır.

[7] İbn Umer'in "Bunduka" hakkındaki bu haberiyle başlık arasında güzel bir vecih vardır: Mi'râd'm enli tarafıyle Öldürülen hayvanın mevkûze olması gibi, "Bunduka" ile öldürülen hayvan da mevkûze'dir. Bu kadar çok ilgi, uygunluğun beyânı hakkında yeterlidir. İbn Umer'in bu sözünü Beyhakî, senedli olarak rivayet etmiştir (Aynî).

"Bunduka", kurutulmuş yuvarlak balçık çamurudur, içi oyuk borudan veya sapandan atılır, işte bu ağırlığı ile av hayvanını öldürür. İşte bundan dolayı bu nehyedildi. Şimdi ise bu kurşundan ve demirden yapılıp barut yâhud tepici ile atılıyor. Eğer bunlarla atılan keskinletilmiş ise ok gibi olur ve onunla avlananın yenmesine bir mâni' yoktur.

Bunduk, tüfenk ve yay makûlesiyle atılacak hurda yuvarlak tanelere denir.. (Âsim Efendi).

[8] Bu, geçen hadîsin ayrı yoldan bir rivayetidir. Orada açıklama geçmişti.

[9] Bu da geçen hadîsin başka yoldan bir rivayetidir.

[10] Bu hadîsin de başlıkla ilgisi şu yöndedir: Avın, yay oku ile vurulması ve okun da hayvandan daha diri iken avdan ön ayağını yâhud ard ayağını koparıp ayırması mümkin olur. Bu takdirde hüküm, hadîste bildirildiği gibi olacaktır.

İbn Mes'ûd'un bu sözünü Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe senedli olarak rivayet etmiştir.

[11] Başlığa uygunluğu açıktır. Ebû Sa'lebe, ağaç altında bey'at eden sahabelerdendir. Hicretin yetmişbeşinci yılında vefat etmiştir. Ebû Sa'lebe'nin "Kitâb ehli diyarı" dediği mıntıka, Şam'dır. Orada Arab kabilelerinden bir kısım halk sakin idiler. Bunlar müslümân olmuşsa da sonradan bâzıları Hristiyân olmuşlardır ki, Gassân Hanedanı, Tennûh, Ebû Sa'lebe oğulları'ndan Benû Huşeym, Kuzaa kabilesinin bâzı şu'beleri Hristiyân olanlardandır.

Ebû Sa'lebe'nin birinci sorusuna Peygamber'in verdiği cevâb açıktır. Bu mufassal cevâb, başka kap bulunurken kitâb ehlinin kaplarını kullanmanın kerahetini gerektirir. Hâlbuki fakîhler başka kap bulunsa da, bulunmasa da yıkandıktan sonra kullanmakta kerahet olmadığına hükmetmişlerdir.

Hadîsten anlaşılan kerahet hükmü ile fakîhlerin kerâhetsizlik içtihadını te'lîf ederek, şöyle cevâb verilmiştir: Hadîsteki nehy, kitâb ehlinin içinde domuz eti pişirdikleri ve şarâb içtikleri kaplar hakkındadır. Fakîhlerin yıkadıktan sonra mutlak surette kerahet olmadığına hükmetmeleri, domuz eti ve şarâb gibi necasetlerde kullanılmayan kaplar hakkındadır. Bir de eşyada aslolan temizlik olduğundan bu nevi' necasetlerde kullanıldıkları tahakkuk edinceye kadar bu asla dayanarak kîtâb ehli ile Mecûsîler'in kaplarının temiz olduğu fıkhen kabul edilmiştir. Hadîste yıkanmakla emredilmesi ihtiyâtendir, müstehâbdır.

Ebû Sa'lebe'nin ikinci sorusuna Peygamber'in verdiği cevâbdan şu hükümler alınmıştır: a. Ava atarken Besmele çekilmek şartıyle okla avlamanın caiz olduğu; b. Besmele çekmenin avlanmanın cevazında şart olduğu; c. Köpeğin öğretilip terbiye edilmiş av köpeği olması. Avcı böyle usta av köpeğini Besmele çekerek ava salarsa, o avın yenileceği, öğretilmeyen köpekle avlandığı zaman arkasından yetişilip diri iken kesilirse, bu avın da yenileceği; kesilmeden ölen avın ise yenilmeyeceği... (Aynî).

[12] Hadîs başlığı tavzîh etmektedir. Bu hadîsi Abdullah ibn Mugaffel'den büyük bir Türk âlimi ve hâkimi Ebû Sehl Abdullah ibn Bureyde rivayet etmiştir. İbn Bureyde Eslemî'dir. Gerek kendisi, gerek büyük kardeşi Süleyman ibn Bureyde büyük bir medeniyet merkezi olan Merv'de ve Türk camiasında uzun zaman hâkimlik yapmışlardır. Bu sebeble Mervezî nisbetiyle meşhurdurlar, ilk önce Süleyman ibn Bureyde kaadi olmuş ve yüzbeş târîhinde vefat etmiş, sonra Abdullah kaadı olup bu vazîfede iken yüzonbeş târihinde vefat etmiştir.

Sapanla taş atılarak vurulan hayvan etinin haram olması, âyette haram olduğu beyân edilen "Mevkûze", yânî tokaçla ve sopa ile vurularak öldürülen hayvan nev'inden olması i'tibâriyledir. Bir de baş tarafta geçen el-Mâide: 94. âyette halâl av, "Ellerinizle tuttuğunuz ve mızraklarınızla vurduğunuz" diye vasıflanmıştı. Sapanla vurulan hayvan bu av sıfatını hâiz değildir, mevküzedir. Mevkûze de halâl değildir. Meğer ki, hayvan ölmeden yetişilip diri iken kesilmiş olsun. Böyle olursa etini yemek caizdir.

Bu hadîsin içine aldığı mühim bir hüküm de Abdullah ibn MugaffeFin sapan atan kimseye "Artık bundan sonra seninle asla konuşmam" deyip küsme sidir ki, bununla Peygamber'in sünnetine muhalefet eden kimseyi bırakıp söz söylememenin caiz olduğu hükmü anlaşılır. Bu şiddetli hüküm, üç günden fazla mü'minin küs durmasından nehy cümlesinde dâhil değildir.. (Aynî).

[13] Bunların hepsi îbn Umer'den, fakat ayrı ayrı yollardan gelen hadîslerdir. Başlığa uygunlukları bellidir. Bu rivayet yollarının çokluğu ile meşhur olan hadîslerdendir. Bunun Ebû Hureyre, Sİnân ibn Ebî Zuheyr gibi başka sahâbîlerden de gelen rivayetleri vardır. Bunlardan bâzısında zirâat köpeği de istisna edilmiştir.

Buna göre av köpeği, çoban köpeği, bağ ve bahçeleri koruyan zirâat köpeği -ki buna bekçi köpeği de girer- dışında süs için köpek edinen kimselerin günlük işlerinden ikişer kırat eksileceği haber verilmiş oluyor. Demek ki Peygamber, iktisadî bir fayda sağlamayan, sırf süs için köpek beslemenin, her gün hayırlı amelleri eksilten, yânî iktisâden ve dînen zarar doğuran bir meşgale olduğunu bildirmiştir.

Bu hadîslerdeki Kırat, lügatte ağırlık ölçülerinden bir ölçünün ismidir, beldelere, memleketlere göre mikdârı değişik olmaktadır.

[14] Cevârih, Cârİha'nun cem'idir ki, esasen Cerhken alınmış olup te'sîr ma'nâsı mülâhazasıyle Kâsibe ma'nâsma isim olmuştur. Binâenaleyh Cevârih, Kevösib demektir. Bunun için el, ayak ve ağız gibi yaralama ve kazanma âleti olan organlara Cevârih denildiği gibi, av tutan yırtıcı hayvanlara ve kuşlara dahî Kevâ-sib ve Cevârih denilir ki, burada murâd budur. Mükeliibîn, MükeUib'İn cem'idir. Mükeliib, teklîb eden, yânî yaralayıcı hayvanları ava dadandırıp alıştıran, avcılık ta'lîm edip öğreten demektir ki, bir kepek, sahibi tarafından kışkırtıldığı yere gider, çağırılınca icabet eder, avı tutunca habseder, yemez; sahibi almak isteyince kaçmaz, azarlayınca dinler ve bunu en az üç kerre yapıp âdet edinirse, muallem yânî öğretilmiş sayılır... (Hakk Dîni, II, 1575)

[15] Burada verilmiş olan görüşler Saîd ibn Mansûr ve ibn Ebî Şeybe gibi diğer hadîs âlimlerince senedli olarak rivayet edilmişlerdir.

[16] Başlığa uygunluğu bellidir.

[17] Bunda iki hüküm vardır: a. Vurulan hayvan kaybolup da bir iki gün sonra bulunduğunda avın üzerinde sahibinin yaralama izi bulunursa, bu avın eti yenilir, b. Av vurulduktan sonra suya düşerse -suda boğulup ölmüş olması ihtimâlinden dolayı- halâl olmaz. Eğer okun, avın suya düşmesinden evvel onu öldürdüğü tahakkuk ederse, âlimler cumhuru bunun eti yenir, demişlerdir.

[18] Bu hadîsin bir benzeri Mi'râd ile av bâbı'nda geçmişti.

el-Mi'râd: Mihrâb vezninde şu oka denir ki, yeleksiz ve iki tarafı ince ve ortası kalın olur; atılan şeye ucuyla dokunmayıp enli tarafıyle aykırı dokunur (Âsim Efendi).

Bu hadîs, av yapacak hayvanı av üzerine gönderirken "Bismillah" demenin şart olduğunu bildiriyor. Çünkü Peygamber, Adiyy'e: "Sen Besmele'yi kendi köpeğine çekmiştin, başka köpek üzerine çekmemiştin" buyurmuştur. Besmele hususunda İbn Şîrîn, Nâfi' ve Şa'bî gibi âlimlerin bâzısı "Avcı, usta köpeğini salıverirken Besmele'yi bile bile terkederse, o avın eti yenilmez, eğer unutarak ve dalgınlıkla terkederse yenilir" demişlerdir.

Şafiî: "Besmele ister amden, ister sehven terkedilirse, her iki hâlde avın da boğazlanan hayvanın da eti yenilir" demiştir.

[19] Hadîsin başlığa uygunluğu "Biz şu köpeklerle avcılık yapmakta bulunan bir kavimiz" sözündedir. Bu hadî.ste satmak, yemek için av yapmanın, avcılıkla meşgul olmanın mübâhlığı hükmü vardır. Tezkiye ve faydalanma şartıyle eğlenmek için av yapmak da böyledir, yânı caizdir. İmâm Mâlik eğlenmek için av yapmayı mekruh görmüştür. Fakîhlerin bu konudaki görüşlerine âid tafsilât şerhlerden ve fıkıh kitâblanndan alınabilir.

[20] Bunun bir rivayeti yakında geçmişti. Buradaki başlığa uygunluğu gizli değildir.

[21] Başlığa uygunluğu "Arkasından koştular, nihayet yorulup âciz Y Mdılar" sözünden alınır. Çünkü bunda tasayyud ma'nâsı vardır. Tasayyud ise avlanma külfetini yüklenme demektir. Bu hadîste:

a. Avlanmak için çalışmanın cevazı,

b. Av peşinde koşanlardan birisi bir hayvan avlarsa, ona mâlik olup ar- kadaşlannın ortaklıkları bulunmayacağı,

c. Birinin bir dostuna az bir şey hediye etmesinin cevazı,

d. Tavşan etinin yenmesi caiz olduğu hükümleri vardır.

[22] Başlığa uygunluğu "Sonra yaban eşeği üzerine sür'atle koşturdu" sözlerinde-dir. Çünkü bunda, avlanmakta külfet yüklenme ma'nâsi vardır.

Ebû Katâde'nin bu hadîsi Hacc Kitâbı'nda, ayrı ayrı yollardan, uzun ve kısa metinlerle arka arkaya dört bâbda geçmişti. Hadîsten alınan hükümler orada bildirilmişti. Şu kadarın] hatırlatalım: Bu hadîs, İhrâmsız kimsenin avladığı avdan, bunu avlarken işaret ve yardım etmemek şartıyfe, ihrâmlıların yiyebileceğini, yaban eşeği avlamanın ve etinin yenilmesinin cevazını açıkça bildirmektedir.

[23] Bu da aynı hadîsin bir rivayeti olduğundan yine Hacc'da ve Cihâd'da geçmiştir.

[24] Başlığa uygunluğu "Ben dağlar üzerinde yükseklere çok çıkıcı bir kimse idim" sözünden alınır. Çünkü bunun ma'nâsı "Ben dağlar üzerinde yükseklere çıkması çok olan bir kimseyim"dir. Bu da meşakkat ve tekellüften hâlî olmaz. Başlıkta ise tekellüf ma'nâsı vardır. Buhârî'nin muradı, Ebû Katâde'nin bu sırada bir dağ üzerinde bulunduğudur. Bunun içindir Ebû Katâde, dağdan yâhud attan aşağı indim... diyordu... (Aynî).

[25] Deniz avına gelince, başka zaman olduğu gibi, ihramda dahî hem avlaması, hem yemesi mutlak olarak halâldir. İmâm Şafiî "Denizin suyu tâhir ve mutah-hir ve meytesi halâldır" hadîsiyle de istidlal ederek, gerek balık nev'inden olsun, gerek olmasın denizden avlanan her hayvanın halâl olduğuna kaail olmuş ise de müteâref ve mütebâdır olan balıktır. Balık zebholunmadan yendiği için meyte ta'bîr olunmuştur. Yoksa kendi kendine denizde ölen hayvan, balık da olsa yenmez... "Bahr"dan murâd umûmî olarak geniş ve çok sulardır ki, nehirleri, gölleri, dereleri, büyük havuzlan ve kaynakları da şâmildir. Hepsinin hükmü birdir... İşte deniz avı ve taamı böyle her zaman halâl ve mübâh, fakat ihramda veya haremde bulunulduğu müddetçe kara avı haramdır (Hafck Dîni, II, 1816).

Bu âyette balık ve şâir deniz hayvanlarının su içindeki dirilerinin avlanması, su içinde ölüp de suyun yüzüne çıkanlarının da

tutulup yenilmesinin halâl olduğu bildirilmiştir...

[26] Burada nakledüen görüşlerin bâzısını Buhârî kendi Târîh'mde, bâzısını da diğer hadîsçüer kendi kitâblarında senedli olarak rivayet etmişlerdir. Bunlar şerhlerden incelenebilir.

Bu rivâyetlerdeki bâzı ta'bîrlerin ma'nâlan:

et-Tâfî: Denizde ölüp de suyun yüzüne çıkarak dolaşan balık, diye tercüme olunmuştur. Fakat bunun yenilip yenilmeyeceği hakkında fakîhler arasında görüş farklılıkları vardır..

Buhârî'nin buradaki rivayetinde İbn Abbâs, âyetteki taamı, Ebû Bekr ile Umer gibi, suda ölüp de suyun üstünde yüzmeye başlayan balıkla tefsîr ettikten sonra, mühim bir istisna ile kokmuş olanları çıkarmış ve suyun üstünde bayat-1 layıp kokanların haram olduğuna hükmetmiştir. İbn Abbâs'ın sözü içinde zikredilen "el-Cirrî", Zımmî vezninde bir cins ma'rûf balık adıdır ki, Türkçe'de yılan balığı dedikleridir... ortası geniş, iki tarafı ince bir balık nev'idir de denildi... (Kaamûs Ter.).

Ebu'd-Dei'dâ'nın sözünde geçen "el-Murrî" hakkında şu bilgi verilmiştir: Murrî, Dürrî vezninde kâmih dedikleri katığa benzer bir türlü katık adıdır. Kâmili, "Turşî" ta'bîr olunan katık olacaktır. Selefte pek tatsız yaparlar idi, giderek günâgûn ve latîf yapılır olduğundan mutlakaa turşî ve salata ve cacık makûlesine denildi. Ve Murrî, kezâlik bir türlü katıktır, gûyâ ki, merârete, yânî acıya mensûbdur. Sirke, sibzâb ve tuz ve biber ile tertîb ederler. Tıbbî müfre dâtta Murrî, tabîbler arasında ma'rûf deva olmak üzere mersûmdur, yânî bir ma'rûf devâmn mâyesidir. Ve bâzı turşîlere de mâye olur. San'atı arpa ya buğday unu sıcak su İle tuzsuz hamir olunur, incir yaprağına sarıldıktan sonra bir zarfta kokuşup kuruyunca sayede (gölgede) hıfzederler (Kaamûs Ter.).

Ebu'd-Derdâ'nın bu sözünün ma'nâsı hakkında en-Nihâye şöyle demiştir: Kesmeyi halâl kılma için istiare etti. Sanki şöyle der: Kesme, kesileni halâl kıldığı gibi, bu şeyler de şarâbın içine konulduğunda kesme yerine geçer ve şarâbı halâl kılar. Kaadi Beydâvî de: Atılmış balık güneşte pişmekle halâl olur, bu hayvan için kesme gibi olur demek istiyor... demiştir (Kastallânî)

[27] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti bu isnâdla Mağâ-zî'de "Sîfu'1-Bahr gazvesi bâbı"nda geçmişti.

[28] Bu da aynı hadîsin başka yoldan bir rivayetidir. Bu sahil seferi, hicretin sekizinci yılında yapılmıştı. Şam'dan gelmekte olan Kureyş kervanını gözetlemek için hazırlanıp sevkedilmişti. Umer ibnu'l-Hattâb da bu orduda bulunmuştu. Bu seferde şiddetli bir açlığa düştükleri zaman ordu Habat ağacının yaprak ve yemiş-1 lerinden yedikleri için, bu orduya "Ceyşu'l-Habat" ismi de verilmiştir.

Bu hadîs, denizin sahile attığı balığın ve onun kurutulmuş pastırmasının yenilmesinin halâl olduğunu ifâde etmiş olup "Size deniz avı ve taamı halâl kılındı..." (el-Mâide: 96) âyetinin tefsiri mahiyetindedir.

[29] Bu hadîs, çekirge yemenin caiz olduğuna delâlet eder. Bu konuda sünenlerde başka hadîsler de gelmiştir. Bunlardan biri, İbn Mâce'nin rivayet ettiği Abdullah ibn Umer hadîsidir. Bunda Rasûlullah (S): "Biz müslümânlara iki ölü hayvanın yenilmesi halâl kılındı ki, balıkla çekirgedir. İki nevi' kanın da yenilmesi halâl kılındı: Karaciğer ile dalak. " buyurmuştur. Bu konuda aykırı rivayet ve görüşler de vardır. Bu olumlu ve olumsuz rivayetler arasında en sahîh ve kuvvetli olanı, Buhârî'nin bu rivayetidir. Bu sebeble çekirgenin yenilmesi ve yine tezkiyesiz yenilmesi halâl olduğunda icmâ' vardır. Yalnız Mâlikîler, tezkiyenin lüzumunu iddia etmişlerdir. Ancak çekirgenin tezkiyesinin keyfiyetinde görüş ayrılığı olmuştur. Meşhur olan kafasının koparılması, çekirgenin tezkiyesidir...

[30] Başlığa uygunluğu açıktır. Bunun bir rivayeti yakında "Avlanmak hakkında gelen hadîsler bâbı"nda geçmiş ve bâzı açıklamalar orada verilmişti.

[31] Bu hadîsi bu bâbda getirme sebebi şu yöndendir: Evcil eşeklerin etlerinin haram kılınması sabit olunca, bunlar meyte gibi olmuşlardır. Peygamber (S) tencerelerin yıkanmalarından sonra kullanılmalarını mübâh kılınca da, Mecûsîier'in kapları da böyle olmuştu; onların da yıkanmalarından sonra kullanılmaları caiz olur. Çünkü Mecûsîier'in kestikleri de meytedir (Aynî).

[32] Buhârî âyetin birinci kısmını "Tesmiye şarttır, eğer bilerek terkederse yenilmesi halâ! olmaz, eğer unutarak terkederse üzerine bİrşey lâzım gelmez" diyen Ha-nefîler'in hüccetini kuvvetlendirmek için getirmiştir. Bunun vechini de "Unutan fâsık diye isimlendirilmez" sözüyle beyân eylemiştir. Âyetin devamını da "Üzerine Allah ismi anılmayan, meyteden kinayedir, yâhud üzerine Allah'tan başkası anılandan kinayedir" diye Şâfiîler'in ihticâcmı takviye İçin getirdi.

İşte "Yemeyiniz" nehyi, böyle fısk ile ta'Iîl olunarak te'kîd buyurulmuş-tur ki, bu, hem tesmiyeyi terkten nehyi, hem de yemekten nehyi içine alıp kasdı gerektirir. Binâenaleyh tezkiyede tesmiye hem bir şart olarak farzdır, hem de oruçta imsak farz olduğu hâlde

unutup yemekle bozulmadığı gibi, unutma ile tesmiyeyi terk de tezkiyeyi bozmaz. Burada Besmele denilmeyip de tesmiye ta'-bîr edilmesinin de sebebi vardır. Zîrâ Tesmiye, Allah'ın ismini herhangibir suretle zikretmektir ve Besmele'den daha umûmîdir. Meselâ "AUâhu ekber"veyâ "Subhânallâh" veya >ıLâ ilahe ille'llâh" demek de bir tesmiye, bir zikrdir. Arab-ça'dan başka dil İle de olabilir. Besmele ise "Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm" veya sâdece "Bismillah" demektir. Ve husûsî bir tesmiyedir. Âyetlerde emroîu-nan da mutlak olarak Allah isminin zikri olduğundan farz, Besmele değil, tesmiye'dir. Velâkin bu tesmiyenin Besmele ile olması da sünnettir... Ve kesmekle tesmiyenin sünneti sâdece "Bismillah " demektir. "Bismillâhi Allâhu ekber" demek daha faziletlidir. Yemekte tesmiyenin sünneti de "BismVllâhVr-rahmânVr-rahfm"ûir... (Hakk Dîni, III, 2042-2043).

[33] Başlığa uygunluğu "Üzerine Allah'ın ismizikrolunursaye"sözündedir. Bunun bir rivayeti Şerîket'te de geçti.

Bu hadîste zikrolunan Zu'1-Huleyfe, Medîneliler'in mîkaatı olan Zu'l-Huleyfe değildir. Zâtu Irk yanındaki Tihâme'den sayılan Zu'I-Huleyfe'dir. Yâ-kût Hamavî ve başkaları hep böyle söylemişlerdir. Müslim'in bir rivayetinde de "Tihâme'den olan Zu'1-Huleyfe" suretinde kayıdlıdır.

Bu hadîs, İslâm hududuna girdikten sonra taksimden önce ganîmet malından yemek caiz olmadığını, ehlî hayvan kaçar da tutmak mümkin olmazsa, avlar gibi tezkiyenin caiz olduğunu isbât eder.

[34] Bunun bir rivayeti Menkabeler'in sonunda Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl hadîsi bâ-bı'nda uzunca bir metinle geçmişti. Orada Abdullah ibn Umer rivayetine devamla şöyle demişti: Muhakkak ki Zeyd ibn Amr, Kureyş'e karşı bu yolda boğazladıkları hayvanlarını ayıplardı, bu âdetlerini reddederek: Ey Kureyş! Koyun bir mahlûktur, onu Allah yaratmıştır ve istifâdesi için gökten yağmur yağdırmıştır. Yerden de gıdasını bitirmiştir. Sonra siz bu hayvanı, Allah adından başka bir ad anarak kesiyorsunuz! derdi.

Bu Zeyd, cennetle müjdelenen on zâttan birisi olan Saîd ibn Zeyd'in babasıdır, Umer ibn Hattâb'm da amcası oğludur. Zeyd, Tevhîd Dîni'ni arayan mu-vahhidlerdendi. Putlara tapmaktan, şirkten sakınırdı. Peygamber'e vahy gelmezden beş sene evvel vefat etmiştir. Peygamber onun için "Zeyd (benimle îsâ arasında) yalnız başına bir ümmet olarak diriltilir" buyurmuştur.

Hadîsteki Beldah, Mekke'nin batı tarafında ve Ten'îm yolu üzerinde bir vadidir.

Sonra müşriklerin tapındıkları puta denir, vesen ma'nâsınadır. Ve "Sanem" lafzı "Şamen'Men arapçalaştınlmıştır ki, Fârisî'dir. Mütercim der ki, bâzıları "Sanem" ile "Vesen" arasını ayırdılar. Sanem'i eritilmiş ma'den cevherlerinden düzülmüş puta, Vesen'i taşlar ve ağaçlardan yontulmuş puta tahsîs ederler (Âsim Efendi).

[35] Başlığa uygunluğu son fıkrasındadır. Burada "Alâ" harfinin "Maa" gibi mu-sahabet ma'nâsmda olduğu bildirili iştir. Buna göre "Tesmiyeye bitişik olarak kessin" denmiş oluyor. Bunun bir rivayeti Iydeyn'de geçti.

[36] Başlığa uygunluğu "Kadın bir taşı kırdı" sözünden alınır. Çünkü beyaz çakmak taşı da bir taştır. Sel', Medine'nin kuzeybatısında bir dağın adıdır. Ka'b ibn Mâlik'in ya kendisinin Peygamber'den sorması yâhud biricini gönderip sordurması suretinde terdîdli rivayet edilmesi râvînin şekkindendir. Bunun bir rivayeti Vekâlet'te de geçmişti.

[37] Bu, geçen hadîsin başka yoldan bir rivayetidir.

[38] Başlığa uygunluğu "Bol kan akıtan herşeyle kestiğini ye" sözündedir. Bunun bir rivayeti yakında "Kesilecek hayvan üzerine Allah'ın ismini söyleme bâbı"n-da geçmişti. Orada belirtildiği üzere bu vak'a Huneyn seferinden dönüşte, Ti-hâme'den olan Zu'1-Huleyfe mevkiinde ganimet taksimi sırasında olmuştu.

[39] Buhârî bu başlıkla kadının, cariyenin kestiğinin cevazına İşaret etmiştir. Hadîs de buna delâlet etmektedir.

[40] Bu hadîste de başlığa delîl vardır, o da kadının kestiğinin yenmesinin cevazıdır. Kadının hürre, câriye, büyük, küçük, temiz, kirli olması müsavidir. Çünkü Peygamber kadının kestiğinden tafsilât istemeksizin yemiştir... (Kastallânî).

[41] Bu, daha önce geçen Râfî' ibn Hadîc hadîsinden bir parçadır; başlığa delâleti meydandadır.

[42] Başlığa uygunluğu "Bir kavim bize kesilmiş et getiriyorlar" sözünden alınır. Çünkü bu kavimden murâd, onlara çölden gelmekte olan A'râbîler'dir. Medine etrafındaki sürü sahibi çöl halkı oralarda koyun, sığır kesip Medine'ye et satmağa gİderlermiş. Bâzı kimselerin Peygamber'den sordukları ve Besmele ile kesilip kesilmediğini bilmiyoruz dedikleri et, İşte bu çöl halkının sattığı ettir.

Bedevi olsun, medenî olsun, bir müslümânın kestiğinde şübhe etmek doğru olmadığından, Peygamber onlara: "Siz bu et üzerine Besmele çekiniz ve yiyiniz" buyurmuştur.

Kastallânî şöyle demiştir: Bu, tesmiyenin vâcib olmadığında zahirdir. Pey-gamber'in "Siz onun üzerine tesmiye edin" kavlinden murâd, onların tesmiye Ierinin keserken kaçırılmış olan tesmiyenin yerine geçecek tesmiye olması değildir, bu tesmiye, henüz kaçınlmamış olan yemek üzerine çekilmesi istenen Besmele'dir. Buhârî hadîsin sonunda gösterdiği mutâbaalardan bâzısını Buyu' Kitâbı'-nda getirmiştir.

[43] Buhârî bu bâbda harbî olsun, harâc verir olsun, mutlak surette Hristiyan ve Ya-hûdîler'in kestikleri hayvanların yenilmesi halâl olup olmadığını tahkîk etmek istemiştir. Bunun için burada Yahûdî, Hristiyan ve mutlak olarak kitâblı olan milletlerin kestikleri hayvanların yenilmesi caiz olduğuna delâlet eden bu âyeti getirmiştir. Çünkü âyetteki "Taam "lafzıyle murâd, kitâb ehlinin kestikleri hayvanlardır, îbn Abbâs, Ebû Umâme, Mucâhid, Saîd ibn Cubeyr, İkrime, Atâ ve daha başkaları hep bu âyetteki "Taam"! "Zebîha" ile tefsir etmişlerdir. Bu hususta âlimlerin ittifakı vardır ki, kitâb ehlinin zebîhaları müslümânlara halaldır. Çünkü Yahûdî, Hristiyan ve bütün kitâblı milletler, Allah adından başka bir adla kesilmesini haram i'tikaad ederler. Her ne kadar Allah hakkında, Allah'ın münezzeh bulunduğu bâzı bâtıllara i'tikaad ederlerse de zebîhalarına muhakkak Allah adını zikrederler.

[44] Hadîs kitâb ehlinin yağlarının yenmesinin halâl olduğuna delâlet etmektedir. Bunun bir rivayeti Beşte bir'de "Harb arazîsinde elde edilen taam bâbı"nda geçmişti

[45] Alî'nin görüşünü İbn Ebî Şeybe; İbn Umer'inkini Abdurrazzâk rivayet etmiştir.

[46] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Bunun bir rivayeti "Kesilecek hayvan üzerine tesmiye bâbı"nda da geçmişti. Sözen'lerde rivayet edilen Ebu'1-Aşrâ hadîsi bu konuya daha açıklık getirir mâhiyettedir. Ebu'l-Aşrâ'nm babası dedi ki:

Ben Rasûlullah'a:

— Yâ Rasûlallah! Devenin şer'î kesimi, göğsün üstündeki mennâr ile boğazdan kesmek olmuyor mu? Böyle iken kaçak deve av avlanır gibi vurulmakla tezkiye hâsıl olur mu? dedim.

Rasûlullah:

— "Hayvanın uyluğundan vursan bile yeterlidir, senin için tezkiye hâsıl olmuştur" buyurdu (Bunu Dört Sünen rivayet etti).

[47] Fir'avnlar'ın idaresi altında bulunan Mısırhlar'ca sığır mukaddes bir hayvandı. Ona taparlardı. Bu âdet "Buzağı" mes'elesinde (el-Bakara: 92-93) geleceği üze re, İsrâîl oğullan'na Mısırhlar'dan geçmişti. Mûsâ Peygamber, Allah'tan başka hiçbirşeye tapümayacağı akidesini kökleştirmek ve o bâtıl inancı gönüllerden söküp atmak ve bir de ölüyü diriltikten sonra kaatilin adım ona söyletmek mu'-cizesini göstermek için öyle emretmişti.

Bu âyette Allah'ın Isrâîl oğullan'na sığır kesip kurban etmelerini emretmesi, onların da bu emri, bir haylî suâl ve i'tirâzlardan sonra nihayet yerine getirmeleri, sığır kesmenin ve etinin yenilmesinin halâl olduğunu açıkça ifâde eder.

Bu, îbn Cureyc'in yukarıda "Allah sığır kesmeyi zikretti" sözünün tefsiri olmaktadır. Bunda sığırın boğazdan kesmeye has olduğuna bir işaret de vardır.

[48] Bu başlık altında isimleri ve görüşleri zikredilen âlimlerin sözleri, ilgili yerlerinde senedli olarak rivayet edilmiştir. Bunlar şerhlerden incelenebilir.

[49] Bu hadîslerin birincisi ile ikincisinde "Nahr ettik", yânı "Gerdanından kestik'*1 lafzıyle; üçüncüsünde ise "Zebh ettik", yânî "Boğazından kestik" lafzıyle gelmiştir. Bu lâfizlardaki İhtilâf, Hişâm üzerindedir. Belki o bazen böyle, bazen şöyle rivayet ediyordu. Bu, iki lafzın ma'nâda müsâvîlİğini iş'âr eder. Her neka-dar bu lafızlardan herbiri mecazen diğeri yerine kullanılırsa da, bâzıları bunu "Nahr"la "Zebh"ın ayrılığından dolayı birkaç defa olmasına hamletmişlerdir. Evlâ olan ise devede nahr, diğerlerinde zebh olmaktır (Kastallânî).

Bu hadîsi Buhâri gibi Müslim, Nesâî, İbn Mâce Zebîha bahsinde rivayet etmişlerdir. Şafiî, Ebû Yûsuf ve Muhammed bu hadîsle istidlal ederek beygir etinin yenilmesine cevaz vermişlerdir. Ebû Hanîfe ile Mâlik tahrim Keraheti ile mekruhtur, demişlerdir.

[50] Hadîslerin başlığa uygunlukları gizli değildir. Buhârî bu başlık altında, hadîsleri ayrı ayn yollardan ve metin farklılıklanyle

getirip arka arkaya sıralamıştır. Böylece Peygamber'in hayvanlar hakkındaki bu en yüksek medeniyet düstûrları, en kesin şekilde gönüllere yerleştirilmiş olmaktadır. Zamânımızdaki hayvanları koruma dernekleri üyelerinin bu düstûrları bilmeleri ne kadar iyi olurdu!...

[51] Başlığa delâleti açıktır. Buhârî bunu Sahth 'inin birkaç yerinde, Mağâzî'de, Me-nâkıb'da getirmiştir. Gelecek hadîs daha tafsîllidir.

[52] Hadîste mutlak olarak tavuk eti yemenin halâ! olduğu hükmü vardır. Bunun bir rivayeti "Eş'arîler'in gelişi bâbi"nda geçmişti. Hadîsin sonundaki "Tahal-leltuhâ = Ben o yemini çözdüm" kay'di, Peygamber'in bu yemini "İnşâallah" diye ilâhî meşîete bağladığını veya keffâretle yemînini çözdüğünü ifâde eder. Bunun tafsilâtı Yemînler Kitâbi'nda gelecektir.

[53] İmâm Şafiî, Ebû Yûsuf ve Muhammed bu hadîsleri delîl getirerek at etinin yenilmesine cevaz vermişlerdir, imâm Ebû Hanîfe ile İmâm Mâlik ise at eti yemeyi kerîh görmüşlerdir.

[54] Seleme ibnu'l-Ekva'm bu hadîsi Mağâzî'de, "Hayber gazvesi bâbi"nda uzunca bir metinle ve senedli olarak geçmişti.

[55] Buraya kadar geçen hadîslerin başlığa delâletleri açıktır. Son fıkradaki imamların sözlerinde ise eşek etleri zikredilmemiş tir. Yırtıcı hayvanlarla ilgili bâb, bundan sonra gelecek ve açıklama orada verilecektir. İmâm Buhârî bu beş imâmın, eşek etlerinin zikriyle meşhur olan Ebû Sa'lebe hadîsini tearuz etmediklerini, ancak Peygamber'in yırtıcı azıdişlilerin etini yemekten nehyettiğini söylediklerine işaret etmiştir.

[56] Bunun bir rivayeti Hayber gazvesi bâbı'mn evvellerinde geçmişti.

[57] İbn Abbâs bu âyetle şöyle istidlal etmiştir: Çünkü bu âyette haram kılınanlar, Allah'ın bunun içinde haram kıldıklarıdır. Binâenaleyh harâmlık bunlarla sınırlanır. Bunların dışında olanlar ise mubah olma aslı üzerindedir.

Memleketlerin fakîhleri, ehlî eşek etlerinin harâmlığı üzerinde ittifak etmişlerdir. Ancak İbn Abbâs'tan, onun eşek etlerini yemeyi mübâh kıldığı rivayet olunmuştur. ÂÎşe ve Şa'bî'den de bunun benzeri rivayet olunmuştur... (Aynî)

[58] Tırnaklı ve pençeli yırtıcı kuşlar da nehiyde azıdişli yırtıcı dört ayaklı hayvanlara katılırlar.

Bu hadîsin te'vîl ve tevcihinde görüş ayrılıkları vardır: Küfe âlimleriyle İmâm Şafiî, hadîsteki nehyin fahrîm için olduğu görüşüne gitmişlerdir. Bunlar yırtıcı dört ayaklı hayvanlarla pençeli yırtıcı kuşların etleri yenilmez demişlerdir. Şu kadar ki, İmâm Şafiî, sırtlan ile tilkiyi yırtıcı hayvan sınıfından çıkarmıştır. Se-beb olarak da bu iki hayvanın dişlerinin zayıf olduğunu bildirmiştir.

İmâm Mâlik, hadîsteki nehyi kerahete hamletmiş ve: "Yırtıcı hayvanların domuz derecesinde harâmlığı sabit değildir. Çünkü sahâbîlerin yırtıcılar hakkında ihtilâfı vardır" demiştir. Hâkim'in, Câbir'den rivayet ettiği bir hadîste de Rasûlullah, sırtlan etine cevaz vermiştir.

Özetlersek: Atâ ibn Ebî Rebâh, Mâlik, Şafiî, Ahmed ibn Hanbel, jshâk ibn Râhûyesırtlan etinin mübâh olduğu görüşüne gitmişlerdir. Hasen Basrî, Saîd ibn Müseyyeb, Evzâî, Sevrî, Abdullah ibn Mübarek, İmâm Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf, İmâm Muhammed, sırtlan eti yenilmez demişler ve bu Ebû Sa'lebe hadîsinin umûmîliğiyle istidlal etmişlerdir. Hâkim'in Câbir'den rivayet ettiği hadîse gelince, şübhesiz ki o, Ebû Sa'lebe hadîsi derecesinden aşağıdadır.

[59] Bu hadîslerin birer rivayeti Zekât ve Buyû'da da geçmişti. Bunlar ve benzeri haberler, ölü hayvan derilerinin kullanılıp faydalanılmasinm cevazına delâlet ederler. Bunlara hükümce aykırı bâzı haberler de rivayet edilmiştir. Bu iki nevi' haber arasındaki zıdlığı gidermek için, müsbet haberler, tabaklandıktan sonra kullanılmasının halâllığına, menfî haberler de tabaklanmadan önce faydalanma ve kullanılmasının'men'ine delâlet ettikleri şeklinde bir te'lîf yapılmıştır.

[60] Bunun bir rivayeti Cihâd'da geçmişti.

[61] Misk, bilinen güzel bir koku çeşididir. Burada zikredilmesinin sebebi, miskin geyikten alman bir madde olması; geyiğin de av hayvanlarından bulunmasıdır. Bir rivayeti Buyû'da geçti. Ebü Davud'un, Ebû Saîd Hudri'den bîr rivayetinde Peygamber (S): "Sizin en güzel kokunuz misktir" buyurmuştur.

[62] Bunun bir rivayeti Hibe'de geçmişti. Bir rivayette Peygamber'in bu tavşanın etinden yediği ziyâdesi de gelmiştir.

Hadîs, tavşan etinin yenmesinin cevazına delâlet etmektedir. Dört İmâm da bu görüştedirler. Yalnız Abdullah ibn Amr ibn Âs, İbn Ebî Leylâ ve İkrime *-....,,,,, afifin «onmotini Vprîh (jftrmüslerdir.

[63] Hadîs, başlıktaki hükmü açıklamaktadır.

[64] Bunun bir rivayeti Taamlar Kitâbı'nda da geçmişti. Bu kelerleri, mü'minlerin anası Meymûne'nin kizkardeşi olan Ümmü Hufeyd çölden getirmişti. Ümmü Hufeyd çölde yaşardı. Çölde yaşayanların örfüne göre getirdiği yoğurt kurusu ve yağ gibi diğer yiyecek maddeleriyle birlikte bu kelerleri de hediye olarak getirmişti.

[65] Hadîs başlıktaki mübhemliği beyân etmektedir. Bunun bir rivayeti Temizlik Kitâbı'nda, "Yağ ve su içine pislikler düşmesi bâbı"nda geçmişti.

Hadîsteki cevâb, yağ donmuş olduğuna göredir. Yağ erimiş, akıcı hâlde ise bütünü pis olur. Bu pis olan akıcı yağdan yemekten başka surette faydalanmak caiz midir? Hanbelîler hiçbir suretle faydalanmayı caiz görmezler. Hanefîler satmaya varıncaya kadar faydalanmayı caiz görürler. Onlarca yalnız yenmesi haramdır. Mâlikî'ler'le Şâfiî'ler'e göre yalnız yemesi ve satması haramdır. Başka türlü faydalanma, meselâ kandilde yakmak caizdir. Bunlardan herbirinin dayandıkları fıkhı delilleri vardır.

[66] Hadîs, başlığa açıkça delâlet etmiştir. Müslim'in Câbir'den rivayet ettiği hadîs-, te Peygamber (S) yüzü dağlanmış bir merkebin yanından geçerken "Şu hayvanı

dağlayana Allah la'net etsin" diye beddua etmiştir. Yüze damga vurulmasının bu derece çirkin görülmesi, yüzün her organdan ziyâde şerefli bir yer olması, aslî fıtratı ve ilâhî hilkati değiştirmesi ve yüzde çirkinleştirici bir görünüş ba-kımlarmdandır. Fakat ayırma alâmeti olmak üzere yüzden başka yerlere nişan konulması, damga yapılmasında sakınca görülmemiştir. Peygamber'İn zekât ve kurbân develerine alâmetler vurduğu, Zekât ve Hacc Kitâblan'nda geçmişti.

[67] Bu hadîs, alâmetin yüzden başka yere, bilhassa koyunlarda kulağa vurulması hususunda nâsstır. Bu sebeble memleketimizde ve bütün İslâm Âlemi'nde sürü sâhibleri koyunlarını kulaklarından alâmetlerler. Bu, Peygamber'İn fiiline ta-mâmiyle uygundur.

Gerek insan, gerek hayvan yüzünü dağlayarak alâmet vurmak, Şâfiîler'ce mekruhtur. Hanefîler'e göre birinci hadîsteki nehyin açıklığından dolayı haramdır.

Nevevî şöyle dedi: "Yüze dağ vurmak her hayvan hakkında nehyedilmiş-tir. İnsan hakkında ise, güzelliklerin toplanma yeri olmak i'tibâriyle bu nehy daha şiddetlidir, husûsiyle bâzı a'zânın hissinin muattal olmasını mûcib olursa, böyle mahzurlar da eklenince, bize göre bu ibtidâî ve adetâ vahşîce hareket, cinayet derecesine varır".

[68] Tâvûs ile İkrİme'nin bu sözlerini Abdurrazzâk, senedli olarak rivayet etmiştir.

[69] Başlığa delâleti açıktır. Buhârî evvelâ başlıkta bu hadîse işaret edip onunla istidlal etti, sonra da hadîsin tamâmını sevkeyledi. Kaçak hayvanı bu şekilde avlar gibi vurmak, onun boğazlanması gibi olmuştur. Bu sebeble yeni bir boğazlamaya hacet kalmaz.

[70] Bu hadîste mâlik için bir iyilik yoluyla olduğu, mâlikten bir menfâatin kaçmasından korkulduğu ve bir fâsidlik olmadığı takdirde, mâlikten başkasının kesmesinin cevazı hükmü vardır. Bunu İbnu Munîr söyledi (Kastallânî).

[71] Müfessirler diyorlar ki, birinci "Kulû= Yiyiniz"emri, mutlaklığına nazaran ibâ-ha, ikinci "Uşkurû = Şükrediniz"emri, vucûb içindir. ZîrâUsûl ilminde beyân olunduğu üzere yemek, içmek gibi sırf kulların lehine meşru' faydalanma bahşeden emirler vazîfe değil, birer hakk teşkil ederler. Bunlar vazîfe gibi v&cib te-lâkkî edilecek olursa, terkinde ceza lâzım gelir; bu ise lehe olduğu açık olan bir emrin aleyhe dönmesini gerektirir ki, buna mevzuun tersine dönmesi denilir, tenakuz olur. Binâenaleyh halâlinden yemek bir hakk, fakat haramdan çekinmek ve Allah'a şükretmek bir vazifedir... Böyle bir muztarr için bunlardan hangisini bulur ise zaruret mikdân, yânî ölmeyecek kadar yemeğe ruhsat vardır. Bu da bu ruhsatı terkederse günahkâr olur. Fıkıh ilminde "Zaruretler haram olan şeyleri mübâh kılar" ve "Zaruretler kendi mikdânnca takdîr olunur" küllî kaa-İdesi de bu ve benzerleri âyetlerin içlerine aldıkları ma'nâlardır... (Hakk Dîni, I, 589-591).

[72] Ancak her kim bir mahmasada, yânî karın kasığa geçmiş, ölümden veya ölüm mukaddimelerinden korkulur bir açlık hâlinde muztarr olur da bir günâha meyletmeyerek, yânî zaruret mikdârını tecâvüz eylemeyerek veya diğer bir muztar-nn elinden almayarak bunlardan yerse, Allah Gafur, Rahîm'dir; muâhaze etmez. Zaruretler haram olan şeyleri mübâh kılar, fakat zaruret, başkasının hakkını ibtâl etmez; nitekim bu ma'nâ el-Bakara: 173'de "Gayre bağın velâ âdın"diye ifâde olunmuş idi (Hakk Dîni, II, 1570).

[73] Allah size muztarr olduğunuz şey müstesna olmak üzere haram kıldığı şeyleri tafsîl etmiş, haramı halâldan ayırdedip beyân eylemiş iken, Besmele çekilmiş şeylerden yememeniz, yânî yemeyi tecviz etmemenize bir sebebiniz, deliliniz bulunmak ihtimâli var mıdır ki, bunlardan yemeyeceksiniz? Bu tafsîl yukarıda, el-Bakara: 173'te ve daha mufassal olarak el-Mâide: 3. âyetlerinde geçmiştir. Bu sûrede gelecek olan "Üzerlerine Allah'ın ismi anılmayanlardan yemeyin. Çünkü bu muhakkak ki, birfısktır..." (Âyet: 121) ile başlayıp bu 145. âyet ile özetlenmiştir {Hakk Dîni, III, 2038).

[74] Demek ki, muztarr İçin yemek hususunda haram olan hiçbirşey yoktur, ancak bağy ve taaddî vardır. Şu hâlde muztarr olmayanlar için bağy ve taaddî evlevi-yetle haramdır. Binâenaleyh evvelki dört şeyde özetlenen haramlar, muztarrın mâadasına mahsûs olduğu hâlde, gayrın hukukuna tecâvüzle başkasının malını yemek ve bir de zarurette zarurete göre, genişlikte genişliğe göre haddini tecâvüz edip israf eylemek mutlak olarak umûm için haramdır. İnsanın yiyeceğine, malına, hukukuna tecâvüz böyle umûmen ve mutlak olarak haram olunca, kendine tecâvüzün daha ziyâde evleviyet ve kuvvet ile haram olduğu da bi'z-zarûre anlaşılır... (Hakk Dîni, III, 2074-2075).

[75] Buhârî bu Kur'ânî nasslarla yetinerek, başlık altında hadîs zikretmemiştir.

İşte bu âyetler, muhtâc ve çaresiz olanların tecâvüz etmemek ve sınırı aşmamak şartıyle haramlardan yiyebileceklerinin delilleridir. İnsanlığa her çaresizlik ve zarurette muhakkak bir çıkar yol ve kolaylık nizâmı koyup kaanûnlaş-tiran ve bizleri böyle yüce bir Dîn'in mü'mirilerinden kılan Allah'a sayısız hamd ve senalar, bu en yüksek medeniyet dînini bizlere tam teblîğ edip öğreten Mu-hammed'e de salât ve selâmlar

24-KİTÂBU'L-CENÂİZ. 4

Rahman ve Rahim olan Allah 'in ismiyle

24-KİTÂBU'L-CENÂİZ

(Cenazeler Kitabı) [1]

1- Bab: Cenazeler Hakkında [2] ve Son Sözü "La ilahe illellah" Olan Kimse Hakkındadır [3]

Ve Vehb ibn Münebbih'e: Lâ ilahe HleHlâh cennetin anahtarı değil midir? denildi. Vehb: Evet, anahtarıdır; lâkin bu anahtarın muhakkak kendine mahsûs bir takım dişleri vardır. Eğer sen cennetin kapısı önüne dişleri bulunan bîr anahtar ile gelirsen o kapı sana açılır, yoksa kapı sana açılmaz, demiştir [4].

1-....... Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Bana Rabb 'im tarafından gelen (Cibril) geldi de: Ümmetimden her kim Allah 'a hiçbir şeyi ortak tanımayarak ölürse, o kimse cennete girer, diye haber verdi -veya bununla beni müjdeledi-" buyurdu. Ben:

— (Yâ Rasûlallah!) O adam zina ettiği ve hırsızlık yaptığı tak-dîrde de (yine cennete girer) mi? dedim.

Rasûlullah:

—"(Evet) zina ettiği ve hırsızlık yaptığı takdîrde de" [5].

2-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Allah'a bir şeyi ortak sayarak ölen kimse cehenneme girer" buyurdu. Ben de: Allah'a hiçbir şeyi ortak kılmayarak ölen kimse cennete girer, dedim [6].

2- Cenazelerin Ardından Gitmekle Emr Edilmesi Babı

3-.......el-Berâu'bnu Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bize yedi şeyi işlememizi emretti, yedi şeyden de bizi nehy eyledi: Peygamber bize cenazeler ardından gitmeyi; hastayı ziyaret etmeyi; da'vetçi-yi icabet eylemeyi; zulme uğramışa yardım etmeyi; yemini kabul etmeyi; selâmı karşılamayı; aksırana duâ etmeyi emreyledi. Yine Peygamber (S) bizi gümüş kap (kullanmak)tan; altım yüzükten; harîr, dîbâc, kas-sıyy, istebrak (denilen ipekli kumaşları kullanmaktan da nehyetti [7].

4- Bize Muhammed ez-Zuhlî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Amr ibn Ebî Seleme, el-Evzâî'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana İbnu ŞÎhâb haber verip şöyle dedi: Bana Saîd ibnuM-Müseyyeb haber.verdi ki Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim; şöyle buyuruyordu: "Müslümânın müslümân üzerindeki hakkı beştir: Selâmı karşılamak; hastayı ziyaret etmek; cenazeler ardından gitmek, da'vete icabet eylemek ye aksırana duâ eylemek" [8].

Bu hadîsi rivayet etmekte Amr ibn Ebî Seleme'ye, Abdurrazzâk ibn Hemmâm mutâbaat etmiş ve bize Ma'mer ibn Râşid haber verdi demiştir. Bu hadîsi, Selâme ibn Ravh, Ukayl ibn Hâlid'den rivayet etmiştir.

3- Ölümden Sonra, Kefeni İçine Sarıldığı Zaman Ölünün Yanına Girmek Babı

nuşmadı. Doğru Âişe'nin odasına girdi. Hemen Peygamber'e yaklaştı. Peygamber'in yüzü Yemânî bir bürde ile örtülü idi. Yüzünden örtüyü açtı. Sonra üzerine kapandı ve O'nu öptü; sonra ağladı [9]. Bunun ardından: Yâ Nebiyallah! Babam sana feda olsun. Allah sana bu ölüm şiddetinden başka ikinci bir ölüm vermeyecektir. Sana yazılmış olan bu mukadder ölüm geçidini ise şimdi geçmiş bulunuyorsun, dedi.

Râvî Ebû Seleme şöyle dedi: İbn Abbâs da bana şunu haber verdi. Ebû Bekr, Âişe'nin odasından çıktı. O sırada Umer insanlara bir-şeyler söylüyordu. Ebû Bekr ona:

— Otur, dedi.

Fakat Umer (dehşetinden) oturmadı. Ebû Bekr tekrar:

— Otur, dedi.

Umer yine oturmadı. Bunun üzerine Ebû Bekr yüksek sesle şehâ-det getirdi. Bu sırada halk Umer'i bırakıp, Ebû Bekr'in yanma geldiler. Ebû Bekr Allah'a hamd ve sena ettikten sonra, şunları söyledi:

— Amma ba'du: Sizden her kim Muhammed'e ibâdet ediyor idiyse, bilsin ki, Muhammed ölmüştür. Her kim de Allah'a ibâdet ediyorsa, bilsin ki, Allah diridir, ölümsüzdür. Yüce Allah şöyle buyurdu: ' 'Muhammed ancak bir rasûldür. O 'ndan evvel daha nice rasûller gelip geçmiştir. Şimdi O, ölür yâhud öldürülürse ökçelerinizin üstünde (gerisin geri) mi döneceksiniz? Kim böyle iki ökçesi üzerinde (ardına) dönerse elbette Allah 'a hiçbir şeyle zarar yapmış olmaz. Allah şükr (ve sebat) edenlere mükâfat verecektir" (Âiu imrân: 144).

İbn Abbâs rivayetine devamla: Allah'a yemin ederim ki, Ebû Bekr bu âyeti okuyuncaya kadar sahâbîler hayretlerinden bu âyeti hiç bilmiyorlarmış gibi idiler. Sanki Allah bu âyeti yeni indirmişti de, onlar Ebû Bekr'den yeni duyup öğreniyorlardı. Her işiten sahâbî muhakkak âyeti (hayret içinde) kendi diliyle okuyordu [10].

6-.......îbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Zeyd ibn Sâbit'in oğlu Hârice haber verdi. Ona da Ensâr'dan, Peygamber'e bey'at etmiş olan Ümmü'1-Alâ' ismindeki kadın (R) şöyle haber vermiştir: Muhacirler kur'a ile (Ensâr arasında) taksim edilmişti. Bizim ailenin payına da Usmân ibn Maz'ûn düşmüştü. Biz Usmân'ı evlerimizde konuk ettik. Fakat Usmân (bir süre sonra) ölüm sebebi olan bir hastalıkla hastalandı. Vefat edince gasl edildi ve kendi elbisesi ile kefenlendi. Sonra Rasûluilah cenazeye geldi [11]. Ben (cenazeyi tezkiye ederek):

— Yâ Ebâ Sâib! Allah'ın rahmeti senin üzerine olsun. Benim senin hakkındaki şehâdetim şudur: Yemîn ederim ki, Allah seni kerem ve inayetine mazhar kılmıştır, dedim.

Bunun üzerine Peygamber:

— "Allah 'm bu ölüye kerem ve inayet ettiğini sana bildiren nedir?" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! Babam sana feda olsun. Allah (buna ikram

etmez de) kime ikram eder? dedim.

Bu defa da Peygamber:

— "Usmân ibn Maz'ûn'a gelince, muhakkak ki, ölüm ona gelmiştir. Ve A ilah 'a yemîn ederim ki, ben de bu ölü için hayr ve saadet ummaktayım. Yine Allah 'a yemin ederim ki, ben Allah 'in Rasûlü iken bana (ve size, yarm) Allah tarafından ne muamele yapılacağını bilemem" buyurdu [12].

Ümmü'1-Alâ': Vallahi bundan sonra ben ebeden hiçbir kimseyi tezkiye etmem, demiştir [13].

7-.......Bize el-Leys, bu hadîsin benzerini tahdîs etti. Ve Nâfi' ibnu Yezîd, Ukayl'den "Ona ne muamele yapılacağını bilemem" şeklinde söyledi [14].

Bu hadîsi rivayet etmekte ona Şuayb, Amr ibnu Dînâr ve Ma'-mer mutâbaat etmişlerdir [15].

8-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Ben Muharnmed ibnu'l-Münkedir'den işittim; o şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah(R)'ten işittim; o şöyle dedi: Babam (Uhud'da) şehîd edildiği zaman, ben ağlayarak yüzünden elbisesini açmaya başladım. Oradakiler beni ağlamaktan nehyediyorlardı. Hâlbuki Peygamber (S) beni nehyetmiyordu. Halam Fâtıma da ağlamaya başladı. Peygamber (S): "(Yâ Fâtıma!) Siz ona ağlasamz da, ağlamasanız da, siz şehidi yerinden kaldırınca-ya kadar melekler kanatlarıyle onu gölgelendirmekte devam ettiler" buyurdu [16].

Bu hadîsi rivayet etmekte Şu'be'ye, İbn Cureyc mutâbaat etmiş ve şöyle demiştir: Bana ibnu'l-Münkedir, bunu Câbir(R)'den işittiğini haber verdi [17].

4- Bab: İnsan, Ölü Sahiblerine (ve Din Kardeşlerine) Ölüm Haberini Açıklar [18]

9-.......Ebû Hureyre(R)'den (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) Necâşî'nin vefatını, Necâşî öldüğü gün bizzat haber verdi. Akabinde namaz yerine çıktı, sahâbîlerini saff yaptı ve dört tekbîr aldı [19].

10-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -minber üzerinde-: "Sancağı Zeyd ibn Harise aldı; akabinde şehîd edildi. Sonra sancağı Ca'fer ibn Ebî Tâîib aldı; o da şehîd edildi. Sonra sancağı Abdullah ibn Revâha aldı; o da şehîd edildi" buyurdu. -(Bunu söylerken) Rasûlullah'ın iki gözünden yaş akıyordu.- (Rasûlullah devamla): "Bundan sonra sancağı emirsiz olarak Hâlid ibn Velîd aldı ve ona feth ihsan olundu" buyurdu [20].

5- Cenazeyi Bildirmek Babı [21]

Ve Ebû Râfi\ Ebû Hureyre(R)'den söyledi ki, o: Peygamber (S) "Onu bana neden bildirmediniz?" buyurdu, demiştir [22].

11-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Hastalığında kendisini Rasûlullah'ın ziyaret etmekte olduğu bir insan vefat etti. Vefatı da geceleyin oldu da, onu geceleyin gömdüler. Sabah olunca onu Rasû-lullah'a haber verdiler. Rasûlullah (S): "Onu bana bildirmekten sizleri men'eden nedir?" buyurdu. Sahâbîler: Gece idi; gece karanlıktı. Bunun için sana meşakkat vermek istemedik, dediler. Akabinde Rasûlullah o zâtın kabrine geldi ve kabre karşı namaz kıldı [23].

6- Bir Çocuğu Ölüp de Allah'ın Hükmüne Razı; Rahmet ve Mağfiretini Ümid Edici Olarak Sabreden Kimsenin Fazileti Babı [24].

Azîz ve Celîl olan Allah da: "Sabredenlere müjdele... " (ei-Bakara: 155) buyurdu [25].

12-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Henüz ergenlik çağına ulaşmadan üç çocuğu ölen insanlardan hiçbir müslümân yoktur ki, illâ Allah g müslümânı, bu çocuklara ihsan ettiği geniş rahmeti ile cennete girdirmiş olmasın" [26].

13-....... Bize Abdurrahmân ibnu'I-Isbahânî, Zekvân'dan; o da Ebû Saîd(R)'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Kadınlar Peygamber'e: Bizim için bir gün ayır, dediler. Nihayet ayırdığı günde Peygamber kadınlara va'z etti. Ve bu arada: "Herhangi bir kadının üç çocuğu ölmüşse, o çocuklar cehenneme karşı birer siper olurlar" buyurdu. Bir kadın: iki tane (ölmüşse)? dedi. Peygamber (S): "İki tanesi de (öyledir)" buyurdu.

Ve Şerîk ibn Abdillah, İbnu'l-Isbahânî'den söyledi. Abdurrahmân ibnu'I-Isbahânî şöyle demiştir: Bana Ebû Salih Zekvân es-Sem'în, Ebû Saîd ile Ebû Hureyre'den; onlar da Peygamber'den olmak üzere tahdîs etti. Ebû Hureyre: "Bulûğ çağına varmamış üç çocuk" demiştir [27].

14- Bize Alî ibnu'l-Medînî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Ben ez-Zuhrf den işittim; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Üç çocuğu ölen herhangi bir müslim kişi cehenneme girmez; ancak Allah'ın yemini yerini bulacak kadar girer".

Ebû Abdillah el-Buhârî burada: "Sizden hiçbiriniz müstesna olmamak üzere illâ oraya (cehenneme) uğrayacaktır. Bu, Rabb'ımn uhdesinde vâcib kıldığı, kaza

ettiği bir şeydir" (Meryem: 7i) âyetini söyledi [28].

7- Erkeğin, Kabir Yanındaki Bir Kadına "Sabret!" Damesi Babı

15-.......Bize Sabit el-Bunânî tahdîs etti. Enesibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir kabir yanında ağlamakta olan bir kadına uğradı da, o kadına "Allah'a ittikaa et ve sabreyie!" buyurdu [29].

8- Ölüyü Su ve Sidr İle Yıkamak ve Abdest Aldırmak (Yahud Abdest Almak) Babı [30]

İbn Umer (R) Saîd ibn Zeyd'in vefat eden bir oğlunu yıkayıp kokulandırdı ve cenazeyi nakledip, namazını kıldı ve kendi abdest organlarını (tekrar) yıkamadı [31].

İbn Abbâs (R) da "Müslim diri iken de, ölü iken de necs olmaz" demiştir [32].

Sa'd ibn Ebî Vakkaas da: "Eğer ölü (dînen) necs '.; olsaydı ben ona elimle dokunmazdım" demiştir [33].

Ve Peygamber (S): "Mü'min necs olmaz" buyurmuştur [34].

16-....... Ümmü Atıyye el-Ensâriyye (R) şöyle demiştir: RasûlulIah(S)'m kızı vefat ettiğinde Rasûlullah yanımıza geldi de [35]: "Kızum su ve sidr ile üç, yâhud beş yâhud lüzum görürseniz bundan daha çok yıkayınız. Son def ak inde kâfur yâhud kâfur nev'inden kokulu birşey kullanınız. Yıkamayı bitirdiğiniz zaman bana bildiriniz1' buyurdu. Biz yıkamayı bitirdiğimizde Peygamber'e haber verip bildirdik. Ra-sûlullah bize hıkv denilen kendi izârını verdi de: "Bunu

kızıma iç gömleği yapın " buyurdu. Râvî Muhammed ibn Şîrîn: Ümmü Atıyye hıkv ile izârını kasdediyor, demiştir [36].

9- Ölünün Tek Sayıda Yıkanmasının Müstehab Olacağı Babı

17-.......Bize Abdulvahhâb es-Sakafî, Eyyûb es-Sahtıyânî'den; o da Muhammed ibn Sîrîn'den tahdîs etti. Ümmü Aüyye (R) şöyle demiştir: Bizler, kızım yıkamakta olduğumuz sırada Rasûlullah (S) yanımıza girdi de: "Onu su ve sidr ile üç, yâhud beş, yâhud da bundan daha fazla yıkayınız. Son yıkayışta kâfur kullanınız. Yıkamayı bitirdiğinizde bana bildiriniz" buyurdu. Biz yıkamayı bitirdiğimiz zaman kendisine haber verip bildirdik. Rasûlullah bize hıkv denilen izârını attı da: "Bunu kızıma iç gömleği yapın" buyurdu [37].

Ve Eyyûb es-Sahtıyânî, yine geçen isnâd ile şöyle demiştir: Bu Ümmü Atıyye hadîsini bana Muhammed ibn Şîrîn'in haber verdiği gibi, ktzkardeşi Hafsa bintu Şîrîn de tahdîs etti. Fakat Hafsa'nm hadîsinde, Muhammed'in hadîsinden fazla olarak: "Kızımı tek sayıda yıkayınız"[38], yine Hafsa'nm hadîsinde: "Üç su, yâhud beş su, yâhud yedi su yıkayınız"; yine Hafsa'nm hadîsinde Rasûlullah'in: "Onu yıkamağa sağlarından başlayınız ve abdest uzuvlarından başlayınız" buyurduğu; yine Hafsa'nm hadîsinde: Ümmü Atıyye'nin, biz onun saçını üç bukle yaptık, dediği fıkraları vardır [39].

10- Bab: Ölünün Yıkanmasına Sağ Azalarıyle Başlanır

18-.......Ümmü Atıyye (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), kızının yıkanması hususunda: "Bedeni/î sağ yanları ile ve abdest uzuvları ile yıkamaya başlayınız" buyurdu [40].

11- Ölünün Abdest Yerleri Babı

19-.......Ümmü Atıyye (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber'in kızını yıkamaya koyulduğumuzda; bizler onu yıkarken, bize hitaben: "Onu sağ taraflarlyle ve abdest uzuvlarıyla yakamağa başlayınız" buyurdu [41].

12- Bab: Kadın, Erkek İzarı İçinde Kefenlenir Mi?

20-....... Ümmü Atıyye (R) şöyle demiştir: Peygamber'in kızı vefat etti. Bunun üzerine Peygamber (S) bize: "Onu üç yâhud beş yâhud eğer gerekli görürseniz bundan fazla sayıda yıkayınız. Yıkamayı bitirdiğinizde bana bildiriniz" buyurdu. Öiz yıkamayı bitirince Peygamber'e haber verip bildirdik. Peygamber belinden izârını çıkardı ve: "Bu izan kızıma iç gömleği yapın" buyurdu [42].

13- Bab: Cenazeyi Son Yıkayışında Kafürlu Su Kullanır

21-.......Bize Hammâd ibri Zeyd, Eyyûb'dan; o da Muhammed ibn Sîrîn'den tahdîs etti. Ümmü Atıyye şöyle demiştir: Peygamber'in kızlarından biri vefat etti. Bunun akabinde Peygamber dışarı çıktı da: "Kızımı su ve sidr ile üç yâhud beş, yâhud eğer gerekli görürseniz bundan daha fazla sayıda yıkayınız. Sonuncu yıkayışta kâfur yâhud kâfur nev 'inden kokulu birşey kullanınız. Yıkamayı bitirdiğinizde bana bildiriniz" buyurdu. Ümmü Atiyye dedi ki: Biz yıkamayı bitirince kendisine bildirdik. Peygamber bize kendi izârını attı da: "Bunu kızıma iç gömleği yapın" buyurdu. Ve yine Eyyûb es-Sahtıyânî'den; o da Hafsa bîntu Sîrîn'den; o da Ümmü Atıyye'den yukarıda geçen hadîsin benzerini rivayet etti. Burada Ümmü Atıyye şöyle demiştir: Rasûlullah: "Onu üç, yâhud beş, yâhud yedi, yâhud da eğer gerekli görürseniz bundan daha fazla sayıda yıkayınız" buyurdu.

Hafsa dedi ki: Ümmü Atıyye: Biz onun başım üç bukle yaptık, dedi [43].

14- Yıkama Sırasında Kadının Saç Örgüsünü Çözmek Babı

İbn Şîrîn: Ölünün saçının çözülüp bozulmasında beis yoktur, demiştir [44]

22-.......Bize İbnCureyc haber verdi. Eyyüb es-Sahtıyânî şöyle dedi: Yine ben Hafsa bintu Sîrîn'den işittim; o şöyle dedi: Bize Ümmü Atıyye (R) tahdîs etti ki, onlar Rasûlullah'm kızının başını üç bukle yapmışlardır. İbn Atıyye:Biz yıkayacağımız sırada saç örgülerini çözdük. Sonra başını yıkadık, sonra da saçları üç bukle yaptık, dedi [45].

15- Bab: Ölüye İç Gömleği Giydirmek Nasıldır?

Ve Hasen el-Basrî: Beşinci bez ki, ölü yıkayıcı gömleğin altından olrnak üzere, uylukların aşağısını ve yukarısını bununla sarıp bağlar, demiştir [46].

23-....... Bize îbnu Cureyc haber verdi. Ona da Eyyûb haber verip şöyle demiştir: Ben Muhammed ibn Sîrîn'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah ile bey'at etmiş Ensâr kadınlarından biri olan Ümmü Atıyye Basra'ya geldi. Basra'daki bir oğluna yetişip görmek üzere ansızın geliyordu; fakat ona yetişememişti. İşte o zaman bize tahdîs edip şöyle dedi: Biz Peygamber'in kızını yıkama hâlinde iken yanımıza Peygamber (S) girdi de: "Onu su ve sidr ile üç yâhud beş, yâhud gerekli görürseniz bundan daha fazla sayıda yıkayınız. Son yıkayışta kâfur kullanınız. Yıkamayı bitirdiğiniz zaman bana bildiriniz" buyurdu. Ümmü Atıyye dedi ki: Biz yıkamayı bitirince Peygamber bize hıkvesini (yânî izârmı) attı da: "Bu izan o kıza iç gömleği yapın" buyurdu. Eyyûb dedi ki: Muhammed ibn Şîrîn bunun üzerine bir şey ziyâde etmedi Yine Eyyûb: Bu yıkanan kız, Peygamber'in hangi kızıdır bilmiyorum, dedi. Ve yine Eyyûb: İş'âr, yıkayıcı kadınlar o kızı bu izâr içine sardılar demektir. (Tâbiîler'in ölüler bilgisinde en âlim olanı) Muhammed ibn Şîrîn de işte böyle kadın cenazesine boydan boya iç gömleği giydirilmesini ve izâr bağlanmamasını emreder idi,

demiştir [47].

16- Bab: Ölü Kadının Saçı Üç Bukle Yapılır Mı? [48]

24-....... Bize Sufyân (es-Sevrî), Hişâm ibn Hassân'dan; o da Ümmü'l-Huzeyl (Hafsa bintu Sîrîn)'den; o da Ümmü Atıyye(R)'den tahdîs etti. Ümmü Atıyye: Biz Peygamber'in kızının saçlarını ördük, yânî üç örgü yaptık, demiştir.

Vekî' de dedi ki: Sufyân es-Sevrî: Alın perçemini bir bukle, başın iki yan tarafının saçlarını da ayrı ayrı iki bukle yapmıştır, dedi.

17- Bab: Ölü Kadının Saçları Arkasına Atılır

25-.......Ümmü Atıyye (R) şöyle demiştir: Peygamber'in kızlarından biri vefat etti. Akabinde Peygamber (S) bize geldi de: "Onu sidrli su ile tek sayıda yıkayın. Ya üç, ya beş, yâhud eğer gerekli görürseniz bundan daha fazla tek sayıda yıkayınız. Son yıkama suyunun içine kâfur yâhud kâfur nev'inden güzel kokulu birşey katınız. Yıkamayı bitirdiğinizde bana bildirin" buyurdu. Nihayet biz yıkamayı bitirdiğimizde kendisine bildirdik. Peygamber bize hıkve-sini (yânî izârmı) attı. Biz o kızın saçlarım üç örgü yaptık ve bu üç örgüyü de arka tarafına atıp salıverdik [49].

18- Kefen İçin Beyaz Bez (Kullanılması) Babı [50]

26-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) pamuktan, suhûliyye denilen üç parça beyaz Yemen bezi içinde kefenlendi. Bu kefen parçalarının içinde gömlek ve başlık yoktu [51].

19- Cenazeyi İki Bez İçinde Kefenleme Babı [52]

27-.......Bize Hammâd (ibn Zeyd), Eyyûb es-Sahtıyânî'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti. İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir adam Arafat'ta vakfe ederken ansızın devesinden düştü. Düşer düşmez deve onun boynunu kırdı. Peygamber (S): "Bu adamı su ve sidr ile yıkayınız ve iki ihram bezi içinde kefenleyiniz. Ona koku sürmeyiniz; başına bez de sarmayınız. Çünkü bu ihrâmlı hacı kıyamet gününde Lebbeyk, Aîlâhumme lebbeyk... diyerek diriltilecektir" buyurdu.

20- Ölü İçin Güzel Koku Kullanmak Babı [53]

28-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın beraberinde bir kimse Arafat'ta vakfe yaparken birden devesinden düştü. Râvî: Deve de onu kana bürüdü, yâhud deve onu derhâl öldürdü, demiştir. Bnnun üzerine Rasûlullah (S): "Onu su ve sidr ile yıkayınız ve iki ihram bezi içinde kefenleyiniz. Ona koku sürmeyiniz; başına da bez sarmayınız. Çünkü bu zât kıyamet gününde telbiye okuyarak diriltilecektir" buyurdu [54].

21- Bab: İhramlı İken Ölen Kimse Nasıl Kefenlenir?

29-.......İbn Abbâs(R)'tan (o, şöyle demiştir): Biz Peygamber'le bulunduğumuz sırada devesi bir adamın boynunu kırdı, o adam da ihrâmlı hâlde idi. Peygamber (S): "Onu su ve sidr ile yıkayınız, iki parça ihramı içinde kefenleyiniz. Ona hiçbir koku sürmeyiniz ve başına da bez sarmayınız. Çünkü Allah onu kıyamet gününde başının saçına zamk makûlesi nesne sürüp yapıştırmış bir kimse olarak diriltecektir" buyurdu [55].

30-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Amr ibn Dînâr ile Eyyûb es-Sahtıyânî'den; bunların ikisi de Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs ettiler, ibn Abbâs(R) şöyle demiştir; Bir adam Arafat'ta Peygamber ile birlikte vakfe yapmakta idi. Birdenbire devesinden düştü. Râvî Eyyûb "fevakasathu = deve onun boynunu kırdı" ta'bîrini söyledi. Amr ise "feeksaathu = deve onu derhâl öldürdü" ta'bîrini söyledi. Ve o zât derhal öldü. Bunun üzerine Peygamber (S): "Onu su ve sidr ile yıkayın,iki ihram bezi içinde kefenleyin. Onu kokulandırmayın, başına da bez sarmayın. Çünkü o kıyamet gününde -Eyyûb: Telbiye okuyarak, dedi; Amr ise; Telbiye edici olarak, dedi- diriltilecektir" buyurdu [56].

22- Etrafı Dikilen Yahud Etrafı Dikilmeyen Gömlek İçinde Kefenleme ve Gömleksiz Kefenlendirilen Kimse Babı [57]

31-.......Ubeydullah şöyle demiştir: BanaNâfi', îbnUmer'den tahdîs £tti (o, şöyle demiştir): Abdullah ibn Ubeyy öldüğü zaman oğlu Abdullah, Peygamber'e geldi ve: Yâ Rasûlallah! Gömleğini bana ver de babamı onun içinde kefenleyeyim; namazını da Sen kıldır ve onun için mağfiret isteyiver, dedi. Peygamber(S), Abdullah'a kendi gömleğini verdi ve: "Cenaze hazırlanınca bana haber ver de namazını kılayım" buyurdu. Müteakiben Abdullah cenazenin hazırlandığını Peygamber'e bildirdi. Peygamber onun cenaze namazını kıldırmaya davrandığında Umer (R) Peygamber'i çekti ve: (Yâ Rasûlallah!) Allah seni münafıklar üzerine namaz kılmaktan nehyetmedi mi? dedi [58]. Peygamber (S): "Ben iki tercih etme arasında serbestim (yânî istiğfar etmekte ve etmemekte muhayyerim). Allah Taâlâ: Onlar için istiğfar et yâhud istiğfar etme. Eğer onlar için yetmiş defa istiğfar dahi etsen, yine Allah kendilerini kafiyyen mağfiret etmiyecektir («-Tevbe: 80) buyurdu" diye cevâb verdi. Ve Rasûlullah, Abdullah ibn Ubeyy'in cenazesine namaz kıldı. Bunun üzerine: "Onlardan ölen hiçbir kimse üzerine dua etme; (defn veya ziyaret için) kabrinin başında da dikilme. Çünkü onlar Allah *ı ve Rasûlü ynü inkâr ile kâfir oldular ve onlar fâşıklar olarak öldüler*' (et-Tevbe: 84) [59].

32-....... Bize îbnuUyeyne, Amr ibn Dinar'dan tahdîs etti. O, Câbir'den şöyle dediğini işitmiştir: Abdullah ibn Ubeyy gömüldükten sonra, Peygamber (S), Abdullah ibn Ubeyy'in yanına geldi ve onu çukurundan dışarı çıkarttı. Akabinde onun cildine kendi tükürüğünden üfledi ve ona gömleğini giydirdi [60].

23- Gömleksiz Kefenleme Babı

33-.......Âişe (R): Peygamber (S) üç tane beyaz pamuk bezi içinde kefenlendi. Bu kefen parçalarının içinde gömlek de, başlık da yoktu, demiştir.

34-.......Âişe (R): Rasûlullah (S) içlerinde gömlek ve başlık bulunmayan üç tane bez içinde kefenlendirildi, demiştir [61].

24- Başlık Olmayarak Kefen Babı

35-.......Âişe (R): Rasûlullah (S) pamuktan dokunmuş sahûliyye denilen üç parça beyaz bez içinde kefenlendi. Bu kefen parçala^ rı içinde ne gömlek ve ne de başlık vardı, demiştir [62].

25- Kefen. Ölünün Malının Mecmuundan Tesviye Edilir (Üçte Birinden Değil) Babı [63]

Atâ ibn Ebî Rebâh, ez-Zuhrî, Amr ibn Dînâr ve Katâde de bu görüşe kaail olmuşlardır [64].

Amr ibn Dînâr: Ölü yıkarken kullanılacak koku, ölünün malının mecmuundan sarf olunur, demiştir.

İbrahim en-Nahaî de: Ölünün malından evvelâ kefen ile harcamaya başlanır. Sonra borcu ödenir. Sonra vasıyyeti yerine getirilir, demiştir. Sufyân es-Sevrî de: Kabir ücreti, yıkama harcaması, kefen masrafları cümlesinden sayılır, demiştir [65].

36-.......Bize İbrâhîm ibn Sa'd, babası Sa'd ibn İbrâhîm'den; o da babası İbrâhîm ibn Abdirrahmân'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Babam Abdurrahmân ibn Avf'un önüne bir gün yemeği getirilmişti. Bunun üzerine dedi ki: Mus'ab ibn Umeyr (Uhud'da) şehîd edildi. Hâlbuki o benden çok hayırlı idi. Ona bir tek kaftandan başka içinde kefenlenleneceği birşey bulunmamıştı. Hamza da şehîd edildi -.Yâhud diğer bir adam şehîd edildi, demiştir-. O da benden hayırlı idi. Ona da bir kaftandan -yâhud kaftanından- başka içinde kefenle-nebileceği şey bulunamamıştı. Yemîn olsun ki ben, âhiret için kazandığımız hasenelerin bize bu dünyâ hayâtımızda peşin verilmiş olmasından endîşe etmişimdir, dedi; sonra da ağlamaya başladı [66].

26- Bab: Bir Tek Bezden Başkası Bulunmadığı Zaman (Ne Yapılır)?

37-....... Bize Şu'be, Sa'd ibn İbrâhîm'den; o da babası İbrâhîm'den haber verdi. O şöyle demiştir: Oruçlu bulunduğu bir gün babam Abdurrahmân ibn Avf un önüne bir iftar sofrası getirilmişti. Babam (sofraya bakıp) şöyle dedi: Mus'ab ibn Umeyr (Uhud'da) şehîd edildi. Hâlbuki o benden daha hayırlı idi. Öyleyken Mus'ab bir tek bürde içinde kefenlendi.-Bununla başı örtülse ayakları açılıyor; ayakları örtülse başı açılıyordu. Râvî dedi ki: Ben babam Abdurrahmân ibn Avf şunu da söyledi zannediyorum: Hamza da şehîd edildi. Hâlbuki o da benden daha hayırlı idi. Sonra bize dünyâ ni'metlerin-den önümüze serilen bunca ni'metler yazılıp serildi -Yâhud da: Dünyâdan bize verilen bunca ni'metlere nail olduk, dedi-. Hâlbuki bizler, âhiret için kazandığımız hasenelerin ta'cîl edilip de, bize dünyâda verilmiş olmasından endîşe etmekteyiz, dedi; sonra üzülerek

ağlamaya başladı, hattâ yemeği de terkeyledi [67].

27" Bab: Ölü Sahibleri, Ölünün Yalnız Baş Tarafını Yahud Yalnız Ayak Tarafına Örtecek Şeyden Başka Kefen Yapacak Birşey Bulamadıkları Zaman, O Tek Şeyle Ölünün Yalnız Gövdesiyle Baş Tarafını Örterler

38-.......Bize Habbâb (R) tahdîs edip şöyle dedi: Biz Allah rızâsını kasdederek Peygamber (S) ile hicret ettik. Artık ecrimiz (va'di gereğince) Allah'a vâcib oldu. Yoldaşlarımızdan bunun ecr ve ni'me-tinden hiçbirşey tatmadan âhirete gidenler vardır. Mus'ab ibn Umeyr bunlardan birisidir. Dostlarımızdan, kendilerine hicret semeresi ulaşan ve bu meyveyi devşirenler de vardır. Mus'ab, Uhud günü şehîd edilmişti de biz onu saracak bir kefen bulamamıştık. Yalnız (şehide âid) bir kaftan bulmuştuk da bu şehîdi ona sarmağa çalışmıştık [68]. Bürdeyle başını örttüğümüzde ayaklan açığa çıkıyor; ayaklarını örttüğümüz zaman ise başı açığa çıkıyordu. (Bu yokluk karşısında) Peygamber (S) bize şehidin başını örtmemizi ve ayaklarının üstüne de ızhır (denilen kokulu ottan) koymamızı emreyledi [69].

28- Peygamber (S) Zamanında Kefen Hazırlayan ve Bu İşi Redd ve İnkar Olunmayan Kimse Babı [70]

39-.......Sehl ibn Sa'd'den (o, şöyle demiştir): Bir kadın kenarlı dokunmuş bir bürdeyi Peygamber'in yanına getirdi. Sehl:

— Bilir misiniz, bürde nedir? diye sordu. Oradakiler:

— Semledir, ihramdır, diye cevâb verdiler.

Sehl:

— Evet öyledir, dedi.

Kadim:

— Bu bürdeyi kendi elimle dokudum ve sana giydirmek için geldim, dedi.

Peygamber de o bürdeyi aldı ve zâten kendisinin böyle bir bür-deye ihtiyâcı vardı. Akabinde Peygamber o bürdeyi örtünerek bizim yanımıza çıktı. Fulân sahâbî de bu bürdenin güzelliğini belirtti ve:

— (Yâ Rasülallah!) Bu ne kadar güzel; bunu bana giydir, dedi. Orada bulunanlar, o zâta:

— Bunu söylemekle iyi etmedin. Peygamber bu bürdeyi ihtiyâcı olarak giymişti. Sonra sen Peygamber'in hiçbir isteyeni reddetmez olduğunu bildiğin hâlde bunu kendisinden istedin, dediler.

O da:

— Vallahi ben bu bürdeyi giymek için istemedim. Ben onu ancak benim kefenim olsun diye istedim, dedi.

Sehl'ibn Sa'd: Hakîkaten bu bürde o zâtın kefeni oldu, demiştir [71].

29- Kadınların Cenazeler Ardından Gitmeleri (Mes'elesi) Babı [72]

40-.......Ümmü Atıyye: Biz kadınlar cenazeler ardında gitmekten nehy olunduk. Cenazeler ardından gitmek bizim üzerimize vâcib kılınmadı, demiştir [73].

30- Kadının, Kocasından Başkalarının Ölümü Üzerine Yas İçin Süslenmeyi Terketme Süresi Babı

41-.......Muhammed ibn Şîrîn şöyle demiştir: Ümmü Atıyye'nin bir oğlu ölmüştü. Vefatının üçüncü günü olunca, Ümmü Atıyye safranlı bir koku istedi. Akabinde bu kokuyu kendisine sürdü de: Biz kadınlar, kocadan başka ölüler için üç günden fazla yas tutmaktan nehyolunduk, dedi.

42-.......Bize Eyyûb ibnu Mûsâ tahdîs edip şöyle dedi: BanaHumeyd ibnu Nâfi', Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb'den haber verdi. (Ümmü Habîbe'nin kendi kızı ve râvîsi olan Ebû Seleme kızı) Zeyneb şöyle demiştir [74]: Şam'dan Ebû Sufyân'ın ölüm haberi Medine'ye geldiğinin üçüncü günü (Ebû Sufyân'm kızı, annem) Ümmü Habîbe zağfe-rânlı bir koku istedi. Akabinde bunu iki yanağının safhasına ve iki kollarına sürdü ve: Şübhesiz ben böyle süslenmekten müstağni bir kadınım. Fakat ben Peygamber(S)'i şöyle buyururken işittim: "Allah'a ve âhiret gününe îmân eden bir kadının, eşinden başka bir ölü üzerine üç günden fazla yas tutması halâl olmaz. Lâkin kadın, eşinin ölümü üzerine dört ay on gün yas tutar" [75].

43-.......Zeyneb bintu Ebî Seleme (R) haber verip şöyle demiştir: Ben Peygamber'in zevcesi olan Ümmü Habîbe'nin yanına girdim. Ümmü Habîbe şöyle dedi: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyu-ruyordu: "Allah 'a ve âhiret gününe îmân eden bir kadına zevcinden başka bir ölü için üç günden fazla yas tutması halâl olmaz. Lâkin kadın, zevcinin ölümü üzerine dört ay on gün yas tutar".

Zeyneb bintu Ebî Seleme şöyle dedi: Sonra bir kerre de ben, erkek kardeşi vefat ettiğinde Zeyneb bintu Cahş'ın yanına girdim. Zeyneb bintu Cahş da bir koku isteyip kendisine sürdü [76]. Sonra da şöyle dedi: Benim gibi yaşını başım almış bir kadının kokuya ne ihtiyâcı olabilir? Şu kadar ki, ben Rasûlullah(S)'tan minber üzerinde işittim, şöyle buyuruyordu: "Allah'a ve âhiret gününe îmân eden bir kadına, zevcinden başka bir ölü için üç günden fazla yas tutması halâl olmaz. Lâkin kadın, zevcinin ölümü üzerine dört ay on gün yas tutar" [77].

31- Kabirleri Ziyaret Etmek Babı

44-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), bir kabir yanmda ağlamakta olan bir kadının yanından geçti de, o kadına: ;

— "Allah'a ıttıkaa et ve sabreyle" buyurdu.

Kadın:

— Benden uzaklaş, sen benim musibetimle musîbetlenmedin, dedi.

Kadın Peygamber'i tanımıyordu. Kadına:

— Bu zât Peygamber'dir, denildi.

Bunun üzerine kadın Peygamber'in kapısına geldi. Kadın, Peygamber'in kapısı yanmda kapıcılar (bekçiler) bulmadı [78]. (Peygamber'in yanına girdi de:)

— Ben seni bilemedim, dedi. Peygamber (S):

— "Sabr ancak musibetin birinci darbesi sırasındadır" buyurdu [79].

32- Peygamber(S)'in: "Ölü, kendi ailesinin bir nevi' ağlamasından dolayı azâb olunur" Sözü Babı [80]

Bu azâblanmaya sebeb olan ağlama, sağlığında Ölülere feryâdla ağlama, ölünün kendi âdeti ve hayât

yolundan olduğu zamandır [81].

Çünkü Yüce Allah: "Ey îmân edenler, kendilerinizi ve aile ferdlerinizi ateşten koruyun.., "buyurmuştur (Tahrirn: 6).

Peygamber de: "Her biriniz birer çobandır ve güttüklerinden sorumludur" buyurmuştur [82].

Ölü üzerine yapılan ağlama, ölünün hayâtta iken yapageldiği sünnetinden meydana gelmiş değilse, işte bu nevi' ağlama Aişe'nin dediği gibidir: "Günahkâr hiçbir nefs diğerinin (günâh) yükünü taşımaz*' (ei-En'âm: 164; el-İsrâ: 15; Fâtır: 18; ez-Zumer: 7; en-Necm: 38).

Bu da Yüce Allah'ın şu kavli gibidir:

"Günâh işleyen hiçbir nefs, başkasının günâhını çekmez. Eğer yükü ağır bir kişi (diğer birini) onu taşımaya çağırırsa, bu, hışmı da olsa, kendisine ondanhiçbirşey yükletilmez... " (Fât.r: ısı. Ruhsat verilen ağlama ise, feryâdsız olan ağlama o nev'idir [83].

Ve Peygamber (S) şöyle buyurdu:

"Herhangi bir nefs zulm ile öldürülecek olursa, muhakkak onun kan günâhından bir pay, birinci âdemoğlu üzerinde sabit olur. Bu da şundandır: çünkü o birinci âdemoğlu öldürmeyi âdet edenlerin birincisidir" [84].

45-.......Usâme ibn Zeyd (R) tahdîs edip şöyle dedi: Peygamber(S)'in kızı (Zeyneb) Peygamber'e:

— Oğlum öldü, bana geliniz, diye haber gönderdi. Peygamber de kızına selâm söyleyerek:

— "Allah'ın aldığı ve verdiği her şey Allah'a âiddir ve her şey Allah katında belirlenmiş bir müddet, bir ömür iledir. Binâenaleyh ey kızım, sen sabr et ve bu sabrın Allah yanında sevabı olduğunu hatırla" diye cevâb yolladı.

Bu defa Zeyneb, Peygamber'e yemîn vererek:

— Muhakkak geliniz, diye haber gönderdi.

Bu haber üzerine Peygamber kalktı. Maiyyetinde Sa'd ibn Ubâ-de, Muâz ibn Cebel, Ubeyy ibn Ka'b, Zeyd ibn Sabit ve bir takım insanlar olduğu hâlde Zeyneb'in evine geldi. Çocuk Rasûlullah'm kucağına verildi. Çocuğun canı gidip gelmekte ve hareket hâlinde idi. Râvînrn: Vücûdu sanki (zaîfhktan) eski su kırbası gibi idi, dediğini sanıyorum demiştir. Rasûlullah'ın iki gözü yaş döktü. Sa'd ibn Ubâde:

— Yâ Rasûlallah, bu yaş, bu ağlayış nedir? dedi. Rasûlullah:

— "Bu gözyaşı, bir rahmettir ki, Allah onu kullarının gönülleri içine koymuştur. Allah ancak kullarından merhametli olanlara merhamet ihsan eder"

buyurdu [85].

46-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah'ın bir kızının (Ümmü Kulsüm'ün) cenazesinde hazır bulunduk. Enes dedi ki: Rasûlullah kabrin bir tarafına oturmuştu. Yine Enes dedi ki: Ben Rasûlullah'ın iki gözünün yaş akıtmakta olduğunu gördüm. Yine Enes dedi ki: Rasûlullah (S):

— "İçinizde bu gece günâh işlememiş kimse var mıdır?" diye sordu.

Ebû Talha:

— Ben varım, dedi. Rasûlullah:

— "Haydi kabre in!" buyurdu.

Bunun üzerine Ebû Talha o kadının kabrine indi(de yerleştirdi) [86].

47-..... Bize İbnu Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Abdullah ibnu Ubeydillah ibn Ebî Muleyke haber verip şöyle dedi:

Usmân'ın kızı (Ümmü Ebân) Mekke'de vefat etmişti. (Namazında ve gömülüşünde) hazır bulunmak için bizler de bu cenazeye gelmiştik. İbn Umer ile İbn Abbâs da bu cenazede hazır bulundular. Ben İbn Umer ile İbn Abbâs'ın arasına oturmuştum. Yâhud da şöyle dedi: Yâhud ben bu ikisinden birinin yanına oturmuştum da diğeri de gelip benim yanıma oturmuştu. (Bu sırada evden kadınların feryadı yükseldi.) Bunun üzerine Abdullah ibn Umer, yanında bulunan Usmân'ın oğlu Amr'e:

— Şu kadınları ağlamaktan nehy etmez misin? Çünkü Rasûlul-lah (S): "Şübhesiz ölü, ailesinin kendisine ağlamasından dolayı azâb edilir" buyurdu, dedi.

Buna karşı Abdullah ibn Abbâs da:

— Umer, ölü kendisine ailesinin her ağlaması yüzünden değil, bâzı gûnâ ağlaması sebebiyle azâb olunur der idi, dedi [87]. Bundan sonra da İbn Abbâs şu hâdiseyi anlatıp, şöyle dedi:

— Ben Mekke'den Umer ile birlikte hacc'dan dönmüştüm. Biz (Mekke ile Medîne arasındaki) Beydâ mevkiinde duraklamakta iken, büyük bir semure ağacının altında develi bir yolcu kaafilesi göründü. Umer bana:

— Git bak, bu kaafile kimlerdir? dedi.

Ben de baktım ve derhâl Suheyb'i tanıdım. Ve bunu Umer'e haber verdim. Umer:

— Suheyb'i bana çağır, dedi. Ben Suheyb'in yanına döndüm ve:

— Mü'minlerin Emîri'nin yanına gel ve onunla buluş, dedim. (Beraber Medine'ye geldik.) Umer vurulduğu zaman Suheyb ağlayarak Umer'in yanına girdi ve:

— Vah kardeşim, vah yoldaşım! diyerek feryada başladı. ^ Umer:

— Yâ Suheyb! Bana mı ağlıyorsun? Hâlbuki Rasûlullah: "Ölü, ailesinin bâzı gûnâ ağlamalarından dolayı azâb olunur" buyurdu, dedi.

Sonra İbn Abbâs şöyle dedi:

— Umer vefat ettiğinde bu vak'ayı Âişe'ye anlattım. Âişe: Allah Umer'e rahmet etsin. Allah'a yemîn ederim ki, Rasûlullah (S): "Allah, ehl ve ailesinin ölüye ağlamasından dolayı bir mü'mini azâb eder" hadîsini söylememiştir. Lâkin Rasûlullah (S): "Allah ehl ve ailesinin kendisine ağlamasından dolayı kâfirin azabını artırır" buyurdu. Ve Âişe devamla: Size Kur'ân kâfidir. "Günahkâr hiçbir nefs, diğerinin (günâh) yükünü taşımaz" (ei-En'âm: 164) dedi.

İbn Abbâs, Âişe'nin bu sözlerini naklettikten sonra: Hakikat su: Güldüren de, ağlatan da Allah'tır" (en-Necm: 43) dedi.

İbnu Ebî Muleyke: Allah'a yemîn ederim ki, İbnu Umer bundan sonra birşey söylemedi, demiştir [88].

48-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), ailesi başında ağlaşmakta olan bir Yahûdî karısının (mezarı) yanından geçmişti de: "Bunlar ölüleri üzerine ağlıyorlar. Hâlbuki ölü kabrinde azâb olunuyor" buyurdu [89].

49-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir:Umer vurulduğu zaman Suheyb: Vah kardeşim! diyerek ağlamaya başlamıştı. Bunun üzerine Umer: Yâ Suheyb! Peygamber(S)'in "Şübhesiz ölü, dirinin ağlaması ile muhakkak azâb olunur" buyurduğunu bilmez misin? dedi [90].

33- Ölü Üzerine Feryadla Ağlamanın Mekruh Kılınması Babı

Ve Umer (R): "Kadınlara ilişmeyin; Ebû Süleyman'a ağlasınlar; başlarına toprak saçmadıkça yâhud feryâd (ve) figân etmedikçe" demiştir [91].

'en-Nak' ", başa toprak saçmak; "el-Laklaka" da, ağlarken çıkarılan sestir [92].

50........ el-Mugîre (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Benim ağzımdan yalan söylemek, başka bir kimse ağzından yalan söylemek gibi değildir. Her kim bile bile benim ağzımdan yalan uydurursa ateşteki yerine hazırlansın".

el-Mugîre dedi ki: Ben yine Peygamber'den işittim: "Herhangi ölüye feryâd ve figânla ağlanırsa, kendisine yapılan buferyâd ve figân sebebiyle azâblandırıhr" buyuruyordu [93].

51- Bize Abdan tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam Usmân ibn Cebele, Şu'be'den; o da Katâde'den; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da İbn Umer'den; o da babası Umer ibnu'l-Hattâb(R)'dan tahdîs etti. Peygamber (S): "Ölü, kendisine feryâd ve figânla ağlanması sebebiyle kabrinde azâb olunur" buyurmuştur [94].

Bu hadîsi rivayet etmekte Abdân'a Abdu'1-A'lâ mutâbaat etmiş ve şöyle demiştir: Bize Yezîd ibnu Zuray' tahdîs edip şöyle dedi: Bize Saîd ibnu Ebî Arûbe tahdîs edip şöyle dedi: Bize Katâde, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den tahdîs etti

[95]
.

Ve Âdem ibn Ebî Iyâs da Şu'be'den (bâb hadîsinin isnâdıyle) "Ölü, dirinin -yâhud kabîlenin- kendisine ağlaması sebebiyle azâb olunur" hadîsini söyledi [96]
.

34- Bab [97]

52-....... Ben Câbir ibn Abdillah(R)'tan işittim, şöyle dedi:

Uhud günü babam şehîd edilip, burnu, kulakları, etrafı kesilmiş olarak getirildi ve nihayet Rasûlullah'ın önüne konuldu. Üzeri bir bezle örtülmüş hâldeydi. Ben babamın üstünden örtüsünü açmak isteyerek yanma vardım. Akrabalarım beni bundan nehyettiler. Sonra bir daha açmak üzere vardım. Yine kabîlem beni nehyettiler. Bu defa Rasülullah emir buyurdu da, örtü kaldırılıp açıldı. Bu sırada bir kadın çığlığı işitti ve:

— "Bu kadın kimdir?" diye sordu. Oradakiler:

— Amr'ın kızıdır, yâhud Amr'ın kızkardeşidir, diye cevâb verdiler.

Rasülullah:

— "Bu kadın niçin ağlıyor?" Yâhud da: "Ağlamasın! Çünkü o azız şehidi melekler, cenazesi kaldırılıncaya kadar kanatlarıyla gölgelemekte devam ettiler" buyurdu [98].

35- Bab: 'Yakalar yırtan bizden değildir"

53-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):

"(Ölüler için) avuç içi ile yanaklarım döven, yakalarını yırtan ve Câ-hiliyyet çağırışı ileferyâd (ve) figân eden kimse bizden değildir" buyurdu [99].

36- Bab: Peygamber (S), Sa'd İbn Havle'ye Mersiye Edip Hüznünü Açıklamıştır [100]

54-.......Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir: Veda Haccı yılında Mekke'de tutulduğum şiddetli bir hastalığımda Rasülullah bana hasta ziyareti yapıyordu. Ben:

— Yâ Rasûlallah! Bendeki hastalık şu şiddetli dereceye ulaşmıştır. Ben mal sahibi bir kimseyim. Bana yalnız bir tek kızdan başkası mîrâsçı olmayacak. Buna göre malımın üçte ikisini sadaka yapayım mı? diye sordum.

Rasülullah:

— "Hayır, sadaka yapma" buyurdu.

— Yansını sadaka yapayım mı? dedim. ,M Rasûlullah yine:

— "Hayır, sadaka yapma" dedi. Sonra Rasûlullah şöyle buyurdu:

— "Üçte bir (sadaka yap). Üçte bir de büyüktür yâhud çoktur. Senin mirasçılarını zengin bırakman, muhtaç ve halka el açar halde fakır bırakmandan daha hayırlıdır. Ey Sa'd! Sen Allah rızâsını isteyerek harcayacağın herbir nafakadan muhakkak ücret alacaksın. Hattâ yemek yerken eşinin ağzına koyacağın bir lokmadan dolayı da ecre nail olacaksın".

Yine ben:

— Yâ Rasûlallah! (Siz Medine'ye döneceksiniz de) ben arkadaşlarımın arkasında geriye mi bırakılacağım? diye sordum.

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

— "Sen geri bırakılmıyacaksın. (Şayet burada kalır da) sâlih amel işlersen, elbette onunla derecen artacak, merteben de yükselecektir. Sonra zannediyorum ki, sen uzun zaman yaşatılacaksın. Hattâ senden bir takım kavimler faydalanacak; diğer bir takımları da senden dolayı zarara uğrayacaklardır. Yâ Allah! Sahâbîlerimin hicretlerini tamamla, onları topukları üzerinde ters çevirme!"

Lâkin hâli üzüntülü olan Sa'd ibn Havle'dir. Rasûlullah (S) ona, Mekke'de ölmüş olmasından dolayı şefaat edip, üzülmektedir[101].

37- Musibet Sırasında Saç Yolmanın Nehyedilmesi Babı

55-.......Bana Ebû Musa'nın oğlu Ebû Burde tahdîs edip şöyle dedi: (Bir kerre babam) Ebû Mûsâ şiddetli bir hastalıkla hastalanmıştı. Bu sırada başı ailesinden bir kadının kucağında olduğu hâlde bayılmıştı. Bunun üzerine kadın ağlamağa başladı. Fakat Ebû Mûsâ, kadının bu ağlamasını men' etmeye muktedir olamamıştı. Ebû Mûsâ bu baygınlıktan açıhnca şöyle dedi: Rasûlullah'm hoşlanmayıp uzak bulunduğu kimselerden ben de uzağımdır. Şübhesiz Rasûlullah (S) musîbet zamanında sayha eden, saçını yolan ve elbisesini yırtan kadınlardan uzak bulunmuştur [102].

38- Bab: 'Yanaklara vuran bizden değildir'

56-.......Abdullah ibn Mes'ûd'dan: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Yanakları döven, yakalan yırtan ve Câhiliyyet çağırış bağır işiyle fery ad eden kimseler bizden değildir" [103].

39- Muşibet Sırasında Cahiliyyet Çağırışının ve Vaveyla Etmenin Nehyolunması Babı

57-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Yanakları döven, yakaları yırtan ve Câhiliyyet çağırışı ile bağırıp çağıran bizden değildir" buyurdu [104].

40- Bir Musibet Sırasında Oturan ve Kendisinde Hüzün Farkedilen Kimse Babı [105]

58-.......Bana Amre bintu Abdirrahmân haber verip şöyle dedi: Ben Âişe(R)'den işittim, şöyle dedi: Peygamber'e (Mûte şehîdle-ri) Zeyd ibn Hârise'nin, Ca'fer'in, Abdullah ibn Revâha'nın şehîdlik haberi geldiği zaman, Peygamber (mescidde) oturmuştu. Yüzünde hüzün ve keder eseri fark ediliyordu. Ben de kapının Rasûlullah'ın görülebileceği bir aralığından, yânı kapının yarığından kendisine bakıyordum. Bu sırada Rasûlullah'a bir adam geldi ve:

— Ca'fer'in kadınları, dedi ve onların ağlaştıklarım söyledi. Rasûlullah (S) o kimseye kadınları bu çığlıktan men' etmesini

emretti. O adam gitti. Sonra ikinci defa Rasûlullah'a geldi ve kadınların kendisine itaat etmediklerini haber verdi. Rasûlullah yine:

— "Kadınları nehyet!" buyurdu. O adam üçüncü defa geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Vallahi kadınlar bize galebe ettiler, dedi. (Râvî Amre dedi ki:) Âişe: Rasûlullah o adama: "Bu kadınların

ağızlarına toprak saç" buyurdu, dedi.

Âişe dedi ki: Ben de o adama: Allah senin burnunu topraklasın, yânı Allah seni zelîl etsin. Sen ne Rasûlullah'ın sana verdiği emri yerine getirdin, ne de hüzün ve keder içinde bulunan Rasûlullah'i kendi hâlinde bıraktın! dedim.

59-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Maûne kuyusunda yetmiş kadar kurrâ şehîd edildiği zaman bir ay kunût yaptı (ve müşrikler aleyhine duâ etti). Ben Rasûhıllah'ın o zamandan daha şiddetli bir hüzünle üzüldüğünü asla görmedim [106].

41- Musibet Sırasında Kederini Açığa Vurmayan Kimse Babı [107]

Muhammed ibn Ka'b el-Kurazî de: "el-Cezau", kötü söz söylemek ve kötü zannda bulunmaktır, dedi [108].

Ya'kûb Peygamber de:

"Ben kederimi, mahzunluğumu yalnız Allah'a şikâyet ediyorum..." dedi (Yusuf: 84) [109]

60-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bize İshâk ibn Abdillah ibn Ebî Talha haber verdi. O, Enes ibn Mâ-lik(R)'ten şöyle derken işitmiştir: Ebû Talha'nm hasta olan bir oğlu vardı. Enes dedi ki: Bu çocuk Ebû Talha evden dışarıda bulunduğu bir sırada öldü. Karısı Ümmü Süleym, çocuğun öldüğünü görünce bir şey hazırladı (yâni çocuğu yıkadı, kefenledi) ve çocuğu kokuladı da evin bir tarafına koydu. Ebû Talha geldiğinde: Oğlan nasıldır? diye sordu. Ümmü Süleym: Çocuğun nefsi sâkinleşti. İstirahat etmiş olmasını ümîd ederim, dedi. Ebû Talha, kadın doğru söylüyor sandı ve yattı (yânî eşi ile birleşti). Sabah olunca yıkandı. Dışarı çıkmak istediğinde Ümmü Süleym, Ebû Talha'ya çocuğun öldüğünü bildirdi. Ebû Talha mescide gidip, Peygamber ile namaz kıldı. Sonra da bu karı koca arasında o gece olup bitenleri Peygamber'e haber verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Allah'ın sizlere, bu geceniz hakkında bereketler ihsan etmesini dilerim" diye duâ etti [110].

Sufyân ibn Uyeyne şöyle dedi: Ensâr'dan (Ibâye ibnu Rıfâa isminde) bir kimse: Ben Ebû Talha ile Ümmü Süleym'in dokuz çocuklarını gördüm, bunların hepsi de Kur'ân okurdu, dedi [111]..

42- "Sabr, musibetin birinci darbesi sırasındadır" Babı

Ve Umer (R) şöyle demiştir:

Şunlar ne güzel iki denk ve ne güzel ilâvedir.

"Onlar kendilerine bir musibet geldiği zaman 'Biz Allahhn mülküyüz ve biz ancak O'na dönücüleriz' derler. İşte onlar; Rabb lerinden mağfiretler ve rahmet hep onların üzerinedir ve onlar doğru yola erdirilenlerdir"

(el-Bakara: 156-157) [112].

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Hem sabr (ve sebat) ile hem de namaz ile (A Hah 'tan) yardım isteyin. Şübhesiz bu elbette büyük bir şeydir.

Ancak Allah'a karşı yüksek saygı gösterenler üzerinde öyle değildir" (el-Bakara: 45) [113].

61-.......Bize Şu'be, Sabit el-Bunânî'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Enes ibn MâIik(R)'ten işittim; Peygamber (S): "(Gerçek) sabr, musibetin ilk darbesi sırasında (katlanıp dayanmak) buyurmuştur [114].

43- Peygamber(S)'in: "(Yâ İbrahim!) Bizler senin ayrılığın sebebiyle çok kederliyiz" Kavli Babı

Ve İbn Umer (R) Peygamber(S)'den olmak üzere: "Göz ağlar ve kalb mahzun olur'* demiştir [115].

62-.......Bize Kurayş -ki o İbnuHayyân'dır-,Sâbit el-Bunânî'den tahdîs etti. Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah ile demirci bir san'atkâr olan Ebû Seyf in yanına girdik. Ebû Seyf, (Peygam-ber'in çocuğu) İbrahim'in süt babası idi. Rasûlullah, İbrahim'i aldı, onu öptü ve kokladi. Bundan sonra bir kerre daha Ebû Seyf in evine gittik. Bu defa İbrâhîm can veriyordu. Rasûlullah'ın iki gözü yaş dökmeye başladı. Bunun üzerine Abdurrahmân ibn Avf:

— Yâ Rasûlallah! Halk musibet zamanında sabr etmeyebilir; fakat sen de mi? diye taaccüb ifâde etti.

Rasûlullah:

— "Ey Avf oğlu! Bu halet, bir rahmet ve şefekattir" buyurdu. Sonra bu göz yaşını diğer bir gözyaşı ta'kîb etti. Bu defa da Rasûlullah (S):

— "Şübhesiz göz ağlar, kalb de mahzun olur. Biz ise, Rabb'i-mizin razı olacağı sözden başka söz söylemeyiz. Yâ İbrahim! Bizler senin ayrılığınla pek mahzun ve kederliyiz" buyurdu [116].

Bu hadîsi Mûsâ ibn Ismâîl, Süleyman ibnu'l-Mugîre'den; o da

Sabit el-Bunânî'den; o da Enes ibn Mâlik'ten; o da Peygamber(S)'den olmak üzere rivayet etmiştir [117].

44- Hasta Yanında Ağlamak Babı

63-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Sa'd ibn Ubâde bir kerre kendisine arız olan bir hastalıktan dolayı rahatsız oldu. Peygamber (S), Abdurrahmân ibn Avf, Sa'd ibn Ebî Vakkaas ve Abdullah ibn Mes'ûd ile birlikte Sa'd'e hasta ziyaretine geldiler. Peygamber, Sa'd'in yanına girdiği zaman, onu ailesi halkı tarafından çepçevre kuşatılmış bir hâlde buldu. Rasûlullah:

— "Sa'd öldü mü?" diye sordu

Oradakiler:

— Hayır yâ Rasûlallah, ölmedi, dediler.

Peygamber duygulanıp ağladı. Topluluk Peygamber'in ağladığını görünce, onlar da ağladılar [118]. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "İşitmez misiniz? Şübhesiz ki, Allah gözyaşı ile ve iç üzüntüsü ile azâb etmez. Lâkin -diline işaret ederek- işte bunun yüzünden ya azâb eder, yâhûd da merhamet eyler. Ve şübhesiz ölü, ailesinin kendisine (nehyedilmiş bir ağlayışla) ağlamasından dolayı azâb olunur" buyurdu [119].

Umer (R) de (Câhiliyyet âdeti üzere) ağlandığında sopa ile döver, çakıl taşları

atar ve toprak saçardı [120].

45- Feryad (ve) Fiğan Etmenin ve (Yüksek Sesle) Ağlamanın Nehyedilmesi ve Bu Fiillerden Men' Edilmesi » Babı

64-.......Bize Yahya ibn Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdurrahmân kızı Amre haber verip şöyle dedi: Ben Âişe(R)'den işittim, şöyle diyordu: Zeyd ibn Harise, Ca'fer ve Abdullah ibn Revâha'nın ölüm haberleri geldiği zaman Peygamber (S) mescidde oturdu. Kendisinde hüzün fark ediliyordu. Ben de kapının (görülebilecek) aralığından Peygamberce bakıyordum. Bu sırada kendisine bir kimse geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Ca'fer'in kadınları, dedi ve onların (çığlıkla) ağlayışlarım zikretti. Rasûlullah da o kimseye kadınları bu çığlıktan nehyetmesini emretti. O adam da gitti. Sonra geldi de: Onları neh-yettim, dedi, ve kadınların kendisine itaat etmediklerini söyledi. Peygamber ikinci defa ona kadınları nehyetmesini emretti. O zât tekrar gitti. Sonra geldi ve:

— Vallahi kadınlar bana -yâhud bize- galebe ettiler, dedi. Şekk, râvî Muhammed ibn Havşeb'dendir. (Amre dedi ki:) Âişe: Peygamber (S) o adama: "Bu kadınların ağızlarına toprak saç" buyurdu, dedi. (Âişe dedi ki:) Ben de o adama: Allah senin burnunu toprağa sürsün (yânî seni zelîl kılsın)! Vallahi sen ne Rasûlullah'ın verdiği emri. yaptın, ne de (hüzün ve keder içinde bulunan) Rasûlul-lah'ı kendi hâlinde bıraktın, dedim [121].

65-.......Ümmü Atıyye (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), biz kadınlardan İslâm üzerine bey'at aldığı sırada ölüye feryâd ve çığlıkla ağlamıyacağımıza dâir de söz almıştı [122]. Beş kadından başka bizden hiçbir kadın (o zaman) ahdine vefa etmedi. Ahdini yerine getiren beş kadın: Ümmü Süleym, Ümmü'1-Aiâ, Mufiz'ın karısı olan Ebû Sebre kızı, ve daha iki kadındır. Yâhud Ebû Sebre kızı üe Muâz'ın karısı ve diğer bir kadın [123].

46- Cenaze İçin Ayağa Kalkmak Babı

66-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bize ez-Zuhrî, Sâlim'den; o da babası Abdullah ibn Umer'den; o da Âmir ibn Rabîa'dan tahdîs etti. Peygamber (S): "Sizler cenaze gördüğünüzde, cenaze sizi geride bırakıncaya kadar ayağa kalkınız" buyurmuştur [124].

Sufyân ibn Uyeyne şöyle dedi: ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Salim, babasından haber verdi. Babası Abdullah ibn Umer: Bize Âmir ibn Rabîa, Peygamber'den haber verdi, demiştir [125].

el-Humeydî Ebû Bekr Abdullah el-Mekkî, Sufyân ibn Uyeyne'den yaptığı rivayetinde: ' 'Cenaze sizi geride bırakıncaya yâhud cenaze yere konuluncaya kadar ayakta durunuz" fıkrasını ziyâde etmiştir [126].

47- Bab: Cenaze İçin Ayağa Kalktığında İnsan Ne Zaman Oturur? [127]

67-.......Bize el-Leys ibn Sa'd, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den; o da Âmir ibn Rabîa'dan tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Sizin herhangi biriniz bir cenaze gördüğünde, cenazenin beraberinde yürüyücü değilse, cenazeyi arkada bırakıncaya kadar, yâhud cenaze onu geride bırakıncaya kadar; yâhud cenaze o kimseyi arkada bırakmazdan evvel cenaze yere indirilinceye kadar ayağa kalksın" [128].

68-.......Keysân şöyle demiştir: Biz bir cenazede bulunduk. Ebû Hureyre, Mervân'ın elini tuttu. Cenaze yere konulmazdan evvel ikisi oturdular. Bunun üzerine Ebû Saîd el-Hudrî gelip Mervân'ın elinden tuttu ve:

— Ayağa kalk! Yemin olsun şu adam (yânı Ebû Hureyre), Pey-gamber'in bizleri cenaze omuzlardan yere indirilmedikçe oturmadan nehyettiğini kat'î olarak bilmektedir, dedi.

Bu söz üzerine Ebû Hureyre de:

— Ebû Saîd doğru söyledi, dedi [129].

48- "Bir Cenaze Ardından Giden Kimse, O Cenaze Erkeklerin Omuzlarından İndirilip Konuluncaya Kadar Oturmaz, Eğer Bundan Önce Oturursa Kalkmakla Emredilir" Babı

69-.......Bize Yahya ibn Ebî Kesîr, Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Bir cenaze gördüğünüz zaman hemen ayağa kalkınız. Cenazenin ardından giden kimse ise, cenaze konuluncaya kadar oturmasın" buyurmuştur [130].

49- Bir Yahudi Cenazesi İçin Ayağa Kalkan Kimse Babı

70-.......Câbir ibn Abdillah şöyle demiştir: Bir kerre yanımızdan bir cenaze geçmişti. Peygamber (S) hemen o cenaze için ayağa kalktı. Biz de ona uyarak ayağa kalktık ve:

— Yâ Rasûlallah! Bu bir Yahûdî cenâzesidir, dedik.

— "Bir cenaze gördüğünüzde hemen ayağa kalkınız" buyurdu [131].

71-.......Bize Amr ibnu Murre tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdurrahmân ibn Ebî Leylâ'dan işittim, şöyle dedi: Sehl ibn Huneyf ile Kays ibn Sa'd, Kaadisiyye mevkiinde oturuyorlardı. Ora halkı bunların yanından bir cenaze geçirdiler. Sehl ile Kays hemen ayağa kaİk-tılar. Kendilerine: Bu cenaze, bu arazîlerin halkından, yânî zimmet ehlindendir, denildi. Bunun üzerine Sehl ile Kays:

— Peygamber(S)'in yanından bir Yahûdî cenazesi geçmişti de Peygamber hemen ayağa kalkmıştı. Bunun üzerine Peygamber'e de: Bu bir Yahûdî cenâzesidir, denilmişti de Peygamber (S): "Bu da (yaşayıp ölen) bir insan değil

mi?" diye cevâb vermişti, demişlerdir [132].

Ve Ebû Hamze Muhammed ibn Meymün, el-A'meş'ten; o da Amr'dan; o da İbn Ebî Leylâ'dan söyledi. îbn Ebî Leylâ şöyle demiştir: Ben Kays ile Sehl'in beraberinde idim. Bunlar: Biz Peygam-ber'in beraberinde idik... dediler [133].

Zekeriyyâ ibn Ebî Zaide de Şa'bî'den; o da İbn Ebî Leylâ'dan söyledi ki, o Ebû Mes'ûd Ukbe ibn Amr el-Ensârî ile Kays ibn Sa'd; her ikisi de cenaze için ayağakalkarlardı, demiştir [134].

50- Cenazeyi Kadınların Değil de Erkeklerin Taşıması Babı

72-...... Keysân, EbûSaîd el-Hudrî'den işitti ki, Rasûiullah (S) şöyle buyurmuştur: "Cenaze (tâbuta) konulup erkekler omuzları üzerine yüklendikleri zaman, eğer o cenaze iyi bir kişi ise: 'Beni (sevabıma) ulaşdınmz' der. Eğer o cenaze iyi olmayan bir kişi ise: 'Eyvah! Bu cenaze ile nereye gidiyor sunuz?' diyeferyâd eder. Cenazenin bu feryadını (gafil) insandan başka her varlık işitir. İnsan bu sayhayı işit-seydi, muhakkak düşer bayılırdı" [135].

51- Cenazeyi Yolcu Edip Taşımakta Sür'at Edilmesi Babı

Ve Enes ibn Mâlik (R): "Sizler, ölüyü, yerine ulaştırmak için beraberinde gidenlersiniz. Onun için cenazenin önünde, arkasında, sağında solunda yürüyünüz" demiştir [136].

Enes'ten başkası da: "Cenazeye yakın gidiniz" demiştir [137].

73-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Biz şu gelecek hadîsi ez-Zuhrî'den ezberledik; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû

Hureyre(R)'den. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Cenazeyi sür'atlice naklediniz. Eğer bu ölü iyi bir kişi ise, bu bir hayr-dır. Onu (bir an evvel kabirdeki) hayr ve sevabına ulaştırmış olursunuz. Eğer bu cenaze iyi bir kişi değilse, bu da bir şerrdir. Onu omuzlarınızdan (çabuk) indirip korsunuz" [138].

52- Ölünün Tabut Üzerinde İken "Beni Yerime Ulaştırınız!" Kavli Babı

74-.......Keysân, Ebû Saîd Hudrî'den işitmiştir. O şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle der iûi:"Cenâze tâbuta konulduğu ve erkekler onu omuzlan üzerine yüklendikleri zaman, eğer o cenaze iyi bir kişi idiyse; 'Beni (sevabıma) ulaştırınız' der; ve eğer o cenaze iyi olmayan bir kişi idiyse, cenaze ahâlîsine hitaben: 'Bu cenazeye yazıklar olsun! Onu nereye götürüyorlar?' diye feryâd eder. Cenazenin bu feryadını insandan başka herşey işitir. İnsan bunu işitseydi, muhakkak düşer bayılırdı" [139].

53-Cenaze Namazında İmamın Arkasında İki Yahud Üç Sıra Saff Olan Kimse Babı

75-.......Câbir ibn Abdillah (R): Rasûlullah (S-Habeş hükümdarı olan) Necâşî üzerine cenaze namazı kıldırdı. Ben ikinci yâhud üçüncü saffta bulundum, demiştir [140].

54- Cenaze Namazında Cenazeye Karşı Sıra İle Dizilmiş Safflar Babı

76-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Necâşî'nin ölüm haberini sahâbîierine ulaştırdı. Sonra (namaz kıldırmak üzere) kendisi öne geçti, sahâbîler O'nun arkasında dizi dizi sıralanıp saff oldular. Akabinde Peygamber dört tekbîr aldı [141].

77-.......Bize Süleyman eş-Şeybânî, eş-Şa'bî'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: BanaPeygamber'in yanında hazır bulunmuş olan bir kimse haber verdi. Peygamber (S) bir defa kenarda kalmış bir kabre gelip, kabr üzerine sahâbîleri saff saff dizmiş ve dört tekbîr alarak cenaze namazı kıldırmıştır. (Süleyman eş-Şeybânî dedi ki:) Ben eş-Şa'bî'ye hitaben: Bu hadîsi sana kim (yânî hangi sahâbî) tahdîs etti? diye sordum. eş-Şa'bî: İbnu Abbâs (R) diye cevâb verdi [142].

78-.......Bana Atâ ibn EbîRebâh haber verdi. O, Câbir ibn Abdil!ah(R)'tan şöyle derken işitmiştir: Peygamber (S): "Bu gün Habeş milletinden iyi bir adam ölmüştür, gelin de ona cenaze namazı kılın!" buyurdu. Câbir dedi ki: Biz dizilip saff olduk. Bizler dizi dizi safflar hâlinde iken Peygamber Necâşî üzerine cenaze namazı kıldırdı.

Ebû'z-Zubeyr Muhammed ibn Müslim, Câbir'den söyledi. Câbir: (Peygamber Necâşî'ye cenaze namazı kıldığı zaman) ben ikinci saffta idim, demiştir [143].

55- Cenazeler Üzerinde Kılınan Namazlarda Erkeklerin Beraberinde Çocukların Da Saff Tutmaları Babı

79-.......Bize Süleyman eş-Şeybânî, Âmir eş-Şa'bî'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) geceleyin içine cenaze gömülmüş olan bir kabre uğradı. Orada bulunan cenaze sâhiblerine:

— "Bu cenaze ne zaman gömüldü?" diye sordu. Onlar da:

— Geçen gece (yânı dünkü günün gecesinde), diye cevâb verdiler.

(Peygamber bu ölüyü hastalığı sırasında ziyaret etmiş bulunduğundan) cenaze sâhiblerine:

— "Bana niçin haber vermediniz?" diye serzeniş etti. Onlar:

— Biz onu gecenin karanlığında gömdük; sizi o vakitte uyandırmak

istemedik, dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah namaza dikeldi. Biz de arkasında saff bağladık. İbn Abbâs dedi ki: Ben de bu saffların içinde bulundum. Rasûluliah bu gömülü olan ölüye namaz kıldı [144].

56- Cenazenin Üzerine Namaz Kılmanın Kaanunlaştırılması Babı [145]

Peygamber (S): "Cenaze üzerine namaz kılan kimse..." buyurdu.

Ve yine: "Arkadaşınız üzerine namaz kılınız" buyurdu. Ve yine:

"Necâşî üzerine namaz kılınız" buyurdu. Peygamber bu sözleriyle, içinde rükû* ve sucûd bulunmayan, kelâm da edilmeyen; fakat içinde ölüye duâ edilen, tekbîr alma ve selâm verme bulunan bu husûsî duruşa namaz ismi vermiştir [146].

Ve İbn Umer, cenaze namazını ancak temiz olarak kılardı ve o, cenaze namazını güneşin doğuşu ve batışı sırasında kılmaz ve tekbîr alışta iki elini yukarı kaldırır idi [147].

Ve Hasen Basrî: Zamanlarına yetiştiğim (sahâbî ve tabiîden olan) insanlar, cenazeleri üzerine kılınacak namazda imamete en ziyâde lâyık gördükleri kimseler, farz namazlarında imamlığına razı oldukları kimselerdi, demiştir [148].

Keza: Bayram günü namazında abdesti bozulan yâhud cenaze namazı kılınacağı sırada abdesti olmayan kimse, su arar da teyemmüm etmez [149].

Ve yine Hasen Basrî; Bir kimse cenaze namazına cemâat namaz kılarken ulaşırsa, cemâatle beraber bir tekbîr alarak namaza girer, demiştir [150]. Saîd ibn Müseyyeb de:

Erkek kişi, cenaze namazında gecede gündüzde, seferde hazarda musâvî

olarak dört tekbîr alır, demiştir [151].

Enes ibr. Mâlik de: Birinci tekbîr namaza başlama tekbîridir, demiştir [152].

Ve Yüce Allah ' 'Onlardan hiçbir kimse üzerine ebedî salât etme. Kabrinin başında da durma..." (et-Tevbe: 85) buyurdu, yânî buna "Salât" ismini verdi [153].

Ve bu cenazeye yapılan salâtta diğer namazlar gibi safflar da, imâm da mevcûddur [154].

80-.......Şa'bî şöyle demiştir: Bana, Peygamberiniz ile beraber yolu yalnız bir kabre uğrayan bir zât haber verdi. O zât: Peygamber (S) bize imâm oldu; biz de O'nun arkasında saff bağladık, dedi. Süleyman Şeybânî dedi ki: Biz eş-Şa'bî'ye: Yâ Ebâ Amr! Bunu sana tahdîs eden sahâbî kimdir? dedik. eş-Şa'bî: îbnu Abbâs(R)'tır, diye cevâb verdi1[155].

57- Cenazelerin Beraberinde Gitmenin Fazileti Babı [156]

Ve Zeyd ibn Sabit (R-45): Cenaze namazını kılınca, üzerindeki cenazeye ittibâ borcunu ödemiş olursun, demiştir [157]. Humeyd ibn Hilâl de: Biz cenaze namazı üzerine geri

dönmek için cenaze sahihlerinden izin almak bilmiyoruz, lâkin cenaze namazını kıldıktan sonra geri

dönen için bir kîrât sevâb vardır, demiştir [158].

81-.......Bize Cerîr ibnu Hazım tahdîs edip şöyle dedi: Ben Nâfi'den işittim, şöyle diyordu: İbnujUmer'e:

— Ebû Hureyre, cenazenin beraberinde giden kimse için bir kîrât ecir vardır

diyor, denildi.

İbn Umer:

— Ebû Hureyre bize (hadîs rivayet etmeyi) çoğalttı, dedi. Fakat Âişe, Ebû Hureyre'yi tasdîk etti ve:

— Ebû Hureyre'nin söylemekte olduğu hadîsi ben de Rasûltfl-lah'tan işittim, dedi.

Bunun üzerine Abdullah ibn Umer:

— Yemîn olsun ki, biz pek çok kîrâtlardaki sevabı almakta kusur ettik, dedi.

(Buhârî dedi ki:) "Farrattu" "Allah'ın emrinden zayi' ettim" demektir [159].

58- Cenaze Gömülünceye Kadar Bekleyen Kimse Babı

82- Bize Abdullah ibnu Mesleme tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbnu Ebî Zi'b'in huzurunda okudum. O da Saîd ibn Ebî Saîd el-Makburî'den; o da babası Ebû Saîd Keysân'dan. O, Ebû Hureyre'-den sormuş; Ebû Hureyre de: Ben Peygamber(S)'den işittim, demiştir.

H ve bana Abdullah ibnu Muhammed tahdîs etti: Bize Hişâm tahdîs etti: Bize Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da İbnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den. Peygamber (S) buyurdu ki...

Bize Ahmed ibnu Şebîb ibn Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam Şebîb ibn Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yûnus ibn Yezîd tahdîs etti. İbnu Şihâb dedi ki: Ve bana Abdurrahmân el-A'rac tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir [160]: Rasûlullah (S): "Cenazede, cenaze namazı kılınıncaya kadar hazır bulunan kimseye bir kîrât vardır. Cenaze gömülünceye kadar hazır bulunan kimse için ise iki kîrât sevâb olur" buyurdu. İki kîrât nedir? denildi. Rasûlullah: "İki büyük dağ gibidir" buyurdu [161].

59- Cenazeler Üzerine Kılınan Namazlarda Çocuklarında Da İnsanların Beraberinde Cenaze Namazı Kılmaları Babı [162]

83-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir kabre geldi. Orada bulunanlar: Bu cenaze dünkü günün gecesinde gömüldü dediler. İbn Abbâs bu kelimeyi dufine yâhud dufinet şeklinde ter-dîdli söylemiştir. İbn Abbâs: Biz Rasûlullah'ın arkasında saff olduk, sonra Rasûlullah o gömülü cenaze üzerine namaz kıldırdı, dedi [163].

60- Cenazeler Üzerine Kılınacak Namazların (Bunun İçin Ayrılmış Musallada) Namazgahta ve Mescidde Kılınması Babı

84-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bize Habeşler'in meliki olan Necâşî'nin ölüm haberini, Öldüğü gün bildirdi ve: "Kardeşiniz için Allah'tan mağfiret isteyin" buyurdu.

Ve İbn Şihâb'dan: O şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R): Peygamber'in onları namazgahta saff yapıp Necâşî üzerine dört tekbîr aldığını söylemiştir [164].

85- Bize îbrâhîm ibmı'İ-Munzir tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Damre tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den tahdîs etti. Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Yahudiler kendilerinden zina etmiş olan bir erkek ile bir kadını Peygamber'e getirdiler. Peygamber bu.zinâcılann taşlanmasını emretti. Bunun üzerine ikisi de

mescidin yanında cenazelerin konulduğu yere yakın bir mekânda taşla Öldürüldüler [165].

61- Kabirler Üzerinde Mescidler Edinmenin Mekruh Kılınması Babı

Alî ibn Ebî Tâlib'in torunu olan el-Hasen ibnu'l-Hasen (97) vefat ettiğinde, eşi ve yine Alî'nin torunu olan Fâtıma bintu'l-Hüseyin (110), kocasının kabri üzerine bir sene kadar bir kubbe kurmuştu [166]. Sonra bu kubbe kaldırıldı. O sırada Fâtıma ve yanında bulunanlar bir sayha işittiler. Sayha sahibi:

— Düşün bak! Bu musîbet-zedeîer kaybettiklerim buldular mı? diye soruyordu.

Diğer bir sayha sahibi de bu suâle:

— Hayır, onlar ümîdlerini kestiler de döndüler, dîye cevâb vermişti [167].

86-.......Urve'den;odaÂişe(R)'dentahdîsetti. Peygamber (S) âhirete göç ettiği hastalığında: "Allah Yahûdîler'i ve Hrısüyanlar'ı rahmetinden uzak kılsın. Bunlar peygamberlerinin kabirlerini mescid edindiler" buyurmuştur [168]. Âişe: Böyle bir endîşe olmasaydı sahâ-bîler, Rasûlullah'ın kabrini açık bırakırlardı. Lâkin ben onun mescid edinilmesinden korkarım, demiştir [169].

62- Lohusalığı İçinde Öldüğünde Lohusa Kadının Üzerine Cenaze Namazı Kılınışı Babı

87-.......Semure ibn Cundeb (R) şöyle demiştir: Ben.lohûsahğından dolayı vefat eden bir kadın üzerine Peygamber'in arkasında cenaze namazı kıldım. Peygamber (S), o kadının cenazesinin karşısında tam ortasına doğru ayakta durdu [170].

63- Bab: Cenaze Namazını Kıldıracak Kimse, Kadın ve Erkek Cenazesinin Neresine Doğru Dikelir? [171]

88-.......Bize Semure ibnu Cundeb (R) tahdîs edip şöyle dedi: Ben nifâs müddeti içinde ölmüş bir kadına Peygamber(S)'in arkasında cenaze namazı kıldım. Peygamber cenazenin karşısında ve ortasına doğru ayakta durdu [172].

64- Cenaze Üzerine Kılınan Namazda Dört Tekbir Alınması Babı

Ve Humeyd et-Tavîl şöyle demiştir:

Enes (R) bizlere cenaze namazı kıldırdı da bunda üç defa tekbîr aldı, sonra selâm verdi. Akabinde bu husus kendisine söylendi. Bunun üzerine hemen kıbleye yöneldi, sonra dördüncü tekbîri aldı, sonra da selâm verdi [173].

89-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), vefat etmiş olduğu gün içinde Necâşî'nin ölümünü bildirdi. Ve sahâbîleri musallaya çıkardı, onları sıralayıp saff yaptı ve Necâşî üzerine dört defa tekbîr aldı.

90-.......Bize Saîd ibnu Mînâ, Câbir ibn Abdillah'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) Ashame en-Necâşî üzerine dört defa tekbîr almıştır. Ve Yezîd ibn Hârûn ile Abdussamed, Selîm'den yaptıkları rivayette "Ashame" demişlerdir [174].

Ve bu hadîsi rivayet etmekte Abdussamed ibnu Abdilvâris, Yezîd ibn Harun'a mutâbaat etmiştir [175].

65- Cenaze Üzerine Kılınan Namazda Fâtihatu'1-Kitâb Sûresini Okuma (nın meşruluğu) Babı

ef-Hasenu'1-Basrî de: Çocuk üzerine cenaze namazı kıldıracak olan kimse Fâtihatu'I-Kitâb'ı okur, sonra da

"Allahumme'c'alhu lenâ faratan ve selefen ve ecran (Yâ Allah, bu çocuğu -cennette- bizim için karşılayıcı, teşrîfâtçı ve âhiret armağanı kıl) diye duâ eder, demiştir [176].

91- Bize Muhammed ibn Beşşâr tahdîs edip şöyle dedi: Bize Gun-der tahdîs edip şöyle dedi. Bize Şu'be, Sa'd ibn İbrahim'den; o da Talha ibn Abdiîlah'tan tahdîs etti. Talha: Ben İbn Abbâs'ın arkasında cenaze namazı kıldım, demiştir.

Ve bize Muhammed ibnu Kesîr tahdîs edip şöyle dedi: Bize Suf-yân es-Sevrî, Sa'd ibn İbrâhîm'den; o da Talha ibn Abdillah ibn Avf -tan haber verdi. Talha: Ben İbn Abbâs'ın arkasında cenaze üzerine namaz kıldım; bu namazda îbn Abbâs Fâtihatu'I-Kitâb'ı okudu da: Cenaze namazında Fâtihatu'I-Kitâb okumak bir sünnet olduğunu bilsinler dedis demiştir [177].

66- Ölü Gömüldükten Sonra Kabir Üzerine Cenaze Namazı Kılınması Babı

92-....... Ben eş-Şa'bî'den işittim, şöyle dedi: Bana, Peygamber(S)'in beraberinde, kenarda kalmış bir kabre uğrayan kimse haber verdi. Peygamber onlara imâm olmuş, onlar da Peygamber'in arkasında o mezar üzerine cenaze namazı kılmışlardır. (Süleyman eş-Şeybânî dedi ki:) Ben eş-Şa'bî'ye hitaben: Yâ Ebâ Amr, bu hadîsi sana tahdîs eden (sahâbî) kimdir? dedim. eş-Şa'bî: Abdullah ibn Ab-bâs(R)'tır, dedi [178].

93-.......(Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir): Bir zencî adam yâhud zencî kadın mescidi süpürür idi [179]. Günün birinde vefat etti. Fakat Peygamber onun ölümünü bilmemişti. Bir gün Peygamber o zâtı andı da: "Bu insan ne yaptı?" diye sordu. Sahâbîler: O öldü yâ Ra-sûlallah, dediler. Rasûlullah: "Bana (vefatını) haber vermeli değil miydiniz?" buyurdu. Sahâbîler: O şöyle şöyle oldu diye, onun kıssasını zikrettiler. Râvî dedi ki: Sahâbîler bu sözleriyle o zâtın sânını horla-dılar (onu küçük ve ehemmiyetsiz gördüler). Rasûlullah: "Haydin onun kabrini bana gösteriniz" buyurdu. Akabinde onun kabrine vardı ve üzerine

namaz kıldı [180].

67- Bab: Ölü, (Dirilerin) Ayakkabılarının Sesini İşitir

94-.......Bize Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Kul kabrine konulduğu ve sahihleri geri dönüp gittikleri zaman -ki ölü bunlar yürürken ayakkabılarının sesini muhakkak işitir- ona iki melek gelir. Bunlar ölüyü oturturlar ve ona:

— Şu Muhammed denilen kimse hakkında ne dersin? diye sorarlar.

O mü'min kul:

— O'nun Allah'ın kulu veRasûlüolduğunaşehâdetederim, der. Bunun üzerine melekler tarafından:

— Ey mü'min, cehennemdeki yerine bak. Allah bu azâb yerini senin için cennetten bir makaama tebdil eyledi, denilir".

Peygamber (S): "O mü'min, cehennem ve cennettekUki makaa-mini birden görür" buyurmuştur.

"Fakat kâfir veyâhud münafık olan ölü (meleklerin suâline):

— Muhammed hakkında bir şey bilmiyorum. İnsanların O'na diyegeldikleri bir sözü (işitir), ben de onlara uyup söylerdim, diye ce-vâb verir.

Bu iki melek tarafından o kâfir veya munâfıka:

— Hay sen anlamaz ve uymaz olaydın! denilir.

Sonra bu kâfir veya munâfıkın iki kulağı arasına demirden bir topuzla vurulur. O topuzu yiyince kâfir veya münafık şiddetli birferyâd ile bağırır ki, bu feryadı ins ve cinnden başka, bu ölüye yakın olan her şey işitir" [181].

68- El-Arzu’l Mukaddese'de Yahud Onun Gibi Mukaddes Olan Diğer Yerlerde Gömülmeyi Arzu Eden Kimse Babı [182]

95-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ölüm meleği Mûsâ Peygamber'e gönderildi. Melek Musa'ya gelince, Mûsâ, meleğe bir tokat vurdu. Melek Rabb'ına döndü ve:

— Sen beni ölmek istemeyen bir kula gönderdin, dedi.

Allah, meleğe gözünü (yâhud eski kudret ve metanetini) iade etti ve tekrar Musa'ya dön de ona: Elini bir öküzün sırtına koymasını ve elinin örttüğü her bir kıla mukaabil bir yıl Ömür verileceğini söyle, dedi.

Mûsâ, bu ilâhî bahşişi duyunca:

— Yâ Rabbî! Bundan sonra ne olacak (ölecek miyim, yoksa daha yaşayacak mıyım)? diye sordu.

Allah:

— Sonra öleceksin, buyurdu. Mûsâ:

— Öyleyse ölüm şimdi gelsin, dedi de Allah'tan bir taş atımı mesafeye kadar kendisini Mukaddes Arz'a yaklaştırmasını (orada ölüp orada gömülmesini) diledi [183].

Ebû Hureyre şöyle dedi: Rasûlullah (S): "Eğer ben Musa'nın gömüldüğü yerde sizinle beraber bulunsaydım, onun yol kenarında olan ve kızıl bir kum tepesinin yanında bulunan kabrini muhakkak sizlere gösterirdim" buyurdu [184].

69- Cenazeyi Geceleyin Gömme Babı [185]

Ebû Bekr (R) de geceleyin gömülmüştür [186].

96-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) geceleyin gömülmesinin ardından bir kimsenin mezarı üzerine cenaze na-mâzı kıldı. Bu namazda kendisi ve sahâbîleri ayakta durdular. Peygamber o kimse hakkında suâl sorup "Bu kimdir?" demişti de, oradakiier: Dünkü günün gecesinde gömülmüş olan Fulân kimsedir diye cevâb vermişlerdi. Bu cevâb akabinde hepsi birden o kabir üzerine cenaze namazı kıldılar [187].

70- Kabir Üzerine Mescid Kurulmasının Meni) Babı

97-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hasta olduğu zaman kadınlarından bâzısı Habeşistan'da gördükleri bir kiliseyi konuştular. Ona Mâriye (yânî Meryem Ana) Kilisesi deniyormuş. (Sonradan Peygamber'in kadınlarından olan) Ümmü Seleme ile Ümmü Habîbe (R) Habeşistan arazîsine gitmişlerdi [188]. Bu iki kadın o kilisenin güzelliğini ve içindeki suret ve timsâlleri zikrettiler. Bunun üzerine Peygamber başını yukarı kaldırdı da: "Onlar kendilerinden iyi bir kimse çıkıp da vefat ettiği zaman, onun kabri üzerine bir mescid bina ederler, sonra o binaya bu suretleri (yânî resimleri) yaparlar. İşte onlar Allah katında mahlûkaatın en şerlileridirler" buyurdu [189].

71- (Lahdine Yerleştirmek İçin) Kadının Kabrine Girecek Kimse Babı

98-.......Bize Fulayh ibnu Süleyman tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hilâl ibnu Alî tahdîs etti. Enes (R) şöyle demiştir: Biz Rasûlullah'in kızının cenazesinde hâzır bulunup, şuna şâhid olduk: Rasûlullah kabrin bir tarafına oturmuş hâldeydi. İki

gözünün yaş dökmekte olduğunu gördüm. Rasûlullah: "İçinizde bu gece günâh işlememiş bir kimse var mı?" diye sordu. EbûTalha: Ben vanm, dedi. Rasûlullah: "Bu kızın kabri içine in" buyurdu. Râvî Enes dedi ki: Bu emir üzerine Ebû Talha, Rasûlullah'm tazmin kabrine indi ve o kız, lahdine yerleştirip gömdü [190].

Ebû Abdillah el-Buhârî-'Lİ-yakterifû" "(Kazanmaları için)" (el-En'am 113) ma'nasmadır.dedi [191].

72- Şehid Üzerine Namaz Babı [192]

99-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Uhud şehîdlerinden ikişer kişiyi bir örtü (yânî bir kabir) içinde birleştiriyordu. Sonra: "Bunların hangisi Kur'ân'ı daha çok öğrenmiştir?" diye soruyordu. Bu çift şehîdlerden biri kendisine işaret edilince, onu kabirdeki lahdin içine önce koyuyordu. Ve sonra: "Ben bu mu~ câhidler üzerine (yânî hayâtlarım Allah yolunda feda ettiklerine) kıyamet günü bir şahidim" buyurdu ve bu şehîdlerin kendi kanları içinde, yıkanmadıkları ve üzerlerine namaz da kılınmadığı hâlde gömülmelerini emretti [193].

100-.......Ukbe ibn Âmir(R)'den (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) bir gün çıkıp Uhud şehîdlerine cenaze üzerine kıldığı namazı gibi namaz kıldı [194]. Sonra Medîne'ye dönüp minbere çıktı da: "Ben sizin için havuza ilk erişeniniz olacağım. Sizin hakk yolundaki hizmetlerinize şehâdet ediciyim. Allah'a yemin ederim ki, ben şu anda (cennetteki) havuzumu muhakkak görmekteyim. Ve emîn olunuz ki, bana arz'ın hazînelerinin anahtarları -yâhud arz'ın anahtarları- verilmiştir. Vallahi ben, benden sonra sizin müşrikliğe döneceğinizden hiç korkmam. Lâkin ben sizin ihtiras ile Dünyâ hazîneleri hususunda birbirinizle nefsâniyet yarışına düşüp didişmenizden korkarım" buyurdu [195].

73- Bir Kabir İçinde İki ve Üç Kişinin Gömülmesi Babı

101-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle haber vermiştir: Peygamber (S) Uhud harbi şehîdlerinden iki kişiyi bir kabirde birleştiriyordu [196].

74- Şehidleri Yıkamayı Düşünmeyen Kimse Babı

102-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Onları, yânî Uhudşehîdlerini kendi kanları içinde gömünüz" buyurdu. Hâlbuki Peygamber onları yıkatmamıştı da [197].

75- Lahdin İçinde Öne Geçirilen Kimse Babı [198]

Kabir içindeki oyuğa îahd denilmesi, onun kabrin bir tarafındaki mey! olmasından dolayıdır. Her zulm edici, mülhiddir (yânî hakktan meyledîcîdir). "Mültehad" (ci-cinn: 22), meyi edip sığınılacak yerdir. Eğer kabir bir yana meyilsiz olarak dümdüz olsaydı, o bir darîh, yânî yerde düz bir çukur ve yarıktan ibaret olurdu [199].

103-.......Câbir ibn AbdiIIah(R)'tan (o, şöyle demiştir): Rasülullah (S) Uhud şehîdlerinden iki kişiyi bir örtecek yer içinde, yânî" bir kabir içinde birleştiriyordu. Sonra: "Bunların hangisi Kur'ân'ı daha çok öğrenmiştir?" diye sorardı. Bu iki şehîdden birine işaret edilince onu kabirdeki lahdin içinde önce geçirir ve: "Ben bu şehîd-ler üzerine bir şahidim" buyurup, onları yıkamadığı ve üzerlerine cenaze namazı kılmadığı hâlde, şehîdlerin kendi kanlan içinde gömülmelerini emreyledi.

(Abdullah ibn Mübarek şöyle dedi:) Ve bize el-Evzâî, ez-Zuhrî'den haber verdi ki, Câbir ibn Abdillah şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Uhud şehîdleri için: "Bunların hangisi Kur'ân'ı daha çok öğrenmiştir?" diye sorardı. Kendisine bir adamın daha çok Kur'ân bildiği işaret edilince, Rasûlullah o adamı kabirdeki

lahdin içinde yanındaki arkadaşından öne geçirirdi [200].

Ve Câbir: (Uhud şehîdlerinden olan) babam Abdullah ibn Amr ile amucam Amr ibn Cumûh bir tek çizgili abâ içinde kefenlendirildi, demiştir.

Ve Süleyman ibnu Kesîr dedi ki: Bana ez-Zuhrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Câbir(R)'den işiten kimse tahdîs etti [201].

76- Kabir İçine Izhır Çayırı ve Kuru Ot Konuluşu Babı [202]

104-.......Bize Hâlid el-Hazzâ-, İkrime'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Azız ve Cetîl olan Allah Mekke'yi haram kılmıştır. Artık Mekke, benden evvel hiçbir kimse için ha-lâl olmadı; benden sonra da hiçbir kimse için hatâl değildir. Mekke bana da bir gündüzün bir saatinde halâl kılınmıştı. Mekke'nin otu kopanl-maz, ağacı kesilmez, av hayvanı ürkütülmez, yitiği kimse tarafından el uzatılıp alınamaz. (Mekke'de yitirilen şeyi) ancak onun sahibini araştıracak kimse atabilir". Rasûluilah'ın bu sözleri üzerine Abbâs: Yâ Rasûlallah, kuyumcular ve kabirlerimiz için ızhır otu müstesna olsun, dedi. Rasûlullah: "Izhır müstesnadır" buyurdu [203].

Ebû Hureyre Peygamber'den rivayet ettiği hadîste o zâtın: "Kabirlerimiz için ve evlerimiz için (ızhır müstesna olsun)" dediğini söyledi [204].

Ve Ebân ibnu Salih, el-Hasen ibn Müslim'den; o da Şeybe'nin kızı Safıyye'den söyledi ki, bu Safıyye: Ben Peygamber(S)'den işittim, deyip bu hadîsin benzerini (yânı kabirler ve evleri zikrettiğini) rivayet etmiştir [205].

Mucâhid de Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs'tan söyledi ki, Abbâs: Izhır, Mekkeİiler'in demircileri, dökümcüleri ve evleri için (zarurî bir ihtiyaç maddesi)dir, demiştir [206].

77- Bab: Ölü Herhangi Bir Sebebden Ötürü Kabirden ve Lahidden

Çıkarılır Mı? [207]

105-.......Bize Sufyân (ibn Uyeyne) tahdîs etti. Amr ibn Dînâr şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah(R)'tan işittim, şöyle dedi: Rasûlullah (S), Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûl kendi çukuru içine konulduktan sonra onun çukuruna geldi; onun dışarıya çıkarılmasını emretti. O da dışarıya çıkarıldı. Rasûlullah onun cesedini kendi iki dizi üzerine koydu da, onun cildi üzerine tükürüğünden üfledi, ve ona kendi gömleğini giydirdi. Rasûluilah'ın kendi gömleğini ona giydirmesinin sebebini Allah en bilendir. Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûl, Peygamber'in amucası Abbâs'a bir gömlek giydirmiş idi.

Sufyân ibn Uyeyne şöyle dedi: Ebû Hureyre şöyle demiştir [208]: Rasûluilah'ın üzerinde iki gömlek vardı. Abdullah ibn Ubeyy'in oğlu Abdullah, Rasûlullah'a: Yâ Rasûlallah, senin cildine dokunan gömleğini babama giydir, dedi.

Sufyân ibn Uyeyne şöyle dedi: Peygamber'in kendi gömleğini Abdullah ibn Ubeyy'e giydirmesini, vaktiyle onun Abbâs'a gömlek giydirmiş olmasına bir karşılamadır zannederlerdi [209].

106-.......Câbir ibn AbdiIlah (R) şöyle demiştir: Uhud harbi vakti geldiğinde babam Abdullah beni geceleyin çağırdı ve: "Ben Peygam-ber'in sahâbîlerinden ilk şehîd edilecekler içinde şehîd olacağımı kuvvetle zannediyorum. Ve ben kendimden sonraya Rasûlullah'ın zâtı müstesna senden daha kıymetli bir kimseyi geride bırakmıyorum. Benim üzerimde bir borç vardır. Binâenaleyh onu öde. Kızkardeşlerine hayr vasiyet etmeyi iste dur" dedi. Sabaha girdik. Babam ilk şehîdlerden oldu. Ve bir tek kabir içinde diğer bir şehîdle beraber gömüldü. Sonra gönlüm, onu başka bir kimsenin beraberinde terk etmekten hoşlanmadı. Altı ay geçtikten sonra onu mezarından çıkardım. Bir de gördüm ki o, kulağı müstesna, yenice gömülmüşcesine, mezarına koyduğum gündeki gibi duruyor [210].

107-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Babam Ahdullah ibn Arnr'ın beraberinde

bir adam gömülmüştü. Benim gönlüm buna razı olmadı, nihayet babamı mezardan çıkardım ve onu tek başına bir kabir içine koydum [211].

78- Kabir İçinde Bulunacak Lahid ve Yarık Babı

108-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Uhud şehîdlerinden ikişer kişiyi bir kabirde birleştiriyordu. Sonra: "Bunların hangisi Kur'ân'ı daha çok bellemiştir?" diye soruyordu. Bu çift şehîdlerden biri kendisine işaret edilince, onu kabirdeki lahdin içine önce koyardı. Akabinde: "Ben kıyamet gününde bu şehîdler üzerine bir şahidim " der, onları yıkamadığı hâlde, bunların kendi kanları ile gömülmelerini emrederdi [212].

79- Bab: Sabi (Yani Çocuk) İslam'a Girip de Öldüğü Zaman Üzerine Cenaze Namazı Kılınır Mı?

Ve çocuğa İslâm'a girmesi teklîf edilir mi? [213] Hasen Basrî, Kaadı Şurayh, İbrâhîm Nahaî ve Katâde ibn Diâme:

Ana-babadan biri İslâm'a girdiği zaman çocuk ıi bunlardan İslâm'a girenin beraberinde olur, demişlerdir [214].

Ve İbn Abbâs da Mekke'de, annesinin beraberinde zayıflatılmak istenen(mustad'aflar)den idi de, kavminin dîni üzere bulunan babası Abbâs'ın beraberinde değil idi [215].

Ve (Rasûlullah): "İslâm (dâima) yüksek olur; onun üstüne yükselinmez" dedi [216].

109-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle haber verdi: Umer ibnu'l-Hattâb, Peygamber(S)'in beraberinde bir topluluk içinde İbnu Sayyâd (denilen küçük

kâhin)in bulunduğu tarafa gittiler. Ve onu (Ensâr'dan) Megâle oğulları'nın taştan yapılmış sağlam kale binası yanında çocuklarla oynarken buldular. İbnu Sayyâd o sırada henüz bulûğ çağma ermeye yaklaşmıştı. İbn Sayyâd, Peygamber'i bilemedi. Nihayet Peygamber eliyle ona (hafifçe) vurduktan sonra İbnu Sayyâd'a:

— Benim Allah'ın Rasûlü olduğuma şehâdet eder misin? dedi. Bunun üzerine ibnu Sayyâd, Rasûlullah'a baktı ve:.

— Senin Ümmîlerin Rasûlü olduğuna şehâdet ederim, dedi ve Peygamber'e hitaben: Sen de benim Allah'ın Rasûlü olduğuma şehâdet eder misin? dedi.

Rasûlullah onun suâline cevâb vermeyi bıraktı da:

— Ben Allah'a ve (hakk) rasûllerine îmân ettim, dedi. Akabinde İbnu Sayyâd'a: Ne görüyorsun? diye sordu.

İbnu Sayyâd:

— Bana doğru haber de, yalan haber de gelir, dedi.Bu cevâb üzerine Peygamber:

— öyleyse iş sana çok karıştırılmış, buyurdu. Bundan sonra Peygamber İbnu Sayyâd'a: Senin içingönlümdebirşeysakladım (şunubil), buyurdu.

îbnu Sayyâd:

— Gönlündeki o şey "Duh"tur, diye cevâb verdi. Bunun üzerine Rasûlullah:

— Sus, yıkıl git; haddini tecâvüz eîme, buyurdu [217]. Peygamber'in onu böyle azarlaması üzerine Umer:

— Yâ Rasûlallah, beni bırak da şunun boynunu vurayım, dedi. Peygamber:

— Ona dokunma, eğer bu çocuk o Deccâl ise, sen onu vurmaya me'mûr ve muktedir kılınmadın [218]. Eğer Deccâl değil ise, onu Öldürmekte senin için hiçbir hayır yoktur, buyurdu.

Ve Salim şöyle dedi: Ben babam Abdullah ibn Umer'den işittim, o şöyle diyordu: Rasûlullah (S) bundan sonra bir kerre de Ubeyy ibn Ka'b ile beraber

İbnu Sayyâd'ın bulunduğu hurmalığa gitmişti. Rasûlullah onu gafil yakalamak ve îbn Sayyâd kendisini görmeksizin onun husûsî hayâtını görmek ve onun kâhinliğinden, tabiî olmayan hâlinden ve sözlerinden birşeyler işitmek ve sahâbîlere göstermek istiyordu. Peygamber onu kadife örtüsü içinde yan yatmış bir hâlde gördü. Kadife hırkası içinde genizden gelen anlaşılmaz bir hırıltı vardı. Tam bu sırada bir hurma ağacının arkasına gizlenmiş bulunan İbnu Sayyâd'ın annesi, Rasûlullah'ı gördü ve hemen:

— Yâ Safı! İşte Muhammed geldi, diye seslendi.

Safî, İbnu Sayyâd'ın adıdır. İbnu Sayyâd sür'atle ayağa kalktı. Bunun üzerine Peygamber (S), maiyyetinde bulunan kimselere:

— Şu kadın oğlunu o hâlde bıraksaydı, o tutarsız saçma sapan sözleriyle, tabiî olmayan hâli ile size ne mal olduğunu açıklardı, buyurdu [219].

Ve Şuayb ibn Ebî Hamza kendi hadîsinde: "Ferafasahu, ramrametun" yâhud "zemzemetun" şeklinde söyledi. Ukayl ibn Hâlid ise "Ramrametun" dedi. Ma'mer ibn Râşid ise "Ramzetun" diye söyledi [220].

110-.......Enes (R) şöyle demiştir: Bir Yahûdî çocuğu vardı, Peygamber'e hizmet ederdi. Bir ara çocuk hastalandı. Peygamber (S) ona hasta ziyaretine geldi ve başının yanında oturdu. Ve çocuğa hitaben: "İslâm'agir" buyurdu. Çocuk yanında bulunan babasının yüzüne baktı. Babası: Ebû'I-Kaasım'a itaat et (yânî O'nun emrini kabul et), dedi. Bunun üzerine o çocuk hemen (şehâdet kelimelerini söyleyip) müslümân oldu. Müteakiben Peygamber hastanın yanından çıkarken: "Bu çocuğu cehennem ateşinden kurtaran Allah'a hamdolsun" diyordu [221].

111-.......Ubeydullah el-Leysî şöyle dedi: Ben tbn Abbâs'tan işittim; o: Ben ve annem Lubâbe, mustad'atînden (yânî Medine'ye hicret edemeyip Mekke'de kalan ve orada zaîf bırakılmak istenen müslümân-lardan) idik. Ben çocuklar sınıfındaki mustad'aflardan idim, annem ise kadınlar sınıfından olan mustad'aflardan idi [222].

112-.......İbn Şihâb ez-Zuhrî şöyle demiştir: Her ölen çocuğa, zina eden bir kadına âid olsa bile, cenaze namazı kılınır. Çünkü o çocuk İslâm fıtratı üzere yaratılmış olup, o fıtrat üzere doğurulmuştur. Onun anasıyle babası yâhud anası gayrı müslim olsa bile, bilhassa babası müslümân olduklarını iddia ederlerse o çocuk doğum sırasında ağlayarak doğmuş ise, ona namaz kılınır. Böyle hayât emaresi izhâr etmeyerek, yânî ağlamayarak doğan çocuğa, eksik ve hami müddeti tamam olmadan düşük bir cenîn olarak doğduğu için namaz kılınmaz. Çünkü Ebû Hureyre (R) şu hadîsi tahdîs edip durmuştur:

Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Her doğan çocuk muhakkak fıtrat üzere doğar. Sonra anasıyle babası onu Yahûdî yâhud Nasrânî yâhud Mecûsî yaparlar. Nasıl ki, kusursuz doğundan her hayvan yavrusu, organları tam olarak doğar. Siz hiç o yavrunun burnunda, kulağında eksik, kesik birşey hisseder misiniz?"

Bundan sonra Ebû Hureyre: "O hâlde sen yüzünü birmuvahhid olarak dîne, Allah'ın o fıtratına çevir ki, O, insanları bunun üzerine yaratmıştır. Allah *m yaratışına hiçbir şey bedel olamaz. Bu, dimdik ayakta duran bir dîndir. Fakat insanların çoğu bilmezler*' (er-Rûm: 30) âyetini söyler idi [223].

113-.......İbn Şihâb ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûluilah (S) şöyle buyurdu: "Her çocuk ancak fıtrat üzere dünyâya getirilir. Bundan sonra anası babası (Yâhûdî ise) onu Yahûdîyaparlar, (Nasrânî ise) onu Nasrânîyaparlar, (Mecûsî ise) onu Mecûsî yaparlar. Nitekim kusursuz doğan bir hayvan yavrusu içinde siz kulağı, dudağı, burnu, ayağı kesik olanını hiç görüyor musunuz?"

Bundan sonra Ebû Hureyre (R) şu âyeti söylerdi: "O hâlde sen yüzünü bir muvahhid olarak dîne, Allah'ın o fıtratına çevir ki, O, insanları bunun üzerine yaratmıştır. Allah 'in yaratışına (hiçbir şey) bedel olamaz- Bu, dimdik ayakta duran bir dîndir. Fakat insanların çoğu bilmezler" (er-Rûm: 30) [224].

80- Bab: Müşrik Olan Kimse Ölüm Sırasında "Lâ ilahe ille'llah" Dediği Zaman? [225]

114-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb, kendi babası Müseyyeb ibn Hazn'dan haber verdi. Müseyyeb ibn Hazn (R) ona şöyle haber vermiştir: Ebû Tâlib'e ölüm alâmetleri geldiği sırada ona Rasûluilah (S) geldi ve amucasmın yanında Ebû Cehl ibn Hişâm ile Abdullah ibn Ebî Umeyye'yi buldu. Rasûluilah, Ebû Tâlib'e hitaben:

— "Yâ amuca! Lâ ilahe illefilah kelimesini söyle de, bununla Allah katında sana şehâdet edeyim" dedi.

Ebû Cehl ve Abdullah ibn Ebî Umeyye:

— Yâ Ebâ Tâlib! Abdulmuttalib milletinden yüz mü çevireceksin? diye men' ettiler.

Fakat Rasûlullah bu tevhîd kelimesini amucasma arz etmeye devam ediyordu. O iki kişi de mütemâdiyyen o sözlerini tekrar ediyorlardı. Nihayet Ebû Tâlib bunlara söylediği son söz olarak:

— O (yânî ben), Abdulmuttalib milleti üzeredir, dedi ve Lâ ilahe ülellah demekten çekindi.

Rasûlullah (S):

— "İyi bil ki (ey amucam)! Allah'a yemin olsun, bensanamağ-firet dilemekten nehyolunmadığım müddetçe, senin için muhakkak Allah'tan mağfiret isteyeceğim" dedi.

Akabinde Allah bu hususta şu âyeti indirdi:

"Müşriklerin o çılgın ateşin yaranı oldukları muhakkak meydana çıktıktan sonra, artık onların lehine, velev hısım olsunlar, ne Peygamber ne de müzmin olanların istiğfar etmeleri doğru değildir" (et-Tevbc: 113) [226].

81- Kabir Üzerine Hurma Dalı Koyma Babı

Ve Büreyde el-Eslemî kendi kabrinin içine iki hurma dalı konulmasını

vasıyyet etmiştir [227].

İbn Umer (R), Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân'ın kabri üzerinde bir çadır gördü de: Ey oğul, bu çadırı sök, çünkü ölüyü kabrinde ancak kendi ameli gölgeler, dedi [228].

Ve Hârice ibn Zeyd şöyle dedi: Usman'ın halifeliği zamanında biz gençler topluluğu iken kendimi gördüm ki, bizim en şiddetli sıçrayıp atlayanımız Usmân ibnMaz'ûn'un kabrini, üzerinden öteye geçecek kadar sıçrayıp atlayan kimse idi [229].

Ve Usmân ibn Hakîm şöyle dedi: Hârice ibn Zeyd, benim elimi tuttu, beni bir kabir üzerine oturttu ve bana amucası Zeyd ibn Sâbiften şunu haber verdi: Zeyd ibn Sabit: Kabir üzerine oturmak ancak orada yakışmayacak söz ve fiil yapan kimseler için mekruh görüldü, demiştir [230].

Nâfi de: İbn Umer (R), kabirler üzerine oturur idi, demiştir [231].

115-.......Bize Ebû Muâviye, el-A'meş'ten; o da Mucâhidibn Cebr'den; o da Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) azâb edilmekte olan iki kabre uğradı da: "Bunlar muhakkak azâb ediliyorlar. Hem de bunlar büyük bir işten dolayı azâb edilmiyorlar. Bunlardan biri sidikten sakınmaz idi. Diğeri de koğu-culuk ederdi" buyurdu. Sonra Peygamber yapraklan koparılmış taze bir hurma dalı aldı ve bunu ikiye böldü. Sonra her bir kabre bunlardan birini dikti. Sahâbîler: Yâ Rasûlallah! Bunu niçin yaptınız? diye sordular. Rasûlullah (S): "Bu dallar kurumayıp taze kaldığı müddetçe, bu iki kabir sahibinden azabın hafiflemesini ümîd ederim" buyurdu [232].

82- Muhaddisin Kabir Yanında Va'z Etmesi ve Bu Sırada Arkadaşlarının Onun Etrafında Oturmaları Babı

"Yevme yahrucûne minel-ecdâs" (ei-Kamen 7) kavlindeki el-Ecdâs, kabirler

ma'nâsınadır. "Bu'siret" (ei-infitar: 4) usîret (= eşelendi) ma'nâsinadır. "Havzımi eşeledim" demek, havzımın dibindeki şeyleri yukarısına çıkardım, demektir. "el-îfâd" (d Maâric: 43); sür'atie gitmek manasınadır. el-A'meş, bu âyetteki "NSB" lâfzını "İlâ nasbin" okudu ki, dikilmiş bir şeye doğru öne geçme yarışı yapıyorlar, demektir. "Nusb" lâfzı dikilen tek şeye isimdir; "Nasb" ise dikmek ma'nâsına masdardır. "Yevme'l-hurûc" (ei-Kaaf: 42) kabirlerden çıkış günüdür. "Yensilûn" (Yâsîn: 51), çıkıp gidiyorlar, demektir [233].

116-.......Alî ibn Ebî Tâlib şöyle demiştir:

Biz bir kerre Bakîu'l-Garkad kabristanında bir cenazede buIuı duk. Peygamber (S) bizim yanımıza gelip oturdu, biz de O'nun etrafında oturduk. Peygamber'in elinde bir deynek vardı. Başını aşağıya doğru eğdi de, elindeki deynekle yere vurmaya başladı [234].

Sonra:

— "Sizden hiçbir kimse ve ne/eşlendirilmiş hiçbir can hâriç ol-mamak üzere, muhakkak herbirinin cennetten ve cehennemden olan yeri (takdîr edilip) yazılmıştır. Ve herbir kimse muhakkak şakı yâ-hud saîd olarak yazılmıştır" buyurdu.

Bunun üzerine sahâbîlerden biri:

— Öyle ise Yâ Rasûlallah, ameli ve ibâdeti bırakıp yazılmış olan kitabımıza dayanamaz mıyız? Bizden saadet ehli olan her kişiyi İlâhî yazı, saadet ehlinin hayr ameline sevkeder (cennetlik olur). Yine bizden şakaavet ehli (olması mukadder) olan her kişiyi de îlâhî yazı, şa-kaavet ehlinin (şerr) ameline sevkeder (bu da cehenneme girer), dedi.

Rasûlullah

— "(Diğer rivayette: Siz amele devam edin, çünkü herkes niçin yaratıldı ise o kendisine kolaylaştırılır) Saadet ehline gelince, onlara saadet amelini işlemek kolaylaştırılır. Şakaavet ehline gelince, on/ara da eşkıya zümresinin şerr işlerini işlemek ciheti kolaylaştırılır" buyurdu. Sonra da şu âyeti okudu: "Bundan sonra kim verir ve sakınırsa, o en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolaya hazırlarız. Amma kim cimrilik eder, kendini müstağni görür ve o en güzeli yalan

sayarsa, biz de ona o en güç olanı kolaylaştırırız" (ei-Leyi: 5-10) [235]

83- Kendi Kendini Öldüren Kimse Hakkında Gelen Hadisler Babı

117-....... Bize Hâlid el-Hazzâ, Ebû Kılâbe'den; o da Sabit ibnu'd-Dahhâk(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Herkim İslâm'dan başka bir dîne yalancı ve kasdedici olarak yemîn ederse, o kimse dediği gibi(y&l&ncı)dir [236]. Kim de kendini demirden yapılmış keskin bir âletle öldürürse, bu kimse de cehennem ateşinde o âletle azâb olunur" buyurmuştur [237].

Haccâc ibnu Minhâl da şöyle dedi: Bize Cerîr ibnu Hazım tah-dîs etti ki, el-Hasen ei-Basrî şöyle demiştir: Bize Cundeb (R) şu Basra Mescidi'nde Peygamber'den aşağıdaki hadîsi tahdîs etti. Biz o hadîsi unutmadık. Cundeb'in yalan söylemesinden de korkmuyoruz (Çünkü Cundeb çok doğrudur). Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "(Sizden evvel geçen ümmetlerden birinde) yaralı bir adam vardı. (Acısına dayanamayıp) kendisini öldürdü. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah: Kulum kendi kendisini öldürmeye davranmakla benim hükmüme sabırsızlık etti. Ben de ona cenneti haram kıldım, buyurdu" [238].

118-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir. Peygamber (S): "(Dünyâda iken) kendini boğan kimse, ateşin içinde de kendini boğar durur. Kendini dürtüp vuran (ve böylece kendini öldüren) kimse de ateşte kendini dürter durur" buyurdu [239].

84- Münafıklar Üzerine Cenaze Namazı Kılmanın ve Müşrikler İçin Allah'tan Mağfiret İstemenin Mekruh Kılınması Babı

Bu iki hususun mekruh kılındığı hadîsini Abdullah ibn Umer (R) rivayet etti [240].

119-....... Umer ibnu'l-Hattâb (R) şöyle demiştir: Abdullah ibnu Ubeyy ibn Selûİ öldüğü zaman, Rasûlullah (S) onun cenazesine namazını kıldırması için çağırıldı. Rasûlullah kalkıp dikilince ben O'na doğru sıçrayıp fırladım da: Yâ Rasûlallah! Abdullah ibn Ubeyy üzerine cenaze namazı kılacak mısın? Hâlbuki o, şu, şu, şu ve şu günlerde şöyle şöyle demişti diyerek, Rasûlullah hakkındaki çirkin sözlerini teker teker sayıyordum. Rasûlullah gülümsedi de: "Benden geriye çekil yâ Umer!" buyurdu. Ben kendisine karşı sözü çoğaltınca: "Ben muhayyer kılındım da istiğfar etmeyi tercih ettim. Eğer ben yetmişten fazla istiğfar ettiğim takdirde ona mağfiret edileceğini bilir olaydım, muhakkak yetmiş defadan ziyâde mağfiret isterdim" buyurdu. Umer dedi ki: Akabinde Rasûlullah, Abdullah ibn Ubeyy üzerine namaz kıldı, sonra döndü. Ancak az bir zaman ikaamet etmişti ki, nihayet Berâe sûresinden iki âyet indi: "Onlardan ölen hiçbir kimseye ebedî duâ etme, (defn veya ziyaret için) kabrinin başında da durma. Çünkü onlar Allah 'i ve Rasûlü Vım inkâr ile kâfir oldular; onlar fasıklar olarak öldüler" (et-Tevbe: 84). Umer: Ben sonra Rasûlullah'a karşı olan o günkü cür'etimden dolayı hayret ettim, Allah ve Rasûlü en bilendir, demiştir [241].

85- İnsanların Ölüyü Hayırla Anıp Övmeleri Babı [242]

120-.......Ben Enes ibn MâIik(R)'ten işittim; şöyle diyordu: (Bir kerre) Peygamber ve sahâbîlerinin yanında bir cenaze geçirdiler. 5a-hâbîler bu cenazeyi hayırla anıp övdüler. Peygamber (S) "Vâcib oldu" dedi. Sonra başka bir cenaze daha geçirdiler. Sahâbîler bu cenazeyi de şerr ile anıp kötülediler. Peygamber yine: "Vâcib oldu" buyurdu. Bunun üzerine Umer ibnu'l-Hattâb:

— Ne vâcib oldu? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Şu önce geçen cenazeyi hayır ile anıp övdünüz. İşte ona cennet vâcib oldu. Şu sonraki cenazeyi de şerr ile anıp kötü/ediniz. Buna da cehennem vâcib oldu. Çünkü sizler yeryüzünde Allah'ın şâhidlerisiniz" buyurdu [243].

121-.......Ebu'l-Esved ed-Duelî(69) şöyle demiştir: Bir kerre Basra'dan Medine'ye gelmiştim. O sırada Medine'de bir hastalık vâki' olmuştu. Ben Umer ibnu'l-Hattâb'in yanına oturdum. Bizim topluluğun yanından bir cenaze geçti. Bu cenazenin sahibi oradakiler tarafından hayırla anılıp övüldü. Bunun üzerine Umer: Vâcib oldu, dedi. Sonra diğer bir cenaze daha geçirildi. Yine orada bulunanlar tarafından bu cenazenin sahibi de hayırla anılıp övüldü. Umer yine: Vâcib oldu, dedi. Daha sonra üçüncü bir cenaze geçirildi. Bu sefer orada bulunanlar tarafından bu cenaze şerr ile anılıp kötülüğü söylendi.

Umer bu sefer de: Vâcib oldu, dedi. Ebu'l-Esved dedi ki: Ben:

— Ey Mü'minler'in Emîri! Ne vâcib oldu? dedim. Umer:

— Ben, Peygamber'in söylediği gibi söyledim; Peygamber (S): "Herhangi bir müsiümân hakkında dört (mü'min) kişi hayr ileşehâ-deî ederse, Allah o müsiümân kişiyi cennete girdirir" buyurdu. Biz: Üç kişi şehâdet ederse de böyle mi? diye sorduk. Peygamber: "Üç kişi şehâdet ederse de böyledir" buyurdu. Sonra: İki kişi şehâdet ederse de böyle midir? dedik. Peygamber: "İki kişi şehâdet ederse de böyledir" buyurdu. Bundan sonra biz Peygamber'e bir şâhidden sormadık [244].

86- Kabir Azabı Hakkında Gelen Hadisler Babı [245]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"... Ölümün şiddetleri içinde, meleklerin de pençelerini uzatarak kendilerine: 'Canlarınızı kurtarın... Bu gün hakaaret azâbıyle cezalandırılacaksınız' dedikleri zaman, sen o zâlimleri bir görmelisin" (ei-Enâm: 93). ie "el-HûnJ\ horluk,

zelîllikten ibarettir. "el-Hevn" ise, rıfk ve kolaylık ma'nâsınadır [246]. Ve zikri ulu olan Allah'ın şu kavli: "... Biz onları iki kerre azaba uğratacağız. Sonra da daha büyük bir azaba döndürüleceklerdir" [247]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: tiFir1avn*ın kavmini ise kötü azâb kuşatıverdû: (Azâbdan biri de) o ateştir ki, onlar sabah akşam ona arzolunacaklar, kıyametin kopacağı gün de Fir'avn hanedanını azabın en çetinine sokun (denilecek)" Mü'min: 45-46) [248].

122-....... el-Berâu'bnu Âzib(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Mü 'mine gelinip de mü'min kabri içinde oturtulduğu zaman, (suâllerden) sonra mü'min: Eşhedu en lâ ilahe ille'-llah ve eşhedu enne Muhammeden Rasûlullah (= Şehâdet ederim ki, Allah'tan başka hiçbir tanrı yoktur. Yine şehâdet ederim ki, Muham-med muhakkak Allah'ın Rasûlü'dür) diye şehâdet eder. İşte bu şehâdet, Allah 'in şu kavlidir: Allah îmân edenlere dünyâ hayâtında da, âhirette de o sabit sözde dâima sebat ihsan eder (Allah zâlimleri şaşırtır; Allah ne dilerse yapar)" (ibrâhîm: ıi) [249].

123-.......Bize Şu'be bu geçen hadîsi tahdîs etti ve bunda şu ziyâde oldu: "Allah îmân edenleri o sabit sözde dâima sabit kılar.., "

(ibrâhîm: 27) âyeti, kabir azabı hakkında indi [250].

124-....... Salih ibn Keysân şöyle demiştir: Bana Nâfi' tahdîs etti. Ona da İbn Umer haber verip şöyle demiştir: Peygamber (S) Kalîb Çukuru'nda cesedler üzerine vardı da onlara:

— "Rabb'inizin sizlere va'd ettiği şeyi hakk buldunuz mu?" diye seslendi.

Peygamber'e:

— Bir takım ölü cesedlere mi hitâb ediyorsun? denildi. Bunun üzerine Peygamber:

— "Sizler bunlardan daha fazla işitir değilsiniz. Fakat bunlar .cevâb veremezler" buyurdu [251].

125-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ancak: "Bu ölüler, kendilerine söylemekte bulunduğum sözümün hakk ve doğru olduğunu şimdi muhakkak biliyorlar" buyurmuştur. Nitekim Yüce Allah da: "Zîrâ şübhesiz sen ölülere duyuramazsın. (Arkalarını dönmüş kaçarlarken sağırlara da da'veti işittiremezsin)" (en-Nemi: 80) buyurdu [252].

126-.......Âişe(R)'den: Âişe'nin yanına bir Yahûdî kadını girip, kabir azabını zikretmiş; akabinde de Âişe'ye hitaben: Allah seni kabir azabından korusun, diye duâ etmiş. Bunun üzerine Âişe, Rasû-lullah'a kabir azabım sormuş. Rasûlullah (S) da: "Evet, kabir azabı (hakktır, vardır)" buyurmuştur.Âişe: Ben bundan sonra Rasûlullah'ın hiçbir namaz kılıp da kabir azabından Allah'a sığınmayı terkettiğini görmedim, demiştir [253].

127-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, o Ebû Bekr'in kızı Esmâ'dan işitmiştir. Esma (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S) bir kerre hutbe yapmaya kalktı ve kişinin kabirde tâbi' tutulacağı imtihan fitnesini zikretti. Rasûlullah kabir hâllerini böyle tafsîlâtıyle anlatınca müslümânlar dehşetlf bir surette feryâdla ağlaştılar. Râvî Gunder: Kabir azabı (hakktır), cümlesini ziyâde etmiştir [254].

128-.......Bize Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Enes'ten tahdîs etti. Enes ibn Mâlik (R) onlara şöyle tahdîs etmiştir: Rasûlul-lah (S) şöyle buyurdu: "Kul, kabri içine konulduğu ve arkadaşları ile cemâati geriye dönüp gittikleri zaman -ki ölü bunların yürürken çıkardıkları ayakkabılarının seslerini bile muhakkak işitir- ona iki melek gelir. Bunlar ölüyü oturturlar ve ona:

— Şu Muhammed adlı kimse hakkında ne der idin? diye sorarlar.

Bu soruya muhâtab olan mü'min kul:

— O'nun Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğunaşehâdetederim, der. Bunun üzerine melekler tarafından:

— Cehennemdeki oturacak yerine bak. Allah bu azâb yerini senin için cennetten bir oturacak makaama tebdil etti, denilir de o mü '-min kul, cehennem ve cennetteki o iki makaamını beraberce görür".

Katâde: "O mü'mine, kabri içinde bir genişlik verileceği bize zikrolundu" dedi ve sonra yine Enes hadîsine döndü. Rasûlullah şöyle buyurdu:

"Münafık ve kâfir olan kula gelince, ona da:

— Şu kimse hakkında ne der idin? diye sorulur. O da:

— Ben O 'nun hakkında birşey bilmiyorum. Ben sâdece insanların O'nun hakkında söyleyegeldikleri sözü söylerdim, diye cevâb verir.

Bunun üzerine ona:

— Anlamadın ve uymadın (yâhud: Sen hem anlamadın, hem de Kur'ân'ı tilâvet etmedin; yâhud da: Anlamaz ve uymaz olaydın) denir, ve ona demirden tokmaklarla öyle bir vuruş vurulur ki, derhâl şiddetli bir sayha ile bağırır. Bu bağırışı insan ve cinnlerden ibaret olan iki ağırlıktan başka bu ölüye yakın olan her şey işitir" [255].

87- Kabir Azabından Allah'a Sığınmak Babı

129-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bana Avn ibnu Ebî Cuhayfe, babası Ebû Cuhayfe'den; o da el-Berâ ibnu Âzib'den tahdîs etti ki, Ebû Eyyûb (R) şöyle demiştir:

Peygamber (S), güneş batmış olduğu hâlde Medine'den dışarıya çıkmıştı. Bir ses işitti de: "Yahudi kabilesi, kendi kabirleri içinde azâb olunuyor" buyurdu [256].

en-Nadr ibnu Şumeyl şöyle dedi: Bize Şu'be haber verip şöyle dedi: Bize Avn

tahdîs edip şöyle dedi. Ben el-Berâ'dan işittim; o da Ebû Eyyûb(R)'dan; o da Peygamber(S)'den [257].

130-.......Mûsâ ibn Ukbe şöyle demiştir: Bana Hâlid ibn Saîd ibni'l-Âsî'nin kızı Eme tahdîs etti. O da Peygamber(S)'den, kabir azabından Allah'a sığınırken işitmiştir [258].

131-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle duâ ederdi: "Allâhumme innî eûzu bike min azâbVl-kabri ve min azâbVn-nâri ve min fitnetVl-mahyâ ve'l-memâti ve min fitnetVl- < MesîhVd-Deccâli (= Yâ Allah! Ben, kabir azabından, ateş azabınızdan, hayât ve ölüm imtihan ve şiddetlerinden ve Deccâl Mesîh fitne- ?-sinden sana sığınırım)" [259].

88- Gıybet ve Sidikten Dolayı Kabir Azabı Babı

132-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) iki kabrin üzerine uğradı da: "Bu iki kabir muhakkak azâb olunuyorlar. Hâlbuki büyük bir şeyden dolayı azâb olunmuyorlar" buyurdu. Sonra da: "Evet, biri koğuculuk ederdi, diğeri de sidiğinden sakınmazdı" buyurdu. Râvî dedi ki: Bundan sonra Rasûlullah yaş bir deynek aldi, deyneği iki parçaya böldü. Sonra o parçalardan her birini bir kabir üzerine dikti. Sonra da: "Bunlar kurumayıp taze kaldıkları müddetçe belki bu kabir sahihlerinden azâb hafifletilir" buyurdu [260].

89- Ölüye, Sabah Akşam Kendi Oturacağı Yerinin Gösterilmesi Babı

133-....... Bana Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz öldüğü zaman, ona varıp oturacağı yeri sabah akşam gösterilir. O kimse cennet ehlinden ise cennetten; cehennem ehlinden ise cehennemden olan yeri gösterilir. Ve ona: işte

senin oturacağın yer burasıdır, nihayet kıyamet günü Allah seni buraya gönderecek, denilir" [261].

90- Ölünün, Tabut Üzerinde Taşınırken Söylediği Kelam Babı

134-.......Ebû Saîd el-Hudrî'den şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Cenaze tâbuta konulup da erkekler onu omuzlan üzerine yüklendikleri zaman, o cenaze iyi bir kişi ise: Beni (sevabıma) ulaştırınız, ulaştırınız der. Şayet iyi bir kimse değilse: Yazıklar olsun! Bu cenazeyi nereye götürüyorlar? diye seslenir. Cenazenin bu sesini (gafil) insandan başka herşey (her varlık) işitir. Eğer insan bunu işitseydi, muhakkak düşer bayılırdı" [262].

91- (Henüz Buluğa Ermeden Ölen) Müslüman Çocukları Hakkında Söylenmiş Hadisler Babı

Ebû Hureyre (R): Peygamber(S)'in: "Her kimin bulûğa ermeden üç çocuğu ölmüşse, bu çocuklar o kimse için ateşten yana bir nevi* perde olur yâhud o kimse cennete girer" buyurduğunu söylemiştir [263].

135-.......Enesibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Günâh işleme çağına ermemiş üç çocuğu ölen hiçbir müs-lümân (ana baba) müstesna olmamak üzere, Allah muhakkak onu, bu çocuklara ihsan eylediği geniş rahmeti ile cennete girdirir" [264].

136-.......Sabit, el-Berâ(R)'dan şöyle dediğini işitmiştir: Rasûlullah (S), çocuğu İbrâhîm vefat ettiği zaman: ' îbrâhîm için cennette muhakkak bir süt annesi vardır" buyurdu [265].

92- Müşriklerin Ölen Çocukları Hakkında Söylenmiş Hadisler Babı [266]

137-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: RasûIuIIah(S)'a müşriklerin ölen çocuklarından soruldu da: "Allah onları yarattığı za-I, mân, onların ne yapacaklarını en iyi bilendir" buyurdu [267].

138-.......Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu: Peygamber(S)'e, müşriklerin (ölen) çocuklarından soruldu da: "Allah onların neyi işleyi-ciler olduklarını en iyi bilendir" buyurdu [268].

139-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Her doğurulan çocuk, fıtrat üzere doğurulur. Sonra anası ile babası onu Yahudi yaparlar, yâhud Nasrânîyaparlar, yâhud Meclisi yaparlar. Hayvan yavrusunun eksiksiz tam bir hayvan yavrusu sıfatında doğurulması gibi. Sen o hayvan yavrusu içinde kulağı, dudağı, burnu, ayağı kesik olanını hiç görür müsün?" [269].

93- Bab [270]

140-.......Semure ibnu Cundeb (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) sabah namazım kılınca yüzünü bize yöneltir ve: "Bu gece sizden kim ru'yâ gördü?" diye sorar idi. Eğer birisi ru'yâ görmüş ise, ru'-yâsını Peygamber'e hikâye ederdi. Peygamber de o şahsın ru'yâsı hakkında Allah'ın dilediği şeyleri (yânî yorumunu) söylerdi.

Yine bir gün bize sordu ve: "Sizden ru 'yâ gören var mıdır?" buyurdu. Biz: Hayır, yoktur, dedik. Peygamber dedi ki: "Lâkin bu gece ben şöyle bir ru'yâ gördüm: Bana iki adam geldi, bunlar elimi tuttular ve beni^Mukaddes Arz'a (yânî pampâk ve düz bir arazîye) çıkardılar. Orada bir adam oturuyordu. Diğer bir adam da ayakta duruyor, elinde de demirden çatal bir kanca vardı. - Mûsâ ibn

İsmail'den rivayet eden bâzı arkadaşlarımız şöyle dedi:- Ayaktaki adam bu çatal kancayı oturanın ağzının sağ tarafına, tâ kafasına kadar sokuyor ve ağzın bu kısmını parçalıyordu. Sonra bu adam onun ağzının diğer tarafını da böyle yapıyor ve bu tarafı da parçalanıyordu. Bu sırada ağzın sağ tarafı iyi olmaya dönüyordu. Bu defa da buraya dönüyor, yine kancayı sokup parçalıyordu.

Ben, benim yanımdaki iki zâta: Bu adam kimdir ve bu hâl nedir? dedim. Onlar bana: (Sorma) yürü, dediler. Birlikte ileri gittik. Nihayet arka üstü yatmış bir adamın yanına geldik. Bunun baş ucunda da bir adam dikilmiş, elinde yumruk büyüklüğünde bir taş var. Bu taşla yatan adamın başım kırıyordu. Taşı başına her vurduğunda, taş yuvarlanıp gidiyordu. O adam da arkasından taşı almak için koşuyordu. O dönüp gelmeden bunun kırılmış olan başı düzeliyor ve tekrar eski hâline dönüyordu. Öteki adam dönüp gelince, yine başına vurup eziyordu.

Ben yanımdaki adamlara: Bu adam kimdir? diye sordum. Onlar: (Hiç sorma) ileri yürü, dediler. Birlikte ileriye gittik. Fırın gibi altı geniş, üstü dar bir deliğe eriştik. Bu deliğin altında ateş yanıyordu. Ateş alevlenip yükseldikçe içindeki insanlar da yükseliyor, hattâ delikten çıkmağa yaklaşıyorlardı. Ateşin alevi sâkinleşince de aşağı dönüyorlardı. Bunun içinde çıplak erkekler ve çıplak kadınlar vardı.

Ben yanımdaki iki zâta: Bunlar kimdir? diye sordum. Onlar da: (Hiç sorma) ileri yürü, dediler. Beraber yürüdük. Nihayet kandan bir nehrin yanına geldik. O nehrin içinde ortasında ayakta bir adam dikiliyordu. -Râvî Yezîd ile Vehb ibnu Cerîr ibn Hazım şöyle dediler:-Bu nehrin kıyısında da bir adam duruyordu. Önünde de bir takım taşlar vardı. Nehrin içindeki adam yüzerek kenara doğru gelip dışarı çıkmak isteyince, kıyıdaki adam onun ağzının içine bir taş atıyor ve onu geriye eski yerine döndürüyordu. Çıkmak için sahile doğru gelmeye her teşebbüs ettikçe, kıyıdaki hemen ağzına bir taş fırlatıyor ve onu eski yerine döndürüyor.

Ben yine yanımdaki iki zâta: Bu nedir? diye sordum. Onlar da: Sorma; ileri yürü, dediler. Beraberce yürüdük. Nihayet yeşil bir bahçeye vardık. Bu bahçede büyük bir ağaç vardı. Bu ağacın dibinde de yaşlı bir adamla bir takım çocuklar bulunuyordu. Bu ağaca yakın bir yerde de bir adam vardı ve önündeki ateşi yakmaktaydı.

Benim yanımdaki iki zât, benimle beraber ağaca çıktılar. Ve beni bir eve

soktular ki, ben asla bundan güzel bir ev görmedim. Burada bir takım yaşlı erkekler, bir takım gençler, bir takım kadınlar ve bir takım çocuklar vardı. Sonra yanımdaki iki adam beni buradan dışarıya çıkardılar. Benimle birlikte ağaca yukarı çıktılar. Ve beni evvelkinden daha güzel ve daha kıymetli bir eve girdirdiler. Burada da bir takım yaşlılar ve gençler vardı.

Ben, yanımdaki iki zâta: Sizler beni bu gece (iyi) gezdirdiniz. Şimdi bana gördüğüm şeyleri haber verip, bildiriniz, dedim. Onlar: Evet (anlatalım) dediler: Şu ağzının parçalandığını gördüğyn kimseye gelince, o bir yalancı idi; o dünyâda devamlı yalan söylerdi. Bunun yaydığı yalan her tarafa ulaşırdı. İşte bu yalancı, kıyamet gününe kadar yapılmakta olduğunu gördüğün şekilde azâb olunacaktır.

Başı ezilmekte olduğunu gördüğün kimseye gelince, öyle bir adamdır ki, Allah ona Kur'ân öğretmiş, o da (bu ni'metin kıymetini bilmeyerek) bütün gece uyumuş, gündüz de Kur'ân ile amel etmemişti. İşte hayâtında Kur'ân 'dan yüz çeviren bu gafil kimse de, kıyamet gününe kadar bu suretle azâb olunacaktır.

O delik içinde gördüğün çıplak kimselere gelince, onlar da bir alay zina edicilerdir. Nehir içinde gördüğün kimse ise, ribâ (yânî faiz) yiyicilerdir. Ağacın dibindeki yaşlı kimse İbrahim Peygamber 'dir. İbrahim'in etrafındaki çocuklar ise, insan çocuklarıdırlar [271]. O ateş yakan kimse, cehennemin bekçisi olan Mâlik'tir. Girdiğin birinci ev, bütün mü'minlerin ortak evidir. İkinci gördüğün o muhteşem saray da, şehîdlerin sarayıdır. Ben Cibril'im, bu da (kardeşim) Mîkâîl'-dir. (Yâ Muhammed!) Sen başını yukarı kaldır, dedi. Başımı kaldırdım, bir de gördüm ki, üst tarafımda beyaz bulut misâli bir şey! Melekler: işte burası senin makaamındır, dediler. Ben: Beni bırakınız da şu makaamıma gireyim, dedim. Melekler: Hayır. Senin daha tamamlamadığın kalan bir ömrün vardır. Onu ne vakit tamamlarsan, o zaman menziline girersin, dediler" [272].

94- Pazartesi Günündeki Ölüm Babı

141-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Ebû Bekr'in yanına girdim. O:

— Peygamber'i kaç parça bez ile kefenlediniz? diye sordu.

Âişe de:

— Gömlek ile başlık olmaksızın, üç parça beyaz Yemen'in Su-hûl beldesinde dokunmuş pamuk bezi içinde, diye cevâb^verdi.

Müteakiben Ebû Bekr, Âişe'ye:

— Rasûlullah hangi gün içinde vefat etmişti? diye sordu.

Âişe de:

— Pazartesi gününde, diye cevâb verdi. Ebû Bekr:

— Bu. gün, hangi gündür? diye sordu. Âişe:

— Bu gün pazartesi günüdür, dedi. Ebû Bekr:

— Benim vefatımın da şu saatimle bu gece arasında vâki' olmasını ümîd ediyorum, dedi.

Sonra Ebû Bekr, içinde hasta bulunduğu elbisesine baktı da, onda da bir zağferan lekesi olduğunu gördü ve:

— Benim üstümdeki bu elbisemi yıkayınız ve buna iki parça bez daha ilâve ediniz de beni bunların içine sarınız, dedi.

Ben:

— (Babacığım) muhakkak ki bu elbise eskimiştir, dedim. Ebû Bekr:

— Şübhesiz diri, bunun yenisine ölüden daha lâyıktır. Çünkü yeni bez ancak hayâtında bir müddet bakaa gören kimse içindir, dedi.

Ebû Bekr, salı gecesi akşamına kadar vefat etmedi. Ve sabaha girmeden önce, geceleyin gömüldü [273].

95- Birdenbire (Ansızın) Ölmek Babı

142-.......Âişe (R)'den (o, şöyle demiştir): Bir kimse Peygamber'e geldi de: Annemin canı ansızın çıktı gitti. Öyle zannediyorum ki, annem söylenebilseydi

tasadduk (edilmesini vasıyyet) ederdi. Şimdi ben onun adına sadaka versem, annem için bir sevâb olur mu? diye sordu. Peygamber (S): "Evet (olur)" buyurdu [274].

96- Peygamber (S) ile Ebü Bekr ve Umer'in Gömülüşleri Hakkında Gelen Hadisler Babı

"Akbarahu" (Abese: 2i); "Onu kabre gömdürdü" demektir. Ölü için bir kabir yapıp hazırladığın zaman "Akbartu'r-racule" denir. "Kabartuhu"; "Ölüyü gömdüm" demektir [275].

" (ei-Mürseiât: 25) "Bir toplantı yeri" demektir. İnsanlar diriler olarak yeryüzünde toplanmış olurlar,

ölüler olarak da yerin içinde gömülürler [276]

143-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ölüm hastalığında iken, Âişe gününün geç.kaldığından şikâyet ederek: Ben bugün kimin nevbetindeyim? Yarın kimin nevbetinde olacağım? der (ve benim günümü özlediğinden dolayı) diğer kadınlarına özür beyân eylerdi. Benim nevbetimde olduğu zaman Allah Peygamber'in ruhunu benim göğsüm ile gerdanım arasında kabzedip aldı. Ve bedeni de benim odamın içine gömüldü [277].

144-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir daha kalkmadığı hastalığı içinde iken: "Allah, Yehûda ve Nasrânîler'i rahmetinden uzak kılsın! Bunlar Peygamberlerinin kabirlerini mescidler edindiler" buyurdu. (Âişe:) Böyle bir endîşe olmayaydı, Rasûlullah'ın kabri meydana çıkarılırdı. Şu kadar var ki, Peygamber endîşe etti.

Yâhud, O'nun kabrinin bir mescid edinilmesinden endîşe edildi, dedi [278].

Ve (yukarıki isnâdla) Hilâl ibn Humeyd el-Vezzân'dan; o: Urvetu'bnu'z-Zubeyr beni künye sahibi kılıp, bir künye ile künye-lendirdi; hâlbuki benim çocuğum olmadı, demiştir [279].

145-.......Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek haber verip şöyle dedi: Bize Ebû Rekr

ibnu Ayyaş (193), Sufyân et-Temmâr'dan haber verdi. Sufyân kendisinin, Peygamber(S)'in kabrini yer seviyesinden biraz yükseltilmiş deve hörgücü gibi hörgüçletilmiş olarak gördüğünü tahdîs etmiştir [280].

146-.......Bize Alî (ibn Mushir), Hişâmibn Urve'den; o da babası Urve ibnu'z-Zubeyr'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): el-Velîdu'bnu Abdilmelik zamanında (Halifeliği 86-95 yılları arasıdır) Peygamber'İn gömülü bulunduğu hücrenin bir duvarı yıkılınca, bunu yapmağa giriştiler. Bu sırada dizine kadar baldın ile beraber bir ayak ortaya çıktı. Bu ayak, Peygamber'İn ayağıdır zannederek, oradakiler (yânî Umer ibnu Abdilazîz ve beraberindekiler) korkup ağ-Iaştılar. Ve hücrenin aslî vazıyyetini bilen bir kimse de bulamamışlardı. Nihayet Zubeyr'in oğlu Urve, oradaki cemâate hitaben: Allah'a ye-mîn ederim ki, bu ayak Peygamber'İn ayağı değildir Bu ayak ancak Umer ibn Hattâb'ın ayağıdır, dedi (ve böyle yeminle te'yîd ederek müşkili çözdü) [281].

Ve yine Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da halası Âişe'den olmak üzere geldi ki, Âişe, erkek kardeşi Abdullah ibnu'z-Zubeyr'e şöyle vasıyyet etmiştir: "Siz beni Rasûlullah ve iki halîfesinin yanına gömmeyiniz. Onların beraberinde gömülmek sebebiyle ebedî olarak tezkiye ve medh edilmeyeyim. Siz beni el-Bakî' mezarlığında gömülü bulunan kadın arkadaşlarımın (yânî.Peygamber'İn diğer kadınlarının) yanına gömün" [282].

147-....... Amr ibnu Meymûn el-Evdî şöyle demiştir: Umer ibnu'I-Hattâb'ı gördüm. O, Ebû Lu'lü' tarafından hançerle vurulduğu zaman oğlu Abdullah ibn Umer'e:

— Mü'minlerin Anası Âişe'ye git de ona: Umer ibnu'l-Hattâb sana selâm ediyor, de. Sonra iki arkadaşımın beraberinde gömülmek-liğime ondan müsâade iste, dedi.

Âişe:

— Burayı ben kendim için ayırmıştım. Fakat bu gün elbette Umer'i nefsime tercîh ederim, dedi.

Abdullah dönüp geldiği zaman Umer ona:

— Yanında ne haber var? diye sordu. Abdullah da:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Âişe, arkadaşlarının yanına gömülmen için sana izin verdi, dedi.

Bunun üzerine Umer:

— Bugün benim için o yere gömülmemden başka, bana ehemmiyetli olan hiçbir iş ve arzu yoktur. Benim ruhum alındığı zaman, cenazemi taşıyınız. Sonra Âişe'ye teslîm ediniz. Sonra: Umer ibnu'l-Hattâb sizden müsâade diler, deyin. Eğer benim orada gömülmeme müsâade ederse, beni orada gömünüz. Eğer müsâade etmezse, beni müslümânlarm kabirlerine götürüp orada gömünüz, diye vasıyyet etti.

(Bu sırada Umer'in yanına bâzı kimseler gelmiş ve: Ey Mü'minlerin Emîri! Yerine bir halîfe tavsiye etsen! demişlerdi. Umer bunlara hitaben:)

— Ben bu halîfelik makaamına, Rasûlullah'ın kendilerinden razı olarak vefat ettiği şu kimselerden daha lâyık hiçbir kimse bilmiyorum. Bunlar aralarında kimi halîfe seçip kabul ederlerse, benden sonra halîfe odur. Artık onun emirlerini dinleyiniz, dedi.

Ve Rasûlullah'ın kendilerinden razı olduğu kimseler olarak şu isimleri sıraladı: Usmân, Alî, Talha, Zubeyr, Abdurrahmân ibnu Avf, Sa'd ibnu Avf, Sa'd ibnu Ebî Vakkaas.

Bu sırada Ensâr'dan genç bir kimse Umer'in yanına girdi ve:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Allah'ın senin hakkındaki lutûf ve inayeti ile sevin. İslâm Dîni'ne girmekteki kıdeminden dolayı bilmekte olduğum bu kadar yüksek hizmetlerin vardır. Sonra halîfe seçildin ve adalet ettin. Sonra bütün beşerî faziletlerin ardından şehîdlik (rütbesini kazandın), diye teselli etti.

Bunun üzerine Umer:

— Ey kardeşim oğlu! Bugün ben ondan, o da benden uzaklaşan bu halîfelik yok mu? Keski bunun bana ne ikaabı, ne de sevabı do-kunsaydı. Benden sonraki halîfeyi seçmek için ilk muhacirleri tavsiye ederim. Bu ilk muhacirlerin haklarının tanınması, kendilerine yapılan hürmetin muhafaza edilmesi çok

hayır ve büyük isabet olur. Sizlere Ensâr'a da hayırlı olmanızı tavsiye ederim. O Ensâr ki, hicretten evvel Medîne'de ikaamet etmişler, îmâna yardım ve yurd hazırlamışlardır. İşte bütün bunların iyilerinin iyilikleri kabul edilmeli, kötülerinin kötülükleri ve kusurları afvedilmeli. Size Allah'ın ve Ra-sûlü'nün ahd ve emânmda olan bütün müslümânlarm (ve Kitâb ehli olanların) hakklarına hürmetkar olmanızı da tavsiye ederim. Bütün bunların haklan verilmeli, işleri görülmelidir. Mukaatele zarurî olursa, bunların arkalarından mukaatele edilmelidir. Ve insanlara, takatlerinin üstünde teklifler yüklememelidir [283].

97- Ölülere Sövmek ve Kötülemekten Nehyedilmesi Babı [284]

148- Bize Âdem ibn Ebî Iyâs tahdîs edip şöyle dedi: BizeŞu'be, el-A'meş Süleyman ibn Mıhrân'dan; o da müfessir Mucâhid ibn Cebr'-den; o da Âişe'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir. Peygamber (S): "Ölülere sövmeyiniz. Çünkü onlar, önden göndermiş oldukları amellerinin karşılıklarına ulaşmışlardır" buyurdu [285].

Ve bu hadîsi Abdullah ibnu Abdilkuddûs es-Sa'dî er- Râzî, el-A'meş'ten ve Muhammed ibn Enes de yine el-A'meş'ten olmak üzere rivayet etmişlerdir.

Bu hadîsi Şu'be'den rivayet etmekte Âdem ibn Ebî Iyâs'a, Alî ibnu'1-Ça'd, Muhammed ibnu Ar'ara ve İbnu Ebî Adiyy ayrı ayrı mu-tâbaat etmişlerdir [286].

98- Ölülerin Şerriilerini Anmak Babı [287]

149-.......Bize Amr ibnu Murre, Saîd ibnu Cubeyr'den; o da İbnu Abbâs'tan tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Allah'ın la'neti üzerine olası Ebû Leheb Abdu'1-Uzza ibn Abdilmuttalib, Kureyş'i Safa üzerinde topladığı günün bakıyyesinde Peygamber(S)'e hitaben: "Tebben leke(= Yûh sana, helak ve ziyan sana)" demişti. İşte bunun üzerine: "Ebû Leheb *m iki eli kurusun, kendisi de kurudu helak oldu" sûresi indi [288].

---

[1] Asîlî ve Ebû'1-Vakt nüshalarında, burada olduğu gibi, "Besmele" ile "Kitâbu'l-Cenâiz" büyük başlığı vardır.

[2] el-Cenz, kenz vezninde, örtmek ma'nâsınadır; ikinci bâbdandır. Ve biriktirmek ma'nâsınadır. Ve cenz, kerpiçten ve balçıktan yapılmış muhtasar eve denir.

el~Cinâze, cîm'in kesriyle meyyite denir. Cîm'in fethiyle de caizdir. Bir kavle göre cîm'in kesriyle meyyite ve fethiyle serîre, yânî tâbuta denir. Bir kavle göre aksi üzeredir. Yâhud kesr ile üstünde meyyit olarak tâbuta denir ve bu setr ma'-nâsmdan alınmıştır... (Kaamûs Ter.)

[3] Babın İkinci fıkrası "Her kimin son sözü Lâ ilahe illellah olursa, o kimse cennete girer" mealindeki hadîse işaret etmektedir; o hadîs, muttasıl isnâdlarla Muâz ibn Cebel'den, Ebû Dâvûd da; Enes ibn Mâlik'ten İbn Ebî Şeybe'nin Mu-sannafmda; yine Muâz ibn Cebel'den Müsedded'in Müsned*İnde; Ebû Harb'-' den, Ebû Ya'lâ'nın Müsned'inds rivayet edilmiştir. Buhârîbirçok tarîkle rivayet edilen bu hadîste Tevhîd Kelimesi ile âhirete göçen kimsenin âhiret mükâfatının cennete girmekten ibaret olduğunu bildirmiş oluyor. Buhârî'nin buradaki şartın cevâbını zikretmemesi, alt tarafta gelecek olan Vehb ibn Münebbih'in haberini te'vîl etmek gayesine ma'tûftur da denilmiştir.

[4] Vehb ibn Münebbih'in bu haberini Buhârî et-Târîh'te; Ebû Nuaym da el-Hilye'de mevsûlen rivayet etmişlerdir. Bu haberi Beyhakî Sünen'İnde Muâz ibn Cebel'-, den merfûan da rivayet etmiştir. Şöyle ki: Rasûlullah, Muâz'ı Yemen'e vâlî gönderirken: "Ey Muâz, Yemen 'e vardığında yanına Kilâb ehli kimseler gelip sana muhakkak: Cennetin anahtarı nedir? diye soracaklardır. Sen onlara cevaben: «. Lâ ilahe ille 'ilah cümlesidir. Lâkin bu Tevhîd Kelimesi, cennetin dişsiz bir anahtandır. Eğer sen cennetin kapısı önüne dişli bir anahtarla gelirsen cennet sana açılır; yoksa açılmaz, diye cevâb ver" buyurmuştur. (Umdetu'l-Kaarî, IV, 3; îrşâdu 's-Sârî).

Vehb ibn Münebbih'in bu cevâbı, cennete girebilmek için dînî vecîbelerin M lüzumuna yânî îmân ve İslâm asıllarına luzûmu işaret etmiştir. Şârih Kirmânî: Lâ ilahe ille 'ilah tevhîdi, Muhammedun Rasûlullah kelimesini de tazammun eder, demiştir.

[5] Ebû Zerr'in bu hadîsi Buhârî'nin İlim, îmân, Libâs, Tevhîd Kitâbtan'nda da uzun ve kısa metinlerle rivayet edilmiştir.

Buradaki rivayette şirk etmeden ölen kimsenin cennete gireceği müjdelen-miştir. Şirki terketmek ise Tevhîd'dir. Lâ ilahe ille'ilah demek de tevhîdi'izhârdan ibarettir.

[6] Buhârî bu hadîsi îmân, Nuzur, Tefsir Kitâbları'nda da getirmiştir. Müslim ile Nesâî de rivayet etmişlerdir. Bu rivayetler meâlen bir olmakla beraber, lâfzan farklıdır. Meselâ Müslim'in Vekî' ve İbn Numeyr tarikiyle rivayetinde bu iki cümle aksedilmiş olarak gelmiştir:

"Rasûlullah: Kim Allah'a bir şeyi ortak kılmayarak ölürse, cennete girer, buyurdu. Ben de: Kim Allah'a bir şeyi ortak kılarak

ölürse cehenneme girer, dedim".

İbn Mes'ûd'un Müslim'deki bu Vekî' ve Numeyr yoluyla gelen rivayeti istisnâ edilirse, diğer tarîklerin hepsi müttehiddir. Konumuz olan rivayet tarîkine;tamâmıyle uygundur. Hadîsin vaîde ilgili olan kısmı merfûan, va'de ilgili olan r-j parçası mevkuf olarak rivayet edilmiştir. Vekî' ve tbn Numeyr tarîkıyle gelen rivayet ise, bunun tamâmıyle aksidir.

Hadîs sarihleri bu iki tarîki te'lîf için bir takım görüşler ileri sürmüşlerdir. Nevevî şöyle diyor: "Bu konuda söylenen sözlerin en doğrusu şudur: İbn Mes'ûd bu hadîsin hem vaîde, hem de va'de ilgili olan iki kısmını da ezberlemiştir. Fakat bilâhare va'de dâir olan kısmı unutmuştur. Binâenaleyh birinci kısmı merfûan, ikinci kısmı da mevkûfen rivayet etmiştir. Bir zaman sonra da bunları aksedilmiş olarak hatırlamış ve bu yolda rivayet etmiştir. İki rivayeti cem' etmenin yolu budur. Ve bu suretle hadîsin her iki kısmı da merfûan rivayet edilmiş olur".

Şârih Aynî de Nevevî'nin bu tevcihine iştirak ediyor.

[7] Hadisin bâb başlığına delîl olan yeri, ".... cenazeleri ta'kîb etmekle... emreyledi" fıkrasıdır.

Cenazeye ittibâ', cenazeyi arkası sıra ta'kîb etmek, cenaze namazını kıldıktan sonra da bu suretle devam etmektir. İttibâ' ta'bîrinin zahirî ma'nâsı budur. Bu sebeble Hanefîler'e göre cenazeyi ta'kîb etmekte efdal olan,Cenazenin arkasından gitmektir. Şâfiîler'e göre efdal olan cenazenin ön tarafında gitmektir. Mâlikîler arasında; a. Önde gitmek; b. Arkada gitmek; c. Yayalar önde, binekliler arkada gitmek suretiyle üç görüş vardır.

Cenazeye iştirak eden kadınların cenazeyi arkadan ta'kîb etmelerinde imamların İttifakı vardır (Kastallânî).

Da'vete icabet, iki suretle olur: Yardım dileyen bir kimsenin bu dileğini yerine getirmeye icabet suretiyle, düğün gibi hayırlı bir toplantıya edilen da'vete icabet etmekle.

[8] Bu hadîsin de bâb başlığına delâlet noktası yine cenazeleri ta'kîb etmek fıkrası-dır. Diğer hususlar da topluluk ferdleri arasında yapılmaları, topluluğun sağlamlığı ve medenî münâsebetlerin kemâli bakımından gerekli olan hareket ve davranışlardır... En yüksek medeniyet ve insaniyet alâmetleridir.

[9] Ebû Bekr, bu hareketi ile Rasûlullah'ın bu fiiline uymuş bulunuyor. Tirmizî'-nin sahîh rivayetine göre, vaktiyle Peygamber de Usmân ibn MazTm'un vefatında böyle yapmıştı. Kıdemli bir İslâm mücâhidi olan Usmân ibn Maz'ûn 'un ölümünde, Rasûluilah, Usmân'in cenazesi üzerine kapanmış, onu Öpmüş ve ağlamıştır. Hattâ gözyaşları yanakları üzerinden akmıştı.

İbn Abdilberr de bu firaklı vak'ayı et-Temhîd'inde şöyle rivayet etmiştir: RasûlülIah,İbn Maz'ûn'un cenazesi tâbuta konulduğu sırada Yâ Usmân, şimdi mutluluk senin içindir. Ne dünyâ sana bir elbise giydirdi, ne de sen dünyâya bir kıymet verdin" buyurmuştur.

İbn Maz'ûn, muhacirlerin fakirlerinden idi. Fakirliğinden dolayı kefen bulunamamış da eski ihramı ile kefenlenmişti. Peygamber bu matemli sözleriyle o acıklı vak'ayı işaret etmişti

[10] Bu âyetler daha çok evvel, hicretin üçüncü yılında meydana gelen Uhud Harbi hakkında inmişti.

Hadîste haber verilen Ebû Bekr'in fiilleri, bâb başlığına delü olan kısımlardır. Bunlardan ölünün yüzünü örtmenin müstehâb olduğu; ölünün yüzünü öpmenin cevazı; feryâd etmeksizin sessiz ağlamanın cevazı hükümleri alınmıştır.

[11] Ebû Sâib, Usmân ibn Maz'ûn'un künyesîdir. Biraz evvelki haşiyede de geçtiği gibi, bu Usmân kıdemli sah ahilerdendir. İslâm olanların ondördüncüsüdür. Evvelâ Habeşistan'a, sonra Medine'ye hicret etmiştir. Bedr Harbi'nde yararlıklar göstermiş ve hicretin ikinci yılında vefat etmiştir. îbn Maz'ûn'un ölümü Pey-gamber'i çok kederlendirmişti. Medîne muhacirlerinden ilk vefat eden, bu zâttır (Vmdetu'l-Kaarî).

[12] Peygamber'in bu sözü "De ki: Ben peygamberlerden ilk defa (gelmiş biri) değilim. Bana ve size ne yapılacağım bilmem. Ben, bana vahyolunmakta bulunandan başkasına uymuyorum.,. "(el-Ahkaaf:9) âyetinin bir kısmına lâfzan da uygun düşmüştür

[13] Bu vefat ve tezkiye hâdisesi hicretin ikinci yılında vâki' olduğu için henüz Feth Sûresi nazil olmamış ve Peygamber'in geçmiş ve gelecek günâhlarının mağfiret buyurulduğu müjdelenmemişti. Bu müjdeleme, hicretin altıncı yılında Hudey-biye Anlaşması'nın imzalanmasından sonra Medine'ye gelirken yolda vâki' olmuştu.

Bedr Harbi'nde hazır bulunanların mağfiret olundukları Peygamber tarafından haber verilip müjdelendiği sahîh olarak sabit bir hakikat iken, Usmân ibn Maz'ûn hakkında tereddüdü ifâde eden bir uslûb ile Ümmü'l-Alâ'ya cevâb vermesi, Usmân ibn Maz'ûn'un vefatı Bedr Harbi'nde bulunanların cennet ehli oldukları haberi verilmezden evvel olmasındandır.

Bu hadîsten, cennetle müjdelenen on kişi ve Bedr sahâbîleri gibi cennetlik oldukları nasslandırılmış olanlardan başka hiçbir kimse hakkında cennetliktir diye hükmedilmemesi; ihlâs bir kalb işi olduğundan, kimsenin vicdanına nufûz etmenin yolu bulunmadığı; ölü evine techîz ve tekfîn edildikten sonra girilmesi gibi hükümler çıkarılmıştır.

[14] Buhârî, hadîsin geri kalan kısmının muttafakun aleyh olduğuna işaret olarak bü kadarıyle yetinmiştir

[15] Buhârî, Şuayb'ın mutâbaatmı Kitâbu'ş-Şehâdet'te; Ma'mer ibn Râşid*in mutâ-baatını da Ta'bîr Kitâbı'nın "Cereyan edici göz bâbı"nda mevsûlen rivayet etmiştir. Amr ibn Dînâr'ın mutâbaasını ise îbnu Ebî Umer, kendi Müsned'İnde îbn Uyeyne'den; o da kendisinden olmak üzere mevsûlen rivayet etmiştir.

[16] Bu hadîsin de bâb başlığına uygunluğu açıktır.

Bakı' ibn Mahled, Câbir'den şunu rivayet etmiştir:

Rasûlullah bana kavuştu da: "Sana bir müjde vereyim mi? Allah babanı diriltti ve kendisine perdesiz doğrudan doğruya söz söyledi. Hâlbuki şimdiye kadar hiçbir kimseye böyle perdesiz söylememiştir" buyurdu {Umdetu 'l-Kaarî, IV, 20)

[17] Bu mutâbaati Müslim, Abdurrazzâk tarîkinden mevsûlen rivayet etmiştir. Buhârî bu "mutâbaatı, Müslim'de îbn Mâhân hakkında vâki' olan şeyi, yânî o isnâd-daki Muhammed ibn Alî ismini nefyetmek için zikretmiş ve doğrusunun Şu'be'nin rivayet ettiği gibi Muhammed ibnu'l-Münkedir olduğunu beyân eylemiştir. (Kas-tallânî).

[18] en-Na'y, es-Sa'y vezninde, en-Niâ, el-Gınâ vezninde ve'n-Nu'yân, el-Gufrân vezninde bir adamın vefat ettiğini haber vermek ma'nâsınadır; ikinci bâbdandır. (Kaamûs Ter.). Bugünkü ta'bîr ile Ölüm ilânı demek oluyor.

[19] Necâşî, Habeş meliklerine verilen unvandır. İbn Hişâm'ın es-Sîre'sinde bu Necâşî'nin ismi Ashame'dir; atıyye ma'nâsınadır denilmiş. Ebû'l-Ferec de Asha-me ibn Ebcerî'dir, demiştir. İbn Sa'd'm et-Tabakaat'mda müslümân oluşu şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlulah, hicretin altıncı yılında Hudeybiye'den dönüp, yedinci yılın Muharrem'inde Amr ibn Umeyye ed-Damrî ile bir mektûb gönderdi ve onu İslâm'a da'vet etti. Necâşî, Rasûlullah'ın mektubunu hürmetle alıp, karşısına koymuş ve tahtından inip yer üzerinde oturmuş, sonra müslümân olmuş ve İslâm'ı kabul ettiğini bir mektûbla Peygamber'e bildirmiştir. Ca'fer ibn Ebû Tâlib'in Necâşî'ye İslâm DînÎ'ni öğrettiği de Tabakaat'ta rivayet edilmiştir.

Necâşî'nin vefatı, Tebük Seferi'nden dönüldüğü yedinci yılın Receb ayma tesadüf etmişti. Müslim'in Sahîh'inde, Peygamber tarafından kendisine mektûb gönderilen Necâşî'nin, cenazesine namaz kıldığı Necâşî olmadığı rivayet ediliyor. Mektubun yazılıp gönderilmesi ile vefat târihi arasında altı aylık bir zaman vardır. Buna göre her iki şıkk da muhtemil olur.

Bu hadîs, cenaze ilânının cevazına, cenaze namazının mescid içinde değil, mescid haricindeki namazgahta gâib namazı olarak kılındığına ve cenaze na-mâzmın da diğer namazlarda olduğu gibi saff bağlandıktan sonra dört tekbîr ile kılındığına delâlet etmektedir.

[20] Mûte Harbi'nde kumandanların arka arkaya şehîd düştüklerini Peygamber, Medine'deki mescidde halka haber vermiş, en sonra da Hâlid ibn Velîd'in kumandayı kendiliğinden üzerine alarak İslâm ordusunu büyük bir felâketten kurtardığını bildirmiştir/Mûte Harbi'nin haberleri henüz Medine'ye ulaşmadan, gününde Peygamber tarafından böylece haber verilmiş ve haber verildiği gibi cereyan etmiştir.

Hadîsin bâb başlığına delâleti meydandadır. Buhârî bu hadisi Cınad,

Alâmâtu'n-Nübüvve, Hâlid'in Fazîleti, Mağâzî bölümlerinde de getirmiştir.

[21] Bu başlıkla bundan önceki başlık arasında şu fark vardır: Birincisi, ölüyü bilmeyen kimselere bildirmek; bu ise ölüyü bilip, ölünün işine hazırlanacak kimselere bildirmektir. (Fethu'l-Bârî; İbnu'l-Munîr'den)

[22] Bu Ebû Râfi'in Ebû Hureyre'den nakli, daha evvel "Mescidin süpürülmesi ve çöplerinin toplanıp kaldırılması bâbı"nda geçmiş olan hadîsin bir tarafıdır. Bu kısmın da bâb başlığına delâleti meydandadır.

[23] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu Rasûlullah'ın "Onu bana bildirmenizden sizleri men' eden nedir?" buyurmasidır.

[24] Babın hadîsinde üç çocuğu Ölen müslümâmn hâli söylendiği hâlde, Buhârî'nin bâb başlığında bir çocuğu ölenin hâlini zikretmesi, hadîsin diğer rivayetleri arasında bir ve iki ile kayıdlanmış olanları bulunduğundan dolayıdır. Buhârî bu başlık ile o rivayetlerin subûtuna işaret etmiş oluyor.

[25] Buhârî bu âyeti bâb başlığındaki "İhtisâb" lâfzına te'kîd olarak getirmiştir. Çünkü ihtisâb, ancak sabır ile olacaktır. Âyetin tamâmı, o âyetler grubu içinde daha iyi anlaşılacaktır: * 'Ey îmân edenler, sabır ile, bir de namaz ile yardım isteyin. Şübhesiz ki Allah sabredenlerle beraberdir. Allah yolunda öldürülmüş olanlar için ölüler demeyin. BiVakis onlar diridirler. Fakat siz iyice anlayamazsınız. And olsun, biz sizi biraz korku, açlık, mallardan, canlardan ve mahsûllerden yana eksiltme ile imtihan edeceğiz. Sabredenlere müjdele ki, onlar kendilerine bir belâ geldiği zaman; Biz Allah'ınız ve biz ancak O'na dönücüleriz, diyenlerdir. Rabb Herinden mağfiretler ve rahmet hep onların üzerinedir ve onlar doğru yola erdirilenlerin tâ kendileridir"(el-Bakara: 153-157).

[26] Bu hadîs de rivayet yollarının çokluğu ile seçkin hadîslerden biridir. İsnâd yolları kırk kadar sahâbîye varmaktadır. İşte islâm Dîni'nin aslî saffetinde korunmuş olduğunun canlı şâhidlerinden biri. Bu sahâbîlerden rivayet edilen metinler birbirlerinden küçük farklılıklar gösterir ki, bu tabiî birşeydir. Yalnız ifâde ettikleri ma'nânın özü birdir. Hadîste aranan da budur. Şark ve Garb mütefekkirlerinin insaflıları, İslâm Dîni kadar hiçbir içtimaî hâdisenin metodolojik bir usûl ile zamanımıza kadar nakledilmediğini i'tirâf ederler. Bu yalnız ve yalnız İslâmî nakillerin mazhar olduğu ilâhî bir lûtuftur (Kâmil Mîrâs, Tecrid Ter., IV, 395-396).

Bu bâbdaki hadîslerin hepsi mahzun ve kederli ana-babaları en belîğ şekilde tesliye eden Peygamber sözleri ve Muhammedî metanet reçeteleridir.

Burada şu İlâhî sözler de hatırlanıp, sabr ve teslimiyetin değeri iyice kav-ranmalıdır: '.... Ancak sabredenlere ücretleri hesâbsız ö'denecektir"(ez-ZumeT-10).

[27] Bu ta'lîki ibn Ebî Şeybe de mevsûlen rivayet etmiştir. Buhârî, ilim Kitâbı'nda da küçük bir farkla bu isnadı ve ziyâdeyi getirmişti.

[28] Hadîsteki "Tahıllete'l-kasem" ta'bîri, Allah'ın yeminini halâl kılacak mıkdâr demektir. Buhârî'nin işaret ettiği üzere, hadîsteki bu tahıllete'l-kasem. "Ve in minkum illâ vâridûhâ{ = Vallahi sizden her bir kimse İllâ o ateşe uğrayacak)" (el-Meryem:71) kavlinde mukadder olan yemîndir. Bu uğrayiş, geçerken yol uğrağı görüşten veya günâhı kadar ikaametten ibaret olabileceğine göre, hadîsin ma'nâsı "Üç çocuğunun ölüm acısıyle yanıp buna sabreden ana baba, cehennem ateşini ya geçerken görecek yâhud günâhı kadar kalacak" demek olur.

[29] Hadîsin bâb balığına uygun yeri son fıkrasıdır. Peygamber'in bu emri kadının feryâd ile ağlamakta olduğunu gösterir. "Sabretmezsen Allah'ın gadabına uğrarsın" demek oluyor.

Bu hadîsten, kabir ziyaretinin mutlak surette cevazı, ziyaretçinin erkek ve-yâhud kadın olmasının farkı olmayacağı gibi hükümler alınmıştır. Çünkü hadîste böyle bir ayırım yoktur.

Bu hadîs, ileride daha geniş olarak tekrar gelecek ve ilgili açıklamalar daha fazla orada verilecektir

[30] Başlıktaki "Ve vudûihî" zamîri meyyite de, yıkayıcıya da gidebilmek ihtimâli olduğundan, tercemede ikinci ihtimâl parantez içinde gösterildi.

es-Sidr: Sîn'in kesresi ve dâPın sükûnu ile nebk ağacının ismidir ki, Arabistan kirazı ta'bîr olunur. Trabzon hurması o nev'idendir. Müfredisvrfre'dir... Bu ağaç da iki gûna olur: BİrÎ bûstânîdir ki, yemişi hoş olup ve yaprağıyle yıka-. ma yapılır. Ve birisî berrîdir ki, yemişi kekre olur. Ve ikisinin de gölgesi be gâyet koyu ve lâtîf ve hafîf olur...

en-Nebk: Sidr ağacının yemişine denir ki Arabistan kirazı ta'bîr olunur (Kaa-mûs Ter.).

en-Nebk: Sidr ağacının yemişi ki köknar yemişi dahi derler (Ahterî).

Sidr bulunmazsa, cöven, hatmî kullanılır. Bunların hepsi kiri gidermek İçin sabun yerine kullanılmış şeylerdir. Kirleri gidermek için bunlardan hiçbirisini bulmak mümkin olmazsa, yalnız hâlis su ile yıkanır.

[31] ibn Umer'in bu fiilini İmâm Mâlik el-Muvatta' da Nâfi'den mevsûlen rivayet etmiştir

[32] İbn Abbâs'm bu sözünü Saîd ibn Mansûr sahîh bir isnâdla mevsûl olarak rivayet etmiştir. Dârakutnî ile Hâkim ise bunu merfû* olarak rivayet etmişlerdir.

ibn Ebî Şeybe bu haberi şöyle rivayet etmiştir: İbn Abbâs: Ölülerinize ne-cistir demeyiniz. Çünkü mü'min hayâtında da, Ölümünde de necs değildir, demiştir.

Necs olduğu kabul edilirse, tahareti, yânî paklanması kaabil değildir demek olur

[33] Sa'd ibn Ebî Vakkaas'ın bu sözünü de İbn Ebî Şeybe tahrîc etmiştir.

[34] Peygamber'in bu sözü, Buhârî'nin Kitâbu'l-Gusl'de "Cünüb çarşıda yürür babı' 'nda Ebû Hureyre'den rivayet ettiği hadîsin bir parçasıdır.

[35] Peygamber'in kızı Rukayye'nin Hayber seferi sırasında vefatı üzerine diğer kızı Ümmü Kulsüm, Usmân'la evlendirilmiş, sonra hicretin dokuzuncu yılında o da vefat etmişti. Peygamber'in diğer kızı Zeyneb de hicretin sekizinci yılında vefat etmişti. Ümmü Atıyye ölü yıkayıcı bir kadın oduğundan, Zeyneb'i de, Ümmü Kulsüm'ü de yıkamış olabilir. Muhtemil ki, Buhârî, Peygamber'in bu iki kızından hangisi olduğunu kestiremediğinden, burada "Peygamber'in kızı öldüğü zaman" demiş; isim zikretmemiştir. Fakat Müslim'in şartına göre Zeyneb olduğu sabit olduğundan, Müslim bu ismi zikretmiştir.

[36] Buhârî bu Ümmü Atıyye hadîsini uzun, kısa metinlerle yalnız bu Cenazeler Ki-tâbı'n'da, arka arkaya gelecek çeşitli bâblarında onbir defa getirmiştir. Bir çok hükümlerin delili olan bu hadîsten, özetle şu hükümler çıkarılmıştır:

Ölüyü yıkamak; yıkama esnasında Ölüye abdest aldırılması; su ve sıdr ile yıkamak; yıkamanın sayısı; yıkamada kâfur ve benzeri güzel kokulu şeyler kullanılması; kadının cenazesini kadınların yıkaması; cenaze yıkayan kimsenin gu-sül veya abdest alıp almayacağı; ölünün necs olmadığı; bundan dolayı yıkamanın abes olmayıp cesedin temizlenebileceği; erkek elbisesinin kadına kefen yapılabileceği... gibi.

[37] Hadîsin bu kısmı küçük bir fark ile bundan evvelkibâbda da geçmişti. Devamı olan kısımlar ise burada gelmiştir.

[38] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri burasıdır. Cenaze yıkamakta tek sayı üzerine emrediimesi, "Allah tektir; Sekleri sever" hadîsinden ileri gelebilir. Bu teklemenin gerçekleşmesi, bu Hafsa hadîsinde ölünün üç su, beş su, yedi su ile; diğerinde üç, beş ve gerekirse daha fazla sayıda yıkanmasıyle olabileceği bildirilmiştir. Yıkamaktan istenen gaye, ölünün temizlenmesidir.

[39] Hadîsin sonundaki "Onun saçını taradık, üç bukle yaptık" fıkrası Ümmü Atıy-ye'nin haber vermesidir. Yoksa hadîste bunun Rasûlullah tarafından bir emir ve işaretle yapıldığına dâir bir kayıd ve rivayet yoktur. Bu sebeble Hanefîler'e göre saç iki bukle yapılıp kadının göğsüne, gömlek üstüne konulur. Şâfiîler'ce üç bukle yapılarak arkaya uzatılır. Ahmed ibn Hanbel ile tshâk'ın görüşü de budur.

[40] Peygamber hayâtta dâima sağ ile başlamak geleneğinde idi. Bunda "Ashâbu'l-yemîn = Sağ taraf sahihlerinden " (el-Vakıa; 8, 27, 38: el-Müddessir: 39; el-Beled: 19) olma alışkanlığını kazandırmak temennisi veya yümn, hayr ve bereket sahibi olmaya bir alıştırma olması mümkindir.

[41] Ölü yıkamaya abdest azâlarıyle başlanması müstehâbdır. Bu abdest, ağız çalkalama ve buruna su verme bulunmaksızın, hayâttaki gusl abdestinin aynıdır

[42] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu meydandadır. Lügat açıklamaları şöyledir:

el-Hakvu, bedende böğüre denir. Ve futaya denir; izâr ma'nâsınadır. Bir kavle göre fûta bağlayacak yere denir ki, bel olacaktır. Bunda hâ'mn kesriyle el-Hıkve de lügattir.

el-Kâfûr ve el-Kufurrâ: Ve bunda kâfin ve fâ'nın üç harekesiyle lügattir. Hurma çekirdeğinin kapçığına denir. Ve kâfur bir nevi' güzel kokulu nebat ismidir ki, çiçeği papatya çiçeğine benzer olur. Tib müfredatında reyhânu'I-kâfûr ile resmedilmiştir ki, kâfur otu

ta'bîr olunur. Kâfur bu isimle ma'rûf koku ismidir. Hind ve Çin dağlarında biten bîr ağaçtan meydana gelir, yânı onun zamkıdır. Bu ağaç gayet büyük olduğu için gölgesinde pek çok insan mekân tutar. O mekânın harareti sebebiyle kaplanlar bu ağacın etrafında barınırlar ve kâfurun azlığına sebeb budur... (Kaamûs Ter.)

ei-İzâr: Bedene bürünecek câr ve milhafeye denir... Şârih der ki: Gerçi müellif mutlaka milhafe ile tefsir eyledi; lâkin izâr belden aşağı tutulan fûta ve peş-temâl makûlesine denir. Nitekim ridâ, belden yukarı tutulan elbiseye denir. Meselâ hacıların belden yukarı tutundukları ihram, ridâ ve belden aşağı tutundukları izârdır... (Kaamûs Ter.)

eş-Şiâr: At kısmının çuluna denir ki asıl şiar, insanın gömleğine denir. Ve mutlaka bedenine dokunan elbisesine denir, kıllara dokunduğu için...

et-İş'âr; Bir adama bir nesneyi bildirmek... ve bir kimseye şiar yânı gömleği giydirmek ma'nâsınadır. (Kaamûs Ter.).

[43] Bu hadîsin de bâb başlığına delâlet yeri açıktır

[44] Muhammed ibn Sîrîn'in bu sözünü, Saîd ibn Mansûr, Eyyûb es-Sahtıyânî tarîkinden mevsûlen rivayet etmiştir.

[45] Kadın cenazesinin saçının üç bukle yapılıp arkasına bırakılması Şafiî, Ahmed ibn Hanbel, İshâk ibn Râhûye'nin mezhebidir. Hadîste görülen Ümmü Atiy-ye'nin kendi yaptıklarını haber vermesinden ibarettir. Yalnız bunu Peygamber'in işaretiyle yapmış olması da muhtemildir. ihtimâl üzerine hüküm bina edilemi yeceği ise şer'î bir esastır. Bunun için Hanefîler saçların iki bölük yapılıp cenazenin göğsüne ve gömleğinin üstüne konulması içtihadında bulunmuşlardır. Hanefîler'ce saçı tarakla tarayıp arkaya atmaya luzûm yoktur.

Bâb başlığındaki ta'lîkte ve hadîs metninde ifâde edilen saç örgülerinin çözülmesi, vefatından evvel insanın başında örülü bulunan saçlara suyun iyice işlemesi için yıkama sırasında bu örgülerin çözülmesini anlatmaktadır.

[46] Ibmı Ebî Şeybe Hasan el-Basrî'nin buna yakın bir lâfzını mevsûlen rivayet etmiştir

[47] Bu hadîsten kadın cenazesinin beş parça bezle kefenleneceği açıkça anlaşılıyor ki, bu parçalar: Din', izâr, lifâfe, hımâr ve hırka'dır. Bunların îzâhı ve kullanış suretleri şöyledir: Bu hadîsteki ifâdelerde anlatılan kadın cenazesinin kefenleni-şini Aynî şöyle îzâh ediyor: "Cenaze evvelâ dır'a, yânî gömlek giydirilir. Sonra hımâr denilen bez, baş örtüsü gibi kadının başına Örtülür ve gömlek üzerine açılır. Bunun üzerine izâr, onun üzerine de lifâfe denilen en geniş bez sarılır. En sonra da bu bezler açılmamak için, hırka denilen enli bez, kadının memesi ile göbeği arasına bağlanır" (Umdetu'l-Kaarî, IV, 49).

[48] Buhârî bâb başlığını böyle suâl tarzında vermekle bu husustaki görüş ayrılığına işaret etmiş oluyor. Hadîs metni ile de üç bukle yapılacağını bildirmiş ve suâli delîli ile cevâblamış bulunuyor

[49] Ölü kadının saç buklelerinin ön tarafa veya arka tarafına doğru salıverilmesi hakkındaki tatbîkatia ilgili îzâh daha önceki hadîslerde geçmişti

[50] Buhârî ölülerin yıkanma hükümlerini bitirince, kefeni beyâna başladı.

[51] Hadîsin bâb başlığına delâleti zahirdir. Bâzı lügat açıklamaları şöyledir:

Yemâniyye: Yemen'e mensûb demektir. Bu kelime yâ'nın tahfifi ile de söylenir. Kaaide nisbet yâ'smın şeddeli olmasını gerektirir ise de, kelimeye elif ziyâde kılınarak nisbet yâ'sı hafîfletilmiştir. Aslında Yemâniyye iken, Yemâniye de denilmiştir.

Sehûliyye: Ezherî: "Sîn'in fethi İle Yemen'de bez dokunan bir nahiyenin adıdır; sîn'in dammı ile de beyaz bezin adıdır" diye ta'rîf etmiştir. Diğer lügat -çiler Yemen'de bir nahiyenin adı olduğunu başka ma'nâlarından önce söylemişlerdir.

Kursuf: Kâfin ve sîn'in dammı ve râ'nin sükûnu ile pamuk demektir.

Esvâb: Sevb'in cem'idir. Aslında dokunmuş olan bez, keten, ipek, yün ma-kûlesidir. Dönüp varacağı şey i'tibâriyle mecazen libâsa ıtlak olunur.

Kamlı: Gömlek; imame de başlık ve sarık demektir.

[52] Buhârî bu başlık İle kefenin üç olmasının vâcib değil, sünnet olduğuna işaret etmiştir. Zaruret olmayarak kefenin iki parçaya indirilmesi ile sünnet terkedilmiş olur. Bir parça ise, vâcibdir.

Hadîs metnindeki "vakasat" ve "evkasat" kelimeleri aynı ma'nâda olup her ikisi de boynunu kırdı demektir

[53] el-Hanût, sabûr vezninde ve el-Hınât, kitâb vezninde, güzel kokulu nesnelerden terkîb edilmiş kokuya denir ki, ölünün kefeni üzere saçılır ve buharlandın-lir; kâfur, sandal ve sâireden nıürekkeb olur.

el-Ihnâî ve't-Tahnît, ölüye hanût saçmak, ölünün kefenine hanût saçmak ve buharlandırmak ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

[54] Hadîsin bâb başlığına mutabakatı, ihrâmlı için hanûtun men'inden anlaşılan mefhûm yoluyladır. Bu hadîs metninde râvî, devenin işlediği cinayeti, yukarıdaki hadîstekinden farklı ve iki kelime ile terdîdli olarak ifâde etmiştir.

Birincisi, kâf, sâd, ayn harflerinden if'âldir ki, "Feaksaathu" kelimesidir. Bunun birçok ma'nâlarından biri, birşeyi kana bürümek ve kıpkızıl etmek, ezmek. ..dir. Buna göre deve onu ezip kana bürüdü, kıpkızıl etti demek olur.

İkincisi, kaf, ayn, sâd harflerinden yapılmış if'âddir. Bunun sülâsîsi: Derhâl ölmek ve çabuk öldürmek ma'nâsınadır. İf'âlİ de, yânî el-İkaas da derhâl öldürmek ma'nâsınadır. Bu suretle aralarında yine çok ma'nâ farkı yoktur.

[55] et-Telbîd; ihramda olan hacı başının saçı perişan olmayıp toplanmak için saçına zamk makûlesi nesne sürüp yapıştırmak ma'nâsmadır.

[56] Hadîste râvîlerin "fevakasat" veya "feaksaat" şeklinde terdîd ile bildirmeleri, kendilerinin tesbît edişlerinin neticesidir. "Vakasa" boynu kırdı ma'nâsmadır. İkincisi ayn, kaf, sâd ve ayn harfi kökün if'âl babından olan mâzîsidir. "Fea-kaasat, birşeyi kana bürüdü ve kıpkızıl etti" demektir. Binâenaleyh ma'nâca aralarında çok ayrılık yoktur.

[57] Şârih Kirmanı, Buhârî'nin bu başlığını, terceme ettiğimiz şekilde tefsîr etmiştir. Buhârî'nin ifâdesine göre kefen cümlesinden olan gömleğin etrafı dikilmiş olup olmaması; İlik konulmuş veya konulmamış olması müsâvîdir.

[58] Hz. Umer'in bu nehy hükmünü "Onlar için istiğfar etsen de istiğfar etmesen de haklarında birdir. Allah onları kat'iyyen mağfiret etmez. Şübhesiz Allah fâ-sıklar güruhuna hidâyet vermez "(el-Munâfıkûn:6) âyetinden almış olması muh-temildir. Umer'in içtihadına göre istiğfar, salât ile te'vîl edilmiş ve bu sözden namazdan nehy Duyurulduğu hükmü çıkarılmış olur.

Abdullah İbn Ubeyy, Medîne'de münafıkların reîsi idi. Müslümanlara birçok kötülükleri dokunmuştu.

[59] Bu hâdise üzerine et-Tevbe:84. âyetinin inmesi, Hz. Umer'in görüşünü doğrulamış oluyor.

Peygamber'in münafıkların reisine hayâtında müsamahalı davranması, öldüğünde mübarek gömleğini vermesi, cenaze namazını kılması ve istiğfar etmesinin sebebleri şöyle özetlenmiştir: Müslümânlar'ın ilk zamanlarında büyük bir kabileye başkanlık etmekte bulunması, şeklen de olsa müslümân görülen bir zâtı her türlü kötülüklerine rağmen vaziyeti ıslâh ve idare etmek basiretinin kâbı olması, öldüğünde oğlu Abdullah'a bir taltîf olması, yâhud daha mühim olarak, bu zâtın son deminde Peygamber'in gömleği ile şefaat olunmak dileği gö rülüp duyularak, kabîlesi halkından münafık olanları ıslâh etmek gayesi veya Bedir günü Abbâs'a giydirmiş olduğu gömleğine karşılık vermiş bulunması...

[60] Bu Câbir hadîsinde Peygamber'İn, Abdullah ibn Ubeyy'in kabrine defn edildikten sonra geldiği haber veriliyor. Bundan evvelki îbn Umer hadîsinde, gömülmezden evvel geldiği ve namazını kıldığı haber verilmişti. îki hadîs arasında görülen bu zıdlığı sarihler şöyle gidermeye çalışmışlardır: ibn Umer hadîsindeki "gömleğini verdi" sözü, "ihsan etti" demektir. Peygamber'İn vereceğini va'd etmesinden mecazen "verdi" diye ta'bîr edilmiştir, demişlerdir, ibn Cevzî de Peygamber'İn iki gömlek vermiş olması muhtemildir, der.

Câbir'in: "Peygamber İbn Ubeyy'i çukurundan çıkarttı ve ona gömleğini giydirdi" demesinden, bu ölünün gömleksiz defn olunduğu hatıra gelir. Yâhud Peygamber'İn kendi gömleği ile teberrük etmesi istenildiğinden, ölünün üstündeki gömlek çıkarılıp Peygamber'İn gömleği giydirilmiştir. Bâb başlığının ikinci kısmına delîl olan yer, işte burasıdır.

[61] Hadîslerin bâb başlığına uygunluğu açıktır. Bunlara yakın bir metin, daha evvel de geçmişti.

[62] Bu hadîsin de bir rivayeti biraz önce geçmişti. Bu üç parça bez, lifâfe, izâr, ve kısa ridâ diye ta'rîf edilmiştir.Lifâfe,leff yânı sarmaktan alınmış olup"sargı" demektir. Cenaze ıstılahında, Ölünün başından ayağına kadar vücûdunu bürüyen örtüye denir.

İzâr da aynı ma'nâya hamledilmiştir; baştan aşağıya kadar vücûdu bürü-yen örtü demektir. Bâzı fakîhler, İzâr, omuzdan aşağıya bürüyen örtüdür, demişlerdir. Bir de yakasız, yensiz ve etrafı dikiş İle bastırılmamış, göğüs tarafı açılmamış bir parça vardır ki, buna yukarıda anlatıldığı şekliyle, gömlek deni-lemiyeceği aşikârdır. İşte bu üç parça bez, erkekler için sünnet kılınan bir kefendir. Hadîste başlık açıkça istisna edildiğinden, hesaba dâhil değildir.

Bu üç parça bezin temiz olmak şartıyle yeni veya kullanılmış olması musâvîdir.

[63] Buhârî bu başlık ile Ölünün techîz ve tekfin masraflarının, malının umûmundan yapılacağını bildirip, ölünün malının üçte birinden yapılır diyen küçük bir grubun görüşünü reddetmek istemiştir. Bu üçte bir görüşü, Hallâs ibn Umer'in kavli olduğu nakledilmiştir

[64] Buhârî bâb başlığındaki hükümde, burada isimleri verilen tabiî müctehidlerinin ittifak etmiş olduklarını da bildirmiş oluyor. Bu müctehidlerin görüşleri Dâri-mî'de, Abdurrazzâk'ın Musannafmda mevsûlen rivayet edilmiştir.

[65] Amr ibn Dinar'ın bu sözünü Abdurrazzâk; İbrâhîm Nahaî'nin sözünü Dârimî; Sufyân es-Sevri'nin sözünü de yine Dârimî mevsûl olarak rivayet etmişlerdir

[66] İbn Hacer'in rivayet hususunda ekseriyyetinİ bildirdiği burdehu (Onun bürdesi) nüshasında mef'ûl zamîri Mus'ab'a râcî olduğundan, şehidin kefen-lendirildiği bürdenin kendisine âid olduğu tasrîh edilmiş bulunuyor. Bu ise hadîsin mensûb olduğu babın unvanına uygunluğu bakımından son derece lâzım olan bir mes'eledir. Ölünün cümle malından en evvel tekfîn masraflarının ayrılması mes'elesidir. Bu da hadîsteki bürdenin Mus'ab'a âid olduğu tasrîh edilmekle te'mîn olunabilir.

Hadîsten, zaruret hâlinde bir kefenle yetinilebileceği ve bunun caiz olduğu hükmü alınmıştır. Yine bu hadîsten, ilk müslümanların ne kadar maddî imkânsızlık ve çetinlikler altında mücâdele ettikleri apaçık sezilmektedir.

[67] Bâb başlığındaki suâlin cevâbı hadîs metninde mevcûddur. O da "Mus'ab ibn Umeyr bir tek bürde içinde kefenlendi" sözüdür. Şübhesiz ki bürde, bir tek bezden ibarettir.

[68] el-Burdu (JJ?ı); bâ'nın zammı ile bir nevi' çizgili yânî çubuklu kumaş adıdır... ve bir nevi' abaya denir ki ihram gibi bedene bürünürler. Ve bu cemi'dir; müf-redi bürde'dir. Ve hâlen bu diyarlarda hırka ta'bîr ettiğimiz libâsa da bürde ıtlak edilir (Kaamûs Ter.).

Şârih Aynî, bürde'yi nemîre ile tefsîr ediyor ki, alaca yün kaftan demektir. Sa'leb de yaşlı kadınların giydikleri çizgili bir sevbdir, demiştir.

[69] Şehide kefen yapmak için üzerinde taşıdığı bu bir tek bürdeden başka birşey bulunmaması, Mus'ab ibn Umeyr'in ne derece fakirlik ve ihtiyaç içinde olduğunu pek belîğ şekilde göstermektedir. Hadîsin bâb başlığına delâleti gayet açıktır

[70] Buhâri bu başlık ile Peygamber devrinde kefenini hayâtta iken hazırlayan kimseyi, Peygamber'in reddetmediğini isbât için getirmiştir

[71] Bu bürdeyi Peygamber'e getiren kadının ismini, sonra bürdenin güzelliğini belirtip onu Peygamber'den isteyen sahâbînin ismini Buhârî vermemiştir. Buna sebeb, verilen isimlerde çeşitlilik bulunması olabilir. Fakat SehPin son ifâdesinden, onun bu sahâbîyi iyi bildiği anlaşılır.

Hadîs bâb başlığına tamâmiyle uygun bir delildir. Hadîste hakîkaten Pey-gamber*den kefen yapmak üzere istenmiş, Peygamber bu isteği kabul etmiş, sa-hâbîler evvelâ bunu kendisi giymek için istedi sanarak hoş görmemişler; sonra kefen yapmak için istediğini anlayınca ses çıkarmamışlardır. Bu vak'adan bir mü'min hayâtta iken ölümden sonrası için kefen gibi techîz ve tekfin ihtiyâçlarını hazırlamasının cevazı hükmü çıkarılmıştır. Hattâ bu hazırlık meâd için olduğundan, fazîlet kabûf edilmiştir. Peygamber (S): "Mü'minlerin îmânca en faziletlisi, ölümü çok hatırlayan ve ona iyi hazırlanandır" buyurmuştur (Umdetu 'l-Kaarî).

[72] Kadınların cenazeler ardında gitmelerinin nehyedilmesi mes'elesinde bu nehyin tahrîmî veya tenzîhî olduğu veya bâzı

kayıdlarla cevazı şeklinde görüşler vardır. Buhârî bu görüş ayrılıklarından dolayı, bu husustaki hükmü kesinleştirmemiştir.

[73] Hadîsin bu son fıkrası "Cenazeler ardında gitmek bize vâcib kılınmadi" ma'-nâsına olabileceği gibi, "Bize cenazeleri teşyî' ve arkalarından gitmemizin nehyedilmesi, diğer nehiyler derecesinde şiddetli ve te'kîdli kılınmadı" ma'nâsına da gelir. Her iki takdîre göre de Ümmü Atıyye: "Bize cenazeleri teşyî' haram edilmeyerek mekruh kılındı" demiş olur. Buna göre hadîsin zahiri, bu hehyin tenzîhî bir nehiy olmasını gerektirir. Âlimler cumhurunun mezhebi de budur. Ibn Ebî Şeybe'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadîs şöyledir: Peygamber (S) bir cenazede İdi. Umer'in bir kadına bağırdığını gördü de ona hitaben: "Yâ Vmer, o kadını serbest bırak. Çünkü su an, göz ağlamakta, gönül musibete uğramış, ölüm hâdisesinin de yakın bulunduğu bir zamandır" buyurdu. Bu Ebû Hureyre hadîsini Hâkim de el-Müstedrek'de tahrîc etmiştir (Umdetu 'l-Kaarî).

Hulâsa kadınların cenazeler ardından gitmeleri hakkındaki en kuvvetli görüş, bu nehyin tenzîhî olmasıdır

[74] Ümmü Habîbe, Peygamber'in zevcelerindendir. Ebû Sufyân'ın kızı ve Muâvi-. ye'nin kızkardeşidir. İsmi de Ramle'dir. İslâm'ın evvelinde kocası Abdullah ibn Cahş ile birlikte Habeşistan'a hicret etmiş idi. Kocası orada hristiyan olarak vefat ettiğinden, Habeşistan'da iken Peygamber'e nikâhı vekâletle yapılmış ve mehri de Peygamber hesabına Necâşî tarafından ödenip, Medine'ye gönderilmiştir. Ümmü Habîbe ilk müslümân olan kadınlardandır. Dînî salâbeti ile meşhurdur. Sa-hîh rivayete göre 44 hicrî yılında vefat etmiştir.

Zeyneb bintu Ebî Seleme'ye gelince, bu da Ümmü Habîbe'nin ilk kocası olan Abdullah'tan olan kızıdır. Abdullah Ebû Seleme künyesi ile anıldığı için, Zeyneb de Ebû Seleme kızı diye anılırdı. Bu sebebden Zeyneb, Peygamber'in üvey kızıdır. Ümmü Habîbe'nin ilk kocasından Umer ibn Ebî Seleme-isminde bir de oğiu vardı. Bu da, buradaki Zeyneb'in kardeşi oluyordu. Bu Zeyneb, 73 târihinde vefat etmiştir.

[75] el-İhdûd, kadmın zevcine yâhud akrabasından birinin ölümü üzerine yas ve matem tutmasidır. Cevheri, bu matemi "Kadının ellerini ve saçlarını kınalamaması, hüzün ifâde eder bir tarzda boyasız elbise giyinip süslenmekten çekinmesidir" diye ta'rîf etmiştir.

Kadının, kocasından başkasının ölümü üzerine tutacağı yas müddeti üç gündür. Bu üç gün hüzün ve kederin şiddetli olduğu zamandır. Bu yas, vâcib de değildir. Çünkü hadîste vücûb ifâde eden bir sîga yoktur.

[76] Zeyneb bintu Cahş, Peygamber'in halası Umeyye bintu Abdümuttalib'in kızıdır. Hicretin üçüncü yılı dul kalmış ve Peygamber'in kadınları araşma katılmıştır. Zeyneb 20. hicret yılında vefat etmiştir. Zeyneb bintu Cahş'in Abdullah, Ubeydullah ve Ebû Ahmed adlarında üç erkek kardeşi vardı. Bunlardan Abdullah üe Ebû Ahmed, kendisinden evvel vefat ettiğinden hadîste zikredilen yasın, Ubeydullah'ın Habeşistan'da vefatını işittiğinde tutmuş olması mümkindir.

[77] Bu yas, zevcin zevce üzerinde meşru bir hakkıdır. Ölüm gibi acı bir akıbetle eşinden, hayât yoldaşından ayrılan bir kadının, iddetî zamanında süslenmesi şuursuzca bir hareket olur. Kadının bu müddet içinde zîneti ve süslenmeyi terketmesi, hem kaybettiği hayât ortağının toprağına hürmet, hem de Ölünün ana baba gibi hayâtta olan aile ferdlerine karşı bir saygı ifâde eder. Bunun ehemmiyetini ve vucûbunu her duygulu insan kendi gönlünde hisseder (Tecrıd Ter., IV, 468). Bu bâbdaki hadîslerde kadının kocasından başka Ölen yakınları için üç gün; kocası için ise dört ay on gün yas olarak süslenmeyi bırakacağı hususu delîllen-miş oluyor. Hadîslerin bâb başlığına delâletleri bu yönden açıktır.

[78] Kadının bu müşahedesi, Peygamber'in bütün hayâtının ve zamanının halk arasında geçtiğine, kapısı önünde sultân saraylarında olduğu gibi kapıcılar, muhafızlar ve içeri girmeye mâni1 olucu bekçiler bulunmadığına, halk içinde gezerken de sağında solunda gözcüler, muhafızlar bulunmadığına açıkça delâlet eder.

[79] Bu hadîsin bâb başlığına delâleti açık olup, kabir ziyaretinin mutiak surette cevazını; ziyaretçinin erkek veya kadın olması; ziyaret edilen kabrin müslim veya gayri müsiime âid bulunmasının mısâvî olduğunu ifâde etmektedir. Çünkü hadîste böyle bir ayırma yoktur.

Kabir ziyareti hakkındaki ibâha, umûmî bir mubah kılınmadır. Nitekim kabir ziyaretinden nehy de vaktiyle umûmî idi; sonra bu nehy nesh edildi ve umûma mubah kılındı. Erkekler için de, kadınlar için de caiz oldu. Bunun mubah kılınması hakkında birçok hadîsler gelmiştir:

Bureyde (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S): "Ben sizleri kabirleri ziyaret etmekten nehyetmiştim; artık şimdi kabirleri ziyaret ediniz" buyurdu (Müslim) hadîsi gibi...

Kadınlar için kabir ziyaretinin mubah olduğuna tarafdâr olan âlimlerin dayandıkları en kuvvetli delîl, İbni Abdilberr'in Temhîd'de

Abdullah ibn Ebî Mu-leyke'den rivayet ettiği şu haberdir:

İbn Ebî Muleyke şöyle demiştir: Âişe bir kerre kabirlerden doğru geliyordu. Kendisine:

— Ey Mü'minlerin Anası, nereden geliyorsun? diye sordum. Âişe:

— Kardeşim Abdurrahmân ibn Ebî Bekr'in kabrini ziyaret ettim; oradan geliyorum, dedi.

Ben ona:

— Rasûlullah kabirleri ziyaretten nehyetmez mi İdi? dedim. Âişe:

— Evet, vaktiyle nehyetmiş idi; fakat sonra ziyaret edilmesini emretti, dedi.

ÂÎşe'nin bu hükmü ve beyânına ve diğer hadîslere istinaden âlimler cumhuru kadınlar için kabir ziyaretinin mubah olduğunu kabul etmişlerdir. Yalnız bu ziyaretin erkek-kadm karışık olarak yapılması suretinde mesfedete vesîle olabileceği için gençlerin iştiraki doğru bulunmamıştır. Yalnız kadınlara âid ziyarette böyle bir mahzur olmadığından, genç ihtiyar diye bir ayırıma luzûm görülmemiştir (Umdetu'l-Kaarî, IV, 75-78).

[80] Buhârî bu hadîsi bâb içinde İbn Abbâs'tan böyle "Ağlamasının bâzısı, yânî bir nevi' İle..." şeklinde kayıdlı olarak; îbn Umer'den de: "Ağlaması ile..." diye kayidsız olarak mevsûlen rivayet etmiştir. Buhârî, kayıdlı olan İbn Abbâs hadîsini bu başlıkta tercîhan zekretmekle, kayidsız olanın kayıdlıya hamledilmesi gerektiğini işaret etmiş oluyor.

[81] Buhârî bununla ölünün hayâtta İken ağlayıcı olup olmaması suretiyle bir farka işaret ederek: "Sağlığında ölülere feryâdla ağlamayı âdet edinen kimse ailesinin kendisine ağlamasıyle azâb olunur" fikrasıyle birinci nev'in hükmünü bildiriyor. Buna da et-Tahrîm: 6. âyetiyle istidlal ediyor. Âyetle istidlal suretine gelince, şöyledir: Hayâtında ölülere feryâdla ağlayıcılık eden bir adam, çocuklarını da bu çirkin âdete alıştırmış ve kendisi ölünce, bu alışık aile halkı bu defa da kendisine feryâdla ağlayacaklarından, iyi terbiyeleri ve çirkin işlerden korun-malarıyle vazifeli bulunduğu ailesi ferdlerini iyi terbiyeleri şöyle dursun, ağlayıcıhk gibi bir mekruha alıştırmış bulunduğundan kendi kötü eseri olarak azâb olunur demek olur.

Buhârî bu âyetten sonra da'vâsım te'yîd için Curmıa Kitabı'nda geçen çobanlık ve sorumluluk hadîsini de getirmiştir. Bu hadîsle devlet reisinden hammala kadar cem'iyetin her ferdinin karşılıklı hakk ve vazifeleri ve sorumlulukları bulunduğunu, çocukların iaşeleri ve iyi tahsîl ve terbiye edilmeleri sorumlulğunu hatırlatıyor.

Buhârî böylece feryâdla ağlayıcıhğı âdet edinen kimseye, ailesi feryâdla ağlayıp rriâtem tutarlarsa, kendi taksîri eseri olarak azâb edileceğini Kitâb ve sünnetle demlendirmiş bulunuyor

[82] Buhârî bu fıkra ile ikinci nev'e işaret ederek: ölen kişi hayâtta iken ölülere fer-yâd etmek alışkanlığında değilse, şimdi ailesinin kendi arkasından feryâdla ağlamalarından sorumlu değildir. Bu kimse Âişe'nin dediği gibi (eî-En'âm:163,...) âyetlerinin hükmüne tâbi'dir deyip, bunu da diğer bir âyet grubu ile takviye ediyor

[83] Burası da aslında İbn Ebî Şeybe, Taberânî ve Hâkim'in tahrîc ettiği bir hadîstir. Buhârî'nin şartı üzere olmadığı için, sâdece ona işaret etmekle yetinmiştir. Bu fıkra bâb başlığına ma'tûf bir parça olduğundan ' 'Ve ruhsat verilen ağlama nev'i feryâdsız olandır babı" takdirindedir.

[84] Buhârî bu hadîsi Diyetler Kitâbı'nda mevsûlen rivayet etmiştir. Bunu burada getirmesi, kaatil olmayı ilk çıkaran ve âdet eden kimseye, kıyamete kadar meydana gelecek kati suçlarından bir pay ayrıldığı gibi, ailesi içinde ölü üzerine'fer-yâdla ağlama âdetini koyup devam ettirenin de aynı şekilde suçlu olacağını delîllendirmek içindir.

[85] Hadîsin son kısımları, yânî Peygamber'in çocuğa ağlaması ve Sa'd ibn Ubâde'-ye verdiği cevâb, bâb başlığının ruhsatlı olan ağlama nev'ine güzel bir delîl olmaktadır

[86] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, Peygamber'in kabirin bir tarafına oturup, iki gözü yaş akıtarak ağlamasıdır. Buhârî Peygamber'in defn esnasında ağladığı bu kızının ismini vermemiştir. İbn Sa'd, Taberî, Devlâbî, Tahâvî bu kızın Us-mân'm zevcesi olan Ümmü Kulsüm olduğunu tasrîh etmişlerdir. Ümmü Kul-süm dokuzuncu hicret yılında vefat etmiştir.

Bu hadîsten, kabrin bir tarafına oturmak caiz olduğu, kadın cenazesinin kabre erkek tarafından konulmasının cevazı; koca ve baba

gibi ölünün yakınları varken, bunların izni ile yabancı erkek tarafından kadın cenazesinin mezarına konulmasının cevazı hükümleri anlaşılmıştır.

[87] Her ikisi de merfû' olan bu İbn Umer ve İbn Abbâs hadîslerinden İbn Umer'in-ki "Şübhesiz ölü, ailesinin kendisine ağlamasından dolayı azâb edilir" şeklinde mutlaktır. İbn Abbâs'ın hadîsi ise: "Ölü kendisine ailesinin bâzı nevi'ağlaması sebebiyle azâb edilir" şeklinde mukayyeddir. Buhârî'nin bâb başlığında da işaret ettiği gibi, bu iki hadîsten mutlak olanı, mukayyed olanına hamledilecektir. Bu iki hadîsten mutlak olan ağlama, feryâd ile kayıdh olan ağlamaya hamledilir. Âlimlerin mutlakı, mukayyede hamletmekteki ittifakları da bunu te'yîd eder. Buradaki Umer hadîsindeki "Ölüye, ailesinin bâzı gûnâ ağlaması sebebiyle..." kaydı, mutlak'ın mukayyede hamledilmesini gerektirir. Bu hamlin üçüncü bir müeyyidesi de, bu hadîslerin râvîsİ olan Umer ile İbn Umer'in ölüye fiilen ağlamış olmalarıdır, tbn Ebî Şeybe'nin Musannaf ında Hz. Âişe: "Sa'd ibn Muâz'ın cenazesinde Rasûlullah ile ELî Bekr ve Umer hazır bulundular. Ben de odamdan bunlara bakıyordum. Muhammed'in hayâtı elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, ben Umer'in Sa'd'e ağladığını, Ebû Bekr'in ağladığından daha iyi biliyorum" demiştir.

[88] Âişe'nin, Umer ve Abdullah ibn Umer'i vehme nisbet etmesi hakkında Hattâbî şöyle diyor: Ölüye ağlamak mes'elesinin hakîkî mâhiyeti, Âişe'nin içtihadı veçhile olması muhtemildir. Çünkü Âişe'nin rivayetine göre ölüye ağlamanın azaba vesîle olması, Yahûdî cenazesi hakkında gelmiştir. Sonra mü fesser olan haber, mücmel olan haberden daha kuvvetlidir. Bir üçüncü cihet de Âişe'nin âyet ile hüccet getirmiş bulunmasıdır... (Umdetu'l-Kaarî).

Hz. Âişe'nin burada yemîn ile kat'î ifâde etmesi, ya Rasûlullah'tan bu azabın kâfire has olduğunu sarîhen işitmiş olduğundan, yâhud da bu ihtisası karî-nelerle anlamış bulunmasındandır.

İbn Abbâs: "Allah güldürür, Allah ağlatır" demekle, insanların gülmenin ve ağlamanın menşei olan ibrete bizatihi mâlik olmadıklarını ifâde etmiş oluyor.

[89] Bu hadîste de Âişe'nin, bundan evvelkinde olduğu gibi, Abdullah ibn Umer'-in: "Şübhesiz Allah, ailesinin kendisine ağlaması sebebiyle mü'mine azâb eder" şeklindeki rivayetini redd ve inkârı vardır. İbn Abbâs, Âişe'den İbn Umer'in, ölü sâhiblerinin ölülerine ağlamasına terettüb eden azabı, mü'min cenazesine teşmil ve belki de tahsis ettiğini sorduğunda, Âişe bu rivayetinde: "Hayır, Rasûlullah: Mü 'min ailesinin ağlaması ile azâb olunur demedi; Rasûlullah bir Yahûdî kadının kabri başında ailesi ferdleri ağlaşırken oradan geçmişti de, bunları görünce: Bunlar ölülerine ağlıyorlar; hâlbuki ölü, kabrinde azâb olunuyor buyurdu", demiş oluyor.

[90] Bu hadîsteki Hayy kelimesi, diri ma'nâsma geldiği gibi, kabile ma'nâsına da gelir. Bu ikinci ma'nâya göre, diğer rivayetteki "ehl" kelimesine uygun olur.

Burada Umer'in Suheyb'i ağlamaktan men' etmesi, Suheyb'in ağlarken sesini yükselterek feryâd mâhiyetini alması; bunun da Peygamber tarafından neh-yedilmiş bulunmasındandır.

[91] Umer'in bu sözünü Buhârî et-Târîhu'1-Evsat'mda mevsûlen rivayet etmiştir. Bunu Beyhakî de mevsûlen şöyle rivayet etmiştir:

A'meş'e varan muttasıl senedle o da Şakîk'ten. Şakîk şöyle demiştir: Hâlid ibn Velîd vefat ettiğinde, Benû'l-Mugîre kadınları toplanıp ağlaşmaya başlamışlardı. Orada bulunan cemâat tarafından Umer 'e: Bir haber göndersen de şu kadınları ağlamaktan nehyetsen, denildi. Umer de cevaben: Şu kadınları bırakınız; varsın Ebû Süleyman Hâlid ibn Velîd'e ağlasınlar. Başlarına toprak dökmedikçe, avaz avaz bağınşıp çağinşmadıkça yalnız gözyaşı dökmek, bu kadınlar aleyhine bir hüküm ifâde etmez, dedi. Ebû Süleyman, Hâlid ibnu'l-Velîd'in kün-yesidir (Umdetu'l-Kaarî, IV, 92).

Hâlid ibnu'l-Velîd hicretin yirminci yılında vefat etmişti. Umer, Peygam-ber'in Câhiliyyet şeklinde olmayarak ağlanmasını tabiî bir ihtiyâç saydığını bildiği ve bizzat Peygamber'in de ağladığını gördüğü İçin, Mugîre oğullan kadınlarını ağlamaktan men' etmiyordu.

[92] Buhârî, Umer'in sözündeki bu iki kelimeyi böyle ma'nâlandırmıştır. Buhârî râ-vîlerinden îsmâîlî "laklaka"yı yüksek ses diye vasıflandırıyor ki, feryâd, figân ve çığlıktır.

Saîd ibn Mansûr, "en-Nak'", yakaları yırtmak diye ta'rîf edildiğini bildirmiştir.

Lügatte şu bilgiler verilmiştir:

en-Nevh, en-Niyâh, en~Niyâha: Ölü üzerine feryâd ve figân ederek ağlamak ma'nâsınadır ki, Türkçe'de sağı sağmak ta'bîr olunur...

en-Nak'u:İM Nün'un fethi ve kaaf'ın sükûnu ile feryâd eylemek ve mu-sîbet deminde yaka yırtmak, kati eylemek ... ve devekuşu ötmek... boğazlamak... peyderpey feryâd ve figân eylemek, ses ve avazı yükseltmek .. ma'nâsınadır. Üçüncü bâbdandır.

el-Laklaka: Zelzele vezninde, leylek ötmek ve mutlaka ızdırapla olan savta yâhud şiddetli savta denir (Kaamûs Ter.).

[93] Bu hadîs, iki hüküm İhtiva ediyor: Biri Peygamber'in dilinden yalan uydurmağa ve O'nun söylemediği bir şeyi söyledi diye haber vermeğe terettüb eden azâb; ikincisi ölüye feryâd figân edilmesinin sebeb olduğu azâb. İhtiva ettiği bu hükümler bakımından bâb başlığına uygunluğu meydandadır

[94] Bu hadîs, 49. râkamıyle de geçmiş ve ilgili açıklama orada verilmişti. Şübhesiz buradaki nevha, başına toprak saçarak, saçlarını yolarak feryâd ve figânla ağlamaktır ki, bu nevi' ağlama, Câhiliyyet devri ağlaması olup, Peygamber tarafından nehyedilmiştir.

[95] Bu mutâbaati Ebû Ya'lâ kendi MüsneeFinde mevsûlen rivayet etmiştir

[96] Âdem ibn Ebî Iyâs'ın hadîsi de daha evvel bu lâfızla geçmişti

[97] Buhâri, burada tercemesiz, unvansız böyle bir "bâb" açmıştır. Bu bâb sözü, Ebû Zerr ve Kerime nüshalarında yok; yalnız Asîlî nüshasında vardır. "Bâb" sözü, bundan evvelki babın son bulduğuna işaret ve hem de öncekinin sonrakinden ayrılmakla beraber, yine de birbirleriyle ilgili yanı bulunduğunu ifâde eder.

[98] Hadîsin bundan evvelki bâb başlığına uyan ciheti, Peygamber'İn açıkça olmasa da, hakikatte şehidin kızkardeşi Fâtıma bintu Amr'ı yüksek sesle ağlamaktan nehyetmesidir.

[99] Hadîsin bir fıkrası bâb başlığı yapılmıştır. Hadîs, ölü için yüz, baş dövmeyi yaka yırtmayı, münasebetsiz sözler söyleyerek fcryâd ve figânla bağırıp çağırmayı açık olarak nehyetmiştir. Bu nevi' cahilane hareketler İlâhî hükme razı olma mayı İham eder. Hadîsteki hareketlerin bir arada toplanması şart değildir; bunlar teker teker nehyedilmiştir.

"Bizden değildir" demek nehiyde mübalağa ifâde eder. Hakîkatte ise: "Bizim sünnetimize uymamış ve koyduğumuz İslâm âdet ve medeniyetine uymamıştır" demektir. Yoksa müslümânlıktan tamâmiyle çıkar demek değildir. Sünnet ehline göre ma'siyet işlemek, ma'siyet sahibi olan mü'mini, o ma'-siyetin halâl olduğuna i'tikaad etmedikçe îmândan çıkarmaz.

[100] er-Resvu, râ'nın fethi ve üç noktalı sâ'nın sükûnu ile ... ve masdar olur; mersi-ye*eylemek, yânî güzellik ve İyiliklerini zikrederek acıyıp ağlamak ma'nâsınadır (Kaamûs Ter,),

[101] Buhârî bu hadîsi el-Câmi'u's-Sahîh'imn on yerinde getirmiştir. Senedinin sıhhatinde bütün ilim ehlinin İttifak ettikleri bir hadîstir. İslâm fıkhında vasıyyet mıkdân hakkında bir asıl olarak kabul edilmiştir. Daha başka hükümlere de kaynak olan câmiâh bir hadîstir.

Sa'd ibn Ebî Vakkaas, cennetle müjdelenmiş olan seçkin sahâbîlerdendir. Yedinci olarak İslâm'a girmiştir. Müslüman olduğunda onyedi yaşında bir gençti. "Müslüman olduğumda yüzümde tüy yoktu" dediği oğlu Âmir'den rivayet edilmiştir. Peygamber'in "Sen uzun zaman yaşatılacaksın" buyurduğu üzere, hakîkaten cennetle müjdelenen on sahâbîden en son vefat edendir. Hicretin 55. yılında vefat etmiştir. Demek ki, Mekke'deki hastalığından kurtulup, ondan sonra 45 sene daha yaşamış ve bu arada islâm'a pekçok hizmetler îfâ etmiştir. Hâlbuki Mekke'deki hastalık günlerinde, babasının vefatı üzerine kendi hayâtından da ümîd keserek vasıyyet etmeğe başlamıştı.

Babası Sa'd ibn Havle de müslümân olmuştur. Buhârî, Sa'd ibn Havle'nin hicret ettiğini, Bedr'de ve müteâkıb gazvelerde bulunduğunu, Veda Haccı'nda vefat ettiğini zikretmiştir (Umdetu'l-Kaari, IV, 101).

Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri, Sa'd ibn Havle'nin zikredildiği son fıkrasıdır. Rasûlullah, Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a tesellî verip, hadîsteki bir takım müjdeleri haber verdiği zaman, o günlerde hicret edip çıktığı yer olan Mekke'de ölmüş olan Sa'd ibn Havle'ye acımış ve ona üzüldüğünü açıklamıştır.

Bu son sözün Sa'd ibn Ebî Vakkaas tarafından söylendiği de ileri sürülmüştür. Bunun Zuhrî tarafından buraya sokulduğu da söylenmiştir (Umdetu'l~i Kaan ve Îrşâdu's-Sârî).

[102] el-Hâlıka : Matem ve musîbet hengâmmda saçını tıraş eden kadına denir.

es-Sâlika : Matem ve musîbet hengâmmda yüksek avaz ile sayha ve feryâd. eden kadına yâhud yüzüne şamar vuran kadına denir.

es-Sâlıka : Musîbet zamanında yüksek savt ile nevha ve feryâd eden ve keza musîbet zamanında saçını tıraş eden kadına denir.

eş-Şâkka : Musîbet zamanında elbisesini parçalayan kadındır (Kaa-mûs Tercemesi).

Müslim'in bir rivayetinde Peygamber: "Ben saçını yolan, sesini yükselten, elbisesini parçalayan kimselerden uzağım" buyurmuştur. Bunda erkek, kadın aynı hükümdedir

[103] Hadîsin bir fıkrası bâb başlığı yapıldığı için, delâleti açıktır. Burada arka arkaya müstakili bâblara delîl olmak üzere getirilmiş olan bu hadîs, 57 rakamı ile geçmiştir

[104] Bu hadîsin buradaki başlığında zikredilen vaveyla, ansızın gelen musibet zamanında Arablar'ın söyleyip kullandıkları bir nidadır. Bu kelime lügatte şöyle açıklanmıştır:

el-Veyl: Şerrin gelmesi ma'nâsınadır. Bâzıları dedi ki, veyl, fecaate düşme kelimesidir, bir musibet hudûsunda îrâd olunur. Lisânımızda vây, yazık, ve hayf ve dırîğ ile ta'bîr olunur. Veylehu, Vey/eke, Veylî dahi denilir. Feryâd haletinde Veylâhû derler; kendisine isabet eden korkunç işten nâşî gûyâ ki veyl ve helâkî da'vet eder... (Kaamûs Ter.).

İslâm'ın bu hususta yasak ettiği Câhiliyyet âdetleri şunlardır:

Nudbe: Ölünün İyiliklerini sayıp dökerek ağlamak;

Niyâha: Avaz avaz ağlamak;

Latmu'l-hadd: Yanaklarını, yüzünü, başını, dizlerini döğmek;

Sakku't-Ceyb: Yaka ve elbise yırtmak;

Hamşu't-Vech: Yüzünü tırmalamak;

Neşru şiir; Manzumelerle ölünün iyiliklerini yaymaya çalışmak;

Duâu veyl ve's-subûr: Azâb ve helak ile duâ etmek (Nevevî).

[105] Bu bâb başlığı, bir musibet sırasında kişinin mahzun ve mükedder oturup hüznünü izhâr etmesinin cevazını göstermek için sevkedilmiştir. Hadîsin buna delâleti açıktır.

[106] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, Enes'in: "Ben Rasûlullah'ı o zamandan daha şiddetli bir hüzünle üzüldüğünü asla görmedim" sözüdür. Bundan hüzün ve kederi ma'kûl ölçüde belli edip, boşalmanın ruhî bir ihtiyâç olduğu ve bu ölçüde bunun caiz olduğu anlatılmış oluyor

[107] Bu bâb da bundan öncekinin aksine, musîbet sırasında hüzün ve kederi açığa vurmamanın, azimete tutunup gönülden sabretmenin cevazını ifâde etmek için getirilmiştir

[108] Muhammed ibn Ka'b el-Kurazî, Medîne'de Peygamber'in sağlığında doğmuş, seksen sekiz yaşında iken 117 yılında Medîne'de vefat etmiştir. îbnu Ebî Hatim Seele Sâilun Sûresi'tan tefsiri sırasında Eyyûb ibn Mûsâ tarîkinden olmak üzere Muhammed ibn Ka'b'ın bu sözüne benzer bir metin rivayet etmiştir (Fethu'l-Bârî). Buradaki kötü söz söylemekten maksad, musîbet sırasındaki şiddetli hüzün sebebiyle mukadderatı kötüleme ve İlâhî hükme karşı gelmeyi ifâde edecek münasebetsiz şeyler söylemektir.

Kötü zanndan maksad da, musibetin acısına sabretmenin bir sevaba sebeb olmayacağı şeklinde bâtıl, hatalı ve yanlış düşüncelere düşmek demektir.

[109] Yûsuf Sûresi: 84. âyetinin bu fıkrasının bu başlığa konulması da çok münâsib düşmüştür. Hakîkaten Ya'kûb Peygamber,

hüzün ve kederlerin en şiddetlisi olan evlâd acısıyle yanıp tutuştuğu hâlde, bu şiddetli hüznünü açığa çıkarmamış, hüznünü yalnız Allah'a şikâyet ederek sabır ve metanetle, şifâsını ve sevabını yalnız Allah'tan beklemiştir. Bu da, örnek edilmeye son derece lâyık ve eskimez bir tutumdur

[110] Hadîs, diğer tarîklerde ve Müslim'de daha tafsîllidir. Ümmü Süleym, Enes ibn Mâlik'in anasıdır. Ebû Talha da Ümmü Süleym'in ikinci kocasıdır ve Enes'in üvey babasıdır. Bunların hâl tercemeierİ ileride Faziletler Kitâbı'nda daha geniş anlatılacaktır.

Ümmü Süleym'in o gece kocası Ebû Talha ile çiftleşmesinden, belki de Ra-sûlullah'ın duası bereketiyle Abdullah adında bir oğullan olmuştur.

Hadîsin bâb başlığına delîl olan ciheti gayet açıktır: Ümmü Süleym'in kederini habsederek sabra tutunması, ve târihte benzerine nâdir tesadüf edilir bir surette İlâhî kazaya kemâliyle teslimiyet göstermesi, Ümmü Süleym için başlı başına hârika bir menkabedir. Ümmü Süleym'in bu hareketinden, muktedir olabilenler için ruhsatı terkedip şiddet tarafına tutunmanın caiz olduğu hükmü alınmıştır.

[111] Bâzıları bu dokuz çocuğun, Ümmü Süleym ile Ebû Talha'nm o geceki birleşmelerinden doğan Abdullah'ın çocukları olduğunu söylemişlerdir. Böyle de olsa bu hâdisede, yine Peygamber'İn duasının bereketi güneş kadar açıktır.

[112] Umer'in bu sözünü Hâkim, Beyhakî ve Abd ibn Humeyd mevsûlen rivayet etmişlerdir.

el-Adl; bir nesneyi bir nesne ile berâberleştirmek ma'nâsınadır.... mahfede bir adama denk olmak ma'nâsınadır... ve bir nesne mukaabilinde olan ceza ve ivaz ma'nâsınadır...

Ve Idl, ayn'm kesriyle bu dahi misi ve nazır ma'nâsmadır ve yükün bir dengine denir.

el-İtâve: Kitabe vezninde .... ve dâbbeye yüklenmiş olan iki dengin aralığına zâid olarak konulan nesneye denir ve mutlaka bir nesne üzerine ziyâde kılınan şeye denir (Kaamûs Ter.).

Bu lügat ma'nâlarına göre "Rabb'terinden mağfiretler" bir denk, "Rabb'-lerinden bir rahmet" diğer bir denk, "Onlar doğru yola erdirilenlerdir" fıkrası da bu iki dengin üzerine konulan bir ilâve olmuş bulunuyor.

Diğer bir tefsîre göre "İtinâ lillâhi ve innâ ileyhi râcîûn" iki ıdl yânî iki denktir. Bunlara karşılık olarak zikredilen müteâkıb sevâblar da ilâvedir. İyi bil ki, sabr Kur'ân-ı Azîm'de 95 yerde zikredilmiştir... (Irşâdu's-Sârî).

[113] Bunun ardından gelen âyet şöyledir: "Onlar hakîkaten Rabb'Ierine fcavuşucu ve hakîkaten O'na dönücü olduklarım bilirler" (d-Bakara:46).

Diğer bir âyette bu sabretme ile ve namaz kılma ile Allah'tan yardım iste-1 me şöyle ifâde edilmiştir: "Ey imân edenler! Sabr ile bir de namaz ile (Allah'tan) yardım isteyin. Şübhesiz Allah sabredenlerle beraberdir "(el-Bakara: 153). Namaz içinde zikr, duâ, huşu' bulunduğu İçin, namazın sabretmeye yardımcı olacağı ifâde edilmiştir (Kastallânî).

Bu âyetlerin bâb başlığına konulması, musibetler zamanında tutunulması gereken sabr ve metinliğe en mükemmel şekilde bir teşvîk ve râğbetlendirmedir.

[114] Bu hadîs, 44 rakamıyle daha önce de geçmişti. Hadîsin buradaki metni bâb başlığına aynen konulmuş olduğu için, mutabakat tamâmiyle görülmektedir

[115] Bâb başlığı, gelecek olan hadîsin bir cümlesidir. Bu cümle ve onu ta'kîb eden diğer cümle, hadîste Enes ibn Mâlik'ten rivayet edildiği gibi, tbn Umer'den de rivayet edilmiştir. Müslim, Enes'ten; İbn Mâce, Esma bintu Yezîd'den; İbn Hıb-bân, Ebû Hureyre'den; Taberânî, Ebû Umâme ile Sâib ibn Yezîd'den rivayet etmişlerdir.

[116] Peygamber'in oğlu İbrâhîm, hicretin sekizinci yılı Zu'1-hicce ayında doğmuştur.. Peygamber'in azadlılanndan Selmâ ebelik etmiş, kocası Ebû Râfi' de Pey-gamb.er'e bir oğlu doğduğunu müjdelemiş, Peygamber de çok sevinmiştir. İbrahim'in doğumu akabinde ona süt analığı yapmak için Medine kadınları arasında bir rekaabet uyanmış. Nihayet Peygamber, onu emzirmek için Munzir'in kızı Ümmü Bürde'ye teslim etmiştir. Kaadî Iyâd, Ümmü Bürde'nin adı Havle'-dir, kocası da Ebû Seyf el-Berâ ibn Evs el-Ensârî'dir diyor.

İbrâhîm işte bu karı-kocanm yanında süt emerken hastalanıp vefat etmiştir. Vefat târihi hicretin onuncu yılıdır, fakat ayı ve günü hakkında birkaç görüş vardır (Umdetu'l-Kaarf).

Peygamber bu oğlunun vefatına üzülmüş ve hadîsteki sözleri söylemiştir. Sahîh-ı Müslim'de Umer'den: İbrâhîm vefat ettiğinde Peygamber (S): "îbrâ-hîm benîm oğlumdur. O, meme emerken ölen bir yavrudur. Onun süt emmesini tamamlamak için cennette iki tane süt anne ta'yın buyuru/muştur" dediği rivayet edilmiştir: Müslim,

[117] Mûsâ ibn Ismâîl et-Tebûzekî'nin bu hadîsini Beyhakî ed-Delâil'inde'mevsûlen rivayet etmiştir.

[118] Bâb başlığına delîl olan fıkra burasıdır. Şübhesiz bu, gözyaşı akıtmak ve hü-zünlenmekten ibaret bir ağlamadır; feryâd edip çağırışmak nev'inden İslâm'ca nehyedilmiş ağlama değildir. Birinci nevi' ağlama, Peygamber'in de hadîsin devamında bildirdiği gibi, azaba sebeb olmaz; bu ağlamanın meşru' olan nevi'dir.

[119] Hadîsin bu fıkralarına âid açıklamalar daha önceki bâblarda geçmiştir

[120] Umer ibn Hattâb'ın bu fiilleri bu hadîste geçen isnâd ile mevsûlen İbn Umer tarafından rivayet edilmiştir

[121] Bu hadîs, 40. bâb başlığına delîl olmak üzere de sevkedilmişti. Burada "el-Bukâ (ağlamak)" İle "en-Nevh(feryâd ve çığlık atmak)" arasındaki farkı beyân edip, birincisinin caiz, ikincisinin men' edildiğini delîllendirmek için getirmiştir. Ağlama, uzatarak olduğu zaman nehyedilen nevha ma'nâsma olur; kısa olduğu zaman hüzün ma'nâsına olur.

[122] Hadîsin bâb başlığına delîl onan fıkrası, hicret akabinde kadınlardan islâm Dîni nâmına bey'at alındığında, bey'at maddeleri arasında Ölüye feryâd ve figân edilmemesinin de konulmuş olmasıdır. İslâm'da feryâd ve figânla ağlamak nehyedilmiş olmasaydı böyle bir ahd almağa luzûm görülmezdi.

Hadîste "Bizden ahdine vefa eden yalnız beş kadındır" demekle, öbür müs-lümân kadınlar nevha yapma âdetini bırakmadılar demek değildir. Ümmü Atıyye, benimle bey'at eden kadınlardan beşi hâriç olarak, Öbürleri bu ahidleşme akabinde bu çirkin âdeti birden bırakamadılar. Fakat bu beş kadın derhâl bu ahid-leşmeye bağlılıklarını gösterdiler demek olur (Nevevî).

[123] Ümmü Atıyye'nin ahde vefalı olarak vasıflandırdığı beş kadından üçüncünün hüviyetini ta'yîn hususunda tereddüt etmiştir. Ebû Sebre kızı denilen bu kadın, Muâz ibn Cebel'in karışıdır da her ikisi bir şahsiyet midir? Ve binâenaleyh geriye beşi doldurmak için iki kadın mı kalıyor? Yoksa Ebû Sebre kızı ayrı, Muâz ibn Cebel karısı da ayrı olarak dört oluyor da, geriye bir kadın mı kalıyor? İşte Ümmü Atıyye'nin rivayetinde görülen tereddüdün çıkış yeri budur. Bu iki bakış noktasından birincisine atıf vâv'sız "îmreetu Muâz" rivâyetiyle; ikincisine de atıf vâv'ıyla "Ve ımreetu Muâz" rivâyetiyle işaret edilmiştir. Birinciye göre beşi doldurmak için iki kadın, ikinci rivayete göre de bir kadın kalıyor.

[124] Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır. Cenazenin, müslümân cenazesi yâhud am-mî cenazesi olması müsavidir. Bu kalkış, ruhları kabzeden Allah'a ta'zîm içindir (Kastallânî).

[125] Buhârî'nin bu tarîki zikretmesi, birinci rivayetin an'aneli; bunun ise ihbar lâf-zıyle oluşunu beyân edip birinciyi kuvvetlendirmek içindir.

[126] Bu rivayette, cenaze görenlerin ayağa kalkmaları ve bu kalkışlarının ya cenaze kendilerini geride bırakıp ilerleyinceye kadar, yâhud cenaze ileri götürülmeyip, orada musalla gibi bir yere konuluncaya kadar devam etmesi emredilmiştir.

[127] Bu suâlin cevâbı gelecek hadîsler içinde verilmektedir.

[128] Bu hadîste terdîd edatları arka arkaya geldiği için, anlaşılmakta karışıklığa dü-şülmemelidir. Görülen bir cenazeye ayakta durma müddeti gösterilirken, üç nevi' hareket tebliğ edilmiş zannedilebilir. Hâlbuki böyle değildir. Birinci "yâhud" terdîde; ikincisi tenvîa (yânî nev'ilendirmeye) hamledilmiştir. Râvî Âmir ibn Ra-bîa, Peygamber'in: "Siz cenazeden geri kalıncaya kadar" mı; yoksa "Cenaze sizi geride bırakıncaya kadar" mı ayakta durunuz buyurduğunu kestiremedi-ğinden, bunu terdîd ile ifâde etmiştir. Bu iki fıkranın medlulleri birdir. Cenaze uzaklaşmcaya kadar ayakta durulmasıdır. Ve bu, bir nev'idir. İkinci nevi'de cenazenin yere konulmasıdır. İkinci "Ev (= Yâhud)" edatı bunu ifâde ediyor.

[129] Ebû Hureyre'nin elinden tuttuğu Mervân ibnu'l-Hakem, Emevî hükümdarlarının dördüncüsüdür. Bu hâdise onun Medîne Vâlîsi bulunduğu sırada olmuştur. Onun Medîne valiliği kırksekiz hicrî yılma kadar devam etmiştir. Mervân'ın sünnete aykırı bir takım

hareketleri böyle zaman zaman sahâbîler tarafından redd ve inkâr edildiğinden, ismi hadîslere geçmiştir.

Hadîsin râvîsi Ebû Saîd el-Makburî, Medîneli'dir. Benû Dînâr kabirlerini muhafazaya me'mûr olf1 jğundan böyle "Makburî" nisbetiyle anılmıştır. Kendisinin kabre dâir rivayetleri daha mu'teberdir. Umer, Alî, Usâme'den de rivayetleri vardır. Kendisinden de oğlu Saîd ve daha başkaları rivayet etmişlerdir. Vâkıdî, yüz târihinde vefat ettiğini bildirmiştir (Hulâsa lil-Hazrecî ve Umdetu 'l-Kaari).

[130] Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır. Hadîsteki konulma ile maksad yere konulmak mı, yâhud lâhde konulmak mıdır? Bu hususta iki görüş vardır. Buhârî bu hadîs için yazdığı başlıkla, yere konulmayı işaret etmiş gibidir.

Bâb başlığındaki "Bundan önce oturursa kalkmakla emredilir" hükmü, bundan evvelki Ebû Saîd hadîsinin sonunda "kalk" diye daha açık ifâde edilmiş ve Ebû Saîd'in Mervân'a yaptığı bu emr, Ebû Hureyre tarafından da tasdik olunmuştu.

Tahâvî'nin Şa'bî tarikiyle Ebû Saîd Makburî'den gelen rivayetinde Ebû Saîd Hudrî'nin Mervân'a hitaben vâki' olan "kalk emri" üzerine Vâlî Mervân'ın hemen ayağa kalktığı tasrîh edilmiştir.

[131] Bu hadîsi Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî de rivayet etmiştir. Müslim'in rivâyetnde. Çünkü ölüm korkunç şeydir" ziyâdesi vardır.

Ebû Davud'un rivayeti daha tafsîllidir:

"Biz, Peygamber'in beraberinde bulunuyorduk. Bu sırada yanımızdan bir * cenaze geçti. Peygamber cenaze için ayağa kalktı. Biz de kalkıp cenazeyi omuzlamak için gittik. Varınca onun bir Yahûdî cenazesi olduğunu gördük. Ve: Yâ Rasûlallah! Bu bir Yahûdî cenâzesidir, dedik. Rasûlullah: ölüm korkunç (ve ibret alınacak) bir hâdisedir. Herhangi bir cenaze gördüğünüz zaman hemen ayağa kalkınız buyurdu."

Binâenaleyh ölüm korkuç bir hâdise olması cihetiyle ölünün müslim, kâfir cenazesi olması musâvîdir. Her Âdem evlâdının ölüsü herkes için uyanma sebebi olabilir.

[132] Kaadisiyye ile Küfe arasında onbeş fersahlık bir mesafe vardır, Umer ibn Hat-tâb'ın halîfeliği zamanında onaltıncı hicret yılında iranlılar'la yapılan muharebe burada cerâyen etmiştir. Sa'd ibn Ebî Vakkaas kumandasındaki islâm ordusu burada îranlılar'a karşı kat'î zafer kazanmıştır... (Kirmanı ve Kaamûsu'l-

A'lâm'dan özetle).

Peygamber bu cevâbında da cenazeye kalkmanın, cenazeyi ta'zîm değil, fakat bütün hayât sahihlerine hayât ve maişetlerini veren Allah'ın, bunların ruhlarını ve hayâtlarını alarak câmid ve sönük bir cüsse hâline koyduğunu hatırlattığını ve bu suretle Allah'a ta'zîm edilmiş bulunduğunu bildirmiştir. Müslim cenazesi Allah'ın azametini hatırlamağa vesîfe olduğu gibi, bir Yahûdî, bir Hristiyan cenazesi de sebeb olabilir demek olur. Ahmed ibn Hanbel'in Miisned'inden:

Abdullah ibn Amr ibn Âs (R) şöyle demiştir: Bir kimse Rasûlullah'tan bâzı şeyler sordu da dedi ki: Yâ Rasûlallah! Yanımızdan kâfir cenazesi geçiyor; buna da ayağa kalkacak mıyız? Rasûiullah: "Evet, kâfir cenazesine de kalkınız. Çünkü siz hakikatte o kâfir cenazesine kalkmıyorsunuz. Fakat beşer nefislerini kabzeden Allah'a kalkıyorsunuz" buyurdu.

Leys ibn Sa'd'ın Ebû Burde'den muttasıl rivayeti yoluyla Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'den rivayet ettiği hadîs, bu konuda en fazla tafsili ihtiva etmektedir. Bu hadîste Peygamber (S): "Sizin yanınızdan bir cenaze geçtiğinde o ister müslü-mân, ister Yahûdî yâhud da Nasrânî ölüsü olsun; ayağa kalkınız. Çünkü biz, hakîkaten o Ölüye kalkmıyoruz- Fakat onunla beraber olan ölüm meleğine ta'zîm edip kalkıyoruz" buyurmuştur.

Zeynuddîn Irakî de: Ebû Mûsâ hadîsinde zikr ve tasrîh edilen sebeb ve illet Fj, müslim ve gayrimüslim cenazesinde mütehakkık bulunduğuna göre, hükmün Adem evlâdlan'mn hepsine şümulünü, hattâ kitâb ehli olmayan kâfirlerin cenazesi geçerken bile kalkmanın lüzumunu gerektirir, demiştir (Tecrîd Ter., IV, 568).

[133] Ebû Hamze'nin bu rivayetini Ebû Nuaym el-Mustahrac'mdz mevsûlen getirmiştir. Buhâri'nin bunu getirmekten maksadı, Abdurrahmân ibn Ebî Leylâ'nın bu hadîsi Kays ile Sehl'den bizzat İşitmiş olduğunu göstermektir.

[134] Bunu da Saîd ibn Mansûr mevsûlen rivayet etmiştir

[135] Hadîsin bâb başlığına delîl olabilecek yeri, "Erkekler omuzları üzerine yüklendikleri zaman... "ihbârî cümlesidir. Bu

cümleden, cenazeyi yükleyip taşımanın erkeklere mahsûs olduğu hükmü alınmıştır. Ancak cenazeyi nakledecek erkek bulunmazsa, böyle zaruret hâlinde kadınlar taşırlar ve gömerler...

Şârih İbnu Battal: "Cenaze iyi bir kişi ise beni ulaştırınız demesi, nefsî ve ruhî bir tekellümdür. Yoksa şuur medrekleri olan ruh, bedenden ayrıldıktan sonra bedenin tekellümü mümteni'dir. Meğer ki Allah'ın kudreti, Ölünün ruhunu bedenine redd ve iade etmiş olsun" demiştir (Umdetu't-Kaari).

Kâmil Mîrâs da şöyle demiştir: "Fakat bize göre bu kelâm ne nefsi, ne de Iâfzîdir. Her cenazenin şu fânî âlemdeki hayâtına göre, ibret almayı gerektirir olmasıdır. Hayâtını hayır yolunda geçiren iyi bir kişi ile zâlimlerden birisinin; üçü beşi bir çatı altına sığınan feragatli bir âIIe ölüsü ile dünyâya sığamayan bir cihangirin; bir fakîr ile dünyâya tasarrufa çalışan bir milyonerin şimdi içine sığındıkları tâbutları acaba beşer hayâline neler haykırmıyor! Bu sanduklar İçinden hayâlimize ne ma'nâh sesler aksetmiyor. Beşerin gafleti bu çok ma'nâlı sesleri işitmeye ve ibret gösteren bu levhaları görmeye mâni1 oluyor. İbret nazarları önünden her gün gelip geçen bu nevi' kevnî olayları hakkıyla görmek, bu sesleri lâyıkıyla işitmek mümkin olsaydı, hadîste haber verildiği üzere insan derhâl düşer bayılırdı1'. (Biraz sadeleştirilerek Tecrîd Ter., IV, 575-576).

[136] Enes'in bu sözünü Abdulvahhâb ibn Atâ el-Haffâf kendi Cenazeler Kitâbı'nda ve İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmişlerdir.

et-Teşyî't^şşiâî):Sürüden ayrılan deveye haykırmak, ve bir semte giden adamı, ona veda etmek ve menziline ulaştırmak İçin beraberinde gitmek, ... ve bir adama, kalb kuvveti vermekle yüreklendirmek... ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

[137] Buhârî'nin "Enes'ten başkası" sözüyle kimi kasdettiği araştırılmış, bâzıları bunun Abdurrahmân ibn Kurt (R) olduğunu ileri sürmüştür. Bu zât suffa sahâbî-lerinden olup, Umer zamanında Hımıs'ta vâlîfik yapmıştır (el-Hazrecî, Hulâsa, ve Aynî, Umdetu'l-Kaarî).

Cenazeye yakın gitmek de cenazenin dört bir tarafından cenazeye yaklaşarak gitmek demek olacaktır. Bu suretle gerektiğinde cenazeyi yüklenenlere yardım imkânı te'mîn edilmiş olur.

[138] Sarihler hadîsteki "Cenazeyisür'atle götürün" emrinden, şiddetli bir sür'at is-tenmeyip, yürümekle koşmak arasında ortalama bir seyr ve hareket istendiğini bildirmişlerdir. Bâzıları bu ivmek ve sür'at ile matlûb olan, ölüm tahakkuk edip tamamen kesinleştikten sonra techîz ve tekfini acele yapmaktır demişlerdir. Bütün âlimler, öldü zanmyle büyük bir felâkete meydan verilmemek için bu sür'atin başlangıcının, ölümün gereği gibi tahakkuku zamanı olduğunu kabul etmişlerdir. Hattâ İbn Bezîze gibi bir kısım âlimler, Ölümün lâyıkıyle anlaşılması için aradan bir gün ve bir gece geçmedikçe, ölünün teçhizine sür'at edilmemelidir demişlerdir. Zamanımızda belediye tabîbi tarafından muayene edilip, ölümün tahakkuku hakkmda bir rapor verilmedikçe techîz edilmemesi, en iyi bir tedbîrdir. Ölüm kesinleştikten sonra bir müslimin gövdesini ailesinin gözü önünde hapsedip kokutmak muvafık değildir. Artık bundan sonra sür'atle cesed, yerine emânet edilmelidir. Bu ma'nâda bir hadîsi de Ebû Dâvûd Husayn ibn Vahvah'dan rivayet etmiştir (Umdetu'l-Kaarî, IV, 126).

[139] Bu hadîs 72 rakamıyle de geçmiş ve gerekli haşiyeler orada verilmişti.

Bâb başlığı, hadîsteki iyi kişinin sözünü ihtiva etmektedir.

Yâ veylâhâ (uSÇjij)'nın ma'nâsı, "Ey hüznüm, ey helakim; gel artık, tam senin zamanındır" demektir. Helak ve musibete uğrayan kimse tarafından söylenir

[140] Bu hadîs, cenaze namazında cemâatin iki yâhud üç sıra hâlinde saff tutmalarının delili olmak üzere getirilmiştir.

[141] Bu hadîs daha tafsîlli olup, şu hususlara sarîh olarak delâlet etmektedir: Pey-gamber'in namaz için cemâatin önüne geçtiği, sahâbîlerin O'nun arkasında dizi dizi saff bağladıkları; cenaze namazında dört tekbîr aldığı

[142] münferid ve uzak kalmış; köşeye, kenara düşmüş; diğer emsalinden ayrılmış ma'nâsınadır. Burada tenvîn ile "Menbûzin" şeklinde okunduğundan, diğer kabirlerden ayrı, kenarda kalmış bir kabir demek olur.

unbir ma'nâsı da "lakît", yânî bulunmuş çocuk'tur. Burada birinci ma'nâ daha uygundur.

Müslim'in rivayetinde: "Rasûlullah taze bir kabre vardı. Üzerine namaz kıldı. Cemâat arkasında saff bağladılar. O da dört tekbîr aldı" şeklindedir.

Buhârî'nin sevkettiği senedde sahâbî olan râvînin ismi tasrîh edilmemiş, fakat eş-Şa'bî'nin bu sorusu ile sahâbînin tbn Abbâs olduğu meydana çıkmıştır.

[143] Bu hadîsin ve bundan evvelki hadîsin bâb başlığına delîl olan yerleri açıkça bellidir

[144] Hadîsin râvîsi olan ibn Abbâs, kendisinin de erkeklerin safları içinde cenaze namazı kıldığını bildirdiği ve o sırada kendisinin bulûğ çağına ulaşmamış bir çocuk olmasından, çocukların da cenaze namazını safflar arasına karışarak kılabilecekleri anlaşılmıştır. Hadîsin bâb başlığına delîl olan kısmı da burasıdır.

[145] Cenaze namazı bir takım şartlan ve rükünleri hâiz olarak Peygamber tarafından teşrî' buyurulup kaanûnlaştırılmış olan bir namazdır. Cenaze namazı da diğer namazlar gibi abdestli, kıbleye yönelik ve tekbîr ile kılınır. Diğer namazlardan farkı rukû'suz, sucûdsuz, sırf duâ ile meşru kılınmış olmasıdır. Buhârî bütün bu cihetlere "Cenaze üzerine namazın kaanûnlaştırılması babı" ile işaret etmiştir.

[146] Buhârî muttasıl hadîslerden muttasıl hadîslerden alarak arka arkaya sıraladığı Peygamber'in bu sözleri ile, kendisinde ölüyü duâ edilen bu husûsî ibâdete "Salât = Namaz" adını verdiğini delîllendirmek istemiştir. Diğer namazlarda tekellüm caiz olmadığı gibi, bunda da dünyâ kelâmı caiz olmadığını; diğer namazlara tekbîr ile başlanıp selâm vererek çıkıldığı gibi bu namazda da öyle olduğunu bildirmiştir

[147] İbn Umer'in bu sözünü İmâm Mâlik el-Muvatta'ında muttasıl sened ile rivayet etmiştir. Buhârî bununla, cenaze namazının diğer namazlara benzediğini istidlal etmek istiyor. Bu hadîs, üç mes'eleyi ihtiva etmektedir:

a. Cenaze namazının temizken kılınacağı: Bu temizliğin hem abdeste, hem de teyemmüme şumûlü olduğundan, yerine göre her ikisinin de taraftarları vardır: Ebû Hanîfe: Abdest ile meşgul olarak cenaze namazını kaçıracağına kanaat eden kimse için, suyun bulunması ile beraber teyemmümü tecvîz etmiştir, tbn Adiyy de İbn Abbâs'tan merfûan: "Abdestsiz bulunduğun bir sırada ansızın cenaze namazı ile karşılaşırsan teyemmüm eyle" hadîsini rivayet etmiştir.

Mâlik, Şafiî, Ebû Sevr cenaze namazında teyemmüm etmeyi tecvîz etmemişlerdir.

b. İbn Umer'in güneşin doğuşu ve batışı zamanlarında cenaze namazı kılmaması...

c. ibn Umer'in cenaze namazında tekbîr alırken ellerini kaldırması keyfiy-yeti, Buhârî'nin buradaki "Ellerini kaldırırdı" rivayeti mutlaktır. îlk tekbîr kas-dedildiği gibi, dört tekbîre de hamle müsâiddir. Bâzıları ikinci görüşe gitmişlerse de çoğunluğun tatbîkatı yalnız ilk tekbîrde el kaldırıp, diğerlerinde kaldırmamaktır.

[148] Buhârî Hasen Basrî'nin bu sözlerini cenaze namazında imamlığa en ziyâde ve müstahakk olan kimdir mes'elesini çözmek için getirmiştir. Âlimlerden birçoğuna göre memleketin vâlîsi, Ölünün velîsi, câmi'in imâmı diye bir sıralama yapılmıştır.

[149] Bu kısmın bâb başlığına atıf olması yâhud Hasen'in sözünün devamından bulunması da muhtemildir.

Buhârî bunu, abdestsiz olarak cenaze namazına rast gelen kimsenin şer*î vaziyetini cevâblamak için getirmiştir

[150] Buhârî burada, namaz esnasında gelen bir kimsenin cenaze namazına giriş şekline temas ediyor. İbn Ebî Şeybe Musannafmda Hasen'in bu sözlerini mevsû-len rivayet etmiştir. Oradaki bir tarikte Hasen: "Namaz esnasında yetişen kimse yetişebildiği tekbîrleri alır, geçen tekbîrleri kaza etmez" demiştir. Muhammed ibn Sîrîn'in de: "Yetiştiği tekbîrleri alır, geçen tekbîrleri kaza eder" dediği rivayet edilmiştir

[151] Saîd ibn Müseyyeb'in bu sözüne yakın bir ma'nâ ibn Ebî Şeybe'nin Musannaf-ında sağlam bir isnâd ile sahâbî Ukbe ibn Âmir'den rivayet edilmiştir (Kastallânî).

Bu ve benzeri rivayetler sebebile âlimlerin pek çoğu gece cenaze defnine ruhsat vermişlerdir. Husûsiyle Peygamber'in ve Râşid Halîfeler'in gece gömülmüş olmaları bu ruhsatın en sağlam ilmî dayanağıdır

[152] Enes'in bu sözünü Saîd ibn Mansûr vasletmiştir

[153] Bu et-Tevbe: 85. âyeti de bâb başlığı üzerine atfedilmiştir.

[154] Yânî bu zikredilen şeyler ölü üzerine yapılan bu işe "Salât", yânî "Namaz" denmesinin sahîhliğine şehâdet etmektedirler.

[155] Bu hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Peygamber bize imâm oldu, biz de arkasında saff olduk" fıkrasındadır. Hadîs biraz önceki bâbda da geçmişti.

[156] et-Tebeu ve't-Tebâatu: Bir kimseye uymak, ona uyup ensesinde gitmek yâhud uğrayıp koşulup beraberce gitmek...

el-lttibâ': Hemzenin ve şeddeli tâ'nın kesresiyle tebeiyet eylemek ma'nâsı-nadır... "İttebeahu(= Ona uyup gitti)" denilir ki,tebiahu ma'nâsınadır... (Kaa-mûs Ter.).

Cenazeye ittibâ' etmek, cenaze ile birlikte gitmek ve cenaze namazını kılmakla tefsîr edilmiştir

[157] ZeydibnSâbit(45)'inbusÖzünüSaîdibnMansûrile İbnEbî Şeybe muttasıl bir senedle rivayet etmişlerdir. Bunların rivayetinde: "Borç olan namaz edâ edildikten sonra, cenaze ile cenaze sahihlerini kendi hâllerine bırakınız" ziyâdesi vardır.

Namazdan sonra kabre kadar gidilirse, bunun için de ziyâde bir ecir vardır.

[158] Buhârî bununla, cenaze namazından sonra ayrılmak isteyen için cenaze sahihlerinden izin almak veya almamak görüşlerinin varlığına işaret etmiştir

[159] Şârih Kirmanı: el-Kîrât; lügatte denk'in yarısıdır, burada nasîb demektir, demiştir. Bâzıları Allah indinde ma'lûm olan cüz'lerden bir hayr cüz'üdür demiştir.

Kaamûs'da: el-Kîröt ve el-Kırrât, ağırlık ölçülerinden bir ölçü ismidir ki, mıkdârı memleketlere göre değişir, denmiştir.

Buhârî'nin âdeti, hadîsteki garîb kelimeyi tefsir etmektir. Keüme, Kur'ân'-daki bir kelimeye uygun düşmüşse, ona işaret ederek tefsirini verir. Burada da et-Tefrît kelimesini, şu âyette geçtiği ma'nâsıyle tefsîr etmiştir:

"Her nefsin: Allah yanında işlediğim taksirlerden dolayı vay hasretime!... "(ez-Zumer:56).

[160] Buhârî bu hadîsi burada ayrı ayrı Uç tarîkten getirmiştir. Bu tarîklerin sırasında bâzı nüshalarda farklılık vardır. Buradaki sıra, Aynî'nin Umdetu'l-Kaari"dekine uygun olan el-Matbaatu'1-Müniriyye baskısının sırasıdır. İbn Hacer'in Fethu'l-Bârt'û ile Kastallânî'nin İrşâdu's-Sâri'sindeki sırada küçük bir takdim, te'hîr farkı vardır.

[161] Hadîsin Müslim'deki rivayeti daha tafsîllidir:

Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle anlatmıştır: Bir kerre Sa'd ibn Ebî Vak kaas, kendisi İbn Umer'in yanında otururken oraya Maksure sahibi olan Hab-bâb (R) da geldi ve:

— Ey Umer'in oğlu Abdullah! Ebû Hureyre'nin Rasûlullah'tan şöyle buyururken işittim dediğini duymaz mısın: "Kim cenaze ile beraber cenaze evinden çıkar ve cenaze namazını kılar da sonra gömülünceye kadar cenazeyi ta 'kîb ederse, ona herbiri Vhud Dağı kadar olan iki kfrât ecir verilir. Kim, cenaze namazını kılıp da sonra dönerse ona da Uhud Dağı kadar bir ecir verilir, "

(Sa'd ibn Ebî Vakkaas dedi ki:) Bunun üzerine İbnu Umer, Ebû Hureyre'nin bu rivayetini sorup anlamak ve Âişe'nin de dediğini öğrendikten sonra gelip kendisine haber vermek üzere Habbâb'ı, Hz. Âişe'ye gönderdi. Sonra îbnu Umer mescidin çakıllarından bir avuç alıp, onları elinde döndürüyordu. Nihayet elçi Habbâb geldi ve îbnu Umer'e Âişe'nin:

— Ebû Hureyre doğru söylemiştir, dediğini bildirdi. Bunun üzerine îbn Umer, elindeki çakılları yere çarptı da:

— And olsun, biz bir çok kîrâtlar almak hususunda kusur ettik, demiştir. (Müslim, Kitâbu'l-Cenâiz; "Cenaze üzerine namaz kılmanın ve cenazeyi ta'kîb etmenin fazîleti babı"; Müslim Tercemesi, III, bâb:17, hadîs:56).

[162] Buhârî bu babında çocukların cenaze namazlarında erkeklerin arkasında ayrı saff tutmak suretiyle değil, erkeklerin safflları arasında beraber saff tutacaklarını delîllemek istemiştir. İbn Abbâs'm bu hadîste bulûğa ulaşmamış bir çocukken ""Peygamber'in arkasında saff olduk" demesi bâb başlığının delilidir.

Buhârî bu hadîsi burada rivayet etmekle, çocukların cemâatte hâzır ve saff-lara dâhil olabileceklerini anlatmak istemiştir.

[163] Gömülmüş olan cenaze üzerine namaz kılmanın cevazı hakkında fakîhler değişik bâzı şartlar ileri sürmüşlerdir:

Hanefîler, namazı kılınmaksızın gömülen Ölünün bedeninin dağıldığı tah-mîn edilmedikçe, gömülü olduğu hâlde namaz kılmak caizdir demişlerdir (Meb-sût\ax\ naklen Umdetu'l-Kaarî).

Bâzıları üç güne kadar kılınır, bâzıları daha uzun sürede kılınır, bâzıları yıkanmış olarak gömülmesi hâlinde kılınır... demişlerdir.

[164] Hadîsin bâb başlığına deKl olan kısmı "Onlan musaliâda saff yapıp Necâşî üzerine dört tekbîr alması" fıkrasıdır.

[165] Bu hadîsin delîl alınan yeri "Mescidin yanında cenazelerin konulduğu yer..." fıkrasidır. Buradaki "ınde(= yanında)" kelimesinin "fî(= de, da)" ma'nâsına olduğu bildirilmiştir

[166] eî-Kubbe: Tepesi müdevver binaya denir ki, künbed ta'bîr olunur... FFI-asl Arab evlerinden küçük, yuvarlak çadıra denip,

sonra mutlak olarak kullanıldı (Kaa-mûs Ter.),

Çadırdan yapılmış kubbe, küçük ve yuvarlak bir odacıktan ibarettir ve bu Arab evlerindendir (lbnu'1-Esîr, en-Nihâye).

Kubbe darb etmek, yere çakılan bir takım direkler üzerine çadırı dikmek ve kurmaktır

[167] Şârih ibn Battal: "Bu hasen üzerine kurulan kubbede hem oturuluyor, hem de namaz kılınıyordu. Bunun için Buhârî bu hâdiseyi kerahete delîl olarak getirdi" demiştir.

Îbnu't-Tîn: Bu iki sayha sahihlerinin cinn taifesinin mü'minlerinden olmaları yâhud meleklerden bulunmaları muhtemüdir, demiştir.

Kabir üzerine bina yapmanın yasaklığına delâlet eden hadîslerin başında Müslim'deki Câbir hadîsi gelir: Câbir (R): "Rasûlullah (S) kabrin kireçle yapılmasını, kabir üzerine oturulmasını ve kabir üzerine bina yapılmasını nehyetti" demiştir (Kitâbu'l-Cenâiz, en-Nehy an tecsîsi'İ- kabri ve'1-binâ aleyhi, 32. bâb. 93-"970").

[168] Rasûlullah'ın âhiret âlemine göçeceği sıralarda, Mûsevîler'İn ve Hıristıyanlar'ın Peygamber kabirlerine ibâdetlerinden ve ibâdeti andırır ihtiram ve saygılanndan şiddetli bir ilençle bahsetmesi, ümmetini Yahûdî ve Hristiyanrar'ın bu müşrikçe ve cahilane hareketlerinden men' etmek ve sakındırmak içindir. Muhammed'in Peygamber olarak gönderilmesinde en büyük hedef, insanlığın türlü

irin türlü ihtiraslarla bozulan bu tevhîd akidesini aslî safveti ile insanlara Öğretmekti. İşte bu sebeble ölüm hastalığında bile ümmetini bu nevi' câhiliyet ve müşriklik âdetlerinden şiddetle sakındırmayı ihmâl etmemişti. Ki, bu hâldeki bu tenbîhi çok daha beliğ olmuştur. Kaldı ki, Peygamber bu ve benzeri tavsiyelerini bir çok defalar çeşitli vesilelerle hutbelerinde, va'zlannda tekrarlamış bulunuyordu.

[169] Âişe'nin dediği gibi, böyle kabre taabbüd endîşesi olmasaydı, müslümânlar Peygamber'in kabri üzerine girmeye mâni' bir bina kurmaziardı. Kabri perdesiz olarak halkın ziyaretine açık bulundururlardı. Âişe'nin izhâr ettiği bu endîşeye bakarak, şârih Aynî, kabrin açık tutulmasını men' eden bizzat Âişe olmak îcâb eder diyor ki, çok doğrudur.

[170] en-Nifâs: Nûn'un kesresi ile kadının çocuk doğurma haletine-denir; lohûsalik ta'bîr olunur; kan ma'nâsma olan nefs'ten alınmıştır. Bu İsimdir.

en-Nifâs: Kitâb vezninde, kadın lohûsa olmak ma'nâsmadır.

en-Nufesâ da doğum zamanı yaklaşan lohûsa kadına denir. Bu kelime gayrı kıyâsî bir müfreddir.

Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır. Cenazesine namaz kılınan bu kadının Ümmü Ka'b adında bir Ensâriyye olduğu Müslim'in rivayetinde bildirilmiştir.

[171] Buhârî bu husustaki görüş ayrılığına işaret olarak başlığı soru şeklinde sevket-miş ve cevâbın hadîs içinde verileceğini düşündürmüştür

[172] Ölü erkek olursa namazını kılan imâm yahu d münferid, göğsünün hizasına doğru durur. Kadın olursa göğsü hizasına doğru mu, yoksa ortası hizasına doğru mu durmak daha fazîletli olduğu ihtilaflıdır. İkinci görüşte bulunanların delili bu hadîstir.

[173] Humeyd et-Tavîl'in bu hadîsini Abdurrazzâk muttasıl bir senedle rivayet etmiştir. Enes'in bu fiilinin bâb başlığına delîlliği açıkça görülür

[174] Ayrı ayrı tarîklerden ve bâzı küçük lâfız farklarıyle getirilen bu iki hadîsin de bâb başlığına delâletleri açıktır. Buhârî bu hadîsin Yezîd ibn Hârûn tarîkinden gelenini Habeşistan hicreti konusunda Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe'den rivayet etmiştir

[175] Bu mutâbaatı da İsmâîlî, Ahmed ibn Saîd tarîkinden mevsûlen rivayet etmiştir. Bu rivayet ve mutâbaaları arka arkaya getirmesi Ashame kelimesinin doğru yazılış ve okunuşunu tesbît etmiştir. Bu kelime burada getirilen rivayetlerin hepsinde şeklinde, yânî elif, sâd, noktasız hâ, mîm ve yuvarlak tâ ile zabt edilmiştir. Doğrusu budur. Bu kelime o iyi Habeş Meliki'nin ismidir ki, kelime olarak Arabca ma'nâsı atıyye demektir. Buhârî dışındaki diğer bâzı rivayetlerde bu kelime: " Sahmete(Noktalı hâ ile) Ashame"; "(Bir noktalı bâ ile) Ashabe" şekillerinde de nakledilmiştir. Buhârî bunların yanlışlığını işaret etmiş oluyor (Kirmânî, ibn Hacer, Aynî).

[176] el-Hasenu'I-Basrî'nin bu haberini Ebû Nasr Abdulvahhâb ibn Atâ kendi te'lîfi olan Cenazeler Kitâbı'nda, Saîd ibn Arûbe'den muttasıl senedle rivayet etmiştir. Bu mevsûl rivayette îbn Arûbe'ye: Çocuğa cenaze namazı kılınır mı? diye sormuşlar. O da Katâde'nin "Evet" diyerek, Hasen'in yukarıdaki haberini rivayet ettiğini söylemiştir.

[177] Bu hadîsi Ebü Dâvûd, Tirmizî, Nesâî de S«m?/TIerinde Cenaze Kitâbları'nda rivayet etmişlerdir Buhârî burada görüldüğü üzere hadîsi, tabiî fakîhlerden Talha ibn Abdillah'a varan iki sened ile getirmiştir. İkinci tarîkte Talha'nın, îbn Abbâs'ın arkasında cenaze namazı kılıp, İbn Abbâs'ın hadîsteki o sözlerini söylediğini bizzat işittiğini bildirmesi, hadîsin sahîhliği ve kuvveti bakımından çok ehemmiyetlidir.

Kitâbul-Cenüz/1257

Cenaze namazında Fatiha okuma İhtilaflı bir mes'eledir. tbnu'l-Munzir Ha-sen ibn Alî'den, Abdullah ibn Zubeyr'den, Mısver ibn Mahreme (R)'den meşruluğunu nakletmiştir. Mekhül, İmâm Şafiî, İmâm Ahmed, Ishâk ibn Râhûye birinci tekbîrden sonra Fatiha okunur demişler; Hasen el-Basrî ise her tekbîrden sonra Fatiha okunabileceğine hükmetmiştir.

Öbür tarafta Ebû Hureyre'nin, Abdullah ibn Umer'in cenaze namazında kıraati reddettikleri, imâm Mâlik'in, Ebû Hanîfe'nin de görüşü böyle olduğu

rivayet edilmiştir.

Bu hadîste Fâtiha'nın okunma yeri bildirilmemiştir. Beyhakî'nin İmâm eş-Şâfiî tarikiyle rivayet ettiği Câbir (R) hadîsinde kıraat yeri şöyle bildirilmiştir:

Câbir (R): "Rasûlullah (S) cenaze namazında dört tekbîr aldı. Birinci tekbîrden sonra ÜmrmVl-Kur'ân'ı okudu" demiştir. Fakat Zeynuddîn Irâkî bunun

isnadını zayıf bulmuştur.

İbn Abbâs hadîsi şübhesiz mevkuf bir hadîstir. Fakat sahîh kavle göre sa-hâbî sözü, sünnetten sayıldığından bu hadîs merfû' hükmündedir.

Tahâvî, teşehhüdün terkedilmesiyle kıraatin terkedilmesine istidlal etmiş ve "Cenaze namazı ölüye bir duadan İbarettir. Sahâbîler'den Fatiha okuyan zâtların Fâtiha'yı tilâvet kasdıyle değil, duâ niyyetiyle okumuş olmaları çok muhtemildir" demiştir.

Cenaze namazında Fatiha okumayı kabul eden Şafiî imamları, bunun vu-cûb tarikiyle okunacağını iddia etmemişler, sâdece müstehâbdir demişlerdir.

Fâtiha'nın gizli mi, açıktan mı okunacağı hususu da bu îbn Abbâs hadîsinde bildirilmemiştir. Bunu Beyhakî'nin Şafiî tarîkinden; onun da îbn Uyeyne'-den; onun da İbn Aclân'dan; onun da Saîd ibn Ebî Saîd'den rivayet ettiği bu hadîsten Öğreniyoruz: Saîd ibn Ebî Saîd: Ben cenaze üzerine kılınan namazda îbn Abbâs'tan Fâtihatu'I-Kitâb'ı açıktan okuduğunu işittim. Akabinde: Ben bunu, ancak bunun bir sünnet olduğunu bilmeleri için yaptım dedi, demiştir.

Cenaze namazında Fatiha okunması hakkında daha birçok rivayetler vardır. Bunları çok güzel bir tertîble Aynî Umdetu'l-KaarVûe rivayet edip toplamıştır {Umdetu'l-Kaarî, IV, 154-157).

BİR TENBÎH

Buhârî cenaze namazında okunacak dualardan yalnız bu hadîsteki ve bâb başlığındakini rivayet etmiştir. Müslim'de ve diğer sahîh ve sünen sahihlerinde bir haylî duâ metinleri rivayet edilmiştir. Bunlardan Peygamber'in kıldırdığı cenaze namazlarında muayyen bir duâ okumadığı, herbirinde başka başka dualar okuduğu, her sahâbî de işittiği duayı nakl ve rivayet ettiği anlaşılıyor. Bundan dolayı fakîhler, musallînin bildiği kısa uzun herhangi bir duayı okumasını caiz görmüşlerdir. Şu kadar ki, Peygamber'den sabit olan duaların tercîh edilmesi tavsiye edilmiştir. Biz bu konuda en sahîh bir duâ olduğu için Müslim'deki dualardan birini aynen verelim:

Avf ibn Mâlik el-Eşcaî (R) şöyle dedi: Bir cenaze namazı kıldırırken Pey-gamber(S)'den işittim; şu duayı söylüyordu:

Allahumma'ğfir lehu ve'rhamhu va'fu anhu ve âfihî. Ve ekrim nuzulehu ve vessV mudhalehu va'ğsilhu bi-mâin ve setçin ve beradin. Ve nakkıhîmine'l-hatâyâ kemâyuhakka's-sevbu'I-ebyadu mine'd-denesi. Ve ebdilhu daran hayran min dârihî ve enlen hayran min ehlihî ve zevcen hayran min zevcihî. Ye kthî fîtnete'l-kabri ve azâbe'n-nârî(= Yâ Allah, ona mağfiret et, ona merhamet eyle! Onu afvet ve onu her türlü belâ ve kötülüklerden salim kıl. Vardığı yerde ona ikram eyle! Girdiği yeri geniş kıl. Onu su, kar ve dolu ile yıka. Onu beyaz elbisenin kirden temizlendiği gibi günâhlardan temizle. Ona dünyâdaki mekânı yerine daha hayırlı bir mekân; ehli yerine daha hayırlı bir ehil; eşi yerine daha hayırlı bir eş ihsan eyle. Onu kabir fitnesinden ve ateş azabından da koru). Râvî Avf: RasûluIIah'ın

bu ölü üzerine yaptığı şu duadan ötürü, keski ölünün yerinde ben olaydım diye temenni ettim, dedi (Müslim, KİtâbuT-CenâİZ: Müslim Ter-cemesî, III, 141-144, "Cenaze namazında ölü için okunan duâ babı"). Burada diğer dualardan bâzıları da toplanmıştır.

Cenaze namazında İlk tekbîrden sonra Subhâneke'llâhumme..., ikinci tekbîrden sonra salâvât duaları, üçüncü tekbîrden sonra *da yukarıda verilen dualardan biri okunur. Üçüncü tekbîrden sonra o duaları bilmeyenler el-Bakara:201. âyetindeki duayı, yâhud es-Saffât:l80-182. âyetini okurlar.

[178] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri "Peygamber onlara imâm olmuş, oniar da Peygamber'in arkasında o mezar üzerine cenaze namazı kılmışlardır" fıkra-sıdır. Hadîs, daha önceki 59. bâbda 83 rakamıyle de geçmişti

[179] Bu şekk, gâlib ihtimâl ile Sabit el-Bunânî'dendir. Buhârî'nin diğer rivayetinde bir zencî kadın olması ihtimâline kuvvet verildiği gibi, İbn Huzeyme'de "Siyah bir kadın" denilmiş, Beyhakî de isminin Ümmü Mıhcen olduğunu açıkça söylemiştir

[180] Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır.

Kabir üzerine cenaze namazı kılmanın cevazı ihtilaflı meselelerdendir. Alî ibn Ebî Tâlib, Ebû MÛsâ el-Eş'arî, Abdullah ibn Umer, Abdullah ibn Mes'ûd, Âişe (R) ile Evzâî, Şâfiî, Ahmed ibn Hanbel, îshâk ibn RâhÛye hep cevazına kaail olanlardır. Bir takımları tecviz etmezler ki, İbrâhîm Nahaî, Hasen Basrî, Sufyân Sevrî, Ebû Hanîfe, Leys ibn Sa'd, Mâlik bunlardandır. Bâzıları şartlı olarak cevaz verirler: ölünün velîsi, beldenin vâffsi namazını kılmamış bulunursa, kabri üzerinde namazı kılınabüir demişlerdir. Cevaza kaail olanların da ne zamana kadar kılınabileceğinde ihtilâfları vardır. Bir aya kadar diyenler olduğu gibi, cesed çürümedikçe caiz görenler, hattâ ebeden tecviz edenler vardır (Tec-rîd Ter., 11,330).

Bu hadîs daha evvel de geçmişti.

[181] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri "ölü, ölü sahihleri yürüyüp giderlerken ayakkabılarının sesini muhakkak işitir" fıkrasıdır.

Hadîsin sonundaki "Sakaleyn(= İki ağırlık)", ins ile cinn'dİr. Bunlara iki ağırlık denilmesi, arzın başlıca ağırlığı oldukları veya manevî bir ehemmiyette oldukları, veya sorumluluk ağırlığını taşıdıkları... gibi sebeblerden dolayıdır.

Kâfir veya munâfıkın kopardığı çığlığı insan ve cinnlerin işitmekten men' edilmiş olmalarının sebebi, imtihan yurdu olan bu fânî' âlemdeki imtihanın devam etmekte olmasıdır. Bu iki sınıfın bu çığlığı duymaları mümkin olsa, ibtilâ ve imtihan ortadan kalkar ve îmân bir zaruret hâlini alırdı. Bu iki sınıfın nev'i-nin bekaasına hizmet eden muameleler ve münâsebetler derhâl dururdu.

Hadîste kabir azabına da açık delâlet vardır ki, buna âid diğer hadîsler ilgili bâblarda gelecektir

[182] "Yâhud onun gibi mukaddes olan diğer yerler"den maksad, kendisine ibâdet ve namaz için yolculuk edilmeye izin verilmiş bulunan Mekke ve Medîne arazîleri yâhud mescidleridir.

[183] Mûsâ, Mukaddes Arz'a girmesi müyesser olmayınca, bir taş atımı menziline kadar kendisinin oraya yaklaştınimasını ve orada ölüp, orada gömülmesini dilemiştir. Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri de bu fıkrasıdır.

[184] Hadîste Mûsâ ıiın nerede vefat ettiği ve nerede gömüldüğü ta'yîn edilmemiştir. Yalnız Peygamber, Mi'râc seferinde Musa'yı kabrinde namaz kılarken gördüğü için, yerini biliyordu. Bu bilgisiyle, hadîsin son fıkrasında ifâde buyurduğu gibi, Mûsâ'nm kabrinin yerini mücmel surette tavsîf etmiş ve: "Eğer sizinle orada bulunsaydım, kabrini size muhakkak gösterirdim" buyurmuştur.

Peygamber'in bu haberinden Mûsâ'nm kabrinin Beytu'I-Makdis dâhilinde olmadığı, hâricinde ve belki de bir derece yakınında olduğu anlaşılabilir. Fakat orası neresidir? Bu husus meçhuldür. Sonra, Musa'nın taleb ettiği bir taş atımı ile o zamanın örfüne göre ne kadar bir uzaklık kasdedilmişti? Bunlar da bilinmiyor. Bundan dolayı âlimler Mûsâ'nm kabrini ta'yîn hususunda birçok görüşler ileri sürmüşlerdir. Bunlar içinde en meşhuru Musa'nın kabrinin Kudüs'ün yirmi kilometre kuzeydoğusunda ve Lût Denizi'nin kuzeybatı cihetinde bulunan Erîha kasabasında olduğudur. Hadîste bildirildiği veçhile, burada kırmızı kum tepeceği ile bir yol bulunduğu ve burada duanın kabul edildiği naklolunuyor. Eski bir kasaba olan Eriha'yı îsâ Peygamber'in de ziyaret ve bir â'mânın gözlerini İyi ettiği de rivayet edilmiştir.

[185] Buhârî bu başlıkla, geceleyin cenaze gömmenin meşrû'luğunu beyân etmek istemiştir. Ancak bunda görüş ayrılıkları bulunduğu için, cevaz lâfzını açıklamı-yarak böyle muallak bırakmıştır

[186] Buhârî bu ta'lîki Cenaze Kitâbı'nm sonlarındaki "Pazartesi günü ölmek bâbı"n-da Âişe hadîsinden olmak üzere senedleyerek rivayet etmiştir. Bunun bâb başlığına delâleti açıktır.

[187] Oradakilerin Peygamber'in suâline: Dün gece gömülen Fulân kimsedir, diye cevâb vermelerini işittiği hâlde, bu fiillerini reddetmemiş olması, hadîsin bâb başlığına delâlet noktasıdır. Bu hadîs bâzı lâfız farklanyle daha önce de geçmişti. Orada da belirtildiği gibi bu hadîs cenazeyi geceleyin gömmenin cevazına delîl olan hadîslerdendir. Bu ve benzeri rivayetlere dayanarak ilim ehlinden çokları gece cenaze defnine ruhsat vermişlerdir. Bilhassa Peygamber'in ve Dört Halîfe'nin geceleyin gömülmüş olmaları, bu ruhsatın en sağlam ilmî dayanağıdır.

Müslim'de Câbir'den rivayet edilen bir hadîste Peygamber'in geceleyin cenaze gömmeyi nehyettiği bildirilmiştir. Buhârî'nin buradaki hadîsi ile bu Müslim hadîsinin ayrı hükümleri hakkında şârih Aynî: Bu hadîsler arasındaki ihtilâf, gece cenaze defninin evvelce nehyedilmiş olduğunu, fakat sonra ruhsat verildiğini ifâde eder diyor. Nevevî de: "Müslim hadîsinde nehyolunan, namazı kılınmadan cenaze defnidir" diyor. Namazı kılınmadan cenaze defni mutlak surette nehyedilmiştir. Namazı kılınmadan gece de, gündüz de cenaze defn edilmez. Binâenaleyh bu hadîsin zahirinden, cenazenin gece de defni hükmü alınmıştır (Umdetu'l-Kaarî, IV, 135).

[188] Bu iki kadın, kocaları ile birlikte Habeşistan'a muhacir olarak gitmişlerdi. Ümmü Habîbe'nin kocası Ubeydullah ibn Cahş, Habeşistan'da ölmüştü. Hicretin altıncı yılında Peygamber Umeyye ed-Damrî'yi gönderip, kendisini tezvîc ve nikâh akdi için Necâşî'yi tevkil etmiş, mehrini Necâşî kendi kesesinden verip sonra Medine'ye yollamıştı. Ümmü Seleme, kocasıyle birlikte Medine'ye döndükten sonra kocası ölmüş olduğundan, o da Peygamber'in zevceleri arasına katılmıştı. Her İki kadın da kocaları gibi Kureyş'in en büyük ailelerinden olmakla beraber ilk müslümânlardan bulunduklarına hürmeten ve mahzun kalblerini hoş etmek maksadıyle Peygamber tarafından zevceliğe alınmışlardı.

[189] Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır. İyi kimselerin kabirleri üzerine mescid bi-nâsıyle kabir sahihlerine ibâdeti andırır veçhile ta'zîm etmek dînen nehyedilmiştir. Peygamber, bu ta'zîm gitgide, oranın bir put edinilmesine ve putlara ibâdet etmeye götürür diye bunu nehyetmiştir. Bundan, kabirleri mescid edinmek, suretleri ve timsâlleri asıp dikmek, bir ölünün şâmna ta'zîmen kabrinin başında namaz kılmaktan nehy buyurulduğu gibi, mutlak olarak makbere namaz kılmaktan da nehy buyurulmuştur.

Hadîsin son fıkrasındaki "İşte onlar" ismi işaretinin, hem ibâdet edenlere, hem musavvirlere aidiyeti vardır

[190] Hadîsin bâb başlığına delîlliği, RasüluHah'm Ebû Talha'ya "Kızın kabrine in" Duyurmasıdır. Bundan, kadın cenazesinin kabre bir erkek tarafından konulmasının cevazı alınmıştır. Zevç ve baba gibi ölünün en yakınları varken bunların izni ile yabancı bir erkek tarafından kadın cenazesinin mezarına konulmasının cevazı bu hadîsten açıkça anlaşılmaktadır. Bu hadîs, cenazenin kabre indirilmesi sırasında kabrin bir tarafına oturmanın cevazına da delâlet etmektedir.

[191] Buhârî bu lügat açıklamasıyle, Abdullah ibnu'l-Mubârek'in Fulayh'ten naklettiği ma'nâyı te'yîd etmek istemiştir denildi. Bu kelimeyi bâzıları günâh işlemek, bâzıları da eşi ile cinsî münâsebet etmek ma'nâsıyle tefsîr etmişlerdir. Buhârî'-nin işaret ettiği el-En'âm:113. âyetinde günâh işlemek, günâh kazanmak ma'-nâsına tefsîr edilmiştir. Bu tefsîri Taberî, Alî ibn Ebî Talha'dan; o da tbn Abbâs'tan rivayet etmiştir (Vmdetu'l-Kaarî).

[192] Buhârî burada hükmü açıklamaksızın böyle mutlak bir başlık koydu. Çünkü bâb altında iki hadîs getirdi. Bunlardan Câbir hadîsi şehîde cenaze namazının kılmmadığına, Ukbe hadîsi İse şehîdlere bir müddet sonra da olsa cenaze namazı kılındığına delâlet ediyor. Bundan dolayı âlimler bu konuda ayrı ayrı görüş-

lere gitmişlerdir.

[193] Hadîs umûmiyetiyle şehîdler üzerine namaz kıhnmayacağına delâlet ediyor. Harb-de ölen şehîdler üzerine cenaze namazı kılınıp kılınmayacağı hususunda ihtilâf edilmiştir. Şafiî, Mâlik ve Ahmed bunun haram olduğuna kaail olmuşlardır. Şâ-fiîlerin bâzısı vâcib değil, lâkin caiz olur demişlerdir. Hanefîler'e göre şehîd yı-kınmaksızm namazı kılınır.

[194] Bu Ukbe hadîsi, bir müddet geçtikten sonra da olsa umumiyetle şehîdler üzerine cenaze namazı kılınacağına delâlet etmektedir.

Rasûlullah'm vefatına yakın bir zamanda Uhud'a gidip oradaki şehîdlerin mezarına namaz kılması, harb şehidine de cenaze namazı kılınacağına delâlet eder. Peygamber Uhud harbi akabinde bu şehîdlere namaz kilamaması, o sırada mağlûb bir ordunun yerine getirilmesi zarurî ve acele işleriyle meşgul bulunmasından dolayı olabilir. Rasûlullah ordusunun tanzimi ve harbin getirdiği çetinliklerin hafifletilmesi ile meşgul olduğu için şehîdlerin namazlarım daha mu-sâid ve münâsib bir zamana bırakmış olabilir. Yâhud

da başta şehîde namaz kılınmaz iken, sonradan kılınır olmuştur.

[195] Hadîsin sonundaki hutbede Peygamber, nübüvvet nuruyla görüp haber verdiği yakın ve uzak istikbâle âîd bâzı mu'cizelerinİ dile getirmiştir.

[196] Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır. Hadîste üç kişinin zikri yoksa da, ikinin üç'e de delâletine işaret edilmiş oluyor. Murgînânî, lüzum görüldüğünde beşe kadar gömülebileceğini zikretmiştir

[197] Hadîsteki Peygamber'in sarih emri, bâb başlığına açıkça delâlet ettiği gibi, Pey-gamber'in onları yıkatmamış olduğunun bildirilmesi de bu hususu kuvvetlendirmiş oluyor. Şehidin yıkanmadan gömülmesinde fakîhler arasında hemen hemen ihtilâf yok gibidir. Yalnız Saîd ibn Müseyyeb: Şehîd yıkanır. Çünkü her ölü cünüb olur ve yıkanması yâcib olur demiştir. Hasen Basrî de bu görüşe kaail olmuştur (Umdetu'l-Kaarî, IV, 171-175).

[198] el-Lahd: Kabrin bir yanında oyulan yarığa denir... ve lahdi olmayan kabre "ed-Darîh" denir...

ed-Darîh; baîd ma'nâsınadır. Ve kabre, bir kavle göre kabrin ortasında olan yarığa, ve bir re'ye göre lahdi olmayıp yarık olan kabre denir...

el-İlhâd: Kabre lahid yapmak ve bir nesneden meyi ve udûl eylemek, niza' ve cidal eylemek...

el-îltihâd: Bu dahi bir nesneye meyi eylemek.

el-Mültehad: İltihâd'dan mekân ismidir; meyi olunacak mekâna denir; bu alâka ile sığınacak yere ve adama ıtlak olunur. Yüce Allah'ın: "iten ondan başka bir sığınak bulamam "(el-Cinn:22) kavli bu ma'nâdadır... (Kaamûs Tercemesi).

Hadîs bu başlığı beyân etmektedir

[199] Buhârî bu Mültehad kelimesini âyetteki ma'nâyı şâhid getirerek açıklamak istemiştir:

"De ki: Hakikat ben (isyan edersem) beni Allah'tan hiçbir kimse kaVİyyen kurtaramaz ve ben O'ndan başka bir sığınak da kaabü değil bulamam" (el-Cinn: 22).

[200] Abdullah ibnu'I-Mubârek bu kısmı da geçen sened ile rivayet etmiştir

[201] Bu ismi söylenmeyen kişi, Leys'in rivayetinde isimlendirilmiştir ki, o, Abdur-rahmân ibn Ka'b ibn Mâlik'tir. Ve bu tefsîre göre hadîsteki mürsellik iddiası giderilmiş olur

[202] et-Izhır... mutlaka ter ü taze ve sebz olan otluğa denir ve bir nevi' hoş kokulu otluğun ismidir; Türkçe'de Mekke ayrığı ve Mekke samanı dedikleridir.

el-Haşts: Kuru otluğa, yânî kurumuş ota denilir (Kaamûs Ter.).

[203] Hadîsin bâb başlığınadelîl olan yeri' "Izhır otu müstesnadır" fıkrasıdır. Hadîste kuru ot zikredilmediği hâlde, başlıkta konulmasına gelince, kabir yarıkları doldurulurken, diğer kuru otların da katılıp kullanılacağına işaret edilmiş oluyor.

İstekten sonraki istisna, yâ o anda buna dâir bir vahiy geldiğine, yâ daha evvelki bir vahiyde istisnanın beyân ve teblîği isteğe ta'lîk edildiğine, yâhud da böyle bir vahiy yoksa, Peygamber'in Allah tarafından me'mûr kılındığı hususların tafsilinde içtihada izinli bulunduğuna delildir.

Buhârî bu hadîsi değişik râvîlerden bâzı lâfız farkları ile îlim, Hacc ve Mekke Fethi bölümlerinde de getirmiştir

[204] Buhârî bu Ebû Hureyre hadîsini İlim Kitâbı'nda, senediyle rivayet etmiştir.

[205] Ebân'ın bu hadîsini, senediyle birlikte îbn Mâce rivayet etmiştir.

[206] Mucâhid'den gelen bu hadîsin tamâmını da Buhârî, Hacc Kitâbı'nda senediyle getirmiştir.

[207] Buhârî, başlığı soru şeklinde zikretmiş, getireceği üç hadîsteki cevâbla yetinerek, cevâbı zikretmemiştir

[208] Rivayetlerin çoğunda "Ebû Hureyre dedi" şeklindedir. Bâzılarında "Ebû Hârûn" dedi şeklindedir.

[209] Buhârî bunu Cihâd Kitâbı'nın sonlarında "Esirlere elbise giydirmek" babında senediyle getirmiştir.

Bedr günü Abbâs, Kureyş esirleri arasında bulunuyordu. Mağlûbiyet perişanlığı ile üzerinde gömleği yoktu. Kendisine giydirilmek üzere gömlek alındı. Fakat Abbâs uzun boylu olduğundan, yalnız Abdullah ibn Ubeyy'in gömleği denk gelmişti. O da hemen gömleğini Abbâs'a hediye etmişti. Buna mukaabele edilmesi içtimaî âdâb gereği idi. Fakat münâsib bir zemîn bulunmadığından karşılanamamıştı, işte Peygamber Abdullah'ın ölümü üzerine oğlunun da isteği İle kendi gömleğini ona giydirmekle, bunu karşılamış oluyordu.

Bu hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri işte Peygamber'in kendi gömleğini Abdullah ibn Ubeyy'e giydirmek İçin mezarından dışarıya çıkartmış olmasıdır. Buna da Ölünün bundan faydalanması düşüncesi sebeb olmuştur. Böyle bir hacet ve zaruret için ölünün kabrinden çıkarılmasının cevazı alınmıştır.

[210] Hadîsin bâb başlığına delâleti "Altı ay sonra onu mezarından çıkardım" fıkrasidır

[211] Arka arkaya getirilen bu Câbir hadîslerinde Ölünün mezardan çıkarılması, dirinin gönlünün hoş olması için yapılmıştır. Bundan da ölünün herhangi bir ihtiyâç sebebiyle mezarından çıkarılacağı hükmü sabit oluyor

[212] Hadîsin bâb başlığına delâleti, kabir içindeki bulunacak lahdi sarîh olarak ihtiva etmesidir. Başlıktaki şıkk = yarık sözü de lahdin bir tefsiri gibidir. Hadîs daha önce de geçmiş ve gerekli haşiyeler orada da verilmişti.

[213] Buhârî burada arka arkaya soru hâlinde iki başlık getirip, cevâblannı vermemiştir. Buhârî bu suâllerin cevâblannı bâb altında veya başka yerde rivayet edeceği hadîsler içinde buldurmak istemiştir

[214] Bu tabiî âlimlerinden Hasen Basrî ile Kaadı Şurayh'm görüşlerini Beyhakî se-nedleriyle rivayet etmiştir.

tbrâhîm en-Nahaî ile Katâde'nin görüşlerini de Abdurrazzâk, yine senedli olarak rivayet etmiştir

[215] Buhârî, îbn Abbâs'ın Mekke'de iken annesi Lubâbe bintu'l-Hâris el-Hilâliyye'nin beraberinde bulunup, müşrik dîni üzere olan babası Abbâs'ın beraberinde bulunmadığını delîlleyen bu hadîsi, bâb içinde senediyle getirecektir.

[216] Buhârî bu sözün söyleyicisini açıkça belli etmemiştir. Bundan dolayı belki sözcünün îbn Abbâs olduğu zannedilebilirse de, böyle değildir. Bu güzel sözün kaa-ili, Rasûlullah'tir. Dârakutnî bunu kendi Sünen'mde sahih senedle şöyle rivayet etti:

Âiz ibn Amr el-Muzenî (R): Peygamber (S): "İslâm yüksek olur; onun üstüne yükselinmez" buyurdu, demiştir.

Rivayet olundu ki Fetih yılı Âiz ibn Amr, Ebû Sufyân ibn Harb'in beraberinde gelmiş. Sahâbîler: Bunlar: Âiz ibn Amr ve Ebû Sufyân'dır demişler. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "İşte Âiz ibn Amr ile Ebû Sufyân! İslâm bundan daha azizdir. İslâm yüksek olur ve onun üzerine yükselinmez" buyurmuştur (Fethu'l-Bârîve Umdetu'l-Kaarî).

İbn Hazm, el-Muhallâ isimli kitabında bu sözü Hammâd ibn Zeyd'den; o da Eyyûb'dan; o da İkrİme'den; o da ibn Abbâs'tan rivayet etmiştir.

İbn Abbâs: Yahûdî yâhud Nasrânî bir kadın, Yahûdî yâhud Nasrânî erkeğin nikâhı altında iken İslâm'a girdiğinde, araları ayrılır. (Çünkü) İslâm yüksektir ve onun üzerine yükselinmez, demiştir (Kastallânî).

Bunu İbn Abbâs'ın bu şekilde söylemiş olması bile, Rasûiullah'tan işitmiş olduğunu düşündürebilir

[217] Rasûlullah'ın gönlünde Duhân Sûresi'ni tuttuğu veya elinde Duhân ismini tuttuğu, İbn Sayyâd'a bunun ne olduğu sorulunca yalnız "Duh" diye cevâb verdiği söylenmiştir. Bu kelimenin hem lâfzının zabtında, hem de ma'nâsınm ta'yîninde görüş ayrılıkları vardır. Bu kelime duhân, yânî duman ma'nâsına-dır. İbn Sayyâd'ın, Peygamber'in sakladığı şeyden yalnız iki harfi kapıp söyleyebildiği ve Peygamber'in bu gâib büklük iddiasından ötürü onu azarladığı bildirilmiştir.

İbn Cevzî şöyle demiştir: Gaybı bilmek, Peygamberlere mahsûs vahy ile, ümmetten iyi ve uyanık kimselerin idrâki olan ilham ile mümkindir. tbn Sayyâd'ın bu sözü şeytân atmasından başka birşey değildi..

Peygamber, beraberindeki sahâbîlere yolda gelirken Duhân Sûresi'ni hıfzında tutacağını söylemişti. Nitekim Umer'den Rasûlullah'ın kendisine söylediği rivayet edilmiştir. İşte kâhinin söylediği Iâfz, o sırada çalman iki harftir. Peygamber'in bu yalancı peygamberi böyle imtihana tâbi' tutması da, kâhinliğin yalancılık olduğunu sahâbîlerine göstermek içindi.

[218] es-Sait ve's-Salît : Şedîd nesneye, şedîd ve sert kelâmla insanların kalblerini azûrde eden lisana denir. Ve dili uzun, yânî kötü ve yakışıksız sözler ile insanları rencide eden kimseye denir... es-Sultân: Burhan, hüccet ve delîl ma'-nâsınadır.

et-Teslît : Bir kimseyi başkası üzerine kahr ve kudretle gâlib ve müstevli kılmak ma'nâsmadır (Kaamûs Ter.).

[219] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri Peygamber'in: "Sen benim Rasûlullah olduğuma şehâdet eder "buyurmasıdır. İşte bu kelâm,çocuğa İslâm'ı arz ve teklif etmektir.

İbn Sayyâd, henüz bulûğa ermemiş halde bulunduğu için, bundan çocuğa İslâm'ı arz etmenin meşru' olacağı anlaşılmıştır.

[220] Buhârî, Şuayb'in hadîsini Edeb Kitâbı'nda, Ukayl'in hadîsi ile Ma'mer'in hadîsini de Cihâd Kitâbı'nda senedleriyle getirmiştir.

Bu rivayetlerde gelen bu lâfızların ma'nâlan birbirine yakındır:

er-Remzu : Gamz vezninde ve râ'nın dammı ve iki fetha ile lügattir, mutlak işaret eylemek, dudakları île yâhud göz ile yâhud kaş ile yâhud ağız ile yâhud el ile işaret etmek ma'nâsmadır.

et-Teremrum : Tezelzül vezninde söylemeye ağız açıp debrenip yapınmak ma'nâsınadır, kelâm için ağzı hareket ettirip söyleyemediği zaman " Teremreme" denilir.

ez-Zemzeme: Zelzele vezninde uzun uzadıya gürüldiyerek ve yankılanarak seslenmek ma'nâsmadır, ıraktan dağ içinden gelen top ve gök gürültüsü gibi... Bu kelime isim olarak kullanılır. "Semi'tu zemzemeten = Uzak bir ses işittim" demektir. Ve peyderpey gök gürüldemek ma'nâsmadır.

Ve Zemzeme, ateş-perest taifesi taam ederken söyledikleri nağmeye denir ki, genizlerinde ve boğazlarmda-bir gûnâ ezgi ile, terane ile terdîd ve tercî', avaz eylemekten ibarettir; ne dudak açarlar, ne dili hareket ettirirler, aralarında o kelâm masnû'dur. Yabancılar anlamayıp hemen kendileri anlarlar. Bu ma'nâ-da masdar ve isim olarak kullanılır.. {Kaamûs Ter., IV, 328).

[221] Bu hadîs de bundan evvelki uzun hadîs gibi, çocuğa müslümânlık teklifinin cevazına delâlet eder. Bu hadîsten zımmîyi, bilhassa komşuluk hakkı da bulunursa, hasta ziyaretine gitmenin caiz olduğu anlaşılmıştır. Çünkü bu ziyarette İslâm medeniyetinin güzelliğini açıklama ve zimmet ehli ile ziyâde ülfet ederek İslâm'a rağbetlendirme vardır. Yine bundan kâfirin ve çocuğun hizmete alınmasının cevazı, hukuka hürmetkârlık faziletinin öğretilmesi hükümleri alınmıştır

[222] Peygamberin amucası Abbâs, Bedr harbinden sonra müslümân olmuştu. Fakat oğlu Abdullah ile karısı Lubâbe, ikisi de hicretten evvel müslümân olmuşlar, Peygamber'in müsaadesiyle hicret etmeyip Mekke'de kalmışlardı. Harbe, seferin şiddet ve zorluklarına muktedir olamayıp hicret edemiyen çocuk, kadın, ma'-lûl müslümânlar Kur'ân dilinde "Mustad'afûn" diye anılmışlar ve bu ta'bîr ümmetin zaîf görülmek istenenleri ma'nâsıyle, bu sınıfa bir şeref unvanı olmuştur.

îbn Abbâs yukanki beyânıyle gerek kendisinin, gerek annesi Lubâbe bintu'l-Hâris el-Hilâliyye'nin hicretten evvel müslümân olduklarını ifâde etmiş oluyor.

İşte Buhârî, Îbn Abbâs'ın bu beyânını burada rivayet etmekle çocuğa dîn öğretmenin cevazım te'yîd etmek istemiştir.

Kur'ân'da bu mustad'aflar erkeklerden, kadınlardan ve çocuklardan olrnak üzere en-Nisâ:75, 96-97 ve 126. âyetlerinde zikredilmiştir:

"Size ne oluyor ki, Allah yolunda ve acz ve ıstırâb içinde bırakılıp: "Ey Rabb 'tmız, bizi ahâlîsi zâlim olan şu memleketten kurtarıp çıkar, bize tarafından bir sâhib gönder, bize katından bir yardımcı yolla' diyen erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda düşmanla çarpışmıyorsunuz? imân edenler Allah yolunda harb ederler. Küfredenler de şeytân yolunda savaşırlar. Öyle ise o şeytânın dostlanyle döğüşün. Şübhesiz ki, şeytânın hilekârlığı zaîftir"(çn-Nisâ:75-76).

1 'Erkeklerden, kadınlardan, çocuklardan za'/ ve acz içinde bıraküıp da hiçbir çâreye gücü yetmeyen ve (hicrete) bir yol bulamayanlar müstesna. İşte onlar, Allah 'in onları afvedebUeceğini umabilirler... "(en-Nisâ:98-99).

Eski peygamberlerin ümmetlerinden olan mustad'aflar da Kur'ân'ın pek-çok yerinde zikredilmiştir: El-A'râf: 74, 136, 149; el-Kasas: 4-5; es-Sebe': 31-33...

[223] Bu uzunca hadîs iki bölümü ihtiva etmektedir: Birinci kısım imâm ez-Zuhrî'nin haberidir. İkinci kısım da birinci kısmın delili olmak üzere sevkedilmiş olan Ebû Hureyre hadîsidir. İbn Şihâb, Ebû Hureyre'ye yetişemediği için bu hadîs zahirde İbn Şihâb'a dayanıp mevkuf bir hadîs gibi görülür. İbn Şihâb bunu Ebû Hu-reyre'den bir râvî vâsıtasıyle almıştır. Buhârî bundan sonra gelen hadîsi, bunun da merfûluğuna delîl olmak üzere başka bir tarikten merfûan getirmiştir.

[224] Arka arkaya ve birbirini kuvvetlendirici bir tarzda getirilen bu hadîsler çocuğa İslâm dînini arz ve teklif etmenin, sabîlik hâlinde vefat eden çocuklara cenaze namazı kılınmasının cevazına delâlet etmektedirler.

Bu hadîslerin öğrettiği en büyük bir hakîkat da insanlarda dîn duygusunun ve hakîkat aşkının fıtrî oluşudur. Akıllara hayret veren şu hayâtın, haricî, dahilî bir takım duygularla techîz edilmiş bulunan şu muazzam beşer binasının o necîb dîn duygusu üzerine kuruluşudur. Bu hakîkati hem Peygamber'in bu sözlerinden, hem de delîl olarak sevkedilen Fıîratullah âyef/nden öğreniyoruz.

Âyetteki "Fıtrat "ı, hakk dîni kabule istidâd ve kaabiliyet ma'nâsına tefsîr etmişlerdir ki, nazmın gereği budur, aslî hilkat demektir.

Bu âyeti,-bu sözlerinin sonunda bizzat Rasûlullah'ın okuduğunu belgeleyen rivayet de vardır

[225] Buhârî bu başlığı soru şeklinde getirip, cevâbım zikretmemiştir. Bunun da sebebi, bu mes'elenin şöyle bir tafsile tâbi' bulunmasıdır:

ölürken Lâ ilahe ille'llah diyen bir gayrı müslim ya kitâb ehlidir, yâhud kitâb ehli değildir. Her iki surette bu şehâdet kelimesini o kimse ya ölüm görünmeden söylemiştir, yâhud ölüm gelip çattığı sırada söylemiştir. Bu son şekle göre hayâtının son demine eren bu kimse kitâb ehli olsa da, müşrik olsa da bu şehâdetin faydası yoktur. "Rabb'ının bâzı âyetleri gelip ölüm çattığı gün... daha evvelden îmân etmiş veya îmânında bir hayır kazanmış olmayan hiçbir kimseye (o günkü) îmânı asla fayda vermez... "(el-En'âm: 158) bu hakikatin delilidir. Şehâdet kelimesinin fayda ve menfâati yalnız kitâb ehli olmayan ve hayâtta iken îrâd etmiş olan müşriklere mahsûs ve münhasırdır. Böyle olan müşrikin İslâm olmasıyle hükmolunur. "Ben insanlarla Lâ ilahe illellah deyinceye kadar harb etmekle emrolundum" (Buhârî, Müslim) hadîsinde,kitâb ehli olmayan müşriklerle mukaatelenin nihayeti, şehâdet kelimesini söylemekle hudûdlandınhp ta'-yîn buyurulmuştur. Kitâb ehli, her iki şehâdet kelimesini söylemekle faydalanabilir.

Bundan başka "İslâm dîninden başka bütün dînlerden teberrî ettim" demesi de şarttır... (Umdetu'l-Kaarî

[226] Bu âyetin Ebû Tâlib hakkında nazil olduğu açıkça bildirilmiştir. Bu sebeble Zec-câc Maâni'/-Kur'ân'da bu konuda müfessirlerin ittifakı bulunduğunu Vâhidî'-den nakletmiştir. Bununla beraber Peygamber'in ebeveyni hakkında indirildiğini, binâenaleyh, ana babası için de mağfiret dilemekten nehy olunduğunu iddia edenler de vardır. Fakat bu Müseyyeb ibn Hazn hadîsinin sonundaki sarahat karşısında başka delâlete i'tibâr yoktur; onların ilmî dayanakları kalmamış olur

[227] Büreyde'nin bu haberini İbn Sa'd, senediyle rivayet etmiştir: Büreyde ibn Ab-dillah el-Eslemî, hicretin 62. yılında Merv'de vefat etmiştir. (= Kabrinin içinde)" rivayetine göre "Ke-şeceratin tayyıbetin" (İbrahim: 24) kavli sebebiyle hurmadaki bereketten dolayı Büreyde kabrinin içine iki hurma dalı koymayı vasıyyet etmiş olabilir. "Alâ kabrihi(= Kabri üzerine)" rivayetine göre ise, Peygamber'in fiiline uymuş olması muhtemildir.

[228] îbn Umer'in bu haberini de İbn Sa'd senediyle rivayet etmiştir: Eyyûb ibn Ab-dillah ibn Yesâr şöyle dedi: Abdullah ibn Umer, Ebû Bekr'in oğlu ve Âişe'nin erkek kardeşi olan Abdurrahmân'ın kabri yanından geçti, üzerinde bir çadır kurulmuş gördü de: Ey oğul! Bu çadırı sök!Çünkü onun kabrini ancak kendi ameli gölgeler, başkası değil, dedi (Kastallânî

[229] Hârice ibn Zeyd'in bu haberini Buhârî et-Târihu's-Sagîr'inde senediyle rivayet etmiştir. Hârice Medine'nin yedi büyük tabiî fakîhından biridir. Bu haberin başlığa münâsebeti, kabir üzerine hurma dalı koymanın, kabrin sırtını yerden yükseltecek şeyler koymanın cevazına irşâd edici olmasıdır.

[230] Usmân ibn Hakîm'in bu haberini Müsedded, et-Müsnedu'l-Kebîr'inde senediyle rivayet etmiştir. Oradaki rivayete göre, kendisine kabir üzerine oturmanın kötülüğünü ifâde eden bir hadîs söylenmiş, o da buna karşı başlıktaki vak'ayı anlatmış ve sonunda da bu kerâhatin kimler için olduğunu göstermiştir. Buhârî bu gerekçenin delili olmak.üzere tbn Umer'in fiilini getirmiştir.

[231] Nâfi'in bu haberini Tahâvî, senediyle rivayet etmiştir.

[232] Bu hadîs buna yakın bir metinle Abdest Alma Kitâbı'nda geçmişti. Orada da ifâde ettiğimiz gibi 20. Asır ilmi yaş bitkinin kendi etrafında biyo-manyetik bir alan oluştuğu ve bunun orayı bir takım şerli cereyanlardan koruduğu sırrına ulaşmıştır. Kabirlere ağaç dikilmesinin manevî fâidesi Peygamber'in bu fiilinden ve sözlerinden anlaşılıyor. Kur'ân'da da *'.... Hiçbir şey hâriç değil, hepsi O'na hamd ile tesbîh eder. Fakat siz, onların teşbihini iyi anlamazsınız..- "(el-îsrâ:44) buyurulmustur. Demek ki, kabre dikilen ağaç yaş kaldıkça onun zikrinden kabir sahibi faydalanacaktır. Ağacın maddî, sıhhî, medenî faydalan ise ne kadar meydanda bir hakikattir

[233] Buhârî bu bâb başlığında da âdeti üzere Kur'ân'daki kabir ile ilgili bâzı lügatlerin ma*nâlarını da veriyor. Böylece mes'eleyi açıklığa kavuşturmak suretiyle gönüllere iyice yerleştirmeyi ve bilgileri delîllendirmeyi hedef ediniyor. Buhârî'nin ma'nâlarım verdiği kelimeleri ihtiva eden âyetlerin ma'nâlannı sirasıyle yazmakla, bu gayenin daha iyi gerçekleşmesi ümîd edilir:

"...Oda \et edicinin tanınmamış bir şeye da 'vet edeceği gün, gözleri zelîl ve hakir olarak, hepsi de çıvgın çekirgeler gibi kabirlerinden çıharlar" (el-Kamen 6-7).

"Kabirler alt üst edildiği zaman... "(el-fnfitâr:4).

' 'O gün onlar sanki dikili bir şey 'e koşuyorlar gibi kabirlerinden fırlaya fır-laya çıkarlar" (el-Maâric: 42).

"Nida edenin yakın bir yerden ünliyeceği güne kulak ver. O gün (bütün halk) o hakk sayhayı işitecekler. İşte bu (kabirlerden) çıkış günüdür"(Kaaf:4\-42).

"Sûra üfürülmüştür. Artık bakarsın ki onlar kabirlerinden (kalkıp) Rabb '-terine doğru koşup gidiyorlar^'(Yâsîn:51).

[234] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri burasıdır. Peygamber oturmuş, sahâbîler de O'nun etrafına oturmuşlar. Peygamber oturmasında ve orada yaptığı konuşmada, oradakilere en mükemmel bir va'zda bulunmuştur.

Hadîsten kabirde oturmanın, orada ilimli, öğlidlü, te'sîrli güzel konuşma yapmanın cevazı anlaşılmıştır.

[235] insanın meleklik kuvvetiyle hayvanlık kuvveti arasında daimî bir itişme ve çekişme vardır. Meleklik kuvveti insanı yüksekliğe, altındaki hayvanlık kuvveti ise alçaklığa doğru çeker. Hayvanlık üstün gelip de, eserleri galebe ederse meleklik siner, gizlenir. Aksi de böyledir. Allah'ın, aslî ve kesbî istî'dâdm îcâb ve temayülüne göre nizâm ve intizâm vücûda getirmekte hâss bir inayeti vardır. Eğer o isti'dâd hayvanca haletler kazanmaya çalışırsa, onun husulüne yardım eder. Binâenaleyh ona uyan şeyleri, sebebleri kendisine kolaylaştırır. Yok, meleklik hasletlerini kazanmak isterse, onda o hususlara uygun şekillerde yardım eder, kolaylık verir. Nitekim Allah, el-Leyl sûresinin 5-10. âyetlerinde bunu açıklamıştır. Diğer bir âyette meâlen: "Herbirîne, onlara da bunlara da Rabbanin vergisinden birbiri ardınca veririz. Rabb hnın vergisi kimseden men' edilmiş (esirgemiş) değiidir"(el-tsTİıAB-20) buyurulmuştur (Nuccetu'ilahi'l-Bâliğa, Hasan Basrî Çantay, Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, III, el-Leyl Sûresi).

[236] "Kâziben(= Yalancı olarak)" kaydı "Halefe(= Yemîn etti)" fiilindeki muste-tir fâîl zamirinden hâldir. Ve: "Yemîn eden kimse, adına yemîn ettiği dîn ve millete ta'zîm etmekte yalancı olarak" demektir. Çünkü îslâm dîninden başka bir dîne yemîn eden kimse her hâlde ve her zamanda bu yemininde yalancıdır, ve doğruluğu ihtimâli yoktur.

"Müteammiden(= Kasd ve niyet edici olarak)" kaydı, "Bu yeminin gerçekten yalan olduğuna ve bir nevi ta'zîm ifâde etmediğine i'timâd ve i'tikaad ederek" demektir.

"O dediği gibidir" demek, o kimse yemininde hakîkaten yalancıdır; kâfir değildir demektir. Çünkü bu yemîn hâdisesi ile dîninden çıkıp, adına yemîn ettiği dîne girmiş değildir. Şu kadar ki, onun bu yemîni, i'tikaadımn zıddı olduğu için yalancı olur. Bu îzâhlara göre hadîsin maâli "Kim İslâm dîninden başka bir dîn adına, o dîne ta'zîm etmekte yalancı olarak ve bu yalanma i'timâd ve i'tikaad ederek yemîn ederse, o kimse hakîkaten yemininin ifâde ettiği ta'zîmde yalanı tercîh etmiş olur" demektir.

[237] Hadîsin bâb başlığına delîl olan kısmı burasadır. Fakîhler ve sünnet ehli âlimleri : Hayâtına kasdeden bir kimse bu çirkin hareketiyle islâm'dan dışarı çıkmış olmaz. Binâenaleyh namazı kılınır. Günâhı kendisine âiddir demişlerdir... Umer ibnu Abdilazîz ile

Evzâî müstesna, bütün fakîhler intihar eden kimseye cenaze namazı kılmakta kerahet olmadığında ittifak etmişlerdir. Çünkü RasûluJlah bütün müslümânlara namaz kılmak âdetini koymuş ve bundan hiçbir müslümânı istisna etmemiştir {İbn Battal).

[238] "Bederenî", mubâdere etti ma'nâsınadır; yânî benim hükmümün önüne geçmeye davrandı demektir. Bu da kulun, ruhunun Allah tarafından alınıncaya kadar sabredememesidir. Bu kendi kendini öldüren kimseye cennetin haram kılınışından, bunun devamlı bir ukubet olduğu anlaşılıyor. Cezanın devamlı ol-% masının sebebi de bu kaatilin, intiharı halâl saymış olmasıdır. Yoksa bundan önce geçen Sabit İbn Dahhâk hadîsinin haşiyesinde beyân edildiği gibi, intihar kâfirliği ve binâenaleyh ebedî azabı gerektirmez. Bir de bu ebedî cezanın o adamın şahsına âid olması muhtemildir. Yânî o adamın intihar suçundan başka müşrik veya dinsiz olması suçu da bulunmuş olabilir..

[239] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu meydandadır. Buhârî bu hadîsi, daha uzun bir metinle, Tıbb Kitâbf nda da getirmiştir. O hadîs bunu açıklayıcı olacaktır:

"Kim kendini bir dağın tepesinden atar da öldürürse, o kimse cehennem ateşinde ebedî ve daimî olarak muhalled bir hâlde kendini yukarıdan aşağıya atar durur. Kim zehir içerek kendini öldürürse, bu da cehennem ateşinde, elindeki zehiri ebedî ve daimî içerek muhalled bir hâlde o acıyı hisseder durur. Kim kendini demirden yapılmış bir âletle Öldürürse, bu da cehennem ateşine o âleti elinde olarak getirilir de devamlı ve ebedî hâlde karnına saplar durur ".

Hadîste çeşitli intihar şekillerinden bâzıları zikredilmiş ve böylece bütün nevi 'leriyle bunun uzun bir süre azâb olunmayı gerektirecek büyük günâhlardan olduğu anlatılmıştır.

[240] Abdullah İbn Umer'in bu hadîsini Buhârî, bu Cenazeler Kitâbı'nın 22. babında senediyle getirmiştir. Orada bu hadîse âid bâzı açıklamalar da verilmişti.

[241] Hadîs burada diğer bir sahâbî olan tbn Abbâs vâsitasıyle, doğrudan doğruya bizzat Umer tarafından verilmektedir.

Hadîsin bâb başlığına delâleti "Onlardan ölen hiçbir kimse üzerine ebedî cenaze namazı kılma... " nehy kavimdedir. Çünkü bu nehiy, kerâhatİ gerektirir.

Bâb başlığındaki müşriklere mağfiret istemenin kerâhatine delâlet eden şey nerededir? dersen, bu da hadîsin sonunda indiği haber verilen âyetlerin öncesinden alınmıştır ki, o da şudur: "Onlar için ister istiğfar et, ister istiğfar etme. Eğer onlar için yetmiş defa istiğfar dahi etsen, yine Allah kendilerim kat 'iyyen mağfiret edecek değildir. Bu böyledir. Çünkü A ilah 'ı ve Rasûlü 'nü inkâr ile kâfir olmuşlardır. Allah ise fâşıklar güruhuna hidâyet etmez"(et-Tevbe:%0).

et-Tevbe Sûresi'nin 113. âyeti ile el-Munâfıkûn Sûresi'-nin 6. âyeti de bu kerâhiyet hükmüne daha açık olarak delâlet etmektedir,

[242] Buhâri bu bâbda dirilerin Ölüleri hayırla anıp Övmelerinin meşruluğunu isbât etmek istemiştir.

Dirilerin dirilere medh ve sena etmeleri, övmede mübalâğa edilirse, nehye-dilmiştir. Çünkü mübalâğalı övgü, ahlâkı bozucudur. Hem medhedenin, hem de medh olunan kimsenin ahlâkları üzerinde kötü te'sîr eder. Övüleni uebe, kendini beğenmeye; övücüsünü de riyakârlığa sevk edebilir.

[243] Ölüler hakkında ise bu kötü te'sîrler yoktur. Sena, güzel huylar ve güzel vasıflarla anmaktır. Hayırda kullanılır. Senanın şerrde kullanılması nâdirdir. Buradaki hadîslerde şerrde de kullanılması, hayra müşâkele yânî mukaabele içindir. "Cennet vâcib oldu" cümlesindeki vücûb ile subût ve tahakkuk ma'nâları kasdedilmiştir. Hükmün vukûunun sıhhati o kadar kuvvetlidir ki, vâcib derecesini bulmuştur demek oluyor. Yoksa Allah'a hiçbir şey vâcib olmadığı sünnet ehli indinde kararlaşmış İslâmî bir esastır. Bu asla göre hadîsin ma'nâsı: "Dirilerin ölüler hakkındaki hayırla anıp övmeleri, o ölünün dünyâda hayır sever, iyilik sever bir kimse olduğuna delâlet eder. Bunun için İlâhî va'd gereği, cennet vâcib olur. Dirilerin ölüleri şerr ile anıp vasfetmeleri de, o ölünün dünyâda işi gücü şerr olduğuna delâlet eder. Bunun için de İlâhî adalet gereği cehennem vâcib olur demektir. Hadîste açıkça buyurulduğu üzere, mü'minlerin bâzılarının bâzılarına şehâdetlerinin te'sîri bu suretledir

[244] Cenazenin iyi veya kötü hâline şehâdet hususunda şâhidlerîn dört, üç, iki olarak ihtilâfının hikmeti şöyle îzâh edilmiştir:

Bu sayı ihtilâfı, şehâdetin ma'nâları ve mertebelerindeki ihtilâfa tâbi' bir ihtilâftır. Çünkü ölü bâzı defa İyilikleri ve faziletleri halk dilinde yaygın bir kimse olur da, güzel huyu herkes tarafından duyulur, bilinir. Böyle cenazede şâhidle-rin tevatür ve çokluğu müstehâb kılınmıştır ki, dörttür. Ve bu sayı, şehâdetin en yüksek mertebesidir. Allah bunu yalnız zina şâhidliğinde teklif buyurmuştur. Sonra şehâdet, lehine şehâdet edilenin hâllerini idrâke vesîle olduğundan, dört şâhid bulunmazsa üçe; üç şâhid de bulunmazsa ikiye

kasredilmiştir. Bu da şehâdetin en aşağı mertebesidir. Bu sebebden sahâbîler bir şâhidden suâl etmemişlerdir. Şehâdetin âhıret işleri hakkında da, dünyâ işlerinde olduğu gibi cereyanına müsâade buyurulması, hiç şübhesiz Allah'ın kullarına bahşeylediği bir rahmetidir.

Bu arada şehâdet ve tezkiyenin vakıa mutabık olup olmaması hususları da fakîhlerce ayrı ayrı tafsîl edilmiştir. Kimisi tezkiyenin ve şehâdetin vakıa uygun olmasını şart koşmuş, kimisi de tezkiye vakıa mutabık olmasa da faydası olur demişlerdir...

[245] Buhârî bu başlık altında kabir azabının hakk olduğuna dâir hadîsleri getirmiştir. Bu unvanda yalnız kabir azabının mevcudiyetini kasdedip, bu azabın ruha mı, yoksa rûh İle bedenin mecmûuna mı ilgili bulunduğu hususuna girişmiyece-ğini bildirmek istemiştir.

Buhârî bâb başlığında kabir azâbıyle ilgili üç âyet de getirmiştir. Bunlardan Buhârî'nİn, kabir azabı mes'elesine çok ehemmiyet verdiği, kabir azabı Kur'-ân'da yoktur diyenleri, yoluyla redd eylemek ve Kur'ân'da işâreten de olsa zikrolunduğunu isbât etmek istediği anlaşılıyor. Şimdi sırasıyle bu âyetlerin tamâmını yazıp, ma'nâsmm daha iyi anlaşılmasına çalışalım:

[246] "Allah'a karşı yalan düzüp atandan, yâhud kendisine hiçbirşey vahy edilmemişken 'Bana da (kitâb) vahy olundu'diyenden, birde 'Allah'ın indirdiği gibi ben de. indireceğim' diye söyleyenden daha zâtim kimdir? Ölümün şiddetleri içinde, meleklerin de pençelerini uzatarak kendilerine: 'Canlarınızı kurtarın! Allah'a karşı haksız olanı söyleyegeldiniz, Allah'ın âyetlerinden kibirlenerek uzaklaşmış olduğunuz içindir ki, bu gün hakaaret azâbiyle cezalandırılacaksınız' (dedikleri zaman), sen o zâlimleri bir görmelisin'\e\-En'âm:93).

el-Hûn; ei-Hevân; el-Mehâne: Hor ve zelîl olmak ma'nâsmadır. el-Hevn, avn vezninde bir nesne kolay olmak; vakaar, teennî ve sekînet ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

[247] Çevrenizdeki bedevilerden ve Medine ahâlîsinden bir takım münafıklar vardır ki, onlar nifak üzerinde idman yapmışlardır. Sen bunları bilmezsin. Onları biz biliriz. Biz onları iki kerre azaba uğratacağız. Sonra da daha büyük bir azaba döndürüleceklerdir onlar"(et-Tevbe: 101).

İbn Abbâs bu âyetteki iki kerre azabı, rusvâyhk ve kati yâhud bunlardan biri ile kabir azabı diye tefsir etmiştir (Beydâvî),

Mucâhid de: Bu iki azâbdan birisi açlıktır, öbürüsü kabirde azâblanmak-tır, demiştir

[248] Nihayet Allah onların kurdukları tuzakların fenalıklarından bu zâtı korudu. Fir 'avn 'in kavmini ise kötü azâb kuşatıverdi. (Azâbdan biri de) âteştir ki, onlar sabah akşam arz olunacaklar, kıyametin kopacağı gün de Fir'avn hanedanını azabın en çetinine sokun (denilecek)" (el-Mü'mİn: 45-46).

Dünyâda sudan boğuldular; âhirette de ateşe girdiler (Celâleyn, Hâzin). Ka bir azabının subûtu bu âyetle de istidlal edilmiştir. Mukaatil.Katâde, Suddî,KeIbî; Her kâfirin ruhu dünyâ durdukça sabah akşam cehenneme arz olunur, demişlerdir.

Ebu'1-Leys es-Semerkandî: "Bu âyet kabir azabına pek açık delâlet eder. Çünkü âyetin son fıkrasında kıyamet gününe âid olan şiddetli azâb ayrıca zikredilmiştir. Sabah ve akşam arz olunan azâb, bu şiddetli azâbdan başka ve ondan önce olan bir azâbdır; bu da kabir azabıdır" demiştir.

Bu tefsîr İbn Mes'üd ile İbn Umer'den de rivayet edilmiştir.

[249] îmân edenleri Allah dünyâ hayâtında da, âhirette de Lâ ilahe ille 'ilah, Muhammeden Rasûlullah(= Allah'tan başka hiçbir tanrı yoktur, Muhammed Allah'ın rasûlü'dür) sözünde sabit kılar. Dünyâda herhangi bir belâya uğradıkları zaman, onlar dînlerinde sebat ve metanet göterirler...

Sabit söz, Tevhîd kelimesidir. O hüccetle sabit olan, kalblerde yerleşen en güzel kelimedir. Bu k°lime yerleşince sâhibleri dünyâ hayatındaki imtihanlarda sebat ve sadâkat gösterirler (ölümü dahi hiçe sayarlar). Zekeriyyâ, Yahya, Cercîs gibi. Onlar âhirette de yânî mevkıfta da i'tikaadları hakkında sorulduklan zaman şaşırmazlar, kıyametin korkularından yâhud kabir suâlinden dehşet hissetmezler (Ebu's-suûd).

[250] Bu hadîste, İbrâhîm: 27 âyetinin kabir azabı hakkında indiği açıkça belirtilmiş oluyor

[251] Kalîb, taşla Örülmemiş ve kırlarda sâhibsiz bırakılmış eski kuyulara denir. Toprağı kalb ve nakledildiği için bu kuyu çukurlara "kalîb" denilmiştir. Hadîste zikredilen bu kuyunun Bedr'de olduğu ve Kalîb ehlinin isimleri Müslim'in Enes ibn Mâlik'ten

gelen rivayetinde belirtilmiştir:

Müslim Kitabu'l-Cenâiz, 9. bâb, 26-"932";

" Kitâbu'l-Cihâd ve's-Siyer, 39. bâb, 1O7-"I794";

" Kitâbu'l-Cenneh ve Sıfatı Naîmihâ... 17. bâb, 76-78-"2873-2875".

Bu hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri: "Siz bunlardan daha fazla işitici değilsiniz" fıkrasıdır. Bu fıkra, öldükten sonra berzah âlemi diye anılan kabirde bir hayât olduğuna ve azabı hakk edenlerin orada azâb olunacaklarına delâlet etmektedir.

[252] Hadîsin bâb başlığına delâlet noktası "Bu ölü/er kendilerine söylemekte bulunduğum sözümün doğru olduğunu şimdi muhakkak biliyorlar" cümlesidir.

Bu Âişe hadîsi ile bundan önceki İbn Umer hadîsi arasında bir farklılık var dır: Âişe: Peygamber ancak "Bilirler" buyurdu diyor. İbn Umcr hadîsinde ise Peygamber: "Sizler bunlardan daka fazla işitir değilsiniz" buyurmuştu. Âişe kendi rivayetini en-Neml:80. âyetini getirerek te'yîd etmiş ve İbn Umer rivâye-' tini reddetmiş bulunuyor.

Îbnu't-Tîn şöyle demiştir: ".... Rasûlullah'ın her iki sözü de söylemiş olmasında bir mânİa yoktur. ÂÎşe: "Bilirler" buyurduğunu hıfz ve rivayet etmiş, İbn Umer de "İşitirler" buyurduğunu işitmiş ve rivâyel eylemiş olabilir. Bir de ölü için "Bilgi" vasfı kabul edilince "Duygu" vasfını da kabul esmek pekâlâ caizdir. Amma bu işitme ister kulakla olsun, ister ruhî olsun. Elverir ki, ölüde bir nevi' "Duygu" bulunduğu sabit olsun. Şu kadar ki, bu ta'mîm cumhurun görüşüne uymaz. Kabirde suâlin bedene girmeksizin yalnız ruha yöneldiğini kabul edenlerin görüşüne göre tamâm olabilir. Hâlbuki i'timâda lâyık olan cumhurun görüşüdür, ölünün kabirde ruh ve cesediyle beraber ni'metlenmesİ veya azâblanmasıdır. Suâl ve azabın yalnız ruha tahsisi hâlinde kabrin bu azaba ihtisası mümkin olmaz (Kastaliânî).

Bir uyarma: Kabir suâli ve kabir azâbi ta'bîrlerinden kasdedilen ma'nâ, ber-zâhî bir hayâttır. Binâenaleyh ölüm hâli ister döşekte gelsin de beton ve mermer bir kabir İçine defn edilsin; ister Fir'avn ve tâbi'leri gibi denizde boğularak balıklara yem olsun; ister bir yangında yanıp kül olarak vucûd zerreleri savrulsun; ister atom ve hidrojen bombalanyle vücûdu duman olup gitsin yâhud maddesi kuvvete ve enerjiye tahavvül etsin, müsavidir. Ve ölüm her ne sebeble gerçekleşirse gerçekleşsin, vücûdun maddî varlığı ne ve nerede olursa olsun, berzahı bir hayât başlayacaktır. O hayâtta sorulacak, o neş'e ile ni'metlenecek veyâhud azâb-lanacaktır.

[253] Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır. Bundan kabir azabını, geçmiş peygamberlerin kendi ümmetlerine haber verdikleri anlaşılıyor. Gerçi eldeki Tevrat nüshalarında kabir azabı, hattâ âhiret bahsi de yoktur. Fakat Yahûdî kadının bunu Âişe'ye haber vermesi, ya Tevrat'ın ya geçmiş peygamberlerin bugün elde bulunmayan kadîm nüshalarında mevcûd bulunduğuna delâlet eder. Bu hadîste de diğer sahîh rivayetlerde olduğu gibi, kabir azabının hakk olduğu haber verilip, bu azâbdan Allah'a sığınmak da öğretilmiştir

[254] Bu hadîsin başlığa uygun olan yeri, fitne ta'bîrinin kabir suâli ile kabir azabına delâlet ve böyle umûmî bir ma'nâyı ihtiva etmesidir. Nesâî'de aynı hadîsin sonunda şu ziyâde vardır:

.... Cemâatin bu feryâd ve figânı, Rasûlullah'ın bu hutbesini anlamama mâni' oldu. Bu sayhalar sükûnet bulunca bana yakın olan birisine:

— Allah sana bereketler İhsan etsin! Rasûlullah hutbesinin sonunda ne buyurdu? diye sordum.

O zât:

— Bana vahy olundu ki, siz, kabirlerinizde Deccâl'in fitnesine yakın bir fime ile imtihan olunursunuz buyurdu, dedi.

Gunder'in buradaki ziyâdesinde "hakk" kelimesi hazf edilmiştir. Kastaliânî bu kelimenin yalnız Ebû Zerr el-Herevî nüshasında mevcûd olduğunu, şu kadar ki, bu kelimenin üzerine sukût{ - düşme) alâmeti konulduğunu bildiriyor. Aynı kelime, bundan önceki hadîste de yazılmamıştı. Onun için tercemesinde parantez içine alınmıştır.

[255] Hadîsin bâb başlığına delâlet yeri "Ona demirden tokmaklarla öyle bir vuruş vurulur ki... " fıkrasıdır. Bu hadîs ufak lâftz farkı ile bu kitabın 67. babında 94 rakamı ile de geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmişti

[256] Bâb başlığı kabir azabından sığınmayı ve sığınmanın keyfiyetini beyân hakkında; hadîs ise kabir azabının subûtunu beyân hakkındadır.

- Kirmânî: Âdet, böyle ses işiten herkesin bu şekilde sığınacağını hükm edicidir, demiştir (Kastallânî). Böylece bâb ile hadîsin uygunluğunu göstermek istemiştir.

[257] Buhârî bu ikinci tarîki, bunun işitme suretiyle muttasıl olduğunu tenbîh için sev-ketmiştir. Hâlbuki birinci tarîk an'ane ile gelmişti. Bu ikinci tarîki ef-İsmâîlî tam senedi ile rivayet etmiştir

[258] Hadîsin bâb başlığına delâleti meydandadır

[259] Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır.

Kabir azabından sığındıktan sonra, ateş azabından da sığınılması, tahsîs-ten sonra ta'mîmdir. Nitekim hayât ve ölüm şiddetlerinden sonra Deccâi Mesih'in fitnesinden sığınmak da ta'mîmden sonra tahsis bi'z-zikr nev'inden bir edebî san'attır.'

Rasûlullah bu fitnelerin ve imtihanların hepsinden emîn ve masun olduğu hâlde bunlardan sığınması, bu sığınmanın bir duâ ve ibâdet olması; ve bir de sığınmayı ümmete öğretmek maksadıyle olabilir.

Bir de "Eûzu bike li-ümmeti", ümmetim İçin sana sığınıyorum, ma'nâsına da olabilir.

Zamanına yetişemiyeceği muhakkak olduğu hâlde Deccâl Mesîh fitnesinden sığınması da, o la'netlinin haberi asırdan asra, cemâatten cemâate yayılıp, yalancı, sahtekâr, iftiracı, fesâd çıkarıcı, büyüleyici olduğu mü'minlerce bilinsin de aldanmasınlar içindir.

[260] Hadîs, koğuculuk etmek ile sidikten sakınmamanın kabir azabına sebeb olduğunu açıkça ifâde etmektedir. Hadîsteki koğuculuk ta'bîri, gıybeti de içine aldığından, bâb başlığına delâlet vardır.

Bu iki suçun büyük şey olmamaları, birkaç damla sidikten sakınılmamasi veya dile kolay gelen birkaç söz sarfedilmesi i'tibâriyledir. Yoksa haddizatında her ikisinin; hele söz taşıyıcılığının ma'siyet olması dolayısıyle büyük günâh olduğunda şübhe yoktur.

"O zaman siz o (iftirayı) dillerinizle birbirinize yetiştiriyordunuz; hiçbir bilginiz olmayan şeyi ağızlarınızla söylüyordunuz, ve bunu küçük, kolay bir şey ı sayıyordunuz. Hâlbuki bu, Allah indinde büyüktüry'(en-Nûr:l6).

Bu hadîs, bâzı küçük lâfız farklanyle, aynı kitabın 81. babının 115. hadîsi olarak da geçmiş ve gerekli açıklamaların bir kısmı orada verilmişti.

[261] Hadîsin bâb başlığına uyan yeri açıktır. Ölüye cennet veya cehennemdeki yerinin sabah akşam arz olunup gösterilmesi, burası senin müstakbel durağındır diye haber verilmesidir.

Âlimler ölünün buna muhâtab olabilmesi ve haberi idrâk etmesini çeşit çeşit tevcihlerle îzâh etmeye çalışmışlardır. Onların bu izahları ve tercihlerinde kat'-iyyet ifâde eden hiçbir söz yoktur. Hepsi İhtimâle dayanan görüşlerden ibarettir. Bunun sebebi de âhiret âleminin ve onun başlangıcı olan berzâhî hayâtın, beşerin idrâk ve ihata vâsıtalarından tamâmiyle uzak bulunmasıdır. Onun için ke-lâmcılar hayâttan sonraya âid uhrevî mes'elelerde münhasıran nassın irşâd ve ilhamım umûmî bir kaaide olarak kabul etmişlerdir

[262] Şârih ibn Battal: "Cenaze iyi bir kişi ise beni ulaştırınız demesi, nefsî ve ruhî bir tekellümdür. Yoksa şuurun idrâk yeri olan rûh, bedenden ayrıldıktan sonra bedenin kelâm etmesi mümteni'dir. Meğer ki Allah'ın kudreti ölünün ruhunu bedenine redd ve iade etmiş olsun" demiştir.

Aynî de: "tbn Battâl'ın bu fikri, hayât, kelâmın şartı olarak kabul edilmesine göredir. Hâlbuki kelâm, sesler ve harflerden ibaret olduğuna göre, hayât şartına luzûm ve ihtiyâç olmaksızın İlâhî kudret o lâfzı ve savtı ölüde yaratabilir. Nefsî kelâm, rûh ile kaaim olur. Ve yalnız Ölüde yaratılan sesler işitilmiş olur. Hadîs ile kasd olunan bu olsa gerektir" demiştir.

Kâmil Mîrâs da: "Fakat bize göre bu kelâm ne nefsî kelâmdır, ne de Iâfzî kelâmdır. Belki her cenazenin şu fânî âlemdeki hayâtına göre ibret almaya ve gönül gözünü açmaya sebeb olmasıdır..." demiş ve hâdisenin düşünmeye ve ibret alınmaya teşvik edici oluşunu işaret etmiştir. (Tecrîd Ter., IV, 572-576).

Bu hadîs aynı kitabın 52. babında, 73. hadîs olarak geçmiş ve orada da bâzı açıklamalar verilmişti.

[263] Buhârî buna yakın bir hadîsi, bu kitabın "Bir çocuğu ölüp de Allah'ın hükmüne razı ve mağfiretini ümîd ederek sabreden kimsenin faaîleti bâbı"nda 6 rakamıyle getirmiştir.

Bu çocuklar ana'babalan için cehenneme birer perde olurlarsa, ana babaların cehennemden perdelenmiş ve korunmuş olacakları evleviyetle sabit olur

[264] Hadîs, küçükken müslümân çocuklarının cennetlik olduklarına delâlet eder. Ceb-rîyeciler müstesna, îslâm âlimleri bu mes'elede ittifak etmişlerdir.

Hadîsin geliş sebebi yukarıda da söylendiği gibi, evlâdının ölümü ile gönülleri yanık ana ve babalara teselli vermektir.

[265] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, İbrahim'in cennette emzirildiğinin haber verilmesidir ki, bu müslümân çocuklarının cennetlik olduğuna açıkça delâlet eder. Bu hadîslere göre ilim ve içtihadına güvenilen âlimler, küçükken ölen müslümân çocuklarının cennetlik olduklarında ittifak etmişlerdir

[266] Buhârî bulûğa ermeden ölen müşrik çocuklarının cennetlik veyâhud cehennemlik olduklarına dâir hiçbir hüküm ifâde etmeyip, tavakkuf etmiştir. Fakat bâb altında sıraladığı hadîslerden bu çocukların da mü'min çocukları gibi cennetlik olmaları görüşüne meyyal olduğu sezilmektedir

[267] Yânî Allah onları yaratırken, onların azâblandirmayı gerektirecek bir iş yapmayacaklarını bilir. İbn Battal şöyle demiştir: "Allah onların ne yapacaklarını en iyi bilendir" sözü, üç türlü te'vîl edilir:

a. Peygamber tarafından bu müşrik çocuklarının cennetlik oldukları bildirilmezden evvel, böyle tavakkuf edilmiş olması;

b. Bu müşrik çocuklarının büyüyüp iradeli hareket çağına geldiklerinde nasıl yaşayacaklarını, hangi dîn üzere öleceklerini Allah bilir demek olması;

c. Peygamber'in bu sözünün mücmel olması ve el-A'râf: 172. âyetiyle tefsir edilmiş bulunmasıdır.

"Hani Rabb 'in Âdem oğulları 'ndan, onların sırtlarından zürriyetlerini çıkarıp kendilerini nefislerine şâhid tutmuş: Ben sizin Rabb 'iniz değil miyim? (demişti). Onlar da: Evet (Rabb'imizsin), şâhid olduk, demişlerdi... "(el-A'râf:I72).

Bu âyetle işaret buyurulan umûmî bir ikrardır ki, burada mü'minlerin çocukları gibi, müşriklerin çocukları da dâhil bulunur.

[268] Bu Ebû Hureyre hadîsi de hemen aynı lâfızla, bundan Önceki İbn Abbâs hadîsinin benzeridir.

Şârih Nevevî, muhakkak âlimlerin sahîlı mezhebi ve tercihi, müşrik çocuklarının cennetlik olduklarıdır, demiştir. Tahkîk ehli "... Hiçbir günahkâr, başkasının günâh yükünü yüklenmez. Biz bir rasûl gönderinceye kadar (hiçbir kimseye ve kavme) azâb ediciler değiliz"(el-lsrâ:i5) âyetini hüccet getirip, âkil ve reşîd olmayan çocukların azâb olunmayacağına hükmetmişlerdir.

Hulâsa bu hususta âlimler arasında üç görüş vardır:

a. Müşrik çocuklarının babalarına tâbi' olması;

b. Bu hususta bir hükme varmayıp tavakkuf edilmesi;

c. Müşrik çocuklarının cennetlik olmalarıdır.

Nevevî'ye göre de sahih olan üçüncüsüdür.

[269] Hadîsin bâb başlığına uyan kısmı "Her doğan çocuk, fıtrat üzere doğurulur" ifâdeleridir. Bu ifâde müşrik çocuklarının cennetlik olduklarını'dolayısıyle bildirir. Yânî bu hadîs, gerek müslümândan, gerek kâfirden doğmuş olsun doğan her çocuğun İslâm fıtratı üzere doğduğunu bildirmektedir.

Bu hadîs, bu Cenazeler Kitâbı'nm 79. babında 112 ve 113 rakamlanyle de geçmiş ve orada da bâzı açıklamalar verilmişti.

[270] Bu "Bâb" sözü, Ebû Zerr nüshası müstesna, diğer nüshaların hepsinde böylece sabit olmuştur. Bu, kendinden önceki bâbdan bir fasıl gibidir. Burada gelecek hadîsin de önceki bâb başlığıyle ilgili ve ona uyan yeri olduğu için böyle getirilmiştir... (Fethu'l-Bârî).

[271] Hadîsin bâb başlığına uyan ve delîl getirilen noktası burasıdır. İbrâhîm Peygam-ber'in etrafındaki bu çocukların "insan çocukları" diye ta'bîr edilmesi, bunun müslümânların çocukları ve kâfirlerin çocuklarına şümulünü ifâde eder. Bu ı.un zahirine göre kâfir çocukları âhiret hükmünde müslümân çocuklarına katılmış oluyor. Zira onlar fıtrat üzere ölmüşlerdir. Netice olarak bu hadîsten de müşrik çocuklarının cennetlik oldukları açıkça anlaşılmaktadır.

[272] Buhârî bu hadîsi et-Ta'bîr, eI-Buyû\ Bed'u'1-Halk, el-Cihâd, Ehâdîsu'l-Enbiyâ, et-Tefsîr, ve el-Edeb ... kitâblannda da getirmiştir

[273] Ebû Bekr onüçüncü hicret yılı cumâda'l-âhire ayının yedisi olan pazartesi günü yıkanmış. O gün çok soğuk bir gün imiş. 15 gün ateşli bir hastalığa tutulmuş. Cumâda'l-âhirenin çıkmasına 8 gün kala olan salı gecesinin akşamında vefat etmiştir (İbn Sa'd, Âişe'den).

Ebû Bekr'in pazartesi günü ölmeyi temenni etmesi, Peygamber'in o gün ölmüş olması sebebiyle, onda diğer günler üzerinde bir meziyyet olduğu ve bu i'tibârla teberrük kasdı ve hayır husulü içindir. Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır.

[274] Buhârî bu hadîsi, ansızın ölmenin mekruh olmadığına delîl olmak üzere sevket-miştir. Böyle ansızın ölmekte kerâhat olmaması, gelen zâtın yânî Sa'd ibn Ubâ-de'nin Peygamber'e sorduğu suâle, Peygamber'in verdiği cevâbda kerahete delâlet eder birşey bulunmamasıdır. Buhârî böylece ansızın ölümün kerih olduğuna dâir görüş ve rivayetleri cevâblamış oluyor. Hadîsten alınan diğer kıymetli bir bilgi de, ölmüşlerin ardından onlar nâmına yapılacak hayırların o ölülere fayda vereceği hususunun bizzat Peygamber'in diliyle haber verilmiş olmasıdır. Bunun daha başka delilleri de vardır; yerinde görülecektir.

[275] Buhârî burada âyette geçen kelimeyi alarak, bu fiilin sülâsî ve if âl bâblannda farklı ma'nâda olduğunu göstermiştir.

el-Kabr...: Ölüyü defn eylemek ma'nâsınadır; birinci ve ikinci bâbdandır.

ei-Ikbâr: Bir kimse için mezar hazırlamak, ve ona mezar yeri göstermek ve mezar yeri vermek ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

"O kahr edilesi insan ne nankördür! Onu yaratan, hangi şeyden yarattı? Bir damla sudan yarattı da onu biçimine koydu. Sonra onun yolunu kolaylaştırdı. Sonra onu öldürüp kabre soktu. Daha sonra, dilediği zaman da onu tekrar diriltecek "(AbeseM-22).

Bu âyetlerde Allah insanı ana karnında yarattığı ve birçok tavırları geçirerek dünyâya getirdiği, sonra insanı öldürüp yeri ona mezar yaptığı; sonra dilediği zaman da onu dirilteceği beyân edilmiştir. Bu âyetlerde öldürme ve kabre koyma, birer ni'met olarak zikredilmiştir. Allah'ın insanı öldürmesi, şu fânî hayâttan çekip, ebedî bir hayâta mazhar etmesidir. Şübhesiz ki bu bir ni'mettir. Sonra insan nev'ine bahşettiği zekâ ile kabirlenmesi; bu da ayrı bir îlâhî Iutûf-tur. İnsan nev'inin ölüsü, diğer hayvanların leşleri gibi yeryüzünde sürünmüyor; kurda kuşa yem olmuyor.

Buhârî âyete işaret etmekle, hem kabrin Kur'ân'da zikr edildiğini, hem de ma'nâsmı hatırlatmış oluyor.

[276] Buhârî, el-Mürselât:25. âyetindeki "Kifâten" kelimesini işaret edip, bunun tefsirini vermiş ve bunun da ölülerin toplantı yeri ma'nâsıyle kabre delâletini göstermiştir. Bu tefsiri başlıkta yazdık. Şimdi âyetlerin de tamâmını yazalım:

"Biz sizi hakîr bir sudan yaratmadık mv.onu sağlam bir yerde tutup da ma 'lûm bir vakte kadar. İşte biz bunu kudretimizle yaptık. Demek biz ne güzel kaadirleriz. Yalan sayanların vay o gün hâline! Biz yeri bir toplantı yeri yapmadık mı dirilere de, ölülere rfe..."(el-Mtirselât:20-25),

[277] Hz. Âişe, Peygamber'in vefatı sırasında kendisine ebedî fahr ve şeref bahş eden vaziyetini bu gayet belîğ vecizesiyle tasvîr etmiştir ki, gerek mantûkan, gerek mefhûmen hâiz olduğu müstesna ebedî kudrete hayran kalmamak kaabil değildir. O kudsî ve melekî hâli, ümmetin hâtırasında ebediyyen yaşatan mü'minle-rin annesi Âişe'nin bu ebedî vecîzesidir.

Bu hadîs Peygamber'in, Âişe'nin nevbetinde ve kucağında öldüğünün, ve yine Âişe'nin odasına gömüldüğünün delîli olmaktadır. Bununla beraber hadîs, biraz evvel de işaret ettiğimiz gibi, Hz. Âişe'nin hâiz olduğu yüksek menzi-let ve fazîletine de en parlak bir hüccettir.

[278] Hadîsin bâb başlığına uyan kısmı açıktır. Kabre taabbud endîşesinden dolayı Peygamber'in kabri, içeriye girmeye mâni' bir bina içinde olup, halkın ziyaretine açılmadığı belirtilmiştir

[279] Hilâl: Benim çocuğum olmadığı hâlde bu hadîsi kendisinden rivayet ettiğim Urve, beni künyelendirdi, demiştir. Çünkü gâlib kaaidede kişi ancak çocuklarının ilkinin ismiyle künyelendirilir. Hilâl'in bu künyesinde ihtilâf edilmiştir. Ebû Amr, ; Ebû Umeyye, Ebû'l-Cehm'dir diye görüşler ileriye sürülmüştür.

Buhârî'nin bu kelâmı getirmekten maksadı, Hilâl'in Urve'ye kavuştuğunu tenbîh etmektir

[280] Bu hadîsi İbn Ebî Şeybe de rivayet etmiş ve buna Ebû Bekr ile Umer'in kabirle--A rinin de hörgüçlendirilmiş olduklarım ziyâde etmiştir. Ebû Nuaym'ın Mustahrac'mda da bu ziyâde ile beraber rivayet edilmiştir.

Ebû Dâvûd ve Hâkim, Kaasım ibn Muhammed'den şu haberi rivayet etmişlerdir: Kaasım şöyle demiştir: Bir kerre Âişe'nin yanma girdim de: Anneciğim, Rasûlullah'ın ve iki arkadaşının kabirlerini bana açıp gösterseniz! diye rica ettim. Âişe bana üç kabir gösterdi. Bu kabirler ne yüksekti, ne de zeminin kırmızı çakılları seviyesinde yassı ve basıktı. Ve bunlarla çakıllanmıştı. Rasûlullah'ın kabrini önde, Ebû Bekr'in başı, Peygamber'in kürek kemikleri arasına tesadüf etmiş, Umer'in başı da Peygamber'in ayaklan yanında olarak gördüm. Bu, Muâviye'nin halifeliği zamanında olan durum idi... (Fethu'I-Bâri).

Aynî, bu üç kabrin biribirlerine göre duruşlarını anlatan muhtelif rivayetleri sıralamış ve bu arada üç kabrin bu rivayetlere göre alacağı .durumu altı şekil hâlinde çizip şekillendirerek göstermiştir (Umdetu'l-Kaarî IV, 248-250).

Bu üç merkadin vaziyeti hakkındaki rivayetler arasında ehemmiyetli farklar vardır. Bunun yegâne sebebi bundan evvel 144 rakamıyle geçen Âişe hadîsinde görüldüğü üzere, Âişe ve sahâbîler tarafından kabrin halka açılmaması, kabrin mescid edinilmesinden endîşe edilerek dâima mahfuz ve kapalı bulundu-rulmasıdır. Ki bu suretle Peygamber'in Tevhîd nâmına taşıdığı yüksek gaye ve arzusu tamâmiyle gerçekleşmiş bulunuyor. Bu mübarek kabirlerin sıfat ve vaziyetleri hakkındaki bu ihtilâflar, Peygamber'in arzusunun gerçekleştiğinin en bariz Şahididir {Tecrid Ter., IV, 774, özetle).

[281] Bu hadîs, Peygamber'İn kabri hakkında târihî mühim bir hâdiseyi bildirmektedir. Hadîsin bâb başlığına delâleti şöyledir: Hadîs, Peygamber'İn kendisinin ve ayağının kabir içinde olduğuna delâlet etmektedir. Başhk da Peygamber'İn kabri hakkındadır.

Bu rivayeti açıklayan diğer rivayetlerden bâzıları şunlardır: Hamavî, Ebû Bekr el-Âcurî'nin, hücrenin inşâsı hakkında Şuayb ibn îs-hâk vâsıtasıyle Hişâm ibn Urve'den şöyle rivayet ettiğini bildiriyor: Umer ibn AbdiJazîz zamanında halk, Peygamber'İn kabrine doğru namaz kılmaya başlamıştı. Umer ibn Abdilazîz, buna mâni' olmak üzere bu üç kabrin bulunduğu Aişe hücresinin duvarını yükseltmek istedi. Eski duvarı yıktırdığında, diz kapağına kadar bir ayak görüldü. Umer ibn Abdilazîz ağlamağa başladı. Nihayet Urve durumu aydınlattı ve: "Bu gördüğünüz, Umer ibn Hattâb'm ayağıdır" dedi. Umer ibn Abdilazîz, Urve'nin bu sözünden son derece memnun olup sevindi.

Ebû Bekr el-Âcurî'nin, Recâ el-Kindî (112)'den diğer bir rivayetinde şöyle bildirilmiştir: Velîd ibn Abdilmelik, Umer ibn Abdilazîz'e bir mektûb gönderip,. Peygamber'İn kadınlarının hücrelerini satın alarak yıktırması ve Mescid'i genişletmesini emretmişti. Umer, odaları satın aldı ve kendisi Mescid'in bir köşesine oturup hücrelerin yıkılmasını emretti.

Umer ibn Abdilazîz'in bu günkü kadar çok ağladığını hiç görmemiştim. Sonra Umer kabir üzerine istediği gibi bir hücre yaptırıp eski hücreyi yıktırınca, üç kabir meydana çıktı. Bu kabirlerin üstündeki kumlar akıp yere inmişti. Umer bu vaziyetten müteessir olup, ağlayarak kumları toplamağa ve kabirleri bizzat düzeltmeye başladı. Recâ el-Kindî dedi ki: Ben:

— Yâ Emîr! Allah sana iyilik versin! Sen bu işi bizzat yapmak istersen halk da iştirak eder. Sen birine emret de, o düzeltsin! dedim.

İstiyordum ki bana emretsin. Hâlbuki Umer, kölesi Muzâhim'e:

— Yâ Muzâhim, haydi kalk, düzle! diye emretti. Muzâhim düzeltti. Recâ dedi ki: Ebû Bekr'in kabri, Peygamber'İn ortasına tesadüf etmişti. Umer'in kabri de Ebû Bekr'in arkasında, Umer'in başı da Ebû Bekr'in ortası hizasında bulunuyordu.

Bu hususta daha geniş rivayetler de vardır (Umdetu'l-Kaarî, IV, 250-252'den naklen Tecrîd Ter., IV, 775-782).

[282] Buhârî bunu diğer bir tarîkten senedli olarak el-1'tisâm Kitâbi'nda da getirmiştir.

Bu hadîs, Hz. Âişe'nin derin, engin görüşünü, tevazu' ve yüksek feragatini göstermektedir.

[283] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, Umer'in ÂÎşe'den, onun hücresi içinde Pey-gamber'in ve Ebû Bekr'in yanında gömülmek istemesi kıssasmdadır.

Ayrıca bunda kabristanlarda, üzerlerine rahmet indiğinde rahmete nail ol-,;,i mak; ziyaret edenlerin dualarından faydalanmak için sâlih kimselerin kabirlerine komşu olmaya şiddetle arzu duymanın meşruluğu; ölüm hâlinde olan kimseye yaptığı iyi şeyleri zikrederek tesellî edici sözler söylenebileceği; Umer'den sonra halifeliğin bir şûra meclisine bırakılmış olduğu; Umer'in müslümân ve Kitâb ehli bütün insanlarla ilgili en mühim insan haklan maddelerini ihtiva eden son derece kıymetli bir vasıyyet yapmış olduğu ve daha başka hükümler alınmıştır.

Bu hadîs ileride Usmân'ın menkıbeleri babında daha uzun bir metin ile gelecektir. Oradaki rivayette bunlara ilâveten, Umer'in sabah namazında nasıl vurulduğu ve sahâbîlerin heyecanı ve nihayet Usmân'ın şûra meclisi tarafından ittifakla halîfe seçilmesi hususları da bildirilmiştir.

[284] es-Sebb; kesmek, ve bir kimsenin makadına dürtmek, sövmek ve kötülemek; duvarı sinirlemek ma'nâlarmadır (Kaamûs Tercemesi)

[285] Bu hadîsteki "sebb"ten maksad, Ölünün kötülüklerini sayıp dökerek, hayırsız ve faziletsiz bir kimse olduğunu ortaya koymaktır. Bu suretle ölünün günâhlarını ve ayıplarını zikretmek nehyedilmiştir. Bu nehyin gerekçesi de, ölenlerin hayâtlarında yaptıkları her şeyin karşılığına kavuşmuş bulunmaları; binâenaleyh kötülemenin boş ve lüzumsuz olduğu, hattâ bu kötülükleri söylemenin onların diri olan yakınlarını üzüp, İslâm topluluğu içinde yersiz ve zararlı olan bir ayrılık sebebi olabileceği gibi hususlardır.

Ebû Dâvûd ile Tirmizî, 5w«e«'lerinde Abdullah ibn Umer'den Peygamber'in: " Ölülerinizin iyiliklerini anınız da kötülüklerinden dillerinizi tutunuz" buyurduğunu rivayet, etmişlerdir.

[286] Bu mutâbaalardan Alîibnu'l-Ca'd'mkini Buhâri, Rıkaak Kitâbı'nda; İbnu Ar'-ara'nın mutâbaatını Gusül Kitâbı'nda; İbnu Adiyy'in mutâbaatını da el-İsmâîlî senedleriyle rivayet etmişlerdir.

[287] Buhârî, İslâm'a zarar verenlerin, İslâm'ı körletmek yolunda tertîbler ve tuzaklar yapanların bu kötülüklerinin söylenmesi ve onların açtığı kötü çığırların yok edilmesinin cevazını anlatmak için geçen babın ardından bunu getirmiştir.

[288] Peygamber (S) "yakın hısımlarını «jwirfir/"(eş-Şuarâ:214) âyeti indiği zaman, Safa tepesine çıkıp Kureyş'e nida etmiş ve onlara İslâm'a girmeyi Öğütlemişti. İşte o gün amucası Ebû Leheb: "Tebben leke = Yûh sana, bizi bunun için mi buraya topladın?," diye ağzını bozmuştu. Bunun üzerine Tebbet Sûresi inmiş ve Ebû Leheb, ebedî olarak İlâhî rahmetten uzak kalmıştır. Bu sûre bütün devirlerde Ebü Leheb tıynetinde olanların, onun şahsında rahmetten uzak kalacaklarını insanlığa îlân etmektedir.

Hadîsin, sahâbîninin mürseli olduğu, çünkü İbn Abbâs'ın o vakit küçük bir çocuk olduğu ve la'net sözünü İbn Abbâs'ın söylediği hususları da dikkatten kaçırılmamalıdır. Bu hadîs, eş-Şuarâ:214 âyetinin tefsîri sırasında tekrar gelecektir.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

56- KİTABU'L-CİHAD VE'S-SIYER

(Cihâd ve Sîretler Kitabı)

1- Cihâdın Ve Sîretlerin Fazîleti Babı [1]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Şübhesiz ki Allah hakk yolunda öldürmekte, kendileri de öldürülmekte olan mü 'minlerin canlarını ve mallarını -kendilerine cennet vermek mukaabilinde- satın almıştır. (Bu) Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'ân'da kendi üzerine hakk ve kesin bir va'ddir. Allah kadar ahdine vefa eden kimdir? O hâlde (ey mü'minler) yapmış olduğunuz bu alışverişten dolayı sevinin. Bu, en büyük saadettir, Tevbe edenler, ibâdet edenler, hamd edenler, seyahat edenler, rükû' edenler, secde edenler, iyiliği emredenler, kötülükten vazgeçirmeye çalışanlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlar; sen o müzminlere dahî cenneti muştula" (et-Tevbe: 111-112) [2]

İbn Abbâs: "Sınırlar", tâattir, demiştir [3].

1-......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'a sordum:

— Yâ Rasûlallah! Amelin hangisi daha faziletlidir? dedim.

— "Vaktinde kılınan namazdır" buyurdu. Ben:

— Sonra hangi amel? dedim. Rasûlullah (S):

— "Sonra ana babaya itaat ve iyi muamele etmektir" buyurdu. Ben:

— Sonra hangi iş? dedim. Rasûlullah:

— "Allah yolunda cihâd etmektir" buyurdu.

(İbn Mes'üd dedi ki:) Bunun üzerine ben Rasûlullah'a soru sormaktan sustum. Eğer ben daha çok sormak isteseydim, muhakkak O bana çok cevâb verecekti

[4].

2-.......Sufyân es-Sevrî şöyle demiştir: Bana Mansûr ibn Mu'temir, Mucâhid ibn Cebr'den; o da Tâvûs'tan tahdîs etti. İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Mekke fethinden sonra Medine'ye hicret yoktur. Velâkin cihâd ve niyet vardır. (Onun için devlet başkanı tarafından) Allah yolunda gazaya çağrıldığınız zaman hepiniz icabet edip seferber olunuz" buyurdu [5].

3-....... Âişe(R):

— Yâ Rasûlallah! Biz (Kur'ân'da) cihâdı en faziletli amel görüyoruz. Biz cihâda çıkamaz mıyız? diye sordu.

Rasülullah (S):

— "Fakat (siz kadınlar için) cihâdın en faziletlisi mebrûr (yâni makbul) haccdır" buyurdu [6].

4-...... Ebû Hureyre (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Rasûlullah'a bir adam geldi ve:

— Bana cihâda denk olacak bir amele delâlet et, dedi. Rasülullah (S):

— "Ben cihâd değerinde bir amel bulamıyorum" buyurdu da şöyle devam etti: "Mücâhid sefere çıktığı zaman sen mescide girip de (o geriye dönünceye kadar) hiç gevşemeden devamlı namaz kılmaya; hiç iftar etmeden devamlı oruç tutmaya gücün yeter mi?" buyurdu.

O zât:

— Buna kimin gücü yeter ki? Dedi [7].

Ebû Hureyre: "Mücâhidin atı, mer'asında kösteklendiği ipinin çevresinde şahlanarak ileri geri elbette koşar. îşte atının bu koşması da mücâhid lehine haseneler olarak yazılır" demiştir [8].

2- Bâb: İnsanların En Faziletlisi Allah Yolunda Canı İle, Malı İle Cihâd Eder. Olan Mü'mindir

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Ey îmân edenler, elem verici bir azâbdan sizi kurtaracak bir ticâret yolunu göstereyim mi size? Allah'a ve Rasûlü'ne îmânfda sebat) eder, mallarınızla, canlarınızla Allah yolunda çarpışırsınız. Bu sizin için eğer bilirseniz çok hayırlıdır. (Böyle yaparsanız) O, sizin günâhlarınızı mağfiret eder, sizi altlarından ırmaklar akan cennetlere ve Adn cennetlerindeki çok güzel saraylara sokar. İşte bu, en büyük kurtuluştur"

(es-Saff: 10-12) [9]

5-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) tahdîs edip şöyle demiştir (Bir kerre):

— Yâ Rasûlallah, insanların hangisi daha faziletlidir? denildi. Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Caniyle, maliyle Allah yolunda cihâdeden mü'mindir" buyurdu.

Sahâbîler:

— Sonra kimdir? dediler. Rasûlullah:

— "Vadilerden bir vâdî içinde (yalnızlığa çekilen) bir mü'mindir ki, o, Allah'tan korkar da insanları kendi şerrinden rahat bırakır" buyurdu [10]

6-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Allah yolunda (çarpışan) mücâhidin meseli, hâli -Allah, kendi yolunda cihâd eden kimseleri en bilendir-(gündüz) oruç tutan, (gece) namaz kılan kimsenin meseli gibidir. Allah, kendi yolunda döğüşen mücâhidi, onu vefat ettirip cennete gir-dirmeyi yâhud da sevâb ve ganimetle beraber onu salimen evine döndürmeyi üzerine almıştır (yânî bunlardan birini mücâhide garanti

etmiştir)" [11].

3- Erkeklerin Ve Kadınların Mücâhid Olmak Ve Şehîd Olmak İçin Duâ Etmeleri Babı [12]

Umer ibnu'l-Hattâb da: "(Yâ Allah!) Rasûlü'nün beldesinde beni şehîd olmakla rızıklandır!" demiştir [13].

7-.......İshâk, Enes(R)'ten şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah, teyzem Ümmü Haram bintu Milhân'ın yanına girerdi de, o kendisine yemek yedirir idi. O sırada Ümmü Haram Ubâde ibnu's-Sâmit'in nikâhı altında idi. Yine bir gün Rasûlullah, Ümmü Harâm'ın ziyaretine geldi. Teyzem O'na yemek ikram etti ve Rasûlullah'ın başını tarayıp temizledi. Akabinde Rasûlullah bir müddet uyudu. Sonra gülerek uyandı. Ümmü Haram dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Seni güldüren nedir? diye sordum. Rasûlullah (S):

— "Bana ru'yâmda ümmetimden bir takım insanlar şu engin deniz üstünde tahtları üzerine kurulmuş hükümdarlar hâlinde- yâhud: hükümdarların tahtlarına kuruldukları gibi- gemilere kurulmuşlar da ihtişamla Allah yolunda deniz harbine giderlerken gösterildiler. - Râvî tshâk ta'bîrde şekk edip böyle terdîdli söyledi- de ona gülüyorum" buyurdu.

Ümmü Haram dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Beni de o deniz gazilerinden kılması için Allah'a duâ ediver! dedim.

Rasûlullah Ümmü Haram için duâ etti. Sonra Rasûlullah başını yastığa koyup bir müddet daha uyudu. Sonra yine gülerek uyandı. Ben yine:

— Yâ Rasûlallah! Seni güldüren nedir? diye sordum. Rasûlullah bu defa da evvelkinde söylediği gibi:

— "Ümmetimden yine bir takım insanlar bana meliklerin tahtlarına

kuruldukları gibi (kara nakil vâsıtaları üstünde) debdebeli bir kaafile hâlinde Allah yolunda gazaya gider hâlde gösterildi" buyurdu. Ümmü Haram dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Beni de (karadaki) o mücâhidlerden kılması için Allah'a duâ ediver! dedim.

Rasûlullah:

— "Sen birincilerden(yîin\ deniz gazilerinden)^" buyurdu. (Enes ibn Mâlik dedi ki:) Hakîkaten Ümmü Haram, Muâviye

ibn Ebî Sufyân'ın Şâm Valiliği zamanında ve onun kumandasında tertîb edilen bir deniz gazasında gemiye bindi ve denizden karaya çıktığı zaman bindiği hayvanından düştü de gaza yolunda şehîden vefat etti [14].

4- Allah Yolunda Mücâhede Edenlerin Dereceleri Babı

Müennes ve müzekker işaret isimleriyle

"Şu benim yolumdur" denilir [15].

Ebû Abdillah el-Buhârî: "Guzzen(= Gâzîler)" cem'idir; bunun müfredi "Gâzin"dir. "Hum derecâtun inde'llah"

(Âiu imrân: 163) "Onlar Allah indinde derece derecedirler demektir [16].

8- Bize Yahya ibn Salih tahdîs edip şöyle dedi: Bize Fulayh, Hilâl ibn Alî'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan tahdîs etti. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Her kim Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne îmân eder de namaz, kılar, ramazânda oruç tutarsa onu cennete girdirmek Allah üzerine bir hakk olur. O kimse ister Allah yolunda cihâd etsin, isterse içinde doğduğu toprağında otursun."

Bunun üzerine sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, bu haberi insanlara müjdelemez miyiz? dediler.

Rasûlullah:

— "Şübhesiz cennette yüz derece vardır. Allah onları Allah yolunda mücâhede edenler için hazırlamıştır. İki derece arasındaki uzaklık, gökle yer arasındaki uzaklık gibidir. Siz A ilah 'tan (cennet) istemek dilediğinizde, O'ndan Firdevs'i isteyin! Çünkü o, cennetin en ortası (yânı en faziletlisi) ve en yücesidir" [17].

Râvî Yahya ibn Salih şöyle demiştir: Öyle sanıyorum ki üstadım [18]

9-.......Bize Ebû Recâ\ Semure ibn Cundeb(R)'den tahdîs etti. O, şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle dedi: "Bu gece ru'yâmda iki adam gördüm ki, o iki adam bana geldiler ve benimle bir ağaca çıktılar. Akabinde beni en güzel ve en faziletli bir eve girdirdiler ki, ben bundan güzel asla bir ev görmedim. O iki adam (yâm, iki melek) bana: Şu (içine girdiğin ikinci) eve gelince, o şehîdlerin evidir, dediler" [19].

5- Allah Yolunda Sabah Yürüyüşü Ve Akşam Yürüyüşü Ve Herbirinizin Cennetten Bir Yay Kadar Yeri Babı

10-.......Bize Humeyd et-Tavîl, Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Sabahleyin veya akşamleyin herhangibir zamanda Allah yolunda bir kene (cihâd için) yürüyüş, hiç şübhesiz dünyâdan ve dünyâdaki şeylerin hepsinden hayırlıdır" buyurmuştur [20].

11-....... Bana babam Fulayh, Hilâl ibn Alî'den; o da Abdurrahmân ibn Ebî Amrete'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Cennette bir kavs (yânî yay) kadar bir yer, (âlemde) üzerine güneş doğup batan şeylerin hepsinden muhakkak hayırlıdır."

Yine Rasûlullah: "Sabahleyin veya akşamleyin herhangi bir.za-mânda Allah yolunda (cihâda çıkıp) bir yürüyüş yapmak, üzerine güneş doğup batan şeylerin hepsinden hayırlıdır" buyurmuştur [21].

12-.......SehlibnSa'd(R)'dan. Peygamber (S): "Allah yolunda (cihâd için) bir akşam yürüyüşü, bir sabah yürüyüşü dünyâdan ve dünyâdaki herşeyden daha faziletlidir" buyurmuşturı [22].

6- El-Hûru'l-Tyn (= Kara Ve İri Gözlü Cennet Kadınları) Ve Onların Sıfatları Râbı [23]

Göz onların güzelliğine hayran kalır; gözlerinin beyazı son derece beyaz, siyahı da son derece siyahtır [24]. "Ve biz onlara bembeyaz şahin gözlü hurileri eş yaptık" (ed-Duhân: 54) [25]

13-.......Bize Ebû İshâk, Humeyd et-Tavîl'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim; Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Ölüp de Allah katında büyük bir hayra mâlik olan hiçbir kulu, tekrar dünyâya dönmesi ve dünyâ ile dünyâdaki herşeyin kendisinin olması sevindirmez; yalnız şehîd müstesnadır. Çünkü o, şehid olmanın faziletinden görmekte olduğu şeylerden dolayı tekrar dünyâya dönmek ve dünyâda diğer bir defa daha öldürülmek onu sevindirir".

Humeyd et-Tavîl dedi ki: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Akşamleyin veya sabahleyin herhan-gibir zamanda Allah yolunda bir kerre (cihâd için) yürüyüş, hiç şübhesiz dünyâdan ve dünyâdaki herşeyden hayırlıdır. Ve cennetten herhangi birinizin bir yay kadar yeri yâhud bir deynek.yeri; yânı kamçısı kadar bir yer, dünyâdan ve dünyâdaki şeylerin hepsinden hayırlı dır. Şayet cennet ehlinden bir kadın yer ahâlîsine baksaydı, hiç şübhesiz o, cennetle yer arasındaki fezayı aydınlatır ve o arayı bir güzel koku doldururdu. Ve yine muhakkak ki, o cennet kadınının başı üzerindeki baş örtüsü,

dünyâdan ve dünyâdaki herşeyden hayırlı ve değerlidir"[26].

14-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber (S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Nefsim elinde olan Allah'ayemîn ederim ki, kendilerini üzerine bindirebileceğim binekler bulamamam hâlinde cihâd yolunda benim arkamda kalmalarına gönülleri bir türlü razı olmayacak (ve bundan çok üzülecek) bir takım mü'min kimseler mevcûd olmasaydı, ben Allah yolunda gazaya çıkan hiçbir seriyyeden (cihâd müfrezesine katılmaktan) geri kalmazdım. Yine nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, Allah yolunda öldürülüp diriltilmemi; ondan sonra öldürülüp diriltilmemi; ondan sonra öldürülüp diriltilmemi; ondan sonra öldürülüp diriltilmemi; ondan sonra öldürülmemi ne kadar çok isterdim" [27].

15-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Peygamber (S) bir hutbe yaptı da şöyle buyurdu: "Sancağı Zeyd ibn Harise aldı, akabinde vuruldu. Sonra sancağı Ca'fer ibn Ebî Tâlib aldı, o da vuruldu. Sonra sancağı Abdullah ibn Ravâha aldı, o da vuruldu. Bundan sonra sancağı emirsiz olarak Hâlid ibn Velîd aldı ve ona fetih ve zafer ihsan olundu".

Peygamber (onların ulaştığı yüksekliği bildiği için) devamla: "Bu şehîd olanların bizim yanımızda olmalarıbizi sevindirmez"buyurdu.

Râvî Eyyûb es-Sahtıyânî dedi ki: Yâhud Peygamber: "O şehîd-lerin bizim yanımızda olmaları kendilerini sevindirmez" buyurdu. Bunu söylerken iki gözü yaş akıtıyordu [28].

8- Allah Yolunda (Cihâda Giderken) Binek Tarafından Yere Çarpılıp Ölen Ve Böylece Mücâhid Şehîdlerden Olan Kimsenin Fazileti Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: "... Kim evinden Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne muhacir olarak çıkıp da sonra kendisine ölüm yetişirse, muhakkak ki onun

mükâfatı Allah'a düşmüştür; Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (en-Nisâ: ıoo) [29].

"Vakaa" "Vâcİb oldu" demektir [30].

16-.......O da Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etti ki, teyzesi Mılhân kızı Ümmü Haram şöyle demiştir: Peygamber (S) bir gün bana yakın bir yerde uyudu, sonra gülümseyerek uyandı. Ben:

— Seni güldüren nedir ki? dedim. O, şöyle dedi:

— "Ümmetimden bir takım insanlar şu gök deniz üstünde, hükümdarların tahtlarına kuruldukları gibi-gemilere binerek deniz harbine giderlerken ru 'yâmda bana göslerildiler (de ona güldüm)" dedi.

Ümmü Haram:

— Beni de o deniz gazilerinden kılması için Allah'a duâ ediver,

dedi.

Peygamber de onun için duâ etti. Bundan sonra Peygamber ikinci defa uyudu. Sonra yine gülümseyerek uyandı. Ümmü Haram da O'na:

— Seni güldüren nedir? dedi.

Peygamber de ona evvelki gibi cevâb verdi. (Bu sefer kara ordusunun cihâda gittiklerinin kendisine gösterildiğini söyledi.) Ümmü Haram:

— Beni de onlardan kılmasını Allah'a duâ ediver! dedi. Peygamber:

— "Sen birincilerdensin" buyurdu.

Sonraları Ümmü Haram, kocası Ubâdetu'bnu's-Sâmit'in beraberinde, müslümânların Muâviye kumandasında gemilere binip çıktıkları ilk deniz gazasına bir gazî olarak çıktı. Nihayet o gaziler gazvelerini bitirip Şam'a inmek üzere dönerlerken, Ümmü Harâm'a

binmesi için bir hayvan getirildi. Hayvan Ümmü Harâm'ı yere çarptı; o da

bundan öldü [31].

9- Allah Yolunda (Cihâda Giderken) Bir Musibete Uğrayan Yâhud Göğsüne Mızrak Saplanan Kimsenin Fazileti Babı [32]

17-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) –bir da'vet üzerine Kur'ân bilenlerden- yetmiş kişilik bir topluluğu Suleym oğulları'ndan bâzı soylara ve Âmir oğulları'na (dîn öğretmek için) göndermişti. Bunlar Maûne Kuyusu'na vardıkları zaman, dayım (Haram ibn Milhân) arkadaşlarına:

— Sizden önce ben (Suleym oğulları'na) varayım da, eğer onlar bana Rasûlullah'tan kendilerine tebliğ edinceye kadar emân verirlerse, ben tebliğ edeyim. Emân vermezlerse sizler bana yakın bir yerde bulunmuş olursunuz, dedi ve ilerledi.

Suleym oğullan evvelâ dayıma emân verdiler. O da Peygamber'-den onlara hadîs ve teblîğ söylerken,onlar ansızın aralarından (Amir ibnu't-Tufeyl isminde) bir adama işaret ettiler. O da dayıma (arkasından şiddetle) mızrak sapladı ve mızrağı göğsünden çıkardı. Bu ölüm darbesi üzerine dayım Haram, (göğsünden fışkıran kanları ellerine bu-layıp yüzüne ve başına sürerek):

— Allâhu ekber (= Allah en büyüktür). Ka'be'nin sahibine yemin ederim ki, ben (şehîdlik rütbesi) kazandım! diye bağırdı.

Sonra (bu gaddar) Suleym oğulları dayımın geri kalan arkadaşlarına döndüler. Ve dağa kaçan (Ka'b ibn Zeyd denilen) topal bir ki-! siden başka, onları da öldürdüler. Râvî Hemmâm: Bunun beraberinde (bulunan Amr ibnu Umeyye ed-Demrî isminde) diğer bir adamı da söylediğini sanıyorum, demiştir.

O anda Cibril aleyhi's-selâm bu faciayı Peygamber'e:

— Seriyyedeki bütün sahâbîler Rabb'lerine kavuştular. Allah onlardan razı oldu; onları da razı etti! diye haber verdi.

O zamanlar biz Cibril'in bu haberini (Kur'ân olarak): "Bizi kavmimize haber veriniz: Biz Rabb'imize kavuştuk. O bizden razı oldu; bizi de razı kıldı" diye

okurduk. Bir zaman sonra (tilâveti) nesh olundu.

Bu facia üzerine Peygamber; Allah'a ve Rasülü'ne isyan eden şu Rı'l, Zekvân, Lıhyân oğullan ve Usayya oğulları aleyhine kırk sabah la'net duası yaptı [33].

18- Bize Mûsâ ibn İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Ava-ne, el-Esved ibn Kays'tan; o da Cundeb ibn Sufyân'dan tahdîs etti ki, Rasûlullah (S)'ın şehîd olma yerlerinin birinde ayak parmağı (yaralanıp) kanamış idi. Bunun üzerine Rasûlullah:

"Hel enti illâ ısbaun demîti Ve sebîiillâhî mâ lakıyti" (= Sen ancak bir parmaksın ki kanadın Allah yolundadır bütün de çattığın) recezini söyledi [34].

10- Azîz Ve Celîl'olan Allah Yolunda Yaralanan Kimsenin Fazileti Babı

19-.......el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Allah yolunda yaralanan hiçbir kimse müstesna olmamak üzere -ki Allah kendi yolunda yaralananı en bilendir-muhakkak kıyamet gününde, rengi kan rengi; kokusu ise misk kokusu hâlinde gelir" [35].

11- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'De ki: Siz bizde iki güzelliğin birinden başkasını mı (et-Tevbe: 52) [36].

Harb nevbet iledir; yânı bazen lehimize, bazen aleyhimize olur [37].

20-....... Abdullah ibn Abbâs haber vermiş; ona da Ebû Sufyân şöyle haber vermiştir: Hırakliyus, Ebû Sufyân'a:O'nunla muharebeniz nasıldır? diye sana

sordum. Sen: Aramızda harb nevbet iledir; bazen O bize zarar verir, bazen biz O'na zarar veririz dedin. İşte ra-sûller böyle denenirler. Sonra da akıbet onlann lehine olur, demiştir [38].

12- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Mü'minler içinde Allah'a verdikleri sözde sadâkat gösteren nice erler var. İşte onlardan kimi adadığını Ödedi, kimi de (bunu) bekliyor. Onlar hiçbir suretle

(ahidlerini) değiştirmediler" (ei-Ahzâb: 23)

21-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Amcam Enes ibnu'n- Nadr, Bedr harbinden uzakta bulunmuştu. Bunun için o:

— Yâ Rasûlallah! Müşriklerle yaptığın ilk muharebeden uzakta bulundum. Yemîn olsun, eğer Allah beni müşrikler harbinde hazır bulundurursa ne yapacağımı Allah muhakkak insanlara gösterecektir! demişti.

Uhud günü gelip de müslümânlar cebhesi açılınca Enes ibnu'n-Nadr:

— Yâ Allah! Ben Sen'den şunların; yânı Peygamber'in sahâbî-lerinin yaptıkları bozulma ve kaçma suçundan dolayı özür ve bahanelerinin kabulünü isterim. Şunların; yâni müşriklerin Peygamber'e karşı yaptıkları harbden ve cinayetten de Sana sığınırım, dedi.

Sonra (müşriklere doğru) ilerledi.Bu sırada Enes ibnu'n-Nadr'a Sa'd ibnu Muâz rastgeldi. Enes ibnu'n-Nadr ona:

— Yâ Sa'de'bne Muâz! Ben cennet istiyorum. Ve Nadr'ın Rabb'-ine yemîn ederim ki, ben cennetin kokusunu Uhud'un berisinden hissedip buluyorum! dedi.

Sa'd ibn Muâz, Rasûlullah'a:

— Yâ Rasûlallah! Ben İbnu'n-Nadr'ın düşmanlara karşı yaptığı hârika kahramanlıkları anlatmaya muktedir değilim, dedi.

Enes ibn Mâlik (Sa'd ibn Muâz'ı te'yîd ederek) şöyle demiştir: Biz Enes

ibnu'n-Nadr'ı şehîd edilmiş hâlde bulduğumuzda, onun be^ deninde kılıç darbesi yâhud mızrak dürtmesi veya ok saplanması olarak seksenden fazla yara bulduk. Müşrikler bu mücâhidin burnunu, kulaklarını ve diğer bâzı uzuvlarını kesmek ve gözlerini oymak suretiyle müsle, yânî işkence etmişlerdi. Bu sebeble onu hiçbir kimse tanıyamadı da ancak kızkardeşi (halam) onu parmaklarının ucuyla tanıyabildi.

Yine Enes ibn Mâlik dedi ki: Biz şu âyetin Enes ibnu'n-Nadr ile benzerleri hakkında indiğini düşünür yâhud zannederdik: "Müzminler içinde Allah 'a verdikleri sözde sadâkat gösteren nice erler vardır. İşte onlardan kimi adadığını ödedi, kimi de (bunu) bekliyor. Onlar hiçbir suretle (ahidlerini) değiştirmediler" (ei-Ahzâb:23) [39].

Yine Enes ibn Mâlik şöyle demiştir: Enes ibnu'n-Nadr'ın kızkardeşi -ki o er-Rubeyy' adiyle anılır- bir kadının ön dişlerini kırmıştı. Da'vâ Rasûlullah'a götürüldüğünde, Rasûlullah (S) kısas yapılma-sıyle emretti. Bu hüküm üzerine Enes ibnu'n-Nadr: "

— Yâ Rasûlallah! Seni hakk ile peygamber gönderen Allah'a yemin ederim (ve Allah'tan umarak derim ki) Rubeyy'in ön dişi kırılmaz! dedi.

Hakîkaten da'vâcılar, sonunda diyete razı oldular da kısası bıraktılar. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Allah'ın kullarından öylesi vardır ki, o, Allah'a yemin etse, muhakkak Allah onun yeminini doğru çıkarıp yerine getirir" buyurdu [40].

22- Bize Ebû'l-Yemân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb, ez-Zuhrî'den haber verdi, dedi. H Bize -bâzı nüshalarda- bana İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bana erkek kardeşim Abdulhamîd, Süleyman ibn Bilâl'den; zannederim ki o, Muhammed ibn Ebî Atîk'ten; o da İbn Şihâb'dan; o da Hârice ibn Zeyd'den tahdîs etti ki, Zeyd ibn Sabit (R) şöyle demiştir: Ben(Kur'ân yazılı) sahîfeleri Mushaf'lara naklettim. Bu sırada el-Ahzâb Sûresi'nden bir âyeti kaybettim. Hâlbuki ben Rasûlullah'ın onu okuduğunu her zaman işitir dururdum. O âyeti (yazılı olarak) bulamadım, yalnız Rasûlullah'ın, tek başına şâhidli-ğini iki kimsenin şâhidliğine denk tuttuğu Ensâr'dan Huzeyme ibn Sâbit'in yanında buldum. İşte o âyet Allah'ın şu kavlidir:

'Mü'minler içinde Allah 'a verdikleri sözde sadâkat gösteren nice erler vardır. İşte onlardan kimi adadığını ödedi, kimi de (bunu) bekliyor. Onlar hiçbir suretle (ahidlerini) değiştirmediler"tâ-Aiu&b: 23) [41].

13- Bâb: Harbe Girişmeden Evvel İyi Amel

Ebu'd-Derdâ da: Sizler ancak amellerinize bürünüp yapışıcılar olarak harb ediyorsunuz, demiştir [42].

Bir de Azîz ve Celîl olan Allah'ın şu kavli vardır:

"Ey îmân edenler, yapmıyacağınız şeyi niçin söylersiniz?

Yapmıyacağımz şeyi söylemeniz, en şiddetli buğz sebebi olmak bakımından Allah indinde büyüdü. Şübhesiz ki

Allah, kendi yolunda, birbirine kenetlenmiş bir bina gibi saflar bağlayarak çarpışanları sever" («-Saff: 2-4) [43].

23-.......Ebû İshâk şöyle demiştir: Ben-el-Berâ (ibnÂzib-R-)'dan işittim, şöyle diyordu: (Uhud harbinde) Peygamber'e demir zırh ile yüzü örtülü bir kişi geldi de:

— Yâ Rasûlallah! (Hemen) harb edeyim de (sonra) müslümân mı olayım? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Müslüman ol, sonra harbet!" buyurdu.

O da hemen müslümân oldu, sonra da harbe girişti, nihayet şehîd edildi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

"Az işledi, fakat çok ecir kazandı" buyurdu [44].

14- Kendisine, Atanı Ve Nereden Atıldığı Bilinmeyen Serseri Bir Ok Gelip De Bu Sebebden Ölen Kimse Babı

24-.......Katâde şöyle dedi: Enes ibn Mâlik bize şöyle tahdîs etti: el-Berâ kızı Ümmü'r-Rubeyy'ki bu kadın, Harise ibn Surâka'-mn da anasıdır [45] Peygamber(S)'e geldi ve:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Hârise(nin hâlin)den bana haber vermez misin? Ona Bedir günü serseri bir ok isabet edip öldürülmüştü. Eğer oğlum cennette ise (bu acıya) sabrederim. Cennette değilse ona gücüm yettiği kadar ağlamağa çalışırım, dedi.

Peygamber cevaben:

— "Ey Hârise'nin anası! Sana şanlı bir haber vereyim: Cennette birçok dereceler vardır. Ve şübhesiz senin oğlun bunlardan el-Firdevsu'l-A 'lâ'ya, yânı en yüksek Firdevs'e erişti" buyurdu [46].

(Bu cevâb üzerine kadın:

— İyi iyi, yâ Harise! Ne mutlu sana! diye dönüp gitti.)

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

15- Allah'ın Kelimesi En Yüksek Olsun Diye Kıtal Eden Kîmse(Nin Fazîleti) Babı [47]

25-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S)'e bir kimse geldi de:

— Bir kısım kimseler ganîmet malı için muharebe eder, bir kısım kimseler de insanlar arasında adının söylenip övülmesi için muharebe eder; bir kısım insanlar da yiğitlikteki mevkii derecesi görülsün diye cihâd eder. Şu hâlde Allah

yolundacihâd eden kimdir? diye sordu.

Peygamber:

— "Her kim Allah'ın kelimesi en yüksek olsun diye mukaatele ederse, onunkisi Allah yolundadır" buyurdu [48].

16- İki Ayağı Allah Yolunda Pek Tozlanan Kimse Bâbî

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Gerek Medîneliler'e, gerek çevrelerindeki bedevilere Allah'ın Rasûlü'nden geri kalmaları ve kendisinin bizzat

katlandığı zahmetlere onların da katlanmaya rağbet etmemeleri yasaktır. Bunun sebebi şudur; Allah yolunda bir susuzluk, bir yorgunluk, bir açlık, kâfirleri kızdıracak bir yere ayak basmaları, bir düşmana karşı muvaffakiyete erişmeleri (gibi hiçbir hâl ve hareket) yoktur ki, mukaabilinde kendileri için iyi bir amel yazılmış olmasın. Çünkü Allah, iyi hareket edenlerin mükâfatını zayi' etmez" (et-Tevbe: 120) [49].

26-.......Râfi' ibnu Hadîc'in oğlu Abâye haber verip şöyle demiştir: Bana Ebû Abs -ki o Abdurrahmân ibn Cebr'dir- şöyle haber verdi: Rasûhıllah (S): "Herhangibir kulun ayakları Allah yolunda tozlanırsa, cehennem ateşi ona dokunmaz" buyurdu [50].

17- Allah Yolundayken Bulaşmış Olan Tozları İnsanlardan Silme(Nin Kerîh Olmadığı) Babı

27-.......Bize Hâlid ez-Hazzâ, İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs, kölesi îkrime ile kendi oğlu Alî'ye hitaben: İkiniz Ebû Saîd'e gidin de, onun rivayet ettiği hadîslerden de bir mikdâr işitin, demiştir. Bu emir üzerine bizler Ebû Saîd'e

geldik. O, süt kardeşi ile beraber kendilerine âid olan bir bahçede idi, onu sürüyorlardı. Bizi görünce yanımıza geldi, ridâsını bürünüp oturdu. Ve şöyle dedi: Bizler Mes-cid'in kerpiçlerini birer kerpiç birer kerpiç taşıyorduk. Ammâr ise kerpiçleri ikişer ikişer taşıyordu. Peygamber (S) onun yanına geldi, başından tozlan eliyle sildi de: "Vah Ammâr! Kendisini bâğîye bir topluluk öldürecektir. Ammâr onları Allah'a da'vet ediyor, onlar ise onu cehenneme da'vet eder" buyurdu [51].

18- Harbden Ve Tozlardan Sonra Bedeni Boydan Boya Yıkamak Babı

28-.......Urve ibnu'z-Zubeyr, Âişe(R)'den şöyle haber verdi ki, Rasûlullah (S) Hendek günü (evine) döndüğü ve silâhını koyduğu ve baştan aşağı da yıkandığı sırada, kendisine Cibril geldi. Cibril'in ba-şıiıı tozlar kaplamıştı. Bu hâlde Cibril:

— Silâhı bıraktın mı? Vallahi ben silâhı bırakmadım, dedi. Rasûlullah:

— "Öyleyse nereye?" diye sordu. O da:

— İşte şuraya, dedi de Benû Kurayza'ya doğru işaret etti. Âişe dedi ki: Bu(konuşma)nun üzerine Rasûlullah. Kurayza oğulları'na doğru (yola) çıktı[52].

19- Yüce Allah'ın Şu Kavlinin Fazileti Babı: [53]

"Allah yolunda Öldürülenleri sakın Ölüler sanma. BiVakis onlar Rabb'Ieri katında diridirler. Lûtfu inayetinden kendilerine verdiği ile hepsi de şad olarak rızıklanırlar. Arkalarından henüz onlara katılmayanlar hakkında da: Onlara hiçbir korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir * diye müjde vermek isterler. Onlar Allah9tan bir nVmetle ve daha fazlasıyle ve Allah'ın müzminlere olan mükâfatını zAyV etmeyeceği müjdesiyle de sevinirler" (âiu imrân: i69-ni).

29-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) otuz sabah

namazında, Maûne Kuyusu sahihlerini öldüren, Allah'a ve Ra-sûlü'ne isyan etmiş olan kimseler aleyhine Rı'l, Zekvân ve Usayya kabileleri aleyhine beddua etti.

Enes dedi ki: Muâne Kuyusu'nda öldürülen kimseler hakkında Kur'ân indirildi. Biz onu okuduk. Bir zaman sonra (tilâveti) nesho-lundu: "Bizi kavmimize haber veriniz:BizRabb'imize kavuştuk; O bizden razı oldu, biz de O'ndan razı olduk" [54].

30-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle derdi: Uhud günü insanlar sabah içkisi şarâb içtiler, sonra şehîdler olarak öldürüldüler. Hadîsin râvîsi Sufyân ibn Uyeyne'ye: "Bu günün sonundan" lâfzı bu hadîste mevcûd mudur? diye soruldu. Sufyân: Bu lâfız hadîste yoktur, dedi [55].

20- Meleklerin Şehıd Üzerine Toplanıp Onu Gölgelemeleri Babı

31-.......Câbir şöyle diyordu: Babam, organları kesilmiş hâlde Peygamber'e getirildi ve önüne konuldu. Ben yüzünün örtüsünü açmaya davrandım. Kavmim beni bundan nehyetti. Bu sırada Peygamber feryâd eden bir kadın sesi işitti. Amr'ın kızı yâhud Amr'ın kızkardeşi (Fâtıma'dır), denildi. Bunun üzerine Peygamber (S): "Niçin ağlıyor -yâhud: ağlamasa da- melekler o şehide kanatlarıyla gölge yapmakta devam ediyorlar" buyurdu.

Buhârî dedi ki: Ben hadîsin râvîsi Sadaka'ya: Bu hadîste "Şe-hîd kaldırılıncaya kadar" lâfzı var mıdır? diye sordum. Sufyân ibn Uyeyne: Belki bu lâfzı Câbir söyledi, dedi [56].

21- (Allah Yolunda Şehîd Edilen) Mücâhidin Dünyâya Dönmeyi Temenni Etmesi Babı

32-.......Katâde dedi ki: Ben Enes ihn Mâlik'ten işittim ki, Peygamber (S)

şöyle buyurmuştur: "Cennete giren hiçbir kimse, yeryüzündeki herşeye mâlik olmak üzere dahî olsa, tekrar dünyâya dönmeyi istemez. Bundan şehîd müstesnadır. O, görmekte olduğu kerametten dolayı tekrar dünyâya dönmeyi ve on kerre öldürülmeyi temenni eder" [57].

22- Bâb: Cennet Kılıçların (Şakıyan) Yıldırımı Altındadır

33- Ve el-Mugîre ibn Şu'be şöyle dedi: Bize Peygamberimiz (S) Rabb'imizin elçiliğinden haber verip:

— "Bizden (Allah yolunda) öldürülen, cennete gider" buyurdu [58]. Umer de Peygamber'e hitaben:

— Bizim maktullerimiz cennette, müşriklerin maktulleri cehennemde değiller mi? dedi.

Peygamber:

— "Evet, öyledir" buyurdu [59].

34- Bize Abdullah ibn Muhammed tahdîs edip şöyle dedi: Bize Muâviye ibn Amr tahdîs etti: Bize Ebû İshâk, Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Umer ibn Ubeydillah'ın himayesinde bulunan Salim Ebî'n-Nadr'dan tahdîs etti. Bu Salim, Umer ibn Abdillah'ın kâtibi idi. Salim dedi ki: Abdullah ibn Ebî Evfâ, Umer ibn Ubeydillah'a (gönderdiği) mektûbda: Rasûlullah (S): "İyi biliniz ki, cennet kılıçların gölgeleri altındadır" buyurdu, diye yazmıştır.

el-Uveysî Abdulazîz ibnu Abdillah, İbnu Ebî'z-Zinâd'dan; o da Mûsâ ibn Ukbe'den olmak üzere bu hadîsi rivayet etmekte Muâviye ibn Amr'a mutâbaat etmiştir [60].

23- Cihâd İçin Çocuk İsteyen Kimse Babı [61]

35- el-Leys şöyle dedi: Bana Ca'fer ibn Rabîa, Abdurrahmân ibn Hürmüz'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim; Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Süleyman ibn Dâvûd (Allah'ın selâmı onlara olsun):

— Yeminle söylüyorum ki, ben bu gece yüz kadına, yâhud doksan dokuz kadına dolaşırım da, onların herbiri Allah yolunda cihâd

edecek bir süvari getirir, dedi. Arkadaşı kendisine:

İnşâallah de, dedi.

Fakat o İn şâallah demedi.(Bütün kadınları dolaştı), neticede bir tek kadın müstesna, kadınlardan hiçbiri hâmile olmadı. Hâmile olan o tek kadın da yarım bir erkek çocuğu (dünyâya) getirdi. Muham-med'in nefsi elinde olan(Allah)a yemin ederim ki, eğer Süleyman İn şâallah deseydi, o çocukların hepsi de Allah yolunda birer süvârî olarak muhakkak cihâd ederlerdi".

24- Harbde Yiğitlik Ve Korkaklık Babı [62]

36-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) insanların en güzeli, en yiğidi ve cömerdi idi. Yemîn olsun bir gece Me-dîne halkı düşman baskınından korkmuştu da Peygamber (Ebû Talha'ya âid Mendûb adlı durgun ve çıplak) bir atın üstüne atlayarak (düşman sesinin geldiği tarafa sürmüş), Medîneliler'i geride bırakıp hepsinin önüne geçmişti.

Yine Enes: Rasûlullah'ın altında o durgun atı biz bir derya bul-duk (yânî: bir derya olmuş da su gibi akıyor bulduk) [63]

37-.......Cubeyr ibn Mut'ım'ın oğlu Muhammed şöyle demiştir: Bana Cubeyr ibn Mut'ım (R) şöyle haber verdi: Kendisi Rasûlul-lah'ın maiyyetinde yol aldığı ve Rasülullah beraberinde bir takım insanlar olduğu hâlde Huneyn(seferin)den döndüğü sırada (bir takım bedevî) insanlar Rasûlullah'a takılmış, ondan ganimet istiyorlardı. Hattâ onlar Rasûlullah'ı semure (denilen dikenli bir) ağacın altına

sığınmaya mecbur etmişlerdi de, o ağac(m iri dikenleri) Rasû-lullah'ın ridâsını çekip kapmıştı. Bu sebebden Peygamber bir müddet orada durmuş ve:

— "Bana ridâmı veriniz! Eğer benim şu iri dikenli ağacın dikenleri sayısınca ganimet devesi ve sığırım olaydı, muhakkak ben onları a-ranızda taksim ederdim. Sonra sizler beni ne bir cimri, ne yalancı, ne de korkak bulurdunuz" buyurmuştur [64].

25- Korkaklıktan Allah'a Sığınılması Babı

38-....... Abdullah ibnu Umeyr şöyle demiştir: Ben Amr ibnu Meymün el-Evdî'den işittim, şöyle dedi: Sa'd ibn Ebî Vakkaas kendi oğullarına şu duâ kelimelerini, muallimin çocuklara yazı yazmayı öğretişi gibi öğretirdi. Sa'd şöyle derdi: Şübhesiz Rasülullah (S) namaz arkasında şunlardan Allah'a sığınırdı: "Ya Allah, ben korkaklıktan Sana sığınırım; ömrün en değersizine döndürülmemden de Sana sığınırım; dünyâ fitnesinden Sana sığınırım; kabir azabından da Sana sığınırım".

Abdulmelik ibn Umeyr dedi ki: Ben bu hadîsi Mus'ab ibn Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a tahdîs ettim de, o bunu doğruladı [65].

39-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -duâda- şöyle der idi:

Allâhumme innî eûzu bike mine H-aczi ve 'l-keseli ve 'l-cubni ve 7-heremi ve eûzu bike min fitnetVl-mahyâ vel-menâti ve eûzu bike min azâbVl-kabri (= Yâ Allah, ben aczden, tenbellikten, korkaklıktan, fazla ihtiyarlıktan Sana sığınırım. Hayât ve ölüm fitnesinden de Sana sığınırım. Kabir azabından da Sana sığınırım)" [66].

26- Harbde Hazır Bulunduğu Yerleri Tahdîs Edip Anlaîan Kimse Babı [67]

Bu anlatmayı Ebû Usmân Abdurrahmân en-Nehdî, Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tan söyledi [68].

40-....... es-Sâib ibn Yezîd (R) şöyle demiştir: Ben Talha ibn Ubeydillah'a, Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a, el-Mıkdâd ibnu'l-Esved'e ve Abdurrahmân ibnu'1-Avf a - Allah onlardan razı olsun- arkadaşlık ettim. Ben bunların hiç birini Rasûlullah'tan hadîs tahdîs ederken işitmedim. Şu kadar var ki, ben Talha'yı Uhud gününden tahdîs ederken işittim [69].

27- Kâfirlere Karşı Elbirliğiyle Harbe Çıkmanın Vucûbu İle Cihâd Ve Niyetten Vâcib Olacak Mikdârı Beyân Babı

Ve Allah'ın şu kavilleri [70]: "(Ey mü'minler) sizler gerek hafif, gerek ağırlıklı olarak elbirliğiyle savaşa çıkın. Allah yolunda mallarınızla, canlarınızla muharebe edin. Eğer bilirseniz bu sizin için çok hayırlıdır. Eğer yakın bir menfaat, orta bir sefer olsaydı elbette senin arkana düşerlerdi. Fakat meşakkat onlara uzak geldi. Onlar: Eğer gücümüz yetseydi herhalde biz de sizinle beraber çıkardık, diye Allah 'a yemîn edeceklerdir. Bunlar (bu suretle) kendilerini helake sürüklerler. Allah biliyor ki, onlar hiç şübhesiz ve muhakkak yalancıdırlar" (et-Tevbe: 4i 42);

ve Allah'ın şu kavli:

"Ey îmân edenler, ne oldunuz ki size 'Allah yolunda elbirlik gazaya çıkın' denildiği zaman yere (mıhlanıp) ağırlaştınız?Âhiretten vazgeçip, yalnız dünyâ hayâtına mı razı oldunuz? Fakat bu dünyâ hayâtının fâidesi âhiretin yanında pek azdır. Eğer (emrolunduğunuz bu cihâda) elbirliğiyle çıkmazsanız, Allah sizi pek acıklı bir azaba uğratır ve yerinize sizden başka (itaatli) bir kavim getirir. Siz ona hiçbir şeyle zarar yapamazsınız. Allah

herşeye hakkıyle kaadirdir" (et-Tevbe: 38-39). İbn Abbâs'tan:"İnfirû subâtin", "Seriyyeler ve ayrı ayrı asker birlikleri hâlinde elbirliğiyle cihâda çıkın" demek

olduğu zikrolunur [71]. "Subâtin vahidi", "Subetun"dur denilir [72].

41-.......Bize Sufyân (es-Sevrî) tahdîs edip şöyle dedi: Bana Mansûr, Mücâhid ibn Cebr'den; o daTâvûs'tan; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) Mekke fethi günü: "Fetihten sonra (artık Mekke'den Medîne'ye) hicret yoktur, lâkin cihâd ve niyet vardır (Mekke'den yalnız cihâd kasdıyle ve faziletler tahsili niyetiyle çıkıla-bilir). Binâenaleyh cihâda da'vet olunduğunuzda hemen icabet ve hareket ediniz" buyurmuştur [73].

28- Bir Kafir Bir Müslümânı Öldürür. Sonra Bu Kaatiı. Müslümân Olur Ve Dînine Bağlı Kalır, Sonunda O Da Öldürülür (Yânı Harbde O Da Şehîd Edilirse, İkisi De Cennete Girer) Babı

42-.......Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle söylemiştir: "Allah iki kişiyi rızâsı ile karşılar: Bunlar birbirini öldürüp cennete giren iki kimsedir. Şu (müslümân) Allah yolunda çarpışır. Şehîd düşer (de cennete girer). Sonra Allah onu öldürene hidâyet eder ve sonunda o da şehîd edilir" [74].

43-.......Bize ez-Zuhrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Anbese ibnu Saîd, Ebû Hureyre(R)'den haber verdi.Ebû Hureyre şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Hayber'i fethettikten sonra kendisi henüz Hayber'de iken, ben (Yemen'den) O'na geldim. (O ganimet dağıtıyordu.) Ben:

— Yâ Rasûlallah! Bana da bir pay ver! dedim.

Saîd ibnu'1-Âs oğulları'ndan bâzısı (ki Ebân ibn Saîd'dir):

— Yâ Rasûlallah, ona pay verme! dedi. ': Bunun üzerine Ebû Hureyre:

— Bu (adam), İbnu Kavkal'ın kaatili, dedi. Ebân ibnu Saîd Âs da:

— Vay hayret şu dağ kediciğine! O (Yemen'in Devs illerindeki) Da'nin

Dağı'nın başından üzerimize yuvarlanıp geldi de, müslümân bir kişinin katlini bana yükleyerek beni ayıplıyor. Allah İbn Kavkaİ'a benim ellerim üzerinde şehîd olmak (saadetini) ikram etti de, beni onun iki elinde (kâfir bir hâlde öldürerek) hakir kılmadı [75].

Anbese yâhud onun berisindeki bir râvî: Rasûlullah, Ebû Hurey-re'ye pay verdi mi, yâhud vermedi mi; bilmiyorum, demiştir.

Râvî Sufyân ibn Uyeyne şöyle dedi: Bu hadîsi bana es-Saîdî, dedesinden; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere tahdîs etti.

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: es-Saîdî, Amr ibnu Yahya ibn Saîd ibn Amr ibn Saîd ibni'I-Âs'tır.

29- Düşmanla Cenk Ve Kıtal Etmeye Gitmeyi, Oruç Tutmaya Tercih Eden Kimse Babı

44-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) zamânında Ebû Talha düşmanla cenk etmek için oruç tutmazdı. Peygamberdin ruhu kabz olununca, ben Ebû Talha'yı hiç oruçsuz görme-iim; yalnız ramazân bayramı günü yâhud (teşrik günleri dâhil olduğu lâlde) kurbân günü oruç tutmazdı [76].

Ebân ibn Saîd ibni'I-Âs, Emevî'dir. Kardeşten Hâlid ile Amr müslümân oldukları hâlde, Ebân'ın müslümânlığı gecikmiştir. İbn Abdilberr'in bildirdiğine göre, Hudeybiye ile Hayber arasında müslümân olmuştur. İbn İshâk,

30- Bâb: Şe'hîdler (Allah Yolunda) Öldürülmekten Başka Yedi Nevi'dir

45-.......Ebû Salih, Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Şehîdler beş (ntVı')dir Tâûndanölen; karın hastalığından ölen; suda boğulan; yıkık altında kalıp ölen; bir de Allah yolunda şehîd olan, yânı öldürülen" [77].

46-.......Enes ibn Mâlik(R)'ten. Peygamber (S): "Tâûn, herbir müslümân için şehîdliktir" buyurmuştur [78]

31- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Müzminlerden Özür sahibi olmaksızın (evlerinde) oturanlarla, Allah yolunda mallanyle, canlarıyle savaşanlar bir olamaz. Allah mallanyle, canlarıyle savaşanları, derece itibariyle, oturanlardan çok üstün kıldı. (Gerçi) Allah hepsine de cenneti va'd etmiştir, (fakat) Allah, savaşanlara oturanların üstünde çok büyük bir ecir vermiştir. Kendinden dereceler, birmağfiret, bir rahmet (vermiştir); Allah çok mafiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (en-Nisâ: 95-96).

47-.,.....Ebû İshâk şöyle dedi: Ben el-Berâ(R)'dan işittim, şöyle diyordu: ' 'Mü 'minlerden oturanlarla, A ilah yolunda mallanyle, can larıyle savaşanlar müsâvîolamaz*.." âyeti indiği zaman, Rasûlullal (S) Zeyd'i çağırdı. Zeyd bir kürek kemiği ile geldi ve o âyeti yazdı Bu sırada İbnu Ümmi Mektûm körlüğünden şikâyet etti. Bunun üze rine "Müzminlerden özür sahibi olmaksızın oturanlar..." kısmı indi

48-.......Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R) şöyle demiştir: Ben Mervân ibnu'l-Hakem'i mescidde otururken gördüm. Ben de ona doğru geldim ve yanıbaşma oturdum. Kendisi bize haber verdi; ona da Zeyd ibn Sabit şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) ona "Müzminlerden (evlerinde) oturanlarla Allah yolunda mücâhede edenler beraber olamaz'" âyetini yazdırmak istedi; tam o âyeti bana yazdırırken İbnu Ümmi Mektûm, Rasûlullah'ın yanma çıkageldi ve:

— Yâ Rasûlallah, cihâda gücüm yetseydi, ben d,e muhakkak cihâda gider, düşmanlarla harb ederdim, dedi.

İbnu Ümmi Mektûm kör bir kişi idi. Allah Tebâreke ve Taâlâ Rasûlü'ne vahiy indirdi. Bu sırada Rasûlullah'ın uyluğu benim uyluğum üzerinde bulunuyordu. Vahyin (Peygamber üzerindeki) ağırlığı bana o kadar ağır geldi ki, sonunda

dizimin ufalanıp dağılmasından korktum. Sonra Rasûlullah'tan vahiy te'sîri sıyrıldı da Azîz ve Celîl olan Allah "Ğayru ulVd-daran = Zarar sahibi olanlardan başka'9 diye (bir istisna kaydı) indirdi [79].

32- Düşmanla Muharebe Sırasında Sabretmek Babı

49-.......Mûsâ ibn Ukbe, Salim Ebu'n-Nadr'dan tahdîs etti ki, Abdullah ibn Ebî Evfâ, Umer ibn Ubeydillah'a mektûb yazdı; o mektubu ben okudum (şöyle yazmıştı): Rasûlullah (S): "Düşmanlarla karşılaştığınız zaman sabrediniz" buyurdu [80].

33- Kafirlerle Muharebeye Teşvik Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Ey Peygamber! Müzminleri harbe teşvik et" (el-Enfâl: 65)

50-.......Bize Ebû İshâk, Humeyd'den tahdîs etti; o şöyle demiştir: Ben Enes(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) -Ahzâb sırasında- hendek kazılan yere çıkıp varmıştı. Muhacirler ile Ensâr'-ın soğuk bir kuşluk vaktinde hendek kazmakta olduklarını gördü. Onların yanlarında kendileri adına bu işi görecek köleleri de yoktu. Rasûlullah bunların çektikleri yorgunluğu ve açlığı görünce:

"AHâhümme inne'1-ayşe ayşu'İ-âhire fağfir li'1-Ensâri ve'1-Muhâcireh"

(= Yâ Allah! Dirlik ve yaşamak âhiret dirliğidir. Sen Ensâr'ı ve Muhacirlerdi mağfiret et!) dedi.

Orada bulunan sahâbîler de Rasûlullah'a cevâb vericiler olarak:

Nahnu'llezîne bâyeû Muhammeden Aîe'l'Cihâdi mâ bakıynâ ebeden

(= Bizler yaşadıkça dâima cihâd etmek üzere Muhammed'e söz vermiş

kimseleriz.) dediler [81].

34- (Medine'nin Etrafına) Hendek Kazılması Babı

51-.......Bize Abdulazîz, Enes(R)'ten tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Muhacirler ve Ensâr, Medine etrafına hendek kazmaya ve sırtları üzerinde toprak taşımaya başladılar. Bu sırada şu sözleri terennüm ediyorlardı:

Nahnu'llezîne bâyeû Muhammeden ,   Aîe'I-İslâmi ma bakıynâ ebeden

(= Bizler hayâtta kaldıkça dâima İslâm üzerinde sebat etmeye : Muhammed'e söz ve ahid vermiş kimseleriz!)

Peygamber (S) de onlara cevâb vererek şunları söylüyordu: "AMhumme innehû tâ hayra illâ hayruH-âhirah Fe-bârik fî'l-Ensâri ve'l-Muhâcireh!"

(= Yâ Allah! Âhiret hayrından başka (devamlı) hayır olmadığı muhakkak. Onun için sen Ensâr ve Muhacirler hakkında hayır-bereket ihsan et!) [82].

52-....... Ebû İshâk dedi ki: Ben el-Berâ(R)'dan işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) -hendek kazılması gününde- toprak taşıyor ve: "Levlâ ente mehtedeynâ.. " sözlerini söylüyordu [83].

53-.......el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Ahzâb gününde Peygamber(S)'i gördüm, toprak karnının beyazlığını örtmüş olduğu hâlde toprak taşıyor ve şu sözleri söylüyordu:

"Levlâ ente mehtedeynâ Velâ tasaddaknâ velâ salleynâ Fe emilen sekîneten aleynâ Ve sebbitVl-akdâme en lâkaynâ İnnel-ûlâ kad bağav aleynâ İzâ erâdû fitneten ebeynâ Sen olmasaydın biz doğru yolu bulmaz, sadaka vermez, namaz kılmazdık. Şübhesiz bu kâfirler, bizim çekindiğimiz fitneyi bize vâki' kılmak istedikleri zaman bizim üzerimize saldırmışlardır. Onlarla yüzyüze geldiğimizde gönlümüze bir sekînet (sabır, sebat) indir ve ayaklarımızı yerinde sabit tut (da

bizi dağıtma yâ Rabb)! [84].

35- Özrün Kendisini Düşmanla Cenk Etmekten Alıkoyduğu Kimse Babı

54-.......Bize Humeyd tahdîs etti ki, onlara da Enes tahdîs edip: Bizler Peygamber(S)'in beraberinde Tebûk gazvesinden döndük... demiştir. H ve yine bize Süleyman ibn Harb tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hammâd -ki o İbnu Zeyd'dir- Humeyd'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir gazada idi; şöyle buyurdu: "Arkamızda Medine'de bir takım erler cemâati vardır ki, biz bir dağ yolunda,dere içinde her yürüyüşümüzde, muhakkak o Medine'dekiler de yürüyüş(&ev%bın)de bizimle beraberdirler. Onları burada bulunmaktan özür men' etti" [85].

Ve Mûsâ ibn İsmâîl dedi ki; Bize Hammâd, Humeyd'den; o da Mûsâ ibn Enes'ten; o da babası Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etti: Peygamber (S) söyledi ki...

Ebû Abdillah el-Buhârî: Birinci sened daha sahîhtir, dedi [86].

36- Allah Yolunda (Cihâdda İken) Oruç Tutmanın Fazileti Babı

55-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim; "Her kim (cihâd vazifesinde iken) Allah yolunda bir gün oruç tutarsa, Allah onun yüzünü (yânî vücûdunu) ^rw/^yıl cehennem ateşinden uzaklaştırır'" buyuruyordu [87].

37- Allah Yolunda (Cihâdda) Harcama Yapmanın Fazileti Babı

56-.......Ebû Seleme, Ebû Hureyre(R)'den işitmiştir ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Kim Allah yolunda çift harcama yaparsa cennetin bekçileri;

herbir kapının bekçileri onu: Ey Fule, buraya \gel! diye çağırır". Ebû Bekr:

— Yâ Rasûlalîah! Bu her kapının bekçilerinin çağırmış olduğu timseye (bir kapıdan girmesi, diğer kapıyı terketmesinden dolayı) bir)e's yoktur, dedi.

Peygamber:

— "Ben senin onlardan olmanı çok ümîd ediyorum" buyurdu [88].

57-....... Bize Hilâl, Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Saîd el- Hudrî(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) minber üzerinde ayağa kalktı da:

— "Ben ancak benden sonra sizin üzerinize açılacak olan dünyâ bereketlerinden dolayı sizin için korku duyuyorum" buyurdu.

Sonra dünyâ çiçeğini-zikretti, akabinde bu bereketlerin biriyle söze başladı ve diğerini (yânî dünyâ çiçeğini) ikinci yaptı. Bunun üzerine sahâbîlerden^bir zât ayağa kalktı ve:

— Yâ Rasûlalîah! Hiç hayır, şerr getirir mi? diye sordu. Peygamber bu soruya cevâb vermekten (bir müddet) sükût etti.

Biz, Rasûlullah'a vahiy indiriliyor dedik. İnsanlar sanki başlan üzerinde kuşlar varmışçasına sükût ettiler. Sonra Rasûlullah dökmekte olduğu bol teri yüzünden sildi ve:

— "Biraz önce suâl soran nerede? Mal (hakîkaten) hayır mıdır?" (deyip, bunu üç defa tekrarladı ve devamla) "Hakîkî hayır ve ni'-met, hayırdan başka birşey getirmez (fakat, dünyâ malı hakîkî hayır değildir; şöyle ki): Muhakkak bahar, her bitirdikçe yiyeni öldürücü

yâhud ölüme yaklaştırıcı şeyler de bitirir. Lâkin yeşil ot yiyen hayvan böyle değildir. O ölüm tehlikesinden korunmuştur. Bu hayvan o yeşil otu yedikçe nihayet iki böğrünü doldurunca bahar güneşini karşılar, kolayca tersler ve işer. Sonra yine bol bol yer. İşte bu dünyâ malı da yeşil ot gibi çekicidir, tatlıdır. Bu dünyâ malını hakkıyle alan ve onu Allah yoluna, yetimlere, fakirlere tahsis eden zengin müslü-mân ne hayırlı kişidir! Dünyâ malını haklılıkla almayan (haram mal toplayan hırslı) kişi de dâima yiyen, bir türlü doymayan obur gibidir.

Kıyamet gününde bu mal kendi sahibinin cimriliğine bir şâhid olacaktır" [89].

38- Bir Gâzîyi Cihazla Yıp Sefere Hazırlayan Yâhud Gazinin Gerideki İşlerini Görmekte Ona Hayırlı Halef Olan Kimsenin Fazileti Babı

58-....... Zeyd ibn Hâlid (R) şöyle tahdîs etmiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Her kim Allah yolunda cenk edecek bir askeri (araç ve gereçlerini te'mîn ederek) sefere hazırlarsa, o da gaza etmiş-(cesine sevaba nail) olur. Yine her kim Allah yolunda gaza eden bir askerin (gerideki işlerini görmekte) hayırla yerini tutarsa, o da gaza etmiş olur" [90].

59-.......Bize Hemmâm (ibnu Yahya), İshâk ibn Abdillah'tan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) kendi zevceleri yanına girmesi müstesna, Medîne'de devamlı olarak Üm-mü Suleym'in evinden başka hiçbir eve girmezdi. Peygamber'e bu devamlı girişin sebebi soruldu da, Peygamber: "Ben Ümmü Suleym'e en acıyanım, çünkü onun erkek kardeşi (Haram ibnu Milhân, Maû-ne Kuyusu günü) benim (askerlerimin) beraberinde öldürüldü-' buyurdu [91].

39- Muhârebf, Sırasında (Ölülere Sürülen) Hanût Kokusu Sürünmek Babı

60-...... Enes ibn Mâlik'in oğlu Mûsâ, Yemâme harbini zikrederken şöyle demiştir: Enes ibn Mâlik, Yemâme harbi günü Sabit ibn Kays'ın yanına gelmiş. Sabit o sırada iki uyluğunu açmış, hanût denilen (ve ölüye sürülen) bir nevi' koku sürünüyor (ve şehîd olmaya hazırlanıyor) hâldeymiş. Enes, Sâbit'e:

— Ey amca! Seni harb saffına gelmemen için habseden nedir? dedi.

O da:

— Ey kardeşim oğlu, şimdi (geliyorum), dedi.

Bir taraftan da hanût kokusu sürünmeye başladı. (Korkudan sonra Sabit iki kat beyaz elbise giyerek kefenlendi.) Sonra harb saffına gelip yer aldı.

-Enes, hadîsin burasında askerden bir kısmının cebheden açılıp bozulmasını anlatmıştır.- Sonra:

— Karşımızdan şöyle açılın (düşmanı görelim de), nihayet düşmanla vuruşalım. Biz Rasûlullah (S) ile birlikte harbederken, öyle (panik yaparak) harbetmezdik. Siz akranınıza kaçmayı ne fena âdet ettirmişsiniz, dedi".

Bu hadîsi Hammâd ibn Seleme, Sabit el-Bunânî'den; o da Enes ibn Mâlik'ten olmak üzere de rivayet etti [92].

40- Harbde Keşif Karakolunun Fazîletî Babı

61-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Ahzâb günü Peygamber (S):

— "Kurayza oğullarının haberini bana kim getirir?" diye sordu. Zubeyr:

— Ben (getiririm), dedi.

Sonra Peygamber bir kerre daha:

— "Kurayza oğulları'na dâir bana kim haber getirir?" diye sordu. Yine Zubeyr:

— Ben, diye cevâb verdi.

Bunun üzerine Peygamber:

— "Her peygamberin (sahâbîleri içinde) hâlis ve seçkin bir adamı vardır. Benim seçkin adamım da Zubeyr'dir" buyurdu [93].

41- Bâb: Kumandan Harbde Keşif Yapacak Kişiyi Tek Başına Düşmanı Keşif Vazifesine Gönderir Mi?

62-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) râvî Sadaka ibnu'1-Fadl: Bunun Hendek günü olduğunu sanıyorum, demiştir- insanları (bir keşif vazîfesine) çağırdı da bu çağrıya ez-Zubeyr icabet etti. Sonra Peygamber yine çağrı yaptı, yine Zubeyr icabet etti. Sonra Peygamber insanları yine bu vazifeye çağırdı; bu sefer de Zubeyr vazifeye tâlib oldu. Bunun üzerine Peygamber; "Muhakkak herbir peygamberin bir havarisi (seçkin hâlis adamı) vardır. Şübhe-siz benim havarim de ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm'dır" buyurdu [94].

42- İki Kişinin Beraberce Sefere Çıkması Babı

63-.......Mâlik ibnu'l-Huveyris (R) şöyle demiştir: Ben, bir arkadaşımla Peygamber'in yanından ayrıldım. Peygamber (S) bize: "Namaz vakitlerinde ezan okuyun ve ikaamet getirin; ikinizden büyük olanınız size imamlık etsin" buyurdu [95].

43- Bâb: "Atın Alnına Dökülen Saçlarında Kıyamet ; Gününe Kadar Hayır Düğümlüdür"

64-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

"Atlar alınlarına dökülen saçlarında kıyamet gününe kadar hayır bulunan hayvanlardır" b'uyurdu.

65-.......eş-Şa'bf den; o daUrveibnu'1-Ca'd eL-Bârıkî'den tahdîs etti ki, Peygamber(S): "Harb atları, alınlarına dökülen saçlarında kıyamet gününe kadar hayır düğümlenmiş hayvanlardır" buyurmuştur.

Buhârî'nin üstadı Süleyman ibn Harb, Şu'be'den; o da Urvetu'-bnu Ebi'l-Ca'd'dan söylemiştir. Bu hadîsi Huşeym'den;o da Husayn'-dan; o da eş-Şa'bî'den; o da Urve ibn Ebi'l-Ca'd'dan senediyle rivayet etmekte Müsedded,, Süleyman ibn Harb'e mutâbaat etmiştir.

66-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Bereket, atların alınlarına dökülen saçlardadır"buyurdu [96].

44- Bâb: Peygamber(S)'İn: "Âtların alınlarına sarkan saçlarında kıyamet gününe kadar hayır düğümlenmiştir' Sözünden Dolayı Cihâd, Berrin (Yânı Âdilin) Ve Fâcirin Beraberinde Kıyamete Kadar Devam Edecektir [97]

67-.......Bize Urvetu el-Bârıkî (R) tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "(Harb için eğitilmiş) atların alınlarına sarkan saçlarında kıyamet gününe kadar hayır düğümlenmiştir, (Hayır, âhi-rette) sevâb, (dünyâda) ganimettir" [98].

45- Yüce Allah'ın: "Allah yolunda bağlanıp beslenen atlardan... " (ei-Enfâi: 60) Kavlinden Dolayı, Allah Yolunda Cihâd Etmek İçin At Bağlayıp Besleyen Kimse Babı [99]

68-.......Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu: Peygamber(S): "Her kim A ilah 'a inandığı için ve va 'dini tasdik ederek Allah yolunda cihad etmek niyetiyle bir at bağlarsa, şübhesiz o atın yediği yemler, içtiği sular, atın dışkısı ve sidiği kıyamet gününde o şahsın mizanında-(sevâb olacak)*?//"" buyurdu [100].

46- Atın Ve Eşeğin Özel İsmi Babı [101]

69-.......Ebû Katâde'nin oğlu Abdullah'tan (şöyle demiştir): Babam Ebû Katâde (Hudeybiye senesi) Peygamber'in beraberinde sefere çıktı. Ebû Katâde arkadaşlarından bâzısıyle beraber geri kaldı, arkadaşları umre için ihrama

girmişler, kendisi ise ihrama girmemiş hâldeydi. Ebû Talha'nın görmesinden önce arkadaşları bir yaban eşeği gördüler. Onlar yaban eşeğini gördükleri zaman onu terkedip bıraktılar. Nihayet o yaban eşeğini Ebû Talha da gördü. Hemen kendine âid olan ve el-Cerâde denilen bir ata bindi ve arkadaşlarından kamçısını kendisine uzatıvermelerini istedi. Arkadaşları bu isteği kabul etmediler. Bunun üzerine kamçıyı bizzat kendisi aldı ve atı yaban eşeğine doğru sürdü ve onu vurdu. Sonra ondan hem kendisi, hem de arkadaşları yediler. Sonra Peygamber'e geldiler. Peygamberce eriştikleri zaman (O'na yedikleri etin hükmünü sordular). Peygamber (S):

— "Ondan beraberinde birşey var mı?" buyurdu.

— Yanımda onun bir bacağı var, dedi. Akabinde Peygamber o bacağı aldı ve onu yedi [102].

70-.......Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R) şöyle demiştir: Hurma bahçemizde Peygamber(S)'e âid bir at bulunuyordu. Ona (noktasız hâ ile) Luhayfu denilirdi.

Ebû Abdillah el-Buhârî: Bâzı râvîler (noktalı hâ ile) Luhayfu şeklinde söyledi, dedi [103].

71-.......Muâz ibn Cebel (R) şöyle demiştir: Ben bir seferde Peygamber'in bindiği Ufeyr denilen bir eşek üstünde Peygamber'in terkisinde idim. Peygamber (S) bana:

— "Yâ Muâz! Allah'ın kulları üzerindeki hakkı ve kulların da Allah üzerindeki hakkı nedir bilir misin?" diye sordu.

Ben de:

— Bunu Allah ile Rasûlü en bilendir, dedim. Rasûlullah:

— "Allah'ın kulları üzerinde sabit olan hakkı, kulların Allah'a itaat ve kulluk etmeleri ve A ilah 'a hiçbir şeyi ortak kılmamalarıdır. Kulların Allah üzerindeki hakkı da, kendisine hiçbir şeyi ortak kılmayan kişiye azâb etmemesidir (yânî bu husustaki lûtfudur)" buyurdu.

Bunun üzerine ben:

— Yâ Rasûlallah! Bunu ben insanlara müjdelemeyeyim mi? diye sordum.

Rasûlullah:

— "Hayır, bunu onlara müjdeleme! Sonra buna dayanıp güvenirler" buyurdu [104].

72-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Bir kerre Medine içinde bir düşman baskım korkusu yayılmıştı. Bunun üzerine Peygamber (S) bize (yânî Ebû Talha ailesine) âid olup Mendûb denilen bir atı iğreti aldı. (Ona binip Medine'den ayrıldı, geri dönüp geldiğinde:)

— "Korkulacak nevi'den birşey görmedik. Muhakkak surette bulduğumuz şey, Mendûb'un su gibi akmasıdır" buyurdu [105]

47- Atın Uğursuzluğu Nevinden Zikredilen Hadîsler Babı [106]

73-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim: "Uğursuzluk (telâkkisi âdet olarak ancak) ancak üç şeyde: atta, kadında, evde hâsıl olur" buyuruyordu [107].

74-.......Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R): "Eğer herhangi birşeyde uğurluk olsaydı o, kadında, atta, meskende olurdu" buyurmuştur [108].

48- Bâb: Atlar Üç Nevi1 İnsan İçindir

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Hem onlara binmeniz için, hem zînet için atları, katırları, merkebleri yarattı... " (en-Nahi: 8).

75-.......Ebû Salih es-Semmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Atlar üç nevi' insan için üç türlüdür: At ırkı bâzı adam için sevâbdır, bâzı adam için (fakirlik ve ihtiyâcına) bir perdedir, bâzısına da boynunda bir vebaldir. At kendisi için ecir olan kimseye gelince, o, atını Allah yolunda (ci-hâd için) bağlamıştır ve atını da bol otlu geniş bir sahada veya bir bahçede uzatmıştır. Bu bol otlu sahadan yâhud bahçeden atın bu uzun ipinde iken yediği her ot, at sahibi için haseneler olmuştur. Atın ipi kopsa şahlanarak bir veya iki yükseklik veya bir iki şavt koşsa, yerde onun bıraktığı gübreleri ve izleri sahibi için haseneler olur. Bir de hayvan bir nehre uğrayıp da ondan içerse -sahibi sulamak istememiş olsa bile- bu su da sahibi için haseneler olur... Bir kimse de atını övünmek için yâhud riya için ve İslâm ahâlîye düşmanlık için bağlarsa, bu hayvan da onun için bir vebaldir."

Rasûlullah'a eşeklerden soruldu. Rasûlullah: "Bunlar hakkında bana, her hükmü toplayıcı (bir vecize olan) şu tek âyetten başka birşey indirilmedi: İşte kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyorsa onu görecek, kim de zerre ağırlığınca şerr yapıyorsa onu görecek" (ez-ziizâi: 7-8) [109]

49- Gazvede Başkasının (Yorulan) Hayvanına Dürtüp Vuran Kimse Babı

76-.......Bize Ebu'l-Mütevekkil en-Nâcî tahdîs edip şöyle dedi:

Ben Câbir ibn Abdillah el-Ensârî'ye geldim de ona: Rasûlullah'tan işittiklerini bize tahdîs et, dedim. Câbir şöyle dedi: Ben, seferlerinin birinde Rasûlullah'ın beraberinde yolculuk ettim. -Râvî Ebû Akıl: Ebu'l-Mütevekkil'in gazve mi yâhud umre mi dediğini bilmiyorum, demiştir.- Seferden döndüğümüz zaman Peygamber (S):

— "Kim ailesine acele gitmek isterse yürüyüşünü çabuklaştırsın" buyurdu.

Câbir dedi ki: Ben kül renkli devem üzerine binmiş olarak döndüm. Bu devede başka renk yoktu (yânî rengine başka renk karışmamıştı). İnsanlar benim

arkamda idiler. İşte ben böyle herkesin önünde yol aldığım sırada devem yorgunluktan dolayı birden durdu. Bunun üzerine Peygamber bana:

— "Ya Câbir! Deveni sıkı tut!" buyurdu ve kamçısıyle ona bir kerre vurdu. Vurmasıyle beraber deve yerinden sıçrayıp hareket etti. Müteakiben Peygamber:

— "Deveyi satar mısın?" dedi. Ben:

— Evet, dedim.

Nihayet Medine'ye geldiğimizde ve Peygamber de sahâbîlerinin grupları içinde Mescid'e girdiğinde ben de devemi Mescid'in kenarındaki taş döşemeliğe bağlayarak yanına girdim. Ve kendisine:

— İşte (benden satın aldığın) deven buradadır, dedim. Peygamber Mescid'den çıktı ve:

— "Bu deve bizim devemizdir" diyerek, devenin etrafında dolaşmaya başladı.

Akabinde Peygamber birkaç ûkıyye altın yolladı da:

— "Bunu Câbir'e verin" buyurdu. Bundan sonra Peygamber bana:

— "Devenin bedelini tastamam aldın mı?" dedi. Ben;

— Evet aldım, dedim.

Peygamber (S):

— "O bedel de, o deve de (hibe olarak) senindir" buyurdu [110].

50- Çetin Hayvan Üzerine Ve Erkek At Üzerine Binmek Babı

Râşid ibnu Sa'd: Daha çok akıcı ve daha cesur olduğu için, selef, erkek hayvana binmeyi severlerdi,

demiştir [111].

77-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Medine'de bir düşman baskını korkusu olmuştu. Bunun üzerine Peygamber (S) Ebû Tal-ha'ya âid olup kendisine Mendûb denilen bir atı iğreti aldı ve ona bindi. Peygamber dönüp geldiği zaman: "Korkulacak nevi'den hiç-birşey görmedik. Biz ancak bu atı muhakkak bir derya bulduk" buyurdu [112].

51- Atın (Ganimetten Alacağı) Payları Babı

78-....... Nâfi', îbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) ganimet malından- at için iki pay; sahibi için de bir pay ta'yîn etmiştir [113].

İmâm Mâlik şöyle demiştir: Yüce Allah'ın: "Hem onlara binmeniz için, hem zînet için de atları, katırları, eşekleri yarattı... " (en-Nahi: 8) kavlinden dolayı, atlara ve ağır yük hayvanlarına ganimet malından pay verilir; fakat ağır yük hayvanlarına atlardan daha çok pay verilmez [114].

52- Harb"İçinde"Başkasının Binek Hayvanını Önünden Çeken Kimse Babı

79-....... Şu'be, Ebû İshâk'tan şöyle tahdîs etti: Bir kimse el- Berâ ibn Âzib(R)'e hitaben:

— Sizler Huneyn günü Rasûlullah'ın yanından kaçtınız mı? dedi. O da:

— (Evet, biz kaçtık) lâkin Rasûlullah (S) kaçmadı. Hevâzin halkı iyi ok atan bir kabîle idiler. Biz onlarla karşılaşınca, onların üzerine atıldık. Onlar hemen bozuldular. Bunun üzerine müslümânlar ganimetler üzerine yöneldiler. Hevâzin kabilesi ise (bundan faydalanarak) bizi oklarla karşıladılar. (Biz kaçtık) fakat Rasûlullah kaçmadı, Yemîn olsun O'nu pek iyi gördüm ki, O beyaz katırının üzerinde (korkusuz duruyordu), Ebû Sufyân da katırın gemini tutuyordu. Bu sırada Peygamber: "Ene'n-nebiyyu lâ kezib, ene îbnu Abdilmuttalib (= Ben Peygamber'im yalan yok, ben Abdulmuttalib oğluyum)" diyordu [115].

53- Binek Hayvanı' İçin Eyerde Olan Demirden Yâhud Ağaçtan Üzengi Île Semer Ve Palana Takılan İp Veya : Kayış Üzengi Babı

80-.......Nâfi', Ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) ayağını garz denilen üzengiye girdirdiği ve binek devesi ayakta olduğu hâlde üzerinde onu dümdüz doğrulttuğu zaman Zu'1-Huleyfe Mesci-di'nin yanından i'tibâren umre yâhud hacc niyetiyle telbiye ederdi [116].

54- Çıplak Ata Binmek Bâb1

81-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) sahâbîleri, üstünde eyer bulunmayan çıplak bir at üzerine binmiş olarak, kılıcı da boynunda asılı olduğu hâlde karşıladı [117].

55- Dar Adımlı, Yavaş Yürüyüşlü At Babı

82-....... Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten olmak üzere şöyle tahdîs etmiştir: Medine ahâlîsi bir defasında (geceleyin bir düşman baskınından) korktular. Bunun üzerine Peygamber (S) Ebû Talha'ya âid olan yavaş yürüyen yâhud kendisinde bir yavaşlık bulunan bir ata binip düşman

yönüne sürdü. (Keşif yaptıktan sonra) dönüp geldiğinde: "Bu atınızı bir derya bulduk" buyurdu. Bu hâdiseden sonra bu atla yürüme ve seğirtme yarışı yapılmaz oldu [118].

56- Atlar Arasında Öne Geçme Yarışı Yapmak Babı

83-.......Bize Sufyân (es-Sevrî), Ubeydullah'tan; o daNâfi'den tahdîs etti ki, İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) idmana çekilmiş ve zayıflatılmış atları el-Hafyâ'dan başlayıp Semyyetu'l-Vedâ'ya

kadar koşturtup yarıştırdı. Diğer defa da yıpratılmamış atları es- Seniyye'den tâ Benû Zurayk Mescidi'ne kadar koşturtup yarıştırdı.

Abdullah ibnu Umer: Ben de koşturup yarış edenler içinde idim, demiştir [119].

Râvî Abdullah ibnu'l-Velîd şöyle dedi: Bize Sufyân tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ubeydullah tahdîs etti. Sufyân: el-Hafyâ'dan Seniyyetu'l-Vedâ'ya kadar beş mil yâhud altı mil; Seniyye ile Benû Zurayk Mescidi arası bir mildir, dedi [120].

57- Yarış İçin Atların İdmana Çekilip Zayıflatılması Babı

84-.......Abdullah ibn Umer(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S) idmana çekilmemiş atlar arasında yarış tertîb etti. Bu yarışın gayesi es-Seniyye'den Benû Zurayk Mescidi'ne kadar idi. Abdullah ibn Umer de bu idmânlatılmamış atlar yarışında yarışmış idi.

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: "Emeden", gaye demektir. Kur'-ân'dan şahidi "Fe-tâle aleyhimu'l-emedu (= Üzerlerinden uzun zaman geçmiş)" (d-Hadîd: 16) âyetidir [121].

58- İdmana Çekilip Zayıflatılmış Atlar İçin Yarış Uzaklığının Sonu Babı

85-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) yıprandırılmış (yânî idmana çekilip zayıflatılmış) atlar arasında yarış tertîb etti de bu atları el-Hafyâ'dan salıverdi. Bu koşu yarışının hedefi Seniyyetu'1-Vedâ idi. (Ebû İshâk dedi ki:) Ben Musa'ya: Bu mesafenin arası ne kadar uzaklıkta idi? diye sordum. Altı yâhud da yedi mildir, dedi.

Yine Peygamber, idmana çekilmemiş atlar arasında yarış tertîb etti de bunları Seniyyetu'l-Vedâ'dan salıverdi. Bu yarışın sonu Benû Zurayk Mescidi idi. (Ebû İshâk dedi ki:) Ben Mûsâ ibn Ûkbe'ye: Bu mesafenin arası ne kadar idi? dedim. Bir mil yâhud J/una yakındır, dedi. Abdullah ibn Umer de bunlar içinde-yarışan Jdmselerden idi [122].

59- Peygamberin Dişi Binek Devesi Babı

İbn Umer: Peygamber (S) Kasvâ isimli devesi üzerinde Usâme ibn Zeyd'i arka tarafına bindirdi, demiştir, el-

Mısver ibn Mahrame de: Peygamber: "Kasvâ hırçınlık etmedi, çöküp kalmadı" buyurdu demiştir [123].

86-.......Humeyd et-Tavîl dedi ki: Ben Enes(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Peygamber'in dişi binek devesine el-Adbâ denilir idi [124].

87-.......Bize Zuheyr, Humeyd'den tahdîs etti ki, Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'nin el-Adbâ ismi verilen bir dişi binek devesi vardı ki, (koşuda, seferde) önüne geçilmezdi.

Geçen sened ile Humeyd şöyle dedi: Yâhud hemen hemen önüne geçilmezdi. Bir ara yük devesi üzerinde bir bedevi geldi. (Yapılan koşuda) bu yük devesi el-

Adbâ'yı geçti. Ve bu geçiş müslümânlara ağır geldi. Peygamber bu ağır gelişi anladı da: "Dünyâdan yükselen herbir şeyi muhakkak aşağıya koyması Allah üzerinde bir haktır" buyurdu [125].

Bu hadîsi Mûsâ ibn İsmâîl, Hammâd ibn Seleme'den; o da Sabit el-Bunânî'den; o da Enes'ten; o da Peygamber'den olmak üzere uzun bir metinle rivayet etmiştir [126].

60- Eşekler Üstünde Gazve Babı [127] Peygamber(S)'İn Beyaz Katırı Babı

Bu beyaz katır hadîsini Enes söyledi [128].

Ve Ebû Humeyd de: Eyle Meliki Yuhannâ ibn Rûbe, Peygamber'e beyaz bir katır hediye verdi, demiştir [129].

88-........ Bize Sufyân (es-Sevrî) tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Ishâk tahdîs edip şöyle dedi: Ben (mü'minlerin anası Cuveyriye'nin kardeşi) Amr ibnu'l-Hâris el-Mustalakî'den işittim; o: Peygamber (S) beyaz katırı, silâhı ve bir de sadaka yaptığı arazîsinden başka birşey bırakmadı, dedi [130].

89-.......Sufyân es-Sevrî şöyle demiştir: BanaEbû İshâk, el-Berâ- (R)'dan tahdîs etti. Bir adam el-Berâ'ya:

— Yâ Ebâ Umârete, Huneyn gününde arkanıza dönüp kaçtınız mı? dedi.

O:

— Hayır vallahi, Peygamber (S) arkasına dönmedi. Lâkin insanların çabuk davranıp acele edenleri arkalarını döndürüp kaçtılar. Şöyle ki, Hevâzin okçuları onları ok yağmuru ile karşıladılar. Peygamber (S) beyaz katırı üzerinde, Ebû Sufyân ibnu'l-Hâris de o katırın gemini tutmuştu. Bu sırada Peygamber: "Ben peygamberim yalan yok; ben Abdulmuîtalib oğluyum" diyordu.

61- Kadınların Cihâdı Babı

90-.......Mü'minlerin anası Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den cihâda gitmek için izin istedim de, O: "Siz kadınların cihâdı haccdır" buyurdu.

Ve Abdullah ibnu'l-Velîd dedi ki: Bize Sufyân es-Sevrî, Muâvi-ye ibn İshâk'tan bu hadîsi tahdîs etti [131].

91-.......Âişe bintu Talha, mü'minlerin anası Âişe'den; o da Peygamber'den şöyle tahdîs etmiştir: Peygamber'in kadınları kendisine cihâdı (yânî Allah yolunda cihâd yapabilirler mi? sorusunu) sordular. Bunun üzerine Peygamber (S): "Hacc ne güzel cihâddır!" buyurdu.

62- Kadının Denizde Gazvesi Babı

92-.......Abdullah ibn Abdirrahmân el-Ensârî şöyle demiştir:

Ben Enes(R)'ten işittim; şöyle diyordu: Rasûlullah (S) Mılhan kızı Ümmü Harâm'm yanma girdi de onun yanında birşeye yaslanıp uyudu. Uyandıktan sonra güldü. Teyzem Ümmü Haram:

— Yâ Rasülallah! Niçin gülüyorsun? dedi. Rasûlullah:

— "Ümmetimden bir takım insanlar şu gök deniz üstünde gemilere binerek Allah yolunda cihâda gidiyorlar. Onların bu hâli, hükümdarların tahtları üstündeki hâli gibidir" buyurdu.

Ümmü Haram:

— Yâ Rasülallah! Beni de deniz gazilerinden kılması için Allah'a duâ ediver, dedi.

Rasûlullah:

— "Yâ Allah, Ümmü Haram 'ideniz gazilerinden kıl" diye duâ etti.

Sonra Rasûlullah tekrar uykuya döndü, uyanınca yine güldü. Ümmü Haram O'na yine evvelki sözler gibi yâhud da:

— Bu gülme nedendir? dedi.

Rasûlullah da ona evvelki sözlerinin benzerini söyledi. Bu sefer yine Ümmü Haram, Rasûlullah'a:

— Beni de onlardan kılması için Allah'a duâ ediver, dedi. Rasûlullah:

— "Sen evvelkilerdensin; sonrakilerden değilsin" buyurdu. . Abdullah ibn Abdirrahmân el-Ensârî, Ebü Tuvâl'e şöyle dedi:

Enes şöyle dedi: Ümmü Haram sonra Ubâdete'bne's-Sâmit ile evlendi. Sonra (Muâviye ibn Ebî Sufyân'ın karısı olan) Karaza'nın kızı Fâni-te ile beraber deniz seferine gitmek için gemiye bindi. Sonunda dönerken hayvanına binmişti. Hayvan onun boynunu kırdı, hayvandan düşüp öldü [132]

63- Erkeğin Kadınlarından Bâzısını Bırakıp, Birini Beraberinde Gazveye Taşıması Babı

93-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Ben Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den, Alkamatu'bnu'l-Vakkaas'tan, Ubeydul-lah ibn Abdillah'tan bu Âişe hadîsini işittim. Bu râvîlerin herbiri bana bu hadîsten bir taifeyi tahdîs etti. Âişe şöyle demiştir: Peygamber (S) bir sefere çıkmak istediği zâmân kadınları arasında kur'a çekmek âdetinde idi. Onlardan hangisinin kur'ası çıkarsa Peygamber o kadınla sefere çıkardı. (Musta'lık oğulları'na doğru) çıkmak istediği bir gazvede Peygamber biz kadınlar arasında kur'a çekti. Bu kur'ada benim payım çıktı. Bu sebeble ben Peygamber'in beraberinde sefere çıktım. Bu sefer, Hicâb (ei-Ahzâb: 53,59} âyeti indirildikten sonra idi [133].

64- Kadınların Cenk Etmeye Çıkmaları Ve Erkeklerle Beraber Harbe Katılmaları Babı

94-....... Enes (R) şöyle demiştir: Uhud harbinde insanlar bozulup Peygamber'in yanından dağılmışlardı. Enes dedi ki: İşte bu tehlikeli harb gününde Ebû Bekr'in kızı Âişe ile (anam) Ümmü Suleym'i muhakkak şöyle gördüm: Bunlar kollarını sıvamışlardı. Ben onların ayaklarının hamallarını görüyordum. Bunlar çabuk çabuk ve devamlı arkalarında su kırbalanyle koşuyorlardı.

Diğer râvî (Ca'fer ibn Mihrân) şöyle demiştir: Onlar sırtlarında su kırbalarını taşıyorlar, sonra bunu yaralıların ağızlarına boşaltıyorlar, sonra tekrar çabucak dönüyorlar, kırbaları dolduruyorlar, sonra yine acele| gelip kırbaları yaralı askerlerin ağızları içine boşaltıyorlardı [134].

65- Kadınların Gazvede Askerlere Su Kırbaları Taşımaları Babı

95-....... Sa'lebe ibnu Ebî Mâlik şöyle demiştir: Umer ibnu'l- Hattâb (R) Medine kadınlarından bir takım kadınlar arasında birçok futalar taksim etti de iyi bir fûta arta kaldı. Yanında bulunan bâzı kimseler ona:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Şu futayı da yanındaki Rasûlullah'ın kızma ver! dediler ve onunla Alî'nin kızı Ummü Kulsüm'ü -ki Umer'in zevcesidir- kasdetmişlerdi.

Bunun üzerine Umer:

— Bu futaya Ümmü Selît daha lâyıktır. Ümmü Selît, (hicretten sonra) Rasûlullah'a bey'at eden Ensâr kadınlarındandır, dedi ve (lâ-yıklık sebebinden olmak üzere) şunu da söyledi: Çünkü Ümmü Selît, Uhud günü su kırbalarını yüklenir, bize su taşırdı [135].

Ebû Abdillah el-Buhârî: Metindeki "Kânet", "Tezfiru = Diker idi" ma'nâsına da gelir, dedi [136].

66- Kadınlarıitcenk Esnasında Yaralıları Tedâvî Etmeleri Babı

96-.......Muavviz kızı er-Rubeyyı' (R) şöyle demiştir: Biz kadınlar Peygamber (S) ile beraber (gazvede) bulunurduk da mücâhid-lere su verir ve onlara hizmet ederdik. Yaralıları ve şehîdleri Medine'ye geriye götürür idik.

67- Kadınların Yaralıları Ve Şehîdleri Geri Götürmeleri Babı

97-.......er-Rubeyyı' bintu Muavviz (R) şöyle demiştir: Biz kadınlar Peygamber(S)'in beraberinde gazve ederdik ve mücâhidlere su verir, onlara hizmet ederdik. Yaralıları ve şehîdleri Medine'ye geri götürür idik [137].

68- (İsabet Almış Olan) Bedenden Okun Çekilip Çıkarılması Babı

98-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: (Amcam) Ebû Âmir, dizkapağından vuruldu. Hemen ben Ebû Âmir'in yanına vardım. O bana: Şu oku dizimden çek, çıkar! dedi. Ben de hemen oku çekip çıkardım. Fakat okun yerinden bir su boşanıp aktı... Sonra ben Pey-gamber'in huzuruna girdim ve Ebû Âmir'in haberini kendisine haber verdim. Bunun üzerine Peygamber (S) şu duayı söyledi:

"Allâhumme'ğfir Ii ubeydin Ebî Âmirin(= Yâ Allah! Kulcağı-zın Ebû Âmir'e mağfiret eyle!)" [138].

69- Gazvede'allah Yolunda (Düşman Baskınından Korunmak İçin) Nevbet Bekleme(Nin Fazileti) Babı

99-....... Bize Abdullah ibn Âmir ibn Rabîa haber verip şöyle dedi: Ben Âişe(R)'den işittim, şöyle diyordu:

Peygamber (S) Medine'ye hicret edip geldiği zaman (düşman baskınından

endîşe ederek) uykusuz kalıyordu ve:

— "Keski sahâbîlerimden elverişli bir kimse bu gece beni bekleyip korusu" dedi.

Tam bu sırada ansızın bir silâh sesi işittik. Peygamber:

— "Kimdir o?" diye seslendi.

— Ben Sa'd ibnu Ebî Vakkaas'ım; sana bekçilip edip korumak için geldim, dedi.

Bunun üzerine Peygamber uyudu [139].

100-.......Ebû Salih, Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Altın, gümüş, saçaklı kadife, siyah zencefil kumaş kulu olan kişiler kahrolsun! Böyle kişiye verilirse razı olur, verilmezse razı olmaz" [140].

Bu hadîsi İsrâîl ibn Yûnus ile Muhammed ibn Cuhâde ref* etmediler; her ikisi de Ebû Husayn'dan söylediler; onlar bu hadîsi onun üzerinde durdurdular. .

Buhârî şöyle dedi: Bize Amr ibnu Merzûk şunu ziyâde edip şöyle dedi: Bize Abdurrahmân ibnu Abdillah ibn Dînâr kendi babasından; o da Ebû Salih Zekvân'dan; o da Ebû Hureyre'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Altın kulu, gümüş kulu, dört köşeli ve zencefil kumaş kulu kah-. rolsün! Böyle kişiye verilirse memnun olur, verilmezse kızar. Böyle (dünyâ düşkünü) kişi sürünsün; zarara yuvarlansın! Vücûduna diken battığında cımbızla çıkaran bulunmasın!

"Cennet, hayır ve saadet şu kula lâyıktır ki, o Allah yolunda cihâd için atının dizginini tutmuş, başı dağınık, iki ayağı tozlanmış-tır. Eğer bu gâzî (öncü olarak) ileri karakolda düşman beklemekte ise, o tam ma'nâsıyle düşman beklemekte olur. Eğer askerin gerisinde (ardçı olarak) vazifede ise, orada hakkıyle nevbeiçilik vazifesinde olur. Bu mücâhid bir meclise girmek için izin isterse (küçük görülüp) kendisine izin verilmez. Bir hususta şefaat edecek olursa şefaati kabul edilmez" [141]

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Bu hadîsi İsrâîl ile Muhammed ibn Cuhâde, Ebu'l-Husayn'dan olmak üzere ref etmediler. Kur'-ân'da ı'Fe ta'sen lehum = O küfredenlere gelince, onların hakkı yüzükoyun kapanmaktır" (Muhammed: 8) buyurdu. Bu, "Allah onları yüzükoyun kapatsın" buyuruyor gibidir. "Tûbâ" (er-Ra'd: 29) kelimesine gelince, o her tayyib ve güzel şeyden fu'lâ veznidir. O aslında "tı"dan sonra "yâ" idi. "Yâ", "vâv"a tahvîl edildi. O, "Tâbe; Yetîbu" fiilindendir [142].

70- Gazvede Hizmet Etmenin Fazileti Babı [143]

101-.......Sabit el-Bunânî'den taridîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ben (bir seferde) Cerîr ibn Abdillah el-Becelî'ye yoldaşlık ettim. Cerîr bana hizmet ediyordu. Hâlbuki Cerîr, Enes'ten daha yaşlı idi. Cerîr: Ben Ensâr'm (Rasûlullah'a ta'zîm ve hizmet nev'-inden) yapmakta olduklarını gördüğüm birşeyi, onlardan bulacağım herkese muhakkak ikram ederim, dedi.

102-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle diyordu: Ben Peygamber'e hizmet eder olduğum hâlde O'nunla birlikte Hayber gazvesine çıktım. Peygamber (S) oradan dönerek (Medine'ye geldiği ve) kendisine Uhud Dağı göründüğü zaman: "Şu Uhud'dur, O bizi sever, biz de onu severiz" buyurdu. Sonra Peygamber eliyle Medine'ye işaret ederek şunları söyledi: "Yâ Allah! Ben Medine'nin şu iki kara taşlık arasındaki sahasını, îbrâhîm Peygamber'in Mekke'yi haram kılması gibi, hürmet edilmesi vâcib bir yer kılıyorum. Yâ Allah! Bizim sâ' ölçeğimiz içinde ve müdd ölçeğimiz içinde (Ölçülen yiyeceklerimizi) bize bereketli kıl!"

103-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber ile beraber (bir seferde) bulunduk. (Bizden kimi oruçlu, kimi oruçsuz-du. Sıcak bir günde bir konak yerine indik.) Bizden çoğumuz kendi elbisesiyle gölgeleniyordu. Fakat şu oruç tutanlar (takatsizliklerinden) hiçbir iş yapmadılar. Oruçsuzlar ise develeri sürdüler, hizmet ettiler, yemek pişirme, hayvanları sulama ve yemleme işlerini gördüler. Bütün bu faaliyetler üzerine Peygamber (S): "Bugün oruç tutmayanlar tam ücret alıp gittiler" buyurdu.

71- Yolculukta Arkadaşının Eşyasını Taşıyan Kimsenin Fazileti Babı

104-.......Bize Abdurrazzâk,Ma'mer'den;o da Hemmâm'dan; o da Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Herbir parmak kemiğinin bahşettiği iyilik ve hizmete karşı bir sadaka vardır. Herbir gün içinde hayvanına binmek veya eşyasını yüklemek isteyen kimseye yardım etmek, hayvanına bindirmek yâhud eşyasını yüklemek de bir sadakadır. Güzel bir söz de bir sadakadır. Namaza gitmek yolunda sahibinin attığı herbir adım da büyük bir sadakadır. (İhtiyâcı olana) yol göstericilik yapmak da bir sadakadır"[144]

72- Allah Yolunda Bir Gün Sınır Muhafazasına Bağlı Kalıp Nevbet Beklemenin Fazileti İle Yüce Allah'ın Şu Kavlinin Fazileti Babı:

"Ey îmân edenler, sabredin, sabır yarışı edin. (Sınırlarda) nevbet beklesin. (Bu sayede) felah bulacağınızı umabilirsiniz" (âiu imrân: 200).

105-.......Ebû Hâzım'dan; o da Sehl ibn Sa'd es-Sâidî'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Bir gün Allah yolunda sınır muhafazasına bağlı kalıp nevbet beklemek (sevabı) dünyâdan ve dünyâ üstündeki herşeyden hayırlıdır. Sizden birinizin kamçısının cennetten işgal ettiği az bir yer de dünyâdan ve dünyâ üstündeki herşeyden hayırlıdır. Kulun Allah yolunda yürüyeceği bir akşam yürüyüşü yâhud bir sabah yürüyüşü de dünyâdan ve dünyâ üstündeki herşeyden hayırlıdır" [145].

73- Hizmet Ettirmek İçin Çocukla Gazaya Giden Kimse Babı

106-.......BizeYa'kûb, Amr'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki,

Peygamber (S), Ebû Talha'ya:

— "Benim için oğlan çocuklarınızdan bir çocuk ta'yîn et de Hay-ber'e çıkıp varıncaya kadar bana hizmet etsin" buyurdu.

Bunun üzerine (üvey babam) Ebû Talha beni hayvanının arkasına bindirerek çıkardı. Ben bulûğa yaklaşmış bir oğlan çocuğu hâlinde idim. Artık ben konakladığı zaman Rasûlullah'a hizmet ediyordum ve O'ndan çok kerre şunları söylemekte olduğunu işitir dururdum:

"Allâhumme ibnî eûzu bike mine'l-hemmi vel-hazeni ve'l-aczi ve 'l-keseli ve 'l-buhli ve H-cubni ve dalaı 'd-deyni ve galebeti 'r-ricâli (= Yâ Allah! Ben gamdan, hüzünden, acizlikten, tenbellikten, cimrilikten, korkaklıktan, borç ağırlığından ve adamların birbirini öldürmelerinden Sana sığmıyorum)".

Sonra Hayber'e geldik. Allah O'na kaleyi açınca, kendisine Hu-yey ibn Ahtab'ın kızı Safiyye'nin güzelliği zikrolundu. Safiyye yeni gelin olduğu hâlde kocası öldürülmüştü. Rasûlullah, Safiyye'yi kendisi için ayırdı. Ve Safiyye ile yola çıktı. Nihayet Seddu's-Sahbâ denilen yere ulaştık. Safiyye orada hayızdan temizlendi,, akabinde Rasûlullah onunla evlendi. Sonra küçük bir sofra içinde hurma, yağ ve keşten yapılan hays aşı yaptı. Bundan sonra Rasûlullah:

— "Etrafındaki insanlara bildir (yemeğe gelsinler)" buyurdu. İşte bu, Rasûlullah'ın Safiyye üzerine yaptığı düğün aşı oldu. Sonra Medine'ye doğru yola çıktık.

Enes dedi ki: Bu sırada ben Rasûlullah'ı gördüm ki, O, Safiyye'yi kendi arkasında bir abâ ile örtüyordu. Sonra Rasûlullah (S) kendi binek devesinin yanında oturuyor, kendi dizini koyuyor, Safiyye de kendi ayağını Rasûlullah'ın dizi üzerine koyarak deveye biniyordu.

Yürüdük. Nihayet Medine üzerine yükseldiğimizde Rasûlullah, Uhud'a baktı da:

— "Bu, bizleri seven bir dağdır; biz de onu severiz" buyurdu. Sonra Medine'ye baktı da şöyle duâ etti:

— "Yâ Allah! Ben Medine'nin iki kara taşlığı arasındaki sahayı, İbrahim Peygamber'in Mekke'yi haram kıldığı gibi haram kılıyorum. Yâ Allah! Sen Medîneliler'e müdd ve sâ' ölçeklerinde bereket ver!" [146].

74- (Cihâd Ve Başka Maksadlar İçin) Gemilere Binip ' Deniz Yolculuğu Yapmak Babı

107-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Bana (teyzem) Ümmü Haram tahdîs etti. Ona bir gün kendi evinde Peygamber (S) söylemiştir: Peygamber gülerek uykusundan uyanmış. Ümmü Haram:

— Yâ Rasûlallah! Seni güldüren nedir? demiş. Rasûlullah:

— "Ümmetimden bir kavme hayret ettim ki, tahtları üzerine kurulmuş hükümdarlar gibi gemilere binip deniz yolculuğu ediyorlar" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! Beni de onlardan kılması için Allah'a dua et! dedim.

Rasûlullah:

— "Sen onlarla berabersin" buyurdu.

Sonra yine bir süre daha uyudu. Bundan da gülerek uyandı da yine evvelki sözleri gibi söyledi. Bu, iki yâhud üç kerre oldu. Ben:

— Yâ Rasûlallah! Beni de onlardan kılması için Allah'a duâ et! dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Sen evvelkilerden oldun" buyuruyordu.

Bunun ardından Ubâdetu'bnu's-Sâmit, Ümmü Haram ile evlendi ve Ümmü Harâm'la beraber deniz gazasına çıktı. Sonunda Ümmü Haram geriye döneceği zaman binmesi için kendisine bir binek hayvanı yaklaştırıldı. Akabinde hayvandan düştü ve boynu kırıldı [147].

75- Harbde Zaîflarla Ve İyi İnsanlarla (Yânı Onların Bereketi Ve Duâlarıyle) Yardım İsteyen Kimse Babı

İbn Abbâs şöyle dedi: Bana Ebû Sufyân haber verip şöyle dedi: Rûm Meliki olan Kaysar bana şöyle dedi: Ben sana Muhammed'e insanların eşrafı mı, yoksa zaîfları mı tâbi' oluyor diye sordum; sen zaîfları dedin. Rasûllerin tâbi'leri de onlardır... [148]

108-.......Mus'ab şöyle demiştir: Babam Sa'd ibn Ebî Vakkaas diğer sahâbîler üzerinde kendisinde (yiğitlik ve zenginlik yönünden) bir üstünlük olduğunu düşünürdü. Bunun üzerine Rasûluilah (S): "Sizler ancak zaîflarınız(m duası) sebebiyle yardım ediliyor ve rızıklandmlı-yorsunuz" buyurdu [149].

109-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne, Amr ibn Dînâr'dan -ki o, Câbir'den işitmiştir- ve Ebû Saîd el-Hudrî'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyie buyurmuştur: "Bir zaman gelir ki, o zamanda insanlardan bir cemâat gaza eder. Onlara:

— İçinizde Peygamber'le sohbet eden kimse var mıdır? diye sorulur da:

— Evet var! diye cevâb verirler.

Nihayet ordu içindeki sahâbîye (hürmeten zafer kapısı) açılır. Sonra bir zaman daha gelir. Onlara da:

— İçinizde Peygamber'in sahâbîlerine yoldaşlık eden kişi var mıdır? diye sorulur.

Bu soranlara da:

— Evet, vardır! diye cevâb verilir, ve zafer yolu açılır. Sonra (üçüncü) bir zaman daha gelir. (Yine harb edilir). Onlara

da:

— İçinizde Peygamber'in sahâbîlerinin sahâbîsiyle sohbet eden kimse var mıdır? diye sorulur.

Bu defa da:

— Evet vardır! denilir. Ve yine feth verilir" [150].

76- Bâb: Bîr Kimse Kesin Surette "Fulân Şehîddir" Demez [151]

Ebû Hureyre de Peygamber'den şunu söyledi: "Allah kendi yolunda mücâhede edenleri en bilendir;

Allah kendi yolunda yaralananları en bilendir" (yânî bunları Allah'ın bildirdiği kimseden başkası bilmez) [152]

110-.......Ebû Hâzım'dan; o da Sehl ibn Sa'd es-Sâidî'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) ve müşrikler karşılaşıp harb ettiler. (O günün harbi sona erip) Rasûlullah kendi askerinin karargâhına, düşman tarafı da kendi askeri karargâhlarına dönmüşlerdi. Rasûlullah'ın sahâbîleri içinde bir adam vardı ki, o, düşman ordusundan ayrı düşen yâhud orduya katılmamış bulunan her bir düşmanın arkasını bırakmayıp amansız ta'kîb ediyor ve onu kılıcıyla vuruyordu. Bir sözcü:

— Bu gün bizden hiçbir kişi fulânın gösterdiği kahramanlık derecesinde yeterlilik gösteremedi!

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Fakat o, cehennem ehlindendir!" buyurdu. Sahâbîlerden biri:

— Ben o kimseyle beraber olup onu gözleyeceğim, dedi [153],

Râvî dedi ki: Bu sahâbî o adamın beraberinde harb sahasına çıktı ve harb saffının neresinde durdu ise o da onunla beraber durdu. O, harbde ne derece çeviklik gösterdi ise, o sahâbî de onunla bile çeviklik gösterdi.

Râvî dedi ki: Nihayet o fulân kimse ağır bir surette yaralandı. (Bu ağır yara acısıyle) ölümü çabuklatmak istedi de kılıcının demirini yere koydu, kılıcın sivri tarafını da iki memesi arasına koydu, sonra kılıcın üstüne meyledip yüklendi. Ve

bu suretle kendini öldürdü. Bunun üzerine onu izleyip gözeten sahâbî (Huzâî) Rasûlullah'ın yanına vardı da:

— Şehâdet ederim ki, Sen muhakkak Allah'ın Rasûlü'sün, dedi. Rasûlullah:

— "Bu (şehâdetin sebebi) nedir?" diye sordu. Huzâalı sahâbî şöyle dedi:

— Biraz evvel şu cehennem ehlinden olduğunu söylediğin kişi; işte onun hakkında verdiğiniz haberi insanlar büyüttü. Ben de: Ben sizin için bu adamı izleyip gözetleyeceğim dedim. Ve hakîkaten arkası sıra çıkıp, onun her hareketini araştırdım. Sonunda bu adam ağır surette yaralandı. Ve ölümün çabuk gelmesini isteyerek kılıcının demirini yere, keskin ağzını da iki memesi arasına koydu. Sonra kılıcının üstüne meyledip yüklendi. Ve bu suretle kendisini öldürdü.

Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Şübhesiz bir kısım adam vardır ki, insanlara görünen işlerde cennet ehline-yaraşan hayırlı işler yapar. Hâlbuki o, cehennem ehlindendir. Ve yine insanlardan öyle kimse vardır ki, insanlara görünen işlerde cehennem ehlinin yapacağı kötü işler yapar. Hâlbuki o, cennet ehlindendir" buyurdu [154].

77- Atış Ta Timine Teşvîk' Etmek Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Siz de onlara karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet ve bağlanıp beslenen atlar hazırlayın ki, bununla Allah'ın

düşmanı ve sizin düşmanınız olanları ve bunlardan başka sizin bilemeyip de Allah'ın bildiği diğerlerini " (el-Enfâl: 60) [155].

111-.......O şöyle demiştir: Ben Seleme ibnu'1-Ekva (R)'dan işittim; o şöyle dedi: Bir kerre Eşlem oğullan'ndan bir cemâat ok atma ta'lîmi yarışı yaparlarken Peygamber yanlarına uğradı da:

— "Ey îsmâîl (Peygamber'in) oğulları, ok atınız; çünkü sizin (o büyük) babanız usta bir atıcı idi. Siz de atınız! (Bu yarışta) ben de Fulân oğulları ile

beraberim" buyurdu.

Râvî Seleme dedi ki: (Peygamber böyle deyince) o iki fırkanın biri (yânı karşı taraf) ellerini atıştan çektiler (ok atmadılar). Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Size ne var ki atmıyorsunuz?" diye sordu. Onlar:

— Sen onlarla (yânî Mıhcen oğullan grubu ile) beraberken biz nasıl atarız! diye cevâb verdiler.

Peygamber:

— "Haydi atın, ben sizin hepinizle beraberim" buyurdu (da oradakileri atışa teşvik eyledi) [156].

112-.......EbûUseyd Mâlik ibn Rabîa (R) şöyle demiştir: Bedr günü biz Kureyş'e karşı saff bağladığımız ve Kureyş de bize karşı harb saffı nizâmına girdikleri zaman Peygamber (S): "Düşman ok menziline girdiğinde ok atmaya devam ediniz" buyurdu [157].

78- Kısa Mızraklarla Ve Kılıç, Yay Gibi Harb Aletleriyle Oyun Oynamak Babı

113-.......ez-Zuhrî'den; o da İbnu'l-Müseyyeb'den haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Habeşliler, Peygamber'in yanında harbeleriyle oyun oynadıkları sırada Umer içeriye girdi ve çakıl taşlarına uzanıp Habeşliler'e çakıl taşlan attı. Bunun üzerine Peygamber (S): "Yâ Umer, onları serbest bırak!" buyurdu. Ve Alî ibnu'l-Medînî şunu ziyade edip, dedi ki: Bize Abdurrazzâk tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ma'mer haber verdi ki, bu oyun mescidde vâki' olmuştur [158].

79- Kalkan Ve (Harbde) Arkadaşının Kalkanıyle Sütrelenip Korunan Kimse Babı

114-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ebû Talha, Peygamber'in beraberinde bir tek kalkanla sütrelenip korunmaya çalı-jşırdı. Ebû Talha güzel atıcı idi. O attığı zaman Peygamber (S) yukarıya yükselir de onun okunun düştüğü yere bakardı [159].

115-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: (Uhud günü) Peygamber (S)'in miğferi başı üzerinde kırıldığı, yüzü kanlara bulandığı ve azı dişleri ile ön dişleri arasındaki dişleri kırıldığı zaman Alî kalkan içinde arka arkaya su getiriyor, Fâtıma da kanı yıkıyor idi. Nihâyet Fâtima kanın sudan daha çok artmakta olduğunu görünce bir hasır parçasına yöneldi de onu yaktı ve külünü Peygamberin yarası üzerine yapıştırdı, akabinde kan kesildi [160].

116-.......Umer ibnu'l-Hattâb (R) şöyle demiştir: Benû'n-Nadîr malları, Allah'ın kendi Rasûlü'ne fey olarak tahsis ettiği şeylerdendir. Bunlar müslümânların at sürerek, deveye binerek (harb ile) elde ettikleri ganimetlerden değildir. Bu sebeble Benû'n-Nadîr malları husûsî olarak Rasûlullah'a âid olmuş îdi. Rasûlullah ailesi halkının bir senelik.nafakasını bundan harcar idi. Sonra bundan geri kalanı da Allah yolunda gaza hazırlığı olarak silâha ve atlara harcar idi [161].

Bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahya ibn Saîd, Suf-yân'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Sa'd ibnu İbrâhîm, Abdullah ibn Şeddâd'dan; o da Alî ibn Ebî Tâlib(R)'den tahdîs etti [162].

117-.......Bana Abdullah ibnu Şeddâd tahdîs edip şöyle dedi:

Ben Alî(R)'den işittim, şöyle diyordu: Ben Peygamber (S)'in babasını, anasını, Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tan başka bir kişiye feda ederek hitâb ettiğini görmedim. (Fakat Uhud günü Sa'd'e:)

— "Ey Sa'd, babam anam sana feda olsun! Düşmana ok at! derken işittim

[163].

80- Deriden Yapılmış Kalkan (Edinilmesinin Cevazı) Babı

118-.......Âişe(R)'den (şöyle demiştir): -Minâ günlerinden blrinde, yânî kurbân bayramının ilk üç günlerinden birinde- RasuluU-lah yanıma girdi. Karşımda Buâs ezgilerini (def çalarak) okuyan itti kız vardı. Rasûlullah yatağına uzanıp yüzünü çevirdi. Derken Ebu Bekr girdi.

— (Bu ne hâl?) Rasûlullah'ın yanında şeytân mızmarı mı.' diyerek beni azarladı.

Bunun üzerine Rasûlullah (S) ona döndü de:

— "Onlara ilişme!" buyurdu. Babamın zihni başka şey ile meşgul olunca, ben kızlara işâret ettim, onlar da çıktılar.

Âişe dedi ki: Yine bir bayram günü idi ki, o gün siyâhîler kalkanlar ve kısa mızraklarla oyun oynuyorlardı. Ya ben Rasûlullah'-tan bakmağa izin istedim (de izin verdi), yâhud (kendiliğinden): "Bakmak istiyor musun?" dedi. Evet, dedim. Bunun üzerine beni arkasında, yanağım yanağına değecek şekilde ayaküstü durdurup, Ha-beşliler'e:

— "Haydin (devam edin) Erfide oğulları!" buyurdu. Nihayet seyretmekten usandığımda:

- "Artık yeter mi?" diye sordu.

- Evet, dedim.

— "Öyleyse git" buyurdu [164].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Ahmed ibnu Ebî Salih el-Mısrî, İbnu Vehb'den "Felemmâ ğafele" diye söyledi [165].

81- Kılıç Bağları Ve Kılıcı Boyuna Asmak Babı

119-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Peygamber (S) insanların en güzeli ve en yiğidi idi. Yemîn olsun bir gece Medîne ahâlîsi (bir düşman baskınından) korkmuştu. İnsanlar sesin geldiği yöne doğru çıkmışlardı. İnsanlar giderlerken Peygamber onları karşıladı. Kendisi Ebü Talha'ya âid çıplak bir at üzerinde (sür'atle gidip) durumu tahkîk etmiş, dönüyordu. Karşılaşma sırasında Peygamber, kılıcı boynunda asılı hâlde: "Korkmadılar, korkmadılar (yânı korkmayın)" bu-yuruyordu. Sonra Peygamber (S): "Biz bu atı (yürüyüşte) bir deniz bulduk" yâhud da "Şübhesiz bu at bir denizdir" buyurdu [166].

82- Kılıçların Süsleri Hakkında Gelen Şeyler Babı

120-.......Ben Ebû Umâme'den işittim, şöyle diyordu: Yemîn olsun bir çok fetihler yapan bir cemâat vardı ki, onların kılıçlarının süsü altın ve gümüş değildi. Onların kılıçlarının süsü ancak kınlarit na, kabzalarına bağlanan sırımla kalay vedemirden ibaret olmuştu [167]

83- Seferde Sıcak Vakti Uykusu Sırasında Kılıcını Bir Ağaca Asan Kimse Babı

121-....... Câbir ibn Abdillah (R), Rasûlullah'm beraberinde Necd tarafına gazaya gittiğini, Rasûlullah o gazveden döndüğü zaman kendisi de beraberinde döndüğünü, dönüşte büyük ağacı çok bir vâdîde kendilerine gün ortası sıcağı eriştiğini, istirahat için konakladıklarını haber verip şöyle demiştir: Rasûlullah devesinden indi. Sefer halkı.da ağaçlar altında gölgelenmek için dağılmışlardı. Rasûlullah da bir sakız ağacı altına inip kılıcını o ağaca asmıştı. Bizler birazcık uyumuştuk. Birden Rasûlullah'm bizi çağırmakta olduğunu işittik. Bir de baktık ki yanında (müşriklerden) bedevi bir Arab var! Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

— "Şu bedevi Arab ben uyurken (gelmiş), kılıcımı alarak kınından sıyırmış, yanımda durmuş. Bu arada ben uyandım. Kılıç, kınından sıyrılmış olarak bu adamın elinde idi. Bu hâlde bedevi bana: Benden şu anda seni kim koruyabilir?

dedi. Ben de üç defa; Allah korur, dedim."

(Râvî dedi ki:) O bedevi orada oturdu, Rasûlullah onu cezalandırmadı [168].

84- Başa Miğfer Giyme(Nin Meşrû'luğu) Babı

122-....... Ebû Hâzım'dan; o da Sehl ibn Sa'd'den tahdîs etti ki, Sehl'e Peygamber'in Uhud günündeki yaralanması soruldu da, o şöyle dedi: Peygamber (S)'in yüzü yaralandı, rabâiye dişi kırıldı, başındaki miğferi de yarıldı. Fâtıma aleyhi's-selâm kanı yıkıyor, Alî de tutuyordu. Fâtıma kanın arttığını görünce bir hasır parçası alıp onu kül oluncaya kadar yaktı. Sonra o külü yaraya yapıştırdı ve kan durdu [169].

85- Ölüm Sırasında Silâhın Kırılmasını Düşünmeyen Kimse Babı

123-.......(Mü'minlerin anası Cuveyriye'nin kardeşi) Amr ibnu'l- Hâris (R): Peygamber (S) silâhından, beyaz katırından, bir de (sağlığında) sadaka yaptığı Fedek arazîsinden başka birşey geriye bırakmadı, demiştir [170]

86- Sıcak Vaktindeki İstirahat Sırasında İnsanların İmâmın /Yanından Dağılmaları Ve Ağaçlarla Gölgelenmeleri Babı

124-.......Buradaki iki senedle gelen hadîste Câbir ibn Abdillah (R), kendisinin Peygamber'in beraberinde (Necd tarafına doğru) gazaya gittiğini, (dönüşte) dikenli büyük ağaçları çok bir vâdî içinde sıcak vakti istirahatının kendilerine eriştiğini haber verip şöyle devam etmiştir: Gün ortası istirahatı verilince insanlar ağaçlık içinde, ağaçlarla gölgelenmek üzere dağıldılar. Peygamber (S) de bir ağaç altına indi, kılıcını ağaca astı, sonra uyudu. Peygamber uyandığında yanında bir adam vardı. Kendisi bu adamı hissetmemişti. Peygamber (sahâbîlerine bu adamın hâlini) şöyle anlattı:

— "Bu zât benim kılıcımı sıyırdı da: Seni kim korur? dedi. Ben: Allah (korur), dedim. Bu cevâbım üzerine kılıcı kınına koydu. Dikkat edip ibret alın! Bu hâdisenin kahramanı işte şu oturan bedevidir".

Sonra Peygamber (S) onu cezalandırmadı [171].

87- Mızraklar (Edinip Kullanmanın Fazileti) Hakkında Söylenen Şeyler Babı

İbn Umer'den Peygamber(S)'in:'Benim rızkım mızrağımın gölgesi altında kılındı. Horluk ve cizye vermek de benim emrime muhalefet edenler üzerine kılındı" buyurduğu zikrolunur [172].

125-.......Ebû Katâde el-Ensârî'nin himayesinde bulunan Nâfi'den; o da Ebû Katâde'den haber verdi ki, Ebû Katâde (Hudeybiye yılı) Rasûlullah'ın beraberinde idi. Nihayet Mekke yolunun bir yerinde oldukları zaman Ebû Katâde umre niyetiyle ihrama girmiş bulunan birtakım arkadaşlanyle beraber bir keşif vazifesi için geri kaldı. Ebû Katâde kendisi ihrâmlı değildi. Bu sırada birden bir yaban eşeği gördü. Hemen atının üstünde doğruldu. Arkadaşlarından kendisine kamçısını uzatıp vermelerini istedi. Onlar (ihrâmh oldukları gerekçesiyle) bunu kabul etmediler. Yine onlardan kendi mızrağını vermelerini istedi. Onlar yine çekindiler. Bunun üzerine Ebû Katâde mızrağını kendisi aldıktan sonra yaban eşeği üstüne atını koşturdu ve onu öldürdü. O eşeğin etinden Peygamber'in sahâbîlerinin bâzısı yedi, bâzısı da yemekten çekindi. Nihayet Rasûlullah'a eriştikleri zaman bu eti yemenin hükmünü kendisine sordular. Rasülullah (S):

— "Bu, Allah'ın sizlere ihsan ettiği bir yiyecektir" buyurdu [173].

Zeyd ibn Eşlem; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Katâde'den bu yaban eşeği hakkında Ebu'n-Nadr'ın hadîsinin benzeri gelmiştir. Bunda Rasülullah: "Beraberinizde onun etinden bir parça var mı?" buyurdu fıkrası vardır [174]

88- Peygamber'in Zırhıfnın Neden Olduğu) Hakkında Söylenenlerle Harbde Gömlek(İn Hükmünü Beyân) Babı

Peygamber (S): "Hâlid'e gelince, Hâlid zırhlarını Allah yolunda vakfetmiştir..." buyurdu [175].

126-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) toparlak bir çadır içinde İken:

— "Yâ Allah! (Peygamberlerine yardım edeceğin hakkındaki) ahdini ve (zafer) va'dini (yerine getirmeni) senden istiyorum! Yâ Allah! Eğer (mü'minlerin helakini) dilemişsen bu günden sonra ibâdet edilmez!" diye duâ etti.

Sonunda Ebû Bekr, Rasûlullah'ın elini tuttu da:

— Bu kadar dilek sana yetişir yâ Rasûlallah, Sen Rabb'ine karşı duada ısrar ettin (Allah sana va'dini verir), dedi.

Bu sırada Rasülullah bir zırh içinde idi. Bu duadan sonra Rasülullah şu mealdeki âyetleri okuyarak çadırdan çıktı:

— "Yakında o cemiyet bozulacak, onlar arkalarını dönüp kaçacaklardır. Daha doğrusu onlara va'd olunan asıl azabın vakti, o saattir, O saat, daha belâlı, daha acıdır" (d-Kamen 45-46) [176].

Ve Vuheyb şöyle dedi: Bize Hâlid el-Hazzâ (İkrime'den; o da İbn Abbâs'tan: Bu söylediği şey) Bedir gününde oldu, dedi [177].

127-.......Aişe (R): Rasülullah (S), zırhı bir Yahudi'nin yanında otuz sâ' Ölçeği arpaya karşılık rehin edilmiş bulunduğu hâlde vefat etti, demiştir.

Râvî Ya'lâ, (er-Rehn Kitâbı'ndaki rivayette): Bize el-A'meş: "Demirden yapılmış bir zırh" şeklinde tahdîs etti,demiştir. Muallâ ibn Esed de (el-İstikrâz Kitâbı'ndaki rivayette): Bize Abdulyâhid tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-A'meş tahdîs edip: Rasûlullah o Yahudi'ye demirden bir zırhı rehin verdi, demiştir

[178].

128-.......Bize Abdullah ibn Tâvûs, babasından; odaEbûHureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Cimri ile sadaka vericinin meseli, şu iki adamın meselidir: Üzerlerinde demirden iki cübbe vardır. Onların elleri köprücük kemiklerine kadar sarılıp sıkışmıştır. Sadaka verici olan, sadakasını vermeyi her kasdet-tikçe cübbesi onun bedeni üzerinde genişler, uzar, hatla sadaka verenin ayak izlerini siler giderir. Cimri olan ise sadaka vermek istedikçe onun demir cübbesinin herbir halkası kendine bitişik olan halkaya doğru büzülür, sıkışır da onun bedeni üzerinde sıkışıp büzülür ve onun iki eli köprücük kemiklerine doğru toplanır".

Ebû Hureyre^ Peygamber'den: "O cimri kişi bu sıkan demir cüb-beyi genişletmeye çalışır, fakat o zırh genişlemez" derken işitmiş-tir [179].

89- Seferde Ve Harbde Cübbe (Giyme) Babı

129-....... el-Mugîre ibn Şu'be (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ihtiyâcı için (uzağa) gitti. Sonra döndü. Ben kendisini su ile karşıladım. Üzerinde bir Şâm cübbesi vardı. Ağzım su ile çalkaladı, burnuna su çekti ve yüzünü yıkadı. Ellerini o cübbenin yeninden çıkarmaya davrandı. Yenler dar olduğundan ellerini cübbenin altından çıkardı, onları yıkadı, başını ve ayakkabıları üzerini mesnetti [180].

90- Harbde İpek Giyme(Nin Cevazı) Babı

130-....... Bize Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den tahdîs etti ki, onlara da Enes: Peygamber(S)'in, Abdurrahmân ibn Avf ile ez-Zubeyr'e, kendilerinde meydana gelen kaşıntı hastalığından dolayı ipekli gömlek giymelerine ruhsat ve müsâade verdiğini tahdîs etmiştir.

131-.......Buradaki iki senedde de Hemmâm ibn Yahya el-Avzî, Katâde'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Abdurrahmân ibn Avf ile ez-Zubeyr, Peygamber'e bitten şikâyet etmişler. Bunun üzerine Peygamber (S) onlara ipek gömlek giymek hususunda ruhsat vermiştir. Enes: Ben bir gazvede o ikisinin üzerinde ipek gömleği gördüm, demiştir [181].

132-.... Buradaki senedde de Enes; Peygamber (S), Abdurrahmân ibn Avf ile ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm'a ipek giymek hususunda ruhsat verdi, diye tahdîs etmiştir.

133-.......Buradaki senedde de Enes: Bu iki sahâbîde meydana gelen bir kaşıntı hastalığından dolayı ruhsat verdi, yâhud da ruhsat verildi, demiştir [182].

91- Biçak (Kullanmanın Cevazı) Hakkında Zikrolunan Şeyler Babı

134-....... Amr ibn Umeyye (R) şöyle demiştir: Ben Peygamberdi pişmiş koyun küreğinden et kesip yerken gördüm. Sonra namaza çağrıldı da (yeniden) abdest almadan namaz kıldırdı.

Bize Ebû'l-Yemân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb, ez-Zuh-rî'den haber verdi. Bu rivayette râvî: "Peygamber bıçağı elinden bıraktı" fıkrasını ziyâde etti [183].

92- Rûmlarta Harb(İn Fazileti) Hakkında Söylenen Şeyler Babı

135-.......Umeyr ibnu'l-Esved el-Ansî şöyle tahdîs etmiştir: Kendisi Ubâde ibnu's-Sâmit'e gelmiş. Ubâde o sırada Hımış sahilinde kendisine âid bir bina içine inmiş, beraberinde de zevcesi Ümmü Haram bulunuyormuş.

Umeyr dedi ki: Bize Ümmü Haram bintu Mühân, kendisinin Pey-gamber'den: "Ümmetimden denizde gaza eden ilk muhâribler (mağfiret olunmayı) vâcib kılmışlardır (yânı hakk etmişlerdir)" buyururken işittiğini tahdîs etti.

Ümmü Haram dedi ki:

— Ben de: Yâ Rasûlallah! Ben bunların içinde miyim? diye sordum; "Sen onların arasındasın" diye cevâb verdi. Bundan sonra Peygamber: "Ümmetimden Kaysar'ın şehrine gaza eden ilk muhâribler de mağfiret olunmuşlardır" buyurdu. Ben bunların içinde miyim yâ Rasûlallah? diye sordum. O: "Hayır!" diye cevâb verdi [184]

93- Peygamberin İstikbâlde Yahûdîler'le Yapılacak Harbi Haber Vermesi Babı

136-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibnUmer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Siz müslümânlar (ileride) Yahûdîler'le harb edeceksiniz (onları kıracaksınız). Hattâ onr lardan bir Yahudi taş arkasına saklanacak da o taş (dile gelerek): Ey Allah'ın kulu! Şu arkamdaki bir Yahûdîdir, onu da öldür! Diyecektir [185]

137-.......Ebû Zur'a'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Sizler Yahûdîler'le umûmî bir harb etmedikçe kıyamet kopmaz. Hattâ arkasında bir Yahudi buluna^ Yâ Müslüman! Şu arkamdaki Yahudi'dir, onu oldur! Der [186]

94- Türklerin Kıtali Babı [187]

138-.......Ben el-Hasen el-Basrî'den işittim, şöyle diyordu: Bize Amr ibnu Tağlîb tahdîs edip şöyle dedi; Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Şübhesiz sizin,

keçe ayakkabılar giyinen bir kavimle harbet-meniz kıyamet alâmeilerindendir. Ve yine sizin, yüzleri geniş ve yüzleri deri üstüne deri kaplanmış kalkanlar gibi kalın etli olan bir kavimle harbetmeniz kıyamet gününün alâmetler indendir" [188].

139-....... Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlulİah (S) şöyle buyurdu: "Siz müslümânlar gözleri küçük, yüzleri kırmızı, basık burunlu, yüzleri üst üste deri kaplanmış kalkanlar gibi kalın etli olan Türk ile harbedinceye kadar kıyamet kopmaz. Ve yine sizler ayakkabıları kıl olan bir kavimle harb etmedikçe kıyamet kopmaz" [189].

95- Kıl Ayakkabılar Giyinen*Kavimlerin Harbi Babı

140-.......ez-Zuhrî, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den söyledi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Sizler ayakkabıları kıl keçe olan bir kavimle muharebe etmedikçe kıyamet kopmaz. Ve yine sizler yüzleri üstüste deri kaplanmış kalkanlar gibi kalın etli olan bir kavimle muharebe etmedikçe kıyamet kopmaz".

Sufyân ibn Uyeyne geçen senedle söyledi ve bunda Ebu'z-Zinâd, el-A'reVden; o da Ebû Hureyre'den rivâyeten: "Gözleri küçük, burunları yassı, yüzleri üstüste deri kaplanmış kalkanlar gibi etli olan" fıkrasını ziyâde etmiştir [190].

96- Bozgunluk Sırasında Bineğinden İnip Allah'tan Yardım İsteyerek Askerlerini Harb Nizâmına Koyan Kimse Babı

141-.......Bize Ebû İshâk tahdîs edip şöyle dedi: Ben el-Berâ'dan işittim: Bir adam ona:

— Sizler Huneyn günü kaçmış mı idiniz yâ Ebâ Umâre? diye sordu.

O da:

— Hayır vallahi Rasûlullah geri dönmemiştir. Lâkin hakîkat şu ki, O'nun sahâbîlerinin gençleri ve ağırlığı olmayanları miğfersiz, zırhsız ve silâhsız olarak çıktılar. Akabinde hemen hemen kendilerinin hiçbir oku yere düşmeyecek kadar iyi atıcı olan Hevâzin ve Benû Nasr topluluğu olan atıcılardan ibaret bir kavme geldiler. Onlar bunlara ok yağdırdılar. Öyle bir ok yağmuru ki, hemen hemen hiç hatâ etmiyorlardı. Bunun üzerine o genç sahâbîler oradan Peygamber'in yanına dönüp geldiler. Peygamber beyaz katırının üstünde; amcasının oğlu Ebû Sufyân ibnu'l-Hâris ibn Abdilmuttaüb ise onu yediyordu. Peygamber (S) -sabit durup- hemen bineğinden indi ve Allah'tan yardım istedi. Sonra:

— "Ben peygamberim yalan yok, ben Abdulmuttalib oğluyum!" dedi.

Bundan sonra da sahâbîlerini harb saffına dizdi [191].

97- Harb Sırasında İmâmın Müşrikler Aleyhine Bozulma Ve Sarsılma Duası Yapması Babı

142-......Alî ibn Ebî Tâlib (R) şöyle demiştir: Ahzâb gunu muslümânlann harb durumu güçleşince Rasülullah (S): "Allah müşriklerin evlerini ve mezarlarını ateş doldursun! Onlar bizleri güneş battığı zamana kadar orta namazdan alıkoydular" dedi [192] .

143-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kunûtta şöyle duâ ederdi:

"Yâ Allah! Seleme ibn Hişâm'ı kurtar!

Yâ Allah! el-Velıd ibnu'l-Velîd'i kurtar!

Yâ Allah.' Ayyaş ibn Ebî Rabîa'yı kurtar!

Yâ Allah! (Kâfirler elinde) zaîf görülen diğer mü'minleri kurtar!

Yâ Allah! Mudar aleyhine baskım daha da şiddetlendir!

Yâ Allah! Yıllarını Yûsuf'un yılları gibi şiddetli yap!" [193].

144-.......Bize İsmâîl ibnu Ebî Hâlid haber verdi. Kendisi Abdullah ibn EbîEvfâ(R)'dan şöyle derken işitmiştir: Rasülullah (S) Ahzâb günü müşrikler aleyhine duâ edip şöyle dedi:

"Yâ Allah! Ey Kur'ân 'ı gönderen, (düşmanlarla) hesabı tez olan! Yâ Allah! Sen şu düşman Arab kabilelerini bozguna uğrat! Yâ Allah! Sen onların topluluklarını kır, irâdelerini sars!" [194]

145-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Ka'be'nin gölgesinde namaz kılıyordu. Ebû Cehl'le Kureyş'ten birtakım insanlar oturmakta idiler. Mekke'nin bir tarafında da bir deve kesilmişti. Ebû Cehl (o kesilen devenin döl yatağını getirin) dedi de getirmek için insan gönderdiler. Onlar dişi devenin döl yatağını getirdiler ve onu Peygamber'in üzerine attılar. Akabinde Fâtıma geldi ve döl yatağını Peygamber'in üstünden attı. Bunun ardından Peygamber:

— "Yâ Allah, Kureyş'i Sana havale ederim!

Yâ Allah, Kureyş'i Sana havale ederim!

Yâ Allah, Kureyş'i Sana havale ederim!

Ebû Cehl ibn Hişâm'ı, Utbe ibn Rabîa'yı, Şeybe ibn Rabîa'yı, el- Velîd ibn Utbe'yi, Ubeyy ibn Halefi, Ukbe ibn EbîMuayt'ı Sana havale ederim!" diye beddua etti [195].

Abdullah ibn Mes'ûd: Yemîn olsun ben Peygamber'in burada isimlerini saydıklarını Bedir çukurunun içinde öldürülmüşler görmü-şümdür. Râvî Ebû İshâk: Ben yedinci ismi unuttum, demiştir. Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Yûsuf ibn İshâk, dedesi Ebû İshâk'tan: "Umeyyetüibnu Halef" dedi. Şu'be ise: Umeyye yâhud Ubeyyun demiştir. Doğrusu ise Umeyye'dir (çünkü Ubeyy ibn Halefi Peygamber kendi eliyle Uhud'da öldürdü).

146-.......Âişe(R)'den (şöyle demiştir): Yahudiler Peygamber'in huzuruna girdiler de: es-Sâmu aleyke (= Ölüm senin üzerine olsun), dediler. Bunun üzerine ben onlara la'net ettim. Peygamber (S): "Sana ne var ki onlara la'net ettin?" buyurdu. Ben: Onların dediklerini işitmedin mi? dedim. Peygamber: "Sen benim 'Ve aleykum (= Size de olsun)' dediğimi işitmedin mi?" buyurdu [196].

98- Bâb: Müslüman, Kitâb Ehline (İslâm'a Dönmeleri İçin) Hidâyet Yolunu Gösterip İrşâd Eder Mi, Yâhud Onlara Kur'âıvı Öğretir Mi?

147-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe ibn Mes'ûd haber verdi ki, ona da Abdullah ibn Abbâs şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) Rûm Meliki olan Kaysar'a bir mektûb yazdı ve yazdığı mektubun içinde şöyle buyurdu: "...Eğer İslâm 'dan yüz çevirir, onu kabul etmezsen çiftçilerin günâhı senin boy-nunadır..." [197].

99- Müşrikleri İslâm'a Alıştırmak İçin Onlar Lehine Hidâyet Duası Yapmak Babı [198]

148- Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: (Mekke'de müslü-mân olup kabilesini da'vete me'mûr olan) Tufeyl ibn Amr ed-Devsî -Hayber fethi sırasında- bâzı arkadaşlarıyle Peygamber'in yanına ziyarete gelmişti. Bunlar (kendi kavminden şikâyet ederek):

— Yâ Rasûlallah! Devs kabîlesi halkı Allah'a âsî oldular da Tu-feyl'in İslâm'a da'vetini kabulden çekindiler. Binâenaleyh sen bunların aleyhine duâ et, dediler.

Bâzıları tarafından: Devsîler helak olsun, denildi.

Rasûlullah (S) ise:

— "Yâ Allah! Devs halkına hidâyet eyle de onları İslâm camiamıza getir" diye duâ etti [199]

100- Yahudi Ve Hrıştiyan'ı İslâm'a Çağırma; Bunların Hangi Şey Üzerine Mukaatele Olunacakları; Peygamberin Fars Meliki Kisrâ İle Rûm Meliki Kaysar'a Yazdığı Mektûblar Ve Kıtalden Önce İslâm'a Çağırma Babı

149-.......Katâde şöyle demiştir: Ben Enes(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) Rûmlar'a (Bizanslüar'a) mektûb yazmak istediği zaman, kendisine: "Onlar bir mektubu mühürlü olmadıkça okumazlar" denildi. Bunun üzerine Peygamber gümüşten bir mühür yüzük edindi ki, bu yüzüğün Peygamber'in elindeki beyazlığı hâlâ gözümün önündedir. Bu mühür yüzükte "Muhammedun Rasûlullah" sözlerini nakşettirdi [200].

150-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) Kisrâ'ya mektubunu (Abdullah ibn Huzâfe es-Sehmî ile) gönderdi ve bu İbn Huzâfe'ye mektubu götürüp Bahreyn büyüğüne -ki Kisrâ'nın Bahreyn emîridir- vermesini emretti. İbnu Huzâfe de Bahreyn Emîri Munzir'e mektubu verdi. O da

götürüp Kisrâ'ya verdi. Kisrâ mektubu görünce onu yırtıp parçaladı.

İbn Şihâb dedi ki: Ben, râvî Saîd ibnu'I-Müseyyeb'in: Peygamber (Kisrâ ile kavmine) "Parça parça olsunlar" diye beddua etti, dediğini zannederim [201].

101- Peygamberin İnsanları İslâm'a, Peygamberliği İtiraf Etmeye, Allah'ın Berisinde Bir Kısmının Diğer Bir Kısmını Rabbler Edinmemelerine Çağırması Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Beşerden hiçbir kimseye yakışmaz ki, Allah kendisine

Kitâb'/, hükmü ve peygamberliği versin de sonra o, insanlara; 'Allah'ı bırakıp da bana kul olun' desin.

Fakat o: 'Öğretmekte ve okuyup okutmakta olduğunuz Kitâb sayesinde Rabbaniler olun' der" (âiu imrân: 79) [202]

151- Bize İbrâhîm ibn Hamza tahdîs etti. Bize İbrâhîm ibn Sa'd, Salih ibn Keysân'dan; o da İbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Ab-dillah ibn Utbe'den; o da Abdullah ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti. O şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) Rûm Kaysarı'm İslâm'a çağırmak üzere ona mektûb yazdı. Mektubunu Kaysar'a Dıhye el-Kelbî'nin beraberinde yolladı. Rasûlullah, Dıhye'ye mektubu Busrâ halkı büyüğünün Kaysar'a sunması için, mektubu Busrâ halkı büyüğüne vermesini emretti [203].

Kaysar ise, Allah ondan Fars ordularını bozguna uğrattığı zaman, Allah'ın kendisine in'âm ettiği bu büyük zafere şükür olmak üzere, Hınıs'tan İliyâ'ya (yânı Beytu'l-Makdis'e) kadar yürüdü idi. Kaysar İliyâ'da'iken Rasûlullah'ın mektubu kendisine ulaştığı zaman, mektubu okuduğunda adamlarına:

— Bana burada o adamın kavminden bir adam arayın, ben onlara Allah'ın Rasûlü'nden suâller sorayım! dedi.

İbn Abbâs şöyle dedi: Bana Ebû Sufyân haber verdi ki, kendisi Rasûlullah ile Kureyş kâfirleri arasında yapılmış olan Hudeybiye barış anlaşması müddeti içinde, ticâretçiler olarak Şam'a gelmiş bulunan Kureyş'ten birtakım adamlar arasında Şam'da bulunuyormuş. Ebû Sufyân dedi ki: Akabinde Kaysar'ın elçisi bizleri Şam'ın bir yerinde buldu. Ben ve arkadaşlarım götürüldük. Nihayet İliyâ beldesine geldik. Kaysar'ın huzuruna girdirildik. Bir de gördük ki Hırakliyus üzerinde tâc olduğu hâlde hükümdarlık tahtında oturmuş, etrafında Rûm büyükleri vardı. Hırakl, tercümanına:

— Peygamber olduğunu söyleyen şu zâta nesebce en yakın hangisidir, onlara sor, dedi.

Ebû Sufyân dedi ki: Ben:

— O'na neseben en yakınları benim, dedim.

Kaysar:

— O'nunla senin arandaki yakınlık nedir? dedi.

— O benim amcamın oğludur, dedim.

O gün o kaafilenin içinde benden başka Abdu Menâf oğulları'n-dan kimse yoktu. Kaysar:

— Onu bana yaklaştırınız, dedi ve arkadaşlarımla ilgili emri de

verdi.

Arkadaşlarımı benim omuzumun yanına sırtımın arka tarafına

oturttular.

Sonra Hırakl, tercümanına:

— Bunun arkadaşlarına söyle: Ben Peygamber olduğunu söyleyen o zât hakkında bu adamdan bâzı şeyler soracağım. Eğer bu bana yalan söylerse, sizler onu yalanlayınız! dedi.

Ebû Sufyân dedi ki: Vallâhî o gün arkadaşlarımın benden çıkacak yalanı yaymalarından utanmak olmasaydı, Hırakliyus bana Pey-gamber'den sorduğu zaman, muhakkak O'na yalan söylerdim. Fakat ben arkadaşlarımın benden

çıkacak yalanı nakledip yayacaklarından utandım da Hırakliyus'a doğru söyledim.

Sonra Kaysar, tercümanına:

— Ona sizin içinizde O'nun nesebi nasıldır? diye sor, dedi.

Ben:

— İçimizde O büyük bir neseb sahibidir, dedim.

— Sizden bu sözü O'ndan evvel söylemiş (yânî O'ndan evvel peygamberlik iddiası etmiş) bir kimse var mıydı? dedi.

— Yoktu, dedim,

— O söylediği peygamberlik sözünü söylemesinden önce sizler O'nu hiç yalanla ittihâm ediyor muydunuz? dedi.

— Hayır, dedim.

— Babaları içinde bir melik var mıydı? dedi.

— Hayır yoktu, dedim.

— O'na insanların eşrafı mı, yoksa zaîfleri mi tâbi' oluyorlar? dedi.

— Halkın zaîfleri daha çok tâbi' oluyorlar, dedim.

— O'na tâbi' olanlar artiyorlar mı, yoksa eksiliyorlar mı? dedi.

— Anıyorlar, dedim.

— Dîne girişten sonra O'nun dînini beğenmemezlikten dolayı dînden dönen kimse oluyor mu? dedi.

— Hayır olmuyor, dedim.

— O gadr ediyor mu (yânî ahdini bozuyor mu)? dedi.

— Hayır gadr etmez. Ancak şimdi biz O'nunla bir müddete kadar silâh bırakma halindeyiz; ahdini bozmasından korkuyoruz, dedim.

Ebû Sufyân dedi ki: Kaysar'la olan bu mükâlemede bana, içine birşey girdirip

de onunla Muhammed'in sânını eksilteceğim bir söz söylemek mümkün olmadı. Benden, bundan başkasının nakledilmesinden korkmuyorum. Kaysar bana:

— O'nunla hiç harb ettiniz mi? Yâhud O sizinle harb etti mi?

dedi.

— Evet, O'nunla harb ettik, dedim.

— Öyleyse O'nun harbi ve sizin harbiniz nasıl oldu? dedi.

— Harb tâli'i (bizimle O'nun arasında) nevbet nevbet olur: Bir kerre O bize gâlib olur, diğer kerre biz O'na gâlib oluruz, dedim.

Hırakliyus:

— O sizlere ne emrediyor? dedi.

— O bizlere, kendisine hiçbir şeyi ortak kılmayarak yalnız Allah'a ibâdet etmemizi emrediyor ve babalarımızın ibâdet edegeldik-leri putlardan bizleri nehyediyor. Ve yine O, bizlere namaz kılmayı, sadaka vermeyi, iffetli olmayı, ahde vefakârlığı, emâneti eda etmeyi

emrediyor, dedim.

Ben bunları ona söylediğim zaman o, kendi tercümanına dedi ki:

— Ona şunları şöyle: Ben sana içinizde O'nun nesebini sordum; sen O'nun yüksek neseb sahibi olduğunu söyledin. Rasûller de zâten böyle kavimlerinin yüksek neseb sâhibleri içinden gönderilir. Ben sana: Sizden bu peygamberlik sözünü O'ndan önce söylemiş bir kimse var mıdır? dedim; sen: Hayır yoktur, dedin. Ben de: Eğer sizden bu sözü O'ndan evvel söylemiş bir kimse olaydı, kendisinden önce söylenmiş olan bir söze uyup taklide kalkışan bir adamdır diye düşünürdüm, dedim. Ben sana: O, dediğini demesinden önce sizler O'nu yalan söylemekle suçluyor mu idiniz? dedim; sen: Hayır, dedin. Ben de kesin surette bildim ki, insanlara karşı yalan söylemeyi işlememiş bir kimse (sonradan) Allah'a karşı yalan söylemeye cesaret edemez [204]. Ben sana: O'nun babaları, dedeleri içinden bir melik olmuş mudur? diye sordum; sen: Hayır olmamıştır, dedin. Ben de: Babalarından bir melik olaydı bu da babalarının hükümdarlığım geri almak isteyen bir kimsedir diye hükmederdim, dedim.'Ben sana: O'na insanların eşrafı mı tâbi' oluyorlar yoksa zaîfleri mi? diye sordum; sen: O'na tâbi'

olanların insanların zaîfleri olduğunu söyledin. Rasûllerin tâbi'leri de zâten onlardır. Ben sana: (O'na tâbi' olanlar) artıyor-lar mı, yoksa eksiliyorlar mı? diye sordum; onlar artıyorlar, dedin, îmân keyfiyeti de tamâm oluncaya kadar hep böyle gider. Ben sana: O'nun dînine girdikten sonra dînini beğenmemezlikten dolayı irti-dâd eden oluyor mu? diye sordum; sen: Hayır, dedin. îmân da mûcib olduğu iç ferahlığı kalblere karışıp kökleşince böyle olur; onu kimse sevmemezlik etmez. Ben sana: O zât gadr eder mi (yânî ahdine vefasızlık eder mi)? diye sordum; sen: Hayır o gadr etmez, dedin. Rasûl-ler de böyle olur; onlar gadr etmezler. Ben sana: Siz O'nunla harb ettiniz mi ve O sizinle harb etti mi? diye sordum. Sen: O'nun harb, yaptığını, sizin harbiniz ve O'nun harbinin nevbet nevbet değişir olduğunu, bir defa O'nun sizlere gâlib gelir, diğer defa da sizler O'na gâlib gelir olduğunuzu söyledin. Rasûller de böyledir. Onlar (Allah tarafından tâat yolunda sabırlarının ve gayretlerinin çokluğu sebebiyle ecirleri büyük olsun diye) belâlara uğratılırlar, sonra da makbul akıbet onların lehine olur. Ben sana: O size ne emrediyor? diye sordum! Sen: O'nun sizlere Allah'a ibâdet etmenizi ve O'na hiçbirşeyi ortak yapmamanızı emreder olduğunu, babalarınızın ibâdet edegel-dikleri putlardan sizleri nehyeder olduğunu, keza sizlere namaz kılmayı, sadaka vermeyi, haramlardan el çekip iffetli olmayı, ahde vefa etmeyi, emâneti yerine getirmeyi emreder olduğunu söyledin.

Hırakliyus dedi ki:

— İşte bu söylediklerin peygamberin sıfatlarıdır. Zâten ben bir peygamberin çıkacağını bilir idim. Lâkin onun sizden olacağını zannetmezdim. Eğer bu dediklerin doğru ise, şu ayaklarımın bastığı yere yakında o Zât mâlik olacaktır. O'nun yanına ulaşabileceğimi umud eder olaydım, O'nunla buluşmak için elbette her türlü zahmete katlanırdım. O'nun yanında olaydım (hizmet ederek) elbette ayaklarını yıkardım.

Ebû Sufyân şöyle dedi: Bundan sonra Hırakliyus Rasûlullah'ın mektubunu istedi.Mektûb okundu: Mektubun içinde şunların yazılmış olduğunu gördük:

'Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

'Allah 'in Kulu ve Rasûlü Muhammed'den Rûm 'un büyüğü Hı-

'Hidâyet yoluna uyanlara selâm olsun! Bundan sonra: (Ey Rûm

milletinin büyüğü!) Ben seni İslâm da'veüne çağırıyorum. Müslüman ol ki selâmette bulunasm. Müslüman ol ki Allah senin ecrini iki kat versin. Eğer bu

da'vetimi kabul etmezsen Hnstiyan çiftçilerin günâhı senin üzerinedir. Ey Kitâblılar! Bizimle sizin aranızda müsâvî ve müşterek olan bir söze geliniz: Allah 'tan başkasına tapmayalım. O'na hiçbirşeyi eş tutmayalım, Allah U bırakıp da birbirimizi rabbler edinmeyelim. Eğer (Kitâblılar bu da'vetten) yüz çevirirlerse, siz de onlara: 'Şâhid olun, biz muhakkak müslümânlarız' deyin" (Âiu imrân: 64). Ebû Sufyân dedi ki: Hırakl sözünü bitirince etrafında bulunan Rûm büyüklerinin sesleri yükseldi ve gürültüleri çoğaldı. Ben onların ne dediklerini bilemiyorum. Bizimle ilgili emir verildi de bizler dışarı çıkarıldık. Arkadaşlarımla beraber dışarı çıkıp da onlarla yalnız kalınca, onlara:

— İbnu Ebî Kebşe'nin (yânî Muhammed'in) işi hakîkaten azamet peyda etti. Bu Benu'l-Esfar Meliki O'ndan korkuyor, dedim. Ebû Sufyân dedi ki: Allah'a yemîn olsun ki, kendim isteksiz olduğum hâlde Allah kalbime İslâm'ı girdirinceye kadar ben Peygam-ber'in işinin muhakkak gâlib geleceğine boyun eğici ve kesin bilici olmak;a devam ettim [205].

152-.......Sehl ibn Sa'd (R) Hayber günü (fetih uzayınca) Peygamber(S)'den şöyle buyururken işittiğini söylemiştir:

— "Müslümanların bayrağını artık Öyle bir kimseye vereceğim ki, Allah onun elleriyle fetih verecektir."

Bunun üzerine orada bulunan sahâbîler, bayrağın kendilerinden hangisine verileceği mes'elesi için ümîd eder oldular. Onların hepsi bayrağın kendisine verilmesini umarak, ertesi güne erdiler. Fakat Rasülıjllah ertesi gün: "

— "Alî nerededir?" diye sordu. Sahâbîler tarafından:

— Alî gözlerinden şikâyet ediyor, denildi.

Peygamber emretti de Alî çağrıldı. Peygamber Alî'nin gözlerine tükürdü, hemen orada gözleri, onda hiçbir ağrı yokmuş gibi, iyi oldu. Bunun üzerine Alî:

— Hayber Yahûdîleri'yle; onlar da bizim gibi (müslümân) olun-7 caya kadar harb ederiz! dedi.

Peygamber:

— "Yâ Alî, yavaş ol! Sükûnetle (yânî harb etmeden) Hayberli-ler'in sahasına

ininceye kadar ilerle. Sonra onları İslâm 'a çağır ve üzerlerine vâcib olan İslâm esâslarını onlara haber ver. (Yâ Alî!) Allah'a yemin ederim ki, senin irşadınla tek bir kişinin hidâyete kavuşturulması, senin için kırmızı develerin olmasından hayırlıdır" buyurdu [206].

153-.......Humeyd et-Tavîl şöyle demiştir: Ben Enes(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) bir kavme gazaya gittiği zaman, sabah oluncaya kadar baskın yapmazdı. (Sabah olunca) ezan sesi işitirse onlarla harbden kendini tutardı. Eğer ezan işitmezse, sabah olduktan sonra onlar üzerine baskın yapardı. Biz Hayber'e geceleyin indik [207].

154- Bize Kuteybe tahdîs edip şöyle dedi: Bize tsmâîl ibn Ca'-fer, Humeyd et-Tavîl*den; o da Enes'ten: Peygamber(S) bizleri gazaya götürdüğü zaman... dediğini tahdîs etti.

Ve yine bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Humeyd'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki (o şöyle demiştir): Peygamber (S) Hayber'e gazaya çıktı ve Hayber'e geceleyin vardı. Peygamber bir kavmin yurduna geceleyin geldiği zaman, sabah olmadıkça üzerlerine baskın yapmazdı. Sabah olunca Yahudiler zirâat âletleri ve iş sepetlen ile tarlalara doğru çıktılar. Peygamber'i gördüklerinde:

— Muhammed; vallahi şu Muhammed'dir ve askeridir! dediler.

Peygamber de:

— "Allâhu Ekber. Hayber har âb oldu (yâhud harâb olsun). Biz bir kavmin yurduna indiğimiz zaman inzâr edilip korkutulmuş olanların hâli yaman olur" buyurdu [208].

155-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Bana insanlar Lâ ilahe ille'llâh deyinceye kadar onlarla harb etmekliğim emrolundu. Her kim Lâ ilahe üleHlâh derse, müslümânlık hakkının gereği (olan haddler) müstesna, canını ve malını benim elimden kurtarmıştır. (îçler indekiler

den dolayı olan) hesabı ise Allah'a âiddir" [209].

Bu hadîsi Umer ile İbn Umer de Peygamber'den rivayet etmişlerdir [210].

102- Gazveye Gitmek İsteyip De Onu Başkası Île Örtüp Gizleyen Kimse İle, Sefere Perşembe Günü Çıkmayı Seven Kimse Babı

156-....... İbn Şihâb dedi ki: Bana Abdurrahmân ibnu Abdillah ibn Ka'b ibn Mâlik haber verdi ki, babası Abdullah (R), oğulları arasından (körlüğü sırasında) Ka'b ibn Mâlik'in yedincisi idi. Bu Abdullah dedi ki: Ben babam Ka'b ibn Mâlik'ten işittim. Kendisi Te-bûk gazvesinde Rasûlullah'tan geri kaldığı zamandan anlatıp şöyle dedi: Bir de Rasûlullah(S)'in âdeti bir gazaya gitmek isteyince muhakkak o gazveyi başkasıyle gizleyip örterdi, yânî onu tevriyeli bir ifâde ile söylerdi [211].

157-.......Bize Abdullah ibn el-Mubârek haber verdi. Bize Yûnus ibn Yezîd, ez-Zuhrî'den haber verdi. O şöyle demiştir: Bana Abdurrahmân ibnu Abdillah ibn Ka'b ibn Mâlik haber verip şöyle dedi: Ben (dedem) Ka'b ibn Mâlik(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Rasûlul-lah (S) yapacağı bir gazveye gitmek istediğinde o gazveyi muhakkak başka bir gazve ile gizler örterdi. Nihayet (dokuzuncu hicret yılındaki) Tebûk gazvesi olunca, Rasûlullah bu gazveye şiddetli sıcak bir mevsimde çıkmış, uzak ve tehlikeli bir yolculuğa yönelmiş, çok kalabalık bir düşmanla cenk etmeye yönelmişti. Bu sebeple Rasûlullah, düşmanlarına gerekecek hazırlıklarını yapmaları için müslümanlara maksadını açıkladı ve gitmek istemekte olduğu ciheti onlara haber verdi [212].

Ve yine İbnu'l-Mubârek'ten; o da Yûnus'tan; o da ez-Zuhrî'den; o şöyle demiştir: Bana Abdurrahmân ibnu Ka'b ibn Mâlik haber verdi ki, Ka'b ibn Mâlik (R): Rasûlullah (S) bir sefere çıkmak istediğinde perşembe gününden başka günlerde muhakkak ki pek az yola çıkardı, der idi [213].

158-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da (Abdullah'ın kardeşi) Abdurrahmân ibnu Ka'b ibn Mâlik'ten; o da babası Ka'b ibn Mâlik(R)'ten, Peygamber(S)'in Tebûk gazvesine perşembe günü yola çıktığını ve perşembe gününde yola çıkmayı sever olduğunu haber vermiştir [214].

103- Sefere Öğleden Sonra Çıkmak Babı

159-.......Ebû Kılâbe'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) -Veda Haccı'na giderken- öğle namazını Medine'de dört rek'at kılmış, ikindi namazını da Zu'1-Huleyfe'de iki rek'at kılmıştır. (Enes dedi ki:) Ben sahâbîterin hacc ve umreyi beraberce telbiye etmekte olduklarını işittim [215].

104- Sefere Ayın Sonunda Çıkmaimn Cevazı) Babı

Kureyb de İbn Abbâs(R)'tan söyledi ki, Peygamber(S) Medine'den zu'1-ka'deden beş gün kala hareket etti,

Mekke'ye zu'1-hicceden geçen dördüncü gecenin gündüzünde geldi [216].

160-.......Amre, Âişe(R)'den şöyle derken işitmiştir: Bizler zu'lka'deden kalan beşinci günde (yânı zu'1-ka'denin yirmibeşinde) Me-dîne'den Rasûlullah in beraberinde yola çıktık. (Bu aylarda umre değil) yalnız hacc edilir zannolunurdu. Mekke'ye yaklaştığımızda Rasûlullah (S): "Beraberinde kurbanlık bulunmayanın Beyt'i tavaf ettiği, Safa ile Merve arasını da sa'y ettiği zaman ihramdan çıkmasını" emretti.

Âişe dedi ki: Kurbân bayramının ilk günü (Minâ'da, elinde) sığır eti ile birisi bizim çadıra girdirildi. Ben:

— Bu nedir? dedim. v Eti getiren:

— Rasûlullah (S) zevceleri adına kurbân kesti, dedi.

Yahya ibn Saîd dedi ki: Ben bu hadîsi (Ebû Bekr'in oğlu) Kaa-sım ibn Muhammed'e zikrettim. Kaasım: Vallâhî Amre bu hadîsi sana olduğu gibi (yânî kısaltma ve değiştirme yapmadan) getirmiştir, dedi [217]

105- Ramazan İçinde Sefere Çıkma(Nın Cevazı) Babı

161-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bana ez-Zuhrî, Ubeydullah'tan; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti. İbn Ab-bâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -Mekke fethi seferine- ramazânda çıktı ve tâ Kedîd'e ulaşıncaya kadar da oruç tuttu. (Mekke'ye iki konaklık uzaklıkta bulunan) el-Kedîd mevkiinde orucunu bozdu... Sufyân dedi ki: ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Ubeydullah, İbn Abbâs'tan haber verdi ve hadîsi şevketti.

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Bu, ez-Zuhrî'nin sözüdür.Ra-sülullah'ın fiilinden, ancak sonuncusuyla olan hüküm alınır [218].

106- (Sefere Çıkarken) Vedalaşmak Babı

162- Ve İbnu yehb şöyle dedi: Bana Amr ibnu'l-Hâris, Bukeyr ibn Abdillah'tan; o da Süleyman ibn Yesâr'dan haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bizi bir seriyye içinde gazaya gönderdi. (Bize verdiği emirler arasında) Kureyş'ten adlarım söylediği iki kimse için:

— "Fuiân ve Fuiân kişilere rast gelirseniz, bunları yakalayıp ateşte yakınız" buyurdu.

Ebû Hureyre devamla dedi ki: Sonra yola çıkmak istediğimiz sıra veda etmek üzere Rasûlullah'a geldik. Bu defa da Rasûlullah:

— "Ben (önce) size Fuiân ve Fuiân 'ı ele geçirdiğinizde ateşte yakmanızı emretmiştim. Hâlbuki ateşle yalnız Allah azâblandırır. Buse-beble siz bu şerirleri yakaladığınızda (yakmayınız da) öldürünüz" buyurdu [219].

107- (Ma'siyetle Emrolunmadıkça) İmâmı Ve Âmiri Dinlemek Ve İtaat Etmek Babı

163-.......BanaNâfi', İbnTJmer'den; odaPeygamber'dehtahdîs etti. H ve yine bana Muhammed ibnu Salih tahdîs edip şöyle dedi: Bize İsmail ibn Zekeriyyâ, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Ma'siyetle emrolunma-dıkça (âmirin emrini) dinlemek ve itaat etmek haktır (vâcibdir). Ma'siyetle emrolunduğu zaman da (onları) dinlemek ve itaat etmek yoktur" buyurmuştur [220].

108- Bâb: Devlet Başkanının Arkasında Harb Edilir Ve Onunla (Düşmandan) Korunulur .

164-.......el-A'rec de Ebû Hureyre(R)'den işitmiştir: O da Rasûlullah(S)'tan: "Biz (müslümânlar Kitâb ehline göre dünyâ târihinde) sonra gelmiş bulunuyoruz. (Âhirette faziletçe) en ileride bulunanlarız..." buyururken işitmiştir.

Ve yine bu senedle gelen diğer hadîste Rasûlullah şöyle buyurmuştur: "Bana itaat eden Allah'a itaat etmiştir. Bana isyan eden Allah'a isyan etmiştir. Emîre isyan eden bana isyan etmiştir. Devlet başkanı (millet için) bir kalkandır. Onun ardında, onun emrinde harb yapılır. Onunla (düşmandan) korunulur. Eğer o millete Allah'a takva ile emrederse ve adaletle hareket ederse, bu emri ve adaleti sebebiyle onun için sevâb vardır. Eğer takva ve adaletten başkasıyle emir ve hükümederse, bundan meydana gelen günâh onun üzerine döner (me'mûr üzerine değildir)" [221].

109- Harbde Kaçmamaları Üzerine Bey'at Edilmesi Babı

Bâzıları da "Ölmek üzere bey'at" demiştir. jjHer iki şey üzerine bey'atın delili

Yüce Allah'ın şu sözüdür:

(And olsun ki, Allah müzminlerden SenHnle o ağacın altında heyhat ederlerken razı olmuştur.,." (ei-Feth: i8)

165-.......İbn Umer (R) şöyle dedi: Bizler Hudeybiye'den döndüğümüzün ertesi yılından beri altında bey'at ettiğimiz o (târihî ve mübarek) ağacı (unuttuk da onu) ta'yîn üzerinde bizden iki kişi(nin re'yi) bir arada toplanamadı. Bu (ağacın bilinmemesi) da Allah tarafından gelen büyük bir rahmet oldu.

Cuveyriye dedi ki: Ben Nâfi'e:

— Rasûlullah hangi şart üzerine sahâbîleri ile bey'atlaşma yaptı; ölmek üzere mi? diye sordum.

Nâfi':

— Hayır, ölmek üzere değil, harbde sabır ve sebat etmek üzerine sahâbîleriyle bey'atlaşma yaptı, dedi [222].

166-.......Abdullah ibn Zeyd (R) şöyle demiştir: Harre vak'ası zamanı olduğu sırada Abdullah ibn Zeyd'e bir gelen geldi de, ona:

— Abdullah ibn Hanzala, insanlarla ölmek üzere bey'atlaşıyor (sen ne dersin)? dedi.

Abdullah ibn Zeyd de ona:

— Ben RasûluIIah(S)'tan sonra hiçbir kimse ile bu ölüm şartı üzerine bey'at etmem, diye cevâb verdi [223].

167-.......Seleme ibnu'1-Ekva' (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber (S) ile bey'at etmiş, sonra ağacın gölgesi tarafına dönüp gelmiştim. însanlar(ın bey'at sıkışıklığı) hafifleyince Peygamber bana hitaben:

— "Ey Ekva' oğlu! Sen bey'at etmez misin?" diye sordu. ;İbnu'l-Ekva' dedi ki: Ben de:

— Ben bey'at etmişimdir yâ Rasülallah! diye cevâb verdim. O:

— "Bir daha bey'at et!" buyurdu. jBen de kendisiyle ikinci defa bey'at ettim. (Râvîsi Yezîd ibn Ebî Ubeyd tarafından:)

— (Yâ Ebâ Müslim!) O gün siz hangi madde üzerine bey'at ediyordunuz? diye soruldu da îbmı'I-Ekva':

— Ölmek üzerine (yânı ölsek bile kaçmamak üzerine), demiştir [224].

168-.......Humeyd şöyle demiştir: Ben Enes(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Ensâr hendek kazma gününde:

— Nahnu'îlezîne bâyeû Muhammeden Aîe'l-cihâdi mâ hayîynâ ebeden! (= Bizler diri olduğumuz müddetçe devamlı cihâd etmek üzere Muhammed'e söz vermiş kimseleriz)! derlerdi.

Peygamber (S) de onlara cevâb verip şöyle buyurdu:

— "Allâhumme lâ ayşe illâ ayşu'l-âhirah Fe-ekrimi 'Î-Ensâra ve 'Î-Muhâcirah

(= Yâ Allah! Âhiret yaşayışından başka -hakîkî- yaşayış yoktur. Onun için Sen Ensâr'a ve Muhâcirler'e ikram eyle!)? [225].

169-.......Mucâşı' (ibnu Mes'ûd es-Sulemî-R) şöyle demiştir: (Mekke fethinden sonra) ben kardeşim Mucâlid ibnu Mes'ûd ile Pey-gamber(S)'in yanına geldim de:

— (Medîne'ye) hicret etmek üzere bize bey'at et (yânî muâhade ve müsâade eyle), dedim. Peygamber:'

— "Artık hicretin hükmü, (fetihten önce) hicret edenlere âid olarak geçmiştir" buyurdu.

Ben:

— Bizimle ne üzerine bey'at edersin? dedim. Peygamber:

— 'İslâm ve cihâd üzerine" buyurdu [226].

110- Devlet Başkanının İnsanlara Kesin (Ve Yerine Getirilmesi Vâcib Olan) Emrinin Ancak İnsanların Takat Getirebilecekleri İşlerde Olması Babı [227]

170-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Günün birinde bana bir adam geldi ve benden kendisine ne cevâb vereceğimi bilmediğim birşey sordu da, şöyle dedi:

— Şu bir kişi hakkında re'yin nedir? Ki o zinde, silâhı üzerinde olarak sevinç içinde kumandanlarımızla beraber gazalara çıkar, fakat kumandanımız (ona ve) hepimize karşı sayamayacağımız derecede çok ve ağır vazifeler hakkında kesin ve şiddetli emirler verir. (Şimdi bu katlanılmaz işlerde gâzînin durumu nedir? Şu hâlde gâzînin, kumandanının bu ağır emirlerine itaat etmesi vâcib midir?) diye sordu.

Ben de ona şöyle cevâb verdim:

— Vallâhî ben sana ne cevâb vereceğimi bilmiyorum. Şu kadar ki, biz-Peygamber ile beraber (birçok gazalarda) bulunduk. O, bir iş hakkında emir verince, verilen vazifeyi biz görünceye kadar, bize karşı azim ve şiddet göstermemeye yakın (bir vaziyette) bulunurdu. Bunun bir müstesnası da vardır. Sizden herhangi biriniz Allah'ın azabından korunduğu müddetçe dâima hayır ile beraberdir. Şayet onun gönlünde (bir hususta caiz midir, değil midir diye) bir şübhe uyandığında o kimse, (üstün ve hayırlı diğer) bir kimseye sorup, ondan (onun öğüdünden) gönlündeki şübhe hastalığını şifâlandırabilir. -Sizin öyle (hakk sözlü) bir kişiyi bulamayacağınız günler yaklaşmıştır. -Kendisinden başka ibâdete değer bir ma'bûd bulunmayan Allah'a ye-mîn ederim ki, ben dünyâdan geri kalan ve geçen günleri ancak derede birikmiş su gibi düşünüyorum: Onun safîsi içilmiş de geriye bulanığı kalmıştır [228].

111- Bâb: Peygamber (S) Gündüzün Evvelinde Harb Yapmadığı Zaman, Muharebeyi Güneşin (Ortadan) Gitmesine Kadar Geriye Bırakırdı

171-.......BizeEbû İshâk (el-Fezârî), MûsâibnUkbe'den; oda Umer ibn Ubeydillah'ın himayesinde bulunan Salim Ebu'n-Nadr'dan tahdîs etti. Bu Salim, Umer ibn Ubeydillah et-Teymî'riin kâtibi idil Salim şöyle demiştir: Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) bu Umer ibn Ubey-dillah'a bir mektûb yazdı. O mektubu ben okudum; şöyle idi:

Rasûlullah (S) düşmanla karşılaştığı bâzı gazalarında (hemen harbe girişmeyip) güneş ortadan devrilinceye kadar bekledi (düşmanı gözetledi). Sonra asker içinde ayağa kalkıp şöyle hitâb etti:

— "Ey insanlar! Düşmanla karşılaşmayı (harb etmeyi) temenni etmeyiniz. Allah'tan (harb felâketinden) korumasını isteyiniz. Fakat düşmanla karşılaştığınız zamanda da (harbin bütün şiddetlerine karşı) sabrediniz. Ve biliniz ki, cennet muhakkak surette kılıçların gölgeleri altındadır" buyurdu.

Sonra şu duayı söyledi:

— "Yâ Allah! Ey bulutları yürüten, ey toplanmış orduları bozan (Allah)! Düşmanları bozgunluğa uğrat, düşmanlara karşı bizlere yardım edip zafer ver!" [229].

112- Kişinin {Gazveden Dönmek Yâhud Geri Kalmak Hususunda) Devlet Başkanından İzin İstemesi Babı

Çünkü Azîz ve Celîl olan Allah'ın şu kavli vardır:

"Mü'minler ancak Allah'a ve Rasûlü'ne îmân edenler ve O'nun (Peygamber'in) maiyyetinde cem'iyyetli bir iş üzerinde bulundukları vakit O'ndan izin isteyip alıncaya kadar bırakıp gitmeyenlerdir. Hakikat, senden izin , isteyenler; işte onlar Allah'a ve Rasûlü'ne îmân edenlerdir. O hâlde bâzı işleri için senden izin istedikleri zaman sen de onlardan dilediğin kimseye izin ver ve kendileri için Allah'tan mağfiret iste. Çünkü Allah çoic mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (en-Nûr: 62).

172-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Ben Rasülullah'ın beraberinde gazaya gittim. Câbir dedi ki: Yolda Rasûlullah (S) arkamdan bana ulaştı. Ben bize âid olan bir su taşıma devesi üzerinde idim. Deve yorulmuştu, hemen hemen yürüyemiyordu. Rasûlullah bana:

— "Senin devenin nesi var?" dedi.

Câbir dedi ki: Ben:

— Yoruldu, dedim.

Câbir dedi ki: Rasûlullah arka tarafa geçti, deveyi azarladı ve ona duâ etti. Artık bundan sonra benim deve diğer develerin önünde olmakta devam etti; onların önünde yürüyordu. Rasûlullah kana:

— "Deveni nasıl görüyorsun?" diye sordu. Câbir dedi ki: Ben:

— Deve hayırla beraberdir, ona Sen'in bereketin isabet etmiştir, dedim.

Rasûlullah:

— "Onu bana satar mısın?" buyurdu.

Câbir dedi ki: Ben, Rasûlullah'tan utandım; hâlbuki bizim ondan başka su taşıma devemiz yoktu. Câbir dedi ki:

— Evet satarım, dedim. Rasûlullah:

— "Öyleyse onu bana (şu fiâta) sat" buyurdu.

Ben de o deveyi Rasûlullah'a, Medine'ye varıncaya kadar sırt kemikleri (yânî binme hakkı) bana âid olmak şartıyle sattım. Câbir dedi ki:

— Yâ Rasûlallah, ben yeni evliyim, dedim ve kendisinden (önden gitmek hususunda) izin istedim.

O da bana izin verdi. Bunun üzerine ben Medine'ye ulaşmak yolunda insanların önüne geçtim, nihayet Medine'ye geldim. Beni dayım karşıladı ve bana devemden sordu. Kendisine deve hakkında yaptığım işi haber verdim. O da (başka devemiz olmadığı yönünden) devenin satışı üzerine beni azarladı.

Câbir dedi ki: Rasûlullah (S), ben kendisinden izin istediğim sırada bana:

— "Kızla mı, yoksa dul ile mi evlendin?" diye sormuştu.

Ben:

— Dul kadınla evlendim, dedim.

Rasûlulİah:

— "Kendisiyle oynaşacağın, ve o da seninle oynaşacak bir kızla

evlenseydin ya" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! Babam vefat etti -yâhud şehîd edildi-. Benim küçük küçük kızkardeşlerim var. Onları edeblendirmeyecek, onların işlerini görmeyecek olan onlara akran bir kızla evlenmemi hoş gör-

medim. Bu sebeble onların işlerini görmesi ve onları edeblendırıp yetiştirmesi için dul bir kadınla evlendim, dedim.

Câbir dedi ki: Rasûlullah Medine'ye geldiği zaman ben deveyi yanına götürdüm. O da bana hem devenin bedelini verdi, hem de deveyi bana geri verdi [230].

Hadîsin râvîsi el-Mugîre: Bu şartla yapılan alışveriş bizim hükümlerimizde güzeldir; biz bunda bir be's görmüyoruz, demiştir [231].

113- Kendisi Zevcesi İle Yeni Evlenmiş Olduğu Hâlde Gazaya Giden Kimse Babı

Bu bâbda (yakında geçen) Câbir'in Peygamber(S)'den rivayet ettiği hadîs vardır [232].

114- Zifafın Ardından Gazaya Gitmeyi Seçen Kimse(Nin İşini Beyan) Babı

Başlık yapılan bu bâbda Ebû Hureyre'nin Peygamber(S)*den rivayet ettiği hadîs vardır [233].

115- Düşman Baskını Korkusu Sırasında İmâmın (Yardım Ve Zafer Tedbîrine) Çabuk Davranması Babı

173-.......Şu'be şöyle demiştir: Bana Katâdetahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Medîne içinde bir düşman baskını korkusu olmuştu. Bunun üzerine Rasûlullah (S) Ebû Talha'ya âid olan bir ata bindi (Medîne'den ayrıldı, geri dönüp geldiğinde): "Korkuyu gerektirecek nevi'den birşey görmedik. Muhakkak surette biz bu atı bir deniz bulduk" buyurdu [234].

116- Korku Sırasında Çabuk Hareket Etmek Ve Harıl Harıl/ Koşmak Babı

174-.......Enes ibn Mâlik şöyle demiştir: (Medine'de) insanlar (bir düşman baskınından) korktular. Rasûlullah (S) hemen Ebû Talha'ya âid yavaş hareketli bir ata bindi. Sonra tek başına Medîne'den çıkıp atı harıl harıl koşturdu. İnsanlar da bineklerine binip O'nun arkasından koşturdular. (Peygamber keşfi yapıp dönerken sahâbîlere:)

— "Korkmadılar (yânî korkmayınız). Şübhesiz bu at (yürüyüşünün çabukluğunda) deniz gibidir" buyurdu.

(Enes dedi ki:) Artık bu günden sonra bu yavaş atın önüne geçilmedi [235].

117- Korku Sırasında Tek Olarak (Düşman Keşfine) Çıkmak Babı [236]

118- (Oturan Adına Cihâd Edenlere Verilen) Ücretler Ve Allah Yolunda (Yânî Cihâda) Yükleyip Taşıma Babı

Mucâhid ibn Cebr dedi ki: Ben İbn Ömer'e: Gazve irâde olundu (yâhud: Ben gazveye gitmek istiyorum), dedim. İbn Umer: Ben malımdan bir kısmı ile sana yardım etmek arzu ediyorum, dedi.

Ben: Allah bana malı bollaştırdı, dedim. İbn UmenZenginliğin sana âiddir. Ben malımdan bir kısmının bu yolda (harcanmış) olmasını arzu ediyorum, dedi [237].

Ve Umer (R): İnsanlar, cihâd yapmaları için bu maldan (yânı millet malından) alıyorlar, sonra da cihâd etmiyorlar. Kim böyle yaparsa, biz onun (bu maksadla) almış olduğu malını ondan geri almaya daha haklıyızdır, demiştir [238].

Tâvûs ile Mucâhid:

Sana kendisi ile Allah yolunda cihâda çıkacağın birşey yükseltildiği zaman, sen onu (Allah yoluyla ilgili olan yerlerden) istediğin işte kullan, hattâ onu ailen yanında da koy, demişlerdir [239].

175-.......Ben (îmâm) Mâlik ibn Enes'ten işittim: O, Zeyd ibn Eslem'e sordu da Zeyd de şöyle dedi: Ben, babam Eslem'den işittim, şöyle diyordu: Umer ibnu'l-Hattâb (R) şöyle dedi: Ben Allah yolunda (cihâd etmesi için) birisini bir at üzerine bindirip yüklemiştim. Sonra o atı satılıyor gördüm. Hemen Peygamber'e:

— O atı satın alayım mı? diye sordum. Peygamber:

— "O atı satın alma ve sadakana dönme!" buyurdu [240].

176-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti: Umer ibnu'l-Hattâb Allah yolunda cihâd için bir kimseyi bir ata bindirdi. Sonra o atı satılıyor buldu da, onu satın almak istedi. Bunu Rasûlullah'a sordu. Rasûlullah (S): "O atı satın alma ve sadakana dönme!" buyurdu [241].

177-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Ümmetim üzerine meşakkat verecek olmayaydım, ben hiçbir cihâd müfrezesinden geri kalmazdım. Lâkin ben binek devesi bulamıyorum; mücâhid sahâbîleri üzerine bindirip taşıyabileceğim binekleri de bulamıyorum. Bineksiz sahâbîlerin benden geri kalmaları da bana meşakkat veriyor. Yemin olsun ki ben, Allah yolunda muharebe edip de öldürülmemi, sonra dirilîilmemi, sonra yine öldürülmemi, sonra yine diriltilmemi çok arzu ederdim" [242].

119- Peygamber(S)'İn Sancağı Hakkında Söylenen Hadîsler Babı

178-.......Bana Sa'lebe ibnu Ebî Mâlik el-Kurazî haber verdi ki, Kays ibn Sa'd el-Ensârî (R) -ki kendisi Rasûlullah'ın sancağının sahibi idi- hacc etmek istedi de ihrama girmeden önce başının saçlarını iyice taramıştır [243].

179-.......Seleme İbnu'1-Ekva' (R) şöyle demiştir: Alî (R) Hayber gazvesinde Peygamber'den geri kalmıştı. Kendisinde bir göz hastalığı vardı. Kendi kendine: Ben Rasûlullah'tan geriye mi kalırım? deyip dışarı çıktı ve Peygamber'e yetişti. Sabahında Hayber'in fethinin gerçekleştirildiği gecenin akşamı olunca, Rasûlullah (S): "Müslümanların sancağım yarın elbette bir kişiye vereceğim - yâhud: Yarın müslümânların bayrağını muhakkak öyle bir kişi alacak- ki, Allah ve Rasûlü onu sever- yâhud şöyle buyurdu: O Allah'ı ve Rasûlü'nü sever- Allah fethi ona müyesser kılacaktır" buyurdu.

Bizler Alî ile karşı karşıya geldik, hâlbuki onu orada ümîd etmiyorduk. Sahâbîler: İşte Alî buradadır, dediler. Rasûlullah bayrağı Alî'ye verdi, Allah da fethi ona nasîb etti [244].

180-.......Nâfi' ibnu Cubeyr şöyle demiştir: Ben el-Abbâs'tan işittim, (fetihten bir haylî zaman sonra) ez-Zubeyr'e hitaben: (Yâ Ebâ Abdillah!) Mekke'nin fethi günü Peygamber (S) sana bayrağı şuraya (yânî hücum mevkiine) dikmeni emretmişti, diyordu [245].

120- Gazvedeki Ücretli(Nin Hükmü) Babı [246]

el-Hasen ile İbn Şîrîn: Gazvedeki ücretliye ganimetten pay ayrılır, demişlerdir [247].

Atıyye ibn Kays, taksîm sırasında diğer atlara ayrılması gereken hissenin yarısını almak üzere ücretle bir at tuttu da, bu atın payı dörtyüz dînâra ulaştı. Kendisi ikiyüzü alıp, atın sahibine de ikiyüz verdi [248].

181-.......Ya'lâ ibn Umeyye (R) şöyle demiştir: Ben Tebûk gazvesinde Rasülullah'ın beraberinde gaza ettim. Genç bir deve üzerine sefer malzemelerimi yükledim. Bu, gönlümde benim amellerjmin en sağlamıdır. Ben bu seferde bir hizmetçi kiralamıştım. Hizmetçi yolda birisi ile (ki İbn Umeyye'nin kendisidir) döğüştü. İki kavgacıdan birisi (ki İbn Umeyye'dir) öbürünün (ki hizmetçisidir) elini ısırdı. Hizmetçi elini, ısıran kişinin ağzından hızla çekti de ısıranın ön dişini söktü. O (ısıran ve bu suretle dişi sökülen kişi) da Peygamber'e gelip şikâyet etti. Peygamber (S) dişin diyetini düşürdü de (İbn Umeyye'ye): — ' 'Bu adam elini sana bırakır mı ki, sen boğur devenin yan dişleriyle sert yem yediği gibi elini çatır çatır yiyesin" buyurdu [249].

121- Peygamberdin: "Ben, bir aylık mesafedeki düşman gönüllerine korku salmak suretiyle yardım olundum Sözü İle Celîl Ve Azız Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Hakkında Allah'ın hiçbir hüccet indirmediği şeyleri O'na tanıdıklarından dolayı küfredenlerin kalblerine korku

salacağız* Onların yurtlan ateştir..." (â\u imrân: isi). Câbir ibn Abdillah, bu korku salma hadîsini Peygamber'den

rivayet etti [250].

182-.......Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"Ben câmialı sözlerle gönderildim. Ben korku salmak suretiyle yardım olundum. Bir de ben uyuduğum sırada bana yerdeki hazînelerin anahtarları getirildi de benim elimin içine konuldu".

Ebû Hureyre: Rasûlullah dünyâdan gitti. Şimdi bu hazîneleri yerlerinden sizler çıkarırsınız, demiştir [251].

183-.......Abdullah ibn Abbâs (R) haber vermiştir. OnadaEbû Sufyân şöyle haber vermiştir: Kendileri lliya şehrinde bulunurlarken Hırakl ona haberci gönderip getirtmiş. Sonra Rasûlullah'ın mektubunu istedi. Mektubu okumayı bitirdikten sonra yanında gürültü çoğaldı, sesler yükseldi. Biz de yanından çıkarıldık. Biz dışarı çıkarıldığımız zaman arkadaşlarıma: Yemîn olsun İbn Ebî Kebşe'nin (yânı Muhammed'in) işi hakîkaten azamet peyda ediyor. Şu muhakkak ki Benû'I-Asfar'ın Meliki O'ndan korkuyor, dedim [252].

122- Gazveye Giderken Azık Edinip Taşımak Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

Bir de (seferinizde) azık hazırlayın. Muhakkak ki azığın en hayırlısı korunmaktır. Ey kâmil akıl sahihleri benden korunun" (ei-Bakam: 197) [253].

184-.......Esma (R) şöyle demiştir: Rasûlullah Medine'ye hicret etmek istediği zaman ben Ebû Bekr'in evinde Rasûlullah'm yol azığını düzmüş hazırlamıştım. Esma (devamla) dedi ki: Fakat ne yemek çıkınını, ne de su tulumunu kendisiyle bağlayabileceğimiz bir-şey bulamamıştık. Bunun üzerine ben (babam) Ebû Bekr'e:

— Vallahi ben belimdeki kuşağımdan başka bağlayacağım bir-şey

bulamıyorum, dedim.

O da:

— (Kızım) onu ikiye böl, birisiyle su tulumunu, diğeriyle de yemek sofrasını bağla, dedi.

Ben de öyle yaptım.

İşte bundan dolayı Esma, "Zâtu'n-nıtakayn (= İki kuşaklı, veya iki kemerli)" diye isimlendirildi [254].

185-.......Câbir ibn Abdillah (R): Bizler Peygamber (S) zamanında (Mekke'de kestiğimiz) kurbanlıkların etlerini Medine'ye gidinceye kadar azık edinir idik, demiştir [255]

186-.......Suveyd ibnu'n-Nu'mân (R) şöyle haber vermiştir: Kendisi Hayber yılında Peygamber'in beraberinde sefere çıktı. es-Sahbâ'ya vardıkları zaman -ki burası Hayber arâzîsindendir ve Hayber'in alt yanındadır- ordu orada ikindi namazını kıldılar. Ardından Peygamber (S) yemekleri istedi. Fakat Peygamber'e sevîkten başka birşey getirilmedi. O sevikten ağzımızda çiğnedik de yedik ve içtik. Sonra Peygamber kalktı, ağzını çalkaladı; bizde ağzımızı çalkaladık ve akşam namazını kıldık [256].

187-.......Seleme ibnu'1-Ekva' (R) şöyle demiştir: Mücâhid insanların azıkları hafifledi de fakır, yânî muhtâc oldular. Bunun üzerine sahâbîler Peygamber'e develerini kesmek hususunda geldiler. O da kendilerine izin verdi. Akabinde bunları Umer karşıladı. Onlar bu izni Umer'e haber verdiler. Umer bunlara:

— Develeriniz gittikten sonra (bu uzun yolculukta) hayâtınız kalmaz, dedi.

Ardından Peygamber'in yanına girdi ve:

— Yâ Rasûlallah! Bunların develeri gittikten sonra, bunların bekaası kalmaz (yânî hiçbiri sağ kalmaz), dedi.

Rasûlullah:

— "Ordu içinde i'lân et, herkes geri kalan azıklarını getirsin!" buyurdu.

Sonunda Rasûlullah duâ etti ve sergi üstündeki yiyecek üzerine bereket diledi. Sonra sahâbîlerin kaplarıyle gelmelerini istedi. Mücâhidler avuç avuç aldılar, nihayet hepsi ayrıldılar. Sonra Rasûlullah (S) -şükran olarak-:

— "Eşhedu en lâ ilahe iüe'llâh ve ennîrasûlu'llah (= Ben, Allah'tan başka hakk ilâh olmadığına ve kendimin Allah'ın elçisi olduğuma şehâdet ederim)" dedi [257].

123- Azığın (Hayvanlar Üzerinde Taşınması Zorlaşınca) Boyun Kökleri Üzerinde Taşınması Babı

188- Bana Sadaka ibnu'1-Fadl tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ab-de ibn Süleyman, Hişâm ibn Urve'den; o da Vehb ibn Keysân'dan haber verdi ki, Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Bizler üçyüz kişi olduğumuz hâlde azıklarımızı boyunlarımız üzerinde taşıyarak sefere çıktık. Sonra azığımız tükendi. Hattâ bizden bir adam herbir gün içinde tek bir hurma yer oldu. (Câbir bunu anlatırken) bir adam:

— Yâ Ebâ Abdillah! Bir hurma bir adamın gıdası yerine nereden yetişirdi? diye sordu.

Câbir de:

— Biz bu tek hurmayı bulamadığımız zaman yemîn olsun onun yokluğunun acısını da tatmışızdır. Nihayet deniz kenarına geldik. Birdenbire büyük bir balıkla karşılaştık. Bunu deniz, kenarına atmıştı. Artık bizler onsekiz gün iştâhlandıkça onun etinden yedik, dedi [258].

124- Kadının Binekli Erkek Kardeşinin Arka Tarafına Bindirilmesi Babı

189-.......Bize İbn Ebî Muleyke tahdîs etti ki, Âişe (R):

— Yâ Rasûlallah, sahâbîlerin bir hacc ve bir umre (sevabı) ile dönüyorlar. Ben ise hacc üzerine birşey artırmadım, dedi.

Rasûluİlah (S) de Âişe'ye:

— "Sen git de kardeşin Abdurrahmân seni bineğinin arkasına bindirsin" dedi.

Rasûluİlah, Abdurrahmân'a, kizkardeşi Âişe'ye Ten'îm'den umre yaptırmasını emretti de, Âişe umreden gelinceye kadar, onu Mekke'nin üst tarafında bekledi [259].

190-.......Ebû Bekr es-Sıddîk'ın oğlu Abdurrahmân (R): Peygamber (S) bana, Âişe'yi devemin arkasına bindirmemi ve ona Ten'-îm mevkiinden umre yaptırmamı emretti, demiştir [260].

125- Cenk Ve Hacc Seferlerinde Bineklinin Arka Tarafına Binici Olmak Babı

191-.......Enes (R): Ben (üvey babam) Ebû Talha'mn binek hayvanının arka tarafına binmiş idim. Peygamber ve sahâbîleri toplu olarak hacc ve umre niyetiyle seslerini yükseltiyorlardı, demiştir [261].

126- Eşek Üzerine Binicinin Arka Tarafına Binen Kimse Babı

192-.......Ürve'den; o da Usâme ibn Zeyd'den tahdîs etti ki, Rasûluİlah (S) palanı üzerinde saçaklı bir örtü bulunan bir eşeğe binmiş ve Usâme'yi de arka tarafına bindirmişti [262]

193-.......Yûnus şöyle dedi: Bana Nâfı', Abdullah ibn Umer(R)'den şöyle şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) fetih günü Mekke'nin üst tarafındaki Kedâ semtinden devesi üzerinde olarak şehre yöneldi. Usâ-me ibn Zeyd'i de bineğinin arka tarafına bindirmişti. Rasûlullah'ın beraberinde Bilâl vardı ve yine beraberinde Ka'be'nin hizmetçilerinden Usmân ibn Talha da vardı. Rasûlullah ilerledi, nihayet devesini M es/ cid'in içinde çöktürdü. Ve Usmân ibn Taîha'ya Beyt'in anahtarını getirmesini emretti. (İbn Talha gidip anahtarı getirdi.) Ka'be'yi açtı. Rasûlullah Ka'be'ye girdi. Beraberinde Usâme, Bilâl ve Usmân ibn Talha da girdiler. Sonra (Beyt'in kapısı kapandı). Rasûlullah uzunca bir zaman içeride kaldı. Sonra çıktı. İnsanlar Ka'be'ye girmeye koşuştular. İçeriye ilk giren Abdullah ibn Umer olmuştu. O, Bilâl'i Ka'be kapısının arkasında dikeliyor buldu. Ve ona:

— Rasûlullah (içeride) nerede namaz kıldı? diye sordu.

Bilâl de ona Rasûlullah'ın içinde namaz kılmış olduğu yeri işaret edip gösterdi.

Abdullah: Ben Bilâl'e, Rasûlullah'ın kaç rek'at namaz kıldığını sormayı unuttum, demiştir [263].

127- Bineğe Binen Kişinin Üzengisini Ve Benzeri Şeylerini Tutup Yardım Eden Kimse Babı

194-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "İnsan bedeninden herbir eklemen sağladığı hareket kolaylığı) üzerine bir sadaka vardır. İçinde güneşin doğmakta olduğu her günün gündüzünde iki (hasım) kişi arasında adalet etmek (yüksek) bir sadakadır. Hayvanına binmek veya metâ'ım yüklemek isteyen kimseye yardım edip hayvanına bindirmek yâhud eşyasını yüklemek de bir sadakadır. Güzel söz de bir sadakadır. Namaza giderken sahibinin attığı herbir adım da bir sadakadır. Yoldan (gelip geçene) ezâ veren şeyi gidermek de bir sadakadır" [264].

128- Düşman Arazîsine Muşhaflarla Sefer Etmenin Keraheti Babı

Başlıkta zikrolunduğu gibi bunun keraheti, Muhammed ibn Bişr'den; o da Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den; o da İbn Ömer'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere rivayet olunuyor [265]. Ve Muhammed ibn Bişr'e, bunu Nâfi'den; onun da İbn Utner'den; onun da Peygamberden rivayet etmesinde İbnu İshâk mutâbaat etmiştir [266].

Peygamber ile sahâbîleri Kur'ân'ı biliyor –yâhud Öğretiyor- oldukları hâlde düşman arazîsine sefer yapmışlardır [267].

195- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den Rasûlullah(S)'ın, Kur'ân (metni) ile düşman arazîsine sefer edilmesini nehyettiğini tahdîs etmiştir [268].

129- Harb Sırasında Tekbîr Getirme{Nin Meşrû'luğu) Babı

196-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (Hayber'e yakın bir yerde geceleyip) şafak sökerken.Hayber'e vardı. Sabahleyin Hay-berliler belleri omuzlarında tarlalarına çıkmışlardı. Peygamber'i gördükleri zaman:

— Şu Muhammed'dir ve askeridir, şu Muhammed'dir ve askeridir! dediler de hemen dönüp kalelerine sığındılar.

Peygamber ellerini kaldırarak:

— "Allâhu Ekber (= Allah büyüktür)! Hayber harâb oldu. Biz bir kavmin yurdu içine indiğimiz zaman korkutulan düşmanların sabahı ne fenadır!" buyurdu.

Bizler bir takım ehlî eşekler elde ettik, onları pişirdik. Akabinde Peygamber'in nidâcısı:

— Şübhesiz ki Allah ve Rasûlü sizleri eşek etlerinden nehyedi-yorlar! diye nida etti.

Bu nida üzerine yemek tencereleri, içindekilerle birlikte ters çevrilip devrildiler [269].

Bu hadîsi Sufyân'dan: "Peygamber (S) iki elini kaldırdı" şeklinde rivayet etmekte Alî ibnu'l-Medînî, Abdullah ibn Muhammed el-Müsnidî'ye mütâbaat etmiştir [270].

130- Tekbir Getirmekte Ses Yükseltmenin Mekruhlugu Babı

197-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demişti: Biz Rasûlullah'm beraberinde (seferde) bulunduk. Bizler bir vâdî üzerinde yükseldikçe Lâ ilahe Üle'ttah tehlîlini ve Allâhu Ekber tekbîrini söylerdik de seslerimiz yüksek olurdu. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Ey insanlar, nefislerinize yumuşak davranın, seslerinizi yükseltmeyin. Şübhesiz sizler sağırı ve gaibi çağırmıyorsunuz. Dua ettiğiniz o Allah muhakkak sizinle beraberdir. Şübhesiz O, pek işiticidir, pek yakındır. İsmi ve zâtı çok mübarek, celâl ve azameti çok yücedir" [271].

131- Yolcunun Bir Vâdî İçine İndiği Zamâ^Tesbîh Etmesi Babı

198-.......Câbir ibn Abdillah (R): Bizler seferde yüksek bir yere çıktığımız zaman tekbîr ederdik. Yüksekten (bir vâdîye) inince de tesbîh ederdik (yânî Subhânallah derdik), demiştir [272].

132- Yolcunun Yüksek Bir Yere Yükseldiğinde Tekbîr Etmesi Babı

199-.......Câbir (R): Bizler yükseldiğimizde tekbîr eder, aşağıya indiğimizde tesbîh eder idik-, demiştir [273].

200-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) haccdan yâhud umreden döndüğü sırada -ben Peygamber'in muhakkak gazvede de bunu söylediğini bilmekteyim- bir dağ yoluna çıkınca yâhud düz yüksek bir sahaya varınca, üç defa tekbîr getirir, sonra da şunları söylerdi: "Tek ve ortaksız olarak Allah'tan başka hakk ilâh yoktur. Mülk O'nundur. Hamd de O'nundur. O, herşey üzerine gücü yetendir. Bizler Allah'a dönücüleriz, bizler (kusurlarımızdan) O'na tevbe edicileriz. Bizler O'na ibâdet edicileriz; ancak Rabb'e secde ediciler, hamd edicileriz. Allah va'dinde doğru çıkmış, kuluna yardım etmiş, bütün düşman topluluklarını yalnız başına hezimete uğratmış, sindirmiştir" [274].

Râvî Salih ibn Keysân dedi ki: Ben Salim ibn Abdillah'a: Abdullah ibn Umer: İnşâallah demedi mi? diye sordum. Salim: Hayır, bunu söylemedi, dedi [275].

133- Bâb: Yolcu İken, Mukîmlik Hâlinde Yapageldiği Amellerin Benzeri, Yolcu Lehine Yazılır

201-.......Bize İbrâhîm Ebû İsmâîl es-Seksekî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Burde'den işittim. O bir seferde Yezîd ibn Ebî Kebşe ile görüşüyordu. (Yıl boyunca oruç tutmak alışkanlığında olan) Yezîd bu seferde de oruçlu idi. Ebû Burde ona: Ben babam (Ebû Mû-sâ'dan çok kerreler şöyle derken işittim: Rasûlullah (S): "Bir kul hasta olduğu yâhud yolculuk ettiği zaman, mukîm iken, sıhhatte iken işlemekte olduğu ibâdetin benzeri, o gâzî ve o hasta lehine yazılır" buyurdu, dedi [276].

134- İnsanın Geceleyin Yalnız Başına Yürümesi (Caiz Mi, Mekruh Mu?) Babı [277]

202-....... Ben Câbir ibn Abdillah'tan işittim, şöyle diyordu:

Hendek gazası günü insanlara: "Benû Kurayza'nın vaziyetine dâir bana kim

haber getirir?" diye çağırdı. Şu çağrıya ez-Zubeyr icabet etti. Bir zaman sonra yine: "Bana kim haber getirir?" diye da'vet etti. Bu defa da ez-Zubeyr icabet etti. Sonra Peygamber insanlara yine aynı iş için çağrıda bulundu. Yine ez-Zubeyr icabet etti. Peygamber (S): "Her peygamberin havarisi vardır. Benim havarim de ez-Zubeyr'dir" buyurdu.

Hadîsin râvîsi Sufyân: "el-Havâriyyu", "en-Nâsır" (yânî yardım edici) demektir, dedi [278].

203-.......Bana babam, İbn Umer(R)'den; o da Peygamber(S)'

den tahdîs etti. H ve yine bize Ebû Nuaym tahdîs edip şöyle dedi: Bize Âsim ibn Muhammed ibn Zeyd ibn Abdillah ibn Umer, babasından; o da İbn Umer'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "İnsanlar yalnız başına yolculuktaki benim bilmekte olduğum sakıncayı bilir olsalardı, hiçbir süvari geceleyin yalnız başına yolculuk etmezdi^bh-yurmuştur [279].

135- Vatana Dönüş Sırasında Yürüyüşte Çabuk Davranmak Babı

Ebû Humeyd dedi ki: Peygamber (S) -Tebûk dönüşünde-: "Ben Medine'ye çabuk gideceğim; kim benim beraberimde acele gitmek isterse acele etsin*' buyurdu [280].

204-...... Hişâm şöyle demiştir: Bana babam Urve haber verip şöyle dedi: Usâme ibn Zeyd'e Veda Haccı'nda Peygamber'in (Arafat'tan Müzdelife'ye) yürüyüşü soruldu. -Buhârîdedi ki: Muhammed ibnu'I-Müsennâ şöyle dedi: Yahya el-Kattân: Ben suâli işitiyordum, der idi. Yahya: Bu "Ben işitiyordum" lâfzı benden düştü, dedi. -Usâme: Peygamber, sür'atle yavaşlık ortası bir yürüyüşle yürür idi. Fakat bir açıklık saha bulunca yürüyebildiği en hızlı bir yürüyüşle yürür idi, dedi.

"en-Nass (= Hızlı yürüyüş), "el-Anak (-Orta yürüyüş)"ın üstündedir [281].

205-.......Eşlem şöyle demiştir: Bir hacc seferinden dönüşte Mekke yolunda Abdullah ibn Umer'in beraberinde bulundum. Yolda Ibn Umer'e, zevcesi Safiyye bintu Ubeyd'in -ki meşhur Muhtar es-Sakafi'nin kızkardeşidir- ağır hasta olduğu haberi erişti. Bunun üzerine o yürüyüşü çabuklaştırdı. Tâ gün batışından sonraki kızıllık gidinceye kadar yürüdü. Sonra bineğinden indi. Akşamla yatsı namazlarını biraraya getirerek kıldı ve: Ben Peygamber'i gördüm: O yolda yürüyüş kızıştığı zaman, akşam namazını yatsı vaktine kadar geri bırakırdı da, bu iki namaz arasını birleştirirdi, dedi [282].

206-....... Bize Mâlik, Ebû Bekr (ibn Abdirrahmân ibnu'l- Hâris)'in himayesinde bulunan Sumeyy'den; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Sefer, azâbdan bir parçadır. O sizin herbirinizin uykusunu, yemesini, içmesini men'eder (intizâmını bozar). Onun için sizden herbir yolcu, sefere âid işini, ihtiyâcını yerine getirince ailesine dönmeyi acele yapsın" [283].

136- Bâb: Bir Kimse Diğer Birini Cihâd Etmesi İçin Bir Ata Bindirip De. Sonra O Atı Satılıyor Gördüğünde (Onu Satın Alabilir Mi»?

207-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den haber verdi ki, Umer ibnu'l-Hattâb, Allah yolunda cihâd için birisini bir at üzerine bindirdi. Sonra o atı satılıyor buldu da onu satın almak istedi. Bunu Rasûlullah'a sordu. Rasûlullah (S): "Sen onu satın alma ve sadakana dönme!" buyurdu [284].

208...... . Eşlem şöyle demiştir: Ben Umer ibnu'l-Hattâb(R)'dan işittim, şöyle diyordu. Allah yolunda cihâd etmesi için bir mücâhide bir at verip bindirmiştim. At kendi elinde bulunan bu adam, hayvanı sattı -yâhud bakmayarak değerini zayi etti-. Ben de hayvanı ondan satın almak istedim. Onun bu atı ucuza satacağını sanıyordum. Bu düşüncemi Peygamber'e sordum. Peygamber (S): "Bu atı satın alma; sana bir dirheme verse de (sadakana dönme)/ Çünkü hibesine dönen kişi,

kustuğu şeyi yemeye dönen köpeğe benzer" buyurdu [285].

137- Ana-Babanın İzni İle Cihâda Gidilmesi Babı

209-.......Bize Habîb ibnu Ebî Sabit tahdîs edip şöyle dedi: Ben

Ebû'l-Abbâs eş-Şâir'den işittim. O (şâir olduğu hâlde) hadîsinde itti-hâm edilmezdi. Dedi ki: Ben Abdullah ibn Umer(R)'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber'e bir adam geldi de, O'ndan cihâda (gitmek hususunda) izin istedi. Peygamber (S):

— "Anan baban sağ mıdır?" diye sordu. O zât:

— Evet (sağdırlar), dedi. Peygamber:

— "O hâlde sen onların rızâsı yolunda çalış" buyurdu [286].

138- Develerin Boyunlarına Takılan Çan Ve Benzeri Şeyler Hakkında Söylenen Şeyler Babı

210-.......Ebû Beşîr el-Ensârî (R) haber verip, kendisinin seferlerinden birinde Rasûlullah'ın beraberinde bulunduğunu söylemiştir. Râvî Abdullah ibn Ebî Bekr ibn Hazm: Ben onun: İnsanlar yerlerinde gecelediği sırada, dediğini zannederim, demiştir. Beşîr devamla dedi ki: Rasûlullah (S) -Zeyd ibn Hârise'yi- bir elçi olarak gönderdi de: "Hiçbir devenin boynunda ok yayı kirişinden yapılmış gerdanlık- yâ-hud hiçbir küâde- kalmasın; muhakkak kesilip koparılsın" diye i'lân ettirdi [287].

139- Kadını Hacca Gitmek Üzere Çıkmış Ve Kendinin Bir -Ma'zireti Olmuşken Askere Yazılan Kimseye İzin Verilir Mi Babı

211-.......îbn Abbâs (R) Peygamber(S)'den şöyle buyururken işitmiştir:

— "Hiçbir erkek (mahremi olmayan) bir kadınla yalnız kalmasın. Hiçbir kadın da beraberinde (nikâh geçmez hısımı) bulunmaksızın sakın yolculuk etmesin".

Bu nehiy üzerine bir adam ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Ben şöyle şöyle bir gazveye yazılmıştım. Hâlbuki kadınım hacc etmek üzere yola çıkmıştır? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Sen de git, kadınınla beraber hacc et" buyurdu [288].

140- Câsûs(Un Hükmü) Babı

"et-Tecessüs'\ sorup araştırmaktır.

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: "Ey îmân edenler, benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları dostlar edinmeyin.. " (ei-Mumtehme: i) [289].

212-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bize Arar ibn Dînâr tahdîs etti. Ben ondan bunu iki kerre işittim. Dedi ki: Bana Hasen ibn Muhammed haber verdi. Dedi ki: Bana Ubey-dullah ibnu Ebî Râfi' haber verdi. Dedi ki: Ben Alî(R)'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) beni, ez-Zubeyr'i, el-Mıkdâd'ı gönderdi ve:

— "Gidin, Hah bustânına kadar ilerleyin.Oraya vardığınızda mahfe içinde yolculuk eden bir kadın bulacaksınız. O kadının yanında bir mektûb vardır. Onu kadından alip getiriniz" buyurdu.

Biz, atlarımız koşarak gittik. En sonunda bustâna vardık. Hakîkaten orada mahfe içinde bir kadın bulduk. Kadına:

— Mektubu çıkar, dedik. Kadın:

— Benim yanımda hiçbir mektûb yoktur, diye inkâr etti. Biz kadına:

— Çaresiz ya sen mektubu çıkaracaksın, yâhud biz elbiseni soyup bulacağız! dedik.

Kadın o mektubu saç örgüsünün arasından çıkardı. Biz de mektubu Rasülullah'a getirdik. Mektûbda "Hâtıb ibn Ebî Beltaa'dan Mekke müşriklerinden bir takım insanlara!" unvanı yazılı olduğunu ve içinde Rasûlullah'ın harb hazırlığı işlerinin bâzısını onlara haber verir olduğunu gördük.

Rasûlullah:

— "Ya Hâlıb, bu ne iştir?" diye sordu. Hâtıb şöyle cevâb verdi:

— Yâ Rasûlallah, benim aleyhime acele etme. Ben Kureyş'e and-laşma ile bağlı bir kişiyim. Fakat ben hiçbir zaman Kureyş'in mahremi ve samimî bir ferdi olmadım. Maiyyetinde Muhacirlerden bu kadar kimseler vardır ki, bunların Mekke'de ailelerini, mallarım koruyacak birtakım hısımları vardır (Benim ise himaye edecek kimsem yoktur). Neseb yönünden olan bu boşluğu, Mekkeliler arasında minnet-dârlık kazanarak doldurmak ve bu suretle akrabamı himaye etmek istedim. Yoksa bu işi dînimden dönmek fenalığı ile işlemedim. Ve ben müslümân olduktan sonra kesin olarak küfre razı olmam.

Hâtıb'ın bu savunması üzerine Rasûlullah orada bulunanlara:

— "Yemin olsun Hâtıb size karşı kendisini doğru savundu" buyurdu.

(Fakat bir türlü öfkesi geçmeyen) Umer:

— Yâ Rasûlallah, beni bırak da şu münâfıkm boynunu vurayım! dedi.

Rasûlullah:

— "Muhakkak ki Hâtıb, Bedir gazasında hazır bulundu. Sana ne bildirir ki, belki Allah Bedir'de hazır bulunanların yüksek mücâdelelerine muttali' olmuştu da: 'Ey Bedir askerleri, bundan böyle ne dilerseniz işleyiniz, ben sizler için mağfiret etmişimdir' buyurmuş olabilir!" dedi [290].

Râvî Sufyân ibn Uyeyne: Bu hadîsin isnadı ne kadar azametlidir! demiştir.

213-...... BÎze İbnu Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan tahdîs etti ki, o Câbir ibn Abdillah(R)'tan şöyle dediğim işitmiştir: Bedir harbi günü olunca esirler getirildi. el-Abbâs da getirildi. Onun üzerinde elbise yoktu. Peygamber onun için bir gömlek bakıp aradı. Nihayet Abdullah ibn Ubeyy'in gömleğini buldular. Bu gömlek el-Abbâs'a denk geliyordu. Peygamber (S) Abdullah ibn Ubeyy'in gömleğini Ab-bâs'a giydirdi. İşte buna karşılık olmak için, Abdullah ibn Ubeyy'in cesedine giydirdiği gömleği Peygamber kendi sırtından çıkarıp vermişti.

Râvî Sufyân ibn Uyeyne: Peygamber'in yanında Abdullah ibn Ubeyy'in bir ni'meti, bir iyiliği vardı. Peygamber o iyiliği mükâfatlandırmayı istedi, demiştir [291].

142- Elleriyle (Gayretiyle) Bir İnsanın Müsl'jmân Olmasına Sebeb Olan Kimsenin Fazileti Babı

214-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir; Peygamber (S) Hayber günü (fetih uzayınca): "Ben yarın müslümânların bayrağını öyle bir kişiye vereceğim ki, onun elleriyle fetih yapılacaktır. O Allah 't ve Ra-sûlü'nü sever, Allah ve Rasûlü de onu sever" buyurdu.

İnsanlar o gecelerim bayrak hangisine verilecek düşüncesiyle geçirdiler. Onların hepsi bayrağı ümîd ederek ertesi güne erdiler. Fakat Rasülullah ertesi gün:

— "Alt nerededir?" diye sordu. Sahâbîler tarafından:

— Gözleri ağrıyor, denildi.

(Alî getirilince) Peygamber onun gözleri içine püskürdü ve ona duâ etti. Bunun üzerine Alî, gözleri hiç ağrımamış gibi oldu. Akabinde Peygamber bayrağı Alî'ye verdi. Alî:

— Ben, Hayber Yahudileri'yle, onlar bizim gibi müslümân oluncaya kadar vuruşacak mıyım? dedi.

Rasülullah da:

— "Hayberliler'in sahasına ininceye kadar sükûnetin üzere yürü. Sonra onları İslâm'a da'vet et ve üzerlerine vâcib olan İslâm esâslarını onlara haber ver. Allah'a yemin ederim ki, senin irşadınla Allah'ın bir tek kişiye hidâyet vermesi, senin için birçok kırmızı de-velerin olmasından daha hayırlıdır" buyurdu [292].

143- Zincirlerle Bağlanan Esirler Babı

215- Bize Muhammed ibn Beşşâr tahdîs etti. Bize Gunder tah-dîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Muhammed ibn Ziyâd'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "(Dünyâda esirlikle) zincirlere bağlanan, (sonra İslâm'a girip esirlikten kurtularak âhiret-te) cennete giren bir cemâatten Allah razı oldu" buyurmuştur [293]

144- Tevrat Ve İncîl Ehlinden Müslüman Olan Kimselerin Fazileti Babı

216-.......Ben eş-Şa'bî'den işittim, şöyle diyordu: Bana Ebû Burde tahdîs etti ki, kendisi de babası Ebû Mûsâ(R)'dan işitmiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Üç kişi vardır ki, bunlara sevâbları ikişer kene verilir: Biri şu adamdır ki, yanında bir cariyesi bulunur da onu öğretir \e öğretimim güzel yaptırır, onu edeblendirir ve edebini güzel yapar, sonra ona hürriyet verir ve onunla evlenir. İşte bunun için iki ücret vardır. İkincisi Kitâb ehli mü'mindir ki, o kendi peygamberine inanmış idi, sonra Peygamber Muhammed'e îmân etti. îşte bunun da iki ecri vardır. Üçüncüsü de şu mülk edilmiş kuldur ki, hem Allah hakkını yerine getirir, hem de efendisine âid işlerde halisane çalışır. Bunun için de iki ücret vardır" [294]

Sonra eş-'Şa'bî, Salih'e şöyle dedi: İşte bu mes'eleyi -yâhud rna-kaaleyi ben sana hiçbir ücret almaksızın verdim. Hâlbuki vaktiyle Peygamber zamanında bundan daha aşağı bir mes'ele hakkında bir adam tâ Medine'ye kadar yolculuk ederdi.

145- Gece Baskını Yapılıp Da Çocuklar Ve Zürrîyetleri Musibete Uğratılan Harb Yurdu Ahâlîsinin Hükmü) Babı

"Beyâten" (ei Araf: 4v, "Geceleyin" demektir

"Le-yubeyyitennehu leylen ~ Elbette ona gece baskını yapacaklar" (m Nem\ w, "Yubeyyitûne = Geceleyin

yapmakta oldukları..." <en Nisa: sn [295].

217-....... Bize ez-Zuhrî, Ubeydullah'tan; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti ki, es-Sa'b ibn Cessâme (R) şöyle demiştir: el-Ebvâ yâhud Veddân'da Peygamber (S) bana uğradı ve o sırada:

— Müşriklerden aile sahibi bulunanlara gece baskını yapılıyor da (ayırdedilemiyerek) bunların kadınları ve küçük çocukları da musibete uğratılıyor (bunun hükmü nedir)? diye soruldu.

Peygamber: , —"Onlar da müşriklerdendir" diye cevâb verdi [296].

es-Sa'b ibn Cessâme: Ve ben Peygamber'den: "Koruma yalnız Allah'a ve Rasûlü'ne hâstır" buyururken işittim, dedi [297].

Ve yine geçen senedle İbn Şihâb ez-Zuhrî'den: O, Ubeydullah'tan işitti ki, îbn Abbâs şöyle demiştir: Bize es-Sa'b, yalnız zürriyetler hakkında tahdîs etti. Sufyân dedi ki: Amr ibn Dînâr bize bu hadîsi İbn Şihâb'dan; o da Peygamber'den olmak üzere tahdîs ederdi. Sufyân dedi ki: Biz bunu daha sonra ez-Zuhrî'den işittik, o şöyle dedi: Bana Ubeydullah ibn AbdiIlah, İbn Abbâs'tan; o da es-Sa'b ibn Cessâme'den, Peygamberin: -Zürriyetler de onlardandır" dediğim haber verdi de Amr ibn Dinar'ın "Onlar da babalarındandır" dedıgı gibi söylemedi [298].

146- Harbde Çocıkları Öldürmenin Nehyi) Babı

218-.......Abdullah ibn Umer şöyle haber vermiştir: Peygamber'in gazvelerinden birinde bir kadın öldürülmüş olarak bulundu da Rasûlullah (S) kadınların ve çocukların öldürülmesini çirkin gördü.

147- Harbde Kadınların Öldürülmesinin Nehyi) Babı

219-.......Ben Ebû Usâme Hammâd ibn Seleme'ye: Size Ubeydullah ibn Umer, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den. O dedi ki: Rasû-lullah'm gazvelerinin birinde bir kadın öldürülmüş olarak bulundu da, Rasûlullah (S) kadınları ve çocukları öldürmekten nehyetti hadîsini tahdîs etti mi? diye sordum [299].

148- Bab: "Allah'ın Azabıyle Azâblandırılmaz

220-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah bizleri bir seriyye içinde gazaya gönderdi de, Kureyş'ten adlarını söylediği iki kimse hakkında:

— "Fulân ve Fulân kişileri bulursanız, onların ikisini de ateşle yakınız!" buyurdu.

Sonra bizler yola çıkmak istediğimiz zaman Rasûlullah:

— "Ben sizlere Fulân ve Fulân kişileri yakınız diye emretmiştim. Hâlbuki ateşle ancak Allah azâb eder. Bu sebeble sizler o iki kişiyi bulursanız, onları öldürünüz" buyurdu [300].

221-.......Alî (R) bir topluluğu yakmış. Bu yakma haberi İbn Abbâs'a ulaşınca, İbn Abbâs: Ben olaydım bu dînden dönenleri yakmazdım. Çünkü Peygamber (S): "Allah'ın azâbıyle azâblandırmayı-nız!" buyurdu. Ben onları muhakkak öldürürdüm. Nitekim Peygamber (S): "Dînini değiştireni öldürünüz!" buyurdu, demiştir [301].

149- Bâb:

"Ondan sonra ise ya iyilik yapın yâhud fidye alin" (Muhammed: 4) [302].

Bu bâbda Sumâme ibn Usâl hadîsi vardır [303].

Bir de Azîz ve Celîl Allah'ın şu kavli:

"Hiçbir peygamberin yeryüzünde ağır basıp zaferler kazanıncaya kadar (muhârib düşmandan) esirler alması

lâyık değildir. Siz geçici dünyâ malını arzu ediyorsunuz. Hâlbuki Allah âhireti (düşünmenizi) ister. Allah azizdir,

hakimdir" (el-Enfâl: 67) [304].

150- Bâb: Kâfirler Elinde Bulunan Esirin Kâfirlerden Kurtulması İçin. Kendisini Esîr Almış Olan Kimseleri Öldürmek Yâhud Aldatmak Hakkı Var Mıdır?

Bu konuda el- Misver ibn Mahreme'nin Peygamber'den rivayet ettiği hadîs vardır [305].

151- Bâb: Müşrik. Müslüman Kimseyi Yaktığı Zaman O Müşrik (Fiilinin Cezası Olarak) Yakılır Mı?

222-.......Ebû Kılâbe'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle tahdîs etti: Ukl kabilesinden sekiz kişilik bir topluluk Medine'ye, Pey-gamber'in huzuruna geldiler. Tutuldukları karın rahatsızlığından dolayı Medine'de ikaamet etmek istemediler de:

— Yâ Rasûlallah, bize süt ara, dediler.

Peygamber (S):

— "Ben size (müslümânların hazînesine âid) sütlü develerin bulunduğu yere gitmenizden başka çâre bulmuyorum" buyurdu.

Onlar oraya gittiler, develerin sidiklerinden ve sütlerinden içtiler. Sonunda sağlık kazandılar ve semizlendiler. Bu kerre de develerin çobanını öldürdüler, develeri önlerine katıp götürdüler ve İslâm'a girmelerinin ardından kâfir oldular. Akabinde imdâd isteyicinin feryadı Peygamber'e geldi. Peygamber arkalarından arayıcılar yolladı. Gün yükselince o adamlar yakalanıp getirildiler. Peygamber (kısas olarak) bu canilerin ellerini ve ayaklarını kestirdi. Sonra demir çubuklar getirilmesini emretti. Bu demir çubuklar ateşte kızdırıldı. Bu kızgın demirlerle onların gözlerine sürme çektirdi ve onları Harre mevkiine attı. Onlar orada su istiyorlardı, fakat ölünceye kadar onlara su verilmedi.

Hadîsin râvîsi Ebû Kılâbe: Bunlar insan öldürdüler, hırsızlık yap-

i-umau ve s-

tılar, Allah'a ve Rasülü'ne harb açtılar ve yeryüzünde fesâd çıkarmaya çalıştılar, demiştir [306].

152-Bâb [307]

223-.......Ebû Hurevre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Bir karınca peygamberlerden birini ısırdı. O peygamber karınca köyünün yakılmasını emretti ve köy yakıldı. Bunun üzerine Allah o peygambere: 'Seni bir karınca ısırdı, sen ise Allah'ı tesbîh etmekte olan ümmetlerden bir ümmeti yaktın' diye azarlama vahyetti" [308].

153- (Müşriklere Âid Olan) Evlerin Ve Hurmalıkların Yakılmasının Cevazı) Babı

224-.......Bana Cerîr ibn Abdillah el-Ahmesî şöyle dedi: Rasûlullah (S) bana:

— "Şu Zu'l-Halasa(sıkmUsm)dan beni rahata kavuşturmaz mısın?" dedi.

Zu'1-Halasa, Has'am kabilesi yurdunda (Beytu'llah'a karşı yapılmış içi put dolu) bir bina idi. Yemenlilerin Ka'be'si diye anılırdı.

Cerîr dedi ki: Ben Ahmes kabilesinden yüzelli süvârî içinde Zu'l-Halasa'ya gittim. Ahmesliler at sâhibleri olup iyi biniei idiler. Fakat ben at üzerinde sabit duramadım (kalbimi sıkardı). Bu sebeble Rasû-lullah göğsüme şiddetle vurdu. Hattâ ben O'nun parmaklarının izini göğsümde gördüm. Ve Rasûlullah:

— "Yâ Allah! Sen Cerfr'i (at üstünde) sabit tut ve onu hâdî-mehdî (hidâyet edici, hidâyet edilmiş) kıl" diye duâ etti.

Akabinde Cerîr Zu'I-Halasa'ya gitti, onu yıkıp yaktı. Sonra Ra-sûlullah'a bu haberi ulaştırmak üzere bir haberci yolladı. Cerîr'in gönderdiği bu elçi:

— Seni hakk ile gönderen Allah'a yemîn ederim ki, ben senin huzuruna

ancak (o şirk ma'bedi) Zu'1-Halasa'yi bomboş yâhud uyuzlu bir deve gibi harâb bir hâlde bıraktım da geldim, dedi.

Râvî dedi ki: Rasûlullah (S) beş kerre:

— "Ahmes kabilesinin atları ve süvarileri mübarek olsun" diye duâ etti [309].

225-......Abdullah ibn Umer (R): Peygamber (S) BenÛ'n-Nadîr hurmalıklarını yaktı, demiştir [310].

154- Uyumakta Olan Düşman Müşrikin Öldürülmesi Babı

226-.......el-Berâ ibnu Âzib (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Ensâr'dan birtakım kimseleri Yahûdî Ebû Râfi'e doğru, onu öldürmeleri için gönderdi [311]. O topluluktan bir adam-gidip onların kalelerinin içine girdi. Bu içeriye giren, Abdullah ibn Atık dedi ki: Ben onların hayvan ahırına girdim. Dedi ki: Onlar kalenin-kapısını kilid-Iediler. Sonra onlar kendilerine âid.bir eşeği kaybettiler de onu aramak üzere dışarı çıktılar. Ben de çıkanların arasında çıktım ve kendimi onlara, onlarla beraber o eşeği arıyorum gösteriyordum. Sonunda eşeği buldular ve içeriye girdiler; ben de girdim. Onlar geceleyin kale kapısını kapattılar da anahtarları benim görmekte olduğum yerdeki bir duvar deliği içine koydular. Onlar uyudukları zaman ben anahtarları aldım ve (Ebû Râfi'in bulunduğu) kale kapısını açtım. Sonra (karanlıkta) Ebû Râfi'in odasına girdim de:

—Yâ Ebâ Râfi'! diye seslendim.

Bana cevâb verdi. Ben de karanlıkta sesin geldiği tarafa yaklaştım, ona kılıçla vurdum. Ebû Râfi' haykırdı. Ben hemen odadan dışarı çıktım. Kısa bir zaman sonra geldim, sonra imdâd isteyici imişim gibi yanma döndüm de sesimi değiştirerek:

— Yâ Ebâ Râfi'! dedim. O:

— Neyin var, anan cehenneme! dedi. Ben:

— Hâlin nedir? dedim. O:

— Bilmiyorum, birisi (senden önce) yanıma girdi ve beni vurdu, dedi.

(Abdullah ibn Atîk) dedi ki: Ben kılıcımın keskin ucunu onun karnına koydum da üzerine, kemiğe dayanıncaya kadar yüklenip sapladım. Sonra dehşetli bir hâlde dışarı çıktım. Hemen aşağıya inmek için onlara âid bir kale merdivenine geldim. Merdivenden düştüm, ayağım sakatlandı. Akabinde ben arkadaşlarımın yanına çıkıp vardım da:

— Ben bu adamın ölüm i'lâncısmın sesini işitmedikçe buradan

gitmeyeceğim, dedim.

Çok beklemedim, nihayet, Hicaz ahâlîsinin taciri Ebû Râfi'in

ölümü i'lânlarını işittim.

Abdullah ibn Atîk dedi ki: Ben kendimde bir rahatsızlık olmayarak kalktım, nihayet arkadaşlarımla Peygamber'e geldik ve Ebû Râfi'in ölümünü kendisine haber verdik [312].

227-.......el-Berâ ibn Âzib (R): Rasûlullah (S) Ensâr'dan bir topluluğu Ebû Râfi'e gönderdi. Abdullah ibn Atîk geceleyin onun evinde Ebû Râfi'in yanına girdi de, o uyumakta olduğu hâlde onu öldürdü, demiştir [313].

155- Bâb:

'Düşmanla karşılaşmayı (harb etmeyi) temenni etmeyiniz"

228-.......MûsâibnUkbe şöyle demiştir: Bana Umer ibnu Ubeydülah'm himayesinde bulunan Ebû'n-Nadr Salim tahdîs edip; ben Umer ibn Ubeydillah'ın kâtibi idim diyerek, şöyle söyledi: Kumandan Umer ibn Ubeydillah, Harûriyye taifesine doğru sefere çıktığı zaman Abdullah ibn Evfâ (R), kumandan Umer ibn Ubeydillah'a bir mektûb yazdı. (Bu mektûb kumandana ulaştığında) mektubu

ben okudum. Mektûbda şunların yazılmış olduğunu gördük: Rasûlullah (S) düşmanla karşılaştığı bâzı harb günlerinde (hemen harbe girişmeyip) tâ güneş semâ ortasından batıya meyledinceye kadar bekleyip düşmanı gözetledi. Sonra ordu içinde ayağa kalktı da:

— "Ey insanlar, düşmanla karşılaşmak (harb etmek) temenni etmeyiniz; Allah'tan afiyet isteyiniz. Fakat sizler düşmanla karşılaştığınız zaman (harbin bütün şiddetlerine karşı) sabrediniz. Ve biliniz ki Ğpnnet muhakkak kılıçların gölgeleri altındadır" buyurdu.

Bundan sonra şu duayı söyledi:

— "Yâ Allah! Ey Kitâb'ı indiren, ey bulutları akıtıp yürüten, ey İpptanıp gelmiş olan düşman ordularını bozup dağıtan (Allah'ım)!

Sen düşmanları bozguna uğrat, onlar üzerine bizleri gâlib kıl, yardım et!" [314].

Ve Mûsâ ibn Ukbe şöyle dedi: Bana Salim Ebû'n-Nadr tahdîs edip şöyle dedi: Ben (kumandan) Umer ibn Ubeydillah'ın kâtibi idim. Kumandana Abdullah ibn Ebî Evfâ(R)'mn şu mektubu geldi: Rasûlullah (S): "Düşmanla karşılaşmayı temenni etmeyiniz" buyurdu [315].

Ve Ebû Âmir Abdulmelik şöyle dedi: Bize Mugîre ibn Abdirrah-mân, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Sizler düşmanla karşılaşmayı arzu etmeyiniz. Düşmanlarla karşılaştığınız zaman da (harbin sıkıntılarına) sabrediniz" buyurmuştur [316].

156- Bâb: "Harb Bir Kerre Aldatmaktır" [317]

229-.......Bize Ma'mer, Hemmâm'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Kisrâ helak olduktan sonra onun-ardından başka kisrâ olmayacaktır. Kaysar da muhakkak helak olacaktır, sonra onun ardından (başka) kaysar olmayacaktır. Kisrâ ile Kaysarın hazîneleri de muhakkak Allah yolunda taksim olunacaktır" [318]. , .

Ve Peygamber harbi bir kerre aldatmaktır diye isimlendirdi.

230-.......Ebû Hureyre (R): Peygamber (S) harbe bir hud'adır diye isim verdi, demiştir [319].

231-.......Bize İbnu Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan haber verdi. O, Câbir ibn Abdillah'tan: Peygamber (S): "Harb bir aldatmadır" buyurdu dediğini işitmiştir [320]

157- Harbde Yalan Söyleme(Nin Hükmü) Babı

232-.......Bize Sufyân, Amr ibn Dinar'dan; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S):

— "Ka'b ibnu'l-Eşref(ı öldürmek) için kim hazırdır? Çünkü o, Allah'a ve Rasûlü'ne ezâ etmiştir" buyurdu. Muhammed ibn Mesleme:

— Yâ Rasûlallah, ister misin onu ben öldüreyim? dedi.

Rasûlullah:

— "Evet" buyurdu.

Câbir dedi ki: Bunun üzerine Muhammed ibn Mesleme, Ka'b'a vardı da:

— Şu kişi, yânî Peygamber (emirleriyle) bizi yordu ve bizlerden sadaka istedi, dedi.

Ka'b da İbn Mesleme'nin dediği gibi söylendi de:

— Vallahi o sizin usancınızı daha da artıracaktır, sözünü ilâve etti.

Muhammed ibn Mesleme:

— Bizler O'na uymuş bulunduk, O'mı hemen bırakıvermemizi istemiyoruz, O'nun işinin varacağı sonuca kadar bakacağız, dedi.

Câbir dedi ki: Muhammed ibn Mesleme, Ka'b'la konuşmasını böyle sürdürdü, nihayet onu sımsıkı tutup yakaladı ve öldürdü [321].

158- Harb Ehlini, Bir Fırsatını Gözeterek Ansızın Hücum Edip Açıktan Öldürmek Yâhud Paralamak Babı

233-.......Bize Sufyân, Amr'dan; o da Câbir'den tahdîs etti ki, Peygamber (S):

— "Ka'b ibnu'l-Eşref(i Öldürmek) için kim hazırdır?" dedi. Muhammed ibnu Mesleme de hemen:

— Onu benim öldürmemi ister misin? dedi. Peygamber:

— "Ever" dedi.

İbnu Mesleme el-Ensârî:

— Öyleyse (Ka'b'a, kendim ve Senin hakkında ta'rîz nev'inden uygun göreceğim) sözler söylememe bana izin ver, dedi.

Peygamber:

— "Yapmışımdır (yânî izin vermişimdir)" buyurdu [322].

159- Fesâd Ve Şerrinden Endîşe Edeceği Kimsenin Beraberinde İken Caiz Olacak Çâre Ve Korunma Tedbîrleri Babı

234-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) beraberinde Ubeyy ibn Ka'b olduğu hâlde İbn Sayyâd'ın bulunduğu tarafa gitti. İbn Sayyâd'ın bir hurmalık içinde bulunduğu haber verildi. Rasûlullah hurmalık içinde onun yanına girince, hurma ağaçlarının arkasına saklanmaya başladı. İbn Sayyâd saçaklı kadife bir örtü içindeidi. Örtü içinde genizden gelen bir hırıltı vardı. Tam bu sırada İbnu Sayyâd'ın annesi, Rasûlullah'ı gördü ve:

— Yâ Safi! İşte Muhammed geldi, dedi.

İbnu Sayyâd sür'atle ayağa kalktı. Bunun üzerine Rasûlullah (S) yanındakilere:

— "Şu kadın oğlunu o hâlde bıraksaydı, o kendi hâlini açıklardı" buyurdu [323].

160- Harbde Kısa Vezinli Şiirleri Okumak Ve Hendek Kazma İşinde. Ses Yükseltmek (Hakkında Gelen Şeyler) Babı

Bu bâbda Sehl ibn Sa'd ile Enes ibn Mâlik'in Peygamber'den rivayet ettikleri hadîsler vardır. Ve yine burada Seleme ibnu'l-Ekvâ'ın âzâdhsı Yezîd ibn Ebî Ubeyd'in Seleme'den rivayet ettiği hadîs vardır [324].

235-.......el-Berâ ibnu Âzib (R) şöyle demiştir: Ben Hendek günü Peygamber (S) toprak taşırken gördüm. Hattâ toz toprak göğsünün kıllarını örtmüştü. Kendisi çok kıllı bir erkek idi. Peygamber (S) Abdullah ibn Revâha'nın şu recezini okuyordu, bunları okurken de sesini yükseltiyordu [325].

Allâhumme levîa ente ma'htedeynâ Veîâ tasaddaknâ velâ salleynâ Fe-enzilen sekîneten aleynâ, Ve sebbiti'l-akdâme in lâkaynâ. İnne'l-a'dâe kad bağa aleynâ, İzâ erâdû Fiîneîen eheynâ.

O Yâ Allah, Sen olmayaydın biz hidâyet bulamaz,

Sadaka vermez, namaz da kılmazdık. Düşmanlarla karşılaştığımızda ayaklan sabit tut,

Ve bizim üzerimize muhakkak sekînet indir!

Çünkü o düşmanlar bizim üzerimize saldırmışlardır.

Onlar bize bir fitne yapmak istediklerinde biz dayatmışızdır.)

161- At Üzerinde Sabit Duramayan Kimse Babı

236-.......Cerîr ibn Abdillah el-Ahmesî (R) şöyle demiştir: İslâm'a girdiğim zamandan beri kendisinden istediğim hiçbir şeyden Peygamber (S) beni men' etmedi. Beni her gördüğünde muhakkak yüzüme gülümsedi. Yemîn olsun ki ben kendisine, ben at üzerinde sabit duramıyorum diye derd yanmışımdir da, O eliyle göğsüme vurup şu duayı söylemiştir; "Yâ Allah, Cerir'i sabit tut ve onu (her hâlinde) hâdî, mehdi (yânî hidâyet edici, hidâyet edilmiş) kıl!" [326].

162- Hasır Yakılmak Suretiyle Yaraya İlâç Yapılması: Kadının, Kendi Babasının Yüzünden Kanı Yıkaması Ve Kalkan İçinde Su Taşınması Babı

237-.......Bize Ebû Hazım tahdîs edip şöyle dedi: İnsanlar, Sehl ibn Sa'd es-Sâidî'ye:

— Peygamber'in yarası hangi şeyle ilaçlandı? diye sordular. Sehl:

— Bunu benden ziyâde bilen kalmadı. Alî kalkanı içinde su getiriyor, Fâtıma da babasının yüzündeki kanı yıkıyordu. Ve (bu sırada) bir hasır parçası alınıp yakıldı ve Rasûlullah'ın yarası onunla dolduruldu, dedi [327].

163- Harb İçinde İken Birbiriyle Çekişmenin Ve Görüş Ayrılığı Yapmanın Çirkinliği Ve Kumandanına Karşı İsyan Edenlerin Ukubeti Babı

Ve Yüce Allah şöyle buyurdu:

"Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne itaat edin. Birbirinizle çekişmeyin. Sonra korku ile zaafa düşersiniz, rüzgârınız

(kesiiİp) gider... " (el-Enfâl: 46).

Katâde: "Rüzgâr", harbdir demiştir [328].

238-.......O da dedesi Ebû Mûsâ(R)'dantahdîs etti ki, Peygamber (S) Muâz ibn Cebel ile Ebû Musa'yı Yemen'e me'mûr gönderdi de onlara (verdiği emirlerden olarak): "(Halka) kolaylık gösteriniz, güçlük göster/neyiniz; müjde verip sevindiriniz, nefret ettirmeyiniz; birbirinizi seviniz, ihtilâf etmeyiniz" buyurdu [329].

239-.......Bize Ebû İshâk.tahdîs edip şöyle dedi: Ben el-Berâ ibn Âzib(R)'den işittim; o tahdîs edip şöyle dedi: Peygamber (S) Uhud harbi günü okçu piyadeler üzerine -ki bunlar elli kişi idiler- Abdullah ibn Cubeyr'i kumandan ta'yîn etti de onlara hitaben:

— "Bizleri kuşlar kapıyor görseniz de ben sizlere haberci gön-derinceye kadar asla şu yerinizden ayrılmayın. Ve yine sizler, bizim düşman kavmi bozguna uğrattığımızı ve onları çiğnediğimizi görseniz de size ben haberci gönderinceye kadar yerinizden ayrılmayınız" diye kesimopıretti.

Akabinde (harb başladı ve ilk hamlede) müslümânlar, müşrikleri bozguna uğrattılar.

Râvî el-Berâ dedi ki: Vallahi ben (o sırada düşman ordusundaki müşrik) kadınları gördüm ki, onlar elbiselerini toplamışlar, bacakla-rındaki hamalları ve baldırları meydana çıkmış hâlde çabuk çabuk koşuyorlardı [330].

Müslümanların bu galebesi üzerine Abdullah ibn Cubeyr'in kumandası altındaki piyade okçular birbirlerine:

— Ey arkadaşlar, ganimet, ganimet! Cebhedeki arkadaşlarımız düşmana gâlib geldiler. Daha burada ne bekliyorsunuz? dediler.

Abdullah ibn Cubeyr bunlara hitaben:

— Rasûlullah'ın size söylediği emirleri unuttunuz mu? diye mâni' olmaya çalıştı.

Fakat maiyyetindeki askerler:

— Vallahi insanların yanma muhakkak gideceğiz ve ganimetten elbette

nasibimizi alacağız! dediler (ve görevli oldukları yeri bırakıp ordunun içine karıştılar).

Onlar, onların yanına varır varmaz yüzleri geldikleri tarafa çevrildi ve ordunun büyük kısmı bozularak kaçmaya yöneldiler. İşte bu çirkin vaziyet sırasında idi ki Rasûlullah askerin geri kalanlarını arkalarından çağırıyordu. O sırada Peygamber'in beraberinde oniki kişiden başka kimse kalmamıştı [331].

Uhud harbinde müşrikler bizden yetmiş kişi şehîd ettiler. Hâlbuki Bedir harbinde Peygamber ve sahâbîleri müşriklerden yüzkırk kişiyi elde ederek, bunlardan yetmiş tanesini esîr etmiş, yetmişini de öldürmüşlerdi.

(Uhud'da harb kesildiği sırada müşriklerin başkanı) Ebû Sufyân üç defa:

— Topluluk içinde Muhammed var mı (yânî sağ mı)? dîye bağırdı. Fakat Peygamber, sahâbîlerine Ebû Sufyân'a cevâb vermelerini

nehyetti.

Sonra Ebû Sufyân yine üç kerre:

— Topluluk içinde Ebû Kuhâfe'nin oğlu var mıdır? dedi. Sonra da yine üç kerre:

— Topluluk içinde Ibnu'l-Hattâb var mıdır? diye sordu.

Bütün bunlardan sonra da Mekkeli arkadaşlarına dönerek:

— Bunların hepsi öldürülmüşler, dedi.

Bunun üzerine Umer kendine mâlik olamadı da:

— Yalan söyledin vallahi ey Allah'ın düşmanı! İyi bil ki, senin adlarını saydığın o zâtların hepsi elbette diridirler. İleride sana zarar verecek kuvvetimiz bakîdir! diye bağırdı.

Ebû Sufyân, Umer'e karşı şunları söyledi:

— Bu gün Bedir gününün karşılığıdır. Harb (tâli'i) kuyunun iki kovası gibi, biri iner biri çıkar (bazen siz yenersiniz, bazen de biz). Şimdi siz ölülerinizin içinde işkence ile öldürülmüş kimseler bulacaksınız. Bunu ben emretmedim, fakat bu bana fena da gelmedi.

Sonra Ebû Sufyân:

— Yüksek ol Hubel, yüksek ol Hubel! diye recez okumaya başladı.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Ebû Sufyân'a cevâb vermiyecek misiniz?" buyurdu. Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, ne söyleyelim? diye sordular, Rasûlullah:

— "Allah en yücedir, Allah en uludur! deyiniz" buyurdu. (Sahâbîler böyle cevâb verdiler, bu defa) Ebû Sufyân:

— Muhakkak ki bizim Uzzâ'mız var, sizin Uzzâ'nız yok, dedi. Peygamber, kendi sahâbîlerine:

— "Ebû Suyfân'a cevâb vermiyecek misiniz?" buyurdu. Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, ne cevâb verelim? diye sordular. Rasûlullah:

— "Allah bizim Mevlâmızdir, hâlbuki sizin mevlânız yoktur! deyiniz" buyurdu.

(Onlar da bu şekilde cevâb verdiler.) [332]

164- Bâb: Ordüve Şehir Ahâlîsi Geceleyin Bir Düşman Baskınından Korktukları Zaman (Başkanın Bizzat Haber Keşfine Çıkması Gerekir)

240-.......Enes (R) şöyle demiştir; Rasûlullah (S) insanların en güzeli, insanların en cömerdi, insanların en cesuru idi.

Enes dedi ki: Bir gece Medine ahâlîsi bir ses işitmişlerdi de düşman baskınından korkmuşlardı.

Enes dedi ki: Peygamber Ebû Talha'ya âid çıplak bir at üzerine atlayarak (sesin geldiği tarafa sürmüş Medîneliler'i geride bırakmış, keşfi yapıp dönerken) kılıcını boynuna asmış hâlde Medîneliler'i karşıladı ve: "Korkutulmadılar, korkutulmadılar (yânî korkulacak bir-şey yok, korkmayımz)" buyurdu. Sonra Rasûlullah o atı kasdederek: "Biz onu bir deniz (gibi akıyor) bulduk*' buyurdu

[333]
.

165- Bâb: Düşmanı Görüp De İnsanlara İşittirmek İçin Sesinin En Yükseği İle "Yâ Sabâhâh" Diye Bağıran Kimse

241-.......Seleme ibnu'KEkva' (R) haber verip şöyle demiştir:

Ben bir kefresinde Gâbe ormanlığı tarafına gitmek üzere Medine'den çıktım. Gâbe'nin yokuşuna vardığım zaman Abdurrahmân ibn Avf'ın hizmetçisi (heyecan içinde) beni karşıladı.

— Allah sana iyilik versin, senin neyin var? diye sordum. O:

— Peygamber'in ormandaki sağım develeri alınıp götürüldü, dedi,

— Onları kim aldı? diye sordum.

Hizmetçi:

— Gatafân ve Fezâre (kabilelerinin adamları), dedi.

Ben hemen üç defa:

— Ey sabahçılar! Ey erken kalkanlar! Yetişin baskın var! diye haykırdım ve bu haykırışlarımı Medine'nin iki kara taşlığı arasına duyurdum.

Sonra kendim (yaya olarak hırsızların arkasına) sür'atle koştum. Nihayet onlara yetiştim. Hakîkaten develeri onlar almışlardı. Hemen onlara ok atmaya ve:

— Ben İbnu'l-Ekva'ırn, bu gün de alçakların öleceği gündür! diye bağırmaya başladım.

Sonunda develeri, onlara su içmelerine bile emân vermeden ellerinden kurtardım. Ve develeri sürerek Medine'ye yöneldim. Yolda Peygamber bana karşı geldi. (Beşyüz yâhud yediyüz süvari kuvvetiyle yardıma çıkmıştı.) Ben:

— Yâ Rasûlallah! Bu şakîler susuzdurlar. Ben acele edip su içmelerine meydan vermeden develeri kurtardım. (Şimdi onlar su tedâriki ile

uğraşacaklardır). Onların izi üzerine bir askerî birlik gönder-seniz! dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Ey Ekva' oğlu! Sen alacağım aldın, onlara galebe ettin. Artık onlara şiddetle muamele etme! Şübhesiz o kavim şimdi kendi kabileleri içine varmışlar, ziyafet veriliyorlardır" buyurdu [334].

166- "Al Oku, Ben Fulânın Oğluyum" Diyen Kimse Babı

Seleme de: Al oku, ben el-Ekva' oğluyum, demiştir.

242-.......Bir adam el-Berâ(R)'ya sorup:

— Yâ Ebâ Umârete! Sizler Huneyn günü bozulup arkalarınız mı döndünüz? dedi.

Ben bu konuşmayı işitiyordum. el-Berâ:

— Rasûlullah'a gelince O, o gün arkasını döndürmedi. Ebû Su: yân ibnu'l-Hâris ibn Abdilmuttalib katırının gemini tutuyordu. Mü; rikler onun etrafını kuşatınca katırından indi ve: "Ben peygamberi) yalan yok; ben Abdulmuttalib oğluyum" demeye başladı.

el-Berâ: O gün insanlardan Peygamber kadar çetin ve şiddet hiç kimse görülmedi, dedi [335].

167- Bâb: Düşman, Bir Adamın Hükmüne Razı Olup İndiği Zaman (İmâm Buna İcazet Verdiğinde Hükmü Geçerli Olur)

243-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Kurayza oğulları, Sa'd ibn Muâz'ın hükmüne razı olup kalelerinden inince, Rasû-lullah Sa'd'a haberci gönderdi. Sa'd, Peygamber'e yakın bir yerde -bulunuyordu. Akabinde bir eşek

üzerinde geldi. Sa'd yaklaşınca Ra-sûlullah (S):

— "Seyyidinize ayağa kalkınız!" buyurdu.

Sa'd geldi ve Rasûlullah'ın yanma oturdu. Rasûlullah, Sa'd'a:

— "Bunlar senin hükmüne razı oldular" buyurdu. Sa'd:

— Ben bunların harb eden taifesinin öldürülmesine, kadınları ve çocuklarının esîr edilmesine hükmediyorum, dedi.

Rasûlullah:

— "Yemîn ederim ki, sen onlar hakkında muhakkak Mutlak Melik olan Allah'ın hükmüne uygun hüküm verdin" buyurdu [336].

168- Esirin Tutularak Öldürülmesi Ve Bağlayıp Öldürme Babı

244-....... Bana Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) fetih yılı Mekke'ye, başında miğfer olduğu hâlde girdi. Bu miğferini başından çıkardığı zaman bir adam geldi de:

— İbnu Hatal Ka'be'nin örtüsüne sarılmış (duruyor), dedi.

Rasûlullah, sahâbîlere:

— "İbn Hatal'ı öldürünüz" buyurdu [337].

169- Bâb: Kişi Kendini Esirliğe Teslîm Eder Mi, Etmez Mi?

Kendisini -esirliğe teslîm etmeyen ve Öldürülmesi sırasında iki rek'at namaz kılanın hükmü? [338]

245-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Amr ibnu Ebî Sufyân ibn Esîd ibn

Harise es-Sakafî haber verdi, -Bu Amr, Zuhre oğulları'-nın yeminli dostu ve Ebû Hureyre'nin arkadaşlarından idi- ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (Uhud'dan döndüğü zaman) on kişilik bir topluluğu keşif kolu seriyyesi olarak gönderdi ve bunlar üzerine -Âsim ibn Umer ibni-'l-Hattâb'ın dedesi olan- Âsim ibn Sabit el-Ensârî'yi kumandan yaptı. Bunlar gittiler, nihayet Mekke ile Usfân arasında bir yer olan el-Hed'e mevkiine vardıkları zaman Huzeyl kabilesinden Lihyân oğulları denilen aşiret halkına, bunların geldiği zikredildi. Bunun üzerine bu seriyyeye doğru hepsi güzel atıcı ikiyüze yakın bir topluluk etrafa dağıldılar ve seriyyedekilerin izlerini ta'kîb ettiler. Nihayet ta'kîbçiler, seriyyenin Medine'den azık edinip yanlarına aldıkları hurmaları yedikleri yerde bir hurma buldular ve:

— İşte bu Yesrib hurmasıdır, dediler.

Ve yine seriyyenin izleri ardından gittiler. Seriyye kumandanı Âsim ve arkadaşları bu ta'kîbçileri görünce, hemen yüksek bir yere sığınıp orada savunmak istediler. Fakat ta'kîbçiler onların etrafını çepçevre kuşattılar da:

— Aşağıya inin ve ellerinizle kendilerinizi bize verin, teslîm edin; sizin için ahd ve misâk vardır; biz sizden hiçbir kimseyi öldürmeyiz; dediler.

Seriyyenin kumandanı Âsim:

— Bana gelince, Allah'a yemîn ederim ki, ben bu gün bir kâfirin zimmetine, yânî ahdine razı olup inmem. Yâ Allah! Bizden Pey-gamberi'ne haber ver, dedi.

Bu sırada kâfirler müslümânlara oklar attılar ve on kişiden altı-sıyle birlikte Âsım'ı öldürdüler. Geri kalan üç kişilik grup, o ahd ve mîsâk ile kâfirlere indiler. Bu üçten biri Hubeyb ibn Adiyy el-Ensârî el-Evsî?dir. İkisi de îbnu Desine Zeyd ibn Muâviye el-Ensârî ve diğer bir adamdır -ki o, Abdullah ibn Tarık'tır-. Kâfirler bunları ele geçirdikleri zaman yaylarının kirişlerini çözdüler ve bu kirişlerle müslümân-ları sıkıca bağladılar. Bunun üzerine üçüncü adam, yânî Abdullah ibn Tarık:

— İşte bu ilk gadrdır. Vallahi ben sizlerle beraber olmuyorum. Âsim ve altı şehîdi kasdederek:

— Muhakkak şunlarda uyulacak bir örnek vardır, dedi.

Kâfirler hemen onu çekip sürüklediler ve kendileriyle beraber olmaya yânî

gelmeye zorladılar. Abdullah onlarla gitmeyi kabul etme-

yip dayattı. Bunun üzerine onu öldürdüler. Akabinde Hubeyb ile İbnu Desine'yi götürdüler. Nihayet bu ikisini Bedir vak'asmın ardından Mekke'de sattılar. Hubeyb'i el-Hâris ibn Âmir ibn NevfeHbn Abd Menâf oğullan satın aldı. Hubeyb, Bedir günü Haris ibn Âmir'i öldürmüştü. Hubeyb onların yanında bir süre esîr olarak kaldı.

İbn Şihâb dedi ki: Bana Ubeydullah ibn lyâd haber verdi; ona da el-Hâris'in kızı Zeyneb şöyle haber vermiştir: O aile, Hubeyb'i öldürmeye topluca karar verdikleri zaman Hubeyb, (Öldürüldükten sonra cesedinde meydana çıkmasın diye) avret yerindeki kılları tıraş etmek için, bu kadından bir ustura ariyet istedi. Kadın kendisine usturayı ariyet verdi. Kadın dedi ki: Hubeyb, ben farkında değilken yanına gelen erkek çocuğumu tutmuştu. Kadın dedi ki: Ben onu, çocuğumu kendi uyluğu üzerinde kucağına oturtmuş, ustura da elinde iken buldum. Ben çok korktum. Hubeyb bu korkumu yüzümden anladı da:

— Çocuğu öldüreceğimden mi korkuyorsun? Ben böyle hainlik yapacak değilim, dedi.

Kadın dedi ki: Vallahi bu Hubeyb kadar hayırlı hiçbir esîr görmedim. Allah'a yeminle söylüyorum: Ben bir- gün onu, kendisi demir bağlar içinde bağlanmış olduğu ve o zaman Mekke'de bu meyveden hiç bulunmadığı hâlde elinde bir üzüm salkımı tutmuş da onu yerken bulmuşumdur.

Ve yine kadın: Şübhesiz bu, Allah tarafından bir rızktır ki, Allah onu Hubeyb'e rızk yapmıştı, demiştir.

Onlar Hubeyb'i Hıll'de öldürmek için Harem'den dışarı çıkardıkları zaman Hubeyb onlara hitaben:

— Beni serbest bırakın da iki rek'at namaz kılayım, dedi. Onlar kendisini serbest bıraktılar, o da iki rek'at namaz kıldı.

Sonra:

— Eğer bende ölüm korkusu olduğunu sanmanız olmasaydı, ben bu namazı elbette daha uzun kılardım. Yâ Allah, onlardan kimseyi bırakma, hepsini helak eyle! diye beddua etti. Duasından sonra da şu beyitleri söyledi [339]:

Mâ ubâîî hîne uktelu musîimen Aîâ eyyin şıkkın hâne lilîâhi masraî Ve zâlike fî-zâü'1-ilâhi ve in yese' Yubârik aîâ evsâli şilvin mumezzai

(= Ben müslümân olarak Allah için öldürülürken, atılacağım yerim arzın hangi yanı olsa aldırmam. Çünkü öldürülmem Allah'ın zâtı (yânî rızâsı) yolundadır.

Eğer O isterse kesilip parçalanmış organ eklemleri üzerine bereketler yağdırır!)

Akabinde İbnu'l-Hâris onu öldürdü. İşte böylece Hubeyb, bağlanarak öldürülen her müslümânın ölümü sırasında iki rek'at namaz kılma sünnetini kaanûnlaştıran kimse oldu [340].

Seriyye kumandam Âsim ibn Sâbit'in vurulduğu gün yaptığı duasını da Allah kabul buyurdu da Peygamber (S) sahâbîlerine, onların haberini ve vurulup öldürüldüklerini haber verdi. Kureyş kâfirlerinden birtakım insanlar, Âsım'm öldürülmüş olduğu kendilerine haber verildiği zaman, Âsım'ın cesedinden öldürüldüğünün bilineceği herhangi bir parça getirmeleri için, Âsım'ın cesedine elçi yolladılar. Çünkü Âsim, Bedir günü onların büyüklerinden birisini öldürmüştü. Bu sırada Âsım'ın cesedi üzerine Allah tarafından bal anlarından gölge edici bir bulut gönderildi de, o bulut cesedi onların elçisinden korudu. Artık onun etinden herhangi birşey kesmeye güçleri yetmedi [341].

170- Esirin Düşman Elinden (Mal İle Yâhud Malsız Suretle) Kurtarılması Babı

Bu konuda Ebû Musa'nın Peygamberden rivayet ettiği hadîs vardır [342].

246-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "ÂntyU yâni esîri (müslümân esîri) esirlikten kurtarınız, aç olanı doyurunuz, hastayı ziyaret edip hâl ve ihtiyâcını sorunuz" buyurdu [343].

247-.......Bize Mutarrıf tahdîs etti ki, kendilerine Âmir eş-Şa'bî, Ebû Cuhayfe'den tahdîs etmiştir. O şöyle demiştir: Ben, Alî ibn Ebî

Tâlib'e:

— Allah'ın Kitâbı'nda bulunandan başka yanınızda vahiyden birşey var mıdır? diye sordum.

Alî (R):

— Hayır yoktur. Taneyi toprak içinde yaran ve insanı yaratan Allah'a yemîn ederim ki, benim bildiğim şey, ancak Allah'ın Kur'-ân'daki hükümleri anlama hususunda insana ihsan etmekte olduğu anlama kaabiliyetidir. Bir de (kılıcının kınındaki şeyi işaret ederek) şu sahîfede yazılı olan hükümlerdir, dedi.

Ben:

— Bu sahîfedeki hükümler nedir? dedim.

Alî:

— Bu sahîfede maktulün diyeti, esîrin kurtarılması ve bir kâfire mukaabil bir müslümânın öldürülmeyeceği hükümleri vardır, dedi [344].

171- Müşrik Esirlerden Fidye Alınması Bâbî

248-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etti: Ensâr'dan birtakım adamlar Rasûlullah'tan izin istediler de:

— Yâ Rasûlallah, bize izin ver de kizkardeşimizin oğlu Abbâs ibn Abdilmuttalib'in esirlikten kurtulma bedeli olan parayı kendisine bırakalım, dediler.

Rasûlullah (S):

— "(Hayır) o paradan bir dirhemi bile bırakmazsınız" buyurdu [345]. İbrâhîm (ibn Tahmân), Abdulazîz ibn Suheyb'den söyledi ki,

Enes: Peygamber'e Bahreyn'den mal getirildi. Bunun taksimi sırasında Abbâs, Peygamber'e geldi ve:

— Yâ Rasûlallah, bu maldan bana da bir hisse ver. Çünkü ben (Bedir günü) hem kendimin, hem de Akîl'in fidyesini vermiştim, dedi.

Rasûlullah:

— "Al!" buyurdu da Abbâs'ın elbisesinin eteği içinde ona mal verdi [346].

249-.......BizeMa'mer, ez-Zuhrî'den; o da Muhammed ibn Cubeyr'den haber verdi ki, babası Cubeyr ibnu Mut'ım (R) Bedir esirlerini fidye mukaabili kurtarmak için Medine'ye gelmiş idi. Dedi ki: Ben Peygamber(S)'in akşam namazında Ve't-Tûri Sûresi'ni okurken işittim [347].

172- Düşman Arazîsinden Gelen Harbî Kişi Emânsız Ve İzinsiz Olarak İslâm Diyarına Girdiğinde, Bunun Hükmü Babı [348]

250-.......Seleme ibnu'1-Ekva' (R) şöyle demiştir: Peygamber bir seferde iken müşrikler tarafından bir câsûs geldi de sahâbîlerin yanına oturdu, onlarla konuşmaya durdu. Sonra (devesine binerek) dönüp gitti. Peygamber (S): "Onu arayıp bulun ve öldürün" buyurdu. O câsûsu, Seleme ibnu'1-Ekva' (arkasından gidip) öldürdü. Peygamber de casusun devesini ve üzerindeki eşyasını Seleme'ye (ganîmet payından) fazla bir atiyye olmak üzere verdi [349].

173- Bâb: İslâm Devletinin Ahdi Ve Koruma Taahhüdü Altında Bulunanların Haklarının Korunması Yolunda Muharebe Edilir Ve Bu Zimmetliler, Köle Yapılmazlar

251-.......Umer (R) -Ebû Lu'lu' tarafından vurulduktan sonra şöyle demiştir: Ben, benden sonraki devlet başkanına: Allah'ın zim-metiyle ve Rasûlü'nün

zimmetiyle, Kitâb ehline verilen taahhüdlerin onlara tastamam yerine getirilmesini, onların önünde haklarının korunması yolunda muharebe edilmesini ve onların ancak takat getirebilecekleri mikdâr cizye ile mükellef tutulmalarını vasiyyet ediyorum [350]

174- Elçilik Yâhud Şâir Bir İyilik Sebebi İçin Gelen Hetetlere Atiyyeler Verilmesi Babı [351]

175- Bâb: Devletin Ahdinde Bulunan Zimmet Ehli Azınlıklara Ve Onlara İyi Muamele Edilmesine (Devlet Başkanlığı Makaamından) Şefaat İstenilir Mi?

252-.......O da Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R): O perşembe günü, o perşembe günü ne acı gündü! dedi, sonra da gözyaşı çakıl taşlarını ıslatıncaya kadar ağladı ve şunları söyledi: O perşembe günü Rasûlullah'm hastalığındaki ağrısı artmıştı da:

— "Bana yazacak birşey getirin, size bir yazı yazdırayım ki, ondan sonra yolunuzu hiç şaşırmayasımz!" buyurdu.

Bunun üzerine orada bulunanlar (yazılsın, yazılmasın diye) çekiştiler. Rasûlullah:

— "Hiçbir peygamberin yanında çekişmek yakışmaz" buyurdu. Oradaki sahâbîlerden bâzıları:

— Rasûlullah (hastalığın şiddetinden) sayıkladı, dediler.

Rasûlullah:

— "Beni kendi hâlime bırakınız. Benim içinde bulunduğum hâl, sizin beni da'vet etmekte olduğunuz şeylerden hayırlıdır" buyurdu.

Ve Rasûlullah vefatı zamanında üç şey vasiyyet etti:

— "Bütün müşrikleri Arab yarımadasından çıkarınız; gelecek hey'etlere benim izin verip hediyeler ikram etmekte bulunduğum tarzda siz de icazet ve hediyeler vermek suretiyle hürmet gösteriniz" buyurdu.

İbn Abbâs: Ben üçüncü vasiyyeti unuttum, demiştir [352].

Ya'kûb ibn Muhammed şöyle dedi: Ben Abdurrahmân oğlu Mu-gîre'ye Arab yarımadasından sordum. O: Mekke, Medine, Yemâ-me ve Yemen'dir, dedi. Ve yine bu Ya'kûb: el-Arc denilen mevki', Tıhâıne'nin evvelidir, demiştir [353].

176- Gelen Hey'etleriçin Güzel Elbise Giyip Süslenmek Babı

253-.......İbn Umer şöyle demiştir: Umer (R) çarşıda kalın ipekli bir takım elbise satılıyor buldu. Onu Rasûlullah'a getirdi ve:

— (Yâ Rasûlallah!) Bu takım elbiseyi satın al da bayram günleri için ve hey'etler geldiği günler için bununla süslen, dedi.

Rasûlullah:

— "Bu ancak âhiretten nasibi olmayan kimsenin giyeceği elbı-^ sedir. -Yâhud da: Bunu ancak âhiretten nasibi olmayan kimse giyer buyurdu.

Umer, Allah'ın dilediği bir süre eğlendi. Sonra Peygamber (S)

Umer'e ibrişimden dokunmuş ipek bir cübbe yolladı. Umer o cubbe ile dönüp, onu Rasûlullah'a getirdi ve:

— Yâ Rasûlallah! "Bu ancak âhiretten nasibi olmayan kimsenin elbisesidir" -yâhud: "Bunu ancak âhiretten nasibi olmayan kimse giyer" buyurdun, sonra da bu elbiseyi bana yolladın? dedi.

Rasûlullah (S) cevaben:

— "Sen onu satarsın -yâhud: Bununla bâzı ihtiyâcını kapatırsın- buyurdu [354].

177- Bâb: İslâm Dîni Çocuğa Nasıl Arzolunur?

254-.......Bize Ma'mer haber verdi ki, ez-Zuhrî şöyle demiştir;

Bana Salim ibn Abdillah haber verdi; ona da İbn Umer (R) şöyle haber vermiştir:

Umer, Peygamber'in sahâbîlerinden bir topluluk içinde Peygam-ber'in beraberinde, İbn Sayyâd'm bulunduğu tarafa gittiler. Nihayet Peygamber ve beraberindeki, İbn Sayyâd'ı Ensâr'dan Benû Megâle soyunun kasrı yanında çocuklarla beraber oyun oynarken buldular. İbnu Sayyâd o sırada henüz erlik

çağma ermeye yaklaşmıştı. Bu genç kâhin Peygamber'i, Peygamber eliyle onun sırtına hafifçe vurunca-yâ kadar hissetmedi. Sonra Peygamber (S) ona:

— "Benim Rasûluîlah olduğuma şehâdet eder misin?" dedi. İbnu Sayyâd, Peygamber'e baktı da:

— Ben senin ümitlilerin rasûlü olduğuna şehâdet ederim, dedi ve akabinde İbnu Sayyâd, Peygamber'e:

— Sen de benim rasûluîlah olduğuma şehâdet eder misin? dedi. Peygamber, ona:

— "Ben Allah'a ve O'nun rasûllerine îmân ettim" buyurdu. Ve Peygamber ona:

— "Ne gülüyorsun?" dedi. İbnu Sayyâd:

— Bana doğru da gelir, yalancı da, dedi. Peygamber:

— "İş senin üzerine karıştırıldı" buyurdu ve yine Peygamber:

— "Gönlümde senin için birşey sakladım (bunu bil bakalım)" buyurdu.

İbnu Sayyâd:

— O gönlündeki şey Duhhu'dur, dedi. Peygamber:

— "Haydi sus, yıkıl git; haddini tecâvüz etme" buyurdu [355]. Umer:

— Yâ Rasûlallah! Bana İbn Sayyâd hakkında izin ver de onun boynunu vurayım, dedi.

Peygamber:

— "(Onu bırak.) Eğer bu Deccâl ise, sen onu vurmağa me'mûr edilmeyeceksin. Eğer o Deccâi değil ise, onu öldürmekte senin için hiçbir hayır ve yarar yoktur" buyurdu.

Yine İbn Umer şöyle demiştir: Peygamber (S) bundan başka bir kerre de Ubeyy ibn Ka'b ile beraber İbn Sayyâd'ın bulunduğu hurmalığa gitmişlerdi. Nihayet Peygamber hurmalığa girince İbn Say-yâd'dan gizlenerek, hurma ağaçları ile kendinin görülmesinden korunup sakınıyordu. Bu saklanmayı İbn

Sayyâd'ın O'na görünmesinden önce, İbn Sayyâd'ın özel hâlini görmek ve ondan birşey işitmek için yapıyordu. îbn Sâyyâd kendi döşeği üzerinde saçaklı kadîfe örtüsü içinde yatmıştı. Örtü içinde genizden gelen bir hırıltı vardı. Peygamber, hurma ağacıyle korunurken tam o sırada İbn Sayyâd'ın annesi Peygamber'i gördü ve İbnu Sayyâd'a:

— Ey Safi! diye seslendi.

Bu, îbn Sayyâd'ın ismidir. İbn Sayyâd çabucak ayağa kalktı. Bunun üzerine Peygamber (S)":

— "Şu kadın oğlunu o hâlde bıraksaydı, o kendini tutarsız sözleriyle ortaya koyup beyân edecekti" buyurdu [356].

Geçen senedle Salim ibn Umer de dedi ki: İbn Umer şöyle dedi: Sonra Peygamber (S) insanlar içinde ayağa kalktı, Allah'ı lâyık olduğu sıfatlarla övdü. Sonra Deccâl'i zikredip şöyle buyurdu:

— "Ben sizleri onun şerrinden korkutuyorum. Peygamberlerden hiçbiri müstesna olmamak üzere, herbiri muhakkak kavmini(sa-pıklığa sevkeden her yalancı) Deccâl'den korkutup sakındırmıştır. Yemin olsun Nûh Peygamber de kendi kavmini Deccâl'den sakındırmıştır. Lâkin şimdi ben size bunun, hiçbir peygamberin bilsinler diye kendi^kavmine söylemediği bir vasfını söyleyeceğim (ki şudur): Dec-câlşaşıdır; kötü kılavuzdur (insanları eğri yola çağırır). Allah ise şaşı değildir (insanları doğru yola çağırır)".

178- Peygamberdin Yahûdîler’e: 'İslâm 'a girin de (dünyâ ve âhiret musibetlerinden) selâmette olun" sözü Babı

Bu hadîsi Saîb ibnu Ebî Saîd el-Makburî, Ebû Hureyre'den olmak üzere söylemiştir [357].

179- Bâb: Bîr Kavim Kendilerine Âid Birtakım Malları Ve Arazîleri Olduğu Hâlde Harb Diyarında İslâm'a Girdikleri Zaman. Bu Mallar Ve Arazîler Yine Kendilerinin Olur

255-.......Usâme ibnu Zeyd (R) şöyle demiştir: Ben Veda Haccı'nda:

— Yâ Rasûlallah! Yarın Mekke'de nereye ineceksin? diye sordum.

Rasûlullah:

— "Akıl, Mekke'de bize bir ev bıraktı mı?" buyurdu. Sonra şunları söyledi: "Bizler yarın Kinâne oğullan yurdu olan el-Muhassab mevkiine ineceğiz ki, burası Kureyş'in küfr üzerineyemînleştiği yerdir. Bu yemînleşme şöyle olmuştu: Kinâne oğulları Kureyş ile, Hâşim oğulları aleyhine, onlarla alışveriş yapmamaları ve onları barındırmamaları üzerine yemînleşmişlerdi".

ez-Zuhrî: (Kinâne oğulları'na âid olduğu zikredilen) el-Hayf, vâ-dîdir demiştir. (ez-Zuhrî'den başkaları da: Vâdînin seylinden yüksek olan fakat dağ olmaya ulaşmayan tümsek yerdir, demişlerdir.) [358]

256-.......Bize İmâm Mâlik, Zeyd ibn Eslem'den; o da babası ve Umer'in âzâdlısı Eslem'den tahdîs etti ki, Umer ibnu'l-Hattâb (R) Beytu'1-mâPe âid bir koruluk üzerine Huneyy denilen bir kölesini me'-mûr ta'yîn etti de ona:

— Yâ Huneyyu! Kollarını müslümânlardan topla (yânı onlara zulümden ellerini çek) ve mazlumun bedduasından da sakın. Çünkü mazlumun duası (Allah tarafından) kabul edilmiştir. Sen az sayılı deve bölüğü sahibini ve az sayılı koyun sürüsü sahibini koruluğa ve mer'-aya girdir. Bu az sayılı sürü sahihlerinden önce yâhud doğrudan kendilerini tercih ile Abdurrahmân ibn Avf'm develerini, Usmân ibn Affân'ın develerini koruya girdirmenden seni men' ederim. Çünkü bu son iki zât zengindirler. Eğer bunlann sürüleri helak olursa, bu iki zât hurmalara ve ekinlere dönerler. Hâlbuki küçük deve bölüğü sahibi, küçük koyun sürüsü sahibi, eğer bunların hayvanları helak olursa bunlar oğullarıyle -yâhud: evleriyle (zevceleriyle)- gelirler de: "Ey Mü'minlerin Emîri! (Bizler fakirleriz, bizler Beytu'l-mâl'den almaya daha haklıyız)" derler. Böyle feryâd eden fakirleri ben hiç muhtaçlar olarak terkeder miyim hey babasız kalası? (Ben fakirleri yardımsız bırakmam). Su ve ot bana altın ve gümüşten (yânî Beytu'l-mâl'den bu iki ma'deni harcamaktan) daha kolaydır. Allah'a yemin olsun ki, onlar elbette benim kendilerine zulmettiğimi düşüneceklerdir. Şübhe-siz bu arazîler onların beldeleridir. Onlar Câhiliyet devrinde bu arazîleri korumak üzere harb

etmişler ve yine bu arazîler üzerinde İslâm Dîni'ne girmişlerdir. Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, ben Allah yolunda cihâd için binek bulamayanları yükleyeceğim deve ve atlar nev'inden mal mevcûd olmayaydı, onların beldelerinden bir karış yeri onlara karşı himaye edip koruluk yapmazdım [359]

180- Devlet Başkanının İnsanları -Yâhud İnsanlar Îçin-(Savaşçıları Ve Diğerlerini Sayıp) Yazması Babı

257-.......Huzeyfe ibnu'l-Yemân (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "İnsanlardan ben müslümânım diyenleri benim için (sayıp) s yazın" buyurdu. Biz, ordu mevcudunu binbeşyüz kişi sayıp Peygamber ;.;. için yazdık. Ve biz binbeşyüz kişi(lik kuvvet) olduğumuz hâlde (düşmandan) korkar mıyız dedik. Bir müddet sonra ben kendimizi öyle bir fitne ile belâlanmış gördüm ki, hani o korku nedir bilmeyen er kişi şimdi fitneden korkarak (cemâate gidemeyip evinde) yalnız başına namaz kılar oldu [360].

258-.......Huzeyfe: Biz sahâbîlerin sayısını beşyüz bulduk, demiştir. Ebû Muâviye de: Altıyüz ile yediyüz arası kadar, demiştir [361].

259-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir adam Peygarnber'e geldi de::

— Yâ Rasûlallah! Ben şu ve şu gazvelere asker yazıldım, kadınım da hacc yapacaktır, dedi.

Rasûiullah (S):

— "Sen gazveden dön de kadınınla beraber hacc yap" buyur-du [362]

18l- Bab:

"Muhakkak ki, Allah (dilerse) şu tslâm DînVni günahkâr ve âsî kişi ile kuvvetlendirir"

260-.......Buradaki iki senedde Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bizler (Hayber'de) Rasûlullah'm beraberinde hazır bulunduk. Rasûiullah, İslâm'ı iddia etmekte olanlardan bir kimse için:

— "Bu adam ateş ehlindendir" buyurdu.

Muharebe başlayınca bu adam şiddetli bir muharebe ve çarpışma yaptı ve kendisine büyük bir yara isabet etti. Bunun üzerine (bir sahâbî tarafından):

— "Yâ Rasûlallah! "O, ateş ehlindendir" buyurduğun şu kimse, bu gün muhakkak çok çetin bir muharebe yapmış ve ölmüştür, denildi.

Peygamber (S) bu söze karşılık:

— "O, ateşe gitmiştir" buyurdu.

Râvî dedi ki: İnsanların bâzısı o adam hakkındaki bu Peygamber sözünün doğruluğundan şübhe etmeye yaklaştı. Onlar bu şaşkınlık hâli üzerinde bulundukları sırada birdenbire:

— O adam ölmemiştir, lâkin onda şiddetli bir yara vardır, denildi.

Geceden bir vakit olunca o yaralı adam, yaranın acısına sabre-

demedi de kendisini öldürdü. Akabinde bu Peygamber'e haber verildi. Peygamber:

— "Allâhu Ekber (Allah en büyüktür). Ben kendimin Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğuma şehâdet ederim" buyurdu.

Sonra Bilâl'e emretti de Bilâl insanlar içinde:

— "Şu muhakkak ki cennete ancak müslümân nefis girer. Ve muhakkak ki Allah bu İslâm Dîni'ni (dilerse) elbette fâcir kişi ile de te'yîd edip kuvvetlendirir" sözlerini bağırıp i'lân etti [363]

182- Harbde (Kumandan Şehîd Düştüğü Ve) Düşman Saldırısından Endîşe Ettiği Zaman, Devlet Başkanının Ta'yînini Beklemeksizin, Kendini Ordu Üzerine Kumandan Yapan Kimse Babı

261-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasülullah (S) bir hutbe yaptı da, hutbesinde:

— "İslâm sancağını Zeyd eline aldı, akabinde Zeyd vuruldu. Sonra sancağı Ca'fer aldı, o da vuruldu. Sonra sancağı Abdullah ibnu Revâha aldı, o da şehtd edildi. Sonra sancağı emîr ta'yîn edilmeksizin Hâlid ibnu'l-Velîd aldı ve ona fetih verildi. Onların bizim yanımızda olmaları (içinde bulundukları hâlin daha hayırlı olması sebebiyle) beni -yâhud da: onları- sevindirmez" buyurdu.

Enes: Rasülullah bunları söylerken iki gözü yaş akıtıyordu, demiştir [364].

183- Cihâdda İmdâd Göndermekle Yardım -Edilmesi Babı

262-.......Katâde'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peyamber'e Rı'l, Zekvân, Usayya ve Lıhyân oğulları kabilelerinden bâzı kimseler geldi de, kendilerinin müslümân olduklarını söylediler ve kendi kavimlerine karşı Peygamber'den imdâd istediler. Peygamber de onlara Ensâr'dan yetmiş kişi gönderip imdâd eyledi.

Enes dedi ki: Biz o gönderilen sahâbîlere (Kur'ân'ı çok okudukları için) "el-Kurrâ" ismi veriyorduk. Onlar gündüzleyin odun toplarlar, geceleyin de namaz kılarlardı. O yetmiş sahâbî onlarla gittiler, nihayet Maûne Kuyusu'na ulaştıklarında o kabileler bunlara hainlik yaptılar ve bu Kur'ân hafızı sahâbîleri öldürdüler. Bu hâdise üzerine Peygamber (S) bir ay Rı'l, Zekvân, BenûLıhyân kabileleri aleyhine duâ ederek kunût yaptı.

Katâde ibn Diâme şöyle dedi: Ve Enes bize: Onlarla ilgili olan şu "Dikkat edin! Bizden kavmimize tebliğ ediniz ki, bizler Rabb'i-mize kavuştuk; O bizden razı oldu ve bizleri de razı kıldı" sözlerini Kur'ân olarak okuduk. Sonra bir müddetin ardından bu sözlerin tilâveti kaldırıldı, diye tahdîs etti [365].

184- Düşmana Gâlib Gelen Ve Akabinde Onların Binasız Geniş Arsaları Üzerinde Üç Gün İkaamet Eden Kimse Babı

263-.......Bize Rahv ibnu Ubâde tahdîs edip şöyle dedi: Bize Saîd ibn Ebî Arûbe tahdîs etti ki, Katâde şöyle demiştir: Enes ibn Mâlik bizlere (üvey babası) Ebû Talha'dan zikretti ki, Peygamber (S) bir kavme harble gâlib geldiği zaman, o kavmin binadan boş geniş bir sahasında üç gün ikaamet etmek i'tiyâdında idi [366].

Bu hadîsi bize Saîd, Katâde'den; o da Enes'ten; o da Ebû Talha'dan; o da Peygamber'den tahdîs etti dedi diye rivayet etmekte Ravh ibn Ubâde'ye Muâz ibnu Abdi'1-A'lâ ile Abdu'1-A'lâ ibn Abdi'1-A'lâ mutâbaat etmişlerdir [367].

185- Gazvede Ve Seferde İken Ganimeti Taksim Eden Kimse Babı

Râfi' ibn Madîc de şöyle demiştir: Biz (Huneyn dönüşünde) Peygamber'in beraberinde (Tıhâme'deki) Zu'1-Huleyfe'de bulunduk. Orada birçok koyun ve deve ele geçirdik. Peygamber (S) ganimeti taksîm etti de (o günün rayicine göre) on koyunu bir deveye denk saydı [368].

264-.......Bize Hemmâm, Katâde'den tahdîs etti ki, ona da Enes haber verip: Peygamber (S) Cı'râne'den, Huneyn ganimetlerini taksîm ettiği yerden umre yaptı, demiştir Bu hadîs de Hace'da "Peygamber kaç umre yaptı?" babında geçmişti...[369].

186- Bâb: Muhârib Müşrikler Bir Müslümânın Malını Ganimet Aldıkları Ve Sonra Müslümanlar 0 Müşriklerin Diyarını İsti'lâ Ettiklerinde, O Müslüman Kendi Malını Aynen Bulsa (Sahibi Bu Malını Alabilir Mi, Yoksa

Bu Mal Ganimet Malından Mı Sayılır)? [370]

265- Abdullah ibn Numeyr şöyle dedi: Bize Ubeydullah, Nâfi'-den tahdîs etti ki, İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Bir kenesinde ben İbn Umer'e âid bir at düşman tarafına kaçıp gitti de onu muhârib düşman yakaladı. Sonra müslümânlar o düşmana gâlib geldi de, Ra-sûlullah (S) zamanında o at ben İbn Umer'e geri verildi. Bir kerre-sinde yine ben İbn Umer'e âid bir köle kaçıp Rûmlar'a katılmıştı. Sonra müslümânlar Rûmlar'a gâlib geldi de Hâlid ibnu'l-Velîd o köleyi ben İbn Umer'e geri verdi. Bu da Peygamber zamanından sonra idi [371].

266-.......Bana Nâfi* haber verdi ki, İbnu Umer'e âid bir köle kaçıp Rûmlar'a katılmış. Sonra kumandan Hâlid ibnu'l-Velîd köle üzerine gâlib gelmiş ve o kaçak köleyi Abdullah ibn Umer'e aynen geri vermiştir. Ve yine İbnu Umer'e âid bir at kaçarak gitmiş ve Rûmlar'a katılmış, sonra Hâlid ibnu'l-Velîd o at üzerine gâlib gelmiş ve onu tekrar Abdullah'a geri vermiştir [372].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Metindeki "Âra" fiili, "yaban eşeği" ma'nâsına olan "el-Ayru" isminden türemiştir; "Âra", kaçtı demektir.

267-.......Bize Zuheyr, Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Nâfı'den tahdîs etti ki, İbn Umer, müslümânlar (Rûm düşmanını) karşıladıkları gün bir at üzerinde bulunuyordu. O gün müslümân ordusunun emîri, yânı başkumandanı Hâlid ibnu'l-Velîd idi. Onu (kendi devlet başkanlığı zamanında) Ebû Bekr sefere göndermişti. (O harb sırasında at İbn Umer'i zorlayıp düşürdü de düşman tarafına kaçtı.) Ve o atı düşman yakalayıp aldı. Düşman ordusu bozguna uğrayınca Hâlid, îbn Umer'in atını kendisine geri verdi [373].

187- Fars Diliyle Ve Arabca'dan Başka Herhangibir Dil İle Konuşan Kimse Babı [374]

"Ve Yüce Allah'ın şu kavilleri:

"O gökleri, o yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin birbirine uymaması da yine O'nun âyetlerindendir.."

(er-Rûm: 22);

"Biz hiçbir rasûlü kendi kavminin dilinden başkasıyle göndermedik ki (emrolunduklarını) onlara apaçık anlatsin.

(İbrâhîm: 4) [375].

268-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Ben (Ahzâb günü):

— Yâ Rasûlallah, biz körpe bir kuzumuzu kestik, ben arpadan da bir sâ' ölçeği (1040 dirhem) un öğüttüm. Şimdi cenabın ve maiy-yetindeki bâzı kimselerle beraber bize geliniz, diye da'vet ettim.

Bu da'vetim üzerine Peygamber (S):

— "Ey hendek kazanlar! Câbir yemek hazırlamış; haydi geliniz!" deyip bütün hendek ahâlîsine haykırdı [376].

269-.......Hâlid ibn Saîd'in kızı ve Hâlid ibn Zubeyr'in anası şöyle demiştir: (Çocukluğumda) babamla beraber üzerimde sarı renkli bir gömlek olduğu hâlde Rasûlullah'ın yanına gelmiştim. Rasûlullah: "Seneh, seneh(= Güzel, güzel)" buyurdu. Bu kelime Habeş dilinde "güzel şey" demektir.

Ümmü Hâlid dedi ki: Bu sırada ben (Peygamber'in iki küreği arasındaki yumurta büyüklüğünde bulunan) peygamberlik mührü ile oynamağa başladım. Babam beni bundan men' etti. Rasûlullah (S):

— "Çocuğu kendi hâline bırak3' buyurdu. Sonra Rasûlullah bana:

— "(Çocuğum çok yaşa da) gömleğini (sağlıkla giy) eskit, yırt (yenisini giy), sonra gömleğini yine eskit, yırt, sonra gömleğini yine eskit, yırt" buyurdu.

Hadîsin râvîsi Abdullah ibnu'l-Mubârek: Ümmü Hâlid çok zaman yaşadı, bu gömlek de hayâtının sonuna kadar dillerde anıldı, demiştir [377].

270-.......Bize Şu'be, Muhammed ibn Ziyâd'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber'in torunu Hasen ibn Âlî bir kerre sadaka hurması yığınından bir hurma aldı ve bunu ağzına koymak istedi. Peygamber (S) bunu görünce Hasen'e hitaben:

— "Kahin, kahin (= Kaka, kaka), onu bırak, at. Sen bizim sadaka malı yemez olduğumuzu bilmiyor musun?" diye sakındırdı [378].

188- Emanet Mallnda Hıyanet(İn Haramlığı) Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: "Bir peygamber için emânete hainlik etmek olur şey değil. Kim böyle hainlik eder (ganimet veya âmmeye âid gelirlerden birşey aşırır) gizlerse, kıyamet günü hainlik ettiği o şeyi yüklenerek gelir. Sonra herkes ne etti, ne kazandıysa karşılığı eksiksiz ödenir. Onlar haksızlığa uğratılmazlar" (âiu imrân: ıeı>[379].

271-.......BanaEbû Hureyre (R) tahdîs edip şöyle dedi: Bir keri esinde Peygamber (S) içimizde ayağa kalktı da ganimet ve millet malına hainlik hakkında söz söyledi. Ve hainliğin günâhını büyüttü, hainlik işinin ve hükmünün büyüklüğünü belirtti de şöyle buyurdu:

"Sakın sizden birinizi kıyamet gününde omuzunda meleyen bir koyunla, öbürünü omuzunda homurdayan bir atla bulmayayım. O sırada o kimse bana:

— Yâ Rasûlallah! Bana yardım et, der. Ben de ona:

— Sana hiçbirşey yapmaya (yânı şefaat etmeye) mâlik değilim. Ben sana (dünyâda iken Allah'ın hükmünü) tebliğ ettim, diye cevâb vereceğim.

Birine de omuzunda böğüren bir sığır olduğu hâlde rastgelme-yeyim. Öylesi de:

— Yâ Rasûlallah, bana imdâd eyle! der. Ben ona da:

— Sana hiçbir şefaat etmeye mâlik değilim. Ben sana (dünyâda) Allah hükmünü tebliğ ettim, derim.

Bir başkasını da omuzunda altın, gümüş yüklü bulmayayım. Öylesi de:

— Yâ Rasûlallah! Bana yardım et, der. Ben de ona:

— Sana hiçbir yardım yapmaya mâlik değilim. Ben sana dünyâda iken Allah'ın hükmünü tebliğ ettim, derim.

Bir diğerini üzerinde ganîmet elbisesini yeldirir hâlde bulmayayım. O da:

— Yâ Rasûlallah, bana yardım et, der. Ben ona da:

— Sana hiçbir yardım yapmaya mâlik değilim. Ben sana tebliğ etmiştim, derim."

Ve Eyyûb es-Sahtıyânî de Ebû Hayyân'dan yaptığı rivayetinde "Kendisinin homurdayan bir atı olduğu hâlde" diye (yânî yukanki rivayetteki gibi) söylemiştir [380].

189- Millet Malından Çalınan Az Şeyfin Hükmü) Babı

Abdullah ibn Amr, Peygamber(S)'in millet malı çalanın, eşyasını yaktığını zikretmem iştir. Daha sahîh olan da budur [381].

272- Bize Alî ibnu Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan; o da Salim ibn Ebi'l-Ca'd'dan tahdîs etti ki, Abdullah ibn Amr şöyle demiştir: Peygamber'in yol ağırlığı olan eşyası üzerinde bekçilik

yapan (siyah) bir adam vardı. Ona Kirkire denilirdi. Bu Kirkire (bir gün) öldü. Rasûlullah (S): "Bu adam cehennemdedir" buyurdu. Sahâbîler (acaba neden cehennemdedir diye) ona bakmağa gittiler. Ve onun terikesinde millet malından çalmış olduğu bir abâ buldular [382].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Muhammed ibnu Selâm bu Kirkire ismini kâfin fethi ile söyledi. Bu isim böyle hem "Kirkire", hem "Kerkere" şeklinde zabtedilmiştir [383].

190- Ganîmet Malları İçindeki Deve Ve Koyunları (Taksimden Önce) Kesmenin Mekruh Olması Babı

273-.......Râfi' ibn Hadîc (R) şöyle demiştir: Biz (Huneyn dönüşünde Tıhâme) Zu'1-Huleyfe'sinde Peygamber'in beraberinde bulunduk. İnsanlara bir açlık isabet etmişti. Biz (Huneyn'de) birçok deve ve koyun ele geçirmiştik. Peygamber (S) insanların arkalarında kalmıştı. Sahâbîler acele edip (ganimet develerinden ve koyunlarından kesmişler) tencerelere yerleştirerek pişirmek üzere tencereleri dikmişlerdi. Peygamber gelince emretti ve tencereler devrildi. Sonra Peygamber, ganimet mallarını taksim etti. (Develerin koyunların taksî-minde) on koyunu bir deveye denk saydı.

; Bu arada develerden biri kaçmıştı, Ordu içinde (kovalamaya elverişli) atlar da azdı. O kaçak deveyi yakalamaya çalıştılar, fakat deve onları âciz bıraktı. Bu sırada mücâhidlerden bir kimse oku ile bu hayvanı ta'kîb edip, onu vurdu da bu sebeble Allah o hayvanı habse-dip durdurdu. Bunun üzerine Peygamber:

— "Bu evcil hayvanların da vahşî hayvanlar gibi insanlardan kaçanları vardır. Bunlardan biri size karşı böyle kaçarsa, onu bu şekilde vahşî hayvanı vurur gibi vurunuz" buyurdu.

Râvî Abâye dedi ki: Dedem Râfi' şöyle dedi:

— Bizler yarın düşmanla karşılaşmayı ümîd ediyor, yâhud endîşe ediyoruz. Beraberimizde bıçaklar da bulunmaz (kılıçları köreltmek istemeyiz). Bu hâlde kamışla hayvan kesebilir miyiz? diye sordu.

Peygamber:

— "Bol kan akıtan herşeyle kesilir, üzerine Allah adı anılırsa o kesilen hayvanı ye; yalnız diş ile tırnak müstesnadır. Bunun sebebini de sizlere söyleyeceğim: Dişe gelince, bir kemiktir (kesmez); tırnağa gelince, o Habeşliler'in bıçaklarıdır" buyurdu [384].

191- Fetihlerde Müslümanlara Sevinçli Haber Göndermelin Meşrû'luğu) Babı

274-.......Cerîr ibn Abdillah (R) bana şöyle dedi: Rasûlullah (S) bana:

— "Şu Zu'l-Halasa'dan benirahatlandırmaz mısın?"buyurdu. O, Yemenliler'in Ka'be'si diye isimlendirilen bir ev idi ki, orada

Has'am kabilesi vardı. Ben, Rasûlullah'ın bu emri üzerine Ahmes kabilesinden yüzelli süvarinin başında Zu'1-Halasa'ya gittim. Bu Ah-mesliler atlar sahibi idiler (yânî iyi binici idiler). Ben Peygamber'e:

— At üzerinde sabit duramıyorum, diye haber verdim. Peygamber göğsüme vurdu, hattâ ben O'nun parmaklarının izlerini göğsümde gördüm. Ve:

— "Yâ Allah! Sen Cerîr'i (at üstünde) sabit tut ve onu hidâyet edici, hidâyet edilmiş kıl" diye duâ etti.

(Râvî dedi ki:) Akabinde Cerîr, Zu'1-Halasa'ya gitti. O şirk ma'-tjedini kırıp yıktı ve yaktı. Sonra Peygamber'e sevinçli haberi ulaştırması için bir müjdeci yolladı. Cerîr'in yolladığı bu elçi:

— Yâ Rasûlallah! Seni hakk ile peygamber gönderen Allah'a ye-mîn ederim ki, ben Sen'in huzuruna muhakkak o şirk ma'bedini uyuz deve gibi harâb bir hâlde bıraktıktan sonra gelmişimdir, dedi.

Bu sevinçli haber üzerine Peygamber, beş kerre şöyle duâ etti: — "Ahmes kabilesinin atları ve süvarileri mübarek olsun!" Râvî Müsedded kendi rivayetinde: "Has'am kabilesi içinde bir evdir" şeklinde söylemiştir [385].

192- Sevinçli Haberi Getiren Kimseye Verilecek Şey Babı

Ka'b ibn Mâlik, tevbesinin Allah tarafından kabul edildiği haberi kendisine ulaştırıldığı zaman, bu haberciye iki elbise vermiştir [386].

193- Bâb:

"Mekke fethinden sonra hicret yoktur*'

275-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Mekke Fethi günü: " (Artık Mekke'den Medine'ye) hicret etmek yoktur. Lâkin cihâd ve niyet vardır (yânî Mekke'den yalnız cihâd ve hâlis bir niyet sebebiyle çıkılabilir). Cihâda da'vet olunduğunuzda hemen seferber olup hareket ediniz" buyurdu.

276-.......Mucâşi' ibnMes'ûd(R) şöyle demiştir: Ben Mucâşi', (Mekke fethinden sonra) kardeşi Mucâlid ibn Mes'ûd'u Peygamber'e getirdi de:

— Bu, kardeşim Mucâlid'dir; (Medine'ye) hicret etmek üzere Sana bey'at edecek, dedi.

Peygamber (S):

— "Mekke fethinden sonra (Medîne'ye) hicret yoktur. Lâkin ben onunla İslâm üzerine bey'at ederim" buyurdu.

277-....... Amr ibn Dînâr ile İbn Cureyc ikisi de dediler ki:

Ben Atâ'dan işittim, şöyle diyordu: Ben Ubeyd ibn Urneyr ile beraber Âişe'ye gittim. Âişe, Müzdelife'deki Sebîr Dağı'nın yakınında bulunuyordu. Âişe (R): Allah, Peygamberine Mekke fethini verdiği günden beri artık hicret bizlerden kesildi, dedi387.

194- Bâb: Erkek Kişi. Zimmet Ehli Olanların İç Elbiselerine Bakmaya Muhtâc Ve Çaresiz Olduğu Zaman; Ve Yine Erkek Kişi Kadınlar Allah'a İsyan Ettiklerinde Kadınlara Bakmaya Ve Elbiselerini Çıkartıp Onları Çıplak Yapmaya Muhtâc Ve Çaresiz Olduğu Zaman (Böyle Zaruret Hâllerinde Bu Bakmalar Caiz Olur)

278-....... Bize Husayn ibn Abdirrahmân es-Sulemî, Saîd ibn Ubeyde'den; o da Ebû Abdirrahmân Abdullah es-Sulemî'den haber verdi. Bu Ebû Abdirrahmân, Usmânî idi (yânı Usmân ibn Affân'ı fazilette ekseriyetin mezhebi gibi Alî ibn Ebî Tâlib'in önüne geçirirdi). İbn Atıyye'ye -ki bu İbnu Atıyye Alevî idi (yânî Alî'yi, Kûfe'de-ki sünnet ehlinden bir kavmin mezhebi gibi fazilette Usmân'ın önüne geçirirdi)-: Ben senin sahibin Alî'yi kanlar dökmeye cesaretlendiren şeyi iyice bilmekteyim: Ben kendisinden işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) beni ve ez-Zubeyr'i gönderdi de:

— "Fulân bahçeye kadar gidin, orada bir kadın bulacaksınız. O kadına Hâtıb bir mektûb vermiştir" buyurdu.

Biz o bahçeye vardık ve kadına:

— Mektubu bize ver! dedik. iki} Kadın:

— Hâtıb bana mektûb vermedi, dedi. Biz de ona:

— Çaresiz ya sen mektubu çıkaracaksın yâhud biz elbiseni muhakkak çıkarıp seni soyacağız,.dedik.

Bunun üzerine kadın izânnm uçkurundan mektubu çıkardı. Peygamber'e geldiğimiz zaman Hâtıb'e çağına yolladı. Hâtıb gelince:

— (Yâ Rasûlallah) acele etme. Allah'a yemîn ederim ki, ben İslâm'dan sonra kâfir olmadım ve İslâm için yalnız sevgim artmıştır.

Sahâbîlerinden herbir kişinin muhakkak Mekke'de ailesini, malını koruyacak akrabası vardır. Benim ise himaye edecek kimsem yoktur. Bu sebeble Mekkeliler yanında tutunabileceğim bir minnetdârlık eli edinmek istedim, dedi.

Peygamber, Hâtıb'in savunmasını tasdik edip doğruladı. Öfkesi geçmeyen Umer:

— Beni bırak da şunun boynunu vurayım, çünkü o münafık olmuştur, dedi.

Peygamber (S):

— "Yâ Umer, Hâtıb Bedir'de hazır bulundu. Sana ne bildirir ki, belki Allah Bedir ehlinin yüksek mücâhedelerine muttali' olmuştu da: 'Ey Bedir gazileri! Bundan böyle ne dilerseniz işleyiniz (Ben sizin günâhlarınızı mağfiret ederim)!' buyurmuştur" dedi.

İşte bu "İstediğinizi işleyin" sözü, Alî'yi kan dökmeye cesaretlendiren sözdür [387].

195- Gazveden Dönen Gazileri Karşılamak Babı

279- Bize Abdullah ibnu Ebi'l-Esved [388] tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yezîd ibnu Zuray' ile Humeyd ibnu'l-Esved, Habîb ibnu'ş-Şehîd'den; o da İbnu Ebî Muleyke'den tahdîs etti ki, Abdullah ibnu'z-Zubeyr, İbnu Ca'fer'e hitaben:

— Hatırlar mısın (Mekke'nin fethi günü) ben, sen, Abdullah ibn Abbâs, Rasûlullah(S)'ı karşıladığımız vakti? demişti.

Abdullah ibn Ca'fer:

— Evet hatırlarım. Rasûlullah benimle İbn Abbâs'ı bineğinin arka tarafına yüklemişti de seni bırakmıştı, demiştir [389].

280-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: es-Sâib ibnu Yezîd (R): (Tebûk seferi dönüşünde insanların yanında) biz de çocuklarla beraber Seniyyetu'l-Vedâ(= Ayrılık Tepesi) mevkiine, Rasülullah(S)'ı karşılamağa gittik, demiştir [390].

196- Cenk'etmekten Döndüğü Zaman (Mücâhidin Yolda) Söyleyeceği Duâ Babı

281-.......Bize Cuveyriye ibnu Esma, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir seferden dönerken üç kerre tekbîr getirir, şöyle derdi: "Âyibüne inşâaliahü tâibû-ne, âbidûne, hâmidûne H-Rabbina sâcidûn. Sadaka Hlâhu va 'dehu ve nasara abdehu ve hezeme'I-ahzâbe vahdehu{ = Bizler inşâallah (selâmetle) dönücüleriz, ancak Rabb'imize tevbe edicileriz, ibâdet edicileriz, hamd edicileriz, sucûd edicileriz. Allah va'dinde doğru söylemiş, kuluna yardım etmiş, tek başına bütün düşman topluluklarını bozup dağıtmıştır)"[391].

282-.......Enes ibrf Mâlik (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber ile beraber Usfân'dan döndüğümüz zaman, Rasûlullah binek devesi üzerinde idi ve Safiyye bintu Huyeyy'i de arka tarafına bindirmişti. (Kaafilemiz yürürken) Rasûlullah'ın devesi sürçtü. Rasûlullah ile Safiyye, ikisi birden düştüler. Hemen Ebû Talha atıldı da:

— Yâ Rasûlallah! Allah, beni sana bedel kılıp fidye yapsın, dedi.

Rasûlullah (S):

— "Haydi sen kadına ihtimam et" buyurdu.

Ebû Talha da (kadını açık saçık görmemek için) yüzüne bir bez örterek Safiyye'nin yanına vardı ve yüzüne örttüğü örtüyü Safiyye'-nin üstüne örttü ve binmeleri için develerini düzeltti. Rasûlullah ile Safiyye deveye bindiler. Bizler de (korumak için) Rasûlullah'ın etrafını kuşattık. (Kaafilemiz bu suretle giderken) Medine üzerine yük-, selip onu gördüğümüz zaman Rasûlullah:

— "Ayibûne, tâibûne, âbidûne li-Rabbina hâmidûn (- Bizler-selâmetle-dönücüleriz. Ancak Rabb'imizeler, hamd edicileriz)" sözlerini söyledi ve Medine ye girinceye kadar bunları söylemeğe devam etti [392].

283-.......Bize Yahya ibn Ebî İshâk, Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti. Enes

kendisi ve (üvey babası) Ebû Talha, Peygamber'in beraberinde (Hayber seferinden) dönüyorlardı. Peygamber'in beraberinde Safiyye vardı. Peygamber, Safiyye'yi binek devesinin arka tarafına bindirmişti. Yolun bir kısmında oldukları zaman dişi devenin ayağı sürçtü. Peygamber ve kadın yere düştüler. Ebû Talha -zannediyorum ki râvî şöyle dedi:- hemen devesinden kendini yere attı ve Rasûlullah'ın yanına geldi de:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Allah beni sana fidye yapsın! Sana birşey isabet etti mi? dedi.

Peygamber:

— "Hayır birşeyim yok, lâkin sen kadına git ve onun işine bak"

buyurdu.

Bu emir üzerine Ebû Talha elbisesini yüzü üzerine gerdi de kadının bulunduğu tarafa gitti ve varınca kendi örtüsünü (onu örtmek için) kadının üstüne attı. Akabinde kadın ayağa kalktı. Ebû Talha, Peygamber ile Safiyye için bineklerinin üzerim iyice bağladı. Pey-gamber'le Safiyye deveye bindiler ve yürüdüler. Nihayet Medine'nin açığına geldikleri zaman -yâhud râvî: Medîne üzerine yükseldikleri zaman, demiştir- Peygamber (S):

— "Âyibûne, tâibûne, âbidûne li-Rabbina hâmidûn" sözlerim

söyledi ve tâ Medine'ye girinceye kadar bunu söylemeğe devam etti [393].

197- Bir Seferden Geldiği Zaman Namaz Kılmak Babı [394]

284-.......Muhârib ibn Disâr şöyle demiştir: Ben Câbir ibn Abdillah(R)'tan işittim, şöyle dedi: Ben bir seferde Peygamber'in beraberinde bulundum. Medine'ye geldiğimiz zaman Peygamber (S) bana: "Mescide gir de iki rek'at namaz kıl" buyurdu [395].

285-.......Ubeydullah ibn Ka'b'dan; o da Ka'b ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki,

Peygamber (S) kuşluk vakti bir seferden döndüğü zaman (doğru) mescide girer ve oturmadan önce iki rek'at namaz kılar idi [396].

198- Seferden Dönüş Sırasında Yemek Yapmak Babı

286-.......Bize Vekî\ Şu'be'den; o da Muhârib ibn Disâr'dan; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan haber verdi ki, Rasûlullah (S) -Tebûk ve Zâtu'r-Rıkaa- seferlerinden -Medine'ye- geldiği zaman bir deve yâhud bir sığır kesmiştir. Ve râvî Muâz ibn Muâz el-Anberî, Şu'be'den; o da Muhârib'den yaptığı rivayette şunu ziyâde etmiştir: Muhârib, Câbir ibn Abdillah'tan şöyle dediğini işitmiştir: Peygamber (S) benden iki ûkıyye ve bir dirhem yâhud iki dirhem mukaabilinde bir deve satın aldı. Sırâr mevkiine gelince bir sığır kesilmesini emretti. Sığır kesildi. Sefer hey'eti onu pişirip yediler. Medine'ye gelince Peygamber bana mescide gelmemi ve iki rek'at namaz kılmamı emretti. Ve bana devenin bedelini tartıp verdi [397].

287-.......Bize Şu'be, Muhârib ibn Disâr'dan tahdîs etti ki, Câbir şöyle demiştir: Ben bir seferden geldim. Peygamber (S) bana: "İki rek'at namaz kıl" buyurdu.

Buhâri: Sırâr, Medine'nin bir tarafında bir yerdir, demiştir [398] .

---

[1] Kitâb ve bâb başlıkları bâzı öne geçirme ve arkaya bırakma farklanyle beraber, en-Nesefî ve Ebû Zerr nüshalarında böyledir.

el-Cihâd ve'l-Mucâhede: Dîn düşmanlanyle harb ve kıtal eylemek manasınadır ki, murâd, mukaatelede bütün gücünü bp-şaltrnaktır. Bu, Cehd kelime-. sinden türemiştir.

el-Cehdu ve'1-Cuhdu: Takat, meşakkat, nihayet ma'nâlannadır. Ve üçüncü bâbdan masdar olup, çalışmak ma'nâsınadır.Ve bir adamı ve hayvanı nihayet mertebe meşakkate uğratmak, bir kimseyi İmtihan eylemek... ma'nâlarına gelir.

el-îctihâd: Çalışıp bütün gücünü sarfeylemek ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

Dînde Cihâd Allah'ın Kelimesini en yüksek kılmak yolunda çalışmaktır.

es-Sîre: Sîn'in kesriyle isimdir; gezmeğe denir. Ve sünnet, tarikat, hey'et ma'nâlanna kullanılır ki, insanın tuttuğu ma'nevî yoldan ve kaaim olduğu haletten İbarettir; güzel sîret,çirkin sîret denilir. Cem'İ Siyer gelir ... (Kaamüs Ter.).

Bu Sîret- sözü Cihâd üzerine de kullanılır. Çünkü buradaki sîretler, Peygamber'in gazvelerindeki hâllerinden alınmışlardır.

[2] Buhârî'nin el-Asîlî ve el-Kerîme nüshalarında bu iki âyet tamamen yazılmıştır. en-Nesefî ve İbn Şebbûye nüshalarında da iki âyetin tamâmının alınmasına "Ve mü 'mirilere dahî cenneti muştula" kavline kadar denilmekle işaret edilmiştir. Birinci âyet cihâdın, ikincisi de sîretin delili gibidir.

[3] İbn Abbâs'm bu sözünü, İbn Ebî Hatim, Alî ibn Ebî Talha yolundan rivayet etmiştir. İbn Abbâs "Bunlar Allah'ın sınırlarıdır"

kavlinde: Yânî Allah'a tâattir, demiştir. İbn Abbâs "Hudûd" lâfzını, lâzımı ma'nâsı ile tefsîr etmiş gibidir. Çünkü itaat eden kimse, Allah'ın emrine boyun eğmek ve nefyinden çekinmek hududunda durur (İbn Hacer).

[4] Hadîsin başlığa uygunluğu "Allah yolunda cihâd etmektir" sözündedir. En faziletli ameller hakkında gelen haberler, soruların sırası ve tertibine göre; bir de soranların maksadları, sorulan yer ve zaman i'tibâriyle değişiktir. İbn Mes'ûd: "Daha soraydım Rasûlullah bana cevâb verecekti" sözüyle, en faziletli amellerin bunlardan ibaret olmadığını işaret etmiştir.Tertîb hususunda da İbn Mes'-ûd'un suâli müessir olmuştur.

[5] Rasûlullah Mekke'den Medine'ye hicret ettikten sonra, Mekke'nin fethine kadar müslümânların zayıflan müstesna olmak üzere, kudretli olanların hicret etmeleri ve dînlerini korumaları vâcib idi. Mekke'nin fethi üzerine bu hicret vucûbu kalkmıştır. Fakat cihâdın vucûbu ve iyi niyet üzere bulunmak ebedîdir, devamlıdır. Bundan sonra hicret ancak kâfir memleketlerinde bulunup da dînini açık-layamayan ve dînî vazifelerini yapamayan müslümânların İslâm memleketlerine hicret etmeleri hususunda ittifakla vâcibdir.

[6] Hadîsin başlığa uygunluğu "Biz cihâdı amelin en faziletlisi görüyoruz" sözünden alınır. Çünkü Peygamber Âişe'ye karşı cihâdın cihâd olması bakımından en faziletli olmasını reddetmemiş, lâkin kabul edilmiş olan haccı, cihâdın en faziletlilerinden biri kılmıştır (Aynî)...

[7] Hadîsin, cihâdın fazîletini en belîğ surette beyân ettiği açıktır.

[8] Buhârî bu sözü burada mevkuf hadîs şeklinde vermiştir. Buhârî bunu ilerideki bir bâbda Peygamber'in sözü olmak üzere merfû' bir hadîsin bir cümlesi olarak da getirmiştir.

[9] Bu âyetler başlığın delili ve Kur'ân'dan dayanağıdır.

Bu âyette uslûbdan maksad, emirdir. Ma'nâsı: "Allah'a ve Rasûlü'ne îmânda sebat edin, mallarınızla, canlarınızla Allah yolunda çarpışın" demektir^. Nitekim İbn Mes'ûd(R)'un bu lâfızları emir sîgasıyle "Âminû ve câhidû = Imân edin, çarpışın" tarzındaki okuyuşu da buna delâlet eder. Bu fiillerin ihbar sîga-larıyle gelmesi, onların terkedilmeyecek, ısrarlı şekilde devam edecek vazifelerden olduğundandır (Beydâvî, Medârik).

[10] Başlığa uygunluğu "Caniyle maliyle Allah yolunda cihâd eden mü'min" sözün-dedir.

Bu hadîsteki "Bir vâdî içinde (yalnızlığa çekilme)" ta'bîri umûmî ahlâkın bozulduğu zamanlarda İslâmî yaşayışı korumak için kendi evinde veya işinde insanlara karışmadan yalnızlığı tercîh etmenin hayırlı olduğunu temsilden ibarettir. Bu hâlde dahî dîn ve devletin korunması için içtimaî dayanışmanın en açık görüntüsü olan cihâda iştirak edilmesinin bu güzel üslûbla emredildiği anlaşılır.

[11] Hadîsin tercemesindeki "gündüz", "gece" kayıdları, Ahmed ibn Hanbei'in Müs-««f inde mevcûddur.

Allah yolunda çarpışan mücâhidin oruçluya, namaz kılana benzemesi yönü şöyle belirtilmiştir: Oruç tutan ve namaz kılan kinişe de, mücâhid de nefis imsaki içinde bulunurlar. Oruçlu yemekten, içmekten, cinsî münâsebetlerden nefsini tutar, gönlü Allah ile meşgul olur. Namaz kılan kişi de dünyâ ile ilgisini kesip Allah'ın kelâmı, ibâdeti iie meşguldür. Bu sebeble oruçlu da, namaz kılan da her an sevâb kazanmaktadırlar. Mücâhid kişi de nefsini birçok şeylerden kesip düşmanla çarpışırken her ân ve her hareketinde sevâb kazanmaktadır. Bunu şu âyetler de te'yîd etmektedir:

".... Bunun sebebi şudur: (Çünkü onların) Allah yolunda bir susuzluk, bir yorgunluk, bir açlık (çekmeleri), kâfirleri kızdıracak bir yere ayak basmaları, bir düşmana karşı başarıya erişmeleri (gibi hiçbir hâl ve hareketleri) yoktur ki, mukaabilinde kendileri için bu sebeble iyi bir amel yazılmış olmasın. Çünkü Allah, iyi hareket edenlerin mükâfatını zayi' etmez. Onlar (hakk yolunda) gerek küçük, gerek büyük herhangi bir masraf yapmayadurşunlar\ bir vâdîyi geçme-yedursunlar ki, ille Allah o yapar olduklarının daha güzeli ile onlara mükâfat etmek için (bütün onlar) hesâblarına yazılmıştır"(et-Tevbe: 120-121)

Hadîsin son fırkası mücâhid için Allah'ın üzerine alıp va'd ve tekeffül ettiği iki neticeyi belirtiyor ki, bunların ikisi de dünyâ hayâtını hiçe saydıracak değerde büyük şeylerdir.

[12] Bu mücâhidiik duası, "Allâhumme'rzukni'l-cihâde = Yâ. Allah beni cihâdla rızıklandır" yâhud "Allâhumme 'c 'alnı mine 'l-mucâhidîn fîsebîlike = Yâ Allah beni Sen'in yolunda mücâhede edenlerden kıl" demek suretiyle; şehîdlik duası da "Allâhumme'rzuknVş-şehâdete fî sebîlike = Yâ Allah benî kendi yolunda şehîdlikle rızıklandır" demek suretiyle olur. Böyle mücâhidiik ve şehîdlik duası yapmak hem erkekleri, hem kadınları şâmildir. Bu yalnız erkeklere mahsûs değildir. Bu hususta erkekler ve kadınlar müsavidirler.

[13] Umer'inbu duası, başlıktaki şehîdlik duasına uygundur. BuhârîUmer'İnbu duasını Hacc Kitâbı'nm sonunda Medine'nin fazileti bâbi'nda senedli ve daha bütün olarak getirmişti.

İbn Sa'd, Umer'in kızı Hafsa'nın, babasının: "Allâhumme'r-zuknîkatlen Jîsebîlike ve vefâten fîbeledi Nebiyyike, = Yâ Allah beni kendi yolunda öldürülme ve Peygamberi'nin beldesinde ölmekle rızıklandır" diye duâ ederken işittiğini rivayet etmiştir (Aynî, Kastallânî).

[14] Buhârî bu hadîsi Cihâd Kitâbi'nm birçok bâblarmda değişik senedlerle getirmiştir. Bu rivayetlerin en uzunu buradaki hadîs ile, Ru'yâ Kitabı'ndakidir.

Bu sefer, Hz. Usmân'ın halîfeliği zamanında Muâviye Şâm Valisi iken, 28j hicret yılında Muâviye kumandasında yapılan ilk deniz seferi idi. Bu sefere birçok sahâbîler katılmışlardır.

İki Akabe Bey'atı'nda bulunan ve Hazrecliler'in nakîbi olan Ubâde ibnu'sj Sâmit, Peygamber'İn vefatından sonra Şam'a gönderilen ilim hey'eti içinde buj lunmuş ve Hımıs'ta ikaamet etmişti. Kıbrıs seferi açılınca Ubâde, karısı Ümmü Haram ile birlikte evinden çıkarak Akdeniz sahiline Trablusşâm'a gelmiştir. O sırada orada bulunan tabiî büyüklerinden Umeyr ibn Esved de, terceme ettiğimiz bu hadîsi Ümmü Harâm'ın bizzat ağzından İşitmiştir. Bu gazveye Ümmü Haram, Muâviye'nin karısı ve Karaza'nın kızı Fâhte de katılmış; Muâviye ibn Ebî Sufyân da bu gemi ile hareket etmiştir.

Kıbrıs Adası'nın bir vergiye bağlanarak sulhan veya zorla fethi gerçekleşip Şam'a hareket edileceği sırada veya ilk karaya çıkışta Ümmü Harâm'ın binmesi için bir katır getirilmiş, hırçın hayvan yaşlı Ümmü Harâm'ı üstünden atıp başı üstüne düşmesine ve boynu kırılarak ölmesine sebeb olmuştur.

İslâm târihinde adı ebedîleşen bu kadın, RasûluHah'm haber verdiği gibi deniz gazası yolunda vefat etmiş ve şehîdler kaafîlesine katılmıştır. Hişâm ibn Ammâr, Ümmü Harâm'ın kabrini deniz sahilinde gördüğünü bildirmiştir. Aynî de: Ümmü Harâm'ın kabri Kıbrıs'tadır. Halk onu ta'zîm ediyorlar ve kurak zamanlarda yağmur duası yapıyorlar ve: Bu, sâliha bir kadının kabridir, diyorlar, demiştir (Umdetu'l-Kaarî, VI, 533-535).

[15] Buhârî "Sebil" lâfzının hem müennes, hem müzekker kullanıldığını bildirmek istiyor. Kur'ân'da da bunun şâhidleri vardır: Lukmân: 6, Yûsuf: 108'de mtien-nes; el-A'râf: 146'da müzekker kullanılmıştır.

[16] Buhârî burada kelime ve cümle tefsiri vermiştir. "Hum derecâtun "u "Lehum derecâtun(= Onların birçok dereceleri, menzilleri vardır)" diye tefsir etmiştir.

[17] Hadîsin başlığa u.yg\m\uğu'"Cennette yüz derece vardır... " sözüdür. Rasûlullah cevâbında cennete îmân ile girileceğini, şehîd derecesinin yüksekliğini, Fir-devs'in yüceliğini haber vermiş oluyor.

[18] Buhârî'nin şeyhi Yahya ibn Salih bu hadîsi üstadı Fulayh'tan alırken, Fulayh'-m "Fİdevs'in üstünde Rahmân'ın Arş'ı vardır" deyip demediğini kesin olarak hatırlayamadığı için "Zannederim ki" diye şekk ile rivayet etmiştir. Fulayh'ın oğlu Mehmed İse babasından yaptığı rivayette bu şekki gidermiştir.

[19] Hadîsin başlığa uygunluğu "En güzel ve en faziletli bir eve girdirdiler ki ondan güzelini asla göremedim" sözünden alınır... (Aynî).

Bu, Cenazeler Kitâbı'nda "Müşriklerin çocukları hakkında denilen şeyler bâbı"nda, aynı isnâdla, fakat uzun bir metinle geçen hadîsin çok kısa bir parçasıdır. Bu hadîsin daha iyi anlaşılması için, o metinden biraz daha verelim: "Melekler benimle bu ağaca çıktılar. Beni bir eve koydular ki, ben bundan güzel bir ev görmedim. Burada ihtiyar, genç bir lakım erkekler, kadınlar, çocuklar vardı. Sonra melekler beni buradan çıkardılar. Benimle ağaca, yukarı çıktılar ve beni eskisinden daha güzel ve daha kıymetli bir eve koydular. Burada da ihtiyarlar, gençler vardı... Melekler bana: Girdiğin birinci ev bütün mü'minlerin müşterek köşküdür. İkinci gördüğün muhteşem saray da şehîdlerin sarayıdır, dediler".

Hadîsin bu kısmı şehîdlerin menzillerinin, menzillerin en yükseği olduğuna delâlet etmektedir (Kastallânî).

[20] el-Gadve, sabah erkenden gün semânın ortasından batıya kayıncaya kadar geçen müddetin herhangi bir ânında bir kerre yola çıkmağa, yürümeğe, gitmeğe, iş yapmağa denir.

er-Ravha da; zeval vaktinden güneşin batışına kadar devam eden müddetin herhangi bir zamanında çıkış, yürüyüş demektir. Bu hadîslerde maksad, sabah akşam, herhangi bir askerî harekettir.

et-Tevbe: 120. âyette bildirildi ki, kâfirleri sinirlendirecek herhangibir yerde, yürüyüp çiğnemeleri de sevabı gerektiren bir ibâdettir. Sonra askerliğin en mühim işi olan sabah, akşam ta'lîmleri ve bu sıradaki askerin bütün seyir ve hareketleri "yürüyüş" ta'bîrine dâhil olur.

[21] Bu hadîsin de başlığa uygunluğu açıktır.

Buradaki "Kâbu kavs" ta'bîrinde "Kavs", yay ma'nâsmadır. "Kâb" da burada mikdâr, arşın ma'nâsmadır. Bu hususta başka bilgiler de verilmiştir. Bunları zikre hacet görmedik. İstenen ma'nâ: Cennette az mikdâr yerin, dünyâdan daha faziletli ve kıymetli olduğudur.

[22] Bu babın hadîslerinden hâsıl olan, dünyâ işini hafifletme, cihâd işini büyütme kasdedildîğidir. Cennetten bir kamçı kadar yer kazanan, dünyâdaki herşeyden daha büyük olacak birşey kazanmış olur. Cennetten en yüksek dereceler kazanana acaba bu kazanç nasıl olur? Bu, dünyâda bilinemez, anlatılamaz (Kas-tallânî).

[23] el-Haveru: Bir kimsenin gözünün siyahı değirmi ve kapakları ince ve nâzik ve etrafı gümüş gibi ak olduğu hâlde gözünün beyazının beyazlığı ve siyahının siyahlığı koyu ve şiddetli olmak, yânî akı ak ve karası kara olmak ma'nâsına; bir kavle göre, bedeni safî gümüş gibi pek beyaz olarak gözünün beyazı ve siyahı pek koyu olmak ma'nâsına dördüncü bâbdan masdardır. Bundan sıfatlar el-Ahveru ve'l-Havrâu gelir; kara gözlü demektir. Bunların cem'i el-Hûr gelir.

el-A 'yenu ve'l-Iynetu: Bir kimse câmus gözlü ve âhû gözlü olmak ma'nâsı-nadır ki,,gözü daireli ve siyahı iri olmaktan ibarettir;dördüncü bâbdan masdardır. Bundan sıfatlar el-A'yenu ve'l-Aynâu gelir. Bunların cem'i el-Iynu gelir... (Kaamûs Ter.).

el-Hûru'l~Iyn; kara ve iri gözlü kadınlar demek olup, Kur'ân'da mü'min-lerin ve gazilerin cennetteki kadınlarına verilmiş bir iftihar unvanıdır.

[24] Yâ'nî bu cennet kadınları o kadar hârika bir güzelliğe mâliktirler kit insan onlara bir bakışta hayret içinde kalır. Hakîkaten gözün akı ak, karası kara olmak, göz güzelliğinin her zaman en üstün bir vasfıdır.

[25] Aynı lâfız et-Tûr: 20. âyette de geçmektedir. "Hûrun tynun" ta'bîri el-Vâkıa: 22. âyette de geçer. Buhârî burada ed-Duhân Sûresi'nin 51-54. âyetlerine işaret etmiştir ki, bunlarda muttakîlere ve mücâhidlere cennetler, ırmaklar, ipekli giyecekler ikramı ve aynı zamanda kara gözlü ve iri gözlü çok güzel cennet kadınları ile eş yapıp çiftleştireceği va'di vardır. Âyetlerin önü ve devamı ile tercemesi şöyledir:

' 'Muttakîler ise hakîkaten emin bir tnakaamda; cennetlerde, pınarlardadır.

İnce, nâzik ve kaim ipeklerden, atlaslardan giyecekler, karşı karşıya (gelerek ma-habbet edecekler)</(>. İşte (emir) böyledir. Onlara bembeyaz, şâhîn gözlü hurileri eş yaptık. Orada emin emin, meyvenin her türlüsünü isterler. Orada ilk ölümden başka ölüm tatmazlar. Onları cehennem azabından korumuşuzdur. İşte bu, en büyük saadetin tâ kendisidir"(cd-Duhân: 51*57).'

[26] Hadîsin başlığa uyguluğu "Cennet ehlinden bir kadın... "sözünden almır. Çünkü başlıkta "el-Hûru'1-Iyn ve sıfatlan" diye söyledi. Bu hadîste "Siyah iri gözlü cennet kadınlarının sıfatlarından" iki büyük sıfat zikredilmiştir: Biri: "Eğer cennet kadınlarından biri dünyâ ehline baksaydı, elbette dünyâ İle cennet arasını aydınlatırdı"; diğeri de "Cennet kadınının baş örtüsü, dünyâ ve dünyâdaki her-şeyden hayırlıdır" sıfatıdır.

Bu hadîsleri bâzı küçük lâfız farkı İle Müslim de, İmâre Kitabı; "Yüce Allah'ın rızâsı yolunda şehîd olmanın fazileti bâbı"nda getirmiştir. Müslim Ter-cemesi, VI, 83, "1877".

[27] Başlığa uygunluğu ma'nâsmdan alınır. Çünkü içinde şehîd olmayı tekrar tekrar temenni vardır. Bu hadîs, bu senedle birçok kerreler geçti. Bir rivayeti de îmân Kitâbı'nda; "Cihâd da îmândandır bâbı"nda geçmişti.

[28] Hadîsin başlığa uygunluğu "O şehîdlerin bizim yanımızda olmaları kendilerini

sevindirmez"sözünden alınır. Bu da şehîd olmakla nail oldukları şerefli ikramı gördükleri için, dünyâya dönmeleri onların hoşuna gitmemesindendir.

Peygamber sekizinci yılın cumâda'1-ûlâ ayında Mûte'ye bir ordu gönderip, başına Zeyd'i kumandan yaptı. Zeyd şehîd olursa Ca'fer, o şehîd olursa Abdullah ibn Ravâha kumandan olacak buyurdu. Bunlar böyle haber verdiği gibi şehîd olunca, Hâlid kumandayı kendiliğinden üzerine alıp, orduyu selâmete çıkardı. Yüz binlik Bizans ordusuyla çarpışılmıştı. İşte bu hâdise üzerine Peygamber bu hutbeyi yapıp, bu mu'cizeli sözleri söylemiştir.

[29] Âyet, başlığa delîl gibidir. Çünkü ondaki "Ölüm yetişirse" ta'bîri, öldürülmeyi, binekten düşüp ölmeyi ve diğer şekilde ölmeyi şâmil olur.

[30] Bu, Ebû Ubeyde'nİn Mecâzu'l-Kur'ân'daki tefsiridir.

[31] Hadîsin başlığa uygunluğu "Hayvan onu yere çarptı, o da bundan öldü" sö-zündedir. Çünkü Ümmü Haram, Allah yolunda bir gâzî İken yere çarpılıp ölmüştür. Bu hadîs yakında "Mücâhid olmaya duâ etmek bâbı"nda da geçmişti.

[32] en-Nekbu, en-Nekıbu, en-Nukûbu: Yoldan sapmak, bir nesneyi elden atıp yere bırakmak, bir kabı başaşağı çevirip içinde olan nesneyi boşaltmak, ok kuburunu sernİgûn edip içinde olan okları perîşân eylemek, ayağı taş paralamak; bir kavle göre taş dokunmakla taşı kırmak ma'nâlarma gelir; birinci, dördüncü bâb-lardan masdardır. Ve Nekb ye Nekbe, musîbete denir; zaman bir kimseyi çok mihnete ve meşakkate uğratmak, yâhud musîbete dûçâr eylemek ma'nâsmadır.

et-Ta'nu, mızrak makûlesi bir şeyle dürtmek ve sancıtmak ma'nâsına üçüncü ve birinci bâbdan masdardır... (Kaamûs Ter.)

[33] Hadîsin başlığa uygunluğu, bu ilim ve teblîğ mücâhidleri topluluğunun Allah yolunda Öldürülme musibetine uğramış olmalarıdır. Başlıktaki bu fazilet, başta Haram ibn Milhân olmak üzere, alçakça bir hıyanete uğrayan Maûne Kuyusu şehîdlerinin merdçe çarpışarak şehîd olmalarından Allah'ın razı olup, bunları da bir takım uhrevî mükâfat ile hoşnûd ve razı etmesinden apaçık görülüyor. Bu hadîs, Mağâzî'de de birkaç yerde gelmiştir. Parantez arası ifâdeler diğer rivayetlerden olup, asıl metin derecesinde kuvvetlidirler.

Bu üzücü hâdise hicretin dördüncü yılı, Uhud'dan üç ay sonra, safer ayında vuku bulmuştur.

[34] Başlığa uygunluğu, Rasûlullah'ın Allah yolunda cihâdda parmağının yaralanıp kanaması; böylece musibete uğramış olmasıdır.

Rasûlullah'ın parmak acısıyle söylediği bu recez'in tercemesini Hakk Dîni Kur'ân Dili,(V\ll, 5883)'nden naklettim.

[35] Hadîsin başlığa uygunluğu "Allah yolunda yaralanan..." sözündedir. Çünkü .el'Kelmu, yaralamak ma'nâsmadır.

Şehidin şehîd olduğu zamanki yaralı haliyle gelmesinin hikmeti, hayâtını Allah yolunda feda eden şehidin şahidi, dâima kendisiyle beraber bulunmasıdır. Şehîd, Peygamber'in haber verdiği gibi, aslî hey'etiyle geleceği için kanlı 'elbisesi ile gömülür; yıkanmaz ve kendisinden şehîd kanı giderilmez.

[36] Bu âyette "Harb nevbet iledir"in ma'nâsı vardır. Çünkü iki güzellikten biri ya şehîdlik, ya da kâfirlere zaferdir.

[37] Bu sözün âyet ile münâsebeti ise apaçıktır. Çünkü âyet bu sözün ma'nâsını içine almaktadır.

[38] Hadîsin başlığa uygunluğu "Harb aramızda nevbetledir dedin" sözündedir. Zikrettik ki, iki güzelliğin biri "Harb nevbet Üedir"în ma'nâsıdır. Bunlardan her-biri diğerinin ma'nâsını İçine alır, böylece uygunluk meydana gelir; sözü uzatmaya hacet yoktur (Aynî).

Bu, îmân Kitâbı'nda geçen uzun Hırakliyus hadîsinin bir parçasıdır

[39] Hadîsin başlık yapılan âyete uygunluğu, o âyetin hadîste zikredilen kimseler ve benzerleri hakkında inmiş olduğu yönündendir. Bunlar Allah yolunda şehîd oluncaya kadar döğüşeceğini adamışlar ve bu ahidlerini yerine getirip şehîd düşmüşlerdir. Hamza, Mus'ab ibn Umeyr, Enes ibnu'n-Nadr bunlardandır.

Bu hadîste Enes ibnu'n-Nadr'ın yiğitliğine, îmânının kuvvetine, ahdine olan vefasına, dînine bağlılığına apaçık delâletler vardır.

[40] Bu er-Rubeyy' kıssası Sulh Kitâbi'nda "Diyette sulh bâbı"nda da geçmişti. Bunda da Enes ibnu'n-Nadr'ın büyük ihlâsına, sezgisine ve firâsetine apaçık delâlet vardır. Hakîkaten Enes ibnu'n-Nadr'm, Allah'ın, yaptığı yemini yerine getirip doğru çıkardığı hâlis kullarından biri olduğu Peygamber'in bu ifâdesi ile delîllenmiştir.

[41] Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir.

Buhârî bunu Tefsîr'de ve Kur'ân'ın Faziletleri Kitâbı'nda da getirmiştir. Oradaki rivayette "Sonra bu âyeti de Mushaf'taki sûresinin içine kattık" ziyâdesi vardır.

Ebû Bekr zamanında Kur'ân toplanırken de iki âyet yine Huzeyme'nin yanında bulunmuştu.Fakat o iki âyet el-Ahzâb Sûresi'nden değil, et-Tevbe Sûre-si'nin son iki âyeti idi. el-Ahzâb ve et-Tevbe âyetlerinin Huzeyme gibi yüksek şahsiyetli bir sahâbînin yanında yazılı bulunması ayrıca bir i'tibâr ve emniyet sebebi olmuştur. Bunun için Zeyd ibn Sabit bu hadîsinde Rasûlullah'ın, Huzeyme'nin yalnız başına şâhidliğini, iki şahidin Şâhidliğine denk ve eşit tuttuğunu bildirmiştir.

[42] Ebu'd-Derdâ'nm bu sözünü ed-Dinâverî, el-Mucâlese kitabında senedli olarak rivayet etmiştir. Orada Ebu'd-Derdâ: "Ey insanlar, sâlih amel gazveden evveldir. Sizler ancak amellerinizle harb ediyorsunuz" demiştir. Ebu'd-Derdâ'nm bu sözünü Abdullah ibn Mübarek de Cihâd Kitâbı'nda senedli olarak getirmiştir.

[43] el-Kirmânî: Bu âyeti burada zikirden maksad, içinde saffı zikretmesidir. Çünkü saff tutmak, harbden evvel yapılan sâlih bir ameldir, demiştir. Böylece bu üç âyetten üçüncüsünde, en belîğ bir üslûb ile askerî terbiye ve sıkı bir nizâm ve dayanışma İle yapılan cihâdın Allah indinde makbul olduğu bildirilmiş oluyor. Bu saff ve nizâm, askerin dış nizâmıdır. Onun bir de dahilî, vicdanî ve kal-bî nizâmı vardır ki, o da her erin Allah'a bağlı metîn bir îmân kal'ası olmasıdır.

[44] Hadîsin başlığa uygunluğu "Müslüman ol, sonra harbet" sözündedir. Böylece o zât, sâlih ameli getirmiş oldu; hattâ amellerin en faziletlisi ve salâhça en kuvvetlisini getirdi ki, o da İslâm'a girmedir; bundan sonra da çarpışıp şehîd oldu. Onun az amel edip çok kazanması, evvelâ İslâm'a girmesiyle olmuştur.

[45] Hadîs hafızları şöyle dediler: Bu, Buhârî râvîlerinin bir vehmidir. er-Rubeyy', el-Berâ'mn kızı değil, en-Nadr'ın kızıdır; Enes ibn Nadr'm kızkardeşİdir; Enes ibn Mâlik'in de halasıdır. Sonra Harise ibn Surâka'nm anası, er-Rubeyy'İn anası değil, er-Rubeyy'in kendisidir. Peygamber'e gelerek oğlurmn şehîd olup olmadığını soran da er-Rubeyy'dir. Tirmizî ile İbn Huzeyme Sünen'\ennde böyle rivayet etmişlerdir. Hafız İbnu'1-Esîr Cömi'u'l'UsûVĞz: "Ensâb"a, Mağâzî'ye ve sahabe isimlerine dâir bütün kitâblarda-zabtedilip yazılmış olan Hârise'nin anası er-Rubeyy' bintu'n-Nadr'dır; Enes İbn Mâlik'in halasıdır" diyor.

Bu yanılmanın çıkış yeri şudur: Buhârî'nın son râvîsi olan Fîrabrî'nin rivayet ettiği nüshasında, bâzı râvîler tarafından "Ümmü'r-Rubeyy' bintu'1-Berâ" suretinde yanlış haşiye edilmiş; sonradan, sahîh olmayan bu haşiye Buhârî metnine karışmıştır.

Harise, Bedir harbinde su içmek üzere havuz başına geldiğinde hançeresi-ne bir ok isabet ederek ölmüştür. Harise bu sırada erlik çağına ermemişti; Bedir harbim seyre gelmiş bir oğlancıktı. Oku atan Hıbbân ibn Anka, okunu Hâri-se'yi öldürmek maksadıyle atmamıştı; bu sebeble ok serseri vasfı ile vasıflandırılmıştır. Hârise'nin anası da şehîd olmak için düşmanın ihtiyariyle atıp öldürmesi şehîdliğin şartıdır sanıyordu; işte bunun için mes'eleyi Peygamber'e soruyordu. {İbn Ha'1""   Aynî).

[46] el-Ğarb:... ve şol oka denir ki atanı bilinmez; bunda iki fetha da caizdir...

el-Firdevs: Şol vâdîye denir ki, her cins bitkileri bitirir, yânî onda bütün bitki nevi'leri biter...Ve Firdevs şol bûstâna ve bahçeye denir ki, bûstânlarda biten ağaçlar ve sebzelerin hepsini cami' olup onda üzüm asmaları da olur. (Kaa-mûs Ter.).

[47] Ebû Zerr nüshası dışındaki bâzı rivayetlerde bu babın evvelinde Besmele gelmiştir.

[48] Buhârî bu hadîsi İlim, Hums ve Tevhîd Kitâbları'nda da getirmiştir.

[49] Ayetin başlığa uygunluğu, içinde "Kâfirleri kızdıracak bir yere ayak basmaları... " ve benzeri herbir hareketleri mukaabilinde "Kendileri lehine muhakkak iyi bir amel yazılacağı" fıkralarının bulunmasıdır. Peygamber buradaki sâlih ameli, bu işleri yapana ateşin dokunmayacağı ile tefsîr etmiştir. "Allah yolu" ile murâd, Allah'a yapılan tâatlerin hepsidir, fakat mutlak olarak "Allah yolu" ta'bîrinden akla gelen, cihâddır.

[50] Hadîs, küçük lâfız farkıyle Cumua Kitâbı'nda da geçmişti. Ayaklara tozun dokunması kendisine ateş dokunmasını def edici olunca, ayaklarla koşup çalıştığı, bütün gücünü boşalttığı ve öldürüp ölünceye kadar mukaatele ettiği zaman nasıl olur?

[51] Hadîsin başlığa uygunluğu "Başından tozları eliyle sildi" sözündedir.

Ammâr, Sıffîn'de Muâviye ibn Ebî Sufyân'm adamları tarafından öldürülmüştür. Mü'minlerin Emîri Alî ibn Ebî Tâlib'e karşı gelen Şamlılar1 in o târihte bağ ehli (bağî) olduğu bu sahîh hadîsle sabit oluyor. Mü'minlerin İmamet ve Emâret'i, ancak Hz. Hasen'İn kendi İhtiyarı ile ayrılıp çekilmesinden sonra Muâviye(R)'ye geçebilmiştir. Haber verilmesinden otuz bu kadar sene sonra doğruluğu geçekleşen bu Peygamber haberi, Muhammed'in nübüvvet şâhidle-rinden biridir...

Buhârî bu hadîsi Salât Kitâbı'nda; "Mescid bina etmek hususunda yardımlaşma bâbı"nda da getirmişti. Orada verilen açıklamalara da bakılabilir. Oradaki rivayette hadîsin son fıkrası, "Ammâr onları cennete da'vet ediyor, onlar ise onu cehenneme da'vet eder" buyurdu... şeklindedir.

[52] Buhârî bu hadîsi harb sahasından ayrıldıktan sonra ve tozlardan sonra bedeni boydan boya yıkamanın ve temizlik yapmanın sünnet olduğunu bildirmek üzere sevketmiştir. Başlıkla hadîs arasındaki uygunluk, budur.

[53] Yânı haklarında Yüce Allah'ın şu kavli gelen kimselerin faziletlerini beyân babı. Bu takdiri yapmak zarurîdir. Çünkü lâfzın zahiri kasdedilmemiştir (Aynî),

[54] ibn Cerir de: Umer ibn Yûnus, İkrime'den; o da İshâk İbn Ebî Talha'dan "Allah yolunda öldürülenîeri ölüler sanmayın" kısmım ziyâde etmiştir. İşte bu ziyâde sayesinde hadîs ile âyet arasında uygunluk meydana gelir.

[55] Hadîsin başlığa uygunluğu "Şehîdler olarak" sözünden alınır. Onların o gün içtikleri şarâb, onlara zarar vermemiştir. Çünkü İçtikleri vakit şarâb mübâh idi. İşte bunun için Allah, Ölümlerinin ardından onları övmüş, onlardan korkuyu ve hüznü kaldırmıştır (Aynî).

[56] Bu hadîs Cenazeler Kitâbı'nda da geçmişti.

[57] İbn Battal: Bu hadîs şehîdliğin fazileti hakkında gelmiş olan haberlerin en ulusudur. Birr{~Hâlis iyilik) amellerin İçinde nefsin bedel ve karşılık yapılacağı, cihâddan başka bir amel yoktur, İşte bunun içindir ki, cihâdda sevâb büyük olmuştur (İbn Hacer).

[58] Bu el-Mugîre hadîsini Buhârî, el-Cizye Kitâbı'nda bütünü ile getirmiştir. Bu hadîsin bu başlık altına girmesinin sebebi, onlardan maktul düşenin cennette olması; kılıçların yıldırımı altına girici olmasıdır.

[59] Umer'in bu sözünün buraya girişi de, bundan öncekinin girişi gibidir. Umer'in bu hadîsini Buhârî, el-Mağâzî'de Sehl ibn Hanîf'ten senediyle mevsûlen getirmiştir.

[60] Buhârî'nin Abdullah ibn Ebî Evfâ'dan rivayet ettiği bu hadîsi İbn Ebî Evfâ, Hâricîler'le harbeden ordu kumandanı Umer ibn Ubeydillah'a gönderdiği mektubunda bildirmiştir. Hadîste gazilerin kılıçlarını düşmana karşı kullanmalarının cennete girmelerine sebeb olduğu en vecîz, fakat en câmıalı bir uslûb ile ifâde edilmiştir. Buna "Cevâmi'u'l-kelim" denir. Dört kelime ile cihâda teret-tüb eden sevâb ve cihâda tergîb, en belîğ surette ihbar ve ifâde edilmiştir.

[61] Yânî ailesiyle cinsî münâsebet sırasında, Allah yolunda cihâd etmesi için çocuk meydana gelmesini niyet eden kimseye, bu muamelesinden çocuk olmasa da, bu niyeti sebebiyle kendisi lehine ecir hâsıl olur.

Hadîsin başlıkla münâsebeti açıktır. Buhârî bunu birçok yerde getirmiştir.

[62] Yânî harbde yiğitliğin övülüp korkaklığın kötülenmesi babı.

[63] Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber insanların en yiğidi idi" sözündedir. Peygamber'in yiğitliğini gösteren menkabeleri pekçoktur. Esasen Peygamber'-in, kıldığı her namaz sonunda yaptığı dualardan biri de korkaklıktan Allah'a sığınmaktı. Buhârî buna

dâir ayrı bir bâb açmıştır; bundan sonra gelecektir.

[64] Hadîsin başlığa uygunluğu "Beni ne bir cimri, ne yalancı... bulurdunuz" sö-zündedir.

Bu hadîs de cevâmi'u'l-kelim'dendir. Çünkü ahlâkın kökleri, hikmet, kerem ve yiğitliktir. Yalanın olmamasiyle aklî kuvvetin kemâline, yânî hikmete; korkaklığın olmamasıyle gazabî kuvvetin kemâline, yânî yiğitliğe; cimriliğin ol-mamasiyle de şehevî kuvvetin kemâline yânî cömertliğe işaret etti. İşte bu üç huy, ahlâkın fâdıllarıdır (Aynî).

[65] Hadîsin başlığa uygunluğu "Yâ Allah ben korkaklıktan Sana sığınırım..." sözündedir.

[66] Hadîsin başlığa delîlliği "Korkaklıktan Allah'a sığınırım" kavimdedir

[67] Bununla kişinin harbde İslâm'ı meydana çıkarmak ve İslâm kelimesini bildirmek hususundaki yorgunluklarını anlatma hakkı olduğunu kasdettİ. Bunu anlatmaktan maksad, bunu örnek alacak ve uyacak olanların örnek alıp uymaları ve insanları buna rağbetlendirmedir. Yiğitliğini meydana çıkarma ve yapükla-nyle öğünmek için anlatana gelince, bu caiz olmaz (Aynî).

[68] Ebû Usmân Abdurrahmân en-Nehdî'nin burada işaret ettiği hadîsini Buhârî, el-Mağâzî'de ve Menâkıb'da senediyle getirmiştir. Orada Talha'nın: "Uhud gününde harbin kızıştığı Öyle saatler oldu ki, o zamanlar Peygamber'in maiyye-tinde benimle Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tan başka kimse kalmadı" dediğini rivayet etmiştir (Buhârî, Menâkıb; "Talha'nm zırhı babı").

[69] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ben Talha'yı Uhud gününden tahdîs ederken işittim" kavlindedir.

[70] Bu bâb ve buradaki âyetler umûmî seferberlik emrini ta'lîm etmektedir. Bu âyetlerle emredilen "Nefir", kâfirlerle harb için evinden acele fırlayıp çıkmaktır. Nejîf'm kökü en-Nefr, insanı heyecan ve harekete getiren bir sebebden, bir işten dolayı, bir yerden ayrılıp başka bir yere gitmektir. Bu suretle toplanan ve ferdleri sayılamıyacak derecede çok olan İnsan kitlesine "en-Nefîru'1-âmm" denilir. Ve bu toplantı, devletin umûmî seferberlik emriyle vuku' bulur...

[71] İbn Abbâs'ın bu tefsirini Taberî, Alî ibn Ebî Talha yolundan rİvâyet-etmİştir.

[72] Bu da Ebû Ubeyde'nin Mecâzu'l-Kur'ân'daki kavlidir (Kastallânî).

[73] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ve lâkin cihâd ve niyet vardır" sözündedir.

Bu hadîs, Cihâd Kitabı'mn baş tarafında "Cihâdın fazileti bâbf'nda da geçmişti; oradaki açıklamaları tekrar etmek gerekmez.

[74] Hadîsin başlığa uygunluğu, başlığın hadîsin ma'nâsma şerh gibi olması cihetindendir.

Hadîs tercemesinde parantez içindeki cümleler ve ziyâdeler, Müslim'in rivâyetinden alınmıştır; bu sebeble bunlar da metin kuvvetindedir ve sahîhtir. İbnu Abdilberr: "Bu hadîsten, Allah yolunda nefsini feda eden her müslümânın muhakkak cennete gireceği hükmü alınır" demiştir. Yine İbn Abdilberr: "Bütün ilim adamlarına göre bu hadîsin ma'nâsı, birinci kaatilin katli yaparken kâfir olduğudur" demiştir ki, Buhârî de hadîsten bu ma'nâyı anladığını, koyduğu başlıkta ifâde etmiştir (Fethu'l-Bârî'den özetle.)

[75] İbnu Kavkal denilen en-Nu'mân ibn Mâlik ibn Sa'lebe, Bedr gazasında bulunmuş, Uhud'da şehîd düşmüştür. Bağavî'nin nakline göre, Uhud'da şehîd düşeceğine ve cennete gideceğine yemîn etmişti. İbn Kavkal'ın şehâdetİ üzerine Rasûlullah: "Ben İbn Kavkai'ı cennette gördüm" buyurup, azız şehidin yemininin ayniyle gerçekleştiğini bildirmiştir.

Ebân İle kardeşi Amr'm Yermuk günü şehîd olduklarım bildirmiştir. Yermuk harbi jUmer'in halifeliği zamanında, hicretin onbeşinci yılı Receb'inin beşine tesadüf eden bir pazartesi günü vuku' bulmuştur.

Ebân'ın Ebû Hureyre'ye karşı mukaabelesi çok ağır olmakla beraber, o nis-bette beliğdir: Ebân evvelâ muhatabını ismi alâkasıyle küçük bir dağ kedisine | benzetiyor; sonra da dağ başından kopan ve hissiz, şuursuz yuvarlanan bir taş [parçasına benzeterek, Ebû Hureyre'yi muaşeret âdabından mahrum, bedevi ha-\ yatından çıkıp İslâm medeniyetine girmiş, kaba bir kimsedir demek istiyor. Ve daha sonra kendisini kaatillikle ittihâmın doğru olmadığını ve İslâm camiasına girerek tevbe etmekle mazideki günâhlarının afv

olunacağını ve şehidin cennete gireceğini en vecîz Ve en belîğ bir uslûb ile ifâde ediyor. Peygamber'in sükûtu da bu hükümleri takrir ve tesbît etmiş bulunuyor. Hadîsin başlığa uygunluğu Ebân ibn Saîd'in: "Allah ona benim ellerimle şehîdlik ikram etti" sözünden alınır... (Aynî).

[76] Ebû Talha, Enes ibn Mâlik'in üvey babasıdır, Enes'in babası Şam'da küfür hâlinde öldükten sonra, Enes'in anası, Ebû Talha ile evlenmişti. Ebû Talha, harb kahramanlarının en seçkinlerinden idi. Ebû Talha düşmana karşı kuvvetli bulunmak için oruç tutmazdı. Bu hususta Peygamber'in: "Oruçyiyerek düşmanlarınıza karşı kuvvetleniniz!" emrine dayanırdı.

Bu hadîs, cihâdın nafile ibâdetten daha faziletli olduğuna delâlet eder.

[77] İmâm Mâlik, et-Muvatta'da. Câbir ibn Atîk'ten getirdiği rivayette: "Şehîdler, Allah yolunda öldürülenden başka yedidir" demiş; yanan; zatü'1-cenb sahibi olan, çocuğunu karnında hâmil olarak ölen kadını da zikretmiştir. Câbir hadîsi Buhârî'nin başlığına uygundur, lâkin bu, Bühârî'nin şartı üzerine olmadığı için, Buhârî onu getirmemiştir. Fakat şehîdliğin nevi'leri hakkında gelen beş ve yedi sayılarının bir hudûdlandirma' ma'nâsma olmadığını bildirmek için de, başlıkta ona tenbîh etmiştir. Bu Câbir hadîsini Ebû Dâvûd, en-Nesâî ve îbn Hıbbân da rivayet etmişlerdir... (İbn Hacer).

[78] Hadîsin başlığa uygunluğu, geçen hadîste sayılan şehîdlik nevilerinden birini . ihtiva etmesi yönündendir.

[79] Her iki hadîs de başlıktaki âyetin mızûl sebebini beyân etmektedir.

Bu âyet ile topallık, kötürümlük, yatalaklık gibi şer'î bir özür sebebiyle harbe katılmayanlarla katılanların her ikisine de cennet va'd edildiği bildirilmiştir; şu fark ile ki, mücâhidlerih cennetteki derecesi çok yüksektir. Onlara mağfiret ve rahmet de va'd edilmiştir.

[80] Hadîsin başlığa delîlliği "Düşmanlarla karşılaştığınız zaman sabrediniz" sözündedir.

[81] Hadîsin başlığa uygunluğu Rasûlullah'm "Yaşamak ancak âhiret yaşayışıdır" sözünde sahâbîlerin çalışmakta oldukları cihâd işi üzerine onları teşvik bulunması yönündendir. Şârih İbn Battal: Rasûlullah'm inşâd ettiği beyit, İbnu Ra-vâha'nındır; Rasûlullah'm değildir, demiştir.

[82] Hadîste adı geçen Hendek Harbi, îbn tshâk'm, Urve'nin, Katâde'nin kesin kanâatlerine göre hicretin beşinci yılı Şevval ayında vuku' bulmuştur. Mûsâ ibn Ukbe'nin ez-Zuhrî'den rivayetine göre de dördüncü sene ŞevvâPindedir. Enes ibn Mâlik de böyle demiştir. Buna Ahzâb Harbi de denilir. Böyle denme sebebi, Arab kabilelerinin Rasûlullah ile harbetmek üzere ittifak edip toplanmalarıdır. Bu ittifakı işitince Rasûlullah, İranlı Selmân'ın işaretiyle Medine etrafına hendek kazarak savunma harbi yapmayı uygun buldu ve zafer kazandı. İşte metindeki beyitler hendek kazma sırasında karşılıklı söylenip, yorgunluk hafifletilmeye çalışılmıştır.

[83] Hadîsin başlığa uygunluğu apaçıktır.

[84] Bu, aynı hadîsin el-Berâ'dân diğer bir yoldan gelen, geçenden daha tamam bir rivayetidir. Bu hadîsten insana ezâ ve meşakkat arız olduğu zamanlarda, o meşakkati kaldırmak ve fıtrî kuvvetleri yerinde tutmak için şiir ve recez inşâd etmenin caiz olduğu hükmü alınmıştır.

[85] Baslıktaki sorunun cevâbı ve hükmü, hadîste bizzat Peygamberin diliyle veril-mltlr PeygaX özür sahihlerinin de gâzîler gibi sevaba nail olacaklanm, Zu-heyr rivayetine göre Tebûk seferinde müjdelemiştir.

[86] Buhârî burada hadîsin iki senedi arasında bir mukaayese yapıp, daha kuvvetli olanını göstermiştir.

[87] Bu hadîs ile 29. bâbdakİ 44. Enes İbn Mâlik hadîsi arasında açık bir çatışma vardır. Bu çatışmayı sarihler şöyle gideriyorlar: Enes hadîsinde mücâhidin oruç yemesi, oruç mücâhidi cihâd etmekten zayıf düşürdüğü zaman evlâdır; oruç, mücâhidin bedenî kudret ve kaabiliyetine zarar vermezse, oruç tutması efdal-dir; hem cihâd, hem oruç faziletini cem' etmiş olur.

[88] Çift sadaka diğer rivayet tarîklerinde kendi malından iki sığır, iki koyun, İki dirhem olarak açıkça belirtilmiştir. Rasûlullah'ın Ebû Bekr hakkındaki bu sözü, Ebû Bekr'in bütün yüksek fazîletlerle mütehallî ve bu amelî vazifelere ta-mâmiyle bağlı olduğuna delâlet eder.

[89] Hadîsin başlığa uygunluğu "Malı halâ!yoldan kazanıp da onu Allah yoluna.. tahsis eden" sözündedir. Halâl yollardan kazanılan ve bir kısmı sadaka ve zekât olarak hayır yollarında harcanan servet övülmüş; haksızlıkla ve haram yollarla toplanan dünyâ malı da şerr ve rriefsedet sebebi olacağı haber verilip kötülenmiştir. Bu hadîs, küçük bir lâfız farkıyle Zekât Kitabı; "Yetîmlere sadaka bâbı"nda geçmişti. İnşâallah Rikaak Kitâbı'nda da gelecektir.

[90] Bu hadîs içtimaî yardım, içtimaî bağlılık i'tibâriyle çok önemlidir. Rasûlullah zamanında askerlik teşkilâtı, halkın hâli vakti yerinde"olanları asker.î seferlere kendi atiyle, silâhıyle, yiyecek, içecek gibi bütün sefer ve cenk gerekleriyle katılmak esâsına göre kurulmuştu. Fakîr olanlar da Rasûlullah ile zengin sahâbî-ler tarafından cihâzlandırılırdı. Fakîr olup da hiçbir taraftan yardım görmeyenler, Mekke, Tebûk gibi uzak seferlere katılamayıp, Medîne'de kalırlar ve gâzîlerin işlerine de ailelerine hayırlıhk ve emniyetle bakarlardı. Zamanımızda bir taraftan devlet teşkîlâtıyle, bir taraftan hayır kurumlarıyle cebhe gerisinde görülen bu nevi' içtimaî hizmetler, o zamanlarda ferdler tarafından ihtiyarî olarak görülürdü. Bu cihetle cebhe gerisindeki gâzî işlerine ve ailelerine namusluca yardım keyfiyetine Rasûlullah tarafından çok ehemmiyet verilmiş, bunlara da gaza etmişçesine uhrevî mükâfat va'd edilmiştir.

[91] Bundan önceki hadîste gâzînin yokluğunda, o cebhede düşmanla çarpışırken veya hudûdda vatanî görevini yerine getirirken ailesine yardım ve saygı gösterilmesi öğretilmişti. Bunda da şehîd ailesi ihmâl edilmeyip, şehîde hürmeten ailesine saygı gösterilmesi ve mümkün olursa devlet başkanı tarafından bile hâl hatır sorulması öğretilmektedir. Ümmü Suleym, Enes ibn Mâlik'İn anasıdır. Bunun erkek kardeşi Haram ibn Milhân Maûne Kuyusu faciasında şehîd edilmiş idi. Rasûlullah ona hayırlı halef olmaya örnek vermiş oluyor.

[92] Hadîsin başlığa uygunluğu "O hanût sürünüyordu" sözündedir.

Yemâme günü, Yemâme'de müslümânlarla yalancı Museylime'nin ordusu Benû Hanîfe kabilesi arasındaki harbin cereyan ettiği târihtir. Bu harb, Ebû Bekr'in halifeliğinde, hicretin onikinci yılının rebîu'l-evvel ayında vuku bulmuştu. Bu harbde müslümânlardan, bir kısmı kurrâ olmak üzere, dörtyüzelli kadar şehîd düşmüştür. Bu şehîdlerden birisi de hadîste adı geçen Sabit ibn Kays'tır. Sabit, Ensâr'ın sancakdân idi. Ordu kumandanı da Hâlid ibn Velîd idi. Bu harbde Museylime, Hamza'nm kaatili Vahşî tarafından öldürülmüş, Benû Hanîfe kabilesi tenkîl edilmiştir.

Enes'in Sâbit'e amca diye seslenmesi, ikisi de Hazrec kabilesinden olup Sâbit'in Enes'ten daha yaşlı olmasındandır. Sâbit'in yiğitlik ve kahramanlığı hakkında başka rivayetler de vardır. Şehîd olduktan sonra birisine ru'yâda görünüp bâzı vasiyyetlerde bulunmuş, bunlar yerine getirilmiştir. Öldükten sonra vasiyyeti yerine getirilen Sabit1 ten başka hiçbir kimse bilinmiyor.

[93] et-Talîa, sefine vezninde, askerin karakoluna denir ki, düşmanın serîre ve mik-dârına muttali' olmak için gönderilir; vâhid ve cem'i beraberdir... buna ince karakol ta'bîr olunur; hem düşman hâline ittılâ', hem arkasını muhafaza eder... (Kaamûs Ter.). Bugünkü ta'bîr ile, harb esnasında düşmanın hâl ve hareketini anlamak için gönderilen keşif kolu demektir.

Hendek Harbi esnasında Kureyş ile birlikte birçok Arab kabilelerinin İslâm aleyhinde harekete geçmeleri, bu arada Kurayza Yahûdîleri'nin de ahdi bozmaları üzerirıe vaziyet ciddîleşince, Peygamber bu tehlikeli keşif vazifesi için gönüllü istemişti. Bu da'vete tekrar tekrar Zubeyr tâlib olup başarmış ve böylece havarîlik fazîletine nâü olmuştur.

[94] Başlıktaki sorunun cevâbı müsbet olarak hadîsin içindedir

[95] Hadîs iki şahsın beraberce sefere çıkmasının cevazına.açıkça delâlet etmektedir.

[96] Buhârî, başlıktaki hükmü ifâde eden hadîsleri üç ayrı sahâbîden olmak üzere getirmiş, bu arada mutâbaatları da göstermiştir. Bu hadîsler, harb için eğitilip hazır tutulan atların değerinin kıyamete kadar devam edeceğini haber vermiş oluyor.

[97] Buhârî başlıktaki bu hadîsi, başlığa delîl olmak için sevketmiştir. Kıyamete kadar atların perçemlerinde hayır düğümlenmiş olunca, bu hayırda ecir ve ganimet olunca, harbin de kıyamete kadar devam edeceğine istidlal edilmiştir. Bu başlığı da, bu lâfza yakın bir şekilde Ebû Dâvûd ile Ebû Ya'lâ merfû' ve mevkuf olarak Ebû Hureyre'den rivayet etmişlerdir. Buna göre başlık dahî bir hadîs olmuş oluyor.

[98] Hadîsle başlık arasındaki uygunluk, bundan önceki haşiyede gösterildi.

[99] Ayetin tamâmı şöyledir: "Siz de düşmanlara karşı gücünüzün yettiği her kuvvetten ve (cihâd için) bağlanıp beslenen atlardan hazırlayın ki, bu hazırlanma İle Allah'ın düşmanı ve sizin düşmanınız olanları ve bunlardan başka sizin bil-meyip de Allah'ın bildiği diğerlerini korkutasınız. Allah yolunda ne harcarsanız, ecri size eksiksiz ödenir ve siz asla haksızlığa uğratılmazsınız"(e\-Enfâ\: 60).

Bu âyette muharebe atlarının ayrıca zikrolunması, onlara olan ihtiyâcın hiçbir zaman gitmeyeceğine delâlet etmektedir. Nitekim bugün dünyâda en mütekâmil harb vâsıtaları meydana getirilmiş olmasına rağmen, atlardan ve süvârî-likten henüz ihtiyâçsızhk hâsıl olmamıştır ve olmayacaktır da (H.B. Çantay).

[100] Hadîsle başlık arasındaki uygunluk apaçıktır. Hadîs Allah yolunda cihâd niyetiyle at besleyenlerin faziletini en güzel şekilde anlatmaktadır.

[101] Yânî at ve eşek cins isimlerinin ferdlerini, cinsin diğer ferdlerinden ayırmak için Özel İsimler vermenin meşrû'luğu babı.

[102] Bu hadîs biraz farklı bir metin ile Hacc fötâbı'nda geçmişti.

Hadîsin başlığa uygunluğu "Kendisine âid olan el-Cerâde denilen bir ata bindi" sözündedir. el-Cerâde, o atın özel ismidir

[103] Bu hadîste de Peygamber'in el-Luhayfu isminde bir atı bulunduğunun bildirilmesinden başlığa uygunluğu açıkça bellidir.

[104] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ufeyr denilen bir eşek üzerinde Peygamber'in terkisinde idim" sözündedir. Çünkü eşek cins ismidir, ona, cinsin başka ferdlerin-den ayrılması için Ufeyr ismi verilmiştir.

[105] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bize âid Mendûb denilen bir atı iğreti aldı" sözündedir. O at, bu isimle başkasından ayrılmıştı. O, husûsî olarak bu isimle isimlendirilmiştir.

[106] Yânî uğursuzluk nev'inden zikredilen hadîs, umûmu üzere midir yâhuÜbâzı ferd-lere hass mıdır, yâhud bu hadîs zahiri üzere midir, yâhud te'vîl edilmiş midir? Bunun tafsili şöyledir:

[107] Şu'm lâfzı uğursuzluk, hayırsızlık ma'nâsmadır; bunun zıddı Yumm yânî kutluluk, uğurluluktur. Arablar Câhiliyet devrinde kadında, atta, evde uğursuzluk bulunduğuna i'tikâad ederlerdi. Bunun için İbnu'l-Arabî: Bunlarda uğursuzluk iddiası Câhiliyet âdetine dayanır, yoksa hılkî bir uğursuzluk mevcûd değildir, demiştir. Hadîste bu üç şeyin husûsî olarak zikredilmesi, insanların bunlarla sıkı ve daimî ilgili bulunmalarmdandır. İnsanoğlu içinde oturacak bir evden, birlikte yaşayacak bir eşten, kullanacak bir hayvandan ihtiyâçsız olamaz. Bunlara pek yakından ve sıkı bir surette bağlıdır, işte bu sebebden bu üç şey husûsî olarak zikredilmiştir, yoksa Câhiliyet'te uğursuz sayılan kılıç ve dil gibi başka şeyler de vardır.

O hâlde bu hadîsteki uğursuzluk telâkkîsi Câhiliyet âdetini hikâyeden ibaret olup, İslâm i'tikâadı değildir. Bu tevcîhin delillerinden biri şudur:

Tahâvî'nin rivayetine göre Âişe'nin huzuruna Benû Âmir'den iki kişi gelerek:

— Ey Mü'minlerin Anası! Ebû Hureyre, Rasûlullah'ın "Kadında, evde, atta uğursuzluk vardır" dediğini haber veriyor; siz ne dersiniz? diye sormuşlar.

Bunu işitince Âişe son derece öfkelenerek:

— Kur'ân'ı Muhammed'e gönderen Allah'a yemîn ederim ki, kat'iyyen Ra-sûlullah böyle birşey söylememiştir. O, yalnız Câhiliyet ahâlîsinin kadında, evde, atta uğursuzluk i'tikâad ettiklerini bildirmiştir, demiştir.

Âişe'nin bu cevâbı, konumuz olan İbn Umer hadîsindeki Peygamber'in sözünün yalnız Câhiliyet âdetini ve telâkkîsini hikâyeden ibaret olduğunu bildirir.

İbnu Abdilberr, Tahâvî'nin rivayet ettiği hadîsi getirmekle beraber, Âişe'nin bu uğursuzluk inancını el-Hadîd; 22. âyetini okuyarak da reddettiğini bildirmiştir. Yânî Levhi Mahfûz'da yazılı olan hâdiselerden kurtulmak mümkün değildir; bunlarda meskenin, şahsın hiçbir te'sîri yoktur.

[108] Bu Sehl İbn Sa'd hadîsi, bundan önceki-İbn Umer hadîsinin ma'nâsım en iyi ta'yîn etmektedir: Bu hadîsin birinci kısmı olan "Eğer uğursuzluk olsaydı" şart cümlesi, bu üç şeyde uğursuzluk olmadığını pek açık olarak ifâde etmektedir. Bunlarda uğursuzluk olmayınca, başka şeylerde de olmaz.

[109] Hadîsin başlığa uygunluğu "Atlar üç nevi' insan için üç türlüdür" sözündedir.

Başlıkta zikredilen âyet de atların yaratılış hikmetini ifâde etmektedir. Hadîs, Şirb Kitâbi'nda geçmişti. Burada ise hadîs başlığa delîl olmak üzere daha kısa bir metinle getirilmiştir.

[110] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ona kamçısı ile bir vuruş vurdu" sözündedir. Vurucu, Rasûlullah'tır; vurulan da başkasının hayvanıdır ki, o da Câbir'in devesi-dir. Rasûtullah, Câbir'e yardım etmek ve ona şefkat için hayvanına vurmuş idi.

[111] Râşid ibn Sa'd 113'te ve sahîh olan 118 hicrî yılında vefat etmiş bir tabiî âlimidir. Buhârî'de bu tek haberinden başka haberi yoktur.

[112] Hadîsin başlığa uygunluğu "Mendûb denilen bir atı iğreti alıp ona bindi" sö-zündedir. Bu hadîs, daha evvel de geçmişti.

[113] Hadîs, Peygamber'in süvariye üç pay, piyadeye bir pay verdiğini bildirdiği için, başlığa uygunluğu meydandadır.

[114] Bâzı nüshalarda Mâlik'in bu sözü hadîsin baş tarafına konulmuştur. İbn Battal dedi ki: Âyetle hüccet getirmenin vechi şudur: Allah atlara binme ni'metini hatırlattı, Rasûlullah da atlara pay verdi; at ismi de hem ağır yük hayvanına, hem de hecîne yânî âdi beygire vâki' olur. Bu ve benzeri hadîslerden dolayı Mâlik, Şafiî, Ahmed ibn Hanbel, Ebû Yûsuf, Muhammed ve âlimler cumhuru, süvari için üç, piyade için bir pay esâsını kabul etmişlerdir.

Ebû Hanîfe İse diğer hadîslere dayanarak biri atına, öbürü kendisine âid olmak üzere süvari mücâhid iki pay alır demiştir.

[115] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ebû Sufyân Peygamber'in bindiği katırın gemini tutuyordu" sözündedir.

Huneyn, Mekke İle Tâif arasında bir vâdînin adıdır. Mekke'den üç gecelik mesafede ve Tâif yakınındadır. Huneyn Harbi, hicretin sekizinci yılı Şevvâl'İ-nin beşinci günü vuku buldu. Bu sekizinci yıl Ramazân'ının yirmisinde Mekke fetholundu. Bu büyük zaferden ve İslâm hâkimiyetinin Kureyş ve dolayısiyle bütün Arablar üzerinde kurulmasından endîşe eden Hevâzin ile müttefiki olan Sakîf kabileleri harekete geçmiş, Arab'ın en cenkçi ve kalabalık olan bu kabileleri bütün aileleri ve mallarıyle Huneyn vâdîsinde mevki' almışlardı. Peygam ber bunu haber alınca Mekke Fethinde bulunan onbin kişilik aslî kuvveti ve Mekkelİler'den katılan kuvvetle bunların üzerine yürüdü. Hadîste bildirilen kısa bir bozgundan sonra Peygamber'in cesur tutumu ve mükemmel idaresi ile neticede zafer kazanıldı.

[116] er-Rikâb, üzengiye denir ki, at eyerinde olur, nitekim palana takılan İp ve kayış üzengiye et-öarz denir (Kaamûs Ter.).

Hadîsle başlık arasındaki uygunluk el-Ğarz İsminde açıktır. er-Rikâb da el-Ğarz ma'nâsmadır; bunun için Buhârî onu da başlığa katmıştır yâhud da bu iki ismin eşdeğerli olduğuna İşaret etmiştir,

[117] Hadîsin başlığa uygunluğu apaçık bellidir.

Bu hadîste Medîneliler'in bir gece korku hissettiklerinde Peygamber'in Ebû Talha'ya âid bir atı iğreti alıp binerek çabucak sesin geldiği tarafa doğru sürdüğü ve herkesten öne geçip durumu ve korku sebebi birşey bulunmadığını anlayıp geri döndüğü ve dönüşte sahâbîleri karşılayışı anlatılmıştır. Bu hadîste Peygamber'in alçak gönüllülüğü ile mükemmel biniciliği görülmektedir.

[118] Yânî Rasûlullah'ın bereketi sebebiyle bundan sonra hiçbir at bu atla koşmaya takat yetiremedİ. Bunda Peygamber'in bir mucizesi vardır. Hadîsin başlığa uygunluğu "Yavaş yürüyen yâhud kendisinde bir yavaşlık bulunan bir ata bindi" sözündedir.

[119] Hadîsin başlığa uygunluğu "iki yerde atları koşturttu" sözündedir. Çünkü koş-turtmakta, yarışma ma'nâsı vardır.

[120] Buhârî bu ikinci senedle, an'ane ile olan birinci senedin hilâfına Sufyân es-Sevrî'nin kendi şeyhinden tahdîsini açıkça beyân etmek istemiştir.

Seniyyetu'1-Vedâ, Medine'nin yanıbaşında bir boğazdır ki, yolcular oraya kadar geçirildiği için bu adı vermişlerdir. el-Hafyâ yâhud yâ'nın öne geçmesiyle el-Hayfâ, beş, altı, bir kavle göre yedi mil ötede bir yerdir. Benû Zurayk Mescidi, Hazrecliler'den Zurayk İbnu Amir yurdundaki mescidin ismidir ki, hadîsin şevkinden daha yakın olduğu anlaşılıyor.

[121] Hadîs, yarış için atların idmana çekilip arıklaştırılmalannın meşruluğuna delildir.

[122] Müellif Buhârî bu hadîsi buradaki üç bâb içinde üç ayrı yoldan z'kretti. Birincisinde atlar arasında yarış tertîb etmenin meşruluğuna; bunun boş bir iş olmayıp, harblerde maksadları elde etmeye ulaştırıcı ve ihtiyâç sırasında faydalanılacak makbul bir idman olduğuna işaret etti.

İkincisiyle de sünnet olanın, atların idman edilmesinin öne geçirilmesi olduğuna; idman yokluğunda ise yine yarıştan çekinilmeyeceğine işaret etti.

Üçüncüsü ile de yarışın gayesine ve koşunun başlangıç ve bitiş yerlerini bildirmenin ve yarışçılar arasında müsâvîlik olmasının şart kılınacağına işaret etti... (Kastallânî)

[123] Buhârî bu başlık içindeki İbn Umer hadîsini Hacc Kitâbı'nda, el-Mısver hadîsini de Şartlar Kitâbı'nda; "Cihâd hakkında şart bâbı"nda senedleriyle tam olarak rivayet etmiştir.

[124] Hadîsle başlık arasındaki uygunluk, nâka zikrinin el-Adbâ'yı ve diğerlerini şâmil olması yönündendir.

[125] Yânî Allah'ın bir âdeti, bir nizâmı vardır ki, ona göre dünyâdan yükselen herbir şeyi Allah muhakkak sonunda aşağıya indirir. Varlıklar yaratılır, gelişir, yükselir, duraklar, geriler ve çöker; bu ilâhî bir nizâmdır, bir kaanûndur. Peygamber sahâbîlerine bu kaanûnu hatırlatıp Adbâ'nın geçilmesinden doğan üzüntülerinin gereksizliğini belirtmiştir.

[126] Bu sonuncu senedle gelen hadîsi Ebû Dâvûd rivayet etmiştir. Başlıktaki İbn Umer ve el-Misver hadîslerinde el-Kasvâ; onu ta'kîb eden Enes ibn Mâlik hadîslerinde el-Adbâ isimleri gelmiştir. Bu isimlerin aynı nâkamn isimleri olduğu daha doğrusu, aynı binek devesinin sıfatlan olduğu anlaşılır.

[127] el-Müstemlî nüshasında böyle hadîs zikredilmeksizin, yalnız başlık hâlinde gelmiştir. Hâlbuki buna "Ben Ufeyr denilen bir eşek üstünde Peygamber'in redifi idim" şeklinde geçen Muâz hadîsi uygun olurdu. Müellifin âdeti üzere o hadîsi başka bir tarîkten yazmak İçin bu başlığı beyaza çekmiş, fakat ölüm onu bundan önce almış olması muhtemeldir. en-Nesefî de bu başlığa ondan sonra gelen başlığı ilâve edip "Eşek üstünde gazve ve Peygamber'in beyaz katın" şeklinde yazmıştır.

[128] Enes bunu Huneyn kıssası hakkındaki uzun hadîsinde söylemiştir.

[129] Ebû Humeyd (R) bunu Zekât Kitâbı'nm sonlarında geçen Tebûk gazvesi hakkındaki uzun hadîsinde söylemiştir.

[130] Bu Peygamber'in bıraktığı katır, Duldul ismindeki katırdır. Hadîslerin başlığa uygunlukları apaçık bellidir.

[131] İbn Battal şöyle dedi: Kadınlara cihâd vâcib olmaz. Çünkü onlar düşmanla harb yapmanın ehli değildirler. Onlardan istenen sütrelenme ve erkeklerden yan çiz meleridir. İşte bundan ötürü hacc onlara daha faziletlidir. Evet bununla beraber kadınların vâcib olmayarak, yânî gönüllü olarak cihâd etmeye haklan vardır. Devlet başkam kadınlardan,hlinsâlardan, gençlerden harbdeki geri hizmetlerde yardım isteyebilir... (Kastallânî).

[132] Bu hadîsin uzunca bir rivayeti bu Cihâd Kitâbı'nm 3. babında 7 rakamıyle geçmişti. Bu hadîste anlatılan deniz seferi Hz. Usmân'ın devlet başkanlığı zamanında hicrî 28 yılında Şâm Vâlîsi Ebû Sufyân'ın tertîb ettiği ilk deniz seferlerinden biridir.

İki Akabe Bey'atı'nda bulunan ve Hazrecliler'in nakîbi olan Ubâde ibn Sâ-mit, Peygamber'in vefatından sonra Şam'a gönderilen

ilmî hey'et içinde bulunmuş ve Hımis'ta ikaamet etmiştir. Kıbrıs seferi açılınca Ubâde zevcesi Ümmü Haram ile birlikte evinden çıkarak Akdeniz sahiline, Trablusşâm'a gelmiş, oradan sefere katılmış, Muâviye ibn Ebî Sufyân da bu vapurla hareket etmiştir (Umdetu'l-Kaarî, VI, 616).

[133] Hadîsin başlığa delîlliği gizli değildir. Bu hadîs Şehâdetler Kitâbı'nda, "Kadınların bâzısının bâzısını adaletli kılması bâbi"nda geçen meşhur Ifk Hadîsi'nin bir parçasıdır. Orada bâzı açıklamalar geçmişti.

[134] Buhârî kadınların cenge çıkmaları ve harb etmeleri üzerine bâb yaptı. Hâlbuki hadîste kadınların bizzat harbe girdikleri yoktur. Öyleyse Buhârî ya kadınların gazilere yardım etmelerini gazve kabul etmiştir, yâhud kadınlar tedâvî ve yaralıları sulamada sabit olurlarken muhakkak kendilerini müdâfaa ediyorlardı diye düşünmüş olmalıdır, ki bu gâlib olan görüştür. İşte bunun için Buhârî, kadınlara harbi izafe etmiştir denildi. Ben, iki vecih de sağlamdır dedim. Birinci vechİ Ebû Davud'un rivayet ettiği hadîs te'yîd eder... İkinci vechİ de Müslim'in rivayet ettiği şu Enes hadîsi te'yîd eder:

Ümmü Suieym Huneyn bozgunu sırasında yanında taşıdığı hançerini göstererek: Ben bu hançeri bugün için edinmişimdir. Müşriklerden birisi yanıma yaklaşırsa, bununla onun karnını deşerim, demiştir... (Umdetu'l-Kaarî, VI, 616).

Bu hadîsten İslâm kadınlarının cenklere katılmaları askerin yalnız geri hizmetlerine sıkışmadığı; onların îcâbında doğrudan harb sahasında mücâhidlerin safflan arasında da hizmet etmek suretiyle cihâda iştirak ettikleri sabit oluyor.

İslâm kadınlarının harbe fiilen katılmaları yalnız Peygamber zamanına sıkışmış değildir. Umer'in halifeliği zamanında meşhur Yermûk harbinde sayıca üstün Rûm askerleri bir baskın yaparak İslâm ordugâhının içine kadar inmişlerdi. Bu sırada cengâver İslâm kadınları kılıçlarını çekmiş ve erler gibi düşmanla cenk etmişlerdir (Kastallânî, V, 81).

[135] Hadîsin başlığa delîlliği "Çünkü Ümmü Selît Uhud günü kırbalarını yüklenir, bize su taşırdı" sözündedir.1 "

Ümmü Kulsüm'ü Peygamber'in kızı Fâtıma doğurmuştur. Bu sebeble Peygamber'in torunu oluyor ve yine bu sebeble hadîste Peygamber'in kızı denilmiştir.

[136] Bu tefsîr yalnız el-Müstemlî rivayetinde gelmiştir. Buna göre Ümmü Selît, mü-câhidlere kırba ve diğer dikilecek şeyleri diker idi demek oluyor.

[137] Arka arkaya gelen bu 65. ve 66. bâb başlıkları ile hadîslerin birbirine uygunlukları açıktır.

[138] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Bu, uzunca bir hadîsin sâdece buradaki başlığa delîl olarak getirilmiş bir parçasıdır. Mağâzî Kitâbı'nda Evtâs Harbi sırasında bu hadîs tam olarak gelecektir. Oradaki rivayette Peygamber onun hak kında: "Yâ Allah! Kıyamet gününde Ebû Âmir kulunu şu yarattığın insanlardan çoğunun üstünde yüksek bir makaamda kıl!" duasında da bulunmuştur

[139] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Hadîste takdîm te'hîr vâki' olduğu için nerede uykusuz kaldığı hususunda bir kapalılık vardır. Bu zorluğu Müslim'in rivayeti açıklığa kavuşturmuştur: "Peygamber Medîne'ye geldiği zaman uykusuz kalıyordu..." Bu hadîsten:

a. Devlet başkanına karşı sû'ikasd sezilirse, onun hayâtını korumak millete borç olduğu;

b. Düşmandan sakınma ve korunma üzerinde olmanın meşrû'luğu;

c. Sebeblere tevessülün tevekküle mâni' olmadığı hükümleri çıkarılmıştır. Çünkü sebeblere tevessül zahirle, bedenle; tevekkül ise kalb ile ilgili olan ayrı ayrı şeylerdir.

Tirmİzî'nİn bir rivayetinde Âişe: "Allah seni insanlardan koruyacaktır" (el-Mâide: 68) âyeti ininciye kadar, Rasûlullah kendini korutur idi, demiştir ki, bu rivayete göre Peygamber bu âyet geldikten sonra korunmaya lüzum görmemiştir.

[140] el-Katîfe: Sefine vezninde tüylü ve saçaklı büyük Acem keçesine ve saçaklı kumaşa denir...

el-Hamîsa: Sefîne vezninde bir gûnâ: siyah abaya denir ki, dört köşeli ve iki tarafı zencefli olur, selefte bürünürlerdi... (Kaamûs Ter.)

[141] Buhârî bu hadîsi burada iki tarîkten getirmiştir. Hadîslerin başlığa uygunlukları açıktır.

[142] Buhârî âdeti üzere Kur'ân'dakilere uygun gelen hadîs lâfızlarını açıklayıp îzâh-lar yapmaktadır. "Tûbâ lehum"un geçtiği âyetin tamâmı şöyledir: "îmân edip de güzel işler yapanlar; ne mutlu onlara! (Nihayet) dönüp gidilecek güzel yurd da (onların)" (er-Ra'd: 29).

[143] Bu bâb, gazvede gâzîye hizmet etmenin faziletini beyân hakkındadır. Bu hizmetin küçükten büyüğe yâhud büyükten küçüğe veyâhud da yaşça denk olan kişiler arasında olması müsavidir. Bu bâbda hepsi de Enes'ten olmak üzere üç hadîs vardır. Birincisinde büyüğün küçüğe hizmeti; ikincisinde küçüğün büyüğe hizmeti; üçüncüsünde ise akranların birbirlerine hizmeti vardır (Aynî).

[144] Hadîsin başlığa uygunluğu "Kişiye hayvanı ve eşyası hususunda yardım etmek.. sözündedir. Bu hadîs küçük farkla Sulh'da da geçmişt

[145] Hadîsin başlığa delîlliği gizli değildir. Hadîs Allah yolundaki askeri hareketlerin, yürüyüşlerin, ta'lîmlerin dînî bakımdan büyük değer taşıdığını en belîğ şekilde ifâde etmektedir

[146] Hadîsin başlığa uygunluğu "Benim için bir çocuk ta'yîn et..." sözlerindedir.

[147] Hadîsin buradaki başlığa uygunluğu açıktır. Bu hadîs uzun ve kısa metinlerle ve değişik senedlerle birçok defalar geçmişti. Hadîsle İlgili açıklamalar oralarda verilmişti.

[148] Bu, KİtâbuT-Vahy'de geçen uzun Hırakl hadîsinin bir parçasıdır. Burada bunun zikrinden maksad, Herakliyus (Hırakl)'un zaîfler hakkında "Onlar rasûllerin tâbi'leridir" sözüdür. Bunun hüccet getirme yolu, bunu İbn Abbâs'ın hikâye ve takrir etmesidir.

[149] Bu hadîs, harbde müslümânların zaillerinden ve iyilerinden yardım istemenin cevazına delildir.

en-Nesâî: "Oruçları, namazları ve duâlanyle" fıkrasını ziyâde etmiştir. Bu şöyle tevcih edildi: Zaîflerin kalbleri dünyâ ilişkisinden boş olduğu ve vicdanları kendilerini Allah'tan kesecek şeylerden duru bulunduğu için onların ibâdetleri daha ihlâslı olur. Bu sebeble onlar himmetlerini bir yaparlar da amelleri artar ve duaları icabet olunur (Kastallânî).

[150] Bu hadîsin ma'nâsma göre sahâbîler, tabiîler ve tabiîlerin tâbi'lerinin hürmetine fetih ve zafer müyesser olacağı Peygamber tarafından bildirilmiş ve Öylece de gerçekleşmiştir. Bunda Peygamber'in açık bir mu'cizesi ve üç tabaka cemâatinin fazileti anlaşılmıştır. Bu üç tabaka cemâati âhiretle ilgili hususlarda çok kuvvetli, dünyâ ile ilgili hususlarda zaîf idiler.

Şârih İbn Battal: Bu hadîsin sahîhliğini "Devirlerin hayır/ısı benim içinde yaşadığım sahâbîler zamâm, sonra tabiîler devri, daha sonra tabiîlerin tâbi'leri devri gelir" mealindeki hadîs te'yîd eder, demiştir (İbn Hacer, Aynî).

[151] Çünkü bunu ancak Allah bilir, bir de Allah'ın vahiy yoluyla bildirdiği Peygamber'i bilebilir. Çünkü insanların niyet ve azimlerini Allah'tan başkası bilemez.

[152] Bu, Cihâd Kitâbı'mn baş taraflarında geçen "İnsanların en faziletlisi caniyle, maliyle mücâhede eden mü'mindir" bâbı'n'daki hadîsin bir parçasıdır.

[153] Sâriler o yiğit kişinin Kuzmân olduğunu; onu izleyip gözleyenin de Eksum ibn Ebu'1-Cevn el-Huzâî olduğunu bildirmişlerdir

[154] Hadîsin başlığa uygunluğu şu cihettendir: Sahâbîler cihâd işinde bu adamın üstünlugune şâhid oldukları zaman "Eğer bu öldürülmüş olsa, muhakkak şehîddir" diyorlardı. Sonra o kimsenin kendisinin Allah için cihâd etmediği ve kendisini öldürüp intihar ettiği meydana çıkınca, cihâd esnasında her öldürülene -herne-kadar ona zahirî hükümlerde şehîd hükmü verilirse de- bu adam gibi olması İhtimâlinden dolayı "Kesin olarak o şehîddir" denilemeyeceği bilindi (Aynî, Kastallânî),

[155] Âyetteki bu kuvvet hazırlama emri, kıyamete kadar geliştirilip îcâd edilecek olan her türlü harb âlet ve silâhlarını, maddî ve ma'nevî bütün harb tedbîrlerini alıp hazır etmeyi içine alır.

[156] Hadîste iki defa "Atınız" emri bulunması, atma ta'Iîmini en güzel teşviktir. Pey-gamber'e göre Arablar'm hepsi Ismâîl Peygamber'in çocuklarından olduklarını İbn Sa'd, Alî ibn Rebâh'tan rivayet etmiştir. Bu cihetle Peygamber, Eşlem oğulları'na "îsmâîloğuHan" diye hitâb etmiştir.

[157] Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir.

[158] Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Harbeler yânî kısa mızraklarla oyun âdî bir oyun değildir. Kılıç kalkan oyunu, cirit oyunu gibi düşmana karşı silâh kullanmakta idman peyda etmek İçin oynanır. Düşmana karşı hazırlık sayıldığı İçin mübâh olmuş, hattâ Mescid'de bile oynanması caiz kılınmıştır.

[159] Çünkü Ebû Talha harb esnasında oklar atardı. Atıcı ise iki eliyle birlikte atış yapar. Bu sebeble çok kerre atıcının kalkanı tutması mümkün olmaz. İşte Peygamber, düşmanın onu vurması endîşesinden dolayı Ebû Talha'ya kalkanı ile sütre yapar, korurdu.

[160] Hadîsin başlığa uygunluğu kalkan içinde su taşınmasıdır.

Ağzın sağında ve solunda altlı üstlü dört diş vardır ki, bunlar ön dişlerle azı dişlerin arasındadır. Bu dört dişe Arab dilinde Rabâiye denir. Peygamber'-in Uhud günü bu dört rabâîyeden sağ ve alt taraftaki dişleri kırılmıştı.

[161] Hadîsin başlığa uygunluğu "Geri kalanını da..." sözleridir. Şübhe yok ki, kalkan da harb âletleri cümlesindepdir.

[162] Hadîsin bu senedle şevki, Ebû Zerr nüshasında yoktur.

[163] Bu hadîsin bâb başlığına uygunluğu, içinde atışın zikredilmesidir. Bu kadarı jda bu hususta kâfidir.

[164] Hadîsin başlığa delîlliği gizli değildir. Siyahilerin oynadıkları oyun, kıhç-kalkan oyunu dediğimiz oyuna benzer bir oyun olacaktır. Yalnız kılıç yerine harbe, yânı kısa mızrak kullanırlarmış. Müslim'deki bir rivayette, bir takım Habeşliler'-in mescidde harb oyunu oynamış oldukları ve harbelerle hücum ederken veya onlardan korunurken sıçrayışlarının raksa benzer bir oyun olduğu, hem de bunu bayramlarda oynamak âdetleri olduğu anlaşılıyor.

"Erfide oğullan" Habeş kavminin lakabıdır. Bâzıları büyük dedelerinin ismidir derler. Bir takımlarına göre Habeşliler'in rakseden soyuna denirmiş.

Dervişlerin semâ'ın halâl olduğuna delîl edindikleri hadîs işte budur. Söz ile olsun, saz ile olsun, mûsikî hakkında âlimlerin ihtilâfı çoktur. Kimi haram kılınmasına icmâ', kimi halâl olduğuna icmâ' olduğunu söylemiş. Birçokları mes'-eleyi tafsil etmiştir.

[165] Ebû Zerr'in rivayetinde "Ğafele" yerine "Amede" şeklinde gelmiştir. "Ğafele" rivayetinin daha doğru olduğu, bu sened ile de kuvvetlendirilmiş oluyor.

[166] Bu hadîs "Çıplak at babı" ile "Harbde yiğitlik bâbfnda da geçmişti. Buradaki şevki daha bütündür. Hadîsin açıklaması daha önce geçtiği yerlerde verilmişti Hadîsin burada getirilmesinden maksad "Kılıcı boynunda olarak fıkrasıdır. Bu fıkra, kılıcı boyuna asmanın cevazına delâlet etmiştir.

[167] Musannifin bu başlıklardan maksadı, harb âletleri hususunda selefin kıyafetini (modasını) ve Peygamber zamanında kullanılan şeyleri beyan etmektir... (Fethu'l-Bâri).

[168] Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah da bir sakız ağacı altına indi ve kılıcını ona astı" sözündedir.

Bu başlığın fâidesi, Peygamber'in yiğitliğini, Allah'a güvenip dayanışının güzelliğini, kesin inancının doğruluğunu beyân etmek; mu'cizesini meydana çıkarmak, kendisine sû'ikasd edeni bile affını beyân etmektir.

Vâkıdi'nin nakline göre bu af sebebiyle o bedevî ve kabilesinden birçok kimseler müslümân olmuştur.

[169] Hadîsin başlığa uygunluğu "... Başındaki miğfer da yarıldı..." sözündedir. Bu hadîs birkaç bâb önce de geçmişti.

[170] Başlığa uygunluk hadîsten alınır. O da Peygamber'in Câhiliyet ahâlîsinin işle-yegeldikleri işe muhalefet etmiş olmasıdır: Câhiliyet halkı içlerinden bîr başkan öldüğü zaman onun silâhı kırılır, hayvanı öldürülürdü. Bazen başkan böyle yapılmasını onlara vasıyyet ederdi. Peygamber (S) ise hadîste zikredilen şeyleri, arazînin sadaka yapılmasından başka bir ahdi olmayarak, geride bırakmıştır... (Aynî, Kastallânî).

[171] Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Hadîs iki bâb önce de geçmişti. Buhârî bu hadîsi burada iki senedle getirmiştir: Biri Ebu'l-Yemân yolu, ikincisi de Mûsâ ibn İsmâîl yoludur. Bu bedevînin Gavres İbn Haris olduğu bildirilmiştir. Hatîb el-Bağdâdî onu kâf ile "Gavrak" şeklinde isimlemiştir. Hattâbî ise küçültme ismiyle "Guveyris" şeklinde zabtetmiştir.

İbn Ebî Şeybe'nin Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere rivayet ettiği bu hadîste "... Allah seni insanlardan koruyacaktır"" (el-MSide: 67) âyetinin bu hâdise üzerine indirildiği açıkça söylenmiştir (Aynî).

[172] Bu, Ahmed ibn Hanbel'in Ebû Munîb el-Curaşî yolundan rivayet ettiği hadîsin bîr parçasıdır. Tamâmı şöyledir: "Ben kıyametin önünde, kılıçla gönderildim. Benim rızkım mızrağın gölgesinde kılındı. Zillet ve cizye ödemek, emrime muhalefet edenler üzerine kılındı. Kim bir kavme benzemeye çalışırsa, o, bu kavimdendir".

Bunu el-Evzâî yolundan; o da Saîd ibn Cebele'den; o da Peygamber'den olmak üzere İbn Ebî Şeybe de rivayet etmiştir.

[173] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ebû Talha arkadaşlarından mızrağını İstedi" sö-zündedir. Bu hadîs Hacc Kitâbi'nda da geçmişti

[174] Buhârî bunu Zebâih Kitâbi'nda senediyle rivayet etmiştir. Bu hadîslerde mızrağın faziletine, bu ümmete kıyamete kadar ganimetin halâl kılındığına işaret vardır.

[175] Bu, Buhârî'nin Zekât Kitâbi'nda, Yüce Allah'ın "Vefi'r-rıkaab" kavli bâbı'n-da getirdiği hadîsin bir parçasıdır.

[176] Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasülullah bir zırh içinde idi" sözündedir.

[177] Buhârî bu ta'lîkı Tefsîr'de el-Kamer Sûresi'nin tefsîri sırasında senedi ile getirmiştir.

Hadîste Rasûlullah'ın Allah'tan yerine getirmesini istediği and ve va'di şöyle açıklanmıştır:Birincisi Allah'ın şu âyetlerdeki ahdidir:"/Inrf olsun ki {peygamber olarak) gönderilen kıtlianmız hakkında bizim geçmiş bir sözümüz (vardır); muhakkak onlar, behemahal onlar mansûr(ve muzafferdirler. Muhakkak bizim ordumuz, her hâlde onlara galebe edicidirler" (es-Sâffât: 171-173).

ikincisi Allah'ın şu va'didir: "Hani Allah size iki taifeden birinin muhakkak sizin olduğunu va'd ediyordu, siz ise kuvveti ve silâhı bulunmayanın kendinizin olmasını arzu ediyordunuz. Allah da emirleriyle hakkı açığa vurmayı, kâfirlerin arkasını kesmeyi irâde ediyordu" (d-Enfâl: 7).

Bu âyette zikrolunan iki taifeden birisi, Ebû Sufyân'm başkanlığı altında Şam'dan Mekke'ye gelmekte olan. büyük bir ticâret kervanı; öbürüsü de Ebû Cehl'in başkanlığı altında Mekke'den hareket eden ve müslümânlan vurmak isteyen Kureyş ordusudur.

[178] Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber'in zırhının rehin edilmiş bulunduğu..." fıkrasındadır. Müteâkib iki rivayette de bu zırhın demirden yapılmış olduğu beyân edilmiştir

[179] Hadîsin başlığa uygunluğu "Üzerlerinde demirden iki cübbe bulunan iki adam" sözlerindedir. Bu "cübbe" sözü, başlıktaki "gömlek" ta'bîrine uygun düşer. Hadîs biraz farklı olarak Zekât Kitâbı'nda da geçmişti.

[180] Hadîsin başlığa uygunluğu "Üzerinde bir Şâm cübbesi vardı" sözündedir. Bunun, hicretin dokuzuncu senesinde yapılan Tebûk seferinde olduğuna Enes bundan sonraki rivayetinde "Bir gazvede" sözüyle işaret etmiştir. Bu, o târihlerde henüz küfür diyarı olan Şam'dan Hicaz'a giden dar yenli cübbelerden idi...

[181] Hadîsin başlığa uygunluğu Enes'in "Bir gazvede" sözündedir ki, bu harbdir. Bunlar Enes hadîsinin ayrı ayrı iki tarîkidirler.

[182] Bunlar da Enes hadîsinin diğer tarîkleridir; başlığa delîllikleri açıktır.

[183] Burada hadîs iki senedden getirilmiştir. Bunlarda bıçak kullanma ve pişmiş-pişmemiş etin bıçakla kesilmesinin cevazı vardır. Bunun Cihâd Kitâbı'rida getirilmesi, bıçağın da bir harb silâhı olmasından dolayıdır.

[184] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ümmetimden denizde gaza eden ilk ordu vâcib kılmışlardır" sözündedir. Çünkü deniz harbinden muradı Tuzlu Deniz ötesinde oturan Rûmlar'la kıtaldir. Uygunluk bir de "Kaysar'm şehrine gaZâya gidiyorlar" sözündedir. Çünkü bununla murâd Kostantımyye şehridir. Onlar yanında meşhur olan, bunun İstanbul diye isimlenmesidir (Aynî).

Birincisi Muâviye zamanında Kıbrıs'a, ikincisi yânî Kostantımyye harbi, 52 hicret yılında Yezîd'in yaptığı gazvedir. Bu gazvede Ebû Eyyûb el-Ensârî öldü. O, Kostantımyye kapısının yanında gömülmesini ve kabrinin dümdüz, belirsiz edilmesini vasiyyet etmişti. Vasiyyeti böylece yerine getirildi. Sonra Rûmlar'ın onun kabri ile yağmur duası yapar oldukları söylenir (Fethu't-Bârî).

[185] Hadîsin başlığa uygunluğu "Yahûdîler'le kıtal yaparsınız" sözündedir.

[186] Bu hadîste müslümânların dîninin îsâ'nın inmesine kadar bakî olacağına işaret vardır. Çünkü Deccâl ile mukaatele edecek ve onun beraberindeki Yahûdîler'in köklerini kazıyacak olan odur (Kastallânî).

Yahûdîler Hakkında Bir Özetleme

İsrâîl oğullan Kur'ân'ın işaretine göre olan takvîmin ilk çağlarında bütün âlemlere üstün kılınmış büyük bir millettir. Kendilerinden birçok büyük pey-/ gamberler gelmiş, bazen büyük devletler de kurmuşlardır. Fakat çok uzun devirler süren târihlerinde Allah'ın kendilerine olan ni'metlerine zaman zaman nankörlükler yapmışlar; hattâ bazen peygamberlerini bile öldürme cürümlerinden çekinmemişlerdir.

Buhtu Nassar (Buhtunnasır) M.Ö. 580'de Beytu'l-Makdis'i tahrib edip İsrail Devleti'ne son vermiş, halkı Bâbil'e sürgün etmiş, 530 yılına kadar elli sene orada sürgün yaşamışlar. Sonra Farslar'dan Erdeşir Behmen tarafından kurta- ; rıhp Kudüs'e dönmüşler. îsrâîl oğullan yine toplanmış ve İran tâbiiyyetinde ma--ı hallî bir hükümete nail olmuşlardı. Bilâhare Yunanlılar'ın ve daha sonra Ro- A malılar'ın idaresine geçtiler. Zekeriyyâ ve Yahya Peygamber'! o zaman şehîd

; etmişlerdi.

îsâ'nın çıkışından kırk sene kadar sonra Kudüs'ün ve Beytu'l-Makdis'in ikinci tahribi vâki' oldu. Bu hâdise Roma kayserlerinden Neron'un halefi Ospas-yanos zamanında başlamış ve zikrolunduğu üzere oğlu Titus tarafından tamamlanmıştır. Bu tahrîb, bir daha dönmemek üzere Yahûdî devletinin tamamen zevali ve îsrâîl oğulları'nın her tarafa sürgün edilmeleri neticesini vermiştir... (Hakk Dîni, I, 472-475; IV, 3161-3164).

Peygamber'İn Medine'ye gelmesiyle İsrâîl oğulları'na kitâb'lannda geleceği haber verilen son peygambere uymaları çağırışı yapılmış, bunu da reddedip hainliklere girişmeleri yüzünden Medine civarındaki Kaynukaa, Benû Nadîr ve Kurayza kolonileri dağıtılıp sürgün edilmişler, cezaya çarptırılmışlardı.

İkinci Dünyâ Harbi içinde Alman devletinin başı Hitler tarafından uğradıkları ceza da pek çetin olmuştur.

1870 yıl kadar bütün yeryüzüne dağılmış, her tarafta insanlığın horlamasına uğramış olan bu millet, nihayet İkinci Dünyâ Harbi sonunda bâzı devletlerin yardımı ile 1948'de yeniden bir devlet olarak dünyâ sahnesine çıkmıştır. Târîhte akma tapan ve bütün milletlerden fazla tüccar olan bu milletin devlet kurmasından sonra da fesâdları, cinayetleri, entrikaları sürmektedir. Bir gün bütün insanlığın bu millete karşı hadîste haber verilen umûmî nefrete ulaşacağı akla uygun gelmektedir.

[187] Aynî bu başlığı: "Yânî bu bâb, müslümânların Türk'ün beraberindeki kıtallerini beyân hakkındadır ki, o, kıyamet alâmetlerindendir" şeklinde açıklamıştır.

[188] Bu hadîsin başlığa uygunluğu "Yüzleri geniş" sözündedir. Çünkü bu Türk'ün vasfıdır. Buhârî bunu Peygamberlik Alâmetleri Kitâbı'nda da getirmiştir, lbn-Mâce İse Fitneler'de getirmiştir (Kastallânî).

[189] Bunun başlığa uygunluğu, geçen hadîsin uygunluğundan daha açıktır. Çünkü Türk lâfzının açıkça söylenmesi vardır (Aynî).

Bu hadîslerin benzerleri Müslim; Filen ve Eşratu's-Sâat, 62 "2912"den 66 rakkamlı hadîslerinde de verilmiştir.

[190] Bu babın hadîslerinde anlatılan kavim de geçen bâbda anlatılan kavimdir. Bu vasıflar da onların, yânî Türk kavminin vasıflarıdır.

[191] Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber -sabit durup- hemen bineğinden indi ve Allah'tan yardım istedi" sözündedir.

Huneyn, Mekke ile Tâif arasında ve Tâif'in yakınında bir vâdînin adıdır. Mekke'ye üç mil mesafede ve Arafat Dağı'nın arkasındadır. Huneyn harbi hicretin sekizinci yılı şevvalinin beşinci günü vuku' buldu. Huneyn vadisinde pusulara gizlenmiş olan Hevâzin okçularının şiddetli ok hücumuna uğradıklarında fena hâlde bozuldular ve sahâbîlerde umûmî bir kaçma oldu. Herkes korkup sarsıldığı sırada Rasülullah tamâmiyle azim ve irâdesine sâhib tam bir yiğitlik timsâli kesilmişti. Rasûlullah'ın bu metin azmi, ordunun sağ kanadım bir derece yerinde tutabilmişti. Bu sırada gür sesli olan Abbâs vâsıtasıyle: Ey Akabe'de bey'at eden Ensâr! Ey Rıdvan ağacı altında söz veren sahâbîler!.. diye da'vet etti. Lebbeyk diyerek döndüler ve Rasûlullah'ın yanına koştular. Bozulmuş asker bu suretle toplandı. Harb saffını düzeltti, yeniden harbe girişildi, sonunda zafer kazanıldı.

[192] Hadîs ile başlık arasındaki uygunluk "Allah onların evlerini ve kabirlerini ateş doldursun" sözündedir. Çünkü evlerini yakmakta nefislerine sarsıntının son derecesi olur.

[193] Başlığa uygunluğu "Yâ Allah! Mudar aleyhine baskını daha da şiddetlendir" sözündedir. İsmâîl Peygamber'in evlâdı olan Arab kabîleleri Mudar ve Rabîa adlanyle iki büyük kola ayrılıyor. Kureyş, Mudar'ın en hâlisidir. Bunlar gibi Hicaz'ın doğusunda oturan Huzayl, Esed, Temîm, Dabbeh, Muzeyne gibi ka-bîleler de henüz kâfir ve Allah Rasûlü'ne muhâsım idiler.

[194] Başlığa uygunluğu "Yâ Allah! Sen onların topluluklarını bozup kır ve onları sars.'" sözündedir. Bu hezîmet duasında topluluklarının dağılması bulunmakla beraber nefislerinin selâmette kalması vardır. Bu da tevbe etmeleri ve İslâm'a girmeleri umudunu ihtiva eder (Kastallânî).

[195] Hadîsin başlığa uygunluğu "Yâ Allah, Kureyş'i Sana havale ederini.. " sözlerinden alınır. Bunun ciheti açıktır.

[196] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ve aleykum(= Sizin üzerinize de olsun)" sözünden alınır. Çünkü bunun ma'nâsı "Sâm, yânî ölüm size de olsun" demektir. Bu ise Peygamber tarafından yapılmış bir duadır.

[197] Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in Rûm Meliki Kaysar'a mektûb gönderip içinde Kur'ân'dan tam bir âyet yazması ve bununla onlan hidâyet yoluna çağırması yönündendir. Mektubun tamâmı iki bâb sonraki uzun Hırakl hadîsi içinde gelecektir.

[198] Yânı Peygamber'in müşrikleri alıştırmak için onlar lehine Allah'ın onları hidâyet etmesini duâ eylemesi babı.

[199] Başlığa uygunluğu son fıkrasındaki duadır. Peygamber'in aleyhte duâ etmesi İstenmişken, ümmetine re'fet ve şefkatinin kemâlinden ve büyük ahlâkından dolayı, onlara hayır duâ etmiştir.

[200] Hadîsteki ifâdeler başlıktaki hususların bâzısına delâlet etmektedir. Bunların hangi şey üzerine öldürülecekleri fıkrasının delili ise, bundan sonraki bâbda, Alî'den gelen hadîstedir. Buhârî bu fıkra ile onu işaret etmiştir.

[201] Başlığa uygunluğu "Peygamber Kisrâ'ya mektubunu gönderdi..." sözündedir. Bu hadîste Kelâm ve kitabetle İslâm'a da'vet vardır. Kitabet, nutk yerine geçer.

Peygamber'in mektubunu götüren ilk muhacirlerden Abdullah ibn Huzâfe es-Sehmî'dir. Bahreyn Meliki Munzir ibn Sâvâ, Kisrâ da Husrev Pervîz idi.

Peygamber'in bu bedduası kabul olunmuş, Husrev Pervîz, oğlu Şirveyh tarafından karnı deşilerek öldürülmüştür. Ondan i'tibâren İran'ın ikbâli döndü, Hz. Umer zamanında tamâmiyle yıkıldı.

[202] el-Mâide: 116 ile et-Tevbe: 31. âyetleri de bunun benzeridir.

[203] Dıhye ibn Halîfe el-Kelbî, sahâbîlerin en güzeli ve en kibar bir sıması İdi. Birçok kerreler Cibril, onun suretinde Peygamber'e vahiy getirmiştir. O devrin en büyük devletinin başkanına böyle kibar, yakışıklı, gayet güzel bir elçi gönderilmesinde son derece yüksek bir seçme güzelliği de vardır.

O zamanki Busrâ emîrinin ismi Haris İbn Ebî Şemir el-Gassânî'dir. Mektubu emirden alıp Hırakliyus'a götüren, meşhur Hâtem Tâî'nİn oğlu Adiyy idi. Dıhye ile birlikte Kaysar'ın yanına gitmişlerdi. Bezzâr'ın Müsned'mde rivayet edildiği üzere, mektubu Kaysar'ın eline sunan, Dıhye'dir.

[204] Bu yalan fıkrasının tam tercemesi şöyledir: "İnsanlara karşı yalan söylemeyi bırakmamış olan kimse (sonradan) Allah'a karşı da yalan söylemeyi bırakmaz olduğunu bildim". Metinde verilen terceme buna denk ve daha açık olduğu için tercih edilmiştir.

[205] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Bu hadîs küçük lafız farklanyle Vahy Ki-tâbı'nda da geçmiş ve ilgili açıklamalar orada verilmişti. Müslim Tercemesi, V, 411-421'de de bâzı rivayetler ve açıklamalar; ve haşiyede de diğer devlet başkanlarına gönderilen mektûbların metinleri ve tercemeleri verilmişti.

[206] Hadîsin başlığa uygunluğu, "Harbden evvel onları îs/âm'a çağır!" fıkrasıdır

[207] Başlığa uygunluğu "Rasûlullah ezan işitirse harbden kendini tutardı" sözünden alınır. Çünkü başlık "Harbden evvel İslâm'a da'vef'tir. Ezan ise onların hâlini beyân eder. Yânî o kavme İslâm da'velinin ulaşıp ulaşmadığını, ezanın okunup okunmaması ortaya kor. Rasûlullah'm o vakte kadar baskın yapmayıp beklemesi de durumu aydınlığa kavuşturmak içindir.

[208] Bu hadîs de bundan önce geçen 153 rakamlı hadîsin başka bir yolla gelenidir. Buhârî bu hadîsin burada iki senedini de göstermiştir. Hadîsin son fıkrası es-Sâffât: 177. âyetinin lâfzına yakındır.

[209] Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in insanları İslâm'a da'vetİ ve insanlarla Tevhîd Kelimesi'ni söylemelerine kadar savaşması yönündendir.

Hadîsin îmân Kitâbı'ndaki rivayetinde "Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğunu i'tiraf etmelerine kadar" fıkrası da vardır. Zâten Tevhîd Kelimesi bu fıkrayı da zımnen içine almaktadır.

Hadîs bu İki fıkrayı söyleyip kabul ettiklerinde harbin kaldırılacağını ifâde etmektedir. Bu hususta başka tafsîller de verilmiştir.

[210] Buhârî Umer'inkini Zekât'ta; oğtununkini de îmân'da getirmiştir.

[211] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır.

Tevriye edebiyatta mütekellimin uzan yakın iki ma'nâya ihtimâli olan bir lâfzı zikredip, muhatabın zihnine yakın ma'nâyı düşündürerek, mütekellimin uzak ma'nâyı kasdetmesidir.

[212] Bu hadîs de bundan öncekinin başka bir rivayetidir.

[213] Bu hadîs dahî bundan önceki senedle Abdullah İbnu'l-Mubârek yoluyla mev-sûldür.

[214] Bu da Enes hadîsinin başka bir yoldan diğer bir rivayetidir.

[215] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Hadîs Hacc Kitâbı'nda da geçmişti.

[216] Bu, Buhârî'nin Hacc Kitâbı'nda tamâmını getirdiği hadîsin bir parçasıdır. Bu parça başlıktaki cevaz hükmüne açıkça delâlet edip kuvvetlendirmektedir.

[217] Hadîsin başlığa uygunluğu: "Bizler zu'1-ka'deden kalan beşinci günde (yânî yirmibeşinde) Medine'den Rasûlullah'ın beraberinde yola çıktık..." sözlerindedir. Çünkü bu târîh ayın sonudur. Bu hadîs de Hacc Kitâbı'nda, "Kişinin kadınları adına sığır kurbânı kesmesi bâbf'nda geçmişti.

[218] Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Hadîsin sonunda Buhârî "Bu" işaret ismi ile ez-Zuhrî'nin mezhebini işaret etmiştir ki, o da şöyledir: Seferin ramazânda başlaması oruç tutmamayı mübâh kılmaz. Çünkü o evvelinde ramazâna erişip hazır olmuştur. Buhârî: Rasûlullah'm fiilinden sonuncusunun hükmü alınır. Çünkü sonuncusu evvelkini neshedicidir. Rasûlullah da Kedîd'e yarınca orucu bozmuştur... demiştir. Rasûlullah'm oruç bozma sebebi sefer, değil, gazadır; çünkü seferde oruç tutmak ve tutmamak muhayyerdir. Eğer tutulursa günün orucunu tamamlamak vâcib olur. Oruç za'fa sebeb olursa, mücâhıd için orucu bozmak caiz olur. İşte bu hüküm Rasûlullah'm bu son fiilinden alınır. Bu konular Oruç Kitabı'nda geçti.

[219] Başlığa uygunluk noktası "Veda etmek üzere Rasûlullah'a geldik" sözündedir.

et-Tevdî': Tef'îl vezinde yolcu, kalan kimseleri ve kalan kimseler yolcuyu esenlemek ma'nâsmadır... (Kaamûs Ter.).

[220] Çünkü Hâlık'a ma'siyette mahlûka itaat yoktur, itaat ancak ma'rûftadır

[221] Buhârî hadîsi burada iki senedle sevketmiştir. Birinci hadîs Taharet ve Cumu-a'da geçen hadîsin bir parçasıdır. İkinci hadîsin başlığa uygunluğu "İmâm bir kalkandır..." fıkrasındadır. Buradaki "Verâ" kelimesi lügatte arka ve ön raa'-âsına kullanılır.

[222] Hadîsin başlığa delîlliği "Harbde sabır ve sebat etmek üzerine onlarla bey'at yaptı" fıkrasından alınır. Çünkü sabır üzere bey'atlaşma, harbde kaçmamaktan ibarettir.

Kur'ân'da adı zikredilen o mübarek ağacın aradan uzun zaman geçmeden unutulup belirsiz olması, sonra bu unutulmanın İbn Umer gibi bir sahâbî âlimi tarafından "İlâhî bir rahmet" sayılmasının sebebini, Nevevî: "Altında hayır cereyan etmesi, sekîne ve Rıdvan inmesi dolayısiyle müslümânları fitneye düşmekten korumaktır..." diye belirtmiştir. Hakîkaten Müslümanlığın yükselme devri Hu-deybiye barışı ile başlar. Bu barışın da müstenedi bu ağaç altında yapılan Rıdvan Bey'atı'dır. Bu kadar mühim bir vak'anm kendi altında cereyan ettiği bilinen ağaç unutulmamış olaydı, İnsanlar ona muhakkak bir kudsîlik yükleyecek; ler ve taabbud edercesine ona ta'zîm edeceklerdi. Bu da Tevhîd Dîni'ne aykırıdır.

[223] Rasülullah İle diğer kumandanlar arasındaki fark şudur: Rasûlullah her müslü-mâmn kendi nefsini ona feda etmesine hakk kazanır, diğerleri ise böyle değildir. Onun İçin Abdullah ibn Zeyd metindeki cevâbı vermiştir.

[224] Hadîsin, başlıktaki "Bâzıları ölmek üzere bey'at demiştir" kısmına delîlliği son fıkrada apaçık meydandadır.

Bundan iki hadîs önce geçen 165 rakamlı Abdullah ibn Umer hadîsinde bey'at maddesi "Harbde sebat edip dönmemek üzerine"; bu Seleme hadîsinde ise 'ölmek üzerine" diye belirtilmiştir. Bu iki şart arasında hakikatte bir ayrılık lyoktur. Çünkü Seleme hadîsinde "Ölmek üzerine bey'at" demek, ölüm tenli--[keşi muhakkak olsa bile dönmemek ve kaçmamak Üzere bey'at demektir. Yok-!j sa Ölümün muhakkak surette vukü'u istenmiş değildir. Bu suretle her iki rivayet (bir ma'nâyı ifâde etmiş oluyor.

Seleme ibnu'1-Ekva', sahâbîlerin en yiğidi ve harbde en sebatlı sîmâlarm-t dan birisi idi. Bundan ötürü Peygamber kendisini ikinci bey'atle lutuflandırmıştır.

[225] Başlığa uygunluğu "Diri olduğumuz müddetçe cihâd etmek üzere..." sözünden alınır. Çünkü bunun ma'nâsı onların harbde asla Peygamber'den kaçmayacaklarına döner. Bu hadîs Cihâd Kitâbı'nın evvellerinde "Kıtal üzerine teşvik bâ-bı"nda da geçmişti.

[226] Başlığa uygunluğu "Cihâd etmek üzere... " sözünden alınır. Çünkü onların cihâd üzerine bey'atlaşmalan, ancak harbden kaçmamaları üzerine olmuştur.

[227] Bu başlıkta âmme velayetini hâiz olan hükümetle ferdler arasındaki münâsebetlere ve haklara işaret edilmiştir ki, bu, İslâm idare hukukunun dayandığı en umûmî ve en esaslı bir kaaidesidir. Buna delîl olarak getirilen hadîsin mazmunu daha husûsîdir; askerlikte kumandan ile askerler arasındaki itaat ve nizâm mes'elesine dâirdir.

[228] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sayamayacağımız (yanî takat getiremeyeceğimiz) birçok işler hakkında kesin ve şiddetli emirler verir..." sözünden kıyas yoluyla alınır. Çünkü hadîsin İçindekiler askerin, üstüne, kumandanına karşı mutlak itaati; kumandanın da maiyyetindekilere takatleri dışında ağır vazifeler ve şiddetli emirler vermemesi m es'eteleridir.

Askerî disiplinde ve İdarî hukukta bu karşılıklı iki hakk ve vazîfe çok nâzik ve mühim bir mes'ele olduğundan, soranın bu suâli karşısında îbn Mes'ûd gibi bir sahâbî âlimi bile ne cevâb vereceği hususunda tereddüd göstermiş, sonra Pey-gamber'in sîretini dikkate alıp cevâbı onunla istidlal etmiştir.

[229] Hadîsin başlığa delîlliği "Güneş ortadan meyledinceye kadar beklerdi" sözünden alınır. Bu beklemenin hikmeti, çünkü rüzgârlar ekseriya güneşin meylinden sonra eser ve bununla da silâhların ve harbin keskinliğinin serinlemesi ve çevikliğin artması meydana gelir. Başlıktaki hadîse yakın bir metni Tirmizî Nu'mân ibn Mukrin hadîsinden olmak üzere rivayet etmiştir (Aynî).

Bu hadîs, biraz farklı olarak "Cennet kılıçların parıltısı altındadır bâbı"n-da da geçmişti.

[230] Hadîsin başlığa uygunluğu "Yâ Rasûlallah, ben yeni evliyim, dedim ve kendisinden İzin İstedim; o da bana önden gitmeye izin verdi" sözlerindedir.

Buhârî bu hadîsi Sahîh'inin. yirmi yerinde getirmiştir.

[231] Çünkü bu belli bir iştir, bunda bir aldatma yoktur; bir çekişmeyi gerekürici değildir. Hadîsin sonunda getirilen bu kısım, el-Mugîre'ye ulaşan bir senedle ulan-mıştır; kopuk değildir.

[232] Buhârî bununla, bundan önce zikredilen Câbir hadîsini kasdetmiş ve bu hadîsin tekerrüründen dolayı da bu mikdârı zİkr ile yetinmiştir.

[233] Buhârî bu hadîsi Hemmâm tarîkinden Humus (Beşte bir) Kitâbı'nda getirmiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Peygamberlerden bir peygamber gazaya gitti de: Lir kadının bıd'ına mâlik olan hiçbir erkek buna tâbi' olmasın, dedi". Bu sözüyle o adamın kadınla zifafa girmesini kasdediyordu. Buhârî o hadîsi burada sevketmeyip, sâdece işaretle yetindi. Çünkü Buhârî bir hadîsin çıkış yeri bir olduğu zaman, onu aynen iki yerde tekrar etmemek âdeti üzerine yürümüştür.

Zifaftan sonra gazaya giden kişi, gönlünü cihâda tam veremeyip zevcesine bağlı olacaktır.

[234] Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsından alınır. Hadîs bâzı farklarla daha önceleri de birkaç defa getirilmiştir.

[235] Bu, bundan önce zikredilen Enes hadîsinin başka bir senedle rivayetidir. Başlığa delîlliği bellidir.

[236] Yânî korkunun vukû'u sırasında imâmın yalnız olarak tek başına keşif ve tedbîr için çıkması hakkında gelen hadîs babı.

Bu başlık hadîssiz olarak sabit olmuştur. Kirmânî: Bunun fâidesi, Buhârî-nin şartıyle birşeyin sabit olmadığını bildirmek yâhud buraya bir hadîs katmak için başlığı yazdı, fakat böyle bir hadîse tesadüf etmedi yâhud da bundan evvel geçen hadîsle yetindi, şeklinde belirtmiştir., (Aynî).

[237] Buhârî bunu, ma'nâsıyle Mağâzî'de, Mekke fethi gazvesinde senedli olarak getirmiştir

[238] Bunu İbnu Ebî Şeybe senedli olarak rivayet etti. Buhârî de Târihimde bu yol ile rivayet etti.

Umer bu sözleri bir mektubunda yazmıştır. Bu sözler bir iş yapmak üzere Beytu'l-Mâl'den bir mal alan kimse, o işi İhmâl ettiğinde, önceden aldığı o malın ondan geri alınacağına delâlet eder.

[239] Bu sözler, Tâvûs'Ia Mucâhid'in gazve yapmak yolunda birşey almayı kerîh görmediklerine delâlet eder.

[240] Hadîsin başlığa delîlliği, Umer'in Allah yolunda üzerine bir mücâhid bindirdiği at, cihâda giden kişiye bu cihâd işi için hibe edilmiş olması yönündendir. Eğer at bir habs olmuş olaydı, satılması- caiz olmazdı. Peygamber'in "Sadakana dönme" sözü de atın habsedilmiş olmadığına, cihâd işine karşılık verilmiş olduğuna delâlet eder.

[241] Bu da kendisinden önce geçen hadîsin benzeridir, şu var ki, ancak râvîler değişiktir.

[242] Hadîsin başlığa uygunluğu "Onları yükleyecek binek hayvanı bulamıyorum" sözündedir.

Peygamber'in bunu temenni etmesi, Rabb'inin rızâsı ve O'nun kelimesini en yüksek kılmak yolunda kendine harcayarak, şükredicilerin derecelerinin en yükseğine ulaşmaya hırsı, sevabının artmasına rağbeti ve ümmetinin bu hususta kendisini örnek edinip uyması içindir (Kastallânî).

[243] Bu İsmâîlî'nin tamâmını rivayet ettiği hadîsin bir tarafıdır. Buhârî onu burada sevkettiği kadar kısalttı. Bundan maksadı Kays'ın, Peygamber'in sancağının sahibi olduğunu demlendirmektir.

[244] Başlığa uygunluğu "Bayrağı yarın Öyle bir kimseye vereceğim ki, Allah onu sever" sözündedir. Çünkü bu söz, bayrağın ayniyle bir şahsa hâss olmadığını, fakat Peygamber'in onu her gazvede istediği kimseye verir olduğunu bildiriyor (Kastallânî).

[245] Hacûn, Mekke'de Ebû Kubeys Dağı'nın yamacında yüksekçe bir yerdir.

Bâzı âlimler "er-Râye" ile "el-Livâ" arasında fark vardır demişlerdir. Bâzıları da bunları lügatte eşdeğer kabul etmişler; farkın örfî olduğunu söylemişlerdir.

er-Râye: Sancağa denir... Râgıb el-Müfredâfında: er-Râye, görülmek için dikilmiş alâmete denir, İbaresiyle beyân etmekle ru'yet maddesinden i'tibâr etmiştir...

el-Liva: Bayrağa denir... el-Livâ seraskerin bayrağına denir ki alem ve sancak olacaktır.. (Kaamûs Ter.)

[246] Buhârî Sö/ıfftJinin metinlerinde bu "Ücretli babı" ile "Peygamber'in livası babı", hadîsleriyle birlikte tertîb farklılığıyla gelmiştir. Cumhur tarafından rivayet edilen nüshada "Peygamber'in livası babı" örree, "Ücretli babı" sonradır, Yûnînî'den tashih edilerek basılan Buhârî nüshaları da böyledir. Şârih Aynî de bu nüshayı tercîh etmiştir. Bâzı Buhârî râvîleri de bu iki babı ve hadîslerini, bunun aksi bir surette takdim ve te'hîr ederek rivayet etmişlerdir. îbn Hacer ile Kastallânî bu azınlığın rivayetini almışlardır.

[247] Bunları Abdurrazzâk, bu ma'nâda olarak kendilerinden senedleriyle rivayet etmiştir. İmamların bâzısı geri hizmet ücretlileriyle cihâd ücretlileri arasında ayırım yapmış; bâzıları da yapmamıştır.

[248] Bu Atiyye ibn Kays yedinci yılda doğdu. Muâviye devrinde gazaya gitti, yüzo-nuncu yılda vefat etti denilmiştir.

Bu zât tabiîlerden idi, babası sahâbîdir de denilmiştir. Bu Atıyye'nin yaptığı İş, Ebû Hanîfe, Mâlik ve Şafiî'ye göre caiz olmaz; çünkü bu iş mechûl bir icâredir... (Aynî)

[249] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bir hizmetçi kiraladım" sözündedir. Ya'lâ ibn Umeyye o sırada yaşlı bir insan olduğu ve hizmet edecek yakını bulunmadığı için bir hizmetçi tutmuştu.

[250] Câbir ibn Abdillah'm Peygamber'den rivayet ettiği bu hadîsi Buhâri Teyemmüm Kitâbı'nın evvellerinde senediyle getirmişti.

[251] Başlığa uygunluğu "Korku salmak suretiyle yardım olundum" sözündedir.-

"Cevâmi'u'I-Kelim " az söz ile çok ma'nâyı İçine alan vecizelere denir. Hadîsteki İle murâd Kur'ân-ı Mübîn'dir ki, her âyeti, her cümlesi böyle birer vecî-ze olup Peygamber tarafından teblîğ edilmiştir. Hadîslerde de böyle vecîzeler çoktur.

Hadîste sayılan bu şeyler Peygamber'in husûsİyetlerindendir. Bunlardan başka daha birçok özellikleri diğer hadîslerde gelmiştir.

[252] Başlığa uygunluğu "Benû'l-Asfar'ın Meliki O'ndan korkuyor" sözündedir. Arablar Romahlar'a "Asfar oğullan" derler.

Hadîsin bu başlık altında zikredilmesinin bir münâsebeti de Hicaz İle Şam arasındaki mesafenin bir ay yâhud daha fazla olmasıdır, denildi. Bu hadîs, uzun bir metin ile Vahy Kİtâbı'nda geçmişti. Buharı sâdece buradaki başlığa delîl olan kısmını getirdi.

[253] Yüce Allah bu âyette kullarına dünyâdaki sefer için azık hazırlamalarını emredince, onlara âhiret azığını İrşâd etti ve takvaya tutunmalarını öğütledi.

[254] Başlığa uygunluğu "Ne yemek çıkınını, ne de su tulumunu kendisiyle bağlayacağımız birşey bulamadık" sözündedir. Çünkü bu söz, sefer için azık yükleyip taşımaya delâlet eder.

[255] Başlığa uygunluğu "Bizler azık edinirdik..." sözündedir.

[256] Başlığa uygunluğu iki yerden alınır: Birincisi: Peygamber yemekleri istedi kav-lindendir. Çünkü bu söz onların beraberlerinde azık olduğuna delâlet eder. İkincisi de: "Yalnız sevîk getirildi" sözünden. Bu da bir azıktır. Onlar gazvede iken yanlarında bulunmuştur (Aynî).

[257] Başlığa uygunluğu "İnsanların azıkları hafifledi" sözündedir. Bu, Buhârî'nin Müslim'den ayrı olarak getirdiği hadîslerdendir. Şerîket Kitâbı'nda da geçmiş idi. Bunda Peygamber'in yemek çoğaltma mu'cizesi ve Umer'in harikulade ted-bîrliliği görülmektedir.

[258] Başlıkla hadîs arasındaki uygunluk "Bizler üçyüz kişi olduğumuz hâlde azıklarımızı boyunlarımız üzerinde taşıyarak sefere çıktık" sözündedir

[259] Başlığa uygunluğu "Sen git de Abdurrahmân seni bineğinin arkasına bindirsin! sözündedir.

[260] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır

[261] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bu, Veda Haccı'na giderken olmuştu. Bu hacc seferiyle cihâd seferine kıyâs olunmuştur

[262] Başlığa uygunluğu "Bir eşeğe bindi ve Usâme'yi de arka tarafına bindirdi" söz-lerindedir.

[263] Başlığa uygunluğu "Usâme ibn Zeyd'i de bineğinin arka tarafına bindirmişti" sözündedir. Buhârî bunu Namaz ve Mağâzî Kitâbları'nda da bâzı sened ve lâfız farkhhklarıyle getirmiş ve oralardaki başlıklara delîl yapmıştır.

[264] Hadîsin başlığa delîlliği "Bir kimseye yardım edip hayvanına bindirmek" sözündedir. Çünkü kişiye yapılan bu bindirme yardımı üzengiyi ve diğer şeyleri tutmayı şâmil olur.

[265] Bunu İshâk İbn Râhûye kendi Müsned'indç senedli olarak rivayet etmiştir.

[266] İbn îshâk'ın bumutâbaasını da tna'nâsıyle Ahmed İbn Hanbel rivayet etmiştir.

[267] Buhârî başlıktaki ve bu rivâyetlerdeki Kur'ân lâfzı ile Mushaf kasdedildiğine bu sözü ile delîl getirmek istemiştir. Bundaki fiil ta'lîmden olursa "Rasûlullah ve sahâbîleri düşman diyarına sefer ederler ve orada Kur'ân öğretirlerdi" demek olur. Kur'ân öğretmek şifahî telkîn ile olduğu gibi Mushaf'la da olur. Ve bu suretle sahâbîlerin bilenleri bilmeyenlerine düşman illerinde Kur'ân öğretmiş oldukları kabul edilebilir. Bu ise düşman diyarına Mushaf'la seferin vukuunu kabul ve i'tirâftır

[268] Rasûlullah'm Mushaf'la seferden nehyetmesi umûmî ve her hâli şâmil değildir. Buradaki nehiy, seriyye hâlindeki çete birliklerine âiddir. Çünkü onların duru-i | mu emîn değildir. Mushaf götürürlerse hakaaret görmesi ihtimâli vardır. Fakat I büyük ordu teşekküllerinde bulunan askerler için durum emîn ve müsâid oldu-i ğundan Mushaf götürmekte be's yoktur, caizdir. Sahâbîler de böyle müsâid va-| ziyetlerde Kur'ân öğretmekle meşgul olmuşlardır. Bu da durumun emniyeti i hâlinde düşman diyarına Mushaf götürmenin cevazını gerektiricidir. Bu ictihâd Ebû Hanîfe'nin mezhebidir... (Aynî'den özetle).

[269] Hadîsin başlığa delîlliği "AUâhu ekber... "sözündedir. "Hanbet Hayberu" cümlesi ihbârî de olur, inşâî de. Bunlara göre "Hayber harâb oldu" yâhud "Hayber harâb olsun" denilmiş olur. İhbariye olmasını Peygamber'in onu ta'kîben söylediği sözler kuvvetlendirir. Başlarına gelecek olanlardan habersiz Hayber Yahûdîleri'nin sabahleyin erkenden bel, kazma, çapalarını omuzlarına koyup tarlalarına doğru gittiklerini görünce, Peygamber bu-İlk görüşten tefe'ül ile Hay-ber'in harâb olacağını istidlal etmiştir. Peygamber'in sözlerinin sonu es-Sâffât: 176-177. âyetlerinden İktibas edilmiştir: "Şimdi onlar çarçabuk bizim azabımızı mı istiyorlar? Fakat bu onların bölgesine çökünce (öteden beri) korkutulan onların sabahı ne kötüdür!"

[270] Bu mutâbaatı Buhârî, Nübüvvet Alâmetleri Kitâbı'nda senedli olarak getirmiştir.

[271] Hadîsin başlığa uygunluğu, ma'nâsından alınır. Çünkü bundaki ma'nânın hâsılı, Peygamber'in yüksek sesle zikir ve duayı kerîh görmesidir. er-Ra'd: 10. ve 13. âyetleri de gizli aşikâr her söz ve her nevi' temayüller Allah'ın ilminde mü-sâvî olduğunu bildirmektedir.

[272] Hadîsin başlığa delîlliği gizli değildir.

Alçak yerlerde tesbîh etmek, Yûnus Peygamber'in balığın karnında tesbîh etmesinden istinbât edilmiştir. Allah onu bu tesbîhi ile karanlıklardan kurtarmıştı. Peygamber de vâdîlerin içlerinde bu tesbîhe imtisal etti ki Allah kendisini onlardan ve düşmanın erişmesinden kurtarsın (Aynî).

[273] Hadîsin başlığa uygunluğu "Yükseldiğimizde tekbîr ederdik" sözündedir. Çünkü bunun ma'nâsı "Yüksek bir yere çıktığımız zaman tekbîr ederdik"tir.

Yüksek mekânlar üzerine yükselme sırasında tekbîr getirmek, göz o yükseklik üzerine düştüğü sırada Yüce Allah'ın herşeyden yüksek ve büyük olan Kibriya'sını bildirmek istemektir (Aynî).

[274] Bu rivayetlerin hepsinden öğrendiğimiz şudur: Dâima Allah'a dayanıp güvenen Peygamber, harb gibi yüksek irâdelere dayanan seferlerde o bağlılığını arazîlerin değişmeleri vesilesiyle meydana çıkararak sahâbîlerine göstermiş ve onların İrâdelerini zaman zaman kuvvetlendirip yükseltmiştir.

[275] Nitekim bu "İnşâallah" ziyâdesi, "Yolcunun gazveden döndüğü zaman söyleyeceği söz bâbı"ndaki Nâfi' rivayetinde sabit olmuştur (Kastallânî).

[276] Hadîsin başlığa uygunluğu "Kul hasta olduğu yâhud yolculuk ettiği zaman... " sözündedir.

Şârih İbnu Battal: "Hadîsten alman hüküm nafile ibâdetlere münhasırdır, farzlara şümulü yoktur. Farzlar hastalık ve yolculuk gibi sebeblerle düşmezler" demiştir (İbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

Râvî es-Seksekî: Ben de bunu bu suretle Ebû Burde'den işittim, demiş oluyor ki, hadîsin bu sevkediliş tarzı, rivayet ilmi bakımından çok kıymetlidir. Çünkü böyle zaman, mekân ve şahısların birbiriyle alâkalarının belirtilmesi, hadîsin sa-hîhlik ve sağlamlığının delilleri ve şâhidleri sayılır.

[277] Buhârî bu konuda her iki hükmü ifâde eden iki hadîs getirdiği için başlığı soru şeklinde yazmıştır.

[278] ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm, Benû Kurayza içine câsûs olarak gitmişti. Ve bu vazifeyi yalnız başına gece gidip görmüştü. Bu vak'a, böyle işlerde geceleyin yalnız sefer etmekte kerahet olmadığını ifâde eder.

[279] Bu İbn Umer hadîsi ise geceleyin yalnız başına sefer etmenin kerahetine delâlet etmektedir.

Bu iki hadîs arasındaki hüküm İhtilâfı şöyle giderilmiştir: Câbir hadîsi, yalnız olarak seferin zaruri olduğu hâllerde, yânî casusluk ve haber alma gibi işlerde bunun caiz olduğuna delâlet eder. Böyle bir zaruret ve iyilik sebebi olmayan hâllerde ise umûmî olarak yalnız yolculuk etmenin kerih olduğuna da delâlet eder. İbn Umer hadîsi de zaruret hâlleri dışında bunun kerahetini açıkça bildirir.

[280] Bu Zekât'ta, hurmayı tahmin etme babında geçen uzun hadîsin bir parçasıdır. BuTadaki fiil hem tefa'ul, hem de tef'îl babından olarak gelmiştir. Buna göre ma'nâda küçük bir değişiklik olacaktır.

[281] Başlığa uygunluğu "Hızlı yürür idi". Çünkü hızlı yürümek, orta yürümenin üstünde, daha şiddetli bir yürüyüştür.

[282] Hadîsin başlığa uygunluğu "Yolda yürüyüş kızıştığı zaman..." sözündedir. Bu hadîs Umre'de, "Yolcuya yürüyüş kızıştığı zaman ailesine dönüşü çabuklaştırır bâbı"nda da geçmişti. Bu hadîslerde namazları seferde cem' etme tatbikatı da vardır.

[283] Hadîsin başlığa uygunluğu son fıkrasmdadir. Bu hadîslerde yolcunun sefere âid işlerini bitirince ailesinin yanına dönmeyi çabuklaştırmasının emredilmesi, aile başkanınmâile yuvasından ayrı bulunduğu sürede aile ihtiyâçlarının birikmesi, bunları bir an önce yerine getirmesi gayesine ma'tûftur.

"Aranızda bir sevgi ve rahmet yapıı"(er-Rûm: 21) âyetinde va'dedilen âİle sevgisi, aile rahmet ve saadeti bu aile reisliği vazifesinin zamanında yapılmasıy-le sağlanır.

[284] Hadîsin başlığa cevâblılığı açıktır,

[285] Bu da geçen hadîsin başka sened ve biraz farklı metin ile rivayetidir, başlıktaki soruya açık bir cevâb vermektedir.

[286] Peygamber bu adamın cihâda katılabilmesini, ana-baba rızâsına bağlamıştır. Bu da o cihâdın devlet tarafından umûmî seferberlik veya husûsî surette farz olan cihâd olmadığını gösterir.

Ana baba rızâsına bağlı olan cihâd, cihâdın mecburî veya ihtiyarî olmasına göre değişir. Bu rivayetteki cihâdın gönüllü cihâdı olduğunda şübhe yoktur. Selef âlimlerinden birçoğu: Devletçe bir zaruret görülmedikçe ana-babadan izin istenir; devletçe zaruret görülünce ihtiyar yânî gönüllülük kalkar, cihâda katılmak vâcib olur, demişlerdir.

[287] Bu hadîste çan takılması açıkça zikr ve nehyedilmemiş, yalnız kirişten yapılan gerdanlık yâhud mutlak gerdanlıkların koparılması emrolunmuş ise de, halk Câ-hiliyet devrinden beri hayvan boyunlarına sırımdan boğmuk bağlamak ve buna da çan takmak âdetinde bulunduğundan, gerdanlıklardan nehiyde çan ve incik boncuk gibi şeylerin takılmasından nehiy de zarurî olarak dâhil bulunur. Bununla beraber, Dârakutnî'nin yine Ebû Beşîr'den gelen rivayetinde, Rasûlullah'm bu İ'lânı üzerine develerin boyunlarındaki bütün çanların koparıldığı açıkça zikredilmiştir.

İbnu'I-Cevzî, âlimlerin hayvan boyunlarına takılan tasmanın niçin nehye-dildiği hakkındaki görüşlerini üç kısma ayırarak şöyle açıklamıştır:

a. Câhiliyet halkının bunu nazar değmesin, göz dokunmasın maksadıyle takagelmiş olmalarıdır ki, Peygamber bunların hayvan boyunlarından hemen koparılıp atılmasını emretmekle bu türlü hurafelerin Allah'ın emir ve takdirinden hiçbir şey değiştiremiyeceğini bildirmiş oluyor.

b. Hayvan gezip dolaşırken bu tasma ile boğulmasın; teneffüste, yayılımda hayvana güçlük vermesin; hareketindeki çevikliğe mâni' olmasın diye koparılması emredilmiş olmasıdır.

c. Halkın bu takılan gerdanlıklara çan takmak alışkanlığında bulunmasıdır -ki Buhârî'nin başlıktaki unvanı buna delâlet eder-, bunları nehyetmekte, çan sesiyle ordunun hareketinden düşmanın haberdâr olmasına mâni' olmak tedbîri vardır... (Aynî).

[288] Hadîsin başlığa uygunluğu "Git, kadınınla beraber hacc yap" sözünden alınır. Çünkü o bir orduya yazılmıştı, kadını da farz olan hacca gitmek istemişti. Peygamber onun kadınıyle beraber hacc yapmasına izin verdi. Çünkü, onun için, kendisi hakkında nafile hacc ile kadını için olan farz hacc tahsili bir yere gelmişti. Bunların bir yere gelmesi kendisi için, başkalanyle hâsıl olacak olan sırf

cihâddan daha faziletli olmuştur (Aynî).

Bu zât devletçe da'vet olunan umûmî veya husûsî bir seferberlik üzerine icabet etmiş bir asker değil, fakat askerî dîvâna adını yazdırmış gönüllülerden bir mücâhid olduğu ve askerliği ihtiyarî bulunduğu için kadını ile beraber hacca gitmesine izin verilmiştir.

[289] et-Tecessüs: Tefa'ul vezninde, haber araştırmak ma'nâsınadır.

et-Câsus: ve'l-Cesîs: Şerre dâir gizliyi araştıran kimseye.denir. el-Bahs: Bir nesnenin derinlik ve hakikatine ıttıla' için sorup araştırmak.-et-Tabahhus: Bir nesneyi gereği gibi araştırmak ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.) Âyetin başlığa münâsebeti ya Tefsîr'de geleceği üzere bu bâbda zikrolunan kıssa bunun sebebi olmasıdır, yâhud da bundan kâfirler casusunun hükmü çıkarılacağı İçindir... (İbn Hacer).

[290] Başlığa uygunluğu, yanında mektûb bulunan bu mahfeli kadının hükmünün câsûs hükmü olması yönündendir. Âlimler kâfir casuslarının öldürülmesinin cevazı hakkında İhtilâf etmişlerdir,.

es-Suheylî şöyle dedi: Mektûb şöyledir: "Amma ba'du: Ey Kureyş cemâati, Rasûlullah size bir ordu içinde yöneldi ki, gece karanlığı gibi korkunç olan bu ordu sel gibi akacaktır. Allah'a yemîn ederim ki, RasûluHah üzerinize yalnız başına yürüse de muhakkak Allah O'nu size gâlib kılacak, sizin hakkınızdaki va'dini O'na infaz edecektir. Çünkü Allah O'nun velîsi ve yardımcısıdır (korumanıza alınız, ve's-selâm)" (Aynî).

[291] Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber o gömleği Abbâs'a giydirdi" sözünden alınır. Bu şöyle olmuştur: Bedir günü Abbâs, Kureyş esirleri arasında bulunuyordu. Yenilginin perişanlığı ile üzerinde gömleği de yoktu. Kendisine giydirilmek üzere bir gömlek arandı. Fakat Abbâs uzun boylu olduğundan ona yalnız Abdullah ibn Ubeyy'in gömleği denk gelmişti. Abdullah ibn Ubeyy de hemen gömleğini Abbâs'a hediye etmişti. Abdullah ibn Ubeyy öldüğü zaman, İstek üzerine Peygamber (S) kendi gömleğini çıkarıp onun cesedine giydirilmesi için vermiş ve böylece Bedir günü yapmış olduğu gömlek hediyesine karşılık vermiş oluyordu

[292] Başlığa delîlliği "Senin irşadınla Allah'ın bir tek kişiye hidâyet vermesi..." sözlerinden alınır. Bu hadîs daha önce de birkaç yerde geçmiş ve bâzı açıklamalar verilmişti.

[293] Taaccüb, aklın uzak saydığı şeylere erişmekle sabit olan rûh haletidir. Bunun Allah hakkında kullanılması imkânsızdır. Bu dînî imkânsızlıktan dolayı âlimler nasslarda gelen bu nevi' lâfızları rızâ İle, mükâfat ile tefsîr etmişlerdir.

Hadîsin ma'nâsı şöyledir: İnsanlar müslümânlarla harb ediyorlar, esîr düşüyorlar, zincirleniyorlar. Sonra müslümânliğm hakikatini öğreniyor ve kendi istekleriyle müslümân oluyor, cennete giriyorlar. Allah da bunların cennetle mükâfatlanmalarından razı oluyor (İbn Cevzî'den Kastallânî).

Câhiliyet devirlerinde esirlerin elleri, ayaklan zincirlerle bağlanır idi. İslâm'ın ilk devirlerinde Arab'ın ve bütün beşeriyetin bu eski âdeti üzere esîrler zincirlenmiş, İslâm'ın yükselme devri girince bu kaldırılarak "İslâm medeniyetinde esîr atmak, esîr olmak" derecesine yükselmiştir.

[294] Hadîsin başlığa uygunluğu "Kitâb ehli mü'mindir ki... onun da iki ecri vardır" sözlerinden alınır. Onun iki ecri olunca, onun fazileti var demektir.

Şu âyetler dahî iki ücret alacak bu sınıfı ifâde etmektedir: "Bundan evvel kendilerine kitâb verdiğimiz (nice kimseler vardır ki) onlar buna (Kur'ân'a) inanıyorlar. Onlara Kur'ân okunduğu zaman; 'Buna inandık. Şübhesiz ki bu, Rabb 'imizden gelen bir haktır. Hakikat, biz bundan evvel de İslâm 'ı kabul etmiş kimselerdik' dediler. İşte bunlara sabır (ve sebâî) ettiklerinden dolayı mükâfatlan iki defa verilecektir..." (el-Kasas: 52-54)

[295] Buhârî'nin âdeti budur: Haberde Kur'ân'dakine uygun bîr lâfız geldiği zaman Kur'ân'da vâki' olan lâfzın tefsirini de getirir, bunu iki maslahatın arasını cem' etmek ve ikisiyle de teberrük etmek için yapar.

Burada getirdiği lâfızlar üç sûredendir ve onların bulunduğu âyetler içindeki ma'nâları şöyledir:

"Biz nice memleketler helak ettik. Öyle ki (kâh) geceleyin, kâh onlar gündüz uykusu uyurlarken azabımız gelip onlara çattı (el-A'râf: 4);

"Allah adı ile andlaşarak dediler ki: 'Ona ve ehline herhalde bir gece baskını yapalım..." (en-Neml: 49);

"(Sana) hay hay derler. Fakat senin yanından ayrıldıkları zaman da onlardan bir güruh geceleyin senin söyleyeceğinden başkasını kurarlar. Allah onların gizlice ne plânlar kurduklarını yazıyor. Onun için sen onlardan yüz çevir. Allah'a güvenip dayan. Allah bir vekil olarak yeter" (en-Nisâ: 81).

[296] Harbde kadınların ve çocukların öldürülmesi hakkındaki hükmü soran zât, İbn Cessâme'nin kendisidir. Bunu İbn Hibbân'ın rivayetinde açıkça söylemiştir. Ra-sûlullah'm "Muhârib müşriklerin kadınları ve çocukları kendi câmialanndandır': cevâbı, bunların bilerek öldürülmelerini mübâh kılma değildir. Bu muhâribleri ailelerinden ayırarak öldürmek mümkün olmayan zaruret hâllerini münhasırdır. Nitekim bundan sonraki hadîsler bunu isbât eimektedir.

[297] Bu, Musâkaat Kitâbı'nda "Koruma Allah'a ve Rasûlü'ne âiddir bâbı"nda geçen ayrı bir hadîstir.

[298] Burada Buhârî, hadîsin diğer geliş yollarını ve lâfız farklarını belirtmektedir

[299] Bu iki bâbdaki hadîslerin başlıklara uygunluğu açıktır. Sonuncu hadîste şu vardır: Râvî kendi Üstadına: Size Fulân tahdîs yâhud ihbar etti mi, deyip de, o da: Evet, dese yâhud (burada olduğu gibi) cevâb karinesi olmakla beraber sükût ettiği zaman, ondan rivayet etmek caiz olur. Burada cevâbdan sükût etmiştir (Aynî).

[300] Hadîsin başlığa uygunluğu tamdır. Çünkü hadîsin bir parçasıdır. Bu hadîs çok küçük bir farkla daha önce de geçmişti.

[301] Başlığa uygunluğu yine tamdır. Bu hadîste başlıktaki hüküm iki ayrı sahâbîden daha geldiği için çok kuvvetlenmiş olmaktadır.

Alî'nin yaktığı bu topluluk, Alî'nin hâşâ Hanlığını iddia eden Yahûdî Abdullah ibn Sebe'nin cemâatinden bulunuyorlarmış. Ebû Hanîfe'ye göre dîninden dönen öldürülmez, habsolunur. Bu hususta dîninden dönenin Kitâb ehli olması, müşrik olması gibi mes'elelerde müctehid imamların ayrı ayrı ictihâdları ve tafsilleri vardır.

[302] Âyetin tamâmı şöyledir: "Onun için o küfredenlerle (harbde) karşılaştığınız vakit boyunlarını vurun. Nihayet onları mecalsiz bir hâle getirdiğiniz zaman artık bağı sıkı tutun. Ondan sonra ise ya iyilik yapın yâhud fidye alın. Yeter ki harb erbabı ağırlıklarım bıraksın. (Emir) böyledir. Eğer Allah dileseydi onlardan el-..' bet intikaam alırdı. Fakat (harb) sizi birbirinizle imtihan etmesi içindir. Allah ,, yolunda öldürülenlerin amellerini asla boşa çıkarmaz" (Muhammed: 4).

[303] Bu Sumâme hadîsi Namaz Kitabı, "Müşrikin mescide girmesi bâbı"nda ve Mu-, lâzeme bâbı'nda iki yerde geçti. Mağâzî'de Benû Hanîfe hey'etİ bâbı'nda da gelecektir. Bu hadîsin özeti şudur: Peygamber Necd tarafına bir takım süvârîler gönderdi. Onlar Benû Hanîfe kabilesinden Sumâme ibn Usâl denilen bir adam getirdiler, onu mescidin direklerinden birine bağladılar. Sonra Peygamber onu bağından çözdü.

[304] Bu başlıkta getirilen âyetlerle yerine işaret edilen Sumâme hadîsi hatırlatılıp, başka hadîs zikredilmemiştir.

[305] Yânî bu sorunun cevâbı olacak hadîs, Misver ibn Mahreme'nin Şartlar Kitâbı'-nda rivayet ettiği uzun Hudeybiye Sulhu hadîsidir ki, bunda meşhur Ebû Basîr kıssası vardır.

[306] Başlığa uygunluğu şöyledir: Peygamber (S), onların çobana yapmış oldukları göz çıkarma ve diğer işkencelerin benzerini onlara uygulamıştır. Peygamber on- ların gözlerini kızgın demirlerle yakınca, Buhârî bundan başlığa şöyle istidlal etmiştir: Onların gözlerini ateşle yakmak caiz olunca, müşrikin müsümi yakması hâlinde, kısas olarak onun da yakılması caiz olur... (Kirmanı ve diğerleri).

Bir de hadîsin sonunda râvî Ebû Kılâbe'nin söylediği sözüyle, Peygamber'in onlara şu âyetin hükmünü uyguladığını haber vermiş oluyor ki, bu da onların kendi işledikleri suçun aynı ile kısas edildiklerini gösteren bir belgedir: "Allah 'a ve RasûlÜ 'ne harb açanların, yeryüzünde fesâdçılığa koşanların cezası, an~ cak öldürülmeleri; ya asılmaları yâhud (sağ) elleriyle (sol) ayaklarının çaprazvâri kesilmesi yâhud da bulundukları yerden sürülmeleridir. Bu onların dünyâdaki rüsvâylığıdır. Âhirette ise onlara pek büyük bir azâb da vardır" (el-Mâide: 33).

[307] Burada bâb böyle unvansız gelmiştir. Bundan evvel de birçok kerreler geçti ki, bu unvansız bâb, kendinden önceki bâbdan fasıl gibidir.

[308] Bu hadîsin kendinden öncekiyle münâsebeti, yakılmaya hakk kazanmayan kim- selere yakma cezası uygulamanın caiz olmayacağı yönündendir. Çünkü Peygam- ber (S) bu hadîste Azîz ve Celîl Allah'ın o peygambere kendisini ısıran karıncayı yakmakla yetinmeyip, karıncalardan bir ümmeti yakması sebebiyle azarladığını haber vermiştir. Eğer o peygamber yalnız kendisini ısıran karıncayı yakmış, olaydı, bu yakma üzerine azarlanmayacaktı (Aynî).

Bu kıssanın bir sebebi olduğu rivayet edildi ki, o da şudur: Hadîste zikro-lunan o peygamber bir köye uğradı ki, o köy halkını işledikleri günâhlar sebebiyle Allah helak etmişti. O peygamber bir süre orada hayret ederek durdu da Yâ Rabb! Bunların içinde çocuklar, hayvanlar ve hiç günâh işlememiş kimseler vardı, dedi. Sonra bir ağaç altına oturdu. İşte o sırada ayağını bir karınca ısırmış ve metindeki kıssa cereyan etmiş. Böylece Allah o peygamberi eziyet verici cinsin hepsi eziyet etmemiş olsa da öldürülebileceği üzerine tenbîh etmiştir (Kas-tallânî).

[309] Hadîsin başlığa uygunluğu bellidir.

[310] Benû'n-Nadîr, Medine civarında oturan büyük bir Yahûdî kabîlesidir. Bu hicretin dördüncü yılında onları onbeş gün muhasara ettikten sonra olmuştu, el-Haşr SûresÎ'nden, evlerini ve hurmalıklarım yıkma yâhud kökleri üzerinde dikili bırakma muhayyerliğini İfâde eden bâzı âyetler onlar hakkında inmişti. Böylece yıkıp yakma Allah'ın izniyle olmuş oluyor. Yâhud [310] Burada bâb böyle unvansız gelmiştir. Bundan evvel de birçok kerreler geçti ki, bu unvansız bâb, kendinden önceki bâbdan fasıl gibidir.

[310] Bu hadîsin kendinden öncekiyle münâsebeti, yakılmaya hakk kazanmayan kim- selere yakma cezası uygulamanın caiz olmayacağı yönündendir. Çünkü Peygam- ber (S) bu hadîste Azîz ve Celîl Allah'ın o peygambere kendisini ısıran karıncayı yakmakla yetinmeyip, karıncalardan bir ümmeti yakması sebebiyle azarladığını haber vermiştir. Eğer o peygamber yalnız kendisini ısıran karıncayı yakmış, olaydı, bu yakma üzerine azarlanmayacaktı (Aynî).

Bu kıssanın bir sebebi olduğu rivayet edildi ki, o da şudur: Hadîste zikro-lunan o peygamber bir köye uğradı ki, o köy halkını işledikleri günâhlar sebebiyle Allah helak etmişti. O peygamber bir süre orada hayret ederek durdu da Yâ Rabb! Bunların içinde çocuklar, hayvanlar ve hiç günâh işlememiş kimseler vardı, dedi. Sonra bir ağaç altına oturdu. İşte o sırada ayağını bir karınca ısırmış ve metindeki kıssa cereyan etmiş. Böylece Allah o peygamberi eziyet verici cinsin hepsi eziyet etmemiş olsa da öldürülebileceği üzerine tenbîh etmiştir (Kas-tallânî).

[310] Hadîsin başlığa uygunluğu bellidir.

askerî bir zaruret sebebiyle ve ictihâdla yapılmış, sonra vahiy ile doğrulanmıştır.

[311] Bunların başkanı Abdullah ibn Atîk'tir. Diğerleri Abdullah ibn Utbe, Mes'ûd ibn Sinan, Abdullah ibn Uneys'tir.

Bu zengin Yahûdî Hendek gazasında Medîne etrafındaki Arab kabilelerine çok yardımda bulunarak Peygamber aleyhine harekete sevketmişti.

[312] Başlığa uygunluğu şöyledir: Ebû Râfi' kendisine seslenen kimseye cevâb verdiği zaman, kendisi yatağına yatmış, uyku hayâlinde idi. Bu sebeble yerinden hareket etmedi ve yatağından kalkmadı. Şu hâlde onun hükmü uyuyan kişi hükmüdür denildi. Bu vech, diğerlerinden daha yakındır. Bununla beraber bundan sonraki hadîste uyurken öldürüldüğü fıkrası da gelmiştir.

[313] Bu, geçen hadîsin başka bir tarîkidir. Bunda Abdullah ibn Atîk'in Ebû Râfi'i kendi yatak odasında uyurken öldürdüğü açıkça söylenmiştir. Başlıkla hadîs arasında bundan daha çok mutâbaat aranmaz.

Yahûdî olan Ebû Râfi', Hayber'de oturdu. Kendisinin Hayber mıntıkasında sağlam yapılmış bir kalesi vardı. Bu zengin ve azgın Yahûdî'nin öldürülme sebebi, İslâm ve müslümânlar aleyhinde büyük harcamalar yapması ve tahriklerde bulunmasıdır

[314] Başlık, hadîsin bir parçası olduğu için, aradaki uygunluk tamdır.

[315] Buhârî bu isnâdia hadîsin uzun ve kısaltılmış olarak geldiğini göstermek istemiştir.

[316] Bu Ebû ÂmÎr'den gelen hadîsi Müslim de rivayet etmiştir. Buhârî, hadîsi bu farklı sened ve metinleriyle getirerek, yaygınlığım ve sağlamlığını belirtmiş olmaktadır.

[317] "Had'a" lâfzı hâ'nm üç harekesiyle rivayet edilmiş ve "Had'e" şeklinin Pey-gamber'in kendi lügati ve telâffuzu olduğu naklolunmuştur ki, bu Arab lügatlerinin en fasîh olanıdır. Bu surette "Had'e", binâu merre, yânî bir kerrelik bildiren masdârdır. Ma'nâsı bir kerre aldatmaktır. Buna^Öre "Harb had'adır" demek, harbde düşman düşmanı bir defa aldatır, ikiye hacet kalmaz demek olur. İbn Esîr en-Nihâye'sinde: Bu konuda naklolunanlarm en fasihi ve vazıh olanı

budur, demiştir.

Hadîslerde "Harb hud'adır" veya "Hid'adir" şekilleri de gelmiştir. Bunlara göre ma'nâ: ".Harb bir aldatmacadan ibarettir" veya "Harb bir nevi' aldatmadır" demek olur. Birer harb oyunu ve aldatması olan manevralar, harb hud'alarma alıştırmak için yapılan askerî hareketlerdir.

[318] Kisrâ, Farsça Husrev kelimesinin arabçalaştmlmiş şeklidir. Eski îrân hükümdarlarına verilmiş bir lakabdir. Kaysar da eski Roma ve Bizans imparatorlarının lakabıdır.

Peygamber'in zamanında İran hükümdarlığında meşhur Nûşirevân'ın to-, runu Husrev Pervîz bulunuyordu. Peygamber "Kisrâ helak olmuştur" buyurmakla, Kisrâmn öleceği ve saltanatının çökeceğini kat'iyyetle haber vermiştir. ÎJu mu'cize Umer zamanında tamâmiyle gerçekleşmiştir.

"Kaysar da muhakkak helak olacak, ondan sonra kaysar olmayacaktır" şeklinde muzârî sîgasıyle verdiği haberi de, sırasıyle Şâm, Suriye ve Anadolu'da Kaysar hâkimiyetinin zeval bulacağı ve artık bir daha buralarda Rûm hâkimiyeti kurulmayacağını bildirmiştir. Bu mu'cize de târîh içinde Emevîler, Abbasîler, Selçuklular ve Osmanlılar tarafından gerçekleştirilmiştir.

[319] Hadîsin başlığa uygunluğu tamdır. Harb oyunu müslümânlar tarafından oynandığına göre Peygamber "Harb bir aldatmadır" buyurmakla ümmeti harb oyunu, yânî manevra yapmaya teşvîk etmiş oluyor. Düşman tarafından oynanması farzına göre de velev bir defa bile olsa, düşman tuzağına düşülmemesi tavsiye edilmiş oluyor.

[320] Bu da aynı hadîsin başka bir sahâbî tarafından rivayetidir. Bunun da başlığa delîlliği tamdır

[321] Bu hadîste Muhammed ibn Mesleme'nin Ka'b'a söylediği sözler tevriyelidİr ve başlıktaki hükmü beyân edicidir. Mâliki imamlarından İbnu'l-Arabî harbde hud'-anm şu şekillerinin caiz olduğunu bildirmiştir:

a. Tevrİyeli sözler söyleyip îcâbmda zahirin hilafını murâd etmek.

b. Düşmana pusu kurulması ve harb fenninin gereğine göre harb oyunlarının kullanılması.

c. Zaruret hâlinde, haram olan yalanın da yerine göre tatbik edilmesi. Bu hadîs, "Silâhı rehn etme bâbı"nda geçmişti, Magâzî'de de gelecektir.

[322] Bu, geçen hadîsin kısaltılmışıdır. Başlıkla arasındaki uygunluk ciheti, ma'nâsmdadır. Çünkü İbnu Mesleme, İbnu'l-Eşref i aldatıp öldürmüştür. İşte bu fetk, yânî ansızın hücum edip öldürmektir. Onu aldattıktan sonra ansızın öldürmek nasıl olur? dersen, cevâb şudur: Çünkü o ahdi bozdu ve Peygamber'le harb etmek üzerine yardım etti ve onu hicvedip kötüledi... (Kastallânî).

[323] Başlığa uygunluğu "Peygamber hurma ağaçlarıyla korunmaya başladı" sözünden alınması mümkin olur. Çünkü bunun ma'nâsı İbn Sayyâd'ın annesi görmesin diye kendisini hurma ağaçları arkasına gizlemeye başladı, demektir. İşte bu, çâre aramak ve sakınmaktır. Çünkü İbn Sayyâd'ın annesi, fesadından korkulacak kimselerdendir (Aynî).

[324] Buhârî burada işaret ettiği hadîslerden Sehl'inkini Hendek gazvesinde, Enes'in-kini Hendek kazma'da, Yezîd'inkini de Hayber gazvesinde senedleriyle getirmiştir

[325] Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber, Abdullah ibn Revâha'nın recezini (yânî kısa vezinli şiirini) okuyordu" ve "Bunları

okurken de sesini yükseltiyordu" fi kr alarmdadır.

er-Recez, şiirden bir nevi'dir ki, vezni altı kerre müstef ilün'dür. Harfleri az ve parçaları birbirine yakın olduğu için recez ismi verildi...

el-İrticâz, ifti'âl vezninde urcûze okumaktır. el-Urcûze, recez bahrinden ka-Sîde gibi olan şiire denir ki, her mısra' tek başına kasîde olur (Kactmûs Ter.).

[326] Başlığın ma'nâsı, hayır ehline böyle kimseye Peygamber'in fiiline uyarak sebat duası yapmaları gerekir demektir. Hadîsin buna uygunluğu, Cerîr'in şikâyeti üzerine Peygamber'in, kalbin bulunduğu bölge olan goğüse vurup, ona sebat duası yapmasıdır. Bunda at biniciliğine bir teşvîk de vardır.

[327] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Sehl ibnSa'd (R) Medine'de en son kalan sahâbîdir. Vefatı takriben yüz yaşında iken, 91 hicret senesinde olmuştur.

[328] Katâde'nin bu sözünü Abdurrazzâk kendi tefsirinde Ma'mer'den; o da Katâ-de'den olmak üzere rivayet etmiştir. "Rîh", Mucâhid'e göre zafer: Ahfeş ve Ebû Ubeyde'ye göre devlet ma'nâsına istiare edilmiştir.

[329] Hadîsin başlığa uygunluğu son fıkrasındaki "Birbirinizi seviniz, ihtilâf etmeyiniz" kavlindedir.

[330] Bunlar Ebû Sufyân'ın kansı, Bedir'de öldürülenlerden Utbe ibn Rabîa'nın kızı Hind, îkrime'nin kansı Ümmü Hakîm, Hâlid'in kızkardeşi Fâtima ve diğer birtakım Kureyşli kadınlardır ki, intikaam almak için orduya katılmışlardı.

[331] Uhud bozgununda Peygamber'in yanında kalan bu oniki kişi. Ebû Bekr, Umer, , Alî, Abdurrahmân ibn Avf, Sa'd ibn Ebî Vakkaas, Talha ibn Ubeydillah, Zu-! beyr ibnu'l-Avvâm, Ebû Ubeyde ibnu'l-Cerrâh, Habbâb ibnu'I-Munzir, Sa'd ! ibn Muâz, Useyd ibn Hudayr olarak sayılmıştır, ibn Sa'd bunların ondört kişi

olduklarını; yedisi Muhacirler'den, yedisi de Ensâr'dan bulunduğunu bildirmiştir.

[332] Hadîsin başlığa uygunluğu, Uhud bozgunluğu, elli okçunun Peygamber'in "Yerinizden ayrılmayınız" emrine muhalefet etmeleri ve kendi kumandanları Abdullah ibn Cubeyr'e isyan etmiş olmaları sebebiyle meydana gelmiş olmasıdır (Fethü'l-Bârî).

[333] Hadîs, Cihâd Kitâbi'nda birçok kerreler geçti. Başlığa uygunluğu da açıktır.

[334] Hadîsin başlığa uygunluğu "Yâ sabâhâh... diye haykırdım" sözlerindedir. Bu başlığın konulması, böyle çağırmanın nehyedilmiş olan Câhiliyet çağırmalarından olmadığını bildirmektir. Çünkü bu, kâfirler üzerine bir imdâd İstemedir.

[335] Başlığa uygunluğu meydandadır. Başlığın bir kısmı bundan önceki Seleme h; dîsinin bir parçasıdır. Bu gibi yerlerde bunları söylemek, nehyedilmİş olan C; hiliyet devri övünmelerinden değildir.

[336] Başlığa uygunluğu ma'nâsından alınır.

Sa'd ibn Muâz, Hendek harbinde yaralandığı için Medine Mescidi'he kurulan bir sıhhiye çadırında Refîde Kadın tarafından tedâvî edilmekteydi.

Kurayza oğullan da Sa'd ibn Muâz'ın hükmünün Tevrat hükmüne uygun olduğunu İ'tirâf etmişlerdir. Zamanımız hukukuna göre de hüküm böyledir. Vatana hıyanet eden, düşmanla birleşerek vatandaşlarına karşı silâh kullanan... kimsenin cezası îdâmdır.

el-Ahzâb: 26-27. âyetleri, Kurayzahlar'm bu hâllerini ifâde eder.

[337] Başlığa uygunluğu Peygamber'in, Abdullah ibn HataPin tutulup öldürülmesini emretmiş olması yönündendir. Çünkü Allah ve Rasûlü'nden sapmış, İslâm'a girdikten sonra dînden dönmüş, kendisine hizmet eden bir müslümânı öldürmüş, RasûlulÎah'ı devamlı hicveder olmuştur. Onun iki tane şarkıcı kadını vardı, bunlar müslümânları hicveden şiirleri okuyup tegannî ediyorlardı. İşte bu büyük

suçlardan dolayı umûmî afvdan istisna edilmiş, Makaam ile Zemzem arasında öldürülmüştür (Aynî ve Kastallânî).

[338] Bu başlıkta üç mes'ele vardır. Hadîste bunların cevâbı bulunur:

a. Kişi kendisinin esîr edilmesini ister mi, İstemez mi?

b. Kendisini esîrliğe teslîm etmeyenin hükmü?

c. Öldürülmesi sırasında iki rek'at namaz kılan kişinin hükmü

[339] Buradaki iki beyit, îbn îshâk'ın onüç beyit olarak sevkettiği bir kasidedendir. O kasidenin evveli şöyledir:

Lekad cemaa'l-ahzâbu havlî ve elebbû

Kabâilehum ve's-tecmeû külle mecma'in

Bu kasidenin 10 beyitlik kısmı, Mehmed Zihnî, el-Hakaaık, s. 22-23'de açık-lamasıyle beraber mevcûddur.

[340] Hubeyb'in bu fiili ancak o, bunu Peygamber'in hayâtında işlediği ve Peygam-ber'in de bunu güzel saydığı için sünnet olmuştur. Bu iki rek'atı Peygamber'in âzâdhsı Zeyd ibn Harise de, kendisini bir adam öldürmek İstediği zaman Peygamber'in hayâtında kılmıştır. Nitekim biz bunu İbn Sa'd'a varan bir senedle es-Suheylî yolundan rivayet ettik (Kastallânî).

[341] Hadîs, başlıktaki mes'elenin hükmünü beyân etmektedir. Birinci mes'elenin cevâbı "O ahd ve mîsâk ile üç kişi onların yanına indiler" sözünde; ikincinin hükmü "Seriyye kumandanı Âsim: Bana gelince, Allah'a yemîn ederim ki ben bu gün kâfirin ahdine inmem" sözünde; üçüncünün hükmü de Hubeyb'in Beni bırakın da iki rek'at namaz kılayım, dedi. Onlar da bıraktılar, o da iki rek'at namaz kıldı" sözündedir. Hubeyb'in hâl tercemesi: İslâm Ans., V, 574-575; el-Hakaatk, 22-23.

Buhârî bu hadîsi Cihâd (rak: 244), Mağâzî (rak: 38) ve Tevhîd (rak: 3) Ki-tâblan'nda getirmiştir.

[342] Buhârî bunu Et'ıme ve Nikâh Kitâblan'nda senediyle getirmiştir.

[343] Hadîs, düşman tarafından esîr alınmış müslümânın müslümân devletince veya müslümânlarca esîrlikten kurtarılmasının vücûbunu ifâde etmektedir. Diğer va-zîfeler de bu vucûba dâhildir. Bu içtimaî vazifelerin yerine getirilmesinin kifâye nev'inden farz olduğu görüşünde olan müctehidler de vardır.

[344] Hadîsin başlığa delîlliğİ "Esîrin kurtarılması... " fıkrasındadır. Alî'nin böyle kuvvetli bir yemîn ile İfâde ettiği bu hakikat, şiîlerin bu yolda vâki' olan boş iddialarını reddiyedir.

[345] Abbâs'ın esîrliği Bedir harbinde olmuştu. Abbâs çok perişandı. Bu sırada En-sâr, Abbâs'ın kurtuluş fidyesinin kendisine bağışlanmasını istediler. Bu isteme ; üslûbu da son derece nâziktir. Şöyle ki, Ensâr Peygamber'e: "Amcanız Abbâs" I demeyip, "Kızkardeşimizin oğlu" diyerek Abbâs'ı kendilerine izafe etmelerindir. Hâlbuki Ensâr, Abbâs'ın değil, onun babası Abdulmuttalib'in dayılarıdır. ' I;Çünkü Abdulmuttalib'in anası Selmâ bintu Amr, Neccâr oğulları'ndandir. Şu F hâlde Ensâr'm Abbâs'a dayılığı bu suretledir. Böylece Abbâs'ı kendilerine izâ-\ fe ederek fidyesinin bağışlanmasını istemekte Peygamber'e karşı iltimas ve minnet I ağırlığını hafifletmek düşüncesi vardır. Peygamber dîn ve hukuk işlerine iltimas î sokmamak için bu teklîfi reddetmiştir.

[346] Buhârî bunu "Mesâcid'de taksim bâbı"nda senedli olarak getirmiştir.

Bu hadîste Abbâs'ın vaktiyle Bedir'de kendisi ve Akîl için ödediği fidyelerin karşılığı, kendisine müslümân olduktan sonra bu Bahreyn mallarından faz-İasıyle verilmiştir. Başlığa uygunluğu, Abbâs'ın Bedir'de fidye ödemiş olduğudur.

[347] Başlığa uygunluğu Cubeyr'in Medine'ye Bedir esirlerini fidye mukaabilinde kurtarmak için görüşmeye gelmiş olmasıdır. Kendisi şöyle demiştir: "Ben ikindiden sonra Medine'ye vardım. Yorgun olduğum İçin mescidde uzanıp yattım. Derken akşam namazı ikaamet edildi. Rasülullah'ın Ve't-Tûri ve kitabin mestûrîn Sûresini okuduğunu işitince korku içinde kalktım. Mescidden çıkıncaya kadar dikeldim. İslâm sevgisinin kalbime ilk girdiği gün, odur."

Bu Namaz Kitâbı'nda da geçmişti.

[348] Buhârî bu başlıkta, hükmü açıkça bildirmedi, çünkü bu konuda tafsîl ve müc-tehid imamlar arasında görüş ayrılığı vardır.

[349] Bu hadîsi Müslim daha geniş bir metinle getirmiştir. Oradan bunun Huneyn seferinde vuku' bulduğunu, casusun süvârî olduğunu, İslâm ordusu içinde dostça konuşup görüştüğü ve yiyip içtiği sırada inceden inceye askerin hâllerini gözden geçirdiğini öğreniyoruz.

en-Nefel: Kumandanın bir tehlikeyi Önlemek için o işi yapana karşılık olarak şart kıldığı fazla atıyyedir.

es-Seleb: Öldürülen düşman askerinin bineği, silâhı, heybe ve yük dengin-de bulunup, hayvanı üzerinde yüklü malına denir.

İmâm Mâlik, islâm diyarına izinsiz gelen harbî hakkında ta'yîn edilecek hük-! mü devlet başkanına ve hükümetin re'yine bırakmıştır. [Evzâîve Şafiî, eğer emânsız ve izinsiz gelen harbî elçilikle ve düşman tarafındar. siyâsî bir vazîfe ile geldiğini iddia ederse bu iddiası kabul olunur, demişlerdir...

Eğer emânsız ve izinsiz gelen harbî câsûs olursa, bu hadîsten alınan hükme göre öldürülür; bu konuda âlimlerin icmâ'ı vardır. Câsûs, harbî olmaz da muâ-hedeli bir devlete mensûb olursa yâhud zımmî olursa Mâlik ve Evzâî'ye göre bu câsûs, andı bozmuş sayılır; devlet isterse köle yapar, isterse öldürür; öldürülmesi caizdir, demişlerdir...

[350] Bu hadîs Cenaze ve Umer'in Menâkıbı Kitâbları'nda daha uzun bir metinle getirilmiştir. Bu hadîslerde Umer'in vurulduğu gün kendisinden sonra yerine geçecek olan devlet başkanına Muhacirler, Ensâr, vilâyetler, bedevîler ve zimmet ehli olan Hristİyanlar ve Yahudiler hakkında bütün bu grupların haklarını ayrı [ayrı dile getirerek haklarının korunmasını vasiyyet etmiştir. Buradaki metinde bilhassa Allah'ın ve Rasûlü'nün zimmetinde yânî ahd ve emâmnda olan Kitâb ehli azıklıklarla ilgili devlet taahhüdlerinin tastamam yerine getirilmesini, onlara tanınan dîn hürriyeti, can ve mal emniyeti ve diğer hakların korunulması ve gerektiğinde İslâm devletinin korumayı taahhüd eylediği bu hakların korunması yolunda muharebe edilmesini -çünkü Kitâb ehli azınlıklar, bu haklarının korunması karşılığında İslâm devletine cizye adında bir vergi öderler- ve onların ancak takat getirebilecekleri mikdârda cizye ödemekle mükellef tutulmalarını, onların esîr ve köle yapılmayacağını vasiyet etmiştir. Umer'in bu mühim vasiy-yeti, o çok acılı hâlde ve Ölüm eşiğinde bile insan haklarının korunmasına ne kadar ehemmiyet verdiğini ve ne kadar büyük gönüllü bir devlet başkanı olduğunu gösterir. Allah ondan râzt olsun!

[351] el-Firabrî yolundan gelen bütün nüshalarda bu iki başlık böyle arka arkaya ve aralarında hadîs olmaksızın gelmiştir. Ancak Ebû Alî ibnu Şebbûye'nİn Firab-ri'den gelen nüshasında "Hey'etlere atiyye verilmesi" babı, "Zimmet ehline şefaat istenir mi?" babından sonra gelmiştir ki, İsmâîlî nüshasında da böyledir. Bu, daha doğrudur ve bununla müşkillik ortadan kalkar. Çünkü gelecek İbn Abbâs hadîsinde "Hey'etlere izin ve atiyye veriniz" kavli bulunduğundan, bu başlığa uygun olur. Buhârî bu iki başlığı koyup, buraya uygun düşecek bir hadîs bulmak için aralarını boş bırakmış, fakat böyle bir hadîse tesadüf etmemiş gibidir. en-Nesefî asılda birinci başlığı düşürüp ikincisi ile yetinmiştir (İbn Ha-cer ve diğerleri).

[352] Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in sefirlere ve gönderilen hey'etlere izin

ve atıyyeler vermelerini, bu siyâsî ve medenî sünnetlerini sahâbîlerin de aynen devam ettirmelerini vasiyet etmiş olmasıdır.

İbn Abbâs'm "unuttum" dediği üçüncü vasiyyet hakkında sarihler, bunun, hazırlanmış olan Usâme ordusunun Suriye üzerine gönderilmesi veya Yahûdî ve Hristiyanlar'm kendi peygamberlerinin kabirlerine putperestlik derecesinde gösterdikleri hürmet gibi kendi kabrine hürmet edilmemesi vasiyeti olabilir, demişlerdir. Bu sonuncu ihtimâl Cenazeler Kitâbı'nda geçen Âİşe hadîsinde kesin olarak geçmişti.

[353] Bu ta'lîki el-Kaadı İsmâfl, Ahkâmu'l-Kur'ön Kitâbı'nâz Ahmed ibnu'l-Ma'dıl'den; o da Ya'kûb ibn Muhammed'den; o da Mâlik ibn Enes'ten senediyle rivayet etmiştir.

el-Arc, Mekke yolu ile Tıhâme arasında büyük bir karyedir. Medîne'den yetmişsekiz mil uzaklıktadır (Kastallânî).

[354] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bunu satın al da bayram günleri için ve hey etler geldiği günler için bununla süslen" sözündedir.

Bayram, cumua gibi toplantı günlerinde güzel elbiseler giymek, "Ey Adem oğullan, mescide her gidişinizde zînetinizi takınınız, fakat israf etmeyiniz. Çünkü Allah israf edenleri sevmez. De ki; Allah 'in kullarının zîneti için yarattığı şeyleri kim haram edebilir?" (el-A'râf: 31) âyeti ve diğer âyet ve hadîslerle emredilmiş bir husustur. Yalnız böyle giyim kuşamla iftihar etmemek, diğer kulları

horlamamak, tevâzu'lu ve vakaarlı olmak, yânî süslenmede aşın gitmemek esâs olacaktır.

[355] Yânî: "Sen bir kâhinsin, bundan ileri geçme" buyurdu. Umer'in bundan sonra Peygamber'den onu vurmak hususunda izin istediğinde Peygamber'in "İn yekunhu" sözündeki "Kâne"ye bitişik zamîr "Kâne"nin haberidir ve munfasıl zamîr yerine ikaame edilmiştir. O "Kâne"lerin İsimleri de müstetir zamirlerdir.

[356] Bu uzun hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Sen benim Allah'ın Rasûlü olduğuma şehâdet eder misin?" sorusundadır. Çünkü bu soru İslâm'ı çocuğa arzet-mektir, zira îbn Sayyâd, o zaman henüz erlik devresine ulaşmamış bir çocuktu. Ebû Saîd'in hadîsinde Peygamber'in îmân ikrarı "Âmentu billahi ve melâ-iketihi ve kutubihi ve rusulihi ve'l-yevmVl-âhir" şeklinde olup, Âmentü'nün beş maddesini toplamıştır.

[357] Bu başlık hadîsin bir parçasıdır. Saîd ibn Ebî Saîd'in bu hadîsi Cizye Kitabı1 -nda senedli olarak gelecektir. Buhârî bu başlıkta sâdece o hadîse İşaret etmekle yetinmiştir.

Peygamber'in bu sözünün ma'nâsı, İslâm'a girin ki dünyâda öldürülmekten, cizye vermekten; âhirette de ikaabdan ve ateşte devamlı kalmaktan selâmette olun demektir.

[358] Rasûlullah'ın "Akü bize bir ev bıraktı mı ki?" sözüne göre, kendisinin Mekke'de Hâşim ibn Abdi Menâf'tan kalma bir evi vardı. Mekke fethinden sonra Peygamber Kureyş'ten müslümân olanların kalblerinİ alıştırmak için, onların İslâm'dan evvelki tasarruflarını yerinde bırakmıştı. Bu suretle bu ev yine Akîl'-in mülkiyetinde kaldı. İşte hadîsin başlığa uygunluk noktası budur. Câhiliyette-ki tasarrufunu Akîl'e bırakmış olunca, islâm'dan sonraki evleviyet yoluyla olur, demektir. Bu hadîsin bir rivayeti Hacc'da geçmiş, orada da bilgi verilmişti.

[359] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bu arazîler elbet onların beldeleridir. Onlar Câhi-liyette bu arazîler üzerine harb ettiler, yine onlar bu arazîler üzerinde İslâm'a girdiler" sözlerinden alınması mümkin olur. Çünkü Medîne halkı İslâm'a girdiler; onlar memleketleri harble alınanlar olmadılar, öyle olsaydı arazîleri müs-lümânlara ganimet olurdu (Aynî).

Mâlik'ten, Umer devrinde devlet koruluklarındaki deve ve atların sayısının kırk bine ulaştığı haberi gelmiştir.

Umer'in koru muhafız âmirine verdiği bu emirnameyi hadîsçiler cemâatinden yalnız Buhârî rivayet etmiştir. Dârakutnî bu haber hakkında garîbdir, sahihtir demiştir.

[360] Başhğm ma'nâsı "Devletin umûmî kuvvetlerinin mikdânnı anlamak için devlet başkanının harb ve diğer sebeblerle ordu sayısını ve diğer şeyleri saydırıp yazdırması bâbı"dır. Hadîsin bu başlığa uygunluğu bellidir. Hadîsteki binbeşyüz sayısı, Hudeybiye seferine katılan sahâbîlerin sayısı hakkındaki iki rivayetten birisine uygundur. Dİger rivayette Hudeybiye'ye katılanların sayısı bindörtyüz idi.

Huzeyfe bu hadîsinde özet olarak: "Biz Peygamber zamanında binbeşyüz kişilik bir kuvvetle korku nedir bilmezdik. Vefatından sonra öyle kötü duruma düştük ki, şimdi o yiğit kişiler müslümânlarm çokluğuna rağmen mescide çıkamaz oldular ve namazlarını evlerinde kılmak zorunluluğuna düştüler" demek istemiştir. Bu garîb hâlin sebebi, Nevevî'nin dediği gibi, Peygamber'in vefatından sonra Usmân'ın" şehâdeti, Cemel, Sıffîn ... fitnelerinin cereyan ettiği günlerde bâzı sahâbîler fitneye karışmak töhmetinden çekinerek evlerinden çıkmamışlar ve namazlarını evlerinde kılmışlardır.

[361] Bu hadîsi Müslim, Ahmed, en-Nesâî ve İbnu Mâce rivayet etmişlerdir, Müslim Imân'da; en-Nesâî es-Sîre'dc getirmişlerdir.

[362] Bu hadîste de cihâd için çıkması taayyün edenlerin yazılması âdetini bildirme vardır. Bu hadîs Hacc'da ve Cihâd'da da geçmişti.

[363] Hadîsin başlığa uygunluğu son fıkrasidır.

Bu hadîste Peygamber'İn Bilâl'e i'lân ettirdiği "Cennete yalnız müslümân girer" fıkrası, zahirine göre intihar edenin müslim olmadığına delâlet eder. Ha-kîkatte ise bu müntehirin müslümân olmaması, intiharın eseri ve cezası değildir. Her hükmü vahiy İle te'yîd edilmiş olan Peygamber'e, yine vahiyle bildirilmiş başka bir sebebin eseridir. O cümleden en yakın olarak hatıra gelen sebeb, müs-lümânlıkta haram olduğu kesin olan intiharı halâl i'tikaad ederek, kendi eliyle hayâtına son vermiş olmasıdır. Çünkü cumhura göre intihar eden dînden çıkmış değildir, üzerine cenaze namazı kılınır.

[364] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sonra Hâlid ibnu 7- Velîd emîr ta 'yîn edilmeksizin kumandanlığı üzerine aldı" sözlerindedir.

Vâkıdî'nin rivayetine göre, Rasülullah Mûte'ye bir ordu hazırlayıp gönderirken, bu orduya Zeyd ibn Hârİse'yi başkumandan ta'yîn etmiş ve muharebede Zeyd şehîd düşerse yerine Ca'fer ibn Ebî Tâlib geçsin; o da şehîd düşerse Abdullah İbn Revâha kumandayı ele alsın; o da şehîd düşerse ordu uygun gördüğü birini kendine kumandan seçsin buyurmuştu.

Mûte'de iki ordu karşı karşıya gelince, Rasülullah Medîne'de minberi üzerine oturmuş ve Medine ile Şâm arası mesafe kendisine açılmış, askerin muharebesini açıktan görerek üç kumandanın arka arkaya şehîd düştüklerini ve en sonunda Hâlİd'in kendiliğinden kumandayı ele alıp zafere ulaştığını sahâbîleri-ne haber vermiştir. Hiç şübhesiz bu hâdiseleri oldukları gibi bilip haber vermesi, O'nun mu'cizeleri cümlesindendir.

[365] Hadîsin başlığa uygunluğu "Kendi kavimlerine karşı imdâd istediler, Peygamber de onlara Ensâr'dan yetmiş kişi ile imdâd etti" sözlerindedir.

Maûne Kuyusu faciası, Uhud'dan dört ay sonra, dördüncü hicret yılının safer ayında meydana gelmiştir. O kabilelerden bâzı kimselerin ahd ve misâkı ve Peygamber'den İslâm'ı öğretmek üzere yardım İstemeleri sebebiyle Suffe ehlinden yetmiş kadar yetişmiş ve Kur'ân'ı çok okudukları için "Kurrâ" adı verilen bu sahâbîleri Munzir ibn Âmir eI-Hazrecî(R)'nin maiyyetinde Necd'e göndermişti. Bu seriyyeye siyerciler "Bi'ru Maûne seriyyesi", "Seriyyetu'l-Kurrâ"; "Munzir ibn Âmir seriyyesi" adlarını verirler.

Buhârî bu hadîsi şimdiye kadar birkaç kerreler getirdi; Mağâzî'de ve Tıbb'da da getirecektir

[366] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır.

İbnu'l-Cevzî: Peygamber'in zaferden sonra üç gün orada îkaamet etmesi, gale benin te'sîrini ortaya koymak; İslâm hükümleri ve âdetlerini tenfîz etmek ve alınan ganimetleri taksîm etmek içindi, demiştir (Aynî).

Bu üç günlük ikaamette ordunun istirahat etmesi ve düşmanın geride olabilecek kuvvetlerine "İşte biz burada ikaamet ediyoruz; eğer kuvvetiniz varsa geliniz" dîye bir meydan okuma hikmeti de vardır (Kastallânî).

[367] Muâz ibn Abdi'l-A'lâ'nın mutâbaasım el-İsmâîlî senedli olarak rivayet etmiştir. Abdu'1-A'lâ ibn Abdİ'1-A'lâ es-Sâmi'nin mutâbaasım da İmâm Müslim rivayet etmiştir.

[368] Râfi' ibn Hadîc hadîsi uzun bir metinle Şerîket KİtâbI'nda geçmişti. Bunun başlığa delîlliği meydandadır.

[369] Bu hadîs de Hace'da "Peygamber kaç umre yaptı?" babında geçmişti...

[370] Bu mes'elede hukukçular arasında görüş ayrılığı bulunduğu için Buhârî cevâbı ve hükmü açıkça belirtmeyİp, böyle soru şeklinde bırakmıştır.

[371] Bu Abdullah ibn Numeyr hadîsi başlıktaki soruya olumlu cevâb teşkil etmektedir.

Bundaki ikinci vak'a, Peygamber'den sonra Rûmlar'la yapılan Yermûk harbinde meydana gelmiştir

[372] Bu, yukarıda zikredilen hadîsin başka bir tarîkten rivayetidir. Bunda Yahya el- Kattan, yukarıda zikrolunan Ubeydullah'a muhalefet etmiştir. Çünkü kölenin de, atın da geri verilmesini Peygamber'den sonrada kılmıştır.

[373] Bu da yukarıda geçen iki tarîka da muhalif olmak üzere gelen diğer bir rivayet tarîkidir. Çünkü burada at kıssasının Ebû Bekr'in devlet başkanlığı günlerinde olduğunu açıkça söylemiştir.

Bu rivayetler başlıktaki soruya cevâb teşkil etmektedirler. Bu konuda müc-ı' tehid imamlar arasında görüş ayrılığı olduğunu daha önce söylemiştik.

[374] Bu başlıktaki "er-Retâne" kelimesinin delâlet ettiği ma'nâ daha umûmîdir. Arab-. ça'dan başka herhangi bir yabancı dil İle konuşmayı içine alır.

er-Retâne, sehâbe ve kitabe vezinlerinde, Arabî lisândan gayrı lisânla tekellüm eylemek ma'nâsınadır; birinci bâbdan masdârdır.

el-Murâiane, mufâale vezninde bu dahî bir adama Arabi'den başka lisânla tekellüm eylemek ma'nâsınadır.

ei-Terötun, tefâul vezninde, Arabi'den gayrı lisânla söyleşmek ma'nâsına-dır (Kaamûs Ter.).

[375] Bu er-Rûm: 22. âyeti, beşeriyetteki renk ve dil ayrılıklarının Allah'ın âyetlerinden olduğunu bildirdiğinden, başlığa uygunluğu açıktır. Buhârî bu iki âyeti başlıkta zikretmekle, Peygamber'in her lisânı bildiğine j işaret etmiş gibidir. Çünkü Peygamber, çeşit çeşit dillerle konuşan bütün beşer j, kavimlerinin hepsine peygamber gönderilmiştir. Rasûllüğün böyle umûmî ol-masıyle, her beşer cemiyeti O'nun kavmidir ve onlarla anlaşabilmek için bütün milletlerin dillerini tanıması gerekir. Maamâfîh bu anlaşma güvenilir tercümanlar aracılığı ile de olabilir. Risâletin umumîliğine gelince: "De ki: Ey insanlar şüb-hesiz ben göklerin ve yerin mülküne mâlik olan, kendisinden başka hiçbir tann bulunmayan, hem dirilten, hem Öldüren Allah 'in size, hepinize gönderdiği ra-sûtüyüm.." (el-A'râf: 158) hitâbiyle irşâd ve hidâyet vazifesinin umumîliğini ifâde etmiştir.

[376] Hadîsin başlığa uygunluğu Peygamber'in Farsça Sûr kelimesini tekellüm etmesidir. Sûr, Farsça'da misafir için hazırlanan ve misafir da'vet olunan yemeğe denir.

[377] Bu hadîsin başlığa uygunluğu, Rasûlullah'ın bir Habeş kelimesi olan "Seneh, seneh" sözünü kullanmış olmasıdır.

Ebû Heysem, metindeki "Hatta zukire"yi "Hatta dukine" diye rivayet etmiştir ki, "Çok giyildiğinden rengi bozulmuş" demektir.

[378] Hadîsin başlığa uygunluğu Peygamber'in yabancı bir ta'bîr olan "Kah kah" kelimesini kullanmış olmasıdır. Bu kelimenin kâfin fethası ve kesresi ile, sonu sükûnlu veya tenvinlİ olarak birkaç türlü telâffuzu vardır. Kirli sayılan bir şeyin elden bırakılıp atılmasını ifâde eder. Bununla çocuklar pis şeylerden men' edilip sakındırılır. Bu ta'bîr Türkçemizdeki "Kaka kaka(= Pis, pis)" sözünü hatırlatır, belki de menşe'leri birdir.

[379] Nevevî millet malından çalmanın büyük günâh olduğunda icmâ' olduğunu nak-letmiştir. Guiûl, birinci bâbdan masdardır, ganimet malında hıyanet etmektir.

Tbnu'1-Esîr dedi ki: el-Gulûl ganimette hıyanet etmek ve ganîmet malından taksimden önce çalmaktır. Herhangi birşeyde gizlice hainlik yapan muhakkak gulûl etmiştir. Bu, gulûi diye isimlendi. Çünkü bunda hâinin elleri gull denilen demir pıranga ile omuzlara bağlanmıştır.

Âlu tmrân: 161. âyetinin başlığa delîlliği meydandadır.

[380] Hadîsin başlığa uygunluğu da pek açıktır.

[381] Bâb başlığında, millet malından çalman az mikdâr birşeyin hükmü, çok şeyin hükmü gibi midir, değil midir? diye soru şeklindedir. Bunun cevâbı: Az şeyin hükmü de çok şeyin hükmü gibidir, yânı o da büyük günâhtır, cezası cehenneme girip temizlenmektir. Buhârî burada Abdullah ibn Amr'ın bu yakmayı zikretmediği hadîs, Ebû Dâvûd'da yakma zikredilen hadîsten daha sahîhtir demiş ve yakmalı rivayeti sahîh kabul etmediğini belirtmiştir.

[382] Hadîsin başlığa uygunluğu "Onun terikesinde bir abâ buldular" sözünden alınabilir. Çünkü bir abâ, diğer eşyalar ve altın, gümüşe nisbetle az birşeydir. O zât bu çaldığı az şey yüzünden cehennemlik olmuştur.

[383] Buhârî, bu ismin okunuşu ve zabtını her iki şekilde tesbît etmiş olduğunu bildirmektedir. Bu siyah köle harb zamanında Peygamber'in binek hayvanını da tutar, bekçilik yapardı.

[384] Hadîsin başlığa uygunluğu Peygamber'in tencerelerin devrilmesi emrinden alınır. Çünkü bu emirsiz olarak kestikleri şeylerin mekruh olmasını gerektirir. Hattâbî hadîsin son fıkrası hakkında: Çünkü Habeşliler hayvanların boğazlarını tımaklarıyle çizip kanatıyorlar da nihayet hayvan boğularak ve azâblanarak ölüyor, onlar da bunu kesme yerine sayıyorlar, demiştir. Nevevî ise: Çünkü Habeşliler kâfirdirler, onlara ve âdetlerine benzemek caiz olmaz, demiş-jtir (Kastallânî).

[385] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sonra Cerîr, Peygamber'e sevinçli haberi ulaştırmak üzere bir elçi yolladı" sözündedir.

Bu hadîs, Cihâd Kitâbi'nda bundan önce de küçük bir farkla geçmişti. Hadîsin en son fıkrası o rivayete işaret gibidir.

[386] Ka'b ibn Mâlik, Tebûk seferinde geri kalıp da, sonra Allah tarafından tevbeleri kabul edilen üç kişiden biridir. Yine bu Ka'b, Akabe bey'atında hazır bulunan yetmiş kişiden bindir; şâirdir. Bunların tevbelerinin kabul edilişi hakkında et-Tevbe: 117-119. âyetleri indirilmiştir.

Ka'b dedi ki: "Sevimli sesini işittiğim bu müjdecim bana gelince üzerimde ki iki kat elbisemi hemen çıkarıp müjdelik olarak ona giydirdim. Vallahi o gün bundan başka elbisem yoktu. (Ebû Katâde'den) iğreti iki kat elbise alıp giydim..." (Mağâzî'deki uzun hadîsinden bir parça). 387 Bu bâb altındaki her üç hadîsin başlığa delîllikleri apaçık meydandadır.

[387] Hadîsin başlığa uygunluğu, Alî'nin kadına söylediği sözlerden alınır. Bu hadîs,

Ebû Abdirrahmân es-Sulemî'nin İbn Atıyye'ye söylediği söz hâriç olmak üzere, buradakinden başka bir senedle yine Cihâd Kitâbı'nda, Câsûs babında geçmiştir.

Başlıktaki mahzurlu ve yasak işlerin caiz olması, "Zaruretler mahzurları mübâh kılar" kaaidesine göredir

[388] el-Kuşmeyhenî rivayetinde böyledir. Diğerlerinin rivayetinde Abdullah ibnu'l-: Esved şeklinde gelmiştir. Bu zât Abdullah ibn Muhammed ibn Humeyd el- Esved'dir. Humeyd onun dedesidir ki, Ebû'l-Esved diye künyelenir. İşte Yezîd ibn Zuray' ile yakınlaştırdığı kimse budur. Bazen dedesine nisbet olundu, diğer defa da babasının dedesine nisbet olundu. Humeyd ibnu'l-Esved'in Buharı'de bu hadîsten başka rivayeti yoktur. Bu diğer bir defa da el-Bakara Sûresi'nin tefsirinde gelecektir. Buhârî orada da yine onu Yezîd İbn Zuray' ve Ebû Bekr diye künyelenen kendi şeyhi Abdullah İle bir yere getirip birleştirmiştir. O bu : künye ile daha meşhurdur. Hadîs hafızlarından idi ve kendisi Abdurrahmân ibn Mehdî'nin kızkardeşinin oğludur (İbn Hacer).

[389] Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasülullah'ı karşıladığımız vakit" sözünden alınır.

I Bu hadîste Rasûlullah'm terkisine aldığı çocukların ve yerde bıraktığı çocuğun isimlerini ta'yînde farklı görüşler verilmiştir

[390] Başlığa uygunluğu açıktır. ÎUsûlullah'ın Tebûk seferinden dönüşünde Medîne ahâlîsi Senİyyetu'1-Vedâ mevkiine kadar gidip kendisini orada karşılamışlar, halkla birlikte çocuklar da oraya gidip bu karşılama törenine katılmışlardır.

[391] Buhârî bu hadîsi bundan evvel yine Cihâd'da "Bir yükseğe çıktığı zaman tekbîr getirme bâbı"nda; Hacc Kitâbı'nın sonlarında "Hacc, umre ve gazve seferlerinden dönerken yolcunun söyleyeceği sözler bâbı"nda olmak üzere birkaç defa ayrı senedlerle getirmiştir.

[392] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Buhârî bunu Edeb'de de getirmiştir. Hadîste zikri edilen Usfân, Mekke'ye iki merhale uzakta bir mevkidir.

[393] Bu da geçen hadîsin başka bir rivayet tarîkidir.

Bu hadîslerde diğer birçok edeb ve fâidelerle beraber yolcunun seferden salimen dönüşüne şükr için Allah'a bağlılığını bu sözlerle dile getirmesi Öğretilmektedir.

[394] Buhârî'nİn Ebû Zerr ve tbn Asâkir nüshaları burada böyle sâde bir başlıkla gelmiştir. Diğer nüshalarda bu bâb başlığından evvel Besmele vardır. Kastallânî bu Besmeleli nüshayı almıştır. İbn Hacer ile Aynî ise Besmele'siz nüshayı almışlardır.

[395] Buhârî bu hadîsi uzun ve kısa metinlerle yirmi kadar yerde getirmiştir. Başlığa delîlliği meydandadır.

[396] Bu babın hadîslerinde Peygamber'in sefer dönüşü kılmak alışkanlığında olduğu bu namaz, Tahıyyetu'l-Mesdd Namazı değildir. Bu namaz seferden salimen dönüşün şükrânesi olmak üzere kılınması sünnet olan Kudüm (yânî sefer dönüşü) Namazı'dır.

[397] Bu, Muhârib İbn Disâr'dan gelen hadîsin başka bir rivayetidir. Bunu Ebû Dâ-vûd, Et'ıme'de, Usmân ibn Ebî Şeybe'den rivayet etmiştir.

[398] Hadîslerin başlığa delîllikleri açıktır. İki hadîsteki Sırâr, Medine'nin doğu tarafında, üç mil uzaklıkta bir yerdir

Rahman ve Hahîm olan Allah'ın ismiyle

58-KİTÂBU'L-CİZYE VE'L- MUVÂDEA MAA EHLİ'Z-ZİMME VE'L-HARB

(Zımmîlerle Cizye, Harbîlerle Mütâreke Akdi Kitabı) [1]

1- (Harbîlerle Mütâreke Ve Cizye Babı) [2]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Kendilerine kitâb verilenlerden ne Allah'a, ne âhiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Rasûlü'nün haram ettiği

şeyleri haram tanımayan, hakk dînini dîn olarak kabul etmeyen kimselerle, zelîl ve hakîr kendi elleriyle cizye

verecekleri zamana kadar muharebe edin" (et-Tevbe: 29) [3].

Buhârî: "Sâgirûn", "Zeliller" demektir. "Meskenet",

"Miskîn"in masdandır. "Eskenu min fulânin(yânî: Ondan daha muhtaç)" denilir dedi de, hareket azlığı ma'nâsına olan sükûna gitmedi. Ve Yahûdîler'den, Nasrânîler'den, Mecûsîler'den ve Arab olmayanlardan cizye alınması hakkında gelen rivayet. Sufyân ibn Uyeyne, Abdullah ibn Ebî Necîh'ten söyledi ki, o şöyle demiştir: Ben Mucâhid'e: Şâm ahâlîsinin hâli nedir, onlar üzerinde ferd başına dört dînâr cizye var; Yemen ahâlîsi üzerinde ise bir dînâr cizye var? dedim. Mucâhid: Bu, zenginlik cihetinden böyle yapıldı, dedi [4].

1-.......Ben Amr ibn Dinar'dan işittim, şöyle dedi: Ben Câbir ibn Zeyd ve Amr ibn Evs'in beraberinde oturuyordum. Bu ikisine Be-câle, Mus'ab ibnu'z-Zubeyr'in Basra ahâlîsiyle hacc yaptığı yıl olan yetmişinci hicret senesinde, Zemzem merdivenlerinin yanında tahdîs edip şöyle demiştir: Ben el-Ahnef ibn Kays'ın amcası olup Basra Vâlîsi bulunan Cez' ibn Muâviye'nin kâtibi idim. Bize ölümünden bir sene evvel Umer ibnu'l-Hattâb'ın mektubu geldi. Bu mektûbda: "Mecû-sîler'den (kendi âdetleri ve kendi nikâhlarıyle aralarında zevciyet

bulunan) her mahrem sahibi (yânı İslâm'a göre nikâh geçmez hısımlık sahibi karı koca) arasını ayırınız!..." diye yazmıştır. (Râvî dedi ki:) Umer başlangıçta Mecûsîler'den cizye almazdı. Nihayet Abdurrah-mân ibn Avf, Rasûlullah(S)'in Bahreyn'in Hecer şehri Mecûsîleri'nden cizye aldığına şehâdet etti. (Bunun üzerine Umer de Mecûsîler'den cizye almağa başladı.)[5]

2-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: BanaUrvetu'bnu'z-Zubeyr, el- Misver ibnu'l-Mahrame'den tahdîs etti, ona da Âmir ibn Luey oğul-ları'nm yeminli dostu olan ve Bedir harbinde hazır bulunan Amr ibn Avf el-Ensârî (R) şöyle haber vermiştir: :

Rasûlullah (S) harb etmeksizin Bahreyn ahâlîsiyle barış andlaş-ması yapmış ve Bahreyn ahâlîsi üzerine el-Alâ ibnu'l-Hadramî'yi emîr ta'yîn etmişti. Tahsil olunan cizye mallarını getirmek üzere de Rasûlullah, arkadan Ebû Ubeyde ibnu'l-Cerrâh'ı Bahreyn'e gönderdi.Ebû Ubeyde cizye mallarını ahp Bahreyn'den Medine'ye geldiğinde, En-sâr onun geldiğini işitince -ki bu haberin yayılması sahâbîlerin, Pey-gamber'in beraberinde sabah namazı kıldıkları zamana tesadüf etmişti-Peygamber'in onlara sabah namazını kıldırıp ayrılması ile beraber hemen sahâbîler Ebû Ubeyde'ye karşı çıktılar. Rasûlullah sahâbîleri bu hâlde görünce gülümsedi ve onlara:

— "Ebû Ubeyde'nin birçok malla geldiğini işitmiş olduğunuzu sanıyorum" buyurdu.

Onlar da:

— Evet yâ Rasûlallah! diye tasdik ettiler. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Sevininiz ve sizi sevindirecek ni'metleri (bundan böyle her zaman) ümîd ediniz. Allah'a yemin ederim ki (bundan sonra) size fakirlik ve ihtiyaç geleceğinden korkmam. Fakat sizin üzerinize korkmakta olduğum şey, sizden önce gelip geçen ümmetlerin Önüne dünyâ nVmetlerinin yayıldığı gibi sizin önünüze de yayılması, onların birbirlerine bu ni'metlerde hased ettikleri ve en nefîs olanını elde etme yarışına giriştikleri gibi sizin de birbirinizle nefsâniyet yarışına girişmeniz ve bu yarışmanın onları helak ettiği gibi sizleri de helak etmesidir" buyurdu [6].

3-.......Bize Saîd ibnu Ubeydillah es-Sakafîtahdîs edip şöyle dedi: Bize Bekr ibnu Abdillah el-Muzenî ile Ziyâd ibnu Cubeyr tahdîs etti ki, Cubeyr ibnu Hayye şöyle demiştir: Urner ibnu'l-Hattâb (halifeliğinin ikinci yılında) müşriklerle harbetmeleri için İran'ın büyük şehirleri üzerine ordular gönderdi. Yapılan savaşlar üzerine Hürmüzân müslümân oldu (Umer de onu yakınları arasına alarak şöyle istişarede bulundu) [7]:

— Ey Hürmüzân! Şimdi ben seninle (İran fetihlerini tamamlamak için) şu Fars, Isfahan, Azerbaycan hakkında istişare ediyorum. Bunlardan, önce hangisinin fethine başlamalıdır? diye sordu.

Hürmüzân cevâb vererek:

— Evet Emîru'l-Mü'minîn! Bu toprakların ve buralarda bulunan müslümân düşmanı halkın benzeri, iki kanadı, iki ayağı ve bir başı bulunan bir kuşun benzeridir. Bu kuşun kanatlarından biri kırılsa (o ölmez), bir kanadı ve bir başı ile iki ayağı üstünde durur. Öbür kanadı da kırılmış olsa bir başı ve iki ayağı ile yaşar durur. Amma kuşun başı ezilirse ayakları da, kanatları da, başı da (kırılır, ezilir) gider. İmdi bu işte baş, Kisrâ'dır. Kanadın biri Kayser'dir, öbürüsü de Fars'tır. Yâ Emîru'l-Mü'minîn! Şimdi siz müslümânlara emrediniz de toptan Kisrâ üzerine hareket etsinler! dedi.

(Bu, İran harb târihinin son derece özetlenmiş birinci safhasıdır.)

Bekr ibn Abdillah el-Muzenî ile Ziyâd ibn Cubeyr beraberce söylediler ki, râvî Cubeyr ibnu Hayye (İran vak'alarının ikinci safhasını rivayet ederek) şöyle demiştir: (Kaadisiyye fethinden sonra bir gün) bizi Umer gaza için çağırdı, üzerimize de Nu'mân ibn Mukarrin'i kumandan yaptı. (O da Kaadisiyye fethinden yeni gelmişti. Bu yeni ordu içinde îbn Umer ve sahâbîlerden pekçok kimseler vardı. Biz Medine'den hareket ederken Umer, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye Basra kuvvetleriyle; Huzeyfe'ye de Küfe kuvvetleriyle hareket etmelerini ve Nihâvend'de birleşmelerini yazdı -İbn Ebî Şeybe rivayetinden-) Biz de Medine'den hareket edip düşman diyarında Nihâvend'e varıp birleştik. Kisrâmn kumandanı bizi (Fars, Kirman ve diğerlerinden) kırk-bin kişilik bir kuvvetle karşıladı. Ve kumandan tarafından gelen bir tercüman bize:

— Bâzı şeyler soracağım. İçinizden bir kişi bana cevâb versin! dedi.

(Sahâbîlerin hakîm ve hatîblerinden) Mugîre ibn Şu'be:

— Ne istersen sor, dedi. Bunun üzerine o tercüman:

— Sizler nesiniz? dedi. Mugîre şöyle cevâb verdi:

— Biz Arab ırkından birtakım kimseleriz. Biz vaktiyle azgın bir şakaavet, zorlu bir belâ içinde yaşar; açlıktan hurma çekirdiği ve deri parçası sorar; deve yününden ve kıldan elbise giyer; ağaçlara ve taşlara tapardık. Hulâsa biz böyle bir vahşet ve cehalet içinde iken, göklerin ve yerlerin Rabb'i, sânı âlî azameti mütecellî olan Allah bize kendi aramızdan bir peygamber gönderdi. Biz O'nun babasını (aramızdaki şerefini, doğru sözlülüğünü) biliriz. Şimdi Rabb'imizin elçi gönderdiği bu Azîz Peygamberimiz bize, -Siz yalnız bir Allah'a ibâdet edinceye yâhud cizye verinceye kadar- sizinle harbetmemizi emretti. Ve Peygamberimiz Rabb'imizin elçiliğinden olmak üzere bize şunu haber verdi: Bizden cihâd uğrunda öldürülen, asla benzeri görülmemiş ni'metlerle dopdolu olan cennete gider. Şehîd olmayıp da hayâtta kalanlar da sizleri esîr alıp boyunlarınıza mâlik olurlar.

(Mugîre ibn Şu'be bü ateşli hitabesini zeval vakti bitirmişti. Ve harbden başka çıkar yol olmadığını anlamıştı. Kumandanımız Nu'-mân ibn Mukarrin'e harbe başlamasını emretti.) Bunun üzerine Nu'-mân, Mugîre'ye:

— Allah seni, Rasûlullah ile beraber bu vak'a gibi birçok muharebelerde bulundurdu. (Hatırlarsın ki, Rasûlullah gündüzün ilk saatinde harbe başlamazsa, zevalden sonraya te'hîr ederdi.) Şimdi sabr ve teenni size pişmanlık vermez ve sizi düşman gözünde küçük dü-şürmez. Ben de Rasûlullah'm beraberinde kıtalde hazır bulundum. Rasûlullah (S) gündüzün ilk saatinde harb etmezse (zevalden sonra) rüzgârlar esip namazlar kıhnıncaya kadar beklerdi, dedi. (Ve müsâ-id zamanda hücum emrini verdi.) [8]

2- Bâb: Devlet Başkanı Bir Memleketin Meliki İle (Harbi Ve Ezayı Terketmek Üzere) Barış Anlaşması Yaptığında, Bu Anlaşma O Memleket Halkı İçin Geçerli Olur Mu? [9]

4-.......Ebû Humeyd es-Sâidî (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber(S)'in beraberinde Tebûk'e gaza etmiştik. (Bu sefer esnasında) Eyle Meliki (Buhne -

yâhud Yuhannâ- ibn Ru'be Peygamber'in huzuruna geldi, sulh oldu, cizye vermeyi kabul etti,) Peygamber'e (Düldül adlı) beyaz bir katır hediye etti. Ve kendisine de bir Yemen bürdü giydirdi. Peygamber de ona sahil boyundaki köyler halkı hakkında bir emânnâme yazdı [10].

3- Rasûlullah(S)Tn (Ahdine Ve Emânına Giren.) Zimmet Ehliyle İlgili Vasiyyeti Babı

Zimmet, ahdden ibarettir. 111 ise hısımlıktır [11].

5-.......Bize Ebû Cemre tahdîs edip şöyle dedi: Ben Cuveyriye ibnu Kudâme et-Teymî'den işittim, şöyle dedi: Ben Umer ibnu'l-Hattâbı(R)'dan işittim. Ona:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Bize vasiyyet eyle! dedik. Umer:

— Sizlere Allah'ın zimmetini yerine getirmeyi tavsiye ediyorum. Çünkü bu, Peygamber'inizin zimmeti ve lyâlinizin rızkıdır, dedi (Zım-mîler'den alınmakta olan cizye ve haracı kasdetti) [12].

4- Peygamber(S)'İn Bahreyn Toprağından Ayırıp Verdiği Ve Yine Bahreyn Malından Ve Cizyeden Va'd Eylediği Şeyler İle Kâfir Mallarından Harbsiz Alınan Fey' Ve Cizyenin Kimlere Taksim Edileceği Babı

6-.......Ben Enes (R)'ten işittim, şöyle dedi: Peygamber (S) Bahreyn toprağından (yânı oranın cizye ve haracından kesip ayırmak yoluyla herbirinin hissesini ta'yîn edip) kendi isimlerine yazmak için Ensâr'ı çağırdı. Ensâr:

— Bize ayırıp verdiğin şeyin benzerini Kureyş'ten olan Muhacir kardeşlerimize de ayırıp verinceye kadar vallahi olmaz (yânı kabul etmeyiz), dediler.

Bunun üzerine Peygamber:

— "Bu mal Allah'ın dilediği bu usûl üzere Kureyş Muhacirleri'-ne de âiddir" buyurdu.

Ensâr, Muhâcirler'in durumu hakkında ısrar ederek bunu Pey-gamber'e söylüyorlardı. Sonunda Peygamber, Ensâr'a hitaben:

— "Benden sonra siz Ensâr topluluğu yakın bir gelecekte başkalarının size tercih edilmesini göreceksiniz. O takdirde sizler (havz başında) bana kavuşuncaya kadar sabrediniz!" buyurdu [13].

Bu hadîsin bir rivayeti Şirb Kitâbı'nda da geçmişti.

7-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bana:

— "Eğer Bahreyn malı bize gelmiş olursa muhakkak sana şöyle şöyle ve şöyle (avuçlar) veririm" buyurdu.

Nihayet Rasûlullah'm ruhu alındı, akabinde Bahreyn malı geldi. Ebû Bekr:

— Her kimin Rasûlullah yanında bir va'di varsa bize gelsin! diye i'lân etti.

Bunun üzerine ben Ebû Bekr'e geldim ve:

— Rasûlullah (S) bana: "Şayet bize Bahreyn malı gelmiş olursa sana muhakkak (avuçlayarak) şöyle şöyle ve şöyle veririm" buyurdu, dedim.

Ebû Bekr bana:

— Avuçla! dedi.

Ben de bir avuç avuçladım. Ebû Bekr bana:

— Bu avuçladığmı say! dedi.

Ben de onu saydım. Onun beşyüz olduğunu gördüm. Ebû Bekr bana binbeşyüz verdi [14].

Ve İbrahîm ibnu Tahmân, Abdulazîz ibn Suheyb'den söyledi ki, Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e Bahreyn'den (cizye ve ha-râc) malı getirildi. Peygamber:

— "Malı mescide dökün!" buyurdu.

Bu, Rasûlullah'a gönderilen en kesretli mal olmuştu. Rasûlullah o malı dağıtırken Abbâs (R) huzuruna geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Bana da ver! Çünkü ben kendim için de, Akîl için de fidye vermiştim, dedi.

Rasûlullah ona:

— "Al" buyurdu.

Abbâs da avuç avuç elbisesinin içine boşalttı. Sonra onu kaldırmaya davrandı, fakat kaldıramadı.

— Yâ Rasûlallah, birine emret de onu bana kaldırsın, dedi. Rasûlullah:

— "Hayır olmaz" buyurdu. Bu sefer Abbâs:

— "Öyleyse onu sen kaldır, üstüme at!" dedi. Rasûlullah yine:

— "Olmaz!" buyurdu.

Bunun üzerine Abbâs aldığı malın birazını döktükten sonra, yine kaldırmaya davrandı. Fakat yine kaldıramayınca:

— Yâ Rasûlallah, birine emret de üzerime kaldırsın! dedi. Rasûlullah yine:

— "Olmaz" buyurdu. Abbâs yine:

— Bari onu sen üzerime kaldırıver, dedi. Rasûlullah yine:

— "Olmaz" buyurdu.

Bunun üzerine Abbâs birazını daha döktü. Sonra onu sırtına yüklenip gitti. Rasûlullah (S) onun hırsına olan hayretinden dolayı bize görünmez oluncaya kadar Abbâs*m arkasından gözünü ayırmadan bakıp durdu. Rasûlullah o maldan orada bir dirhem bakî oldukça, oradan ayrılmadı [15].

5-Kendisiyle Muahede Yapılmış Bir Zımmîyi Cürmü ; Olmayarak Öldüren Kimsenin Günâhı Babı

8-.....Bize Mucâhid ibn Cebr, Abdullah ibn Amr(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Herhangibir kişi muâhedeli bir zımmtyi (haksız yere) öldürürse cennet kokusu kırk yıllık mesafeden duyulup hissedilir olduğu hâlde o kaatil kişi cennet kokusunu koklayamaz" buyurmuştur [16].

6- Yahudi'lerin Arab Yarımadasından Çıkarılması Babı

Umer de Peygamber(S)'in Yahûdîler'e:

"Allah'ın sizleri yerinizde bıraktığı müddetçe ben sizleri yerinizde bırakıyorum" buyurduğunu söylemiştir [17]

9-.......EbûHureyre (R) şöyle demiştir: Biz mescidde bulunduğumuz bir sırada Peygamber (S) yanımıza çıkageldi ve:

— "Yahudiler'in yurduna yürüyünüz!" diye emretti.

Biz O'nun beraberinde olarak yola çıktık ve nihayet Beytu'l-Mıdrâs denilen (âlimlerinin bulunduğu ve Tevrat okuttukları) yere vardık.

Peygamber:

— "(Ey Yahûdî topluluğu!) Müslüman olunuz da selâmette kalınız. Ve iyi biliniz ki, Arz ancak Allah'a ve Rasûlü'ne âiddir. Ben sizleri bu arazîden çıkarmak istiyorum. Binâenaleyh sizden her kim kendi malından taşıyamayacağı birşeyi olursa onu satsın. Size söylediğim sözü işitmezseniz iyi biliniz ki Arz ancak Allah 'a ve Rasûlü 'ne âiddir" buyurdu [18].

10-.......İbn Abbâs (R) şöyle diyordu: O perşembe günü; o perşembe günü ne acı gündü! dedi de, sonra ağladı; hattâ gözyaşları yerdeki çakılları ıslattı. (Saîd ibn Cubeyr dedi ki:) Ben:

— Ey Abbâs oğlu! O perşembe günü nedir? dedim. İbn Abbâs dedi ki:

— Perşembe günü Rasûlullah'm ağrısı şiddetlenip arttı. Bunun üzerine: "Bana bir kürek kemiği getirin. Size bir kitâb (bir vasiyetname) yazdırayım ki, ondan sonra ebediyyen yolunuzu şaşırmayası-nız!" buyurdu. Bunun üzerine orada bulunanlar ihtilâf edip çekiştiler. Rasûlullah: "Hiçbir peygamberin yanında ihtilâf edip çekişmek lâyık ve doğru olmaz" buyurdu. Oradakiler: Rasûlullah'm nesi var (hastalığın şiddetinden dolayı) sayıkladı mı? Bunu kendisinden almak isteyin! dediler. Rasûlullah: "Beni (kendi hâlime) bırakınız. Benim şu içinde bulunduğum (murakabe ve Allah'a dönüş hazırlığı) hâl, sizin beni da'vet ettiğiniz (yazı yazmak gibi) şeylerden hayırlıdır" buyurdu. Ve sahâbîlere üç şey emretti:

a. "Bütün müşrikleri Arab yarımadasından çıkarınız!"

b. "Elçilere, ferd ve hey'etlere benim izin verip hediyeler ikram etmekte olduğum gibi, siz de yabancı elçilere, hey'etlere hediyeler vermek suretiyle hürmet gösteriniz" buyurdu.

c. Üçüncüsü hayırlıdır: Ya üçüncüsünden sükût etti, yâhud onu söyledi de ben onu unuttum.

Sufyân ibnu Uyeyne: Bu, râvî Süleyman ibn Ebî Müslim'in sö-zündendir, demiştir [19].

7- Bâb: (Muâhedeli) Müşrikler, Müslümanlara Ahde Vefasızlık Ve Hıyanet Yaptıkları Zaman Affedilirler Mi? [20]

11-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Hayber fetholunduğu zaman Peygamber'e içi zehirli (kızartılmış) bir koyun hediye edildi. Peygamber:

— "Burada bulunan bütün Yahûdtler'i bana toplayınız!" buyurdu.

Sahâbîler, Peygamber için Yahûdîler'i toplayıp getirdiler. Peygamber onlara:

— "Sizlere birşey soracağım, bana doğru cevâb verir misiniz?" buyurdu.

Yahudiler:

— Evet, doğrusunu söyleriz! dediler. Peygamber onlara hitaben:

— "Sizin babanız kimdir?" diye sordu. Onlar da:

— Fulân kimsedir, dediler. Peygamber onlara:

— "Yalan söylediniz, hayır, sizin babanız fulandır" dedi. Yahudiler:

— Doğru söyledin, deyip Peygamber'i tasdîk ettiler. Bu sefer Peygamber:

— "Size birşey daha sorarsam, bana doğrusunu söyler misiniz?" dedi.

Yahudiler:

— Evet, yâ Eba'l-Kaasım doğru söyleriz. Hem biz yalan söylesek bile babamızı bildiğin gibi, Sen bizim yalanımızı bilirsin, dediler.

Bunun üzerine Peygamber (S) onlara:

— "Cehennem ahâlîsi kimlerdir?" diye sordu. Yahudiler:

— Bizler az bir zaman cehennemde bulunacağız, sonra orada siz bizlere halef olacaksınız, diye cevâb verdiler.

Peygamber de:

— "Haydi buradan yıkılın! Allah'a yemin ederim ki, cehennemde biz size asla halef olmayız!" diye onları reddetti.

Sonra Peygamber:

— "Size birşey daha sorarsam, o şey hakkında bana doğru söyler misiniz?" diye sordu.

Yahudiler:

— Evet yâ Eba'l-Kaasım! diye cevâb verdiler. Peygamber:

— "Şu koyunun içine zehir koydunuz mu?" dedi.

Yahudiler:

— Evet koyduk! dediler. Peygamber:

— "Bu cinayete sizi ne şevketti?" dedi.

Yahudiler:

— Biz şöyle düşündük: Eğer yalancı (peygamber) isen, (koyunu yer, ölürsün) biz de senden müsterih oluruz; eğer gerçek peygamber isen sana bir zarar erişmez, dediler [21].

8- Devlet Başkaninin Ahdi Bozup Döneklik Yapanlar Aleyhine Beddua Etmesinin Cevazı) Babı

12-....... Bize Âsim ibn Süleyman tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes(R)'e kunûttan sordum. Enes:

— Kunût, rukû'dan öncedir, dedi. Bunun, üzerine ben Enes'e:

— Fulân kimse (yânı Muhammed ibn Şîrîn) iddia ediyor ki, sen kunût rukû'dan sonradır demişsin (buna ne dersin)? diye sordum.

Enes:

— O yanlış söylemiştir, dedi.

Sonra bize, Peygamber (S)'in rukû'dan sonra Suleym oğullan'n-dan olan bâzı Arab kabileleri aleyhine duâ ederek bir ay kunût yaptığını tahdîs etti.

Enes sayıda tereddüd ederek dedi ki: Peygamber (S) kırk yâhûd yetmiş kurrâyı, müşriklerden birtakım insanların yanına göndermişti. O kabileler bunlara karşı çıktılar ve onları öldürdüler. O müşrikler ile Peygamber arasında yapılmış bir ahid de vardı. Artık ben Peygamber'in bunlar üzerine hüzünlendiği kadar hiçbir kimse üzerine hüzünlendiğini görmedim [22].

9- Kadınların Emân Vermeleri Ve Bir Kimseyi Korumaya Alıp Onu Tehlikeden Kurtarmaları (Yânî Siyâsî Sığınma Hakkı Tanımaları) Babı

13-.......Bize Mâlik, Umer ibn Ubeydillah'ın âzâdlısı olan Ebu'n- Nadr'dan

haber verdi. Ona da Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hani'in âzâdlısı Ebû Murre haber vermiştir. Ebû Murre, Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hâni' şöyle derken işitmiştir: Ben Mekke fethi yılı Rasûlullah'ın yanma gittim ve O'nu yıkanıyor buldum. Kızı Fâtıma da O'nu perde ile örtüyordu. Kendisine selâm verdim.

— "Bu kadın kimdir?" diye sordu. Ben:

— Ben Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hâni'im, dedim. Rasûlullah (S):

— "Merhaben bi-Ümmü //ûm'm(= Hoşgeldin Ümmü Hâni')" buyurdu.

Yıkanmasından ayrılınca bir tek elbise içinde (yânî sırtındaki bezi) çaprasvârî bağlamış olduğu hâlde sekiz rek'at namaz kıldı. Namaz akabinde ben kendisine:

— Yâ Rasûlallah! Anamın oğlu Alî, benim ahd ve emân verdiğim fulânı, İbnu Hubeyre'yi öldüreceğini söylüyor, dedim.

Rasûlullah:

— "Yâ Ümme Hâni'! Senin ahd ve emân verdiğin kimseye biz de ahd ve emân verdik" buyurdu.

Rasûlullah'ın kıldığı bu namaz, duhâ namazı idi [23].

10- Bâb: Müslümanların Zimmeti (Ahdi) Ve Emânları Birdir; Onların Azı Da Bu Emânı Yürütür [24]

14-.......Bize Vekf ibnu'l-Cerrâh, el-A'meş'ten; o da İbrâhîm et-Teymî'den haber verdi ki, babası Yezîd ibn Şureyk şöyle demiştir: Alî ibn Ebî Tâlib (R) hutbe yaptı da şunları söyledi: Bizim yanımızda Allah'ın Kitâbı'ndan başka [okumakta olduğumuz] bir kitâb yoktur. Bir de şu sahîfenin içinde bulunan hükümler vardır. Bunun içinde şunlar yazılıdır, dedi: "Yaralamaların hükümleri, diyet develerinin yaşları, bir de Medine 'nin A îr Dağı 'yla şuraya kadar arası haramdır; kim Medine'nin bu haremi içinde Kitâb ve sünnete aykırı bir bid'at çıkarır yâhud burada bir bid'atçıyı barındırma Allah 'in, meleklerin ve bütün insanların la'neti onun üzerine olsun. Ondan ne bir nafile ibâdet, ne de bir farz ibâdet kabul olunur. Her kim de velîlerinden başkasını velî edinirse, onun

üzerine de bid'atçının üzerine olan la'-netin benzeri olsun! Müslümanların emânı birdir. Her kim bir müs-lümânın verdiği ahdi bozarsa, ona da bunun benzeri olsun (yânî Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların la'neti onun üzerine olsun ve ondan ne bir nafile, ne de bir farz ibâdet kabul olunsun) [25].

11- Bâb: Müşrikler Harb Esnasında Kendi Dilleri Üzere Yürüyerek "Saba'nâ" Dedikleri Ve "Biz Müslüman Olduk" Demeyi Güzel Söyleyemedikleri Zaman (Bu Söz Onlardan Kıtali Kaldırmakta Yeterli Olur Mu, Olmaz Mı)? [26]

Ve Abdullah ibn Umer dedi ki: Hâlid ibnu'l-Velîd,

"Eslemnâ" yerine "Saba'nâ" diyenlerin bu sözünü kabul etmeyip, onları öldürmeye girişti. Bu haber kendisine ulaştığında Peygamber (S): "Yâ Allah, Hâlid'in işlediği şu işten sana sığınırım" diye duâ etti [27]. Ve Umer (R) de harb yerinde biri diğerine, karşılaşıp da "Korkma" yerine "Mettersun" dediği zaman, onu emîn kılmıştır. Şübhesiz Allah bütün dilleri bilir, demiştir.

Yine Umer, Hürmüzân'ı huzuruna getirdikleri zaman, o Farsça konuşmak isteyince ona: Konuş, sana zararı olmaz, demiştir [28].

12- Müşriklerle Mal Ve (Esirler Gibi) Başka Şeyler Mukaabilinde Harbi Ve Ezayı Terketme Ve Barış Yapmafnın Cevazı) İle Ahde Vefa Etmeyenin Günâhı Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli(Nin Beyânı) Babı:

"Eğer (düşmanlar} barışa meylederlerse sen de ona yanaş ve Allah 'a güvenip dayan. Çünkü herşeyi hakkıyle işiten, kemâliyle bilen bizzat O'dur" (ei-Enfâi: ei) [29].

15-.......Sehl ibnu Ebî Haşmete şöyle demiştir: (Bir hurma mevsimi) Abdullah

ibn Sehl ile Mes'ûd ibn Zeyd'in oğlu Muhayyısa, Hay-ber'e gitmişlerdi. O sene Hayberlüer'le müslümânlar arasında barış vardı. Bu iki yoldaş Hayber'e vardıklarında (kendi işlerine) ayrıldılar. Bir müddet sonra Muhayyısa (işlerini bitirip) Abdullah ibn Sehl1 e geldi. Fakat Abdullah kan içine bulanmış, öldürülmüş bir hâlde idi. Muhayyısa onu gömdü. Sonra dönüp Medine'ye geldi. Vak'ayı Pey-gamber'e arzetmek üzere Abdurrahmân ibn Sehl ve (Ensâr'dan Mes'-ûd'un iki oğlu) Muhayyısa ile Huveyyısa Peygamber'e gittiler [30]. (Evvelâ) Abdurrahmân söze başladı. Fakat Peygamber (S), yaşça pek genç olan Abdurrahmân'a:

— "tik sözü yaşlıya bırak, ilk sözü yaşlıya ver!" buyurdu. Bunun üzerine Abdurrahmân sustu. İki kardeş vak'ayı arzetti-

ler. Sonunda Peygamber onların üçüne:

— "Bu cinayetin Hayber'de Yahudiler tarafından işlendiğine yemin eder ve arkadaşınızın kan bedeli olan diyete hakk kazanır mısınız?" teklifinde bulundu.

Onlar da:

— Yanında bulunmadığımız ve görmediğimiz pir cinayet hakkında nasıl yemîn ederiz? dediler ve çekindiler.

Peygamber:

— "Şu hâlde Yahudiler elli yemin ile isnâd ettiğiniz cinayetten size berâatlerini isbât ederler" buyurdu.

Da'vâcılar:

— Kâfirler güruhunun yeminlerine nasıl tutunabiliriz? diye razı olmadılar.

Bunun üzerine Peygamber (S) cinayetin diyetini kendi yanından verdi [31].

13- Ahde (Mîsâka) Bağlı Kalmanın Fazileti Babı

16-.......Abdullah ibn Abbâs (R) haber vermiştir: Ona da Ebû Sufyân ibn Harb haber vermiştir: Gerek Ebû Sufyân, gerek Kureyş kâfirleri ile Rasûlullah,

Hudeybiye barışıyla akdeylediği mütâreke müddeti içinde ticâret için Şam'a giden bir Kureyş kaafilesi içinde bulunduğu sırada Rûm Kayseri Hırakl tarafından da'vet olunmuş. Ebû Sufyân ile arkadaşları Hırakl'ın yanına gelmişler...[32].

14- Bâb: Zımmî Olan Kimse Sihr Yaptığı Zaman Ondan Bunun Cezası Affedilir Mi? [33]

Ve Abdullah ibn Vehb şöyle demiştir: Bana Yûnus ibn Yezîd haber verdi ki, İbn Şihâb'a, ahd sahibinden

olup da sihr yapan kimseye öldürme cezası var mıdır? diye sorulmuş.

İfcn Şihâb da: Bize, Rasûlullah'a sihr yapıldığı, fakat O'nun bu işi yapanı, kitâb ehlinden olduğu hâlde öldürmediği haberi ulaştı, demiştir [34].

17-.......Bize Hişâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam Urve ibnu'z-Zubeyr, Âişe (R)'den: Peygamber(S)'e sihr yapıldığım, hattâ Peygamberce işlemediği bir şeyi işlediği hayâli verildiğini tahdîs etti [35].

15- Düşmanın Gadrinden (Ahde Vefa Etmeyip Bozmasından) Sakınılması Ve Yüce Allah'ın Şu Kavlî Bâb

"Eğer sana hilekârlık yapmak, aldatmak isterlerse muhakkak ki, sana Allah yetişir. O seni yardımı ile ve mü 'mirilerle destekleyen ve onların gönüllerine sevgi verip birleştirendir. Sen yeryüzünde olan (her) şeyi toptan harcamış olsan yine onların gönüllerini (böyle) birleştiremezdin. Fakat Allah onların aralarını bulup kaynaştırdı. Çünkü O, mutlak gâlibdir, tam hüküm ve hikmet sahibidir" (ei-Enfâi: 62-63)[36].

18-.......Ebû İdrîs şöyle demiştir: Ben Avf ibn Mâlik'ten işittim, şöyle dedi:.Ben Tebûk gazasında deriden yapılmış yuvarlak bir çadır içinde iken Peygamber'in huzuruna geldim. (Görüşürken bana) şöyle buyurdu: "Kıyametin kopması yaklaştığı sıra (onun alâmetlerinden olmak üzere şu) altı şeyi say:!. Benim ölümüm, 2. Sonra Beytu'l-Makdis'in fethi,3. Sonra Mûtân öleti ki, koyun kırımı gibi o sizi yakalayacaktır;4. Sonra mal çokluğu ki, siz bir kişiye yüz dinar verseniz bile (yine az ve küçük görerek) hoşnûdsuzluğu ye husûmeti sürüp gidecektir;5. Sonra bir fitne ki, Arab evlerinden girmediği hiçbir ev kalmayacak, muhakkak herbir eve girecektir; 6. Sonra sizinle Benu 'l-Asfar (denilen Rumlar) arasında bir barış ki, düşmanlarınız o barışı müteâkib hıyanet edip ahdi bozarak üzerinize her bayrağın altında oniki bin nefer olmak üzere seksen kumandanın bayrakları altında (bir milyona yakın kuvvetle) size saldıracaklardır" [37]'.

16- Bâb: Ahidli Milletlerin Ahidleri Nasıl Atılıp Bozulur?

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"(Eğer muahede eden) bir kavmin hainliğinden (ahdine sadakatsizliğinden) kat yî endîşeye düşersen, evvelâ hakk ve adalet üzere keyfiyeti kendilerine bildir ve ahidlerini kendilerine at. Çünkü Allah hâinleri sevmez" (el-Enfâl: 58) [38].

19-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ebû Bekr (R) nahr gününde Minâ'da i'lân yapacak olan kimseler içinde: "Artık bu yıldan sonra hiçbir müşrik hacc, hiçbir çıplak da Beyt'i tavaf etmesin!" diye ilâna beni de gönderdi. En büyük hacc günü nahr günüdür. Ona en büyük hacc denilmesi, insanların umreye küçük hacc demelerinden dolayıdır. İşte Ebû Bekr bu yıl içinde insanlara ahidlerini atti da artık Peygamber'in yapmış olduğu Veda Haccı yılında hiçbir müşrik hacc yapmadı [39].

17- Muahede Yaptıktan Sonra Gadredip Ahdi Bo^Ân Kimsenin Günâhı Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'0 en şerrliler, içlerinden kendileriyle muahede ettiğin kimselerdir ki, muahededen sonra her defasında ahidlerini bozarlar ve onlar sakınmazlar" (ei-Enfâi: 56)

20-.......Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Dört huy vardır ki, bunlar her kimde topluca bulunursa o kişi hâlis münafık olur: Söz söylediğinde yalan söyleyen; va'd ettiği zaman va'dinden dönen; ahd ettiğinde ahdini bozan; da'-vâ ve muhakeme zamanında haktan ayrılan kişi. Herhangibir kişide bu huylardan birisi bulunursa o (kötü) huyu bırakıncaya kadar kendisinde münafıklıktan bir huy bulunur" [40].

21-.......Alî (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber(S)'den Kur'ân'dan başka birşey yazmadık; bir de şu sahîfenin içindeki şeyleri yazdık: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Medine şuraya kadar Âir Dağı arası haremdir. Kim Medine'nin bu haremi içinde Kitâb ve sünnete aykırı bir iş işlerse yâhud bir bid'atçıyı barındırır, yardım ederse Allah 'in, meleklerin ve toptan bütün İnsanların la'neti onun üzerine olsun. Ondan hiçbir adalet ve hiçbir harcama kabul olunmaz. Müslümanların emânı (ahdi) birdir. Müslümanların sayıca en azı da bu emânı yürütür. Kim bir müslümânın verdiği ahdi bozarsa Allah'ın, meleklerin ve toptan bütün insanların la'neti onun üzerine olsun. Ondan ne nafile, ne farz hiçbir ibâdet kabul olunmaz. Her kim de kendi efendilerinin izni olmaksızın başka bir kavmi velî ve efendi edinirse Allah 'in, meleklerin ve toptan bütün insanların la'neti onun üzerine de olsun ve ondan hiçbir harcama ve hiçbir adi kabul olunmasın" [41].

Ve Ebû Mûsâ Muhammed ibnu'l-Müsennâ şöyle dedi: Bize Hâ-şim ibnu'l-Kaasım tahdîs edip şöyle dedi: Bize İshâk ibn Saîd, babası Saîd ibn Amr'dan tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (bir kerre mecliste bulunanlara):

— (Cizye ve harâc olarak) dînâr, dirhem almayacak olursanız hâliniz nice olur? demişti de kendisine:

— Yâ Ebâ Hureyre, sen böyle birşeyin olacağını nasıl düşünüyorsun? denilmişti.'

Bunun üzerine Ebû Hureyre (R):

— Evet, Ebû Hureyre'nin nefsi elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, ben size kendisi doğru söyleyen, kendisine de (vahiyle) doğru söylenenin (Rasûlullah'in) sözünden haber veriyorum, dedi.

Oradakiler:

— Pekiyi! Şu cizye, harâc altınlarını, gümüşlerim alamamak neden neş'et ediyor? diye sordular.

Ebû Hureyre:

— Allah'ın ve Rasûlü'nün muâhedeli kimselere verdikleri ahd ve emânlar yırtılır, atılır; o zaman Azîz ve Celîl olan Allah zımmîle-rin kalblerini sıkıca bağlar da bu sebeble onlar ellerindeki cizye, harâc mallarını vermezler, diye cevâb verdi [42].

18- Bâb

(Bu önceki bâbdan bir fasıl gibidir.)

22-.......Ben el-A'meş'ten işittim, şöyle dedi: Ben Ebû Vâil'e:

Sen Sıffîn'de hazır bulundun mu? diye sordum. Evet bulundum, dedi de şunları ilâve etti: Ben Sehl ibn Huneyf ten işittim, o şöyle diyordu: (Ey insanlar!) Sizler kendi re'ylerinizi ittihâm ediniz. Ben Ebû Cendel gününde (yânî Hudeybiye'de) kendimi gayet iyi biliyorum ki, eğer Peygamber'in emrini reddetmeye muktedir olaydım, onu muhakkak reddederdim. Bizler kılıçlarımızı, bizi ürkütmekte olan hiçbir iş yolunda omuzlarımıza koymadık ki, bu kılıçlar bilmekte olduğumuz bir işin yolunu bizlere kolaylaştırmış olmasınlar. Ancak şu işimiz müstesnadır (yânî Şâm ehli ile aramızda vâki' olan kıtal müstesnadır) [43].

dînâr idi. Dirhem Kisrâlar'ın; dînâr da Kayserler'in damgalarını, resimlerini taşırdı. Dirhem Irak yoluyla İran'dan;

23-.......Bana Ebû Vâil tahdîs edip şöyle dedi: Biz Sıffîn'de bulunduk. Sehl ibnu Huneyf ayağa kalkıp şunları söyledi:

— Ey insanlar! Siz kendi nefislerinizi töhrnetU kılınız. Bizler Hudeybiye gününde Rasûlullah'ın maiyyetinde bulunduk. Eğer bizler harb etmeyi (hayırlı) görseydik, muhakkak harb ederdik. Umer ibnu'l-Hattâb geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Onlar bâtıl üzerinde, bizler ise hakk üzerinde değil miyiz? dedi.

Rasûlullah:

— "Evet, biz hakk üzerindeyiz" buyurdu. Umer:

— Bizim ölülerimiz cennette, onların ölüleri ateşte değil mi? dedi. Rasûlullah:

— "Evet böyledir" buyurdu. Umer:

— Öyle ise dînimiz uğrunda bu alçaklığa hangi sebeble söz veriyoruz ve Allah henüz onlarla bizim aramızda hükmünü vermeden biz neden dönüyoruz? dedi.

Rasûlullah:

— "Ey Haitâb oğlu! Ben Allah'ın Rasûlü'yüm. Allah beni ebe-diyyen zayi' etmeyecektir" buyurdu.

Bunun üzerine Umer, Ebû Bekr'e gitti ve ona da Peygamber'e söylediği sözlerin benzerini söyledi. Ebû Bekr de Umer'e:

— Şübhesiz O, Allah'ın Rasûlü'dür ve Allah O'nu ebediyyen zayi' etmeyecektir, dedi.

Râvî dedi ki: Müteakiben el-Feth Süresi indi. Rasûlullah bu sûreyi sonuna kadar Umer'e karşı okudu. Akabinde Umer:

— Yâ Rasûlallah! Feth bu mudur? dedi. Rasûlullah:

— "Evet" buyurdu (ve Umer'in gönlü hoş olup döndü) [44].

24-.......Esma bintu Ebî Bekr (R) şöyle demiştir. Annem Ku-

teyle bintu'l-Hâris müşrike olduğu hâlde Kureyş'in Rasûlullah ile muahede yaptıkları zaman, bu müddetleri içinde babası Haris ile beraber Medine'ye benim yanıma (bâzı hediyelerle) geldi. Esma, Rasûlullah'tan fetva istedi de:

— Yâ Rasûlallah! Annem beni arzu ederek bana geldi. Ben onunla ilgileneyim mi? dedi.

Rasûlullah (S):

— "Evet, annene ilgi ve iltifat eyle" buyurdu [45].

19- (Müşriklerle) Üç Gün Müddet Yâhud Belli Bir Vakit Üzerine Barış Andlaşması Yapılması Babı

25-.......Bana el-Berâ (R) şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) –altıncı yılın zu'1-ka'desinde- umre yapmak istediği zaman, Mekke'ye girmek için onlardan izin istemek üzere Mekke ahâlîsine elçi gönderdi. Mek-keliler Peygamber'e (gelecek yıl girmesini,) Mekke'de ancak üç gece ikaamet etmesini, Mekke'ye ancak kılıç ve yay gibi silâhlar kınları içinde olarak girmesini ve Mekkeliler'den hiçbir kimseyi da'vet etmemesini şart koştular.

Râvî dedi ki: Bu şartları aralarında Alî ibn Ebî Tâlib yazmaya başladı ve: "Bu, Muhammed Rasûlullah'ın üzerinde sulh olduğu anlaşma maddeleridir" yazdı.

Müşrikler:

— Biz senin Allah'ın Rasûlü olduğunu bilmiş ve tasdîk etmiş olaydık, seni Beyt'ten men' etmezdik ve elbette sana bey'at ederdik. Fakat sen: "Bu Abdullah oğlu Muhammed'in üzerinde anlaştığı maddelerdir" diye yaz, dediler.

Bunun üzerine Peygamber:

— "Allah 'ayemîn ederim ki ben Abdullah'ın oğlu Muhammed'-im ve yine Allah'a yemin ederim ki, ben Allah'ın Rasûlü'yum" buyurdu.

Kendisi yazmıyordu.

Râvî dedi ki: Resûlullah, Alî'ye hitaben:

— "Rasûlullah lafzını sil" buyurdu. Alî:

— Vallahi ben Rasûlullah lafzım ebediyyen silmem! dedi. Peygamber:

— "Öyleyse onu bana göster!" buyurdu.

Râvî dedi ki: Alî, Peygamber'e o lâfzı gösterdi, Peygamber de kendi eliyle Rasûlullah lâfzını sildi. Ertesi yıl Peygamber Mekke'ye girip şart kıldıkları üç gün (ikaamet süresi) geçince, Mekkeliler Alî'ye geldiler ve:

— Peygamber'ine söyle de hemen Mekke'den hareket etsin! dediler.

Alî de bunu Rasûlullah'a zikretti. Bunun üzerine Peygamber:

— "Evet (müddet tamam)" buyurduktan sonra hareket etti [46].

20- Bir Vakit Ta'yîn Etmeden Mütâreke Ve Barış Yapma(Nın Cevazı) Ve Peygamberdin (Hayberlilere):

"Allah'ın sizleri oturttuğu müddetçe ben sizleri burada oturtuyorum" Kavli Babı [47]

21- Müşriklerin Cesedlerinin Kuyu İçine Atılmasının Ckvâzı) Ve Onların Kokmuş Leşleri İçin Bir Bedel Alınmaması Babı [48]

26-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Ka'be'nin yanında secde edici olduğu sırada etrafında Kureyş müşriklerinden birtakım insanlar vardı. Bu sırada Ukbe ibnu Ebî Mu-ayt, (kesümiş olan) bir devenin döl eşini getirdi ve onu, secde hâlindeki Peygamber'in sırtı üzerine attı. Peygamber secdeden başını kaldırmadı. Nihayet kızı Fâtıma aleyhi's-selâm geldi, onu sırtından aldı ve bu i ji yapan kimseler aleyhine beddua etti.

Peygamber de (namazını tamamlayınca):

— "Yâ Allah! Kureyş'ten olan bu topluluğu Sana havale ediyorum. Yâ Allah I Ebû Cehl ibn Hişâm 'ı, Utbe ibn Rabîa 'yi, Şeybe ibn Rabîa'yı, Ukbe ibn EbîMuayt'ı, ÜmeyyeibnHalefi-yâhud: Ubeyy ibn Halefi- Sana havale ediyorum (yânı bunları yakala da helak eyle)/" diye beddua etti.

Abdullah şöyle dedi: Allah'a yemîn ediyorum ki, ben bu sayılanları Bedir gününde öldürülmüşler gördüm. Sonra bunlar bir kuyunun içine atıldılar. Ancak Ümeyye ibn Halef yâhud Ubeyy ibn Halef müstesnadır. Çünkü bu iri bir adamdı. Onu kuyuya atmak üzere sürükledikleri zaman, kuyuya atılmadan önce bütün eklemleri parça parça oldu [49].

22- İyi Ve Kötü Kişi İçin Olması Müsâvî Olarak Bir İş Üzerinde Sözleşip De Sözünü Yerine Getirmeyen Kimsenin Günâhı Babı

27-........ Bize Şu'be, Süleyman el-A'meş'ten; o da Ebû Vâil'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan; keza Sâbit'ten ve Enes'ten tah-dîs etti ki, Peygamber(S): "Ahdini bozan her kişi için kıyamet gününde bir bayrak vardır" buyurmuştur. Râvîlerin biri "Bayrak dikilir"; diğeri de: "Kıyamet gününde kendisiyle ahde vefasızlık derecesinin tanınacağı bir alâmet (bir bayrak) görülür" şeklinde rivayet etmiştir.

28-.......Bize Hammâd, Eyyûb'dan; o da Nâfi'den tahdîs etti ki, İbnu Umer (R): Ben Peygamber(S)'den işittim; "Verdiği sözünde durmayıp cayan her gaddar kişi için ahde vefasızlığı sebebiyle (bir alâmet) bir bayrak dikilir" buyuruyordu, demiştir [50].

29-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûluüah (S) Mekke'nin fethi günü:

— "Mekke fethinden sonra (artık Mekke'den Medine'ye) hicret yoktur. Mekke'den yalnız cihâd kasdı ve ilim tahsili niyetiyle çıkıla-bilir. Devlet tarafından cihâd seferine hareket etmeniz istendiği zaman hemen toplanıp seferber olunuz" buyurdu.

Ve yine Rasûlullah Mekke fethi günü:

— "Şübhesiz ki Allah bu beldeyi, gökleri ve yeri yarattığı günden beri haram kılmıştır.'İşte bu Mekke şehri Allah 'in haram kılması sebebiyle kıyamet gününe kadar haram (yânî ihtiram edilmesi vâcib) olmuştur. Ve şu da muhakkak ki benden evvel burada harb etmek hiçbir kimseye halâl olmamıştır. Benim için de sâdece bir gündüzün bir saatinde halâl olmuştur. Binâenaleyh Mekke, Allah'ın haram kılması sebebiyle kıyamete kadar haram bir şehirdir; dikeni kesilmez, av hayvanları ürkütülmez, orada düşürülmüş şeyi ancak sahibini arayacak olan kimse uzanıp alabilir, Mekke'nin yeşil otları da koparıl-maz" buyurdu.

Bunun üzerine el-Abbâs:

— Yâ Rasûlallah! Izhır otu müstesna olsun! Çünkü o Mekkeli-ler'in demircileri ve kuyumcuları ve evleri içindir! dedi.

Rasûlullah:

— "Izhır müstesna olsun!" buyurdu [51].

---

[1] "Kitâb" lâfzı Ebû Nuaym ile İbnu Battal yanında vâki' olmuştur; diğerlerinde "Kitâb" yerine "Bâb" vardır. Besmele ise, Ebû Zerr nüshası müstesna, bütün nüshalarda vardır.

[2] Bu "Bâb", Muhammed Fuâd Abdulbâkî'nin tertîblediği Buhârî nushasındadır.

Buhârî buraya kadar Arab yarımadasındaki müşriklere karşı açılan cihâd ve bununla ilgili medenî, insanî kaanûnlar, ganîmet mallarının taksimi; ganî-met ve devlet malına karşı hıyanetin dünyevî ve uhrevî ukûbetleriyle alâkalı hadîsleri getirmişti. Burada ise Arab yarımadası dışındaki kitâb ehli milletler ve Mecûsîler'Ie cizye ve mütâreke gibi askerî, siyâsî ve iktisadî münâsebetleri tan-zîm eden hadîsleri getirecektir.

[3] Bu âyette Allah'a ve âhiret gününe îmân, haram kılınan şeylerin harâmlığına i'tikaad esâslarından sonra dindarlığın en yüksek ayırıcı bir vasfı bildirilmiştir ki, Hakk dîni dîn edinmektir. Bu da yalnız İslâm Dîni'ne hâs bir vasıftır. Çünkü Allah'ın haklarını, kulların umûmî menfâatlerini inceden inceye tedkîk ederek her ikisini te'lîf eden İslâm Dîni'dir...

Bu âyette kitâb ehline karşı açılması emroiunan cihâd, taarrûzî mâhiyette değildir. Harb, son başvurulan bir müdâfaa şeklidir. Coğrafî durum i'tibâriyle Arabistan yarımadası en büyük iki devletin; İran ile Bizans'ın devamlı tehdidi aıunda bulunuyordu.

Cizye, ehli kitâbdan müslümân olmayanların bir muahede ile nüfûs başına vermeyi taahhüd ettikleri bir vergidir. Bu vergi bir bakımdan kitâb ehlinin İslâm diyarında ikaametleri; hayât, mal ve dîn hürriyetlerinin korunması karşılığında zimmetlerine terettüb eden bir vazîfedir. Bu cihetle kendilerine zımmî denilmiştir.

Öbür bakımdan müslümânlıktan çekinmelerinin cezasıdır. Âyetin son fıkrasında bu vergiyi ödemeyi üstlenenlerin bu vergilerini bizzat kendileri getirip zelîlâne bir vaziyette vermelerinin şart kılınmış olması da bunu te'yîd etmektedir. Böylece muâhidlere her vergi verdikçe müslümânlıktan çekinmelerinin fenalığı hatırlatılmış olacaktır. Bu âyetle ilgili güzel bir tefsir ile cizye vergisi hakkındaki hukukî tafsîlât için bak: Hakk Dîni..., III, 2504-2509.

[4] Burada İmâm Buhârî'nin âyetteki "Sâgirûn" lâfzına âid bir tefsiri; kendilerinden cizye vergisi kabul edilebilecek taifelerin kimler olduğu; bu verginin mutta-rıd olmayıp her muhite ve muhitteki halkın zenginlik ve fakirliğine göre değişik olduğu hususlarına işaret edilmiştir.

[5] Bu hadîsin yukarıdaki bâb başlığına uygunluk noktası, Rasûkıllah'ın Mecûsîler'den cizye vergisi aldığına dâir olan Abdurrahmân ibn Avf'ın şehâdetidir. Mezheb hürriyeti İslâm Dîni'nin i'lân ettiği medeniyet düstûrlarının en mü-himmİ olduğu ve Mecûsî örfünde iki mahrem arasında nikâh câri ve mu'teber bulunduğu hâlde, Umer'İn birbirine mahrem olan kan koca arasının ayrılmasını emretmesi, bu mezheb hürriyetine aykırı görülebilir. Hadîs sarihleri bu şüb-heyi def için Umer'in bu emri Mecüs mezhebinin nikâh hakkındaki hükmünü nehiy ve ilgaya ma'tûf olmayıp, İslâm Dîni'nde yasak edilmiş olan bu çiftleşmeyi Mecûsîler'in açıktan yapmamalarını ye müslümânlardan îmânı zayıf olanlar arasında fitne düşürmeye sebeb olmamasını te'mînden ibaret bulunduğunu kaydetmişlerdir. Nitekim Umer, Hrİstiyanlar'm takındıkları salîbin de açığa çıkarılmasını ve Nasârâ akidelerinin ifşa edilmesini de yasak etmiş idi.

Hadîste ismi geçen Becâle ibn Abede el-Basrî et-Teymî et-Tâbiî'dir. O yıl Basra ahâlîsiyle kendisi de hacc yapmış ve bu rivayeti İşitip nakletmiştir. Mus'ab ibnu'z-Zubeyr, o sırada Mekke'de Halîfe olan kardeşi Abdullah ibnu'z-Zubeyr tarafından Basra'da vâlî bulunuyordu. Hacc mevsiminde Basra kaafilesiyle hacca gelmişti.

Cez' ibnu Muâviye İse Umer'in Basra'dakİ vâlîsi idi. Mektubunda, yânî hadîste ulaştığı zikredilen emirnamesinde daha başka hususlar da vardı.

Bahreyn Muahedesi: Arab yarımadası dışında yapılan muahedelerden birincisi muayyen vergi mukaabilinde Bahreyn Mecûsîleri'yle yapılan muahededir. Bu muahede müslümânlann ve Beytül'l-mâl'm fakirlik ve ihtiyâç İçinde bunaldığı bir zamana tesadüf ettiğinden, buradan alman cizye bedelleri pek ziyâde sevince sebeb olmuştu. Gelecek hadîs bu vak'ayı anlatmaktadır.

[6] Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah Ebü Ubeyde'yi cizye mallarını getirmek üzere Bahreyn'e gönderdi. Ebû Ubeyde Bahreyn'den birçok malla geldi..." sözlerinden alınır. O zaman Bahreyn halkı Mecûsî idi.

Bu hadîste devlet başkanının milletine müjde vermesi, umutlarını genişletmesi hikmetleri vardır. Keza bunda Peygamber'in müslümânlann müstakbel fetihlerini haber vermesinin peygamberlik alâmetlerinden bulunduğu, dünyâ malı hususunda nefsâniyet yarışı yapmanın dîni ve milleti helake sürüklediği tenbîhi vardır.

[7] Büyük hadîsçi ve tarihçi Bedruddîn Aynî şöyle demiştir: Râvî bü hadîsi rivayet ederken birçok târîhî bilgileri terk ve ihmâl etmiştir. Okuyucuların gönüllerine genişlik vermek için burada sözün biraz açıklanması gerekir. Bunun için şunları söyleyelim, muvaffakiyet ancak Allah'ın yardımıyledir.

Sa'd ibn Ebî Vakkaas kumandasında sevkedilen bir ordu Kaadisiyye'ye vardığında Kisrâ Yezdecerd, müslümânları Rüstem kumandasında yüzyirmibin kişilik muazzam bir ordu ile karşıladı. Bu ordunun sağ kanadında Hürmüzân bulunuyordu. Ordu içinde otuzüç tane de harb fili bulunduğunu söylemek, bu ordunun techîzâtça da mükemmel olduğunu ifâde etmek için kâfi gelir. Buna karşı İslâm ordusunun mevcudu ise, İbn İshâk'ın rivayetine göre, çok zayıftı. Hicretin ondördüncü yılı muharreminin hilâline tesadüf eden bir pazartesi günü cereyan eden kanlı bir muharebe neticesinde iki ordu arasındaki nisbetsiz farka rağmen İran ordusu bozuldu. O sırada esen şiddetli bir rüzgârın başkumandan Rüstem'in tahtı ve mevkıbı başta olmak üzere, İran ordusunun bütün çadırlarını bozup altını üstüne çevirmesi, bozgunun mühim âmili olmuştu. Bu bozgunluğu, Rüstem'in beyaz bîr katıra binerek kaçması ve İslâm bahadırları tarafından kovalanıp Hilâl adında bir mücâhid tarafından öldürülmesi tamamlamıştı. Hilâl, Rüstem'in tahtına çıkarak Rüstem'i öldürdüğünü i'lân etmesi üzerine, tran ordusunda müdhiş bir panik başladı. Bu bozulanları müslümân-lar ta'kîb ettiler. Onbin kişiyi kılıçtan geçirdiler. Otuzbin esîr aldılar ve ta'kîbe devam ederek İranlılar'ın o zamanki saltanat merkezi olan Medâyin'e kadar ko valadılar. İslâm ordusu Medâyin'e vardığı zaman başkumandan Sa'd ibn Ebî Vakkaas, Kisrâların sarayına girmiş ve onu bomboş görünce şu âyeti okumuştu:

(- Onlar bağlardan, pınarlardan, ekinlerden, güzel konaklardan, içinde nâz ve naîm ile yaşadıkları ihtişamlardan neler (nice şeyler) bıraktılar. İşte (emir) böyledir. Biz bütün bunları başka başka kavimlere mîrâs verdik. Ne gök, ne yer onların üstüne ağladı. Onlara mühlet de verilmedi) (ed-Duhan: 25-29).

Hürmüzân da bu kaçanlar içinde bulunuyordu. Medâyin'de bir sulh yapıldı ise de, bilâhare İranlılar bu sulhu bozduklarından, Ebû Mûsâ el-Eş'arî kumandasındaki İslâm kuvvetleri tarafından Hürmüzân idaresindeki İran ordusu Tus-ter'de kuşatılarak iyice sıkıştırıldı. Bunun üzerine Hürmüzân, Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den emân isteyerek, kendisinin Medine'ye Halîfe'ye gönderilmesini rica etti. Ebû Mûsâ tarafından ricası kabul edilerek ganimet malının beşte biri ile beraber Hz. Umer'e gönderildi. Hürmüzân Acem meliklerinin en büyüklerinden idi. Ahvâz, Cunduşâpur, Sus gibi birçok İran mıntıkaları onun hâkimiyeti altında idi. Hürmüzân Medine'ye Halîfe'nin huzuruna çıkarılıp, Umer onu görünce hemen Allah'a karşı şükür secdesi etmiş, sonra aralarında görüşmeler başlamıştır. Ve Halîfe'nin huzurunda kendi arzusu ile müslümân olmuştur. Kendisi ile beraber ailesi, çocukları ve bütün maiyyeti halkı da müslümân olmuşlardır. Umer'in kaatili Ebû Lu'lu'nun, Hürmüzân'ın teşviki ile bu cinayeti işlediği bâzı kimseler tarafından iddia edildiği için Umer'in oğlu

Ubeydullah tarafından öldürülmüştür (Umdetu'l-Kaarî, VII, 187-188; K.Mirâs tercemesinden özetle).

[8] Harb, özet olarak şöyle cereyan etmiştir: Nu'mân, askerin sağ kanadına Hu-zeyfe'yi, sol kanadına da kardeşi Nuaym ibn Mukarrin'i kumandan ta'yîn etti. Ve öğle sıcağı geçinceye kadar düşmanın saldırılarına karşı geriledi. Sonra Nu'mân, müsâid zaman gelince askeri karşı-saldınya şevketti. Kanlı bir muharebe cereyan ederken Nu'mân birkaç yerinden yaralandı. Bunun üzerine bir de atının ayağı sürçmekle mecalsiz bir hâlde yere serildi. Yere düşen bayrağı Huzeyfe ibnu'l-Yemân alarak harbetti. Akşam üzeri zafer gerçekleşti. Nihâvend alındı. Otuzbin esîr ve birçok mücevher ganimet alındı. Umer'in kaatili Ebû Lu'lu de bu esirler arasında idi. Huzeyfe bu ganimet malının beşte birini ayırdıktan sonra, kalanını mücâhidlere taksim etti. Beşte birini Medine'ye gönderdi. Umer, bunların da satılıp mücâhidlere taksim edilmesi için Huzeyfe'ye geri gönderdi ve Nu'mân'm şehâdetine üzülüp ağladı. Bu da İran harbinin ikinci safhasıdır..

Hadîsin başlığa uygunluğu en-Nu'mân ibn Mukarrin'in düşmanla muharebeyi geri bırakması, güneşin ortadan kayıp rüzgârların esmesini beklemesi-dir. Hadîsin son fıkrasının ma'nâsı da bundan ibarettir (Aynî).

[9] el-Buhârî bu başlıkla devlet başkanının bir ülkenin meliki ile barış anlaşması yaptığında, bu anlaşma hükümlerinin İslâm harb hukukuna göre, o ülke halkı hakkında da geçerli olduğunu isbât etmek istemiştir. Hükmün tatbîkaatında ayrı görüşler olduğu için başlığı soru hâlinde sevketmiştir.

[10] Hadîsin başlığa uygunluk noktası, Peygamber'e takdîm edilen hediyelerin Peygamber tarafından kabul edilmesi ve Eyle Melikİ'ne Akabe Körfezi sonunda ve sahil boyundaki köyler hakkında verdiği emânnâmenin bütün tebeası Yahûdî-ler hakkında da geçerli olmasıdır.

İbn İshâk, Peygamber'in emânnâme olarak verdiği bu mektubu şöyle rivayet etmiştir:

"Bismniahi'r-rahmâni'r-rahîm. Bu mektûb Allah tarafından ve Allah 'm Ra-sûlü Muhammed Peygamber tarafından Buhne ibnu Ru'be'ye ve Eyle halkına denizde gemilerinin, karada kendileri ve kervanlarının serbest dolaşmalarına dâir bir emânnâmedir" (îbn Hacer, Aynî).

İbn İshâk'ın "Bu emânnâmedir" ta'bîriyle rivayet etmesine göre, emânnâ-me dediğimiz yazı, kara ve deniz seyrüsefer serbestîsi hakkındaki muahedenin yalnız bir unvanıdır. Akdin iki tarafında bulunanların isimlerinin ve akdin konusunun zikrinden ibarettir. Muahedenin asıl siyâsî metni hadîste bildirilmemiştir. Sarihlerin ve siyercilerin nakillerine göre, Peygamber Eyle sahillerini idâri istiklâli hâiz birtakım ufak mmtakalara ayırmıştır. Bunların hepsini Eyle Melİ-ki'nin hâkimiyetine vermiştir ki, bir nevi' idarî ademi merkeziyet sistemidir ve Peygamber'in yüksek siyâsetinin açık bir numûnesidir.

Bu hadîs Zekât'ta, "Mahsûl tahmini bâbı"nda da geçmişti.

[11] Bu, ed-Dahhâk'ın şu âyeti tefsiridir:

"Eğer onlar size galebe ederlerse hakkınızda ne bir yemîn, ne de bir vecîbe gözetip tanımazlar.." (et-Tevbe: 8);

' 'Onlar bir mü 'min hakkında ne bir yemîn, ne de bir vecîbe gözetip tanımazlar. Onlar taşkınların tâ kendileridir'" (et-Tevbe: 10)

[12] Bu, Umer'in Öldürülmesi kıssası hakkındaki uzun hadîsin kısaltılmış bir parçasıdır. Umer'in Menkabeleri bölümünde daha geniş bilgiler verilecektir, el-Muhalleb: Bu hadîste ahde vefaya; işlerin sonlan hakkında iyi düşünüp görmeye; mal ve mal kazanma asıllarını iyiliştirmeye teşvik vardır, demiştir (İbn Ha-cer).

"Ve ıyâlinizin rızkıdır": Çünkü zimmeti, yâni ahdi gözetmek sebebiyle cizye hâsıl olur; cizye de müslümânlara taksim edilir; çoluk çocukları ve diğerlerinden olmak üzere müslümânların iyiliklerine sarf edilir... (Kastallânî).

[13] Başlıkta üç mes'ele vardır. Başlık altında da üç hadîs vardır. Bu hadîsler sıra ile bu mes'elelere cevâb olarak tevzî' edilmiştir. Birinci hadîs Peygamber'in bir işe kasdettiğîni ve bunu Ensâr'a birkaç kerreler işaret ettiğim, onlar bunu kabul etmeyince terkeylediğine delâlet etmektedir.

Buhârî bi'l-kuwe olan şeyi bi'1-fiil olan şey menziline indirmiştir. O da Peygamber hakkında apaçıktır. Çüijkü Peygamber ancak işlemesi caiz olacak şeyleri emreder (İbn Hacer).

[14] Bu Câbir hadîsi başlığın ikinci mes'elesine cevâbhğa uygundur. Bu hadîs daha önce geçen Şirb ve Beşte bir Kitâblan'nda da

geçmiş ve bâzı açıklamalar oralarda verilmişti.

[15] Bu hadîs, Namaz Kitâbı'nda, Mescidde taksim yapmak ve hurma salkımı asmak bâbı'nda da geçmişti.

Abbâs'm verdiğini .zikrettiği fidye, Bedir'de uğradığı ağır ziyanı ve kendi fidyesiyle beraber kardeşinin oğlu Akîl ibn Ebî Tâlib'in, diğer biraderinin oğlu Nevfel ibnu'l-Hâris ibn Abdiimuttalib'in ve Peygamber'in dâmâdı Ebû'l-Abbâs ibnu'r-Rabî'in fidyeleridir. Bunlar için çok fidye verdiğini hatırlatarak, çok mal almak istemiştir.

Rasûlullah'ın Alâ İbnu'l-Hadramî ile Sâsânîler'in Bahreyn hükümdarı olan Munzir ibn Sâvâ'ya gönderdiği mektûb üzerine, Munzir ile beraber Bahreyn ahâlîsinden birçokları îmân etmiş, etmeyenler de Mecûsiyet veya Yahûdîyet üzere kalmıştı. İslâm'ı kabul etmemiş olanlarla harâc ve cizye vermek üzere barış yapıldıktan sonra, bütün Bahreyn üzerine Peygamber tarafından Alâ ibnu'l-Hadramî vâlî ta'yîn olundu. Vakti gelince bu harâc mallarını alıp Medîne'ye getirmeye Ebû Ubeyde me'mûr oldu. Ebû Ubeyde yüzbin (dirhem veya dînâr) getirmişti. Peygamber zamanında gelen mal bu İdi. O güne kadar ele geçen zekât ve ganimet mallarından hiçbiri bu mikdâra ulaşmamıştı. İbn Sa'd'ın rivayetine göre Alâ İbn Hadramî'nin oraya gönderilmesi, Huneyn ganimetlerinin taksiminden sonra, yânî sekizinci yılın sonlarında olmuştu.

[16] Hadîsin başlığa delîlliği bellidir.

[17] Umer'in naklettiği bu fıkra, Kitâbu'l-Muzâraa'da Hayber ehlinin kıssasını anlatan uzunca hadîsin bir parçasıdır. Orada "Mal sahibi, Allah'ın seni bıraktığı sürece ben seni yerinde bırakıyorum... bâbı"nda (V. cilt, 17. bâb, s. 2169) bununla ilgili bâzı bilgiler verilmişti.

[18] İbn Hacer'in dediği gibi burada zikredilen Yahudiler, Kaynukaa, Kurayza ve'n-Nadîr oğullan Yahûdîleri'nİn sürülmesinden sonra Medîne'de geri kalmış olan Yahûdîler'dir. Çünkü bunların sürülmesi işi Ebû Hureyre'nin İslâm'ından önce olmuştur. Zîrâ Ebû Hureyre Hayber fethinden sonra gelmiş idi (Kastallânî). Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'İn Yahûdîler*i çıkarmayı kasdetme-sidir. Çünkü Peygamber Arab arazîsinde müslümânlardan başkasının bulunmasını, ölümü gelinceye kadar istemiyordu. Ölümü sırasında Yahûdîler'in Arab yarımadasından sürülmelerini vasiyet etti. Bu vasiyet Üzerine Umer (R) onları sürdü. el-Buhârî bu hadîsi İkrah, I'tisâm, Mağâzî Kitâbları'nda da getirmiştir (Kastallânî).

[19] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bütün müşrikleri Arab yarımadasından çıkarınız" emrindedir. Eğer; başlık Yahûdîler'in çıkarılmasıdır, müşrik ise Yahudi'den daha umûmîdir dersen, şöyle cevâb veririm: Başlıkta ancak Yahudiler zikredilmiştir; çünkü onların çoğu Allah'ı tevhîd ediyorlar. Böyle iken onlar çıkarılmayı hakk ediciler olunca, diğerleri çıkarılmaya daha elverişlidirler (Aynî).

Buhârî bu hadîsi, bâzı küçük farklarla İlim ve Cihâd Kitâblan'nda da getirmişti.

[20] Buhârî, bu cinayete cür'et eden Yahûdî karısına Peygamber'in ceza ta'yîn edip etmediği hakkında farklı rivayetler bulunduğu için, başlığı soru şeklinde bırakmış, hükmü açıklamamıştır.

Müslim'in bir rivayetinde sahâbîler: Yâ Rasûlallah, bu kadını öldürelim mı? diye sormuşlar. Rasûlullah: "Hayır öldürmeyiniz"buyurmuş. Zuhrî de: Bu Yahûdî kadını müslümân oldu da serbest bırakıldı, demiş. Ebû Seleme'nin Câbir'-den rivayetinde Rasûlullah bu kadını kısâsen öldürtmüştür. Beyhakî her iki rivayeti şöyle te'lîf etmek istemiştir: Bu kadını Rasûlullah evvelâ serbest bırakmıştır. Fakat sonra o zehirli koyun etini yiyenlerden Bişr ibn Berâ'mn vefatı üzerine kısas ettirmiştir. Şu hâlde Rasûlullah evvelâ kendi şahsı hesabına ceza vermemiş, sonra BİŞr'in vefatı üzerine kısas ettirmiştir.

Vâkıdî'nin Zuhrî'den bir rivayetine göre Peygamber bu kadına: "Bu hıyaneti nasıl bir zaruret üzerine işledin?" diye sormuş. Kadın: Bu Hayber vak'a-sında babam, amcam, kocam, kardeşim arka arkaya öldürüldüler de onların acısıyle yaptım, demiştir (Özetle Aynî).

[21] Hadîsin baslığa uygunluğu, Hayber Yahûdîieri'nin Peygamber'e hıyanet etme-"rfb!rkadm eliyle O'na zehirli bir koyun hediye etmeleri; O'nun da bu kadını ^ffpîmesi vâhud ceza vermesi bakımındandır.

Buhârî bunu Mağâzî ve Tıbb Kitâblan'nda da getirdi (Aynı).

[22] Bu kıssa, namazda ve hutbede müslümânların düşmanları, muhalefet edenleri, ahdi bozup döneklik edenleri aleyhine beddua etmenin cevazında bir asıldır (Aynî).

Bu hadîs Vitr Kitâbı'da, Rukû'dan önce ve sonra kımût bâbi'nda da geçmişti.

[23] Hadîsin başlığa uygunluğu "Yâ Ümme Hâni'! Senin ahd ve emân verdiğin kimseye biz de ahd ve emân verdik" sözündedir.

Bundan, mü'min bir kadının da kâfire verdiği emânm müslümânlarca makbul olduğu açıkça belli olur. Bir müslümânm zimmeti, bütün müslümânların zimmeti demektir. Tafsilâtı fıkıh kitâblarına âiddir.

Râvî İbnu Hubeyre'nin ismini mübhem bıraktığı için şahsının ta'yîninde ihtilâf edilmiştir. Hubeyre ibn Vehb el-Mahzûmî, Ümmü Hâni'in kocası olup, Mekke'nin fethi üzerine Necrân'a kaçarak şirk üzere ölmüştür. Himayeye alınıp affedilen kimse de fetih günü Peygamber tarafından i'lân edilen sulh ve emânı kabul etmeyerek, Hâlid ibnu'l-Velîd'in kumandasındaki müfrezeye karşı çarpışmaya girişen küçük gruba dâhil olanlardan idi. Ümmü Hâni'in Hubeyre'den, Umer, Hâni', Yûsuf, Ca'de isimlerinde dört oğlu vardı. Hubeyre'nin diğer bir kadından Ümrnü Hâni' yanında bir oğlu daha olması ihtimâlinden bahsedenler de vardır ki, şefaat edilen ya oğlu Ca'de yâhud ismi hatırda kalmayan bu üvey oğludur. Ümmü Hâni'den gelen diğer bir rivayette şefaat edilenin bir değil, iki olduğu da zikrediliyor.

Hulâsa kocası Hubeyre ibn Vehb'İn kabilesinden bâzı kimseler Hâlid İbnu'l-Velîd ile olan Çerha muharebesinden sonra içlerinden biri veya ikisi Ümmü Hâ-ni'e sığınmışken, kardeşi Alî onu öldürmeye kalkışmış. Ümmü Hâni' Mekke'nin üst başında Abtah'ta kurulan büyük çadır içinde Rasûlullah'tan şefaat istemiş, O da: " çJÂ 'J- £i < o>i 'J. ti_£Î = Senin emân verdiğine biz de emân verdik; senin emin kıldığım biz de emin kıldık" buyurmuştur. (Tecrîd Ter., II, 235). Bu hadîs Gusl ve Namaz Kitâbları'nda da geçti.

[24] "Müslümanların zimmeti, emânı birdir" yânî bir müslümânm kâfire emânı bütün müslümânlarca sahihtir; mu'teberdir. "Onların azı da bu emânı yürütür", yânî müslümânlardan aşağı olanı, şerif olanı, azı, kadını, erkeği bir kimseye ahd ve emân verirse, bu, bütün müslümânlarca verilmiş bir emân kabul edilir. Artık onların bunu bozmaları olmaz. Bu hususta mezheb imamları arasında bâzı farklı görüşler olmakla beraber İmâm Mâlik, Sevri, el-Evzâî, el-Leys, eş-Şâfiî ve Ebû Sevr kölenin emânmın da cevazında ittifak etmişlerdir.

Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf, kölenin emân vermesi caiz olmaz, demişlerdir... (Aynî).

[25] Hadîsin başlığa uygunluğu "Müslümanların emânı birdir" sözündedir. "Onların ednâsı, yânî azı da bu emânı yürütür" kısmına gelince, bunu Ahmed ibn Hanbel Müsnetf inde rivayet etmiştir. Tirmizî, Alî İle Abdullah ibn Amr'dan da Ahmed'İn rivayeti gibi rivayet edildi, dedi. "Onların ednâsı" ta'bîrinin içine tek kişi; kadın, köle, hürr girer. Ebû Hanîfe'ye göre köle buna dâhil olmaz. Bu hadîs, Medîne Haremi bâbi'nda da geçmişti.

[26] İbnu'l-Munîr dedi ki: Bu başlığın maksadı, delîller lafzî olsun yâhud gayrı lafzî olsun; hangi dil ile olursa olsun; bütün maksadlarm delilleriyle mu'teber olacağıdır.

[27] Bu, Buhârî'nin Mağâzî'de Fetih gazvesinde getirdiği uzun hadîsin bir parçasıdır: Peygamber (S) Hâlid'i Benû Cezîme üzerine gönderdi. Hâlid bunları İslâm'a da'vet etti. Fakat bunlar: "Eslemnâ(= Biz müslümân olduk)" demesini becereme-diler. Bunun yerine "Saba'nâ, saba'nâ(= Şirkten çıktık, şirkten çıktık, müslümân olduk)" demeye başladılar. Bunun üzerine Hâlid bunları esîr etmeye ve öldürmeye girişti... Peygamber Hâlid'in bu işinden Allah'a sığındı.

Saba' bir dînden çıkıp başka bir dîne girmek ma'nâsınadır. Kureyş müşrikleri de her müslümân hakkında bu ta'bîri kullanırlardı. İbn Umer, Benû Ce-zîme'nin "Saba'nâ, saba'nâ" sözleriyle hakîketen müslümân olduk demek istediklerini anlamıştı. Hâlid ise bununla yetinmeyerek İslâm kelimesinin açıkça söylenmesi lâzım geldiği i'tikaadmda idi. Bunların müşriktik gayretiyle bir inâdla İslâm kelimesini söylemediklerine kaanî' idi ve bu kanâatle onları öldürmüştü. Peygamber de Hâlid'i acele ettiği, hukukî durumu tesbît etmediği İçin duâ ederek şifahî ukubetle yetinmiştir. Peygamber'in Hâlid'in fiilini sevmemesi, her kavimden bilmekte olduğu dil ile yetinmeye delâlet etmiştir.

[28] Umer'in birinci sözünü Abdurrazzâk senediyle rivayet etmiştir. "Mettersun" kelimesinin zabtında birkaç şekil vardır. Bu Farsça bir kelimedir, ma'nâsi korkma demektir. Çünkü Acemlerce "Mim" nefiy kelimesidir, "Turs" de onlarca korku ma'nâsınadır. Onlar bir kimseye korkma demek istedikleri zaman kendi dilleriyle "Mettersun" ta'bîrini söylüyorlardı...

Umer'in Hürmüzân'la bu konuşmasını İbn Ebî Şeybe ile Ya'kûb ibn Ebî Sufyân kendi târihinde Enes'ten sahîh bir sened İle rivayet etmişlerdir. Bu bâb başlığı el-Hamavî ile el-Müstemlî nüshalarında sabittir.

[29] Bu el-Enfâl: 61. âyeti müşriklerle barış anlaşması yapmanın meşrû'luğuna delâlet edicidir.

[30] Abdurrahmân ibn Sehl, öldürülen Abdullah ibn Sehl'in kardeşidir. Her ikisi de Muhayyısa ile Huveyyısa'mn kardeşi

oğullarıdır.

[31] Hadîsin başlığa uygunluğu "O zaman müslümânlarla Hayberliler arasında barış vardı" sözünden alınır. Ve tam uygunluk da "Peygamber (S) cinayetin diyetini kendi yanından verdi" sözünden alınır. Çünkü bu, müşriklerle mal mukaabili yapılan bir sulh anlaşmasıdır. Buhârî bunu Sulh, Edeb, Ahkâm Kitâblan'nda da getirdi (Aynî).

İlk yeminin, diğer da'vâlardakinin aksine, da'vâcılara tekiîf edilmesi, yalnız Kasâme da'vâsına âid müstesna bir hususiyettir. Kasâme bir nevi' yemîndir , ki, o ya öldürülenin velîleri veyâhud onların isteği üzerine öldürenin velîleri ta-: rafından elli kişinin ettiği yemine denir. Bu hadîste rivayet olunan vak'a gibi! kimsenin tasarrufunda olmayan boş bir yerde yaralı olarak bir maktul bulunur da öldüreni bilinmezse, öldürülenin veresesi, civarındaki köy ahâlîsi tarafından' öldürüldüğünü iddia ederler ve bu iddialarını elli kişinin yemîni ile te'yîd ederlerse, öldürülenin diyetine hakk kazanırlar. Yâhud da maktulün velîsinin isteği üzerine köylülerden onun seçtiği elli kişinin redde dâir yemîn etmeleridir ki, buna da Kasâme denir ve bu suretle maktulün diyetinden kurtulurlar.

"Da'vâcı taraf yemîn etmekten çekinmekle, da'vâlı olan kasâmecilerin yeminlerini de reddedince da'vânın uzaması ve netîcede Yahûdîler'in kısas edilmeleri gerekiyordu. Hâlbuki Peygamber, Yahûdîler'i te'lîf ve onların İslâm'a girmelerini te'mîn etmek istiyordu. Bu maksadla da'vâyı uzatmayarak öldürülenin diyetini kendisi ödeyip çekişmeye son vermiştir" (Kastallânî).

[32] Hadîsin başlığa delâleti devâmmdadır. Çünkü Hırakl, Rasülullah'ı medhde: "İşte rasûller böyledir, gadr etmezler" demiştir. İbn Battal: Buhârî bununla gadrin her ümmet İndinde çirkin ve kötülenmiş olduğuna, bunun rasüllerin sıfatlarından olmadığına işaret etti, demiştir. Bu, el-Câmi'u's-Sahîh'in başında geçen Ebû Sufyân hadîsinin ilk parçasıdır (Kastallânî).

[33] Bu soruyu, gelecek olan hadîs cevâblayıp açıklayacaktır

[34] Abdullah İbn Vehb bunu el-Câmi' adındaki kitabında senediyle getirmiştir.

[35] Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'e Yahûdî Lebîd ibn A'sam tarafından sihir yapıldığı, Peygamber'in "Allah bana afiyet ihsan etti, bırakınız onu" buyurup, ona ceza vermemesi yönündendir.

[36] Bu âyetlerde düşmanın barış isteğinin bir aldatma olması ihtimâlinin müslümân-lara zahir olduğu zaman bile, bunun, icabetten men1 etmeyeceği, fakat azm ederek Allah'a güvenilip dayanılacağına işaret vardır (îbn Hacer).

[37] Hadîsin başlığa uygunluk noktası Peygamber'in istikbâle âid verdiği haberlerin altıncısıdır. Rûmlar'ın ahdi bozarak İslâm'a karşı hareket etmek suretiyle hıyanetleridir.

Benû'l-Asfar'la müslümânlar arasında barış akdi; sonra düşman tarafından bu ahd bozularak, müslümânlar üzerine mühim kuvvetlerle kâfirlerin hücumu keyfiyeti hakkında sarihlerin tercihleri çok dağınıktır. Sebebi de bu haberin benzeri vak'alann târihte pekçok olması ve bunlardan herhangisinin veya İstikbâlde meydana gelecek daha başkalarının kasdolunabilmesidir. Bu haberler istikbâle âid mu'cizeli haberler oldukları için, bunların tefsiri istİkbâlen uzun asırları içinde anlaşılacaktır.

[38] Âyet, başlıktaki soruya cevâb vermektedir.

Nebz, lügatte birşeyi kaldırıp atıvermektir ki, hukukta bir devletin muâhi-dine karşı münâsebeti kestiğini ihbar ve i'lân eylemesidir. Yânî öyle korkulacak bir .hıyaneti, alâmet ve delilini görüp anladığın takdirde ahdin hükümsüzlüğü ile aranızda münâsebeti kestiğini i'tidâl ve doğruluk dâiresinde açıkça kendilerine resmen ihbar et. Bu suretle ahdin hükümsüzlüğü iki tarafça resmen müsavi olarak bilinsin de, ona göre hareket edilsin ve ahid resmen bakî farzedilirken böyle bir ihbar ve i'lân yapmaksızın, doğrudan doğruya ve kat'î surette harbe başlama. Zîrâ, Allah hâinleri sevmez. Onların yaptığı gibi resmen muâhid görünüp de gizlice ahdi bozmağa kalkışmak bir hainlik olduğu gibi, dosdoğru nebz ve i'lân etmeden harbe gırişivermek de bir hıyanet olacağından, bundan sakınmak lâzımdır {Hakk Dîni, III, 2424)

[39] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ebû Bekr insanlara ahidlerini attı..." sözlerindedir. Bu, Ebû Bekr'in hacc emirliği ile dokuzuncu hicret yılında edâ edilen hacc-dır ki, Veda Haccı'ndan bir sene evvel idi. O sırada Berâe Sûresi indi. Bu sûre Allah ve Rasûlü'nün müşriklerden beri olduklarım haber vermekle başlayıp, müşriklerden emânın kaldırılması, ahdin atılması, yânî müşrikler İle olan ahidlerin feshedileceğini haber veriyordu. Bu yıl Alî de bu sûrenin hükümlerini tebliğ etmesi İçin hacca gönderilmişti...

[40] Başlıktaki âyetin başlığa uygunluğu gayet açıktır._Hadîsin uygunluğu ise "Ahd etliğinde ahdinden döner" sözündedir. Bu

hadîs, îmân Kitâbı'nda ve başka yerlerde de birkaç kerreler geçmişti.

[41] Alî hadîsinin başlığa uygunluğunun "Kim orada bir bid'at çıkarırsa.. " sözünden alınması mümkin olur. Çünkü bid'at çıkarmak, bid'atçıyı barındırmak, ve efendilerinin izni olmaksızın başka bir topluluğu velî edinmek ahdi bozmak ma'-nâsınadır ve bu yüzden la'nete hakk kazanmıştır (Aynî).

[42] Hadîs, müslim, gayrimüslim her kime olursa olsun verilen ahde karşı yapılan vefasızlık günâhının dünyâdaki hayâta te'sîr edeceğini, iktisadî ve içtimaî bozukluklara da sebeb olacağını açıkça ifâde etmektedir.

Bu hadîsin benzerini daha açık bir ibare ile Müslim de hem Ebû Hureyre'-den, hem de Câbir'den şöyle rivayet etmiştir: "Bir zaman gelecek ki Irak dirhemini, kafîzini; Mısır da müddünü, dinarını vermez olacaktır". Geleceğe âid olan bu mühim bilgi, şübhesiz peygamberlik alâmetlerindendir.

Rasûlullah zamanında basılı olarak Hicaz'da kullanılan paralar dirhem ile dînâr da Suriye ve Mısır yoluyla Roma ve Bizans'tan gelirdi. Kafîz, îrârihlar'm; müdd de Rûm'un ölçeği idi. Bu sebebden Peygamber dirhemle kafîzi Irak'a ve İran'a; dînâr İle müdd'ü de Mısır'a ve Rûm'a nisbet etmiştir.

Bu hadîslerde ahid verenlerin ahidlerini hakkıyle yerine getirmeleri; ahidli zımmîlere haksızlık ve zulüm etmemeleri; bir cümle ile ifâde edilirse Allah ve Rasûlü'nün koyduğu eskimez hukuk ve insan hakları kaanûnlarma göre verilen ahid, emân ve te'mînâtların bozulmaması tavsiyesi vardır. Bunlara bağlı kalınmadığı takdirde meydana gelen kötü sonuçların yalnız âhirete kalmayıp, dünyâ hayâtını da bozacağı, milletçe iktisadî ve içtimaî birçok maddî ve ma'nevî sıkıntılara düşüleceği haber verilmiştir.

[43] Bu hadîsin başlığa ilgisi, Kureyş'in ahdi bozmalarının neticesi Mekke fethi ile onlara galebe ve onların kahredilmiş olmasıdır. Bu ise ahdi bozmanın kötülen-miş olduğunu, bunun mukaabilinin, yânî ahde vefa etmenin ise övülmüş olduğunu açıklıyor. Hadîsin son fıkrası; müslümânların kendi aralarında meydana gelen fitne ise müşkildir. Çünkü müslümânların öldürülmesi ile araya fitne girmiş olur. Onun için böyle fitnede kılıcı atmak, kılıç çekmekten evlâdır (Aynî).

[44] Hadîsin başlıkla İlgisi, bundan önceki hadîsin ilgisi gibidir. Bu hadîs, öncekinin daha geniş bir rivayetidir. Hulâsa olarak Sehl bu hutbesinde Sıffîn ahâlîsine Hu-deybiye günü cereyan eden, insanların çoğunun barışa isteksizliğini, bununla beraber Allah'ın buna büyük hayır ta'kîb ettirdiğini; Peygamber'in barışma görüşünde olmasının insanların harb etme görüşlerinden daha kâmil ve makbul olduğunu bildirmiştir (KastaHânî).

[45] Bu hadîs önceki ile şu bakımdan ilgilidir: Gadr etmemek, kendi dîninden başka bir dîn üzere olsa da hısımla ilgiyi devam ettirmenin cevazının gerekliliğidir. Bu hadîs Hibe'de de geçmişti (Aynî).

Bu hadîsin ifâde ettiği görüşü el-Müntehine: 8-9. âyetleri de kuvvetlendirir.

[46] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ancak üç gece ikaamet etmek" sözündedir. Bu hadîs Sulh Kitâbı'nda "Sulh nasıl yazılır bâbı"nda da geçmişti.

[47] Bu, Ekincilik Kitâbı'nda "Mal sahibi: Allah seni bıraktığı sürece seni bırakıyorum dediği zaman bâbı"nda geçen Abdullah ibn Umer hadîsinin bir parçasıdır. Anlaşmada İlim ehlince belli bir sınır yoktur. Bu mes'ele ihtiyâca göredir. Bu konuda ictihâd, devlet başkanına ve re'y sahihlerine âiddir (Aynî).

[48] Buhârî bununla İbn Abbâs'm şu hadîsine işaret etmiştir: Müşrikler kendilerinden bir adamın cesedini satın almak istediler. Peygamber Nevfel ibn Abdillah ibni'l-Mugîre'nin cesedini o hendeğe atılmış olduğu hâlde onlara satmayı kabul etmedi de: "Onun parasına da, cesedine de ihtiyâcımız yoktur" buyurdu.

İbn Hişâm: Bize ez-Zuhrî'den; müşriklerin onun hakkında onbİn dirhem harcadıkları haberi ulaştı, demiştir (İbn Hacer).

[49] Hadîsin başlığa uygunluğu bellidir. Bu hadîs Temizlik Kitâbı'nda "Namaz kılanın sırtı üzerine pislik atıldığı zaman bâbı"nda geçmişti.

[50] Bu hadîslerin başlığa uygunlukları bellidir. Müslim de Cihâd ve Siyer Kitabı, "Ahde vefasızlık ve hıyanet etmenin haram kılınması bâbı"nda, ayrı ayrı dört sahâbîden bu hadîsleri bâzı değişik lâfızlarla getirmiştir.

el-Enfâl: 56. âyeti de ahd edip de ahdine vefa etmeyenlerin yeryüzünde hareket eden hayvanların en şerrlileri olduklarını beyân etmektedir. Bundan Önce geçen 17. bâb başlığına bakılsın..

[51]

Hadîsin başlığa uygunluğu "Seferber olunuz" sözünden alınması mümkin olur. Çünkü bunun ma'nâsı "Müslümanlara gadr ve muhalefet etmeyiniz" demektir. Diğer bir vecih şudur: Peygamber Mekke'de harbi halâl kılmadı, gadr etmedi. Zîrâ O'nun harbi, Allah'ın O'na bir saat halâl kılmasıyle olmuştur. Bu halâl kılma olmayaydı, Peygamber'e de halâl olmazdı (Aynî).

Hadîsin son fıkrasındaki İstisna ya o anda buna dâir bir vahiy geldiğine, ya geçen bir vahiyde istisnanın beyân ve tebliği isteğe bağlandığına, yâhud da böyle bir vahiy yoksa Peygamber'in Allah tarafından me'mûr buyurulduğu hususların tafsillerinde içtihada izinli olduğuna delîUir.

Bu hadîs İlim, Hacc, Cihâd... Kitâbları'nda da geçmişti.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

88- KİTABU'D-DİYAT

(Diyetler Kitabı) [1]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: "Kim bir mü'mini kasden öldürürse cezası, içinde ebedî kalıcı olmak üzere cehennemdir. Allah ona gadab etmiştir, ona la 'net etmiştir ve ona çok büyük bir azâb hazırlamıştır" (en-Nisâ: 93) [2]

1-.......Amr ibn Şurahbîl şöyle demiştir: Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Bir adam:

— Yâ Rasûlallah! Allah katında hangi günâh en büyüktür? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Allah seni yarattığı hâlde Allah'a bir benzer çağırmandır" buyurdu.

O adam:

— Sonra hangi (günâh büyüktür)? diye sordu. Rasûlullah:

— "Sonra beraberinde yemek yemesinden korktuğun için çocuğunu öldürmendir" buyurdu.

O zât:

— Bundan sonra hangisi (büyüktür)? dedi. Rasûlullah:

— "Sonra komşunun eşiyle zina edişmendir" buyurdu.

Azîz ve Celîl olan Allah, bunların tasdîki olmak üzere şu âyetleri indirdi: ('Onlar ki, A ilah 'in yanına başka bir tanrı daha (katıp) tapmazlar. Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar, zina etmezler. Kim bunları yaparsa cezaya çarpar. Kıyamet günü de azabı katmerleşir ve o azabın içinde hor ve hakîr ebedî bırakılır" (ei-

Furkaan: 68-69) [3].

2-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Mü'min kişi, kendisine haram bir kan bulaşmadıkça dâima dîninden (mülhem olduğu) bir genişlik içindedir" buyurdu [4].

3-.......Bize îshâk tahdîs etti: Ben babam Saîd ibn Amr'dan işittim, şöyle tahdîs ediyordu: Abdullah ibn Umer (R): Nefsini içine atan kimseler için hiçbir çıkış ve kurtuluş olmayan işlerin helak edicilerinden biri, kan dökmeye halâl kılıcı bir hakk olmaksızın haram kan dökmektir, demiştir.

4- Bize Ubeydullah ibn Mûsâ, el-A'meş'ten; o da Ebû Vâil'den tahdîs etti ki, Abdullah (ibn Mes'ûd-R): Peygamber (S):

— "(Kıyamet gününde) insanlar arasında verilecek ilk hüküm, kan da'vâları hakkındadır" buyurdu, demiştir [5].

5-.......Bize Atâ ibn Yezîd tahdîs etti. Ona da Ubeydullah ibn Adiyy tahdîs etti. Ona da Zuhre oğulları'nın yeminli dostu olan el-Mıkdâd ibn Amr el-Kindî tahdîs etmiştir. Bu zât, Bedir'de Peygamber (S) ile beraber hazır bulunmuştu; o şöyle demiştir: Bir kerresinde RasûluIlah(S)'a:

— Yâ Rasûlallah! Ben bir kâfirle karşılaşsam, onunla vuruşsak da o benim elimi kılıcı ile vurup koparsa, sonra benden kaçıp bir ağaca sığınsa da "Ben Allah için müslümân oldum ("Lâ ilahe ilte'Hâh")" dese, onu bu tevhîd kelimesini söyledikten sonra öldürebilir miyim? dedim.

Rasûlullah:

— "Hayır sen onu öldürme!" buyurdu.

— Yâ Rasûlallah! O benim iki elimden birisini kesti kopardı da, tevhîd kelimesini elimi kopardıktan sonra söyledi, ben onu öldürebilir miyim? dedim. Rasûlullah:

— "Sakın onu öldürme! Eğer öldürürsen o senin onu öldürmezden evvelki

vaziyelindedir! (Çünkü müslümân olmuş kanı ma'sûm-dur.) Sen de onun söylediği tevhîd kelimesini söylemezden evvelki vaziyetindesin (çünkü kanın kısas ile mübâh olmuştur)" buyurdu [6].

Ve Habîb ibn Ebî Amrete, Saîd ibn Cubeyr'den söyledi ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Mıkdâd'a:

— "Ey Mıkdâd!Mü'min bir kişi, kâfirlerden meydana gelen kavminin beraberinde îmânını gizlese de (selâmete erişince) îmânını açığa çıkarsa, bunun üzerine sen de onun (îmânına i'timâd etmeyerek) öldürsen (bu doğru olmaz). Nitekim sen de hicretten önce Mekke'de îmânını böyle gizliyordun!" buyurdu [7].

1- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'(Kim bir canı, bir can mukaabilinde veya yeryüzünde bir fesâd çıkarmaktan dolayı olmayarak öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur.) Kim de onu kurtarırsa, bütün insanları diriltmiş gibi olur.,, "

(el-Mâide: 32).

ibn Abbâs, son fıkranın tefsiri hakkında: Kısas nev'inden bir hakk müstesna, öldürülmesi haram kılınan bir kimseyi öldürülmekten kurtaran, sanki bütün insanları kurtarmış gibi olur, demiştir [8].

6-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, el-A'meş'ten; o da Abdullah ibn Murre'den; o da Mesrûk'tan; o da Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Haksızca öldürülen her nefsin öldürülme günâhından muhakkak bir pay ilk Âdem oğlu üzerine de olur" buyurmuştur [9].

7-....... Bize Şu'be tahdîs etti: Bana Vâkıd ibn Abdillah haber verip, babası Muhammed ibn Zeyd'den söyledi, o da Abdullah ibn Umer(R)'den işitmiştir ki,

Peygamber (S) -Veda Haccı'nda Akabe cemresi yanında insanların toplanması sırasında-:

— "Benden sonra bir birlerinizin boyunlarını vuran kâfirlere dön-meyiniz!" buyurmuştur [10].

8-.......Cerîr ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Veda Haccı'nda bana "İnsanları sustur!" diye emretti de, yaptığı hutbede: "Benden sonra kâfirlerin âdetine dönüp birbirlerinizin boyunlarını vurmayınız!" buyurdu.

Bu hadîsi Ebû Bekre ile İbn Abbâs da Peygamber'den rivayet ettiler [11]

9-.......Bize Şu'be, Firâs'tan; o daeş-Şa'bî'den; o da Abdullah ibn Amr(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Büyük günâhlar Allah 'a ortak tanımak, ana-babaya isyan etmek -yâhud: Gamûs yemini yapmak-" buyurdu. Râvî Şu'be böyle şekkli söyledi.

Muâz ibn Muâz el-Anberî şöyle dedi: Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: "Büyük günâhlar, Allah 'a ortak tanımak, gamûs yemini etmek, ana-babaya âsî olmak -yâhud: İnsan öldürmektir-" buyurdu [12].

10-....... Bize Ubeydullah ibn Ebî Bekr tahdîs etti ki, kendisi Enes ibn Mâlik(R)'ten işitmiştir. Peygamber (S): "Büyük günâhlar..." buyurdu.

Ve yine bize Amr (ibn Merzûk) tahdîs etti: Bize Şu'be, İbnu Ebî Bekr'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Büyük günâhların en büyüğü Allah 'a şirk koşmak, nefis öldürmek, ana-babaya ezâ etmek ve yalan söz söylemek -yâhud: Yalan şâhidliği yapmaktır-" buyurdu [13].

11-....... Bize Ebû Zabyân tahdîs edip şöyle dedi: Ben Usâme ibn Zeyd ibn Hârise(R)'den işittim, o tahdîs ederek şöyle dedi: Rasû-lullah (S) bizi Cuheyne kabilesinden el-Huraka boyu üzerine cihâda göndermişti. Bizler sabah vakti o

kavme baskın yaptık ve onları bozguna uğrattık. Ben, Ensâr'dan bir adamla beraber onlardan bir kimseye kavuştuk. Biz onu kuşatıp yakalayınca "Lâ ilahe ille'llâh "dedi. Bu tevhîd sözü üzerine Ensârî arkadaşım ondan kendini çekti. Fakat ben mızrağımı ona sapladım ve onu öldürdüm. Medine'ye geldiğimizde bu hâdise Peygamber'e ulaştı da bana:

— "Yâ Usâme! Sen o adamı 'Lâ ilahe ille'llâhu' demesinin ardından niçin öldürdün?" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! O bu sözü ancak ölümden sığımcı olarak söylemiştir, dedim.

Rasûlullah:

— "Sen onu *Lâ ilahe iüe'Üâh' demesinin ardından niçin öldürdün?" buyurdu ve bu soruyu bana karşı devamlı tekrar ediyordu.

Nihayet ben:

— Keski bu günden önce müslümân olmayaydım! diye temem-nî ettim [14].

12-....... Bize Yezîd ibn Ebî Habîb el-Mısrî, Ebû'l-Hayr'dan; o da es-Sunabihî'den tahdîs etti ki, Ubâde ibnu's-Sâmit (R) şöyle demiştir: Ben Akabe gecesinde Rasûlullah (S) ile bey'at etmiş olan na-kîblerden birisiyim. Biz o gece Rasûlullah'a şu şartlar üzerine bey'at ettik: Allah'a hiçbirşeyi ortak kılmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, Allah'ın haram kıldığı canı öldürmemek, iftira etmemek, âsî olmamak, bunlara sâdık kaldığımız takdirde cennetle müjdelenmek, bu günâhlardan birini işlersek bunun hükmünün Allah'a âid olduğu (üzerine) [15].

13-....... Bize Cuveyriye, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Her kim biz müslümân-lara silâh çekip kıtal ederse artık o kimse biz müslümânlardan değildir" buyurmuştur.

Bu hadîsi Ebû Mûsâ el-Eş'arî de Peygamber(S)'den rivayet etmiştir [16].

14-.......Bize Eyyûb ve Yûnus, el-Hasenu'l-Basrî'den tahdîs ettiler ki, el-Ahnef ibnu Kays şöyle demiştir: Ben (Alî ile Muâviye arasındaki Sıffîn harbi sırasında) şu adama (Alî ibn Ebî Tâlib'e) yardım etmek için gidiyordum. Bana Ebû Bekre kavuştu da:

— Nereye gitmek istiyorsun? diye sordu. Ben:

— Şu adama yardım edeceğim! dedim. O bana şöyle dedi:

— Haydi geri dön! Çünkü ben Rasûlullah(S)'tan işittim: "İki müslümân kılıçlanyle karşılaştıkları zaman ölen de, öldüren de ateştedir" Duyuruyordu. Ben: Yâ Rasûlallah, öldüren böyledir amma ölene ne oluyor? diye sordum. Rasûlullah: "Ölen de arkadaşını öldürmeye hırslı idi" buyurdu [17].

"Hitamuhu misk" (et-Tatfîf: 26) olması niyâzıyle Ondördüncü Cildin Sonu

Ve Haddlerde İkrar Babı

"Ey îmân edenler, maktuller hakkında size kısas yazıldı. Hürr, hürr ile; köle, köle ile; dişi, dişi ile (kısas olunur). Fakat kimin lehinde maktulün kardeşi tarafından cüzf birşey affolunursa (hemen kısas düşer). Artık Örfe uymak, onu güzellikle ödemek (lâzımdır).

Bu, Rabb 'inizden bir hafifletme ve rahmettir. O hâlde

kim bundan sonra tecâvüzde bulunursa, onun için pek aCltlCl bir azâb Vardir" (el-Bakara: 178) [18].

3- Hâkimin, Katl Suçuyla İttihâm Edilen Kişiyi Sorguya Çekmesi, Nihayet Suçunu İkrar Ederse Hadd Uygulaması Ve Haddlerde İkâr Babı

15-.......Bize Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle tahdîs etti: Bir Yahûdî, (Ensâj-'dan) bir cariyenin başını iki taş arasında ezmişti (ve zînetlerini almıştı). (O câriye ölmek üzere iken Peygamber'in huzurunda:)

— Sana bu cinayeti kim işledi? Fulân mı, fulân mı? diye sorulup, nihayet Yahudi'nin adı anılınca, câriye başı ile "Evet" işareti yaptı.

Bunun üzerine Yahûdî yakalanıp getirildi. Bu fiili devamlı soruldu, nihayet bu cinayeti ikrar edince, onun da başı taşla ezildi [19].

4- Bâb: Bir Şahıs Diğer Bir Şahsı Taşla Yâhud Deynekle Öldürdüğü Zaman (Öldürdüğü Şeyle Mi, Yoksa Kılıçla ' Mı Kısas Yapılır)? [20]

16-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Medîne'de bir câriye kadın üzerinde gümüş zînet eşyaları olduğu hâlde dışarı çıkmıştı.

Enes dedi ki: Bir Yahûdî o kadına bir taş atmış.

Enes dedi ki: Yaralı kadın ölmek üzere iken Peygamber'in yanına getirildi. Peygamber (S) ona:

— "Seni fulân kimse mi öldürdü?" diye sordu.

Kadın ("Hayır" ma'nâsına) başını yukarı kaldırdı. Peygamber soruyu tekrar etti ve:

— "Seni fulân kimse mi öldürdü?" buyurdu.

Kadın yine ("Hayır" yerine) başını kaldırdı. Peygamber üçüncü defasında:

— "Seni fulân kimse mi öldürdü?" diye sordu.

Bu sefer kadın "Evet" ma'nâsına başını aşağıya indirdi. Bunun üzerine Rasûlullah o Yahudi'yi çağırttı (da soruşturma yapıp suçunu i'tirâf edince) onu da iki taş arasında öldürdü [21].

5- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

Biz onda (Tevrat'ta) onların üzerine (şunu) yazdık:

Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş karşılıktır; yaralar birbirine kısastır. Fakat kim bunu sadaka olarak bağışlarsa o, kendisine keffârettir* Kim Allah hn indirdiği hükümlerle hükmetmezse, onlar zâlimlerin tâ kendileridirler" (ei-Mâide: 45) [22].

17-.......Bize el-A'meş, Abdullah ibn Murre'den; odaMesrûk'tan tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Rasûlul-lah (S) şöyle buyurdu: "Allah'tan başka (ibâdete lâyık) tanrı bulunmadığına ve benim A ilah 'in Rasûlü olduğuma şehâdet etmekte olan müs-lümân bir kimsenin kanı halâl olmaz, ancak şu üç şeyden biri ile halâl olur: Maktulün hayâtı karşılığında öldürülmesi, zina edenin evli olması, İslâm Dînî'nden çıkıp müslümân cemâatini terketmesi!" [23].

6- Taşla Kısas Yapan Kimse Babı

18-.......Bize Şu'be, Hişâmibn Zeyd'den; o daEnes(R)'ten şöyle tahdîs etti: Bir Yahûdî, üzerindeki gümüş zînet eşyalarım almak için bir cariyeyi taş ile öldürdü. Ölmeye yüz tutmuş olduğu hâlde bu câriye Peygamber(S)'in yanına getirildi. Peygamber ona:

— "Seni fulan kimse mi Öldürdü?" diye sordu. Kadın başıyle "Hayır" diye işaret etti.

Peygamber ikinci defa bir ismi zikrederek sordu. Kadın yine başıyle "Hayır" diye işaret etti. Üçüncü sorusunda ise kadın başıyle "Evet!" diye olumlu bir işaret verdi. Bunun üzerine Peygamber o Yahudi'yi iki taş ile öldürdü [24].

7- Bâb:

"Her kimin bir kimsesi öldürülürse, iki şeyden hangisi kendisi hakkında hayırlı ise onu isteyebilir (yânı iki şey arasında muhayyerdir; ya kendisine diyet verilir, ya maktulün ehli kısas ettirir)"

19-.......Bize Ebû Hureyre (R) şöyle tahdîs etti: Huzâahlar, Câhiliyet günlerinde öldürülmüş bir Huzâalı adama karşılık Leys oğullarından bir kimseyi Mekke fethi yılında öldürmüşlerdi. Rasûiul-lah(S)'a haber verilince, hemen ayağa kalktı, yaptığı hutbesinde şunları söyledi:

— "Şübhesiz Allahfîlin ordusunu Mekke'ye girmekten habset-miştir, Allah Mekkeliler üzerine kendi rasûlü ile mü'minleri saldırt-mıştır. Haberiniz olsun: Mekke benden evvel hiçbir kimse için halâl olmadığı gibi, benden sonra da hiçbir kimse için halâl olmayacaktır. Biliniz ki, o ancak bana da yalnız bir gündüzün bir saatinde halâl kılınmıştır. Bilmiş olunuz ki, işte bu saatimde Mekke benim için de haramdır. Mekke'nin dikeni bile koparılmaz, ağacı kesilmez, yitiğini kimse elini uzatıp alamaz, ancak sahibini aramak için arayıp i'lân edici kimse alabilir. O hâlde her kimin bir kimsesi öldürülürse, iki şeyden hangisi kendisi hakkında hayırlı ise, onu isteyebilir (yânî iki şey arasında muhayyerdir: Ya kendisine diyet verilir, yâhud maktulün ehli kısas ettirir)/"

Bu hutbe üzerine Yemen ahâlîsinden olup Ebû Şâh denilen bir adam ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Şu söylediklerini benim için yaz! dedi.

Rasûlullah da:

— "Bunları Ebû Şâh için yazın!" emrini verdi.

Sonra Kureyş'ten bir zât ayağa kalktı, o da:

— Yâ Rasûlallah! Izhır otu müstesna olsun! Çünkü biz onu eylerimizin inşâsında ve kabirlerimizde kullanıyoruz! dedi.

Rasûlullah:

— "Izhır müstesna olsun!" buyurdu.

Ubeydullah, Şeybân'dan fîl lafzı hususunda Harb ibn Şeddâd'a mutâbaat etti. Bâzı kimse de (yânî şeyh Muhammed ibn Yahya ez-Zuhlî) Ebû Nuaym'dan "Allah Mekke'de katli haram kılmıştır" şeklinde söyledi. Ubeydullah da: "Yâhud da maktulün ehli kısas yaptırır" şeklinde söylemiştir [25].

20-.......îbn Abbâs (R) şöyle demiştir: İsrâîl oğullan'nda kısas vardı, fakat onlarda diyet yoktu. Yüce Allah, Kitâb'mda bu ümmete hitaben: "Ey îmân edenler, maktuller hakkında size kısas yazıldı. Hürr, hürr ile; köle köle ile; dişi dişi ile (kısas olunur). Fakat kimin lehinde maktulün kardeşi tarafından cüz T birşey affolunursa, artık örfe uymak, onu güzellikle ödemek lâzımdır... " {d-Bakara: 178) buyurdu.

İbn Abbâs "Fe men ufiye" kavlini tefsir ederek, şöyle dedi: Afv, amden öldürmede maktulün velîsinin kaatilden diyet kabul etmesidir (ve kanı terketmesidir).

Yine İbn Abbâs: "FeHtibâun bVl-ma'rûf" da maktulün velîsinin kaatilden ma'rûf veçhile diyeti istemesi ve kaatilin de o diyeti güzellikle ödemesidir, dedi [26].

8- Haksız Olarak Bir Adamın Kanını İsteyen Kimse(Nin Hükmünü Beyân) Babı

21-....... Bize Nâfi' ibn Cubeyr, Ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Allah'a insanların en sevimsiz olanı üç sınıftır: a. Harem içinde zulüm ve haksızlık eden; b. İslâm camiası içinde Câhiliyet âdetini araştırıp, onu bulup yaşatmak isteyen (mürteci'), c. Haksız yere dökmek için ma'sûm bir kişinin kanım külfetle araştıran" [27].

9- Hatâ İle Öldürmede Maktulün Velîsinin Kaatilden Affı, Maktulün Ölmesinden Sonradır Babı

22-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Uhud günü harb sırasında İblîs insanların içinde:

— Ey Allah'ın kulları, arka tarafınızdan sakınınız! diye bağırdı.

Bu ses ile mücâhidlerin önde bulunanları, arka taraftakiler üzerine döndüler, (onları düşman sanarak hücum ettiler). Nihayet Hu-zeyfe'nin babası el-Yemân'ı öldürdüler.

Huzeyfe:

— (Ne yapıyorsunuz?) O babamdır, o babamdır! (Onu öldürmeyin!) diye bağırdı (Fakat onu işitmediler) ve yanlışlıkla Yemân'ı öldürdüler.

Huzeyfe yanlışlıkla olan bu öldürmeye karşı:

— Allah sizleri mağfiret eylesin! demekle yetindi.

Râvî: Uhud günü müşrikler bozulmuş, hattâ onlardan bir topluluk Taife kadar kaçıp onlara katılmışlardı, demiştir [28].

10- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Bir müzminin diğer bir mü'mini, yanlışlık eseri olmayarak öldürmesi yakışmaz. Kim bir mü 'mini yanlışlıkla öldürürse, mü ymin bir köleyi azâd etmesi ve ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi lâzımdır.

Meğer ki, onlar o diyeti sadaka olarak bağışlamış olsunlar. Eğer öldürülen mü'min olmakla beraber size düşman bir kavimden ise, o zaman öldürenin bir köle azâd etmesi lâzımdır. Şayet kendileriyle aranızda andlaşma olan bir kavimden ise, o vakit mirasçılarına bir diyet vermek ve bir de mü 9min bir köle azâd etmek gerekir. Kim bunları bulamazsa Allah 'tan tevbesinin kabulü için birbiri ardınca iki ay oruç tutması îcâb eder. Allah herşeyi bilendir, gerçek hüküm ve hikmet Sâhİbİdİr" (en-Nisâ: 92) [29].

11- Bâb: Şahıs, Öldürmeyi Bir Kerre İkrar Ederse Bu İkrarı İle Öldürülür

23-.......Bize Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etti: Bir Yahûdî, bir cariyenin başını iki taş arasında ezdi. Ölmek üzere olan kadına:

— Bunu sana kim yaptı? Fulân kimse mi, Fulân kimse mi? diye soruldu.

Nihayet o Yahudi'nin ismi söylenince, kadın başıyle "Evet" diye işaret etti. Yahûdî yakalanıp getirildi, soruldu, o da suçunu i'tirâf edince Peygamber (3) emretti de onun başı da taşla ezildi.

Râvî Hemmâm ibn Yahya "İki taşla ezildi" diye söylemiştir [30].

12- Erkeğin, Kadını Öldürmesi Babı

24-.......Bize Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir Yahûdî erkeğini, üstündeki gümüş zînetlerini almak için öldürdüğü bir câriye kadına mukaabil öldürmüştür [31].

13- Yaralamalarda Erkekler İle Kadınlar Arasında Kısas (Yapılması) Babı

İlim ehli (yânî onların cumhuru) da: Erkek, kadına mukaabil öldürülür, demişlerdir. Umer ibnu'l-Hattâb'dan: Nefse ulaşan her kasıtlı öldürmede ve onun aşağısında olacak her yaralamada, kadın, öldürdüğü erkekten dolayı kısas edilir, dediği zikrolunuyor.

Umer ibnu Abdilazîz de Umer'in rivayet ettiği bu görüşe gitmiştir. İbrâhîm en-Nahaî, Ebu'z-Zinâd, ve Ebu'z-Zinâd'ın bâzı arkadaşları da bu görüşe gitmişlerdir [32].

Enes ibnu'n-Nadr'ın kızkardeşi er-Rubeyy', bir insanı yaraladı da Peygamber

(S): "Kısas" buyurdu [33].

25-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber(S)'e hastalığında ağzına ilâç koymuştuk. O da bize "İlâç vermeyin" diye işaret etmişti. Fakat biz:

— Rasûlullah'in ilâç istememesi, hastanın ilâçtan hoşlanmama-sıdır, dedik (ilâç vermeye devam ettik).

Rasûlullah- ayıhnca:

— "Sizlerden ev içinde bulunan herkes hiç kimse katmadan muhakkak bu ilâçtan alacaktır, ancak Abbâs müstesna! Çünkü o beni ilâçlamakta sizinle bulunmadı" buyurdu [34].

14- Nefsi Yâhud Bir Organı Hususunda Hâkimin Hükmü Olmaksızın Hakkını Alan Yâhud Kısas Yapan Kimse Babı [35]

26-.......Bize Ebu'z-Zinâd tahdîs etti; ona da el-A'rec tahdîs etti ki, o Ebû Hureyre(R)'den işitmiştir. Ebû Hureyre de Rasûlul-lah(S)'tan: "Bizler (dünyâda) sonra gelenleriz, (âhirette) öne geçecek olanlarız*.." buyururken işittiğini söylüyordu.

Yine bu isnâd ile Rasûlullah (S): "Eğer sen evinde iken içeriye bakmasına izin vermediğin bir kimse, senin evinin içine baksa, sen de ona bir taş atıp gözünü çıkarsan, senin üzerine günâh yoktur" buyurduğunu rivayet etti [36].

27-.......Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân, Humeyd et-Tavîl'den şöyle tahdîs etti: Bir adam, Peygamber(S)'in evinin içine doğru baktı. Peygamber de hemen elindeki enli oku, o kimseye doğru yöneltti.

Yahya dedi ki: Ben Humeyd'e:

— Bu hadîsi sana kim tahdîs etti? diye sordum. Humeyd:

— Bunu bana Enes ibn Mâlik tahdîs etti, diye cevâb verdi [37].

15- Bâb: Bir Şahıs Kalabalık İçinde Sıkışıp Öldüğü Yâhud Öldürüldüğü Zaman (Hüküm Nasıldır)? [38]

28-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Uhud günü olduğu zaman müşrikler harb meydanında bozguna uğratıldılar. Bu sırada İblîs (müs-lümânların içinde):

— Ey Allah'ın kullan! Arkanızdan gelenlerle mukaatele ediniz! diye bağırdı.

Bu ünleme ile önde bulunanlar arkadan gelenleri müşriklerden sanarak, onlarla harbetmek için geri döndüler. Bunlar ve onlar mukaatele ettiler. Bu sırada Huzeyfe bir de baktı ki, arkadaki babası el-Yemân'dır (Müslümanlar onu müşriklerden sanarak öldürüyorlardı). Hemen:

— Ey Allah'ın kullan! O benim babamdır! O benim babamdır!

diye bağırdı...

Âişe dedi ki: Vallahi müslümânlar ondan ayrılmayıp nihayet onu (yanlışlıkla) öldürdüler. Huzeyfe (onların, babasını müşriklerden sanarak yanlışlıkla öldürmüş olmaları özründen dolayı):

— Allah sizleri mağfiret eylesin! dedi.

Bu senedle gelen bir rivayette Urve: Bu fiilden dolayı Huzeyfe'-den tâ Allah'a kavuşuncaya kadar babası üzerine bir hüzün bakıyye-si devam edip durdu, demiştir [39].

16- Bâb: Bir Şahıs Yanlışlıkla Kendini Öldürdüğü Zaman, Onun İçin Diyet Yoktur

29-.......Seleme ibnu'I-Ekvâ (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber (S) ile beraber Hayber gazasına çıktık. Yolda giderken sahâbîler-den bir adam (amcam)

Âmir ibnu'l-Ekvâ'a:

— Yâ Âmir! Kısa vezinli şiirlerinden bizlere dinlet! dedi. Bunun üzerine Âmir, recez denilen kısa vezinli şiirlerini tegannî ile okuyarak kaafilenin develerini yollandırdı. Peygamber:

— "Şiir inşâd ederek develeri yollandıran kimdir?" diye sordu. 'u Sahâbîler:

— Âmir ibnu'I-Ekvâ'dir! Dediler

Peygamber:

— "Allah ona rahmet eylesin!" diye duâ etti.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Âmir'le bizi faydalandırmak için keski onu bizlere bağışlasaydın! dediler.

Nihayet Hayber gecesinin sabahında Âmir yaralandı (ve bundan öldü). Bir topluluk:

— Âmir'in ameli bâtıl oldu, o kendini öldürdü! dediler.

Ben Hayber'den döndüğüm sırada onlar hâlâ:

— Âmir'in âmeli bâtıl oldu! diye konuşuyorlardı.

Bunun üzerine ben Peygamber'e geldim ve:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Babam, anam Sana feda olsun! Bâzı'/ kimseler Âmir'in gazasının bâtıl ve şehîdliğinin mükâfâtsız olduğu* \ nu iddia ettiler! dedim.

Peygamber:

— "Bu iddiada bulunan kimse yalan söylemiştir. Şübhesiz Âmir için iki ecir ve sevâb vardır: Muhakkak ki o bir câhiddir, bir mücâ-hiddir. Hangi şehidin ecri onun ecrinden daha ziyâde olabilir!" buyurdu [40].

7- Bâb: Bir Şahıs Diğer Bir Kimseyi Isırdığı Ve Isıranın Ön Dişleri Düştüğü

Zaman (Ona Birşey Lâzım Gelir Mi, Gelmez Mi)?

30-.......Bize Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Ben Zurâre ibn Evfâ'dan işittim, o da İmrân ibn Husayn'dan: Bir adam diğer bir adamın elini ısırdı. Işınlan kimse elini ısıranın ağzından şiddetle çekti. Bu çekişten ısıranın ön dişleri düştü. Sonunda Peygamber(S)'e gelip muhakeme oldular. Peygamber:

— "Biriniz kardeşini, kuvvetli erkek devenin ısırışı gibi ısırır (mı)? Senin dökülen dişlerin için diyet yoktur!" buyurdu [41].

31-.......Ya'lâ ibn Umeyye (R) şöyle demiştir: Ben bir gazveye çıktım. Bir adam diğer bir adamı ısırdı. Işınlan kimse elini şiddetle çekti. Bu çekişle ısıranın ön dişini yerinden çıkardı. Peygamber (S) düşen dişin diyeti olmadığına hükmetti.

18- Bâb: Diş, Dişe Mukaabil (Sökülür)

32-....... Bize Humeyd et-Tavîl, Enes(R)'ten şöyle tahdîs etti: en-Nadr'm kızı er-Rubeyy', bir cariyeye tokat vurdu ve onun dişini kırdı. Dişi kırıian cariyenin ailesi Peygamber (S)'e gelip da'vâyı ar-zettiler. Peygamber, er-Rubeyy' üzerine kısas emretti [42].

19- Parmakların Diyeti Babı

33-.......Bize Şu'be, Katâde'den; o da İkrime'den; o da îbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "işte şu ve şu, yâni küçük i parmakla baş parmak (diyet hususunda) müsavidir" buyurmuştur [43].

34-......Buradaki senedde de İbn Abbâs: Ben Peygamber(S)'den bunun

benzerini işittim, demiştir.

20- Bâb: Bir Topluluk Bir Kimseye Musibet Yaptıkları Zaman Onlardan Herbiri Cezaya Uğratılır Yâhud (Öldürmüşlerse) Hepsi Kısas Yapılır Mı? [44]

Mutamı, eş-Şa'bfden söyledi ki: İki kişi bir adamı , Alî'ye getirip, onun hırsızlık yaptığına şâhidlik etmişler. Alî de bu şehâdetle hırsızlığı sabit olan o kimsenin elini kesmiş. Sonra bu iki şâhid başka bir adamı daha Alî'nin huzuruna getirmişler de:

Biz evvelki adamın hırsızlık yaptığında yanıldık! demişler. Bunun üzerine Alî, o iki şahidin diğer kimse aleyhindeki şehâdetlerini de iptal etmiş ve o iki kişi yakalanıp onlardan, birinci adamın kesilen elinin diyeti alınmıştır.

Alî: Eğer ben sizin şâhidliğinizde yalan söylemeyi kasdettiğinizi bilmiş olaydım, muhakkak sizin elinizi keserdim! Demiştir [45].

35- Buhârî şöyle dedi: Ve bana İbnu Beşşâr söyledi. Bize Yahya ibn Saîd, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den; o da İbn Unıer(R)'den şöyle tahdîs etti: Bir oğlan aldatılarak öldürüldü. îbn Umer:

— Eğer bu öldürme fiilinde San'â ahâlîsi iştirak etmiş olsalardı, muhakkak ben onların hepsini öldürürdüm, demiştir.

Mugîre ibnu Hakîm es-San'ânî, babası Hakîm'den: Dört kişi bir çocuğu öldürdüler. Bunun üzerine Umer de aynı sözü söyledi, demiştir.

Ebû Bekr, İbnu'z-Zubeyr, Alî ibn Ebî Tâlib, Suveyd ibnu Mu-karrin dörtlüsü de tokattan kısas yapmışlardır.

Umer de vurmadan dolayı kırbaçla kısas yapmıştır. Alî ibn Ebî Tâlib de üç kamçı vurmaktan dolayı kısas yapmıştır.

Kaadi Şurayh da bir deynek vurmasından ve küçük yaralardan dolayı kısas

yapmıştır [46].

36-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) hasta iken (baygın hâlinde) ağzına ilâç koyduk. O da bize:

— "İlâç vermeyin!" diye işaret etmeye başladı. Biz:

— Rasûlullah'm çekinmesi, hastanın ilâcı sevmemesidir! dedik

(ve ilâç vermeye devam ettik). Ayılmca:

— "Ben sizi ilâç vermekten nehyetmedim mi?" diye azarladı. Biz yine:

— Hasta ilâçtan hoşlanmaz (onun için azarlıyor), dedik (ve ilâç vermeye devam etmek istedik).

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Sizden ev içinde bulunan herkes, hiç kimse kalmaksızın bu ilâçtan alacaktır. İşte ben ona bakıyorum. Yalnız Abbâs müstesnadır. Çünkü o, beni ilâçlamakta sizinle bulunmadı!" buyurdu .

21- Kasâme Yemini Babı [47]

Ve el-Eş'as ibn Kays şöyle demiştir: Peygamber (S):

"(Da'vânı isbât edecek şey) senin iki şahidindir, yâhud da onun yemini vardır" buyurdu [48].

Abdullah ibnu Ebî Muleyke de: Muâviye ibn Ebî Sufyân kasâme yemini ile kısas yapmadı, demiştir.

Umer ibn Abdilazîz (99 senesinde) Basra üzerine emîr ta'yîn ettiği Adiyy ibn Ertae'ye, yağcıların evlerinden bir evin yanında bulunmuş olan bir maktul hakkında şöyle yazmıştır:

"Eğer maktulün sahihleri beyyine bulurlarsa (onunla hükmet), sâhibleri beyyine bulamazlarsa bu hususta beyyinesiz olarak hüküm vermekle insanlara zulmetme! Çünkü bu iş, kıyamete kadar hakkında hüküm verilemiyecek olan bir iştir!" [49]

37-.......Ensâr'dan Sehl ibn Ebî Hasme denilen sahâbî (R), Buşeyr ibn Yesâr'a şöyle haber vermiştir: Kendi kavminden bir topluluk Hayber'e gittiler. Hayber hurmalıkları içinde kendi işlerine dağıldılar. Sonra kendilerinden birini (Abdullah ibn Sehl'i) öldürülmüş olarak buldular. Bu topluluk, cesedin arazîlerinde bulunduğu Hayber liler'e:

— Siz bizim arkadaşımızı öldürdünüz! dediler. Hayberliler de:

— Onu biz Öldürmedik, onun kaatilini de bilmiş değiliz! dediler. Sonra bu sahâbîler topluluğu Peygamber(S)'e gidip:

— Yâ Rasûlallah! Bizler Hayber'e gittik ve orada birimizi öldürülmüş hâlde bulduk, dediler.

Peygamber:

— "Büyük konuşsun, büyük konuşsun!" buyurdu. Sonra onlara:

— "Onu öldüren kimse üzerine beyyine getireceksiniz" buyurdu.

Onlar:

— Bizim beyyinemiz yoktur, dediler. Peygamber:

— "O takdirde Yahudiler onu kendileri öldürmediklerine dâir yemîn ederler" dedi.

Sahâbîler:

— (Yâ Rasûlallah!) Biz Yahûdîler'in yeminlerine razı olmayız! dediler.

Rasûlullah, öldürülen kişinin kanını bâtıî ve heder kılmayı istemedi de zekât develerinden yüz tanesini onun diyeti olmak üzere verdi [50].

38-.......Bana Ebû Kılâbe ailesinden olan Ebû Recâ tahdîs etti. Bana Ebû Kılâbe Abdullah şöyle tahdîs etti: Umer ibnu Abdilazîz, halifeliği zamanında bir gün üzerine oturduğu serîrini insanlar için evinin dışına çıkardı. Sonra insanlara yanına girmelerine izin verdi. İnsanlar onun huzuruna girdiler. Halîfe onlara:

— Bu kasâme yemîni hakkında ne diyorsunuz? dedi. Onlar:

— Biz kasâme ile kısas vâcib bir haktıf; kasâme ile (Muâviye ibn Ebî Sufyân, Abdullah ibnu'z-Zubeyr, Abdulmelik ibn Mervân gibi) halîfeler kısas yapmışlardır diyoruz, dediler. Ebû Kılâbe dedi ki: Bana da:

— Sen kasâme hakkında ne diyorsun yâ Ebâ Kılâbe! diye sordu ve beni insanlar önünde (onlarla münazara ettirmek için) dikti.

Ben de cevâbında şöyle dedim:

— Ey Mü'minlerin Emîri, ordu kumandanları ve Arab'ın şerifleri huzûrundadir. Şu mes'elede nasıl re'y edersin, bana haber ver: Eğer Şam'da bulunan evli bir erkek aleyhine onlardan elli adam, onu görmedikleri hâlde onun zina ettiğine şâhidlik etmiş olsalardı, sen o adamı onların bu şehâdetleriyle recm eder miydin? dedim.

O da:

— Hayır (recm etmezdim), diye cevâb verdi. Ben yine:

— Re'yini bana haber ver: Şayet Hımıs'ta bulunan bir erkek aleyhine, onu gözleriyle görmedikleri hâlde onlardan elli kişi, o hırsızlık yapmıştır diye şâhidlik etselerdi, sen onun elini keser miydin? dedim.

Halîfe bu sorumu da:

— Hayır, diye cevâbladı. Ben:

— Allah'a yemîn ederim ki, Rasûlullah (S) şu üç hasletten başka hiç bir kimseyi asla öldürmedi: a. Kendi nefsinin çekmesi veya cinayeti ile haksız olarak öldüren ve bu sebeble kisasen öldürülen; b. Evlilikten sonra zina eden; c. İslâm Dîni'nden çıkarak, Allah'a ve Rasûlü'ne harb açan kimse.

Oradaki topluluk:

— Enes ibn Mâlik sana: Rasûlullah(S)'ın hırsızlarda veya hırsızlıkta el

kestiğini, gözleri oyduğunu ve onları güneşe attığım tahdîs etmiş değil mi? dediler.

Ben de onlara şöyle dedim:

— Sizlere ben Enes ibn Mâlik'in hadîsini tahdîs edeyim: Bana Enes şöyle tahdîs etti: Ukl kabîlesinden sekiz nefer insan Rasûlullah'a geldiler ve onunla İslâm üzerine bey'atlaştılar. Müteakiben Medine arazîsinin havası onlara ağır geldi de vücûdları hastalandı. Onlar bu hastalıklarını Rasûlullah'a arzettiler. Rasûlullah (S): "Bizim çobanımızla beraber develerin yanına çıksanız, onların sütlerinden ve bevl-lerinden nail olsanız?" buyurdu. Onlar: Peki, deyip develerin yanma çıktılar. Onların sütlerinden ve sidiklerinden içtiler ve sıhhat buldular. Akabinde Rasûlullah'm çobanını öldürdüler, develeri de sürüp gittiler. Derken bu haber Rasûlullah'a ulaştı. Rasûlullah derhâl arkalarından bir seriyye gönderdi. Kısa zamanda yakalanıp geri getirildiler. Rasûluilah emretti, elleri ve ayakları kesildi, gözlerini de oydurdu. Sonra onları güneşe attırdı ve nihayet öldüler.

Ben:

— Bunların işlemiş oldukları suçtan daha şiddetli hangi suç vardır: Bunlar İslâm Dîni'nden geri dönmüşler, insan öldürmüşler, hırsızlık yapmışlardır, dedim.

Anbese ibnu Saîd:

— Vallahi ben bu gün senden işittiğimin benzerini bu günden Önce asla işitmiş değilim! dedi.

Ebû Kılâbe dedi ki: Ben Anbese'ye:

— Ey Anbese! Sen benim bu hadîsimi bana karşı redd mi ediyorsun? dedim.

Anbese:

— Hayır (sana karşı reddetmiyorum), lâkin sen hadîsi tastamam olduğu gibi getirdin. Vallahi bu şeyh (yânî Ebû Kılâbe) aranızda yaşadığı müddetçe bu ordu (yânî Şâm ahâlîsi) hayırdan asla ayrılmazlar, dedi.

Ben konuşmama şöyle devam ettim:

— Bu, benzeri işlerde uygulanmak üzere Rasûlullah tarafından konulmuş bir kaanûn olmuştur. Rasûlullah'm huzuruna Ensâr'dan bir topluluk girdi, O'nun

yanında konuştular. Sonra onlardan biri Hayber'e doğru yola çıktı. O kişi önlerinden gitti ve orada öldürüldü. Ötekiler de onun ardından Hayber'e çıktılar. Bir de gördüler ki, arkadaşları (Abdullah ibn Sehl) kan içinde debeleniyor. Hemen Rasûlullah'm yanına döndüler ve:

— Yâ Rasûlallah! Arkadaşımız bizimle beraber senin yanında konuşuyordu, bizim önümüzde yola çıktı, biz onu kan içinde bula-nır vaziyette bulduk! dediler.

Rasûlullah (evinden yâhud mescidinden) çıkıp onların yanına geldi ve:

— "Onu kimin öldürdüğünü düşünüyor veya görüyorsunuz?" diye sordu.

Onlar da:

— Biz onu Yahûdîler'in öldürdüğünü düşünüyoruz, dediler. Rasûlullah, Yahûdîler'e haberci salıp onları çağırttı ve:

— "Bunu öldüren sizler misiniz?" diye sordu. Onlar:

— Hayır, dediler. Rasûlullah iddiacılara:

— "Siz, Yahudiler'den elli kişinin onu öldürmediklerine dâir yemîn etmesine razı olur musunuz?" dedi.

Onlar:

— Yahûdîler bizim hepimizi öldürmelerine ehemmiyet vermezler, sonra da öldürmediklerine yemîn ederler! dediler.

Rasûlullah yine müddeîlere hitaben:

— "Sizler kendinizden elli kişinin (onu bunlar öldürdü mîni ile diyete hakk kazanır mısınız?" buyurdu.

O sahâbîler:

— Bizler bu yemini yapamayız! dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah o kimsenin diyetini kendi malından verdi [51].

Ebû Kılâbe geçen senedle şöyle dedi: Ben şöyle dedim: Huzeyl kabilesi Câhiliyet devrinde kendilerinin yeminli bir dostlarından ayrılmışlar:

— Sen bizden, biz de senden değiliz, demişlerdi.

O ayrılman kimse Yemen'den bir ev halkına (onlardan hırsızlık için) Bathâ denilen Mekke vadisinde geceleyin hücum etti. O ev halkından bir adam, o hırsızın gelmesiyle uyandı da ona bir kılıç darbesi attı ve onu öldürdü. Akabinde Huzeyl kabilesi geldiler ve o Yemenli adamı (yânı kendisinden ayrılınmış olup da hırsızlık teşebbüsü sırasında onu öldüren kimseyi) yakaladılar ve hacc mevsiminde Umer ibnu'l-Hattâb'ın huzuruna çıkardılar ve:

— Bu adam bizim arkadaşımızı öldürdü, dediler. Kaatil de:

— O, hırsızlık yapmıştır ve bunlar, yânı onun kavmi de bundan ayrılmış hâldedirler, dedi.

Umer de:

— Huzeyl kabilesinden elli kişi ondan ayrılmadıklarına yemîn ederler, dedi.

Bunun üzerine onlardan kırkdokuz kişi o kimseden ayrılmadıklarına yafan olarak yemîn etti. Bu sırada Huzeyl kabilesine mensûb olan bir adam Şam'dan geldi. Hemen ondan da kendileri gibi o zâttan ayrılmadıklarına dâir yemîn etmesini istediler. O Şam'dan gelen adam bin dirhem fidye verip yeminini onlardan kurtardı. Bu sefer onun yerine başka bir adam soktular. Böylece Umer o adamı maktulün kardeşine teslîm etti. Onun eli, ötekinin eliyle bir yere getirilip bağlandı. Bunlar şöyle dediler:

— Biz elli kişi, yânî ondan ayrılmadığımıza yemîn eden bizler -(hakikatte yemîn edenler ancak kırkdokuz olduğundan burada küll söylenip cüz irâde edilmiştir)- yürüdük. Nihayet Mekke'den bir gecelik uzaklıkta olan Nahle mevkiine vardıkları zaman kendilerini bir yağmur yakaladı. Hemen bir mağaraya girdiler. Akabinde o mağara yemîn etmiş olan o elli kişinin üzerine çöktü, hepsi öldüler de o elleri birbirine bağlanan iki kişi (yânî maktulün kardeşi ile Şam'dan gelen adamın yerine koydukları kişi) kaçıp kurtuldular. Onları da bir taş ta'kîb etti ve maktulün kardeşinin ayağına çarpıp onu kırdı. O bir yıl daha yaşadı, sonra öldü.

Ebû Kılâbe geçen senedle şöyle dedi: Ben şöyle dedim: — Abdulmelik ibn Mervân bir adamı kasâme yemîni ile kısas yapmıştır. Fakat sonra yaptığına pişman olmuş ve emir vermiş de yemîn eden o elli kişinin isimleri divân defterinden silinmiş ve onları Şam'dan başka yere sürgün etmiştir [52].

22- Bir Kavmin Evlerine İzinleri Olmaksızın Tırmanıp Bakan, Onların Da Gözünü Çıkardıkları Kimseye Diyet Yoktur Babı

39-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Ubeydullah ibn Ebî Bekr ibn Enes'ten; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle tahdîs etti: Bir kimse Pey-gamber'in evlerindeki deliklerin birinden içeriye baktı. Hemen Peygamber (S) bir mışkas veya birkaç mışkas ile ona doğru kalktı da, onu dürtmek için ona doğru sinerek yaklaşmaya başladı [53].

40-.......Bize Leys, İbn Şihâb'dan tahdîs etti. Ona da Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R) şöyle haber vermiştir: Bir kimse Rasûlullah'ın kapısındaki bir delikten içeriye bakmıştı. O sırada Rasûlullah'ın elinde midrâ demlen demirden bir tarak vardı ki, onunla başını kaşıyordu. Rasûlullah (S) -delikten münasebetsizce bakan- o kişiyi görünce:

— "Eğer senin bana bakıyor olduğunu daha önce hileydim, şu demiri gözüne saplardım!" buyurdu.

Ve yine Rasûlullah:

— "İzin isteme, ancak göz cihetinden kaanûn yapılmıştır!" buyurdu [54].

41-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ebû'l-Kaasım (S) şöyle buyurdu: "Eğer bir kimse izinsiz olarak senin mahremiyyetine bakar, sen de iki parmağın arası ile bir çakıl taşı atarak onun gözünü çıkarırsan, bundan dolayı artık sana herhangibir günâh sabit olmaz" [55].

23- Âkile Cemâati Babı [56]

42-.......Bize Mutarrıf tahdîs edip şöyle dedi: Ben eş-Şa'bî'den işittim, şöyle dedi: Ben Ebû Cuhayfe'den işittim, şöyle dedi: Ben Alî(R)'ye:

— Siz Ehli Beyt'in yanında Kur'ân'da olmayan herhangi birşey var mı? -Bir kerre "İnsanların yanında olmayan birşey var mı?" demiştir- diye sordum.

Alî:

— Taneyi yaran ve insanı yaratan Allah'a yemîn ederim ki, bizim yanımızda Kur'ân'da olandan başka birşey yoktur. Ancak insana Allah'ın Kitâbı'nı anlamak hususunda verilen bir anlayış ve bir de şu sahîfedeki şey vardır, dedi.

Ben:

— O sahîfedeki nedir? dedim.

Alî:

— Akl, yânî diyet, esîrin bağının çözülüp kurtarılması, kâfir karşılığında müslümânm öldürülmeyeceği, dedi [57].

24- Kadının Cenîni(Nin Hükmünü Beyân) Babı

43-.......Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: Huzeyl kabîlesİnden iki kadın birbiriyle döğüşüp, bunların biri diğerine bir taş atmış ve bu sebeble o kadın, karnındaki cenini (ölü olarak) dışarıya atmıştı. Rasûlullah (S) kadının cenini hakkında semeni, diyet bedelinin onda birinin yarısına ulaşan erkek veya dişi bir köle hükmetti [58].

44-.......Bize Hişâm, babası Urve'den; o da ei-Mugîre ibn Şu'be'den tahdîs etti ki, Umer ibnu'l-Hattâb onlarla, kadının doğum vaktinden evvel düşürülen cenini hakkında istişare etti de, el-Mugîre:

— Peygamber (S) cenîn hakkında tam diyet bedelinin onda birinin yarısı kadar olan bir erkek yâhud dişi köle ile hükmetti, dedi.

Umer ona:

— Seninle beraber buna şehâdet edecek bir kimse daha getir, dedi. Bunun üzerine Muhammed ibn Mesleme de Peygamber'in böyle

hükmettiğine şehâdet eyledi.

45- Bize Ubeydullah ibn Mûsâ, Hişâm'dan; o da babası Urve'den tahdîs etti ki, Umer ibnu'l-Hattâb, insanlara:

—Peygamber(S)'in düşük cenîn hakkındaki hükmünü işiten kimse var mı? diye sordu. el-Mugîre:

— Ben işittim; Peygamber düşük cenîn hakkında tam diyet bedelinin onda birinin yarısı kadar olan bir erkek yâhud dişi köle ile hükmetti, dedi.

Umer:

— Beraberinde buna şehâdet edecek bir kimse getir, dedi.

Bunun üzerine Muhammed ibn Mesleme:

— Ben, Peygamber üzerine böyle hükmettiğine şehâdet ediyorum, dedi.

46- Bize Hişâm ibn Urve, babasından, onun Mugîre ibn Su'be'den, Umer'in kendileriyle kadının vakitsiz düşürülmüş cenini hakkında istişare ettiğini, bundan önceki hadîs gibi tahdîs ederken işitmiştir.

25- Kadının Ceninin Hükmü, Öldürülen Kadının Diyetinin Öldürenin Babası Ve Babasının Asabesi Üzerine Olduğu; Çocuk Üzerine Olmadığı Babı

47-.......Bize el-Leys, İbn Şihâb'dan; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S), Lahyân oğulları'ndan bir kadının ölü olarak düşen cenîni hakkında kıymeti, tam diyet bedelinin onda birinin yarısına ulaşan bir köle veya câriye ile hükmetti. Sonra lehine tam diyet

bedelinin onda birisinin yarısı ile hükmolunan o cenînin anası kadın öldü. Bunun akabinde Rasûlullah, o kadının mirasının, kendi oğullarına ve kocasına âid olduğuna, cinayete kurbân gidip ölmüş olan kadının diyetinin ise, cinayeti işleyen kadının erkek akrabaları üzerine lâzım geldiğine hükmetti [59].

48-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Huzeyl kabilesinden iki kadın birbiriyle döğüşüp, bunların biri diğerine bir taş attı. Taş atan kadın, öteki kadını ve onun karnındaki cenîni öldürdü. Akabinde Peygamber(S)'in huzurunda da'vâlaştılar. Peygamber, cenînin diyetinin, tam diyet bedelinin onda birinin yarısına ulaşacak erkek veya dişi bir köle olduğuna hükmetti. Kadının diyeti de, caniye kadının asabesi (yânî erkek akrabaları) üzerinedir, diye hükmetti [60].

26- Köle Yâhud Çocuktan Yardım İsteyen Kimse Babı

Ümmü Seleme'nin, kâtiblerin muallimine haberci gönderip "Bana yün tiftikleyecek oğlan çocukları yolla, hürr yollama" dediği zikrolunuyor [61].

49-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Medîne'ye geldiği zaman üvey babam Ebû Talha benim elimden tutup Rasûlullah'm yanına götürdü ve:

— Yâ Rasûlallah! Enes akıllı bir oğlandır, Sana hizmet etsin! dedi.

Enes: Artık ben hazarda, seferde O'na hizmet ettim. Vallahi bana yapmış olduğum birşey için "Bunu neden böyle yaptın?" demedi; yine yapmadığım birşey için de "Bunu neden şöyle yapmadın?" demedi, demiştir [62].

27- Bâb:

"Ma'den cubârdır, kuyu da cubârdır" (Yânî bunlarda olan zararlar, ölümler

hederdir, üzerine birşey lâzım

50-.......Bize İbn Şihâb, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den ve Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan; onlar da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Hayvanların kendiliğinden meydana getirdikleri cinayet ve zararlar hederdir. Kuyu kazmaktan doğan cinayet de hederdir. Ma'den kazmada meydana gelen cinayet de hederdir. Define mallarında beşte bir nisbetinde vergi vardır" buyurmuştur [63].

28- Bab:

"Hayvanların kendiliklerinden meydana getirdikleri zararlar hederdir". Muhammed ibn Şîrîn: (Sahâbî ve tabiî âlimleri) hayvan tepmesinden uğranılan zararı ödetmezlerdi de binicinin hayvanın dizginini geriye çekmesinden dolayı hayvana isabet eden zararı biniciye ödetirlerdi, demiştir.

Hammâd ibn Seleme de: Hayvan tepmesi tazmîn olunmaz, ancak insanın, hayvanın ensesine, arkasına yâhud yanlarına öğendire makûlesi deynekle dürtmesi tazmîn olunur, demiştir.

Kaadı Şurayh:

Hayvan ayağı ile vurup ikaab ettiği zaman, sen de karşılık olarak onun ayağına vurup da ayağına bir zarar verdiğinde tazmîn edilmez, demiştir:

el-Hakem ibn Uteybe ile Hammâd ibn Ebî Süleyman:

Mekkârî, üzerinde bir kadın bulunan eşeği sürdüğü zaman kadın düşerse, sürücü üzerine bir ödeme yoktur, demişlerdir. eş-Şa'bî de: Sürücü hayvanı sürüp yorduğu zaman hayvana isabet edecek zararı öder. Eğer sürücü, hayvanın arka tarafında olur ve yormaksızın yavaş yavaş yumuşaklık ve kolaylıkla sürer de bu sırada hayvana bir zarar isabet ederse zararı ödemez, demiştir [64].

51-.......Bize Şu'be, Muhammed ibn Ziyâd'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den

tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Hayvanların yaptığı zararın diyeti hederdir; kuyu kazmadan meydana gelen zarar da hederdir. Ma'den kazmada meydana gelen zarar da hederdir. Define mallarında beşte bir nisbetinde vergi vardır" buyurmuştur.

29- Bir Zımmîyi Cürümsüz Olarak Öldüren Kimsenin Günâhı(Nı Beyân) Babı

52-.......Bize Mücâhid ibn Cebr, Abdullah ibn Amr(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Herhangi mü'min bir kişi, muâhedeli bir zımmîyi haksız yere öldürürse, o kişi cennet kokusu kokamaz. Hâlbuki (büyük günâhlardan çekinen öbür mü'minler tarafından) cennet kokusu kırk-yıllık uzaklıktan duyulur!" [65].

30- Bâb: "Kâfir Kişiye Bedel Müslüman Öldürülmez'

53-....... Ebû Cuhayfe (R) şöyle demiştir: Ben Alî'ye:

— Sizin yanınızda Allah'ın Kitâbı'nda bulunmayan nevi'den herhangi birşey var mı? -Râvî İbn Uyeyne bir kerre: "İnsanların yanında bulunmayan birşey var mı?" şeklinde söylemiştir- diye sordum.

Alî (R):

— Taneyi (toprak içinde) yaran ve inşam yaratan Allah'a yemîn ederim ki, bizim yanımızda Kur'ân'da olanlardan başka birşey (bir ilim) yoktur. Ancak Allah'ın Kitabı hakkında bir kişiye Allah tarafından verilen anlama ve bir de şu sahîfede yazılı olan şeyler vardır, dedi.

Ben:

— Bu sahîfedeki hükümler nedir? dedim. Alî:

— Öldürme diyeti, esirin (esîrlik bağının çözülüp) kurtarılması, kâfir kişiye

karşılık müslümânın öldürülmeyeceği hükümleri vardır, dedi [66].

31- Bâb: Müslüman Kişi Öfke Sırasında Bir Yahudi'ye Tokat Vurduğu Zaman (Üzerine Birşey Lâzım Gelmez)

Bunu (yânî müslümânın Yahudi'yi tokatlaması hadîsini) Ebû Hureyre, Peygamber(S)'den rivayet etmiştir [67].

54-....... Bize Sufyân es-Sevrî, Amr ibn Yahya'dan; o da babası Yahya ibn Umâre'den; o da Ebû Saîd eI-Hudrî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Peygamberler arasında şu, şundan daha hayırlıdır demeyiniz!" buyurmuştur [68].

55-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Yahûdîler'den bir adam, yüzüne tokat vurulmuş olduğu hâlde, Peygamber(S)'e geldi de:

— Ensâr'dan olan sahâbîlerinden bir adam benim yüzüme tokat vurdu, diye şikâyet etti.

Peygamber:

— "Onu çağırın!" buyurdu.

Sahâbîler o Ensârî adamı çağırdılar. Peygamber:

— "Sen bunun yüzüne niçin tokat vurdun?" diye sordu. O zât:

— Yâ Rasûlallah! Ben Yahûdîler'in yanından geçtim de bunu "Musa'yı bütün beşeriyetin üstüne seçip tercîh eden Allah'a yemîn ederim ki" derken işittim.

Ensârî dedi ki:

— Ben: Muhammed'in üstüne de mi (yükseltti), dedim. Ensârî dedi ki:

— Bu sırada beni bir öfke yakaladı, ben de bu sebeble onu tokatladım, dedi.

Peygamber:

— "Bana peygamberler arasından üstünlük, hayırlılık vermeyiniz. Hakikatte insanlar kıyamet gününde (dehşetten) bayılacaklar. (Ben de onlarla beraber bayılacağım.) Fakat ilk ay ilan ben olacağım. O anda bir de göreceğim ki, Mûsâ, Arş'ın ayaklarından bir ayağa tutunmuş hâlde olacaktır. Bilmiyorum, Mûsâ da bayılanların içinde idi de benden evvel mi ayıldı, yâhud Tür Dağı 'ndaki bayılması ile mi hesabı karşılandı?" buyurdu [69].

---

[1] ed-Diyât, "ed-Diyet"m cem'İdir. ed-Diye, dâl'in kesri ve yâ'nin lahfîfiyle öldürülen kimse için verilen kan bahâsına denir ki, kanı bahâsıdır. Sarihin beyânına göre aslında masdardır. "el-Vedyu ve'd-Diyetu", "İde" vezninde maktul için vârisine kan bahâsı vermek ma'nâsmadır... (Kaamûs Ter.).

[2] el-Buhârî'nin bu âyeti, bu kitabın başında zikretme sebebi, âyet haksız olarak bir mü'mini öldüren kimse için iki şiddetli ceza ihtiva etmekte olup bu cinayeti işleyen şahıs, maktulün veresiyle mal mukaabilinde sulh olursa, bu sulhun diyeti şâmil olmasıdır. Kasden insan öldürmenin hükümleri bundan önceki 92. âyette geçmiştir. Kasden insan öldürmenin dünyevî hükmü: "Ey îmân edenler, maktuller hakkında size kısas yazıldı... "(el-Bakara: 178) âyetinde beyân olunmuş idi, bunun uhrevî hükmü de bu âyette bildirilmiştir.

Âlimlerin cumhuruna göre, cehennemde ebedî kalmak cezası, kaatilin tev-be etmemesine âiddir, tevbesi kabul olunmaz demek değildir. Cumhura göre tevbe eden kaatilin tevbesinin kabul edilip edilmemesi, Allah'ın irâdesine bağlıdır. Cumhur bu hususta Ubâde ibn Sâmit'in Akabe bey'atindeki "Günahkâr kişinin işi Allah 'in İrâdesine bağlıdır, Allah dilerse affeder" maddesi ile "Şiibhesiz ki, ben tevbe ve îmân edenleri, iyi amelde bulunanları, sonra da doğru yolda sebat gösterenleri elbette çok mağfiret ediciyim" (Tâhâ: 82) âyetine ve benzeri delillere tutunmuştur. Şu hâlde cumhurun, âyetteki şiddetli cezayı katli halâl i'tikaad edenlere tahsîs etmiş olmaları kabul olunur. Bu ihtimâli âyetin nuzûl sebebi de te'-yîd eder: Bunun nuzûl sebebi Mikyes ibn Dabâbe adındaki mürteddir. Şöyle ki: Mikyes İbn Dabâbe, kardeşi Hişâm ile beraber müslümân olmuşlardı. Bir gün Dabâbe, kardeşi HİŞâm'ı Neccâr oğulları yurdunda vurulmuş hâlde buldu. Gelip Rasûlullah'a şikâyet etti. Rasûlullah da onunla beraber Bedir sahâbîle-rinden Zubeyr ibn Iyâd el-Fıhrî'yi Neccâr oğulları'na gönderdi, kaatili biliyorlarsa kısas etmesi için Mikyes'e teslîm etmelerini ve eğer biliniyorlarsa diyeti ödemelerini emrediyordu. "Allah'ın Rasûlü'nü işittik, itaat ettik. Kaatili bilmiyoruz, lâkin diyeti veririz" dediler. Ve yüz deve getirdiler, onlar da aldılar ve Medine'ye döndüler. Yolda gelirken şeytân Mikyes'e şöyle bir vesvese verdi: ' 'Kardeşinin diyetini kabul edeceksin de kendine baş kakmcağı yapacaksın öyle mi? Yanmdakini öldür, cana can olsun; diyeti de kâr kalsın" dedi. Bu vesvese ile Fıhrî'nin bir gafletini gözetip kaya ile başım parçaladı, sonra develerin birine binip gerisini sürerek ve küfrederek Mekke'ye döndü gitti... Rasûhıllah'ın Mekke fethi günü.emân vermediği şahıslardan biri bu idi. Bu kaatil ve mürtedd o gün Ka'be'nin örtüsüne yapışmış olduğu hâlde öldürüldü {HakkDînİ, II, 1425).

[3] Hadîsdeki el-Furkaan âyetiyle başlık arasındaki uygunluk meydandadır.

[4] Mü'minin dîninden mülhem olduğu hakîkat Yüce Allah'ın tevbe eden kullarının tevbelerint kabul buyurup büyük, küçük günâhlarının mağfiret olunması-dır. Ancak şirkten sonra en büyük günâh olan insan öldürmek müstesna. Kanı hürmet edilecek bir mü'minin kanı diğer mü'mine bulaşırsa, artık dînî hayâtı o kimseyi sıkar, ilâhî aftan ümîdsiz yaşar demektir. Fakat cumhurun mezhebine göre şirkten başka bütün ma'siyetler, Allah'ın irâdesine tâbi' olduğundan, baştaki en-NÎsâ âyeti gibi, bu hadîs de sakındırmaya hamlolunmuştur.

[5] Bu hadîsten hukukî da'vâ ve hükümlerin en mühimmi kan da'vâsı olduğu anlaşılır. Bu hadîs, "Kulun ilk hesaba çekileceği şey namazdır" hadîsine muhalif değildir. Çünkü konumuz olan hadîs sırf kul hakkı hususunda görülecek da'vâ-yı göstermektedir {Müslim Ter., V, 264).

[6] Hadîsin zikredilen âyete uygunluğu, içinde müslimân olmuş bir nefsi öldürmekten büyük bir nehy bulunması bakımındandır. Bunun bir rivayeti Mağâzî'de Bedir gazvesi'nde geçmişti.

[7] Bezzâr, Dârakutnî ve Taberânî'nin rivayetlerinde bunun evveli şöyledir: Rasûlullah, Mtkdâd'ın içinde bulunduğu bir kıt'ayı sefere göndermişti. Bunlar vazî-feli oldukları düşman üzerine vardıklarında düşmanı dağılmış bir hâlde buldular. Yalnız zengin birisini malının başında buldular. Bu adam müslümânları görünce "Lâ ilahe İlle 'ilâh'1 demişti. Fakat Mıkdâd, onun şehâdet kelimesine ehemmiyet vermeyip öldürdü. Seferden döndüğünde bu, Peygamber'e söylendi. Peygamber: "Yâ Mıkdâd! ıLâ ilahe ille'llâh " diyen bir kişiyi öldürdün mü?" diye tekdir buyurdu. Bunun üzerine "Ey îmân edenler! Allah yolunda harbe çıktığınız zaman meselelerin tam açıklanmasını bekleyin. Size selâm verene, dünyâ hayâtının geçici menfâatini arayarak: Sen mü 'min değilsin! demeyin... " (en-Nisâ: 94) âyeti indi. Sonra Rasûlullah: "Ey Mıkdâd!..." buyurdu.

[8] İbn Abbâs'ın bu sözünü el-Bezzâr ile Taberânî el-Kebîr'dc senediyle rivayet etmiştir.

Çünkü haksız olarak birini öldüren kaatil, umumiyet üzere hayât hakkını tanımamış, kanların hürmetini, nefislerin ismetini parçalamış, nefis öldürmeye yol açmış, başkalarına da cür'et vermiş olur. Bu sebeble bir kimseyi öldüren, herkesi öldürmüş gibi Allah'ın gazabına ve büyük azabına hakk kazanır da hayât hakkı kalmaz, kanı heder ve öldürülmesi vâcib olur... Her kim de bir nefsi diriltir, yânî affetmek veya öldürülmesine mâni' olmak veya herhan-gibir helak sebebinden kurtarmak suretiyle hayâtının bekaasına sebeb olursa, sanki insanların hepsini diriltmiş, birine yaptığım hepsine yapmış gibi olur... Her iki fıkradaki teşbihlerden maksad, nefs öldürmenin zararı, nefs kurtarmanın da menfâati âmm olduğunu açıkça anlatmak ve bunun için katle karşı kısâsen ve yeryüzünde fesâd cürmüne karşı kati ve îdâmın meşrûiyyetini tesbît ve öldürmeye taarruzdan korkutmak ve hayâtı muhafazaya rağbetlendirme-dir... {Hakk Dîni, II, 1657-1658))

[9] Bunun bir rivayeti Âdem'in yaratılması bâbı'nda geçmişti.

Her öldürme cinayeti günâhından ilk Âdem oğlu'na pay olması, öldürme âdetini ilk başlatan kimse olmasındandır.

Âdem'in oğlu Kaabil'in, kardeşi Hâbil'i öldürmesi kıssası el-Mâide: 27-31. âyetlerinde anlatılmaktadır.

[10] Yânî bunu halâl kılıcılar olmayın yâhud fiilleriniz müslümânlann boyunlarm-vurmakta kâfirlerin fiillerine benzer olmasın. Bunun bir rivayeti Ilim'de geçti, Inşâallah Fitneler'de de gelecektir.

[11] Ebû Bekre ile İbn Abbâs'ın bu rivayetleri Hacc'da geçti.

[12] Bunun bir rivayeti Eymân ve'n-Nuzûr'da geçti; buradaki başlığa uygunluğu "İnsan öldürmek" fıkrasındadır. Gamûs yemîni, orada da açıklandığı üzere, sahibini günâha yâhud ateşe daldıran yemîn demektir

[13] Hadîsin birer rivayeti Şehâdetler, Mağâzî, Edeb... Kitâbları'nda geçmişti.

[14] Bu, Mekke fethiden önce Gâlib ibn Abdillah komutasında gönderdiği yüzotuz mevcûdlu bir seriyyedir, Usâme'nin, Rasûlullah'ın bu soruyu tekrar tekrar sorması ve azarlamasından çok sıkıldığım, sonundaki temennisi belâgatle ifâde etmektedir.

[15] Bunun bir rivayeti îmân'da ve daha sonraki kjtâblarda geçti.

[16] Bu şiddetli tehdîd, bu adam İslâm camiasından çıkar ve teybe ederse, tevbesi kabul olunmaz, cehennemlik olur ma'nâsına değil, bu büyük günâhtan sakındırmak içindir.

[17] Bunun da bâzı rivayetleri îmân'da ve daha başka yerlerde geçti. Bütün bu hadîsler ve benzeri rivayetler İslâm Dîni'nin beşer hayâtına ne derece kıymet verdiğinin demleridirler.

[18] Bu âyet, kısasın vücûbunu, ve bu vücûbun ancak ehlinden afv ile düşebileceğini ve bu affın efdâliyet ve evleviyetini, bununla beraber afv sırasında mal üzerine sulh olmanın da cevazını tesbît etmektedir. Kısas, lügatte misliyle mukaabele etmektir, herhangibir hakkı misliyle takas etmek demektir.

Dişinin erkek, erkeğin dişi mukaabilinde kısasen kati olunacağında imamlar arasında ittifak edilmiştir. Bunu te'yîd ve tefsir edici olmak üzere el-En'âm Sûresi'ndeki 45. kısas âyetinde "Nefis nefisle" buyurulmuş ve bununla kısas ta aranan mUmâselet ve müsavat, nefs ve can mümâseleti olduğu gösterilmiştir ve hayât hakkı herkes için müsâvîdir ve kısas bu müsavata dayanır. Maktul kim olursa

olsun, onun kaatili veya muhtelif kaatilleri, o maktulden fazla hayât hakkında mâlik değillerdir... (Hakk Dîni, I, 602).   .

[19] Hadîs bundan sonraki bâbda daha geniş gelmektedir. Bunun bir rivayeti Hu-sûmetler'de de geçmişti.

[20] Buhârî, âdeti üzere, ihtilaflı konularda hadîste gelecek cevâbla yetinip başlığı soru hâlinde bırakmıştır. Hadîse göre bunun cevâbı "Öldürdüğü şeyle öldürülür" olacaktır.

[21] Başlığa uygunluğu meydandadır. Fakat bu konuda imamlar arasında görüş ayrılığı vardır. Yânı öldürdüğü âletle mi, yoksa kılıçla mı kısas edileceğinde ayrı görüşler ileri sürmüşlerdir. Tafsilâtı geniş şerhlerde ve fıkıh kitâblanndadır.

[22] Demek ki, kısas, şâri'in nazarında icrası istenmiş olduğu İçin değil, "Ey salim akıl sahihleri, kısasta sizin için (umûmî) bir hayât vardır, tâ ki sokmasınız" (el-Bakara: 179) medlulü üzere, hayât hakkına saldırı ve tecâvüz vahşetlerinden, cinayetlerinden beşer hayâtım korumak için meşru' kılınmıştır. Gerçi kısas dahî bîr telef etmeyi içine almaktadır ve bir zarara zarar ile mukaabele gibi düşünülebilir. Fakat bu telef etme, hayât hakkını kaldıran bir cinayet ve vahşeti telef etmedir. Bu ise hayât hakkının yaşaması demektir. Bunun için dünyâda adalet ve müsavata kısastan daha büyük bir misâl gösterilemez ve zâten kısasın ma1-nâsı eşitlik ve tam dengeleme demektir. Hayât hakkını yok eden bir cânînin yaşama hakkı olmadığını gözü ile görmesi ne büyük bir adalet manzarasidır. Sonra hakk ve adlin bu hâkimiyet manzarası altında hayât hakkının kendi kes biyle silinmesini gören bir kimseyi affedip de kendisine yeniden bir hayât hakkı bahşetmekte de Öyle yüksek, öyle kudsî bir ihsan manzarası vardır ki, beşeriyet âleminde bundan daha güzel, daha yüksek bir ihsan misâli gösterilemez {Hakk Dîni, II, 1693).

[23] Hadîsle âyet arasındaki uygunluk "Ne/s nefse mukaabildîr" sözündedir. Bu hadîste kısas sebebleri öldürme, zina ve dînden dönme suçlarına hasrolunmuştur. Bâzı âlimler öldürme sebeblerini on sayısına kadar çıkarmışlarsa da bir bakımdan bütün bunlar hadîsin üçüncü fıkrası olan "İslâm camiasından çıkan, dîninden dönen mürtedd ve kâfir" fıkrasında toplanırlar.

[24] Hadîsin bir iki rivayeti yakında geçti, orada "İki taş arasında ezerek öldürdü" şeklinde idi. Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır

[25] Hadîsin başlığa uygunluğu, başlığın hadîsin lafzından olması yönündendir. Bu-hârî burada hadîsi iki yoldan getirmiştir. Biri Ebû Nuaym FadI ibn Dukeyn'-den; o da Şeybân ibn Abdirrahmân'dan; o da Yahya İbn Ebî Kesîr'den; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre'den. Bu yoldan gelen hadîs, İlim Kitabı, "İlmin yazılması bâbı"nda geçti...

İkinci yol, Abdullah ibn Recâ el-Müsennâ el-Basrî yoludur ki, bu, ta'lîk sûretindedir...

Buhârî getirdiği mutâbaalarda da bâzı lafız farklarını tesbît etmektedir.

[26] Başlığa uygunluğu, maktulün velîsinin kısası terkedip diyete razı olması, diyet almada ve kısasta tercih hakkının, maktulün velîsine âid bulunması ve bunda kaatilin rızâsının şart olmaması yönündendir. Buhârî'nin bu başlıktan maksadı da bu idi (Aynî).

İsrâîl oğulları şerîatinde mümâselet ma'nâsında kısas vardı, fakat diyet yoktu. îsâ Peygamber'in şerîatinde ise yalnız diyet vardı, kısas yoktu. Bu sabit olunca tslâm şerîati bunların ikisini birleştirmek, ifrat ve tefrît olmaksızın tam orta ve denk bir adalet kurmakla seçkin olmuştur (Kastallânî).

İslâm Peygamberi'nden evvel insan öldürmeye karşı Nasârâ yalnız affın vü-cûbuna kaail oluyorlardı. Yahûdîler'in hükümlerinde de afv yok, yalnız öldürmek vardı. Maamâfîh Buhârî ve Nesâî'nin rivayetleri veçhile İsrâîl oğullan diyeti öldürmekten önde tutuyorlar, lâkin bu iki hükümden herbirinde aşırılık yapıyorlardı... Diyete gelince onda da zulmederler ve ekseriya eşraftan olanların diyetini diğerlerinin birkaç katı yaparlardı... İşbu âyet İndi. Kısasın vücûbunu ve bu vücûbun ancak ehlinden afv ile düşebileceğini, bu affın efdaliyet ve evlevi-yetini, bununla beraber afv sırasında mal üzerine sulh olmanın da cevazını tesbît ederek Yahûdîler'in affın meşru' olmadığına ve diyetin kısastan önde bulunduğuna dâir olan hükümlerini ve kısâsen katlin asla meşru' olmadığına kaail olan Nasârâ hükümlerini ve insanlık eşitliğine riâyet etmeyip şeref da'vâsiyle teaddî ve tecâvüze giden Arab âdetleri ve hükümlerini kaldırdı ve hayât hakkında eşitliği te'sîs ve i'lân etti (Hakk Dîni, I, 600-601).

[27] Haremden maksad Mekke Haremi'dir. Mescidi Haram, Ka'be'yi çevreler. Mescidi Harâm'ı da her taraftan kuşatan sahaya "Harem" ve "Mekke Haremi" ta'bîr olunur. Bu sahanın ağacı kesilmemek, hayvanları avlanmamak, haksızlık yapılmamak gibi buraya mahsûs şer'î hükümler vardır. Tafsilât Hacc Kitabı'ndadır.

[28] Başlığa uygunluğu "Allah sizleri mağfiret etsin" sözünden alınır. Çünkü bunun ma'nâsı: "Ben sizi affettim"dir. Zîrâ müslümânlar, Huzeyfe'nin babası Yemân'ı yanlışlıkla öldürmüşlerdi. Huzeyfe, Peygamber tarafından verilen diyeti de müslümânlara sadaka etmiştir. Bu hadîsin bir rivayeti Bed'u'l-Halk'ta "Ib-lîs'in sıfatı bâbı"nda da geçmişti. el-Yemân'm bu öldürülme kıssası Tecrîd Ter., II, 382 "316" rakamlı hadîsin haşiyesinde genişçe olarak verilmiştir.

[29] Bu âyet, diyetler hususunda bir asıldır. Allah bunda iki diyet ile üç keffâret zikretmiştir... (Aynî).

Her kim bir mü'mini hatâen öldürürse, îcâbı, bir mü'min köle veya cariyeye hürriyet verip azâd etmek ve maktulün veresesine teslîm olunacak bir diyet verilmektir...

Bir köleyi hürriyete kavuşturmak, Allah hakkı olarak bir keffâret; diyet de kul hakkı olarak bir tazmindir. Bir mü'minin öldürülmesine bu suretle biri Allah hakkı, biri de kul hakkı olmak üzere iki hakk ilgilenir. Hayât, evvelemirde Allah hakkıdır, hürriyet de bir nevi' hayâttır, bu da Allah hakkıdır. Allah'ın kullarından bir mü'minin Allah hakkı olan hayâtı yok edilmesine mukaabil, diğer bir mü'min kula hürriyet bahşederek yeni bir hayât kazandırmak, yanlışlıkla kaatil olan bir mü'minin günâhım örtmeye vesile olacak en güzel ve en münâsib bir keffârettir ki, bunda bir cihetten bir ceza, bir cihetten de bir ibâdet ma'nâsı vardır. Kati, amden olsa idi, bu günâh keffâret ile örtülemezdi. Fakat hatâ az çok bir dikkatsizliği içine almakla beraber küllî olarak sakınmak ve muavenete lâyıktır. Bunun için keffâretinin affı bahis konusu olamaz. Sonra Allah hakkı olan hayâttan, maktulün bir istifâdesi vardı, hayât hakkına mâlik idi. Kaatil, yanlışlıkla da olsa bunu gidermiş bulunduğundan ve hiçbir hakk heder edilemeyeceğinden, buna karşı sırf bir tazmîn olmak üzere maktulün yerine, kalıp malından faydalanacak olan vârislerine bir diyet verilmek de bir kul hakkıdır. Ve hatâen kaatil olan bunda da muavenete lâyıktır. Bunun için hısımları varsa diyete ortak olmalıdır. Vârislerin bunu affetmeleri de bir muavenettir. Bundan dolayıdır ki, afv ve ibra yerine "Tasadduk" ta'bîriyle bu muavenete tergîb edilmiştir. İşte İslâm yurdunda bir mü'mini yanlışlıkla öldürmenin hükmü ikidir: Keffâret, diyet. Ancak hatâen kati, gayrimüslim ise yalnız diyet lâzım gelir.

Dâr-ı harbe gelince... {Hakk Dîni, II, 1418-1419).

[30] Hadîsin başlığa uygunluğu ve delîlliğİ meydandadır. Hadîs şimdiye kadar birkaç yerde geçmişti.

[31] Bu da aynı hadîsin kısaltılmış bir rivayetidir, bu da başlıktaki hükmü açıklamaktadır. Kısasta -hayât hakkı herkes için eşit bir hakk olduğundan- erkek, kadın farkı yoktur; nefis nefse mukabil, erkek olsun, dişi olsun kısas yapılır.

[32] Umer ibnu'l-Hattâb'in bu görüşünü Saîd ibn Mansûr en-Nahaî yolundan rivâ- / yet etmiştir. Bu görüş, Urve el-Bârikî(R)'nin Umer'den Kaadi Şurayh'e getirdiği haberlerden idi. Urve el-Bârikî: Erkekler ve kadınlar müsâvî olarak yaralandılar... demiştir. Bunun senedi sahihtir. Lâkin en-Nahaî'nin Şurayh'ten işitmesi sahîh olmamıştır. İşte bu sebebden Buhârî, Umer'in haberini temrîz sî-gasıyle getirmiştir (Kastallânî).

Urve el-Bârikî, Peygamber'in âlim sahâbîlerinden idi. Umer'in halifeliği zamanında Kûfe'ye kaadı ta'yîn edilmiştir. Şa'bî'nin rivayetine göre, Urve, Kû-fe'nin ilk kaadısıdır.

[33] en-Nesefî nüshasında "Allah'ın kitabı kısastır" şeklindedir. Bu er-Rubeyy' bir cariyenin dişini kırmıştı. Peygamber de aleyhine kısasla hükmetmişti.

[34] Bunda erkeğin kadından kısası vardır. Çünkü Peygamber'e ilâç içirenler erkekler ve kadınlardı, hattâ ev halkının çoğu kadınlardı. Bu hadîsin bir rivayeti "Peygamber'in hastalığı bâbı"nda geçmişti.

[35] Buhârî âdeti üzere hadîste gelecek ile yetinerek cevâbı zikretmedi. Yâhud da haberden hüküm çıkarıcının zihnine i'timâd ederek böyle yaptı. İbn Battal: Fetva imamları hiçbir kimse için hâkimin hükmü olmaksızın hakkını almasının caiz olmayacağı üzerinde ittifak etmişlerdir, ancak kölesi üzerinde hadd uygulayan kimse hakkında ihtilâf etmişlerdir, demiştir. Amma, hakk almaya gelince, mal nev'inden olan hakkını alması -hakkı inkâr ettiği ve beyyinesi de olmadığı zamân-imâmlara göre caiz olur... (Aynî).

[36] Bunun başka bir rivayeti Sevbân tarafından merfû' olarak getirilmiştir: "Müslümânlardan hiçbir kimseye, kendisine izin verilmedikçe bir evin içine bakması halâ! olmaz..." (Aynî).

Sehl ibn Sa'd (R) şöyle dedi: Peygamber(S)'in evindeki bir pencereden bir kimse içeriye bakmıştı. O sırada Peygamber, midrâ denilen bir demirle başını kaşıyordu. O kişiye: "Eğer senin böyle hareme baktığını önceden bileydim, şu demiri gözüne saplardım. Çünkü izin isteme ancak göz için kaanûn yapılmıştır" "buyurdu. Bu iki hadîsi Müslim de Âdâb'da, "2156" ve "2157" rakamlanyle getirmiştir. İzin vermediğin bir adamın gözünü çıkarırsan kısas lâzım gelmez n demek oluyor.

[37] Bu hadîsin ilk sureti mürsel idi. Çünkü Humeyd bu kıssaya erişmemiştir. Yahyâ'nın Humeyd'e: Bu hadîsi sana kim tahdîs etti? sorusuna: Enes tahdîs etti, demesiyie hadîs merfû' olmuştur. "Enes..." sözü, bunun müsned, mevsûl olduğuna delâlet eder.

[38] Cevâbda görüş ayrılıkları bulunduğu için yâhud da hadîste gelen ile yetindiği için başlığı böyle soru hâlinde bırakmıştır.

[39] Başlığa uygunluğu "Vallahi onu öldürünceye kadar ayrılmadılar" sözünden alınır. Çünkü müslümânlar onun üzerine kalabalık bir sıkışma hâlinde hücum edip öldürmüşlerdi. Bu konuda çeşitli görüşler vardır: Bâzıları onun diyeti Beytu'l-mâl'e de vâcib olur, çünkü o müslümânlardan bir topluluğun fiili ile öldü, böylece onun diyeti müslümânlar in Beytu'l-mâl'ine vâcib olmuştur, dediler. Bâzıları da diyeti orada hazır bulunanların hepsi üzerine vâcib olur, çünkü o. onların fiiliyle olmuş, bu fiil başkalarına geçmemiştir... demiştir (Kastallânî). Bunun bir rivayeti 9. bâbda, 22 rakarmyle gemişti.

[40] Başlığa uygunluğu Peygamber'in, Âmir'in vârisleri için, âkilesi üzerine yâhud müslümânların Beytu'l-mâl'i üzerine diyet hükmetmemiş olması yönündendir. Bu hadîs, Buhârî'nin sülâsiyâtının ondokuzuncusudur. Mağâzî, Edeb, Mezâlim, Zebâih, Daavâd Kitâblan'nda uzun, kısa metinlerle geçmişti. Câhid: Çalışkan, son gayretini harcayan: Mucâhid, Allah yolunda harbeden demektir.

[41] Bu hadîsin birbirini te'yîd ve tafsîl eden sekiz kadar rivayetini Müslim de Sa-hîh'İnde getirmiştir. Oradaki rivayetlerin biri şöyledir: Safvân ibn Ya'lâ ibn Umeyye babasından heber verdi. Babası Ya'lâ ibn Umeyye şöyle demiştir: Ben Peygamber (S) ile beraber Tebûk gazvesinde bulundum.- Ya'lâ: Bu gazve be-nîm nazarımda en sağlam amelimdir, der idi. Ya'lâ dedi ki: Benim ücretli bir adamım vardı. O, bir insanla kitâl edercesine döğüşmüş. Bu iki döğüşenden biri, diğerinin elini ısırmış... Bu sırada ışınlan kimse, ısıranın ağzından elini çeki-vermiş. Çekerken de ön dişlerinden ikisi yerinden sökülmüş. Bunlar Peygamber'e geldiler de, Peygamber (S) onun dişinin tazmînâtı olmadığına hükmetti.

Oradaki rivayetlerde daha bâzı tafsilât vardır. Müslim Tercemesi, Kitâbu'l- Kasâme ve'1-Muhâribîn ve'1-Kısâs ve'd-Diyât, "Saldırgan bir kimse diğer bir insanın nefsine yâhud bir uzvuna saldırırsa, saldırıya uğrayan da o mütecavizi def ettiği zaman, onun canını yâhud bîr uzvunu telef etse, üzerine tazmînât yoktur babı", V, 257-259 "1673-1674".

[42] Bu üç râvîli hadîslerden yirmincisîdir. Bunun Tefsîr'de, el-Bakara: 178. âyetinde daha geniş bir rivayeti geçmişti: Enes ibn Mâlik şöyle dedi: İbnu'n-Nadr'm kızkardeşi er-Rubeyy' bir kerresinde bir kadının ön dişlerini kırdı. (Onlar diyetini istediler, İbnu'n-Nadr da affetmelerini istedi.) Rasûlullah (S) da kısas ile emretti. Bunun üzerine Enes ibnu'n-Nadr:

— Yâ Rasûlallah, Seni hakk ile peygamber gönderen Allah'a yemîn ederim (ve Allah'ın yardımını anarak derim ki:) Rubeyy'in dişi kırılmaz! dedi.

Enes dedi ki: Hakîkaten da'vâcılar en sonu diyete razı olup kısası bıraktilar. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Allah'ın kullarından öyle bir kişi vardır ki, o, Allah'a yemîn etse, muhakkak Allah onun yeminini yerine getirir" buyurdu.

[43] Hadîs başlıktaki hükmü açıklamaktadır.

en-Nesâî'nin rivayetinde Rasûlullah (S), Amr ibn Hazm oğullan'na diyetlere dâir gönderdiği mektubunda: "Elin diyeti elli devedir. Her parmağın diyeti de on devedir" buyurmuştur. Şârih Hattâbî: Bu rivayet, diyet hususunda bir asıldır. Bununla âlimler, elin diyeti, tam diyetin yarısı olduğunda ittifak etmiş lerdir. Yine böyle elin ve ayağın parmaklarının diyeti müsâvî olarak farksız on deve olduğunda da ittifak etmişlerdir, demiştir.

[44] el-Bakara: 178. kısas âyetinde "el-Katlâ" elif lâm ile süslü bir cemi' olduğundan kasden ve haksız olarak öldürülmüş olanların, hürr, köle, erkek, dişi, müs-lim, muâhedeli cümlesine şâmildir. Herbirinin kaatili kim olursa olsun, mukaabilinde kısas olunur. Ve beyân olunacağı üzere kısası düşürücü olan afv veya sulh olma vâki' olmadıkça, bu kısasın.İcrâsı umûm îmân ehline farzdır... Bunun için dişinin erkek, erkeğin dişi mukaabilinde öldürüleceği imamlar arasında ittifak edilmiştir. Bunu te'yîd ve tefsir edici olmak üzere el-Mâide: 45'deki kısas âyetinde "en-Nefsu bVn-nefsi" buyurulmuş ve bununla kısasta ş-u. istenen mümâselet ve müsavat, nefis ve can mümâseleti olduğu gösterilmiştir. \^ Ve hayât hakkı herkes için müsâvîdir ve kısas bu müsavata dayanır. Maktul kim olursa olsun, onun kaatili veya müteaddid kaatilleri o maktulden fazla bir hayât hakkına mâlik değillerdir... (Hakk Dîni, I, 601-602).

[45] Mutarnf'm bu haberini Şafiî ile Taberî, Bundâr'dan; o da Şu'be'den; o da Ka-tâde'den olmak üzere rivayet etmişlerdir

[46] Buradaki haberleri İbn Ebî Şeybe, Saîd ibn Mansûr, Müsedded... gibi hadîsçiler senedleriyle rivayet etmişlerdir.

Aldatılarak öldürülen oğlanın kaatilleri, oğlanın anası olan kadın, onun dostu ve kadının cariyesi ve onlara yardım eden bir adam imiş. Oğlanın adı Asîl imiş. Çocuğu öldürenler de el-Mugîre ibn Hakîm es-San'ânî'nin karısı, hizmetçisi, kadının gizli dostu ve başka bir adam imiş. Öldürülen çocuk Mugîre'nin başka karısından olan oğlu Asîl imiş. Onu öldürüp bir kuyuya atmışlar... (Beyhakî).

[47] Kasâme, yemîn ma'nâsma olan "lksâm"dan isim olarak mutlak yemîn ma'nâ-sınadır. Sonra maktulün velîleri üzerine taksim olunan husûsî bir nevi' yemîn ma'nâsma kullanıldı. Meselâ bir karye toprağında bir kimsenin milki olmayan boş bir arazîde yaralanmış olarak bir maktul bulunur. Kaatili bilinmez. Veresesi karye ahâlîsinden da'vâ ettikte, maktulün velîsinin tercîh eylediği elli kişiye yemîn verilir. Ve eğer elli kişi bulunmaz ise yemîn verilen kişilere elli yemîn tamâmına dek yemîn tekrîr olunur. Ve yine beyyine olmayarak, meselâ yakınında düşmanlığı zahir olan Amr üzere bi'd-delâle da'vâ eyleseler, maktulün velîleri işbu Amr, Zeyd'i katleyledi diye elli tamâmına dek yemîn ederler. İşte bu iki surette yemîn eden cemâate de "Kasâme" denildi. Eğer da'vâcılar yemîn ederlerse, diyete hakk kazanırlar. Ve eğer cinayetle ittihâm edilenler yemîn ederlerse diyet lâzım gelmez. Nitekim fıkıh kitâblannda şerhedilmiştir... (Âsim Efendi, Kaamûs Tercemesî).

[48] Eş'as ibn Kays'in hadîsi uzun bir metinle Şehâdetler ile Yeminler ve Nezrler Ki-tâbları'nda geçti.

[49] Fethu'l-Bârî de şöyle dedi: Muâviye'nin kasâme ile kısas yapması hususunda ihtilâf edildiği gibi, Umer ibn Abdilâziz üzerine de kasâme ile kısası hususunda ihtilâf edildi... (Kastallânî).

[50] Buhârî bu hadîsi, "Kasâme"de kısas olmadığına ve bunda hüküm beyyine ve yemîne maksûr olduğuna dâir geçen Eş'as ibn Kays hadîsine uygun olarak zikretmiştir.

Bunun birer rivayeti Sulh'ta ve Cizye'de geçmişti. Müslim de Kasâme, Mu-hâribler, Kısas ve Diyât Kitâbı'nda bunun onüç kadar rivayetini ayrı ayrı yollardan ve farklı metinlerle arka arkaya sıralamıştır. Müslim Tercemesi, V, 243-250 "1669-1670".

[51] Hadîste evvelâ yeminin müddeîye değil de müddeâ aleyhe yönelmesi vardır. Nitekim bu Ensârîler kıssasında böyle vâki' olmuştur... (Kastallânî).

[52] Buhârî'nin bu hadîsi burada getirmesi, Ensâr kıssasında olduğu gibi, yeminin evvelâ müddeâ aleyhe yöneleceği, müddeîye yönelmiyeceği bakımındandır.

Hadîsin sonundaki "İle'ş-Şâm = Şam'a" ta'bîriEbûNuaym'ınA/usta/ırac'-ında Ahmed ibn Harb rivayetinde "Mine'ş-Şâm Şam'dan" şeklindedir. Fethu'l-Bârî'dt: Bu daha uygundur. Çünkü Abduimelik'in ikaameti Şam'da idi. Ancak bu sürgün işinin Mus'ab ibnu'z-Zubeyr ile muharebe sırasında Irak'ta bulunduğu zaman olması muhtemel olur. O takdirde o yemîni yapanlar Irak ehlinden olup Abdulmelik onları Şam'a sürmüş olur.

el-Kaabisî, Umer ibn Abdilazîz'e taaccüb etmiştir: O, Rasûlullah'ın hükmüyle ve Râşid Halîfeler'in ameliyle sabit olan kasâme hükmünü, Ebû Kılâbe'nin kavliyle nasıl ibtâl etmiş, hâlbuki Ebû Kılâbe tabiîlerin dalgınlarından idi. Ab-dulazîz ondan müsned olmayan mürsel bir söz işitmiştir. Ebû Kılâbe'de Ensâr kıssasiyle Hayber kıssası alt üst olmuş, o hıfzının azlığından bunların birini diğerine bindirmiştir. Ve keza kasâme ile ilgili olmayan mürsel bir hikâye işitmiştir. Çünkü Hal'in kasâme ile ilgisi yoktur. Abduimelik'in isim silmesinde de hüccet yoktur, demiştir ve Allah en bilendir (Aynî-Kastallânî).

Bu uzun metnin Ukl kabilesinden gelen sekiz kişinin macerası kıssası ile Ensâr'dan birinin Hayber arazîsinde öldürülmesi kıssası Buhârî ve Müslim'de sahîh olarak rivayet edilmiş olan sağlam ve sıhhatlerinde hiç şübhe bulunmayan hadîslerdir. Ebû Kılâbe'nin Anbese'ye hitabı ve onun kendisini bu ifâdelerinde doğrulayıcı sözleri de aynen Müslim'de rivayet edilmiştir: Müslim Ter., V, 251-254 "1671", Kitâbu'l-Kasâme..., 2. Bâb.

[53] Midrâ, mîm'in kesriyle tarağa denir, muşt ma'nâsınadır...

[54] Midrâ, mîm'in kesriyle tarağa denir, muşt ma'nâsınadır...

[55] Evine girmesine izin vermediğin bir adamın gözünü çıkarırsan kısas lâzım gelmez demek olur ki, bu da öyle izinsiz bakmayı men' etmede mübalağa ifâde etmektedir.

[56] Âkile: Âkü'in cem'idir. Kişinin âkılesi, baba tarafından olan yakınlarıdır, onlar onun asabesidir. Bunlar âkile diye İsimlendirildi, çünkü bunlar diyeti hakk edenin evinin avlusuna diyet develerini bağlarlar, yâhud da cânînin "Akl" denilen diyetini

yüklendikleri için böyle isİmlenmişlerdir...

el-Âkıle, aslında diyet ve kan bedeli ma'nâsına olan "A ki"d&n fail isimdir. "Âkile" cemâati demektir. Sonra bir adamın asabesine denildi...

[57] Hz. Alî'nin böyle kuvvetli bir yemîn ile te'yîd edip: "Ben Rasûlullah'tan, başkalarından saklı gizli olarak Beyt Ehli'ne mahsûs ve yazılı hiçbir emir almadım" demesinde Şîa'nm bu suretle ileri sürdükleri çürük iddialarını kuvvetli bir redd vardır. Alî'nin "Benim bildiğim birşey varsa, o da Allah'ın kişiye Kur'ân'daki hükümleri ve hakikatleri anlamak kudretini vermiş olmasıdır" sözünde de müfessirlerden naklolunmayan hükümleri, şerîatin usûl ve fürû'una uygun olarak herhangibir âlimin anlayıp kavraması, zekâsıyle Kur'ân'dan çikarabilmesinin cevazına İşaret vardır. Bu hakikati İmâm Mâlik de "ilim, rivayetin çokluğuyla hâsıl olmaz, o bir nurdur, bir fehm ve idrâk kaabiliyetidir ki, Allah onu dilediğinin gönlüne kor" sözüyle ifâde etmiştir.

[58] Bunun bir rivayeti Tıbb'da da geçmişti. Bu hadîslerin birkaç rivayetini Müslim de Kasâme... Kitâbı'nda getirmiştir.

[59] Bunun bir rivayeti Ferâiz'de de geçmişti.

[60] Bu babın hadîslerinin birkaç rivayetini Müslim de Kasâme...'de getirmiştir: Müslim Ter., V, 271-275 "1681, 1689".

[61] Bu Ümmü Seleme, mü'minlerin anasidır. Bir rivayette Ümmü Suleym şeklinde gelmiştir ki, bu Enes ibnMâlik'in anasıdır. Fethu'l-Bârî'de şöyle dedi: Ümmü Seleme bilhassa köle istedi, çünkü örf, efendilerin, hürrlerin aksine, meşakkatsiz, kolay işlerde kölelerinin kullanılmasına rızâ göstermeleri üzere carî idi. Bu haberi es-Sevrî, kendi Camiinde senediyle rivayet etmiştir.

[62] Rasûlullah, Ebû Talha'ya "Bana hizmet edecek bir oğlan araştır" demişti. Enes ise, annesi Ümmü Suleym'İn kefaletinde idi. Onu annesi Peygamber'e getirdi. Kocası ve Enes'in üvey babası olan Ebû Talha da beraberinde idi... (Kastallânî).

Hicretin başlarında Enes'i, sekiz-on yaşlarında olduğu hâlde annesi Ümmü Suleym, Peygamber'in yanına götürüp ' 'Yâ Rasûlallah, bunu size hizmetçiniz olmak üzere getirdim, haddim olmayarak armağan ettim. Benim oğlum ve Sizin hizmetçinizdir. Ona duâ buyur" diye takdîm etmişti. Peygamber de Enes hakkında uzun ömür, mal ve evlâd çokluğu ile duâ etmiş idi. Peygamber'in bu duası bereketiyle Enes, seksenden fazla evlâd ve torun görmüş, kendisi çok mala mâlik olup yüzüç yaşına ulaştığı hâlde vefat etmiştir... (Mehmed Zihnî, el-Hakaaık, s.171-174).

[63] Sahibi tarafından bağlanan veya bir tarafa kapatılan dört ayaklı hayvanların bağlarını koparak veya kapatıldıkları yerden kurtularak meydana getirdikleri cinayet ve zararlar hederdir. Sahibine tazmin lâzım gelmez, demek oluyor. Ancak hayvanın sahibi, cinayet sırasında ve zarar esnasında yanında bulunur da men' etmezse, tazmin îcâb eder. Fıkıh kitâblarında bu zararların çeşitleri ve tazmîn için gereken şartlar ayrı ayrı tafsil edilmiştir.

Kuyu da böyledir. Bir kimsenin kendi milkine yâhud hükümetin izniyle boş bir yerde kazdırdığı kuyunun içine bir insan yâhud hayvan düşse -gerekli tedbîrleri aldığı takdirde- kuyu sahibine tazmin lâzım gelmez.

Ma'den kuyuları da böyledir. Devletin izniyle işletilen ma'den kuyularına düşen insan ve hayvanın zararı, ma'den sahibine ödettirilmez.

Hadîsin son fıkrası "Rîkâz"m, yânî örtülü ve gömülü olan ma'denler ve definelerin beşte bir nisbetinde harca, vergiye tâbi' olmasını takrîr etmektedir... {Müslim Ter., V, 312-313).

[64] İbn Sîrîn'in sözünü Saîd ibn Mansûr; Hammâd'm, Kaadı Iyâd'ın, el-Hakem'in ve eş-Şa'bî'nin sözlerini de îbn Ebî Şeybe senedli olarak rivayet etmişlerdir.

[65] Parantez içindeki ziyâde Nesâî ve Ebû Davud'un rivâyetlerindendir. Kırk yıl yerine yetmiş, yüz rivayetleri de olduğundan, bununla uzak mesafeler kinaye edilmiş olmaktadır.

Müslüman ülkesinde yaşayan gayrı müslim zımmîler, müslümânlar gibi canları, mallan, ırzları devletin korumasmdadır. Haksız olarak asla öldürülmezler.

[66] Alî'nin "Ancak Allah tarafından Kitâb'ı hakkındadır kimseye verilen anlama vardır" sözü, müfessirlerden naklolunmayan

hükümleri, dînin usûl ve kaaide-lerine uygun olarak bir âlimin anlayış ve zekâsiyle Kur'ân'dan istinbât edebilmesinin cevazına işaret sayılmıştır. Bu hakîkati, İmâm Mâlik de: "ÎHm rivayet çokluğu ile hâsıl olmaz, o bir nurdur, bir anlama ve idrâk kaabiliyetidir ki, Allah onu dilediği gönüle kor" sözüyle ifâde etmiştir.

Bunun bir rivayeti de Cizye'de geçti.

[67] Bu, Peygamberlerde, "Mûsâ kıssası"nda geçti.

[68] Bu da birçok yerde geçti. Bunun bir rivayeti Husûmetler'de geçmişti.

[69] Bu, geçen Ebû Saîd hadîsinin başka bir rivayetidir.

80- KITABU'D-DAAVAT. 3

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

80- KITABU'D-DAAVAT

(Dualar Kitabı)

Yüce Allah'ın şu kavli:

"RabbHniz şöyle buyurdu: Bana dua edin, size icabet edeyim. Çünkü bana ibâdetten büyüklük taslayanlar, hor ve hakîr cehenneme gireceklerdir" (el-Mu'min: 60) [1], Her peygamber için kabul edilmiş bir dua vardır [2]

1-....... Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, RasûJ- Hah (S): "Herpeygamberin duâ edegeldiği (kabul edilmiş iir duâs- vardır. Ben o duamı, âhi-reîte ümmetime şefaat etmek için saklamak istiyorum" buyurmuştur.

Ve bana Halîfe ibn Hayyât söyledi: Mu'temir şöyle demiştir: Ben babam Süleyman et-Teymî'den işittim; o da Enes ibn Mâlik'ten ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her peygamber bir istek istedi -yâhud şöyle buyurdu:- Her peygamberin bir duası vardır, onunla dua etti de duası kabul olundu. Ben ise duamı kıyamet gününde ümmetime şefaat için ayırdım" [3].

1- İstiğfarın En Faziletli Olanı Babı [4]

Ve Yüce Allah'ın şu kavilleri:

"... Rabb'inizden mağfiret dileyin. Çünkü O çok mağfiret edicidir. Gök üstünüze bol yağmur salıverir. Sizin mallarınızı ve oğullarınızı çoğaltır, size bağlar, bustânlar verir, size ırmaklar akıtır"

(Nüh: 10-12) [5];

"Ve çirkin bir günâh işledikleri yâhud nefislerine zulmettikleri vakit Allah'ı hatırlayarak hemen günâhlarının mağfiret edilmesini isteyenlerdir. Günâhları

Allah'tan başka kim mağfiret eder? Bir de onlar işledikleri günâh üzerinde, bilip dururken ısrar etmeyenlerdir" (âiu imrân: 135) [6].

2-.......Buşeyr ibn Ka'b el-Adevî şöyle demiştir: Bana Şeddâd ibn Evs (R) tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Sey-yidu'l-istiğfâr (yânı istiğfar dualarının ulusu) Allah'tan şöyle mağfiret dilemektir:

Allâhumme ente Rabbîlâ ilahe illâ ente, halaktenî ve ene abdu-ke ve ene alâ ahdike ve va 'dike mastata 'tu. Eûzu bike min şerri mâ sana'tu. Ebûu leke bi-nVmetike aliyye ve ebûu bi-zenbî fağfir lî. Fe-innehû lâ yağfiru 'z-zunûbe illâ ente.

(= Yâ Allah! Benim Rabb'im Sen'sin. Sen'den başka ilâh yoktur. Beni Sen yarattın. Ben Sen'in kulunum ve gücüm yettiği kadar ezelde Sana verdiğim ahd ve va'd üzere sabitim. İşlediğim günâhların şerrinden Sana sığınırım. Bana ihsan eylediğin ni'metlerini i'tirâf ederim, günâhımı da i'tirâf ederim. Benim günâhlarımı mağfiret eyle! Şu muhakkak ki, günâhları Sen'den başkası mağfiret edemez!)"

Peygamber buyurdu ki: "Bu seyyidu'l-istiğfâr duasını her kim kalbiyle sevâb ve faziletine kesin inanarak gündüz okur da o gün akşama girmeden önce ölürse, o kimse cennet ehlindendir. Her kim de sevâb ve faziletine kesin inanarak bunu geceleyin okur da sabaha girmeden evvel ölürse, o kimse de cennet ehli zümresindendir" [7].

2- Peygamber(S}'În Gündüz Ve Gece İstiğfar Etmesi Babı

3-.......Ebû Hureyre (R): Ben Rasûlullah(S)'tan işittim: "Vallahi ben Allah'a günde yetmiş defadan fazla muhakkak istiğfar ve tevbe ederim" buyuruyordu, demiştir [8].

3- Tevbe Babı

Katâde: "Ey îmân edenler, tam doğruluk ve hulûsa mâlik bir tevbe ile Allah'a dönün..." (et-Tahrîm: 8) kavlindeki "Tevbeten nasûhan", "es-Sâdıkatu'n- nâsıha" yânı "Doğru ve nasihat edici tevbe" ma'nâsınadır, demiştir [9].

4-.......Bize Ebû Şihâb, el-A'meş'ten; o da Umâre ibn Umeyr'den; o da el-Hâris ibn Suveyd'den tahdîs etti. Bize Abdullah ibn Mes'-ûd (R) iki hadîs tahdîs etti. Bunlardan birisi Peygamber(S)'den, diğeri de İbn Mes'ûd'un kendisindendir: İbn Mes'ûd kendisinden olarak şöyle dedi: Mü'min kişi günâhlarını (hayâlinde büyütüp) şöyle görür: Gû-yâ kendisi bir dağın eteğinde oturuyor ve dağın üzerine düşmesinden korkuyor. Fâcir kişi de günâhlarını burnunun üstüne konan bir sinek gibi görür, o sineği eliyle şöylece kovar!

Râvî Ebû Şihâb: Bu hadîsi bana şeyhim ("O, sineği eliyle şöylece kovar" sözünün tefsiri olarak) elini burnunun üstünde tutarak rivayet etti, demiştir.

Sonra İbn Mes'ûd (Rasülullah'tan rivayet ederek) şöyle dedi: "Allah kulunun tevbesinden, şu kişinin ferahından daha fazla ferahlanır: Bu kişi (yolcu olup) yanında devesi, üstünde suyu, azığı olduğu hâlde varıp sahrada korkunç bir yere inmiş, başını yere koyarak hafif bir uyku uyumuştu. Uyanınca devesinin gitmiş olduğunu anladı.

(Devesini aramağa çıktı.) Sıcaklık, susuzlukyâhud Allah'ın dilediği ıstırablar bu zât üzerinde şiddetle te'sîr edince (kendi kendine): Eski yerime olsun döneyim! dedi ve dönüp geldi. Az bir uyku daha uyudu. Sonra uyanıp başım kaldırınca devesini yanında buldu" [10].

Bu hadîsi el-A'nıeş'ten rivayet etmekte Ebû Şihâb el-Hannât'a Ebû Avâne ile Cerîr de mutâbaat etmişlerdir.

Ebû Usâme de şöyle dedi: Bize el-Ameş tahdîs etti. Bize Umâre tahdîs etti. Ben el-Hâris ibn Suveyd'den işittim. Şu'be ile Ebü Müslim de el-A'meş'ten; o da İbrâhîm et-Teymî'den; o da el-Hâris ibn Suveyd'den söyledi.

Ebû Muâviye de şöyle dedi: Bize el-A'meş, Umâre'den; o da el-Esved'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan tahdîs etti.

Yine el-A'meş, Umâre'den; o da İbrâhîm et-Teymî'den; o da el-Hâris ibn Suveyd'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan tahdîs etti [11].

5-.......Buradaki iki seneddeEnes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir:

Rasûlullah (S): "Allah, kulunun teybe etmesiyle, herhangi birinizin çöl bir arazîde kaybetmiş olduğu devesine ansızın tesadüf edivermesi anındaki sevincinden daha çok sevinir" buyurdu.

4- Sağ Yan Üzerine Yatmak Babı

6-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) geceleyin onbir rek'at namaz kılardı. Fecr tulü' ettiği zaman da hafif iki rek'at daha kılar, sonra müezzin ikaameti haber vermek üzere gelinceye kadar sağ yanı üzerine yatardı [12].

5- Bâb: İnsan Temiz Olarak Gecelediği Zaman

7-.......el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Yatağına vardığında evvelâ namaz abdesti gibi abdesî al. Sonra sağ tarafın üzerine uzan ve şu duayı söyle:

Allâhumme eslemtu nefsî ileyke ve favvadtu emri ileyke ve elce 'tu zahrî ileyke rehbeten ve rağbeten ileyke. Lâ melcee velâ mencâ minke illâ ileyke. Âmentu bi-KitâbikeHlezî enzelte ve bi-Nebiyyike'llezî erselte.

(= Yâ Allah! Kendimi Sana teslim ettim ve işimi Sana ısmarladım. Çünkü korkum da Sen'dendir, ümidim de Sen'dendir. Sen'den sığınacak yer varsa, o da Sen'sin; Sen'den kurtulacak yer varsa yine Sen'sin! İndirdiğin Kitâb'ma ve gönderdiğin Peygamberine îmân ettim.)

Eğer o gece ölecek olursan, fıtrat üzere ölürsün. Sen bu sözleri, o gün söyleyeceğin sözlerin en sonu yap!" buyurdu.

Ben bu duayı O'nun huzurunda iyice ezberleyip tekrar etmek istedim de: "Ve gönderdiğin Rasûlü'ne îmân ettim" dedim. Peygamber:

— "Hayır, 'Gönderdiğin Peygamber'ine" diye (düzeltti de aynı lafızlarla okumamı) buyurdu [13].

6- İnsanın Uyumak İstediği Zaman Söyleyeceği Duâ Babı

8-.......Huzeyfe ibmı'l-Yemân (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) yatağına girdiği zaman "Bismike emûtu ve ahyâ (= Sen'in ismini anarak ölürüm ve dirilirim)" der idi. Uykudan kalktığı zaman da: ' 'el-Hamdu lillâhi 'llezî ahyânâ ba 'de mâ emâtenâ ve ileyhi 'n-nuşûru (= Bizi öldürmesinin ardından tekrar dirilten ve son gidiş ancak kendisine olan Allah'a hamd olsun)/" derdi.

"Nunşiruhâ", "Nuhricuhâ (= Biz onu çıkarırız)" ma'nâsınadır [14].

9-.......Bize Şu'be, Ebû İshâk'tan tahdîs etti; o da el-Berâ ibn Âzib(R)'den işitmiştir ki, Peygamber (S) bir adama (şu duayı okumasını) emretmiştir.

Ve yine bize Âdem tahdîs etti. Bize Şu'be tahdîs etti. Bize Ebû İshâk el-Hemdânî, el-Berâ ibn Âzib'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir adama tavsiye edip şöyle buyurmuştur: "Yatağına girip yatmak istediğin zaman şu duayı söyle;

Alîâhumme, eslemtu nefsîileyke vefavvadtu emrîileyke ve vec-cehtu vechî Heykel Ve elce 'tu zahrî ileyke rağbeten ve rehbeten Heykel La melcee velâ mencâ minke illâ Heykel Âmentu bi-Kitâbike'llezî enzelte ve bi-Nebiyyike 'llezî erselte!

Eğer o gece ölürsen, fıtrat üzere (yânî İslâm Dîni üzere) ölürsün" [15].

7- (Yatışta) Sağ Eli Sağ Yanağın Altına Koymak Babı

10-.......Huzeyfe ibnu'l-Yemân (R) şöyle dedi: Peygamber (S) geceleyin yatağını alıp yatacağı zaman (sağ) elini (sağ) yanağının altına kordu. Sonra şu duayı söylerdi: "Attâhumme bVsmike emûtu ve ahyâ { = Yâ Allah! Sen'in isminle ölürüm ve dirilirim -yânî Sen'in isminle uyurum ve uyanırım-)". Uykudan uyandığı zaman da: "el~ Hamdu lillâhVttezî ahyânâ ba'de mâ emâtenâ ve ileyhVn-nuşuru (~ Bizleri öldürmesinin ardından dirilten ve öldükten sonra dirilip toplanmak da ancak kendisine olacak bulunan Allah'a hamd olsun)" der idi.

8- Sağ Taraf Üzerinde Uyuma(Nın Müstehâblığı) Babı

11-.......el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) döşeğine girdiği zaman sağ tarafı üzerine yatar, sonra şu duayı söylerdi:

"Allâhumme, eslemtu nefsî ileyke, ve veccehtu vechîileyke ve favvadtu emrî ileyke. Ve elce 'tu zahrî ileyke rağbeten ve rehbeten ileyke. La meîcee velâ mencâ minke illâ ileyke. Âmentu bUKitâbike 'llezî enzelte ve bi-Nebiyyikellezî erselle!"

Ve Rasûlullah:

— "Bu dua sözlerini söyleyen, sonra da o gecesi altında ölen kimse, fıtrat üzerine ölmüş olur" buyurdu.

"İsterhebûhum (= Onları korkuttular)" (ei-A'râf: 116) fiili "Korkmak" ma'nâsma olan "Rehbet" masdarındandır. "Melekûtun", "Mülk" (yânı "Meliklik") ma'nâsmadır. Vezin bakımından "Raha-bûtun hayrun min rahammûtin (= Korkmak, acınmaktan hayırlıdır)" gibidir. "Terhebu (yâhûd: Turhibu) hayrun min en terhame" dersin.

9- Geceleyin Uykudan Uyandığı Zaman (Okunması Müstehâb Olacak) Duâ Babı

12-.......îbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben bir gece (Peygamber'in zevcesi

teyzem) Meymûne'nin yanında kaldım. Geceleyin Peygamber kalktı, hacetini yerine getirdi, yüzünü ve ellerini yıkadı. Sonra uyudu. Sonra uyanıp kalktı, su kırbasına geldi, onun ağız bağını çözdü. Sonra iki abdest ortası, yânı suyu çok kullanmadan ve organlara da tam ulaştırarak bir abdest aldı. Sonra namaza durdu. Ben de kalktım ve Peygamber'in benim kendisinden sakındığımı (yâhud ta'kîb ettiğimi) görmesini istemediğim için, uykudan yeni uyanıyormuş gibi belimi uzatıp gerindim. Abdest aldım. Peygamber namaz kılmak üzere dikildi. Ben de O'nun sol tarafına namaza durdum. Peygamber benim kulağımdan tuttu da beni sol yanına döndürüp geçirdi. Namazı onüç rek'atte tamâm oldu. Sonra yatıp uyudu, hattâ horladı. Kendisi uyuduğu zaman horlardı. Bilâl gelip namaz vaktini haber verdi. Peygamber bu sefer abdest almadan (iki rek'at daha) namaz kıldı [16].

Duasında şunları söylüyordu:

Aüâhumme 'c 'al fî kalbî nûran ve fî basarı nurân ve fî sem T nurân ve an yemînî nûran ve an yesârî nûran ve fevki nurân ve tahtı nûran ve emâmî nûran ve halfî nûran ve'c'al lî nûran "

(= Yâ Allah! Kalbimde bir nûr kıl, gözümde de bir nûr kıl, kulağımda da bir nûr kıl. Yine böyle sağımda bir nûr, solumda bir nûr, üstümde bir nûr, altımda bir nûr, önümde bir nûr, arkamda bir nûr kıl. Ve benim için umumî ve büyük bir nûr yarat!)

Râvî Kureyb şöyle demiştir: Bu kelimelerden yâhud nurlardan yedisi tâbuttadır (yânî kalbin tâbutu gibi olan ceseddedir). Sonra ben İbn Abbâs'ın oğullarından bir adama kavuştum. O bana bu duâ kelimelerini tahdîs etti de "Asabt ve lahmî ve demî ve şaarî ve beşerî (= Sinirimi, etimi, kanımı, saçımı ve derimi)" sözlerini de zikretti ve iki haslet daha (kemik ve ilik sözlerini de) zikretti [17].

13-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Ben Süleyman ibn Ebî Müslim'den işittim; o da Tâvûs'tan; o da İbn Ab-bâs(R)'tan ki, Peygamber (S) geceleyin uyanıp kalktığı zaman teheccüd namazı kılar, şu duayı söylerdi:

"Allâhumme lekel-hamdu. Ente nûru's-semâvâti ve'l-Ardı ve men fîhinne. Ve leke'l-hamdu ente kayyımu's-semâvâti-VArdı ve men fîhinne. Ve lekel-hamdu.

Ente'l-hakku ve va'duke hakkun ve kavluke hakkun ve likaauke hakkun veH-cennetu hakkun ve'n-nâru hakkun ve's-sâatu hakkun. Ve'n-nebiyyûne hakkun veMühammedun hakkun. Allâhumme leke eslemtu ve aleyke tevekkeltu ve bike âmentu ve ileyke enebtu ve bike hâsamtu ve ileyke hâkemtu. Fağfir lîmâ kad-demtu ve mâ ahhartu ve mâ esrertu ve mâ a lentu. Ente H-mükaddimu ve entel-muahhıru. Lâ ilahe illâ ente -ev lâ ilahe ğayruke-. "

[= Yâ Allah, hamd Sana mahsûstur. Göklerin, Yer'in ve bunlardaki herkesin nuru Sen'sin! Göklerin, Yer'in ve bunlardaki herkesin kayyımı (yânî işlerini tedbîr eden) ancak Sen'sin! Hamd ancak Sana, mahsûstur. Hakk Sen'sin. Va'din de haktır, sözün de haktır.

Sana kavuşmak da haktır. Cennet de haktır, ateş de haktır. Kıyamet saati de haktır. Bütün peygamberler de haktır. Muhammed de haktır! Yâ Allah! (Emrini ve nehyini kabul edip) kendimi yalnız Sana teslim ettim. Yalnız Sana güvenip dayandım. Yalnız Sana îmân ettim. Yalnız Sana döndüm. Senin burhanlarına tutunarak düşmanlarla mücâdele ettim. Aramızda yalnız Sen'i hakem kıldım! Evvelden yaptığım, sonradan yapacağım, gizlediğim, açığa çıkardığım bütün günâhlarımı benim lehine mağfiret eyle! Öne geçirici ancak Sen'sin, sona bırakıcı da ancak Sen'sin! (İbâdete lâyık) tanrı yok, yalnız Sen varsın -yâhud: Sen'den başka (ibâdete lâyık) hiçbir tanrı yoktur-.] [18].

10- Uyuma Sırasında (Allâhu Ekber Ve Subhânallah Demek Suretiyle) Tekbîr Ve Tesbîh Etmek Babı

14-....... Bize Şu'be, el-Hakem ibn Uyeyne'den; o da Abdurrahman ibn Ebî Leylâ'dan; o da Alî ibn Ebî Tâlib(R)'den şöyle tah-dîs etti: Fâtıma aleyha's-selâm el değirmeni çevirmekten dolayı eline rahatsızlık geldiğinden şikâyet etti. Peygamber(S)'den bir hizmetçi istemek üzere, Peygamber'in evine geldi, fakat evde Peygamber'i bulamadı. Bu dileğini Âişe'ye zikretti. Peygamber gelince Âişe, Fâtima'-mn isteğini kendisine haber verdi.

Alî dedi ki: Biz yataklarımıza girmiş hâlde idik ki, Peygamber bize geldi. Ben kalkmağa davrandım. Rasûlullah:

— "Yerinde kal!" buyurdu, ve ikimizin arasına oturdu. Hattâ ben göğsümün

üstüne dokunan iki ayağının serinliğini hissettim. Rasûlullah:

— "İyi dinleyiniz! Size benden istediğiniz hizmetçiden daha hayırlı olan birşeye delâlet ediyorum: İkiniz döşeğinize girdiğiniz -yâhud: İkiniz yataklarınızda yerinizi alıp yattığınız- zaman otuzüç kerre Aî-lâhu Ekber, otuzüç kerre Subhânallahu, otuzüç kerre de Lâ ilahe il-le'llâh söyleyerek tevhîd ediniz. İşte bunları söylemek, ikiniz için bir hizmetçiden daha hayırlıdır" buyurdu.

Şu'be'den; o da Hâlid el-Hazzâ'dan gelen rivayete Muhammed ibn Şîrîn: Tesbîh, otuzdörttür, demiştir [19].

11- Uyuma Sırasında Allah'a Sığınmak Ve Okumak Babı

15-.......el-Leys tahdîs edip şöyle demiştir: Bana Ukayl, İbn Şihâb'dan tahdîs etti. Bana Urve, Âişe(R)'den şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) yatağında yerini aldığı zaman iki eline Muavvize Sûreleri'ni okuyup nefes eder ve elleriyle bedenine meshederdi [20].

12- Bâb:

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir.)

16-.......Bize Zuheyribn Muâviye tahdîs etti. Bize Ubeydullah ibn Umer tahdîs etti. Bana Saîd ibnu Ebî Saîd el-Makburî, babasından tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Sizin biriniz döşeğine gireceği zaman izârının iç ta-rafıyle döşeğini silksin. Çünkü o kimse, kendisinin ardından döşeğine hangi mahlûkun girdiğini bilmez- Silktikten sonra şu duayı söyler:

BVsmike Rabbi, vada'lu cenbîve bike erfauhû. İn emsektefen-sîferhamhâ. Ve in erseltehâ fahfazhâ bimâ tahfazu bihî ibâdeke's- sâlihîn.

(= Rabb'im, ancak Sen'in isminle yan tarafımı yatağıma koydum. Sen'in isminle de kaldırırım. (Ey Rabb'im!) Eğer canımı tutup alacaksan, nefsime merhamet ihsan eyle! Eğer salıverip hayâtta bi-rakacaksan, hayâtımı sâlih kullarını muhafaza ettiğin himayenle muhafaza eyle!)"

Ubeydullah'tan rivayet etmekte Ebû Demre ile İsmâîl ibn Zeke-riyyâ da Zuheyr ibn Muâviye'ye mutâbaat etmişlerdir. Yahya ibn Saîd ile Bişr de Ubeydullah'tan; o da Saîd el-Makburî'den; o da Ebû Hu-reyre'den; o da Peygamber(S)'den söylediler. Bu hadîsi İmâm Mâlik ile İbnu Aclân da Saîd el-Makburî'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere rivayet etmişlerdir [21].

13- Gece Yarısında Duâ Etme(Nin Fazileti) Babı

17-.......Bize Mâlik, îbn Şihâb'dan; oda Ebû Abdillah el-Agarr ile Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan; onlar da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs ettiler ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Rabb'imiz Te-bâreke ve Taâlâ her gece, gecenin son üçte biri kaldığı zaman (keyfiyeti bizce bilinmez bir hâlde) dünyâ semâya iner ve: Bana kim dua eder ki, onun duasını kabul edeyim! Benden kim bir hacetini ister ki, ona dileğini vereyim! Benden kim mağfiret ister ki, ona mağfiret edeyim! buyurur" [22]

14- (Hacetini Gidermek İçin) Halâya Giriş Sırasında Söylenecek Duâ Babı

18-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hacetini gidermek için halâya gireceği zaman: "Attâhumme, innîeûzu bike minel-hubusi veH-habâisi (= Yâ Allah, ben bütün habislerden ve habîselerden Sana sığınırım)/" duasını söylerdi [23]

15- İnsanın Sabaha Ulaştığı Zaman Söyleyeceği Duâ Babı

19-....... Bize Abdullah ibn Bureyde, Buşeyr ibn Ka'b'dan; o da Şeddâd ibn Evs'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Seyyidu'l-istiğfâr şudur:

Allâhumme, ente Rabbt Lâ ilahe illâ ente. Halaktenî. Ve ene abduke ve ene ala ahdike ve va 'dike mastata 'tu. Ebûu leke bi-ni 'metike ve ebûu leke bi-zenbî. Fağfir lî. Fe-innehû lâ yağfiru 'z-zunûbe illâ ente. Eûzu bike min şerri mâ sana'tu!

(= Yâ Allah! Benim Rabb'im Sen'sin. Sen'den başka ilâh yoktur. Beni Sen yarattın. Ben Sen'in kulunum. Ben gücümün yettiği derecede Sen'in ahdin ve va'din üzere sabitim. Ben Sen'in ihsan ettiğin ni'metlerini i'tirâf ediyor ve günâhlarımı da i'tirâf ediyorum. Bana mağfiret eyle! Şu muhakkak ki, günâhları Sen'den başkası mağfiret edemez. Ben işlediğim işlerin şerrinden Sana sığmıyorum!)

İnsan akşama girerken bu duayı söylediği zaman, o gece ölürse cennete girer -yâhud: Cennet ehlinden olur-. Bu duayı sabaha girerken söylediği zaman da o gününde ölürse, o da Öteki gibi cennet ehlinden olur" [24].

20-.......Huzeyfe ibnu'l-Yemân (R) şöyle demiştir: Peygamber

(S) uyumak istediği zaman: "BVsmike Allâhumme! Emûtu ve ahyâ (-Yâ Allah, ancak Sen'in isminle yatar, Sen'in isminle ölür ve dirilirim)/" der idi. Uykusundan uyandığı zaman da: "el-Hamdu tillâ-hi llezî ahyânâ ba 'de mâ emâtenâ ve îleyhi 'n-nuşûru (= Bizi öldürmesinin ardından dirilten ve son dirilme de ancak kendisine olan Allah'a hamd olsun)/" der idi.

21-.......Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) geceleyin yatağında yerini aldığı zaman: "Allâhumme, bVsmike emûtu ve ahyâ" der idi. Uyandığı zaman da: el-Hamdu HllâhVllezîahyânâ ba'demâ emâtenâ ve ileyhVn-nuşûru!" der idi [25].

16- Namazda Duâ Babı

22-.......Bize İmâm el-Leys ibn Sa'd haber verip şöyle dedi: Bana Yezîd ibn Ebî Habîb, Ebû'l-Hayr'dan; o da Abdullah ibn Amr(R)'dan tahdîs etti ki, Ebû Bekr es-Sıddîk (R), Peygamber(S)'e:

— (Yâ Rasûlallah!) Bana bir duâ öğret de ben onu namazımda okuyayım! dedi.

Rasûlullah da ona:

— "Kul: Allâhumme, innî zalemtu nefsi zulmen kesîran ve lâ yağfiru \-zunûbe illâ ente. Fağfir lî mağfiraten min indike ve 'rharn-nt. İnneke ente'l-ğafûru'r-rahîmu (= Yâ Allah! Şübhesiz ben kendime çok zulmettim. Günâhları mağfiret edecek de ancak Sen'sin. Öyle ise kendi Rahîmiyyet makaamından gelen bir mağfiret ile bana mağfiret ve bana merhamet eyl?! Şübhesiz çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyici Sen'sin! de)/" buyurdu.

Amr ibnu'I-Hâris, Yezîd'den; o da Ebû'l-Hayr'dan söyledi ki; o da Abdullah ibn Amr'dan: Ebû Bekr, Peygamber'e şöyle dedi derken işitmiştir [26].

23-.......Bize Hişâm ibn Urve, babası Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki "Namazında pek bağırma, sesini o kadar kısma da; ikisinin arası bir yol tut!" (dimi: ııo> âyeti, duâ hakkında indirilmiştir [27].

24-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Bizler namaz içinde "es-Selâmu ala'llâhi, es-selâmualâfulânin"derdik. Peygamber (S) bir gün bize şöyle buyurdu:

— "Şübhesiz Selâm, Allah'ın kendisidir. Herbiriniz namaz içinde oturduğu zaman İet-Tahıyyâtu lillâhi ve's-salavâtu veH-tayyıbâtu. Es-Selâma aleyke eyyuhe 'n-nebiyyu ve Rahmetli İlâhi ve berekâtuhû. es-Selâmu aleynâ ve alâ ibâdi'ilâhi's-sâlihin' desin. O bunu söylediği zaman, gökte olan ve Yer'de olan hersâlih kula isabet etmiş olur. Sonra da 'Eşhedu en lâ ilahe ille 'ilah ve eşhedu enne Muhammeden abdu-hu ve rasûluhu' (desin)/ Bundan

sonra da dilediği senayı seçer !" [28].

17- Farz Namaz Ardında Yapılacak Duâ Babı

25-....... Bize Verkaa, Sumeyy'den; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle haber verdi: Muhacirlerin fakîrleri:

— Yâ Rasûlallah! Çok mâl sâhibleri yüksek dereceleri ve de-vâmh ni'meti kazanıp gittiler! dediler.

Rasûlullah (S):

— "Bu senin söylediğin nasıl oldu?" diye sordu. Onlar şöyle dediler:

— Zenginler hem bizim kıldığımız gibi namaz kıldılar, bizim ci-hâd ettiğimiz gibi cihâd ettiler, hem de mallarının fazlalarından Allah yolunda harcadılar. Hâlbuki bizim için mallar yok (bu yüzden onların harcama yaptıkları gibi harcama yapamıyoruz)? dediler.

Rasûlullah:

— "Ben size bir iş haber vereyim mi ki, siz onu yapmakla sizden önde olanlara erişirsiniz, sizden sonra gelen mal sahihlerinin de önlerine geçersiniz. Sizin yaptığınızın benzerini yapan herbir kimse de ancak sizin yaptığınızın benzerini yapar: Her (farz) namazın ardından on kerre tesbîh eder, on kerre îahmîd eder, on kene tekbîr getirirsiniz" buyurdu.

Bu hadîsi Sumeyy'den rivayet etmekte Verkaa'ya Ubeydullah ibn Umer mutâbaat etti. Bu hadîsi Muhammed İbnu Aclân da Sumeyy'den ve Recâ ibn Hayve'den rivayet etti.

Ve yine bu hadîsi Cerîr de Abdulazîz ibn Rufey'den; o da Ebû Salih'ten; o da Ebu'd-Derdâ'dan rivayet etti.

Bu hadîsi Süheyl de babası Ebû Sâlİh Zekvân'dan; o da Ebû Hu-reyre'den; o da Peygamber'den rivayet etti [29].

26-....... Verrâd şöyle demiştir: el-Mugîre ibn Şu'be, Muâviye ibn Ebı Sufyân'a

(gönderdiği mektûbda) şunu yazdı: Rasûlullah (S) her namazın ardında selâm verdiği zaman şu duayı söylerdi:

"Lâ ilahe ille 'llâhu vahdehû lâ şerike lehu, lehu H-mulku ve lehu 7-hamdu ve huve ala kullîşey 7« kadının. Allâhumme lâ mania Uma a 'tey~ te ve lâ mu 'tiye îimâ mena He ve lâ yenfeu za H-ceddi minke H-ceddu!

(= Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. O tek'tir, O'nun hiçbir ortağı yoktur. Mülk O'nundur. Hamd O'na mahsûstur. Herşeye kudreti yeten de O'dur. Allah'ım! Sen'in verdiğine mâni' olabilecek hiç yok, vermediğini verebilecek de hiç yok! Baht ve zenginlik sahibinin baht ve zenginliği Sen'in lütuf ve ihsanın yerine geçip de kendisine fâide vermez!)"

Şu'be ibnu'l-Haccâc, Mansûr ibnu'l-Mu'temir'den söyledi. O da: Ben el-Müseyyeb ibn Râfi'den işittim, dedi (de bu hadîsi rivayet etti) [30].

18- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için Sükûnettir... " (et-Tevbe: 103) [31].

Ve kendinden başka bir (dîn yâhud neseb) kardeşine duâ tahsis eden kimsenin zikri [32].

Ebû Mûsâ el-Eş'arî de: Peygamber (S): "Yâ Allah! Ubeyd'e, (yânı) Ebû Âmir'e mağfiret eyle!" diye duâ etti. (Benim için de:) "Yâ Allah! Abdullah ibn Kays lehine günâhını mağfiret eyle!" dedi [33].

27-....... Bize Seleme ibnu'1-Ekva' (R) tahdîs edip şöyle dedi: Biz Peygamber(S)'in beraberinde Hayber gazvesine çıkmıştık. Giderken kaafileden bir adam (Âmir ibnu'l-Ekva'a):

— Yâ Âmir! Bize kısa vezinli şiirlerinden biraz işittirsen! dedi. Bu istek üzerine Âmir, bineğinden indi de onların develerini şu

şiirini hatırlatıp söyleyerek yürütüyordu:

Tallahi levlâ'Hâhu ma'htedeynâ Velâ tasaddaknâ velâ saîîeynâ

..... ve bundan sonraki mısraları söylüyordu.

Yahya el-Kattân: Yezîd ibn Ebî Ubeyd bundan başka bir şiir de zikretti, lâkin ben onu ezberimde tutamadım, demiştir. Rasûlullah:

— "Şiir inşâd edip develeri yollandıran kimdir?" diye sordu. Sahâbîler:

— Âmir ibnu'l-Ekva'dır! dediler. Rasûlullah:

— "Allah Âmir'e rahmet eylesin!" diye duâ etti. Kaafileden bir adam (Umer ibnu'l-Hattâb):

— Yâ Rasülallah! Keski Âmir'le (onun şiir ve yiğitliğiyle) bizleri faydalandırsaydm! dedi.

Nihayet Hayber'de ordu saff bağlayıp Yahûdîler'le harb ettikleri sırada Âmir, kendi kılıcının keskin tarafı kendisine isabet etti ve bu yaradan şehîd oldu. (Hayber'in fethedildiği gün) akşam olunca sahâbîler pekçok ateşler yakmışlardı. Rasûlullah:

— "Bu ateşler nedir? Neyin üzerine yakıyorsunuz?" diye sordu.

Sahâbîler:

— Evcil eşeklerin etlerini pişirmek üzere! diye cevâb verdiler. Rasûlullah:

— "O tencereler içinde olan etleri dökünüz, kapları da kırınız!" buyurdu.

Sahâbîler'den bir adam:

— Yâ Rasülallah! İçlerindeki etleri döküp kaplarını yıkasak olmaz mı? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Yâhud öyle yapınız!" buyurdu [34].

28-....... Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'in âdeti,

kendisine bir adam bir sadaka getirdiği zaman, onun için:

— "Yâ Allah! Fulân ailesine salât eyle!" diye duâ ederdi. Babam Ebû Evfâ da Peygamber'e kendi sadakasını getirdiği zaman, onun için de;

— "Yâ Allah! Ebû Evfâ ailesine salât eyle!" diye duâ etti [35].

29-.......Kays ibn Ebî Hazım şöyle demiştir: Ben Cerîr ibn Abdillah(R)'tan işittim, o şöyle dedi: Rasûlullah (S) bana:

— "(Ey Cerîr!) Şu Zu'l-Halasa'dan beni rahata kavuşturmaz mir sın?" buyurdu.

O, dikili putlar için yapılmış bir bina idi ki, ona ibâdet ediyorlar ve "el-Ka'betu'1-Yemâniyye" diye isim veriyorlardı.

Cerîr dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Ben at üzerinde sabit duramayan bir adamım! dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah göğsüme vurdu da:

— "Yâ Allah! Sen Cerîr'i at üzerinde sabit tut ve onu hâdî ve mehdi kıl!" diye duâ etti.

Cerîr dedi ki: Müteakiben ben kavmim olan Ahmes kabilesinden elli süvârî'nin başında Zu'I-Halasa'ya doğru yola çıktım. -Bazen râvî Sufyân ibn Uyeyne: "Kavmimden bir topluluk içinde hareket ettim" dediğini söylemiştir.- Sonunda Zu'1-Halasa'ya vardım ve onu yaktım. Sonra Peygamber'e geldim ve:

— Yâ Rasûlallah! Vallahi ben Sen'in huzuruna muhakkak o put evini uyuz deve gibi bıraktıktan sonra geldim! dedim.

Bu sözüm üzerine Rasûlullah Ahmes kabilesine ve süvarilerine duâ etti [36].

30-.......Katâde şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim, şöyle dedi: Annem Ümmü Suleym, Peygamber(S)'e:

— Bu Enes, Sen'in hizmetçindir! dedi. Peygamber:

— "Yâ Allah! Sen bu çocuğun malını ve zürriyetini çoğalt, ona verdiklerinde kendisi lehine bereketler ihsan eyle!" diye duâ etti [37].

31-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) mescidde Kur'ân okumakta olan bir adamın sesini işitti de: "Allah ona merhamet eyleşin! Yemin olsun o bana, fulân vefulân sûrede düşürmüş olduğum şu ve şu âyetleri hatırla'mı :tır" bıyurdu [38].

32-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -Huneyn harbi sonunda- bir ganîmet taksimi yapmıştı. Bu sırada (câhil bedevi) bir adam:

— Şübhesiz bu, kendisinde Allah'ın rızâsı kasdolunmayan bir taksimdir! dedi.

Ben de onun bu sözünü Peygamber'e haber verdim. Peygamber bu sözden çok öfkelendi. Hattâ ben O'nun yüzünde öfke eserini gördüm. Sonra Peygamber:

— "Allah Musa'ya rahmet eylesin! Yemin olsun o, bundan daha çok sözlerle ezâlandırılmıştı da sabretmişti" buyurdu [39].

19- Duada Seci'li Ve Kaafiyeli Sözlerin Mekruh Olacağı Bâbı

33-.......İbn Abbâs (R) -irşâd emri olarak- şöyle demiştir: İnsanlara her cumua günü bir kerre hadîs tahdîs et. Eğer bunu az görüp kabul etmezsen, her haftada iki kerre tahdîs et! Eğer daha fazla yapmak istersen, haftada üç defa ders yap! İnsanları bu Kur'ân'dan bıktırma! Sakın seni, bir topluluk, kendi hadîslerinden bir hadîs üzerinde konuşurlarken onların yanma gelip de onlara karşı hadîs kıssa eder ve böylece onların konuşmalarını keser ve onları usandırıp bıktırır hâlde bulmayayım! Lâkin kendin (onlara kulak verip) sus! Onlar sana kendilerine ders anlatmanı isteyip emrederlerse, onlar derse arzulu bulundukları hâlde onlara hadîs ve ders tahdîs et! Duadan da seci'li nev'ini bırak da böylesinden sakın! (Zihnini böylesiye meşgul etme!) Çünkü ben RasûIullah(S)'tan ve sahâbîlerinden seci'li ve kaa-fiyeli duâ ile meşgul olmadıklarını bilmişimdir. Yânı onlar bunu

değil de ancak seci'li ve kaafiyeli sözlerden çekinmeyi yapıyorlardı [40].

20- Bâb:

"İnsan Allah'tan istemeyi kesin yapsın, çünkü Allah'ı zorlayacak (hiçbir kuvvet) yoktur!"

34-......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasülullah (S): "Sizin herhangi biriniz duâ ettiği zaman, Allah'tan istemeyi kesin yapsın. Sakın 'Yâ Allah! İstersen bana (atıyye) ver' demesin. Şu muhakkak ki, Allah için hiçbir zorlayıcı yoktur!" buyurdu [41].

35-.......Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Ra-sûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

— "Sakın sizin biriniz 'Yâ Allah! Dilersen beni mağfiret eyle! Yâ Allah! Dilersen bana merhamet eyle!' diye dua etmesin. İstemeyi azim ve kafiyede, kesin bir ifâde ile yapsın! Çünkü şübhesiz Allah için hiçbir zorlayıcı yoktur!"

21- Bâb: Acele Etmediği Takdirde Kulun Duasına İcabet Olunur

36-.......Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da İbnu Ezher'in himayesinde bulunan Ebû Ubeyd'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Sizden herbirinizin duasına acele etmediği takdirde icabet olunur: İnsan (acele edip): 'Dua ettim de kabul olunmadı' der" buyurmuştur [42].

Kitâbu'd-Daavât'm devamı ondördüncü cilddedir

22- Duada Elleri Kaldırmak Babı

Ebû Mûsâ el-Eş'arî: Peygamber (S) duâ etti, sonra ellerini yukarı kaldırdı, demiştir.

Yine Ebû Mûsâ:

Ben Peygamberin koltuk altlarının beyazlığını gördüm, demiştir.

Abdullah ibn Umer de: Peygamber (S) ellerini yukarıya kaldırdı da "Allâhumme innî ebreu iîeyke mimmâ sanaa Hâlidun (= Yâ Allah! Hâlid'in işlediği bu işten Sana sığınırım)/" dedi.

Ebû AbdiUah el-Buhârî dedi ki:

Ve bana el-Uveysî söyledi: Bana Muhammed ibn Ca'fer, Yahya ibn Saîd'den ve Serik'ten; onlar da Enes'ten işittiler diye tahdîs etti ki, Enes (R): Peygamber (S) ellerini kaldırdı, hattâ ben O'nun iki koltuk altı beyazlığını gördüm, demiştir [43].

23- Kıbleden Başka Tarafa Yönelerek Dua Etme(Nin Cevazı) Babı

37-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir cumua günü hutbe yaparken bir adam kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Allah'a duâ et de bize yağmur yağdırsın! dedi.

(Peygamber'in duası akabinde) gökyüzü hemen bulutlandı ve bol yağmura kavuşturulduk, hattâ her bir insan nerdeyse kendi menziline ulaşamıyordu. Gelecek cumuaya kadar üzerimize hep yağmur yağdırılmaya devam etti. Ertesi cumua (yine hutbe sırasında) bu adam yâhud bir başkası ayağa kalktı da:

— Yağmuru bizden döndürmesi için Allah'a duâ ediver, sulara gömüldük! dedi.

Rasûlulîah:

— "Allâhumme havâleynâ velâ aleynâ (= Yâ Allah etrafımıza yağdır, üzerimize değil)/" diye duâ etti.

Akabinde bulutlar Medîne'nin etrafına parçalanmaya ve Medî-ne ahâlîsi üzerine yağmur yağmamaya başladı [44].

24- Kıbleye Yönelerek Duâ Etmek Babı

38-.......Abdullah ibn Zeyd (R): Peygamber (S) yağmur duası yapmak üzere şu musallaya çıktı, orada duâ etti ve yağmur yağdırılmasını istedi. Sonra kıbleye karşı yöneldi ve ridâsını çevirdi, demiştir [45].

25- Peygamber(S)'İn Kendi Hizmetçisine Ömür Uzunluğu Ve Mal Çokluğu İle Duâ Etmesi Babı

39-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Annem Ümmü Suleym:

— Yâ Rasûlallah! Enes Sen'in hizmetçindir, onun lehine Allah'a duâ ediver! dedi.

— "Allâhumme, eksir mâlehû ve veledehû ve bârik lehu fîmâ aHaytehûi- Yâ Allah! Onun malını ve evlâdını çoğalt, verdiğin nimetlerinde de ona bereket ihsan eyle)" diye duâ etti [46],

26- Keder, Hüzün Veren Şeyler Sırasında (Okunacak) Dua Babı

40-.......Bize Katâde, Ebû'l-Âliye'den tahdîs etti. îbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) keder ve hüzün veren şeyler sırasında duâ eder, şunu söylerdi:

"Lâ ilahe ille'Mhu'l-Azîmu'l-Haltm. Lâ ilahe ille'İlâhu Rabbu's-Semâvâti ve'l-Ardı Rabbu H-Arşı H-Azîm

[= (İbâdete lâyık) hiçbir ilâh yok, ancak Azîm ve Halîm olan Allah vardır. İbâdete lâyık hiçbir ilâh yok, ancak göklerin ve Yer'in Rabb'i olan Allah vardır. O, büyük Arş'ın Rabbi'dir]".

41-.......Bize Yahya (ibn Saîd el-Kattân), Hişâm ibn Ebî Abdillah'tan; o da Katâde'den; o da îbn Abbâs(R)'tan şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) keder sırasında şu duayı söyler idi: "Lâ ilahe ille'llâhu'l-Azîmu'l-Halîmu Lâ ilahe Me'Mhu Rabbu'l-Arşı'l-Azîmi. Lâ ilahe ille'llâhu Rabbu's-Semâvâti ve Rabbu'l-Ârdı Ve Rabbu'UArşVl'KenmU

[= (İbâdete lâyık) hiçbir ilâh yok, ancak Azîm ve Halîm olan Allah vardır. (İbâdete lâyık) hiçbir ilâh yok, ancak büyük Arş'ın Rabbi olan Allah vardır. İbâdete lâyık hiçbir ilâh yoktur, ancak göklerin Rabb'i, Yer'in Rabb'i ve Kerîm Arş'ın Rabb'i olan Allah vardır!]" Vehb de şöylededi: Bize Şu'be, Katâde'den bunun benzerini tahdîs etti [47].

27- Belânın Meşakkatinden Allah'a Sığınmak Babı

42-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Bana Sumeyy, Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti: Rasûlullah (S) belânın meşakkatinden, şakaanın erişmesinden, kazanın kötüsünden, düşmanların sevinmesinden Allah'a sığınır idi.

Râvî Sufyân ibn Uyeyne: Ebû Hureyre'nin bu hadîsi üç şey idi: Birisini ben ziyâde ettim. Ziyâde ettiğim o bir, bunların hangisidir, bilmiyorum, demiştir [48].

28- Peygamber(S)'İn: 'Allâhumme! Er-Refîkah-Ahâ { = Yâ Allah! En Yüksek Refik'i Tercih Ederim)" Duası Babı

43-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Saîd ibmı'l-Müseyyeb ile Urvetu'bnu'z-Zubeyr, ilim ehlinden birçok adamların içinde haber verdiler ki,

Âişe (R) şöyle demiştir; Rasûlullah (S) sıhhatte iken birçok defalar: "Hiçbirpeygamberin ruhu, cennetteki durağını görmedikçe kabzolunmaz. Sonra muhayyer bırakılır "buyururdu.

Ölümün alâmeti inince, Peygamber'in başı benim dizimin üstünde bulunduğu sırada, üzerine bir müddet baygınlık geldi. Sonra ayıldı da gözünü evin tavanına doğru dikti. Sonra: "Aüâhumme, er-Refîka'i-A Hâ (= Yâ Allah! En yüksek Refik'i tercih ederim)/" diye duâ etti.

Bunun üzerine ben: Artık Rasûlullah şimdi bizi tercih etmiyor! dedim. Ve bildim ki, bu, O'nun sıhhatte iken bizlere devamlı söylemekte olduğu yukarıki hadîstir [49].

Âişe: Peygamber'in tekellüm ettiği en son kelime bu "AHâhum-me, er-Reftka'l-A'lâ" duası oldu, demiştir [50]

29-Ölümle Ve Hayâtla Duâ Etme(Nin Hükmü) Babı

44-.......Kays ibn Ebî Hazım şöyle demiştir: Ben Habbâb ibn Erett(R)'in hasta ziyaretine gitmiştim. Kendisi (bir rahatsızlığından dolayı) karnında yedi defa dağlama tedavisi yapmıştı. İşte o zaman kendisinden işittim:

— Eğer Peygamber (S) bizi ölümü çağırmaktan nehyetmiş olmasaydı, muhakkak ben bu hastalık ıztırâbmdan dolayı ölümü çağırır, duâ ederdim! dedi.

45-.......Kays dedi ki: Habbâb'm yanına vardım, yedi defa karmm dağlamış bulunuyordu; ve kendisini şöyle derken işittim: Peygamber (S) ölümü istememizi yasaklamamış olsaydı, mutlakaa gelmesini isteyecektim.

46-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir Raşûlullah (S) şöyle buyurdu: "Sizden hiçbiriniz kendisine inmiş olan bir zarardan dolayı sakın ölümü temenni etmesin. Eğer muhakkak ölümü temenni etmek zorunda bulunursa:

Allâhumme ahyinî mâ kânetVl-hayâtu hayran lî,

ve teveffenî izâ kânetil-vefâtu hayran lî!

(= Yâ Allah! Yaşamak benim için hayırlı olduğu müddetçe beni yaşat, ölmek benim için hayırlı olduğu zaman da beni öldür!) desin " [51]

30- Çocuklara Duâ Etmek Ve Başlarına Meshetmek Babı

Ebû Mûsâ da: Benim bir oğlum doğdu, Peygamber (S) ona bereket duası yaptı, demiştir [52].

47-.......es-Sâib ibn Yezîd (R) şöyle diyordu: Çocukluğumda teyzem beni Rasülullah(S)'ın yanına götürdü de:

— Yâ Rasûlallah! Benim şu kızkardeşimin oğlunun ayağından rahatsızlığı var! dedi.

Raşûlullah başımı eliyle sıvadı ve bana bereket duası etti. Sonra abdest aldı. Ben O'nun abdest suyundan içtim. Sonra sırtının arka tarafında durdum da iki kürek kemiği arasında gerdek çadırının koca düğmeleri -yâhud: Keklik yumurtası- gibi olan Peygamberlik Müh-rü'ne baktım [53].

48-........Bize Saîd ibnu Ebî Eyyûb tahdîs etti ki, Ebû AkîPi, dedesi Abdullah ibn Hişâm (R) çarşıdan yâhud çarşıya çıkarır idi de, kendisi yiyecek maddesi satm alırdı. Bu sırada Abdullah ibn Hişâm'a İbnu'z-Zubeyr ile İbn Umer kavuşurlar da ona:

— Aldığın şeye bizleri ortak yap. Çünkü Peygamber (S) sana bereket duası yapmıştır, derlerdi.

Abdullah da bu ikisini, satın aldığı mala ortak yapardı. Bâzı zaman olurdu ki, (Peygamber'in duası sebebiyle) tamâm bir deve yükü kâr isabet ederdi de, o kân Abdullah (olduğu gibi) evine gönderirdi [54].

49-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî' (R) haber verdi: Kendisi (beş yaşında) bir çocuk iken kendilerine âid olan bir kuyunun başında Rasûlullah (S) onun yüzüne ağzıyle su püskürtmüş olduğu kimsedir! [55].

50-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e çocuklar getirilirdi; O da çocuklar için duâ ederdi. Bir kerresinde küçük bir çocuk getirildi, o küçük çocuk Peygamber'in elbisesi üzerine işedi. Peygamber biraz su istedi de o suyu sidiğin üzerine akıttı ve onu yıkamadı [56].

51-....... ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Abdullah ibnu-Sa'lebe ibn Suayr haber verdi. Bu Abdullah'ı Rasûlullah(S) -Fetih yılında- eliyle dokunup meshetmişti. İşte bu Abdullah, Sa'd ibn Ebî Vakkaas'ı tek rek'atle vitr namazı kılarken görmüştür [57].

31- Peygamber (S) Üzerine Salât Okumak Babı

52-....... Bize el-Hakem ibn Uteybe tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ'dan işittim, şöyle dedi: Bana bir kerresinde Ka'b ibn Ucre (R) kavuştu da, şöyle dedi: Sana Peygamber'-den işittiğim bir hediye vereyim mi? Peygamber (S) bizim yanımıza çıktı. Biz O'na:

— Yâ Rasûlallah! Bizler Sen'in üzerine nasıl Selâm okuyacağımızı bildik. Fakat Sen'in üzerine nasıl Salât okuyacağız (bunu bilmiyoruz)? dedik.

Rasûlullah bize;

— "Allâhumme sallı alâ Muhammedin ve alâ âliMuhammedin. Kemâ salleyte alâ âli tbrâhîme inneke Hamîdun Mecîdun.

AMhumme bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin. Kemâ bârekte alâ tbrâhîme inneke Hamîdun Mecîdun.

(= Yâ Allah! Muhammed'e ve Muhammed'in âli üzerine, İbrahîm'in âli

üzerine salât ettiğin gibi salât et. Şübhe yok ki, Sen Ha-mîd'sin, Mecîd'sin. Yâ Allah! Muhammed'e ve Muhammed'in âline, İbrahim'in âline bereket ihsan ettiğin gibi bereket ihsan eyle! Şübhe-siz ki, Sen Hamîd'sin, Mecîd'sin!) deyiniz" buyurdu [58].

53-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Biz:

— Yâ Rasûlallah! Şu Sen'in üzerine okunacak Selâm'dır (biz onu biliyoruz), fakat biz Sen'in üzerine nasıl Salât edeceğiz? diye sorduk.

Rasûlullah (S):

— "Allâhumme salli alâ Muhammedin abdike ve Rasûlike, ke-mâ salleyte alâ İbrâhime. Ve bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin, kemâ bârekte alâ İbrâhime ve âli İbrâhîm. (= Yâ Allah, Sen'in kulun ye Rasûlün olan Muhammed'e, İbrahim'in âline salât ettiğin gibi salât eyle! Ve Muhammed'le Muhammed'in âline, İbrâhîm ile İbrâhîm'in âline bereketler ihsan ettiğin gibi bereket ihsan eyle!) deyiniz" buyurdu [59].

32- Bâb: Peygamber(S)'Den Başkası Üzerine Salât Okunur Mu?

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: '...Onlara salât et. Çünkü senin salâtın onlar için sükünettİr... " (et-Tevbe: 103).

54-....... Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'in âdeti, bir kimse O'na kendi sadakasını getirdiği zaman: "Allâhumme salli aleyhi (-Yâ Allah, ona salât eyle)/" diye salât ederdi. Babam Ebû Evfâ da sadakasını getirdi, ona da: "Allâhumme salli alâ âli Ebî Evfâ (= Yâ Aîlah, Ebû Evfâ ailesi üzerine salât eyle)/" diye duâ etti.

55-.......Amr ibnu Suleym ez-Zurakî şöyle dedi: Bana Ebû Humeyd es-Sâidî (R) haber verdi ki, kendileri:

— Yâ Rasûlallah! Biz Sana nasıl salât edelim? diye sormuşlar. Rasûlullah (S):

— "Allâhumme salli alâ Muhammedin ve ezvâcihi vezurriyye-tihi, kemâ salleyte alâ âli tbrâhîme. Ve bârik alâ Muhammedin ve ezvâcihi ve zürriyyetihi, kemâ bârekte alâ âli tbrâhîme, Inneke Hamî-dun Mecîdun (= Yâ Allah, Muhammed'e, zevcelerine ve zürriyetine, İbrâhîm ailesine salât ettiğin gibi salât et. Ve yine Muhammed'e, O'-nun zevcelerine ve zürriyetine, İbrâhîm'in âline bereket ihsan ettiğin gibi bereket ihsan eyle. Şübhesiz ki, Sen Hamîd'sin, Mecîd'sin)/ deyiniz" buyurdu [60].

33- Peygamber(S)'İn: 'Her Kime Eza Verdiysem, Bunu Onun Lehine Bir Temizleme Ve Bir Rahmet Kıl!" Sözü Babı [61]

56-....... îbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'I-Müseyyeb haber verdi ki, Ebû Hureyre (R), Peygamber(S)'den şöyle buyururken işitmiştir: "Yâ Allah! Herhangibir mü'mine ağır bir söz söylemiş olursam, Sen o sözümü kıyamet gününde o mü'min için Sana yakınlığa bir vesile kıl!" [62].

34- Fitnelerden Allah'a Sığınmak Babı

57-.......Bize Hişâm ed-Destevâî, Katâde'den; o da Enes(R)'ten şöyle tahdîs etti: RasûIullah(S)'a soru sordular, soru sormayı çoğaltıp bunda ısrar ettiklerinde öfkelendi de minbere çıkıp:

— "Bana bugün hangi şeyden sorarsanız, muhakkak onu size beyân ederim!" buyurdu.

Enes dedi ki: Ben bu sırada sağa sola bakmağa başladım, bir de gördüm ki, herkes başını elbisesinin içine dürmüş de ağlamaktadır. Bir de adamlarla kavga ettiği zamanlarda babasından başkasının adiyle çağırılmakîa (yânî babasından başkasına nisbet edilmekte) olan bir adam:

— Yâ Rasûlallah! Benim babam kimdir? dedi. Rasûlullah:

— "(Baban) Huzâfe'dir" buyurdu.

Sonra Umer ibnu'l-Hattâb meydana çıktı da:

— Biz Allah'ı Rabb, İslâm'ı dîn, Muhammed'i de Rasûl olarak kabul ve tasdîk ettik. Biz fitnelerden Allah'a sığınırız! dedi.

Rasûlullah da:

— "Ben hayır ve şerr hakkında bu günün benzerini asla görmedim. Şu muhakkak ki, cennet ile cehennem benim için sûretlendirildi (yânî suretleri bana gösterildi) de ben şu mihrâb duvarı arkasında onları gözlerimle gördüm" buyurdu.

Katâde bu hadîsi rivayeti sırasında şu âyeti de zikrederdi: "Ey îmân edenler, Allah 'in affettiği şeyleri -ki eğer size açıklanırsa ve, siz bunları Kur'ân inerken sorup da hükmü kendinize izhâr edilirse fenanıza gidecektir- sormayın. Allah çok mağfiret edicidir, cezada da aceleci değildir" (ei-Mâide: ıoi) [63].

35- Erkeklerin Galebesinden (Kahrından) Allah'a Sığınmak Babı

58-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle der idi: Rasûlullah (S) –üvey babam- Ebû Talha'ya:

— "Oğlanlarınızdan bana hizmet edecek bir oğlan araştır" buyurdu.

Akabinde Ebû Talha beni bineğinin arka tarafına bindirerek Ra-sûlullah'ın yanına çıkardı. Artık ben Rasûlullah'a devamlı hizmet ediyordum. (Seferlerde konak için bineğinden) her inişinde O'nun şu duayı çok söyler olduğunu işitip dururdum:

— "Allâhumme innîeûzu bike minel-hemmi ve'l-hazani ve'l-aczi ve'l-keseli veU-buhli, vel-cübni ve dalaVd-dîni ve ğalebeti'r-ricâÜ (- Yâ Allah; ben tasadan, mahzunluktan, acizlikten, tenbellikten, cimrilikten, korkaklıktan, borç baskısından ve ağırlığından, kudret sahibi insanların tasallut ve galebesinden Sana sığınırım)/"

Ben O'na böyle hizmet etmeğe devam ettim. Nihayet Hayber seferinden dönüyorduk, Rasûlullah kendisine ayırıp aldığı Safiyye bintu Huyeyy ile dönüyordu. Ben Rasûlullah'm bineğinin arka tarafını bir abâ yâhud bir örtü ile çevirir görüyordum. Sonra arka tarafına Sa-fiyye'yi bindirerek yol aldı. Nihayet es-Sahbâ mevki'inde konakladığımız zaman Rasûlullah, deriden sofralar içinde hurma, yağ ve kuru yoğurt karışığı olan hay s yemeği yaptı. Sonra beni gönderdi. Ben insanları düğün aşına da'vet ettim. İnsanlar gelip bu yemekten yediler. İşte Rasûlullah'm Safiyye ile zifafı burada oldu. Sonra dönüşe devam etti. Nihayet Uhud meydana çıkıp görününce:

— "Şu Uhud'dur. O bizi sever, biz de onu severiz!"buyurdu. Medîne'yi uzaktan görünce de:

— "Yâ Allah! Ben Medine'nin iki kara taşlığı arasım, îbrâhfm 'in Mekke'yi haram kıldığı gibi haram kılıyorum. Yâ Allah! Sen Medineliler'in müdd ve sâ' ölçeklerinde kendilerine bereket ihsan eyle!" diye duâ etti [64].

36- Kabir Azabından Allah'a Sığınmak Babı

59-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs edip şöyle dedi: Ben Hâlid kızrümmü HâIid(R)'den işittim.

Mûsâ dedi ki: Ümmü Hâlid'den başka Peygamber'den bunu işitmiş olan bir kişiyi de işitmedim. Ümmü Hâlid (R):

— Ben Peygamber(S)'den, kabir azabından Allah'a sığınırken işittim, dedi [65]
.

37- Cimrilikten Allah'a Sığınmak Babı

60-.......Mus'ab ibn Sa'd şöyle demiştir: Babam Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) beş şeyi emreder ve bunların Peygamber(S)'den olduğunu zikrederdi: Peygamber (S) şu kelimelerle duâ etmeyi emrederdi: "Allâhum-me innî eûzu bike mine'l-bahli. Ve eûzu bike minel-cubni. Ve eûzu bike en uredde ilâ erzelVl-umuri. Ve eûzu bike min fitnetVd-dünyâ ya 'nîfitneti 'd-Deccâli. Ve eûzu bike min azâbi 'l-kabri (- Yâ Allah, ben cimrilikten Sana sığınırım. Korkaklıktan da Sana sığınırım, ömrün en değersizine döndürülmekten de Sana sığınırım. Dünyâ fitnesinden yânî Deccâl fitnesinden de Sana sığınırım. Kabir azabından da Sana sığınırım)/"

61-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Benim yanıma Medine Yahûdîleri'nden iki yaşlı kadın girdiler de konuşma arasında bana:

— Şübhesiz, kabirler ahâlîsi kendi kabirleri içinde azâb olunurlar! dediler.

Ben o kadınların bu sözünü kabul etmedim, onları tasdik etmem bana güzel gelmedi. Sonra çıkıp gittiler. Bu sırada Peygamber (S) de benim yanıma girdi. Ben kendisine:

— Yâ Rasûlallah! İki koca-karı benim yanıma geldiler de kabir-dekiler kabirlerinde azâb olunurlar dediler, diye zikrettim.

Rasûlullah:

— "Onlar doğru söylediler. Kabir ehli, öyle bir azâbla azâb edilirler ki, onların azâblarını hayvanların hepsi işitir" buyurdu.

Bundan sonra Rasülullah'ı, kıldığı her namazda muhakkak kabir azabından Allah'a sığınırken görmüşümdür [66].

38- Hayât Ve Ölüm Fitnelerinden Allah'a Sığınmak Babı

62-....... Enes ifan Mâlik (R) şöyle derdi: Peygamber (S) şu duayı söylerdi:

' 'Allâhumme innî eûzu bike mine "-aczi ve 'l-keseli ve 1-cubni ve 7-heremi. Ve eûzu bike min azâbVl-kabri. Ve eûzu bike min fitnetVl-mahyâ ve'l-memâtı!

(= Yâ Allah, ben acizlikten, tenbellikten, korkaklıktan ve çok ihtiyarlığın çökkünlüğünden Sana sığınırım. Keza ben kabir azabından da Sana sığınırım. Hayâtın ve ölümün fitnelerinden de Sana sığınırım!)"

39- Günâhtan Ve Borçtan Allah'a Sığınmak Babı

63-.......Bize Vuheyb, Hişâm ibn Urve'den; o da babasından;o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şu duayı söylerdi:

"Allâhumme innî eûzu bike mine '1-keseH ve %heremi ve 1-me 'semi vel-mağrami ve min fitnetVl-kabri ve azabVl-kabri ve minfitnetVn-nâri ve azâbı'n-nâri ve min şerri fitnetVl-ğınâ. Ve eûzu bike min fitnetVl-fakri ve eûzu bike min fitnetVl-MesîhVd-Deccâli. Aüâhum-me'ğsil annîhatâyâye bi-mâVs-selci veH-beradi ve nakkı kalbimine'l-hatâyâ kemâ nakkayte 's-sevbe 1-ebyâde mine 'd-denesi. Ve bâid bey-nî ve beyne hatâyâye kemâ bâadte beyneH-meşnkı vel-mağribi!

[= Yâ Allah, tenbellikten, bunaklık derecesinde ihtiyarlıktan, günâhtan, korkaklıktan, kabir suâlinden ve kabir azabından, ateş fitnesinden ve ateş azabından, zenginlik gururunun şerrinden Sana sığınırım. Fakîrlik fitnesinden de Sana sığınırım. Mesîh Deccâl'in fitnesinden de Sana sığınırım. Yâ Allah!

Günahlarımın kirini) benden kar ve buz suyu ile yıka, kalbimi de günâhlardan -beyaz elbiseyi kirden temizlediğin gibi- pakla! Benimle günâhlarımın arasım da doğu ile batı arasını uzaklaştırdığın gibi uzaklaştır!]" [67].

40- Korkaklıktan Ve Tenbellikten Allah'a Sığınmak Babı

"Kusâlâ" ve "Kesâlâ" (en-Nisâ: ui\ et-Tevbe: 54) bir m a'n ayadır.

64-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şu duayı söylerdi:

"Allâhumme innîeûzu bike mine'l-hammi ve'l-hazeni ve aczi ve'l-keseli ve'l-cubni ve'l-buhli ve dalaı'd-deyni ve ğalebetPr-ricâli!" [68].

41- buhlden (yânı cimrilikten) allah'a sığınmak babı

"el-Buhlu" ve"l-Bahalu" (en-Nisâ: 37, ei-Hadîd: 24) bir ma'nâyadir; "el-Huzn" ve"l-Hazen" lafızları gibi.

65-.......Bize Şu'be, Abdulmelik ibn Umeyr'den; o da Mus'ab ibnu Sa*d'den tahdîs etti ki, babası Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şu beş şeyden sığınmayı emreder ve bunİan Peygamber(S)'den olmak üzere tahdîs ederdi:

"Allâhumme innî eûzu bike minel-buhli.

Ve eûzu bike mine'l-cubni.

Ve eûzu bike en uredde ilâ erzelVl-umuri.

Ve eûzu bike min fîtneti'd-dünyâ.

Ve eûzu bike min azâbi'l-kabri!"

42- Ömrün En Değersizinden Allah'a Sığınmak Babı

'Erâzilunâ" (Hûd: 27) "En düşüklerimiz" ma'nâsınadır [69]

66-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şu duayı söyleyerek Allah'a sığınırdı:

"Allâhumme innîeûzu bike mine'l-keseli. Ve eûzu bike mine'I-cubni. Ve eûzu bike minel-heremi ve eûzu bike mine'l-buhH! [70].

43- Vebanın Ve Hastalığın Kaldırılmasına Duâ Etmek Babı

67-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -Medîne'ye geldiği zaman- şöyle duâ etti:

"Yâ Allah! Bizlere Mekke'yi sevdirdiğin gibi Medine'yi de sevdir yâhud Medine'yi daha fazla sevdir. Medine'nin humma vesiîma hastalığını da Cuhfe'ye naklet! Yâ Allah! Müdd ve sâ' ölçeklerimizle ölçülen rızıklarımızda bizler için bereket ihsan eyle!" [71].

68-.......Bize îbn Şihâb, Âmir ibn Sa'd'dan şöyle haber verdi:

Babası Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir: Veda Haccı'nda benim hastalığımdan dolayı Rasûlullah (S) bana hasta ziyaretine geldi. Ben bu hastalıktan ölmeye yaklaşmıştım. O'nun bu ziyaretinde ben:

— Yâ Rasûlallah! Bendeki bu hastalık, görmekte olduğun bu müzmin dereceye ulaştı. Ben mal sahibi bir kimseyim. Bana tek kı-zım(Âişe)dan başka kimse vâris olmayacaktır. Bu durumda ben malımın üçte ikisini sadaka yapayım mı? diye sordum.

Rasûlullah:

— "Hayır (tasadduk etme)/" buyurdu. Ben:

— Yarısını sadaka yapayım mı? dedim. Rasûlullah:

— "Üçte bir (yeter, üçte bir bile) çoktur. Ey Sa'd! Senin mirasçılarını zengin bırakman, onları fakirler ve (sadaka için) insanlara ellerini açar bir hâlde bırakmandan daha hayırlıdır. Sen Allah rızâsı için harcayacağın her nafakadan muhakkak ecre nail kılınırsın. Hattâ yemek yerken eşinin ağzına koyacağın bir lokmadan dasevâb alacaksın!" dedi.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! (Siz Medine'ye döneceksiniz de) ben dostlarımdan geriye mi bırakılacağım? diye sordum.

Rasûlullah şöyle buyurdu:

— "Hayır, sen bizden asla geri bırakılmazsın. (Şayet burada kalır da) Allah rızâsını aramak için sâlih amel yaparsan, muhakkak bu iyi amelinle derecen artar ve merteben yükselir. Ve öyle ümîd ediyorum ki Senin ecelin geri bırakılacak da sen uzun zaman yaşayacaksın! Hattâ seninle birtakım kavimler fayda görecek, diğer birtakım kavimler de senden zarar göreceklerdir. Yâ Allah! Sahâbîlerimin (Mekke^den Me-

dîne'ye dönüş) hicretlerim tamamla! Onları topukları üzerinde geri döndürme! Lâkin acınacak olan, Sa'd ibn Havle'dir!" buyurdu.

Sa'd ibn Ebî Vakkaas: Rasûlullah, Sa'd ibn Havle'ye (hicret ettikten sonra) Mekke'de ölmesinden dolayı hüzünlenip acıdı, demiştir [72].

44- Ömrün En Değersizinden, Dünyânın Fitnesinden Ve Ateşin Fitnesinden Allah'a Sığınmak Babı

69-....... Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir: Şu kelimelerle Allah'a sığınınız; Peygamber(S) bu duâ kelimeleriyle Allah'a sığınırdı:

"Allâhumme, innî eûzu bike mine'l-cubni.

Ve eûzu bike mineH-buhti.

Ve eûzu bike minen uredde ilâ erzelVl-umurû

Ve eûzu bike min fitnetVd-dünyâ ve azâbVt-kabri!"

70-.......Bize Hişâm ibn Urve, babası Urve'den; o daÂişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) şu duayı söylerdi;

"Allâhumme, innî eûzu bike mine'l-keseli ve'I-heremi, vel-mağrami ve H-me 'semi. Allâhumme, innî eûzu bike min azâbi yn-nâri ve fîtneti'n-nâri ve azâbVl-kabri ve şerri fitnetiH-ğınâ ve şerri fitnetVl-fakri ve min şerri fitneti H-Mesîhi yd-Deccâli. A llâhumme 'ğsil hatâyâ-ye bi-mâVs-selci veH-beradi ve nakkı kalbî mineH-hatâyâ kemâ yunakka 's-sevbu fl-ebyâdu mine 'd-denesi ve bâid beyni ve beyne ha-tâyâye kemâ bâadte beyneH-maşnkı ve'l-mağribi!" [73].

45- Zenginlik Fitnesinden Allah'a Sığınmak Babı

71-.......Bize Sellâm ibnu Ebî Mutî\ Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da teyzesi Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S), şu duâ ile Allah'a sığınır idi:

"Allâhumme, innî eûzu bike min fitnetVn-nâri, ve min azâbVn-nâri. Ve eûzu bike min fitneti'l-kabri. Ve eûzu bike min azâbVl-kabri.

Ve eûzu bike min fitnetVl-ğınâ. Ve eûzu bike min fitnetVl-fakri. Ve eûzu bike min fitneti'l-Mesîhi'd-Deccâli!"

46- Fakîrlik Fitnesinden Allah'a Sığınmak Babı

72-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) su duayı söylerdi:

"Allâhumme, innî eûzu bike min fitnetVn-nâri ve azâbVn-nâri vefitneti'l-kabri ve azâbVl-kabri ve şerri fitneti'l-ğınâ ve şerri fîtneti'l-fakri. Allâhumme innî eûzu

bike min şerri fitnetVl-MesîhVd-DeccâlL Allâhumme 'ğsil kalbî bi-mâi's-selci ve H-beredi. Ve nakkı kalbi mine7-hatâyâ kemâ nakkayte 's-sevbe 'l-ebyadu mine 'd-denesi. Ve bâid beyni ve beyne hatâyâye kemâ bâadte beyne 'l-meşrıkı ve 'l-mağribi. A /-îâhumme, innî eûzu bike mine'l-keseli ve'l-me'semi ve'l-mağramı!" [74].

47- Mal Çokluğu İle, Bereketle Duâ Etmek Babı

73-.......Bize Şu'betahdîs edip şöyle dedi: Ben Katâde'den işittim; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten ki, Enes'in annesi Ümmü Suleym (R):

— Yâ Rasûlallah! Enes Sen'in hizmetçindir, onun için Allah'a duâ ediver! demiş.

Rasûlullah (S) da:

— "Allâhumme eksir mâlehû ve veledehû ve bârik lehû fî mâ a Heytehû (-Yâ Allah! Onun malını ve çocuğunu çoğalt! Ona verdiğin ni'metlerinde kendisi için bereket ihsan edip mübarek kıl)/"diye duâ etmiştir.

Ve Hişâm ibn Zeyd'den; o: Ben Enes ibn Mâlik'ten, bunun benzerini işittim, demiştir.

74-.......Katâde şöyle dedi: Ben Enes(R)'ten şöyle dediğini işittim: Ümmü Suleym:

— Enes Sen'in hizmetçindir (onun için Allah'a duâ ediver)! dedi.

Peygamber (S):

— "Allâhumme eksir mâlehû ve veledehû ve bârik lehû fî mâ a'teytehû!" diye duâ etti [75].

48- Hayırlısını İsteme Sırasında (Okunacak) Duâ Babı

75-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bizlere Kur'ân'dan bir sûre öğretir gibi (büytik küçük) işlerin hepsinde İstihare Duâsı'm öğretir, şöyle buyururdu:

— "Sizin biriniz bir işi kasdettiği zaman iki rek'at namaz kılsın, sonra şu duayı söylesin:

Allâhumme, innî estehîruke bi-ilmike ve estakdiruke bi-kudretike vees'elukemin fadlike'l-azîmL Fe-inneke takdim velâ akdini. Ve tay-lemu velâ a *lemu ve enteAUâmu 1-Ğuyûbi. Allâhumme in kunte ta '-lemu enne hazâ H-emre hayrun lîfî dîni ve maâşî ve akıbeti emrî -ev kaale: Fîâcili emri ve ecilihi fakdurhu IL- Ve in kunte ta'lemu enne hazâ 'l-emre şerrun lîfî dînî ve maâşî ve akıbeti emrî -ev kaale: Fîâ'-cili emrî ve ecilihi fasrifhu annî vasnfnî anhu-, Vakdur lîye'l-hayra haysu kâne. Summe raddinî bihî! der ve hacetinin ismini söyler!"

[= Yâ Allah! (Hakkımda hayırlısını) bildiğin için ben Sen'den hayırlısını (bildirmem) isterim. Ve Sen'in kudretinden beni kudret-lendirmeni dilerim. Ve bunu Sen'in büyük fadlmdan isterim. Çünkü Sen'in herşeye gücün yeter, benim ise gücüm yetmez. Sen herşeyi bilirsin, ben ise bilmem. Sen bütün gaybleri en mükemmel Bilen'sin! Yâ Allah! Şu azmettiğim işin benim için dînim, yaşayışım ve işimin sonu hakkında bir hayır olduğunu bilmekte isen- yâhud: İşimin dünyâsı ve âhireti hakkında... der- onu benim için takdîr et! Eğer bu işin benim için, benim dînim, yaşayışım ve işimin akıbeti hakkında bir şerr olduğunu bilmekte isen- yâhud: İşimin dünyâsı ve âhireti hakkında... der- bu işi benden çevir, beni de bu işten çevir. Ve hayır nerede ise onu benim için takdîr et. Sonra beni bu (takdîr edilen) işe razı kıl! der ve (bu iş dediği) hacetinin ismini söyler!] [76].

49- Abdest Almak Sırasında Duâ Etmek Babı

76-.......Ebû Mûsâ el-Eş'ari (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) abdest suyu istedi ve o su ile abdest aldı. Sonra iki elini kaldırıp:

— "Allâhumme'ğfir lî Ubeydin Ebî Âmirini Allâhumme'c'al-hu yevme 'l-

kıyâmeti fevka kesîrin min halkıke mine 'n-nâsi (= Yâ Allah! Ebû Âmir Ubeyd kulunu mağfiret eyle! Yâ Allah! Ebû Âmir kulunu kıyamet gününde şu yarattığın insanlardan çoğunun üstünde yüksek bir makaamda kıl)/" diye duâ etti.

Duâ ederken (ellerini o kadar kaldırdı ki) ben O'nun iki koltuğunun beyazlığını gördüm [77].

50- İnsanın Yüksek Bir Yere Çıktığında Duâ Etmesi Babı

77-.......Ebû Mûsâ el-Eş'ârî (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber(S)'in maiyyetinde bir seferde bulunduk. Vâdîden yüksek bir yere çıktıkça, yüksek sesle tekbîr getiriyorduk. Peygamber (S):

— "Ey insanlar! Nefislerinize yumuşak davranın (sesinizi yükseltmeyin)/ Çünkü sizler sağırı ve gaibi çağırmıyorsunuz- Lâkin sizler

Semî' ve Basîr olan Allah'a duâ ediyorsunuz!" buyurdu.

Sonra benim yanıma geldi. Ben kendi kendime "Lâ havle velâ kuvvete illâ billahi (= Değişiklik ve kuvvet ancak Allah iledir)" zikrini söylüyordum. Rasûlullah:

— "Yâ Abdallah ibne Kays! Lâ havle velâ kuvvete illâ billahi zikrini söyle. Çünkü bu, cennet hazînelerinden bir hazînedir" buyurdu -yâhud: "Sana cennet hazînelerinden bir hazîne olan bir kelâma delâlet edeyim mi? O: Lâ havle velâ kuvvete illâ billahi sözüdür" buyurdu [78].

51- Bir Vâdîye İndiği Zaman Duâ Etmek Babı

Bu konuda Câbir'in rivayet ettiği hadîs vardır [79].

52- İnsanın, Bir Sefere Çıkmak Yâhud Seferden Dönmek İstediği Zamanlarda Söyleyeceği Duâ Babı

Bu konuda Yahya ibnu Ebî İshâk'm Enes'ten rivayet ettiği hadîs vardır [80].

78-.......Bana Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) bir gazveden yâhud bir haccdan yâhud bir umreden döndüğü zaman yolda yüksek bir yere çıktığında üç kerre tekbîr getirir, sonra şu sözleri söylerdi:

"Lâ ilahe üleHlâhu vahdehû İâ şerike lehü, tehu'l-mulku ve lehu'l-hamdu ve huve ala kullî şeyn kadının. Âyibûne, tâibûne, âbidûne H-Rabbinâ hâmidûne. Sadaka'llâhû va'dehû ve nasara abdehû ve hezeme*l-ahzâbe vahdehû!

[= Yoktur tapacak Çalap'tır ancak. O birdir. O'nun ortağı yoktur, mülk O'nundur. Hamd O'nundur. O herşeye gücü yetendir. Biz ancak Rabb'imize dönücüleriz, O'na tevbe edicileriz, O'na ibâdet edicileriz, O'na hamdedicileriz. Allah va'dinde doğru çıkmış, kulu(Mu-hammed'i)na yardım etmiş, bütün düşman topluluklarını yalnız başına bozguna uğratmıştır!] [81].

53- Evlenen Kimseye Yapılacak Duâ Babı

79-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Abdurrahmân ibn Avf'ın üzerinde (evlenenlere mahsûs olan) safran boyasından yapılmış güzel koku) eseri gördü de:

— "Hâlin nedir -yâhud: Bu ne-?" diye sordu. Abdurrahmân:

— Bir çekirdek ağırlığı altın (mehr) karşılığında bir kadınla evlendim, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah ona:

— "Allah (bu evliliği) sana mübarek eylesin! Bir koyun (kesmek sureti) ile olsun düğün aşı yap!" buyurdu .

80-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Babam Abdullah, arkasında yedi yâhud dokuz kız bırakıp vefat etti. Bir müddet geçince ben bir kadınla evlendim. Peygamber (S):

— "Evlendin rni yâ Câbir?" diye sordu. Ben:

— Evet evlendim! diye cevâb verdim. O:

— "Bakire kız ile mi, yoksa dul ile mi evlendin?" dedi. Ben:

— Dul bir kadınla evlendim, dedim. Peygamber:

— "Kendisiyle oynaşacağın, seninle oynaşacak- -yâhud: Kendisiyle gülüşeceğin, seninle gülüşecek- bir kızla evlenseydin ya!" bu yurdu.

Ben:

— Babam vefat etti, arkasında yedi yâhud dokuz kız bıraktı. Beı

onların arasına, kendileri gibi bir kız getirmekten hoşlanmadım. B' sebeble onlann işlerini görecek bir kadınla evlendim, dedim. Rasûlullah:

— "Bareke'llâhu aleyhe (= Allah eşini sana mübarek eylesin)/ diye duâ etti.

Sufyân ibn Uyeyne ile Muhammed ibn Müslim, Amr ibn Dînâr dan; o da Câbir'den rivayet ettikleri hadîslerinde "Bâreke'llâhu aleyke duasını söylemediler [82]
.

54- (Cinsi Münasebet İçin) Eşine Geldiği Zaman Söyleyeceği Duâ Babı

81-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu:

— "Onların herhangibiri (cinsî münâsebet yapmak için) eşine gelmek istediği zaman Bismittâhi, Allâhumme cennibna'ş-şeytâne ve cennibVş-şeytâne mâ razaktenâ (= Bismillâhi. Yâ Allah, bizleri şeytândan uzaklaştır, şeytânı da bize ihsan ettiğin çocuktan uzak kıl) derse, şu muhakkak ki, eğer o karı-koca arasındaki bu cinsî münâsebette bir çocuk takdir olunursa, o çocuğa ebediyyen

şeytân zarar veremez [83].

55- Peygamber(S)1n "Rabbena Âtinâ Fvd-Dünyâ Haseneten.., " Kavli (Yânî Duâsi) Babı

82-.......Enes ibn Mâlik (R): Peygamber(S)'in en çok okuduğu duâ: "Allâhumme, Rabbena âtinâ fVd-dünyâ haseneten ve fVl-âhireti haseneten ve kına azâbe'n-nâri (= Yâ Allah, ey Rabb'imiz, bize dünyâda da bir güzellik ver, âhirette de bir güzellik ver ve bizi ateş azabından koru)/" duası idi, demiştir [84]

56- Dünyâ Fitnesinden Allah'a Sığınmak Babı

83-....... Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bizlere şu duâ kelimelerini yazı -yâhud kitâb- öğretir gibi öğretirdi:

' 'AMhumme, innî eûzu bike mine 1-buhU ve eûm bike mine H-cubni. Ve eûzu bike min en uredde ilâ erzelVl-umuri. Ve eûzu bike minfîtneti'd-dünyâ ve azâbVl-kabriV

[= Yâ Allah, ben cemrilikten, Sana sığınırım, korkaklıktan da Sana sığınırım. Ömrün en kötüsüne (ihtiyarlığın bunaklık devrine) döndürülmemizden de Sana sığınırım. Dünyâ fitnesinden ve kabir azabından da Sana sığınırım!] [85].

57- Duayı Tekrar Tekrar Yapmak Bâbî

84-...... Bize Enes ibnu Iyâd, Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: RasûluIlah(S)'a sihir yapılmıştı. Hattâ kendisine bâzı işi yapmadığı hâlde yaptım hayâl ettirilirdi. Rasûlullah, Rabb'ine (tekrar tekrar) duâ etti. Sonra bana:

— "(Yâ Âişe) Hissettin mi? Fetva istemekte olduğun şey hakkında Allah bana fetva verip bildirmiştir" buyurdu.

Ben Âişe de:

— Yâ Rasûlallah! Bu nedir? diye sordu. Rasûlullah şöyle anlattı:

— "Bana iki adam geldi. Bunlardan biri başımın yanına, diğeri de ayaklarımın yanına oturdu. Biri arkadaşına:

— Bu zâtın hastalığı nedir? diye sordu. O da:

— Sihir yapılmıştır, diye cevâb verdi. Öbürü:

— Ona kim sihir yapmıştır? dedi. Öteki:

— Lebîd ibnu'l-A'sam! diye cevâb verdi.

— Bu sihir ne ile yapılmıştır? diye sordu. O da:

— Bir tarak, saç sakal tarantısı ve erkek hurmanın kurumuş çiçek kapçığı ile! diye cevâb verdi.

— Nerede yapılmıştır? sorusuna da:

— Zervân da! diye cevâb verdi."

Zervân, Zurayk oğulları yurdunda bir kuyudur. Âişe dedi ki: Rasûlullah bâzı sahâbîleriyle o kuyuya gitti. (Ona baktı, üzerinde hurma ağacı vardı.) Sonra dönüp Âişe'ye geldi de:

— "(Yâ Âişe!) Vallahi kuyunun suyu, içinde kına bekletilmiş gibi kıpkırmızı, kuyunun etrafındaki hurma ağacının uçları şeytânların başları gibidir!" buyurdu.

Âişe dedi ki: Rasûlullah geldi de ben Âişe'ye o kuyunun hâlinden haber verdi. Ben:

— (Yâ Rasûlallah!) Sen o sihri çıkarıp çözseydin? dedim.

— "Bana gelince, Allah benim şifâmı vermiştir. Ben o sihri çıkarıp da insanlar arasında bir şerri yaymayı istemedim" buyurdu.

îsâ ibn Yûnus ile el-Leys ibn Sa'd, Hişâm'dan; o da babası Ur-ve'den; o da

Âişe'den yaptıkları rivayette şu ziyâde vardır: Âişe: Pey-gamber'e sihir yapılmıştı da O tekrar tekrar duâ etti, dedi ve hadîsi şevketti [86].

58- Müşrikler Aleyhine Beddua Babı İbn Mes'ûd Da: Peygamber (S)

"Yâ Allah, müşriklere karşı bana Yûsuf'un zamanındaki yedi yıl gibi, yedi şiddet yılı ile yardım et!" diye beddua etti, dedi.

Ve yine İbn Mes'ûd: (Ka'be'de namaz kıldığı sırada üzerine deve son'u attıklarında namazı tamamlayınca):

"Yâ Allah! Ebû CehVi Sana havale ediyorum..." diye beddua etti, dedi.

Abdullah ibn Umer de:

Peygamber (S) namaz içinde kunûtta: "Yâ Allah, fulâna vefulâna la'net et" diye beddua etti. Nihayet Azîz ve Celîl olan Allah:

"(Kullardaki) işten hiçbirşey sana âid değildir. Allah ya onların tevbesini kabul eder, yahud kendileri zâlimler

oldukları için azablandırır" (âiu îmrân: 128) âyetini indirdi..., demiştir [87].

85-.......Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) müşrik orduları aleyhine şöyle duâ etti:

"Allâhumme, munzile'l-KitâbU serîa'l-hisâbU EhzimVl-ahzâbe eh-zimhum ve zehilhum [= Yâ Allah! Ey hesabı çabuk görücü olan

(Rabb'im)! Sen (Medine önünde toplanan) şu Arab kabilelerini dağıt, onların topluluklarını kır, irâdelerini sars]/" [88].

86-....... Bize Hişâm ed-Destevâî, Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) yatsı

namazının son rek'atinde başını rukû'dan kaldırıp Semiallâhu limen hamideh dediği zaman, kunût yapar, şu duayı söylerdi:

— "Yâ Allah! el-Velîd ibnu'l-Velid'i kurtar.

Yâ Allah, Seleme ibnu'l-Hişâm'ı kurtar!

Yâ Allah, (müşrikler elinde) zatfve âciz görülen diğer mü'min-leri de kurtar!

Yâ Allah, Mudar (müşrikleri) üzerine baskını şiddetlendir.

Yâ Allah, içinde bulundukları bu yılları onlara Yûsuf Peygam-ber'in kıtlık yıllarına benzet!" [89]

87-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) (Munzir ibn Amr'ın başkanlığı altında) kendilerine Kurrâ denilen (kırk yâ-hud yetmiş kişilik) bir birliği Necd halkının isteği üzerine, onlara dîni öğretmek üzere göndermişti. Bunlar Maûne Kuyusu başında pusuya düşürülüp öldürüldüler. Ben Peygamber'in onların öldürülmelerine üzüldüğü kadar hiçbirşeye üzüldüğünü görmedim. Peygamber, sabah namazında bir ay kunût yaptı da;

— "Usayya kabilesi Allah'a ve Rasûlü'ne âsî oldular!" buyururdu [90].

88-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Yahudiler Peygamber (S) üzerine selâm verirler de "es-Sâmu aleykum (= Ölüm üzerinize)" derlerdi. (Ben) Âişe onların bu sözlerini farkedip anladı da:

— AleykumuVsâmu ve'l-la'netu(= Ölüm ve la'net sizin üzerinize olsun)! dedi.

Bunun üzerine Peygamber:

— "Yavaş ol yâ Âişe! Muhakkak ki Allah herşeyde yumuşak muamele etmeyi sever!" buyurdu.

Âişe:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Onların söylemekte oldukları sözü işitmedin mi?

dedi.

Peygamber:

— "Sen de benim bu sözü onlara reddettiğimi işitmedin mi? Ben onlara: Ve aleykum (-Sizin üzerinize de)! şeklinde söylüyordum" buyurdu [91].

89-....... Bize Alî ibn Ebî Tâlib (R) tahdîs edip şöyle dedi: Biz Hendek harbi gününde Peygamber(S)'in beraberinde bulunduk. O:

— "Allah bu müşriklerin kabirlerine ve evlerine ateş doldursun! Çünkü onlar bizi tâ güneş batıncaya kadar orta namazını kılmaktan alıkoydular; orta namazı ikindi namazıdır" buyurdu [92].

59- Müşrikler Lehine Duâ Babı

90-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: et-Tufeyl ibnu Amr ed-Devsî, Rasûlullah(S)'ın huzuruna geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Devs kabilesi halkı Allah'a âsî oldular ve İslâm'ı kabulden çekindiler! Bu sebeble Sen onların aleyhine duâ et! dedi.

Onun bu sözü üzerine oradaki insanlar Rasûlullah'ın Devs ka-bîlesi halkı aleyhine duâ edeceğini sandılar. Rasûlullah ise:

— "Yâ Allah! Devs halkına hidâyet eyle de onları İslâm topluluğumuza getir!" diye duâ etti [93].

60- Peygamberdin "Allâhumme'ğfir Lî Mâ Kaddemtu Ve Ahhartu" Duası Babı

91-.......Bize Şu'be, Ebû İshâk'tan; o daEbû Burde'den; o da babası Ebû Mûsâ el-Eş'arî(R)'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) şu duâ ile duâ ederdi:

' 'Rabbiğfir lî hatîetî ve cehli ve israfı fî emri kullihî ve mâ ente aHemu bihi minni. Allâhumme*ğfir lîhatâyâye ve amdi ve cehli ve hezlî ve kullu zâlike indî! A llâhumme 'ğfir lî mâ kaddemtu ve mâ ah-hartu ve mâ esrertu ve mâ a'Ientu. EnteH-Mukaddimu ve enteH-Muahhıru. Ve ente alâ külli şey'in kadîrun!

(= Ey Rabb'im! Benim günâhımı, bilgisizliğimi, her işimde israfımı ve benden daha iyi bilmekte olduğun kusurlarımı mağfiret eyle! Yâ Allah! Benim hatâlarımı, kasdımla ve bilgisizliğimle işlediklerimi, şakalarımı mağfiret eyle! Bunların hepsi bende vardır. Yâ Allah! Evvelden yaptığım, sonradan yapacağım; gizlediğim, açığa çıkardığım bütün günâhlarımı Sen mağfiret eyle! Öne geçiren ancak Sen'sin, sonraya bırakan da ancak Sen'sin. Sen herşeye gücü yetensin!)"

Ubeydullah ibnu Muâz şöyle dedi: Ve bize Şu'be, Ebû İshâk'tan; o da Ebû Burde'den; o da babası Ebû Musa'dan; o da Peygam-ber(S)'den bunun benzeri olan hadîsi tahdîs etti.

92-.......Bize Ebû İshâk, Ebû Bekr ibnu Ebî Musa'dan ve Ebû Burde'den; sanırım ki, o da babası Ebû Mûsâ el-Eş'arî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle duâ ederdi:

"Allâhumme'ğfir lî hatîetî ve cehli ve isrâfi fî emri ve mâ ente aHemu bihî minnt

Allâhumme 'ğfir lî hezlî ve ciddî ve hatâye ve amdî ve kullu zâlike indî!"

(= Yâ Allah! Benim günâhımı, bilgisizliğimi, isimdeki israfımı ve benden daha iyi bilmekte olduğun bütün kusurlarımı mağfiret eyle!

Yâ Allah! Benim latifemi, ciddî hâlimi, hatâmı ve dileyerek işlediğim günâhımı mağfiret eyle! İ'tirâf ederim ki, bu kusurların hepsi bende vardır!) [94]

61- Peygamber(S)'İn: "Bizim Yahudiler Hakkındaki Duamız Kabul Olunur, Onların Bizim Hakkımızdaki Duaları Kabul Olunmaz" Kavli Babı

93-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ebû'I-Kaasım (S):

— "Cumua (gününde öyle bir saat vardır ki, herhangibir müslümân dikeîip namaz kılar olduğu hâlde Allah'tan bir hayır isler ve bu istemesini o saate denk getirirse, Allah ona dilediğini muhakkak verir" buyurdu ve o saatin kısa olduğunu anlatmak için eliyle işaret etti.

Biz: Peygamber bu işaretiyle o saatin azlığını gösteriyor, dedik.

62- Cumua Günü İcabet Ümîd Edilen Saatte Duâ Etmek Babı

94-....... Bize Eyyûb, İbnu Ebî Muleyke'den; o da Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Yahudiler Peygamber(S)'e geldiler ve ("Ölüm üzerine olsun" demek olan) "es-Sâmu aleyke" dediler.

Peygamber de:

— "Ve aleykum (= Sizin üzerinize de olsun)/" dedi. Âişe de:

— es-Sâmu aleykum ve laanekumu'llâhu ve gadıbe aleykum (= Ölüm sizin üzerinize olsun, Allah size la'net etsin ve gadab eylesin)! dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Yavaş ol yâ Âişe! Rıfk ile, yumuşaklıkla muamele etmen lâzımdır. Ben seni katılıktan, sertlikten sakındırırım -yâhud: Çirkin sözden sakındırırım-!" buyurdu.

Âişe:

— Onların söyledikleri sözü işitmedin mi? dedi. Rasûlullah:

— "Sen de benim söylediğimi işitmedin mi? Ben (söylediklerini) onlara reddettim. Benim onlar hakkındaki duam kabul olunur. Fakat onların benim hakkımdaki dilekleri kabul olunmaz" buyurdu [95].

63- (Duâ Sonunda) "Âmîn" Demek Babı

95-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bu hadîsi bize ez-Zuhrî, Saîd ibnu'I-Müseyyeb'den; o da Ebû Hurey-re(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Okuyucu, yânı Fatiha okuyan kimse 'Âmîn1 dediği zaman sizde 'Âmîn* deyiniz* Çünkü melekler de 'Âmîn' derler. Her kimin 'Âmîn' demesi meleklerin 'Âmîn' demesine uyarsa, geçmiş günâhları mağfiret olunur" .

64- "Lâ İlahe İlle'llâh" Demenin Fazileti Babı

96- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Sumeyy'den; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti ki, Ra-sûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

— "Her kim günde yüz kerre *Lâ ilahe ille Hlâhu vahdehû lâ şerike leh lehu 'l-mulku ve lehu 1-hamdu ve huve ala kullî şey Hn kadîr (= Bir tek Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. O'nun hiçbir ortağı yoktur. Mülk O'nundur. Hamd O'na mahsûstur. Herşeye kudreti yeten O'dur)' tehlîlini söylerse, bu onun lehine on köleyi hürriyete kavuşturmaya denk sevâb olur ve onun lehine yüz hasene yazılır, ondan yüz seyyie de silinir. Ve bu, o kimse için bu gününde tâ akşama girinceye kadar şeytândan da bir sığınma olur. Hiçkimse onun yaptığından daha faziletlisini yapmış olmaz, ancak onunkinden daha çok çalışmış olan adam müstesnadır" [96].

97- Bize Abdullah ibnu Muhammed tahdîs etti. Bize Abdulme-lik ibnu Amr tahdîs etti. Bize Amr ibnu Ebî Zaide, Ebû İshâk'tan tahdîs etti ki, Amr ibnu Meymûn:

— "Her kim günde on kerre 'Lâ ilahe ille'llâhu...' tehlîlini okursa, İsmail Peygamber neslinden on esîr âzâdlamış gibi sevaba hakk kazanır" diye söylemiştir.

Amr ibnu Ebî Zaide şöyle dedi: Ve bize Abdullah ibnu Ebi's-Sefer, eş-Şa'bî'den; o da er-Rabî' ibnu Hüseyin'den bunun benzerini tahdîs etti. Ben, er-Rabî'e:

— Sen bunu kimden işittin? diye sordum. O:

— Amr ibnu Meymûn'dan, dedi. Akabinde Amr ibnu Meymûn'a geldim ve ona:

— Sen bunu kimden işittin? diye sordum. O:

— İbnu Ebû Leylâ'dan, dedi.

Akabinde İbnu Ebî Leylâ'ya geldim ve ona:

— Sen bunu kimden işittin? diye sordum. O:

— Ebû Eyyûb el-Ensârî (R)'den işittim, o bunu Peygamber(S)'den tahdîs ediyordu, dedi.

Ve îbrâhîm ibn Yûsuf da babası Yûsuf ibn İshâk'tan; o da dedesi Ebû İshâk Amr'dan söyledi ki, o şöyle demiştir: Bana Amr ibnu Meymûn, Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ'dan; o da Ebû Eyyûb(R)'dan, Peygamber'in bu hadîsini tahdîs etti.

Ebû Abdillâh el-Buhârî: Sahîh olan, Amr'ın, Peygamber(S)'den olan sözüdür, dedi.

Ve (Buhârî'nin şeyhi) Mûsâ ibnu İsmâîl şöyle dedi: Bize Vuheyb, Dâvûd ibnu Ebî Hind'den; o da Âmir eş-Şa'bî'den; o da Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ'dan; o da Ebû Eyyûb(R)'dan; o da Peygamber^)'den tahdîs etti.

Ve İsmâîl ibnu Ebî Hâlid, eş-Şa'bî'den; o da er-Rabî'den onun sözünü söyledi.

Ve Âdem ibnu Ebû Iyâs şöyle dedi: Bize Şu'be tahdîs etti.Bize Abdulmelik ibnu Meysere tahdîs etti. Ben Hilâl ibn Yesâf'tan işittim; o da er-Rabî* ibn Huseym'den ve Amr ibnu Meymûn'dan; onlar da Abdullah ibnu Mes'ûd(R)'dan, Peygamber'in bu sözünü söylediler.

Ve el-A'meş ile Husayn; bunların ikisi de Hilâl ibn Yesâf'tan; o da er-Rabî'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan O'nun kavlini söylediler.

Ve bu hadîsi Ebû Muhammed el-Hadramî de Ebû Eyyûb(R)'dan; o da Peygamber(S)'den: "Bu tehlîli söyleyen, İsmâîl evlâdından on köle âzâd eden kimse gibi olur" hadîsini rivayet etti " [97].

65- "Subhânallah" Demenin Fazileti Babı

98-Bize Abdullah ibnu Mesleme, Mâlik'ten; o da Sumeyy'den; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlul-lah (S): "Her kim günde yüz kerre 'Subhânallahi ve bi-hamdihi (= Allah'ı tesbîh ve hamdederim)' derse, o kimsenin (Allah hakkı olan) günâhları -deniz köpüğü kadar çok olsa bile- kendisinden indirilip affedilir" buyurmuştur [98].

99-.......Bize îbnu Fudayl, Umâreibnu'l-Ka'kaa'dan; o da Ebû Zur'a'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

— "Subhânallahi ve bi-hamdihi, SubhânallâhVl-azîm (= Allah^a hamdederek tesbîh ederim, ve yine büyük olan Allah'ı tekrar tekrar tesbîh ederim), dile hafif, mizanda ağır, Rahman 'a sevgili iki kelimedir" [99].

66- Azız Ve Celîl Olan Allah'ı Anmanın Fadlı Babı

100-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):

— "Rabb'ini zikreden kimse ile zikretmeyen kimsenin benzeri, diri ile ölü gibidir" buyurdu [100].

101-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Allah'ın bir sınıf melekleri vardır ki, bunlar yollarda, sokaklarda dolaşırlar, zikir ehlini ararlar. Onlar (Azız ve Celîl olan) Allah'ı anan bir cemâat bulunca birbirlerine:

— Aradığınıza geliniz, diye seslenirler.

Bunun üzerine melekler zikir ehlini dünyâ semâsına kadar ka-natlarıyle tavaf edip etrafını kuşatırlar. Rabb'leri onları pek iyi bildiği hâlde, meleklere:

— Kullarım ne söylüyorlar? diye sorar. Onlar da:

— CSubhânallah' diyerek) Sen 'i tesbîh ediyorlar, ('Allâhu Ekber* diyerek) Sen 'i tekbîr ediyorlar, ('el-Hamdu lüîâhi' diyerek) Sen 7 hamd ve sena ediyorlar! suretinde cevâb verirler.

Sonra Allah:

— Bu kullarım Beni görürler mi ki? diye sorar. Melekler:

— Hayır, vallahi onlar Sen'i görmezler! derler. Allah:

— O kullarım ya Beni görseler nasıl olurlar? buyurur. Melekler:

— Onlar Sen 'i görseler, Sana ibâdet ve ubudiyetleri daha şiddetli; temcîd ve tahmîdleri daha çetin; teşbihleri daha çok olur! derler.

Yüce Allah:

— Benden ne diliyorlar? diye sorar. Melekler:

— Cennet istiyorlar! diye cevâb verirler.

Yüce Allah:

— Onlar cenneti görmüşler mi?

— Hayır, vallahi onlar cenneti görmemişlerdir!

— Ya onlar cenneti görselerdi?

— Eğer görselerdi cennete karşı hevesleri daha çok, talebleri daha şiddetli, rağbetleri daha büyük olurdu.

Allah:

— O kullarım neden istiâze ederler? Melekler:

— Cehennem ateşinden!

— Cehennemi gördüler mi?

— Hayır, vallahi onu görmediler.

— Ya görselerdi nasıl olurlardı?

— Ondan daha çok kaçınırlardı, korkuları daha çok olurdu. Bunun üzerine Yüce Allah, meleklere:

— Ey melekler, ben sizleri şâhid yapıyorum ki, ben bu zikreden kullarımı mağfiret ettim! buyurur.

Meleklerden birisi:

— O zikredenlerin arasında fulan kişi var ki, o zikredenlerden değildir, bir haceti için gelmiş oturmuştu! der.

Yüce Allah:

— O mecliste oturanlar öyle kemâl sahibi kimselerdir ki, onlarla birlikte oturanlar şakı olamaz! cevâbını verir."

Bu hadîsi Şu'be, el-A'meş'ten, Peygamber'e yükseltmeyerek rivayet etti. Keza bu hadîsi Süheyl, babası Ebû Salih es-Semmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den; o da Peygamber (S)'den olmak üzere rivayet etmiştir [101].

67- "Lâ Havle Velâ Kuvvete İllâ Billahi' Kavli(Nin Fazîleti) Babı

102-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir dağ yolunda yâhud bir tepede yol alıp yürüdü.

Ebû Mûsâ dedi ki: Rasûlullah (S) katırının üzerinde yol alıyordu:

— "Sizler sağırı ve gaibi çağırmıyorsunuz!" buyurdu.

— "La ilahe illellâhu vallâhu ekber {= Hiçbir ilâh yok, ancak Allah vardır. Allah en büyüktür)/" tehlîl ve tekbîrini söyledi.

Ebû Mûsâ dedi ki: Rasûlullah (S) katırının üzerinde yol alıyordu:

— "Sizler sağırı ve gaibi çağırmıyorsunuz!" buyurdu.

Sonra da:

— "Yâ Ebâ Mûsâ -yâhud: Yâ Abdallah-! Ben sana cennet hazînesinden bir

kelimeye delâlet edeyim mi?" diye sordu.

Ben:

— Evet (delâlet buyur), dedim. Rasûlullah:

— "Z,â havle velâ kuvvete illâ billahi (= Tahavvül ve kuvvet ancak Allah iledir)/" buyurdu [102].

68- Bâb:

"Aztz ve Celîl olan Allah'ın, bir hâriç olarak yüz ismi vardır".

103-.......Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Biz bu hadîsi Ebu'z-Zinâd'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den; o da Peygam-ber(S)'den rivayet olarak ezberledik. Peygamber (S):

— "Allah 'in doksandokuz, yânî bir müstesna olmak üzere yüz ismi vardır. Bunları ezber eden herbir kişi muhakkak cennete girer. Yüce Allah tek'tir, tek olanı sever" buyurmuştur [103].

69- (Usandırmamak İçin) Zaman Zaman Va'z Ve Ders Yapmak Babı

104-.......Bize Şakîk tahdîs edip şöyle dedi: Biz Abdullah ibn Mes'üd'u bekleyip duruyorduk. Bu sırada Yezîd ibn Muâviye el-Absî yanımıza çikageldi. Biz ona:

— (Yâ Yezîd!) Ders meclisi yapmaz mısın? dedik. O:

— Hayır, lâkin ben İbn Mes'ûd'un evine girer ve sahibiniz Abdullah ibn Mes'ûd'u size çıkarırım. Eğer onu çıkaramaz isem, ben gelir sizin için ders meclisine otururum, dedi.

Müteakiben Abdullah ibn Mes'ûd, Yezîd'in elinden tutarak evinden dışarı çıktı, gelip bizim yanımızda dikeldi ve şöyle dedi:

— Dikkat edin! Sizin benden (sık sık) ders isteme durumunda olduğunuz bana haber verildi. Fakat gerçek şudur: Beni sizin yanınıza va'z ve ders için çıkmaktan men' eden şey, Rasûlullah(S)'ın va'z ve ders hususunda bize bıkkınlık gelmesini istemediği için hâlimize bakıp kollar ve ona göre bâzı günlerde va'z eder olmasıdır, dedi [104].

Bu Kitabı, Kur'ân'dan Bâzı Duâ Metinleriyle Bitirelim

En güzel, en vecîz, en câmialı dualar Kur'ân-ı Kerîm'dedir. Bunların bir kısmı peygamberlerin ve iyi kulların dualarıdır. Muham-med Ümmeti'nin bunlarla duâ etmeleri için, bunlar Kur'ân-ı Kerîm'de tescil edilmişlerdir. Bunlar âdeta Yüce Allah'a bir dilekçe örnekleridirler. Peygamber ekseriya bunlarla duâ ederdi. Bunların dışında Peygamberin de ümmetine öğrettiği yine vecîz, kısa, özlü bâzı dualar da vardır. İşte bu iki grup dualar, yânı Kur'ân'daki dualarla Peygamberin duaları, kendileriyle duâ edilmeye en lâyık duâ metinleridir. Bunların dışında daha sonraki devirlerde düzülüp geliştirilen, tekrarlar, lüzumsuz sözlerle doldurulmuş uzun duâ metinlerine i'tibâr edilmemelidir.

Kur'ân'daki duâ metinlerinden bâzılarını burada ma'nâlarıyle birlikte verelim:

a. Fatiha Sûresi: Dünyâda başka hiçbir dînde eşi ve benzeri olmayan en câmialı duadır. Ondan sonra:

"Rabbena lâ tuâhıznâ in nesınâ ev ahta'nâ, Rabbena ve lâ tahmil aleynâ ısran kemâ hameltehu alellezîne min kablinâ, Rabbena velâ tuhammilnâ mâ lâ takate lehâ bihi va'/« annâ vağfir İenâ ve'r-hamnâ ente mevlânâ fensumâ ale'l-kavmi'l-kâfirin" (Ey Rabb'imiz, unuttuk yâhud yanildıysak bizi tutup sorguya çekme. Ey Rabb'imiz! Bizden evvelkilere yüklediğin gibi, üstümüze ağır yük yükleme. Ey Rabb'imiz! Takat getiremiyeceğimizi bize taşıtma. Bizden (günâhları) sil, bağışla, bize mağfiret et, bize merhamet eyle.

Sen Mevlâ'mızsm. Artık kâfirler güruhuna karşı da bize yardım et)" (el-Bakara: 286).

c. Her zaman ve her vesîle ile okunacak duâ: el-bakara: 201.

d. Başarı duası:

' 'Rabbena âtinâ min ledunke rahmeten ve heyyVienâ min em-rina râseden (= Ey Rabb'imiz, bize tarafından bir rahmet ver ve işimizden bizim için bir başarı hazırla)" (ei-Kehf: ıo).

e. İbrahim'in duası:

"Rabbi'c'alnî mukîme's-salâti ve min zurriyeti, Rabbena ve tekabbeH-duâ. Rabbena'ğfır lî veli-vâîideyye ve iil-mü 'minine yev-me yekûmu'l-hisâbi (= Ey Rabb'im, beni doğru namaz kılmakta sabit tut. Zürriyetimden de (böyle namaz kılanlar yarat)! Ey Rabb'imiz, duamızı kabul eyle! Hesâb ayağa kalkacağı gün beni, ana-babamı ve bütün mü'minleri mağfiret eyle)" (ibrahim: 40-41).

f. Her hareket ve sükûnda, her gidiş-gelişte, her giriş-çıkışta okunacak duâ:

"Rabbiedhilnîmudhalesıdkın veahricnîmuhracasıdkın. Ve*-c'allîmin ledunkesultanen nasıra (= Rabb'im, beni sıdk girdiri-şiyle girdir, sıdk ve selâmet çıkarışı ile çıkar ve tarafından bana hakkıyle yardım edici bir kudret ver)" (ei-isrâ: 80).

g. Hitabet, konuşma, ders, imtihan duası:

"RabbVşrahlî sadrı ve yessirlt emrî vahlul ukdeten min lisânı yeflehû kavlî(= Rabb'im, benim göğsüme genişlik ver, işimi benim için kolaylaştır, dilimden düğümü çöz ki sözümü iyi anlasınlar)" (Tâhâ: 25-28).

h. Dâim okunacak duâ:

"Rabbena 'ğfır lenâ zunûbenâ ve ısrâfenâ ff emrinâ ve sebbit akdâmenâ vensurnâ ate'l-kavmi'l-kâfîrin {Ey Rabb'imiz, bizim

günâhlarımızı ve işimizde israfımızı mağfiret eyle. Ayaklarımızı sabit kıl. Kâfirler güruhuna karşı bizlere yardım et)" (Âiu imrân: 147). k. Diriler ve Ölüler için duâ:

' 'Rabbena 'ğfir lenâ ve U ihvâmnellezîne sebekûnâ bil-îmâni ve lâ tec 'alfî kulûbinâ gülen Hllezîne âmenû. Rabbena inneke Raûfun Rahîmun(= Ey Rabb'imiz, bizi ve îmân ile daha önden bizi geçmiş olan (dîn) kardeşlerimizi mağfiret eyle! îmân etmiş olanlar için kalblerimizde bir kîn bırakma. Ey

Rabb'imiz, şübhesiz ki, Sen çok şefkatlisin, çok merhametlisin)" (d-Haşr: 10).

1. Duayı bitiriş sözleri:

"Subhâne Rabbike Rabbi'l-izzeti amma yesıfûn. Ve Selâmun ale'l-murselin ve'l-hamdu lillâhi Rabbi'l-Âlemin (= Galebe sahibi

olan Rabb'in onların isnâd etmekte oldukları vasıflardan münezzehtir. Gönderilen bütün peygamberlere Selâm ve Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun)" (es-Sâffât: 180-182).

Bunlardan başka, çeşitli vesilelerle okunacak daha pekçok dualar vardır.

Duanın lüzumuna delîl olan bâzı âyetleri de işaretle yetinelim: el-A'râf: 55-56, 180; el-Mu'min: 7-9, 60.

"Elâ bi-zikri'ltâhi tatmainnu'I-kulûbu"

(= Haberiniz olsun ki, kalbler ancak Allah'ı anmakla huzura

kavuşur" (er-Ra'd: 28).

Ahmed el-Kastallânî bu Duâ Kilâbı şerhini 914 hicret yılı, 28 Cumâda'l-âhire çarşamba günü yatsı namazından sonra bitirdiğini yazmıştır. Bu nâçiz Mehmed Sofuoglu da bunun tercümesini Allah'ın yardımı ve muvaffak kılmasıyla 23 Mart 1984/20 Cumâda'l-âhire cumua namazından sonra bitirmiş bulunuyorum. Yüce Allah tamamlamayı müyesser eylesin! Âmîn!

---

[1] Hem duâ, hem ibâdet zikredilmiş olduğu için, ya duâ ibâdet ile yâhud da ibâdet duâ ile tefsir edilmek gerektiğinden, müfessirler İki vecih beyân etmişlerdir: Birincisi Kufân'm birçok yerinde olduğu üzere, duâ ibâdet ma'nâsına olarak: Bana ibâdet ve kulluk edin ki, size sevâb ve mükâfat vereyim demek olur. İbn Abbâs, Dahhâk ve Mucâhid'den rivayet edilen bu tefsire göre, fiilî taleb de şart edilmiş demektir. Bu surette şu ta'lîl bu ma'nâya mutabık olur: "Zîrâ benim ibâdetimden kibirlenenler, yânî bana ibâdet etmek istemeyenler muhakkak yarın hor ve hakîr olarak cehenneme gireceklerdir", ikincisi, "Udûnîestecib lekum" demek "İsteyin benden vereyim size" demektir ki, Suddî'den rivayet edilen ve ilk bakışta anlaşılan da budur. Fakat buna göre de ibâdet, duâ ile tefsîr edilmek it-zım gelecektir. Bunu böyle iki vecihli olarak ifâdenin nüktesi, ibâdetin duâ, duanın da ibâdet ile telâzümünü ifâde içindir: Bir taraftan duâ, ibâdetin iliği mesabesinde olduğu gibi, ibâdet de duanın kabulü şartlarındandır. Bu duâ emri, çok ehemmiyetli ve dikkate şayandır. Burada evvelâ insanın cüz'î irâdesinin bir tahkiki ile cebrin reddi vardır. Gerek ibâdet ma'nâsma olsun, gerek sâde duâ olsun, ikisini de istemek emredilmiş ve Allah'ın isticâbesi için kulun istemesi şart kılınmıştır. Hem öyle şart kılınmıştır ki, şartın yokluğundan meşrutun yokluğu lâzım geleceğinden, terkine "Cehenneme girececkleredir vaîdi terettüb ettirilmiştir. Şu hâlde emir, vucûb içindir. Her duanın kabul edilip edilmemesi hususuna gelince "Hayır (putlarınızı değil) ancak O'nu çağırırsınız. O da kendisini çağırdığınız herhangi birşeyi dilerse açar ve siz eş tutmakta olduğunuz şeyleri unutursunuz" (el-En'âm: 41)âyetinden anlaşıldığına göre, ma'siyet ile kayıtlıdır. Yânî buradan anlaşılan kazıyye şartıyye-i külliye değil, mühmeledir.

"Kim ululanmak hevesine düşerse bilsin ki, bütün ululuk Allah 'indir. Güzel kelimeler ancak O'na yükselir. Onu da iyi amel yükseltir... " (Fâtır: 10) âye-tince, bâzı şartlan kabul ile de şartlanmıştır. Onun için burada ibâdet ile yanyana olarak zikredilmiştir... (Hakk Dîni, VI, 4176-4177).

[2] Ebû Zerr nüshasında bunun baş tarafında tenvînli "Bâb" sözü vardır.

[3] Peygamberlerin yaptıkları dualar umumiyetle kabul olunmaları ümîd edilmekle beraber, kesin değildir. Ancak kesinlikle kabul olunmaya lâyık birer duâ hususiyetleri vardır. Nitekim birçok peygamberlerin kabul edilmiş ve Kur'ân-ı Ke-rîm'de tescil edilmiş olan duaları vardır: Âdem Peygamber'in tevbe duası, Nûh Peygamber'in kavminin helaki hakkındaki duası, Mûsâ Peygamber'in Fir'avn'ın helaki için yaptığı duası, îsâ Peygamber'in Mâide duası bunlardandır; bunlar kesinlikle kabul edilmiş dualardır. Bu hadîslerde Peygamberimiz, kabul olunacağı kesin olan duasını âhirette ümmetine şefaat için ayırdığını haber vermiştir.

[4] Buhârî bu başlığı, gelecek hadîsteki "Seyyidu'l-istiğfâr" ta'bîrinden almıştır ki, duâ ve istiğfarın ulusu, başı demektir. Bir kavmin başı, o milletin ihtiyâç ve sığınmada merci'i olduğu gibi, tevbe ve istiğfar ma'nâsmm her cihetini toplayan bu duaya da "Seyyidu'l-istiğfâr" unvanı verilmiştir.

[5] Buhârî başlıktan sonra istiğfarın ehemmiyetini gösteren bu âyetleri getirdi. Bu âyetlerde istiğfarın yüksek fazileti teblîğ buyurulmuştur. Bilhassa Nüh S'j'-esi'-ndeki âyette istiğfarın herşeyin meydana gelmesine vesîle olduğu bildirilmiştir. Yağmur Duâsı'nda istiğfar, bundan dolayı meşru' olmuştur. Şa'bî'nin rivayetine göre Umer (R) bir gün yağmur duasına çıkmış, mütemadiyen istiğfar etmiştir. Sebebi sorulduğu zaman bu âyetleri okumuştur. Hasen el-Basrî'den şöyle rivayet edilmiştir: Bir adam kıtlıktan ona şikâyet etmişti. İstiğfar etmesini tavsiye etti. Diğer biri fakirlikten şikâyet etmişti. Ona da istiğfar tavsiyesinde bulundu. Başka biri geldi, zürriyetinin azlığından şikâyet etti. Ona ve toprağın az mahsûl verdiğini anlatan diğer birine de aynı sözü söyledi. Rubeyy' ibn Sabîh dedi ki: Sana muhtelif adamlar gelip çeşitli şikâyetlerde bulundular. Sen hepsine aynı öğüdü verdin. Bunun üzerine Hasen, bu âyetleri okudu (Medârik, Hâzin).

[6] Buhârî Nûh Peygamber'in isyancı kavmine öğüdünden sonra, Muhammed Ümmeti'nin dua ve istiğfar hakkındaki İtaatli hâllerini tasvir eden bu âyeti getirmiştir.

[7] Hadîsteki duâ, başta da belirtildiği gibi, bütün tevbe ve duaları toplayıcı mâhiyette olduğu için, bu Seyyidu'l-istiğfâr ismiyle isimlendirilmiştir. Hadîsin râvîsi Şeddâd ibn Evs, Peygamber'in şâiri Hassan ibn Sâbit'in kardeşi oğludur. Şed-dâd'm Buhârî'de bu hadîsten başka rivayeti yoktur.

Şârih İbn Battal: Duanın "Sana verdiğim ahd ve va'd üzere sabitim" fıkrasındaki "Ahd ve va'd", ezelde, ruhlar âleminde, Allah'ın "Elestü bi-Rabbikum = Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?" (el-A'râf: 172) suâline, insan tirn sâli zerrelerin: "Evet Rabb'imizsin" diye Allah'ın Rabb'lığmı ikrar ve tasdik etmeleridir, demiştir.

[8] Hadîs, Peygamber'in günde yetmişten fazla tevbe ettiğini açıklamaktadır. Peygamber günâh işlemekten korunmuş olduğu hâlde, bu kadar tevbe etmesi, tevbe ve istiğfarın ibâdet olmasından, ubudiyeti izhâr ve Rubûbiyetin keremine İhtiyâçtan yâhud da ümmetine öğretmek içindir.

[9] Tevbe, çirkinliğinden dolayı günâhı terk, kendisinden meydana gelenlere pişmanlık ve onlara bir daha dönmemeye kesin karar ve iyi amellerle onları müm-kin olduğu kadar telâfiye çalışmaktır.

Tevb ve Tevbe, îmân makaamlarınm evveli, hakk yolculuğunun başlangıcı, vuslat kapısının anahtarıdır. Lügatte rucû' demek olan Tevbe, şer'an da kabahatten kabâhet olduğu için pişmanlık duyarak vazgeçmektir...

Nasûh tevbe: Çok iyi nasîhat edici tevbe demek olur...

Alî(R)'ye "Tevbe"yi sordular; o şöyle dedi: O, altı şeyle gerçekleşir: Geçmiş günâhlara karşı pişmanlık, terkedilmiş farzları ödemek, kul hakkını edâ, hasımlarla halâîlaşmak, bir daha günâha dönmemek, nefsini ma'siyet İçinde terbiye ettiğin gibi Allah'a tâat ve terbiye etmek. Keşşaf şunu ilâve etti: Nefsine ma'siyetlerin lezzetini taddırdığın gibi, tâatlerin de acılığını taddırmak (Beydâfî, Şeyhzâde).

[10] Allah'a ferah isnadı, mecazî bir ta'bîrdir. Allah'ın rızâsından kinayedir. Allah'ın rızâsını te'kîd ve tahakkukunu daha belîğ ifâde için mecazî bir uslûb ile söylenmiştir.

Abdullah ibn Mes'ûd, İslâm ilimlerinin her dalında sahâbîler arasında en yüksek derecede olmakla beraber, hitabette de çok kuvvetli idi. Bu kudretin bir örneği bu hadîsi en belîğ bir usiûbla rivayetinde görülür. O, hadîsin gerek kendisinden olarak bildirdiği, gerek Peygamber'den rivayet ettiği kısımları birer mü-rekkeb teşbih hâlinde söylemiştir.

Bİr kerresinde Peygamber kısa bir hutbe yapmış, sonra Ebû Bekr'e de bir hutbe yapmasını emretmiş, o da Peygamber'inkinden kısa bir hutbe söylemişti. Sonra Umer'e ve bâzı sâhâbîlere de aynı şekilde kısa hutbeler yapmalarını emretmiş, onlar da kısa hutbeler yapmışlardı. En sonra Abdullah ibn Mes'ûd'a emretmiş, o da: Allah'a hamd ve sena ettikten sonra: Ey İnsanlar! Allah Rabb'i-mizdir, İslâm da dînimizdir. -Eliyle Peygamberi işaret ederek:- Şu zât da Pey-gamberimizdir! demiştir. Bunun üzerine Peygamber: "Ümmü Abd oğlu isabet etti. îbnu Ümmi Abd doğru söyledi" diye takdîr etmiştir (Tezkirem'l-Huffâz).

[11] Buhârî'nin maksadı, hadîsin çeşitli yollardan gelişini orataya koymak ve sened-lerdeki bâzı farklılıkları belirtmektir. Allah ondan razı olsun!

[12] el-Kirmânî el-Kevâkib'dc şöyle dedi: Bu hadîsin Dualar Kitabı ile ilgisi nedir? dedi de, buna: Diğer hadîslerden Peygamber'in yatarken dua etmek âdetinde oiduğu biliniyor, diye cevâb verdi. Fethu'I-Bârfdç İbn Hacer: Musannif bu bâbla bundan sonraki babı, onlardan sonra uyku sırasında söylenecek sözlere bir hazırlık olmak üzere zikretmiştir, dedi (Kastallânî).

[13] Hadîsin bu fıkrasından Peygamber'in ümmetine öğrettiği duâ lafızlarında hiçbir değişiklik yapılmadan aynen muhafaza edilip, öylece okunmaları gereği anlaşılmaktadır. Çünkü burada "Rasûl" ve "Nebi" kelimelerinin birbiriyle değiştirilmesi ve birinin diğeri yerine konulması açıkça reddedilmiş, bunların öğretildikleri gibi, değiştirilmeksizin okunmaları Peygamber tarafından te'mîn ve tenbîh edilmiştir.

[14] Buradaki öldürmekten murâd, uykudur. Uyku hâli hadîste şuurun gitmesi alâ-kasiyle ölüme benzetilmiştir. Nitekim "Uyku ölümün kardeşidir" sözü mesel olmuştur. ez-Zumer: 42. âyetinde de uyku ölüme benzetilmiştir:

en-Nuşûr'a gelince, o kıyamet gününde ba's için dirilmektir, el-înşâr da diriltmek, çfkarmak, yaymak ma'nâlarma olur. Kur'ân'da "Neşeze" kökünden "Nunşizuhâ" lafzı da gelmiştir: "Kemiklere de bak, onları nasıl birleştirip yerli yerine koyuyoruz. Sonra da onlara et giydiriyoruz" (el-Bakara: 259).

[15] Bundan önceki Huzeyfe hadîsi ile bu el-Berâ ibn Âzib hadîsleri, insanın yatağa girip yatacağı zaman söyleyeceği duâlan bildirmiş, hattâ kalkarken söyleyeceği duayı da öğretmiştir. el-Berâ hadîsini burada iki ayrı senedle getirmiş, fark, sâdece birincisinde "Bir adama emretti"; ikincisinde "Bir adama tavsiye etti" ifâdesinden ibarettir.

Duanın tercemesi daha önce verildiği için tekrar yazılmadı.

[16] Uzanıp uyuduktan sonra abdesl almadan namaz kılabilmek, Peygamberlik hu-sûsiyetlerindendir. Çünkü peygamberler uykularında da vahy alır ve bunu ezberlemek için gözleri uyuşa da kalbleri uyumaz, dâima uyanık kalır.

[17] Bu hadîsi Müslim de Namaz Kitâbı'nda getirmiştir.

[18] Bunun da bir rivayeti Namaz Kitâbı'nm sonunda, "Geceleyin teheccüd namazı kılmak bâbf'nda geçmişti.

Peygamber biİ-cümle ma'siyetlerden ve günâhlardan pâk ve uzak olduğu hâlde bu dualarında günâhlarından mağfiret istemesi, ubûdiyyette kemâl göstermek ve ümmete Rabb'Ierine karşı ne yolda züll ve fakirlik arzedileceğini öğretmek içindir.

[19] Hadîsin birer rivayeti Beşte bir Kitabı, "Beşte birin Rasûlullah'm nevbet nev-bet meydana gelen âmme harcamaları için olduğuna delîl bâbı"nda ve "Alî'nin fadlı bâbı"nda geçmişti.

İbn Teymiyye şöyle demiştir: Her kim uyku uyuyacağı sırada hadîste bildirilen zikre devam ederse, ona meşakkat ve yorgunluk arız olmaz. Çünkü Fâtıma çok çalışmaktan meydana gelen yorgunluğundan şikâyet etmişti de, Rasûlullah ona bu yolda zikre devam etmesini tavsiye etmişti.

[20] Bunun bir rivayeti Kur'ân'm Faziletleri Kitâbı'nda geçmişti.

[21] Bunu Müslim de Dualar Kitâbı'nda getirmiştir.

[22] Nuzûî Hadîsi diye meşhur olan ve müteşâbih bulunan bu hadîsin bir rivayeti, Teheccüd Namazı bâbı'nda geçmiş, inşâallah

Tevhîd Kitâbı'nda da gelecektir. Bu hadîs yirmi kadar sahâbîden Altı Kitâb'da ve diğer Sahth, Sünen, Müsned ve Mu'cem kitâblannda rivayet edilmiştir...

Nuzûl, İntikaal, i'Iâm, kavi, ikbâl, teveccüh, bir hükmün çıkması ma'nâla-rına kullanılır... Burada Allah'ın geceleyin namaz kılıp duâ edenlere rahmetle, dileklerini vermekle ve mağfiret etmek suretiyle teveccüh etmesidir, denilebilir...

[23] Bu iki lafızla gelen duâ, cevâmi'u'l-kelim olan sözlerdendir. Bu iki kelime birçok ma'nâya geliyor: "Hubus", şeytânların erkekleri, "Habâis" de dişileridir, demişlerdir. Keza "Habâis", mutlak olarak şeytânlar, ma'siyetler, kötü fuller, düşük hasletler; "Hubus" da küfür, fucûr, isyan ve mutlak şerr ma'nâiarına gelir.

Bunun bir rivayeti Abdest Alma Kitâbı'nda geçmişti.

[24] Bunun bir rivayeti, yakında "İstiğfarın efdali bâbı"nda da geçmişti.

[25] Bunların birer rivayeti yakında da geçmişti.

[26] Namaz Kitâbı'nda verilen açıklamaya göre, teşehhüdden sonra ve selâmdan ev vel demektir. Başlık da "Fî's-salât = Namazda" demekle vakıa namazın hangi rüknünde bu duanın okunacağı kat'î olarak bilinemezse de duanın yeri namazın sonunda, teşehhüdden sonra ve selâmdan evvel olmak lâzım geleceği aklî karinelerden mâada bâzı haberler ile de sabit oluyor. Nitekim İbn Mes'ûd'dan gelen teşehhüd hadîsinin sonunda "Sonra di/ediği duayı seçer" Duyurulmuştur. "Günâhları ancak Sen mağfiret edersin " demek, mağfireti çekmek olduğu gibi, ilâhî vahdâniyyeti de ikrardır. "Mağfiretten "in nekre olması, mağfiretin büyüklüğüne, künhünü idrâk mümkin olmayacak kadar azametine delâlet ettiği gibi, "Min indifce" de mağfiretin azametini daha ziyâde artırır. Zîrâ Allah Taâlâ tarafından olan şey, vasfın ihata edemeyeceği büyük birşey olmak lâzım gelir... Kul böyle söylemekle "Yâ Rabb, amelimle ehliyet kazanmamış olduğum hâlde kendiliğinden bana mağfiret bağışla" demiş gibi olur. Taleb, niyaz ve rahmetle ikmâl ediliyor. Ve duâ, Allah'ın Gafûriyet ve Rahîmiyet'ine iltica ile sona erdirmiyor. Bu duanın da cevâmi'u'I-kelimden olduğuna şübhe yoktur. Zîrâ abd, büyük ve çok zulüm sahibi olmak gibi taksirinin kemâlini i'tirâf etmekle beraber, mağfiret ve rahmetten ibaret olan in'âmm gayesini de taleb ediyor. Mağfiret, cehennem ateşinden uzak bırakılmak; Rahmet de cennete girdirilerek Kerîm Rabb'e nazardan nasîbli kılınmaktır. Ne sâadet, ne büyük zafer! (Bizleri de bunlardan kıl yâ Rabb!) -Ahmed Naîm, Tecrîd Ter., II, 716-.

[27] Şârih el-Kirmânî, başlığa uygun olması için bu, namaz içindeki duadır, demiş ise de, bu, namaz içindeki duayı da, namaz dışındaki duayı da şâmil olan umûmî bir teblîğdir (Aynî).

[28] Sahabe, tâbi'ler devirlerinde "Namazın hutbesi" ve "Namazın tahtyyesi" ad-lanyle anılan bu teşehhüdün meali şöyledir: "Tahıyyât Allah'a râcî ve O'na mahsûstur. Salavât, Allah İçindir. Tayyibât da O'na mahsûstur. Ey Nebî! Selâm, Allah'ın rahmeti ve bereketleri senin üzerine olsun! Bize ve Allah'ın sâlih kullarına da selâm olsun! Şehâdet ederim ki, Allah'tan başka hakk ma'bûd yoktur. Yine şehâdet ederim ki, Muhammed O'nun kulu ve rasûlüdür".

Tahıyyât, "Tahıyye"nin cem'idir. Tahıyye: Selâm, feekaa, azamet, afattan, noksanlıktan selâmet ve Allah'ın müstehakk olduğu ta'zîm nevi'lerini toplayan en câmialı bir ma'nâdir. Salavât: Beş vakit namazlarla diğer namazların hepsidir. Tayyibât: "Kelimâtı tayyibât" takdirinde olup, Allah'a sena olmaya lâyık olan kemâl sıfatlarına delâlet eden lafızlar yâhud Allah'ı zikr yâhud sâlih sözler demektir...

[29] Metinde "Her namazın ardında" lafzıyle ta'rîf edilen bu zikirler farz ve nafile; bütün namazların akabinde olmak gerekirse de, âlimlerin çoğu Müslim'deki Ka'b ibn Ucre(R)'nin merfûan rivayetinde "Birtakım muakkıbât, yânî namaz ardında söylenecek güzel kelimeler vardır ki, onları söyleyen hiçbir zaman zarara uğra tnaz: Her farz namazın ardında otuz üç kerre tesbîh, otuz üç kerre tahmîd, otuz dört kerre de tekbîr" buyurulmuş olduğuna bakarak ve mutlak'i mukayyed'e hamlederek, bu zikirlerin yalnız farzdan sonra okunması re'yinde bulunmuşlardır. Bu gün ümmetin ameli hep bunun üzerinedir.

Bu rivayetlerin çoğunda zikirlerin adedi otuzüçer olmakla beraber, bâzılarında hem zikirlerin sayılarında, hem de tertîblerinde farklılıklar vardır. Bunun bâzı rivayetleri Namaz Kitâbı'nın sonlarında geçti.

[30] Buhârî bu hadîsin bâzı rivayetlerini Namaz Kitâbı'nın birkaç yerinde de getirmiştir. Bu mektubu, Kûfe'de Muâviye tarafından emîr bulunduğu sırada, Mu-âviye'nin isteği üzerine yazmıştır, Muâviye ibn Ebî Sufyân'ın da: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim; her namazın ardından selâm verdiği zaman: "Allâhumme lâ mania limâ a'teyte..." diye rivayeti olduğu gibi, diğer bir lafızda: "Yâ eyyu 'n-nâsu, inne 'İlahe lâ muahhıra limâ kaddeme. Velâ mukaddime limâ ahhara. Velâ mu'tiye hmâ menea. Velâ mania limâ a1 tâ. Velâ yenfau za'l-ceddi minhu 'l-ceddu. Ve men yuridi Tıâhu hayren yufakkıhhu fî'd-dîn{ = Ey insanlar! Allah'ın ileri götürdüğünü geri bırakacak yok, geri bıraktığını da ileri götürecek yok. Vermediğini verecek yok. Verdiğine mâni' olacak da yok. Baht ve servet

sahibinin bahtı ve zenginliği de O'nun lütuf ve ihsanı yerine geçip, fâide veremez. Allah her kimin hayrını İsterse onu dînde ilim ve fıkıh sahibi yapar)" demiş ve sonra: Ben bunu Rasûlullah(S)'tan bu ağaçların, yânî bu minberin üstünde iken işittim, diyerek hadîsi merfûan rivayet ederdi. Bu rivayetlerden, Mu-âviye'nin bu hadîsi ve zikri esasen bildiği anlaşılıyor. Böyle iken Mugîre İbn Şu'be'ye mektûb yazıp sormasındaki maksadı, bildiklerini kuvvetlendirip te'-kîd etmek ve şâhidlendirmektİr.

Namazdan sonra bu zikri okumak müstehâb olduğu gibi, okunması müs-tehâb olan diğer zikirler de vardır. Bunların bâzı rivayetleri Namaz Kitâbı'nda, ilgili bâblarda geçmişti.

[31] Müfessirler buradaki "Salât "tan muradın, duâ olduğunda ittifak ettiler. Bunun ma'nâsı: Sen onlara duâ et ve İstiğfar eyle. Çünkü senin duan onlar için bir tesbît ve sükûnettir, demektir (Aynî).

[32] Bunu Müslim'in ve Ebû Davud'un Talha ibn Abdİllah'tan; o da Ümmü'd-Derdâ'dan rivayet ettikleri şu hadîs te'yîd ediyor: "Kardeşi için onun yokluğunda gönülden duâ eden her müslime melek muhakkak 'Onun benzeri hayır sana da olsun' der".

[33] Bu Mağâzî'de, Evtâs gazvesi bâbı'nda geçen uzun hadîsten bir parçadır.

[34] Bu hadîsin bâzı rivayetleri Mağâzî'de, Hayber gazvesi'nde; Mezâlim'de ve Ze-bâih'te geçmişti.

Âmir ibnu'1-Ekva', bu hadîsin râvîsi Seleme İbnu'l-Ekva'ın amcasıdır. O, güzel sesli bir şâir ve yiğit bir mücâhid idi. Arabistan'da kaafiledeki develer güzel sesli kimselerin tegannî ile okuduğu şiirlerin vezinlerine göre hızlı veya yavaş sevkedilirlerdi. Sahâbîler arasında Rasûlullah'ın rahmet ve mağfiret duası yap tığı kimselerin ekseriya o harbde şehîd oldukları tecrübe ile biliniyordu. Onun için Umer: "Âmir'le bizi faydalandırsaydın!" temennîsinde bulunmuştur.

[35] Bunun bâzı rivayetleri Zekât ve Mağâzî'de de geçmişti.

[36] Bunun bâzı rivayetleri Cihâd'da ve Mağâzî'de de geçmişti. Cerîr ibn Abdillah, Ahmes kabîlesindendi. Bu kabile halkı iyi at binerlerdi. Bu hadîsin Cihâd'daki rivayetinde Cerîr'in onlardan yüzelli kişilik bir süvârî birliğinin kumandanı olarak bu put evini yıkmaya gönderildiği bildirilmiştir.

[37] Bunu Müslim de Fadâil'de getirdi. Enes ibn Mâlik: "Malım çoktur, evlâdım, evlâdımın evlâdı da çoktur. Bugün yüz kadar çocuğumu sayarlar" diye yeminle te'kîd ederek bu duâ bereketiyle nail olduğu ilâhî ni'metleri söylemiştir.

[38] Bunun birer rivayeti Kur'ân'ın Faziletleri'nde geçti. Müslim, Salâtu'I-Musâfirîn..., Kur'ârTm Faziletleri bâbı'nda getirmiştir: Müslim Ter,, II, 433.

[39] Bunun bir rivayeti Edeb Kitabı, "Ezaya sabr bâbı"nda geçmişti.

[40] Bu hadîs, duâ ve derslerde zoraki olarak ve huşû'u bozacak, sevilmeyen seci'ler yapmaya özenmenin doğru olmadığını, gerek derslerde, gerek dualarda insanları usandıracak lüzumsuz uzatmalar ve tekrarlar yapmanın dîn eğitim ve Öğretiminde yeri olmadığını isbât etmektedir. Rasûlullah'ın dualarında bazen seci'ye benzer düzgün kısa metinler vardır. Bunlar elbette külfetsiz ve sâde dualardır...

[41] Yâni Allah'a karşı şartlı, ta'lîkli değil, kesin ve ısrarlı olarak: Yâ Allah beni mağfiret et! Yâ Allah bana merhamet eyle! diye duâ etmelidir.

[42] Hadîsin hedefi: Kul duâ ettiği zaman kabulü gecikirse, acele edip de: "Ben duâ ettim, fakat kabul olunmadı" demesin, duadan kesilmesin, duâ ve niyazına ısrarla devam etsin, ma'nâsınadir. Şu âyet gereğince de dualar geç olsa bile bir gün kabul edilir: "Kullarım sana beni sorunca (haber ver ki) işte ben muhakkak yakınımdır. Bana duâ edince ben o duâ edenin da 'vetine icabet ederim. O hâlde onlar benim da 'vetime (tâatle) icabet ve bana (mân etsinler. Tâ ki doğru yola ulaşmış olalar" (el-Bakara: 186).

[43] Ebû Musa'nın bu hadîsi, amcası Ebû Âmir'in öldürülmesi kıssasında olup Hu-neyn gazvesi bâbi'nda senedli olarak ulaştırılmıştır.

îbn Umer'in hadîsi de Hâlid ibn Velîd'in Peygamber tarafından Mekke fethinden sonra Benû Cezîme kabilesi üzerine gönderilmesi ve Hâlid'in onlardan bâzı kimseleri öldürmesi kıssasında geçmektedir.

Enes'ten gelen hadîs ise Yağmur Duası bölümünde geçen hadîsten bir parçadır. Bu rivayetler ve diğerleri duâ sırasında elleri kaldırmanın meşru' olduğunun delilleridir. .

[44] Peygamber her iki duayı da minber üzerinde cemâate yönelip hutbe esnasında yaptığı için, elbette kıbleden başka tarafa yönelik olarak bulunmakta idi. Başlığa delîlliği bu bakımdandır.

[45] Bu hadîslerin birer rivayeti Yağmur İsteme Duâst bölümünde de geçmişti. Orada yine Abdullah ibn Zeyd'den gelen bir diğer hadîste "Peygamber arkasını insanlara dönüp duâ etmek üzere kıbleye yöneldi. Sonra ridâsını çevirdi. Sonra iki rek'at namaz kıldırıp kıraatlerini de açıktan okudu" demiş olduğuna göre, ridâyı çevirme, duaya başlayacağı sırada olmuştur.

[46] Enes ibn Mâlik, hicret senesinde henüz on yaşında idi. Annesi Ümmü Suleym tarafından Peygamber'e hizmet etmek üzere teslîm edilmişti. Böylece on yıl Pey-gamber'e hizmet edip O'nun öğre im ve eğitimini en feyizli bir şekilde elde etmiştir. Peygamber'in bu dualarına mazhar olmuş ve bu sebeble uzun ömür ve çok evlâd ve çok mal ni'metlerine nail olmuştur. 2180 hadîs rivayet etmiş, 103 sene kadar yaşamış, 90 veya 93 hicret yılında Basra'da vefat etmiştir. Basra'dan birbuçuk fersah uzaklıkta bulunan köşkünde husûsî makbereye gömülmüştür. Basra'da en son vefat eden sahâbîdir. Bundan önceki cildlerde de kendisinden birçok vesilelerle söz edilip tanıtılmıştı.

Müslim, Sahâbîlerin Faziletleri Kitabı, Enes ibn Mâlik'in faziletlerinden bir bâbda bu hadîsin birkaç rivayetini getirmiştir: Müslim Ter., VII, 404-406.

[47] el-Müstemlî nüshasında "Vuheyb" şeklindedir. Ebû Zerr el-Herevî: Doğru olan "Vehb"dir ki, o da Vehb ibn Cerîr ibn Hâzım'dir, dedi. Müslim de bunu Duâu'l-Kerb bâbı'nda getirmiştir.

[48] Cehdu belâ: Belânın meşakkati, çetinliği, zorluğu demektir. İnsanın ne çekmeğe tahammülü, ne de def etmeye kudreti yetmeyen şiddetli meşakkate denir.

Derku şakaa: İnsanı ölüme kadar götüren zorluk ve güçlük erişmesidir. Suu kadâ: Kazanın kötülüğüdür. Kaza, ezelde kullî işler hakkında Allah' in mücmel surette hükmüdür. Kader de işlerin cüz'iyyâtı hakkında lâyezelde mufassal bir surette hükmüdür. Kaza ve Kader bu suretle Allah'ın hükmü olduğundan, hepsi iyidir, hepsi güzeldir. Kötü ve çirkin olan kazanın ilgilendiği işlerdir ki, kişinin nefsine, malına, ailesine ve bi'1-umûm başlangıç ve meâddaki işlerine taallûk eden şeylerdir. Allah'a istiâze edilip sığınılan, bunların çirkinleridir.

Düşmanların şemateti: Düşmanların sevinciyle hâsıl olan hüzün ve kederdir ki, vicdanda meydana gelen teessürlerin en şiddetli olanlarmdandir.

[49] Yânî Rasûlullah'ın bu duası, sıhhatli zamanında bize söylemekte olduğu "Peygamberlerin ruhu cennetteki yeri kendisine gösterilip de muhayyer bırakılmadıkça alınmaz" diye haber verdiği tercihin, kendisinde tecellîsidir.

[50] er-ReJîku'1-A 'lâ hakkında Hattâbî: Rasûlullah'ın ruhu yüce makaamlara yükselirken, kendisine yoldaşlık eden meleklerdir, demiştir ki, bu, lügat ma'nâsına uygundur.

Şârih Kirmanı ise: er-Refîku'1-A'lâ'yı en-Nisâ: 69. âyetinde isimleri sayılan peygamberler, sıddîklar, şehîdler ve iyi insanlarla tefsîr etmiştir.

[51] Bunların birer rivayeti Tıbb Kitâbı'nda da geçmişti. Bunlar hastalık gibi her-hangibir belâ ve musîbetin şiddeti sebebiyle ölüm temenni etmeyi nehye delâlet etmektedir. Hadîsin son fıkrasındaki "Temenni etmek zorunda kalırsa... şöyle desin" emri de vucûbîbir emir değil, izin ve muhayyer kılmaya delâlet eden bir emirdir.

Ben nâçiz Mehmed Sofuoğlu kulu da Allah'tan, tâati yolunda ömrümü uzatmasını, bana muafiyet elbiseleri giydirmesini, sonunda fitnesiz, mihnetsiz olarak güzelliğin güzelliği içinde islâm ve sünnet üzere ruhumu almasını, yitiğimi bana geri vermesini, benim için dînimi, dünyâmı ve âhiretimi ıslâh edip iyileştirmesini isterim! Hamd Allah'a, salâtu selâm Muhammed Rasûlullah'a!

[52] Ebû Musa'nın bu hadîsinin bir rivayeti Akîka Kitâbı'nda geçti.

[53] Bu Sâib ibn Yezîd hadîsinin bir rivayeti Vudû' Kitâbı'nda geçmişti.

[54] Şerîket Kitabı, "Taamda ortaklık bâbı"ndaki hadîs daha tafsîllidir: Abdullah ibn Hişâm (R) Peygamber'e erişmişti. Annesi Zeyneb bintu Humeyd onu (Mekke fethinde) Rasûlullah'a götürdü de:

— Yâ Rasûlallah, oğlumla İslâm bey'atı yap! dedi. Rasûlullah:

— "O küçüktür" buyurdu ve başını sıvazladı da ona bereketle duâ eyledi...

[55] Rasûlullah'ın bu fiili, âdeti olduğu üzere tebrik ve sahabe çocuklanyle lütuf, rahmet ve şereflendirme olarak oynamasının delilidir. Bunun bir rivayeti İlim'-de ve diğer yerlerde geçmişti.

[56] Bunun da bir rivayeti Vudû'da geçmişti.

[57] Bunun başlığa uygunluğu "Rasûlullah eliyle dokunup meshetti" sözünden alınır. Bu sözü Buhârî'nin Fetih gazvesinde muallak olarak Yûnus'tan; o da ez-Zuhrî'den "Fetih yılında Rasûlullah onun yüzünü eliyle dokunup meshetti" laf-zıyle rivayet ettiği hadîs tefsîr etmiştir... (Aynî)

[58] Ka'b ibn Ucre'nin: "Yâ Rasûlallah, bizler Sen'in üzerine nasıl Selâm okuyacağımızı bildik" sözünden maksadı, namaz oturuşunda okunmak üzere öğrettiği Tahıyyât duâsmdaki "es-Selâmualeykeeyyuhe'n-Nebiyyu ve rahmetuHlâhi ve berekâtuhû" selâmıdır. Sorup öğrenmek istediği Salât ise, el-Ahzâb: 56. âyetinde emredilen salât'tir ki, bunu Tahıyyât'tan sonra namaz içinde ve her vesîle ile namaz dışında okumamız emredilmiştir. Âlu Muhammed ve Âlu İbrâhîm, Muhammed Ümmeti ve ibrâhîm Ümmeti ma'nâsınadır, denilmiştir. Bu salâtm bir rivayeti Namaz Kitâbı'nda ve Tefsîr'de de geçmiş ve bâzı açıklamalar verilmişti.

[59] Allah, Kur'ân-ı Kerîm'de Peygamber'ine salât ve selâm okuma hakkında şu emri verdi: "Şübhesiz ki, Allah ve melekleri o Peygamberce çok salât ederler. Ey îmân edenler, siz de ona salât edin, tam bir teslimiyetle de selâm verin" (el-Ahzâb: 56).

Salât, lugatçilerin çoğuna göre duâ, tebrik, temcîd ve ta'zîm ma'nâlarına-dır. Allah'ın ve Peygamber'inin müslümânlar hakkındaki salâtı, onları tezkiye ve ilâhî rahmete mazhar buyurmaktır. Meleklerin salâtı, duâ ve istiğfardır. İnsanlarınki de öyledir. Namaza "Salât" denmesi, aslının duâ olmasındandır (el-Müfredât). Allah'tan salât ve rahmet, meleklerden istiğfar, mü'minlerden hayır duadır (Seyyid Şerif).

"Allâhumme salli alâ Muhammedin" demek, "Yâ Allah, Muhammed'in zikrini yükselt, da'vetini gâlib ve şerîatini dâim kılmak suretiyle, O'nu dünyâda da, âhirette de tekrîm, ta'zîm buyur. O'nu ümmeti hakkında şefaatçi kıl. Ecrini, derecesini kat kat artır" demektir (Ramazân Efendi, Şerhu Akaaid).

Allah Taâlâ bütün halkına, Peygamber üzerine salât etmelerini ve teslimiyetle selâm getirmelerini farz kılmış ve bu farzın ifâsını muayyen bir vakte has-retmemiştir. Binâenaleyh kişinin O'na salât ve selâmı çok yapması ve bunu terketmemesi vâcibdir (Kaadı Ebû Bekr ibn Bukeyr).

Peygamber'e getirilecek salavâtların muhtelif şekilleri, metinleri ve bunların dayandıkları senedleri vardır. Bunların en kısa ve câmialı olanları Buhârî ve Müslim'in Sahîh'leri ile diğer Sünen kitâblarındaki salât metinleridir.

[60] Hadîsler ve âyet, başbktaki soruya olumlu birer cevâb teşkil etmektedirler. Çünkü "Onlara salât et" demek, "Onlara duâ et, onlara istiğfar et!" demektir. Netîce olarak, Peygamber'den başka kimseler üzerine de salât etmek caizdir...

[61] Peygamber'in başlıktaki bu sözünü Müslim, el-Birr ve's-Sıla ve'1-Âdâb Kitabı'-nın 25. babında senedli olarak getirmiştir.

[62] Bu hadîsin-Müslim'deki rivayeti daha geniştir:

Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) şöyle dedi: "Yâ Allah! Ben Sen 'in katında, beni kendisinden asla geri çevirmeyeceğin bir ahd ediniyorum: Ben de ancak bir beşerim. (Her insan gibi benim de hoş vaktim ve öfkeli zamanım olur.) Binâenaleyh ben

mü'minlerden herhangibir kişiye eziyet etmiş, azarlamış, la'-net etmiş, deynekle vurmuş olursam, Sen benim bu fiillerimi o mü 'min için namaz, zekât ve kıyamet günü kendisini Sana yakınlaştıracak olan bir yakınlık vesilesi kıl!"

Müslim'in aynı babında bu hadîsin birkaç rivayeti ve başka sahâbîlerden de gelen rivayetleri vardır. Müslim Ter., VIII, 64-71 "2600-2604."

Bu hadîsler Peygamber'in ümmeti ve bütün insanlık hakkındaki şefkat ve merhametini, Kur'ân'ın teblîğ ve ta'lîm ettiği en yüksek ahlâkının bir kısım örneğini ifâde etmektedirler.

[63] Buhârî, bunun bâzı rivayetlerini İlim'de, Namâz'da, Fiten'de; Müslim de, Fa-dâil'de getirdi.

[64] Bunun bir rivayeti Cihâd, "(Hizmet ettirmek için) çocuk ile gazveye giden kimse bâbi"nda geçmişti.

[65] Bu Ümmü Hâlid, Habeşistan'da doğmuştu, Medine'ye küçük bir kız çocuğu iken gelmiş, Peygamber ona bâzı Hâbeşçe kelimeler söyleyerek, üzerindeki elbisenin güzelliğini belirtmişti... Peygamber'den işittiği bu hadîste kabîr azabının isbâtı vardır. Peygamber bu sığınmayı, ümmetini Öğretmek için yapıyordu

[66] Bu hadîsin bir rivayeti Güneş Tutulması Kitâbı'nda da geçmişti. Bundan anla siliyor ki, kabir azabını eski peygamberler de ümmetlerine haber vermişlerdir. Yahûdî koca-kanlann mü'minlerin annesi Âişe'den evvel bunu öğrenip haber vermeleri ya Tevrat'ın yâhud geçmiş peygamberlerin kitâblarının bugün elde bulunmayan kadîm nüshalarında mevcûd olduğuna delâlet eder. Eldeki Tevrat nüshalarında değil kabir azabı âhiret bahsi de mevcûd değildir.

Kur'ân'da da buna delâlet eden yerler vardır.

IbnHibbân'mSü/îf/i'indeTâhâ: 124. âyetindeki "Maişeten danken", Peygamber tarafından kabir azabı ile tefsîr edilmiştir. Tirmizî'de Alî (R): Biz kabir azabı hakkında şübhe edip duruyorduk. Nihayet "el-Hâkûmu't-tekâsür hattâ zurtumu'l-makaabir"Sûresi ininceye kadar bu şübhemiz gitmedi, demiştir. Keza Katâde ile Rabî' ibn Enes de et-Tevbe: 101'deki "Biz onları iki kerre azâb edeceğiz" âyetinin tefsirinde, iki kerre azabın biri dünyâda olacağını, diğerinin de kabir azabı olduğunu söylemişlerdir.

[67] Fitne, asılda ibtilâ ve imtihan demektir ki, Türkçe'si sınamak'tır. Sonraları hoşa giden birşeyi beğenip aldanmağa, dalâle, günâha, küfre, katle ve diğer ma'-nâlara kullanılmıştır.

Mesîh,_ Meryem oğlu îsâ'ya da, DeccâFe de sıfat olur. Lâkin ikincisi dâima "Deccâl" kaydıyle birincisinden ayrılır. Deccâl'e "Mesîh" denilmesi, kendisinden hayır silindiği yâhud gözlerinden biri silik olup tek gözlü olduğu, yâhud Yeryü-zü'ne çıktığında az zaman içinde Yeryüzü'nü dolaşağı içindir.Mesîh ibn Meryem'in isminin İştikaakı hakkında çeşitli görüşler söylenmiş ise de, kelimenin İbrânîce "Meşthâ"dan alınmış olduğuna dâir olan vecih, hepsinden daha kuvvetli görünüyor.

Deccâl, "Karıştırmak" ma'nâsından alınmış olarak, hakk'ı bâtıl gibi gösterir hîleci, yalancı ve yakhzlayıcı ma'nâlarına gelir. Zamanın âhirinde ulûhiyet da'vâsma kalkışacak habisin ismidir ki, bunun çıkışı birçok hadîslerle beraber buradaki istiâze ile de sabit oluyor.

Hayât fitnesi, insana hayâtı müddetinde arız olan belâlardır ki, dünyâya aldanmak, şehvetlere uymak, cehaletler ardından gitmek... gibi şeylerdir.

Ölüm fitnesi, ölüm sırasındaki fitnelerdir.

Bunun bir rivayeti Namaz Kitabı, "Namazın sıfatı bâbi"nda geçmişti.

[68] Bu duâmn tercümesi yakında verilmişti.

[69] ErzelVl-umuri" ta'bîri şu âyetlerde geçiyor:

"Sizi Allah yarattı. Sizi yine O öldürecek. İçinizden kimi bildikten sonra birşey bilmesin diye- en aşağı Ömre kadar geri götürülür. Allah hakkıyla bilen, kemâliyle kaadir olandır" (en-Nahl: 70);

"...Kiminiz öldürüyor, kiminiz de bilgiden sonra artık hiçbirşey bilmemek üzere ömrünün en fena devresine doğru gerisin geri itiliyor..." (el-Hacc: 5).

[70] Hadîsteki "Ben keremden de Sana sığınırım" fıkrası, başlıktaki "Erzeli'l-umuri — ömrün en kötüsü" ta'bîrinin tefsîri olduğu ve uygunluğun da bu bakımdan olduğu meydandadır.

el-Herem: Pek ihtiyar olup, dermansızlık ve akıl noksanlığı hususunda bir çocuk gibi olmak ma'nâsmadır.

[71] Bu hadîsin daha geniş bir rivayeti Hacc Kitâbi'nın sonunda, "Medine'nin fazî-letleri" bölümünde geçmişti. Âişe oradaki rivayette: Medine'ye hicret edip geldiğimizde Medîne, Allah'ın en vebalı, en hastalıklı bir diyân idi. Medîne'nin Bathân sahrâsındaki vâdîden acı, pis bir su çıkardı, demiştir. Bu duadan sonra ve gerekli temizlik tedbirleriyle Medîne'nin suyu, havası iyileşmiştir.

[72] Ballığa uygunluğu, Rasûlullah'in: "Yâ Allah, sahâbîlerimin hicretlerini tamamla, onları topukları üzerinde geri döndürme!" duasından almak mümkin olur.Çünkü bunda Sa'd'ın afiyetine ve hicret yurduna dönmesine duâ ve işaret vardır. Bu-hârî bunun aslını birçok yerde getirmiştir. Buna çok yakın lafız ile Cenazeler ve Vasiyetler'de geçmişti (Aynî).

[73] Bu bâbdaki dualara benzer metinler yakında geçmiş ve tercümeleri de orada verilmiş olduğundan, tekrar yazılmalarına ihtiyâç görülmedi.

[74] Buhârî ayrı yollardan en küçük lafız farkıyle de olsa, sabit olan bu duâ metinlerini böylece arka arkaya ayrı başlıklar altında sıralamıştır. Bunlara benzer metinlerin tercümeleri yakında geçtiği için tekrar yazılmadı.

[75] Enes hakîkaten doksan yaşından fazla uzun bir ömür sürmüş, malı ve çocukları, torunları pek çok olmuştur! (Mehmet Zihnî, el-Hakaa'ık, s. 171-174, İslâm Ansiklopedisi, IV, 273-274).

[76] Buhârî bunun bir rivayetini Gece Namazı,' 'Tatavvu' namazı ikişer ikişerdir hakkında gelen haberler bâbı"nda getirmişti. Orada da bildirildiği gibi, bu İstihare hadîsini on kadar sahâbî rivayet etmiştir. Metinlerde öne geçirme, arkaya bırakma, ziyâde ve noksan gibi küçük farklılıklar vardır. Yalnız Enes ibn Mâlİk'ten gelen rivayet: "İstihare eden kimse zarar görmez, istişare eden pişman olmaz, iktisâde yapan kimse ihtiyâç görmez" mealinde olup İstihareye teşvîkı ihtiva etmektedir.

İstihare, istif âl babından olup birşeyin hayırlısını istemek ma'nâsınadır.

İbnu Ebî Cemre, ruhî meyilleri şöyle sıralamıştır: Üç evvelkiler: Hımme, lemme, hatire'dir. Bunlar beşer hayâlinde esiveren gelip geçici ruhî temayüllerdir. Bunlarda sebat ve istikrar bulunmadığından, kendilerine şer'î bir hüküm sabit olmuyor. Üç sonrakiler: Niyet, irâde, azîmet'tu. Bunlarda şuurun fiil ve terkten bir tarafa kat'î surette temayülü ve sahibinin o şeye tamâmiyle yönelmesi ve temekkünü bulunur. Bu nevi' ruhî hâller hayır ve şerr ölçüsü olabildiklerinden sahibi sevâblı yâhud ikaablı olur... Şuur, bu ikinci derecedeki şiddetli cereyanını almadan, henüz birinci gruptaki rûh hâllerinde istihare etmektir...

İstiharenin vicdan üzerine te'sîri vardır: İnsan bir İşin hayır ve şerrini, yarar ve zararım kestiremediği, fiil ve terkinde hayrette kaldığı, şaşırdığı bir sırada İstihare, en emîn bir mercî' ve en sağlam bir dayanaktır. İslâm'da falcılık, gayb bilicilik yok, istihare ile işin hayırlısını Allah'tan isteme yolu vardır!

[77] Bu, Mağâzî'de "Evtâs gazvesi bâbı"nda geçen uzun hadîsin bir parçasıdır. Ebû Mûsâ, o seferde amcası Ebû Âmir'in yaralanıp şehîd olurken Peygamber'e kendisine duâ etmesini vasiyet ettiğini haber verdiği zaman, abdest alıp ardından o şehîd için böyle duâ etmişti.

[78] Bunun birer rivayeti Cihâd'da, "Tekbîr'de sesi çok yükseltmenin mekruh ol ması bâbı"nda ve "Hayber gazvesi"nde geçmişti. Hadîs, bu zikrin hazîne gibi yüksek bir kıymette olduğunu İsbât etmektedir.

[79] Buhârî'nin işaret ettiği ve Cihâd'da geçen hadîs şudur: Câbir ibn Abdillah el-Ensârî (R): Biz seferde yüksek bir yere çıktıkça tekbîr getirir (Allâhu Ekber der), yüksekten bir vâdîye indikçe de tesbîh eder {Subhânâllah der) idik, demiştir.

[80] Buhârî'nin işaret ettiği bu Enes hadîsi de Cihâd'da Usfân Seferi'nden dönüşü ve yolda Safiyye bintu Huyeyy'i bineğinin arka tarafına bindirmesini, devejıin sürçüp ikisinin de düştüklerini... anlattığı hadîstir. O hadîsin sonunda da "Âyi-bûne, tâibûne, âbidûne li-Rabbinâ hâmidûne" zikri vardır.

[81] Bu hadîslerden öğrendiğimiz sudur: Dâima Allah'a güvenip dayanan Peygamber, harb gibi yüksek irâdelere dayanan seferlerde o bağlılığını Arz'ın değişiklikleri vesilesiyle izhâr ederek, sahâbîlerine göstermiş ve onlann irâdelerini zaman zaman kuvvetlendirip yükseltmiştir.

[82] Bu Câbir hadîsi de Buyû'da, Nafakalar'da ve başka yerlerde çok geçti. Bu 1 dîsler, evlenen çiftlere söylenecek vecîz ve câmiah duâ ve tebrik ta'bîrini öğr mektedir

[83] Yânî şeytân o çocuğa dîni ve bedeni hususlarında zarar ulaştıranıaz. Bundan nıurâd, şeytânın vesvesesini aslından def etmek değildir. Bunun bir rivayeti Nikâh Kitâbı'nda geçmişti.

[84] Bu duâ, baştaki "Allâhumme" lafzı hâriç, el-Bakara: 201. âyetteki duadır. Peygamber bazen âyetin başına bu lafzı ekleyip, duâ olarak böyle okumuştur. Bunu eklemeden sırf âyetteki lafızla duâ ettiği de çoktur. Hasene, güzellik ma'nâsma olup, insanın üzerinde tecellî eden sevinmeyi gerektirecek ni'met demektir. In-sanın bütün hâllerinde görülmesi arzu edilen dünyevî ve uhrevî her iyiliği ve ni'-meti şâmil bir sözdür. Âlimler, âhiret güzelliğini cennetle; dünyâ güzelliğini de ilim, ibâdet, sıhhat, mal, evlâd, iyi eş diye tefsîr etmişlerdir. Bunların hepsi birer hasene, birer güzelliktir. Bu kısa olmakla beraber dünyâ ve âhiret hususlarında istenebilecek her iyilik ve güzelliği içine alan çok câmialı bir düâ olduğu için, Peygamber en çok bununla duâ etmiş ve mü'minlere örnek olmuştur.

[85] Bunun çok küçük lafız farkıyle bir rivayeti yakında da geçmişti

[86] Hadîsin başlığa uygunluğu bu "Duâ etti, yine duâ etti" ziyâdesinden alınır. Hadîsin bu ziyâdeyi ihtiva eden rivayetleri Bed'u'1-Halk, "İblîs'İn sıfatı bâbı"nda ve Tıbb'da geçmişti.

[87] İbn Mes'ûd'un bu hadîsleri, Abdest Alma Kitabı'nm sonunda ve Namaz Kitâ-bı'nda geçti. İbn Umer'in hadîsi de Namâz'da, "Kunüt bâbı"nda, "Uhud gaz-vesi"nde ve Âlu İmrân: 128. âyeti tefsirinde geçmişti.

[88] Peygamber'in bu duası akabinde şiddetli bir fırtına çıkmış, bir gece içinde düşman ordularının herşeylerini alt-üst etmiş, gönüllerini bir ümîdsizlik kaplamış ve neticede perîşân bir hâlde Mekke yolunu tutarak çekilip gitmişlerdir:

Bunun da birer rivayeti Cihâd'da ve Mağâzî'de geçmişti.

[89] Bunun birer rivayeti Yağmur Duâsi'nda ve en-Nisâ Sûresi tefsirinde geçmişti.

[90] Hadîsin birkaç rivayeti Namaz ve Vitr'de geçti.

Bu vak'a Uhud'dan dört ay sonra, dördüncü hicret senesinin safer ayında meydana gelmişti. Peygamber Necdliler tarafından verilen bir ahd ve mîsâk üzerine, "Kurrâ" denilen yetmiş kadar yetişmiş, bilgili sahâbîyi muallim olarak Mun-zir ibn Âmir el-Hazrecî'nin maiyyetinde Necd'e göndermişti. İşte bu kadar çok sayıda yetişmiş kimsenin bir pusuya düşürülerek o kabileler tarafından öldürülmeleri, Peygamber'i çok derinden üzmüş ve bu felâketi yapanlara bir ay böyle beddua etmiştir.

[91] Hadîsin bir rivayeti Edeb Kitabı, "Herşeyde yumuşaklık bâbı"nda geçmişti.

[92] Hadîsin birer rivayeti Mağâzî'de, "Hendek gazvesi bâbı"nda ve Tefsîr'de el-Bakara: 238. âyetin tefsirinde geçmişti.

Çünkü müşriklerin o gün hücumlarından dolayı namazları korku namazı suretiyle olsun vaktinde kılamamışlar, tâ güneşin batmasından sonra kılmışlardı.

İşte bu hadîsler, müşriklere, dîn düşmanlarına, dîne ve müslümânlara zarar vermelerinden dolayı aleyhlerine duâ yapıldığının delilleridir.

[93] et-Tufeyl İbn Amr ed-Devsî, Mekke'de müslümân olup kabîlesi halkını İslâm'a çağırmaya me'mûr edilmişti. Hayber'in fethi sırasında bâzı arkadaşlarıyle Pey gamber'i ziyarete gelip, kavminin islâm'ı kabul etmemesinden şikâyet arz etmişti.

Bunun bir rivayeti Cihâd'da geçmişti.

[94] Peygamber(S)'in bütün ma'siyetlerden ve günâhlardan pâk ve uzak olduğu hâlde, yukarıdaki dualarda günâhlarından söz ederek mağfiret niyaz etmesi, ubudiyet izhârında kemâl göstermek ve ümmete Rabb'Ierine karşı ne yolda züll ve iftikaar arzeyleyeceklerini öğretmek içindir.

[95] Tercümesini yapmakta olduğumuz Buhârî nüshasında bu 61. ve 62. bâb başlıkları ve hadîsleri böyledir. Aynî'nin nüshasında ise 61.'deki başlık önce olup altına 93'rakamh Ebû Hureyre hadîsi yazılmış, sonra 62.'deki başlık ve altına da Âişe hadîsi yazılmıştır. Kastallânî nüshası da Aynî'ninki gibidir. Bunlarınki daha uygundur. denileceği gibi, bunu söylemekteki sünnetlik, yalnız Fâtiha'daki duaya mahsûs da değildir.

"Âmîn", "İcabet et, kabul et" ma'nâsina bir fiil ismidir. 'V?mm"deme-ye de "Te'mîn" denilir.. Bu, Kur'ân'm nazmından cüz' değildir. Bunun için Mushaf'a yazılmaz... {Hakk Dîni, I, 145).

[96] Hadîsin bir rivayeti Bed'u'1-Halk Kitabı, "İblîs'in ve askerlerinin sıfatı bâbı"n-da da geçmişti.

Müslim, Zikir ve Duâ... Kitabı, "Tehlîl, tesbîh ve duanın fazileti babı", 28- "2691" rakamıyle getirmiştir: Müslim Ter., VIII, 180.

[97] Bu hadîs, bundan önceki 96 rakamlı hadîsin aynıdır. Her ikisi de "Lâ ilahe H-le'llâhu vahdehû lâ şerike lehu, lehu'l-mulku ve lehu'l-hamdu vehuvealâ kuttî şey'in kadir" duasını her gün okumanın yüksek faziletini bildirmektedir. Fark şudur: 95 rakamlı hadîs Ebû Hureyre'den, 97 rakamlı hadîs ise Ebû Eyyûb ile Abdullah ibn Mes'ûd'dandır. İkinci fark da Ebû Hureyre rivayetinde günde yüz kerre, Ebû Eyyûb ile ibn Mes'ûd rivayetlerinde günde on defa okunmasıdır. Bir de Ebû Hureyre hadîsinde va'd edilen şeyler daha çoktur.

Bu hadîs üç büyük sahâbîden rivayet olunduğu için, gayet kuvvetlidir. Sa-hâbî râvîler i'tibâriyle kuvvetli olduğu gibi, müellif Buhârî'ye gelinceye kadar tabiî ve etbâu't-tâbiî tabakalarındaki râvîleri yönüyle daha zengindir. Buhârî'nin bu hadîsteki rivayet zincirlerine bakılınca -muhadramlardan, tabiî ve etbâu't-tâbiî ricalinden, Buhârî'nin müteaddid şeyhlerinden - o kadar çok ve yüksek râvîler görülüyor ki, Peygamber'imizin hadîsini nakletmekte seleflerimizin gösterdikleri yüksek ihtimama hayret etmemek kaabil değildir. Gerek hadîsteki Tev-hîd duasının, gerek va'd edilen mükâfatın Peygamber'imİzin mübarek lisânından tebliğ olunduğu gibi naklolunduğunda riyâzî bir kesinlikle kanâat hâsıl oluyor. Bu rivayetler ve kanâatler karşısında biz Muhammed Ümmeti'ne düşen vazife, bu hacmi küçük, fakat fazileti çok büyük duayı, hiç olmazsa "Lâ ilahe ille'llâh (= Yoktur tapacak Çalap'tır ancak)" tevhîd kelimesine devam etmektir (Tev-hîd'in bu tercümesi Cevdet Paşa'nmdır).

[98] Hadîste afv, mutlak zikrolunup, sınırı çizilmemiştir. Bunun sınırını diğer nass-lann delaletiyle öğreniyoruz: "Eğer yasak edildiğiniz büyük günâhlardan kaçı-^ mrsamz, sizin (öbür) kabahatlerinizi örteriz ve sizi şerefli bir mevki'e sokarız" {en-Nisâ: 31) âyeti gereğince, büyük günâhlardan sakınılması şartıyle küçüklerinin, istiğfar etmeksizin bile affolunacağı müjdelenmiş oluyor. Ancak bütün sarihlerin ehemmiyetle kaydettikleri üzere, bu afv, Allah hakkına âid olan günâhların af fidir. Kul hakkı ise yalnız halâllaşmakla düşer. Öyleyse çok kolay olup büyük bir müjdeyi ihtiva eden bu duaya devam etmelidir.

[99] Metindeki iki kelime, iki kelâm, yânî iki cümle demektir. Nitekim "Şehâdet Kelimesi" ta'bîri de böyledir. Hakîkaten bu iki cümle âlim-câhil, büyük-küçük her müslümân için İfâdesi kolay, Allah'ı noksan sıfatlardan tenzihi ve kemâl sıfatlanyle övgünün en güzeli olduğu için Rahmân'a sevgili, mîzânda da ağır gelecek vecîz bir duadır.

Buhârî'de geçtiği yerler:

a. Kitâbu'd-Daavât, 65. bâbda 98. hadîs.

b. Kitâbu'l-Eymân ve'n-Nuzûr, 19. bâbda 56. hadîs.

c. Kitâbu't-Tevhîd, 59. bâbda 187. son hadîs.

[100] Allah'ı zikretmek, dînen rağbet ve teşvîk olunmuş zikir ve duaları dille söylemek, "Bâkıyetu's-sâtihât"(d-Kehî: 46; Meryem: 76), Havkale, Hasbele, Besmele, İstiğfar, Kur'ân okumak, hattâ daha efdali hadîsle, ilim müzakeresiyle, âlimlerin ilmî münâzaraianyle olur... Bu hadîste zikreden mü'min diriye, gafil de ölüye benzetilmiştir. Zikreden mü'min Yaratan'ına karşı O'nu anarak bir varlık ve canlılık göstermiş bulunuyor. Allah'ı anmaktan gafil olan duygusuz kimse ise, ölü gibidir.

[101] Bu hadîsi Ahraed ibn Hanbel ile Müslim de Peygamber'e ulaştırılmış olarak rivayet etmişlerdir: Müslim, Zikr, Duâ..., "Zikr meclislerinin fadlı babı", 25-"2689"; Müslim Ter., VIII, 177-178.

Âlimler: Bunlar mahlûkların beraberinde tertîb edilmiş bulunan Hafaza ve diğer meleklerden gayrı ve zâid olan birtakım meleklerdir. Bu seyyar meleklerin başka hiçbir vazifeleri yoktur. Bunların maksûdu, sâdece ilim ve zikir halkalarıdır, dediler (Nevevî).

"Meclîs"ten maksad, ilim ve zikir meclislerinden bir meclistir ki, orada Allah'ın kelâmı, Rasûlü'nün sünneti, sâlih selefin haberleri, zâhid, noksanlıklardan ve adîliklerden uzak olan imamların sözleri zikrolunur. Bu gibi meclisler bu gün yok oldu da, onların yerine yalanın ve şeytânın mizmârlarınm meclisleri konuldu (Taberî).

Biz bu hadîsin tercümesini pek az tasarrufla merhum Kâmil Mîrâs'ın tercümesinden naklettik. Metinde "O dedi ki" ma'nâsında bir haylî "Kaale"ler vardı. Merhum tercümeyi ağırlaştırmamak için bunların bir kısmını bırakmıştır. Biz de bunları yazmadık (M. Sofuoğlu).

[102] "Tahavvül ve kuvvet ancak Allah iledir". Âlimler dediler ki: Bunun sebebi, bu kelime istislâm ve Yüce Allah'ı tevfîz etme kelimesidir. O'na itaati ve O'ndan başka Sâni' olmadığını, O'nun emrini reddecek bulunmadığını, kulun ise O'-nun emrinden hiçbirşeye mâlik olmadığını ikrar ve i'tirâf etmedir. "Kenz"in buradaki ma'nâsı ise, cennete biriktirilmiş olan sevâbdır...

Lügat âlimleri derler ki: Havi, hareket ve çâredir, yânî hiçbir hareket, isti-tâat ve çâre yoktur, ancak Allah'ın meşîeti ile vardır. Keza denildi ki: Bunun ma'nâsı, şerri def etmeye hiçbir hareket, hayrı elde etmeye de hiçbir kuvvet yoktur, ancak Allah iledir... Bunların hepsi birbirine yakın ma'nâlardır (Neve-vî)- Müslim Ter., VIII, 190-194.

Bu nâçiz Sofuoğlu da bunu "Tahavvül (yânî bir hâlden bir hâle hareket edip geçme) ve buna gerekli enerji ve kuvvet, ancak Allah iledir" şeklinde ifâde etmek ister!

[103] Bu hadîste "Doksandokuz" sayısı bir de "Yüzden bir eksik" diye te'yîd edilmiştir. Kâtibin kaleminin yanılma ve şübhe ile başka rakamlar yazmasının önüne böylece geçilmiş ve sayı tam te'mînâta alınmıştır.

Beyhakî'nin Kitâbu'1-Esmâ ve's-Sıfât'ında bu hadîsin sonunda, Yüce Allah'ın haber verilen bu "Doksandokuz ismi" sıralanmıştır.

Bu hadîs, Allah'ın isimlerinin bunlardan ibaret olduğunu ifâde etmez. Bu ancak, bunlardan doksandokuzunu ezberleyip sayanın cennete gireceğini haber vermektedir. Yüce Allah'ın zâtı bir, güzel isimleri çoktur. Kur'ân ve hadîslerde zikrolunanlar, buradakilerden ibaret değildir. Burada İlâhî isimlerin hepsi değil, bellenip sayılması ve bu kadarının cennete girmeye vesîle olması hikmetinden ötürü doksandokuz tanesi zikredilmiştir.

Bu hadîs ve isimler hakkında: Müslim Ter., VIII, 164-165; Hakk Dîni, VI, 4879-4880; Tecrtd Ter., VII, 219-224.

[104] Bu hadîsin iki rivayeti İlim Kitâbı'nda da geçmişti.

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

78- KİTABU'L-EDEB

(Edeb Kitabı) [1]

1- Hâlis İyilik Etmek, İyilik Ulaştırmayı Ekleyip Durmak Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Biz insana ana-babasına güzellik (ve iyilik yapmasını) tavsiye ettik..."

(el-Ankebût: S; Lıkmân:-14-15; el-Ahkaaf: 15) [2].

1-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bana el-Velîd ibn Ayzâr haber verip şöyle dedi: Ben Ebû Amr eş-Şeybânî'den işittim, şöyle diyordu: Bana şu evin sahibi haber verdi, dedi de eliyle Abdullah ibn Mes'ûd'un evini işaret etti. O şöyle dedi: Ben Peygamber(Ş)'e:

— Amellerin hangisi Allah'a daha sevgilidir? diye sordum.

— "Vaktinde kılınan namazdır" buyurdu. Abdullah:

— Sonra hangisi? dedi.

— "Sonra ana-babaya iyilik etmektir" buyurdu. Abdullah:

— Sonra hangisi? dedi.

— "Allah yolunda cihâddır" buyurdu.

İbn Mes'ûd: Bunları bana Peygamber söyledi, daha fazlasını sor-saydim, elbette bana yine haber verecekti, dedi [3].

2- Bâb: Güzel Dostluk Yapılmaya En Haklı Olan İnsan Kimdir?

2-.......Bize Cerîr, Umâre ibnu'l-Ka'kaa ibn Şubrume'den; o da Ebû Zur'a'dan tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ra-sûlulIah(S)'a bir adam geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Benim güzel hizmet ve ülfet etmeme insanlar içinde en lâyık ve en haklı olan kimdir? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Anandır!" diye cevâb verdi,

Ozât-

— Sonra kimdir? dedi.

Rasûlullah:

— "Sonra anandır!" buyurdu.

O zât:

— Sonra kimdir? dedi. Rasûlullah:

— "Sonra anandır!" buyurdu. ;

— Sonra kimdir? deyince (dördüncüde) Rasûlullah:

— "Sonra babandır!" diye cevâb verdi.

İbnu Şubrume ile Yahya ibnu Eyyûb: Bize Ebû Zur'a bu hadîsin benzerini tahdîs etti, demişlerdir [4].

3- Bâb: İnşân Ana-Babasının İzni Olmadıkça Cihâda Gidemez

3-.......Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: Bir adam Peygamber(S)'e:

— Ben cihâda gidiyorum, dedi.

Peygamber:

— "Senin anan baban var mı?" diye sordu. O zât:

— Evet var, dedi. Peygamber:

— "Öyleyse sen (evvelâ) onların rızâları yolunda çalış! 'buyurdu [5].

4- Bâb: İnsan Ana-Babasına Sövmemelidir

4-.......Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— "Büyük günâhların en büyüğünden birisi, kişinin anasına babasına la'net etmesidir" buyurdu.

Kendisine orada bulunanlar tarafından:

— Yâ Rasûlallah! İnsan anasına babasına nasıl la'net eder? denildi.

Rasûlullah:

— "O kimse birisinin babasına söver, o da karşılık olarak onun babasına söver; yine o kişi birisinin anasına söver, o da karşılık olarak onun anasına söver" buyurdu [6].

5-Ana-Babasına İyilikle Güzel Hizmet Edip İtâatlarında Bulunan Kimsenin Duasının Kabul Edilmesi Babı

5-.......Bize İsmâîl ibn İbrâhîm ibn Ukbe tahdîs edip şöyle dedi: Bana Nâfi', İbn Umer(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Üç kişi beraber yürürlerken onları yağmur yakaladı. Hemen dağdaki bir mağaraya meyledip sığındılar. Akabinde mağaralarının ağzına dağdan büyük bir kaya düşüp üzerlerine tamamen kapattı. Bunun üzerine onlardan biri diğerlerine:

— Riya ve şöhret isteği olmaksızın, sırf Allah rızâsı için yapmış olduğunuz amellere bakın da, onları anmak suretiyle Allah'a dua ediniz. Umulur ki, Allah mağaranın kapısını açar! dedi.

Bu teklif üzerine onların biri şu duayı söyledi:

— Yâ Allah! Şu muhakkak ki, benim yaşlı ihtiyar ana-babam ve küçük çocuklarım vardı. Ben sürü otlatarak onları infâk eder ge-çindirirdim. Akşamleyin sürüyü otlaktan döndürüp onların yanına getirdiğim zaman sütü sağar, çocuklarımdan evvel ana-babama süt içirir idim. Şu da muhakkak ki, bir gün otlak bana uzak oldu da ben

tâ akşam oluncaya kadar sürüyü getirememiştim. Geç vakit geldiğimde onları uyumuş hâlde bulmuştum. Sağageldiğim gibi yine sütleri sağdım ve sağdığım sütü kabıyle getirip baş uçlarında dikildim. Onları uykularından uyandırmayı istemiyordum. Onlardan önce çocuklarıma süt içirmeyi de istemiyordum. Çocuklar ise ayaklarımın dibinde açlıktan sızlanıyorlardı. İşte o gecefecr doğuncaya kadar benim hâlim böyle dikilmekle, onların hâli de uyumakla devam etti. Şübhesiz Sen bilmektesin ki, ben bunu sırfSen'in rızânı istemek için yapmıştım. Bundan ötürü bizim için bir yarık aç da, biz oradan semâyı görelim! diye duâ etti.

Allah onlara semâyı görecekleri kadar bir yarık açtı.

İkincileri de şöyle duâ etti:

— Yâ Allah! Şu muhakkak ki, benim bir amca kızım vardı. Ben onu erkeklerin kadınları sevmekte oldukları sevginin en şiddetlisi ile seviyordum. Bir kenesinde ondan nefsini istedim. O:

— Yüz dînâr getirmedikçe olmaz! diye dayattı.

Ben bu parayı kazanmak için çalıştım, nihayet yüz dînârı topladım. Sonunda amcamın kızına buyuz dînâr ile kavuştum. İki bacağı arasına oturduğum zaman o:

— Ey Allah'ın kulu! Allah'tan kork! Yaratıcı kudretin bekâret mührünü (nikâh hakkını yerine getirmeden) açma! dedi.

Ben de (onu çok sevdiğim hâlde) bu sözü üzerine kendisinden kalkıp ayrıldım. Allah'ım, Sen şübhesiz bilmektesin ki, ben bunu sırf Sen'in rızânı aramak için yapmıştım. Bunun hatırına buradan bizim için bir yarık aç! dedi.

Allah onlar için biraz daha açtı.

Üçüncüleri de şöyle dedi:

— Allah'ım, ben onaltı rıtl olan bir far ak ölçeği pirinç mukaa-bilinde bir işçiyi ücretle tutmuştum. O işçi işini bitirdiği zaman:

— Bana hakkım olan ücretimi ver! dedi.

Ben de ona hakkı olan ücreti arzettim. Fakat işçi ücretini bıraktı ve uzaklaşıp gitti. Ben de onun pirincini her sene tekrar tekrar ekip çoğalttım, nihayet onun parasıyle bir sürü sığır topladım, bir de çoban tuttum. Bir müddet sonra o işçi bana geldi de:

— Allah'tan kork, bana zulmetme, hakkımı bana ver! dedi. Ben de ona:

— Git şu görünen sığırları ve çobanı al, dedim.

O:

— Allah'tan kork, benimle alay etme! dedi. Ben ona:

— Ben seninle alay etmiyorum, bu sığırları ve çobanlarını al! dedim.

O da bunları alıp gitti. Sen şübhesiz bilmektesin ki, ben bu işi sırf Sen 'in rızânı istemek için yapmıştım. Bunun hatırına kayanın kalan kısmını da aç! dedi.

Allah da onlardan kayayı açıp kurtardı" [7].

6- Bâb; Ana-Babaya İsyan Ve Ezâ Etmek Büyük Günâhlardandır

Bunu Abdullah ibn Utner (veya Amr), Peygamber(S)'den olmak üzere söylemiştir [8].

6-.......Bize Şeybân, Mansûr'dan; o da el-Müseyyeb'den; o da Verrâd'dan; o da el-Mugîre'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Şübhesiz Allah sizlere analara isyanı, verilecek borcun men' edilip verilmemesini, verilmeyen birşeyin alınmasını, kız çocuklarını diri diri gömmeyi haram kıldı. Ve yine Allah sizler için dedikoduyu, çok soru sormayı ve mal zayi' etmeyi kerîh gördü"

buyurmuştur [9].

7-.......Ebû Bekre (Nufey' -R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— "Büyük günâhların en büyüğünü size haber vereyim mi?" buyurdu.

Biz sahâbîler:

— Evet haber ver yâ Rasûlallah! dedik. Rasûlullah:

— "Allah 'a ortak koşmak, anaya-babaya isyan ve ezâ etmektir" buyurdu.

Ve dayanmakta iken oturdu da:

— "İyi dinleyin! Bir de yalan söz ve yalan şâhidliğidir. Dikkat edin, bir de yalan söz ve yalan şâhidliğidir/"buyurdu ve bu sözü durmadan tekrar tekrar söylüyordu.

(Ebû Bekre dedi ki:) Hattâ ben: Rasûlullah susmayacak, dedim.

8-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ubeydullah ibnu Ebî Bekr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işit-1 tim, şöyle dedi: Rasûlullah (S) büyük günâhları zikretti yâhud kendisine büyük günâhlardan soruldu da:

— "Allah'a ortak tanımak, insan öldürmek, ana-babaya isyan ve ezâ etmektir" buyurdu ve şunu ilâve etti:

— "Dikkat edin! Size büyük günâhlardan en büyüğünü haber, veriyorum: Yalan söylemektir -yahufr.Yalan şâhidliğiyapmaktır-" buyurdu.

Şu'be (geçen senedle): En büyük zannım O'nun "Yalana şâhidliğidir" demiş olmasıdır, dedi [10].

7- Müşrik Olan Babaya İyilik Etmeyi Devam Ettirmek Babı

9-.......Ebû Bekr'in kızı Esma (R) haber verip şöyle demiştir:

Peygamber (S) zamanında annem beni özleyerek ziyaretime gelmişti. Ben Peygamber'e:

— Anamla ilgilenip onu kabul edeyim mi? diye sordum. Peygamber:

— "Evet (onunla ilgilenip iyilik eyle)/" buyurdu.

Râvî Sufyân ibn Uyeyne dedi ki: Yüce Allah o kadın hakkında şu âyeti indirmiştir: "Sizinle dîn hususunda muharebe etmemiş, sizi yurtlarınızdan da çıkarmamış olanlara iyilik, onlara adaletle muamele etmenizden Allah sizi men' etmez. Çünkü Allah adalet yapanları sever" (el-Mumtehme: 8) [11].

8- Kadının, Kendi Kocası Varken Annesiyle İlgilenip Ona İyilik Etmesi Babı

Ve el-Leys şöyle dedi:

Bana Hişâm, Urve'den tahdîs etti ki, Esma şöyle demiştir: Kureyş'in ahdi ve onların barış için ta'yîn etmiş oldukları müddetleri içinde annem bir müşrike olduğu hâlde bana ziyarete gelmişti. O zaman Kureyşliler Esmâ'nın annesinin babası beraberinde Peygamber ile muharebeyi bırakıp barış anlaşması yapmışlardı. Annem gelince ben Peygamberden fetva istedim ve: Annem arzu ederek -yâhud İslâm'ı istemediği hâlde- bana geldi (onu kabul edeyim mi)? dedim. Peygamber: "Evet (ananla ilgilenip ona iyilik eyle) buyurdu [12].

10-.......Bize el-Leys, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan; o daUbeydullah ibn Abdillah'tan tahdîs etti ki, ona da İbn Abbâs haber vermiş; ona da Ebû Sufyân şöyle haber vermiştir: Hırakl, Ebû Sufyân'a1 haber gönderip huzuruna çağırtmış ve Peygamber'i kasdederek:

— O sizlere ne emrediyor? diye sormuş. Ebû Sufyân da:

— O bize (yalnız Allah'a ibâdet ediniz, hiçbirşeyi O'na ortak etmeyiniz, dedelerinizin ibâdet ettiğini terkediniz diyor), namaz kılmayı, sadaka vermeyi, iffetli olmayı; hısımlarla irtibatı devam ettirip onlara iyilik yapmayı emrediyor,

demiştir [13].

9- Müşrik Olan Kardeşle İlgilenip Ona İyilik Edilmesi Babı

11-....... Bize Abdullah ibn Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Umer(R)'den işittim, şöyle diyordu: Umer, ipekten bir takım elbisenin satılmakta olduğunu gördü ve:

— Yâ Rasûlallah! Bu takım elbiseyi satın al da onu cumua günleri ve Sana sefaret hey'etleri geldiği zamanlarda giy! dedi.

Rasûlullah:

— "Bunu ancak âhiretten nasibi olmayan kimse giyer" buyurdu.

Sonra Peygamber'e bu cinsten birçok takım elbiseler getirildi. O da Umer'e bunlardan bir takım yolladı. Bunun üzerine Umer:

— Bu ipek hülle hakkında daha önce söylemiş olduğun sözleri söylediğin hâlde, ben bu takım elbiseyi nasıl giyerim? dedi.

Peygamber (S):

— "Ben bunu sana giyesin diye vermedim, lâkin sen onu satarsın yâhud da başka bir kimseye verir giydirirsin" buyurdu.

Umer ibnu'l-Hattâb da bu takım elbiseyi Mekke ahâlîsinden ve henüz İslâm'a girmemiş olan bir kardeşine yolladı [14].

10- Hısımlarla, Yakınlarla Bağlı Ve İlgili Olmanın Fazileti Babı

12-....... Buradaki üç senedden birinde: Bize İbnu Usmân ibn Abdillah ibn Vehb ve onun babası Usmân ibnu Abdiîlah tahdîs ettiler ki, bu ikisi Mûsâ ibn Talha'dan; o da Ebû Eyyûb el-Ensârî(R)'den şöyle işitmişlerdir: Bir adam:

— Yâ Rasûlallah! Bana, beni cennete girdirecek bir amel haber ver! dedi.

Oradaki topluluk:

— Buna ne oluyor ki, bunun ne dileği var ki? dediler. Rasülullah:

— "Onun bir haceti vardır, nesi olacak!" buyurdu; soran kimseye karşı da Peygamber (S) şöyle cevâb verdi;

— "Kendisine hiçbirşeyi ortak kılmayarak Allah 'a ibâdet edersin, namazı devamlı ayakta tutarsın, zekâtı verirsin, hısımlara bağlılık ve ilgiyi ekler durursun. Artık bineğini bırak, menziline doğru yürüsün!" buyurdu.

Râvî: O adam binek devesi üzerinde bulunmuş gibidir, demiştir [15]

11- Hısımlarla İlgilenmeyi Kesen Kimsenin Günâhı Babı

13-.......Cubeyr ibn Mut'un (R)Peygamber(S)'den "Hısımlarla ilgilenmeyi kesen (ve bunu halâl sayan) kimse cennete girmez'"buyururken işittiğini haber vermiştir.

12- Hısımlarla İlgilenme Sebebiyle Rızıkta Kendisi Lehine Bollatma Yapılan Kimse Babı

14-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben RasûluIlah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Her kimi rızkında kendisi lehine bol-latma yapılması ve ecelinde yine kendi lehine geri bırakılma yapılması sevindirirse, o kimse hısımlarıyle ilgilenip hısımlık bağını ekleyip dursun."

15-.......İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Enes ibn Malik (R) haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Her kim ki, rızkında bollatmayapılmasını ve ecelinde kendisi lehine geri bırakma yapılmasını arzu ederse, o kimse hısımlarıyle ilgilenip hısımlık bağını ekleyip dursun!" buyurmuştur [16].

13- Bâb: Hısımlık Bağını Ekleyip Duran Kimseye Allah Da Fadlından İhsanını Ekler Durur

16-.......Bize Muâviye ibnu Ebî Muzerrid haber verip şöyle dedi: Ben amcam Saîd ibn Yesâr'dan işittim, o Ebû Hureyre(R)'den tah-dîs ediyordu ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

— "Yüce Allah yaratacağı mahlûkların ne hâl üzere bulunacaklarını takdir edip de onlara âid kazayı tamamladığı zaman, rahim yâni hısımlık:

— (Yâ Rabb!) Burası akrabalık münâsebetlerini kesmekten Sana sığınanların makaamıdır, dedi.

Allah:

— Evet öyledir. Sen, seninle bağlılığını muhafaza edenlere benim iyiliği ekleyip durmama; senden ilgiyi kesenlerden benim de ihsanı kesmeme razı olmaz mısın? buyurdu.

Hısımlık:

— Evet razı olurum, diye cevâb verdi. Yüce Allah:

— Bu hüküm sana mahsûstur, buyurdu."

Bundan sonra Rasûlullah (hısımlarla ilgiyi kesenlerin Allah'ın rahmetinden mahrum olacaklarını beyân sadedinde):

— "İsterseniz şu âyetleri okuyunuz" buyurdu: "Demek idareyi ve hâkimiyeti ele alırsanız hemen yeryüzünde fesâd çıkaracak, akrabalık münâsebetlerim bile parçalayıp keseceksiniz öyle mi? Onlar öyle kimselerdir ki, Allah kendilerini rahmetinden tardetmiş de duygularını almış ve gözlerini kör eylemiştir. Öyle olmasa Kur 'ân'/ tedebbür etmezler mi? Yoksa kalbler üzerinde üstüste kilitler mi var?" (Muhammed: 22-23) [17].

17-.......Bize Abdullah ibn Dînâr, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Rahm (adı ki, karın yakınlığı, hısımlıktır) Rahman (\$>mm)dan alınmıştır. (Bu rahm yakınlığı) sık ağaçların birbirine sarılmış kökleri gibidir. Allah Taâlâ buyurdu ki: Ey rahm karabeti! Her kim sana bağlı bulunur (hısımlık bağını ekler) durursa, ben de ona rahmetimi ekler dururum, kim de seninle münâsebetini keserse, ben de ona rahmetimi keserim!"

18-.......Bize Süleyman ibn Bilâl tahdîs edip şöyle dedi: Bana Muâviye ibnu Ebî Muzerrid, Yezîd ibn Rûmân'dan; o da Urve'den; o da Peygamber(S)'in zevcesi Âişe(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S): "Rahm, sık ağaçların birbirine sarılmış kökleri gibidir. Kim onunla ilgili ekler durursa, ben de ona ihsanı ekler dururum; kim de onunla ilgiyi keserse, ben de ondan ihsanı keserim" buyurmuştur [18].

14- Bâb: (Mükellef Olan Şahıs) Hısımlığı, Hısımlık Islaklığı İle Islatır Durur (Yânî Hısımlığı Kurutup Kesmez)

19- Bize Amr ibn Abbâs tahdîs etti. Bize Muhammed ibn Ca'fer tahdîs etti. Bize Şu'be, İsmâîl ibn Ebî Hâlid'den; o da Kays ibn Ebî Hâzım'dan tahdîs etti ki, Amr ibnuJl-Âs (R) şöyle demiştir: Ben Pey-gamber(S)'den gizli değil, açık olarak şöyle buyururken işittim: "Ebû Fulân'ın ailesi... -Buhârî'nin şeyhi Amr ibn Abbâs: Muhammed ibn Ca'fer'in kitabında burada yazılmamış bir beyaz yer vardır, demiştir-benim velîlerim değillerdir. Benim velîm ancak Allah'tır ve sâlih mü'-minlerdir".

Anbesetu'bnu Abdilvâhid, Beyân ibn Bişr el-Ahmesî'den; o da Kays ibn Hâzım'dan şunu ziyâde etti: Amr ibnu'1-Âs: Ben Pey-gamber'den işittim: "Lâkin babamın hısımlarının hısımlık hakları vardır ki, ben onun ıslaklığı ile bu hısımlığı ıslatır durumun, yânî hısımlık bağını ekler dururum" buyurdu.

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Bu kelime "Bi-bilâhâ" şeklinde de vâki' oldu. Ve "Bilâlihâ" şekli daha iyi ve daha sahîhtir. Ve "Bilâ-hâ" kelimesi için bir vecih tanımıyorum [19].

15- Bâb: Sıla Yapıcılık Karşılık Vermekle Değildir [20]

20-.......Bize Sufyân (es-Sevrî), el-A'meş'ten; el-Hasen ibn Amr'dan; Fıtr ibn Halîfe'den; onlar da Mucâhid ibn Cebr'den; o da Abdullah ibn Amr'dan haber verdi. Sufyân: Bu hadîsi el-A'meş, Peygamber'e yükseltmedi; bunu el-Hasen ile Fıtr, Peygamber'e yükselttiler. Peygamber(S) şöyle buyurmuştur: "Misliyle bil-mukaabele ihsan eden kişi hısımlara hakîkî sıla-i rahim etmiş değildir. Lâkin hakîkî sılacı, kendisinden akrabalık sıla ve ihsanı kesildiği hâlde, sıla ve ihsanda bulunan kimsedir" [21].

16- Müşriklik Hâlinde Hısımlarına İlgi Ulaştıran, Sonra İslâm'a Giren Kimse (Eski İyiliklerine Karşılık Sevâb Alır Mı?) Babı

21- Bize Ebû'l-Yemân tahdîs etti. Bize Şuayb haber verdi ki, ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, ona da Hakîm ibn Hızâm şöyle haber vermiştir: Hakim:

— Yâ Rasûlallah! Bana birtakım işlerin hükmünden haber verir misin? Ben Câhiliyet devrinde hısımlarla ilgilenme, köle âzâd etme, sadaka verme nev'inden birtakım ibâdetler işlerdim. Bu ibâdetlerde benim için ecir ve sevâb var mıdır? diye sordu.

Hakîm dedi ki: Rasûlullah (S):

— "Sen mazideki hayırlarının hasenelerini kazanarak müslümân oldun" buyurdu.

(el-Buhârî dedi ki:) Ve yine Ebû'l-Yemân'dan (iki noktalı te ile) "Etehannetu" şeklinde de söyleniyor. Ma'mer ibn Râşid, Salih ibn Keysân ve İbnu'l-Musâfir, üç noktalı harf ile "Etehannesu" şeklinde söylediler. İbnu İshâk (es-Sîretu'n-Nebeviyye'de): "et-Tehan-nus", "et-Teberrur" yânî "Tâat ve inkıyâd eylemek" ma'nâsınadır, demiştir. "Tehannus"un "Teberrür" ile tefsiri hususunda yukarıdaki

üç isme Hişâm da babası Urve'den olmak üzere mutâbaat etmiştir [22].

17- Başkasının Kız Çocuğunu Kendi Bedeninin Bâzı Kısımlarıyle Oynamaya Bırakan Yâhud Şefkat İçin Onu Öpen Yâhud O Çocukla Şakalaşan Kimse Babı

22-.......Hâlid ibn Saîd'in kızı Ümmü Hâlid şöyle demiştir: Ben (çocukluğumda) babamla beraber üzerimde sarı renkli bir gömlek giyimli olarak Rasûlullah'ın huzuruna gelmiştim. Rasûlullah (S):

— "Seneh, seneh (= Güzel, güzel)" buyurdu.

— Râvî Abdullah ibn Mübarek: "Seneh", Habeş dilinde "Hase-ne (= Güzel şey)" ma'nâsmadır, dedi.-

Ümmü Hâlid devamla şöyle dedi: Bu sırada ben (Rasûlullah'ın iki küreği arasındaki keklik yumurtası büyüklüğünde bulunan) Peygamberlik Mührü (denilen et beni) ile oynamağa başladım, babam beni azarlayıp bundan men' etti de Rasûlullah babama:

— "Çocuğu kendi hâline bırak!" buyurdu. Sonra Rasûlullah bana da üç defa:

— "(Çocuğum çok yaşa da) gömleğini (sağlıkla giy) eskit, yırt (yenisini giy)! Sonra yine eskit, yırt! Sonra yine eskit, yırt!" buyurdu.

Hadîsin râvîsi Abdullah ibnu'l-Mubârek: Ümmü Hâlid çok za-' mân yaşadı, demiş; Ümmü Hâlid'in yâhud gömleğin uzun zaman kaldığını zikretmiştir[23].

18- (Babanın) Çocuğa Merhameti, Onu Öpmesi Ve Sarmaşması Babı

Sabit ibn Eşlem el-Bunânî, Enes'ten: Peygamber (S), oğlu İbrahim'i kucağına aldı, onu öptü ve kokladı, diye söylemiştir [24].

23-....... İbnu Ebî Nu'm şöyle demiştir: Ben İbn Umer'in yanında hazır bulunuyordum. Bir adam ona sivrisineğin kanının hükmünü sordu. İbn Umer ona:

— Sen hangi beldedensin? dedi.

Adam:

— Ben Irak ehlindenim, dedi. İbn Umer (hazır bulunanlara):

— Şu adama bakın! Bana sivrisineğin kanından soruyor! Hâlbuki bu Iraklılar vaktiyle Peygamber'in torununu öldürmüşlerdi. Ben Peygamber(S)'den işittim, O: "Bu iki torunum, benim dünyâdan öpüp kokladığım iki reyhânımdır" buyuruyordu, dedi.

24-.......Peygamber'in zevcesi Âişe (R) tahdîs edip şöyle dedi:

Bir kerre yanında kendisine âid iki kız çocuğu bulunan bir kadın bana geldi, benden birşey vermemi istiyordu. Fakat o sırada benim yanımda bir tek hurmadan başka birşey bulamadı. Ben o tek hurmayı kadına verdim. Kadın onu iki kızı arasında taksim etti. Sonra kalktı ve çıkıp gitti. Akabinde Peygamber içeri girdi, ben kendisine kadının yaptığını söyledim. Peygamber (S): "Her kim bu kız çocuklarından herhangi birşeye (bakıma, terbiyeye) velayet eder ve onlara iyilik edip güzel muamelede bulunursa, o kız çocukları kendisi için cehennem ateşinden koruyan bir perde olurlar" buyurdu [25].

25-.......Ebû Katâde (el-Hâris ibn Rıb'î el-Ensârî -R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bizim yanımıza çıktı, omuzu üzerinde damadı Ebû'I-Âs ibnu'r-Rabî' ibn Abdişşems ile kızı Zeyneb'den olma kız torunu Umâme vardı. Peygamber bu Ebû'l-Âs kızı Umâme'yi taşıyarak namaz kıldırdı. Rukû'a vardığı zaman onu yere kor, rukû'dan başını kaldırdığı zaman onu yerden tekrar kaldırır idi [26]

26-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) torunu el-

Hasen ibn Alî'yi öptü, o sırada yanında el-Akra' ibn Habis et-Temîmî oturmakta idi. el-Akra':

— Benim on tane çoeuğum vardır, onlardan hiçbirini öpmedim, dedi.

Rasûlullah ona doğru baktı, sonra da:

— "Merhamet etmeyen merhamet olunmaz" buyurdu.

27-.......Âişe (R) şöyle dedi: Peygamber'e bedevî bir Arab geldi de:

— (Yâ Rasûlallah!) Sizler çocukları öper (sever) misiniz? Biz çocuklarımızı öpüp okşamayız, dedi.

Peygamber (S):

— "Allah senin gönlünden merhamet ve şefkati çekip çıkarmıştır. Ben senin için neye mâlik olabilirim (yânî ne yapabilirim) ?" diye cevâb verdi.

28-....... Bana Zeyd ibn Eşlem, babası Eslem'den; o da Umer ibnu'l-Hattâb(R)'dan şöyle tahdîs etti: Peygamber(S)'in huzuruna (Havâzin kabilesinden) birtakım esirler gelmişti. Bunların içinde emzikli bir kadın vardı. (Çocuğunu kaybetmişti.) O kadın göğsüne biriken sütü sağıyor, çocuklara veriyor, emziriyordu. Bu kadın esirler arasında çocuğu(nu) bulunca hemen alıp onu sinesine bastı ve (derin bir şefkatle) çocuğunu emzirmeye başladı. Bu yüksek şefkat levhasını görünce Peygamber bize:

— "Şu kadının kendi çocuğunu ateşe atacağını sanır mısınız?" dedi.

Biz de:

— Hayır, atmamağa muktedir oldukça atmaz! dedik. Peygamber (S):

— "İşte Yüce Allah kullarına bu kadının çocuğuna şefkatinden daha merhametlidir" buyurdu [27].

19- Bâb: Allah, Rahmeti Yüz Parça Yaptı

29-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Allah Taâlâ rahmetini yüz parça yaptı da doksandokuz parçasını kendi yanında tuttu, bir parçasını yeryüzüne indirdi. îşte bu bir parça rahmet sebebiyle bütün mahlûklar birbirine acırlar (sevişirler). Hattâ kısrak (yavrusunu emzirirken) dokunur korkusuyla bir ayağının tırnağını yukarı kaldırır" [28].

20- İnsanın, Beraberinde Yemek Yemesinden Korktuğu İçin Kendi Çocuğunu Öldürmesi Babı

30-.......Abdullah ibn Meş'ûd (R) şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Hangi günâh en büyüktür? diye sordum. Rasûlullah:

— "Allah seni yarattığı hâlde, senin Allah için bir benzer uydurman-dır" buyurdu.

Sonra İbn Mes'ûd:

— Bundan sonra hangisi (büyüktür)? dedi. Rasûlullah:

— "Seninle beraber yemek yemesinden korkarak çocuğunu öldür-mendir" buyurdu.

İbn Mes'ûd:

— Bundan sonra hangisi (büyüktür)? dedi. Rasûlullah (S):

— "Komşunun kadını ile zina edişmendir" buyurdu.

Ve Yüce Allah, Peygamberinin sözünü tasdîk için şu âyeti indirdi: "Onlar ki, Allah 'm yanma başka bir tanrı daha (katıp) tapmazlar. Allah 'in haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar, zina etmezler. Kim bunlar(dan birini) yaparsa cezaya çarpar. Kıyamet gününde de azabı katmerleşir ve o azabın içinde hor ve hakîr ebedî bırakılır" (ei-

Furkaan:68-69) [29].

21- Çocuğun (Şefkat Ve Merhamet Olarak) Kucağa Konulması Babı

31-.......Hişâm şöyle demiştir: Bana babam ürve, Âişe(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) küçük bir çocuğu kucağına koyup onun damağını çiğnenmiş bir şeyle ovalarken, çocuk Peygamber'in üstüne işemiş, Peygamber su isteyip sidiğin üzerine suyu akıtmıştır [30].

22- İnsanın Küçük Bir Çocuğu Uyluğu Üstüne Koyması Babı

32-.......Bize el-Mu'temir İbnu Süleyman tahdîs etti. O, babası Süleyman ibn Tarhân et-Teymî'den tahdîs ediyordu. Süleyman şöyle demiştir: Ben Ebû Temîme Tariften işittim, o Ebû Usmân en-Nehdî'den tahdîs ediyordu. Ebû Temîme'ye de Ebû Usmân en-Nehdî, Usâme ibn Zeyd(R)'den tahdîs ediyordu (ki o şöyle demiştir): Rasûlullah (S) beni alır, dizi üzerine oturturdu, Hasen'i de öbür dizine oturturdu. Sonra bizi göğsüne basar, sonra da:

— "Allah'ım, bu ikisine rahmet (ve saadet) ihsan eyle! Çünkü ben bunlara rahmet (hayır ve saadet) diliyorum!" derdi.

(el-Buhârî şöyle dedi:) Ve Alî ibnu'l-Medînî'den (o şöyle dedi): Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Süleyman ibn Tarhân, Ebû Usmân'dan tahdîs etti. et-Teymî Süleyman ibn Tarhân (geçen senedle) şöyle dedi: Bana bu hadîsi Ebû Temîme tahdîs ettiği zaman gönlüme bundan bir şübhe düştü: Acaba ben bunu Ebû Temîme'den; o da Ebû Usmân en-Nehdî'den mi, yâhud vasıtasız olarak doğrudan Ebû Usmân'dan mı işittim? Kendi kendime: Ben bu hadîsi şöyle şöyle, yânî pekçok tahdîs ettim, fakat ben bunu Ebû Usmân'dan işitmedim, dedim. Bir de kitabıma baktım ve bu hadîsi yanımdaki kitâbda Ebû Usmân'dan işitmiş olduğum hadîsler içinde yazılmış olarak buldum. Böylece hatırlamasa da onun yazısına dayanarak benden şübhe etti [31].

23- Bâb: Ahdi Ve Taahhüdü Güzel Koruyup Riâyet Etmek Îmândandır

(Yânı Îmânın Kemâlindendir)

33-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben hiçbir kadına karşı Hadîce'ye karşı kıskançlığım derecesinde kıskanç değildim. Hâlbuki ye-mîn olsun Hadîce, benim Peygamber'Ie evlenmemden üç sene önce vefat etmişti. Hadîce'yi kıskanmamın sebebi şunlardır: Ben Peygam-ber'den onu sık sık anarken işitirdim. Rabb'i Peygamber'e Hadîce'yi cennette inciden yapılmış (gürültüsüz, yorgunluksuz) bir ev ile müjdelemesini emretmiştir. Bir de Rasûlullah koyun keserdi de sonra onun etinden Hadîce'nin sâdık kadın dostlarına hediye ederdi [32].

24- Bir Yetîmin İşlerini Gören, Büyütüp Terbiye Eden Kimsenin Fazîleti Babı

34-.......Ebû Hazım tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Sehl ibn Sa'd(R)'dan işittim, Peygamber(S): "Ben, yetim işine bakan kimse ile beraber cennette şöyle bulunacağız" buyurmuş da şehâdet parmağı ve orta parmağı ile işaret edip göstermiştir [33].

25- Dul Kadınların Nafakalarını Kazanmağa Çalışan (Kimsenin Fazîleti) Babı

35-....... Bana Mâlik, Safvân ibn Suleym'den tahdîs etti ki, o hadîsi Peygamber'e yükseltiyordu. Peygamber (S): "Dul kadınların ve bir günlük yiyeceği olmayan fakirlerin nafakalarını kazanmaya koşan müslümân, Allah yolunda harb eden mücâhid gibidir, yâhud gündüz oruç tutan ve gece nafile namazı kılan kimse gibidir" buyurmuştur.

36- Bize İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bana İmâm Mâlik, Sevr ibn Zeyd ed-Dîlî'den; o da İbnu Mutî'in âzâdlısı Ebû'l-Gays'ten; o da Ebû Hureyre'den; o da

Peygamber(S)'den geçen hadîsini benzerini tahdîs etti [34].

26- Bir Günlük Yiyeceği Olmayan Fakirlerin Nafakalarını Kazanmaya Koşan(In Fazileti) Babı

37-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Dul kadınların ve bir günlük yiyeceği olmayan fakirlerin nafakalarını kazanmaya koşan kimse (sevâbda) Allah yolunda harb eden mücâhid gibidir."

- Buhârî'nin şeyhi Abdullah el-Ka'nebî: İmâm Mâlik'in şöyle dediğini sanıyorum diye gelerek ibareyi şekk ile söylemiştir:- "O kimse, hiç gevşemeden, zayıflamadan geceleyin teheccüd namazı kılan kimse gibidir ve hiç iftar etmeden nafile orucu tutan kimse gibidir" [35].

27- İnsanların Hayvanlara Merhamet Ve Şefkat Göstermelerinin Fazileti) Babı

38-.......Mâlik ibnu'I-Huveyris (R) şöyle demiştir: Bizler yaşça birbirine yakın gençler topluluğu olarak Peygamber(S)'e geldik ve O'-nun yanında yirmi gece kaldık. Peygamber bizim ailelerimizi özlediğimizi anladı da geride kimleri bıraktığımızı bize sordu, biz de kendisine haber verdik. Peygamber gayet ince yürekli, hassas ve çok merhametli idi. Bize:

— "Haydin (kendi ailelerinizin yanma) dönünüz, onlara (dîni) öğretiniz, söyleyecek şeyleri onlara söyleyip emrediniz. Beni nasıl namaz kılar gördüyseniz, öylece namaz kılınız. Namaz vakti geldiğinde içinizden biri size ezan okusun, en büyüğünüz de size imâm olsun" buyurdu [36].

39-.......Bana İmâm Mâlik, Ebû Bekr el-Mahzûmî'nin âzâdlısı olan Sumeyy'den; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Bir adam bir yolda yürüyüp giderken susuzluğu

arttı. Orada bir kuyu buldu ve hemen o kuyuya inip suyundan içti. Sonra çıktı. Adam orada bir köpekle karşılaştı ki, hayvan susuzluktan dilini çıkarıp soluyor, yaş toprağı yalıyordu. Bu yolcu (kendi kendine):

— Yemtn olsun bana ulaşan susuzluğun benzeri şiddetli bir susuzluk bu hayvana da ulaşmış, dedi (hayvana acıdı).

Sonra kuyuya indî de ayakkabısının içine su doldurdu. Sonra kuyudan çıkarmak için ayakkabısını ağzıyle tuttu, onu dışarı çıkarıp köpeği suladı. Bundan dolayı Allah o kula mükâfat verdi ve onun günâhlarını mağfiret eyledi."

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Hayvanları sulamakta bize ecir var mıdır? dediler.

Rasûlullah:

— "(Evet, kendisinde hayât olan) her yaş ciğeri sulamakta ecir vardır" buyurdu [37].

40-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) kalkıp namaza durmuştu. Biz de O'nunla beraber namaza durmuştuk. (Câhil) Bedevî bir Arab namaz içinde iken:

— Allah'ım, bana ve Muhammed'e rahmetini ihsan et, bizden başka hiç kimseye rahmet etme! diye duâ etti.

Peygamber selâm verince o bedevî Arab'a hitaben:

— "Sen genişi (yânı Allah'ın geniş rahmetini) daralttın/" buyurdu.

Peygamber bu sözüyle "Benim rahmetim ise herşeyi kuşatmıştır... " (ei-A'râf:i56) kavlinde zikredilen Allah'ın geniş rahmetini kasde-diyordu [38].

41-.......en-Nu'mân ibn Beşîr (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Bütün mü'minleri birbirlerine merhamette, mahab-bette, lütuf ta ve yardımlaşma hususlarında sanki bir vücûd misâli görürsün I O vücûdun bir organı hastalanınca, vücûdun diğer kısımları birbirlerini hasta organın elemine -

uykusuzlukla harekete- ortak olmaya çağırırlar."

42-....... Bize Ebû Avâne, Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S): "İslâm camiasından bir müs-lümân bir ağaç diker de onun mahsûlünden bir insan, yâhud bir hayvan yerse, muhakkak o yenilen şey, ağacı diken kimse için bir sadaka olur".

43-....... Zeyd ibn Vehb tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Cerîr ibn Abdillah el-Bece!î(R)'den işittim, Peygamber (S): "Merhamet etmeyen kimseye merhamet olunmaz" buyurmuştur [39].

28- Komşu Hakkında Vasiyyet Babı [40]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Allah'a ibâdet edin, O'na hiçbirşeyi ortak tutmayın. Anaya, babaya, hısımlara, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolda kalmışa, sağ elinizin mâlik olduğu kimselere (hizmetçilerinize) iyilik edin. Allah, kendini beğenen ve dâima böbürlenen kimseyi sevmez9' (en-Nisâ: 36).

44-....... Yahya ibn Saîd şöyle demiştir: Bana Ebû Bekr ibnu Muhammed, Urve'den; o da Âişe(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S): "Cibril hiç durmadan komşu hakkına hürmet olunmasını bana vasiyyeî ederdi. (Bu vasiyyeti o kadar çok yapmıştı ki) hattâ ben yakında Cibril (Allah'ın emriyle) komşuyu komşuya mirasçı yapacak sandım" buyurmuştur [41].

45-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

"Cibril bana komşu hakkına hürmet etmeyi o kadar devamlı tavsiye etti ki,

nihayet ben onun yakında (Allah'ın emriyle) komşuyu komşuya mirasçı yapacağını zannettim" buyurdu.

29- Komşusu Zulümlerinden Emîn Olmayan Kimsenin Günâhı Babı

Yûbıkhunne", MYuhIikhunne(= Onları helak eder)"; "Mevbıkan", "Mehliken (= Helak yeri)" ma'nâsınadır [42].

46- Bize Âsim ibn Alî tahdîs etti. Bize İbnu Ebî Zi'b, Saîd'den; o da Ebû Şurayh'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) arka arkaya üç kerre:

— "Vallahi îmân etmiş olmaz, vallahi îmân etmiş olmaz, vallahi îmân etmiş olmaz!" buyurdu.

(Mecliste hazır bulunanlar tarafından:)

— Yâ Rasûlallah! Bu îmân etmiş olmayan kimdir? diye soruldu.

Rasûlullah:

— "Komşusu zulümlerinden, şerrlerinden emîn olmayan kimsedir" diye cevâb verdi [43].

Bu hadîsi İbn Ebî Zi'b'den rivayet etmekte Şebâbe ibnu Sevâr ile Esed İbnu Mûsâ, Âsim ibnu Alî'ye mutâbaat etmişlerdir.

Humeyd ibnu'l-Esved, Usmân ibnu Umer, Ebû Bekr ibnu Ayyaş, Şuayb ibnu İshâk dörtlüsü de İbn Ebî Zi'b'den; o da el-Makburî'-den; o da Ebû Hureyre'den senediyle söylediler [44].

30- Bâb:

"Hiçbir komşu kadın, sakın komşusunun hediyesini hor görmesin".

47-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Ey müslümân kadınlar! Komşu bir kadın, kadın komşusunun hediyesini, hediye bir koyun ayağı olsa bile sakın küçük görmesin!" buyururdu [45].

51- Bab:

"Allah'a ve son güne îmân etmekte olan kimse komşusuna eza etmesin".

48-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Allah'a ve son güne îmân etmekte olan kimse komşusuna eza etmesin. Yine Allah 'a ve son güne îmân etmekte olan kimse konuklarına ikram etsin. Yine Allah 'a ve son güne îmân etmekte olan her kişi hayır söylesin yâhud sussun."

49-....... Bize el-Leys tahdîs edip şöyle dedi: Bana Saîd el-Makburî tahdîs etti. Ebû Şurayh el-Adevî şöyle demiştir: Peygamber bu hadîsi tekellüm ederken sesini iki kulağım işitti, yüzünü de iki gözüm gördü. Peygamber (S):

— "Allah'a ve son güne îmân etmekte olan, komşusuna ikram etsin; Allah'a ve son güne îmân etmekte olan kimse, konuğuna caizesini ikram etsin" buyurdu.

— Yâ Rasûlallah, konuğun caizesi (gelip geçicisi) nedir? dedi.

— "Onun caizesi bir gün ve bir gecedir. Ziyafet, yânı konukluk ise üç gündür. Üç günden sonraki ikram ise ona sadakadır. Her kim Allah'a ve son güne îmân etmekte ise ya hayır söylesin yâhud sussun!" buyurdu. [46].

32- Komşuluk Hakki, Kapıların Yakınlığı Ölçüsündedir (Yânî Yakınlığa Göre Derecelenir) Babı

50-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Benim iki komşum var. (Hediye vermek istediğimde) hediyemi bunlardan hangisine önce vereyim? diye sordum.

Rasûlullah (S):

— "Kapısı sana en yakın olan komşuna ver!" buyurdu [47].

33- Bâb:

"Her ma'rûf (yânî her iyilik) sadakadır".

51-.......Bize Ebû Gassântahdîs edip şöyle dedi: BanaMuhammed ibnu'l-Munkedir, Câbir ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Her ma'rûf sadakadır" buyurmuştur [48].

52-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):

— "Her müslümân üzerine sadaka vermek vâcibdir" buyurdu. Sahâbîler:.

— Sadaka verecek birşey bulamazsa (ne yapar)? dediler. Peygamber:

— "Elleriyle çalışır, elinin emeğiyle kazandığım hem kendisine harcar, hem de sadaka verir" buyurdu.

Sahâbîler:

— Çalışmaya gücü yetmez yâhud yapmazsa? dediler.

— "İhtiyâç sahibi olan bunalmışa (mazluma) yardım ve himaye eder" buyurdu.

— Böyle bir yardımı da yapamazsa? dediler. Peygamber:

— "Hayır ile yâhud ma'rûf ile emreder" buyurdu.

— Bunu da yapamazsa? deyince:

— "Kendini şerrden tutar. Çünkü bu da onun için bir sadakadır" buyurdu [49].

34- Kelâmı Güzel, Tatlı Ve Hoş Söylemek Babı [50]

Ebû Hureyre, Peygamber(S)'den "Güzel ve hoş söz, sadakadır" buyurduğunu nakletmiştir [51].

53-.......Adiyy ibn Hatim (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ateşi zikretti de ondan Allah'a sığındı ve yüzünü ondan çevirdi. Sonra yine ateşi yânî cehennemi zikretti, ondan sığındı ve yüzünü döndürüp çevirdi. -Râvî Şu'be: İki kerre böyle yaptığında şübhe etmiyorum, amma üçüncüsünde şübhe ediyorum, demiştir.- Bundan sonra Rasûlul-ah:

— "Sizler tek hurmanın yansı ile, bunu da bulamayan güzel bir sözle de olsa ateşten korununuz!" buyurdu [52].

35- Her İşte Ve Herşeyde Yumuşaklık Ve Kolaylık (Göstermenin Fazileti) Babı

54-....... Peygamberdin zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın huzuruna beş on kişilik bir Yahûdî hey'eti girdi. - Huzura girince selâm vermiş olmak için-: "Ölüm üzerinize" demek olan "es-Sâmu aleykum" dediler.

Âişe dedi ki: Ben bu sözü anladım da:

— Sânı ve Allah'ın la'neti sizin üzerinize olsun! diye karşıladım. Âişe dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Yâ Âişe ağır ol! Çünkü Allah her hususta rıfk ile, yumuşaklık ile muamele etmeyi sever" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasülallah! Dediklerini işitmediniz mi? dedim. Rasûlullah:

— "Ben de: Ve aleykum (= Sizin üzerinize de)/ dedim " buyur-

55-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Sabit ibn Eşlem el-Bunânî'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle tahdîs etti: Bir bedevî, mescidin içinde ' işedi. Sahâbîler onu dövmek ve ezâ etmek için kalkıştılar. Rasûlullah onlara:

— "Onun sidiğini kestirmeyin!" buyurdu.

Sonra bir kova su istedi de, onun sidiği üzerine döküldü [53].

36- Mü'minlerin Birbirlerine Yardım Etmeleri Babı

56-.......Ebû Burde Bureyd ibnu Ebî Burde şöyle demiştir: Bana dedem Ebû Burde, babası Ebû Mûsâ el-Eş'arî(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) bir hutbesinde:

— "Mü'minin mü'mine bağlılığı, taşları birbirine kenetleyen duvar gibidir" buyurmuş, sonra iki elinin parmaklarım birbirine geçirmiştir.

(Râvî Ebû Mûsâ dedi ki:) Peygamber (S) mescidde otururdu, bu sırada kendisine bir kimse gelip birşey ister yâhud bir hacet dileğinde bulunan olursa yüzünü bizlerden yana döndürür ve:

— "(Bu işin olması için) bana delâlet ediniz, sizlere bunun ücreti, sevabı verilir. Bununla beraber Allah, Peygamberi'nin şefaati ve niyazı üzerine dilediği şeyi muhakkak yerine getirir" buyurdu [54].

37- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Kim güzel bir şefaatle şefaatte bulunursa, ondan kendisine bir pay vardır. Kim de kötü bir şefaatle şefaatte bulunursa ondan da kendisine bir günâh payı vardır. Allah her şeye hakkıyle muktedir ve koruyucudur" (en-Nisâ: 85)

"Kiflun", "Nasibim" demektir. Ebû Mûsâ: "Kifleyn" (el-Hadîd: 28), Habeşçe'de "Ecreyn", yânî "İki kat ecir" ma'nâsmadır, demiştir [55].

57-....... Bize Ebû Usâme, Bureyd'den; o da Ebû Burde'den; o da Ebû Musa'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) kendisine birşey isteyip sorucu yâhud bir hacet sahibi geldiğinde:

— "Siz de (bu işin olması için bana) delâlet ediniz ki, sizler de ecre nail kılmasınız. Gerçi Allah, Rasûlü 'nün diliyle, yânîO'nun şefaat ve niyazı üzerine ne dilerse onu infaz edecektir" buyurdu [56].

38- Bâb: Peygamber (S) Taşkınlık Yapacak Tabîatte Değildi, Taşkınlık Yapıcı Da Olmamıştır

58-...... Buradaki iki senedde Mesrûk şöyle demiştir: Abdullah ibn Amr ibni'1-Âs (41 yılında) Muâviye ibn Ebî Sufyân'ın beraberinde Kûfe'ye geldiği zaman bizler Abdullah ibn Amr'ın yanına girdik. O, Rasûlullah(S)'ı zikretti de:

— Rasûlullah (sözünde, fiil ve hareketlerinde) taşkınlık yapacak seciyede değildi ve hiçbir zaman taşkınlık yapıcı da olmamıştır, dedi.

Yine Abdullah ibn Amr:

— Rasûlullah "Muhakkak sizin en güzel huylunuz, en hayırlı olanınızdır" buyurmuştur, dedi [57].

59-.......Bize Abdulvahhâb, Eyyûb'dan; o da Abdullah ibn Ebî Muleyke'den; o da Âişe(R)'den şöyle haber verdi: Bir Yahûdî topluluğu Peygamber(S)'e geldiler de (selâm yerine "Ölüm üzerinize" demek olan) "es-Sâmu aleykum" ta'bîrini

söylediler. Âişe de:

— O sizin üzerinize olsun, Allah sizlere la'net etsin, Allah sizlere gadab etsin! dedi.

Rasûlullah:

— "Yâ Âişe yavaş ol, incelik ve yumuşaklıkla muamele etmen lâzımdır; seni katılık ve aşırılıktan sakındırırım" buyurdu.

Âişe:

— (Yâ Rasûlallah!) Onların dediklerini işitmediniz mi? dedi. Rasûlullah:

— "Sen de benim onlara ("Sizin üzerinize de" şeklinde) söylediğimi işitmedin mi? Ben de onu onlara aynen reddettim. Benim onlar hakkındaki duam kabul olunur, fakat onların benim hakkımdaki dilekleri kabul olunmaz" buyurdu [58]

60-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) sövücü, aşırı söz ve harekette bulunucu ve la'net edici değildi. O bizden birine danldığında sâdece "Ona ne oldu? Alnı toprak olası!" der idi [59].

61-.......Bize Ravh ibnu'l-Kaasım, Muhammed ibnu'l-Munkedir'den; o da Urve'den; o da Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Bir adam Peygamber'in huzuruna gelmek için izin istedi. Peygamber onu uzaktan görünce:

— "O, aşiretin ne kötü kardeşidir -yâhud: Aşiretin ne kötü oğludur-" buyurdu.

Adam içeri girip oturunca ona güleryüz gösterdi ve ona genişleyip açıldı (yânı ona yumuşak sözler söyledi). Adam gidince Âişe:

— Yâ Rasûlallah! Adamı gördüğün zaman onun için şöyle şöyle sözler söyledin, sonra da onun yüzüne karşı güleç oldun ve ona açılıp yayıldın? dedi.

Rasûlullah (S):

— "YâÂişe! Sen beni ne zaman aşırı hareket edici buldun? Kıyamet günü Allah katında mevki'ce insanların şerrlisi, (dünyâda) kötülüğünden korunmak için insanların terkettiği -yâhud: Karşılaşmak ve konuşmaktan kaçındığı- kimsedir" buyurdu [60].

39- Ahlâk Güzelliği Ve Cömertliğin (Sevilmesi), Cimriliğin İse Sevilmemesi Babı

Ve İbn Abbâs:

Peygamber (S) insanların en cömerdi idi. En cömert olduğu zaman da ramazânda idi..., demiştir [61].

Ebû Zerr, Mekke'de Peygamber'in ortaya çıktığı haberi kendisine ulaştığı zaman kardeşi Uneys'e hitaben:

Şu bineğine bin de Mekke vadisine git ve o adamın sözlerinden işit! dedi. Kardeşi gitti ve döndüğünde:

Ben O adamı ahlâk güzelliklerini emrederken gördüm, dedi [62].

62-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) insanların en güzeli idî, insanların en cömerdi idi, insanların en cesuru idi. Bir gece Medîne ahâlîsi düşman baskınından korkmuştu da insanlar sesin geldiği tarafa doğru gitmişlerdi. Peygamber (Ebû Talha'nm çıplak atma binmiş), sesin geldiği yöne doğru sürerek Medîneli-ler'i geride bırakıp geçmişti. Sonra O, Ebû Talha'nın eyersiz çıplak beygiri üzerinde,boynunda bir kılıç olduğu hâlde döndü de insanlara: "Korkmayın, korkmayın!" diyordu. Bu arada:

— "Yemîn olsun, ben bu beygiri bir deniz (gibi çabuk akar) buldum -yâhud: Muhakkak ki bu beygir bir deryadır-" buyurdu [63].

63-.......İbnu'l-Munkedir şöyle demiştir: Ben Câbir(R)'den işittim:

Peygamber(S)'den birşey istenildiğinde, O'nun "Hayır!" dediği asla vâki' değildir, diyordu.

64-.......Mesrûk şöyle demiştir: Bizler Abdullah ibn Amr'in beraberinde oturuyor, o da bize hadîs tahdîs ediyordu. Bu sırada: Ra-sûlullah (S) aşırılık yapıcı seciyededeğildi, aşırılık yapıcı da olmamıştır. Muhakkak olan şu ki, O "Sizin en hayırlı olanlarınız, ahlâkı en güzel olanlannızdır" buyurur dururdu.

65-.......SehlibnSa'd(R) şöyle demiştir: Bir gün bir kadın (elinde kenarlı dokunmuş) bir bürde ile Peygamber'e geldi. Sehl oradaki topluluğa:

— Bürde nedir bilir misiniz? diye sordu. Onlar:

— Semledir (yânı bürünülen bir kisvedir), dediler. Sehl:

— Evet, semle, saçakları olan dokunmuş bir ihramdır, dedi. O kadın:

— Yâ Rasûlallah! Bu bürdeyi Sana giydireceğim, dedi. Peygamber (S) bürdeyi aldı, kendisinin hakîkaten buna ihtiyâcı

vardı, onu hemen giydi. Sahâbîlerden bir adam onu Peygamber'in üstünde gördü de:

— Yâ Rasûlallah, bu bürde ne kadar da güzelmiş, bunu bana giydir! dedi.

Peygamber:

— "Evet" diyerek kalkıp soyunmağa gittiği zaman, sahâbîlerî o adamı ayıpladılar da:

— Sen bunu istemekle iyi etmedin, Peygamber'in o bürdeye ihtiyâcı olarak alıp giydiğini gördüğün hâlde, sonra onu kendisinden istedin. Hâlbuki sen Peygamber'in kendisinden istenen hiçbir,şeyi red-, detmez olduğunu bilip duruyordun! dediler.

Oda:

— Ben Peygamber'in o bürdeyi giydiğini gördüğüm zaman onun bereket kazandığını ümîd ettim, belki ben bunun içinde kefenlenirim, dedi [64].

66-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— "Zaman yakınlaşır, amel eksilir, insanlara aşırı cimrilik ve hırs atılır, here çok olur" buyurdu.

Sahâbîler:

— Here nedir? diye sordular. Rasûlullah:

— "Öldürmek, öldürmek!" buyurdu.

67-.......Enes ibn Mâlik (R): Ben Peygamberce on sene hizmet ettim. Bana (bir kerre bile canı sıkılıp da) "Öff" demedi, "Niçin böyle yaptın?" da demedi, "Keski böyle yapsaydın!" da demedi, demiştir [65].

40- Bâb: Erkeğin Kendi Ailesi İçindeki Hâli Nasıl Olur?

68-....... el-Esved ibn Yezîd şöyle dedi: Ben Âişe(R)'ye:

— Peygamber (S) ailesi içinde ne iş yapardı? diye sordum. Âişe:

— Peygamber kendi ailesinin hizmetinde bulunurdu, namaz vakti gelince kalkar namaza giderdi, dedi [66].

41- Sabit Kalacak Sevgi Yüce Allah Tarafındandır Babı

69-.......İbn Cureyc şöyle demiştir: Bana Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Allah bir kulu sevdiği zaman Cibril'e:

— Allah fulân kulu sever, sen de onu sev! diye nida eder.

Cibril de o kulu sever. Sonra Cibril gök halkı içinde:

— Allah fulânı seviyor, onu sizler de sevin! diye nida eder.

Bunun üzerine o kulu gök ehli de sever. Sonra yerdeki insanların gönlüne o kimse hakkında bir kabul ve sevgi konulur" [67].

42- Allah'ın Zâtı Hakkında (Hiçbir Steriş Ve Hevâ Karışmayan) Sevgi Babı

-Yânî sırf Allah için sevmek bâbı-

70-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Hiçbir kul bir kişiyi ancak Allah için sevinceye, Allah kendisini küfürden' kurtardıktan sonra tekrar küfre ve şirke dönmektense ateşe atılması kendisine daha sevgili oluncaya ve Allah ile Rasûlü kendisine başkalarından daha sevgili oluncaya kadar îmânın tadını bulamaz buyurdu [68].

43- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Ey îmân edenler, bir kavim diğer bir kavim ile alay etmesin. Olur ki (alay edilenler Allah indinde) kendilerinden daha hayırlıdır. Kadınlar da kadınları eğlenceye almasın.

Olur ki, eğlenceye alınanlar kendilerinden daha hayırlıdır.

Kendi kendinizi de ayıplamayın. Birbirinizi kötü lakablarla çağırmayın, imândan sonra fâsıklık ne kötü addır! Kim tevbe etmezse onlar zâlimlerin tâ kendileridirler" (el-Hucurât: 11).

71-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Hişâm'dan; o da babası Urve'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Zem'a şöyle demiştir: Peygamber (S) kişinin, insanlardan dışarı

çıkan herhangi küçük bir ayıptan dolayı gülmesini nehyetti. Ve:

— "Sizin biriniz kadınım erkek deveyi döver gibi niçin döver, sonra da belki o kişi kadınıyle boyun boyuna sarmaşacaktır!" buyurdu.

Sufyân es-Sevrî, Vuheyb ve Ebû Muâviye, Hişâm'dan "Köle döver gibi" şeklinde söylemişlerdir.

72-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi: Peygamber (S) Minâ'da hutbe yapıp:

— "Bugün hangi gündür biliyor musunuz?" diye sordu. Sahâbîler:

— Allah ve Rasûlü en bilendir! dediler. Peygamber:

— "Şübhesiz bu haram bir gündür (Allah'ın kıtali haram kıldığı bir gündür)/ Bu belde hangi beldedir biliyor musunuz?" buyurdu.

Sahâbîler:

— Allah ve Rasûlü en bilendir! dediler. Rasûlullah:

— "Bu haram kılınmış olan beldedir. Bu hangi aydır biliyor musunuz?" dedi.

Sahâbîler:

— Allah ve Rasûlü en bilendir! dediler. Rasûlullah:

— "Bu, haram kılınan aydır" buyurdu da şöyle devam etti: "Şübhesiz Allah, bu ayınızda, bu beldenizde, bugününüzün harâmlığı gibi kanlarınızı, mallarınızı ve ırzlarınızı birbirlerinize karşı haram kılmıştır!" buyurdu [69].

44- Birbiriyle Sövüşmenin Ve La'net Etmenin Nehyedilmesi Babı

73-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S): "Müslümâna sövmek fâşıklık, onunla kıtal etmek küfürdür" buyurdu.

Bu hadîsi Şu'be'den rivayette Ğunder, Süleyman ibn Harb'e mu-tâbaat etmiştir

[70].

74-.......Ebû Zerr (R) Peygamber (S)'den şöyle buyururken işitmiştir: "Hiçbir kimse başka bir kimseye fâsıklık sıfatı atamaz (atmağa hakkı yoktur). Yine böyle diğer bir kimseye küfür sıfatı da atamaz. Şayet atar da attığı kimse atılan fâsıklık veya kâfirliğin sahibi değilse, bu sıfatlar muhakkak atan kimseye döner" [71].

75-.......Enes ibn Mâlik (R): Rasûlullah (S) aşırılık yapıcı, la'net edici, sövücü bir kimse değildi; O darılma sırasında "Ona ne oldu? Alnı toprak olasıca!" buyururdu, demiştir [72].

76-.......Bize Alî ibnu'l-Mubârek, Yahya ibn Kesîr'den; o da Ebû Kılâbe'den tahdîs etti ki, ona da ağaç altında bey'at eden sahâbîler-den oian Sabit ibnu'd-Dahhâk şöyle tahdîs etmiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Her kim İslâm 'dan başka bir millet üzerine and içerse, o andığı millet gibidir, Âdem oğluna mâlik olmadığı malı adaması da doğru değildir. Her kim dünyâda bir şeyle kendini öldürürse, kıyamet gününde intihar ettiği o şeyle azâb olunur. Her kim de bir mü'mine la'net ederse, bu da onu öldürmek gibi(günâh)dir. Her kim de bir mü'mine küfür isnâd ederse, bu da onu öldürmek gibi(günah)dır [73]

77-.......Adiyy ibn Sabit tahdîs edip şöyle dedi: Ben Peygamber'in sahâbîlerinden bir adam olan Süleyman ibn Surad(R)'dan işittim, şöyle dedi: Peygamber'in yanında iki kişi birbirine sövdü. Bunlardan biri öfkelendi ve öfkesi o kadar şiddetlendi ki, yüzü şişti ve rengi değişti. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Ben bir kelime bilmekteyim ki, eğer şu adam o kelimeyi söylerse, kendisinde bulunan öfke hâli muhakkak gider (o kelime Eûzu biflâ-himine 'ş-şeytâni'r-racîm Mir)" buyurdu.

Orada bulunanlardan biri Peygamber'in bu sözünü o öfkeli kişiye gidip haber verdi de:

— Şeytândan Allah'a sığın! dedi. O kişi de:

— Bende şiddetli bir hastalık mı var? Ben deli miyim sanıyorsun? Haydi' kendi işine git! Dedi [74].

78-....... Ubâdetu'bnu's-Sâmit (R) iahdîs edip şöyle demiştir:

Rasûlullah (S) kadir gecesini insanlara haber vermek için dışarı çıkmıştı. Bu sırada müslümânlardan iki kişi kavga ettiler. Peygamber: — "Ben sizlere kadir gecesini haber vermek üzere çıkmıştım. Fulün ile fulan kavga ettiler de (ona dâir olan bilgi) benden kaldırıldı. İhtimâl ki, sizin için hakkınızda bu daha hayırlıdır. Artık siz kadir gecesini (ramazânın yirmiden sonraki) dokuzuncu yâhud yedinci yâ-hud beşinci geceler içinde arayın" buyurdu [75].

79-....... Bize el-A'meş, el'Ma'rûr'dan; o da Ebû Zerr(R)'den tahdîs etti. el-Ma'rûr ibn Suveyd şöyle dedi: Ben Ebû Zerr'in üstünde bir örtü, hizmetçisinin üzerinde de bir tek örtü gördüm de, ona:

— Keski şu örtüyü de sen giysen, böylece senin tam bir takım elbisen olsa, hizmetçine de başka bir elbise versen! dedim.

Ebû Zerr şöyle dedi: Benimle bir adam arasında bir söz olmuştu. Onun anası gayr-ı Arab olan yabancı bir kadındı. Ben kavga sırasında onun anasını kötüledim. O kimse beni Peygamber'e zikredip şikâyet etti. Peygamber (S) bana:

— "Sen fulân kimseyle sövüştün mü?" dedi. Ben:

— Evet, dedim.

— "Onun anasını kötüledin mi?" buyurdu.

— Evet, kötüledim, dedim.

— "Muhakkak ki, sen içinde henüz Câhiliyet ahlâkı kalmış bir kimsesin!" buyurdu.

Ben:

— (Yâ Rasûlallah!) Bu saatim zamanında, bu büyük yaşımda, bende hâlâ cahillik mi var? dedim.

Rasulullah:

— "Evet. O kardeşlerinizi Allah sizin elleriniz, kudretiniz altına koymuştur. Her kimin eli altına Allah kardeşini koymuşsa, artık ona yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin. Ona gücü yetmeyecek zahmetli iş yüklemesin. Şayet gücü yetmeyecek bir iş yüklerse kendi o işte hizmetçisine yardım etsin" buyurdu [76].

45- İnsanların "Uzun" Ve "Kısa" Sözleri Gibi, Zikretmekte Oldukları Vasıflardan Caiz Olacak Şeyler -Çünkü Peygamrer (S) De "Zu'1-Yedeyn Ne Diyor?" Buyurmuştur- Ve İnsanı (Ahmak Ve Topal Gibi) Lekeleme Ve Kusur Meydana Getirme Kasdedîlmeyen Sözlerin Cevazı Babı [77]

80-.......Bize Muhammed ibn Şîrîn tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bize.öğle namazını iki rek'at kıldırdıktan sonra selâm verdi. Bunda sonra mescidin önünde uzatılmış bir ağaç parçasına doğru kalktı 've elini onun üzerine koydu. O gün cemâatin içinde Ebû Bekr ve Umer de vardı. Bunlar Peygamber'e birşey söylemekten çekindiler. Acele çıkmak isteyen insanlar dışarı çıktılar ve (kendi kendilerine):

— Namaz kısaldı, dediler.

Yine o cemâatin içinde Peygamber'in "Zu'1-yedeyn = Uzun kollu" ismiyle çağırır olduğu bir zât vardı. İşte bu zât:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Unuttun mu, yoksa namaz mı kısaldı? diye sordu.

Peygamber:

— "Ne unuttum, ne de kısaldı" buyurdu. Zu'1-yedeyn:

— Evet (iki rek'ati) unuttun yâ Rasûlallah! dedi. (Tasdik ettirdikten sonra) Rasulullah:

— "Zu'1-yedeyn doğru söyledi" dedi de, kalkıp namazdan eksik bıraktığı iki

rek'ati kıldırdı. Sonra selâm verdi. Sonra tekbîr alıp secdeye vardı. Her vakitki sücûdu kadar yâhud daha uzun müddet secdede kaldı. Sonra başını kaldırıp tekbîr aldı. Sonra tekbîr alıp başını yere koydu. Secdesi gibi yâhud daha uzun bir secde daha yaptı. Sonra başını kaldırıp tekbîr aldı. (Sonra selâm verdi.) [78].

46- Gıybet Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Kiminiz kiminizi arkasından çekiştirmesin. Sizden herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? îşte bundan tiksindiniz*

Allah'tan korkun. Çünkü Allah tevbeleri kabul edendir, çok merhametlidir" (el-Hucurât: 12) [79].

81-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: kasûlullah (S) iki kabir üzerine uğradı da:

— "Bunlar azâb olunmaktadırlar. Hem de azâb olunmaları büyük bir şey için değildir. Şu kabrin sahibine gelince, o, sidiğim yaparken insanlardan perdelenmezdi. Şunun sahibi ise koğuculuk ederdi" buyurdu.

Sonra yaş bir hurma çubuğu istedi, onu iki parçaya ayırdı, birini şu kabrin üstüne, birini de şu kabrin üstüne dikti. Sonra:

— "Bunlar kurumayıp taze kaldıkça, onlardan azâblannın hafifletilmesi ümid edilir" buyurdu [80].

47- Peygamber(S)'İn "Ensâr Yurtlarının Hayırlısı..." Kavli Babı

82-....... Ebû Useyd es-Sâidî (R): Peygamber (S):

— "Ensâr obalarının hayırlısı Neccâr oğulları'dır" buyurdu, demiştir [81].

48- Fesâd Ve Töhmetler Ehlinin Kötülüğünü Belirtmenin Caiz Olacağı Babı

83-....... Âişe (R) haber verip şöyle dedi: Bir kimse RasûlulIah(S)'ın huzuruna gelmek için izin istedi. Rasûlullah:

— "Ona izin veriniz; o, aşiretin ne kötü kardeşidir- yâhud: O, aşiretin ne kötü oğludur-!" buyurdu.

O kimse Rasülullah'ın yanma girince, Rasûlullah ona karşı yumuşak sözler söyledi. Ben:

— Yâ Rasûlallah! Biraz önce Sen onun için söylediğin o sözleri söyledin. Sonra da ona yumuşak kelâm ettin? diyerek bunun sebebini sordum.

Rasûlullah:

— "Ey Âişe! İnsanların en şerrlisi, çirkin hareketlerinden korunmak için insanların kendisini terkettikleri -yâhud: karşılaşmak istemeyip yalnız bıraktıkları- kimsedir" buyurdu [82].

49- Bâb: Gıybet Etmek Büyük Günâhlardandır

84-........ İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Peygamber (S) Medine'nin hurma bahçelerinin birinden çıktı da kabirlerinde azâb olunan iki insanın sesini işitti. Ve:

— "Bunlar azâb olunuyorlar, bunların azâb olunmaları, üzerlerine (büyük ve meşakkatli olacak) birşey için de değildir. Şu muhakkak ki, onların günâhları (Allah katında) elbette büyüktür: Biri hacetini yerine getirirken sidikten sakınmaz, yâhud insanların gözlerinden avretini perdelemezdi, diğeri de insanlar arasında söz taşıyıp koğuculuk ederdi" buyurdu.

Ondan sonra yapraklan soyulmuş taze bir hurma dalı istedi, dalı iki parça etti yâhud ikiye böldü, şunun kabrine bir parça, şunun kabrine de bir parça koydu ve:

— "Bu çubuklar kurumayıp yaş kaldıkları müddetçe, bunlardan azabın hafifletilmesi ümîd edilir" buyurdu [83].

50- Söz Taşımaktan Mekruh Olacak Kısım Ve Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı [84]:

"Dâima ayıplayan, lâf getirip götürmeye koşan..." (en- Nûn: 11);

"Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi ve ayıplamayı âdet edinen her kişinin vay hâline!" (el-Humeze: 1).

Buhârî: "Yehmizu"ve "Yelmizu", "Yaîbu" (yânî "ayıplıyor") manasınadır, dedi [85].

85-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Mansûr'dan; o da İbrâhîm en-Nahaî'den tahdîs etti ki, Hemmâm ibnu'l-Hâris şöyle demiştir: Bizler Huzeyfe ibnu'I-Yemân'm beraberinde oturuyorduk. Huzeyfe'ye:

— Bir adam bu hadîsi Usmân ibn Affân'a yükseltiyor, denildi. Huzeyfe o sözü söyleyene hitaben:

— Ben Peygamber (S)'den "Koğuculuk edenfesâdçı kimse cennete girmez" buyururken işittim, dedi [86].

51- Yüce Allah'ın: "(Murdardan, Putlardan Kaçının;) Yalan Sözden Çekinin!3' (Ei-Hacc: 30) Kavli Babı

86- Bize Ahmed ibn Yûnus tahdîs etti. Bize İbnu Ebî Zi'b, el-Makburî'den; (yânî Saîd ibn Ebî Saîd Keysân'dan); o da babasından; o da Ebû Hureyre(R)Jden tahdîs etti ki, Peygamber (S):

— "Kim yalan söylemeyi, yalanla amel etmeyi ve cahilliği bırakmazsa, onun yemesini, içmesini bırakmasına Allah'ın hiçbir ihiyâ-cı yoktur" buyurmuştur.

Râvî Ahmed ibn Yûnus: Bu hadîsi bana İbnu Ebî Zi'b tahdîs ettiği zaman, ben onun lafzından bunun isnadını kesin bilemedim de mecliste benim beraberimde bulunan bir adam bana bu hadîsin isnadım söyleyip anlattı, dedi [87].

52- İkiyüzlü Kimse Hakkında Denilen Söz Babı

87-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Peygamber (S): "Sen kıyamet günü Allah katında insanların en şerrlisinden bir nev'ini, (iki sınıf halk arasında) şunlara bir yüzle, bunlara bir yüzle gelmekte olan iki yüzlü (münafık kimse) bulursun" buyurdu [88].

53- Sahibine (Yânî Arkadaşına) Onun Hakkında Söylenen Sözü Haber Veren Kimse Babı

88-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Rasülullah (S) -Huneyn günü sonunda- ganimet mallarını taksîm etmişti (ve kalbleri İslâm'a alıştırılan bâzı kimselere fazla vermişti). Bundaki gayeyi anlamayan Ensâr'dan bir kimse:

— Vallahi Muhammed bu taksimle Allah rızâsını kasdetmedi,' dedi.

Ben de Rasûlullah'a geldim ve onun bu sözünü kendisine haber verdim. Rasûlullah'ın yüzünün rengi değişti ve:

— "Allah Musa'ya rahmet etsin! Vallahi o bundan daha çok sözlerle ezâlandırıldı da sabretti" buyurdu [89].

54- İnsanlar Arasında Aşırı Ve Mübalağalı Övme Yapmanın Mekruh Olması Babı

89-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle dedi: Peygamber (S) bir kimsenin bir

adamı övdüğünü ve övmede uzatıp aşırı gittiğini işitti de:

— "Siz bu adamı helak ettiniz -yâhud: Bu adamın sırtını yardınız!" buyurdu.

90-....... Bize Şu'be, Hâlid el-Hazzâ'dan; o da Abdurrahmân ibn Ebî Bekre'den; o da babasından şöyle tahdîs etti: Peygamber(S)'in huzurunda bir adam anıldı, orada bulunanlardan biri de bu adı geçen kimseyi hayır ile anıp övdü (ve Övmede aşırı gitti). Bunun üzerine Peygamber:

— "Vay sana yazıklar olsun! Sen dostunun boynunu kopardın!" buyurdu ve bu sözü birkaç kerre tekrarlıyordu.

Sonra:

— "Eğer sizden biriniz muhakkak bir dostunu medhetmek zaruretinde bulunursa; (Ben, görünüşe göre) öyle sanıyorum ki, o şöyle iyidir, böyle iyidir desin. Ve bu medhini de o adamın bu vasıflarla vasıflandığını zannediyor ve biliyorsa söylesin. İnsanı (ameline göre) hesaba çekecek olan ancak Allah'tır. Kimse Allah'a karşı herhangi-bir kimseyi temize çıkaramaz" buyurdu.

Vuheyb ibn Hâlid, Hâlid el-Hazzâ'dan yaptığı rivayette "Vay-hake" yerine "Veyleke (= Sana veyl olsun)" şeklinde söylemiştir.

55- Mü'min Kardeşini, Onda Varlığını Bilmekte Olduğu Meziyetlerle Öven Kimse Babı

Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R):

Ben Peygamber(S)'i yeryüzünde yürüyen hiçbir kimse için "Bu cennet ehlindendir" derken işitmedim, ancak Abdullah ibn Selâm müstesnadır, demiştir [90].

91-....... Bize Mûsâ ibn Ukbe, Sâlim'den; o da babası Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûİullah (S) izâr hakkında (izâ-nn kibirle yerlere kadar uzatılıp sürüklenmesi hakkında) söylediği kötüleyici sözleri söylediği

zaman, Ebû Bekr:

— Yâ Rasûlallah! Benim izârım bazen kendiliğinden iki tarafına sarkıp yere düşüyor, dedi.

Rasûİullah ona:

— "Şübhesiz sen çalımla yerde elbise sürükleyen o kibirli kimselerden değilsin" buyurdu [91].

56- Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı:

"Şübhesiz ki, Allah adaleti, iyiliği, hısımlara vermeyi emreder. Taşkın kötülükten, münkerden, zulüm ve cebbârlıktan nehyeder. Size bu suretle öğüt verir ki, iyice dinleyip ve anlayıp tutasınız" (en-Nahi: 90) [92];

"(Fakat Allah onları selâmete erdirince, bakarsın ki, yeryüzünde yine haksız yere taşkınlıklarda bulunuyorlar.)

Ey insanlar, sizin taşkınlığınız ancak kendinize karşıdır (kendi aleyhinizedir. Bu da) dünyâ hayâtının menfâati gibi süresizdir. Nihayet dönüşünüz ancak banadır. O vakit neler yapıyor olduğunuzu size biz haber vereceğiz" (Yûnus:-23);

"Bu böyledir. Kim kendisine edilen ukubete tıpkısıyle mukaabele eder de sonra yine aleyhine zulüm ve tecâvüz olunursa, Allah her hâlde ona yardım eder... " (ei-Hacc: 60).

Ve müslümân yâhud kâfir; herhangibir insan aleyhine şerri tahrik etmemek (bil'akis bütün insanlardan şerri söndürmek).

92-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şu kadar ve şu kadar zaman ikaamet etti ki, bu müddet içinde O'na ehline varmaz olduğu hâlde ehline varıp mübaşeret ettiği hayâlı verilirdi.

Âişe dedi ki: Bir gün bana:

— "Yâ Âişe! Şübhesiz Allah bana, hakkında fetva istemiş olduğum bir iş hususunda fetva vermiştir. Şöyle ki: Bana iki kişi geldi. Bunlardan biri ayaklarımın yanına, diğeri de başımın yanına oturdu. Ayalarımın yanındaki, başımın yanındakine:

— Bu adamın nesi var (bunun hastalığı nedir)? diye sordu. Oda: '

— Tıbb yapılmış, yânı sihir yapılmıştır, dedi.

— Ona kim sihir yapmış? deyince, öbürü:

— Lebîd ibn A 'sam, diye cevâb verdi. Sonra:

— Bu sihir ne ile yapılmıştır? diye sordu. Oda:

— Zervân Kuyusu'nun içinde büyük bir taşın altında bir tarak, saç ve sakal tarantısında erkek hurmanın kurumuş çiçek kapçığı ile yapılmıştır, diye cevâb verdi" dedi.

Sonra Peygamber (bâzı sahâbîleriyle beraber çıkıp) bu kuyuya gitti ve:

— "İşte bana ru 'yâmda gösterilmiş olan kuyu budur. Kuyunun başındaki, etrafmdaki hurma ağaçlarının uçları, sanki şeytânların başları gibidir; onun suyu da (değersizliğinden veya içine atılan şeylerin karışmasından dolayı) kına boyası gibi bozuk renklidir" dedi.

Akabinde Peygamber emretti de o şeyler dışarı çıkarıldı. Âişe, büyüyü kasdederek:

— Yâ Rasûlallah! Bunu ve failini yaysaydın da onu rüsvây et-seydin! dedi.

Peygamber:

— "Allah bana şifâ vermiştir. Ben bunu söyleyip de insanlar üzerine sjhir şerrim yaymak istemem" buyurdu.

Âişe: Velîd ibn A'sam, Zurayk oğullarından Yahûdîler'in ye-mînli dostu olan bir adamdır, dedi [93].

57- Birbirleriyle Hasedleşmenîn Ve Birbirlerine Arka Dönmelerinin

Nehyolunması; Bir De Yüce Allah'ın:

"Fe hased edenin hased ettiği zaman şerrinden (Allah'a Slğininm de)" (el-Felâk: 5) KAVLİ BABI

93-.......Bize Ma'rner ibn Râşid, Hemmâmibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Sizleri zarından sakındırırım. Çünkü zarınla söylenen sözler, yalanı daha çok olanıdır. Birbirinizin eksikliğini görmeye ve işitmeye çalışmayınız, husûsî ve mahrem hayâtınızı da araştırmayınız. Birbirinize hased etmeyiniz, birbirinize arkanızı çevirip küsmeyiniz, birbirinize buğz ve düşmanlık da etmeyiniz. Ey Allah 'in kulları, birbirinizle kardeşler (mesabesinde) olunuz!" [94]

94-...... ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Birbirinizle buğz (ve düşmanlık) yarışma girmeyiniz, birbirinize hased etmeyiniz, birbirinize arka dönüp ayrılmayınız- Ey Allah'ın kulları, birbirinizle kardeşler (mesabesinde) olunuz. Bir müslümânın dîn kardeşini üç günden fazla bırakması (küs durması) hâlâl olmaz!" [95].

58- Bâb:

'Ey îmân edenler, zannın birçoğundan kaçının. Çünkü zannın bâzısı günâhtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın... " (ei-Hucurât. \i) [96].

95-.......Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; oda Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, RasûluIlah (S) şöyle buyurmuştur: "Sizleri zatından sakındırırım. Çünkü zannla söylenen söz, sözlerin en yalanıdır. Birbirinizin eksiğini görmeye ve işitmeye çalışmayınız, husûsî ve mahrem hayâtınızı da araştırmayınız. Almayacağınız bir malın, alıcıyı zarara sokmak

içinfiâtım artırmayınız. Birbirinize hased etmeyiniz, buğzlaşma da yapmayınız. Birbirinize arkanızı çevirip küsmeyiniz. Ey Allah'ın kulları, birbirinize kardeşler (mesabesinde) olunuz/" [97].

59- Zanndan Caiz Olacak Nevi' Babı

96-.......Bize el-Leys, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R): Peygamber (S):

— "Ben fulan ve f ulan kimseleri bizim dînimizden birşey bilirler zannetmiyorum" buyurdu, demiştir.

Râvî el-Leys ibn Sa'd: Onlar münafıklardan iki adamdı, demiştir.

97- Bize Yahya ibn Bukeyr tahdîs etti. Bize el-Leys bu hadîsi tahdîs etti. Bunda Âişe şöyle demiştir: Peygamber (S) bir gün benim yanıma girdi ve:

— "Yâ Âişe! Benfulân vefulân kimselerin bizim üzerinde bulunduğumuz şu dînimizi bilir olacaklarım sanmıyorum " buyurdu " [98].

60- (Kendisinde Ayıplanacak Birşey Meydana Geldiği Zaman) Mü'minin Kendini Setredip Örtmesi Babı

98-....... Salim ibn Abdillah şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim, şöyle diyordu: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Ümmetimin hepsi (Allah tarafından) af/olunmuştur, yalnız açıkça günâh işleyenler değil. Bu açıklayıcı günahkâr delilerden öyleleri vardır ki: Kişi geceleyin bir günâh iş işler, sonra sabaha ulaşır da Allah kendisini örtmüş olduğu hâlde, o: 'Ey fulan! Ben dün gece şöyle şöyle işler yaptım' diye söyler. Hâlbuki o, Rabb'i onun günâh işini ört-bas ederek gecelemişti. Fakat bu deli, Allah 'in örttüğü perdeyi açarak sabaha çıkıyor (fâsıkhğını söyleyip i'lân ediyor)/" [99].

99-.......Bize Ebû Avâne, Katâde'den; o da Safvân ibn Muhriz'den şöyle tahdîs etti: Bir adam İbn Umer'e:

— RasûluIlah(S)'ın "Necvâ" hakkında söylemekte olduğu beyânını nasıl işittin? diye sordu.

îbn Umer de:

— Rasûlullah şöyle buyurdu, dedi: "Biriniz Rabb'ine yaklaşır, hattâ Rabb'i onun üzerine şefkat perdesini örter de ona: Sen şu ve şu günâhlarını bildin değil mi? der. Kul da: Evet bildim, der. Yine Rabb'i ona: Şu ve şu günâhlarını da bildin değil mi? der. O da: Evet bildim, der. Böylece Allah o kuluna günâhlarını ikrar ettirir. Sonra: Ben senin üzerindeki bu günâhlarım dünyâda halktan gizledim. Bu gün de onları senin lehine mağfiret ediyorum, der (ve haseneler kitabını ona verir)" [100].

61- Kibr(İn Kötülüğü) Babı

Mucâhid ibn Cebr: "Saniye ıtfıhi" (ei-Hacc: 9), "Müstekbiran fî nefsihi(= Nefsinde büyüklenmek isteyen)" manasınadır.

'Itfuhu", "Rakabetuhu" (yânı "Boynu") demektir, dedi [101].

100-.......Bize Ma'bed ibn Hâlid el-Kaysî, Harise ibnu Vehb el-Huzâî(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Dikkat edin, size cennet ehlini haber veriyorum: Her zaif olan ve her mütevazı' olan kimsedir. O kimse Allah üzerine yemin etse, Allah onu yemininde muhakkak gerçek çıkarır. Yine dikkat edin, size ateş ehlini haber veriyorum: Her katı yürekli, her hilekâr aldatıcı, her ululuk taslayandır" [102].

Ve Muhammed ibn îsâ şöyle dedi: Bize Huşeym tahdîs etti. Bize Humeyd et-Tavîl haber verdi. Bize Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edip şöyle dedi: Medine'nin dişi kölelerinden bir dişi köle vardı ki, o kadın muhakkak Rasûlullah(S)'m

elinden tutardı da O'nu kendi istediği yere doğru götürür giderdi [103].

62- (İki Mü'minin, Karşılaştıklarında Birbirinden Yüz Çevirip) Ayrılmalarının Kötülüğü Ve Rasûlullah(S)'In: "Bir Kimsenin, Mü'min Kardeşini Üç Günden Fazla Bırakması (Küs Durması) Halâl Olmaz" Kavli Babı

101-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Avf ibn Mâlik ibni'l-Tufeyl tahdîs etti. O, el-Hâris'in oğlu, aynı zamanda Peygamberdin zevcesi Âişe'nin ana-bir erkek kardeşinin oğludur. (O şöyle dedi:) Âi-şe'ye bir satış veya Âişe'nin bir kimseye vermiş olduğu bir atası hakkında Abdullah ibnu'z-Zubeyr'in "Vallahi Âişe bu satıştan ya kat'î olarak vazgeçer yâhud da beri onu bundan muhakkak men' ederim" dediği haberi ulaştırıldı. Bunun üzerine Âişe:

— Abdullah bu sözü söyledi mi? dedi. Oradakiler:

— Evet söyledi, dediler. Âişe:

— Zubeyr'in oğluna ebediyyen konuşmamam Allah için benim üzerime bir nezr olsun! dedi.

Ayrılık epey uzayınca İbnu'z-Zubeyr, Muhacirler'in kendisine Âişe yanında şefaat etmelerini istedi. Neticede Âişe:

— Hayır vallahi, ben onun hakkında ebeden şefaat kabul etmem ve nezrimden de döneklik yapmam, dedi.

İbnu'z-Zubeyr üzerine bu ayrılık uzayınca, İbnu'z-Zubeyr, Zuhre oğulları'ndan olan el-Misver ibn Mahrame ve Abdurrahmân ibnu'l-Esved ibn Abdi Yeğûs ile konuştu ve onlara:

— İkinizden Allah adiyle istiyorum: Beni muhakkak Âişe'nin huzuruna girdireceksiniz! Muhakkak olan şu ki, Âişe'nin benden kesilip ayrılmaya nezretmesi, ona halâl olmaz! dedi.

Bunun üzerine Misver ile Abdurrahmân ridâlanna bürünerek Abdullah'ı götürüp Âişe'nin huzuruna girmek üzere izin istediler. Ve:

— es-Selâmu aleyki ve rahmetullâhi ve berekâtuhû! Huzuruna girebilir miyiz? dediler.

Âişe:

— Giriniz! diye izin verdi. Onlar:

— Hepimiz mi girelim? diye sordular. Âişe:

— Evet, hepiniz giriniz! dedi.

Âişe onların beraberinde İbnu'z-Zubeyr olduğunu bilmiyordu. Onlar içeri girince İbnu'z-Zubeyr de perdenin arkasına girdi, Âişe'-ye sarıldı, ondan kendisini affetmesini istemeye ve ağlamaya başladı. Bu sırada Misver ile Abdurrahmân da muhakkak Âişe'nin onunla

konuşmasını ve onu kabul etmesini ısrarla istemeye başladılar. Ve:

— Peygamber (S), senin yapmış olduğun bu ayrılıktan nehyetti, "Şübhesiz ki bir müslümânın, mü'min kardeşini üç geceden fazla bırakması (küsmesi) halâl olmaz" buyurmuştur, dediler.

Onlar Âişe üzerine bu hatırlatmaları ve baskı yapmayı çoğalttıkça, o da onlara adağını hatırlatmağa ve ağlamaya başladı. Ve:

— Ben onunla konuşmamaya nezrettim, nezr ise şiddetlidir! diyordu.

Onlar da devamlı Âişe'ye ısrar ediyorlardı. Nihayet Âişe, İbnu'z-Zubeyr'le konuştu ve bu nezri hakkında kırk tane köleyi hürriyete kavuşturdu. Artık bundan sonra bu nezrini dâima anar ve ağlar oldu, hattâ gözyaşları baş örtüsünü ıslatırdı [104]

102-.......Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Enes ibn MâIik(R)'ten haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Birbiriniz/e kînleşmeyiniz, birbirine hased etmeyiniz, birbirinize darıhp arka dönmeyiniz ve ey Allah'ın kulları! Birbirinizle sevişip kardeşler (mesabesinde) olunuz. Bir müslümânın, mü'min kardeşini üç geceden fazla küsüp terketmesi halâl olmaz" buyurmuştur.

103-.......Bize İmâm Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Atâ ibn Yezîd el-Leysî'den; o da Ebû Eyyûb Hâlid ibn Zeyd el-Ensârî(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Bir kimsenin dîn kardeşini üç geceden fazla küs bırakması halâl olmaz. Öyle bir küslük ki, iki mü 'min birbirine kavuştukları zaman birisi yüzünü şu tarafa çevirir, öbürüsü de öteki tarafa çevirir. Hâlbuki iki mü'minin hayırlısı, şu önce selâm vermeye başlayandır" [105].

63- Âsî Olan Kimseden (İsyanından Vazgeçmesi İçin) Ayrılmanın Caiz Olacağı Babı

Ka'b ibn Mâlik, Tebûk gazvesine gitmeyip, Peygamberden geri kaldığı zaman, Peygamber (S) müslümânlan bizimle konuşmaktan nehyetti, demiş ve bu ayrılığın elli gece olduğunu zikretmiştir [106].

104-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bana:

— "Ben senin bana öfkelenmeni ve hoşnûdluğunu muhakkak tanırım" buyurdu.

Âişe dedi ki: Ben:

— Sen bunu nasıl tanırsın yâ Rasûlallah? dedim. O:

— "Şübhesiz sen hoşnûd olduğun zaman (birşeyi tasdik ederken): 'Muhammed'in Rabb'i hakkı için evet' dersin; öfkeli olduğun zaman da (birşeyi inkâr ederken): 'İbrahim'in Rabb'i hakki için hayır' dersin" buyurdu.

Âişe dedi ki: Ben de:

— Evet öyledir. Fakat ben (öfkeli hâlde) yalnız Sen'in isminden ayrılırım (sevgin gönlümde yaşar), diye saygımı arzettim [107].

64- Bâb: İnsan Arkadaşını Her Gün Yâhud Sabahtan Öğleye Ve Öğleden Akşama Kadarkizaman İçinde Ziyaret Eder Mi?

105-.......İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Ben babamla anamın İslâm Dîni'ni dîn edinmiş hâllerinden başka bir hâlde yaşadıklarını hiç hatırlamadım. O zamanlarda bir günümüz geçmezdi ki, o günde gündüzün iki tarafında sabah ve akşam vakitlerinde Rasûlullah (S) bize gelmemiş olsun... Bir gün biz zeval vaktinin ilk saatinde (yânî en sıcak zamanda) Ebû Bekr'in evinde oturuyorduk. Ev halkından biri:

— İşte Rasûlullah! Bize gelmesi âdeti olmayan bir saatte geliyor, dedi.

Ebû Bekr de:

— O'nu bu saatte ancak mühim bir iş getirmiştir! dedi.

(Âişe dedi ki: Rasûlullah geldi, izin istedi, buyurun denildi, içeri girdi) ve:

— "Bana (Mekke'den Medine'ye) çıkmam hususunda izin verilmiştir" buyurdu [108].

65- Ziyaret Etme{Nin Meşrû'luğu) Ve Bir Kavmi Ziyaret Edip Yanlarında Yemek Yiyen Kimse Babı

Selmân el-Farisî de Peygamber zamanında Ebu'd-Derdâ'yı ziyaret etmiş ve onun yanında yemek yemiştir [109].

106-.......Bize Abdulvahhâb, Hâlid el-Hazzâ'dan; o da İbn Sîrîn'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten haber verdi ki, Rasûlullah (S), Ensâr'dan bir ev halkını ziyaret etmiş ve onların yanında bir yemek yemiş, çıkmak istediği zaman evden bir yere emretmiş, kendisi için bir hasır yaygısı üzerine su serpilmiş, Peygamber o yaygı üzerinde (iki rek'at) namaz kılıp ev halkına duâ etmiştir [110].

66- Gelen Cemâatler İçin (En Güzel Elbiseler Giyip) Süslenen Kimse Babı

107-.......Yahya ibn Ebî İshâk tahdîs edip şöyle dedi: Salim ibn

Abdillah bana:

— İstebrak nedir? dedi. Ben:

— Dîbâc denilen ipek kumaşın kalın ve sert olan nev'idir, dedim.

O:

— Ben babam Abdullah ibn Umer(R)'den işittim, şöyle diyordu: Umer ibnu'l-Hattâb, bir adamın üzerinde istebrak kumaştan yapılmış bir takım elbise gördü ve o takım elbiseyi Peygamber'e getirdi de:

— Yâ Rasûlallah! Bu takım elbiseyi satın al da insanların hey'-etleri Sen'in huzuruna geldikleri zaman onu giy! dedi.

Rasûlullah-:

— "İpek elbiseyi (halâl sayarak) ancak âhiretten nasibi olmayan kimse giyer" buyurdu.

Bundan i'tibâren geçen bir müddet geçti. Sonra Peygamber (S) Umer'e istebrak nev'inden ipek bir takım elbise gönderdi. Umer hemen bu elbiseyi Peygamber'e getirdi de:

— (Yâ Rasûlallah!) Bunun benzeri olan takım elbise hakkında o söylediğin sözleri söylemiş olduğun hâlde, bunu bana gönderdin? dedi(de sebebini öğrenmek istedi).

Rasûlullah:

— "Ben bunu sana ancak bunun (satılıp da) karşılığında bir mala nail olasın diye gönderdim" buyurdu.

(Râvî:) İbn Umer bu hadîsten dolayı kumaşta ipek desen olmasını kerîh görürdü, demiştir [111].

67- İnsanlar Arasında Kardeşlik Akdi Ve İki Kavim Arasında Yeminli Dostluk Ahidleşmesi Babı

Ebû Cuhayfe: Peygamber (S), Selmân ile Ebu'd-Derdâ arasında kardeşlik akdi yaptı, demiştir [112].

Abdurrahmân ibn Avı da: Bizler Medîne'ye geldiğimiz zaman Peygamber (S) benimle Sa'd ibnu'r-Rabf arasında kardeşlik ahdi yaptı, demiştir [113].

108-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Abdurrahmân ibn Avf, Medîne'ye bizim üzerimize geldiği zaman Peygamber (S) onunla Sa'd ibnu'r-Rabî' arasında kardeşlik akdi yaptı. Sonra Abdurrahmân evlendiği zaman Peygamber ona:

— "Bir koyun (kesmek sureti) ile olsun düğün aşı yap!" buyurdu [114].

109-.......Bize Âsim el-Ahvel, tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'e:

— Peygamber(S)'in "islâm'da (Câhiliyet devrinin) yemînleşme ahdi yoktur" buyurduğu sana ulaşmadı mı? diye sordum.

— Peygamber (S) (Medine'de) benim evimde Kureyş ile Ensâr arasında kardeşlik akdi yaptı, diye cevâb verdi [115].

68- Gülümseme Ve Gülme(Nin Mübâhlığı) Babı [116]

Fâtıma aleyha's-selâm: Peygamber, vefatına yakın bana ailesi içinden kendisine ilk kavuşacak kimsenin ben olduğumu gizlice söyleyince, ben sevincimden güldüm, demiştir [117].

İbn Abbâs da:

Şübhesiz güldüren de, ağlatan da ancak Allah'tır, demiştir [118].

110-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o daUrve'den; o da Âişe(R)'den şöyle haber verdi: Rifâa el-Kurazî karısını boşadı ve boşamayı kesinleştirdi. Ondan sonra o kadınla Abdurrahmân ibnu'z-Zubeyr el-Kurazî evlendi. Bir müddet geçince kadın, Peygam-ber(S)'e geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Bu kadın Rifâa'nın yanında onun karısı idi.Rİ-fâa onu üç boşamanın sonuncusu ile kesin olarak boşadı. Ondan sonra bu kadınla Abdurrahmân ibnu'z-Zubeyr el-Kurazî evlendi. Fakat şu bir gerçek yâ Rasûlallah, vallahi Abdurrahmân'ın beraberinde bulunan erkeklik âleti ancak şu elbise saçağı gibi gevşektir, dedi.

Kadın üst elbisesinden sarkan bir püskülü elinde tutup gevşekliği gösterdi.

Râvî dedi ki: Bu sırada Ebû Bekr, Peygamber'in yanında oturmakta, Hâlid ibn Saîd ibni'1-Âs da kendisine izin verilmesi için hücrenin kapısında oturmakta idi. Kadının bu sözlerini işitince Hâlid dışarıdan:

— Yâ Ebâ Bekr, yâ Ebâ Bekr! Şu kadım Rasûlullah'ın huzurunda apaçık söylemekte olduğu sözlerinden niye men' etmiyorsun? diye nida etmeye başladı.

Rasûlullah ise gülümseme üzerine birşey artırmadı. Sonra da kadına:

— "Sanırım ki sen eski kocan Rifâa'ya dönmek istiyorsun. Fakat sen (ikinci kocan) Abdurrahmân'ın balağından tadıncaya, o da senin balçığından tadıncaya kadar bu dönüş olmaz" buyurdu [119].

111-.......Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir: Umer ibnu'l-Hattâb, Rasûlullah'ın huzuruna girmek üzere izin istedi. Hâlbuki bu sırada Rasûlullah'ın yanında Kureyş kabîlesinden birtakım kadınlar vardı, kadınlar Rasûlullah'tan bâzı isteklerde bulunuyorlar ve kendilerine daha fazla vermesini istiyorlardı. Bu konuşmaları sırasında kadınların sesleri Rasûlullah'ın sesinden yüksek tonda oluyordu. Umer izin isteyince bu kadınlar hemen kalkıp perdeye doğru koşuştular. Peygamber, Umer'in gelmesine izin verdi. Umer huzura girdiğinde

Peygamber (kadınların hâline) gülüyordu. Bunun üzerine Umer:

— Yâ Rasûlallah! Babam anam Sana feda olsun! Allah Senin dişlerini güldürsün (yânî Seni sevindirsin)! dedi (ve bununla gülmesinin, sebebini sormuş oluyordu).

Peygamber:

— "Yanımda bulunan şu kadınların hâline taaccüb ettim: Onlar senin sesini işitince acele perdeye koşuştular" buyurdu.

Bunun üzerine Umer:

— Yâ Rasûlallah, Sen onların saygı ve büyültmelerine daha lâyıksın! dedi.

Sonra kadınların tarafına yöneldi de onlara:

— Ey nefisleri düşman olan kadınlar! Rasûlullah'ı ta'zîm etmeyip de benden mi çekmiyorsunuz? dedi.

Kadınlar da:

— Çünkü sen Rasûlullah'tan yoğun sözlü ve katısın, dediler.

Rasûlullah, Umer'e:

— "Ey Hattâb oğlu, sen kadınlara cevâb vermeyi bırak! Nefsim elinde bulunan Allah 'a yemin ederim ki, sen bir yolda giderken şeytân asla seninle karşılaşmaz da muhakkak senin yo/undan başka bir yola yönelip gider!" buyurdu [120].

112-.......Abdullah ibn Amr (R) -bir rivayette de: Abdullah ibn Umer (R)- şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Tâif gazvesini yaptığı zaman (muhasara uzayınca, bâzı sahâbîleriyle istişareden sonra):

— "İnşâallah yarın dönüyoruz!" diye orduya i'Iân etmişti. Bu, Rasûlullah'ın s ah âb ilerinden bâzı insanlara ağır geldi de:

— Biz buradan Tâif i fethedinceye kadar ayrılmayız! dediler. Bu i'tirâz üzerine Peygamber:

— "Öyleyse yarın sabah harbe hazır olun!" buyurdu.

Râvî dedi ki: Ertesi sabah harbe giriştiler ve düşmanla çok şiddetli bir kıtal yaptılar. (Düşmanın attığı ok, taş, kızgın demir çivilerle) müslümânlardan yaralananlar çok oldu. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "İnşâallah yarın döneceğiz" buyurdu.

Bu defa bu kararla (sevinip) sükût ettiler. Rasûlullah da sahâbî-lerin bu sevinçli sükûtlarına (taaccüb edip) güldü.

Buhârî'nin üstadı el-Humeydî: Bize Sufyân ibn Uyeyne bu hadîsin senedinin hepsini ihbar lafzıyle tahdîs etti, demiştir [121].

113-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e bir adam geldi de:

— Ben helak oldum, ramazânda oruçlu iken eşimle cinsî münâsebette bulundum! dedi.

Peygamber ona:

— "Bir köle âzâd et!" buyurdu. O zât:

— Benim köle âzâd edecek malım yok! dedi. Peygamber:

— "Öyleyse iki ay arka arkaya zincirleme (keffâret olarak) oruç tut!" buyurdu.

O:

— Buna güç yetiremem, dedi. Peygamber:

— "Öyleyse altmış fakire yemek yedir!" buyurdu. O zât:

— Onları doyuracak şeyin yolunu da bulamam, dedi.

Bu sırada Peygamber'e içi hurma dolu -râvî îbrâhîm ibn Sa'd'ın: O, mikteldir, dediği onbeş sâ' hurma olan- bir arak getirildi.

Peygamber:

— "O soran kimse nerededir?" dedi ve o şahsa:

— "Bu hurmayı al, yoksullara sadaka yap!" buyurdu. O zât:

— Benden daha fakır olana mı vereceğim? Allah'a yemîn ederim ki, Medine'nin kara taşlı iki yanı arasında benim ailemden daha fakır bir ev halkı yoktur! dedi.

Bunun üzerine Peygamber (S) yan dişleri meydana çıkıp görü-lünceye kadar güldü. Sonra da o adama:

— "O takdirde bunu sizin ev halkı yesin!" buyurdu [122].

114-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'ın maiyyetinde yürüyordum. Rasûlullah'm üzerinde Necrân doukmala-nndan kaim kenarlı bir kaftan bulunuyordu. Bir çöl bedevisi Rasû-lullah'a erişti de arkasından kaftanım, şiddetli bir çekişle çekti.

Enes dedi ki: O sırada ben Peygamber'in boynu ile omuzu arasına baktım da, bedevinin kaftanını şiddetle çekmesinden, kaftanın kenarı onun boyun safhasında iz bırakmış olduğunu gördüm. Bu çekmeden sonra bedevî:

— Yâ Muhammed! Yanında bulunan Allah malından bana bir-şey vermelerini emret! dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah o bedeviye doğru (şefkatle) baktı da güldü, sonra bu bedevîye biraz atıyye verilmesini emretti [123].

115-.......Cerîr ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Ben İslâm Dîni'ne girdiğimden beri Peygamber (S) beni meclisine girmekten men' etmemiş ve beni her gördüğünde de muhakkak yüzüme gülümsemiş-tir. (Ahmes kabilesinden yüzelli süvarinin başında Zu'1-Halasa putunu kırmaya gittim, Ahmesliler iyi ata binerlerdi, fakat) ben bir türlü at üzerinde duramazdım. Bunu Peygamber'e şikâyet ettim. Peygamber eliyle göğsüme vurdu da:

— "Allâhummesebbithuve'c'alhuhâdiyenmehdiyyen{ = Allah'ım! Sen Cerîr'i (doğru yolda ve at üstünde) sabit tut ve onu hidâyet edici ve hidâyet edilmiş kıl]" diye dua etti [124].

116-.......Hişâm şöyle demiştir: Bana babam Urve, Ummü Seleme'nin kızı Zeyneb'den; o da anası Ümmü Seleme'den haber verdi ki, Ümmü Suleym:

— Yâ Rasûlallah! Şübhesiz Allah hakkı beyân etmekten haya etmez. Kadın ihtilâm olduğu zaman kendisine yıkanmak vâcib olur mu? diye sordu.

Peygamber (S):

119-.......Bize Cerîr ibn Abdilhamîd, Mansûr'dan; odaEbû Vâil'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Doğruluk insanı hâlis iyiliğe götürür, hâlis iyilik de cennete kılavuzluk eder. İnsan doğruluk ede ede nihayet bu seciyyesiyle sıddîk olur. Yalancılık da insanı fucûra, şerre götürür. Şerr de cehenneme götürür. İnsan yalancılık ede ede nihayet Allah katında bir kezzâb (yânı çok yalancı bir kimse sıfatıyle) yazılır" [125].

120-.......Bize İsmâîl ibn Ca'fer, Ebû Süheyl Nâfi' ibn Mâlik ibn Ebî Âmir'den; o da babasından; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Münâfıkın alâmeti üçtür: Söz söylediği zaman yalan söyler, va'd ettiği vakit sözünde durmaz, kendisine bir-şey emniyet edildiği zaman hıyanet eder" buyurmuştur.

121-.......Semure ibn Cundeb (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Ben bu gece rüyamda iki adam gördüm. Onlar bana geldiler (ve benim elimden tutup beni mukaddes bir sahraya çıkardılar ve birçok yerleri gezdiler. Sonunda ben onlara: Beni iyi gezdirdiniz. Şimdi bana gördüğüm şeyleri bildirin, dedim). Onlar, yânî bu iki melek şöyle dediler:

— Hani şu ağzı parçalanmakta olduğunu gördüğün kimse yok mu, işte o çok yalan söyleyen bir yalancı idi, o dünyâda dâima yalan söylerdi. Onun söylediği yalanlar, ondan alınıp taşınır da nihayet her tarafa yayılırdı. İşte bu yalancı, kıyamet gününe kadar bu suretle azâb olunacaktır..." [126].

70- Bâb: El-Hedyu's-Sâlîh Hakkındadır [127]

122- Bize İshâk ibn İbrâhîm tahdîs edip şöyle dedi: Ben, Ebû Usâme'ye:

— el-A'meş size tahdîs etti mi? dedim. (O şöyle dedi:)

— Ben Şakîk'ten işittim, şöyle dedi: Ben Huzeyfe(R)'den işittim, şöyle diyordu: Şübhesiz insanların sîretçe, kasdca ve yolca Ra-sûlullah(S)'a en çok benzeyeni, İbnu Ümmi Abd'dir. Biz, o evinden çıkıp da tekrar evine döneceği zaman içinde (onu görüyor ve hâlini biliyorduk). Ev halkı içinde onlarla yalnız kaldığı zaman onun ne yapar olduğunu bilmiyoruz [128].

123-.......Muhârik şöyle demiştir: Ben Târik el-Ahmesî'den işittim, şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan işittim, şöyie dedi: Şübhesiz sözün en güzeli Allah'ın Kitabı, yolun en güzeli de Muham-med'in yoludur [129].

71- Ezaya (Zorluk Ve Sıkıntılara) Karşı Sabır Ve Yüce Allah'ın: 'Ancak Sabredenlere Ecirleri Hesâbsız Ödenecektir Fez-Zumer: 10) Kavli Babı

124-.......Sufyân şöyle dedi: Bana el-A'meş, Saîd ibn Cübeyr'den; o da Ebû Abdirrahmân es-Sulemî'den; o da Ebû Mûsâ(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Yüce Allah'tan daha sabırlı ve aleyhinde işittiği (bâtıl iddiaların verdiği) ezaya Mimli hiçbir ferd -yâhud: Hiçbirşey yoktur: Çünkü insanların bir kısmı ona oğul isnâd edip çağırıyorlar, böyle iken şübhesiz Allah onları afiyette kılıyor ve onları türlü ni'metlerle rızıklandırıyor"'.

125-.......Bize el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Ben Şakîk'ten işittim, şöyle diyordu: Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Peygamber (S- Huneyn günü olup bitince) öteden beri yapageldiği taksîmler-den biri gibi, ganîmet mallarını taksîm etti. Ensâr'dan bir adam:

— Vallahi bu, muhakkak kendisinde Allah rızâsı gözetilmeyen bir taksimdir, dedi.

Ben de:

— Bu (küstahça) sözü muhakkak Peygamber'e söyleyeceğim! dedim.

Ve Peygamber'e geldim, kendisi sahâbîleri içinde bulunuyordu, o sözü O'na yavaşça haber verdim. O söz Peygamber'e ağır geldi, yüzünün rengi değişti ve öfkelendi, hattâ ben, keski bunu kendisine haber vermeyeydim dedim. Sonra:

— "Mûsâ bundan daha fazlasıyle eza edilmiş de sabretmiştir" buyurdu [130].

72- İnsanları Ceza Verme Ve Azarlama İle Karşılamayan Kimse Bârı

126-.......Bize Müslim (ibn Subayh) Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) birşey yapmış da o hususta insanlara ruhsat vermişti. Bir topluluk o işten çekindi ve ona yanaşmadılar. Onların bu çekingenliği Peygamber'e ulaşınca, hemen hutbeye çıkıp Allah'a hamdetti, sonra:

— "Birtakım cemâatlere ne oluyor ki, benim yapmış olduğum işten çekiniyorlar? Allah'ayemîn ederim, ben Allah'ı onların en bileniyimdir ve Allah'a saygısı en şiddetli olanlarıyımdır" buyurdu [131].

127-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R): Peygamber (S) haya yönünden kendi köşesinde oturan bakir kızdan daha çok utangaç idi. İstemediği birşeyi gördüğü zaman biz O'nu yüzünden tanır, anlardık, demiştir.

73- Mîtmin Kardeşini Te'vîlsiz Olarak Küfre Nisbet Eden Kimsenin Kendisi, Dediği Gibidir Babı

128-.......Bize Alî ibnu'l-Mubârek, Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Ra-sûlullah (S): "Bir adam

kardeşine hitaben: Yâ kâfir! dediği zaman, ikisinden biri bu sıfatla dönmüş olur" buyurmuştur.

İkrime ibnu Ammâr da Yahya ibn Ebî Kesîr'den söyledi ki, Abdullah ibn Yezîd, Ebû Seleme'den işitmiş; o da Ebû Hureyre'den işitmiş; o da Peygamber'den işitmiştir.

129-.......Bana İmâm Mâlik, Abdullah ibn Dînâr'dan; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Herhangibir kimse (mü'min) kardeşine: Yâ kâfir! diye hitâb ederse, ikisinden biri muhakkak bu sıfatla dönmüş olur" buyurmuştur.

130-....... Bize Eyyûb, Ebû Kılâbe'den; o da Sabit ibnu'd-Dahhâk'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim İslâm 'dan başka bir milletin adiyle yalancı olarak yemin ederse, o, söylediği millet gibidir. Her kim de dünyâda kendisini herhangi birşeyle öldürürse, cehennemde kendisini öldürmüş olduğu o şeyle azâb olunur. Mü'mine la'net etmek, onu öldürmek gibidir. Kim bir mü'mine kâfirlik isnâd ederse, bu da onu öldürmek gibidir" [132].

74- Bu "Yâ Kâfir" Sözünü Te'vîl Edici Olarak Yâhud İşin Hakikatini Bilmeyerek Söyleyeni, Küfre Nisbet Etmeyen Kimse Babı

Umer ibnu'l-Hattâb da Hâtıb ibn Ebî Beltea için: "O bir münafıktır!" demişti de Peygamber (S):

'Sana ne bildirir? Belki Allah Bedir harbine katılanların ihlâsına muttali' olmuş ve: Ben sizlere mağfiret ettim! buyurmuştur" dedi [133].

131-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle tahdîs etmiştir: Muâz: ibn Cebel, Peygamber(S)'in arkasında namazı kılar, sonra da kendi kavmi olan Benû Selime'ye gelir, o namazı onlara kıldırır ve namazda da el-Bakara Sûresi'ni okurdu.

Câbir dedi ki: Bir defasında bir adam (cemâatten ayrıldı da) kendi başına hafif bir namaz kıldı. Bu adamın ayrıca namaz kıldığı haberi Muâz'a ulaşınca, Muâz:

— O bir münafıktır! dedi.

Muâz'ın bu sözü de o adama ulaştığında, hemen Peygamber'e gitti ve:

— Yâ Rasûlallah! Bizler ellerimizle işleyen ve su çeken develerimizle sulama yapan bir topluluğuz. Muâz dün bizlere namaz kıldırdı da namazda el-Bakara Sûresi'ni okudu. Ben de namazımı hafif kılıp geçtim. Bundan dolayı Muâz benim bir münafık olduğumu iddia etmiş, dedi.

Bunun üzerine Peygamber üç kerre:

— "Ya Muâz! Sen bir fettan mısın? Ve'ş-şemsi ve duhâha, Seb-bih isme Rabbike'l-alâ ve benzeri sûreleri oku!" buyurdu [134].

132-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Sizden her kim yemîn eder de yemininde 'Lât ve Uzzâ hakkı için' derse (bunun keffâreti için) hemen: 'La ilahe ille'Hah' desin. Arkadaşına 'Gelseninle kumar oynayalım' diyen de (oynayacağı kumar parasını) fakirlere sadaka versin" buyurdu.

133-.......Bize el-Leys, Nâfi'den; o da îbn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti: İbn Umer, babası Umer ibnu'l-Hattâb'a bir kaafile içinde giderlerken arkadan yetişti, o sırada Umer, babası adiyle yemîn ediyordu. Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Dikkat edin! Allah sizleri babalarınızla yemîn etmenizden nehyetmiştir. Her kim yemin etmek zorunda olursa, yalnız Allah adiyle yemîn etsin yâhud (yemîn etmeyip) sussun!" diye nida etmiştir [135].

75- Allah'ın Emri İçin Öfkelenip Şiddet Göstermenin Caiz Olacağı Babı

Yüce Allah da:

"Ey Peygamber kâfirlerle, münafıklarla savaş, onlara karşı sert davran... " (et-

Tahrîm: 9) buyurdu.

134-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) yanıma girdi. Evde üzerinde suretler bulunan bir perde vardı. Peygamber onu görünce yüzünün rengi değişti. Sonra o perdeyi uzanıp aldı ve onu yırttı.

Âişe: Peygamber:

— "Kıyamet günü azabın en şiddetli olanlarından bir nev'i işte bu resimleri yapan kimselerdir" buyurdu, dedi.

135-.......Ebû Mes'ûd (el-Bedrî el-Ensârî-R) şöyle demiştir: Bir adam Peygamber(S)'e geldi de:

— Fulânca kimse bize namaz kıldırırken o kadar uzatıyor ki, vallahi sabah namazına gitmekten (adetâ) geri kalıyorum! dedi.

Ebû Mes'ûd dedi ki: Ben Rasûlullah'ı hiçbir mev'ızada o günkü kadar öfkeli görmedim.

Yine Ebû Mes'ûd dedi ki: Bu şikâyet üzerine Rasûlullah: — "Ey insanlar! İçinizden bâzı kimselerde cemâati dînden nefret ettirme hasleti vardır. Herhanginiz namaz kıldıracak olursa hafif tutsun. Çünkü cemâatin içinde hasta olanı var, yaşlı olanı var, iş güç sahibi olanı vardır" buyurdu [136].

136-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) cemâatin önünde namaz kıldırırken mescidin kıble tarafındaki duvarda bir tükürük gördü de onu eliyle kazıdı ve öfkelendi. Sonra namazdan çıkınca:

— "Sizden herbiriniz namaz içinde olduğu zaman Allah onun yüzü mukaabilindedir. Onun için hiçbiriniz namaz içinde iken yüzünün karşısına doğru tükürmesin!" buyurdu [137].

137-.......Bize Rabîatu'bnu Ebî Abdirrahmân, Munbeis'in âzâdlısından; o da

Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî'den şöyle haber verdi: Bir adam RasûIullah(S)'a bulunmuş eşyanın hükmünden sordu. Rasûlullah:

— "Bir sene i'lân et, sonra bunun kabının ağız bağını ve içinde-kini iyi tanı, sonra bununla faydalan. Eğer sahibi gelirse, onu kendisine ver!" buyurdu.

O zât:

— Yâ Rasûlallah! Koyun yitiğinin hükmü nedir? dedi. Rasûlullah:

— "Onu sen al! Çünkü o ya senin, ya mü'min kardeşinin yâhud da kurdundur!" buyurdu.

O zât:

— Yâ Rasûlallah! Yitik devenin hükmü nedir? dedi.

Râvî dedi ki: Bu suâl üzerine Rasûlullah öfkelendi, hattâ iki yanakları yâhud yüzü kıpkırmızı oldu. Sonra:

— "Ondan sana ne? O hayvanın gezecek tabanı var, karnında su tulumu var, sahibine kavuşuncaya kadar gezer, içer!" buyurdu.

138- el-Mekkî de şöyle dedi: Bize Abdullah ibn Saîd tahdîs etti.

H Bana Muhammed ibn Ziyâd tahdîs etti. Bize Muhammed ibn Cafer tahdîs etti. Bize Abdullah ibn Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bana Salim Ebu'n-Nadr Mevlâ Umer ibn Ubeydillah, Busri ibnu Saîd'-den tahdîs etti ki, Zeyd ibn Sabit (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) mescidde hurma yaprağı örgülerinden yâhud hasırdan küçük bir hücre çevirdi. RasûluIIah (ramazânda bir gece) çıkıp onun içinde namaz kılıyordu. Kendisini birtakım adamlar ta'kîb ettiler ve gelip onun namazına uyarak namaz kılar oldular. Sonra bir gece daha geldiler ve orada hazır oldular. RasûluIIah onlardan gecikti ve onların yanına çıkmadı. Bunun üzerine seslerini yükseltip kapıya çakıl taşlan attılar. Bunun üzerine RasûluIIah öfkelenmiş olarak onların yanına çıktı. Ve RasûluIIah onlara:

— "Yaptığınız bu namaz isimsizinle birlikte devam ettirdim. Fakat onun, sizin üzerinize farz yazılacağını zannettim.Onun için sizler bu gece namazını evlerinizde kılınız. Çünkü kişinin namazının hayırlısı, farz namazı müstesna,

kendi evinde kıldığı namazdır" buyurdu [138]

76- Yüce Allah'ın Şu Sözlerinden Dolayı Öfkelenmekten Sakınmak Babı:

"(Bu sevâblar) îmân edip de ancak Rabblerine güvenip dayanmakta, büyük günâhlardan ve açık kötülüklerden kaçınmakta, öfkelendikleri zaman bizzat kusurları örtmekte olanlara.., mahsûstur" (eş-şûrâ: 36-37);

"O takva sahihleri bollukta ve darlıkta infâk edenler, öfkelerini yutanlar, insanlardan afv ile geçenlerdir. Allah iyilik edenleri sever" (âiu imrân: 134) [139].

139-.......Bize İmâm Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, RasûluIIah (S) şöyle buyurmuştur: "Çok kuvvetli pehlivan, birçok güreşçileri yere serip gâlib olan değildir. Asıl kuvvetli pehlivan, öfkelendiği sırada nefsine mâlik (ve irâdesine hâkim) olan kimsedir".

140-.......Süleyman ibn Sured (R) tahdîs edip şöyle demiştir:

Peygamber(S)'in yanında iki kişi sövüştüler, biz de yanında oturuyorduk. O ikisinden biri arkadaşına öfkelendirilmiş olarak sövüyordu, öfkesinden yüzü kıpkırmızı olmuştu. Bunun üzerine Peygamber:

— "Ben bir kelime bilmekteyim ki, bu öfkeli olan kişi onu söylese, kendisinden öfkesi muhakkak gider: Eğer "Eûzu billahi mine'ş-şeytânVr-racîm (= Ben taşlanmış şeytândan Allah'a sığınırım)1 dese" buyurdu.

Oradaki sahâbîler o öfkeli adama:

— Sen Peygamber'in söylemekte olduğu sözü (öfke reçetesini) işitmiyor musun? dediler.

O adam:

— Ben deli değilim, dedi [140].

141-.......BizeEbû Bekr -ki.o İbn Ayyâş'tir-Ebû Husayn'dan; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle haber verdi: Bir adam -ki o Câriyetu'bnu Kudâme'dir- Peygamber(S)'e:

— Bana bir nasîhat tavsiye et! dileğinde bulundu. Peygamber ona:

— "Gadablanma!" buyurdu.

Bunun üzerine o kişi Peygamber'den tekrar tekrar nasîhat tavsiye etmesini istedi, her defasında Peygamber ona "Gadablanma!" öğüdünü verdi [141].

77- Haya Babı [142]

142-....... İmrân ibn Husayn (R): Peygamber (S):

— "Haya ancak hayır getirir" buyurdu, demiştir.

Tabiî âlimlerinden Buşeyr ibn Ka'b, İmrân ibn Husayn'dan bu hadîsi işitince:

— Hikmet kitâblannda: "Şübhesiz vakaar hayadandır, şübhesiz sekınet de hayadandır" diye yazılıdır, demiştir.

Bunun üzerine İmrân, Buşeyr'e:

— Ben sana Rasûlullah'tan hadîs tahdîs ediyorum, sen ise bana hikmet sahîfenden söz söylüyorsun! diye karşılamıştır [143].

143.......Abdullah ibn Umer (R) şöyie demiştir: Peygamber (S) bir adama uğradı. O adam o SIrada (kardeşini) hayasından ötürü kınayıp azarlamakta:

— Sen muhakkak utanıp sıkılıyorsun! diyor ve sanki ona- Bu utanma sana

zarar vermiştir, diye söyleniyordu. Rasûlullah da:

"ŞU kayâh karde§İnİ bırak! Çünkü hayQ îmândandır" buyurdu.

78- Bâb:

'Utanmazsan dilediğini yap!1

145-......Ebu Mesud ^el-Bedrî"R) tahdîs edip şöyle demiştir: Geçmiş peygamberlerin sözünden (hiç eksiksiz) in-birisi de:

79- Dînde Fakîh Olmak İçin Hakkı Sormaktan Utanılmaması Babı

146-.......Ümmü Seleme (R) şöyle dedi: Ümmü Suleym, Rasûlu!lah(S)'a geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Şübhesiz Allah hakkı beyân etmekten haya etmez. Kadın ihtilâm olursa, üzerine yıkanmak vâcib olur mu? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Suyu (yânî meniyi) gördüğünde evet" buyurdu [144].

147-.......Bize Şu'be tahdîs etti. Bize Muhârib ibnu Disâr tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Umer'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S):

— "Mü'minin meseli, yapraklan düşmez ve dağıtmaz yeşil bir ağacın meseli gibidir" buyurdu.

Orada bulunan topluluk:

— O şu ağaçtır, o şu ağaçtır, diye bâzı ağaçların isimlerini söylediler.

Ben de onun hurma ağacı olduğunu söylemek istedim. Ben küçük, taze bir oğlan hâlimden dolayı (bunu söylemeye) utandım. Peygamber:

— "O, hurma ağacıdır" buyurdu.

Ve yine Şu'be'den: Bize Hubeyb ibn Abdirrahmân, Hafs ibn Âsım'dan; o da İbn Umer'den bunun benzerini tahdîs etti ve bunda şunu ziyâde etti: İbn Umer:

— Sonra ben bunu babam Umer'e söyledim de o: Utanmayıp da o sözü söylemiş olaydın, bu bana şu ve şu şeylerden elbette daha sevimli olurdu, dedi.

148-....... Ben Sabit ibn Eşlem el-Bunânî'den işittim; o da Enes(R)'ten şöyle derken işitmiştir: Bir gün bir kadın Peygamber'e geldi, nefsini O'na arzederek:

— Benimle evlenmeye ihtiyâcın var mı (yânî benimle evlenir misin)? dedi.

Enes bu hadîsi söylerken orada hazır bulunan kızı:

— O kadının hayası ne kadar da kıtmış! dedi. Bunun üzerine Enes:

— Kızım o kadın senden hayırlıdır. (Çünkü o) kendi nefsini Ra-sûlullah'a arzetmiş (O'nun ev halkı arasına girme şerefine yönelmiş) bir kadındır, dedi [145].

80- Peygamber(S)'İn "Kolaylaştırın, Zorlaştırmayın " Kavli Ve İnsanlar Üzerine İşleri Dâima Hafifletmeyi Ve Kolaylaştırmayı Sever Olması Babı

149-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ben Ebû Mûsâ ile Muâz ibn Cebel'i Yemen'e gönderdiği zaman, ikisine hitaben:

— "Kolaylaştırın, zorlaştırmayın; müjdeleyin, nefret ettirmeyin ve işlerde uygunluk gösterin/" buyurdu.

Ebû Mûsâ:

— Yâ Rasûlallah! Biz Yemen'in bir arâzîsindeniz. Orada baldan "Biti'" denilen bir içki yapılır, arpadan da "Mızru" denilen bir içki yapılır (bunların

hükmü nasıl olacaktır)? diye sordu. Rasûlullah (umûmî bir düstûr olarak): — "Her sarhoşluk veren içki, haramdır!" buyurdu.

150-....... Enes ibn Mâlik (R): Peygamber (S): "Kolaylaştırınız, zorîaştırmayınız; sükûnete kavuşturunuz, ürkütüp nefret ettirmeyiniz!" buyurdu, demiştir.

151-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) -dünyâ işlerinden- iki şey arasında muhayyer kılındı mı, O muhakkak günâh olmadığı müddetçe onlardan en kolayım alırdı. Eğer bir günâh olacaksa, o kolay işten halkın en uzak bulunanı, Rasûlullah olurdu. Rasûlullah kendisi için asla kîn tutup öç almamıştır. Ancak Allah'a karşı hürmetsizlik edilmiş olması müstesnadır, bu takdirde işlenen hürmetsizlik sebebiyle Allah için öfkelenir, intikaam alırdı [146].

152-.......Bize Hammâd ibn Zeyd tahdîs etti ki, el-Ezrak ibn Kays şöyle demiştir: Ehvâz'da (Duceyle denilen) bir nehrin kenarında bulunuyorduk. O nehrin suyu kuruyup gitmişti. Ebû Berze Nadle ibnu Ubeyd el-Eslemî atı üzerinde geldi de namaza durdu, atını da salıverdi. Kendisi namazda iken atı yürüdü. Ebü Berze hemen namazını bıraktı ve atının ardından gitti, sonunda ona yetişip yakaladı. Sonra geldi, yarım bıraktığı namazını tamamladı. Bizim içimizde Haricî görüşünde olan bir adam vardı. Bu, Ebû Berze'nin böyle namazı içinde atı yakaladığını, sonra yine kıldığını görünce:

— Şu ihtiyara bakınız, atı için namazını terketti! demeye başladı.

Ebû Berze de namazdan sonra ona yöneldi de:

— RasûIullah(S)'tan ayrıldığım zamandan beri beni hiçbir kimse sertlik, yoğunluk etmemiş; ayıplamamıştır! diye cevâb verdi ve şöyle devam etti:

— Benim ineceğim yer uzaktadır. Eğer ben atımı bırakıp da namazı tam kılsaydım, geceye kadar ehlimin yanına varamazdım, dedi.

Bu arada kendisinin Peygamber(S)'e sahâbîlik ettiğini ve bu beraberliğinde Peygamber'in (namazda ve diğer hususlarda dâima) kolaylık göstermesine şâhid

olduğunu zikretti [147].

153-.......Ebû Hureyre (R) şöyle haber vermiştir: Bir bedevî mescidde işedi. Oradakiler hemen ona ceza vermek için, ona doğru hareket ettiler. Rasûlullah (S) da hemen onlara:

— "Onu bırakınız, sonra sidiğinin üzerine bir dolu kova su -yâ-hud: İçinde su bulunan bir kova- dökünüz. Çünkü sizler ancak kolaylık göstericiler olarak gönderildiniz, güçlük göstericiler olarak gönde-rilmediniz" buyurdu [148].

81- İnsanlara Yayılıp Güleryüzlü Olmak Babı

İnsanlara dînini yaralamaksızın dîninle karışkanlık yap! demiştir.

Ve aile beraberinde onlarla latîfeleşmenin meşru' ve caiz olduğu.

154-.......Bize Ebu't-Teyyâh tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Şu muhakkak ki, Peygamber (S) bizim aramıza karışırdı (ve güleryüzle biz çocuklara latife eder-

— "Yâ Ebâ Umeyr! Nuğayr ne yaptı?" derdi [149].

155-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'in yanında birtakım kız timsâlleriyle oyun oynardım. Benim birçok kız arkadaşlarım vardı. Onlar benimle kızlara âid oyunlar oynarlardı. Biz oyun oynarken Rasûlullah (S) eve girdiği zaman, oyun arkadaşlarım O'ndan saklanırlardı. Çok defa Rasûlullah bu kız arkadaşlarımı benimle oy-nasınlar diye benim yanıma gönderirdi [150].

82- İnsanların Beraberinde Mudârât, Yânî Yumuşak Sözlü Olup Kaba Ve Sert Davranmamak Ve (Mümkin Olduğunca Sürtüşmeden) Hoş Geçinmek

Babı

Ebu'd-Derdâ'dan: Bizler birtakım toplulukların yüzlerine karşı dişlerimizi meydana çıkarıp gülümserdik, hâlbuki kalblerimiz onlara muhakkak la'net ederdi, dediği zikrolunur [151].

156-.......Âişe(R) Urve'ye şöyle haber vermiştir: Bir adam Peygamber(S)'in huzuruna girmeye izin istedi. Peygamber:

— "Ona izin veriniz. O aşiretin ne kötü oğludur- yâhud; Aşiretin ne kötü kardeşidir-!" buyurdu.

O kimse yanma girince Peygamber ona karşı yumuşak sözler söyledi. Ardından ben kendisine:

— Yâ Rasûlallah! Biraz önce Sen onun için söylediğin sözü söyledin. Sonra da ona yumuşak konuştun? dedim (sebebini sordum).

Rasûlullah:

— "Ey Âişe! Allah katında mevkVi bakımından insanların en senlisi (dünyâda) kötülüğünden korunmak için insanların terkettiği -yâhud: Karşılaşmak ve konuşmaktan vazgeçip bıraktığı- kimsedir" buyurdu [152].

157-.......Bize Eyyûb, Abdullah ibn Muleyke'den şöyle haber verdi: Peygamber(S)'e dîbâc kumaşında altın düğmeli birçok kaftanlar hediye edilmişti. Kendisi bu kaftanları sahâbîJerinden bâzı insanlar arasında taksim etti de onlardan birini Mahrame için ayırdı. Mahrame yanına gelince:

— "Bunu senin için sakladım" buyurdu.

Râvî Eyyûb kendi elbisesiyle işaret edip: Peygamber bu sözü söylerken kaftanı Mahrame'ye böyle gösteriyordu. Mahrame'nin huyunda bir sertlik vardı, demiştir.

Bu hadîsi Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb'dan rivayet etti. Hâtem ibnu Verdân da

şöyle dedi: Bize Eyyûb, İbnu Muleyke'den; o da el-Misver'den: Peygamber'e birçok kaftanlar gelmişti, diye tahdîs etti [153]

83- Bâb;

'(Akıllı ve olgun) mü'min bir yılan deliğinden iki kerre sokulmaz".

Muâviye ibn Ebî Sufyân da: Hakîm, ancak tecrübe sahibi olan teennîli kişidir, demiştir [154].

158-.......Bize el-Leys Ukayl'den; o da ez-Zuhrî'den; o da İbnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "(Akıllı ve kâmil) mü'min bir yılan deliğinden iki kerre ısırılıp sokulmaz" buyurmuştur [155].

84- Konuk Hakkı(Nı Beyân) Babı

159-.......Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) benim yanıma girdi de:

— "Bütün gece namaz kılmakta olduğun ve gündüzleri de oruç tutmakta olduğun bana haber verilmedi mi sanırsın?" buyurdu.

Ben:

— Evet öyledir, dedim. Rasûlullah:

— "Böyle yapma, gecenin bir kısmında kalk ibâdet et, bir kısmında yat uyu, bâzı günler oruç tut, bâzı günler oruç tutma. Çünkü bedenin için senin üzerinde bir hakk vardır, gözlerin için desenin üzerinde bir hakk vardır, ziyaretçilerin için de senin üzerinde bir hakk vardır, eşin için de senin üzerinde bir hakk vardır. Sana uzun bir Ömür olması ümîd edilir. Her aydan üçer gün nafile oruç tutman

sana yeter. Çünkü her bir haseneye mukaabil onun on misli sevâb vardır. Böylece bu, bütün sene oruç tutmuş sevabı eder".

Abdullah şöyle dedi:

— Ben kendi nefsime şiddet yaptıkça bana şiddet yapıldı: Ben bundan daha fazlasına güç yetiririm, dedim.

Rasûlullah:

— "Öyleyse her bir cumuadan (yânî her haftadan) üç gün oruç tut" buyurdu.

Abdullah dedi ki:

— Ben şiddet istedikçe bana şiddetlendirildi. Ben bundan fazlasına da güç yetiririm, dedim.

Rasûlullah:

— "Öyleyse Dâvûd Peygamberdin orucu gibi oruç tut" buyurdu. Ben:

— Dâvûd Peygamber'in orucu nedir? dedim. Rasûlullah:

— "Yılın yarısıdır" buyurdu [156].

85- Konuğa İkram Etmek Ve Bizzat Hizmet Etmek Ve Yüce Allah'ın: "İbrahim'in ikram edilmiş konuklarının haberi sana geldi mİ?" (ez-Zâriyât: 24) Kavli Babı

Ebû Abdillah Buhârî şöyle dedi:

Müfredde "Huve zevrun", cemi'de: "Hâulâi zevrun" denilir (yânı bu müfred ve cemi'de müsavidir). "Dayf" da böyledir. "Dayf'hn ma'nâsı, onun konukları ve ziyaretçileri demektir. Çünkü o, kavim, ridâ ve ad! gibi bir masdardır. "Maun ğavrun" ve "Bi'run ğavrun" ve "Mâ âni ğavrun" ve "Miyâhun ğavrun" denilir (Bu, masdarla vasıflamadır)

Kovaların erişmez olduğu şeye "Gav/*" ve "Gâir" denilir. İçinde kaybolduğun herşey bir "Mağâre"dir.

"Tezzâveru", "Zevr" masdarından <MTemîlu(= Meyleder)" "Ezveru" da "Çok meyleden" ma'nâsmadır [157].

160-.......Bize (İmâm) Mâlik, Saîd ibn Ebî Saîd el-Makburî'den; o da Ebû Şurayh el-Ka'bî(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Allah'a ve son güne îmân eden kimse konuğuna ikram etsin. Konuğun gelip geçici olan kısmının ikramı bir gün, bir gecedir. Ziyafet, yânı konukluk üç gündür. Üç günden sonra hazır bulunan kimseye yapılan ikram ise, sadakadır. Konuk için ev sahibinin yanında, onun (göğsünü daraltıp da) kendisini dışarı çıkarmasına kadar ikaamet etmesi halâl olmaz".

Bize İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bana Mâlik, bunun benzerini tahdîs etti ve bunda şu ziyâdeyi getirdi: "Allah'a ve son güne îmân eden her kişi, hayır söylesin yâhud sussun!"

161-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Ebû Husayn'dan; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Allah'a ve son güne îmân eden kişi komşusuna eza etmesin, Allah'a ve son güne îmân eden her kişi konuğuna ikram etsin. Allah'a ve son güne îmân eden her kişi hayır söylesin yâhud sussun!" [158].

162-.......Ukbe ibn Âmir (R) şöyle demiştir: Biz:

— Yâ Rasülallah! Sen bizleri bir sefere gönderiyorsun, biz de seferde bir kavmin yanına konaklıyoruz ki, onlar bizlere konukluk yemeği yedirmiyorlar. Bu hususta bize ne emredersin? dedik.

Rasûlullah (S) bize:

— "Bir kavmin yanına indiğinizde sizin için konuğa lâyık şeyler emrederlerse, onlara yönetip kendilerinden bunu kabul ediniz. Eğer birşey yapmayıp ikramdan çekinirlerse, onların malından kendilerine yakışacak olan konuk hakkını alınız" buyurdu [159].

163-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

— "Allah'a ve son güne îmân etmekte olan kimse konuğuna ikram etsin. Allah 'a ve son güne îmân etmekte olan her kişi hısımlarıy-la ilgilenip ikram etsin. Allah'a ve son güne îmân etmekte olan herkes (ya) hayır söylesin, yâhud da sussun!"

86- Konuk İçin Yemek Yapılması Ve Birşeyler Hazırlama Meşakkatinin Yüklenilmesi Babı

164-.......Ebû Cuhayfe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Selmân ile Ebu'd-Derdâ arasında kardeşlik akdi yapmıştı. Selmân, Ebu'd-Derdâ'ya ziyarete gitti. (Evde bulamadı.)Ve zevcesi Urnrnü'd-Derdâ'yı eski bir elbise içinde perişan gördü de:

— Bu hâlin nedir? diye sordu. Ümmü'd-Derdâ:

— Kardeşin Ebu'd-Derdâ'mn dünyâda bir işi ve ilişiği yok ki (gündüz oruç tutar, gece namaz kılar)! diye yanıktı.

Bu sırada Ebu'd-Derdâ geldi. Selmân(ı selâmladı ve onun) için yemek yaptı (önüne getirdi). Ebu'd-Derdâ, Selmân'a:

— Buyur ye, ben oruçluyum! dedi. Selmân:

— Sen yiyinceye kadar ben de yemeyeceğim! dedi.

Bunun üzerine Ebu'd-Derdâ da (nafile orucunu bozup konuğu ile) yedi. Gece olunca Ebu'd-Derdâ gecenin evvelinde namaza kalkmak istedi. Selmân:

— Uyu! diye men' etti.

Ebu'd-Derdâ da uyudu. Sonra bir daha kalkmak istedi. Yine

Selmân:

— Uyu! diye men1 etti. Gecenin sonu olunca Selmân:

— Artık şimdi kalk! dedi.

Kalkıp ikisi de namaz kıldılar. Namazdan sonra Selmân, Ebu'd-Derdâ'ya şunları söyledi:

— Senin üzerinde muhakkak ki, Rabb'in için bir hakk -ardır. Senin üzerinde nefsin için de bir hakk vardır. Senin üzerinde ailen için de bir hakk vardır. Binâenaleyh sen her hakk sahibine hakkım vermelisin!

Sonra Ebu'd-Derdâ, Peygamber(S)'in huzuruna gelip bu vak'a-yı O'na zikredince, Peygamber:

— "Selmân doğru söylemiştir!" buyurdu.

Ebû Cuhayfe, Vehb es-Suvâî'dir; ona Vehbu'1-Hayr denilir [160].

87- Konuk Yanında Öfkelenmenin Ve Sabırsızlık Göstermenin Mekruh Olması Babı

165-.......Bize Saîd el-Cuveyrî, Ebû Usmân en-Nehdî'den; o da Abdurrahmân ibn Ebî Bekr'den şöye tahdîs etti: Ebû Bekr birkaç kişilik bir topluluğu konuk edindi. Oğlu Abdurrahmân'a:

— işte konukların, onları al. Ben Peygamber'in yanma gidiyorum. Ben gelmeden önce onların yemeklerini önlerine boşalt, yedir! dedi.

Bunun üzerine Abdurrahmân evine gidip yanında bulunan yemeği konuklara getirdi de:

— Yiyiniz, dedi. Onlar:

— Konuk olduğumuz evin sahibi nerede? diye Ebû Bekr'i sordular.

Abdurrahmân onlara:

— Siz buyurun, yemeği yiyin! dedi.

Onlar:

— Bizler ev sahibimiz gelinceye kadar yemek yiyiciler değiliz, dediler.

Abdurrahmân:

— Siz bizden yemeğinizi kabul edip yiyiniz, çünkü Ebû Bekr, siz yemek yememiş hâldeyken gelirse hepimiz onun ezâ ve azarlama-sıyle karşılaşırız, dedi.

Konuklar yine yemekten çekindiler. Ben Ebû Bekr'in bana öfkeleneceğini bildiğim için, ben o gelince bir kenara çekilip saklandım. Ebû Bekr geldi ve:

— Konuklara ne yaptınız? dedi. Ev halkı:

— Konuklar sen hazır olmadan yemekten çekindiler, diye haber verdiler.

Bunun üzerine Ebû Bekr:

— Yâ Abderrahmân! diye çağırdı.

Ben sükût ettim, cevâb vermedim. O yine:

— Ey câhil! Senin üzerine Allah'a yeminle söylüyorum, eğer sesimi işitiyorsan muhakkak cevâb verip geleceksin! dedi.

Bunun üzerine ben saklandığım yerden dışarı çıktım da:

— Benim günâhım yok, i$te konukların, onlara sor! dedim. (Onlara sordu.) Onlar:

— Abdurrahmân doğru söyledi, o bize yemeği getirdi de biz kabul etmedik! dediler.

Ebü Bekr:

— Sizler ancak beni beklediniz ha! İşte vallahi ben de bu gece bu yemeği yemeyeceğim! dedi.

Diğerleri de:

— Vallahi sen yemedikçe biz de bu yemeği yemeyiz! dediler.

Ebû Bekr:

— Ben şerlilikte bu gece gibisini görmedim, size yazıklar olsun! Size ne

oluyor? Niçin bizden yemeğinizi kabul etmiyorsunuz? (Yâ Abderrahmân!) Yemeğini getir! dedi.

Abdurrahmân yemeği getirdi. Ebû Bekr elini yemeğin içine koydu da:

— Bismillah, birinci halet (yânî öfkelenip bu gece yemeği yemeyeceğim sözü) şeytândandır, dedi ve yemekten yedi, konuklar da yediler [161].

88- Konuğun Ev Sahibine "Vallahi Sen Yemedikçe Yemem" Demesi Babı

Bu konuda Ebû Cuhayfe Vehb es-Suvâî*nin hadîsi vardır [162].

166-.......Ebû Usmân en-Nehdî şöyle demiştir: Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân (R) şöyle dedi: Ebû Bekr kendi konuğu yâhud konuklarını getirdi de, kendisi Peygamber'in yanında (yatsıyı kıhncaya kadar) akşamladı. Ebû Bekr gelince annem ona:

— Bu gece konuğunun yâhud konuklarının yanında bulunmaktan alıkonulup habsolundun! dedi.

Ebû Bekr:

— Onlara hâlâ yemek vermedin mi? dedi. Annem de ona:

— Biz ona yâhud onlara yemek çıkarıp arzettik, onlar yâhud o çekinip kabul etmediler, dedi.

Bunun üzerine Ebû Bekr öfkelendi, sövüp saydı, "Burnu yarı-lasica!" dedi ve o yemekten yememeye yemîn etti.

Abdurrahmân dedi ki: Ben bu sırada saklanmıştım. Bana:

— Ey câhil herîf! diye nida etti.

(Abdurrahmân'm annesi Ümmü Rûmân) kadın da kocası yemedikçe o yemeği yemeyeceğine yemîn etti. Konuk yâhud konuklar da, Ebû Bekr yemedikçe o yemekten yemeyeceğine yâhud yemeyeceklerine yemîn ettiler. Bunun üzerine

Ebû Bekr:

— Bu halet (yâhud bu yemîn) muhakkak şeytândandır, dedi, akabinde yemeği istedi, kendisi yedi, konuklar da yediler.

Onlar yemekten her bir lokmayı kaldırdıkça, yemek aşağısından muhakkak artmaya ve daha çok olmaya .başladı. Bunun üzerine Ebû Bekr, Ümmü Rûmân'a hitaben:

— Ey Firâs oğulları'nın kızkardeşi! Bu hâl nedir? dedi. Oda:

— Gözümün nuruna (Rasûlullah'a) yemîn olsun ki, bu yemek, bizim yememizden Önceki hâlinden muhakkak daha çoktur! dedi.

Hepsi yediler de Ebû Bekr o artan yemeği sahanıyle Peygamber'e yolladı, Peygamber'in de ondan yediğini zikretti [163].

89- Büyük Olana İkram Etmek, Söze Ve Soru Sormaya Yaşça Daha Büyük Olan Başlar Babı

167-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, Yahya ibn Saîd'den; o da Ensâr'ın mevlâsı olan Buşeyr ibn Yesâr'dan; o da Râfi' ibn Hadîc ile Sehl ibn Ebî Hasme'den tahdîs etti ki, bu ikisi ona şöyle tahdîs etmişlerdir. Abdullah ibn Sehl ile Muhayyısa ibn Mes'ûd; ikisi birlikte Hayber'e (hurma toplamaya) gitmişlerdi. Bu iki yoldaş Hayber'e vardıklarında hurmalıklar içinde birbirinden ayrıldılar. Abdullah ibn Sehl öldürüldü. (Ensâr'dan) Abdurrahmân ibn Sehl ile Mes'ûd'un iki oğlu Huveyyısa ve Muhayyısa, Peygamber'e geldiler ve öldürülen arkadaşlarının işi hakkında konuştular [164].

Konuşmaya Abdurrahmân başladı. Hâlbuki Abdurrahmân onların en küçüğü idi. Peygamber (S) ona:

— "İlk sözü büyüğe bırak!" buyurdu.

Râvî Yahya "Konuşmayı en büyük olan üzerine alsın!" şeklinde söyledi.

Böylece onlar arkadaşlarının işi hakkında konuştular. Sonunda Peygamber

onların üçüne:

— "Maktulünüzün -yâhud arkadaşınızın- kan bedeli olan diyetine, sizlerden elli kişinin (bu cinayeti Hayberliler işledi diye) yemtn etmeleri suretiyle hakk kazanır mısınız?" buyurdu.

Onlar:

— Yâ Rasûlallah, bu, görmediğimiz bir iştir (nasıl yemîn ederiz)? dediler.

Rasûlullah:

— "O hâlde Yahûdîler'den elli kişinin (bu cinayeti biz işlemedik diye) yemîn etmeleri sizi da'vânızdan uzak kılar (yânî isnâd ettiğiniz suçtan kurtulurlar)" buyurdu.

Onlar:

— Yâ Rasûlallah, Yahudiler kâfir bir kavimdir (biz onların yeminlerini nasıl alırız)? diye razı olmadılar.

(Yânî Peygamber evvelâ elli yemîn etmeyi müddeîlere teklif etti. Onlar yemîn etmekten çekinince, elli yemîni müddea aleyhim olan Yahûdîler'e teklif edeceğini söyledi. Müddeîler buna razı olmayınca) Rasûlullah cinayetin diyetini müddeîlere kendi tarafından (yânî kendi malından yâhud da beytu'l-mâlden) ödedi [165].

Sehl ibn Ebî Hasme: Ben Peygamber'in diyet olarak verdiği bu develerden bir dişi deveye, develerin toplandığı ağılda eriştim de deve beni ayağıyle tepti, demiştir.

el-Leys ibn Sa'd: Bana Yahya, Buşeyr'den; o da Sehl'den tahdîs etti, dedi.

Yahya ibn Saîd el-Ensârî: Ben Buşeyr'in: Râfi' ibn Hadîc'in beraberinde dediğini sanırım, demiştir.

Sufyân ibn Uyeyne de: Bize Yahya, Buşeyr'den; o da Sehl'den yalnız olarak tahdîs etti, demiştir (Râfi' ibn Hadîc'le beraber dememiştir) [166].

168-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S):

— "Bana bir ağaç haber veriniz ki, onun meseli müsiimin meselidir. O meyvelerini her zaman Rabb'inin izniyle verir, yapraklan düşmez" buyurdu.

Benim gönlüme onun hurma ağacı olduğu düştü. Burada Ebû Bekr ve Umer de mevcûd olup bunlar konuşmayınca ben konuşmamı kerîh gördüm. Peygamber:

— "O, hurma ağacıdır" buyurdu.

Ben babamın beraberinde çıktığım zaman:

— Ey babacığım! Benim gönlüme hurma ağacı düşmüştü, dedim. Babam:

— Seni bunu söylemekten ne men' etti? Senin onu söylemiş olman bana şundan ve şundan daha sevimli olurdu, dedi.

İbn Umer:

— Beni men' eden ancak senin de, Ebû Bekr'in de konuştuğunuzu görmemiş olmamdır. İşte bundan ötürü konuşmayı kerîh gördüm, demiştir [167].

90- Şiirden, Recezden Ve Tegannîden Caiz Olacak Nevi'lerle Bunlardan Mekruh Kılınan Nevi'ler Babı [168]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli (babı): "Şâirlere gelince; onlara da sapıklar uyarlar. Onların her vadide ifrata düşegeldiklerini ve hakîkaten yapmayacakları şeyleri söyler insanlar olduklarını görmedin mi? Ancak îmân edip de iyi iyi amellerde bulunanlar, Allah'ı çok zikredenler ve zulme uğratıldıklarından sonra öçlerini alanlar böyle değildir. O zulmedenler yakında hangi inkılâb ile yıkılacaklarını bilecekler" (eş-Şuarâ: 224-227) [169].

169-.......Ubeyy ibn Ka'b (R), Rasûlullah(S)'m: "Şiirden bir kısmı, şübhesiz hikmettir" buyurduğunu haber vermiştir [170].

170-.......el-Esved ibn Kays şöyle demiştir: Ben Cundeb'den işittim şöyle diyordu: Peygamber (S) bir gazvede yürürken, parmağına bir taş isabet etmiş, kanamıştı. Bunun üzerine Peygamber:

— "Hel enti illâ ısbaun demîti

Vefî sebüi'llâhi mâ laktti (= Sen ancak bir parmaksın ki kanadın Allah yolundadır bütün de çattığın)" buyurdu [171].

171-.......BizeEbû Seleme, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Şâir sınıfının söylediği en doğru söz, Lebîd'in: Ela küllü şey'in mâ hala'Uâhe bâtılu

(= İyi bilin ki, Allah'tan başka herşey bâtıldır) kelâmıdır.

Ümeyye ibnu Ebi's-Salt da (şiirlerinde) müslümân olmağa yaklaşmıştı" buyurmuştur [172].

Teemme 1-sutura I-kamatı fe mneha Mme l-Meîe ı Î-A la ıleyke rasaılu Ve kad hutta fihâ lev teemmehe satrahâ

172-.......Seleme ibnu'1-Ekva' (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah(S)'ın maiyyetinde Hayber gazasına çıkmıştık. Bir gece yürüdüğümüz sırada kaafileden bir adam Âmir ibnu'l-Ekva'a hitaben:

— Yâ Âmir! Bize kısa vezinli şiirlerinden biraz dinletsen ya! dedi.

Selemetu'bnu Ekva': Âmir, şâir bir kimse idi, dedi. Bu istek üzerine Âmir, bineğinden aşağıya indi ve kaafileyi şu beyitleri söyleyerek yürütüyordu:

Aîîâhumme! Levîâ enîe mehtedeynâ Velâ îasaddaknâ velâ sedleynâ Fe'ğfir fidâen leke maktefeynâ Ve sebbiii'l-akdâme in îâkaynâ Ve elkıyen sekîneten aleynâ înnâ izâ sîha bina eteynâ Ve bi's-siyâhı avvelû aleynâ

[= Yâ Allah! Sen olmayaydın biz doğru yolu bulmaz, sadaka da vermez, namaz da kılmazdık. Hayâtımız Sen'in rızân yolunda feda olsun, işlediğimiz

günâhları mağfiret eyle! Düşmanlarla karşılaşırsak ayaklan sabit kıl. Üzerimize sekînet ve metanet indir. Biz kıtale çağırıldığımız zaman hemen savaşa geliriz. O düşmanlar bizim üzerimize (yiğitlikle değil) bağırmakla hamle yapmışlardır.]

Bu şiir üzerine Rasûlullah:

— "Şiir inşâd edip develeri yollandıran kimdir?" diye sordu. Sahâbîler:

— Âmir ibnu'I-Ekva'dır, dediler. Rasûlullah:

— "Allah Âmir'e rahmet eylesin!" diye duâ etti. Kaafileden bir adam (Umer ibnu'l-Hattâb):

— Ey Allah'ın Peygamberi! Âmir'e cennet vâcib oldu (şehîdliği

kesinleşti). Keski onunla (onun şiir ve yiğitliğiyle) bizleri bir müddet daha faydalandırsaydın! Dedi [173].

Nihayet Hayber'e geldik ve Hayber halkını muhasara ettik. (Fakat muhasara yirmi gün sürmüştü.) Hattâ bize şiddetli bir açlık isabet etmişti. Sonra Yüce Allah müslümânlara Hayber kalelerinin fethini müyesser kıldı. Hayber'in müslümânlara açılıp fetholunduğu günün akşamı, mücâhidler yer yer birçok ateşler yakmışlardı. Rasûlullah:

— "Bu ateşler nedir? Ne için yakıyorsunuz?" diye sordu. Sahâbîler:

— Et pişirmek için, diye cevâb verdiler. Rasûlullah:

— "Hangi et (ne eti)?" sordu. Sahâbîler:

— Evcil eşeklerin eti! diye cevâb verdiler. Rasûlullah:

— "O etleri dökünüz, kaplarını da kırınız!" buyurdu. Bir adam:

— Yâ Rasûlallah! Etleri döküp de kapları yıkasak olmaz mı? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Yâhud öyle yapınız!" buyurdu.

Hayber'de düşman kavim harb saffı bağlayınca (Âmir, Yahûdî-ler'in en cenkçi pehlivanı Merhab'a karşı mubâriz çıktı). Âmir'in kılıcında bir kısalık vardı. Âmir bu kısa kılıcıyla vurmak için Yahûdî'ye uzandı. Fakat kılıcının keskin yüzü

dönüp Âmir'in diz kapağına isabet etti ve kendisi bu yaradan vefat etti.

(Râvî dedi ki:) Rasûlullah ile beraber ordu Hayber'den döndükleri sırada Rasûlullah beni rengi değişmiş olarak gördü ve bana:

— "Senin neyin var?" diye sordu. Ben de O'na:

— Babam anam Sana feda olsun! Bâzı kimseler (amcam) Âmir'in amelinin bâtıl olduğunu söylediler! dedim.

Peygamber:

— "Bunu kim söyledi!" dedi. Ben de O'na:

— Fulân, fulân, fulân kimseler ve Useyd ibn Hudayr el-Ensârî söyledi, dedim.

Rasûlullah:

— "Bunu söyleyen, yalan söylemiştir. Âmir için muhakkak iki ecir vardır: -Rasülullah iki parmağı arasını birleştirdi-: Hiç şübhesiz o hem bir çalışkandır, hem de bir mücâhiddir. Medine'de Âmir'in benzeri bir Arab az yetişmiştir" buyurdu [174].

173-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir sefer esnasında kadınlarından bâzılarının yanına geldi. Onların beraberinde (Enes'in anası) Ümmü Suleym de vardı (Enceşe adında güzel sesli bir hizmetçi, kadınların develerini şiirler tegannî ederek sevke-diyordu). Peygamber ona:

— "Yâ Enceşe! Cam şişeleri (gibi olan kadınların binek develerini) yavaş bir sürüşle şevket!" buyurdu.

Râvî Ebû Kılâbe: Peygamber Öyle bir söz konuştu ki, eğer biriniz o kelimeyi konuşsaydı sizler muhakkak o kelimeyi o şahıs üzerine ayıplardınız, demiştir. Peygamberdin sözü "Cam şişelerini sevke-dişini yavaş yap"t\r [175].

91- Müşrikleri Şiirle Hicvedip Kötülemek Babı

174-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Hassan ibn Sabit şiiriyle müşrikleri hicvetmek hususunda Rasûlullah(S)'tan izin istedi. Rasûlullah:

— "Benim nesebim de onların içinde olduğu hâlde, onları nasıl hicvedersin?" buyurdu.

Hassan:

— Ben Sen'in soyunu Kureyş soyları arasından muhakkak hamurdan kıl çekilir gibi çeker sıyırırım! dedi.

Hişâm ibn Urve'den gelen rivayette, babası Urve: Ben Âişe'nin yanında Hassân'a sövmeye davrandım da Âişe bana:

— Sen ona sövme, çünkü o, Rasülullah'tan yana müdâfaa ederdi! dedi, demiştir [176].

175- Bize Esbağ tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdullah ibn Vehb haber verip şöyle dedi: Bana Yûnus, İbn Şihâb'dan haber verdi ki, ona da el-Heysem ibn Ebî Sinan, Ebû Hureyre'den işittiğini haber vermiştir: Ebû Hureyre (R) -bir kerre arkadaşlarına- menkabeler anlatırken, Peygamber(S)'i de anarak, O'nun (Abdullah ibn Revâha'-mn şiirinin güzelliğini takdîr edip):

— "Şübhesiz kardeşiniz bâtıl söz söylemez" buyuruyordu.

Ebû Hureyre: Peygamber, bu "Kardeşiniz" sözüyle Abdullah ibn Revâha'yı kasdediyordu, demiştir.

Abdullah ibn Revâha, Rasûlullah'ı şu şiiriyle medhediyordu:

Veimâ Rasûlullahı yeiîû Kitâbeh, İze'n-şakka ma'rûfun mine'l-fecri sâîıu. Erâna'î'hudâ ba'de'1-amâ fe-kulûbunâ Bihî mûkmâtun enne mâ kaaîe vâkıu Yehîîu yucâfî cenbehû an fırâşıhî İze 's-teskaîeî bi '1-kâfırîne '1-madâcm

(= Tan yeri ağarıp fecri sâdık yükseldiği sırada Rasûlullah, Ki-tâbı'm okuyarak aramızda bulunuyor. O bize dalâletten sonra hidâyet nuru göstermiştir. Gönüllerimiz O'na tereddütsüz inanmıştır. O'nun her söylediği muhakkak vâki'dir. Kâfirlere yatakları ağırlık verirken, O Peygamber yanını yatağından uzaklaştırarak geceler.)

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet-etmekte Ukayl de Yûnus'a mu-tâbaat etmiştir. ez-Zubeydî de ez-Zuhrî'den; o da Saîd ibnu'l-Müsey-yeb'den ve el-A'rec'den; onlar da Ebû Hureyre'den olmak üzere söylemiştir [177].

176-.......Ebû Seleme Abdurrahmân ibn Avf, haber verdi ki, kendisi Hassan ibn Sabit el-Ensârî'dan işitmiştir: Hassan (mescidde şiir inşadının cevazı hususunda) Ebû Hureyre'yi şâhid tutarak:

— Allah aşkına söyle! Rasûlullah'ın "Yâ Hassan! Rasûlullah'-tan yana (Kureyş kâfirlerine) cevâb ver! Allah'ım! Onu (yânî Has-sân'ı) Rûhu'l-Kuds ile te'yîd et!" dediğini işittin mi? dedi.

Ebû Hureyre de:

— Evet işittim! diye cevâb verdi [178].

177-.......Bize Şu'be, Adiyy ibn Sâbit'ten; o da el-Berâ (ibn Âzib- R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) Hassan ibn Sâbit'e hitaben: "Sen de müşrikleri hicvedip kötüle! Yâhud onların hicivlerine karşılık ver, Cibril de seninle beraberdir" buyurmuştur [179].

92- Şiirin İnsan Üzerine, Onu Allah'ı Anmaktan, İlimden Ve Kur'ân Okumaktan Men' Edecek Derecede Gâlib Olmasının Mekrûhluğu Babı

178-.......Bize Hanzala, Sâlim'den; o da İbn Umer(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S): "Birinizin içinin irinle dolması, muhakkak ki şiirle dolmasından hayırlıdır" buyurmuştur.

179-.......Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Muhakkak ki, bir kimsenin karnının içi, onu bozacak bir irinle dolması, şiir dolmasından daha hayırlıdır" buyurdu, demiştir [180].

93- Peygamber(S)'İn "Teribet yemînuki", 'Akra" YE "Halkaa1' Sözleri Babı [181]

180-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ebû'l-Kuays'm erkek kardeşi olan Eflah, Hicâb emrinin inmesinden sonra benim yanıma gelmek için izin istedi. Ben de ona:

— Bu hususta Rasûlullah'tan izin isteyinceye kadar vallahi ben ona izin veremem. Çünkü beni Eflah'ın kardeşi Ebû Kuays emzir-medi, lâkin beni Ebû'l-Kuays'm karısı emzirdi! dedim.

Bu sırada Rasûlullah benim yanıma girdi. Ben: ^- Yâ Rasûlallah! Beni erkek emzirmedi, lâkin beni Ebû'l-Kuays'm karısı emzirdi! dedi. Rasûlullah (S):

— "Sen ona (yanına gelmesi için) izin ver. Çünkü o senin (süt) amcandır. Teribet yemînuki (= Sağ eli toprak olası)/" buyurdu.

Urve ibnu'z-Zubeyr: Bu hadîste zikredilen şey sebebiyle Âişe:

— Nesebden haram olanı, sütten de haram kılın! derdi, demiştir.

181-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) haccdan dönerken Minâ'dan Mekke'ye doğru hareket etmek istedi. Bu sırada Sa-fiyye (bintu Huyey)'yi çadırının kapısında dertli ve hüzünlü hâlde gördü. Çünkü Safiyye hayız olmuştu. Bunun üzerine Peygamber, Ku-reyş'in bir lügati, bir ta'bîri olan:

— "Akra, halkaa! Muhakkak ki sen bizleri habsedip yolumuzdan alıkoyacaksın!" buyurdu.

Sonra da:

— "Sen nahr günü ziyaret tavafını yaptın mı?" diye sordu. Safiyye:

— Evet yaptım, cevâbını verince Peygamber:

— "Öyleyse yürü, hareket ediyoruz (hayızlıdan veda tavafı düşer)/" buyurdu.

94- "Zaamû" Ta'bîri Hakkında Gelen Şey Babı

182-.......Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hâni'in hizmetçisi EbûMurre haber verdi ki, kendisi Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hâni'den şöyle derken işitmiştir: Ben Mekke fethi senesi Rasûlullah(S)'m yanma gittim ve onu yıkanır hâlde buldum. Kızı Fâtıma da kendisini perde tutup örtüyordu. Selâm verdim.

— "Bu kadın kimdir?" diye sordu.

— Ben Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hâni'im! cevâbını verdim.

— "Ümmü Hâni'e merhaba (= Hoş geldin, safa geldin Ümmü Hâni')/" dedi.

Yıkanmasını bitirince Rasülullah sırtındaki tek parça kumaşı çap-razvârî bağlamış olduğu hâlde durup sekiz rek'at namaz kıldı. Namazdan çıktığı zaman:

— Yâ Rasûlallah! Anamın oğlu Alî, benim and ve emân verdiğim fulân adamı, Hubeyre oğlu fulân kimseyi öldüreceğini zu'm etmiştir! dedim.

Bunun üzerine Rasülullah:

— "Yâ Ümme Hâni'! Senin ahd ve emân verdiğin kimseye biz de ahd ve emân vermişizdir!" buyurdu.

Ümmü Hâni': Bu, duhâ vakti idi, demiştir [182].

95- Kişinin "Veyleke" Sözü Hakkında Gelen Şey Babı

183-.......Bize Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir adamın kurbanlık deveyi sürüp götürmekte olduğunu görmüş de ona:

— "Deveye bin!" buyurmuş. O kimse:

— Bu deve kurbanlıktır, demiş. Rasülullah:

— "Bu kurbanlık deveye bin! Veyl olsun sana!" buyurmuştur.

184- Bize Kuteybe ibn Saîd, Mâlik'ten; o da Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasülullah (S) birisini kurbanlık devesini sevkederken görmüş de ona:

— "Deveye bin!" buyurmuş. O kimse:

— Yâ Rasûlallah! Bu deve kurbanlıktır! demiş.

Rasûlullah ikinci yâhud üçüncü defasında:

— "Bu kurbanlık deveye bin! Yazıklar olsun sana!" buyurmuştur.

185-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir seferde idi. Beraberinde siyah bir hizmetçisi vardı ki, ona Enceşe deniliyordu. Bu siyah köle, kaafilenin develerini güzel neşîdeler okuyarak sevkediyor ve hızlı yürütüyordu. Rasûlullah ona:

— "Veyl sana yâ Enceşe! Yavaş ol! Cam gibi (ince kalbli) olan kadınların develerini hızlı yürütme!" buyurdu.

186-.......Ebû Bekre (Nufey* ibnu'l-Hâris- R) şöyle demiştir:

Bir adam Peygamber'in yanında bir kimseyi övdü. Bunun üzerine Peygamber (S) ona üç defa:

— "Veyl sana! Kardeşinin boynunu kesip kopardın!" buyurup şöyle devam etti:

— "Sizden biriniz bir kimseyi çaresiz medhedecek olursa 'Ben fulâm zahirine göre şöyle şöyle sanıyorum; ameline göre onu hesaba çekecek ise A Hah 'tır, ben A ilah 'a karşı hiçbir kimseyi tezkiye etmem' desin. Bunu da o kimsenin böyle hâlini biliyorsa söylesin!" buyurdu [183]

187-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir gün

ganimet taksimi yaparken Temîm oğullan'ndan Zu'I-Huvey-sıra lakablı bir adam:

— Yâ Rasûlallah! Adalet et! dedi. Rasûlullah:

— "Veyl olsun sana! Ben adalet etmezsem kim adalet eder?' buyurdu.

Bunun üzerine Umer:

— Bana izin ver de şu adamın boynunu vurayım! dedi. Rasûlullah şöyle buyurdu:

— "Hayır (boynunu vurma)/ Onun birtakım arkadaşları vardır ki, sizden biriniz onların namazı yanında kendi namazını, onların oruçları yanında kendi orucunu hakîr görür. Onlar okun avdan delip çıkışı gibi dînden çıkarlar. (Avı delip geçen) okun demirine bakılır, onda kan nâmına birşey bulunmaz- Sonra okun ağaç kısmına bakılır, orada dçı birşey bulunmaz. Sonra okun yelesine -tüyüne- bakılır, orada da birşey bulunmaz. Ok, avın işkenbesi içindeki şeylere ve kana girip çıkmış, fakat onlardan hiçbirşey oka yapışıp kalmamıştır! Onlar, insanlar (müslümânlar) arasında bir ayrılma olduğu zaman ortaya çıkarlar. Onların alâmeti iki elinin birinde kadın memesi gibi yâhud öteye beriye gidip gelen bir et parçası gibi birşey bulunan bir adamdır". Ebû Saîd şöyle dedi: Ben bunu Peygamber'den işittiğime şehâ-det ediyorum. Ve yine şehâdet ediyorum ki, Alî ibn Ebî Tâlib onlarla harbettiği zaman, ben onun maiyyetinde idim. Öldürülenlerin içinde bu hadîste vasfedilen adam arandı. Netîcede Peygamber'in vasfetti-ği vasıf üzere birisi bulunup getirildi [184].

188-....... Bize el-Evzâî haber verip şöyle dedi: Bana îbnu Şihâb, Humeyd ibn Abdirrahmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: Bir adam Rasûlullah(S)'a geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Ben helak oldum! dedi. Rasûlullah:

— "Vayhake (= Yazık sana) ne oldu?*' buyurdu. O kimse:

— Ramazânda oruçlu iken eşimin üzerine düştüm (yânı cima yaptım), dedi.

Rasûlullah:

— "Bir köle âzâd et!" buyurdu. O kimse:

— Köle bedelini bulamam, dedi. Rasûlullah:

— "Öyleyse iki ay zincirleme oruç tut!" buyurdu. O:

— Buna güç yetiremem, dedi. Rasûlullah:

— "Öyleyse altmış fakire yemek yedirip doyur!" buyurdu. O:

— (Bunun bedelini de) bulamam, dedi.

O sırada Peygamber'e (hurma yaprağından örülmüş onbeş sâ' alabilen hurma dolu) bir zenbîl getirildi.

— (tBu hurmayı al da fakirlere sadaka yap [185] buyurdu. O kimse:

— Yâ Rasûlallah! Ailemden başka fakirler üzerine mi sadaka yapacağım? Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, Medine'nin iki yanı arasında benden daha ihtiyâçh bir kimse yoktur, dedi.

Bunun üzerine Peygamber, dişleri meydana çıkıncaya kadar güldü ve:

— "Bunu al (ailene yedir)/" buyurdu m.

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmesinde el-Evzâî'ye Yûnus ibn Yezîd mutâbaat etmiştir. Abdurrahmân ibn Hâlid de ez-Zuhrî'den rivayetinde "Vayhake" yerine "Veyleke" ta'bîrini söylemiştir [186].

189-.......Bize Ebû Amr el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Bana İbn Şihâb ez-Zuhrî, Atâ ibn Yezîd el-Leysî'den; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den şöyle tahdîs etti: Bir bedevî Arab:

— Yâ Rasûlallah! Bana hicretin hükmünden haber ver, dedi. Rasûlullah (S):

— "Vayhake{ = Yazık sana)/ Şübhesiz hicret işi çok çetindir.

Senin develerin var mı?" buyurdu. Bedevi:

— Evet vardır, diye cevâb verdi. Rasûlullah:

— "Sen onların sadakalarım (yânı zekâtlarını) veriyor musun?" buyurdu.

Bedevi:

— Evet veriyorum, dedi. Rasûlullah:

— "Öyleyse sen denizlerin ötesinde olsan da Medine 'ye uzak olan (yânî yerinde) çalış! Çünkü Allah senin amelinden hiçbirşeyi eksik bırakmayacaktır" buyurdu [187].

190-.......Bize Şu'be tahdîs etti ki, Vâkıd ibn Muhammed ibn Zeyd şöyle demiştir: Ben babam Muhammed ibn Zeyd'den işittim; o da İbn Umer(R)'den ki, Peygamber (S): "Veylekum" -yâhud "Vayhakum"- ta'bîrini söyledi de sonra -Şu'be: Peygamber'in bu ta'-bîrlerden hangisini söylediğinde şekkeden şeyhi Vâkıd ibn Muham-med'dir, demiştir-:

— "Benden sonra birbirlerinin boyunlarını vuran kâfirlere dönmeyiniz!" buyurdu.

en-Nadr ibn Şumeyl de Şu'be'den: "Vayhakum"sözünü söylemiştir.

Umer ibnu Muhammed, babası Muhammed ibn Zeyd'den "Veylekum" yâhud "Vayhakum" şeklinde söylemiştir [188]

191-.......Bize Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den; o da Enes(R)'ten şöyle tahdîs etti: Çöl ahâlîsinden bir adam Peygamber'e geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Kıyamet saati ne zaman ayağa kalkacak (yânî kıyamet ne zaman kopacak)? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Veyleke(= Veyl sana)/ Sen kıyamet için ne hazırladın?" di-Bedevî'ye sordu.

— Ben onun için (fazla bir amel) hazırlamadım. Ancak ben Allah'ı ve Rasûlü'nü seviyorum, dedi.

Rasûlullah:

— "Şübhesiz sen sevdiğinle berabersin" buyurdu. (Enes dedi ki:) Biz:

— (Yâ Rasûlallah!) Bizler de böyle miyiz (âhirette sevdiklerimizle beraber miyiz)? diye sorduk.

Rasûlullah:

— "Evet berabersiniz" diye tasdîk edince, biz o gün bu cevâb-dan pek şiddetli bir ferah ile ferahlanıp sevindik.

Bir gün Mugîre ibn Şu'be'ye âid olup benim yaşımda butunah bir oğlan çocuğu uğradı da Peygamber:

— "Eğer bu çocuğun eceli geri bırakılırsa, ihtiyarlık devri bu çocuğa erişmeden (burada hazır bulunanlar için olan) saat kopar" buyurdu.

Bu hadîsi Şu'be, Katâde'den özetle söyledi. Katâde: Ben Enes'-ten işittim; o da Peygamber'den, demiştir [189].

96- "De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız, bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve suçlarınızı örtsün. Çünkü Allah

çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (Âiu îmrân: 3i) Kavlinden Dolayı Azîz Ve Celîl Olan Allah Sevgisinin -Veya Allah İçin Sevmenin- Alâmeti Babı [190]

192-.......Bize Muhammed ibn Ca'fer, Şu'be'den; o da Süleyman (ibn Mıhrân el-A'meş)'den; o da Ebû Vâil'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "KİŞİ sevdiği ile beraberdir" buyurmuştur.

193-.......Bize Cerir, el-A'meş'ten tahdîs etti ki, Ebû Vâil şöyle demiştir: Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Rasûlullah'ın huzuruna bir adam geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Henüz kendilerine katılmamış olduğu bir kavmi, bir zümreyi seven bir kimse hakkında nasıl bit hüküm söylersiniz? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Kişi sevdiği ile beraberdir" buyurdu.

Bu hadîsi el-A'meş'ten; o da Ebû Vâil'den; o da Abdullah'tan; o da Peygamber'den senediyle rivayet etmekte Cerîr ibn Abdilhamîd'e, Cerîr ibn Hazım,Süleyman ibn Karm, Ebû Avâne üçlüsü de mutâba-at etmişlerdir.

194-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Peygamberce:

— Bir kimse henüz kendilerine kavuşmadığı bir topluluğu seviyor! denildi.

Peygamber:

— "Kişi sevdiği kimse ile beraberdir" buyurdu.

Bu hadîsin râvîsi Sufyân es-Sevrî'ye el-A'meş'ten rivayet etmekte Ebû Muâviye Muhammed ibn Hazım ile Muhammed ibn Ubeyd mu-tâbaat etmişlerdir.

195- Bize Abdan tahdîs etti. Bize babam Usmân ibnu Cebele, Şu'be'den; o da Amr ibnu Murre'den; o da Salim ibn Ebi'I-Ca'd'-den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle haber verdi:

Bir adam Peygamber(S)'e:

— Yâ Rasûlallah! Kıyamet ne zaman (olacak)? diye sordu. Oda:

— "Sen onun için ne hazırladın?" buyurdu. O zât:

— Ben kıyamet için çok namaz, çok oruç ve çok sadaka hazırlamadım. Lâkin ben Allah'ı ve Rasûlü'nü seviyorum, dedi.

Rasûlullah:

— "Sen sevdiklerinle beraber olacaksın" buyurdu [191].

97- Bir Adamın Diğer Birine "Ihse' (= Yıkıl Git)" Sözü Babı

196- Bize Ebu'l-Velîd tahdîs etti. Bize Selm ibnu Zerîr tahdîs etti: Ben Ebû Recâ'dan işittim. Ben İbn Abbâs(R)'tan, şöyle dedi: Rasûlullah (S) İbnu Sâid adındaki kâhin çocuğa:

— "Ben senin için gönlümde birşey gizledim, o nedir?" dedi. O:

— "Duh"dur, diye cevâb verdi.

Rasûlullah:

— "Thse(= Sus, yıkıl git)!" buyurdu [192].

197-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Salim ibn Abdillah haber verdi; ona da babası Abdullah ibn Umer (R) şöyle haber vermiştir: Umer ibnu'l-Hattâb, RasûluIlah'ın beraberinde sahâbîlerinden bir topluluk içinde İbn Sayyâd denilen bir kâhinin bulunduğu tarafa doğru gittiler. Nihayet onu (Ensâr'dan) Mağale oğullan'mn kalesi içinde çocuklarla oynarken buldular. İbn Sayyâd, o günlerde henüz erlik çağına ermeye yaklaşmıştı. Bu genç kâhin, Rasûlullah'i bilemedi, nihayet Rasûlullah onun sırtına eliyle hafifçe vurduktan sonra:

— "Benim Allah'ın Rasûlü olduğuma şehâdet eder misin?" deyince, hemen Rasûlullah'a baktı ve:

— Senin Ümmîlerin Rasûlü olduğuna şehâdet ederim, dedi. Bundan sonra İbn Sayyâd:

— Sen benim Allah'ın Rasûlü olduğuma şehâdet eder misin? dedi. Peygamber onun suâline cevâb vermeyip, onu eliyle itti ve sonra:

— "Ben Allah 'a ve Allah 'in hakk rasûllerine îmân ettim " dedi. Bundan sonra İbn Sayyâd'a:

— "Düşte, törede ne görüyorsun?" diye sordu. O da:

— Bana doğru haber de gelir, yalan haber de gelir, dedi. Rasûlullah:

— "Senin üzerine iş karıştırılmıştır" buyurdu.

Rasûlullah ona:

— "Ben senin için gönlümde birşey sakladım?" dedi, (O: Nedir? dedi. Zihninde Duhân Sûresi'ni hatırlamıştı).

İbn Sayyâd:

— Gönlündeki "Duh"tur, diye cevâb verdi. Rasûlullah:

— "Sus, yıkıl git! Haddini tecâvüz etme!" buyurdu. Umer:

— Yâ Rasûlallah! Bana onun hakkında izin verir misin ki, onun boynunu vurayım! dedi.

Rasûlullah;

— "Eğer bu Deccâl ise sen onun üzerine musallat kılınmazsın (yânîonu vurmağa me'mûr değilsin)/ "Eğer Deccâl değil ise, onuöl-dürmekte senin için hiçbir hayır yoktur!" buyurdu.

Salim şöyle dedi: Ben yine Abdullah ibn Umer'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah bundan sonra bir kerre de Ubeyy ibn Ka'b el-Ensârî ile beraber İbn Sayyâd'ın bulunduğu hurmalığı kasdederek gittiler. Nihayet Rasûlullah hurmalığa girince hurma gövdeleriyle saklanıp gizlenmeye başladı. Böylece İbn Sayyâd kendisini görmeksizin ondan birşeyler işitmek istiyordu. îbn Sayyâd ise hurmalıkta kendisine âid bir kadîfe içinde, döşeği üzerinde yatmakta idi. Kadife hırka içinde genizden gelen hafif bir ses, bir hırıltı vardı. Tam bu sırada îbn Sayyâd'ın annesi, hurma gövdeleriyle korunmakta olan Peygam-ber'i gördü de İbn Sayyâd'a:

— Ey Safi! İşte Muhammed geldi! diye seslendi.

Safi, İbn Sayyâd'ın adıdır. İbn Sayyâd, bulunduğu yatma hâline son verip sustu. Rasûlullah yanındakilere:

— "Şu kadın oğlunu o hâlde bıraksaydı îbn Sayyâd saçma sözleri ve tabiî olmayan halleriyle size ne mâl olduğunu beyân ederdi" buyurdu [193].

Salim şöyle dedi: Abdullah ibn Umer şöyle dedi: Bir kerresinde Rasûlullah (S) insanlar içinde ayağa kalktı, (Allah'a hamdedip) lâyık olduğu sıfatlarla Allah'ı övdü. Bundan sonra Deccâl'i zikredip şöyle buyurdu:

— "Ben sizleri kesin surette onun şerrlerinden sakındırırım. Peygamberlerden herbir peygamber, muhakkak kavmine Deccâl'den haber verip korkutmuştur. Nûh Peygamber de muhakkak kavmine ondan haber verip sakındırmıştır. Lâkin ben size bunun hakkında hiçbir peygamberin bilsinler diye kendi kavmine söylemediği bir vasfını söyleyeceğim: Deccâl şaşıdır (kötü kılavuzdur), Allah ise şaşı değildir (insanları doğru yola irşâd eyler)".

Ebû Abdillah el-Buhârî: "Hase'tu'l-Kelbe", "Köpeği uzaklaş-tırdim"; "Hâsiîn" (ei-Bakara: 65; d-A'râf: 165)"Uzaklaştırılanlar" ma'nâ-sinadır, dedi [194].

98- Kişinin Bir Başkasına "Merhaba" Demesi Babı [195]

Aişe de: Peygamber (S), Fâtıma aleyha's-selâm'a hitaben "Merhaba kızım" buyurdu, demiştir.

Keza Ümmü Hâni' de: Ben Peygamber(S)'in yanına geldim de, O bana "Merhaba Ümmü Hâni'" sözünü söyledi, demiştir [196].

198-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Abdu'1-Kays hey'eti Peygamber(S)'in huzuruna geldiği zaman onlara:

— "Horlanmay anlar ve pişman da olmayanlar olarak gelmiş bulunan hey'ete merhaba (yânî hoş geldiniz)/" buyurdu.

Hey'et:

— Yâ Rasûlallah! Bizler Rabîa kabilelerinden bir kabileyiz. Sen'-inle bizim aramızda (kâfir olan) Mudarr kabileleri vardır. Bu sebeb-le bizler Sana haram aylardan başka bir zamanda ulaşamıyoruz. Onun için bize kestirme birşey emret de biz onu yapmakla cennete girelim ve kavmimizden geride kalanlarımızı da ona da'vet edelim! dediler.

Rasûlullah:

— "Size emredeceğim şeyler dörttür, nehyedeceğim şeyler de dörttür:

Namazı dosdoğru kılınız, zekâtı veriniz, ramazân orucunu tutunuz ve ganimet aldığınız şeylerin beşte birini devlete veriniz. Dubbâ', hantem, nakîr denilen kaplarda, bir de zift sürülmüş olan kapta şıra kurup içmeyiniz" buyurdu [197].

99- İnsanların Babalarının İsimleri(Ne Nisbetjle Çağırılmaları Babı

199-.......Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer(R)Men tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Verdiği sözde durmayıp cayan gadredici kimse için kıyamet gününde bir bayrak yükselttiler de (kendi ismi ve babasının ismi söylenerek) 'Bu fulân oğlu fulânın ahd ve sözünde durmamasıdır!' denilir" buyurmuştur.

200- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Abdullah ibn Dinar'dan; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Verdiği sözde durmayıp cayan gadredici kişi için kıyamet gününde bir bayrak dikilir de 'Bu fulân oğlu fulânın sözünde durmamasıdır!' denilir (flân olunur)" buyurmuştur [198].

100- Bâb:

'İnsan 'Nefsim habis oldu' demesini3'

201-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Sakın sizden biriniz 'Nefsim habis oldu' demesin. Lâkin 'Nefsim lakis oldu (yânî sıkıldı ve zebûn oldu)' desin!" buyurmuştur.

202-....... Bize Abdullah ibn Mübarek, Yûnus'tan; o da ez-Zuhrî'den; o da Ebû Umâme ibn Sehl'den; o da babası Sehl ibn Hu-neyf el-Ensârî'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Sizden herhangi biriniz sakın 'Nefsim habîs oldu' demesin.

Lâkin 'Nefsim lakis oldu' desin!" buyurmuştur.

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Yûnus ibn Yezîd'e Ukayl mutâbaat etmiştir [199].

101- Bâb:

'Dehre sövmeyiniz!

203-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: RasûluIIah (S) şöyle dedi: "Yüce Allah: Âdem oğlu dehre söver. Hâlbuki ben dehr'im (yânı dehrin yaratanı ve sahibiyim). Gece, gündüz benim elimdedir! buyurdu".

204-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Üzüme kerm adı vermeyiniz. 'Ey hasar ve ziyana uğrayası dehrV sözünü de söylemeyiniz. Çünkü Allah dehr(\n yaratanı ve sâhibi)tf/r" buyurmuştur [200].

102- Peygamber(S)'İn: "Kerm ancak müfminin kalbidir3' Sözü Babı [201]

Peygamber (S) şunları da söylemiştir:

"Hakîkî müflis, ancak kıyamet gününde iflâs edendir";

"Çok yenici olan gerçek pehlivan ancak öfke sırasında kendi nefsine mâlik olan kimsedir";

"Lâ mülke illâ üîlâhi (= Hakîkî meliklik ancak Allah'a âiddir -diğer bir zabta göre: Allah'tan başka melik yoktur)"; Peygamber bu sözünde Allah'ı, melikliğin sonu olmakla vasifladı. Sonra da melikleri zikredip, bunun dünyâ melikleri ma'nâsına da geldiğini delîllemek için şu âyeti söyledi:

"(Belkîs:) Şübhesiz ki hükümdarlar bir memlekete girdikleri zaman orasını perişan ederler. Halkından şerefli olanları hor ve hakir kılarlar. Bunlar da böyle yapacaklardır... dedi" (en-Nemi: 34) [202]

205-.......Ebû Hureyre (R) dedi ki: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "(İnsanlar üzüm ağacına) kerm diyorlar. Kerm, ancak mü'mi-nin kalbidir" [203].

103- İnsanın Başkasına "Babam, Anam Sana Feda Olsun!" Demesi Babı

Bu söz hakkında ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm'ın Peygamber'den rivayet ettiği senedli bir hadîs vardır [204].

206-.......Alî ibn Ebî Tâlib (R): Ben RasûluîIah(S)'m Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tan başka hiçbir kişiye babasını, anasını feda ederken işitmedim. Ben O'ndan, zannederim Uhud günü şunu işittim: "(Ey. Sa'd!) Babam, anam sana feda olsun, ctf/"buyuruyordu, demiştir [205]

104- İnsanın (Sevdiği Kimse İçin): "Allah Beni Senin Yolunda Feda Etsin" Demesi Babı

Ebû Bekr de Peygamber (S) için: Babalarımızı ve analarımızı Sana feda edelim! demiştir [206].

207-.......Bize Yahya ibn Ebî İshâk, Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Enes ve babalığı Ebû Talha Peygamber'in beraberinde Usfâr harbinden dönüyorlardı. Peygamber'in beraberinde Safiyye de vardı. Peygamber (S) Safiyye'yi bineğin arka tarafına bindirmişti. Yolun bir kısmında oldukları zaman bindiği dişi deve sürçtü de Peygamber ile kadını Safiyye; ikisi birden düştüler.

Enes dedi ki: Zannederim Ebû Talha kendini devesinin üzerinden derhâl düşünmeksizin yere attı da Rasûlullah'ın yanına geldi ve:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Allah benim hayâtımı Sana bedel kılsın! Sana birşey isabet etti mi? dedi.

Peygamber:

— "Hayır, lâkin sen kadına dikkat et (ona yardım et)/" buyurdu.

Bunun üzerine Ebû Talha kendi elbisesini (Safiyye'ye bakmamak için) kendi yüzü üzerine koydu ve onun bulunduğu tarafa doğru yürüdü. Safiyye'nin yanma varınca elbisesini onun üzerine attı. Kadın ayağa kalktı. Akabinde Ebû Talha onlar için devenin eşyasını düzeltip sıkıca bağladı. Rasûlullah ile Safiyye deveye bindiler ve kaa-file yürüdü. Nihayet Medîne sırtına vardıkları zaman -yâhud: Me-dîne'yi yukarıdan gördükleri zaman- Peygamber (S):

— "Âyıbûne, tâibûne, âbidûne ü-Rabbinâ hâmidûne { = Biz dönücüleriz, tevbe edicileriz. Rabb'imize ibâdet edicileriz, hamdedici-leriz)/" sözlerini söyledi ve Medine'ye girinceye kadar bunu söylemeyi devam ettirdi [207].

105- Azız Ve Celîl Olan Allah'a İsimlerin En Sevgili Olanı Babı

208-....... Câbir (R) şöyle demiştir: Bizim Ensâr'dan bir adamın bir oğlu doğdu da o kimse doğan çocuğa Kaasım adını verdi. Biz de ona:

— Biz seni Ebû'l-Kaasım künyesiyle künyelemeyiz ve sana ikram da etmeyiz! dedik.

O zât bizim sözümüzü Peygamber(S)'e haber verdi. Bunun üzerine Peygamber ona:

— "Sen oğluna Abdurrahmân ismini ver!" buyurdu [208].

106- Peygamber(S)'İn: "Benim ismimi çocuklarınıza isim veriniz, fakat künyem ile künyelenmeyiniz" Kavli Babı

Bunu Enes, Peygamber'den olmak üzere söylemiştir [209].

209-.......Bize Husayn, Sâlim'den tahdîs etti ki, Câbir (R) şöyle demiştir: Bizim Ensâr'dan bir adamın oğlan çocuğu doğdu da kendisi çocuğa Kaasım adını verdi. Ensâr:

— Bizler bunu Peygamber(S)'e soruncaya kadar sana bu künyeyi vermeyiz! dediler.

Sorduklarında Peygamber onlara:

— "Benim ismimle çocuklarınızı isimleyiniz, fakat künyem ile künyelenmeyiniz!" buyurdu.

210-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Eyyûb'dan; o da İbn Sîrîn'den tahdîs etti ki, İbn Şîrîn şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim; Ebû'l-Kaasım (S): "Benim ismimi çocuklarınıza isim veriniz, fakat künyemle künyelenmeyiniz" buyurdu, dedi.

211-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbnu'l-Munkedir'den işittim, şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdil-lah(R)'tan şunu işittim: Bizden bir adamın oğlu doğdu da ona el-Kaasım ismi verdi. Ensâr da ona:

— Bizler seni Ebû'l-Kaasım ile künyelemeyiz ve sana bu doğum sebebiyle "Göz aydın" diye ikram da etmeyiz, dediler.

O zât Peygamber(S)'e gelip onların bu sözlerini kendisine zikretti. Bunun üzerine Peygamber ona:

— "Oğluna Abdurrahmân ismi ver!" buyurdu.

107- Hazn İsmi(Ni Zikr) Babı [210]

212-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da İbnu'l- Müseyyeb'den haber verdi ki, babası Hazn ibn Ebî Vehb el-Kuraşî, Peygamber(S)'e geldiğinde Peygamber ona:

— "İsmin nedir?" diye sormuş. O da:

— Hazn'dır, diye cevâb vermiş. Peygamber:

— "Sen Sehl'sin!" buyurmuş. O ise:

— Ben babamın bana verdiği ismi değiştirmem, demiştir. Îbnu'l-Müseyyeb: Ondan sonra bizim aile içinde katılık, sertlik devam etti durdu, demiştir [211].

213- Bana Alî ibnu Abdillah ve Mahmûd tahdîs edip şöyle dediler: Bize Abdurrazzâk tahdîs etti. Bize Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da.babası el-Müseyyeb'den; o da dedesinden bu geçen hadîsi haber verdi.

108- İsmi Daha Güzel Bir İsimle Değiştirmek Babı

214-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle dedi: Ebû Useyd'in oğlu doğduğu zaman Peygamber(S)'in yanına getirildi. Peygamber de çocuğu kendi uyluğu üzerine koydu. Babası Ebû Useyd de orada oturmakta idi. Bu sırada Peygamber, önünde bulunan bir şeyle meşgul olup daldı. Ebû Useyd O'nun meşguliyetini görünce oğlunun alınmasını emretti. Böylece çocuk, Peygamber'in dizi üzerinden alınıp geriye taşındı. Peygamber daldığı işten ayrılıp kendine gelince:

— "Çocuk nerede?" diye sordu. Ebû Useyd:

— Biz onu geriye çevirip iade ettik yâ Rasûlallah! dedi. Rasûlullah:

— "Onun ismi ne idi?" diye sordu. Babası:

— Fulân'dır, diye cevâb verdi. Rasûlullah:

— "Lâkin sen ona el-Munzir ismini ver!" buyurdu. Babası da o gün çocuğa

el-Munzir ismini verdi [212].

215-.......Bize Muhammed ibn Ca'fer, Şu'be'den; oda Atâibn Ebî Meymûne'den; o da Ebû Râfi'den; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle haber verdi: Zeyneb'in adı Berre idi. Bu kız adiyle kendi nefsini tezkiye ediyor denildi. Bunun üzerine Rasûlullah ona Zeyneb adını verdi [213].

216-.......İbn Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana Abdulhamîd ibnu Cubeyr ibn Şeybe haber verip şöyle dedi: Ben Saîd ibnu'l-Müseyyeb'in yanma oturdum. O bana şunu tahdîs etti: Dedesi Hazn, Peygamber(S)'in huzuruna vardığında Peygamber ona:

— "Adın nedir?" diye sormuş. O da:

— İsmim Hazn'dır! diye cevâb vermiş. Peygamber:

— "Hayır, sen Hazn değil, Sehl'sin (bu isimle anıl)/" buyurmuş. O ise:

— Ben, babamın bana verdiği ismi başka bir isimle değiştirmem! demiştir (yânî babamın verdiği ismi nasıl değiştireyim? diye özür ileri sürüp eski ismini muhafaza etmiştir).

İbnu'l-Müseyyeb: Artık ondan sonra bizim ailemiz içinde sertlik, katılık (yâhud hüzün ve keder) devam edip durdu, demiştir [214].

109- Peygamberlerin İsimleriyle İsimlendiren Kimse Babı

Enes de: Peygamber (S), İbrahim'i, yânî oğlunu öptü, demiştir [215].

217-.......Bize İsmâîl ibn Ebî Hâlid tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Ebî Evfâ'ya:

— Sen Peygamber(S)'in oğlu İbrahim'i gördün mü? dedim. O:

— (Evet gördüm.) O küçük bir çocukken öldü. Eğer Muham-med'den sonra bir peygamber olması hükmolunsaydı, oğlu İbrâhîm yaşardı. Lâkin Muhammed'den sonra hiçbir peygamber yoktur, dedi (Çünkü O, peygamberlerin sonuncusudur).

218-.......Bize Şu'be haber verdi ki, Adiyy ibn Sabit şöyle demiştir: Ben el-Berâ (ibn Âzib-R)'dan işittim, şöyle dedi: (Peygamber'in oğlu) İbrâhîm aleyhi's-selam öldüğü zaman Rasûîullah (S):

- "îbrâhîm için cennette bir süt emzirici vardır" buyurdu [216].

219-.......Câbir ibn Abdillah el-Ensârî (R) şöyle dedi: Rasûîullah (S):

— "Benim ismimle isimleyiniz. Fakat künyemle künyelenmeyi-niz. Kaasım ancak benim; aranızda taksim ediyorum!" buyurdu.

Bunu Enes de Peygamber'den rivayet etmiştir [217].

220-.......Bize Ebû Husayn, Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Benim ismimi çocuklarınıza isim veriniz, fakat künyem ile künyelenmeyiniz. Her kim beni ru'yâda görürse hakikatte beni görmüş olur. Çünkü şeytân benim suretime giremez. Bir de her kim benim ağzımdan bilerek yalan uydurursa, cehennemdeki yerine hazırlansın' [218].

221-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle dedi: Benim bir oğlum doğdu, ben hemen onu alıp Peygamber(S)'e götürdüm. Peygamber oğluma "İbrâhîm" adını verdi, bir hurmayı çiğnem yapıp çocuğun damağını ovaladı, ona bereketle duâ etti ve bana verdi. İşte bu İbrâhîm, Ebû Musa'nın en büyük oğlu idi.

222-.......el-Mugîre ibn Şu'be (R): İbrahim'in öldüğü gün güneş tutuldu,

demiştir. Bu güneş tutulma hadîsini Ebû Bekre de Pey-gamber'den olmak üzere rivayet etmiştir.

110- "Velîd" İsmini Vermek (Caizdir) Babı

223-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Peygamber (S) başını rukû'dan kaldırdığı zaman şöyle duâ etti: "Yâ Allah! el- Velîd ibnu 7-Velîd'i, Seleme ibn Hişâm 'ı, Ayyaş ibn EbîRabîa'yı ve Mekke'de müşrikler elinde zayıf görülen diğer mü'minleri kurtar! Allah'ım! Mudar (kâfirleri) üzerindeki baskım daha da şiddetlendir! Allah'ım, içinde bulundukları bu yıllarını onlara Yûsuf Peygamber'in yılları gibi yap!" [219]

111- (Ev Halkından Birini Yâhud) Bîr Arkadaşını, Onun İsminden Bir Harfi Eksilterek Çağıran Kimse Babı

Ebû Hazım, Ebû Hureyre'den söyledi ki, o: Peygamber (S) bana: "Yâ Ebâ Hırr!" diye nida etti, demiştir [220].

224-.......Peygamberdin zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bana:

— "Yâ Âişe! Bu yanımdaki Cibril'dir. Sana selâm okuyor!" buyurdu.

Ben de:

— Selâm ve Allah'ın rahmeti onun üzerine de olsun! dedim. Âişe: Peygamber (S), bizim görmediğimiz şeyi görürdü, demiştir.

225-.......Enes (R) şöyle demiştir: (Bir seferde annem) Ümmü Suleym -diğer kadınlarla beraber- yolcuların ağırlıkları içinde bulunuyordu. Peygamber(S)'in kölesi güzel sesli Enceşe'de onların bindikleri develeri hızlıca sevkediyordu. Peygamber:

— "Yâ Enceşu (Ağır ol)/ Cam şişeleri gibi olan kadınları şevket meni daha yavaş yap!" buyurdu.

112- Küçük Çocuğa Ve Henüz Çocuğu Doğmayan Kimseye Künye Verme(Nin Câizliği) Babı

226-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) insanların en güzel ahlâklısı idi. Benim (annem Ümmü Suleym'den) Ebû Umeyr denilen bir kardeşim vardı -zannederim ki, sütten yeni ayrılmıştı, demiştir-. Peygamber Ümmü Suleym'e geldiği zaman, o çocuğa:

— "Yâ Ebâ Umeyr! Nuğayr kuşu ne yaptı?" diye hitâb eder, şakalaşırdı.

Nuğayr (serçeye benzer bir kuştur ki) kardeşim onunla oynar dururdu. Peygamber bizim evimizde iken bazen namaz vakti gelirdi de hemen emir verir, altındaki yaygı süpürülür ve üzerine su serpilirdi. Sonra namaza durur, biz de arkasında durur, O bize namaz kıldırır-dı [221].

113- Kendisinin Daha Önce Başka Bir Künyesi Olsa Bile "Ebû Turâb" Künyesiyle Künyelenme(Nîn Cevazı) Babı

227-....... Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Şu muhakkak ki, Alî(R)'ye isimleri içinde kendisine en sevimli olanı elbette "Ebû Turâb" künyesi idi. Yine muhakkak ki, kendisi bununla çağrılmaktan çok ferah duyardı. Bu künye ile ona isim takan, Peygamber'den başkası değildi. (Bu şöyle olmuştu:) Bir gün Alî, Fâtıma'ya öfkelenmiş, bundan dolayı dışarıya çıkmış, mescidin duvarlarından birinin dibine uzanıp yatmıştı. Peygamber de Alî'yi ta'kîb ederek yâhud arayarak gelmişti. Birisi:

— İşte Alî duvarın dibinde yan-üstü yatmış! dedi.

Peygamber (S) Alî'nin yanına geldi ki, Alî, sırtı kum ve toprakla dolmuş hâlde yatıyordu. Peygamber onun sırtından toprakları eliyle silmeye ve:

- "Otur yâ Ebâ Turâb!" demeğe başladı [222].

114- Azîz Ve Celîl Allah'a, Kulların İsimlerinden En Sevimsiz Olanı Babı

228-.......Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Kıyamet gününde Allah katında isimlerin en zelili (en alçağı) Meliku'l-Emlâk ismiyle isimlenen kimse(nin ismi)dir" buyurdu, demiştir.

229-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el- A'rec'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre bir rivayetinde "Allah katında en alçak isim" şeklinde söylemiştir.

Yine Sufyân birkaç kerre "Allah katında isimlerin en zelili Mâliku'l-Emlâk ismiyle isimlenen adamdır" şeklinde söylemiştir.

Sufyân: Ebu'z-Zinâd'dan başkası bu "Meliku'l-Emlâk" lafzının tefsiri (Farsça'da) "Şâhân-şâh"dir, diyordu, demiştir [223].

115- Müşrikin Künyesinin Hükmü) Babı

Mısver ibn Mahrame: Ben Peygamber(S)'den minber üzerinde işittim: "Ancak Ebû Tâlib'in oğlu benim kızımı boşamayı istemesi hâli müstesna..." diyordu [224].

230-.......Usâme ibn Zeyd (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) Bedir vak'asından önce bir gün, üzerine Fedek dokuması saçaklı bir kadîfe örtü konulmuş palanlı bir merkeb üzerine bindi. Arka tarafında da Usâme olduğu hâlde Haris ibnu'l-Hazrec oğullan ma-hallesinde(ki evinde hasta bulunan) Sa'd ibn Ubâde'ye hasta ziyaretine gidiyordu. İkisi giderlerken nihayet yolda içlerinde Abdullah ibn Ubeyy ibn SelûFun bulunduğu bir meclise uğradılar. Bu vak'a Abdullah ibn Ubeyy'in müslümân olmasından önce idi. Bu mecliste müs-lümânlardan, müşriklerden, puta tapanlardan, Yahûdîler'den karışık birtakım insanlar vardı. Müslümanların içinde (şâir) Abdullah ibn Re-vâha da bulunuyordu. Merkebin kaldırdığı toz, meclisi kaplayınca Abdullah ibn Ubeyy, kaftânıyle burnunu kapadı ve:

— Bizim üzerimize tozlatmaymız! dedi.

Rasûlullah onlara selâm verdi. Sonra da orada durup merkebin-

den indi, onları Allah'a da'vet etti ve onlara karşı Kur'ân okudu. Bunun üzerine Abdullah ibn Ubeyy ibn SelûJ:

— Ey kişi! Bu söylediklerin gerçek ise bunlardan daha güzel birşey olamaz. Fakat bizim meclislerimize gelip de bizleri bununla ezâlan-dırma! Kendi menziline git, sana gelen olursa ona anlat! dedi.

Abdullah ibn Revana:

— Evet yâ Rasûlallah! Sen bizim meclislerimizde (her zaman) bizleri Kur'ân ile ört, bürü! Çünkü bizler Sen'in konuşmanı ve Kur'ân okumanı çok seviyoruz! dedi.

Bunun üzerine müslümânlar, müşrikler, Yahûdîler sovüşmeye başladılar, hattâ

birbirlerine doğru kalkışıp döğüşmeye yaklaştılar. Rasûlullah ise onları devamlı yatıştırıyordu, nihayet sakinleşip sustular. Bundan sonra Rasûlullah, merkebine binip yürüdü. Nihayet Sa'd ibn Ubâde'nin evine varıp yanına girdi. Rasûlullah (Ensâr'ın ve Hazrec kabilesinin ulularından olan) Sa'd'a hitaben:

— "Ey Sa'd! -Abdullah ibn Ubeyy'i kasdederek- Ebû Hubâb'-ın söylediklerini işitmedin mi? O şöyle şöyle şeyler söyledi" diye (biraz önce geçen vak'ayı anlattı.

Sa'd ibn Ubâde:

— Ey Rasûlallah! Babam Sana feda olsun! Sen İbn Ubeyy'in kusurunu affet ve onu biraz da özürlü sayıp hoş gör! Sana Kitâb'ı indiren Allah'a yemîn ederim ki, Allah'ın irâdesi, Sana indirdiği hakkı getirmek suretiyle tecellî etmiştir. Hâlbuki şu Belde halkı, İbn Ubeyy'in başına tâc giydirmeğe, üzerine de meliklere mahsûs olan sarığı sarmağa (bu suretle onu kendilerine melik edinmeye) ittifak edip hazırlanmışlardı. Allah Sana vermiş olduğu hakk peygamberlikle onların bu tasavvurlarını reddedince, bu mahrumiyet sebebiyle İbnu Ubeyy mahzun ve kederli oldu. Yâ Rasûlallah! İşte bu keder sebebiyle İbnu Ubeyy görmüş olduğun çirkin hareketleri yapmıştır! (Sen onu affet!) dedi.

Rasûlullah da onu affetti. Esasen Rasûlullah ile sahâbîleri Allah'ın kendilerine emrettiği gibi, müşriklerin ve kitâb ehlinin kusurlarım affedip ezalarına sabrediyorlardı.

Yüce Allah şöyle buyurdu: "And olsun ki3 mallarınız ve canlarınız hususunda imtihana çekileceksiniz. Sizden evvel kendilerine kitâb verilenlerden ve Allah 'a eş tanıyanlardan da herhalde incitici birçok laflar işiteceksiniz. Eğer katlanır, sakınırsanız işte bu, (hâdiselere karşı gösterilmiş) bir azimdendir*1 (âiu imrân: i86>;

"Kitâb ehlinden birçoğu, Hakk kendilerince besbelli olduktan sonra, ruhlarındaki hasedden ötürü sizi îmânınızdan sonra küfre döndürmek hevesine düştü. Allah'ın emri gelinceye kadar, şimdilik onları bırakın. Serzeniş de etmeyin. Şübhesiz ki, Allah herşeye hakkıyle

kaadİrdİr" (el-Bakara: 109).

İşte Rasûlullah, Allah'ın kendisine onların affı hakkında emretmiş olduğu bu emirleri yerine getirip uyguluyor, onların kusurlarını affedip ezalarına

sabrediyordu. Nihayet Allah, Peygamber'ine onlar hakkında harbe izin verdi. İşte bu izin üzerine Rasûlullah, Bedir gazvesine gitti. Allah Bedir'de (İslâm ordusunun eliyle) kâfirlerin yiğitlerinden ve Kureyş'in ulularından öldürdüklerini öldürdü. Rasûlullah ve sahâbîleri zafere ulaştırılmışlar ve ganimet kazanmışlar olarak, beraberlerinde küffâr yiğitlerinden ve Kureyş ulularından birçok esîr-ler bulunduğu hâlde Medine'ye döndüklerinde Ubeyy ibn Selûl oğlu ve beraberinde bulunan müşrikler ve puta tapanlar:

— Artık bu Bedir vak'ası işi, müslümânlığa yönelmiş açık bir zaferdir! Allah'ın Rasülü'ne İslâm Dîni'ne girmek üzere bey'at ediniz! dediler ve müslümân oldular [225].

231-.......Bize Abdulmelik ibn Umeyr, Abdullah ibnu'l-Hâris ibn Nevfel'den tahdîs etti ki, Abbâs ibnu Abdi'l-Muttalib:

— Yâ Rasûlallah! Amcam Ebû Tâlib'e herhangi birşeyle fayda verdin, yarar sağladın mı? Çünkü o dâima Sen'i korur ve Sen'in için düşmanlarına karşı öfkelenirdi! dedi.

Rasûlullah (S):

— "Evet, o şimdi topuklarına kadar dibi yakın ateşten bir çukur içindedir. Eğer ben olmasaydım, muhakkak o cehennem' ?n derin çukurunda olacaktı" buyurdu [226].

116- Bâb: "Tevriye Ve Kinaye Yoluyla Söylenen Ta'rîzli Sözler, Yalandan Kurtulmadır" [227]

İshâk ibn Abdillah şöyle dedi: Ben Enes'ten işittim: Üvey babam Ebû Talha'nın bir oğlu öldü. Eve geldiğinde: — Oğlan(ın hastalığı) nasıl oldu? diye sordu.

Annem Ummü Suleym: — Oğlanın nefesi sâkinleşti, ben onun istirahata kavuşmuş olmasını timîd ediyorum, dedi.

Ebû Talha, Ummü Suleym'in bu sözünden, onun doğru söylemekte olduğunu zannetti, dedi [228].

232-.......Bize Şu'be, Sabit el-Bunânî'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Peygamber (S) bir seferinde yol alırken Habeşli bir deve sürücüsü güzel sesiyle kadınların bindikleri develeri hızlı bir şekilde yürüttü. Bunun üzerine Peygamber ona hitaben:

— "Yâ Enceşe, yumuşak ol! Yazık sana! Camları (yânî cam gibi nâzik olan kadınları) hızlı yürütme!" buyurdu.

233-.......BizeHammâdibnYezîd, Sâbit'ten; o daEnes'ten ve yine Hammâd, Ebû Kılâbe'den; o da Enes(R)'ten şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) bir seferde idi. Enceşe denilen bir siyah köle de kadınların bindikleri develeri güzel sesiyle tegannî ederek hızlı hızlı yürütüyordu. Peygamber ona:

— "Yavaş ol yâ Enceşe! Camları sürüşünde ağır ol!" buyurdu.

Ebû Kılâbe: Peygamber "Kavarîr{= Camlar)" sözüyle kadınları kasdediyordu, demiştir.

234-.......Bize Katâde tahdîs etti. Bize Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edip şöyle dedi: Peygamber'in Enceşe denilen bir deve sürücüsü vardı, o güzel sesli bir kimse idi. Peygamber (S) ona:

— "Yavaş ol yâ Enceşe! Cam şişeleri kırma!" buyurdu.

Katâde: Peygamber "Cam şişeler" sözüyle, kadınların (gönüllerinin) za'flarını kasdediyordu, dedi [229].

235-.......Enes ibn Mâlik (R): Medine'de düşmandan bir korku olmuştu. Rasûlullah (S) hemen Ebû Talha'nın atma binip hareket etti. Döndüğünde:

— "Biz korkulacak hiçbirşey görmedik. Şu muhakkak ki, biz bu beygiri bir derya (gibi hızlı) bulduk" buyurdu [230].

117- İnsanın Birşey İçin "O Hakk Değildir" Demeyi Kasdederek. "O Hiçbirşey Değildir" Demesi Babı

İbn Abbâs (R) da:

Peygamber (S) iki kabir için: "Bunlar (kendilerince) büyük günâh olmaksızın azâb olunuyorlar, hâlbuki o muhakkak büyük günâhtır" buyurdu, demiştir [231]

236-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Birtakım insanlar Rasülullah'a kâhinlerden (onların gaybı bilme iddialarından) sordular. Ra-sûlullah (S), bu soranlara:

— "Onlar(m bu ğayb ilmi hakkındaki sözleri) hiçbirşey değildir" buyurdu.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Onlar bâzı vakitler gaybdan birşey söylüyorlar da bu şey bir hakk oluyor? dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Bu haktan bir kelimedir ki, cinnîler onu (melekler birbirlerine söylerlerken kulak hırsızhğıyle) kaparlar da, artık onu tavuğun bağırıp çağırması gibi kendi kâhin dostlarının kulakları içine yüksek sesle söyler dururlar ve o (vahiyden çaldıkları) bir tek hakk kelimenin içine yüzden fazla yalan karıştırırlar" buyurdu [232].

118- Gözü Semâya Doğru Yükseltme Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: 'Onlar hâlâ bakmazlar mı o deveye, nasıl yaratılmıştır o?

O göğe nice yükseltilmiştir o? O dağlara; nasıl dikilmiştir o?... "

(el-Ğâşiye: 17-19);

Eyyûb es-Sahtıyânî de İbnu Ebî Muleyke'den; o da Aişe'den; öleceği sıra Peygamber (S), başını semâya doğru yükseltti... diye söylemiştir [233].

237-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Ben Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan işittim, şöyle diyordu: Bana Câbir ibn Abdillah (R) haber verdi ki, kendisi Rasûlullah(3)'tan şöyle buyururken işitmiştir: "Sonra benden vahy bir müddet kesildi. Bir gün yürürken gökyüzü tarafından bir ses işittim. Ben hemen gözümü gökyüzüne doğru kaldırdım. Bir de gördüm ki, Hıra Dağı 'nda bana gelen melek (yânî Cibril aleyh'Vselâm) semâ ile Arz arasında bir kürst üzerinde oturmuştu. (Pek ziyâde korktum...)".

238-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben bir gece teyzem Meymûne'nin evinde kaldım. Peygamber (S) de onun yanında idi. Gecenin son üçte biri -yâhud bir kısmı- olunca yatağından kalkıp oturdu ve akabinde gökyüzüne doğru baktı da şu âyetleri okudu:

"Hakikat göklerin ve Yer'in yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde temiz akıl sahihleri için elbet ibretler vardır. Onlar ayakta iken, otururken, yanlan üstünde yatarken hep Allah h hatırlayıp anarlar ve göklerin, Yerin yaratılışı hakkında inceden inceye düşünürler. Ey Rabb İmiz, Sen bunları boşuna yaratmadın. Sen pak ve münezzehsin. Bizi ateşin azabından korut Ey Rabb 'imiz, hakikat Sen kimi o ateşe sokarsan, şübhesiz onu hor ve zelîl edersin. (Orada) zâlimlerin hiçbir yardımcıları da yoktur. Ey Rabb İmiz, doğrusu biz 'Rabb Hnize inanın' diye insanları îmâna çağıran bir da 'vetçiyi işitip hemen îmâna geldik. Ey Rabb İmiz, artık bizim günâhlarımızı mağfiret eyle, kusurlarımızı ört, canımızı da iyilerle beraber al. Ey Rabb -imiz, Senin rasûllerine karşı bize va'd ettiklerini bize ver. Kıyamet

günü yüzümüzü kara çıkarma. Şübhe yok ki Sen asla sözünden dönmezsin... " (Âlu îmrân: 190-200) [234].

119- Bâb: Deynekle Suda Ve Çamurda Çizgiler Çizerek Tefekkür Edip

Düşünen Kimse

239-....... Bize Ebû Usmân en-Nehdî, Ebû Musa'dan şöyle tahdîs etti: Ebû Mûsâ (R) Medine bustânlarından bir bustân içinde Peygam-ber(S)'in beraberinde bulunmuştur. Oradaki kuyunun başında otururlarken, Peygamber'in elinde bir deynek vardı. Peygamber bu deynekle su ile çamur arasına vurarak düşünüyordu. Bu sırada bus-tânın kapısına bir adam geldi de içeriye girmek için kapının açılmasını istedi. Peygamber, Ebû Musa'ya:

— "Kapıyı aç ve o geleni cennetle müjdele!" buyurdu.

(Ebû Mûsâ dedi ki:) Ben gidip gördüm ki, o Ebû Bekr'dir. 'Hemen ona kapıyı açtım ve kendisini cennetle müjdeledim.

Ondan sonra başka bir adam bustân kapısının açılmasını istedi. Peygamber yine:

— "Ona kapıyı aç ve kendisini cennetle müjdele!" buyurdu. Gidip baktım ki, o Umer'dir. Ona da kapıyı açtım ve cennetle

müjdeledim.

Bundan sonra başka bir adam kapının açılmasını istedi. Peygamber dayanmış vaziyette idi, oturdu da:

— "Ona da kapıyı aç ve kendisine isabet edecek -yâhud: Meydana gelecek- musibetlere, belâlara karşı cennetle müjdele!" buyurdu.

Ben gidip gördüm ki, o Usmân'dır. Ona da kapıyı açtım ve cennetle müjdeledim de Peygamber'in söylemiş olduğu "İsabet edecek belâlara karşı" sözlerini kendisine haber verdim. Usmân:

— (Peygamber'in haber verdiği belâlara sabretmenin acılığına karşı) kendisinden yardım istenecek olan ancak

Allah'tır! Dedi [235].

120- Elindeki Birşeyle Yerde, Dürtükleyerek Çizgiler Çizip Düşünen Kimse

Babı

240-.......Alî (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber (S)'in beraberinde bir cenazede idik. Oturduğumuzda Peygamber (başını eğdi de) elindeki deynekle yere vurup dürtüklemeye (birtakım çizgiler çizmeğe) başladı. İşte bu tefekkür hâlinde:

— "Sizlerden hiçbir kimse müstesna olmamak üzere, muhakkak cennetten ve cehennemden oturacağı yeri boşaltılmış olarak hazırdır" buyurdu.

Sahâbîler:

— Öyle ise bizler (çalışmayı bırakıp) bu takdire dayanıp güvenmeyelim mi? dediler.

Rasûlullah:

— "Sizler çalışınız. Çünkü (saadet ve şekaavet ehlinden olan) herkes, ne için yaratılmışsa, onun yolu kendisine kolaylaştınhp hazırlanmıştır" buyurdu ve şu âyetleri okudu:

"Hakîkaten sizin çalışmalarınız ayrı ayrıdır: Bundan sonra kim verir ve sakınırsa ve o en güzeli de tasdik ederse, biz de onu o en kolaya hazırlarız. Amma kim cimrilik eder, kendisini müstağni görür ve o en güzeli yalan sayarsa, biz de ona o en güç olanı hazırlayıp müyesser kllariZ..." (el-Leyl: 4-10) [236].

121- Birşeye Hayret Etme Sırasında 'Attâhu Ekber" ve "Subhânallah" Diye Tekbîr Ve Tesbîh Eylemek Babı

241-.......Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: Bir gece Peygamber (S) uykusundan uyandı da:

— "Subhânallah! Bu gece ne hazîneler indirildi ve ne fitneler indirildi! Hücrelerin sahibelerini kim uyandırır -bununla zevcelerini kasdediyordu- ki, onlar da kalkıp gece namazı kılsalar! Dünyâda nice giyinik kadınlar vardır ki, âhirette çıplaktırlar!" buyurdu [237].

İbnu Ebî Sevr, İbn Abbâs'tan söyledi ki, Umer şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'e:

— Sen kadınlarını boşadın mı? diye sordum. Peygamber:

— "Hayır (boşamadım)" buyurdu. Ben de bundan taaccüb ederek:

— Allâhu Ekber! dedim, demiştir [238].

242-.......Peygamber'in zevcesi S afiyye bintu Huyey şöyle haber vermiştir: Peygamber (S) ramazânın son on günü içinde mescid-de i'tikâf yaparken Safiyye, Peygamber'i ziyaret etmek üzere yanına gitmiş ve yatsının ardından bir saat (yânî bir müddet) kendisiyle konuştuktan sonra evine dönmek üzere kalkmış. Peygamber de onu menziline geçirmek için onunla beraber kalkmış, Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme'nin evinin yanındaki mescid kapışma ulaştığında yanlarına Ensâr'dan iki kişi uğramış ve Rasûlullah'a selâm verdikten sonra hızlıca yürüyüp geçmişler, Rasûlullah onlara:

— "Acele etmeyiniz! Durunuz! Yanımdaki bu kadın, Safiyye bintu Huyey'dir!" buyurdu.

O iki zât; Rasûlullah'ın bu sözü kendilerine ağır geldi de:

— Subhânallah! Yâ Rasûlallah! dediler. Rasûlullah:

— "Şübhesiz şeytân, Âdem oğlunun bedenindeki kanın ulaşması gibi, her

yerde cereyan eder. Ben şeytânın sizin kalblerinizin içine kötü bir şübhe atmasından endîşe ettim" buyurdu [239].

122- Parmaklarla Küçük Çakıl Taşı Atmaktan Nehy Babı

243-....... Katâde şöyle demiştir: Ben Ükbe ibn Suhbân el- Ezdî'den tahdîs ederken işittim ki, Abdullah ibn Mugaffel (R): Peygamber (S) parmaklarla -ve sapanla- küçük çakıl taşı atmaktan neh-yetti, demiştir.

Râvî İbn Mugaffel rivayetine devamla: Şübhesiz ki, bu parmaklarla ve sapan ile taş atmak, avı öldürmez, düşmanı da yaralamaz. Böyle atılan taş, ancak göz çıkarır ve diş kırar, demiştir [240].

123- Aksıran Kimsenin Hamdetmesi Babı

244-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Bir defasında iki kişi Peygamber(S)'in yanında (ayrı ayrı) aksırdüar da, Peygamber bunlardan birisine: "Yerhamukettâhu(= Allah sana merhamet eylesin)" diye duâ etti, ötekisine duâ etmedi. Peygamber'e:

— Buna niçin duâ etmediniz? diye soruldu. Peygamber:

— "Şu, Allah'a hamdetti, el-Hamdu Uttan dedi, ben de onu rahmet duası ile karşıladım. Şu ise Allah 'a hamdetmedi (ben de onu duâ ile karşılamadım)" buyurdu [241].

124- Aksıran Kimse Allah'a Hamdettiği Zaman, Onu 'Yerhamukellâhu (= Allah sana merhamet eylesin)" Diye Duâ İle Karşılamak Babı

Aksırıp da hamdedene duâ etmek hakkında Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bir

hadîs vardır [242].

245-....... el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bize yedi şeyi işlememizi emretti, yedi şeyden de bizleri nehyetti: Peygamber bizlere hastayı ziyaret etmeyi, cenaze arkasından gitmeyi, ak-sırana duâ etmeyi, da'vet edene icabet eylemeyi, selâmı karşılamayı, zulme uğrayana yardım etmeyi, yemîn edenin yeminini kabul etmeyi emretti. Yine Peygamber bizleri şu yedi şeyden: Altın yüzükten -yâhud altın halkadan-, harîr, dîbâc ve sündüs denilen ipek kumaşlar giymekten, at eyerlerinin üzerlerine konulan ipek altlık minderlerden nehyetti [243].

125- Aksırıp Hapşırmaktan Müstehâb Olacak, Esnemekten De Mekruh Olacak Şey Babı

246-.......Bize Saîd el-Makbûrî, babası Keysân el-Medenî'den; o da Ebû Hureyre(R)'den; o da Peygamber(S)'den şöyle buyurduğunu tahdîs etti:

"Allah (sıhhat ve hafifleme sebebi olan) aksırmayı sever, (gaflet ve tenbellik eseri olan) esnemeyi de çirkin görür. Bir kimse aksırıp da Allah 'a hamdetliği zaman, onun hamdeîtiğini işiten her müs-lümân üzerine 'Yerhamuke'llâhu (= Allah sana merhamet eylesin)' diye mukaabele etmesi aksıran mü 'min için bir hakk olur. Esnemeye gelince; şübhesiz o, şeytândandır. Biriniz esnemek hâli geldiğinde, gücü yettiği derecede onu gidermeye çalışsın! Çünkü biriniz esneyip de 'Hâ' diye ağzını açıp ayırınca, onun bu gafletinden dolayı şeytân güler" [244].

126- Bâb: Bir Kimse Aksırdığı Zaman Nasıl Teşmît Edilip Karşılanır?

247-.......Bize Abdullah ibn Dînâr, Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Sizin biriniz aksırdığı zaman 'el-Hamdu lillâh * desin. Mü 'min kardeşi veya arkadaşı da ona 'Yerhamuke'llâhu (= Allah sana merhamet eylesin)' diye duâ ile mukaabeiede bulunsun. Ona 'Yerhamuke'llâhu' dediği zaman, öteki de bu îeşmîîe cevâb olarak ' Yehdîkumu 'llâhu ve yuslihu bâlekum (= Allah sizlere hidâyet eylesin ve hâlinizi, işinizi de iyileştirsin)' duasını söylesin!" [245].

127- Bâb: Aksıran Kimse Allah'a Hamdetmediği Zaman Duâ İle Karşılanmaz

248-.......Bize Süleyman et-Teymî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Peygamber(S)'in yanında iki kişi (arka arkaya) hapşırdı da Peygamber onlardan birisine "Allah sana merhamet eylesin" diye duâ etti, diğerine duâ etmedi. Bir adam:

— Yâ Rasûlallah! Şuna duâ ettin, şuna duâ etmedin? dedi (de sebebini öğrenmek istedi).

Peygamber (S):

— "Çünkü şu, Allah'a hamdetti, şu ise Allah'a hamdetmedi" buyurdu [246].

128- Bâb: "Bir Kimse Esnediği Zaman, Elini Ağzının Üzerine Koysun"

249-.......Bize İbnu Ebî Zi'b, Saîd el-Makburî'den; o da babası Keysân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Şübhesiz ki Allah hapşırmayı sever, esnemeyi de çirkin görür. Sizden biriniz hapşırıp aksırdığı ve Allah 'a hamdettiği zaman, bunu işiten her müslümân üzerine, o kişiye 'Yerhamuke'llahu (= Allah sana merhamet eylesin)' demesi bir hakk olmuştur. Esnemeye gelince; bu, ancak şeytândandır. Biriniz esnemek hâli geldiği zaman, gücü yettiği kadar onu geri çevirmeye çalışsın! Çünkü biriniz esnediği zaman, şeytân bundan dolayı güler!" [247].

---

[1] Edeb, ahlâk güzelliklerini almak yâtıud kavlen ve fiilen övülecek şeyleri kullanmak yâhud üstündeki kimselere ta'zîm, altındaki kimselere şefkat; yâhud güzel sayılan şeylerin beraberinde durmaktır (Kastallânî).

el-Edeb; iki fetha ile zarafet ve usluluk ki, insanlarla kavlen ve fiilen hıtuf-lu muamele ve güzel münâvele eylemekten ibarettir... Mütercim der Vi,Ta'rîfât'ta "Edeb", bütün hatâ nevi'lerinden sakınılacak olan nesneyi bilmekten ibarettir diye ta'rîf edilmiştir. Bâzı büyük âlimler de zahir olan güzel ahlâk ile tefsîr eylemiştir. Ve İslâm Devleti'nden bir müddet geçtikten sonra Arabça ile sür ilimlerine, edeblenmeye sebeb olduğu için "Edeb" dediler ve "Edeb" nefsin köklü bir melekesidir ki, muttasıf olan kimseyi kötülenme ve ayıplanmayı gerektirecek şeylerden korur. Ve edeb iki nevi'dir: Biri "Edebu'n-nefs", biri "Edebu'd-ders"tir dedikleri, anılan ta'rîfin son fıkrasına bahis olmuş olur. Birinci fıkrası arifler ıstılahında "Hıfzu hudûdı şer'iyye ve sülûku tarikatı mer'iyye"dii ki, bâtırıî güzel huylardan ibarettir (yânî biri fıtrî, biri kesbîdir). Hakk yolların hepsi edeb-lerdir. Fakîhlere göre edeb, sünnet üzerine kurulmuş hareketler demektir... Ve işbu "Edeb" kelimesi, "Edb" lafzından isimdir, hemzenin fethi ve dâl'in sükûnu ile bir kimseyi yemeğe ve ziyafete da'vet eylemek ma'nâsına olmakla anılan ahlâk da sahibini hayırlara ve güzelliklere da'vetçi olmak münâsebetiyle edeb denilmiştir. Âlimler arasında bir de "Edebu'l-bahs" vardır ki, bahs ve münâ zara ilminin kaanûnlarmı ihtiva eder. Hulâsa edebin altına, hoşnûd olunan zahirî ahlâktan başka, şer'in sevdiği ve, aklın güzel saydığı bütün tavırlar, sözler girmiştir: İffet, zarafet, nezâket, adalet izhârı, lutufiu ve insaflı muamele ve şâir iyi ahlâk ve güzel sıfatlar gibi... (Kaamûs Ter.).

Şems Tebrîzî'nin edeb'i anlatan şu beyitlerini de yazalım:

—Efendi, anla ki insanın tenindeki can ne ise, edeb de odur. Efendi, insanların kalbindeki, gözündeki nurlar edebden ibarettir.

Âdem ulvî âlemdendir (yânı yaratılışı yüksektir), onu süflîve alçak sanma! Bu kâinat kubbesinin dönüşündeki nizâm ve revnak edebdir.

Ayağını İblîs'in kafasına koymak, ona hâkim olmak istersen gözünü aç ve anla ki, şeytânı öldüren edebdir.

Gözünü aç da baştan başa Tanrı kelâmına bak: Âyet âyet bütün Kur'ân'm ma'nâsi edebden ibarettir.

Akla "îmân nedir?" diye sordum. O, kalb kulağıma dedi ki: "îmân edebdir!.."

Ey Şems-i Tebrîzî, artık sus ki, sen Huda'nın bir sırrısın. Geceleri parıldayan en nurlu ve en üstün ışık edebdir. (Terceme: H.Basrî Çantay, Diyanet îşleri Başkanlığı Dergisi, 1964, S.72)

Sa'd ibn Hişâm, Hakîm ibn Eflah ile beraber Âişe'ye gittiğini haber vererek şöyle dedi: Âişe'ye hitaben:

— Ey mü'minlerin anası! Bana Rasûlullah'ın ahlâkını haber ver, dedim. Âişe:

— Sen Kur'ân'i okumuyor musun? dedi

Ben:

— Evet okuyorum, dedim.

Bunun üzerine Âişe (R):

— HÎç şübhesiz Allah Peygamberi'nin ahlâkı Kur'ân'dan ibaret idi, dedi (Müslim, Salâtu'l-Musâfirîn ve kusrihâ, Câmiu salâti'1-leyl, 139).

[2] Üç yerde geçen bu lafzın devamları şöyledir: "Biz insana ana-babasına güzellik yapmasını tavsiye ettik. Eğer onlar, hakkında bilgin olmayan birşeyi bana ortak koşman için uğraşırlarsa kendilerine itaat etme. Dönüşünüz ancak banadır. Binâenaleyh ne yapar idiyseniz size haber vereceğim'" (el-Ankebût: 8).

"Biz insana ana-babasını tavsiye ettik. Onun anası kendisini zaj üstüne za'file taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl (sürmüştür). 'Bana ve ana-babana şükret. Dönüş ancak Banandır' (dedik). Eğer onlar sence ilimde (yeri) olmadık herhangi birşeyi Bana ortak tutman üzerinde seni zorlarlarsa kendilerine itaat etme. Onlarla dünyâda iyi geçin. Bana dönenlerin yoluna uy! Nihayet dönüşünüz ancak Bana 'dır. O vakit Ben de size ne yapıyordunuz, haber veririm" (Luk-mân: 14-15).

"Biz insana ana-babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Anası onu zahmetle taşıdı. Onu zahmetle doğurdu. Onun bu taşınması ile sütten kesilmesi otuz aydır. Nihayet o, yiğitlik çağına erdiği, kırk yıla ulaştığı zaman şöyle demiştir: Ey Rabb 'im, gerek beni, gerek ana-babamı nVmetlendirdiğine şükretmemi, Sen'in razı olacağın iyi işlerde bulunmamı bana ilham et! Zürriyetim hakkında da benim için salâh nasîb et. Şübhesiz ben Sana döndüm. .Şübhesiz ben Sana teslim

Oldum" (el-Ahkaaf: 15)

[3] "Namaz îmândan sonra amellerin şübhesiz en fazîletlisidir. Çünkü dînin direğidir. Ana- babaya iyilik İslâm Dîni'nin insana yüklediği en büyük vecîbelerdendir. Ana-baba kâfir de olsalar onlara ihsan ile muamele ederek kendilerine itaatsizlikten çekinmek farzdır. Onlara can sıkıntısı ile "Off!" demek bile Kur'-ân'm nassı ile (el-îsrâ: 23) nehyolunmuş şer'î haramlardandır. Ma'siyet olmadıkça emirlerine itaat vâcibdir.

Allah yolunda cihâd da "Allah'ın kelimesini en yüksek kılma" ve İslâm şeâirini izhâr kasdıyle hem nefisle, hem de mal harcayarak uğraşmak, mukaate-le etmektir. Namazı terkeden kimse, diğer Allah haklarını evleviyetle terkeder. Ana-baba haklarını gözetmeyen kimseden, başka insanların haklarını gözetmek ne kadar beklenir? Allah'ın kelimesini en yüksek kılmayı ve İslâm şeâirini izhâr etmeyi mühimsemezse, Allah'a yaklaşmağa vesile olan diğer amelleri terketme-sinden kolay ne var?..."

Bunun bir rivayeti bu isnâd ve metinle Namaz Vakitleri, "Namazın vaktinde kılınması bâbı"nda da geçmişti.

[4] Bâzıları: Gelip de bu sorulan soran kimsenin Muâviye ibn Hayde olması muh-temil olur, çünkü Buhârî el-Edebu 'l-Müfred Kitâtn'nda bu zâtın hadîsini tahrîc

etmiştir... dedi.

Hadîste anaya ihsanın üç kerre tekrar edilmesi, İbn Battâl'm da dediği gibi, ananın evlâd üzerinde babanın üç misli iyilik ve ihsana hakk kazandığını ifâde eder. Bunlar sırasıyle karında taşıma, sonra doğurma, sonra emzirme zorlukları karşılığıdır.

ÂÎle içinde ana hakkının önde bulunduğuna dâir başka hadîsler de vardır, bunları Aynî, Umdetu 'l-Kaarl"de nakletmiştir.

Bu hadîsi Müslim de Edeb'de, İbn Mâce Vesâyâ'da getirmiştir.

[5] Sarihler cihâd yapmak isteyen kimsenin Muâviye ibn Canime olduğunu, îbn Ab-dilberr'in hadîsinden olmak üzere rivayet etmişlerdir. Bunun Câhime ibn Ab-bâs olduğu da bildirilmiştir.

Aile yuvası ilk evvel ana-baba ile kurulduğu, aile dirlik ve düzenliğinin temel taşı bunlar olduğu için İslâm Dîni, ana-baba rızâsına üstün bir yer vermiştir. Peygamber bu vakıada o zâta cihâda katılabilmesini ana-babasımn rızâsına bağlamıştır. Ana-baba rızâsına ta'lîk edilen bu cihâdın devlet tarafından çağrılan umûmî bir seferberlik veya husûsî surette farz olan bir cihâd olmadığı, bunun belki ihtiyara tâbi' gönüllülerden tertîb olunan bir seriyye cihâdı olduğu zikredilmiştir. Selef âlimlerinden pek çoğu devletçe bir zaruret görülmedikçe ana-babadan izin istenir, devletçe zaruret görülünce ihtiyar zail olup cihâda katılmak vâcib olur demişlerdir. Bunun bir rivayeti Cihâd'da da geçmişti.

[6] Bu suretle ana-babasının sövülmesine sebeb olan kişi, bizzat ana-babasma sövmek derecesinde büyük günâhların en büyüklerinden birisini işlemiş sayılmaktadır. Evlâdın ana-baba sövülmesine sebeb olması en büyük günâhlardan sayıldığına göre, bu çirkinliği bizzat yapması elbette daha fecî ve daha ağır bir cürüm olacaktır.

[7] Buhârî bunun bîr rivayetini Alışverişler Kitabı, "Başkası için izni olmadan bir-şey satın aldığı zaman bâbı"nda da getirmişti.

Buradaki başlığa delîlliği sırf Allah rızâsını istemek için ana-babaya iyilik ve iyi işler yapmanın duaların kabulüne sebeb olmasıdır

[8] Müellif bunu Eymân ve Nuzûr Kitâbı'nda eş-Şa'bî rivayetinden; o da Abdullah ibn Amr ibni'l-As'tan; o da Peygamber'den olmak üzere rivayet etmiştir.

[9] Metindeki Men' ve Hâti, iki nehye işaret olunan iki kelimedir. Sarihler birincisini; Verilmesi üzerine vâcib olan borcu men' edip vermemektir, diye; ikincisini de: Alınmasında hayır ve şeref bulunmayan birşeyi almak suretinde tefsîr etmişlerdir ki, her ikisi de, yânî vermemek de, almak da haramdır. Bu iki kelimenin delâlet ettiği ma'nâyı Ahmed ibn Hanbel şöyle açıklamıştır: İshâk ibn Mansûr dedi ki: Ben Ahmed ibn Hanbel'e bunların ma'nâsım sordum. O bana: Üzerindeki fakîr haklannı men' edip sadaka vermemendir, sana verilmezken elini uzatıp halktan sadaka istemendir, diye cevâb verdi.

[10] Bunların birer rivayeti Şehâdetler Kitâbı'nda da geçmişti.

[11] Bundan sonraki âyet de şöyledir: "Allah sizi ancak sizinle dîn muharebesi yapmış, sizi yurdlarımzdan çıkarmış ve çıkarılmanıza arka çıkmış olanlarla dostluk etmenizden men' eder. Kim onları dost edinirse, işte bunlar zâlimlerin tâ kendileridir1'.

Taberî de bu âyetin Ebû Bekr'in eski zevcesi Kuteyle bintu Abdiluzzâ hakkında indiğini haber veriyor. Ebû Bekr, Kuteyle'yi Câhiliyet devrinde boşamış-tı. Kuteyle, Rasûlullah Mekke müşrikleriyle sulh anlaşmalı bulunduğu sırada Medine'ye kızı Esmâ'ya ziyarete gelmiş ve ona kuru üzüm, yağ gibi bâzı hediyeler getirmişti.

Bu âyet, Yüce AHah tarafından mü'minlere düşmanlık yapmayan ve onlarla harb etmeyenlerle irtibat kurmak ve onlara iyi muamele yapmak hakkında bir ruhsattır...

[12] el-Leys ibn Sa'd'dan olan bu rivayeti Buhârî burada ta'lîk şeklinde getirdi, bunu Ebû Nuaym el-Müstahrac'mda senediyle rivayet etmiştir.

İbn Battal dedi ki: Hadîste fıkıhtan şu vardır: Peygamber, Esmâ'ya, annesine iyilik etmesine ruhsat verdi ve kocası Zubeyr'Ie bu hususta müşavere etmesini şart kılmadı. Bir de kadının kocasının malında, onun izni olmadan tasarruf etme hakkı vardır... (Aynî).

[13] Bu hadîs Buhârî'nin evvellerinde Vahy Bâbı'nda geçmişti. Buhârî onu burada kısaltılmış olarak getirdi, buradaki maksadı irtibat ve iyiliği zikretmektir. Bunun başlığa uygunluğu umûmî oluşundan ve mutlaklığından alınır... (Kastallâ-nî).

[14] Bundan giymesi caiz olmayan şeyi mal edinmek ve başkasına hediye etmek caiz olduğu ma'nâsı çıkar. Zîrâ sahibi giymese bile kadınlara giydirmek gibi başka suretle de faydalanabilir.

Bu zât Umer ibnu'l-Hattâb'm yâhud biraderi Zeyd'in ana-bir kardeşi, bir kavle göre de Umer'in süt kardeşi Usmân es-Sulemî'dir. "İslâm'a girmesinden önce" denildiğine göre, sonradan İslâm'a girdiği anlaşılır.

Umer'İn bu fiilinden, kâfir olan hısımları bile gözetmek müstahsen olup kâfire hediye vermenin caiz olduğu hükmü alınabilir.

Bu hadîsin bâzı rivayetleri Cumua, Hibe, Libâs... Kitâblan'nda geçti.

[15] Hadîsteki "Namazı ayakta tutma", namazı kılmayı devam ettirme ve muhafaza etme ma'nâsınadır. Meşru' kılındığı gibi namaz kılmaktır da denilmiştir.

Sılatu'r-Rahim, hayırlı işlerde yakın olan kimselere ziyaret edip, bitişikliği devam ettirmektir. Hadîste diğer dînî vâciblerden hısımlara ilgiyi devam ettirme maddesi, soranın hâline nazaran hassaten zikredilmiştir. Sorucu, yakınlar ve hısımlar ziyaretini terketmeyi mübâh sayan bir kimse farz edilerek, "Sılatu'r-rahim" ile emr olunmuştur.

Kurtubî dedi ki: Rasûlullah'ın sorucuya nafile ibâdetlerden haber vermeyip de vâcibler ile yetinmesi, bu suâl ve cevâbın İslâm'ın başlangıçlarında cereyan etmiş olmasından ve dînî vâcibler ile tatavvu'un birbirine karıştırılarak, nafilelerin vâcib i'tikaad edilmesi endîşesinden dolayıdır. Bu sebeble Rasûlul-Iah, ümmetinin gönülleri İslâm mahabbeti ile açılıncaya kadar ümmetine kolaylaştırmalar İbraz eylemiştir.

[16] Sılatu'r-Rahim'in hükümleri ve derecelerini Kaadı Iyâd şöyle açıklıyor: Sıla-i Rahim'in fi'1-cümle vâcib olduğunda ihtilâf yoktur. Vâcib olan sılanın kesilmesi ve terki, şübhesiz ki, büyük bir ma'siyettir. Buna birçok sahîh hadîsler şehâ-det ve delâlet etmektedir. Şu kadar ki, bunun mertebeleri ve dereceleri vardır. Bu derecelerin bâzısı bâzısından daha yüksektir. Bu derecelerin en aşağı mertebesi de tatlı söz ile, selâm ile, hâl hatır sormak ile olan sıladır. Bundan başlayarak ziyaretle, hizmetle, mâlî yardımla yapılan derecelere kadar yükselir. Bu dereceler de kudretin ve ihtiyâcın ihtilâfı ile muhtelif olur. Bir kısmı vâcib olur, bir kısmı da müstehâb olur. Bunlardan en aşağı mertebedeki sılaya kudreti yetişip de onu îfâ eden ve yüksek mertebesine erişemeyen kimse sıla etmiş olur. Fakat daha yüksek bir sılaya, meselâ mal ve bedenle yardıma kudreti olan kimse, kuru bir selâm ve ziyaretle geciştirirse sıla etmiş sayılmaz, elbette sorumlu olur... (Nevevî).

[17] Bu âyetteki "Tevellî"iki ma'nâya muhtemildir: Birisi, arkasını dönüp kaçmak ma'nâsma "TevellF'den, birisi de "Velayet"ten tefa'ûl olarak, vâlî olmak, iş başına geçmek ma'nâsma tefsîr olunmuştur. Binâenaleyh şu iki ma'nânın ikisi de doğrudur.

"Erhâm", "Rahim"'m cem'idir. Rahim, esasen kadında çocuk yatağı olan husûsî organdır. Neseb yakınlığının menşei olmak hasebiyle akrabalığa da "Rahim" denilir. Bu ma'nâ ile akrabaya "Ulu'l-Erhâm" denildiği gibi, "Er-hâm"da. denilir ki, burada bu ma'nâyadır. Yânî çoluğunuzu, çocuğunuzu, kadınlarınızı, hısımlarınızı parçalatabilir misiniz? demek olur. Çünkü müslümân ordusunda fesâd çıkarıp düşman isti'Iâsına sebebiyet verildiği takdirde meydana gelecek netîce budur.

Öbür ma'nâca: Nasıl o korkaklıkla iş başına geçer, kumandayı elinize alır da vatanınızı Câhiliyye devri gibi fesada verip ihtilâl içinde hısım-akrabânızı öyle perîşân edebilir misiniz? buyurulmuş oluyor. Bu âyet ile akrabalık münâsebetlerini kesip atmanın harâmlığma delîl getirilir.

[18] Rahim, Ketif vezninde, kadınlarda ve dişi hayvanlarda bulunan döl yatağına denir ki, çocuk onun içinde oluşur. Rahim, aynı zamanda akrabalık, ve akrabalık sebebi ma'nâsma da gelir. Nitekim "Sıla-ı rahim", akrabaya ihsan, "Kat'-ı rahim" de hısımlık alâkasını kesmek demektir. Herhalde Rahm kelimesinin me-veddet, merhamet, şefkat ve rikkat iş'âr ettiği ve bunların, kadınlığın hilkati gereği bulunduğu cihetle, kadınlara incelik ve şefkatle muamele etmek, şeref ve haysiyetleri gereğince fıtratları muhafaza olunmak, tecâvüzden, sû'-i istimalden, izdivaç gayesini ihlâl edecek münasebetsizliklerden korunmak ve bütün ev halkı, çoluk çocuk, umumiyetle akraba ve ilgililer hakkında da rahm rikkatine yaraşan rakîk ve câzibedâr bir sevgi beslemek ve bütün bunlarda Mahabbetu '-ilah ile Mehâbetu'ilah'm hâsılı demek olan htıkaaullah çerçevesinde ilgiyi ve iyi münâsebetleri devam ettirmek lüzumu gösterilmiştir (Hakk Dîni, II, 1276).

[19] Mışkaat şerhinde şöyle dedi: Bunda tanınan ve meşhur olan bir mübalağa san'-atı vardır: Rafım, yânî hısımlık bir arza benzetildi. Bu arazî su ile hakkıyle sulandığı zaman çiçek açar, meyve verir ve meyvelerinde parlaklık eseri görülür.

Rahm, yânî hısımlık da hısımlık duygusu ile eklenir durursa, o da mahab-bet ve safa meyveleri verir.Sulanmadan bırakıldığı zaman ise kurur,çoraklaşır da düşmanlık ve kesiklikten başka meyve vermez olur.

Buhârî bu hadîsin bir rivayetini îmân'da da getirdi. (Kastallânî).

[20] Yânî hakîkî sıla yapan, yakınma onun fiili karşılığında ihsan edip mükâfat ve-(ren kimse değildir, çünkü bu bir nevi' ivâzlaşmadır.

[21] Şu âyetler de hısımlık bağını ekleyip durma konusuna delîl sayılmıştır: "... Ancak selim akılların sahihleridir ki, iyice düşünür (idrâk ederler). Onlar ki, Allah 'in ahdini yerine getirirler, mîsâkı bozmazlar. Onlar ki, A ttah 'm ulaştırılmasını (idâme ve riâyet edilmesini) emrettiği şeyi ulaştırırlar, Rabb Herinden korkarlar, kötü hesâbdan endîşe ederler" (er-Ra'd: 19-21).

Ulaştırılmasını emrettiği şeyde, akrabalık rabıtasını devam ettirme, mü'-minlerle dostluğa ve birliğe riâyet, bütün peygamberlere îmân, bütün insanların haklarına riâyet lüzumu da dâhildir (Beydâvî).

[22] Hadîsin bir rivayeti Zekât Kitâbı'nda da geçmişti. Bu hadîsin ifâde ettiği hüküm, kâfirin İslâm olması ve İslâm üzere vefat etmesi takdîrinde, küfür ve şirk hâlinde İşlediği hayır işlerinden sevaba nail olup faydalanmasıdır. Küfür üzerine olursa "Kim îmânı tanımayıp kâfir olursa, herhalde bütün yaptığı boşuna gitmiştir ve o, âhirette en çok ziyana uğrayanlardandır" (el-Mâide: S) âyeti hükmünce küfürde işlediği hayırları ve haseneleri bâtıl olur.

Peygamber'in "Sen mâzîdeki hayırlarının haseneleri ile müslümân oldun" sözünün medlulünde âlimlerin İhtilâfı vardır... Âlimler bunu birkaç şekilde te'vîl etmişlerdir:

a. Hadîsin ma'nâsı: Sen mâzîde kazandığın güzel tabîatler ile İslâm oldun. Müslümanlıkta da bu selîm tabîatinden faydalanırsın, demektir.

b. Yâhud: Câhiliyet devrinde işlediğin hayırlarla iyi bir nâm aldın. Ve bu içtimaî şerefinle müslümân oldun, denilmiş bulunması ki, bu daha câzibdir. c. İslâm'daki hayırlarının haseneler i'tibâriyle ziyâde olması, ecri çoğalması gibi bir ma'nâya hamledilmek de uzak değildir, denilmiştir.

[23] Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamberlik mührü ile oynamağa başladım" sö zündedir. Bu hadîsin bâzı rivayetleri Cihâd, Habeşistan'a Hicret ve Libâs'ta da geçmişti.

Abdest Alma Kitâbı'ndaki Sâib ibn Yezîd hadîsinde de bu Peygamberlik Mührü geçmektedir: Sâib şöyle demiştir: Çocukluğumda teyzem beni Peygamber'in yanma götürdü de: Yâ Rasûlallah! Benim şu kizkardeşimin oğlunun ayağından rahatsızlığı var, dedi. Rasûlullah başımı sığayip bana bereket duası etti. Sonra abdest aldı. Abdest suyundan içtim. Sonra arkasında durdum ve iki omuzu arasında gerdek çadırının koca düğmeleri (yâhud keklik yumurtası) gibi nübüvvet hâtemini gördüm.

[24] Buhârî, Sâbit'in Enes'ten olan bu rivayetini Cenazeler Kitâbı'nda uzunca bir metinle getirmiştir.

[25] Kadının tek hurmayı iki yavrusuna taksîm edip de kendisinin bundan hiçbir-şey yememesi, Yüce Allah'ın anaların gönlünde yarattığı hârika merhamet ve şefkatin en belîğ bir misâlidir. Hadîsin son fıkrası, kız çocuklarının nafakasi.ter-biye edilip yetiştirilmeleri hususunda gayret sarfetmenin cehennemden kurtuluşu sağlayan çok hayırlı işlerden olduğunu takrir etmektedir.

Bu hadîsi Müslim de Edeb'de getirmiştir.

[26] Müslim'de "Peygamber(S)'i omuzunda Umâme olduğu hâlde halka imâm ola rak namaz kıldırır gördüm" rivayeti olduğu gibi, Ebû Davud'un Soner'inde de "Biz öğle, ya ikindi namazı için Rasûlullah'i beklemede, Bilâl de O'nu namaza da'vet etmiş iken bir de baktık ki, kızının kızı Umâme bintu Ebi'l-Âs omuzunda olarak mescide girip namaza durdu, biz de durduk" rivayeti vardır. Bunlara göre, bu hareketi farz namazda yapmış oluyor. Namaz Kitâbı'nda da belirtildiği üzere, âlimlerin bâzıları şöyle demişlerdir: Umâme'nin namazda iken omuzda taşınmasındaki incelik, kızları sevmemek, taşınmalarından çekinmek gibi Arab'ın Câhiliyet'ten kalma çirkin âdetlerini hükmen ibtâl etmektir. Bu münasebetsiz çekinme ve büyüklenmeyi reddetmekte mübalağa olsun diye omuza alınabileceklerini bi'1-fiil göstermiş oldu ki, fiil ile beyân, söz ile beyândan elbette daha kuvvetlidir (Tecrid Ter., II., 374-377 "313" ve haşiyesi).

[27] Buyû'daki Ebû Hureyre hadîsinde Peygamber'in torunu Hasen'İ kucaklayıp sarmaştığı, öptüğü, sonra "Allah'ım bu çocuğu sev, bunu seveni de sev" diye duâ ettiği geçmişti (Tecrîd Ter., VI, 525).

[28] Yüce Allah'ın rahmeti nihayetsizdir. O'nun rahmeti sayıya, ölçüye sığmaz. Buradaki rakamla yapılan ifâdeyi şöyle anlamalıdır: Rahmet, hayır ve saadet ulaştırmakla ilgili bir kudretten ibarettir. Kudret ise cüz'lere ayrılma ve adedleşme kabul etmeyen bir sıfattır. Binâenaleyh bunun yüz adedine hasrı ve tahsisi yeryüzünde bizim yanımızda olan ilâhî rahmet, kendi kerem ve inayet hazînesinde bulunan hudûdsuz rahmetin yanında bir zerreden ibarettir demektir.

[29] Âyetin Peygamber'in sözünü tasdîk ciheti, Allah'a ortak tanıma sırasına, öldürme ve zinanın girdirilmesinden, bunların da en büyük günâhlar olduğunun bilinmiş olmasındadır (Aynî).

[30] Çocuğu kucağa koymakta çocuk sevgisi, çocuğa merhamet ve şefkat ma'nâsı olduğu gibi, koyanın tevâzû'unu ve hilmini de bildirme vardır

[31] İbn Hacer Fethu'l-BârFde şöyle dedi: O, bu hadîsi evvelâ Ebû Temîme'den; o da Ebû Usmân senediyle işitmiş, sonra Ebû Usmân'a kavuşup bir de vasıtasız olarak ondan işitmişe benziyor. Yâhud işitmesi Ebû Usmân'dan olmuş da Ebû Temîme, bunda hadîsi tesbît etmiştir (Kastallânî).

Bu hadîsin birer rivayeti Usâme ve Hasen'in Faziletleri bâbı'nda da geçmişti.

[32] Hadîsin başlığa uygunluğu, ahdi güzel korumayı içine alması bakımındandır ki, o da Peygamber'in, Hadîce'nin ahdini koruyarak kardeşlerine, dostlarına ve tanıdıklarına et hediye etmesidir. el-Hâkim ile Beyhakî'nin Âişe'den yaptıkları rivayetin sonunda Peygamber: "Ahdi güzel korumak îmândandır" buyurmuştur. Buhârî, âdeti üzere zihinleri bilemek için ona işaretle yetinmiştir. Bunun bir rivayeti Menâkıb'da da geçmişti (Aynî, Kastallânî).

[33] Hadîsin bir rivayeti Talâk'ta da geçmişti.

[34] Buhârî 35 rakamlı hadîste "Peygamber'e yükseltiyordu" ifadesiyle belirttiği sağlamlığı 36 rakamlı senedi sevkederek daha da kuvvetlendirmiştir.

[35] Buradaki iki bâb ile hadîsler, cemiyetin himayesiz ve fakîr zümrelerinin nafakalarını ve geçimlerini sağlamaya çalışanların faziletinin ve cemiyete yaptıkları hizmetin düşmanla Allah yolunda harbeden mücâhidin hizmeti derecesinde kıymetli olduğunu anlatmaktadır.

[36] Başlığa uygunluğu "Peygamber ince yürekli ve çok merhametli idi" sözünde-dir. Bunun bir rivayeti Namaz Kitabı, "Cemâat oldukları zaman yolcular için ezan okuma bâbı"nda da geçmişti.

[37] "Her yaş ciğeri sulamakta ecir vardır" fıkrası, kendisinde hayât eseri olarak biraz rutubet bulunan her hayvanı, her yaş şeyi sulamakta sevâb var demektir. Bu hadîsten alınan hükümlerin en miihimmi, su hayrının Allah'a yakınlık olduğudur. Susuz bir köpeği sulamak mağfirete vesile olunca, bir insanın susuzluğunu gidermenin evleviyetle mağfirete sebeb olacağı muhakkaktır, hattâ bitkileri de...

[38] Âyet, Musa'nın seçtiği yetmiş adamın dualarının bir kısmıdır: "Allah buyurdu: Ben azabımı kimi dilersem ona isabet ettiririm. Benim rahmetim ise herşeyi kuşatmıştır. O 'nu sakınmakta, zekâtı vermekte, bir de âyetlerimize îmân etmekte olanlara has olmak üzere yazıp tesbît edeceğim. Onlar yanlarındaki Tevrat ve İncîVde (ismini ve sıfatını) yazılı bulacakları Ümmî Nebî olan o RasûVe tâbi' olanlardır..." (ei-A'râf: 155-157).

[39] Bu hadîs cevâmi'u'I-kelim'den, yânî câmialı sözlerdendir. İki küçük cümle ile en geniş, en cem'iyyetli ve en şümullü ma'nâ ifâde olunmuştur. Bu hadîsi ha-dîsciler daha değişik metinlerle de rivayet etmişlerdir. En kısası Buhârî'nİn bu metnidir.

[40] Bâzı nüshalarda "Bismi'llâhi'r-rahmâni'r-râhim. Kitâbu'l-Birri ve's-Sılati, Bâbu'l-Vesâeti bi'1-Câri" şeklindedir. Tavzih sahibinin nüshasında böyle vâki' olmuştur. Geçen babın sonundaki Cerîr hadîsinin şerhini bitirince: Bu Edeb Ki-tâbı'nın sonudur, demiş, bundan sonra da Besmele ve daha sonra söylediklerimizi zikretmiştir. en-Nesefî rivayetinde ise "Bismİ'Ilâhi'r-rahmâni'r-rahîm. Bâbu'l-Vesâe bi'1-Câri ve Yüce Allah'ın şu kavli..." şeklindedir (Aynî).

[41] Komşu hakkını gözetmek hususunda gelen bu vasiyyetin mübalağa derecesinde bir ciddiyeti vardır. Komşu ta'bîrinde de müslümân, kâfir, âbid, fâsık, dost, düşman, mukîm, müsâfir, yararlı, zararlı, yakın, uzak istisnasız bütün komşular dâhildir. Komşu sınırını Hz. Alî'nin "Ses işitilmek" suretiyle sınırlandırdığı rivayet edilmiştir. Âişe, her taraftan kırk evin komşuluk hakkı bulunduğunu bildirmiştir. Korunacak komşuluk hakkı da komşularla güzel geçinmek, hayır isteyici olmak, zarardan korumak, nasîhat edip görüp gözetmek gibi umûmî ta'-bîrlerle özetlenebilir.

[42] Bu kelimelerin geçtiği âyetler: "Yâhud (Allah bu gemileri binenlerin) kazandıkları günâhlar yüzünden (fırtına ile batırıp) helak eder, birçoğunu da bağışlar (kurtarır) . Tâ ki âyetlerimiz hakkında mücâdele etmekte olanlar, kendileri için kaç (ip kurtul)acafc/fl/7 hiçbir yer olmadığını bilsinler" (eş-Şûrâ: 34-35);

"O gün Allah: Bana iddia edip kattığınız şerikleri çağırın, der. İşte çağırmışlar, fakat bunlar kendilerine cevâb vermemişlerdir. Biz onların aralarına (cehennemden) bir uçurum koymuşuzdur. Günahkârlar ateşi görmüşler de onun içerisine düşenlerin kendileri olduklarını anlamışlar, fakat ondan savuşacak bir yer bulamamışlardır" (el-Kehf: 52-53).

[43] "Mü'min olmaz" cümlesiyle nefyolunan îmânın esası değil, îmânın kemâlidir; tam ve kâmil mü'min olmaz demektir.

[44] Buhârî hadîsi burada evvelâ Asım ibn Alî'den; o da İbn Ebî Zi'b'den; o da Saîd el-Makburî'den; o da Ebû Şurayh'ten senediyle

getirdi, sonra da bunu diğer mu-tâbaatlar ve senedlerle kuvvetlendirdi

[45] Bu hadîsi aynı metinle Müslim de Zekât'ta getirmiştir. Hadîsteki "Çâre", "Câr"-ın müennesidir. Arablar arasında bir haremde zevcine mücâveret ettiği için zev ceye ' 'Çâre" denilir. Arabça'da kadının darresine, yânî eşine de kinaye yoluyla "Çâre" denildiği vardır. "Firsin", deve tabanına denir. Koyun tırnağı için de istiare edilmiştir ki, burada öyledir. Lisânımızda "Paça" ta'bîr olunur. Burada bu kelime ile kasdedilen ma'nâ, hediye edilen şey az olsa bile hediye edilmesinin lüzumunu beyân ve bunun hor görülmemesidir...

[46] Bu ikinci hadîste İbn Şurayh rivayetini vesîkalandırıcı durumu da metindeki ifadeleriyle belirtmiştir. Hadîsin "Konuklarına ikram etsin" cümlesinin ardından bu konukluğun caize denilen gelip geçici kısmında konuğun aile yemeğinden daha hürmetli ve ikrâmlı ağırlanması ve caize, yânî gelip geçici konukluğun müddeti bir gün bir geceden İbaret olduğu, üç güne kadar devam eden kqnukluk zamanında âdet olan ağırlamanın yeteceği, üç günden fazla olan konuklukta yapılan ikramın sadakadan ibaret olduğu ziyâdesini de rivayet etmiştir. İşte bu ziyâde; Ebû Hureyre hadîsinden sonra bunun burada getirilmesi, onun en güzel te'kîdi ı ve gerekçesi olmuştur.

[47] Buhârî bunun bâzı rivayetlerini Şuf a ve Hibe Kİtâbları'nda da getirmiştir. Hz. Alî ile Âişe'nin komşuluk sınırlaması hakkındaki beyânları 44. hadîsin haşiyesinde yazılmıştı. Ebû Davud'un Merâstl'inde İbn Şihâb'dan rivayetinde: “Kırk ev komşudur" buyurulmuştur. Yûnus ibn Şihâb'a sordum: Bu kırk ev nasıl ta'yîn edilir? dedim. İbn Şihâb: Sağdan kırk, soldan kırk, önden kırk, arkadan da kırk! diye cevâb verdi, demiştir.

Hasen ibn Hayy: Ortaktan sonra şuf'a hakkı, komşunundur; ister o komşu bitişik olsun, ister olmasın, müsâvîdir, demiştir. Komşu şuf ası hakkındaki delillerden birisi de Bezzâr'ın Enes ibn Mâlik'ten, Tırmizî ile Tahavî'nin altı yol ile Semure'den rivayet ettikleri "Câru'd-döri ehakku bi'd-dâri = Bir evin komşusu o eve şefi' olmakta herkesten çok hakk sahibidir" hadîsidir. Bu açıklamalar daha geniş olarak Şuf'a bâbı'nda da verilmişti.

[48] Ma'rûf, akl ile idrâk olunup dînin de güzel saydığı söz, fiil ve amele denir, Münker mukaabilidir. Münker, akıl ve dînin kabul etmeyip inkâr eylediği söz ve amelden ibarettir. Kur'ân'da Yüce Allah "... İyiliği emret, kötülükten vazgeçirmeye çalış..." (Lukmân: 17) hitâbiyle Peygamberine tebliğ ve irşâd vazîfesinin iki mühim ana düstûrunu öğretmiştir. Buradaki Ma 'ra/da, halk arasında alınıp verilmesi âdet olup dînin teşvîk ve aklın güzel gördüğü ikramlar, ihsanlar, iltifatlar, ziyafetler, içtimaî yardımlar dâhildir. Bunların hepsi sadakadır, sahibi için ecir ve sevaba sebeb olan şeylerdir. Bu hadîs de cevâmi'u'l-kelimden, yânî az kelime ile çok ma'nâlar toplayan sözlerdendir.

[49] Bu hadîsteki "Çalışır, yardım eder, emreder, kendini şerrden tutar" fiilleri gâ-ib emir sîgasıyle cezİmli olarak da zabtedilmiştir. Bu da ma'rûfun çok geniş ma'-nâlan şâmil olduğunu gösterdiği gibi, millet ferdlerini en veciz şekilde iyiliklerin her çeşidini öğreten ve kötülüklerin de her türlüsünden uzaklaştıran çok kıymetli bir ahlâk düstûrudur. Bunun bir rivayeti Zekât'ta da geçmişti.

[50] Yânî güzel ve tatlı sözün meydana getireceği hayırları beyân babı. Yüce Allah tatlı ve güzel söz söylemeyi birçok yerde zikr ve emretmiştir:

"Rabb*inîn yoluna hikmetle, güzel Öğütle da'vet et. Onlar/a mücâdelem en güzel olan yol ile yap... " (en-Nahl: 123);

"Fir'avn'a gidin. Çünkü o azdı. Ona yumuşak söz söyleyin. Olur ki nasihat dinler yâhud Allah'tan korkar" (Tâhâ: 43-44);

"Sen kötülüğü en güzel hasletle def et... " (d-Mü'minün: 96); "Ne iyilik, ne de kötülük bir olmaz. Sen kötülüğü en güzel hasletle önle. O zaman görürsün ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse bile sanki yakın dost olmuştur" (Fussilet: 34);

"Güzel kelimeler ancak O'na yükselir. Onu da iyi amel ve hareketler yükseltir..." (Fâtır: 10).

Burada Yûnus Emre'nin söz hakkındaki şiiri de zikre değer:

Keleci bilen kişinin yüzünü ağ İde bir söz

Sözü pişip diyenin işini sağ ide bir söz.

Söz ola kese savaşı, söz ola kestire başı

Söz ola ağulu aşı bal ile yağ ide bir söz.

Kelecilerin pişürgil, yaramazların şaşırgıl

Sözün usûle düşürgil dem ağın çağ ide bir söz

Yürüye yürüye yol gele, gâfıl olma bilgin ile

Key sakın kim dile gele canına dağ ide bir söz.

Kişi bile söz demini, demiye sözün kemini

Bu cihan cehennemini sekiz uçmak ide bir söz.

Yûnus imdi sez yatından, söyle sözü gayetinden

Ki sakın ol şâh katından seni ırağ ide bir söz

[51] Bu ta'lîk,Sulh ve Cihâd Kitâblan'nda getirdiği hadîsin bir parçasıdır. İbn Battal şöyle demiştir: Hoş kelimenin sadaka olmasının vechi şudur: Mal vermek, verilen kimsenin kalbini açar ve kalbindeki şeyleri giderir. Güzel söz de böyledir, bu bakımdan güzel sözü sadakaya benzetmiştir (Aynî).

[52] Bu hadîsin bir rivayeti Cehennemin sıfatı bâbı'nda da geçmiştir. Müslim, Zekât; 20. bâbda, 68 rakamıyle birkaç rivayeti geçmektedir.

[53] Ebû Davud'un SümvTindeki rivayetine göre, yaşlık değen toprağın kazınıp atılmasından sonra, yeri üzerine bir kova su dökülmesi emredilmiştir. Müslim'in rivayetinde bu A'râbî'yi yanma çağırıp: "Bu mescidiere ne sidik, ne de başka pislik yakışık almaz. Bunlar ancak Allah 't anmak, namaz kılmak ve Kur'ân oku mak içindir" buyurmuştur.

Buhârî'nin Tahâret'teki Ebû Hurevre'den getirdiği hadîsin sonunda: "Çünkü sizler güçlük değil, ancak kolaylık göstermek üzere ba's olundunuz" buyurdu, ziyâdesi vardır.

[54] Peygamber el parmaklarını birbirine geçirmekle mü'minler arasındaki içtimaî dayanışmayı haricî bir misâl ile gösteriyordu.

[55] Âyetin tamâmı şöyledir: "Ey îmân edenler, Allah'tan korkun, O'nun Rasûlü'-ne de îmân edin ki, Allah size rahmetinden iki kat nasfb versin. Sizin için yürüyeceğiniz bir nûr lütfetsin. Sizi mağfiret eylesin. Allah çok mağfiret edici, pek merhametlidir" (el-Hadîd: 28).

[56] Rasûlullah'ın sahâbîlerine öğrettiği şefaat, bir fikir için yâhud bir hacet sahibi için diğer bir kimse yanında istenen şeyin kabulüne delâlet etmektir. Başlıktaki âyette bir muhtacın zaruretini gidermek için üçüncü şahıs yanında şefaat ve delâlet edene, o hayrı işleyen gibi ecir ve sevâbdan verileceği bildirilmiştir. Peygamber de "Bir kul mü'min kardeşinin yardımında bulundukça Allah da o kufr yardımda bulunur" buyurmuştur

[57] Rasûlullah'ın ahlâkı Kur'ân'dan ibaret idi; O, Kur'ân danldığı için darılır, Kur'ân beğendiği için beğenirdi:

Sa'd ibn Hişâm, Hakîm ibn Eflah ile beraber Âişe'ye gittim de:

— Ey mü'minlerin anası! Bana Rasûlullah'ın ahlâkından haber ver, dedim. Âişe:

— Sen Kur'ân okumuyor musun? dedi.

— Evet okuyorum, dedim. O:

— Allah'ın Peygamberi'nin ahlâkı Kur'ân'dan İbaret idi, dedi (Müslim, Salâtu'l-Musâfirîn ve kasrihâ, "Gece namazını ve uyuyakalıp yâhud hasta olup da bunu kılamayanı cami' olan bâb", Müslim Ter., II, 384-388 "746").

[58] Bunun bir rivayeti "Herşeyde incelik ve yumuşaklık babı' 'nda 53 rakamıyle geçmişti.

[59] Hattâbî dedi ki: Bu duâ iki veçhe muhtemil olur: Biri "Yüzü yere düşsün de alnına toprak bulaşsın", biri de bunun ona tâat duası olmasıdır ki, "Namaz kılsın da alnı topraklansın" demek olur.

Bu "Alnı toprak olası" sözünü Arablar hakikat ma'nâsına değil de, daha çok mecaz olarak kullanırlar. "Eli toprak olası", "Yüzü toprak olası", "Allah canını alsın" ta'bîrleri de ekseriya hakikat ma'nâsına değil, mecazî ma'nâda kullanılır. Buna göre Peygamber'in bu "Alnı toprak olası" duası, hakikat ma'nâsına değil de, namaz kılıp secdede alnına toz toprak bulaşmasını temennîden ibaret ölür.

[60] Kaadı lyâd şöyle dedi: Bu adam Uyeyne ibn Hısn'dır. İslâm'ı izhâr etmiş ise de henüz mü'min olmuş değildi. Peygamber insanlar onu tanısınlar ve onun hâlini bilmeyenler onunla aklanmasınlar diye onun hâlini beyân etmek istemiştir. Onda Peygamber'in hayâtında da, ondan sonra da îmânının za'fına delâlet eden hâl vardı. Nihayet mürtedlerle beraber irtidâd etmiş, kendisi esîr olarak Ebû Bekr'e getirilmiştir. Peygamber'in onu "Kabilenin kötü kardeşidir" diye vasıflaması, nübüvvet alâmetlerindendir. Çünkü onun kötülüğü, Peygamber'in vasfettiği gibi meydana çıkmıştır. Peygamber ona karşı ancak onu ve benzerlerini İslâm'a ısındırmak için yumuşak konuşmuştur (Nevevî).

[61] Bu, Vahy Bâbı'nda geçen hadîsin bir parçasıdır.

[62] Buhârî, Menkabeler Kitabı, Zemzem kıssası ve içinde Ebû Zerr el-Gifârî'nin İslâm'ı babı; Müslim, Sahâbîlerin Faziletleri Kitabı, "Ebû Zerr'in faziletlerinden bir bâb", Müslim Tercemesi, VII, 390-397 (132 "2473")

[63] Peygamber'in hârika cesaretini ve yiğitliğini ortaya koyan daha birçok hadîsler vardır. Bunlardan biri bir sefer esnasında İstirahat ederlerken Peygamber'in yalnız başına bir ağaç altında uyuduğu sırada, bir bedevinin O'nun kılıcını çekerek baş ucunda dikilmesi ve Peygamber'i öldürmekle tehdîd edişi, Peygamber'in hârika cesareti ve soğukkanlı, te'sîrli sözleri karşısında kılıcının elinden fırlayıp düşmesi vak'ası anılmaya değer: Buhârî, Zâtu'r-Rikâ' gazvesi babı.

Esasen Rasûlullah'm kıldığı her namaz sonunda yaptığı dualardan biri de ümmetine yiğitliği aşılayıp öğretmek için, korkaklıktan Allah'a sığınmaktı.

[64] Bunun birer rivayeti Cenazeler Kitâbı'nda "Kefeni hazırlamak isteyen kimse babı "nda ve Libâs'ta geçmişti.

[65] Enes ibn Mâlik, Peygamber'in Medine'ye hicret etmesinden sonraki aylar içinde hizmetine girmiş olduğuna göre, dokuz sene birkaç ay devamlı hizmetinde bulunuyordu. Bu hesâbca kesirler bir sene i' ;bâr edilmiştir

[66] Bu hadîs, Peygamber'in en küçük hizmetine herkes can feda etmek isterken, ehlinin hizmeti ile meşgul olmakla gösterdiği büyük tevâzu'unu ortaya koyuyor. Âişe'nin Tirmizî'nin Şemâil'indekİ lafzı şudur: "O da her beşer ferdi gibi bir ferd idi. Elbisesini temizler, davarını sağar, kendi hizmetçiğini görürdü." Hâkimin Iklîl'deki rivayetinde "Eliyle ne bir kadına, ne bir hizmetçiye vurduğunu görmüş değilim" demiştir. Allah O'na salât ve selâm eylesin!

[67] Buhârî'den başka hadîsçiler bu hadîsin alt tarafını da şu suretle rivayet etmişlerdir: "Allah bir kişiye buğz edip ondan nefret edince de Cibril'e:

— Ben fulân kişiyi sevmiyorum, onu sen de sevme! diye emreder. Cibril de onu sevmez. Sonra Cibril de gök halkına:

— Allah fulân kişiyi sevmiyor, siz de onu sevmeyiniz! der.

Göktekiler de o kimseyi sevmezler. Sonra yerdeki insanların gönüllerine (Allah tarafından) o kimse hakkında bir nefret konulur (da insanlar arasında sevilmez olur)".

Bu ziyâde rivayeti îsmâîfî, İbn Cureyc'den gelen bir yol ile getirmiştir. Tûfî de: Buhârî, Sahîh'mde hadîsin muhabbet ve rağbete dâir kısmını rivayet etmiş de buğz ve nefrete âid kısmını bırakmış diye ta'rîf etmiştir.

Hadîsin birinci kısmı:Müslümân]ar arasında sevimli olan her kişi Allah yanında da sevimlidir suretinde umûmî bir hükmü içine almıştır. İkinci kısmı da bunun aksi bir hükmü içine alır, yânî: Müslümanlar arasında nefret edilen her kişi Allah yanında da sevilmez bir kişidir hükmünü içine alır.

[68] Beydavî şöyle dedi: "Bu üç şey bu lezzeti meydana getirici olan îmânın kemâline unvan yapıldı. Çünkü kişinin îmânı, ni'met veren ve mutlak olarak herşeye . kaadir olanın, ancak Allah olduğu, ondan başka verici ve mâni' olucu bulunmadığı, ondan

başkalarının sâdece mi'mete vâsıta olduğu inancı gönlünde kuvvetle yerleşinceye kadar kemâle ulaşmaz..." Bunun biraz değişik bir rivayeti îmân Kitabı, "Rasûlü sevmek îmândandır bâbı"nda da geçmişti. Yardım isteme ancak Allah iledir (Kastallânî).

[69] Buhârî bunun tamâmım bu isnâd ve metinle Hacc Kitabı, "Minâ günlerinde hutbe bâbı"nda, İbn Abbâs ve Ebû Bekre'den de ilim Kitabı, "Peygamber'in, kendisine tebliğ edilen kimse bizzat işitenden daha iyi belleyici olabilir sözü babı"n-da getirmiştir. Bu hutbeleri Müslim Hacc'da, Câbir'den en uzun ve tamam metinlerle rivayet etmiştir.

[70] Peygamber'İn maksadı -Allah Peygamberi'nin maksadını en bilendir- müslü-mân ile sövüşmek fısk ve fucûr ehlinin, müslümân ile kıtal de küfür ehlinin sânından olduğunu beyân olsa gerektir. Küfür ehlinin sânından olan ahlâk ve fiiller vakıa insanı âsî mertebesine de düşürüp hemen îmânını gidermez. Fakat îmân kalesini yaralayıp sahibini Allah korusun küfür ve nifak vadisine sürüklemelerinden korkulur (Ahmed Naîm).

[71] Fısk ve Fusûk, hakk yoldan çıkmak ma'nâsına umûmî bir ta'bîrdir. "Hani biz meleklere: Âdem için secde edin demiştik de İblîs'ten başkası hemen secde etmişlerdi. O ise cinnden olduğu için Rabb'inin emrinden dışarı çıkmıştı. Şimdi siz beni bırakıp da onu ve onun neslini (avenesini), hepsi sizin düşmanınız olduğu hâlde dostlar edinir misiniz? Zâlimler için ne kötü trampadır bu!" (el-Kehf: 50). Bu âyette de Hakk'ın emrinden çıkmanın mâhiyeti umûmîdir, her veçhile sapkınlıktır. Fıskm mâhiyeti böyle umûmî olduğundan, hadîs, her hangi kötü bir sıfatı başkasına isnâd edip de, isnâd olunan kimse onunla muttasıf olmayınca, o kötü sıfatın onu isnâd edene dönmesi hükmünü tesbît etmiştir. Böylece hadîsin ma'nâsi umûmî bir ahlâk kaanûnudur.

Eğer fısk ve küfür isnâd olunan kişi, hakîkaten fâsık veya kâfir olursa, isnâd eden kimse sözünde sâdık olduğundan, o kötü sıfatın kendisine dönmemesi ve bu isnâddan dolayı günahkâr ve ahlâkan sorumlu olmaması gerekir. Şu kadar ki, bu sorumsuzluk mutlak değildir. Nasîhat gibi, terbiye gibi bir hayır maksadına, bir fazilete âid olmakla şartlıdır. Böyle bir niyetle kişinin kusurunu yüze vurmak caizdir. Fakat kişiyi ayıplamak, ayıbıyle teşhîr etmek, ezâ eylemek maksadıyle isnâd ederse caiz değildir. Çünkü bu yolda hareket, düşmanlıktır. Dosta düşen vazife, dostun kusurunu açmak, saçmak değil, öğüt vermektir, düzeltmek, iyileştirmektir...

[72] Bunun bir rivayeti yakında geçmişti

[73] Sabit ibn Dahhâk'ın bu hadîsi, birkaç hadîsin özetidir ve beş hüküm toplamaktadır:

a. İslâm milletinden başkası adına yemîn, ve:

b. Mâlik olmadığı şeyi adamak mu'teber değildir.

c. İntihar,

d. Mü'mine la'net etmenin, onu öldürmek gibi günâh olması. Çünkü la'net mü'minin âhiret menfâatlerinin zevalini temennî olduğundan, öldürmekle müsâvî günâh sayılmıştır.

e. Mü'mine "Yâ kâfir!" diye küfür isnadı. Bu da kişinin dünyâ menfaatlerini ihlâl ettiği için, onu öldürmek derecesinde günâhtır.

[74] Bunun bir rivayeti Bed'u'l-Halk'ta "İblîs'in ve ordusunun sıfatı bâbı"nda geçmişti.

[75] Başlığa uygunluğu "Fetelâhâ" sözündedir ki, o da çekişme ve husûmet ma'nâ-sma olup bu da ekseriya sövüşmeye götürür. Bu hadîsin birer rivayeti îmân ve Hacc'da da geçmişti.

[76] Velîd ibn Müslim'in kesik rivayetine göre sövülen zât Bilâl Habeşî imiş, Ebû Zerr ona: "Kara kadının oğlu!" diye sövmüş. Bilâl'in şikâyeti üzerine Peygam-ber'in bu azarlaması vâki' olunca Ebû Zerr yanağını yere koyup: "Bilâl ayağıy-le basmadıkça yanağımı yerden kaldırmayacağım" diyerek kusurunu affettirmek istemiştir. Bunun da birer rivayeti îmân ve Itk'ta geçmişti.

[77] Peygamber'in bu "Zu 'î-yedeyn ne diyor?" sözü Namaz Kitâbı'nın evvellerinde "Mescidde parmaklan birbirine geçirme bâbı"nda geçen hadîsin bir parçasıdır. Buhârî bununla lakab, şahsı tanıtmak için olursa, Peygamber'in kullandığı gibi kullanmanın cevazına işaret etmek istemiştir.

[78] Başlığa uygunluğu "Peygamber'in Zu'I-yedeyn diye çağırır olduğu zât" sözün-dedir. Çünkü o şahıs böyle denmekle tanınıyordu. Böyle olan sıfatları kullanmak caiz olmaktadır.

[79] Gıybet, bir kimsenin yokluğunda hoşlanmayacağı birşey söylemektir. Peygamber (S):

— "Gıybet nedir bilir misiniz?" buyurdu. Sahâbîler:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dediler.

— "Kardeşini hoşlanmayacağı birşey ile anmandır" buyurdu.

— Ya söylediğim kardeşimde varsa? denildi.

— "Eğer söylediğin onda varsa gıybet gelmiş olursun. Ve eğer söylediğin onda yoksa o vakit ona iftira etmiş olursun" buyurdu ki, bunu Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Neseî ve diğerleri de zikretmişlerdir...

Âyet gıybetin tab'an, aklen ve şer'an çirkinliğini tasvirdir. Gıybet edilen kimse gâib olup, söylenen söze şuuru bulunmamak ve o anda müdâfaa edecek vaziyette olmamak hasebiyle bir ölü, hem de kardeş olan bir ölü ve o vaziyette onun kötülüğünü söyleyerek gıybet ile haysiyetine saldırmak bir ölünün etlerini parçalayıp yemek kabilinden bir canavarlık olmak üzere tasvîr olunuyor... {Hakk Dîni, VI, 4474-4476).

[80] Peygamber'in bu fiiliyle onbeş asır önceden yaş hücrelerin çevresinde biyo-manyetik alan meydana gelip şerrli cereyanlardan orayı koruduğunu bildiği, daha doğrusu kendisine bunun bildirildiği anlaşılıyor.

[81] Bunun bir rivayeti Ensâr kabilelerinin fazîleti babında geçti, başlığa uygunluğu, islâm'a girişteki fazilet dereceleri mukaayesesinin umûmundan alınır.

[82] Rasûlullah, kötülüğünden sakınmak ve onu iyileştirmek için o kimseye yumuşak sözler söyleyip müdârât etmiş oluyor. Bunun bir rivayeti yakında geçmiş, orada Kaadı Iyâd'ın bu vak'a hakkındaki açıklaması verilmişti.

[83] Bunun da bir rivayeti yakında geçmişti. Bunların kendilerine büyük ve meşakkatli birşey olmayan ve fakat Allah katında büyük günâh olan bu iki şey yüzünden azâb edildikleri apaçık ifâde edilmiştir: "... Hiçbir bilginiz olmayan şeyi ağızlarınızla söylüyordunuz ve bunu kolay sanıyordunuz- Hâlbuki ftw(nun günâhı) Allah katında büyüktür" (en-Nûr: 15).

[84] Fethu'l-Bârî'dt şöyle dedi: Buhârî bununla, hakkında söz taşman kişi kâfir ve zararlı olduğu zaman, onların zarar ve fesâdlanndan korunmak için ve tedbîr almak için o gibilerin haberlerini nakletmenin cevazına işaret etmiş gibidir. Nitekim küffâr beldelerinde casusluk yapmak ve onların zararlı faâaliyetlerini nakletmek caiz olur... (Kastallânî).

[85] Birinci âyetin bir evveliyle tamâmı şöyledir: "Onlar arzu ettiler ki, sen yumuşak duvranasın da kendileri de yumuşaklık göstersinler. Alabildiğine yemin eden, izzeti nefsi bulunmayan, dâima ayıplayan, lâf getirip götürmeye koşan, hayırdan durmayıp men 'eyleyen, aşırı zâlim, çok günahkâr, kaba, haşîn, bütün bunlardan başka da kulağı kesik (damgalı soysuz) olan hiçbir kişiyi tanıma" (en,-Nûn: 9-13).

[86] Kattât, "Nemmâm" demektir; koğuculuk etmek ma'nâsına olan "Ennemmu" lafzından mübalağa sîgasıdır. "Nemime" de ondan isimdir, koğuculuk'tur. "Kattât" ile "Nemmâm" arasında şârih Hattâbî ve Seyyid Şerîf şöyle bir fark bildirirler: "Nemmâm ", insanlar arasında söz getirip götürerek birbirine düşüren kimsedir. "Kattât", görünmez gizli bir yerden söz dinleyen, sonra da bu dinlediği sözü nakleyleyen kimsedir ki, bunun fesâd ve kötülüğü daha büyüktür. Kaamûs Mütercimi Âsim Molla: "Kattât'a Türkçe'de "Dikici" derler, demiştir.

[87] "Atfah'tn ihtiyâcı yoktur" demek, Allah yalan söyleyen ve yalanla, cahillikle amel eden kimsenin tuttuğu oruca hiç kıymet vermez ma'nâsmadır. Bunlar zâten nehyedümiş iken oruçlu için daha da fena olduğu ve orucun kemâli, bunlardan dilin tamâmıyle salim olmasıyle hâsıl olacağına delâlet etmektedir. Yalan ve gıybet, âlimler cumhuruna göre, orucu bozmaz, fakat orucun kemâl ve faziletini yok eder.

Sufyân es-Sevrî, gıybetin orucu bozacağına hükmetmiştir. Mucâhid'in de "İki huy orucu bozar: Gıybet ve yalan" dediğini: el-Leys İbn Sa'd, Mucâhid'-den rivayet etmiştir.

[88] Müslim'in Abdullah ibn Umer'den rivayet ettiği bir hadîste münafık, iki davar sürüsü arasında şaşkın bir koyuna benzetilmiş,

şaşkın koyunun iki sürüden kâh birisine, kâh öbürüsüne koştuğu gibi, münafık da cemiyet içinde bazen bir halk zümresine, bazen de Öbür halk zümresine koşar buyurulmuştur (Müslim, Kitâ-bu sıfatı'1-münâfıkîn ve ahkâmihim, 18-"2784")-

[89] Bunun bir rivayeti Cihâd'da "Peygamber'in müellefeye atıyye vermesi bâbı"n-da geçti.

[90] Buhârî, Sa'd ibn Ebî Vakkaas'ın bu hadîsini, Abdullah ibn Selâm'm menkabe-leri bâbi'nda senedli olarak getirmişti

[91] Bunun bir rivayeti Libâs Kitâbı'nda geçmişti.

Buradaki başlık ve sevkedilen hadîsler, fazîlet ve iyilik sahibi kimselerin bu meziyetlerinin söylenebileceğini,bunlarla övülmelerinin caiz olduğunu göstermektedir. Çünkü iyi vasıflı kimseleri bu vasıflanyle övmek, o vasıfların teşvik edilip başka kimseler tarafından da benimsenmesini sağlar.

Peygamber kendi hayâtında Hassan ibn Sabit, Ka'b ibn Zuheyr, Abdullah İbn Revâha gibi şâirlerin şiirleri ve hutbelerinde medholunmuş, kendisi de bu şâirleri övüp medhetmiştir.

[92] en-Nahl: 60. âyet hakkında İbn Mes'ûd: Kur'ân âyetleri içinde hayrı da, şerri de en toplu bir surette bir arada zikreden âyet budur, demiştir. Eğer Kur'ân'da başka âyet olmasaydı yalnız başına bu âyet "Sana bu Kitâb'ı herşeyin apaçık bir beyânı, bir hidâyet, bir rahmet ve müslümânlar için bir müjde olmak üzere peyderpey indirdik" (en-Nahl: 89) denmeye kâfî gelirdi, ihtimâl ki bu 60. âyetin 89. âyetten sonra getirilmesi de buna işaret ve tenbîh içindir (Beydâvî).

Bu âyetin hutbelerden sonra minberlerde okunması Umer ibn Abdilazîz (99-101)'in halifeliği zamanında ve onun emriyle başlamıştır, Allah kendisinden fazı olsun... (Şeyhzâde).

[93] Başlıkta zikredilen âyetlerle hadîs arasındaki uygunluk, Hattâbî'nin sözlerinden alınan şu özettir: Allah bağyden nehyedîp, bağyin zararının bâğîlik yapana döneceğini, bağye ma'rûz kalan kimseye de yardımın garanti olduğunu bildirince, bağye uğrayana yakışanın, bağy yapanı affetmek suretiyle ihsanına karşı Allah'a şükretmesi olduğudur. Peygamber de bunu misâl edinmiş, sihirle belâ-landığmda sihir yapana ceza vermeye kudreti bulunmakla beraber, onu cezâ-Iandırmamıştır... (Aynî, Kastallânî).

Bu tatbîkaatı, başlığın sonundaki müslümân yâhud kâfir hiçbir insan üzerine şerr tozutmamak fıkrasına da tam uymuştur.

Hadîsin bir rivayeti Tıbb Kitabı, "Sihir bâbi"nda da geçmişti.

[94] Allah'ın rızâsı yolunda yürüyerek kazanacağınız iyi huylarla şefkatte, rahmette, mahabbette, birbirinize yardım ve nasîhat etmekte neseb kardeşleri gibi olunuz.

[95] Hadîsin son fıkrası dargınlığın ve küslüğün müddetinin sonunu üç gün olmak üzere sınırlamıştır. "Müslümânın müslümâna küslüğü tülbend kuruyuncaya kadardır" atalar sözü, barışma müddetini daha kısa bir zamanla hudûdlandırmıştır.

[96] İsm, sonunda üzerine ukubet sabit olan günâhtır. Çünkü zann, ihtimâl üzere bir hüküm olduğundan bir kısmı hakka hiç isabet etmez, etmeyince de başkasının hakkını ilgilendiren hususta o suretle aleyhine hüküm bühtan ve iftira ve bir vebal olur. Bilhassa zannın menşei sırf nefsî işler oiduğu zaman, hatâ daha da büyük olur. Zannın bâzısı ism ve vebal olunca da böyle bir vebal ve zarara düşmemek için ihtiyat etmek ve hangi nevi' zanndan olduğunu düşünebilmek üzere onun birçoğundan sakınmak lâzım gelir. Nehyolunan çirkinliklerden birçoğu da böyle zannlardan meydana gelir. Gerçi zannın hepsi ism ve günâh değildir. Allah'a ve mü'minlere güzel zann gibi vâcib olan zann da vardır. Nitekim "Onu işittiğiniz vakit, erkek mü 'mirilerle kadın mü 'minler kendilerine hayır zann-da bulunsalardı..." (en-Nûr: 12) buyurulmuş ve kudsî hadîste: "Ben kulumun bana zanmyamndayımdır" diye gelmiştir. Peygamber (S): "Herbiriniz Allah'a güzel zannederek ölsün" ve "Güze! zann imândandır" buyurmuştur. Amelî işlerde, kesinlik bulunmayan hususlarda zannî delîl ile amelin vâcib olduğu yerler de vardır. Sonra maişetle ilgili hususlarda olduğu gibi, mübâh olan zannlar da vardır. Lâkin zannm bir kısmı da haramdır. Yakîn vâcib olan ilahiyatta, nü-büvvâtta zann haram olduğu gibi, Allah'a ve salâh ehline kötü zann da haramdır. Peygamber (S) "Allah Taâlâ müslimden kanını, ırzını ve kendisine kötü zannedilmesini haram kılmıştır" buyurdu. İşte bu âyet de bu siyakta gelmiştir. Ve hepsinin değil, bâzı zannın ism olduğu tasrîh buyurulmuştur (Hakk Dîni, VI, 4471-4472).

[97] Bu hadîsin bir rivayeti yakında bundan önceki bâbda da geçmişti.

[98] Buhârî, Âişe'nin bu hadîsini iki ayrı sened ve metinle getirmiş olduğu için biz de eksiltmeden sened ve metinleri aynen tercüme edip yazdık. Münafıklar Pey-ganıber'e vahiy ile bildirildiğinden, buradaki zann ta'bîri yakînî ilim ile temr edilmiştir. Bu hadîslerdeki zann, nehyedilmiş olan zann nev'inden değildir. Çünkü bu, hâli o iki kişinin hâli gibi olacak kişileri sakındırma makaamındadir. Nehy ise ancak dîni ve ırzında salim olan müslümânı kötü zannetmektendir. Münafıkların her türlü hâlleri ve hareketleri Tevbe Sûresi'nde tafsîlâtıyle bildirilmiştir. Onun için İbn Abbâs: "Biz bu sûreye Nâdiha derdik, bütün münafıkları vasıflarından tanırdık. Fakat Allah münafıkları öldürmeyi emretmedi" demiştir. Peygamber'den ve O'nun bildirdiklerinden başkalarının münafıkları tanıması zann iledir. Çünkü Allah "Siz onları bilmezsiniz, onları ancak Allah bilir" (el-Enfâl: 60) buyurmuştur.

[99] Başlığa uygunluğu, Allah'ın onun günâhlarını örtmesi, mü'min kulun da günâhlarını kendi üzerinde örtüp gizli tutmasını gerektirmesi yönündendir

[100] Bu "Necvâ Hadîsi" diye meşhurdur. Buhârî bunun bâzı rivayetlerini birkaç yerde getirmiştir. Mezâlim ve Tefsîr'de (Hûd: 18. âyetin tefsîrİnde) daha geniş bir metinle geçmişti.

Necvâ: Yavaşça söz söylemeğe denir ki, fısıldamak ta'bîr olunur. İbn Esîr de en-Nihâye'de: Necvâ, İsimdir, masdar yerinde durur, kıyamet gününde Allah Taâlâ'nm, mü'min kuluna gizlice hitabıdır, der- Buhârî sarihleri de: Necvâ: Allah ile mü'min kulu arasında kıyamet günündeki gizli konuşmasıdır ki, bunda kuıun ma'siyetleri gizlice kendisine sayılır ki, Allah'ın facilıdır, demişlerdir.

Tıybî de şöyle demiştir: Bu hadîsteki kenef ve ilâhî koruma, kuşun kanadından istiare buyurulmuştur. Kuş kanadıyle kendini örtüp koruduğu gibi, yumurtasını da örtüp muhafaza eder. İşte bu hâl Allah'ın, mü'min kulunu mahşer halkının bakışlarından setredip rezîl ve rüsvây olmaktan koruması ma'nâsma istiare buyurulmuştur.

[101] Âyet iki evvelkisiyle şöyledir: "İnsanlar içinde öylesi vardır ki, ne bilgisi, ne is-tidlâl edeceği bir senedi, ne de aydınlatıcı bir kitabı olmaksızın, (insanları) Allah yolundan saptırmak için (kibirle) yanını eğip bükerek, Allah hakkında kavga eder durur. Dünyâda rüsvâylık onundur. Biz ona kıyamet gününde de yangın azabım tattıracağız. Bunun sebebi iki elinin önden gönderdiği şeylerdir ve çünkü Allah, şübhesiz, kulları hakkında zulmedici değildir" (ei-Hacc: 8-10).

[102] Bunun bir rivayeti Nûn Sûresi Tefsîri'nde de geçmişti. Bu hadîste sayılan cehennemlik sıfatlar daha geniş olarak Nûn: 8-15 âyetlerinde de sayılmaktadır.

[103] Rasûlullah'ın elinden tutmakla murâd, bunun lâzımı ma'nâsıdır ki, o da Rasû lullah'ın o kadına inkıyâd etmesidir. Onun bu hareketinde büyük tevazuu, alçak gönüllülüğü ve kibir nevi'lerinin hepsinden tamâmiyle beri olduğu apaçık görülmektedir. Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun!.

[104] Âişe'nin Îbnu'z-Zubeyr hakkında, onunla konuşmamaya nezretmesi ve işi ondan ebediyyen ayrılmaya kadar vardırması haramdır, mekruhtur diyenlere şöy^ le cevâb verilmiştir: Âişe, İbnu'z-Zubeyr'in "Ben Âişe'yi muhakkak bundan men' ederim" sözünü söylemekle büyük bir günâh işlediğini düşünmüştür. Çünkü bu sözde Âişe'nin kadrini eksiltmek ve onu tasarruftan men' etmeyi gerektirecek bir israfa nisbet etmek ma'nâsi vardır. Mü'minlerin anası olması, teyzesi olması ve kızkardeşinin oğlu olması da bunlara eklenince Âişe, tbnu'z-Zubeyr'den sâdır olan işin bir nevi' isyan ve ezâ vermek olduğunu, ve bunun da özürsüz olarak Tebük gazvesinden geri kaldıkları için onlara ceza olarak Peygamber'in bütün müslümânları Ka'b ibn Mâlik ve iki arkadaşıyla konuşmaktan nehyet-mesi ma'nâsında görmüştür... (Kastallânî).

[105] Hadîste küslüğün son müddeti üç gece olmak üzere sınırlandırılmıştır. Bundan daha az bir zaman içinde ilk selâm veren mü'minin daha hayırlı ve faziletli olduğu anlaşılır.

Sonra iki mü'min arasındaki dargınlığın selâm vermek suretiyle zail olup gideceği de bu hadîsten alman hükümler cümlesindendir. Küslük hakkındaki bu hükümler beşeriyet îcâbı iki mü'min arasındaki alışılan dargınlıklara âiddir. Asî, fâsik ve zâlim kimselerden yüz çevirmek ise hadîste bildirilen ale'1-âde küslük mâhiyetinde değildir. Onlardan sakınıp çekinmek Kitâb ve Sünnet'in emrettiği bir vazifedir. Nitekim Tebûk gazvesinden özürsüz geri kalan Ka'b ibn Mâlik ile arkadaşlarına Peygamber'in emriyle elli gün ne selâm verilmiş, ne de güler yüzle bakılmıştı. Sonra bu üç sahâbî Allah tarafından affolunarak sahâ-bîler arasındaki eski şerefli yerlerini almışlardı: Mağâzî Kitabı, "Tebûk gazvesi babı", Ka'b ibn Mâlik hadîsi; et-Tevbe: 117-118.

[106] Buhârî, Mağâzî Kitabı, "Tebûk gazvesi babı", Ka'b ibn Mâlik hadîsi, et-Tevbe: 117-118.

[107] Buhârî bu hadîsin bir rivayetini Nikâh Kitabı, "Kadınların kıskançlığı ve öfkelenmeleri bâbı"nda, 157

rakamiyle; Müslim de Fadâil'de getirmiştir:

"Müslim Tercemesi, Sahâbîlerin Faziletleri Kitabı, "Hz. Âişe'nin fazileti hakkında bâb", VII, 341-342, 80 "2439".

[108] Başlığa uygunluğu ve cevâb olan yeri "Gündüzün iki tarafında sabah ve akşam vakitlerinde Rasûlullah bize muhakkak gelirdi" sözündedir. Hadîs, Peygamber'in ve sahâbîlerinin Medine'ye hicreti babında uzun bir metinle geçmişti, burada kısa bir parçasını getirmiştir.

[109] Bu, Oruç Kitâbı'nda geçen Ebû Cuhayfe hadîsinin bir parçasıdır.

[110] Bu hadîsin bir rivayeti de Namaz Kitabı, "Duna namazı bâbı"nda geçti.

[111] O, üzerinde istebraktan takım elbise olan adam Utarit ibn Hâcib idi. Bu Benû Temîm reislerinden "Zu'I-kavs = Yay sahibi" lakabıyle tanınan zâttır. Benû Te-mîm kabîlesi tarafından Peygamber'in huzuruna gönderilen yetmiş-seksen kişilik kalabalık hey'etin başında olanlardan biri idi.

Bu hadîsten, hey'etlerle karşılaşma sırasında en güzel elbiseler giyme hükmü alınmıştır. Bunun bir rivayeti Libâs Kitabı, "İpek, kadınlar içindir bâbı"n-da geçmişti.

[112] Bu, Medîne'ye hicret bâbı'nda geçen hadîsten bir parçadır

[113] Bu da Ensârın Faziletleri kısmında geçen hadîsten bir parçadır

[114] Bu hadîsin tam bir rivayeti Buyu' Kitâbı'nın evvellerinde geçti.

[115] Bunun bir rivayeti Kefalet Kitâbı'nda geçmişti.

Bu hılfler, bu dostluk ve ittifaklar, saldırılardan korunmak veya diğer ka-bîleler aleyhine hareket etmek üzere yapılırdı. Bir çanağa kokulu bir su doldurmak, ellerini bulayarak Ka'be duvarına sürmekle yemini kuvvetlendirmek Câhiliyet âdetleri cümlesinden idi. Peygamber "Müslümanlıkta hüf yoktur"^buyurarak Arab'ın alışık olduğu bu âdetleri kaldırmış ve yerine dînî bir kardeşlik ahdi ikaame etmiştir.

[116] Tebessüm, sevinç sebebiyle yüzün yayılıp sessiz olarak dişlerin meydana çıkmasına kadar ağzın açılmasıdır. Eğer sesli olup uzaktaki kimse işitecek olursa, bu, kahkahadır. Eğer yalnız yakındaki işitecek kadar sesli olursa bu da Dıhk, yânî gülmedir. Bunun için ağızm ön tarafındaki dişlere Davâhık, yânî gülen dişler ismi verilir.

[117] Fâtıma'nın bu sözü, Peygamberin vefatı bâbı'nda geçen hadîsin bir parçasıdır.

[118] İbn Abbâs'm bu sözü Cenazeler Kitâbı'nda ölünün arkasından ağlamanın hükmü konusunda yapılan bir münâkaşayı anlatan İbn Ebî Muleyke'nİn uzunca hadîsi içinde söylenmişti. Bu söz yakm lafızla Kur'ân'da da geçmektedir:

"Şübhesiz ki, en son gidiş ancak RabbHnedir. Hakikat şu: Güldüren de ağlatan da ancak O'dur. Hakikat şu: Öldüren de, dirilten de O'rf«r"(en-Necra: 42-44).

[119] Başlığa uygunluğu "Rasûlullah ise gülümseme üzerine birşey artırmadı" sözün-dedir. Bunun bir rivayeti Talâk'ta, "Karısına: Sen bana haramsın diyen kimse bâbı"nda geçmişti.

[120] Bu hadîste kadınların Umer'e karşı kullandıkları "Çünkü sen yoğun sözlü ve katısın- Efazz ve ağlaz" tafdîl isimleri, tafdîl ma'nâsma alınmadığı takdîrde "Sen Allah 'tan bir rahmet sayesindedir ki, onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı yürekli olsaydın, onlar etrafından herhalde dağılıp gitmişlerdi. Artık onlan bağışla, Allah 'tan günâhlarının mağfiretini iste. İş hususunda onlarla müşavere et. Bir kerre de azmettin mi artık Allah'a güvenip dayan... " (Âlu İmrân: 159) âyetiyle zıdlık olmaz.

Bunun bir rivayeti Bed'u'1-Halk, "İblîs'in ve ordularının sıfatı" ile Fadâ-il'de "Umer'in menkabeleri bâbı"nda da geçmişti.

[121] Başlığa uygunluğu "Rasûlullah da sahâbîlerinin bu sevinçli sükûtlarına (taaccüb edip) güldü" sözündedir. Bunun bir rivayeti Mağâzî'de, "Tâif gazvesi bâ-bı"nda geçmişti.

[122] Başlığa delîlliği "Peygamber (S) yan dişleri meydana çıkıp görülünceye kadar güldü" sözündedir. Hadîsteki "Lâbeteyhâ = Medîne'ninikilâbesi", Uhud'laÂir Dağları'dır. Bu iki dağ arasındaki arazîye "Medîne Haremi" denildiği daha önce geçmişti. Bunun bir rivayeti Oruç Kitabı, "Ramazân'da cima eden kimse bâbı"n-da geçti. Orada da ifâde edildiği üzere bu hadîs, dîn mürşidlerine dîn öğretiminde tutulacak yolu gösterir: Dîn âlimlerinin güler yüzlü olmalarını, öğrencileri nfk ve yumuşaklıkla dîne ısındırmalarını öğretmektedir. Bununla dîn işlerinde müsamaha ve genişlik yolu tutulması öğretilmiştir. Çünkü Peygamber o zâta yumuşaklıkla gereken dînî cezaları sırasıyle saymış ve aldığı olumsuz cevâblarm beyyinelerini araştırmayarak derece derece yürüyerek en kolay çözüme ulaştırmıştır..-

[123] Bunda Rasûlullah'm hilmi, nefsinde ve malında ezaya karşı sabrının beyânı vardır. Bunun bir rivayeti Beşte bir ile Libâs'ta geçmişti.

[124] Bunun daha geniş birer rivayeti Cihâd'da've Cerîr'in fazîleti'nde geçmiştir.

[125] Hadîsteki BÎrr, bütün hayırları toplayan câmiâlı bir ta'bîr olup hâlis iyilik, itaat, doğruluk, sözünde durmak gibi ma'nâlara gelir.

Fucûr, şerr ve fesada meyil ve mahabbet ma'nâsına olup her türlü şerr ve fesadı içine alan bir ta'bîrdir.

Sıddîk; çok doğrucu ma'nâsına mübalağa sîgasıdır.

Kezzâb da çok yalancı ma'nâsına bir mübalağa sîgasıdır.

"Kim Allah 'a ve Rasûlü 'ne itaat ederse işte onlar, Allah 'in kendilerine nV-metler verdiği peygamberlerle, sıddîklarla, şehîdlerle, iyi insanlarla'beraberdirler. Onlar ne iyi arkadaştırlar" (en-Nisâ: 69) âyetinde "Sıddîk" Peygamberlik mertebesinden sonra gelen yüksek bir rütbedir.

[126] Buhârî bunu Namaz, Cenazeler, Buyu', Cihâd, Bed'u'1-Halk, Gece Namazı, Peygamberler, Tefsîr ve Ta'bîr Kitâbîarı'nda getirmiştir. Buradaki, Cenâzeler'de geçen uzun hadîsten bir parçadır. Bu parça, yalancıitin öldükten sonra kıyamete kadar sürecek olan fecî' azabını anlatmaktadır.

[127] el-Hüdâ, doğru yola gitmek ve doğru yola delâlet eylemeğe denir ki, isimdir.

el-Hedyu, bir adamın sîret, meslek ve tarîkına denir...

[128] Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Ben kardeşimle Yemen'den Medine'ye geldiğim zaman bir müddet bekledik. Peygamber'in hâllerini, yakınlarını ted-kîk ettik. Bu sürede biz Abdullah ibn Mes'ûd'u, Peygamber'in ev halkından bir kişi olarak bildik. Çünkü Peygamber'in huzuruna dâima İbn Mes'ûd'la anasının girdiğini çıktığını görüyorduk.

[129] Bu sözü, Peygamber, hutbe mukaddimesinde söyler idi: Câbir ibn Abdillah <R) şöyle demiştir: Rasûlullah hutbe yapacağı zaman hamdeder, sonra "Amma ba'du = Bundan sonra biliniz ki, sözün en hayırlısı Allah'ın Kitabı, yolun hayırlısı da Muhammed'in yoludur. İşlerin en kötüsü (dînde) sonradan çıkarılan şeylerdir. (Dînde çıkarılan) her bid'at sapıklıktır., "büyütüyordu. (Müslim, Cu-mua, "Namaz ve hutbenin hafif tutulması babı".) Bunu "Sözün en doğrusu Allah'ın Kitabı, yolun en faziletlisi de Muhammed'in yoludur" şeklinde Ahmed ibn Hanbel de Câbir'den rivayet etmiştir.

[130] Bâbdaki âyet ve burada getirilen hadîsler insanların ezâ ve cefâlarına, zor ve çetin işlerin sıkıntılarına karşı sabretmenin, bunlardan yılmayıp tahammül etmenin faziletini beyân etmektedir. Yüce Allah'a sabırlı demek, hilmli ma'nâsı-nadir. Hilm de cezaya hakk kazanan günahkârın cezasını hemen vermeyip, başka bir zamana habs ile geri bırakmaktır.

[131] Hadîste Peygamber'in ruhsat verdiği hususlardan istifâde etmenin, yânî işlerin dâima kolaylık ve sadelik cihetinin tercîh edilmesi lüzumu belirtilmiş, işlerin bu kolaylık ve sadelik cihetlerini tercîh etmeyip de zor ve meşakkatli olanlarım tutanlar müdellel

bir üslûbla serzeniş edilmiştir. Bu konu ile iki hadîs Müslim, Fadâil, "Peygamber'in Yüce Allah'ı bilmesi ve O'na saygı ile korkusunun şiddeti bâbı"nda rivayet edilmiştir: Müslim Ter., VII, 329-330-127 "2356".

[132] Millet, dîn ma'nâsmâdır. İslâm milleti, Yahûdî milleti, Nasrâniyye milleti gibi İslâm'dan başka bir dîne yapılan yeminin sureti, bunlardan herbirine veya kâfir milletlerden herhangibirinin adına yemîn etmektir. "Yalancı olarak" kaydı, "Halefe" fiilinde gizli bulunan zamirden hâldir. Ve: "Yemîn eden kimse,adına yemîn ettiği dîn ve millete ta'zîm etmekte yalancı olarak" demektir. Ve bu hâl, lâzıme hâllerdendir. Çünkü İslâm Dîni'nden başka bir dîne yemîn eden kimse, herhalde ve her zamanda bu yemininde yalancıdır...

La'net, mü'minin uhrevî menfâatlerinin zevalini temennî etmek olduğu için öldürmekle mûsâvî sayılmıştır. Mü'mine "Yâ-kâfir!" diye küfür isnâd etmek de onun dünyevî menfâatini ihlâl ettiği için, onu öldürmek derecesinde günâh sayılmıştır.

Bu hadîslerin bâzı rivayetleri daha önceleri de geçmişti.

[133] Buhârî, Umer'in bu sözünü içine alan hadîsi el-Mumtehıne Sûresi tefsirinde senedli olarak getirmişti.

[134] Başlığa uygunluğu Peygamber'in Muâz'ı "O bir münafıktır" sözü hakkında ma' ziretli kabul etmesi yönündendir. Çünkü Muâz, cemâat namazım terkedenin münafık olduğunu zannederek te'vîl edici olmuştur.

Bunun bâzı rivayetleri Namaz Kitabı, "İmâm namazı uzattığı zaman... bâ-bı"nda geçmişti.

[135] Umer, bununla yemîn etmekten nehyi işitmeden evvel yemîn ettiği için ma'zûr olmuştur. Bunun için Peygamber nehiy ile yetindi de onu muaheze etmedi... Bu iki hadîsin birer rivayeti en-Necm Sûresi'nin tefsirinde geçmişti (Kastallânî).

[136] Bu hadîslerden imâm için namazı hafif kıldırmasının mendûb olduğu anlaşılıyor, hattâ bazılarınca bu emri vâcibdir.

Şikâyet olunan bu fulânca kimse, Muâz ibn Cebel ile Ubeyy ibn Ka'b'dan birisidir.

[137] Namaz Kitâbı'ndaki Enes ibn Mâlik hadîsinin bundan sonrası da: "Muztarr kaldığında ya sol tarafına, ya sol ayağının altına tükürsün "; sonra ridâsının kenarından tuttu da içine tükürüp dürerek "Yâhud işte böyle yapsın" buyurdu, ziyâdesi vardır.

[138] Bu hadîsin birer rivayeti Namaz Kitabı, "Gece namazı bâbı"nda Âişe'den ve Zeyd ibn Sâbit'ten olarak geçmişti. Burada getirilmesi ve başlığa uygunluğu, Rasûlullah'ın öfkelenerek onların yanına çıkması bakımındandır.

[139] Buhârî gadabdan sakınmak gerektiğini burada zikrettiği iki âyetle delîllendir-miştir.

Gayz, hoşlanılmadık birşeye karşı tab'ın heyecanı, yânî öfke demektir ki, gadabın aslıdır ve ondan farkı vardır. Deniliyor ki, her hâlde gadabın arkasında intikaam irâdesi vardır veyâhud gadab, ihtiyârsız yüzde ve organlarda zahir olur. Gayz ise yalnız kalbde kalabilir. Bir de Allah'a gadab isnâd edilir ve gayz isnâd edilmez.

Keztn, dolu bir kırbanın ağzını bağlamaktır ki, burada Öfkesini yutup tutmak, zarar gördüğü kimselere karşı kudreti bulunduğu halde intikaama kalkışmamak ve hattâ nahoş bir hâl göstermeyip hazm ve sabretmektir... (Hakk Dîni, II, 1176-1177).

[140] Bu hadîsin birer rivayeti îblîs'in ve ordusunun sıfatı ile sövüşme ve la'net bâb-larında geçmişti. Şeytân, gadabı insana zînetleyen şerrli mahlûktur.îstiâze. onun tuzağını def etmeye en kuvvetli silâhtır. O kimse "Ben deli değilim" demekle gadabın şeytân ilişmesinden bir nevi' olduğunu bilmediğini ortaya koymuştur. Bu hadîste istiâzenin gadabı terketmeye yardım edeceği ve gayzi yutmaya hazırlayacağı hükmü vardır... (Kastallânî).

[141] Hattâbî şöyle dedi: "Gadablanma!" öğüdünün ma'nâsı, "Gadabın sebeblerin-den çekin ve gadabı çekecek işlere girişme!" demektir. Çünkü gadabın kendisi insanda tab' olunmuştur, onun cibilliyetinden çıkarılıp atılması mümkin olmaz... Bu bir kelimelik öğüt, sayılmayacak birçok hikmetleri, maslahatları ve ni'met-Ieri çekmeyi, birçok mefsedetleri ve intikaamlan def etmeyi şâmil olmuştur.,. (Kastallânî).

Peygamber'in bu adama tekrar tekrar öğüt isteğine karşı yalnız "Gadablanma!" öğüdünü vermesi, bu adamın hâl ve tavrında asabîlik görmesinden dolayıdır. Peygamber'in âdeti, nasîhat isteyenlere kendi hâl ve tavırlarının ifâde ettiği lüzum ve İhtiyâca göre tavsiyede bulunmaktı. Belki bu adam da titizdi, gadablı bir tip idi ve kendisine bu bir kelimelik öğüt reçetesini vermiş, gadablanmazsa

bütün şerrlerden, belâlardan kurtulacağını öğretmiştir.

Beydâvî şöyle demiştir: İnsana arız olan bütün mefsedetler, insandaki şehvet ve gadab kuvvetlerinin eseridir. Vasiyet temenni eden kişi, şübhesiz ki, fenalıklardan korunma çâresine irşâd edilmesi niyazında bulunmuştu. Peygamber de bütün fenalıkların çıkış sebebi olan gadabın bırakılmasını vasiyet buyurmuştur.

[142] Haya, halkın ayıplaması endîşesinden ötürü insana arız olan sıkılma hâlidir, Türk-çesi "Utanmak"tir. Bu ruhî hâl, insanlarda fıtrîdir. Avret yerini açmaktan, insanların ortasında cinsî münâsebetten utanmak, bütün medenî insanlarda bulunan bir halettir. Hayanın bir nev'i de îmânîdir. Bu da Allah korkusu ile günahlı işlerde bulunmaktan utanıp sıkılmaktır. Gerek fıtrî ve ruhî bir haletin ese ri olarak insanlardan utanmak, gerek bir îmân eseri olarak Allah'tan utanmak, hadîste bildirildiği üzere insana hayırdan başka birşey getirmez... Müslim Sa-/îf/î'indeki İmrân ibn Husayn hadîsinde Rasûlullah: "Hayanın hepsi hayırdır" buyurmuştur. Yânî haya, gerek fıtrî, gerek îmânî olsun, ister Allah'tan korku, ister kuldan utanmak eseri olsun, hepsi hayırdır;bunların hepsi insanı hayra, saadete sevkeder demektir.

[143] İmrân'ın Buşeyr'e kızması, Buşeyr'in hikmet kitabından naklettiği sözün kendi rivayet ettiği hadîse eklenip ziyâde edilmesi endîşesinden, yânî Peygamber sözüne hakimlerin sözünün eklenmesi endîşesinden olmuştur. Bir de hadîs "Hayanın hepsi hayırdır" şeklinde olduğu hâlde, hikmetteki söz "Hayadan bir kısmı sekînet ve vakaardır" şeklinde olup, hayanın bir kısmı seiûnet ve vakaarı hâiz değildir ma'nâsına olabileceği içindir. Hikmet ilmi, mevcudatın varlık ve görünüşlerindeki vaziyetlerine göre hakikatlerinden, beşer zekâsının erişebildiği kadar bahseden bir ilimdir.

[144] Bu hadîsin birer rivayeti Gusl'de ve daha başka yerlerde geçmişti. Bu, dîn işlerinde hakikati öğrenmek için suâl cormaya hayanın mâni' olmaması lâzım geleceğini ifâde eder. Buhârî, "Haya bâbi"nda geçen "Hayanın hepsi hayırdır"'hadîsinin amma mahsûs olduğuna, bu gibi hususlarda utanmanın iyi olmadığına işaret etmiştir. Nitekim Âişe'den ta'lîkaan gelen bir rivayette "Ensâr kadınları ne iyi kadınlardır! Hayaları kendilerini dînlerini öğrenmekten men' etmedi"duyurulmuştur.

[145] İbn Umer'in hadîsinin bir rivayeti İlim Kitâbı'nda, Enes ibn Mâlik hadîsinin bir rivayeti de Nikâh'ta geçmişti.

Enes'in kızına karşı söylediği sözde de belirttiği gibi, kadının Peygamber'-le evlenme isteğini açıkça ve utanmadan Peygamber'e arzedip söylemesi, başlı başına yüksek bir fazilet örneği ve başlığa tam bir uygunluktur.

[146] Ebû Mûsâ hadîsinin bir rivayeti Mağâzî'nin sonunda, bir rivayeti de îlim Kitâ-bi'nda geçmişti.

Enes'in hadîsi îiim'de, Âişe'nin hadîsinin bir rivayeti Peygamberin sıfatı bâbı'nda da geçmişti. Hadîslerin başlığa delâletleri meydandadır.

[147] Bunun bir rivayeti Namaz Kitâbı'nın sonlarında "Namaz içinde iken binek hayvanı çözülüp giderse bâbı"nda geçti.

[148] Bunun bir rivayeti de Tahâret'te "Mescidde sidik üzerine su dökülmesi bâbı"n-da geçti. Hakikatte bu sıfatlarla gönderilen, Peygamber'in kendisidir. Sahâ-bîler de bunu tebliğ edici olduklarından mecazen Peygamber bu sıfatlan onlara isnâd etmiştir. Bunda kolaylaştırmada mübalağaya bir tenbîh ma'nâsı da vardır (Kastallânî).

di). Hattâ (kuşu olan) küçük kardeşime:

[149] Ebû Umeyr, Umeyr'in babası demektir, ve küçük çocuğa Peygamber tarafından verilen künyedir. Üç beş yaşındaki küçük çocuğa babalık künyesi vermek bir latîfedir. Çocuğun asıl adı Zeyd ibn Sehl'dir. Bu çocuk Enes ibn Mâlik'in ana-bir kardeşidir. Bu çocuk Peygamber'in sağlığında ölmüştür. Nuğayr, "Nuğr"-un küçültme ismidir. "Nuğr", serçe kuşu kadar kırmızı gagalı bir kuştur. Me-dîneliler bu kuşa bülbül derlermiş. Küçük Zeyd'in böyle bir kuşu ölmüş, Peygamber çocuğu gördükçe latîfe eder: "Yâ Ebâ Umeyr, nuğayr ne yaptı?" dermiş.

Peygamber'in çocuklara böyle güleryüzle karışıp latîfeleşmesi güzel huyunun, kerem ve alçakgönüllülüğünün en güzel delilidir.

[150] Âişe Peygamber'le evlendiği zaman dokuz yaşında bir kızdı.İşte bu çocukluk günlerinde kız çocuğu suretindeki oyuncak bebek timsâlleriyle kızlara mahsûs oyunlar oynamıştın Peygamber, Âişe'nin yaşıtında olan komşu kızlarını onunla oynamaları için Âişe'nin yanma yollar, beraber oynamalarına yardımcı olurdu, îşte Peygamber'in bütün bu hâlleri ve davranışları O'nun güzel huyunun, kız çocuklarına varıncaya kadar İnsanlarla karışkanlığınm ve onlarla ilgilenip meşgul oluşunun delilleridir.

[151] Ebu'd-Derdâ'mn bu sözünü Ibnu Ebi'd-Dünyâ, Ibrâhîm Harbî ve Dinâverîsenedli olarak rivayet etmişlerdir.

Mudârât: Câhili öğretmekle, fâsikı fiilinden nehiyde yumuşak davranmaktır.

[152] Bunun bir rivayeti "Fesâd ehlinin kötülüğünü söylemenin caiz olacağı bâbi"nda geçmişti.

[153] Mahrame hadîsinin de bâzı rivayetleri Hibe'de ve Libâs'ta geçmişti.

[154] Muâviye'nin bu sözü "Halîm, ancak tecrübe sahibi olandır" lafzıyle de rivayet edilmiştir. Bunu Ahmed ibn Hanbel, İbn Hıbbân senediyle rivayet etmişlerdir.

Halîm, büyük ve çetin işlerde teenni ile hareket eden kimsedir. Arab dahîlerinden birisi olan Muâviye, siyâsî hayatındaki bütün başarılarını hilmİ ve ,te-ennfile hareketi sayesinde kazanmıştır. Onun siyâsî hayâtta düstûru şu idi: "Halk bana pamuk ipliği ile bağlansın kâfidir. Ben o zayıf bağı kırmam, onlar benden çekindikçe ben onlara doğru teenni ederek yaklaşırım, o bağı koparmam!" de-' misti. Bu hazm, ihtiyat ve teennf ile harekpfden

[155] Yânî akıllı ve olgun mü'min, dîn ve dünyâ işlerinde sakınılacak şeylerden sakınır, ihtiyâthve uyanık hareket eder, bir defa aldatılsa bile gaflete düşüp ikinci defa aklanmaz.

[156] Başlığa delîlliği "Ziyaretçilerin için üzerinde bir hakk vardır" sözündedir. "Zevr", "Zâir"in cem'i olup "Ziyaretçiler" ma'nâsınadır. Bunun bir rivayeti Oruç Kitâbı'nda "Konuğun hakkı... bâbı"nda geçmişti.

[157] Buhârî bu başlıkta "Dayf" ve "Zevı"' kelimeleri hakkında bilgiler vermektedir. "Tezzâveru" fiili mağarada uyuyanlar hakkındaki âyette geçer: "(Onlara baksaydin) görürdün ki, güneş doğduğu zaman mağaralarının sağ tarafına yönelir, battığı vakit de onların sol yanını kesip giderdi..." (el-Kefh: 17).

[158] Bunların birer rivayeti bu kitabın evvellerinde de geçmişti

[159] Bunun bir rivayeti Zulümler Kitabı, "Zâlimin malını bulduğu zaman mazlumun kısası bâbı"nda geçmişti.

[160] Bunun bir rivayeti Oruç Kitabı, "Gönüllü oruçta kardeşinin orucunu bozdurmak için yemîn eden kimse bâbı"nda geçmişti.

[161] Bunun bir rivayeti Nübüvvet Alâmetleri Bâbı'nda geçti. Bundan sonra gelen bâb-daki rivayet, bâzı nüshalarda daha tafsîllidir.

[162] Selmân'ın Ebu'd-Derdâ'ya "Sen yemedikçe ben de yemeni" sözü, bundan bir bâb önce geçmişti.

[163] Hadîsin Namaz Vakitleri Kitâbı'ndaki rivayetinde burada şu ziyâde vardır: Ebû Bekr o yemekten bir lokma yedikten sonra Peygamber'e gönderdi.Yemek orada sabaha kadar durdu. Bizimle bir kavim arasında bir ahid vardı, müddet son bulmuş olduğu için Medîne'ye gelmişlerdi. İçlerinden arîf olarak oniki kişi ayırdık. Herbİri ile beraber kaç kişi olduğunu ancak Allah bilir. İşte onların hepsi o yemekten yediler. (Râvî rivayetini bitirdikten sonra) yâhud bu lafızlara benzer lafızlarla (rivayet olunmuştur dedi).

Başlığa uygunluğu "Konuklar da Ebû Bekr yemedikçe yemekten yememeye yemîn ettiler" sözünden alınır.

Bu yemekte görülen bereket, evliyanın kerametlerine kaail olan sünnet ehli mezhebini te'yîd edici bir delîldir. Bu bereket Muhammed'in mu'cizesinin eseri olarak Ebû Bekr Sıddîk'm elinde zahir olmuş ulu bir keramettir. Müslim ile Ebû Davud'un rivayetlerine göre, ertesi günü Peygamber'in huzuruna vardığında konukların ettiklerini naklettikten sonra: Yâ Rasûlallah, onlar yemînlerinden bârr oldular, yânî sâdık kaldılar; ben ise hânis oldum, demiş. Rasûlullah da: 'J ^il ^!I j; = Hayır, onların en bârrı, en sâdıkı sensin" buyurmuştur.

[164] Abdurrahmân ibn Sehl, öldürülen Abdullah ibn Sehl'in kardeşidir. Her ikisi de Muhayyısa ile Huveyyisa'nm kardeşi oğullarıdır.

[165] Buna "Kasâme yemîni" denir. Maktulün velîleri veya onların isteği üzerine kaa-tilin velîleri tarafından elli kişinin yeminidir. Kimsenin tasarrufunda olmayan bir yerde yaralı olarak bir maktul bulunur da kaatili bilinmezse, maktulün vârisleri, civardaki köy ahâlîsi tarafından öldürüldüğünü iddia ederler ve bu iddialarını elli kişinin yemîni ile te'yîd ederlerse, maktulün diyetine hakk kazanırlar. Yâhud da velîsinin talebi üzerine köylülerden onun seçtiği elli kişinin redde dâir yemîn etmesidir ki, buna da "Kasâme" denilir. Ve bu suretle maktulün diyetinden kurtulurlar.

Bunun bir rivayeti Cihâd'm sonlarında "Müşriklerle mütâreke ve musâla-ha bâbi"nda geçmişti.

[166] Bu ta'lîklerden el-Leys'inkini Müslim, Tirmizî ve Nesâî senedli olarak getirmişlerdir.

[167] Bunun bir rivayeti yakında "Haktan haya edilmez bâbı"nda geçtiği gibi, İlim Kitâbı'nda da geçmişti. Burada getirilmesi, içinde büyüklere ta'zîm bulunduğu , içindir.

[168] Şiir, lügatte birşeyi zekâ ve fetânetle iyice anlamak ma'nâsına olup, ilimden daha husûsîdir. Istılahta Şiir, kasd ve irâde ile söylenen vezinli, kaafiyeli sözdür. Şiir'in kasd ve irâde ile söylenmesi şart olduğundan vezinli ve kaafiyeli gelen âyet ve hadîslere şiir denilmez. Mantıkçılar arasında tanınan ve ıstılah olan bir şiir vardır ki, hayâlı küçük ve büyük önermelerle tanzim olunan kıyastan ibaret olup nefsin birşeye rağbet veya birşeyden nefret ettirilmesiyle infialine hizmet eder. Buhârî'nin bu babına mantıkin şiiri de dâhil olur.

Recez de şiirden bir nevi'dir. Vezni altı kerre Müstefittin'dür.

Huda' da deveyi nağme ve terane ile bilhassa recez inşâdiyle şevklendire-rek yürütmek ve sürmektir. Arablar arasında seferlerde şiir inşâdıyle deve yürütmek Mudar ibn Nizâr zamanından beri tecrübe olunarak devam edegelmiştir. Deve şiir vezinlerinin çabukluk ve yavaşlığına uyarak hızını artırıp yavaşlatır.

[169] Buhârî bu âyeti şiir ve recez inşâd eden şâirlerin kötülerini ve iyilerini ta'rîf etmekte olduğu için burada getirmiştir. Bu âyetlerle Ubeyy ibn Ka'b hadîsinin delâletinden, şiirin hayra, fazîlete teşvik edip rağbetlendiren yararlıları ve iyileri olduğu gibi, fuhşa, rezalete, ahlâksızlığa hizmet eden zararlıları ve kötüleri de olduğu anlaşılmaktadır. Birinciler öğülmüş, ikinciler kötülenmiştir.

[170] Yânî doğru ve hakka uygun bir sözdür. Cehlden, beyinsizlikten men' eden, yararlı bir sözdür de denildi. Şiirden bir kısmı İnsanlara yarar veren meseller, va'z-lar gibi hikmet olunca, böylesinin söylenmesi ve inşâd ediimesinin câİz olacağı şübhesizdir (Kastallânî).

[171] Bâzı rivayete göre Peygamber'in parmağı bu yarayı Uhud harbinde almış, çokça ağrıyıp sızlamaya başlayınca İstiare suretiyle parmağa hitâb ederek Abdullah ibn Revâha'nın şiirinden olan bu recezi söylemiştir. Bunun bir rivayeti Cihâd'da da geçmişti.

[172] Lebîd ibn Rabîa ile Umeyyetu'bnu Ebi's-Salt, Câhiliyet devri şairlerindendir. Lebîd, Arab'ın en büyük şâirlerinden ve Muallaka sâhiblerindendir. İslâm devrine de yetişip 120 yâhud 140 sene kadar uzun bir ömür yaşamıştır. Usmân'ın halifeliği zamanında Kûfe'de vefat etmiştir. Kur'ân'ın i'câzı karşısında hayran kalarak, onu okuyup dinlemeyi şiir söylemeye tercih etmiştir. Lebîd'in burada verilen sözü, on beyitli bir şiirindendir. Bir îzâha göre şu kıt'asının bir parçasıdır

Elâ kuîîi şey'in mâ hala'llâhe bâtılu

(= Kâinatın bütün satırları, iyi düşün ki, Mele-i A'lâ'dan sana (hitaben) yazılmış risalelerdir. Onlarda yazılanların hulâsası da teemmül edersen şundan ibarettir: Gözünü aç, Allah'tan başka herşey bâtıldır) (H. B. Çantay, Meâl-i Kerîm, II, 760, es-Sâffât Sûresi 9. âyetin haşiyesi).

Umeyyetu'bnu Ebi's-Salt da Câhiliyet devrinde yetişen Kureyş şairlerindendir. Tevhide, öldükten sonra dirilmeye ve âhiret gününe îmân ederdi. Bu inançlarını şiirlerinde dile getirmiştir. Müslim'in bir rivayetinde Şerîd ibn Suveyd dedi ki: Bir gün Rasûlullah'a bineğin terkisinde refakat ettim. Sefer sırasında "Umey-ye'nin şiirinden birşey biliyor musun?" diye sordu. Ben de: Evet, biliyorum, dedim ve yüz beyit kadar okudum. Bunun üzerine Rasûlullah: "Umeyye müs-lümân olmağa yaklaşmıştır" buyurdu (Müslim, Şiir Kitabı, Müslim Ter., VII, 122-123)

[173] Âmir ibnu'1-Ekva', bu hadîsin râvîsi Seleme ibnu'l-Ekva'ın amcasıdır. Sahâbîler arasında tecrübe ile bilinmiştir ki, Rasûlullah'ın rahmet ve duâ ettiği kimse şehîd olurdu. Bunun için Umer: Âmir'le bizi faydalandirsaydm! Temennisinde bulunmuştur.

[174] Hadîsin birer rivayeti şiirlerde bâzı küçük farklarla Cihâd ve Mağâzî'de "Hay-ber gazvesi bâbı"nda geçmişti.

[175] Bu hadîsin bâzı rivayetlerini Müslim de Fadâil'de getirdi.

Bundan murâd, yürütmede rıfktır. Çünkü deve tegannî ve terennüm ile sürüşü işitince, bundan lezzet alarak yürüyüşte sür'at eder, dolayısıyle binicilerini rahatsız kılıp yorar. İşte bundan dolayı Peygamber, Enceşe'yi nehyetti. Çünkü kadınlar şiddetli hareketten zayıflık duyar, zarara uğrayıp düşmelerinden de korkulur (Nevevî). {Müslim Ter., VII, 201-203).

[176] Bunun da bir rivayeti Mağâzî'de geçtiği gibi, Müslim de Fadâil'de, Hassan ibn Sâbit'in faziletleri bâbı'nda daha tafsîlli olarak getirmiştir.

[177] Bu hadîsin bir rivayeti Teheccüd'de, "Gecenin bir kısmında uykusuz kalıp ibâdet eden kimsenin fazîleti bâbı"nda da geçmişti.

Bu üç beyit, Abdullah ibn Revâha'nm tavîl bahrından inşâd ettiği beyitlerdendir. Merhum Kâmil Mîrâs, bunları nazmen de tercüme etmiştir:

"Seherde fecri sâdık yükselip nûr saçtığı bir ân Rasûlullah okur ashabına tertîl ile Kur'ân Halâs etti dalâletten hidâyet etti İslâm 'a İnandı gönlümüz bildirdiği bilcümle ahkâma Anın irşâden tergîbiyle girdik Dîni Meftûre Çıkardı zulmeti küfrü dalâletten bizi nûre Fırâşmdan çıkıp eyler idi Mevlâ'yı istikbâl

Gece kârırlere, madca'lan eylerken istiskal" {Tecrîd Ter., IV, 155) Buradaki metinde kâfirler bulunduğu için tercümedeki "Müşriklere" yerine "Kâfirlere" şeklinde küçük bir değişiklik yapıldı (M. Sofuoğlu).

[178] Bunun bir rivayeti Namaz Kitabı, "Mescidde şiir bâbı"nda geçti.

[179] Bunun bir rivayeti Bed'u'l-Halk'ta geçti.

[180] Bu hadîsleri Müslim de Tıbb'da ve Şiir Kitâbı'nda getirmiştir.

Bu hadîslerdeki zecr , tamâmiyle şiire yönelen ve onunla meşgul olup kendini Kur'ân tilâvetinden, zikrden, ibâdetten, ilimden alıkoyan kimseler içindir.

Bir de insanı vâciblerden, müstehâblardan, ilimden alıkoyan kötü şiirlerle kafalarını ve gönüllerini dolduran kimselere yöneliktir.

[181] Teribetyemînuki" ta'bîri "Sağ eli toprak olası!" ma'nâsınadir. Arablar bunun hakîkat ma'nâsmı kasdetmeyerek "Zengin ol, elin toz toprak kadar bol mala ersin" temennisi yerinde kullanırlar. Bir de teşvik ma'nâsma kullanırlar. "Akra ve halkaa" ta'bîrleri de lügatçe "Allah onu kesip helak etsin, Allah onun boğazına dokunup hastalandırsın!", ma'nâlannda olmakla beraber, Arablar bunları da kendi ma'nâlarına kullanmayıp mutlak olarak rastgele söylerler...

Buradaki birinci hadîs Nikâh'ta; ikinci hadîs de Hacc Kitâbı'nda geçmişti.

[182] Başlığa uygunluğu Ümmü Hâni'in "Anamın oğlu zu'm etti" sözündedİr.

ez-Zu'm: Zâ'nın üç harekesiyle söylemek ma'nâsınadir. Hakk ve doğru sözde, bâtıl ve yalan sözde kullanılmakla zıdd ma'nâli fiillerdendir. Çok defa ger-çekleşmeyip şübheli ve seçilmez olan yerde kullanılır (Kaamûs Ter.)

Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabı, "Bir libâs içinde namaz bâbı"nda geçmişti.

[183] el-Veyl: Leyi vezninde şerrin gelmesi ma'nâsınadır. Bâzıları dedi ki, Veyl, fecaate düşme kelimesidir, bir musibet meydana geldiğinde söylenir. Lisânımızda"Vay, yazık, hayf ve diriğ" ile îa'bîr olunur. "Veyîeh", "Veylek", "Veylî" denilir ve imdâd isteme hâlinde "Vey/âh!" derler... "Vay" kelimesi hüzün ve husrân ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

[184] Başlığa uygunluğu Peygamber'in "Veylek, kim adalet eder... " sözündedir. Bunun bir rivayeti Nübüvvet Alâmetleri'nde geçti.

Bu lafza en yakın metin Müslim'de Zekât, Hâricîler'in ve sıfatlarının zikri babı altında 148 rakamıyle geçen hadîstir: Müslim Ter., III, 265-266.

[185] Başlığa uygunluğu "Vayhake" ve "Veyleke" ta'bîrlerindedir. Bunun bir rivayeti Oruç Kitâbı'nda geçmişti.

[186] Bu mutâbaati et-Tahâvî, Leys tarîkinden; o da: Bana Abdurrahmân tahdîs etti, şeklinde rivayet edip zikretmiştir (Kastallânî).

[187] Bedevî, Medine'ye hicret etmek istiyordu. Kendisi Mekkeli değildi. Hicret ise Mekke'nin fethinden evvel, Mekkeliler'in Medine'ye gelmeleri ve ikaamet etmeleri için farz kılınmıştı. Peygamber onun için bedeviye: "Vayh sana, yazık sana! Hicret çok çetin bir iştir!" diye, onu hicret etmekten men' eylemişti. Bunun Mekke fethinden evvel olduğu anlaşılıyor. Çünkü Mekke fethinden sonra hicret yoktu.

"Vayh " ta'bîri hakkında Dâvûdî: Bu kelime, söylenen bir sözün işlenmesi istenmediği zaman zecr ve men' için kullanılır, demiştir. Buna göre Peygamber bu ta'bîrle bedeviye: "Sakın hâ, hicrete kalkışma!" demiş oluyor. Kaamûs Ter-cemesi'nde de: Vayh kelimesi rahmet ve şefkattir; vay, yazık, hayf demektir ki, bir adamın hâline acıyıp rahmet ve rikkat ettiğin zaman söylenir, denilmiştir. Bu hadîsin birer rivayeti Zekât ve Hicret Kitâbları'nda da geçmişti.

[188] Buhârî bunun aslını Sahîh'inin birçok yerinde bâzı farklılıklarla getirmişti: Ma-ğâzî'nin sonlarında, VedâHaccı bâbı'nda, "Ey îmân edenler, bir kavim bir kavme alay etmesin..." (el-Hucurât: 11) âyeti bâbı"nda, Fiten'de, Diyetler'de, Hudûd'da.

[189] Dâvûdî şöyle dedi: Çünkü o sırada Peygamber'in huzurunda bulunanların çoğu bedevilerdi. Peygamber onlara bilmiyorum deseydi, onlar şübheye düşeceklerdi. Onun İçin Peygamber onlara ta'rîzli olarak böyle söyledi.

Müslim'deki Âişe hadîsinde: Bedeviler Peygamber'in huzuruna geldiklerinde, O'na kıyametin ne zaman kopacağını sorarlardı. Peygamber de onlardan yaşça en genç olanına bakar da: "Eğer şu yaşarsa, ona ihtiyarlık erişmeden sizin kıyametiniz sizin üzerinize kopar" buyururdu. Kaadı Iyâd'ın da dediği gibi, bu daha açık olan rivayet, metindekini tefsîr etmektedir... (Kastallânî).

Bu hadîsi Müslim, Fiten'de getirmiştir.

[190] Mahabbet, nefsin kemâl idrâk ettiği birşeye öyle bir meylidir ki, ona yaklaşmak için lâzım gelen sebeblere ve vesilelere sevkeder. Sevenin gayesi, sevilenin rızâsına nail olmak ve öfkesinden sakınmak olduğundan, Mahabbet, itaat ve ma'siyetten sakınma irâdesini gerektirir. Herhangibir nefis, hakîkî kemâl ancak Allah'ın olduğunu, bütün vücûdda gerek kendinden, gerek başkalarından gördüğü, göreceği, tasavvur edebileceği herhangi hayır ve kemâlin Allah'tan ve Allah ile ve Allah'a olduğunu idrâk ettiği zaman, onun bütün mahabbeti Allah için ve Allah yolunda, Allah'ın rızâsı uğrunda olur. Allah'ın Dîni de Tevhîd ve İslâm olduğundan, mahabbeti ancak bu dâirede cereyan eder. Tâat irâdesinde ancak bu dîn hâkim olur... (Hakk Dîni, II, 1075-1076).

[191] Gazâlî el-Ihyâ'da. şöyle dedi: Rasûlullah'm "Kişi sevdiği ile beraberdir" sözü sakın seni aldatmasın. Çünkü Hrİstiyanlar Hz. îsâ'yı. Yahûdîler de Hz. Musa'yı sevdiklerini ve bu sebeble Mûsâ ile îsâ'nın bunlara fâide vereceğini iddia ediyorlar. Hâlbuki bir kimseyi sevmek, ona muhalefet etmemeyi gerektirir, yânı muhalefetle beraber sevmek fâide vermez. Zîrâ böylesi, sevdiğini gerçekten ve samîmi olarak sevmiş değildir. Böyle olunca da sahte sevgililerin birbirleriyle beraber olması mümkin değildir.

Bu ma'nâyı pek belîğ ifâde eden bir âyet meali: "Allah 'a ve âhiret gününe îmân eder hiçbir kavmi, Allah ve Rasûlü 'ne hudûdyansına kalkışan kimselerle sevişir bulamazsın; babaları veya oğulları veya kardeşleri veya soy sop hısımları olsalar bile. İşte Allah Öyle kimseleri sevmeyen bir kavmin kalblerine îmânı yazmış ve bunları kendinden bir rûh ile te 'ytd buyurmuştur. Bunları altlarından ırmaklar akar cennetlere koyacaktır. Bunlar orada ebediyyen kalacaktır. Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah 'tan hoşnûd olmuşlardır. İşte onlar Allah fır-kasıdır. Gözünüzü açın ki, Allah fırkası muhakkak hep felaha erenlerdir" (el-Mucâdile: 22).

[192] el-Has'e, hâ'mn fethi ve sînin sükûnu ile ve el-Husât "Kuûd" vezninde sürüp kovmak... ma'nâsınadır. Lâkin gerek müellifin, gerek diğer ana kitapların temsillerine göre köpek kısmını sürüp kovmağa mahsûstur, üçüncü bâbdandır. Bu ma'nâda lâzım olur, sürülmekle yıkılıp gitmek ma'nâsına (Kaamûs Ter.).

Bu bilgiye göre "Ihse" kelimesi, aslında köpeği kovmak için kullanılan bir lafızdır. Sonra bir men' ve horlama hitabı olmuştur. "Zelîl ve kovulmuş olarak sus!" demektir.

[193] Buhârî bu İbn Sayyâd hadîsinin bir rivayetini Cenazeler Kitabı, "Sabî müslü-mân olup da öldüğünde üzerine namaz kılınır mı? babı"nda getirmişti. Bâzı açıklamalar orada verilmişti.

Bu hadîsin bir haylî farklı isnâdlarını Müslim de Fitneler ve Kıyamet Alâmetleri Kitâbı'nda getirmiştir: Müslim Ter., VIII, 459-470.

[194] Bunu da Müslim Fitneler...'de getirmiştir.

Deccâl, zamanın sonunda meydana çıkacak, peygamberlik veya ulûhiyet iddia edecek pek yalancı bir mahlûktur. Hadîslerde "Zamanın sonlarında birçok deccâller olacağı"haber verilmiştir. Sarihler "Deccâlun" lafzını "Yalancılar ve aldatıcılar" ile tefsir etmişler ve "Deccâl"in bir değil, nice yalancı ve yaldızcı makûlesi insanlar olduğu ve bunların dünyâ târihînin son zamanlarında çoklukla görüleceğini" söylemişlerdir.

[195] el-Merhab, "Matlab" vezninde, genişlik ma'nâsına mimli masdar ve geniş yer ma'nâsma mekân ismi olur. Arablar'ın "Merhaban ve sehlen" sözleri bundandır, "Genişliğe ve düzlüğe geldin" demiş olurlar. Yânî Arablar gelen konuğa "Merhaban ve sehlen" derler ki, darhksız, küçük görülmek şaibesinden ârî, şen ve ma'mûr yere geldiniz, kalb genişliğiyle üns ve ülfet üzere olup kat'iyyen kırık gönüllü ve ürkek olmamanız ümîd edilir, denmiş olur... (Kaamûs Ter.)

[196] Âişe'nin rivayeti Nübüvvet Alâmetleri'nde geçen hadîsin bir parçasıdır. Ümmü Hâni'in hadîsi de yakında "Zaamû hakkında gelen şey bâbV'nda geçmişti.

[197] Bunun bir rivayeti imân Kitabı, "Beşte biri ödemek îmândandır bâbı"nda -ve aha başka yerlerde- geçmiş, açıklamalar orada verilmişti.

[198] et-Gadr, el-Gadarân: Vefa mukaabilidir ki, ahidde durmayıp vefasızlık ve hıyanet eylemek ma'nâsmadır... (Kaamûs Ter.)

insanı kendi ismi ve babasının ismiyle çağırmak ta'rîfte daha şiddetli ve temyîzde daha beliğdir.

Bu hadîste "İnsanlar kıyamet gününde babalarına karşı bir örtme olması için analarının isimlerinden başkasıyle çağınlmazlar" diyen kimselere bir reddiye vardır. Hattâbî: Evet bu söz Taberânî'de İbn Abbâs hadîsinde rivayet edilmiştir, lâkin pek zayıf bir senedledir, demiştir... (Kastallânî).

Ebû Davud'un Ebu'd-Derdâ'dan rivayet ettiği hadîste Peygamber (S): "Sizler kıyamet gününde kendi isimlerinizle ve babalarınızın isimleriyle çağırılacaksınız, onun için güzel İsimler seçiniz!" buyurmuştur. Bu hadîsi îbn Hıbbân da rivayet edip "Sahihtir" demiştir. Buhârî'nin bunu almaması, Sahih1 mût aradığı şartlara uymamış olmasındandır... (Aynî).

[199] Habîs, gerek hissedilen, gerek akledilen olsun, murdar ve nahoş nesneye denir ki, tayyib mukaabilidir. Alçak, dubârecî, aldatıcı ve mekkâr kimseye denir...

Lakis... bir nesneyi gönül şiddetle Özleyip arzu eylemek ma'nâsmadır. Bu, dördüncü bâbdandır. Ve bir nesneden iğrenip gönül dönmek ve mi'de bulunmak ma'nâsmadır. Nefis bir şeye zebûn ve habîs olduğu zaman "Lakiset nefsehû" denilir. Peygamber (S) çirkinliği için ve müslümâmn habisliği kendi nefsine nis-bet etmemesi için "Habîs oldu" ta'bîrini kerîh görmüştür. Yânî Peygamber'in bu ta'bîrden nehy buyurdukları iki sebebe dayanır: Biri habîs ve habaset maddesini kabîh gördüğü için; biri de müsîümân olan kimsenin nefsine habaseti nisbet etmesinin lâyık olmadığı içindir... {Kaamûs Ter., II, 1013).

Hulâsa Peygamber, ümmetine lafızlar ve ta'bîrler hususunda da edebliliği öğretmiş, güzellerini kullanmayı ve çirkinlerinden uzaklaşmayı ta'lîm eylemiştir. Salât ve selâm olsun!

Bu hadîsi Müslim de Kitâbu'l-Elfaz mine'1-Edeb ve gayriha'da getirmiştir: Müslim Ter., VII, 118-119, "2151".

[200] Dehr'i Râgıb el-Isfahânî el-MüfredâVında, kâinatın ezelden ebede kadar devam eden bekaası müddetinin ismidir, diye ta'rîf etmiştir. Bâzıları bir milletin târihte devam eden hayât müddetidir, demişlerdir. Dehr, hâdiselerin menşei olan gece ile gündüzün arka arkaya gelmesine de denildiği, bu hadîs ve açıklamasından anlaşılır. Zaman da mâzî, hâl ve istikbâl kısımlarım içine alan Dehr'm gayrı muayyen bir kısmı oluyor.

Şârih Hattâbî şöyle demiştir: Câhiliyet zamanında bütün hâdiseler, bütün musibetler gece ve gündüzden ibaret olan Dehr'e nisbet edilirdi. Bu i'tikaadda-kİ câhiliyet adamları, iki fırka olup bunlardan bir fırkası Allah'a îmân etmezdi. Dehr'den ve hâdiselerin mahalli olan gece ile gündüzden başka bir müessir tanımazlardı. Bunlar her fenalığı Dehr'e nisbet ederlerdi. "Dehriyye" denilen bu fırka "Bizi ancak dehr helak eder" (el-Câsiye: 23-24) derlerdi.

İkinci fırkası bir yaratan tanırlardı, fakat sevilmeyen işleri ona nisbet etmekten tenzih ederler ve her fenalığı Deh?t nisbet ederlerdi. Ve "Vay dehrin mahrumiyet ve hüsranına!" diye Dehr'e söverlerdi.

Peygamber bu hadîslerinde bu akideyi ibtâl etmiş ve Dehr'e sövmeyi yasaklamıştır. "Ben dehr'im" cümlesi, "Ben dehrin mâliki ve mutasarrıfıyım" demektir. Kısaltılarak "Mâlik" lafzı hazf olunmuştur. "Allah dehrdir" sözü de böyledir.

el-Câsiye: 245 ve ed-Dehr: 1 âyetlerinde geçen Dehr'in tefsiri, yerinden okunmağa değer: Hakk Dîni, V, 4322-4323; VII, 5492.

Bu hadîslerin bir haylî rivayetlerini Müslim de Kitâbu'1-Elfaz...'da getirmiştir.

[201] Kerm, "Adi" ve "Dayf" lafızlarında olduğu gibi "Kerîm" ma'nâsına bir mas-dardır. Masdarla yapılan vasıflamalarda erkek, dişi, tesniye, cemi'lerde bu lafız değişmez, hep aynı kalır. Bu "Kerm ancak..." sözünde zahire göre hasr yoktur. Bunun ma'nâsi: "Kerm ismine en haklı olan mü'mİnin kalbidir" demektir, böyle olunca başkalarını kerm ismiyle isimlemeyi reddetmemiş olur... (Kastallânî).

Hâsılı "Kerem" maddesinden alınmış olan bu İsim, ancak müslümân ve mü'mine lâyıktır, "Kerem"in kökü olan bu İsme haklı olan ancak müslümân-dır demektir. Bu hususta diğer bir tevcîh şudur:

"Ineb" ve "Kerm" kelimeleri eşdeğer olarak üzüm ma'nâsına gelir. Bununla beraber kelimenin kökü cömertlik ve asalet ma'nâlarınadır. Bu sebeble belki Peygamber bu mühim kelimenin sâdece üzüm ve üzüm asması ma'nâsına kullanılmasını uygun bulmamıştır.

[202] Buradaki ta'lîkler, senedli olarak rivayet edilmişlerdir. "Lâmülke ille'tiah" sözü hasrı gerektirir. Bu da melikliğin Allah indinde kesilmesinden ibarettir ki, O'ndan başka melik yok demektir. Yânî hakîkî metiklik Allah'a âiddir. Fakat melik sözü mecaz olarak dünyâ melikleri hakkında da kullanılır.

[203] Bunu Müslim de Kitâbu'1-Elfâz...'da getirmiştir.

[204] ez-Zubeyr'in bu hadîsi, kendi menkabesi babında ve Ahzâb harbinde kahramanca yaptığı hizmetler hakkındadır

[205] Sa'd ibn Ebî Vakkaas da: Uhud günü Rasûlullah (S) ok kabındaki oklarını çıkarıp bana verirdi de: "Ey Sa'd, babam, anam sana feda olsun, at" derdi, demiştir.

[206] Ebû Bekr'in buna yakın bir sözü Hicret hadîsi içinde de geçti. Bu sözü aynen Peygamber'in hicreti bâbı'nda Ubeyd ibn Huneyn'in Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet ettiği hadîste vardır. Lafzı şöyledir: Rasûlullah (S) minber üzerine oturdu da: "Allah bir kulu kendiyanındakilerle dünyâdakiler arasında muhayyer kıldı da o kul, Allah yanında olanı tercih etti" buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekr: "Babalarımızı ve analarımızı Sana feda edelim!" dedi... (Buhârî, Menâkib, "Peygamber'in ve sahâbîlerinin Medine'ye hicretleri babı", rakamlı nüsha, IV, 151-167; hadîs rakamı: 123)

[207] Hadîsin başlığa uygunluğu "Allah beni Sana feda kılsm" sözünde olduğu açıktır. Bunda bu sözü söylemenin caiz olduğuna delîl vardır. Bunun bâzı rivayetleri Cihâd'da,' 'Gâzî gazveden döndüğü zaman söyleyeceği söz babı' 'nda ve Libâs Kitâbı'nda geçmişti.

[208] Müslim'deki İbn Umer hadîsi şöyledir: Rasûlullah (S): "isimlerinizin Allah'a en sevimli olanı Abdullah ve Abdurrahmân'dır" buyurdu (Kitâbu'1-Âdâb, 2-"2132" rakamlı hadîs). Yânî İsimlerinizin Allah katında en razı olunanı Abdullah ve Abdurrahmân'dır. Çünkü Abdullah isminde ubudiyet ve tezellülü i'tirâf vardır, ikincide ise her mahlûku arara ve şâmil olan rahmeti i'tirâf vardır. Keza birinci isimde bu isimle adlandırılan kimsenin Allah'a ibâdet edici olması, ikincide ise ilâhî rahmeti izhâr edici olması tefe'ülü vardır... {Müslim Ter., VI, 391).

[209] Enes'in bu hadîsi Buyû'da ve Peygamber'in sıfatı bölümünde senedli olarak geçmişti.

Künye ve Kinye bir kimseye eb, ümm, ibn ve bint (yânî baba, ana, oğul ye kız) kelimelerinin birini muzâf yaparak İsimlendirmek ma'nâsınadır ki, onunla isminden tevriye eylemiş olur (Kaamûs Ter.). Şimdi Türkçe'de isim, öz adı; künye de takribi olarak soyadı yerine alınabilir.

Arablarda baba ve ana ilk doğan çocuklarının ismiyle künyelenirler. Peygamber'in adı Muhammed, künyesi Ebû'l-Kaasım'dır. Kaasım, Hadîce annemizden doğan ilk oğlu idi, küçük yaşında Mekke'de, Peygamberliğinin başlangıçlarında vefat etmiştir.

Bu hadîslerdeki nehyin tahrîm için olmadığı ve nehyin Peygamber'in hayâtı devrine âid tenzîhî bir nehy olduğu, hattâ Peygamber'in bu hususta müsamahalı davrandığı tesbît edilmiştir.

[210] el-Hazn, hâ'nın feth ve noktalı zâ'nın sükûnuyle, ei~Hazen iki fetha ile gam ve endûha denir, cem'i Ahzân 'dır ve hâ'nın dammıyle el-Huzn, masdar olur, birinci bâbdan; bir adamı gamlı eylemek; dördüncü bâbdan gamlı kederli olmak ma'nâlarınadir. el-Hazn ve el-Huzen: Sert, galîz dağlara denir.

es-Sehî, Ehl vezninde kolay, âsân şeye, ve toprağı yumuşak, yürümesi kolay düz ve mülayim yere denir ki, cem'i Suhûl gelir.. (Kaamûs Ter.).

[211] Saîd ibnu'l-Müseyyeb kırk kadar sahâbîye yetişmiş büyük tabiîlerdendir. 36. senesinde doğmuş, Velîd ibn Abdilmelik devrinde 94 yılında vefat etmiştir. Babası el-Müseyyeb ise ağaç altında bey'at eden sahâbîlerdendir. Dedesi Hazn ibn Ebî Vehb, Muhacirler'den olup Câhiliyet'te Kureyş'in şeriflerinden idi (Aynî).

[212] İbn EbîŞeybe'ninUrve'den rivayetinde: Peygamber, hoşlanılmayan bir İsim işittiğinde onu daha güzel bir isimle değiştirirdi, demiştir. Rasûlullah Ensâr'dan Useyd'in kendi oğluna verdiği bir adı beğenmeyerek "OnaMunzir ismini koy" buyurmak suretiyle önceki ismini değiştirmiş oluyor.

[213] Peygamber'in kadınlarından Zeyneb bintu Cahş'm ve yine Peygamber'in kadınlarından Ümmü Seleme'nin kızı ve Peygamber'in üvey kızı Zeyneb'iii adlan da Berre idi. Rasûlullah her ikisinin Berre adlarını Zeyneb adiyle değiştirdi. Çünkü "Berre", "Çok hayırlı, çok iyi, çok cömerd kimse" ma'nâlanna gelmektedir.

Bu hadîsleri Müslim de Kitâbu'l-Âdâb'da getirmiştir.

[214] Bunun bir rivayeti yakında geçmişti. Bu hadîs isim değiştirmenin ve çirkin isimle isimlemekten men' etmenin vücûbu üzere değil, bu hususta muhayyerlik ifâde etmektedir. Böylece çirkin bir adamın güzel isimle, fâsıkm da "Salih" ismiyle isimlenmesi caiz olur. Çünkü Peygamber (S) "Hazn" kendi ismini "Sehl" ile değiştirmeyi kabul etmediği zaman, onu buna zorlamamıştır. Eğer bu lâzım birşey olaydı, Peygamber onu "Ben babamın bana verdiği ismi değşitirmem" sözü üzerinde sabit bırakmazdı. Doğruya muvaffak kılıcı ancak Allah'tır (Kastallânî).

Müseyyeb ibn Hazn İbn Ebî Vehb (R) Kureyşli'dirler. Baba-oğul ikisi de sahâbîdir. Annesi Rasûlullah'ın halası Âtike'dir. Hazn ibn Ebî Vehb eşraftandı, hicret şerefini de kazanmıştır. Onuncu hicret senesinde Ebû Bekr'in Halîfe-lik devrine tesadüf eden Yemâme harbinde şehîden vefat ettiğini Aynî, Zehebî'den naklediyor. Müseyyeb de bey'at eden bahtiyarlardandır. Müseyyeb ibn Hazn, sahâbî oğlu sahâbî olduklarından tercümede tesnîye sîgasıyle tardiye ettik. Müseyyeb, ticâretle uğraşırdı. Kendisinden yedi hadîs rivayet edilmiştir. Üçü Bu-hârî'de vardır. Tâbiîler'in yedi meşhur Medîne fakîhlerinden birisi Saîd ibnu'l-Müseyyeb, bu tercüme sahibinin oğludur ve babasının râvîsidir. Saîd ibnu'l-Müseyyeb, hıfz selâmeti, beyân doğruluğu yönüyle hadîs ehlinin göz nurudur. Mürsel olarak rivayet ettiği hadîslerin mürsellerin en sahîhleri olduğunda icmâ' vardır (Hulâsa ve Aynî'den naklen Tecrîd Ter., IV, 665 rakamlı hadîsin haşiyesi).

[215] Enes'in bu hadîsi Cenazeler Kitâbı'nda geçen hadîsten bir parçadır. İbrâhîm'e, Ebû Seyf adında bir demircinin evinde karısı Ümmü Burde tarafından süt analığı yapılıyordu.., Peygamber çocuğu ziyaret ettiği zaman kucaklayıp öpmüştür.

[216] İbrâhîm'in sekizinci hicret yılının zu'1-hicce ayında doğduğunda târîhçİlerin ittifakı vardır. Fakat vefatı târihi hakkında haberler değişiktir. Vâkîdî: "Onuncu hicret yılı rebîu'l-evvelinin onuncu günü olduğu kesindir" demiştir. Ebû Davud'un Sünen 'inde Peygamber (S) ile aralarında yetmiş gün olduğu rivayet edilmiştir. Bâzıları onaltı ay sekiz gün; bâzıları onyedi ay; diğer bâzıları ise bir sene on ay altı gün yaşamış olduğunu bildirmişlerdir... (Aynî).

[217] Müslim'in Kitâbu'l-Âdâb'daki Câbir hadîsinde Rasûîullah (S): "Benim ismimle isimleyiniz- Fakat künyemle künyelenmeyiniz. Çünkü Ebû'l-Kaasım olan, benimdir ki, (aranızda ilim ve sâireyi) ben taksim ediyorum" buyurdu, şeklindedir {Müslim Ter., VI, 393).

Kaasım ismi lügatte "Taksîm edici" ma'nâsına bir fail isimdir. Bu Kaasım kelimesi, Peygamber'in hem künyesi, hem sıfatı, hem vazîfesini ifâde eden bir sözdür.

[218] Şer'an nehyedilmiş olan, Ebû'l-Kaasım Muhammed suretiyle isim ve künyenin bir şahısta toplanmasıdır. Nitekim bunu açıkça bildiren rivayetler de vardır. Bu nehy, Peygamber'in hayâtında yürürlükte olap sonrasına şâmil değildir diyenler vardır ve

tatbîkaatte böyfe olmuştur. Son hükmün ru'yâ ile ilgisi, Peygam-ber'i ru'yâda görmemiş kimsenin gördüm demesinin, kendisini bu tehdîde girdireceğini anlatması yönündendir.

[219] Bunun uzunca bir rivayeti Namaz Kitabı, "Eğilirken Allâhu Ekber demek bâbı"nda geçmişti. Peygamber'in bu isimli sahâbînin ismini de söyleyerek duâ etmesi, bu ismin kullanılmasının câizliğine delâlet etmektedir.

[220] Bu Et'ime'de geçen hadîsin bir parçasıdır.

Bir şahsı çağırırken isminden bir harfi eksik söylemeye, edebiyatta "Terkîm ", yâni "Budama" denir. Bu hadîslerde Peygamber'in de bu terhîmi yaptığı sabit oluyor

[221] Bunun küçük çocuğa ve henüz çocuğu doğmayan kimseye künye vermenin caiz olduğuna delâleti açıktır. Bunun bâzı rivayetleri Namaz Kitâbı'nda ve daha başka yerlerde geçmişti.

[222] Bunun bir rivayeti Alî'nin menkabeleri bâbı'nda geçmişti.

[223] Meliku'l-Emlâk: Memleketlerin, kıt'aların sahibi, hükümdarı demektir. Meliku'l-Mülûk ise, bütün hükümdarların hükümdarı ma'nâsmadır. Nitekim Sufyân ibn Uyeyne birçoklarının bunu Farsça'ya "Şâhânşâh" diye tercüme ve tefsir ettiklerini bildirmiştir.

Hiç şübhe yok ki, bu azametli unvanlar yalnız Allah'a mahsûstur. İnsanların bu sıfatlarla sıfatlanmaları doğru değildir. Bunca acizliklerine rağmen Allah'a âid olan bu sıfatlan kullanan kimselerin Allah dîvânında en çirkin, en alçak, en nefretli kimseler olacağı bu hadîslerde Peygamber tarafından haber verilmiş ve bundan da o azametli sıfatları kullanmanın kullar için haram olduğu hükmü alınmıştır.

Bu hadîsleri Müslim de Kitâbu'l-Âdâb'da getirmiştir. Müslim Ter., VI, 402-"2143".

[224] Bu, Nikâh Kitâbı'nm sonlarında "Kişinin kendi kızını savunması bâbı"nda geçmişti. Baş tarafı şöyledir: Mısver ibn Mahrame: Ben minber üzerinde iken Pey-gamber(S)'den işittim: "Hişâm ibnu'l-Mugîre oğulları, kızlarım Alî ibn Ebî Tâ-lib 'e nikâh etmeleri hususunda benden izin istediler. Ben buna izin vermem. Sonra yine izin vermem, sonra yine izin vermem..." buyuruyordu, demiştir. Peygamber bu hitabesinde müşrik olan Ebü Tâlib'i, yokluğunda künyesiyle zikretmiştir, Ebû Tâlib'in ismi Abd Menâf idi (Aynî ve Kastallânî).

[225] Başlığa uygunluğu "Ebû Hubâb" sözündedir. Çünkü bu, Abdullah ibn Ubeyy'in künyesidir. Bu aynı zamanda şeytânın ismi olup "Yılan" ma'nâsına ve daha başka ma'nâlara da kullanılır...

Abdullah ibn Ubeyy'in ve onun başkanlık ettiği zümrenin müslümân olmaları zahirî idi. Hakikatte kinlerini ve düşmanlıklarını gönüllerinde gizlemişler ve her vesile ile fesâd çıkarmışlardır. "Münafık" adiyle anılan bu zümrenin çirkin hâlleri ve işleri, Kur'ân'ın birçok yerinde ve hadîslerde ortaya konulmuştur.

Bu hadîsin az farklı bir rivayeti, Âlu İmrân Sûresi, 173. âyetinde de geçmişti.

[226] Başlığa uygunluğu "Ebû Tâlib" sözündedir. Çünkü bu Abd Menâfin künyesidir, o da Peygamber'in babası Abdullah'ın kardeşidir. Bunun bir rivayeti "Ebû Tâlib'in zikri bâbı"nda geçmişti.

[227] Bu ta'rîzli sözlerle insan yalan söylemek zaruretinden kurtulur ma'r.âsınadır. Bu başlığı Taberî, Umer ibnu'l-Hattâb'a varan bir senedle zikretmiştir ki, o: "Ta'rîzlerde muhakkak yalandan bir kurtuluş vardır" demiştir. Bunu İbn Adiyy de Katâde yolundan rivayet etmiştir (Aynî).

en-Nedha ve el-Mendûha, bolluk ve genişlik ma'nâsınadır. ŞârÎh der ki: İmrân ibnu'l-Husayn hadîsi bundandır: "Inne fî'I-maârîdı le-mendûhaten ani'l-kezibi", yânî "Bir sözü tevriye ve kinaye yoluyla söylemekte kizbden halâs ve berâet vardır ki, kizbden sayılmaz. Murad: Yalan söyleyeceğine, kinaye ve tevriye ve bilmece söyle, demektir {Kaamûs Ter., I, 986).

[228] Bu gibi sözler hakikatte yalan sayılmazlar; bunlar yalandan kaçıştır. Enes'in bu hadîsi Cenazeler Kitâbı'nda uzunca bir metinle geçmişti.

[229] Bu hadîslerin birer rivayeti yakında geçmişti. Peygamber bu hadîslerinde "'Kavarîr" yânî "Camlar" sözüyle kadınları kasdedip ta'rîz eylemiştir. Bu iki ma'nâya gelebilir: Kadınlar cam gibi nâzik bedenli oldukları için hızlı hareketten rahatsız olabilirler yâhud kadınlar zayıf gönüllü oldukları için Enceşe'nin güzel sesinden etkilenip, onun te'sîriyle cam gibi ince gönülleri kırılır, rahatsız olabilir, fitneye düşebilirler...

[230] Bunun bir rivayeti Cihâd'da daha geniş olarak geçmişti.

[231] Buhârî bunu Tahâret'te senedi Peygamber'e ulaştırılmış olarak getirmişti. Daha sonraki kitâblarda da birçok kerreler getirmiştir.

[232] Başlığa uygunluğu "Onlar hiçbirşey değildir" sözündedir. Yânî onların gayb ilminden haber verdiklerini iddia ettikleri şeyler, i'tibâra alınacak sahih birşey değildir.

Bunun bir rivayeti Tıbb Kitâbı'nda "Kâhinlik bâbı"nda geçmişti.

[233] Bu, Peygamber'in vefatı hakkında geçen hadîsin bir parçasıdır. Başlıktaki âyetler semâya bakıp inceleme, araştırma yapmayı teşvik ve delâlet eden en açık delillerdir.

[234] Câbir'in hadîsi Sahîh'm başında "Vahy bâbi"nda geçmişti. İbn Abbâs'm teyzesi Meymûne'nin evinde kalıp gece geçirmesi ve Peygamber'in hareketlerini ta'-kîb edip.öğrenmesi hadîsi, Abdest Alma Kitabı, Namaz Kitâbi'nm sonlarındaki "Teheccüd babı" gibi daha birçok yerlerde getirilmiştir.

[235] Hadîsin başlığa uygunluğu "Elindeki deynekle su ve çamur arasına vurarak düşünüyordu" sözlerinde olduğu açıktır. Peygamber'in Usmân hakkında söylediği belâlar, onun şehîd edilmesi faciası ile gerçekleşmiştir ki, bu, Peygamberlik alâmetlerinden olan bir bilgidir. Bunun bir rivayeti Menkabeler'de daha uzun bir metinle geçmişti.

Usmân'ın burada söylediği ta'bîr, Yûsuf: 18 ile el-Enbiyâ: 112. âyetlerinde geçmektedir.

[236] Bununla dünyâ ehlinden saîd ve şakinin tanınmasının imkânına delîl getirilmiştir. Çünkü amel, ceza üzerine bir alâmettir ve işin zahiriyle hükmolunur. İşin bâtını İse Yüce Allah'a âiddir (Kastallânî).

Bununla dünyâ ehlinden saîd ve şakinin tanınmasının imkânına delîl getirilmiştir. Çünkü amel, ceza üzerine bir alâmettir ve işin zahiriyle hükmolunur. İşin bâtını ise Yüce Allah'a âiddir (Kastallânî).

Bunun daha bütün ve tafsîlli bir rivayeti Cenazeler Kitâbı'nda geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmiştir.

[237] Bunun bâzı rivayetleri İlim, Gece Namazı, Libâs ve Nübüvvet Alâmetleri bölümlerinde geçmişti.

[238] Bu da İlim Kitâbı'nda geçen uzun hadîsten bir parçadır

[239] Başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun da bâzı rivayetleri İ'tİkâf ta, tblîs'in sıfatı'nda ve Beşte bir'de geçmişti.

[240] Bu nehiyden maksad, böyle parmaklarla ve sapanla atılan taşların müslümânIara isabet ederek gözlerini çıkarma, dişlerini kırma nev'inden meydana getireceği ezayı önlemektir. Bunun birer rivayeti el-Feth Sûresi tefsirinde, keza Sayd ve Zebâıh Kitâbi'nda da geçmişti.

[241] eş-Şemâtu ve'ş-Şemâtetu, sinlerin fethiyle düşmanın keder ve musîbetiyle hur-rem ve mesrur olmak ma'nâsmadır. el-Işmât: Bir kimseyi düşmanının gam ve musibeti sebebiyle mesrur kılmak ma'nâsmadır. "Eşmetehu'llâhu bihi" denilir ki, "Allah onu düşmanının beliyyesiyle sevinçli kılsın" demektir.

et-Teşmît de onun mürâdifidir ki, aksıran adama "Yerhamuke'llâhu" diye duâ eylemektir... Sarihin beyânına göre binası izâle içindir; "Allah seni şe-mâtetten uzak kılsın" sebkindedir... (Kaamûs Ter.).

Bu hadîs, "Yerhamuke'llâhu"duasının, aksırıp da "el-Hamdu Hilafı" diyen mü'minin bu hanıdine karşılık olarak söyleneceğini öğretmektedir. Bu merhamet duasını da o kimsenin "Yefıdînâ veyehdîkumu'llâhu (= Allah bize ve size hidâyet eylesin)" duâsiyle karışlaması güzel olur.

[242] Bununla maksad ya bundan sonraki bâbda gelecek olan Ebû Hureyre hadîsidir, yâhud da bâbda zikredilen "Aksırmayı işiten her mü'min üzerine ona duâ etmesi bir haktır" hadîsidir. Demek ki bu yolda duâ ve teennî ile mukaabele etmek, mü'minin mü'min üzerinde bir hakkı olmaktadır.

[243] Buhârî bu hadîsi küçük farklılıklarla ve bâzı maddeleri öne geçirilmiş veya geriye bırakılmış olarak Sahîh'mm birçok yerinde getirmiştir: Hadîs Cenazeler, Mezâlim, Libâs, Tıbb, NİKâh'ta geçmişti. İnşâallah Nuzûr'da da gelecektir.

[244] Aksırıp hapşırma nezle gibi bir rahatsızlıktan da olabildiğinden, parantez içerisine "Sağlık ve hafifleme sebebi olan" diye bir kayıd konuldu. Beden hafifliği ve seddlerin açılmasına sebeb olan hapşırma, tâat ve hayır fiilleri için neşât ve çeviklik gerektirir. Aksıranın bu sağlık ve hafifleme ni'metine karşı Allah'a ham-detmesi müstehâb olur. Onun için Allah hapşırmayı ve hamdedilmesinİ sever.

Esneme ise bedenin dolması, çok yemek yenilmesi ve yemekte çok şeyler karıştırılması gibi sebeblerden olur. Bu da tenbelliğe, ibâdetten ve makbul fiillerden oturup kalmaya götürür. Allah bu hâlleri de sevmez. Burada zikredilen mahabbet ve kerahet, bunların sebebi olan şeylere döndürülür.

Esnemenin şeytândan olması, şeytânın esneme sebeblerini sevmesindendir.

Esneme hâlini gidermeye çalışmak, sebeblerini gidermeye çalışmakla veya elini ağzı üzerine koymak, dudaklarını kapatmak süretleriyle olur (Kastallânî).

[245] işte bunlar îslâm medeniyetinin insanlığa öğrettiği ebediyyen eskimeyecek en yüksek medeniyet ve muaşeret âdabı düstûrlarındandir.

[246] Bu hadîs, aksıranı duâ ile karşılamanın, ancak aksırma ni'metini ihsan eden Allah'a hamdetmesi şartına bağlı olduğuna delâlet etmektedir.

[247] Bu hadîsin Bed'u'l-Halk'ta geçen rivayetinde ve buradaki 246 rakamlı hadîste "Biriniz esneyip de 'Hâ' dediği (ağzını açıp ayırdığı) zaman, şeytân onun bu gafletinden güler" ziyâdesi vardır.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

60- KİTÂBU'L-ENBİYÂ

(Aleyhimu's-salâtu ve's-selâm)

(Peygamberlerin Haberleri Kitabı) [1]

1- Âdem (Allah'ın Şala Vatları Üzerine Olsun) İle Zürriyetinin Yaratılmaları Bâbı [2]

"Salsâl"; kum ile karıştırılmış kuru çamurdur; fanusun ses çıkarışı gibi ses çıkarır. "Muntinun" denilir; bununla "Salle" (yânı ses verdi) demek isterler. (Fiilin başı katlandı da "Salsâl" oldu.) Nitekim kapıyı kapatma sırasında "Sarra'1-bâbu ve sarsara" derler ki, "Pek şiddetle haykırdı ve pek gürültü çıkardı" demektir. Bu "Kebkebtuhû" gibidir ki, aslı "Kebebtuhû" {- Onu çukur yere attım)" idi demek istiyor. "Fe merret bihî": Gebelik Havva'da devam etti

ve Havva gebeliği tamamladı. "En lâ tescilde": "En tescude (= Secde etmek)" demektir (yânî buradaki "Lâ" zâiddir).

2- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Hani Rabb'in meleklere; Muhakkak ben yeryüzünde bir halîfe yaratacağım, demişti. Melekler de: Biz seni hamdinle tesbîh ve seni takdis edip dururken orada bozgunculuk edecek, kanlar dökecek kimse mi yaratacaksın? demişlerdi. Allah da: Sizin bilmeyeceğinizi herhalde ben bilirim, demişti" (ei-Bakara: 30).

İbn Abbâs: "Lemmâ aleyhâ hâfızun", "İllâaleyhâ hâfızun"dur (et-jânk: 4); yânî "Lemmâ", "İllâ" ma'nâsınadır. tıFt kebedin" (ei Beied: 4): "Şiddetli bir yaratış içinde"; "Ve riyaşen" (ei-ATâf: 25), "Mal"dır, dedi.

Diğerleri:

"er-Riyâşu ve'r-Rîşu" bir şeydir, o da elbise nev'inden zahir olan herşeydir, dediler. "Mâ tumnûne" (ei-Vâkıa: 58), kadınların rahîmlerîndeki nutfedir.

Mucâhid dedi ki: "İnnehu ala rac'ıhi le-kaadirun" (et Tank: s), "O erkeklik organı içindeki nutfe"dir;

"Herşeyden de iki çift yarattık inceden inceye düşütlesiniz diye" (ez-zânyât: 49) ve benzerlerinde: yarattığı herşey çifttir, semâ çifttir (yânı mıkaabili olan şey ona nisbetle çifttir. Semâ - Arz; kara - deniz; cinnins gibi). "el-Vitnt" ise Azîz ve Celîl olan Allah'tır.

"Ft ahseni takvim" (et-Tîn: 4), "En güzel yaratılışta";

"Esfele sâfilîn illâ men âmene", "Husrin", "DalâhV'dir.Sonra "îllâ men âmene"d\ye istisna etti [3].

"Lâzibun" (es-Sâfîât: in, "Lâzimun"; "Nunşiakum" (ei- vâkıa: 6i) "Dileyeceğimiz herhangi bir yaratışta"; "Nusebbihu bi-hamdike" (ei Bakara. 30), "Biz seni ta'zîm ediyoruz" (yânı seni her noksandan uzak kılmak ve

Subhânallâhi ve bi-hamdihî demek suretiyle). Ve Ebû'l-Aliye: "Derken Âdem, Rabblnden kelimeler

belleyip aldı" (ei Bakara: 37) kavlindeki bu kelimeler; "Rabbena zalemnâ enfusenâ ve inlem tağfirlenâ ve terhamnâ le-nekûnenne minel-hâsirîn" (ei- A'râf: 23) duâsıdır. "Fe-ezellehuma", yânı şeytân Adem

ile Havva'yı günâha çağırdı.^ "Lem yetesenneh" (ei- Bakara: 259), "Değişmemiş", "Âsin", "Değişici"; "el- Mesnûn", "Değişen"; "Hamâin", "Hame'tin"in cem'idir ki, o da "Değişken çamur"dur. "Yahsifânı aleyhimâ

min varakı'l-cenne" (ei-Arâf: 21; Tâhâ: 120, "Yama almak"tır, "Onlar yaprakları birleştiriyor ve birbiri

üzerine yamıyorlardı." iiSevâtuhumâ'\d-Bakara: 20), ferclerinden kinayedir, "Metâun ilâ hînın" (ei-Arâf: 24), "Buradan kıyamet gününe kadar" demektir. Arablar indinde "Hîn", bir saatten adedi sayılamayana kadardır. "Kabîluhu" (cıa'ım. 27), "Onlardan olan sınıf ve taife" demektir.

1-.......Bize Abdurrazzâk, Ma'mer ibn Râşid'den; o da Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Allah, Âdem'i yarattı. Boyunun uzunluğu altmış zira' idi. (Yaratılması tamamlandıktan)sonra Allah, Âdem'e:

— Haydi, meleklerden şunların yanlarına git de onlara selâm ver! Ve onların senin selâmım nasıl karşıladıklarını iyi dinle, işit. Çünkü bu, hem senin, hem de senden sonra zürriyetinin selâmlaşmasıdır, buyurdu.

Bunun üzerine Âdem, meleklere:

— Es-selâmu aleykum{-Selâm üzerinize olsun), dedi. Onlar da:

— es-Selâmu aleyke ve rahmetu'llâhi(= Esenlik ve Allah'ın rahmeti üzerine olsun), diye karşıladılar.

Ve selâmlarına "Ve rahmetu'ilâhi" kısmını ziyâde ettiler (ki, bu selamlaşmanın ilk meşrû'iyyeti ve bu sözle söylenişidir).

Âdem, beşerin büyük atası olduğu için, cennete her giren kişi Âdem 'in bu güzel suretinde girecektir. Âdem 'in (sonra gelen) torunları, onun güzelliğinden ve uzunluğundan eksilmeye devam eder. Nihayet (bu eksiliş) şimdi (bu ümmette) sona erdi" [4].

2-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Cennete ilk girecek olan zümre, yüzleri ayın ondördüncü ge-cesindeki parlak sureti üzere girerler. Sonra bunların arkasından girecek olanlar da gökte en parlak ışık neşreden yıldızın parlaklığı üzeredirler. Cennetlikler orada işemezler, dışkı çıkarmazlar, tükür-mezler, sümkürmezler. Onların cennetteki tarakları altın, terleri misk, buhurdanlıklarının yakacığı el-Uluvvetu ve el-Uncâcu denilen güzel kokulu çubuktur. Onların zevceleri el-Hûru 'l-Iyn denilen iri ve şahin gözlü dilberlerdir. Onlar bir tek adamın hilkati, babaları Âdem'in yükseklikte altmış zira' olan sureti üzeredirler"[5].

3-.......Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb'den; o daÜmmü Seleme'den tahdîs etti ki, Ümmü Suleym (R):

— Yâ Rasûlallah, şübhesiz Allah haktan (yânî hakkı beyân etmekten) haya etmez. Bir kadın ihtilâm olduğu zaman gusl etmesi vâ-cib olur mu? diye sormuş.

Rasûlullah:

— "Kadın suyu (yânî uyandığında ıslaklığı) gördüğü zaman, evet" buyurmuş.

Orada bulunan Ümmü Seleme gülmüş ve:

— Kadın da ihtilâm olur mu? demiş. Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— (Bu olmasa) çocuğu kendisine ne ile ve nasıl benzeyebilir?" buyurmuştur [6]

4-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın Medine'ye gelmesi haberi Abdullah ibn Selâm'a ulaştı. Abdullah hemen Rasûlullah'a geldi ve:

— Ben sana üç şey soracağım ki, bunların cevâblannı peygamberden başkası bilmez, dedi: a. Kıyamet alâmetlerinin ilki nedir? b. Cennet ahâlîsinin cennette yiyecekleri ilk yemek nedir? c. Çocuk hangi şeyden dolayı babasına benzer ve hangi sebeble anasının soyuna çeker? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Bu mes'eleleh biraz önce Cibril bana haber vermişti" buyurdu. ' "

Enes dedi ki: Bunun üzerine Abdullah:

— Bu Cibrîl, melekler arasında Yahûdî düşmanıdır, dedi. .

Rasûlullah, soruların cevâblarına başlayarak?" a. Kıyamet alâmetlerinin birincisi bir ateştir ki, o insanları doğu tarafından batı tarafına sürecektir, b. Cennet ahâlîsinin yiyeceği ilk yemek balık ciğerinin (sarkmış olan) fazlasıdır, c. Çocuğun (baba ve ana soylarına) benzemesine gelince, erkek, kadına cinsî münâsebette bulunduğu sırada erkeğin suyu kadınınkinin önüne geçerse çocuk babaya benzer. Kadının suyu erkeğinkinin önüne geçerse, çocuk anaya benzer" buyurdu.

Bu cevâblar üzerine Abdullah ibn Selâm:

— Ben şehâdet ediyorum ki, Sen muhakkak Allah'ın Rasûlü'-sün, dedi.

Bundan sonra İbnu Selâm (devamla):

— Yâ Rasûlallah! Yahudiler insanı hayrete bırakacak surette yalan söyleyen, asılsız isnâd ve iftiralarda bulunan haksız bir millettir. Eğer Sen beni onlardan sormazdan önce benim müslümân olduğumu duyup öğrenirlerse, muhakkak onlar Senin yanında bana (akla gelmedik) iftiralarda bulunurlar (Onun için evvelâ Sen beni onlardan sor), dedi.

Bunun akabinde Rasûlullah'ın huzuruna bir Yahûdî zümresi geldi. Abdullah da evde bir yere girip çekiliverdi. Şimdi Rasûlullah, Ya-hûdîler'e:

— "Abdullah ibn Selâm sizin içinizde hangi derecededir, nasıl adamdır?" diye sordu.

Yahudiler:

— O bizim en âlimimizdir ve en âlimimizin oğludur. Ve yine Abdullah bizim en hayırlımızdır ve en hayırlı bir sımamızın oğludur! dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Abdullah müslümân olduysa ne dersiniz (Siz de müslümân olur musunuz)?" diye sordu.

Yahudiler:

— Böyle şeyden Allah onu korusun! diye karşıladılar. Bunun üzerine Abdullah, Yahûdîler'e karşı çıktı ve:

— Eşhedu enlâ ilahe itte'ilah ve eşhedu enne Muhammeden ra-sûlu llah(= Şübhesiz bilirim bildiririm Tanrı'dan başka yoktur tapacak, yine bilirim bildiririm Tanrı'nin elçisidir Muhammed), dedi.

Bu defa da Yahûdîler:

— O bizim şerrlimizdir, şerlimizin oğludur! demeye başladılar ve İbn Selâm(ın nâmûsu, nesebi ve şerefi) hakkında türlü iftiralarda bulundular [7].

5-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den; o da Peygamber(S)'den bu tarzda haber verdi; yânî: "Eğer İsrail oğulları olmayaydı et kokmazdı, Havva (anamız) olmayaydı kadın cinsi, zevcine

hıyanet edip aldatmazdt" buyurduğunu rivayet etti [8].

6-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Size kadınlar hakkında hayırlı olmanızı vasiyet edip dilerim. Çünkü kadın eğe kemiğinden yaratılmıştır. Bu kemikte en eğri şey (yânî kısım) üst tarafıdır. Eğer sen eğri kemiği doğrultmaya savaşırsan onu kırarsın. Onu kendi hâlinde bırakırsan dâima eğri kalır (öyle kullanırsın). Onun için size kadınlar hakkında hayırlı olmanızı vasiyet ederim" [9].

7-.......Bize Abdullah ibnu Mes'ûd (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Bize Rasûlullah (S) tahdîs etti -ki, o kendi doğru söyler; kendisine de doğru söylenir-: "Sizin herbirinizin yaratılışı (başlangıçta ana baba maddeleri) kırk gün ananın karnında toplanır. Sonra o maddeler o kadar zaman (yânî kırk gün) içinde katı bir kan pıhtısı hâlini alır. Sonra yine o kadar zaman içinde mudğa, yânî bir çiğnem ete dönüşür. Sonra Allah ona dört kelime ile bir melek gönderir de, onun ameli, eceli, rızkı, şakı ve saîd olduğu yazılır. Sonra ona ruh üflenir (cenîn canlanır). İmdi sizden bir kişi (bu fıtratı gereği dünyâda) cehennem ehlinin işini işler de, hattâ kendisiyle cehennem arasında yalnız bir kulaç mesafe kalır. Bu sırada (meleğin ana karnında yazdığı) yazı onun önüne geçer. Bu defa o kişi cennet ehlinin işini işler de cennete girer. Ve yine kişi cennet ehlinin işini işler, hattâ kendisiyle cennet arasında bir kulaç mesafe kalır. Bu sırada (meleğin yazdığı) yazı onun önüne geçer de artık cehennem ehlinin işini işler ve cehenneme girer" [10].

8-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, Ubeydullah ibn Ebî Bekr ibn Enes'ten; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Şübhesiz ki, Allah rahimde bir melek tevkil etmiştir. Melek: Ey Rabb'im! Bir nutfedir. Ey Rabb 'im! Bir kan pıhtı-sıdır. Ey Rabb'im! Bir çiğnem ettir, der. Allah onu yaratmak (yânî suret vermek) istediğinde, melek: Ey Rabb'im! Erkek midir yâhud dişi midir? Bedbaht mıdır yâhud mes'ûd ve bahtiyar mıdır? Rızk nedir? Ecel nedir? sorularını sorar. Bunlar o anasının karnında iken böylece yazılır" [11].

9-.......Bize Şu'be, Ebû İmrân el-Cevnî'den; o da Enes'ten tahdîs etti. Enes bu hadîsi Rasûlullah'a yükseltiyor, yânî O'nım şöyle buyurduğunu söylüyordu:

"Allah (kıyamet gününde) cehennemliklerin azâbca en hafifi olan birine:

— Yeryüzünde mal olarak ne varsa hepsi senin olsa, şu azâbdan kurtulmak için onu feda eder mi idin? diye soracaktır.

O da:

— Evet feda ederdim yâ Rabbi, diyecek. Bunun üzerine Allah:

— Fakat sen Âdem atanın sulbünde iken ben senden (şimdi göze aldığın fedâkârlıktan) daha ehven birşey istemiştim ki, bana ortak koşmaman ve nankörlük etmemendi. Fakat sen (dünyâya gelince tev-hîdden) çekinip, müşrikliğe yapıştın! diyecektir" [12].

10-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Hiçbir nefis zulm ile öldürülmez ki, ille onun kanından (yânî kanının günâhından) birinci Âdem (atanın) oğluna bir pay ayrılır. Çünkü o, öldürme âdetini koyanların birincisidir" [13].

3- Bab:

'Ruhlar (sınıf sınıf) toplanmış cemâatlerdir1

11- Buhârî dedi ki: Ve bize el-Leys ibn Sa'd, Yahya ibn Saîd'-den; o da Amre bintu Abdirrahmân'dan söyledi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordıı: 'Ruhlar (sınıf sınıf, zümre zümre) toplanmış cemâatlerdir. Bundan ötürü içlerinden birbirleriyle tanışanlar, sevişip anlaşmışlardır. Aralarında birbirleriyle birleşemeyen (yâhud zıdlaşanlar) ise -dünyâda- ihtilâfa düşmüşler, anlaşamamışlardır" [14].

Ve Yahya ibn Eyyûb şöyle dedi: Bana Yahya ibn Saîd el-Ensârî yukarıda geçen bu hadîsi tahdîs etti [15].

4- Azız Ve Celîl Olan Allah'ın Şu Kavli Babı [16]:

"And olsun Nuh'u kavmine peygamber gönderdik de: Ey kavmim, Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka hiçbir tanrınız yoktur. Ben büyük bir günün üstünüze (gelecek) azabından cidden korkuyorum, dedi.

Kavminden ileri gelenler de şöyle dedi: Biz seni hiç şübhesiz apaçık bir sapıklık içinde görüyoruz. (Bunun üzerine Nuh) dedi ki: Ey kavmim, bende hiçbir sapıklık yoktur. Fakat ben kâinatın Rabblnden (gönderilmiş) bir

peygamberim. Size Rabb 'imin vahyettiklerini tebliğ ediyorum, sizin iyiliğinizi istiyorum. Size o korkunç akıbeti haber vermek içiny korunmanız için ve belki (o sayede) rahmete kavuşturulmanız için kendinizden bir adam (vâsıtasıyle) Rabb 'inizden size bir ihtar geldi diye taaccüb mü ettiniz? Bunun üzerine onu yalanladılar. Biz de kendisini ve beraberinde gemide bulunanları selâmete erdirdik, âyetlerimizi yalan sayanları (tûfân ile) boğduk.

Çünkü onlar (kalb gözleri) kör olan bir kavim idiler" (el-A'râf: 59-64).

İbn Abbâs dedi ki: "Bâdiye'r-re'y" (Hûd: 27), düşünmeksizin bize ilk anda zahir olan; "Aklı'ı" (Hûd: 44), "Ey semâ, suyunu tut"; "Vefâre't-tennûr" (Hûd: 40), fırın kaynadığı zaman, yânî tencerenin kaynadığı gibi su yükselip fışkırdığı zaman demektir. İkrirne de: "et-Tennûr", yeryüzüdür, dedi. Mucâhid:

"el-Cûdî" (Hûd: 44), Cezîre'de, yânî Dicle ile Fırat arasında bir dağdır; "öe'öw«" (el-Mu'min^îi), "Hâl" gibidir, demiştir [17].

5- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı: [18]

"Hakikat biz Nuh'u kavmine, kendilerine elem verici bir azâb gelmezden evvel kavmini korkut diye gönderdik. Dedi ki: Ey kavmim, muhakkak ki, ben sizi (başınıza gelecek azâbdan) apaçık korkutan bir peygamberim. Allah'a kulluk edin. O'ndan korkun. Bana da itaat edin dîye (gönderildim). Tâ ki Allah sizin günâhlarınızdan bir kısmını mağfiret etsin, sizi mukadder bir müddete kadar geciktirsin. Şübhe yok ki, Allah'ın ta'yîn ettiği müddet gelince geri bırakılmaz.

Eğer bilseydiniz. Dedi; Ey Rabb 'im, ben kavmimi hakîkaten gece gündüz da'vet ettim. Fakat benim da'vetim, kaçmalarından başka (birşey) artırmadı.

Hakikat ben, senin kendilerini mağfiret etmen için, onları ne zaman da'vet ettimse, parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine hüründüler, ayak dirediler, büyüklük tasladılar da tasladılar. Sonra ben onları hakîkaten en yüksek ses(im)le çağırdım. Sonra da onları hem ilân ederek da'vet ettim, hem kendilerine gizli gizli söyledim. Artık dedim, Rabb'inizden mağfiret dileyin. Çünkü O çok yarlığayıcıdır. (O sayede) O, üstünüze bol yağmur salıverir. Sizin mallarınızı, oğullarınızı da çoğaltır; size bağlar, bostanlar verir; size ırmaklar akıtır. Ne oluyor size ki, Allah'ın sizi bir vakaar (ve şeref sahibi yapmasını) emel edinmezsiniz?

Hâlbuki O, sizi hakikat türlü türlü tavırlar(hâller)la yaratmıştır. Görmediniz mi, Allah yedi göğü birbiriyle âhenkdâr olarak nasıl yaratmış? Onların içinde Ay'ı bir nûr yapmış, Güneş'i de bir kandil (olarak) asmıştır. Allah sizi yerden ot (gibi) bitirdi. Sonra sizi yine onun içine döndürecek, sizi (yeni) bir çıkarışla (tekrar) çıkaracak. Allah yeri sizin için bir döşek yapmıştır, onun geniş yollarında gezip dolaşınız diye. Nûh dedi:

Ey Rabb 'im, hakikat onlar bana isyan ettiler. Mal(lar)ı ve evlâd(lar)ı (kendilerinin) husrân(ın)dan başkasını

artırmayan kimselere uydular. Bunlar da büyük hileler (dolaplar, meVânetler) yaptılar. (Halk tabakasına) Sakın

taptıklarınızı bırakmayın. Hele "Ved"den, "Suvea'"dan, iiYeğûs"tan, "Yeûk"tan ve "Neşreden zinhar vazgeçmeyin, dediler. Hakîkaten onlar birçoklarını baştan çıkardılar. Sen (ey Rabb'im), o zâlimlerin şaşkınlığından başka şeylerini artırma. Bunlar günâhlarından dolayı suda boğuldular. Ardından da

(büyük) bir ateşe atıldılar. O vakit kendileri için

Allah'tan başka yardımcılar da bulmadılar. Nûh şöyle demişti: Ey Rabb 'im, yer(yüzün)de kâfirlerden yurt tutan hiçbir kimse bırakma! Çünkü eğer sen onları bırakırsan, kullarını yoldan çıkarırlar. Kötüden, öz kâfirden başka da evlâd doğurmazlar). Ey Rabb 'im, beni, anamı, babamı, îmân etmiş olarak evime giren kimseleri, (kıyamete kadar gelecek) erkek mü 'minleri ve kadın mü 'minleri Sen yarlığa. Zâlimlerin helakinden başka bir şeyini de artırma" (Nûh: 1-28).

"Onlara Nuh'un kıssasını oku. Hani o, kavmine demişti: Ey kavmim, eğer benim (aranızda) duruşum,

Allah'ın âyetleriyle öğüt verişim size ağır geliyorsa (ne diyeyim), ben ancak Allah'a dayanıp güvenmişimdir. Siz

ve ortaklarınız da artık toplanıp ne yapacağınızı kararlaştırın. Bilâhare bu işiniz size hiçbir tasa olmasın.

Sonra hükmünüzü bana icra edin, bana mühlet de vermeyin. Eğer (benim öğütlerimden) yüz çeviriyorsanız

ben sizden (bu hususta zâten) hiçbir mükâfat istemedim.

Benim mükâfatım Allah'tan başkasına âid değildir. Ben (O'nun emrine boyun eğen, O'ndan başkasından hiçbir

ümîd beslemeyen) müslümânlardan olmamla emrolundum. Yine onlar kendisini tekzîb ettiler. Biz de hem onu, hem gemide beraberinde bulunan kimseleri selâmete erdirdik ve bunları (yeryüzünde) halîfeler yaptık. Âyetlerimizi yalan sayanları ise suda boğduk. Bak korkutulanların sonu nice olmuştur" (Yûnus: 71-73).

12-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Salim şöyle dedi: Ve İbn Umer (R) de şöyle dedi: Rasûlullah (S) insanlar içinde ayağa kalktı ve Allah'ı lâyık olduğu sıfatlarla övdü. Sonra Deccâl'i zikrederek şöyle buyurdu: "Ben sizi kat'î surette Deccâl'in şerrinden korkuturum. Peygamberlerden hiçbir peygamber hâriç olmamak üzere, muhakkak kendi kavmini (her yalancı) deccâlden korkutup uyarmıştır. Yeminle söylerim ki, Nûh Peygamber de kavmini ondan korkutup uyarmıştır. Lâkin şimdi ben sizlere, onun, hiçbir peygamberin bilsinler diye kavmine söylemediği (toplu ve ayırıcı) bir vasfını söylüyorum: Deccâl şaşıdır (kötü kılavuzdur). Allah ise

şaşı değildir (insanları doğru yola irşâd buyurur)" [19].

13-.......Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim, şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Dikkat edin! Size Deccâl'e âid bir hadîs haber vereceğim ki, hiçbir peygamber kendi kavmine onu söylememiştir: Onun bir gözü kördür: Şu da muhakkak ki, cennetin ve cehennemin yalancı misâlleri de onunla beraber gelecektir. Fakat onun cennet diyeceği şey cehennemin, cehennem diyeceği de cennetin tâ kendi misâlidir. Nûh, onun tehlikesini kavmine haber verip sakındırdığı gibi, ben de size o tehlikeyi haber verip uyarıyorum" [20].

14-.......Ebû Saîd (R) şöyle demiştir: Rasûhıllah (S) şöyle buyurdu: "(Kıyamet gününde) Nûh ve ümmeti gelir. Yüce Allah ona: (Emirlerimi ümmetine) tebliğ ettin mi? buyurur. Nûh: Evet ettim ey Rabb'im, der. Bunun üzerine Allah onun ümmetine: Nûh size tebliğ etti mi? buyurur, Nûh 'un ümmeti de: Hayır, bize hiçbir peygamber gelmedi! derler. Bunun üzerine Allah Nûh 'a: Senin tebliğ ettiğine kim şehâdet eder? buyurur. O da: Muhammed ile ümmeti, der. Sonra Mu-hammed'le ümmeti Nuh'un, ümmetine Allah'ın hükümlerini tebliğ ettiğine şehâdet ederiz, derler. İşte bu beyânım zikri ulu olan Allah'ın şu kavlidir: Böylece sizi vasat bir ümmet yapmışızdır, insanlara karşı şâhidler olasınız, bu Peygamber de sizin üzerinize tam bir Şâ Olsun dîye.." (el-Bakara: 143). "el-Vasat", adaletli demektir [21].

15-.......Bize Ebû Hayyân, Ebû Zur'a'dan tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Biz bir yemek da'vetinde Peygamber'in beraberinde idik. Peygamber'e bir kol ayrılıp önüne konuldu. Çünkü Peygamber etin bu kısmını severdi. Peygamber ondan ön dişleriyle bir lokma kopardı. Ve şöyle buyurdu: "Ben kıyamet gününde bütün insanların seyyidiyim (yânı efendisiyim). Bu neden, bilir misiniz? (diyerek şöyle devam etti:) Allah kıyamet gününde dünyâda önce ve sonra gelip geçmiş bütün insanları düz ve geniş bir sahada toplayacaktır. Öyle düz ve geniş bir saha ki, orada bakan kişi onların hepsini görecek ve çağına seslenince, sesini bütün mahşer halkına işittirecek. Bir de güneş insanlara yaklaşacak. Bu sırada insanların bâzısı:

— İçinde bulunduğunuz, size ulaşan şu gamlı hâli görüyorsunuz! Size Rabb'inize delâlet edecek bir şefaatçi (bulmak çâresine) baksanız ya! diyecek.

Bunun üzerine mahşer halkının bâzısı da:

— Babanız Âdem'dir, ona gidin, der. Akabinde ona gelirler ve:

— Yâ Âdem! Sen beşerin babasısın. Allah seni eliyle yarattı ve sana kendi tarafından olan bir ruhtan hayât üfürdü. Meleklere emretti de onlar da sana secde ettiler. Allah seni cennette yerleştirdi. Sen bizlere Rabb 'in katında şefaat etsen ya! İçinde bulunduğumuz ve bize ulaşan şu acıklı hâli görüyorsun işte! derler.

Âdem de:

— Rabb'im (bu gün) öyle öfkeli oldu ki, bundan önce bunun gibi öfkelenmemiş, bundan sonra da bunun benzeri öfkelenmez. Bununla beraber Rabb'im beni o ağaçtan nehyetmiş iken ben O'na âsî olmuştum. (Şimdi ben kendimi düşünüyorum.) Vay nefsim, nefsim! Siz benden başka bir şefaatçiye gidiniz; Nuh'a gidiniz! der.

Onlar da Nuh'a varırlar ve:

— Yâ Nûh! Sen yeryüzü ahâlîsine gönderilen rasûllerin birinci-sisin. Allah sana Kur'ân'da "Çokjükreden kul" (ei-Isrâ: 3) adını verdi. Bizim içinde bulunduğumuz sıkıntılı durumu görüyorsun, bize erişen musibeti görmektesin, bizlere Rabb'in katında şefaat etsen ya! derler.

Nûh Peygamber de:

— Rabb'im bu gün öyle öfkelidir ki, ne bundan önce böyle öfkelenmiş, ne de bundan sonra bunun benzeri öfkelenir. (Ben de nef-

simi düşünüyorum.) Vay nefsim, nefsim!... Siz o şanlı Peygamber Muhammed'e gidiniz, der.

Bunun üzerine insanlar bana gelirler. Ben de hemen Arş'ın altında secdeye kapanırım. Sonra bana Allah tarafından:

— Yâ Muhammed, başım kaldır, şefaat et; şefaatin kabul olunacak; iste, dileğin sana verilecektir! buyurulur".

Râvî Muhammed ibn Ubeyd: Ben hadîsin kalanını ezberlemiyorum, demiştir

(Çünkü uzundur ve başkalarının rivayetlerinden bilinmiştir) [22].

16-....... el-Esved ibn Yezîd'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan haber verdi ki, Rasûlullah (S) âmmenin okuyuşu gibi "Fehel min müddekir" (d-Kamer Sûresi'nde altı kerre) şeklinde okunmuştur [23].

6- Bâb:

"Ve îlyâs da şübhe yok ki, gönderilmiş peygamberlerdendi. O vakit kavmine şöyle demişti: Siz (Allah'tan) korkmaz mısınız? O en güzel yar adanı sizin de, evvelki atalarınızın da Rabb'i olan Allah'ı bırakıp da BaTe mi tapıyorsunuz? Fakat bunlar onu tekzîb ettiler. Şübhesiz bunlar da elbette (cehenneme) ihzâren getirilenlerdendir. Allah'ın ihlâsa erdirilmiş kulları (bunlardan) müstesna. Biz ona sonra gelenler içinde (iyi bir nâm) bıraktık. (Bizden) selâm îlyâs'a. Şübhe yok kiy biz iyi hareket edenleri böyle mükâfatlandırırız' Hakikat o, rnü'min kullarımızdandı" (es-sâffât: 123-132).

İbn Mes'ûd ile İbn Abbâs'tan: İlyâs, Idrîs'ten ibarettir, dedikleri zikrolunuyor [24].

7- İdrîs Aleyhi's-Selâm'ın Zikri Babı;

Ki o, Nuh'un babasının dedesidir. Nuh'un dedesidir de deniliyor. Ve Yüce Allah'ın: "Biz onu pek yüce bir yere yükselttik" (Meryem: 57) kavli [25].

17- Abdan şöyle dedi: Bize Abdullah ibnu'I-Mubârek haber verdi: Bize Yûnus ibn Yezîd, ez-Zuhrî'den haber verdi.

H Bize Ahmed ibn Sâiih tahdîs etti: Bize Anbese tahdîs etti: Bize Yûnus tahdîs etti ki, İbn Şihâb şöyle demiştir: Enes dedi ki, Ebû Zerr (R) şöyle tahdîs

ediyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Ben

Mekke'de iken içinde bulunduğum evin tavanı (ansızın) yarıldı. Cibril indi. Göğsümü yardıktan sonra içini Zemzem suyu ile yıkadı. Sonra hikmet ve îmân ile dolu altın bir leğen getirip içindekini göğsümün içine boşalttı. Ve göğsümü kapadı. Sonra elimden tutup beni semâya doğru çıkardı. Yere en yakın semâya vardığımızda Cibril, o semânın bekçisine:

— Aç, dedi.

— Kimdir o? dedi. Bu:

— Cibril'dir, dedi.

— Beraberinde kimse var mı? dedi.

— Muhammed benimle beraberdir, dedi:

— Ona (gelsin diye) haber gönderildi mi? dedi.

— Evet gönderildi; aç, dedi.

En yakın semânın üstüne çıkınca bir de gördüm ki, bir kimse (oturmuş), sağ tarafında bir takım karaltılar, sol tarafında da birtakım karaltılar var. O kimse sağ tarafına baktığında gülüyor, sol tarafına baktığında ağlıyor. O zât:

— Merhaba, sâlih peygamber ve sâlih oğul, dedi.

Cibril'e:

— Bu kim? diye sordum.

— Âdem(S)'dir, sağında ve solunda olan bu karaltılar da evlâdının ruhlarıdır. Sağında olanları cennet ehli, sol tarafında olan ka-, raltılar da cehennem ehlidir. Sağına baktıkça güler, sol tarafına baktıkça ağlar, dedi.

Sonra Cibril beni tâ ikinci semâya çıkardı. Bekçisine:

—Aç, dedi.

Bekçisi de evvelkinin söylediklerini söyledikten sonra kapıyı açtı".

Enes dedi ki: Ebû Zerr, Rasûlullah'm semâlarda Âdem, İdrîs, Mû-sâ, îsâ,

İbrâhîm Peygamberleri bulduğunu söylediyse de, herbirerle-rinin menzillerinin nerelerde olduğunu ayrı ayrı söylemeyip, yalnız Âdem'i en yakın semâda, İbrahim'i altıncı semâda bulmuş olduğunu söyledi. __"   Yine Enes dedi ki [26]: Cibril, Rasûlullah ile birlikte İdrîs Peygam-

ber'e uğradıklarında, İdrîs:

— "Merhaba sâlih peygamber ve sâlih kardeş" demiş. (Peygamber demiş ki:)

— "Bu kim? diye sordum.

Cibril:

— Bu İdrîs'tir, dedi.

Sonra Musa'ya uğradım. O da:

— Merhaba sâlih peygamber ve sâlih kardeş! dedi.

— Bu kimdir? diye sordum. Cibril:

— Bu Musa'dır, dedi. Sonra isa'ya uğradım. O da:

— Merhaba sâlih peygamber ve sâlih kardeş, dedi.

— Bu kim? dedim. Cibril:

— Bu isa'dır, dedi.

Sonra İbrahim'e uğradım. O da:

— Merhaba sâlih peygamber ve sâlih oğul, dedi.

— Bu kim? dedim. Cibril: _

— Bu İbrahim'dir, dedi".

Muhammed ibn Şihâb dedi ki [27]: Ve bana İbn Hazm haber verdi ki, İbn Abbâs ile Ebû Habbe el-Ensârî şöyle diyorlardı: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

' 'Sonra Cibril, beni yukarıya götüre götüre nihayet kaza ve tak-dır kalemlerinin cızırtılarını duyacak yüksek bir yere çıktım".

Yine İbn Hazm ile Enes ibn Mâlik (R) şöyle demişlerdir: Peygamber (S) şöyle buyurdu:

"(O zaman) Allah benim üzerime ve ümmetim üzerine elli namaz farz kıldı. Bu farziyetiyüklenerek döndüm. Derken Musa'ya rast-geldim, Mûsâ bana:

— Ümmetine ne farz edildi? dedi.

— Ümmetim üzerine elli namaz farz etti, dedim. Mûsâ:

— Rabb'ine dön (de şefaat et). Çünkü ümmetin buna takat getiremez, dedi.

Ben de dönüp Rabb'ime müracaat ettim. Allah bir kısmını indirdi. Ben de Musa'nın yanına dönüp:

— Bir kısmını indirdi, dedim.

O yine yukarıdakinin benzerini zikredip:

— Rabb'ine müracaat et, çünkü ümmetin takat getiremez, dedi.

Bu defa da Allah bir kısmını indirdi. Ben yine Musa'ya dönüp bunu kendisine haber verdim. Mûsâ yine:

— Rabbine müracaat et, çünkü ümmetin buna takat getiremez, dedi.

Dönüp bir daha Rabb'ime müracaat ettim. Allah:

— Onlar beştir, yine onlar ellidir. Benim nezdimde söz (yânî hüküm ve kaza) tebdil olunmaz, buyurdu.

Musa'nın yanına döndüm. O yine:

— Rabb'ine dön, dedi. Ben de:

— Artık Rabb'imden utanır oldum, dedim.

Sonra Cibril tâ Sidretu'l-Munteha'ya (birlikte varıncaya) kadar gitti. Sidre'yi öyle (acîb ve garîb) birtakım renkler kaplamıştı ki, onlar nedir, bilemem. Sonra cennete girdirildim ki, içinde birçok inci kubbeler vardı, toprağı da misk idi" [28]
.

8- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı

"Âd'a da biraderleri Hûd'u (gönderdik): Ey kavmim, dedi, Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka hiçbir tanrınız yok. Siz (Allah'a karşı) yalan düzenlerden başka kimseler değilsiniz* Ey kavmim, ben buna (bu tebliğime) mukadbil sizden hiçbir ücret istemiyorum.

Benim mükâfatım beni yaratandan başkasına âid değildir. Hâlâ akıllanmayacak mısınız? Ey kavmim,

Rabb'inizden mağfiret isteyin. Sonra yine O'na tevbe edin ki, üstünüze gökten bol bol (feyzini) göndersin, kuvvetinize daha fazla kuvvet katsın. Günahkârlar olarak yüz çevirmeyin. Dediler ki: Ey Hûd, sen bize açık bir mu 'cize getirmedin. Biz de senin sözünle tanrılarımızı bırakıcı değiliz. Sana inanıcılar da değiliz.

Biz, tanrılarımızdan kimi seni fena çarpmış demekten başka bir şey söylemeyiz. (Hûd) dedi: Allah'ı hakîkî şâhid gösteririm ve siz de şâhid olun ki, ben sizin Allah'ı bırakıp da O'na ortak tutmakta devam ettiğiniz şeylerden katHyen uzağım. Artık bana topyekûn istediğiniz tuzağı kurun, sonra bana mühlet de vermeyin. Şübhesiz ki ben, kendimin de sizin de Rabb'iniz olan Allah'a güvenip dayandım.

Yürür hiçbir mahlûk hâriç olmamak üzere hepsinin alnından tutan OJdur. Benim Rabb Hm hakîkaten doğru bir yol üzerindedir. Eğer şimdi yüz çevirirseniz (ne diyeyim), ben size ne ile gönderilmişsem, işte size onu tebliğ ettim. Rabb Hm sizin yerinize diğer bir kavmi getirir de ona hiçbir şeyle zarar yapamazsınız. Şübhesiz ki, benim Rabb'im, herşeyin üstünde bir nigehbândır. Vaktâ ki, azâb emrimiz geldi, Hûd'u da, maiyyetindeki müzminleri de bizden bir rahmet olarak selâmete erdirdik, onları ağır azâbdan kurtar dik. İşte Âd (kavmi)! Onlar Rabb Herinin âyetlerini bilerek inkâr ettiler, peygamberlerine âsî oldular, inatçı her zorbanın emri ardınca gittiler. Onlar bu dünyâda da, kıyamet gününde de la'net cezasına tâbi' tutuldular.

Haberiniz olsun ki%Âd kavmi, Rabb Herine küfrettiler. Gözünüzü açın ki, Hûd'un kavmi olan Ad'a (ilâhî rahmetten ebedî) uzaklık verildi" (Hûd: so-60)

"Âd'ın biraderini -ki ondan evvel de, ondan sonra da birçok peygamberler gelip geçmişti- hatırla. Hani o,

Ahkaaftaki kavmini: Allah'tan başkasına kulluk etmeyin. Hakikat ben üzerinize gelecek büyük bir günün azabından korkuyorum, diye tehdîd etmişti.

Dediler ki: Sen bize tanrılarımızdan döndürmen için mi geldin? Öyleyse bizi tehdîd etmekte olduğun şeyi, eğer

doğru söyleyenlerden isen, getir bize. (Hûd) dedi: İlim ancak Allah nezdindedir. Ben size gönderildiğim şeyi tebliğ ediyorum. Bununla beraber ben sizi bilmezler güruhu olarak görmekteyim. Artık vaktâ ki onu, vadilerine doğru gelen bir bulut hâlinde görmüşlerdi.

Dediler ki:

Bu bize yağmur verici bir buluttur. (Hûd:) Hayır, bu, çarçabuk gelmesini istediğiniz şeydir; bir rüzgârdır ki, onda elem verici bir azâb vardır. O, Rabb 'imin emriyle helak edecektir, dedi. İşte onlar o hâle geldiler ki, meskenlerinden başka birşey görünmez oldu. İşte günahkârlar güruhunu biz böyle cezalandırırız. And olsun ki size bile vermediğimiz cihetlerden biz onlara kudret vermiştik. Onlara kulaklar, gözler, gönüller de vermiştik. Fakat ne kulakları, ne gözleri, ne gönülleri onlara hiçbir şeyle faide vermedi. Çünkü onlar Allah'ın âyetlerini bilerek inkâr ediyorlardı Nihayet eğlenegeldikleri şey çepçevre kendilerini kuşatıverdi"

{el-Ahkaaf: 21-26).

Ve bu bâbda Atâ ibn Ebî Rebâh'tan ve Süleyman ibn Yesâr'dan; bu ikisinin de Âişe(R)'den rivayet ettikleri

hadîs vardır [29].

9- Azız Ve Celıl Olan Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Âd'a gelince: Onlar da uğultulu, azgın bir fırtına ile helak edildiler. Allah onu yedi gece, sekiz gün ardı ardınca üzerlerine musallat etti. Öyle ki (eğer sen de hâzır olsaydın) o kavmin bu müddet içinde nasıl ölüp yıkıldığını görürdün. Sanki onlar, içleri bomboş hurma kütükleri idiler. Şimdi onlardan bir kalan görüyor

mUSUn?" (el-Hâkkaa: 6-8) [30].

Buhârî şöyle dedi: "Rîhin sarsarin", "Şiddetli, haddi aşan" demektir. Sufyân ibn Uyeyne dedi ki: Rüzgâr kendisine tevkîl edilmiş olan melekler üzerinden aştı, onlara itaat etmedi, demektir (yâhud: Melekler üzerine

tecâvüz etti, yânı ölçüsüz, tartısız olarak çıktı, denildi).

"Sahharaha aleyhim*', "Allah o rüzgârı o kavim üzerine yedi gece sekiz gün salıverdi, musallat etti"

demektir. "Husûmen" "Daha arkaya" demektir. "Sen o müddet içinde o kavmi sanki içleri bomboş hurma

kütükleri gibi yere serilmişler görürdün". "Sen onlardan bir kalan görüyor musun?". "Bakiye", "Bakıyye", yânî

"Geri kalan" demektir [31].

18-.......Mucâhid ibn Cebr'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) "Ben sabâ rüzgârı ile nusrat olundum. Âd kavmi de debûr rüzgânyle helak olundu" buyurmuştur [32].

Buhârî şöyle dedi: Ve Muhammed ibnu Kesîr, Sufyân es-Sevrî'den; o da babası Saîd ibn Mesrûk es-Sevrî'den; o da Abdur-rahmân ibnu Ebî Nu'm'dan söyledi ki, Ebû Saîd (R) şöyle demiştir: Alî (Yemen'den) Peygamber'e, toprağından arıtılmamış bir mikdâr altın cevheri göndermişti. Peygamber bunu şu dört kişi arasında paylaştırdı: el-Akra' ibn Habis el-Hanzalî, sonra el-Mucâsı'î, Uyeyne ibn Bedr el-Fezârî, Zeyd et-Tâî, sonra Nebhân oğulları'ndan biri ve Al-kame ibn Ulâsete el-Âmirî sonra Kilâb oğulları'ndan biri arasında. Bu taksime Kureyş ve Ensâr öfkelendiler ve:

— Peygamber Necd halkından başkalarına veriyor da bizleri bırakıyor, dediler.

Peygamber (S):

— * 'Ben ancak bu mal ile onları İslâm 'a alıştırıyorum" buyurdu. Bunun

üzerine iki gözü çökük, yanağının iki elmacığı çıkık, alnı

yüksek, gür sakallı, başı tıraşlı bir adam öne geldi ve:

— Allah'tan kork yâ Muhammedi dedi. Peygamber de:

— "Ben âsîlik edersem Allah 'a kim itaat eder? Allah beni yer ahâlîsi üzerine emin kılmakta iken, sizler beni emîn saymıyor (güvenmiyor) musunuz?" buyurdu.

Bu sırada bir kimse Peygamber'den o şahsı öldürme izni istedi. Zannediyorum ki, bunu isteyen Hâlid ibnu'l-Velîd'di. Peygamber bu istekten onu men' etti.

O sert bedevi geri dönünce Peygamber (S) arkasından:

— "Şunun soyundan yâhud bunun arkasından öyle bir kavim türeyecektir ki, onlar Allah 'in Kitabı 'nı okuyacaklar, fakat bu onların boğazlarından ileriye geçmiyecek, onlar okun avı sür'atle delip çıktığı gibi dînden çıkacaklar. Onlar İslâm ahâlîyi öldürecekler de putların sahihlerini terkedecekler. Yemîn olsun eğer ben onların zamanına erişseydim, muhakkak onları Ad kavminin öldürülüşü gibi öldürürdüm" buyurdu [33].

19-.......el-Esved şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Mes'ûd'dan

işittim. O: Ben Peygamber(S)'in el-Kamer Sûresi'ndeki şu "Helmin müddekir" âyetini, böyle idgam ile okurken işittim, dedi [34].

10- Ye'cûc Ve Me'cûc Kıssası İle Yüce Allah'ın Şu: "Onlar dediler ki: Yâ Ze'l-Karneyn, hakikat Ye'cûc ve Me'cûc (bu) yerde fesâd çıkaran(kabîle)lardır. Bizimle onların arasına bir sedd yapman üzerine sana bir vergi verelim mi?... " (ei-Kehf: 94) Kavli Babı

Ve yine Yüce Allah'ın şu kavli:

İbn Hacer'in şerhine esas aldığı nüshada bundan sonra: Yüce Allah'ın liSe-mûd'a da kardeşleri Salih'i gönderdik.'." (e\-A'râf: 72-79) kavli babı diye bir bâb

vardır. Burada el-Hıcr: 80-84. âyetleriyle bâzı tefsirleri ve ayrıca üç hadîs vardır. Bu bâb Aynî'de ve Kastallânî'de ve bizim nüshada yoktur (M. Sofuoğlu).

"Sana Zu'l-Karneyn'i sorarlar. De ki: Size onun hâlinden de haber söyleyeyim. Hakikat biz onu yeryüzünde büyük bir kudret sahibi kıldık ve ona (muhtaç olduğu) herşeyden bir sebeb verdik. O da (batıya doğru) bir yol tuttu. Nihayet güneşin battığı yere ulaşınca onu kara bir balçıkta batar buldu. Bunun yanında da bir kavim buldu. Dedik ki: Yâ Ze'l-Karneyn. Onları ya azaba uğratmanda, yâhud haklarında güzellik tarafını tutmanda serbestsin. Dedi:

Kim zulmederse onu azaba uğratacağız. Sonra da o, Rabbine döndürülür de, O da kendisini şiddetli bir azaba uğratır. Amma kim îmân eder, güzel de amel eylerse, onun için en güzel bir mükâfat vardır.

Ona emrimizden kolayını da söyleyeceğiz. Sonra o, başka bir yol tuttu. Nihayet üstüne güneşin (ilk önce) doğduğu yere ulaştığı zaman, onu öyle bir kavmin üzerine doğuyor buldu ki, biz onlar için, buna karşı

(korunacak) hiçbir siper yapmamıştık. İşte (Zu 7-Karneyn 'in işi) böyle idi. Hâlbuki onun yanındakilerin hepsini biz ilimle kuşatmışızdır. Sonra yine bir yol tuttu.

Nihayet iki dağ arasına ulaştığı zaman onların önünde hemen hiçbir söz anlamaz bir kavim buldu. Onlar dediler ki: Yâ Ze 'l-karneyn, hakikat, Ye 'cûc ve Me 'cûc yerde fesâd çıkaran(kabîle)lardır. Bizimle onların arasına

bir sedd yapman üzerine sana bir vergi verelim mi? Dedi ki:

Rabb'imin beni içinde bulundurduğu nVmet daha hayırlıdır. Haydin siz bana (bedeni) kuvvetle yardım edin de, sizinle onların arasına sağlam bir mania yapayım. Bana demir kütleleri getirin. (O karşılıklı iki dağın) iki yanı tam denkleştiği vakit "üfleyin" dedi. Nihayet o demiri bir ateş hâline koyduğu zaman da:

Getirin bana, dedi, üstüne erimiş bakır dökeyim. Artık onu aşmaya da güç yetiremediler, onu delmeye de muktedir olamadılar. Bu, dedi, Rabb 'imden bir merhamettir. Fakat Rabb 'imin va 'di gelince O, bunu dümdüz yapar. Rabb'imin va'di bir haktır" (el-Kehf: 83-98) [35]

Buhârî şöyle dedi [36]: "Zubera'l-hadîd", "Zuber"in vahidi "Zubre"dir, o da "Parça" demektir. "Hattâ izâ

sâvâ beyne's-sadefeyn": İbn Abbâs'tan denilir ki, "Beyne's-sadefeyn", "İki dağ arası" demektir. "Ve's- seddeyn"de "İki dağ"dır. "Harcen", "Ecren" demektir. "Üfürün (körükleyin) dedi, nihayet o demiri bir ateş yapınca: Getirin üzerine erimiş bakır boşaltayım, dedi", yânî üzerine kurşun dökeyim. Ve

"Bu erimiş demirdir" deniliyor, keza "Erimiş bakırdır" da deniliyor.

İbn Abbâs: "en-Nuhâsu", yânî "Bakır" demiştir. "Fe mestâû en yazharûn (= Artık onun üzerine çıkmaya güç yetiremezler)", onun üzerine yükselemezler demektir. "İstetâa"; "Ata'tu lehû"dan "İstefale"dir. Te'nin hazfı ve harekenin hemzeye naklinden dolayı "Estâa" fetha yapıldı da "Estâa yestîu" denildi. Lâkin bâzıları "İstetâa yestetîu" dediler de ikincisini Te ile "Ve mastetâû lehu nakben" okudular. "Dedi ki: Bu sedd Rabb'imden bir rahmettir, fakat Rabb'imin va'di gelince O bunu dümdüz yapar"; "Dekkâe", "Onu yere yapıştırır" demektir. "Nâkatun dekkâu", Hörgücü olmayan sırtı düz deveye denilir. Arzdan ed-Dekdâk da böyle yapışık düz olan yerdir; nihayet yerden böylesi katılaşır ve birbirine yapışır da yükselmez. "Rabb'imin va'di haktır [37]. O gün biz onları birbiri içinde dalgalanır bir hâlde bırakmışızdır, artık sûra üfürülmüştür. Bu suretle hepsini (mahşerde)

derleyip toparlamışızdır" (ei-Kehf: 99)

"Helak ettiğim bir memleket ahâlîsinin hakîkaten mahşere dönmemeleri imkânsızdır. Nihayet Ye'cûc ve Me 'cûcfün şeddi) açılıp da her tepeden saldıracakları ve gerçek va'd olan (kıyamet) yaklaştığı vakit, işte o zaman o küfredenlerin gözleri hemen belerip kalacak. Eyvah bizlere! Doğrusu biz bundan gaflet içindeydik. Hayır, biz zâlim kimselerdik, -diyecekler-1" (et-Enbiyâ: 95-97).

Katâde: "Hadeb", "Tepe"dir, demiştir [38].

Bir adam Peygamberce: Ben şeddi (beyaz, siyah, kırmızı çizgilerle) süslenmiş burd (yânî çubuklu kumaş ve elbise) gibi gördüm, dedi. Peygamber (S) de:

"Evet, sen onu sahîh olarak gördün, sen doğru söyleyicisin" buyurdu [39].

20-.......Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb, Ebû Sufyân'ın kızı Ümmü Habîbe'den; o da (Peygamber'in zevcesi) Cahş kızı Zeyneb'den şöyle tahdîs etmiştir: Peygamber (S) bir kerresinde telâşla Zeyneb'in yanına girmiş ve:

— "Lâ ilahe ille'ttah; vukû'u yaklaşan birşerrden, büyük bir fitneden dolayı vay Arab'ın hâline! Bu gün Ye'cûc ve Me'cûc'ün şeddinden şunun gibi bir delik açıldı" buyurup, başparmağı ile onu ta'kîb eden şehâdet parmağını halka yapmıştır.

Bunun üzerine Cahş kızı Zeyneb:

— Yâ Rasûlallah, içimizde bu kadar sâlih kimseler varken biz helak olur muyuz? diye sordu.

RasûTullah:

— "Evet, ahlâksızlık ve ma'siyet çoğaldığı zaman (helak olursunuz)" buyurdu [40].

21-.......Bize Abdullah ibnu Tâvûs, babası Tâvüs'tan; o da Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "(Bu gün) Ye'cûc ve Me'cûc'ün şeddinden şunun gibi bir delik açıldı" buyurmuş ve eliyle doksan bağlayarak bu deliğin işaretini yapmıştır [41].

22 ....Bize Ebû Salih, Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Yüce Allah, Âdem'e:

— Yâ Âdem! buyurur. Âdem de:

— Lebbeyke ve sa 'deyke ve 'l-hayru fi yedeyke{Tekrar tekrar icabet ediyorum, beni tekrar tekrar mes'ûd kıl, bütün hayır Sen'in ellerindedir)der.

Bunun üzerine Allah:

— Cehenneme girecekleri (halk arasından seçip) çıkar! buyurur. Adem:

— Cehenneme gönderileceklerin mikdârı ne kadardır? der. Allah:

— Her bin kişiden dokuzyüzdoksandokuzu! diye cevâb verecek.

Ve Allah, Âdem'e böyle buyurduğu sırada (bunun verdiği şiddetli korkudan) çocuğun başı ağarır, Her gebe kadın da çocuğunu düşürür, insanları sarhoş (olmuş gibi) görürsün, hâlbuki onlar sarhoş değildirler, fakat Allah'ın azabı pek çetindir" (ei-Hacc: 2).

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! O (binde) bir hangimiz olabilir? dediler. Rasûlullah:

— "Size müjdeler olsun, sizden bir kişiye mukaabil Ye'cûc ve Me'cûc'den bin kişi (cehenneme gönderilecektir)" buyurdu.

Sonra da:

— "Hayâtım elinde olan Allah'ayemîn ederim ki, ben sizin cennet ahâlîsinin dörtte biri olacağınızı umuyorum" dedi.

Bu müjde üzerine biz Allâhu Ekber dedik. Rasûlullah yine

— "Ben sizin cennet ehlinin üçte biri olmanızı umarım " buyurtfu. Biz yine tekbîr getirdik. Bu sefer Rasûlullah:

— "Ben sizin cennet ehlinin yansı olmanızı umarım" buyurdu. Biz de yine Allâhu Ekber diye tekbîr getirdik. En sonunda Rasûlullah:

— "Sizler mahşer halkının içinde ancak beyaz bir öküzün derisindeki siyah bir tüy mesâbesindesiniz yâhud da siyah bir öküzün derisinde sanki beyaz bir tüy gibisiniz" buyurdu [42].

11- Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı:

"iyilik yapan olarak kendisini allah'a teslim eden, İbrahim'in Allah'ı bir tanıyıcı dînine tâbi' olan kimseden daha güzel dinli kimdir? Allah* İbrahim'i bir dost edinmiştir" (en-NÎsâ: 125).

"Hakîkaten İbrahim (başlı başına) bir ümmetti; Allah'a itaatkârdı, bâtıl

dînlerden uzak bir muvahiddi. O, hiçbir zaman müşriklerden olmamıştır. O, Allah'ın ın 'metlerine şükredendi, Allah onu seçmiş, kendisini doğru bir yola iletmişti. Biz ona dünyâda bir güzellik vermiştik. Şübhesiz ki o, âhirette de mutlakaa sâlihlerdendir. Sonra sana;

Muvahhid bir müslümân olarak İbrahim 'in dînine uy.

O, hiçbir zaman müşriklerden olmadı, diye vahyettik" (en-Nahl: 120-123).

"İbrâhîm cidden pek çok tazarru' ve niyaz eden, gerçekten sabırlı bir zât idi'9 (et-Tevbe: ıi4) [43].

Ebû Meysere: "el-Evvâh", Habeş dilinde "er-Rahîm"dir, demiştir [44].

23-.......Bana Saîd ibnu Cubeyr, İbn Abbâs(R)'tan tahdîs ettiki, Peygamber (S): "Sizler yalın ayak, vücûdunuz çıplak, erlik yerleriniz sünnetsiz olarak haşr olunacaksınız"buyurdu. Sonra: "(Hatırla) o günü ki, biz göğü, kitâbların sahîfesini dürüp büker gibi dürece-ğiz. İlk yaratışa nasıl başladıksa, üzerimizde hakk bir va'd olarak, yine onu iade edeceğiz. Hakikatte failler biziz" (ei-Enbiyâ: 104) âyetini okudu. Ve şöyle devam etti: "Kıyamet günü (peygamberlerden) ilk elbise giydirilecek kişi İbrahim'dir. Yine kıyamet günü sahâbîlerim-den bâzı kimseler yakalanıp sol tarafa (cehennem tarafına) götürülürler. Ben hemen: Onlar benim saha1 /erimdir, benim sahâbîlehmdir, derim de bana: Emin ol ki, Sen bunlardan ayrıldığından beri onlar ökçelerine basarak geri dönmüş mürtedlerdir! diye cevâb verilir. Ben de A ilah 'in sâlih k \ ılu ve peygamberi îsâ 'mn dediği gibi derim: .. .Ben içlerinde bulunduğum müddetçe üzerlerinde bir kontrolcü idim. Fakat Sen beni içlerinden alınca, üstlerinde nigehbân yalnız Sen oldun. Zâten Sen her zaman herşeye hakkıyle şâhidsin. Eğer kendilerine azâb edersen, şübhe yok ki, onlar Sen 'in kullarındır. Eğer onları mağfiret edersen mutlak gâlib, yegâne hüküm ve hikmet sahibi olan da hakîkaten Sen'sin Sen" (d-Mâide: 117-118) [45].

24-.......Ebû Saîd el-Makfaurî'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde İbrahim, kendi babası Âzer ile Âzer'in yüzü üzerinde birsimsiyahlık ve toz toprak olduğu hâlde

karşılaşır. İbrahim babasına:

— Ben sana dünyâda iken bana âsî olma demedim mi? der. Babası da ona:'

— İşte bu gün ben sana âsî olmayacağım! der Bunun üzerine İbrahim:

— Ey Rabb 'im! Sen bana insanların yeniden diriltilecekleri gün, beni zelîl ve rüsvây etmeyeceğini va'd etmiştin. Şimdi Allah 'in rahmetinden çok uzak olan babamın vaziyetinden daha arlandırıcı ve utandırıcı hangi rüsvâyhk olabilir? der.

Yüce Allah da:

— (Yâ İbrâhîm!) Ben cenneti kâfirlere haram kılmışımdır, buyurur.

Bundan sonra Yüce Allah tarafından:

— Yâ İbrâhîm, şu iki ayağının altındaki nedir? denilir.

İbrâhîm bakar ve ayakları arasında kana bulanmış bir sırtlan görür (ki, İbrahim'in babası bu çirkin surete çevrilmiştir). Bu çirkin manzara üzerine onun ayaklarından yakalanır ve ateşe (yânî cehennemin içine) atılır" [46].

25- Bukeyr ibn Abdillah, İbn Abbâs'ın hizmetçisi Kurayb'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -Mekke fethi günü- Beyt'e, yânî Ka'be'ye girdi ve Ka'be'nin içinde İbrâhîm ile Meryem'in resimlerini buldu da: "Dikkat edin, bu Kureyş'e ne oluyor? Muhakkak ki onlar, içinde suret bulunan bir eve meleklerin girmeyeceğini işitmişlerdir. Şu İbrâhîm (elinde fal oklarıyle) sûretlen-dirilmiş! İbrâhîm 'in bunlarla kısmet araması nasıl olur (o bundan ma'-sûmdur)/" buyurdu [47].

26-.......İkrime'den; odaîbn Abbâs(R)'tan haber verdi ki: Peygaber (S) müşriklerin Ka'be'de yapmış oldukları resimleri görünce Beyt'in içine girmedi, nihayet emretti de, o resimler giderildi. Peygamber, İbrâhîm ile İsmail'in suretlerini ellerinde ezlâm denilen fal kalemleri olduğu hâlde gördü de: "Allah bunları yapanları öldürsün. Allah'ayemîn ederim ki, bu iki peygamber hiçbir zaman böyle fal kalemleriyle rızk ve kısmet aramamış, istememişlerdir" buyurdu [48].

27-.......Keysân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah'a:

— Yâ Rasûlallah, insanların (Allah yanında) en çok kerem ve ihsana nail olanı kimdir? diye soruldu.

Rasûlullah (S):

— "İnsanların (hayır işlemek yönünden) en takvâlı olanıdır" buyurdu.

Suâl soranlar:

— Biz Senden amel yönünden kerem sahibi olan kişiyi sormuyoruz, dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Öyleyse (şeref yönünden de) Allah'ın Peygamberi Yûsuf'tur. Yûsuf, Allah'ın Peygamberi (Ya'kûb'un) oğludur. Oda Allah'ın Peygamberi (îshâk'm) oğludur. O da Halüullah İbrahim'in oğludur" buyurdu.

Suâl soranlar:

— Biz Sana bundan da sormuyoruz, dediler. Bu defa Rasûlullah:

— "Sizler Ar ab şeceresinin asıllarından (ana soylarından) soruyorsunuz. Arab'ın Câhiliyet zamanında hayırlı olanları ilim üzere hareket ederlerse, İslâm devrinde de en hayırlılarıdır" buyurdu [49].

Ebû Usâme Hammâd ibn Seleme ile Mu'temir ibn Süleyman bu hadîsi yine Ubeydullah el-Umerî'den; o da Saîd el-Makburî'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den olmak üzere söylediler [50].

28-....... Bize Semure'ibn Cundeb (R) tahdîs edip şöyle dedi:

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Bu gece bana (ru'yâmda) her zaman gelen iki melek (Cibrîl ile Mîkâîl) geldi. Bunlarla beraber gittik, ni- ı hâyet uzun boylu bir kişinin yanına vardık ki (göğe doğru yükselen) boyunun uzunluğundan onun başını hemen hemen göremiyordum. O uzun boylu zât İbrahim Halîl(S)'dir" [51].

29-.......Bize Abdullah ibnu Avn, Mucâhid ibn Cebr'den haber verdi. O İbn Abbâs(R)'tan işitmiştir. İbn Abbâs'a Deccâl'i zikredip: Onun iki gözünün arasında "Kâfir" yâhud "KFR" yazılmıştır, dediler. İbn Abbâs: Ben bunu Rasûlullah'tan işitmedim. Fakat Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "İbrahim'e gelince, onu görmek isterseniz (kendisini kasdederek) sahibinize bakınız. Mûsâ ise buğday renkli, etli ve toplu gövdelidir. Lifle yularlanmış kızıl bir deve üzerinde Ez-rak vâdîsi içinde akıp gidiyordu. Sanki şimdi ona bakıyor gibiyim " [52].

30-.......Ebu'z-Zinâd'dan; odael-A'rac'dan tahdîs etti ki, Ebû

Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Îbrâhîm aleyhi's-selâm seksen yaşında iken (Şâm yakınındaki) Kaddûm-Kadûm-da sünnet oldu" buyurdu [53].

31-....... Bize Ebu'z-Zinâd, şeddesiz olarak "Kadûm'Ia" diye tahdîs etti. Bu hadîsi Ebu'z-Zinâd'dan rivayet etmekte Abdurrahmân ibnu İshâk, Şuayb'e mutâbaat etmiştir.

Yine bunu Ebû Hureyre'den rivayet etmekte Şuayb'e yâhud Abdurrahmân ibn İshâk'a Aclân mutâbaat etmiştir.

Ve yine bu hadîsi Muhammed ibn Amr da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere rivayet etmiştir [54].

32-.......Bana Cerîr ibn Hazım, Eyyûb es-Şahtıyânî'den; o da Muhammed ibn Sîrîn'den haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "İbrahim -salât ve selâm ona- yalnız üç defa (başka ma'nâya çevirerek) yalan söylemiştir" buyurdu [55].

33-.......Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: İbrâhîm Peygamber yalnız üç defa yalan söylemiştir: Bunlardan

ikisi Azîz ve Celîl olan Allah'ın zâtı ve rızâsı içindir: Puta tapanlara "Ben hastayım" demesi ve "Belki putların şu büyüğü bu kırma işini işlemiştir" demesi. Rasûlullah üçüncüsü için de şöyle demiştir: "İbrâhîm günün birinde (bir kadın güzeli olan eşi) Sâre ile beraber ansızın cebbarlardan azılı bir zâlimin memleketine uğrayıvermişti. Adamları tarafından o zâlim hükümdara:

— Şehre yolcu bir kimse gelmiştir. Beraberinde insanların en güzeli bir kadın vardır, diye haber verildi.

Zâlim melik, İbrahim'e haber gönderdi. Geldiğinde Sâre'den söz ederek:

— Bu kadın kimdir? diye sordu. İbrâhîm:

— (Dîn yönünden) kızkardeşim, dedi. Sonra İbrâhîm, Sâre'nin yanına geldi ve:

— Yâ Sâre, yeryüzünde (bizim îmân ettiğimiz esâslara) benden ve senden başka îmân eden hiçbir kişi yoktur. Bu melik, bana seni sordu. Ben de ona senin benim kızkardeşim olduğunu haber verdim. Sakın benim sözümü yalan çıkarma, dedi.

Arkasından zâlim melik Sâre'ye elçi gönderip çağırttı. Sâre onun yanına girince melik eliyle Sâre'ye uzanmaya davrandı, bu anda adam bir hâle yakalandı, nefesi boğuldu. Hemen Sâre'ye:

— Benim için Allah 'a duâ et, ben sana zarar vermeyeceğim, dedi. Sâre, Allah 'a (onun çözülmesi için) duâ etti. Duâ akabinde adam

o hâlden salıverildi. Sonra Sâre'ye ikinci defa uzandı. Bu sefer de birincideki gibi yâhud ondan daha şiddetli bir hâle yakalandı. Yine Sâre 'ye:

— Benim için Allah 'a duâ et, ben sana zarar vermeyeceğim, dedi. Sâre yine dua etti, o da yine çözüldü ve kapıcılarından bâzısını

çağırdı da:

— Sizler bana insan getirmediniz, sizler bana ancak bir şeytan

getirdiniz, dedi.

Akabinde Hâcer'i Sâre'ye hizmetçi olarak hediye etti. Sâre, Ib-râhtm'e geldi. îbrâhîm, dikelmiş namaz kılıyordu. Eliyle "Mehye" yânı hâlin nedir? diye işaret

etti. Sâre:

— Allah kâfirin yâhudfâcirin tuzağını kendi göğsüne çevirdi ve Hâcer'i de bana hizmetçi verdi, dedi. "

Ebû Hureyre: İşte bu Hâcer sizin ananızdır, ey semâ suyunun oğullan, demiştir [56].

34-.......Bize İbnu Cureyc, Abdulhamîd ibn Cubeyr'den; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ümmü Şerîk(R)'ten haber verdi ki, Rasûlullah (S) alaca kelerin öldürülmesini emretmiş ve: "O (İbrâhîm Peygamber ateşe atıldığı zaman) İbrâhîm 'in üzerine ateşi üfürüyordü" buyurmuştur [57].

35-.......Bana İbrâhîm, Alkame'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: "İmân edenler, bununla beraber îmânlarım haksızlıkla da bulaştırmayanlar işte ancak onlardır ki, korkudan emîn olmak hakkı kendilerinindir. Onlar doğru yolu bulmuş kimseler^ dir" (ei-En'âm: 82) âyeti indiği zaman bizler:

— Yâ Rasûlallah, hangimiz nefsine zulmetmez? dedik. Rasûlullah (S):

— "İş, sizin der olduğunuz gibi değildir: "İmânlarına zulüm karıştırmayanlar" demek, şirk karıştırmayanlar demektir. Sizler Luk-mân 'in kendi oğluna söylediği şu sözü işitmediniz mi: "...Oğulcağı-zım, Allah 'a ortak koşma. Çünkü şirk elbette büyük bir zulümdür" (Lukmân: 13) [58].

12- Bâb: "Yeziffûne" (Es-Sâffât: 94) "Yürüyüşte Sür'at Eylemek'tir [59]

36-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e bir gün et yemeği getirildi. Peygamber şöyle buyurdu; "Şübhesiz Allah kıyamet gününde evvelkilerin ve sonrakilerin hepsini düz ve geniş bir sahada toplayacaktır. Öyle düz ve geniş saha ki, orada çağına seslenince sesini herkese duyurabilecek ve

bakan kişinin gözü mahşer halkını bir bakışta görebilecek. Bir de güneş (bütün sıcaklığı ile) insanlara yaklaşacak... "Şefaat hadîsini şuraya kadar zikretti: "İnsanlarİbrahim'e varırlar ve:

— Ey İbrahim, sen yeryüzündeki insanlardan Allah 'in Peygamberi ve Allah 'in dostu bir zâtsın. Rabb 'ine hakkımızda şefaat etsen, derler.

O da:

— Ben şefaat makaamında değilim, der de (dünyâda söylemiş olduğu) yalanlarını zikreder:

— Vay nefsim, nefsim! Sizler Musa'ya gidiniz! der..." [60].

Bu hadîsi Peygamber'den rivayet etmekte Ebû Hureyre'ye Enes

ibn Mâlik mutâbaat etmiştir.

37-.......Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Allah İsmail'in anası Hâcer'e rahmet etsin! Şayet o, suyu acele havuzlamış olmayaydı, elbette Zemzem akar, bir ırmak olurdu" buyurmuştur.

Ve el-Ensârî Muhammed ibn Abdillah şöyle dedi: Bize İbnu Cu-reyc tahdîs etti: Amma Kesîr ibnu Kesîr, bana tahdîs edip şöyle dedi: Ben Usmân ibn Ebî Süleyman'la beraber, Saîd ibn Cubeyr'in maiy-yetinde oturmuştuk. Saîd ibn Cubeyr: İbn Abbâs bana böyle tahdîs etmedi, fakat o şöyle söyledi, dedi: İbrâhîm, İsmâîl ve anası Hâcer ile Mekke'ye yöneldi. Hâcer, İsmail'i emziriyor hâldeydi. Kadının beraberinde bir su tulumu da vardı... O bu hadîsi Peygamber'e yükseltmedi.

Sonra İbrâhîm Hâcer'le ve emzirmekte olduğu bu oğlu îsmâîl ile beraber Mekke'ye geldi [61].

38- (Buhârî dedi ki:) Ve bana Abdullah ibn Muhammed tahdîs etti: Bize Abdurrazzâk tahdîs etti: Bize Ma'mer ibn Râşid, Eyyûb es-Sahtıyânî'den ve Kesîr ibn Kesîr ibni'l-Muttalib ibn Ebî Vedâa'dan -bunların biri diğeri üzerine artırma yapıyordu-, bunlar da Saîd ibn Cubeyr'den haber verdi. İbn Abbâs şöyle

dedi: Kadınların uzun etekli elbise kullanmaları İsmail'in anası Hâcer tarafından konulmuş bir âdettir. Hâcer (kıskanç ortağı) Sâre'den izini gizlemek için uzun eteklik giymişti.

İbrahim, Hâcer'le evlenip İsmail doğduktan sonra emzirmekte olduğu bu oğlu ile beraber (Sâre'nin saldırısından korumak için Şam'dan çıkıp) Mekke'ye geldi. Nihayet Hâcer'le İsmail'i Mescid'in (bugün bulunduğu) yerin ve Mescid'in yüksek bir yerindeki Zemzem kuyusunun yukarısında büyük bir ağacın yanına bıraktı. O târihte Mekke'de hiçbir kimse yoktu. Hattâ içecek su da yoktu. İşte İbrâhîm bu ana ve oğulu buraya bıraktı. Yanlarına içi hurma dolu meşin bir dağarcık, içi su dolu bir kırba bıraktı. Sonra İbrâhîm kendi (Şam'a) gitmek üzere döndü. İsmail'in anası Hâcer de arkasından onu ta'kîb etti de:

— Yâ İbrâhîm! Bizi bu vâdîde bırakıp da nereye gidiyorsun? Öyle bir vâdî ki, ne görüp görüşecek bir ins var, ne de başka bir hayât eseri şey var, dedi.

Hâcer bu sözlerini tekrar tekrar söyledi ise de ibrâhîm ona dönüp bakmadı. Nihayet Hâcer ona:

— Bizi burada birakmayr sana Allah mı emretti? diye sordu.

İbrâhîm:

—Evet, Allah emretti! diye cevâb verdi.

Bunun üzerine Hâcer:

— Öyleyse O bizi zayi' etmez, korur! dedi.

Sonra (Ka'be'nin yerine) döndü. İbrâhîm de ayrılıp gitti. Tâ Mekke'nin üstündeki Seniyye mevkiinde görülmeyecek bir yerde bulununca yüzünü Ka'be tarafına döndürdü. Sonra ellerini kaldırarak şu kelimelerle duâ etti:

— 'Ey Rabb 'imiz, ben evlâdımdan kimini Sen Un mukaddes olan evinin yanında ekimiz bir vâdîye yerleştirdim. Sebebi şudur ki, Rabb -imiz, dosdoğru namazlarını kılsınlar. Artık Sen insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir. Onların şükretmeleri ümîd edildiği için, kendilerini bâzı meyvelerle rızıklandır! dedi" (îbrâhîm: 37).

Artık İsmail'in anası,oğlu İsmail'i emziriyor ve kendisi kırbadaki sudan içiyordu. Nihayet kırbadaki su bitince hem Hâcer, hem de çocuğu susadı. Hâcer

çocuğun susuzluktan toprak üstünde sızlanarak yuvarlandığına bakmağa başladı. Fakat çocuğun bu elîm hâline bakmaktan fenâlaşarak onun yanından kalkıp biraz öteye gitti. Ve o mıntıkada Ka'be'ye en yakın dağ olarak Safa tepesini buldu ve bunun üstüne çıktı. Sonra vâdîye karşı durup bir kimse görebilir miyim diye bakmağa başladı. Fakat hiçbir kimse göremiyordu. Bu defa Safa tepesinden indi. Vâdîye varınca (ayağına dokunmamak için) entarisinin eteğini topladı. Sonra müşkil bir işle karşılaşan bir insan azmiyle koştu, vâdîyi geçti. Sonra Merve mevkiine geldi. Orada da biraz durdu ve bir kimse görebilir miyim diye baktı. Fakat hiçbir kimse göremedi. Hâcer bu suretle (Safa ile Merve arasında) yedi defa gitti, geldi.

İbn Abbâs dedi ki: Peygamber (S): "Bunun için insanlar Safa ile Merve arasında sa'y ederler" buyurdu.

Son defa Merve üzerine çıktığında bir ses işitti ve kendisi nefsine hitâb ederek: Sus, iyice dinle! dedi. Sonra dikkatle dinledi. Bu sesi evvelki gibi bir daha işitti. Bunun üzerine Hâcer:

—Ey ses sahibi, sesini duyurdun! Eğer sen bize yardım etmek kudretine mâlik isen bize yardım et! dedi.

Ve böyle der demez hemen Zemzem kuyusunun yerinde bir melek göründü. O melek ayağının topuğu ile yâhud kanadıyle yeri kazıyordu. Nihayet su göründü. Hâcer (su başka tarafa akmasın diye) suyu eliyle çevirdi, havuz gibi yaptı. Hâcer hem eliyle öyle yapıyordu, bir taraftan da kırbasını doldurmaya devam ediyordu. Su ise avuç avuç alındıktan sonra yerinde kaynıyordu.

İbn Abbâs dedi ki: Peygamber (S): "Allah İsmail'in anası Hâcer'e rahmet etsin! O, Zemzem 7 kendi hâline bıraksaydı da suyu avuç-

lamasaydi, muhakkak Zemzem akar bir ırmak olurdu" buyurdu.

İbn Abbâs devamla dedi ki: Hâcer bu sudan içti, çocuğunu era-zirdi.

Melek, Hâcer'e:

— Zayi' ve helak oluruz diye sakın korkmayın! İşte şurası Allah'ın evidir. O evi şu çocukla babası yapacaktır. Muhakkak ki, Allah o işin ehlini zayi' etmez! dedi.

Beyt'in yeri tepe gibi olup yerden yüksekçe idi. Uzun zaman seller sağını

solunu kazıp götürmüştü.

Hâcer bu suretle yaşarken günün birinde Cürhüm'den bir cemâat uğradı. Bunlar Kedâ yoluyla gelip Mekke'nin alt tarafına indiler. Cür-hümlüler oraya bir kuşun gelip gittiğini görmüşlerdi de:

— Hiç şübhesiz şu kuş bir suyun başında döner dolaşır. Hâlbuki biz de bu vâdîde su bulunmadığını biliyorduk, demişlerdi.

Ve anlamak için çevik bir yâhud iki kişi göndermişler. Onlar orada su bulunduğunu anlayınca dönüp gelmişler ve su olduğunu haber vermişler. Bunun üzerine Cürhümlüler Mekke mevkiine gelmişlerdir.

İbn Abbâs dedi ki: Cürhümlüler geldiğinde İsmail'in anası da su başında idi. Cürhümlüler ona:

— Bizim de gelip şuraya senin yakınına inmemize izin verir misin? dediler.

Hâcer de:

—Evet, inebilirsiniz (bu sudan da kullanabilirsiniz), şu kadar ki, bu suda sizin mülkiyet hakkınız yoktur, dedi. Onlar da:

— Evet, diyerek Hâcer'i tasdik ettiler.

Ünsiyete muhtâc olduğu bir sırada Cürhümlüler'in bu gelişi Hâ-cer'in arzusuna uygun oldu. Cürhümlüler Mekke civarına inip kondular. Sonra Cürhümlüler'in asıl kalabalık kısmına da haber gönderdiler. Onlar da gelip kondular. Nihayet Mekke'nin bulunduğu yer medenî bir ma'mûre hâline gelmeye başladı. Hâcer'in oğlu İsmâîl yiğitlik ve gençlik çağına girdi. Cürhümlüler'den Arabça öğrendi. Artık İsmâîl gençlik çağında Cürhümlüler arasında en sevimli bir sîmâ olmuştu. Onun necâbeti, güzelliği Cürhümlüler'i hayret içinde bırakmıştı. Bu sebeble İsmâîl bulûğ devresine erişince Cürhümlüler onu kendilerinden bir kızla evlendirdiler. Hayâtın bu mes'ûd safhası devam ederken günün birinde İsmail'in anası öldü. (Hâcer'in doksan yaşına girdiği ve Ka'be'nin bitişiğindeki Hıcr denilen yere gömüldüğü söylenir.)

ismâîl evlendikten sonra İbrâhîm bırakıp gittiği oğlunu ve kadınını arayarak görmeye geldi. İsmâîl o sırada evde yoktu, ismâîl'i karısına sordu. O da:

— Rızkımızı tedârik etmek üzere çıktı gitti, diye cevâb verdi. Sonra İbrâhîm:

— Maişetiniz, hâliniz nasıldır? diye sordu. İsmail'in kadını:

— Şiddetli darlık içindeyiz, fena bir hâldeyiz! diye şikâyet etti. İbrâhîm:

— Kocan geldiğinde benden selâm söyle ve ona de ki: Kapısının eşiğinin basamağını değiştirsin! dedi.

İsmâîl geldiğinde babasının gelip gittiğini sezer gibi oldu da karısına:

— Evimize gelen oldu mu? diye sordu. O da:

— Evet, şöyle şöyle şekilde yaşlı bir kişi geldi. Bana seni sordu. Cevâb verdim. Maişetimizi sordu. Ben de şiddetli darlık içinde bulunduğumuzu söyledim! dedi.

Bunun üzerine İsmâîl:

— Sana birşey vasiyet ve bir söz emânet etti mi? dedi. O da:

— Evet bana, sana selâm söylememi ve kapının basamağını değiştir dememi tenbîh etti, dedi.

Sonra İsmâîl kadınına:

— O gelen ihtiyar, babamdır. Bana senden ayrılmamı emretmiştir. Artık sen kendi ailenizin evine gidebilirsin! dedi.

Ve ondan ayrılarak Cürhümlüler'den başka bir kadınla evlendi.

İbrâhîm, Allah'ın dilediği bir müddet uzaklaştı da sonra geldi. Yine evde ismâîl'i bulamadı. İsmâîl'in karısının yanına girdi. Ona da İsmail'i sordu. O da:

— Maişetimizi tedârik etmeye gitti, dedi. İbrâhîm:

— Nasılsınız; maişetiniz, hâliniz iyi midir? diye sordu. İsmâîl'in karısı:

— Biz hayır, saadet ve bolluk içindeyiz! diye Allah'a hamd ve sena etti.

İbrâhîm:

— Ne yiyip içiyorsunuz? diye sordu. Kadın:

— Et yiyoruz, su içiyoruz, dedi. İbrâhîm Peygamber:

— Yâ Allah! Bunların etlerini ve sularını mübarek kıl, hayır ve bereket ihsan eyle! diye duâ etti.

Peygamber (S) şöyle buyurdu: "İbrahim zamanında Mekke civarında hububat yoktu. Av etiyle gıdalanıyorlardı. Eğer o târihlerde

ve oralarda hububat olsaydı, İbrahim hububat hakkında dua ederdi", İbn Abbâs dedi ki: İbrahim'in bu duası bereketiyledir ki, et ile su Mekke'den başka yerlerde (o sıcak muhitte) Mekke'deki kadar hiçbir kimsenin sıhhatine uygun düşmez.

Yine İbn Abbâs dedi ki: İbrâhîm Peygamber'e gelince:

— Kocan geldiğinde ona selâm söyle ve ona kapısının eşiğini güzel tutsun diye emreyle! demiştir. (Sonra İbrâhîm Şam'a dönmüştür.)

İsmâîl geldiğinde:

— Evimize gelen oldu mu? diye sordu. Karısı:

— Evet, güzel yüzlü bir ihtiyar geldi, diye İbrâhîm'i medhetti. Sonra kadın:

— Seni sordu, ben de rızkımızı tedârik etmeye gitti, dedim. Geçiminiz nasıldır? dedi. Ben de hayır ve saadet içindeyiz, dedim.

Sonra İsmâîl:

— Sana birşey vasiyet etti mi? diye sordu. Kadın da:

— Evet, o ihtiyar sana selâm söyledi ve kapının eşiğini iyi tutmanı emreyledi, dedi.

Bunun üzerine İsmâîl, kadınına:

— İşte o, babamdır; sen de evimizin şerefli eşiğisin! Babam bana seni hoş tutmamı, iyi geçinmemi emretmiştir, dedi.

Sonra îbrâhîm yine bir müddet daha oğlundan ve ailesinden uzakta yaşadı. Ondan sonra Mekke'ye geldi. O sırada İsmâîl Zemzem kuyusunun yakınında büyük bir ağacın altında okunu yontup düzeltmekte idi. İsmâîl babasını görünce hemen kalkıp babasına karşı vardı. Ve bir babanın oğluna, bir oğulun da babasına karşı yapagel-dikleri sarılmalarla, el, yüz, göz öpmelerinde bulundular.

Sonra İbrâhîm oğluna:

— Yâ İsmâîl! Allah bana büyük bir iş emretti, dedi. İsmâîl de:

— (Babacığım) Rabb'in ne emretti ise onu yerine getir, dedi. İbrâhîm:

— Fakat bu işte sen bana yardım edeceksin, dedi. İsmâîl:

— Ben sana her türlü yardımı yaparım, dedi. İbrâhîm:

— Allah burada bir Beyt yapmamı emretti, diye etrafından yüksekçe bir tepeye işaret etti.

İbn Abbâs dedi ki: îbrâhîm'le İsmâîl, işte orada Ka'be'nin esâsını kurup duvarlarını yükselttiler. İsmâîl taş getirirdi, İbrâhîm de bina ederdi. Nihayet Beyt'in binası ilerleyip duvarları yükseldiğinde İsmâîl

(bugün ziyaret edilen ma'lûm) taşı getirdi. îbrâhîm de onu ayağının altına (iskele olarak) koydu, üzerinde inşâata devam etti. İbrâhîm, yapar, İsmâîl de taş sunardı. Nihayet inşâat tamam olduktan sonra, baba oğul Beyt'in etrafında dolaşıyorlar ve şöyle duâ ediyorlardı: "Ey Rabb 'imiz, bizden (şu hizmeti) kabul et, şübhesiz hakkıyle işiten, kemâliyle bilen Sen'sin Sen... " (ei-Bakara. 127) [62]

.

39-.......Bize İbrâhîm ibnu Nâfi', Kesîr ibn Kesîr'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir; İbrahim ile ehli Sâre arasında (Hâcer'i kıskanma sebebivle) çekişme

meydana geldiği zaman, İbrâhîm Peygamber, İsmâîl ve İsmail'in anası ile yola çıktı. Yanlarında içinde su olan bir kırba vardı. İsmail'in anası bu kırbadan su İçiyor, bundan da çocuğuna içireceği sütü çoğalıyordu. Nihayet Mekke'ye geldi. Karısı Hâcer'i büyük bir ağacın altına koydu. Sonra İbrâhîm kendisi Şam'a, ailesinin yanma gitmek üzere döndü. İsmail'in anası Hâcer de arkasından gitti. Nihayet Kedâ mevkiine ulaştıkları zaman Hâcer, İbrahim'in arkasından:

— Yâ İbrâhîm! Bizi kime bırakıyorsun? diye ünledi. İbrâhîm:

— Sizleri Allah'a bırakıyorum, dedi. Hâcer:

— Ben Allah ile olmaktan razıyım, hoşnudum, dedi.

İbn Abbâs dedi ki: Bunun üzerine Hâcer ilk yerine döndü. Artık kırbadan su içmeye ve sütü çoğalıp çocuğuna emzirmeye devam etti. Nihayet su tükenince kendi kendine:

— Gidip etrafa baksam belki bir kimse görebilirim, dedi.

İbn Abbâs dedi ki: Bu düşünce üzerine Hâcer gitti ve Safa tepesine çıktı herhangi bir kimse görebilir mi diye etrafa tekrar tekrar baktı. Fakat hiçbir kimse göremedi. (Safâ'dan inip) vâdîye ulaşınca sür'at-le yürüdü ve Merve'ye geldi. (Orada da etrafa baktı, hiç kimse göremedi.) Bu Safa' ile Merve arasında gidip gelme işini yedi defa yaptı. Sonra kendi kendine:

— Gidip de çocuğum ne yaptı, baksam! dedi.

Akabinde gidip baktı ve çocuğu kendi hâli üzere gördü. Çocuk kendisindeki susuzluktan dolayı ölmek üzere baygınlık derecesinde göğsünden hıçkırıyordu. Hâcer'in gönlü kendisini çocuğun bu hâli karşısında durdurmadı. Kendi kendine:

— Gitsem etrafa baksam, belki bir kimse görürüm, diye söylendi. Akabinde gitti, Safâ'ya çıktı; bir kimse görmek ümîdiyle etrafa

tekrar tekrar baktı, fakat hiçbir kimse göremedi. Nihayet Safa ile Merve arasındaki bu gidip gelmeleri yediye tamamladı. Sonra yine kendi kendine:

— Gidip de çocuk ne yaptı baksam, dedi.

Kendisi Merve üzerinde bunları söylediği anda birden bir ses işitti. Bunun üzerine Hâcer:

—Ey ses sahibi, eğer sende bir hayır varsa yardım et! dedi.

Böyle derken Zemzem kuyusunun yerinde Cibril'i gördü.

İbn Abbâs dedi ki: Peygamber, ayağının topuğuyla işaret ederek gösterdi: Cibril ayağının topuğu ile yeri dürttü. Dedi ki: Akabinde hemen su fışkırdı. İsmâîl'in anası hayrete düştü ve yeri açmağa başladı.

İbn Abbâs dedi ki: Ebû'l-Kaasım (S): "Hâcer Zemzem'i kendi hâline bıraksaydı, su yeryüzünde açıktan akardı" buyurdu.

Dedi ki: Artık Hâcer sudan içiyor, sütü çoğalıyor, çocuğunu em-ziriyordu.

Dedi ki: Hâcer bu suretle yaşarken Cürhüm kabilesinden birtakım insanlar Mekke vadisine uğradılar. Onlar orada birtakım kuşların uçtuğunu gördüler. Kendileri bunu inkâr edercesine:

— Kuşlar su üzerinden başka yerde bulunmaz, dediler ve hemen araştırıcı elçilerini gönderdiler.

Elçi ve beraberindekiler baktılar ve kendilerini bir su üzerinde gördüler. Hemen kabileye gelip, onlara su olduğunu haber verdiler. Bunun üzerine Cürhümlüler Hâcer'in yanına geldiler ve:

— Ey İsmail'in anası! Bizim de burada senin beraberinde olmamıza yâhud seninle beraber ikaamet etmemize izin verir misin? dediler.

(Hâcer onlara izin verdi, beraber oturdular.)

Nihayet Hâcer'in oğlu bulûğ çağına erişince, Cürhümlüler içinde bir kadınla evlendi.

Dedi ki: İsmâîl evlendikten sonra İbrahim'e Hâcer'in bulunduğu yere gitmek düşüncesi belirdi. Bunun üzerine ailesi Sâre'ye:

— Ben Mekke'de bıraktıklarımı arayacağım, dedi.

Dedi ki: Akabinde Mekke'ye geldi ve İsmâîl'in karısına: .

— İsmâîl nerede? diye sordu. İsmail'in karısı:

— Ava gitti, dedi ve: Bize konuk olsan, yiyip içsen! sözlerini söyledi.

İbrâhîm:

— Yiyeceğiniz nedir, içeceğiniz nedir? diye sordu. Kadın:

— Yiyeceğimiz ettir, içeceğimiz de sudur, dedi. İbrâhîm:

— Yâ Allah! Bunlar için etlerinde ve içeceklerinde bereket halk eyle! dedi.

İbn Abbâs dedi ki: Ebû'l-Kaasım (S): "İbrahim'in duası sebebiyle Mekke'nin yiyecek ve içeceğinde büyük bir bereket vardır" buyurdu.

Dedi ki: Sonra İbrahim'e yine Mekke'ye gitmek fikri belirdi ve ı ailesine:

— Ben Mekke'de bıraktıklarıma gideceğim, dedi (ve yollandı).

Mekke'ye gelince İsmail'le Zemzem kuyusunun arka tarafında kendi oklarını düzeltirken karşılaştı. Buluşma töreninden sonra oğluna:

— Yâ İsmâîl, Rabb'in bana kendisi için bir Beyt yapmamı emretti, dedi.

İsmâîl:

— Rabb'inin emrine itaat et, dedi. İbrâhîm:

— Rabb'in bu iş üzerine bana yardım etmeni de emretti, dedi. İsmâîl:

— Öyle ise yardım ederim, dedi; yâhud da dediği gibi dedi. Bunun üzerine her ikisi kalktılar, İbrâhîm bina etmeye, İsmâîl

de taşlan uzatıp vermeye koyuldular ve:

— "Ey Rabb'imiz, bizden kabul buyur. Şübhesiz hakkıyle işiten, kemâliyle bilen Sen'sin Sen" (ei-Bakara: 127) duasını söylüyorlardı.

Dedi ki: Nihayet bina yükseldi. Yaşlı İbrâhîm de taşları nakletmekten zaîf oldu. Bundan sonra İbrâhîm Makaam taşının üzerinde durdu da İsmâîl taşları ona uzatıp vermeye başladı. Bu işleri yaparlarken: "Ey Rabb'imiz, bizden (bu hizmeti) kabul buyur. Şübhesiz hakkıyle işiten, kemâliyle bilen Sen'sin Sen" duasını tekrar tekrar söylüyorlardı [63].

40-....... Ben Ebû Zerr(R)'den işittim, şöyle dedi: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Yeryüzünde ilk önce hangi mescid bina edilip konuldu? diye sordum.

Rasûlullah (S):

— "el-Mescidu'l-Harâm" buyurdu. Ben:

— Sonra hangisi? dedim. Rasûlullah:

— "el-Mescidu'l-Aksâ" buyurdu. Sonra ben:

— Bu iki mescidin kuruluşu arasında ne kadar zaman vardır? dedim.

Rasûlullah:

— "Kırk sene" buyurdu. Sonra da:

— "Bundan böyle namaz sana nerede yetişirse sen namazı orada kıl! Çünkü faziletli namaz, vakti içinde kılınandır" buyurdu [64].

41-.......Amr ibnEbî Amr'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti: Uhud Dağı Rasûlullah'a görününce: "Bu öyle bir dağdır ki, o bizi seviyor, biz de onu seviyoruz. Yâ Allah, şübhesiz İbrahim Mekke'yi harem kılmıştır. Ben de Medine'nin şu iki kara taşlık arasındaki sahasını hürmet edilmesi vâcib bir harem kılıyorum" dedi [65].

Bu hadîsi Abdullah ibn Zeyd de Peygamber'den rivayet etmiştir.

42-.......Abdullah ibn Ebî Bekr, Abdullah ibn Umer'e Peygamber'in zevcesi Âişe(R)'den haber verdi: Rasûlullah (S):

— "(Yâ Âişe!) Görmedin mi, senin kavmin Ka'be'yi bina ettiler, İbrahim'in temellerinden kısalttılar" buyurdu.

Ben de:

— Yâ Rasûlallah, Ka'be'yi İbrahim'in temelleri üzerine döndürmez misin? dedim.

— "Senin kavmin küfr zamanına yakın olmayaydı" buyurdu.

Abdullah ibn Umer: Yemîn olsun ki, eğer Âişe bu hadîsi muhakkak Rasûlullah'tan işitmiş ise, ben Rasûlullah'ın Hıcr'ı ta'kîb eden iki rüknü isti'lâm etmemesini, Beyt'in İbrahim'in temelleri üzerine tamam olmamasındandır diye düşünüyorum, demiştir.

Ve İsmâîl ibn Ebî Uveys bu hadîsi rivayetinde: Abdullah ibnu Muhammed ibn Ebî Bekr diye beyânlı söylemiştir [66].

43-.......Amr ibn Suleym ez-Zurakî şöyle demiştir: Bana Ebû Humeyd es-Sâidî (R) haber verdi. Onlar:

— Yâ Rasûlallah, sana nasıl salât okuyalım? diye sormuşlar. Rasûlullah (S) da şöyle deyiniz buyurmuştur:

— "Allâhumme salli alâ Muhammedin ve ezvâcihî ve zürrîyeti-hî kemâ salleyte alâ âli tbrâhîme ve bârik alâ Muhammedin ve ezvâcihî ve zürrîyetihî kemâ bârekte alâ âli tbrâhîme inneke hamîdun mecîd

(Yâ Allah, İbrâhîm ailesine salât ettiğin gibi Muhammed'e, zevcelerine ve zürrîyetine de salât et ve Muhammed'i, zevcelerini ve zür-rîyetini İbrâhîm ailesini mübarek kıldığın gibi mübarek kıl. Hiç şübhesiz Sen Hamîd'sin, Mecîd'sin)" [67].

44-.......Bize Ebû Kurre Müslim ibnu Salim el-Hemdânî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdullah ibnu îsâ tahdîs etti; o, Abdurrah-mân ibn Ebî Leylâ'dan şöyle dediğini işitmiştir: Bana Ka'b ibn Ucre (R) kavuştu da:

— Ey İbn Ebî Leylâ! Peygamber(S)'den işittiğim bir salât ve selâm hediyesini sana hediye edeyim mi? dedi.

Ben de:

— Evet, onu bana hediye et, dedim. Ka'b:

— Biz bir kerresinde Rasûlullah'tan: Yâ Rasûlallah! Sizin ehli beytinize hâss olarak salât nasıldır? Çünkü Allah bize yalnız (namazda) sana nasıl selâm edeceğimizi öğretmiştir, diye sorduk.

Rasûlullah bize:

— "Allâhumme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ salleyte alâ tbrâhîme ve alâ âli İbrâhîme inneke hamîdun mecîdun.

Allâhumme bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ bârekte alâ İbrâhîme ve alâ âli tbrâhîme inneke hamîdun mecîdun deyiniz" buyurdu [68].

45-.......İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Hasan ile Hüseyin'e şu duayı okur ve: "(Büyük) babanız îbrâhîm de bu duayı oğullan îstnâîl ile îshâk'a okuyup bununla onları Allah'a sığındırırdı" buyurdu: "Eûzu bi-kelimâtVllâhi't-tâmmeti min külli şeytanin ve hâmmetin ve min külli aynin lâmmetin (Her nevi' şeytândan, her haşereden, dokunan her kötü gözden Allah'ın tam olan (şifâ verici) kelimelerine sığınırım)" [69] .

13- Bâb: Azız Ve Celîl Olan Allah'ın Şu Kavli:

"Onlara İbrahim'in konularını da haber ver: Hani bunlar onun huzuruna girip 'Selâm' demişlerdi. O da:

'Biz sizden endişe edicileriz' demişti. Dediler ki: 'Korkma, hakikat biz sana çok bilgin bir oğul müjde ediyoruz'. 'Bana' dedi, 'İhtiyarlık çökmüşken (nasıl olup da) müjde verdiniz? Bu tebşiri neye dayanarak yapıyorsunuz?' Dediler: 'Seni hakk olarak muştuluyoruz. O hâlde sakın ümidini kesenlerden olma'. (İbrahim:) 'Rabb 'imin rahmetinden sapıklardan başka kim ümidini keser?' dedi. 'Ey elçiler, daha işiniz nedir?' dedi. Dediler: 'Gerçek biz günahkârlar güruhuna gönderildik. Şu kadar ki, Lût ailesi bunların dışındadır.

Biz onların hepsini muhakkak kurtarıcılarız. Karısı başka. Biz onun mutlakaa geride kalanlar arasında bulunmasını takdir ettik... " (ei-acr: 51-60).

"Lâ tevceV\ "Lâ tahaf (yânı, korkma) demektir. "Hani İbrahim: 'Ey Rabb'im, ölüleri nasıl dirilteceğim bana göster' demiş: (Allah buna) 'İnanmadın mı yoksa?' demiş, o da: 'İnandım; fakat kalbimin (gözümle de görerek) yatışması için' (istedim diye) söylemişti.

Allah dedi ki: "'Dört kuş tut. Onları kendine alıştır. Sonra onları (kesip) her parçasını bir dağın üzerine bırak.

Sonra da onları çağır. Koşarak sana geleceklerdir. Bil ki şübhesiz Allah bir kaadiri mutlaktır, tam bir hüküm ve

hikmet Sahibidir" (el-Bakara: 260) [70].

46- Bize Ahmed ibn Salih tahdîs etti: Bize Abdullah ibnu Vehb el-Mısrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Yûnus ibn Yezîd, İbn Şihâb'-dan; o da Ebû Seleme ibn Abdirrahmân ve Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; onlar da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Biz İbrahim 'den daha haklıyız: îbrâhîm: 'Ey Rabb 'im, ölüleri nasıl dirilteceğini bana göster" dediği zaman Rabb'i: 'İnanmadın mı yoksa?' dedi. O da: 'İnandım, fakat kalbimin (gözümle de görerek) yatışması için (istedim' diye) söylemişti" (el-Bakara: 260).

Allah Lût Peygamber'e de rahmet etsin, O da yemin olsun çok sağlam bir rükne, Allah'a dayanıp dururken: "(Âh) size yetecek bir kuvvetim olsaydı yâhud sarp bir kal'aya sığınabilseydim" (Hûd: 80) dedi".

Sonra Rasûlullah: "Eğer ben zindanda Yûsuf'un kaldığı gibi uzun zaman mahbûs kalsaydım, onu hapisten çıkarmağa gelen kişinin da'vetine hemen icabet ederdim (haydi efendine git de tahkikat yapsın demezdim)" buyurmuştur [71].

14- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı [72]:

"Kitâb'da İsmail'i de an. Çünkü o, sözünde sâdıktı, rasûl bir peygamberdi. Kavmine namazı, zekâtı emrederdi. Rabb'i nezdinde rızâya ermişti o" (Meryem: 54-55).

47-.......Selemetu'bnu'1-Ekva' (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Eşlem kabilesinden ok atışmakta olan bir topluluğa uğradı da:

— "Ey İsmail oğullan, ok atınız! Şübhesiz sizin (büyük) babanız usta bir ok atıcısı idi. Ve ben bu yarışmada Fulân oğulları ile beraberim" buyurdu.

Râvî dedi ki: Rasûlullah'ın bu sözünü işitince iki grup ok yarışçılarından bir tarafı ellerini ok atmaktan çektiler. Bunun üzerine Ra-sûlullah:

— "Size ne oldu ki atmıyorsunuz?" buyurdu. Onlar da:

— Yâ Rasûlallah! Siz muhalifimiz grupla beraberken biz o tarafa nasıl ok atarız? dediler.

Rasûlullah:

— "Haydi atınız! Ben sizin hepinizle beraberim" buyurdu [73].

15- İbrahim'in Oğlu İshâk'ın Kıssası Babı [74]

Bu bâbda İbnu Umer ve Ebû Hureyre'nin Peygamber(S)'den rivayet ettikleri hadîsler vardır [75].

"Yoksa, ölüm Ya'kûb'un önüne geldiği vakit siz de orada hazır mı idiniz? (Hayır) o, oğullarına: Benden sonra neye ibâdet edeceksiniz? dediği zaman onlar: Senin Tanrı'na ve babaların İbrahim'in İsmail'in, İshâk'ın bir tek tanrı olan Allah'ına ibâdet edeceğiz. Biz O'na teslim olmuş müslümânlarız, demişlerdi" (ei-Bakara: 133) [76].

48-.......Ubeydullah'tan; o da Saîd ibn Ebî Saîd el-Makburî'den işitmiştir ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber'e:

— İnsanların (Allah katında) en çok kerem ve ihsana nail olanı kimdir? diye soruldu.

Peygamber (S):

— "İnsanların en kerîmi, en muttaki olanıdır" buyurdu. Soranlar:

— Ey Allah'ın Peygamberi, biz Senden amel cihetiyle en kerîm olanı sormuyoruz, dediler.

Bunun üzerine Peygamber:

— "İnsanların (şerefçe) en kerîmi Allah'ın Peygamberi Yûsuj"Ij tur. Yûsuf, Allah'ın Peygamberi (Ya'kûb'un) oğludur. O da Allah'ın Peygamberi (İshâk'ın) oğludur. O da Allah 'in Peygamberi İbrahim Halîlullah'ın oğludur" buyurdu.

Suâl soranlar yine:

— Biz Sana bundan sormuyoruz, dediler. Bu defa Peygamber:

— "Siz Ar ab şeceresinin ma'denlerinden (yânî anaç soylarından) soruyorsunuz!" buyurdu.

Onlar:

— Evet, dediler. Peygamber:

— "Sizin Câhiliyet zamanında hayırlı olanlarınız, İslâm'ı anlayıp ilim üzere hareket ederlerse İslâm devrinde de en hayırlı olanları-nızdır" buyurdu [77].

17- Bâb:

"Lât'a da (peygamberlik vermiştik). O zaman kavmine şöyle demişti: Siz gözünüz göre göre hâlâ o kötülüğü yapacak mısınız? Gerçek, siz kadınları bırakıp da şehvetle mutlakaa erkeklere yanaşacak mısınız? Hayır, siz beyinsizlikte devam edegelen bir kavimsiniz. (Buna karşı) kavminin cevâbı: Lût Hanedanı 'nı memleketinizden çıkarın. Çünkü onlar temizliğe zorlar insanlardır, demelerinden başka (birşey) olmadı. Bunun üzerine biz de hem onu, hem geri kalanlardan olmasını takdir ettiğimiz karısından başka bütün hanedanını kurtardık. Onların üstüne öyle bir yağmur yağdırdık ki...

"Ne kötü idi inzâr edilenlerin yağmuru" (en-Nemi: 54-58) [78]

49- Bize Ebû'l-Yemân tahdîs etti: Bize Şuayb haber verdi: Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) "Allah Lût'a mağfiret etsin. Muhakkak ki, o, çok sağlam bir rükne (yânî Allah'a) dayanmakta idi" buyurmuştur [79].

18- Bab:

"Vaktaki elçiler Lût ailesine geldi. Lût dedi ki: 'Herhalde siz tanınmamış bir zümresiniz \ Onlar da:

‘Hayır' dediler, 'Biz sana onların, hakkında şekk etmekte oldukları şeyi getirdik. Sana hakk ile geldik.

Biz şübhesiz doğru söyleyenleriz'... " (ei-Hıcr: 6i-64)I

"Tevellâ bi-ruknihî" (ez-zâriyât: 39) "Beraberindekilerle yüz çevirdi, çünkü onlar onun kuvvetidir. "Lâ terkenû"

ıi3), "Meyi etmeyin" demektir. "Fe-enkerahum" ve "Nekirahutn" (Hûd: 70) "Vestenkerahum": Bunların hepsi bir ma'nâya olup "Onlardan hoşlanmadı" demektir.

Yuhraûne" (Hûd: 78) "Koşuyorlar" demektir. "Dâbira" (ei-Hıcr: 66) "Ahira" demektir. "Sayhaten" (Yâsîn: 29)

' 'Heleketen" demektir. "Li'l-mutevessimîn" (ei-Hîcr: 75) "Bakanlar" yâhud "Düşünenler" demektir. "Le-bi-sebîlin " (ei-Hıcr; 76) "Le-bi-tarîkin" demektir [80].

50- Bize Mahmûd ibn Geylân tahdîs etti: Bize Ebû Ahmed tahdîs etti: BizeSufyân es-Sevrî, Ebû İshâk'tan; o da el-Esved'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Fehel min muddekir" (ei-Kamer'de, altı kerre) şeklinde okudu [81].

19- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Semûd kavmine de kardeşleri Salih'i gönderdik. Dedi ki:

*Ey kavmim, Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka hiçbir tanrınız yoktur. Size Rabb'inizden apaçık bir mu 'cize gelmiştir. İşte size bir alâmet olmak üzere Allah'ın şu dişi devesi! Onu bırakın, Allah'ın arzında otlasın. Ona bir fenalıkla dokunmayın. Sonra sizi acıklı bir azâb yakalar. Düşünün ki, Allah sizi Âd'den sonra hükümdarlar yaptı. Yeryüzünde sizi yerleştirdi. Ovalarından köşkler

yapıyor, dağlarından evler yontuyorsunuz. Artık hepiniz Allah'ın lutuflarını anın, yeryüzünde fesâdçılar olup taşkınlık yapmayın!' Onun kavminden büyüklenen ileri gelenleri de kendilerince hor görülenlere, onların içinden îmân edenlere şöyle dediler:

'Siz Salih'in gerçekten Rabb'i katından gönderilmiş bir peygamber olduğunu biliyor musunuz?' Onlar da: 'Biz*

dediler, 'Doğrusu onunla ne gönderildiyse ona îmân ediciler1z1. (Yine) o kibirlenen kimseler: 'Biz, doğrusu o sizin îmân ettiğinizi inkâr ile kâfir olanlarız' dediler. Derken o dişi deveyi, ayaklarını keserek öldürdüler, Rabb'lerinin emrinden uzaklaşıp isyan ettiler ve: 'Salih, eğer sen gönderilmiş peygamberlerden isen, bizi tehdîd edip durduğun azabı getir bize' dediler. Bunun üzerine onları şiddetti bir sarsıntı tutuverdi de yurtlarında dizüstü çöken kimseler oldular. O da onlardan yüz çevirdi ve (kendi kendine) şöyle dedi: 'Ey kavmim, and usun ki, ben size Rabb'imin elçiliğini tebliğ etmişimdir. Size nasihat etmişimdir. Fakat siz nasîhatçileri sevmezsiniz ki" (ei-A'mf: 73-79)

el-Hıcr Sûresi'nde de bu vakıa özetlenerek verilmiştir: "And olsun ki, Ashabu Hıcr da peygamberleri tekzîb

etmişlerdir. Biz onlara âyetlerimizi vermiştik de bunlardan yüz çevirici idiler. Onlar dağlardan emîn evler yontup oyarlardı. Derken onları dahî sabaha girdikleri sırada o (korkunç) ses yakalayıverdi.

Binâenaleyh kazanageldikleri o şeyler kendilerinden (hiçbir azabı) def edemedi" (ei-Hıcn so-84).

"el-Hıcr", Semûd kavminin oturduğu yerdir. Amma

"Horsun hıcrun" (ei-En'âm: 138) ta'bîrine gelince, bu "Haram ekin" demektir. Men' edilmiş herşey "Hıcrun mahcürun"dur (ei-Furkaan: 22,53). "Ve'I-Hacru", kurduğun her binadır ve Arz'dan onun üzerine men' ettiğin şey

de "Hıcr"dır.

İşte Ka'be'nin Hatîm'i, bu kabilden "Hıcr" diye isimlendirildi. Sanki o "Mahtûm"dan, yânî "Kesilmiş" ta'bîrinden türemiştir; "Katîl"in "Maktûl"den olması gibi. Ve atların dişisine de "Hıcr" denilir; "Akl"a da "Hıcr" ve "Mıcen" denilir <ei-Fecr: 5). Amma Yemâme'nin "Hacr"ine gelince, o bir menzildir [82].

51-.......Abdullah ibn Zem'a (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, kendisi Salih Peygamber'in dişi devesini öldüreni zikretti de: "Salih 'in dişi devesini, kuvvette Ebû Zem 'a gibi kavmi arasında izzet ve şevket sahibi birisi öldürme da'vetine icabet etti" buyurdu.

52-....... Bize Süleyman ibn Bilâl, Abdullah ibn Dinar'dan; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) Tebûk gazvesinde Semûd kavminin helak olduğu Hıcr vadisinde konakladığı zaman, sahâbîlerine buranın kuyusundan su içmemelerini ve buradan su almamalarını emretmiş. Sahâbîler:

— Biz bu kuyunun suyundan alıp hamur yoğurduk ve su kaplarımızı doldurduk, demişler.

Bunun üzerine Rasûlullah onlara bu hamuru atmalarım ve aldıkları suyu da dökmelerini emretmiştir.

Ve Sebre ibn Ma'bed'den ve Ebu'ş-Şumûs'tan, Peygamber'in yiyeceklerin atılmasını emrettiği rivayet olunur. Ebû Zerr de Peygamber'in, buranın suyuyla hamur yoğuran kimseye bunu atmasını emrettiğini söylemiştir.

53-....... Abdullah ibn Umer (R) ona (yânî Nâfi'e) şöyle haber vermiştir: İnsanlar Rasûlullah'm beraberinde Semûd arazîsi olan el-Hıcr'a inip konakladılar, akabinde oranın kuyusundan su aldılar ve bununla hamur yoğurdular. Rasûlullah (S) onlara, oranın kuyusundan aldıkları suyu dökmelerini, o su ile yoğurulan hamuru develere yedirmelerini emretti. Ve yine RasûIuİlah onlara Salih Peygamber'in dişi devesinin su içmeye gelmekte olduğu kuyudan su almalarını emretti.

Bu hadîsi Nâfi'den rivayet etmekte Ubeydullah'a, Usâme ibn Zeyd ibn Harise mutâbaat etmiştir [83].

54-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Salim, babası Abdullah ibn Umer(R)'den şöyle haber verdi: Peygamber (S) el-Hıcr'a uğradığı zaman: "Ağlayıcılar olmanız hâli müstesna, onlara isabet eden musibetin sizlere isabet

etmesinden sakınmak için kendi nefislerine zulmetmiş olan kimselerin meskenlerine girmeyiniz" buyurdu. Sonra kendisi devesinin üzerinde olduğu hâlde ridâsıyle örtündü.

55-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

"Ağlayıcılar olmanız müstesna, onlara isabet eden azabın benzerinin size isabet etmesinden sakınmak için kendi nefislerine zulmetmiş olan kimselerin meskenlerine girmeyiniz" buyurdu [84].

20- Bab:

Yoksa (ey Yahudiler), ölüm Ya'kûb'un önüne geldiği zaman siz de orada hazır mı idiniz?" (ei-Bakara: 133).

56-.......Abdullah ibn Dinar'dan; odaîbnUmer(R)'dentahdîs etti ki, Peygamber (S): "Kerîm oğlu-Kerîm oğlu Kerîm oğlu Kerîm, İbrahim oğlu Ya'kûb oğlu Yûsuf aleyhi's-selâmdır"buyurmuştur [85].

21- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'And olsun ki, Yûsuf'un ve kardeşlerinin kıssalarında soranlar için nice ibretler vardır** (Yusuf: 7).

57-.......Ubeydullah şöyle demiştir: Bana Saîd ibn Ebî Saîd, Ebû Hureyre(R)'den haber verdi: Rasûlullah'a:

— İnsanların en kerîmi kimdir? diye soruldu. Rasûlullah (S):

— "Allah'a en takvâlı olanlarıdır" buyurdu. Sahâbîler:

— Biz sana bundan sormuyoruz, dediler. Rasûlullah:

— "İnsanların şerefçe en kerîmi, Allah'ın Peygamberi Yûsuf'tur. Yûsuf, Allah'ın Peygamberi (Ya'kûb'un) oğludur. O da Allah'ın Peygamberi (İshâk'ın) oğludur. O da Allah'ın Peygamberi Halîlul-lah'ın oğludur" buyurdu.

Sahâbîler:

— Biz sana bundan sormuyoruz, dediler. Rasûlullah:

— "Siz bana Arab şeceresinin ma'denlerinden (yânî ana soylarından) soruyorsunuz. İnsanlar ma 'denler(g,ibi)dir. İnsanların câhi-liyet zamanında hayırlı olanları İslâm 'ı anlayıp ilim üzere yaşarlarsa, İslâm devrinde de en hayırlı olanlarıdır" buyurdu [86].

58- Bana Muhammed ibn Selâm tahdîs etti: Bize Abde ibn Süleyman, Ubeydullah'tan; o da Saîd'den; o da Ebû Hureyre(R)'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere bu hadîsi haber verdi [87].

59-.......Ben Urve ibnu'z-Zubeyr'den işittim, Peygamber (S) Âişe(R)'ye:

— "Ebû Bekr'e emret de insanlara namazı kıldırsın" buyurmuş.

Âişe:

— Ebû Bekr pek yufka yürekli bir adamdır. Ne zaman Sen'in ma-kaamına dikelirse kalbi incelir, demiş.

Peygamber evvelki emrini tekrar buyurmuş, Âişe de "Ebû Bekr hüzünlü bir adamdır" sözünü tekrarlamış.

Şu'be ibnu'l-Haccâc yukarıdaki senedle dedi ki: Peygamber üçüncü yâhud dördüncü defasında:

— "Şübhesiz sizler, Yûsuf Peygamber'in karşılaştığı kadınlarsınız. Ebû Bekr'e emredin de namazı kıldırsın" buyurdu [88].

60-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hastalandı da:

— "'Ebû Bekr'e emredin, insanlara namaz kıldırsın!'"buyurdu. Âişe:

— Ebû Bekr yufka yürekli bir adamdır, dedi. Peygamber önce emrinin benzerini söyledi. Âişe de sözünün benzerini söyledi. Bunun üzerine Peygamber:

— "Ebû Bekr'e emredin! Şübhesiz siz kadınlar Yûsuf Peygamber 'in sahibelerisiniz (yânı onun günündeki kadınlarsınız)" buyurdu.

Akabinde Ebû Bekr, Rasûlullah'ın hayâtında imâm oldu. Râvî Hüseyin ibn Alî el-Cu'fî, Zaide ibn Kudâme'den "İnce kalbli bir adam" şeklinde söylemiştir [89].

61-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle duâ buyurdu: "Yâ Allah! Ayyaş ibn Ebî Rabîa'yı kurtar! Yâ Allah! Se-lemete'bne Hişâm 'ı kurtar! Yâ Allah! el- Velîd ibne'l- Velîd'i kurtar! Yâ Allah! (Kâfirlerin elinde bunalıp) zayıf ve âciz görülen diğer mü'-minleri kurtar! Yâ Allah! Mudar'ı daha şiddetle çiğne! Yâ Allah! İçinde bulundukları bu yılları Yûsuf Peygamber'in o şiddetli yıllarına benzet!" [90].

62-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: 'Allah Lût Peygamber'e rahmet etsin! Yemin olsun ki, o muhakkak çok sarp bir kal'aya sığınıyordu. Ve eğer ben zindanda Yûsuf'un kaldığı kadar uzun zaman mahbûs kalsaydım, sonra bana, çıkarmak üzere o da'vetçi gelseydi, ben hemen ona icabet ederdim" [91].

63-.......Mesrûk şöyle demiştir: Ben Âişe'nin anası Ümmü Rûmân'a Âişe hakkında yapılan Ifk dedikodusunu sordum. O şöyle dedi:* Ben Âişe'nin beraberinde idim, ikimiz oturuyorduk. Birden yanımıza Ensâr'dan bir kadın girdi. O:

— Allah fulan kimseye (yânî Mıstah ibn Usâse'yıe) lâyıkını yapsın ve yaptı, dedi.

Ümmü Rûmân dedi ki: Ben o Ensâriyye kadına:

— Sen niçin Allah fulana şöyle yapsın ve yaptı diyorsun? dedim. Ensâriyye kadın:

— Çünkü o, Ifk sözünün zikrini oradan oraya taşıyıp yaydı, dedi.

Bunun üzerine Âişe:

— Bu adam hangi sözü yaydı? dedi.

O kadın Ifk ehlinin sözlerini Âişe'ye haber verdi. Ümmü Rûmân dedi ki:

— O sözü Ebû Bekr ile Rasûlullah işittiler mi? diye sordu. Ümmü Rûrhân:

— Evet, o sözü bunların ikisi de işitti, dedi.

Bunun üzerine Âişe bayıldı. Âişe ancak üzerinde titreme ile beraber bir ateş olduğu hâlde ayıldi. Akabinde Peygamber geldi ve:

— "Âişe'nin nesi var?" diye sordu. Ümmü Rûmân dedi ki: Ben:

— Âişe'yi» kendisi hakkında konuşulmakta olan bir sözden dolayı bir humma, yânî ateşli hastalık yakaladı, dedim.

Bunun üzerine Âişe oturdu ve şöyle dedi:

— Eğer ben size bu söyleneni yapmadım diye yemîn etsem, sizler beni tasdîk etmezsiniz. Eğer özür ve bahane serdedip kusurumu dilesem, sizler benim özrümü kabul etmezsiniz. Artık bu vaziyette be-

nim meselimle sizin meseliniz, Ya'kûb Peygamber ile oğullarının meseli gibidir. (Çünkü o güzel bir sabr etti ve şöyle dedi:) "Sizin şu anlatışınıza karşı yardımına sığınılacak, ancak Allah'tır" (Yûsuf: 18).

Akabinde Peygamber (S) oradan ayrıldı, Allah da (Âişe'nin 6e-râeti hakkında) indirdiğini indirdi. Peygamber bu berâet müjdesini Âişe'ye haber verdi. Bunun üzerine Âişe:

— Ben ancak Allah'a hamd ile meşgul olurum, başka bir kimseye hamd ile değil, demiştir [92].

64-.......İbnŞihâb şöyle demiştir: Bana Urve haber verdi. Kendisi

Peygamber'in zevcesi Âişe(R)'ye:

— Allah'ın şu kavline ne dersin; bana bundan haber ver: "Hattâ o peygamberler (kavimlerinin îmânından) ümîdlerini kesip de onların (va'd olundukları ilâhî nusrat hakkında) muhakkak yalana çıkarıldıklarını zannettikleri sırada, onlara nusratımız yetişip gelmiş..." (Yûsuf: no); "Onların muhakkak yalana çıkarıldıklarını" yahud "Kendilerine yalan söylenmiş olduğunu'"!

Âişe:

— Zann, senin anladığın gibi kendi babı üzere değildir. Fakat kendi kavimleri o peygamberleri yalanlamışlardır, dedi.

Ben, Âişe'ye;

— Vallahi onlar kesin surette kavimlerinin kendilerini tekzîb ettiklerini bilmişlerdir; o zann değildir, dedim.

Âişe (onu reddedici olarak):

— Yâ Ureyye (yânı: Ey Urvecik)! Onlar bunu kesin bilmişlerdir, dedi.

Ben:

— Belki âyet "Yâhud kuzibu'= Kendilerine yalan söylendi (yâ-nî peygamberlere yalan va'dler söylendi)" demektir, dedim.

Âişe:

— Maazallâhî (= Bundan Allah'a sığınırım). Rasûller hiçbir zaman Rabb'lerinin va'dinin ihtilâf edeceğini düşünmemişlerdir. Amma şu "ez-Zânnîne billahi zanne's-sev'i = Allah'a kötü zannda bulunanlar" <d-Feth: 6) âyetine gelince onlar Rabb'lerine îmân etmiş ve peygamberleri tasdîk etmiş olan peygamberlerin tâbi'leridir; bunlar üzerine belâ uzamış, ilâhî yardım ve zafer onlardan gecikmiş, hattâ peygamberler kendi kavimlerinden olup da, peygamberleri tekzîb edenlerden ümîdsizliğe düştükleri ve tâbi'lerinin kendilerini tekzîb ettiklerini zannetmiş oldukları zaman, onlara Allah'ın yardımı gelmiştir, dedi [93].

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: "İstey'esû"nun vezni (lYe-istu minhu", yânî Yûsuf'tan ümîd kestim ta'bîrinden "İftealû"dur. -el-Asîlî'de: "İstef'alû"dur-.

"Lâ tey'esû min ravhillâh" -Allah'ın rahmetinden ümîd kesmeyin- (Yûsuf:, 87); bunun ma'nâsı ümîddir [94].

65-.......İbn Umer(R)'den, Peygamber (S): "Kerîm oğlu, Kerîm oğlu, Kerîm oğlu Kerîm, İbrâhîm oğlu îshâk oğlu Ya'kûb oğlu Yûsuf aleyhi's-selâmdır" buyurmuştur [95].

22- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Eyyûb'u da (hatırla). Hani o Rabb'ine: 'Hakikat bana derd çattı. Sen ise acıyanların en acıyanısın' diye niyaz etmişti" (el-Enbiyâ: 83)

"Irküd" (Sâd: 42), "Vur"; "Yerkudûn" (ei-Enbiyâ: 12), "Koşuyorlar" demektir [96].

66-.......Bana Ma'mer, Hemmâm'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Eyyûb, mu'cize-li suda soyunmuş olarak yıkandığı sırada üzerine altından düzülmüş bir sürü çekirge düştü. Eyyûb bunları hemen toplayıp elbisesine doldurmaya başladı. Bunun üzerine Rabb'i:

— Yâ Eyyûb! Ben seni görmekte olduğun bu altın çekirgelerden yana zengin kılmadım mi? diye nida etti.

Eyyûb:

— Evet Rabb'im, beni o suretle zengin kıldın. Fakat senin hayır ve bereketinden benim için müstağnî olmak yoktur, dedi" [97].

23- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Kitâb'da Musa'yı da an. Çünkü o, ihlâsa erdirilmişti. Rasûl bir peygamberdi. Biz ona Tûr'un sağ yanından nida ettik. Onu çok münâcât eden bir kimse olarak yaklaştırdık.

Ona merhametimizden dolayı kardeşi Hârûn 'u da kendisine bir peygamber olarak ihsan ettik.(Meryem: 51-53).

Vâhid, iki ve cemi' için "Necî (= Çok münâcât eden)" denilir.

Ve "Halasû neciyyen" (Yûsuf: so) denilir; bu "Fısıldaşarak bir yana çekildiler" demektir. Bunun cem'i de

"Enciyetun"dur. "Yetenâcevne" (ei-Mucâtjiie: 8),

"Fısıldaşıyorlar" demektir. "Telekkafu" (ei-Arâf: in)

"Telekkarnu" (yânî tutuyor) demektir [98].

24- Bâb:

"Fir'avn ailesinden olup îmânını gizlemekte bulunan bir mü 'min de şöyle dedi: *Siz bir adamı, Rabb Hm Allah 'tır demesiyle öldürür müsünüz? Hâlbuki o size Rabb Hnizden apaçık mu 'cizeler de getirmiştir. Bununla beraber, eğer o bir yalancı ise, yalanı kendine. Eğer doğru söyleyici ise, sizi tehdîd edegeldiği azabın bir kısmı olsun sizi çarpar. Şübhesiz Allah, haddi aşan, yalancı olan kimseyi muvaffak kılmaz1' (ei-Mumin: 28)" [99]

67-....... Âişe (R) şöyle dedi: Peygamber (-S-Cibrîl kendisine vahy getirdikten sonra Hırâ'dan) korkuyla yüreği titreyerek Ha-dîce'ye döndü. Bundan sonra Hadîce, Peygamber'i birlikte alıp amca oğlu olan Varaka ibn Nevfel'in yanına götürdü. Bu zât (puta tapıcı-lığı terkedip) Hrıstiyan Dîni'ne girmiş, İncil'i Arab diliyle okuyan bir kimse idi. Varaka, Peygamber'e:

— Ne görüyorsun? dedi.

Peygamber gördüklerini ona haber verdi. Bunun üzerine Varaka:

— Bu gördüğün, Allah'ın Mûsâ Peygamber'e indirdiği Nâmûs'tur (yânî vahy sırrının sahibidir). Eğer senin da'vet günlerine yetişirsem, sana kuvvetli bir şekilde yardım ederim, dedi.

"en-Nâmûs", Allah'ın başkalarından gizlemekte olduğu şeyleri kendisine bildirmekte olduğu sır sahibidir [100].

25- Aziz Ve Celîl Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Musa'nın haberi geldi mi sana? Hani o, bîr ateş görmüştü de ailesine: 'Siz (burada) durun. Hakikat ben bir ateş gördüm. Belki ondan size bir kor getirir yâhud ateşin yanında bir yol (gösterici) bulurum' demişti. İşte Mûsâ; ona gelince kendisine şöyle nida olundu: 'Ey Mûsâ! Şübhesiz benim ben senin Rabb 'in! Haydi pabuçlarını çıkar. Çünkü sen mukaddes bir vâdîde Tûvâ'dasın" (Tâhâ: 9-12) [101]

Ânestu absartu naran", "Bir ateş gördüm, belki ondan size bir kor getiririm" ma'nâsınadır.

İbn Abbâs şöyle demiştir: "Mukaddes", "Mübarek" demektir. "Tûvâ", vâdînin ismidir; "Sîretehâ", "Hâletehâ"; "en-Nuhâ" "et-Tukaa", "Bi-melkinâ", "Bi-emrinâ"; "Hevâ>\ "Şakiye", "Fârığan illâ min zikri Mâsâ", "Musa'nın anasının kalbi Mûsâ düşüncesinden başka herşeyden boş olarak sabahladı"; "Rid'en key yusaddıkanî..." "Kardeşim Hârûn lisânca benden daha fasihtir, onu da benimle, beni tasdik edecek bir yardımcı yap". "Rid'en"in tefsirinde "Mugîsen" yâhud "Muînen" denilir. "Yebtuşu" ve "Yebtışu" fiili birinci ve ikinci bâblardan söylenir. "Ye'temirûn", "İstişare ediyorlar"; "el-Cezvetu", kendisinde alev bulunmayan odundan kalın bir ateş parçası, "Seneşuddu", "Senuînuke" (yânî sana yardım edeceğiz); Ne zaman bir şeyi kuvvetlendirirsen, ona kuvvet verecek bir pazu yapmışsındır.

İbn Abbâs'tan başkaları da şöyle dedi: Bir harf söyleyemezse yâhud söylemede temteme ve fe'fee olduğu hâlde söylerse, o, dilde bir ukdedir [102].

"Ezri", "Sırtımı"; "Feyushıtekum", "Sizi helak edecek"; "el-MusW\ "el-Emselu"nun müennesidir Bi-tarîkatıkumu 'l-muslâ "Bi-dînikumu 'l-musiâ" (yânî düzgün olan dîninizle) diyor. "Muslâyı al, emseli al" denilir. "Sonra saf fa geliniz": Sen bu gün saffa geldin mi? denilir, bununla içinde namaz kılınan musallayı kasdeder. "Evcese hîfeten", "İçinde bir korku gizledi" demektir. "Mı/eten" kelimesinden -hâ'nin kesresinden dolayı- vâv harfi gitti. "Fî cuzûl'n-nahli", "Ala cuzuı'n-nahli" (yânî hurma gövdeleri üzerine) demektir. "Hatbuke", "Bâluke", yânî hâlin, sânın demektir. "Misâse", mufâale babının masdarıdır.

"Le-nensifennehû" "Onu zerre zerre savunurum"; "esed-Dahâu", "Sıcaklık"; "Kussîhi", "Onun izi üzere git, onu ta'kîb et" demektir. Bazen "Biz sana en güzel kıssa anlatıyoruz" gibi söz nakletmek ma'nâsına olur.

"An cunubin", "Uzaktan" demektir; "An cenabetin" ve "An ictinâbin" de bir ma'nâyadır. Mücâhid de şöyle demiştir:

"Alâ kaderin" "Bir va'de kadar"; "Lâ teniyâ", "Zayıflamayın, gevşemeyin"; "Mekânen sııven", "Aralarında eşit uzaklıkta bir yer"; "Yebesen", "Yâbisen" yânî kuru; "Min zînetVl-kavmV\ İsrail oğulları'nın Fir'avn halkından ariyet aldıkları zînetler;

"Kazefethâ"; Musa'nın anası o sandığı suya attı;

"Elkaa", "Yaptı" (yânî Sâmirî onlara bir buzağı heykeli yaptı), "Mûsâ unuttu": Bu sözü Sâmirîler söylüyorlardı:

"Sâmirî onlara böğüren bir buzağı heykeli çıkardı da:

İşte sizin de, Musa'nın da tanrısı budur. Fakat Mûsâ unuttu, demişlerdi (yânî Mûsâ Rabb'de yanıldı, onlara buzağı hakkında hiçbir söz söylemedi, demişlerdi)" [103].

68-.......Bize Katâde, Enes ibn Mâlik'ten; o da Mâlik ibn Sa'saa'dan tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) onlara kendisinin göklere yürütüldüğü geceden anlatıp şöyle buyurmuştur: "Nihayet beşinci semâya geldi ve orada Harun'la karşılaştı. Cibril:

— Bu Hârûn 'dur, ona selâm ver, dedi.

Ben de ona selâm verdim, o da selâmımı aldı. Sonra:

— Merhaba sâlih kardeş ve sâlih peygamber! dedi."

Bu hadîsi Enes'ten; o da Peşgamber'den rivayet etmekte Katâ-de'ye Sabit el-Bunânî ile Abbâd ibn Ebî Alî mutâbaat etmişlerdir [104].

26- Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı:

"Musa'nın haberi geldi mi sana.., " (Tâhâ: 9); 'Öyle rasûller gönderdik ki, kıssalarını hakikat önceden sana bildirdik. Yine öyle rasûller yolladık ki, sana onların kıssalarını haber vermedik. Allah Musa'ya da hitâb İle konuştu" (en-Nisâ: 164) [105].

69-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Geceleyin yürütüldüğüm zaman Musa'yı gördüm. Baktim ki Mûsâ, Yemen'in Şenûe kabilesi erkeklerinden biri gibi uzun boylu, balık etli bir zâttır, isa'yı da gördüm. Baktım ki, o, orta yapılı, sanki hamamdan çıkmış gibi al çehreli idi. (Ben İbrâhîm'i de gördüm.) Çocukları içinde İbrahim 'e en çok benzeyeni benimdir. Sonra bana birinin içinde süt, diğerinde şarâb bulunan iki kap getirildi. Cibril bana:

— Bunlardan hangisini istersen iç, dedi. Ben sütü aldım ve onu içtim. Bana:

— Fıtratı aldın. Eğer sen şarâbı almış olaydın, ümmetin azgın olurdu, denildi." [106].

70-.......Katâde şöyle demiştir: Ben Ebû'l-Âliye'den işittim: Bize Peygamberinizin amca oğlu, yânî İbn Abbâs tahdîs etti: Peygamber (S): "Hiçbir kul için 'Ben Yûnus ibn Mettâ'dan hayırlıyım' demek lâyık olmaz" buyurmuş ve Yûnus'u babası Mettâ'ya nisbet etmiştir. Ve yine Peygamber geceleyin yürütüldüğü vakti zikretti de: "Mûsâ buğday renkli, uzun boyludur; sanki Yemen 'in Şenûe kabilesi erkeklerinden biri gibidir" buyurdu. Ve yine Rasûlullah: "îsâ toplu vü-cûdlu ve orta boyludur" buyurdu. Cehennem'in bekçisi olan Mâlik'i de

zikretti, DeccâPi de zikretti [107].

71-.......Saîdibn Cubeyr'den; o da İbn Abbâs(R)'tan şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) Medine'ye geldiği zaman Medîneliler'i bir gün, yânî âşûrâ günü oruç tutarlar buldu. (Peygamber: Bu nedir? diye sorunca) Onlar:

— Bu büyük bir gündür. Bu öyle bir gündür ki, Allah bu günde Musa'yı (ve ümmetini düşmanlarından) kurtardı ve Fir'avn hanedanını da denizde boğdu. Onun için Allah'a şükr olarak bunda oruç tuttu, dediler.

Bunun üzerine Peygamber:

— "Ben Musa'ya Yahudiler'den daha yakınım"buyurdu da kendisi bu günü oruç tuttu ve bu gün oruç tutulmasını emretti [108].

27- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Mûsâ ile otuz gece sözleştik ve ona bir on gece daha kattık. Bu suretle Rabb 'inin ta Jyîn buyurduğu vakit kırk gece olarak tamamlandı, Mûsâ, kardeşi Harun 'a dedi ki: 'Kavminin içinde benim yerime geç, ıslâh et, fesâdcıların yoluna uyma!' Vaktâ ki Mûsâ ta 'yîn ettiğimiz vakitte geldi, Rabb 7 ona ilâhî sözünü söyledi. Mûsâ dedi ki: 'Rabb Hm, göster bana Seni göreyim!' buyurdu: 'Beni kaViyyen göremezsin. Fakat şu dağa bak. Eğer o, yerinde durabilirse sen de beni görürsün \ Derken Rabb 7 o dağa tecellî edince, onu paramparça ediverdi. Mûsâ da baygın yere düştü. Aydınca dedi ki: Seni tenzih ederim. Tevbe ettim sana. Ben îmân edenlerin ilkiyim" (ei Araf: 142-144).

Şöyle denilir: "Dekkehû", "Zelzelehû" yânı "Onu salladı"; "Ve humiletVl-ardu ve'l-cibâlu fe duketâ dekketen vâhideten = Yerle dağlar yerlerinden kaldırılıp birbirine bir çarpışla hepsi toz hâline geldi" (ei-Hâkkaa: 14), yânı cem' ile "Dukıkne" demedi. Çünkü "Dağlar" cemi* hükmündedir; "Arz" da cemi* hükmündedir.

Lâkin Allah dağları birşey kıldı da bunun için tesniye ile "Fe dukketâ" denildi. Nitekim Azız ve Celîl Allah

"Kânetâ" da tesniye ile "Enne's-semâvâti vel-arda kânetâ ratkan" (eiEnbiyâ:

30) buyurdu da kaaideye göre cemi* ile "Kunne ratkan" demedi. Bunlardan herbirini tekbirşey kıldı. "Ratkan", "Multesıkateyni" yânî "Birbirine bitişik iki şey" demektir. "Küfürlerine binâen özlerine buzağıiçirilmişti" {ei Bakara: 93) "Sevbun müşerrabun" denilir ki,

"Boyanmış kumaş" demektir. İbn Abbâs şöyle demiştir:

"İnbeceset" (ei-A'râf; i6o> "Fışkırdı" demektir. "Ve iz nataknâl-cebele fevkahum" (el-A'râf: m) da "Nataknâ",

"Rafa'nâ", yânî "Kaldırdık" demektir [109].

72-.......Yahya ibn Umâre'den; o da Ebû Saîd(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "İnsanlar kıyamet gününde bayılıp yere düşecekler, (ben de bayılacağım). Fakat ben ayılanlann ilki olurum. Bir de bakarım ki, Mûsâ Arş'ın ayaklarından birine tutunmuş duruyor. Benden evvel mi ayıldı yâhud Tûr'daki bayılması ile mi cezalandırıldı, bilemiyorum" [110].

73-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Eğer İsrâîl oğulları olmasaydı et kokmazdı, Havva (anamız) olmasaydı kadın cinsi hiçbir zaman zevcine hıyanet edip aldat-mazdı" [111].

28- Seylden Olan Tûfân Babı

Çok (yânî arka arkaya devamlı) olan ölüme de "Tûfân" denilir. "Kummel", küçük kenelerdir ki, büyük nevi'nin küçüklerine benzer. "Hakîkun", 'Hakkun" demektir. "Sukıta"t "Pişman olan herkesin eli düşmüştür (yânî şaşmıştır)" [112].

29- Hızır'la Mûsâ Aleyhima's-Selâm Hadîsi Babı

74-.......Ubeydullah ibn Abdillah, İbn Abbâs'tan haber vermiştir: İbn Abbâs ile el-Hurr ibn Kays el-Fezârî, Mûsâ Peygamberdin ken-

dişini bulmak için gitmiş olduğu sahibi hakkında münâkaşa etmişlerdir. İbn Abbâs:

— O zât Hızır'dır, demiştir.

Akabinde bu münâkaşa edenlerin yanından Ubeyy ibn Ka'b geçmiş. İbn Abbâs, hemen onu çağırmış ve:

— Ben, şu meclis arkadaşım el-Hurr'le, Musa'nın kendisiyle buluşmak için yol bulmak istediği sahibi hakkında mücâdele ettim. Sen Rasûlullah'tan onun hâlini zikrederken bir hadîs işittin mi? diye sormuş.

Ubeyy de şöyle demiştir:

— Evet, ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Mûsâ, İsrâîl oğullan 'ndan bir topluluk içinde bulunduğu sırada bir kimse geldi ve Musa'ya: 'Senden daha bilgili bir kimse biliyor musun?' diye sordu. Mûsâ: ıHayır bilmiyorum' dedi. Bunun üzerine Allah, Musa'ya: 'Evet senden daha âlim, kulumuz Hızır vardır' diye vahyetti. Mûsâ hemen Rabb 'inden ona kavuşmanın yolunu istedi. Ve o kula ulaşmak için balık bir alâmet yapıldı ve kendisine: 'Sen balığı kaybettiğin zaman hemen dön, çünkü sen ona kavuşacaksın' denildi. Artık Mûsâ balığın denizdeki izini ta'kîb ediyordu. Nihayet hizmet eden genç, Musa'ya: 'Gördün mü, kayaya sığındığımız vakit ben balığın gittiğini haber vermeyi unutmuşum. Onu söylemeyi bana unutturan da şeytândan başkası değil' dedi. Mûsâ: 'İşte bizim arayacağımız bu idi' dedi ve hemen izlerinin üzerinde gerisin geri döndüler. Derken Hızır'ı buldular. Bundan sonra Mûsâ ile Hızır'ın sânlarından olan şeyi Allah kendi Kitâb'ında kıssa edip anlatmıştır" [113].

75- Bize Alî ibn Abdillah tahdîs etti: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Bize Amr ibn Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: Bize Saîd ibn Cubeyr haber verip şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'a:

— Nevf el-Bekkâî, Hızır'ın sahibi olan Mûsâ, İsrâîl oğulları'nın Musa'sı değildir; o başka bir Musa'dır diye iddia ediyor, dedim.

Bunun üzerine İbn Abbâs:

— Allah'ın düşmanı yalan söylemiştir, dedi ve hadîsi şöyle nakletti: Bize Ubeyy ibn Ka'b, Peygamber'den şöyle tahdîs etti [114]: "Musa Peygamber İsrâîl oğulları içinde hutbeye kalkmıştı. Kendisine:

— İnsanların en âlimi kimdir? diye soruldu.

— En âlim benim, diye cevâb verdi.

Bu husustaki ilmi Allah en bilendir diyerek Allah'a döndürmediğinden dolayı Allah onu azarladı da:

— Evet, iki denizin birleştiği yerde benim bir kulum var, işte o senden daha âlimdir, buyurdu.

Mûsâ:

— Ey Rabb 'im, onu görmeyi bana kim tekeffül eder? dedi. -Bazen râvî Sufyân: Ey Rabb'im, ona nasıl yol bulayım? şeklinde söyledi.-

Ona:

— Bir balık alır ve onu bir zenbil içinde taşırsın. Onu nerede kaybedersen o kulum işte oradadır, dedi. -Bazen de aynı ma'nâya olan "Semme" yerine "Semmeh" dedi.-

Mûsâ bir balık aldı ve onu bir zenbîl içine koydu. Bundan sonra Mûsâ hizmetçi genci Yûşa' ibn Nün ile birlikte gitti. Nihayet o kayanın yanına varınca başlarını yere koydular. Akabinde Mûsâ uyudu. Bu arada balık debelendi ve zenbîlden çıkıp denize düştü. Ve deniz içinde kendine şaşılacak bir surette su künkü gibi (bir boşluk bırakarak) yolunu açıp gitti. Allah batıktan suyun akışını tuttudasu, tâkgibiol-du. Şöyle kemer takı gibi oldu" demiştir. "Uyandıktan sonra o gecenin kalanı ile bütün gün yürüdüler. Nihayet sabah olunca Mûsâ hizmetçisine:

— Kuşluk yemeğimizi getir, yemin olsun biz bu seferimizden garîb bir yorgunluk duyduk, dedi.

Hâlbuki Mûsâ, Allah'ın emrettiği o yerin ötesine geçmedikçe yorgunluk duymamıştı. Hizmetçi delikanlısı, Musa'ya:

— Gördün mü, taşın yanında barındığımız zaman balığı (yânî balığın gittiğini haber vermeyi) unutmuşum. Bunu söylemeyi bana unutturan da şeytandan başkası değil, Balık deniz içinde şaşılacak bir surette yolunu tutup gitti. Balığın girmesi için suda bir oyuk meydana geldi.

Deniz içinde böyle bir yolun açılması Mûsâ ile hizmetçisince hayret edilecek birşey olmuştu. Mûsâ, gence:

— Zaten aramakta olduğumuz bu idi, dedi.

Bunun üzerine kendi izleri üzerinde, izlerine baka baka geriye döndüler. Taşın yanına varınca bir de baktılar ki, elbiseye bürünmüş bir adam duruyor. Mûsâ ona selâm verdi. O da selâmı aldı ve:

— Senin bulunduğun yerde selâm nereden (yânî nasıl olur)? dedi.

— Ben Musa'yım, dedi. O:

— İsrâfl oğutları'nın Musa'sı mı? diye sordu.

— Evet, dedi.

Mûsâ (sonra yine söze başlayıp):

— Sana öğretilen rüşd ve hidâyetten bana birşey öğretmen için senin yanına geldim, dedi.

Hızır:

— (Doğrusu sen benim beraberimde asla sabredemezsin.) Yâ Mû-

sû! Ben, Allah 'in bana öğrettiği Öyle bir ilim üzerindeyim ki, sen onu bilemezsin. Sen de Allah'ın öğrettiği, Allah ilminden öyle bir ilim üzerindesin ki, onu da ben bilemem, cevâbını verdi." "Mûsâ ona:

— Sana öğretilen ilimden bana da öğretmen için sana tâbV olayım mı? dedi.

O da:

— Doğrusu sen benim beraberimde asla sabredemezsin. İçyüzünü

kavrayamadığın bir bilgiye nasıl sabredersin? dedi.

O da:

— Allah dilerse beni sabredici bulacaksın, sana hiçbir işte karşı gelmeyeceğim, dedi.

O:

— Eğer bu suretle bana tâbV olacaksan ben sana anıp söyleyin-ceye kadar sen bana hiçbirşey sorma, dedi*'.

'Bundan sonra deniz kıyısında yürüyerek gittiler. Yanlarına bir gemi uğradı. Kendilerini gemiye almaları için gemicilerle konuştular. Gemiciler Hızır'ı tanıdılar ve onları ücretsiz olarak gemiye aldılar. Onlar gemiye bindikleri zaman bir serçe kuşu geldi, geminin kenarına kondu ve denizden bir iki gaga su aldı. Hızır, Musa'ya:

— Yâ Mûsâ! Benim ilmimle senin ilmin, Allah'ın ilminden bu serçenin gagasıyle denizden aldığı su kadar bile eksiltmez, dedi.

Derken Hızır, eline bir balta aldı da gemi tahtalarından birini söktü."

Râvî: Mûsâ farkına varmadan Hızır keserle bir tahta sokmuştur, dedi.

"Musa ona:

— Sen ne yaptın? Adamlar bizi ücretsiz olarak gemilerine almışlarken sen gemilerine kasdedip içindekileri batırmak için mi deliyor-sun? And olsun, sen büyük bir iş yaptın, dedi.

Hızır:

— Sen beraberimde asla sabredemezsin demedim mi? dedi. Mûsâ:

— Unuttuğum şeyden dolayı beni muâhaze etme, şu arkadaşlığımızda bana güçlük yükleme, dedi.

Hakîkaten Musa'nın bu ilk muhalefeti Musa'dan bir unutma eseri olmuştu. Denizden karaya çıktıkları zaman, diğer çocukların beraberinde oynamakta olan bir oğlana uğradılar. Hızır hemen o çocuğun başından tuttu ve onu eliyle şöyle kopardı."

Râvî Sufyân, parmaklarının uçlarıyle sanki birşey koparır gibi işaret edip göstermiştir.

"Mûsâ ona:

— Tertemiz, mâsûm bir canı diğer bir can karşılığı olmaksızın öldürdün hâ? And olsun ki sen çok kötü bir şey yaptın, dedi.

O zât:

— Ben sana beraberimde asla sabredemezsin demedim mi? dedi. Mûsâ:

— Eğer bundan sonra sana birşey sorarsam benimle arkadaşlık etme; o takdirde tarafımdan muhakkak özre ulaşmışsındır, dedi.

Yine gittiler. Nihayet bir memleket halkına vardılar ki, ora ahâlîsinden yemek istedikleri hâlde kendilerini konuk etmekten çekinmişlerdi. Derken yıkılmak isteyen bir duvar buldular. O, bunu eliyle şöyle doğrultuverdi."

Râvî Sufyân, eliyle birşeyin üstünden mesheder gibi işaret etmiştir. Râvî Alî ibn Abdillah el-Medînî: Ben Sufyân ibn Uyeyne'den ancak bir kerre "Meyledici" sözünü söylerken işittim, demiştir.

"Mûsâ:

— Bunlar, kendilerine geldiğimiz, bizlere yemek yedirmeyen ve bizleri konuklatmayan bir kavimdir. Sen onların yıkılmaya yüz tutmuş olan duvarına geldin de onu doğrulttun. İsteseydin elbet buna karşı bir ücret alırdın, dedi.

O zât:

— İşte bu, benimle senin ayrılışımızdır. Sana üzerinde sabrede-mediğin şeylerin içyüzünü haber vereceğim, dedi. "

Peygamber (S) -kıssayı buraya kadar hikâye ettikten sonra-: "Ne olurdu sabredeydi de, aralarında geçecek haberlerini Allah bize kıssa yapaydı" buyurmuştur.

Râvî Sufyân: Peygamber (S): "Allah, Musa'ya rahmet etsin. Keşke Mûsâ sabretseydi de, Allah onların işlerinden bize anlatsaydı" buyurdu, demiştir.

Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: Ve İbn Abbâs şu âyetleri okudu: "Gemiye

gelince, denizde iş yapan yoksullarındı. Onun için ben onu kusurlu yapmak istedim ki, arkalarında her sağlam gemiyi zorla almakta olan bir hükümdar vardı. Oğlana gelince: Onun anası da, babası da imân etmiş kimselerdi. Bunun için onları bir azgınlık ve kâfirlik bürümesinden endîşe ettik de, istedik ki, onların Rabb 7 bunun yerine daha hayırlısını, merhametçe daha yakınını versin. Duvara gelince: Bu, o şehirde iki yetîm oğlancığındı. Altında da onlara âid bir define vardı. Babaları iyi bir adamdı. Binâenaleyh Rabb *in diledi ki, ikisi de rüşdlerine ersinler, definelerini çıkarsınlar. Bu, Rabb 'inden bir merhametti. Ben bunları kendi re 'yimle yapmadım. İşte üzerinde sabredemediğin şeylerin içyüzü!" (ei-Kehf: 79-82).

Alî ibnu'l-Medînî dedi ki: Sonra Sufyân ibn Uyeyne bana: Ben bu hadîsi Amr ibn Dinar'dan iki kerre işittim ve iki kerre ondan ezberledim, dedi. Sufyân'a: Sen bu hadîsi Amr ibn Dînâr'd'an işitmeden önce mi ezberledin yâhud bu hadîsi başka bir insandan mı ezberledin? diye soruldu. Bunun üzerine Sufyân: Hadîsi ezberlemekte olduğum kimseden: Sen bu hadîsi benden başka Amr'dan rivayet eden bir kimse işittin mi? Ben bu hadîsi Amr ibn Dînâr'dan iki yâhud üç kerre işitmişim ve ondan ezberlemişimdir, dedi [115]

76-.......Bize İbnu'l-Mubârek, Ma'mer'den; o da Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S): "Hızır'a Hızır (Hadır) denilmesinin sebebi şudur: Hızır otsuz kuru bir yere oturduğu zaman ansızın o otsuz yer Hızır'ın arkasından yeşillenip dalgalanırdı" buyurmuştur [116]

30- BAB [117]

77-.......Bize Abdurrazzâk ibn Hemmâm es-San'ânî, Ma'mer ibn Râşid'den; o da Hemmâm ibn Münebbih'ten tahdîs etti: O da Ebû Hureyre(R)'den şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "İsrâîl oğulları 'na: Beytu 'l-Makdis kapısından eğilerek giriniz ve: Hıtta (= yâ Rabb, dileğimiz günâhımızı affetmendir) deyiniz, denildi. Fakat onlar (tersine) kıçları üzere emekleyerek girdiler ve Hıtta yerine "Habbetunfîşa'ratın (= Kıl çuval içinde hububat)" sözünü

söylediler" [118].

78-.......Bize Avf el-Arâbî, el-Hasen'den, Muhammed ibn Sîrîn'den, Hılâs ibn Ömer'den; bunların üçü de Ebû Hureyre(R)'den tahdîs ettiler: O şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Mûsâ çok hayâlı, sıkı örtünen bir kimse idi. Kendisi hayâlı olmak istediği için derisinden hiçbirşey görülmezdi. Bu hâlinden dolayı İsrail oğulları'ndan ona ezâ edenler eza ettiler.ve:

— Mûsâ bu kadar sıkı örtünmeyi ancak cildindeki bir ayıptan dolayı yapmaktadır: Onda ya baras denilen deri hastalığı yâhud husyelerin şişmesi yâhud da bir âfet vardır, dediler,

Allah da onların Mûsâ için söyledikleri kusurlardan bert olduğunu ortaya çıkarmak istedi. Mûsâ bir gün yalnız başına yıkanmak için soyundu, elbiselerini bir taş üzerine koydu, sonra yıkandı. Yıkanması bitince elbiselerini almak için onların yanına gitti. Bu sırada taş, elbiselerle yuvarlanıp gitti. Mûsâ da asasını alıp taşı yakalamaya

gitti ve:

— Ey taş, elbisemi; ey taş, elbisemi! diyerek koşmaya başladı. Nihayet İsrâîl oğulları'ndan bir topluluğun yanına kadar vardı.

Bu suretle onlar Mûsâ 'yi çıplak olarak ve Allah 'in yarattığı en güzel surette gördüler. Böylece Allah Musa'yı onların demekte olduklarından berî kıldı. Taş orada durdu, Mûsâ elbisesini alıp giydi. Akabinde Mûsâ asâsıyle taşı dövmeye başladı".

Ebû Hureyre: Vallahi o taşta Musa'nın vurma izinden üç yâhud dört yâhud beş yara izi kalmıştır, demiştir.

İşte bu ezâ, Yüce Allah'ın şu kavlinde zikrolunandır: *'Ey îmân edenler, siz de Musa'yı incitenler gibi olmayın. Nihayet Allah onu dedikleri şeyden temize çıkardı. O, Allah indinde yüzlü (i'tibârh bir zât) İdİ" (el-Ahzâb: 69) [119].

79-...... Ben Abdullah ibn Mus'ûd(R)'dan işittim, şöyle dedi: Peygamber (S) bir ganimeti taksîm etmişti. Bir adam:

— Bu, Allah'ın rızâsı istenmeyerek yapılan bir taksîmdir, dedi. Ben Peygamber'e geldim ve bu sözü kendisine haber verdim. Bu

haksız sözü işitince Peygamber öfkelendi, hattâ ben yüzünde öfke izinin belirdiğini gördüm. Sonra Peygamber:

— "Allah Musa'ya rahmet etsin! Ona benim uğradığım şu ezadan daha fazlasıyle ezâ edilmişti de o sabretmişti" buyurdu [120].

31- Bâb:

"İsrail oğullanfm denizden geçirdik. Şimdi putlarının önünde tapagelen bir kavme rastgeldiler: Yâ Mûsâ, onların nasıl tanrıları varsa, sen de bize öyle bir tanrı yap, dediler. Mûsâ: Siz cidden ne cahillik eder bir kavimsiniz. Şübhe yok ki bunların içinde bulundukları dîn helake mahkûmdur. (İbâdet diye) yapmakta oldukları nesne de boşunadır', dedi" (ei-Â'râf: 138-139).

'Mutebberun", "HusrârTdır.

"Biz Kitâb'da İsrâîl oğullarına şu haberi verdik: ...

İyilik ederseniz o iyiliği kendinize etmiş olursunuz. Kötülük de ederseniz o kötülüğü yine kendinize etmiş olursunuz. Artık diğer va'de gelince, yüzlerinizi kötülesinler, mescide birinci defa girdikleri gibi girsinler, galebe ve isti'lâ ettiklerini mahvettikçe etsinler diye (başınıza yine düşmanlar musallat ettik)" (ei-îsrâ: 7). Veli-yutebbirû", "Yudemmirû"; "Mâ alev", "Mâ galebû" demektir [121].

80-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah'ın beraberinde misvak ağacının olgun yemişlerini topluyorduk. Rasûlullah (S):

— "Bundan siyah olanını alınız- Çünkü böylesi en hoş olanıdır" buyurdu.

Sahâbîler:

— Sen koyun güder miydin? diye sordular. Rasûlullah:

— "Her peygamber muhakkak koyun çobanlığı yapmıştır" buyurdu [122].

32- Bâb:

'Bir zaman da Mûsâ, kavmine: 'Allah size herhalde bir inek boğazlamanızı emrediyor' demişti. Onlar: 'Bizi eğlence mi ediyorsun?' demişlerdi. Mûsâ da: 'Ben câhillerden olmaktan Allah 'a sığınırım' demişti. Yine

demişlerdi ki; ıBizim için Rabb Hne duâ et de onun ne olduğunu bize iyice açıklasın \ Mûsâ da; 'Allah diyor ki;

'O, ne çok yaşlı, ne de pek genç değil; ikisi ortası bir dinç inektir. Artık emrolunduğunuz şeyi yapın* demişti.

(Tekrar) şöyle söyledilerdi: 'Bizim için Rabb Hne duâ et de, o nedir, apaçık anlatsın bize. Çünkü bizce birçok

inekler birbirine benziyor. Allah dilerse muvaffak oluruz'. Mûsâ şöyle dedi: 'Rabb Hm buyuruyor ki: O, ne

boyunduruğa koşulup arazî sürecek, ne ekin sulayacak bir inek değildir. Salmadır (yâhûd: Ayıptan salimdir). Hiçbir alacası da yoktur. Onlar: 'İşte şimdi hakikati getirdin (vasfını tastamam bildir din), dediler.

Bunun üzerine o ineği boğazladılar ki, az kaldı bunu yapmayacaklardı. Hani siz bir kimse öldürmüştünüz de onun (kaatili) hakkında birbirinizle atışmıştınız. Hâlbuki

Allah sizin gizleyecek olduğunuz şeyi açığa vurandı. Onun için biz: Ona (öldürülen o adama, kesilen ineğin) bir parçasıyle vurun, demiştik. İşte Allah böylece ölüleri diriltir, size âyetlerini gösterir. Gerek ki aklınızı başınıza (el-Bakara: 67-73).

Ebû'I-Aliye şöyle demiştir: "el-Avânu", genç ile yaşlı arasıdır; "Fâkıun", alacası yok safî bir renk; "Lâ zelûlun", çalışma onu zelîl kılmamış; "TusîruH-arda", "O ne boyunduruğa koşulup arazî sürer ne de ekin sulamakta çalışır bir zelûl değildir"; "Musellemetun", yânî "Ayıplardan salim kılınmış"; "Lâ şiyete",

"Onda beyaz ve sarı yok". Ebû Ubeyde: İstersen siyah renk de yok dersin, "Herbiri sanki sarı sarı erkek develerdir" (ei-Murkiât: 33) kavlinde olduğu gibi "Sufrun" da denilir, "Safrâu" da denilir. "Feddâra'tum" (ei-Bakara: 72) "ihtilâf ettiniz" demektir [123].

33- Bâb: Musa'nın Vefatı Ve Vefatından Sonrasının Zikri

81-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ölüm meleği Mûsâ Peygamber'e gönderildi. Melek, Musa'ya gelince, Mûsâ, meleğin yüzüne vurdu, gözünü kararttı. Melek Rabb'ine döndü ve:

— Sen beni ölmek istemeyen bir kula gönderdin! diye hâlini arzetti.

Allah, Azrail'e:

— Sen yine Musa'ya dön de ona, elini bir öküzün sırtı üzerine koymasını ve elinin örttüğü her bir kıla mukaabil bir yıl ömrü olacağını söyle, buyurdu.

Mûsâ bunu duyunca:

— Yâ Rabb'im, bundan sonra ne olacak? diye sordu. Allah:

— Bundan sonra yine ölüm vardır, buyurdu. Mûsâ:

— Öyle ise ölüm şimdi gelsin, niyazında bulundu.

Ebû Hureyre dedi ki: Ve Allah'tan kendisini bir taş atımı uzaklığa kadar Mukaddes Arz'a yaklaştırmasını istedi.

Ebû Hureyre şöyle dedi: Rasûlullah (S): "Eğer ben Musa'nın gömüldüğü o yerde sizinle beraber bulunsaydım, onun yol kenarında, kızıl kum tepesinin altında olan kabrim sizlere muhakkak gösterirdim buyurdu [124].

Râvî Abdurrazzâk şöyle dedi: Ve bize Ma'mer haber verdi ki, Hemmâm ibn Münebbih şöyle demiştir: Bize Ebû Hureyre, Peygam-ber'den bunun benzeri hadîsi tahdîs etti [125].

82-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Müslümanlardan bir adam ile Yahûdîler'den bir adam birbiriyle sövüştü. Müslüman yemin etmekte olduğu bir yemîn içinde:

— Muhammed'i âlemler üzerine süzüp çıkaran Allah'a yemîn ederim ki, dedi.

Yahûdî de müslümâna karşı:

— Musa'yı âlemler üzerine süzüp çıkaran Allah'a yemîn ederim ki, dedi.

Bu esnada müslümân elini kaldırıp Yahûdî'nin yüzüne bir tokat yapıştırdı. Bunun üzerine Yahûdî, Peygamber'e gitti. Kendisiyle müslümân kişinin işini O'na haber verdi. Peygamber (S):

— Bana Mûsâ üzerine hayırlıhk vermeyiniz. Muhakkak insanların hepsi -kıyamet günü- bayılacaklar. Fakat ilk ayılan ben olacağım. O anda bir de göreceğim ki, Mûsâ, Arş'ın bir tarafına sıkıca tutunmuş duruyor. Bilmiyorum, Mûsâ da bayılanların içinde idi de benden evvel mi ayıldı, yâhud baygınlıktan Allah 'in istisna ettiği bahtiyar kimselerden mi bulundu?" [126].

83-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Âdem ile Mûsâ birbirine hüccet getirip çekiştiler. Mûsâ, Âdem 'e:

— Sen, günâhın seni cennetten çıkartmış olduğu Âdem'sin, dedi. Âdem de Musa'ya:

— Sen Allah'ın risâletleri ve kelâmı ile seçip üstün kıldığı Mûsâ'sın. Sonra sen, ben yaratılmadan evvel üzerime takdir edilmiş bir işten dolayı beni kınıyorsun! dedi".

Bunun ardından Rasûlullah iki kerre: "Böylece Âdem Musa'ya delîl ve burhanla gâlib oldu" buyurdu [127].

84-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir gün Peygamber (S) bizim yanımıza çıktı da: "Bana bütün ümmetler arzolundu ve ben semânın etrafını kapatmış çok kalabalık bir karaltı gördüm: Şu, kavmi içinde Musa'dır, denildi" [128].

34- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Allah îmân edenlere de Fir'avn'ın karısını bir misâl olarak îrâd etti. O vakit (bu kadın): 'Ey Rabb 'im, bana nezdinde, cennetin içinde bir ev yap. Beni Fir'avn'dan ve onun (fena) amelinden kurtar. Beni o zâlimler

güruhundan selâmete çıkar* demişti.

Namusunu muhkem bir kaVa gibi muhafaza eden İmrân kızı Meryem'i de (Allah bir ismet numunesi olarak îrâd

etti). Biz bundan dolayı ona ruhumuzdan üfürdük. O, Rabb 'inin kelimelerini ve kitâblarını tasdik etti. İtaat edenlerdendi o" (et-Tahrîm: 11-12) [129].

85-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Erkeklerden birçok kimse kemâle erdi. Kadınlardan ise Fir'avn'ın kadını Âsiye ile İmrân'ın kızı Meryem'den başkası kemâle erişemedi. (Bu ümmetin kadınları üzerine) Âişe'nin fazileti de tirid yemeğinin başka yemeklere karşı fazileti gibidir" [130].

35- Bâb:

"Hakîkaten Kaarûn, Musa'nın kavmindendi. Fakat onlara karşı serkeşlik etti o. Biz ona öyle hazîneler verdik ki, anahtarları güçlü kuvvetli bir cemâate ağır geliyordu. O vakit kavmi ona şöyle demişti:

'Şımarma, çünkü Allah şımarıkları sevmez. Allah'ın sana verdiği (maldan harcamakla) âhiret yurdunu ara.

Dünyâdan nasibini de unutma. Allah'ın sana ihsan ettiği gibi, sen de insanlara ihsanda bulun. Yeryüzünde fesâd

arama. Çünkü Allah fesâdçıları sevmez'. Kaarûn dedi ki:

Bu servet bana ancak bende olan ilim sayesinde verilmiştir*. (O madem ki âlimdi) kendisinden evvelki nesillerden kuvvetçe daha üstün, cem Hyyetçe de daha kuvvetli kimseleri Allah'ın hakîkaten helak etmiş olduğunu bilmedi mi? Mücrimlerden günâhları sorulmaz. Derken zîneti içinde kavminin karşısına çıktı.

Dünyâ hayâtını arzu edenler: 'Ne olurdu Kaarûn'a verilen (şu zenginlik) gibi bizim de olsaydı. O hakikat büyük bir bahtiyardır' dediler. Kendilerine ilim verilenler de: iYazık olsun size! Allah'ın sevabı, îmân ve iyi amel eden kimseler için daha hayırlıdır. Buna da sabredenlerden başkası kavuşturulmaz' dediler. Nihayet biz onu da, sarayını da yere geçiriverdik. Artık Allah'a karşı kendisine yardım edecek hiçbir cemâati de yoktu onun. Bizzat kendini müdâfaa edeceklerden de değildi o. Dün onun mevkiini temenni edenler, sabahleyin şöyle diyorlardı: 'Vay, demek ki Allah, kullarından kimi dilerse onun rızkım yayıyor, daraltıyor.

Allah bize lûtfetmeseydi, bizi de muhakkak batırmıştı.

Vay, demek ki hakikat şudur: Kâfirler asla felah bulmaz!" (el-Kasas: 76-82).

"Le tenûu", "Elbette ağır gelir" demektir. İbn Abbâs şöyle demiştir: "UlVl-kuvveti", yânî "O anahtarları erkeklerden kalabalık bir cemâat kaldıramazdı", "el-Ferıhtne", "Merıhın", yânî "Şımarıklar olarak";

"Veykeennellâhe", "Elem tera ennellâhe yebsutu'rızka limen yeşâu ve yakdiru" sözü gibidir, yânî "Sen Allah'ın dilediği kimseye rızkı genişletir ve daraltır olduğunu bilmedin mi?" demektir [131].

36-'Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

* 'Medyen 'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik. Dedi ki:

'Ey kavmim, Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka hiçbir tanrınız yoktur. Ölçeği, tartıyı eksik tutmayın.

Ben sizi hakikat bir nVmet içinde görüyorum. Şübhesiz ki ben bir gün hepinizi çepçevre kuşatıcı bir azâbdan

korkuyorum. Ey kavmim, ölçekte ve tartıda adaleti yerine getirin. İnsanların eşyasını eksiltmeyin. Yeryüzünde fesâdçılar olarak fenalık yapmayın. Eğer mü'min kimseler iseniz, Allah'ın halâlinden bıraktığı kâr sizin için daha hayırlıdır. Ben sizin üzerinizde bir bekçi de değilim!'Dediler ki: 'Ey Şuayb, atalarımızın taptığı şeylerden, yâhud mallarımızda ne dilersek onu yapmamızdan vaz geçmemizi sana namazın mı emrediyor? Çünkü sen, muhakkak ki sen, yumuşak huylu, aklı başında bir adamsın'. 'Ey kavmim' dedi,

'Ya ben Rabb'imden apaçık bir burhan üzerinde isem, ve O, bana kendisinden güzel bir rızk ihsan etmiş ise, buna ne dersiniz? Size ettiğim yasağa, ben kendim size muhalefet etmek istemiyorum ki. Ben gücümün yettiği kadar ıslâhdan başka birşey arzu etmem. Benim muvaffakiyetim ancak Allah'ın yar dimiyledir. Ben yalnız Oyna güvenip dayandım ve yalnız O'na dönerim. Ey kavmim, bana olan düşmanlığınız, Nuh kavminin, ya Hüd kavminin yâhud Salih kavminin başlarına gelenler gibi, size musibet yüklemesin. Lût kavmi de sizden uzak değil. Rabb 'inizden mağfiret dileyin. Sonra O 'na tevbe ile rucû' edin. Çünkü Rabb 'im çok merhamet edicidir, çok sevendir'. Dediler ki:

'Ey Şuayb, biz senin söylemekte olduğundan birçoğunu iyice anlamıyoruz. Seni de içimizde cidden zaîf görüyoruz. Eğer kabilen olmasaydı, muhakkak ki seni taşla öldürürdük. Sen bizden üstün bir şeref sahibi değilsin ki...'Şuayb: 'Ey kavmim'dedi, 'Size göre benim kabilem mi Allah 'tan daha şereflidir ki, onu arkanıza atılmış bir şey edindiniz? Benim Rabb 'im şübhesiz ne yaparsanız çepçevre kuşatıcıdır. Ey kavmim, elinizden geleni yapın. Ben de vazifemi yapacağım. Yakında bileceksiniz ki, kendisini rüsvây edecek azâb kime gelecektir ve o yalancı kimdir? (O azabı) gözetleyin; ben de sizinle beraber gözetleyiciyim \ Vaktâ ki (azâb) emrimiz geldi. Hem Şuayb % hem onun maiyyetinde îmân etmiş olanları, bizden bir rahmet olarak kurtardık.

Zulmedenleri ise korkunç bir ses yakaladı da yurtlarında diz üstü çökekaldılar (helak oldular). Sanki onlar zâten orada oturmamışlardı. Haberiniz olsun ki, Semûd ilâhî rahmetten nasıl uzaklaştıysa, Medyen kavmine de Öylece

bir uzaklık (verildi)"(HM: 84-95).

"Ehli Medyen'e", çünkü Medyen beldedir; "Karyeye sor" ve Kervana sor" ta'bîrleri de bunun gibidir, yânî "Karye halkına", "Kervan ehline sor" demektir. "Verâekum zıhrıyyen", "Ona yönelmediniz" demektir. Hacetini yerine getirmediği zaman, "Hacetimi yerine getirmedin ve beni arkaya atılmış birşey

kıldın" denilir.

el-Buhârî dedi ki: "ez-Zıhrıyy", beraberinde bir hayvan yâhud kap alman ve onunla kuvvetlenmendir. "Mekânetuhum" ile "Mekânuhum*' bir mavnayadır. "Lem yağnev'\ "Yaşamadılar"; "Te'se", "Hüzünlenirsin"; "Âsâ", "Hüzünlenirim" demektir. el-Hasen: Onlar "Çünkü sen muhakkak ki yumuşak huylu, aklı başında bir adamsın" (Hüd: 87) sözüyle alay etmektedirler, demiştir.

Ve Mucâhid: "Leyke", ."el-Eyke" şeklinde de okunur. "Yevmu'z-zulle", azâb bulutunun onların üzerlerine

gölgelenmesidir, demiştir [132].

37- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Yûnus da hiç şübhesiz gönderilen peygamberlerdendi. Hani o, dolu bir gemiye kaçmıştı. Derken kur'a çekmişlerdi de o da mağlûblardan olmuştu. O, kınanmış bir hâlde iken kendisini hemen bir balık yutmuştu.

Eğer çok tesbîh edenlerden olmasaydı, herhalde (insanların) tekrar diriltilecekleri güne kadar onun karnında kalıp gitmişti. İşte biz onu, kendisi de hasta olarak, açık bir yere çıkarıp bıraktık. Üzerine sakı olmayan cinsten gölgelik bir nebat bitirdik. Onu yüzbine peygamber gönderdik. Hattâ artıyorlardı da. Nihayet ona îmân ettiler de kendilerini bir zamana kadar geçindirdik" (es-saffât: 139-148).

"Sen şimdilik Rabbanin hükmüne sabret. O balık sahibi (Yûnus Peygamber) gibi olma. Hatırla ki o, gamla dolu

olarak dua etmişti. Eğer RabbHnden ona bir nVmet erişmiş olmasaydı, o mutlakaa çıkarıldığı o çırılçıplak yere kınanmış bir hâlde atılacaktı. Bunun ardından Rabb'i onu seçti de kendisini sâlihlerden yaptı"

(el-Kalem: 48-50) [133].

86-....... Bize Sufyân, el-A'meş'ten; o da Ebû Vâil'den; o da Abdullah ibn

Mes'ûd(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Sizden hiçbiriniz sakın benim Yûnus'tan hayırlı olduğumu söylemesin" buyurmuştur.

Râvî Müsedded: "Yûnus ibn Mettâ" şeklinde ziyâdeli söylemiştir [134]

87-.......Bize Şu'be, Katâde'den; o daEbû'I-Âliye'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Hiçbir kul için: Ben mu-hakkak Yûnus ibn Mettâ'dan hayırlıyım, demesi uygun değildir" buyurmuş ve Yûnus'u babası Mettâ'ya nisbet etmiştir [135].

88-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bir Yahûdî ticâret eşyasını satışa arzederken, bu eşyaya mukaabil hoşlanmadığı birşey verilmişti. Bunun üzerine:

Bu sözü Ensâr'dan bir kimse işitti. Kalkıp Yahûdî'ye bir tokat vurdu ve:

— Peygamber (S) aramızda bulunduğu hâlde sen Musa'yı beşer üzerine tercîh eden Allah'a yemîn ederim diyorsun öyle mi? dedi.

Bunun üzerine Yahûdî, Peygamber'e gitti ve:

— Yâ Eba'l-Kaasım! Muhakkak ki benim için bir zimmet ve ahid vardır. Fulan kimseye ne oluyor ki, o benim yüzüme tokat vurdu? dedi.

Peygamber o sahâbîye:

— "Bunun yüzüne niçin tokat vurdun?" buyurdu.

Ensârî, Yahudi'yle olan işini zikretti. Bundan dolayı Peygamber öfke izi yüzünde görülecek derecede öfkelendi. Sonra şöyle buyurdu:

— "Allah'ın peygamberleri arasında üstün kılmalar yapmayınız. Şunda hiç şübhe yok ki: Sûra üfürülmüş, artık Allah 'in diledikleri müstesna olmak üzere göklerde kim var, yerde kim varsa hepsi düşüp ölmüştür. Sonra bir daha üfürülmüştür. Ben ilk diriltilen olacağım. O anda bir de bakacağım ki, Mûsâ, Turu Sînâ günündeki çarpılması ile muhasebe mi olundu, yoksa benden evvel mi diriltildi; bilmiyorum. Ve ben: Muhakkak bir kimse Yûnus ibn Mettâ'dan daha faziletlidir, sözünü de söylemem" [136].

89-.......Ben Humeyd ibn Abdirrahmân'dan; odaEbû Hureyre(R)'den işitti ki, Peygamber (S): "Hiçbir kul için: Ben Yûnus ibn Mettâ'dan hayırlıyım demesi yakışmaz" buyurmuştur.

38- Bâb:

"Onlara, denizin yanındaki o kasabayı sor. Hani oranın ahâlîsi cumartesi gününün hürmetini bozarak haddi aşmışlardı. Çünkü cumartesi ta HM yaptıkları gün balıklar akın akın meydana çıkarak yanlarına geliyordu.

Cumartesi ta 'ttti yapmayacakları gün ise gelmiyordu. İşte biz, itaatten çıkmakta olduklarından dolayı kendilerini böylece imtihan ediyorduk. Hani içlerinden bir ümmet: 'Allah'ın kendilerini helak edeceği yeyâ çetin bir azab ile cezalandıracağı bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz?' dediği zaman o va'z edenler de;

'Rabb 'imize (özür dilemeye yüzümüz olsun) için. Umulur ki sakınırlar' demişlerdi. Vaktâ ki onlar artık edilen va'zları unuttular, biz de kötülükten vazgeçirmekte sebat edenleri selâmete çıkardık.

Zulmedenleri ise yapmakta oldukları fısklar yüzünden şiddetli bir azab ile yakaladık. Bu suretle onlar serkeşlik ederek yasak edileni yapmakta ısrar edince kendilerine:

Hor ve zelîl maymunlar olun! dedik" (ei-A'râf: 163166) [137].

39- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Ve Davud'a Zebur'u verdiğimiz gibi şübhesiz sana da Vahyettİk" (en-NÎsâ: 163).

"ez-Zuburu", "Kitâblar"; bunun vahidi "Zebur'udur. "Zebertu", "yazdım" demektir. "And olsun ki biz Davud'a tarafımızdan bir imtiyaz verdik: Ey dağlar,

onunla birlikte tesbîh edin (dedik), kuşlara da. Ona demiri de yumuşattık. Uzun zırhlar yap, (onları) dokumada intizâmı gözet, diye buyurduk.

(Ey Dâvûd Hanedanı) iyi amellerde bulunun. Çünkü hakikat ben, ne yaparsanız tastamam görenim" (Sebe': 10-11).

Mucâhid: "Evvibi", "Tesbîh edin" demektir; "Sâbiğât", "Zırhlar"; "Ve kaddir fVs-serdV\ yânı "Çiviler ve halkalarda mikdârı iyi takdir et, çivileri çok inceltme, o takdirde aralarına su girer; çivileri kalın da yapma, o zaman da halkaları ayırıp kırar" demektir, dedi. "Onlara peygamberleri: 'Hakikat Allah size bir pâdişâh olarak TâlûVu göndermiştir' dedi. Onlar ki: 'Biz hükümdarlığa ondan daha lâyık iken ve ona maldan da bolluk verilmemişken nasıl olur da bizim başımızdan padişahlık onun olabilir?' dediler. Peygamber: 'Şübhesiz Allah, onu sizin üstünüze beğenip seçmiştir. Ona bilgice, vücûdca da bir üstünlük vermiştir. Allah mülkünü kime dilerse ona verir. Allah'ın rahmeti boldur, gerçek bilicidir" (el-Bakara: 247).

"...Nihayet o Tâlût ve maiyyetindeki müzminler o ırmağı geçtikleri zaman, beri yanda kalanlar: 'Bu gün bizim Câlût'a ve ordusuna karşı takatimiz yoktur' dediler. Muhakkak Allah'a kavuşacaklarını bilenler (ve itaatle ırmağı geçenler) ise: 'Nice az bir cemiyet daha çok bir cemiyete Allah'ın izniyle galebe etmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir' dediler. Bunlar Câlût ile askerlerine karşı çıktıkları zaman niyaz edip: Ey Rabb 'imiz, üzerimize sabır yağdır. Ayaklarımıza sebat ver. Bu kâfirler güruhuna karşı bize yardım et' dediler. Derken Allah'ın izniyle onları bozguna uğrattılar. Dâvûd da Câlût'u öldürdü. Allah da saltanat ve hikmet verdi ve daha dilemekte olduğundan bâzı şeyler öğretti... " {el-Bakara: 249-251) [138].

90-.......BizeMa'mer, Hemmâm'dan; odaEbû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Dâvûd Pey'gam-ber'e (Zebur'u) okumak kolaylaştırıldı. Dâvûd kendisinin binek hayvanlarının sefere hazırlanmasını emrederdi de onlar eğerlenirdi. Bunlar eğerlenmezden evvel Zebur'u okurdu. Dâvûd yalnız kendi elinin emeğinden yer idi".

Bu hadîsi Mûsâ ibn Ukbe de Safvân'dan; o da Atâ ibn Yesâr'-dan; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den senediyle rivayet etmiştir [139].

91-.......Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: Benim "Vallâhî yaşadığım müddetçe ben gündüzleyin oruç tutacağım, geceleyin namaz kılacağım" demekte olduğum, Rasûlullah'a haber verilmiş. Ra-sûlullah (S) Abdullah'a:

— "Vallahiben muhakkak yaşadığım müddetçe gündüzleyin oruç tutacağım, geceleri namaz kılacağım demekte olan kimse sen misin?" diye sordu.

Ben:

— Evet, ben bu sözü söyledim, dedim. Rasûlullah:

— "Sen bu ağır ibâdeti yerine getirmeye güç yetiremezsin. Onun için bazen oruç tut, bazen tutma; geceleyin kalk namaz kıl ve bir kısmında uyu. Ve her aydan üç gün oruç tut. Çünkü haseneler on misli ile karşılanır. Böylece bu üçer günlük oruçlar bütün bir yıl orucu gibi olur" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah, ben bundan fazlasına da güç yetiririm, dedim.

— "Öyleyse bir gün oruç tut, iki gün oruç tutma" buyurdu. Abdullah dedi ki: Ben yine:

— Ben bundan fazlasına da güç yetiririm, dedim. Rasûlullah:

— "Öyleyse bir gün oruç tut, bir gün tutma. îşte bu, Dâvûd Pey-gamber'in orucudur. Bu, oruçların en âdilidir" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah, ben bundan fazlasına da güç yetiririm, dedim. Rasûlullah:

— "Bundan daha faziletli oruç yoktur" buyurdu.

92-....... Abdullah ibn Amr ibni'1-Âs şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bana:

— "Senin geceleyin namaz kılar, gündüzleyin oruç tutar olduğun bana haber verilmedi mi?" buyurdu.

Ben:

— Evet, dedim. Rasûlullah:

— "Muhakkak ki sen bunu yaptığın zaman gözler içeri çöker, beden de yorulup zayıflar. Sen her aydan üç gün oruç tut. Bu da bütün yıl orucu yâhud bütün yıl orucu gibidir" buyurdu. .

Ben:

— Ben kendimi kuvvetli buluyorum, dedim. (Râvî Mıs'ar: Kuvveti kasdediyor demiştir.)

Rasûlullah:

— "Öyleyse Dâvûd Peygamber orucu tut. O, bir gün oruç tutar, bir gün yerdi ve düşmanla karşılaştığı zaman kaçmazdı" buyurdu [140].

40- Bâb:

"Allah'a en sevimli olan namaz, Dâvûd namazıdır. Allah*a en sevimli olan oruç da Dâvûd Peygamberin orucudur. Dâvûd, gecenin yarısında uyurdu ve gecenin üçte birinde namaz kılardı. Gecenin altıda birinde yine

uyurdu. Dâvûd bir gün oruç tutar, bir gün de tutmazdı".

Alî (?) ^öyle dedi: Bu "Gecenin altıda birinde uyurdu" sözü, Aişe'nin sözüdür. Çünkü Aişe: Seher vakti onu, benim yanımda muhakkak uyur bulurdu, demiştir.

93-.......Amr ibn Evs es-Sakafî, Abdullah ibn Amr'dan, şöyle dediğini işitmiştir: Rasûlullah (S) bana: "Allah'a en sevimli olan oruç, Dâvûd Peygamber'in orucudur. Dâvûd bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı. Allah'a en sevimli olan namaz da yine Dâvûd Peygamber'in namazıdır, O gecenin yarısını uyur, üçte birinde namaz kılar, altıda birinde tekrar uyurdu" buyurdu [141] .

41- Bâb:

"Onların diyeceklerine sabret. Kulumuzu; o kuvvet sahibi Davud'u hatırla. Çünkü o dâima (Allah'ın rızâsına) donen bir zât idi. Gerçek biz dağları kendisine musahhar kıldık ki, bunlar akşamleyin ve kuşluk vakti onunla birlikte durmadan teşbih ederlerdi. Toplanıp gelen kuşları da (kendisine ram ettik); herbiri itaatle ona dönücü idi. Onun mülkünü de kuvvetlendirdik. Ona hikmet ve fasl-ı hitâb verdik" (Sâd: 17-20).

Mucâhid şöyle demiştir: 'Faslu'l-hitâb", "Hükümde ince anlayış"tır.

"Velâtuştıt", "İsraf etme, bizi yolun doğrusuna hidâyet et". "Şu benim kardeşim, onun doksan dokuz na'cesi var. Benim ise bir tek na'cem var": "Na'cef kelimesi kadın için de, davar için de söylenir.

"Ekfünihâ{ = Onu bana ver)": "Meryem'e Zekeriyyâ kefîl oldu" demek gibidir; yânî onu kendisine aldı.

"Azzenî", "Bana gâlib geldi", yânî benden daha azîz oldu. "A'zeztuhu", "Ben onu hitâbda azîz kıldım".

"Hitâb", "Karşılıklı söz döndürme"dir deniliyor. "(Dâvûd) dedi: "And olsun ki, o senin dişi koyununu kendi dişi koyunlarına katmak istemesiyle sana zulmetmiştir. Gerçi mallarını birbirine katıp karıştıran ortakların çoğu mutlakaa birbirine haksızlık eder... "

İbn Abbâs: "Biz onu fitneye uğrattık", "Biz onu denemeye tâbi' tuttuk" demektir, demiştir. Umer bunu

"Fettenâhu" diye tâ'nın şeddesiyle okumuştur. "Dâvûd bunun üzerine RabbHnden mağfiret edilmesini istedi, rükû' ile yere kapanıp Allah'a döndü" [142]
.

94-....... Mucâhid şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs'a:

— Sâd Sûresi'nde secde ediyor muyuz? dedim. O:

— "Daha evvel de Nuh'u ve onun neslinden Davud'u, Süleyman '/, Eyyûb % Yûsuf'u, Mûsâ 'yi ve Hârûn'u (nübüvvetle) hidâyete kavuşturduk... İşte bunlar Allah'ın hidâyet ettiği kimselerdir. O hâlde sen de onların gittiği doğru yolu tutup

ona uy... " (ei-En'âm: 84-90) âyetlerini okudu da:

— Peygamberiniz (S) onlara uymakla emrolunanlardandır, dedi [143].

95-.......Bize Eyyûb, İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R):

Sâd secdesi vâcib kılman secdelerden değildir, fakat ben Peygam-ber(S)'i bu sûrede secde ederken gördüm, demiştir [144].

42- Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı:

"Biz Davud'a oğlu Süleyman'ı ihsan ettik. Süleyman ne güzel kuldu! Çünkü o, dâima Allah'a dönendi. Hani ona öğleden sonra bir ayağını tırnağı üstüne dikip üç ayağı üzerinde duran sür'atli koşu atları gösterilmişti de: 'Gerçek ben mal sevgisine (sırf) Rabb 'imi zikretmek için düştüm' demişti. Nihayet (bu atlar) perdenin arkasına gizlenmişlerdi. 'Onları bana döndürün' dedi. Hemen ayaklarını, boyunlarını okşamaya, taramaya başladı.

And olsun biz Süleyman'ı imtihan da ettik. Tahtının üstüne bir cesed bırakıverdik. Sonra o yine (eski hâline) döndü. Dedi ki: 'Ey Rabb Hm, beni mağfiret eyle, bana öyle bir mülk (ve saltanat) ver ki o, benden başka hiçbir kimseye lâyık olmasın. Şübhesiz bütün murâdları ihsan eden Sensin Sen!' Bunun üzerine biz de ona rüzgârı musahhar ettik ki, bu, onun emriyle, onun dilediği yere yumuşacık akar giderdi. Şeytânları, (onlardan) her bina ustasını, her dalgıcı, bukağılara bağlanmış olan diğerlerini de (emrine ram ettik): Bu, bizim vergimizdir.

Artık (dilediğine) hesâbsiz ver yâhud tut (dedik). Şübhe yok ki indimizde onun mutlak bir yakınlığı ve dönüp geleceği yer güzelliği de vardır" (Sâd: 30-40).

"Süleyman'a da rüzgârı (musahhar kıldık) ki, sabahı bir ay(lık yol), akşamı bir aydı. Erimiş bakır ma 'denini ona sel gibi akıttık. Önünde Rabb 'inin izniyle iş gören bâzı cinnler de vardı. İçlerinden kim bizim emrimizden ayrılıp saparsa ona çılgın azabdan tattırırdık. O, kalelerden, heykellerden, büyük havuzlar gibi

çanaklardan, sabit

sabit kazanlardan ne dilerse kendisine yaparlardı. Ey Dâvûd Hanedanı, siz Allah'a şükr için çalışın. Kullarımdan (hakkıyle) şükreden azdır. Sonra biz ona ölüm hükmünü infaz edince (dayandığı) asasını yemekte olan ağaç kurdundan başka birşey bunun ölümünü onlara göstermedi. Bu suretle yere kapanıp yıkıldığı zaman besbelli oldu ki, eğer cinnler gaybı bilmiş olsalardı, öyle horlayıcı bir azâb içinde kalıp durmazlardı" (Sebe\ 12-14).

"Şeytânların, Süleyman'ın mülkü aleyhine uydurup ta'kîb ettikleri şeylere (yalanlara) uydular. Hâlbuki

Süleyman asla kâfir olmadı. Fakat o şeytânlar kâfirdirler ki, insanlara büyücülüğü ve Bahirdeki iki meleğe; Hârût ve MârûVa indirilen şeyleri öğretiyorlardı... " (el-Bakara: 102) [145]

96-.......Bize Şu'be, Muhammed ibn Ziyâd'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Cinn taifesinden bir ifrit, dün gece namazımı kesip bozmak için bana an-sızm hücum etti. Allah beni gâlib getirip ona istediğimi yapma kuvveti verdi. Ben onu yakaladım ve hepiniz onu güresiniz diye mescidin direklerinden birine bağlamak istedim. Fakat kardeşim Süleyman Peygamber'in: Rabb Hm bana mağfiret et ve benden sonra kimseye lâyık olmayacak bir mülkü bana bağışla (Sâd: 35) duasını hatırladım da, ifriti köpek gibi kovdum".

"İfrît", insten ve cânn taifesinden mütemerrid yânı çok inadçı, isyancı, kibirli demektir. Bu "Zebîne" gibidir; bunun cem'i de "ez-Zebâniyetu"dur [146].

97-.......el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Davud'un oğlu Süleyman: Ben bu gece yetmiş kadını dolaşacağım da onlardan herbiri Allah yolunda mücâhede edecek birer süvârî oğlana gebe kalır, diye kesin konuştu. Arkadaşı olan melek ona: İnşâallah de, dedi. O diliyle inşâallah demedi. O hakîkaten o kadınları dolaştı, fakat içlerinden yalnız biri iki şıkkından biri düşük bir oğlana hâmile kalmıştır".

Peygamber: "Eğer Süleyman İnşâallah deseydi, elbette o çocukların hepsi

Allah yolunda cihâd ederlerdi" buyurdu.

Râvî Şuayb ile İbnu Ebi'z-Zinâd "Doksan kadın" demişlerdir ki, bu daha sahihtir [147].

98-....... Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Ben bir kerresinde:

— Yâ Rasûlallah, ilk konulan mescid hangisidir? dedim. Rasûlullah:

— ' 'el-Mescidıı 'Î-Harâm" buyurdu. Ben:

— Sonra hangisi? dedim. Rasûlullah (S):

— "Sonra el-Mescidu'l-Aksa" buyurdu. Ben:

— Bu iki mescidin kuruluşu arasında ne kadar zaman vardır? dedim.

— "Kırk sene" buyurdu, sonra şunu söyledi:

— "Sana namaz her nerede yetişirse, sen namazı orada kıl, bütün yeryüzü senin için bir mesciddir" [148].

99-....... Bize Ebû'z-Zinâd haber verdi; ona da Abdurrahmân ibn Hürmüz tahdîs etmiş ki, o da Ebû Hureyre(R)'den işitmiş; o da Rasûlullah (S)'tan şöyle buyururken işitmiştir: "Benim benzerimle insanların benzeri şu bir kişinin hâli gibidir ki, o bir ateş yakmış, kelebekler ve şu birtakım hayvanlar ateşe düşmeye başlarlar".

Yine dedi ki: "İki kadın ve beraberlerinde onların iki oğlan çocukları vardı. (Bunlar yolda giderken) kurt geldi, bunlardan birisinin çocuğunu kapıp gitti. Bunun üzerine (çocuğunu kurt kapan büyük) kadın, arkadaşı küçük kadına:

— Kurt senin çocuğunu götürdü, dedi. Diğer kadın da:

— Hayır, senin çocuğunu götürdü, dedi.

Nihayet bu iki kadın muhakemelerini Davud'a arzettiler. O da büyük kadın lehine hükmetti (Kurdun kaptığı çocuk, küçük kadına âid oldu). Bunlar mahkemeden çıkıp Davud'un oğlu Süleyman 'a gittiler. Ve babasının hükmünü

yeniden ona bildirdiler. Ö da:

— Bana bir bıçak getirin de çocuğu iki kadın arasında paylaştırayım, dedi.

Bunun üzerine küçük kadın:

— Aman öyle yapma! Allah sana merhamet etsin! Çocuk bu kadınındır, dedi.

Süleyman bu söz üzerine çocuğun küçük kadına âid olduğuna hükmetti".

Ebû Hureyre: Vallahi ben "Sikkîn" sözünü o güne kadar hiç işitmemiştim; biz bıçağa sâdece "Müdye" diyorduk, demiştir [149].

43- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'Andolsun ki biz Lukmân'a, Allah'a şükret diye hikmet verdik. Kim şükrederse, ancak kendi fâidesi için şükreder. Kim de nankörlük ederse, hiç şübhe yok ki, Allah ganîdir, her hamde O lâyıktır. Hani Lukmân oğluna, ona öğüt verirken şöyle demişti: Oğulcağızım, Allah'a ortak koşma. Çünkü şirk elbette büyük bir zulümdür. Biz insana ana babasını tavsiye ettik. Onun . anası kendisini za 'f üstüne za'/ ile taşımıştır.

Sütten ayrılması da iki yıl (sürmüştür). Bana ve ana babana şükret. Dönüşün ancak banadır. Eğer onlar sence ilimde (yeri) olmadık herhangi birşeyi bana eş tutman üzerinde seni zorlarlarsa kendilerine itaat etme.

Onlarla dünyâda iyi geçin. Bana dönenlerin yoluna uy.

Nihayet dönüşünüz ancak banadır. O vakit ben de size ne yapıyordunuz, haber veririm. Oğulcağızım, hakikat (yaptığın iyilik ve kötülük) bir hardal tanesi kadar olsa da bir kaya içinde, ya göklerde, yâhud yerin dibinde

(gizlenmiş) olsa bile Allah onu getirir. Çünkü Allah lâtiftir, hakkıyle haberdârdır. Oğulcuğum, namazı dosdoğru kıl. İyiliği emret. Kötülükten vazgeçirmeye çalış. Sana isabet eden herşeye katlan.

Çünkü bunlar kaVî surette farz edilen işlerdendir. İnsanlardan yüzünü çevirme. Yeryüzünde şımarık yürüme. Zîrâ Allah her büyüklük taslayanı, kendini beğenip öğüneni sevmez. Yürüyüşünde mu 'tedil ol. Sesini alçalt. Seslerin en çirkini hakikat eşeklerin anırışıdır" (Lukmân: 12-19).

"Velâtusa'ır", "Yüzü döndürmektir [150].

100-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: "îmân edenler, bununla beraber îmânlarına zulüm karıştırmayanlar; işte onlar, emin olmak hakkı kendilerinindir. Onlar doğru yolu bulmuş kimselerdir" (ei-En'âm: 82) âyeti indiği zaman, Peygamber'in sahâbîleri:

— Bizim hangimiz îmânına bir zulüm karıştırmaz ki? dediler. Bunun üzerine "Allah 'a ortak koşma. Çünkü şirk elbette büyük zulümdür" (Lukmân: 13) âyeti

indi.

101-.......Bize el-A'meş, İbrahim'den; o da Alkame'den tahdîs etti ki, Abdullah (R) şöyle demiştir: "îmân edenler, bununla beraber îmânlarına zulüm karıştırmayanlar; işte onlar, (korkudan) emîn olmak hakkı kendilerinindir. Onlar doğru yolu bulmuş kimselerdir" (ei-En'âm: 82) âyeti indiği zaman bu, müslümânlara ağır geldi de:

— Yâ Rasûlallah, bizim hangimiz nefsine zulmetmez ki? dediler. Rasûlullah (S):

— "Bu âyetteki zulüm, sizin anladığınız gibi değildir. O zulüm ancak şirktir. Lukmân'ın oğluna öğüt verirken: Oğulcuğum, Allah'a ortak koşma. Çünkü Allah 'a ortak koşmak büyük zulümdür dediğini işitmediniz mi?" buyurdu [151].

44- Bâb:

"Onlara o şehir sahihlerini misâl getir. Hani oraya elçiler gelmişti. Biz o zaman kendilerine iki elçi göndermiştik de onları tekzîb etmişlerdi. Biz de bir üçüncü ile (bunları) kuvvetlendirmiştik ve: 'Biz size gönderilmiş elçileriz9 demişlerdi. Onlar: 'Siz, bizim gibi insandan başka kimseler değilsiniz. Hem Rahman hiçbirşey indirmemiştir. Siz yalan söyler kimselerden başkası değilsiniz' dediler. Elçiler şöyle dediler: 'Rabb Hmiz biliyor ki, biz hakîkaten size gönderilmiş elçileriz. Bizim üzerimize (vazife) apaçık tebliğden başkası değildir'. Onlar dediler: 'Doğrusu biz sizin yüzünüzden uğursuzlandık. Eğer vazgeçmezseniz» and olsun, sizi mutlak taşlarız. Bizden size muhakkak acıklı bir işkence de dokunur'. Onlar da: 'Sizin uğursuzluğunuz kendi beraberinizdedir!

Size nasihat edilirse mi (bunu uğursuzluk sayacaksınız)?

Hayır siz haddi aşıp taşanlar güruhusunuz* dediler. O şehrin en uç kenarından koşarak bir adam geldi: 'Ey kavmim' dedi, 'Uyun o gönderilmiş olanlara. Uyun sizden hiçbir ücret istemeyen o kimselere. Onlar hidâyete ermiş zâtlardır. Ben beni yaratana neden kulluk etmeyecek misim? Sizler ancak O'na döndürüleceksiniz. Ben O 'ndan başka tanrılar edinir miyim? Eğer o çok

merhamet edici Allah bana bir zarar yapmak isterse, onların (iddia ettiğiniz) şefaati bana hiçbir fâide vermez. Onlar beni asta kurtaramazlar.

Şübhesiz ben o takdirde de mutlak apaçık bir sapıklık içindeyimdir. Gerçek ben Rabb Hnize îmân ettim. İşte bunu benden duyun'. (Ona:) 'Gir cennete' denildi. (O da:) 'Ne olurdu' dedi, 'Kavmim bilselerdi, Rabb 'imin beni mağfiret ettiğini, beni ikram edilenlerden kıldığını!'

Ondan sonra kavminin üzerine gökten hiçbir ordu indirmedik, indiriciler de değildik. (Onların ukubeti) bir tek sayhadan başka değildi. Artık hemen sönüverdiler" (Yâsîn: 13-29).

"Feazzeznâ"; Mucâhid "Şiddetlendirdik" dedi. İbn Abbâs: "Tâirukum", "Musibetleriniz" demektir, demiştir [152].

45- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Kâf, Hâ, Yâ, Ayn, Sâd. Bu, kulu Zekeriyyâ'ya Rabb 'inin rahmetini anıştır. O, Rabb 'ine gizlice niyaz ettiği zaman demişti ki: 'Ey Rabb'im, hakikat ben...

Benim kemiğim yıprandı. Başımın saçı tutuştu. Ey Rabb 'im, ben sana ne dua etmişsem bedbaht (ve mahrum) olmadım. Hakikat ben, kendimden sonra yerine gelecek akrabamdan endîşeye düştüm. Karım da kısırdır. Binâenaleyh bana, tarafından (ve kendi sulbümden) bir oğul ihsan et. Ki bana da mirasçı olsun, Ya'kûb Hanedanına da mirasçı olsun. Rabb'im sen onu rızâna kavuştur!' (Allah buyurdu:) 'Ey Zekeriyyâ, hakîkaten sana Yahya adında bir oğul müjdeleriz ki, bundan evvel biz ona hiçbir (kimseyi) adaş yapmamıştık'. Dedi: 'Rabb 'im benim nasıl oğlum olur ki? Karım bir kısırdır. Ben ise ihtiyarlığın son haddine varmışımdır'. (Melek) dedi: 'Öyledir. Fakat Rabb'in buyurdu ki - o, bana göre pek kolay. Daha evvel sen hiçbirşey değilken ben seni yaratmışımdır\ Dedi: 'Rabb'im, bana (bu hususta) bir nişan ver*. Buyurdu;

'Senin nişanın sapasağlam iken üç gece insanlarla konuşamamandır\ Derken (Zekeriyyâ) mescidinden kavminin karşısına çıkıp, onlara: 'Sabah akşam tesbîh edin diye işaret verdi. (Yahya'yı ihsan ettik ve ona çocukluğunda:) 'Ey Yahya, kitabı kuvvetle tuV(dedik).

Henüz sabi iken ona hikmet verdik. Tarafımızdan ona bir kalb yumuşaklığı ve temizlik verdik. O, çok muttaki

idL Anasına babasına da itaatli idi. Bir serkeş ve âsî değildi. Dünyâya getirildiği gün de, öleceği gün de> diri olarak kaldırılacağı gün de ona selâm olsun' (Meryem: 1-15).

İbn Abbâs şöyle demiştir: "Semiyyen", "Mislen" demektir. * 'Radiyyen*', "Merdıyyen"; * 'Itıyyen' "Asiyyen" denilir. "Hıyyen", "Atâ ya'tû" fiilindendir.

"Seviyyen" için "Sahîhan" ma'nâsınadır da deniliyor. "Mıhıâbdan kavminin karşısına çıkıp onlara sabah akşam tesbîh edin diye vahyetti; yânî işaret etti".

"Hafiyyen", "Latîfen" demektir. "Âkıran" (yânî "çocuk doğurmayan" sıfatı) erkek ve dişidir, ikisine de sıfat olur [153].

102-.......Bize Katâde, Enes ibn Mâlik'ten; o da Mâlik ibn Sa'saa'dan tahdîs etti ki, onlara da Peygamber (S) göklere yürütüldüğü geceden şöyle tahdîs etmiştir: "...Sonrayükseldi, ikinci semâya varınca oranın kapısının açılmasını istedi.

— Kimdir o? denildi.

— Cibril'dir, dedi.

— Beraberindeki kimdir? denildi.

— Muhammed'dir, diye cevâb verdi.

— O'na vahy ve mi'râc gönderildi mi? denildi. Cibril:

— Evet gönderildi, dedi.

Yükseltmekten ayrılıp da ikinci semâya vardığımda, orada Yahya ve îsâ Peygamberlerle karşılaştım. Yahya ile îsâ teyze oğullarıdır.

Cibril bana:

— Bu gördüklerin Yahya ile isa'dır; bunlara selâm ver! dedi. Ben de onlara selâm verdim. Onlar da selâmımı mukaabele ettiler. Sonra:

— Merhaba hayırlı kardeş ve sâlihpeygamber! dediler..." [154].

46- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Kitâbda Meryem kıssasını da an. Hani o, ailesinden ayrılıp doğu tarafında bir yere çekilmişti. Sonra onların Önünde bir perde edinmişti. Derken biz ona ruhumuzu göndermiştik de, o, kendisine yaratılışı tam bir beşer şeklinde görünmüştü. Meryem ona dedi ki: 'Doğrusu ben senden Rahman olan Allah'a sığınırım. Eğer sen hakkıyle sakınan isen (çekil yanımdan). Rûh da: 'Ben ancak sana pak bir oğlan vermeye vesile olmak için Rabb "inin gönderdiği elçiyim' dedi. O: 'Benim nasıl bir oğlum olacakmış; evlenmedim, bana bir beşer dokunmamıştır. Ben iffetsiz de değilim' dedi. Rûh: 'Öyledir. Fakat Rabb 'in buyurdu ki: O bana göre pek kolay. Çünkü biz onu insanlara bir âyet ve tarafımızdan bir rahmet kılacağız. Zâten iş olup bitmiştir '. Nihayet ona gebe kalıp bununla uzak bir yere çekildi. Derken çocuğun sancısı onu bir hurma ağacına dayanmaya şevketti: 'Keski bundan evvel

öleydim, unutulup gideydim' dedi. Aşağısından ona şu nida geldi: 'Tasalanma, .Rabb'in senin alt yanından bir su arkı vücûda getirmiştir. Hurma ağacını kendine doğru silk, üstüne derilmiş taze hurma dökülecektir.

Artık ye, iç. 'Gözün aydın olsun. Eğer beşerden herhangi birini görürsen: Ben Rahman olan Allah'a oruç adadım. Onun için bu gün hiçbir kimseye kat 'iyyen söz söylemeyeceğim, de. Derken onu yüklenerek kavmine getirdi. Dediler: 'Hey Meryem, and olsun sen acîb birşey yapmışsın. Ey Hârûn 'un kızkardeşi, senin baban kötü bir adam değildi. Anan da iffetsiz bir kadın değildi!' Bunun üzerine Meryem, isa'yı işaret etti. 'Biz henüz beşikte bulunan bir sabi ile nasıl konuşuruz?' dediler. (îsâ dile gelip) dedi ki: 'Ben hakikat Allah'ın kuluyum. O bana kitâb verdi. Beni peygamber yaptı. Beni her nerede bulunursam mübarek kıldı. Bana, ben hayâtta oldukça namazı, zekâtı emretti. Beni anneme hürmetkar kıldı. Beni bir zorba, bir bedbaht olarak yaratmadı. Dünyâya getirildiğim gün de, öleceğim gün de, bir diri olarak (kabrimden) kaldırılacağım gün de selâm (ve selâmet) benim üzerimedir'. İşte hakkında şekk ve ihtilâf etmekte oldukları Meryem oğlu îsâ, Hakk kavlince budur" (Meryem: ıe-34).

"Gerçek, Allah Âdem'i, Nuh'u, İbrahim Hanedanı'm, İmrân ailesini hepsi de

birbirinden gelme tek bir zürriyet

olarak âlemlerin üzerine seçilmiş kıldı. Allah hakkıyle işitici, kemâliyle bilicidir. Hani İmrân 'in karısı (Hanne):

'Rabb 'im, karnımdakini âzâdlı bir kul olarak sana adadım. Benden olan bu adağı kabul et. Şübhesiz hakkıyle işiten, kemâliyle bilen Sensin Sen' demişti.

Fakat onu kız doğurunca, Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilici iken: 'Rabb 'im, hakikat ben onu kız olarak doğurdum. Erkek, kız gibi değildir. Gerçek ben adını Meryem koydum. Ben onu da, zürriyetini de o taşlanmış şeytândan sana sığındırırım' dedi. Bunun üzerine Rabb 'i onu iyi bir rızâ ile kabul etti. Onu güzel bir nebat gibi büyüttü. Zekeriyyâ 'yi da ona bakmaya me 'mûr etti. Zekeriyyâ ne zaman (kızın bulunduğu) mihraba girdiyse, onun yanında bir yiyecek buldu. 'Meryem, bu sana nereden (geliyor)?' dedi. O da: 'Bu, Allah tarafından. Şübhe yoktur ki, Allah kimi dilerse ona sayısız fizik verir' derdi" (âiu tmrân: 33-37).

"Hani melekler: 'Ey Meryem, şübhesiz ki Allah sana seçkin bir hususiyet verdi. Seni tertemiz büyüttü. Seni âlemlerin kadınları üzerine seçkin kıldı' demişti. 'Ey Meryem, huşu' ile Rabb 'inin divânına dur, secdeye kapan, rükû' edenlerle beraber eğil (cemâatle namaz kıl)'. Bunlar sana vahyetmekte olduğumuz gayb haberlerindendir. Meryem 'i onlardan hangisi himayesine alacak diye kalemlerini atarlarken sen yanlarında değildin. Çekişirlerken de yine yanlarında yoktun. Melekler: Ey Meryem, Allah kendinden bir kelimeyi sana müjdeliyor... " (âiu imrân: 42-45).

İbn Abbâs şöyle demiştir: "Alu İmrân", bütün mü'minlerdir. "Alu İbrahim", "Âiu İmrân", "Alû Yasin" ve "Âiu Muhammed" ta'bîrlerinden kasdedilen de hep mü'minlerdir. Çünkü Allah: "HaUîkat İbrahim 'e insanların en yakını, herhalde zamanında ona tâbi' olanlardır... " (âiu imrân: 68) buyuruyor; onlar da ancak mü'minlerdir. (Binâenaleyh ona muhalefet edenler, orun âl'inden değildirler.) "Âiu Ya'kûb" denilip jr; bunun aslı "Ehlu Ya'kûb"dur. He, hemzeyle kalbedilmiştir. "Âl" kelimesini küçültme ismi yaptıkları zaman, sonra o hemzeyi aslına döndürürler de "Uheylun" derler [155].

103-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb tahdîs edip

şöyle dedi: Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Ben Rasûlul-lah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Âdem çocuklarından doğu-rulan hiçbir çocuk yoktur ki, doyurulurken şeytân ona dokunmuş olmasın. İşte şeytânın dokunmasından dolayıdır ki, çocuk anasından doğduğu andaferyâd ederek ağlar. Şeytânın bu dokunmasından Meryem oğlu ile annesi müstesnadır".

Sonra Ebû Hureyre: "Be/ı onu ve zürriyetini o taşlanmış şeytândan Sana sığındırırım" (Âiu imrân: 36) âyetini söylerdi [156].

47- Bâb:

"Hani melekler: 'Ey Meryem, şübhesiz ki, Allah sana seçkin bir özellik verdi. Seni tertemiz büyüttü. Seni âlemlerin kadınları üzerine seçkin kıldı, demişti. Ey Meryem, huşu' ile Rdbb 'in dîvânına dur, secdeye kapan, rükû' edenlerle beraber rükû' et. (Yâ Muhammedi) Bunlar sana vahyetmekte olduğumuz gayb haberlerindendir. Meryem 7 onlardan hangisi himayesine alacak diye kalemlerini atarlarken, sen yanlarında değildin. Çekişirlerken de yine yanlarında yoktun" (Âlu İmrân: 42-44) [157].

"Yekfulu" denilir ki, bu "Onu beslemeyi üzerine aldı; onu kendine katıp aldı" demektir; bunda "Kefele" şeddesiz olarak okunur. Bu, borçlara kefil olmak ve benzeri ma'nâdan değildir.

104-....... Hişâm şöyle demiştir: Bana babam Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verip şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Ca'fer'den işittim, o şöyle dedi: Ben Alî(R)'den işittim, şöyle diyordu: Ben Peygam-ber(S)'den işittim: "Zamanındaki dünyâ kadınlarının hayırlısı İmrân kızı Meryem'dir. Bu ümmetin kadınlarının hayırlısı da Hadîce'dir" buyuruyordu [158].

48- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Hani melekler: Ey Meryem, şübhesiz ki, Allah sana seçkin bir hususiyet verdi. Seni tertemiz büyüttü. Seni âlemlerin kadınları üstüne seçilmiş kıldı, demişti. Ey Meryem, huşu' ile Rabb Hnin dîvânına dur, secdeye kapan, Allah'a rükû' edenlerle beraber eğil (cemâatle namaz kıl). (Yâ Muhammedi) Bunlar sana vahyetmekte olduğumuz gayb haberlerindendir. Meryem V onlardan hangisi himayesine alacak diye kalemlerini atarlarken sen yanlarında değildin. Bu hususta çekişirlerken de yine yanlarında yoktun. Melekler: ıEy Meryemx Allah sana kendinden bir kelimeyi müjdeliyor. Adı Isâ, (lakabı) Mesîh, (sıfatı) Meryem oğlu 'dur. Dünyâda da, âhirette de sânı yücedir. Allah'a çok yakınlardandır da. Beşiğinde de, yetişkinlik hâlinde de insanlara söz söyleyecektir, sâlihlerdendir' dediği zaman da (sen yanlarında değildin). Meryem dedi ki:

'Hey Rabb Hm, bana bir beşer dokunmamışken benim nasıl çocuğum olabilir?' Allah dedi: Öyle; fakat Allah ne dilerse yaratır. Bir işe hükmedince ona ancak 'Ol!' der, o da oluverir. Allah ona yazmayı, hikmeti, Tevrat % încîPi öğretecek. Onu İsrail oğulları 'na peygamber gönderecek. (Onlara şöyle diyecek:) Hakikat ben size Rabb 'inizden bir âyet getirdim. Hakikat ben size çamurdan kuş biçimi gibi birşey yapar, ona üfürürüm de Allah'ın izniyle derhâl canlı bir kuş olur. Yine Allah'ın izniyle anadan doğma körü ve abraşı iyi eder, ölüleri diriltirim. Evlerinizde ne yiyor, ne biriktiriyorsanız size haber veririm. Elbette bunlarda sizin için, eğer îmân ediciler seniz, kat'î birer ibret Vardir" (Âlu İmrân: 42-49) [159].

"Yubeşşiruki" ve "Yebşiruke" bir ma'nâdadır; "Seni müjdeliyor" demektir. "Vecîhen", "Şerefli" demektir. İbrâhîm en-Nahaî: "el-Mesîh", "es-Sıddîk" demektir,

demiştir. Mucâhid: "el-Kehlu", "el-Halîmu", yânı "Olgun", "el-Ekmehu", "Gündüzleyin gören, geceleyin

görmeyen" demektir, demiştir. Başkaları da "el-Ekmeh" "Kör olarak doğandır" demişlerdir [160].

105-....... Bize Şu'be tahdîs etti ki, Amr ibn Murre şöyle demiştir: Ben Murre el-Hemdânî'den hadîs tahdîs ederken işittim. Ebû Mûsâ el-Eş'arî(R) şöyle demiştir: "Âişe'nin, ümmetimin kadınlarına karşı üstünlüğü, tirid yemeğinin diğer yemeklere karşı üstünlüğü gibidir. Erkeklerden bir çokluk (fazilette)

kemâle erdi. Kadınlardan ise İmrân kızı Meryem ile Fir'avn'ın kadını Âsiye'den başkası kemâle ermedi".

İbn Vehb dedi ki: Bana Yûnus haber verdi: İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Ku-reyş kadınları deveye binen Arab kadınlarının hayırlısıdır. Onlar, kadınların çocuğa en şefkatlisi, elindeki zevcinin malını korumak hususunda kocaya en riâyeîlisidir".

(Bu hadîsin râvîsi Saîd ibnu'l-Müseyyeb dedi ki:) Bu rivayetin ardından Ebû Hureyre: "İmrân kızı Meryem asla deveye binmedi" der idi.

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Yûnus el-Eylî'ye, ez-Zuhrî'nin kardeşinin oğlu Muhammed ibn Abdillah ile İshâk el-Kelbî mutâbaat etmişlerdir [161].

49- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Ey kitâb ehli olanlar, dîniniz hususunda haddi aşmayın. Allah'a karşı hakk olandan başkasını söylemeyin. Meryem oğlu Mesîh îsâ yalnız Allah'ın Rasûlü ve kelimesidir ki, onu Meryem 'e bırakmıştır. O,Allah tarafından yaratılan bir Rüfatur. Artık Allah'a ve rusûllerine inanın da (Allah) üçtür demeyin. Kendiniz için hayırlı olmak üzere bundan vazgeçin. Allah, ancak bir tek tanrıdır. O herhangi bir çocuğu bulunmaktan münezzehtir. Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi O 'nundur. Hakîkî vekîl olmak bakımından da bizzat Allah yeter. Ne Mesîh, ne en yakın melekler Allah'ın kulu olmaktan asla çekinmezler. Kim O 'na kulluktan

çekinir ve kibirlenmek isterse (düşünsün ki Allah) onların hepsini huzurunda toplayacaktır" (en-Nisâ: m-m).

Ebû Ubeyd: "Kelimetuhû", (baba ve nutfe vâsıtası olmaksızın) ol deyince olmasıdır, demiştir. Başkaları

da "Ruhun minhu", "Ona hayât verdi de bir rûh yaptı" demektir, dediler. "İlâhlar üçtür" demeyin " [162]

106-....... Bana Cunâde ibnu EbîUmeyye, Ubeyde ibn Sâmit(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim: Allah'tan başka ibâdet olunacak hiçbir ma'bûd yoktur, yalnız Allah vardır; ortağı yoktur, Muhammed de muhakkak Allah'ın kulu veRa-sûlü 'dür. îsâ da Allah 'in kulu ve Rasûlü 'dür. Ve (tekvînî bir emirle) Meryem'e bıraktığı bir kelimesidir ve (bu suretle) Allah tarafından hayât verilen bir ruhtur. Cennet haktır, cehennem de haktır, diye diliyle ikrar ve kalbiyle tasdik ederse, Allah o kimseyi cennete kor. O kul hangi mal üzerinde olursa (olsun ayırdetmez)".

Râvî el-Velîd dedi ki: Bana İbnu Câbir, Umeyr'den; o da Cunâ-de'den tahdîs etti de "Cennetin sekiz kapısından hangisini isterse oradan" fıkrasını ziyâde etti [163].

50- Bâb:

"Kitâbda Meryem (kıssasını) da an. Hani o, ailesinden ayrılıp doğu tarafında bir yere çekilmişti. Sonra onların önünde bir perde edinmişti. Derken biz ona ruhumuzu göndermiştik de o kendisine hilkati tam bir beşer

Şeklinde görünmüştü.. " (Meryem: 16-40)

Yûnus kıssasındaki "Nebeznâhu" (es-saffât: 145) "Onu attık" demektir. "Doğu tarafa çekildi": Yânı ibâdet için Beytu'l-Makdis'in yâhud evinin doğu tarafına çekildi. "Fe-ecâehâ", "Doğum sancısı Meryem'i getirdi" demektir; bu "Ci'tu"dan "Ef 'altu"dur. "el-Ceehâ" denilir ki, "Onu muztarr kıldı" demektir.

"Tessâkatu", "Düşürür" yânî düşer; "Mekânen kasıyyen", "Mekânen kaasiyen"; yânî "Uzak bir yere"; "Feriyyen azîmen", "Sevilmeyen çok çirkin bir iş yaptın" demektir.

İbn Abbâs: "Nisyen", "Yaradılmış mevcûd birşey olmayaydım" demektir, dedi. Başkaları da: "en-Nisyu", "el-Hakîru"dur, dedi. Ebû Vâil: Meryem "Eğer Allah'tan sakıma isen" dediği zaman "Takî"'m akıl sahibi olduğunu bildi, demiştir. Vekî* ibnu'l-Cerrâh, İsrâîl ibn Yûnus'tan; o da dedesi Ebû İshâk'tan; o da el-Berâ ibn Âzib'den: "Seriyyen", Süryânîce'de küçük ırmak, çay demektir, demiştir [164].

107-.......Bize Cerîr ibn Hazım, Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyur-muşıur: "Beşikteyalnız üç çocuk konuşmuştur: Biri isa'dır. (İkincisi de şu kıssadaki çocuktur:) İsrâîl oğulları zamanında Cureyc denilen ruhban bir kişi vardır. Cureyc savmıasında namaz kılarken annesi gelmiş, kendisini çağırmış. Cureyc:

— Namazı bozup anama cevâb mı vereyim, yoksa namaz mı kılayım? diye düşünmüş. (Anası üç defa çağırdığı hâlde namaza devam etmiş.)

Bunun üzerine anası:

— Yâ Allah! Bu oğluma fahişe kadınların yüzlerini göstermedikçe onun canını alma! diye beddua etmiş.

Cureyc savmıasında bulunduğu sırada bir kadın gelip kendisine musallat olmuş ve ona zina teklif etmiş. Fakat Cureyc bundan çekindiği için, bu kızgın kadın bir çobana gitmiş ve kendini ona teslim etmiştir. Kadın bu cinsî münâsebetten bir oğlan doğurmuş. (Kendisinden sorulduğunda) bu çocuğun Cureyc'den olduğunu söylemiş. Bunun üzerine halk rahibe gelmişler, savmıasını (baltalarla, kazmalarla) kırıp yıkmışlar, kendisini de savmıadan aşağı indirip çıkarmışlar ve kendisine küfürler etmişler. Cureyc abdest alıp namaz kıldıktan sonra o piç çocuğun yanına gelmiş ve:

— Ey oğul, baban kimdir? diye sormuş.

— Çobandır! diye cevâb vermiş.

Bu garîb hâdiseyi gören halk, rahibe:

— Senin savmıanı, yânı ibâdet verini altından yaparız! demişler.

Cureyc:

— Hayır, eskisi gibi çamurdan yapın, demiştir.

(Üçüncüsü de şudur:) İsrâîl oğulları 'ndan emzikli bir kadın vardı. Bir gün erkek çocuğunu emzirirken yanından yakışıklı ve haşmetli bir süvârî geçmiş. Bunu gören kadın:

— Yâ Allah! Oğlumu bunun gibi heybetli kıl! diye dua etmiş. Çocuk hemen anasının memesini bırakıp süvârîye dönmüş ve:

— Yâ Allah! Beni bunun gibi kılma! diye duâ etmiş. Sonra anasının memesine dönüp yine emmeye koyulmuş".

Râvî Ebû Hureyre dedi ki: (Peygamber bunu bize hikâye ederken parmağını ağzına koyarak çocuğun emişini misâllendirmişti; O'-nun bu hâli gözümün önündedir.) Şimdi ben Peygamber'in kendi parmağını emişini görür gibiyim.

"Bundan sonra da o emzikli kadının yanından bir câriye geçmiş. Bu defa kadın:

— Yâ Allah! Benim oğlumu şu câriye gibi (hakîr) yapma! diye duâ etmiş.

Bu sefer çocuk yine anasının memesini bırakmış ve:

— Yâ Allah! Beni bunun gibi kıl! demiş. Bunun üzerine kadın, çocuğuna:

— Niçin böyle söyledin? diye sormuş. Çocuk da şöyle cevâb vermiştir:

— O süvârî kibirli zâlimlerden birisi idi. Şu câriye ise (zavallı bir kadındır; insanlar ona): Sen çaldın, sen zina ettin diye söz'ederler; hâlbuki o bunların hiçbirisini yapmamış (ma'sûm) bir kadındır" [165].

108-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Geceleyin yürütüldüğüm zaman Musa'ya kavuştum". -Râvî dedi ki: Rasûlullah onu tavsif etti.- "Bir de gördüm ki, ot Şenûe kabilesi erkeklerinden biri gibi karayağız, uzun boylu, batık etli, düz saçlı bir zâttır." Rasûlullah dedi ki: "Ben isa'ya da kavuştum". Peygamber onu da tavsif edip şöyle dedi: "îsâ, orta yapılı, sanki hamamdan çıkmış gibi al çehreliydi. Ben İbrahim'i de gördüm. Çocukları içinde ona en çok benzeyeni benim". Peygamber dedi ki: "Sonra bana birinin içinde süt, diğerinde şarâb bulunan iki kap getirildi ve bana: Bunların hangisini dilersen al, denildi. Ben sütü aldım ve onu içtim. Bana: Fıtrata hidâyet olundun yâhud fıtrata isabet ettin. Eğer sen şarâbı almış olsaydın, ümmetin azgın olurdu, denildi" [166].

109-....... Bize Usmân ibnu'l-Mugîre, Mucâhid ibn Cebr'den haber verdi ki, İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Ben isa'yı, Musa'yı ve İbrahim'i gördüm: Amma îsâ al çehreli, kıvırcık saçlı, geniş göğüslü idi. Amma Mûsâ, karayağız, iri uzun boylu, düz saçlı idi. Sanki Sudanlı erkeklerden birisi".

110-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs etti ki, Nâfi' şöyle demiştir: Abdullah ibn Umer (R) dedi ki: Peygamber (S) bir gün insanların arasında Deccâl Mesîh'i zikretti de şöyle buyurdu: "Şübhesiz Allah şaşı değildir. Dikkat edin ki, Deccâl Mesih 'in sağ gözü şaşıdır. Onun gözü sanki salkımındaki emsalinden dışarı çıkmış, iri bir üzüm tânesi gibidir. Ben geceleyin kendimi Ka'beyanında gördüm. Ansızın esmer bir zâtla karşılaştım. Sanki o görülen esmer erkeklerin en güzelidir. Başının saçı iki omuzu arasında sarkıyor. Saçları taranıp arınmıştı da başı su damlatıyordu. İki elini iki kişinin omuzlarına koyarak o iki kişi arasında

Bey t'i tavaf ediyordu.

— Bu kimdir? dedim.

— Meryem 'in oğlu Mesîh 'tir, dediler.

Sonra onun arkasında gayetle kıvırcık saçlı, sağ gözü sakat ve bört-lek, gördüğüm insanlar arasında İbnu Katan'a en çok benzeyen birisini gördüm. Bu da iki elini iki kişinin omuzlarına koyarak Bey t'i tavaf ediyordu.

— Bu kimdir? diye sordum.

— Bu Mesih Deccâl'dir, dediler".

Bu hadîsi Nâfi'den rivayet etmekte Ubeydullah, Mûsâ ibn Uk-be'ye mutâbaat etmiştir.

111-.......Bana ez-Zuhrî, Sâlim'den tahdîs etti ki, babası Abdullah ibn Umer şöyle demiştir: Hayır vallahi Peygamber (S) îsâ için "Kırmızı (çehrelidir)" demedi. Lâkin o, şöyle buyurdu: "Ben uyumuştum, ru'yâmda Ka'be'yi tavaf ediyordum. O sırada esmer, salıverilmiş düz saçlı bir kişi gördüm. İki kişi arasında onlara dayanarak iki tarafa bocalayarak sevkediliyordu (tavafı böyle yapıyordu), başı da su damlatıyordu yâhud başı su akıtıyordu. Ben:

— Bu kimdir? diye sordum.

— Meryem oğlu'dur, dediler.

Ona yönelmek üzere yürüdüğüm sırada bir de kırmızı yüzlü, uzun boylu, başı kıvırcık saçlı, sağ gözü sakat, börtlek; sanki salkımındaki emsalinden dışarı çıkmış iri bir üzüm tanesi. (Orada bulunanlara:)

— Bu kimdir? diye sordum.

— Bu, Deccâl'dir, dediler.

Ona benzerlikçe insanların en yakın olanı İbnu Katan'dır." ez-Zuhrî: İbnu Katan, Huzâa kabilesinden Câhiliyet devrinde he-lâk olmuş bir adamdır, demiştir.

112-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Ben Meryem oğlu'na insanların en yakınıyım. Peygamberler anaları ayrı, babaları bir evlâdlardır. Benimle îsâ arasında başka bir peygamber yoktur" [167].

113-.......Ebû Hureyre şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Ben Meryem oğlu isa'ya dünyâ ve âhirette insanların en yakınıyım. Esasen peygamberler babaları bir kardeştirler, anaları ayrı ayrıdır, dînleri birdir".

Ve İbrahim ibn Tahmân, Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Safvân ibn Suleym'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan söyledi ki, Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu, demiştir [168].

114-.......BizeMa'mer, Hemmâm'dan; o da Ebû Hureyre'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Bir kerresinde Meryem oğlu îsâ, hırsızlık yapmakta olan bir kimse görmüş de ona:

— Sen çaldın mı? diye sormuş. O da:

— Kendisinden başka (ibâdete lâyık) hiçbir tanrı bulunmayan Allah'a yemin ederim ki, ben asla çalmadım, diye cevâb vermiş.

Bunun üzerine îsâ:

— Allah'a îmân (ve O'nun adına yemin edeni tasdik) ettim ve kendi gözümü yalanladım, demiştir".

115-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Ben ez-Zuhrî'den işittim, şöyle diyordu: Bana Ubeydullah ibn Abdillah, İbn Abbâs'tan haber verdi. O da Umer(R)'den işitmiştir. Umer minber üzerinde şöyle diyordu: Ben Peygamber(S)'den işittim: "Nasrâ-nîler'in Meryem oğlu'nu bâtıl ve aşırı surette medhettikleri gibi, sakın sizler de beni medhde aşın gitmeyiniz. Şübhesiz ki, ben ancak bir kulum. Onun için bana Allah'ın Kulu ve Rasûlü deyiniz"duyuruyordu.

116- Bize Muhammed ibn Mukaatil tahdîs etti. Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek haber verdi: Bize Salih ibn Hayy haber verdi ki Ho-râsân ahâlîsinden bir adam eş-Şa'bî'ye bir suâl sordu. Bunun üzerine eş-Şa'bî şöyle dedi: Bana Ebû Burde haber verdi ki, babası Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Kişi,

cariyesini güzel edeblendirir ve terbiyesini güzel yapar, onu öğretir ve öğretmesini yânî okutmasını güzel yapar, sonra ona hürriyet verir de onunla evlenirse, o kişiye iki ecir vardır. Bir kişi de isa'ya îmân eder, sonra bana îmân ederse, buna da iki ecir vardır. Bir köle de hem Rabb 'ine muttaki olur, hem de efendilerine itaat ederse, bunun için de iki ecir vardır".

117-.......İbn Âbbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Sizler yahnayaklılar, çıplaklar, erlik yerleriniz sünnetsizler olarak haşrolunacaksınız" buyurdu. Sonra: "O günü hatırla ki, biz göğü, kitâblann sahîfesini dürüp büker gibi düreceğiz. tik yaratışa nasıl baş-ladıksa, üzerimize hakk bir va 'd olarak yine onu iade edeceğiz. Hak-kıyle failler biziz*' (ei-Enbiyâ: !04) âyetini okudu. Ve şöyle devam etti: "Kıyamet günü ilk elbise giydirilecek kişi îbrâhîm dir. Yine kıyamet günü sahâbîlerimden birtakım insanlar sağ taraflarından ve sol taraflarından yakalanırlar da ben: Onlar benim sahâbîlerimdir, derim. Bana: Sen onlardan ayrıldığından beri onlar Ökçeleri üzerinde geri dönmekte devam etmiş mürtedlerdir, denilir. Ben de: Allah'ın sâlih kulu Meryem oğlu isa'nın dediği gibi derim: "Ben içlerinde bulunduğum müddetçe üzerlerinde bir kontrolcu idim. Fakat sen beni vefat ettirdiğin vakit üzerlerinde kontrolcu yalnız Sen oldun. Zâten Sen her-şeye hakkıyle şâhidsin. Eğer kendilerine azâb edersen, şübhe yok ki onlar Sen 'in kullarındır. Eğer onlara mağfiret edersen mutlak gâlib, yegâne hüküm ve hikmet sahibi olan da hakikaten Sensin Sen" (ei-Mâide: 117-118).

Muhammed ibn Yûsuf el-Firabrî şöyle dedi: Ebû Abdillah el-Buhârî'den zikrolundu ki, Kabîsa: Onlar Ebû Bekr zamanında dînden dönen mürtedlerdir; Ebû Bekr onlarla harb etti, demiştir [169].

51- Meryem Oğlu Îsâ Aleyhima's-Selâm'ın İnmesi Babı

118-.......Saîd ibnu'l, Müseyyeb, Ebû Hureyre(R)'den şöyle dediğini işitmiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Nefsim elinde olan A ilah 'a yemîn ederim ki, muhakkak ileride Meryem oğlu Isâ sizin içinize adaletli bir hakem olarak incektir. O zaman o, salibi kıracak, domuzu öldürecek, cizye vergisini kaldıracak, mal ö kadar çoğalacak ki, hiçbir kimse mal kabul etmeyecek. Nihayet bir tek secde dünyâ ve dünyâdaki her şey den daha hayırlı olacaktır".

Bunun ardından Ebû Hureyre (R) şöyle derdi: İsterseniz şu âyeti okuyunuz: "Ehli kitâbdan hiçbiri hâriç olmamak üzere, ölümünden evvel, and olsun ona (îsâ'ya) mutlakaa îmân edecek, o da kıyamet günü kendileri aleyhine bir şâhid olacaktır" (en-Nisâ: 159) [170].

119-.......Bizeel-Leys, Yûnus ibn Yezîd'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Ebû Katâde el-Ensârî'nin himayesinde bulunan Nâfi'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "İmamınız (devlet başkanınız) kendinizden olduğu hâlde Meryem oğlu sizin içinize indiği zaman (îsâ da îmânınıza uyduğunda) acaba sizler nasıl olursunuz?" [171].

Bu hadîsi rivayet etmekte UkayI ile el-Evzâî, Yûnus'a mutâbaat etmişlerdir.

52- İsrâîl Oğulları'ndan Zîkrolunagelen (İbretli Ve İnsanı Hayrete Düşüren) Hadîsler Babı [172]

120-....... Rıb'î ibn Hırâş şöyle demiştir: Ukbe ibn Amr, Huzeyfe'ye:

— Sen bize Rasûlullah'tan işittiğin şeyleri tahdîs etmez misin? dedi.

Huzeyfe de şöyle dedi:

— Ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Deccâl çıktığı zaman beraberinde bir su, bir de ateş bulunacaktır. Amma insanların ateş olarak gördükleri şeye gelince, o, soğuk bir sudur. Amma insanların soğuk bir su olduğunu görecekleri şey ise, işte o, yakıcı bir ateştir. Sizlerden her kim Deccâl'in çıkması zamanına erişirse, ateş suretinde göreceği şeyin tarafında

bulunsun. Çünkü o, tatlı soğuk bir sudur" [173].

Yine Huzeyfe şöyle dedi:

— Ve ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Sizden evvel geçen ümmetlerden bir kişi vardı. Onun ruhunu almak için ölüm meleği ona geldi (ve ruhunu alıp gitti, diriltildiğinde) ona:

— Dünyâda bir hayır işledin mi? diye soruldu.

O da:

— Bir hayır işlediğimi bilmiyorum, dedi. Ona:

— İyi. düşün! denildi. Oda:

— Ben (ömrümde) hiçbir hayır işlediğimi bilmiyorum. Ancak şu var ki, ben dünyâda insanlarla alışveriş yapardım da, alacaklarımı toplardım. Hâli vakti yerinde olan borçluya va'de verirdim. Fakır borçluya da borcunu bağışlardım, dedi.

Bunun üzerine Allah o kimseyi cennete girdirdi". Ve yine Huzeyfe şöyle dedi:

— Ben yine Rasülullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "(Sizden evvelki ümmetler içinde) bir kişiye ölüm gelip çatmıştı. O, hayâttan ümidini kesince ailesine şöyle vasiyet etti:

— Ben öldüğümde birçok odun toplayınız. Bu yığını bir ateşle tutuşturup yakınız (ve beni bu ateşe atınız). Ateş benim etimi yiyip de kemiğime ulaşıncaya kadar bırakınız. Kemiğimi yakınca bu yanmış kemikleri alınız, onu döğüp un yapınız. Sonra rüzgârı şiddetli bir günü bekleyiniz. Ve (bu unu fırtınalı günde) deniz içine savurunuz.

Aile halkı bu vasiyetin gereğini yaptılar. Fakat Allah onun zerrelerini topladı da ona:

— Niçin böyle yaptın? diye sordu. O kışı:

— Ben Sen 'den korktuğumdan dolayı böyle yaptım, diye cevâb verdi.

Bunun üzerine Allah onu mağfiret eyledi."

Râvî Ukbe ibn Âmr, Huzeyfe'ye:

— Ben de RasûIuIIah(S)'tan işittim; bu hadîsi söylüyordu. O vasiyet eden kişi bir kefen soyucu idi, demiştir [174].

121-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibn Abdil-

lah haber verdi ki, Âişe ile İbn Abbâs (Allah onlardan razı olsun) şöyle demişlerdir: Rasülullah'a son hastalığında inen indiği zaman, (çektiği sıkıntıdan dolayı) yanında olan bir hamîsayı yüzüne örter dururdu. Hamîsa kandisine sıkıntı verdikçe yine atıp yüzünü açardı. İşte o hâlde iken: "Allah'ın la'neti Yahudiler ve Hnstiyanlar üzerine olsun. Onlar peygamberlerinin kabirlerini kendilerine mesciâlen edindiler" buyurdu. Bununla onların yaptıklarından ümmeti sakındırıyordu[175]

122-.......Bize Şu'be tahdîs etti ki, Furât el-Kazzâz şöyle demiştir:

Ben Ebû Hâzım'dan işittim, şöyle dedi: Ben Ebû Hureyre (R) ile beş sene beraber oturdum. Ondan işittim ki, Peygamber (S)'in şöyle buyurduğunu tahdîs ediyordu: "İsrâîl oğulları zamanında onları peygamberler idare ederdi. Her ne zaman bir peygamber ölürse, onun yerine bir başka peygamber geçerdi. Şübhesiz ki benden sonra peygamber yoktur. Artık halîfeler olacaktır. Halîfeler çok da olabilirler".

Sahâbîler:

— Halîfeler birden fazla olursa, bize ne emredersin? dediler. Peygamber:

— "Birinciye yaptığınız bey'ate bağlı kalınız, birinciye. Onlara haklarını veriniz (emirlerini dinleyip itaat ediniz). Şübhesiz ki Allah da onlara idare ettikleri milletlerin haklarından soracaktır" buyurdu [176].

123-.......Bana Zeyd ibn Eşlem, Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Saîd(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Siz* ler, kendinizden önce geçen milletlerin yoluna karışı karışına, arşım arşınına tıpatıp muhakkak

uyacaksınız! O dereceye kadar ki, şayet onlar (daracık) keler deliğine girmiş olsalar, siz de muhakkak (onlara uyarak) oraya gireceksiniz!"

(Râvî Ebû Saîd dedi ki:) Biz:

— Yâ Rasûlallah! Bu ümmetler Yahûdîler'le Hnstiyanlar mı? diye sorduk.

Rasûlullah:

— "Onlardan başka kim olacak?" buyurdu [177].

124-.......Bize Hâlid el-Hazzâ, Ebû Kılâbe'den tahdîs etti ki, Enes (R) şöyle demiştir: (Sahâbîler çoğalıp da namaz vaktini tanıyacakları bir şeyle bildirmek istedikleri zaman) ateş yakmak, çan çalmak hatırlarına geldi. Yahudiler ve Hıristiyanlar'i da, yânî bunların onlara âid işler olduğunu da düşündüler (ve vazgeçildi). Sonra Bilâİ'e ezan lâfızlarını ikişer ikişer; ikaamet lâfızlarını birer birer söylemesi emrolundu [178].

125-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, el-A'meş'ten; o da Ebu'd-Duhâ'dan; o da Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Âişe (R), namaz kılan kimsenin elini kalçasına koymasını çirkin görürdü de: Bunu Yahûdîler yapar, derdi.

Bu hadîsi el-A'meş'ten rivayet etmekte Şu'be, Sufyân'a mutâ-baat etmiştir [179].

126-.......Bizeel-Leys, Nâfi'den; o daîbnUmer(R)'dentahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Sizden evvel geçen ümmetlerin dünyâdaki müddetlerine nisbetle sizin müddetiniz ancak ikindi namâzıyle güneşin batmasına kadar olan müddet gibidir. Sizlerin meseli ile Yahûd ve Nasârâ'mn meseli şu kimsenin meseli gibidir: O, birtakım işçileri çalıştırmak istedi de:

— Bana günün yarısına kadar birer kîrât birer kîrât ücretle kim çalışır? dedi.

Yahudiler birer kîrât birer kîrât ücretle günün yarısına kadar çalıştılar. Sonra o zât:

— Günün yarısından ikindi namazına kadar birer kîrât birer kîrât ücretle bana kim çalışır? dedi.

Hrıstiyanlar günün yarısından ikindi namazına kadar birer kîrât birer kîrât ücretle çalıştılar. Sonra adam:

— İkindi namazından güneşin batmasına kadar bana ikişer kîrât ikişer kîrât ücretle kim çalışacak? dedi".

Peygamber buyurdu ki: "Dikkat edin! İkindi namazından güneşin batmasına kadar ikişer kîrât ikişer kîrât ücretle çalışanlar, sizlersiniz. Dikkat edin! Sizin ücretiniz iki kenedir.

Bunun üzerine Yahudiler ve Hrıstiyanlar öfkelendiler de:

— (Ey Rabb'imiz!) Bizler daha çok çalıştık, fakat daha az ücret aldık! dediler.

Allah:

— Ben sizin hakkınızdan herhangi birşey kesip zulmettim mi? buyurdu.

Onlar:

— Hayır (ücretimizden kesmedin yâ Rabb), dediler. Allah da:

— İşte o benim fadlımdır ki, ben onu dilediğime veririm, buyurdu" [180].

127-.......İbnAbbâs (R) şöyle demiştir: Ben Umer(R)'den işittim, şöyle diyordu: Allah Fulân kimseyi öldürsün! O Peygamber (S)'in: "Allah Yahûdîler'e la'net etsin! Onlara (gerek meyte, gerek gayrisi olsun) yağlar haram kılındı da onlar bu yağlan erittiler ve sattılar" buyurduğunu bilmedi mi?

Bu hadîsi Peygamber'den rivayet etmekte İbn Abbâs'a Câbir ile Ebû Hureyre mutâbaat etmişlerdir [181].

128-.......Hassan ibn Atıyye, Ebû Kebşe'den; o da Abdullah ibn Amr'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Benim tarafımdan (teblîğ

edilen Kur'ân'dan) bir âyet olsun halka ulaştırınız. İsrâîl oğulları'ndan da (ibretli kıssalar) haber verebilirsiniz. Bunda darlık yoktur. Her kim (benim söylemediğim birşeyi söyledi diye) bile bile bana yalan isnâd ederse, o da cehennemdeki yerine yerleşmeye hazırlansın" [182].

129-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Ebû Seleme ibn Abdirrahmân şöyle dedi: Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S): "Yahudiler ve Hıristiyanlar (ak saçlarını ve sakallarını) boyamazlar. Siz onlara muhalefet ediniz" buyurdu [183].

130-.......Bize Cerîr, el-Hasen'den tahdîs etti: (Hasen Basrî şöyle demiştir:) Bize Cündüb ibn Abdillah şu Basra Mescidi'nde Peygam-ber'den aşağıdaki hadîsi tahdîs etti. Biz onun bunu bize tahdîs ettiği zamandan beri bu hadîsi unutmadık, Cündüb'ün Rasûlullah üzerine yalan söylemiş olacağından endîşe de etmiyoruz. Cündüb şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Sizden önce geçen ümmetlerden birisi içinde bir kişi vardı. Önün bedeninde bir yarası vardı. Bu kişi yaranın elemine dayanamadı da bir bıçak aldı ve onunla elini kesti. Fakat kan bir türlü kesilmedi ve nihayet o kişi öldü. Yüce Allah: Kulum kendi kendisine (ölüme teşebbüs edip) benim önüme geçmeye davrandı. Ben de ona cenneti haram kıldım, buyurdu" [184]

53- İsrâîl Oğullarfnda Derisi Hasta Kimse İle Körün Ve Kelin Hadîsi

131-.......Bana Abdurrahmân ibn Ebî Amre tahdîs etti ki, ona da Ebû Hureyre, Peygamber'den işiterek tahdîs etmiştir.

H ve yine bana Muhammed tahdîs etti: Bize Abdullah ibn Recâ tahdîs etti: Bize Hemmâm ibn Yahya haber verdi ki, İshâk ibn Ab-dillah şöyle demiştir: Bana Abdurrahmân ibn Ebî Amre haber verdi ki, ona da Ebû Hureyre tahdîs etmiştir: Ebû Hureyre, Rasûlullah'-tan şöyle buyururken işitmiştir: "İsrâîloğulları'nda derisi hastalıklı, kel, kör üç kişi vardı. Allah bunları imtihan etmek istedi de onlara bir melek gönderdi. Melek abraşa geldi:

— En çok neyi seversin? dedi. Abraş:

— Güzel renk, güzel ten. Çünkü insanlar beni çirkin görüyor, benden iğreniyorlar, dedi."

Rasûlullah buyurdu ki: "Melek, abraşın vücûdunu sıvadı. Ondan bu çirkinlik gitti de ona güzel bir renk ve güzel bir ten verildi. Bundan sonra melek ona:

— En çok hangi mali seversin? diye sordu. Abraşlıktan kurtulan kişi:

— Deveyi yâhud da sığırı, dedi".

— Râvî İshâk ibn Abdillah ibn Ebî Talha abraşla kelden birisinin deve, Öbürünün de sığır istediğini kestiremediğinden terdîd ile ikili

rivayet etmiştir .-Abraşla kelden biri deve dedi, diğeri de sığır dedi. "Deve isteyene on aylık gebe bir deve verildi. Bunun üzerine melek ona:

— Bu deve mübarek olsun! diye dua etti.

Sonra melek, başı kel kişinin yanına vardı. Ona da:

— En çok neyi seversin? diye sordu. O da:

— Güzel bir saç, şu kellik benden gitsin! Herkes benden iğreniyor, dedi."

Rasûlullah buyurdu ki: "Melek onun başım sıvadı da ondan kellik gitti ve ona güzel bir saç verildi. Melek ona:

— En çok hangi malı seversin? diye sordu. Oda:

— Sığırı severim, dedi.

Allah ona gebe bir sığır verdi de, melek ona:

— Bu sığır sana mübarek olsun! diye duâ etti. Melek körün yanına geldi ve ona da:

— En çok neyi seversin? diye sordu.

O da:

— Allah gözümü bana geri versin de, ben de onunla insanları

göreyim, dedi".

Rasûlullah buyurdu ki: "Melek onun gözünü sıvadı da Allah ona

gözünü geri verdi. Melek, köre:

— Hangi malı çok seversin? diye sordu. Oda:

— Koyunu severim, dedi.

Melek de ona kuzulu bir koyun verdi.

Bir müddet sonra deve ve sığır sahihlerinin devesi ve sığırı yavruladı. Koyun sahibinin de koyunu kuzuladı. Bu suretle deve isteyen kişinin bir vâdî dolusu devesi oldu. Sığır isteyen kimsenin de bir vâdî dolusu sığırı oldu. Koyun isteyen körün de bir vâdî koyunu oldu. Bundan sonra (günün birinde) o melek, bu üç kişi ile ilk görüştüğü suret ve hey'etinde abraş kişiye geldi de şöyle dedi:

— Ben fakır (ve garîb yabancı) bir kişiyim. Yol üzerinde yaşama ve memleketime ulaşma sebebleri kesilmiştir. Artık bu gün benim için muradıma erişebilmek ancak evvelâ Allah'ın inâyetiyledir, sonra senin yardımınladır. Şimdi ben sana güzel bir renk, güzel bir vü-cûd ve bir çok mal veren Allah rızâsı için, senden bir deve isterim ki, bu seferimde onun üzerinde muradıma ve vatanıma erişebileyim!

Bu istek üzerine eski abraş ona:

— İyi amma hak sahihleri (yânî isteyen fakirler) çoktur (her dilenciye bir deve vermek olmaz), dedi.

Melek de ona:

— Öyle sanıyorum ki ben seni tanıyacağım. Sen insanların iğrendiği abraş kimse değil misin? Sen fakır idin de bu malı sana Allah vermişti, dedi.

Bu eski abraş, meleğe:

— Hayır yemin olsun ben bu mala atadan ataya geçerek vâris oldum, dedi.

Melek de ona:

— Eğer sen bu iddianda yalancı isen, Allah seni eski hâline çevirsin! dedi.

Sonra melek, ilk buluştuğu suretinde ve hey'etinde kel adama gitti de, abraşa dediği gibi ona da söyledi. Kel de abraşın reddettiği gibi reddetti. Melek de ona:

— Eğer sen bu iddianda yalancı isen, Allah seni eski hâline çevirsin! diye beddua etti.

Bu defa melek (gözlerini sıvadığı) köre geldi de şunları söyledi:

— Ben fakır ve (vatanından uzak düşmüş) garîb bir kimseyim. Sefer hâlinde iken geçimim ve memleketime dönmem sebebleri benden kesilmiştir. Bu gün benim için muradıma ulaşabilmek ancak evvelâ Allah'ın inayeti, sonra senin yardımınla olur. Şimdi ben sana gözlerini geri veren Allah rızâsı için senden bir koyun isterim ki, bu yolculuğumda onunla muradıma ve vatanıma erişebileyim, dedi.

O kişi de meleğe:

— Hakîkaten ben kör idim, Allah gözlerimin nurunu bana geri verdi. Fakır idim. Allah beni zengin kıldı. (îşte koyunlarım) dilediğin kadar al. Allah'ayemîn ederim ki, bu gün Allah rızâsı için benden alacağın birşeyin mikdârını hudûdlandırmak ile sana güçlük vermek istemem, dedi.

Melek de ona:

— Malını tamamen muhafaza et! Allah ancak sizin üçünüzü imtihan etti de, Allah senden razı oldu. İki dostun abraşla kel de Allah'ın gazabına uğradılar, dedi" [185].

54- Bâb:

"Sen, bizim âyetlerimiz içinde (yalnız) Kehf ve Rakîm yaranının ibrete şâyân olduklarını mı sandın? Hayır (Öyle değil). O zaman o genç yiğitler mağaraya sığınmışlardı da: 'Ey Rabb 'imiz, bize tarafından bir rahmet ver ve işimizden bizim için bir muvaffakiyet hazırla' demişlerdi. Bunun üzerine biz nice yıllar onların kulaklarına (perde) vurduk. Sonra da onları uyandırdık, iki zümreden hangisi bekledikleri gayeyi daha iyi hesâb edicidir, ayırdedelim diye. (Şimdi) sana onların kıssalarını, hakikati veçhile anlatalım: Doğrusu onlar Rabb Herine îmân eden genç yiğitlerdi. Biz de onların hidâyetini artırmıştık. Ve (zâlim hükümdarın önünde) dikilip de: Bizim Rabb İmiz göklerin ve yerin Rabb Hdir. Biz O'ndan başkasına tanrı demeyiz* Dersek o hâlde and olsun ki, hakikatten uzaklaşmış oluruz. Şunlar, şu bizim kavmimiz O'ndan başka tanrılar edindiler. Bunların üzerine bârı açık bir burhan getirselerdi ya. Artık Allah'a karşı yalan yere iftira edenlerden daha zâlim kimdir? dedikleri zaman, onların kalblerini (sabır ve sebat ile tamamen Hakk'a) bağlamıştık. (Birbirine şöyle demişlerdi:) Madem ki siz onlardan ve Allah'tan başka tapmakta olduklarından ayrıldınız, o hâlde mağaraya çekilin ki, Rabb 'iniz size rahmetinden genişlik versin, işinizden de Jaide hazırlasın! (Onlara baksaydın) görürdün ki, güneş doğduğu zaman mağaraların sağ tarafına yönelir, battığı vakit de onların sol yanını kesip giderdi. Kendileri ise oranın geniş bir yerinde idiler. Bu, Allah'ın âyetlerindendir. Allah kime hidâyet ederse, doğru yola erdirilmiş, kimi de şaşırtırsa artık onun için hiçbir zaman irşâd edici bir yâr bulamazsın. Sen onları uyanık kimseler sanırsın. Hâlbuki onlar uyuyanlardır. Biz onları sağ yanına, sol yanına çeviriyorduk. Köpekleri de mağaranın giriş yerinde iki kolunu uzatmakta idi. Üzerlerine tırmanıp da (hâllerini bir) görseydin mutlakaa onlardan yüz çevirir, kaçardın ve her hâlde için onlardan korku ile dolardı. Bunun gibi onları aralarında soruşsunlar diye uyandırdık da içlerinden bir sözcü dedi ki: Ne kadar eğleştiniz? (Bâzıları:) Bir gün yâhud bir günün bir parçası eğleştik, dediler. (Diğerleri de:) Ne kadar eğleştiğinizi Rabb 'iniz daha iyi bilendir. Şimdi siz birinizi bu gümüş para ile şehre gönderin de baksın, onun hangi yiyeceği daha temizse ondan bir rızık getirsin. Çok nâzik hareket etsin, sizi hiçbir kimseye sakın hissettirmesin, dediler. Çünkü onlar size galebe ederlerse sizi ya taşla öldürürler, yâhud sizi zorla kendi dînlerine döndürürler. Bu takdirde ise ebedî felah bulamazsınız. Böylece (kullarımızı ve mü'minieri) onların hâllerine muttali' kıldık ki, Allah'ın (tekrar diriltececeğine dâir olan) va 'dinin şübhesiz bir hakk olduğunu, kıyametin

vuku 'unda da hiçbir şübhe bulunmadığını bilmiş olsunlar. O sırada onlar, bunların işini aralarında nizâ'laşıyorlardu Bunun üzerine: Onların etrafına bir bina yapın, dediler. Rabb Heri onları daha iyi bilendir. Onların işine gâlib (ve vâkıf) olanlar ise: Mutlakaa yanlarında bir mescid edineceğiz, dediler. (Sayıları) üçtür, dördüncüleri köpekleridir, diyecekler. Beştir, altıncıları köpekleridir, diyecekler. Söyle ki: Rabb 'im onların sayısını daha iyi bilendir. Onları insanların bâzısından başkası bilemez. O hâlde bunlar hakkında zahirî bir münâkaşadan gayrı ile mücâdele etme. Bunlara dâir hiçpir kimseden fetva da isteme. Hiçbir şey hakkında:

Ben bunu herhalde yarın yapacağım, deme. Meğer ki, sözünü Allah'ın dilemesine bağlamış olasın. Unuttuğun

zaman Rabb'ini an ve şöyle de: "Umulur ki Rabb'im beni bundan daha yakın bir hayra ve muvaffakıyyete erdirir'. Onlar mağaralarında üçyüz sene eğleştiler. Bunadokuz yıl daha kattılar. De ki: Allah ne kadar eğleştiklerini daha iyi bilendir. Göklerin ve yerin gaybıO'na hâsstır. O ne güzel görendir! Ne güzel işitendir t Bunların O'ndan başka hiçbir yardımcısı yoktur. O hiçbir kimseyi hükmüne ortak da yapmaz" (ei-Kehf: 9-26) [186].

55- Hadîsirl-Gâr(-Mağara Hadîsi)

132- Bize İsmâîl ibn Halîl tahdîs etti: Bize Alî ibn Mushir, Ubey-dullah ibn Umer'den; o da Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"Sizden evvelki gelip geçen ümmetlerden üç kişilik bir topluluk yürüyüp giderlerken birden kendilerini bir yağmur yakaladı. Hemen bir mağaraya sığındılar. Akabinde mağaranın kapısı bunların üzerine kapandı. Bunlar birbirlerine:

— Şu muhakkak: Vallahi ey şu mağara içinde bulunanlar! Sizi buradan doğruluktan başka birşey kurtarmaz. Onun için sizden her-bir kişi doğru söylediğini bilmekte olduğu birşeyle Allah 'a dua etsin, dediler.

Bunlardan birisi:

~YâAilah! Kat 'î olarak bilmektesin ki, benim ücretti bir işçim vardı, o bana üç sâ' ölçeği pirince karşılık çalışıyordu. Bu işçi o ücreti bırakıp gitti. Ben bu ücret pirincine yöneldim de onu ektim. O ekim işinden iyi mahsûl oldu. Ben ondan bir sığır satın aldım. Bir müddet sonra o işçi bana gelip ücretini istiyordu. Ben de ona: Şu sığırlara git ve onları önüne kat da sür git, dedim. O: Benim, senin yanında ancak üç sâ' ölçeği pirinç darısı hakkım vardır, dedi. Ben yine ona: Şu sığırlara git, onlar senin o üç sâ' ölçeği ücretinden çoğaldılar, dedim. İşçi onları sürüp gitti. Ey Allah 'im, sen bilmektesin ki, ben bunu senin haşyetinden ötürü böyle yaptım. Onun hatırına bizden şu kayayı aç! diye dua etti. Kaya onlardan biraz açıldı.

Diğeri de:

— Yâ Allah! Şübhesiz sen bilmektesin ki, benim yaşlı ihtiyar anamla babam vardı. Ben her gece bunlara koyunlarımın sütünü getirip içirirdim. Bir gece bir engel sebebiyle bunlara süt getirmekte geciktim. Geldiğimde bunlar uyumuşlardı. Ehlim ve çocuklarım açlıktan feryâd ediyorlardı. Fakat ben anam babam içmeden çocuklarıma s,üt içiremezdim. Bu durumda ben onları uyandırmayı istemedim. Onları terkedip de yataklarında içmelerini bekleyiciler olarak kalmalarını da istemedim. Süt tası elimde tâfecr doğuncaya kadar bekledim. Allah 'im, sen pek iyi bilmektesin ki, ben bunu senin haşyetinden dolayı yaptım. Bizden bu sıkıntıyı aç! dedi.

Akabinde kaya onlardan biraz açıldı, hattâ gökyüzünü gördüler. Diğeri de:

— Yâ Allah! Sen kat 'î bilmektesin ki, benim bir amca kızım vardı. O bana insanların en sevgilisi idi. Ben ondan emelime nail olmak istedim. Fakat o benden çekindi. Ancak kendisine yüz dînâr getirmemi söyledi. Ben buyuz altını araştırdım ve bunu kazanmaya muktedir oldum. Sonra yüz dtnârı kendisine getirdim ve bunları ona teslim ettim. Kendisinden murâd almaya beni muktedir kıldı (yânı kendini bana teslim etti). Ben onun iki bacağı arasına oturunca kız: Allah 'tan kork! Yaratıcı kudretin bekâret mührünü bozma, o mühür ancak bir hakla, nikâh hakkıyle açılır, dedi. Bu sözü üzerine ben üstünden kalktım, yüz dînârı da ona bıraktım. Şübhesiz sen bilmektesin ki, ben bunu ancak senden korktuğum için böyle yaptım. Binâenaleyh bizden bu mağarayı aç! dedi.

Bu duâ akabinde Allah onlardan mağarayı tamamen açtı, onlar da çıkıp gittiler" [187].

56- Bâb

133-.......Bize Ebu'z-Zinâd, Abdurrahmân'dan tahdîs etti: o da Ebû Hureyre'den işittiğini tahdîs etmiştir.Ebû Hureyre (R) de Ra-sûlullah'tan şöyle buyururken işitmiştir: "İsrâîl oğulları'ndan emzikli bir kadın bir gün oğlan çocuğunu emzirdiği sırada yanından yakışıklı bir süvârî geçti. Kadın:

— Yâ Allah, oğlumu bunun gibi olmadan öldürme! dedi. Çocuk hemen:

— Yâ Allah, beni bunun gibi yapma, dedi de sonra tekrar memeye döndü.

Bu sefer oradan sürüklenen ve kendisiyle oynanan bir kadın geçirildi. Çocuğun annesi:

— Yâ Allah, oğlumu bu kadın gibi yapma, dedi. Oğlu yine:

— Yâ Allah, beni bu kadın gibi yap! dedi.

(Kadın çocuğuna: Niçin böyle dedin? diye sordu da çocuk şöyle dedi:) •

— O süvariye gelince, o bir kâfirdir. O kadına gelince: Sahihleri ona: Sen zina ettin, diyorlardı da o Hasbiye'llâhu(= Allah bana yeter) diyordu; sâhibleri ona: Sen hırsızlık yapıyorsun diyorlardı^ da, o yine Hasbiye'llâhu(= Allah bana kâfidir) diyordu" [188].

134-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyIe buyurdu: "Susuzluk kendisini öldürmeye yaklaştırmış bir köpek bir kuyunun etrafında dolaşıp durduğu sırada onu İsrâîl oğulları fahişelerinden birisi gördü, hemen ayakkabısını çıkardı da onunla köpeğe su içirdi. İşte bu işi sebebiyle o fahişenin günâhları mağfiret olundu" [189].

135- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da İbn Şihâb'-dan; o da Humeyd ibn Abdirrahmân'dan tahdîs etti: O, Muâviye-tu'bnu Ebî Sufyân'dan, hacc yaptığı yıl minber üzerinde hutbe yaparken işitmiştir. Muâviye bu arada bir muhafız askerinin elinde bulunan bir tutam saç demetini el uzatıp aldı da şöyle dedi: Ey Medî-ne ahâlîsi! Sizin âlimleriniz nerededir? Ben Peygamber(S)'den

işittim, o, şu elimdeki gibi saçlar(ı takınmak)tan nehyediyor ve "İsrâîl oğulları, ancak onların kadınları şu takma saçları edindikleri zaman helak olmuşlardır" buyuruyordu [190].

136-.......Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Şu muhakkak ki, sizden evvel geçen ümmetler içinde (Allah tarafından) kendilerine haber ilham olunan kimseler vardı. Şu da muhakkak ki, eğer benim şu ümmetim içinde onlardan bir kimse bulunursa şübhesiz o Umer ibnu'l-Hattâb'dır" [191].

137-.......Ebû's-Sıddîk en-Nâcî'den; o daEbû Saîd(R)'den tahdîs etti: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "îsrâîl oğullan içinde doksan dokuz insan öldürmüş olan bir kimse vardı. Sonra bu adam evinden çıkıp (zamanın âlimlerine: Benim için tevbe var mıdır? diye) soruyordu. Bir rahibe vardı da ona:

— Benim için tevbe var mıdır? diye sordu. Râhib:

— Hayır yoktur, diye cevâb verdi.

Bu cevâb üzerine kaaîil onu da öldürdü. Sonra bu adam yine sormağa başladı. Sorduklarından biri ona:

— Sen fulân karyeye ve oradaki fulân ma'bede git, dedi.

O da o karyeye giderken yolda ona ölüm erişti. Tevbekâr olmak için göğsünü, gittiği karyeye doğru yöneltip, öldü. Şimdi rahmet melekleriyle azâb melekleri orada çekişmeye başladılar... Bunun üzerine Allah, tevbe için gideceği köye: "Birazyaklaş!" diye; ölen kimsenin kendi köyüne de: "Biraz uzaklaş!" diye vahyetti. Rahmet ve azâb meleklerine de: Haydi şimdi her iki taraf arasındaki uzaklığı ölçün de mukaayese ediniz, diye emretti. Ölen o kimse tevbe köyüne bir karış daha yakın bulundu da, bu sebeble mağfiret olundu" [192].

138- Bize Alî ibn Abdillah tahdîs etti: Bize Suyân tahdîs etti: Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rac'dan; o da Ebû Seleme'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) sabah namazım kıldırdı, sonra yüzünü insanlara karşı

yöneltti de şöyle buyurdu:

"(îsrâîl oğullarından) bir kimse bir öküzünü önüne katıp sürer giderken, birden öküze bindi ve ona deynekle vurdu. Bunun üzerine o hayvan:

— Şübhesiz biz bunun için yaratılmadık, bizler ancak tarla sürmek için yaratıldık, dedi".

İnsanlar bu haberden taaccüb ederek:

— Subhânallah! Söz söyleyen bir öküz! dediler. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Ben hayvanın böyle söylediğine inanıyorum, Ebû Bekr ile Umer de inanıyorlar" buyurdu.

(Ebû Hureyre dedi ki:) Rasûlullah bu kıssayı naklettiği sırada Ebû Bekr ile Umer orada cemâat içinde değillerdi.

(Yine yukarıki senedle) Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Bir adam koyun sürüsü içinde bulunduğu sırada birden kurt hücâm etti de, o sürüden bir koyunu alıp götürdü. Çoban koyunu aradı, nihayet onu kurttan kurtardı. Bunun üzerine kurt, o adama:

— Sen bu koyunu (şimdi) benden kurtardın! Fakat yırtıcı hayvanlar gününde, koyunun benden başka çobanı bulunmadığı o günde koyunu benden kim kurtaracak? dedi"

Bu kıssa üzerine insanlar yine:

— Subhânallah! Kelâm edip söz söyleyen bir kurt! dediler. Rasûlullah:

— "Ben kurdun böyle söylediğine inanıyorum, Ebû Bekr ile Umer de inanıyorlar" buyurdu.

Hâlbuki Ebû Bekr'le Umer orada değillerdi [193].

Buhârî dedi ki: Ve bize Alî tahdîs etti: Bize SufyâivMıs'ar'dan; o da Sa'd ibn İbrahim'den; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hurey-re'den; o da Peygamber'den bunun benzerini tahdîs etti.

139-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: " (îsrâîl oğulları'ndan) bir kişi öbür kişiden, ona âid olan bir akarı satın aldı. Akarı satın alan kimse satın aldığı akarında içi altın dolu bir testi buldu. Akarı satın alan kimse, satana:

— Şu altınlarını benden al. Çünkü ben senden yalnız bu toprağı satın aldım, altınları satın almadım, dedi.

Toprağın eski sahibi olan kimse de müşterisine:

— Ben sana bu toprağı içindeki şeylerle beraber sattım, dedi. Bu sefer satan ile satın alan, üçüncü bir kimseye varıp muhakeme oldular. Kendisine muhakeme için vardıkları kimse de bunlara:

— Sizin oğlunuz kızınız var mı? diye sordu. Bunların biri:

— Benim bir oğlum var, dedi. Ötekisi de:

— Benim bir kızım var, dedi. Hakem kılınan kişi:

— Bu oğlana bu kızı nikâh ediniz ve yeni evlilere bu altından bir kısmını harcayınız, bir kısmım da kendinize sadaka yapınız, diye hükmetti!" [194].

140-....... Sa'd ibn Ebı Vakkaas, Usâme ibn Zeyd'e:

— Sen Rasûlullah'tan tâûn hastalığı hakkında ne'duydun? Diye soruyordu.

Usâme de:

— Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Tâûn bir azâbdır. îsrâîl oğulları 'ndan bir taife üzerine yâhud sizden önce geçen bir ümmete gönderilmiştir. Siz bir yerde tâûn çıktığını işittiğiniz zaman, o tâûnlu yere gitmeyiniz. Sizin bulunduğunuz yerde tâûn meydana gelirse, tâûn-dan kaçmak için oradan çıkmayımz".

Râvî Ebu'n-Nadr: "Sakın sizleri oradan hiçbir sebeb çıkarmasın, bu takdîrde o muhakkak taundan kaçmak için olur ki, bu, kesin surette yasaktır" şeklinde söylemiştir [195].

141-.......Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'a taundan sordum da O bana şöyle haber verdi: "Şübhesiz tâûn bir azâbdır. Allah onu dileyeceği kimseler üzerine gönderir. Ve yine muhakkak ki, A ilah îâûnu mü 'minler için şehîdlik sebebi bir rahmet kılmıştır. Bir yerde tâûn vâki' olur da orada bulunan mü'min, sabrederek ve sabrının sevabını ümîd ederek, bu tâûnun yalnız Allah 'in takdir ettiği kimselere isabet eder olduğunu bilerek bulunduğu şehirde eğlenirse, muhakkak ona şehîd ecrine benzer sevâb olur" [196].

142-.......Aişe (R) şöyle demiştir: Kureyş'i, Mahzûm oğulları'ndan olup da hırsızlık etmiş bulunan kadının durumu hüzünlendirmişti. Birisi:

— Bu kadın hakkında Rasûlullah ile kim konuşur? dedi. Diğer birtakımları:

— Bu kadına şefaat sözünü, Rasûlullah'ın sevgilisi olan Usâme ibn Zeyd'den başka hiçbir kimse söylemeye cesaret edemez, dediler.

Nihayet Usâme,.Rasülullah'la bu hususta konuştu. Bunun üzerine Rasûlullah, Usâme'ye:

— "Sen, fenalıkları men' için Allah'ın ta'yîn ettiği cezalardan bir cezanın affı hakkında şefaat mı etmek istiyorsun!" buyurdu. Sonra kalkıp bir hutbe îrâd etti. Sonra şöyle buyurdu: — "Sizden evvel gelip geçen ümmetleri ancak şu hâlleri helak etmiştir: Onlar içlerinde şeref li bir kimse hırsızlık yaptığı zaman, onu cezalandırmazlar di, fakat aralarında zaîfolan kimseler çaldığı zaman o zaîflere ceza verirlerdi. Allah'ayemîn ederim ki, şayetMuhammed'in kızı Fâtıma hırsızlık etse, hiç tereddüd etmeden muhakkak onun elini de keserdim" [197].

143-.......İbn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Ben bir kimseden bir âyeti, benim Peygamber'i okurken işittiğim okuyuşun hilâfına okuduğunu işittim. Hemen onu Peygamber'in yanına getirdim ve O'na okuyuşunu haber verdim. Bu esnada Peygamber'in yüzünde hoşlan-mamazhk izini hissettim. Bununla beraber Peygamber: "İkiniz de güzel okudunuz. Kur'ân hakkında ihtilâf etmeyin. Çünkü sizden evvelki ümmetler (kitâblarında) ihtilâf ettiler de bu yüzden helak oldular" buyurdu [198].

144-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Şimdi ben Peygamber'in yüzüne bakıyor gibiyim: O, peygamberlerden bir peygamberi hikâye ediyordu ki, kavmi onu dövmüş de kan içinde bırakmışlar. Fakat o, yüzünden hem kanı siliyor, hem de: Yâ Allah! Kavmime mağfiret eyle! Çünkü onlar bilmiyorlar! diyordu [199].

145-.......Ukbe ibn Abdilgâfir'den; o da Ebû Saîd(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Sizden evvelki milletlerden bir kimseye Allah bol bir mal verdi. Ona ölüm geldiği zaman oğullarına:

— Ben sizin için hangi çeşit bir baba oldum? diye sordu. Oğullan:

— Hayırlı bir baba oldun, dediler. O zât:

— Ben asla bir hayır işlemedim. Ben öldüğüm zaman sizler beni yakın. Sonra kemiklerimi ezip öğütün. Sonra da rüzgârı şiddetli bir günde benim tozlarımı havaya saçıp savurun, dedi.

Çocukları onun bu emrini yaptılar. Akabinde Azız ve Celîl Allah, onun zerrelerini topladı da ona:

— Böyle yapmana seni sevkeden nedir? diye sordu. Oda:

— Sen'den korkmamdır, dedi.

Bu cevâb üzerine Allah onu rahmetiyle karşıladı".

Ve Muâz el-Anberî şöyle dedi: Bize Şu'be tahdîs etti ki, Katâde şöyle demiştir: Ben Ukbe ibn Abdilgâfir'den işittim; o da: Ben Ebû Saîd el-Hudrî'den işittim; o da Peygamber'den... demiştir [200].

146-....... Rib'î ibn Hırâş şöyle demiştir: Ukbe, Huzeyfe'ye:

— Bizlere Peygamber'den işittiklerinden tahdîs etmez misin? dedi. O da şöyle dedi:

— Ben Peygamber'den işittim, şöyle buyuruyordu: "(Sizden evvelki ümmetlerden) bir kişiye ölüm gelip çattı da hayâttan ümidini kesince ailesine

şöyle vasiyet etti:

— Ben Öldüğüm zaman benim için birçok odun toplayın. Sonra bu odunları çakmak çakıp ateşleyin (beni de bu ateşe atın). Ateş benim etimi yediği ve kemiklerime ulaştığı zamana kadar bırakınız. Sonra yanmış kemikleri alın, onları ezip öğütün. Sonra sıcak yâhud rüzgârlı bir günde o tozları deniz içine savurun!

Fakat Allah, akabinde onun zerrelerini bir yere getirdi de ona:

— Niçin böyle yaptın? diye sordu. O kimse:

— Senin korkundan, diye cevâb verdi.

. Bu cevâb üzerine Allah ona mağfiret etti. "

Ukbe ibn Amr dedi ki: Ve ben Huzeyfe'den işittim, şöyle diyordu: Ve yine bu isnâdla bize Mûsâ ibn İsmâîl tahdîs etti: Bize Ebû Avâne tahdîs etti: Bize Abdulmelik tahdîs etti ve: "Rüzgârlı bir günde" diye söyledi [201].

147-....... Bize İbrâhîm ibn Sa'd, İbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Bir adam insanlarla alışveriş borçlanmaları yapardı da işlerini gören genç adamına: Fakır borçluya vardığın zaman ondan geç, umulur ki Allah da bizden geçer, der idi".

Dedi ki: "O kimse Allah 'a kavuştu, Allah da ondan (yânî onun günâhlarından) geçti" [202].

148-....... Bize Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da Humeyd ibn Abdirrahmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"(Sizden evvelki ümmetlerden) nefsi aleyhine günâh işlemekte aşırı gider bir adam vardı. Buna ölüm geldiği zaman oğullarına şöyle dedi;

— Ben öldüğümde beni yakın, sonra kemiklerimi ezip öğütün. Sonra da tozlarımı rüzgâr içine savurun. Allah'a yemin ederim ki, muhakkak Allah benim zerrelerimi toplamaya kaadir olacak da hiçbir kimseyi azâblamadığı şiddetli bir

azâbla bana azâb edecektir, dedi.

Öldüğü zaman bu vasiyeti yerine getirildi. Akabinde Allah, Arz'a emredip:

— Sende o zâttan ne varsa topla! buyurdu.

Arz derhâl bunu yaptı. Birden o zât ayakta dikildi; Allah ona:

— Bu yaptığın işe seni ne şevketti? diye sordu. O da:

— Yâ Rabb 'im, Senden haşyet, diye cevâb verdi. Bunun üzerine Allah ona mağfiret etti.

Ebû Hureyre'den başkaları "Senin korkundan yâ Rabbl" diye söylemiştir [203].

149-.......Abdullah ibn Umer(R)'den: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Bir kadın bir kedi yüzünden azâb edildi. Kadın o kediyi acından ölünceye kadar habsetmiş ve kedi yüzünden cehenneme girmiştir. Kadın o kediye ne yiyecek vermiş, ne de su içirmişti. Çünkü onu habsetmiş, onu yerin haşerelerinden yemesi için de bırakmamıştır" [204].

150-.......Bize Ebû Mes'ûd Ukbe ibn Amr tahdîs edip şöyle dedi:

Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Vaktiyle gelip geçen peygamberlerin sözlerinden, bütün peygamberlerin üzerinde ittifak ettikleri nevi'den insanlığın eriştiği yüksek bir düstûr: Utanmazsan dilediğini işle! sözüdür".

151-.......BenRıb'îibn Hırâş'tan işittim; Ebû Mes'ûd'dan şöyle tahdîs ediyordu: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Utanmazsan dilediğin şeyi yap! sözü, peygamberlerin kelâmından, (onların ittifakla teblîğ edip de) insanların eriştiği eskimez bir düstûrdur" [205].

152-.......Bize Yûnus, ez-Zuhrî'den haber verdi: Bana Salim haber verdi. Ona

da babası İbn Umer tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Bir adam kibirden dolayı üst elbisesini yerde sürükleyerek yürüdüğü sırada yerin içine batırıldı. Artık o kıyamet gününe kadar yerin içinde hareket edip duracaktır".

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Abdurrahmân ibnu Hâ-lid, Yûnus ibn Yezîd'e mutâbaat etmiştir [206].

153-.......Bana Abdullah ibnu Tâvûs, babası Tâvûs'tan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Bizler en sonra gelmişleriz; kıyamet gününde en başa geçecek olanlarız. Ancak her ümmete bizden önce kitâb verildi; bize de onlardan sonra kitâb verildi. Şu cumua günüdür ki, onlar bu ibâdet gününde ihtilâf ettiler: Artık yarın Yahûdtler'in (ibâdet günü), yarından sonra da Hrıstiy anlar 'in ibâdet günüdür. Her yedi günde bir gün, her müslümân üzerine gusledip başını ye bedenini yıkamak vazifesi vardır"[207].

154-....... Bize Amr ibn Murre tahdîs etti: Ben Saîd ibnu'l Müseyyeb'den işittim, şöyle dedi: Muâviye ibn Ebî Sufyân Medine'ye geldiği en son gelişinde bizlere hutbe yaptı da, bir saç demeti çıkardı ve: Ben bunu Yahûdîler'den başka bir kimsenin zînet yapar olduğunu zannetmiyorum. Şübhesiz ki, Peygamber (S) buna, yânı saçta ekleme yapmaya yalan ismini vermiştir, dedi.

Bu hadîsi Şu'be'den rivayet etmekte Âdem ibn Ebî İyâs'a, Gunder mutâbaat etmiştir [208].

[1] Bu kitâb başlığı bâzı Buhârî nüshalarında böyle Kitâbu'I-Enbiyâ şeklinde, diğer bâzılarında ise "Kitâbu Ehâdîsi'l-Enbiyâ" şeklinde gelmiştir.

Peygamberlerin sayısına gelince, Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlallah, peygamberler kaç tanedir? dedim. Rasûlullah (S):

— "Yüzyirmidörtbin" buyurdu. Ben:

— Yâ Rasûlallah, bunların kaçı rasûl gönderildi? dedim.

— "Üçyüzonüç kalabalık topluluk" buyurdu.

Bu hadîsi İbn Hıbbân kendi Sahîh'inde; İbn Merdeveyh de 7t?/s/>'inde rivayet etti.

Enes ibn Mâlik de şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Allah se-kizbin peygamber gönderdi. Dörtbin İsrail oğulları 'na, döribin de diğer insanlara". Bunu, Ebu Ya'lâ rivayet etmiştir.

Yine Enes'ten, Rasûlullah: "Ben sekizbinpeygamberin ardından gönderildim, onlardan dört bini İsrail oğullan'ndandır'buyurmuştur. Bunu el-HâfızEbû Bekr el-İsmâîlî rivayet etti (Aynî).

Peygamberlerin sayısı hususunda en doğru bilgi şu âyetlerin bildirdiğidir:

"Öyle peygamberler gönderdik ki, kıssalarım hakikat önceden sana bildirdik. Yine öyle peygamberler yolladık ki, sana onların kıssalarını haber vermedik.. " (en-Nisâ: 164).

"And olsun ki, senden evvel de peygamberler gönderdik. Onların içinden sana kıssalarım anlattığımız kimseler de var, sana bildirmediğimiz kimseler de var... " (el-Mü'min: 78).

[2] Buhârî bâb başlığının devamında evvelâ bu konuya dâir Kur'ân âyetlerini toplayarak onlara birer birer işaret etmiştir. Biz Buhârî'nin işaret ettiği bu âyetlerden bâzılarının meallerini yazalım ki, böylece âyetlerin konuya delâletleri en İyi şekilde görülsün:

"And olsun, biz inşâm kuru bir çamurdan, sûretlenmiş bir balçıktan yarattık. Cânn 'ı da daha önce çok zehirli ateşten yarattık. Hatırla o vakti ki, Rabb '-in meleklere: Ben, demişti, kuru bir çamurdan sûretlenmiş bir balçıktan bir beşer yaratacağım. O hâlde ben onun yaratılışını bitirdiğim, ona ruhumdan üflediğim zaman siz derhâl onun için secdeye kapanın. Bunun üzerine meleklerin hepsi toptan secde etti. Ancak İblîs, bu secde edenlerle beraber olmaktan çekinerek dayattı..." (el-Hicr: 26-31). Hakk Dîni, IV, 3056-3059'da güzel açıklama var.

"Biz hakikat insanı en güzel bir biçimde yarattık'"(et-Tîn: 4)

"And olsun sizi (evvelâ) yarattık, sonra size suret verdik, sonra da meleklere: Adem'e (yâhud Âdem için Allah'a) secde edin, dedik. Hemen secde ettiler. Fakat İblis dayattı, secde edicilerden olmadı. Allah dedi: Sana emrettiğim zaman secde etmekten men' eden (sebeb) neydi? (İblîs) dedi: Ben ondan hayırlıyım. (Çünkü) beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın" (el-A'râf: 10-12).

"O sizi bir candan yaratan, kandan da (gönlü) kendisine ısınsın diye eşini yapan O'dur. Vaktâ ki o eşini örtüp bürüdü, o da hafif bir yük yük/endi de (bir müddet) bununla gidip geldi. Nihayet gebeliği ağırlaşınca ikisi de Rabb 'terine şöyle duâ ettiler: Eğer bize düzgün bir çocuk verirsen and olsun ki, herhâl de şükredenlerden olacağız. Fakat 'onlar düzgün (bir çocuk) verince kendilerine verdiği bu çocuk hakkında ona eşler tutmaya başladılar. Onlar neyi eş tutuyorlarsa, Allah onlardan (münezzehtir) yücedir. Kendileri yaratılıp durmakta oldukları hâlde, hiçbirşeyi yaratamayanı (putları o yaratan Allah'a) eş mi koşuyorlar onlar?" (el-A'râf: 189-191).

Buhârî bu âyetlerle de Âdem'in yaratılmasından sonra Havva'nın ve dişi insan nev'inin yaratılmasına ve bu erkekle dişi nevi'lerinin çiftleşmesinden insan cinsinin vücûd bulmasına işaret etmiş oluyor.

[3] Buhârî burada da birçok âyetlere işaret etmiş ve onlardaki bâzı lâfızların tefsî lerini vermiştir. Bu tefsirler yerlerinde senedli olarak rivayet edilmişlerdir. B delîlliğin iyice belirmesi için bu âyetlerden bâzılarının meallerini verelim:

"Hiçbir nefis hâriç değildir, ille onun üzerinde bir gözeten vardır. Şim> insan hangi şeyden yaratıldı (ibretle) baksın. O atılıp dökülen bir sudan yaratı mıştır ki, arka kemiği ile göğüs kemikleri arasından çıkıyor o. Şübhe yok k Allah onu (tekrar diriltip)

döndürmeye elbette kaadirdir" (et-Tânk: 4-9).

"Ki biz insanı hakikat meşakkat içinde yarattık" (el-Beled: 4).

"Ve demiştik ki: Ey Âdem, sen eşinle beraber cennette yerleş. Ondan, n resinden isterseniz ikiniz de bol bol yiyin. Fakat şu ağaca yaklaşmayın. Yok, ikiniz de zulmedenlerden olursunuz. Bunun üzerine şeytân onları oradan ka. dırıp içinde bulunduklarından onları çıkarıvermişti. Biz de: Kiminiz kimini, düşman olarak inin! Yeryüzünde sizin için bir vakte kadar durak ve fâtdelen cek şey vardır, demiştik. DerkenAdem, Rabb'inden kelimeler belleyip aldı (O"r yalvardı). O da tevbesini kabul etti. Çünkü tevbeyi en çok kabul eden, asılme hamet eden O'dur. Öyle dedik: Hepiniz oradan inin. Sonra size benden bir h dâyet gelir de kim benim hidâyetimin izince giderse, artık onlara hiçbir kork yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir" (el-Bakara: 35-38).

"Ey Adem, sen zevcenle birlikte cennete yerleş de, ikiniz de dilediğiniz ye den yiyin. (Ancak) şu ağaca yaklaşmayın. Sonra yazık etmişlerden olursunuz. De ken şeytân onlardan gizli bırakılmış çirkin yerlerini kendilerine açıklamak iç ikisine de vesvese verdi ve: Rabb "iniz size bu ağacı, başka birşey için değil, ancı iki melek olacağınız yâhud ebedî kalıcılardan bulunacağınız için yasak etti, deı Bir de onlara: Şübhesiz ki, ben sizin iyiliğinizi isteyenlerdenim, diye yemin et, İşte bu suretle ikisini de aldatarak (yemeye) tenezzül ettirdi. Ağacı tattıkları anı ise, çirkin yerleri kendilerine açılıverdi ve üzerlerine cennet yaprağından üstüs yamayıp Örtmeye başladılar. Rabbleri de: Ben size bu ağacı yasak etmedim m diye nida etti. Dediler: Ey Rabbimİz, kendimize yazık ettik. Eğer bizi bağışlama merhamet etmezsen, herhalde zarara uğrayanlardan olacağız. Allah dedi ki miniz kiminize düşman olarak inin. Yeryüzünde sizin için bir zamana kadar yerleşip kalmak ve geçinmek mukadderdir. Dedi ki: Orada yaşayacak, orada öleceksiniz, yine oradan (diriltilip) çıkarılacaksınız. Ey Âdem oğullan! Size çirkin yerlerinizi Örtecek bir libâs, bir de giyip süsleneceğiniz bir libâs indirdik. Takva libâsı İse, o daha hayırlıdır. Bu, Allah'ın âyetlerindendir, tâ ki iyi düşünsünler. Ey Âdem oğulları, şeytân ana ve babanızı, fena yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak nasıl cennetten çıkardtysa, sakın size de bir fitne yapmasın. Çünkü o da, kabilesinden olanlar da sizi, sizin kendilerini görmeyeceğiniz yerlerden muhakkak görürler. Bİz şeytânları îmân etmeyeceklerin velîleri yaptık" (el-A'râf: 19-27).

[4] Âdem'in dünyâdaki boyunun altmış zira' olmasını İbn Haldun ve Dâiretu'l-Maârif sahibi Ferid Vecdî gibi bâzı âlimler uzak saymışlardır. Bunlara göre Adem'in bu uzun boyu, cennetteki kaameti idi. Havva ile yere inince zemininin icâbına göre insanın tabiî kaametine döndürülmüş olmaları kabul edilebilir. Ulvî âlem ile süflî âlem arasında fark vardır. Ulvî âlemin gün mikyası bile başkadır. Onun bir günü, içinde bulunduğumuz âlemin bin gününe denktir. (el-Hacc: 47, es-Secde: 5),

Fakat zaman, mekân ve ırk değişikliklerinin insanın boyu ve organik hayâtı üzerinde te'sîri bulunduğu inkâr edilmeyen bir gerçektir... Âd kavmini târîh, uzun boylu insanlar olarak yazar. Bu cihetle hadîsteki altmış zirâ'ı te'vîl etmeyerek, bir hakîkat kabul edilebilir (Tecrîd Ter., IX, 88).

[5] Başlığa uygunluğu "Baba/arı Âdem'in sureti üzere" sözündedir. Bunun biraz farklı bir rivayeti Bed'u'1-Halk Kitabı, 8. bâb, 55 ve 56 rakamlarıyle geçmişti.

[6] Hadîsin başlığa uygunluğu "Çocuk kendisine ne ile benzeyebilir" sözündedir. Bu hadîs Gusl Kitâbı'nda da geçmişti.

[7] Hadîsin başlığa uygunluğu "Çocuğun baba veya ana soyuna çekmesi keyfiyetinden alınır. Rasûlullah'ın erkek ve kadının suyu diye ta'bîr ettiği şeyi bugünün ilmi erkek sperması ve kadın yumurtacığmdaki hücre çekirdeğinde harikulade bir nizâm ve kaabiliyetlerle techîz edilmiş ve sayılan 46 olan kromozomlarla ifâde ediyor. Çocuğun baba ve ana tarafına çekmesini fizik ve rûh yapısının en ince taraflarına varıncaya kadar bu rkİ yöne benzemesini bugün ilim, işte o kromozomlardan çocuğun teşekkülünde rol oynayan X ve Y genlerinin galebesi ile açıklıyor. Peygamber'İn anlatışı ile bugünkü ilmin anlatışı arasında gerçekte hiç fark yoktur.

Hakk DM Kur'ân Dili, VII, 5702-5726'da bu konuda güzel açıklama vardır; oradan okunmalıdır.

[8] Hadîsin başlığa uygunluğu Havva'nın yaratılması, Âdem'in yaratılmasına izafe edilmiş olması yönünden mümkin olur. Bir de Âdem'le Havva'nın cennetteki hayâtlanyle ilgili bir vakıanın hadîste zikredilmiş olması yönünden olabilir ki, Havva o haram ağaçtan yemeye Âdem'i teşvik edip kandırmıştı. el-Bakara: 57. âyetinde işaret olunduğu üzere israil oğulları kırk yıl çölde gökten inen menn ve selva ile geçinmişler. Bu İki gıdadan her gün yetecek kadar almaya ve taze taze yemeye izinli idiler. Fazla almaktan men' edilmişlerdi. Fakat bu hırslı millet yasak hilâfına bıldırcın eti saklamaya başlamışlar ve eti kokutmuşlardır.

[9] Başlığa uygunluğu, kadınların bâzı hâllerini şâmil olması, kadınların da Âdem'in zürriyetinden olmaları yönündendir denilmek mümkin olur. Hadîs kadın nev'i-nin fıtraten asabi olduğuna ve fıtratı gereği çabuk sinirlenerek eğrilik ve huysuzluk göstermesine işaret edip, erkeklerin kadınlara hayırhah olmaları emrolunmuştur.

[10] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde Âdem çocuklarının yaratılış keyfiyeti bulunması yönündendir. Âdem çocukları onun zürriyetidir. Başlık da Âdem ve zürri-yetinin yaratılışı hakkındadır. İnsanın yaratılışındaki çeşitli tavırlar ve değişiklikler şu âyetlerde bildirilmiştir:

"Ey insanlar, eğer siz öldükten sonra dirilmek hususunda herhangi bir şübhe içinde iseniz, şu muhakkaktır ki, biz sizi topraktan, sonra insan suyundan, sonra pıhtılaşmış bir kandan, daha sonra da hilkati belli belirsiz bir çiğnem etten yarattık. Bunları size kudretimizi apaçık gösterelim diye yaptık. Sizi dileyeceğimiz muayyen bir vakte kadar rahimlerde durduruyoruz, sonra sizi bir çocuk olarak çıkarıyoruz, daha sonra da kuvvetinize ermeniz için büyütüyoruz. Kiminiz öldürülüyor, kiminiz de bilgisinden sonra artık hiçbir şey bilmemek üzere ömrün en fena devresine doğru gerisin geri itiliyor. Sen yeryüzünü kupkuru ve ölü görürsün. Fakat biz onun üstüne suyu indirdiğimiz zaman o harekete gelir, ka-barır, her güzel çiftten nice nebat bitirir. Bunun sebebi şudur: Çünkü Allah, Hâlık 'in tâ kendisidir. Hakikat Ölüleri o diriltiyor. O şübhesiz herşeye hakkıyle kaadirdir. Ve çünkü o saat, elbette gelecektir. Onda hiçbir şübhe yoktur. Muhakkak Allah kabirlerde olan kimseleri de diriltip kaldıracaktır" (el-Hacc: 5-7). Şu âyetlerde de insanın yaratılış ve tekamül safhaları, dokuz kademe hâlinde zikredilmiştir:

"And olsun, biz insanı çamurdan bir hulâsadan yarattık. Sonra onu sarp ve metin bir karargâhta bir nutfe yaptık. Sonra o nutfeyi bir kan pıhtısı hâline getirdik. Derken o kan pıhtısını bir çiğnem et yaptık. O bir çiğnem eti de kemiklere kalbettik. Arkasından o kemiklere bir et giydirdik. Bilâhare onu başka yaratışla inşâ ettik. Suret yapanların en güzeli olan Allah'ın sânı ne yücedir! Sonra siz bunun arkasından hiç şübhesiz ki öleceksiniz. Sonra siz kıyamet gününde muhakkak diriltilip kaldıracaksınız" (el-Mu'minûn: 12-16).

İnsanı bir safhada yaratmaya kaadir olan Allah'ın onu tabiî şeklini alıncaya kadar birtakım tavırlara, kaanûnî değişikliklere tâbi' tutmasında hiç şübhesiz husûsî ve umûmî birçok yararlar ve hikmetler vardır. Bu hikmetleri ilgili ilim dalları araştırır.

[11] Bunun başlığa uygunluğu, bundan önceki hadîs gibidir.

[12] Başlığa uygunluğu, Âdem zürriyetinden olan birinin âhiretteki macerasını anlatması yönündendi

[13] Uygunluğu, Âdem zürriyeti olan oğlu Kaabil'in kardeşi Hâbil'i öldürmesidir. Bu öldürme kıssası Kur'ân'da şöyle anlatılmıştır:

' 'Onlara Âdem 'in iki oğlunun gerçek olan haberlerini oku: Hani onlar (Allah'a) yaklaştıracak birer kurbân takdim etmişlerdi de ikisinden birininki kabul olunmuş, öbürününkü kabul olunmamıştı. O (evvelki, kardeşine): Seni elbette Öldüreceğim, demişti. (Beriki de şöyle) söylemişti: Allah ancak kendisinden kor-kanlan(nkim) kabul eder. And olsun ki, beni öldürmen için elini bana uzatırsan, ben seni öldürmem için elimi sana uzatıcı değilim. Çünkü ben kâinatın Rabb V olan Allah 'tan korkarım. Şübhesiz dilerim ki, sen kendi günâhınla birlikte benim günâhımı da yüklenesin de, o ateşin sahihlerinden olasın. İşte zâlimlerin cezası budur. Nihayet nefsi, kardeşini öldürmeye uymuş da, onu öldürmüştü; bu yüzden (maddî, manevî) ziyana uğrayanlardan olmuştu. Sonra Allah bir karga gönderdi. O, yeri eşiyordu ki, ona kardeşinin ölü cesedi nasıl örteceğini göstersin. Yazıklar olsun bana, ben şu karga gibi bile olup da kardeşimin cesedini örtmekten âciz mi oldum? dedi. Artık o, (ettiğine) pişmanlığa düşenlerden olmuştu. Bundan dolayıdır ki, isrâü oğulları 'na şu hakikati hükmettik: Kim bir canı, bir can mukaabilinde veya yeryüzünde bir fesâd çıkarmaktan dolayı olmayarak öldürürse, bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de onu kurtarırsa, bütün insanları diriltmiş gibi olur... " (el-Mâide: 27-32).

[14] Âlimler dediler ki: Bunun ma'nâsi ruhlar sınıf sınıf, zümre zümre topluluklardır, yâhud muhtelif nevi'Ierdir. Bunların tanışması, Allah'ın o sınıfı, üzerinde yaratmış olduğu bir işten dolayıdır. Yâhud da, o zümrelerin Allah'ın kendilerini üzerinde yaratmış olduğu sıfatların muvafakati ve huylarda tenasübüdür. Çünkü ruhlar toplu olarak yaratıldılar, sonra cesedlerinde ayrıldılar. Binâenaleyh kendi huylarına tesadüf eden, onunla ülfet edip uyuştu. Kendi huylarından uzaklaşan da ondan ayrıldı ve ona muhalefet etti.

Hattâbî ve diğerleri şöyle dediler: Ruhların birbiriyle ülfet etmesi, Allah'ın tâ başlangıçta onları saadet ve şekaavet nev'inden yaratmış olduğu şeydir. Ruhlar karşılıklı iki kısım idiler. Dünyâda bedenler buluştukları zaman uyuşurlar yâhud yaradilmış oldukları hâle göre ihtilâf ederler. Bunun neticesidir ki, hayırlılar hayırlılara; şerîrler de şerirlere meylederler. Allah en iyi bilendir (Nevevî).

Ruhların toplanmış cemâatler olmasına âid iki âyet:

"Hani Rabb'in Âdem oğullan 'ndan, onların sırtlarından zürriyetlerini çıkarıp kendilerini nefislerine şâhid tutmuş, 'Ben sizin Rabblniz değil miyim?' (demişti). Onlar da: 'Evet, şâhid olduk' demişlerdi. (İşte bu şâhidlendirme) kıyamet günü: Bizim bundan haberimiz yoktu' dememeniz İçindi. Yâhud: 'Daha evvel ancak atalarımız (Allah'a) şirk koşmuştur. Biz de onların ardından gelen bir nesiliz. Şimdi o bâtılı kuranların işlediği (günâhlar) yüzünden bizi helak mı edeceksin?' dememeniz içindi" (el-A'râf: 172-173).

Bu hususta fazla bilgi için: Hakk Dîni Kur'ân Dili, III, 2323-2336.

[15] Bu ikinci tarîkteki Yahya ibn Eyyûb, Buhârî'nin şartına uygun değildir. Onun için Buhârî bu tarîki istişhâd için getirdi ve

hadîsi iki tarîkten getirmiş oldu. İbn Hacer: Bunun metnine, Müslim'in rivayet ettiği Ebû Hureyre hadîsi şehâdet eder, demiştir (Kastallânî).

Ebû Hureyre hadîsinin metni de buradaki Âişe hadîsinin aynıdır: Müslim, Kitâbu'l-Birri ve's-Sılâ ve'I-Âdâb, "Ruhlar toplanmış cemâatlerdir" babı, rak: 159-(2638); Müslim Ter., VIII, 105.

[16] Buhârî, Âdem kıssasından sonra bu bâbda Nûh Peygamber'in hayâtına geçmiş ve evvelâ el-A'râf: 59-64. âyetlerini getirmiştir ki, Kur'ân tertibine uygun olan da budur. el-A'râf Sûresi'nin evvelinde Âdem'le ilgili şeyler zikredilmişti. Sonra bu 59. âyetten i'tibâren de Nûh Peygamber'in târihine başlamıştır. Çünkü Nûh, Âdem'den sonra yeryüzünde insanlara irşâd için Allah'ın gönderdiği ilk peygamberdir. Nuh'a âid haberler, Kur'ân'ın yirmisekiz sûresinde zikredilmiştir ki, bunlardan birisi müstakil bir sûre olan Nûh Sûresi'dir. Nuh'a âid haberler en ziyâde toplu olarak Hûd Sûresi'ndedir. Bu sûrenin 25-48. âyetleri Nuh'u anlatır.

[17] Buhârî burada Hûd Sûresi'nin âyetlerinde geçen bâzı kelimelerin tefsirlerini getirmiştir. Bu suretle Nuh'un bu sûredeki kıssasını işaret etmiştir. Buhârî'nin burada naklettiği tefsirlerin hepsi, başka hadîsçiler tarafından senedleriyle rivayet edilmiştir.

Hûd Sûresi'nin 25-48. âyetlerini burada nakledelim:

"Andolsun ki, biz Nuh'u kavmine (peygamber olarak) göndermişizdir. (O, şöyle demişti:) ŞübhesizkÎ, ben sizi Allah Un azabından apaçık korkutanım. Allah 'tan başkasına ibâdet etmeyin. Hakikat, ben sizin başınıza acıklı bir günün azâbt(gdip çatmasından endîşe ediyorum.' Bunun üzerine kavminden küfredenlerin elebaşları 'Biz seni kendimiz gibi bir insandan başka olarak görmüyoruz. Basît ve zahirî bir görüşle (uyan) en aşağı tabakalarımızdan başkasının sana tâbi' olduğunu da görmüyoruz. Sîzin bize karşı bir üstünlüğünüzü dahî görmüyoruz. Biz sizi biVakis yalancılar sanıyoruz' dedi(\er). Nûh dedi ki: 'Ya ben (da'-vâmın sıdkına şâhid olmak üzere) Rabb 'imden (gelen) apaçık bir burhan üzerinde isem? O bana kendi katından bir rahmet vermiş de bunlar siz(\n kör gözleri-niz)den gizli bırakılmışsa? Söyleyin bana ey kavmim, sizi ona, kendiniz hoş görmeyip dururken de zorlayacak mıyız (sanki).9 Ey kavmim, bundan (bu tebliğlerimden) dolayı sizden hiçbir mal istemiyorum. Benim mükâfatım Allah '-tan başkasına âid değildir ve ben îmân edenleri tardedici de değilim. Çünkü onlar muhakkak ki, Rabb'lerine kavuşanlardır. Ancak ben sizi cahillik eder bir kavim görüyorum. Ey kavmim, ben onları kovarsam Allah'tan (Allah'ın inti-kaammdan) beni kim (kurtarabilir, bana kim) yardım eder? Hiç de düşünmez misiniz? Ben size: Allah 'in hazîneleri benim nezdimdedir, demiyorum. Ben gaybı bilmem. Ben hakikatte bir melek 'im de demiyorum. Bununla beraber gözlerinizin hor gördüğü kimseler (mü'minler) hakkında Allah onlara asla bir hayır vermeyecektir dahî diyemem. Allah, onların özlerindekini en çok bilendir. (Eğer bunları tard edersem) o takdirde şübhesiz ki, ben zplimlerdenimdir'. Dediler: 'Ey Nuh, bizimle cidden uğraştın. Bizimle olan bu mücâdelende ileri de gittin. Eğer sen doğruculardan isen bizi tehdîd edip durduğun(azâb)u haydi getir bize'. (Nûh da:) 'Dilerse onu size ancak Allah getirir. Siz (O'nu) âciz bırakabilecekler değilsiniz' dedi. 'Eğer Allah sizi helak etmek dilemişse, ben sizin iyiliğinizi arzu etmiş olsam bile, bu hayırhâhlığım sizefâide vermez. O, sizin Rabb'inizdir ve nihayet ancak O'na döndürüleceksiniz'. (Habîbim) belki 'O'nu (Kur'ân'ı) kendiliğinden uydurdu' derler. De ki: 'Eğer ben onu kendim uydurdumsa günâhı benim üstüme olsun. Hâlbuki ben sizin (böyle bir iftira ile) irtîkâb edegel-diğiniz(giinah)den tamamen uzağım'. Nuh'a şu hakikat vahyolımdu: Kavminden gerçek îmân etmiş olanlardan başkası asla îmân etmeyecektir. O hâlde (bîhûde üzülüp de) işleyegeldikleri şeylerden (tecâvüzlerden) dolayı tasalanma. Bizim nezâretimiz ve vahyimiz ile gemi yap. Zulmedenler hakkında bana birşey söyleme. Çünkü onlar suda boğulmuşlardır (boğulacaklardır). (Nûh) gemiyi yapıyordu. Kavminden herhangi bir güruh yanından geçtikçe onunla eğleniyorlardı. De ki: 'Eğer bizimle eğlenirseniz, biz de sizinle, bu eğlendiğiniz gibi eğleneceğiz. Artık kendisini rüsvây edecek azabın kime gelip çatacağını (bundan başka âhiretteki) daimî azabın da kimin başına geleceğini ileride bileceksiniz!' Nihayet emrimiz gelip de fırın kaynadığı zaman (Nuh'a) dedik ki: Herbirinden (herbir nevi'den erkek ve dişi) ikişer çift - aleyhinde söz geçmiş (he lâkleri takdir ediimiş) olanlar müstesna- aileni ve îmân edenleri içine yükle!' Zâten onun maiyyetindeki az kimselerden başkası da îmân etmemişti. (Nûh) dedi ki: ıBinin içerisine. Onun akması da, durması da Allah 'in adiyledir. Şekksiz şübhesiz Rabb'im çok yarlığayıcı, çok esirgeyicidir'. O (gemi) bunları dağlar gibi dalga(lar) içinden akıtıp götürüyordu. Nûh ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna bağırdı: 'Oğulcağızım, (gel) bizim yanımıza sen de bin, kâfirlerden olma'. O dedi ki: 'Bir dağa sığınırım, o beni sudan korur'. (Nûh da şöyle) dedi: 'Bugün Allah 'in emrinden esirgeyen, kendinden başka hiçbir koruyucu yoktur'. İkisinin arasına dalga girdi, o da boğulanlardan oldu. (Taraf-i İlâhî'den) denildi ki: 'Ey arz, suyunu yut, ey gök sen de tut!' Su kesildi, iş olup bitirildi, (gemi de) Cûdi (Dağı'nın) üzerinde durdu. O zâlimler güruhuna "Uzak olsunlar!" denildi. Nûh Rabb 'ine dua edip dedi ki: 'Ey Rabb 'im! Benim oğlum da şübhesiz benim âiîemdendir. Senin va 'din elbette haktır ve Sen hâkimlerin hâkimisin'. (Allah da şöyle) buyurdu: 'Ey Nûh, o kat'iyyen senin ailenden değildir. Çünkü o(nun işlediği) sâlih olmayan (kötü) bir iştir. O hâlde bilgin olmadığı birşeyi benden isteme. Seni bilmezlerden olmaktan bihakkın men' ederim'. (Nûh): 'Ey Rabb'im' dedi, 'Ben bilgimin olmadığı şeyi Sen 'den istemekten Sana sığınırım. Eğer beni yarlıgamazsan, beni esirgemezsen hüsrana düşmüşlerden olurum \ Denildi ki: 'Yâ Nûh, sana ve (gemide) maiyyetinde bulunanlardan (gelecek mü'min) ümmetlere bizden selâm (ve selâmet) ve bereketlerle in (gemiden. Onlardan türeye-cek diğer kâfir) ümmetler de vardır ki, biz onları dahî (dünyâda bol rızıklarla) fâidelendireceğiz. Sonra ise (âlıirette) onları bizden acıklı bir azâb çarpacaktır."

[18] Buhârî bu başlıkta Nûh Sûresi'nin tamâmına işaret etmiştir.

[19] Hadîsin başlığa uyguluğu "Yemîn ederim ki, Nûh da kavmini Deccâl'den korkutup uyarmıştır" sözündedir.

Bir hadîste Zamanının sonunda birçok Dcccâl-/er buyurulmuş ve bu "Yalancılar" diye lefsîr edilmiş olduğuna göre, Deccâl'in bir değil, nice yalancı makûlesi insanlar olduğu ve bunların târihin son zamanlarında çokça görüleceği anlaşılır (Tecrîd Ter., VIII, 483).

Buhârî bunu Cenazeler Kitabı, "Sabî müslümân olduğu zaman bâbı"nda uzun bir metinle getirmişti.

[20] Başlığa uygunluğu "Nuh'un kendi kavmine inzâr ettiği gibi... "sözündedir. Çünkü onun fitnesi pek büyüktür. Yerde sür'atle geçmesiyle akıllan dehşete düşürür, gönülleri şaşırtır da zayıflar hudûs ve tenakuz delillerini düşünemezler ve bu halet içinde onun doğruluğunu tasdik ederler. İşte bunun için bütün peygamberler kavimlerini onun fitnesinden sakındırmış ve uyarmışlardır (Kastallânî

[21] Başlığa uygunluğu "Nûh ve ümmeti getir" sözündedir.

Muhammed ve ümmetinin bu şâhidliği şu âyetlerde de bildirilmiştir: ' 'Her ümmetten birer şâhid, onların üzerinde de seni bir şâhid olarak getirdiğimiz zaman (onların hâlleri) nice olur?" (en-Nisâ: 41).

"Allah uğrunda hakkıyle cihâd edin. Sizi O seçti. /?m(işlerin)rfe üzerinize hiçbir güçlük de yüklemedi, babanız İbrahim 'in dîni gibi. Size daha evvel (gönderdiği kitâblarda) de bu Kur 'ân 'da da müslümân adım -Peygamber sizin üzerinize şâhid olsun, siz de bütün insanların üzerine şâhidler olasınız diye- Allah vermiştir. Artık dosdoğru namazı kılın, zekâtı verin, Allah 'a sarılın. O sizin Mev-tâ'nızdır. İşte ne güzel mevlâ O, ne güzel yardımcı O!" (d-Hacc: 78).

[22] Başlığa uygunluğu "Yâ Nûh! Sen yeryüzü ahâlîsine gönderilen rasûllerin birin-cisisifi. Allah sana "Çok şükredici kul" (el-İsrâ: 3) adını verdi... " sözlerindedir.

Tefsir âlimlerinin bildirdiklerine göre Nûh aleyhi's-selâm her ne zaman bir elbise giyse, yâhud bir yemek yese, yâhud su içse ardı sıra "el-Hamdu IVlla-hi = Hamd Allah'ındır" der idi. Bu sebeble Kur'ân'da Nûh "Çok şükreden kul" diye vasıflandı ve çocukları ve torunlarına: Ya siz niye şükretmezsiniz, nankörlük edersiniz? diye tevbîh buyuruldu.

Buhârî bu hadîsi daha uzun ve tam bir metin ile Tefsîr Kitâbı'nda el-İsrâ Sûresi'nde de getirmiştir. Müslim de îmân'da getirmiştir.

[23] Bu hadîsin başlıkla münâsebeti, burada okunuşu haber verilen âyetin altı kerre tekrarlandığı el-Kamer Sûresi'nde Nuh'tan ve onun kavminin tekzîbi ile neticesinden, ve geminin hâlinden bâzı haberler ihtiva etmesidir:

"Onlardan evvel Nûh kavmi tekzîb etti, onlar kulumuzu yalancı saymakta ısrar ettiler. Mecnûn dediler. O (da'vetten cebren) vazgeçirilmişti. Nihayet o da Rabb Hne: Ben hakîkaten mağlûbum; intikaam al, diye dua etti. Bunun üzerine biz de şarıl şarıl dökülen bir suya gök kapılarını açtık. Yeri de kaynaklar hâlinde fışkırttık da (her iki) su takdir edilmiş bir emr üzerinde birleşiverdi. Onu (Nuh'u) levhalar ve mıhlarla yapılmış gemiye yükledik ki, gemi, nankörlük edilmiş bulunan o zâta bir mükâfat olmak üzere, bizim gözlerimiz önünde akıp gidiyordu. And olsun ki, biz bunu bir âyet olarak bırakmışızdır. O hâlde bir düşünüp ibret alan var m/?"tel-Kamer: 9-15).

[24] îlyâs ibn Yâsîn, Mûsâ aleyhi's-selâmın biraderi olan Harun'un torunudur. Bâzılarına göre bu, İdrîs aleyhi's-selâmdir. Nitekim ibn Mes'ûd "Ve irine Hyâse le mine H-mürselîn" âyetini, " Ve inne İdrîse le mine 'l-mürselîne" suretinde okumuştur (Beydâvî, Medârik)

İlyâs ile İdrîs isimleri bir peygamberin iki adı mıdır? Yoksa bunlar ayn ayrı birer peygamber isimleri midir? Bu hususta ihtilâf vardır. İbn Mes'ûd'a göre Ya'kûb ismi İsrâîl'den ibaret olduğu gibi, İlyâs da böylece Idrîs'tir. İbnu'l-Arabî bununla İstidlal ederek: İdrîs, Rasûlullah'ın ceddi değildir, İsrâîl oğullan pey-gamberlerindendir. Çünkü İlyâs'm îsrâîl oğullari'ndan olduğu hakkında haber vardır, demiştir.

Âlimlerin cumhuruna göre İlyâs ile îdrîs iki müteradif lafızdan ibaret değildir. Her ikisinin de ayrı ayrı müsemmâsı vardır. İdrîs, Nuh'un üçüncü derecede büyük babası olan Uhnûh'tur.

"Ba'l" altın bir putun adıdır. "Bek" lâfzına izafetle "Ba'lebekk" İlyâs aleyhi's-selâmın peygamber gönderildiği beldeye özel isim olmuştur (Beydâvî, Medârik, Celâleyri).

Buhârî'nin bu âyetlerin sonunda ta'lîk suretiyle verdiği îbn Mes'ûd'un sözünü, Abd ibn Humeyd ile îbn Ebî Hatim güzel bir senedle; İbn Abbâs'm sözünü de İbn Cuveybir kendi tefsirinde zaîf bir senedle rivayet etmiştir.

[25] İdrîs Peygamber, Nuh'un babasının dedesidir, Nuh'un dedesi değildir. Buhârî bu başlıkta her iki ciheti rivayet edenler bulunduğuna işaret etmiştir. îdrîs bu cihetle Peygamberimizin uzak dedesidir. Âlimler cumhurunun görüşü budur.

Âyet bir evvelki ile beraber meâlen şöyledir:

' 'Kitâbda İdrîs 'i de an. Çünkü o çok sâdık bir peygamberdir. Biz onu pek yüce bir yere yükselttik'" (Meryem: 56-57).

O yüksek mekân, dördüncü kat göktedir.

Hiç şübhesiz bu yükseliş.peygamberler arasında İdrîs'e has ilâhî bir taltif olarak zikrolunmuştur. Gerçi îsâ Peygamber de semâya yükseltilmiş ise de "Yâ Isâ innt müteveffıtke" (Âlu İmrân: 55) kavlinin zahirine tutunan âlimlere göre, Isâ Mesîh öldürüldükten sonra ref olunmuştur. Binâenaleyh canlı olarak semâya yükseltilmek îdrîs'in müstesna bir hususiyeti bulunuyor. Şu kadar ki, âlimlerin cumhuruna göre îsâ Peygamber de hayâtta olduğu hâlde semâya götürülmüştür. Buna göre o da bu yükseltilme hususiyetine iştirak etmiş bulunuyor.

İdrîs'in asıl adı Uhnûh'tur. Şît Peygamber'in beşinci batın evlâdıdır. Kendisi de Nuh'un üçüncü batın dedesidir. Kendisinden evvelki insanlar deri giy-mektelerken o, elbise dikmeye başlamış ve giymiştir. Ona otuz sahîfe indirilmiştir. Kalemle ilk yazı yazan, yıldızlar ve hesâb ilmine bakan odur (Beydâvî, Şeyhzâde).

[26] Hadîsin bundan sonraki parçasını Enes, Ebû Zerr'den işitmemiş olup, başka bir zâttan aldığı anlaşılıyor.

[27] Rivayetin bu kısmı Enes'ten n a ki edilmemiş tir.

[28] Başlığa uygunluğu: "Cibril, Peygamber ile birlikte İdrîs'e uğradıklarında ..." sözlerindedir. Buhârî bunu Namaz Kitâbi'mn başında da getirmişti.

"Benim yanımda söz değiştirilmez..."'(Kaaf: 29) kavli, günde beş namaz ile mükellefiyetimizin kesinliğini ifâde eder. Elli namaza hükmünden sonra bu mikdârın beşe indirilmesi ise "Allah ne dilerse mahveder ve vücûda getirir, ana kitâb O'nun nezdindedir" {er-Ra'd: 39) kavlinin nutk eylediği muallak kaza nev'-ine dâhil olduğundandır. Elli namaz farz etti, fakat Peygamber'İn tercihine bağlı olarak farz etti. Kerîm olan Allah, kullarına "Kim bir iyilikle, güzellikle gelirse işte ona bunun on katı var. Kim de bir kötülükle gelirse bu, o mikdârdan baş-kasıyie cezalanmaz. Onlar haksızlığa uğratılmazlar" (el-En'âm: 160) va'dine binâen, beş namaz, elli namaz olmuştur; yânî elli namaz sevabı verilmiş oluyor. Buna bakınca günlük namazların hem beş, hem de elli olmasının ma'nâsı anlaşılıyor. Sayıları beş, sevâbları elli namaz sevabıdır (Ahmed Naîm).

[29] Buhârî, bunlardan Atâ ibn Ebî Rebâh'ın hadîsini Bed'u'1-Halk Kitabı, "O rahmetinin önünden rüzgârları müjdeci gönderendir..." (el-A'râf: 57) bâbı'nda Pey-gamber'e ulaştırılmış olarak getirmişti. Süleyman ibn Yesâr'ın hadîsini de el-Ahkaaf Sûresi'nin tefsîrinde getirmiştir. Bu iki hadîs bu el-Ahkaaf: 21-26. âyetlerini tefsîr etmekte bulunduğu için, metinlerinin tercemelerini verelim:

Birincisi: Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) gök yüzünde yağışlı sanılan bir bulut görünce kâh ona karşı durur, geri dönerdi; kâh evimize girer, çıkardı. Ve yüzü değişirdi. Gök yağmur yağdırınca da Peygamber'den endîşe giderdi. Aişe dedi ki: Ben bunun sebebini Peygamber'den öğrenmek istedim. O bana: "Ne bileyim? Belki bu kara bulut bir kavmin (Âd kavminin) dediği gibi bir azâb olur: A d kavmi kendilerine va *d olunan azabı, ufukları enine kaplayarak vadilerine karşı gelen bir bulut hâlinde gördükleri zaman onlar: Şu ufuktaki karaltı bize yağmur yağdıracak bir buluttur, demişlerdi..." (el-Ahkaaf: 25).

İkincisi: Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber (S)'in küçük dilini görünceye kadar ağzını açarak güldüğünü görmedim. O, yalnız gülümserdi. Bundan sonra_Âişe, hadîsin gerişini zikretti ki, bu, birincisi olarak geçen hadîstir.

Âd kavminin zulüm ve inkârları ve haşmetli hayâtları ve bu hayâtın fecî' bir şekilde son bulup yok edilmeleri eş-Şuarâ: 123-140. âyetlerinde de gayet ibretli şekilde anlatılmaktadır.

[30] Müfessirlerin bildirdiğine göre bu yedi gece sekiz gündüz bir çarşamba sabahı başlamış, öbür çarşamba akşamı tamâm olmuş ve "Uğursuzgünler" (Fussilet: 16) diye de vasıflanmıştır. Kış mevsiminin sonunda geldiği için Arablar "Eyyâ-mu acûz" da demişlerdir. Bu müddetin sonunda Âd kavmi helak olmuştu. Yalnız Hûd Peygamber İle yanında bulunan mü'minler topluluğu "Azâb emrimiz gelince, Hûd 'u da matyyetindeki mü 'minleri de bizden bir rahmet olarak selâmete erdirdik, onları ağır azâbdan kurtardık" (Hûd: 58) âyeti ma'nâsınca halâs olmuşlardı. Bu müdhiş felâkette onlar bir tarafa çekilmişler, masun kalmışlardı. Mucâhİd'in rivayetine göre, bunlar dörtbin kişi idiler. Bunlardan Âdu Uhrâ, yânî Son Âd üremiştir ki, Zâtı İrem denilen Semûd kavmidir. Hûd Peygamber kavminin helakinden sonra bir müddet daha yaşamış, sonra ölmüştür. Vefatında yüzelli yaşında idi.

Âd kavminin bedenî kuvvetleri, boylan, irilikleri, hakkında Kur'ân dışında pekçok mübalağalı rivayetler vardır. el-A'râf: 69'da: "Düşünün ki O, sizi Nûh kavminden sonra hükümdarlar yaptı, size yaratılışça onlardan ziyâde boy bos (ve kuvvet) verdi. O hâlde Allah'ın nVmetlerini hatırlayın ki, kurtuluşa erdirilesiniz" buyurulmakla yetinilmiştir.

[31] Buhârî başlıkta yazdığı âyetlerdeki bâzı kelime ve cümlelerin tefsirlerini de nak-letmiştir. Bu tefsirler hep senedli olarak yerlerinde rivayet edilmiştir.

[32] Hadîsin başlığa uygunluğu, Âd kavminin debûr rüzgârıyle helak edilmesinden-dir. Peygamber'in poyraz veya gündoğusu rüzgârıyle nusrat olunması, Ahzâb gazasına âid ilâhî bir nusrattır. Ebû Sufyân ordusunun Medîne'yi muhasarası zamanında bir gece Allah tarafından şiddetli bir gündoğusu rüzgârı çıkmış, Kureyş ordusunun altım üstüne çevirmiş ve bu fırtına ile de panik başlayıp harb hezimetle sonuçlanmıştır.

[33] Hadîsin başlığa uygunluğu "Elbette onları Âd kavminin öldürülüşü gibi öldürürdüm" sözündedir. Âd kavmi şiddetli bir rüzgârla helak edilmişken bu hadîsteki uygunluk nasıldır? dersen, şöyle cevâb veririm: Takdir, Âd'in öldürülüşü gibidir. Bundan maksad onların, Âd'in kökünün kazınması gibi köklerinin tamâmiyle kazınmalarıdır. Çünkü "Âd'in öldürülmesİ"ndeki izafet, mef'ûledir (Aynî).

Buhârî bu hadîsi bâzı farklılıklarla Mağâzî, Tefsir ve Tevhîd Kitâbları'nda; Müslim ise Zekât'ta getirmiştir. Hadîste isimleri sayılan ve Peygamber'in ihsan ettiği bu kimseler Necd havalisinin sergerdelerinden ve hepsi de "Kalbleri İslâm'a alıştırılanlar"(et-Tevbe: 60)'dan İdiler.

[34] Bu hadîs bu kitabın beşinci babının sonunda 16 rakamıyle başka bir senedle geçmişti. Hadîsin başlığa uygunluk şekli orada Nûh kavminin helaki yönündendi. Burada ise yine el-Kamer Sûresi'nde Âd kavminin helakini haber veren âyetler bulunması yönündendir.

"Ad kavmi de tekzîb etti. İşie benim azabım ve tehdîdlerim nice imiş (düşünün). Çünkü biz haklarında uğursuz ve uğursuzluğu sürekli bir günde onların üstüne çok gürültülü bir fırtına gönderdik ki, insanları, sanki onlar köklerinden sökülmüş hurma kütükleri imiş gibi, tâ temelinden kopanyordu. İşte benim azabım ve tehdîdlerim nice imiş (düşünün). Andolsun biz Kur'ân'ı düşünmek için kolaylaştırmışadır. O hâlde var mı düşünen?" (ei-Kamer: 18-22).

[35] Bu âyetlerde Zu'1-Karneyn adındaki büyük zâtın dünyânın üç tarafına yaptığı başarılı seferler ile Ye'cûc ve Me'cûc kavminin önüne inşâ ettiği çok sağlam sedd anlatılmaktadır. Bu zâta bu lakabın verilmesi hakkında "Karn" kelimesinin lügat ma'nâsı i'tibâriyle, birçok sebebler söylenmiş ise de Kur'ân'm beyânına göre bu cihangirin, dünyânın hem batısına, hem doğusuna sâhib olması, bu muhteşem lakabı almasının en doğru sebebi olarak kabul edilebilir.

Zu'I-Karneyn'in hüviyetini ta'ymde çeşitli rivayetler ve görüşler vardır. Bunlar tefsirlerde uzun uzadıya sıralanmıştır. Kur'ân'da birçok kerreler "Yâ ZeH-Karneyni" diye hitâb edilmesi, onun, belki peygamberlik makaamını hâiz bîr cihangir olduğunu düşündürür. Muhakkak olan, bu zâtın, Hz. Alî'nin de dediği gibi, sâlih bir kimse olduğudur. Toplu ve mukaayeseli bilgi için bak: Hakk Dîni Kur'ân Dili, IV, 3274-3279.

[36] Buhârî bu başlıkta el-Kehf: 83-98. âyetlerinin yazılmasını işaret ettikten sonra, bu âyetlerdeki bâzı kelime ve cümlelerin tefsirlerini vermektedir. Bunlar tefsirlerde senedli olarak nakledilmiştir.

[37] Burası Zu'1-Karneyn'in sözlerinin hikâyesinin sonudur (Aynî).

[38] Bu da Ye'cûc ve Me'cûc'den bahseden diğer bir âyet grubudur.

Tarihçilerin ittifakla bildirdiklerine göre, Ye'cûc ve Me'cûc, Yâfis zürriye-tinden İki kabiledir. Tevrat'ta, böyle bildirildiği gibi, Vehb ibn Münebbih de Yâfis evlâdından olduklarına kaanİ'dir. "Hakikat Ye'cûc ve Me'cûc yerde fesâd çıkarırlar... " (el-Kehf: 94) kavlinde cemi' sîgasıyle geldiğinden, yeryüzünü fesada verip kana boyayacak Ye'cûc ve Me'cûc'ün yalnız iki kabîle değil, birçok kabilelerden meydana gelmiş, çok kalabalık bir topluluk oldukları anlaşılır. Müfes-sir Katâde, bunların yirmiden fazla kabîle olduklarını söylemiştir. Müfessir Dahhâk, Zu'1-Karneyn'in üçüncü seferinde kavuştuğu kavim Türk ırkındandır, demiş;.Suddî de: Türk, Ye'cûc ve Me'cûc'den ayrılıp Türkistan'da devlet kuran bir soydur, demiştir. Katâde'ye göre kuzey kabileleri yirmi iki kabîle olup bunlardan birisi Türk idi. Şeddin inşâsından sonra Türk, şeddin hâricinde, Öbürleri dâhilinde kalmıştır... Zemahşerî de Zu'1-Karneyn'in, iki dağın önünde kavuştuğu ve kendi dillerinden başka bir dil bilmeyen kavim, Türk kavmidir, demiştir.

Zu'1-Karneyn ve Ye'cûc ve Me'cûc hakkında Doç. Dr. Süleyman Ateş şunları yazıyor: "Zu'1-Karneyn'in yaptığı bu şeddin nerede olduğu da ihtilâf konusudur. Özellikle üç ihtimâl ileri sürülür: 1- Türk yurdunu Çin'den ayıran noktada, 2- Ermenistan ve Azerbaycan mıntıkasında Türk sınırını ayıran De-mirkapı mevkiinde, 3- İstanoy dağlarıyle Ural dağlan arasındaki Sibirya'da.

"Ye'cûc ve Me'cûc'e gelince: Bu kelimeler, Arabça'ya girmiş ucme (yabancı) kelimelerdir. Avrupalılar bunlara Yagug Magug

derler ve bunları şeytanın nesli sayarlarmış. Ye'cûc ve Me'cûc'ün Yâfes oğullarından iki kabîle olduğu hakkında rivayetler varsa da, bunların sağlamlığı şübhelidir. Çok kimseler, şu veya bu milleti Ye'cûc ve Me'cûc saymıştır, ama bunlar birer yakıştırmadan ibarettir. Bunların âhir zamanda çıkacak dîn ve millet tanımaz, nesebi belirsiz, dünyâyı sarsacak iki topluluk olduğu anlaşılıyor (Hakk Dîni Kur'ân Dili, IV, 3286-88).

"Ye'cûc ve Me'cûc'ün dünyâyı istilâsı, kıyamet alâmetlerindendir.

"Mutasavvıflar ise enfüsî tefsîrde Ye'cûc ve Me'cûc'ü, nefsânî kötü güçler kabul etmektedirler. Onlara göre Zu'1-Karneyn hem rûh, hem de nefis kuvvetlerine hükmeden insan-ı kâmildir. O, insanın yüksek ruhî güçlerini, Ye'cûc ve Me'cûc denen nefsânî güçlerin tasallutundan korumak için zikirle itmi'nân şeddini yapmıştır"' (Kur'ân-ı Kerîm Meali, s. 274-275, istanbul, 1974).

[39] Bu ta'lîki, fbn Ebî Umer, Saîd'den; o da Katâde'den; o da Medîneli bir adam dan senediyle rivayet etmiştir: "O zât, Peygamber'e: Yâ Rasûlallah, ben Ye'cûc ve Me'cûc şeddini gördüm, dedi. Peygamber: "Nasıldı?" dedi. O zât: Kırmızı ve siyah çizgilerle süslü kumaş gibi, dedi. Peygamber: "Sen onu görmüşsün" buyurdu". Bunu, sened ve bâzı lafız farklılıklanyle Taberânî, Bezzârvelbn Mer-deveyh rivayet etmişlerdir (Aynî).

Kur'ân'm nazmında bu şeddin yeri açıkça bildirilmediği ve izleri de bulunmadığı için müellifler çeşitli ihtimâller içinde dönüp durmuşlardır. Bu gün onun varlığına kılavuzluk edebilecek hiçbir eser de yoktur. Kur'ân'dan öğrendiğimiz, bu şeddin kuzeyde bulunmasıdır. Kur'ân'ın delâletinden, Zu'1-Karneyn'in üçüncü seferinin güneyden kuzeye doğru olduğu, bunu kuvvetlendirir.

[40] Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in "Bu gün Ye'cûc ve Me'cûc'ün şeddinden şunun gibi bir delik açıldı" buyurması ve Zu'1-Karneyn'in de târihin uzak devirlerinde bir sed yapmış olması yönündendir.

Ye'cûc ve Me'cûc beliyyesi, bütün beşeriyyeti şâmil bir âfettir. Bu Zeyneb hadîsinde ise Peygamber, Ye'cûc ve Me'cûc'den erişecek musibeti Arab'a tah-sîs etmiştir. Bu tahsis, Ye'cûc ve Me'cûc ve onları önlemek üzere yapılan şedden bir delik açılması ta'bîri ile hakîkaten onlar kasdolunmayıp, belki buna benzer bir fitnenin yaklaştığını haber vermiş olabilir. Nitekim Usmân'ın şehâdeti ve onu ta'kîb eden hâdiseler, İslâm ümmeti için mühim birer fitne olmuştur.

[41] Bunun da başlığa uygunluğu açıktır. Buhârî ile Müslim, bunları Fitneler Kitâ-bı'nda da getirmişlerdir.

[42] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sizden bir kişiye mukaabil Ye'cûc ve Me'cûc'den

bin kişi" sözündedir. Bu hadîs Ye'cûc ve Me'cûc kavminin sayıca çokluğuna işaret etmektedir.

Bu hadîsinde Peygamber, Kur'ân'dan bir âyeti kendi sözü arasında söylemiştir ki, bu hadîsin ma'nâsına çok kuvvet kazandırmıştır

[43] Buhârî burada İbrâhîm Peygamber'in faziletini beyân eden bâzı âyetlere işaret etmiştir. Bunların hepsi İbrâhîm'in faziletini belirtir, en belîğ şekilde belirteni ise "Allah İbrahim'i bir dost edinmiştir" (en-Nisâ: 125) kavlidir.

et-Tevbe: 114. âyeti, bir kelimenin yer değiştirmesiyle Hûd Sûresi'nde de tekrar edilmiştir: "Çünkü İbrâhîm cidden yumuşak huylu, yüreği yanık, kendisini tamamen Allah'a vermiş biri idi" (Hûd: 75).

el-Bakara: 125 ve devamında da ilk tevhîd ma'bedi Ka'be'yi bina edişi, Ka'be ve zürriyeti hakkındaki güzel duası anlatılır...

[44] Ebû Meysere Amr ibn Şurahbîl el-Hemdânî'nin bu sözünü Vekî' kendi tefsirinde senedli olarak rivayet etmiştir

[45] Başlığa uygunluğu "Kıyamet günü ilk elbise giydirilecek kişi îbrâhtm 'dir" sö-zündedir. Bu söz, Tevhîd akidesinin büyük kurucusu için hiç şübhesiz husûsî bir menkabedir.

Peygamber'in hayâtında sahâbîler arasında hiçbir dînden çıkma hâdisesini târîh yazmamıştır. Bü'akis, Ebû Sufyân'ın Hırakliyus ile konuşmasını nakleden hadîsinde bunun vâki' olmadığı açıkça söylenmektedir. Ancak Peygamber'in vefatından sonra Ebû Bekr'in devlet başkanlığı zamanında bedevi Arablar'm câhilce hareketleriyle yer yer irticâlar meydana gelmiş ve hepsi tenkîl edilmiştir. Hadîste belki bu ve benzerlerine işaret edilmiştir; sahâbîler bundan bendirler.

Peygamberimizin Hz. îsâ'nm dilinden naklettiği bu yüksek teslimiyet ve af isteme ifâde eden müdâfaanın baş tarafı şöyledir:

"Allah: Ey Meryem oğlu îsâ, insanlara Allah'ı bırakıp da beni ve anamı iki tanrı edininiz diyen sen misin? dediği zaman, o şöyle

söyledi: Seni tenzih ederim, hakkım olmadık bir sözü söylemekliğim bana yakışmaz. Eğer onu söy-ledimse, elbette bunu bilmişsindir. Benim içimde olan herşeyi Sen bilirsin. Ben ise Sen V» zâtında olanı bilmem. Şübhesiz ki gayblan hakkıyle bilen Sen 'sin Sen. Ben onlara Sen 'in bana emrettiğinden başkasını söylemedim. (Dediğim hep şu idi:) Benim de Rabb 'im, sizin de Rabb 'iniz olan Allah 'a kulluk edin. Ben içlerinde..." (e\-Mâ\de: 116-118).

[46] Başlığa uygunluğu, içinde İbrahim'in zikredilmesindendir. Bu hadîste en şerefli oğulun bile, müslümân olmadığı takdîrde babaya fayda veremiyeceğine delîl vardır. Babasının hayvanlar içinden çirkin manzaralı sırtlan kılığına çevrilmesi, bu hayvanın uyanık olması gereken şeylerden gaflet etmesi sebebiyle hayvanların ahmağı olmasındandır. Âzer'de de İbrahim'in uyarmasına karşılık bu sıfat bulunmuş oluyor. Babasının bu surete çevrilmesi, İbrâhîm'in ondan uzaklaşması İçindir1 {Kastallânî),

[47] Başlığa uygunluğu açıktır. Bununla bundan sonra gelen hadîs Hacc Kitabı, "Ka'be'nin iç taraflarında tekbîr getiren kimse bâbi"nda da geçmişti.

[48] Bundan öncekinde İbrahim'le Meryem'in resimleri zikredilmişti, bunda ise İbrâhîm ile İsmâîl Peygamberler'in resimleri zikredilmektedir. Başlığa uygunluk her ikisinde de İbrâhîm'in zikredilmesindendir.

[49] Başlığa uygunluk yeri, îbrâhîm Halîlullah sözüdür.

Rasûlullah bu hadîsinde, Câhiliyet devrinde farklılık neseble, ecdâdm şerefiyle olduğunu; İslâm nazarında İse insanlar arasında fark ilmi anlamak ve yaşamak, yânî takva yönünden olduğuna işaret etmiştir.

[50] Buhârî Ebû Usâme'ninkini Yûsuf kıssasında; Mu'temir'inkini de Ya'kûb'un kıssasında senedli olarak getirmiştir

[51] Başlığa uygunluğu "O uzun boylu zât İbrahim'dir"sözündedir. Bu hadîsin bir rivayeti yine Semure'den, uzun bir metinle Cenazeler Kitâbı'nın sonlarında geçmişti.

[52] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in, İbrahim'in yüzce kendisine benzeyişini beyân etmesi fıkrasındadır. Bu da Hacc Kitabı, "Vadiye inerken telbiye eden kimse bâbı"nda geçmişti.

[53] İbrâhîm sünnet olunca, bu, zürriyeti için de uyulması gerekli bir sünnet olmuştur. İsrâîl oğulları arasında yürürlükte olan Tevrat hükmü de böyle idi. Tâ îsâ Peygamber zamanına kadar böyle devam edip gelmiştir. Sonra Hristiyanlar'-dan bir taife Tevrat hükmünü bozmuşlar ve: Hıtân, kalbin gulfesini (kalbi bü-rüyen perdeyi) atmaktır iddiâsıyle bu kadîm sünneti terketmişlerdir...

[54] Hadîsin bu rivayetinde şeddesiz olarak "Kadûm ile" şeklinde gelmiştir ki, buna göre "Marangoz âleti olan keser ile sünnet oldu" demektir. Buradaki mutâ-baaları diğer hadîsçiler rivayet etmişlerdir.

[55] Bu tarîkte Ebû Hureyre, hadîsi Rasûlullah'a yükseltmeyi açıkça belirtmiştir. Bundan sonraki tarîkte ise, bu yükseltmeyi açıkça belirtmemiş, doğrudan doğruya nakletmiştir.

Ibrâhîm Peygamber'in birer sebebe göre söylediği bu zahirî yalanların birincisi es-Sâffât: 85-122'de, ikincisi de el-Enbiyâ: 52-70. âyetlerinde nakledilmiştir.

[56] Hadîsin başlığa uygunluğu "İbrâhîm' yalnız üç defa yalan söylemiştir..." sö-zündedir. Bundan da burada kasdedilen, ancak İbrahim'in zikredilmesidir. Hadîs burada İki tarîk ile getirildi ki, bunun sebebini bundan önceki haşiyede belirtmiştik.

Buhârî bu hadîsi bâzı küçük değişikliklerle Buyû'da da getirmişti. Nikâh'ta da getirecektir. Müslim de Fazâil'de getirmiştir.

Hadîsin sonundaki sözüyle Ebû Hureyre, hayvanlarını sulamak için yağmur düşen yerlere çok gidenler ma'nâsmi kasdetmiştir. Hattâbî de: Ebû Hureyre Zemzem'i kasdetmiştir ki, Allah onu Hâcer için çıkardı, Hâcer ve çocukları orada yaşadılar; böylece o suyun oğullan gibi oldular demek istemiştir denildi, dedi (Kastallânî).

"Sâre", râ'nm şeddesiyle de, şeddesiz de zabtedilmiştir. Şeddesiz okunuşu daha yaygındır.

[57] Başlığa uygunluğu bellidir

[58] Çünkü ibâdete hakk kazananla hakk kazanmayanı bir seviyeye getirmek büyük bir zulümdür. Zîrâ bu, ibâdeti lâyık olduğu yerinden gayrıya koymaktır.

Bu hadîsle başlığın münâsebet yönü nedir? dersen, cevâb şöyledir: el-En'âm: 82. âyeti, İbrâhîm'in 81. âyetteki suâle cevâb olarak söylediği sözüdür. Böylece hadîsle başlık arasında münâsebet zahir olmuştur. Buna en az işaret kâfidir. Nitekim Buhâri'nin, başlıkların incelikleri hususundaki âdeti budur (I^stallânî). Münâsebetin iyice belirmesi için âyetlerin meallerini verelim: "Kavmi ona hüccet getirmeye kalkıştı. O dedi ki: Allah beni doğru yola iletmişken, siz benimle O'nun hakkında hâlâ çekişiyor musunuz? Ben O'na eş tanıdığınız şeylerden korkmam. Meğer ki Rabb'im (hakkımda) birşey dilemiş olsun. Rabb 'imin ilmi herşeye sargın ve taşkındır. Hâlâ düşünüp Öğüt almayacak mısınız? Hem Allah 'in size hiçbir detîl ve burhan indirmediği şeyleri siz O 'na tanıdığınızdan korkmazken, ben eş tuttuğunuz o şeylerden nasıl korkarım? Şimdi biliyorsanız söyleyin: İki zümreden hangisi korkudan emin olmaya daha lâyıktır? îmân edenler, bununla beraber îmânlarına zulüm karıştırmayanlar; işte emîn olmak hakkı onlarındır. Onlar doğru yolu bulmuş kimselerdir. İşte bunlar kavmine karşı İbrâhîm 'e verdiğimiz hüccetlerdi. Biz kimi dilersek onu derece derece yükseltiriz. Şübhe yok ki, Rabb 'in tam hikmet sahibidir, hakkıyle bitendir" (el-En'âm: 80-84).

[59] Bu bâb, yukarıda geçen "Allah İbrahim'i bir dost edinmiştir" (en-Nisâ: 125) bâ bıdan bir fasıl gibidir. "Yeziffûne" kelimesi, es-Sâffât Sûresi'ndedir ve bu sûredeki 83-109. âyetler İbrahim ile kavminin durumlarını anlatmaktadır.

en-Neslu, en-Neselu, en-Neselânu sür'atle yürümek ma'nâsınadır; ikinci ve birinci bâblardan masdârdır (Kaamûs Ter.)

Bu "Yeziffûne" fiili, İbrahim'in putperest kavmi bir bayram törenlerinden dönüşlerinde İbrahim'in putlarını kırması haberi kendilerine ulaşınca "Hemen koşarak onun önüne çıkışlarını" anlatmaktadır.

[60] Hadîsin "Allah İbrahim'i bir dost edinmiştir" (en-Nisâ: 125) babına uygunluğu "Sen yeryüzündeki insanlardan Allah 'in Peygamberi ve Allah 'in dostu bir zâtsın " sözündedir.

Hadîsin sonundaki mutâbaatı Buhârî, Tevhîd'de beyân etmiştir.

[61] Bunların geçen baba uygunlukları açıktır, çünkü bunlar İbrâhîm kıssası hakkındadır. Buhârî bu İbn Abbâs hadîsini burada üç tarîkten getirmiştir. Biri "Bana Ahmed ibn Saîd ... tahdîs etti" tarîkidir. İkincisi "Ve el-Ensârî şöyle dedi..." tarîkidir ki, bu ta'lîk şeklinde olmakla beraber başka yerde mevsûldür. Buhârî bunu burada kısaltılmış olarak getirmiştir.

38 rakamlı tarîkte gelen hadîs ise, evvelki hadîsin tamamlayıcısıdır. Çünkü evvelki hadîs bundan küçük bir parçadır. Bu hadîs İbrâhîm kıssasını gereği gibi açıklamaktadır. Üçüncüsü de 39 rakamıyle gelen hadîstir (Aynî).

[62] Âlem'de Ka'be'den daha şerefli bir bina yoktur. Çünkü onun inşâsını emreden Âlemlerin Rabbı olan Allah'tır. Bu emri tebliğ ve mühendislik vazifesini öğreten Cibril'dir. Yapıcısı İbrâhîm, yardımcısı İsmâîl Peygamberlerdir, denilmiştir (Kastallânî).

ibrâhîm, Ka'be'nin inşâsını bitirince Cibrîl gelmiş ve hacc farizasının nasıl yapılacağını bütün şekilleriyle tbrâhîm'e öğretmiştir. Sonra İbrâhîm: Ey insanlar, Rabb'inizin Beyt'ini ziyarete da'vetlisiniz, icabet ediniz! diye i'Iân etmiştir. Ve ismâîl ile birlikte bütün hacc duraklarında durarak hacc menseklerini îfâ etmiş, sonra dönüp Sâre'nin yanına gitmiştir. Bir hacc mevsiminde de Sâre ile birlikte Beytu'l-Makdis'ten gelerek hacc etmişler ve sonra Şam'a gidip orada vefat etmişlerdir.

Bu uzun hadîsi de diğer bâzı hadîsler gibi Kâmil Mîrâs'm tercemesinden küçük değişikliklerle aynen naklettik. Bu vesîle ile kendisine Yüce Allah'tan mağfiret ve rahmetler niyaz eyleriz (M.Sofuoğlu).

[63] İşte bu da İbn Abbâs hadîsine âid üçüncü tarîktir. Bunda İbrâhîm kıssası bundan önceki hadîse göre biraz kısaltılmış olarak verilmiştir.

Burada İbrâhîm ile İsmâîl'in Ka'be binası ve îbrâhîm'in ileriye âid dualarını anlatan bâzı âyetlerin meallerini verelim:

"Hani biz Beyt'i insanlar için bir toplantı yeri ve emin birmahall yapmıştık. Siz de İbrâhîm 'in makaamından bir namazgah edinin. İbrahim ile İsmail'e de: Evimi tavaf edenler, (ibâdet kasdıyle) orada kalanlar, rükû' ve sucûd edenler için titizlikle temizleyin, diye kuvvetli emir vermiştik. Hani İbrâhîm: Yâ Rabb, burasını emniyetli bir şehir yap ve ahâlîsinden A ilah 'a ve âhiret gününe inananları mahsûllerle rızıklandır, demişti. (Allah da:) Kâfir olanı dahî kısa bir zaman için fâidelendireceğim, sonra onu cehennem azabına icbar edeceğim. Varacağı yer ne kötüdür, buyurmuştu. Hani ibrahim o Beyt 'in temellerini İsmâîl İle birlikte yükseltiyordu (da ikisi de şöyle

duâ etmişlerdi); Ey Rabb'imiz, bizden (şu hizmeti) kabul buyur. Şübhesiz hakkıyle işiten, kemâliyle bilen Sen 'sin Sen. Ey Rabb 'imiz, ikimizi de Sana teslimiyette sabit kıl. Soyumuzdan da müslümân bir ümmet yetiştir, bize ibâdet edeceğimiz yerleri göster, tevbemizi kabul et. Çünkü tevbeleri en çok kabul eden ve hakkıyle merhamet eden Sen 'sin Sen. Ey Rabb '-imiz, onların içinden onlara Senin âyetlerini okuyacak, onlara kitabı, hikmeti öğretecek, onları (şirkten) iyice temizleyecek bir peygamber gönder. Şübhesiz yegâne gâlib, tam hikmet sahibi Sen'sin Sen. Kendini bilmeyenden başka kim İbrâhîm dîninden yüz çevirir? And olsun ki biz onu dünyâda beğenip seçmişiz-dir. O, şübhe yok âhirette de muhakkak sâlihlerdendir. Rabb 'ı ona: (Kendini hakka) testim et, dediği zaman o, Âlemlerin Rabbi'ne teslim oldum demişti. İbrâhîm bunu oğullarına da tavsiye etti. Torunu Ya 'kûb da öyle yaptı: Ey oğullarım, Allah sizin için (İslâm) dînini beğenip seçti. O hâlde siz de ancak müslümân-lar olarak can verin (dedi)" (el-Bakara: 125-132).

[64] Hadîsin başlığa uygunluğu "el-Mescidu'l-Harâm" sözündedir. Çünkü onu İb-râhîm Halîl bina etmiştir. İkincisine el-Mescidu'l-Aksâ denilmesi ya Ka'be ile arasındaki mesafenin uzaklığından yâhud ondan ötede mescid bulunmamasından veyâhud da o mescidin pisliklerden ve kötülüklerden uzak bulunmasmdan-dır. Çünkü o mukaddes yânı mutahhardır.

Ka'be'yi İbrahim'in, el-Aksâ'yı da Süleyman'ın yapması ve bunların arasında çok yıllar olması müşkiline şöyle cevâb verildi: Hadîste HaÎîl ve Süleyman'ın bu iki mescidi ilk defa yaptıklarına delâlet yoktur, belki onlar daha evvel başkasının te'sîs ettiğini yenilemişlerdir. Ka'be'yi Âdem'in bina ettiği meşhurdur. İbn Hişâm'ın Kitjâbu't-Tîcâtfmda şu vardır: Âdem Ka'be'yi kurunca Al lah ona Beytu'l-Makdis'e yürümesini ve onu bina etmesini emretti, o da onu bizzat bina etti ve içinde ibâdet etti (Kastallânî).

[65] Başlığa uygunluğu İbrâhîm'in zikredilin esindedir. Bu hadîs Cihâd Kitabı, "Gazvede hizmetin fazileti bâbı"nda da geçmişti.

Sonunda haber verdiği Abdullah ibn Zeyd hadîsini Buhârî Buyu' Kitâbı'-nda, "Peygamber sâ'ının bereketi bâbı"nda senedli olarak getirmiştir.

[66] Başlığa uygunluğu bundan öncekinde zikrolunduğu gibidir. Bu hadîs de Hacc Kitabı, "Mekke'nin ve bünyânın fazileti bâbı"nda geçmişti.

Buhârî îsmâîl ibn Ebî Uveys'in hadîsini Tefsîr'de getirmiştir.

[67] Bu salavât hadîsinin başlığa uygunluğu, "İbrâhîm ailesine salât ettiğin gibi" söz-lerindedir. Buhârî bunu Dualar Kitâbı'nda başka bir senedle getirmiştir. Müslim de Namaz Kitâbı'nda getirmiştir.

[68] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde dört defa geçen "Alâ İbrâhîm" sözündedir. Allah'ın öğrettiği bu duâ namaz kılan kimsenin Tahiyyât'ta okuduğu "es-Selâmu aleyhe eyyuhe'n-Nebiyyu ve rahmetti 'ilâhi ve berekâtuhû(= Selâm sana ey Peygamber, Allah'ın rahmeti ve bereketleri de senin üzerine olsun)" suretindeki selâmdır.

Peygamber'e sâlat ve selâm okumak, Kur'ân'da da emredilmiştir: "Şübhesiz ki Allah ve melekleri o Peygamber'e çok salât (ve tekrîm) ederler. Ey îmân edenler, siz de O'na salât edin, tam teslimiyetle de selâm verin" (el-Ahzâb: 56).

Abdusselâm da şöyle demiştir: "Bizim Peygamber'e salât etmemiz bizden O'na hâşâ bir şefaat değildir. Çünkü bizim gibiler öyle bir zâta asla şefaat edemezler. Fakat Allah bize ihsan ve in'âm edene iyilikle mukaabele etmemizi emir buyurduğu ve Rasûlullah'a edilen salât ve duayı aczimize nazaran ve lütfen kâfî gördüğü içindir ki, bu vazifemizi îfâya son derece çalışmalıyız..." (Hasan Basrî Çantay, Meâl-i Kerîm, III, 720-723'deki 103. haşiyede derli toplu güzel bilgiler vardır).

Allah melekleriyle beraber mü'minlere de salât ettiğini bildiriyor: "O sizi karanlıklardan nura çıkarmak İçin üzerinize, melekleriyle beraber rahmet edendir; O, mü'minlere pek merhametlidir" (el-Ahzâb: 43).

[69] Hadîsin başlığa uygunluğu "Babanız İbrahim de bu duayı oğulları İsmâîl ile Îshâk'a okudu..." sözündedir.

[70] Bu başlıktaki birinci grup âyetlerde, İbrahim'in konuk şeklinde gelen meleklerle olan kıssasına işaret edilmiştir. Lût kavminin helakine gönderilen melekler İbrahim'e uğramışlar, İbrâhîm onlara yemek çıkardığında yemeğe el uzatmadıklarından dolayı onlardan korkmuştu, Bu kıssanın tafsilâtı Hûd: 69-76. âyet-lerindedir.

el-Bakara: 260. âyetindeki istek, İbrahim'in bu konuda bir şübhesi olduğunu göstermez. "Benim Rabb'im hem diriltir, hem öldürür"1 (el-Bakara: 258) diyen bir zâtın, diriltmenin esâsında hiçbir şübhesi olmadığı sabittir. Ancak o. diriltmenin keyfiyeti hakkında da şuhûdî bir bilgi edinmek İstemişti.

[71] Hadîsin aslî başlığa uygunluğu açıktır. Bunda üç peygambere âid üç vakıaya işaret edilmiştir:

Birincisi: Öldükten sonra yeniden diriltilmekle ilgili olup, Peygamberimizin: İbrahim'in bu konuda şübhe ettiği farzedilse, o şübheye biz, ondan daha ziyâde haklıyız buyurmasıdır ki, bu söz ne İbrahim'in, ne de Peygamberimizin öldükten sonra tekrar diriltilme hakkında şübhe etmediklerini ifâde eder. İbrâ-hîm bu diriltilmenin nasıl olacağını gözle de görmek ve aklî istidlalini şuhûdî bir bilgi ile sağlayarak îmânında ayne'l-yakîn derecesine ulaşmak ve kalbinde bir sükûnet te'mîn etmek istiyordu. el-Bakara: 260. âyette beyân edildiği üzere İbrahim'in bu arzusu tatmîn edilmiştir.

İkincisi: Lût Peygamber'in kavmine karşı gösterdiği irâde za'fıdir. Lût, İbrahim'in akrabasından idi. İbrahim'in şerîatini tebliğe me'mûr idi. Lût'un kavmi genç delikanlılarla kötü münâsebette bulunmayı âdet edinmeleri ve Lût'un tebliğlerini dinlememeleri üzerine, bunların helaki için melekler, gençler kılığında Lût'a gönderildi. Kavmi genç kılığında gelen bu meleklere de sarkıntılık etmek istedikleri zaman Lût hadîsteki za'f ifâde eden sözü söylemişti. İşte, Peygamberimiz Lût'un bu sözünü za'f buluyor, Allah'ın kudretine dayanmalı idi demek istiyor. Tafsilâtı, Hûd: 77-83. âyetlerinde anlatılmıştır.

Üçüncüsü: Yûsuf kıssasının bir safhasıdır. Şöyle ki: Yûsuf Mısır Meliki'-nin vezirinin karısı hakkında haksız bir töhmetle zindana atılmıştı. Yedi sene yattıktan sonra bir ru'yâ ta'bîri vesilesiyle Mısır Meliki Yûsuf'un zekâsını anlayarak, bu mahbûsu bana getirin diye bir me'mûrunu hapishaneye göndermişti. İşte bu adam Yûsuf'a kurtuluşunu müjdeleyip Melik'in huzuruna da'vet edince, yedi sene hapis ile irâdesi zerre kadar sarsılmayan Yûsuf, me'mûra: Tahkî-kat yapıldıktan ve berâati ortaya çıktıktan sonra çıkacağım söyleyip, da'vete icabet etmemişti. Tafsilâtı, Yûsuf: 21-57. âyetlerinden okunmalıdır.

[72] Yâni bu, İsmâîl Peygamber hakkında gelen şeylerin beyânı babıdır.

[73] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ey îsmöîl oğullan!" hitâbmdadır.

İsmâîl Peygamber'in okçulukla meşgul olduğu, babası İbrahim'in kendisini ziyaret için Mekke'ye geldiği zamanki son karşılaşmalarında apaçık görülmüştü.

Peygamber'in ok atıcılarına kavuşup onları teşvîk ettiği bu hadîs Cihâd Kitabı, "Atıcılığa teşvîk bâbı"nda da geçmiş ve bâzı bilgiler orada verilmişti.

[74] Allah İbrahim'e Sâre'den İshâk'i müjdeledi; Sâre, doksan yaşındayken hâmile oldu. İbrâhîm de yüzyirmi yaşında idi. Hâcer de İsmail'e hâmile olmuştu. Her iki kadın beraber doğurdular ve iki oğlan yetişti (İbn îshâk).

Bu konuda başka görüşler de vardır.

[75] Buhârî tbn Umer hadîsiyle Yûsuf kıssasında gelecek olana; Ebû Hureyre hadîsi ile de buraya bitişik olan bâbda zikredilene işaret etmiş gibidir... (ibn Haçer).

[76] Bundan önceki âyette İbrahim'in ve torunu Ya'kûb'un oğullarına vasiyyeti bildirilmiştir: "Rabb 7 ona: (Kendim Hakk'a) teslim et, dediği zaman o, Âlemlerin RabbVne teslim oldum, demişti. İbrâhîm bunu, oğullarına da tavsiye etti. Torunu Ya'kûb da Öyle yaptı; Ey oğullarım, Allah sizin için dîni beğenip seçti. O hâlde siz de ancak müslümânlar olarak can verin (dedi)" (el-Bakara: 131-132).

[77] Hadîsin başlığa uygunluğu, hadîsin Yûsuf'un nesebinin şevki hususundaki âyete muvafık olması yönündendir. Çünkü âyet, Ya'kûb'un ölümü sırasında oğullarına zikredilen vasiyetle hitabını içine almıştır. Ya'kûb'un çocukları cümlesinden biri de Yûsuf'tur. Peygamberler içinde Yûsuf'un nesebinin dizisi gibisi yoktur. Çünkü o, Allah'ın Peygamberi'oğlu, Allah'ın Peygamberi oğlu, Allah'ın Peygamberi oğlu..dur (Aynî).

[78] Bu âyetler, yalnız son kelime müstesna, aynı lafızlarla el-A'râf: 80-84'de de geçmektedir.

[79] Hadîsin başlığa uygunluğu bellidir. Bu hadîs bundan önce geçen 13. bâbda da getirilmişti.

[80] Buhârî bu başlıkta âdeti olduğu üzere bâzı âyetlere işaret etmiş ve bunlardaki kelimelerin tefsirlerini vermiştir. Bu âyetlerden bir kısmı Lût kıssasıyle ilgilidir, bir kısmı da bu kıssa ile ilgili olmayıp, burada istidrâten zikredilmişlerdir. Lût kıssasıyle ilgili olanlardan bâzılarının meallerini evvel ve sonralarıyle bir bütünlük içinde verdim:

"(Melekler Lût'a şöyle dediler:) 'O hâlde gecenin bir kısmında âüeni yürüt, sen de arkalarından git. Sizden kimse ardına (dönüp) bakmasın. Emrolu-nacağımz yere geçip gidin! Ona şu kat'î emri vahyettik: Sabaha çıkarlarken onların arkaları muhakkak kesilmiş olacaktır. Şehir halkı sevine sevine (konukların yanma) geldi. 'Lût dedi ki: Hakikat bunlar benim konuklanmdır. Binâenaleyh beni rüsvây etmeyin, Allah'tan korkun. Beni utandırmayın'. Onlar şöyle dediler: Biz seni elâleme karışmaktan (bizim bu gibi işlerimize müdâhale etmekten) men' etmedik mi?1 Lût dedi: 'Eğer (dediğinizi) yapacaksanız, işte bunlar kızlarım'. (Habîbim) Senin ebedî güzel yâdına yemîn ederim ki, onlar sarhoşlukları (azgınlıkları) içinde muhakkak serseri bir hâlde idiler. Derken onları iş-râk vaktine girdikleri sırada o korkunç ses yakalayıverdi. Hemen şehirlerinin altını üstüne getirdik. Tepelerine de balçıktan pişirilmiş bir taş yağmuru yağdırdık. Elbette bunda fikri, fırâseti olanlar için ibretler vardır. O (şehrin harabeleri) hakikat bir yol üstünde hâlâ durucudur. Bunda îmân edenler için muhakkak bir ibret vardır" (el-Hıcr: 65-77).

"Vaktâ ki elçilerimiz Lût'a geldi. O bunlar yüzünden kaygıya düştü, bunlar yüzünden göğsü daraldı ve; 'Bu çetin bir gündür! dedi. Lût'un kavmi, kendisine doğru koşarak yanına geldi. Onlar daha evvelden kötülük işlemeye alışmış kimselerdi. (Lût:) 'Ey kavmim' dedi, 'îşte kızlarım. Sizin için Onlar daha temizdir. Artık Allah 'tan korkun* beni misafirlerimin içinde küçük düşürmeyin. İçinizde aklı başında bir adam da yok mu sizin?' Dediler: 'And olsun senin de bildiğin veçhile bizim senin kızlarınla hiçbir hakkımız yoktur. Sen bizim ne dilediğimizi elbette bilirsin'. (Lût:) '(Âh)1 dedi, 'Sizeyetecek bir kuvvetim olsaydı yâhud sarp bir kafaya sığınabilseydim.1 (Elçi melekler:) 'Yâ Lût, emînol, biz Rabb 'm elçileriyiz. Onlar sana kat 'iyyen dokunamazlar. Sen hemen gecenin bir kısmında ailenle yürü. içinizden hiçbiri geri kalmasın. Yalnız karın müstesna. Çünkü onlara isabet edecek azâb, hiç şübhesiz ona da çarpacaktır. Onlara va 'd olunan helak zamanı sabah vaktidir. Sabah vakti de yakın değil mi?1 dediler. Vaktâ ki azâb emrimiz geldi, o memleketin üstünü altına getirdik ve tepelerine balçıktan pişirilmiş, istif edilmiş taşlar yağdırdık ki, onlar Rabb 'inin katında hep damgalanmalardı. Onlar zâlimlerden uzak değildir" (Hûd: 77-83).

[81] Bu âyetin okunuşunun burada da getirilmesi el-Kamer Sûresi'nde Lût kavmi kıssasının özeti bulunduğundandir:

"Lût kavmi korkutanları yalan saydılar. Biz onlara taş yağdıran gönderdik. Lût'un ailesi müstesna. Onları bir seher vakti kurtardık. Tarafımızden bit nVmet olarak. İşte şükredenleri biz böyle mükâfatlandırırız. And olsun ki, Lûı onlara kendilerini azâbla yakalayacağımızı da haber vermişti. Fakat onlar bu korkutmaları şübhe ile tekzîb ettiler. And olsun ki, onlar misafirlerine bile kötülük yapmayı kasdetmişlerdi. Biz de gözlerini silme kör ediverdik. İşte azabım* ve tehdîdlerimi tadın, dedik. And olsun ki onlara bir sabah yakalarını asla bırakmayacak olan bir azâb baskın yaptı. İşte tadın benim azabımı ve tehdîdlerl mi. And olsun ki biz Kur'ân 'ı düşünmek için kolaylaştırmışadır. O hâlde vaı mı düşünen?" (el-Kamer: 33-40).

[82] Buhâri bu başlıkta da el-Hıcr memleketini kısaca anlattıktan sonra bu kelimenin çeşitli ma'nâlanni, geçtiği âyetleri ve kullanıldığı yerleri işaret etmektedir. el-Hıcr, Medine ile Şâm arasında ve Arabistan'ın kuzeybatısında bir vâdî-nin adıdır. Burası Salih Peygamber'in kavmi olan Semûd'uh merkezi idi. Arab tarihçileri ittifakla Semûd kavmi Âd'ın bakaayâsidır, bundan ötürü İkinci Âd diye anılır. Birincisi ise asıl Âd'dır. Yine ittifakla Salih Peygamber, İbrahim'den evveldir. Bundan dolayı Şârih Keşinin Feyzu '!-Bârî'de Salih babını İbrahim kıssasından sonraya bıraktığı için Buhârî'yi fena tertîb etmekle ittihâm etmiştir. Semûd Medeniyeti'nin eserleri bu Hıcr'ın etrafındadır. Semûd kavminin medeniyeti ve Salih Peygamber'le olan maceraları ve helak edilişleri eş-Şuarâ: "145-159 ile en-Neml: 45-54. âyetlerinde de anlatılmaktadır.

[83] Burada arka arkaya gelen üç hadîsin, diğer rivayet ve mutâbaaların başlığa uygunlukları açıktır. Allah Semûd kavmini orada helak ettiği için Peygamber bu uğursuz diyarın kuyusunun suyundan içilmemesini, su alınmamasını emretmiştir.

[84] Bu hadîslerin de başlığa uygunlukları açıktır. Buhârî bunu Namaz Kitabı, "Hasf (yânî insanların yere batırıldığı) mevkilerinde namaz bâbf'nda da getirmişti. Müslim de Zühd ve Rakaaik'ta ayrı bir bâb başlığı hâlinde getirmiştir.

Hadîsin son fıkrası şu âyetin lafzını hatırlatmaktadır: "Siz (Âd ve Semûd kavimleri gibi) nefislerine zulmedenlerin diyarlarında da yerleştiniz. Onlara neler yaptığımız sizin için apaçık meydana çıka. Size (bu hususta) birçok misâller de gösterdik" (İbrahim: 45).

[85] Bu başlık üç bâb önce de zikredilmişti. Bu sebeble birçok nüshalarda bu başlık bulunmuyor. Hadîsin Jsaşlığa uygunluğu, Ya'kûb Peygamber'in, ölümü sırasında yaptığı vasiyette Yûsuf'un da dâhil bulunması yönündendir (Aynî).

[86] Hadîs, sened ve metin farkiyle daha önce de geçmişti. Buradaki başlığa uygunluğu açıktır: Bu hadîs, Yûsuf'un nesebinin üç batında İbrâhîm'e ulaştığını ve bundan dolayı nesebce asaletini ifâde eder.

"Yüce Allah'ın 'en güzel beyân' diye vasıflandırdığı Yûsuf kıssası Kur*-ân'ın başlı basma bir sûresinde bildirilmiştir. Yûsuf'a kardeşleri tarafından sû'-ikasd ile başlayan bu menkıbe, Yûsuf'un kurtulması, Mısır saraylarında kölelik hayâtı, beşer güzelliğinin bir senbolü olan Yûsuf'un güzelliğine Mısır vezirinin karısının alâkası, en yüksek Mısır kadınlarının hayranlığı, Yûsuf'un bu çılgınca taarruzlara semavî bir te'yîd ile mukaavemeti, en sonra kadın ihtirâslarıyle mah-beslere atılması ve bütün bu elem verici vakıalarla karşılaştığı zamanlarda sonsuz tir ayrılık acısıyle gözyaşları döken Ya'kûb Peygamber'e körlük gelmesi. Bütün bu maceralar Yûsuf

kıssasının çok acıklı birer idbâr safhalarıdır. Yedi sene devam eden zindan hayâtından sonra ilâhî bir mu'cize olarak Yûsuf'un be-râeti ve zindandan kurtulmasıyle de ikbâl devri başlar: Yûsuf'un vezirliği, kardeşleriyle, babasıyle buluşması, hâlâ aşk ve ihtiras ile yanan Züleyhâ ile evlenmesi gibi vakıalar birbirini ta'kîb eder.

Yûsuf Sûresi'nde bu vakıalar bir taraftan en durgun hisleri heyecana verecek derecede edebî bir uslûb ile tasvîr edilirken, bir taraftan da Peygamber kudret ve hayâtının beşerî ihtirasları yenmesi, şehvetli kadın hamlelerine, saray sefâhetlerine galebe etmesi, neticede Yûsuf'un sabrı, metaneti, siyâseti, ailesine hattâ düşmanlarına^karşı muaşereti (iyi geçinmesi) ayrı ayrı birer levha hâlinde gösterilmiştir. Bunların en önce Yûsuf'a bir ru'yâ ile gösterilmiş olması da Yûsuf kıssasının şaheser bir özetlemesidir" (Kâmil Mîrâs, Tecrîd Ter., IX, 163-164).

[87] Bu, yukarıki hadîsin başka bir tarîkidir.

[88] Bu hadîs, Namaz Kitabı, "İnsanlar imâmın tekbîrini işittikleri zaman babı" ile onu ta'kîb eden bâbda daha geniş bir metinle geçmişti.

[89] Kalblerindekinin aksini açıklamakta ısrar etmeleri yönünden onlara benzetmiştir. Bilindiği üzere Zuleyhâ, hakikatte Yûsuf'a olan aşkının ma'ziretini Mısır'ın büyük kadınlarına göstermek istediği hâlde, onlara ziyafet çekip kendilerine son derecede ikram ve in'âmda bulunmuştu. Hakîkî maksadı onlara ziyafet değil, bunu vesîle ederek Yûsuf'u onlara gösterip âşıklıktaki özrünü isbât etmek idi. Mü'minlerin anası Âişe'nin de hakîkî maksadı, babasını insanların nefret ve uğursuz saymalarından korumak olduğu hâlde, bundan hiç bahsetmeyip, yalnız yufka yürekli olduğu için kıraati cemâate işittiremeyeceğinden bahsediyordu. Maksada ulaşmak için ziyâde ısrarda da Zuleyhâ'ya benzediğinden, buradaki benzetme daha kuvvetli düşmüştür (Ahmed Naîm).

[90] Başlığa uygunluğu "Yûsuf'un kıtlık yılları gibi" sözündedir. Bu isnâd, ayniyle ve bu nizâm üzere birkaç defalar geçti. Bu hadîs de Namaz Kitabı, "Secde ederken tekbîr getirerek eğilir bâbı"nda geçmiş ve açıklamalar orada verilmişti (Aynî).

[91] Peygamber (S) Yûsuf kıssasının şu fıkrasını kasdetmiştir: "Hükümdar: 'Onu (yânî Yûsuf'u) bana getirin!9 dedi. Bunun üzerine ona elçi gelince: 'Efendine dön de ellerini kesen o kadınların zoru neydi, kendisine sor. Şübhe yok ki benim Rabb 'im onların fendlerini hakkıyle bilicidir' dedi" (Yûsuf: 50). Yânî Yûsuf hemen tahliyeyi kabul etmeyip, ancak muhakeme ile berâetim tahakkuk ettikten sonra çıkabilirim, demişti. Peygamberimiz: Ben Yûsuf gibi yedi sene hapis yattıktan sonra kurtuluşum emrolunsa, beklemez hemen çıkardım; öyle tahkikat yürütülmesine ta'lîk etmezdim, buyurmuştur.

[92] Hadîsin başlığa uygunluğu, Âişe'nin "Benim meselimle sizin meseliniz, Ya'kûb Peygamber ile oğullarının meseli gibidir" sözünden alınır. Çünkü bunda Yûsuf da vardır. Hadîs burada kısadır. Bu, daha geniş olarak Şehâdet Kitâbı'-nda Ifk hadîsi adiyle uzun bir metinle geçti. en-Nûr Sûresi'nin tefsirinde de gelecektir.

Buhâri Ifk hadîsini Sahîh'inin birçok yerinde; Magâzî, Tefsir, îmân, Nu-zur, İ'tisâm, Cihâd, Teyhîd Kitâbları'nda getirmiştir.

Mü'minlerin anası Âişe'nin berâetini ve ismetini beyân ve i'Iân olmak üzere indirilen âyetler, en-Nûr Sûresi'nin onbirinci âyetinden i'tibâren on âyettir:

' 'O uydurma haberi getirenler içinizden bir zümredir. Onu sizin için bir şerr sanmayın. Bil'akis o sizin için bir hayırdır. Onlardan herkese kazandığı günâh vardır. Onlardan günâhın büyüğünü üzerine alan o adam, işte en büyük azâb onundur. Onu işittiğiniz vakit erkek mü 'minlerte kadın mü 'minlerin, kendi vicdanları önünde iyi bir zannda bulunup da: Bu apaçık bir iftiradır! demeleri lâzım değil miydi? Buna karşı dört şâhid getirmeli değil miydiler? Madem ki onlar bu şâhidleri getiremediler, o hâlde onlar Allah indinde yalancıların tâ kendileridirler. Eğer dünyâda ve âhirette A ilah Un fazl ve rahmeti üstünüzde olmasaydı, içine daldığınız bu yaygaradan dolayı sizi herhalde büyük bir azâb çarpardı... "

[93] Hadîsin başlığa uygunluğu, bu âyetin Yûsuf Sûresi'nde vâki' olması ve Yûsuf'un "Senden evvel kendilerine vahyeder olduğumuz erkeklerden başkasını biz peygamber göndermedik... " (Yûsuf: 109, en-Nahl: 43) kelâmının umumiyetine girmesi ve ye'sten sonra Allah tarafından yardım gelinceye kadar bu uzun müddet hapiste kalmasıdır. Çünkü o, kurtulacağını ümîd ettiği gence, kıssasını, haksızca hapsolunduğunu hatırlamasını emretmişti. (D da Yûsuf'u yedi yıl sonra hatırladı. Bunun benzeri durumda devamlı bir surette ye's hâsıl olur (Ibn Hacer).

[94] Buharı, âdeti üzere bu kelimelerin açıklamasını vermektedir.

[95] Bu hadîs, yakında 16. bâbda geçmişti.

[96] Başlıktaki âyetin devamı şöyledir: "Bunun üzerine biz de onu kabul ettik, kendisini gamdan selâmete erdirdik. İşte biz îmân edenleri böyle kurtarırız" (el-Enbiyâ: 84).

Buhârî, tefsîrini verdiği "Urkud" kelimesi ile Eyyûb'un Sâd SûresÎ'ndeki kıssasına işaret etmiş oluyor. Bu da şöyledir:

"Kulumuz Eyyûb'u da an. Hani o, RabbHne şöyle nida etmişti: 'Hakikat, şeytân beni yorgunluğa ve azaba (hastalığa) uğrattı'. Ayağınla vur (yere dedik). İşte hem yıkanacak, hem içecek soğuk su. Ona hem ehlini, hem onlarla beraber bir mislini, bizden bir rahmet ve temiz akıl sahihleri için de bir ibret olmak üzere bağışladık. Eline bir demet sap al da onunla vur. Yemininde durmazhk etme, dedik. Biz onu hakîkaten sabırlı bulduk. O ne güzel kuldu! Hakikat o dâima Allah'a dönen bir zât idi" (Sâd: 41-44).

Hasen Basrî'den gelen bir rivayete göre Eyyûb, hastalığında karısı tarafından ihmâl edilince, ona: Eğer Allah beni şu hastalıktan kurtarırsa sana yüz dey-nek vururum, diye yemîn etmişti, iyi olunca Allah ona yemininden bir kurtuluş yolu gösterdi. O da yüz sapı demet yapıp onunla karısına vurma emridir. Şer'î bir çâre olan bu ruhsat, yemînlerde, haddlerde "Eyyûb ruhsatı" diye anılıp bakî kalmıştır.

el-En'âm: 84. âyetinin delâleti veçhile ve meşhur olan rivayete göre Eyyûb, ibrâhîm Peygamber'in zürriyetindendir.

[97] Buhârî, Eyyûb Peygamber'e dâir bir hadîsi getirmiştir. Eyyûb Peygamber'e âid haberler Kur'ân'da, hadîsten daha çoktur. Çünkü Eyyûb, Kur'ân'ın dört sûresinde anılmıştır. en-Nisâ: 163, el-En'âm: 84, el-Enbiyâ: 83-84, Sâd: 41-44. Tevrat'ın .bir sıfri de Eyyûb Peygamber'e ayrılmıştır.

[98] Mûsâ, Kur'ân'da hayât menkıbeleri en çok bildirilen büyük peygamberlerden biridir. Kur'ân'm onsekiz sûresinde kendisi; onbir yerinde de yaşça büyük kardeşi Hârûn zikredilmiştir. Musa'nın hayât safhaları ve târihî vakıaları bu sûrelerin bâzılarından şöyle özetlenebilir: Musa'nın doğumu, çocuğun bir mu'cize eseri olarak Fir'avn'm öldürmesinden korunması, bu hususta Fir'âvn'ın karısı Âsiye'nin müessir rolü ve yine bir mu'cize olarak Musa'nın sarayda ana kucağında ve ana sütüyle büyütülmesi, gençlik çağına erdikten sonra Fir'avn ile karşılaşması, Musa'nın Mısır'dan kaçması, Medyen'de Şuayb Peygamber'le buluşması ve onun kızıyle evlenmesi, sonra Tûr Dağı'nda Allah'ın Musa'ya ilk kelâmı, asâ ve beyaz el mu'cizeleri, kardeşi Harun'un peygamberliği ve onun refâkatiyle Mısır'a dönüşü, Fir'avnları ve Mısırhlar'ı tevhîde da'veti, müşriklerin muhalefeti, Tûfân, çekirge, bit, kurbağa, kan mu'cizeleri, Fir'avn'm sihirbazları, netice olarak Fir'avn'm ordusuyle suda boğulması.

Kur'ân'a göre Fir'avn'm helaki ve Musa'nın galebesiyle cihan târihinin ilk devri sona eriyor, orta devir başlıyor. Muhammed'in peygamberliği ve Kur'-ân'ın inmesiyle âhir zaman denilen son devir, yânî yeni çağlar başlıyor (Hakk Dîni, V, 3738).

Sonra Tîh.sahrasında İsrâîl oğullan'nın yarım asra yakın devam eden maceraları, men ve selva yemeleri, Mûsâ'nm Tûr'da kırk gece süren ikaameti, Allah'ın Tûr'a tecellîsi ve Musa'nın bayılıp düşmesi, Tûr'dan nasihatleri, hükümleri ve haberleri ihtiva eden on levha ile dönüşü, Sâmirî fitnesi ile karşılaşması, yetmiş kişi-ile Tûr'a tevbe seferi...

Buhârî, Musa'ya âid babın başlığında bu târihî vakıaları bildiren âyetlerin birçoğunu nakledip tefsirlerine işaret etmiştir.

[99] "Fir'avn ailesinin mü'mini" diye tanınan bu zâtın Fir'avn'a ve Fir'avn ailesine karşı nutuklarını ve mücâdelesini Allah burada naklettiği için bu sûreye onun adına muzâf olarak "Mü'min Sûresi" denilmiştir. Bu mü'min kişinin nutku 29. âyetten 39. âyete kadar devam etmektedir:

"Ey kavmim, bugün bu yerde siz gâlib olmak üzere, mülk sizindir. Fakat Allah'ın hışmı bize gelip çatarsa bize kim yardım eder? Fir'avn: Ben sîze re'-yimden başkasını göstermem ve herhalde ben size reşâd yolunu gösteriyorum, dedi. O îmân etmiş olan zât da şunları söyledi: Ey kavmim, doğrusu ben size Ahzâb günleri gibi bir günden korkuyorum. Nûh kavminin, ÂdHn, Semûd"un ve daha sonrakilerin maceraları gibi ki, Allah kullarına bir zulüm istemez. Hem ey kavmim, hakîkaten ben size karşı o çağırışma gününden korkarım. {O gün hesâb yerini) arkanıza bırakarak (cehenneme) döneceğiniz gündür. O gün sizi A ilah 'tan hiçbir kurtarıcı yoktur. Allah kimi şaşırtırsa onun yolunu bir doğrultacak da yoktur. And olsun (Musa'dan) evvel Yûsuf da size apaçık kurbânlar getirmişti. O vakit de onun size getirdiği şeyler hakkında şübhe edip durmuştunuz- Hattâ o vefat edince de: Bundan sonra Allah asla bir peygamber göndermez, dediniz. İşte Allah, o haddi aşan şübhecileri böyle şaşırtır... Yine îmân eden zât şöyle dedi: Ey kavmim, siz bana uyun, size doğru yolu göstereceğim. Ey kavmim, bu dünyâ hayâtı ancak fânî bir eğlencedir. Ahiret ise, o, asıl durulacak yurdun tâ kendisidir" (d-Mü'min: 29-39).

[100] Başlığa uygunluğu hadîsin son kısmıdır. Bu hadîs, Vahy Kitâbı'nda geçen uzun hadîsin bir parçasıdır.

[101] Bundan sonra Musa'nın kıssası bu sûrenin 99. âyetine kadar devam ediyor. Mû sâ'nın Kur'ân'ın onsekiz sûresinde, büyük kardeşi Harun'un da onbir sûrede zikredildiğini bundan önce geçen bir haşiyede belirtmiştik. Musa'nın kıssası bu sûreler içinden

bilhassa el-Bakara, el-A'râf, Yûnus, Tâhâ, eş-Şuarâ, el-Kasas Sûreleri'nde uzun metinler hâlinde verilir. Bunlar Kur'ân-ı Kerîm'in meallerinden ve tefsir kitâblarından okunabilir; bilhassa Elma/t Tefsîri'nden.

[102] el-Fe'feu, ve'İ-Fe'fâu, selsâl vezninde, konuşma sırasında fâ harfini çok söyleyen pepe kimseye denir, yânî ıztırârî olarak fâ ile tekellüme lisânı çok mail olur ki, iki harfte bir lisânı fâ harfine çalınır...

el-Fe'fee, zelzele vezninde tekellüme fâ harfini çok söylemek üzere pepeyî olmak ma'nâsınadir...

et-Temteme, pepeyîlikten bir çeşittir ki, kelâmı tâ ve mim harflerini reddederek söylemekten ibarettir; bir görüşe göre dilini söylerken üst damağına çalarak söylemekten ibarettir.

et-Temtâm, selsâl vezninde, lisânında temteme olan adama denir, müen-nesi Temtâme'dİT... (Kaamûs Ter.).

[103] Buhârî burada Mûsâ kıssasını anlatan Tâhâ ve diğer sûre âyetlerine işaret edip bunlardaki bâzı kelimelerin tefsîrlerini vermektedir.

[104] Birçok defalar geçmiş olan bu uzun İsrâ hadîsinin bu parçasının burada zikredilme sebebi, beşinci semâda Harun'un bulunduğunun zikredilmesidir. Harun'un zikri hususundaki Sâbit'in mutâbaasını Müslim; Abbâs'ın mutâbaasını da Buhârî senedli olarak rivayet etmiştir.

[105] Bu başlıktaki Tâhâ: 9 âyeti bundan önceki bâbda geçmişti. en-Nisâ: 164î âyeti, insanlık târihinde, Kur'ân'da isimleri zikredilmeyen birçok peygamberler bulunduğunu bildirir.

[106] Hadîsin başlığa uygunluğu "Musa'yı gördüm" sözündedir. Bu hadîsi Müslim, îmân Kitâbı'nda getirmiştir. Müslim Ter., I, 250 (266-"165").

[107] Buhârî bu hadîsi " Yûnus da şübhesiz gönderilen peygamberlerdendi" (es-Sâf fât: 139) unvanlı 37. bâbda, Tefsîr'de, Tevhîd'de getirdi. Müslim de Ehâdîsu'l-Enbiyâ'da getirmiştir.

[108] Hadîsin başlığa uygunluğu "Allah o gün Musa'yı kurtardı" sözündedir. Bu hadîs Oruç Kitâbı'nda da geçmişti.

[109] Buhârî bu başlıkta Mûsâ kıssasının bulunduğu bâzı sûrelerin âyetlerine işaret edip, bunlardaki bâzı kelime ve ta'bîrlerin tefsirlerini getirmiştir. Bu başlıktaki son ta'bîri getirmekle de Mûsâ kıssasının el-A'râf Sûresi'nde 171. âyete kadar devam ettiğini işaret etmiş oluyor. Mûsâ kıssasına bu sûrenin "Sonra o peygamberlerin ardından Mûsâ 'yi âyetlerimizle Fir 'avn 'a ve onun cemiyetine gönderdik de zulmettiler. Bak ki, o fesâdçüarın sonu nice oldu" mealindeki 103. âyet ile başlamıştı. Bu sûrede Mûsâ kıssası cidden geniş anlatılmıştır.

[110] Başlığa uygunluğu "Ben Mûsâ ile karşılaşırım..." sözündedir. Bu daha önce "İşhâs"da uzun bir metinle geçmişti, ileride de gelecektir

[111] Bu hadîs de bu Peygamberler Kitâbı'nın evvelinde geçmişti.

[112] Arab şiddetli pişmanlığını "Sukıta fî yedihî" ile ifâde eder. Çünkü öyle pişmanlık zamanında ellerini ısırıp sonra dizlerine vurur. Bu suretle elleri düşmüş olur (Beydâvî).

Buhârî bu başlıkta şu âyetlere işaret etmiş ve bunlardaki bâzı kelimeleri açıklamıştır:

' 'Mûsâ: 'Ey Fir 'avn' dedi, 'Ben hiç şübhesiz ki, Âlemlerin Rabbi katından gönderümiş bir peygamberim. Allah 'a karşı haktan başkasını söylememekliğim (üzerime) borçtur. Size Rabbinizden açık bir alâmetle gelmişimdir. Artık İsrâîl oğullarım benimle beraber gönder..." (el-A'râf: 104-105).

' 'Fİr 'avn ve tabileri: 'Bizi büyülemek için her ne mu 'cize getirsen sana îmân ediciler değiliz' dediler. Bunun üzerine biz de ayrı ayrı mu 'cizeler olmak üzere başlarına tûfân, çekirge, haşerât, kurbağalar ve kan gönderdik. Böyle iken yine (îmân etmekten) büyüktendiler. Onlar öyle günahkârlar güruhu idiler" (el-A'râf: 132-133).

"Musa'nın (Tûr'a gitmesi) arkasından kavmi zînet takımlarından bir buzağı heykeli edindiler ki, onun bir böğürmesi de vardı. Onun kendileriyle konuşmayacağını, onlara bir yol da gösteremeyeceğini görmediler mi ki ona tutundular, kendilerine yazık ediciler oldular. Vaktâ ki (buzağıya tapmaktan) çok pişman oldular ve kendilerinin muhakkak saptıklarını gördüler: Eğer Rabb '-imiz bize acımaz, bizi bağışlamazsa herhalde en büyük ziyana uğrayanlardan olacağız, dediler" (el-A'râf: 148-149).

[113] Allah bu Hızır'la Mûsâ kıssasını el-Kehf: 60-82. âyetlerinde anlatmıştır. Hadîs, bu âyetlerle birlikte okununca kıssa daha açık olarak anlaşılır. Bunda ilim tahsili için uzak mesafelere kadar sefer etmenin faziletine istidlal edilmiştir... Bu hadîs, tlim Kitâbi'nda da geçmişti.

[114] İbn Abbâs bu uzun hadîsle, bunun ma'rûf Hz. Mûsâ olduğunu, Rasûlullah'tan naklen anlatmıştır. Ve hakikatte fcur'ân'da zikrolunan Musa'dan diğer bir Mûsâ anlaşılamaz...

Bu kıssanın sebebi, bir rivayette şöyle nakledilmiştir: Mûsâ Rabb'ine suâl edip:

— Yâ Rabb, kullarının sana en sevgilisi hangisidir? demiş.

— Beni zikreden ve unutmayan, buyurulmuş. Mûsâ:

— En hâkim kulun hangisi? demiş.

— Belki bir kelimeye rastgelirim de bir hidâyete delâlet eder veya bir felâketten kurtarır diye insanların ilmini araştırmakla kendi ilmine ekleyen, buyurulmuş.

Bunun üzerine Mûsâ:

— Kullarından benden daha âlimi varsa bana göster, demiş.

— Var, buyurulmuş.

— O hâlde onu nerede arayayım? demiş.

— İki denizin birleştiği yerde, kayanın yanında balığı kaybedeceğin yerde... diye ta'rîf buyurulmuş (Hakk Dîni, IV, 3256-3257).

[115] Bu, İbn Abbâs hadîsi hakkında diğer bir tarîktir. Bu hadîs de İlim Kitabı, "Âlime birşey sorulduğu zaman müstehâb olan şey ... bâbı"nda geçmişti.

[116] Hadîsin başlığa uygunluğu, İçinde Hızır'ın zikredilmiş olması yönündendir. Bu hadîste bu zâtın ismi noktalı hâ'nın fethâsı ve dâd'ın kesresiyle gelmiştir. Hâ'-nın kesri ve dâd'ın sükûnu ile_de zabtedilmiştir. Lügatte şöyle deniliyor:

Hadır, kebid vezninde, bâ'nın kesriyledir ve Kıbd veznindeki bâ'nın sükû-nuyledir. Ebû'l-Abbâs en-Nebî aleyhi's-selâm hazretleridir. Şârih der ki, İsmi Ahmed yâhud Bilyâ idi, yürüme ve oturma eylediği mahaller yeşil ve çemenzâr oluverdiği için "Hadır" ile lakablandınldı. Muhakkiklerin çoğu hâle zinde ol masına câzimdirler, alâmeti tesbîh parmağı orta parmağıyle beraberdir (Kaa-mûs Ter.).

[117] Bu Ebû Zerr rivayetinde böyle unvansız olarak gelmiş bir bâbdır. Bunun benzeri çok kerreler geçti. Bu, önceki bâbdan fasıl gibidir.

[118] Başlığa uygunluğu, İsrâîl oğulları'nın peygamberleri Mûsâ hakkındaki hükümleri yönünden alınabilir. Hadîsteki vak'a şu âyetlerle de bildirilmiştir: "Hani: Şu kasabaya girip dilediğiniz yerde istediğinizi bol bol yiyin, kapısından secde ederek girin ve hıtta deyin, kusurlarınızı örtelim, iyilik edenleri ise daha artıracağız, demiştik. Zulmedenler sözü kendilerine söylenenden başkasına çevirmişlerdi, biz de o zâlimlerin üstüne gökten -ettikleri fışkın karşılığı olmak üzere- murdar bir azâb indirmiştik" (el-Bakara: 58-59);

"O zaman onlara: Şu şehirde yerlesin. Onun dilediğiniz yerinden yiyin. Hıtta deyin. Kapısından hepiniz secde edici olarak girin ki, suçlarınızı mağfiret edelim. İyi hareket edenlere ileride daha fazlasıyle vereceğiz, denilmişti. Fakat içlerinden o zulmedenler, sözü kendilerine söylenenden başka bir şekle koydu. Biz de üstlerine, zulmeder oldukları için, gökten murdar bir azâb indirdik " (el-A'râf: 161-162).

[119] Buhârî bu hadîsi bâzı farklarla Gusl'de ve Tefsîr'de de getirmiştir

[120] Hadîsin başlığa uygunluğu "Allah Musa'ya rahmet etsin... " sözlerindedir. Bu-hârî bunu Cihâd Kitabı, "Peygamber kalbleri alıştırılanlara atıyye veriyordu' babı"nda da getirmişti.

[121] Buhârî başlıktaki âyetlerle Mûsâ kıssasının geçtiği bu sûrelere işaret etmiş, bu arada bâzı kelimelerin tefsîrlerini de vermiştir

[122] Nevevî: Peygamberlerin çobanhğındaki hikmet nefislerine, alçakgönüllülük almaları, kalblerini halvetle vasıflamaları ve davar gütme siyâsetinden ümmetlerini idare siyâsetine geçmeleridir, demiştir. Bu kabilden bâzı açıklamalar İcâre Kitâbı'nın evvellerinde geçmişti (Aynî).

[123] Bu başlıkta Israîl oğullan'nın Bakara kıssası âyetleri yazılmıştır. İsrâîl oğulla-n'nın işbu Bakara kıssası, yalnız bu sûrede zikredilmiş olduğundan, sûrenin bununla isimlendirilmesine sebeb olmuştur ki, bu isimlendirmede Bakara kıssasının ehemmiyetine husûsî bir tenbîh vardır. Bu ehemmiyetin güzel bir açıklamasını Hakk Dîni tefsirinden oku; I, 381-382.

Buhârî, âdeti üzere bu âyetlerdeki bâzı kelimelerin tefsirlerini de vermiştir.

[124] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Hz. Musa'nın Mukaddes Arz'a girmesi müyesser olmayınca, hadîste bildirildiği gibi bir taş atımı mesafeye kadar kendisinin oraya yakın bir yerde vefatını ve ileride Mukaddes Arz'a nakl için kabrinin açılmasına lüzum görülmemek üzere, o yakın mahalle gömülmesini Allah'tan niyaz etmiştir. Fakat hadîste Musa'nın nerede vefat ettiği ve kabrinin nerede olduğu açıkça bildirilmemiştir. Rasûlullah'ın "Sîzlere gösterirdim" buyurması, Mi'râc yolculuğunda Musa'yı kabrinde namaz kılarken görmüştü; bundan dolayı kabri biliyordu... Şârih Aynî, Mûsâ'nm kabrinin nerede bulunduğu hakkındaki görüşleri toplayıp özetlemiştir. Bu hadîs Cenazeler Kitâbı'nda da geçmişti.

[125] Râvî Abdurrazzâk'tan gelen bu İsnâd Peygamber'e ulaşmıştır. Yukarıdaki hadîs Peygamber'e ulaştırılmamış gibi görülmekte ise de, bu ikinci isnâd ile metindeki bu şübhe giderilmiş oluyor.

[126] Hadîs başlığın ikinci cüz'üne uygundur ki, o da vefatından sonrasının zikri idi. Hadîs, Husûmetler'de "Işhâs (yânî mahkemeye zorla getirilme) hakkında zik-rolunan şeyler bâbı"nda geçmişti.

[127] Bu da başlığın İkinci cüz'üne uygundur. Bu hadîsten maksad, Âdem'in Mûsâ lehine Allah'ın onu seçmiş olduğuna şehâdet etmesidir. Buhârî bunu Tevhîd'-de, Müslim de Kader'de getirmiştir.

[128] Buhârî bunu burada çok kısaltılmış olarak getirdi. Tıbb'da ve Rikaak'ta uzun metin ile getirmiş; Müslim de Imân'da rivayet farklarıyle getirmiştir.

[129] Buhârî, Meryem işini içine alan âyeti ancak Meryem'in Asiye ile beraber zikredilmiş olduğu için zikretmiştir. Yoksa maksadı yalnız Âsiye'yi zikretmektir.

[130] Âsiye, Musa'nın hayât sebebidir. Musa'ya en büyük hizmetlerde bulunan ve nihayet îmân eden yüksek iradeli bir kadındır. Âsiye'nin Musa'ya büyük hizmetine Kur'ân'da şöyle temas edilmiştir:

"Andolsun ki, biz sana diğer bir zamanda anana vahyolunacak şeyi vah-yettiğimiz vakitte de lütfetmiş ve kendisine: 'Onu tâbuta koy da denize at ki deniz onu kıyıya bıraksın, onu, benim de, kendisinin de düşmanı olan biri alacak' diye (emreylemiştik). Sana karşı (ey Mûsâ) gözümün önünde yetiştirilmen için kendimden bir sevgi de bırakmıştım. Hani kızkardeşin gidip şöyle diyordu: 'Ona bakacak bir kimse (te'mîn etmek üzere) size delâlette bulunayım mı?' Böylece seni tekrar anana verdik ki, gözü aydın olsun, tasalanmasın... " (Tâhâ: 37-40).

* 'Mûsâ 'nın anasına: Onu emzir, sana ona âid bir tehlike gelince kendisini denize bırak, (boğulacağından) korkma, (ayrılığından) kederlenme. Çünkü biz onu yine sana geri döndüreceğiz. Hem onu peygamberlerden biri yapacağız, di ye vahyettik. Bunun üzerine Fir'avnyın adamları onu yitik olarak aldılar. Çünkü o, akıbeti kendileri için bir düşman ve bir tasa olacaktı. Çünkü Fir'avn da, Hâmân da, bunların orduları da suçlu insanlardı. Fir'avn'ın karısı: Benim için de, senin için de bir gözbebeği! Onu öldürmeyin. Olur ki bizefâidesi dokunur, yâhud onu bir evlâd ediniriz, dedi. Hâlbuki onlar işin farkında değillerdi" (el-Kasas: 7-9).

Bu suretle Musa'nın hayâtım kurtaran Âsiye, ileride ona îmân etmekle Mû-sâ'nın hayâtı ve dîni uğrunda kendi hayâtını feda etmiştir. Rivayete göre Âsiye, hadîsteki "Evyap... "duasını Fir'avn'ın işkenceleri sırasında söylemiş ve şehîd olmuştur. Duası ânında kabul olunup cennetteki evi kendisine gösterilmekle, güle güle hayâtından ayrılmıştır. Bu suretle Âsiye, kadınlık âleminin zirvelerine yükselen iki kadından biri olmuştur»

[131] Buhârî bu başlıkta Kaarûn hakkında yalnız bu âyetler ve bunlardaki bâzı kelime ve ta'bîrlerin tefsirlerinden başka birşey getirmemiştir. Bu başlık ile bundan sonraki başlık, Buhârî nüshalarından el-Müstemlî ile el-Kuşmeyhenî rivayetinde sabittir.

Fir'avn, siyâsî zulüm ve istibdâdda alem olduğu gibi, Kaarûn da mâlî istib-dâd ve ihtikârda alemdir. Bu suretle Kaarûn kıssası muhtekir bir kapitalist kıs-sasıdır. Musa'nın kavminden idi, yânî İsrâîl oğullan'ndan ve Musa'nın akrabasından idi, derken onlara karşı bağ etti, İhtikâr yaptı, zekâtını vermedi, Musa'ya isyan etti (Hakk Dîni, V, 3755).

Bu isim Kur'ân'da bundan başka iki yerde daha geçer: "Kaarûn'u, Fir'avn % Hâmân yı da helak ettik. And olsun ki, Mûsâ daha evvel kendilerine apaçık burhanlar getirmişti de onlar yeryüzünde büyüklük taslamışlardı. Hâlbuki azabın önüne geçebilecek de değillerdi. İşte biz onların herbirini günâhı yüzünden yakaladık..." (el-Ankebût: 39-40).

"And olsun ki, biz Musa'yı mucizelerimizle ve apaçık bir hüccetle Fir'avn % Hâmân ya ve Kaarûn 'a gönderdik de (ona) çok yalancı bir sihirbaz dediler" (eI-_Mü'min: 23-24).

İslâm Ansiklopedisi, c. VI, s. 371'de bu zât hakkında bir sahîfe kadar bilgiler toplanmış ve bundan bahseden kaynaklar gösterilmiştir.

[132] Buhârî bu başlıkta Şuayb Peygamber'le ilgili Hûd: 84-95. âyetlerine işaret etmiş ve bunlardaki bâzı kelimelerin tefsirlerini vermiştir.

Buhârî bunların sonunda da eş-Şuarâ: 176. âyetine de işaret etmiş:ki, bununla Şuayb'm o sûredeki kıssasına işaret etmiş olmaktadır.

"Medyen, Hz. İbrahim'in evlâdından Medyen'in nesli bir kavim olup merkezleri Şap Denizi havâlisinde ve onun bina ettiği "Medyen" şehri imiş. Şuayb Peygamber de bu kavmin eşrafından Şuayb ibn Mekil ibn Yeşcür ibn Medyen'-dir. Ve kavmine güzel müracaatından dolayı "Hatîbetu 'l-Enbiyâ <= Peygamberlerin Hatibi) lakabiyle ma'rûftur. Şuayb'm bu âyetlerdeki nutku dolayısıyle Ra-sûlullah onu bu lakabla lakablandırmıştır. el-Kasas Sûresi'nde geleceği üzere Mûsâ, Şuayb'e hizmet etmiş ve dâmâdı olmuştu. Şuayb'İn kıssalarına dikkat edilirse zamanımız medeniyetinin umûmî ahlâkına pek yakından temas eden noktalar görülür. Şuayb de her peygamber gibi, nutkuna Tevhîd Emri ile başlıyor" (Hakk Dîni, IV, 2809).

eş-Şuarâ'daki kıssası şöyle devam ediyor:

' 'Eyke yaranı da gönderilen peygamberleri tekzîb etmişlerdir. O zaman ki Şuayb onlara şöyle dedi: 'Allah 'tan korkmaz mısınız? Şübhesiz ben size gönderilmiş emîn bir peygamberim. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Ben buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim mükâfatım Alemlerin Rab-bi 'nden başkasına âid değil. Ölçeği tam ölçün, eksiltenlerden olmayın. Doğru terâzî ile tartın. İnsanların hakkından birşey kısmayın. Yeryüzünde fesâdçılar olarak bozgunculuk etmeyin. Sizi ve evvelki ümmetleri yaratandan korkun*. Dediler: 'Sen ancak fazla büyülenmişlerdensin. Sen bizim gibi bir beşerden başkası değilsin. Biz senin muhakkak yalancılardan olduğunu zannediyoruz. Eğer doğru söyleyenlerden İsen üstümüze gökten bir parça düşür \ (Şuayb) dedi: 'Ne yapıyorsanız Rabb 'im daha iyi bilicidir'. Hulâsa: Onu tekzîb ettiler de kendilerini o gölge gününün azabı yakalayıverdi. Hakikat bu, o günün büyük azabı idi. Şübhesiz bunda mutlak bir âyet var. Fakat onların çoğu îmân ediciler değildir. Hakikat senin Rabb 'in; elbette O mutlak gâlibdir, çok merhamet edicidir" (eş-Şuarâ: 176-191).

"Eyke" ağaçları sık ve birbirine girmiş ormanlığa denir. Şuayb'İn bu mıntıkadaki ümmeti sık bir ormanlığa sâhib oldukları için Eyke sâhibleri denilmiştir. Eyke sâhibleri Medyen halkından başkasıdır, ve Şuayb, Eyke ahâlîsinden değildir. Bundan dolayı Şuayb'İn Medyenliler'e gönderildiğini ifâde eden âyette "Kardeşleri" denildiği hâlde, Eykeliler'den bahseden âyette kardeşlik kaydı bulunmamıştır.

[133] Buharı başlığın birinci kısmında es-Sâffât âyetlerine işaret etmiş ve bunlardaki bâzı kelimelerin tefsirlerini vermiştir. Biz âyetlerin tam meallerini yazdığımız için ayrıca tefsirlerin naklini gerekli görmedik.

Başlığın ikinci kısmında işaret edilen âyetleri de tam olarak verdik.

Yûnus Peygamber'in duası ile İlgili âyetler de şunlardır:

"O balık sahibini de hatırla. Hani o kavmine öfkelenmiş olarak gitmişti de- bizim kendisine hiçbir zaman sıkıştırmayacağımızı

sanmıştı. Derken o, karanlıklar içinde: Lâ ilahe illâ ente subhâneke inni küntü mine 'z-zâlimtn (= Senden başka hiçbir tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Hakikat ben haksızlık edenlerden oldum) diye Allah 'a niyaz etmişti. Bunun üzerine biz de onu kabul ettik, kendisini gamdan selâmete erdirdik. İşte biz îmân edenleri böyle kurtarırız" (el-Enbiyâ: 87-88)

Yûnus Nineno (Ninova) şehri halkındandır. Eski Âsûr Devleti'nin merkezi olan bu şehrin kalabalık nüfûsunun ahlâkı bozulup puta taptıklarından, bunları ıslâh ve Tevhîd'e da'vet İçin Yûnus Peygamber bunlara gönderilmiş. Yûnus da'-vetinin başında başarı kazanamadığından üzülerek Tarsus taraflarına Allah'tan izin almaksızın kaçmıştı. Bir peygamber için bu, kusur idi. Yûnus oradan bir gemiye binerek denize açılmış ve müdhiş bir fırtına üzerine geminin yükünü hafifletmek için kur'a çekilip bir kısım eşyalar denize atılmış, bu arada Yûnus da atılmış ve bir balık tarafından yutulmuş. İşte oradaki duâsıyle tekrar sahile çıkarılmış ve ikinci kerre vazifesine dönmüş, bu sefer başarmıştır. Kavmi îmân etmiştir.

[134] Buhârî hadîsi burada iki tarîkten getirmiştir. Daha önce de geçmişti.

[135] İbn Abbâs'm "Peygamber Yûnus'u babası Mettâ'ya nisbet etti" demesi, "Peygamberlerden iki zât anasına nisbet olunmuştur; bunlar îsâ ibn Meryem ile Yûnus ibn Mettâ'dır" diyenler bulunmasından dolayıdır ve bunları redd içindir, îmâm Buhârî'nin son râvîlerinden Firabrî: Mettâ, nübüvvet hanedanından sâ-lih bir kişi idi, demiştir.

— Musa'yı beşer üzerine tercîh ve ihtiyar eden Allah'a yemîn ederim kî, hayır! dedi.

[136] Bu hadîsteki' *Sûra üfürülmüş, artık Allah 'm diledikleri müstesna olmak üzere göklerde kim var, yerde kim varsa hepsi düşüp ölmüştür. Sonra ona bir daha üfürülmüştür" ifâdesi, ez-Zumer Sûresi'nin 68. âyetinin birinci kısmına uygun düşmüştür. Âyetin devamı: ' 'O anda görürsün ki (ölüler dirilip) ayakta bakınıp duruyorlar" şeklindedir.

[137] Buhârî başlıkta zikrettiği âyetlerin bâzı kelimelerinin tefsirlerini de getirmişti, biz âyetlerin tercemelerini tam yazdığımız İçin ayrıca o tefsirleri belirtmeye gerek görmedik. Hâli ve halkının başına gelenlerin sorulması emredilen bu şehir, Medyen'le Tur arasında bulunan Eyle'dir ki, Kızıldeniz sâhilindedir. Medyen ve Taberiye diyenler de vardır. Bu sor emri, Peygamber'e huzurunda bulunan Yahûdî nesline sordurma emridir; bundan maksad onların gizledikleri bir vak'-ayı kendilerine bildirmektir (Şihâb).

[138] Buhârîbu başlıkta Dâvûd Peygamber'le ilgili bâzı âyetlere işaret edip, onlardaki birtakım kelimelerin tefsirlerini getirmiştir. Biz âyetlerin meallerini yazdık, kısmen de verilen tefsirleri naklettik. Mealleri yazarken Kur'ân'daki sırayı dikkate alarak başlığın tercemesinde bâzı öne geçirme ve geriye almalar yaptık.

[139] Âyetler ve bu hadîs Davud'un bâzı üstünlüklerini İfâde etmektedir. Bunlar Davud'un güzel sesle Zebur'u okuması, bu güzel okuyuşa dağların ve kuşların bile icabet ve iştirak etmeleri. Bu gün bile halk dilinde güzel sesten kinaye olarak Dâvûdîses denilir. Diğer bir üstünlüğü, kuvvetidir. Allah'tan kendisini millet malından müstağni kılacak ve ailesini geçindirecek bir geçim yolu ihsan etmesini istemiş, Allah da Davud'un eline demiri hamur yapacak bir kuvvet; bir san'-at kaabiliyeti vermiş; o da elinin emeği ile geçinmiştir.

[140] Hadîslerin başlığa uygunluğu açıktır. Bunlar Oruç Kitâbı'nda da geçmişti.

[141] hadîsle başlık birtek şeydir, ancak bunlarda bâzı şeyleri öne geçirme ve geriye bırakma vardır. Hadîs, Teheccüd Kitâbı'nda da geçmişti.

[142] B'uhârî bu başlıkta Dâvûd Peygamber'le ilgili olan Sâd: 17-20. âyetleri yazmış, bundan sonraki âyetler hakkında da onlardan bâzı kelime ve ta'bîrlerin tefsirlerini vermekle yetinmiştir. Müteâkib âyetler şöyledir:

"Sana o dadacıların haberi geldi mi? Hani onlar duvardan mescide tırmanmışlardı. O vakit Dâvûd7un karşısına girivermişlerdi de o, bunlardan telâşa düşmüştü. 'Korkma', dediler, 'Biz iki da 'vâcıyız. Birimiz ötekinin hakkına tecâvüz etti. Şimdi sen aramızda adaletle hükmet. Aşırı gitme. Bizi doğru yolun ortasına çıkar*, (içlerinden biri:) 'Şu benim birâderimdir. Onun doksan dokuz dişi koyunu var. Benim ise bir tek dişi koyunum var. Böyle iken onu bana ver dedi; mücâdelede beni yendi'. (Dâvûd) dedi: 'And olsun ki, o, senin dişi koyununu kendi dişi koyunlarına katmak İstemesiyle sana zulmetmiştir. Gerçek mallarını birbirine katıp karıştıran ortakların çoğu mutlakaa birbirlerine haksızlık eder. îmân edip de güzel güzel amellerde bulunanlar müstesna. Fakat bunlar da ne kadar azdır!' Dâvûd sandı ki, biz kendisine mutlakaa bir azâb (sû'ikasd) hazırladık. Bunun üzerine o, Rabb 'İnden setr ve himaye edilmesini istedi, rükû' ile yere kapanıp Allah'a döndü" (Sâd: 21-24).

[143] Hadîsin başlığa uygunluğu "Nuh'u ve onun zürriyetinden Davud'u..." sö-zündedir. '

[144] Bu iki hadîsin arka arkaya zikredilme sebebi, bunların ikisi de Sâd Sûresi'ndeki sucûd zikrini içlerine almaları yönündendir. Peygamber, Davud'a uymak için ve Davud'un tevbesinin kabulüne şükr için secde etmiş oluyor.

[145] Buhârî, Süleyman Peygamber için açtığı bu bâb başlığında, mealleri verilen âyetlere işaret etmiş, bunlardaki bâzı kelime ve ta'bîrlerin tefsirlerini vermiştir. Biz, işaret edilen âyetlerin meallerini tam yazdığımız için, Buhârî'nin İbn Abbâs'-tan, Mücâhid'den ve diğerlerinden naklettiği tefsîrleri ayrıca zikretmeyi gerekli görmedik. Süleyman Peygamber'le ilgili bu âyetlerin tefsîrleri Hakk Dîni Kur'-ân Dili'nden ve diğerlerinden okunabilir. Hasan Basrî Çantay da Kur'ân-ı Ha-kîm ve Meâl-i Kerîm'dt bunlara âid özet bilgiler vermiştir.

"Yemîn olsun biz Süleyman'ı bir de fitneye düşürdük ve tahtının üzerine bir cesed bıraktık" (Sâd: 34). Bu fitne hakkında da birtakım garibeler söylenmiştir. el-Bakara: 102'de işaret olunduğu üzere, anlaşılıyor ki Süleyman, Beytu'l-Makdis'i yaptırdığı sırada getirttiği san'atkârlar içinde sanayi' hilelerine vâkıf birtakım şeytânların kurdukları bir ihtilâl yüzünden bir müddet nüfuzunu zayi' etmiş yâhud tahtından ayrı düşmüş; bu suretle tahtında ya kendisi kuvvetsiz bir cesed hâlinde hükümsüz kalmış yâhud tahtı da işgal olunup, ona kırk gün kadar heykel gibi birisi oturtulmuştu. Mason târihlerinde mason cemiyetlerinin Süleyman aleyhi's-selâm aleyhine olan bu ihtilâl hareketlerini esâs edindikleri ve reisinin hâtırasına hürmet ettikleri söylenir. Bu fitne olduktan sonra, Süleyman, tevbe ile Allah'a sığınıp tekrar tahtına döndü... (Hakk Dîni, V, 4097).

[146] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Hadîsin sonundaki "Zebîne" kelimesi hakkında lügatte şu bilgi verilmiştir: ez-Zebîne, zâ'nin kesriyle ins ve cinn taifesinin mütemerrid olanına denir. Ve yavuz ve şedîd şahsa, dâbıt ve serheng makûlesine denir. Şurtî ma'nâsma hâlâ sekbân-başı, bostancıbaşı, ases-başı, tüfenkçi-başı ve sairleri gibi; cem'i Zebaniye gelir. Zebaniye melekleri bu ma'-nâdandır, cehennem ehlini cehenneme def ettikleri için (Kaamûs Ter.).

[147] Bu hadîs Cihâd Kitabı, "Çocuk isteyen kimse bâbı"nda geçmişti.

[148] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sonra el-Mescidu'l-Aksâ" sözünden sezilebilir. Çünkü bu mescidi bina eden Süleyman Peygamber'dir. Bu hadîs 40 rakamıyle ve küçük farkla geçmişti.

[149] Hadîsin birinci kısmında Rasûlullah, kendisine muhalefet eden müşrikleri ateşe düşen kelebeklere, kendisini de onları ateşten kurtarmaya çalışan kimseye benzetmiştir, ikinci kısımda baba oğul iki peygamberin bir hâdise hakkında birbirine aykırı ictihâd ve hükümleri bildirilmiştir. Bu hadîs Farâiz Kitâbı'nda da geçmiş ve orada da bâzı bilgiler verilmişti.

[150] Buharı, Lukmân için açtığı bu bâbda Lukmân Sûresi'nin yukanki âyetlerini zikretmiştir. Kur'ân'da Lukmân adına ayrı bir sûre vardır ki, bunda Lukmân'ın kendi oğlunun şahsında bütün dünyâ gençliğine verdiği eskimez dîn ve ahlâk öğütleri vardır. Lukmân'ın nesebi İbn İshâk'a göre dördüncü batında Hz. Ib-râhîm'e vardır. Vâkıdî de Lukmân'ın Isrâîl oğulları kaadısı olduğunu, Eyle ve Medyen taraflarında oturduğunu ve Eyle'de öldüğünü bildirmiştir. îkrime'ye göre Lukmân bir peygamberdir. Hakîm olduğunda ise âlimlerin ittifakı vardır.

İslâm Ansiklopedisi, VII, 64-67'de altı sütün içinde genişçe bilgiler verilmektedir.

[151] Hadîslerin Lukmân'la ilgisi ve münâsebeti ise gizli değildir.

[152] Eserlerin yazılması ve asıl bir numunede birçok şeyin sayılıp toplanmasına bir misâl gibi olan bu mesel, gerek üzerlerine kavil hakk olanlara inzâr ve gerek zikre uyanlara müjde vermek sadedinde Peygamber'e va'dedilen inkılâblarm mühim bir misâlini vermektedir ki, buna bu i'tibârlâ Yâsîn'in kalbi denilse lâyıktır. Yâni NasrâniyetÎn karşısında müşrik Romalılar nasıl söndüyse, İslâmiyet'in karşısında da öyle devletler düşecek, "Onu bütün dînlere gâlib kılmak için " sırrı zahir olacaktır. Burada bu karye Antakya, "Murselûn" da isa'nın Havârî-ler'inden gönderilenler olduğu naklediliyor. O hâlde "Karye sâhİbleri", memleket sâhibleri ve zikrolunan kavim "Romalılar" olduğu anlaşılıyor. Bunun zahiri, bunların Allah tarafından peygamberlik verilmiş rasûller olduklarını iş'âr eder. Ebû Hayyân der ki: "Siz bizim gibi beşerden başkası değilsiniz" denilmiş olması da buna delâlet eyler. Çünkü bu muhavere peygamberlere karşı olur. İbn Abbâs'm ve Ka'b'ın kavli de budur. Lâkin Katâde ve gayrıları: Bunlar Havârî ler'den olup îsâ Peygamber yükseltilmesi sırasında gönderdi, demişlerdir.

Bu suretle ı<Erselnâ(= Biz gönderdik)" buyurulması Hz. îsâ tarafından gönderilmeleri de Allah'ın emriyle olduğundan dolayı olmuş oluyor. Bâzıları bu ikisinin Yuhannâ ile Pavlus olduğunu "Feazzeznâ bi-sâlisin (= Üçüncüsü ile kuvvetlendirdik)"; bu

üçüncüsünün de Şem'ûn es-Safâ olduğunu söylemişlerdir. Fakat beyânın asıl hedefi temsil olduğundan, bu suretle ifâde buyurulması, Muhammed'in risâletinin izzetini temsîlde sarîh denecek kadar bir işaretle göstermek içindir. Yânî ikisinin bir üçüncü ile takviyesi Mûsâ ve îsâ Peygamberler'in sonradan Muhammed'in Peygamberliği ile "Öncekileri tasdik edici olarak" ta'zîz ve takviyesini temsil ediyor. Önce Mûsâ ve îsâ'yı göndermiştik, bunları tekzîb ettiler; sonra da Muhammed ile bunlara izzet ve kuvvet verdik, denilmiş gibi oluyor {Hakk Dîni, V, 4013-4016).

[153] Buhârî Meryem'e ayırdığı bu başlıkta Meryem Sûresi'nin baş tarafından onbeş âyete işaret etmiş, bunlardan bâzı kelimelerin tefsirlerini de vermiştir. Biz âyetlerin meallerini verdiğimiz için, bu tefsirleri Özet olarak naklettik.

Meryem'in babası İmrân'dır; Davud'un oğlu Süleyman neslindendir. Anasının adı Hanne'dir. Hanne'nin kızkardeşi Işâ' da Zekeriyyâ Peygamber'in zevcesi, Yahya Peygamber'in de anasıdır. Onun için Peygamber'imiz, Yahya ile isa'nın hısımlıklarına işaret ederek: "Bu iki peygamber teyze oğullandır" buyurmuştur.

Meryem'in babası İmrân henüz Meryem ana karnında iken vefat ettiğinden, anası Hanne doğuracağı çocuğunu Beytu'l-Makdis'e hizmetçi yapacağını adamıştı. Bu sebeble Meryem, Beyti Makdis'in imâmı ve en yakın akrabası olan Zekeriyyâ Peygamber'e teslim edilmiş, o da Beyti Makdis'in -âyette mihrâb denilen- yüksekte bir hücresini Meryem'in ikaametine ayırmıştır, işte böyle kudsî bir makaamda ve yüce bir peygamberin beraberinde feyizlenip yetişen Meryem'in mu'cizelerle dolu hayâtı, bunu ta'kîb eden bâbdaki âyetlerde anlatılmaktadır.

[154] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Çünkü Yahya, Zekeriyyâ kıssası içinde zik redilmiştir. Bu, Meleklerin Zikri Bâbı'nda uzun bir metinle geçen mi'râc hadîsinden bir parçadır, ileride Mi'râc bahsinde de gelecektir.

[155] Buhârîbu başlıkta da Meryem'le ilgili âyetlere işaret etmiştir. Biz bunların meallerini verdik. Buhârî bâb başlığının sonunda "Ât" kelimesi hakkında İbn Ab-bâs'ın açıklamasını da vermiştir.

Âlu İmrân'a gelince: Peygamberler târihinde iki İmrân vardır: Birisi Mûsâ ve Harun'un babası olan İmrân'dır. Bunun da Meryem adında bir kızı vardır ki, Mûsâ ve Harun'un kızkardeşi ve ablaları oluyordu. Öbürüsü de Hz. îsâ'nin annesi Meryem'in babası olan îmrân'dır. Bu ikisi arasında binsekizyüz yıllık zaman farkı olduğu nakledilir. Şu hâlde imrân kızı Meryem ikidir: Birisi Mûsâ ile Harun'un kizkardeşi, diğeri de Hz. îsâ'nın anasıdır. Bu âyetteki Âlu İmrân ile murâd bunlardan hangisidir? Buhârî'nin bu âyeti Meryem ve îsâ kıssalarına âid bir başlıkta zikretmiş olması ve Kur'ân'da da Meryem ve îsâ kıssalarında sevkedümiş bulunmasından dolayı, bu Âlu İmrân'ın ikinci olması gerekir.

[156] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Buhârî bunu "İblîs'in sıfatı bâbı"nda da getirmişti. Müslim de Fadâil'in sonunda getirmiştir.

[157] Bu, Allah tarafından meleklerin Meryem'e bunlarla hitâb ettiklerini ve Allah'ın onlara bunu söylemelerini emrettiğini haber vermedir.

Ahmed ibnu'l-Mubârek der ki: Bu âyetin, Hz. Meryem'in peygamberliğine delâlet edip etmediğini Abdulazîz ed-Debbâğ'a sordum. Bu arada Musa'nın anası, Fir'avn'ın karısı Âsiye (Sâre, Hâcer, Havva) gibi kadınların da birer peygamber olup olmadığı hakkındaki kanâatini anlamak istedim. Çünkü âlimlerimizden kimi bunların peygamber olduklarını, kimi olmadıklarım söylemiş; bâzıları Hz. Meryem'in peygamberliğinde icmâ' bulunduğunu beyân etmiş, sünnet ve cemâat ehlinin reîsi Şeyh Eş'arî gibi bâzıları da bu mes'elede duraklamıştır. Evvelkiler dediler ki: Melek, peygamberden başkasına inmez. Âyet ise Hz. Meryem'e melek indiğini açıkça söylemektedir? Ümmî mürşidim Abdulazîz ed-Debbâğ bana şu cevâbı verdi:

Kadınlar asla peygamber olmamamıştır. Hz. Meryem sıddîktir. Peygamberlik ile velilik Allah'ın nûr ve sırrına iştirak etseler de peygamberlik nuru velayet nuruna mübâyindir. Nübüvvet nuru aslîdir, zatîdir, hakîkîdir; asıl neş'etinde zât ile beraber yaratılmıştır. Bundan dolayıdır ki, peygamberler bütün hâllerinde ma'sûmdurlar. Velayet nuru ise böyle değildir ilh... (el-îbriz; H.B. Çantay, Meâl-i Kerîm, I, 90).

[158] Hadîsin başlığa uygunlyğu "îmrân kızı Meryem" sözündedir.

[159] Bu başlıktaki âyetler, bundan önceki başlıkta da geçmişti. Ancak burada beş âyet daha artırılmıştır (45-49).

[160] Buharı bunun sonunda îbrâhîm en-Nahaî ile Mucâhid'den Mesih'in ma'nâsı hakkında iki tefsir nakletmiştir ki, bu mühimdir. İbrâhîm "Mesîh"i "Sıddik" diye tefsîr etmiştir. Bu da îsâ'nın dâima hakkı tasdîk eder, dâima doğru hareket eder olduğunu gösterir. Mucâhid de "Kuh/"u "Hilm" ile tefsîr etmiştir ki, bu da-isa'nın vakaar ve sekîneti hâiz, halim selîm bir fıtratta oluşunu ifâde eder.

[161] Bu hadîs küçük bir lafız ve sened farkı ile 24. bâbda 84 rakamıyle de geçmişti. Ancak buradaki rivayette Ebû Hureyre'nin: "İmrân kızı Meryem asla deveye binmedi" sözü vardır. Buhârî bu hadîsi Meryem ve îsâ kıssasında bu fıkra münâsebetiyle getirmiş gibidir.

[162] Buhârî bu başlıkta Hristiyan fırkalarının Hz. îsâ hakkındaki teslis akidesi gibi ifrâth inanışlarını reddeden bu âyetleri yazmıştır.

Teslis, Hristiyanhğın "Üç ilâh" akîdesidir ki, Allah, Mesîh, Meryem'dir. Tevhîd'in zıddıdır ve açık bir müşrikliktir. Sonra buna felsefî bir şekil vererek: Baba, Oğul, Rûhu'1-Kuds yâhud Üç Uknum diye te'vîl ile bir cevhere döndürmüşlerdir ki, bu da müevvel bir şirktir. Hrİstiyânların bu sapık inanıştan, Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. îsâ dilinden gayet belîğ bir uslûb ile reddedilmiştir: el-Mâide: 116-118. âyetler: "Allah: Ey Meryem oğlu îsâ, insanlara Allah'ı bırakıp da beni ve anamı iki tanrı edininiz diyen sen misin? dediği zaman, o şöyle söyledi; Seni tenzih ederim (yâ Rabb), hakkım olmadık bir sözü söylemekliğim bana yakışmaz... .

Başjığın sonunda da açıklanan bu "Ruhun mm/m "ta'bîri hakkında Celâ-teyn haşiyesi Sâvî'de güzel bir açıklama vardır: el-Câsiye: 13. âyeti vesilesiyle de bu açıklama Elmalılı Muhammed Hanıdi, Hakk Dîni, V, 4313-4315 sahîfelerinde verilmiştir. Okunmaya değer ibretli bir açıklamadır.

[163] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bu hadîsi Müslim îmân Kitâbı'nda getirmiştir. Bu hadîsin bir benzeri Bed'u'I-Halk'ta Ebû Hureyre'den rivayet edilmiştir. Ebû Zerr'İn: "Lâ ilahe ille İlah diyen cennete girer; zina etse de, hırsızlık yapsa da... " şeklindeki hadîsi de bu ma'nâyı kuvvetlendirir.

Kurtubî şöyle demiştir: Bu hadîsten maksad, Hristiyanlar'dan îsâ ve annesi hakkında vâki' olan dalâlet ve bozukluğa tenbîh etmektir (Aynî).

[164] Bu, tekrardır; iki bâb önce de geçmiştir denilemez. Çünkü bu bâb, îsâ kıssasını haber vermek için bağlanmıştır, geçen ise anası Meryem'in kıssasını haber vermek içindi (Kastallânî).

Buhârî bu bâbda îsâ Peygamber'in kıssasını anlatan Meryem: 16-40 âyetlerine işaret etmiş, sonra da bu âyetlerde geçen bâzı kelimelere âid tefsirleri nak-letmiştir. Biz de bu tefsirleri aynen veya tercemeleriyle naklettik. Âyetlerin mealleri daha önce geçen Meryem kıssası başlığında tamamen verildiği için burada tekrar yazılmalarını gerekli görmedik. Bu âyetlerde Meryem'in îsâ'ya gebe kalma keyfiyeti, gebelik safhaları, doğum hâli, çocuğun halka hitâb edip konuşması ve mu'cİzeleri anlatılmaktadır.

[165] Hadîsin îsâ hakkındaki başlığa uygunluğu şu yönden alınabilir: Meryem kıssasında, îsâ'nın doğumundan dolayı kendisine taarruz vâki' olunca îsâ beşikte süt emen bir çocuk olduğu hâlde İnsanlarla konuşmuştur. Cureyc kıssasmdaki cariyenin zina çocuğu da, hürre kadının çocuğu da böyle süt emer hâlde konuşmuşlardır.

Cureyc ismini şâmil,olan bu hadîs Mezâlim'de, "Bir duvar yıktığı zaman ... bâbi"nda ve Namaz Kitâbı'nm sonlarında "Namazda anası çocuğunu çağırdığı zaman bâbı"nda da geçmiş ve bâzı bilgiler oralarda verilmişti.

[166] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde Hz. isa'nın açıkça zikredilmiş olmasıdır. Bu, yakında \'Sana Musa'nın haberi geldi mi? bâbı"nda geçmişti

[167] Bu hadîslerin başlığa uygunlukları gizli değildir.

[168] Bu ve bundan sonraki de üst taraftaki Ebû Hureyre hadîsinin başka tarîkleridir.

[169] Bunun başlığa uygunluğu "Meryem oğlu isa'nın dediği gibi derim..." sözündedir. Bu hadîs de yakında "Allah İbrahim'i halîl edindi bâbı"nda geçmişti.

[170] Bu hadîs Buyu' Kitabı, "Domuzun Öldürülmesi bâbı"nda da geçmişti. Bu hadîste salîbin kırılması Hristiyanlığın iptalini; domuzun öldürülmesi ve cizyenin: kaldırılması da artık İslâm'dan başka bütün dîn sahihlerine tanınan müsamahaların son bulacağını ifâde eder. Esasen İsa'nın âdil bir hakem olarak inmesi mes'elesini de, o büyük peygambere yapılan iftiraların ve o yolda meydana getirilen hurafelerin kökü kazınıp İslâm'ın her yere hâkim olması ve bütün hakîkat-lerin tamamen anlaşılması ma'nâsıyle te'vîl de mümkündür... {Müslim Ter., I 203-204).

[171] Bu hadîsi Müslim de îmân Kitâbı'nda getirmiştir.

[172] Bâzı Buhârî nüshalarında bu babın başında Besmele sabit olmuştur. Isrâîl, İb-rânîce bir kelimedir; Abdullah, yânı "Tanrı kulu" ma'nâsınadır. Sonra Ya'-kûb'un özel ismi olmuştur. Ya'kûb, îshâk Peygamber'in oğludur, İbrahim'in de torunudur. Ya'kûb'un oniki oğlu olup bunlar Yûsuf'un Mısır'da vezirliği zamanında Ya'kûb ile beraber Mısır'a gelmişlerdi. Bunların çocukları ve torunları orada üreyerek bir ümmet teşkil etmişler ve târihte Benû îsrâîl(= Israîl oğulları) diye anılmışlardır. Bunların macerası Yûsuf kıssasında anlatılmıştır.

[173] Hadîste zikredilen su ile ateş, hakikate hamledilmeyip, Müslim'in EbûTHfurey-re'den rivayetine göre, cennetle cehennemin birer remzi olacaktır. Ve Deccâl, cennet ve cehennemi temsîl eden birtakım hârikalar gösterecektir demek oluyor ki, bu da Yüce Allah'ın kullarını imtihan ettiği fitnelerden birisidir. Fakat Allah, müteakiben hakkı izhâr ve bâtılı ibtâl edecektir. Sonra onun kötülüklerini açıklayacak ve halka onun aczini gösterecektir.

[174] Bu hadîs, ayrı ayrı üç hadîsi bir araya toplamıştır. Birincisi Deccâl hadîsidir. İkinci ile üçüncü, eski ümmetlerden ayrı ayrı iki kimse hakkındadır. Başlığa uygunluk ikinci ve üçüncü hadîslerdedir. İkinci hadîs Buyu' Kitabı, "Bunalmış borçluya mühlet veren kimse bâbı"nda da geçmişti.

[175] Hadîsin başlığa uygunluğu "Allah'ın la'neti Yahudiler üzerine... "sözünden alınmak mümkün olur. Çünkü onlar İsrâîl oğullan'ndandirlar ve Nasrânîler'den daha kıdemlidirler. Bu hadîs Namaz Kitabı, Bey'atta namaz bâbı'ndan sonraki bâbda geçmişti. Peygamber (S) aşın ta'zîmin geçmiş ümmetlerde olduğu gibi kendi ümmetlerini de putperestliğe kadar sürükleyebileceğinden korkuyordu.

[176] Hadîs metnindeki "Tesûsuhum" lâfzının kökü olan siyâset, esas İ'tibâriyle bir-şeye mukayyed olmak ve onun iyiliği hususunda ihtimamla onu görüp gözetmek ma'nâsınadır. At kısmının gemine ve tımarına bakan kişiye "Seyis" denilmesi de bu ma'nâdandır. Sonra bu kelime İslâm hukukunda âmme işlerini görüp gözetmek gayesiyle devlet başkanı, emr ve nehy selâhiyetini hâiz kumandan olmak ma'nâsmda kullanılmıştır.

Târihin şehâdetine göre, İsrâîl oğulları arasında meydana gelen fitne ve fe-sâdlar, Allah tarafından gönderilen peygamberler vâsıtasıyle kaldırılır, onlar iyi lige sevk olunurlardı. Tevrat hükmilerinden değiştirdikleri yönler düzeltilirdi. Hadîs bu târihî vakıaya işaret etmiştir.

Peygamberimiz, peygamberlerin sonu olduğundan artık milletlerin peygamberlik ve rasûllükle idaresi devri son bulmuş, velayetle idaresi zamanı gelmiştir. Âmme velayeti, halkın bey'at ve seçimiyle kazanılan bir sistem olduğuna göre, velayet iddia edenler birden çok olabileceklerdir.

Bu hadîste, İslâm teşkilât hukukunun âmme velayeti ve âmme hakları gibi en mühim bir bahsine işaret edilmiştir. Devlet başkanına yapılan bey'atla, millet bu başkanlığa karşı birtakım vazifeler ve haklar; devlet başkanı da âmmeye karşı mütekaabil vazifeler ve haklar üstlenmiş olurlar. Âmmenin devlete karşı yüklendiği vazîfenin başında, başkanın çıkardığı meşru' emirlere itaat etmek var-dır.Bu mühim iş,Kur'ân'da ve hadîslerde birçok nasslarla te'yîd edilmiştir. Bu hadîste de "Halîfelerin haklarım veriniz" bu vurulmuştur. Sonra onların da millet haklarından sorumlu oldukları bildirilmiştir.

[177] Hadîsle başlık arasındaki uygunluk "Sizden evvelkilerin yolu " sözünden alınabilir. Çünkü bu söz, İsrâîl oğullan'nı ve başkalarını şâmil olur. Buhârî'nin bunu burada zikretmesi, hadîste Yahudiler ile Hristiyanlar'ın ahlâksızlıklarına umûmî surette işaret edilmiş olmasındandır. Eski ümmetlerin târîhleri birçok fitne, fesâd ve ma'siyetlerle doludur. Peygamber, kendi ümmetinin de şirkten, küfürden başka bütün bu fena yollarda onları ta'kîb edeceklerini bir mu'cize olarak haber vermiştir. Keler, çok yaşamak, her hayvandan çok açlığa, susuzluğa dayanmakla tanınır. Geçmiş ümmetlerin fena alışkanlıklarına Muhammed ümmetinin de aynen uyacaklarını haber vermekte mübalâğa için bu hayvanın deliğini bilhassa zikretmesi, darlığından ve tehlikeli olduğundan dolayıdır. Örfümüzde bunun yerine "Yılan deliğine sokulmak" ta'bîri vardır.

Bu hadîs, İ'tisâm'da da gelecektir; Müslim Kader'de getirmiştir.

[178] Başlığa uygunluğu, içinde Yahûdîler'in zikredilmesinden alınabilir. Onlar İsrâîl oğulları'ndandır. Bu hadîs Namaz Kitabı, "Ezân'ın başlaması bâbı"nda da aynen bu isnâdla ve bu metinle geçmişti.

[179] Bunun da başlığa uygunluğu bundan önceki hadîsin uygunluğu gibidir.

[180] Hadîs biraz farklıca bir metin ile'Namaz Kİtâbı, "İkindi namazından bir rek'a-te yetişen adam bâbı"nda da geçmişti. Bunda her üç ümmetin dünyâda kaldık lan ve me'mûr oldukları şerîatte yaşamaları müddetlesi ve buna karşılık nail oldukları ücretler bir misâlle anlatılmış oluyor.

[181] Hadîsin Buyu' Kitâbı'nda'geçen Câbir hadîsinin metni daha geniştir:

Câbir ibn Abdillah, Mekke Fethi yılı Mekke'de iken Rasûlullah'm şöyle buyurduğunu işitmiştir: "Ailah ve Allah'ın Rasûlü şarâbın, meytenin, domuzun, putların satışını haram kıldı". Sahâbîler tarafından: Yâ Rasûlallah, murdar ölen hayvanın iç yağı hakkında ne dersiniz? Meyte yağlanyle gemiler cilalanır, deriler yağlanır, onunla insanlar (mum yapar) ışıklanır? diye soruldu. Rasûlullah: "Hayır, murdar yağı satmayınız, bu satış haramdır" buyurdu da akabinde İsrâîl oğulları hakkında bu metinde verilen bedduayı söyledi.

[182] Bu hadîs İlim Kitâbı'nda da geçmişti. "İsrâîl oğulları'nm ibretli kıssalarını tahdîs ediniz" emri, ibâhayâ hamledilmiştir, yânî bunları anlatabilirsiniz demek tir. Bunun delîli de "Lâ haraca (= Haber vermekte günâh yoktur)" cümlesidir. İslâm'ın evvelinde fitne ve fesada sebeb olur endişesiyle İsrâîl haberlerinin nakli, kİtâblarının okunması yasak edilmişti. İslâm Dîni yerleşip kararlaşınca, o mahzur kalkmış ve İsrâîl oğulları'nın İbretli vak'alarınm nakli mübâh kılınmıştır.

[183] Saçlarını ve sakallarını boyamayan Yahûdîve Hrıstiyanlar'a muhalefet etmek emrolunduğuna göre, boyamakla emredilmiş demek olur. Ancak bu emir vu-cûb için olmayıp, mendûbluğa hamlediîmiştir. Müslim'in Câbir'den gelen bir rivayetinde: "Beyaz saçların rengini değiştirin, fakat siyah boyadan sakının" buyurulmuştur. Bunun içinNevevî, siyahla saç sakal boyamak tahrîmî kerahetle mekruhtur, demiştir. Bu kerahet de erkeklere mahsûs olup, kadınların siyahla boyamalarında kerahet yoktur

[184] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sizden önce geçen ümmetlerden birisi içinde bir adam vardı... "sözünden alınır. Çünkü bu söz İsrâîl oğullan'ndan yâhud başkalarından olmaktan daha umûmîdir. "Bâderenî" "Benden önce davrandı" demektir; bu da kulun kendi yatağında ruhu, Allah tarafından alınıncaya kadar sabredememesidir. Cezanın ebedî olmasının sebebi de, bu kaatilin intiharı halâl saymış olmasıdır. Yoksa sırf intihar, küfrü ve binâenaleyh müebbed bir azabı gerektirmez.

[185] Hadîsin başlığa uygunluğu lâfzındadır. Buhâri bu hadîsi burada iki tarîkten getirmiştir. Her iki tarîk râvîlerinin sayısı sekizdir.

[186] Buhârî bu bâb başlığında el-Kehf Sûresi'nin 9-26. âyetlerine işaret etmiş ve bunlardaki bâzı kelime ve ta'bîrlerin tefsirlerini vermiştir. Biz âyetlerin meallerini tam yazdığımız için ayrıca bu tefsirlerin naklini gerekli görmedik.

el-Kehf, dağlarda oyulmuş ev gibi yere denir, mağara ta'bîr olunur. Bunun küçüğüne "Gâr", büyüğüne "Kehf" denir. Şu hâlde "AshâbuKehf", "Mağara Yaranı" demek olur. Rakım de bunların mağaralarının bulunduğu dağın veya vadinin adı yâhud da üstü yazılı taş veya ma'denî levhadır denilmiştir. Buhârî' Sahîh'inûe. bu Rakîm'in bakır bir levha olduğunu ve Ashâbu Kehf in isimleri yazılı bulunduğunu îbn Abbâs'tan rivayet etmiş olduğundan, bu ma'nâ bu konudaki rivayetlerin hepsine tercih olunur.

Kehf vakıasının mekânı ve zamanı hakkındaki rivayetler çeşitlidir: Kehf'in mekânı Filistin ile Eyle arasında olduğu, Eyle'ye, Ninova'ya, Belkaa'ya yakın bir yerde bulunduğu hakkında ayrı ayrı rivayetler vardır. Şârih Aynî: Bunlar arasında en çok nakledilen haberin Rûm diyarında (Anadolu'da) Tarsus'tan üç saat mesafede ve şehrin kuzeybatısında bulunan bir dağın eteğindeki mağan olduğudur. Bugün Ashâbu Kehf'in mağarası olarak ziyaret olunmaktadır. E sûs'da olduğu da rivayet olunmuştur, diyor.

Şârih Aynî bu vakıanın zamanını da Romahlar'ın Yunanhlar'a galebes den evvel olmak üzere bildiriyor. Hristiyanlık ilk devirlerde Tevhîd akîdesi ü^ re devam edip, Milâd'm üçüncü asrında Teslis akîdesi ortaya konmuş \ putperestliğe sapılmıştı. Hristiyanlık âlemi büyük bir karışıklığa uğramıştır. Put perestlîğe Desiyus gibi zâlim hükümet başkanları tutunup, mü'minieri, muvah-hidleri türlü işkencelerle öldürüyorlardı. Bu sırada Rûm ileri gelenlerinden muvahhid yedi genci de Desiyus şirke sevk etmek istemiş, bunlar da kabul etmeyip bir mağaraya sığınmışlardır. Sâdık köpekleri de ayrılmayıp o da mağaraya girmiştir. Gençlerin buraya saklandıklarını öğrenen imparator, aç susuz ölsünler diye mağaranın kapısını ördürmüştür. Allah bu gençlere bir uyku vermiş ve hâricdeki siyâsî vaziyet değişinceye kadar bu uyku üç asır devam etmiş-. tir. Âyetlerle ilgili tefsir Hakk Dîni, IV, 3225-3244. sahîfelerinden okunmaya değer.

[187] Buhârî bu hadîsi Buyu' ve İcâre Kitâblan'nda da getirmişti. Ancak bunları birbirinin aynı olan lâfızlarla değil, bâzı farklılıklarla ve takdim te'hîrlerle getirmiştir. Hadîsler râvîlerce böyle bâzı farklılıklarla getirilmiş olmasına rağmen, asılda aynı hadîs anlatılmaktadır; asılda hepsinin özü birdir.

[188] Bu hadîsin başlığa uygunluğu, bu hâdisenin İsrâîl oğulları zamanında vukua gel-miş-olması yönündendir. Buharı bunu da

"Kitâbda Meryem'i de an" babında daha uzun bir metinle getirmişti.

[189] Buna benzer bir hadîs Şirb Kitâbı'nda daha geniş bir metinle geçmişti, fakat orada bu İş bir adam tarafından yapılmıştı. Demek ki hâdiseler ayrıdır.

[190] Buhârî ile Müslim bu hadîsi Libâs Kitâbı'nda da getirmişlerdir.

[191] "Muhaddesûn" Peygamber olmadıkları hâlde kendilerine Allah tarafından hâ diseler, haberler, vakıalar ilham olunan kimseler demektir. Buna göre "Muhad-deslik" peygamberliğin aşağısında bir vahy ve ilham mertebesi oluyor. Bu yüksek paye, Peygamber tarafından Umer'e de yöneltilmiş bulunuyor.

[192] Hadîs, tevbe ve istiğfarı teşvik konusunda Îsrâîl oğulları'na âid bir kıssanın naklinden ibarettir. Bu hadîste büyük günâhların hepsinden tevbe etmenin meşruluğu hükmü vardır. Buhârî bunu Tevbe Kitâbı'nda da getirmiştir.

[193] Buhârî bu hadîsi Ekincilik Kitabı'nda da getirmişti; ileride Menâkıb'da da getirecektir. Peygamber'in Ebû Bekr'le Umer orada bulunmadıkları hâlde onların da inanır olduklarını haber vermesi, onların îmânlarının kemâline olan yüksek i'timâdmı ifâde eder.

Hadîsteki "Yevmu's-sebu" (- canavarlar günü)"hadîsçilerce müşkil görülmüştür. Lügat yönünden yırtıcı canavarların hüküm yürütecekleri gün demek oluyor. Hadîsin sonunda diğer bir tarîk vermiştir ki, bununla şeyhinden işitmesini belirtmiş oluyor.

[194] Hadîsin başlığa uygunluğu, İçinde zikredilen iki kişinin İsrâîl oğulları'ndan olması yönündendir. Bunu Müslim, Kadâ Kitâbı'nda getirmiştir.

Bu hadîsten iki kişinin bir mes'ele hakkında üçüncü bir kimseyi hâkim ta'-yîn etmelerinin cevazı hükmü alınmıştır. Fakat İslâm hukukçularının bu konudaki görüşleri çeşitlidir. Kurtubî tahkîmi, hüküm ve kaza mâhiyetinde saymayıp, güzel hâline ve faziletine güvenilen bir zâtuı iki tarafın aralarını bulup düzeltmesinden ibarettir', demiştir.

Sonra bulunan definenin İslâm hukukundaki muamelesi de ayrıdır. Bunun tafsîli fıkıh kitâblanndan okunabilir.

[195] Rasûlullah'm bir azâb, bir âfet diye vasıflandırdığı bu salgın hastalıklara karşı emrettiği korunma şekli, bugünkü tıbbın karantinasıdır.

[196] Bu hadîs de bundan önceki hadîs cinsindendir; onun için arka arkaya getirdi.

[197] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sizden evvelkileri ancak şu hâlleri helak etmiştir..." sözlerindedir. Çünkü onlardan maksad, diğer tarîkte açıkça belirtildiği üzere, İsrâîl oğullan'dir. Buhârî bunu Hudûd'da, Fadaîl'de, Usâme'nin fadlı bâbı'n-da da getirmiştir. Bu hadîs ümmetlerin, milletlerin bekaa sebeblerinden en mü-himminin adaleti ayakta tutma esâsı olduğunu pek güzel göstermektedir.

[198] Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Buhârî bunu Husûmât'ta da getirmişti.

[199] Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamberlerden bir peygamber..." sözündedir. Zahir olan, bunun îsrâîl oğullan peygamberlerinden olmasıdır. Buhârî bunu Mür-tedlerin Tevbeye Çağırılması'nda; Müslim de Mağâzî'de getirmiştir.

[200] Başlığa uygunluğu "Sizden evvelki milletlerden..." sözündedir. Buhârî bunu Ri-kaak'ta; Müslim de Tevbe'de getirmiştir. Hadîsin sonundaki tariki de Müslim rivayet etmiştir. Buhârî bununla Katâde'nin Ukbe'den işitmesini ifâde etmiştir.

[201] Bu hadîs, îsrâîl oğullari'ndan zikrolunan şeyler bâbı'nın evvelinde, bundan daha tamam olarak geçmişti

[202] Bu hadîs de Buyu' Kitâbı'nda ve yakında da geçmiştir

[203] Hadîsin başlığa uygunluğu "Günâh işlemekte ileri gider bir adam " sözündedir. Bu hadîs de yakında biraz farklı lâfızla geçti.

[204] Hadîsin başlığa uygunluğu, bunun buraya konulmasının o kadmm İsrâîl oğul-lan'ndan olmasına delâlet etmesi yönündendir.

Buhârî bu hadîsi Bed'u'l-Halk'm sonlarında da getirmişti. Daha önce de Namaz Kitabı, "Tekbîr'den sonra ne okur bâbı"nda bunun bir benzerini getirmişti. Müslim de Hayâvân'da ve Edeb'de getirmiştir.

[205] Bunlar aynı hadîsin ayrı senedle ve küçük bir lâfız farkıyle gelen metnidir. Birinde "İf'al bimâşi'te"; diğerinde "îsnâ' bimâşi7e" şeklinde geçmiştir ki, manâca aynıdır.

Bu cümle hiçbir dînde nesh'e, değişikliğe uğramaksızm; bir ahlâk düstûru olarak yaşayıp gelmiştir. Çünkü her asırdaki selîm akılların ittifak ettiği bîr ahlâkî düstûrdur. Bu, "Halkın ayıplamasından utanmazsan dilediğini işle" demek olur. Sonra "Dilediğim işle" cümlesi bir emirdir, fakat ma'nâsı tevbîhtir, "Dilediğini işle, cezasını çekersin" demektir.

[206] Başlığa uygunluğu hadîsin lâfzından alınır. Çünkü bundaki racûl evvelkilerdendir. O da Israîl oğulları'nı ve diğerlerini şâmil olur... Sonundaki mutâbaayı ez-Zuhlî, ez-Zuhfiyyât'mda. vasletmiştir (Aynî, VII, 477).

[207] Hadîsin başlığa uygunluğu "Onlara kitâb bizden önce verildi" sözünden alınır. Çünkü İsrâîl oğullan'ndan ve başkalanndandır.

Bu hadîs Cumua Kitâbı'nın başında da geçmişti

[208] Bu hadîs başka bir tarîkten olmak üzere yakında 135 rakamı ile geçmişti. Mu-âviye'nin hacc vesîlesiyle Medine'ye gelip orada Peygamber'in mescidinde hutbe yapması, hicrî 51 yılında olmuştur (Aynî).

Buradaki mutâbaayı da Müslim ulaştırarak rivayet etmiştir.

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

63- KİTABU MENAKIBİ'L-ENSAR

(Ensâr 'in Menkabeleri Kitabı) [1]

(Ve Yüce Allah'ın şu kavli:)

"Onlardan evvel (Medine'yi) yurt ve imân (evi) edinmiş olan kimseler, kendilerine hicret edenlere sevgi beslerler.

Onlara verilen şeylerden dolayı göğüslerinde bir ihtiyâç (meyli) bulmazlar. Kendilerinde fakirlik ve ihtiyâç olsa

bile (onları) öz canlarından daha üstün tutarlar..."

(el-Haşr: 9) [2]

1-.......Gaylân ibn Cerîr tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Enes'e:

— Re'yirı nedir: Siz Medîneliler, Kur'ân'da gelmezden önce Ensâr adiyle anılır mıydınız, yoksa Ensâr adım size Allah mı vermiştir? diye sordum.

Enes:

— Evet, bu adı bize Allah verdi, dedi.

Gaylân şöyle demiştir: Biz Basra'da Enes'in yanma girerdik de, o bize Ensâr'm menkabelerini, hazır bulundukları harb yerlerini tahdîs ederdi. Enes, bana yâhud Ezd kabilesinden bir adama yönelip gelirdi de bana yâhud o Ezdli'ye hitaben Ensâr'i kasdederek:

— Senin kavmin Ensâr şu gün, şu gün, şu gün, şu gün bu'işleri yaptı, derdi [3]
.

2-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Buâs günü, Allah'ın kendi Rasûlü için hazırladığı bir gündür. Bunun üzerine (yânî bu muharebenin neticesi üzerine) Rasûlullah (S) Medine'ye hicret edip gelmiştir.

Öyle bîr hâl üzerine ki, hicret sırasında Evs ve Hazrecliler'in cem'i-yetleri dağılmış, hayırlıları ve önde gelenleri öldürülmüş ve yaralanmışlardı. İşte onların bu perişanlıkları üzerine Allah muhâriblerin İslâm camiasına girmeleri için bu günü Rasûlü'ne önden hazırlamıştır [4].

3-.......Ebu't-Teyyâh şöyle demiştir: Ben Enes(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Mekke'nin fethi günü Rasûlullah, yeni müslümân olan Kureyş büyüklerinden herbirine (gönüllerini müslümânlığa alıştırmak için Huneyn ve Hevâzin ganimet mallarından yüzer deve gibi, En-sâr'ın nail olmadığı) bol pay vermişti. Ensâr'dan bâzı kimseler bunu görünce, sebebini, ve hikmetini anlamayarak:

— Vallahi şu işe muhakkak hayret edilir: Kılıçlarımız henüz Kureyş kanı damlatırken, kazandığımız ganimetlerimiz Kureyş eşrafına geri döndürülüyor, dediler.

Onların bu sözleri Peygamber'e ulaşınca, Ensâr'ı da'vet etti. Enes dedi ki: Peygamber onlara:

— "Sizden bana erişen sözler nedir?" diye bunun mâhiyetini sordu.

Ensâr da yalan söylemez olduklarından:

— Sana erişen bu sözleri biz söyledik, dediler. Peygamber (S) de:

— "Diğer insanlar aldıkları ganimet mallarıyla evlerine dönüp giderlerken, sizler de Allah'ın Rasûlü ile evlerinize dönüp gitmenizden razı olmaz mısınız? Eğer Ensâr bir dere veya dağ yoluna girseler, muhakkak ben Ensör'ın dere yoluna yâhud dağ yoluna girerdim" buyurdu [5].

1- Peygamber(S)'İn: "Eğer Hicret Olmasaydı, Muhakkak Ben Ensâr'dan Olurdum" Sözü Babı

Bunu Abdullah ibn Zeyd, Peygamberden söyledi [6].

Fakat Allah onların aralarım bulup kaynaştırdı..." (el-Enfâl: 63).

Bu bilgilerle Âişe'nin "Buâs, Allah'ın, Rasûlü için hazırlamış olduğu bir gün idi" sözünün şumûlü açıklanmış oluyor.

4-.......Bize Şu'be, Muhammed ibn Ziyâd'dan tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) Peygamber (S) şöyle buyurdu; yâhud da Ebû'l-Kaasım (S) şöyle buyurdu, demiştir:

— Eğer Ensâr bir dere yoluna yâhud bir dağ yoluna girselerdi, muhakkak ben Ensâr'la beraber onların vadisinin içine girerdim. Eğer hicret (dînî bir emir ve ibâdet) olmasaydı, ben muhakkak Ensâr'dan bir kişi olurdum".

Hadîsin sonunda râvî Ebû Hureyre: Rasûlullah bu sözüyle haksızlık etmemiştir. Babam anam O'na feda olsun! Çünkü Ensâr, Ra-sûlullah'ı barındırdılar ve O'na yardım ettiler, demiş yâhud başka bir kelime daha söylemiştir [7].

2- Peygamber(S)'İn Muhâcirlerte Ensâr Arasında Kardeşlik Kurması Babı [8]

5-....... İbrâhîm ibn Abdirrahmân ibn Avf (R) şöyle demiştir:

Muhacirler Medine'ye geldikleri zaman Rasûlullah (S), Abdurrahmân ibn Avf ile Sa'd ibnu'r-Rabî' arasında kardeşlik kurdu. Sa'd ibnu'r-Rabî', Abdurrahmân'a hitaben:

— Ben mal yönünden Ensâr'ın en zenginiyim. Malımı iki kısma böleyim. Benim iki kadınım var. Bak düşün! Onlardan hangisi senin hoşuna giderse onun ismini bana şöyle de ben onu boşayayım. Boşayacağım o kadının iddeti geçince sen onunla evlenirsin, dedi.

Abdurrahmân ibn Avf da Sa'd'a:

— Allah ehlini ve malını sana mübarek eylesin! Ticâret yapılan çarşınız nerde? dedi.

Bunun üzerine ona Kaynukaa oğullan çarşısına delâlet ettiler. Artık

Abdurrahmân o çarşıdan her dönüşünde beraberinde muhakkak keş ve yağdan bir fazlalıkla döndü. Sonra her sabah ticâret için o çarşıya gitmeye devam etti. Sonra bir gün kendisinde (zifafa girenlere mahsûs) zağferân eseri olduğu hâlde, Peygamber ziyarete geldi. Peygamber:

— "Hâlin sânın nedir?" diye sordu. Abdurrahmân:

— Evlendim, dedi. Peygamber:

— "Kadına ne kadar mehr verdin?" dedi. Abdurrahmân:

— Altından bir çekirdek yâhud bir çekirdek (beş dirhem) ağırlığında altın verdim, dedi.

Râvî İbrâhîm ibn Sa'd şekkli söylemiştir [9].

6-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Abdurrahmân ibn Avf Medine'ye» bizim yanımıza geldi. Rasûlullah onunla Sa'd ibnu'r-Rabî' arasında kardeşlik akdi yaptı. Bu Sa'd, malı çok bir zât idi. Sa'd, Abdurrahmân'a:

— Ensâr, benim malca en zengini olduğumu bilmişlerdir. Ben malımı benimle senin aranda ikiye taksim edeceğim. Benim iki tane kadınım vardır. Bak düşün! Onlardan hangisi senin hoşuna giderse, ben onu boşayacağım da o kadın iddetten çıkıp evlenmesi halâl olunca, sen onunla evlen, dedi.

Abdurrahmân, Sa'd'a:

— Allah sana ehlin hakkında bereket ihsan eylesin! dedi.

Artık Abdurrahmân o günlerde çarşıdan muhakkak yağdan, keşten bir rnijcdâr şey kazanmadan dönmedi. Çok geçmedi. Nihayet Abdurrahmân, üzerine sarı koku bulaşmış olduğu hâlde Rasûlullah'a (ziyarete) geldi. Rasûlullah ona:

— "Senin hâlin nedir (evlendin mi?)" diye sordu. Abdurrahmân:

— Ben Ensâr'dan bir kadınla evlendim, dedi. Rasûlullah (S):

— "O kadın hakkında ne kadar mehr şevkettin?" dedi. Oda:

— Altından bir çekirdek ağırlığı yâhud altından bir çekirdek verdim, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Bir koyunla olsun düğün aşı yap" buyurdu.

7-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ensâr, Peygamber'e:

— Hurmalıklarımızı bizimle Muhacirler arasında taksim et, dediler.

Peygamber (S):

— "Hayır taksim etmem" buyurdu. Ensâr, Muhâcirler'e:

— (Terbiye ve sulama) işlerini sizler yükleniniz de hurma mahsûlünde bizlere ortak olunuz, dediler.

Muhacirler, Ensâr'a:

— (Peygamber'den gelen bu emri) işittik ve itaat ettik, dediler [10].

3- "Ensâr'ı Sevmek Îmândandır" Babı

8- Bize Haccâc ibn Minhâl tahdîs etti. Bize Şu'be, tahdîs edip şöyle dedi: Bana Adiyy ibnu Sabit haber verip şöyle dedi: Ben el-Berâ(R)'dan işittim, şöyle dedi: Ben Peygamber (S) Men işittim -yâhud el-Berâ: Peygamber (S) şöyle buyurdu, demiştir-: "Ensâr, ki onları ancak mü'min olan sever ve yine onlara ancak münafık olan kimse buğz edip kin tutar. Her kim Ensâr'ı severse Allah da onu sever, her kini de Ensâr'a buğz ederse, Allah da ona buğz eder".

9-.......Enes ibn Mâlik(R)'ten: Peygamber (S): "(Kâmil) îmânın alâmeti Ensâr'a sevgi, münafıklığın alâmeti de Ensâr'a buğz etmektir" buyurmuştur [11].

4- Peygamber(S)'İn Ensâr'a Hitaben: "Sizler Bana İnsanların En Sevimlilerindensiniz" Sözü Babı

10-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Bir kerresinde Peygamber (S) birtakım kadınlar ve çocukları karşıdan gelirlerken -râvî: Düğün aşından gelirlerken dediğini sanıyorum, demiştir- gördü de ayağa kalkıp dikelerek: "Allah şâhid olsun ki, sizler bana insanların en sevimlilerindensiniz" buyurdu ve bu sözü üç kerre tekrarladı [12].

11-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Bir kerresinde Ensâr'dan bir kadın, kendi çocuğunu ile beraber Rasûlullah'a geldi. Ra-sûlullah (S) onunla konuştu. Sonra Rasülullah iki kerre: "Nefsim elinde olan Allah'ayemîn ederim ki, siz Ensâr cemâati bana insanların en sevimlilerisiniz" buyurdu.

5- Ensâr'a Tâbi' Olanlar Babı

12-.......Zeyd ibn Erkam(R)'dan (şöyle demiştir): Ensâr, Peygamber'e hitaben:

— Her peygamberin tâbi'Ieri (kendi sünnetine uyan sahâbîleri) vardır. Biz de bütün kanâatimizle Sana uymuşuzdur. Bunun için bizim tâbi'lerimizi bizden (bizim seviyemizde kimseler) kılmasını Allah'a duâ ediver, dediler.

Bunun üzerine Peygamber onların dilekleri için duâ etti.

Râvî Amr ibn Murre dedi ki: Ben bu hadîsi İbnu Ebî Leylâ'ya naklettim de o: Bunu Zeyd ibn Erkam söyledi, dedi.

13-.......Amr ibnu Murre tahdîs edip şöyle demiştir: Ben, Ensâr'dan bir adam olan Ebû Hamza'dan işittim (şöyle dedi): Ensâr, Peygamber'e hitaben:

— Her kavmin tâbi'leri vardır. Biz de bütün kanâatimizle Sana uymuşuzdur. Binâenaleyh bizim tâbi'lerimizi de bizden kılmasını Allah'a duâ ediver, dediler.

Peygamber (S):

— "Yâ Allah! Ensâr'ın tâbi'lerini kendilerinden kıl (yânî onlara uyan

kimseler kıl)" diye duâ etti.

Râvî Amr dedi ki: Ben bu hadîsi tbnu Ebî Leylâ'ya zikrettim. O: Bunu Zeyd söylemiştir, dedi.

Râvî Şu'be: Ben Ibnu Ebî Leylâ'nın Zeyd sözünün, Zeyd ibn Er-kam olduğunu zannediyorum, demiştir [13].

6- Ensâr Yurtlarının Fadlı Babı

14-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Ben Katâde'den işittim; o da Enes ibn Mâlik'ten ki, Ebû Useyd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):

— "Ensâr yurtlarının hayırlısı Neccâr oğullaradır. Sonra Abdu'l-Eşhel oğulları, sonra el-Hâris ibn Hazrec oğulları, sonra Sâide oğulları'dır. Ve Ensâr yurtlarının hepsinde hayır vardır" buyurdu.

Sa'd (ibn Ubâde):

— Ben Peygamber'in muhakkak bâzı Ensâr kabilelerini bizden daha faziletli kılmış olduğunu düşünüyorum, dedi.

Kendisine:

— Peygamber sizi birçok Ensâr kabileleri üzerine faziletli kılmıştır, denildi.

Ve Abdussamed şöyle dedi: Bize Şu'be tahdîs etti: Bize Katâde tahdîs edip: Ben Enes'ten işittim, dedi. Ebû Useyd de Peygam-ber(S)'den bu hadîsi söyledi. Ve râvî bu hadîste Sa'd ibnu Ubâde diye ismi tam söyledi [14].

15-.......Ebû Seleme (ibn Abdirrahmân ibn Avf) şöyle demiştir: Bana Ebû Useyd haber verdi ki, kendisi Peygamber (S)'den: "Ensâr'ın hayırlısı -yâhud da şöyle buyurdu: Ensâr yurtlarının hayırlısı-Neccâr oğulları, Abdu'l-Eşhel oğulları, el-Hâris oğulları, Sâide oğulla-rı'dır" buyururken işitmiştir.

16-.......Bana Amr ibnu Yahya, Abbâs ibnu SehlMen; o da Ebû Humeyd es-Sâidî'den tahdîs etti ki; Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

— "Şübhesiz Ensâr yurtlarının hayırlısı, Neccâr oğulları yurdudur. Sonra Abdu'l-Eşhel oğulları yurdu, sonra el-Hâris oğulları yurdu, sonra Sâide oğulları yurdudur. Ve Ensâr yurtlarının hepsinde hayır vardır".

(Ebû Humeyd dedi ki:) Sonra biz (Sâide oğulları kabîlesinin başkanı) Sa'd ibnu Ubâde'ye kavuştuk. (Arkadaşımız) Ebû Useyd, Sa'd ibn Ubâde'ye:

— Görmedin mi, Peygamber (S) Ensâr'ın bir kısmını öbürlerinden daha hayırlı kıldı; biz Sâide oğulları'nı da hayırhlıkta sonuncu yaptı, dedi.

Sa'd da hemen Peygamber'e yetişti de:

— Yâ Rasûlallah! Ensâr yurtlan hayırhlık tertibiyle sayıldı da biz (Sâide oğulları) sonuncu kılındık, dedi.

Rasûlullah:

— "Hayırlılardan olmanız size kâfî değil midir?" buyurdu [15].

7- Peygamberdin Ensâr'a Hitaben: "Sîzler Havuz Başında Bana Kavuşuncaya Kadar Sabrediniz" Sözü Babı

Bu hadîsi Abdullah ibn Zeyd, Peygamber'den olmak üzere söylemiştir [16].

17-.......Bize Şu'betahdîs edip şöyle dedi: Ben Katâde'den işittim; o da Enes ibn Mâlik'ten; o da Useyd ibn Hudayr'den: Ensâr'-dan bir kişi:

— Yâ Rasûlallah! Fulân kimseyi me'mûr ta'yîn ettiğin gibi, beni de zekât âmili veya bir yere vâlî ta'yîn etmez misin? dedi.

Rasûlullah cevaben:

— "(Ey Ensâr cemâati!) Benden sonra yakında sizler (böyle dünyâ işlerinde) başkalarının size tercih edildiği zamana kavuşacaksınız. Bununla beraber sizler

havuz başında bana kavuşuncaya kadar sabrediniz" buyurdu.

18-....... Hişâm ibn Zeyd şöyle demiştir: Ben'Enes ibn Malik(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) Ensâr'a: "Şübhesiz sizler benden sonra yakında başkalarının sizlere tercih edildiği zamana kavuşacaksınız. Bununla beraber siz bana kavuşuncaya kadar sabrediniz. Sizin bana kavuşma yeriniz (Kevser) havuzudur" [17].

19-.......Bize Sufyân (ibn Uyeyne) tahdîs etti ki, Yahya ibn Saîd, Enes ibn Mâlik(R)'ten işitmiştir. Enes, Haccâc'ın zulmünden şikâyet etmek üzere Basra'dan Şam'a, el-Velîd'in yanına çıktığı zaman, Yahya da Enes'in beraberinde çıkmıştı. Şikâyet sırasında Enes ibn Mâlik kendisinin Ensâr'dan olması münâsebetiyle Velîd'e şöyle demiştir: Peygamber (S) Bahreyn arazîsini kıt'a kıt'a ayırıp sahâbîlere dağıtmak üzere önce Ensâr'ı çağırdı. Ensâr feragat göstererek:

— Muhacir kardeşlerimize bunun benzerini bölüp taksim etmedikçe bize bir arazî kesip vermeyiniz, dediler.

Rasûlullah (S):

— "Madem ki (başkalarını kendinize tercîh ederek) almak istemiyorsunuz, şu hâlde Kevser havuzunda bana kavuşuncaya kadar sabrediniz! Çünkü şu muhakkak: Benden sonra yakında size, başkalarının tercîh edileceği bir zaman gelip isabet edecektir" buyurdu [18].

8- Peygamberdin: "Ensâr'a Ve Muhâcirler'e İyilik İhsan Eyle" Duası Bâbi

20-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Lâ ayşe illâ ay şu H-âhire fe aslıhi 'l-ensâra ve 'l-muhâcirah (= Âhiret yaşayışından başka yaşama yok, sen Ensâr'a ve Muhâcirler'e iyilik ihsan eyle)" buyurdu.

Katâde, Enes'ten; o da Peygamber'den bunun benzerini rivayet etti, lâkin burada: "Ensâr'a mağfiret eyle" demiştir [19].

21-.......Bize Şu'be, Humeyd et-TavîI'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim, şöyle dedi: Ensâr Hendek günü (toprak kazıp taşırlarken):

— Nahnu'llezîne bâyeu Muhammeden Aîe'I-cihâdi mâhayînâ ebeden

(- Bizler yaşadığımız müddetçe dâima cihâd etmek üzere Muhammed'e bey'at edip söz vermiş kişileriz) diyorlardı. Peygamber (S) onlara cevâb vererek:

— "Allâhumme lâ ayşe illâ ayşu'î-âhireh Fe ekrimi'î-Ensâra ve'1-Muhâcireh!"

(= Yâ Rabb! Dirlik ve yaşamak ancak âhiret dirliğidir. Sen Ensâr'a ve Muhâcirler'e ikram eyle!) buyurdu.

22-.......Sehl ibn Sa'd şöyle demiştir: Bizler hendek kazar ve oradan çıkan toprağı omuzlarımız üzerinde taşırken, Rasûlullah (S)

yanımıza geldi de:

"AHâhumme lâ ayşe illâ ayşu'î-âhireh Fa'ğfir Hl-Muhâcirîne ve'î-Ensân"

(= Yâ Rabb! Yaşama ancak âhiret yaşamasıdır.

Sen Muhâcirler'e ve Ensâr'a mağfiret eyle) buyurdu [20].

9- Bâb:

"Onlar kendilerinde fakirlik ve ihtiyâç olsa bile (Muhacirler'i) öz canlarından daha üstün tutarlar'*

(el-Haşr: 9)

23-.......Bize Abdullah ibn Dâvûd, FudayI ibn Gazvân'dan; o da Ebû Hâzım'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: Bir kişi (Ebû Hureyre'nin

kendisi) Peygamber'e geldi. Peygamber onu (doyurmak için) kadınlarına gönderdi. Kadınlar:

— Bizim yanımızda sudan başka birşey yoktur, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah, yanında bulunan kimselere hitaben:

— "Şu aç insanı kim yemeğine ortak kılar yâhud bunu kim konuk eder?" buyurdu.

Ensâr'dan biri:

— Ben konuklarım, dedi.

Ve o kimseyi eşinin yanma götürdü ve:

— Haydi Rasûlallah'ın konuğuna ikram et, dedi. Fakat kadın:

— Yanımızda çocuklarımın azığından başka birşey yoktur, dedi.

Kocası:

— O yemeğini hazırlayıp getir, ışığım yak, çocuklarını da uyut, dedi.

Kadın da akşam yemeğini yemek istedikleri zaman yemeğini hazırladı, ışığını yaktı, çocuklarını da uyuttu. Sonra kalktı, kandili düzeltir gibi oynayıp söndürdü. Bu suretle kan koca kendilerini konuğa yemek yiyorlar gibi göstermeye başladılar. İkisi de aç gecelediler. Sabah olunca ev sahibi, Rasûlullah'a gitti. Rasûlullah onu görünce şöyle buyurdu:

— "Bu gece Allah güldü, yâhud kan koca sizin güzel hareketinize hayret etti. Ve Allah şu âyeti indirdi:... Onlar kendilerinde fakirlik ve ihtiyâç olsa bile (onları) öz canlarından daha üstün tutarlar. Kim nefsinin (mala olan) hırsından ve cimriliğinden korunursa, işte murâdlarına erenler onların tâ kendileridir" (ei-Haşr: 9) [21].

10- Peygamber(S)'İn: "Ensâr'ın İyilik Edenlerinden Kabul Edin, Kötülük Edenlerinin Kusurlarından Da Vazgeçin" Sözü Babı

24-....... Hişâm ibn Zeyd şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim,

şöyle diyordu: (Peygamber'in ölüm hastalığı sırasında) Ebû Bekr ile Abbâs (R), Ensâr toplantılarından bir meclise uğramışlardı. Ensâr orada ağlıyorlardı. Ebû Bekr veya Abbâs:

— Sizleri ağlatan nedir? diye sordu. Ensâr:

— Peygamber'in bizimle beraber oturduğu zamanı hatırlayıp zikrettik (O'nu kaybedeceğimiz korkusuyla ağlıyoruz), dediler.

Ebû Bekr yâhud Abbâs, Peygamber'in yanına girdi ve O'na, Ensâr'ın bu üzüntülerini haber verdi.

Enes dedi ki: Bunun üzerine Peygamber (S) başına bir kumaş kenârıyle bir çatkı çatmış olduğu hâlde mescide çıkıp minber üzerine yükseldi. Peygamber bu günden sonra bir daha minbere çıkmadı. Peygamber Allah'a hamd ve sena ettikten sonra:

— "(Sahâbîlerim!) Sizlere Ensâr'ı (onlara iyi muamele etmenizi) vasiyet ederim. Çünkü onlar benim cemâatim, sırdaşlarım, emtn-lerimdir. Onlar üzerlerine düşen yardım vazifesini yerine getirdiler. Şimdi (vazife karşılığındaki) hakları kalmıştır. Şu hâlde siz Ensâr'ın iyilik edenlerinden iyiliklerini kabul edin, (haddlerin dışında) kötülük edenlerin kusurlarından da vazgeçin (yânı affedin)'* buyurdu [22].

25-....... Ben İkrime'den işittim, şöyle diyordu: Ben tbn Abbâs(R)'tan işittim, şöyle diyordu: Rasülullah (S- ölüm hastalığında) üzerinde bir örtü ile ve örtüyü iki omuzu üzerine kıvırarak, başına da siyah bir kumaş parçası çatmış olduğu hâlde mescide çıktı ve nihayet minberin üzerine oturdu. Akabinde Allah'a hamd ve sena etti. Sonra "Amma ba'du" diye başladığı hutbesini şöyle sürdürdü: "Ey insanlar! Hiç şübhesiz müslümânlar çoğalıyor, fakat Ensâr (günden güne) azalıyor. Hattâ onlar yemek içinde tuz mesabesinde (azalmış) olurlar. Şu hâlde (ey Muhacirler!) sizden her kim -bir kimseye zarar verebilecek yâhud yaran dokunacak- bir iş başına geçerse, En-sâr'ın iyilerinin iyiliklerini kabul etsin, kötülerinin kusurlarından vazgeçsin! "[23].

26-.......Şu'be tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Katâde'den işittim, o da Enes ibn

Mâlik(R)'ten ki, Peygamber (S): "Ensâr benim samimî dostlarım, sırdaşlarım ve emînlerimdir. insanlar günden güne çoğalacaklar, Ensâr ise azalacaktır. Şu hâlde siz Ensâr'ın iyilik edenlerinden kabul edin, kötülük edenlerinin kusurlarından vazgeçin" buyurmuştur [24].

11- Sa'd İbnu Muâz(R)'In Menkabeleri Babı

27-....... Ebû İshâk şöyle demiştir: Ben el-Berâ (ibnu Âzib (R)'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber'e ipek bir takım elbise hediye edildi. Sahâbîler o elbiseye elleriyle dokunmaya ve yumuşaklığına hayret etmeye başladılar. Bunun üzerine Peygamber (S): "Sizler bu ipek elbisenin yumuşaklığına şaşıp hayret mi ediyorsunuz? (Allah'a yemîn ederim) Sa'd ibn Muâz'm (cennetteki) mendilleri muhakkak bundan daha hayırlıdır -yâhud daha yumuşaktır-" buyurdu [25].

Bu hadîsi Katâde ile ez-Zuhrî de rivayet ettiler. Onlar bunu Enes ibn Mâlik'ten işitmişlerdir. O da Peygamber(S)'den.

28-.......Ebü Avâne, el-A'meş'ten; o da Ebû SufyânTalha ibn Nâfi'den tahdîs etti ki, Câbir (R) şöyle demiştir: Ben Peygam-ber(S)'den işittim: "Arş, Sa'dibn Muâz'ın ölümü için titredi" buyu-ruyordu.

Ve yine el-A'meş'ten (o, şöyle demiştir): Bize Ebû Salih, Câbir'-den; o da Peygamber'den bu hadîsin benzerini tahdîs etti: Bir adam Câbir'e: el-Berâ ibn Âzİb (Peygamber'in geçen sözünün ma'nâsı hakkında): -Sa'd ibn Muâz'ın üzerinde taşındığı- serîr titredi diyor, dedi. Câbir de cevaben: Bu iki kabîle (yânî E vs ve Hazrec) arasında kinler vardı. Ben Peygamber'den işittim: "Rahmân'ın Arş'ı, Sa'd ibn âz'ın ölümü için titredi" buyuruyordu, dedi [26].

29-.......Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den (o şöyle demiştir): Kurayza oğullan'ndan birtakım insanlar Sa'd ibn Muâz'ın hükmüne boyun eğdiler de Peygamber (S) Sa'd'a haber gönderdi. Sa'd bir merkeb üzerinde geldi. Sa'd (Kurayza oğullan muhasarasında namaz kılman) mescide yakın bir yere ulaşınca, Peygamber

Ensâr'a hitaben:

— "Haydi hayırlınıza -yâhud seyyidinize- ayağa kalkınız!" buyurdu.

Sonra da Sa'd'a hitaben:

— "Yâ Sa'd! Şu Kurayza oğullan senin hükmüne razı oldular" buyurdu.

Sa'd da:

— Ben onlar hakkında şu hükmü veriyorum: Onların harb edenleri öldürülür, kadınları ve çocukları da esîr edilir, dedi.

Peygamber:

— "Sen Allah 'in hükmüne uygun yâhud Melik'in hükmüne uygun hükmettin" buyurdu [27].

12- Useyd İbn Hudayr İle Abbâd İbn Bişr(R)İn Menkabeleri Babı

30-.......BizeKatâde, Enes(R)'ten şöyle haber verdi: İki zât bir karanlık gecede Peygamber'in yanından (evlerine doğru) çıktılar. Bİr-den önlerinde bir nûr meydana geldi. Nihayet onlar birbirinden ayrıldıklarında o nûr da onlardan, herbiriyle beraber olmak üzere, ikiye ayrıldı.

Ve Ma'mer ibn Râşid, Sâbit'ten; o da Enes'ten: "Useyd ibn Hu-dayr ile Ensâr'dan bir adam" şeklinde söylemiştir.

Hammâd ibn Seleme de: Bize Sabit, Enes'ten "Useyd ibn Hu-dayr ile Abbâd ibn Bışr, Peygamber'in yanında idiler" diye haber verdi, demiştir [28].

13- Muâz İbnu Cebel(R)'İn Menkabeleri Babı

31-.......Şu'be ibnu'l-Haccâc, Amr ibn Murre'den; o da İbrahim en-Nahaî'den;

o da Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: Ben, Peygamber(S)'den işittim: "Kur'ân okumayı şu dört kişiden isteyiniz: Abdullah ibn Mes'ûd'dan, Ebû Huzey-fe'nin âzâdlısı Sâlim'den, Vbeyy ibn Ka'b'dan, Muâz ibn Cebel'den" buyuruyordu [29].

14- Sa'd İbnu Ubâde(R)'Nin Menkabesi Babı

Aişe: Sa*d ibnu Ubâde, Ifk hâdisesinden önce iyi bir adam idi, demiştir [30].

32-....... Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim: Ebû Useyd şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— "Ensâr mahallelerinin hayırlısı Neccâr oğulları'dır. Sonra Abdu'l-Eşhel oğulları'dır. Sonra el-Hâris ibnu'l-Hazrec oğulları'dır. Sonra Sâide oğulları'dır; Ensâr mahallelerinin hepsinde hayır vardır"

buyurdu.

İslâm'da bir kıdem sahibi olduğu hâlde Sa'd ibn Ubâde:

— Ben Rasûlullah'in, kabîlelerin bâzısını bizden daha faziletli kıldığını görüyorum, dedi.

Kendisine:

— Rasûlullah siz Sâide oğulları'na (burada zikredilmeyen Ensâr kabilelerinden) birçok insanlar üzerinde fazilet verdi, denildi [31].

15- Ubeyy İbnu Ka'bir)'In Menkabeleri Babı

33-.......Mesrûk şöyle demiştir: Abdullah ibn Amr'm yanında Abdullah ibn Mes'ûd anıldı da, Abdullah ibn Amr hemen şöyle dedi: Bu Abdullah ibn Mes'ûd öyle bir adamdır ki, artık ben onu sevmekte devam edeceğim: Ben

Peygamber(S)'den işittim, o şöyle buyuruyordu: "Kur'ân okumayı dört kişiden alınız: Abdullah ibn Mes'ûd'dan -Rasûlullah isimleri saymağa Abdullah ibn Mes'ûd'dan başladı-, Ebû Huzeyfe'nin âzâdlasi Sâlim'den, Muâz ibn Cebel'den ve Vbeyy ibn Ka'b'dan" [32].

34-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Ubeyy ibn Ka'b'a:

— "Allah banaLemyekunillezîne keferû Sûresi'ni muhakkak sana okumamı emretti" buyurdu.

Ubeyy:

— Allah benim adımı (açıkça) andı mı? diye sordu. Peygamber:

— "Evet andı" diye tasdik etti.

Râvî Enes: Bunun üzerine Ubeyy ibn Ka'b (sevincinden) ağladı, demiştir [33]

16- Zeyd İbn Sâbit(R)İn Menkabeleri Babı [34]

35-.......Enes ibn MâIik(R)'ten (o şöyle demiştir): Peygamber (S) zamanında Kur'ân'ı dört kimse ezberlemişti ki, bunların dördü de Ensâr'dandı: Ubeyy ibn Ka'b, Muâz ibn Cebel, Ebû Zeyd, Zeyd ibn Sabit.

Râvî Katâde şöyle demiştir: Ben Enes'e:

— Ebû Zeyd kimdir? diye sordum. Enes:

— Amcalarımdan biridir, dedi [35].

17- Ebû Talha(R)'Nın Menkabeleri Babı

36-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Uhud günü askerler bozulup

insanlar Peygamberin yanından dağıldığı sırada Ebû Tal-ha, Peygamber'in önünde deriden kalkanını O'na siper yaparak sebat etmiş bulunuyordu. Ebû Talha usta bir atıcı idi, yayının kirişi sertti (oku hızlı giderdi). Uhud günü Ebû Talha (çok ok attığından) iki yâhud üç yay kırıyordu. O gün Ebû Talha'nih yanından terkisi okla dolu olarak geçen her mücâhide Peygamber:

— "Terkindeki okları Ebû Talha'nın önüne boşalt" derdi. Peygamber düşman okçularına bakmak için ayağa kalktığında

hemen Ebû Talha:

— Yâ Nebiyyallah! Babam, anam sana feda olsun, sakın yükselme! Düşman oklarından biri sana isabet etmesin! Benim göğsüm senin göğsünün önündedir (yânî ona siperdir)! derdi.

Yemîn olsun ben Uhud günü Ebû Bekr'in kızı Âişe ile annem Ümmü Suleym'i (mücâhidler arasında) görmüşümdür: Bu iki kadın, elbiselerini çemremişlerdi. Ben onların bacaklarının hamallarını görüyordum. Bunlar arkalarında kırbalar naklediyorlar, çeviklikle su taşıyorlar, yaralıların ağızlarına döküyorlardı. Kırbalar boşalınca sür'-atle geri dönüp gelerek kırbaları dolduruyorlar, sonra gelip yaralı mü-câhidlerin ağızlarına boşaltıyorlardı. Yemîn olsun yine Uhud günü Ebû Talha'nın elinden (düşmanın vurmalanyle) iki yâhud üç kerre kılıç düşmüştü [36].

18- Abdullah İbnu Selâm(R)1n Menkabeleri Babı [37]

37-.......Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber^)'den (şimdi) yeryüzünde gezen hiçbir kimse için "Bu cennet ehlindendir" buyururken işitmedim. Ancak Abdullah ibn Selâm müstesnadır. Peygamber bu sözü Abdullah ibn Selâm için söylemiştir ve şu âyet onun hakkında inmiştir:

"De ki: Bana haber verin, eğer (bu Kur'ân) Allah tarafından olup da siz (buna rağmen) onu inkâr ediyorsanız ve İsrail oğullan'ndan bir şâhid de onun benzerine (istinaden) bana şâhidlik etmiş, îmân etmiş olduğu hâlde siz (îmân etmeyi) kibirinize yediremiyorsanız (zulmetmiş olmaz mısınız) ? Şübhe yok ki, Allah, o

zâlimler güruhunu muvaffak etmez" (el-Ahkaaf: 10) [38].

Râvî Abdullah ibn Yûsuf: Ben İmâm Mâlik'in bu âyetin nüzulünün bu kıssanın içinde olduğunu kendi nefsinden mi söyledi yâhud bu hadîsin içinde midir; bilmiyorum, demiştir.

38-.......Kays ibn Ubâd şöyle demiştir: Ben Medine Mescidi içinde oturuyordum. Derken yüzü üzerinde huşu' eseri bulunan bir adam içeriye girdi. Orada bulunanlar:

— tşte bu, cennet ehlinden bir kimsedir, dediler.

O zât, içlerinde uzatma yapmadan hafifçe iki rek'at namaz kıldı. Sonra dışarıya çıktı. Ben de onun arkasından gittim ve kendisine:

— Sen mescide girdiğin zaman, oradaki insanlar senin hakkında: İşte bu, cennet ehlinden bir kimsedir dediler, dedim.

O zât şöyle dedi:

— Vallâhî hiçbir kimseye bilemeyeceği şeyi söylemesi lâyık olmaz. Bu söz niçin söylendi, ben sana söyleyeceğim: Ben Peygamber zamanında bir ru'yâ gördüm ve bunu Peygamber'e anlattım. Şöyle ki: Ru'yâmda ben kendimi bir bahçe içinde gördüm. -Abdullah ibn Selâm, o bahçenin genişliğini, yeşilliğini zikretti.- Ve o bahçenin ortasında demirden bir direk vardı. Bu direğin alt tarafı yerde, yukarısı gökte idi. Yukarısında da tutunacak bir kulp, bir çember vardı. Bana: Haydi bu direğe çık! denildi. Ben: Muktedir olamam, dedim. Bunun üzerine yanıma bir hizmetçi geldi. Ve arkamdan elbisemi tutup yukarı kaldırdı. Bu suretle ben direğin tâ tepesinde oluncaya kadar yükseldim ve kulpu yakaladım. Bana: Halkayı iyi tut, bırakma! diye tenbîh edildi. Bu sırada ben o halka elimde olarak uyandım. Akabinde ben bu ru'yâmı Peygamber'e naklettim. Peygamber (ta'bîr ederek): "Gördüğün bu bahçe islâm Dtni'dir. O direk de İslâm Dîni'nin direği (olan tevhîd)dir. O kulp da çok sağlam olan (îmân kulpu Urve-tu'1-vuska)^//-. Sen ölünceye kadar İslâm Dîni üzere yaşayacaksın" buyurdu [39].

(Râvî:) İçeriye gelen bu huşû'lu adam Abcmıian ıon aeiam uı, demiştir.

Ve bana Halîfe ibn Hayyât söyledi: Bize Muâz tahdîs etti: Bize İbnu Avn, Muhammed ibn Şîrîn'den tahdîs etti: Bize Kays ibn Ubâd, Abdullah ibn Selâm şöyle dedi., diye tahdîs etti. Bunda "Minsaf" yerine "Vasıf" kelimesini söyledi.

39-.......Ebû Burde Âmir ibn Ebî Mûsâ el-Eş'arî şöyle demiştir: Ben Medîne'ye geldim ve Abdullah ibn Selâm'a kavuştum. O:

— Benimle gelmez misin? Sana sevîk aşı ve hurma yedireyim ve sen büyük bir eve de girersin, dedi.

Sonra şunları söyledi:

— Sen ribâsı çok yaygın olan bir arazîde (Irak'ta) ikaamet ediyorsun. Senin herhangibir adam üzerinde bir hakkın sabit olup da o kişi sana bir saman çöpü ağırlığında yâhud bir arpa ağırlığında yâ-hud da bir yonca ağırlığında birşey hediye verirse, sen sakın onu alma. Çünkü o verilen şey, ribâ'dır [40].

Bu hadîsi Şu'be'den rivayet eden en-Nadr ibn Şumeyl, Ebû Dâ-vûd et-Tayâlisî ve Vehb ibn Cerîr: "Sen bir eve girersin" sözünü zik-retmemişlerdir [41].

19- Peygamberdin Hadîce İle Evlenmesi Ve Hadîce(R)'Nin Fazileti Babı [42]

40-.......Urve şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Ca'fer'den işittim, şöyle dedi: Ben amcam Alî(R)'den işittim, şöyle diyordu: Ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle Duyuruyordu.

H ve yine bana Sadaka ibnu'1-Fadl tahdîs etti: Bize Abde, Hi-şâm ibn Urve'den haber verdi ki, babası Urve şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Ca'fer'den; o da amcası Alî(R)'den ki, Peygamber (S): "(Zamanındaki) Dünyâ kadınlarının hayırlısı Meryem'dir. Bu ümmet kadınlarının hayırlısı da Hadîce'dir" buyurmuştur [43].

41-.......BanaHişâm, babası Urve'den yazdı ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Ben

Peygamber'in hiçbir kadınına karşı Hadîce'yi kıskandığım kadar kıskanmadım. Hadîce, Peygamber benimle evlenmeden önce ölmüştü. Bu kıskançlığımın sebebi, Peygamber Hadîce'yi anarken işitip durmam; Allah'ın Peygamber'e, Hadîce'yi cennette inciden bir evle müjdelemesini emretmesi ve bir de Peygamber koyun keserdi ve o koyunun etinden ihtiyâçlarına yetecek kadar Hadîce'nin sâdık kadın dostlarına hediye verir olmasıdır.

42-.......Âişe (R): Rasûlullah'ın Hadîce'yi çok zikretmesinden dolayı ben hiçbir kadına karşı Hadîce'yi kıskandığım derecede kıskanç olmadım, demiştir.

Yine Âişe: Rasûlullah, Hadîce'nin ölümünden üç sene sonra benimle evlendi. Azız ve Celîl olan Rabb'ı yâhud Cibril aleyhi's-selâm, Rasûlullah'a, Hadîce'yi cennette inciden bir ev ile müjdelemesini emretti, demiştir.

43-.......Aişe (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'in kadınlarından hiçbirisi hakkında, Hadîce'ye karşı kıskançlığım derecesinde kıskanç olmadım. Hâlbuki ben Hadîce'yi (kumam olarak) görmemiştim. Fakat Peygamber (S) onun adını çok anardı. Çok defa koyun keserdi, sonra da etini uzuv uzuv parçalar, daha sonra onları Hadîce'nin sâdık kadın dostlarına gönderirdi. Bâzı defa ben sabırsızlanarak, Pey-gamber'e hitaben:

— Sanki yeryüzünde hiç kadın yok da yalnız Hadîce var! diye ta'rîz ederdim.

Rasülullah da:

— "Hadîce şöyle idi, Hadîce böyle idi>f (diye iyiliklerini sayar) ve "Ondan benim çocuklarım var" buyururdu [44].

44- Bize Müsedded tahdîs etti. Bize Yahya (ibn Saîd el-Kattân) tahdîs etti ki, İsmâîl ibn Ebî Hâlid şöyle demiştir: Ben, Abdullah ibn Ebî Evfâ'ya:

— Peygamber (S) Hadîce'ye müjde verdi mi? dedim.

O:

— Evet, içinde gürültü patırtı olmayan ve çalışma çabalama da

olmayan inciden bir ev ile müjdeledi, dedi.

45-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: (Hıra Daği'nda iken) Cibril, Peygamber'e geldi de:

— Yâ Rasûlallah! İşte şu Hadîce'dir. Sana doğru geliyor. Yanında bir kap var, içinde katık yâhud yiyecek şey yâhud şerbet var. Hadîce sana geldiğinde ona Rabb'inden ve benden selâm söyle! Ve cennette inciden yapılmış bir sarayla müjdele ki, onun içinde gürültü patırtı yok, çalışmak çabalamak da yok! buyurdu.

Ve İsmâîl ibn Halîl şöyle dedi: Bize Alî ibn Mushir, Hişâm'dan; o da babası Urve'den haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Bir ker-re Hadîce'nin kızkardeşi Hâle bintu Huveylid (Medine'ye gelip) Ra-sûlullah'ın huzuruna girmek için izin istedi. Rasûlullah (iki kızkardeşin seslerindeki benzeyişle) Hadîce'nin izin isteyişini hatırladı ve bunun için hâli de değişti. Ve:

— "Yâ Allah, izin isteyeni Hâle kıl!" diye dua etti. Âişe dedi ki: Artık kıskandım da:

— Ağzının iki tarafında diş etlerinin kızartısından başka bir beyazlık kalmayan ve zaman içinde ölen ihtiyar Kureyş kadınlarından bir kocakarının nesini anarsın? Allah onun yerine sana, ondan daha hayırlısını vermiştir! diye Rasûlullah'ı karşıladım [45].

20- Cerîr İbnu Abdillah El-Becelî(R)'Nin Zikri Babı

46-.......Kays şöyle demiştir: Ben onu şöyle derken işittim: Cerîr ibn Abdillah (R): Ben islâm'a girdiğimden beri Rasûlullah beni huzuruna girmekten men' etmedi ve beni her gördüğünde muhakkak gülümsedi, demiştir [46].

Yine Kays ibn Ebî Hâzım'dan: Cerîr ibn Abdillah şöyle demiştir: Câhiliyet devrinde Zu'1-Halasa denilen bir ev vardı. Ona Yemen-liler'in Ka'besi adı verildi. Mekke'dekine de el-Ka'betu'ş-Şâmiyye denilirdi. Rasûlullah (S) bana:

— "Sen beni şu Zu'l-Halasa'dan rahata kavuşturur musun?" dedi.

Cerîr dedi ki: Bunun akabinde ben onun halkıyle harb etmek üzere Ahmes kabilesinden yüzelli binekli ile oraya hareket ettim.

Cerîr dedi ki: Nihayet bizler o evi kırıp parçaladık. Yanında bulduğumuz kimseleri de öldürdük. Sonra gelip yaptıklarımızı Rasûlul-lah'a haber verdik, O da bizlere ve Ahmes kabilesine duâ etti [47].

21- Huzeyfe İbnu'l-Yemân El-Absî(R)'Nin Zikri Babı

47-.......Bize Seleme ibn Recâ, Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Uhud harbi günü olunca müşrikler açık bir bozguna uğradılar. Bu sırada îblîs, müslümânlara:

— Ey Allah'ın kulları! Arkanızdakileri (öldürün yâhud yardım edin)! diye bağırdı.

Bu bağırma üzerine müslümânlann öncüleri, arkadakilere karşı döndü ve arkadakilerle çetin bir harbe tutuştular. Bu sırada Huzeyfe baktı ki, babası Yemân da oraya gelmiş. Hemen:

— Allah'ın kulları, o babamdır, o babamdır! diye nida etti. Âişe dedi ki: Vallahi müslümânlar, Yemân'ı öldürünceye kadar

vurmaktan ayrılmadılar.

Huzeyfe, babasının böyle hatâ ile öldürülmesi üzerine öldürenlere sâdece:

— Allah sizlere mağfiret eylesin,.. (Yûsuf: 92) dedi.

Râvî Hişâm dedi ki: Babam Urve: Allah'a yemîn ederim ki, Huzeyfe Azîz ve Celîl olan Allah'a kavuşuncaya kadar babası Yemân'-m kaatiline bir duâ ve istiğfar bakıyyesi, Huzeyfe'de devam edip durmuştur, dedi [48].

22- Utbe İbnu Rabîa'nın Kızı Hind(R)'İn Zikri Babı

48-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Utbe ibnu Rabîa'mn kızı Hind geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Vaktiyle yeryüzünde Senin hâne halkın kadar zelîl ve harâb olmalarını istediğim hiçbir ev halkı yoktu. Sonra bu gün oldu, yeryüzünde Senin ev halkın kadar azîz olmalarını istediğim hiçbir ev halkı yoktur, dedi.

Hind dedi ki: Rasûlullah da Hind'e:

— "Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, ben de sana nisbetle senin gibiyim" dedi.

Yine Hind:

— Yâ Rasûlallah! (Kocam) Ebû Sufyân çok cimri bir adamdır. Onun malından (gizlice alıp da) aile halkımızı yedirmemde bana günâh var mıdır? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Bunun ancak örf ve âdete göre olmasını düşünürüm (bundan fazlasını değil)" buyurdu [49].

23- Zeyd İbnu Amr İbn Nufeylin Hadîsi Babı [50]

49-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs etti. Bize Salim ibn Abdillah, babası Abdullah ibn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) peygamberlik ve vahiy gelmezden önce Beldah vadisinin alt tarafında Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl ile buluştu. Bu sırada Peygamber'e (Kureyş tarafından) bir sofra ve bir mikdâr yemek takdîm edildi. (Peygamber yemedi.) Zeyd de yemekten çekindi. Sonra Zeyd, Kureyş'e karşı:

— Ben sizin putlarınız adına kesmekte olduğunuz hayvanların etlerinden yemem. Ben yalnız üzerine Allah adı anılarak kesilen hayvan etini yerim! dedi.

Abdullah ibn Umer devamla dedi ki: Muhakkak ki Zeyd ibn Amr, Kureyş'e karşı onların bu yolda kestikleri hayvanlarını ayıplardı da, onların bu âdetlerini

reddederek ve nazarlarında büyütüp canlandırarak:

— (Ey Kureyş!) Koyun Allah'ın yarattığı bir hayvandır. Allah onu yaratmış ve onun faydalanması için gökten yağmur yağdırmış, yerden de onun gıdasını bitirmiştir. Sonra siz (Allah'ın yarattığı, besleyip büyüttüğü) bu hayvanı Allah adından başka bir ad anarak kesiyorsunuz! der idi [51].

Geçen senedle Mûsâ ibn Ukbe dedi ki: Bana Salim ibn Abdillah tahdîs etti. Ben Sâlim'în bu hadîsi ancak Abdullah ibn Umer'den tahdîs etmekte olduğunu biliyorum (o, şöyle demiştir): Zeyd ibn Amr ibn'Nufeyl, Mekke'den Şam'a doğru çıktı da tevhîd dîninden soruyor ve ona tâbi' olup, onu arıyordu. Derken Yahûdîler'den bir âlime kavuştu da ona dînlerinin mâhiyetinden sordu. Ve:

— Belki ben de sizin dîninize girerim. Onun için bana dîninizin hâlini haber ver, dedi.

Yahûdî âlim, Zeyd'e:

— Sen Allah'ın gadabından payını almadıkça bizim dînimiz üzere olamazsın, dedi.

Zeyd de ona:

— Ben ancak Allah'ın gadabmdan kaçıyorum, ben ebeden Allah'ın gadabından hiçbirşey taşımam ve ben onu taşımamaya muktedir hâldeyim. Sen bana dînlerden bir başka dîne delâlet eder misin? dedi.

Âlim:

— Ben o dînin ancak Hanîf Dîni olabileceğini biliyorum, dedi. Zeyd:

— Hanîf Dîni nedir? dedi. Yahûdî âlimi:

— O, îbrâhîm Dîni'dir. İbrâhîm ne bir Yahûdî, ne de bir Hristi-yan'dı. O, Allah'tan başkasına ibâdet etmezdi, dedi [52].

Zeyd onun yanından çıktı ve Hristiyanlar'dan bir âlime kavuştu. Ona da Yahûdî âlimine söylediği gibi söyledi. O da Zeyd'e:

— Sen Allah'ın la'netinden nasîbini almadıkça asla bizim dînimiz üzere olamayacaksın, dedi.

Zeyd ona da:

— Ben ancak Allah'ın la'netinden kaçmaktayım, ben ebeden Allah'ın la'netinden de, gadabından da hiçbirşey taşıyamam. Ben bunu taşımamaya muktedir hâlde bulunuyorum. Sen bana başka dîne delâlet eder misin? dedi.

Hristiyan âlimi:

— Ben o dînin ancak Hanîf Dîni olabileceğini biliyorum, dedi. Zeyd:

— Hanîf Dîni nedir? dedi. Hristiyan âlimi:

— îbrâhîm Dîni'dir. O ne bir Yahûdî, ne de bir Hristiyân'dı ve yalnız Allah'a ibâdet ederdi, dedi.

Zeyd, bunların İbrâhîm Peygamber hakkındaki sözlerini görünce, oradan çıktı ve onların arazîsinden dışarı çıkınca iki elini yukarıya kaldırdı da şöyle dua etti:

— Yâ Allah, ben Seni şâhid tutuyorum: Ben ibrâhîm Dîni üzereyim, dedi.

Ve el-Leys ibn Sa'd şöyle demiştir: Bana Hişâm, babası Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da Ebû Bekr'in kızı Esmâ'dan olmak üzere şöyle yazdı: Esma şöyle demiştir: Ben Zeyd ibn Amr ibn NufeyPi, sırtını Ka'be'ye dayamış olduğu hâlde ayakta gördüm, şöyle diyordu:

— Ey Kureyş toplulukları! Allah'a yemîn ediyorum ki, benden

başka sizlerden hiçkimse îbrâhîm Dîni üzere değildir! [53].

Râvî dedi ki: Zeyd, diri diri gömülecek kız çocuklarına hayât bahşederdi. O, kızını öldürmek isteyen kimseye:

— Onu öldürme, ben onun yaşama masrafını sana veririm, derdi ve o kızı yanına alırdı.

Kız çocuğu hareket edip yetişince de babasına:

— istersen kızı sana geriye vereyim, ister-onun masrafım da sana ödeyeyim, der idi [54].

24- Ka'be'nin Bina Edilmesi Babı [55]

50-.......Bana Amr ibnu Dînâr, Câbir'den işittiğini haber verdi: Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Ka'be bina edileceği zaman Peygamber ile amcası Abbâs, gidip sırtlarında taşlan naklediyorlardı. Amcası Abbâs, Peygamber(S)'e hitaben:

— tzârını boynunun üzerine koy da seni taşların sürtmesinden korusun, dedi.

(Peygamber izârını çözüp omuzlarının üzerine koyunca) hemen bayılıp yere düştü ve gözleri gökyüzüne doğru dikildi. Sonra ayıldı da(amcasına):

— "îzârımı ver, izârımı ver" dedi.

İzârını alıp üzerine bağladı [56]. .

51-.......Amr ibn Dînâr ile Ubeydullah ibn Ebî Yezîd şöyle demişlerdir: Peygamber (S) zamanında Ka'be'nin etrafında duvar yoktu. İnsanlar Beyt'in etrafında namaz kılarlardı. Nihayet Umer halîfe olunca, Ka'be'nin etrafına bir duvar bina etti.

Ubeydullah: Beyt'in etrafındaki duvar kısa idi. Onu Abdullah ibn Zubeyr uzun ve yüksek bina etti, demiştir [57].

25- Câhiliyet Günleri Babı [58]

52-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Âşûrâ, Câhiliyet devrinde Kureyş'in oruç tutar olduğu bir gündü. Peygamber (S) de âşûrâ orucunu tutardı. Medine'ye geldiği zaman da bu orucu tuttu ve sahâbîlerine de bu orucu tutmalarını emretti. (İkinci sene) Ramazân orucu emri inince, isteyen âşûrâ orucunu tuttu, isteyen onu tutmaz oldu [59].

53-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Câhiliyet devrinde müşrikler hacc aylarında umre yapmayı yeryüzünde işlenen günâhlardan görürlerdi. Ve muharrem ayına safer ismini verirlerdi de: "Devenin arkasındaki yara iyi olur; hacıların ayak izleri gider; (safer ayı da çıkarsa) artık umre etmek işte o zaman umreciye halâl olur" derlerdi.

İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah (S) sahâbîieriyle beraber (zu'l-hiccenin) dördüncü gecesi sabahında hacc niyetiyle telbiye ederek Mekke'ye geldiler. Peygamber (S), sahâbîlerine hacclarmı umreye çevirmelerini (tavaf, sa'y ve tıraşla ihramdan çıkmalarını) emretti. Sahâbîler (hacc aylarında umre etmeyi günâh saydıkları için):

— Yâ Rasûlallah! Bu nasıl hılldır, nasıl umredir (ihramın haram kıldığı şeyleri bu da halâl kılar mı)? dediler.

Peygamber:

— "Bu umrenin yerine getirilmesi, bunların hepsini halâl kılar" buyurdu [60].

54-.......Amr ibn Dînâr şöyle der idi: Bize Saîd ibnu'l-Müseyyeb, babası Müseyyeb'den; o da Saîd'in dedesi Hazn el-Muhâcirî'den tahdîs etti. O (Câhiliyet devrinde Kureyş'in şerîflerindendi) şöyle demiştir: "Câhiliyet devrinde büyük bir seyl geldi de (Mekke üzerinde yükselen) iki tepe arasını kaplayıp bürüdü".

Sufyân ibn Uyeyne dedi ki: Amr ibnu Dînâr da:

— Şübhesiz bu, uzun bir kıssası olan bir hadîstir, der idi [61].

55-.......Kays ibn Ebî Hazım şöyle demiştir: Ebû Bekr, Buceyle kabilesinin Ahmes kolundan Zeyneb denilen bir kadının yanına girdi ve onu konuşmuyor gördü. Yanındakilere:

— Bu kadının nesi var ki konuşmuyor? diye sordu. Oradakiler:

— Konuşmayarak hacc yaptı, dediler.

Ebû Bekr, kadına:

— Konuş, çünkü konuşmamak halâl olmaz; bu konuşmamak, Câhiliyet amelindendir, dedi.

Bunun üzerine kadın konuştu da Ebü Bekr'e:

— Sen kimsin? diye sordu. Ebû Bekr:

— Muhacirler'den bir adamım, dedi. Kadın:

— Hangi muhacirler? dedi. Ebû Bekr:

— Kureyş'ten olan muhacirler, dedi. Bu sefer kadın:

— Sen Kureyş'in hangi boyundansın? dedi. Ebû Bekr:

— Sen çok suâl sorucu bir kadınsın. Ben, Ebû Bekr'im, dedi. Kadın:

— Câhiliyet devrinin ardından Allah'ın bize getirmiş olduğu bu iyi iş (yânı İslâm Dîni) üzerinde bekaamız ne kadar olur? dedi.

Ebû Bekr:

— İslâm üzerinde bakî olmanız, imamlarınız sizleri dosdoğru tuttuğu müddetçe olur, dedi.

Kadın:

— İmamlar nedir? diye sordu. Ebû Bekr:

— Senin kavminin onlara emretmekte olan ve onların da kendilerine itaat etmekte bulundukları birtakım başkanları ve şerifleri vardır, değil mi? dedi.

Kadın:

— Evet, vardır, dedi. Ebû Bekr:

— İşte onlar, insanlar üzerinde doğrultucu önderlerdir, dedi [62].

56-.......Bize Alî ibnu Mushir, Hişâm'dan; o da babası Urve'den haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Arab kabilelerinin birine âid siyah bir kadın müslümân

oldu. İşte o kadının Mescid'de küçük bir odacağı vardı. Âişe dedi ki: Bu kadın her vakit bize gelir ve yanımızda konuşurdu. Konuşmasını bitirdiği zaman:

— Ve yevmu'î-vuşâhı min teâcîbi Rabbinâ Ela innehû min beldeti'l-küfri encânî

(= Vuşâh işinin olduğu gün Rabb'imizin yarattığı acîblerden-dir. Şübhesiz ki O küfür beldesinden kurtarmıştır) der idi.

Kadın bu mısra'ı çok söyleyince Âişe ona:

— Vuşâh günü nedir? diye sordu [63]. Bunun üzerine o kadın şöyle anlattı:

— Ailemden birine âid bir kız çocuğu, üzerinde kırmızı tirşeler dizilmiş deriden bir kemer olduğu hâlde dışarı (yıkanmaya) çıkmıştı. O meşin kemer kendisinden düştü (yâhud, onu kendisi üzerinden çıkardı). Hemen o kırmızı kemer üzerine bir çaylak indi, ve onu semiz bir et parçası sanarak kapıp gitti. (Kız dedi ki:) Ev halkı beni hırsızlıkla ittihâm ettiler ve o kemer yüzünden bana azab verdiler. Hattâ benim işim o dereceye ulaştı ki, onlar benim Ön tarafımda bile o kemeri araştırdılar. Onlar bu vaziyette benim etrafımda bulundukları ve ben de kederim içinde bunaldığım bir sırada, birden o çaylak (tekrar) yönelip geldi ve tam başlarımız hizasına ulaştı. Sonra o kemeri aşağıya attı. Arayıcılar hemen onu aldılar. Bunun üzerine ben onlara:

— İşte beni ittihâm ettiğiniz şey! Hâlbuki ben hırsızlıktan berî bulunuyorum, dedim [64].

57-....... Abdullah ibn Umer(R)'den: Peygamber (S):

— "Dikkat edin! Her kim yemîn etmek zorunda kalırsa yalnız Allah adiyle yemîn etsin (başka birşeye yemîn etmesin)" buyurdu.

Abdullah: Kureyş, babalan üstüne yemîn ederlerdi ve Peygamber onlara:

— "Babalarınızın üstüne yemîn etmeyiniz'* buyurdu, demiştir [65].

58-.......Amr ibnu'I-Hâris haber verdi ki, kendisine el-Kaasım'ın

oğlu Abdurrahmân, babası Kaasım'ın cenazenin önünde yürür ve cenaze için ayağa kalkmaz olduğunu ve Âişe'den şöyle dediğini haber verir olduğunu tahdîs etmiştir: Âişe:

— Câhiliyet ahâlîsi cenaze için ayağa kalkarlar ve cenazeyi gördükleri zaman "Sen şimdi hayâtta olduğu gibisin (şerrli isen şerrli, hayırlı isen hayırlısın)" derlerdi [66].

59-.......Amr ibn Meytnûn şöyle demiştir: Umer ibn Hattâb (R)

şöyle dedi: Müşrikler, güneş Sebîr Dağı üzerine doğmadıkça Müzde-life'den Minâ'ya dönmezlerdi. Peygamber (S) Kureyş müşriklerine muhalefet etti de güneş doğmazdan evvel (alaca karanlıkta) Müzde-life'den Minâ'ya döndü [67].

60- Bana İshâk ibn İbrâhîm tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Usâme'ye: Size Yahya ibnu'l-Muhelleb tahdîs etti. Bize Husayn, İkrime'den ve "Ke'sen dıhâkan = Arka arkaya dolu" diye tahdîs etti. Ve yine îkrime dedi ki: İbn Abbâs: Ben babam Abbâs'tan işittim, Câhiliyet devrinde hizmetçisine: "Bizi arka arkaya dolu kadehle sula" diyordu, demiştir[68].

61-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Peygamber (S): "Şâir sınıfının söylediği en doğru söz, Lebîd'in:

Elâ kullu şey'in mâ haîâ'Ilahe bâtılu Ve kullu naîmin îâ mahâleîe zâilu

(= İyi bilin ki Allah'tan başka herşey bâtıldır,

Her ni'met de hiç şübhesiz zail olucudur)

kelâmıdır. Umeyyetu'bnu Ebi's-Salt da şiirlerinde müslümân olmağa yaklaşmıştı" buyurmuştur [69].

62-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ebû Bekr'in bir kölesi vardı. kazancından Ebû

Bekr'in ta'yîn ettiği mikdâr haracı, her gün Ebû Bekr'e verir idi. Ebû Bekr onun haracından yer idi. O köle bir gün kazancından birşey getirdi, Ebû Bekr de ondan yedi. Köle, Ebû Bekr'e:

— Bu sana getirdiğim şeyin ne olduğunu biliyor musun? dedi. Ebû Bekr:

— O nedir? dedi. Köle şöyle dedi:

— Ben Câhiliyet devrinde bir insana kâhinlik yapar, gâibden birtakım haberler verirdim. Fakat ben kâhinliği güzel yapamıyor, sâdece o insanı aldatıyordum. O insan bana kavuştu da, bu kâhinlik mukaabilinde bana atıyye verdi. İşte şimdi senin yediğin şey, o bana verilen maldır, dedi.

Bunun üzerine Ebû Bekr, elini ağzına soktu da karnındaki her-şeyi kustu [70].

63-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Câhiliye devri halkı deve etlerini, gebe bir devenin doğurmasına ta'lîkan alıp satarlardı. îbn Umer: "Habelu'l-habele" bir devenin karnındaki yavruyu doğurması, sonra bu doğan dişi yavrunun da gebe kalması demektir. Peygamber (S) insanları bu habelu'l-habele satışından (yânı gebe devenin dişi doğan yavrusunun gebeliğini satmaktan) nehyetti, dedi [71].

64-.......Gaylân ibn Cerîr şöyle tahdîs etmiştir: Biz Basra'da Enes ibn Mâlik'in yanına gelirdik de, o bize Ensâr'm haberlerinden tahdîs ederdi: Senin kavmin (Câhiüyet'te) şu ve şu günlerde şöyle şöyle yaptı; senin kavmin de şu ve şu günlerde şunu ve şunu yaptı, der idi [72].

26- Câhiliye Devrinde Kasâme Yemini [73]

65-.......Bize Ebû Yezîd el-Medenî, İkrime'den tahdîs etti ki, Ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Câhiliye devrinde yapılan ilk kasâme

yemini, muhakkak biz Hâşim oğullan içinde olmuştur. Şöyle ki: Hâ-şim oğulları'nın bir adamı vardı. Onu Kureyş'in diğer bir boyundan bir adam ücretle hizmetçi tuttu. İşte bu ücretle tutulan hizmetçi, efen-disiyle beraber Şam'a giden develeri içinde gitti. Yolda o hizmetçiye Hâşim oğullarından bir adam uğradı. Bu adamın deriden çuvallarının kulpları kopmuştu. Bu adam, ücretli hizmetçiye:

— Bana bir iple yardım et de onunla çuvallarımın kulplarını bağlayayım, develer de kaçmaz, dedi.

Hizmetçi ona bir ip verdi. O da bununla çuvallarının saplarını bağladı. Bir yere konak ettikleri zaman, bir tek deve müstesna, bütün develer bağlandı. (O tek deve de ipiyle çuvalların kulpu bağlandığından, onu bağlayacak bir ip bulunmadığı için bağlanmamıştı.) Ücretli tutan efendi, hizmetçiye:

— Develerin arasında bağlanmamış olan bu devenin hâli nedir? dedi.

Hizmetçi:

— Onun ipi yoktur, dedi. Efendi:

— Onun ipi nerede? diye sordu.

(el-Fâkıhî, Buhârî'nin şeyhi Ebû Ma'mer'den gelen rivayette şunu ziyâde etti: Bana Hâşim oğulları'ndan bir adam uğradı. Çuvallarının ipleri kopmuştu. Benden yardım istedi, ben de ona bunun ipini verdim, demiştir.)

Bunun üzerine efendi, hizmetçiye bir asâ attı. Hizmetçinin eceli bu atışta oldu, ağır yaralandı. Ağır yaralı iken daha Ölmeden yanına Yemen'den bir adam uğradı. Yaralı, o gelen adama:

— Sen hacc mevsiminde hazır bulunur musun? dedi. O:

— Ben her zaman orada hazır bulunmam, bazen hazır bulunurum, dedi.

Yaralı ona:

— Sen zamandan bir kerre benden bir elçiliği tebliğ eder misin? dedi.

O zât:

— Evet tebliğ ederim, dedi. Yaralı:

— Sen hacc mevsiminde hazır bulunduğun zaman "Yâ Kureyş ehli!" diye nida et. Sana cevâb verdiklerinde tekrar: "Ey Hâşim oğulları hanedanı!" diye nida et. Eğer sana icabet ederlerse onlardan Ebû Tâlib'i sor ve ona,beni ücretle tutan fulân kimsenin bir ip sebebiyle beni öldürdüğünü haber ver, dedi.

Ve ücretli bu vasiyeti Yemenli'ye yaptıktan sonra öldü.

Nihayet ücretle tutan adam Mekke'ye gelince, Ebû Tâlib ona geldi de:

— Arkadaşımız ne yaptı? diye sordu. Oda:

— Hastalandı, onun işlerini güzelce yerine getirdim ve onun defnini de üzerime aldım, dedi.

Ebû Tâlib:

— O, senin tarafından bu hizmetleri hakk etmişti, dedi. Bunun üzerinden bir zaman geçti. Sonra o hizmetçinin tebliğ etmesini vasiyet etmiş olduğu Yemenli zât, hacc mevsimine geldi. Ve:

— Ey Kureyşliler! diye nida etti. Ona:

— İşte şunlar Kureyş'tir, dediler. O zât bu sefer:

— Ey Hâşim oğulları! diye nida etti. Hazır bulunanlar:

— Hâşim oğulları şunlardır, dediler. O zât:

— Ebû Tâlib neredededir? dedi. Oradakiler:

— Ebû Tâlib şu adamdır, diye gösterdiler. Bu zât ona:

— Fulan kimse bana, sana bir elçilik teblîğ etmemi; Fulân kişinin bir ip yüzünden kendisini ağır yaralayıp öldürdüğünü teblîğ etmemi emretti, dedi.

Akabinde Ebû Tâlib o efendiye geldi de, ona:

— Bizden üç şeyin birini tercih et: Eğer istersen yüz deve diyet öde; çünkü

arkadaşımızı sen öldürdün. Eğer istersen kavminden elli kişi senin onu öldürmediğine yernîn etsinler. Eğer bu tekliflerimizi kabul etmezsen, o ölen arkadaşımıza mukaabil seni öldürürüz, dedi.

Bunun üzerine o efendi kendi kavmine geldi ve bu vaziyeti onlara söyledi. Onlar:

— Yemîn edelim, dediler.

Bu sırada Ebû Tâlib'e Hâşim oğullan'ndan bir kadın geldi (ki bu kadın, ölenin kızkardeşi Zeyneb bintu Alkame idi). Bu kadın onlardan Abdu'1-Uzzâ ibn Kays adında bir adamın nikâhı altında idi ve o adama bir çocuk doğurmuştu. Ebû Tâlib'e:

— Yâ Ebâ Tâlib! Benim şu oğlumu o elli kişiden bir adam yerine tutmanı, fakat ona, yemînlerin yaptırıldığı Ka'be rüknü ile Ma-kaam arasında yemîn ettirmemeni istiyorum, dedi.

Ebû Tâlib, kadının istediğim yaptı. Bu sırada onlardan bir adam geldi de:

— Yâ Ebâ Tâlib! Yüz deve yerine onlardan elli adamın yemîn etmesini istedin. Herbir adama iki deve isabet eder. İşte şunlar iki devedir. Sen bunları benim tarafımdan kabul et de, yeminlerin yaptırıldığı yerde beni yemîn ettirme, dedi.

Ebû Tâlib o iki deveyi de kabul etti.

Akabinde kırksekiz adam geldi de (Ka'be'nin rüknü yamnda maktulün kanından berî olduklarına) yemîn ettiler.

İbn Abbâs: Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki; onların yemîn etmeleri üzerinden bir yıl geçmeden, o kırksekiz kişiden kımıldayan bir göz kalmadı (yânî hepsi ilâhî ukubete uğrayıp helak oldu ve hepsinin ilkbaharda doğan deve yavruları, o kadının çocuğu Hu-veytib'e âid oldu) [74].

66-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Buâs günü, Allah'ın kendi Rasûlü için hazırladığı bir gündür ki, bu muharebenin netîcesi üzerine Rasûlullah, Medîne'ye gelmiştir. Öyle bir hâlde ki, hicret sırasında muhârib Evs ile Hazrecliler'in cem'iyetleri dağılmış, şerifleri öldürülmüş ve yaralanmışlardı. Allah bu

muhâriblerin İslâm Dîni'ne girmeleri için bu günü Rasûlü'ne hazırlayıp takdim etmiştir [75].

Ve İbnu Vehb şöyle dedi: Bize Amr ibnu'l-Hâris, Bukeyr ibnu'I-Eşecc'den haber verdi ki, ona da İbn Abbâs'ın kölesi Kureyb şöyle haber vermiştir: İbn Abbâs şöyle demiştir: "Mekke vâdîsinin içinde Safa ile Merve arasında sa'y etmek bir sünnet değildi. Orada ancak Câhiliye halkı sa'y ederler ve: Bathâ'yı, yânî seyl yerini ancak şiddetli yürüyerek geçeriz, derlerdi [76].

67-.......Mutarrıf şöyle haber verdi: Ben Ebu's-Sefer'den işittim, şöyle diyordu: Ben İbn Abbâs(R)'tan işittim, şöyle diyordu:

— Ey insanlar! Benden size söyleyeceğim şeyleri iyi işitin ve size söyleyeceklerimi bana tekrar edip işittirin, (sözlerimi iyice zabtedip anlamadan) gidip de İbn Abbâs şöyle dedi, îbn Abbâs böyle dedi demeyin: Her kim Beyt'i tavaf edecekse, Hıcr'm arka tarafından tavaf etsin. Oraya Hatim diye isim vermeyin. Çünkü Câhiliyet devrinde herhangi biri orada yemîn ederdi de (yemînin akdine alâmet olmak üzere) oraya kamçısını yâhud ayakkabısını yâhud da yayını atar idi (işte eşyalarım oraya attıklarından dolayı, orasını bu isimle isimlendirdiler) [77].

68-.......Amr ibn Meymûn şöyle demiştir: Ben Câhiliyet devrinde zina etmiş olan bir maymunun üzerine birçok maymunların toplanmış olduklarını gördüm. Maymunlar o zina eden maymunu recm ettiler. Ben de o maymunlar topluluğunun beraberinde zina eden maymuna taş attım [78].

69-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Ubeydullah'tan tahdîs etti ki, o İbn Abbâs(R)'ın şöyle dediğini işitmiştir: "Bir takım hasletler Câhiliyet hasletlerindendir: Neseblerde. kötüleme yapmak, ölü arkasından feryâdla ağlamak" dedi ve râvî Übeydullah üçüncü hasleti unuttu.

Sufyân: Üçüncü hasletin, yıldız hareketleriyle yağmur istemek olduğunu söylüyorlar, demiştir [79].

27- Peygamber(S)'İn Allah Tarafından Peygamber Gönderilmesi Babı

(O'nun Adnan'a kadar uzanan neseb zinciri şöyledir:) Muharnmed ibn Abdilİah ibn Abdilmuttalib ibn Hâşim

ibn Abdimenâf ibn Kusayy ibn Kılâb ibn Murre ibn Ka'b ibn Lueyy ibn Gâlib ibn Fıhr ibn Mâlik ibni'n-

Nadr ibn Kinâne ibn Huzeyme ibn Müdrike ibn İlyâs ibn Mudar ibn Nizâr ibn Maad ibn Adnan [80]

70-.......îbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) kırk yaşında iken kendisine vahiy indirildi. (Vahiy geldikten sonra) Mekke'de onüç sene ikaamet etti. Sonra hicretle emrolunup Medine'ye hicret etti. Medine'de de on sene oturdu. Sonra vefat etti [81].

28- Peygamberdin Ve Sahâbîlerinin Mekke'de İken Müşriklerden Ma'rûz Kaldıkları Eziyetler Babı

71-.......Beyân ibn Bişr ile İsmâîl ibn Ebî Hâlid, ikisi de şöyle demişlerdir; Biz Kays ibn Ebî Hâzım'dan işittik, şöyle diyordu: Ben Habbâb ibn Erett'ten işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) Ka'be'nin gölesinde kaftanını yastık yaparak dayandığı bir sırada yanına geldim. Biz (İslâm'ın o ilk günlerinde) müşriklerden şiddetle karşılanmış hâldeydik. Peygamber'e:

— (Bunların zulmünden kurtulmamız için) Allah'a duâ edemez misin? dedim.

Peygamber, yüzü öfkeden kıpkırmızı olduğu hâlde hemen oturdu ve şöyle buyurdu:

— "Yemin olsun sizden önceki ümmetler içinde öyle kimse bulunmuştur ki, müşrikler tarafından kemiklerinin üstündeki eti ve siniri demir tarakla taranırdı

da bu işkence o mü'mini dîninden çeviremezdi. Yine mü'minin başının ortasına büyük testere konulur başı ikiye bölünürdü de, bu testere işkencesi o mü'mini dîninden çeviremezdi. Yeminle söylüyorum ki, Allah bu İslâm Dîni işini muhakkak surette tamamlayıp kemâle erdirecektir. O derece ki, bir süvârî (yalnız başına) San'â'dan Hadramevt'e kadar, Allah'tan başka hiç-birşeyden korkmayarak (selâmetle) gidecektir".

Râvî Beyân kendi rivayetinde: "Bir de sürüsü üzerine kurttan başka birşeyden korkmayarak" fıkrasını ziyâde etmiştir [82].

72-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -Mekke'de iken- en-Necm Sûresi'ni okudu da sonunda secde yaptı. Orada bulunanlardan (mü'min müşrik) hiçbir kimse hâriç kalmayıp, hep secde yaptılar. Yalnız bir ihtiyar secde etmedi. Ben onun bir avuç toprak aldığını, onu alnına kadar kaldırıp onun üzerine secde ettiğini gördüm. Ve o ihtiyar:

— Bu kadarı bana yeter, dedi.

Yemîn olsun, ben o ihtiyarı sonra (Bedir'de) Allah'a kâfir olarak, öldürülmüş gördüm [83].

73-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -Ka'be yanında- secde yapıyordu. Etrafında da Kureyş'ten birtakım insanlar oturuyorlardı. Bu sırada Ukbe ibn Ebî Muayt, yeni boğazlanan bir devenin döl yerini getirdi de, onu Peygamber'in sırtının üzerine attı. Peygamber secdeden başını kaldırmadı. Hemen Fâtıma aleyhi's-selâm geldi ve Peygamber'in sırtından o döl yatağını aldı ve bunu yapana beddua etti. Peygamber (secdeden kalkıp namazı bitirince):

— "Yâ Allah! Kureyş'ten şu zümreyi sana havale ederim: Ebû Cehl, İbn Hişâm, Utbe ibnu Rabîa, Şeybe ibn Rabîa, Umeyye ibn Halef yâhud Ubeyy ibn Halef".

Şübhe eden râvî, Şu'be ibnu'1-Haccâc'dır.

ibn Mes'ûd dedi ki: Ben bunların hepsim Bedir günü öldürülmüşler gördüm,

hepsi orada bir kuyuya atıldılar. Yalnız Umeyye ibn Halefin yâhud Ubeyy ibn Halefin eklemleri parça parça olmuş bulunduğu için, kuyuya atılmadı [84]

74-.......Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: Abdurrahmân ibn Ebzâ bana: İbn Abbâs'tan şu iki âyeti sor, bunların işi nedir (yânî bunlar arasını uyuşturma nasıldır)? diye emretti:

a. "Ve onlar ki Allah'ın beraberinde diğer bir tanrıya duâ etmezler, Allah *m haram kıldığı nefsi haksız öldürmezler ve zina yapmazlar. Her kim bunları yaparsa, ağır cezaya çarpar" (ei-Furkaan: 68);

b. "Kim bir mü 'mini kasden öldürürse cezası, içinde devâmh kalıcı olmak üzere, cehennemdir" (en-Nisâ: 93).

Ben İbn Abbâs'a sordum. îbn Abbâs şöyle dedi: el-Furkaan Sûresi 'ndeki âyet inince Mekke ahâlîsinin müşrikleri:

— Biz Allah'ın haram kıldığı nefsi öldürdük, Allah'ın beraberinde diğer tanrıya duâ ettik ve bütün fahişelikleri de İşledik (artık İslâm bize fayda vermez), dediler.

Bunun üzerine Allah "Ancak tevbe ve îmân edip iyi amelde bulunanlar başka. İşte Allah bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir ve Allah gafur, rahim 'dir..." (ei-Furkaan: 70) âyetini indirdi. İşte bu âyet, o sıfattaki müşrikler içindir. Amma en-Nisâ Sûresi'ndeki âyete gelince, İslâm Dîni'ni ve onun kaanûnlarını tanıdığı (katlin haram kılındığını bildiği) zaman, müslümân kişi bundan sonra insan öldürürse, işte onun cezası, içinde ebedî kalmak üzere, cehennemdir (tevbesi yoktur), dedi.

Abdurrahmân ibn Ebzâ dedi ki: Ben İbn Abbâs'm bu sözünü Mucâhid ibn Cebr'e söyledim. O: Pişmanlık duyup tevbe eden (cehennemde ebedî kalmaktan) müstesnadır, dedi [85].

75-.......Bana Urve ibnu'z-Zubeyr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Amr ibni'I-Âs'a sorup:

— Müşriklerin Peygamber'e yaptıkları en şiddetli işi bana haber ver, dedim.

Abdullah (R) şöyle anlattı:

— Peygamber (S) Ka'be'nin Hıcr'ında namaz kıldığı sırada Uk-be ibn Ebî Muayt yönelip geldi. Ukbe, Peygamber'in ridâsını (üst elbisesini) toparlayıp onu boynuna koydu ve Peygamber'i şiddetli bir şekilde boğmaya başladı. Tam bu sırada Ebû Bekr karşı geldi. Nihayet Ukbe'nin omuzunu tuttu ve onun saldırısını Peygamber'den def etti. Ve şu âyeti söyledi: "... Siz bir adamı Rabb'im Allah'tır demesiyle Öldürür müsünüz? Hâlbuki O, size Rabb Hnizden apaçık mu dizeler de getirmiştir. Bununla beraber eğer o, bir yalancı ise yalanı kendine. Eğer doğrucu ise, sizi tehdîd edegeldiği azabın bir kısmı olsun sizi çarpar, Şübhesiz Allah» haddi aşan, yalancı olan kimseyi muvaffak etmez" (el-Mii'min: 28).

Bu hadîsi rivayet etmekte Muhammed ibn İshâk, Ayyaş ibnu'l-Velîd'e mutâbaat etmiştir [86].

76- (Muhammed ibn İshâk dedi ki:) Bana Yahya ibn Urve, babası Urve'den tahdîs etti. O: Ben Abdullah ibn Amr'a şöyle dedim.., demiştir. Ve Abde ibnu Süleyman, Hişâm'dan; o da babası Urve ibnu'z-Zubeyr'den söyledi ki, o, Abdullah ibn Amr'a denildi ki... demiştir.

Muhammed ibn Amr ibn Alkame de Ebû Seleme'den söyledi. O:' Bana Amr ibnu'1-Âs tahdîs etti, demiştir [87]

29- Ebû Bekr Es-Sıddîk(R)'In İslâm'a Girişi Babı

77-.......Hemmâm ibnu'l-Hâris şöyle demiştir: Ammâr ibn Yâsir (R): Ben Rasûlullah(S)'ı (ilk) gördüğümde, O'nun beraberinde –ilk müslümân olarak- beş köle, iki kadın ve bir de Ebû Bekr'den başka kimse yoktu, demiştir [88].

30- Sa'd İbn Ebî Vakkaas<R)'In İslâm'a Girişi Babı

78-.......Saîd ibnu'l-Müseyyeb şöyle demiştir: Ben Ebû îshâk, Sa'd ibn Ebî Vakkaas(R)'tan işittim: Hiçbir kimse İslâm'a girmedi, ancak benim İslâm'a girdiğim günde İslâm'a girdiler. Yemin olsun ben İslâm'ın üçte biri olduğum hâlde yedi gün beklemişimdir, diyordu [89]

31- Cinn'in Zikri Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: "De ki: Bana şu hakikat vahyolunmuştur: Cinnden bir zümre (benim Kur'ân okuyuşumu) dinlemiş de; Biz hakikî hayranlık veren bir Kur'ân dinledik ki, o hakka ve doğruya götürüyor. Bundan dolayı biz de ona îmân ettik. Rabb'imize hiçbirşeyi asla ortak tutmayacağız*., demişlerdir" (ei-cinn: 1-2) [90].

79-.......Ma'n ibn Abdurrahmân şöyle demiştir: Ben babam (Abdurrahmân ibn Abdillah ibn Mes'ûd)dan işittim, şöyle dedi: Ben Mes-rûk'a:

— Cinnden bir zümre Kur'ân dinlemek istedikleri gece, Peygam-ber(S)'e cinni kim bildirdi? diye sordum.

O:

— Bana baban, yânî Abdullah ibn Mes'ûd: Cinnleri bir ağaç bildirdi, diye tahdîs etti, dedi [91].

80-.......Bana dedem Saîd ibn Amr, Ebû Hureyre(R)'den haber verdi: Ebû Hureyre, Peygamber'in beraberinde abdest alması ve istincâ' suyu için küçük bir kırba taşırdı. Bir kerresinde Peygamber hacetini yerine getirmek için çıktığında Ebû Hureyre arkası sıra kırba ile O'nu ta'kîb ederken, Peygamber:

— "Kimdir o?" diye sordu. Ebû Hureyre:

— Ben Ebû Hureyre! diye cevâb verdi. Peygamber:

— "Benim için istincâ edeceğim birkaç taş ara, sakın bana kemik ve hayvan

gübresi getirme" buyurdu.

Ebû Hureyre dedi ki: Ben elbisemin kenarında birkaç taş naklederek kendisine getirdim ve onları yambaşına koydum. Sonra yanından ayrıldım.Nihayet hacetini bitirdikten sonra Peygamber'in beraberinde yürüdüm. Yolda kendisine:

— Kemik ve hayvan gübresi ile temizlenmekte ne var ki? diye sordum.

Peygamber:

— "Bu ikisi cinnlerin taâmındandır. Şu muhakkak ki, bana Nasîbîn cinnlennin bir hey'eti geldi. Bunlar ne hoş cinnlerdir! Benden azık istediler. Ben de onlar için Allah'a: Cinnlerin uğrayacakları her kemik ve tezek makûlesi üzerinde kendileri için muhakkak bir taam bulmalarına dua ettim" buyurdu [92].

32- Ebû Zerr El-Gıfârî(R)'Nin İslâm'a Girmesi Babı

81-.......Bize el-Musennâ, Ebû Cemre'den tahdîs etti ki, İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber'in Allah tarafından peygamber gönderildiği haberi Ebû Zerr'e ulaşınca, Ebû Zerr, kardeşi Uneys'e:

— Haydi devene bin de şu Mekke vadisine git ve benim için, kendisinin bir peygamber olduğunu ve kendisine gökten haber geldiğini söyleyen şu adamın haberini iyice öğren, O'nun sözlerinden işit, sonra bana gel, dedi.

Kardeşi Uneys gitti, nihayet Mekke vadisine vardı ve Peygamber'in sözlerinden işitti, sonra da Ebû Zerr'in yanına dönüp geldi. Ve:

— Ben o zâtı gördüm: Ahlâk güzelliklerini emrediyor ve birtakım güzel sözler söylüyor ki, bunlar şiir değildir, dedi.

Ebû Zerr bunun üzerine kardeşine:

— Sen arzu ettiğim nevi'den bana şifâ verecek bir haber getirmedin, dedi.

Akabinde azık hazırladı, bir de içinde su bulunan eski bir kırba

yüklendi. Nihayet Mekke'ye varıp Ka'be mescidine geldi. Peygam-ber'i

aramağa koyuldu. Kendisi Peygamber'i tanımıyor, O'nu başkasından sormak da istemiyordu. Nihayet gecenin bir kısmı kendisine erişince Ebû Zerr'i Alî gördü ve onun yabancı bir kimse olduğunu tamdı. Ebû Zerr onu görünce, onun ardından yürüdü. Yolda giderken, bu iki arkadaştan herhangibiri diğerine hiçbirşey sormadı. Böylece sabah oldu. Sonra Ebû Zerr su kırbasını ve azığını yine Ka'be mescidine taşıdı. Ve bu gün de böyle devam etti. Peygamber kendisini görmüyordu. Nihayet akşam oldu, Ebû Zerr (yine Ka'be mescidinin bir kenarındaki) yatağına döndü. Bu sırada kendisine yine Alî uğradı da:

— Bu adam için yerini öğrenip orada ikaamet etme zamanı gelmedi mi (yânî hâlâ bir yer bulup yerleşemedi mi)? dedi.

Akabinde Alî, Ebû Zerr'i beraberinde götürdü. Yine yolda iki arkadaştan biri diğerine hiçbirşey sormuyordu.

Nihayet böylece üçüncü olunca, Alî yine evvelki gelişi üzerine dönüp onun yanına geldi ve Ebû Zerr, onun beraberinde ikaamet etti. Sonra Alî, Ebû Zerr'e:

— Seni buraya getiren sebebi bana söylemez misin? dedi. Ebû Zerr:

— Eğer bana muhakkak doğru yolu göstereceğini taahhüd eder ve kesin söz verirsen bunu sana bildiririm, dedi.

Alî onun istediği taahhüdü ve yemînli sözü yaptı. Ebû Zerr de ona gelme maksadım haber verdi. Alî de ona:

— Hiç şübhesiz bu zât haktır, doğrudur, o Allah'ın Rasûlü'dür. Sabaha eriştiğin zaman sen benim ardımca gei. Şayet ben yolda sana zarar vereceğinden korktuğum birşey görürsem, sanki ben su dökü-yormuş gibi dikilip dururum (sen durma git). Eğer ben yürüyüp gidersem, sen ardımca beni ta'kîb et, nihayet benim gireceğim yere, sen de girersin, dedi.

Ebû Zerr onun dediklerini yaptı. Alî'nin arkasına uyarak gitti. Nihayet Alî, Peygamber'in huzuruna girdi. Ebû Zerr de onun beraberinde huzura girdi. Peygamber'in sözlerinden işitti ve olduğu yerde müslümân oldu. Peygamber ona:

— "Sen şimdi kendi kavminin yanına dön, benim peygamberliğimi onlara haber ver. Benim emrim sana gelinceye kadar orada kal" buyurdu.

Ebû Zerr:

— Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, ben muhakkak bu şehâdet kelimesini müşriklerin ortasında haykıracağım, dedi.

Akabinde Ebû Zerr, huzurdan çıktı, Ka'be mescidine geldi ve en yüksek sesiyle:

— Eşhedu en lâ ilahe UWllah ve erme Muhammeden Rasûlullah

(= Şehâdet ederim ki, Allah'tan başka ilâh yoktur ve Muhammed O'nun Rasûlü'dür)/ diye bağırdı.

Bu bağırmadan sonra Kureyş cemâati ayağa kalkıp Ebû Zerr'i dövdüler ve onu yere yatırdılar. Bu sırada Abbâs gelip onun üzerine kapandı da:

— Size yazıklar olsun! Bunun Gıfâr kabilesinden bir kimse olduğunu ve Şâm ticâret yolunuzun onlardan geçtiğini bilmiyor musunuz? dedi.

Ve Ebû Zerr'i müşriklerin topluluğundan kurtardı. Sonra Ebû Zerr, ertesi günü de mescide döndü ve dün yaptığı gibi yüksek sesle şehâdet kelimesini söyledi. Müşrikler yine ona doğru fırlayıp onu dövdüler. Abbâs yine onun üzerine kapandı (ve onu kurtardı) [93].

33- Saîd İbnu Zeyd(R)'İn İslâm'a Girişi Babı

82-.......Kay s ibn Ebî Hazım şöyle demiştir: Ben Saîd ibn Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl'den işittim, Küfe mescidinde şöyle diyordu: Ye-mîn olsun ben kendimi şu hâlde görmüşümdür: Umer ibnu'l-Hattâb İslâm'a girmeden önce (tazyîk ve horlama yaparak bir esîr gibi) beni sanki bir bağla İslâm üzerine sebata bağlayıcı idi. Eğer Usmân'a yaptığınız öldürme işinden dolayı Uhud Dağı yerinden gitseydi, elbette gitmeye lâyık olmuş olurdu [94].

34- Umer İbnu'l-Hattâb(Rrin İslâm'a Girişi Babı

83-.......Abdullah ibn Mes'ûd(R): Umer müslümân olduğu günden beri biz (müslümânlar) azizler, şerefliler olmakta devam ettik, demiştir [95].

84-.......Umer ibnu Muhammed tahdîs edip şöyle demiştir: Bana dedem Zeyd ibnu Abdillah ibn Umer, babası Abdullah ibn Umer'-den haber verdi. O şöyle demiştir: Umer ibnu'l-Hattâb müslümân olduğu zaman evde Kureyş'ten korkar halde bulunurken, birdenbire onun yanına Ebû Amr Âs ibnu Vâil es-Sehmî çıkageldi. Üzerinde çizgili bir takım elbise ve ipekle dikili bir gömlek vardı. Bu Âs, Sehm oğulları'ndandı, onlar bizim câhiliyet devrinde yeminli dostlarımiz-dilar. Âs, Umer'e:

— Hâlin nedir? diye sordu. Umer:

— Senin kavmin olan Sehm oğulları, ben İslâm'a girdiğim için beni öldüreceklerini söylediler, dedi.

Âs ibnu Vâil de Umer'e:

— Onlar için seni öldürmeye hiç yol yoktur, dedi. Umer:

— Âs bu sözü söyledikten sonra korkum gidip emniyette oldum, demiştir.

Akabinde Âs çıktı ve Mekke vadisinde sel gibi akan insanlara kavuştu. Âs, onlara:

— Nereye gitmek istiyorsunuz? diye sordu. Onlar:

— Şu babalarının dîninden sapan Hattâb oğlu'na gitmek istiyoruz, dediler.

Âs onlara:

— Sizin için ona ulaşmaya hiç yol yoktur, dedi. Onun bu sözü üzerine o kalabalık geriye döndüler [96].

85-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi: Umer ibnu'l-Hattâb müslümân olduğu zaman insanlar onun evinin yanında toplandılar ve:

— Umer kendi dîninden başka bir dîne döndü, dediler.

Ben o sırada bir oğlan çocuğu olarak evimin damı üzerine çıkmıştım.

Derken üzerinde has ipekten bir kaftan bulunan bir adam çıka-geldi ve:

— Umer kendi dîninden başka dîne dönmüştür. Bu toplanma ne oluyor? Hâlbuki ben Umer'in (herhangi bir kimsenin zulmetmesinden) koruyucusuyum, dedi.

(Onun bu sözlerine kimse i'tirâz etmedi.) îbn Umer dedi ki: Onun bu sözü üzerine insanlar dağılıp gittiler. Ben babama:

— Bu adam kimdir? diye sordum. Babam (ve beraberindekiler):

— Âs ibnu Vâiî'dir, dediler [97].

86-.......Abdullah ibn Umer şöyle demiştir: Ben Umer'in birşey için "Ben onun şöyle olacağını zannediyorum" deyip de onun zannettiği gibi olmayan bir söz söylediğini işitmedim. Bir gün Umer otururken yanına güzel bir adam uğradı. Umer:

— Zannım (bu adamın Câhiliyette müslümân olduğu hakkında) tereddüd edip yanılmıştır, dedi.

Yâhud:

— Bu adam (yânî Sevâd ibn Kaarib) Câhiliyet'teki dîni üzere devam etmektedir.

Yâhud:

— Bu adam Câhiliyet'te kavminin kâhini olmuştur, onu bana getirin, dedi.

O adam Umer için çağrıldı. Gelince Umer, onun yokluğunda söylediği tereddüdü ona zikretti. Sevâd da:

— Ben bugünkü gibi bir gün görmedim. Çünkü bu gün içinde müslümân bir adam karşılandı, dedi.

Umer de ona:

— Ben sana and veriyorum ki, sen benim istediğim şeyleri muhakkak bana haber vereceksin, dedi.

Sevâd:

— Ben Câhiliyet devrinde onların kâhini (yânî gaybden haber verici kişisi) idim, dedi.

Umer ona:

— Dişi cinnin sana getirdiği gayb haberlerinden en hayret vericisi nedir? diye sordu.

Sevâd:

— Ben bir gün çarşıda bulunduğum sırada bana dişi cinn geldi ki, ben ondaki korkuyu biliyorum: Cinn bana: Sen cinni ve onun korkusunu ve başı üzerine devrilmesinden (yânî kulak hırsızlığından men' olunmasından) sonraki ümîdsizliğini ve sırtlarına ince çullar konulmuş genç develerle yetişilip yakalanmasını görmedin mi? dedi [98].

Umer şöyle dedi: Sevâd ibn Kaarib doğru söyledi. Ben bir gün müşriklerin putları yanında bulunduğum sırada bir adam bir buzağı getirdi de onu boğazladı. Bu esnada bir bağına öyle bir sayha attı ki, ben ondan daha şiddetli sesi olan hiçbir bağına işitmedim; şöyle diyordu: Yâ Celîh (ey düşmanlığını açığa vuran kimse)! Zafer bulmuş bir iş, fasîh konuşan bir adam. Lâ ilahe illâ ente = Senden başka hiçbir ilâh yoktur diyor, diye bağırıyordu. Oradaki topluluk, o kimseye doğru kalktılar.

(Umer ibn Hattâb dedi ki:) Ben bunu görünce kendi kendime: Ben bunun arkasında ne olduğunu öğreninceye kadar buradan ayrılmam, dedim. Sonra o zât yine: Yâ Celîh! Emrun necîh, raculun fasîh = Başanya ulaşmış bir iş, fasîh konuşan bir adam Lâ ilahe ittellah = Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur diyor! diye nida etti. Ben orada dikildim. Çok beklemedik ki: Bu Peygamber'dir (meydana çıkmıştır), denildi [99].

87-.......Kays ibn Ebî Hazım şöyle demiştir: Ben Saîd ibn Zeyd' den işittim, bir topluluğa hitaben şöyle diyordu: Ben kendimi öyle bir hâlde görmüşümdür

ki, Umer müslümân olmadan önce ben ve zevcem olan kızkardeşi Fâtıma bintu'l-Hattâb İslâm'a girdiğimiz için hakaaret ve baskı yaparak beni İslâm üzerine sebatla bağlayan Umer olmuştur. Eğer sizin Usmân'a yaptığınız katil işinden dolayı Uhud Dağı yerinden gitseydi, elbette yerinden gitmesi vâcib olmuş olurdu [100].

35- Ay'ın İkiye Bölünmesi Babı

88-.......Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle tahdîs etti: Mekke ahâlîsi Rasûlullah'tan kendilerine bir âyet (bir mu'cize) göstermesini istediler. O da onlara Ay'ı iki bölük gösterdi, hattâ Mekkeliler Hıra Dağı'nı o iki bölük arasında gördüler.

89-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Biz Mini'da Peygamber(S)'in beraberinde iken Ay ikiye bölündü de Peygamber (S): "Şâhid olunuz!" buyurdu. Ve Ay'dan bir parça Hıra Dağı tarafına gitti.

Ebu'd-Duhâ Müslim ibn Subayh da Mesrûk'tan; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan: Ay Mekke'de ikiye bölündü, diye söylemiştir.

Bu hadîsi Ebû Ma'mer'den rivayette îbrâhîm en-Nahaî'ye Mu-hammed ibn Müslim de İbn Ebî Necîh'ten; o da Mucâhid ibn Cebr'-den; o da Ebû Ma'mer'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan senediyle rivayet etmekte mutâbaat etmiştir.

90-.......Abdullah ibn Abbâs(R)'tan: Rasûlullah (S) zamanında Ay ikiye ayrıldı, diye tahdîs etmiştir.

91-.......îbrâhîm en-Nahaî, Ebû Ma'mer'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R): Ay ikiye yarıldı, demiştir [101].

36- Habeşistan'a Hicret Bâb1

Ve Aişe şöyle demiştir: Peygamber (S):

"Hicret edeceğiniz yurt, iki kara taşlık saha arasında hurmalıkları bulunan bir mıntıka, bir şehir olduğu bana

gösterildi" buyurdu.

Bunun üzerine müslümânlardan Medine yönüne hicret edenler hicret ettiler. Daha evvel Habeşistan'a hicret

etmiş olanların hepsi de bilâhare Medine'ye döndüler.

Bu bâbda Ebû Musa'nın ve Esma bintu Umeys'in Peygamber'den rivayet ettikleri hadîsler vardır [102].

92-......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrf den haber verdi: Bize Urve ıhnu'z-Zubeyr tahdîs etti. Ona da Ubeydullah ibn Adiyy

ibni'l-Hıyâr şöyle haber vermiştir: Mısver ibn Mahrame ile Abdur-rahmân ibnu'l-Esved ibn Abdi Yeğûs, Ubeydullah ibn Adiyy ibni'I-Hıyâr'a hitaben:

— Seni dayın Usmân ibn Affân'la, onun ana bir kardeşi olan el-Velîd ibn Ukbe hakkında konuşmandan ne men' ediyor? İnsanlar Usmân'm el-Velîd'e yaptığı işler hakkında çok söz etmişlerdir, dediler.

Ubeydullah ibn Adiyy dedi ki: Ben bu söz üzerine, Usmân namaza çıktığı zaman Usmân'la konuşmak için yolunda dikilip durdum. Tam geçerken ona:

— Benim sana bir hacetim var, bu sana bir nasihattir, dedim. Usmân:

— Ey insan, ben senden Allah'a sığınırım! dedi.

Ben de kendisinden ayrıldım. Namazı kıldığım zaman Mısver ile İbn Adiyy ibn Yeğûs'un yanına gidip oturdum ve onlara Usmân'a söylediğimi ve onun bana dediğini söyledim. Onlar bana:

— Sen üzerinde olan vazifeyi yerine getirmiş oldun, dediler. Ben onların beraberinde oturduğum sırada, birden Usmân'ın elçisi geldi ve bana:

— Allah seni imtihan etmiştir, dedi.

Ben yürüdüm, nihayet Usmân'm huzuruna girdim. Usmân:

— Biraz önce zikretmiş olduğun o nasihatin nedir? dedi. Râvî dedi ki: Ben şehâdet kelimelerini söyledim, sonra da şunları söyledim:

— Şübhesiz Allah, Muhammed'i peygamber göndermiş ve O'na Kitâb'ı indirmiştir. Sen de Allah'a ve Rasûlü'ne icabet eden kimselerden oldun. Rasûlullah'la beraber bulunup O'na sâhib oldun, O'-nun yolunu ve sîretini gördün. Şimdi insanlar şu el-Velîd ibn Ukbe'nin durumu hakkında (şarâb içmesi ye kötü sîreti sebebiyle) tenkîd sözlerini çoğaltmışlardır. Artık öna dînî cezayı uygulaman senin üzerine bir hakk olmuştur, dedim.

Usmân bana Arab âdeti üzere:

— Ey kardeşim oğlu! Sen Rasûlullah'a eriştin mi? dedi. Râvî dedi ki: Ben:

— Hayır, O'na akl ederek erişmedim. Velâkin hiç kimseye gizli olmayan O'nun ilmi, perdesi arkasındaki bakire kıza nasıl ulaştıysa, bana da öylece ulaşmıştır, dedim.

Râvî dedi ki: Bu sözün üzerine Usmân şehâdet kelimelerini tekrar etti ve şunları söyledi:

— ŞübhesizAHah, Muhammed'i hakk ile peygamber göndermiş ve O'na Kitâb'ı indirmiştir. Ben de Allah'a ve Rasûlü'ne icabet edenlerden olmuş ve Muhammed'in gönderilmiş olduğu şeylere îmân etmişimdir. Senin de dediğin gibi, ben Habeşistan'a yapılan ilk iki hicrete gidip muhacir olmuşumdur. Rasûlullah'la beraber bulunup O'na sâ-

hib olmuş ve O'nunla bey'at etmişimdir. Allah'a yemîn ederim ki, ben, Allah O'nu vefat ettirinceye kadar O'na hiç âsî olmamış ve al-datmamışımdır. Sonra Allah, Ebû Bekr'i halîfe yapt?. Yine Allah'a yemîn ederim ki, ben, Ebû Bekr'e de ne isyan, ne de aldatma yaptım. Sonra Umer halîfe seçildi. Yine Allah'a yemîn ederim ki, ben, Ebû Bekr'e de ne isyan, ne de aldatma yaptım. Sonra Umer halîfe seçildi. Yine Allah'a yeminle söylüyorum ki, ben Umer'e de ne isyan, ne de aldatma yaptım. Sonra ben halîfe yapıldım. Şu hâlde benim sizler üzerinde, onların benim üzerimde bulunan tasarruf haklarının benzeri yok mudur? dedi. Râvî Ubeydullah:

— Evet vardır, dedi. Usmân:

— Öyleyse (şu Velîd'den dînî cezayı geri bırakmam sebebiyle) sizden bana ulaşan bunca sözler nedir? Şu Velîd ibn Ukbe hakkında zikrettiğin şeye gelince: İnşâallah biz onun hakkında haklı karârı alacağız, dedi.

Ubeydullah dedi ki: Usmân, el-Velîd'e kırk deynek cezası vurdu. Alî'ye ona deynek cezası vurmasını emretti de Alî, Velîd'e deynek vuruyor idi.

Râvî Yûnus ibn Yezîd ve ez-Zuhrî'nin kardeşi oğlu, ez-Zuhrf den: "Benim sizin üzerinizde, benden önceki halîfeler için mevcûd olanın benzeri tasarruf hakkım yok mudur?'* şeklinde.söylemişlerdir [103].

93-.......Hişâm şöyle demiştir: Bana babam Urve ibnu'z-Zubeyr, Âişe(R)'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Ümmü Habîbe ile Ümmü Seleme Habeşistan'da gördükleri ve içinde tasvîrler bulunan bir kilise zikrettiler. Sonra bunu Peygamber'e de söylediler. Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Onlar içlerinde iyi bir kimse çıkıp da vefat ettiğinde onun kabri üzerine bir mescid bina ederler ve onun içine de bu suretleri yaparlardı. İşte onlar kıyamet gününde Allah katında mahlûkaa-tın en senlileridirler"[104].

94-.......Hâlid ibn Saîd kızı Ümmü Hâlid (R) şöyle demiştir:

Ben Habeş toprağından küçük bir kız çocuğu hâlinde geldim. Rasû-lullah bana yünden siyah bir elbise giydirdi. Bu elbisenin üstünde damgalar vardı. Rasûlullah (S) eliyle o damgalara dokunmaya ve "Senâh senâh" demeye başladı.

Hadîsin râvîsi Humeydî: Rasûlullah, bu elbise "Güzel güzel" demeyi kasdediyor, demiştir [105].

95-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Biz Habeşistan'a hicret etmezden önce Peygamber (S) namaz kılarken O'na selâm verirdik, O da selâmımızı alıp bize karşılık verirdi. Necâşî'nin yanından Medine'ye döndüğümüzde, yine namaz kılarken kendisine selâm verdik. Bu sefer bizim selâmımıza karşılık vermedi. Bunun üzerine biz:

— Yâ Rasûlallah! Siz namazda iken biz vaktiyle selâm verirdik de siz selâmımızı alır, karşılık verirdiniz (şimdi karşılık vermediniz), dedik.

Rasûlullah (S):

— "Şübhesiz namazda (Allah ile) meşgul olmak vazifesi vardır" buyurdu.

Râvî Süleyman el-A'meş dedi ki: Ben İbrâhîm en-Nahaî'ye:

— Sana namaz kılarken selâm verilirse nasıl yaparsın? diye sordum.

İbrâhîm:

— Gönlümden karşılık veririm, dedi [106].

96-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Biz Eş'arîler Yemen'de iken Muhammed'in peygamber gönderildiği ve Medine'ye hicret ettiği haberi bize ulaştı. Biz de (Eş'arîler'den elliüç kişi ile) bir gemiye bindik. Fakat (havanın muhalefetiyle) gemimiz bizi Habeşe hükümdarı Necâşî'nin memleketi sahiline bıraktı. Orada Ca'fer ibn Ebî Tâ-lib'le buluştuk. Bir müddet onunla beraber Habeşistan'da kaldık.

Nihayet hepimiz yola çıktık ve Medîne'ye geldik. Peygamber'e Hay-ber'i fethettiği sırada kavuştuk. Peygamber (S): "Ey gemi yoldaşları, sizin için iki hicret sevabı vardır" buyurdu [107].

37- Habeş Hükümdarı Necâşî'nin Ölümü Babı

97-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Necâşî vefat ettiği zaman Peygamber (S): "Bugün sâlih bir kişi ölmüştür. Kalkınız da kardeşiniz As-hame'ye cenaze namazı kılınız" buyurdu [108].

98-.......Câbir ibn Abdillah(R)'tan (o şöyle demiştir): Peygamber (S) Necâşî

üzerine cenaze namazı kıldı, bizi de kendi arkasında saff yaptı. Ben ikinci yâhud üçüncü saffta idim.

99-.......Bize Saîd İbnü Mînâ tahdîs etti ki, Câbir ibn Abdillah (R): Peygamber (S) Habeş Hükümdarı Necâşî Ashame üzerine cenaze namazı kıldı da dört tekbîr aldı, demiştir.

Abdussamed, Yezîd ibn Harun'a mutâbaat etmiştir.

100-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: BanaEbû Seleme ibnu Abdirrahmân ile Saîd ibnu'l-Müseyyeb tahdîs ettiler ki, onlara da Ebû Hureyre (R) şöyle haber vermiştir: RasûIuUah (S) Habeşler'in sahibi olan Necâşî'nin ölümünü sahâbîlere, Necâşî'nin öldüğü gün içinde haber vermiş ve: "Kardeşiniz için Allah'tan mağfiret isteyin" buyurmuştur.

Yine Salih'ten İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb: Ebû Hureyre(R)'nin, Rasülullah'ın kendilerine musallada saff yaptırıp Necâşî üzerine namaz kıldığını ve dört tekbîr aldığını haber vermiştir [109].

38- Kureyş Müşriklerinin Peygamber (S) Aleyhine Ahidleşmeleri Babı

101-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Huneyn gazvesine gitmek istediği zaman: ^İnşâallah yarın konak yerimiz Kinâne oğulları yurdu olacaktır. Orada Kureyş ile Kinâne oğullan küfr üzerine ahidleşmişlerdi" buyurdu [110].

39- Ebû Tâlib Kıssası Babı

102-....... el-Abbâs ibnu Abdilmuttalib (R) Peygamber'e:

— Seni amcan(Ebû Tâlib hakkında şefaat etmek)dan ne alıkoydu? Allah'a

yemîn ederim ki, o seni her zaman saldırılardan korurdu ve senin için düşmanlarına karşı öfkelenirdi, dedi. Peygamber (S) Abbâs'a:

— "Ebû Tâlib şimdi topuklarına kadar -dibi yakın- ateşten bir çukur içindedir. Eğer benim şefaatim olmasaydı muhakkak o cehennemin en derin çukurunda bulunurdu" buyurdu [111].

103-.......Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Saîd ibnu'l- Müseyyeb'den haber verdi ki, babası Müseyyeb ibn Hazen (R) şöyle demiştir: Ebû Tâlib'e ölüm alâmetleri geldiği zaman, Peygamber (S) onun yanına girdi. Ebû Tâlib'in yanında Ebû Cehl (ve Abdullah ibn Ebî Umeyye) bulunuyordu. Peygamber:

— "Ey amca! Lâ ilahe ille 'ilah kelimesini söyle ki, ben Allah 'm yanında bununla senin lehine hüccet getirip şefaat edeyim" dedi.

Ebû Cehl ile Abdullah ibnu Ebî Umeyye:

— Yâ Ebâ Tâlib! Abdulmuttalib milletinden yüz mü çeviriyorsun? dediler.

(Peygamber tevhîd kelimesini arza devam ettikçe) onlar da o sözlerini söylemekte devam ediyorlardı. Nihayet Ebû Talîb'in bunlara söylediği son söz:

— Ben, Abdulmuttalib milleti üzereyim, demek oldu. Bunun üzerine Peygamber:

— "Ben Allah tarafından nehyolunmadığım müddetçe senin için muhakkak mağfiret isteyeceğim " dedi.

Bunun üzerine de şu âyetler inmiştir:

"Müşriklerin o çılgın ateşin yârânı (cehennemlik) oldukları muhakkak meydana çıktıktan sonra, artık onların lehine, velev hısım olsunlar, ne Peygamber'in, ne de mü'min olanların istiğfar etmeleri doğru değildir" (et-Tevbe: 113)

"Hakikat sen, her sevdiğini hidâyete erdiremezsin. Fakat Allah *tır ki, kimi diterse ona hidâyet verir ve O, hidâyete erecekleri daha iyi bilendir" (el-Kasas: 56).

104-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) Peygamber'in yanında amcası Ebû Tâlib(in iyilikleri) zikredildiği sırada, Peygamber'in şöyle buyurduğunu işitmiştir: "Umarım ki benim şefaatim, kıyamet gününde amcama fayda verecektir. Şefaatimle amcam topuklarına çıkabilen ateşten bir çukura konulacak, oradan beyni kaynayacaktır" [112].

105- Bize İbrahim ibn Hamza tahdîs etti: Bize tbnu Ebî Hazım ile ed-Derâverdî, Yezîd ibn Hâd'den bu hadîsi tahdîs etti ve: "Oradan dimağının aslı kaynar" buyurdu, demiştir [113].

40- El-İsrâ Hadîsi Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Kulunu bir gece Mescidi Harâm'dan Mescidi Aksâ'ya kadar götüren (Allah, her türlü eksiklikten) münezzehtir"" (ei-isrâ: o [114].

106-.......Ebû Seleme Abdurrahmân şöyle demiştir: Ben Câbir ibn Abdil!ah(R)'tan işittim; o da Rasûlullah(S)'tan şöyle buyururken işitmiştir: " (Mescidi Aksâ'ya sefer ettiğimi söylediğimde) Kureyş beni yalanlayınca, Mescidi Harâm'a gidip Hıcr'da ayakta durdum. Müteakiben Allah bana, Beytu'l-Makdis ile gözümün arasındaki mesafeyi kaldırdı da (onların sordukları sorulan) Mescidi Aksâ'ya bakarak, onun alâmetlerinden Kureyş'e haber vermeye başladım" [115]

41- Mi'râc (Kıssası) Babı [116]

107- Bize Hudbeibnu Hâlid tahdîs etti: Bize Hemmâm ibn Yahya tahdîs etti: Bize Katâde, Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etti ki, Mâlik ibn Sa'saa (R) şöyle demiştir: Bize Peygamber (S) İsrâ'dah, yânî yürütüldüğü geceden haber verip, biz sahâbîlerine şöyle tahdîs etti: "Ben

Hatîm'deyatmış bulunduğum sırada -râvî Katâde: Belki Peygamber "el-Hıcr'da bulunduğum sırada"buyurdu, demiştir- bana gelen Cibril geldi de (göğsümü uzunlamasına) yardı. -Râvî Katâde: Ben Enes ibn Mâlik'in "Şuradan şuraya kadar yardı" dediğini işittim. Ben yanımda bulunan Enes'in arkadaşı Cârûd'a: Enes'in "Şuradan şuraya ka, dar yardı" sözüyle maksadı nedir? diye sordum. O da bu işaret olunan yerin boğaz çukurundan kıl bittiği yere kadar yânı göğsün ön tarafı olduğunu bildirdi, demiştir. Katâde: Ben yine Enes'ten: Göğsün başından kıl bitimine kadar... derken işittim, demiştir.- Ve kalbimi çıkardı. Sonra bana içi îmân dolu altından bir tas getirildi. Kalbim yıkandı. Sonra içine îmân dolduruldu. Sonra eski hâline iade olundu. Daha sonra bana katırdan küçük, merkebden büyük beyaz bir binit getirildi. -el-Cârûd ibnu Subre, Enes ibn Mâlik'e: O Burak mıdır yâ Ebâ Hamza? diye sordu. Enes de: Evet, o Burak'tır; o,

adımım gözünün erişebildiği yerin en sonuna atar, demiştir.- (Peygamber şöyle devam etti:) Ben onun üzerine bindirildim. Cibril de benimle yola çıktı. Nihayet dünyâ semâsına vardı. Cibril gök kapısının açılmasını istedi.

— Kimdir o? denildi. Cibril:

— Cibrîl'im, dedi.

— Beraberindeki kimdir? diye soruldu. Cibril:

— Muhammed'dir, diye cevâb verdi.

— O'na mi'râc da'veti gönderildi mi? denildi. Cibril:

— Evet gönderildi, diye tasdik etti. (Gök meleği Hâzin tarafından:)

— Merhaba gelen Zât'a! Bu gelen kişi ne güzel bir gelişle geldi? denildi.

Ve hemen gök kapısı açıldı. Ben oraya ulaşınca Âdem Peygamber'le karşılaştım. Cibril bana:

— Bu senin baban Âdem 'dir, ona selâm ver, dedi.

Ben de ona selâm verdim, Âdem selâmımı alıp karşılık verdi. Sonra:

— Merhaba sâlih oğul ve sâlih peygamber! dedi.

Sonra Cibrîl (benimle) ikinci semâya yükseldi. Oranın kapısının açılmasını istedi.

— Kimdir o? denildi. Cibril:

— Cibril'im, dedi.

— Beraberindeki kimdir? denildi. Cibrîl:

— Muhammed'dir, dedi.

— Ona mi'râc da'veti gönderildi mi? denildi. Cibrîl:

— Evet, dedi. Sonra:

— Merhaba gelen Zât'a! Bu gelen kişinin gelişi ne güzeldir! denildi.

Ve hemen gök kapısı açıldı. Ben oraya ulaşınca Yahya ve îsâ ile karşılaştım.

Bunlar teyze oğullarıdır [117]. Cibrîl bana:

— Bu gördüklerin Yahya ile isa'dır, bunlara selâm ver, dedi. Ben de onlara selâm verdim. Onlar da selâmımı alıp karşılık

verdiler. Sonra:

— Merhaba sâlih kardeş ve sâlih peygamber, dediler. Sonra Cibrîl benimle üçüncü semâya yükseldi. Bunun da açılmasını istedi.

Cibrîl'e:

— Kimdir o? denildi. Cibrîl:

— Cibril'im, dedi.

— Yanındaki kimdir? denildi. Cibrît:

— Muhammed'dir, dedi.

— O'na mi'râc da'veti gönderildi mi? denildi. Cibrîl:

— Evet gönderildi, dedi. (Oradaki melek tarafından:)

— Merhaba gelen Zât'a! Bu gelenin gelişi ne güzel! denildi. Ve hemen gök kapısı açıldı. Ben üçüncü semâya vardığımda Yû-

(Peygamber) 'la karşılaştım. Cibrîl:

— Bu Yûsuf'tur, ona selâm ver, dedi.

Ben de Yûsuf'a selâm verdim. O da selâmımı alıp karşılık verdi. Sonra:

— Merhaba sâlih kardeş ve sâlih peygamber, dedi.

Sonra Cibril benimle yükseldi. Nihayet dördüncü semâya vardı. Oranın açılmasını istedi. (Oradan da:)

— Kimdir o? denildi.

Cibril:

— Cibril'im, diye cevâb verdi.

— Beraberindeki kimdir? denildi. Cibril:

— Muhammed'dir, dedi,

— O'na (mi'râc da'veti) gönderilmiş midir? denildi. Cibril:

— Evet gönderildi, dedi.

— Merhaba bu gelen kişiye! Bu gelen Zât'ın gelişi ne güzeldir! denildi.

Ve hemen gök kapısı açıldı. Ben dördüncü kat göğe vardığımda İdrîs'le karşılaştım. Cibril bana:

— Bu (gördüğün zât) İdrîs'tir, ona selâm ver, dedi.

Ben de İdrîs'e selâm verdim. O da selâmımı alıp karşılık verdi. Sonra:

— Merhaba sâlih kardeş ve sâlih peygamber, dedi.

Sonra Cibril benimle yükseldi. Nihayet beşinci semâya ulaştı. Onun da açılmasını istedi.

— Kimdir o? denildi. Cibril:

— Cibril'im, dedi.

— Beraberindeki kimdir? denildi. Cibril:

— Muhammed'dir, dedi.

— O'na (da'vet) gönderilmiş midir? denildi.

Cibril:

— Evet gönderilmiştir, dedi.

— Merhaba O'na! Bu gelenin gelişi ne güzeldir! denildi.

Ve hemen gök kapısı açıldı. Ben beşinci semâya varınca Hârûn ile karşılaştım. Cibril bana:

— Bu Hârûn 'dur, ona selâm ver, dedi.

Ben de Harun'a selâm verdim. O da selâmımı alıp karşılık verdi. Sonra:

— Merhaba sâlih kardeş ve sâlih peygamber, dedi.

Sonra Cibril benimle yükseldi, nihayet altına semâya ulaştı. Oranın açılmasını istedi.

— Kimdir o? denildi. Cibril:

— Cibril'im, diye cevâb verdi.

— Yanındaki kimdir? denildi. Cibril:

— Mahammed'dir, dedi.

— O'na (mi'râc da'veti) gönderildi mi? denildi. Cibril:

— Evet gönderildi, dedi.

Bu göğün bekçisi:

— Bu gelen Kişi'ye merhaba! Bu ne güzel bir geliş! dedi.

Bu altıncı göğe varınca Mûsâ Peygamber'le karşılaştım. Cibril bana:

— Bu Musa'dır, ona selâm ver, dedi.

Ben de Musa'ya selâm verdim. O da selâmımı alıp karşılık verdi. Sonra:

— Sâlih kardeş ve sâlih peygambere merhaba! dedi.

Ben Musa'yı bırakıp geçince, Mûsâ ağlamağa başladı. Ona:

— Seni ağlatan nedir? denildi. ,O da:

— Çünkü benden sonra bir genç peygambere bey 'at olundu. O '-nun ümmetinden cennete girecek olanlar, benim ümmetimden cennete gireceklerden daha çoktur (beni ağlatan budur), dedi.

Sonra Cibril benimle yedinci göğe yükseldi. Gök kapısının açılmasını istedi.

— Kimdir o? denildi. Cibril:

— Cibril, dedi.

— Yanındaki kimdir? denildi. Cibril:

— Muhammed'dir, dedi.

— O'na mi'râc da'veti gönderildi mi? denildi. Cibril:

— Evet gönderildi, dedi.

— Bu gelen Zât'a merhaba, bu gelen kişinin gelişi ne güzel! dedi. Ben yedinci kata ulaşınca ibrahim'le karşılaştım. Cibril:

— Bu, baban İbrahim'dir, ona selâm ver, dedi.

Ben de tbrâhim 'e selâm verdim. O da selâmıma karşılık verdi de:

— Sâlih oğul ve sâlih peygambere merhaba! dedi.

Sonra bana Sidretu'l-Müntehâ sahası yükseltildi. Bir de gördüm ki, sidre ağacının yemişleri (Yemen'in) Hecer beldesi testileri benzeridir [118]. Yapraklan da fillerin kulakları gibidir. Cibril bana:

— İşte bu Sidretu'l-Müntehâ'dır, dedi.

Ben burada dört nehirle karşılaştım. İki nettir bâtın, iki nehir de zahir. Ben:

— Yâ Cibril, bunlar nedir? dedim. Cibril:

— Bâtınî olan iki nehre gelince, bunlar cennette iki nehirdir. Zahirî olan nehirler ise Nîl ve Furât nehirleridir, dedi.

Sonra bana el-Beytu'l-Ma'mûr yükseltilip gösterildi. (Ona her gün yetmiş bin melek giriyordu.)

Sonra bana bir kap şarâb, bir kap süt, bir kap da bal getirildi. Ben süt dolu kabı aldım. Cibril bana:

— İçtiğin süt, Sen'in ve ümmetinin fıtratıdır (yânî îslâmî hilkatidir), dedi.

Sonra benim üzerime her gün elli (vakit) namaz farz olundu. Ben dönüp Musa'ya uğradığımda» Mûsâ bana:

— Ne ile emrolundun? diye sordu. Ben:

— Her gün elli namazla emrolundum, diye cevâb verdim. Mûsâ:

— Senin ümmetin her gün elli vakit namaza güç yetiremez. Vallahi ben senden evvel kesin surette insanları denedim ve îsrâîl oğulları'nı sıkı bir surette denemeye tâbi' tuttum. Binâenaleyh sen Rabb'ine dön de O'ndan, ümmetin için hafifletme iste, dedi.

Ben de Rabb'ime döndüm. Benden on vakit namaz indirdi. Bunun üzerine Musa'ya dönüp geldim. Mûsâ evvelki gibi tavsiyede bulundu. Ben de Rabb'ime dönüp niyaz ettim. Bu defa benden on vakit namaz indirdi. Ben yine Musa'ya dönüp geldim. Mûsâ da yine evvelki sözleri gibi söyledi. Ben de Rabb'ime dönüp niyaz ettim. Benden on vakit namaz daha indirdi. Ben yine Musa'ya döndüm. Mûsâ evvelki sözleri gibi söyledi. Ben yine Rabb 'ime döndüm. Bu sefer bana her gün on vakit namaz emrolundu. Tekrar Mûsâ 'ya döndüm. Mûsâ yine evvelki sözleri gibi söyledi. Yine Rabb'ime döndüm (niyaz ettim). Bu defa bana her gün beş namaz emrolundu. Mûsâ 'ya döndüm. Mûsâ:

— Ne ile emrolundun? dedi.

— Her gün beş namaz ile emrolundum, dedim. Mûsâ:

— Ümmetin her gün beş vakit namaza güç yetiremez. Ben senden önce insanları epey tecrübe ettim ve îsrâîl oğullan 'nı sıkı bir denemeye tâbi' tuttum. Şimdi sen Rabb'ine müracaat et de ümmetin için bir hafifletme iste, dedi."

Rasûhıllah dedi ki: "Ben:

— Rabb'imden istedim, nihayet istemekten utandım. Lâkin ben beş vakit namaza razı oluyor ve buna teslimiyet gösterip kabul edh yorum, dedim."

Peygamber dedi ki:

"Ben Musa'nın yanından geçince bir nida edici:

— Ben beş vakit namazla farîzemi imza ve irâde eyledim ve kullarımdan fazlasını hafifletip indirdim, diye nida eyledi" [119].

108-.......Abdullah ibn Abbâs (R), Yüce Allah'ın şu kavlindeki: "(Geceleyin) sana gösterdiğimiz o temaşayı ve Kur'ân'da la'net edilen ağacı biz (başka değil) ancak insanlara bir fitne (ve imtihan) yaptık. Biz onları korkutuyoruz. Fakat bu, onlarda büyük bir taşkınlıktan başka birşey artırmıyor" (ei-isrâ: 60) rü'yâ

hakkında:

— O rü'yâ, gözün gördüğü âyetlerdir ki, Rasûlullah'a Beytu'l-Makdis'e sefer ettirildiği gece gösterildi, demiştir.

İbn Abbâs:

— (Âyetin devamındaki) "Kur'ân'da la'net edilmiş olan ağaç" da zakkum ağacıdır, demiştir [120].

42- Enşâr'ın Mekke'de Peygamber(S)'İn Huzuruna Elçilikle Gelmeleri -Ve Akabe Bey'atı Babı

109-.......Bize Yûnus tahdîs etti ki, İbn Şihâb şöyle demiştir:

Bana Abdurrahmân ibnu Abdiilah ibn Ka'b ibn Mâlik haber verdi ki, Abdullah ibn Ka'b -babası Ka'b kör olduğu zaman onun sevke-dicisi idi- şöyle demiştir: Ben babam Ka'b ibn MâhVten işittim. Te-bûk gazvesi sırasında Peygamber'den geri kaldığı zamanki hadîsi uzun uzadıya tahdîs ediyordu. Yahya ibn Bukeyr kendi hadîsinde şöyle dedi: And olsun ben Akabe gecesinde Peygamber (S) ile İslâm Dîni üzerinde (sebat edeceğimize) yemînleştiğimiz zaman, Peygamber'in beraberinde hazır bulundum. Ben Akabe'de hazır bulunmaya bedel Bedir'de hazır bulunmayı sevmem; her nekadar Bedir, insanlar arasında Akabe'den daha çok zikrediliyor ise de [121].

110-.......Amr ibn Dînâr şöyle diyordu: Ben Câbir ibn Abdillah(R)'tan işittim: Beni Akabe'de iki dayım hazır bulundurdu, diyordu.

Ebû Abdiilah el-Buhârî dedi ki: İbnu Uyeyne: Câbir'in iki dayısından biri el-Berâ ibnu Ma'rûr'dur, demiştir.

111-.......Atâ ibn Ebî Rebâh şöyle dedi: Câbir: Ben, babam Abdullah ve dayım (Ebû Zerr nüshasında: İki dayım, üçüncü) Akabe'de hazır bulunan

sahâbîlerdenizdir, demiştir [122].

112-.......İbn Şihâb'ın kardeşinin oğlu Muhammed ibn Abdülah, amcası Muhammed ibn Müslim ez-Zuhrî'den tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Bana Ebû İdrîs Âizullah ibnu Abdillah haber verdi ki, Be-dir'de Rasûlullah'm beraberinde hazır bulunmuş olanlardan ve Akabe gecesindeki sahâbîlerden olan Ubâdetu'bnu's-Sâmit ona şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) etrafında sahâbîlerinden bir cemâat mev-cûd olduğu hâlde şöyle buyurdu: "Geliniz, Allah'a ibâdette hiçbir-şeyi ortak etmemek, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarınızı öldürmemek, kendiliğinizden uyduracağınız hiçbir yalanla kimseye iftira etmemek, hiçbir ma'rûfişte bana âsi olmamak üzere bana bey'at ediniz (yânî benimle ahdediniz). İçinizden her kim sözünde durursa ecri Allah'a âiddir. Bu dediklerimden birini yapıp da ondan dolayı dünyâda ikaaba uğratılırsa, bu ikaab ona keffârettir. Bunlardan birini yapıp da yaptığı fiili Allah örterse, ettiği iş Allah'a kalır. Allah dilerse onu afv, dilerse ona ikaab eder".

Ubâde: İşte ben bu şart üzere Rasûlullah'la bey'at ettim, demiştir [123].

113-.......Ubâdetu'bnu's-Sâmit (R): Ben Rasûlullah ile bey'at etmiş olan Nakîbler'.denim, demiş ve şöyle devam etmiştir: Biz Rasûlullah (S) ile Allah'a hiçbirşeyi ortak kılmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, hakka mukaabil olmak müstesna Allah'ın haram kıldığı nefsi öldürmemek, haksız olarak hiçbir kimsenin malım almamak, (ma'rûfta) âsî olmamak üzere bey'at ettik. Bu söylediklerimizden hiçbirini yapmazsak, mukaabilinde bize cennet olmak üzere, Peygamber'Ie bey'atlastık. Bu nehyedilen şeylerden herhangi birşeye isabet edersek, bunun hükmü Allah'a havale edilmiştir (dilerse affeder, dilerse ukubet eder) [124]

43- Peygamberdin Âişe İle Evlenmesi, "Âişe'nin (Hicret'ten Sonra) Medine'ye Gelmesi Ve Peygamberin Âişe İle Güvey Odasına Girmesi Babı

114-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben altı yaşımda bir kız iken Peygamber (S)

beni nikâh akdiyle zevceliğe almıştı. (Üç sene sonra) biz Medine'ye hicret ettik. Haris ibn Hazrec oğulları'nın menziline indik. Müteakiben ben sıtmaya tutuldum. Bu hastalıktan dolayı saçım döküldü. (İyileştikten sonra) saçım yine gür leşti ve omuzlarıma kadar uzadı. Bir defasında ben arkadaşlarımla beraber salıncakta oynarken annem Ümmü Rûmân bana doğru geldi de, beni çağırdı. Ben de annemin yanına geldim. Bana ne yapmak istediğini bilmiyordum. Annem elimi tuttu. Tâ evin kapısı önünde beni durdurdu. Ben de yorgunluktan kaba kaba soluyordum. Nihayet soluğum biraz yatıştı. Sonra annem biraz su aldı..Onunla yüzümü, başımı sıvazladı. Sonra beni eve koydu. Evde Ensâr'dan birtakım kadınlar hazır bulunuyorlardı. Bunlar bana:

— Hayır ve bereket üzere geldin, hayırlı kısmete geldin, dediler.

Annem beni bu kadınlara teslim etti. Bunlar da benim kılığımı kıyafetimi düzelttiler ve Rasûlullah'a teslim ettiler. Beni hiçbirşey sıkmadı, ancak Rasûlullah'ı habersiz görünce sıkıldım. Ensâr kadınları beni Rasûlullah'a teslîm ettiklerinde, ben dokuz yaşında bir kızdım [125].

115-.......Âişe(R)'den: Peygamber (S) Âişe'ye şöyle demiştir:

"Sen iki kerre rü'yâmda bana ğösterildin. Öyle sanıyorum ki, ben bir ipekli kumaş parçasında senin suretini görmüştüm de (Cibril) bana:

— Bu resmin sahibi senin müstakbel zevcendir, diyordu. Şimdi ben yüzünden anlıyorum ki, o suret sen idin. Cibril'in o

sözü üzerine ben:

— Eğer şu rü'yâm Allah tarafından gösterilmişse, Allah bu takdirini infaz eder, diyordum".

116-.......Urvetu'bnu'z-Zubeyr şöyle demiştir: Hadîce, Peygamber'in Mekke'den Medine'ye çıkmasından üç yıl önce vefat etti. Peygamber bundan sonra iki sene yâhud buna yakın süre evlenmeden bekledi. Âişe altı yaşında iken onu nikâh etti. Sonra Âişe dokuz yaşında iken, Peygamber, Âişe ile güvey odasına girdi [126].

44- Peygamber (S) İle Sahâbîlerinin Medine'ye Hicret Etmeleri Babı [127]

Abdullah ibn Yezîd ile Ebû Hureyre (R)

Peygamber(S)'in: "Eğer hicret olmasaydı, muhakkak ben Ensâr'dan bir kişi olurdum" buyurduğunu söylemişlerdir [128].

Ebû Mûsâ da Peygamber(S)'den şunu söylemiştir: "Ben rüyamda kendimi Mekke'den hurmalıkları olan bir arza hicret ediyorum gördüm. Zannım o arzın Yemâme yâhud Hecer olduğuna gitti. Bir de gördüm ki, o Medine'dir; Yesrib'dir" [129]

117-.......el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû VâiPden işittim, şöyle diyordu: Biz (hastalığında) Habbâb'ı ziyaret ettik. O şöyle dedi: Biz, Peygamber'in izniyle Medine'ye, Allah'ın cihetini yânı nzâsım isteyerek hicret ettik. Artık ecrimiz Allah üzerine (va'di gereği) sabit oldu. Yoldaşlarımızdan bu hicretin ecir ve ni'metinden hiçbirşey almadan âhirete geçenler de vardır. Mus'ab ibn Umeyr bunlardan biridir. Mus'ab, Uhud günü şehîd edildi de geriye sâdece ak ve kara çubuklu bir ihram bıraktı. Biz onu bu ihramla kefenlemeğe çalışıyorduk. Onunla başım örttüğümüzde ayakları meydana çıkıyor; ayaklarını örttüğümüz zaman da başı açığa çıkıyordu. (Bu yoksulluk karşısında) Rasûlullah bize şehidin başını örtmemizi ve ayaklarının üstüne de ızhır otundan bir mikdâr koymamızı emretti. Bizden kendisine hicretin meyvesi ulaşan ve bu meyveyi devşirenler de vardır [130].

118-.......Alkame ibnu Vakkaas şöyle demiştir: Ben Umer(R)'den işittim şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'den işittim, zannediyorum şöyle buyuruyordu: "Ameller niyete göredir. Artık kimin hicreti nail olacağı bir dünyâ yâhud evleneceği bir kadından dolayı olmuş ise, işte onun hicreti, hicretine sebeb olan şeyedir. Her kimin hicreti Allah'a ve Rasûlü'ne yönelik ise, onun hicreti de Allah'a ve Rasûîü'-nedir [131].

119-.......Bana Ebû Amr eI-Evzâî,Abdete ibn Ebî Lubâbe'den;

o da Mucâhid İbn Cebr el-Mekkî'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer (R): "Fetihten sonra hicret yoktur" der idi.

Yahya ibn Hamza dedi ki: Ve yine bana el-Evzâî, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Ubeyd ibn Umeyr el-Leysî ile beraber Âişe'yi ziyaret ettim. Biz Âişe'ye hicretten sorduk. Âişe şöyle dedi: Bu gün (yânî fetihten sonra) hicret yoktur. Vaktiyle müzminlerden herhangi biri kendisi aleyhine bir fitne yapılacağından korktuğu için, dîni ile Yüce Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne kaçar idi. Bu gün ise Allah İslâm'ı zafere ulaştırıp üstün kılmıştır. Bu gün mü'-min istediği yerde Rabb'ine ibâdet ediyor. Lâkin bu gün cihâd ve (ci-hâdda cevâb kazanma) niyeti vardır [132].

120-....... Hişâm şöyle demiştir: Bana babam Urve, Aışe den şöyle haber verdi: Sa'd ibn Muâz şöyle demiştir:

— Yâ Allah! Sen bilirsin ki, Rasûlü'nü yalanlayan ve O'nu vatanından çıkaran kavim kadar kendilerine harb ve cihâd etmek istediğim hiçbir kimse yoktur. Yâ Allah! Öyle zannediyorum ki, Sen bizimle onların arasında harbi indirdin (yânî artık edilecek harb kalmamıştır).

Ve Ebân ibnu Yezîd şöyle dedi: Bize Hişâm, babası Urve'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Bana Âişe: "Senin Peygamberini yalanlayan ve O'nu vatanından çıkaran Kureyş kavmi kadar kendilerine (karşı) harb etmek istediğim hiçkimse yoktur" şeklinde haber verdi [133]

121-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) kırk yaşında peygamber gönderildi. Kendisine vahyedilir hâlde Mekke'de onüç sene ikaamet etti. Sonra hicretle emrolunup Medine'ye hicret etti. On yıl da orada ikaamet etti. Kendisi altmışüç yaşında iken öldü.

122-....... Abdullah ibn Abbâs (R) -bu senedle gelen hadîste-:

Rasûlullah (S), Mekke'de (vahy geldikten sonra) onüç sene eğlendi. Kendi altmışüç yaşında iken de (Medîne'de) vefat etti, demiştir[134].

123-.......Bana İmâm Mâlik, Umer ibn Ubeydillah'ın âzâdlısı Ebu'n-Nadr'dan; o da Ubeyd'den, yânî İbn Huneyn'den; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) minber üzerine oturdu ve:

— "Şübhesiz bir kul var ki, Allah onu dünyânın güzelliğinden kendisine dilediği kadar vermekle, kendi yanındaki âhiret atıyyeleri arasında muhayyer kıldı; o kul da Allah katında olan şeyleri tercih etti" buyurdu.

Bu söz üzerine Ebû Bekr ağladı ve:

— Babalarımız, analarımız Sana feda olsun, dedi.

Biz Ebû Bekr'in bu sözlerine hayret ettik. İnsanlar da hayret edip:

— Bu şeyhe bakınız! Rasûlullah, Allah'ın dünyâ güzelliğinden vermekle kendi yanında olan şeyler arasında muhayyer kıldığı bir kuldan haber veriyor; bu şeyh de: Babalarımızı, analarımızı Sana feda ettik diyor! dediler.

Meğer Rasûlullah, o muhayyer kılınan kul imiş; Ebû Bekr de bunu hepimizden iyi bilen imiş. Rasûlullah (S):

— "Şübhesiz arkadaşlık hususunda da, mal harcama hususunda da insanların bana en çok vergilisi olan Ebû Bekr'dir. Ümmetimden birini kendime halîl edinecek olaydım, muhakkak Ebû Bekr'i edinirdim, lâkin islâm yüzünden olan kardeşlik ve sevgi (şahsî dostluktan üstündür). Mescid'de Ebû Bekr'in küçük kapısından başka kapanmadık hiçbir kapı kalmasın" buyurdu [135].

124- Bize Yahya ibn Bukeyr tahdîs etti: Bize el-Leys, Ukayl ibn Hâlid'den tahdîs etti: îbnu Şihâb şöyle demiştir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir [136]: Ben babamla anamın İslâm Dîni'ni dîn edinmiş olmayarak yaşadıklarım hiç hatırlamadım. O zamanlarda Rasûlullah'ın gündüzün iki tarafında, sabah akşam bize gelmediği hiçbir günümüz geçmezdi. Müslümanlar (Kureyş müşrikleri tarafından) belâya,

işkenceye uğratılınca (Rasûlullah sahâbîlerine hicret için izin vermiş), Ebû Bekr de Habeş diyarı tarafına hicret etmek üzere (Mekke'den) çıkmıştı. Ebû Bekr Berku'l-Gımâd mevkiine ulaşınca kendisine İbnu'd-Dağıne kavuştu. İbnu'd-Dağme Kaare kabilesinin seyyididir [137]. Ebû Bekr'e:

— Yâ Ebâ Bekr, nereye gitmek istiyorsun? diye sordu. Ebû Bekr de:

— Beni kavmim(in ezası) çıkardı. Arzda yürüyüp seyahat etmek ve Rabb'ime ibâdet etmek istiyorum, dedi.

Îbnu'd-Dağme:

— Yâ Ebâ Bekr, senin gibi bir zât yurdundan çıkmaz ve (başkaları tarafından) çıkarılmaz. Çünkü sen herkeste bulunmayan (en değerli) bir malı ihsan edersin, hısımlarını ziyaret edip onlarla ilgilenirsin, işini görmekten âciz olan aile ferdlerinin yükünü çekersin, misafiri ağırlarsın, hakk engellerine karşı yardım edersin. Şimdi ben senin için bir koruyucuyum. Haydi Mekke'ye dön de kendi beldende Rabb'ine ibâdet et, demiştir.

Bunun üzerine Ebû Bekr geri dönmüş, İbnu'd-Dağme de kendisiyle beraber yollanmıştır. (Mekke'ye gelince) İbnu'd-Dağıne o akşam Kureyş'in şeriflerini dolaşmış ve onlara:

— Şübhesiz Ebû Bekr gibi biz zât memleketinden çıkmaz ve çıkarılmaz. Sizler şu yüksek sıfatlan olan bir adamı memleketinden çıkarır mısınız; o, kimsede bulunmayan en kıymetli malı ihsan eder; o, hısımlara ziyaret edip onlarla ilgisini devam ettirir; o, aile yükünü çeker; o misafiri ağırlar; o, hakk yolunda meydana gelen hâdiselerde insanlara yardım eder, dedi.

Ve böylece Ebû Bekr'i korumasına aldı. Kureyş de İbnu'd-Dağme'nin Ebû Bekr'i emânına almasını reddetmedi. Hakkındaki bu sözlerini yalanlamadı. Kureyş ileri gelenleri İbnu'd-Dağıne'ye hitaben:

— Sen Ebû Bekr'e emret! O, kendi evinde Rabb'ine ibâdet etsin, orada namaz kılsın, ne dilerse okusun! Fakat okuduğu ile bize ezâ vermesin, okumasını açıktan yapmasın! Çünkü biz, kadınlarımızı ve oğullarımızı fitneye düşürmesinden korkarız, dediler.

İbnu'd-Dağıne Kureyş'in bu sözlerini Ebû Bekr'e söyledi. Ebû Bekr de bu şartlara göre evinde Rabb'ine ibâdet etmek, namazını açıktan kılmamak, evinin

dışında Kur'ân okumamak suretiyle ikaamet etti.

Bir zaman sonra Ebû Bekr için bunun zıddı bir re'y hâsıl oldu da evinin önünde bir mescid yaptı. Burada namaz kılmaya ve Kur'ân okumaya başladı. Bunun üzerine.müşriklerin kadınları ve çocukları Ebû BekrMn ibâdet ve kıraatine hayret ederek, ona bakmak için birbirlerini itiyor ve onun üstüne atılıp düşüyorlardı. Ebû Bekr ince yürekli ve çok ağlar bir adamdı. Kur'ân okuduğu zaman gözyaşlarını tutamazdı. Ebû Bekr'in bu hâli, Kureyş müşriklerinin ileri gelenlerini korkuttu da, onlar İbnu'd-Dağıne'ye haber gönderdiler. İbnu'd-Dağıne de onların yanına geldi. Kureyş:

— Biz Ebû Bekr hakkında senin onu himayene, evinde Rabb'ine ibâdet etmek üzere müsâade etmiştik. Ebû Bekr ise bu sınırı geçerek evinin önünde bir mescid yapmış, içinde aşikâre namaz kılmağa ve Kur'ân okumağa başlamıştır. Doğrusu biz, kadınlarımızın ve oğullarımızın fitneye düşmelerinden korkmuşuzdur. Artık sen Ebû Bekr'i bundan nehyet! Eğer Ebû Bekr, Rabb'ine kendi evinde ibâdet etmekle yetinirse ibâdet etsin. Eğer dayatır da muhakkak namaz ve kıraatini i'lân etmek isterse, ona verdiğin ahd ve emânını sana geri vermesini iste! Emîn ol ki, biz sana verdiğimiz sözden caymayı çirkin gördük. Fakat biz, Ebû Bekr'in aşikâre ibâdet etmesine de söz vermiş değiliz, dediler.

Aişe şöyle dedi: Bunun üzerine Îbnu'd-Dağıne, Ebû Bekr'e geldi de:

— Benim sana nasıl bir husus üzerine akd yapıp söz vermiş olduğumu iyice bilmişsindir. Şimdi sen ya o husus üzerinde yetinirsin,

yâhud da benim ahd ve emânımı bana geri verirsin! Emîn ol ki ben bir kimseye verdiğim emânımı bozmuş olduğumu Arab milletinin işitmesini arzu etmem, dedi.

Bunun üzerine Ebû Bekr:

— Ben artık senin himayeni sana geri veriyorum! Ben Azız ve Celîl olan Allah'ın himayesine razıyım (O'na sığınıyorum), dedi.

Peygamber (S) o gün Mekke'de bulunuyordu. Peygamber, müslü-mânlara:

— "Sizin hicret edeceğiniz yurt, iki kara taşlık arasında hurmalıkları olan bir şehir olduğu bana rü'yâmda gösterildi" buyurdu.

Bu hadîsteki "İki lâbe", "İki kara taşlık"tır. Peygamber'in bu sözü ve teşviki

üzerine Medine tarafına hicret edenler hicret etmişti. Habeşistan'a hicret edenlerin çoğu da (Mekke yoluyla) Medîne'ye dönüp gelmişlerdi. Ebû Bekr de Medine tarafına hicrete hazırlanmıştı. Fakat Rasûlullah ona:

— "Sabret! Bana da (hicret için) izin verilmesini umarım" buyurdu.

Ebû Bekr de:

— Babam sana feda olsun, böyle bir izin gelmesini umar mısın? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Evet umarım" diye tasdîk buyurdu.

Bu sebeble Ebû Bekr de Rasûlullah'a hicrette arkadaşlık etmek üzere hemen hareket etmekten kendini men' etti. Aynı zamanda Ebû Bekr evinde bulunan en kuvvetli iki hecin devesini dört ay, talh ağacı yaprağı ile ev içinde besledi, (onlan dışarıya salıvermedi). Semur yaprağı, silkilip kurutulmuş yapraklardır.

İbn Şihâb şöyle dedi: Urve dedi ki, Âişe şöyle demiştir: Bir gün biz zeval vaktinin ilk saatinde (en sıcak zamanda) Ebû Bekr'in evinde oturuyorduk. Ev halkından biri Ebû Bekr'e:

— İşte Rasûlullah, bize gelmesi mu'tâd olmayan bir saatte, başını bir sargı ile sarmış olarak geliyor! dedi.

Ebû Bekr de:

— Babam, anam O'na kurbân, vallahi mühim bir hâdise olmadıkça bu saatte gelmek âdeti değildi, dedi.

Âişe, rivayetine devam ederek dedi ki: Rasûlullah geldi, izin istedi. Kendisine içeri girme izni verilip buyurun denildi. Bunun üzerine evimize girdi. Müteakiben Peygamber, Ebû Bekr'e:

— "Yanında bulunanları dışarı çıkar!" buyurdu.

Ebû Bekr de (beni, annem Ümmü Rûmân'ı ve kızkardeşim Es-mâ'yı kasdederek):

— Babam Sana kurbân yâ Rasûlallah! Onlar Senin ehlin ve mahremindir (yabancı yoktur), dedi.

Rasûlullah:

— "Bana (Mekke'den Medine'ye) çıkmakhğım için izin verildi"

dedi.

Ebû Bekr de:

— Yâ Rasûlallah, babam Sana kurbân oisun! Ben de sohbetinizde ve maiyyetinizde bulunmak isterim, dedi.1

Rasûlullah:

— "Evet (sen de beraberimde olacaksın)" buyurdu.

Ebû Bekr:

— Babam Sana kurbân yâ Rasûlallah, şu iki binek devemden

birini beğen al! dedi. Rasûlullah:

— "Ancak bedeliyle alırım" buyurdu [138].

Âişe dedi ki: Biz Rasûlullah ile Ebû Bekr'in sefer gereklerini çarçabuk hazırladık. Her ikisi için deriden bir dağarcık içinde bir mik-dâr azık düzenleyip koyduk. Dağarcığın ağzı bağlanacağı sıra Ebû Bekr'in kızı Esma, belinin kuşağından bir parça yırtıp ayırdı da, onunla dağarcığın ağzını bağladı. Bundan dolayı Esmâ'ya "Zâtu'n-Nitâk" -Kuşmeyhenî rivayetinde: "Zâtu'n-Nitâkayn(= İki kuşaklı)"- diye isim takıldı [139].

Âişe dedi ki: Sonra Rasûlullah ile Ebû Bekr Sevr Dağı'ndaki bir mağaraya ulaştılar ve orada üç gece gizlendiler [140].Her gece yanlarında Ebû Bekr'in oğlu Abdullah gecelerdi. Abdullah maharetli, çabuk anlayışlı taze bir gençti. Seher vakti Rasûlullah ile Ebû Bekr'in yanından çıkar, Mekke'de gecelemiş gibi Kureyş ile sabahlardı. Abdullah, Rasûlullah ile Ebû Bekr hakkında Kureyş müşriklerinin hilelerinden duyduğu şeyleri ezberler, tâ karanlık basınca gelir, Rasûlullah ile babasına haber verirdi. Ebû Bekr'in kölesi Âmir ibn Fuheyre (o civarda) bol sütlü sağmal koyun sürüsü otlatır ve akşamdan bir müddet geçtiğinde o sürüyü Rasûlullah ile Ebû Bekr'in yanlarına getirirdi. Onlar da sağıp taze süt içerek gecelerlerdi. O süt, kendi sağmallarının sütü idi. Ve içine kızgın taş konularak

ısıtılmış (ve biraz pişirilmiş) idi. Nihayet gecenin sonunda Âmir ibn Fuheyre (mağaranın önüne gelir), sağmal koyunlara seslenir, tekrar otlatmaya götürürdü. Rasûlullah ile Ebû Bekr'in mağarada bulundukları üç gecenin hepsinde Âmir süt işini böyle te'mîn etmiştir.

Rasûlullah ile Ebû Bekr (Mekke'de iken) Abd ibnu Adiyy oğulları olan ed-Dîl oğulları'ndan yol kılavuzluğunda maharetli (Abdullah ibn Ureykıt adında) bir kişi îcâr etmişlerdi. Bu adam Âs ibn Vâil es-Sehmî ailesi hakkında yemînli dost olmak üzere elini kana batırmıştı [141]. Bu zât hâlâ da Kureyş kâfirlerinin dîni üzere idi. Fakat doğruluğuna emniyet ve i'timâd ederek Rasûlullah ile Ebû Bekr, develerini ona teslim etmişler ve üç gece sonra develeriyle beraber Sevr Dağı'ndaki mağarada buluşmak üzere va'dleşip muahede etmişlerdi, bu kılavuz kişi Rasûlullah ile Ebû Bekr'in develeriyle üçüncü gecenin sabahında Sevr'e, onların yanına geldi. Rasûlullah ve Ebû Bekr'le beraber Âmir ibn Fuheyre ve kılavuz Abdullah ibn Ureykıt da yollandılar. Kılavuz yolcuları alıp sahiller yolunu ta'kîb ederek Medine'ye gitmek üzere hareket ettiler.

İbn Şihâb şöyle demiştir [142]: Bana Abdurrahmân ibn Mâlik el-Mudlicî -ki o, Surâka ibn Mâlik ibn Cu'şum'un erkek kardeşidir- haber verdi. Ona da babası Mâlik, Surâka ibn Cu'şum'dan şöyle derken işittiğini haber vermiştir: (Hicret kaafilesi Mudlic oğullan sınırından geçtiği sırada) Kureyş kâfirlerinin etrafa saldıkları elçileri bize geldi. Mekkeliler Rasûlullah ile Ebû Bekr'den herbirini öldüren veya esîr eden kimse için ayrı ayrı mükâfat ta'yîn ediyorlardı,

Surâka dedi ki: Bu günlerde ben, kavmim Mudlic oğulları'nın toplantılarından birisinde oturuyordum. Bu sırada Kureyş adamlarından bir kişi çıkageldi. Biz otururken o ayakta dikildi de:

— Yâ Surâka! Ben biraz önce sahile doğru yollanan birkaç yolcu karaltısı gördüm. Öyle sanıyorum ki, bunlar Muhammed ile sahâbîleridir, dedi.

Surâka dedi ki: Ben derhâl bu adamın anlattığı yolcuların Muhammed ile sahâbîleri olduğunu anladım. Fakat (ondan saklamak için) ona:

— Gördüğün karaltılar Muhammed'le sahâbîleri değildir. Lâkin sen Fulân ve Fülân kişileri görmüş olacaksın! Şimdi onlar bizim gözlerimiz önünden geçip gittiler, kendilerine âid bir kayıp arıyorlar, dedim.

Sonra (hareketimi meclistekilere sezdirmemek için) bir müddet daha mecliste

eğlendim. Sonra kalkıp evime girdim. Cariyeme atımı alıp çıkarmasını ve yüksek tepenin arkasında beni beklemesini emrettim. Ben de kargımı alarak evimin arka tarafından çıktım. Ve kargımın (parıltısını gizlemek için) alt tarafını yerde sürüklemiş, üst tarafını da aşağıya doğru tutmuştum. Nihayet atımın yanma geldim, üstüne bindim ve beni gayeme yaklaştırması için hayvanı dört nala kaldırdım. Sonunda Rasûlullah ile sahâbîlerine yetişip yaklaştım. Bu sırada atım sürçüp kapaklandı. Ben de atımdan düştüm [143]. Fakat hemen toparlanıp kalktım ve elimi ok kuburumun içine uzattım, ondan fal kalemlerini çıkardım [144]. Muhammed'le sahâbîlerine zarar verir miyim, yoksa vermez miyim? diye onlarla fal baktım. Fal neticesinde hoşlanmadığım şey (yânî zarar veremeyeceğim hususu) çıktı. Bunun üzerine ben yine atıma bindim. Fal oklarının aykırı çıkmasına rağmen, ben onlara isyan edip, atımı yine dört nala kaldırdım. At beni onlara yaklaştırıyordu. Nihayet Rasûlullah'ın okuduğunu işittim. Rasûlullah arkasına dönüp bakmıyordu. Ebû Bekr ise arkasına çok dönüp bakıyordu. Rasûlullah'ın okuduğunu işittiğim sırada atımın iki ön ayağı yere (kum içine) battı. Hattâ bu batış dizlerine kadar erişti. Ben de attan düştüm. Sonra ben hayvanı kalkmağa zorladım. O da kalkmağa çalıştı. Fakat bir türlü ayaklarını çıkarmaya gücü yetişmedi. Hayvan (zorlukla homurdanarak) kalkıp doğrulunca da hemen iki ayağının gömülen izinden göğe doğru ateş dumanı gibi bir duman yükselip dağıldı. Bunun üzerine ben fal oklarıyle tekrar fal baktım. Yine hoşlanmadığım surette çıktı. Sonra ben Muhammed'le sahâbîlerine:

— el-Emân! diye haykırdım [145].

Bunun üzerine durdular. Ben de atıma binerek tâ yanlarına vardun. Rasûlullah ve sahâbîlerini taarruzumdan koruyan bunca hârikalarla karşılaştığım şu anda gönlümde kesin bir kanâat hâsıl oldu ki, Rasûlullah'ın işi ve peygamberlik da'vâsı yakında zahir olup zafere ulaşacaktır. Bu kanâat üzerine O'na:

— Kavmin Kureyş, Sen'in öldürülmen veya esîr alınman hakkında mükâfat ta'yîn etmişlerdir, dedim.

Ve Kureyş'in, kendisine ve sahâbîlerine karşı ne kadar fenalık yapmak istediklerini birer birer onlara haber verdim. Ve kendilerine yol azığı ve yol metâ'ı arzettim. Fakat benden birşey almadılar ve hiç-birşey de almak istemediler. Yalnız Rasûlullah bana:

— "(Yâ Surâka!) Bizim yolculuğumuzu gizle!" dedi.

Bunun üzerine ben Rasûlullah'tan hakkımda bir emânnâme yazmasını istedim. Rasûlullah da Âmir ibn Fuheyre'ye emretti. Âmir de bir deri parçasına yazıp verdi. Bundan sonra Rasûlullah, maiyyetiyle yoluna devam etti [146].

İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Rasûlullah yolda müslümânlardan deve süvârîsi bir kaafile içinde gelmekte olan Zubeyr ibnu'l-Avvâm'a kavuştu. Bu kaafile Şam'dan gelmekte olan tacirlerdi. Zubeyr, Rasûlullah ile Ebû Bekr'e beyaz maşlahlar giydirdi [147].

Medine'de müslümânlar, Rasûlullah'ın Mekke'den yola çıktığını işitmişler ve karşılamak için her sabah kuşluk vakti Harre mevkiine çıkarak öğle sıcağı basıncaya kadar Rasûlullah'ın gelmesini bekliyorlardı. Yine bir gün müslümânların beklemeleri uzadıktan sonra dönmüşlerdi. Evlerine girdikleri sırada Yahûdîler'den bir kişi, kendisine âid bir işe bakmak üzere Yahûdî kulelerinden bir kulenin üstüne çıkıp yüksekten uzaklara bakmakta iken, Rasûlullah ile sahâbî-lerini, beyazlar giymiş oldukları hâlde -sıcaktan meydana gelen serap ve sis manzaralarını yararak geldiklerini gördü. Artık Yahûdî bu muhteşem gelişi saklamaya muktedir olamayarak, yüksek sesiyle:

— Ey Arab cemâati! Beklemekte olduğunuz nasibiniz ve devletliniz işte geliyor! diye haykırdı.

Bu sesi işiten bütün müslümânlar, silâhlarına sarılarak evlerinden fırlayıp Rasûlullah'ı karşılamaya koştular. Ve Harre denilen kara taşlık yolunda Rasûlullah'a kavuştular. Rasûlullah şimdi maiyyetiyle ve karşılayıcılarıyle Medine'nin sağ tarafına (Kubâ yönüne) doğru meyledip yollandı. Nihayet Rasûluîlah, maiyyetiyle beraber Harise oğullarından Amr ibn Avf ailesinin yurduna indi. Ve onlara (onların başında bulunan Kulsüm ibn Hıdm'e) misafir oldu. Küba'ya varış rebîu'İ-evvel ayının bir pazartesi gününe tesadüf etmişti [148].

Karşılayıcılara karşı kabul merasimini Ebû Bekr yapmış ve konuşmuştu. Rasûlullah ise sükût edip bir tarafa oturmuştu. Hattâ En-sâr'dan Rasûlullah'ı evvelce görmeyerek Küba'ya gelenler, Ebû Bekr'i (Şâm ticâreti münâsebetiyle) tanıdıklarından, evvelâ ona selâm veriyorlardı. Tâ ki, Rasûlullah'a güneş isabet edip de hemen Ebû Bekr varıp, kendi ridâsıyle Rasûlullah'ıri üzerine gölgelik

yapınca, o zaman Rasûlullah'ı herkes tamdı.

Rasûlullah, Amr ibn Avf oğulları'nda on küsur gece misafir kaldı. Bu müddet zarfında Takva üzerine kurulan mescid kuruldu ve Rasûlullah ve mescid içinde namaz kıldı [149].

Sonra Rasûlullah devesine bindi. Muhacirler'den ve Ensâr'ın karşıiayıcılarından meydana gelen bir kalabalık, beraberinde yürümek suretiyle, sevinç gösterilen yaparak Medine'ye hareket etti. Nihayet Medine'ye vardığında devesi, Rasûlullah'ın Medine'deki mescidinin yerinde çöktü. Burasını müslümânlar o sırada namaz kılma yeri edinmişlerdi. Daha evvel de Sa'd ibn Zurâre'nin terbiyesinde bulunan Süheyl ve Sehl adlı iki yetîm çocuğa âid olup hurma kurutacak harman yeri idi. Rasûlullah'ın devesi bu arsaya gelip çökünce, Rasûlullah:

— "înşâallah burası bizim menzilimiz ve makaamımızdır" buyurdu.

Bilâhare Rasûlullah, bu iki genci da'vet edip, burasını mescid yapmak üzere değer bahâsıyle onlardan satın almak istedi. Gençler:

— Yâ Rasûlallah, burasını biz Sana bağışlarız, dediler.

Fakat Rasûlullah, çocuklardan hibe suretiyle almak istemedi. Nihayet ta'yîn edilen bir bedelle satın aldı. Sonra mescidi bina etti. Mescidin inşâsı sırasında Rasûlullah, sahâbîleriyle beraber mescid duvarlarına kerpiç taşımaya başladı. Taşırken de şu beyitleri okudu:

Haza '1-hımâlu lâ hımâle Hayber Hazâ eberru Rabbena ve athar

İnne '1-ecre ecru 'î-âhıre Ferhami'î-Ensâra ve'î-Muhâcire (- Ey Rabbimiz, yüklenip taşıdığımız şu balçıktan düzülmüş ham kerpiç yükü, Hayber'in hurma hamulesi değildir. Bu ondan daha hayırlı ve daha temizdir. Şübhesiz ki hayırlı ücret, âhiret ücretidir. Yâ Rabb, sen Ensâr'a ve Muhâcirler'e merhamet eyle) diyordu..

Rasûlullah, müslümânlardan ismi bize bildirilmeyen bir şâirin şiirini misâl olarak inşâd etmiştir.

İbn Şihâb ez-Zuhrî: Rasûlullah'ın bu beyitten başka tam bir şiirin bir beytine misâl olarak getirip inşâd ettiği, hadîslerde bize ulaşmadı, demiştir [150].

125-.......Hişâm, babası Urve'den ve Fâtıma bintu'l-Munzir'den; onlar da Esmâ(R)'dan tahdîs etmiştir (Esma şöyle demiştir): Ben Peygamber (S) ile Ebû Bekr için Medine'ye gitmek istedikleri zaman bir sofra hazırladım. Babama:

— Sofranın ağzını bağlayacak, kuşağımdan başka birşey bulamıyorum, dedim.

Babam:

— Kuşağını ikiye böl, dedi.

Ben de öyle yaptım da işte bundan dolayı ben "Zâtu'n-Nıtâkayn = İki kuşaklı" diye isimlendirildim [151].

126-.......Ebû İshâk şöyle demiştir: Ben el-Berâ ibn Âzib(R)'den işittim, o şöyle dedi: Peygamber (S) Medine'ye yönelip hareket ettiği zaman, yolda kendisim Surâka ibnu Mâlik ibn Cu'şum ta'kîb etti. Peygamber de onun aleyhine beddua etti. Bunun üzerine onun atının ayakları yere battı. Surâka, Peygambere:

— Benim için Allah'a duâ et, ben sana zarar vermeyeceğim, dedi.

Peygamber de onun lehine duâ etti.

Râvî dedi ki: Rasûlullah yolda susadı da bir çobana uğradı. Ebû Bekr:

— Ben bir kap alıp onun içine az bir mikdâr süt sağdım, onu Peygamber'e getirdim ve kendisi bundan içti; ben de bundan hoşnûd oldum, demiştir [152].

127- Bana Zekeriyyâ ibn Yahya, Ebû Usâme'den; o da Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den; o da Esmâ(R)'dan olmak üzere tahdîs etti. Esma (Mekke'de iken) oğlu Abdullah ibnu'z-Zubeyr'e hâmile olmuştu. Esma dedi ki: Ben gebelik müddetini tamamlamış olarak Mekke'den çıktım ve Medine'ye geldim, Küba'ya indim. Abdullah'ı orada doğurdum. Sonra onu Peygamber'e getirdim de kucağına koydum. Bunun üzerine Rasûlullah bir hurma istedi. Onu çiğnedikten sonra çocuğun ağzına tükürdü. Bu suretle oğlumun midesine ilk inen şey, Rasûlullah'm tükrüğü oldu. Sonra Rasûlullah bir hurma çiğnemiyle çocuğun damağını oğdu.

En sonra çocuğa duâ etti, ona bereket ve saadet diledi. Ve böylece Abdullah ibnu'z-Zubeyr (hicretten sonra Medine'deki) müslümân aileleri içinde ilk doğan çocuk oldu.

Bu hadîsi Alî ibn Mushir'den; o da Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Esma'dan senediyle rivayet etmekte Zekeriyyâ ibnu Yah-yâ'ya.Hâlid ibn Mahled mutâbaat etmiştir. Bunda: Esma, Peygam-ber'in yanına gebe olarak hicret etti, ifâdesi vardır [153].

128-.......Âişe (R) şöyle demiştir: (Medine'de) İslâm içinde ilk doğan çocuk Abdullah ibnu'z-Zubeyr'dir. Onu Peygamber'e getirdiler, Peygamber bir hurma aldı da onu çiğnem yaptı, sonra da onu çocuğun ağzının içine soktu.. Böylece çocuğun karnına ilk giren şey, Peygamber'in tükrüğüdür [154].

129-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Allah'ın Peygamberi Mekke'den Medine'ye, Ebû Bekr'i bineğinin arkasına bindirmiş olarak geldi. Ebû Bekr, (saç ve sakalı ağardığından) ihtiyar (görünüyor, ticâret için gelip gittiğinden de) tanınıyordu. Allah'ın Peygamberi ise (saçı ağarmadığmdan) genç görünüyor, tanınmıyordu.

Râvî dedi ki: Herhangi bir kimse Ebû Bekr'le karşılaşır da:

— Yâ Ebâ Bekr! Şu önündeki adam.kimdir? diye sorar. O da:

— Bu adam beni doğru yola hidâyet eden kimsedir, diye cevâb verirdi.

Zanneden kimse, Ebû Bekr'in bu sözle ancak maddî olan yolu kasdettiğini sanır. Hâlbuki Ebû Bekr bu sözündeki yol ile, ancak hayır yolunu kasdediyordu. Ebû Bekr bir ara arkasına döndü ve birden kendilerine yetişmiş olan bir süvariyi (yânî Surâka'yı) gördü. Bunun üzerine:

— Yâ Rasûlallah, işte bir süvari bize yetişti, dedi. Allah'ın Peygamberi geriye döndü de:

— "Yâ Allah! Onu düşür" dedi.

Bu duâ üzerine at onu yere attı. Sonra at homurdanarak ayağa kalktı.. Bu

düşme ardından Surâka:

— Ey Allah'ın Peygamberi, ne dilersen emret, dedi. Peygamber ona: . .

— "Sen yerinde dur, arkamızdan bize yetişecek hiçbir kimseyi bırakma" buyurdu.

Râvî Enes dedi ki: (Ne garîbdir ki) Surâka bir gündüzün evvelinde Allah'ın Peygamberi aleyhine çalışan, O'nun canına kasdeden bir kimse iken, o gündüzün sonunda O'nun hayâtını müdâfaa eden bir silâh mesabesinde olmuştur!

Nihayet Rasûlullah Harre tarafında konak etti. Oradaki ikaa-metinden sonra Ensâr'a (yânı dayıları olan Neccâr oğullan'na) haber gönderdi. Onlar silâhlanarak Allah'ın Peygamber'ine ve Ebû Bekr'e geldiler de, bunlar selâm verdiler ve:

— (Buyurunuz!) Düşmanlarınızdan emîn, dostlarınız tarafından itaat edilmiş iki kimse olarak develerinize bininiz, dediler.

Bunun üzerine Allah'ın Peygamberi devesine bindi. Ebû Bekr de arkasında, deve üstünde vaziyet aldı. Bu silâhlı kuvvetler, Pey-gamber'le Ebû Bekr'in develeri çevresini kuşattılar. (Bu suretle düzülen kaafile Medine'ye doğru yollandı.) Bu sırada Medine'de:

— Allah'ın Peygamberi geldi, Allah'ın Peygamberi geldi! denildi.

Artık herkes yükseklere çıkıp O'na bakıyor ve:

— Allah'ın Peygamberi geldi, Allah'ın Peygamberi geldi! diyorlar ve sevinç gösterileri yapıyorlardı.

Bu sevinç içinde ilerleyip gelen Peygamber, nihayet Ebû Eyyûb'un evinin yanına indi. Şu muhakkak ki, Peygamber orada kendi ailesi ferdlerine bâzı sözler söylüyordu. Tam bu esnada O'nun konuşmasını Abdullah ibn Selâm işitti. Kendisi, ailesine âid olan bir hurmalıkta onlara hurma topluyor hâldeydi. Hemen onlar için toplamakta olduğu hurmaları orada bırakıvermeye acele etti de topladığı hurmalar beraberinde olarak Peygamber'in yanma geldi. Allah'ın Peygamberi 'nden ilk defa olarak konuşmasını işitti. Sonra tekrar kendi ailesinin yanına döndü.

Allah'ın Peygamberi devesinden indikten sonra (Abdulmuttalib'in anası Selmâ

kadın yönünden hısımlarını kasdederek):

— "Hısımlarımız evlerinden hangisinin evi daha yıkındır?" diye sordu.

Neccâr oğullarından Ebû Eyyûb:

— Ey Allah'ın Peygamberi, benim evim yakındır! îşte şu, evimdir, şu'da kapısıdır, diye gösterdi.

Peygamber:

— "Öyle ise haydi git de bizim için yatıp istirahat edecek bir yer hazırla!" buyurdu.

Ebû Eyyûb hemen gidip geldi de Peygamber'le Ebû Bekr'e hitaben:

— Yüce Allah'ın bereketi üzerine ikiniz de kalkıp buyurunuz! dedi.

Allah'ın Peygamberi Ebû Eyyûb'un evine gelince, Abdullah ibn Selâm da geldi ve şunları söyledi:

— Şehâdet ederim ki, sen Allah'ın Rasûlü'sün ve sen hiç şübhe-siz hakkı getirdin. Yahudiler benim kendilerinin seyyidi ve seyyidle-rinin oğlu olduğumu, onların en bilgilisi ve en bilginlerinin oğlu olduğumu bilmişlerdir. Onları çağır da, onlar benim müslümân olduğumu bilmeden Önce, beni onlardan sor (mevki'imi tezkiye ve tas-dîk ettir). Çünkü Yahudiler eğer benim müslümân olduğumu bilirlerse, benim hakkımda bende bulunmayan şeyler söyleyip bana iftira ederler, dedi.

Bunun üzerine Allah'ın Peygamberi (Abdullah ibn Selâm'ı bir tarafa gizledikten sonra) Yahûdîler'e haber gönderip çağırdı. Yahudiler gelip huzuruna girdiklerinde, Rasûlullah (S):

— "Ey Yahûdîcemâati, size veyl olsun, Allah'a ittıkaa ediniz. Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemîn ederim ki, sizler benim Allah'ın hakk rasûlü olduğumu ve benim hakkdîni getirmiş olduğumu muhakkak pek iyi bilmektesinizdir. Onun için müslümân olunuz" buyurdu.

Yahudiler:

— Biz senin peygamber olduğunu bilmiyoruz, dediler.

Bu sözü Peygamber'e üç defa söylediler. Sonra Peygamber onlara:

— '-Sizin içinizde Abdullah ibn Selâm var, o nasıl adamdır?" diye sordu.

Yahudiler:

— O bizim seyyidimiz ve seyyidimizin oğludur; en bilgilimiz ve en bilgilimizin oğludur, dediler.

Peygamber:

— "Abdullah ibn Selâm müslümân olursa sizler ne dersiniz?" diye sordu.

Yahudiler:

— Hâşâ Allah'a! Abdullah ibn Selâm hiçbir vakit müslümân olmaz! dediler.

Peygamber yine:

— "Abdullah ibn Selâm müslümân olursa sizler ne dersiniz?" buyurdu.

Yahudiler:

— Hâşâ Allah'a! Abdullah hiçbir vakit müslümân olmaz! dediler.

Peygamber üçüncü defa:

— "Abdullah ibn Selâm müslümân olursa sizler ne dersiniz?" diye sordu.

Yahudiler de üçüncü defa:

— "Hâşâ Allah'a! Abdullah ibn Selâm hiçbir vakit müslümân olacak değildir, dediler.

Bu sefer Peygamber, Abdullah ibn Selâm'a hitaben:

— "Yâ İbne Selâm, bulunduğun yerden bunların önüne çık!" buyurdu.

Abdullah, saklı bulunduğu yerden çıkarak:

— Ey Yahûdî cemâati! Allah'tan itükaa edip korkun! Kendisinden başka hiçbir ilâh olmayan Allah'a yeminle söylüyorum ki, sizler O'nun Allah'ın Rasûlü olduğunu ve O'nun hakk dîn getirdiğini muhakkak iyi bilmektesiniz, dedi.

Yahudiler de ona karşı:

— Sen yalan söyledin, dediler.

Bu çelişkili sözleri üzerine Rasûlullah, Yahûdîler'i huzurundan dışarı çıkardı [155]

130-.......ibn Cureyc şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibn Umer, Nâfi'den; yânî o da İbn Umer'den haber verdi; o şöyle demiştir: Umer ibnu'l-Hattâb (R) ilk Muhâcirler'e Beytu'l-mâlden dört mevsim veya dört yılda dörtbin dirhem ta'yîn etti. İbn Umer için de üçbinbeş-yüz dirhem ta'yîn etti.

Umer ibnu'l-Hattâb'a:

— İbn Umer de Muhacirler'dendir; onun tahsisatını dörtbinden niçin eksilttin? denildi.

Bunun üzerine Umer:

— İbn Umer'i ancak ana-babası hicret ettirmişlerdir, deyip: O kendi kendine muhacir olan kimse gibi değildir, gerekçesini söylüyordu [156].

131-.......Buradaki iki ta'rîkten birinde el-A'meş şöyle demiştir: Ben Şakîk ibn Seleme'den işittim, şöyle dedi: Bize Habbâb tah-dîs edip şöyle dedi: Bizler Rasûlullah'm maiyyetinde Allah'ın cihetini, yânî rızâsını arayarak (Medîne'ye hicret ettik, ecrimiz (va'di gereğince) Allah'a vâcib oldu. Yol arkadaşlarımızdan bunun ecrinden hiç-birşey yemeden âhirete geçenler vardır. Bunlardan biri Mus'ab ibn Umeyr'dir. O, Uhud günü şehîd edilmişti de biz onu, içinde kefenleyeceğimiz hiçbirşey bulamamış, ancak ak ve kara çubuklu ve kalemli bir ihram bulmuştuk. (Biz şehidi onunla kefenlemeye çalışıyorduk.) Bu alacalı ihramla başını örttüğümüz zaman ayakları meydana çıkıyor; ayaklarını örttüğümüzde de başı meydana çıkıyordu. Bu yokluk karşısında Rasûlullah (S) bize bu ihrâmh şehidin başım örtmemizi, ayaklarının üzerine de ızhır otundan koymamızı emretti. Bizden, kendilerine hicret meyvesi ulaşan ve bu meyveyi devşirenler de vardır [157].

132-.......Muâviye ibn Kurre şöyle demiştir: Bana Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin oğlu Ebû Burde tahdîs edip şöyle dedi: Abdullah ibn Umer bana:

— Sen babam Umer'in, senin baban Ebû Musa'ya dediği şeyi biliyor musun? dedi.

Ben:

— Hayır bilmiyorum, dedim.

Abdullah ibn Umer şöyle dedi: Benim babam senin babana:

— Yâ Ebâ Mûsâ, Rasûlullah'la maiyyetinde İslâm'a girmemiz, O'nun beraberinde hicret etmemiz, O'nun beraberinde cihâd etmemiz ve O'nun beraberinde yaptıklarımızın hepsinin bizim lehimize sabit olması ve Rasûlullah* tan sonra yaptığımız amellerin hepsi de başa-baş müsâvî olması, yânî lehimize ve aleyhimize birşey sabit olmaması seni sevindirir mi? dedi.

Buna karşı benim babam (doğrusu: Senin baban):

— Hayır (bu beni sevindirmez). Vallahi biz Rasûlullah'tan sonra da cihâd etmiş, namaz kılmış, oruç tutmuş ve daha birçok hayır ameli işlemişizdir. Ve bizim ellerimizle birçok beşer İslâm Dîni'ne girdi. Biz elbette bu amellerimizin sevabını da ümîd ediyoruz, dedi.

Bunun üzerine babam Umer:

— Fakat ben, Umer'in nefsi elinde bulunan Allah'a yemîn ederim ki, Rasûlullah'ın beraberinde yaptığımız amellerin bizim için sabit olup sevabının bize ulaşmasını, lâkin O'ndan sonra yaptığımız herbir amelden de başa baş müsâvî olarak (yânî ne lehimize, ne de aleyhimize birşey sabit olmayarak) kurtulmamızı çok arzu etmişimdir, dedi.

(Ebû Burde dedi ki:) Ben, İbn Umer'e:

— Şübhesiz senin baban Umer, Allah'a yemîn ederim ki, benim babam Ebû Musa'dan hayırlıdır, dedim [158].

133-....... Ebû Usmân en-Nehdî şöyle demiştir: Ben îbn

Umer(R)'den işittim: İbn Umer için: O babası Umer'den önce hicret etti denildiği zaman, bu sözden öfkelenerek şöyle demiştir:

Ben ve babam Umer, Rasûlullah'ın huzuruna geldik ve kendisini gündüz uykusu uyurken bulduk. Bunun üzerine tekrar konak yerimize döndük. Biraz sonra Umer beni gönderdi de:

— Git bak bakalım, Rasûlullah uyanmış mı? dedi.

Ben Rasûlullah'a geldim ve huzuruna girdim de kendisiyle bey'-at ettim. Sonra babam Umer'in yanına gittim ve ona Rasûlullah'ın uyanmış olduğunu haber verdim. Akabinde hızlı hızlı yürüyerek Ra-sûlullah'a gittik. Nihayet babam Umer, Rasûlullah'ın yanma girdi de, O'nunla bey'at yaptı. Sonra ben Rasûlullah ile (ikinci defa) bey'-atlaştım [159].

134-.......Ebû İshâk şöyle demiştir: Ben el-Berâ ibn Âzib(R)'den işittim, tahdîs edip şöyle dedi: Ebû Bekr, babam Âzib'den bir binek devesi satın aldı. Ben o deveyi Ebû Bekr'le beraber onun evine taşıdım.

Râvî dedi ki: Bu sırada Âzib, Ebû Bekr'e, Rasûlullah'ın hicret yürüyüşünü sordu. Ebû Bekr şöyle dedi:

Bizim üzerimize gözcüler tutuldu. Biz (üç gün sonra) geceleyin (mağaradan) yola çıktık. O gecemizi ve gündüzümüzü sür'atle yürüdük. Nihayet güneş gündüzün ortasına gelip dikildi. O sırada gözümüze büyük bir kaya göründü. Onun yanına geldik. Onun biraz gölgesi vardı.

Ebû Bekr dedi ki:

Ben Rasûlullah için beraberimde bulunan bir postekiyi yere dö-şedim. Sonra Peygamber onun üzerine yattı. Ben de onun etrafında olan şeyJeri bakıp araştırmak üzere gittim. Bu sırada bir çobanla karşılaştım ki, çoban küçük koyun sürüsü içinde bizim istediğimiz gibi o kayanın gölgesinden faydalanmak isteyerek, ona doğru gelmektedir. Ben çobana:

— Sen kimin çobanısın ey delikanlı? diye sordum. O:

— Fulân kimsenin çobanıyım, dedi. Ben ona:

— Senin koyunlarında süt var mı? dedim. O:

— Evet vardır, dedi. Ben ona:

— Süt sağar mısın? dedim. O:

— Evet sağarım, dedi ve sürüsünden bir koyun tuttu. Ben ona:

— Memesi üzerindeki kıl, toprak ve pislikleri silkele, dedim. Ebû Bekr dedi ki:

Çoban biraz süt sağdı. Benim yanımda da Rasûlullah'a su içir-diğim deriden bir su kabı bulunuyordu ve ağzı üzerinde bir bez parçası vardı. Sütün üzerine biraz da su döktüm, hattâ kabın aşağısı biraz soğudu. Sonra bunu Peygamber'e getirdim de:

— Yâ Rasûlallah, bu sütü iç! dedim.

Rasûlullah içti, ben de bundan hoşnûd oldum. Sonra hareket ettik. Bizi arayıcılar izimiz üzerinde idiler.

el-Berâ dedi ki: Ben Ebû Bekr'in beraberinde olarak onun ailesi yanına girdim. Birden kızı Âişe'yle karşılaştım ki, o kendisine ateşli bir hastalık isabet etmiş olduğu için yatmakta idi. Bu esnada babasını gördüm ki, onun yanma gitti de kızının yanağından öptü ve:

— Nasılsın ey kızcağızım? Dedi [160].

135-.......Peygamber'e hizmet eden Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Medine'ye geldi. Onun sahâbîleri içinde Ebû Bekr'den başka saç ve sakalı kırçıl kimse yoktu. Ebû Bekr saç ve sakalını kına-ve ketem bitkisi ile gıhfladı, yânı saçlarını boyadı. Ve Duhaym şöyle dedi: Bize el-Velîd tahdîs etti. Bize el-Evzâî tahdîs etti: Bana Ebû Ubeyd, Ukbe ibnu Vessâc'dan tahdîs etti. Bana Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edip şöyle dedi: Peygamber (S) Medine'ye geldi. Ebû Bekr, O'nun (Muhacir olarak gelen) sahâbîlerinin en yaşlısı idi. (Onun saç ve sakalının siyahlığına beyaz karışmıştı.) Ebû Bekr, kına ve ketem karışığı ile saçlarını boyadı da saçlarının kırmızılığı siyaha yakın derecede şiddetli, koyu renkli oldu [161].

136- Bize Esbağ ibnu'l-Fefec tahdîs etti: Bize Abdullah ibnu Vehb, Yûnus ibn Yezîd'den; o da îbn Şihâb'dan; o da Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da Âişe'den şöyle tahdîs etti: Ebû Bekr (R), Kelb oğulları kabilesinden bir kadınla evlendi ki, o kadına Ümmü Bekr denili-rid. Ebû Bekr, Medîne'ye hicret ettiği zaman bu kadını boşadı da, sonra o kadını, kadının amca oğlu (Ebû Bekr Şeddâd ibni'l-Esved ibn Abdi'ş-Şems ibn Mâlik ibn Ceûne) zevceliğe aldı. İşte o, (Bedir'-de öldürülüp de Peygamber'in kuyuya attığı) Kureyş kâfirlerine mersiye olarak şu kasideyi söyleyen şâirdir [162]:

Ve mâ zâ bi'1-kalîbi kalıbı Bedrin Mine'ş-şîzâ tüzeyyenu bi's-senâmi Ve mâ zâ bi'1-kalîbi kalıbı Bedrin Mine 'î-kaynâti ve 'ş-şerbi 'I-kirâmi Tuhayyî bi's-selâmeti Ümmü Bekrin Ve hel lî ba'de kavmi bin selâmı Tuhaddisuna'r-Rasûlu bi-en senahyâ Ve keyfe hayâttı esdâin vehâmi

137-.......Bize Hemmâm ibn Yahya, Sabit el-Bunânî'den; o da Enes'ten tahdîs etti ki, Ebû Bekr (R) şöyle demiştir: Ben Peygam-ber(S)'le beraber mağaranın içinde bulunurken başımı yukarıya kaldırdığım zaman üstümüzde bizi aramağa çıkan müşriklerin ayaklarını gördüm de:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Bunlardan bâzısı gözünü aşağıya eğmiş olsa, muhakkak bizi görecektir, dedim.

O:

— "Sus yâ Ebâ Bekr! Biz, üçüncüleri Allah olan iki kişiyiz!" buyurdu [163].

138-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Bir bedevî, Peygamber'e geldi de O'na hicretten (yânî çölden Medîne'ye hicret etmekten) sordu. Peygamber (S) ona:

— "Sakın hicrete kalkışma! Çünkü hicret işi çok çetindir. Senin develerin var mı?" buyurdu.

.Bedevî:

— Evet vardır, dedi. Peygamber:

— "Sen onların zekâtını veriyor musun?" dedi. Bedevî:

— Evet veriyorum, dedi. Peygamber:

— "Sen o develerin sütünden başkalarının da faydalanması için onları başka kimselere muvakkaten veriyor musun?" dedi.

Bedevi:

— Evet veririm, dedi. Peygamber:

— "Develerin su başına gelmeleri gününde oradaki fakirlere sütlerinden sağıp içiriyor musun?" dedi.

Bedevi:

— Evet içiririm, dedi. Peygamber:

— "Öyle ise sen denizlerin (yânî şehirlerin) ötesinde çalış! Çünkü Allah senin işinden hiçbirşey eksik bırakmaz (çölde de sana verir)" buyurdu [164].

45- Peygamber(S)İn Ve Sahâbîlerinin Medine'ye Gelişleri Babı [165]

139-.......Ensâr'dan el-Berâ ibn Âzib (R): Bize ilk önce hicret edip gelenler Mus'ab ibn Umeyr ve İbnu Ümmi Mektûm'dur. Sonra bize Ammâr ibn Yâsir ile Bilâl (R) geldi, demiştir.

140-.......Ebû İshâk şöyle demiştir: Ben el-Berâ ibnu Âzib(R) den işittim, o şöyle dedi: Bize ilk önce hicret edip gelenler Mus'ab ibn Umeyr ve İbnu Ümmi Mektûm'dur. Bu ikisi Medine müslümân-Iarına Kur'ân okuturlardı. Sonra Bilâl, Sa'd ibn Ebî Vakkaas, Ammâr ibn Yâsir hicret ettiler. Daha sonra Umer ibnu'l-Hattâb, Pey-gamber'in sahâbîlerinden yirmi kişi ile bize hicret edip geldi. Bunlardan sonra da Peygamber (S) -Ebû Bekr ve Âmir ibn Fuheyre ile- hicret edip geldi. Artık ben Medîne halkının Rasûlullah'm gelmesiyle ferahlandığı gibi

hiçbirşeyle ferahlandığını görmedim. Hattâ (Neccâr oğul-îarı'ndan) genç kızlar: "Rasûlullah geldi" cümlesini söyleyip sevinmeye başladılar. Ben de Rasûlullah hicret edip gelmeden önce el-Mufassal grubundan sayılan birtakım sûrelerle beraber "Sebbih ismeRabbike'l-a'lâ" Sûresi'ni okumuştum [166].

141-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Medine'ye hicret edip geldiğinde babam Ebû Bekr ile Bilâl sıtmaya tutulmuştu. Âişe dedi ki: Ben Ebû Bekr ve Bilâl'in yanlarına girdim de:

— Ey babacığım, kendini nasıl hissediyorsun? Yâ Bilâl, kendini nasıl buluyorsun? diye sordum.

Âişe dedi ki: Ebû Bekr'i sıtma ateşi yakalayınca, şu beyti okurdu:

Kulîu'mrün musabbahun S ehiihî Ve'î-mevîu ednâ min şirâki na'lihf

Yesrib diyarında her kişi âliesi içinde mes'ûd sabahlamışken, öliim insana ayakkabısının bağından daha yakındır (yânı ölüm ansızın yakalar da akşama diri bırakmaz)]

Bilâl de kendisinden humma nevbeti sıyrılınca sesini yükselterek şu beyitleri söylerdi:

Ela îeyte şı'rî heî ebîîenne leyleîen Bi-vâdin ve havlı ızhırun ve celîlu Ve hel enden yevmen miyâhe Mecennetin Ve hel yebduven lî Şâmeiun ve Tafîlu

(= Şunu bilmek isterim ki: Mekke vâdîsinde etrafımı ızhir ve celîl otları sararak bir gece olsun geceler miyim? Bir gün gelip de Ukâz'daki Mecenne sularının başına varır mıyım? Mekke'nin Şâme ve Tufeyl Dağlan acaba bir kerre daha bana görünürler mi?)

Âişe dedi ki: Ben Rasûlullah'a geldim de onların bu hâlini kendisine haber verdim. Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Yâ Allah, bize Mekke'yi sevdirdiğin gibi Medine'yi de sevdir, yâhud onu daha çok sevdir. Ve Medine'nin havasını bizim için sağlamlaştır. Medine'nin sâ' ve müdd ölçekleri hakkında bize bereket ihsan eyle! Medine'nin sıtmasını naklet de onu Mekke'nin Cuh-fesinde tut!" diye duâ etti [167].

142-.......Urve ibnu'z-Zubeyr tahdîs etti ki, kendisine Ubeydullah ibn Adiyy ibn Hıyar haber verip şöyle demiştir: Ben Usmân'-ın huzuruna girdim. Usmân şehâdet kelimelerini söyledikten sonra şöyle dedi:

— Amma ba'du; şübhesiz Allah, Muhammed'i hakk dîn ile peygamber gönderdi. Ben de Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne icabet edenlerden ve Muhammed'in gönderildiği esâslara îmân edenlerden oldum. Sonra iki kerre hicret ettim. Rasûlullah'ın dâmâdhğına nâiî oldum ve kendisiyle bey'atlaştım. Allah'a yemîn ederim ki, Yüce Allah O'nu vefat ettirinceye kadar ben O'na âsî de olmadım, O'nu aldatmadım da-[168].

Râvî Şuayb'e, İshâk ibn Yahya el-Kelbî el-Hımısî mutâbaat edip, bana ez-Zuhrî bunun benzerini tahdîs etti, demiştir.

143-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah haber verdi; ona da İbn Abbâs şöyle haber vermiştir: Abdur-rahmân ibn Avf, Umer'in yaptığı son haccda Minâ'da iken kendi ailesi yanına döndü ve orada beni buldu. Abdurrahmân dedi ki: Ben:

— Ey Mü'minlerin Emîri, şübhesiz hacc mevsimi insanların düşük ve sefîlolanlanm da burada toplar. Ben senin yapmak istediğin konuşmayı Medine'ye varıncaya kadar geri bırakmanı düşünürüm. Çünkü Medîne, Hicret ve Sünnet Yurdu'dur. Ve sen Medine'de fıkıh ehline, insanların ileri gelen şeriflerine ve re'y sahibi olanlarına ulaşırsın, dedim.

Umer:

— Elbette ben Medine'de ikaamet etmekte olduğum ilk makaam-da ayağa kalkıp hükümleri söyleyeceğim, dedi [169].

144-.......İbn Şihâb, Zeyd ibn Sâbit'in oğlu Hârice'den haber verdi (ki o şöyle demiştir): Ümmü'1-A'lâ, Peygamber'e bey'at etmiş Ensâr kadınlarından bir kadındır. O şöyle haber verdi: (Hicret'te) Mu-hâcirler'in oturacakları yerleri ta'yîn için Ensâr kur'a çektikleri zaman, kur'ada Usmân ibn Maz'ûn'un ismi Ümmü'l-A'lâ'nın ailesine çıkmış.

Ümmü'1-A'lâ dedi ki: (Biz Usmân ibn Maz'ûn'u evimizde konukladık.) Fakat Usmân bizim yanımızda hastalandı. Ben Osman'ın hastalığında ona hastabakıcılık yaptım. Nihayet vefat etti. Biz onu yıkayıp kendi elbisesi içine koyup kefenledik. Sonra yanımıza Peygamber girdi. Ben (cenazeyi tezkiye ederek):

— Yâ Ebâ Sâib, Allah'ın rahmeti üzerine olsun! Allah sana muhakkak ikram etmiştir! dedim.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Allah'ın bu ölüye ikram ettiğini sana bildiren nedir?" diye

sordu.

Ümmü'1-A'lâ dedi ki: Ben de:

— Yâ Rasûlallah! Babam anam Sana feda olsun, ben bilmiyorum. Fakat (bunca îmân ve itaati ile o ikram edilenlerden olmazsa) Allah kime ikram eder ki? dedim.

Rasûlullah:

— "Usmân ibn Maz'ûn'a yemîn olsun ki yakın, yânî ölüm gelmiştir. Ve Allah'a yemîn ederim ki, ben de bu ölü için hayır ve saadet umarım. Yine Allah'a yemîn ederim ki, ben Allah'ın Rasûlü olduğum hâlde bana (ve size yarın) Allah tarafından ne muamele yapılacağını bilemem" buyurdu.

Ümmü'1-A'lâ: Vallahi bundan sonra ben hiçbir kimseyi tezkiye etmem, demiştir.

Yine Ümmü'1-A'lâ: İbn Maz'ûn hakkındaki bu iş, beni hüzünlendirdi, akabinde uyudum. Ru'yâmda bana Usmân .ibn Maz'ûn'a âidakar bir pınar gösterildi. Hemen Rasûlullah'a gidip gördüğüm ru'yâyı kendisine haber verdim. Rasûlullah:

— "Bu pınar, onun dünyâda iken yapmakta olduğu sâlih amelidir" buyurdu [170].

145-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Buâs günü, Allah'ın kendi Rasûlü için

hazırladığı bir gündür ki, bu muharebenin neticesi üzerine Rasûlullah (S) Medîne'ye hicret etmişti. Bir hâlde ki, hicret sirasında muhârib Evs ile Hazrecliler'in cem'iyetleri dağılmış, şerifleri öldürülmüş ve yaralanmıştı. Bu perişanlık üzerine Allah muhârible-rin (Ensâr'm) İslâm camiasına girmeleri için bu günü RasûhVne hazırlamıştır [171].

146-....... Bize Şu'be, Hişâm'dan; o da babası Urve ibmı'z- Zubeyr'den; o da Âişe(R)'den şöyle tahdîs etmiştir: Bir ramazân bayramı yâhud kurbân bayramı günü Peygamber (S) Âişe'nin yanında iken ve Âişe'nin yanında da Ensâr'ın Buâs günü hiciv olarak, birbirlerine karşı atışıp söyledikleri şiirlerini tegannî edip okuyan iki şarkıcı kız varken, içeriye Ebû Bekr girmiş. Bu şarkıları için iki kerre:

— (Peygamber'in yanında) şeytân mızmârı mı? diye çıkıştı. Bunun üzerine Peygamber:

— "Yâ Ebâ Bekr, onlara ilişme! Her kavmin bir bayramı vardır, şübhesiz bizim bayramımız da işte bu gündür" buyurdu [172].

147-.......Enes ibn Mâlik tahdîs edip şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Medine'ye geldiği zaman, Medine'nin yüksek tarafında [173] Amr ibn Avf oğulları denilen bir obada konakladı.

Enes dedi ki: Rasûlullah onların içinde ondört gece ikaamet etti. Sonra (ana tarafından dayıları olan) Neccâr oğulları cemâatine haber gönderdi.

Enes dedi ki: Neccâr oğulları kılıçlarını kuşanarak geldiler.

Enes dedi ki: Rasûlullah binek devesi Kasvâ üzerinde, Ebû Bekr O'nun arka tarafına binmiş, Ensâr ve Neccâr oğullan cemâati de Ra-sûlullah'ın etrafını kuşatmış olarak muhteşem bir kaafileylejvledî-ne'ye doğru hareketi hâlâ gözümün önündedir. Nihayet Rasûlullah indi ve bineğini Ebû Eyyûb'un avlusuna bıraktı.

Enes dedi ki: Rasûlullah namaz vakti kendisine nerede yetişirse orada namazını kılardı; davar ağıllarında da namaz kıldığı olurdu.

Enes dedi ki: (Ebû Eyyûb'un evine yerleştikten) sonra, Rasûlul-lan Mescid'in inşâ edilmesini emretti ve Neccâr oğullan cemâatine haber gönderdi. Onlar geldiklerinde:

— "Ey Neccâr oğulları! Şu bustânınızın bedelini bana bildiriniz" dedi.

Onlar da:

— Vallahi biz onun bedelini Sen'den istemeyiz. Bizler onun ecrini ancak Allah'tan umarız, dediler.

Enes dedi ki: Bu bustânda size söyleyeceğim şu şeyler vardı: Bu bustânda müşrik kabirleri vardı; oyuk, tümsek, bakılmamış harabelik yerler vardı; bir kısmında da yabanî hurma ağaçlan vardı. Rasû-lullah emretti de müşrik kabirleri açılıp başka tarafa naklolundu, arsanın çukur ve harabelik yerleri düzeltildi, yabanî hurmalar da kesildi.

Enes dedi ki: Mescid'in (o zaman Kudüs cihetinde olan) kıble tarafına (mihrâb yerine) hurma ağaçlarını dizdiler. Kapının iki tarafını, yânî süvelerini taştan ördüler.

Enes dedi ki: Sahâbîler kısa vezinli şiirler söyleyerek bu taşları nakletmeye başladılar. Rasûlullah da onlarla beraberdi. Hepsi şöyle diyorlardı:

Allâhumme îâ hayra iîlâ hayru'l-âhireh Fağfir li'î-Ensân ve'1-Muhâcireh

(= Yâ Allah, âhiret hayrından başka hayır yoktur. Öyle ise Sen, Ensâr ile Muhâcirler'e mağfiret eyle.)[174].

46- Muhacirin Hacc Ye Umre İbâdetini Bitirdikten Sonra Mekke'de İkaameti(Nin Hükmü) Babı

148-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Ben Umer ibnu Abdilazîz'den işittim; o, Nemr'in kızkardeşinin oğlu Sâib ibn Yezîd'e:

— Sen Muhâcir'in Mekke'de ikaameti hakkında ne işittin? diye soruyordu.

Sâib ibn Yezîd de ona:

— Ben el-Alâ ibnu'1-Hadramî'den: Rasûlullah (S) "Sader tavafından sonra Muhacir için Mekke'de üç gece oturma ruhsatı vardır1* buyurdu, dediğini işittim, demiştir [175].

47- Târîh Ve Sahâbîler İslâm Târihinin Başlangıcını Hangi Vak'adan Ta'yîn Ve İ'tibâr Ettiler? Babı

149- Bize Abdullah ibn Mesleme tahdîs etti: Bize Abdulazîz, babası Ebû Hâzim'dan tahdîs etti ki, Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: İslâm târihine başlangıç ta'yûı ederlerken, sahâbîler, bu başlangıcın Peygamber'in peygamber gönderildiği zamandan veya vefatı ânından i'tibâr edilmesi hususunda sayılıp dökülen görüşlerden hiçbirine kıymet vermediler. Yalnız Peygamber'in Medine'ye gelmesi ve hicreti vaktinden başlamasına i'tibâr ettiler [176].

Hicrî Târîh Başlangıcının Kur'ân'dan Alınışı

es-Suheylî (581/1185), "İlkgününden..." (et-Tevbe: 108) âyeti hakkında şöyle dedi: "Bu âyette fıkıh, yânı ilim yönünden, Umer(R)'nin târîh başlangıcı hususunda kendileriyle istişare ettiği zaman bütün sahâbîlerin Umer ile beraber üzerinde ittifak ettikleri başlangıcın sahîhliği vardır. Onların re'yleri târihin hicret yılından olması (fikri) üzerinde ittifak etti. Çünkü o yıl, İslâm'ın izzet bulduğu, Peygam-ber'in emniyette (yânî korkusuz) olduğu, mescidlerin bina edildiği yıldır. İşte onların bu hicret yılını târîh başlangıcı yapma görüşleri tenzilin zahirine uygun düşmüştür. Şimdi biz onların bu fiilleriyle Yüce Allah'ın "Min evveli yevmin" kavlindeki "İlk gün"ün, zaman ta'yîni kendisiyle yapılagelen (hicrî) târih günlerinin birincisi olduğunu anladık. Eğer sahâbîler bunu bu âyetten aldılarsa, bu onlardaki bir ilimdir. Çünkü sahâbîler, Kitâbullah'ın te'vîlini en iyi bilen ve Kur'ân'daki işaretleri en iyi anlayan kimselerdir, Şayet bu bir re'y ve ictihâdla olduysa, muhakkak ki Allah onu, yapılmasından önce hissettirip belli etmiş ve doğru olduğuna işaret eylemiştir. Çünkü bilinen bir yıla yâhud bilinen bir aya yâhud bilinen bir târîhe izafe etmeden "Ben onu ilk gün yaptım" diyen bir kimsenin bu sözü ma'kûl olmaz. Hâlbuki burada ma'nâda o belli târîhe olandan başka hiçbir izafet yoktur. Çünkü ne lâfız, ne de hâl karinesi olarak başkasına delâlet edici karineler yoktur.

İşte bunu iyi düşün, iyi anla. Çünkü bunda hatırda tutup ezberleyen için taac-cüble ibret ve öğüt alınacak birşey, gönül gözüyle gören ve iyice görüp bilmek isteyen kimse için de bir ilim vardır." (Muhammed Cemâlüddîn el-Kaasımî, Me-hâsinu't-Te'vîi, VIII, 3266).

Mağara Günü

Kamerlerden sonra kamerler doğacak. Her kamerî seneden sonra bir kamerî sene gelecektir. Zaman dâiresi döndükçe, her görünüşünde sanki yeryüzünün tek noktasına işâretedecek, ışıklarını oraya tutup, orayı gösterecektir. Orası Hicret Ma- -ğarası'dır!

Veya kamer her dönüşünde o günün, Muhammed'in en güzel günü olduğunu gösterecektir. Çünkü "gün"ler içinde risâletine en fazla delâlet eden gün, o gün; inancının en mes'ûd günü, kalbinin en fazla ümîdle dolduğu gün, o gündür.

Ve o gün, müslümânlarm tereddüd etmeden, düşünmeden ve kendilerine işaret edilmeden takvimlerinin başlangıcı olarak kabul ettikleri gündür.

İslâm'da târih başlangıcı niçin Hicret Günü'dür de da'vete ilk başlandığı gün değildir? Ve niçin Bedir günü veya Hz. Muhammed aleyhi's-selâmm doğum günü veya Veda Hacci günü târih başlangıcı değildir?

Dış görünüşe göre ilk bakışta bu günler tebcile ve târîh başlangıcı olmaya, canını ve îmânını kurtarmak için karanlıkların örtüsüne, himayesine sığınarak terki diyar etme günündendaha lâyıktır, diye düşünürüz.

İslâm'ın târîh başlangıcı olarak Hicret Günü'nü seçen adam, "Akîde, îmân. ve edebiyat" mefhûmlarına bütün tarihçilerden ve başka görüşte olan mütefekkirlerden hem daha vâkıftır, hem mes'elenin ruhunu ve hikmetini anlamıştır. Çünkü inançlar, her bakımdan zorluklarla ölçülür, kurtuluş ve gâlibiyyetlerle değil! Çün-

kü dîn gâlib geldiği, da'vet netice verdiği zaman herkes îmân eder. Fakat hakka, hakîkate bağlanan ve zâtında îmânının zaferi tecellî eden insan, zorluk ânında da îmân edip etrafından başına gelecek belâları da hesaba katarak yola çıkan insandır. Onun için, Hz. Peygamber'in hicret ettiği gün, târîh başlangıcı olmaya başka günlerden daha lâyıktır; âyetin ifâdesine bakınız:

"Kâfirler O'nu Mekke'den çıkardıkları zaman bizzat Allah O'na yardım etti. O, o zaman ikinin ikincisi idi. Onlar mağarada iken Peygamber arkadaşına: Tasalanma, muhakkak Allah bizimle beraberdir, diyordu. Allah O'nun üzerine sekîne-tini (ma'nevî kuvvetlerini) indirmiş, O'nu sizin görmediğiniz ordularla te'yîd etmiş, kâfirlerin kelimesini alçaltmtştı. Allah 'm Kelimesi ise: O en yücedir. Allah mutlak gâlibdir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir" (et-Tevbe: 40).

Hicret'ten Önceki takvimin, Peygamber zamanında da tabiî olarak takvîm olması gerektiğini söyleyen söylesin, "Hicretten maksad Medine'ye gitmekti (?). Onun için Medine'ye gidildiği gün târîh başlangıcı olmalıdır, çünkü o gün fevkalâde bir gündür" desin... Ne denirse denilsin, şu kesindir ki, Kur'ân'm açıkça belirttiği "Zafer târihi", O'nun Mağara'da "İkinin ikincisi" olduğu gündür.

O açık kalbli Hattâb oğlu Umer ki -ister târîh başlangıcını tesbît eden o olsun, ister yapılan tesbîti kabul etmiş bulunsun, müsâvîdir- târîh günü olarak gözlerini "Sevr" Mağarası'na dikti ve ayırmadı. Ne Medine'ye-giriş gününü, ne Bedir zaferini, ne İran'ın fethi gününü târih başlangıcı olarak seçti! Sabit nazarla baktığı tek nokta "Görmediğiniz ordular..." idi. Şimdi onları biz de görüyoruz.

İslâm'a ilk da'vet günü de İslâm'ın ilk günü değildir. Çünkü îsâ'nın doğumunun Hristiyânlığın mu'cizesi olduğu gibi, Muhammed'in doğumu İslâm'ın mu'ci-zesi değildir. Çünkü Muhammed doğumunda da bizim gibi bir beşerdir. Fakat o ilk da'vet gününde de, da'vetin semere verip O'nun efendiliğini izhâr ettiği günde de, ve o da'vetin sahibinin ve arkadaşı Sıddîk'ın kalbinde ilk ağır imtihanını geçirdiği gün de, Mağara'da iki kişilerken de Peygamber'in Efendisi idi.

İnançların ve dînlerin târih başlangıçları böyle tesbît edilir. En zor günü ilk târîh günüdür. Garnîmetlerin alındığı, fetihlerin yapıldığı gün değil. Çünkü bunlar kalblerde basit, küçük sevinçler doğuran şeylerdir. O hâlde bir zaman, sâdece kalb-lerde gizli iken bir lâhzada güneş gibi zuhur ettiği ânı iyi tesbît etmemiz lâzımdır. Bir zamanlar inkâr edilirken varlığı ortadan kaldırılmağa çalışılırken, artık bugün kalblerin derinliklerinde yerleşmiştir.

imân ve Ümîd Günü: Mağara günü, Rasûlullah'ın günleri arasında hiç bir zaman unutamadığı, o muazzam sabrını gösterdiği ve özellikle üzüntü, hayret ve bekleyiş günüydü. îmân günü, ümîd günüdür. İçinde bulunduğu anda gönül huzuru olmayan insanın nazarlarını istikbâle çevirdiği gündür. Hiçbir insanını memnun edemeyen âlemin ümîdle beklediği gün... Âlemde hüzün ve hayret (şaşırma) ağır bastığı zaman, mutlakaa uzakta, gözlerden uzak, gizlenmiş birşey var demektir. Evet, mutlakaa gizlenmiş... Çünkü bütün bir kâinat, bütün bir insanlık âlemi ruhunu tatmin edecek bir îmân manzumesi aramaktadır. Bu sebeble îmân, istikbâl.içindir. Bundan dolayı da müstakbel, îmâmn olacaktır. Ve ümîdle bekliyoruz: Bütün insanlık, tesellisini "Mağara Gününün Sâhibi"nden bulacak, şayet O'nu tanırsa, insanca bir hayâta kavuşacaktır. (Abbâs Mahmûd el-Akkaad, Abkariyyetu Muhammed, Ter-ceme Alî Husrevoğlu, ızmir-Yeşiiyurt

1400/1979; s. 300-306).

150-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Namaz evvelâ ikişer rek'at olarak farz edildi. Sonra Peygamber (S) hicret etti. (Mukîm için) namaz dört rek'at olarak farz kılındı, sefer namazı ilk hâli üzere iki rek'at olarak bırakıldı.

Abdurrazzâk ibn Hemmân es-San'ânî, Ma'mer ibn Râşid'den bu hadîsi rivayet etmekte Yezîd ibn Zuray'a mutâbaat etmiştir [177].

48- Peygamber(S)'İn: "Yâ Allah! Sahâbîlerim İçin Hicretlerini Tamamla" Sözü Ve Mekke'de Ölenler İçin Mersiyesi (Yânî Onlara Acıyıp Yanması) Babı

151- Bize Yahya ibn Kazaa tahdîs etti. Bize İbrâhîm ibn Sa'd, ez-Zuhrî'den; o da Âmir ibn Sa'd ibn Mâlik'ten tahdîs etti ki, babası Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir; Veda Haccı yılı Mekke'de tutulduğum ve ölüme yaklaştığım şiddetli bir hastalığımda Peygamber (S) beni ziyaret etti. Ben:

— Yâ Rasûlallah! Bendeki bu hastalık, görmekte olduğun şu dereceye ulaştı. Ben mal sahibiyim. Bana bir tek kızımdan başka vâris olacak kimse yoktur. Buna göre ben malımın üçte ikisini sadaka yapayım mı? diye sordum.

Rasûlullah:

— "Hayır (sadaka etme)'* buyurdu. Râvî dedi ki: Ben:

— Yarısını sadaka yapayım mı? dedim. Rasûlullah:

— "Hayır" buyurdu da şöyle devam etti: "Üçte bir (sana sadaka yapman için yeter) yâ Sa'd! Üçte bir de çoktur. Çünkü senin ken-

di zürriyetini zengin bırakman, onları muhtaç ve insanlara el açar bir vaziyette bırakmandan hayırlıdır" buyurdu.

(el-Buhârî'nin şeyhi olan) Ahmed ibn Yûnus, İbrâhîm ibn Sa'd-dan: "Senin

kendi zürriyetini..." (diğer tarîkte de "Kendi vârislerini...") şeklinde söylemiştir.

— "Sen Allah cihetini, yânı rızâsını aramak için yapacağın her bir sadakaya mukaabil, Allah muhakkak senin ücretini verecektir. Hattâ (yemek yerken) eşin olan kadının ağzı içine koyacağın lokmadan da sevâb alacaksın" buyurdu.

Yine ben:

— Yâ Rasûlallah! (Siz Medîne'ye döneceksiniz de) ben arkadaşlarımdan geriye mi bırakılacağım? diye sordum.

O:

— "Sen bizden asla geride bırakılmayacaksın. Şayet sen Mekke 'de kalır da A ilah cihetini isteyerek iyi amel yaparsan, elbette o amelin sebebiyle bir derece ve yükseklik artırması yapmış olursun. Ve ben öyle ümîd ediyorum ki, sen (ömrün uzatılmak suretiyle) hayâtta sona bırakılacaksın. Hattâ seninle birtakım kavimler yararlanacak, diğer birtakımları da senden zarar göreceklerdir. Yâ Allah! Sahâbîleri-min (Mekke'den Medîne'ye) hicretlerini tamamlat Onları topukları üzerinde geriye döndürme!" buyurdu.

(Bunun üzerine Sa'd ibn Ebî Vakkaas şöyle demiştir:)

— Lâkin hâli kötü olan, Sa'd ibn Havle'dir. (Kendisinden hicret etmiş olduğu) Mekke'de ölmüş olmasından dolayı, Rasûluliah ona çok acır, kederlenirdi.

Ahmed ibn Yûnus ile Mûsâ ibn İsmâîl, İbrâhîm ibn Sa'd'dan "Kendi vârislerini... bırakman" diye söylemişlerdir [178].

49- Bâb: Peygamber (S) Sahâbîleri Arasındaki Kardeşliği Nasıl Kurdu? [179]

Abdurrahmân ibn Avf: Medîne'ye geldiğimiz zaman, Peygamber (S) benimle Sa'd ibnu'r-Rabî' arasında

kardeşlik akdi yaptı, demiştir [180].

Ebû Cuhayfe (R) de: Peygamber (S), Selmân el-Fârisî ile Ebu'd-Derdâ arasında kardeşlik akdi yaptı,

demiştir [181].

152-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Abdurrahmân ibn

Avf Medîne'ye geldiğinde Peygamber (S) onunla Sa'd ibnu'r-Rabî' el-Ensârî arasında kardeşlik akdi yaptı. Sa'd ibnu'r-Rabî', Abdurrahman ibn Avf'a, kendi ailesini ve malını yarı yarıya ona vermeyi arzetti. Abdurrahmân ibn Avf da ona:

— Allah ehlin ve malın hakkında sana bereket ihsan eylesin. Sen bana çarşıya delâlet et! dedi.

Müteakiben Abdurrahmân ibn Avf, (Kaynukaa çarşısına gidip gelmeye başladı,) keş ve yağdan (yânî bunları alıp satmaktan) çok şey kazandı. Birkaç günler sonra Peygamber Abdurrahmân'ı ziyaret ettiğinde, onun üzerinde zifaf edenlere mahsûs kokulu sarı boya izleri gördü. Peygamber ona:

— "Hâlin nedir yâ Abdarrahmân?" diye sordu. Abdurrahmân:

— Yâ Rasûlallah, ben Ensâr'dan bir kadınla evlendim, dedi. Rasûlullah:

— "O kadına ne kadar mehr verdin?" buyurdu. O da:

— Bir çekirdek ağırlığında altın, dedi. Bunun üzerine Peygamber ona:

— "Bir koyunla olsun düğün aşı yap" buyurdu . [182]

50- Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fası! gibidir.)

153-.......Humeyd et-Tavîl şöyle demiştir: Enes ibn Mâlik (R) bize şöyle tahdîs etti: Peygamber(S)'in Medine'ye gelmesi haberi Abdullah ibn Selâm'a erişti de, o hemen Peygamber'e geldi ve O'na birtakım şeyler soruyordu.

Abdullah:

— Ben Sana üç şey soracağım ki, bunların cevâblarını ancak bir peygamber bilebilir:

a. Kıyamet alâmetlerinin evvelkisi nedir?

b. Cennet ahâlîsi (cennete girdiklerinde) ilk önce hangi yemeği yiyecekler?

c. Çocuğun hâli nedir? Çocuk babasına yâhud anasına benziyor (ve onlardan birinin soyuna çekiyor)? dedi.

Peygamber:

— "Bu senin sorduğun soruları biraz önce Cibril gelip bana haber verdi" buyurdu.

Abdullah:

— Cibril, melekler arasında Yahûdîler'in düşmanıdır, dedi. Peygamber cevâba başlayıp:

— "a. Kıyamet alâmetlerinin en öncesi bir ateştir ki, o, insanları doğu taraftan batıya sürüp toplar.

"b. Cennet ahâlîsinin yiyeceği ilk yiyecek maddesi ise balık ciğerinin (sarkmış olan) fazlasıdır.

"c. Çocuğa gelince, (cinsî münâsebet esnasında) erkeğin suyu, kadının suyu önüne geçerse çocuğu kendi soyuna çeker; eğer kadının suyu erkeğin suyu önüne geçerse kadın çocuğu kendi soyuna çekip benzetir" buyurdu.

Abdullah:

— Eşhedu en lâ ilahe HleHlâhu ve enneke Rasûluttahı{ = Ben Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Sen'in de muhakkak Allah'ın Ra-sûlü olduğuna şehâdet ederim), dedi.

Abdullah devamla şöyle dedi:

— Yâ Rasûlallah! Yahûdîler, insanı hayrette bırakacak surette yalan söyleyen, asılsız isnâd ve iftiralarda bulunan haksız bir millet-

tir. (Benim müslümân olduğumu duyunca, türlü yalanlar uydurup iftirada bulunurlar.) İslâm'a girişimi bilmelerinden önce beni onlardan sorup, mevkiimi tasdik ettir, dedi.

(Peygamber, Abdullah'ı bir yere gizledi.) Akabinde Yahûdî zümresi geldi. Peygamber onlara:

— "İçinizdeki Abdullah ibn Selâm nasıl bir kişidir?" diye sordu.

Yahudiler:

— O bizim hayırlımız ve hayırlımızın oğludur. Yine o bizim en faziletlimiz ve en faziletlimizin oğludur, dediler.

Bu tezkiye üzerine Peygamber:

— "Abdullah ibn Selâm müslümân olursa ne dersiniz?" diye sordu.

Yahudiler:

— İslâm'a girmekten onu Allah'a sığındırırız, dediler. Peygamber bunu Yahûdîler'e tekrar sordu. Onlar da evvelki gibi

cevâb verdiler. Bunun üzerine Abdullah evden onların yanına çıktı da:

— Eşhedu en lâ ilahe illellahu ve enne Muhammeden Rasûlul-lahı{ = Allah'tan başka ilâh olmadığına veMuhammed'in Allah'ın Elçisi olduğuna şehâdet ederim), dedi.

Bu defa da Yahudiler:

—O bizim şerrlimiz ve şerrlimizin oğludur, dediler ve İbn Se-lâm'ın kadrini eksiltmeye çalıştılar. Abdullah:

— Yâ Rasûlallah, işte korkmakta olduğum bu söyledikleri idi, dedi [183].

154- Bize Alî ibnu Abdillah el-Medînî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Mut'ım'den şöyle dediğini işitmiştir: Benim bir ortağım çarşıda ödenmesi te'hîrli birtakım gümüş paralar sattı. Ben buna hayret ederek:

— Subhânallah! Bu satış iyi olur mu? dedim. Ortağım da:

— Subhânallah! Vallahi ben o gümüş paraları çarşıda sattım da, bu satışımı bana kimse ayıplamadı, dedi.

Bunun üzerine ben el-Berâ ibn Âzib'e (gidip, bunu ondan) sordum. el-Berâ cevaben:

— Peygamber (S) Medine'ye geldi, biz bu şekilde alım satım yapmakta idik. Peygamber: "Elden ele peşin olursa bunda be's yoktur. Veresiye olanına gelince, işte o iyi olmaz" buyurdu; sen Zeyd ibn Er-kam'a kavuş da bunu ondan sor. Çünkü o, ticâretçe bizim en büyüğümüz idi, dedi.

Bunun üzerine ben de bu mes'eleyi Zeyd ibn Erkam'dan sordum. O da el-Berâ'nın dediği gibi söyledi (yâni gümüş paralan gümüş paralar mukaabiîînde bir mecliste karşılıklı teslim almak ve müddetle teslim almak suretiyle yapılan alım satım uygulamasını söyledi).

Ve râvî Sufyân bir defasında: Peygamber (S) Medine'ye bizim üzerimize geldi, biz bu şekilde alım satım yapar hâldeydik, şeklinde söyledi. Ve Sufyân bu rivayetinde: Bir ortağım benim için ödenmesi hacc mevsimine yâhud hacca kadar te'hîrli olarak gümüş para sattı, tarzında söylemiştir [184].

51- Peygamber (S) Medine'ye Geldiği Zaman Yahudilerin (Kendisiyle Siyâsî Münâsebet Kurmak İçin) Peygamber'e Gelmeleri Babı [185]

"Hâdû", "Yahûdî oldular" demektir. Amma "Hudnâ" kavline gelince, o "Tevbe ettik" ma'nâsınadır; "Hâid",

"Tâib" demektir [186].

155-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S): "Yahûdîler'den (hahamlarından) on kişi bana îmân etmiş olsaydı, Yahûdîler'in hepsi bana îmân etmiş olurlardı" buyurmuştur [187].

156-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Medine'ye girdi. Bir de gördü ki, Yahûdîler'den birtakım insanlar âşûrâ gününü ta'zîm ediyorlar ve o gün oruç tutuyorlar. Bunun üzerine Peygamber: "Biz bu günü oruç tutmaya daha haklıyız" buyurdu -da, o gün oruç tutulmasını emreyledi [188].

157-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Medîne'ye gelince Yahûdîler'i âşûrâ günü oruç tutuyorlar buldu. Bu orucun sebebi kendilerine sorulunca da:

— Bu gün, Allah'ın Musa'ya ve İsrâîl oğullan'na Fir'avn'a karşı zafer ihsan eylemiş olduğu gündür. Biz bu günü Musa'yı ta'zîm etmek için oruç tutuyoruz, dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— ' 'Biz Mûsâ 3ya sizden daha ziyâde yakınız" buyurdu ve sahâbîlerine o gün oruç tutulmasını emreyledi [189].

158-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibmı Abdillah ibni Utbe, Abdullah ibn Abbâs(R)'tan haber verdi: Peygamber (S) saçlarını alnının üstüne salıverirdi. Müşrikler ise başlarının saçlarını alınlarının üst tarafından ikiye ayırırlardı. Kitâb ehli olanlar da baş saçlarını ayırmadan salıverirlerdi. Peygamber, hakkında hiçbirşeyle emroiunmadığı hâllerde Kitâb ehline uymayı severdi. Sonra Peygamber başının saçlarını iki tarafa ayırdı [190].

159-.......tbn Abbâs (R): Onlar Kitâb'ı parça parça kısımlara ayırıp da bâzısına îmân eden, bâzısına da inanmayıp kâfir olan Kitâb ehli kimselerdir, demiştir [191].

52- Selmân El-Fârisî(R)'Nin İslâm'a Girmesi Bâb1 [192]

160- Bana el-Hasen ibnu Umer ibn Şakîk tahdîs etti: Bize Mu'temir tahdîs edip: Babam Süleyman ibn Tahran şöyle dedi, dedi.

H ve yine bize Ebû Usmân en-Nehdî, Selmân el-Fârisî'den, kendisini on'dan fazla mâlikin, birbirinden satın almak suretiyle elden ele alıp verdiklerini tahdîs etmiştir [193].

161-.......Ebû Usmân en-Nehdî şöyle dedi: Ben Selmân(R)'dan işittim; o: Ben Râme Hürmüz beldesindenim, diyordu [194].

162-.......Bize Ebû Avâne, Âsim el-Ahverden; o da Ebû Usmân'dan haber verdi ki, Sehnân: îsâ ile Muhammed (S) arasında peygambersiz geçen müddet altiyüz senedir, demiştir [195]

---

[1] Bu "Besmele" ve "Kitâb" sözleri Buhârî'nin Vensik tarafından yapılan kitâb ve bâb tertibinde vardır (Miflâhu Kunûzi's-Sünne).

[2] el-Haşr Sûresi'nin bu âyetinde Yüce Allah, Ensâr'i övmektedir; bu sebeble başlığa konulması güzel olmuştur.

el-Ensâr, Nasîr'in cem'idir; Nasîr de Nâsır'in mübalağa sîgasidır. Yardım edici demektir. Ensâr da yardım ediciler demek olur. Sonra Ensâr kelimesi İslâ-mî bir isim olarak kullanılmış ve Medîne'nİn Evs ve Hazrec kabilelerine ve bunlarla muâhedeli bulunanlara verilmiştir. Hicret sırasında ve hicretten sonra bu kabileler halkının Peygamber'e ve Muhâcirler'e dolayısiyle İslâm'a malları ve canlarıyle büyük yardımda bulunmaları, bu şerefli unvanı kazanmalarına se beb olmuştur. Şu âyetler Ensâr'ın İslâm'a yardımlarını açıkça belirtmektedir: ' 'îmân edip hicret edenler, Allah yolunda mattanyle, canlarıyle cihâdda bulunanlar, (Muhacirler'i) barındırıp yardım edenler; işte onlar birbirlerinin velî-feridir,.."(el-EnfâI: 72).

[3] Gaylân, Ezd kabîlesindendir, fakat umûmî nisbet i'tibâriyle Ensâr'a dâhil olur. Burada zikredilen "Ezden bi'r-racûl"ün Gaylân veya ondan başka bir Ezdli olması muhtemeldir.

Enes ibn Mâlik burada verdiği cevâbla şu âyete işaret etmiş oluyor: "(İslâm'da) birinci dereceyi kazanan Muhacirler ve Ensâr ile onlara güzellikte tâbi' olanlar; Allah onlardan razı olmuştur. Onlar da Allah'tan razı olmuşlardır..." (et-Tevbe: 100).

[4] Buâs, Evs ve Hazrec kabileleri arasında yüzyirmi sene kadar sürmüş uzun ve kanlı harbin adıdır. Medine'ye iki mil mesafede bir kalenin adı olduğu ve bu büyük harbin orada cereyan etmesi yüzünden bu adla anıldığı da rivayet edilmiştir.

Evs ve Hazrec kabileleri Medine'de yaşayan milletlerin ve kavimlerin en sonudur. Evs İle Hazrec iki kardeştir. Babaları Haris ibn Sa'lebe'dir. Yemenlidir. Âlu Cefne veya Kuzâîler'dendir. Yemen'de Arîm seylinin meydana gelmesi üzerine bu iki kardeş, kabileleri halkı ile Yesrib civarına gelip yerleşmişler ve gitgide çoğalmışlardır. Müşrik olan bu iki kabile ile Yesrib'in eski ve nüfuzlu sakinlerinden olan Yahudiler arasında dîn İhtilâfı ve iktisâdı menfâatlerin çarpışması yüzünden muharebeler olduğu gibi, Arablar'ın seciyyesi gereği bu iki kardeş kabîle arasında da çekişmeler, ihtilâflar birbirini kovalamıştır. Bu iç harb-lerin sonuncusu, hadîste anlatılan Buâs Harbi'dir ki, rivayete göre yüzyirmi sene devam etmiştir. Arab Edebiyatı Buâs muharebelerinin şiirleri ile doludur. Peygamber'in Medîne'ye hicretinden beş sene evveline kadar devam eden bu kanlı harblerde her İki tarafın en ünlü başkanları ve

yiğitleri hadîste bildirildiği gibi ya ölmüş yâhud ma'lûl düşmüştü. Bu suretle za'fa uğrayan Evs ve Hazrec, Kureyş'le ittifak yapmak üzere Mekke'ye gitmişler, fakat Ebû Cehl'in müdâhelesiyle bu teşebbüsleri sonuçsuz kalmıştı. Bu müşkil vaziyette iken, bunlar Peygamber'e kavuştular. Peygamber'in okuduğu âyetler ve dînî öğütler bunların ruhunda derin değişiklikler meydana getirdi. Kendi aralarındaki ihtilâfın ancak Rasûlullah'ın hakemliği ve islâm Dîni'nin adalet düstûrlarıyle kaldırılabileceğine kanâat getirerek îmân ettiler ve bunun üzerine Birinci ve İkinci Akabe buluşmaları ve bey'atları yapıldı. Bu bey'atlarla Peygamber'in Medine'ye hicreti gerçekleşti ve hakîkaten Peygamber'in hicreti akabinde Evs ile Hazrec arasındaki asırlık ihtilâftan ve düşmanlıktan eser kalmadı; kardeş oldular. Bunu şu âyet açıkça belirtmiştir:

"...A ilah onların gönüllerine sevgi verip birleştirendir. Sen yeryüzünde olan herşeyi toptan harcamış olsan yine onların gönüllerini böyle birleştiremezdin.

[5] Hadîsteki son cümle ile Peygamber, Ensâr'a bağlılık ve uygunluğunu; Ensâr'ı başkalarına tercih ettiğini en belîğ bir uslûbla bildirmiştir: Hiç şübhesiz bu derece güzellikte yüksek şehâdet, Ensâr'ın ahde vefa ve komşuluk, arkadaşlık hukukuna feragatle uyma gibi faziletleri hâiz bulunmalarına dayanmaktadır. Bu cümle ile Peygamber'in Ensâr'a mutâbaatı anlaşılmamalıdır. Çünkü Peygamber, tâbi' olunan metbû'dur; itaat edilendir; tâbi' olucu ve itaat edici değildir. Erkek kadın her mü'mine O'na uyması farzdır (Aynî).

[6] Buhârî bunu Mağâzî'de, Tâif gazvesinde uzun bir metinle getirmiştir.

[7] Peygamber'in hadîs metnindeki "Eğer hicret olmasaydı ben muhakkak Ensâr'-dan bir kişi olurdum" sözü, Allah için hicretten sonra en büyük faziletin, İslâm'a yardım ve müslümânlara yardımda bulunmak olduğuna delâlet etmektedir.

[8] İbn Sa'd'ın nakline göre bu kardeşlik akdi, Bedir'den beş ay önce, Enes'in evinde, ellisi Muhacir, ellisi Ensâr'dan olmak üzere yüz kişi arasında yapılmıştır, tbnu Ebî Hayseme'nin târihinde Zeyd ibn Evfâ'dan gelen rivayete göre bu kardeşlik akdi Mescid'de yapılmıştır. Bu iki rivayeti, kardeşlik akdinin bu yerlerden birinde başlatılıp diğerinde devam ettiğini düşünmek suretiyle anlamak da mümkündür. Bunun tafsilâtı Mağâzî'den önce gelecektir.

[9] Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir.

[10] Ensâr, Rasülullah'a, hurmalıklarının mülkiyetini arzedip, mallarının yan yarıya taksimini rica etmişlerdi. Rasûlullah nusrat ve yardımın bu derecesini fazla görüp: "Hayır bu olmaz" buyurmuş ve akarın mülkiyeti sahihlerinin üzerinde kalmak üzere Muhâcirler'in çalışma ile ortak olmaları şeklini münâsib görmüş, böylece Ensâr'm mülkiyet haklarını korumuştur.

[11] Münafık zahiren mü'min, bâtmen kâfir demek olunca, Peygamber'le İlk Mu-hâcirler'i konuklama, onlara evlâd ve lyâllerinden daha ileri muamele etme, uğurlarında mal ve canlarını harcama, dostlarına dost, düşmanlarına düşman olma suretiyle barındırma, yardım ve İslâm Dîni'ni azîz kılıp yükseltme gibi sıfatlarla sıfatlanan Ensâr'a bu sıfatlarından dolayı buğz edenlerin -mü'min görünseler de- kalben kâfir olduklarında şübhe yoktur.

Bu hadîs, îmân Kitabı, "îmânın alâmetleri bâbı"nda da geçmişti.

[12] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Hadîs metnindeki Allâhumme ta'bîri ya te-berrük yâhud da sözünde doğru olduğuna Allah'ı şâhid tutmak içindir.

[13] Hadîslerin başlığa uygunlukları ma'nâlanndan meydana çıkar. Peygamber bu hadîslerde Ensâr'a: "Yâ Allah, Ensâr'ın zürriyetini kendilerine itaatli kıl" diye dua etmiş oluyor

[14] Sa'd ibn Ubâde ilk Akabe bey'atında bulunanlardandı. Fakat sonradan kendisinde kabîle gayreti gâlib olduğundan bu gayret kendisini birkaç hatâya sürüklemiştir. Rasûlullah'm ilkönce zikrettiği Neccâr oğullan, Evs kabîlesinin bir şu'besidir. Bunların başkanlığında Sa'd ibn Muâz bulunmuştur.

[15] Hadîsler birbirini açıklamaktadır. Bu hadîsin uzun bir rivayeti Zekât Kitabı, "Hurmanın tahmîn edilmesi bâbı"nda geçmişti. Bu sözlerin Tebûk seferinden dönüşte konuşulduğu, hadîsin oradaki rivayetinde açıkça belirtilmiştir.

Bu hadîslerdeki "Dûr", Dâr'm cem'idir. Îbnu'1-Esîr şöyle demiştir: Bunlar, meskûn menziller ve mahallerdir. Bu kelime Diyar şeklinde de cemi'lenir. Bunlardan burada kabîleler kasdedilmiştir. Herbir kabile bir mahallede toplandı da, bu mahalle "Dör"diye

isimlendi. O mahallenin sakinleri de muzâfın hazfı üzerine mecazen bu kelime ile isimlendirildi; yânî "Dâr", "Ehlu'd-dâr" demektir (Aynî).

[16] Buhârî, bu ta'Iîki Huneyn Gazvesi'nde tam olarak getirmiştir.

[17] Hadîslerin başlığa uygunluğu açıktır. Bunlar hadîsin iki ayrı tarîkten gelen rivayetleridir

[18] Bu hadîs, Cizye Kitabı, "Peygamber'in kesip verdiği arazî bâbi"nda da geçmişti.

[19] Katâde'den gelen bu ik'.ıci rivayet birinci isnâd üzerine atfedilmiştir. Bu, ayrı tarîklerde Peygamberin Ensâr'a üç ayrı lâfızla duâ ettiği görülmektedir.

[20] Hadîslerin başlığa uygunluğu meydandadır.

Bu hadîsler Cihâd KÌtâbı'nda da geçmiş, Mağâzî'de de gelecektir.

Hendek harbi ibn İshâk'ın, Urve'nin ve Katâde'nin kesin kanâatlerine göre hicretin beşinci yılı şevval ayında vâki' olmuştur. Mûsâ ibn Ukbe'nin ez-Zuhrî'den nakline göre, dördüncü sene şevvâlindedir. Enes ibn Mâlik de böyle demiştir. Buna Ahzâb harbi de denilir. Ahzâb harbi denmesi, birçok Arab kabilelerinin hizit hizib toplanarak Rasûlullah ile harb etmek üzere ittifak etmiş olmalarıdır. Rasu'ullah bu umûmî ittifaka işitince Medine etrafına hendek kazarak savunma harbi yapmayı uygun görmüş ve bunda gâlib olmuştu. İbn Hi-şâm'in beyânına göre, Hendek savunması İranlı Selmân'ın işaretiyle kabul edilmiştir.

[21] Âyet açıkça Ensâr'ı medh hakkında indiği için, başlıkla hadîs arasında uygunluk mevcûddur. Peygamber'e gelen o aç kimsenin bizzat Ebû Hureyre'nin kendisi olduğunu sarihler beyân etmişlerdir.

Âyette bildirilen haslete "îsâr" derler ki, kişinin kendisi muhtaçken, başkasının ihtiyâcını daha önde görerek, onun yardımına koşması demektir. Bu haslet Ensâr'da en mükemmel şekilde görülmüştür.

[22] Başlığa uygunluğu hadîsin sonundadır. Çünkü sonu, başlığın aynıdır.

Ensâr'ın iyilik edenlerinden kabul edin demek, onlara yönelip ikram edin; kötülük edenlerin kötülüklerinden vazgeçin demek, onların dînî haddler dışındaki kötülüklerini cezalandırmayın, affedin demektir. Bu hadîste Ensâr lehine büyük bir vasiyet ve çok kıymetli bir fazilet vardır: Bunca mal ve can fadâkâr-îıklarıyle kazanılmış en yüksek mertebeler hakkında sâdık habercinin beyânıyle bildirilen ne büyük bir müjde!

[23] Hakîkaten Ensâr gitgide azalmış ve zamanın geçmesiyle Ensâr'ın mikdârı insanlar içinde, yemekteki tuz derecesine inmiştir.

Bu hadîslerde affedilmesi emredilen kusurlar, dînî haddleri gerektiren kötülükleri şâmil değildir. İlâhî haddleri affetmek hakkı hiçbir kimseye verilmemiştir

[24] Bu hadîslerde geçen et-Keriş: Samimî dost, öz adam; el-Aybe: Küfe, zenbîl, heybe ma'nâsmadır. Burada Ensâr'ın samîmî dostluğu ve emînliği bu ta'bîrlerle ifâde edilmiştir.

Buhârî, bu kitabın başından buraya kadar Ensâr'ın umûmî olarak menka-belerini anlatan hadîsleri getirmişti. Bundan sonra Ensâr'dan bâzı büyüklerin menkabelerine âid hadîsleri sıralayacaktır.

[25] Sa'd ibn Muâz, Ensâr'ın Evs kabîlesinin en yüksek sîmâsıdır. Peygamber'in hicretinden önce Mus'ab ibn Umeyr'in delaletiyle müslümân olmuş, sonra kabilesi halkına: Siz müslümân oluncaya kadar sizin erkeklerinize, kadınlarınıza söz söylemek bana haram olsun! diyerek, bütün Abdu'l-Eşhel oğulları'nın hidâyetine sebeb olmuştur. Bedir ve Uhud'da hazır bulundu. Hendek harbinde bir ok yarası almış, Mescid'de kurulan bir çadırda tedâvî edildiyse de bir ay sonra o yaranın tekrar deşilmesiyle şehîd olmuştur. ,

Hadîste Sa'd'ın cennetlik olduğu haber verilmiştir ki, bu Sa'd için çok büyük bir menkabedir.

[26] Ars'm, Sa'd ibn Muâz'ın ölümü sebebiyle titremesi, o sırada Allah'ın Arş'ta bir his, bir idrâk yaratmasıyle mümkündür; yâhud

da Arş'ta bulunan meleklerin titremiş olmaları mecazî bir uslûbla ifâde edilmiş olabilir. Bu titreme, Sa'd ibn Muâz'ın ruhunun gelmesine sevinmekten hâsıl olan bir titremedir, denilmiştir.

[27] Başlığa uygunluğu "Hayırlınıza yâhud seyyidinize ayağa kalkınız" ve "Sen Allah'm hükmüne uygun hükmettin " sözlerindedir. Bu hükmün infazı ve bunun tafsîlâtı Mağâzî'de gelecektir.

Peygamber, Muhacirler arasında Ebû Bekr'i ne kadar severse, Ensâr arasında da Sa'd ibn Muâz'ı o derece severdi

[28] Hadîsin son rivayetinde isimleri açıkça söylenen bu iki sahâbînin biri Ensâr'ın Evs kabilesinden Useyd ibn Hudayr el-Eşhelî, diğeri de yine aynı kabileden Ab-bâd ibn Bişr el-Eşhelî'dİr. Bunların böyle bir nura nail olmaları, Peygamber'in sohbetini kaçırmamak ve yatsı namazını Peygamber'le birlikte kılmak faziletini kazanmak için gece karanlığına kalmalarıdır. Nitekim Ebû Davud'un Sünen'-indeki: "Karanlıklarda mescidlere çokça gidenlere, kıyamet gününde tam nura mazhar olacaklarını müjdele" hadîsinin doğruluğuna şâhid ve bu iki sahâbîye ikram olarak, bu nûr, bu dünyâda bile görülmüştür.

Useyd ibn Hudayr'm, Akabe Bey'atı'nda, Bedir gazvesinde bulunmak gibi yüksek mertebeleri vardır. Onun en yüksek bir hususiyeti de güzel sadâ ve edâ ile Ebû Mûsâ el-Eş'arî derecesinde te'sîrli Kur'ân okumasidır. Hoş ve dürüst Kur'ân okumada sahâbîlerin birincilerinden idi. Onun Kur'ân okuyuşunda melekler bile hazır olurlardı. el-Kehf Sûresi'ni okurken bulut kümesi içinden parıltılar şeklinde melekler inmişti. Bedir'den Kudüs'ün fethine kadar hayâtını cihâdla ve Kur'ân'a hizmetle geçiren Useyd, yirminci hicret yılında Medine'de vefat etmiş, tâbutu Bakı'a taşınırken Umer de tâbutun iki kolunu yüklenmiştir.

Abbâd ibn Bişr de Bedir'de hazır bulunmuştur. Zuhrî, Abbâd'ın Yemâ-me'de, kırkbeş yaşında iken şehîd olduğunu bildirmiştir.

[29] Muâz ibn Cebel, onsekiz yaşında müslümân olarak Akabe Bey'atı'nda bulunmuştur. Üstün bir zekâya ve güzel bir endama mâlikti. Bedir'den İ'tibâren bütün gazvelerde Peygamber'in yanından ayrılmamıştır. Peygamber: "Ümmetimin halâî ve haramı en iyi bileni Muâz'dır" buyurmuştur. Peygamber, Muâz'ı vefatından önce Yemen'e göndermişti. Gönderilme târihi hakkında görüş ayrılıkları vardır. Vâlî veya muallim olarak gönderildiği hakkında da görüş ayrılıkları vardır.

Muâz ibn Cebel, Tihâme'de, Ürdün'de, Gor'da henüz otuzbeş yaşında bir genç iken onsekiz yılında Amvâs tâûnu hastalığından vefat etmiştir.

[30] Âişe'nin bu ifâdesi, uzun Ifk hadîsinin bir parçasıdır.

Sa'd ibn Ubâde, Akabe Bey'atı'nda bulunmuş kıdemli sahâbîlerdendi. Gazalarda Hazrecliler'in sancağını taşırdı. Âişe'nin şehâdet ettiği gibi, Ifk hâdisesinden evvel iyi bir kimse idi. Fakat CâhilÎyet devrinden beri Arablar arasında hakîkaten ziyâde kabile gayreti hüküm sürdüğünden, Sa'd ibn Ubâde de Hazrec-liler'i ve bu arada tbnu Ubeyy gibi azgın bir münâfıkı müdâfaa edeyim derken haktan ayrılıyordu. Sa'd ibn Ubâde, Peygamber'in vefatı üzerine Ebû Bekr'e bey'at etmekten çekinerek Şâm tarafına gitmiş ve onbeşinci hicret yılında Hav-rân'da vefat etmiştir.

[31] Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah siz Sâide oğulları'na birçok insanlar üzerinde fazilet verdi" sözündedir. Çünkü Sa'd ibn Jbâde, Hazrec'in Sâide oğulları kulundandır ve bu kolun önde gelenlerindendir.

Bu hadîs yakında da geçmişti.

[32] Ubeyy ibn Ka'b, Ensâr'ın Hazrec kolunun Neccâr oğulları boyundandır. İlk müs-lümânlardandır. Akabe'de ve ondan sonraki gazvelerde hazır bulunmuştur Otuzuncu hicret yılında Medine'de vefat etmiştir.

[33] Bu vak'a Ubeyy için hiç kimsenin ortak olamayacağı yüksek bir menkabedir. Umer: Ubeyy, seyyidu'l-müslimîndir, der idi. Bu sûrenin ona okunması, şüb hesiz ona öğretmek içindir; yoksa ondan öğrenmek için değildir. Sûrenin diğerlerinden önce Ubeyy'e arz olunmasının sebebi de Ubeyy'in Kur'ân lâfızlarını, edâ keyfiyetlerini, kıraat vecihlerini öğrenmeye ehemmiyet vermesidir. Bu se-beble Kur'ân'ın kıraatine ihtimam eden hafızlara Kur'ân'ı arzetmek, bir sünnet olarak devam edegelmiştir. Başka bir sebeb de Kur'ân'ı onun dilinden öğrenmeye teşvik olabilir. Nitekim öyle de olmuştur: Rasûlullah'tan sonra Ubeyy, kıraat ilminin müstakil imamlarından biri olmuştur.

Kur'ân sûreleri arasında bu sûrenin tahsis buyurulması da, bu sûrenin İslâm Dîni'nin asıllarını, kaaidelerini ve en yüksek mühimmelerini vecîz bir uslûb İle ihtiva etmesindendir.

[34] Zeyd ibn Sabit, Peygamber'in Medine'ye hicretinde onbir yaşında idi. Hicretten evvel ezberlediği onaltı sûreyi Peygamber'e okumuş, O'nun büyük takdirine nail olmuştu. Medine devrinde Peygamber'in vefatına kadar vahiy kâtibliğinde kalmıştır. Yaşı küçük olduğundan Bedir harbine katılmasına izin verilmemiş, Uhud'dan sonraki bütün gazvelere katılmıştır. Tebûk gazvesinde Neccâr oğulları'nm bayrağını Umâre ibn Hazm'dan alıp Zeyd'e vermiş, Umâre sebebini sorunca: "Kur'ân öne geçirilir. O Kur'ân'ı senden çok bilir" buyurmuştur. Peygamber, yabancı hükümdarlardan gelen mektûbları terceme etmesi için Zeyd'e Süryânî ve İbranî dillerini öğrenmesini emretmiş, o da kısa zamanda bu dilleri öğrenmiştir. Farâiz ilmini en iyi o bilirdi. Ebû Bekr'in emri ile bütün Kur'ân'ı, muntazam bir şekilde sahîfelerde bir araya topladığı gibi, Usmân'ın emri ile de bu ilk Mushaf'ı bir hey'et başkanlığı sorumluluğunda, bugün elimizdeki tertîb-le çoğaltmıştır. Hicretin kırkbeşincİ yılında vefat etmiş, namazını Mervân ibn Hakem kıldırmıştır.

Zeyd ibn Sabit 'in özellikleri şöyle özetlenebilir:

1. Medine devri süresince vahiy kâtibliği,

2. Rasûlullah'ın sağlığında Kur'ân'ı ezberleyenlerden biridir.

3. Kur'ân'ı en düzgün okuyanlardandır.

4. Kur'ân hafızları İçinde en uzun yaşayanıdır.

5. Tebûk'te sancakdâr yapılırken belirtilen tercih sebebi.

6. Çok zekî olup yabancı dil öğrenmesi.

7. Ebû Bekr'in Kur'ân'ı onun toplamasını emrettiği sırada: "Ey Zeyd, sen akıllı, reşîd bir gençsin; biz seni hiçbir kusur ile itham edemeyiz" diye tezkiye etmiş olması.

[35] Kur'ân'ı ezberleyenlerin bu dört zâttan ibaret olduğu sanilmamalıdır. Dört Ha-lîfe'nin içlerinde bulunduğu daha birtakım sahâbîler Kur'ân'ı ezber etmişlerdir. Buna geçen hadîsler de delâlet eder. Belki Enes İbn Mâlik bu hadîsinde yalnız bir kabileden, yalnız Ensâr'dan dört zâtın Kur'ân'ı ezberlemiş olduklarını bildirmiş olmaktadır.

[36] Ebû Talha Zeyd ibn Sehl künyesi ile meşhurdur. Sahâbîler arasında kahraman ve atıcılanndandı. Ebû Talha bütün savaşlara katılmış, bilhassa Uhud'da çok yararlık göstermiş, Peygamber'e atılan düşman oklarına göğüs germiştir. Gür sesli olduğundan Peygamber: "Ebû Talha'nın ordu içinde sesi, yüz adamdan hayırlıdır" buyurmuştur.

Ebû Talha, Enes'in üvey babasıdır. Enes'in öz babası Mâlik, Şam'da kâfir olarak ölmüştü. O zaman Enes, sekiz yaşında idi. Annesi Ümmü Suleym ilk kocası öldükten sonra Ebû Talha ona evlenme teklîf etmişti. Ebû Talha o zaman müşrik idi. Ümmü Suleym, kendisi müslümân olursa onunla evlenebileceğini, mehir de istemeyeceğini bildirdi. Bunun üzerine Ebû Talha müslümân oldu ve Ümmü Suleym'le evlendi. Bu karı-koca, İslâm yiğitliğinin benzersiz örnekleridirler.

Ebû Talha, hicrî otuz yılında vefat etmiştir.

[37] Abdullah ibn Selâm, İsrâîl oğulları'ndan ve Yûsuf Peygamber'in soyundandır. Kendisi ve babası Selâm ibn Haris, Yahûdî âlimlerindendi. Peygamber'in Me-dîne'ye hicreti üzerine müslümân olmuştur. Câhiliyet devrinde adı Husayn iken, Rasûlullah ona Abdullah adını vermiştir. Tirmizî'nin rivayetinde Peygamber onun hakkında: "Abdullah ibn Selâm, cennet ehli olan on kişinin onuncusudur" buyurmuştur. Hicretin 43. yılında Medine'de vefat etmiştir.

[38] Hadîsin Abdullah ibn Selâm için büyük bir menkabe ihtiva ettiği gizli değildir.

ez-Zemahşerî şöyle demiştir: Abdullah ibn Selâm Kur'ân ile Tevrat arasındaki benzerliği, her iki kitabın tevhîd, mebde', maâd, sevâb, ikaab, ba's, he-sâb, gibi dînî asıllara delâlet etmesinde bulmuştur. Ve kavmine:' 'Musa'ya inen Tevrat'ı Allah Kelâmı olarak kabul edip de Muhammed'i ve O'na inen Kur'-ân'ı inkâr etmek zulümdür" diyerek müslümân olmuştur.

Bâzı âlimler, sûrenin Mekkî, Abdullah'ın İslâm'a girişi Medine'de oldu-•ğundan bu şahidin Abdullah değil, Mûsâ olduğunu söylemişlerdir.

[39] Başlığa uygunluğu açıktır. Peygamber'in bu ta'bîrİ şu âyetin muhtevasını işaret etmektedir: "Hakikat îmân ile küfr apaçık meydana çıkmıştır. Artık her kim azgınları tanımayıp da Allah *a îmân ederse, o muhakkak ki kopması olmayan en sağlam kulpa yapışmıştır... " (el-Bakara: 256).

Abdullah ibn Selâm'ın İslâm'a girişini anlatan bir hadîs, daha önceki ki-tâbda geçmişti: Buhârî, Enbiyâ, "Bâbu halkı Âdem... bâbu kavlihi taâlâ: Ve iz kaale Rabbuke lil-melâiketi innî câilun fî'I-ardı halîfe.." IV, 226 "133".

Sahîh-iMüslim ve Tercemesi'nde daha tafsîlli hadîsler vardır: VII, 407-412.

[40] Bu hadîsteki sözleri Abdullah ibn Selâm'm son derece takvâlı olduğunu ifâde etmektedir ki, bu, onun için büyük bir menkabedir

[41] Hadîsteki "Sen büyük bir eve girersin" ifâdesi, onun evine Peygamber'in girdiğini ifâde eder ki, bu da Abdullah'ı bir büyütmedir.

[42] Hadîce, Huveylid ibn Esed ibn Abdi'1-Uzzâ ibn Kusayy'ın kızıdır. Hadîce'nin nesebi, Peygamber'in nesebi ile Kusayy'de birleşir, buna göre kadınların ne sebce kendisine en yakın olanı Hadîce'dir. O'nun Kusayy soyundan evlendiği, Hadîce'den başka bir de Ümmü Habîbe vardır. Câhiliyet devrinde Hadîce, Tâ-hire adiyle çağrılırdı. Annesi Fâtıma bintu Zâide'dir. Cumhura göre Hadîce ile evlendiğinde Peygamber yirmibeş, Hadîce kırk yaşında bulunuyordu. Bu evlilik yirmidört sene sürmüştür. Hadîce hicretten birkaç sene evvel 64,5 yaşında vefat etmiş ve Hacûn'a gömülmüştür. Hadîce ittifakla İlk müslümân olan insandır. Başlıktaki "Tezvîc" kelimesi, "Tezevvüc"yerinde kullanılmış olup, "Çift-. lenmek" ve "Evlenmek" ma'nâsınadır. Tef'îl sığasının tefe'ûl ma'nâsmda kullanılması yaygındır.

[43] İmrân kızı Meryem hakkındaki âyetlerden biri şudur:

"Hani melekler: Ey Meryem, şübhesiz ki Allah sana seçkin bir hususiyet verdi. Seni tertemiz büyüttü. Seni âlemlerin kadınları üzerine mümtaz kıldı, demişti" (ÂIu İmrân: 42).

Hadîce'nin fazîleti, bu hadîste ve gelecek hadîslerde belirtilmiştir. Hadîce, Aişe ve Fâtıma'nın fazîlet sıralan hakkında görüş ayrılıkları vardır. Bu görüş ayrılıklarının ortak noktası, her üçünün diğerine kıyâsen ayrı ayrı fazîlet ve üstünlük cihetleri bulunmasıdır.

[44] Buraya kadar geçen hadîslerin başlığa uygunluğu açıktır.

Peygamber'in, İbrahim'den başka bütün çocukları Hadîce'den doğmuştur. Bunlar Zeyneb, Rukayye, Ümmü Kulsüm, Fâtıma, Kaasım, Tâhir, Tayyİb'dir. Bu üç erkek çocuk peygamberlikten önce vefat etmişlerdir. Kızların hepsi İslâm devrine yetişip müslümân olmuşlar ve Medine'ye hicret etmişlerdir. Bunlardan üçü Peygamber'den Önce vefat etmişler; yalnız Fâtıma, Peygamber'den altı ay kadar sonra vefat etmiştir. Peygamber'in nesebi Fâtıma'nın çocuklarından devam etti. İbrahim, Marye'den doğmuş ve onsekiz aylık iken ölmüştür.

[45] Âişe'nin ileri sürdüğü hayirlılık, gençlik ve güzellik i'tibâriyledir denilebilir: Ra-sûlullah'm sükûtu ise bir müsamahalı davranıştır. Çünkü bu sözler kadınlık gayretiyle söylenmiştir. Gayret (kıskançlık) fıtrî bir hâl olduğu için; bundan dolayı kadınlara ceza sabit olmuyor.

[46] Cerîr, dokuzuncu veya onuncu hicret yılında ve bir rivayete göre Peygamber'in vefatından seksen gün kadar evvel, Veda Haccı sırasında müslümân olmuştur. Ruceyle kabilesinin başkanlarından olduğu için Peygamber, üzerine otursun diye yere kaftan yayarak ikramda bulunmuştu. Peygamber tarafından Yemen'e âmil ta'yîn olunmuştur. Sonra Medâin'in fethinde büyük hizmetleri görülmüş, Kaa-dişiye harbinde İslâm ordusunun sağ kanadına kumanda etmiştir. Umer, Ce-rîr'i çok severdi. Güzel çehreli olduğu İçin: "Cerîr, islâm Ümmeti'nin Yûsuf'udur" der idi.

Cerîr, Kûfe'de ikaamet etmiş, 51 veya 54 yılında vefat etmiştir.

[47] Bu hadîslerde Peygamber'in Cerîr'e ikram etmesi, hem Cerîr'e, hem de Ahmes kabilesi süvârîlerine duâ etmesi bulunduğundan, başlıkla uygunlukları yerindedir.

Bu Zu'1-Halasa puthânesinin yıkılması hadîsi Cihâd'da, "Fetihler hakkında müjde'bâbı"nda da geçmişti.

[48] Huzeyfe ibnu'l-Yemân el-Absî, Hısl yâhud Huseyl ibn Câbir'İn oğludur. Her ikisi de büyük sahâbîlerdendir. Hısl ibn Câbir nasılsa birini Öldürmüş olduğundan, memleketinden kaçarak Medîne'ye gelmiş, Evsîler'den Abdu'l-Eşhel oğul-lan'na halîf olmuş. Evs ile Hazrec, aslında Yemen'den gelme olduklarından Yemânî'dirler. İşte Hısl, bu Yemânîler'e katıldığı İçin kavmi tarafından kendisine "Yemân" lakabı verilmiştir. Huzeyfe, Rasûlullah'm hâle ve geleceğe âid gizli haberlerinin sahibi olmuştur. Babasıyle beraber Uhud

harbinde hazır bulunmuş, babası yanlışlıkla bir müslümân tarafından öldürülmüştür. Peygamber tarafından verilen diyeti Huzeyfe, müslümânlara sadaka etmiştir. Huzeyfe, Umer tarafından Selmân Fârisî'den sonra Medâin Vâlîlîği'ne getirilmiş, ömrünün sonuna kadar o hizmette kalmıştır.

Vefatı, Usmân'ın Öldürülmesinden ve Alî'ye bey'at edilmesinden kırk gün sonradır (Tecrîd Ter., II, 383-384).

[49] Bu hadîste açıkça ifâde ettiği gibi Hind'in müslümân olmadan önceki târihî hayâtı, Peygamber'e ve müslümânlara karşı buğz ve kînle doludur. Son derece zekî ve tedbirli olan Hind, Uhud harbinde Kureyş ordusu içinde şiirler okuyarak, Kureyş askerlerini İslâm ordusu üzerine heyecanlandırıp cesaretlendirmiştir. Orada şehîd Hamza'nın ciğerini ağzına alıp çiğnemiştir.

Hind'in babası Utbe ibn Rabîa, Kureyş başkanlarından olarak Bedir harbine gelmiş ve orada öldürülmüştür.

Hind, kocası Ebû Sufyân ile beraber Mekke fethi günü müslümân olmuş, İslâm'da sebat ve güzel hareket etmiştir. Yermuk harbinde de kocasıyle beraber hazır bulunmuş, İslâm askerlerini Rûmlar'a karşı ateşli hitâbeleriyle heyecanlandırıp teşvîk etmiştir.

Umer'in halifeliğinde, Ebû Kuhâfe'nin öldüğü gün vefat etmiştir.

Peygamber, kadınlardan: "... Hırsızlık yapmamaları, zina etmemeleri..." (el-Mümtehıne: 12) diye bey'at alırken: Hürre kadın zina eder mi? diyen şanlı kadındır.

[50] Zeyd ibn Amr, Peygamber'in cennetle müjdelediği on zâttan birisi olan Saîd ibn Zeyd'in babası, Umer ibn Hattâb'm da amcası oğludur. Zeyd, Tevhîd Dîni arayan muvahhidlerden idi, putlara tapmaktan, şirkten sakınırdı. Fakat Pey-gamber'e peygamberlik gelmezden beş sene evvel vefat etmiştir, Peygamber: "Zeyd, (benimle îsâ arasında) yalnız başına bir ümmet olarak diriltilir" buyurmuştur.

Buhârî, bunun hadîsini bu bakımdan burada zikretmiştir.

[51] Yânî sizin bu fiiliniz akla, adalete uygun mudur? diyerek onları ayıplardı.

[52] Yahûdî âlimin bu sözü, şu âyete uygundur: "İbrâhîm ne bir Yahûdî, ne de bir Hristiyan'dt. Fakat o, Allah'ı bir tanıyan dosdoğru bir müslümândı. Müşriklerden de değil idi o" (Âiu İmrân: 67).

[53] Ebû Nuaym'ın Mustahrac'mda. Ebû Usâme hadîsinde: Zeyd: Benim ilâhım İbrahim'in ilâhı; dînim de îbrâhîm'in dînidir, der idi, şeklindedi

[54] Bu hadîsler Zeyd ibn Amr'ın faziletlerini pek güzel ortaya koymaktadırlar.

Câhiliyet devrinin kız çocuklarını diri diri gömme feceâtı, Kur'ân-ı Kerîm'de de zikredilip kötülenmiştir:

"... Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin. Sizin de, onların da rızkını biz vereceğiz,..'"' (el-En'âm: 151);

"Evlâdlartnızı fakirlik korkusuyla öldürmeyin. Onları da, sizi de biz rızık-landmnz. Hakikat onları öldürmek büyük bir suçtur" (el-tsrâ: 31);

' 'Diri diri gömülen kız hangi suçtan dolayı öldürüldüğü sorulduğu zaman..." (et-Tekvîr: 8-9).

Zamanımızda yeniden gündeme getirilip propogandasi yapılan nüfûs plânlaması çalışmalarında bu âyetlerden gaflet edilmemelidir!..

[55] Yıkılacak hâle gelen Ka'be'yi, peygamberliğe yakın Câhiliyet günlerinde Kureyş yeniden bina etmişti. Bunun târihi hakkında yedi ayrı rivayet vardır: Bu sırada Peygamber bulûğa ermemişti (Zuhrî); onbeş yaşında idi (tbn Battal, İbnu't-Tîn); peyamberlik ile Ka'be'nin binası arasında beş yıllık zaman geçmiştir (İbn Hişâm); Ka'be'nin yeniden inşâsında Peygamber otuzaltı yaşında idi; yeniden inşâ, Hadîce ile evlenmesinden önce idi (Beyhakî); Hadîce ile evlenmesinden on sene sonra idi (Muhammed ibn İshâk); peygamberlikten on sene evvel idi <Mû-sâ ibn Ukbe ve Mucâhid). Bu inşâ hizmetinde erkek, kadın, yaşlı, çocuk bütün Kureyş çalışmıştır.

[56] Başlığa uygunluğu "Ka'be bina edileceği zaman" ve "Peygamber ile amcası Abbâs gidip sırtlarında taşlan naklediyorlardı" sözlerindedir. Bu Peygamber'in Ka'be'nin yeniden inşâsında bizzat çalıştığının delilidir. Peygamber'in bayılması, avret yerinin açılması sebebiyle duyduğu derin utanmayı ifâde eder. Namaz Ki-tâbı'nın evvellerinde geçen rivayette: "İşte o günden sonra hiç çıplak görülememiştir" ziyâdesi vardır. Bu hadîs Hacc Kitabı, "Mekke'nin fadlı ve bina edilmesi bâbı"nda da geçmişti.

[57] Bu hadîsin başlığa uygunluğu, bunda Ka'be etrafına duvar örülmesi, sonra bunun uzatılıp yükseltilmesinin bildirilmesi yönündendir.

[58] Câhİliyet günleri, îsâ Peygamber ile Peygamberimizin peygamberliği arasında geçen müddetin adıdır. Bu devirde câhilce işler çok olduğu ve umûmî bir cehalet hüküm sürdüğü için bu isimle adlandırılmıştır (el-Kirmânî).

[59] Başlığa uygunluğu "Âşûrâ, Câhiliyet devrinde Kureyş'in oruç tutar olduğu bir gündü..." sözlerindedir. Bu hadîs Oruç Kitabı, "Âşûrâ orucu bâbı"nda da geçmişti.

[60] Başlığa uygunluğu "Câhiliyet devrinde müşrikler hacc aylarında umre yapmayı yeryüzünde işlenen günâhlardan sayarlardı" sözlerindedir. Bu hadîs dahî Hacc Kitabı, "Temettü' ve ifrâd bâbı"nda geçmişti.

[61] Bu, uzun bir kıssadır. Mûsâ ibn Ukbe şöyle zikretmiştir: Seyl, Mekke'nin yukarı tarafında kayalar üzerinden gelirdi de, Mekke'yi harâb eder; Mekkeliler suların Ka'be'ye girmesinden korkarlardı. Bunun için Ka'be'nin binasını sağlamlaştırmak istediler. Bu maksadla Ka'be'nin üzerine ilk çıkan ve ondan bir parça yıkan, el-Velîd ibnu'l-Mugîre oldu... (Aynî).

[62] Hadîsin başlığa uygunluğu "ihramda susma, Câhiliyet devri işlerindendir" sö-zündedir. Hadîsin son fıkrası, bekaanız, imamlarınız dosdoğru oldukları müd-detçedir. Çünkü imamların doğrultmalanyle haddler ikaame edilir, haklar alınır ve herşey yerli yerine konulur, denmiş oluyor.

[63] el-Vuşâh, el-Vişâh; kitâb vezninde Arab kadınlarının süs eşyalarından şu gerdanlığa denir ki, İnciden ve sair cevherden, her iki dânenin ağırlığına diğer ne-vi'den bir dâne girdirerek iki kur dizerler ve o iki kurun birisini diğeri üzre dizip bükerler. Ve yine Vişâh bir süse denir ki, geniş bir meşin parçasını cevher nevi'-leriyle süsleyip, hâtûnlar onu hamaile takınırlar. Ve vâv'ı hemze'ye ibdâl ile "Işâh" dahî derler (Kaamûs Ter.)

[64] Başlığa uygunluğu, Câhiliyet halkının üzerinde bulundukları katı fiiller ve sözler yönündendir. Görmez misin o kızcağızı ittihâm edenler, ona nasıl cefâ ettiler ve aramada ne kadar aşn-ı gittiler de, onu fercinin içinde bile araştırdılar! Bu hadîsin diğer rivayetlerinden birinde bu kızcağızın yeni evlenmiş bir gelin olduğu ve yıkanmak için zînetini çıkarmış bulunduğu bildirilmiştir. Bu hadîsin benzeri Namaz Kitabı, "Mescidde kadının uyuması bâbı"nda geçti.

Bundan barınacak yeri olmayan fakîrlerin, hattâ fitne korkusu olmamak şartıyle kadının bile mescidde gece geçirmesi caiz olduğu istidlal edilmiştir. Mescidde ikaamet eden Suffa Ashabı da hep meskeni ve kazancı olmayan fakîr insanlardı

[65] Câhiliyet devrinde babalar üstüne yapılan yemîn, eğer babası sağ ise "Babamın başı için şu işi işlerim, yâhud işlemem"; ölmüş ise "Babamın toprağı hakkı için şunu yaparım yâhud yapmam" şeklinde idi. Yemîn, yemîn yapılan şeyi ta'zîm ifâde ettiği, ta'zîme ise ancak Allah'ın hakkı olduğu için, İslâm'da bu câhiliyet yemîni kaldırılmıştır.

[66] Yâhud bunun ma'nâsı şöyledir: "Sen ehlin içinde şerîf idin, şimdi sen nesin?". Bunu iki kerre söylerlerdi.

Yâhud da ma'nâ şöyle olabilir; "Sen bir kerre ehlin içinde idin, artık sen iki kerre onların içinde olmayacaksın".

Birincide "Mâ" mevsûle, ikincide soru, üçüncüde ise nâfiye olur ve "Merreteyn" sözün tamamlayıcısıdır. Câhiliyet inancı bu ma'nâlann üçüne de uygundu; onlar bir daha dirilmeyi ummuyorlardı... Cenaze için ayağa kalkma hakkındaki farklı görüşler, Cenazeler Kitâbı'nda sıralanmıştı.

[67] Bu, Hacc Kitabı; "Minâ'dan ne zaman dönülür bâbı"nda da geçmişti. Bunda Câhiliye'nin güneş doğmadan Minâ'dan hareket etmemeleri âdeti, İslâm'da kaldırılmıştır.

[68] Hadîsin başlığa uygunluğu, âyetteki "Ke'sen dıhâkan " (Amme zu) lâfızlarının Câhiliyetteki bir ta'bîrle tefsîr edilmesi yönündendir.

[69] Hadîsin başlığa uygunluğu Lebîd'in de, Umçyyetu'bnu's-Salt'ın da Câhiliye devri şâirlerinden olmaları yönündendir.

Lebîd ibn Rabîa, Câhiliye devrinde şiirleri müsabaka kazanarak Ka'be'nin duvarına asılan yedi büyük şâirden birisidir. Yukarıdaki beyit de bu muallaka-smın matla'ı yânî ilk beytidir. Lebîd'in bu şiirinin hepsi on beyittir. Lebîd, mu-hadramûndan yânî hem Câhiliyet devrini, hem de İslâm hayâtını yaşamış uzun ömürlü bahtiyarlardandır. Enes'in rivayetine göre yüzkırk yıl yaşamıştır. Hicretin dokuzuncu yılında kabîlesi halkıyle birlikte Medine'ye gelip müslümân olmuştur. Câhiliyet devrine âid şiirleri, ÂÎşe'nin beyânına göre onikibin beyit kadardır. Lebîd müslümân olduktan sonra pek az şiir söylemiştir. Bir gün Umer, kendisinden şiir okumasını istemiş. Lebîd:

— Allah bana el-Bakara ve Âlu İmrân'ı öğrettikten sonra, artık ben şiir söylemez oldum, demiş ve Kur'ân'm fesahat ve belagat nurunun şiirin ikbâlini söndürdüğünü bildirmiştir.

Usmân'm halîfeliği zamanında Kûfe'de vefat etmiştir... (Ali Fehmî, Hüsnü's-Sahâbe, s. 350).

Umeyye ibn Ebi's-Salt da Câhiliyet devrinde yetişen Kureyş şâirlerindendi. Tevhîde, öldükten sonra tekrar dirilmeye, âhiret gününe îmân ederdi. Bütün bu kanâatlerini îmânh yaşadığı gençlik devri şiirlerinde terennüm etmiştir. Müslim'in bir rivayetinde Şerîd ibn Suveyd şöyle demiştir: Bir gün Rasûlullah'ın terkisinde yolculuk ediyordum. Rasûlullah; "Umeyye'nin şiirlerinden birşey biliyor musun?" dedi. Bende: Evet biliyorum, dedim ve yüz beyit kadar okudum. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Ümeyye,, müslümân olmağa yaklaşmıştır"^ buyurdu (Müslim, Şiir).

Vâkıdî'nin beyânına göre Umeyye, hayâtının ilk devirlerinde peygamberlik iddia etmiş, hayâtının sonlarında da o güzel i'tikaadlarını bırakarak sapıklardan olmuştur. Bir rivayete göre el-A'râf: 175. âyeti Umeyye hakkında inmiştir: "Onlara o kimsenin haberini de oku ki biz kendisine âyetlerimizi vermiştik de o, bunlardan sıyrılıp çıkmış, derken şeytân onu arkasına takmış, nihayet azgınlardan olmuştu'".

Umeyye İslâm'a yetişmiş, fakat müslümân olmamıştır. Bir rivayette Hris-tiyan olduğu söylenmiştir.

[70] Kâhinlik, gâibden delilsiz olarak haber verdiğini iddia ederek birtakım insanları aldatmak hilekârlığıdır. Câhiliyet devrinde bu kabîl hurafeler pek çoktu. İslâm bunları yasaklamıştır. İnsanları aldatarak elde edilen kazançlar haram olduğu için Ebû Bekr, o nevi1 kazançtan yediği şeyleri kusmuş oluyor.

[71] Bu da müddeti bilinmeyen bir şeye ta'lîk ederek yapılan ve içinde aldatma bulunan bir Câhiliyet devri alışverişi idi. Bunun tafsilâtı Buyu' Kitabı, "Bey'u'l-garer ve habelu'l-habele bâbi"nda geçmişti.

[72] Enes ibn Mâlik, senin kavmin şu, şu günde şöyle şöyle yaptı... demekle onların Câhiliyet devrinde yaptıkları kötü İşlere işaret etmiş olabilir. Râvî Gaylân, En-sâr'dan değil, fakat Ensâr'a mensûb bir kişi olduğu için, ona böyle hitâb etmiş oluyor...

[73] ... el-Kasâme, yemîn ma'nâsına olan îksâm'dan isim olarak mutlak yemîn ma1-nâsınadir. Sonra şu yemine denildi ki, maktulün velîleri üzere taksim olunur. Meselâ bir köy toprağında bir kimsenin mülkü olmayan boş mahalde yaralanmış bir maktul bulunup, kaatili bilinmezse, vârisleri o köy ahâlîsinden iddia eyledikte, maktulün velîsi seçtiği elli adama yemîn verir, ve eğer elli adam bulunmaz ise yemîn verilen kimselere elli yemîn tamamlanıncaya kadar yemîn tekrar olunur. Ve yine beyyine olmayarak, meselâ yakınında düşmanlığı görülen Amr Üzere delâletle da'vâ eyleseler, maktulün velîleri işbu Amr ve Zeyd'i katleyledi diye elli tamâmına dek yemîn ederler. İşte bu iki surette yemîn eden cemâate de Ka-sâme denildi. Eğer iddiacılar yemîn ederlerse diyete hakk kazanırlar, ve eğer îtti-hâm edilenler yemîn ederlerse diyet lâzım gelmez... (Kaamûs Ter.).

[74] Bunu İbn Abbâs'a, doğruluklarına güvendiği bir cemâat haber vermiş ve onun için yemînle söylemiş olabilir.

Fethu'l-Börîdt şöyle dedi: tbn Abbâs'a bunu haber verenin bizzat Peygamber olması muhtemeldir. îşte bu sebeble hadîsin Câmi'u's-Sahîh'e girmesi mümkün olmuştur.

Yine Fethu'l-Bârfde zikrettiğine göre el-Fâkıhî, îbn Ebî Necîh'ten şöyle rivayet etmiştir: Birtakım insanlar Beyt'in yanında bâtıl üzerine Kasâme yemini yaptılar, sonra çıkıp bir kayanın altına konakladılar. Kaya üzerlerine yıkıldı (da hepsi helak oldular).

[75] Bu hadîs, Ensâr'ın Menkabeleri'nin evvelinde de geçmişti.

[76] ibn Abbâs, sa'yin sünnetliğini nehyetmiyor, fakat şiddetle yürüyüşü nehyediyor. Çünkü sa'yin aslı Rasûlullah'ın yoludur, hacda ve umrede vâcib bir rükündür. Cumhur, vâdînin seyl yerinde şiddetle yürümenin müstehâblığma kaail oldular. İbn Abbâs onlara muhalefet etmiştir (Kastallânî).

[77] Oraya Hatîm denmesinin, buradakinden başka isimleme sebebleri de zikredilmiştir.

[78] Bu kıssanın aslını el-İsmâîlî, Absî ibn Hıtân'dan; o da Amr ibn Meymûn'dan olmak üzere geniş surette zikretmiştir: Amr şöyle demiştir: Ben Yemen'de aileme âid bir koyun sürüsü içinde idim. Yüksek bir yerde bulunuyordum. Derken bir maymun geldi, beraberinde birçok maymunlar vardı... (Aynî).

[79] Câhiliye'de yıldız hareketlerinden yağmur isterlerdi de, şu yıldız sebebiyle yağmura mazhar olduk, şu yıldız sayesinde suya kavuştuk derlerdi. Yağmur İsteme Duâsı'nda bu konuda bilgiler verilmişti.

Buhârî, Câhiliyet devrine âid olan bu haberleri, şimdi gelecek olan Peygamberlik Bâbı'na bir mukaddime olarak getirmiştir

[80] Buradaki isimlerin herbiri hakkında şerhlerde bilgiler verilmiştir.

Muhammed, Peygamber'in en meşhur ismidir. Kur'ân'ın dört yerinde bu isimle anılmıştır: Âlu İmrân: 144, el-Ahzâb: 40, Muhammed: 2, el-Feth: 29. Birçok hadîslerde de bu isimle anılmıştır. Muhammed, tef îl babından mef'ûl sîga-sıdır; çokluk ve mübalağa ifâde eder. Buna göre Muhammed, çok medh olunan kimse demektir. Doğumunda Abdulmuttalib tarafından bu isim verilmiştir. Peygamber, Kur'ân'da ve hadîslerde daha başka isimlerle de anılmıştır.

Buhârî, Peygamber'in nesebini Adnan'da bırakmıştır. İbrahim'e ve Âdem'e kadar çıkarmamıştır. Çünkü nesebinin Adnan'a kadar olan zincirinde neseb ilmi âlimlerinin ittifakı vardır. Ondan yukarısında ihtilâf vardır. Peygamber'in yukarıda zikrolunan nesebi çok temiz ve çok şerefli bir altın zincirdir. Kendisi: "Ben devirden devire ve aileden aileye intikal ve bu suretle süzülen Âdem oğullan soylarının en temizinden naklolundum ve nihayet şu içinde bulunduğum Hâ-şimî camiasından meydana çıktım " buyurmuştur (Buhârî, Menâkıb, Sıfatu'n--Nebî, V, 30 "64").

Bu asîl süzülme, Müslim ile Tirmizî'de şöyle îzâh edilmiştir: "Allah, îbrâ-hîmoğulları'ndan İsmail'i, İsmâîl oğulları 'ndan Kinâne oğulları 'm, Kinâne oğul-lart'ndan Kureys'i, Kureyş'ten Hâşim oğulları'm, Höşim oğullan'ndan da beni seçmiştir".

[81] Bu hesaba göre Peygamberimiz altmışüç yaşında vefat etmiş oluyor ki, Âişe'-nin rivayeti ve siyer âlimlerinin çoğunun görüşü böyledir. Vahyin gelmeye başladığı târihi, yılı, ayı, günü İle ta'yîn hususunda re'yler, İctihâdlar dağınıktır. Bunun sebebi de Zu'1-karneyn, Fîl, Ka'be'nin binası gibi değişik târih başlangıçlarına göre hesâb edilmesidir. Bu görüşlerden çoğunun bir ortak noktası vardır ki, o da ilk vahyin Ramazân ayında gelmeye başlamış olmasıdır.

[82] Başlığa uygunluğu "Biz müşriklerden şiddetle karşılanmıştık" sözlerindedir. Bunun biraz değişik bir rivayeti Peygamberlik Alâmetleri'nde geçmişti.

Râvî Habbâb ibnu'L-Erett, ilk müslümân olan sahâbîlerdendir. Hadîste haber verdiği hâl, İslâm'ın Mekke'deki ilk günlerine âid vakıalardandır.

Peygamber'in yemîn ile ve en kuvvetli te'kîd edâtlarıyle haber verdiği İslâm'ın kudret ve hâkimiyeti kendisi hayâtta iken gerçekleşmiş ve müslümânlı-ğm adalet ve emniyet nuru Arabistan'ın her yerine nufûz etmiştir

[83] Hadîsin başlığa uygunluğu, o ihtiyarın müslümânlarla beraber bulunduğu hâlde, onlara muhalefet edip secdeden çekinmesi, onlara bir nevi' eziyyet olması yönündendir.

[84] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bu hadîsin bir rivayeti Abdest Alma Kitâbı'nın sonlarında geçmişti

[85] Hadîsin başlığa uygunluğu, Mekke ahâlîsinin müşriklerinin: "Biz Allah'ın haram kıldığı nefsi öldürdük..." sözlerinden alınır. Çünkü müslümânları öldürmek ve işkence etmekten daha şiddetli ezâ olamaz... (Aynî).

Hadîsin son fıkrasında Mucâhid: el-Furkaan: 68. âyet devamındaki 70. âyetle kayıdlanmıştır; mutlak, mukayyede hamledilir demiş oluyor. •

îbn Abbâs'a göre islâm'a girdikten sonra kasden bir mü'mini öldüren kaa-til için tevbe yoktur. O buna en-Nisâ: 93. âyeti ile hüccet getirdi. İbn Abbâs'-tan meşhur olan görüş budur. Ondan kaatil için tevbenin var olduğu görüşü de rivayet edilmiştir. Bu hadîs, Tefsîr'de de gelecektir. Bu hadîsi Müslim de Tef-sîr'de getirmiştir.

[86] Başlığa uygunluğu açıktır. Ebû Bekr'in saldırganı def edip ona karşı okuduğu âyet, Mûsâ ile Fir'avn kıssasına ve Fir'avn'ın Musa'yı öldürmeye karar verdiği zaman, sarayda îmânını gizleyen bir mü'mının söylediği sözlerdir. Bunun Peygamber'in uğradığı bu saldırı akabinde okunması çok yerinde ve belîğ olmuştur. Bu âyetlerin mealleri yerinden ve tefsirlerinden okunmaya değer.

[87] Buhârî'nin gösterdiği bu mutâbaaların bir kısmı, diğer hadîsçiler tarafından, bir kısmı da bizzat Buhârî tarafından senedleriyle mevsûlen rivayet edilmişlerdir. Bunları zikretmenin faydası, hadîsin çeşitli yollarını ve lafızlarını gösterip kuvvetini belirtmektir.

[88] Hadîsin başlığa uygunluğu, Ebû Bekr'in hürr erkekler arasında ilk müslümân olmasıdır. Ammâr'm haber verdiği beş köle de: Bilâl Habeşî, Zeyd ibn Harise, Amir ibn Fuheyre -ki Ebû Bekr'İn kölesidir ve efendisiyle beraber müslümân olmuştur-, Ubeyd ibn Zeyd, Ebû Fukeyhe ki, Safvân ibn Umeyye'nin kölesi idi. Bu hadîs, Muhâcirler'in Menkabeleri Kitâbı'nda da geçmişti.

[89] Bundan önceki bâbda geçen Ammâr hadîsi ile bunun te'lîfi şöyle yapılabilir: Sa'd'ın üçüncü müslümân olması sözü, erkek, hürr, baliğ olarak müslümân olanların üçüncüsüyüm ma'nâsma olabilir. Rasûlullah birinci, Ebû Bekr ikinci, Sa'd üçüncü olmuş olur. Müslümanlığın ilk günlerinde müslümânlarm gizli bir cemiyet hâlinde yaşamış olmaları sebebiyle, Sa'd'ın kendisine delâlet eden Ebû Bekr ile Rasûlullah'tan başka kimseyi tanımamış olması ve kendi bilgisine göre böyle söylemesi de muhtemeldir. Diğer taraftan beş köle ile Ebû Bekr altı olur, Sa'd da yedinci gelir. Şu hâlde Sa'd İslâm'da en kıdemli birkaç kişiden biridir.

[90] Bu cinn vak'asi, İbn İshâk'ın beyânına göre, Peygamber'in Tâif dönüşünde olmuştur. Şöyle ki: Rasûlullah, Ebû Tâlib ile Hadîce'nİn arka arkaya ölmeleri üzerine Kureyş, bu iki dayanaktan mahrum kalan Rasûlullah'ı tazyîka başlamıştı. Rasûlullah da kendisine bir sığınak aramak üzere Tâif e gitmişti. Fakat orada umduğunu bulamayarak dönerken, gece yarısı Batnu Nahle'ye gelmişti. Orada namaz kılarken, cinnden yedi kişilik bir cemâat buraya uğramış ve Rasûlullah1-ın okuduğu Kur'ân'ı dinlemişlerdir. Rasûlullah namazı bitirince cinnler kendi kavimlerine gidip, onları inzâr etmişlerdir.

el-Cinn Sûresi'nin yukarıdaki ve müteâkib âyetleri cinnlerin bu inzârlanm bildirir. Ayrıca şu âyetler de bunu anlatır:

"Hatırla o zamanı ki, cinnlerden bir taifeyi Kur'ân dinlemeleri için sana doğru çevirmiştik. İşte bunlar onun huzuruna gelince: Susun demişler, okuması bitirilince de korkutmaya me'mûr olarak kavimlerine dönmüşlerdi. Ey kavmimiz, dediler, hakikat biz Mûsâ 'dan sonra indirilmiş olan, kendinden öncekileri tasdik eden, hakka ve doğru yola ileten bir Kitâb dinledik. Ey kavmimiz, Allah 'in da'vetine icabet edin. Ona îmân edin ki (Allah) sizin günâhlarınızdan bir kısmını bağışlasın ve sizi acıklı bir azâbdan kurtarsın" (el-Ahkaaf: 29-30).

Âyetteki "Cinn vak'ası bana vahyolunarak bildirildi" kavlinin zahirine göre, Rasûlullah cinni görmemiştir. Kur'ân dinlediklerinden haberi olmamıştır ve onlara husûsî surette Kur'ân okumamıştır. Fakat cinnler rastgele sabah namazında Rasûlullah'ın okuduğu Kûr'ân'ı dinlemişlerdir.

[91] Bu hadîs, Peygamber'in cinnleri gördüğünü sezdirmektedir. Bu rivayet pek kısa olduğu için Peygamber'in cinnleri görüp görmediği açık değidir. BeyhakF-nin Delâilu'n-Nübüvve'deki şu rivayeti bunu açıklamaktadır:

İbn Mes'ûd dedi ki: Ben cinnlerin Rasûlullah'a:

— Senin Allah'ın Rasûlü olduğuna kim şehâdet eder? diye sorduklarını işittim.

Bulunduğumuz yere yakın bir sakız ağacı vardı. Rasûlullah o ağacı işaret ederek onlara:

— "Şu ağacı gördünüz mü; o şehâdet ederse îmân eder misiniz?" dedi. Cinnler:

— Evet îmân ederiz, dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah o ağacı çağırdı. Ağaç İcabet etti de ben dallarını, budaklarını sürüyerek geldiğini gördüm. Rasûlullah ağaca:

— "Benim Allah'ın Rasûlü olduğuma şehâdet eder misin?" dedi. Ağaç:

— Şehâdet ederim ki, Sen Allah'ın Rasûlü'sün, dedi.

[92] Şimdi sahîh olan bu iki haberi şöyle te'lîf edebiliriz: Peygamber'e birçok defalar cinn hey'etleri gelmiştir: Mekke'de, Medine'de, daha başka yerlerde. Bunlardan dördünde İbn Mes'ûd bizzat hazır bulunmuştur. Cinn hey'etleri birkaç defa olduğuna göre, ilk defakine İbn Abbâs'ın dediği gibi Peygamber vâkıf değildi; onları görmedi, Kur'ân dinlediklerini bilmiyordu. Bu kendisine vahiyle bildirildi. Fakat el-Cinn Sûresi indikten sonraki vakıalarda Peygamber Allah'- in emri ile çıkıp cinnlerle buluşmuştur (Özetle Aynî'den),

Cinn'İn varlığı ve mâhiyeti hakkında şunu özetle nakledelim: "Ebu'l-Abbâs ibnu Teymiyye (R) şöyle dedi: Bütün İslâm fırkalanyle şâir milletlere ve kâfirlere mensûb zümreler cinnin varlığında muhalefet etmemişlerdir. Vakıa İslâm zümreleri arasında Cehmiyye ve Mu'tezile gibi cinni inkâr edenler bulunduğu gibi şâir ümmetler ve kâfirler arasında da inkâr edenler vardır. Fakat milletlerin cumhuru cinnin varlığını kabû! ve i'tirâf etmişlerdir. Çünkü bütün peygamberlerin cinnin varlığına dâir haberleri zarurî ilim ifâde edecek derecede mütevâtirdir..." (Aynî, Umdetu'l-Kaarî, VII, 285).

Elmahlı Muhammed Hamdı Yazır, Hakk Dîni Kur'ân Dili adlı kıymetli tefsirinde el-Cinn Sûresi'nin mukaddimesinde, doğu ve batı ilim âleminde bu mes'ele hakkında gelen nasslar ile öne sürülen fikirleri ve görüşleri naklederek, çok kıymetli bilgiler toplamıştır. Bu bilgiler oradan okunmalıdır: VII, 5381-5395.

[93] Ebû Zerr el-Gıfârî'nin adı Cundeb ibn Cenâde'dir. ilk müslümân olan beş zâtın beşincisi olduğu, İslâm'ı hiç da'vet edilmeksizin kendi arzusu ile ve yüksek iradesiyle kabul etmiş olduğu hadîsten anlaşılmaktadır. Muâviye ile bâzı ilmî mes'-elelerde uyuşamadığı için, Usmân tarafından Medine'ye getirtilmiş, orada da bâzı tenkîdleri devam ettiği için, Rebe köyüne gönderilmiş, orada yalnız bir hayât geçirerek otuz iki yılında vefat etmiştir.

Buhârî bu hadîsi biraz farklı bir uslûbla Kureyş'in Menkabeleri bölümünde Zemzem kıssasında da getirmişti. Ebû Zerr'in İslâm'a girmesi hadîsi Müslim'in Sahîh'inde daha tafsîllidir: Müslim Ter., VII, 387, 28. Bâb "2473".

[94] Saîd ibn Zeyd, daha önce de geçtiği üzere Umer ibnu'l-Hattâb'ın amcası oğlu ve kızkardeşinin kocası olduğu için, aynı zamanda eniştesidir. Mekke'de zevce-siyle beraber ilk müslümân olanlardan ve cennetle müjdelenen on sahâbîden biridir. Bedir'den başka bütün gazvelerde hazır bulunmuş, Bedir ganimetlerinden kendisine pay ayrılmıştır. Akîk mevkiinde hicrî ellibir yılında vefat etmiş, cenazesi Medîne'ye nakledilmiştir (Vâkıdî).

[95] Başlığa uygunluğu "Umer müslümân olduğu günden beri..." sözündedir.

[96] Başlığa uygunluğu "Şu babalarının dîninden sapan Hattâb oğlu'na..." sözlerinden alınır. Küreydiler, müslümân olan kimselere dîninden saptı derlerdi.

As ibn Vâil, kavmiiçinde itaat edilen bir adamdı, İslâm'a erişmiş, fakat müslümân olmamıştır. Âs, kavmine karşı söylediği o sözü ile Urıer'i korumuştur.

[97] Başlığa uygunluğu "Umer ibnu'l-Hattâb müslümân olduğu zaman" sözlerin-dedir.

[98] el-Kevâkib de şöyle demiştir: Bundan murâd Arabî bir peygamberin meydana çıkması, cinnlerin Arablar'a mutâbaat etmeleri, cinnlerin dînde Arablar'a katılmalarıdır. Çünkü O, Rasülu's-Sakaleyn'dir, yânî "İnsanların ve Cinnlerin ra-sûlü"dür... (Kastallânî).

[99] Bu hadîsin bu bâbda zikredilmesi, bu hadîsteki kıssanın Umer'in İslâm'a girmesinin sebebi olmuştur denilmesidir.

[100] Bu hadîs yakında Saîd ibn Zeyd'in İslâm'a girişi babında geçmişti.

Umer'in İslâm'a girişi hakkında birkaç rivayet vardır. Bunlardan biri kızkardeşi Fâtıma ile eniştesi Saîd ibn Zeyd'in evinde Tâhâ Sûresi'nin okunduğunu işitmesi, içeri girip onları tazyik etmesi, sonunda bu sûrenin baş tarafının yazılı olduğu parçayı alıp okuyarak İslâm'a girmesi rivayetidir. Kaynaklardan bâzıları: İbn Hişâm, es-Sîretu'n-Nebeviyye, I, 342-350; "îslâmu Umer ibni'l-Hattâb -R-"; Aynî, VIII, 64-69; Kastallânî, VI, 186-187; Şiblî, Asrı Saadet Târihi, Hz. Umer'in Hidâyeti, IV, 1671-1674; Sadrı İslâm, VII, 2. fasıl, s. 41-75, "Hz. Umer'in Müslümanlığı Kabulü", Cevdet Paşa, Kısası Enbiyâ, I, 74-80; Osman Keskioğlu, Kur'ân Târihi, s. 67-69 "Kur'ânı

Kerim Karşısında Hz. Ömer".

[101] Buh'ârî bu hadîslerin bâzılarını küçük farklarla Peygamberlik Alâmetleri Bâbi'-ndan sonraki "Müşriklerin Peygamber'den kendilerine bir âyet göstermelerini istemeleri ve Peygamber'in de onlara Ay'ın ikiye yarılmasını göstermesi bâbı"n-da da getirmişti.

. Orada da belirtildiği üzere Ay'ın ikiye bölünmesi mu'cizesi Rasûlullah'a has mu'cizelerin en büyüğü ve en parlaklanndandır. Çünkü bu mu'cize, bütün peygamberlere verilen mu'cizelerin hepsinden büyüktür. Zîrâ diğer peygamberlerin mu'dzeleri araziyâttan semavâta geçmemiştir. Bu mu'cizeyi Allah, Kur'-ân'da da söylemiştir: "Saat yaklaştı, Ay (ikiye) ayrıldı. Onlar bir mu'cize görürlerse yüz çevirirler ve müstemirr bir büyüdür derler..." (el-Kamer: 1-3).

Felsefecilerin bâzısı bozuk iddiâlarıyle felekiyyâtın delinme kabul etmeye ceğini iddia etmişlerdir. Biz ise: Ay, Allah'ın mahlûklarından bir mahlûktur; O, mahlûkunda dileyeceği işi yapar. Nitekim işin sonunda onu dürüp yok edecektir, deriz (Aynî).

Bu mes'ele hakkında geniş ve doyumca bilgileri Elmahlı Muhammed Hamdı Yazır'ın Hakk DîniKur'ön Dili (VI, 4617-4638) adlı kıymetli eserinin el-Kamer Sûresi Tefsîri'nden okumalıdır.

[102] Kureyş müşrikleri müslümânlan dînlerinden döndürmek için onlara azâb etmeye ve eziyet yapmaya yöneldikleri zaman ilk defa Habeşistan'a iki hicret yapılmıştır. Habeşistan'a birinci hicret, Peygamberliğin beşinci yılında receb ayında oldu. Vâkıdî'nin beyânına göre birinci muhacir kaafilesinde onbir erkek, dört kadın vardı. Bunlar Mekke'den yaya ve binitli olarak deniz sahiline gelip, orada yarım dînâra kiraladıkları bir gemi ile denizi geçmiş ve Habeşistan'a varmışlardır. O sırada Habeşistan'da Necâşî Eshame hükümdar idi. Adaleti ile meşhur olan bu zât, İslâm muhacirlerini iyi karşılayıp kabul etti. Muhacirlerin iyi durumu Mekke'de duyulunca, ertesi sene ikinci Habeşe muhacereti yapıldı. İkinci kaafiie yetmişiki yâhud yetmişüç erkek idi. Kadın ve çocuklar bu sayının dışındadır. Onsekiz kadın vardı denilmiştir.

Âişe'nin buradaki sözü Medine'ye hicret bâbı'nda uzun ve senedlİ bir metinle gelecektir. Ebû Musa'nın hadîsi bu babın sonunda; Esmâ'nm hadîsi de Hu-neyn Gazvesİ'nde senediyle gelecektir.

[103] Hadîsin başlığa uygunluğu, Usmân'm "Ben ilk iki hicretle muhacir oldum" sö-zündedir. Bu hadîs "Usmân'ın menkabeleri bâbı"nda da geçmişti. Fakat her iki rivayette bâzı ziyâdelik ve noksanlıklar vardır.

Müstemlî rivayetinde ondan naklen el-Yûnînî nüshasında hadîsin sonunda Ebû Abdillâh el-Buhârî'nin "el-Belâ" ve "el-İbtilâ" kelimelerine âid âyetlerle destekli bâzı tefsirleri vardır. Bu tefsîr kısmı, İbn Hacer'in Fethu'l-Bâr?si ile Kastallânî'deki nüshalarda da mevcûddur.

[104] Hadîsin başlığa uygunluğu Ümmü Habîbe ile Ümmü Seleme'nin Habeş toprağına hicret eden kadınlardan olmaları yönündendir.

Mü'minlerİn anası Ümmü Habîbe'nin ismi Remle olup, Kureyş büyüklerinden Ebû Sufyân İbn Harb'ın kızıdır. Kocası Ubeydullah ibn Cahş ile birlikte Habeşistan'a hicret etti. Ubeydullah'm orada ölümü üzerine hicretin altıncı yılında Rasûlullah, Amr ibn Umeyye ed-Damri'yi gönderip kendisiyle evlenme ve nikâh akdine, Necâşî'yİ tevkîl etti. Mehrini Necâşî kendi kesesinden verip, sonra Medine'ye yolladı.

Ümmü Seleme'nin ismi Hind bintu Eb.î Ümmeye el-Mahzûmîyye'dir. Kocası Ebû Seleme ile Habeşistan'a hicret etmiş, Medine'ye döndüklerinde kocasının ölümü üzerine mü'minlerin anaları zincirine katılmıştır.

Habeşistan'da gördükleri o kilise Mâriye, yânî Meryemana Kih'sesi'dir. Rasûlullah gitgide putperestlik ibâdetine götürür diye kabirler üzerine bina yapmayı yasaklamıştır.

[105] Başlığa uygunluğu "Habeşistan'dan küçük bir kız çocuğu hâlinde geldim" sö-zündedir. Rasûlullah'm kıza söylediği "Senâh senâh " kelimeleri de Habeşçe'de "güzel" ma'nâsmadır.

[106] Başlığa uygunluğu "Necâşî'nin yanından Medine'ye döndüğümüzde" sözünde-dir. Necâşî, Habeşistan hükümdarlarının unvanıdır. Türk meliklerine "Hâkaan", İran meliklerine "Kisrâ", Rûm meliklerine "Kayser" denildiği gibi, Habeş meliklerine de "Necâşî" denilirdi. O zamanki Necâşî Ashame, Peygamber'i tasdik ve îmân etmişti.

[107] Başlığa uygunluğu "Gemimiz bizi Habeşe hükümdarı Necâşî'nin memleketi sahiline bıraktı" ve "Peygamber'in onlara: Ey gemi yoldaştan, sizin için iki hicret vardır" sözündedir. Bu iki İhicretten birisi Necâşî'nin memleketi Habeşistan'a, öbürüsü de

Medîne'ye Allah'ın Rasûfü'ne yapılan hicretti

[108] Na'y, sa'y vezninde, bir kimsenin öldüğünü haber vermektir.

[109] Necâşî üzerine cenaze namazı kılındığı bu hadîslerle kesin olarak sabit oluyor. Ibn.Sa'd, Tabakaat'mda Necâşî'nin islâm'a girişini şöyle anlatmıştır: Rasûlul-lah altıncı hicret yılında Hudeybiye'den dönünce Amr ibn Umeyye ed-Damrî ile Necâşî'ye bir mektûb gönderip onu İslâm'a da'vet etmiş. Necâşî de mektubu hürmetle alıp müslümân olmuştur. Müslüman olduğunu da bir mektûbla Pey-gamber'e bildirmiştir. Necâşî'ye Ca'fer ibn Ebî Tâlib İslâm Dîni'ni öğretmiştir. Necâşî'nin vefatı, Tebûk seferinden dönüldüğü yedinci yılın receb ayına tesadüf etmiştir.

Bu hadîslerin bir kısmı Cenazeler Kitâbt'nda da geçmişti.

[110] Kinâne oğulları yurdu, Muhassab ve Ebta' adlarıyle de anılır. Ebû Kubeys Da-ği'nın yamacındadır. Kinâne ogullan'yle Kureyş müşrikleri burada küfr üzerine andlaşmışlardı. Bu andlaşma kısaca özetlenirse, Kureyş ile Kinâne oğulları, Hâ-şim ve Muttaiib ogullan'yle kız alıp vermemek ve her türlü içtimaî ve medenî münâsebetleri kesmek üzere andlaşmışlardır. Bu andlaşma, Hâşim ve Muttaiib oğullan Rasûlullah'ı Kinâne ile Kureyş'e boyun eğmeye ikna edinceye kadar devam edecekti. Bu ittifak bir vesika ile de tesbît edilerek Ka'be duvarına asılmıştı. Peygamberliğin yedinci senesi muharremi evvelinde başlayan ve üç sene devam eden bu münâsebet kesme dolayısıyle, Kureyş ile Kinâne oğullan, Hâşim ve Muttaiib oğulları'nı Hâşimîler mahallesinde üç sene muhasara altında tutmuşlar ve aç bırakmışlardır.

Rasûlullah'ın burasını konaklama yeri seçmesi, büyük bir ilâhî intikaamı hatırlamaya vesîle olacağı içindir. Veda Haccı'nda da Minâ'dan dönüşte yine burasını konaklama yeri edinmişti.

Bu hadîs daha tafsîlli bir metinle Hacc Kitâbı'nda geçtiği gibi, Mağâzî'de de gelecektir.

[111] Anasının karnında iken babadan yetim kalan Peygamber, evvelâ dedesi Abdul-muttalib'in; sekiz yaşında iken onun da vefâtıyle amcası Ebû Tâlib'in himayesinde büyümüş, Peygamberliği zamanında da onun çok yardımını görmüştü. Ebû Tâlib, Hâşimîler muhasaradan çıktıktan sonra, Peygamberliğin onuncu yılında vefat etmiştir.

Buhârî, Hicret'ten önceki vak'alara dâir hadîsleri birer bâbda verirken, Ebû Tâlib'in vefatı ile alâkalı birkaç hadîsi de bu başlık altında sıralamıştır.

Ebû Tâlib'in vefatı, kendisini dayanaksız bırakmıştı. Artık Mekke'de oturması çok zorlaşmıştı. Üç sene sonra Medine'ye hicret edecektir.

[112] Bu âyetlerin ve hadîslerin ma'nâlarma göre Ebû Tâlib, İslâm Dîni'nde ölme-miştir, Peygamber uğrunda bütün varlığını ortaya koyduğu hâlde, kabîle geleneklerine sıkı bağlılığı yüzünden zahiren Tevhîd Akîdesi'ni kabul edememiştir.

[113] Bu da 104. hadîsin başka bir tarîkidir. Bunların başlığa uygunlukları açıktır.

İmâm Müslim'in ve diğerlerinin Ebû Hureyre'den rivayetine göre, Rasû-lullah (S) amcası Ebû Tâlib'e: "Allah 'tan başka hiçbir tanrı yoktur de de, kıyamet gününde senin lehinde şehâdet edeyim" demişti. Ebû Tâlib: Kureyş kadınları beni kınarlar, korku buna şevketti derler. Böyle demeyecek olsalardı müslümân olup gözünü aydın ederdim, demiştir. Bunun üzerine el-Kasas: 56. âyeti inmiştir (H.B. Çantay, Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm).

[114] Başlıktaki el-İsrâ ile âyetteki "Esra" kelimeleri, biri masdar, biri mâzî fiildir. Gece yolculuğu etmek demektir. Âyet, "bâ" edâtıyle müteaddî olduğu için "Yürüttü" demek olur.

Mescidi Haram, Mekke'de Ka'be'nin etrafında ve Ka'be'yi çevreleyen bugünkü tavaf sahasıdır. Buraya Mescidi Harem de denilir. Harem denilmesi, bu sahaya ihtiram ve saygı vâcib olduğu içindir. Kendisine karşı saygısızlık caiz olmadığı için Mekke'ye de Haram Belde denilmiştir. Peygamber devrinde ve Ebû Bekr zamanında Mescidi Haram, tavaf etmeye mahsûs olan sahadan ibaret idi. Umer devrinde genişletilmeye başlanıp, Emevîler ve Abbasîler zamanlarında etrafındaki binalar satın alınıp Mescidi Harâm'a ilâve edilmiştir.

Mescidi Aksa, Kudüs Mescidi'dir. Buna Beytu'l-Makdis de denilir. Yeryüzünde evvelâ Mekke'deki, sonraki Kudüs'teki mescidler bina edilmiştir. Kudüs'-tekihe "Aksa = En uzak" vasfı verilmesi, aralarında o zamanın Ölçülerine göre bir aylık yol uzaklığı bulunmasındandır. Mescidi Aksa, Musa'dan îsâ'ya kadar peygamberlerin toplanma yeri ve mukaddes vahy menzili olduğu için, Peygamberimizin bu gece yürütülüşünde de yol uğrağı kılınmıştır.

[115] Hadîsin başlığa uygunluğu, Isrâ gecesinde vukû'a gelen şeylerin bâzısını şâmil olması yönündendir. Bunu Müslim'in Ebû Hureyre'den getirdiği şu hadîs daha da açmaktadır: "Kureyş bana seyahat ettiğim yerlerden soruyordu. Bilhassa Mescidi Aksâ'ya dâir öyle şeyler sormuştu ki, ben îsrâ gecesi onlarla ilgilenip tesbtt edememiştim. Bu sebeble o kadar müşkil bir vaziyete düşmüştüm ki, hiçbir zaman öyle sıkılmamıştım. Bunun üzerine Allah benimle Beytu'l-Makdis arasın da perde olan mesafeyi kaldırdı. Ben artık Beytu'l-Makdis'i görüyor ve ne sorarlarsa muhakkak ona bakarak cevâb veriyordum".

Bu îsrâ vak'asıyle, onu ta'kîben başlayan Mİ'râc hâdisesi hakkında doğru bilgiler almak için Elmalın Muhammed Hamdî Yazır'ın Hakk Dîni Kur'ân Dili tefsîrine bakılmalıdır: IV, 3141-3152.

[116] en-Nesefî nüshasında bu başlık "Mi'râc kıssası babı" şeklinde gelmiştir.

Mi'râc, Peygamber'in mülk ve melekût acîbliklerini müşâhade ile azametli kevnî ve Rabbânî sırlan, kendisine hass tam bir bildirme ile vâkıf olması için Allah tarafından vâki' olan da'vete İcâbeten en yüksek semâlara geceleyin çıkmasıdır, îsrâ ise geceleyin Mekke'den Burak üzerinde ilâhî âyetler kendisine gösterilmek üzere Mescidi Aksâ'ya seyahat etmesidir, Bu daha Önce de beyân edilmişti. İsrâ, lügatçe gece yolculuğu ettirilmek ma'nâsma geldiği için, hepsini şâmil olması muhtemel ise de, Kur'ân'ın nazmı ile sabit olan Mekke-Kudüs yolculuğuna tahsis edilmiştir.

Mi'râc ismi, yükseğe çıkmak ma'nâsına olan C/rûc'dan alınmış bir âlet ismidir. Bu gün merdiven, asansör, füze, uzay gemisi de bununla ifâde edilebilir. Mi'râc, Peygamber'in bu Arz'dan yüce makaamlara yükselme vâsıtası demek oluyor. Mi'râc hadîslerinde "Uruce bî(= Yükseğe çıkarıldım)" ta'bîri edildiğinden, bu vak'a "Mi'râc" adiyle anılmıştır.

İsrâ ve Mİ'râc vak'ası, zaman ve zemîn kayıdlarından hâriç, mülk ve mele-kûta dâir sırlarla dolu muazzam bir mu'cize olduğu için müteaddid ta'rîklerle rivayet edilmiş ve bu rivayetler müteaddid ve muhtelif görüş ve ictihâdlan mucib

olmuştur.

İsrâ ve Mi'râç'ın yılını, ayını ta'yîn hususundaki rivayetler de çeşitlidir. Bunların en çoğu hicretten bir sene veya onsekiz ay evvel vukû'unu bildirmektedir. Buhârî'nİn de bu vakıa ile Akabe Bey'atları'm, hicretten önceki vak'alara âid bâblann en sonuna bırakması da bu cumhur görüşünü te'yîd eder mâhiyettedir. Sonra ay ta'yîni hakkındaki rivayetlerin en çoğu da rebîu'l-evvel ve receb aylan üzerinde toplanmıştır.

[117] Yahya ile îsâ'nın teyze oğulları olmaları şöyledir: Yahya'nın anasHsâ bintu Fâ-kûz, Meryem'in anası Hanne bintu Fâkûz ile kardeştir. Bunlar iki kızkardeştir-ler. Bunlardan Hanne'yi îmrân ibn Mâsân zevce aldı. îsâ'yı da Zekeriyyâ zevce aldı. îsâ, Yahya'yı; Hanne de Meryem'i doğurdu. îsâ, Meryem'in; Hanne de Yahya'nın teyzesi oldu ve böylece iki teyzeoğlu oldular. Burada adı geçen Im-rân, Müsâ Peygamber'in babası olan îmrân değildir. Çünkü bu iki Îmrân arasında, tarihçilerin beyânına göre, binsekizyüz yıl gibi büyük bir zaman farkı vardır.

[118] Lugatçiler bu büyük testilerin ikiyüzelli ntl su aldıklarını bildirirler.

[119] Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitâbı'mn baş tarafında da geçmişti. Bu Mi'râc hadîsinde, Mi'râc'ın es-Sidretu'1-Müntehâ'ya kadar merhaleleri ve safhaları açıktır, ayrıca açıklamaya ihtiyaç yoktur. Ancak Sidre'den ötesi için hiçbirşey rivayet edilmemiştir. Yalnız Beş namazın farz kılmışı ve bunun elli vakit namazdan hafifletilip indirildiği bildirilmekle yetinilmiştir. Çünkü Rasûlullah mi'râcda Sid-re'ye varınca, Sidre'yi bürüyen -ve onu şuurun vukuf ve ıttılâmdan saklayan ilâhî bir emir, bir nûr bürüyüvermişti. Bundan ötesi tasvir ve beyâna sığmayan bir âlemdi. Onun için biz mi'râcm bundan ötesini Kur'ân'dan, en-Necm Sûre-si'nden ta'kîb edelim:

"Onu müdhiş kuvvetlere mâlik olan öğretti. Ki o, akıl ve re'yinde kâmil bir melektir. Hemen (kendi suretine girip) doğruldu. O en yüksek ufukta idi. Sonra (Cebrail ona) yaklaştı. Derken sarktı. (Bu suretle o, Peygamber'e) iki yay kadar yâhud daha yakın oldu da (Allah'ın) kuluna vahyettiğini etti. Onun gördüğünü kalb yalana çıkarmadı. Şimdi siz onun bu görüşüne karşı da kendisiyle mücâdele mi edeceksiniz? And olsun ki, onu diğer bir defa da Sidretu'l-Müttehâ'mn yanında gördü o, ki Cennetuyl-Me'vâ onun yanındadır.O zaman Sidre'yi buruyordu onu bürümekte olan. Peygamberdin gözü gördüğünden ağmadı, onu aşmadı da. And olsun ki o, Rabb 'inin en büyük âyetlerinden bir kısmını görmüştür" (en-Necm: 5-18).

en-Necm Sûresi'nin mi'râca dâir tebliğleri de burada bitiyor. Mi'râc'ın her safhası âdet ve tabiat hâricinde cereyan eder... Sahîh haberler Isrâ ve Mi'râc vakıasını bu âlemdeki beşerî teşrifat ve merasimine benzer bir surette rivayet ettiklerine göre, melekût âleminde de tabiat alemindeki gibi, fakat onun kayıt ve şartlarından ârî ma'nevî bir İhtifal vardır. "Biz İbrahim 'e kesin ilme erenlerden olması için göklerin ve yerin büyük mülkünü de öylece gösteriyorduk" (el-En'âm: 75) âyetinde İbrahim'in mi'râcına işaret buyurulmuştur. Buna göre her peygamberin muhtelif mertebelerde mi'râcı vardır. Ka'be kavseyn makaamı, Peygamberimize müyesser olmuştur.

[120] îbn Abbâs, buradaki rü'yâ, uykuda görülen bir düş değil, uyanık olarak gözle görülen bir hakikattir demek istemiştir.

Zemahşerî, Tefsirinde: Bu âyetin zahiriyle de İsrâ'nm rü'yâda vâki' olduğunu iddia edenler istidlal etmişler, İsrâ'nın uyanık iken olduğuna kaail olanlar da buradaki rü'yâyı, rü'yetle tefsir etmişlerdir, demiştir. Allah Kur'ân'da hem kalb görmesini, hem de göz görmesini isbât etmiştir: Kalb görmesini "Onun gördüğünü kalbyalana çıkarmadı"(en-Necm: ll)kavliyle, göz görmesini de: "Göz ağmadı, aşmadı da" {en-Necm: 17) nazmıyle tesbît etmiştir.

Bu âyeı ve benzerlerinden, Rasülullah'ın Allah'ı görüp görmediği hususu mühim bir ihtilâf konusu olmuştur. Âişe, Mes'ûd, Ebû Hureyre gibi bâzı sahâ-bîler, Allah'ı görmenin imkânsız olduğunu ileri sürmüşlerdir. Buhârî, Âişe'den:

— Muhammed, Rabb'ini gördü mü? diye sorulmuş; o da:

— Herkim Muhammed, Rabb'ini gördü derse, yalan söylemiştir, demiş, sonra: "Ona gözler erişemez. O ise bütün gözleri ihâtû eder.." (el-En'âm: 103) âyetini okumuştur. ' .

Abdullah ibn Abbâs'tan da Rasülullah'ın Rabb'ini gözleriyle görmüş olduğu haberi naklolunmuştur (Taberânî, el-Mu'cemu'l-Evsat).

Bu hadîsteki la'netlenmiş ağacın zakkum ağacıyle tefsîri es-Sâffât: 62-67 ve el-Vâkıa: 51-56 âyetlerinde gelmiştir:

"Böyle (ni'mete) konmak mı hayırlı, yoksa zakkum ağacı mı? Hakikat biz onu zâlimler için bir fitne (imtihan) yaptık. Şübhesiz ki o, çılgın ateşin dibinde (bitip) çıkacaktır. Ki tomurcuklan, şeytânların başlan gibidir. İşte hakikat onlar bundan yiyecekler, bu suretle karınlarım bundan dolduracaklar. Sonra üzerine de onlar için çok sıcak bir su ile karıştırılmış (şarâb) vardır" (es-Sâffât: 62-67);

"Sonra hakîkaten siz, ey sapkınlar ve tekzfbciler, muhakkak ki, zakkum ağacından yiyeceksiniz. Öyle ki karınlarınızı hep ondan dolduracaksınız, üstüne de o kaynar sudan içeceksiniz. Susamış develerin içişi gibi içeceksiniz. İşte ceza günü onlara ziyafet budur" (el-Vâkıa; 51-56).

[121] Peygamberliğin onuncu yılında Peygamber, Akabe mevkiinde Hazrecliler'den bâzı kimselerle buluşmuş, onlara Kur'ân okumuş^ onlar da müslümânlığı kabul etmişlerdi. Bunlar altı kişiden İbaretti. Ertesi sene Medine'den oniki kişi gelmiş ve bu Akabe mevkiinde Peygamber'le buluşup müslümân olmuşlardı. Buna İkinci Akabe Bey'atı denir ki,bey'at maddeleri el-Mümtehıne: 12. âyetîndeki Bey'atu'n-Nisâ maddeleri gibidir.

Ertesi yıl Medine'den yetmişiki kişi gelmiş ve gece Akabe mevkiinde Peygamber'le buluşup bey'at etmişler ve Peygamber'le Mekkelİ müslümânlarm Me-dîne'ye hicret etmesini kararlaştırmışlardır. Buna Üçüncü Akabe Bey'atı denir. Bu bey'at birinci bey'attan farklıdır. Bunda Ensâr, mallarını, canlarını, ailelerini nasıl muhafaza ve müdâfaa ederlerse Peygamber'in hayâtını da öyle muhafaza edeceklerine söz vermişlerdir.

İslâm Dîni'nin temelleri ancak Akabe Bey'atı'nda sağlam bir te'mînâta bağlandığı için Ka'b ibn Mâlik, Akabe Bey'atı'nda hazır bulunmasını, yine İslâm'ın sağlama bağlandığı mühim bir gazve olan Bedir'de bulunmaktan üstün tutuyor. Bunda da haklı olduğu apaçıktır...

[122] Câbir, Üçüncü Akabe Bey'atı'nda hazır bulunanların en küçüğü idi

[123] Bu ilk Akabe gecesinde olan bey'attır ki, ona el-Mümtehıne: 12. âyetinin nâtık olduğu bey'at şartlarının aynı ile vâki' olduğundan Bey'atu'n-Nisâ denilmiştir. Bu şartlarla mükellef olmakta erkekler ve kadınlar müsâvîdir. İkinci Akabe'de ise Ensâr, çocuklarını ve ailelerini nasıl müdâfaa ve himaye ederlerse Peygamber'i de öylece müdâfaa ve himaye etmek üzere bey'at etmişler ve ahidlerini hak-kıyle îfâ ederek kendilerinden sonra tâ kıyamete kadar İslâm'a girmiş ve girecek olanlarla veliyyi ni'met olmuşlardır.

[124] Bu da geçen hadîsin diğer bir tarîkidir. O da, bu da îmân Kitâbi'nda da geçmişti.

[125] Ahmed ibn Hanbel'de ise şu ziyâde vardır: Rasûlullah bir sedir üzerine oturmuştu. Yanında Ensâr'dan erkekler ve kadınlar vardı. Beni yanma oturttular, sonra: Bu ehlindir, mübarek olsun, dediler. Âişe, annesi Ümmü Rûmân, kiz-kardeşi Esma ile beraber Ebû Bekr'in hicretinden sonra hicret etmiştir. Ebû Bekr Medine'ye varıp yerleştikten sonra, Mekke'deki ailelerini getirmek üzere Zeyd ibn Harîse ile Rasûlullah'ın kölesi Ebû Râfı'i Mekke'ye gönderdiler. Rasûlul-lah'ın iki kızı Fâtıma ve Ümmü Kulsüm ile zevcesi Şevde ve Âİşe, annesi ve kız-kardeşi Medine'ye nakledildiler. Âişe'nin güvey evine girmesi, en sahîh rivâyett göre, hicretin sekizinci ayına tesadüf eden şevval ayında olmuştur.

[126]
Hadîslerin başlığa uygunlukları gizli değildir.

[127]
Hicret, bir yerden başka bir yere göç etmektir. Medine'ye hicret, mi'râcdan kısa bir zaman sonra başlamıştır.

Habeşistan'a birinci ve İkinci muhaceret, Peygamber'in dîn neşri gayesi için muvakkat bir tedbîr idi. Tâif, dîn neşrine iyi bir merkez olabilecekti. Fakat bunun tecrübesi menfî netîcelendi. Akabe Bey'atları üzerine Medine'nin en uygun hicret yurdu olacağı anlaşıldı. Mi'râc'da hicret duasının bu suretle vahyedilme-si üzerine Medine'ye hicret teayyün etti:

İmâm Ahmed ibn Hanbel şöyle dedi:-İbn Abbâs şöyle demiştir: Peygamber (S) Mekke'de ikaamet etti, sonra hicretle emrolundu. Bunun üzerine Allah: " Ve şöyle de: Rabb 'im beni sıdk ve selâmet girdirişi ile girdir. Sıdk ve selâmet çıkarışı ile çıkar ve tarafından bana hakkıyle yardım edici bir hüccet ve kuvvet ver" (el-İsrâ: 80) âyetini indirdi (Ahmed ibn Hanbel ve Tirmizî).

Tirmizî şöyle dedi: Bu hasen sahihtir. Hasen Basrî bu âyetin tefsirinde şöyle dedi: Mekke kâfirleri Rasûlullah'ı öldürmeleri yâhud kovmaları yâhud bağlamaları için müzâkere ettikleri zaman, Allah Mekke ehlini kıtali irâde etti de Peygamber'e Medine'ye çıkmasını emretti. İşte Yüce Allah'ın el-İsrâ: 80 kavlinde buyurduğu budur (Tefsir, İbn Kesîr, IV, 342).

Mekkeliler'in bu sû'ikasd müzâkerelerini el-Enfâl: 30 âyetinde ifâde etmektedir: "Hani bir zaman o küfredenler seni tutup bağlamaları, ya seni öldürmeleri yâhud seni (yurdundan) çıkarmaları için, sana tuzak kuruyorlardı. Onlar bu tuzağı kurarlarken Allah da onun karşılığını yapıyordu. Allah tuzak kuranlara mukaabele edenlerin en hayırlısıdır".

[128]
Abdullah ibn Yezîd'in hadîsi Huneyn gazvesinde; Ebû Hureyre'ninki Ensâr'ın Menkabeleri'nde senedli olarak geçti

[129]
Ebû Mûsâ'nm hadîsi Namaz Kitâbı'nda geçti.

[130]
Başlığa uygunluğu "Peygamber'in izniyle Medine'ye Allah'ın rızâsını isteyerek hicret ettik" sözlerindedir.

Ru hadîs, bâzı öne geçirme ve geriye bırakmalarla Cenazeler Kitâbı'nda da geçmişti.

[131]
Bunun da başlığa uygunluğu meydandadır. Bu -hadîsin bir rivayeti îmân Kitabı'nın en başında geçmişti.

[132]
Yânî fetihten sonra artık Mekke'den Medîne'ye hicret yoktur. .Bundan sonra Mekke'den yalnız cihâd kasdıyle ve ilim tahsîli niyetiyle çıkılabilir.

[133]
Sa'd ibn Muâz bu duayı Kurayza oğulları hakemliği kendisine yöneltildiği günden evvelki gecede yapmıştı. Diğer rivayette duanın biraz daha devamı vardır ki, bu da Kurayza oğullan ile harbetmek veya bu yaradan dolayı şehîd olmak dileğidi

[134]
Bu İbn Abbâs hadîslerinin başlığa uygunluğu bellidir. Bunlar daha önceki bâb-larda da geçmişti.

[135]
Hadîsin başlığa uygunluğu Rasûlullah'ın: "Şübhesiz arkadaşlık hususunda da, mal harcama hususunda da insanların bana en çok vergilisi olanı Ebû Bekr'dir... " sözleri yönünden alınabilir. Hicrette Rasûlullah'ın beraberinde Ebû Bekr'-den başka arkadaşlık eden kimse yoktu. Bu kadar münâsebet yeterli olabilir. Onun bu derin dostluğuna Kur'ân'da da şâhid vardır: "... O zaman onlar mağaradaydılar. Peygamber o vakit arkadaşına: Tasalanma, Allah hiç şübhe yok bizimle beraberdir, diyordu" (et-Tevbe: 40).

[136]
Rasûlullah'm Medine'ye hicreti İslâm târihinin hiç şübhesiz en mühim bir safhasını teşkil eder. Bu ehemmiyetten ötürüdür ki, rivayette ekseriya kısaltma yoluna tutunan Buhârî, bu hicret hadîsini çok uzun bir metinle getirmiştir. Buhâri burada Âişe'ye, Surâka'ya, Zubeyr'e varan üç rivayet yolunu bir araya toplaya rak ve bu hicret menk ab elerine bir istikaamet vererek rivayet etmiştir.

[137]
Berku'l-Gımâd, Mekke'nin Yemen yönünde ve deniz sahiline takriben beş gün lük mesafede bir yerin adıdır.

İbnu'd'Dağme ismini hadîsçiler böyle zabtetmişlerdir. Lugatçiler bun İbnu'd-Dugunne diye okumuşlardır. Her iki şekilde rivayet edilmiştir, tbn t hâk'a göre bu zâtın adı Rabîa ibn Refi'dir. Sonra müslümân olmuş, Hune^ gazasında bulunmuş ve o gün Durayd ibn Samme'yi öldürmüştür. İbn Abdi Berr ile Zehebî, sahâbîlerden olduğunu rivayet etmişlerdir.

[138] Vâkıdî'nin rivayetine göre, Rasûlullah'ın Ebû Bekr'den aldığı bu deveyi Ebû Bekr sekizyüz dirheme almıştı. Adı Kasvâ idi. Kuşeyr oğullan kabilesi hayvanlarından idi. Rasûlullah'ın vefatından sonra biraz daha yaşamış ve Bakî'a salı-nıverip orada otlamıştır. Sonra Ebû Bekr'in halifeliği zamanında ölmüştür.

[139] Buhârî bunu biraz sonra bizzat Esmâ'dan da rivayet edecektir.

[140] Mekke'den çıkışları bir perşembe günü, mağaraya ulaşmaları cumua gecesi ol-' muş, bir pazar günü de. mağaradan çıkıp yola koyulmuşlardır.

Sevr Dağı, Mekke'nin sağ tarafında ve üç mil uzaklıktadır. Mağara da bu dağın tepesindedir. Rasûlullah ile Ebû Bekr'İ mütevâzî sinesinde saklayan bu mağara, bu gün de mevcûddur ve ziyaret olunmaktadır.

[141] Câhiliyet devrinde Arablar, İki kişi yâhud iki kabîle arasında and içerek bir dostluk akdettiklerinde, bu akdi ve yemîni nazarlarında canlandırmak ve kuvvetlendirmek için bir kap içine kan ve zağferân gibi renkli bîr madde koyarak ellerini ona batırırlardı.

[142] Hadîsin buraya kadarki kısmı, Âİşe'den İdi. Buradan i'tibâren Surâka'nm hadîsi nakledilmektedir. Binâenaleyh bu uzun hicret hadîsi bir değil, iki hadîstir. Bu uzun metnin tabiî râvîsi ibn Şihâb ez-Zuhrî, hicret menkabesini buraya kadar Urve ibnu'z-Zubeyr vâsıtasıyle Âİşe'den, buradan aşağısını da Surâka'nın kardeşi oğlu Abdurrahmân vâsıtasıyle Surâka'dan rivayet etmiştir. Müellif Buhârî, metni sevkedişinde bütün bunları açık açık belirtmiştir. Biz de tercemede bunları sadâkatle nakletmeye çalışıyoruz.

[143] Surâka'nın düşmesi Peygamber'in duâsıyle olmuştur. Peygamber Surâka'yı görünce "Allâhumme ısrahu = Yâ Allah onu düşür" diye duâ etmiş, bunun üzerine atı da, kendi de düşmüştür. Bunun tafsilâtı 129 rakamıyle gelecek hadîstedir.

[144] el-Ezlâm, Zelem 'in cem'idir. Zelem bir çeşit kumar okudur. Kidh dedikleri bu fal okunun yeleği ve demiri yoktu. İki kalemden ibaret olan bu zelemlerin birisinde "Neam = Evet", diğerinde "Lâ-Hayir" yazılı bulunurdu. Câhiliyet devrinde Arablar, sonu bilinmeyen bir işle karşılaştıklarında bu oklarla fal bakarak, bunlardan birisini çekerlerdi. Eğer evet çıkarsa o İşe girişirler; hayır çıkarsa vaz geçerlerdi. Ezlâm kuburu da bu okların konulduğu meşin kabın ismidir

[145] İbn İshâk'ın bir rivayetinde şu ziyâde vardır: Ve ben, Surâka ibn Mâlik ibn Cu şum'um, bana bakın, i'timâd edin, size şunları söylüyorum: Vallahi benden size mâzîde hoşlanmadığınız bir zarar gelmediği gibi, hâlde ve istikbâlde de gelmeyecektir! (Kastallânî).

ez-Zehebî, Surâka'nın Tâif seferinden sonra müslümân olduğunu bildiriyor. Tarihçiler de elindeki emân-nâmeye müracaat ettiğini haber verirler. İbn Abdi'1-Berr de e/-/s//'ffö*da'Surâka'nm Medîneliler'den sayıldığını ve Usmân'-m halifelik zamanına kadar yaşadığını zikretmiştir. Surâka, Kureyş casuslarından Rasûlullah'ın hareketini gizlemiş ve arayanlara: Ben buralarda aradım, siz başka tarafa bakınız, demiştir.

[146] Hicret hadîsinin Surâka'ya dayanan kısmı burada bitti. Bundan alt tarafını sonuna kadar İbn Şihâb ez-Zuhri, Urve'den rivayet etmiştir. Başlangıcındaki is-nâd gibi Âişe'ye ulaştırmamıştır. Buna göre hadîsin buradan alt tarafı mürseldir. Ancak şu var ki, bu kısmı da Hâkim, Urve'nin Zubeyr'den rivayeti suretiyle Âişe'ye ulaştırmış ve böylece mevsûl olmuştur.

[147] İbn Sa'd, Zubeyr yerine Talha ibn Abdillah'ı zikretmiş, onun Şâ'dan döndüğünü, onun beyaz elbiseler giydirdiğini... bildirmiştir. Dimyatı ise, siyercilerden hiçbirinin Zubeyr ibn Avvâm'ı zikretmediklerini bildirmiştir. Fakat Aynî'nin beyân ettiği gibi, en iyisi bu rivayetleri te'lîf ederek Talha ile Zubeyr'den her ikisinin de Şâm kaafilesinde bulunduğunu, her ikisi tarafından beyaz elbiseler hediye edildiğini kabul etmektir.

[148] Buhârî, Küba'ya varışın rebîu'l-evvel ayının hangi pazartesine tesadüf ettiğini açıkça belirtmemiştir. Bunun sebebi de bu konuda çeşitli görüşlerin bulunmasıdır. Bunların kaynağı da Peygamber'in Kubâ'dakİ ikaamet müddeti hakkındaki ihtilâftır. Buhârî'nin bu Hicret bâbı'nda Enes'ten gelen bir rivayetine göre, Küba'da ondört gece kalmıştır. Bâzı siyerciier ise üç dört gün kaldığını ileri sürerler. Rasûlullah Kubâ Mescidİ'nin inşâsı müddetince burada kaldığına göre, Buhârî'nin rivayeti elbette daha ziyâde güvene lâyıktır.

[149] Kubâ Mescidi, Rasûlullah'ın hicreti ve bilhassa Kubâ Köyü'ne ulaşması ile açılan yeni devrin mübarek bir abidesidir. Bundan dolayı Kur'ân diliyle Takva Mescidi adı verilmiştir:

"... Tâ ilk gününde temeli takva üzerine kurulan mescid senin içinde kıyamına elbet daha lâyıktır. Orada tertemiz olmalarını arzu etmekte olan rical vardır. Allah da çok temizlenenleri sever" (et-Tevbe: 108).

Bu âyette zikredilen mescidin Kubâ Mescidi mi, Medine'deki Peygamber Mescidi mi olduğu hakkında görüş ayrılıkları vardır.. Buhârî ise işbu mescidin Kubâ Mescidi olduğunu işaret eder. Bununla beraber her iki mescidin de ayrı ayrı kasdedilmiş olması mümkindir. Allah en bilendir.

[150] Buhârî bu hadîsin bir kısmını Namaz Kitâbı*fıdar\'Yolda olacak mescid bâbı"n-da; İcâre Kitabı; "Zaruret sırasında müşriklerden ücretli tutma bâbı"nda; Kefalet ve Edeb Kitâbları'nda olmak üzere birçok yerde kısaltılmış olarak parça parça getirmiştir. Bu uzunlukta bir metin ile buradan başka yerde getirmemiştir.

Bu, el-Câmi'u's-Sahîh'teki en uzun metinli birkaç hadîsten biridir. Bunun da Buhârî tarafından en az iki hadîsin güzel bir tertîble bir yere getirilmesi suretiyle teşkîl edildiğini baş taraftaki 134 rakamlı haşiyede belirtmiştik.

[151] Esma, yemek çıkını ve yemek sofrası yapacak birşey bulamadığından, belindeki nİtâkını çıkarıp ikiye bölerek bunun birisini yemek sofrası, bir parçasını da su kırbasına bağ yapmış olduğundan, Peygamber tarafından kendisine bu târî-hî sıfat verilmiş, bu da onun için ebedî bir iftihar unvanı olmuştur. Nitâk hakkında şu bilgi verilmiştir:

en-Nitâk, kitâb vezninde Arab kadın elbiselerinden bir libâstır. Hakikati izâr gibi bir parçadır. Ortasını bellerine bağlayıp, yukarısını aşağısının üzerinden dizlere doğru salıverirler. Aşağısı ise yerde sürünür. Hâlen fistan ta'bîr ettikleri gibi bir sevbdir (Kaamûs Ter.).

[152] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Hadîsin son fıkrası daha önce de geçmişti.

[153] Bu mutâbaa rivayetinde Esmâ'nın çocuğu Küba'da doğurup, emzirmeden Peygamber'e getirdiği, Peygamber'in de ona duâ ettiği ve Abdullah adını verdiği ziyâdesi de vardır.

Hicretten sonra Medîne hâricinde Muhacir müslümân aileleri arasında ilk doğan erkek çocuk olarak da Habeşistan'da doğan Abdullah ibn Ca'fer bildiriliyor. Medine'de Ensâr aileleri arasında ilk doğan çocuk da Mesleme ibn Mahled yâhud Nu'mân ibn Beşîr'dir denilmiştir.

[154] Bu da aynı vak'anm başka bir sahâbiyyeden; Âişe'den gelen rivayetidir.

[155] Başlığa uygunluğu "Allah'ın Peygamberi Medine'ye yönelip geldi" sözünde-dir. Medîne'ye gelmesi, O'nun hicretidir.

[156] İbn Umer'in yaşı o zaman onbir yıl ve birkaç aydı.

[157] Başlığa uygunluğu açıktır. Bu hadîs, bu babın başında geçtiği gibi, küçük sened ve lafız farkıyle Cenazeler Kitâbı'nda da geçmişti

[158] Umer, söylediği bu sözü ancak nefsini kırmak için söylemiştir. Yâhud da insanın yapacağı her hayır işinde eksiklikten boş olmayacağını görünce, İkisi ara smda takas olmasını ve böylece kendinin dînde salim kalmasını istemiştir.

Hayırhlık sebebi de şudur: Çünkü korku makaamı, ümîd makaamından daha üstündür (Aynî, Kastallânî).

[159] Bu bey'atin harbetmek üzerine yapılan bir bey'at olmaması muhtemeldir. İbn Umer bunu, kendisinin babasından önce hicret edenlerden olduğunu söyleyen kimsenin yanılma sebebini beyân etmek için zikretmiştir. Kendisine ancak bir yerde babasından önce bey'at etmesi işi vaki olmuştur (Kastallânî).

[160] Bu hadîs, Peygamberlik Alâmetleri Bâbı'nda, bundan daha bütün olarak geçti. Lâkin orada bundaki ziyâde yoktu. Çünkü Buhârî, hadîsin sonundaki bu ziyâdeyi, buradan başka yerde zikretmemiştir. el-Berâ'nın Âişe'nin yanma girmesi ittifakla hicâb, yânî perdelenme emrinden önce idi. el-Berâ'nın yaşı da o zaman bulûğdan aşağıda idi (KastaÎlânî).

[161] el-Keteme ve'l-Kutmân, bir nebat adıdır ki, kınaya katılıp onunla saç ve sakal boyanır, bir müddet rengi sabit olup kalır, kökünün pişirilmesiyle mürekkeb gibi yazı yazılır. Bu nebat "Vesme" olacaktır ki, çivit otudur (Kaamûs Ter.).

[162] Ümmü Bekr" adı bu kasîde de geçmektedir

[163] Başlığa uygunluğu, içinde hicret işlerinden bir iş bulunması yönündendir. "Biz, üçüncüleri Allah olan iki kişiyiz" sözüyle et-Tevbe: 40. âyeti mealine telmih vardır.

[164] Bu hadîsin bir rivayeti Zekât Kitabı, "Develerin zekâtı bâbı"nda, bir rivayeti de Hibe'de "Ariyet olarak sağımlı hayvan hediye etme bâbı"nda geçmişti.

[165] Peygamberin Küba'ya ulaşması rebîu'l-evvelin bir pazartesi gününde oldu. Sa-hâbîlerden çoğunun buraya ulaşmaları daha önce olmuştu. Peygamber Kubâ'-da Kulsüm ibnu Hıdım'ın evine indi. Çok zaman sahâbîl eriyle, bekâr olan Sa'd ibn Hayseme'nin evinde otururlardı. İbn Şihâb'ın rivayetine göre,-Alî de Pey-gamber'den üç gün sonra hareket edip, Peygamber Küba'da iken gelip yerleşmiştir.

[166] Bu da önceki hadîsin başka bir tarîkidir.

İbn İshâk, Umer'le hicret eden yirmi kişiden onüçünün adlarını şöyle sıralamıştır: Zeyd ibnu'l-Hattâb, Saîd ibn Zeyd, Abdullah ibn Surâka, Huneys ibn. Huzâfe, Vâkıd ibn Abdillah, Havla ibn Ebî Havla, Mâlik ibn Ebî Havla, Hilâl, Ayyâs ibn Ebî Rabîa, Bekr oğulları kabilesinden Hâlid, Iyâs, Âmir, Âkil. İbn İshâk da bu onüç Muhâcir'in de Rıfâa ibn Munzir'e misafir olduklarını bildiriyor.

[167] Başlığa uygunluğu açıktır. Bu hadîs Hacc Kitâbı'mn sonunda da geçmişti.

[168] Bu konu hakkında bâzı hadîsler Usmân'ın Menkabeleri Bâbı'nda geçmişti. Burada bunu zikretmekten maksad, Usmân'ın: "Sonra ben iki defa hicret ettim" sözüdür

[169] Bu, Abdir rahman'm Umer'le olan kıssasının bir parçasıdır. Burada bu parçayı getirmekten maksad, Abdurrahmân'ın Umer'e: "Medîne'ye gidinceye kadar konuşmayı geri bırak. Çünkü orası Hicret ve Sünnet Yurdu'dur..." sözleridir. Hadîs burada kısadır, zor anlaşılıyor. Bunu Mağâzî, İ'tisâm ve Muharibin bölümlerinde daha uzun getirecektir. Bu hacc sırasında bâzı kimseler: Umer ölürse fu-lân kimseye bey'at ederim... gibi sözler söylemiş, Umer bundan öfkelenip bir hutbe yapmak istemiş, Abdurrahmân bunu Medine'de yapmasını söylemiştir.

[170] Başlığa uygunluğu, "Muhacirlerin oturacakları yerleri ta'yîn için Ensâr kur'a çektikleri zaman" sözünden alınır.

Bu hadîsin bir rivayeti Cenazeler Kitabı, "Ölünün yanma girme bâbı"nda da geçmişti.

[171] Başlığa uygunluğu "Rasûlullah Medine'ye hicret edip gelmişti" sözündedir. Bu hadîsin bir rivayeti Ensâr'm Menkabeleri Kitâbı'nda geçmişti. Orada da belirtildiği üzere Buâs günü, Evs ile Hazrec kabîleleri arasında yapılan kanlı ve devamlı bir muharebenin adıdır. Buâs, bu harbe denildiği gibi, Medine'ye iki mil uzaklıkta bir kalenin adı olduğu ve bu büyük harb orada yapıldığı için bu.adla

. anıldığı da rivayet edilmiştir. Bu iç harblerin en sonu, hadîste zikredilen Buâs harbidir kî, rivayete göre yüzyirmi sene devam etmişti..Peygamber'in Medîne'-ye hicretinden beş sene önceye kadar devam eden bu harblerde her iki tarafın önderleri ve yiğitleri hadîste bildirildiği gibi, ya ölmüş yâhud yaralanmış, ma'-lûl kalmıştı. Bu suretle za'fa uğrayan Evs ve Hazrec, Kureyş'le ittifak yapmak istemiş, bu neticelenmeyince, o sırada Peygamber'le buluşup arka arkaya yapılan Akabe Bey'atları ile islâm'a girmişler ve böylece hem kuvvet kazanmışlar, hem de aralarındaki asırlık düşmanlık kardeşliğe dönüşmüştür. Âişe'nin en güzel şekilde belirttiği gibi, bütün bu harbler Allah'ın takdiriyle yüce bir plâmn gerçekleşmesi hazırlıkları olmuştur.

[172] Bu hadîsin başlığa uygunluğu, bunun Buâs günü zikrinde geçen hadîse mutabık olması yönündendir. Birşeyden dolayı mutabık olana mutabık olan, o şeye de mutabıktır (Aynî).

[173] Medine'nin Necd cihetinden Tihâme'ye doğru gelen köy ve ma'mûrelerine Aliye, Tihâme cihetinden Medine'ye doğru olanlarına Sâfile denir (Mu'cemu'l-Buldân).

[174] Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabı, "Câhiliye müşriklerinin kabirleri deşilip çıkarılır mı? babı"nda geçmişti.

[175] Sader tavafı, hacıların Minâ'dan dönüp memleketlerine giderken yaptıkları veda tavafıdır; bununla hacıların ibâdet işleri tamâm olur. Mekke fethinden evvel Peygamber, Mekke'den hicret eden Muhacirler için veda tavafı yapılıp hacc ve umre tamâm olduktan sonra yalnız üç gün Mekke'de ikaamet edebileceğini bildirmiştir... Âlimlerin cumhuru bu yasağın, Mekke'den Medîne'ye hicret etmek vâcib olduğu zamana âid bulunduğunu kabul etmişlerdir ki, bunun son hududu Mekke'nin fethidir. O devirde Peygamber'e yardım etmek vâcib olduğu ipin, fetihten evvel Muhâcirler'in Medine'de ikaamet etmeleri vâcib idi. Mekke'nin fethi ile İslâm Dîni lâyık olduğu kuvveti kazanmış olduğundan, birçok âlimlere göre bu yasak sona ermiş bulunuyor. Muhacir olmayan müslümâna gelince, onlar bu yasağın dışında idiler.

[176] Sehl ibn Sa'd'ın açık fakat çok kısa olan bu rivayetini Hafız İbn Asâkir'ın Dı-maşk Târîhi'nde rivayet ettiği Enes ibn Mâlik ile İbn Abbâs hadîsleri tamamlıyor: Enes: Târih, Rasûlullah'ın rebîu'l-evvel'de Medîne'ye gelmesi zamanından i'tibâr edildi ve sahâbîler bu târîhi kullandılar, demiştir.

Abdullah ibn Abbâs da şu bilgileri vermiştir: Rasûlullah Medîne'ye hicret ettiğinde müslümânların bir târîhi yoktu. Sonra, hicret başlangıç kabul edilerek: "Rasûlullah'ın gelişinden bir ay, iki ay sonra" diye hicrî târîh kullanmaya başladılar. Rasûlullah'ın vefatına kadar da bu suretle kullanıldı. Fakat sonra kesildi, kullanılmadı. Ebû Bekr'in halifeliği zamanı ile Umer'in halifeliğinin ilk dört senesi bu suretle geçti. Sonra resmî muameleleri ve medenî münâsebetleri vakitlendirmeye ciddî ihtiyâç hissolundu. îbn Abbâs dedi ki: Umer târîh başlangıcı koymaya teşebbüs edince sahâbîleri topladı, onlarla istişare etti. Sa'd İbn Ebî Vakkaas, Rasûlullah'ın vefatı zamâmyle vakitlendirfneyi, Talha peygamberlikle başlatmayı, Alî ibn Ebî Tâlib hicretle başlatmayı, başkaları da Peygam-ber'in doğumu ile başlatmayı teklîf etmişlerdi. Hicretin onyedi veya onaltıncı yılında toplanan bu şûra müzâkereleri sonunda Alî'nin teklifi üzerinde ittifak edildi. Ancak ayın ta'yminde ihtilâf edilmişti: Abdurrahmân ibn Avf, haram aylarının evveli olduğu için recebi, Talha da Ümmet'in mübarek ayıdır diye ramazânı, Alî ibn Ebî Tâlib de sene başıdır diye muharremi başlangıç olarak teklîf etmişlerdi. Bu hususta da Alî'nin teklîfi tatbîk edildi.

Şârih Aynî ile Kastallânî bu hadîsin şerhinde Âdem'den Muhammed'e kadar geçen beşer topluluklarının zaman; zaman kabul edip kullandıkları târîh başlangıçlarını özet hâlinde bildirmişlerdir. İslâm'daki târîh başlangıcı için toplanan şûrada ileri sürülen tekliflerde bunların mahzurlarının gerekçeleriyle gösterilip reddedilişleri ve nihayet yukarıda özetlenen neticede karâr kılındığını bildirmişlerdir.

Biz buradaki târîh başlangıcının en kuvvetli dayanağı olan et-Tevbe: 108. âyeti hakkında bir fıkrayı da vermek istiyoruz:

[177] Bundan önceki iki bâb, Peygamber'in hicreti bâbi'nda dâhi) olduğu için, bu hadîsin burada zikredilmesine münâsebet gelmiştir. Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabı bâblarının evvelinde "Namaz nasıl farz kılındı bâbı"nda-geçmişti. Dört rek'atli namâzlardaki ikişer rek'at ziyâde, hicretten bir sene sonra farz edilmiştir.

[178] Başhğauygunluğu "Yâ Allah, sahâbîlerim için hicretlerini tamamla.." sözle-rindedir.

Buhârî bu hadîsi Cenazeler Kitabı, "Peygamber'in Sa'd ibn Havle'ye mersiyesi bâbı"nda da getirmişti.

RasûluIlah'ın ağır hasta olan Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a Mekke'de hasta ziyaretine gidip, onunla konuştuğu sırada, Sa'd'ın hayâtta geri bırakılacağı, yânî çok yaşayacağı ümidini açıklayıp, onu teselli etmesi aynen gerçekleşmiştir. Hakîkaten Sa'd ibn Ebî Vakkaas bu târihten sonra daha kırkbeş yıl yaşamıştır. Uzun ve başarılı kumandanlık ve vâlîlik devirlerinden sonra, Medine'ye on mil uzaklıktaki konağında ve ellibeşinci hicret yılında vefat etmiş, Medîne'ye; el-Bakî'a nakledilip orada gömülmüştür. Bedir gazasında giydiği eski,bir yün cübbeyi muhafaza etmiş ve onunla kefenlenmesini vasiyet etmişti. Cennetle müjdelenen on sahâbîden biridir. Allah onların hepsinden razı olsun!

[179] Sahâbîler arasında iki kerre kardeşlik akdi yapılmıştır. Birisi Mekke'deki müs-lümânlar arasında, öbürü de Medine'de Muhâcirler'le Ensâr arasında. Bu başlıkta kasdedilen kardeşlik, Medine'de kurulan kardeşlik akdidir. Hicretin yedinci ayında ve mescid inşâsının bitimi sırasında Rasûluliah, Muhacir ve Ensâr'dan kırkbeşerden doksan kişiyi Enes ibn Mâlik'in evine da'vet etti. "İslâm Dîni'nde yeminli dostluk yoktur, dîn kardeşliği vardır" buyurup, doksan kişi arasında ikişer ikişer kardeşlik akdi yaptı. Böylece târihin kaydettiği benzersiz dayanışma ve yardımlaşma müessesesi kurulmuş oldu.

[180] Bu, Buhârî'nin tamâmını Alışverişler Kitabı'mn evvelinde getirdiği hadîsin bir parçasıdır.

[181] Buhârî bu Selmân ile Ebu'd-Derdâ'nın kardeşliği hadisinin tamâmını da Oruç Kitâbı'nda, "Nafile oruç hakkında, onun orucunu bozdurmak için kardeşine karşı yemîn eden kimse bâbı"nda getirmişti.

[182] Hadisin başlığa uygunluğu açıktır. Çünkü hadiste kardeşlik keyfiyeti vardır

[183] Hadîsin Peygamber'in Medine'ye hicreti ile ilgisi açıktır. Çünkü bu hâdise, hic-retirr ilk günlerinde Medîne'-de vâki' olmuş* jr. Bu hadîsin bir rivayeti Peygamberler Kitabı, "el-Bakara: 30 âyeti bâb>' nda geçmişti.

[184] Hadîsin zikredilen başlığa uygunluğu evvelâ: "Peygamber Medine'ye geldi, bizler bu şekil alım satımı yapar hâldeydik dedi" sözündedir.

Bu hadîs, Buyu' Kitabı, "Gümüşün altına mukaabil müddetli olarak satılması bâbı"nda; Şerîket Kitabı, "Altın ve gümüşte ortaklık bâbı"nda da geçmişti. Bunun bir rivayeti, küçük sened ve lâfız farklanyle Müslim, Musâkaat, "Gümüşü altına mukaabil va'deli borç olarak satmaktan nehy bâbı"nda da geçer: Müslim Ter., V, 110-lll-"1589".

[185] Hicretten önceki târihlerde Medine'nin eski sakinleri olan Evs ve Hazrec kabî-Ieleriyle Yahûdtter arasında dîn ayrılığı gibi çeşitli sebeblerle çekişme ve ihtilâf devam edegelmişti. Evs ve Hazrec müslümân olup, Peygamberin gelmesiyle şeref ve kuvvet kazanınca Benû Kurayza, Benû'n-Nadîr, Benû Kaynukaa Yahûdîle-ri'nin elçileri Peygamber'in huzuruna gelip bir ahidleşme yapılmasını teklif ettiler. İbn Hişâm'm es-Sfre'sinde uzun metni İle yazılı olan bu muahedenin en mühim maddeleri: Peygamber'in kendisine ve sahâbîlerine zarar vermemek; düşmanlarına yardım etmemek; Kureyş ile harb edildiğinde harb masraflarından bir kısmına ortak olmak; buna mukaabil Yahûdîler de dîn ve mezheb serbestliğine mâlik olmak, mallarında tasarruf hakkını hâiz bulunmak maddeleri idi. Bir müeyyide olarak da ahdi bozduklarında mallarının, canlarının helak olması maddesi vardı.

[186] Buhârî burada da hadîs lâfzına uygun olan Kur'ân lâfızlarını zikretme âdeti üzerine yürümüş ve bu lâfızların tefsîrini yapmıştır: "Hâdû" kelimesinin bulunduğu âyet şudur:

'*Ey Peygamber, kaîbleriyle inanmadıkları halde ağızlarıyle inandık diyen-(munâfık)ferfe Yahûdüer 'den o küfr içinde koşuşanlar seni mahzun etmesin. Onlar durmadan yalan dinleyen, Senin huzuruna gelmeyen, diğer bir kavim hesabına casusluk eden kimselerdir. Onlar kelimeleri yerlerine konulduktan sonra bir tarafa atarlar..." (el-Mâide: 41).

"Hudnâ" kelimesinin bulunduğu âyet şudur ki, bunda Musa'nın Allah'a müracaatında seçtiği yetmiş kişiyi de kasdederek: "Dünyâda da, âhirette de bize iyilik yaz. Biz hiç şübhesiz Sana (tevbe ederek) döndük..." (el-A'râf: 156).

Buhârî bu iki tefsîri ile "Yehûd" isminin "tevbe edicilik" ma'nâsıyle ilgili olduğunu göstermiştir

[187] On Yahûdî ile, bunların âlim ve hahamları kasdedilmiştir. Yoksa halktan bir hayli Yahûdî, müslümân olmuştu. Bunların âlimlerinden Abdullah ibn Selâm

, ile Abdullah ibn Surya'dan başka hiçbirisi hicret sırasında müslümân olmamıştır.

[188] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in Medîne'ye geldiğinde Yahûdîler'in âşûrâ ile ilgili durumlarını tesbît etmesi yönündendir.

[189] Bu da aynı hadîsin başka bir râvîden gelen rivayetidir; başlığa uygunluğu "Biz Musa'ya sizden daha yakınız" sözündedir. Bu hadîsler, küçük farklarla Oruç Kitabı, "Âşûrâ orucu bâbı"nda da geçmişti. Rasûlullah'ın bu âşûrâ orucunu tutup, sahâbîlerine de tutmalarını emretmesi, başlangıçta idi. Ramazân orucu farz kılınınca bunu tutmak tutmamak serbest bırakılmış ve nafile druca dönüşmüştür

[190] Bu hadîs de Peygamber'in Sıfatı bâbı'nda geçmişti.

Peygamber bir şeyle emroiunmadığı hususlarda geçmiş peygamberlerin ümmetlerine uymayı severdi. Putperestlik rejimi tamamıyle yıkıldıktan sonra, müşriklere benzemek tehlikesi kalmayınca, saçlarınriki tarafa ayırmağa başlamıştır.

[191] Aynî şöyle dedi: Bundan önce geçen hadîste Kitâb ehli zikredilmiş olunca, İbn Abbâs: Onlar, Kitâb'ı parça parça ayırıp bir kısmına inanan, bir kısmına da inkâr ederek kâfir olan Kitâb ehli milletlerdir, demiştir. Ebû Zerr, el-Kuşmeyhenî'den gelen nüshada: İbn Abbâs, "Kur'ân'ı iki parça yapanlar" (el-Hıcr: 91) âyetini kasdediyor, ziyâdesini getirmiştir. Çünkü onlar, Kur'ân'ı parçalara ayırdılar da İnatları sebebiyle: Bir kısmı haktır; Tevrat ve incil'e uygundur; bir kısmı da bâtıldır, Tevrat ve fncîl'e aykırıdır, dediler ve böylece onu hakk ve bâtıl diye iki parçaya ayırdılar (Kastallânî).

[192] Selmân el-Fârisî aslen İranlı'dır. Gençliğinde mecûsî iken Hakk Dîni aşkıyle babalarının dînini terkedip, evvelâ Hristiyanlığı kabul etmiş, Kitâb ehlinin gelmesini bekleyip durdukları son peygamberin gelmesinin yaklaşmış olduğunu onlardan öğrenmiş, Arabistan'a gitmekte iken beraberinde olduğu tüccarlar tarafından Medîne Yahudileri'nden birine köle olarak satılmış. O Yahûdî'nin hizmetinde çalışırken Son Peygamber'in gönderildiğini öğrenmiş. Peygamber hicret edip Medîne'ye gelince de, daha evvel râhiblerden öğrendiği peygamberlik alâmetlerini O'nda görünce hemen îmân etmiş ve bilâhare Peygamber'in yardımı ile hürriyetini satın alıp, sahâbîler zümresine katılmıştır. Bedir ile Uhud harble-rine katılmaya esirliği mâni' olmuş ise de, Hendek harbinden i'tibâren bütün gazvelerde Peygamber'den ayrılmadı. Hendek harbinde Medine'yi düşman hücumundan kurtarmak için etrafına hendek kazılmasını tavsiye eden de Selmân'-dır. Selmân, Peygamber'den sonra Şâm ve Irak fetihlerine kendi isteğiyle katılmış, İran fethinden sonra Umer tarafından Kisrâ'mn başşehri olan Medâyin'e vâlî ta'yîn olunmuş ve otuzbeş senesinde Medâyin Valisi iken vefat etmiştir. Medâ-yin harabelerine Bağdâdlılarca bugün "Selmân-ı Pâk" adının verilmesi, orada gömülü, olduğundandır.

[193] Selmân'm bu kadar sayıda kişinin birinden diğerine geçip, elden ele dolaşması, ancak İslâm Dîni'ni aramak için olduğundan, hadîsin başlıkla uygunluğu hâsıl olmuştur. Buhârî, Buyu' Kitâbı'nda, Peygamber'in: "Selmân hürr idi, fakat yoldaşları ona zulmedip köle diye sattılar" buyurduğunu nakletmİştir,

[194] Râme Hürmüz, Fars arazîsinde meşhur bir şehirdir.

Ahmed ibn Hanbel'in İbn Abbâs'tan rivayetinde Isbâhan şehrinden olduğu, babasının Dehkan olduğu, nesebi sorulduğunda "Ben İslâm oğluyum" dediği sabittir.

Selmân el-Fârisî'nin Ahmed ibn Hanbeİ'in Müsnedindeki (V, 437-444) uzun hâl tercemesini Ahmed Naîm merhum Tecrîd Ter. (III, 442-445, 17-24)'ten özetle tercüme etmiştir. Selmân'm bu uzun macerası, tbn Hişâm, es-Sîretu'n-Nebeviyye, I, 214-222'de "Hadîsu Islâmi Selmân" başlığı altında mufassalen verilmektedir. Mehmed Zihnî, el-Hakaaik, s. 151-158; Müslim Ter., VII.442; İslâm Ansiklopedisi, X, 457-458.

[195] el-Kırmânî: Bu hadîslerin hepsi Selmân'ın İslâm'a girmesiyle ilgilidir, demiştir. °' uU t° jÜyle'Selmân vatanından hicret edip uzun bir hayât yaşadıktan sonra, on bu kadar efendinin elinde dolaşıp, nihayet tslâm olmuştur, demek istemiştir (Aynî).

85- KİTABU'L-FERÂİZ. 2

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

85- KİTABU'L-FERÂİZ

(Ferîzalar, yânı Mîrâs Payları Kitabı) [1]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Allah size mîrâs taksimim şöyle tavsiye eder:

Çocuklarınız hakkında erkeğe iki dişinin payı mikdârıdır. Eğer çocuklar ikiden fazla kadınlar iseler, ölünün bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Dişi evlâd bir tek ise, o zaman terikenin yarısı onundur. (Ana babaya gelince:) Ölenin çocuğu varsa, ana-babadan herbirine terikenin altıda biri verilir. Çocuğu olmayıp da ona ana ve babası mirasçı olduysa, üçte biri anasınındır. (Erkek, dişi) kardeşleri varsa, o vakit altıda biri anasınındır.

(Fakat bütün bu hükümler) ölenin edeceği vasiyetin yerine getirilmesinden veya borcunun ödenmesinden sonradır. Siz babalarınızdan ve oğullarınızdan hangisinin fâide yönünden size daha yakın olduğunu bilmezsiniz.

Bunlar Allah'tan birer ferîzadır. Şübhesiz ki Allah hakkıyle bilicidir. Yegâne hüküm ve hikmet sahibidir. Zevcelerinizin çocuğu yoksa, terikesinin yarısı sizindir. Eğer onların çocuğu varsa size terikesinden dörtte bir vardır. (Fakat bu da) onların edecekleri vasiyet ve borçtan sonradır. Eğer çocuğunuz yoksa, bıraktığınızdan dörtte bîri onlarındır (yânı zevcelerinizindir).

Şayet çocuğunuz varsa, terikenizden sekizde biri edeceğiniz vasiyet ve borcun ödenmesinden sonra- yine onlarındır. Eğer mirası aranan erkek veya kadın, çocuğu ve babası olmayan bir kimse olur ve onun erkek veya kızkardeşi bulunursa, bunlardan herbirinin hakkı altıda birdir. Eğer onlar da bu mikdârdan çok iseler, o hâlde onlar Ölünün edeceği vasiyet ve borçtan sonra üçte birde ortaktırlar. (Gerek vasiyette, gerek borç ikrarında mirasçılara asla) zarar verici olmamalıdır. (Bu emirler ve hükümler) Allah'tan size bir vasiyettir. Allah hakkıyle bilendir, halimdir"' (en-Nisâ: 11-12) [2]

1-.......Bize Sufyânibn Uyeyne, Muhammed ibnu'l-Münkedir'den tahdîs etti ki, o Câbir ibn Abdillah(R)'tan şöyle derken işitmiş-tir: Ben hasta oldum. Rasûlullah

(S) ile Ebû Bekr yürüyerek, bana hasta ziyaretine geldiler. Bana geldiklerinde ben bayıldım. Rasûlullah abdest aldı ve abdest suyundan benim üzerime döktü. Ben ayıl-dım. Kendisine:

— Yâ Rasûlallah! Ben malım hususunda nasıl yapayım? Ben ma-nm hususunda nasıl hükmedeyim? diye sordum.

Rasûlullah bana hiçbir cevâb vermedi. Nihayet, mîrâs payları âyeti indi [3].

1- Ferîzalar İlminin Öğretilmesi Babı

Ukbetu'bnu Âmir el-Cuhenî (R): Zannedicilerden önce, yânı zann ile konuşanlardan önce, ilmi iyi öğreniniz! Demiştir [4].

2-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Sizleri zarından sakındırırım. Çünkü zann, (hâtıra gelen) sözlerin en yalanıdır. Birbirinizin eksikliğini görmeye ve işitmeye çalışmayınız, birbirlerinizin husûsî ve mahrem hayâtını araştırmayınız. Bir-birlerinize karşılıklı kin beslemeyiniz, birbirinize arka döndürüp yüz çevirmeyiniz. Ey Allah'ın kulları! Birbirinize kardeşler olunuz!" [5].

2- Peygamberdin: "Biz (peygamberler) mirasçı olunmayız- Biz ne bırakmışşak sadakadır" Kavli Babı

3-....... Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den;

o da Âişe(R)'den şöyle haber verdi: Fâtıma ile el-Abbâs aleyhima's-selâm Ebû Bekr'e geldiler de Rasûlullah(S)'tan miraslarını araştırıyorlardı. Onlar o zaman Ebû Bekr'den Fedek ve Hayber arazîlerinden hisselerini istiyorlardı. Ebû Bekr onlara şöyle dedi:

— Ben Rasûlullah'tan işittim: "Biz (peygamberler cemâatinin terikesi) mirasçı olunmayız. Bizim bıraktığımız her mal sadakadır. Muhammed ailesi ancak bu maldan yerler" buyuruyordu.

Ebû Bekr:

— Vallahi ben Rasûlullah'm o malda yapmakta olduğunu gördüğüm hiçbirşeyi terketmem, muhakkak onu yaparım! dedi.

Râvî: İşte Fâtıma bundan dolayı Ebû Bekr'den ayrıldı da ölünceye kadar onunla konuşmadı, dedi [6].

4-....... Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek, Yûnus'tan; o da ez-Zuhrî'den; o da Urve'den; o da Âişe(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S): "Bizpeygamberler cemâati mîrâs olunmayız. Bizim bıraktığımız her mal sadakadır (yânî mülkiyeti Allah'a âid vakıftır)" buyurmuştur.

5-....... İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Mâlik ibnu Evs ibnu'l- Hadesân haber verdi.

İbn Şihâb şöyle devam etti: Muhammed ibn Cubeyr ibn Mut'im bana, Mâlik ibn Evs'in gelecek olan hadîsinden bir kısmını zikretmişti. Ben vasıtasız olarak bu hadîsi bizzat Mâlik ibn Evs'ten işitmek için gidip huzuruna girdim ve kendisine bu hadîsi sordum. O şöyle dedi: Ben gidib Umer ibnu'l-Hattâb'ın huzuruna girdim. Bu sırada Halîfe Umer'in kapıcısı (yânî teşrifatçısı) Yerfâ içeriye geldi.de:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Usmân, Abdurrahmân ibn Avf, Zu-

beyr ibnu'l-Avvâm, Sa'd ibn Ebî Vakkaas geldi, içeri girmeye izin isterler, izin verir misin? dedi. Umer:

— Evet, dedi.

(Onlar girdiler, selâm verip oturdular.) Biraz sonra Yerfâ yine

geldi de:

— Alî ile Abbâs da geldiler, izin verir misin? dedi. Umer:

— Evet, dedi.

Bunlar da girdiler. Selâmdan sonra Abbâs:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Benimle şu Alî arasında hükmet! dedi.

(Abbâs ile Alî arasında, Allah'ın fey' olarak Rasûlullah'a tahsîs buyurduğu Benû'n-Nadr hurmalığından dolayı niza' ve ihtilâf vardı da Alî ile Abbâs birbirlerine dil uzatmışlardı.)[7]

Umer, hazır bulunan topluluğa:

— Gök ve Yer izniyle ayakta durmakta olan Allah hakkı için sorarım: Sizler Rasûlullah'ın "Bizpeygamberler camiasının terekesi vâris olunmaz. Bizim bıraktığımız her mal sadakadır (vakıftır)" buyurduğunu ve bu sözüyle Rasûlullah'ın kendi nefsini kasdetmekte olduğunu biliyorsunuz değil mi? dedi.

Usmân ve arkadaşları topluluğu:

— Evet, Rasûlullah böyle buyurdu! diye tasdîk ettiler. Bunun üzerine Umer, Alî ile Abbâs'a dönüp:

— Rasûlullah'ın kendisini kasdederek böyle buyurduğunu siz de bilirsiniz değil mi? dedi.

Alî ve Abbâs:

— (Evet) Rasûlullah böyle buyurmuştur, dediler. Bunun üzerine Umer:

— Şimdi ben size bu malın hukukî vaziyetini söyleyip bildireyim! diye şöyle îzâh etti: Allah Taâlâ bu fey'de tasarrufu Rasûlü'ne tahsîs buyurdu. O'ndan başka kimseye bu hakkı vermedi. Azîz ve Celîl olan Allah: "Allah 'in onlardan Rasûlü 'ne verdiği fey'e gelince, siz bunun üzerine ne ata, ne deveye binip koşmadınız. Fakat Allah, rasûllerini dileyeceği kimseler üzerine musallat edip hâkim kılar ve Allah herşeye hakkıyle kaadirdir" (ei-Haşr: 6) buyurmuştur. Bu malda tasarruf sâde Rasûlullah'ın hakkı idi. Sonra vallahi bu mala sizden başka kimse iştirak etmedi. Ve sizin zararınıza kimse tasarruf da iddia etmedi. Rasûlullah bu fey' malının nemasını sizlere vermiş ve aranızda taksîm etmiştir. Nihayet fey'den bu malın aslı mahfuz kaldı. Peygamber bu maldan ailesinin bir senelik nafakasını

ayırır, onları infâk ederdi. Sonra bundan arta kalanı alır, onu da Allah malının sarfedileceği yerlere sarfederdi (cihâd yoluna ve bütün müslümânla-rın yararlanacakları âmme işlerine harcardı). Bu malı Rasûlullah kendi hayâtında böyle kullandı. Ey topluluk, sizlere Allah adiyle soruyorum: Sizler bunun böyle olduğunu biliyor değil misiniz? dedi. Onlar da:

— Evet, böyledir! diye tasdîk ettiler. Sonra Umer, Alî ile Abbâs'a hitaben:

— Sizin ikinize de Allah adiyle soruyorum: Sizler de bunun böyle olduğunu biliyorsunnz değil mi? dedi.

Onlar da:

— Evet, deyip tasdîk ettiler. Umer şöyle devam etti:

— Sonra Allah, Peygamberini vefat ettirdi. Ebû Bekr: Ben Rasûlullah'ın velîsiyim, yânî vekîliyim, dedi ve o mallara el koydu ve Rasûlullah'ın kullandığı gibi kullandı. Sonra Allah Ebû Bekr'i vefat ettirdi. Ben de Allah Rasûlü'nün velîsinin velîsiyim dedim ve emirliğimin ilk iki yılında bu mallara el koydum. Ve Rasûlullah ile Ebû Bekr'in bu mallarda yaptıkları gibi kullanıp onları idare ettim. Sonra ikiniz müştereken bana geldiniz. Sözünüz bir idi, işiniz derli toplu idi (aranızda hiçbir çekişme yoktu. Sonra ayrı ayrı geldiniz). Ey Abbâs, sen bana geldin, benden kardeşinin oğlundan isabet eden hisseni istiyordun. Bu Alî de bana geldi, karısının babasından payına isabet eden hissesini istiyordu. Ben sizlere: İsterseniz bu hurmalıkları size bu şartla (Rasûlullah ile Ebû Bekr'in ve benim idare ettiğim şekilde idare etmek şartıyle) geri vereyim, dedim (ve böylece size verdim). Şimdi benden bundan başka bir hüküm mü istiyorsunuz? Gök ve Yer izniyle, iradesiyle ayakta duran Allah'a yemîn ederim ki, ben kıyamet kopuncaya kadar bu mallar hakkında bundan başka bir hüküm vermem. Eğer siz idareden âciz olduysanız, mallan bana geri veriniz, ben onları sizin hesabınıza yeterlilikle idare ederim, dedi [8].

6-.......Bana Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "(Vefatımda) benim mirasçılarım dînâr (ve dirhem) paylaşmazlar. Bıraktığım şey (yânî hurmalıklar), kadınlarımın nafakalarından ve işçimin ücretinden sonra geri kalanı sadakadır" [9].

7-.......Bize Abdullah ibnMesleme, Mâlik'ten; oda îbnŞihâb'dan; o da Urve'den; o da Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) vefat ettiği zaman Peygamber'in zevceleri Usmân ibn Affân'ı Ebû Bekr'e göndermeyi ve Peygamber'den olan mîrâs paylarını almayı istediler.

Âişe dedi ki: Bunun üzerine Âişe onlara:

— Rasûlullah "Biz mîrâs olunmayız, bizim terikemiz sadakadır" buyurmuş değil mi? dedi (böylece onları bu isteklerinden vazgeçir-di) [10].

3- Peygamber(S)'İn: "Her kim bir mal bırakırsa, o kendi ailesine âiddir" Kavli Babı

8-.......İbn Şihâb dedi ki: Bana Ebû Seleme, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Ben mü'minlere kendi öz nefislerinden daha yakınımdır. Her kim üzerinde borç olduğu hâlde ölür ve o borcu ödeyecek birşey bırakmazsa, onu ödemek bize âiddir. Her kim de bir mal bırakırsa, o da kendi mîrâsçılann-dandır" [11].

4- Erkek Ve Kız Çocuğunun Babası Ve Anasından Alacağı Mîrâs Payları Babı

Zeyd ibn Sabit şöyle demiştir: Bir erkek veya bir kadın bir kız çocuğu bırakırsa, o kız çocuğuna, terikesinin yarısı verilir. Eğer kız çocuklar iki tane veya daha çok iseler, terikenin üçte ikisini alırlar.

Eğer onların beraberinde babalarından olma bir erkek kardeşleri varsa, bu takdirde bunlara mîrâsta ortak bulunan kimse ile (meselâ baba ile) başlanıp, evvelâ onun payı verilir.

Onun payından arta kalan, oğlanla kızlar arasında "Erkeğe iki dişinin payı"

ölçüsüyle taksim edilir [12].

9-.......Bize Abdullah ibn Tâvûs, babası Tâvûs ibn Keysân el- Yemânî'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Mırâs paylarını (Kur'ân'da bildirilen) sahihlerine veriniz. Bu paylardan geri kalan herhangi birşey de baba tarafından en yakın olan er kişiye âiddir" buyurmuştur [13].

5- Kız Çocuklarının Mîrâsı Babı [14]

10-.......Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir: Ben Mekke'de şiddetli bir hastalığa yakalandım ki, hemen hemen ölüme yaklaşmıştım. Bu sırada Peygamber (S) hasta ziyareti yapmak üzere bana geldi. Ben:

— Yâ Rasûlallah! Benim çok malım vardır. Bana kızımdan başka vâris olacak kimse de yoktur. Bu durumda ben malımın üçte ikisini sadaka yapayım mı? diye sordum.

— "Hayır (tasadduk etme)/" buyurdu. Ben:

— Yarısını sadaka yapayım mı? dedim. Rasûlullah yine;

— "Hayır!" buyurdu.

Ben, üçte bir'i sordum. Rasûlullah:

— "Üçte birde büyüktür. (Ey Sa'd!) Senin çocuğunu zenginler olarak bırakman, muhtaçlar ve insanlara (sadaka için) ellerini açar bir hâlde bırakmandan hayırlıdır, Şübhesiz sen infâk edeceğin herbir nafakadan muhakkak sevaba nail kılınacaksın. Hattâ (yemek yerken) eşinin ağzına kaldırıp vereceğin lokmadan da ücrete nail kılınacaksın" buyurdu.

Ben yine:

— Yâ Rasûlallah! Ben hicretinden geriye mi kalacağım? dedim. Rasûlullah:

— "Hayır, sen benim ardımda (asla bizden) geri kalmazsın. (Şayet burada

kalır da) Allah rızâsını isteyerek herhangibir amel yaparsan, elbette onunla merteben yükselecek, derecen artacaktır. Öyle ümtd ediyorum ki, sen benim ardımdan uzun zaman geri bırakılıp yasaya-

çaksın, hattâ senden birtakım kavimler faydalanacaklar, diğer birtakımları da zarar göreceklerdir. Lâkin en çaresiz olan Sa'd ibn Havle'diri" buyurdu [15].

Râvî, Peygamber'in bu sözünü tefsîr ederek: Rasûlullah, Sa'd ibn Havle Mekke'de öldüğü için ona acır, üzülürdü, demiştir.

Râvî Sufyân ibn Uyeyne: Sa'd ibn Havle, Âmir ibn Lueyy oğul-Ian'ndan bir adamdı, demiştir [16].

11-.......el-Esved ibn Yezîd şöyle demiştir: Muâz ibn Cebel, Yemen'de bize bir muallim ve bir emîr olarak geldi. Biz kendisine bir kızı ile bir kızkardeşini geride bırakarak vefat etmiş olan bir adamın mîrâsım sorduk. Muâz, terikesinin yarısını kıza, yansını da kızkar-deşe verdi [17].

6- Ölünün Oğlu Hayâtta Olmadığı Zaman, Oğlunun Oğluna Âid Mîrâsı Beyân Babı

Ve Zeyd ibn Sâbıt şöyle demiştir:

Oğulların sulbî çocukları, kendileriyle ölü arasında bir erkek çocuk bulunmadığı zaman, ölünün çocuğu menzilesindedirler. Oğulların erkek çocukları, ölünün erkek çocukları gibidirler.

Oğulların kız çocukları da ölünün kızları gibidirler.

Oğulların çocukları, oğullar gibi mîrâs alırlar ve oğullar, kendilerinden aşağıdakileri mirastan men' eder oldukları gibi oğulların oğulları da kendilerinden aşağıdakileri mirastan men' ederler. Ve oğulun çocuğu, oğulla beraber mîrâs almaz [18].

12-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Mîrâs paylarını (Kur'ân'da bildirilen) sahihlerine veriniz. Bu paylardan geri kalan herhangi birşey de baba tarafından en yakın olan er kişiye âiddir" buyurdu [19].

7- Ölünün Bir Kızının Beraberinde Oğulun Bir Kızının Mîrâsı Babı

13-.......Bize Ebû Kays tahciîs etti: Ben Huzeyl ibn Şurahbîl'den işittim, şöyle dedi: Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye ölünün kızına, oğlunun kızma, kızkardeşine âid mîrâs hisseleri soruldu.

Ebû Mûsâ:

— Terikenin yansı ölünün kızına, bir yarısı da kızkardeşine âid-dir, dedi (oğlunun kızını mîrâstan mahrum bıraktı).

Ebû Mûsâ, suâl soran kimseye:

— Abdullah ibn Mes'ûd'a git (bu mes'eleyi ona da sor), umarım ki, İbn Mes'ûd da benim fikrime uygun cevâb verecektir! dedi.

Mes'ele İbn Mes'ûd'a sorulup, Ebû Musa'nın cevâbı ve onun tarafından gönderildiği haber verilince, Abdullah ibn Mes'ûd:

— Eğer ben oğulun kızını mîrâstan mahrum edersem, elbette dalâlete düşmüş olurum, hidâyete erenlerden olmam! (diye bir mukaddime ile söze başlayıp:) [20] Bu mes'elede ben Peygamber(S)'in hükmettiği bir haberle hükmederim (ki şudur): Ölünün kızı yarım alır, oğlunun kızı da -iki üçte biri tamamlamak için üçte bir alır. Geri kalan (üçte bir) de kızkardeşin payı olur! dedi.

Huzeyl şöyle dedi: Biz Ebû Musa'ya gelip İbn Mes'ûd'un fetvasını kendisine haber verince:

— Aranızda bu "Habr = Büyük âlim" bulunduğu müddetçe, bana birşey sormayınız! dedi.

8- Babanın Ve Erkek Kardeşlerin Beraberinde Dedenin Mîrâsı Babı

Ebû Bekr, ibn Abbâs, Ibnu Zubeyr: Dede, babadır (yânî dedenin hükmü babanın hükmü gibidir) demişlerdir.

İbn Abbâs ("Dede, babadır" sözüne delîl için):

"Ey Adem oğulları!... " (ei-A'râf: 3i) ve "Ben atalarım İbrahim, îshâk, Ya'kûb'un dînine^ uydum,.. " (Yûsuf: 38) âyetlerini okudu. (Bu âyetlerde Adem en uzak dede olduğu hâlde "Baba" ta'bîr edilmiştir.) Kendi zamanında Peygamberdin sahâbîlerinin sayısı çok olduğu hâlde, Ebû Bekr'in bu "Dedenin hükmü, babanın hükmüdür" sözüne muhalefet etmiş bir kişi zikretmemiştir.

İbn Abbâs: Bana kızkardeşlerimin önünde, oğlumun oğlu mîrâsçı olur, ben ise oğlumun oğluna mîrâsçı

olamam, demiştir.

Ve Umer ibnu'l-Hattâb'dan, Alî ibn Ebî Tâlib'den, İbnu Mes'ûd'dan ve Zeyd ibn Sâbit'ten çeşitli görüşler de

zikrolunur [21].

14-....... Bize Vuheyb, İbn Tâvûs'tan; o da babasından; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Miraspaylarını kendi sahihlerine veriniz. Bunlardan geri kalan mal da (baba tarafından) en yakın olan er kişiye âiddir" buyurmuştur.

15-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Amma Rasûlullah(S)'ın

"Bu ümmetten bir halîl edineydim, muhakkak onu (yânî Ebû Bekr'i) edinirdim, lâkin İslâm yüzünden olan hullet daha faziletlidir -yâhud: daha hayırlıdır-" buyurmasına gelince, şübhesiz Ebû Bekr dedeyi (mî-râsta) baba menzilesine indirmiştir; yâhud: dedenin baba gibi olduğuna hükmetmiştir, dedi [22].

9- Oğul Ve Diğer Mirasçıların Beraberinde Zevcin Mirası Babı

16-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: (Ölüden kalan) mal, mîrâs olarak çocuklara âid idi. Vasiyet de (İslâm'ın evvelinde) ana-baba için vâcib idi. Allah bundan mîrâs payları âyetiyle irâde ettiği kısmı neshetti de erkeğe iki dişinin payı kadar tahsîs etti. Çocuğun varlığı ile beraber ana-babadan herbirine altıda bir; yine çocuğun varlığıyla beraber kadına sekizde bir; çocuğun yokluğunda dörtte bir ayırdı. Çocuk yokluğunda kocaya yarım; çocuğun varlığında dörtte bir pay ayırdı [23].

10- Çocuk Ve Diğer Mirasçıların Beraberinde Zevce Kadının Ve Kocanın Mirasları Babı

17-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Lihyân oğulları'ndan bir kadının ölü olarak düşen cenini için bir erkek köle yâhud bir dişi köle diyetinin gurresi ile (yânî bunların diyetlerinin onda birinin yarısı ile) hükmetti. Sonra üzerine gurre ile hükmettiği kadın vefat etti de, Rasûlullah o kadının mirasının oğullarına ve kocasına âid olduğuna ve ödeyeceği diyetin de kadının erkek asabesi üzerine olduğuna hükmetti [24].

11- Kızların Beraberinde Kızkardeşlerin Mîrâsı Babı -Ki Onlar Asabedirler-

18-....... Bize Muhammed ibn Ca'fer, Şu'be'den; o da Süleyman ibn Mihrân'dan; o da İbrâhîm en-Nahaî'den tahdîs etti ki, el-Esved ibn Yezîd şöyle demiştir: Muâz ibn Cebel, Rasûlullah (S) zamanında (Yemen'de bulunduğu vakit) bizim aramızda kız için yarım, kızkardeş için de yarım pay hükmetti. Sonra Süleyman ibn Mıhrân "Bizim aramızda hükmetti" demiş de "Rasûlullah zamanında" fıkrasını zikretmemiştir [25].

19-.......Huzeyl ibn Şurahbîi şöyle demiştir: Abdullah ibn Mes'ûd (kız, oğul kızı ve kızkardeş mirasında): Ben elbette bu hususta Peygamberimin hükmüyle hüküm vereceğim -yâhud: Peygamber (S) kız için yarım, oğulun kızı için altıda bir ve geri kalan üçte biri de asabe-Iik yoluyla kızkardeşe tahsîs etti demiştir [26].

12- Erkek Ve Kızkardeşlerin Mîrâst Babı

20-.......Muhammed ibnu'l-Munkedir şöyle demiştir: Ben Câbir(R)'den işittim, o şöyle dedi: Ben hasta iken Peygamber (S) benim yanıma girdi, abdest suyu istedi, abdest aldı. Sonra abdest suyundan benim üzerime serpti. Ben baygınlıktan ayıldım. Ve:

— Yâ Rasûlallah! Benim (mirasçım olarak) ancak kizkardeşle-rim vardır, dedim.

Akabinde Ferâiz Âyeti (yânî Mîrâs Payları Âyeti) indi [27].

13- Bâb:

"Senden fetva isterler. De ki: Allah, babası ve çocuğu olmayanın mirası hakkındaki hükmü şöylece açıklar:

Eğer evlâdı olmayan bir erkek ölür, onun sâdece bir tek kızkardesi kalırsa, terikesinin yansı onundur [28]. Eğer mirasçı erkek kardeş ise çocuksuz ve (babasız) ölen kızkardeşinin vefâtıyle bıraktığının tamâmını alır). Eğer (aynı şartlarla kalan) kızkardeş iki ise oğlan kardeşinin bıraktığının üçte ikisi(ni alır). Eğer erkek ve kızkardeşler ise o zaman erkek için dişinin iki hissesi vardır. Allah size şaşırırsınız diye açıklıyor. Allah herşeyi hakkıyle [29]

21-.......el-Berâ ibn Âzib (R): En son inen âyet en-NisâSûresi'nin sonudur: "Senden fetva isterler. De ki: Allah helâle mîrâsı hakkındaki hükmü şöyle açıklar" (e-Niss: ı?6) [30]

14- İki Amcaoğlu Babı; İkisinden Biri Ana-Bir Kardeş, Diğeri Kocadır [31]

Alî ibn Ebî Tâlib: Koca için yarım, ana-bir kardeş için altıda bir, geri kalan üçte bir de ikisi arasında asabelikle yarımşardır, demiştir.

22-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Ben mü'minlere kendi öz nefislerinden daha yakınımdır. Her kim ölür de arkasında bir mal bırakırsa, onun malı mirasçılarına, asabesine âiddir. Her kim de arkasında borç ve evlâd ağırlığı yâ-hud kendi ihtiyâçlarını göremeyen âciz kimseler bırakırsa, ben onun velîsiyim, ben o kimse için çağırılırım (yânî beni onun yerine çağırın ki, ben onun ağırlığını ve âcizlerinin işlerini görürüm)" [32].

23-....... Bize Yezîd ibn Zuray', Ravh'tan; o da Abdullah ibn Tâvûs'tan; o da babası Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Mîrâspaylarını sahihlerine veriniz. Bu payların terkettiği herhangi birşey de en yakın olan erkek kişiye âiddir" buyurmuştur.

15- Zevu'l-Erhâm(In Hükmü) Babı [33]

24- Bana İshâk îbrâhîm tahdîs edip şöyle dedi: Ben, Ebû Usâme'ye:

— Size İdrîs ibn Yezîd tahdîs etti mi? dedim. O:

— Bize Talha ibn Musarnf, Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbn Ab-bâs(R)'tan; onun şu âyet hakkındaki sözünü tahdîs etti, dedi: "(Erkek ve dişiden) herbiri için

baba ve ananın, yakın hısımların terikele-rinden de vârisler yaptık. Yeminlerinizin bağladığı kimselere dahî hisselerini verin. Allah herşeyin üstünde hakîkîbir şâhiddir" (en-Nisâ:33)

İbn Abbâs şöyle dedi: Muhacirler Medine'ye geldikleri zaman Ensâr ile Muhacir birbirlerine kendi hısımlarının önünde mîrâsçı olurlardı. Bu mîrâsçılığın sebebi, Peygamber (S)'in bunlar arasında kurmuş olduğu kardeşlik akdi idi. Nihayet "Herbiri için mirasçılar yaptık... " âyeti inince, o kardeşlik akdiyle olan mîrâsçılığı neshetti (yânî) "Yeminlerinizin bağladığı kimseler" kısmını [34].

16- Aralarında La'netleşme Olanların Mîrâsı Babı

25-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) zamanında bir adam, kansıyle la'netleşme yaptı ve kadının çocuğunu kabul etmedi. Peygamber (S) bunların arasını ayırdı, çocuğu da kadının nesebine kattı (böylece ona anası ve anasından olan kardeşleri vâris" oldular) [35].

17- Kadın Hürre Olsun Yâhud Câriye Olsun, Ondan Doğan Çocuk, Döşeğinde Doğduğu Kimseye Âiddir Babı

26-.......Âişe (R) şöyle dedi: Utbe ibn Ebî Vakkaas, kardeşi Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a ahd edip ' 'Zem'a'mn cariyesinin oğlu Abdurrah-mân, benim sulbümdendir. Bu çocuğu almalısın!" diye vasiyet etmiş.

Mekke'nin fethi yılı olunca (Mekke'ye varıldığında) Sa'd ibn Ebî Vakkaas çocuğu yakaladı ve:

— Bu, kardeşim Utbe'nin oğludur. Bunun nesebinin kendisine katılması için bana vasiyet etmiştir, dedi.

Bunun üzerine Abd ibnu Zem'a ayaklanıp:

— Bu, benim kardeşimdir; babamın cariyesinin oğludur, babamın döşeği

üstünde doğmuştur! dedi.

Her iki taraf bu niza ve husûmetlerini Peygamber(S)'e götürdüler. Sa'd ibn Ebî Vakkaas:

— Yâ Rasûlallah! Bu çocuk, kardeşim Utbe'nin oğludur. Neşe-' binin kendisine katılmasına dâir bana vasiyeti vardır, dedi.

Abd ibnu Zem'a da:

— Bu, benim kardeşimdir ve babamın cariyesi doğurmuştur; babamın döşeği üstünde doğmuştur, dedi.

Bu da'vâlar üzerine Peygamber (S):

— "Ey Abd ibne Zem'a, çocuk sana âiddir. Çünkü çocuk, döşek sahibinindir. Zina edene mahrumiyet düşer" buyurdu.

Sonra Peygamber, da'vâ sebebi olan bu çocuğun sîmâca Utbe'-ye benzediğini görerek, zevcesi Şevde bintu Zem'a'ya hitaben:

— "(Ey Şevde!) Sen bundan sonra Abdurrahmân'a karşı perdelen!" buyurdu.

Bundan sonra Abdurrahmân, Şevde vefat edip Allah'a kavuşuncaya kadar onu görmedi [36].

27-.......Muhammed ibn Ziyâd, Ebû Hureyre(R)'den işitti ki, Peygamber (S): "Çocuk, döşek sahibinindir" buyurmuştur [37].

18- Bâb: Velâ (Yânî Velîlik Hakkı) Hürriyete Kavuşturan Kimseye Âiddir Ve Bulunmuş Çocuğun Mîrâsı?

Umer ibnu'l-Hattâb:

Bulunmuş olan çocuk hürdür, demiştir [38]

28-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Berîre'yi satın aldım. Peygamber (S):

— "Sen Berîre'yi sahihlerinden satın al. (Onların ileri sürdükleri velânın kendilerine âid olması şartını dikkate alma.) Çünkü velâ hakkı köleyi hürriyete kavuşturan kimseye âiddir" buyurdu.

Berîre'ye bir koyun sadaka verilmişti. Peygamber (S):

— "O koyun Berîre için sadakadır, bizim için hediyedir" buyurdu.

el-Hakem ibn Uteybe: Berîre'nin kocası (Mugîs), hürr idi, dedi.

Buhârî: el-Hakem'in bu sözü mürseldir, dedi.

İbn Abbâs da: Ben onu köle olarak gördüm, demiştir [39].

29-.......Bana Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Velâ hakkı ancak hürriyet veren kimseye âiddir" buyurmuştur [40].

19- Şaibenin Mîrâsı Babı [41]

30-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R): İslâm ehli (köleleri) başıboş, velayet hakkı olmaksızın salıvermezler, Câhiliyet ehli ise (köleleri velâ hakkı tanımayarak) başıboş salıverir, sâibe yaparlardı demiştir [42].

31-.......Bize Ebû Avâne Mansûr'dan; o da İbrâhîm en-Nahaî'den o el-Esved ibn Yezîd'den şöyle tahdîs etti: Âişe (R), Berîre'yi azâd etmek için sâhiblerinden satın almak istedi. Sahihleri de velâ hakkının kendilerine âid olması şartını ileri sürdüler. Âişe:

— Yâ Rasûlallah! Ben Berîre'yi hürriyete kavuşturmak için satın almak istedim. Sâhibleri onun velâsının kendilerine âid olmasını şart koşuyorlar! dedi.

Rasülullah (S):

— "Sen onu (satın alıp) azâd eyle. Velâ hakkı ancak azâd eden kimseye âiddir -yâhud: Sen bedelini ver-!" buyurdu.

Râvîdedi ki: Bunun üzerine Âişe, Berîre'yi satın alıp azâd eyledi. Berîre hürr olunca (köle bulunan kocasiyle nikâhının feshi veya devamı hususunda) muhayyer kılındı da o kendi nefsini (yânî nikâhın feshini) tercîh etti. Ve:

— Bana şöyle şöyle mal verilmiş olsa bile artık ben köle olan koca ile beraber olmam, demiştir.

el-Esved: Kocası hürr idi, demiştir.

Buharı: el-Esved'in bu sözü munkati'dır, Âişe'ye ulaşmamıştır. İbn Abbâs'ın: Ben onu bir köle olarak gördüm, sözü daha sahihtir, dedi [43].

20- Efendilerine Âid Olmadığını İddia Eden Kimsenin Günâhı Babı

32-.......Bize Cerîr, el-A'meş'ten; o da Ibrâhîm et-Temîmî'den tahdîs etti ki, babası Yezîd ibn Şurayh şöyle demiştir: Alî ibn Ebî Tâlib (R):

— Bizim yanımızda, şu sahîfe hâriç, okumakta olduğumuz Allah Kitâbı'ndan başka yazıiı bir kitâb yoktur! dedi.

Yezîd dedi ki: Bundan sonra Alî, o sahîfeyi çıkardı, İçinde yaralamalardan, diyet ve zekât develerinin yaşlarından birtakım hükümler yazılı idi. İçinde şu da yazılmıştı: "Medine'nin Âir Dağı ile Sevr Dağı arasında bulunan sahası haremdir. Kim Medine'nin bu haremi içinde (Kitâb ve sünnete aykırı) bir iş meydana çıkarır yâhud bir bid'-atçıyı banndırırsa Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların la'neti onun üzerine olsun. Ondan kıyamet günü hiçbir sarf ve hiçbir adi kabul olunmaz. Her kim de kendi efendilerinin izni olmadan başka bir kavmi velîler edinirse Allah 'in, meleklerin ve bütün insanların la'neti onun üzerine olsun! Ondan kıyamet günü hiçbir nafile ve hiçbir farz veya diyet kabul olunmaz. Müslümanların emânı birdir. Onların (köle ve kadın gibi) en aşağı olanları dahî bir harbîye emân verdiğinde, o emân bütün muslümânlarca mu'teber olur. Kim bir müslümânın verdiği ahdi bozarsa Allah 'in, meleklerin ve bütün insanların la'neti onun üzerine olsun, kıyamet günü ondan ne bir sarf, ne bir adi kabul

olunmaz" [44]

33-.......İbnUmer(R): Peygamber (S) velâ hakkının satılmasından ve hibe edilmesinden nehyetti, demiştir [45].

21- Bâb: Bir Adam Diğer Bir Adamın Elleriyle İslâm'a Girerse

el-Hasen el-Basrî, elleriyle İslâm'a girdirdiği kimse için bir velayet görmezdi [46] ve:

Peygamber (S) de: "Velâ, hürriyet veren kimseye âiddir" buyurdu (diye hüccet getirirdi).

Temîm ed-Dârî(R)'den, onun Peygamberce yükselterek şöyle dediği zikrolunuyor: "O kimse hayâtında ve

ölümünde insanların ona en yakın olanıdır".

Buhârî: Bu haberin sahîhliğinde hadîsçiler ihtilâf etmişlerdir, dedi [47].

34- Bize Kuteybe ibn Sa'd, Mâlik'ten; o da Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti: Mü'minlerin anası Âişe (R), azâd etmek üzere bir câriye satın almak istedi. Cariyenin sâhibleri:

— Biz bu cariyeyi, velâsi bize âid olmak şarüyle satarız, dediler. Âişe bu teklifi RasûIullah(S)'a zikredince, Rasûlullah:

— "Bu şart, seni satın almandan men' etmez. Çünkü velâ hakkı ancak hürriyete kavuşturan kimseye âid olur" buyurmuştur.

35-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Berîre'yi satın almak istedim. Sâhibleri onun velâsmın kendilerine âid olmasını şart koştular. Ben bunu Peygamber(S)'e

zikrettim. Peygamber:

— "Sen onu (satın alıp) azâd eyle. Çünkü velâ hakkı gümüşleri veren kimseye âiddir" buyurdu.

Âişe dedi ki: Ben onu azâd ettim.

Yine Âişe dedi ki: Sonra Rasûlullah Berîre'yi çağırdı da kocasının nikâhında kalıp kalmamak hususunda onu muhayyer kıldı. Berî-re:

— Eğer o bana şöyle şöyle mal verse bile ben onun yanında gece geçirmem, dedi de kendi nefsini tercih etti.

22- Kadınların Velâdan Mîrâs Almaları Babı

36-.......Bize Hemmâm ibn Yahya, Nâfi'den tahdîs etti ki, İbn Umer (R) şöyle demiştir: Âişe (R) Berîre'yi satın almak istedi de Pey-gamber(S)'e:

— Berîre'nin sâhibleri, velânın kendilerine âid olmasını şart kılıyorlar, dedi.

Bunun üzerine Peygamber:

— "Velâ hakkı ancak hürriyete kavuşturan kimseye âiddir" buyurdu.

37-.......Âişe (R): Rasûlullah (S): "Velâ hakkı, kölenin bedeli olan gümüşleri veren ve hürriyet ni'metini vermeyi üzerine alan kimseye âiddir" buyurdu, demiştir.

23- Bir Ailenin Azâdlı Kölesi, O Ailedendir Ve Kızkardeş Oğlu Da Onlardandır Babı

38-....... Bize Muâviye ibn Kurra ve Katâde, Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs ettiler ki, Peygamber (S): "Bir ailenin azâdlı kölesi, o ailenin kendi câmiasındandır" buyurmuştur, yâhud buyurduğu gibi [48].

39-.......Bize Şu'be, Katâde'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamb.er (S): "Bir ailenin kızkardeşinin oğlu da onlardandır -yâhud: kendi câmialarındandır-" buyurmuştur [49].

24- Esirin Mîrâsı Babı

Buhârî şöyle dedi:

Küfe Kaadısı Şurayh, düşman elindeki esîri vâris yapardı ve: Esîr o mala çok muhtâcdır, der idi [50].

Umer ibnu'l-Abdilazîz de: Esîr, İslâm Dîni'nden bir değişme yapmadığı müddetçe, esirin vasiyetini, hürriyetini ve malında yaptığı şeyleri yerine getir. Çünkü o, onun kendi malıdır; malında isteyeceği şeyi yapar, der idi [51].

40-.......Bize Şu'be, Adiyy'den; o da Ebû Hâzım'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Her kim mal bırakırsa, o mal kendi mirasçılarına âiddir. Her kim de borç ve aile ağırlığı bırakırsa, o ağırlık bize âiddir" buyurmuştur [52].

25- Bâb: Müslüman Kâfire, Kâfir De Müslümâna Mîrâsçı Olmaz

Kâfir mîrâs taksim olunmadan önce İslâm'a girerse, onun için mîrâs yoktur (çünkü cumhura göre, i'tibâr ölüm vaktinedir, taksim vaktine değil).

41- Bize Ebû Âsim, İbn Cureyc'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Alî ibn Hüseyn'den; o da Umer ibn Usmân'dan; o da Usâme ibn Zeyd(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Müslüman kâfire, kâfir de müslümâna mirasçı olmaz"

buyurmuştur [53].

26- Hıristiyan Kölenin; Kendisine Hürriyetini Satın Alma Yazışması Yapılmış Hıristiyanın Mîrâsı Ve Çocuğunu İnkâr Edip Uzaklaşan Kimsenin Günâhı Babı [54]

27- Bir Erkek Kardeş Yâhud Erkek Kardeş Oğlu İddia Eden Kimse Babı [55]

42-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Sa'd ibn Ebî Vakkaas ile Utbe ibn Zem'a bir oğlan çocuğu hakkında da'vâlaştılar. Sa'd ibn Ebî Vakkaas:

— Yâ Rasûlallah! Kardeşimin oğlu Utbe ibn Ebî Vakkaas bana bu çocuğun kendi oğlu olduğunu bildirip vasiyet etti. Şu çocuğun ona benzeyişine bak! dedi.

Abd ibn Zem'a da:

— Bu çocuk benim kardeşimdir yâ Rasûlallah! Babamın cariyesinden babamın döşeği üzerinde doğdu! dedi.

Rasûlullah (S) çocuğun sîmâsına baktı da onda Utbe'ye açık bir benzerlik gördü ve:

— "Çocuksenin(k&rdeşm)diryâ Abdu ibn Zem'a! Çocuk (üzerinde doğduğu) döşeğindir; zina eden için de mahrumiyet vardır! Yâ Şevde binîu Zem'a! Sen de bu çocuktan perdelen!" buyurdu.

Âişe: Artık o oğlan Sevde'yi hiç görmedi, dedi [56].

28- Kendi Babasından Başka Bir Kişiye Menşûbluk İddia Eden Kimse(Nin Günâhını Beyân) Babı

43-........BizeHâlidibnMihrân, Ebû Usmân en-Nehdî'den tahdîs etti ki, Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Her kim babasından başkasına -onun kendi babası olmadığını bile bile- neseb iddia ederse, bu kişiye cennet haramdır".

Râvî Ebû Usmân şöyle demiştir: Ben bu hadîsi Ebû Bekre Nu-fey'e zikrettim de o:

— Evet bu hadîsi ben Rasûlullah'tan kulaklarımla işittim ve kalbim de onu belleyip hıfzetti, demiştir [57].

44-....... Bana Arar ibmTl-Hâris, Ca'fer ibn Rabîa'dan; o da Irak ibn Mâlik el-Gıfârî'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S): "Sakın babalarınızdan yüz çevirip uzaklaşmayı-nız! Her kim babasından yüz çevirip onu îerkederse (aile ni'metine) nankörlük etmiş olur" buyurmuştur [58].

29- Bâb: Bir Kadın Bir Oğul Îddiâ Ettiği Zaman?

45-.......Bize Ebu'z-Zinâd, Abdurrahmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki; Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "İki kadın ve kadınların beraberlerinde iki oğlan çocukları vardı. Bunlar yolda giderlerken kurt geldi de bunlardan birisinin oğlunu kapıp götürdü. Bunun üzerine kadın, kendi yol arkadaşına:

— Kurt senin çocuğunu götürdü, dedi. Diğer kadın da:

— Hayır, kurt ancak senin çocuğunu götürmüştür, dedi. Nihayet bu iki hasım kadın da'vâlannı Dâvûd Peygamberce ar-

zettiler. O da aralarında büyük kadın lehine hükmetti. (Kurdun küçük kadının çocuğunu kaptığına hükmetti.)

Bunlar muhakemeden çıktılar da Davud'un oğlu Süleyman Pey-gamber'e gittiler ve da'vâlarına yemden baktırmak için mes'eleyi ona haber verdiler. Süleyman Peygamber de:

— Haydi bana bir bıçak getiriniz, çocuğu iki kadın arasında ya-rıp

paylaştırayım! dedi.

Bunun üzerine küçük kadın:

— Aman öyle yapma! Allah sana merhamet etsin! Çocuk bu kadının oğludur! deyince, Süleyman da çocuğun küçük kadına âid olduğuna hükmetti" [59].

Ebû Hureyre: Vallahi ben "Sıkkın" sözünü asla işitmemiştim, ancak o gün işittim: Bizler ancak "Müdye" ismini söylerdik, demiştir [60]

30- Kaaif (Yânî İz Tâ'kîbcisînin Hükmü) Babı [61]

46-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) sevinmiş olarak ve yüz çizgileri parlar bir hâlde yanıma girdi ve şöyle buyurdu: "Görmedin mi, biraz önce iz sürücü Mucezziz (adındaki şahıs) Zeyd ibn Harise ile Usâme ibn Zeyd'e baktı da: Muhakkak bu ayaklar bir-birindendir, dedi" [62].

47-.......Âişe (R) dedi ki: Bir gün Rasûlullah (S) sevinçli olarak yanıma girdi ve şöyle buyurdu: "Yâ Âişe! Görmedin mi, Mudîic kabilesinden olan iz sürücü Mucezziz yanıma geldi de Usâme ile oğlu Zeyd'i gördü. Onların üzerinde bir kadife vardı. Kadife ile başlarını örtmüşlerdi de ayakları meydanda idi. Mucezziz: Şübhe yok ki, bu ayaklar birbirinden olmadır, dedi."

---

[1] Ferâiz, Ferîza'mn cem'idir. Ferîza da Yüce Allah'ın mükellef kullarına ifâsını kat'î ve zarurî kıldığı ibâdet demektir. Bu i'tibâr ile burada faîle, mef'ûle ma'-nâsına olup, Allah'ın kendi Kitâbı'nda mirasçılara takdîr ettiği paylardan ibarettir. Sünnette gelen ve icmâ ile sabit olan hükümler de Kur'ân'daki hükümlere katılır. Mîrâs hükümleri, en-Nisâ: 11, 12, 176 ile el-Enfâl: 75. âyetlerinde bildirilmiştir. Bu âyetlerdeki mîrâs paylarına âid nisbetler yan, dörtte bir, sekizde bir, üçte iki, üçte bir ve altıda bir olmak üzere altı tanedir. Şimdi bu payları ve mî-râsçılara ne suretle taksîm edileceğini Kur'ân-ı Kerîm'den izleyelim.

[2] Bu iki âyette İslâm hukukunun mühim bir bölümünü teşkîl eden ferâiz ilminin esâsları bildirilmiştir. Bu iki âyette bu ilmin esaslı kaaidelerinin sığdırılmış olması Kur'ânm i'câzlı belâgatinin şaheser bir şahididir.

Kur'ân-i Kerîm'in mîrâs hükümleri, bu âyetlerde görüldüğü üzere pek sâdedir. Bunların özeti şudur: Bir ölünün evvelâ borcu ödenir, vasiyeti varsa yerine getirilir. Sonra zevç ve zevceye hisseleri verilir. Ölenin çocukları yoksa, ana-babasınm hissesi artırılır ve biraderlerle hemşirelere hisseler ayrılır. Çocukları da, ana-babası da olmayan bir ölünün kardeşleri ve hemşîreleri bütün mîrâ-sını

alırlar. İslâm mîrâs hukukunun dayandığı fıtrat esâsı ile erkeğe kadın lehine yüklediği mâlî vecîbeler nizâmının îzâhmı Hakk Dîni Kur'ân Dili tefsirinden okunmasını tavsiye ederim: II, 1296-1316.

Bu iki âyetten birincisi doğum alâkası üzerine cereyan edip ölüden i'tibâ-ren yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya furû* ve usûl ta'bîr olunur iki tarafı hâiz olan dik neseb yakınlığına ilgilidir ki, evlâd ve ana-baba bu dikeyin ölüye vasıtasız bitişik olan başlangıçlarıdır. İkincisi, evvelâ vâsıta ile bitişiklik ifâde eden ni'âh alâkasına, ikinci oiarak nesebde neseb dikeyinden hâriç olup, onun etrafında bulunan ve ona nazaran zayıf olduğundan dolayı kelâle ta'bîr olunan hısımlık cihetine ilgilidir, ki ancak bi'1-vâsıta bitişiklik ifâde eder (Hakk Dîni, II, 1299).

[3] Bu hadîsteki mîrâs paylan âyetinden maksad, en-Nisâ: 11-13 âyetleri yâhud aynı sûrenin sonundaki 176. âyettir ki, her iki grup âyette de kelâleden bahsedilmektedir.

[4] Ukbetu'bnu Âmir, Muâviye tarafından Mısır Vâlîsi idi. Bu sözü ferâiz ilmiyle beraber diğer bütün ilimleri de şâmildir.

[5] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti Nikâh'ta "Bir kimse kardeşinin istemekte olduğu kızı istemek bâbı"nda geçmişti:

[6] Hadîs Beşte bir Kitabı, "Beşte birin farz oluşu bâbi"nda ve Fadâil'de "Fâtimanın menkabesi bâbı"nda bundan daha tamam bir metinle geçmişti

[7] Bu parantez arasındaki ziyâde Beşte bir'deki rivayettendir.

Fey', Allah'ın dîn düşmanlarından -galebe ile değil de, sürgün yâhud cizye üzerine sulh olmak şartıyle- Rasûlullah'a tahsîs buyurduğu maldır ve ganîmet-ten daha husûsî bir ıstılahtır. Çünkü ganîmet malında "Hums =Beşte bir" fey'-dir

[8] Başlığa uygunluğu "Biz mîrâs olunmayız, bizim bıraktığımız her mal sadakadır" sözündedir.

Eğer: Alî ile Abbâs ikilisi bu malı anılan şartla almışlarken, bundan sonra Umer'den nasıl istiyorlardı? dersen, şöyle cevâb veririm: Alî ile Abbâs, "Biz mîrâs olunmayız.. -" sözünün umûmu, geri bıraktığı malların bâzısına mahsûstur i'tikaad etmişlerdi. Onların çekişmeleri, mîrâsta değildi, fakat herbiri kendilerine isabet eden payda müstakilce tasarruf etmek için, o hissenin taksîm edilmesini istiyorlardı. Umer de onları men' etti. Çünkü taksim ancak milkler-de vâki' olur. Beiki zaman uzayınca herbiri onun kendi milki olduğunu zanneder. Bunu el-Kirmânî söyledi. Bu hadîsin daha uzun bir rivayeti Beşte bir Kitâbı'nda geçmişti (Kastallânı).

[9] Bunun bir rivayeti Vasiyetler ve Beşte bir'de geçmişti.

[10] Peygamber'in kadınları, Allah'ın kendi Rasûlü'ne fey', yânî.harbsiz ganimet olarak verdiği Medîne civarındaki Nadîr oğullan ve Fedek hurmalıklanyle Hayber hurmalıklarının beşte birinin bakıyyesinden isabet eden miraslarım almak istemişlerdi. Âişe'nin bu hadîsi hatırlatması üzerine, bu isteklerinden vazgeçtiler... Bu hadîsi Müslim de Mağâzî'de getirmiştir.

[11] Müslim Ferâiz'de ayrı bir bâb açarak, bu hadîsin birkaç rivayetini sıralamıştır. Hadîsin başlığa uygunluğu son fıkrasıdır. Çünkü kişinin mirasçıları onun aile ferdlerinden ibarettir.

[12] Zeyd ibn Sâbit'in bu hadîsini Saîd ibn Mansûr senedli olarak rivayet etmiştir. Zeyd ibn Sabit el-Eiîsârî Medîne'de vahiy kâtibi idi, sahâbîlerin en faziletlilerinden ve fetva sâhiblerinden idi. Medine'de 45 yılında vefat etmiştir.

[13] Hadîsteki "Racul" kelimesinden sonraki "Zeker" kelimesi, "RacuP'ün sıfatı değil, "Evlâ"nm sıfatıdır. Şu hâlde ma'nâ, pey sâhiblerinden geri kalan, ölünün baba tarafından en yakını olan er kişiye âiddir, ana tarafından değil demek olur (Suheylî).

Hadîste zikrolunan ferâiz, yânî mîrâs payları, Ku'ân'da takdîr ve ta'yîn edilmiş bulunan nisbetlerdeki hisselerdir. Bunlar yarı, dörtte bir, sekizde bir, Üçte iki, üçte bir ve altıda bir'den ibaret altı sehmdir

[14] Yânî bu bâb, kız çocuklarının mîrâsmı beyân hakkındadır. Bunda aslolan, kitabın başında zikredilen "Allah size mîrâs taksimini şöyle tavsiye eder: Çocuklarınız hakkında erkeğe iki dişinin payı mikdârıdır... " (en-Nisâ: 11-12) âyetindeki taksîm mikdârlan

üzere olmaktır. Çünkü Câhiliyet ahâlîsi, kız çocuklarını mî-râsçı yapmazlardı. Allah bunu ibtâl etti de kızları da mîrâsta erkeklerin beraberinde mîrâsçı kıldı.

[15] "Z,eû//e"buradaherne kadar "Asâ— £//wJtf"ma'nâsmaisede, bu kesin olarak vâki' olmuş ve Peygamber'in Nübüvvet Alâmetleri'nden biri olduğu bilinmiştir. Çünkü Sa'd ibn Ebî Vakkaas bundan sonra kırkbeş yıl kadar daha yaşamış, Irak'ı ve diğer yerleri fethetmiş, onunla birçok kavimler dînleri ve dünyâları hususunda yararlanmış, birçok kavimler de dînleri ve dünyâları hususunda zarara uğramışlardır. Çünkü muhâribleri öldürülmüş, kadınları, çocukları esîr edilmiş, mallan ganimet yapılmıştır (Kastallânî).

[16] Sa'd ibn Havle, Habeşistan'a ikinci defa hicret etmiş, Bedir harbinde bulunmuş ve en sahîh rivayete göre Veda Haccı'nda Mekke'de vefat etmişti.

Bu hadîsin bir rivayeti Cenazeler Kitâbı'nda da geçmişti. Buradaki başlığa uygunluğu "Bana kızımdan başkası vâris olmayacak" sözüdür.

[17] Bu, âlimlerin üzerinde ittifak ettikleridir ve Kur'ân'm nassi da böyledir (Kastallânî,.

[18] Son cümle, daha önceki hükmün te'kîdidir. Çünkü bundan, oğulun beraberinde oğul oğlunun mirastan men' edildiği anlaşılmıştır. Zeyd ibn Sâbit'in bu hadîsini de Saîd ibn Mansûr senedli olarak rivayet etmiştir (Kastallânî).

[19] Bu hadîs, ayniyle yakında "Çocuğun mîrâsı bâbı"nda geçmişti. Bunu tekrar etmesi, iki fâide içindir: Biri oğulun oğlunun, oğul menzilesinden olduğuna işaret etmek; diğeri de bu hadîsi İki üstâddan rivayet etmekte olduğuna işaret etmektir... (Aynî).

[20] İbn Mes'ûd bu sözünü şu âyetten alıp okumuştur: "De ki: Allah'ı bırakıp da taptığınız şeylere tapmam bana yasak edildi. De ki: Ben sizin nevalarınıza asla uymam. Bu takdirde muhakkak sapmış ve ben doğru yola erenlerden olmamış bulunurum" (el-En'âm: 56).

Dört Sünen sâhibleriyle Tahâvî'nin rivayetlerine göre bu veraset suâli Ebû Mûsâ el-Eş'arî'ye Usmân'ın halîfeliği zamanında Küfe Vâlîsi iken sorulmuştur. Ebû Musa'dan önce Kûfe'de Abdullah ibn Mes'ûd vâlî ve muallim idi. Umer zamanında ta'yîn olunmuştu. Sonra Usmân, İbn Mes'ûd'u vazifesinden azledip yerine Ebû Musa'yı ta'yfn etmişti. Bu veraset suâli, yalnız vâlî Ebû Musa'dan değil, Küfe kaadısı Selmân ibn Rabîa ile beraber ikisinden sorulmuştu. Bunlar da oğulun kızım mîrâstan mahrum ederek ictihâdla cevâb vermişler ve tevsîk için Abdullah ibn Mes'ûd'a göndermişlerdi. Bir vilâyetin vâlîsi İle kaadısının hükümlerine aykırı cevâb vermek, husûsiyle halef-selef olmak gibi mâzîye âid bir hâtıra da bulunduğundan pek hoş olmayacağını takdir eden İbn Mes'ûd, onların yanlış ictihâdlanna göre cevâb vermekte dalâlet olacağını kaydetmiştir... (Bu açıklama Kâmil Mîrâs tarafından Aynî'den özetlenmiştir.)

[21] Buradaki sahâbîlerin görüşleri, diğer hadîs imamları tarafından senedli olarak rivayet edilmiştir.

[22] Bu hadîsin bâzı rivayetleri Namaz Kitabı, "Mesciddeki delik ve geçit bâbı"nda ve Menâkıb'da geçmişti.

[23] Ibnu Munîr şöyle dedi: Delilin âyette açık olmasıyla beraber Buhârî'nin bu İbn Abbâs hadîsiyle istişhâd etmesi, âyetin nuzûl sebebine, ve âyetin zahiri üzere olup te'vîl edilmeyeceğine, mensûh da olmadığına işaret içindir... (Kastallânî).

[24] Hadîsin daha geniş bir rivayeti Dîyetler'de gelecektir. Müslim de bunu Hudûd'-da getirmiştir.

[25] Âlimler kızkardeşlerin, kızların asabesi olduğu üzerinde icmâ etmişlerdir. Kim ölür de geride bir kız ve bir kızkardeş bırakırsa, kız için yanm, kızkardeş için de yarım hisse vardır (Aynî).

[26] Hadîsin bir rivayeti yakında geçti.

Asabe: Kişinin babası tarafından akrabasına denir. Ferâiz âlimlerine göre Asabe, Allah'ın Kitâbı'nda farz kılınmış hissesi olmayıp, hisse sâhibleri kendi hisselerini aldıktan sonra geri kalan bakiyyeyi alan ve yalnız olduğu hâlde terekenin toplamına vâris olan kimsenin ismidir (Tecrid Ter., VII. 391)

[27] Başlığa uygunluğu "Benim ancak kızkardeşlerim vardır" sözünden alınır. Çünkü bu söz, Câbir'in çocuğunun olmadığını gerektirir. Buhâri bundan evlâ tarikiyle kardeşleri istinbât etti ve kızkardeşleri önce zikretti. Hadîs, baş tarafta da geçmişti.

[28] Diğer yarısı asabesi varsa onun, yoksa redden yine kizkardeşinindir. Oğlu bulu nursa kızkardeş düşer. Kızı bulunursa kızkardeşinin muayyen bir farzı olmaz. O, asabedir. "Kelâle" de babanın bulunmaması şarttır. Zâten baba bulunursa umûmî olarak kardeşler mirastan düşerler. Ana böyle değildir. O, kardeşleri dü-şürmez, altıda bir alır.

[29] Buhârî bu âyeti başlık unvanı yaptı, çünkü bunda kardeşlerin miraslarım beyân ve sınırlandırma vardır.

[30] Başlık âyetiyle bu hadîs arasındaki münâsebet açıktır.

Kelâle: Baba, ana ve çocuk cihetlerinin gayrı olan, yânî usûl ve furû" silsilesini teşkîl eden neseb dikeyinin hâricinde bulunan yakınlık demektir. Bu kelime esasen yorulup kuvvetten düşmek veya etraftan ihata edilmek ma'nâlarına bir masdar olup evvelkinde "Kelâl", ikincide "İklîl"i\e münâsebetlidir. Bu yakınlık baba ve çocuk yakınlığına nisbetle zayıf bulunduğundan, bu nâm ile isimlendirilmiştir. "Karabet", "Zîkarabet"ma'nâsma geldiği gibi "Kelâle"de "Zî kelâle" ma'nâsma olarak, ne veled, ne de vâlid ve valide bırakmamış olan murise (mîrâs bırakıcıya); bir de ne veled, ne de vâlid ve valide olmayarak kalan vârise dahî denilir. Meselâ kardeşlik bir kelâle, usûl ve furû'dan birşey bırakmadan vefat eden kardeş bir kelâle, onun arkasından kalan kardeş, amca, hala vesaire de hep kelâledir. Bu âyetteki "Kelâle "de evvelki ma'nâ İle temyîz, "Zî kelâle" ma'nâsı i'tibâriyle de hâl veya "Kâne"nin haberi olur. Evvelkinde mîrâs cihetini, ikincide vâris veya murisin hâlini gösterir ki, netîcede hüküm birdir. "Kelâle"nin tefsirinde sahâbîlerin kavilleri ve bahisleri çoktur: Ebû Bekr'in tercihine göre "Kelâle", "Ana-baba ve çocuktan başkasıdır" ki, muhtar ve sa-hîh kavil de budur. Umer: "Kelâle, çocuktan başkasıdır " der imiş ve sorulduğu zaman: "Ben kelâle, çocuğu olmayandır re'yinde bulunuyorum, Ebû Bekr'e muhalefet etmekten de haya ediyorum", "Kelâle, baba ve çocuktan başkasıdır" dediği de rivayet edilmiştir. Kelâle mîrâsı bir sûrenin baş tarafında, bîr de sûrenin sonunda vardır. Umer oradaki "Leyse lehu veledun = Çocuğu olmayan" kaydını "Kelâle"nİn ta'rîfinde bir işaret gibi düşünürmüş (Hafck Dîni, II, 1310).

el-Berâ ibn Azib, bunun en son inen âyet, Berâe'nin en son inen sûre olduğunu ve sahâbîlerden birçoğu da son inen âyetlerden olduğunu söylemişlerdir. Nüzul sebebi hakkında Câbir ibn Abdillah'tan rivayet edilen hadîs, bundan önceki bâbda geçti.

[31] Yânî bu bâb, bir kadının sânı hakkındadır ki, iki amcaoğlundan vefat etmiştir. Amca oğullarının biri kadının ana-bir kardeşidir, diğeri de kocasıdır. Bu başlık bilmece gibidir. Bunda mes'elenin suretinin ve hükmünün beyânları yoktur. Lâkin hükmü Alî'nin sözünden meydana çıkar. Sureti şöyledir: Bir adam bir kadınla evlendi. Kadın ondan bir oğul dünyâya getirdi. Sonra adam başka kadınla evlendi. O kadın da bundan bir oğul getirdi. Sonra adam ikinci kadından ayrıldı. O ikinci kadını, adamın erkek kardeşi aldı. Kadın ondan da bir kız getirdi. Bu kız, ikinci oğlanın ana-bir kızkardeşi ve amcasının kızıdır. Sonra bu kız da birinci oğlanla evlendi. Hâlbuki oğlan kızın amcaoğludur. Sonra kadın, ikisinden biri ana-bir erkek kardeşi, diğeri de zevci olan iki amcaoğlu'ndan öldü (Aynî).

[32] Başlığa uygunluğu güçlükle "Onun malı mirasçılarına, asabesine âiddir" sözünden alınır. Çünkü başlıkta suretini zikrettiğimiz gibi, farz ve asabelik mîrâsı vardır. Bu sebeble "Li mevâli'l-asabe" sözüne mutabık olur... (Aynî).

[33] Zevu'l-Er-hâm hakkındaki âyet şöyledir: "... Hısımlar Allah'ın KitâbVnca birbirlerine daha yakındırlar. Allah herşeyi hakkıyle bilendir" (el-Enfâl: 75). Bundan sonra Zevu'l-Erhâm, Allah'ın Kitâbı'nda, yânî mîrâs hükmünde hısımlar birbirlerine daha yakındırlar. Yabancılardan öncedirler, velevse zevu'l-erhâmdan olsun, yânî bir kadın dolayısiyle yakınlığı bulunsun. Mü'min akraba varken, yakınlığı bulunmayan yabancılar, şimdi sizde olduğu gibi, sırf dînî kardeşlik ve yemîn ile vâris olamaz. Yânî Muhacirler ve Ensâr arasında dînî kerdeşlik üzere cereyan eden tevarüs, bundan sonra câri olmayacak, mü'minler arasında mîrâs, hısımlara âid olacaktır ve işte birinci hicretle sonraki hicretler arasında yegâne fark budur. İkinci hicret Bedir'den sonra veya bu âyetin inmesinden sonrası diyenler olmuş ise de en sahihi Hudeybiye'den sonrasidir {Hakk Dîni, III, 2439).

[34] Bu hadîsin son kısmında bir mübhemlik vardır... Buhârî'nin bu hadîsi burada getirmekten maksadı "Likültin cealnâ" kavli, bundaki "Yeminlerinizin bağladığı kimseler" fıkrasının delâlet etmekte olduğu mîrâs hükmünü neshetmiş olmasıdır.

İbnu'l-Cevzî şöyle dedi: Bu hadîsten maksad şudur: Peygamber (S) Muhâcir-ler'le Ensâr arasında kardeşlik akdi yaptı da onlar bu kardeşlik akdi sebebiyle birbirlerine mîrâsçı oluyorlardı ve bunu Yüce Allah'ın "Yeminlerinizin bağladığı kimseler" kavli içinde dâhil görüyorlardı. Yüce Allah'ın "Hısımlar Allah'ın Kitâbı'nda birbirlerine daha yakındırlar" (el-Enfâl: 75) âyeti inince birbirlerine akidle bağlı olanlar arasındaki mîrâs nesholundu da yardım, ikram ve vasiyetleri bakî kaldı (Kastallânî).

en-Nisâ: 23 ile İlgili Bir Tefsîr Özeti:

Erkek ve dişiden herbiri için, ana-baba ve akrabanın ve yeminlerinizin akdedip bağladığı -yâhud yeminlerinizin karşılıklı akd ve muahede ettiği kimselerin-yânî nikâh akdi ile zevç ve zevcenin veya muvâlât akdi ile mevlâ'l-muvâlâtın terikelerinden mîrâs alır vârisler yaptık, herkesi yalnız kendi kazancı ile bırakmayıp mîrâsı da hakk yaptık ve bunu yalnız erkeklere veya kadınlara tahsis etmeyip, ikisine de verdik. Bir de yalnız ana-baba veya evlâd terikesinden değil, umûmî olarak akrabanın terikelerinden derecelerine göre ta'mîm ettik. Karabetle de kalmayıp akidlerle de mîrâs verdik ki, bütün bunlar sırf ilâhî fadldır.

Zîrâ Allah vermese, kimsenin mîrâsa konması mümkün değildir... (ffakk Dîni, II, 1347-1348).

[35] Buradaki başlıktan maksad, kendisine karşı la'netleşme yapmış olan kadının kendi çocuğuna mîrâsçı olmasıdır. Bu hadîsin bâzı rivayetleri Tefsir ve La'netleşme gibi birkaç yerde geçmişti.

[36] Başlığa uygunluğu "Çocuk döşeğindir, zina edene mahrûmluk vardır" sözün-dedir. Bu hadîsin birer rivayeti Buyu', Vasiyetler, Mağâzî'de geçti. İnşâallah Ahkâm'da da gelecektir.

Hadîs, neseb ta'yîni da'vâsma âiddir. Bir tarafta Sa'd ibn Ebî Vakkaas i!: ölü kardeşi Utbe ibn Ebî Vakkaas; öbür tarafta ölü Zem'a, oğlu Abd ibn Zem'a, kızı mü'minlerin anası Şevde. Da'vâ edilen şey: Zem'a'mn cariyesinin doğurduğu Abdurrahmân'ın nesebinin ta'yînidir.

[37] Bu da geçen hadîsteki "Çocuk döşeğindir" sözünün tefsiridir. Bu, geçen hadîsin aksine, ayrı bir hadîstir. Çünkü geçen hadîs, Abd ibn Zem'a'mn hadîsine tâbi' olarak zikredilmiştir (Aynî).

[38] Umer'in bu sözü muallâk olarak Şehâdetler'in evvelinde geçti. Çünkü insanların çoğu hürdür. Köleliğine dâir bir delîl olmadıkça, bulunan çocuk da hürdür; ona kimse velayet iddia edemez. Bulunan çocuk hürr olunca, onun velayeti beytu'l-mâlda olur. Çünkü o bütün müslümânlara âid olmuştur...

[39] Âişe'nin Berîre'yi satın alma hadîsi ile Berîre'ye koyun sadaka verilmesi, birçok yerde geçti. Berîre'nin kocasının köle olduğu hadîsi de Talâk'ta geçti.

[40] Velâ: Kişinin mâlik bulunduğu bir şahsı azâd etmesi sebebiyle, azâd edenle azâd edilen arasında devam eden hükmî yakınlıktır ki, bu yakınlık sebebiyle azâd eden, azâd edilenin mirasına hakk kazanır.

[41] Sâibe: Efendinin kölesine: "Senin üzerinde kimsenin velâsı olmasın, sen başıboş ol" yâhud "Ben seni, üzerinde kimsenin velâsı olmaksızın azâd ettim" dediği kimsedir. Âlimler, bunun mîrâsında ihtilâf ettiler: Bâzıları "Velâ azâd edene âiddir" hadîsiyle delîl yaparak onun mîrâsı efendisine âiddir, dedi. Bâzısı da onun mîrâsı bütün müslümânlara, yânî beytu'1-mâle âid olur, dediler... (Aynî).

[42] Bu, kısaltılmış bir hadîstir: Bir adam Adullah ibn Mes'ûd'a geldi de: Ben bir köleyi sâibe olarak azâd ettim. Sonra o kimse öldü, mal bıraktı. Fakat mîrâsçı bırakmadı? dedi. Bunun üzerine Abdullah: İslâm ehli sâibe yapmazlar, ancak Câhiliye ehli sâibe yaparlardı. Sen onun ni'met velîsisin. Onun mîrâsı sana âiddir, demiştir. Bunu İsmâîlî rivayet etti.

[43] Bu Âişe hadîsi yirmiden fazla yerde geçti... (Aynî).

[44] Hadîsin bâzı rivayetleri Hacc'da, Cizye'de ve daha başka yerlerde geçmişti; t'-tisâm'da da gelecektir.

[45] Çünkü velâ hakkı, azâd edenin azâd edilenden sabit olan mîrâs hakkıdır ki, bunun başkasına teslîmi mümkin değildir (el-Kevâkib).

[46] Hasen Basrî'nin bu görüşünü Sufyân es-Sevrî, Câmi'inâe rivayet etmiştir. Bunu Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe ile ed-Dârimî de rivayet etmişlerdir.

[47] Temîm ed-Dârî'nin bu sözünü Buhârî Târîh'inde, Ebû Dâvûd ibn Ebî Âsim, Taberânî de rivayet etmişlerdir. Hadîs şöyledir: Temîm: Yâ Rasûlallah, müslü-mânlardan birinin elinde İslâm'a giren kimse hakkında sünnet nedir? dedim. Rasûlullah: "O, ..."buyurdu, dedi. Yânî dünyâda yardım, öldüğünde yıkama, kefenleme ve namazında ona en yakındır, mîrâsda değil... (Aynî).

[48] Bu hadîse göre köle, kendisini azâdlayan aileye nisbet olunur ve o ailenin adiyle anılır. Vefat ettiğinde de onun malına, azâdlayan aile vâris olur.

[49] Buhârî'nin Ensâr'm Faziletleri bölümündeki rivayette Enes ibn Mâlik şöyle demiştir: Rasûlullah bir kerre husûsî olarak Ensâr'ı meclisine çağırdı. Ensâr toplandığında: "Aranızda sizden başka kimse var mı?" diye sordu. Ensâr da: Hayır yoktur, ancak kızkardeşlerimizin oğullan vardır, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah: "Bir kavmin kızkardeş oğullan, o soydandır" buyurdu.

Bu hadîse tutunarak Ebû Hanîfe ile Iraklılar, ölünün asabesi, yânı erkek akrabası bulunmazsa, Zevu'l-Erhâm'ın (yânı ana tarafı akrabasının) asabede mahsûs olan tertîbe göre mîrâsçı olacaklarını kabul etmişlerdir. îrhâm Mâlik, Şafiî ve Medîne fakîhleri ise Zevu'l-Erhâm'ın -asabeden vâris bulunmadığı surette- veraset hakkım kabul etmemişlerdir...

[50] Şurayh'm bu sözünü İbn Ebî Şeybe ile ed-Dârimî rivayet etmiştir.

[51] Umer ibn Abdilazîz'in sözünü Abdurrazzâk rivayet etmiştir.

[52] Hadîs cumhurun görüşünü te'yîd ediyor: Esîr, kendisine mîrâs vâcib olduğu z<-mân bu onun için durdurulur. Çünkü o müslümân ise, Peygamber'in bu ha'1! sindeki sözünün umumîliği altına girmiştir.

[53] Bu hadîs dîn ayrılığının mîrâsa mâni' olduğunu beyân ediyor. Nevevî der ki: Müslümanlar kâfirin müslümândan mîrâs alamıyacağı hususunda ittifak ettiler. Müslümâmn kâfirden mîrâs almasında ise ihtilâf vardır. Cumhura göre, müs-lim de kâfirden mîrâs almaz. Mürted ise ittifakla müslümâna vâris olmaz... (Müslim Ter., V, 146-147 "1614").

[54] Buhârî burada hadîs zikretmedi. Âlimlerin mezhebi şöyledir: Hristiyan köle öldüğü zaman, köleliği sebebiyle malı efendisine âid olur. Çünkü kölenin mülkiyeti sahîh değildir. Malım efendisi mîrâs yoluyla değil de kölenin sahibi olmakla hakk eder. Mükâteb, yânî hürriyetini satın alma mukaavelesi yapılmış köleye gelince, o mukaavele bedelini ödemeden önce ölür ve malında borcunu Ödeyecek mikdâr bulunursa, bu mal mukaavelesi için alınır, bundan artan birşey olursa o da beytu'1-mâle âid olur.

Çocuğunu inkâr edenin günâhına gelince, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin Ebû Hu-reyre'den merfû'an rivayet ettikleri şu hadîs vardır: "Her kim baka baka çocuğunu inkâr ederse, Al/ah ondan rahmetini perde/er" (Aynî ve Kastallânî).

[55] Bâzı nüshalarda: "Çocuğunu inkâr eden kimsenin ve bir erkek kardeş veya kardeş oğlu iddia eden kimsenin günâhı babı" şeklinde gelmiştir.

[56] Bu hadîsin bir rivayeti yakında "Çocuk döşeğindir bâbf'nda geçmişti.

[57] Bunun bir rivayeti Mağâzî, "Huneyn gazvesi bâbı"nda geçmişti.

[58] Bundan daha geniş bir rivayet Ebû Zerr'den, "Kureyş'in Menkabeleri" bölümünde geçmişti.

Bu hadîsler, kişinin ma'rûf ve ma'lûrn olan nesebini inkârı ve başka bir yabancı kişiye nisbet iddiasının haram olduğuna açıkça delâlet etmektedirler. Dilimizdeki "Aslını saklayan haramzadedir" atasözü bu rivayetlerin vecîz bir İfadesidir

[59] Süleyman Peygamber, küçük kadının çocuğa olan şefkatinin büyüklüğüne delâlet eden korkusundan dolayı onun lehine hükmetti de, onun "Çocuğun büyük kadına âid olduğu" şeklindeki ikrarı ile amel etmedi....

Bu hadîsin bir rivayeti Peygamberler bölümünde "Süleyman Peygamber" başlığında geçmişti (Kastallânî)

[60] Ebû Hureyre o güne kadar "Sikkîn" sözünü işitmediğini, bu isim yerine "Mudye" ismini söylediklerini bildirmiştir. Bu iki isim, aynı âletin ayrı i'tibâr-dan isimleridir. "Sikkîn" ismi bıçağın, hayvanın hareketini sükûna erdirdiği için; "Mudye" ismi de hayvan hayâtının sınırını kestiği için böyle isimlendirilmiştir (Aynî).

[61] Kaaif izci demektir ki, eldeki, ayaklardaki, yüzdeki çizgilere bakarak bulduğu benzerlikle fer'in nesebini asl'a katan kimsedir.

Câhiliyet devrinde Arablar arasında bu izcilere ehemmiyet verilir, onun sözüne hukuken i'tibâr edilirdi. Za-mâmmızdaki parmak izi bu izciliğin bir nev'i sayılabilir.

[62] Mâzerî dedi ki: Câhiliyetteki kimseler Usâme siyah, Zeyd ise beyaz tenli olduğu için, Usâme'nin nesebinde kötüleme yapıyorlardı. Bu meşhur kaaif, renk ihtilâfına rağmen Usâme'yi Zeyd'in nesebine katınca -zîrâ Arablar kaaif sözüne i'-timâd ederlerdi- Peygamber bundan sevinç duydu. Çünkü bu söz, nesebde ta'n etmelerinden onları men' edici mâhiyette idi (Nevevî).

Zeyd evvelâ Peygamber'in kölesi, sonra evlâdlığı olduğu için, bu dedikodulardan üzülüyordu. Sevinmesi bunun neseb kötülemelerini keseceğinden ileri geliyordu.

İmâm Şafiî bu hadîse tutunarak kaaifin sözü hüküm dayanağı olur demiştir. Ebû Hanîfe ise "Bir delil ile bilmediğin şeye tâbi1 olma "(el-tsrâ: 36) âyetine tutunarak, kaaifin sözünü reddetmiştir.

Bu hadîslerin birer rivayeti Usâme'nin fazileti bâbı'nda geçmişti. Bunları Müslim de Kitâbu'r-Radâ'da getirmiştir: Müslim Ter., IV, 584 "İz sürücünün çocuğu birinin nesebine kdtmasıyle amel babı"- "1459".

93- KITABU'L-FITEN.. 2

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

93- KITABU'L-FITEN

(Fitneler Kitabı)

1- Yüce Allah'ın "Ve öyle bir fitneden sakının ki, hiç de içinizden yalnız zulmedenlere dokunmakla kalmaz ve bilin ki Allah'ın azabı şiddetlidir" (el-Enfâl: 25) Kavlinin Beyânı İle Peygamber(S)'İn Fitnelerden Sakındırmasının Beyânı Hakkında Gelen Hadîsler Babı [1]

1-.......Abdullah ibnu Ebî Muleyke şöyle demiştir: Esma bintu Ebî Bekr (R) söyledi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Ben (kv-yâmet gününde) havzımın başında benim yanıma gelecek olanları beklerim. Derken benim yakınımda birtakım insanlar yakalanırlar. Ben:

— Onlar benim ümmetimdir; derim. Allah:

— Sen onların senden sonra dînlerinden arkalarına dönüp gittiklerini bilmezsin! buyurur".

Abdullah ibn Ebî Muleyke:

— Allah'ım, bizler topuklarımız üzerinde arkamıza dönmekten yâhud (dînimizde) fitnelere uğratılmaktan Sana sığınırız! demiştir.

2-.......Abdullah ibn Mes'üd (R) şöyle dedi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Ben sizin havuz başına ilk varan öncünüzüm. Yemîn olsun orada sizden bir takım adamlar bana kaldırılıp gösterilecek, hattâ ben onlara vermek üzere elimi uzatırım ki, bu sırada onlar çekilip benden uzaklaştırılırlar. Ben:

— Ey Rabb'im! Onlar benim sahâbîlerimdirler! derim. Yüce Allah:

— Sen onların senden sonra dînde neler îcâd ettiklerini bilmezsin! buyurur" [2]

3-.......Ebû Hazım şöyle demiştir: Ben Sehl ibn Sa'd(R)'dan işittim, o şöyle diyordu: Ben Peygamber (S)'den işittim, o şöyle buyuru-yordu: "Ben sizin havuz başında öncünüzüm. Ona gelen içer, ondan içen ebediyyen bir daha susamaz. Ve muhakkak benim yanıma bir-takım kavimler gelecekler ki, ben onları tanırım, onlar da beni tanırlar. Sonra benimle onlar arasına bir perde konulur".

Ebû Hazım dedi ki: Ben bu hadîsi kendilerine tahdîs ederken Nu'-mân ibn Ebî Ayyaş da işitti ve:

— Sen bu hadîsi Sehl'den bu şekilde söylerken işittin mi? diye sordu.

Ben de:

— Evet, dedim.

Ebû Hazım şöyle dedi: Ve ben Ebû Saîd el-Hudrî üzerine şehâ-det ediyorum ki, muhakkak surette ben ondan işittim, o şu sözler ziyâde ederek Peygamber'in şöyle buyurduğunu söylüyordu:

— "Onlar muhakkak bendendirler, derim. Bana:

— Sen onların senin ardından ne tebdiller yaptıklarını bilmezsin, denilir.

Ben de:

— Benden sonra (dînde) değiştirme yapanlar uzak olsunlar, uzak olsunlar! derim" [3].

2- Peygamber(S)İn: "Sizler benden sonra hoşlanmayacağınız birtakım çirkin işler göreceksiniz" Kavli Babı [4]

Abdullah ibn Zeyd de:

Peygamber (S) "Havuz başında bana kavuşuncaya kadar sabrediniz" buyurdu, demiştir [5].

4-.......Bize Zeyd ibnu Vehb tahdîs etti: Ben Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan işittim, şöyle dedi: Rasûlullah (S) bizlere:

— "Sizler benden sonra istikbâlde (dünyâ işleri ve paylarında) başkalarının size tercih edildiğini ve (dîn işlerinde de) hoşlanmayacağınız birtakım (bid'atlı) işler göreceksiniz" buyurdu. Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Bu vaziyet karşısında bizlere nasıl hareket etmemizi emredersiniz? diye sordular.

Rasûlullah:

— "Emirlere istedikleri haklarım eda ediniz, kendi hakkınızı da Allah'tan isteyiniz" buyurdu [6].

5-.......Ebû Recâ'dan; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim emîrinden meydana gelen bir hareketi fena görürse, sabretsin (isyankâr vaziyet almasın). Çünkü her kim sultândan (yânî ona itaatten) bir karış dışarı çıkarsa, o, Câhiliyet ölümüyle ölür" [7].

6-....... Bana Ebû Recâ el-Utâridî tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Abbâs(R)'tan işittim, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim emîrinden hoşlanmayacağı bir şeyin meydana geldiğini görürse, onun fenalığına sabretsin (isyan etmesin). Çünkü herkim (İslâm) camiasından bir karış ayrılır da ölürse muhakkak o, Câhiliyet ölümü ile ölür" [8].

7-.......Cunâde ibnu Ebî Umeyye şöyle demiştir: Bizler, hasta hâlinde iken, Ubâde ibnu's-Sâmit(R)'in yanma girdik ve ona:

— Allah seni iyileştirsin, sen bize Peygamber(S)'den işittiğin ve Allah'ın onunla seni faydalandıracağı bir hadîs tahdîs et, dedik.

O şöyle dedi: Peygamber (S) bizi (Ensâr cemâatini Akabe gecesi bey'at için) çağırdı. Biz de kendisiyle bey'at ettik.

Ubâde dedi ki: Peygamber'e, Ensâr üzerine bir borç olarak bizden aldığı ahid ve mîsâkta şöyle söyleyip bey'at ettik: "Allah ve Ra-sûlü'nün emirlerini dinleyip onlara hem neş'eli, hem kederli zamanımızda; hem zor, hem kolay hâlimizde itaat etmek ve âmirlerimiz kendi arzularını nefislerimiz üzerine tercîh etseler dahî onlara itaat etmek ve niza (ve kıtal) etmemek üzere bey'at ettik, ancak emî-rin açık bir küfrünü görseniz, onun küfrü hakkında yanınızda Allah'ın Kitâbı'ndan kuvvetli bir deliliniz olması hâli müstesnadır" [9].

8-.......Bize Şu'be, Katâde'den; o da Enes ibn MâIik(R)'ten; o da Useyd ibn Hudayr(R)'dan şöyle tahdîs etti: Ensâr'dan bir kimse Peygamber(S)'e geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Beni zekât âmili veya bir yere vâlî ta'yîn buyurmaz mısınız? Nitekim (Muhacirler'den) fulânı ta'yîn ettiniz! diye ta'rîz eyledi.

Rasûhıllah:

— "(Ey Ensâr cemâati!) Şübhesiz sizler benden sonra yakında (böyle dünyâ işlerinde) başkalarının size tercîh edildiği zamana kavuşacaksınız. Bununla beraber yine de siz sabrediniz! Nihayet (kıyamet günü) bana kavuşacaksınız" buyurdu [10].

3- Peygamber(S)'İn: 'Ümmetimin helaki beyinsiz birtakım gençlerin elleriyledir" Kavli Babı

9-.......Bize (Emevîler'den) Amr ibnu Yahya ibn Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bana dedem Saîd ibn Amr haber verip şöyle dedi: Ben (bir kerre Muâviye zamanında) Medine'de Peygamber'in mescidinde, Ebû Hureyre ile beraber oturuyordum. Yanımızda Mervân ibnu'l-Hakem de vardı. Ebû Hureyre (R):

— Ben (kendisi fıtraten) doğru sözlü olan ve (Allah tarafından) doğruluğu tasdik olunan Rasûlullah(S)'tan: "Ümmetimin helaki, Ku-reyş'ten birkaç gencin ellerindedir" buyururken işittim, dedi.

Mervân:

— Allah'ın la'neti o gençlerin üzerine olsun! dedi. Ebû Hureyre:

— Eğer Fulân oğulları ve Fulân oğulları diye isimlerini söylemek isteseydim, muhakkak söylerdim, dedi.

Emevîler'den Amr ibnu Yahya dedi ki:

— Mervân oğullan İslâm hükümetini alarak Şam'a mâlik oldukları sırada büyükbabam Saîd ibn Amr ile beraber Mervân oğullan'-na giderdik. Bir kerresinde büyükbabam orada birtakım genç genç Mervân oğulları'nı gördü de bize: Belki şu gençler bu ümmetin helakine sebeb olacak gençlerden olabilirler, dedi (de Ebû Hureyre hadîsine işaret etti). Biz de büyükbabama: (Rasûlullah'ın bu haberini) sen daha iyi bilirsin! dedik [11].

4- Peygamber(S)'İn: "Vukû'u yaklaşan bir şenden dolayı vay Arab'ın hâline!" Kavli Babı

10-.......Zeyneb bintu Cahş (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) uykudan yüzü kıpkırmızı olarak uyandı da:

— "Lâ ilahe ille'ttah! Vukû'u yaklaşan bir şenden, büyük bir fitneden dolayı vay Arab'ın hâline! Bu gün Ye'cûc ve Me'cûc şeddinden şunun gibi bir delik açıldı!" buyuruyordu.

Sufyân ibn Uyeyne (şağ şehâdet parmağının ucunu dibine getirip yummakla bu parmağın iki boğumu Sürülmüş yılan gibi olmasıy-le) doksan işareti yaptı yâhud yüz işareti bağladı. (Zeyneb dedi ki:)

—Bizim içimizde bu kadar sâlih kimseler varken, biz helak olur

muyuz? denildi. Peygamber:

Hakem, Rasûlullah'ın hayâtı zamanında işlediği kötülüklerden dolayı Taife sürülmüş ve Mervân orada dünyâya gelmişti. Ebû Bekr ve Umer devrinde de orada sürgün yaşayan bu baba ve oğul, Hz. Usmân halîfe olunca,

— "Evet, pislik (yânî fısk, fucûr, fuhuş ve ma'siyet) çoğaldığı zaman (helak

olursunuz)" buyurdu [12].

11-.......Usâme ibn Zeyd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) yüksek bir yerden Medîne evleri arasından yükselen köşklere baktı da:

— "Benim görmekte olduğum fitneleri sizler görebiliyor musunuz?" buyurdu.

Sahâbîler:

— Hayır, dediler. Rasûlullah:

— "Şübhesiz ben, evlerinizin aralarına dökülen fitne ve felâket mahallerini, şiddetli yağmur sellerinin açtığı yarlar gibi (gözümle) görüyorum" buyurdu [13].

5- Fitnelerin Meydana Gelmeleri Babı

12-.......Bize Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S):

— "(Kıyametin yaklaşması alâmetleri şunlardır:) Zaman birimleri birbirine yakın olur (yıllar ay, aylar gün, günler de saat gibi hızla geçer). Allah 'a kulluk ve hayır amelleri eksilir, kalblere şiddetli cimrilik atılıp yerleştirilir, birçok fitneler meydana gelir ve hercümerc çoğalır" buyurdu.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! O here nedir? diye sordular. Rasûlullah da iki kerre:

— "Öldürme, öldürme!" buyurdu [14].

Şuayb, Yûnus, el-Leys, ez-Zuhrî'nin kardeşinin oğlu; bu üçü de ez-Zuhrî'den; o da Humeyd'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Pey-gamber(S)'den olmak üzere söylediler [15].

13-.......Şakîk şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Mes'ûd'un ve Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin beraberinde idim, bu ikisi: Peygamber (S) "Kıyametin kopmasının önünde öyle bir takım günler vardır ki, onlarda Yeryüzüne cahillik inip yayılır, ilim kaldırılır ve öldürmekten ibaret olan hercümerc çoğalır" buyurdu, dediler.

14-.......Bize Şakîk tahdîs edip şöyle dedi: Abdullah ibn Mes'ûd ile Ebû Mûsâ oturdular da birbirlerine hadîs söylediler. Ebû Mûsâ:

— Peygamber (S): "Kıyametin önünde öyle günler vardır ki, onlarda ilim kaldırılır, cahillik inip yayılır, katiden ibaret olan hercü-merc çoğalır" buyurdu, dedi.

15-.......Ebû Vâil şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Mes'ûd ile Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin beraberinde oturmakta idim. Ebû Mûsâ (R): Ben Peygamber(S)'den bundan önceki hadîsin benzerini işittim. "Here" Habeş dilinde "Öldürmek"tir, dedi [16].

16-.......BizeŞu'be, Vâsıl ibn Hayyân'dan; odaEbû Vâil'den;

o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan tahdîs etti. Zannediyorum ki, Abdullah bu hadîsi Peygamber'e yükselterek şöyle buyurdu, dedi: "Kıyametin kopmasından önce here günleri vardır ki, onlarda ilim zail olur ve cehalet meydana çıkar".

Ebû Mûsâ: "Here", Habeş dilinde "ÖIdürmek"tir, dedi.

Ebû Avâne, Âsım'dan; o daEbû Vâil'den söyledi ki, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Abdullah ibn Mes'ûd'a:

— Sen Peygamber (S)'in zikretmiş olduğu kıyametten önceki o here günlerini biliyorsun, deyip bundan önceki hadîs tarzında söylemiştir.

İbn Mes'ûd:

— Ben Peygamber(S)'den: "Kendileri hayâtta bulunup da kıyametin koptuğu zamana erişen kimseler, insanların şerrlilerindendir" buyururken işittim, demiştir [17].

6- Bâb:

"Bundan sonra gelecek zaman, muhakkak evvelkinden daha şerrli olacaktır"

17-.......Bize Sufyân es-Sevrî tahdîs etti ki, ez-Zubeyr ibnu Adiyy şöyle demiştir: Biz Haccâc'dan karşılaştığımız_zulümden dolayı Enes ibn Mâlik'e gidip şikâyet ettik. Enes ibn Mâlik (R):

— Sabrediniz! Çünkü bundan sonra üzerinize gelecek zaman, muhakkak bundan daha şerrli olacaktır. Ve bu fenalık (siz ölüp de) Rabb'inize kavuşuncaya kadar (asırlarca) böyle sürüp gidecektir. Ben bu sözü Peygamberiniz(S)'den işittim, dedi [18].

18-.......Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: Bir gece Rasûlullah (S) dehşetle uyandı da şöyle buyuruyordu: "Subhânallah! Allah bu gece ne hazîneler indirdi! Ve ne fitneler indirildi! Hücrelerin sahibeleri olan kadınları (yânî zevcelerini) namaz kılmaları için kim uyandırır? Dünyâda nice giyinik kadınlar vardır ki, âhirette çıplaktırlar" [19].

7- Peygamber(S)'İn: 'Kim bize silâh çekerse, o bizden değildir" Kavli Babı

19-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Her kim biz müslümânlara silâh çekip kıtal ederse, artık o biz müslümânların camiasından değildir" buyurmuştur [20].

20-....... Bize Ebû Usâme; Bureyd'den; o da Ebû Burde'den;

o da Ebû Mûsâ eI-Eş'arî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Her kim bize silâh çekerse, artık o bizden değildir" buyurmuştur [21].

21-.......Hemmâm ibn Münebbih şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Sakın sizin biriniz silâhını (çıkarıp da) dîn kardeşine işaret etmesin! Çünkü işaret eden kimse bilmez, belki şeytân eline hız verip çeker de (dîn kardeşini vurur) bu suretle cehennemden bir çukura yuvarlanır" [22]

22-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Ben Amr ibn Dînâr'a;

— Yâ Ebâ Muhammedi Sen Câbir ibn AbdilIah(R)'tan: Bir adam mescidden geçti, yanında (demirleri meydanda) okları vardı. Rasû-Iullah (S) ona "Demirlerinden tut (da kimseye dokunmasınlar)" buyurdu, derken işittin mi? diye sordum.

Amr ibn Dînâr:

— Evet işittim, diye cevâb verdi.

23-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Amr ibn Dînâr'dan; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan şöyle tahdîs etti: Bir adam mescidden geçti, yanında demirlerim meydana çıkarmış olduğu birçok okları vardı. Rasûlullah (S) tarafından, okların herhangibir müslümâna dokunup yaralamaması için, demirli taraflarından tutması emrolundu.

24-....... Bize Ebû Usâme, Bureyd'den; o da Ebû Burde'den; o da Ebû Mûsâ(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Herhangibiriniz mescidimizin yâhud çarşımızın birinden yanında demirli oklar varken geçecek olursa, okların demirlen üzerinden tutsun -yâhud: Onlardan birini müslümânlardan bir kimseye isabet ettirmemek için demirlerini avucunun içiyle alıp tutsun-!" buyurdu [23].

8- Peygamber(S)'İn: "Benden sonra birbirinizin boyunlarını vuracak kâfirlere dönmeyiniz" Kavli Bâbî

25-.......Bize Şakîk tahdîs edip şöyle dedi: Abdullah ibn Mes'ûd (R): Peygamber (S): "Müslümâna sövmek fısk, onunla kıtal etmek küfürdür" buyurdu, demiştir [24].

26-....... Bana Vâkıd, babası Muhammed ibn Zeyd'den haber verdi ki, İbn Umer (R) Peygamber(S)'den: "Benden sonra birbirleri-nizin boyunlarını vuracak kâfirlere dönmeyiniz" buyururken işitmiş-ür [25].

27-.......Bize İbnu Şîrîn, Abdurrahmân ibn Ebî Bekre'den; o da babası Ebû Bekre'den ve diğer bir adamdan -ki o, kimse (yânî Hu-meyd ibn Abdirrahmân) benim nefsimde Abdurrahmân ibn Ebî Bekre'den daha faziletlidir- tahdîs etti ki, Ebû Bekre (R): Rasûlullah (S) Minâ'da Nahr gününde insanlara hutbe yaptı da:

— "Bu hangi gündür biliyor musunuz?" buyurdu. Sahâbîler:

— Allah ve Rasûlü en bilendir! dediler.

Hattâ biz, Rasûlullah bu güne eski adından başka bir ad verecek sandık.

Rasûlullah:

— "Bu, nahr günü değil midir?" buyurdu. Biz:

— Evet yâ Rasûlallah, nahr günüdür! dedik. Rasûlullah:

— "Bu içinde bulunduğunuz hangi beldedir? Bu, Mekke beldesi değil midir?" buyurdu.

Bizler:

— Evet yâ Rasûlallah, Mekke'dir! dedik. Rasûlullah:

— "Şu hâlde iyi biliniz ki, bu ayınızda, bu beldenizde, bu gününüzün haram olduğu gibi kanlarınız, mallarınız, namuslarınız ve bedenlerinizin dış yüzü olan derileriniz birbirinize haramdır (Her türlü saldırıdan korunmuştur). Dikkat edin! Bunu sizlere tebliğ ettim mi?" buyurdu.

Bizler:

— Evet tebliğ ettin! dedik. Rasûlullah:

— "Allah'ım, şâhid ol!" dedikten sonra:

— "Bunu burada hazır bulunanlar, burada hazır bulunmayanlara (yânî müstakbel nesillere) tebliğ etsin. Çünkü bâzı tebliğ edici bunu kendisinden daha iyi belleyecek olana tebliğ edebilir" buyurdu.

Muhammed ibn Kesîr: Tebliğ böyle olmuştur (yânî tebiîğ çok ker-re böyle hafızlardan daha iyi hafız olanlara yapilagelmiştir), dedi. Rasûlullah:

— "Benden sonra birbirinizin boyunlarını vuracak kâfirlere dönmeyiniz" buyurdu.

Abdurrahmân ibn Ebî Bekre şöyle dedi: Câriye ibnu Kudâme onu yaktığı vakit, el-Hadramî'nin yakıldığı gün olunca, Câriye kendi askerlerine:

— Ebû Bekre Nufey'e bakınız; o teslîm ve inkıyâd üzere mi yâ-hud değil mi? dedi.

Askerler ona:

— İşte bu Ebû Bekre'dîr ki, o senin el-Hadramî'ye yaptığın işi görmektedir (belki o seni söz yâhud silâhla reddetmektedir), dediler.

Abdurrahmân ibn Ebî Bekre, geçen senedle şöyle dedi: Bana annem, Ebû Bekre Nufey'den: Onun (onların: Belki o seni silâh yâhud sözle inkâr etmiştir, dediklerini işittiği zaman): Eğer onlar evimde üzerime girmiş olsalardı, ben onlara karşı kendimi müdâfaa etmek için bir kamış deyneğini de uzanıp tutmazdım! dediğini tahdîs etti [26].

28-.......İbn Abbâs (R): Peygamber (S): "Benden sonra (gerisin geri giderek) dîninizden dönüp de birbirlerinizin boyunlarını vuracak kâfirler olmayınız"

buyurdu, demiştir [27].

29-.......Cerîr ibn Abdillah el-Becelî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Veda Haccı'nda bana:

— "İnsanları sustur da dinlesinler!" diye emretti. İnsanlar sükût ettikten sonra:

— "Benden sonra birbirinin boyunlarını vuran kâfirlere dönmeyiniz!" buyurdu [28].

9- Bâb:

'Fitne zamanında oturanın fitnesi, ayakta durandan hayırlı olur".

30-.......(Buradaki iki senedle) Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu, demiştir: "Yakın gelecekte birtakım fitneler olacaktır. Fitne zamanında (ona karışmayıp) oturan kişi, ayakta durandan hayırlıdır. O zaman ayakta duran da (fitne sebeblerini hazırlamaya) gidenden hayırlıdır. Bu yolda yürüyen de bi'Ufiil fesada çalışandan hayırlıdır. Her kim fitne olacağını bilip de, onu görmeğe çalışırsa, muhakkak onun kahrına uğrar. Her kim o fitne zamanı iltica edecek veya sığınacak bir yer bulursa, hemen sığınsın (fesâdcılara karışmasın)" [29].

31-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "İleride birtakım fitneler olacaktır. Fitne zamanlarında oturan kimse, ayakta durandan hayırlıdır. Ayakta duran da yürüyenden hayırlıdır. Yürüyen de koşandan hayırlıdır. Fitneyi görmeğe çalışan onun şerrini görür. Her kim fitne zamanı iltica edecek veya sığınacak bir yer bulursa, hemen ona sığınsın!' [30].

10- Bâb:

"İki müslümân kılıçları ile karşılaştıkları zaman...

32-.......Bize Hammâd, ismini söylemediği bir adamdan; o da Hasen Basrî'den tahdıs etti ki (Ahnef ibn Kays) şöyle demiştir: Ben Alî ile Muâviye arasındaki harb fitnesi günlerinde silâhımla çıkmıştım. Akabinde beni Ebû Bekre karşıladı da:

— Nereye gitmek istiyorsun? diye sordu. Ben de:

— Rasülullah'ın amcası oğluna (yânî Alî'ye) yardım etmek istiyorum, dedim.

Ebû, Bekre bana şöyle dedi:

— Rasûlullah (S): "İki müslümân kılıçlarıyle birbirlerine yöne-lip vuruştukları zaman, ikisi de (yânî öldüren de, ölen de) ateştedir" buyurdu. Öldüren böyledir, ama ölene ne oldu? diye soruldu. Rasûlullah: "Ölen de arkadaşını öldürmek istemiştir" buyurdu.

Hammâd ibn Zeyd şöyle dedi: Ben bu hadîsi Eyyûb es-Sahtıyânî ile Yûnus ibn Ubeyd'e zikrettim de, bunu onların da bana tahdîs etmelerini istiyordum. Onların ikisi de: Bu hadîsi Hasen Basrî ancak el-Ahnef ibn Kays'tan; o da Ebû Bekre'den olmak üzere rivayet etmiştir, dediler [31].

33- Bize Süleyman tahdîs etti. Bize Hammâd bu hadîsi tahdîs etti.

Ve Muemmel de şöyle dedi: Bize Hammâd ibn Zeyd tahdîs etti. Bize Eyyûb, Yûnus, Hişâm ibn Hasan ve Muallâ ibnu Ziyâd, Hasen Basrî'den; o da el-Ahnef ten; o da Ebû Bekre'den; o da Peygam--ber(S)'den olmak üzere tahdîs ettiler.

Ve bunu Ma'mer, Eyyûb'dan rivayet etti. Bunu Bekkâr ibnu Ab-dilazîz, babasından; o da Ebû Bekre'den rivayet etti.

Ğunder de şöyle dedi: Bize Şu'be, Mansûr'dan; o da Rıb'î ibn Hırâş'tan; o da Ebû Bekre'den; o da Peygamber'den tahdîs etti.

Hâlbuki Sufyân es-Sevrî bunu Mansûr'dan diye yükseltmedi [32].

11- Bâb: Bir Devlet Başkanı Üzerinde Toplanmış Bir Cemaat Bulunmadığı Zaman (Bu Fitne, Dağınıklık Ve İhtilâf Hâlinde) Müslümânın İşi Nasıl Olacaktır?

34-.......Ebû îdrîs el-Havlânî, Huzeyfe ibnu'l-Yemân(R)'dan şöyle derken işitmiştir: İnsanlar Rasûlullah(S)'a

(geleceğe âid) hayırdan sorarlardı. Ben de (İslâm Ümmeti'ne gelecek) şerrden -o şerrin bana erişmesinden korkarak- sorardım. Bu endîşe ile bir kerresinde:

— Yâ Rasûlallah! Biz vaktiyle Câhiliyet devrinde şirk ve küfür içinde idik. Sonra Allah bize şu büyük İslâm hayrını getirdi. Bu hayır ve saadetten sonra gelecek bir şerr ve fitne var mıdır? diye sordum.

Rasûlullah:

— "Evet vardır" buyurdu. Ben:

— O şerrden ve fitneden sonra bir hayır ve salâh var mıdır? dedim.

Rasûlullah:

— "Evet bir hayır ve salâh vardır. Fakat onun içinde bâzı şerr ve fesâd bulunacak (hayrı bulandıracak, duruluğunu bozacak)" buyurdu.

Ben:

— O hayrın (temizliğini bulandıracak) kiri nedir? diye sordum. Rasûlullah:

— "O devrin âmirlerinden bir zümre ümmeti benim sünnetim ve yolumun hilâfına idare edecekler. Sen o devrin âmir ve valilerinden bâzılarının hareketlerini (doğru bulup) tasvîb, bâzılarının hareketlerini de (çirkin bulup) reddedeceksin!" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! Bu karışık hayır devrinden sonra, yine bir şerr ve fesâd

devri gelecek midir? -dedim.

Rasûlullah:

— "Evet gelecektir. O devirde birtakım da'vetçiler (propagandacılar) halkı cehennem kapıları üzerine çağıracaklar. Her kim onların da'vetine icabet ederse, onu cehenneme atacaklar" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! Bu da'vetçileri bize vasfetseniz!? dedim. Rasûlullah:

— "Onlar bizim milletimizden insanlardır. Bizim dillerimizle ko-

nuşurlar (hâlbuki gönüllerinde hayırdan eser yoktur)" buyurdu. Ben:

— Yâ Rasûlallah! O devir bana yetişirse (yânî ben o devirde yaşarsam) nasıl hareket etmemi emredersiniz? dedim.

Rasûlullah:

— "İslâm cemâatine mutâbaat et ve onların devlet başkanlarına itaat eyle!" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! Onların bir cemâati yoksa, başlarında devlet başkanları da yoksa? dedim.

Rasûlullah:

— "O takdirde sen bu fırkaların hepsinden ayrıl (evine çekil). Velev ki, bu ayrılman bir ağaç kökünü ısırman suretiyle (meşakkatli) olsa bile. Artık ölüm sana erişinceye kadar, sen bu ayrılık üzere bulun!" buyurdu [33].

12- Fitneler Ve Zulümler Ehlinin Ferdlerini Çoğaltan Kimseler Babı

35-.......Ve el-Leys, Ebû'l-Esved'den söyledi ki, Ebû'l-Esved şöyle demiştir: (İbnu'z-Zubeyr zamanında Şâm ehli ile mukaatele etmeleri için) Medine ehli

üzerine bir ordu ayrılmıştı. Ben de kendimi bu orduya yazdırmıştım. Akabinde İkrime'ye kavuştum da kendimi bu orduya yazdırdığımı ona haber verdim. O beni bundan şiddetle nehyettikten sonra, şöyle dedi:

— Bana İbn Abbâs (R) şöyle haber verdi: Müslümanlardan birtakım insanlar (Mekke'de kalıp hicret etmeyerek) müşriklerin beraberinde oluyorlar ve Rasûlullah'a karşı müşriklerin şir}c camiasını çoğaltıyorlardı. Harbde düşman saffları arasında bulunan bu kimselere ok geliyor ve vuruluyor yâhud bunlardan bâzılarına isabet ediyor da onu öldürüyor yâhud da ona vuruyor da öldürüyordu. İşte Yüce Allah, bunun üzerine şunu indirdi: "Öz nefislerinin zâlimleri olarak canlarını alacağı kimselere melekler derler ki: 'Ne işte idiniz?' Onlar: 'Biz Yeryüzü 'nde (dînin emirlerini uygulamaktan) aciz kimselerdik' derler. Melekler de: 'Allah'ın Ârzh geniş değil miydi? Siz de orada hicret edeydiniz yaV derler. İşte onların barınakları cehennemdir. O ne kötü bir yerdir" (en-Nisâ: 97) [34].

13- Bâb: Müslüman, Değersiz Ve Hayırsız İnsanlar İçinde Kaldığı Zaman (Ne Yapacaktır)? [35]

36-.......Huzeyfe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bize iki hâdise haber verdi. Bunlardan birini gördüm, öbürüsünü görmeyi de gözlüyorum. Rasûlullah bize (emânetin nasıl indiğim şöyle) haber verdi: "Emânet (yânî dîn duyguları, adalet ve emniyet umdeleri ilk önce) sâlih kimselerin gönüllerinin derinliğine iner (fıtrî duygulanırlar). Sonra o kullar, Kur*ân'dan bilgi alırlar, daha sonra sünnetten öğrenirler (kesbî duygulanırlar)",

Rasûlullah bize emânetin ref ini (geri kaldırıldığını) de haber verip şöyle buyurdu: "(Fıtrî ve kesbî duygulanan bilgin) kişi gece uykusunu uyur. O, uyurken emânet hafızasından (silinip) alınır da, emânetin eseri (izi, yeri), rengi uçuk bir nokta hâlinde yanık yeri gibi kalır. Sonra o bilgin kişi bir uyku daha uyurken emânetin (geri kalan kısmı da) alınır. Bunun eseri ve yeri de balta sallayan bir işçinin avucunda-ki kabarcık gibi kalır, (bir zaman sonra o da söner gider). Şu hâlde (o mübarek) emânet, senin ayağına düşürdüğün bir kıvılcımın düştüğü yerişişirip, senin onu bir kabarcık hâlinde görmen gibidir. Hâlbuki bu kabarcıkta (vücûdun hayatî uzviyeti üzerinde te'sîr edici) birşey yoktur (bir zaman sonra söner gider).

Şu vaziyette halk, birbiriyle alışveriş etmek ve medenî münâsebette bulunmak için (müşkil bir günün) sabahına erişmiş bulunur. Hiç kimse emâneti edâ etmek imkânını bulamaz. Şöyle ki: (Kâh) Fulân oğulları içinde emîn bir kimse vardır (emâneti ona veririm) denilir.

(Kâh) birisinin lehine "O ne akıllıdır, ne tedbirlidir, o ne zerâfetli zâttır, o ne kahramandır" diye şehâdet olunur. Hâlbuki hakkında propaganda yapılan şahsın kalbinde hardal tanesi kadar îmân eseri yoktur." Huzeyfe dedi ki: Bana öyle bir zaman karşı geldi (öyle bir zamanda yaşadım) ki, o meymenetli devirde ben kiminle alışveriş edeceğim diye tasalanmazdim. Çünkü medenî münâsebette bulunacağım kimse müslümânsa onu İslâmı (bana hıyanet etmekten) men' ederdi, Eğer Hrıstiyan (ve Yahûdî) ise onu (bulunduğu yerin) vâlîsi hıyanetten men' ederdi. (Bu suretle o devirde umûmî bir emniyet vardı). Bugün ise ben Fulân ve Fulân'dan başka kimse ile alışveriş edemez oldum [36].

14- Fitne Sırasında (Fesad Yeri Olan Şehirlerden Kaçarak) Çöl Arabları'yla Oturmak Babı [37]

37-.......Bize Hatim ibn İsmâîl, Yezîd ibn Ebî Ubeyd'den tahdîs etti ki, Seleme ibnu'1-Ekva' (R) Medine'de Haccâc'ın yanına geldiğinde, Haccâc:

— Ey İbnu'1-Ekva', sen ayağının iki ökçesine basarak dîninden geri döndün, (Medine'yi bırakıp) çölde bedevî Arablar'la yaşadın! dedi.

İbnu'1-Ekva':

— Hayır (ben hicret ettiğim Medine'den yüz çevirmedim), fakat Rasûlullah (S) bana çölde oturmağa izin verdi, diye karşıladı.

Ve yine Yezîd ibn Ebî Ubeyd şöyle demiştir: Usmân ibn Affân'-ın şehîd edilmesi vak'asından sonra Seleme ibnu'1-Ekva' Medîne'den çıkıp Rebeze'ye gitmiş, orada bir kadınla evlenmiş, o kadın kendisine birtakım çocuklar doğurmuştu. Orada (uzun yıllar) ikaamet etti. Nihayet vefatından beş-on gün önce Medine'ye gelmişti [38].

38-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Müslümânın hayırlı malı koyun olması yakındır. Müslüman onunla dînine sâhib olmak üzere fitnelerden kaçarak kâh dağların başını, kâh vadilerin yağmur düşen yerlerini (otlak olarak) seçer" [39].

15- Fitnelerden Allah'a Sığınmak Babı

39-....... Bize Hişâm ed-Destevâî, Katâde'den tahdîs etti ki, Enes (R) şöyle demiştir: Sahâbîler Peygamber(S)'e birtakım sorular sordular ve nihayet sormakta ısrar ettiler. Bunun üzerine Peygamber bir gün minbere çıktı da:

— "Bana her neden soracak olursanız, muhakkak sizlere beyân ederim" buyurdu.

Ben bu sırada sağa ve sola bakmaya başladım ki, herbir insan başı elbisenin içinde olarak ağlıyordu. Bu sırada bir adam söze başladı ki, o birisiyle kavga ettiği zaman kendisi babasından başkasına nisbet olunurdu. O zât:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Benim babam kimdir? diye sordu. Peygamber:

— "Baban Huzâfe'dir!" buyurdu. Bunun üzerine Umer söze başlayıp:

— Biz Allah'ın Rabb'imiz olduğuna, İslâm'ın dînimiz olduğuna, Muhammed'in rasûl olduğuna razı olduk. Bizler fitnelerin kötülüğünden Allah'a sığınırız! dedi [40].

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Ben hayırda veşerrde asla bu günün benzerini görmüş değilim. Şu muhakkak ki bana cennet ve cehennem sûretlendi de nihayet ben bu ikisini şu duvarın önünde gördüm" buyurdu.

Katâde dedi ki: Bu hadîs şu âyetin yanında zikrolunuyor: "Ey îmân edenler, A ilah yın affettiği şeyleri -ki, eğer size açıklanırsa ve siz bunları Kur'ân inerken sorup da hükmü kendinize izhâr edilirse fenanıza gidecektir -sormayın. Allah çok mağfiret edicidir, çok halimdir" (el-Mâide: 101) [41].

Ve Abbâs en-Nersî şöyle dedi: Bize Yezîd ibn Zura' tahdîs etti. Bize Saîd ibn Ebî Arûbe tahdîs etti. Bize Katâde tahdîs etti ki, onlara da Enes (R): Allah'ın Peygamberi bu hadîsi söyledi, demiş ve şunu ilâve etmiştir: Herbir insan başım elbisesi içine dönerek ağlıyor ve:

— Ben fitnelerin kötülüğünden Allah'a sığınıcıyım, diyordu. Yâhud da:

— Ben fitnelerin kötülüğünden Allah'a sığınıyorum, diyordu.

Buhârî dedi ki: Ve bana Halîfe ibn Hayyât müzâkerede şöyle dedi: Bize Yezîd ibn Zura' tahdîs etti. Bize Saîd ibn Ebî Arûbe ve Mu'te-mir, babası Süleyman ibn Tarhân'dan; o da Katâde'den tahdîs etti ki, onlara da Enes, Peygamber(S)'den bu hadîsi tahdîs etmiş ve: Peygamber:

— "Fitnelerin şerrinden Allah 'a sığıma hâlde bulunuyorum" buyurdu, demiştir [42].

16- Peygamber(S)'İn: "Fitne doğu cihetindedir Kavli Babı

40-.......Bize Hişâm ibn Yûsuf, Ma'mer'den; o da ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'den; o da babası Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) minberin yanında ayağa kalktı da (doğuyu işaret ederek iki kerre):

— "Fitne şu taraftadır, fitne şu taraftadır: Şeytânın boynuzu doğduğu yerdedir -yâhud: Güneşin boynuzu doğduğu yerdedir-" buyurmuştur.

41-.......BizeLeys, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, o: Rasûlullah (S) gündoğusu tarafına yönelmiş olduğu hâlde:

— "Dikkat edin! İyi biliniz ki, fitne işte bu taraftadır; şeytânın boynuzu doğduğu yerdedir!" buyururken işitmiştir [43].

42-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) zikretti ve:

— "Yâ Allah, Şam'ımızda bize bereket ihsan et! Yâ Allah, Ye-men'imizde

bize bereket ihsan et!" diye duâ etti.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, Necd'imizde de! diye niyaz ettiler. Rasûlullah:

— "Yâ Allah, bize Şam'ımızda bereket ihsan eyle! Yâ Allah, bize Yemen'imizde bereket ihsan eyle!" diye duâ etti.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, Necd'imizde de! dediler.

İbn Umer dedi ki: Zannediyorum Rasûlullah, üçüncü defasında:

— "Zelzeleler ve fitneler işte oradadır. Şeytânın karn'ı (yânı hi-zib ve ümmeti) de orada çıkacaktır!" buyurdu [44].

43-.......Saîd ibn Cubeyr şöyle dedi: Bizim yanımıza Abdullah ibn Umer çıktı, biz de kendisinden bize (rahmet ve ruhsatı şâmil) güzel hadîs tahdîs etmesini ümîd ettik.

Saîd dedi ki: Bizden önce bir insan ona doğru ileri geçti de:

— Yâ Ebâ Abdirrahmân! Bize fitnedeki kıtalden tahdîs et! Yüce Allah "Fitne kalmayıncaya, dîn de Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın... " (el-Bakara: 193; el-Enfâl; 39) buyuruyor, dedi.

Bunun üzerine İbn Umer (R):

— Sen fitne nedir bilir misin? Anan seni zayi' etsin! Muham-med (S) ancak müşriklerle mukaatele ederdi. Onların dînlerine girmek bir fitnedir. O'mın kıtali, sizin kıtaliniz gibi mülk, yânı iktidar üzerine değildi, dedi [45].

17- Denizin Dalgalanması Gibi Dalgalanacak Olan Fitne Babı

Ve Sufyân ibn Uyeyne, Halef ibnu Havşeb'den söyledi ki, selef, fitne inmesi

sırasında İmru'u'l-Kays'ın söylediği şu beyitleri misâl edinip inşâd etmeyi severlerdi [46]:

el-Harhu evvelu mâ iekûnu fetiyyeten Tes'â bi-zînetihâ îi-kulli cehûii Hattâ izâ'ş-taalet ve şebbe dırâmuhâ Vellet azûzen gayre zâti haîîli Şemtâe yunkeru îevnuhâ ve îeğayyeret Mekrûhaten li'ş-şemmi ve't-takbîli

(= Harb evvelinde her câhil erkek için zînetiyle koşan genç bir kız olur.

Nihayet ateşlendiği ve yanacak şeyleri yandığı zaman zevci olmayan bir koca karı olarak geri döner.

Ki siyah saçları beyazla karışmış, renkleri sevilmez koklamak ve öpmek için sevimsiz bir hâle değişmiştir.)

44-.......Bize Şakîk Ebû Vâil ibn Seleme tahdîs edip şöyle dedi:

Ben Huzeyfe ibnu'î-Yemân'dan işittim, şöyle diyordu: Bizler Umer ibnu'l-Hattâb'm yanında oturuyorduk. Umer bir ara:

— Peygamber (S)'in fitne hakkındaki sözlerini hanginiz ezberinde tutuyor? diye sordu.

Huzeyfe:

— İnsanın ehli, malı, evlâdı, komşusu yüzünden uğrayacağı fitnelere namaz, sadaka, ma'rûf ile emr ve münkerden nehy amelleri keffâret eder, dedi.

Umer, Huzeyfe'ye:

— Benim senden sormak istediğim bunlar değildir, lâkin ben Peygamber(S)'in "Denizin dalgalanması gibi dalgalanacak" buyurduğu fitneyi soruyorum, dedi.

Huzeyfe, Umer'e:

— Yâ Emîra'l-Mü'minîn! O fitneden senin üzerinde bir korku yoktur. Çünkü muhakkak seninle onun arasında kilitli bir kapı vardır, dedi.

Umer, Huzeyfe 'ye'

— Kapı kırılacak mı, yoksa açılacak mı? diye sordu. Huzeyfe:

— Evet kırılacaktır, dedi. Umer:

— Demek ki, o takdîrde ebediyyen kilitlenmeyecek, dedi. Huzeyfe dedi ki: Ben:

— Evet, dedim.

Şakîk dedi ki: Biz Huzeyfe'ye:

— Umer kapıyı biliyor muydu? diye sorduk. Huzeyfe:

— Evet, yarından evvel bu gece olduğunu bilmekte olduğum gibi (biliyordu). Bunun sebebi şudur: Ben ona öyle bir hadîs tahdîs ettim ki, onda yalan yanlış hiçbirşey yoktur, dedi.

Şakîk ibn Seleme el-Esedî: Huzeyfe'ye kendimiz "Kapı kimdir?" diye sormağa cesaret edemezdik de, Mesrûk ibnu'I-Ecda'a sormasını emrettik. Mesrûk, Huzeyfe'ye:

— Kapı kimdir? diye sordu.

O da:

— Umer'dir, dedi [47].

45-....... Bize Muhammed ibrm Ca'fer, Şerîk ibn Abdillah'tan; o da Saîd ibnu'I-Müseyyeb'den haber verdi ki, Ebû Mûsâ el-Eş'arı (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir gün bir ihtiyâcı için Medine bus-tânlarından bir bustâna doğru çıktı, ben de O'nun izi üzerinde arkasından çıktım. Peygamber bustânın içine girince, ben O'nun kapısı önünde oturdum ve kendi kendime: "Ben bugün kendisi bana emretmediği hâlde, muhakkak Peygamber'in kapıcısı olacağım" diye ahdettim.

Peygamber gidip ihtiyâcını yerine getirdi ve oradaki kuyunun ağzında örülmüş bileziğin üzerine oturdu ve (serinlemek için) iki baldırını açarak ayaklarını kuyunun içine doğru sarkıttı. Bu hâlde iken akabinde Ebû Bekr geldi de yanına girmek için izin istiyordu. Ben Ebû Bekr'e:

— Sen olduğun gibi burada dur da ben senin için izin isteyeyim, dedim.

Ebû Bekr durdu. Ben Peygamber'e gelip:

— Ey Allah'ın Peygamberi, Ebû Bekr yanına gelmeğe izin istiyor, dedim.

Peygamber:

— "Ona izin ver ve kendisini cennetle müjdele!" buyurdu.

Ebû Bekr girdi ve Peygamber'in sağ yanına gelip oturdu. O da baldırlarını açıp ayaklarını kuyunun içine doğru sarkıttı. Akabinde Umer geldi. Ben ona da:

— Olduğun yerde bekle de ben senin için izin alayım, dedim. Peygamber:

— "Umer'e izin ver ve onu da cennetle müjdele!" buyurdu. Akabinde Umer de gelip Peygamber'in sol tarafında oturdu. O

da baldırlarını açıp ayaklarını kuyuya sarkıttı. Bu suretle kuyunun bileziği doldu ve orada oturacak başka bir yer kalmadı. Sonra Usmân geldi. Ben ona da:

— Olduğun yerde dur da ben senin için izin alayım! dedim. Peygamber:

— "Usmân için de izin ver ve onu kendisine isabet edecek belâ ve imtihan ile beraber cennetle müjdele!" buyurdu.

Usmân da içeriye girdi ve onların yanında oturacak bir yer bulamadı da değişik bir yere çekildi ve nihayet.onların karşılarına gelip kuyunun bir tarafı üzerine oturdu. O da baldırlarım açtı, sonra ayak- larmı kuyunun içine sarkıttı.

Ebû Mûsâ dedi ki: Ben bu sırada bir kardeşim için temenni etmeye ve Allah'a onun da buraya gelmesini duâ etmeye başladım.

Saîd ibnu'l-Müseyyeb: Ben bu iki sahâbînin Peygamberdin beraberinde ve Usmân'ın yalnız oluşunu, onların kabirlerinin burada birleşmesi ve Usmân'ın da onlardan ayrı olmasıyle te'vîl ettim, demiştir [48].

46-.......Süleyman ibn Mıhrân şöyle demiştir: Ben Ebû Vâil Şakîk ibn Seleme'den işi:tim, o şöyle dedi: Usmân aleyhinde vuku' bulan fitne esnasında Halîfe'nin sevgili dostu olan Usâme'ye:

— Usmân'a gitsen de halk arasındaki fitneyi anlatarak gidermeye çalışsan! denilmişti.

Usâme cevaben:

— Şübhesiz ben Usnıân'a bu işleri fitne kapısı açmaksızın gizlice söylemişimdir ve o kapıyı açan ilk kişi ben olmam. Ben, Rasûlul-Iah'tan işittiğim bir sözden sonra, insanlardan iki kişi üzerine emîr olmasının ardından bir adama "Sen hayırlısın" diyecek değilim: Ra-sûlullah şöyle buyuruyordu: "Kıyamet gününde bir adam getirilir ve cehenneme atılır da cehennem, değirmen eşeğinin değirmen taşlarıy-le öğütmesi gibi onu öğütür. Bunun üzerine cehennem halkı onun başına toplanırlar da: Ey Fulân! Sen ma'rûfile emrediyor ve münkerden nehyediyor değil miydin? derler. O da: Evet ben ma'rûfile emrederdim de onu kendim yapmazdım ve yine ben münkerden nehyeder-dim de onu kendim işlerdim, der"[49].

18- Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir.)

47-.......Ebû Bekre (R) şöyle demiştir: Yemîn olsun, Allah beni Cemel vak'ası günlerinde (daha önce Peygamber'den işitmiş olduğum) bir kelime ile menfaatlandırmıştır: Peygamber(S)'e Fars halkının Kisrâ Pervîz'in kızını kendilerine şehinşâh seçtikleri haberi ulaşınca:

— "Mukadderatını bir kadının eline veren kavim, asla felah bulmaz" buyurmuştu [50].

48-.......Bize Ebû Meryem Abdullah ibnu Ziyâd.el-Esedî tahdîs edip şöyle dedi: Talha, ez-Zubeyr ve Âişe (R) Basra'ya doğru yürüdükleri zaman, Alî ibn Ebî Tâlib (R) Ammâr ibn Yâsir ile Hasen ibn Alî'yi (insanları seferber etmeleri için) yolladı. Onlar ikisi Kûfe'ye, bizim yanımıza geldiler (ve mescide girdiler). İkisi de minbere çıktılar. Alî'nin oğlu Hasen, minberin üzerinde üst tarafında

oldu. Ammâr ise (minber üzerinde) Hasen'den daha aşağıda ayağa kalktı. Bizler ona doğru toplandık.

Ebû Meryem dedi ki: Ben Ammâr'dan şöyle derken işittim: — Âişe, Basra'ya doğru yürümüştür. Ve Allah'a yemîn ederim ki, Âişe elbette dünyâda ve âhirette sizin Peygamber'inizin zevcesi-dir. Lâkin Allah Tebâreke ve Taâlâ, Alî ibn Ebî Tâlib'e mi itaat ediyorsunuz yâhud da Âişe'ye mi itaat ediyorsunuz? diye belli etmek için, Âişe ile sizleri imtihan etmiştir [51]

19- Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir.)

49-.......Ammâr ibn Yâsir (R), Küfe minberi üzerinde ayağa kalktı da Âişe'yi ve onun (beraberindekilerle) Basra'ya doğru yürüyüşünü zikretti ve:

— Muhakkak ki Âişe, dünyâda da, âhirette de sîzin Peygamberiniz(S)'in zevcesidir. Lâkin o, kendisiyle imtihan olunduğunuz zâtlardan biridir, dedi [52].

50-.......Ben Ebû Vâü'den işittim, şöyle diyordu: Alî, Ammâr'ı, Küfe ehlinin Alî'nin mâiyyetinde harbe çıkmalarını hazırlamak üzere Küfe erilinin Alî'nin mâiyyetinde harbe çıkmalarını hazırlamak üzere sâ ile Ebû Mes'ûd girdiler ve:

— Biz senin İslâm'a girdiğinden beri bizim yanımızda bu işe sür'-atle girmenden daha sevimsiz bir işi yaptığını görmüş değiliz, dediler...

Ammâr da onlara:

— Ben de sizin İslâm'a girmenizden beri benim katımda bu işten geri durmanızdan daha sevimsiz bir iş yaptığınızı görmedim, dedi.

Ve Ebû Mes'ûd da Ammâr ile Ebû Musa'ya birer takım elbise giydirdi de sonra beraberce mescide gittiler.

51-.......Şakîk ibn Seleme şöyle demiştir: Ben Ebû Mes'ûd, Ebû Mûsâ ve Ammâr'ın beraberinde oturuyordum. Ebû Mes'ûd, Ammâr'a:

— Ben senden başka arkadaşlarından herbirine, isteseydim muhakkak şöyle derdim: Ben senin Peygamber'e sahâbîlik yaptığından beri benim nazarımda bu işe sür'atle girişinden daha ayıplı bir iş yaptığını görmedim! derdim, dedi.

Ammâr da:

— Yâ Ebâ Mes'ûd! Ben de ne senin, ne de arkadaşlarının, Peygamber'e sahâbî olmanızdan beri benim nazarımda bu işten geri durmanızdan daha ayıplı bir iş yaptığınızı görmedim, dedi.

Bunun üzerine zengin hâlde bulunan Ebû Mes'ûd, hizmetçisine:

— Yâ Gulâm! İki takım elbise getir de onlardan bİFİni Ebû Mû-sâ'ya, diğerini de Ammâr'a ver! dedi ve onlara da:

— Bu yeni elbiseler içinde cumua namazına gidin, dedi [53].

20- Bâb:

"Allah bir kavme azâb indirince..."? [54]

52-.......İbnu Umer (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S): "Allah bir kavme azâb indirince, o kavim içinde bulunan (iyi, kötü) her ferde azâb isabet eder. Sonra (kıyamet gününde) herkes kendi amellerine göre dirilitirlirler” buyurdu [55]

21- Peygamber(S)'İn Alî'nin Oğlu Hasen İçin: "Benim bu oğlum elbette bir seyyiddir. Umarım kit Allah bu oğlum sebebiyle müslümânlardan iki büyük fırkanın arasını ıslâh eder" Kavli Babı

53-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Bize İsrâîl Ebû Mûsâ el-Basrî

tahdîs etti.

Sufyân şöyle dedi: Ben İsrail'e Kûfe'de kavuştum. O Küfe Kaa-dısı Abdullah ibn Şubrume'nin yanına gelmişti. Ona:

— Beni Küfe Emîri îsâ ibn Musa'nın huzuruna girdir de, ben ona va'z edeyim! dedi.

İbnu Şubrume, İsrâîl üzerine emîrden bir tehlike gelir diye korktu da bunu yapmadı.

İsrâîl şöyle dedi: Bize Hasen Basrî şöyle tahdîs etti: Alî'nin oğlu Hasen, Muâviye îbn Sufyân'a büyük birliklerle yürüdüğü zaman, Amr

ibnu'1-Âs, Muâviye'ye:

— Ben arkada olanları geri dönmedikçe,, geri dönüp kaçmayacak olan bir ordu görüyorum! dedi.

Muâviye, Amr'a:

- Babalan öldürülürse müslümânların zürriyetlerine bakmaya bana kim tekeffül eder? dedi. Anın

— Ben tekeffül ederim -yâhud: Muâviye: Nerede ve nasıl tekeffül olunacaktır? dedi.-

Bundan sonra Abdullah ibnu Âmir ile Abdurrahmân ibnu Se-mure -bunların ikisi de Kureyş'in Abduşşems oğulları'ndandir-:

— Biz Muâviye'ye kavuşur da ona barış istemesini söyleriz, dediler.

Hasen Basrî (geçen senedle) şöyle dedi: Yemîn olsun ki, ben Ebû Bekre(R)'den işittim, şöyle dedi: Peygamber (S) minberde hutbe yaparken torunu Hasen içeriye geldi. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Şübhesiz benim bu oğlum bir seyyiddir (şeref sahibi bir efendidir). Umarım ki Allah bu oğlum sebebiyle müslümânlardan iki büyük fırkanın arasını ıslâh eder" buyurdu [56].

54-.......Amr ibnu Dînâr şöyle dedi: Bana Muhammed ibn Alî (ibn Hüseyn ibn Alî Ebû Ca'fer el-Bâkır) haber verdi ki, ona da Usâme ibn Zeyd'in himayesinde bulunan Harmele haber vermiştir.

Yine Amr ibnu Dînâr: Ben bu Harmele'yi görmüşümdür, demiştir. Harmele şöyle dedi: Usâme ibn Zeyd beni Medine'den Kûfe'ye, Alî'nin yanına gönderdi (de ondan mal istiyordu). Usâme, Harme-le'ye dedi ki:

— Alî senden şimdi soracak ve arkadaşın Usâme (Cemel ve Sıf-fîn vak'alarında) bana yardımdan niçin geri kaldı? diyecektir. Alî'ye şöyle de: Usâme sana şunu söylüyor: "Eğer sen arslanm ağzının içinde olaydın, ben muhakkak orada seninle beraber olmamı arzu ederdim.

Lâkin bu müslümânlarla kıtal öyle bir iştir ki, ben bunu doğru bulmam!"

Harmele dedi ki: Ben bu sözü getirip Alî'ye haber verdim. Fakat Alî ona hiçbir mal vermedi.

Harmele dedi ki: Ben akabinde Abdullah ibn Ca'fer'in oğulları Hasen ve Hüseyin'in yanına gittim de onlar beni binek deveme kadar yüklediler, dedi [57].

22- Bâb: Bir İnsan Bir Kavmin Yanında Birşey Söyler De Sonra Onların Yanından Çıkar Ve Söylediğinin Zıddını Söylerse?

55-.......Nâfi' şöyle demiştir: Medîne ahâlîsi,Yezîd ibnMuâviye'nin bey'atinden çıktıkları zaman İbn Umer kendine hass cemâatini ve oğullarını topladı da onlara hitaben şöyle dedi:

— Ben Peygamber(S)'den işittim: "Verdiği sözünde durmayıp cayan gaddar herbir kişi için kıyamet gününde bir bayrak dikilir" bu-yuruyordu. Ve şübhesiz bizler bu adama (yânî Muâviye'nin oğlu Yezîd'e) Allah'ın ve Rasûlü'nün bey'at emri üzere bey'at etmişizdir. Ve ben bir adama Allah'ın ve Rasûlü'nün bey'at emri üzere bey'at edilip de sonra o adam için kıtal bayrağı dikilmesinden daha büyük bir gadr ve sözünden cayma bilmiyorum. Ve yine ben sizden hiçbir kimseyi Yezîd'in bey'atinden çıkıp da bu işte başka bir kimseye bey'at ettiğini bilmiyorum. Şayet böyle birşey olmuşsa, onunla benim aramda muhakkak bir

kesici ve ayırıcı olmuş olur! dedi [58].

56-......Ebû'l-Minhâl Seyyar ibn Selâme şöyle dedi: (Ebû Sufyân'ın oğlu) Abdullah ibnu Ziyâd ve Mervân ibnu'l-Hakem Şam'da hâkim oldukları, Abdullah ibnu'z-Zubeyr de Mekke'de hilâfet üzerine hareket ettiği, Basra'da da Kurrâ (yânî Haricîler) yine hilâfete karşı isyan ettikleri zaman, ben babam Selâme er-Riyâhî ile beraber Ebû Berze el-Eslemî(R)'nin yanına gittik, nihayet evinde huzuruna girdik. O kendisine âid olan kamıştan yapılmış yüksek bir odanın gölgesinde oturuyordu. Biz onun yanma oturduk ve babam ondan hadîs tahdîs etmesini istedi de:

— Yâ Ebâ Berzete! İnsanların içine düştükleri hâli görmez misin? dedi.

Onun ilk konuştuğunu işittiğim söz şudur:

— Şübhesiz benim Allah katında sevâb istediğim birşey şudur: Ben Kureyş'ten birtakım kabilelere Öfkelendim: Şübhesiz sizler, ey Arab topluluğu; sizler bilmekte olduğunuz şu zillet, azlık, sapıklık hâli üzere idiniz. Muhakkak ki, Allah sizleri îslâm Dîni ile ve Mu-hammed (S) ile kurtardı, nihayet sizler görmekte olduğunuz şu izzet, çokluk ve hidâyete ulaştınız. Ve şu dünyâ sizin aranızı ifsâd edip bozdu. Ve şu Şam'da bulunan adam (yânî Mervân ibnu'l-Hakem) vallahi eğer mukaatele ederse muhakkak dünyâ üzerine harb eder. Şu sizlerin arasında bulunan kimseler (yânî Basra kurrası olan Haricîler) vallahi mukaatele ederlerse muhakkak dünyâ üzerine mukaatele ederler. Şu Mekke'de bulunan kimse (yânî Abdullah ibnu'z-Zubeyr) de vallahi ancak dünyâ üzerine mukaatele eder! dedim [59].

57-.......Huzeyfe ibrtu'l-Yemân (R): Bugün zamanımız münafıkları, Peygamber (S) zamanındaki münafıklardan daha şerirdirler. Çünkü saadet asnndaki münafıklar nifaklarını gizlerlerdi. Bugünküler ise bütün bütün açığa vuruyorlar, demiştir.

58-.......Yine Huzeyfe (R): Nifak, Peygamber (S) zamanında mevcûd idi.

Bugün ise nifak îmândan sonra küfürdür, demiştir [60].

23- Bâb:

'Kabirlerde olanlar (diriler tarafından) gıbta edilmedikçe kıyamet kopmaz".

59-.......Bana Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o dael-A'rec'den; oda Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Hayâttaki bir kişi, kabirdeki bir adamın yanından geçerken: 'Keski şu ölünün yerinde ben olaydım' diye ölüm temenni etmedikçe kıyamet kopmaz" buyurmuştur [61]

24- Zamanın (İlk Hâlinden) Değiştirilmesi, Nihayet Putlara İbâdet Etmeleri Babı

60-....... ez-Zuhrî şöyle dedi: Saîd ibnu'l-Müseyyeb şöyle dedi: Bana Ebû Hureyre (R) haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Devs kabilesi kadınlarının kıçları (tekrar) Zu'l-Halasaputhânesinin etrafında (tavaf ederek) çalkalanmadıkça, kıyamet kopmaz" buyurmuştur.

"Zu'l-Halasa", Devs kabilesinin Câhiliyet devrinde ibâdet ede-geldikleri bir puttur [62].

61-.......Bana Süleyman itgı Bilâl, Sevr'den; o da Ebû'1-Gays'tan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Kah-tan oğullarından bir adam çıkıp insanları asâsiyle sevk ve idare etmedikçe kıyamet kopmayacaktır" buyurmuştur [63].

25- (Hicaz Arazîsinde) Ateş Çıkması Babı

Enes ibn Mâlik de: Peygamber (S):

"Kıyamet alâmetlerinin ilki, doğudan çıkıp da insanları batıya doğru sürüp toplayacak olan bir ateştir" buyurdu, demiştir [64].

62-....... Saîd ibnu'l-Müseyyeb şöyle demiştir: Bana Ebû Hureyre (R) haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Hicaz Ar-zı'nda bir ateş çıkmadıkça kıyamet kopmayacakttr. Öyle bir ateş ki, Busrâ'daki develerin boyunlarını ziyâlandıracaktır" [65].

63-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Furat (nehrinin suyu çekilerek) kıymetli altın hazînesini açıklaması zamanı yaklaşıyor. Her kim o zaman orada hazır bulunursa, ondan birşey almasın!"

Ukbe şöyle dedi: Ve bize Ubeydullah tahdîs etti: Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den geçen hadîsin benzerini tahdîs etti. Ancak burada "Furat altın bir dağ açıklayacaktır" demiştir [66].

26- Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gihidir.)

64-....... Bize Ma'bed tahdîs edip şöyle dedi: Ben Harise ibnu Vehb(R)'den işittim, şöyle dedi: Ben RasûluIlah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Sadakalarınızı veriniz. Zîrâ insanlar üzerine ileride öyle bir zaman gelecek ki, o sırada kişi, sadakasıyle dolaşır da onu kabul edecek bir kimse bulamaz".

Müsedded: Harise, Ubeydullah ibn Umer'in ana-bir erkek kardeşidir, dedi.

Müsedded'in bu sözünü Ebû Abdillah el-Buhârî söyledi [67].

65-.......Bize Ebu'z-Zinâd, Abdurrahmân ibn Hürmüz'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"İki büyük ordu birbiriyle harb etmedikçe kıyamet kopmaya-caktır. Bu iki camianın ikisi de bir iddiada oldukları hâlde, aralarında büyük bir harb olacaktır. Otuza yakın yalancı mel'ûn Deccâller türemedikçe kıyamet kopmayacaktır. Bu Deccâl'lerin hepsi: 'Ben Allah'ın Rasûlü'yüm! iddiasında bulunacaktır. Yine (hakîkî âlimlerin vefâtıyle) İslâmî ilimler inkıraza uğramadıkça, zelzeleler çoğalmadıkça, zaman tekaarub edip gece-gündüz bir olmadıkça, fitneler zuhur etmedikçe, here yânı adam öldürme vak'aları çoğalmadıkça kıyamet kopmayacaktır. Yine aranızda mal çoğalıp sel gibi akmadıkça, hattâ mal o derece çoğalacak ki, mal sahibi malının zekâtını kim kabul eder diye endişelenecek, hattâ mal sahibi bâzı kimselere zekât vermek isteyecek, fakat zekât arzettişi kimse 'Benim zekâta ihtiyâcım yok' diyecek; işte bunlar olmadıkça kıyamet kopmayacaktır. Yine halk yüksek binalar yapmak yarışına çıkmadıkça ve bir kimse ölen bir kimsenin kabri yanından geçerken 'Keski bunun yerinde ben olaydım!' diye ölümü temenni etmedikçe kıyamet kopmayacaktır. Yine böyle güneş batı tarafından doğup insanlar bu (âdete aykırı) hâdiseyi görünce toptan îmân edecekler. Fakat 'Bu îmân, evvelce îmân etmemiş olan yâ-hud îmânında hayır ve fazilet kazanmayan kimselerin îmânları kendilerine fayda vermeyeceği bir zamandır' [68].

Muhakkak ki kıyamet şübhesiz kopacaktır. Hem de (alım-satım için) satıcı ile alıcı aralarında elbise açacaklar da satış-alış tamam olmadan ansızın kıyamet kopacak da, o elbisenin dürülmesi mümkin olmayacaktır. Yine muhakkak kıyamet kopacaktır. Hem de sağmal devesinin sütünü sağıp gelen kişiye sütü içmek nasîb olmayacak, hem de kişi havuzunu sıvayıp ta'mîr edecek, fakat kıyamet ansızın kopacak da havuzun suyunu kullanmak nasîb olmayacak. Kıyamet muhakkak kopacak, hem de yemek yemekte olan kişi lokmasını ağzına götürecek, kıyamet ansızın kopacak da o lokmayı yemek nasîb olmayacak" [69].

27- Deccâlin Zikri Babı

66-.......Kays ibn Ebî Hazım şöyle dedi: Mugîre ibn Şu'be (R) bana şöyle dedi: Hiçbir kimse benim sorduğum kadar Peygamber(S)'e Deccâl'den sormamıştır. Peygamber (S) bana:

— "Deccâl sana zarar vermiyecektir" buyurdu. Ben:

— (Yâ Rasûlallah, ondan korku vardır.) Çünkü insanlar onun beraberinde ekmek dağı ve su nehri vardır diye söylüyorlar! dedim.

Rasûlullah:

— "Mü'minlerin sapıtmasına sebeb olacak bu nevi'den birşey yapmak Allah üzerine pek kolaydır" buyurdu [70],

67-.......Bize Eyyûb es-Sahtıyânî, Nâfi'den; o da îbn Umer(R)'den: Zannediyorum ki, o da Peygamber(S)'den: "Deccâl'in sol gözü şaşıdır, sanki onun gözü, emsalinden dışa doğru fırlamış üzüm tanesi gibidir" buyurduğunu tahdîs etti.

68-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Deccâl gelecek, nihayet Medine'nin bir tarafına inecek. Sonra Medine üç kerre sallanacak da orada bulunan her kâfir ve münafık ona doğru çıkıp gidecek" [71].

69-.......Biz Sa'd ibn îbrâhîm, babası İbrahim'den; o da Ebû Bekre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Medine'ye Mesih Deccâl'in (değil kendisi) korkusu (bile) giremiyecektir. O fitne günlerinde Medine'nin yedi kapısı olacak, herbir kapıda (muhafız) iki melek bulunacaktır".

Dedi ki: Ve bize îbnu îshâk, Salih ibn İbrahim'den; o da babasından söyledi ki, o şöyle demiştir: Ben Basra'ya geldim, Ebû Bekre bana: Ben Peygamber (S)'den bu hadîsi işittim, dedi [72].

70-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) insanlar içinde hutbe için ayağa kalktı da lâyık olduğu sıfatlarla Allah'ı sena etti. Sonra DeccâTi

zikredip şöyle buyurdu: "Ben sizleri kat't olarak ondan korkutuyorum. Peygamberlerden herbir peygamber, ümmetini muhakkak Deccâl'den inzâr edip korkutmuştur. Lâkin ben sizlere onun hakkında hiçbir peygamberin bilsinler diye kendi kavmine söylemediği bir vasfını söyleyeceğim: Deccâl şaşıdır (kötü kılavuzdur), Allah ise şaşı değildir!" [73].

71-.......Bizeel-Leys, Ukayl'den; o da Sâlim'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Ben bir defasında uyumuştum. (Ru'yâm-da) Ka'be'yi tavaf ediyordum. O sırada esmer, salıverilmiş düz saçlı bir kişi gördüm. Başı su döküyordu yâhud su akıtıyordu. Ben orada-kilere:

— Bu kimdir? diye sordum. Onlar:

— Meryem'in oğlu'dur, dediler.

Sonra ben ona yönelmek üzere ilerledim. Bu sırada bir de kırmızı yüzlü, uzun boylu, başı kıvırcık saçlı, sağ gözü sakat, börtlek, sanki salkımındaki emsalinden dışan çıkmış iri bir üzüm tanesi gibi bir adam gördüm. (Onun kim olduğunu sordum.)

— Bu Deccâl'dir, dediler.

Ona benzerlikçe insanların en yakını İbnu Katan'dır ki, bu zât Huzâa kabilesinden bir adamdı" [74].

72-.......Âişe (R): Ben Rasûlullah(S)'tan namazı içinde Deccâl fitnesinden Allah'a sığınırken işittim, demiştir [75].

73-.......Bana babam Usmân,Şu'be'den; o da Abdulmelik ibn Umeyr'den; o da Rıb'î'den; o da Huzeyfe(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) Deccâl hakkında: "Deccâl'İn beraberinde bir su ve bir ateş bulunacaktır. Fakat onun ateşi soğuk bir sudur, onun suyu ise yakıcı bir ateştir" buyurmuştur.

Ebû Mes'ûd (Ukbe ibn Âmir el-Bedrî - R): Ben de bu hadîsi Ra-

sûIuIlah(S)'tan işittim, demiştir [76].

74-.......Bize Şu'be, Katâde'den tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Ümmetini sakat gözlü ve pek yalancı olan Deccâl'den sakındırmadık hiçbir peygamber gönderilmedi. Haberiniz olsun ki, o sakat gözlüdür; Rabb'iniz ise sakat gözlü değildir. Şübhesiz Deccâl'in iki gözünün arasında 'Kâfir' yazılmıştır".

Bu konuda Ebû Hureyre ile İbn Abbâs'ın da Peygamber'den rivayet ettikleri hadîsleri vardır [77].

28- Bâb: Medine'ye Deccâl Giremez

75-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir gün bizlere Deccâl'den uzun bir hadîs tahdîs etti. O'nun bize tahdîs ettiği hadîs içinde şöyle buyurdu: "Deccâl (Medîne'ye de) gelecektir. Fakat Medine kapılarından içeriye girmek ona haram kılınmıştır. Yalnız Medine etrafındaki bâzı çorak ve çakıllı arazîye inecektir. O gün Medine halkının en hayırlı birstmâsı, yâhud insanların hayırlılarından birisi, Deccâl'e karşı çıkar ve:

— Ben şehâdet ederim ki, muhakkak sen, Rasûlullah'ın bize haber verdiği Deccâl'sin! der.

Bunun üzerine Deccâl, başındaki şekaavet ehline:

— Şimdi ben bu adamı öldürür, sonra diriltirsem, benim (ulûhi-yet) iddiası işinde şübhe eder misiniz? diye sorar.

Onlar da:

— Hayır şübhe etmeyiz, derler.

Deccâl hemen o adamı öldürür, sonra da diriltir. Ve diriltir diriltmez o adam:

— Vallahi benim, senin Deccâl olduğun hakkındaki şimdiki kanâatim, bundan evvelki îmânımdan daha kuvvetlidir, der.

Bu defa Deccâl bu adamı tekrar öldürmek ister, fakat bir daha ona musallat edilmez (yânî onu öldürmeye muktedir olamaz)" [78].

76-.......Ebû Hureyre (R), Rasûlullah (S): "Medine'nin kapıları ve giriş yerleri üzerinde birtakım (koruyucu) melekler vardır. Medine'ye tâûn da, Deccâl de giremez" buyurdu, demiştir [79].

77-....... Bize Şu'be, Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten haber verdi ki, Peygamber (S): "Medine'ye de Deccâl gelecek ve birçok meleklerin onu korumakta olduklarını bulacak da, artık ona Deccâl giremiyecek; inşâaltah tâûn da giremiyecek" buyurmuştur [80].

29- Ye'cûc Ve Me'cûc Babı

78-.......Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb, Urve ibnu'z-Zubeyr'e, Ebû Sufyân'ın kızı ümmü Habîbe'den; o da Cahş kızı Zeyneb(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) bir gün korku ile Zeyneb'in yanına girerek:

— "Lâ ilahe illeHlah! Vukû'u yaklaşan bir şerrden, büyük bir fitneden dolayı vay Arab'ın hâline! Bu gün Ye 'cûc ve Me'cûc'un şeddinde şunun gibi bir delik açıldı" buyurdu da, baş parmağı ile ona yakın olan şehâdet parmağını halkaladı.

Zeyneb bintu Cahş dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! İçimizde bu kadar iyi kimseler varken biz helak olur muyuz? diye sordum.

Rasûlullah:

— "Evet, fısk vefucûr, zina ve ma'siyet çoğaldığı zaman (helak olursunuz)" diye cevâb verdi [81].

79-.......Bize Adullah ibn Tâvûs, babası Tâvûs'tan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Redm, Ye'cûcveMe'-cûc şeddi şunun gibi açıldı" buyurmuştur.

Râvî Vuheyb ibn Hâlid, Peygamber'in "Şunun gibi" işaretini göstermek için baş parmağın sırtının bir tarafını, şehâdet parmağının iki boğumu arasına koymak ve şehâdet parmağının bir tarafını da onun üzerine koymak suretiyle "Doksan" işareti yapmıştır [82].

---

[1] Bâzı günâhlar vardır ki, zararı umûmî olur, sebeb olacağı fitne ve ihtilâl, getireceği mihnet ve musîbet yalnız o günâhı yapan, İşi yerinden oynatan ve bu suret le kendine ve başkalarına zulmetmiş olan zâlimlere hass kalmaz da kurunun yanında yaşı da yakar. Meselâ münker i'lâm, ma'rûfu emr ve münkeri nehiyde gevşeklik, akîde bozmak, kelime ayrılığı, cihadda gevşeklik bu kabildendir. Bir şahsın hatâsı orduyu batırabilir. Hadîste geldiği üzere bir geminin dibini delmeğe uğraşan bir şahsın fiili öyle bîr batma musibetini meydana getirir ki, bu fitne, o geminin içinde bulunanlardan yalnız onu delene veya ona yardım edenlere veya sükût edenlere değil, hiç haberi olmayanlara varıncaya kadar hepsine isabet edecek şâmil bir musibet clur (Hakk Dîni, III, 238T-2388).

[2] Furat" ve "Font", su başına kaafileden önce gidip havuzlan, kovalan ve s alma İşlerinden benzer tedbîrleri alıp hazırlık yapacak kimseye denir. "Ben s zin furatınızım" demek, sizden önce havuzun başına gidip onu hazırlayıcıyı demektir (Nevevî).

Bunu ve bundan sonrakini Müslim, Peygamber'in Fadlı'nda getirmişti

[3] "Suhkun", uzaklaşmak ve ırak olmak yâhud helak olmak ma'nâsma "Bu'd" gibi masdardır. "Haberiniz olsun ki Semûd kavmi ilâhî rahmetten nasıl uzak-laştıysa, Medyen kavmi de öylece uzaklaştı" (HM; 96) âyetindeki gibi, mukadder bir fiilin te'kîdî mef'ûlü mutlakı olarak, makaamma kaaim bir duâ cümlesi hâlinde ve "Kahrolsun" tarzında şiddetli bir zecr ifâde eyler.... (HakkDîni, VII, 5219).

[4] Bu, bu bâbda gelecek olan hadîsten bir parçadır.

[5] Buhârî Abdullah ibn Zeyd'den gelen bu hadîsi Mağâzî'de, "Huneyn gazvesi bâ-bıMnda getirmişti.

[6] Bu hadîsin bir rivayeti Alâraâtu'n-Nübüvve'de 107 rakamıyle geçmişti.

Hadîsin "Kendi üzerinize edası vâcib olan hakları eda edersiniz, lehinize olan (mahrum bırakıldığınız) kendi haklarınızı da Allah'tan istersiniz" fıkrası "Allah'ın hakkım Allah'a, kralın hakkını krala veriniz" şeklindeki meşhur söze uygun düşmüştür. Bu söz Hz. îsâ'ya nisbet edilmektedir. Lukâ încîli, Bâb: 20, Âyet: 26.

[7] Rasûlullah bu hadîslerinde sahâbîlerini fitne ve ihtilâlden sakındırmış ve kendisinden sonra devlet adamlarında dînî umdelere aykırı hâl ve hareketler gördüklerinde nasıl hareket edeceklerini öğütlemiştir. Peygamber âmme velayetini taşıyan bir kısım âmirlerin dînen meşru' olmayan hareketlerde bulunacaklarını peygamberlik nuru ile görüp biliyordu. Bu vaziyet karşısında sabır ve sükûn ile hareket etmelerini ve bozgunculuktan sakınmalarım vasiyet ediyordu. "Ve her kim sabırsızlanarak âmme velayetini hâiz olan sultândan, yânî millî otoriteyi temsîl eden devlet reisinden ve İslâm Ümmeti'nden bir karış ayrılırsa, Câhiliyet ölümü ile Ölür" buyurmuştur ki, bu başsız ve içtimaî nizâmdan mahrum câhil milletlerin âsî bir ferdi olarak Ölür demektir, yoksa kâfir olarak ölür demek değildir. Ancak bu mutlak itaatin bir sının vardır ki, o da Allah'a karşı küfür ve ma'siyete sebeb olmamaktır.

[8] Bu da aynı hadîsin başka yoldan bir rivayetidir.

[9] Bu hadîs, devlet nüfuz ve kudretini temsîl eden emîre ve devlet başkanına itaat etmek ve ona karşı isyan ve kıtale girişmemek hususunda açık bir nastır. Bir de bunda itaatin son hududu bildirilmiştir ki, o da emîrin açık bir nassm delâlet ettiği açık bir küfrü

tutması ve küfrü emretmiş olmasıdır. Bu surette onun velayetini inkâr etmek caiz oluyor. "Çünkü ma'siyette itaat yoktur, itaat ancak ma'rûftadır"

Kötü emirlere karşı İtaat edilmeyip ne olacak? Dâvûdî şöyle demiştir: Zâlim emirler hakkında âlimlerin içtihadı şöyledir: Bir fitneye, bir zulme sebeb olmadan hafi ve düşürülmesi mümkin olursa, düşürülür. Mümkin olmazsa vâcib olan sabretmektir. Bâzıları da şöyle demişlerdir: Fâsık kişiye başlangıçta âmme velayeti akdedilmemelidir. Âdil olarak bey'at edilip de sonra zulme başlarsa, bir küfre tutunmadikça, ona karşı çıkmak ve ihtilâl sahîh değildir. Küfre yapışırsa, ona karşı çıkmak ve ihtilâl vâcib olur...

Bu hadîsi Müslim de Mağâzî'de getirmiştir.

[10] Bunun bir rivayeti Ensâr.'ın Faziletleri'nde geçmişti. "Muhacirler'den fulânı ta'yîn ettin" sözüyle kasdedilen, Amr ibnu'1-Âs'tır. Peygamber'in "Sizler ileride ter-cîhler göreceksiniz" sözüyle cevâb vermesi, zikredilen fulânm ta'yîni, ona hâss olan bir maslahattan dolayı değil de, senin ve bütün müslümânlann maslahatı olduğu içindir, ma'nâsına işarettir (Kastallânî).

[11] Tıybî'nin beyânına göre, Rasûlullah (S) bir kerre ru'yâsında Mervân'ın babası Hakem ibn Ebi'l-Âs'ın çocuklarının minber üzerinde top oynar gibi oynadıklarını görmüştü. Peygamber'in minberi, Peygamberlik ve Hilâfet makaamı idi. Bu ru'yâ günün birinde Mervânîler'in Hilâfet makaamına geçeceklerinin ve ümmetin riyaset makaamım çocuk oyuncağına çevireceklerinin bir remzi idi ve böyle olmuştur. Bu sebeble Peygamber, Hakem'e işaret ederek: "Şunun sulbünden geleceklerin çıkaracağı fitneden dolayı yazıklar olsun ümmetime!" buyurmuştur.

Hakem, Halîfe'nin amcası olduğundan Medine'ye gelmelerine müsâade edilmişti. Ve en sonu, Peygamber'in hadîsi gerçekleşerek, Mervân Hilâfet makaamına geçmiş, Muhammed Ümmeti arasında türlü ayrılıklara sebeb olmuştur.

Bunun bir rivayeti Alâmâtu'n-Nübüvve'de geçmişti. Müslim de rivayet

etmiştir.

Tenbth; Taftazânî şöyle dedi: Yezîd il Muâviye'nin la'netinin cevazında ihtilâf edilmiştir. Hulâsa ve diğerlerinde: Ona ve Haccâc'a la'net yakışmaz. Çünkü Peygamber (S), namaz kılanlara ve kıble ehlinden olanlara la'netten nehyet-tî... demiştir (Kastallânî).

[12] Bunun bir rivayeti, Peygamberler ile Alâmâtu'n-Nübüvve'de Ye'cûc ve Me'cûc konusunda geçmişti.

[13] Bunun bâzı rivayetleri Hacc, Mezâlim, Alâmâtu'n-Nübüvve'de de geçmişti.

Müslim de bunu Fiten'de getirmiştir. Peygamber'in bu haberi de aynen meydana gelmiştir. Hz. Usmân'ın şehîd edilmesiyle başlayan bu fitneler, musîbetler aralıksız devam etmiş, Cemeî, Sıffîn, Nehrevân harbi, Hz. Alî'nin ve Hüseyin'in öldürülüşü, Harre vak'ası gibi acı vak'alar bunları ta'kîb etmiştir.

[14] Tirmizî'nin rivayet ettiği merfû' Enes hadîsinde "Zaman birimleri birbirine yaklaşıp da sene ay; ay hafta; hafta gün; gün saat; saat de hurma yaprağının yanması gibi olmadıkça kıyamet kopmaz" buyurulmuştur. Hakk olan bundan muradın tâ zamana varıncaya kadar herşeyden bereketin çekilmesidir. Bu da kıyametin yaklaşması alâmetlerindendir (Kastallânî).

[15] Buharı hadîsin başka geliş yollarını göstermektedir.

[16] Bunlar hep ayrı yollardan gelen ve birbirlerini te'kîd eden hadîslerdir.

[17] Müslim'in Abdullah ibn Mes'ûd'dan rivayetinde, Rasûlullah (S): "Kıyamet ancak insanların şerrlileri üzerine kopacaktır" buyurmuştur. Ebû Hureyre'den bir rivayette: "Lâ ilahe ille 'ilah diyen hiçbir kimse üzerine kıyamet kopmayacakttr" buyuruhnuştur. Bu rivayetlerin delâletlerine göre, kıyamet ancak kâfirler, münafıklar, şerirler üzerine kopacaktır. Salih mü'minler tamâmiyle ölmüş bulunacaktır. Ebû Hureyre'den bir rivayette: "Kıyametin yaklaşması zamanında Allah latîfbir rüzgâr gönderecek ve gönlünde zerre kadar îmânı olan hiçbir kimseyi bırakmayıp ruhunu alacak" buyurulmuştur ki, bu da yukanki rivayetlerin te'-yîd edicisidir.

[18] Bu şikâyet Haccâc'm Irak valiliği sırasında yapılmıştı. Tâifli bir hocanın oğlu olan Haccâc, cesaret ve iyi konuşmasiyle Abdulmelik ibn Mervân'm gözüne girip Hicaz Vâlîsi olmuş, Abdullah ibnu'z-Zubeyr'in halifelik da'vâsı vesilesiyle Mekke ve Medine'yi sahabe kanıyle boyadıktan sonra, Irak Vâlîliği de mükâfat olarak ona verilmişti. Haccâc burada da aynı zulümleri yapmaya başlayınca, bu hadîsin râvîsi olan Kûfeli Zubeyr ibn Adiyy, beraberinde bir'hey'etle Enes İbn Mâlik'e gidip şikâyet etmişlerdi. O sırada

Enes ibn Mâlik Basra'da yerleşmişti. Bu şikâyetin ona yapılması, Enes'in resmî bir sıfatı olduğundan değil, Peygamber'in mühim bir sahâbîsi olması i'tİbâriyle bir dert yanmaktı. Ve yakın bir ihtimâl ile Haccâc'a karşı isyankâr bir vaziyet almak hususunda Enes'in fikrini sormaktı. Enes, Haccâc'ın daha acı ve kanlı bir fitne kapısını açmaması İçin, şikâyetçilere sabır tavsiye etmiş ve daha büyük bir fitnenin önünü almıştır.

Taberânî'nin Abdullah ibn Mes'ûd'dan sahîh senedle rivayet ettiği hadîste de Peygamber (S): "Dün bu günden, bu gün de yarından hayırlıdır" buyurmuştur. Şu da kaydedilmelidir ki, mazinin hâlden, hâlin de istikbâlden hayırlı olması umûmî ve mutlak bir kaaide değildir. Bâzı zaman olur ki, onda şerr, geçenden daha az olur. Meselâ Umer ibn Abdilazîz zamanı, Haccâc'm zulüm devrinden bir müddet sonra idi. Şübhesiz ki, Râşid Halîfeler devrini andıran âdil bîr idare hâkimdi. Bunun için Hasen el-Basrî; hâlin mâzîyi aratması kaai-desi, mutlak değil, ekseriyete hamledilmiştir, demiştir.

[19]
Başlığa uygunluğu "Ve ne fitneler indirildi" sözünden alınır. Buhârî bunu burada iki senedle getirdi. Bunun bir rivayeti ilim Kitabı, "Geceleyin ilim ve va'z bâbı"nda geçmişti.

Peygamber'in ru'yâda görüp de haber verdiği fitneler ve ni'metler Allah'ın bildirmesi olan vahy yoluyla kendisine bildirilen şeylerdendir. Peygamber'in ru'-yâlan da vahiydir: "Üigil ıi' fW J *sj ji = Ben ru'yâda seni boğazlıyorum diye görüyorum" (es-Sâffât: 102) âyeti, İbrahim'in İsmâîl'i yâhud İshâk'i kesmeye me'-mûr olduğunu haber veren âyettir.

Bu hadîste nice mu'cizeler vardır: Peygamber, ümmetine kendisinden sonra uğrayacakları fitneler ve musibetleri, hem de nail olacakları hudûdsuz nİ'-met ve rahmet hazînelerini haber vermiştir. Bir de "Giyinik çıplaklar" zümresinden yâhud örtülü olmakla beraber elbisesinde israf ve tebzîr edecek nice kadınların zuhur edeceğini de haber veriyor. Mü'minlerin annelerini uyandırmaya teşvik etmesi de, kendilerine va'z etmek, sadaka vermeyi ve israfı terketmeyİ, Peygamber kadınları olmalarıyle aldanmayarak ibâdet ve tâatlerden gaflet etmemelerini bildirmek içindir. Müsriflikle giyinenlerin âhirette çıplak olmaları, hasenelerden soyunmuş olmalarındandır.

[20]
Bu hadîsi Müslim, îmân'da, Ebû Hureyre'den: "Kim bize silâh çekerse, o bizden değildir" fıkrasıyle başlatır, "Kim bize hîle ve hıyanet ederse, o bizden değildir" suretinde rivayet eder. Taberânî ile Ebû Nuaym'm Abdullah ibn Mes'ûd'dan rivayetlerinde, hadîsin sonunda: "Htle ve hud'a sahihleri cehennemdedir" ziyâdesi vardır. Her iki rivayete göre, hadîsin tamâmı bu fıkraların birleşmesiy-ledir.

Bu şiddetli tehdîd, bu adam İslâm camiasından çıkar ve tevbe ederse, tev-besi kabul olunmaz, cehennemlik olur ma'nâsına değildir; sakındırmak içindir.

[21]
Bu da vukarıki hadîsin hasVa bir sahâbîden rivayetidir.

[22]
Bu hadîslere göre fsiâm Devleti'ne karşı silâhlı isyan edip bu tecâvüzü meşru' saymak, İslâm birliği ni'metine nankörlüğü gerektiren büyük bir suçtur. İslâm hukukuna göre bunun tenkili vâcibdir. Rasûlullah, müslümânları böyle silâhlı ihtilâlden men' edip sakındırarak Veda Haccı'nda Minâ'da yaptığı hutbesinde: "Sakın benden sonra küfür hâlindeki bedevîlik hayâtınıza dönüp de birbirini-zin boynunu vurmaya kalkışmayınız" buyurmuştur. Son hadîs şaka bile olsa, kardeşine silâhla işaret etmenin ne kötü bîr sonuca götürebileceğini en belîğ şekilde belirtmektedir.

[23]
Bu hadîslerin birer rivayeti Namaz Kitâbı'nda, Mescid'lerin evvelinde geçmişti. Bunlardan anlaşılan, meskûn yerlerde, ibadethanelerde, çarşı, pazar gibi insanların toplu bulundukları yerlerde herhangibir kazaya sebeb olmamak için, silâhla dolaşılmaması, şayet silâhı varsa tedbîrini alarak iyice emniyetini korumaktır.

[24]
Peygamber'in maksadı -Allah, Rasûlü'nün murâdını en bilendir-, müslümân ile sövüşmek fısk ve fucûr ehlinin; müslümânla kıtal de küfür ehlinin sânından olduğunu beyân olsa gerektir. Küfür ehlinin sânından olan ahlâk ve fiiller vakıa insanı âsî mertebesinden de düşürüp hemen îmânını selbetmez. Fakat îmânı yaralayıp sahibini Allah korusun, küfür ve nifak helak vâdîlerine sürüklemesinden korkulur...

[25]
Yânî benden sonra hakkı örtücü kâfirlere dönmeyiniz. Çünkü küfrün ma'nâsı, lügatte "Örtmek"tir. Bu fiiller insanı küfre götürür. Dâvûdî: Bunun ma'nâsı: Mü'minlere, kâfirlere yapacağ niz fiilleri yapmayınız, demektir dedi (Kastallâ-nî).

[26]
Hadîsin bir rivayeti Hacc Kitabı, "Minâ günlerinde hutb^e bâbi"nda geçti.

Sanki Ebû Bekre: Ben kendimi savunmak için bir kamış deyneğine bile el uzatmadım ve elime almadım. Çünkü ben müslümânların birbirleriyle kıtal yapmalarım doğru görmem, onlarla nasıl olur da silâhla mukaatele ederim, demiş oluyor. Bu

hâdisenin sebebi şudur: Muâviye, İbnu'l-Hadramî'yi Basra'ya gönderip, onların Alî'ye karşı harbe girmelerini istemişti. Alî de Câriye ibn Kudâ-me'yi gönderdi. O da onu muhasara etti. İbnu'l-Hadramî de bir eve girip orada saklandı. Câriye onun bulunduğu evi üzerine yaktı. Bunu el-Askerî zikretti. Ta-berî de otuzsekizinci yıl hâdiseleri içinde Ebû'l-Hasen el-Medâinî yolundan böyle tahrîc etmiştir... (Kastallânî)

Ebû Bekre'nin sözü, kendisinin İslâm'da fitneye karışmayı doğru görmediğini ve iki taifeden birinde yer almayı da doğru görmediğini göstermektedir.

[27] Bunun bir rivayeti, bundan daha bütün olarak Hacc Kitâbı'nda geçmişti.

[28] Yânı amelleriniz müslümânların boyunlarını vurmakta kâfirlerin amellerine benzemesin. el-Muzhirî: Yânî ben dünyâdan ayrıldığım zaman bizler benim ardımdan, üzerinizde bulunduğunuz îmân ve takva üzerinde sabit olunuz; hiçbir kimseye zulmetmeyiniz ve müslümânlarla muharebe etmeyiniz. Bunun bir rivayeti ilim Kitâbı'nda geçmişti (Kastallânî).

[29] Başlık, hadîsten bir parça olduğu İçin, uygunluk tamdır. Bunu Müslim de Fi-ten'de getirmiştir.

"Men teşerrefe lehâ" Ona teşebbüs edip girişmek suretiyle onu görmeye ve muttali' olmaya çalışan ve ondan yüz çevirmeyen ma'nâsınadır.

Testeşrifhû: Helake bakması sebebiyle fitne onu helak eder demektir.

el-îstişrâf: Bir adama zulm ve cevr eylemek ma'nâsınadır ve gözünü yukarı kaldırarak güneşe bakar şekilde bir nesneye bakmak ma'nâsınadır ki, dikkat ve mübalağa zımmmda olur (Kaamûs Ter.)

[30] Bu da aynı hadîsin başka yoldan bir rivayetidir. Bu hadîslerde fitnelerden sakındırma ve fitnenin şerri, ona girmekle olacağı hükmü vardır. Fitneden mu-râd, her çeşit fitnedir, yâhud İktidar talebi hususundaki ihtilâftan çıkan fitnedir. İnsan bunda haklı olanla bâtıl olanı bilemez... Bir taife evlere girip karışmamayı söyledi. Diğerleri de fitne beldesinden başka yerlere gitmeyi öğütledi... (Kas-tallânî).

[31] Bu hadîsler, İslâm Dîni'nin beşer hayâtına ne derece kıymet verdiğinin delilleridir.

Öldüren ateşe girmeye hakk kazanır, fakat ölenin günâhı nedir ki, ateşe girecektir? Buna şöyle cevâb verildi: Bunların suçları bir ve eşit değildir. Bunda silâhla yönelme fiili ve kıtal vukû'u vardır. Öldüren, kıtal ve öldürmeye karşılık azâb olunur; ölen de yalnız kıtale karşılık azâb olunur, sırf azm üzerine azâb olunmaz (Kastallânî).

[32] Buhari burada hadisin çeşitli yollarını ve senedlerini ayrı ayrı bildirmiştir

[33] Başlığa uygunluğu "Onların bir cemâati ve devlet başkanları bulunmazsa" sözünden alınır. Ağaç dibini ısırmaktan murâd, şartlarıyle bir imâm bulunup ona bey'at edinceye kadar fitnelerden ayrı kalmaktır.

Bunun bir rivayeti Nübüvvet Alâmetleri Kitâbı'nda da geçmişti. Bunu Müslim de Fitneler'de getirmiştir. Rasûlullah'ın mutlak surette hayır ve saadet olan zamanlardan sonra geleceğini haber verdiği fitneler, musibetler, Hz. Usmân'ın şehîd edilmesiyle başlamış, Cemel, Sıffîn, Kerbelâ, Hârre, Ka'be'nin tecâvüze-uğraması faciaları birbirini ta'kîb etmiştir. Bunlardan sonra şerr ile karışık hayır devrine, Kaadı Iyâd, "Umer ibn Abdilazîz zamanıdır" demiştir. Umer ibnu'l-Abdilazîz "Emîru'l-Mü'minîn" unvânıyle anılır. O tamâmiyle İslâm umdelerine göre idare ettiği için,' 'İkinci Umer" diye anılır. İkİbuçuk seneye yakın devri, Râşid Halîfeler devrine katılarak, hakîkî hilâfet devri kapanır. Bundan sonra "Emirlik ve Saltanat" üzerine kurulan ve babadan oğula ageçen mutlakıyet sistemi idareler devri başlamıştır. Bunu Muâviye, oğlu Yezîd'i halef ta'yîn etmekle başlatmıştı. Muâviye bu emaret saltanatına Umer devrinde Şâm VâlîlÎ-ği zamanında başlamıştı. Umer Şâm ve Filistin'i ziyaretinde Muâviye'nin bu ziyaretinden hoşlanmayarak "Bu da Arablar'm kisrâsıdır" demiştir.

[34] Bunun bir rivayeti Tefsîr'de de geçmişti.

Aynî'nin Vâkıdî'den naklettiği nuzûl sebebi şudur: Bu âyet, Mekke'de ikaa-met eden ve müslümân olduklarım söyleyen birtakım kimseler hakkında inmiştir. Onlar Medine'ye hicret etmeyip, zahirde îmân etmiş görünürlerdi. Hakikatte nifaklarını gizlerlerdi. Bedir harbi açıldığı zaman da bunlar müşriklerle beraber Mekke'den çıkıp müslümânlarla harbetmeye gelmişlerdi. Fakat melekler bunların suratlarına çarparak, omuz köklerine vurarak bunları öldürmüşlerdi. Buniar ölürken yâhud cehenneme sevkolunurken, meleklerin

bunlara: Niye bu zuîmü İşlediniz? suâlleri ve onların cevâblan bu âyette bildirilmiştir.

[35] Bu başlık, Taberî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiği hadîsin lafzıdır, denildi. (Aynî).

[36] Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsmdan alınır. Buhârî bu hadîsin aynını, sened olarak da Rikaak Kitabı, "Emânetin kaldırılması bâbı"nda getirmişti.

Kur'ân âyetlerinde, hadîslerde hem devlet ve ulü'I-emr gibi mühim konularda zikrolunan bu "Emânet" kelimesinin, zikrolunduğu konulara göre ma'-nâlan vardır. Hepsinde "Emânet", umûmî bir ta'bîr ile "Hıyanet" mukaabili kullanılmıştır. Bu hadîsin baş tarafındaki "Emânet" kelimesinin ma'nâsı, fıtrî dîn duygusuyla kesbî ibâdet, adalet ve medeniyet umdeleri olduğu açık olarak anlaşılmaktadır. Bu kutsal duygunun ve Allah'a karşı ubudiyet, insanlar arasında içtimaî bir nizâm ve emniyet te'mîn eden umdelerin Allah tarafından insanların gönüllerine nasıl ilham ve vahy olunup, sonra birer birer nasıl silinip gittiğini Huzeyfe en belîğ bir uslûb ile Peygamber'in dilinden nakletmiştir...

Hadîsin ikinci fıkrasında da İslâm nuru doğduğu ve yayıldığı müddetçe ziyasını saçtığı yerlerde müslim- gayrimüslim bütün ferdler arasında umûmî bir emniyet ve i'timâd kurulup, o nurun sönmesiyle bütün gönülleri umûmî bir emniyetsizlik karanlığı kapladığı tasvir olunmuştur.

Hadîsin üçüncü fıkrasında Huzeyfe, hem bu emniyet devrinde yaşadığım, hem de İçtimaî nizâm bozulup emniyetsiz bir muhît içinde kalarak, Fulân'dan ve Fulân'dan başka kimse ile muamelede bulunmadığını bildiriyor. Huzeyfe, Usmân'ırt şehîd edilmesinden kırk gün sonra, yânî hicretin otuzaltinci yılında vefat ettiğine göre, o faciayı meydana getiren günlerin çetinliğini ve emniyetsizliğini görüp ifâde etmiş oluyor... "Fulân ve Fulân'dan başka" kinâyesiyle, muamele yapılmağa hakk kazanacak kimselerin azlığını bildirmek istiyor. Buradaki "Mubayaa" lafzıyle, siyâsî ve umûmî bey'at ma'nâsı da kasdolunabilir...

[37] Bu başlık "Ayn" yerine "Ğayn" harfiyle de rivayet edilmiştir ki, buna göre ma'nâ garîb yaşamak, bir zabta göre "Ğayn" ve keskin "Zây" ile "Teazzub" gelmiştir ki, buna göre şehirlerden uzakta ve yalnız yaşamak ma'nâsına olmuş olur.

[38] Seleme ibnu'1-Ekva' (R) Medine'de 74 târihinde ve 80 yaşında vefat etmiştir. O sırada Haccâc, Hicaz Vâlîsi olarak Medine'de ikaamet edip türlü bahanelerle Peygamber'in sahâbîlerini öldürüyordu. Seleme (R) çölden Medine'ye döndüğünde, onu da yanma çağırıp: Ey Seleme, sen mürtedsin. Çölden Medine'ye hicret ettikten sonra tekrar dönüp çöle gitmişsin! diye 80 yaşındaki bu ihtiyar sahâbî-yi korkutup tehdîd etmişti. Haccâc bu sözü ile Abdullah ibn Mes'ûd'un şu hadîsine işaret etmek istiyordu: "Allah faiz malı yiyen kişiye la'net etsin... ve Medine'ye hicret ettikten sonra çöl hayâtına dönen kişi de mürteddir". Haccâc bu sözüyle, Rıdvan ağacı altında Rasûlullah'a üç kerre bey'at eden bir sahâbîyi öldürmek yâhud da gözünü yıldırmak istiyordu. Seleme, çölde yaşamasına Rasû-Iullah'ın izin verdiğini bildirmekle cevâb vermiş oluyor. Rebeze, Medine civarında bir bâdiyenin adıdır. Umer zamanında zekât develerinin yayılması için koru edinilmişti.

[39] Hadîs, fitne zamanında sürülerini alıp dağlara ve otlak arazîlere kaçmak ve selâmette kalmak bakımından koyunun önemini ve hayırlılığını ifâde etmektedir.

[40] Umer'in bu sözü şöyle de tercüme edilmiştir: "Biz Allah Taâiâ'yı Rabb, İslâm'ı dîn, Muhammed'i rasûl olarak kabul ve tasdik ettik".

[41] Bu âyetin nuzûl sebebi bu kıssa olmuştur diye tefsirlerde zikrolunmuştur.

[42] Başlığa uygunluğu "Biz fitnelerin şerrinden Allah'a sığınırız" sözündedir. Bu hadîsin bir rivayeti Duâlar'da da geçmişti. Peygamber'İn fitnelerden Allah'a sığınması, ümmetine öğretmek içindir. Bunun bâzı rivayetleri İlim ve Kusûf'ta da geçti.

Bu hadîste babasının kim olduğunu soran zât, Kisrâ'ya elçi olarak gönderilen Abdullah ibn Huzâfe es-Sehmî'dir. Müslim'in rivayetine göre, bu Abdullah, babasından başka bir babaya nisbet ve bir kavga ettikçe: "Fulân'in oğlu" dîye ayıplanirdı. Anası böyle bir suâl sorduğunu işitince: Senden daha fena bir evlâd görmedim. Ananın Câhiüyet günlerinde kadınların işlediği şeylerden birini işlemediğini nereden biliyordun? Ya ananı âlem nazarında rüsvây edeydin iyi mi olurdu? diye azarlamış. O da cevaben: Vallahi eğer beni zencî köleye ilhak etmiş olaydı, onu kabul ederdim! demiştir (Tecrîd Ter., I, 79).

[43] Peygamber bu hadîslerde meydana gelecek fitnelerin, musibetlerin çıkış yerini, cihetini bildirmiştir. Peygamber'in vefatından sonra çıkan fitnelerin hepsi, doğu tarafından çıkmıştır. İlerideki fitnelerin çıkış yerleri de orası olacağını ifâde eder. "Şeytânın boynuzu" ta'bîri de temsilden İbarettir.

[44] Bunun bir rivayeti Yağmur Duâsi'nda geçmişti. "Kam", bir asırda yaşayan insanların tabakası ma'nâsma geldiği gibi, içinde bir peygamber zuhur eden bir müddette yaşamış olanlara da, ilim ehlinden bir tabakaya da denir... Buna göre "Şeytânın karnı", şeytânın hizbi ve ümmeti demek olur. Nitekim Deccâl o havaliden, Irak cihetinden yıkacaktır, demişlerdir...

[45] Başlığa uygunluğu, içinde fitne bulunması yönündendîr.

Bunun bir rivayeti Tefsîr'de de geçmişti. O zât, âyetle fitnedeki kıtalin meş-rû'Iuğuna delîl getirmişti, ibn Umer gibi kıtalden çekinenleri redd vardı. İbn Umer verdiği cevâbla, fitne harbinin müslümânlar arasında olan iktidar ve me-liklik harbi olmadığını, fitne harbinin müşrik baskılarından kurtulmak için yapılan harb olduğunu anlatmış oluyor.

Âyetin ma'nâsı, fitne yânî şirk ve tefrika olmasın da dîn hep Allah için olsun, yalnız Allah'a boyun eğilip itaat edilsin. Hâlbuki "Allah katında dîn, islâm'dır". Bunlarda Tevhîd dîni olan İslâm'dan başka bir dîn bulunmasın, fitnenin başı olan şirk kalksın... Allah'ın kullarım başkalarına mahkûm tutan bâtıl dînler Hakk Dîn karşısında yıkılsın, hakk hâkim olsun da fitne ve mihnetle kimse hakk ma'bûddan başkasına itaat ve inkıyada sevk ve cebredilmesin... (Hakk Dîni, I, 698; III, 2403).

[46] Buhârî bunu et-Târthu's-Sagîr "inde Abdullah ibn Muhammed el-Müsnîdî'den se-nedli olarak rivayet etmiştir. Bu İmru'u'1-Kays ibn Abis el-Kindî'dir. Bu beyitlerin Amr ibn Ma'dikerb'e âid olduğunu Ebû'l-Abbâs el-Muberred el-Kâmilfî't-TârîhÎnde, es-Suheylî de Ravdu'l-unffî TefsiriSîretiibn Hişâm 'mda kesin olarak belirtmişlerdir (Kastallânî).

[47] Bu hadîsin birer rivayeti Namâz'da, Mevâkît bâbı'nda; Zekât'ta, Oruç'ta ve Nübüvvet Alâmetleri'nde de geçmişti. Oralarda da bildirildiği gibi Fitne, aslında imtihan ve denemedir ki, Türkçe'si sınama demektir. Hâlisi karışıktan belli olsun diye altını, gümüşü potada eritmeğe fitne dendiği gibi, İyiliği, kötülüğü belli olsun diye insana edilen her muameleye de fitne denilir. Bu lafzın ma'nâlan çoktur, hepsi de bu ma'nâdan dallanıp budaklanır.

Umer kapının kendi zâtı olduğunu bildiği hâlde, kendisinden sonra gelecek fitneden suâl etmesi, fitnenin azametini bildiği ve şayet tafsilâtını unutmuş-sa hatırlaması içindir. Kendi zamanında belki mukaddimeleri meydana çıkar diye korkuyormuş.

[48] Başlığa uygunluğu "Usmân'a izin ver, onu da kendisine isabet edecek belâ ve imtihan ile beraber cennetle müjdele" sözünden alınır. Bu da denizin dalgalanması gibi olan fitneler topluluğundandır. Bunun için Peygamber belâyı ona tahsis etti. Umer üzerine cereyan edecek birşey zikretmedi. Çünkü Umer, Usmân'ın imtihanı gibi üzerine tasallut, imamlığın geri alınması isteği, haremine taarruz ve çirkin işlere nisbet gibi imtihan edilmedi. Bunun bir rivayeti, Ebû Bekr'İn fadlı bölümünde geçmişti. Bunun birkaç rivayetini Müslim de Fadâil'de getirmiştir.

[49] Başlığa uygunluğu Usâme'nin sözünden alınabilir. Bunun bir rivayeti Cehen-nem'in sıfati'nda geçti. Müslim de bunu, kitabının sonunda "Ma'rûfu emr bâ-bı"nda getirmiştir. Bu hadîs devlet adamlarıyle güzel muaşeret ve onlara karşı lütuf ile muamele edilmesi, halkın dileklerini tatlı dil ile tebliğ ve gizlice Öğüt verilmesi hükümleri alınır...

[50] Başlığa uygunluğu, Cemel günlerinin şiddetli bir fitne olması, vak'ası meşhur olup Alî ile Âişe arasında vâki' olması bakımındandır. Çünkü Âişe bunda bir deve üzerinde bulunduğu için bu isimle isimlendirilmiştir.

Mağâzî'nin sonunda geçen rivayet daha geniştir. Orada Ebû Bekre: Cemel vak'ası günlerinde cemel yaranma katılarak (Alî'ye karşı) onlarla birlikte harb etmeğe başladıktan sonra, daha önce Rasûlullah'tan işittiğim bir kelime ile Allah bana hayır ve menfâat ihsan buyurdu (da Cemel yaranma katılmadım).. demiş ve hadîsi nakletmiştir. Ebû Bekre, Kisrâ'nul kızı hadîsinden, Âişe'nin deve üzerinde bir asker birliği idare etmesine intikaal edip hareketini yeniden ta'yîn etmiş ve onlara katılmamıştır.

[51] Bunun cfa başlığa uygunluğu, bundan Öncekinin uygunluğu gibidir...

[52] Bu da bundan önceki hadîsin bir tarafıdır. Buhârî bunu getirmekle Ebû Meryem'in hadîsini kuvvetlendirmek istemiştir... (Aynî).

[53] Bunların da asıl başlığa bir fasıl gibi olan unvansız bâb'a fer'î bir ilgisi olduğu meydandadır. Kirmânî: Bu işte ağır davranmak nasıl ayıp olur? dedi. Ben de: Çünkü bu (geri kalmak) "Mü 'minler kardeştirler, kardeşlerinizin arasını iyüeş-tirin..." (el-Hucurât: 10) gereğinden geri kalmaktır, derim (Aynî).

[54] "lzâ"nın cevâbı, hadîste zikredilen ile yetinildiği için hazfedilmiştir.

[55] Yânî iyiler mükâfatlanır, kötüler cezalanıp azâb olunurlar. Dünyâda amelleri iyi olanlar, âhirette durumları iyi olur. Dünyâda amelleri kötü olanlar, âhirette kölü (jlurlar.

[56] Başlığa uygunluğu açıktır. Buhârî bunun birer rivayetini Hasen ibn Alî'nin faziletlerinde ve Peygamberlik Alâmetleri'nde de getirmiştir. Orada da bâzı açıklamalar verilmişti..

[57] Başlığa uygunluğu "Akabinde ben Abdullah ibn Ca'fer'in oğullan Hasen ve Hüseyin'in yanına gittim" sözlerinden alınabilir. Çünkü bu sözde Hasen'in cömertliği ve seyyidliğîne bir delâlet vardır. Zîrâ cömerdin seyyid olması sâlih olur... (Aynî).

[58] Başlığa uygunluğu gaybette, huzurunda söylenenin aksini söylemenin bir nevi' gadr olması bakımındandır. Hadîsin bir rivayeti Cizye'de geçmişti. Müslim de bunu Mağâzî'de getirmiştir. Bu hadîste kendisi lehine bey'at yapılmış olan imâma itaat vucûbu ve onun aleyhine çıkıştan men' hükmü ve o imâm cevr etse bile fâsıklığı sebebiyle bey'ati çözülmiyeceği hükmü vardır.

Yezîd, Medîneliler'in kendisinin bey'atini reddettikleri haberi ulaşınca, onlar için Müslim ibn Ukbe el-Murrî maiyyetinde bir ordu hazırladı ve ona, Medîne-liler'e üç kerre dönmelerini, yoksa kendileriyle harb edeceğini bildirmesini emretti, sonunda gâlib gelince Medîne'yi orduya mübâh kıldı (Kastallânî).

[59] Başlığa uygunluğu, Ebû Berze'nin ayıpladığı kimseler zahirde dîn işini yerine getirmek ve hakka yardım etmek için mukaatele etmeyi izhâr ediyorlar, bâtında ise ancak dünyâ için mukaatele ediyorlar olması bakımındandır (Aynî).

[60] Nifak, kişinin diliyle îmân açıklayıp, gönlünde küfrü saklamasıdır. Huzeyfe'-nin bildirdiği gibi, nifak ile sıfatlanan münafıklar, saadet asrında Abdullah ibn Ubeyy ibn SelûTun başkanlığı altında teşekkül etmiş habîs bir zümre idi. Bunlar îmân ile küfür arasında bir nifak perdesine bürünerek hayâtlarını korumuşlardı. Fakat saadet asrı geçtikten sonra, îmân ile küfür arasında bir nifak merhalesi kalmamıştır. Çünkü bir müslümân gönlünde küfrü gizlemekle mürted olur. Bâzı âlimler de Huzeyfe hadîsini şöyle te'vîl etmişlerdir. Saadet asrında münafıklar harb gibi içtimaî birliği gerektiren her işte yan çizerlerdi. Fakat görünüşte îmân izhâr ettiklerinden Peygamber bunların Uhud, Tebûk seferlerindeki döneklikleri gibi birçok bozguncu hareketlerine rağmen, ceza ta'yîn etmezdi.... Hu-zeyfe'nin dediği gibi,bilâhare İslâm Dîni tamâmiyle kuvvet kazanınca, artık îmân ile küfür arasında bir ayırıcı sınır olan nifak maskesi atılmış "Ke lâ teferrakû = Birbirinizden ayrılmayınız" (Âlu îmrân: 103) düstûruna göre bozgunculuk, îmândan sonra işlenen bir isyan, bir küfür olarak görülmüştür ki, cezası tenkildir.

[61] Bunun sebebi şudur: Belâ ve şiddet o kadar şiddetli olur ki, musibetlerin en büyüğü olan ölüm bile kişiye daha hafif gelir de i'tikaadmda iki musibetin hafifini temenni eder. Bu, fitnelerin zuhuru, bâtılın ve bâtıl ehlinin galebesi ile dînin gitmesi korkusu ve ma'siyetlerin meydana gelmesi zamanıdır...

Yânî dîninden vazgeçirmek ve vatandan çıkarmak gibi, insanları azaba uğratacak belâ ve mihnet, ölümden daha ağırdır. Ölümü temennî ettiren hâl, ölümden daha ağırdır. "Fitne ölümden daha beterdir"; "Fitne öldürmekten daha büyüktür" (el-Bakara: 191, 217).

[62] Devs, Ebû Hureyre'nin kabîlesidir. Zu'l-Halasa onların putu idi.

Zu'l-Halasa, Yemen'de bir puthânenin veya onun içinde bulunan bir putun ismidir. Buna Yemen Ka'besi denilirdi. Asıl Ka'be'ye de "Ka'betu'ş-Şâmiyye" denilirdi. "Halasa" kelimesi "Hâlis" ismi failinin cem'idir. Gûyâ orada tavaf ve İbâdet edenler, hâlis ve temiz olurlarmış da onun için böyle isimlendirilmiştir. Rasûlullah, Yemen'deki bu put evini Cerîr ibn Abdillah kumandasında yüzelli kişilik süvari göndererek yıktırıp yok ettirmişti. Bu vak'ayı Cerîr bizzat tafsîlâtiyle anlatır: Müslim Ter., Fadâilu's-Sahâbe, Cerîr'in faziletlerinden bir bâb, VII, 399-400.

İbnlBattâl şöyle dedi: Bu hadîs ve benzerlerinden murâd, dînin bütün yeryüzünde tamamen kesilip hiçbir eseri kalmayacak demek değildir. Çünkü İslâm Dîni'nin kıyamete kadar bakî kalacağı sabittir. Ancak dîn zayıflayıp başladığı gibi garîbliğe dönecektir (Kastallânî).

[63] Başlığa uygunluğu, Kahtân'dan çıkacak bir adamın insanları sevketmesi, ancak zamanın değiştirilmesi ve İslâm hâllerinin tebdilinde olması bakımındandır. Çünkü bu adam, Allah'ın hilâfeti kendilerinde kıldığı şerefli kimseler topluluğundan ve Peygamber kabîlesindtn değildir. Bu adam gayrı meşru bir gasbla idareyi ele alıp insanları zorbalıkla ve hiçbir hürriyet tanımayarak sevk ve idare edecektir ki, bu şekilde idare, fitnelerin en şiddetli olanlarmdandır.

[64] Bu Enes hadîsi, Hicret Bâbı'mn sonlarında Humeyd yolundan, Abdullah ibn Selâm'm İslâm'ı hakkında ulaştırılmış olarak geçmişti. Bir rivayeti de Nübüvvet Alâmetleri'nde geçmişti.

[65] Busrâ, Suriye'deki Harran kasabasıdır. Vaktiyle Doğu Roma İmparatorluğu'-nun ma'mür bir şehri ve Hnstiyanlığın dînî merkezlerinden biri idi. İslâm Âle-mİ'nin Rûmlar'la ve Hrıstiyanlık'la ilk siyâsî ve askerî çatışması, Busrâ'da olduğundan, hadîste ve İslâm târihinde çok zikrolunur.

Sarihlerin ve tarihçilerin bir kısmı, hicrî 654 yılında bir volkan patlamasıy-le birlikte meydana gelen büyük ateşin, Peygamberin bu hadîsinde haber verdiği ateş olduğu görüşünü ileri sürmüşlerdir. Buna göre, Peygamber'in yedi asır önce haber verdiği bu tabiat hâdisesi, haber verildiği gibi tahakkuk etmiştir ki, şübhesiz bu peygamberliğinin doğruluğunun en canlı şâhidlerinden birisidir. Bâzıları da bunun, kıyamete yakın büyük alâmetlerden olup, o zaman meydana gelecektir diye anlamak istemişlerdir.

[66] Furât, Erzurum dağlarından doğup Küçük Asya kıt'asmm birçok yerlerim dolaştıktan sonra Basra Körfezi'ne dökülen en büyük ırmaklardan birisidir. Furât, birçok vesilelerle Rasülullah'm hadîslerinde geçer. Hilkatten beri akan bu muazzam nehrin bu uzun mecrasında kimbilir ne hazîneler saklıdır! Rasûlullah "Nehir kuruyarak kıymetli altın hazînesini açıklaması zamanı yaklaşıyor" buyurmakla, bu büyük hâdisenin kıyamet alâmetlerinden olduğunu, dünyânın ömrü sona ereceği günlerin yaklaşmakta olduğunun alâmeti bulunduğunu haber vermiş oluyor...

[67] Bunun bir rivayeti Zekât'ta, "Sadaka vermeyi teşvîk bâbi"nda daha geniş olarak geçmişti. Zekât kabul edecek kimse bulamamak, İktisâdı değerlerin alt-üst olduğu, maddeye ihtiyâcın kalmadığı, kıyamet alâmetlerinin başladığı zamanlardır.

Bundan sonraki hadîs daha tafsîllidir.

[68] Hadîs içinde îmânın fayda vermeyeceği zamanı bildiren bu ifâdenin tamâmı şöyledir: ' 'Onlar hâlâ kendilerine ille azâb meleklerinin gelmesini yâhud Rabb 'leri-nin gelmesini veya Rabb'inin âyetlerinden birinin gelmesini mi bekliyorlar? Rabb 'inin âyetlerinden biri geldiği gün, daha evvelden îmân etmiş veya îmânında bir hayır kazanmış olmayan hiçbir kimseye (o günkü) îmânı asla fayda vermez..." (el-En'&m: 158).

[69] Bu sayılan şeylerin hepsi kıyametin kopmasından Önce meydana gelecek alâmetlerdir. Bunlar kıyametin kopmasının yaklaştığına delâlet ve işaret ederler. Son taraftaki alâmetler ise kıyametin ansızın kopacağını gösterir. Bunların en sür'at-lisi ise lokmanın ağıza kaldırılıp yutulmamasıdır.

[70] Bunu Müslim de Fiten'de (rakam: 114 "2939") getirmiştir.

Kaadi Iyâd dedi ki: Bunun ma'nâsı şudur: O, Allah'a göre, onun elinde halk ettiği şeyleri mü'minleri delâlete düşürücü ve kalblerini şübheye sokucu kılmaktan hakirdir. Fakat Allah'ın ona o şeyleri yaptırması, ancak îmânlılann îmânlarının artması, kâfir, münafık ve benzerlerinin aleyhine de hüccet sabit olması içindir...

[71] Bu hadîslerin birer rivayeti Hacc Kitâbı'nm sonunda Medine'nin faziletleri bâbı'nda da geçmişti.

Kaadı Iyâd dedi ki: Bu hadîsler Deccâl'in varlığının sahîhliği hakkındaki Ehli Sünnet mezhebi lehine hüccettir. O aynı ile bir şahıstır ki, Allah onunla kullarını imtihan edecektir. Ve onu ilâhî mukadderattan olan bâzı şeyleri yapmağa muktedir kılacaktır... Ve "Allah, îmân edenlere dünyâ hayâtında da, âhi-rette de o sabit söz indînde sebat ihsan eder. Allah zâlimleri şaşırtır. Allah ne dilerse yapar" (İbrâhîm: 27). Sünnet ehlinin bütün muhaddîsler, fakîhler ve mütefekkirlerin mezhebi işte budur... (Nevevî) (Müslim Ter., VIII, 471).

[72] Deccâl, zamanın âhirinde meydana çıkıp peygamberlik veya ulûhiyet iddia edecek bir yalancı olarak ta'rif edilmiş ve mePûn ma'nâsma "Mesîh" ile vasıflan-mışsa da, bir hadîste "o^U-a OLijii ^ J ö£ş = Zamanın âhirinde birçok Dec-câller olacaktır" buyurulduğu ve sarihler "Deccâlun" lafzını "Kezzâbün" ve "Mumerrihûn" ile tefsîr ettiklerinden, Deccâl'in bir değil, nice yalancı ve yaldızcı makûlesi insanlar olduğu ve bunların dünyâ târihinin son zamanlarında çokça görüleceği anlaşılır.

Bu hadîslerin birer rivayeti Medine'nin faziletleri bölümünde de geçmişti.

[73] Yânî Deccâl'İn gözü sakattır, insanları eğri yola da'vet eder, Allah ise Hâdî'-dir, İnsanları dâima doğru yola irşâd eyler.

[74] Bunun bir rivayeti Ta'bîr'de, "Ru'yâda Ka'be'yi tavaf etmek bâbi"nda da geçmiş ve bâzı açıklama orada verilmişti. Hadîsteki İbnu Katan'in adı Buhârî'nin Sahth'inde ez-Zuhrî'den rivayetine göre Abduluzzâ'dır ve Huzâa kabilesinden olup İslâm Dîni'nin zuhurundan evvel ölmüştür. Abduluzzâ'nm anası Huvey-lid kızı Hâle'dir. Bu sebeble Hadîce, İbn Katan'm teyzesi oluyor.

[75] Bunun bir rivayeti Namaz Kitâbı'nm sonunda "Selâm'dan önce duâ bâbı"nda uzunca bir metinle geçmişti. "Fi's-salât = Namazda" demekle, vakıa namazın hangi rüknünde bu duanın okunduğu kat'î olarak bilinmiş olmazsa da, duanın yeri namazın sonunda teşehhüdden sonra ve selâmdan evvel olmak lâzım geleceği aklî karinelerden başka bâzı haberler ile de sabit oluyor. Nitekim ibn Mes'-ûd'un rivayetinin sonunda "ııiU sıiiı ^ jİJJ — Teşehhüdden sonra dilediği

duayı seçer' buyurulmuştur...

Oradaki duanın metni şöyle İdi: "Allâhumme innieûzu bike min azâbVl-kabri. Ve eûzu bike min fitnetVl-MesîhVd-Deccâli ve eûzu bike min fitnetVl-mahya ve'l-memâti. Allâhumme innî eûzu bike mine'l-me'semi ve'l-mağrami

(= Yâ Allah! Ben kabir azabından Sana sığınırım ve Mesîh Deccâl'İn fitnesinden de Sana sığınırım. Hayât ve memat fitnelerinden de Sana sığınırım. Yâ Allah! Ben günâhtan ve borçtan da Sana sığınırım)/" (Tecrîd Ter., II, 710-714 "460").

[76] Hadîste bildirilen su ile ateş, belki de hakîkate hamlolunmayıp cennet ile cehennemin birer remzi olacaktır. Yânî Deccâl, cennet ile cehennemi temsil eden birtakım hârikalar gösterecektir. Bu da Yüce Allah'ın kullarını imtihan ettiği fitnelerden birisidir. Fakat Allah müteakiben hakkı izhâr ve bâtılı ibtâl edecektir. Sonra onun kötülüklerini açıklayacak ve halka onun aczini gösterecektir.

[77] Bu hadîslerde Deccâl'in sıfatı olan "A 'veru" kelimesi "Aver" kökünden yapılmış bir sıfattır. "Aver" bir gözün hissi, yânî görme kuvveti zail olmaktır. Murâd bir gözü olmaktır. "A'veru" sıfatı şu ma'nâlara da gelmektedir:

a. Kötü ve kemter nesne.

b. Şu korkak ve zaîf şahsa denir ki, haddizatında hayırsız ve faydasız olduğundan ne bir hayır ve menfaat semtine delîl olur ve ne de bir kimse onun tarafına bir delâlet eder ki, cemâd kabilinden olmuş olur.

c. Mahareti olmayan bed-delâlet kılavuza denir.. (Kaamûs Ter.)

Bu hadîslerin bâzı rivayetleri Peygamberler Kitâbi'nda geçti. Bunların birçok rivayetlerini de Müslim, Fitneler ve Saat Alâmetleri Kitâbi'nda getirmiştir.

[78] Müslim'in Sahîh'inde Deccâl'e karşı çıkacak bu yüksek iradeli zâtın Hızır olduğu bildirilmiştir. Ma'mer de Cami'inde: Deccâl'e karşı çıkan zâtın Hızır olduğu bize baliğ oldu, demiştir. Hızır'ın ölüp dirildikten sonra: Vallahi senin Deccâl olduğun hakkındaki şimdiki kanâatim daha kuvvetlidir, demesi, Rasûlullah'ın Deccâl'in şekaavet alâmetlerinden olarak ölüleri diriltmek hususunu da haber vermiş olmasındandır. Bu hârikaların bir zaman için imtihan olarak DeccâP-den meydana gelmesi, ilâhî takdirin eseridir.

Bunun bir rivayeti Hacc Kitâbı'nın sonunda "Medîne Haremi'nin kapılarından bir bâb"da da geçmişti.

[79] Bunun da bir rivayeti yine Hacc Kitâbı'nın sonunda geçmişti.

[80] Bunun da bir rivayeti hem Hacc Kitâbı'nın sonunda, hem de Tıbb'da geçmişti. "Inşâatlah" istisnası, teberrük içindir, her ikisinin de girmiyeceğine şâmil olur denildi. Bir de bu istisna ta'lîk içindir, Deccâl'in girmiyeceğine hass olur, tâû-nun Medine'ye girmesi caiz olur, denildi... (Kastallânî)

[81] Buhârî bu hadîsi burada iki senedle getirdi. Bunun bir rivayeti Fitneler'in evvellerinde, "Arab'a yazıklar olsun bâbı"nda, bir rivayeti de Peygamberler Kitâ-bı'nda geçmiş ve oralarda bâzı açıklamalar verilmişti.

"Ye'cûc ve Me'cûc" isimleri Kur'ân-ı Kerîm'in İki sûresinde geçmektedir: el-Kehf: 83-98, el-Enbiyâ: 96-97. Bunlara âid tefsîri HakkDîniKur'ân Dili, IV, 3274-3292; IV, 3371-3374 sahîfelerinden okunmalıdır. Bunun bir özetini Müslim Tercemesi, VIII, 403-408 "2880" rakamlı hadîsin haşiyesinde vermiştik.

[82] Bunun da birer rivayeti Peygamberler Kitabı, "Zu'1-Karneyn bâbı"nda ve Fit-neler'İn evvelinde geçmişti.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

26- EBVÂBU SADAKATİ'L-FITR

(Fıtr Sadakası Bâbları) [1]

1- Fıtr Sadakasının Farzlığı Babı [2]

Ve Ebu'l-Âliye RafîVbnu Mihrân er-Rıyâhî, Muhammed ibn Şîrîn, Atâ ibn Ebî Rebâh fıtr sadakasını farz görmüşlerdir [3].

1-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) fıtr zekâtını müslümânlardan köle, hürr, erkek, kadın, küçük, büyük üzerine hurmadan bir sâ' yâhud arpadan bir sâ' olarak farz kıldı. Ve bu zekâtın insanların bayram namazına çıkmasından önce verilmesini emreyledi [4].

2- Fıtr Sadakası Müslğmanlardan Köle ve Diğerleri Üzerine Vacibdir Babı

2-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti (ki, o şöyle demiştir): Rasûlullah (S) fıtr zekâtını, müslümânlardan erkek yâhud her bir dişi hürr yâhud köle üzerine, hurmadan bir sâ' yâhud arpadan bir sâ' olarak farz kıldı [5].

3- "Fıtr Sadakası Arpadan Bir Sa'dır" Babı

3-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Zeyd ibn Eslem'den; o da Iyâd ib-

nu Abdillah'tan; o da Ebû Saîd Hudrî(R)'den tahdîs etti (ki o): Biz sadakayı (yânî fıtr sadakasını) arpadan bir sâ' olarak yedirir idik (demiştir) [6].

4- "Fıtr Sadakası Taamdan (Yani Buğdaydan veya Herhangibir Yiyecek Maddesinden) Bir Sa' idi" Babı [7]

4-.......Buradaki râvî, Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den şöyle derken işitmiştir: Biz fıtr zekâtını taamdan (yânî buğdaydan veya her nevi' yiyecek maddesinden) bir sâ' olarak çıkarır idik. Yâhud arpadan bir sâ' olarak, yâhud hurmadan bir sâ' olarak, yâhud ekit denilen yoğurt kurusundan bir sâ' olarak, yâhud kuru üzümden bir sâ' olarak (çıkarır idik) [8],

5- Fıtr Sadakası Hurmadan Bir Sa' idi Babı

5-.......Abdullah (ibnu Umer) şöyle'demiştir: Peygamber (S) fıtr zekâtının hurmadan bir sâ' olarak, yâhud arpadan bir sâ' olarak ve-' rilmesini emir buyurdu. Abdullah ibn Umer (R): Müteakiben insanlar buğdaydan iki müdd'ü (yânî yarım sâ'ı) bunun dengi yaptılar, demiştir [9]

6- (Fıtr Sadakası) Kuru Üzümden Bir Sa'dır Babı

6-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber (S) zamanında -fıtr sadakasını- taamdan (yânî buğdaydan veya her nevi' yiyecek maddesinden) bir sâ'veriridik. Hurmadan bir sâ', yâhud arpadan bir sâ', yâhud kuru üzümden bir sâ' verirdik. Muâviye (devlet başkanlığına) geldiği ve Şam'dan buğday bolgelinceMuâviye: Buğdaydan bir müdd, (diğer hububattan) iki müdde denk olur zannediyorum, dedi [10]

yorum, dedi 10.

7- Fıtr Sadakası Bayram Namazından Önce (Verilmelidir Babı

7-.......Bize Musa ibnu Ukbe, Nâfi'den; o da İbnu Umer(R)'den; tahdîs etti ki, Peygamber (S) fitr zekâtının, insanlar bayram namazına çıkmalarından önce verilmesini emreylemiştir [11]. '

8-.......Ebû Sâid el-Hudrî (R): Biz Rasûlullah zamanında (fıtr sadakasını) bayram gününde her nevi' taamdan (yânî her nevi' yiyecek maddesinden veya buğdaydan) bir sâ' olarak çıkarır idik, demiştir. Ve yine Ebû Saîd: Arpa, kuru üzüm, yoğurt kurusu ve hurma ise bizim (âdet edindiğimiz) yemeğimiz idi, demiştir [12].

8- Fıtr Sadakasının Hürr Kimse Üzerine de, Köle Üzerine de Vucübu Babı [13]

Ve İbn Şihâb ez-Zuhrî: Ticâret* için hazırlanmış olan kölelerden, yılın sonunda, hem ticâret kıymetlerindeki zekât verilir, hem de bedenlerin zekâtı olan fıtr zekâtı verilir, demiştir [14].

9-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) fıtr sadakasını yâhud ramazân sadakasını, erkek, kadın; hürr, memlûk üzerine hurmadan bir sâ' arpadan da bir sâ' farz kılmıştır [15]. Fakat insanlar (Muâviye'nin bir hitabesi üzerine) yarım sâ' buğdayı bir sâ' hurmaya denk kıldılar. Râvî Nâfi' dedi ki: İbnu Umer, fıtr sadakasını yine hurmadan vermeye devam ederdi. (Yalnız bir kerre) Medîne ahâlîsi hurmaya muhtâc olmuşlardı, hurma kıtlığı vardı. O sene hurma bulmak mümkün olmadığından İbnu Umer fıtrasını arpa ile verdi, îbnu Umer büyük küçük, infâk ettiği kimselerin fitralarını da verir idi. Hattâ (azâdlılan bulunduğumuzdan) bizim çocuklarımızın fıtralarını da verirdi. Yine îbnu Umer (R) fıtr sadakasını (hükümetin bayram sabahı) faaliyete geçen zekât âmillerine verirdi. Hâlbuki halk fıtr sadakalarını bayramdan bir veya iki gün evvel verirlerdi [16].

9- Fıtr Sadakası Küçük Çocuk Üzerine de, Büyük Kimse Üzerine de Vacibdir Babı [17]

10-.......İbnu Umer (R): Rasûlullah (S) fıtr sadakasını küçük, büyük; hürr, köle üzerine arpadan bir sâ' olarak yâhud hurmadan bir sâ' olarak farz kıldı," demiştir [18].

---

[1] Besmele, birçok nüshalarda mevcuddur. el-Müstemlî'nin nüshasında böyle "Eb-vâbu Sadakati'1-Fıtr, Bâbu farzı sadakati'1-fıtr" şeklindedir. Diğerleri sâdece "Bâb..." ve devamı ile yetinmişlerdir. Ebû Nuaym'ın nüshasında "Bâb" yerine "Kitâb" lâfzı vardır, ibn Hacer ile Aynî, kendi şerhlerinde buradaki gibi, el-Müstemlî nushasındaki başlığı almışlardır.

[2] Fıtr sadakası, ramazândan iftara çıkmakla vâcib olduğu için, -hükmün kendi şartına izafesi kabilinden mecaz olarak- sadaka lâfzı, fıtr lâfzına izafe edilmiştir.

Fıtr lâfzı lügatte oruç tutmanın zıddı olarak kullanılmıştır. Kaamûs'ta oruçlu yiyip içtiğinde " ^'UJI ıjU = Fatara's-sâimu" denildiği ve mîm harfinde (yani savm maddesinde) de orucun, yemekten içmekten, söylemekten kendini tutmak olduğu bildirilir.

Yâhud da bu fıtr kelimesi hilkat yânî yaratılış ma'nâsına olan fıtrat 'tan alınmıştır. Yüce Allah'ın "Sen yüzünü bir muvahhid olarak dosdoğru dîne Allah '-in fıtratına çevir ki, Allah insanları bunun üzerine yaratmıştır... " (er-Rûm: 30) kavlinde murâd edilen ma'nâ budur. Bunu İbn Kuteybe söyledi. Buna göre ma'-nâ: Bu fıtr sadakası, hilkat, yânî yaratılmış üzerine, nefs için tezkiye, amelleri için bir nemâlandırma olarak vâcib olmuştur, demek olur.

Bu sadakaya fıtr sadakası, fıtr zekâtı, ramazân zekâtı, oruç zekâtı, başlat sadakası, bedenler zekâtı dahî denilir (Kastallanî ve diğerleri).

[3] Ebû'l-Âliye ile Atâ'nm görüşlerini İbn Ebî Şeybe el-Musannafmda senediyle rivayet etmiştir. Bunlar "Fıtr sadakası bir farizadır" demişlerdir.

Atâ'nm sözünü de Abdurrazzâk senediyle rivayet etmiştir.

Fıtr sadakasının hükmünde âlimler farz, vâdb, sünnet, mendûb olmak üzere görüşler ileri sürmüşlerdir. Yukarıda isimleri verilen âlimler ile Şafiî, Mâlik, Ah-med'in görüşleri, bunun bir fariza olduğudur. İmâm Buhârî, kendisi de fıtr sadakası babının unvanını "Fıtr sadakasının farzlığı babı" şeklinde koymasıyle, fıtr sadakasının farz olduğu kanaatini açıklamış oluyor.

Hanefîler'e göre fıtr sadakası vâcibdir. Bâzı fakîhler de sünnet olduğunu kabul etmişlerdir.

[4] Hadîsin bâb başlığına delîlliği "Rasûlullah (S)... farz kıldı" fıkrasındadır. Bu hadîste Rasûlullah'ın fıtr zekâtının verilmesini emrettiği de haber verilmiştir. Mutlak emr ise, vucûb içindir. Hanefîler'in bu nevi' emre farz demeyip de vâ-cib demeleri, kat'î delîl ile sabit olan emrin ismi olmasından dolayıdır. Fıtr sadakasının luzûmu emri vâhid haberi ile sabit olmuştur. Yânî mes'ele, sâdece bir ta'bîr farkından ibarettir.

[5] Bu hadîsle bundan önce geçen hadîs, senedde ve lâfızda bâzı farklar olmakla beraber, getirdikleri hükümler hemen hemen aynıdır. Bunu takviye edip daha ziyâde açıklayan bir hadîs de şudur:

Sa'lebe ibnu Suayr ef-Uzrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ramazân bayramından bir veya iki gün evvel bize bir hutbe yaptı da, bu hutbesi içinde: "Her hürr ve köleden; her küçük ve büyükten fıtr sadakası olarak yarım sâ' (520 dirhem) buğday yâhud bir sâ' (1040

dirhem) hurma yâhud bir sâ' arpa veriniz" buyurdu. (Bunu Abdurrazzâk, sahîh bir senedle rivayet etmiştir.)

Haşiyede verdiğimiz bu Sa'lebe hadîsi ile metindeki İbn Umer hadîsi, fıtr sadakası hakkında iki dayanaktır. Bunlar biribirinin tamamlayıcısıdır. Her ikisi de birer ziyâde hüküm ifâde etmektedirler. Sa'lebe hadîsindeki ziyâde, buğ-., day fıtr sadakasının yarım sâ' yânî 520 dirhem olmasıdır. Bu fıkra İbn Umer \ hadîsinde rivayet edilmemiştir. İbn Umer hadîsi, rivayet tariklerinin çokluğu ' i'tibâriyle Öbürüsünden daha kuvvetli ve daha ehemmiyetlidir. ei-Kütübü's-Sitte *'- sâhibleriyle beraber diğer bütün sahîh ve sünen sâhibleri birçok senedlerle rivâ-0 yet etmişlerdir. îfâde ettiği fıkhî hükümler Sa'lebe hadîsi ile birkat daha kuv-v vetlenmiştir. Fıtr sadakasının vucûbu hükmü, nevi'leri ve mıkdârları '^ açıklanmıştır. Sa'lebe hadîsine münferiden dayanan hüküm, yalnız buğday nisâbının yarım sâ' olduğudur.

Gerek İbn Umer hadîsinden, gerek Sa'lebe hadîsinden istifâde edilen hüküm, fıtr sadakasının büyük, küçük; köle, hürr her İnsana vâcib olması hükmüdür.

« İbn Umer hadîsindeki farzın, îcâb ma'nâsına yâhud takdîr ma'nâsma olması muhtemildir. Zahir olan, îcâb ma'nâsına olmasıdır. Ve bu da farzın ıstılahı medlülüdür. Buna göre "Rasûlullah farz etti" cümlesinin ma'nâsı, "Rasûlullah fıtr sadakasını vâcib kıldı" demek olur.

Farz, takdîr ma'nâsına hamledilirse, bu cümlenin ma'nâsı' 'Rasûlullah vâcibin mıkdârmı takdîr ve ta'yîn evledi" demek olur; Farzın takdîr ma'nâsına ! delâleti lugavîdir. Hâkim tarafından yetîmin nafakası takdîr ve ta'yîn edildiğinde, "Farada'l-kaadî sadakate'1-yetîm" denildiği yaygındır... Şafiî ve diğer-'~ lerinin fıtr sadakası farzdır demeleri, Hanefîler gibi vâcib ile farz arasında bir ; fark görmeyip, farzı vâcibden daha umûmî bir ıstılah olarak kabul etmelerin-*;* dendir. Binâenaleyh Hanefîler'le bunlar arasında ma'nâ i'tibâriyle fıtr sadakasının hükmünde esaslı bir ihtilâf yoktur denilebilir.

Sâ1, dört müdd mahsûl alan kîlenin ismidir. Şu kadar ki, sâ'ın kesri olan müdd'ün vezninde Irakîılâr'la Hicâzlılar; diğer deyişle Ebû Hanîfe ile Mâlik, Şafiî ve Ahmed ibn Hanbel arasında görüş ayrılığı vardır... Sâ' hesabında rau'teber olan vezin midir, yoksa keyl midir? Yoksa her ikisi de mu'teber midir?

sorularında da görüşler farklıdır...

Sâ' hakkında bundan Önceki kitâbda da bâzı bilgiler verilmiş ve bu hususta daha fazla bilgi bulunacak yerlere İşaret edilmişti. Biz burada şunları kısaca yazmakla yetindim:

"es-Sâ', es-Suvâ, es-Sıvâ, es-Sav, bir günâ ölçek ismidir ki, müslümânla-rın hükümleri, onun üzerine döner. Yânî keyl hususunda İslâm ahâlînin muamelesi onunla mütedâvel ve müteâver olur... Ve sâ', dört müdd mahsûl alır kîiedir... Ve Dâvûdîdedi ki, sâ'ın muhtelif olmayan, yânî muvafık mî'yân, büyük ve küçük olmayan, yânî orta iki pençe ile dört kerre avuçların içine aldığı mahsûldür. Zîrâ her mahalde Peygamber sâ'ı bulunmaz. Pes, ortaca adam iki pençesini birden doldurup dört defa böylece avuçlayıp bir yere koysa, işte onun mıkdân nesne alan kîle, Peygamber sâ'ı mıkdân olur. Müellif der ki: Bunu kendim tecrübe eyledim, sahîh ve muvafık buldum... {Kaamûs Tercemesi, III, 329).

[6] Hadîsin bâb başlığına delâleti meydandadır. Buhârî bu Ebû Saîd hadîsini burada Sufyân es-Sevrî tarikiyle, kısaltılmış olarak getirdi. İki bâb sonra diğer bîr tarîkten tam olarak gelecektir. Sahâbînin Peygamber zamanına âid yaptıkları bir işi böyle haber vermeleri, Peygamber'in takririni tazammun ettiğinden dolayı, hadîsçilerce merfû' hadîs sayıldığı bellidir.

[7] Buhârî bu başlıkları böyle ayrı ayrı getirmekle bu yiyecek nevi'lerinde muhayyer kılmayı tercîhe işaret etmek istemiş gibidir.

et-Taâm; Iugat yönünden her yenilecek ve azık edilecek şeye denir. Taamın bu umûmî ve lugavî ma'nâsı, Haneffler'in tercihidir. Şafiî ve diğer bâzıları bununla hasseten buğday kasdedildiğini tercîh etmişlerdir.

[8] imâm Şafiî bu hadîsteki taamı, buğday ma'nâsına hamlederek, buğdaydan fıtır sadakasının bir sâ' olduğunu kabul etmiştir, imâm Mâlik, Ahmed İbn Hanbel ve İshâk'ın mezhebleri de böyledir...

[9] Tahâvî'nin ve Ebû Davud'un bir rivayetinde İbn Umer, arpa ile hurmanın fıtr sadakasını Peygamber'den rivayet ettikten sonra "Umer zamanında Medine'de buğday çoğalıp da buğdaydan da fıtra verilmeye luzûm görülünce, insanlar (yânî sahâbîler) buğdayın iki müddünü (yânî yarım sâ'ını) diğer nzıklann bir sâ'ı-na denk saydılar" demiştir.

[10] Bu hadîsin de bâb başlığına delâleti açıktır. Çünkü başlık, hadîsteki "Yâhud kuru üzümden bir sâ'..." fıkrasından ibarettir.

Buhârî'nin diğer bir rivayetinde Ebû Saîd el-Hudrî: "Bir hacc veya umre için Muâviye Hicaz'a geldiğinde bir hutbe yaptı da: Öyle zannediyorum ki, iki müdd buğday, bir sâ' hurmaya denk olur, dedi. Halk da bununla amel etmeye ve yarım sâ' (yânî 520 dirhem)

buğdaydan fıtr sadakası vermeye başladılar. Ben hurma İle arpadan bir sâ' (yânî 1040 dirhem) veririm" demiştir.

Metinde ve haşiyede verdiğimiz bu hadîsten Muâviye'nin bu teblîğinin halkça kabul edilip, gereğince amel edildiği bildirilmiş oluyor ki, bu bir icmâ'dır.

[11] Peygamber'in fıtr zekâtının bayram namazına çıkmadan evvel verilmesini emretmesi, bu mâlî vecîbenin müstehâb olan edâ zamanını beyândır. Yânî bu emr, bir müstehâbhk emridir. Şârih Aynî, bunun müstehâblık emri olduğunda hiçbir muhalefet hikâye edilmediğini bildiriyor. Şârih Hattâbî de bunda icmâ bulunduğunu hikâye etmiştir. Binâenaleyh bayram günü sabahından önce verilmesi de caizdir. Çünkü vucûb sebebi olan insan başı, bayram gününden önce de mev-cûddur. Evvel veriimekle ihtiyat edilmiş olur. Bâzı fakîhler ramazân girince verilebileceğini, hattâ ramazândan evvel vermek de caiz olduğunu söylemişlerdir. İbn. Hazm Zahirî: Hadîsteki emir vucûb içindir. Fıtr sadakasının bayram namazı vaktinden geri bırakılması haramdır demiştir.

[12] Kuru üzüm ve yoğurt kurusu fıtrasının bir sâ' olduğu da bu Ebû Saîd hadîsinde açıkça zikredilmiştir.

Zeylâî'nin Nasbu'r-Râye'de Beyhakî'den naklettiği bir hadîste de fıtr sadakasının arpa, hurma, ve üzümden bir sâ'; buğdaydan yarım sâ' olduğu Hz. Alî tarafından da rivayet edilmiştir: Beyhakî'nin senedi şöyledir: " Ca"fer es-Sâdık, babası Muham-med Bâkır'dan, o da babası Alî Zeynu'l-Âbidîn'den; o da babası Husayn ibn Alî ibn Ebî Tâlib(R)'den" (Nasbu'r-Râyi ti-Ehâdîsi'l-Hidâye, II, 413) rivâyetleri suretiyle teşekkül eden bu isnâd, Hadîs Usûlü ıstılahında "Silsiletu'z-Zeheb = Altın Zincir" adiyle anılır ki, en kuvvetli isnâdlardandır. Binâenaleyh Hz. Alî'den gelen bu rivayet dahi, kuru üzümden fıtr sadakasının bir sâ' olduğunun en kuvvetli delillerinden biridir

[13] Bundan beş bâb önce "Fıtr sadakası müslümânlardan köle ve diğerleri üzerine vâcibdir babı" geçmişti. Lâkin orada ibn Asâkir'in rivayetinden gayrılan "Müslümânlardan" kaydıyle kayıdlamıştı. Buradaki başlıkta ise bu kayıd düsürülmüştür.

ez-Zeyn ibnu'l-Munîr şöyle dedi: Buhârî'nin ilk başlıktan maksadı, fıtr sadakasınm kâfirden çıkarılmayacağıdır, işte bunun için o, başlığı "Müslümânlardan" kaydıyle kayıdladı. Buradaki başlıktan garazı ise, kendine fıtr sadakası vâcib olan kimseyi (yânî hürrü) yâhud islâm şartı bulunduktan sonra kendisinden ötürü üzerine fıtr sadakası vâcib olan kimseyi (yânî efendiyi) tem-yîz etmektir. Onun içindir ki burada fıtr hakkında islâm'ı zikretmekten istiğna eyledi (Kastallânî).

"Bu bâb dahi fitr sadakasının hürr ve köleye vâcib olduğunu beyân hakkındadır. Buhârî başlık ile fıtr sadakası vucûbunda hürr ile kölenin musâvî olduklarım, lâkin aralarında vucûb cihetiyle bir fark bulunduğunu; zîrâ fıtr hürrün nefsine, kölenin de efendisine vâcib olduğunu; lâ*kin burada da bir fark bulunduğunu; şöyle ki, köle hizmet için olursa fıtrasının efendisine vâcib olacağı; ticâret için olursa mes'elede yânî fıtra lâzım gelip gelmeyeceğinde ihtilâf bulunduğunu göstermek istemiştir..." {Umdetu'l-Kaarî, IV, 474-475).

[14] ez-Zuhrî'nin bu görüşü cumhurun görüşüdür. Hanefîler: Efendiye, ticâret kölelerinden dolayı fıtr zekâtı lâzım gelmez. Zîrâ bir malda iki zekât lâzım gelmez, demişlerdir.

Zuhrî'nin bu sözünü İbnu'l-Munzir, senediyle rivayet etmiştir. Ebû Ubeyd de Kitöbu'l-Emvâr'de bu sözün bir kısmını zikretmiştir.

[15] Hadîsin bu fıkrası köleye de, hizmetçiye de fıtr sadakasının vucûbunu göstermektedir. Yalnız bizzat hizmetçi kendisi mi verecektir, yoksa efendisi tarafından mı verilecektir? Bu noktada İhtilâf edilmiştir. Zahirîler hadîsin zahirîne bakarak hizmetçinin kendi kazancından kendisinin vermesi vâcibdir; efendisi hizmetçisine fıtr sadakasını kazanabilmek için izin verir. Nasıl namaz kılmak İçin izin vermek vâcib ise, bu da vâcibdir, demişlerdir.

Bunun aksine hizmetçinin fıtr sadakasını efendisi verir diyenler de, iki zümreye ayrılmışlardır: Bir kısmı -ki Mâlik, Evzâî, Leys ibn Sa'd, Şafiî, İshâk, îbn Munzir bunlardandır- hizmetçinin, velev ki kazancından istifâde için olsa bile, köle ve hizmetçinin fıtr sadakası efendisine vâcibdir, demişlerdir. Diğer bir taife -ki Atâ ibn Ebî Rebâh, Nahaî, Sevrî ve Ebû Hanîfe bunlardandır- ticâret kas-dıyfe muhafaza edilen kölenin fıtrasını vermek ne efendisine, ne de kendisine vâcib değildir. Efendi kendi hizmetinde kullandığı hizmetçinin fıtr sadakasını verir, demişlerdir. Ve bu hizmetçinin müslümân veyâhud kâfir olmasında bir fark görmemişlerdir...

[16] Hadîsin bu fıkrası 7 rakamlı hadîsin sonunda da geçmiş ve gerekli açıklamalar oradaki 11'inci haşiyede verilmişti.

[17] Yânî bu bâb, fıtr sadakasının küçüğe ve büyüğe vucûbunun beyânı hakkındadır.

Bâzıları, bu başlığın tekrar olduğunu söylemişlerdir. Ben ise: Bunda küçük ve büyüğün fıtr sadakasında musâvî olduklarına tenbîh vardır, şu kadar ki, vu-cûb ciheti muhteliftir, derim (Aynî).

[18] Küçük yetîm olsa bile zengin çocuğa fıtr sadakası vâcibdir. Zengin yetîmin malından vasîsi, zengin çocuğun malından da velîsi fıtr sadakasını edâ eder...

Bâzı fakîhler "Fakîr çocuğun fıtr sadakası velîsine vâcibdir. Zengin çocuğun fıtri, kendi malından verilir" demişlerdir. Bâzıları da çocuğun malından verilmez, demişlerdir.

Bu münâsebetle şu da sorulur: Henüz doğmamış, ana karnındaki cenine de fıtr sadakası vâcib midir? Âlimler cumhurunun içtihadı, cenîne vâcib olmadığı merkezindedir. Yalnız İbn Hazm Zahirî, Hz. Usmân'dan gelen "Cenîne fıtr sadakası vâcib olduğu" şâz rivayetine dayanarak ve hadîsteki "Sağîr = Küçük" lâfzını ana karnındaki cenîne de teşmil ederek, cenîn için fıtr sadakası verilmesi vâcibdir, demiştir.

İbn Ebî Şeybe'nin Musannafmda, tabiî ricalinden Ebû Kılâbe, Abdullah ibn Zeyd'den: " j^Aİı ^ JU öj& J\f = Sahâbîler hâmilden bile fıtr sadakası verirlerdi" dediğini rivayet etmiştir. İbnu Bezîze: Selef âlimlerinden bir kısmı: Ana karnındaki cenîn, bayram gecesi fecrinden evvel yüzyirmi gününü tamamlarsa, bundan da fıtr sadakası vermek vâcibdir, dediklerini hikâye etmiştir (Umdetu'l-Kaarî, IV, 464).

İbnu Âbidîn, bütün mu'teber fıkıh metinlerinde kendisinden fitr sadakası verilecek çocuk, fakîr çocuk diye yazılmış olup, çocukluk da ana karnından ayrıldığı andan i'tibâren ihtilâm yaşına kadar devam eden bir çağdan ibaret bulunduğundan, bundan evvel ana karnındaki devre şumûlü olmadığını, Bercendî'den naklen bildirerek âlimler cumhurunun görüşünü te'yîd ediyor.

Rahman ve Rahîm olan Allah 'in ismiyle

77- KİTÂBU'L-LİBÂS

(Giyilen Şeyler - ve Hükümleri- Kitabı)

1- (Bâb:) Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli : [1]

"De ki: Allahhn kullan için çıkardığı zîneti, temiz ve hoş rızıkları kim haram etmiş. De ki: Onlar dünyâ hayâtında îmân edenler içindir. Kıyamet günü ise yalnız onlara mahsûstur. İşte biz âyetleri, bilirler için böyle tafsil ederiz" (el-A'râf: 32) [2].

Peygamber (S) de:

"(Ey mü'minler) israf etmeksizin ve kibirlenmeksizin yiyiniz, içiniz, giyiniz, sadaka veriniz!" buyurmuştur [3].

İbn Abbâs da: İki şey; israf ve kibir günâhları sana tecâvüz etmediği müddetçe, halâldan her istediğini ye, her istediğini giy, demiştir [4].

1-.......Bana Mâlik, Nâfi'den, Abdullah ibn Dînâr'dan ve Zeyd ibn Eslem'den tahdîs etti ki, bunların üçü de Mâlik'e İbn Umer(R)'den şöyle haber veriyorlardı: Rasûlullah (S): "Elbisesini kibirle yerlerde sürüyen kimseye Allah (merhamet bakışı ile) bakmaz" buyurmuştur [5].

2- İzârını Kibirlenmeksizin Yerde Sürüyen Kimse Babı

2-.......Bize Mûsâ ibn.Ukbe, Salim ibn Abdillah'tan; o da babası Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S):

— "Büyüklenerek izârını (uzatıp yerde) sürükleyen kimseye Allah kıyamet günü (merhamet bakışıyle) bakmaz" buyurmuştur.

Ebû Bekr es-Sıddîk:

— Yâ Rasûlallah! Benim izânmın yanlarından birisi -ben onu sürünmekten koruyup dikkat etmezsem- muhakak sarkar (yerde sürünür), dedi.

Peygamber de ona:

— "Sen bu sarkıtmayı büyüklenmek için yapanlardan değilsin" buyurdu [6].

3-.......Ebû Bekre (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber'in yanında bulunurken güneş tutuldu. Bunun üzerine Peygamber (S) kalkıp acele ile elbisesini ardından sürükleye sürükleye yürüdü, nihayet mescide geldi. İnsanlar (mescidden çıkmalarının ardından) hemen mescide döndüler. Peygamber insanlara iki rek'at namaz kıldırdı. Güneş de açıldı. Sonra Peygamber bize yöneldi ve:

— "Şübhesiz Güneş ve Ay, Allah 'in âyetlerinden iki âyettir. Siz bu âyetlerden böyle birşey gördüğünüz zaman, hemen namaz kılın ve açılıncaya kadar Allah'a dua ediniz!" buyurdu [7].

3- Elbiselerde Alt Tarafı Yukarı Kaldırıp Cemreme Yapmak Babı

4-.......Ebû Cuhayfe (Vehb ibn Abdillah es-Suvâî-R) şöyle demiştir: Ben BİIâl'i gördüm ki, o bir harbe getirdi de, onu dikti. Sonra da namaza ikaamet etti. Bunun üzerine Rasûlullah'ı gördüm ki, O (kırmızı) bir takım elbise giyinmiş ve çemrenmiş olarak çadırından çıktı da, o dikilen harbeye doğru oradaki insanlara iki rek'at namaz kıldırdı. Bu sırada gördüm ki, Rasûlullah(S)'ın önünden, dikili harbenin arkasından insanlar, hayvanlar geçip gidiyorlardı [8].

4- Bâb:

'Elbisenin iki topuktan aşağı sarkanı ateştedir"

5-.......Bize Saîd ibnu Ebî Saîd el-Makburî, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "İzâr denilen elbisenin iki topuktan aşağı sarkanı ateştedir" buyurmuştur [9].

5- Elbisesini Kibirlenmekten Dolayı Uzatıp Yerde Sürükleyen Kimse Babı

6-.......Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Allah azgınlık ve kibirden dolayı izârını uzatıp yerde sürükleyen kimseye kıyamet gününde (merhamet bakışıyle) bakmaz" buyurmuştur.

7-.......Bize Muhammed ibn Ziyâd tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) -yâhud: Ebû'I-Kaasım (S)- şöyle buyurdu: "Bir adam takım elbisesi içinde, kendini beğenmiş ve başının saçlarını omuzlarına kadar sarkıtmış hâlde çalımlı çalımlı yolda yürüdüğü sırada, Allah onu birden yere geçiri-verdi de, artık o kimse kıyamet gününe kadar kalmak üzere yerin içine doğru gömülüp gidiyordu".

8-....... Bana el-Leys tahdîs edip dedi ki: Bana Abdurrahmân ibn Hâlid, İbn Şihâb'dan; o da Sâlim'den tahdîs etti. Ona da babası Abdullah ibn Umer (R) şöyle tahdîs etmiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "(Eski ümmetlerden) bir kimse izânm yerde kibirle sürüdüğü sırada birden yere batırıldı da, artık o kimse kıyamete kadar kalmak üzere yerin içine gömülüp gidiyordu".

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Yunus ibn Yezîd, Abdurrahmân ibn Hâlid'e mutâbaat etti. Bu hadîsi Şuayb ibn Ebî Hamza, Zuhrî'den; o da Ebû Hureyre'den senediyle rivayet etti de, Peygam-ber'e yükseltmedi.

9-.......Bize babam Cerîribn Hazım haber verdi ki, amcası Cerîr ibn Zeyd şöyle demiştir: Ben Salim ibn Abdillah ibn UmerMe beraber, onun kapısının

önünde bulundum. Bu hâlde İbn Umer'in oğlu Salim: Ben Ebû Hureyre'den işittim; o da Peygamber(S)'den işitti diyerek, yukarıki hadîs tarzında söyledi [10].

10-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Ben Muhârib ibn Disâr'a bir at üzerinde kavuştum. Kendisi Kûfe'de mahkeme hâkimliği yapmakta olduğu yere gitmekte idi. İşte orada kendisine bu hadîsi sordum. Bunun üzerine bana tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Umer(R)'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S):

— "Kibirden dolayı elbisesini yerde sürükleyen kimseye Allah kıyamet gününde (merhamet bakışıyle) bakmaz" buyurdu.

Şu'be dedi ki: Ben Muhârib'e:

— Abdullah ibn Umer bu hadîsinde izânm zikretti mi? diye sordum.

Muhârib:

— Abdullah izâr ve gömlek diye tahsis yapmadı (izâr, gömlek ve diğerlerini şâmil olarak "Elbise" ta'birini kullandı), dedi.

Bu hadîsi İbn Umer'den; o da Peygamber'den "Elbise" lafzıyle rivayet etmesinde Muhârib ibn Disâr'a Cebele ibnu Suhaym, Zeyd ibu Eşlem, Zeyd ibn Abdillah mutâbaat etmişlerdir.

el-Leys de Nâfi'den; o da İbn Umer'den bunun benzerini söylemiştir.

Mûsâ ibn Ukbe, Umer ibnu Muhammed, Kudâme ibnu Mûsâ üçlüsü de "Elbisesini büyüklenerekyerde sürükleyen kimse..." hadîsini İbn Umer'den; o da Peygamber'den rivayet etmekte, Nâfi'e mutâbaat etmişlerdir [11].

6- Saçaklı Elbise Gîyme(Nin Hükmü) Babı

ez-Zuhrfnin, Ebû Bekr ibn Muhammed'in, Hamza ibn Useyd'in, Muâviye ibn

Abdillah ibn Ca'fer'in (yânî bu dördünün de) saçaklı elbiseler giymiş oldukları zikrolunuyor [12].

11-.......Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Rifâa el-Kurazî'nin karısı Rasûlullah'a geldi. Ben oturmakta idim. Rasûlul-lah'ın yanında Ebû Bekr de vardı. Kadın:

— Yâ Rasûlallah! Ben Rifâa'nın nikâhı altında idim. Rifâa beni boşamış ve boşanmamı kesinleştirmişti. Ondan sonra ben Abdurralı-mân ibnu'z-Zubeyr ile evlenmiştim. Fakat hakikat şu ki, vallahi yâ Rasûlallah, Abdurrahmân'daki erkeklik âleti şu elbise saçağı gibi gevşektir, dedi.

Kadın bunu söylerken kendi üst örtüsünden bir saçak tuttu (da gevşekliği onunla ta'rîf etti).

Âişe dedi ki: Bu sırada kapının önünde duran ve kendisine henüz içeriye girme izni verilmemiş olan Hâlid ibn Sa'd da kadının bu sözünü işitti.

Âişe dedi ki: İşte bu Hâlid:

— Yâ Ebâ Bekr! Rasûlullah'm huzurunda açık saçık söylemekte olan bu kadını böyle söylemekten nehyetmelisin! dedi.

Vallahi Rasûlullah, gülümseme üzerine birşey artırmadı ve kadına:

— "Sanırım ki, sen eski kocan Rifâa'ya dönmek istiyorsun. İkinci kocan Abdurrahmân senin balçığından tutmadıkça, sen de onun balçığından tatmadıkça bu olamaz (ona varamazsın)" buyurdu.

Rasûlullah'm bu kıssada söylediği hüküm, bundan sonra değişmez bir sünnet (yânî kaanûn) oldu [13].

7- Ridâ Denilen Elbiseler Babı

Enes: Bir bedevi Peygamber(S)'in ridâsını çekti, demiştir [14].

12-.......Alî (R) şöyle demiştir: (Hamza'nın sarhoşken benim develerimi öldürmesini Peygamber'e söyleyince) Peygamber (S) ridâ-sını isteyip onu giydi. Sonra yürüyerek gitti. Ben ve Zeyd ibn Harise arkasından O'nu ta'kîb ettik. Nihayet Hamza'nın bulunduğu eve geldi. İçeriye girmek için izin istedi. İçeridekiler gelenlere izin verdiler [15].

8- Gömlek Giyilmesi Babı

Ve Yüce Allah'ın Yûsuf Peygamber'den hikâye ettiği şu kavli:

"Şu benim gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun, o iyice görür bir hâle gelir... '* (Yûsuf: 93)[16].

13-.......Bize Hammâd, Eyyûb'dan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti': Bir adam:

— Yâ Rasûlallah! İhrama giren kimse elbiselerden ne giyer? diye sordu.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "İhrama giren kimse ne gömlek, ne donlar, ne bornûs, ne de ayakkabı giyer. Ancak na'leyn bulamadığı takdirde topuklardan aşağıda olan birşey giysin!" buyurdu [17].

14-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Abdullah ibn Ubeyy'in yanma, o ölüp de kabrine girdirilmesinden sonra geldi. Peygamber onun çıkarılmasını emretti, o da kabrinden çıkarıldı ve Peygamber'in iki dizleri üzerine konuldu. Peygamber kendi tükrüğünden onun üzerine nefes etti ve kendi mübarek gömleğini ona giydirdi. (Peygamber'in kendi gömleğini ona giydirmesinin sebebini) Allah en bilendir [18].

15-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Abdullah ibn Ubeyy vefat ettiği zaman onun oğlu Abdullah, Rasûlullah'a geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Gömleğini bana versen de babamı onun içine kefenlesem, namazını da kılsanız ve onun için Allah'tan mağfiret is-teyiverseniz! dedi.

Rasûlullah, Abdullah'a gömleğini verdi ve ona:

— "Cenazenin hazırlanmasını bitirdiğin zaman bize bildirin" buyurdu.

Abdullah babasının cenazesini hazırlayıp bitirince bunu Rasûlullah'a bildirdi. Rasûlullah da onun cenaze namazını kıldırmak için gitti. Namazını kıldıracağı sırada Umer, Rasûlullah'ı çekti de:

— Allah seni münafıklar üzerine namaz kılmaktan nehyetmedi mi?

Yüce Allah "Onlar için istiğfar et yâhud istiğfar etme. Eğer onlar için yetmiş defa istiğfar dahî etsen yine Allah kendilerini asla mağfiret edecek değildir... " (et-Tevbe: 80) buyurdu, dedi.

Bunun üzerine: "Onlardan ölen hiçbir kimseye ebedî dua etme. (Defn ve ziyaret için) kabrinin başında da durma. Çünkü onlar Allah yı ve Rasûlü 'nü inkâr ile kâfir oldular, onlar fâşıklar olarak öldüler'1' (et-Tevbe: 84) âyeti indi. Bu âyetten sonra artık Rasûlullah, ölen münafıklar üzerine cenaze namazı kıldırmayı terketti [19].

9- Gömleğin Ve Başkasının (Başın Çıkması İçin) Göğsünün" Yanından Oyulan Yakası Babı

16-.......Bize İbrâhîm ibn Nâfi' el-Mahzûmî, el-Hasen ibn Müslim'den; o da Tâvûs'tan tahdîs etti ki,Ebû Hureyre(R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) cimri ile sadaka verici cömert kimsenin mesellerini şu iki adamın meselleri gibi beyân etti: "Bu iki adamın üzerinde demirden birer cübbe vardır. Bu cübbe onların ellerini memelerine ve köprücük kemiklerine doğru sıkıştırıp zorlamıştır. Sadaka verici kişi bir sadaka verdiği zaman o cübbe onun bedeninden yayılıp genişler, hattâ onun ayak parmaklarının uçlarını bile kaplar da ayak izlerini siler giderir. Cimri ise bir sadaka vermek kasdettikçe cübbesi daralmaya başlar ve herbir

halka, vücûdun kendisine değen yerini yakalayıp (şiddetle) sıkar".

Ebû Hureyre dedi ki: Ben Rasûlullah'ı parmağıyle yakasına doğru şöyle diye işaret ederken gördüm. Eğer sen onu cübbesini genişletmeye çalışır, cübbenin de genişlemez olduğunu göreydin (elbette hayret ederdin)!

Tâvûs'un oğlu Abdullah, babasından; o da Ebû Hureyre'den senediyle el-Hasen ibn Müslim'e mutâbaat etti. Ebu'z-Zinâd da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre'den senediyle "İki cübbe" sözüyle rivayette yine el-Hasen ibn Müslim'e mutâbaat etti.

Hanzala da şöyle demiştir: Ben Tâvûs'tan işittim, şöyle diyordu: Ben Ebû Hureyre'den işittim, "İki cübbe" sözünü söylüyordu. Ca'fer ibn Rabîa da el-A'rec'den "İki cünne" yânî "İki kalkan" sözünü söylemiştir [20].

10- Seferde (İhtiyaçtan Dolayı) Yenleri Dar Bir Cübbe Giyen Kimse Babı

17-.......el-Mııgîre ibn Şu'be (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Peygamber (S) bir hacetini yerine getirmek için gitti. O işini bitirdikten sonra dönüp geldi. Bu sırada ben kendisini su alıp karşıladım. Ab-dest aldı. Üzerinde bir Şâm cübbesi vardı. Ağzını çalkaladı, burnuna su çekti, yüzünü yıkadı. Akabinde o cübbenin yenlerinden ellerini sıvayıp çıkarmaya davrandı. Yenler çok dar idiler. (Bu sebeble ellerini sığayıp çıkaramadı.) Bu sefer ellerini cübbenin aşağısından dışarı çıkardı ve onları da yıkadı. Başı ile ayaklan üzerine de meshetti [21].

11- Gazvede Yün Cübbe Giyilmesi Babı

18-.......el-Mugîre ibn Şu'be (R) şöyle demiştir: Ben bir seferde bir gece Peygamber'le birlikte idim» Bana:

— "Yanında su var mı?" diye sordu. Ben:

— Evet var, dedim. :

Bunun üzerine bineğinden indi de gecenin karanlığı içinde benden iyice gizleninceye kadar yürüdü. Sonra geldi. Ben O'na kaptan su döktüm, O da yüzünü ve ellerini yıkadı. Üzerinde yünden yapılmış bir cübbe vardı. Peygamber kollarını ondan dışarıya çıkarmaya muktedir olamadı. Nihayet kollarını cübbenin aşağı tarafından çıkardı da, öyle yıkadı. Sonra başını meshetti. Sonra ben ayakkabılarını çıkarmak için ellerimi uzattım.

— "Onlara ilişme! Çünkü ben ayaklarımı temiz oldukları hâlde (yânî abdestli iken) onların içine soktum" buyurdu, ve ayakkabıları üzerine meshetti [22].

12- Kaftan Ve İpek Ferrûce Babı

-Ki bu "Ferrûce" de kaftandır- "Ferrûce", arkasında yarığı olan kaftandır, denilir [23].

19-.......el-Mısver ibn Mahrame (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) sahâbîlerine birçok kaftanlar dağıttı da bunlardan Mahrame'ye birşey vermemişti. Bunun üzerine Mahrame, oğlu Mısver'e hitaben:

— Ey oğulcuğum! Haydi beraber Rasûlullah'a gidelim, dedi. (Mısver dedi ki:) Ben, babam Mahrame'nin beraberinde gittim.

O bana:

— Haydi Peygamber'in yanma gir de O'nu bana çağır! dedi.

Mısver dedi ki: Ben Rasûlullah'ı babam için da'vet ettim. Rasûlullah omuzunda bu kaftanlardan bir kaftan olduğu hâlde, babamın yanma çıktı ve:

— "Bunu senin için sakladım!" buyurdu.

Mısver dedi ki: Babam kaftana baktı da kendisi (yânı Rasûlullah):

— "Mahrame razı oldu" dedi [24].

20- Bize Kuteybe ibn Saîd tahdîs etti. Bize el-Leys, Yezîd ibn Ebî Habîb'den tahdîs etti ki, Ukbe ibnu Âmir (R) şöyle demiştir: Rasû-lullah(S)'a bir ipek ferrûc hediye edilmişti. Onu giydi, sonra içinde namaz kıldı. Namazdan çıktıktan sonra onu istemez gibi bir tavır içinde bedeninden şiddetle çıkardı. Sonra:

— "Bu, mutta kilere yaraşmaz!" buyurdu.

Bu hadîsi el-Leys'ten rivayet etmekte Abdullah ibn Yûsuf, Kuteybe ibn Saîd'e mutâbaat etmiştir. Abdullah ibn Yûsuf'tan başkası "Ferrûcun harîrun = İpek bir ferrûce" şeklinde söylemiştir [25].

13- Bornuslar Babı

Buharı dedi ki: Bana Müsedded ibn Muserhed söyledi: Bize Mu'temir tahdîs edip şöyle dedi: Ben babam Süleyman ibn Tarhân'dan işittim: Ben Enesin üzerinde kalın ipekten sarı bir bornus gördüm, dedi [26].

21-.......Bana Mâlik, Nâfi' den; o da Abdullah ibn Unıer(R)' den şöyle tahdîs etti: Bir adam:

— Yâ Rasûlallah! İhrama giren kimse elbiselerden ne giyer? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Gömlekler, sarıklar, donlar, bornuslar, ayakkabılar giymez. Ancak na'leyn bulamayan kimse ayakkabı giysin de topuklardan aşağısına kadar kessin. Bir de cehri ve zağferânla boyanmış kumaştan yapılı elbiseler giymez" buyurdu [27]

14- Serâvîl Babı

22-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan; o da Câbir ibn Zeyd'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "(İhrâm'da) izâr bulamayan

serâvîl (yânı don) giysin, na'leyn bulamayan da (topuklardan aşağı olan) huffeyn{ = iki mest) giysinf'bu-yurmuştur.

23-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bir adam ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! İhrama gireceğimiz zaman bize ne giymemizi emir buyurursun? dedi.

Rasûlullah:

— "Gömlek, serâvîl, başlıklar, bornuslar, ayakkabılar giymeyiniz. Ancak iki terliği bulunmayan kimse olursa, o topuklardan aşağıda olan ayakkabılar giysin. Bir de kendisine vers vey.â zağferân bitkisi boyaları dokunmuş elbiselerden hiçbirini giymeyiniz" buyurdu.

15- Sarıklar Babı

24-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Salim, babası Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "İhrama giren kimse ne gömlek, ne sarık, ne don, ne bornus, ne cehrî veya zağferânla boyanmış bir kumaş, ne ayakkabı giyer. Ancak iki terlik bulamayan kimse için ayakkabı giyme ruhsatı vardır. Şöyle ki, iki terlik bulamayan kimse, ayakkabıları topukların aşağısından keser" [28].

16- Başı Ve Yüzün Çoğunu Örtmek Babı [29]

İbn Abbâs: Rasûlullah (S) başı üzerine siyah bir kumaş parçası çatıp dolamış olduğu hâlde dışarı çıktı, demiştir [30].

Enes de: Peygamber (S) başı üzerine bir bürde kenarını sarıp doladı, demiştir [31].

25-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Müslümanlardan birçok adamlar Habeşistan'a muhacir olarak gittiler. Ebû Bekr de muhacir olmak üzere hazırlık yapmıştı. Bu sırada Peygamber (S) ona:

— "Sabret, çünkü ben, bana da (hicret için) izin verileceğini ümîd etmekteyim" buyurdu.

Bunun üzerine Ebû Bekr:

— (Yâ Rasûlallah!) Babam anam Sana feda olsun! Böyle bir izin gelmesini umuyor musun? dedi.

Rasûlullah da:

— "Evet umarım!" diye cevâb verdi.

Bu sebeble Ebû Bekr de Peygamber'e hicrette yoldaşlık etmek • üzere hemen hareket etmekten vazgeçip kendini alıkoydu. Bu arada Ebû Bekr, evinde bulunan kuvvetli iki binek devesini dört ay ağaç yapraklanyle ev içinde besledi.

Râvî Urve dedi ki: Âişe şöyle dedi: Bir gün biz güneşin en sıcak zamânında.Ebû Bekr'in evinde oturuyorduk. Ev halkından biri Ebû Bekr'e:

— İşte Rasûlullah, bize gelmesi alışılmış olmayan bir saatte başını bir sargı ile sarıp örtmüş olarak geliyor! dedi.

Ebû Bekr de:

— Babam anam O'na feda olsun! Vallahi O'nu bu saatte buraya muhakkak mühim bir iş getirmiştir! dedi.

Akabinde Peygamber geldi, içeri girmeye izin istedi, Ebû Bekr

O'na izin verip buyurun dedi. Bunun üzerine içeriye girdi. Girdiği zaman Ebû Bekr'e:.

— "Yanında kim varsa dışarı çıkar!" buyurdu, Ebû Bekr de:

— Babam Sana feda olsun yâ Rasûlallah! Onlar ancak Sen'in ehlin ve mahremindir (yabancı yoktur)! dedi.

Rasûlullah:

— "Bana Mekke'den çıkmak hususunda izin verilmiştir"buyurdu.

Ebû Bekr de:

— Yâ Rasûlallah! Babam Sana feda olsun! Ben de sohbetinde ve beraberinde bulunmak isterim! dedi.

Rasûlullah:

— "Evet (sen de berâberimdesin)/" buyurdu.

Ebû Bekr:

— Babam Sana feda olsun, yâ Rasûlallah! Şu ikfbineîrdeVefn-den birini al! dedi.

Peygamber:

— "Ancak bedeliyle alırım" buyurdu.

Âişe dedi ki: Biz Rasûlullah ile Ebû Bekr'in sefer malzemelerini çabucak hazırladık. Her ikisi için bir dağarcık içinde bir mikdâr azık düzenleyip bir sofra olarak koyduk. Ağzı bağlanacağı sıra Ebû Bekr'in kızı kardeşim Esma, belinin kuşağından bir parça kesip ayırdı da onunla dağarcığın ağzını bağladı. İşte bundan dolayı Esmâ'ya "Zâtu'n-Nitâkayn = İki Kuşaklı" diye isim verildi. Sonra Rasûlullah ile Ebû Bekr Sevr denilen dağdaki bir mağaraya ulaştılar. Ve orada üç gece kaldılar. Her gece yanlarında Ebû Bekr'in oğlu Abdullah gecelerdi. Abdullah çabuk anlayışlı, kavrayışlı, taze bir gençti. Seher vakti Rasûlullah ile Ebû Bekr'in yanlarından, Mekke'de gecelemiş gibi Ku-reyş ile sabaha ulaşırdı. Abdullah Rasûlullah ile Ebû Bekr hakkında Kureyş müşriklerinin hilelerinden duyduğu şeyleri ezberinde tutar, tâ karanlık basınca gelir, Rasûlullah ile babası Ebû Bekr'e haber verirdi. Ebû Bekr'in kölesi Âmir ibn Fuheyre (o civarda) bol sütlü sağmal koyun otlatır ve akşamdan bir müddet geçtiğinde Rasûlullah ile Ebû Bekr'e getirirdi. Onlar da taze süt içerek gecelerlerdi. Nihayet gecenin sonunda Âmir ibn Fuheyre (mağaranın önüne gelir) sağmal koyuna seslenirdi (ve alır, yaymağa götürürdü). Rasûlullah ile Ebû Bekr'in mağarada bulundukları üç gecenin hepsinde Âmir süt işini böyle te'mîn ederdi [32].

26-....... Bize Mâlik, ez-Zuhrfden; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) Fetih yılında Mekke'ye, başında miğfer olduğu hâlde girmiştir [33].

18- Bürde Çeşitleri. Hıbere Ve Semle Denilen Giyecekler Babı

Habbâb ibnu'l-Erett: Peygamber (S) Ka'be'nin gölgesinde bürdesini yastık ederek dayandığı sırada kendisine geldik de müşriklerin ezalarından şikâyet ettik... demiştir [34].

ücretle tutmak bâbı"nda kısaltılmış olarak; "Peygamberin hicreti bâbı"nda çok uzun bir metinle geçmişti.

27-.......Enesibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ben Rasûhıllah(S)'ın beraberinde yürüyordum. Rasûlullah'm üzerinde Necrân dokumalarından kalın kenarlı bir bürde (yânî kaftan) bulunuyordu. Bir çöl Arab'ı bize yetişti de Rasûlullah'ın ridâsım şiddetli bir çekişle çekti. Hattâ ben o sırada Rasûlullah'm boynu ile omuzlan arasına baktım da bedevinin ridâyı şiddetle çekmesinden ridânın kaim kenarı Rasûlullah'm boyun safhasında iz bırakmıştı. Bundan sonra bedevî, Rasûlullah'a hitaben:

— Yâ Muhammedi Yanında bulunan Allah malından bana bîr-şey verilmesini emret! dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah, bedeviye doğru (şefkatle) baktı, sonra güldü, sonra da ona bir mikdâr atıyye verilmesini emretti [35].

28-...... Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Bir gün bir kadın ke-harli dokunmuş bir bürde ile geldi.

Sehl, râvîsine:

— Sen bürde nedir bilir misin? diye sordu.

O da:

— Evet bilirim. Bürde, kenarında saçaklar bırakılarak dokunmuş bir semledir, dedi.

(Sehl devamla şöyle dedi:) O kadın:

— Yâ Rasûlallah! Bu bürdeyi ben kendi elimle dokudum, onu Sana giydireceğim! dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah o bürdeyi aldı, zâten kendisinin böyle bir bürdeye ihtiyâcı vardı. Sonra Rasûlullah bu bürde sırtında onun izârı olmuş hâlde bizim yanımıza çıktı. Oradaki topluluktan bir sa-hâbî bu bürdeye eliyle dokundu da:

— Yâ Rasûlallah! (Bu ne güzelmiş!) Bunu bana giydir! dedi. Rasûlullah:

— "Evet" buyurdu ve mecliste Allah'ın dilediği kadar oturdu. Sonra evine döndü, akabinde o bürdeyi sırtından çıkarıp dürdü. Sonra da onu isteyen adama gönderdi. Mecliste bulunan topluluk o zâta:

— Sen bunu iyi etmedin, Peygamber'in hiçbir isteyeni reddetmez olduğunu bildiğin hâlde bunu O'ndan istedin (Peygamber'in ise buna ihtiyâcı vardı), dediler.

Bunun üzerine o zât:

— Vallahi bu bürdeyi giymek için istemedim. Ben onu ancak öldüğüm gün benim kefenim olsun diye istedim, dedi.

Sehl: Hakîkaten bu bürde o zâtın kefeni oldu, demiştir [36].

29-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah(S)'tan işitim:

— "Ümmetimden öyle bir zümre cennete girer ki, onlar yetmiş bindir, yüzleri de ayın ışık saçması gibi ışık saçar" buyuruyordu.

Bu sırada Ukâşe ibn Mıhsan el-Esedî, üzerine kaplan derisi gibi çizgili bir semle kaldırarak:

— Yâ Rasûlallah! Beni de onlardan kılması için Allah'a duâ edi-ver! dedi.

Rasûlullah (S) da:

— "Yâ Allah! Bunu da onlardan kıl!" diye duâ etti.

Bundan sonra Ensâr'dan bir adam da ayağa kalktı ve:

— Yâ Rasûlallah! Beni de onlardan kılmasına Allah'a duâ edi-ver, dedi.

Rasûlullah:

— "Bu hususta Ukâşe senin önüne geçti" buyurdu [37].

30-.......Bize Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den; o da Enes'ten tahdîs etti.

Katâde dedi ki: Ben Enes'e:

— Peygamber(S)'e en sevimli olan elbise hangisi idi? diye sordum.

Enes:

— Hibere idi, dedi.

31-.......Enes ibn Mâlik (R): Peygamber(S)'e en sevimli elbise hibere (ve "Bürdü Yemânî" denilen çubuklu) elbise giymekti, de-mistir.

32-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân ibn Avf haber verdi. Ona da Peygamber'in zevcesi Âişe (R): Rasûlullah (S) vefat ettiğinde beyaz hıbre bürdü ile örtüldü, diye haber vermiştir [38].

19- Kısa Ve Hamîsa Denilen Örtüler Babı

33-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe haber verdi ki, Âişe ile İbn Abbâs (R), ikisi de şöyle demişlerdir: Rasûlullah (S) son hastalığında (çektiği zahmetten dolayi) yanında bulunan bir hamîsayı yüzüne

örter dururdu. Hamîsa kendisine sıkıntı verdikçe yine atıp yüzünü açardı. İşte o hâlde iken: "Allah'ın la'neti Yahûdîler'in ve Hnstiyanlar'in üzerine olsun. Onlar peygamberlerinin kabirlerini kendilerine mescidler edindiler" buyurdu ki, maksadı, onların yaptıklarından ümmeti sakındırmaktı [39].

34-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir defasında üstünde damgalar bulunan bir hamîsa içinde namaz kıldı. Namaz esnasında üstündeki damgalara bir göz atıp bakmıştı. Namazdan selâm verip çıkınca:

— "Benim şu hamîsamı Ebû Cehm'e (geri) götürün deAdiyy ibn Ka'b oğulları'ndan Ebû Cehm ibn Cehm ibn Huzeyfe ibn Gânim'în enbicâniyyesini bana getirin. Çünkü bu hamîsa, biraz önce beni namazımdan meşgul etti" buyurdu [40].

35-.......Bize Eyyûb, Humeyd ibn Hilâl'den tahdîs etti ki, Ebû Burde şöyle demiştir: Âişe (R) bize bir kisâ ve kaba bir izâr çıkardı da:

— Peygamber(S)'in ruhu işte bu ikisi içinde kabzolundu, dedi [41].

20- İştimâlıts-Sammâ Giyinişi Babı

36-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) mülâbeseden (el dokundurma alışverişinden), munâbezeden (birbirine atma suretiyle yapılan alışverişten) nehyetti. İki namazdan da nehy buyurdu: Fecr namazından sonra güneş doğuncaya kadar, ikindi namazından sonra da güneş batmcaya kadar namaz kılmaktan nehy buyurdu. Ve yine insanın bir tek elbise içinde avret yeri üzerinde onunla gök arasında elbiseden hiçbirşey olmayarak (yânı avret yerini örtmeyerek) ihtibâ etmesinden ve iştimâlu's-sammâ giyinişiyle libâsa bürün-mesinden nehy buyurdu [42].

37-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) iki türlü

giyinişten ve iki türlü alışverişten nehyetti. Alışverişte mulâme-seden ve munâbezeden nehyetti. Mulâmese, bir kimsenin gece veya gündüz eliyle diğer birinin kumaşına dokunmasıdır. Bu adam o kumaşı alt üst etmez, sâdece böyle el dokundurur. Munâbeze ise bir adamın kendi kumaşını diğer adama doğru atması ve diğer adamın da kendi kumaşını atmasıdır, ve bu atışma, kumaşa bakmaksızın ve aralarında bir rızâlaşma da olmaksızın onların zoraki alışverişleri olur.

İki türlü giyinişin biri iştimâlu's-sammâ'dır. "es-Sammâ", insanın sevbini, ihramını iki omuzundan biri üzerine koyması ve iki şıkkından birinin açılması, üzerinde hiçbir sevb bulunmamasıdır. Diğer giyiniş ise insamn büründüğü kumaştan bir parçasını ferci üzerinde bu-lundurmaksızm, oturur hâlde kendi kumaşıyle ihtibâ etmesi, yânî onu sarınıp bürünmesidir [43].

21- Bir Tek Kumaş İçinde Sarınıp Bürünmek Babı

38-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) iki türlü giyinişten (ihtibâ ve istimal giyinişlerinden) nehyetti. İnsanın, büründüğü kumaşın bir parçasını avret yeri üzerinde bulundurmaksızm bir tek kumaşa sarınıp bürünmesinden ve insanın iki şıkktan biri üzerinde birşey bulunmayarak bir tek kumaşla bürünmesinden nehyetti. Bir de mulâmese ve munâbeze sûretleriyle alışveriş yapmaktan nehyetti.

39-....... Bize İbn Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana İbn Şihâb, Ubeydullah ibn Abdillah'tan; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) iştimâlu's-sammâ giyinişinden ve insanın, ferci üzerinde birşey yokken bir tek kumaş içinde sarınıp bürünmesinden nehyetmiştir [44].

22- Damgalı Siyah Yün Kumaş Babı

40-.......Bize İshâk ibn Saîd, babası Saîd ibnu Fulân'dan -ki o Amr ibnu Saîd ibni'I-Âs'tır-; o da Hâlid ibnu Saîd'in kızı Ümmü Hâ-lid'den tahdîs etti ki, bu

kadın şöyle demiştir: Peygamber(S)'e birçok elbiseler getirilmişti. Bunların içinde bir küçük siyah yün kumaş vardı. Peygamber oradaki topluluğa:

— "Bu küçük siyah yün kumaşı kime giydirelim diye düşünürsünüz?" diye sordu.

Topluluk susup cevâb vermedi. Peygamber:

— "Ümmü Hâlid'i bana getirin!" buyurdu.

Bunun üzerine Ümmü Hâlid küçük bir kızını taşıyarak huzura getirildi. Peygamber o siyah yün kumaşı eline aldı da onu Ümmü Hâ-lid'e giydirdi. Ve:

— "Sen bunu sağlıkla eskit ve parçala!" buyurdu.

Hamîsa denilen bu yün kumaşta yeşil yâhud san damgalar vardı. Bundan sonra Peygamber (S):

— "Yâ Ümme Hâlid! Bu yün kumaşın alemi (yânî damgası) se-nehtir senektir!" buyurdu.

Bu "Senen" kelimesi Habeşçe olup, "Güzel" ma'nâsmadır [45].

41-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Annem Ümmü Suleym, kardeşim Abdullah ibn Ebî Talha'yı doğurduğu zaman bana:

— Yâ Enes! Şu oğlana bak! Sakın ona zarar verecek hiçbirşey isabet ettirmeden, Peygamber'in yanına götür, Peygamber onun damağını çiğnemle ovuşturur, dedi.

Bunun üzerine ben çocuğu Peygamber(S)'e getirdim. O sırada Peygamber bir hurmalık içinde bulunuyordu, üzerinde hureysiyye denilen yün kumaş vardı. Peygamber (S) fetih zamanında kendisine gelmiş olan yük develerim damgalamakla meşgul oluyordu [46].

23- Yeşil Elbiseler Babı

42-.......Bize Eyyûb es-Sahtıyânî, İkrime'den şöyle haber verdi:

Rifâa karısını (Temime bintu Vehb'i) boşadı. Sonra o kadınla Abdur-rahmân ibnu'z-Zubeyr el-Kurazî evlendi.

Âişe dedi ki: Bu kadının üzerinde yeşil bir baş örtüsü vardı. Ben Âişe'ye geldi de kocası Abdurrahmân'dan şikâyet edip derd yandı ve cildi üzerinde (döğmeden meydana gelmiş) yeşil bir lekeyi gösterdi. Nihayet Rasûlullah gelince -İkrime: Kadınlar, birbirlerine yardım ederler, dedi- Âişe:

— Yâ Rasûlallah! Ben mü'min kadınların karşılaşmakta oldukları böylesine meşakkat görmedim. Vallahi bu kadının cildi, üzerindeki örtüden daha yeşildir, dedi.

İkrime dedi ki: Kadının kocası, kadının Rasûlullah'a gidip şikâyet ettiğini işitti de, o da Peygamber'e geldi. Beraberinde başka kadından doğma iki oğlu da vardı. Karısı Temime:

— Vallahi (yâ Rasûlallah) benim ona karşı beni döğmesine sebeb olacak hiçbir günâhım yoktur. Ancak ondaki cinsiyet âleti şu elbise saçağı gibi gevşek olduğundan, benim şehvetimi gideremiyor, dedi ve elbisenin kenarında dokunmamış vaziyette sarkmakta olan bir saçağı tuttu (gevşekliği gösterdi).

Bunun üzerine kocası Abdurrahmân:

— Vallahi yalan söyledi yâ Rasûlallah! Muhakkak ki, ben onu deri silker gibi silkeliyorum {yânı cima kuvvetim kemâlindedir), fakat o benimle cinsî münâsebet yapmaktan çekiniyor, (eski kocası) Ri-fâa'yı istiyor! dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (S) kadına:

— "İş böyle ise, sen Rifâa'ya halâl olmazsın -yâhud: Sen ona elverişli olmazsın-; tâ bu kocan Abdurrahmân senin balağından ta-s dıncaya kadar!" buyurdu.

İkrime dedi ki: Rasûlullah, Abdurrahmân'm beraberindeki iki oğlana baktı da:

— "Bunlar senin oğulların mı?" diye sordu. Abdurrahmân:

— Evet, dedi.

Rasûlullah, kadına:

— "Kocanın iktidarsızlığından iddia edegeldiğin iddia işte bu-

dur! Allah'a yemin ederim ki, Abdurrahmân'm bu çocuklara benzerliği, karganın kargaya benzerliğinden daha açıktır!" buyurdu [47].

24- Beyaz Elbiseler Babı

43-....... Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R): Ben Uhud harbinde Peygamber(S)'in solunda ve sağında iki adam gördüm ki, üzerlerinde beyaz elbiseler vardı. Bu iki kişiyi ben Uhud harbinden önce de sonra da görmedim, demiştir [48].

44-.......Ebû'l-Esved ed-Dîlî tahdîs etmiştir. Ona da Ebû Zerr (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Ben bir kerresinde Peygamber(S)'e ziyarete geldim; O, üzerinde beyaz bir elbise olduğu hâlde uyuyordu. (Döndüm) sonra yine geldim. Bu defa uyanmıştı. Peygamber:

— "Lö ilahe ille'llâh deyip de sonra bu ikrar ve îmân üzerine vefat eden her kul muhakkak cennete girecektir!" buyurdu.

Ben:

— O kul zina etse, hırsızlık yapsa da mı? diye sordum.

O:

— "Zina etse de, hırsızlık yapsa da girecektir" buyurdu. Ben:

— Zina etse de, hırsızlık yapsa da mı? diye tekrar sordum. O:

— "Zina etse de, hırsızlık yapsa da!" buyurdu. Ben (üçüncü defa):

— Zina etse de, hırsızlık yapsa da mı? diye sordum. Peygamber:

— "Evet, Ebû Zerr'in burnu toprakta sürünmesine rağmen o kul zina etse de, hırsızlık yapsa da (cennete girecektir)/" buyurdu.

Râvî Ebû'l-Esved: Ebû Zerr bu hadîsi her rivayet ettiğinde: "Ebû Zerr'in burnu

toprakta sürünmesine rağmen" sözünü söylerdi, dedi.

Ebû Abdillah el-Buhârî: Peygamber'in söylediği bu "Lâ ilahe ille'Hâh diyen her kul..." sözü, ancak ölüm sırasında yâhud daha önceden günâhlardan tevbe edip bunlara pişman olduğu ve "La. ilahe Hle'Hâh" dediği zaman mağfiret olunur da cennete girdirilir, dedi [49].

25- Erkeklerin İpek Elbise Giymesi Ve İpek Yaygı Edinmelerinin Hükmü); Erkekler İçin Kullanılması Caiz Olacak İpek Mikdârı(Nı Beyân) Bâb1

45-.......Bize Şu'be tahdîs etti. Bize Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Usmân en-Nehdî'den işittim, şöyle dedi: Biz (Cezire fetihlerinde Umer'in kumandanı olan) Utbe ibnu Ferkad'ın maiyye-tinde Ezrabîcân'da bulunurken bize Umer ibnu'l-Hattâb'm mektubu geldi (içinde şu da vardı): Rasûlullah (S) hâlis ipek elbise giymekten nehyetmiştir. Yalnız baş parmağı yanındaki iki parrnağıyle (şehâdet ve orta parmaklanyle) işaret ederek: "Şu kadarı müstesna" demiştir.

Râvî Ebû Usmân en-Nehdî: Bizim bildiğimize göre, Rasûlullah bu işaretiyle (libâsın iki parmak mikdân ipek) alâmetlerini kasdet-mektedir, demiştir.

46-.......Bize Âsim tahdîs etti ki, Ebû Usmân en-Nehdî şöyle demiştir: Bizler, Ezrabîcân'da bulunduğumuz sırada Umer bize mek-tûb yazdı (içinde şu hadîs de vardı): Peygamber (S) ipek elbise giymekten nehyetmiştir. Ancak şu kadarı müstesnadır: Peygamber bize parmaklarını dizip gösterdi.

Râvî Zuheyr, orta parmak ile şehâdet parmağını dikip göstermiştir.

47-....... Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân, et-Teymî Süleyman ibn Tarhân'dan tahdîs etti ki, Ebû Usmân en-Nehdî şöyle demiştir: Bizler (Ezrabîcân'da) Utbe ibn Ferkad'ın maiyyetinde idik. Umer (R), kumandan Utbe'ye şunu yazdı: Peygamber (S): "Dünyâda hâlis ipek giyilmez,' giyilirse âhirette ondan birşey giyilmez" buyurdu [50].

48-.......Bize babam Süleyman et-Teymî tahdîs etti. Bize Ebû Usmân tahdîs etti ve Ebû Usmân müsebbiha ve orta parmaklanyle işaret edip gösterdi [51].

49-.......Abdurrahmân ibn Ebî Leylâ şöyle demiştir: Huzeyfe Medâin şehrinde idi, içmek için su istedi. Ona Dihkaan, yânî oranın büyük bir adamı gümüş bir kap içinde su getirdi. Huzeyfe bardağı alıp sahibine fırlattı. Ve:

— Ben bunu ona ilk defa atmadım. Şu kadar ki, ben onu gümüş bardakla su vermekten nehyetmiştim, fakat o bundan vazgeçmedi.

Rasûlullah (S): "Altın, gümüş, ipek, dîbâc; bunlar dünyâda onlara âid zînet, âhirette ise sizindir" buyurdu, dedi [52]

50-.......Bize Şu'be tahdîs etti. Bize Abdulazîz ibnu Suheyb tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn MâhVten işittim. Şu'be dedi ki: Ben Abdulazîz ibn Suheyb'e:

— Enes bunu Peygamber(S)'den mi rivayet etti? diye sordum. Abdulazîz şiddetli olarak:

— Peygamber(S)'den: "Her kim dünyâda hâlis ipeği giyerse, âhirette onu asla giyemeyecektir" buyurdu, dedi.

51-.......Bize Hammâd ibn Zeyd tahdîs etti. Sabit el-Bunânî şöyle demiştir: Ben Abdullah ibnu'z-Zubeyr'den işittim, hutbe yaparken Mu-hammed (S): "Her kim ipeği dünyâda giyerse, onu âhirette giymez" buyurdu, diyordu.

52-.......Bize Şu'be haber verdi ki, Ebû Zubyân Halîfe ibn Ka'b şöyle demiştir: Ben Abdullah ibnu'z-Zubeyr'den işittim, şöyle diyordu: Ben Umer ibnu'l-Hattâb'dan işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S): "Her kim dünyâda hâlis ipek giyerse, onu âhireîte giymez" buyurdu.

(Buhârî dedi ki:) Ve bize Ebû Ma'mer söyledi: Bize Abdu'l-vâris, Yezîd ed-Dab'î'den tahdîs etti. Abdullah el-Adevî'nin kızı Muâze şöyle demiştir: Bana

Abdullah ibnu'z-Zubeyr*in kızı Ümmü Amr haber verip şöyle dedi: Ben Abdullah ibnu'z-Zubeyr'den işittim, o da Umer'-den işitti; Umer de Peygamber(S)'den işitti.

53-.......Bize Alî ibnu'l-Mübârek, Yahya ibn Ebî Kesîr'den tahdîs etti. îmrân ibnu Hıttân şöyle demiştir: Ben Âişe'ye ipekten sordum. Âişe:

— İbn Abbâs'a git, ona sor, dedi.

İmrân dedi ki: Ben İbn Abbâs'a gidip ona da sordum. O da bana: :

— İbn Umer'e sor, dedi.

îmrân dedi ki: Ben de gidip İbn Umer'e sordum. İbn Umer şöyle dedi:

— Bana Ebû Hafs, yânı Umer ibnu'l-Hattâb haber verdi ki, Rasulullah (S): "Dünyâda ipeği ancak, âhirette nasibi olmayan kimse giyer! “ buyurmuştur.

— Ebû Hafs doğru söyledi, Rasûlullah üzerine yalan söylemedi, dedim.

Abdullah ibnu Recâ da şöyle dedi: Bize Cerîr, Yahya'dan tahdîs etti: Bana İmrân tahdîs edip, bu hadîsi senediyle anlattı [53].

26- İpek Kumaşı Giymeksîzin Eliyle Dokunan Kimse Bâbî

İpek kumaşa dokunmak hakkında ez-ZubeydFden; o da ez-Zuhrî'den; o da Enes'ten; o da Peygamber (S)'den olmak üzere bir hadîs rivayet ediliyor [54].

54-....... el-Berâ' ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber'e bir ipek kumaş hediye edildi de bizler hemen ona ellerimizle dokunmaya ve onun güzelliğine hayret etmeye başladık. Bunun üzerine Peygam ber (S):

— "Sizler buna hayret mi ediyorsunuz?" buyurdu. Biz:

— Evet (çok beğendik), dedik. Peygamber:

— "Sa'd ibn Muâz'ın cennetteki mendilleri bundan daha hayırlıdır!" buyurdu [55].

27- İpek Yaygı Edinme(Nin Hükmü) Babı

Abîde ibn Artır es-Selmânî: İpek yaygı edinmek, giyilmesi gibidir, demiştir [56]

55-.......Cerîr ibn Hazım tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Yesâr ibn Ebî Necîh'ten işittim; o da Mucâhid'den; o da Abdurrahmân ib-nu Ebî Leylâ'dan ki, Huzeyfe (R): Peygamber (S) bizleri altın ve gümüş kaplardan içmemizi, bu kaplar içinde yemek yememizi nehyetti ve yine harîr ve dîbâc denilen hâlis ipek kumaşları giymekten ve bunların üzerine oturmamızdan da nehyetti, demiştir [57].

28- Kassî (Denilen İpek Kumaş) Giymek Babı

Asım ibn Kuleyb, Ebû Burde'den söyledi ki, o şöyle demiştir: Ben Alî ibn Ebî Tâlib'e: "el-Kassıyye" nedir? diye sordum. Alî: O bize Şam'dan yâhud Mısır'dan gelen ipek kumaşlardır ki, bunlar bâzı yeri dokunup, bâzı yeri bırakılarak kaburga kemikleri tarzında aralık aralık dokunmuşlardır. Bunlarda ipek vardır ve yine bunlarda turunç gibi yol yol kalın çitâreler vardır. "el-Miysere"(yânî eyer, semer ve palan minderleri) ise '[', kadınların kocaları için yapmakta oldukları kadifeler gibi şeylerdir; onları sarartırlar -yâhud: Onları ". semerlerin üzerlerine koymak için suffa gibi yaparlar-, dedi [58].

Cerîr ibn Abdilhamîd de Yezîd ibn Ebî Ziyâd'dan « aldığı hadîsinde şöyle demiştir: "el-Kassıyye", kaburga ', kemikleri gibi yol yol dokunmuş kumaşlardır ki, .- bunlar Mısır'dan getirilir, içlerinde has ipek vardır. "el-Miysere" ise yaban hayvanların derileridir. Ebû Abdillah el-Buhârî: Rivayeti

zikredilen bu Asım ibn Kuleyb'in rivayetinin yollan daha çok ve "Miysere"nin tefsîrinde (Cerîr'in canavar postlarıdır şeklindeki tefsirinden) daha sahihtir, dedi [59].

56-.......Buradaki senedde de el-Berâ' ibnÂzib (R): Peygamber (S) bizleri kırmızı ipek altlıklardan ve kassî denilen ipekli kumaştan nehyetti, demiştir [60].

29- Kaşıntılı Hastalık Sebebiyle Erkeklere İpekli Kumaştan Kullanmalarına Ruhsat Verilmesi Babı

57-.......Bize Şu'be, Katâde'den haber verdi ki, Enes (R): Peygamber (S) Zubeyr ibnu'l-Avvâm ile Abdurrahmân ibn Avf'a (bir seferde) bedenlerinde uyuz hastalığı meydana geldiği için, ipekli gömlekler giymelerine ruhsat verdi, demiştir [61].

30- Kadınlar İçin İpek Elbise (Kullanmanın Cevazı) Babı

58-.......Alî ibn Ebî Tâlib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bana hulletu siyerâ denilen yol yol sarı kalemli dokunmuş ipek kumaştan bir takım elbise giydirdi. Müteakiben ben o elbiseyi giyerek dışarı çıktığımda, Peygamber'in yüzünde öfke eseri gördüm. Bunun üzerine ben o takımı kadınlarım arasında yarıp bölüştürdüm [62].

59-.......Abdullah ibn Umer'den (şöyle demiştir): Umer ibnu'l-Hattâb satılmakta olan hulletu siyerâ ipek bir takım elbise gördü de:

— Yâ Rasûlallah! Keski bunu satın alsan da Sana geldikleri zaman elçiler için ve cumua günleri giysen! dedi.

Peygamber (S):

— "Bunu ancak âhiretten nasibi olmayan kimse giyer!" buyurdu. Bundan bir müddet sonra (bunun gibi birçok hülleler geldi de)

Peygamber, Umer'e ipekten bir takım elbise gönderdi ve o hülleyi ona hediye etti. Bunun üzerine Umer:

— (Yâ Rasûlallah!) Bunu bana verdin. Hâlbuki ben Sen'den bu ipekli kumaş hakkında daha Önce söylediğin sözleri söylerken işitmi-şimdir, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Ben bunu sana (giymen için değil) ancak satman yâhud başka birisine (yânî bir kadına) giydirmen için göndermişimdir" buyurdu [63].

60-....... ez-Zuhrî Muhammed ibn Müslim: Enes ibn Mâlik (R) bana Rasûlullah'ın kızı Ümmü Kulsüm aleyhâ's-selâm'ın üzerinde ipek bir siyerâ bürdü gördüğünü haber verdi, demiştir [64].

31- Peygamberdin Elbiselerden Ve Yaygılardan (Herhangibir Sınıf Üzerine Kısaltma Ve Darlık Yapmayıp) Dâima Genişlik Gösterir Olduğu Babı [65]

61-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, Yahya ibn Saîd'den; o da Ubeyd ibn Huneyn'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben Umer'e, Peygamber(S)'e karşı birbirine yardım etmiş olan (et-Tahrîm: 4) o iki kadının kim olduğunu sormak isteyerek bir sene bekledim. Ben onun heybetinden korkuyordum. Nihayet bir gün bir konak yerinde bineğinden indi ve hacetini yerine getirmek için erâk ağaçlarının içine girdi. Oradan çıkınca ben bunu kendisine sordum.

— O iki kadın Âişe ve Hafsa'dır, dedi de sonra şöyle devam etti:

— Bizler Câhiliyet devrinde kadınları birşey saymazdık. Nihayet İslâm Dînî gelip de Allah onları ("Onlarla iyi geçinin" -en Nisa: ıs-diye) zikredince, bizler Allah'ın onları zikretmesiyle onları işlerimizden hiçbirine girdirmeksizin, üzerimizde onlar için hakk olduğunu düşündük. Bir gün benimle zevcem

arasında bir söz oldu da kadın bana karşı sert konuştu. Bunun üzerine ben ona:

— Şübhesiz senin yerin şurasıdır, yânı senin bana karşı sert konuşacak cür'etin mi var? dedim.

Kadın:

— Sen bana bunu söylüyorsun. Hâlbuki senin kızın Peygamber'e ezâ veriyor, dedi.

Akabinde ben Hafsa'ya geldim de ona:

— Ben seni Allah'a ve Rasûlü'ne âsî olmandan sakındırıyorum, dedim.

Ve Peygamber'e ezası hususunda başkalarından evvel ona bu öğüdü verdim. Akabinde Ümmü Seleme'ye gittim, ona da Hafsa'ya söylediğim tarzda söyledim. Ümmü Seleme:

— Sana hayret ediyorum yâ Umer! Bizim işlerimize girdin, hiç-birşey kalmadı da şimdi Rasûlullah ile zevceleri arasına girmen mi kaldı? dedi ve bunu tekrar tekrar söyledi.

Ensâr'dan bir komşu adam vardı. O Rasûlullah'tan kaybolduğu, O'nun meclisinde bulunmadığı zaman ben Rasûlullah'm yanında bulunurdum ve ona olan şeylerin haberini getirirdim. Ben Rasûlullah'm meclisinde bulunamadığım zaman o hazır bulunup, Ra-sûlullah'tan (vahy ve benzeri) olan şeyleri bana getirirdi. O sıralarda Rasûlullah'm etrafında bulunan melik ve başkan gibi kimseler hep ' Rasûlullah için doğrulmuş düzelmişlerdi. Düzelmedik yalnız Şam'daki Gassân Meliki kalmıştı. İşte biz Gassân Meliki'nin bize gelip saldırmasından korkar dururduk. Derken bir gün Ensârî komşumun geldiğini hissettim. O:

— Şu muhakkak ki bir iş meydana gelmiştir! diyordu. Ben de ona:

— Nedir o? Gassânî mi geldi? dedim. Ensârî:

— Bundan daha büyük bir iş! Rasûlullah kadınlarını boşamış! dedi.

Akabinde ben geldim, bir de gördüm ki, kadınların hücrelerinin hepsinden bir ağlama var! Peygamber ise birkaç basamakla çıkılır meş-rubesine (şerbetlik denilen sekili hücresine) çıkmış, kapısının önünde de siyah uşağı duruyor. Ben ona vardım da:

— Benim için içeri girmeye izin isteyiver! dedim. Peygamber bana izin verdi, yanına girdim. Bir de gördüm ki,

Peygamber bir hasır üzerinde bulunuyordu. Üzerine yattığı hasır yan tarafında izler yapmıştı. Başının altında içi lif dolu meşin bir yastık vardı. İçeride asılmış birkaç tane tabaklanmamış hayvan derisi ile deri tabaklamakta kullanılan bir mikdâr karaz ağacı yaprağı vardı. Ben Rasûlullah'a, Hafsa ile Ümmü Seleme'ye söylediklerimi ve Ümmü Seleme'nin bana yaptığı reddiyeyi zikrettim. Rasûlullah güldü. Kendi o yüksek oda içinde yirmidokuz gece ikaamet etti, sonra oradan ailelerinin yanma indi [66].

62-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Haris kızı Hind haber verdi ki, Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) geceden bir vakitte uyandı da şöyle diyordu:

— "Lâ ilahe ille'llâh! Bu gece ne fitneler indirildi! Ve ne hazîneler de indirildi! Hücrelerin sahibeleri olan kadınları (yânı mü'min-lerin analarını) kim uyandırır? Dünyâda nice giyinik kadınlar vardır ki, kıyamet gününde çıplaktırlar!"

ez-Zuhrî: Bu Hind'in geniş elbisesinin iki yeninde, parmaklarının arasında birçok düğmeleri vardı, demiştir [67].

32- Yeni Bir Elbise Giyen Kimseye Yapılacak Duâ Babı

63-.......Hâlid ibn Saîd'in kızı Hâlid ibnu'z-Zubeyr'in anası şöyle demiştir: Rasûlullah'a birçok elbiseler getirilmişti. Bunların içinde siyah bir yün elbise vardı. Rasûlullah (S):

— "Bu siyah yün kumaşı kime giydirelim dersiniz?" buyurdu. Oradaki topluluk susturuldu. Rasûlullah:

— "Bana Ümmü Hâlid'i getirin!" buyurdu.

Bunun üzerine ben Peygamber'in yanına getirildim de Peygamber kendi eliyle

onu giydirdi. Ve iki kerre:

— "(Kızım bunu sağlıkla) eskit parçala!" diye duâ etti. Peygamber o yün kumaşın damgalarına bakmaya ve eliyle bana işaret ederek:

— "Yâ Ümme Hâlid, bu senadır (yânî güzeldir)/" demeye başladı.

"Sena" kelimesi Habeş dilinde "Güzel" demektir.

Râvî İshâk ibn Saîd: Bana ehlimden bir kadın "Hamîsa" denilen bu yünlü kumaşı Ümmü Hâlid'in üstünde gördüğünü haber verdi, demiştir [68].

33- Erkekler İçin Zağferân Sürünme(Nîn Nehyi) Babı

64-.......Bize Abdulvâris, Abdulazîz ibn Suheyb'den tahdîs etti ki, Enes (R): Peygamber (S) erkeğin zağferân sürünmesini nehyetti, demiştir [69].

34- Zağferân Bitkisiyle Boyanmış Elbise(Nin Hükmü) Babı

65-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Abdullah ibn Dinar'dan tahdîs etti ki, İbn Umer (R): Peygamber (S) ihrama giren kimsenin vers bitkisiyle yâhud zağferân bitkisiyle boyanmış elbise giymesini neh-yetti, demiştir [70].

35- Kırmızı Elbise Babı

66-....... Bize Şu'be, Ebû İshâk'tan tahdîs etti. O da el-Berâ(R)'dan şöyle derken işitmiştir: Peygamber (S) uzunla kısa boy arası orta boyda yaratılmıştı. Ben O'nu bir kerresinde kırmızı bir elbise içinde görmüştüm ki, ben O'ndan daha güzel bkşey görmedim [71].

36- Kırmızı İpek Altlık Bâbır

67-.......el-Berâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bizlere yedi şeyi işlememizi emretti: Hasta ziyaretine gitmeyi, cenaze arkasından gitmeyi, aksırana duâ etmeyi... Yine Peygamber bizleri harîr, dîbâc, kassî ve istebrak denilen ipekli kumaşlar giymekten ve kırmızı ipek altlıklar (yâhud üstlükler) kullanmaktan da nehyetti [72].

37-Tabaklanmış Ve Tabaklanmamış Derilerden Yapılan Ayakkabılar (Giyilmesi) Babı [73]

68-.......Ebû Seleme Saîd el-Ezdî şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik(R)'e:

— Peygamber (S) ayağındaki iki ayakkabı ile namaz kılar mıydı? diye sordum.

Enes:

— Evet (kılardı), diye cevâb verdi [74].

69-....... Ubeyd ibn Cureyc, Abdullah ibn Umer(R)'e:

— Arkadaşlarından hiçbirini yapar görmediğim dört şeyi, seni yapıyor görüyorum? dedi.

İbn Umer:

— Nedir onlar? Yâ Ubeydallah ibne Cureyc! dedi. İbn Cureyc:

— Seni görüyorum ki, sen Ka'be'nin rükünlerinden el-Haceru'I-Esved ileer-Rüknü'l-Yemânî'den başkasına el sürmüyorsun. Seni görüyorum ki, tabaklanmış deriden yapılmış ayakkabılar giyiyorsun. Seni görüyorum ki, sarı boya kullanıyorsun. Bir de görüyorum, Mekke'de bulunduğun zaman insanlar zu'1-hicce'nin hilâlini gördüklerinde yüksek sesle telbiyeye başladıkları hâlde, sen

terviye yânı sekizinci gün girmedikçe telbiyeye başlamıyorsun, demiş.

Bunun üzerine Abdullah ibn Umer de ona hitaben şöyle demiştir:

— Ka'be'nin rükünlerine gelince, ben Rasûlullah'ın el-Hacerü'l-Esved ile er-Rüknü'1-Yemânî'den başkasına el sürdüğünü görmedim. Tabaklanmış deriden ayakkabılara gelince, ben Rasûlullah'ın üzeri kılsız (deriden yapılmış) ayakkabılar giyip ayağı içinde iken abdest aldığını gördüm. Onun için ben onları giymeyi severim. Sarı boyaya gelince, Rasûlullah'ın sarı boya ile (elbisesini veya sakalını) boyadığını gördüm. Ben de onun için o boya ile boyamayı severim. Telbiye okumaya gelince, ben RasûIulIah(S)'ıh binek hayvanı Mekke'den Minâ'ya doğru yönelip hareket etmedikçe telbiye ettiğini görmedim [75].

70-.......ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ihrama giren kimsenin zağferânla yâhud vers bitkisiyle boyanmış elbise giymesini nehyetti ve: "İki na'l bulamayan huffeyn giysin ve onları topuklarının altından kessin" buyurdu.

71-.......İbn Abbâs (R): Peygamber (S): "îzârı olmayan kimse don giysin; iki na 7/ olmayan kimse de huffeyn, yâni iki mest giysin " buyurdu, demiştir [76].

38- Bâb: (Kadın, Erkek) Giymeye Sağ İf Ayakkabı İle Başlar

72-.......Âişe (R): Peygamber (S) abdest almakta, saçını sakalanı taramakta, ayakkabı giymekte sağdan başlamayı severdi, demiştir [77].

39- Bâb: İnsan Evvelâ Sol Ayakkabıyı Çıkarır

73-.......el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Sizin biriniz ayakkabısını giyeceği zaman sağ ayağı ile başlasın; çıkaracağı zaman da sol ayağıyle çıkarmaya başlasın! Bu suretle sağ

ayak, giyilen iki ayağın evveli; çıkarılan iki ayağın da sonu olsun!"

40- Bâb: İnsan Bir Tek Ayakkabı İle Yürümez

74-.......el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Sakın sizin biriniz bir tek ayakkabı ile yürümesin! Ya ikisini beraber çıkarsın (çıplak ayakla yürüsün) yâhud ikisini de beraberce giysin!" buyurmuştur [78].

41- Bir Ayakkabında İki Tasma Olur Ve Geniş Bir Tasmayı Da Câîz Gören Kimse Babı

75-.......Bize Katâde, Enes ibn Mâlik(R)'ten: Peygamber(S)'in ayakkabısının iki tasması vardı, diye tahdîs etti.

76-.......Bize İsâ ibn Tahmân haber verip şöyle dedi: Enes ibn Mâlik (R) bize iki ayakkabı çıkardı ki, bunlardan herbirinin iki tasması vardı. Sabit el-Bunânî:

— Bunlar, Peygamber(S)'in ayakkabılarıdır, dedi [79].

42- (Tabaklanıp Boyanmış) Deriden Kırmızı Çâtmr Bâbi

77-.......Ebû Cuhayfe (Vehb ibn Abdillah es-Suvâî-R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'in yanına geldim. Kendisi o sırada kızıl sahtiyandan yapılmış kırmızı bir çadır içinde bulunuyordu. Bilâl'i de gördüm ki, Peygamber'in abdest suyunu alıp getirdi, insanlar o ab-dest suyunu almaya koşuşuyorlardı. O sudan her kimin eline birşey geçti ise (teberrük için) üzerine sürdü. Ele geçiremeyen ise arkadaşının elindeki ıslaklıktan aldı [80].

78-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik (R) haber verip Peygamber (S) Ensâr'a haber gönderdi de, onları deriden yapılmış bir çadır içinde topladı, dedi [81].

43- Hasır Ve Benzeri Yaygılar Üzerine Oturmak Babı

79-.......Bize Mu'temir, Ubeydullah'tan; o da Saîd ibn Ebî Saîd'den; o da Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan; o da Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) geceleyin hasırdan bir hücre edinir, namaz kılar, gündüzleyin onu yere yayar ve üzerine otururdu. Peygamber böyle nafile namazı kılarken insanlar O'nun namazına uyup namaz kılmaya başladılar, nihayet insanlar çoğaldılar. Bunun üzerine Peygamber yüzünü insanlara döndürdü de:

— "Ey insanlar, amellerden gücünüzün yetişebileceği mikdârı atınız. Çünkü Allah, sizler ibâdetten usanıp bezmedikçe sevâb vermekten bıkmaz- Ve şübhesiz A ilah 'a göre amellerin en sevimli olanı, az olsa bile devamlı olanıdır!" buyurdu [82].

44- (Yakaları Ve Yenleri) Alttn Düğmelerle Bağlanmış Elbise Babı

Ve el-Leys şöyle dedi:

Bana Abdullah ibnu Muleyke, Mısver ibn Mahrame'den tahdîs etti ki, babası Mahrame ona:

— Ey oğulcuğum! Peygamber'e bir çok kaftanlar geldiği, O'nun da bunları taksim ediyor olduğu haberi

bana ulaştı. Haydi Peygamberin yanına beraber gidelim, demiştir. ,

Mısver dedi ki: Bunun üzerine biz gittik ve Peygamber'i evinde bulduk. Babam bana:

— Ey oğulcuğum! Peygamber'i bana çağır! dedi.

Ben Peygamber'i çağırmayı ağır buldum da Rasûlullah'ı senin yanına mı çağırayım? dedim.

Babam tekrar bana:

— Ey oğulcuğum! (Haydi çağır!) Çünkü O bir cebbar değildir, dedi.

Bunun üzerine ben Rasûlullah(S)'i çağırdım.

Rasûlullah, omuzlarında altın düğmelerle düğmelenip sağlamlaştırılmış dîbâcdan bir kaftan olduğu hâlde dışarı çıktı ve:

— "Yâ Mahrame! Bu, senin için saklamış olduğum kaftandır!" buyurdu da, o kaftanı Mahrame'ye verdi [83].

45- Altın Yüzükler (Takmanın Hükmüm Beyân) Babı

80-.......Bize Eş'as ibn Suleym tahdîs edip şöyle dedi: Ben Muâviye ibn Suveyd ibn Mukarrin'den işittim, şöyle dedi: Ben el-Berâ ibn Âzib'den işittim. Allah ikisinden de razı olsun, şöyle diyordu: Peygamber (S) bizleri yedi şeyi işlemekten nehyetti: Altın yüzük takmaktan -râvî: Yâhud altın halka takmaktan, dedi-, harîr, istebrak, dîbâc denilen ipekli kumaşları kullanmaktan, kırmızı ipek altlık kullanmaktan, kassî denilen ipekli kumaşı kullanmaktan ve gümüş kaplar kullanmaktan nehyetti. Yine Peygamber bize şu yedi şeyi işlememizi emretti: Hasta ziyareti yapmayı, cenazelerin ardından gitmeyi, aksı-rana -{"YerhamukeHlâhu = Allah sana merhamet eylesin!" diye)-duâ etmeyi, verilen selâmı alıp karşılamayı, da'vet edene icabet etmeyi, yemîn edenin yeminini kabul etmeyi ve zulme uğramışa yardım etmeyi emreyledi [84].

81-.......Bize Şu'be, Katâde'den; o daNadr ibnEnes'ten; o da Beşîr ibn Nehîk'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) altın yüzük takınmadan nehyetmiştir.

82-.......Ubeydullah tahdîs edip şöyle dedi: Bana Nâfı', Abdullah ibn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) evvelâ altından bir mühür yüzük edindi. Bunu takındığı zaman yazılı kaşını avucunun içine alırdı. Rasülullah'ın elinde bunu görünce insanlar da altın yüzük edinmeye giriştiler. Bunun üzerine Rasûlullah kendi altın mühür yüzüğünü attı ve gümüşten bir mühür yüzük edindi [85].

46- Gümüş Yüzük Takma(Nın Cevazı) Babı

83-.......Bize Ubeydullah, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) evvelâ altından bir mühür yüzük edindi. Onu takındığı zaman yazılı kaşım avucunun içine gelen tarafa kordu. Rasûlullah bu mühür yüzüğün kaşına "Muhammedun Rasûlul-lâhi = Muhammed Allah'ın elçisidir" cümlesini nakşettir misti. İnsanlar da O'nun gibi yüzük edindiler. Rasûlullah halkın da altın yüzükler edinmiş olduklarını görünce kendi altın mühür yüzüğünü çıkarıp attı ve:

— "Ben bu altın mühür yüzüğü ebediyyen takınmam" buyurdu.

Bundan sonra gümüşten bir mühür yüzük edindi. İnsanlar da gümüşten yüzükler edindiler.

İbn Umer: Bu gümüşten mühür yüzüğü Peygamber'den sonra Ebû Bekr, sonra Umer, sonra Usmân taktı. Nihayet Usmân'ın elinden Erîs Kuyusu'nun içine düştü, demiştir [86].

47-Bâb:

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir.)

84-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) altından bir mühür yüzük takardı. Bir gün onu çıkarıp attı da:

— "Ben bunu ebediyyen takmam!" buyurdu.

Bunun üzerine parmaklarına altın yüzük takmış olan insanlar da kendi yüzüklerini çıkarıp attılar [87].

85-.......Bize el-Leys, Yûnus'tan tahdîs etti ki, İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etti ki, kendisi bir gün Ra-sûluilah'ın elinde gümüşten.yapılmış bir mühür yüzük gördü.

(Enes dedi ki:) Bundan sonra bunu gören insanlar da kendilerine gümüşten yüzükler yaptırıp bunları parmaklarına taktılar. Bunun üzerine Rasûlullah (S) kendi parmağındaki mühür yüzüğünü çıkarıp attı. Akabinde insanlar da parmaklarındaki yüzükleri çıkarıp attılar [88].

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den (yakın lafızlarla) rivayet etmekte Yûnus'a İbrâhîm ibn Sa'd, Ziyâd, Şuayb ibn Ebî Hamza mutâbaat ettiler.

İbnu Musâfir, ez-Zuhrî'den yaptığı rivayetinde "Enes gümüşten bir yüzük gösterdi" şeklinde söylemiştir.

48- Mühür Yüzüğün Kaşı Babı

86-.......Bize Humeyd et-TavîI haber verip şöyle dedi: Enes ibn Mâlik'e:

— Peygamber (S) bir mühür yüzük edindi mi? diye soruldu. Enes şöyle dedi:

— Peygamber (S) bir gece yatsı namazını gece yarısına kadar geciktirdi. Namazı kıldırdıktan sonra yüzünü bize yöneltti. O zamanki Peygamber'in gümüş mühür yüzüğünün parıltısı hâlâ gözümün önündedir. Peygamber: "(Bu saatte) insanlar namaz kılıp uyumuşlardır. Sizler ise namazı beklemekte bulunduğunuz müddetçe hep devamlı namaz içinde olmaktasınız" buyurdu [89].

87-.......Bize Mu'temir haber verip şöyle dedi: Ben Humeyd'den işittim; o Enes ibn Mâlik(R)'ten, Peygamber(S)'in mühür yüzüğü gümüştendi, onun kaşı

da gümüştendi, dediğini tahdîs ediyordu.

Yahya ibn Eyyûb şöyle dedi: Bana Humeyd tahdîs etti ki, kendisi Enes'ten işitmiştir; o da Peygamber'den [90].

49- Demir Yüzük Babı

88-.......Bize Abdulazîz, babası Ebû Hâzim'dan tahdîs etti ki, Ebû Hazım da Sehl ibn Sa'd(R)'dan şöyle derken işitmiştir: Peygamr ber(S)'e bir kadın geldi de:

— Ben kendimi Sana hibe etmeye (kadınlık kıymetimi mehırsiz bağışlamaya) geldim, dedi ve uzun zaman ayakta dikildi.

Peygamber ona baktı ve başını indirdi. Kadının ayakta durması uzayınca, orada hazır bulunanlardan bir adam:

— Eğer bu kadına Sen'in için bir hacet yoksa, onu benimle evlendir! dedi.

Peygamber ona:

— "Yanında kadına mehr vereceğin birşey var mı?" buyurdu.

— Hayır yok! dedi.

Peygamber:

— "Ona mehr verecek birşey bak araştır!" buyurdu.

Bunun üzerine o zât gitti, sonra dönüp geldi de: • — Vallahi hiçbirşey bulamadım! dedi. Peygamber yine:

— "Git araştır! Velev ki demirden bir yüzük olsun bul!" buyurdu. .-h Adam yine gitti, sonra dönüp geldi ve yine:

— Hayır vallahi, demirden bir yüzük bile bulamadım! dedi.

Bu fakîr adamın belinden aşağısını örten bir tek izârı vardı, vücûdunun üst tarafını örtecek bir ridâsı bile yoktu. Böyle iken adam:

— Ben kadına bu izârımı mehr olarak veririm, dedi. Peygamber:

— "Senin izârın; eğer onu kadın giyerse, ondan senin üzerinde hiçbirşey kalmaz; eğer sen giyersen, kadının üzerinde ondan birşey bulunmaz!" buyurdu.

Bunun üzerine adam geri çekildi de oturdu. Peygamber sonra onu dönüp giderken gördü de, onun çağırıl-masmı emretti. Çağırıldı. Peygamber ona:

— "Kur'ân'dan ezberinde ne var?" diye sordu. v O zât:

— Ezberimde şu sûre var, şu sûre var! diye birtakım sûreleri saydı.

Peygamber:

— "Kur'ân'dan ezberindeki sûrelere mukaabil seni bu kadına mâlik kıldım!" buyurdu [91].

50- Mühür Yüzüğün Nakşı (Ve Keyfiyeti) Babı

89-.......Bize Saîd ibn Ebû Arûbe, Katâde'den; o da Enes ibn

Mâlik(R)'ten şöyle tahdîs etti. Peygamber (S) birçok kimselere yâ-hud yabancılardan birtakım insanlara mektûb yazmak istedi. Sahâ-bîler tarafından kendisine:

— Onlar (yânî Rûm'dan,Acem'den, Habeş'ten muhâtab olanlar) üzeri mühürlü olmadıkça hiçbir mektûb kabul etmezler, denildi.

Bunun üzerine Peygamber, nakşı "Muhammedun Rasûlullah" olan, gümüşten bir mühür yüzük edindi. Şimdi bile Peygamber'in parmağında yâhud elinde o mühür yüzüğün parıldaması sanki karşımda gibidir.

90-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) gümüşten bir mühür yüzük edindi. Bu, hayâtında O'nun elinde kaldı. Sonra O'nun vefatının ardından Ebû Bekr'in elinde oldu. Sonra onun ölümünün ardından Umer'in elinde oldu. Sonra onun ölümünün ardından Usmân'ın elinde bulundu. Nihayet Erîs Kuyusu'na düştü. Bu mühür yüzüğün nakşı "Muhammedun Rasûlulîah"dır [92].

51- Mühür Yuzugun Küçük Parmakta Takılması Babı

91-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir mühür yüzük edindi ve:

— "Biz (gümüşten) bir mühür yüzük edindik, üzerine de bir nakış ("Muhammedun Rasûlullah") nakşettirdik. Artık hiçkimse (ben hayâtta iken) bu yazıyı yüzük üzerine nakş ve taklîd etmesin!" buyurdu.

Enes: Ben şimdi Peygamber'in küçük parmağında o mühür yüzüğün parıldamasını muhakkak görmekteyimdir, demiştir [93].

52- Kendisiyle Birşeyler Mühürlenmesi Yâhud Kitâb Ehline Ve Başkalarına Mektûb Yazılıp Gönderilmesi İçin Mühür Yüzük Edinmek Babı

92-.......Enes ibn Mâlk (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Rûmlar'a (yânî Bizans devletine) mektûb yazmak istediği zaman kendisine:

— (Yâ Rasûlallah!) Onlar mühürlenmiş olmadıkça Sen'in mektubunu asla okumazlar! denildi.

Bunun üzerine Rasûlullah gümüşten bir mühür yüzük edindi, bunun nakşı da "Muhammedun Rasûlullah = Muhammed Allah'ın elçisidir" cümlesidir. Sanki ben Rasûlullah'in elinde o mühür yüzüğün beyazlığına hâlâ bakıyor gibiyim [94].

53- Mühür Yüzüğü Taktığı Zaman Onun Kaşını ,Elinin İç Tarafına Getiren Kimse; Babı

93-.......Abdullah ibn Umer (R), Nâfi'e şöyle tahdîs etmiştir: Peygamber (S) evvelâ altından bir mühür yaptırdı. Bunu takındığı zaman yazılı kaşını avucunun içine alırdı. Peygamber'in elinde altın yüzük gören insanlar da altından yüzükler

yaptırdılar. Bunun üzerine Peygamber minbere çıktı da Allah'a hamd ve sena etti ve akabinde:

— "Ben bu altından mühür yüzüğü yaptırmıştım. Fakat ben onu bundan sonra takmayacağım" buyurdu da, parmağından onu çıkarıp attı.

Bunun üzerine insanlar da altın yüzüklerini ellerinden çıkardılar. Râvî Cuveyriye: Ben Nâfi'in "Yüzüğü sağ eline takardı" dediğini kuvvetle sanıyorum, demiştir [95].

54- Peygamber(S)'İn: 'Hiç Kimse Kendi Yüzüğünün Kaşı Üzerine (Bu Yazıyı) Nakşetmez" Sözü Babı

94-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) gümüşten bir mühür yüzük edindi, üzerine de "Muhammedun RasûlulIah" cümlesini nakşettirdi. Ve (insanlara hitaben):

— "Ben gümüşten bir mühür yüzük edindim ve üzerine de 'Muhammedun Rasûlullah'yazısını nakşettirdim. Artık sakın hiçbir kimse (ben hayâtta iken) bu yazıyı yüzüğünün üzerine nakş ve taklîd etmesin!" buyurdu [96].

55- Bâb: Mühür Yüzüğün Nakşı Üç Satır Hâlife Yazılabilir Mi? [97]

95- Bana Muhammed ibn AbdiiJah el-Ensârî tahdîs edip şr le dedi: Bana babam Abdullah ibnu'I-Müsennâ, Sumâme ibn AbdiILJı'-tan; o da Enes ibn Mâlik(R)'den şöyle tahdîs etti: Ebû Bekr (R) halîfe seçildiği zaman Enes ibn Mâlik'e (zekât mikdârlarını bildiren) bir mektûb yazdı. Mühürün nakşı üç satır hâlinde idi:

"Muhammedun" bir satır, "Rasûlu" bir satır, ve: "Altâhi" bir satır. Ebû AbdİUah el-Buhârî şöyle dedi: İmâm Ahmed ibn Hanbel bana şunu ziyâde etti: Bize Muhammed ibn Abdillah el-Ensârî tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam

Abdullah ibnu'I-Müsennâ, Sumâme'-den tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik şöyle demiştir: Peygamber'İn bu mühür yüzüğü hayâtında kendi elinde bulundu. Ondan sonra Ebû Bekr'in elinde, Ebû Bekr'den sonra da Umer'in elinde oldu. Usmân halîfe olduğu zaman (da altı sene onun elinde olduktan sonra) Usmân Erîs Kuyusu'nun başına oturdu.

Enes dedi ki: Usmân orada mühür yüzüğü parmağından çıkardı da (parmağına sokup çıkarmak suretiyle) onunla oynamağa başladı. İşte bu sırada mühür yüzük elinden kuyunun içine düştü.

Enes dedi ki: Biz Usmân'ın beraberinde üç gün gidip geldik, kuyuya inip çıktık, kuyunun suyunu çıkararak aradık, fakat bir türlü onu bulamadık [98].

56- Kadınlar İçin Yüzük (Takmanın Hükmü) Babı

Ve Aişe(R)'nin üzerinde altın yüzükler vardı" [99].

96-.......Bize İbn Cureyc haber verdi: Bize el-Hasen ibnu Müslim, Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs(R)'tan haber verdi ki, o:

— Ben, Peygamber (S) ile birlikte bayram namazında hazır bulundum. Namazı hutbeden evvel kıldırdı (demiştir).

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: İbnu Vehb, İbn Cureyc'ten getirdiği hadîste şunu ziyâde etti: Peygamber (S) bundan sonra yanında Bilâl olduğu hâlde kadınların bulundukları tarafa geldi de onlara sadaka vermeyi emretti. Kadınlar artık kaşsız halkaları ve yüzükleri Bilâl'in eteği içine atmaya başladılar, demiştir [100].

57- Kadınlar İçin Gerdanlıklar Ve Sihâblar Yânı Tîb Ve Sükk Denilen Güzel Kokulu Boncuklardan Yapılmış Gerdanlıklar (Giymenin Hükmü) Babı [101]

97-.......Bize Şu'be, Adiyy ibn Sâbit'ten; o da Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir bayram günü namazgaha çıktı da yalnız iki rek'at kıldırıp, ondan evvel de sonra da hiçbir namaz kılmadı. Sonra (yanında Bilâl olduğu hâlde) kadınların bulundukları tarafa geldi de onlara sadaka vermelerini emretti. Bunun üzerine kadınlar küpelerini, gerdanlıklarını sadaka olarak vermeye başladılar [102].

58- Gerdanlıkların Ariyet Alınması Babı

98-.......Bize Hişâm ibn Urve, babası Urve ibnu'z-Zubeyr'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir; Bir seferde kızkardeşim Esmâ'ya âid olan bir gerdanlık kayboldu. Peygamber (S) onun aranması için birkaç adam yolladı. Bunlar ararken namaz vakti de geldi. Kendileri abdestli değillerdi ve bir su da bulamadılar. Artık çaresiz abdestsiz oldukları hâlde namazı kıldılar. Döndüklerinde onlar böyle abdestsiz olarak namaz kıldıklarım Peygamber'e söylediler. Bunun üzerine Allah Teyemmüm Âyeti'ni (ei-Mâide: 6) indirdi.

Abdullah ibnu Numeyr, Hişâm'dan; o da babasından; o da Âi-şe'den yaptığı rivayette: Âişe bu gerdanlığı kizkardeşi Esma'dan ariyet olarak almıştı, ziyâdesini getirmiştir [103].

59- Kadınların Kulaklarına Altın, Gümüş, Boncuk Nevinden Küpeler Takmalarımın Hükmü) Babı

İbn Abbâs:

Peygamber (S) kadınlara sadaka vermelerini emretti de ben kadınların (altın, gümüş, boncuk, küpe gibi zînetlerini alıp çıkarmak için) ellerini kulaklarına ve boğazlarına doğru uzattıklarını gördüm, demiştir [104].

99-.......Bize Adiyy ibn Sabit haber verip şöyle dedi: Ben Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbn Abbâs(R)'tan ki, o: Peygamber (S) bayram günü yalnız iki rek'at bayram namazı kıldırıp, bu iki rek'atten evvel de sonra da hiçbir namaz kılmadı. Sonra yanında Bilâl olduğu hâlde kadınların bulunduğu tarafa geldi de onlara sadaka vermeyi emretti. Herbir kadın artık kulağındaki küpesini Bilâl'in eteği içine atmaya başladı, demiştir [105].

60- Çocuklar İçin Olan Kokulu Boncuk Gerdanlık Babı

100-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Medîne çarşılarından bir çarşıda Rasûlullah'ın beraberinde idim. Rasûlullah (S) yürüdü, ben de O'nun beraberinde yürüdüm. (Nihayet Fâtıma'mn evinin avlusunda bir kenara oturdu da torunu Hasen'i kasdederek) üç kerre:

— "Küçük neredesin? Küçük neredesin? Küçük neredesin?" diye seslendi.

Ve bana:

— "Alî'nin oğlu Hasen'i çağır!" buyurdu.

Bunun üzerine Alî'nin oğlu Hasen, boynunda kokulu boncuk gerdanlığı olduğu hâlde yürüyüp geldi. Peygamber (S) sarmaşmak üzere elini şöyle yaydı, Hasen de elini açıp yaydı, Peygamber Hasen'e yapışıp sarmaştı ve:

— "Allah'ım, ben bu çocuğu seviyorum, Sen de onu sev ve onu seveni de sev!" diye duâ etti.

Ebû Hureyre: Rasûlullah'ın Hasen hakkında söylediği bu sözIerden sonra artık bana hiçbir kimse Alî'nin oğlu Hasen'den daha sevgili olmadı, demiştir [106].

61- Bâb: Kadınlara Benzemeğe Çalışan Erkekler Ve Erkeklere Benzemeğe Çalışan Kadınlar

101-.......Bize Şu'be, Katâde'den; o da İkrime'den tahdîs etti ki, tbn Abbâs (R):

Rasûlullah (S) erkeklerden kadınlara benzemeye çalışanlara ve kadınlardan erkeklere benzemeye çalışanlara la'net etti, demiştir.

Bu hadîsi "Bize Şu'be haber verdi" diye rivayet eden Amr ibn Merzûk el-Bâhilî, Gunder'e mutâbaat etmiştir [107].

62- Kadınlara Benzemeğe Çalışan Erkeklerin Evlerdi Dışarı Çıkarılmaları Babı

102-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) erkeklerden kadınlaşanlara ve kadınlardan da erkekleşenlere la'net etti ve:

— "Böyle kimseleri evlerinizden dışarı çıkarın!" buyurdu.

İbn Abbâs: Peygamber fulân kimseyi dışarı çıkardı. Umer de fu-lan kimseyi dışarı çıkardı, demiştir [108].

103-.......Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme (R), kendinin ve Ebû Seleme'nin kızı olan Zeyneb'e şöyle haber vermiştir; Peygamber (S) -Tâif muhasarası sırasında- Ümmü Seleme'nin yanında idi, evde de (kardeşim Abdullah ile) bir muhannes bulunuyordu. Bu mu-hannes, kardeşim Abdullah'a:

— Yâ Abdallah! Yarın size Tâif fethedilirse, ben sana Gaylân'-m (şişman) kızına delâlet ederim. O kız (semizlikten) dört kıvrımla karşılar ve sekiz kıvrımla da arkaya döner, deyiverdi.

Bunun üzerine Peygamber:

— "Bu kabil kimseler sakın sizin yanınıza bir daha girmesin!" buyurdu.

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: "Dört ile yönelir ve arkasına döner" demek "Karnının dört bükümü ile yönelir de kendisi bu bükümlerle yönelir gelir" demektir. "Sekiz ile arkasına döner" sözü de, bu dört bükümün kenarlarıyle arkasına döner rna'nâsmadır. Çünkü o bükümler kızın iki yanını da çepçevre kuşatmış ve birbirine katılmışlardır. (Yânı semizlikten dolayı karnı dört büklümdür. Arkadan bakılınca iki taraftan taşarak sekiz büklüm gürünür.)

Müzekker olarak "Semânın" demiş, müennes olarak "Semâniyetun" dememiştir. "Etraf" kelimesinin tekili "Taraftır, bu da müzekkerdir. Çünkü o kimse "Semâniyete etrafın" demedi [109].

63- Bıyığı Kesip Kırkma(Nın Müstehâblığı) Babı

İbn Umer bıyığını derince kestirirdi, hattâ derisinin beyazı görünürdü ve şu ikisi arasını alırdı, yânı dudakların iki tarafında olan bıyıkla sakal arasını alırdı [110].

104- Bize el-Mekkî ibn îbrâhîm, Hanzala'dan; o da Nâfi'den tahdîs etti. el-Buhârî (hadîsi böyle Mekkî'den tahdîs ettikten sonra) şöyle dedi: Ashabımız el-Mekkî'den rivayet ettiler. Nâfi' de İbn Umer(R)'den ki, Peygamber (S):

— "Bıyığı derince kırkmak fıtrattandır" buyurmuştur [111].

105-.......ez-Zuhrî şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne, Saîd ibnu'1-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber(S)'den rivayet olarak şöyle tahdîs etti: "Fıtrat beştir -yâhud: Beş şey fıtrattandır-; Hitan, yânı çocukları sünnet etmek, avret yerindeki kılları gidermek için ustura tutunmak, koltuk altlarının kıllarını gidermek, tırnakları kesmek ve bıyığı kırkmak" [112].

64- Tırnakları Kesme(Nin Sünnetliği) Babı

106-.......İshâkibn Süleyman tahdîs edip şöyle dedi: Ben Hanzala'dan işittim; o da Nâfi'den; o da îbn Umer(R)'den ki, Rasûlul-lah (S):

— "Eteği tıraş etmek, tırnaklan kesmek ve bıyığı kırkıp kısalî-mak fıtrattandır (yânî sünnettendir)" buyurmuştur.

107-.......Bize İbn Şihâb, Saîd ibnu'I-Müseyyeb'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R): Ben Peygamber (S)'den işittim:

— "Fıtrat (hasletleri) beştir: Sünnet olmak, (etek kıllarını gidermek için) ustura tutunmak, bıyığı kırkmak, tırnakları kesmek, koltuk altlarım temizlemek" buyuruyordu, demiştir.

108-....... Bize Umer ibnu Muhammed ibn Zeyd, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S):

— "Müşriklere muhalefet ediniz (hâl ve hareketlerinde onlara benzemeyiniz)/ Sakalları bol bırakınız, bıyıkları derince kesiniz!" buyurmuştur.

Nâfi' ibn Umer hacc yâhud umre yaptığı zaman başını tıraş ettirirken sakalının üzerinden eliyle tutar da elinden fazla olanı makasla alırdı, demiştir [113].

65- Sakalları Bol Bırakmak Babı

"Hatta afev" (ei-A'mf. 95), "Nihayet çoğaldılar ve malları da çoğaldı" ma'nâsınadır.

109-.......Bize Ubeydullah ibn Umer, Nâfi'den haber verdi ki, İbn Umer (R): Rasûlullah (S):

— "Bıyıkları derince kesiniz, sakalları bol bırakınız!" buyurdu, demiştir [114].

66- Saç Ağarması Hakkında Zikrolunan Şeyler Babı

110-.......Bize Vuheyb, Eyyûb'dan tahdîs etti ki, Muhammed ibn Şîrîn şöyle demiştir: Ben Enes'e:

— Peygamber (S) saçını sakalını boyadı mı? diye sordum. Enes (R):

— Peygamber (S) az bir şeyden başka saç sakal ağarmasına ulaşmadı, dedi.

111-.......Sabit el-Bunânî şöyle dedi: Enes'e Peygamber'in sakalını boyaması (vâki' olup olmadığı) soruldu da, Enes (R):

— Şu muhakkak ki, Peygamber (S) saç sakal boyayacak dereceye ulaşmadı. Eğer ben O'nun sakalındaki beyaz kılları saymak isteseydim (muhakkak sayardım), dedi.

112-.......Usmân ibn Abdillah ibn Mevheb şöyle demiştir: Ehlim (yânı Talha ailesi yâhud zevcem) beni Peygamber'in zevcesi Üm-mü Seleme'ye bir gümüş bardak içindeki su sebebiyle yolladı.

Hadîsin râvîsi İsrâîl ibn Yûnus üç parmağını yumdu (üç defa gönderdiler yâhud bardağın boyu bu kadardı demek istedi).

(Usmân devamla dedi ki:) O kadehin içinde Peygamber'in saçları vardı. İnsanlar kendilerinden bir insana göz değmesi yâhud herhangi birşey isabet ettiği zaman Ümmü Seleme'ye bir kabını gönderirlerdi. İşte bu gönderilmemde ben Ümmü Seleme'nin yanında küçük bir kaba muttali' oldum ki, onun içinde bir takım kırmızı saçlar gördüm [115].

113-.......Usmân ibn Abdillah ibn Mevheb: Ben Ümmü Seleme'nin yanına girdim. O bizlere Peygamber(S)'in saçlarından bir mik-dâr boyanmış saç çıkarıp gösterdi, demiştir.

(Buhârî geçen senedle şöyle dedi:) Bize Ebû Nuaym Fadl ibn Dü-keyn söyledi. Bize Nusayr ibn Ebi'l-Eş'as, İbn Mevheb'den tahdîs etti ki, Ümmü Seleme ona Peygamber'in kırmızı saçlarını göstermiştir [116].

67- Baş-Ve Sakal Saçlarının Beyazlığını (Kına Gibi Bir Madde İle) Boyamak Babı

114-.......EbûHureyre(R): Peygamber (S): "Yahudiler ve Hrıstiyanlar sakallarının beyazlığını boyamazlar, siz onlara muhalefet ediniz" buyurdu, demiştir [117].

68- Saçın Kıvırcık Olması Babı

115-.......Rabîa, Enes ibn MâIik(R)'ten işitmiştir, o şöyle diyordu: Rasûlullah (S) çok uzun boylu da değil, kısa da değildi. Rengi (kireç gibi istenmeyen) duru beyaz da değil, kara yağız da değildi. Saçları (Sudanlılar gibi) kıvırcık ve kısa değildi, (Hindliler gibi) düz ve uzun da değildi (O, mu'tedil sarkık saçlı idi). Allah O'nu kırkıncı yaşının başında peygamber olarak gönderdi. Peygamber olarak on sene Mekke'de, on sene de Medine'de ikaamet etti. Allah O'nu, başında ve sakalında yirmi tane beyaz saç bulunmayarak Ömrünün altmışıncı senesinin başında vefat ettirdi [118].

116- Bize Mâlik ibn İsmâîl tahdîs etti. Bize îsrâîl ibn Yûnus tah-dîs etti ki, dedesi Ebû İshâk şöyle demiştir: Ben el-Berâ ibn Âzib'den işittim: Ben kırmızı bir takım elbise içinde Peygamber(S)'den daha güzel bir kimse görmedim, diyordu.

(el-Buhârî dedi ki:) Arkadaşlarımın bâzısı (yânî Ya'kûb ibn Suf-yân) şeyhim Mâlik ibn İsmâîl'den: "Peygamber'in başının saçı (sarktığı zaman) omuzlarına yakın uzun olup orayı döver dururdu" tarzında söylemiştir.

Ebû İshâk Amr es-Subey'î: Ben bu hadîsi el-Berâ'dan birçok defalar tahdîs ederken işittim. O bu hadîsi her tahdîs ettiğinde muhakkak güldü, demiştir.

Şu'be: "Peygamber'in saçları kulak memelerine kadar ulaşırdı" sözünde Ebû İshâk'a mutâbaat etmiştir [119].

117-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den şöyle haber

verdi: Rasûlullah (S) şöyle ^uyurdu: "Bana bir gece ru'-yâmda kendim Ka'be'nin yanında gösterildi ve orada esmer erkeklerden görmekte bulunduklarının en güzeli olan esmer bir adam gördüm ki, yine görmekte olduklarının en güzeli nev'inden bol bir saçı vardı, saçlarını yeni taramış olup henüz su akıtıyordu, iki adama yâhud iki adamın omuzlarına dayanarak Ka'be'yi tavaf ediyordu. Ben:

— Bu kimdir? diye sordum.

— Bu, Meryem'in oğlu îsâ Mesih'tir, denildi.

Bir de başının saçı çok kıvırcık, sağ gözü şaşı, sanki emsalinin arasından dışa doğru fırlamış bir üzüm tanesi gibi olan birisiyle karşılaştım ve:

— Bu kimdir? dedim.

— Bu, Mesîh Deccâl'dir, denildi" [120].

118-.......Bize Katâde tahdîs etti: Bize Enes (R): Peygamber(S)'in saçları iki omuzlarını döver dururdu, diye tahdîs etti.

119-.......Bize Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den; o da Enes ibn1 MâIik(R)'ten: Peygamber'in saçları iki omuzunu döver dururdu, diye tahdîs etti.

120-.......Katâde şöyle demiştir: Ben, Enes ibn Mâlik(R)'e Rasûlullah'ın saçlarından sordum da Enes şöyle dedi: RasûluIlah(S)'ın saçları düz ve çok uzun da değil, kıvırcık ve kısa da değildi; O'nun saçları kulaklarıyle omuzu arasında idi.

121-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'in elleri iri ve kaim idi. Ben O'ndan önce de, sonra da (güzellikte) onun benzerini görmedim. Peygamber'in saçları kıvırcık da değil, düz de değil; ikisi arası bir kıvamda idi [121].

122-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'in iki eli ve iki ayağı kalındı, güzel yüzlü idi. Ben O'ndan önce de, O'ndan sonra da güzellikte O'nun benzerini görmedim. Peygamber'in iki avucu (hilkaten veya ikramca) açık idi [122].

123-.......Bize Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den; odaEnes ibn Mâlik'ten yâhud bir adamdan; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Ebû Hureyre (R): Peygamber (S) iki ayağı kalın ve güzel yüzlü idi; ben O'ndan sonra O'nun gibisini görmedim, demişti.

Râvî Hişâm ibn Yûsuf es-San'ânî, Ma'mer ibn Râşid'den; o da Katâde'den; o da Enes'ten: Peygamber (S)'in iki ayakları iri ve kalın, iki elleri de iri ve kalın idi, diye söylemiştir.

Ebû Hilâl Muhammed ibn Suleym de şöyle dedi: Bize Katâde, Enes'ten yâhud Câbir ibn Abdillah'tan: Peygamber(S)'in iki eli ve iki ayağı iri ve kalın idi, ben O'ndan sonra O'nun benzerini görmedim, şeklinde tahdîs etti [123].

124-.......Mucâhid ibn Cebr şöyle demiştir: Biz İbn Abbâs'm, yanında idik. Mecliste bulunanlar Deccâl'ı (şaşı ve çok yalancıdır diye) zikrettiler. Bunun üzerine İbn Abbâs:

— Şu muhakkak ki, onun iki gözü arasında "Kâfir" sözü yazılmıştır, dedi.

Ve yine İbn Abbâs:

— Ben Peygamber'den bu "İki gözü arasında 'Kâfir' yazılmıştır" sözünü işitmedim. Lâkin Peygamber (S) "îbrâhim el-Halîl'e gelince (onu görmek isterseniz) işte ben arkadaşınıza bakınız. Musa'ya gelince, o buğday renkli, etli ve toplu bedenli bir adamdır. Saçları kıvırcık, lifle yularlanmış kızıl bir deve üzerine binmiş, telbiye ederek Ezrak Vâdîsi'nde akıp giderkenki hâli hâlâ gözümün önündedir" buyurdu, demiştir [124].

69- Başın Saçlarını Zamk Gibi Yapıştırıcı Bir Madde Sürmekle Birbirine Yapıştırıp Keçeleştirmek Babı

125-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Salim ibn Abdillah haber verdi ki (babası) Abdullah ibn Umer şöyle demiştir: Ben babam Umer(R)'den işittim:

— Başının saçlarını enliliğine ören kimse saçlarını tıraş etsin. (İhram dışında) saçlarınızı yapıştırıp keçeleştirmeğe benzemeyiniz! diyordu.

Abdullah ibn Umer de:

— Yemîn olsun ben Rasûlullah'm başının saçlarını zamklı bir madde ile toplayıp yapıştırırken görmüşümdür, diyordu.

126-.......Bize Yûnus ibn Yezîd, ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'deıı haber verdi ki, İbn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan saçlarını zamklı bir madde ile toplayıp yapıştırmış olduğu hâlde ihramda yüksek sesle telbiye ederken işittim. O şu sözleri söylüyordu: "Lebbeykellâhumme îebbeyke, îebbeyke lâ şerike leke, lebbeyke innel-hamde ve'n-nVmete leke, ve'l-mülke lâ şerike leke". Rasûlul-lah, bu kelimeler üzerine artırma yapmıyordu.

127-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti ki, Peygamber'in zevcesi Hafsa (R):

— Yâ Rasûlallah! Bu insanların hâli nedir? Herkes umre ile ihramdan çıktılar, hâlbuki Sen umren ile ihramdan çıkmadın? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Ben başımın saçlarım yapıştırıp telbîd yaptım, kurbanıma da gerdanlık taktım. Artık ben kurbanımı kesinceye kadar ihramdan çıkamam" diye cevâb verdi [125].

70- Başın Saçlarını Ortasından İkiye Ayırmak Babı

128-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hakkında müsbet menfî

hiçbirşey ile emr olunmayan hususlarda kitâb ehline uymayı severdi. Kitâb ehl'i olanlar saçlarını salıp sarkıtırlardı. Müşrikler ise başlarının saçlarını ortadan iki tarafa ayırırlardı. Peygamber (evvelâ kitâb ehline uyarak) alm saçlarını salıverdi. Sonra bunun bir müddet ardından başının saçlarını ortasından ikiye ayırdı [126].

129-.......Âişe (R): Peygamber (S) ihrama girmiş olduğu hâlde başının saç ayırım yerlerindeki kokunun parlaması hâlâ gözümün önündedir, demiştir.

Bu hadîsin râvîlerinden Abdullah ibn Recâ'nın rivayetinde Peygamber'in saç ayırımında... şeklinde söylemiştir.

71- Baştan Sarkan Zülüf Ve Kâküller Babı

130-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben bir gece teyzem Meymûne bintu'I-Hâris'in evinde geceledim. Rasûlullah (S) o gece nev-beti dolayısıyle onun yanında idi.

İbn Abbâs dedi ki: Yattıktan bir müddet sonra Rasûlullah kalktı da gece namazı kılmaya başladı. Ben de kalkıp sol tarafında namaza durdum.

İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah benim başımın sarkan kâkülünü tuttu da beni sağ tarafına geçirdi.

Bana Amr ibn Muhammed tahdîs etti. Bize Huşeym tahdîs etti: Bize Ebû Bişr bu hadîsi haber verdi ve "Zülüflerimden yâhud başımdan tuttu" şeklinde söyledi [127].

72- Baş Saçının Bir Kısmını Tıraş Edip Bir Kısmını Parça Parça Bulutlar Gibi Bırakma(Nın Hükmü) Babı

131-.......İbn Cureyc haber verip şöyle demiştir: BanaUbeydulIah ibn Hasf haber verdi; ona da Nâfi'nin oğlu Umer haber verdi; ona da Abdullah ibn

Umer'in hizmetinde bulunan Nâfi' haber verdi. O da Abdullah ibn Umer(R)'den şöyle derken işitmiştir: Ben Ra-sûIullah(S)'tan başın bir kısmını tıraş edip bir kısmını parçalı bulutlar gibi bırakmaktan nehyederken işittim.

Ubeydullah ibn Hafs el-Umerî şöyle dedi: Ben Nâfi'nin oğlu Umer'e:

— Kazaa nedir? diye sordum.

Ubeydullah bize Nâfi'nin oğlunun kelâmından naklederek işaret etti ve Nâfi':

— Çocuğun başını tıraş edip de alnındaki ve alnının iki tarafındaki saçım tıraş etmeyip bırakmaktır! dedi, ve eliyle kendi nâsiyesini' ve alnının iki tarafını işaret edip gösterdi, dedi.

Bu sefer Ubeydullah'a:

— Bu nehiy erkek ve kız çocukları hakkında müşterek ve müsâ-vî midir? diye soruldu.

Oda:

— Bilmiyorum. O böyle çocuk, diye söyledi; erkek veya kız yâhud da ikisi müşterek midir, bildirmedi, diye cevâb verdi.

Ubeydullah dedi ki: Ben bunu Nâfi'nin oğlu Umer'e tekrar sordum. Bu sefer de şöyle îzâh etti:

— Ey Ubeydallah! Erkek çocuğunun nâsiyesi ve alnı ile alnının iki tarafındaki sudğunda (yânî göz iîe kulak arasında) saç bırakmakta bir mahzur yoktur. Çünkü kaza' yalnız nâsiyede perçem bırakılıp oradan başka yerde saç bırakılmaksızın başın her tarafının tıraş edilmesidir. Başının yarısı tıraşlı, yarısı da tıraşsız olmak da böyledir, dedi [128].

132-.......Bize Abdullah ibn Umer'in hizmetinde bulunan Abdullah ibn Dînâr el-Medenî, İbn Umer'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) başın bir kısım saçını tıraş edip bir kısmını tıraş etmeyip, dağınık bulut parçaları gibi bırakmaktan nehyetmiştir [129].

73- Kadının Kendi Kocasına İki Eliyle Güzel Kokular Sürmesi Babı

133-.......Âişe (R): Ben Peygamber(S)'i ihrama gireceği için kendi ellerimle güzel kokularla kokulandırdım. Ve yine Minâ'da (ilk ihramdan çıkıldığı sırada) Ka'be'ye tavaf etmek üzere hareket etmeden önce de kendisini güzel koku sürüp kokulandırdım, demiştir.

74- Başta Ve Sakaldaki Güzel Koku(Nun Hükmü) Babı

134-.......Âişe (R): Ben Peygamber(S)'i hoşlandığı en güzel koku ile kokulardım. Hattâ sürdüğüm koku O'nun başında ve sakalında parlayıp şakıdığını hissedip görünceye kadar sürmeye devam ederdim, demiştir [130].

75- Tarakla Saçları Taramak Babı

135-.......Bize İbnu Ebî Zi'b, ez-Zuhrî'den; o da Seni ibn Sa'd(R)'dan şöyle tahdîs etti: Bir adam Peygamber'in evindeki bir pencereden içeriye bakmıştı. Bu sırada Peygamber (S) mıdrâ (denilen demir bir saç ayırma âleti) ile başını kaşımakta idi. Bunun üzerine o kişiye:

— "Eğer senin (böyle mahrem yere) bakar olduğunu daha önce bilseydim, şu demiri muhakkak gözünün içine saplardım. Çünkü izin isteme (vecîbesi) ancak gözler cihetinden (yânî gözlerin evdeki mah-remliğe bakmaması için) kaanûn yapılmıştır" buyurdu [131].

76- Hayızlı Kadının Kendi Kocasının Saçını Taraması Babı

136-.......Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den haber verdi ki, Âişe (R): Ben hayızlı olduğum hâlde Rasû-lullah(S)'ın başını tarar idim,

demiştir.

Bize Abdullah ibn Yûsuf tahdîs etti. Bize Mâlik, Hişâm'dan; o da babasından; o da Âişe'den bunun benzerini haber verdi [132].

77- Saç Sakal Tarama Ve İşe Sağdan Başlama Babı

137-....... Bize Şu'be, Eş'as ibn Suleym'den; o da babası Suleym ibnu'l-Esved el-Kûfî'den; o da Mesrük'tan; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) saçını sakalını taramakta ve abdest almasında gücünün yetiştiğince sağdan başlamaktan hoşlanırdı.

78- Misk Hakkında Zikredilen Şeyler Babı

138-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Îbnu'1-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) Yüce Allah'ın şöyle buyurduğunu bildirmiştir: "Âdem oğlu'nun her ameli kendisi içindir. Fakat oruç böyle değildir. Çünkü oruç, hâlis benim rızâm için yapılan bir ibâdettir. Onun mükâfatını da ben veririm. Ve elbette oruçlu ağzın (açlık) kokusu, Allah katında misk kokusundan daha temizdir".

79- Güzel Kokudan Kullanmanın Müstehâblığı Babı

139-.......Âişe (R): Ben Peygamber(S)'i ihrama girmesi sırasında bulabildiğim en güzel koku ile kokulandırırdım, demiştir [133].

80- Güzel Kokuyu Geri Çevirmeyen Kimse Babı

140-.......Azre ibn Sabit el-Ensârî tahdîs edip şöyle dedi; Bana Sumâme ibnu Abdillah, dedesi Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik, kendisine hediye edilen güzel kokuyu reddetmez ve Peygamber (S) de güzel kokuyu geri çevirmezdi, diye söylemiştir [134].

81- Zerîre (Kokusu) Babı

141-.......Âişe (R): Ben Veda Haccı'nda Rasûlullah(S)'ı ihramdan çıktığında ve ihrama girmek istediğinde zerîre (yânı tutya denilen güzel koku)yi kendi ellerimle sürmek suretiyle kokulandırdım, demiştir [135].

82- Güzellik İçin Dişlerinin Arasını Yontan Kadınlar(In Kötülenmesi) Babı

142-.......İbrâhîm en-Nahaî'den; o da Alkame'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan tahdîs etti(ki o şöyle demiştir): Allah şu kadınlara la'net etmiştir: Döğün yapanlar, vücûdlarına döğün yaptıranlar, yüzlerinin tüylerini yolduranlar, seyrek dişli güzel görünmek için ön dişlerinin aralarını yontan sırıtkanlar, Yüce Allah'ın yarattığım değiştirenler. Bana ne var ki, ben Peygamber(S)'in la'net ettiği kimselere la'net etmeyeyim? Bu Allah'ın Kitâbı'nda var: "O Rasûl size ne verdiyse onu alın, size ne yasak ettiyse ondan da sakının" (ei- Haşr: 7) [136].

83- Saçta (Başkasının Saçıyle) Ekleme Yapmak Babı

143-.......Humeyd ibn Abdirrahmân, Muâviye ibn EbîSufyân'ın hacc yaptığı yıl minber üzerinde konuşmasından işitmiştir. Muâviye bu arada bir muhafız askerin elinde bulunan bir tutam saç demetini el uzatıp aldı da şöyle diyordu:

— (Ey Medîneliler!) Sizin âlimleriniz neredendir? Ben Rasûlul-lah(S)'tan işittim ki, O, şu elimdeki gibi saçlar(takınmak)dan nehye-diyor ve: "İsrail oğulları; ancak onların kadınları şu saçları edindikleri zaman helak olmuşlardır" buyuruyordu [137].

144-.......Amr ibn Murre şöyle dedi: Ben el-Hasen ibn Müslim ibn Yennâk'tan işittim; o, Safiyye bintu Şeybe'den tahdîs ediyordu. O da Âişe(R)'den. (Âişe şöyle demiştir:) Ensâr'dan bir kız evlendi. O kız hastalandı da bundan dolayı

saçları döküldü. Ailesi onun saçlarına ekleme yapmak istediler de bunu Peygamber'e sordular. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Başkasının saçından saç ekleyen ve saç ekleten kadınlara Allah la'net etti" buyurdu.

Bu hadîsi Ebân ibn Salih'ten; o da el-Hasen'den; o da Safiyye'-den; o da Âişe'den senediyle rivayet etmekte İshâk ibn Muhammed, Şu'be'ye mutâbaat etmiştir.

145-.......Bize Mansûr ibnu Abdirrahmân tahdîs edip şöyle dedi:

Bana annem Safiyye bintu Şeybe, Esma bintu Ebî Bekr(R)'den şöyle tahdîs etti: Bir kadın Rasûlullah'a geldi de:

— Ben kızımı nikâh edip evlendirdim. Sonra kızıma bir hastalık isabet etti ve bu sebeble başının saçları döküldü. Kocası beni, döküIen saçları kızın başına Koymaya teşvik ediyor, binâenaleyh ben kızın başına saç ekleyeyim mi? dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (S) saç ekleyen ve saç ekletmek isteyen kadınları kötüledi.

146-.......Bize Şu'be, Hişâm ibn Urve'den; o da karısı Fâtıma bintu'I-Munzir'den tahdîs etti ki, Ebû Bekr'in kızı Esma (R): Peygamber (S) başkasının saçından kendi başına saç ekleyen ve saç eklettiren kadınlara la'net etti, demiştir.

147-.......Bize Ubeydullah, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S):

— "Başkasının saçından kendi başına saç takan, böyle saç taktırmak isteyen, beden üzerine döğün yapan ve döğün yaptıran kadınlara Allah la'net etti" buyurmuştur.

Nâfi': Döğün, dişlerin etrafındaki diş etlerinde olur, demiştir.

148-.......Saîd ibn Müseyyeb şöyle demiştir: Muâviye, gelişlerinin sonuncusu

olarak (51. senede) Medine'ye geldi de bizlere hitâb1 etti. Bu arada birbiri üzerine durulmuş birkaç demet saç çıkardı ve:

— Ben bunu Yahudi'den başka bir kimsenin yapacağını düşün-

müyorum. Çünkü Peygamber (S) bu işi, yânî saçta takma ve ekleme yapıcılığını yalancılık ve bâtıl şey diye isimlendirmiştir, dedi [138].

84- Yüzlerinin Tüylerini Yoldurtan Kadınlar Babı

149-.......Alkame şöyle demiştir; Abdullah ibn Mes'ûd, döğün yapan, yüzlerindeki tüyleri yoldurtan, güzellik için ön dişlerinin aralarını yontturan ve Allah'ın yarattığını değiştiren kadınlara la'net etmişti. (Bu la'netleme Esed oğullan'ndan Ümmü Ya'kûb denilen kadına ulaştı.) Bunun üzerine Ümmü Ya'kûb, Abdullah'a:

— Bu la'netleme nedir? dedi. Abdullah:

— Ben Rasûlullah'ın la'net ettiği kimselere neye la'net etmeyeceğim? Hem bu Allah'ın Kitâbi'nda var! dedi.

Kadın:

— Vallahi ben Mushaf'ın iki kabı arasında ne varsa okudum, fakat onu bulamadım, dedi.

Abdullah:

— Vallahi eğer sen onu gerçekte okuduysan, muhakkak onu bul-muşsundur: "Ve mâ âtâkumu'r-Rasûlu fe-huzûhu ve mâ nehâkum anhu fe'ntehû(= O Rasûl size ne verdiyse onu alın, size ne yasak ettiyse ondan da sakının)" (d-Haşr: 7) âyetidir, dedi [139].

85- Saçına Ekleme Yapılmış Kadın Bâbî

150-.......Abdullah ibn Umer (R): Peygamber (S) başkasının saçından saç takan, böyle saç taktıran, bedenlere doğun yapan ve dö-ğün yaptıran kadınlara la'net etti, demiştir.

151-.......Bize Hişâm ibn Urve tahdîs etti ki, kendisi Fâtıma bintu'l-Munzir'den şöyle derken işitmiştir: Ben Ebû Bekr'in kızı Es-mâ'dan işittim, şöyle dedi: Bir kadın Peygamber'e geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Benim şu kızıma kızamık hastalığı isabet etti, bu yüzden saçları diplerinden çıkıp döküldü. Ben bunu evlendirmiş bulunuyorum. Ben şimdi bunun saçına başkasının saçından ekleme yapayım mı? dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Allah saç ekleyene ve saç eklenmişe la'net etti" buyurdu.

152-.......Abdullah ibn Umer (R): Ben Peygamber(S)'den işittim yâhud Peygamber (S): "Döğmeyapan, döğme yaptıran, saçlara ekleme yapan, ekleme yaptıran" buyurdu, yânî Peygamber bunlara Ia'net etti, dedi.

153-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R): Allah bedenlere döğme yapan kadınlara, döğme yaptıran kadınlara, yüz tüylerini yoldurtan kadınlara, güzellik için ön dişlerinin aralarını torpilleyip yontturan kadınlara ve Allah'ın yaratmasını değiştiren kadınlara la'net etti. Bana ne var ki, ben Rasûlullah (S)'in la'net ettiği kimseye la'net etmeyeyim? Hâlbuki bu, Allah'ın Kitâbı'nda var! demiştir [140].

86- Bedenlere Döğme Yapan Kadın Babı

154-.......Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Göz değmesi haktır (sabittir)" buyurdu ve döğme yapmaktan nehyetti, demiştir [141].

155-.......Sufyân es-Sevrî, tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdurrahmân ibn Âbis'e, Mansûr'un İbrâhîm en-Nahaî'den; ona da Alka-me'den; ona da Abdullah ibn Mes'ûd'dan gelen hadîsini zikrettim. O da:

— Ben o hadîsi Ümmü Ya'kûb el-Esediyye'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan olmak üzere Mansûr ibn Mu'temir'in hadîsi gibi işittim, dedi.

156-.......Avn ibnu Ebî Cuhayfe şöyle demiştir: Ben babam Ebû Cuhayfe'yi gördüm, o:

— Peygamber (S) kan aldırma ücretinden, köpek parasından, ribâ yiyiciliğinden, döğme yapıcılığından ve döğme yaptırıcılığından nehyetti, dedi [142].

87- Bedenine Döğme Yapılmasını İsteyen Kadın Babı

157-.......Bize Cerîr ibn Abdilhamîd, Umâre ibn Ka'kaa'dan; o da Ebû Zur'a'dan tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Umer'e, döğme yapar olan bir kadın getirildi. Bunun üzerine Umer orada hazır bulunan sahâbîlere:

— Sizlere Allah adıyla soruyorum: Döğme yapmak hakkında Peygamber(S)'den kim birşey işitmişse, onu bize haber versin! dedi.

Ebû Hureyre dedi ki: Bunun üzerine ben ayağa kalktım da şöyle dedim:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Ben bunun hakkında Peygamber'den işittim, dedim.

Umer de ona:

— Ne işittin? dedi. Ebû Hureyre:

— Ben Peygamber(S)'den işittim: "(Ey kadınlar!) Sizler döğme yapmayın ve döğme yaptırmak da istemeyin!" buyuruyordu, dedi.

158-.......Abdullah ibn Umer (R): Peygamber (S) saça ekleme yapan, ekleme

yaptıran, döğme yapan ve döğme yaptıran kadınlara la'net etti, demiştir.

159-.......Bize Abdurrahmân ibn Mehdî, Sufyân es-Sevrî'den; o da Mansûr ibnu'I-Mu'temir'den; o da îbrâhîm en-Nahaî'den; o da Alkame'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R):

— Allah, döğme yapan, döğme yaptıran; yüzlerinin tüylerini yoldurtan, güzellik için dişlerinin aralarını yontturup seyrekleştiren, Allah'ın yarattığını değiştiren kadınlara la'net etti. Bana ne var ki, ben Rasûlullah'ın la'net ettiği kimselere la'net etmeyeceğim? O, Allah'ın Kitâbı'nda var! demiştir [143].

88- Tasvirlerdin Hükmü) Babı [144]

160-.......Ebû Talha (Zeyd ibn Sehl el-Ensârî-R) şöyle demiştir: Peygamber (S):

— "İçinde köpek ve tasvirler bulunan bir eve melekler girmez" buyurdu.

el-Leys ibn Sa'd da şöyle dedi: Bana Yûnus ibn Zeyd, İbn Şi-hâb'dan tahdîs etti. Bana Ubeydullah haber verdi ki, kendisi İbn Ab-bâs'tan işitmiştir. O da: Ben Ebû Talha'dan işittim; o da: Ben, Pey-gamber(S)'den işittim, demiştir [145].

89- Suret Yapan Musavvirlerin Kıyamet Günündeki Azâbları Babı

161-.......Müslim ibn Subayh şöyle dedi: Biz Mesrûk'la beraber Yesâr ibn Numeyr'in evinde idik. Mesrûk evin sofasında birtakım timsâller (hayvan resimleri) gördü de: Ben Abdullah ibn Mes'ûd'dan işittim, şöyle dedi:

— Ben Peygamber (S)'den işittim: "Şübhesiz kıyamet gününde Allah katında insanların en şiddetli azâblıları suret yapanlardır" bu-yuruyordu, dedi.

162-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S):

— "Şübhesiz bu suretleri yapmakta olanlar, kıyamet gününde azab olunurlar, onlara: Haydi, yaptığınız suretlere can veriniz! denir" buyurdu [146].

90- Suretleri Bozmak Babı

163-.......Bize Hişâm ibn Abdillah, Yahya ibn Kesîr'den; o da İmrân ibn Hıttân'dan tahdîs etti ki, ona da Âişe (R) şöyle tahdîs etmiştir: Peygamber (S) kendi evinde, içinde (Hnstiyanlar'ın) haç resimleri nakşedilmiş bulunan hiçbirşeyi bırakmaz, muhakkak onu nakzedip bozardı [147].

164-.......Bize Ebû Zur'a tahdîs edip şöyle dedi: Ben bir kerre Ebû Hureyre ile beraber Medine'de bir eve girdim. Ebû Hureyre bu evin üst katında bir ressamın resim ve suretler yapmakta olduğunu gördü de şöyle dedi: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim; O, Yüce Allah'ın şöyle buyurduğunu söylüyordu:

— "Benim yarattığım gibi yaratmağa çalışan kişiden daha zâlim kim vardır? Haydi onlar (lezzetli ve gıda bolluğu yerinde) bir tek zerre yaratsınlar!"

Bundan sonra Ebû Hureyre bir kap su istedi de tâ koltuk altına ulaşıncaya kadar ellerini, kollarını (İsmâîlî rivayetinde: Ve dizlerine kadar iki ayaklarını) yıkadı.

Ebû Zur'a dedi ki: Ben:

— Yâ Ebâ Hureyre! Böyle yukarılara kadar yıkama Rasûlullah'-tan işittiğin birşey midir? dedim.

Ebû Hureyre:

Bu (yânı suyu koltuğa kadar ulaştırma, cennetteki) süsün sonudur, dedi [148].

165-.......Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdurrahmân ibnu'l-

Kaasım'dan işittim. O günlerde Medine'de ondan daha faziletli kimse yoktu. O şöyle dedi: Ben babam(el-Kaasım ibn Muhammed ibn Ebî Bekr)'dan işittim, şöyle dedi: Ben Âişe(R)'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) bir seferden geldi. Ben de kendisinde birtakım timsâller bulunan bir perdemi bana âid olan bir raff üzerine örtmüştüm. Rasûlullah onu görünce yerinden çıkanp yırttı ve:

— "Kıyamet gününde insanların en şiddetli azâblıları, Allah'ın yaratmasına benzetmeye çalışan kimselerdir" buyurdu.

Âişe: Müteakiben biz o perdeyi bir yastık yâhud iki yastık yaptık, demiştir [149].

166-.......Buradaki senedde Âişe şöyle demiştir: Peygamber (S) bir seferden geldi. Ben de "Durnûk" denilen ve üzerinde timsâller bulunan bir perde asmıştım. Rasûlullah bana onu yerinden çıkarmamı emretti, ben hemen onu oradan çıkardım. Ben Peygamber ile tek bir kaptan yıkanırdım [150].

92- Sûretli Ve Resimli Şeyler Üzerine Oturmayı Sevmeyen Kimse Babı

167-.......Bize Cuveyriye ibn Esma, Nâfi'den; o da el-Kaasım'dan şöyle tahdîs etti: Âişe (R) küçük bir yastık satın almıştı, üzerinde birtakım (hayvan) resimleri vardı. Rasûlullah (S) bunu görünce kapıda dikildi de içeriye girmedi.

(Âişe dedi ki:) Ben:

— İşlediğim günâhtan Allah'a tevbe ederim! dedim. Rasûlullah:

— "Bu resimli yastık nedir?" buyurdu. Ben:

— Ben onu üzerine oturman ve ona dayanıp yaslanman için satın aldım, dedim. ; Rasûlullah:

— "Bu suretlerin sahihleri kıyamet gününde muhakkak azâb olunurlar ve o kimselere (tehekküm ve aczlerini ortaya koymak için): Suretlerini yaptığınız bu hayvanları diriltiniz! denilir. Şübhesiz, melekler, içinde suret bulunan hiçbir eve

girmezler" buyurdu [151].

168-.......Bize el-Leys, Bukeyr'den; o da Busr ibnu Saîd'den; o da Zeyd ibn Hâlid'den; o da Rasûlullah'ın sahâbîsi olan Ebû Tal-ha'dan tahdîs etti ki, Ebû Talha:

--Rasûlullah (S): "Melekler, içinde suret bulunan bir eve girmezler" buyurdu, demiştir.

Busr dedi ki: Bu hadîsi bana rivayet eden, Zeyd ibn Hâlid'dir. Bunu bana bildirdikten bir zaman sonra hastalanmış, biz de ona hasta ziyaretine gitmiştik. Eve girdiğimde kapısı üzerinde bir perde asılı olduğunu, perdede de bir suret bulunduğunu gördüm. Orada bulunan Ubeydullah el-Havlânî'ye -ki bu, Peygamber'in zevcesi Meymûne'-nin terbiye edip yetiştirdiği bir kimsedir-:

— İslâm'ın ilk günlerinde suretin nehyedilmiş olduğunu bize haber veren bu Zeyd ibn Hâlid değil midir? (Şimdi bu resimli perde nedir ya?) dedim.

Ubeydullah bana:

— Zeyd ibn Hâlid bu hadîsi Ebû Talha'dan bize naklederken, sonunda "İllâ rakmen fî sevbin{ = Elbisedeki nakş ve resim müstesnadır)" dediğini işitmedin mi? diye cevâb verdi.

İbn Vehb de şöyle dedi: Bana Amr ibnu'l-Hâris haber verdi. Ona da Bukeyr tahdîs etti. Ona da Busr tahdîs etti. Ona da Zeyd ibn Hâlid tahdîs etti. Ona da Ebû Talha, Peygamber(S)'den tahdîs etti [152].

93- Tasvirler Bulunan Yerde Namaz Kılmanın Keraheti Babı

169-....... Bize Abdulazîz ibn Suheyb tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Âişe'nin kırâm denilen, üzeri resimli, nakışlı bir örtüsü vardı, onunla evinin bir tarafını örtmüştü. Peygamber (S) Âişe'ye:

— "Şu kırâmını benim karşımdan al gider! Çünkü üzerindeki tasvirleri namazımda iken hep bana görünüp duruyor" buyurdu [153].

94- Bâb:

"İçinde suret bulunan eve melekler girmez"

170-.......İbnu Vehb tahdîs edip şöyle dedi: Bana Umer, -ki Muhammed'in oğludur- Sâlim'den tahdîs etti ki, babası Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir;

— Cibril, Peygamber'le buluşma va'detmiş de Peygamber'egelmeyi geciktirmişti. Hattâ bu gecikme Peygamber'e ağır gelince evinden dışarı çıkmıştı. Bu sırada Cibril'e kavuştu da gecikmesinden dolayı öfkelendiğini ona söyledi. Bunun üzerine Cibrîl de Peygamber'e: "Biz melekler, içinde suret ve köpek bulunan eve girmeyiz" dedi [154]

95- İçinde Suret Bulunan Eve Girmeyen Kimse Babı

171- Bize Abdullah ibn MesJeme, Mâlik'ten; o da Nâfi'den; o da el-Kaasım ibn Muhammed'den tahdîs etti ki, Peygamber'in zevcesi Âişe (R) ona şöyle haber vermiştir: Âişe küçük bir yastık satın almıştı, üstünde birtakım (hayvan) resimleri vardı. Rasûlullah (S) bunu görünce kapının önünde dikildi de içeriye girmedi. Âişe bu sırada Ra-sûîullah'ın yüzündeki hoşnûdsuzluğu sezdi de:

— Yâ RasûlallahJ Ben AJlah'a ve Rasûlü'ne tevbe ediyorum. Acaba ben ne günâh işledim? dedi.

Rasûlullah:

— "Şu yastığın hâli nedir?" buyurdu. Âişe de:

— Ben onu Sana üzerine oturman ve dayanıp yaslanman için & aldım, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Bu suretlerin sahihleri kıyamet gününde muhakkak azâb o nurlar ve bunları yapan kimselere: Suretlerini yaptığınız bu hayvc lan diriltiniz! denilir" buyurdu.

Yine Rasûlullah:

— "Şübhesiz içinde suretlerbulunan eve meleklergirmezler"b yurdu [155].

96- Suret Yapıcıya La'net Eden Kimse Babı

172-.......Bize Şu'be, Ebû Cuhayfe'nin oğlu Avn'dan lahdîs etti ki, Ebû Cuhayfe (R) kan alıcı bir köle satın almıştı. Peygamber (S) kan alma ücretinden, köpek bedelinden, zina kazancından nehyetti. Ve ribâ yiyene, ribâ yedirene, döğme yapana, döğme yaptırana, suret yapana Ia'net etti, dedi [156].

97- Bâb:

"Kim suret yaparsa kıyamet gününde ona yaptığı surete rûh vermesi teklif olunur. Hâlbuki o, hayât vermek

kudretinde değildir".

173-.......Bize Saîd ibn Ebî Arûbe tahdîs edip şöyle dedi: Ben en-Nadr ibnu Enes ibn Mâlik'ten işittim; o, Katâde'ye tahdîs ediyordu. en-Nadr şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'm yanında idim. İnsanlar ona birşeyler soruyorlar (o da onlara cevâb veriyordu). Fakat "Peygamber şöyle buyurdu" diye Peygamber'i zikretmiyordu. Nihayet kendisine birisi tarafından (Ben şu resimlen yapan ressam bir kimseyim, hâlim nedir? diye) bir suâl soruldu. Bunun üzerine İbn Abbâs (R):

— Ben Muhammed(S)'den işittim: "Her kim dünyâda (hayât sahibi) bir suret resmederse, kendisine kıyamet gününde o surete rûh vermesi teklif olunur.

Hâlbuki o hayât üfürücü değildir (yânı hayât vermek kudretini hâiz değildir)" buyuruyordu, dedi [157].

98- Binicinin Binek Üzerinde Arka Tarafına Başka Birini Bindirmesi Babı

174-.......BizeEbû Safvân, Yûnus ibn Yezîd'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Urve'den; o da Usâme ibn Zeyd(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) Fedek dokuması kaplı saçaklı palan vurulmuş bir mer-keb üzerine binip (henüz çocuk bulunan) Usâme'yi bineğinin arkası tarafına bindirmiştir [158].

99- Bir Binek Hayvanı Üzerine Üç Kişinin Binmesi Babı

175-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: (Mekke fethi günü) Peygamber (S) Mekke'ye geldiği zaman kendisini Abdulmuttalib evlâdının oğlancıkları karşıladı. Peygamber bunlardan birisini devesinin önüne, diğer birisini de arka tarafına bindirdi [159].

100- Binek Sahibinin Başka Bir Kimseyi Ön Tarafına Bindirmesi Babı

Bâzısı da binek hayvanının sahibi, hayvanın ön tarafına binmeye başkasından daha haklıdır, ancak başkasına izin vermesi hâli müstesnadır, dedi [160].

176-.......Bize Eyyûb es-Sahtıyânî tahdîs edip şöyle dedi: İkrime'nin yanında binek üzerine binen üç kişinin şerrlisi zikrolundu. Bunun üzerine İkrime şöyle dedi: İbn Abbâs (R) Mekke fethinde, Mekke'ye, Abbâs'm oğlu Kusam'i bineğinin ön tarafına, kardeşi el-Fadl'ı da arka tarafına bindirmiş -yâhud Kusam'ı arka tarafına, el-Fadl'ı da ön tarafına bindirmiş- olarak gelmiştir. Bunların

hangisi şerr yâhud hangisi hayırdır? [161].

101- Binek Üzerindeki Binicinin Arka Tarafına Başka Birini Bindirmesi Babı

177-.......Bize Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etti. Muâz ibn Cebel (R) şöyle demiştir: Ben bir seferde Peygamber (S)'in bindiği bineğin arka tarafına binmiş idim. Peygamber'le benim aramda, semerin arka ağacından başka birşey yoktu. İşte bu kadar yakınında bulunurken Rasûlullah:

— "Yâ Muâz!" diye nida etti. Ben:

— Lebbeyke yâ Rasûlallah ve sa'deyke! dedim. Sonra bir müddet yürüdü. Sonra yine:

— "Yâ Muâz!" diye çağırdı. - Ben:

— Lebbeyke yâ Rasûlallah ve sa'deyke! dedim. Sonra bir daha yürüdü. Sonra yine:

— "Yâ Muâz!" diye çağırdı. Ben yine:

— Buyur yâ Rasûlallah, emrine hazırım ve Sana tâata tekrar tekrar yardımcıyım! dedim.

— "Allah'ın kulları üzerinde ne hakkı vardır bilir misin?" diye sordu.

Ben:

— Allah ve Rasûlü en bilendir! dedim.

— "Allah 'in kullan üzerinde sabit olan hakkı, kulların Allah 'a ibâdet etmeleri ve O'na hiçbirşeyi ortak kılmamalarıdır" buyurdu.

Sonra bir müddet daha yürüdü. Sonra:

— "Yâ Muâz ibne Cebel!" diye çağırdı. Ben:

— Buyur yâ Rasûlallah, emrine hazırım ve Sana tâata tekrar tekrar

yardımcıyım! dedim.

— "Bunu yaptıkları zaman kulların Allah üzerinde sabit olan hakları nedir bilir misin?" dedi.

Ben:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedim. Rasûlullah:

— "Bunu yaptıkları zaman kulların Allah üzerinde sabit olan Kakları, Allah'ın onlara azâb etmemesidir" buyurdu [162].

102- Binek Üzerinde Kadını Erkeğin Arka Tarafına Bindirme(Nin Cevazı) Babı

178-.......Bize Şu'be tahdîs etti. Bize Yahya ibnu Ebî İshâk haber verip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim, şöyle dedi: Rasûlullah'ın maiyyetinde Hayber'den dönüyorduk. Ben üvey babam Ebû Talha'nın bineğinin arka tarafına binmiş idim. O yol alıyordu. Rasûlullah'ın kadınlarından biri de Rasûlullah'ın bineği üzerinde arka tarafına binmişti. Birden Rasûlullah'ın dişi binek devesi, ayağı sürçüp tökezledi. (Rasûlullah ile Safiyye, ikisi birden düştüler.) Ben:

— (Kadın düştü!) Kadını koruyun! dedim ve hemen binekten yere indim.

Bu sırada Rasûlullah:

— "Bu kadın (yânî Safiyye bintu Huyey) annenizdir!" diye seslendi.

Ben hemen devenin semerim sıkıca bağladım, Rasûlullah deveye bindi (ve yola devam ettik). Nihayet Rasûlullah (S) Medine'ye yaklaşınca yâhud görünce:

— "Ayıbûne, tâibûne, âbidûne li-Rabbinâ hâmidûne{= Bizler dönücüleriz, günâhlardan tevbe edicileriz, Rabb'imize ibâdet edicileriz ve ancak O'na hamd edicileriz)" sözlerini söyledi [163].

103- Sırtüstü Yatmak Ve Ayağın Birini Diğeri Üzerine Koymak Babı

179-.......Bize İbnu Şihâb, Abbâd ibn Temîm'den tahdîs etti ki, o amcası Abdullah ibn Zeyd el-Ensârî (R), Peygamber(S)'in mescidde sırtüstü yatıp bir ayağını diğeri üzerine kaldırdığını görmüştür [164].

---

[1] Bâzı nüshalarda burada "bâb" sözü vardır.

[2] Çoklarının rivayetinde âyetin yalnız baş tarafı zikredilmiştir. Ebû Nuaym ise biraz daha ziyâde etmiştir. (Biz âyetin tamâmını verdik.) Âyet, mubah ve halâl olan herşeyi âmm ve şâmildir. Yânî işte biz, medenî hayâtı öğrenmeyi bilen bir kavme medeniyet âdabını bildiren âyetlerimizi böyle tafsîl ederiz. Bundan ön çeki âyet de bu hususla ilgili olup şöyledir: "Ey Âdem oğullan, her mescid huzurunda ztnetinizi alın (giyinin). Yiyin, için, israf etmeyin. Çünkü O (Allah) israf edenleri sevmez".

[3] Bunu Ebû Dâvûd et-Tayâlîsî ile Haris ibn Ebî Usâme kendi Müsnedberinde, Hemmâm ibn Yahya tarikiyle Katâde'den; o da Amr ibn Şuayb'dan... senediyle rivayet etmiştir. Bu, Buhârî'de ancak muallak olarak bulunan hadîsler cüm-lesindendir.

[4] ibn Abbâs'ın bu sözünü de İbn Ebî Şeybe Musannaf'mdz İbn Uyeyne'den; o da îbrâhîm ibn Meysere'den; o da Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs'tan senediyle rivayet etmiştir... (Aynî).

Giyinmek hakkında şu âyetler de zikre değer: "Ey Adem oğulları, size çir-} kin yerlerinizi örtecek bir libâs, bir de giyip süsleneceğiniz bir libâs indirdik. Takva libâsı ise, o daha hayırlıdır. Bu, Allah Un âyetlerindendir. Tâ ki iyice düşünsünler (ni'metlerin kadrini bilsinler). Ey Âdem oğulları, şeytân ana ve babanızı, fena yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak nasıl cennetten çıkardıysa, sakın size de bir fitne yapmasın. Çünkü o da, kabilesinden olanlar da sizi, sizin kendilerini göremeyeceğiniz yerlerden muhakkak görürler. Biz şeytânları îmân etmeyeceklerin velîleri yaptık" (el-A'râf: 26-27).

[5] Elbisenin topuktan aşağı lüzumsuz uzatılması, kibirlenmek alâmeti idh Kibirlilik ifâde eden bu türlü uzun ve lüks giyinişler nehyedilmiştir.

[6] Bu hadîs kasıtsız olarak elbisesini sarkıtıp sürüyen kimseye günâh olmadığını ifâde etmektedir. Demek ki, günâh,kibirlenme kasdmdadır. Bunun bir rivayeti Ebû Bekr'in fazîleti bâbi'nda geçmişti.

[7] Başlığa uygunluğu "Kalkıp acele ile elbisesini arkasından sürüyerek yürüdü" sözündedir. Peygamber'in bu fiili de kibirlenme kasdı olmaksızın elbisesini sarkıtıp yerde sürükleyen kimseye bir günâh olmadığına açıkça delâlet etmektedir. Bunun birkaç rivayeti Kusûf'ta geçmişti.

[8] Başlığa uygunluğu "Bir takım elbise giyinmiş ve çemrenmiş olarak çıktı" sö-zündedir. Bunun bir rivayeti Namâz'da, "İmâmın sütresi, arkasındakilerin de sütresidir bâbı"nda daha uzunca bir metinle geçmişti. Buhârî burada hadîsi kısaltarak getirdi.

Müslim'in rivayetinde bu çemrenmenin zikri sırasında: "Bacaklarının aklığı hâlâ gözümün önündedir" ta'rîfi vardır.

et-Teşmîr, bir nesneyi çekip büzmek..., baldırdan ve bacaktan esvabı yuka--n sığayıp çemremek ma'nâsınadir ki, bacakları sığamak ta'bîr olunur...

el-Hulle, hâ'nın ötresi ile kumaştan ve başka bezden ridâ ve izârın mecmû ûna denir, elbette "Hülle" iki parçadan olur, bir parçaya "Hülle" denilmez... (Kaamûs Ter.).

[9] İzâr, Arablar'ın giydikleri boy elbisesidir ki, bunun topuktan aşağı lüzumsuz uzatılması, kibirlenmek alâmeti idi. Onun için hadîste buna ağır ceza ta'yîn edilerek bundan nehyedilmiştir. Şübhesiz ateşte yanacak olan topuktan aşağı lüzumsuz, yerde çekilip sürüklenen elbise parçası değil, bunun içinde o hizada bulunan ayaklardır. Burada kinaye olarak elbise zikredilip ayaklar ve beden kasdedilmiştir.

[10] Hadîslerin başlığa delîllikleri meydandadır. Böyle kendini beğenmiş olarak, bii-yüklene büyüklene, çalımlı ve şımarık bir yürüşle yürümek, Kur'ân dili ile de men' edilmiştir: "Yeryüzünde şımarık yürüme. Zira Allah her kibir taslayanı, kendini beğenip övüneni sevmez"" (Lukmln: İS).

[11] Bütün bu hadîsler ve mutâbaatlar hangi nevi'den olursa olsun, kibirden dolayı, uzatılıp yerde sürüklenen elbiselerin nehyini ifâde etmektedirler.

[12] Bunların saçaklı elbiseler giydiklerini başka hadîsçİler nakletmelerdir.

[13] Hadîsin başlığa uygunluğu "Şu elbise saçağı gibi" sözündedir. Bunun bir rivayeti Talâk Kitabı, "Üç boşama ile boşamaya cevaz veren kimse bâbı"nda geçmişti. Hadîsin son cümlesi râvî ez-Zuhrî'nin kelâmmdandir.

er-Ridâ, omuz üzerine yâhud iki kürek arasına konularak giyilen bir bezdir, bedenin üst tarafına mahsûstur (Şerhler).

er-Ridâ, râ'nm kesriyle ma'rûf bir örtüdür ki, başa ve belden yukarıya bürünecek şal, fûta makûlesine denir, izâr mukaabilidîr. îzâr, belden aşağıya tutunacak fûta makûlesinden peştemâlden ibarettir (Kaamûs Ter.)

[14] Enes'in bu sözü dokuz bâb sonra gelecek olan hadîsin bir parçasıdır.

[15] Bu hadîs uzunca bir metinle Beşte bir Kitâbı'nda geçmişti.

[16] Arablar'da ridâ ve izâr giymek yaygın ise de gömlek, yeni olmayıp kadîm bir giyecektir. Buhârî Yûsuf âyetini zikretmekle, gömleğin kadîm bir giyecek olduğunu işaret etmiştir.

[17] Başlığa uygunluğu "İhrama giren kimse gömlek giymez..." sözündedir. Bunun birer rivayeti İlim ve Hacc Kitâblan'nda da geçmişti

[18] Peygamber'in kendi gömleğini ibn Ubeyy'e giydirmesi sebebleri arasında, Bedir günü Peygamber'in amcası Abbâs'a, İbn Ubeyy'in kendi gömleğini hediyye etmiş bulunmasına bir mukaabeledir denilmiştir. Başlığa delâleti açıktır. Bunun daha bütün bir rivayeti Cenazeler Kitabı; "Ölü kabrinden çıkarılır mı bâbı"n-da geçmişti.

[19] Bunun da bir rivayeti Tefsîr'de, el-Berâe Sûresi'nde geçmişti.

[20] Başlığa uygunluğu "Rasûlullah parmağıyle yakas-na doğru şöyle İşaret ediyordu" sözünden alınır.

Bu hadîsin aslı Buhârî ve Müslim'in Zekât Kitâbları'nda geçmişti.

[21] Namaz Kitâbı'nda "Şâm cübbesi içinde namaz kılmak" şeklinde başlık açmıştı. Cihâd'da da "Seferde ve harbde cübbe" başlığı açmıştı. Bunun aslı Abdest Alma Kitâbı'nda, "Mestler üzerine mesh bâbı"nda geçti. Bu sefer, Tebûk Seferi idi.

[22] Bu da Abdest Alma Kitabı, "Ayaklan temiz iken mestleri içine soktuğu zaman bâbı"nda geçmişti. Buradaki başlığa uygunluğu "Üzerinde yünden bîr cübbe vardı" sözündedir.

[23] Kastallânî:. Kaba, Acemler'in tanınmış libâsından dar bir cins libâstır diye ta'rîf etmiştir. Bunun ipekten dokunmuş bir kaftan olduğu da söylenmiştir.

el-Ferrûc: Tennûr vezninde, küçük çocuk gömleğine denir ve ensesinden yırtmacı olan kaftana denir ki, üste giyilir. Bu, hâlâ "Ferrâce" dediğimiz şeydir ki, Fârisî'de "Ferecî" derler (Âsim Efendi).

[24] Hadîsin başlıkla münâsebeti açıktır. Mısver'le babası Mahranıe ibn Nevfel'in her ikisi de sahâbîdir. Abdu Menâf oğulları'ndandır. Mısver küçük sahâbîler-dendir. Hicretin beşinci yılında doğmuş, Mekke'nin fethinden sonra altı yaşında Medine'ye

gelmiştir. Hadîste bildirildiği üzere, babasıyle Rasûlullah'm huzuruna gitmesi bundan sonra olacaktır. Peygamber'in vefatında sekiz yaşında idi. Rasûlullah'tan hadîs ezberlemiş ve Sahîhayn 'da rivayet edilmiştir. Kendisi: "Ben Rasûlullah'tan hadîs işittim. O sırada ben hadîs yüklenecek ve ezberleyecek derecede akıllı, zabtedici bir çağda idim" demiştir. Babası İse ihtiyar idi. Rasûlullah'ı yanma çağırtması ve O'nun da icabet etmesi, ihtiyarlığından dolayı idi.

[25] Bu ipek feraceyi hediye eden Dûmetu'l-Cendel Meliki Ukeydir ibn Abdilmelik'tir. Müslim'in Câbir'den rivayetinde, çıkardığı libâsın bir ipek kaftan olduğu, bunu çıkarırken de "Bunu giymekten beni Cibril nehyetti" buyurduğu belirtilmiştir.

Bunun bir rivayeti Namaz, "İpek ferrûc içinde namaz kılan ve çıkaran kimse bâbı"nda geçmişti.

[26] Müsedded, Buhârî'nin şeyhidir. Buhârî bunu müzâkere yoluyla aldığı için, "Bana söyledi" ta'bîriyle getirdi. Bu da mevsûl ve tam bir hadîstir.

Bornus, başlığı bedeninden olup ona bitişik bulunan giyecektir.

[27] Bunun bir rivayeti yakında geçmişti.

[28] el-Huff... insanın ayağına giydiği çizmeye, mest, çedik, tomak makûlesi ayakkabıya denir ki, üzerine meshetmek mümkin olur... Bir kat olduğu için hafifliğinden dolayı bu isim verilmiştir. Bunun üzerine giyilen ayakkabıya "Çermûk" denir (Kaamûs Ter,).

Burada açılan bâblarda onların altında getirilen hadîslerin birbirleriyle münâsebetleri meydandadır. Bu hadîsler bundan önce de birkaç kerreler geçmiş ve açıklamalar verilmişti.

[29] et-Takannu': Bir kimse başına câr bürünmek, tulga ve miğfer giymek ma'nâsı-nadır.

el-Makanna': Muazzam vezninde, basma tulga giymiş adama denir; demirden miğfer giymiş ma'nâsınadır,

el-Kınâ': Kitâb vezninde baş örtüsüne denir...

el-Asb: Ayn'ın fethi ve sâd'm sükûnu ile bir nesneyi dürüp bükmek, sarıp bağlamak... ma'nâsınadır.

el-Isâbe: Ayn'ın kesriyle... ve başa ve alma bağladıkları sargıya denir; çen-ber, dülbend, kaşbasdı ve baş-bağı gibi. Ve hassaten sarığa denir, amâme gibi. (Kaamûs Ter.)

[30] Bu, Ensâr'm Menkabeleri'nde ve daha başka yerlerde geçen uzunca bir hadîsin parçasıdır.

İbn Abbâs: Rasûlullah (ölüm hastalığından biraz önce) üzerinde bir ridâ ile ve ridâsım iki omuzu üzerine koyarak ve ağrıyan başı üzerine de siyah bir kumaş parçası sarmış olduğu hâlde mescide çıktı ve nihayet minber üzerine oturdu... şeklinde tahdîs etmiştir.

[31] Enes'in bu hadîsi de bu bâbda uzunca bir metinle gelecektir.

[32] Başlığa uygunluğu "îşte Rasûlullah başını bir sargı ile sanp örtmüş olarak geliyor.." sözündedir. Bu hadîs bu İsnâdla İcâre'de "Zaruret sırasında müşrikleri

[33] Bunun bâzı rivayetleri Hacc, Cihâd ve Mağâzî Kitâbları'nda da geçmişti.

el-Miğfer, Minber vezninde el-Miğfere, el-Gıfâre, "Kitabe" vezninde şu zırh külahına denir ki, baş kisvetinin altından giyilir, bir kavle göre başı ve yüzü omuzlara gelince bürüyen zırh külahına denir ki, başa yalnız giyilir ve Türkçe'de "Tulga" ta'bîr olunur (Kaamûs Ter.).

[34] Bu, Peygamber gönderilmesi bölümünde, "Peygamber'in ve sahâbîlerinin Mekke'de müşriklerden karşılaştıkları ezalar bâbı"nda geçen hadîsin bir parçasıdır. Açıklaması orada verilmişti.

[35] Başlığa uygunluğu "Necrân dokumalarından kaim kenarlı bir bürde" sözünde-dir. Bunun bir rivayeti Hums'ta geçti, Edeb'de

de gelecektir.

[36] Bunun bir rivayeti Cenazeler Kitâbı'nda "Kefenini Peygamber zamanında hazırlayan kimse bâbı"nda geçmişti.

Buradaki bâzı isimler:

el-Höşıye: Kumaşın iki tarafındaki saçağa denir. Bu saçak kumaşın kullanılmadığının ve tezgâhtan çıktığı gibi yeni bir kumaş olduğunun nişânesidir.

el-Burd: Bâ'nm dammıyle bir nevi' çizgili, yânî çubuklu kumaş adıdır. Ve bir nevi' abaya denir ki, ihram gibi bedene bürünürler, bu cemi'dir. Müfredi "Bür-de"6ü. Ve hâlâ bu diyarlarda hırka ta'bîr ettiğimiz libâsa da Burde denilir...

eİ-Hıbere: Bir nevi' Yemen kumaşının adıdır ki, pamuktan yâhud ketenden dokunan çubuklu bir kumaştır. Buna "Burdu Yemânî" de denilir.. Tahbîr, tez-yîn ve tahsîn ma'nâsına olup bu kumaş da yol yol çubuklarla süslendiği için "Sev-bun muhabber = Süslü kumaş" ta'bîri de vardır.

el-Şemle: Kadife dedikleri büyük ve tüylü saçaklı ihramdan küçük şu yufka ihrama denir, Arablarona bütün bedeni bürüyüp sarınırlar... (Kaamûs Ter.) Bu îzâha göre semle, burde üzerine bürünülen kisvedir.

[37] Bu, Buhârî'nin Müslim'den ayrı rivayet ettiği hadîslerdendir. Bunun bir rivayeti Tıbb'da ve Musa'nın ölümü'nde geçmişti.

[38] Bu hadîslerin başlığa uygunlukları meydandadır, bunlardaki giyecek isimlerinin açıklamaları daha önce verilmişti.

[39] Hamîsa, yün yâhud sûftan dört köşeli İki taraflı zencefil bir nevi' siyah abaya denir ki, pek yumuşak ve dürünce pek az yer tuttuğu için bu ismi vermişlerdir. Bu hamîsa Şâm kumaşlarından olup Peygamber'e Ebû Cehm Kuraşî tarafından hediye edilmişti.

[40] Enbicânî, nakşı olmayan, yumuşak, fakat kalın sûf abaya denir ki, hamîsa kadar kıymetli kumaşlardan sayılmazmış.

Ebû Cehm ibn Cehm ibn Huzeyfe ibn Ganim el-Kuraşî el-Adevî (R) Mekke fethi günü İslâm'a giren Kureyş büyüklerindendir.

Bu hadîsin bir rivayeti Namâz'da daha geniş olarak geçmişti.

[41] Başlığa uygunluk "Kisâ ve kaba bir izâr" sözündedir. "Kisâ", örtü, yaygı ve kilim ma'nâlarınadır, cem'i "Eksiye" gelir.

[42] Başlığa uygunluğu "İştimâlu's-sammâ giyinişiyle libâsa bürünmesinden" sözündedir.

Sevb, kumaş demektir. O zamanın tam takım elbisesi -biri izâr, diğeri ridâ olmak üzere- iki sevb idi. Bunun hepsi bir hülle ederdi. Burada bir sevbden mak-sad ridâdır ki, sağ ucunu sol omuzundan geçirmek ve sol ucunu sağ kolunun altından çıkarmak suretiyle iki ucunu ya göğsü tarafından, ya arkadan bağlanarak tesettür edilirdi. Bu türlü giyinmeye "Teveşşuh" "tltihâf" ve "İstimal" de denir.

Iştimâlu's-Sammâ: Kumaşla bedevilerin büründükleri gibi bürünmektir ki, ihramı sağ canibinden sol kolunun ve sol omuzunun üzerinden götürdükten sonra sağ kolunun ve sağ omuzunun üzerinden atmakla tamamen bürünmekten ibarettir. Elİeri ve ayaklan ve bütün âzası bağlanmış olur. Bİr kavle göre izâr ve ihram makûlesinden yalnızca bir kat sevbi bürünmekten ibarettir. Şöyle ki: Eğninde ondan başka sevb olmayıp ve onun bir tarafını kaldırarak diğer omuza atar, lâkin bedeni tamamen örtmediğinden avret yerinin bâzısı meydana çıkar... Şârih der ki, ikinci ta'rîf fakîhlerin kavlidir. İki ta'rîfte de mahzur olduğundan dolayı, Peygamber'in nehyi sâdır olmuştur... Ve İştemele's-semmâ terkibi İştemete'ş-şetnlete's-sammâe te'vîlindedir. (Kaamus Ter., IV, 371).

İhübâ': Bir adam sevbine sarınıp bürünmek, bir kavle göre dülbend ve ks-i mer makûlesi ile sırtını ve baldırlarını sarıp toplamak ma'nâsınadır... Daha kolay tefsiri, insan kaba etleri üzerine oturup bacaklarını da dikerek o hey'et üzere sarınmaktır. Bu tertîbde dikkatsizce sarınan kimsenin, görünmesi haram olan beden azalarından bâzılarını örtmemesi ihtimâli gâlib olduğu için, böyle oturanın dikkatli olması lâzım gelir... Herhalde İştimâlu's-sammâile İfıtibâ'daki nehyin sebebi, haram avret yerinin açılması korkusudur. Avret yerinin açılmasına mahal vermeyecek derecede olursa haram olmazlar (Tecrîd Ter., II, 243).

[43] Bunun kısaltılmış bir rivayeti Buyu' Kitâbı'nda, "Bey'u'l-mulâmese bâbı"nda geçmişti.

Buradaki giyinişlerin ta'rîfleri de bundan önceki haşiyede verilmişti. Kısaca tekrar edilirse: el-İştimûl, iftiâl vezninde bir adam

ihramını elleri bile dışarıda kalmayıp bütün bedelini ihata eylemek veçhile bürünmek ma'nâsınadır... .. Bu ma'nâdandir ki, bir adamı bir madde ihram gibi basıp ihata eylese "İşteme-V le aleyhi'l-emru(= İş onu tamâmiyle kapladı)" derler {Kaamûs Ter., III, 1388). eî-İhîibâ: Bir adam sevbine sarınıp bürünmek, bir kavle göre dülbend ve . kemer makülesiyle sırtını ve baldırlarını sarıp toplamak ma'nâsınadır ki dervîşr ler ıstılahında "Kemende girmek" ta'bîr olunur (Mütercim Âsim Efendi).

[44] Hadîslerin birkaç rivayeti daha önce geçmiş ve ilgili açıklamalar verilmişti. Başlığa uygunlukları da meydandadır.

[45] Başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bâzı rivayetleri Cİhâd'da "Farsça konuşan kimse bâbı"nda; ve "Habeşistan'a hicret bâbı"nda geçmişti. Ümmü Hâ-' lİd, Habeşistan'dan gelen muhacirlerden idi. Peygamber'in ona karşı Habeşçe söylemesi, onun Habeş dilini öğrenmiş bulunduğundan idi.

[46] Buhârî bunu Akîka'da bu isnâdla ve fakat metinsiz olarak işaret etmiş, daha önce ise uzunca bir metinle sevketmiştir. Hadîsteki "Hureysiyye" ta'bîri Kuzâa kabilesinden Hureys ismindeki bir adama nisbettir.

[47] Başlığa uygunluğu "Üzerinde yeşil bir örtü vardı" sözündedir.

[48] Bunun bir rivayeti Uhud gazvesi'nde geçmişti. Müslim'in rivayetinde bu iki kişinin Cibrîl ile Mîkâîl oldukları açıkça söylenmiştir.

[49] Başlığa uygunluğu "Peygamber'e geldim. O üzerinde beyaz bir elbise olduğu hâlde uyuyordu" sözündedir. es-Sefaksî şöyle dedi: Buhârî'nin buradaki tefsiri hadîsin zahirine muhaliftir. Eğer tevbe şart olsaydı "Zina etse de, hırsızlık yapsa da" demezdi. Hadîs, zahiri üzeredir. Kul müslümân olarak Öldüğü zaman, ateşten önce veya sonra cennete girecektir. Bu, Allah'ın haklarında sünnet ehlinin ittifâkıyle böyledir. Kul haklarında ise, çoklarına göre hakkın geri verilmesidir... (Kastallânî).

[50] Bunlar aynı konuda ayrı ayrı yollardan bâzı küçük farklılıklarla gelmiş hadîslerdir. Başlıkla ilgileri meydandadır. Umer (R) devlet başkanlığı sırasında bölge valilerine ve kumandanlarına zaman zaman emirnameler, ta'lîmâtlar yazıp yollar, bunlara Peygamber'den hadîsler de koyarak İslâm'ın getirdiği yüksek medeniyetin esaslarının oralarda öğretilip yerleştirilmesine çalışırdı.

[51] Buda ayrı yoldan bir rivayettir. Bunda parmaklardan biri" Müsebbiha" ismiy-, , ledir. Bundan öncekinde "Sebbâbe" ismiyle idi. Bunlar aynı şeydir. Başparmak-* tan sonra gelen parmaktır. însan sövme ânında bîrşeye işaret ederken bu parmakla işaret ettiği için, bu isim verilmiştir. Namaz kılan da tevhide ve Allah'ın ortaktan tenzihine işaret ederken bu parmakla işaret ettiği için de "Müsebbiha" ismi verilmiştir.

[52] Huzeyfe, eski İran medeniyetinin tefâhur vâsıtası olan bardağı tereddüdsüz fırlatıp atmış, gerekçesini de açıklamış ve Peygamber'in bu konudaki yasağım şiddetli bir surette uygulamaya başlamıştır. Bu kaba bir hareket değildi, daha önceki ziyafetlerde tekrar tekrar bildirilmiş olan yasağa ehemmiyet verilmemesi üzerine de uyarıcı ve te'sîrli bir uygulama idi.

[53] Yüce Allah, cennetlikler hakkında "...Orada elbiseleri de ipektir" (el-Hacc:Fâtır._33) buyurdu.

Âlimler cumhuru bu hadîslere dayanarak erkeklere ipek giymenin harî olduğuna hükmetmişlerdir. Harâmlık sebebine gelince, bunun erkekler için râf olması, gurur vesilesi olması ve kadınlara lâyık olan nevi'den bir süslenn ye kalkışarak kadınlara benzemesi gibi sebeblerdir.

[54] Bunu et-Taberânî el-Mu'cemu'I-Kebîr'ûz senediyle rivayet etmiştir.

[55] Başlığa uygunluğu "Bizler ona dokunmaya başladık" sözündedir. Bunun bir rivayeti "Sa'd ibn Muâz'm menkabeleri bâbı"nda geçti

[56] Başlığa uygunluğu "Ve ipek üzerine oturmamızı nehyetti" sözündedir. Bu hadîsin bâzı rivayetleri Eşribe'de, Et'ime'de de geçti. Fakat onların hiçbirinde bu "İpek üzerine oturma..." ziyâdesi yoktur. Bu, Buhârî'nin müfredâtındandır (Aynî).

[57] Başlığa uygunluğu "Ve ipek üzerine oturmamızı nehyetti" sözündedir. Bu hadîsin bâzı rivayetleri Eşribe'de, Et'ime'de de

geçti. Fakat onların hiçbirinde bu "İpek üzerine oturma..." ziyâdesi yoktur. Bu, Buhârî'nin müfredâtındandır (Aynî).

[58] Bu Âsim ibn Kuleyb hadîsinin bîr rivayetini Müslim de Libâs Kitâbı'nda getir mistir: Müslim Ter., VI, 346-348 "2078".

[59] Bu hadîsteki ta'bîrlerin açıklaması:

Siyâbun Mudallaa: Bâzı yerleri dokunmuş, bâzı yerleri dokunmadan bırakılmış olan kumaşa denir ki, aralık aralık kaburga kaburga tarzında olur. Bir de yol yol ipekle çİtâre tarzında dokunmuş kumaşa denir.

MİysereM (cem'i:Meyâsir ve Mevâsir): Mıknese vezninde şu elbiseye denir ki, diğer elbiseler üzerine giyilmekle onlar dahî kabarıp yükselirler, murâd üstlük libâs olacaktır.

Mi'sere: Eyer yastığına denir ki, eyer baldırı incitmesin diye edinilir. Bâzı diyarda ona "Köpçük" ta'bîr ederler. Keza canavar postlarına denir. Harîrden, dîbâcdan olan eyer ve palan minderlerine denir (Kaamûs Ter.).

Mi'sere: Acemler'in binme eşyâlarındandır, ipekten, dîbâcdan yapılır ve küçük minder gibi edinilir. İçi pamuk yâhud yün ile doldurulur. Binici bunu deve semerinin yâhud at eyerinin üstüne kendi oturağının altına kor (en-Nihâye).

Kassî: İpekle karışık ketenden dokunmuş bir kumaştır. Mısır'da Tenîs şehri yakınında deniz kenarında Kass veya Kİss denilen bir beldeye nisbet edilmiştir. Bu kumaş oradan getirilir imiş. Bâzı hadîs âlimleri de "KassF'nİn aslı "Kazzî"dir. "Kazzî" de ibrişim denilen ham ipek ma'nâsma olan "ATazz" kerîmesinin ismi mensubudur, "Kazz"deki zây harfleri sinlere tebdîi edilerek "Kassî" olmuştur, dediler.

[60] Bunlardan nehyin sebebi, bu kumaşların her devir için pahalı ve lüks şeyler olması, en âdî kumaştan bile mahrum bulunan bunca fakirlere karşı tefâhur olacağı, zarurî şeylerden olmayıp fazladan meşgale ve teferruat olmaları gibi hususlar . olması muhtemeldir.

[61] İhtiyâç ve zaruret hâllerinde yasak olan şeylerin kullanılması dînî bir asıldır: "Zaruretler haramları mübâh kılar".

Bu hadîsi Buhârî gibi Müslim de aynı kitâbda getirmiştir.

[62] Siyerâ kelimesi hakkında Âsim Efendi: "Bir nevi' alaca kumaştır ki, yol yo! sarı kalemli ve çubuklu olur, dokumasında bol ipek karışık bulunur" diyor (Kaamûs Ter.).

Bol İpekli olduğu için nehyedilmiştir. İpeği az olan kumaşın kullanılması

erkekler için de caiz oluyor. Kumaştaki ipeğin azlığı-çokluğu hususunda Hanefiler kumaşın argacı ile erişini; Şâfiîler de ağırlığını ölçü olarak kabul etmişlerdir. Hanefîler'e göre bir kumaşın erişi ibrişim, argacı pamuk, keten, yün olursa o kumaştan yapılan elbiseyi erkekler için de giymekte be's yoktur.

Alî'nin "Ben onu kadınlarım arasında yarıp bölüştürdüm" sözünde kendisine izafe ettiği kadınların annesi Fâtıma bintu F.sed, eşi Fâtıma bintu Rasû-hıllah ve Hamza'nın kızı Fâtıma olduğu rivayet edilmiştir... (İbn Ebi'd-Dünyâ, Kitâbu'l-Hedâya).

[63] Başlığa uygunluğu "Onu başkasına giydirmen için" sözünden alınır. Çünkü bunun ma'nâsı, onu başka bir kadına hibe ve benzeri bir suretle vermen için, demektir. Bu da ipekli kumaşın kadınlara halâl olduğuna delâlet eder.

Bunun bir rivayeti Cumua Kitâbı'nda "Bulabileceği en güzel elbiseyi giyer bâbı"nda geçmiş ve bâzı açıklamalar verilmişti.

[64] Bu hadîsle de kadınların ipek elbise giymelerinin caiz olduğuna delîl getirilmiştir. Bunu en-Nesâî de Zînet Kitâbı'nda rivayet etmiştir.

[65] Yânî Peygamber (S) giyilecek elbiselerden veya üzerinde oturulacak döşeme ve yaygılardan herhangibir moda üzerinde ısrar edip darlık yapmaz, bu hususlarda dâima genişlik gösterir, müsamahalı davranır idi. Çünkü Peygamber moda ta'-yîn etmemiş, sâdece ma'kûl örtünme hududunu göstermiştir. Milletlerin giyinme ve örtünme nevi'leri ve modaları bölgelere ve örflere göre ayrı ayrı olur.

[66] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bir de gördüm ki, Peygamber bir hasır üzerinde bulunuyor... ve içi lif dolu deriden bir yastık.." sözlerinden alınır. Bu hadîsin çok uzun bir rivayeti "Yüksek oda bâbı"nda, keza Tefsîr'de, et-Tahrîm Sûresi teısîrinde geçmişti. Daha kısa olarak Nikâh'ta da geçmişti.

Bu hadîste Peygamber'.n giyim ve yaygı hususlarında ne kadar sâde, gösterişsiz ve mütevâzi' bir hayât yaşadığı pek açık surette görülmektedir. Allah O'na salât ve selâm eylesin!

[67] Yânî yeninin genişliği sebebiyle bedeninden bir kısmın meydana çıkmasından endîşe ettiği için düğmelerle düğmeleyip, bedenini kapatırdı.

Hadîsin başlığa uygunluğu Peygamber'jn "Nice giyinik kadınlar vardır ki kıyamet gününde çıplaktırlar" sözüyle mü'minlerin analarını ve onların şahsında bütün mü'mine kadınları ince, kısa, dar ve bedenlerinin vasıflarını gösteren elbiseler giymekten sakındırması yönün dendir.

Peygamber bu hadîsinde kendisinden sonra ümmetinin uğrayacakları fitne ve musibetleri hem de nail olacakları hudûdsuz ni'met hazînelerini ve rahmeti haber verdiği gibi, "Giyinik çıplaklar" zümresinden yâhud örtülü olmakla beraber elbisesinde israf ve aşırılık yapacak nice kadınların meydana çıkacağını da haber vermiştir. Kadınlarını uyandırmayı istemesi de onlara va'z etmek, sadakaları çok vermek ve israfı terkeylemeğe teşvik etmek, Peygamber kadınları olmakla alda-narak ibâdet ve tâatten gaflet caiz olamayacağını bildirmek içindir...

Bunun bir rivayeti llim'de de geçmişti.

[68] Başlığa uygunluğu "Sağlıkla eskit ve parçala" duâsındadır. Bunun bir rivayeti "Siyah hamîsa bâbı"nda geçmişti.

[69] ez-Zağferân, ma'rûf isimdir ki, Türkçe'de "Safran" ta'bîr ederler.

ez-Zağfera: Dahraca vezninde bir nesneyi zağferânla boyamak ma'nâsınadır.

[70] el-Vers: Vâv'ın fethi ve râ'nın sükûnuyle sissim tarzında bir nebat adıdır. Yemen ülkesine mahsûstur, bir defa ekildikte yirmi seneye dek çiçek ve meyve vererek kalır... ve onunla boyanmış kumaş cimâ'ı kuvvetlendiricidir... Türkçe'de "Alaçehre" ve "Yemen zağferânı" dedikleridir ki, onunla sarı boyanır... (Kaamûs Ter.).

Ahmed ibn Hanbel ve Sünen sâhibleri Haris Ebû Umâme'den sahîh olarak: Rasûlullah: "el-Bezâzetu mine'l-îmâni'= Hayatta sadelik îmândandır" buyurduğunu rivayet etmişlerdir. Erkekler için renkli şeylerle yapılacak vücûd ve yüz süslemesi mekruh ve çirkin sayılmıştır.^Yalnız yeni evlenen gençler müstesnadır.

[71] Hadîs metnindeki kırmızı hülleyi İbn Humâm: Kırmızı ve yeşil çubuklu olarak' dokunmuş Yemen kumaşından iki kat elbisedir diye ta'rîf etmiştir.

[72] Bunun bir rivayeti "Kassî giyme bâbı"nda geçti. Cenâzeler'de daha uzun olarak geçmişti. Buradaki ipek kumaşların ta'rîfleri de orada verilmişti. Burada şu kadarını tekrar edelim:

Miysere (cem'i Meyâsir ve Mevâsir): Mıknese vezninde şu elbiseye denir ki, diğer elbiseler üzerine giyilmekle onlar dahî kabarıp yükselirler, murâd üstlük libâs olacaktır... Ve eyer yastığına denir ki, eyer baldırı incitmesin diye edinilir. . Bâzı diyarda ona "Köpcük" ta'bîr ederler. Keza., ipekten, dîbâcdan olan eyer ve palan minderlerine denir (Kaamûs Ter.).

[73] en-Niâlu's-sebtiyye: Tabaklanmış deri ile yapılan ayakkabılar demektir. es-Sibt: Sîn'in kesriyle dıbâğat olunmuş derilerdir... Yâhud karaz ile yânî palamutjle - dibâğat olunmuş deriye mahsûstur. Türkçe'de "Gön" ta'bîr ettikleridir. Sarihin beyânına göre dibâğatla tüyleri izâle olunduğundan en-Niâlu 's-sebtiyye buna mensûbdur. Ve o ayakkabıya da Sibt denilir (Kaamûs Ter.).

[74] en-Na'l: Nûn'un fethi ve ayn'ın sükûnuyle ayağı yere çıplak dokunmaktan koruyacak nesneye denir ki, ayakabı ve pabuç ta'bîr olunur... bütün nevi'lerini şâmildir. Her mahalde birgûnâ dikip ayaklarına giyerler; Türkçe'de "Nâleyn" dedikleri ki, çamurlukta giyilir na'leynden tahrif edilmiştir (Kaamûs Ter.).

[75] Bunun bir rivayeti Abdest Alma Kitâbı'nda geçti. Giyilen kumaşlar vers veya zağferânla sanya boyandığı gibi, hoşça kokulu

olan bu boya saç-sakal boyamakta da kullanılırdı.

[76] Huffeyn'm ta'rîfi de 14. babın haşiyesinde verilmişti

[77] Bu hususlar giyinmek, mescide girmek, süslenmek, başını tıraş etmek gibi kerîm fiillerden olan hususlardır. Sümkürmek, istincâ gibi hususlarda ise soldan başlarlardı.

[78] Sıhhî bir zaruret üzerine tek giyimli olarak yürümek hâli bu nehiyden müstesnadır.

[79] el-Kıbâl, Kitâb vezninde, ayakkabıda olan tasmaya denir ki, orta parmakla yanındaki parmağın aralığına geçer, bu hâlâ Haremeyn ahâlîsinin cemceme tarzında olan na'llerinde olur (Kaamûs Ter.).

[80] el-Kubbe... tepesi daireli binaya denir ki, künbed ta'bîr olunur... Aslında Arab evlerinden küçük ve yuvarlak çadıra denip, sonradan mutlaka çadırda kullanıldı (Asım Efendi). Bu ta'rîfe göre Kubbe, yayvan küçük çadırdır.

Bu hadîsteki vak'a, Mekke'ye olan seferlerden birinde olmuştu. Peygamber Minâ'ya yakın Abtâh denilen yerde imiş.

[81] Bu ganîmet taksimi akabinde Ensâr'ı toplayıp onlara hitâb ettiği zaman olmuştu. Bunun bir rivayeti Humus Kitâbı'nda geçmişti

[82] Başlığa uygunluğu "Hasır yayar, üzerine otururdu" sözündedir. Bunun birer rivayeti Namâz'da, "Gece namazı bâbı"nda ve îmân'da, "Dînin Allah'a en sevimlisi... bâbı"nda, geçmişti.

[83] Başlığa uygunluğu "Omuzunda dîbâcdan altın düğmeli" sözündedir. Bunun bir rivayeti yakında "Kaftan ve ipek ferrûc bâbı"nda da geçmişti.

[84] Başlığa uygunluğu "Altın yüzük takmaktan..." sözündedir.

Bu hadîsin bir rivayeti Cenazeler Kitâbı'nın evvelinde geçmişti. Orada emirler nehiylerin önüne geçirilmişti.

Hâtem, tâ'nın fethi ile yazılı evrakı ve vesikaları damgalamakta kullanılan mühür ve mühür yüzük olup âlet ismidir. Hatim ise tâ'nm kesresiyle fail ismi olup hatmeden, nihayete erdiren yâhud mühürleyen demek olur. Bu kelime Kur'ân-ı Kerîm'de de geçmektedir. Tefsîr'de iki türlü okunduğu ve ma'nâlan bildirilmişti. "Muhammed adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir. Fakat Allah'ın Rasûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah herşeyi hakkıyle bilendir" (el-Ahzâb: 40).

[85] Rasülullah'ın bu yüzüğü sâdece parmağa takılan bir yüzük değil, kaşında "Mu-hammedun Rasûlullah" yazılı olup resmî vesikaları mühürlemekte kullandığı bir mühür yüzüktü. Bunun için "Hâtem" kelimesinin "Mühür yüzük" şeklinde tercemesi daha doğrudur.

[86] Peygamber'in altın yüzükten vazgeçmesinin ve bu suretle erkeklere haram olmasının sebebleri arasında, piyasada tedavül etmekte olan altının gitgide halkın parmaklarına geçerek tedavülden alıkonulması ve bu suretle iktisadî hayât üzerinde ciddî te'sîrler yapması da zikredilebilir. Peygamber altından mühür yüzük takmakta devam etseydi, yeryüzündeki erkek-kadm her mü'min du hareketi şübhesiz bir sünnet telâkki edecek, herkes parmağına küçük-büyük bir mikdâr altın yüzük takacaktı. Bunun neticesinde de çok büyük bir yekûn tutacak tonlarca altın da ticarî ve İktisadî hareketlerden men' olunacaktı. Bu habs ve men' ise yalnız İslâm ÂlemÎ'nin iktisadiyâtım değil, belki bütün insanlık alemindeki iktisadî hareketleri olumsuz yönden te'sîr altında bulunduracaktı. Altın yüzük kullanılması bir defa sünnet kabul edilince de artık hiçbir kaanûn, hiçbir siyâsî ve İdarî tedbîr bunun önüne geçmeye muktedir olamayacaktı. Bu bakımdan Peygamber'in bizzat parmağından mühür yüzüğü çıkarıp atması ve bunu ebediyyen takınmayacağım beyân ederek men' eylemesi, yalnız İslâm Alemi için değil, fakat bütün insanlık için çok büyük bir iyilik ve büyük bir rahmet olmuştur.

Erîs, Medine'de Kubâ köyüne yakın meşhur bir bustândır. İçindeki kuyu, bustâna izafetle "Erîs Kuyusu" diye anılmıştır. Peygamber de bu kuyunun başında otururdu.

[87] Bu, Abdullah ibn Umer'in bundan önce daha bütün olarak geçen hadîsinin başka yoldan ve daha kısa bir rivayetidir.

[88] Bütün hadîs ehli şöyle dedi: Bu, İbn Şihâb'ın vehmidir, ibn Şihâb altın yüzükten gümüş yüzüğe saptı. Çünkü İbn Şihâb'mkinden başka olan Enes rivayetlerinde ma'rûf olan Peygamber'in gümüş yüzük edinmesi ve onu elinden atmadığıdır. Nitekim Müslim de hadîslerin bakiyyesinde bunu zikretmiştir (Kaa-di Iyâd).

Hadîsçilerden bâzısı da ibn Şihâb'ın hadîsini te'vîl ederek, bu hadîsle diğer rivayetler arasını birleştirmişlerdir. Şöyle ki: Peygamber (S) altın yüzüğü haram kılmak istediği zaman bir gümüş yüzük edindi. Gümüş yüzüğü takındığında aynı gün İçinde onun mübâhlığını insanlara öğretmek maksadıyle, onu İnsanlara gösterdi. Sonra altın yüzüğü çıkardı ve onun tahrîmini insanlara bildirdi. Bunun üzerine insanlar altın yüzüklerini ellerinden çıkardılar. Binâenaleyh "İnsanlar da parmaklarındaki yüzükleri çıkarıp attılar" sözü, altın yüzüklerini1 ellerinden attılar demek olur. Bu sahîh bir te'vîldir. Hadîste bunu men' edecek bir husus yoktur (Nevevî).

[89] el-Fassu; fâ'nın üç harekesiyle ve sâd'ın teşdîdiyle yüzük kaşına denir... (Kaamûs Ter.).

eİ-Vabîs: Vâv'm fethiyle yaldırmak ve parlamak ma'nâsınadir... Bu hadîsin bir rivayeti "Yatsı namazının gecenin yansına kadar geciktirilmesi bâbı"nda geçmişti.

[90] Müslim'in bir bâbındaki rivayetinde Enes tahdîs edip: Rasûlullah'm mühür yüzüğü gümüştendi, bu yüzüğün kaşı da Habeşî idi, demiştir: Libâs, 15. bâb.

[91] Başlığa uygunluğu "Velev demirden bir yüzük olsun... "sözündedir. Bunun birer rivayeti Kur'ân'ın Faziletleri ile Nikâh'ta da geçmişti. Arablar arasında en sâde ve mütevâzi' giyim tarzı izâr ve ridâ olduğu hâlde, bu fakirin bilinen bu en basit giyeceği bile tam değildi, denilmek istenmiştir. İzâr, belden aşağı; ridâ da belden yukarı giyilen libâstır.

[92] Hadîslerin başlığa uygunlukları meydandadır.

Daha önce de ifâde ettiğimiz üzere "Hatim "(tâ'nm kesriyle) "Tamamlayan ve sona erdiren" demektir. Tâ'nm fethiyle "Hâtem" ise yazılı vesîkalan, mektûblan damgalayan "Mühür" demektir. Bu kelime Kur'ân'da (el-Ahzâb: 40) olduğu gibi, bu hadîslerde de iki okunuşa göre zabt ve tesbît edilmiştir. Hadîs-lerdeki bu kelimeyi "Mühür yüzük" diye terceme etmeyi daha uygun bulduk. Çünkü bu yalnız mühür ve yalnız yüzük değildi. Üzerinde "Muhammedun Rasûlullah" nakşedilmiş bulunduğu ve resmî mektûblar bununla damgalandığı için, bir mühürdü. Parmağa takılan bir yüzük kaşında bulunduğu için de yüzük görünüşünde idi. Peygamber'in bu mühür yüzüğü bir ma'nâca Peygamberlik mührü idi.

Erîs Kuyusu'nun, Medine'de Kubâ yakınında meşhur bir bustân kuyusu olduğunu daha önce geçen haşiyede bildirmiştik.

[93] Arabça'da parmak isimleri şöyledir:

îbhâm: Elin olsun, ayağın olsun; baş parmağa denir.

Sebbâbe: Kezzâbe vezninde, şehâdet parmağına denilir, gûyâ ki, kişinin li-sânen sövmesine, kalben öfkesine alâmet olur. Çünkü sövme ve tehdîd vaktinde bu parmak yukarıya kaldırılır. Buna "Musebbihct" (yânî "Tesbîh edici parmak") dahî denir.

Vustâ: Fu'lâ vezninde, orta parmaktır.

Bınsir: Orta parmakla sırça parmak arasında olan parmağa denir ki, "Adsız parmak" ta'bîr olunur.

Hınsır: Küçük parmağa denir ki, "Sırça parmak" ta'bîr olunur (Kaamûs Ter.).

Bundan öncekinde açıkça söylendiği üzere, Peygamber bu mühür yüzüğü yabancı devlet başkanlarına mektûblar göndermek için, siyâsî vesîkalan mühürlemek için edinmişti. Mühür yüzük siyâsî bir maksad ve iş İçin edinildiğinden, Peygamber başkalarının böyle bir yazı ile yüzük edinmelerini men' etmiştir.

Peygamber'in bu mühür yüzüğünü küçük parmağına taktığı bildirilmiş, ancak sağ elinin mi yoksa sol elinin mi parmağına taktığı bildirilmemiştir. Bu hususla muhtelif rivayetler vardır.

[94] Bu hadîste açıkça söylendiği üzere Peygamber, yabancı devlet başkanlanyle siyâsî münâsebetlere başlaması ve bilhassa Doğu Roma İmparatorluğu'na gönderilecek İslâm'a da'vet mektubunun mühürlenmesi gereği ile bu mühür yüzüğü yaptırmıştı.

[95] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Burada râvî Cuveyriye, kuvvetli bir zannla Nâfi'in: Peygamber mühür yüzüğü sağ eline takardı, dediğini ziyâde etmiştir.

[96] Daha önce de belirtildiği gibi, Peygamber'İn bu mühür yüzüğü peygamberlik ve devlet başkanlığı mührü idi. Bu mühür yüzük böyle resmî evrakı ve mektûb-ları mühürleyip damgalamak maksadıyle edinildiği için başkalarının bu yazı ile bir mühür yüzük edinmesi Peygamber tarafından açıkça yasaklanmıştır. Ve bu yasak Peygamber'İn hayâtı zamanına hass idi.

[97] Buharı, hükümden ibaret olan cevâbı, hadîsteki ile yetinerek başlıkta zikretmedi.

[98] Müslim'de, {Buhârî'de de bir rivayeti geçmiş olan) şu hadîs de vardır:

İbn Umer (R) şöyle dedi: Peygamber (S) altından bir mühür yüzük edindi. Sonra bu altın yüzüğü attı. Sonra da gümüşten, nakşı "Muhammedun Rasûlullah" olan bir mühür yüzük edindi ve: "Hiç kimse benim şu yüzüğümün nakşım yüzüğüne nakş ve taklîdetmesin "buyurdu. Rasûlullah bu mühür yüzüğünü takındığjnda nakşını avucunun iç tarafına getirirdi, işte Saîd ibn Ebi'l-Âs'ın himâyesinde bulunan Muaykıb'dan Erîs Kuyusu'na düşen yüzük, bu mühür yüzüktü.

Bu iki rivayeti cem' etmek mümkündür: Halîfeler Peygamber'İn bu mühür yüzüğünü bazen teberrüken takınmışlardır. Ekser vakitlerde de mühür yüzük bu adı geçen Muaykib'in yanında kalıyordu. Usmân birşey mühürlemek istediği zaman mührü ondan istiyordu, işte böyle bir alıp verme sırasında mühür yüzük kuyuya düşmüş, bundan dolayı da mühür yüzüğün düşmesi, Usmân ile Muaykıb'a nisbet edilmiştir. Müslim Ter. VI, 341-342.

Buhârî'nin diğer bir rivayet tarîkinde Halîfe Usmân tarafından aynı yazı yazılı gümüş bir mühür daha yaptırıldığı haber veriliyor.

[99] "Âişe'nin üzerinde alım yüzükler vardı" ta'Iîkmı İbn Sa'd, Arar ibn Ebî Amr yolundan senedli olarak rivayet etmiştir; el-Muttalib'in himayesinde bulunan bu Amr ibn Ebî Amr şöyle demiştir: Ben el-Kaasım ibn Muhammed 'e sordum. O: Yemîn olsun ki ben Âişe'yi, usfurla boyanmış elbise giver ve ait takar olduğu hâlde gördüm, dedi.

[100] Hadîsi buradaki başlığa yetecek kadar kısaca getirdi. Bunun tamâmı Namaz Kitabı ile Bayram Namazı Kitâbı'nda geçmişti. Buradaki "el-Fetah " kelimesi hakkında Âsim Efendi şu bilgiyi vermiştir: el-Fetah: Fâ'nın fethi, tâ-ı fevkıyyenin sükûnu ve fethiyle bir nevi' büyük hâtem ismidir ki, el ve ayak parmaklarına geçirirler. Bir kavle göre hâtem gibi gümüşten bir halkadır, Arab kadınları parmaklarına takınırlar, Hicaz'da yedi ma'denden yapılıp gelen halkalar gibi. Eğer kaşı olursa "Hâtem" denir, omınla mühür basıldığı için. Bizim diyarlarda dahî tanınır... Kadınlar başparmaklarina takınırlar... (Kaamûs Ter.)

[101] Buradaki kelimelerin ma'nâlan:

et-Tîb: Tâ'nın kesriyle bir nesne pâkize ve Iezîz ve hoş olmak ma'nâsınadır.... Müellifin Basâir'de beyânına göre, "71b"m aslı hasselerin lezzet aldığı nesneden ibarettir, taamlar, içecekler vesâir nesnelerden gerek yiyecek ve güzel koku ve gerek pâkizelik ve hoşmanzarlık cihetiyle olsun ve gerek ma'nevî olsun, halâl mal gibi.

et-Tîb: Tâ'nın kesriyle hoş kokulu nesneye denir ki, onunla koku sürülüp kokulanılır, misk, anber, duhn gibi ve halâl şeye denir...

es-Sihâb: Arab kadınlarına mahsûs bir nevi' gerdanlıktır ki, "Sükk" ta'bîr olunan güzel koku terkibiyle karanfilden ve mıhlebden düzerler, onda cev herlerle ilgili nesne bulunmaz...

el-Hurs:... Altın ve gümüş halkaya denir, bir kavle göre küpenin halkasına yâhud kadın süs eşyalarından olan bâzı küçük halkaya denir...

es-Sükk:.... Ve bir nevi' güzel koku adıdır ki, râmekten edinilir. Râmeki un edip elekten geçirdikten sonra su ile ma'cûn yaparlar, gereği gibi oğarlar.

Ondan sonra kaba bulaşmamak için bir mikdâr Mrî yağ ile yağlayıp bir gece olduğu gibi bırakıldıktan sonra bir mikdâr öğütülmüş hâlis misk katar ve gereği gibi karıştırır, kurslar (yânî yuvarlak, yassı külçeler) düzüp iki gün terkederler. Sonra ol kursları çuvaldız ile delip tesbîh taneleri gibi dizerler, bir sene öylece terkederler. Atîk oldukça kokusu daha hoş olur. Tabîbler arasında bu "Sükku'I Misk" İle tanınmaktadır (Kaamûs Ter.)

[102] Başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti bundan önce de geçmişti.

[103] Hadîsin bu ziyâde fıkrası başlığa uygunluk noktasıdır. Âişe "Cez'u zafâr" dedikleri aklı karalı Yemen boncuğundan yapılmış onikî dirhem kıymetindeki bu gerdanlığı kızkardeşi Esmâ'dan ariyet almıştı. Hadîs, Teyemmüm Kitâbı'nda geçmişti.

[104] İbn Abbâs'ın bu sözü Bayramlar Kitâbi'ndaki hadîsin bir parçasıdır.

[105] Burada küpe sözü açıkça söylenmiştir.

el-Kurtu: KaaPm dammıyle boncuğa benzejen bir nevi' bitki adıdır... ve küpeye ve bir kavle göre salkım küpeye denir (Kaamûs Ter.)

[106] Başlıkta ve hadîsteki "Sihâb" isminin tefsiri yakında geçti. Hadîsin başlığa uygunluğu "Hasen boynunda kokulu boncuk gerdanlığı olduğu hâlde*yürüyüp geldi" sözündedir. Bu hadîsin bir rivayeti Alışverişler Kitabı, "Çarşılar hakkında zikredilen şeyler bâbı"nda geçmişti.

[107] Bunlar "Ahkemu'l-Hâkimîn" olan Yaratan'ın koymuş olduğu sıfatlardan bâzısını kendilerinden çıkarıp diğer cinsin sifatlarıyle sıfatlanmaya çalışan, yânî Allah'ın yarattığını değiştirmeye çalışan kimseler oldukları için la'nete uğramışlar ve kötülenmişlerdir.

[108] el-Muhannes: Müennes vezninde ma'rûftur ki, kadın haslet olan nâmerd kimseye denir, zarifler ıstılahında "Semaî müennes" ta'bîr olunur. Tahriîs masda-rından alınmıştır. Bunda fail isim vezniyle lügattir. Nefsini tahnîs eylediği (yânî eğip iki büklüm eylediği) için. Mef'ûl isim vezniyle de caizdir; puşt, kahbe lûtî-Iere belini büktürdüğü için. Türk usanınca "Kekez" ta'bîr ederler (Kaamûs Ter. 'den sâdeleş"tirerek).

et-Tereccül: Hâiun hân vaziyet ve tavırlarında erkeksi olmak ma'nâsınadır...

Kadının erkekleşmesi, konuşmasında, fiillerinde ve hareketlerinde erkeklere benzemeye çalışmasıdır. İslâm içtimaî âdabına göre, her iki insan nev'İnin fazîleti aslî fıtrat ve tabîatlerini muhafaza etmektir. Bunlar aslî fıtrat ve tabîat-lerini değiştirmeğe çalışan, karşı nev'in hâlini taklîde uğraşan bozuk tabîatli kimseler oldukları için la'netlenmiş ve evlerden çıkarılmaları emredilmiştir.

[109] Başlığa uygunluğu "Böyle kimseler siz kadınların yanına girmesinler" sözünden alınır. Çünkü bunun ma'nâsı, evden çıkarılmasıdır.

Bunun bir rivayeti Mağâzî'de, "Tâif muhasarası bâbı"nda ve Nikâh'ın sonunda "Kadınlara benzemeye çalışanların evlere girmesinden nehy bâbı"nda geçmişti.

Hadîste anılan Gaylân'ın kızı, şişman ve çok semiz olduğu İçin bedeni büklüm büklüm etli ve yağlı imiş, adı da Bâdiye imiş. '

el-Ukne: Gurfe vezninde, pek semizlikten karın etinde hâsıl olan yive ve bü-küntüye denir, cem'i "Ukan "dır "Surad" vezninde.

et-Teakkün: Tefa'ûl vezninde, pek semizlikten karın etleri yivlenip büküm büküm olmak ma'nâsınadır.

el-Aknâ; Hamrâ vezninde el-Muakkene, muazzama vezninde, semizlikten karın etlerinde yivler ve büklümler peyda olmuş kıza elenir... (Kaamûs Ter.)

Musannif el-Buhârî bu sûrede Libâs'ı bitirince, zînette ortaklık yönünden alâkalı olan şeyleri zikretmeye başlamak üzere saçlar ve benzeri şeylerle ilgili bâblara girişti ve bundan sonraki babı söyledi (Kastallânî).

[110] Bunu Tâhâvî, senedli olarak rivayet etmiştir

[111] Yânı bütün peygamberlerin tercih ettikleri ve bütün şerîatlerin üzerinde ittifak ettikleri kadîm sünnettendir. Böylece o, insanların, üzerinde yaratıldıkları cı-billî bir iş gibi olmuştur (Kastallânî).

[112] Müslim'in Tahâret'te Âişe'den rivayeti şöyledir: Âişe (R) şöyle dedi: Rasûlul-lah (S) buyurdu ki: "On şey fıtrattandır: Bıyıkları kısaltmak, sakalı bol bırakmak, misvak kullanmak, buruna su çekmek, tırnakları kısaltmak, parmak aralarını yıkamak, koltuk altlarını temizlemek, eteği tıraş etmek, sidik ve dışkı çıkan yerleri su ile yıkamak". Hadîsin râvîlerinden Zekeriyyâ dedi ki: Mus'ab, onuncuyu unuttum, onun ağzı çalkamak olması mümkindir, demiştir. Müslim Tercemesi, I, 335-336, (261).

[113] el-Kirmânî şöyle dedi: Elinin kabzasından fada olanı kısaltmak için keserdi. Belki îbn Umer başını tıraş ettirmekle sakalını kısaltmak arasını böylece cem' ederek Yüce Allah'ın şu kavline uyuyordu: "...înşâallah emniyet içinde (kiminiz) başlarınızı tıraş ederek, (kiminiz) saçlarınızı kısaltarak korkusuzca muhakkak Mescidi Harâm'a gireceksiniz..." (el-Feth: 27) (Aynî).

[114] Başlığa uygunluğu meydandadır. Buhârî "ei-I'fâ" masdarmın "Çok olmak" manâsına geldiğini Kur'ân'dan bir âyetle göstermiştir.

[115] Başlığa uygunluğu burasıdır. Çünkü bu, saç ağarmasına delâlet etmektedir. Hadîsin ma'nâsından hâsıl olan özet ise şudur: Ümmü Seleme'nin yanında, deve çanına benzer küçük bir kap içinde Peygamber'in saçlarından kırmızı boyalı bir mikdâr saç telleri vardı. İnsanlar hastalıktan dolayı bunlarla şifâ isterlerdi. Bazen bir su kabının içine onları korlar ve o suyu içerler, bazen de onları sulu bir tekne içine koyar, içinde Peygamber'in saçları bulunan o küçük kabın bulunduğu su içine otururlardı. Bu hadîsi îbn Mâce de Libâs'ta getirmiştir (Kastallâ-nî).

Aynî, hadîsin ma'nâsını şöyle beyân etmiştir: Bunun beyânı tahrîr üzere şudur: Ümmü Seleme'nin yanında deve çanına benzeyen küçük bir kap içinde Peygamber'in saçlarından bir mikdâr kırmızı saç vardı. İnsanlar hastalandıkları zaman bunlarla teberrük eder, onların bereketiyle şifâ isterler ve O'nun saçından alıp bir su kabına koyarlar ve İçinde saç bulunan suyu içerlerdi. Böylece kendilerine şifâ hâsıl olurdu. Usmân'm ailesi onlardan birşey almışlar ve onu gümüş bir kap içine koymuşlar ve içinde bulunan suyu içmişler, onlara da şifâ hâsıl olmuştur. Sonra Usmân'ı bu kapla Ümmü Seleme'ye göndermişler, Ümmü Seleme de kabı almış ve onu cülcüle içine koymuş, Usmân da onun içinde kırmızı saçları görmüştür {Umdetu'l-Kaarı, X, 278-279).

[116] Bu da geçen hadîsin başka bir rivayetidir. Ümmü Seleme, Peygamber'e ikram olarak çok çok koku sürmesi sebebiyle Peygamber'in saçlarının siyahlığı kırmızıya değişmiş olabilir. Çünkü çok koku kullanmak saçların siyahlığını değiştirir (Kastallânî).

Müslim'de Enes ibn Mâlik'ten Peygamber'in Veda Hacci'nda tıraş olup ke-

: silen saçlarının dağıtılmasına müsâade ettiği rivayeti vardır. Bu hadîs saçlarla teberrük hususunda gayet açıktır (Tecrid Ter., VI, 194-196).

[117] Başlarının ak saçlarını ve sakallarını boyamayan Yahûdî ve Hıristiyanlar'a muhalefet emredildiğine göre, boyamakla emrolımmuş demek olur. Şu kadar ki, bu emir, vücûb için olmayıp mendûbluğa hamledilmiştir, yânî boyamak men-dûbdur. Fakat her boya ile değil, kına ve benzerleriyle. Bilhassa siyah boya ile <

ît/iz boyamaktan nehyedilmiştir. Müslim'in Câbir'den gelen bir hadîsinde "Beyaz saçların rengini değiştiriniz, fakat siyah boyadan sakınınız!" buyurulmuştur.

[118] Aliyyu'l-Kaarî Mişkât şerhinde re's ile senenin sonu kasdedildiğini bildirmiştir. Âişe'den Rasûlullah'in altmış üç yaşında vefat ettiği hadîsi geçmişti. Müslim'de Enes ibn Mâlik'ten gelen diğer bir rivayette de altmışüç yaşında vefat ettiği haber verilmiştir. İki rivayet de sahîhtir. Aralarındaki sayı farkına gelince, altmış rivayetinde doğum ve Ölüm taraflarındaki kesirlerin atıldığına hükmolunur. Mekke ve Medine'deki ikaamet sayılarında da kesîrler atılmış olarak söylenmiştir.

[119] Hadîsin başlığa uygunluğu,Peygamber'in başındaki saç topluluğunun bazen omuzlarına, bazen kulak memelerine kadar sarkması bakımındandır. Bundaki "el-Cümme", başta olan saçın gür ve çok olanına denir ki, çokluğundan omuzlara kadar iner (Kaamûs Ter.).

[120] Bunda da saç çeşitlerinden kıvırcık ile düz olanı zikredilmiştir.

el-Ca'd: Ra'd vezninde kıvırcık saça ve sakala denir ve kıvırcık saçlı kişiye vasıf olur, müennesinde "Ca'de" denir.

es-Sebt, es-Sebet ve es-Sabit: Kıvırcık olmayan saça denir.

el-Limme: Kulak yumuşağından aşağı sarkan saça denir, cem'i "Limem" ve "Limâm" gelir.

[121] er-Racilu, Ketif vezninde ne kıvırcık, ne de doğru olan saça denir... düzlük ile kıvırcıklık arası olan saça ve saçı böyle olan adama denir (Kaamûs Ter.).

[122] Bu hadîslerin bâzı rivayetleri Peygamber'in vasıflan bâbı'nda da geçmişti.

[123] eş-Şesnu: Parmaklarında kısalık olmaksızın kalınlık bulunan eldir, bu, erkeklerde övülen bir sıfattır. Çünkü kavramaları daha şiddetli olur. Kadınlarda ise bu kötülenir (en-Nihâye).

eş-Şesnu: Şîn'in ve sâ'nın sükûnu ile iri ve kalın uzva denir. eş-Şesenu: Şîn'in ve üç noktalı sâ'nın fethasıyle, eş-Şusûne, umûme vezninde el iri ve kalın olmak ma'nâsınadır, dördüncü ve beşinci bâblardan kullanılır (Kaamûs Ter.)

[124] Bunun bu sened ve metin ile bir rivayeti Hacc Kitabı, "Vâdînin içine inince tel-bîye etmek bâbı"nda geçmiş ve açıklaması da yapılmıştı.

[125] eî-Telbîd:... ve ihramda olan hacı başının saçları perîşân olmayıp toplanmak için saçlarına zamk gibi yapıştırıcı bir nesne sürüp yapıştırmak ma'nâsmadir...

Telbîye: Beytullah'a hacca gidenlerin ihrama girdiği andan i'tibâren Akabe taşlamasında ilk taşlamaları atıp halâl oluncaya kadar, yânî ihramdan çıkıncaya kadar hep "Lebbeyk, Lebbeyk" diye İbrâhîm Peygamber'in ezanına icabetlerini izhâr ve i'lân etmelerine denir. Telbiye kelimeleri metindeki sözlerdir. Bu hadîsler Hacc Kitâbı'nda da geçmişti.

[126] Rasûlullah putperestlik rejimi tamâmıyle yıkıldıktan sonra müşriklere benzemek mahzuru kalmayınca, saçlarını iki bukle hâlinde iki tarafa ayırıp bırakmaya başlamıştır.

[127] ez-Zuabe zâlm ötresiyle "Sumâme" vezninde, nâsiye ma'nâsmadır ki aslında başın ön tarafından alına bitişik olan yerine denir, bıngıldak ile alnın aralığıdır Sonra orada biten zülüf ve kâküle denilmiştir. Mütercim der ki, esâsda Zuâbe başın ortasından arkaya doğru sarkan saç demeti ve keysi ile beyân edilmiştir (Kaamus Ter.).

[128] el-Kaza': İki fetha ile bulut parçalarına denir, müfredi "Kazaa"dn. Ve çocuğun başının bâzı yerlerinde dağınık bulut parçaları gibi saç konmağa denir. Ve ol resme konmuş dağınık saç parçalarına denir...

Ve küçük oğlanı tıraş ettikten sonra başında alıkonulan parçaya denir. Sarkık saç hey'etinde olur, bir kavle göre başın ortasında kalan perçeme denir... (Kaa-mûs Ter.).

[129] Bu hadîsleri Müslim de Libâs'ta rivayet etmiştir.

Âsim Efendi'nin bundan önceki haşiyede naklettiğimiz açıklamasına göre, çocuğun başının bâzı yerlerini tıraş edip bâzı yerlerinin saçını bulut parçaları gibi dağınık bırakmaktan nehyedilmiştir. Bu nehyin sebebleri arasında, o devirde böyle perçem bırakmak Yahudiler, müşrikler, fâsıklar arasında yaygın âdet olması ve genç çocuklar için töhmet vesilesi olması da zikredilmiştir. Bu sebeble Nevevî, Müslim şerhinde bunun kerahet olduğunda âlimlerin ittifakı vardır, demiştir. Gazâlî de îhyâu7-Ulûm 'unda temizlik kasdıyle başın ya tamamen tıraş edilmesinde yâhud da tamamen saçın bırakılmasında mahzur olmadığını bildirmiştir.

[130] Başta ve sakalda güzel koku bulunmasının cevazını Âişe annemizin bu hadîsi pek açık ifâde etmektedir.

[131] el-Mıdrâ, mîm'in kesriyle tarağa denir muşt ma'nâsına. Şârih der'ki, diğer ana kitâblarda Midrâ şu demirden düzülmüş pençe şeklinde küçük parmaklı kaşığa denir ki, onunla avratlar başlarını kaşıyıp saçlarını düzeltirler (intehâ). Ve Midrâ, toplu ve sancak ta'bîr olunan demir ve altın iğneye denir ki, hâtûnlar onunla saçlarını düzeltirler, hâlâ işittiğimize göre İslâmbol hanımlarının mücevher .,.. iğne ta'bîr ettikleridir... (Kaamûs Ter.).

[132] Hrıstiyanlar hayza hiç ehemmiyet vermezler, hayizlılarla cinsî münûsebette bile be's görmezler. Bu tefrittir. Yahudiler ise hayızlılarla bir odada bile oturmaz-

V lar, beraber yiyip içmezler. Arablar Câhiliyet'te Yahûdîler'in ifratına uymuş-ıV* lardı. İslâm bu ifrat ve tefriti kaldırarak yalnız

hayızlılarla cinsî münâsebeti haram kılmış ve bu hâldeki kadınları cünüb menzilesinde tutmuştur: el-Bakara: 222.

Bu ve benzeri hadîsler Arab'ın hayızlılar hakkındaki bâtıl inançlarım yıkıp haklarındaki şer'î hükümleri beyân eder (Tecrid Ter., I, 183-184).

[133] Burada arka arkaya getirilen üç başlık île bunlardaki hadîslerin uygunlukları apaçıktır. Bu hadîslerin bâzıları Oruç ve Hacc Kitâblan'nda da geçmiş ve ilgili açıklamalar oralarda verilmişti.

[134] Hadîs şöyle de İfâde edilmiştir: "Hadîsin râvîlerinden Azre ibn Sabit dedi ki: Bir kerre Enes ibn Mâlik'in torunu ve Basra Kaadısı Sumâme ibn Abdillah'ın huzuruna girmiştim. Sumâme bana güzel bir koku uzattı da şöyle dedi: (Alınız; dedem) Enes ibn Mâlik güzel bir koku hediye edilince reddetmezdi ve Peygam-ber(S)'İn de güzel kokuyu reddetmemek âdetinde olduğunu söylerdi".

[135] ez-Zerûr: Sabûr vezninde göz otuna denir. Ve tutya ve sırma vesaire gibi ve Ze-mr bir nevi' ıtır adıdır ki, Hind'den gelir, cem'i "Edile" vezninde "Ezine" gelir. ez-Zerîre: Sefine vezninde bu dahî "Zerûr" dedikleri ıtırın adıdır, bu isimle ma'rûftur (Kaamûs Ter.).

Zerîre güzel kokudan bir nevi'dir, bir takım karışık şeylerden mürekkeb olup bu isimle meşhurdur. Bir cemâat -ki Nevevî de bunlardandır- bunun güzel kokulu bir kamış unu olduğu ve Hind'den geldiğini kesin söylemiştir (Kastallânî)

[136] et-Veşm: Yüze, kola veya bedenin herhangibir tarafına iğne batırıp boya sürerek tesbît edilen nakşa denir, Türkçe'de "Na'l" ve "Döğün" ta'bîr olunur. Hadîste zikredilen (el-Haşn 7) âyet, fey' denilen mallar hakkında inmekle beraber,

" müfessirlerin açıkça söyledikleri gibi, ma'nâsı her işi şâmildir. Abdullah ibn Mes'-;i ûd da bu şumûlü, nehyedilmiş olan yukarıki hususlara tatbîk etmiştir. Bu hadîsin bir rivayeti el-Haşr Sûresi tefsirinde de geçmişti.

[137] "Sizin âlimleriniz nerededir?" hitabı, Medîne âlimlerinin bu kötü işi değiştir-1 meyip ihmâl ettikleri için, onları redd ve şiddetli bir tevbîhtir. Bunun bir rivayetini Müslim; Libâs'ta getirmiştir.

(el-Buhârî şöyle dedi:) Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe şöyle dedi: Bize Yûnus ibn Muhammed tahdîs etti. Bize Fulayh, Zeyd ibn Eslem'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Allah saç takan kadına, saç taktıran kadına, döğmeyapan kadına ve döğme yaptıran kadına la'net etti" buyurmuştur.

[138] İslâm, fıtrata ehemmiyet veren bir dîn olduğundan "Ahsen-i Takvîm = En güzel kıvam" (et-Tîn: 4) üzere yaratılan insanın aslî fıtratını değiştiren vücûd mü-dâhelelerinden ve süslenmek için de olsa sahte zînetler ve döğün yapmalarından insanları nehyetmiştir. Bu âdetler Arab kadınları arasında yaygındı. Şimdi ise hemen hemen bütün dünyâda yaygın bir hâl almıştır. Hattâ perukacılık vesaire

?T isimleri ile bu işleri meslek edinen zümreler de peyda olmuştur.

Hâlbuki selîm tab' sâhibleri indinde yaratıcı kudretin bahşettiği güzelliğin

' üstünde bir güzellik bulmak imkânı yoktur. Eğer olsaydı İnsanları "En güzel biçimde" yarattığını bildiren Hâlık Taâlâ, insanları o şekil ve surette yaratırdı. İşte bu sebebden Rasûlullah bu gibi aldatıcı süslemeleri yalancılık ve bâtıl diye isimlendirip nehyetmiştir.

[139] Bunun bir rivayeti yakında 81. bâbda geçmişti. Orada da belirtildiği üzere, bu âyet, fey' denilen ganîmet mallarının taksimi vesilesiyle inmiş olmakla beraber, müfessirlerin açık söyledikleri gibi, ma'nâsı her emri şâmildir. Abdullah ibn Mes'-ûd, kadına bu âyetin Peygamber'in yasaklamalarını da şâmil olduğunu göstermiş ve "İşte Peygamber böyle işleri yapanlara la'net edip bunlardan nehyetti" demiş oluyor.

[140] Bu hadîslerin bâzı rivayetleri daha önce de geçmişti. 151 rakamlı hadîste ismi mef ûl sîgasıyle "Saçma ekleme yapılmış kadın" lafzıyle gelmiş ve bu, başlığa tamâmiyle uygun düşmüştür.

[141] el-Veşmu: Vâv'm fethi, noktalı şîn'in sükûnu ile bedende iğne ile açılan şekle denir ki, bir uzvu iğneleyip müteessir eyledikten sonra üzerine çivit ekip gömgök bir şekil ederler, Türkçe'de Na'l ve Döğün ta'bîr olunur... (Kaamûs Ter.)

Bu kelime hakkında daha önce geçen hadîslerde de bilgi verilmişti. Burada bununla ilgili ayrı bir başlık geldiği için tekrar yazdık.

Göz değmesi hakkındaki hadîsin bir rivayeti Tıbb'da geçmişti.

[142] Bunun bir rivayeti de Buyu' Kitâbı'nda geçmişti.

[143] Hadîslerin başlığa uygunlukları meydandadır. Bunların bâzı rivayetleri yakında da geçmişti.

[144] Yânı bu tasvirlerin yapılmaları, kullanılmaları ve edinilmeleri yönünden olan hükümler babı.

[145] Bunun birer rivayeti Bed'u'1-Halk ve Mağâzî'de geçti. Yakında daha geniş bir rivayeti gelecektir. Bunu Müslim de Libâs'ta getirmiştir.

[146] "Haydi can veriniz!" emri, acizliği meydana çıkarma emridir. Tasvîr yapanların hayât husussundaki aczlerini belâgatle ortaya koyma ve beyândan ibarettir. Fakîhler ve hadîs âlimlerinin cumhuru bu ve benzeri hadîsler, hayât sahibi hayvanların resimlerini yapmanın haram olduğuna hükmetmişler ve ancak hayâtlı olmayan manzara resimleriyle ta'zîm vesilesi olmayan eşya üzerindeki resimlerin kullanılmasında be's görmemişlerdir.

[147] Peygamber'in üzerine saiîb resimlen nakşedilmiş eşyayı evinde bulundurmaması ve bunlan bozması, vazîfesi cümlesindendi. Çünkü salîb, büyük bir dînin sâlik-lerince âdeta put edinilmiş, kudsiyet verilmiş bir Hrıstiyanlık alâmetidir. Bu ise Peygamber'in getirdiği Tevhîd Dîni'ne tamâmıyle aykırı idi, Tevhîd'i yerleştirmek için bunun bozulup değiştirilmesi gerekli idi.

[148] Hadîsin Müslim'in Libâs Kitâbı'ndaki rivayetinde açıkça söylendiği üzere Ebû Zur'a ile Ebû Hureyre'nin Medine'de girdikleri bu ev, Mervân'm yâhud Eme-vîler'den Saîd ibn Âs'a âid idi. Bunların ikisi de birbiri arkasından Muâviye tarafından Medine Vâlîsi ta'yîn edilmişlerdi. Buna göre bu evin vâlî konağı olmak ihtimâli kuvvetlidir.

Hadîsin sonunda Ebû Hureyre'nin abdestte koltuk altına kadar yıkamasında söylediği söz, cennetliklerin abdest suyu değen organlarının nurlu, sekili, süslü olacağı hakkındaki Peygamber müjdesine işarettir. Abdest Alma Kitabı'-nda geçen o hadîsin sonunda Peygamber: "Artık sizden gücü yeten bu parlaklığı artırıp uzatsın" buyurmuştu

[149] el-Kırâm; al perdeye ve duvağa denir. Bir kavle göre yünden alaca ve nakış işlenmiş ince nihâliye denir ki, kapılara perde ederler. Yâhud be-gâyet ince zara : ve çarşafa denir (Kaamûs Ter.).

es-Sehve: Suffa ve eyvana, bir kavle göre iki oda aralığında olan kilere yâhud hazîne odasına denir. Yâhud raff ve musandıra ve şirvân makûlesine denir ki, ona bâzı ihtiyâç maddeleri konulur. Yâhud küçük hazîne odası şeklinde odaya denir, yâhud üç dört ağaçtan çatma tahta pûşa denir ki, üzerine ev eşyaları konulur... (Kaamûs Ter.).

Peygamber perde gibi ta'zîm ve tekrîm ifâde eder bir surette resimli eşya "": kullanmayı kerîh görmüş, fakat yayınmak, basılmak ve örtünmek, üzerinde yatmak gibi ta'zîme delâlet etmeyecek şekilde kullanmayı mekruh saymamıştır. Nitekim bu hadîste resimli perde yerinden çıkarılmış, ondan üzerine yatılacak yastık yapılmıştır.

[150] Ben Peygamber'le bir kaptan yıkanırdım" fıkrasını Buhârî, ayrı olarak Gusl Kitâbı'nda getirmişti. Zahir olan şu ki, o, Âişe'nin bu perdeyi yıkanma yeri olan' o suffa üzerine asar olmasına hamletmiş, bu sebeble burada sevketmiş olmasıdır (Kastallânî).

[151] Bu hadîste Âişe'nin yaptığı alışveriş akdini Peygamber feshetmemiştir. Bu feshetmemenin delaletiyle Peygamber'in bu resimli yastık hakkındaki sözleri ha-râmlığa değil, belki kerahete hamlolunabilir.

[152] Resimli şeylerden nehy edil meşinin sebebi, resimlere, suretlere taabbud endişesidir. İslâm Dîni, Tevhîd Dîni; zâtında, sıfatında bir Allah'a ibâdet dîni olduğundan, Tevhîd, İslâmî umdelerin merkezi olduğundan, bu noktanın hiçbir suretle şirk ile şaibeli olmaması Peygamber'in büyük bir titizlikle üzerinde durduğu bir mes'ele idi. Bu sebeble İslâm'ın ilk günlerinde Peygamber ister ta'zîm, ister , tahkîr ifâde eder şekilde kullanılsın, resimli eşya kullanmayı mutlak surette neh-

' " yetmişti. Çünkü Peygamber İslâm'ın bu ilk günlerinde şirk ile mücâdele hâlinde idi. Beşeriyeti putlara, timsâllere, tasvirlere ibâdet etmekten men'e çalışıyordu. Resim ve resim yapmak hakkında mutlak surette vaîd ifâde eden hadîsler hep

, ',   İslâm'ın bu ilk zamanlarında gelmiştir. Fakat İslâm'ın şirke galebesi ve hakîkî

zaferi gerçekleştikten sonra, ilk devirlerdeki kadar şiddetli harekete lüzum kal-

-    mamıştı. Tasvir ve timsâllerin ta'zîm ifâde etmeyecek bir surette kullanılmasına

-',   müsâade edilmiştir. Ki, bu müsâade, yukarıki Ebû Talha hadîsinin son fıkra-

• ..   sındaki istisnadan çıkarılmıştır.

Sonraları İslâm Dîni her tarafa yayılmaya başlayıp Tevhîd akidesi gönüllerde gereği gibi yerleşince, birçok selef imamları ve fıkhî mezheb sahihleri manzara resimlerini, tam hilkatlı olmayan insan ve şâir rûh sahibi hayvanların tasvirini ve ihtiram göstermeyerek bunların kullanılmasını mübâh saymışlardır. Bu se-1   beble hadîs sarihleri şiddetli sakındırmaları ihtiva eden hadîsleri tam hilkatlİ olan tasvirlere hasretmişler ve meselâ belden yukarı çekilen resim i'mâlinde ve kulla-....   nilmasında bir be's görmemişlerdir.

*   Buhârî'nin eski sarihlerinden Ebû Süleyman Hattâbî (öl.385), Ebû Talha

hadîsinin son fıkrasından istifâde ederek tam hilkatli olmamak gibi bir kayda da lüzum görmemiş ve sâdece bunun kerahetine kaail olmuştur. Kerahet sebebi olarak da kalbin mâlâyânî ile meşgul olmasını göstermiştir: "Hayvan şekilleri tasvîr eden musavvir ile ağaç ve benzeri nakışlar, resimler yapan nakkaaş ve ressamın, resim ve tasvîr hakkında gelen tehdîde dâhil olmayacağını ümîd ediyo rum. Her nekadar bu işlerin hepsi mekruh ve kalbi mâlâyânî ile meşguliyette dâhil ise de!" (Umdetu'i-Kaarî, X, 313).

Bu hadîsin bir rivayeti 88. bâbda 161 rakamıyle de geçmişti. Bunun birkaç rivayetini Müslim de Libâs'ta getirmiştir: Müslim Ter., VI, 360-362.

[153] Nesâî'nin Sünen'indeki rivayetlerin birinde Âişe, bu kiramın odaya girerken tâ karşıya gelen tarafa asılmış olanı üzerinde kuş, diğerinde kanatlı at tasvirleri bulunduğunu zikrediyor... Gerek metindeki hadîste, gerek o hadîsin Nesâî'deki diğer rivayetinde tasvirlerin namazı kestiğine ve namazın tekrar kılındığına dâir hiçbir kayıt bulunmadığı için, bunların hükmü kerahet olduğu istidlal olunur...

[154] Bunun bir rivâyeti^Bed'u'I-Halk'ta geçmişti. Müslim'in Libâs'ta Âişe'den ge-' tirdiği bir hadîste Âişe'nin evinin içinde bir köpek yavrusu bulunduğu ve Cibril'in bu yüzden gelmeyi geciktirdiği bildirilmiştir.

[155] Bunun birer rivayeti Buyö'da "Erkekler için giymesi mekruh olan şeylerde ticâret bâbi"nda ve bu kitabın 91. babının 167 rakamında bulunan eve girmemesinde »

[156] Bunun bir rivayeti de Buyü’da “Köpek bedeli babı”nda geçmişti

[157] Müslim'de bundan evvel şu hadîs vardır: Saîd ibn Ebî'l-Hasen şöyle demiştir:

ibn Abbâs'a ressam bir kimse geldi ve:

— Ben şu suretleri resmederek geçinirim. Bunlar ve san'atım hakkında bana bir fetva ver, dedi.

İbn Abbâs ona:

— Bana yaklaş! Dedi

Ressam ona yaklaştı. Sonra tekrar:

— Bana yaklaş! dedi.

Ressam İbn Abbâs'a yaklaşınca, İbn Abbâs elini bu fetva isteyen ressamın başı üstüne koyarak:

— Şimdi ben sana Rasûlullah'tan işittiğim bir hadîsi haber vereceğim (iyi dinle): Ben RasûluIIah(S)'tan işittim, O: "Her musavvir cehennemdedir. Mu-

savvirin tasvir ettiği her surete kıyamet gününde (Allah) hayât verir de o canlı

suret de cehennemde kendini yapan sahibine azâb eder" buyuruyordu, dedi.

Bunun ardından İbn Abbâs, ressama:

— Eğer sen san'atına devam etmek mecburiyetinde isen, ağaç resmi veya hayât sahibi olmayan vücûd kısımlarının resmini yap, dedi.

Bu hadîsi Nadr ibn Alî takrîr etmiştir.

Bu hadîsin bir rivayeti Buhârî, Buyu', "Kendilerinde rûh olmayan tavsîr-lerin satılması alınması... bâbi"nda geçmişti: 104. bâb, 168. hadîs.

İbn Abbâs'ın bu fetvasının delili Tahâvî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiği hadîsin son fıkrası olabilir: "... Cibril, Peygamber'e: Senin evinde birtakım at ve insan misâllerini İhtiva eden bir perde asılıdır. Ya bu resimlerin başlarını koparmalısın, yâhud bu perdeyi indirip onu yerde yayılan bir yaygı yapmalısın! Biz melekler, içinde resimler olan eve girmeyiz!" dedi.

[158] Bunun uzun birer rivayeti İlim'de, Cihâd'da ve Tefsîr'de; Âlu İmrân: 186. âyetin tefsirinde geçti.

[159] Bunun bir rivayeti Hacc'da "Gelen hacıları karşılama bâbı"nda geçti.

[160] Bunu söyleyen Âmir eş-Şa'bî imiş, bunu İbn Ebî Şeybe ve Tirmizî, senedli olarak rivayet ettiler.

[161] Hadîsin ma'nâsi şudur: İkrime'nin yanında binek hayvanı üzerine üç kişinin binmesi şerrdir ve zulümdür diye zikrettiler de, Önde binen yâhud arkaya binen daha şerrlidir dediler. İkrime bu şerrliliği Peygamber'in fiilini delîl getirerek reddetti. Çünkü O iki kişiye zulm nisbet edilmesi caiz olmaz. Çünkü onlar Peygamber'in bindirmesiyle oralara binmişlerdir, demiş oldu (Kastallânî).

[162] Bu hadîsin bâzı rivayetlerini Buhârî, İlim, Cihâd, Rikaak, İsti'zân'da; Müslim de îmân'da getirmiştir: Müslim Ter., I, 92-94.

[163] Bunun bâzı rivayetleri Hacc ve Cihâd Kitâbları'nda da geçti. Hacc'daki rivayet : İbn Umer'den olup şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir gazadan, bir haccdan, bir umreden döndüğünde her yüksek yerde üç kerre tekbîr getirir, sonra şöyle duâ ederdi: "Lâ ilahe Üle'llahu vahdehu lâşerîkelehu, lehu'l-mütkü ve lehu'l-hamdu '.., ve huve ala kullî şey 'in kadîr. Âyîbûne, tâibûne, âbidûne, sâcidûne, li-Rabbinâ hâmidûn. Sadaka'Uâhu va'dehu venasaru abdehu vehezeme'l-ahzâbe vahdehu (= Allah'tan başka ilâh yok. Yalnız O var. O'nun hiçbir ortağı yok. Bütün mülk O'nundur. Bütün hamd de O'nundur. Ve O herşeye kaadirdir. Biz (Sana) dönücüleriz, tevbe edicileriz, ibâdet edicileriz, secde edicileriz. Allah va'dinde doğru söylemiştir, kuluna yardım etmiştir. Yalnız başına büt'in zamanlarda ve mekânlarda müşrik topluluklarını bozup dağıtmıştır)".

[164] Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabı "Mescidde sırtüstü yatmak babı' 'nda geç-misti. Buhârî'nin orada sevkettiği müteâkıb rivayet ile şârih Aynî'nin zikrettiği diğer rivayetlerden Ebû Bekr, Umer, Usmân, İbn Umer, İbn Mes'ûd ve Enes-(R)'in de mescidde bu vaziyette görüldükleri sabit oluyor. Rivayet edilen Pey-. gamber'in bu fiili ile sahâbîlerin fiilleri bunun cevazına delâlet eder... Bunu Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî de rivayet etmiştir. Muvaffak kılıcı ancak Allah'tır.

27-KİTÂBU'L-HACC.. 6

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

27-KİTÂBU'L-HACC

(Hacc Kitabı) [1]

1- Haccın Vucubü. Fazileti ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"... Ona bir yol bulabilenlerin Bey t'i hacc etmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim küfrederse, şübhesiz ki Allah âlemlerden ganîdir" (Âlu İmrân: 97) [2]

1-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: el-Fadl ibnu Abbâs, Rasûlullah'm redîfi (yânî hayvan üstünde Peygamber'in arka tarafına binmiş kimse) idi. Has'am kabilesinden genç bir kadın Rasûlullah'a geldi. Bu sırada Fadl kadına, kadın da Fadl'a bakmaya başladı. Peygamber de Fadl'ın yüzünü (eliyle kadından) başka tarafa çevirmeye koyuldu.

Kadın:

— Yâ Rasûlallah! Allah'ın kulları üzerinde hacc hususundaki farizası babama çok yaşlı ihtiyarlığında erişti. O deve üzerinde sabit duramaz hâldedir. Binâenaleyh kendisine (vekâleten) ben hacc edebilir miyim? diye sordu.

— "Evet, vekâleten hacc edebilirsin!" diye cevâb verdi. Bu suâl ve cevâb, Veda Haccı sırasında vâki' oldu [3].

2- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"İnsanlar içinde haca Vlân et. Gerek yaya, gerek her uzak yoldan gelecek arık develerin üstünde (biniciler)

olarak sana gelsinler. Tâ ki kendilerine âid olan menfâatlere şâhid (ve hâzır)

olsunlar" (el-Hacc: 27-28} [4]

"Ficâcen" (Nuh. 20), "Geniş yollar" demektir [5].

2-....... İbnu Umer (R) şöyle dedi: Ben Rasûluüah(S)'ı Zu'l-Huleyfe'de devesine binmekte, sonra da devesi kalkıp doğrulasıya değin telbiye okumakta iken gördüm [6].

3-.......Bizeel-Evzâîtahdîsetti.O, AtâibnEbîRebâh'i, Câbir ibn Abdillah'ın şu hadîsini tahdîs ederken işitmiştir: Rasûlullah'ın yüksek sesle telbiye okuması, Zu'I-Huleyfe'den devesi onu dümdüz doğrulttuğu sıradan i'tibârendir [7].

Bu hadîsi, Enes ibn Mâlik ile îbn Abbâs da rivayet ettiler [8].

3- (Tevazü İçin) Deve Semeri Üzerinde Hacc Etmek Babı

Ve Ebân ibn Yezîd şöyle demiştir:

Bize Mâlik ibn Dînâr tahdîs etti; o da el-Kaasım ibn Muhammed'den; o da Aişe'den ki, Peygamber (S), Aişe'nin beraberinde erkek kardeşi Abdurrahmân'ı göndermiş ve Abdurrahmân da Âişe'yi, devesinin hörgücü mıkdârında olan küçük semeri üzerinde taşıyarak Ten*îm'den umre yaptırmıştır [9].

Umer (R) de: Hacc yoluna deve semerlerini bağlayın. Çünkü hacc, iki cihâdın biridir, demiştir [10].

Muhammed ibn Ebî Bekr el-Mukaddemî de dedi ki: Bize Yezîd ibn Zuray' tahdîs edip şöyle dedi: Bize Azvetu'bnu Sabit tahdîs etti ki, Sumâmetu/bnu Abdillah ibn Enes şöyle demiştir: Enes ibn Mâlik cimri olmadığı hâlde, deve semeri üzerine binmiş olarak hacc etti ve Rasûlullah'ın da binit devesi azığını ve eşyalarını taşıdığı hâlde devesinin semeri üzerine binip hacc ettiğini tahdîs etti

[11].

4-.......Bize Eymen ibnu Nâbil tahdîs edip şöyle dedi: Bize.el- Kaasım ibnu Muhammed, Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Âişe:

— Yâ Rasûlallah, sizler umre yaptınız; hâlbuki ben umre yapmadım, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Yâ Abderrahmân, kızkardeşin Âişe'yi götür de ona Ten'-tm'den bir umre yaptır" buyurdu.

Abdurrahmân bu emir akabinde Âişe'yi dişi devesi üzerinde arka tarafına bindirip taşıdı ve bu suretle Âişe umre yaptı [12].

4- Mebrür Haccın Fazileti Babı

5-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S)'e amellerin hangisi en faziletlidir? diye soruldu. Peygamber:

— "Allah'a ve Rasûlü'ne îmân etmektir" buyurdu.

— Ondan sonra hangisidir? denildi.

Peygamber:

— "Allah yolunda cihâd etmektir" buyurdu.

— Ondan sonra hangisidir? denildi.

— "Mebrûr (yânî makbul olmuş, içine günâh ve riya karışmamış) haccdır" buyurdu [13].

6-.......Bize Habîb ibnu Ebî Amre, Talha kızı Âişe'den; o da Mü'minlerin Annesi olan Âişe'den haber verdi. Âişe:

— Yâ Rasûlallah! Biz cihâdı amellerin en faziletlisi görüyoruz. Binâenaleyh biz cihâd etmeyelim mi? diye sordu.

Rasûlullah da:

— "Hayır; siz kadınlar için cihâdın en faziletlisi mebrûr haccdır" buyurmuştur [14].

7-....... Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim, şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle fauyuruyordu: "Kim Allah rızâsı için hacc yapar da cinsî münâsebette ve onu da'vet eden hareketlerde bulunmaz ve tâat yolundan dışarı çıkmaz ise, o kimse (günâhlardan sıyrılıp) anasının onu doğurduğu günkü gibi tertemiz dönmüş olur"[15].

5- Hacc ve Umre Mikaatlarının Farz Edilişi Babı [16]

8-.......Bana Zeyd ibnu Cubeyr tahdîs etti ki, kendisi Abdullah ibn Umer'e, konağında iken gelmiştir. îbn Umer'in de kıldan bir çadırı, bir de çadjrın sahnmda yukarı tarafında aykırı çekilmiş büyükçe perdeli yeri vardı [17].

(İbnu Cubeyr dedi ki:) Ben İbn Umer'e: Benim nereden umre yapmaklığım caiz olur? diye sordum. İfjn Umer: Rasûlullah (S) mî-kaatları farz yânî ta'yîn buyurdu. Necd ahâlîsi için Karn'ı, Medine ahâlîsi için Zu'1-Huleyfe'yi, Şâm ahâlîsi için de Cuhfe'yi ta'yîn buyurdu, dedi [18].

6- Yüce Allah'ın: "...Bir de azıklanın. Muhakkak ki azığın en hayırlısı, Olmaktir... " (el-Bakara: 197) Kavli Babı [19]

9-.......Bize Şebâbe, Verkaa'dan; o da Amr ibnu Dinar'dan; o da İkrime'den tahdîs etti ki, İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Yemen ahâlîsi seferde ve hacc

müddetince gerekli olan azıkları hazırlamak-sizın ve: Bizler Allah'a dayanıp güvenen kimseleriz, diyerek haccaçı-karlardı. Nihayet Mekke'ye geldiklerinde insanlardan azık isterlerdi. Bu sebeble Yüce Allah: "...B/> de (hacc seferinizde yetecek mıkdâr-da) azıklarım. Muhakkak ki azığın en hayırlısı da takvâlı olmaktır (yâhud insanlara yük olmaktan korunmaktır)" (ei-Bakara: i97) âyetini indirdi [20].

Bu hadîsi Sufyân ibn Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan; o da İkrime'den; İbn Abbâs'i zikretmeksizin, mürsel olarak rivayet etmiştir [21].

7- Mekke Ahalisinin Hacc ve Umre İçin Yüksek Sesle Telbiye Okuyacakları Yer Babı [22]

10-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Medine ahâlîsi için Zu'1-Huleyfe'yi, Şâm (Mısır, Mağrib) ahâlîsi için Cuhfe'-yi, Necd ahâlîsi için Karne'1-Menâzil mevkiini, Yemen ahâlîsi için Ya-lemlem'i (ihrama girme) mîkaadı ta'yîn etti. Bu yerler, hacc ve umre yapmak isteyen bu memleketler ahâlîleri ile diğer memleketler halkından yolları bu yerlere gelen kimselerin mîkaatlarıdır. Bunlardan başka bu mîkaatlarla Mekke arasındaki yerler halkı da haccı inşâ etmiş bulundukları mahallerden ihrama girerler. Hattâ Mekkeliler de Mekke'den ihrama girerler [23].

8- Medine Ahalisinin Mikaadı Zu'l-Huleyfe Mevkii Olduğu ve Medine Yönünden Gelenlerin Zu'l-Huleyfe'den Evvel İhram ve Telbiye Etmeyecekleri Babı [24]

11-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Medine ahâlîsi Zu'l-Huleyfe'den; Şâm ahâlîsi Cuhf e'den; Necd ahâlîsi de Kam mevkiinden i'tibâren ihram ve telbiye ederler" buyurmuştur.

Abdullah ibn Umer: Rasûlullah'm "Yemen ahâlîsi de Yalemlem mevkiinden

i'tibâren ihram ve telbiye ederler" buyurduğu bana ulaştı, demiştir [25].

9- Şam Ahalisinin İhram ve Telbiye Etme Yeri Babı

12-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Medine ahâlîsi için Zu'1-Huleyfe'yi, Şâm ahâlîsi için Cuhfe'yi, Necd ahâlîsi için Karnu'l-Menâzil'i, Yemen ahâlîsi için Yalemlem'i mîkaat ta'yını buyurdu. Bu yerler, isimleri söylenen memleketler ahâlîlerinin ve başka memleketler halkından olup da hacc ve umre yapmak isteyip, yollan bu mîkaatlara uğrayan kimselerin mîkaatlarıdırlar. Bu mîkaatların berisinde, yânî Mekke tarafındaki yerlerde bulunan bulundukları mekândır. Hattâ Mekke ahâlîsi Mekke'den ihrama girerler [26].

10- Necd Ahalisinin İhram ve Telbiye Etme Yeri Babı

13-.......Bize Sufyân ibn Uyeynetahdîs edip dedi ki: Biz bu hadîsi ez-Zuhrî'den ezberledik; o da Sâlim'den; o da babası İbnu Umer'-den belledi. İbnu Umer: Peygamber (S) mîkaatları ta'yîn etti... diyerek hadîsi rivayet etmiştir.

Buhârî dedi ki: H Bize Ahmed ibn îsâ tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Vehb tahdîs edip şöyle dedi: Baha Yûnus ibn Yezîd, İbn Şihâb'dan; o da Salim ibnu Abdillah'tan; o da babası Abdullah'tan haber verdi. Abdullah şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Medine ahâlîsinin ihram ve telbiye etme yeri Zu'l-Huleyfe'dir. Şâm ahâlîsinin ihram ve telbiye etme yeri Mehyea'dır -ki o Cuhfe'dir-, Necd ahâlîsininki Karn'dır" [27].

İbn Umer şöyle dedi: Sahâbîler: Peygamber(S)'in "Yemen ahâlîsinin ihram ve telbiye etme yeri Yalemlem'dir" buyurduğunu söylediler; ben bu fıkrayı kendi kulağımla işitmedim [28].

11- İkaamet Yerleri Mikaatların Berisinde (Yani Vatanları Mikaatlarla Mekke Arasında) Olan Kimselerin İhram ve Telbiye Etme Yerleri Babı

14-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Amr ibn Dinar'dan; o da Tâvûs'tan; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti (ki, o şöyle demiştir): Peygamber (S) Medine ahâlîsi için Zu'I-Huleyfe'yi, Sânı ahâlîsi için Cuhfe'yi, Yemen ahâlîsi için Yalemlem'i, Necd ahâlîsi için de Karn'ı mîkaat ta'yîn etti. Bu mîkaatlar hacc ve umre yapmak isteyen bu memleketler halklarının ve diğer memleketler halkından bu memleketler üzerine gelen kimselerin mîkaatlarıdır. Bu mîkaat yerlerinin berisinden (yânı mîkaatlarla Mekke arasındaki yerler halkından) olan kimsenin ihrama girme yeri ise, kendi ailesinin bulunduğu çevredir. Hattâ şübhesiz Mekke ahâlîsi de Mekke'den ihram ve telbiye ederler [29].

12- Yemen Ahalisinin İhram ve Telbiye Edecek Yerleri Babı

15-.......İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Medîne ahâlîsi için Zu'i-Huleyfe'yi; Şâm ahâlîsi için Cuhfe'yi; Necd ahâlîsi için Karne'l-MenâziFi; Yemen ahâlîsi için Yalemlem'i mîkaat ta'yîn buyurdu. Bu mîkaatlar, hacc ve umre yapmak isteyen bu memleketler ahâlîleri ile, bunlardan başka memleketlerden olup da bu memleketler üzerine gelecek herkesin mîkaatlarıdır. Bunlardan başka, bu mîkaatlarla Mekke arasındaki memleketler halkı da haccı inşâ ettikleri o yerlerden (yânî bulundukları yerlerden) ihram ederler. Hattâ Mekke ahâlîsi de Mekke'den ihrâmlanırlar [30].

13- Bab: Zatu Irk Mevkiİ Irak Ahalisi İçin Mikaattır

16-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Şu iki şehir, yânî Basra ile Küfe şehirleri Umer zamanında feth edilip kurulunca, bu şehirler halkı Umer'e geldiler ve:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Şübhesiz Rasûlullah (S) Necd ahâlîsi için Karn'ı mîkaat ta'yîn buyurmuştur. Hâlbuki burası bizim yolumuzdan sapadır. Eğer biz

Karn'dan ihrama girmek istersek bu bize meşakkatli oluyor, diye şikâyet arzettiler.

Umer bunlara:

— Öyleyse siz, Mekke'ye giden yolunuz üzerinden size sapa olmayan Karne'I-MenâziFin hizasında bulunan bir noktaya bakıp, orayı mîkaat edininiz, dedi.

Akabinde Iraklılar için Zâtu Irk mevkiini mîkaat ta'yîn etti [31].

14- Bab [32]

17-.......Abdullah ibn Umer(R)'den (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) Zu'1-Huleyfe'deki vâdîde devesini çökertti. Sonra inip orada (iki rek'at) namaz kıldı. (İbn Umer'in râvîsi ve azâdlısı şöyle dedi:) Abdullah ibn Umer de burada bu namazı kılardı [33].

15- Peygamber(S)'in -Mekke'ye Gidişte, Medine'nin-Şecere Yolu Üzerinden Çıkması Babı

18-....... Abdullah ibnu Umer(R)'den (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (MedîneMen çıkarken Zu'I-HuIeyfe Mescidi yanındaki) Şecere yolunu izleyerek çıkar idi. Medine'ye de (Zu'1-Huleyfe Mesci-di'nden daha aşağıda ve Medîne'ye daha yakın bulunan) Muarres yoluyla girer idi. Ve yine Rasûlullah (S) Mekke'ye giderken Şecere Mescidi'nde namaz kılardı. Mekke'den dönüşünde de Vâdî'nin ortasındaki Zu'1-Huleyfe'de namaz kılardı ve sabaha kadar burada gecelemek âdeti idi [34].

16- Peygamber(S)'in "el-Akik, mübarek bir vadidir" Kavli Babı

19-.......Bize el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Yahya (ibn Ebî Kesîr) tahdîs edip şöyle dedi; Bana İkrime tahdîs etti ki, o İbn Abbâs'tan şöyle derken işitmiştir: İbn Abbâs da Umer (R) şöyle derken işitmiştir: Ben el-Akîk vadisinde Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Bana bu gece Rabb'im tarafından bir geiici (yâri Cibrîl) geldi de: Bu mübarek vadide namaz kıl ve 'Hacc içinde umreye niyet ettim' de! dedi" [35].

20-.......Bize Mûsâ ibnu Ukbe tahdîs edip şöyle dedi: Bana Salim ibnu Abdillah, babası Abdullah ibnu Umer'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) -Veda Haccı'nda- Akîk Vâdîsi'nin ortasındaki Zu'1-Huleyfe'de gecelemek üzere devesinden indiği görüldü. (Sahâ-bîler tarafından) kendisine: "Sen mübarek Bathâ'da (yânî vâdîde) bulunuyorsun", denildi. Hadîsin üçüncü râvîsi olan Mûsâ ibn Ukbe şöyle dedi: Bir hacc seferinde Salim ibn Abdillah, babası Abdullah ibn Umer'in vaktiyle devesini çökertir olduğu yeri araştırarak, bizi oraya indirdi ki, Abdullah ibn Umer'in "Rasûlullah VedâHaccı'na giderken, bu vâdîde devesinden inip gecelediği yerdir" diye araştırarak, buraya gelip indiğini Salim görmüştür. Burası vâdînin içindeki mescidin alt tarafında idi. Vâdî ile yol arasında tam ortalama bir mevki' idi [36].

17- (Hacc Esnasında) Elbiseden Güzel Kokunun Üç Kerre Yıkanması Babı

21-.......Bize İbnu Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh haber verdi. Atâ'ya da Ya'lâ'nın oğlu Safvân şöyle haber vermiştir: Ya'Iâ ibn Umeyye, Umer ibn Hattâb'a: Peygamber'e vahy edilirken, Peygamber'i bana göster, demişti. Ya'lâ ibn Umeyye dedi ki: Peygamber el-Cı'râne'de bulundu sırada, yanında sahâbîle-rinden bir topluluk da varken, yanına bir adam çıkageldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Güzel koku sürünmüş olarak umre için ihrama giren bir kimse hakkında nasıl re'y edersin (yânî ne buyurursun)? diye sordu.

Peygamber (S) bir müddet sustu. Akabinde kendisine vahy geldi. Umer

hemen Ya'lâ'ya işaret etti. Ya'lâ da geldi. O sırada Rasû-lullah'ın üzerinde bir örtü vardı, bu örtü O'na gölgelik yapılmıştı. Ya'lâ başını bu örtünün içine soktu. Ve Rasûlullah'ı (vahyin şiddetli ağırlığından) yüzü kızarmış bir hâlde gördü. Rasülullah, uyuyan kimsenin gidip gelen nefesi gibi hırıltıyle nefes alıp veriyordu. Sonra Ra-sûlullah'tan bu hâl (yavaş yavaş) sıyrıldı. Akabinde:

— "Umreden sormuş olan kimse nerede?" buyurdu. Bunun üzerine yanına birisi getirildi. Rasülullah ona:

— "Bedenine ve elbisene bulaşan kokuyu üç kerre yıka, üzerindeki cübbeyi de çıkar, (bu ihramı giy de) haccında yapacağın işler gibi, umrende de yap!" buyurdu [37].

İbn Cureyc dedi ki: Ben Atâ'ya, Peygamber bu adama üç defa yıkamasını emrettiği zaman, temizlemeyi paklamayı mı kasdetmiş-tir? diye sordum. Atâ da bana: Evet, diye cevâb verdi [38].

18- İhrama Girme Sırasında Koku Sürmek, Şahsın İhrama Girmek İstediğinde Giyebileceği Şeyihramlının Taranacağı ve Kendine Yağ Sürebileceği Babı [39]

İbn Abbâs: İhrâmlı kişi güzel kokulu bitkiyi koklar, aynaya bakar, yiyeceği zeytin yağı ve hayvanı yağ ile tedâvî olabilir," demiştir [40].

Atâ ibn Ebî Rebâh da:

İhrâmlı kişi yüzük takınır; uçkur, kuşak ve içine para ve şâire konulan dağarcık kuşanabilir, demiştir[41].

Ve îbnu Umer, ihrâmlı iken, karnı üzerine bir bezi sağlamca bağlamış olduğu hâlde tavaf etmiştir [42].

Âişe (R) de, hevdecini bağlayıp hazırlayan kimseler için kaba avreti örtecek çok kısa iç donu giymelerinde bir mahzur görmemiştir [43].

22-.......Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: İbnUmer (R) ihrama girme sırasında zeytin yağı ile yağlanırdı. Mansûr dedi ki: Ben İbn Umer'in ihram sırasında koku sürmekten çekinmesini İbrâhîm en-Nahaî'ye söyledim. O bana şöyle dedi: Sen İbn Umer'in sözüyle ne yapıyorsun! (Çünkü Rasûlullah'ın İbn Umer'inkine muhalif olan fiili sabit olmuştur. Şöyle ki:) Bana el-Esved tahdîs etti. Âişe (R): Ra-sülullah (S) ihrâmh iken, başının ayrım yerlerindeki kokunun parıldaması, sanki hâlâ gözümün önündedir, demiştir [44].

23-.......Kaasımibn Muhammed'den: Peygamber'in zevcesi Âişe'den haber verdi. Âişe (R): Ben Rasûlullah(S)'ı ihrama girerken, ihramı için, bir de ihramı çıkarıp hılle girdiği için Ka'be'yi tavaf etmesinden önce güzel koku ile kokulandırır idim, demiştir [45].

19- Saçlarını Yapışkan Bir Şeyle Bir Yere Toplamış Olarak Telbiye Eden Kimse Babı

24-.......İbnu Umer (R): Ben Rasûlullah(S)'ı, başının saçlarını (zamklı bir madde ile) toplamış olduğu hâlde, yüksek sesle telbiye ederken gördüm, demiştir [46].

20- Zu'l-Huleyfe Mescidi Yanında Yüksek Sesle Telbiye Etmek Babı

25-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdullah'ın oğlu Sâlim'den işittim, şöyle dedi: Ben İbn Umer'den işittim. (Buhârî dedi ki:) H ve yine bize Abdullah ibnu Mesleme, Mâ-lik'ten; o da Mûsâ ibnu Ukbe'den; o da Abdullah'ın oğlu Sâlim'den tahdîs etti ki, Salim, babası Abdullah'tan şöyle derken işitmiştir: Ra-sûlullah (S), Mescid'in yanından başka bir yerde telbiye etmedi, yânî ancak Zu'I-Huleyfe Mescidi'nde telbiye etti [47].

21- İhrama Giren Kimsenin Giymeyeceği Elbiseler Babılf.

26-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi (o, şöyle demiştir): Bir kimse:

— Yâ Rasûlallah! İhrama giren kimse, elbiselerden ne giyer? diye sordu.

Rasûlullah (S) buyurdu ki:

— "Gömlekler, başlıklar, şalvarlar (yânî donlar), bornuslar, mestler giymez- Ancak iki edik bulamayan kimse mest giysin ve onları da topuklarından aşağısına kadar kessin. Siz ihrâmlılar bir de zağ-ferân yâhud vers ile boyanmış bir kumaş giymeyiniz" [48].

22- Hacc Yolunda Bir Bineğe Binmek ve Bineğin Arka Tarafına da Bir Başkasını Bindirmek Babı

27-.......İbn Abbâs(R)'tan (O şöyle demiştir): Usâme, Arafat'tan Müzdelife'ye kadar Peygamber'in redifi (yânî bineğinin arka tarafına binen kişi) idi. Sonra Peygamber Müzdelife'den Minâ'ya gelinceye kadar da Abbâs'ın oğlu FadPı, kendi binitinin arkasına bindirdi. Bunların her ikisi de: Peygamber (S), Akabe cemresini taşla-yıncaya kadar telbiye etmekten ayrılmadı, demişlerdir [49].

23- İhrama Giren Kimsenin Elbiseler, Rıdalar ve İzarlar Nevinden Giyebileceği Şeyler Babı [50]

Ve Âişe (R) ihrâmh olduğu hâlde sarı boya ile boyanmış elbiseler giymiştir [51]

Ve yine Aişe, muhatabı olan ihrâmh kadına: Ağzına yaşmak tutunma, vers (yânî alâçehrî veya Yemen zağferânı denilen bitki) ile ve zağferân ile boyanmış

elbise giyme, demiştir [52].

Câbir ibn Abdillah da: Usfurla (yânı sarı boya ile) boyanmış şeyi, kokulandırılmış görmem, demiştir [53]. Ve Aişe, ihrâmlı kadın için zînet takmada, siyah elbisede, gül rengi boya ile boyanmış elbisede ve ayakkabı giymede bir mahzur görmemiştir [54].

İbrâhîm en-Nahaî de: İhrâmlının, giymekte olduğu elbisesini değiştirmesinde bir mahzur yoktur, demiştir [55].

28-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) gerek kendisi, gerek sahâbîlerİ saçlarım taradıkları, güzel kokular süründükleri, (en güzel) izâr ve ridâlarmı giydikten sonra Medine'den (öğle ile ikindi arasında Veda Haccı için) yola çıktılar. Peygamber, giyilmesi âdet olan ridâlar ve izârlardan hiçbirşeyi giymekten kimseyi men' etmedi. Yalnız (kokusu ve rengi) vücûda bulaşacak derecede zağferânlı libâsın giyilmesini nehyetmişti. Bu büyük hacc topluluğu, gündüzün Zu'1-Huieyfe'ye vardı. (Öğle namazını orada kıldı ve Zu'l-Huleyfe'de geceledi. Sabahleyin) Peygamber devesine bindi. Beydâ Dağı'na yükselince, Peygamber ve sahâbîleri tehlîl ve telbiye ettiler. Peygamber kurbanlık devesine kılâde (yânî gerdanlık) takdı ve kurbanlık nişânıyle nişanladı. Bu telbiye ve kılâde işleri Zu'1-ka'de'den beş gün kala (ayın yirmi beşinde) olmuştu. Nihayet Zu'1-hicce'nin dördüncü günü Peygamber Mekke'ye vardı. Beyt'i tavaf, Safa ile Mer-ve arasında sa'y etti. Kurbanlık develerine nişan taktığı için de artık o hayvanlar kurbanlık bedene olduklarından dolayı, Peygamber ihramdan çıkmadı. Tavaf ve sa'ydan sonra Peygamber hacca telbiye edici olarak Mekke'nin yüksek tarafındaki Hacûn mevkiine konakladı, Ka'be'yi tavaf ettikten sonra, artık tâ Arafat'tan dönünceye kadar Ka'be'ye bir daha yaklaşmadı. Peygamber sahâbîlerine, Beyt'i tavaf etmelerini, Safa ile Merve arasında sa'y etmelerini, sonra da saçlarını kısaltmalarını, bundan sonra da ihramdan çıkmalarını emreyledi. Peygamber'in bu emri, beraberinde kılâdelediği bir kurbanlığı bulunmayan kimseler içindi. Böyle bir kimse ihramdan çıktığında, beraberinde zevcesi varsa, artık zevcesi kendisine halâldır (yânî onunla cinsî münâsebeti halâldır). Güzel koku sürünmesi, (mu'tâd olan) elbiselerini giymesi de halâldır [56].

24- Zu'l-Huleyfe'de Geceleyip Nihayet Sabaha Giren Kimse Babı [57]

Bunu (yânî Zu'1-Huleyfe'de gecelemeyi) İbn Umer (R), Peygamber(S)'den olmak üzere söyledi [58].

29-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Medîne'de (öğleyi) dört rek'at, Zu'1-Huleyfe'de (ikindiyi) iki rek'at kıldı. Sonra sabaha girinceye kadar Zu'1-Huleyfe'de geceledi. Bineğine bindiği ve devesi kendisini sırtında dümdüz yaptığı zaman, yüksek sesle telbiye etti [59].

30-.......Bize Eyyûb, Ebû Kılâbe'den; o da Enes'ten tahdîs etti. (Enes ibn Mâlik şöyle demiştir:) Peygamber (S) Medine'de öğleni dört rek'at klıdı. İkindiyi de Zu'1-Huleyfe'de iki rek'at kıldı.

Ebû Kılâbe: Ben Peygamber'in Zu'1-Huleyfe'de sabaha girinceye kadar gecelediğini sanıyorum, demiştir [60].

25- Telbiye İle Sesi Yükseltmek Babı

31-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Medîne'de öğleni dört, ikindiyi de Zu'1-Huleyfe'de iki rek'at kıldı. Ben, Peygamber ve beraberinde Kıran haccına niyet eden kimselerin hacc ile umreyi birlikte yüksek sesle açıkça söylerlerken işittim[61].

26- Telbiye(nin Keyfiyeti) Babı

32-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den, Rasûlullah'ın telbiyesinin şöyle olduğunu haber verdi: Lebbeyke Allâhumme lebbeyk Lebbeyke lâ şerike leke lebbeyk fnne'l-hamde ve'n-nVmete leke VeH-mulke lâ şerike leke

(= Yâ Allah, da'vetine tekrar tekrar icabet ettim; emrini yerine getirmeye tekrar tekrar hâzırım. Tekrar tekrar icabet ettim; Senin hiç ortağın yoktur. Sana tekrar tekrar itaate hâzırım. Şübhesiz hamd, ni'i met ve mülk Sana mahsûstur; Sana hiçbir ortak yoktur) [62].

33-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'in nasıl telbiye eder olduğunu elbette biliyorum:

Lebbeyke Allâhumme lebbeyk Lebbeyke lâ şerike leke lebbeyk İnne 'l-hamde ve 'n-ni 'mete leke [63].

Bu hadîsi el-A'meş'ten rivayet etmekte Ebû Muâviye, Sufyân es-] Sevrî'ye mutâbaat etmiştir [64].

Şu'be ibnu'l-Haccâc da şöyle dedi: Bize Süleyman el-A'meş haber verip şöyle dedi: Ben Hayseme'den işittim; o da Ebû Atıyye'den. O da: Ben Âişe'den işittim, demiştir [65].

27- Binek Heyvanı Üzerine Binişten Sonra Yapılan Telbiyeden Önce Tahmid, Tesbih ve Tekbir (Yapılacağı) Babı

34-.......Bize Eyyûb (es-Sahtıyânî), Ebû Kılâbe'den tahdîs etti ki, Enes (R) şöyle demiştir: Rasûlullah" (S) -Veda Hacci'na giderken-öğle namazını Medine'de, biz de kendisiyle beraber olduğumuz hâlde dört rek'at kıldı. İkindiyi de Zu'1-Huleyfe'de (kısaltarak) iki rek'-at kıldı. Sonra sabaha kadar orada geceledi. Sonra (sabahleyin devesine) bindi. Nihayet devesi onu Beydâ yokuşu üzerine doğrulttu. Rasûlullah, Allah'a hamdetti, tesbîh etti ve tekbîr getirdi. Sonra hacc ile umreye beraberce niyet ederek, telbiye yaptı. Beraberindeki

insanlar da hacc ile umreye niyet edip, telbiye eylediler. (Ve böylece ihrama girdiler). Mekke'ye geldiğimizde Rasûlullahjinsanlara emretti. Onlar ihramdan çıktılar [66]. Nihayet terviye (yânî Zu'1-hicce ayının sekizinci) günü olunca, insanlar hacc için ihrama girdiler. Râvî Enes: Peygamber kendi eliyle ayakta durdukları hâlde birçok kurbanlık develer kesip boğazladı. Rasûlullah Medine'de de alacalı iki koç boğazladı, dedi [67]. Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Bâzıları, bu Eyyûb es-Sahtıyânî'den; o da bir adamdan -ki o Ebû Kılâbe'dir veya Ham-mâd ibn Seleme'dir denildi- o da Enes'tendir, dediler [68].

28- Binek Vasıtası Kendisini Dümdüz Doğrulttuğu Zaman Telbiye Eden Kimse Babı

35-....... İfanu Umer (R): Peygamber (S), devesi ayağa kalkıp kendisini dümdüz doğrulttuğu zaman telbiye etti, demiştir [69].

29- Kıble Tarafına Yönelerek Telbiye Etmek Babı

36-.......Bize Eyyûb es-Sahtiyânî, Nâfi'den tahdîs etti. Nâfi' şöyle demiştir: İbn Umer Zu'I-Huleyfe'de sabah namazım kıldığı zaman binek devesinin hazırlanmasını emreder, deveye semeri bağlanır, sonra da devesine biner idi. Devesi onu dümdüz yükselttiği zaman, ayakta olarak kıbleye yönelir, sonra da tâ Harem'e ulaşıncaya kadar telbiye eder idi. Harem'e girdikten sonra telbiyeyi keserdi. Nihayet Zu Tu-vâ'ya geldiğinde, burada gecelerdi. Nihayet sabaha girip sabah namazını kılınca da (Mekke'ye giriş için) yıkanırdı. İbn Umer, Rasûlullah'ın da böyle yaptığını söyledi [70]. Yıkanmak hakkındaki bu hadîsi Eyyûb'dan rivayet etmekte îsmâîl ibn Uleyye, Abdulvâris'e mu-tâbaat etmiştir [71].

37-.......Bize Fuleyh tahdîs etti ki, Nâfi' şöyle demiştir: İbnu Umer (R) Mekke yönüne yola çıkmak istediği zaman, içinde güzel bir koku bulunmayan bir yağ ile yağlanır, sonra Zu'1-Huleyfe Mes-cidi'ne gelir, orada namaz kılar, sonra bineğine binerdi. Bineği onu ayakta olarak dümdüz doğrulttuğunda telbiye ederdi. Bundan sonra da: Ben Peygamber(S)'i işte böyle yapar gördüm, der idi [72].

30- İhramlının, Vadinin İçine İndiğinde Telbiye Etmesi Babı

38-.......Mucâhid ibn Cebr şöyle demiştir: Bizler ibn Abbâs'ın yanında idik. Oradakiler Deccâl'ı konuşup, Peygamber'in: "Onun iki gözü arasında kâfir yazılmıştır" buyurduğunu zikrettiler. Bunun üzerine İbn Abbâs: Ben Peygamber'den bunu işitmedim. Velâkin Peygamber: "Musa'ya gelince; ben onu (Ezrak) vadisinin içinde aşağıya inerken telbiye eder hâlde görüyor gibiyim" buyurdu, dedi [73].

31- Bab: Hayızlı ve Nifaslı Kadınlar Nasıl İhrama Girerler?

Kalbindekini yüksek sesle söylediği zaman "Ehelle" denilir. "İstehlelnâ" ve "Ehleinâ'l-hilâle", "Hilâlin meydana çıktığını gördük" demektir. Bunların hepsi "meydana çıkma" ma'nâsındadır. "İstehelle'l-mataru (= Yağmur buluttan çıktı)" ta'bîri de bu ma'nâdadır. "Ve mâ uhille H-gayrıllâh (— Üzerine Allah'tan başkasının ismi söylenip kesilen hayvanlar..)" (el-Bakara: [74]; el-Mâide: 3; el-En'âm: 144; en-Nahl: 115) kelâmı da, çocuğun doğarken sesini feryâdla yükseltmesi ma'nâsındadır74.

39-.......Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber'in beraberinde Veda Haccı için yola çıktık. Ve umre niyetiyle telbiye ettik. Sonra Peygamber: "Beraberinde hedy, yâni kurbanlık hayvanı bulunan, umre ile birlikte hacca niyet edip telbiye eylesin, sonra da umre ile haccdan birlikte

ihramdan çıkıncaya kadar da, ihramdan çıkmasın!" buyurdu. Ben hayızlı olarak Mekke'ye geldim. Beyt'i tavaf etmedim; Safa ile Merve arasında sa'y etmedim. Bu durumumu Peygamber'e şikâyet tarzında arzettim. Peygamber (S) bana: "Başının saç örgülerini çöz, saçlarım tara, umreyi terk et ve yalnız hacca niyetle telbiye et!" buyurdu. Ben de böyle yaptım. Hacc fiillerini yerine getirip tamamladığımız zaman, Peygamber beni erkek kardeşim Abdurrahmân ibn Ebî Bekr'in beraberinde olarak, Ten'îm mevkiine gönderdi de, ben oradan umre yaptım. Peygamber: "işte bu, senin umrenin yeridir" buyurdu.

Âişe dedi ki: Umre niyetiyle telbiye etmiş olanlar Beyt'i tavaf ve Safa ile Merve arasını sa'y ettikten sonra ihramdan çıktılar. Sonra Minâ'dan dönmelerinin akabinde diğer bir tavaf daha yaptılar. Amma hacc ve umreyi cem' edenlere gelince, onlar ancak bir tavaf yaptılar [75].

32- Peygamber(S)in Zamanında Peygamberin İhrama Girmesi Gibi İhrama Girip Telbiye Eden Kimse Babı [76]

Bu başlıkta zikredilen şekli, İbn Umer (R), Peygamber'den olmak üzere söyledi [77]

40-.......Bize el-Mekkî ibnu İbrâhîm, İbn Cureyc'den tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Atâ şöyle dedi: Câbir (R) şöyle dedi: Peygamber (S) Alî ibn Ebî Tâlib'e (Yemen'den, beraberinde kurbanlık olduğu hâlde Mekke'ye geldiği zaman) girmiş bulunduğu ihramı üzerinde kalmasını emretti. Atâ yâhud Mekkî dedi ki: Câbir bu hadîsinde Surâ-ka'nın sözünü de zikretmişti [78].

41-.......Bize Suleymibnu Hayyân tahdîs edip şöyle dedi: Ben Mervân el-Asfar'dan işittim ki, Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Alî, Yemen'den (Mekke'ye) Peygamber'in yanına geldi. Peygamber, Alî'ye: "Ne niyetle ihrama girip telbiye ettin?" diye sordu. Alî: Peygamber'in ihrama girdiği gibi ihrâmlanıp telbiye ettim, dedi. Peygamber: "Benim yanımda hedy (yânî kurbanlık)

olmayaydı (Mekke'ye varınca ziyaret tavafı ve sa'yden sonra tıraş olup) ihramdan çıkardım" buyurdu.

Ve Muhammed ibnu Bekr İbnu Cureyc'den şunu ziyâde etti: Enes dedi ki: Peygamber (S), Alî'ye: "Yâ Alî! Sen ne niyetiyle ihrama girip telbiye ettin?" diye sordu. Alî: Peygamber'in ihram ve telbiye ettiği gibi, dedi. Peygamber: "Öyleyse sen Beyt'e kurbanlık hediye et ve şu hâlinde olduğun gibi ihrâmlı olarak kal" buyurdu [79].

42- Bize Muhammed ibnu Yûsuf tahdîs edip şöyle dedi: Bize Suf-yân es-Sevrî, Kays ibn Müslim'den; o da Târik ibn Şihâb'dan tahdîs etti ki, Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -Veda Haccı'n-dan evvel- beni Yemen'deki bir kavme vazife ile göndermişti. Yemen'den dönüşümde Peygamber'e Bathâ'da ihrâmlı olarak kavuştum. Peygamber bana:

— "Ne niyetiyle ihrâmlandın?" diye sordu. Ben de:

— Peygamber'in ihrama girişi gibi ihrâmlanıp telbiye ettim, dedim.

Peygamber yine:

— "Beraberinde herhangi bir hedy var mı?" dedi. Ben:

— Hayır, yoktur, dedim.

Bunun üzerine bana tavaf ve sa'y etmemi emretti. Ben de Beyt'i tavaf, Safa ile Merve arasını da sa'y ettim. Sonra Peygamber ihramdan çıkmamı emretti.Ben de ihramdan çıktım. Akabinde kavmimden bir kadının yanına geldim. O kadın başımı taradı yâhud başımı yıkadı.

Umer (Halifeliği zamanındaki bir hacc mevisiminde Mekke'ye)

geldi ve şöyle dedi: Allah'ın Kitâbı'm alırsak, o bize (başlama akabinde umre ile haccı) tamamlamamızı emrediyor. Yüce Allah: "Haca da, umreyi de Allah için tam yapın.." (ei-Bakara: 196) buyurdu. Eğer

Peygamber'in sünnetini alırsak, o da kurbânı kesinceye kadar ihrama dan çıkmamıştır [80].

33- Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı:

"Hacc (ayları) bilinen aylardır. İşte kim onlarda haccı (kendine) farz ederse, artık haceda kadına yaklaşmak (veya kötü söz söylemek), günâh yapmak, kavga etmek yoktur... ** (el-Bakara: 197)

"Sana yeni doğan aylan sorarlar. De ki: Onlar, insanların fâidesi için, bir de hacc için vakit

Ölçüleridir..." (el-Bakara: 189) [81]

Ve İbn Umer (R): Hacc ayları Şevval, Zu'1-ka'de ve Zu'1-hicce'nin on günüdür, demiştir [82].

İbn Abbâs (R) da: Hacc için hacc aylarının dışında ihrama girmemek sünnettendir, demiştir [83].

Usmân ibn Affân (R) da; Horasan'dan yâhud Kirmân'dan ihrama girmeyi kerîh görmüştür °" [84]

43-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Biz Rasûlullah'ın beraberinde, hacc aylarında, hacc gecelerinde ve hacc hâllerinde (Medine'den) çıktık. Nihayet (Mekke'nin hududu olan) Şerif mevkiine indik.

Âişe dedi ki: Rasûlullah, sahâbîlerine doğru çıktı da:

— "Sizden her kimin beraberinde hedyi (kurbânı) yoksa ve hac-cini umreye çevirmek isterse, o (haccmı feshedip) umre yapsın! Beraberinde hedyi bulunan da haccını umreye çevirmesin" buyurdu.

Âişe dedi ki: Peygamber'in bu Öğretmesinden sonra, sahâbîle-rinden umreyi alanlar da oldu, terkedenler de bulundu.

Yine Âişe dedi ki: Fakat Rasûlullah ile sahâbîlerinden bir takım kimselerin -ki bunlar kuvvet sahibi kişilerdi- kurbanlıkları beraberlerinde idi. Bunlar (hacci

feshedip) umre yapmaya muktedir değillerdi. Âişe dedi ki: Rasûlullah bu emri verdikten sonra (çadıra) benim yanıma girdi. Ben ise ağlıyordum. Rasûlullah:

— "Ey kadın! Seni ne ağlatıyor ki?" dedi Ben de:

— Senin sahâbîlerine söylediğin sözünü işittim. Demek ki ben umreden (tavaf ve sa'y edemiyerek) men' olundum, dedim [85].

Rasûlullah:

— "Senin hâlin nedir ki?" dedi. Ben:

— Namaz kılamıyorum, dedim. Rasûlullah:

— "Bu sana zarar vermez. Sen de ancak Âdem kızlarından bir kadınsın. Allah, bütün Âdem kızları üzerine yazdığı şeyi senin üzerine de yazmıştır. Böyle olunca sen hacca niyetinde sabit ol. Allah sana umreyi de nasîb eder" buyurdu.

Âişe dedi ki: Rasûlullah'ın bu (Veda) haccında Arafat'a çıktık. Nihayet Minâ'ya geldik. Ben de artık temiz olmuştum. Sonra Minâ'-dan çıktım. (Ve Mekke'ye gelip) Beyt'e ifâda tavafı yaptım. Âişe devam edip dedi ki: Sonra Minâ'dan sonuncu dönüşte, Rasûlullah'ın beraberinde yola çıktım. Rasûlullah Muhassab mevkiine gelip, konakladı. Biz de O'nunla beraber orada konakladık. Rasûlullah, kardeşim Abdurrahmân ibn Ebî Bekr'i çağırdı ve:

— "Kızkardeşini haremden çıkar, (hıll ile harem hududunda) umre niyetiyle ihram ve telbiye yaptır. (Tavaf ve sa'y ettikten) sonra ihramdan çıkınız, sonra buraya geliniz. Ben burada ikiniz benim yanıma gelinceye kadar sizleri gözlüyorum" buyurdu.

Âişe devamla şöyle dedi: Kardeşimle birlikte çıktık. Nihayet (Ten'îm'de) ihrâmlandiktan; tavaf ve sa'yi de yaptıktan sonra, seher vaktinde Rasûlullah'ın yanına geldim. Rasûlullah:

— "Umreyi bitirdiniz mi?" dedi. Ben de:

— Evet bitirdik, dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah, sahâbîlerine (Medîne'ye doğru) hareketi i'lân etti. İnsanlar hareket ettiler. Rasûlullah da Medîne'ye yö-nelici olarak yürüdü [86].

Buhârî dedi ki: Hadîsteki "Dayra", "Dara yadîru dayran" fii-Iindendir. Bu fiilde "Dara yadûru davran" dahî denilir. Ve (ma'nâ-si) "Darra yadurru darran"dır [87].

34- Temettü', Ikran, İfrad Hacclarının Beyanı İle Beraberinde Hedy (Kurban) Bulunmayan Kimseler İçin Haccın Feshedilmesi (ve Umreye Çevrilmesinin Cevazı) Babı [88]

44.......Aışe (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber'in beraberinde haccdan başka bir niyetimiz olduğunu bilmeksizin (Medîne'den) çıktık [89]. Mekke'ye varıp (umre için) Beyt'i tavaf (ve Safa- Merve'-yi sa'y) ettiğimiz zaman Peygamber (S), hedy sevk etmeyenlerin ihramdan çıkmalarını emretti. Bu emir üzerine hedy sevk etmeyenler ihramdan çıktılar [90]. Peygamber'in kadınları da hedy sevk etmemişlerdi. Onlar da ihramlarından çıktılar90. Âişe devamla dedi ki: Yalnız ben (Şerifte) hayz oldum da Beyt'i tavaf edemedim. Hacıların teşrik günlerinden sonra konaklayageldikleri Hasbe (yânî Muhassab) gecesi olunca, ben Âişe:

— Yâ Rasûlallah! İnsanlar bir hacc ve bir umre ile dönüyorlar, ben ise yalnız bir hacc ile dönüyorum, dedi.

Rasülullah:

— "Mekke'ye geldiğimiz gecelerde sen tavaf etmedin mi?" diye, sordu.

Âişe:

— Hayır; etmedim, diye cevâb verdi. Rasülullah:

— "Öyleyse kardeşinle Ten'îm'e git, oradan umre ihramına girip telbiye et. Sonra tavaf ve sa 'y edip, buluşma yerimiz olan bu yere geliniz" buyurdu.

(Mü'minlerin annesi) Safiyye (R) şöyle dedi: Ben de âdetimi görmüş olduğumdan, kendimi muhakkak insanları yollarından ahkoyucu sanıyordum. Rasülullah:

— "Ey yaralayıalığı ve kökünden sökücülüğü halkın hareketim durduran

kadın! [91]. Sen nahr gününden ifâda tavafını yapmadın mı?" dedi.

Safiyye devamla dedi ki: Ben de:

— Evet, yaptım, diye cevâb verdim. Bunun üzerine Rasülullah:

— "Be's yoktur (veda tavafı hayızlıdan düşmüştür), haydi yollan!" buyurdu.

Âişe dedi ki: Umreden dönüşümde Peygamber bana; ben Mekke'ye inmekte, kendisi de Mekke'den yukarı çıkmakta iken; yâhud da ben çıkmakta, kendisi de aşağı inmekte iken kavuştu.

45-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Bizler Veda Haccı yılında Rasûlullah'ın beraberinde hacca çıktık. Bizden kimimiz umre niyetiyle ihrâmlanıp telbiye etti. Kimimiz hacca ve umreye birlikte niyetle ih-râmlanıp telbiye etti. Kimimiz de yalnız hacc niyetiyle ihrama girip telbiye etti. Rasûlullah da hacca niyetle ihrâmlanıp telbiye etti. Yalnız hacc niyetiyle ihrama girip telbiye edenler, yâhud hacc ile umreye niyetle cem' eden hacılara gelince, onlar kurbân bayramının ilk günü oluncaya kadar ihramdan çıkmadılar [92].

46-.......Mervân ibnu'I-Hakem şöyle demiştir: Ben Usmân ve Alî'ye (hacc sırasında) şâhid oldum. Usmân halkı temettü' haccın-dan ve hacc ile umreyi cem' etmekten (tenzîhen) nehyediyordu. Alî bu nehyi görünce, her ikisine birden niyet ederek Lebbeyke bi-umretin ve haccetin diye yüksek sesle telbiye edip ihrâmlandı. Ve: Ben Pey-gamber(S)'in sünnetini kimsenin sözünden dolayı terk edici değilim, dedi [93].

47-.......Abdullah ibnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Câhiliye Arabları hacc aylarında umre etmeyi, yeryüzünde işlenen günâhların en büyüğü nev'indendir diye i'tikaad ederlerdi. Ve bunlar Muharrem ayındaki harâmhğı da safer ayına naklederlerdi de: Devenin arkasındaki yara iyi olur, ayak izleri silinir gider, safer ayı da çıkarsa artık umre yapmak işte o zaman umreciye halâl olur derlerdi. Peygamber (S) sahâbîleri ile beraber (zu'1-hicce'nin) dördüncü gecesi sabahında hacc niyetiyle telbiye ediciler olarak (Mekke'ye) geldiler. Peygamber

sahâbîlerine, hacclarmı umreye çevirmelerini ve (tavaf, sa'y, tıraşla) ihramdan çıkmalarını emreyledi. (Hacc aylarında umre yapmayı büyük günâh gördükleri için) hacc aylarında umre ile emredilmesi, kendilerine ağır geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Bu hangi hılldır; nasıl umredir (İHrâmın haram kıldığı şeyleri bu da halâl kılar mı)? diye sordular.

Rasûlullah:

— "(Hacc aylarındaki) bu emrenin yerine getirilmesi de bunların hepsini halâl kılar" buyurdu [94].

48-.......Ebû Mûsâ (R): Ben (Yemen'den) Peygamber'in huzuruna geldim. Peygamber (S), ben Ebû Musa'ya (umreyi yerine getirdikten sonra) ihramdan çıkmayı emreyledi, demiştir [95].

49- Bize İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bana Mâlik tahdîs etti. H ve yine bize Abdullah ibn Yûsuf tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Ibn Umer'den tahdîs etti ki, Peygamber'in zevcesi Hafsa (R):

— Yâ Rasûlallah! İnsanların hâli nedir ki, umre ile ihramdan çıktılar; hâlbuki sen umrenden çıkmadın? diye sormuş.

Rasûlullah (S):

— "Ben başımın saçlarını yapışkan bir madde ile telbîd edip topladım, kurbânımı da (Ka'be nâmına) kılâdeledim. Artık ben kurbânımı kesmedikçe ihramdan çıkamam" buyurmuştur [96].

50-.......Bize Ebû Cemre Nasr ibnu İmrân ed-Dubaiyyu haber verip şöyle dedi: Ben temettü* haccı yapmak istedim de insanlar beni temettu'dan nehyetti.Ben de bunu İbn Abbâs'a sordum. O da bana temettü' üzerinde devam etmemi emretti. Müteakiben ben ru'yâm-da, bir adamın bana: Temettü', mebrûr bir hacc ve kabul edilmiş bir umredir, demekte olduğunu gördüm. Ben bu ru'yâmı İbn Abbâs'a haber verdim. İbn Abbâs bana: Temettü', Peygamber'in sünnetidir, dedi ve tekrar

bana: Yanımda otur da sana kendi malımdan bir pay ayırayım diye ilâve etti. Şu'be dedi ki: Ben Ebû Cemre'ye: İbn Ab-bâs'ın sana pay vermesinin sebebi nedir? diye sordum. Ebû Cemre: İbn Abbâs'ın sana. pay vermesinin sebebi nedir? diye sordum. Ebû Cemre: Görmüş olduğum o ru'yâdan dolayı, dedi [97].

51-.......BizeEbû ŞihâbMûsâibnNâfi' tahdîs edip şöyle dedi:

Bir defasında Mekke'ye mutemetti' hacısı olarak umre niyetiyle geldim. Terviyeden üç gün evvel Mekke'ye girdik. Mekke ahâlîsinden bâzı insanlar bana:

— Şimdi senin haccın Mekkeliler'in (az meşakkatli ve az sevâb-lı) haccma dönmektedir, dediler.

Ben de hemen Atâ ibn Ebî Rebâh'ın yanına gittim ve kendisinden fetva istiyordum. Atâ şöyle dedi:

— Bana Câbir ibn Abdillah (R) şöyle tahdîs etti: Kendisi, Pe-yamber (S) Mekke'ye kurbanlık develer gönderdiği hacc günü, Peygamber ile beraber hacc etmiştir. Sahâbîler o günü mufred hacc niyetiyle ihrama girip telbiye etmişlerdi. Peygamber onlara:

— "Haccınızı umreye çeviriniz: Bey t'i tavaf, Safa ileMerve arasını sa'y etmek ve saçlarınızı kısaltmak suretiyle ihramlarınızdan çıkınız. Sonra ihrâmsız olarak Mekke'de ikaamet ediniz. Tâ terviye (yânî Zu'1-hicce'nin sekizinci) günü olduğu zaman hacc niyetiyle ihrama girip, telbiye ediniz. Ve evvelki ihrâmlanmış olduğunuz mufred haccınızı (böylece) temettü' haccı yapınız" buyurdu.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlaİlah! Biz ilk ihrama girişimizde hacc diye isimlendirdiğimiz hâlde, o haccımızı nasıl mut'a' (yânî umre) yaparız? dediler.

Peygamber:

— "Siz benim emrettiğim şeyi yapınız! Eğer ben de kurbân sevk etmemiş olaydım, muhakkak size emrettiğim gibi yapardım. Lâkin şimdi kurbânım varacağı yere ulaşıncaya (yânî Minâ'da kesilinceye) kadar, ihrâmlıya haram olan şeylerden hiçbirisi bana halâl olmaz" buyurdu.

Bunun üzerine sahâbîler de Peygamberdin emrettiği gibi yaptılar [98].

52-....... Saîd ibnu'l-Müseyyeb şöyle demiştir: Alî ibn Ebî Tâlib ile Usmân ibn Affân (R) Usfân mevkiinde bulunurlarken, mut'a (yânî temettü') hakkında ihtilâf ettiler. Alî, Usmân'a: Sen, başka değil; ancak Peygamber'in yapmış olduğu bir işten nehyetmek istiyorsun, dedi. İbnu'l-Müseyyeb dedi ki: Alî, Usmân'ın bu nehyini görünce, umre ile haccı birlikte niyetle ihram edip, telbiye etti" [99].

35- Hacc Niyetiyle İhrama Girip Telbiye Eden ve Haccın Nevini İsimlendirip Ta'yin Eden Kimse Babı

53-.......Ben Mucâhid ibn Cebr'den işittim, şöyle diyordu: Bize Câbir ibnu Abdillah (R) tahdîs edip şöyle dedi: Bizler Rasûlullah'ın beraberinde ve Lebbeyke Allâhumme, Lebbeyke bVUhacc diyerek Mekke'ye geldik. Rasûlullah (S) bizlere, bu haccımızı umre yapmamızı emreyledi [100].

36- Temettü' Babı [101].

54-.......Katâde şöyle demiştir: Bana Mutarnf tahdîs etti ki, İmrân ibn Husayn (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah (S) zamanında temettü' haccı yaptık. Kur'ân da (temettü'un câizliği hakkında) indi. Bir adam da kendi re'yi ile dilediği şeyi söyledi [102].

37- Yüce Allah'ın: "... Bu, ailesi Mescidi Harâm'da bulunmayanlara âiddir. Allah'tan ittikaa edin ve bilin ki Allah, cezası cidden çetin olandır" (ei-Bakara: 196) Kavlinin Tefsiri Babı [103]

55- Ve Ebû Kâmil Fudayl ibnu Huseyn el-Basrî (237) şöyle dedi: Bize Ebû Ma'şer tahdîs etti. Bize Usmân ibnu Gıyâs, İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R), hacc nıut'a'sından sorulduğunda o şöyle dedi: Veda Haccı'nda Muhacirler, Ensâr ve Peygamber'in zevceleri ihrama girip telbiye ettiler. Biz de ihrama girip telbiye ettik. Mekke yakınına geldiğimiz zaman Rasûlullah (S):

— "Hedy kılâdeleyip beraberinde getirmiş olanlar müstesna, hacc niyetiyle yaptığınız ihram ve telbiyelerinizi umreye çeviriniz!" buyurdu.

Bizler Beyt'i tavaf, Safa ile Merve'yi sa'y edip (ihramdan çıktık), kadınlara geidik ve âdetimiz olan dikişli elbiseleri giydik. Rasûlullah:

— "Kurbanlığa kılâde ve nişan takmış olan kimselere, kurbân varacağı yere ulaşıncaya (yânî Minâ'da kesilinceye) kadar ihramın haram kıldığı şeylerden hiçbiri halâl olmaz" buyurdu.

Sonra bizlere zu'1-hiccenin sekizinci terviye günü öğlenin ardından hacc için ihrama girmemizi emretti. Nihayet biz Arafat'ta vakfe, Müzdelife'de geceleme, bayram günü Minâ'da cemre atma ve tıraş gibi hacc rnenseklerini bitirip de akabinde Mekke'ye geldiğimiz, Beyt'i tavaf, Safa ile Merve arasım sa'y ettiğimiz zaman, artık bizim haccı-mız tamâm olmuş ve üzerimize kurbân vâcib gelmiştir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurdu:

"... Kim hacca kadar umre ile fâidelenmek isterse kolayına gelen bir kurbânı keser. Fakat onu bulamazsa hacc günlerinde (ihrâmlı olarak) üç, döndüğünüz vakit yedi gün olmak üzere oruç tutmak (vâcib olur ki), bunlar tam on gün eder. Bu, ailesi Mescidi Haram 'da bulunmayanlara âiddir. Allah'tan ittikaa edin ve bitin ki, Allah, cezası

cidden çetin Olandır" (ei-Bakara: 196).

Âyetteki "Döndüğünüz vöft/Y"ta'bîri, "Memleketlerinize döndüğünüz zaman" demektir. Kurbân olarak bir davar kâfi gelir. Böyle yapanlar bir yılda iki büyük İbâdeti, hacc ile umre arasını birleştirmişlerdir. Çünkü Yüce Allah kendi Kitâb'ında hacc ile umreyi cem' etmeyi indirmiş, Peygamber'i de bunu şeriat ve kaanûn yapmış ve temettu'u Mekke ahâlîsinden başka olan insanlar için mubah kılmıştır. Allah: ilBu hüküm, ailesi Mescidi Harâm'da bulunmayanlara âiddir..." (ei-Bakara: 196) buyurdu. Yüce Allah'ın Kitâbı'nda (ei-Bakara: 197) zikretmiş olduğu hacc ayları ise, şevval, zu'1-ka'de ve zu'1-hicce'dir. Her kim bu aylar içinde umre ile fâidelenirse, ona bir kurbân kesmek yâhud oruç tutmak vâcib

olur [104].

er-Refes, cinsî münâsebet; el-Fusûk, ma'siyetfer; el-Cidâl ise kavga etmek'tir.

38- Mekke'ye Girme Sırasında Yıkanmak Babı

56-.......Bize Eyyûb (es-Sahtiyânî), Nâfi'den haber verdi. O şöyle demiştir: İbnu Umer (R), Harem'in en yakın hudûd mevkiine girdiği zaman telbiyeyi keser. Sonra Zû Tuvâ'da geceyi geçirir, sonra orada sabah namazını kılar ve (Mekke'ye girmek için de) yıkanırdı. İbnu Umer, Allah Peygamberi'nin de böyle yapar idiğini söylerdi [105].

39- Mekke'ye Gündüzleyin Yahud Geceleyin Girilmesi(nin Meşru'luğu) Babı

Reygamber (S) Zû Tuvâ*da geceleyip sabaha ulaştı. ,> Sonra da Mekke'ye girdi. İbnu Umer de böyle yapardı[106].

57-....... Ubeydullah şöyle demiştir: Bana Nâfi' haber verdi ki, ibnu Umer (R): Peygamber (S) Zû Tuvâ mevkiinde geceyi geçirip sabaha ulaştı. Sonra (gündüzleyin) Mekke'ye girdi demiştir. Nâfi': İbnu Umer de böyle yapardı, demiştir.

40- İhramlının Mekke'ye Nereden Gireceği Babı

58-.......Bana Mâlik,Nâfi'den tahdîs etti ki, İbn Umer (R): Rasülullah (S), Mekke'ye Seniyyetu'l-UIyâ'dan girer ve (çıkarken de) Seniyyetu's-Suflâ'dan çıkar idi, demiştir [107].

41- Bab: İhramlı Mekke'den Çıkışta Nereden Çıkar?

59- Bana Müsedded ibnu Muserhed el-Basrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Yahya (ibn Saîd el-Kattân), Ubeydullah'tan; o da Nâfi'-den tahdîs etti ki, İbn Umer (R): Rasûlullah (S) Mekke'ye Kedâ denilen Bathâ'daki Seniyyetu'1-UIyâ' yolundan girdi; (çıkışta da) Kudâ denilen es-Seniyyetu's-Suflâ yolundan çıktı, demiştir [108].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi kirMüsedded, ismi gibi sağlamlaştırılmış dosdoğru bir zâttır denilir idi.

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Ben Yahya ibnü Maîn'den işittim, şöyle diyordu: Ben Yahya ibn Saîd el-Kattân'dan işittim, şöyle diyordu: Şayet ben evinde Müsedded'e gelsem de ona hadîs söylesem, o buna elbette lâyıktır; ben, kitâblanm yanımda olmuş yâhud Müsedded'in yanında bulunmuş olsun, buna aldırmam [109].

60-.......Bize Sufyân ibnu Uyeyne, Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) Mekke'ye geldiği zaman, içeriye Mekke'nin yüksek tarafından girmiş; çıkarken de aşağı tarafından çıkmıştır [110].

61-.......Bize Hişâm ibn Urve, babası Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki (o şöyle demiştir): Peygamber (S) Fetih yılında Mekke'ye Kedâ Tepesi yolundan girdi. Çıkarken de Mekke'nin yukarı tarafındaki Kudâ'dan çıktı [111].

62-.......Bize Amr, Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den; o da Âişe(R)'den: "Peygamber (S) feth yılında Mekke'ye, Mekke'nin yüksek tarafındaki Kedâ yolundan girdi" diye tahdîs etti. Hişâm dedi ki: Urve, Mekke'ye Kedâ ve Kudâ yollarının her ikisinden de girer idi. En çok da Kedâ yolundan

girerdi. Bu Kedâ yolu, O'nun ineceği yere en yakın olanı idi [112].

63-.......Urve: Peygamber (S) Fetih yılında Mekke'nin yüksek tarafından Kedâ'dan girdi, demiştir. Hişâm: Urve de ekseriya bu Ke-dâ'dan girer idi. Hâlbuki bu yol, kendi menziline iki yolun en yakını İdi [113].

64-.......Bize Hişâm, babası Urve'den: Peygamber(S) Fetih yılında Kedâ yolundan girdi, diye tahdîs etti. Hişâm: Urve, bu yolların her ikisinden de Mekke'ye girer idi. En çok girmekte olduğu yolu da bu ikisinin kendi evine en yakını olan Kedâ'dan idi [114].

Ebû Abdilîah el-Buhârî: Kedâ ve Kudâ, Mekke'de iki yer ismidir, dedi.

42- Mekke ve Mekke'nin En Meşhur Binası Olan Ka"be'nin Fazileti İle Yüce Allah'ın Şu Kavlinin Tefsiri Babı:

"Hani biz beyti insanlar için bir toplantı yeri ve emin bir mahall yapmıştık (hatırlayın). Siz de İbrahim Makaamı 'ndan bir namazgah edinin. İbrahim ile ismail'e de: 'Evimi, tavaf edenler, ibâdet kasdıyle orada kalanlar, rükû ve sucûd eyleyenler için titizlikle temizleyin' diye kuvvetli emir vermiştik. Hani İbrahim:

'Ey RabbHm! Burasını emniyetli bir şehir yap ve ahâlîsinden Allah'a ve âhiret gününe inananları türlü mahsûller ve servetlerle rıziklandır* demişti. (Allah da:)

- Kâfir olanı dahî kısa bir zaman için (yaşadığı müddetçe) fâidelendireceğim. Sonra onu cehennem azabına icbar edeceğim. Varacağı yer ne kötüdür, buyurmuştu.

Hani İbrahim o Beyt'in temellerini İsmail ile birlikte yükseltiyordu (da ikisi de şöyle dua etmişlerdi): 'Ey Rabb'imiz, Bizden (şu hizmeti) kabul buyur. Şübhesiz

hakkıyle işiten, kemâliyle bilen Sen 'sin Sen. Ey Rabb 'imiz, ikimizi de sana teslimiyette sabit kıl.

Soyumuzdan da (yalnız sana boyun eğen) müslümân bir ümmet (yetiştir) ve bize ibâdet edeceğimiz yerleri (hacc amellerini) göster. Tevbemizi kabul et. Çünkü tevbeleri en çok kabul eden, kemâliyle acıyan Sen'sin Sen!" (el-Bakarş: 125-127) [115]

65-.......Ben Câbir ibn Abdillah(R)'tan işittim; şöyle dedi: Kureyş tarafından Ka'be bina olunurken, Peygamber ile amucası Abbâs' gidip, birlikte taşları omuzlarında taşıyorlardı. Abbâs Peygamber'e: İzârını çıkar da boynun üzerine koy, dedi. İzârını çıkarıp koyacağı sırada hemen yere düştü. Ve iki gözü semâya dikilerek; Abbâs'a: "îzâ-rımı bana göster" dedi. Akabinde izârını alıp onu kendi üzerine bağladı [116].

66-.......Muhammed ibn Ebî Bekr'in oğlu Abdullah, Abdullah ibn Umer'e, Âişe'den haber vermiştir: Peygamber'in zevcesi Âişe şöyle demiştir: Rasûlullah (S), ben Âişe'ye hitaben:

— "Kavmin Kureyş'in Ka'be'yi bina ederlerken, îbrâhîm Peygamber'in koyduğu temellerden bir kısmını terkederek kısalttıklarını bilmez misin?" dedi.

Ben: . :

— Yâ Rasûlallah! Sen Ka'be'nin duvarlarını İbrâhîm'in temelleri üzerine döndürmez misin? dedim.

Rasûlullah:

— "Kavminin zamanı kâfirlik devrine yakın olmasaydı, muhakkak ben Ka 'be 'nin duvarlarını îbrâhîm 'in temelleri üzerine yapardım" buyurdu [117].

Abdullah ibnu Umer: Vallahi Âişe bu sözü muhakkak Rasûlul-lah'tan işitmiştir. -Ben Rasûlullah'm Hicr'a yakın bulunan o iki Ka'be köşesini isti'lâmı terkettiğini sanmam; ancak şu var ki, herhalde Beyt, İbrâhîm'in temelleri üzere tamâm olmamıştır, demiş (böylece Âişe'-yi te'yîd etmiş)tir [118].

67-.......Bize Eş'as, el-Esved ibn Yezîd'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'e İsmâîl Hicri'nin duvarından sorup:

— Bu duvar Beyt'ten midir? dedim. Rasûlullah:

— "Evet, duvar Beyt 'tendir" buyurdu. Ben yine:

— Kureyş için ne mâni' vardı ki duvarı yânî Hıcr'i Beyt'in içine katmadılar? dedim.

Rasûlullah(S):

— "Kavmin olan Kureyş'in bu Hıcr'ı, Ka'be'ye girdirmeye ve Ka'be içine katmaya büdçeleri kısa gelip yetmedi" buyurdu.

Ben yine:

— Ka'be'nin kapısı neden bu kadar yüksektir? diye sordum. :

Rasûlullah:

— "Senin kavmin, dilediklerini Ka'be'ye girdirmeleri, dilediklerini de girmekten men' etmeleri için böyle yaptılar. Eğer kavmin Câhiliyet devrine yakın olmasaydı, Hıcr'ın duvarını Beyt'e katmak ve Beyt'in kapısını yer seviyesine indirmek isterdim. Fakat duvarı Beyt 'e girdirmem ve Ka 'be kapısını yer seviyesine indirmemden ötürü, onların gönüllerinin kırılmasından endîşe ederim" buyurdu [119].

68-....... Bize.Ebû Usâme, Hişâm'dan; o da babası Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bana şöyle buyurdu: "Eğer senin kavminin küfrden ayrılması yeni olmasaydı, ben elbette Beyt'i bozar, sonra onu İbrâhîm Peygamber'in temeli üzerine bina ederdim. Şübhesiz Kureyş Beyt 'in binasını kısattmıştır ve Beyt için bir half yânı kapı yapmıştır. (Diğer zabta göre mütekellim zamî-ri ile: Ben ona bir half yânî bir kapı yapardım)" buyurdu.

Ebû Muâviye Muhammed ibn Hazım şöyle dedi: Bize Hişâm, "Halfen", yânî bir kapı diye tahdîs etti [120].

69-.......Bize Cerîr ibn Hazım tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ye-

zîd ibnu Rûmân, Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S), Âişe'ye hitaben şöyle buyurmuştur:

— "Yâ Âişe! Senin kavmin Câhiliyet.devrine zamanca yakın olmayaydı, ben Beyt'in yıkılmasını emrederdim ; o da yıkılırdı. Sonra Beyt'ten dışarıda bırakılan Hıcr'ı, Beyt'e katar ve kapısını da yere yapışık yapardım. Bir de Beyt'e biri şark tarafında, öbürü de garb tarafında olmak üzere iki tane kapı koydururdum. Bu suretle de Beyt'i, îbrâhîm Peygamber'in temeline ulaştırmış olurdum".

Urve: İşte Abdullah ibn Zubeyr'i Beyt'i yıkmaya ve yeniden inşâya sevk eden sebeb, Âişe'nin haber verdiği Peygamber'in bu arzusudur, demiştir.

Cerîr ibn Hazım dedi ki: Bana Yezîd ibn Rûmân:

— İbn Zubeyr, Beyt'^yıktığı ve yeniden bina ettiği zaman, ben de hâzır bulundum. O, Hıcr'dan bir mıkdârım Beyt'e katmıştı. Bu sırada ben, İbrâhîm Peygamber'in deve hörgüçleri gibi olan temel taşlarını gördüm, dedi.

Cerîr dedi ki: ben de Yezîd'e:

— İbrâhîm'in bu temellerinin yeri neresidir? diye sordum. Yezîd:

— (Gel!) Şimdi onu sana göstereyim, dedi. Ben kendisiyle beraber Hıcr'e girdim. O bana:

— İşte şurasıdır, diye Hıcr'ın aslî hududunun bulunduğu bir yer işaret edip gösterdi.

Cerîr dedi ki: Ben Hıcr'den olan bu yerin altı zira' yâhud ona yakın mikdâr olduğunu takdîr ettim [121].

(Hacc Kitâbı'nın devamı dördüncü cilddedir.)

43- Mekke Hareminin Fadlı ve Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı

"(De ki:) Ben ancak bu şehrin Rabb'ine -ki O buna hürmet vermiştir- İbâdet

etmekle emrolundum. Herşey Onundur. Ben müslümânlardan olmakla emrolundum" (en-Neml: 91).

'"... Biz onları tarafımızdan bir rızık olarak her şeyin mahsûllerinin gelip toplanacağı korkusuz bir Harem 'de yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu (bu hakikati) bilmezler" (el-Kasas: 57). [122]

70-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Mekke'nin fethi günü şöyle buyurdu: "Şübhesiz bu beldeyi Allah, Harem kılmıştır. (Bu hürmetten dolayı) onun dikeni kesilmez, av hayvanı ürkütülmez, yitik eşyası el uzatılıp alınmaz, ancak i'lân edip sahibini bulmak için muhafaza edilir" [123].

44- Mekke Evlerinin Miras Edilmeleri Satılıp Alınmalarının Hükmü) ve Bütün İnsanların Hassaten El-Mescidü'l-Harem'de Müsavi Oldukları Babı [124]

İnsanların oradaki bu eşitlikleri, Yüce Allah'ın şu kavlinden dolayıdır:

"Hakikat o küfr edenler, o Allah'ın yolundan ve kendisinde (kendisini ziyarette) yerli misafir bütün insanları musâvi kıldığımız Mescidi Haram 'dan alıkoymakta olanlar... Kim orada zulm ile ilhâda yeltenirse biz ona pek acıklı bir azâb taddirinz" (el-Hacc: 25) [125]

Bu âyetteki "el-Bâdi", "et-Târî", yâni misafir; Ma'kûfen" (ei-Feth: 25) de "Mahbûsen" ma'nâsınadır [126].

71-.......Usâme ibn Zeyd(R)'den, Usâme:

— Yâ Rasûlallah! Yarın Mekke'de nereye ineceksin, kendi evine mi? diye sormuştur.

Rasûlullah (S):

— "Akıl burada evlerden yâhudyurdlardan birşey bıraktı mı?" buyurdu.

(Râvî bunu tefsir ederek dedi ki:) Akıl ve kardeşi Tâlib, Ebû Tâ-lib'e mîrâsçı oldular. Hâlbuki Ca'fer ile Alî (R), Ebû Tâlib'e mirasçı olmadılar. Çünkü Ca'fer ile Alî müslümân idiler. Akîl ile Tâlib ise kâfir idiler [127].

Umer ibnu'l-Hattâb (R): Mü'min, kâfire vâris olmaz, der idi [128].

İbn Şihâb da şöyle dedi: Selef âlimleri Yüce Allah'ın şu âyetin-deki velayeti, mîrâs velayeti ile tefsîr ederlerdi: "îmân edip hicret edenler, Allah yolunda mallartyle, canlarıyle cihâdda bulunanlar, (muhacirleri) barındırıp yardım edenler, işte onlar biribirlerinin (mî-râsta) velîleridirler. îmân getirip de hicret etmeyenlere ise, hicret edecekleri zamana kadar, sizin onlara hiçbirşey ile velayetiniz yoktur. (Bununla beraber) eğer onlar dîn hususunda sizden yardım isterlerse, yardım etmek üstünüze borçtur. Şu kadar ki, sizinle aralarında muahede bulunan bir kavm aleyhinde değil. Allah yapacaklarınızı hak-kıyle görücüdür" (ei-Enfâi: id) [129].

45- Peygamber(S)'in Mekke'ye İnmesi Babı

72-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) -Minâ'dan- Mekke'ye gelmek istediğinde: "Yarın inşâallah menzilimiz Kinâne oğulları yurdunda olacaktır ki, orada Kureyş ile Kinâne oğullan küfr üzerinde ahidleşmişlerdi" buyurdu [130].

73-.......Bize el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Bana ez-Zuhrî, Ebû, Seleme'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Minâ'da iken kurbân kesme gününün üçüncüsünde şöyle buyurdu: "Bizler yarın Kinâne oğulları yurduna ineceğiz ki, orada Kureyş ile Kinâne oğulları küfr üzerine yeminleşip ahidleşmişlerdi."

Zuhrîdedi ki: Peygamber bu Kinâne oğullan yurdu demekle, Mu-. hassab mevkiini kasdetmiştir. Bu ahidleşme, Kureyş ile Kinâne oğulları arasında, Hâşim

oğulları'yle Abdulmuttalib oğulları -yâhud Muttalib oğulları- aleyhine, Peygamber'i kendilerine teslîm edinceye (itaatli kılıncaya) kadar onlarla kız alıp vermemek, alışveriş yapmamak üzere yazılmıştı [131].

Ve Selâme ibn Ravh, Ukayl ibn Hâlid ile Yahya ibn Dahhâk'-tan, onlar da el-Evzâî'den olmak üzere söyledi ki, Evzâî: Bana tbn Şihâb haber verdi demiştir. Bu Selâme ile Yahya: Hâşim oğulları ve Muttalib oğulları diye söylediler. Ebû Abdillah el-Buhârî: Muttalib oğullan ta'bîri daha doğrudur, dedi [132].

46- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı

"Hatırla o zamanı ki, tbrâhîm: 'Rabb'im!' demişti, *Bu şehri emniyetli kıl! Beni de, oğullarımı da putlara tapmaktan uzak tut. Rabb'im, çünkü onlar insanlardan birçoğunu baştan çıkardılar. Bundan sonra kim bana uyarsa işte bendendir. Kim de bana karşı gelirse hakikat sen çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicisin. Ey Rabbimiz, ben evlâdlanmdan kimini Sen'in mukaddes olan evinin yanında, ekinsiz bir vadiye yerleştirdim. Sebebi şudur ki Rabb 'imiz, dosdoğru namazlarını kılsınlar. Artık Sen, insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyi ettir. Onların şükretmeleri ümid edildiği için, kendilerini bâzı meyvelerle rızıklandır (îbrâhîm: 35-37) [133]

47- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı

"Allah Ka'be'yi; o Beyti Haram'ı, o haram olan ayları, Mekke'ye hediye edilecek kurbânı ve onların boyunlarındaki gerdanlıkları insanlar için bir nizâm yaptı. Bu da Allah'ın göklerde ne var, yerde ne varsa hepsim bildiğini, Allah'ın (zâten herşeyi) hakkıyle bilici olduğunu sizin de bilmeniz içindir" (ei-Mâide: 97) [134]

74-.......Bize Ziyâd ibn Sa'd, ez-Zuhrî'den; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o

da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Ka'be'yi (zamanın sonunda) Habeşliier'den iki cılız bacaklı birisi tahrîb edecektir" buyurmuştur [135].

75-.......Bize el-Leys, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Urve'den; o da Âişe'den tahdîs etti.

H ve yine bana Muhammed ibn Mukaatil tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdullah ibn Mübarek haber verip şöyle dedi: Bize Muhammed ibn Ebî Hafsa, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Müslümanlar, ramazân farz kılınmadan evvel Âşûrâ (Muharremin onuncu) günü oruç tutarlardı. Ve o günü Ka'-be'ye (yeni) örtü örterlerdi. Allah ramazân orucunu farz kılınca Rasûlullah (S): "Âşûrâ orucunu tutmak isteyen, onu yine tutsun; onu terketmek isteyen de onu ter ketsin" buyurdu [136].

76-.......Bize İbrâhîm ibn Tahmân, el-Haccâc ibnu Haccâc'dan; o da Katâde'den; o da Abdullah ibnu Ebî Utbe'den; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Ye'cûc ve Me'cûc'-un çıkmasından sonra da Beyt elbette hacc edilecek ve umre yapılacaktır" buyurmuştur [137].

Bu hadîsi Katâde'den rivayet etmekte Abdullah ibnu Ebî Utbe'-ye, Ebân ibnu Yezîd ile İmrân el-Kattân mutâbaat etmişlerdir [138].

Abdurrahmân ibn Mehdî de Şu'be'den; o da Katâde'den senediyle "Beyt hacc edilmez oluncaya kadar kıyamet kopmaz" dedi demiştir. Birinci rivayet (isimleri zikredilen zâtların o lâfızda ittifak ettikleri için) daha çoktur. Şu'be ise bu ikinci lâfızla infirâd etmiştir. Katâde Abdullah ibn Ebî Utbe'yi işitti, Abdullah ibnu Ebî Utbe de Ebû Saîd'i işitti (böylece Katâde'nin tedlîs töhmeti kalktı) [139].

48- Ka'be Örtüsü(nde Tasarrufun Hükmü) Babı

77-.......Bize Sufyân (es-Sevrî) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Vâsıl el-Ahdeb

tahdîs etti ki, Ebû Vâil: Ben Şeybe'ye geldim, demiştir. H ve bize Kabîsa tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân es-Sevrî, Vâ-sıl'dan; o da Ebû Vâil'den tahdîs etti. Ebû Vâil şöyle dedi: Ben bir kerre Şeybe ibn Usmân el-Hacebî ile Ka'be içindeki bir serîr üzerinde oturdum. Şeybe bana dedi ki: Şu kürsîye Umer ibn Hattâb (R) da oturmuştu: Konuşma arasında bana:

— Ka'be içinde altın, gümüş, ne kadar kıymetli eşya varsa bunların hiçbirini bırakmayıp, hepsini fakirler arasında taksîm edeyim diye düşünmüşümdür, demişti.

Ben de:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Senin iki arkadaşın Rasûlullah ile Ebû Bekr bu işi yapmadılar, dedim.

Umer:

— Onlar mürüvvet sahibi iki kâmil insandırlar. Ben deonların izine uyarım (onların işlemedikleri bir şeyi ben de işlemem), dedi [140].

49- Ka'be'nin (Zamanın Sonunda) Yıkılması Babı

Âişe (R): Peygamber (S): "(Zamanın sonunda) bir ordu Ka'be'yi yıkmak için harb eder de hepsi yere batırıhr" buyurdu, demiştir [141].

78....... Bana İbnu Ebî Muleyke; ona da İbn Abbâs (R) tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Ka'be'yi yıkacak olan o apışık, iri ayaklı, koyu siyah Habeşli'yi Ka'be'nin (duvar) taşlarını birer birer koparır hâlinde görür gibiyim" buyurmuştur [142].

79.......Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "(Zamanın sonunda) Ka'be'yi Habeşliler'den iki cılız bacaklı birisi tahrîb eder" buyurdu, demiştir [143].

50- El-Haceru'l-Esved Hakkında Zikredilen Şeyler Babı

80-.......Bize Sufyân es-Sevrî, el-A'meş'ten; o da îbrâhîm ibn Yezîd en-Nahaî'den; o da Abis ibnu Rabîa'dan haber verdi ki, Umer (R) -bir haccmda-Haceri Esved'e yaklaşıp onu öpmüş ve akabinde: Ben çok iyi biliyorum ki, sen zarar veremez, menfaat veremez bir taş parçasısın. Eğer Peygamber'in seni öptüğünü görmeseydim, seni öp-mezdim, demiştir [144].

51- Ka'be'nin Kapısının Kapatılması ve İçeriye Giren Kimsenin Beytin Nahiyelerinden Hangisinde İsterse Namaz Kılabileceği Babı

81-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: (Mekke'nin fethi günü) Rasûlullah, Beyt'e girdi. Beraberinde Usâme ibn Zeyd, Bilâl ve Us-mân ibn Talha da girdiler. Üzerlerine Beyt'in kapısını kapadılar. (Bir müddet sonra) kapıyı açtıklarında içeriye ilk giren ben oldum. Ve Bilâl'e kavuştum. Bilâl'e:

— Rasûlullah Beyt'in içinde namaz kıldı mı? diye sordum.

Bilâl:

--Evet, Yemen tarafındaki ilk iki direk arasında kıldı, dedi [145].

52- Ka'be İçinde Namaz Kılmak Babı

82-.......Nâfi' şöyle demiştinîbn Umer,Ka'be'ye girmek isteyip girdiğinde, mukaabil tarafa doğru yürürdü. Kapıyı sırtı tarafında kılarak ilerlerdi. Nihayet yüzü tarafındaki duvarla kendi arasında üç zirâ'ya yakın bir uzaklık kalınca, Bilâl'in: Rasûlullah burada namaz kıldı, diye haber verip gösterdiği yeri kasdederek, orada namaz kılardı. Maamâfîh hiçbir kimse için Beyt'in, istediği herhangi bir canibinde namaz kılmakta be's yoktur [146].

53- Ka'be Binasının İçine Girmeyen Kimse Babı

İbn Umer de çok hacc yapar, fakat her zaman Beyt'e girmezdi [147].

83-.......Abdullah ibnu Ebî Evfâ (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) (kaza) umre(sini) yaptı. Bunda Beyt'i tavaf edip, Makaam'ın arkasında iki rek'at namaz kıldı. Yanında kendisini insanlardan perdeleyen bir kimse de bulunuyordu. O koruyucu ve gözcü olan kişiye birisi gelip:

— Rasûlullah bu umresinde Ka'be'ye girdi mi? diye sordu. Oda:

— Hayır (girmedi), diye cevâb verdi [148].

54- Ka'be'nin İç Taraflarında Tekbir Getiren Kimse Babı

84-.......Bize İkrime tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (Fetih günü Mekke'ye) geldiğinde Ka'be'ye girmekten çekindi. Çünkü Ka'be'nin içinde ilâhlar (yânı putlar) vardı. Rasûlullah bunların çıkarılmasını emretti. Putlar çıkarıldılar. Sahâ-bîler, İbrahim ve İsmâîl Peygamberler'in ellerinde fal kalemleri olduğu halde yapılmış suretlerini de dışarıya çıkardılar. Rasûlullah (S): "Allah bunları yapanları helak eylesin! Dikkat edin! Yeminle söylüyorum; bu putperestler, bu iki peygamberin hiçbir zaman böyle fal ok-larıyle rızık aramadıklarını bilmişlerdir" buyurdu. Akabinde Beyt'e girdi ve Beyt'in her tarafında tekbîr getirdi; fakat Beyt'de namaz kılmadı [149].

55- Bab: Ka'be'yi Tavafta Remel (Yanı Kısa Adımlarla Hızlı) Yürüyüşünün Başlaması Nasıl Oldu?

85-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah, sahâbîleriyle (beraber kaza

umresi için Mekke'ye) geldi. Müşrikler kendi kendilerine: Muhammed sizin üzerinize geliyor, hâlleri şu ki Yesrib'in humması onları zayıflatmış! dediler. Peygamber bunun üzerine sa-hâbîlerine tavaf ın ilk üç şavtında koşmalarını, Yemen tarafındaki iki köşe arasında da (mu'tâd yürüyüşle) yürümelerini emretti. Peygam-ber'i, tavafın bütün şavtlarında koşmalarını emretmekten men' eden bir şey varsa, o da ancak sahâbîlerine şefkatından ibarettir [150].

56- Hacı Adayının Mekke'ye Geldiği Zaman Yapacağı Her Tavafın Evvelinde Haceri Esved'i İsti'lam Etmesi ve Tavafın İlk Üçünde Remel Yürüyüşü Yapması Babı [151]

86-....... İbnu Umer (R): Ben Rasûlullah'ın-Vedâ Haccı'ndaMekke'ye gelişinde yapacağı her tavafın evvelinde Siyah Rüknü is-ti'lâm ettiğini ve yedi tavaftan üçünde remel yürüyüşü yaptığını gördüm, demiştir [152].

57- Hacc ve Umre (Tavaflarının Bir Kısmın)da Remel Yürüyüşü Yapmak Babı

87_.......Bize Sureyh ibnu'n-Nu'mân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Fuleyh, Nâfi'den tahdîs etti ki, İbn Umer (R) Peygamber (S) hacc ve umredeki tavafların ilk üç şavtında remel yaptı, dört şavtında da yürüdü, demiştir [153].

Bu hadîsi rivayet etmekte Sureyh'e, el-Leys ibnu Sa'd mutâbaat edip şöyle demiştir: Bana Kesîru'bnu Ferkad, Nâfi'den; o da İbn Umer'den; o da Peygamber'den tahdîs etti [154].

88-.......Bana Zeyd ibnu Eşlem, babası Eslem'den haber verdi ki, Umer ibnu'I-Hattâb (R), Rükn yânî Haceri Esved için: Dikkat! Vallahi ben senin zarar veremez, fayda veremez bir taş olduğunu pek iyi bilmekteyim. Eğer

Peygamber'in seni isti'lâm ettiğini görmüş ol-mayaydım seni isti'lâm etmezdim, demiş ve akabinde Haceri Esve-d'i isti'lâm etmiştir. İsti'lâmdan sonra: Bizim bu hızlı yürüyüş ile hâlimiz nedir(yânî buna neden devam ediyoruz)? Biz bu hızlı yürüyüşle ancak müşriklere kuvvet gösterişi yapar idik. Hâlbuki Allah onları helak etmiştir, dedi. Sonra da (bu düşünceden dönerek): Bu remel, yânî hızlı yürüyüş, Peygamber'in yaptığı bir şeydir; işte bunun için biz remel yürüyüşünü terketmek istemiyoruz, dedi [155].

89-......Bize Yahya (el-Kattân), Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den tahdîs etti ki, Umer (R): Ben Peygamber(S)'in şu iki köşeyi isti'lâm ettiğini gördüğüm zamandan beri şiddette ve rahatlıkta (yânî Harem'in kalabalık ve tenhâ hâlinde) Yemen tarafındaki bu iki rüknü isti'lâm etmeyi hiç terketmedim, demiştir. Râvî Ubeydullah dedi ki: Ben Nâfi'e: İbn Umer bu iki rükn arasında yürür (diğerleri arasında koşar) mıydı? diye sordum. Nâfİ': Tbn Umer bu iki rükün arasında ancak isti'lâmının daha kolay olması için yürür idi, dedi [156].

58- Haceri Esved Rükünnün Deynekle İsti'lam Edilmesi Babı

90-.......Bana Yûnus ibn Yezîd, îbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Âbdillah'tan haber verdi ki, İbn Abbâs (R): Peygamber (S) Veda Haccı'nda bir deve üzerinde "mihcen" denilen deynek ile Haceri Esved'i isti'lâm ederek tavaf etti, demiştir [157].

Bu hadîsi İbn Şihâb'dan rivayet etmekte olan Yûnus'a, Abdula-zîz ed-Derâverdiyyu mutâbaat etmiştir: ed-Derâverdî, Zuhrî'nin kardeşinin oğlu Muhammed ibn Âbdillah'tan; o da amucası Muhammed ibn Müslim ez-Zuhrî'den diye rivayet etmiştir [158].

59- İki Yemânî Köşeden Başkasını İsti'lâm Etmeyen Kimse Babı

Ve Muhammed ibn Bekr dedi ki: Bize İbn Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Amr ibn Dînâr haber verdi ki, Câbir ibn Zeyd: Beyt'ten olan birşeyden kim sakınır ki? (Yânî: Hiçbir kimseye Beyt'in herhangi bir parçasından sakınması lâyık olmaz) demiştir [159].

Ve Muâviye (R), dört köşeyi de isti'lâm eder idi. İbn Abbâs ona: Şübhesiz Hıcr'a yakın olan bu iki köşe isti'lâm olunmaz, dedi. Muâviye de ona: Beyt'ten hiçbirşey terkedilmiş değildir, dedi [160]. İbn Zubeyr de bu dört köşenin hepsini isti'lâm eder idi [161].

91-.......Abdullah ibn Umer (R): Ben Peygamber(S)'i Beyt'ten iki Yemânî köşelerden başkasını isti'lâm eder görmedim, demiştir[162].

60- Haceri Esved'in Öpülmesi Babı

92-.......Bize Zeyd ibn Eşlem haber verdi ki, babası Eşlem şöyle demiştir: Ben Umer ibnu'l-Hattâb'ı gördüm,-o Haceri Esved'i öptü de: Eğer Rasûlullah'in seni öptüğünü görmeseydim, seni Öpmezdim, dedi [163].

93-.......Bize Hammâd ibn Zeyd tahdîs etti ki, ez-Zubeyr ibnu Arabî şöyle demiştir: Bir kimse, îbn Umer'e, Haceri Esved'in isti'lâm edilmesinin hükmünü sordu. İbn Umer de: Ben Rasûlullah'in Haceri Esved'i isti'lâm ettiğini, (yânî eliyle dokunduğunu) ve onu öptüğünü gördüm, diye cevâb verdi.

Râvî Zubeyr ibn Arabî dedi ki: Ben îbn Umer'e: Eğer dar yerde kıstırılıp sıkıştırılır sam ne dersin? Zor ve kuvvetle oraya varmaktan yenilmiş olursam ne dersin? diye sordum. îbn Umer (bu suâllerden hadîse aykırı re'y ve ictihâd ileri sürüldüğünü anlayıp üzülerek): Ey sorucu! Sen bu "Eraeyte ~ Ne re'y edersin" sorularını Yemen'de kıl! Ben Rasûlullah(S)'ı bu taşı isti'lâm ederken ve onu öperken gördüm, dedi [164].

61- Tavafta Haceri Esved'e Geldiği Zaman Sadece Ona İşaret Eden Kimse Babı [165]

94-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir deve üzerinde Beyt'i tavaf etti. Haceri Esved hizasına her gelişinde (elindeki deynekle) ona işaret etti [166].

62- Haceri Esved Rüknü Yanında Tekbir Edilmesinin Müstehablığı) Babı

95-.......Bize Hâlid el-Hazzâ, İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir deve üzerinde Beyt'i tavaf etti. Bu tavafta Haceri Esved rüknüne her geldikçe, yanında bulunan birşey ile Haceri Esved'e işaret etti ve Allâhu Ekber diye tekbîr getirdi [167].

Bu hadîsi Hâlid el-Hazzâ'dan rivayet etmekte Hâlid ibn Abdil-lah et-Tahmân'a, İbrahim ibn Tahmân el-Herevî mutâbaat etmiştir [168].

63- Mekke'ye Geldiğinde Kendi Evine Dönmeden Önce Beyti Tavaf Eden, Sonra İki Rek'at Namaz Kılan Sonra da (Sa'y İçin) Safa'ya Çıkan Kimse Babı [169]

96-.......Bana Amr (ibnu'l-Hâris), Urve'nin yetimi olan Muhammed ibn Abdirrahmân'dan haber verdi (o şöyle demiştir): Ben Urve'ye, Mekke'ye gelen kimsenin hükmü hakkında söylenilen şeyleri zikrettim [170].

Urve dedi ki: Bana Âişe şöyle haber verdi: Peygamber (S) Mekke'ye geldiğinde îfâya başladığı ilk ibâdet olmak üzere abdest aldı. Sonra tavaf etti. Sonra Peygamber'in bu tavaf ve sa'yi umre olmadı (yânî Peygamber bunu umre

sayıp ihramdan çıkmadı). Peygamber'-den sonra Ebû Bekr ve Umer de Peygamber'in haccı gibi hacc yaptılar (yânî tavaf ve sa'yi umre saymadılar).

Urve dedi ki: Sonra ben babam Zubeyr'in beraberinde hacc ettim. Onun da ilk başladığı hacc fiili, tavaftır. Sonra muhacirleri ve Ensâr'ı gördüm; onlar da böyle yapıyorlardı. Anam Esma bintu Ebî Bekr de bana: Kendisinin ve kızkardeşi Âişe'nin, Zubeyr'in, fulân ve fulân zâtların umre niyetiyle ihrama girip telbiye ettiklerini, bunlann Haceri Esved'e elleriyle dokunup tavafı ve sa'yi tamamladıkları zaman ihramdan çıktıklarını haber verdi [171].

97-....... Bize Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) hacc veya umre için Mekke'ye gelişinin evvelinde tavaf ettiği zaman, tavafın ilk üç dolaşmasını koşmuş, dört dolaşmasını da yürümüştür. Böylece tavafı yaptıktan sonra iki rek'at tavaf namazı kılmıştır. Bu namazdan sonra da Safa ve Merve arasında dolaşırdı [172].

98-.......Bize Enes ibnu Iyâd, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den; o da İbnu Umer'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) Beyt'i ilk tavaf ettiği zaman ilk üç dolaşmayı koşar, dört dolaşmayı da yürürdü. Peygamber Safa ile Merve arasında dolaştığı zaman da vâdînin karnında yine koşardı [173].

64- Kadınların Erkeklerin Beraberinde Tavafları Babı

99-Buhârî dedi ki: Bana Amr ibn Alî söyledi: Bize Ebû Âsim en-Nebîl (212) tahdîs etti [174]: İbn Cureyc (150) şöyle dedi: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh(114) haber verdi: îbnu Hişâm (Hacc emirliği sırasında) kadınların erkeklerin beraberinde tavaf etmelerini men' ettiği zaman bu Atâ, (îbrâhîm ,ibn Hişâm'a veya kardeşi Muhammed ibn Hişâm'a): Peygamber'in kadınları erkeklerin beraberinde tavaf etmiş oldukları hâlde, sen bu kadınları nasıl men' edersin? demiştir. İbn Cureyc dedi ki: Ben Atâ'ya: Kadınların, erkeklerin beraberinde yaptıkları o tavafları, hicâb âyetinin (ei-Ahzâb: 35) inişinden sonra mı, yâhud

evvel miydi? diye sordum. Atâ: Evet, ömrüme yeminle söylüyorum, ben hicâb âyetinden sonra o kadınların, erkeklerin beraberinde tavaf ettiklerine eriştim, dedi.

îbn Cureyc dedi ki: Ben Atâ'ya: Kadınlar erkeklere nasıl karışırlar? diye sordum. Atâ: Kadınlar erkeklere karışmazlardı. Âişe (R) erkeklerden ayrı bir yerde tavaf eder ve erkeklere karışmazdı. Âişe ile beraber tavaf eden (Dıkre isminde) bir kadın, Âişe'ye: Ey Mü'-minlerin Anası! Haydi yürü de Haceri Esved'e el sürüp isti'lâm edelim, dedi. Âişe ona: Benden ayrıl, dedi ve (el sürmek suretiyle) isti'lâmdan çekindi. Âişe ve arkadaşları geceleyin tanınmaz hâlde (veya örtülü oldukları hâlde) çıkarlar ve erkeklerin beraberinde tavaf ederlerdi. Lâkin bu kadınlar Beyt'in içine girdiklerinde, oradan çıkacakları zamana kadar, erkekler Beyt'ten çıkarılmış olduğu hâlde içeride ibâdetle kaaim olurlardı, dedi.

Yine Atâ: Ben (Peygamber devrinde doğmuş olup Mekke Kaa-dısı bulunan) Ubeyd ibn Umeyr ile birlikte, Âişe, Muzdelife'deki Se-bîr Dağı'nm içinde mücavir, yânı ikaamet edici hâlde iken, Âişe'nin yanına gider idim, dedi. İbn Cureyc dedi ki: Ben Atâ'ya: Âişe'nin o günkü hicabı ne idi? diye sordum. Atâ: Âişe o gün keçeden yapılmış bir küçük Türk çadırı içinde idi. Çadırın bir perdesi vardı. Âişe ile bizim aramızda bundan başka birşey yoktu. Ben Âişe'nin üzerinde gül rengi ile boyanmış bir gömlek gördüm, dedi [175].

100-.......Peygamber'in zevcesi olan Ümmü Seleme şöyle demiştir: Ben (hacc esnasında) rahatsız olduğumu Rasûlullah'a söyledim. "Halkın arka tarafından deveye binerek tava et!" buyurdu. Ben de öylece tavaf ettim. O sırada Rasîullah Beyt'in tâ yanında namaza durmuş, sabah namazı kıldırıyor, namaz içinde de VeH-Tûri ve Kitabin Mestûrin sûresini okuyordu [176].

65- Tavaf Esnasında Kelam Etmek Babı

101-.......îbn Cureyc tahdîs edip şöyle demiştir: Bana Süleyman el-Ahvel haber verdi; ona da Tâvûs, İbn Abbâs(R)'tan haber verdi. Peygamber (S) Ka'be'yi tavaf ederken, elini diğer bir insanın eline bir kayışla yâhud bir iple yâhud bunlardan başka bir şeyle bağlamış bir insanın yanından geçti. Peygamber, kendi

eliyle bu bağı kopardı. Bundan sonra da onun yanındaki adama: "Bu insanı etiyle yed!" buyurdu [177].

66- Bab: Şahıs Tavaf Esnasında Çirkin Görülen Bir Yürüme Yahud Bir Kayış veya Herhangi Birşey Gördüğü Zaman Onu Koparır

102- Bize Ebû Âsim, îbn Cureyc'den; o da Süleyman el-Ahvel'den; o da Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) Ka'be'de bir yular yâhud bundan başka bağlayacak bir bağ ile tavaf eder bir kimse gördü de, onun bağını kopardı [178].

67- Bab: Ka'be'yi Çıplak Kişi Tavaf Etmez; Müşrik Olan da Hacc Yapamaz

103-....... Ebû Hureyre şöyle haber vermiştir: Ebû Bekr es-Sıddîk, Veda Haccı'ndan bir sene evvel Rasûlullah tarafından hacc emîri olarak Mekke'ye gönderildiği haccda, Ebû Bekr de Ebû Hu-reyre'yi, kurbân bayramının ilk günü Minâ'da büyükçe bir topluluk içinde halka şu iki maddeyi i'lân etmeye yollamıştır: "Ey insanlar! İyi biliniz! Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hacc yapamaz, ve çıplak kişi de Ka'be'yi tavaf edemez!" [179].

68- Tavaf Etmekte Olan Kimse Tavaf Esnasında Durduğu Zaman (Tavafı Kesilir Mi Yahud Kesilmez Mi)? [180]

Atâ ibn Ebî Rebâh: Tavaf etmekte olanların içinde namaz ikaame edilirse, yâhud tavaf eden kişi tavaf yerinden def edilirse, namazından selâm verince kestirilmiş olduğu tavafına dönüp devam eder, demiştir. Atâ'nın bu sözüne benzer bir söz de İbn Umer'den ve Abdurrahmân ibn Ebî Bekr'den zikr olunuyor [181]

69- Bab: Peygamber (S) Yedi Dolaşmalık Tavafı İçin İki Rek'at Namaz Kıldı

NâfT de: İbn Umer, her yedi dolaşmalık tavafı için iki rek'at namaz kılardı, demiştir [182].

İsmâîl ibn Uleyye de: Ben Zuhrfye: Atâ, tavaf eden kişiye kılacağı farz namaz, tavafın iki rek'atından kifayet eder diyor, dedim. Zuhrî: Sünnet (yânî sünneti gözetmek) daha faziletlidir. Peygamber asla birçok yediler dolaşıp tavaf etmedi; ancak yedi dolaşmalık tavaf akabinde iki rek'at namaz kıldı, dedi [183].

104-.......Bize Sufyân (ibn Uyeyne), Amr ibn Dinar'dan tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Biz İbn Umer'e: Umre niyetiyle Ka'be'yi tavaf eden kimse Safa ile Merve arasında sa'y etmeden evvel, kadı-nıyle cinsî münâsebet yapabilir mi? diye sorduk. İbn Umer: Rasûlul-lah (S) -umre için Mekke'ye geldi. Beyt'i yedi defa dolaşıp tavaf etti. Sonra Makaamı İbrâhîm arkasında iki rek'at namaz kılıp Safa ile Merve arasında sa'y etti, dedi ve: "And olsun, Allah Elçisi 'nde sizin için güzel bir uyma numunesi vardır" (ei-Ahzâb: 2i) âyetini söyledi.

Amr ibn Dînâr dedi ki: Ben Câbir ibn Abdillah'a da aynı şeyi sordum; Câbir: Safa ile,Merve arasını dolaşıp sa'y etmedikçe erkek, kadınına yaklaşmaz, diye cevâb verdi [184].

70- Mekke'ye Gelip Yaptığı İlk Geliş Tavafından Sonra ta Arafat'a Çıkıp Tekrar Dönüp Gelinceye Kadar Ka'be'ye Yaklaşmayan ve (Nafile) Tavaf Yapmayan Kimse Babı

105-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) – Veda Haccı'nda Mekke'ye- geldi, Beyt'i tavaf etti, Safa ile Merve arasında sa'y etti ve bu tavafından sonra tâ Arafat'tan dönünceye kadar Ka'be'ye yaklaşmadı [185].

71- İki Rek'at Tavaf Namazını Mescidden Dışarı Çıkarak Kılan Kimse Babı

Umer (R) bu namazı bir defasında Harem'den çıkarak dışarıda kılmıştır [186].

106-.......Bize Mâlik, Muhammed ibn Abdirrahmân'dan; o da Urve'den; o da Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb'den tahdîs etti ki, Üm-mü Seleme (R): Ben Rasülullah'a rahatsızlığımı arzettim... demiştir.

H ve yine bana Muhammed ibn Harb tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Mervân Yahya ibnu Ebî Zekeriyyâ el-Gassânî, Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme'den tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Rasûlullah Mekke'de iken Ümmü Seleme de (rahatsızlığı sebebiyle) henüz tavaf etmemişken, Rasûlullah ve Ümmü Seleme (Harem'den veya Mekke'den) çıkmak istediklerinde, Rasûlullah Ümmü Seleme'ye:

— "Sabah namazı ikaamei edildiği zaman insanlar namaz kılarlarken, sen devenin üzerinde tavaf et!" buyurdu.

Ümmü Seleme böyle yaptı ve tavaf namazı kılmadan dışarı çıktı [187]

72- İki Rek'at Tavaf Namazını Makaam(ı İbrahim)in Arkasında Kılan Kimse Babı

107-.......Bize Amr ibnu Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Umer(R)'den işittim; şöyle diyordu: Peygamber (S) Mekke'ye geldi. Beyt'i yedi kerre dolaşıp tavaf etti, müteakiben Makaam'ın arkasında iki rek'at namaz kıldı. Sonra da Peygamber (S) sa'y yapmak için Safâ'da çıktı. Yüce Allah da zâten: "And olsun, Allah ElçisVnde sizin için güzel bir uyma numunesi vardır.,."(ei-Ahzâb: 2i) buyurmuştur [188].

73- Sabah ve İkindi Namazlarından Sonra Tavaf Etmek Babı

İbn Umer (R) güneş doğmadığı müddetçe iki rek'at tavaf namazını kılar idi. Umer ibn Hattâb (R) ise sabah namazından sonra bineğine binmiş, nihayet bu iki rek'atı Zü Tûvâ mevkiinde kılmıştır [189].

108-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Bir takım insanlar sabah namazından sonra Beyt'i tavaf ettiler, sonra da bir vaizin huzurunda oturdular. Nihayet güneş doğduğu zaman kalkıp namaza koyuldular. Bunun üzerine Âişe (R): Bunlar oturdular; nihayet içinde namaz kılmak mekruh kılınan şu saatte kalkmış, namaz kılıyorlar, demiştir [190].

109-.......Bize Mûsâ ibnu Ukbe, Nâfi'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, O, güneşin doğması sırasında ve bir de batışı sırasında namaz kılmaktan nehyediyordu [191].

110-.......Bize Ubeyde ibnu Humeyd tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdulazîz ibnu Rufey' tahdîs edip, şöyle dedi: Ben Abdullah ibnu'z-Zubeyr(R)'i gördüm. O fecr namazından sonra tavaf eder, sonra da iki rek'at namaz kıldırdı. Râvî Abdulazîz dedi ki: Ben Abdullah ibnu'z-Zubeyr'i gördüm, ikindiden sonra iki rek'at namaz kılardı ve Âişe'nin kendisine Peygamber'in bu iki rek'atı kılmadan evine girmediğini tahdîs ettiğini haber verdi [192].

74- Rahatsız Olan, (Bir Binite) Binerek Tavaf Eder Babı

111-.......Bize Hâlid et-Tahhân, Hâlid el-Hazzâ'dan; o da îbn Abbâs'tan tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) bir deve üzerinde olduğu hâlde Beyt'i tavaf etti. Haceri Esved rüknüne geldikçe ona elindeki bir şeyle işaret edip, tekbîr getirdi [193].

112-.......Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'a rahatsız olduğumu arzettim. Bunun üzerine bana: "Sen binekti olarak insanların ötesinden tavaf et!" buyurdu. Ben, Rasûlullah Beyt'-in yanında namaz kıldırırken tavaf ettim; kendisi namaz içinde Ve't-Tûri ve Kitabin Mestûrin sûresini okuyordu [194].

75- Hacılara Su İçirilmesi Babı

113-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Abbâs ibnu Abdilmuttalib (R) hacılara su (ve şerbet) dağıtmak için Minâ gecelerinde Mekke'de ikaâmet etmek üzere Rasûlullah'tan izin istedi. Rasûlullah da ona izin verdi [195].

114-.......Bize Hâlid et-Tahhân, Hâlid el-Hazzâ'dan; o da İkrime'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) Harem'deki şerbet dağıtılan sebîl yerine geldi ve şerbet istedi. Abbâs, oğluna:

— Ey Fadl, anana git de yanındaki (husûsî) şerbetten Rasûlullah'a getir! dedi.

Rasûlullah:

— "(Hayır.) Bana bu şerbetten ver!" buyurdu. Abbâs:

— Yâ Rasûlallah! Halk buradaki şerbete ellerini sokuyorlar! dedi. \; Rasûlullah:

— "îşte halkın içtiği bu şerbetten ver!" buyurdu.

Ve Abbâs'ın sunduğu umûmî şerbetten içti. Sonra Rasûlullah Zemzem Kuyusu'na geldi. Abbâs oğulları (burada hacılara) su içiri-yorlardı ve kuyudan su çekiyorlardı. Rasûlullah:

— "(Ey Abdulmuttalib oğulları,) çekiniz! Siz hayırlı bir iş yapıyorsunuz, dedi.

Sonra Rasûlullah:

— "Halkın (su çeldşine uymak için) kalabalık etmesi endîşesi olmasaydı ben

de devemden iner, hattâ -kuyunun ipini, eliyle omuzu-na işaret ederek- şuraya kor, sizin gibi su çekerdim" buyurdu [196].

76- Zemzem Suyu Hakkında Gelen Haberler Babı

115-.......Enes ibn Mâlik dedi ki: Ebû Zerr (R) bu Mi'râc kıssasını şöyle tahdîs eder idi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Ben Mekke'de iken içinde bulunduğum evin tavam yarıldı. Cibril aleyhi's-selâm indi. Göğsümü yardıktan sonra içini Zemzem suyu ile yıkadı. Sonra hikmet ve îmân ile dolu altın bir leğen getirip, içindekini göğsümün içine boşalttı. Sonra göğsümü kapattı. Sonra elimden tutup beni dünyâ semâya doğru çıkardı. Cibril oranın, yânı yere en yakın semânın bekçisine "Aç!" dedi. Bekçi: Kimdir o? dedi. Cibril: Ben Cibril'im, dedi [197].

116-.......İbnu Abbâs (R) şöyle tahdîs etmiş: Ben Rasûlullah'a "zemzem suyundan sundum. O da ayakta olduğu hâlde içti, demiştir.

Âsim el-Ahvel dedi ki: İbn Abbâs'ın âzâdhsı İkrime Allah adiyle yemîn edip: Rasûlullah (S), îbn Abbâs'm kendisine Zemzem suyundan içirdiği gün, muhakkak deve üzerinde bulunuyordu, dedi [198].

77- Kıran Haccı Yapan Kimsenin Tavafı Babı [199]

117-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Biz Rasûlullah'ın beraberinde Veda Haccı'na çıktık, ve umre niyetiyle ihrama girip telbiye ettik. Sonra Rasûlullah (S): "Beraberinde hedy kurbânı olan, hacc ve umre niyetiyle ihram edip, telbiye eylesin. Sonra bu ikisini bitirinceye kadar ihramdan çıkmaz" buyurdu. Nihayet ben hayızlı olarak Mekke'ye geldim. Haccımızı yapıp tamamladığımızda, Rasûlullah beni Abdurrahmân'm beraberinde Ten'îm mevkiine gönderdi. Ben oradan umre için ihrama girip, umremi yaptım. Rasûlullah: "İşte bu umre, senin yapacağın umrenin yerinedir" buyurdu. Umre niyetiyle ihrama girip telbiye etmiş olanlar, Mekke'de tavaf ve sa'yi yaptıktan sonra ihramdan çıktılar. Sonra da Minâ'dan dönmelerinin ardından hacc için diğer bir tavaf daha yaptılar. Amma (yanlarında hedy olanlarla) hacc ile umreyi (bir ihramda) cem' etmiş olanlara gelince, bunlar bir tavaf yaptılar [200].

118-.......Bize ibnu Uleyye, Eyyûb'dan; o da Nâfi'den tahdîs etti (NâfV şöyle demiştir): İbnu Umer'in binek devesi hacc yolculuğu için evinde hazırlanmış bulunduğu sırada oğlu Abdullah ibn Abdil-lah yanına girdi de: Ben bu yıl insanlar arasında bir harb olacağından ve bu sebeble onların seni Beyt'i ziyaretten men' edeceklerinden endîşe ediyorum. Onun için bu yıl hacca gitmesen de evinde ikaamet etsen! dedi. Bunun üzerine İbn Umer: Rasülullah (S) umre için yola çıktı. Kureyş kâfirleri O'nunla Beyt arasında perde oldular. Eğer benimle Beyt arasına mâni' olunursa, ben de Rasûlullah'm yaptığı gibi yaparım: "And olsun Allah ElçisVnde sizin için güzel bir uyma numunesi vardır ".(ei-Ahzâb: 21) dedi. Sonra da: Ben sizi şâhid kılıyorum. Ben umremle beraber bir haccı kendime vâcib kıldım (yânî kıran hac-cına niyet ettim), dedi. Oğlu Abdullah dedi ki: Bundan sonra baham İbn Umer (Arafat'ta vukuftan sonra Minâ'dan Mekke'ye) geldi ve hacc ile umresi için bir tek tavaf yaptı [201].

119-.......Bize el-Leys, Nâfi'den tahdîs etti ki (o, şöyle demiştir): İbnu Umer, Haccâc'm İbn Zubeyr ile harb etmek için Mekke'ye indiği yıl hacc etmek istedi. Çocukları tarafından kendisine: İnsanlar arasında bir harb vardır. Biz onların seni

haccdan men' edeceklerinden korkuyoruz, denildi. İbn Umer: "And olsun Allah Elçisi'nde sizin için çok güzel bir uyma numunesi vardır" (ei-Ahzâb: 21). Eğer Beyt'i ziyaretten men' olunursam, o takdirde ben de Rasûlullah'm yaptığı gibi yaparım. Ben sizleri şâhid kılıyorum ki, ben umre yapmayı kendime vâcib kıldım, dedi. Sonra yola çıktı. Nihayet (Zu'1-Huleyfe'nin önündeki) Beydâ meydanına vardığı zaman: Hacc ile umrenin hâli (mâni' olunmakla ihramdan çıkmak cevazında) bir şeydir (yânî aralarında fark yoktur). Sizleri şâhid kılıyorum ki, ben umremle beraber haccı kendime vâcib kıldım, dedi. Yolda Cuhfe yakınındaki Kudeyd mevkiinden satın aldığı kurbânı hedy olarak şevketti. Ve bu tek kurbân üzerine ziyâde etmedi. Çünkü ihramın haram kıldığı suçlardan birini işlemediğinden başka bir kurbân kesmedi. Arada ihramdan çıkmadı, ihramdan dolayı haram olan fiillerin hiçbiri kendine halâl olmadı, tıraş Olmadı, saçını kısaltmadı. Nihayet nahr günü olunca, İbn Umer kurbânını kesti, tıraş oldu ve ifâda tavafını yaptı. İbn Umer nahr günü yaptığı bu ilk tavâfiyle hacc ve umre tavafını edâ etmiş olduğu görüşünde bulundu. Ve Rasûlullah (S) da böyle yaptı, dedi [202].

78-Tavafın Abdestli Yapılacağı Babı

120-.......Bize İbnu Vehb tahdîs edip şöyle dedi: Bana Amr ibnu'l-Hâris Muhammed ibn Abdirrahmân ibn Nevfel el-Kuraşî haber verdi ki, bu Muhammed ibn Abdirrahmân, Urvetu'bnu'z-Zubeyr'e, (hacc niyetiyle ihrama giren kimse tavaf.ve sa'y ile ihramdan çıkabilir mi, çıkamaz mı mes'elesini, yânî haccın umreye çevrilmesi mes'elesini) sormuş. Urve de -hacc niyetiyle ihrama giren kimsenin yalnız haccı bitirdikten sonra ihramdan çıkabileceğini, haccın umreye çevrilemeyeceğini isbât yolunda- şöyle demiştir:

Peygamber (S) şöyle hacc etmiştir: Bana Âişe (R) haber verdi: Peygamber Mekke'ye geldiğinde îfâya başladığı ilk ibâdet olmak üzere abdest aldı. Sonra Beyt'i tavaf etti. Sonra Peygamber, bu tavaf ve sa'yi umre olmuş saymadı. Peygamberden sonra Ebû Bekr hacc yaptı. Onun da Beyt'i tavaf etmek ilk yaptığı şey oldu. Sonra bu tavaf ve sa'y umre olmadı. Ebû Bekr'den sonra Umer de bunun gibi yaptı. Umer'den sonra Usmân (R) hacc yaptı. Ben Usmân'ı iyice gördüm; onun da ilk yaptığı iş, Beyt'i tavaf etmektir. Sonra bu tavaf ve sa'y, umre olmadı. Sonra Muâviye ve Abdullah ibnu Umer hacc yaptılar. Sonra ben babam

Abdullah ibnu'z-Zubeyr ibni'l-Avvâm'ın beraberinde hacc yaptım. Onun da Beyt'i tavaf etmek, ilk yaptığı iş oldu. Sonra bu tavaf ve sa'y, umre olmadı. Sonra ben Muhacirler ve En-sâr'ı gördüm; onlar da hep böyle yapıyorlardı da, onların bu tavaf ve sa'yleri bir umre olmadı. Sonra böyle yaptığını gördüğüm insanların sonuncusu İbnu Umer'dir. Sonra o da haccı bozup umreye çevirmedi.

Ve işte İbnu Umer, o suâli soranların yanındadır. Öyleyken bunu niye ondan sormuyorlar? İbnu Umer haccını bozup umre yapmamış; geçmiş olanlardan da hiçbir kimse haccını bozmamıştır. Onların hepsi Beyt'i tavaf için ayaklarını Mescid'in içine koydukları zaman, başka bir ibâdete başlamazlardı. Tavaftan sonra da kendileri halâl olmaz, yânî ihramdan çıkmazlardı. Ben annem Esma ve teyzem Âi-şe'yi de gördüm ki, onların ikisi de Mekke'ye geldikleri zaman Beyt'i tavaf etmekten evvel başka bir işe başlamazlardı. Onlar Beyt'i tavaf ederler, sonra da halâl olmazlardı [203].

Bana annem Esma bintu Ebî Bekr haber verdi ki, kendisi ve kız-kardeşi Âişe,Zubeyr, fulân ve fulân kimseler umre niyetiyle ihrama girip telbiye etmişler, bunlar Haceri Esved'i isti'lâm edip el sürdükleri,yânî tavafı ve sa'yi tamamladıkları zaman ihramdan çıkmışlardır [204].

79- Safa İle Merve Arasını Sa'y Etmenin Vücûbu ve Bu Satın Allah'ın Şeairinden (Alametlerinden) Kılınmış Olduğu Babı [205]

121-.......Urve şöyle demiştir: Ben Âişe'ye şöyle sordum: Yüce Allah'ın "Şübhesiz Safa ile Merve Allah'ın alûmetlerindendir. İşte kim o Beyt'i hacc ve umre kasdıyle ziyaret ederse, bunları güzelce tavaf etmesinde üzerine bir be ys yoktur. Kim gönüllü olarak (vâcib olmayan amellerden) bir hayr işlerse (mükâfatını görür). Çünkü Allah tâatlerin ecrini veren, hakkıyle bilendir" (d-Bakara: ıss> kavli hakkında ne re'y edersin? Yemîn ederim ki, Safa ile Merve arasında sa'y etmemek hiç kimse üzerine bir günâh olmaz, dedim.

Âişe:

— Ey kardeşim oğlu, sen fena söz söyledin! Eğer bu âyetin ma'-nâsı (hükmü) senin te'vîl ettiğin gibi (sa'y mubah) olsaydı, âyet "Safa ile Merve arasında sa'y

etmemekte günâh yoktur" suretinde olurdu. Şu kadar ki, bu âyet Ensâr hakkında indirilmiştir. Ensâr müslümân olmalarından önce, Müşellel mevkii yanında bulunup kendisine ibâdet edegeldikleri Tâğıye Menât putu için ihrama girip telbiye ederlerdi. İşte Ensâr'dan ihrâmlanan kimseler (kendi putları karşısında dikili bulunan) Safa ile Merve putları arasında sa'y etmeyi günâh sayarlardı. Ensâr müslümân oldukları zaman müşkil saydıkları bu vaziyeti Rasûlullah'a şöyle sordular:

— Yâ Rasûlallah! Bizler Safa ile Merve arasında sa'y etmeyi günâh sayıyorduk (bu iş bize ağır geliyor), dediler.

Bunun üzerine Yüce Allah "Şübhesiz Safa ile Merve Allah 'in alâmetler inde mi ir..." âyetini indirdi. Âişe (R):

— Rasûlullah Safa ile Merve arasında dolaşıp sa'y etmeyi kendi fiili ile de kaanûnlaştırmıştır. Artık bu iki tepe arasında dolaşmayı, yânî sa'yi terketmek kimse için caiz değildir, demiştir.

Zuhrî dedi ki: Âişe'nin bu hadîsim Abdurrahmân'ın oğlu Ebû Bekr'e haber verdim (ve bu konudaki bilgisini sordum). O bana cevaben şöyle dedi:

— Âişe'nin Câhiliyet devrinde Safa ile Merve arasında sa'yi günâh sayan bir zümre bulunduğunu haber vermesi, şübhesiz ki bir ilimdir. Fakat ben bunu işitmiş değilim. Ben ilim ehli olan birçok kimselerden işittim ki, onlar şöyle zikrediyorlardı: Âişe'nin haber verdiği Menât için ihrama girmekte olan bu zümreden başka, Ensâr'dan bir zümre daha vardı. Bunların hepsi de bil'akis Câhiliyet devrinde Safa ile Merve arasında tavaf ederlerdi. îslâm devri gelip, Yüce Allah "... O kadîm Beyt'i tavaf etsinlâr" (ei-Hacc: 29) kavliyle Beyt'i tavaf etmeyi zikredip de Safa ile Merve tavafı Kur'ân'da zikredilmeyince, bunlar:

— Yâ Rasûlallah! Biz öteden beri Safa ile Merve arasında tavaf ederdik. Allah Beyt'i tavaf emrini indirdiği hâlde, Safa ile Merve arasında sa'yi zikretmedi. Biz Safa ile Merve arasında sa'y edersek, bize günâh var mıdır? diye sordular.

Bunun üzerine Yüce Allah: "Şübhesiz Safa ile Merve Allah'ın alâmetlerindendir. İşte kim o Beyt 7 hacc veya umre kasdı ile ziyaret ederse, bunları güzelce tavaf etmesinde üzerine bir günâh yoktur. Kim gönlünden bir hayr işlerse (mükâfatını görür). Çünkü Allah tâatle-rin ecrini veren, hakkıyle

bilendir" (ei-Bakara: 158) âyetini indirdi [206]. Yine Abdurrahmân oğlu Ebû Bekr devam edip şöyle dedi: Ben bu el-Bakara: 158. âyetinin Ensâr ve Arablar'ın diğer bir kavminden oluşan her iki fırka hakkında, yânî hem Câhiliyet devrinde Safa ile Merve arasında tavaf etmeyi günâh sayanlar fırkası, hem de Câhiliyette Safa ile Merve arasını tavaf edegeldikleri hâlde sonradan İslâm devrinde Aliah'ın Beyt'i tavafı emredip de (ei-Hacc: 29) Safa ve Merve'yi zikretmediği için Safa ile Merve arasını tavaf etmeyi günâh sayanlar fırkası hakkında indiğini işitirim. Nihayet Allah Beyt'i tavafı zikretmesinin (ei-Hacc: 29) ardından, bu Safa ile Merve arasında sa'yi de (ei-Bakam: ısg) zikretti (yânî el-Bakara: 158. âyetinin inmesi, el-Hacc: 29 âyetinin inmesinden sonra oldu) [207].

80- Safa İle Merve Arasında Sa'yin Keyfiyeti Hakkında Gelen Haberler Babı

Ve İbn Umer (R): Sa*y, Abbâd oğulları evinden Ebû Huseyn oğulları sokağına kadardır, demiştir [208].

122-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasülullah (S), geliş tavafı olan ilk tavafı yaparken ilk üç dolaşmayı hızlı, dört dolaşmayı ise (âdet olan yürüyüşle) yürürdü. Safa ile Merve arasında dolaşırken de sel yerinin karnında (bugünkü iki yeşil sütûncuk arasında) koşardı. Râvî dedi ki: Ben, Nâfi'e: Abdullah ibn Umer, Yemen tarafındaki köşeye ulaştığı zaman yürür müydü? diye sordum. Nâ-fi': Hayır, ancak rükn üzeri kalabalık ve sıkışık olması hâlinde yürürdü. Çünkü İbn Umer, rüknü isti'lâm etmedikçe terketmezdi [209].

123-.,.... Amr ibn Dînâr şöyle demiştir: Biz İbn Umer'e:

— Eğer bir kimse umre niyetiyle Beyt'i tavaf eder de Safa ile Merve arasını dolaşmazsa (ihramdan çıkıp) kadınına gelebilir mi? Diye sorduk.

İbn Umer:

— Peygamber (S) -umre için-Mekke'ye geldi. Beyt'i yedi defa dolaştı, Makaam'ın arkasında iki rek'at namaz kıldı, akabinde Safa ile Merve arasını da yedi kerre dolaştı. "And olsun, Allah ElçisVnde sizin için çok güzel bir uyma örneği vardır'* (ei-Ahzâb: 2i), dedi.

Râvî dedi ki: Biz Câbir ibn Abdillah'a da aynı şeyi sorduk. Cabir de:

— Safa ile Merve arasında sa'y etmedikçe, kadına sakın yaklaşmasın, dedi [210].

124- Bize Mekkî ibnu İbrâhîm tahdîs etti ki, İbn Cureyc şöyle demiştir: Bana Amr ibnu Dînâr haber verip şöyîe dedi: Ben İbn Umer(R)'den işittim, şöyle dedi: Peygamber (S) Mekke'ye geldi, Beyt'i tavaf etti, sonra iki rek'at namaz kıldı, Sonra Safa ile Merve arasında sa'y etti. Sonra da "And olsun, Allah ElçisVnde sizin için güzel bir uyma örneği vardır" (ei-Ahzâb: 21) âyetini okudu [211].

125-.......Bize Asım ibn Süleyman haber verip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'e:

— Sizler Safa ile Merve arasında sa'y etmeyi çirkin görüyor muydunuz? diye sordum.

Enes:

— Evet. Çünkü bu sa'yler, Allah "Şübhesiz Safa ile Merve Allah alâmetlerindendir, İşte kim o Beyt 7 hacc veya umre niyetiyle ziyaret ederse, bunları güzelce tavaf etmesinde üzerine bir günâh yoktur... " (ei-Bakara: 158) âyetini indirinceye kadar, Câhiliyet alâmetlerinden idi, diye cevâb verdi [212].

126-.......Bize Sufyân (ibn Uyeyne), Amr ibn Dinar'dan; o da Atâ'dan tahdîs etti ki, îbn Abbâs (R): Rasûlullah (S) Beyt'i ve Safa ile Merve arasını ancak müşriklere kendi kuvvetini göstermek için koşarak sa'y etti, demiştir [213].

el-Humeydî şunu ziyâde edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyey-ne tahdîs edip şöyle dedi: Bize Amr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Atâ'dan işittim, İbn Abbâs'tan yukarıki hadîsin benzerini rivayet etti [214].

81- Bab: Hayızlı Kadın Hacc ve Umrede Ka'be'yi Tavaf Etmesi Hariç, Diğer Menseklerin Hepsini Yerine Getirir

Hacc ve umre yapan kişi, Safa ile Merve arasında abdestsiz olarak sa'y ettiği zaman (hüküm nedir)? [215]

127-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Mekke'ye hayızlı olarak geldim. Ka'be'yi de, Safa ile Merve arasını da tavaf etmedim. Âişe dedi ki: Ben bu hâlimi Rasûlullah'a şikâyet ettim. Rasûlullah (S): "Hacının yapacağı işleri sen de yap, şu kadar ki, sen ancak temiz oluncaya kadar Beyt'i tavaf etme!" buyurdu [216].

128- Bize Muhammed ibnu'l-Musennâ tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdulvahhâb tahdîs edip şöyle dedi:

H Müellif Buhârî dedi ki: Ve yine bana Halîfe ibn Hayyât söyledi. Bize Abdulvahhâb tahdîs edip şöyle dedi: Bize Habîbun el-Muallimu, Atâ'dan tahdîm etti ki, Câbir ibn Abdillah şöyle demiştir: Peygamber (S) ve sahâbîleri hacc için ihrama girdiklerinde, Peygamber ile Talha'dan, bir de Yemen'den gelen Alî'den başka sahâbîlerden hiçkimsenin beraberinde kurbanlığı yoktu. Alî, Yemen'den kurbânı beraberinde olarak Mekke'ye geldi ve: Ben Peygamber'in ihrama girdiği gibi ihrâmlandım, dedi. (Biz Mekke'ye geldiğimizde) Peygamber, sahâbîlerine, ihrama girerken niyet ettikleri hacci umreye çevirmelerini, tavaf ve sa'y yapmalarını, sonra saçlarını kısaltmalarını ve ihramdan çıkıp halâl olmalarını; yalnız yanında kurbanlığı bulunanların ihramlarından çıkmamalarını emretti. (Haccı feshedip, umreye çevirmeye me'mûr olan sahâbîler, bu hâle taaccüb ederek:)

— Bizler herbirimizin cinsiyet âletleri menî damlatır hâlde mi Mi-

nâ'ya gideceğiz? dediler.

Sahâbîler arasında söylenen bu söz Peygamber'e ulaşınca, cevaben:

— "İşimden şimdi bildiğimi (yânı hacc aylarında umrenin caiz olduğunu şimdi bildiğim gibi) ihrama girerken de bilmiş olaydım, kurbân sevketmezdim. Ve yanımda kurbânım olmasaydı, şimdi ben de sizin gibi ihramdan çıkardım" buyurdu.

Ve Âişe hayz oldu da bütün hacc fiillerini yerine getirdi, yalnız Beyt'i tavaf etmedi. Nihayet temizlenince Beyt'i tavaf etti. Âişe:

— Yâ Rasûlallah, sizler bir hacc ve bir umre ile gidiyorsunuz, ben ise yalnız bir hacc ile gidiyorum, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah, Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân'a Âi-şe'nin beraberinde Ten'îm'e kadar çıkmasını emretti. Âişe de hacc-dan sonra oradan bir umre yaptı [217].

129-.......Hafsa bintu Şîrîn şöyle demiştir: Biz taze kızlarımızı (ihtiyâçlar veya diğer işler hususunda) dışarı çıkmalarından men' ederdik. Nihayet Basra'ya bir kadın gelip Halef oğulları kasrına indi. O kadın, kızkardeşinin Rasûlullah'm sahâbîlerinden birinin nikâhında olduğunu, kocasının Rasûlullah'm beraberinde oniki gazvede bulunduğunu, kızkardeşinin de bizzat kocasının beraberinde altı gazaya iştirak ettiğini, kızkardeşinin: Biz yaralılara ilâç yapar, hastalara bakardık, dediğini tahdîs etti. Ve sonra: Kızkardeşim, Rasûlullah'a:

— Birimizin cilbâbı, yânı örtünecek bir şeyi bulunmazsa, böyle işler için dışarıya çıkmamasında üzerine bir günâh var mıdır? diye sormuş.

Rasülullah ona:

— "Arkadaşı kendi cilbâblarından birini ona giydirsin de, hayr (işlerin) da ve mü'minlerin da'vet ve dualarında hazır bulunsun" buyurmuştur.

(Hafsa bintu Şîrîn dedi ki:) Ümmü Atiyye buraya geldiğinde kadınlar bunu ona sordular yâhud da biz ondan bu hadîsi sorduk. Hafsa bintu Şîrîn: Ümmü Atıyye ne zaman Rasûlullah'i ansa,muhakkak"Bi-ebî = O'na babam feda olsun" cümlesini bir ara cümlesi olarak söylerdi, dedi.

Biz Ümmü Atıyye'ye:

— Sen Rasülullah'tan şunu şunu, yânîyukarıki hadîsi söylerken bizzat işittin mi? dedik.

Ümmü Atıyye yine:

— Babam O'na feda olsun, evet işittim. Rasülullah (S): "Kocaya gitmemiş tazeler, perde sahihleri -yâhud da: Kocaya gitmemiş taze kızlar, perde sahibesi olan kadınlar- ve hayızlı kadınlar dışarı çıksınlar da hayır -(meclislerin)- da ve müslümânların duasında hâzır bulunsunlar. Yalnız hayızlı kadınlar namaz yerinden ayrıca dururlar" buyurdu, dedi.

Ben:

— Hayızlı kadınlar da mı? diye tekrar sordum. Ümmü Atıyye:

— Bu hayızlı kadınlar Arafat'ta hazır bulunmuyorlar mı? Fu-lân yerde hazır bulunmuyorlar mı? Fulân yerde hazır bulunmuyorlar mı? dedi [218].

82- Mekkeli İçin ve Temettü' Haccı Niyetiyle Hariçten Gelen Âfaki Hacı İçin Mina'ya Çıkacağı Zaman, Mekke Vadisindeki Batha'dan ve Mekke'nin Diğer Yerlerinden İhrama Girmesi Babı [219]

Ve Atâ'ya: Mekke'de mücavir olup oturan kimsenin hacc niyetiyle telbiye etmesi hâli soruldu. Atâ: îbn Umer, Zu'1-hicce'nin sekizinci terviye günü telbiye ederdi, dedi [220].

Ve Abdulmelik, Atâ'dan; o da Câbir(R)'den söyledi ki, o: Biz Peygamberdin beraberinde Mekke'ye geldik. (Umre yapıp ihramdan çıktık.) Nihayet terviye günü hacc niyetiyle telbiye ederken, Mekke'yi arka tarafımıza atmıştık, demiştir [221].

Ve Ebu'z-Zubeyr Muhammed ibn Müslim şöyle dedi: Câbir: Bizler Bathâ'dan ihrama girip telbiye ettik, demiştir [222].

Ve Ubeydullah ibn Cureyc, İbn Umcr'e: Ben seni Mekke'de olduğun zaman gördüm, insanlar hilâli gördükleri zaman ihrama girip telbiye ettiler; sen ise terviye gününe kadar telbiye etmedin, dedi. îbn Umer:

Ben Peygamberdi, devesi onu hareket ettirinceye kadar telbiye eder görmedim, demiştir [223]

83- Bab: Terviye Günü Öğle Namazını Nerede Kılar?

130........ Abdulazîz ibnu Rufey' şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik'e sordum ve:

— Peygamber(S)'den hatırladığın bir şeyi, yânî zu'1-hiccenin sekizinci günü Öğle İle ikindi namazlarını nerede kıldığını bana haber verir misin? dedim.

Enes:

— Minâ'da kıldı, dedi. Ben:

— Minâ'dan dönüş günü ikindi namazım nerede kıldı? dedim. Enes:

—Ebtah'da (yânî Muhassab'da) kıldı, dedi. Bundan sonra Enes, ben Abdulazîz'e:

— Sen de emirlerinin işleyeceği gibi işle, dedi [224].

131-.......Bize Abdulazîz ibnu Rufey' tahdîs edip şöyle dedi:

Ben Enes'e kavuştum. H Buhârî dedi ki: Ve bana Ismâîl ibn Ebân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Bekr ibn Ayyaş tahdîs etti ki, Abdulazîz şöyle demiştir: Ben terviye günü Minâ'ya çıktım ve Enes'e bir eşek üzerinde giderken kavuştum. Ve kendisine: Peygamber (S) bu gün öğle namazını nerede kıldı? dedim. Enes: Sen emirlerinin kılacağı yeri gözetle de, sen de orada kıl! dedi [225].

84- Mina'daki Namaz(ların Keyfiyyeti) Babı [226]

132-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Abdullah ibnu Umer'in oğlu Ubeydullah, babasından haber verdi. O: RasûluIlah (S) Minâ'-da (dört rek'atlı farzları) iki rek'at kıldı. Ebû Bekr ile Umer de, ve halifeliğinin başlarında Usmân da böyle kıldılar [227].

133-.......Harise ibn Vehb el-Huzâî (R): Peygamber (S), biz en çok ve en ziyâde korkusuz olduğumuz hâlde bizlere Minâ'da namazı iki rek'at kıldırdı, demiştir [228].

134.......Abdullah ibn Mes'ûd (R): Ben Peygamberdin maiyyetinde Minâ'da iki rek'at kıldım. Ebû Bekr'in maiyyetinde iki rek'at kıldım. Umer'in maiyyetinde iki rek'at kıldım. Sonra sizin yollarınız ayrıldı. Âh nasibim o dört rek'at olacağına, keski kabul olunmuş iki rek'at olsa! demiştir [229].

85- Arefe Günü Orucu Babı [230]

135-.......Bize Salim Ebu'n-Nadr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ümmü'l-Fadl'ın âzâdlısı Umeyr'den işittim; o da Ümmü'1-Fadl Lu-bâbe'den. Lubâbe (R): Arafat'ta arefe günü Peygamber(S)'in orucu (yânî oruçlu olup olmadığı) hususunda insanlar şübhe ettiler. Ben.Pey-gamber'e bir (bardak) şerbet gönderdim, O da bu şerbeti içti, demiştir [231]

86- Mina'dan Kuşluk Vakti Arafat'a Giderken Telbiye ve Tekbir Etmek Babı

136-.......Bize Mâlik, Muhammed ibn Ebî Bekr es-Sakafî'den haber verdi ki, o, Enes ibn Mâlik ile birlikte Minâ'dan Arafat'a doğru kuşluk vaktinde giderlerken, Enes ibn Mâlik'e:

— Sizler bu arefe gününde Rasülullah'ın beraberinde iken nasıl yapardınız? diye sormuş.

Enes de:

— Bizden telbiye etmek isteyen telbiye eder, inkâra uğramazdı; tekbîr etmek isteyen tekbîr eder, o da inkâra uğramazdı, demiştir [232].

87- Arefe Günü Güneşin Ortadan Meylettiği Zaman Arafat'ta Vakfe Yapılacak Yere Gitmek Babı

137-.......Salim şöyle demiştir: Emevî Halîfesi Abdulmelik ibn Mervân, Irak Vâlîsi bulunan Haccâc'ı Hicaz'a, İbn Zubeyr üzerine gönderdiği ve hacc emîri yaptığı zaman kendisine bir mektûb yazdı ve bu mektubunda hacc hükümleri hususunda İbn Umer'in re'yine zinhar muhalefet etmemesini emretmişti.

Ben Salim, beraberinde olduğum hâlde, arefe günü güneş tam ortadan meyi ettiği zaman, babam Abdullah ibn Umer Arafat'a geldi ve hac emîrinin perdeli çadırı önünde yüksek sesle seslendi. Hac-câc üzerinde sarı boyalı büyük bir maşlah olduğu halde çadırdan çıktı ve:

— Ne var yâ Ebâ Abdirrahmân! dedi.

İbn Umer:

— Eğer sünnete uymak istersen (hutbe zamanıdır), yürüyün, dedi. ıi: Haccâc:

— Şu saat mı? diye sordu. :

İbn Umer:

— Evet, bu saat, dedi.

Haccâc:

— Beni biraz bekleyin, başımı yıkayayım, sonra çıkarım, dedi. îbn Umer devesinden indi, Haccâc çıkıncaya kadar bekledi. Haccâc çıkınca babamla benim aramızda yürüdü. Bu sırada ben Haccâc'a:

— Eğer sünnete uymak istersen hutbeyi kısalt, vakfeyi çabuk yap! dedim.

Bunun üzerine Haccâc, Abdullah ibn Umer'e bakmaya başladı. Babam Abdullah ibn Umer, Haccâc'm bu bakış ve tereddüdünü görünce:

— Salim doğru söyledi, dedi [233].

88- Arafat'ta Binek Üzerinde Vakfe BaıI

138-.......Ümmü'1-Fadl bintu'l-Hâris şöyle demiştir: Bir takım insanlar arefe günü Peygamber'in orucu hakkında ben Ümmü'1-Fadl'in yanında ihtilâf ettiler. Bâzısı Peygamber oruçludur dedi, bâzısı da oruçlu değildir dedi. Bunun üzerine ben Peygamberce, kendisi Arafat'ta devesi üzerinde vakfe yapmakta iken bir bardak süt gönderdim, O da bu sütü içti [234].

89- Arafat'ta İki Namaz Arasını (Öğle İle İkindi Namazlarını) Birleştirmek Babı

İbn Umer, Arafat'ta namazı imâmla beraber kılamadığı zamanda da kendi durağında öğle ile ikindiyi birleştirir idi [235].

139-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Salim şöyle haber verdi:

Haccâc ibn Yûsuf, Abdullah ibnu'z-Zubeyr'le harb etmek üzere Mekke'ye indiği 73 senesinde, Abdullah ibn Umer'e: Arefe günü vakfe yerinde nasıl yaparsınız? diye sordu. Salim, Haccâc'a: Eğer sünnete uymak istersen arefe günü namazı sıcağın şiddetli zamanında kıl, dedi. (Haccâc'ın tereddüdlü bakışı üzerine

Sâlim'in babası) Abdullah ibn Umer: Salim doğru söyledi, dedi. Çünkü onlar sünnette öğle ile ikindi namazlarını birleştiriyorlardı. İbn Şihâb dedi ki: Ben Sâlim'e: Rasûlullah (S) böyle mi yapmıştır? dedim. Salim: Sizler bu fiillerde ancak O'nun sünnetine uymaktasınız, dedi [236].

90- Arafat'ta Hutbenin Kısa Yapılması Babı

140-.......Salim şöyle demiştir: Halîfe Abdulmelik ibn Mervân, Haccâc'a hacc işleri hususunda Abdullah ibn Umer'e uymasını yazmıştı. Arefe günü olunca ben de beraberinde olduğum hâlde, güneş ortadan meylettiği sırada İbn Umer geldi ve Haccâc'ın çadırının yanında:

— Haccâc nerededir? diye yüksek sesle seslendi. Bunun üzerine Haccâc, İbn Umer:

— Haydi (hutbe ve vakfe yapmak üzere) yürü! dedi. Haccâc:

— Şimdi mi? dedi.

İbn Umer:

— Evet (şimdi onun vaktidir), deyince,

Haccâc:

- Bana biraz mühlet ver, üzerimden bir su taşırayım (yânî yıkanayım), dedi.

Bu söz üzerine İbn Umer bineğinden inip, o çıkıncaya kadar bekledi. Haccâc çıkınca, babam İbn Umer'lebenim aramda yürüdü. Bu sırada ben kendisine:

— Eğer sen bu gün sünnete icabet etmek istiyorsan, hutbeyi kısa tut ve vakfeye geçişi çabuklaştır, dedim.

İbn Umer de:

— Salim doğru söyledi, dedi [237].

91- Vakfe Yapılacak Yere Çabuk Gitmek Babı [238]

92-Vakfe'nin (Başka Yerde Değil; Ancak) Arafat'ta Yapılacağı Babı

141-.......Bize Muhammed ibn Cubeyr ibn Mut'ım tahdîs etti ki, babası Cubeyr ibn Mut'un (R): Ben bana âid bir deveyi arıyordum.. . demiştir. H ve yine bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân, Amr'dan tahdîs etti ki, Amr, Muhammed ibn Cubeyr'den, o da babası Cubeyr ibn Mut'ım'den şöyle dediğini işitmiştir: Ben arefe günü bir devemi kaybetmiş ve onu aramağa gitmiştim. Bu sırada Pey-gamber(S)'i Arafat'ta vakfe ederken gördüm ve: Vallâhî burada vakfe yapan bu zât hums(yânî ahmesler)dendir. Fakat onun hâli nedir ki, burada yânî Arafat'la vakfe yapıyor? dedim [239].

142-.......Bize Alî ibnu Mushir tahdîs etti ki, Hişâm ibn Urve şöyle demiştir: Urve şöyle dedi: İnsanlar Câhiliyet'te Ka'be'yi çıplaklar olarak tavaf ederlerdi, bundan ancak ahmesler müstesna idiler. Ahmesler ise Kureyş ile onun doğurduğu diğer kabilelerden ibaretti. Bu ahmesler diğer insanlara Allah rızâsı için âriyeten elbiseler verip sevâb ümîd ederlerdi. Erkek erkeğe elbise verir, bu ariyet elbiseyi alan kişi de aldığı bu elbise ile tavaf yapardı. Kadın kadına elbise verir, o da elbiseli olarak tavaf ederdi. Hums ferdlerinden birinin elbise vermediği kişi ise Ka'be'yi çıplak olarak tavaf ederdi. Ve keza diğer insan toplulukları, Arafat'tan ifâda yaparlardı; hums ise

Muzdelife'den ifâda yaparlardı.

Hişâm dedi ki: Bana babam Urve ibnu'z-Zubeyr, Âişe'den haber verdi. Şu: "... Sonra insanların ifâda yapıp döndüğü yerden siz de dönün... " (ei-Bakara: 199) âyeti bu ahmesler hakkında inmiştir. Dedi ki: Onlar (yânî ahmesler) Cem'den (yânî Muzdelife'den) ifâda yapıyorlardı, bu âyetle Arafat'a götürüldüler (yânî oraya gitmekle emr olundular) [240].

93- Arafattan Ayrıldığı Zâmân Müzdeüfete Doğru Yürüyüş Babı

143........Urve şöyle demiştir: Ben beraberinde oturur iken Usâme'ye:

— Veda Haccı'nda Arafat'tan Muzdelife'ye doğru ayrıldığı zaman RasûluIIah (S) nasıl (hareketle) yürüyordu? diye soruldu.

Usâme ibn Zeyd:

— Rasûlullah hızlı ile yavaş yürüyüş arasında orta bir yürüyüş yürüyordu. Fakat geniş bir meydan bulduğu zaman hızlı hareket ederdi, dedi.

Hişâm ibn Urve: "Nass", "Anak"tan daha hızlı bir yürüyüştür, dedi [241].

Ebû Abdillah el-Buhârî: "Fecve", geniş, hâlîyer'dir. Bunun cem'i "Fecevât" ve "Ficâ'" gelir. "Rakve(= Küçük kayık, gönden ve sahtiyandan düzülmüş küçük su kabı)"nin de böyle "Rakavât" ve "Rikâ'"şeklinde iki cem'i vardır. "Ve lâte hîne menâs {- Hâlbuki o vakit kaçma zamanı değildir)" (Sâd: 3) âyetindeki "Menâs", bu hadîsteki "Nassa" fiilinden değildir (yânî "Nassa" mudaaf, "Nâse" ise vavh ecveftir), dedi [242].

94- Arafat İle Müzdelife Arasında (Herhangi Bir İhtiyacı Yerine Getirmek İçin) İnmek Babı [243].

144-.......Usâme ibn Zeyd şöyle demiştir: Peygamber (S) Arafat'tan dönüşünde iki dağ arasındaki yola doğru saptı, hacetini yerine getirdi ve abdest aldı. Ben:

— Yâ Rasûlallah! Namaz mı kılacaksınız? dedim. Rasûlullah:

— "Namaz önünde (yânî Müzdelife'de kılınacak) buyurdu [244].

145-.......Bize Cuveyriye tahdîs etti ki, Nâfi' şöyle demiştir: Abdullah ibn Umer Müzdelife'de akşam namâzıyle yatsı namazlarını birleştirirdi. Şu kadar ki,

onun bu namazları birleştirmesi şöyle olurdu: O da yolda Rasûlulîah'ın girmiş olduğu o iki dağ arası yoluna girer, orada hacetini giderip gereği gibi temizlenir (yânî istincâ ve istibrâ' yapar) sonra abdest alır, fakat namaz kılmazdı. Nihayet namazları Müzdelife'de kılardı [245].

146-.......Usâme ibn Zeyd(R) şöyle demiştir: Arafat dönüşünde ben, Rasûlulîah'ın bineğinin arka tarafına bindim. Rasûlullah (S) Müzdelife'nin berisinde bulunan o iki dağ arasındaki sol yola ulaşınca devesini çöktürdü, (inip) orada işedi. Sonra geldi. Ben kendisine abdest suyu döktüm, O da hafif bir abdest aldı. Ben:

— Yâ Rasûlallah! Namaz mı kılacaksınız? dedim. Rasûlullah:

— "Namaz, önündeki Müzdelife'de (hazırdır)" buyurdu.

Ve Rasûlullah devesine binip sonunda Müzdelife'ye geldi ve başka şeyle meşgul olmayıp, hemen akşam ile yatsı namazlarını kıldı. Bir müddet istirahattan sonra, bayram günü sabahında Rasûlullah devesinin arka tarafına Fadl bindi. Kureyb: Bana Abdullah ibn Ab-bâs, Fadl ibn Abbâs'tan; Rasûlulîah'ın Akabe cemresine ulaşıp taş-layincaya kadar telbiye yapmakta devam ettiğini haber verdi, demiştir [246].

95- Arafat'tan Dönüş Sırasında Peygamberin Sahabilerine Sekinet Emretmesi ve Onlara Kamçısı İle İşaret Eylemesi Babı

147-.......Bana Vâbile el-Küfî'nin rr^evlâsı olan Saîd ibnu Cubeyr tahdîs edip şöyle dedi: Bana İbn Abbâs (R) tahdîs etti ki, kendisi, Peygamberce beraber arefe günü Arafat'tan ayrılmıştı. (Yolda Müzdelife'ye doğru ilerlerken) Peygamber (S) arka tarafında develeri hızlı sürmek için şiddetli bağırma çağırma ve develeri dövme sesleri işitti. Bunun üzerine Peygamber onlara kamçısı ile işaret etti ve: "Ey insanlar! Ağır olunuz (yumuşaklıkla ve sıkışıklık yapmadan yürüyünüz)! Çünkü hâlis iyilik ve hayr, acele ve sür'atli yürütmekle sağlanır değildir" buyurdu [247].

Buhârî dedi ki: "Evdaû"nun ma'nâsı "Bineklerini hızlı yürüttüler" demektir, "ffilâlekum" (et-Tevbe: 47) de "Aranıza sokulmak" ma'nâsına olan "Tahallul " masdarındandır. "Feccer-nâ hılâlehumâ neheren (Onların aralarından bir de ırmak fışkırttık)" (ei-Kehf: 33) âyetinde de "Hilâl" böyle "Ara" ma'nâsınadır [248].

96- Müzdelife'de Akşam ve Yatsı Namazlarını Birleştirmek Babı

148-.......Kureyb, Usâme şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) Arafat'tan döndü. İki dağ arası yola indi ve işedi. Sonra abdest aldı. Âbdest almayı mübalağalı yapmadı (yânı hafif aldı). Ben:

— Yâ Rasûlallah! Namaz mı? diye sordum. Rasûlullah:

— "Namaz ilerinde (kılınacak)" buyurdu.

(Yine bindi.) Müzdelife'ye gelince (inip) abdest aldı. Lâkin bu sefer abdesti daha uzunca tuttu. Sonra namaz ikaamet edildi de akşam namazını kıldırdı. Ondan sonra herkes devesini kendi durağında çökertti. Sonra yatsı namazı ikaamet edildi. Peygamber namazı kıldırdı ve iki namaz arasında (hiç bir namaz) kılmadı [249].

97- İki Namazı Birleştiren ve Aralarında Tatavvu' Namazı Kılmayan Kimse Babı

149-.......İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Müzdelife'de akşam ile yatsı namazlarını birleştirdi. Bu iki namazdan her-biri bir ikaametle kılındı ve Peygamber ne bu iki namaz arasında ve ne de bunlardan herbirinin ardında sünnet namazı kılmadı [250].

150-.......Bana Ebû Eyyûb el-Ensârî (R): Rasûlullah (S) Veda Haccı'nda akşam

ile yatsı namazlarını Müzdelife'de birleştirdi, diye tahdîs etti [251].

98- Müzdelife'deki Bu Akşam ve Yatsı Namazlarından Herbiri İçin Ezan ve İkaamet Eden Kimse Babı

151-.......Bize Ebû İshâk tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdurrahmân ibnu Yezîd'den işittim, şöyle diyordu: Abdullah ibn Mes'ûd (R) hacc yaptı. Müzdelife'ye geldik. Müzdelife'ye gelişimiz yatsı ezanı vakti yâhud da buna yakın bir zamanda oldu. Abdullah bir kimseye emretti. O da ezan okudu ve ikaamet getirdi. Sonra Abdullah akşam namazım kıldı. Onun arkasından da iki rek'at (sünnetini) kıldı. Sonra akşam yemeğinin getirilmesini istedi ve yemeğini yedi. Sonra, zannediyorum ki, bir kimseye emretti de o kimse ezan ve ikaamet okudu. Râvî Amr: Ben bu "Zannediyorum" şekki ancak Zuheyr'dendir biliyorum, demiştir. Sonra yatsı namazını iki rek'at kıldı. Fecr tulü' edince (sabah namazını kıldı) ve: Peygamber (S) bu günde bu mekânda bu namazdan başka bu saatte namaz kılmazdı, dedi. Abdulah ibn Mes'ûd şöyle devam etti: Bu ikisi (mu'tâd olan müstehâb) vakitlerinden çevirilen iki namazdırlar. Akşam namazı insanların Müzdelife'ye gelmelerinin ardından; sabah namazı da fecr meydana çıkarken kılındı. Abdullah ibn Mes'ûd: Ben Peygamber'i böyle yapar gördüm, dedi [252].

99- Ailesinin (Kadın, Çocuk, Yaşlı Gibi) Zaif Kişilerini Kondukları Yerden Geceleyin Önden Gönderen ve Bu Kişilerin Müzdelife'de Vakfe Yapmaları, Dua Etmeleri Akabinde Ay Kaybolduğu Zaman Onları Yine Önden Mina'ya Yollayan Kimse Babı

152-.......Salim şöyle demiştir: Abdullah ibn Umer (R) kendi ailesinin zaîf kişilerini önden gönderir idi de, onlar geceleyin Müzdelife'de el-Meş'aru'1-Harâm'ın yanında vakfe yaparlar, Azız ve Celîl olan Allah'ı hatırlarına gelen zikirlerle zikrederler, duâ ederler. Sonra imâmın Minâ'da vakfe yapmasından evvel ve Minâ'ya hareketinden önce, Minâ'ya dönerlerdi. Artık onlardan kimi Minâ'ya sabah namazı vaktinde gelir, kimi de bundan sonra gelirdi. Minâ'ya

geldikleri zaman Akabe cemresine taşları atarlardı. İbnu Umer: Rasûlullah (S) bu zaîf kimseler hakkında böyle yapmalarına ruhsat verdi der idi [253].

153-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb'dan; o da îkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R): Rasûlullah (S) beni Müzdelife'den geceleyin (Minâ'ya) gönderdi, demiştir [254].

154-.......Bana Ubeydullah ibn Ebî Yezîd haberverdi ki, o İbn Abbâs'tan: Ben Peygamber(S)'in, ailesinin zaîfleri içinde Müzdelife gecesinde Minâ'ya önden gönderdiği kimselerden idim, derken işitmiştir [255].

155-......İbn Cureyc şöyle demiştir: Bana Esmâ'mn himayesinde bulunan Abdullah ibn Keysân Ebû Bekr'in kızı Esmâ'dan şöyle tahdîs etti: Esma (R): Akşamla yatsı namazlarının cem' edildiği gece Müzdelife'ye indi ve kalkıp namaz kıldı. Bir saat namaz kıldıktan sonra (ben Abdullah'a):

— Ey oğlum! Ay battı mı? diye sordu.

Ben:

— Hayır (batmadı), diye cevâb verdim. ** Bunun üzerine bir saat daha namaz kıldı.,Sonra yine:

— Ay battı mı? diye sordu.

Ben de:

— Evet, battı, diye cevâb verdim.

Esma:

— Öyle ise Minâ'ya doğru yollanınız, diye emretti.

Biz de yollandık ve.yürüdük. Nihayet cemre mevkiine gelip, Akabe cemresine taş attı. Sonra Esma, Minâ'daki menziline döndü ve bu menzilinde sabah namazını kıldı. Ben kendisine:

— Ey Hanım Efendi! Ben öyle sanıyorum ki, bizler meşru' olan. vakitten önce davrandık, dedim.

Esma:

— Ey oğlum! Rasûlullah (S) mahfeli kadınlariçin erken cemre taşlamalarına izin verdi, dedi [256].

156-.......Âişe (R): Şevde, Müzdelife gecesinde Peygamber'den (Minâ'ya erken gitmek hususunda) izin istedi. Kendisi ağır ve yavaş hareketli bir kadın idi. Peygamber ona izin verdi, demiştir [257].

157-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Veda Haccı'nda biz Müzdelife'ye indik. Şevde bintu Zem'a, insanların izdihamından ev^vel kendisinin Minâ'ya gönderilmesi hususunda Peygamber'den izin istedi. Şevde iri yapılı, yavaş hareketli bir kadındı. Peygamber Sevde'ye izin verdi. Şevde halkın izdihamından evvel Minâ'ya gitti. Biz de sabaha kadar Peygamber'in yanında kaldık. Sonra Peygamber'in hareket etmesiyle biz de hareket ettik. Yemîn olsun Sevde'nin Rasûlullah'tan izin istediği gibi izin istemiş olmaklığım, bana kendisiyle sevinilecek şeylerin en sevgilisi olurdu [258].

100- Hacı Adayı Müzdelife'de Sabah Namazını Hangi Vakitte Kılar Babı [259]

158-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R): Ben Peygamber(S)'in, Müzdelife'de birleştirdiği iki namaz müstesna, hiçbir namazı (mu'tâd) vaktinin dışında kıldığını görmedim. Müzdelife'de akşam ile yatsı namazlarını birleştirdi. Bir de sabah namazını (mu'tâd) vaktinden önce kıldı, demiştir [260].

159-.......Abdurrahmân ibn Yezîd şöyle demiştir: Arafat'tan Abdullah ibn

Mes'ûd'un beraberinde Mekke'ye doğru yola çıktık. Sonra Müzdelife'ye geldik. Abdullah akşamla yatsrnamâzlanndan herbirini başlı başına birer ezan ve ikaametle kıldı. Ve bu iki namaz arasını akşam yemeği ile ayırdı. Bundan sonra îbn Mes'ûd şafak söktüğü sırada sabah namazını (çok erken) kıldı. Hattâ kimi insan fecr tulü' etti, kimi insan da fecr tulü' etmedi diyordu. Sonra Abdullah şöyle dedi:

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

— "Akşam ile yatsıdan ibaret olan bu iki namaz, şu Müzdelife mevkiinde (alışılmış) vakitlerinden tahvil edilmiştir. İnsanlar, yatsı vaktine girmedikçe Müzdelife'ye gelmeye çalışmasınlar. Sabah namazını da -fecrin doğuşuna işaret ederek- şu saatte kılsınlar".

Bundan sonra îbn Mes'ûd tan yeri ağanncaya kadar Müzdeli-fe'de vakfe yaptı. Sonra:

— Mü'minlerin Emîri (Usmân) bu saatte Müzdelife'den hareket etse, Peygamber'in sünnetine isabet etmiş (yânî ona uygun hareket etmiş) olur, dedi.

Râvî Abdurrahmân ibn Yezîd:

— îbn Mes'ûd bu sözü mü evveî söyledi, yâhud Usmân'ın Müzdelife'den Minâ'ya hareketi mi evvel vâki' oldu bilmiyorum. îbn Mes'ûd, kurbân bayramının ilk günü Akabe cemresini taşlaymcaya kadar ^elbiyeye devam etti, demiştir [261].

101- Bab: Müzdelife'den Mina'ya Ne Zaman Hareket Edilir?

160-.......Ben Amr ibnu Meymûn'dan işittim, şöyle diyordu:

Ben Umer ibn Hattâb'a şâhid oldum. O, sabah namazını Müzdelife'de kıldı. Sonra (Meş'arı Harâm'da) vakfe yaptı da şöyle dedi: Müşrikler güneş doğmadıkça Müzdelife'den Minâ'ya hareket etmezlerdi. Ve o müşrikler: Ey Sebîr Dağı -güneşin ışıklarıyle- parla (da biz Minâ'ya gidelim), derlerdi. Peygamber (S) müşriklere muhalefet etti de güneş doğmazdan evvel (alaca karanlıkta) Müzdelife'den Minâ'ya doğru hareket etti [262].

102- Nahr Günü Sabahı Akabe Cemresini Taşlayıncaya Kadar Telbiye Etmek ve Tekbir Getirmek İle Müzdelife'den Mina'ya Gidişte Bineğin Arka Tarafına Başka Bir Kimse Bindirmek Babı [263]

161-.......Abdullah ibn Abbâs (R): Peygamber (S) Müzdelife'den Minâ'ya kadar Fadl ibn Abbâs'ı bineğinin arkasına bindirdi. Fadl, Peygamber'in Akabe cemresini taşlaymcaya kadar telbiyeye devam eylediğini haber verdi, demiştir [264].

162-.......Abdullah ibn Abbâs (şöyle demiştir): Zeyd oğlu Usâme, Arafat'tan Minâ'ya kadar Peygamber'in bineğinin arka tarafına binmişti. Sonra Müzdelife'den Minâ'ya gelinceye kadar da Peygamber, Abbâs'ın oğlu Fadl'ı arka tarafına bindirdi. Abdullah ibn Abbâs dedi ki: Fadl ile Usâme her ikisi de: Peygamber (S) Akabe, cemresini taşlayıncaya kadar telbiye okumaya devam etti, dediler [265].

103- Bab:

"... Kim hacca kadar umre ile fâidelenmek isterse kolayına gelen bir kurbân (keser). Fakat onu bulamazsa, hacc günlerinde (ihrâmlı olarak) üç; döndüğünüz vakit yedi gün olmak üzere oruç tutmak (vâcib olur ki) bunlar tam on gündür. Bu, ailesi (ikaamet yeri) Mescidi Haram 'da bulunmayanlara âiddir. Allah Han korkun ve bilin ki Allah, cezası cidden çetin Olandır" (el-Bakara: 196) [266]

163-.......Bize Şu'be haber verip şöyle dedi: Bize Ebû Cemre tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'a temettu'dan (hükmünden) sordum. İbn Abbâs bana temettü' yapmaklığımı emretti. Ben yine kendisine hedyden sordum. îbn Abbâs: Temettü' haccmda erkek-dişi deve, yâhud sığır, yâhud davar kurbân etmek,

yâhud da deve ve sığır kurbânında ortak olmak vardır, dedi. Ebû Cemre dedi ki: Bâzı insanlar temettu'u hoş görmezlerdi. Ben uyudum ve ru'yâmda şöyle gördüm: Bir insan» "Temettü', mebrûr bir haccdır ve kabul edilmiş bir umredir" diye nida ediyordu. Ben uyanınca İbn Abbâs'a geldim ve bu ru'yâmı kendisine söyledim. İbn Abbâs: Allâhu Ekber, (Umre ile temettü') Ebu'l-Kaasım(S)'in sünnetidir, dedi [267].

Buhârî dedi ki: Âdem, Vehb ibn Cerîr ve Gunder, Şu'be'den gelen rivayetlerinde "Kabul edilmiş bir umredir ve mebrûr (yânî makbul) bir haccdır" demişlerdir [268].

104- Kurbanlık Develere Binmek Babı

Çünkü Allah şöyle buyurdu:

'Biz kurbanlık develeri de sizin için Allah ın ılâmetlerinden kıldık. Onlarda sizin için hayr vardır. O hâlde onlar ayakta durur(boğazlanır)larken üzerlerine Allah'ın ismini anın. Yanları üstü düştükleri vakit de ondan hem kendiniz yiyin, hem ihtiyâcını gizleyen ve izlemeyip dilenen fakirlere yedirin. Onları şükredesiniz diye böylece size musahhar kıldık. Onların ne etleri, ne kanları hiçbir zaman Allah'a (yükselip) erişmez; fakat sizden O 'na yalnız takva ulaşır. Size olan hidâyetine karşı Allah'ı büyük tanımanız içindir ki O, bunları böylece size ram etmiştir. İyi hareket edenleri müjdele" (el-Hacc: 36-37) [269]

Mucâhid: Develer bedenli ve iri cüsseli oldukları için "Bedene" diye isimlendirildi, demiştir [270].

Buhârî dedi ki:

Kaan isteyen, Mu'terr ise zenginden yâhud fakirden, develer etrafında dolaşan kimsedir [271].

Şaâirullah (ei-Hacc: ,32) kurbanlık hayvanları büyütmek ve onları güzel

görmektir [272].

Atık (ei-Hacc: 29>, Allah'ın zâlimlerden (onların saldırısından) âzâd ettiği (koruduğu) demektir.

Vecebet (ei-Hacc: 36), yere düştü ma'nâsınadır. Vecebet şemsu (= Güneş battı) bu ma'nâdandır [273].

164-.......Ebû Hureyre (R,şöyle demiştir): Rasûlullah (S) kurbanlık devesini sevk eden bir kimse gördü de ona:

— "Deveye bin!" buyurdu.

O zât:

— Bu kurbanlıktır (nasıl binerim)? dedi.

Rasûlullah: ;

— "Bu (kurbanlık) deveye bin!" buyurdu.

O zât yine:

— Bu kurbanlıktır, deyince, Rasûlullah üçüncü yâhud ikinci defasında:

— "Yazıklar olsun sana! Bin şu deveye!" buyurdu [274]

165-.......Bize Katâde, Enes'ten tahdîs etti (o, şöyle demiştir):

Peygamber (S) kurbanlık bir deve sevk eden bir insan gördü de ona:

_ "Bu deveye bin" buyurdu. O zât:

— Bu deve kurbanlıktır, dedi. Rasûlullah:

— "Bu deveye bin!" buyurdu. O zât yine:

— Bu deve kurbanlıktır, dedi. Rasûlullah üçüncü kerre yine:

"Bu (kurbânI*k) deveye bin!" buyurdu [275].

105- Hill'den Harem'e Beraberinde Kurbanlık Hayvan Sevk Eden Kimse Babı

166-....Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Veda Haccı'naa umreyi hacca eklemek suretiyle temettü' etti. Ve Zu'l-Huleyfe mevkiinden beraberinde kurbanlık sevk edip, bunları (Ka'-be'ye) hediye eyledi. Şöyle ki, Rasûlullah ihrama girerken umre ile telbiyeye başladı. Sonra hacc (niyeti) ile telbiye etti. İnsanlar da Pey-gamber'in maiyyetinde nihayet hacca kadar umre ile temettü' ettiler. İnsanlardan kurbanlık sevk ve hediye edenler de oldu, kurbanlık hediye etmeyenler de oldu. Peygamber Mekke'ye gelince insanlara şöyle i'lân buyurdu: "Sizlerden kurbanlık hediye edenler (ihramlarını muhafaza etsinler). Öyle kimseye haccı edâ edinceye kadar ihrâmlıya işlemesi haram olan şeylerden hiçbirşey işlemesi halâl olmaz. Kurbanlık hediye etmeyenler ise Beyt'i tavaf, Safa ile Merve arasında sa'y etsin, saçından biraz kısaltıp ihramından çıksın. Sonra (Arafat'a çıkılacağı sırada) hacc için ihrama girip telbiye etsin. Nihayet Minû'da kesecek kurbân bulamayan herferd (hacc niyetiyle ihrâmlandıktan sonra), hacc sırasında üç gün oruç tutsun. Yedi gün de ehline (memleketine) döndüğü zaman oruç tutsun (on günü doldursun)".

Peygamber Mekke'ye geldiği zaman ilk iş olarak Haceri Esved rüknünü isti'lâm edip tavafa koyuldu. Bu başlamanın ardından ilk üç dolaşmayı koşar gibi yaptı, dört dolaşmayı da yürüdü. Beyt etrafında yedi dolaşmayı tamamladığı zaman Makaam'ın yanında iki rek'-at namaz kıldı. Sonra selâm verip namazdan çıktı. Bunun ardından Safâ'ya geldi. Safa ile Merve arasında yedi defa dolaştı. Sonra tâ (Arafat'ta vakfe yaparak) haccını bitirip, nahr günü kurbânını kesinceye kadar ihramdan dolayı haram olan şeylerden hiçbiri kendisine halâl olmadı. Nihayet Arafat'tan dönüp Beyt'i tavaf ettikten sonra, ihram sebebiyle kendisine haram olan herşey halâl oldu. İnsanlardan kurbanlık hayvan hediye ve sevk eden kimseler de Rasûlullah'ın yaptığı gibi yaptılar [276].

İbn Şihâb dedi ki: Urve'den gelen rivayette de Âişe Urve'ye Pey-gamber'in temettu'u hakkında: Peygamber umreyi hacca katmak suretiyle temettü' etti, beraberinde insanlar da temettü' ettiler, diye Sâlim'in bana İbn Umer'den; onun

da Rasûlullah'tan haber verdiği hadîs gibi haber vermiştir [277].

106- (Ka'be'ye Hediye Edeceği) Kurbanlık Hayvanı Yoldan Satın Alan Kimse Babı

167-.......Nâfi' şöyle demiştir: Abdullah ibn Umer'in oğlu Abdullah, babası Abdullah'a: Bu sene hacc etme de yerinde ikaamet et. Çünkü bu yıl fitneden emîn olmuyorum, Beyt'i ziyaretten men' olunacak, dedi. İbn Umer: O takdirde ben Rasûlullah'ın yaptığı gibi yaparım. Allah: "Yemfn olsun, Allah Elçisi'nde sizin için pek güzel bir uyma örneği vardır" (ei-Ahzâb: 2i) buyurmuştur. Ben sizleri şâhid tutuyorum ki, bu sene umre yapmayı kendi nefsime vâcib kıldım, dedi ve umre niyetiyle ihrama girip telbiye etti. Abdullah ibn Umer'in oğlu Abdullah dedi ki: Sonra İbnu Umer yola çıktı. Nihayet Beyda mevkiine vardığı zaman hacc ve umre niyetiyle ihrama girip telbiye etti ve: (Muhasara olunmak sebebiyle ihramdan çıkmanın cevazında) hacc ile umrenin şanı başka değil, ancak birdir, dedi. Sonra (Harem dışındaki) Kudeyd mevkiinden kurbanlık satın aldı. Sonra Mekke'ye geldi, hacc ve umre için Ka'be'yi bir tavaf ve (bir sa'y) yaptı. Hacc ve umrenin her ikisinden beraberce ihrâmden çıkıncaya kadar da ihramdan çıkmadı [278].

107- Zu'l-Huleyfe'de Kurbanlık Devesini Alametleyip Gerdenlık Taktıktan Sonra İhrama Giren Kimse Babı

Nâfi' de: İbn Umer Medine'de kurbanlık hediye ettiği zaman Zu'1-Huleyfe'de bu kurbanlık devesinin yüzü kıble yönünde ve çökmüş olduğu hâlde hörgücünün sağ yanını dürtüp kanatmak suretiyle alâmetler ve gerdanlık takardı, demiştir [279].

168-.......Bize Ma*mer (ibn Râşid), ez-Zuhrî'den; o da Urve ibnu'z-Zubeyr'den haber verdi ki, el-Misver ibn Mahrame ile Mervân ibnu'l-Hakem her ikisi de

şöyle demişlerdir: Peygamber (S) Hudey-biye zamanında Medîne'den yüzer kişilik on küsur sahâbî kıt'ası içinde yola çıktı. Nihayet Zu'1-Huleyfe'de oldukları zaman Peygamber kurbanlık hedye gerdanlık taktı, nişanladı ve umre niyetiyle ihrama girdi [280].

169-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben, Peygamberdin kurbanlık develerinin gerdanlıklarını kendi elimle büktüm. Sonra Peygamber o develere bu gerdanlıkları taktı, onları alâmetledi ve hepsini Harem'e hediye etti. Ve (bundan önce) kendisine halâl kılınmış olan hiçbirşey O'na haram olmadı [281].

108- Kurbanlık Develer ve.Sığırlar İçin Gerdanlıklar Rükülmesi Babı

170-.......BanaNâfi', îbnu Umer'den haber verdi ki, mü'minlerin anası Hafsa şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlullah! İnsanların hâli nedir? Onlar umre ile ihramdan çıktılar, fakat sen ihramdan çıkmadın? dedim.

Rasûlullah (S):

— "Ben başımın saçlarını toplayıp yapıştırdım ve kurbânıma gerdanlık taktım. Artık ben bütün hacc fiillerini bitirip ihramdan çıkıncaya kadar, ihramdan çıkamam" buyurdu [282].

171-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûluilah (S) Medine'den (Mekke'ye kurbanlık hayvan) hediye ederdi de ben O'nun kurbanlık hayvanlarının gerdanlıklarını bükerdim. Sonra Rasûlullah, ihrâmlının çekineceği şeyler nev'inden olan hiçbir şeyden çekinmezdi [283].

109- Kurbanlık Hayvanlara Kurbanlık İşareti Çizilmesi Babı

Ve Urve, Misver ibn Mahrame(R)*den: Peygamber (S) kurbanlık hayvanlara gerdanlık taktı, kurbanlık alâmeti çizdi ve umre niyetiyle ihrama girdi, diye rivayet etmiştir [284].

172-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben, Peygamber'in kurbanlık hayvanlarının gerdanlıklarını büktüm. Sonra Peygamber o hayvanlara kurbanlık alâmeti çizdi ve gerdanlıklar taktı. Yâhud da hayvanlara ben gerdanlık taktım. Sonra Peygamber bu hayvanları Ka'be*ye gönderdi. Kendisi de Medine'de bir müddet daha ikaamet etti. Bu ikaamet sırasında kendisine halâl olmuş bulunan hiçbirşey O'na haram olmadı [285].

110- Kurbanlık Hayvanlara Bizzat Kendi Eliyle Gerdanlıklar Takan Kimse Babı

173-.......Abdurrahmân kızı Amre şöyle haber vermiştir: Ebû Sufyân'ın oğlu Ziyâd [286], Âişe'ye bir mektûb yazdı da bu mektubunda: Abdullah ibn Abbâs: Kim Mekke'ye kurbân gönderip Ka'be'ye hediye ederse, kurbânı kesilinceye kadar hacılara ihrâmh iken haram olan şeyler, o kimseye de haram olur, dedi. (Senin re'yin nedir?) diye sormuştu.

Âişe cevaben şöyle dedi: Bu mes'ele İbnu Abbâs'ın dediği gibi değildir. (Hicretin dokuzuncu yılında) Rasûlullah'ın kurbânlarının gerdânlık iplerini iki elimle ben büktüm. Sonra Rasûlullah o kurbanlık hayvanlara bu gerdanlıkları kendi elleriyle taktı. Sonra da bu kurbanlık' hayvanları babam Ebû Bekr es-Sıddîk ile Mekke'ye gönderdi. İhrâmh hacıya haram olan şeylerden hiçbirşey Rasûlullah'a haram olmadı. Bu kurbânlar (Mekke'de) kesilinceye kadar Allah O'na bu şeyleri halâl kıldı [287].

111- Koyunlara Gerdanlık Takılması Babı

174-.......Âişe (R): Peygamber (S) bir defa -Mekke'ye- kurbanlık koyun hediye etti, demiştir [288].

175-.......Bize İbrahim, el-Esved'den tahdîs etti ki, Âişe (R):

Ben Peygamber (S) için gerdanlıklar bükerdim de, O bu gerdanlıkları koyunlara takar ve kendisi ailesi içinden halâl olarak ikaamet ederdi, demiştir.

176-.......Bize Mansûr ibnu'l-Mu'temir tahdîs edip şöyle dedi:

H ve yine biz Muhammed ibnu Kesîr tahdîs etti. Bize Sufyân (es-Sevrî), Mansûr'dan; o da İbrahim'den; o da el-Esved'den haber verdi ki, Âişe (R): Ben Peygamber için koyunların gerdanlıklarını bükerdim de, Peygamber bu koyunları (Mekke'ye) gönderir, sonra da halâl olarak (Medine'de) ikaamet eder kalırdı, demiştir.

177-.......Bize Zekeriyyâ, Âmir eş-Şa'bfden; o da Mesrûk'tan

tahdîs etti kî, Âişe (R): Ben, Peygamber'in kurbânı için ipleri bükerdim, demiş ve bununla Peygamber ihrama girmeden evvel gerdanlıklar,, bükerdim demek istemiştir [289].

112- Renk Renk Boyanmış Yünlerden Gerdenlıklar Babı

178-.......Bize İbnu Avn, el-Kaasım ibn Muhammed'den tahdîs etti ki, mü'minlerin anası Âişe (R): Ben kurbanlık hayvanların gerdanlıklarını yanımda bulunan renkli bir yünden büktüm, demiştir [290].

113- Kurbanlık Hayvana Na'l Gerdanlığı Bağlamka Babı

179-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Allah'ın Peygamberi (S) bir kurbanlık deve sevkeden bir adam gördü. Ona:

— "Bu deveye bin!" buyurdu.

O zât:

— Bu deve kurbanlık bir devedir, dedi.

- Peygamber:

— "Bu deveye bin!" buyurdu.

Ebû Hureyre: Yemîn olsun ben o kimseyi deveye binmiş de Pey-gamber'le yürüyüş yarışı yapmaya çalışırken görmüşümdür. Devenin boynunda na'l vardı, dedi [291].

Bu hadîsi rivayet etmekte ona Muhammed ibnu Beşşâr mutâbaat etmiştir [292].

180- Bize Usmân ibnu Umer tahdîs edip şöyle dedi: Bize Alî ibnu'l-Mubârek, Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da İkrime'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere bu hadîsi haber verdi [293].

114- Develer İçin Hazırlanmış Olan Çullar Babı

îbn Umer (R), deve üzerine konmuş olan çulları ancak hörgüç yerinden yarar idi. Deveyi kestiği zaman, kanın o çulları bozmasından korktuğu için çulunu çıkarırdı da sonra onu sadaka yapardı [294].

181.......Alı ifan Ebî Tâlib şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bana, kestiğim kurbân develerinin çullarını ve derilerini sadaka yapmamı emretti [295].

115- Ka'be'ye Hediyelik Kurbanını Yoldan Satın Alıp da Gerdanlık Takan Kimse Babı [296]

182-..... Bize Mûsâ ibnu Ukbe tahdîs etti ki, Nâfi' şöyle demiştir: İbnu Umer (R), İbnu'z-Zubeyr'in emirliği zamanında Harû-rîler'in hacc ettiği (64. hicret) yılı hacc etmek istedi. (Oğlu tarafından) kendisine:

— İnsanlar arasında harb olmaktadır. Biz onların sana Ka'be(ye gitmek)den mâni' olmalarından korkuyoruz, denildi,

İbn Umer:

— "And olsun muhakkak ki Allah ElçisVnde sizin için çok güzel bir uyma örneği vardır" (d-Ahzâb: 2i). O takdirde ben de Rasûlul-lah'ın (Hudeybiye senesi) yaptığı gibi yaparım. Ben sizi şâhid

-tutuyorum, ben kendime umre yapmayı vâcib kıldım, dedi.

Nihayet Zu'1-Huleyfe'nin önündeki Beydâ'nın yüksek yerinde olduğu zaman:

— (Mâni' olunmak sebebiyle ihramdan çıkmanın cevazında) hacc ile umrenin sânı başka başka değil, ancak birdir. Ben sizleri şâhid tutuyorum:. Ben bir umrenin beraberinde haccı birleştirdim, dedi.

Ve satın aldığı kurbanlığı gerdanlıklanmiş olarak Ka'be'ye hediye olmak üzere şevketti. Nihayet Mekke'ye geldiği zaman Ka'be'yi tavaf, Safa üe Merve'yi de sa'y etti. Bunun üzerine birşey artırmadı. İhram sebebiyle haram olmuş şeylerden hiçbiri de tâ nahr gününe kadar halâl olmadı (yânî ihramdan çıkmadı). Nahr günü tıraş olup kurbânını kesti. Ve o gün. (Arafat'ta .vakfeden sonra) yaptığv ilk ifâda tavâfıyla hacc ve umre tavafını yerine getirmiş olduğu re'yinde bulundu. Sonra:

— Peygamber (S) de böyle yaptı, dedi [297].

116- Erkeğin, Kadınların Emri Olmaksızın, Kendi Kadınları Adına Sığır Kesmesi Babı

183-.......Abdurrahmân'm kızı Amre şöyle demiştir: Ben Âişe(R)'den işittim, şöyle diyordu: Biz Rasûlullah'ın beraberinde zu'l-kia'de ayının çıkmasına beş gün kala (Medine'den Veda Haccı için) yoia çıktık.Biz (bu aylarda umre değil) yalnız hacc edilir zannediyorduk. Nihayet Mekke'ye yaklaştığımızda Rasûlullah (S), beraberinde kurbânı bulunmayan kimselere Ka'be'yi tavaf ve Safa ile Merve arasında sa'y ettiği zaman ihramdan çıkmalarını emr eyledi. Âişe dedi ki: Kurbân bayramının ilk günü (Minâ'da elinde) sığır eti ile yanımıza girildi. Ben:

— Bu nedir? diye sordum.

Eti getiren kimse:

— Rasûlullah (S) zevceleri adına kurbân kesti, dedi.

Yahya ibn Saîd el-Ensârî dedi ki: Ben bu hadîsi el-Kaasım ibn Muhammed ibn Ebî Bekr'e zikrettim. O: Amre bu hadîsi sana (hiç-birşey kısaltmadan ve te'vîl ile değiştirmeden) tam bir sevk edişle sev-ketmiştir, dedi [298].

117- Mina'da, Peygamberdin Kurban Kestiği Yerde Kesmek Babı

184-.......Bize Ubeydullah ibn Umer, Nâfi'den tahdîs etti ki, o, Abdullah ibn Umer (R) kurbânını, kurbân kesilecek yerde keserdi, demiştir. Ubeydullah: Rasûlullah'ın kurbân kestiği yerde, demiştir [299]

185-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs etti ki, Nâfi' şöyle demiştir: İbnu Umer (R), kurbânını Müzdelife'den gecenin sonunda, içlerinde hürr ve köle kişiler bulunan hacılar topluluğunun beraberinde (Minâ'ya) gönderir, nihayet kurbân, Peygamberdin kurbân kestiği yere girdirilirdi [300].

118- Kurbanını Bizzat Kendi Eliyle Kesen Kimse Babı

186-.......Bize Vuheyb, Eyyûb'dan; o daEbûKılâbe'den; o da Enes'ten tahdîs edip (ve inşâallah biraz sonra tamâmı gelecek olan) bu hadîsi kısaltılmış olarak zikretti. Enes (R): Peygamber (S) yedi tane deveyi ayakta oldukları hâlde kendi eliyle nahr etti. Medine'de de iki tane alacalı ve boynuzlu koçu yine kendi eliyle kesti, demiştir [301].

119- Develerin Bağlanmış Olarak Kesilmesi Babı

187-.......Ziyâd ibnu Cubeyr şöyle demiştir: Ben (Minâ'da) tbn Umer'i gördüm. O, kurbanlık devesini çöktürmüş de kesmekte olan bir kimsenin yanına geldi ve o kimseye: Deveyi ayağa kaldır da ayakta ve ayağı bağlanmış olarak kes. Devenin bu suretle kesilmesi Muham-med'in sünnetidir, dedi [302].

Ve Şu'betu'bnu'l-Haccâc: Yûnus, bana Ziyâd haber verdi dedi, demiştir [303].

120- Develerin Ayakta Oldukları Halde Kesilmesi Babı

Ve İbn Umer:

Muhammed'in sünneti olarak (böyle kesilir), demiştir [304].

İbn Abbâs da:

"Savâffe" (ei-Hacc: 36), ayakta oldukları hâlde ma'nâsınadır demiştir [305].

188-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -Veda Haccına çıkmadan evvel- öğle namazını Medine'de dört rek'at kıldı. İkindiyi de Zu'1-Huleyfe'de (kısaltarak) iki rek'at kıldı. Ve geceyi orada geçirdi. Sabah olunca binek devesine bindi de tehlîl ve tesbîh etmeğe başladı. Müzdelife'deki Beydâ üzerine yükselince hacc ile umreyi beraberce telbiye etti. Mekke'ye girdiği zaman (beraberinde kurbânları bulunmayan sahâbîlerine) ihramdan çıkmalarım emretti.

Bu hacc-da Peygamber (S) kendi eliyle ayakta oldukları hâlde yedi tane deve kesti. Medine'de de (bir kurbân bayramında) alacalı boynuzlu iki koç kurbân etti [306].

189-......Bize İsmâîl, Eyyûb'dan; o da Ebû Kılâbe'den tahdîs etti'ki, Enes ibn Mâlik (R): Peygamber (S) Medîne'de öğle namazını dört rek'at kıldı, ikindiyi de Zu'1-Huleyfe'de iki rek'at kıldı, demiştir [307].

Ve yine Eyyûb'dan; o da bir'adamdan; o da Enes'ten gelen rivayette: Sonra sabaha girinceye kadar orada geceledi. Sabah namazını kıldı. Sonra da binek devesine bindi. Devesi O'nu Beydâ'ya dümdüz yükselttiği zaman umre ile hacca niyet edip telbiye etti, demiştir [308].

121- Bab: Kesiciye Kurbandan Hiçbirşey Verilmez

190......Bize Sufyân (es-Sevrî) haber verip şöyle dedi: Bana İbnu Ebî Necîh, Mucâhid ibn Cebr'den; o da Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ'dan haber verdi ki, Alî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) beni gönderdi de ben kurbanlık develerinin yanında bulunup onlarla ilgili işleri yerine getirdim. Peygamber bana emretti, ben de kurbânların etlerini taksîm-ettim. Sonra bana emretti, ben kurbân develerinin çullarım ve derilerini de taksim ettim.

Sufyân es-Sevrî dedi ki: H ve bana Abdulkerîm, Mucâhid'den; o da Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ'dan tahdîs etti ki, Alî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bana kurbân develerine, üzerinde gözetleyici olmamı ve bunların kesilme ücretleri hususunda kurbândan (ücret olarak) hiçbir parça vermemekliğimi emreyledi [309].

122- Bab: Kurban Derileri Sadaka Edilir

191-.......İbn Cureyc şöyle demiştir: Bana el-Hasen ibnu Müslim ile

Abdulkerîm el-Cezeri haber verdiler ki, onlara da Mucâhid haber vermiştir. Ona da Abdurrahmân ibn Ebî Leylâ haber vermiştir. Ona da Alî (R) haber verdi ki, Peygamber (S) ona, kendi kurbanlık develerine âid işleri görmesini," kurbân develerinin hepsini, etlerini, derilerini, çullarını taksim etmesini ve kesilme ücretleri hususunda kesiciye kurbândan hiçbirşey vermemesini emretmiştir [310].

123- Bab: Kurban Develerinin Çulları Sadaka Edilir

192-.......Bize Seyf ibnu Ebî Süleyman tahdîs edip şöyie dedi:

Ben Mucâhid'den işittim, şöyle diyordu: Bana İbnu Ebî Leylâ tahdîs etti. Ona da Alî (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Peygamber (S) -Veda Haccı'nda- yüz deve kurbânı hediye etti. Bana onların etlerini tak-sîm etmemi emretti, ben de etleri taksim ettim. Sonra çullarını tak-sîm etmemi emretti. Ben onların çullarını da taksîm ettim. Sonra kurbânların derileriyle ilgili emri de verdi, ben derilerini de taksîm ettim [311].

124- Bab:

Hatırla o zamanı ki, biz Beyfin yerini İbrahim'e, bana hiçbir şeyi eş tutma, Beyt'imi tavaf edenler, kıyam

edenler, rükû' ve sucûd edenler için iyice temizle diye \ı_ merci9 yapmıştık. İnsanlar içinde haca Vlân et. | Gerek yaya, gerek her uzak yoldan gelecek arık develerin üstünde binici olarak sana gelsinler. Tâ ki kendilerine âid menfâatlere şâhid ve hâzır olsunlar. Allah'ın rızk olarak kendilerine verdiği dört ayaklı (kurbanlık) hayvanlar üzerine ma'lûm olan günlerde Allah'ın adını ansınlar. İşte bunlardan yiyin, yoksulu, fakiri de doyurun. Sonra kirlerini gidersinler. Adaklarını yerine getirsinler ve o Beyti Atîk'ı tavaf etsinler. İşte emr budur. Kim Allah'ın hürmet edilmesini emrettiği şeyleri ta'zîmde bulunursa, bu, Rabb'i indinde kendisi için sırf hayrdır..." (ei-Hacc: 26-30) [312]

125- Kurban Etinden Sahibinin Yiyeceği ve Sadaka Yapacağı Mikdar Babı

Ve Ubeydullah; Bana Nâfî\ İbn Umer'in "İhrâmhya avlanmasının cezası olarak kestiği kurbân ile adak kurbânından yedirilmez. Bunların dışındakilerden yedirilir" dediğini haber verdi, demiştir [313].

Ve Atâ ibn Ebî Rebâh: Temettü* haccı yapana kesmesi vâcib olan kurbândan sahibi yer ve başkalarına yedirir, demiştir [314].

193-....... İbn Cureyc şöyle demiştir: Bize Atâ tahdîs etti. O, Câbir ibn Abdillah(R)'tan şöyle derken işitmiştir: Biz Minâ'da kaldığımız üç günden fazla bir zamanda, kurbân develerimizin etinden yemezdik. (Üç günden arta kalan eti sadaka yapardık.) Sonra Peygamber (S) bize ruhsat verdi de: "Kurbân etlerinizi yiyiniz ve (kavurup) azık yapınız" buyurdu. Bu müsâade üzerine biz de yedik ve azık edindik. İbn Cureyc dedi ki: Ben Atâ'ya: Câbir, Medine'ye gelinceye kadar dedi mi? diye sordum. Atâ: Hayır (Câbir Medine'ye gelinceye kadar demedi), dedi [315].

194-......Bana Abdurrahmân kızı Amre tahdîs edip şöyle dedi: Ben Âişe(R)'den işittim, şöyle diyordu: Biz, Rasûlullah'ın beraberinde -Veda Haccı'na- zu'I-ka'deden beş gün kala (Medine'den) çıktık. Biz (bu aylarda umre değil) yalnız hacc edilir zannediyorduk. Nihayet Mekke'ye yaklaştığımız zaman Rasûlullah beraberinde kurbanı bulunmayanlara emretti. Onlar Beyt'i tavaf, (Safa ile Merve arasını sa'y) ettiklerinde, bundan sonra ihramdan çıkarlardı. Âişe dedi ki: Kurbân bayramının bifinci günü bir sığır eti ile yanımıza girildi.

Ben:

— Bu et nedir? diye sordum.

Eti getiren kimse tarafından:

— Peygamber (S) kendi kadınları adına kurbân kesti, denildi. Yahya ibn Saîd

dedi ki: Ben bu hadîsi el-Kaasım(ibn Muham-

med ibn Ebî Bekr)'a zikrettim de el-Kaasım:

— Amre sana bu hadîsi olduğu gibi tastamam getirmiştir, dedi [316].

126- Kurbanı Tıraştan Önce Kesme(nin Hükmü) Babı

195-.......Bize Mansûr ibn Zâzân, Atâ'dan haber verdi ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e, kurbânı kesmeden önce saçını tıraş eden ve bunun benzeri (meselâ taş atmadan önce ifâda tavafı gibi) bir iş yapan kimsenin hükmü soruldu. Peygamber: "Darlık yok, darlık yok" buyurdu [317].

196-.......Bize Ebû Bekr ibnu Ayyaş, Abdulazîz ibn Rufey'den; o da Atâ'dan haber verdi ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir adam Peygamber'e:

— Ben cemreye taş atmadan önce Ka'be'ye farz olan ziyaret tavafını yaptım, dedi.

Peygamber:

— "Hiçbir darlık yok" buyurdu.

Aynı şahıs veya diğer biri:

Ben kurbânımı kesmeden önce başımı tıraş ettim, dedi. peygamber:

"Darlık yok" buyurdu.

Ben cemreye taş atmadan kurbânımı kestim, dedi. "Darlık (ve günâh) yok" buyurdu [318].

Ve Abdurrahîm ibn Süleyman er-Râzî dedi ki îbnu Hüseyni şöyle dedi: Bana Atâ, îbn Abbâs'tan; o da Peygamber'den haber verdi. Ve el-Kaasım ibnu Yahya (öl. 197) şöyle dedi: Bana İbnu Huseym, Atâ'dan; o da İbn Abbâs'tan; o da Peyamber'den tahdîs etti, dedi.

Ve Affân (ibn Müslim es-Saffâr): Ben Vuheyb'in şöyle dediğini

zannediyorum:Bize Abdullah ibnu Huseym (^M^l^Saîd ibn Cu-beyr'den; o da İbn Abbâs'tan; o da Peygamber'den.

Ve Hammâd (ibn Seleme), Kays ibn Sa'd ile Abbâd ibn Man-sûr'dan; onlar da Atâ'dan; o da Câbir ibn Abdillah'tan; o da Pey-gamber(S)'den olmak üzere bu hadîsi söyledi [319].

197-.......Bize Hâlid el-Hazzâ, İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e birisi tarafından soruldu. O soran zât:

— Ben güneşin ortadan meyli ile batması arasındaki zamana girişimin ardından cemreye taş attım, dedi.

Peygamber:

— "Darlık yoktur" buyurdu. (O zât veya başkası:)

— Ben kurbânımı kesmeden önce tıraş oldum, dedi. Peygamber:

— "Darlık yoktur" buyurdu [320].

198-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Ben (Yemen'den döndüm de) Rasûlullah Bathâ'da iken O'nun yanma geldim. Rasûlullah bana:

— "Hacca niyet ettin mi?" dedi.

Ben:

— Evet, niyet ettim, dedim.

Rasûlullah:

— "Hangi nevi' hacca niyet edip ihrama girdin?" dedi.

Ben:

— Peygamber'in ihrama girişi gibi bir ihrama girişle Lebbeyk

dedim, diye cevâbladım.

Rasûlullah:

— "Güzel yaptın. Şimdi git Bey t'i tavaf et, Safa ile Merve arasım sa'y eyle" buyurdu.

Ben bunları yaptıktan sonra Kays oğulları kadınlarından bir kadına geldim. Kadın başımın saçını tarayıp ayıkladı (yânı beraberimde kurbân olmadığı için umre yapıp ihramdan çıktım). Sonra hacc niyetiyle ihrama girip telbiye ettim. Artık sonraları ben, tâ Umer'in halifeliğine kadar insanlara bununla, yânî hacca kadar umre ile temettü' yapmakla fetva veriyordum. Nihayet Umer halîfe olunca bunu kendisine zikrettim. Umer:

— Allah'ın Kitabı1 m alırsak, o bize (başlanmış olan umre ile hac-cı), tamamlamayı emrediyor (ei-Bakara: 196). Allah Elçisi'nin sünnetini alırsak, şübhesiz Allah Elçisi kurbân, kesileceği yere ulaşıp kesilince-ye kadar, ihramdan çıkmamıştır, dedi [321].

127- İhrama Girme Sırasında Başının Saçlarını Yapışkan Bir Şeyle Toplayıp Keçeleştiren ve İhramdan Çıkışta da Saçlarını Kestiren Kimse Babı

199-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer'den haber verdi ki, Hafsa (R):

— Yâ Rasûlallah! İnsanların hâli nedir ki, onlar umre ile ihramdan çıktılar da sen umrenden dolayı ihramdan çıkmadın? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Ben başımın saçlarını toplayıp keçeleştirdim, kurbânıma da Ka'be nâmına gerdanlık taktım. Artık ben kurbânımı kesmedikçe ihramdan çıkamam" buyurmuştur [322].

128- İhramdan Çıkış Sırasında Saçları Kestirmek ve (Kestirmeyip) Kısaltmak Babı

200......Nâfi' şöyle dedi: ibn Umer (R): Rasûlullah (S), haccında başının saçlarım kestirdi, der ıdı [323].

201-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den haber verdi ki, o şöyle, demiştir:

Rasûlullah (S):

— "Yâ Allah! Başlarını tıraş edenlere rahmet eyle!" diye duâ etti.

Ben:

— Evet, niyet ettim, dedim. Rasûluüah:

— "Hangi nevi' hacca niyet edip ihrama girdin?" dedi.

Ben:

— Peygamber'in ihrama girişi gibi bir ihrama girişle Lebbeyk

dedim, diye cevâbladım.

Rasûlullah:

— "Güzel yaptın. Şimdi git Beyt'i tavaf et, Safâ ile Merve arasını sa'y eyle" buyurdu.

Ben bunları yaptıktan sonra Kays oğulları kadınlarından bir kadına geldim. Kadın başımın-saçını tarayıp ayıkladı (yânî beraberimde kurbân olmadığı için umre yapıp ihramdan çıktım). Sonra hacc niyetiyle ihrama girip telbiye ettim. Artık sonraları ben, tâ Umer'in halifeliğine kadar insanlara bununla, yânî hacca kadar umre ile temettü' yapmakla fetva veriyordum. Nihayet Umer halîfe olunca bunu kendisine zikrettim. Umer:

— Allah'ın Kitâbı'm alırsak, o bize (başlanmış olan umre ile hac-cı), tamamlamayı emrediyor (ei-Bakara: 196). Allah Elçisi'nin sünnetini alırsak, şübhesiz Allah Elçisi kurbân, kesileceği yere ulaşıp kesilince-ye kadar, ihramdan çıkmamıştır, dedi321.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Saçlarını kısaltanlara da (rahmet et deyiver), dediler.

Rasûlullah yine:

— "Yâ Allah! Saçlarını kestirenlere merhamet eyle!"diye duâ etti.

Sahâbîler de tekrar:

— Yâ Rasûlallah! Saçlarını kısaltanlara da rahmet buyursan! dediler.

Rasûlullah bu defa:

— "Saçlarını kısaltanlara da merhamet eyle" diye duâ etti [324].

el-Leys dedi ki: Bana Nâfi' şöyle tahdîs etti: Rasûlullah bir yâhud iki kerre "Allah saçlarını kestirenlere merhamet eylesin!" diye duâ etmiştir.

Ve Ubeydullah da şöyle dedi: Nâfi' bana tahdîs edip: Rasûlullah dördüncü defa da 'Saçlarını kısaltanlara da merhamet eyle" demiştir, dedi [325].

202-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— "Yâ Allah! Saçlarını tıraş edenlere mağfiret eyle!" diye duâ etti.

Sahâbîler:

— Saçlarını kısaltanlara da (diye ilâve ediver), dediler.

Rasûlullah:

— "Yâ Allah! Saçlarını tıraş edenlere mağfiret eyle!" diye duâ etti.

Sahâbîler:

— Saçlarını kısaltanlara da! dediler.

Rasûlullah bu duayı üç kerre söyledi de (dördüncüsünde):

— "... Saçlarını kısaltanlara da mağfiret eyle!" dedi [326].

203-.......Bize Cuveyriye ibmı Esma, Nâfi'den tahdîs etti ki, Abdullah (ibn Umer): Peygamber (S) ve sahâbîlerinden bir taife tıraş olup saçlarını kestirdiler. Sahâbîlerin bâzısı da saçlarını sâdece kısalttılar, demiştir [327].

204-.......Bize Ebû Âsim, İbnu Cureyc'den; o da el-Hasen ibn Müslim'den; o da Tâvûs'-tan; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti ki, Mu-âviye (R): Ben Rasûlullah'ın başındaki saçından bir parçasını mışkas (denilen enli ok veya bıçak) ile kesip kısalttım, demiştir [328].

129- Temettü' Haccı Yapan Kimsenin Umre'yi Yapmasının Ardından (İhram'dan Çıkışında) Saçlarını Kısaltması Babı

205-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs etti. Bana Kureyb haber verdi ki, tbn Abbâs (R) Peygamber (S) Mekke'ye geldiği zaman (beraberlerinde kurbanlık sevketmemiş bulunan) sahâbîlerine Beyt'i tavaf ve Safa ile Merve arasında sa'y etmelerini, sonra da ihramdan çıkmalarım, saçlarım kestirmelerini yâhud da kısaltmalarını emretti, demiştir [329].

130- Kurban Bayramının Birinci Günü Ka'be'ye (Farz Olan) Ziyaret Tavafını Yapmak Babı

Ve Ebu'z-Zubeyr Muhammed ibn Müslim, Âişe'den ve İbn Abbâs'tan: Peygamber (S) ziyaret tavafını geceye

kadar geri bırakırdı, diye nakletmiştir [330].

Ve Ebû'l-Hassân Müslim ibn Abdillah'tan; o da îbn Abbâs'tan olmak üzere, Peygamber (S) - birinci günden sonraki- Minâ günlerinde Beyt'i ziyaret eder idi,

diye zikrohınuyor [331].

Ve bize Fadl ibn Dukeyn söyledi: Bize Sufyân ibn Uyeyne, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den tahdîs etti ki, İbn Umer (R) ifâda için bir tavaf yapar, sonra Mekke'de gündüz uykusuna yatar, sonra (nahr gününü kasdediyor) Minâ'ya gelirdi [332]. Ebû Nuaym dedi ki: Bu hadîsi Abdurrazzâk, bize Ubeydullah el-Umerî haber verdi deyip, bu senedle Rasûlullah'a yükseltti [333].

206-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Biz Veda senesi Peygamber'in beraberinde hacc yaptık. Kurbân bayramının birinci günü ifâda tavafını yaptık. Bu tavafın ardından Safiyye bintu Huyey hayz oldu. Peygamber (S) Safiyye'den herhangi bir erkeğin kendi kadınından isteyeceği şeyi istedi. Âişe dedi ki: Ben: Yâ Rasûlallah, Safiyye hayızlı-dır, dedim. Peygamber: "(İfâda tavafım yapıncaya kadar) o bizi seferimizden habsedicidir" dedi. Yanında bulunanlar:

— Yâ Rasûlallah! Safiyye bayramın birinci günü ifâda tavafını yaptı, dediler.

Bu haber üzerine Peygamber:

— "Öyleyse haydi yola çıkın!" buyurdu [334].

el-Kaasım ibn Muhammed'den; Urve'den; el-Esved'den; onlar da Âişe'den: Safiyye bayramın birinci günü ifâda tavafını yaptı, diye zikrolunmaktadır [335].

131- Bab: Hacı, Akabe Cemresini Akşama Girdikten Sonra (Yani Öğleden Sonra veya Geceleyin) Taşladığı, Yahud Unutarak veya Bilmeyerek Kurban Kesmeden Önce Tıraş Olduğu Zaman (Üzerine Darlık Yoktur)

207-.......Abdullah ibnu Tâvûs, babası Tâvûs ibn Keysân'dan; "o da îbn Abbâs'tan tahdîs etti ki, Peygamber(S)'e Veda Haccı'nda Minâ'da kurbân kesmek, tıraş olmak, cemre taşlamak, (bunlardan herhangi birini) öne geçirmek ve geriye bırakmak lıakkında söylendiğinde, Peygamber: "Darlık yok" buyurmuştur [336].

208-.......Bize Hâlid el-Hazzâ', İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Veda Haccı'nda Minâ'da, bayramın birinci gününde Peygamber'e suâller soruluyordu da, Peygamber de "Darlık yok" buyuruyordu. Bir adam Peygamber'e:

— Ben kurbân kesmeden önce tıraş oldum, diye sordu. Peygamber:

— "Kurbânını kes, günâhı yok" buyurdu. Ve yine:

— Ben akşama girişimin ardından (yânî öğleden sonra veya geceleyin) cemre taşladım, dedi.

Peygamber:

— "Günâh yok" buyurdu [337].

132- Cemre Yanında Binek Üzerinde Fetva Vermek Babı

209-.......Abdullah ibn Amr'dan (o, şöyle demiştir): Rasülullah (S), Veda Haccı'nda (Minâ'da) durdu. İnsanlar kendisinden sormaya başladılar. Bir adam:

— Ben bilemedim de kurbân kesmeden önce tıraş oldum, dedi. Rasûlullah:

— "Kurbânını kes, günâhı yok" buyurdu. Diğer biri geldi ve:

— Ben bilemedim de cemreyi taşlamadan önce kurbânımı kestim, dedi.

Rasûlullah ona da:

— "Cemreyi taşla, darlık yok" buyurdu.

Rasülullah'a (o gün taş atmak, kurbân kesmek, tıraş olmak, tavaf etmek gibi birinci günün işlerinden) öne geçirilmiş veya geriye bırakılmış hiçbirşey sorulmadı ki, cevâbında "Yap, darlık (günâh) yok" buyurmasın [338].

210-.......Abdullah ibn Amr ibni'1-Âsî (R) şöyle tahdîs etmiştir: Kendisi,

Peygamber (S) nahr günü (bineği üzerinde) hutbe yaparken yanında hazır bulunmuştur. Hutbe akabinde birisi Peygamber'e doğru kalktı da:

— Ben şu iş, şundan evvel yapılacak sanıyordum, dedi. Sonra bir diğer kimse ayağa kalktı ve:

— Ben şu iş, bu işten öncedir sanıyordum. Kurbân kesmeden önce tıraş oldum; cemre taşlamadan evvel kurbân kestim, dedi. Ve bunun gibi şeyler söyledi.

Peygamber (S):

— "Bunları yap, bu fiillerin hepsi için hiçbir darlık yoktur"buyurdu.

O gün Peygamber'e hiçbir şeyden sorulmadı ki, cevâbında "Yap, darlık yoktur" buyurmasın [339].

211....... İbn Şihab şöyle demiştir: Bana İsa ibnyu Talha ibn Ubeydillah tahdîs etti. O, Abdullah ibn Amr ibn Âs'tan işitmiştir. Abdullah (R), Rasûlullah (S) dişi devesi üzerinde durdu, deyip geçen hadîsi olduğu gibi zikretmiştir [340].

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Ma'mer ibn Râşid, Salih ibn Keysân'a mutâbaat etmiştir [341].

133- Mina Günlerinde Hutbe Babı [342]

212-.......Bize İkrime, İbn Abbâs'tan tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) nahr günü (Minâ'da) insanlara hitabe yaptı da bu hitabede:

— "Ey insanlar! Bu gün hangi gündür?" diye sordu. İnsanlar:

— (İçinde kıtal) haram olan gündür, dediler. Rasûlullah:

— "Bu hangi beldedir?" diye sordu.

İnsanlar:

— (İçinde kıtal) haram olan beldedir, dediler.

Rasûlullah:

— "Bu ay hangi aydır?" diye sordu.

İnsanlar:

— Haram aydır, dediler.

Rasûlullah:

— "Şübhesiz kanlarınız, mallarınız, ırzlarınız bu belde içinde, bu ayda, bu günün harâmlığı kadar biribirinize haramdır" buyurdu ve bu sözleri birkaç defa tekrar etti. Sonra başını yukarı kaldırdı da:

— "Yâ Allah, tebliğ ettim mi? Yâ Allah, tebliğ ettim mi?"dedi. İbn Abbâs bu hadîsi böyle naklettikten sonra:

— Nefsim yedinde olan Allah'a yemm ederim ki, bu sözler muhakkak Rasûlullah'm ümmetine vasiyetidir. Binâenaleyh burada hâzır bulunan kimse hâzır bulunmayana (ve müstakbel nesillere) bunu tebliğ etsin: "Benden sonra biribirinizin boyunlarına vuracak kâfirlere dönmeyiniz" dedi [343].

213-.......Bana Amr (ibn Dînâr) haber verip şöyle dedi: Ben Câbir ibn Zeyd'den işittim, şöyle dedi: Ben îbn Abbâs'tan işittim, şöyle dedi: Ben Peygamber (S)'den işittim, Arafat'ta hutbe yapıyordu [344].

Bu hadîsi Amr ibn Dînâr'dan rivayet etmekte Sufyân ibn Uyey-ne, Şu'betu'bnu Haccâc'a mutâbaat etti [345].

214-.......Muhammed ibn Şîrîn şöyle demiştir: Bana Ebû Bekre'nin oğlu Abdurrahmân, babası Ebû Bekre'den haber verdi. Ve bir de benim nefsimde bu Abdurrahmân'dan daha faziletli olan bir kimse, Humeyd ibnu Abdirrahmân bana yine Ebû Bekre'den haber verdi. Ebû Bekre (Nufey' ibnu'l-Hâris ibn Kelede -R-)'şöyle demiştir:

Peygamber (S) nahr günü bizlere hitâb edip:

— "Bu gün hangi gündür, biliyor musunuz?" buyurdu. Biz:

— Allah ve Rasûlü en iyi bilendir, dedik.

O, sükût etti. O derecede ki, biz Peygamber onu başka bir isimle isimlendirecek sandık. Rasûlullah:

— "Natır günü (yâni kurbân kesme günü) değil mi?'* buyurdu. Bizler:

— Evet, kurbân kesme günüdür, dedik.

Sonra:

— "Bu ay hangi aydır?" diye sordu. Biz:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedik.

O yine sükût etti. O derecede ki biz ona isminden başka bir isim takacak sandık. Rasûİullah:

— "Zu'l-hicce ayı değil mi?" buyurdu.

Biz'

— Evet, zu'l-hicce ayıdır, dedik.

— "Bu hangi beldedir?" diye sordu.

Biz yine:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedik.

Rasûlullah sustu; o derecede ki, biz ona isminden başka bir isfan verecek sandık.

— "Haram olan Belde değil mi?" buyurdu.

Biz:

— Evet, Haram Belde'dir, dedik. Bunun üzerine:

— "Muhakkak ki kanlarınız, mallarınız bu beldeniz içinde, bu ayınızda, bu gününüzün harâmlığı gibi biribirinize, Rabb'inize kavuşacağınız güne kadar

haramdır. Dikkat edin! Bunları size tebliğ ettim mi?" dedi.

Sahâbîler:

— Evet, tebliğ ettin, dediler. Rasûlullah:

— "Yâ Allah! Şâhid ol!" dedi. Sonra: "Burada hâzır bulunanlar, hâzır bulunmayanlara tebliğ etsin. Bâzan kendisine tebliğ edilmiş olan kimse, burada bulunup işiten kimseden daha iyi anlayıp belleyici olur. Benden sonra biribirinizin boyunlarına vuracak kâfirlere dönmeyiniz!" buyurdu [346].

215-.......Abdullah ibnu Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Minâ'daki hutbesinde:

— "Bilir misiniz bu gün hangi gündür?" buyurdu. Sahâbîler:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dediler. Bunun üzerine Peygamber:

— "Şübhesizbu, haram bir gündür. Yine bilir misiniz bu hangi beldedir?" buyurdu.

Sahâbîler:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dediler. Peygamber:

— "Haram beldedir. Bilir misiniz bu hangi aydır?" buyurdu. Sahâbîler:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dediler. Peygamber:

— "Haram aydır" buyurdu da şöyle devam etti: "Şübhesiz Allah kanlarınızı, mallarınızı, ırzlarınızı bu ayınız içinde, bu beldeniz içinde, bu gününüzün harâmlığı gibi biribirinize haram kılmıştır" [347].

Ve Hişâm ibnu'1-Gâzî (157) dedi ki: Bana Nâfi\ İbn Umer'den haber verdi. O, şöyle demiştir: Peygamber (S) bu suretle yapmış olduğu haccında nahr gününde cemrelerin arasında durdu da: "Bu büyük haccdır" buyurdu. Bundan sonra Peygamber (S): "Yâ Allah! Şâhid ol!" demeye başladı ve insanlara veda etti. Sahâbîler: Bu hacc, veda hacadır, dediler [348].

134- Bab: Su İçirme Vazifesi Şahibleri Yahud Onlardan BaşkalrıI Mina Geceleri Süresinde Mekke'de Gece Geçirirler Mi? [349]

216-.......Bize îsâ ibnu Yûnus, Ubeydullah'tan; o daNâfi'den; o da Ibn Umer(R)'den Peygamber (S) -su içirme sahihlerine Minâ gecelerinde Mekke'de geceleme hususunda- ruhsat vermiştir, diye tahdîs etmiştir.

Veda Hutbesi

(Bu hutbe, M.S. 632 yılında Hz. Peygamber - sallâllahu aleyhi ve sellem - Efendimiz tarafından yüz bin'i aşkın müslümana îrâd edilmiştir. Hz. Peygamber Allah'a hamd ve senadan sonra şöyle buyurdu:)

Ey insanlar!

Sözümü iyi dinleyiniz! Bilmiyorum, belki bu seneden sonra sizinle burada ebedî olarak bir daha birleşemiyeceğim. İnsanlar! Bugünleriniz nasıl mukkaddes bir gün ise, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay ise, bu şehriniz (Mekke) nasıl mübarek bir şehir ise, canlarınız, mallarınız, namuslarınız da öyle mukaddestir, her türlü tecâvüzden korunmuştur.

Ashabım!

Yarın Rabbinize kavuşacaksınız ve bu günkü her hâl ve hareketinizden muhakkak sorulacaksınız. Sakın benden sonra eski sapıklıklara dönüp de birbirinizin boynunu vurmayınız! Bu vasiyetimi burada bulunanlar, bulunmayanlara bildirsin! Olabilir ki bildirilen kimse, burada bulunup da işitenden daha iyi anlıyafak muhafaza etmiş olur.

Ashabım! Kimin yanında bir emânet varsa onu sahibine versin! Faizin her çeşidi kaldırılmıştır, ayağımın altındadır. Lâkin borcunuzun aslını vermek gerekir. Ne zulmediniz, ne de zulme uğrayımz. Allah'ın emriyle faizcilik artık yasaktır. Câhiliyetten kalma bu çirkin âdetin her türlüsü ayağımın altındadır. İlk kaldırdığım faiz de Abdulmuttalib'in oğlu (amcam) Abbâs'ın faizidir.

Ashabım! Câhiliyet devrinde güdülen kan dâvaları da tamamen kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk kan dâvası Abdulmutta-lib'in torunu (amcazadem) Rabîa'nın kan

davasıdır.

İnsanlar!

Bugün şeytan sizin şu topraklarınızda yeniden te'str ve hâkimiyetini kurmak gücünü ebedî surette kaybetmiştir. Fakat siz; bu kaldırdığım şeyler dışında, küçük gördüğünüz işlerde ona uyarsanız bu da onu memnun edecektir. Dîninizi korumak için bunlardan da sakınınız!

İnsanlar! Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta Allah'dan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları, Tanrı emâneti olarak aldınız; onların namuslarını ve iffetlerini Allah adı-

na söz vererek halâl edindiniz. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız, onların, aile yuvasını, sizin hoşlanmadığınız hiç bir kimseye çiğnet memeleridir. Eğer razı olmadığınız herhangi bir kimseyi aile yuvanıza alırlarsa, onları hafifçe dövüp sakındırabilirsiniz. Kadınların da sizin üzerinizdeki hakları, memleket göreneğine göre, her türlü yiyim ve giyimlerini te'mîn etmenizdir.

Mü'minler!

Size bir emânet bırakıyorum ki ona sıkı sarıldıkça yolunuzu hiç şaşırmazsınız. O emânet Allah Kitabı Kur'ân'dır. Mü'minler! Sözümü iyi dinleyiniz ve iyi belleyiniz! Müslüman müslümanın kardeşidir, böylece bütün müslümanlar kardeştir. Dîn kardeşinize âid olan herhangi bir hakka tecâvüz başkasına halâl değildir. Meğer ki gönül hoşluğu ile kendisi vermiş olsun.

Ashabım! Kendinize de zulmetmeyiniz. Kendinizin de üzerinizde hakkı vardır.

İnsanlar! Cenâb-ı Hakk her hak sahibine hakkını (Kur'-ân'da) vermiştir. Vârise vasiyet etmeğe lüzum yoktur. Çocuk kimin döşeğinde doğmuşsa ona aittir. Zina eden için mahrumiyet vardır. Babasından başkasına ait soy iddia eden soysuz, yahut efendisinden başkasına intisaba kalkan nankör, Allah'ın gazabına, meleklerin lanetine ve bütün müslümanların ilencine uğrasın! C4nâb-ı Hakk, bu gibi insanların ne tevbelerini, ne de adalet ve şahadetlerini kabul eder.

İnsanlar!

Rabbiniz birdir. Babanız da birdir; hepiniz Âdem 'in çocuklarısınız, Âdem ise topraktandır. Allah yanmda en kıymetli olanınız, Ona en çok saygı göstereninizdir. Arab'ın Arab olmayana - Allah saygısı ölçüsünden başka - bir üstünlüğü yoktur, insanlar! Yarın beni sizden soracaklar, ne diyeceksiniz?

"— Allah'ın elçiliğini îfâ ettin, vazifeni yerine getirdin, bize vasiyet ve öğütte bulundun, diye şahadet ederiz." (Bunun üzerine Rasûlu Ekrem mübarek şahadet parmağını göğe doğru kaldırarak, sonra da cemâat üzerine çevirip indirerek şöyle buyurdu:) Şâhid ol yâ Rab! Şâhid ol yâ Rab! Şâhid ol yâ Rab!

217-.......Bize İbnu Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Ubeydullah, Nâfi'den; o da İbnUmer'den: Peygamber (S) izin verdi, diye haber verdi [350].

Buhârî şöyle dedi: Bize Muhammed ibn Abdillah ibn Numeyr tahdîs edip şöyle dedi. Bize babam Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ubeydullah tahdîs edip şöyle dedi: Bana Nâfi\ İbn Umer'den tahdîs etti ki, o: Abbâs ibn Abdilmuttalib (R) hacılara su ve şerbet dağıtmak vazifesinden dolayı Minâ gecelerinde Mekke'de ikaamet etmek üzere Peygamber(S)'den izin istedi. Peygamber de ona izin verdi, demiştir.

Bu hadîsi rivayet etmekte Muhammed ibn Abdillah ibn Nu-meyr'e, Ebû Usâme Hammâd ibn Usâme el-Leysî, Ukbe ibnu Hâlid ve Ebû Damre Enes ibnu Iyâd mutâbaat etmişlerdir [351].

135- Cemreleri Taşlama (Vakti) Babı

Ve Câbir: Peygamber (S) nahr günü kuşluk vaktinde Akabe cemresini taşladı, bundan sonraki teşrîk günlerinde ise cemreleri, güneşin ortadan meyli ile batışı arasında taşladı, demiştir [352].

218-.......Vebere şöyle demiştir: Ben îbnu Umer'e:

— Ben (teşrîk günlerindeki) cemreleri ne zaman atayım? diye

sordum.

İbn Umer:

— îmâmın, yânı hacc emîrinin atmağa başladığı zaman, sen de

cemreleri atarsın, dedi.

Ben suâli ona tekrar ettim, îbn Umer:

— Biz (Rasûlullah zamanında) vakti gözetler dururduk da, güneş semânın ortasından batıya meyi ettiğinde cemreleri atardık, dedi [353].

136- Akabe Cemrelerinin Vadinin Ortasından (Aşağıdan Yukarıya Doğru) Atılması Babı

219-.......Bize Sufyân (es-Sevrî), el-A'meş'den; o da İbrâhîm en-Nahaî'den tahdîs etti ki, Abdurrahmân ibn Yezîd: Abdullah ibn Mes'ûd, Akabe cemresini vâdînin ortasından (aşağıdan yukarıya doğru) attı, dedi. Abdurrahmân ibn Yezîd dedi ki: Ben İbn Mes'ûd'a:

— Yâ Ebâ Abdarrahmân! Bir takım insanlar bu Akabe cemresini vâdînin üstünden (aşağıya doğru) atıyorlar, dedim.

İbn Mes'ûd:

— Kendinden başka hiçbir hakîkî ma'bûd olmayan Allah'a ye-mîn ederim ki, benim taş attığım şu mevki', üzerine el-Bakara Sûresi indirilmiş olan kimsenin durup taş attığı makaamdır, dedi [354].

Ve Abdullah ibnu'l-Velîd: Bize Sufyân es-Sevrî, el-A'meş'ten bu hadîsi tahdîs etti, demiştir [355].

137- Cemrelere Yedişer Taş Atmak Babı

Bu yedi taş atmayı İbn Umer, Peygamber(S)'den olmak üzere zikretmiştir [356].

220-....... Bize Şu'be, el-Hakem'den; o da îbrâhîm en-Nahaî'den; o da Abdurrahmân ibn Yezîd'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R), Büyük Cemre'ye yânî Akabe cemresihe vardığında Beyt'i sol tarafına, Minâ'yı da sağına alıp (cemre atılacak yere yönelerek) yedi tane çakıl taşı atmıştır. Sonra da: Kendisine el-Bakara Sûresi indirilmiş olan Peygamber (S) de cemreye işte böyle taş attı, demiştir [357].

138- Akabe Cemresine, Beyti Soluna Alıp da Taş Atan Kimse Babı

221-.......Bize el-Hakem, İbrâhîm'den; o da Abdurrahmân ibn Yezîd'den tahdîs etti ki, bu Abdurrahmân, îbn Mes'ûd'un beraberinde hacc yapmış ve onu Beyt'i soluna, Minâ'yı sağına alıp, Büyük Cemre'ye yedi tane çakıl taşı atarken görmüştür. İbn Mes'ûd taşları böyle attıktan sonra: İşte bu taş attığım yer, üzerine el-Bakara Sûresi indirilmiş olarykimsenin durduğu yerdir, demiştir [358].

139- Bab: Hacı, Herbir Çakılı Atışıyle Beraber Allahu Ekber DİYE Tekbîr Getirir

Bu herbîr çakılın beraberinde tekbîr getirmeyi İbn Umer (R), Peygamber'den söylemiştir [359].

222-.......Bize el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Ben Haccâc ibn Yûsuf'tan işittim; o minber üzerinde: İçinde el-Bakara zikrolunan sûre, içinde Âlu İmrân zikrolunan sûre, içinde kadınlar zikrolunan sûre diyordu (da el-Bakara Sûresi, Âlu İmrân Sûresi, en-Nisâ Sûresi şeklinde söylemiyordu). Dedi ki: Ben Haccâc'ın bu söyleyiş şeklini (hangisinin doğru olduğunu öğrenmek için) İbrâhîm en-Nahaî'ye zikrettim. İbrâhîm şöyle dedi: Bana Abdurrahmân ibn Yezîd tahdîs etti. O, îbn Mes'ûd'un beraberinde hacc etmiş; İbn Mes'ûd Akabe cemresini taşladığı zaman vâdînin içine girmiş, orada bulunan ağacın hizasına geldiğinde onu yanlamış ve oradan yedi tane çakıl taşını, herbirini atışla beraber tekbîr getirerek atmıştır. Bundan sonra da: Kendisinden başka hakk ilâh olmayan Allah'a yemîn ederim ki, üzerine el-Bakara Sûresi indirilmiş olan Zât, işte tam burada dikilip atmıştır, demiştir [360].

Hasen Basrî'nin rivayetine göre Âişe (R): Cemreler için toplanan bu çakıllar, tekbîr sayılarını muhafazaya vesîle olduğu İçindir, der imiş. Bu sebeble, yedi taşın bir defada atılması tecvîz edilmemiştir.

Bu hadîsin bâb başlığına delîlliği meydandadır.

140- Akabe Cemresini Taşlayıp da Onun Yanında Vakfe Yapmayan Kimse Babı

Bu Akabe cemresi yanında durmamayı İbn Umer, Peygamberden olmak üzere söylemiştir [361].

141- Bab: Hacı, Akabe Cemresinden Başka Olan Diğer Birinci ve İkinci Cemreleri Taşladığında Onların Yanındaki Düzlüğe Girer, Kıbleye

Yönelmiş Olarak Orada Uzunca Bir Süre Dikelir (Vakfe Yapar)

223-.......Bize Yûnus ibn Yezîd, ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'den, İbn Umer'in şöyle yapar olduğunu tahdîs etti (Salim şöyle demiştir): İbn Umer, el-Cemretu'd-Dünyâ'ya yedi çakıl taşı atar, her çakıl atışının ardından Allâhu Ekber diye tekbîr getirirdi. Bundan sonra İbn Umer ileriye geçip, vâdînin ortasındaki düzlüğe girer ve orada kıbleye yönelip (Cemreyi arkasına alarak) uzun bir dikeliş yapar ve iki elini yukarıya kaldırarak duâ eder. Bundan sonra orta cemreye taş atar. Bundan sonra İbn Umer vâdînin kuzey cihetine doğru yürür, (burada da birincideki gibi) vâdînin içindeki düzlüğe girer, burada da kıbleye karşı yönelmiş olarak uzun süre dikelir, ellerini kaldırarak duâ eder, uzunca dikelirdi. Bundan sonra (ilerleyip) Akabe cemresine gelir, vâdînin içinden ona da yedi taş atardı, fakat onun yanında (duâ için) durmazdı. Atıştan sonra oradan döner ve: Peygamber(S)'i hacc menseklerini işte böyle yapar gördüm, der idi [362].

142- Cemretu'd-Dünya İle Cemretu'l-Vusta Yanında (Dua İçin) Elleri Kaldırmak Babı

224-.......Abdullah'ın oğlu Salim şöyle demiştir: Abdullah ibn Umer el-Cemretu'd-Dünyâ'ya yedi tane çakıl taşı atar ve herbir çakıl taşını atmasından sonra AHâhu Ekber... diye tekbîr getirirdi. Sonra buradan ilerler, vâdînin ortasındaki düzlüğe girer, orada kıbleye yönelmiş olarak uzun bir dikelme yapar, iki ellerini kaldırır, duâ ederdi. Bundan sonra el-Cemretu'1-Vustâ'ya yine böyle taş atar, akabinde vâdînin kuzey tarafına doğru yürür, düzlüğe girer, yine kıbleye yönelmiş olarak uzun bir dikelme yapar, iki elini kaldırır, duâ ederdi. Bundan sonra Akabe cemresine gelir, vâdînin içinden onu da taşlar, fakat onun yanında vakfe yapmazdı. Ve: Ben Rasûlullah(S)'ı işte böyle yapar gördüm, der idi [363].

143- (Mina Tarafındaki) Birinci ve İkinci Cemreler Yanında Dua Etmek Babı

225........ Ve Muhammed [364] şöyle dedi: Bize Usmân ibnu Umer tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yûnus ibn Yezîd, ez-Zuhrî'den şöyle haber verdi:

Rasûlul ah (S) Minâ Mescidi'ne yakın olan cemreye taş attığı zaman, ona ye|di çakıl taşı atar ve her bir çakılı attıkça da Allâhu Ekber.. diye tekbîr getirirdi. Sonra önüne doğru ilerler de kıbleye yönelmiş ve iki elini yukarı kaldırmış olarak duâ eder ve bu duruşu uzatırdı. Sonra ikinci cemreye gelir, ona da yedi çakıl taşı atar ve her bir çakılı attıkça Allâhu Ekber diye tekbîr getirirdi. Sonra vâdînin sol tarafına doğru iner, orada da kıbleye dönmüş ve iki elini kaldırmış olarak vakfe yapar, duâ ederdi. Sonra Akabe yanındaki cemreye gelir, ona da herbir taşla beraber tekbîr getirerek yedi tane çakıl taşı atar, sonra onun yanında (duâ için) durmaksızın oradan

ayrılırdı.

ez-Zuhrî dedi ki: Ben Salim ibn Abdillah'tan işittim; o, bu hadîsi aynen babası Abdullah ibn Umer'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere tahdîs ediyordu. Ve İbn Umer de böyle yapardı [365].

144- Nahr Günü Akabe Cemrelerini Taşladıktan Sonra Güzel Koku Sürünmek ve İfada Tavafından Önce Tıraş Olmak Babı

226-.......Bize Abdurrahmân ibnu'l-Kaasım tahdîs etti. O, kendi zamanının en faziletli âlimi idi. O, babası el-Kaasım ibn Muhammed ibn Ebî Bekr'den işitmiştir. Bu el-Kaasım da kendi zamanının en faziletlisi idi (yedi meşhur tabiî fakîhinden biri idi). O şöyle der idi: Ben Âişe(R)'den işittim. O şöyle diyordu: Ben Rasûlullah(S)'a iki elimle şu iki hâlinde güzel koku sürdüm: Biri ihrama girmek istediği zaman, biri de (Cemre ve tıraşın ardından) ihramdan çıktığı zaman.

Beyt'i ifâda tavâfı-yapmadan önce, Âişe, Rasûlullah'a bu iki zamânda elleriyle

güzel koku sürdüğünü söylerken, her iki elini birden uzatmıştır [366].

145- Veda Tavafı(nın Hükmü) Babı [367]

227-......İbn Abbâs (R): İnsanlara, hacc menseklerinin sonu Beyt'i tavaf etmek (veda tavafı) olması emr olundu. Şu kadar ki bu yedâ tavafı hayızlı kadınlardan hafifletildi (de onlara vâcib kılınmadı), demiştir [368].

228-....... Bize İbnu Vuheyb, Amr ibnu'l-Hâris'ten; o da Katâde'den haber verdi. Ona da Enes ibn Mâlik tahdîs edip: Peygamber (S) -Minâ'dan hareketle Muhassab mevkiine geldi ve burada- öğle, ikindi, akşam, yatsı namazlarını kıldı. Sonra bu Muhassab'da bir mık-dâr uyudu. Daha sonra bineğine binip Beyt'e doğru hareket etti ve Beyt'e veda tavafı yaptı, demiştir [369].

Bu hadîsi rivayet etmesinde Amr ibnu'l-Hâris'e, el-Leys mutâ-baat edip şöyle dedi: Bana Hâlid (ibn Yezîd es-Seksekî), Saîd ibn Ebî Hilâl'den; o da Katâde'den tahdîs etti ki, ona da Enes ibn Mâlik (R) Peygamber(S)'den tahdîs etmiştir [370].

146- Bab: Kadın, (Haccın Rüknü Olan) İfada Tavafını Yaomasının Ardından Hayızlandığı Zaman? [371]

229-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber'in zevcesi olan Huyeyy kızı Safiyye(nahr günü ifâda tavafını yaptıktan sonra) hayızlandı. Ben onun hayızlanmasını Rasûlullah'a zikrettim. Rasülul-lah (S): "O bizi yolumuzdan habsedici bir kadın mı oldu?" Onun yanındakiler: Safiyye ifâda tavafını yapmıştır, dediler. Rasûlullah: "O takdirde bizi habsetmesi yoktur" buyurdu [372].

230-.......(Ikrime şöyle demiştir): Medine ahâlîsi İbn Abbâs'a, ifâda tavafını yapmış da sonra hayz olmuş kadının durumunu sordular. İbn Abbâs onlara:

— İfâda tavafını yapmış da sonra hayz olmuş bulunan kadın, Mekke'den memleketine hareket eder, dedi,

Sorucular:

— Biz senin sözünü almayız; Zeyd ibn Sâbit'ijı sözünü de bırakmayız, dediler.

îbn Abbâs:

— Medine'ye vardığınız zaman, bu mes'eleyi başından geçmiş kimselere sorunuz, dedi.

Medine'ye geldiklerinde bu mesveleyi sordular. Sordukları kimseler içinde Ümmü Süleym de vardı. Ümmü Süleym onlara Safiyye'-nin hadîsini zikretti [373],

Bu hadîsi Hâlid el-Hazzâ ile Katâde de İkrime'den rivayet etmişlerdir [374].

231-.......Bize Abdullah ibnu Tâvûs, babası Tâvûs ibn Keysân'dan tahdîs etti ki, îbnu Abbâs (R):

— İfâda tavafını (hayızdan evvel) yaptığı zaman böyle hayızh için (veda tavafını terkedip) memleketine dönmesine ruhsat verildi,

demiştir.

Tâvûs ibn Keysân aynı senedle dedi ki: Ben İbn Umer'den işittim, o da: (Evvelâ) hayızh kadın (temizlenip veda tavafını yapmadıkça) memleketine hareket edemez, diyordu. Bundan bir zaman sonra da yine İbn Umer'den işittim ki, o, bu sefer: Peygamber (S)-(ifâda tavafını yapmış olan) hayızlı kadınlara veda tavafını terke müsâade buyurdu, diyordu [375].

232-.......Bize Ebû Avâne, Mansûr ibnu'l-Mu'temir'den; o da İbrâhîm en-

Nahaî'den; o da el-Esved ibn Yezîd'den; o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe '(R) şöyle demiştir: Biz Peygamber'in beraberinde hacc-dan başka bir niyetimiz olduğunu bilmeksizin, Medine'den yola çıktık. Nihayet Peygamber Mekke'ye geldi, Beyt'i tavaf etti, Safa ile Merve arasında da dolaşıp sa'y etti. Fakat beraberinde kurbân bulunduğu için kendisi ihramdan çıkmadı. Kadınlarından ve sahâbîlerinden O'nun yanında bulunan herkes de tavaf ve sa'ylerini yaptılar. Bunlardan beraberinde kurbânı bulunmayan kimseler ihramdan çıkıp halâl oldular. (Ben) Âişe ise hayz oldu. Haccımızdan olan bütün menseklerimizi, yânı hacc işlerimizi yerine getirdik. Nihayet Hasbe gecesi, yânî Muhassab mevkiinde bulunduğumuz gece -ki o, dağılma gecesidir- olunca Âişe:

— Yâ Rasûlallah! Benden başka olan sahâbîlerinin hepsi bir hacc ve bir umre ile dönüyorlar, (ben ise bir tek hacc ile dönüyorum), dedi.

Rasûlullah:

— ' 'Mekke 'ye geldiğimiz gecelerde sen Bey t 'i tavaf etmedin mi?" diye sordu.

Ben:

— Hayır, etmedim, diye cevâb verdim. Rasûlullah:

— "Öyle ise kardeşin Abdurrahmân ile beraber Ten'îm mevkiine kadar çık. Oradan umre niyetiyle ihrama girip telbiye et. (Tavaf ve sa'y edip umreni tamamladığında) buluşma yerin şu ve şu yerlerdir (yânî buralarda buluşalım)", dedi.

Bunun üzerine ben Abdurrahmân'in beraberinde Ten'îm'e kadar çıktım ve oradan umre niyetiyle ihrama girip telbiye eyledim [376].

(Minâ günlerinde) Safiyye bintu Huyeyy de hayz olmuştu. Peygamber:

— "Akra, halka (~ Kesici, kökten kazıyıcı kadın)/ Muhakkak ki sen bizleri yolumuzdan habsedicisin! Sen nahrgünü ifâda tavafını yapmadın mı?" dedi.

Safiyye:

— Evet ifâda tavafını yaptım, dedi. Bunun üzerine Peygamber:

— " Öyleyse (hayızh için veda tavafını terkde) be's yoktur; haydi yola çık!"

buyurdu [377].

Âişe dedi ki: Ben (umremi tamamladıktan sonra) Peygamberce Muhassab'da Mekke ahâlîsi üzerine doğru çıkar halde kavuştum, ben de aşağıya doğru üzerlerine iniyordum. Yâhud ben yukarı çıkıyor-ken O aşağıya iniyordu.

Ve Müsedded kendi Müsned'mdeki rivayetinde: Peygamber: "Sen (Mekke'ye geldiğimiz gecelerde) tavafı yapmadın mı?" diye sorduğunda, ben: Hayır, yapmadım, dedim şeklinde söylemiştir.

Bu hadîsi Mansûr'dan "Hayır, yapmadım" kavliyle rivayet etmesinde Müsedded'e, Cerîr ibnu Abdilhamîd mutâbaat etmiştir [378].

147- Mina'dan Memleketlere Hareket Edip Dağılma Gününde İkindi Namnazını El-Abtah'da Kılan Kimse Babı

233-.......Bize Sufyân es-Sevrî tahdîs etti ki, Abdulazîz ibnu Rufey' şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik'e:

— Peygamber'den hatırladığın bir şeyi bana haber ver; zu'l-hiccenin sekizinci günü olan terviye gününde öğle namazını nerede kıldı? diye sordum.

Enes:

— Minâ'da kıldı, diye cevâb verdi. Ben yine Enes'e:

— Minâ'dan memleketlere dağılma günü ikindi namazını nere-

le kıldı? diye sordum. Enes:

— Abtah (yânî Muhassab)'da kıldı. Sen emirlerinin yapmakta oldukları gibi yap! dedi[379].

234-.......Katâde, Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etmiştir. Enes ibn Mâlik de Katâde'ye Peygamber'den şöyle tahdîs etmiştir: Peygamber (S) -Minâ'dan hareket edip Muhassab mevkiine geldi ve burada öğle, ikindi, akşam, yatsı

namazlarını kıldı ve yine bu Muhassab'da bir mikdâr uyudu. Daha sonra bineğine binip Beyt'e doğru hareket etti ve Beyt'e (veda) tavafı yaptı [380].

148- Muhaasab Mevkiinde Konaklamanın Hükmü) Babı

235-.......Âişe (R): Muhassab bir konaklama yeridir ki, Peygamber (S) buraya, Medine'ye dönüş için çıkışının kolay olmasından dolayı iner, konaklardı, demiştir. Âişe, buraya inerdi sözüyle, Abtah'ı kasteder [381].

236-.......Bize Amr (ibn Dînâr), Atâ'dan tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R): Muhassab menzilinde konaklamak hacc menseklerinden bir-şey değildir. Muhassab ancak Rasûlullah'ın (zevalden sonra istirahat için) inip konakladığı bir yerdir, demiştir [382]

149- Mekke'ye Gelişte, Mekke'ye Girmeden Önce (Alt Tarafındaki) Zü Tuva Mevkiinde Konaklama, Medine'ye Döndüğünde de Zu'l-Huleyfe'deki Mekke'den Batha'da Konaklama Babı

237-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den tahdîs etti (O, şöyle demiştir): îbnu Umer (R) Akabe yolunda iki tepe arasında bulunan Zû Tuvâ "mevkiinde geceyi geçirir, sonra Mekke'nin yüksek tarafında bulunan tepeden Mekke'ye girerdi. Mekke'ye hacı yâhud umre yapıcı olarak geldiği zaman devesini başka yerde değil, ancak Mescidi Harâm'ın kapısı yanında çökertir, sonra içeriye girer ve Haceri Es-ved'in bulunduğu köşeye gelir ve tavafa oradan isti'Iâm ederek başlar. Sonra yedi defa dolaşır. Bu yedi dolaşmadan ilk üçünü koşarak, dördünü de yürüyerek yapar, sonra tavaftan ayrılır ve iki rek'at namaz kılar. Sonra kendi konaklayacağı yerine dönmeden evvel gider, Safa ile Merve arasında dolaşırdı. Hacc yâhud umreyi yapıp da Mekke'den hareket ettiği zaman ise, devesini Medine yakınındaki, Pey-gamber'in devesini çökertegeldiği Zu'1-Huleyfe'deki Bathâ'da çökertirdi [383].

238-.......Bize Hâlid ibnu'l-Hâris tahdîs edip şöyle dedi: Ubeydullah'a Muhassab'da konaklamaktan soruldu da o: Bize Ubeydul-lah tahdîs etti ki, Nâfi':

Muhassab'da Rasûlullah (S), Umer ibn Hattâb ve İbn Umer (R) konakladılar, demiştir.

Ve yine geçen isnâdla Nâfi'den; onun: İbn Umer (R) orada, yâ-nî el-Muhassab'da öğle, ikindi ve zannediyorum akşam namazlarını kılardı, dediğini rivayet etmiştir. Râvî Hâlid: Ben yatsı namazı hakkında da şübhe etmiyorum, demiştir. Nâfi': Ve İbn Umer orada bir rnıkdâr uykuya yatar ve bu MuhassabMa konaklamayı Peygamber'-den olmak üzere zikrederdi, demiştir [384]

150- Mekke'den Dönme Sırasında Zü Tuva Mevkiinde Konaklayan Kimse Babı

239-.......Nâfi' şöyle demiştir: İbnu Umer (R) Mekke'ye gelirken Zû Tuvâ mevkiinde geceler, sabah olunca Mekke'ye girerdi. Mi-nâ'dan dağılışta da Zû Tuvâ'ya gelir, sabaha kadar orada gecelerdi, ve Peygamber(S)'in de burada böyle gece geçirir olduğunu zikrederdi [385]

151- Hacc Mevsimi Günlerinde Ticaret Yapmak ve Cahiüyüt Panayırlarında Alışveriş Etmek Babı [386]

240-Amr ibnu Dînâr şöyle dedi: İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Zu'1-Mecâz ve Ukâz, Câhiliyet devrinde, insanların ticâret yerleri idi. İslâm gelince müslümânlar buralarda hacc mevsiminde alışveriş etmekten gûyâ hoşlanmamı şiardı. Nihayet "(Hacc mevsimlerinde ticâretle) Rabb 'inizden rızık istemenizde sizlere bir günâh yoktur.,."

(el-Bakara: 198) âyeti İndi [387].

152- Muhassab'dan Gecenin Son Vaktinde Kalkıp Yola Gitmek Babı [388]

241-.......Âişe (R) şöyle dedi: Safiyye Minâ'dan dağılma gecesi hayz oldu da:

— Ben kendimi başka değil, muhakkak sizleri yolunuzdan hab-sedip alıkoyucu olduğumu düşünüyorum, dedi.

Peygamber (S):

— "Hay kesici ve kökten kazıyıcı kadın! Safiyye nahr günü ifâda tavafı yaptı mı?" diye sordu.

Kendisine:

— Evet (o gün ifâda tavafı yaptı), denildi.

Bu cevâb üzerine Safiyye'ye hitaben Rasûlullah (S):

— "Haydiyola çık!" buyurdu [389].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Zikredilen bu hadîste Muham-med bana ziyâde edip şöyle dedi [390]: Bize Muhâdır tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-A'meş, İbrahim'den; o da el-Esved'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir:

Bizler Rasûlullah'm beraberinde haccdan başka birşey zikretmeyerjk, Medine'den yola çıktık. Mekke'ye geldiğimiz zaman Rasûlullah bizlere ihramdan çıkmamızı emretti. Nihayet Minâ'dan memleketlere dağılma gecesi olduğu zaman Huyeyy kızı Saftyye hayızlandı. Peygamber (S):

— "Hay kökten kazıyıcı, kesici kadın! Ben onu başka değil, ancak sizleri habsedipyolunuzdan ahkoyucunuzdur sanıyorum" dedi.

Sonra Safiyye'ye hitaben:

— "Sen nahr günü ifâda tavafını yaptın mı?" diye sordu. Safiyye:

— Evet (yaptım), dedi. Rasûlullah:

— "Öyleyse (zarar yok) haydi yola koyul!" buyurdu. Âişe dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Ben {Mekke'ye geldiğimde) ihramdan çıkamadım (yânı umre yapamadım), dedim.

Rasûlullah:

— "Sen de Ten'îm'den bir umre yap!" buyurdu.

Bunun üzerine kardeşi Abdurrahmân, Âişe'nin beraberinde, Ten'îm'e çıktı. Âişe dedi ki: Umreyi tamamlayıp döndüğümüzde Pey-gamber'e gecenin sonunda (veda tavafı yapmak üzere Mekke'ye doğru) gider hâlde kavuştuk. O bana:

— "Buluşma yerin şu ve şu1 yer olsun (yânı.veda tavafından sonra Medine'ye hareket için buluşmamız fulan yerde olsun)" buyurdu [391].

---

[1] Bu Kıtabu'1-Hacc" unvanı, Ebû Zerr rivayetidir. Asîlî rivayetinde "Kitâbu'l-Menasık" şeklindedir. Müslim Sahîh'mût de Asîlf nushasındaki unvan vardır. Tahavı, kitabında her ikisini cem' ederek "Kitâbu Menâsiki'1-Hacc" unvanını vermiştir

[2] Âlimlerin cumhuruna göre haccın vucûbu Kitâb'dan bu Âlu İmrân:97 âyet ile sabit olmuştur. Allah bu âyette hacc işini, haccın vucûbuna delâlet eden birkaç vucuh ile te'kîd etmiştir.

Hacc emrinin haber sîgasıyle gelmesi; isim cümlesi olarak getirilmesi; hac-cm, halkın boynunda Allah'ın vâcib ve sabit bir hakkı olduğunu ifâde eder surette teblîğ edilmesi; hükmün evvelâ ta'mîm, sonra tahsisi; haccı terke küfr ismi verilmesi; istiğna zikr edilmesi ki, burada haccı terk edenin yardımsız kalacağına ve en aşağı bir mahlûk olduğuna delâlet eder (Beydâvî).

Bâzı âlimler haccın vucûbu "Haccı da umreyi de Allah için tam yapınız... "(el-Bakara:196) âyeti iledir, demişlerdir. Kâsânî'nin Bedâyu's-Sanâi'de "İnsanlar içinde haccı Vlân et... "(el-Hacc:27) âyetinin ma'nâsı, bâzı âlimlere göre "Allah'ın haccı insanlara farz kıldığını i'lân et" demek olduğunu bildirmiştir. Bunların hepsi, haccın Kur'ân'daki delili olmakla beraber, cumhurun delîli daha zahirdir.

Haccın sünnetteki delilleri ise, bu kitâbda gelecek olan hadîslerdir

[3] Hadîsin bâb başlığına hüccetliği ince bir bakışla idrâk edilir. Şöyle ki: Hadîs, hacc emrinin te'kîdine delâlet etmektedir. O derecede ki, mükellef bizzat hacc etmekten acizliği sırasında bile haccı terketmesi özür kabul edilmiyor da, kendi yerine başka bir kimseyi nâib edinmesi lâzım geliyor. İşte bu da haccı bizzat îfâ etmekteki büyük fazîlete delâlet eder. İşte hadîs ile başlık arasındaki uygunluk buradan alınır (Aynî).

Bu hadîsten pekçok dînî, ahlâkî, içtimaî hükümler çıkarılmıştır.

[4] Buhârî, haccm vücubunda binek şartının, bineğe kudreti olsun olmasın, yaya olarak da haccın cevazına münâfî olmayacağına tenbîh etmek için bu âyeti başlık yapmıştır. Çünkü âyet, yayaları ve bineklileri şâmil olmuştur.

[5] Buhârî'nin âdeti böyle cereyan etmiştir: O, hadîste yâhud Kur'ân'da bir kelime geldiği zaman, onun hadîsteki yâhud Kur'ân'daki nazîrini de zikreder: Burada daNûh:20. âyetindeki "Ficâcen" kelimesinin tefsirini vermiştir. el-Fecc, geniş yol; Ficâc, geniş yollar demektir. Bu tefsîr Ferrâ, Ebû Ubeyd, ve el-Ezherî'nin kavlidir. Beydâvî ve diğer tefsîr imamlarının zikrettikleri ma'nâ da budur (Aynî, Kastallânî).

[6] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, içinde binme ve uzak yol bulunması cihetin-dendir. Binme, "Devesine binmekte"; "Feccu amîk", yânî uzak yol ise Zu'l-Huleyfe'dir. Çünkü Zu'1-Huleyfe ile Mekke arası on merhale, yânî ikiyüz millik mesafedir. Zu'1-Huleyfe, Medine'ye de dört mil uzaklıktadır. Burası Medî-neliler'in ve o taraftan gelenlerin ihrama girme yerleridir.

[7] Îbnu't-Tm şöyle dedi: Buhârî, Allah'ın başlıktaki âyette yayaları bineklilerden önce zikrettiğinden dolayı, yaya hacc daha faziletlidir iddiasında olanları red detmek istedi. Eğer yaya hacc daha faziletli olaydı, Peygamber muhakkak onu yapar ve onu kasdederdi. Ve bunun içindir ki, Peygamber Zu'1-Huleyfe'de devesi kendisini doğrultuncaya kadar ihrama girmemiştir, diye beyân etmiştir (Kastallânî).

[8] Enes ibn Mâlik'in hadîsi "Zu'I-Huleyfe'de sabaha kadar geceleyen kimse bâbı"n-da; İbn Abbâs'ınki de "İhrâmh libâslardan neyi giyer bâbi"nda gelecektir.

[9] Ebân'ın bu hadîsini Ebû Nuaym ei-Mustahrac'mda mevsûlen rivayet etmiştir.

[10] Umer'in bu sözünü Adurrazzâk ile Saîd ibn Mansûr, senediyle rivayet etmişlerdir. Umer bunu ya tağlîb cihetiyle, ya da hakîkat olarak söylemiştir. Çünkü hacı da sefer meşakkatine ve lezzetlenecek şeyleri terke karşı nefsine sabırla mucâhede eder.

[11] Muhammed ibn Ebî Bekr el-MukaddemFnİn bu hadîsini el-tsmâîlî mevsûl olarak rivayet etmiştir.

Buradaki haberlerin hepsinin bâb başlığına uygunluğu açıkça görülmektedir.

[12] Bu hadîsin de bâb başlığına uygunluğu, "Feahkabehu" kelâmındadır. Çünkü bunun ma'nâsı "Onu deve semerinin hakîbesi üzerinde taşıdı" demektir.

"el-Hakîbe, ketîbe vezninde eğrim dedikleri nesnedir ki, kundak tarzında içini doldurup, deve hatabımn ense tarafına korlar ve mutlaka palan ve havud ensesine bağlanan nesneye denir; heybe, hare ve şâir nesne olsun" (Kaamûs Ter-cemest).

[13] Bu hadîs, îmân Kitâbı'nda "îmân da ameldir bâbı"nda geçmişti. Hadîsin buradaki bâb başlığına uygunluğu meydandadır.

Hadîsteki mebrûr kelimesinin aslı hakkında şu bilgiler verilmiştir: el-Birr, bâ'nm kesri ve râ'nın teşdîdiyle sıla ve in'âm ma'nâsınadır... Mü-ellefin Basâir'de beyânına göre asıl berr, bâ'nın fethiyle bahr {yânî deniz) mu-kaabiline konulmuştur. Sonra ondan genişleme ma'nâsı i'tibâr olunup bâ'nın kesriyle birr kelimesi hayr işlemeye girişmek ve hayrda genişlik manâsında kullanıldı. Allah'a nisbet olunduğu gibi, bâzan kullara da nisbet olunur. Meselâ "Berre'1-abdu Rabbehu" derler; "Rabb'ine tâatte genişledi'1 ma'nâsınadır. Pes Cenabı Bârî'den sevâb ve kullardan tâat murâd olunur. O dahi iki nevi'dir. Biri i'tikaad ve biri ameller cihetiyledir. Ve "Birru'l-vâlideyn" onlara hizmet ve ihsanda genişlemek ve bollamaktan ibarettir ki, ukûk mukaabilidir. Ve birr söz doğruluğunda da kullanılır; bollamcı hayırdan olmak hasebiyle; ve yemîn sıdki bundan şu'belelırniştir. Ve hacem kabulü ma'nâsı İlâhî sevâb cümlesindendir. Ve buğdaya bâ'mn ötresiyle burr denilmesi, gıda hususunda kendisine muhtâc olunanların en genişi olmak münâsebetiyledir İntehâ...

Ve birr, hayr, fadl ve hasene ma'nâsına kullanılır... Ve hacc makbul olmak ma'nâsınadır... (Kaamûs Ter.).

[14] Buhârî râvîlerinin çoğu, hadîsteki "Lâkin" kelimesini lâm"n fethi ve kâfin zammı ile ve kadın cemâatine hitâb olarak "Lekunne" rivayet etmişlerdir. Hattâ Kaabisî bu kelimenin bu suretle zabtı, gönlümün kendisine yöneldiği bir kıraattir, demiştir. Yalnız Hamevî'nin rivayeti kâfin kesriyle ve istidrâk iledir. Burada ekseriyetin rivayetine göre terceme edilmiştir. İstidrâk kabul edildiğine göre, ma'nâ: "Lâkin kadınlar hakkında en makbul olan cihâd, mebrûr haccdır" demek olur.

Bu hadîsten, kadınlar için cihâdın bir vazîfe ve ibâdet olduğu anlaşılır. Hadîste "Kadınlar için en faziletli cihâd, mebrûr haccdır" buyurulmakla, kadınlar için haccdan başka cihâd ibâdeti de vardır; şu kadar ki, kadınlar için hacc, cihâddan daha faziletlidir, demek oluyor. Nitekim İslâm kadınlarının gazalara katıldıkları hakkında birçok sahîh haberler vardır.

Şârih Ibnu Battal şöyle demiştir: Cihâdın haccdan daha faziletli olduğu hakkındaki rivayet, İslâm'ın ilk devirlerine âiddir. İslâm'ın hayâtı bahis konusu olduğu o devirde, her müslümâna cihâda katılmak kat'î bir farz idi. islâm Dîni gâlib olup açılmağa başlayınca cihâd, kifâye farz oldu. Bu devirde cihâd, cihâda me'mûr olanlar tarafından îfâ edildi. Ve bu devirde hacc efdal oldu. Hz. Âişe'ye: "Sizin en faziletli cihâdınız, mebrûr haccdır" buyurulması da bu devre âiddir. Fakat düşman müslümânların hududuna gelip dayandığı ve düşmanı def etmek zarureti görüldüğünde, memleketin bütün insanlarına ve bütün icti-mâî sınıflarına cihâd farz ve elbette haccdan daha faziletli olur (Umdetu'l-Kaarî, IV, 492).

[15] er-Refes ve er-Rufûs, cima' eylemek ma'nâsınadır ve fahiş (yâni çirkin) kelâm söylemek ma'nâsınadır. Ve hâtûnlara cimâ'a müteallik söz söylemek, bir kavle göre yüzlerine karşı fuhşiyâtla ilgili söz söylemek ma'nâsınadır... Birinci, dördüncü ve beşinci bâblardandır (Kaamûs Ter.).

Bu er-Refes kelimesi, el-Bakara:187 Ve 197. âyetlerde de cinsî münâsebet ma'nâsına tefsir edilmiştir.

"Hacc bilinen aylardır. İşte kim onlarda haccı kendine farz eder (ihrama girerce artık haccda kadına yaklaşmak, günâh yapmak, kavga etmek yoktur. Siz ne hayr yaparsanız Allah onu bilir. Bir de aziklanırız. Muhakkak ki azığın en hayırlısı (insanlara yük olmaktan) sakınmaktır. Ey kâmil akıl sahihleri, benden korkun" (el-Bakara: 197).

Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Anasının onu doğurduğu günkUgibi (tertemiz) döner" fıkrasından alınır.

[16] Yânî hacc ve umre için ihrama girilecek yerlerin takdir, ta'yîn ve beyân edilişi babı. Buradaki ve hadîs metnindeki farz etme, takdîr, ta'yîn ve beyân eyleme

veyâhud vâcib kılma ma'nâsınadır.

Mıkaat, hudûdlandırılmış vakit ma'nâsmdan mif'âl vezninde bir isimdir.

Burada mekân için istiare edilmiştir. Ka'be'ye giderken, etraftan bu ta'yîn edilmiş mîkaatlara ulaşanlar, Beyt'i ta'zîmen ve İclâlen, dînî bakımdan ihrama gir meleri lâzımdır.

[17] es-Surâdık, evin sahnının yukarı tarafında aykırı çekilen serâperdeye denir..., " ve zârden cibinlik tarzında beyte denir...

Birinci ma'nâya göre, evi ikiye bölüp, meselâ yukarı bölüğü çadır sahibine, aşağı bölüğü tâbi'lere mahsûs olur. Sâri-hin beyânı üzere bu serâperde arabçalaştınlmıştir ki, pâdişâh otağına ve çadır tozluğuna ve çadır verâsında hass harem ikaamet eylemek için çadır içine çekilen perdeye ve çadır etrafına çekilen sokağa ıtlak olunur.. (Kaamûs Ter.).

[18] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu açıktır. Çünkü hadîste bu yerlerin hacc ve umre yapacaklar için ihrama girme noktalan olmak üzere, bizzat Peygamber tarafından ta'yîn edildikleri beyân olunmuştur.

[19] Buhârî bâb başlığı yaptığı bu âyette emredilen azıkların mâhiyetini, nüzul sebebi olan vak'a ile açıklamak istemiştir. Allah Taâlâ bu "Azıklanın" emriyle dünyâ azığını hazırlamayı irşâd ettikten sonra, ondan daha hayırlı olan âhiret azığını, yânî takvayı teşvîk ve emretmektedir.

[20] Burada tevekkülü kötüleme yoktur. Çünkü hazırlıksız gelenlerin yaptığı, tevekkül değil, teekkül; yânî Allah'a dayanmak değil, insanlardan yemeğe çalışmaktır. Zîrâ tevekkül, bütün hazırlık ve sebebleri yerine getirmekle beraber, sebeblerden bakışı kesmektir; bilkülliye sebebleri terk değildir. Sebebleri yerine getirmekle, meydana geleceği beklenen veya meydana gelen zarar def edilir. Bu ise tevekküle aykırı olmaz. Bil'akis yıkılacak duvardan kaçmak ve boğaza gerilen lokmayı su ile gidermek gibi, vâcibdir (Kastallâni).

Âyetin lâfzı, hem dünyâya âid azıkları, hem de âhirete âid azıkları hazırlamayı emr ve teşvîk etmektedir.

[21] Buhârî, hadîsin hem mevsûl tarîkini, hem de mürsel tarîkini göstermiş, böylece Verkaa tarîkinin mevsûllüğünü, Sufyân ibn Uyeyne tarîkinin mürselliği ortaya koymuş oluyor.

[22] el-Ihlâl:... ve hacc eden kimse yüksek sesle telbiye eylemek ma'nâsmadır. (Kaa-mus Ter.). ei-Mühell, bundan mekân ve zaman ismi ile mimli masdar olur. Buradaki Mühell, yüksek sesle telbiye edilecek yer ma'nâsına ve genişleme olarak ihrama girilecek yer, yânî mîkaat ma'nâsmadır.

[23] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Mekkeliler de Mekke'den ihrama girerler" fıkrasıdır. Yânî Mekkeliler ihrama girmek için hâricdeki mîkaatlara kadar çıkmağa muhtâc olmaksızın, bulundukları yerden hacc için ihrama girip telbiye ederler. Yalnız umre için bir mîkaata kadar gideceklerdir. Buna âid îzâhlar ileride gelecektir.

Burada söylenen mîkaatlardan Zu'1-Huleyfe yukarıda geçmiş ve ona âid bilgi de orada verilmişti. Şimdi diğerlerini kısaca tanıyalım:

e/-Cuhfeyy\ Ebû Ubeyd şöyle tanıtmıştır: el-Cuhfe, camii ve minberi bulunan bir köydür. Deniz kenarına sekiz mil uzaklıktadır. Şâm, Mısır ve Mağrib beldelerinden gelen hacıların mîkaadıdır. Mekke'den üç konak mesafededir. Medine'ye sekiz konaktır. Amâlika, Yesrib'den sonra burada mekân tutmuştur. Peygamber tarafından Mehyea ismi verilmiştir.

ibn Hazm, Mekke'ye 82 mil mesafede bulunduğunu bildirmiştir. Yâkût el-Hamavî de kendi zamanında Cuhfe*nin harâb olduğunu bildiriyor.

Karnu'l-Menâzil: Mekke'ye bir gün ve bir gecelik uzaklıkta bir yerin adıdır. Birkaç yolun kavuşma noktası olduğundan dolayı bu adla adlandırılmıştır. Kam kelimesi, râ'nın fethiyle Karen şeklinde de söylenmiştir. Meşhur Uveys el-Karanî'nin mensûb olduğu kabilenin ismidir.

Yalemlem: Yemen'in Mekke yolu üzerindedir. Tihâme Dağlan'nm en büyüklerinden olup İbn Hazm'ın beyânına göre Mekke'ye otuz mil mesafededir.

Mîkaatlar beştir. Bu hadîste dördü zikredilmiştir. Beşinci mîkaat olan Zötu Irk, Irak ahâlîsinin mîkaadıdır. Bu husus diğer hadîslerde gelecektir.

[24] Çünkü Peygamber'in beraberinde hacc yapanların hiçbirinden Peygamber'in daha önce ihram ettiği nakledilmemiştir

Bu başlığın zahiri, Buhârfnin mîkaattan önce ihrâmlanmayı men' etme görüşünde olduğudur.

[25] İbn Umer bu fıkrayı Peygamber'den bizzat kendi kulağı ile işitmediğini, bunu diğer sahâbîlerden öğrendiğini bildirmiş oluyor. Sahâbînin mürselinin de sa-hîh olduğu bilinen bir düstûrdur. Kaldı ki bu fıkra İbn Abbâs, Câbir, Âİşe ve Haris ibn Amr hadîslerinde Peygamber'in sözü olarak sabit bir husustur.

[26] Bu hadîs, 10 rakamında, küçük bir sened ve lâfız farkıyle geçmiş, gerekli bilgiler de orada verilmişti

[27] Bu bâb ile bundan önceki ve bundan sonraki bâbların, İbn Umer ve İbn Abbâs hadîsleriyle beraber tekrar edilmelerinin sebebi, bu hadîslerin alındığı şeyhlerin ve hadîs tarîklerinin değişikliği ile, bâzı metin farklılıklarıdır.

Hadîsin buradaki bâb başlığına uygunluğu "Necd ahâlîsininki Karn'dır" fıkrasidır

[28] İbn Umer'in bu sözünün benzeri, 11 rakamlı hadîste de geçmiş ve gerekli açıklama oradaki haşiyede verilmişti.

[29] Hadîsin bâb başlığına delîlliği "Bu mîkaatlarm berisindeki yerler halkından olan kimsenin ihrama girme yeri..." fıkrasından alınır. Daha evvelce de işaret etmiştik ki, bu mîkaatlarla Mekke arasındaki yerlerde ikaamet eden kimseler hacc için ihrama bulundukları yerlerden girip telbiye ederler. Umre için ihram edecekleri vakit ise, kendilerine en yakın bulunan hılle kadar çıkıp, oradan ihram ve telbiye ederler, önünde bir mîkaat bulunup, oradan ihrama girmiş afakîler bile Mekke'ye girip hacc veya haccla birlikte bir umre yaptıktan sonra, tekrar bir umre yapmak İstediklerinde, yine en yakın hılle kadar gidip, oradan tekrar ihram ve telbiye ederler. Amma böyle bir afakî herhangi bir sebeble mîkaatlar-dan dışarı çıktığında tekrar Mekke'ye dönerken önünde hangi mîkaat varsa o mîkaattan ihram ve telbiye eder.

[30] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri "Peygamber Yemen ahâlîsi için Yalemlem'i mîkaat ta'yîn buyurdu" fıkrasıdır.

el-Esrem, Ahmed'den hikâye etti ki, Ahmed'e:

— Peygamber (S) mîkaat lan hangi sene içinde ta'yîn etti? diye soruldu. Ahmed:

— Hacc yaptığı yılda, diye cevâb verdi.

İlim Kitâbı'nda İbn Umer'in "Bir kimse mescidde ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah, bizim nereden i'tibâren ihram edip yüksek sesle telbiye okumamızı emredersin?..." lâfzıyle olan hadîsi geçmişti (Fethu'l-Bârî).

[31] Abdullah ibn Umer'in bu hadîsine göre Irâklılar'ın mîkaatı Peygamber tarafından ta'yîn ve tahsis edilmiş değildir. Bu sebeble Irâklılar'ın mîkaadı bâzı âlimlerin tenkidine uğramıştır. Fakat Tahâvî'nin Hz. Âişe'den gelen rivayetinde Zâtu Irk'ın Iraklılar'a Peygamber tarafından mîkaat ta'yîn buyurulduğu açıkça bildirildiğinden, bu tenkîdler yerinde değildir.

Buranın Zâtu Irk diye isimlendirilmesi, burada ırk, yânı küçük bir dağ bulunmasından dolayıdır. Burası, ılgın ağacı bitiren çorak bir arazîdir. Zâtu Irk'-la Mekke arasında iki merhale ve kırkiki millik mesafe vardır. Burası Necd ile Tihâme'yi ayıran hudûddur (İbn Hacer).

[32] Asıllarda böyle unvansız olarak sâdece "Bâb" şeklindedir. Bu, kendinden önceki bâbdan bir fasl menzilesindedir. tki bâb arasındaki münâsebet, gelecek hadîsin mîkaattan ihrâmlanmak istenildiği sırada iki rek'at namaz kılmanın müstehâblığma delâleti yönündendir. Bâzı sarihler buraya "Bathâ'da inmek ve Zu'1-Huleyfe'de namaz kılmak" şeklinde başlık koymuşlardır (İbn Hacer).

Ebu'1-Vakt nüshasında -bâzı i'timâd edilen asıllarda gördüğün gibi- "Zu'l-Huleyfe'de namaz babı" şeklindedir (Kastallânî).

[33] Peygamber'in bu iki rek'at namazı burada Mekke'ye giderken mi, yoksa dönüşte mi kıldığı, bu rivayette bildirilmemiştir. Bu namazı Mekke'ye giderken kılmış olması, Buhârî'nin tertibine göre, daha zahir görünüyor.

Şârih Kastallânî: Bu iki rek'at namaz, Mekke'ye giderken kıldığı ihram namazı yâhud iki rek'at seferi ikindi namazı veyâhud da Mekke'den dönüşte kıldığı namazdır, demiştir.

[34] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Rasûlullah Şecere yolundan çıkar idi" fıkrası dır.

Rasûlullah'ın Zu'* 'uleyfe'de geceleyip, sabahleyin Medîne'ye hareket etmesi, şehre gündüz girmek içindir

[35] Akîk vâdîsi, Bakî'a yakın bir vâdîdir ki, Medine ile bu vâdî arasında dört mil kadar bir mesafe vardır (Kastallânî).

Cibril'in edâ edilmesini tavsiye ettiği bu namazın, İhram namazı olduğu açıktır (Kirmânî).

"Hacc içinde umre" ta'bîri, hacc ile umreyi bir ihramda cem' etmek demek olan Kıran Hacci'nı ifâde eder. Binâenaleyh Peygamber Veda Haccı'nda Kaarin idi ve bu, vahyin gereği idi. Buna göre Kıran Haccı, İfrâd Haccı'ndan ve Temettü' Haccı'ndan daha faziletli oluyor. Haccın bu üç nev'i bu kitâbda çok geçeceği için, bunları kısaca ta'rîf edelim:

İfrâd Haca: Umresiz, yalnız haccdir. Yalnız hacc yapana Mufrid denir. Haccın diğer iki nev'İnde, hacc İle umre cem' edilir.

Temettü' Haccı: Hacc ile umreyi ayrı ayrı ihramlarda edâ etmektir. Şöyle, ki, hacı mîkaatta ihrama girdiği sırada, ihram namazından sonra "Yâ Allahîı Ben umre yapmak istiyorum. Bana bunu kolaylaştir ve kabul eyle" der ki, bu, yalnız umreye niyettir. Sonra telbiye eder. Mekke'ye girdiğinde Ka'be'yi tavaf, — Safa ile Merve arasında sa'y edip tıraş olur. Umresi bu suretle edâ edilmiş olur. Artık hacı ihramdan çıkıp, mu'tâd olan elbisesini giyer, Mekke'de kalır, thrâm hâlinde koku sürünmek ve eşi yanında ise onunla cinsî münâsebette bulunmak gibi haram olan şeyler halâl olur. Nihayet Zu'1-hicce'nin sekizinci terviye günü, yeniden hacc için ihrama girip, sırasıyle bütün hacc meriseklerini yerine getirerek haccı da îfâ eder...

Kıran Haccı: Umre ile haccı bir ihramda cem' etmektir. Umre İle haccın ikisine birden niyet ettiği için, Mekke'ye gelip tavaf ve sa'y ettikten sonra mutemetti' gibi ihramdan çıkamaz. Bütün hacc menseklerini îfâ edinceye kadar ihram hâli devam eder.

Bir de Hedy = Kurbanlık şevki vardır ki, bu nadiren yapılır. Böyle boynuna kılâde ve nişane takılarak kurbân sevkeden hacı da mîkaattan, haccın sonuna kadar mutemetti' olsa bile ihramdan çıkamaz.

[36] "Akîk adıyla anılan on yer vardır. Bunlar içinde meşhur olan ve Arab şiirlerinde kendisinden çok bahsedilen Akîk, Medîne Akîki'dir. Bu Medine'ye dört mil uzaklıktadır" (Yâkût el-Hamavî).

[37] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Kendindeki kokuyu üç kerre yıka!" kavlin-dedir. Metindeki halûk, zağferân karıştırılmış boyalı güzel bir kokudur; Arab-lar'a mahsûstur.

Bu vak'a İbn Hazm ve başkalarının beyânına göre Hicret'in sekizinci yılında Huneyn gazasından dönülüp ganîmet mallan taksim edildiği zaman olmuştur. Huneyn ile Cı'râne, birbirine yakın mesafededir.

Onuncu yılda yapılan Veda Haccı'nda ise Âişe annemizin, Peygamber'in bizzat ihramı için koku sürdüğünü, bundan sonra gelecek hadîste göreceğiz.

Muhtemil ki, bu soran zât, ihrama nasıl girileceğini bilmiyordu. İhram ile beraber eski ve kirli elbiselerini de giymişti. Bu boyalı koku bedenine ve elbiselerine sinmişti. Zâten hadîs metnindeki "Mutedammıhun" lâfzı, böyle "boyalı kokuya bulanmış" ma'nâsınadır.

Rasülullah, ona ihrama girmesini öğretmiş oluyor. Peygamber'in ona "Hac-cmda yapacağın fiiller gibi umren içinde de yap" buyurmasından, o zâtın daha evvelden hacc fiillerini bildiği ve fakat umreyi bilmediği anlaşılır.

[38] Atâ'nın İbn Cureyc'e verdiği bü cevâb da, Peygamber'in o zâta boyalı ve kirli elbiselerini ve bedenini temizletmek ve pampâk eylemek kasdetmiş olduğu görüşüne kuvvet kazandırıyor.

[39] Buhârî bu başlıkla, bundan önce geçen hadîsteki güzel kokuyu yıkama emrinin elbiseye nîsbetle olduğunu beyân etmek istemiştir. Çünkü ihrâmlı, boya sürülmüş birşey giyemez. Nitekim bu husus biraz sonra gelecektir.

Kokuya gelince, onun bedende devam etmesi men' olunmaz. Buhârî, koku fıkrasına taranma, yağlanma gibi şeylerin de dâhil olduğunu ifâde etmiştir (İbn Hacer).

[40] İbn Abbâs'ın bu sözünü Saîd ibn Mansûr ile İbn Ebî Şeybe senediyle rivayet etmişlerdir.

er-Reyhân: Râ'nın fethiyle fesleğen ta'bîr olunan güzel kokulu bitkiye denir. Bir kavle göre mutlaka güzel kokulu olan bitkiye yâhud uçlarına yâhud yapraklarına denir ki, koku yeridir... (Kaamûs Ter,).

[41] Atâ'nın bu sözünü İbn Ebî Şeybe senediyle rivayet etmiştir.

et-Hitnyân, hâ'nın kesriyle uçkura ve kuşağa denir, ve dağarcığa denir ki, içine zâd ve zade koyup bele kuşanırlar (Kaamûs Ter.).

[42] İbn Umer'in bu fiilini, Saîd ibn Mansûr senediyle rivayet etmiştir.

[43] Âişe'nin bu re'yini de Saîd ibn Mansûr senediyle rivayet etmiştir. Bu rivayette Âişe, beraberinde kendisine hizmet eden oğlanları olduğu hâlde hacc etmiş, oğlanlar hevdecini bağlarlarken bedenlerinden bâzı yerleri meydana çıkmış, bunun üzerine onlara ihrâmlı oldukları hâlde kısa iç donları giymelerini emretmiş, onlar da kısa iç donları giymişlerdir. Bu Âişe'nin içtihadıdır. Cumhur İse kısası ile uzunu arasını ayırmayıp, ihrâmlıyı don giymekten men' etmişlerdir (Kas-tallânî).

et-Tubbân, rummân vezninde galîz avret yerini örtecek küçük iç dona denir. (Kaamûs Ter.).

[44] Hadîsin başlığa uygunluğu, bu kokunun parıldaması, Peygamber'in ihrama girerken sürdüğü kokudan ileri gelmesi yönündendir. Bu da yalnız kokunun devamına değil, koku maddesinin aynının varlığına da delâlet eder. Aişe ' 'Bakıyor gibiyim" sözüyle, bunun muhakkak olduğuna, kat'ÎIİğine işaret etmiştir.

[45] Mü'minler anasının bu sözü, ihrama girerken koku sürünmeyi caiz görmeyen İbn Umer'in sözüne cevâbdır...

Bu hadîslerden ihrama girerken güzel kokular sürünmek müstehâb olduğu, ve o kokuların ihramdan sonra payidar olmasında bir be's olmadığı istidlal olunmaktadır. Nitekim imamlardan Sevrî, Şafiî, Ahmed ibn Hanbel, Dâvûd Zahirî ve diğerleri; sahâbîlerden de Sa'd ibn Ebî Vakkaas, tbn Abbâs, İbnu'z-Zubeyr, Muâviye, Âişe, Ümmü Habîbe hazretleri ile birçok tabiîler, fakîhler ve hadîsciler toplulukları bu ictihâddadırlar.

İmamlardan Zuhrî, Mâlik, Muhammed ibnu'l-Hasen ile birçok sahâbîler ve tabiîler ise bunu caiz görmezler

[46] el-Teibîd, başın saçlarını yapışkan bir madde ile birbirine toplayıp tutturmak tır. Telbîdin fâidesi, ihramda saçların dağılmaması ve eziyet verici haşerelerden korunmaktır. Bundan ihram sırasında saçları böyle toplamanın müstehâb olduğu hükmü alınmıştır. Şafiî bunun müstehâb lığın a hükmetmiştir.

[47] İbn Umer'in bu rivâyetiyîe, bundan iki bâb sonra gelecek İbn Abbâs hadîsi arasındaki zıdlaşmayı gideren ve bundaki darlığı kaldıran bir hadîs şudur: Ebû Dâvûd ile Hâkim, Saîd ibn Cubeyr tarikiyle İbn Abbâs'tan rivayet ettiler. Saîd ibn Cubeyr dedi ki: Ben İbn Abbâs'a:

— Rasûlullah'ın telbiyesi hakkında, Rasûlullah'ın sahâbîleri arasındaki ihtilâftan dolayı hayret ettim, dedim.

İbn Abbâs şöyle cevâb verdi:

— Rasûlullah Zu'1-Huleyfe Mescidi'nde iki rek'at namaz kıldı ve namazdan ayrılınca telbiye etti. Bunu bir kısım sahâbî işitti ve belledi. Sonra devesine bindi, deve doğruluncaya kadar telbiye etti. Bunu da evvelki telbiyeyi duyma-

[48] Bu hadis ilim Kitabı'nın sonunda da geçmişti. Burada bab başlığına delaleti meydandadır

[49] Bu hadîsten binekli hacc etmenin fazileti anlaşılmıştır. Bundan, Akabe cemresini taşlayıncaya kadar telbiye okumaya devam etmek hükmü de alınmıştır.

Peygamber çok mühim bulduğu seferlerde sahâbîlerin zekî, hafızası kuvvetli gençlerini devesinin arkasına bindirirdi. Tâ ki o genç, cereyan edecek hâdiseleri ve onlar hakkında Peygamber'in sözlerini ve fiillerini iyice bellesin, sonra ümmete nakletsin. İşte Veda Haccı'nda da Peygamber hacc menseklerini ümmete İyice öğretmek istediği için yanından redîf eksik etmiyordu. Bundan dolayı hakîkaten hacc menseklerine dâir hadîsler pek çoktur ve rivayet yolları da boldur.

[50] Buhârî, bundan önceki bâbda ihrâmlmın giyemiyeceği şeyleri beyân edince, burada ihrâmlının giyebileceği şeyleri beyân etmeye başlamıştır. Sıyâb, sevb'in cem'-idir. Sevb, kumaş, elbise ma'nâsınadır. Erdiye, ridâ'nm cem'idir. Ridâ, vücûdun üst yansım örten bezdir. Uzr veya uzur, izâr'm cem'idir. îzâr ise, vücûdun alt yarısını örten bez ve kumaştır (Umdetu 'l-Kaarî).

[51] 51 Âişe'nin bu fiilini Saîd ibn Mansûr, senediyle rivayet etmiştir.. et-Usfur, san boya yapmakta kullanılan bir bitkidir. Türkçe'de tahrîf ile aspur ve tohumuna aspur tohumu denir...

[52] Aişe'nin bu sözlerini Beyhakî, senediyle rivayet etmiştir. el-Lisâm, kitâb vezninde, kadınların ağızlarına tutundukları örtüye denir ki, yaşmak ta'bîr olunur. et-Telessüm, tefa'ul vezninde, kadın yaşmaklanmak ma'nâsınadır.

el-Burku', el-Burka', el-Burkû': Kadınların yüzlerine tutundukları peçeye denir... Teberku', peçelenmek ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

el-Vers: Vâv'ın fethi ve râ'nm sükûnu ile simsim tarzında bir nebat adıdır; Yemen ülkesine mahsûstur. Bir defa ekildikte yirmi seneye dek çiçek ve meyve vererek kalır... Ve onunla boyanmış libâs giymek cimâyı kuvvetlendirir. Ve bazen dağ servisi ve dedikleri nebatta ve şâir eşcârda dahî hâsıl olur. Husû-san Habeş ülkesinde dahî olur, lâkin ekilmiş olanda alçaktır. Bu nebat, Türkçe'de alaçehre ve Yemen zağferânı dedikleridir ki, onunla sarı boyanır (Kaamûs Ter.).

[53] Câbir'in bu sözünü, Şafiî ve Müsedded, senediyle rivayet etmişlerdir.

[54] Aişe'nin bu re'yi "Kadınların tavafı bâbı"nda mevsûlen gelecektir. Bu kısmını da Ibn Ebî Şeybe, senediyle rivayet etmiştir.

el-Huff: Hâ'nın dammı ve fâ'mn teşdîdiyle... insanın ayağına giydiği çizmeye, mest, edik, çedik, tomak makûlesi ayakkabına denir ki, üzerine mesh müm-kin ola... (Kaamûs Ter.).

[55] ibrâhîm en-Nahaî'nin bu sözünü Saîd ibn Mansûr ile Ibn Ebî Şeybe senediyle rivayet etmişlerdir.

[56] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Peygamber giyilmesi âdet olan ridâlardan, izârlardan hiçbirşeyi nehyetmedi" fıkrasındadır.

Hadîsin tercemesindeki kavis arasındaki ziyâdeler, Buhârî'nin diğer rivâ-yetleriyle, Müslim'in Sahih1 indeki rivayetlerden alınmışlardır. Bunlar metnin aslı derecesinde sahîhdirler.

Hacûn, Muhassab yanında, Akabe Mescidi hizasındaki yüksek dağdır. Ka'-be'den birbuçuk mil uzaklıktadır (Umde/u 't-Kaarî).

Kılâde; kurbanlık hayvanın boynuna takılan nal ve mezâde gibi nişanedir. Böyle alâmetli kurbâna Kur'ân dilinde Hedy denilmiştir. Bu kurbân deveden,

sığırdan^ davardan olur. Kurbân varacağı varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin... "(el-Bakara:196) âyeti gereğince hacının Ka'be'ye bir ihtiram hediyesi olarak sevkettiği bu kurbân, nahr gününde Minâ'da kesilmedikçe kurbân sahibi olan hacı tıraş olmaz, ihramdan çıkmaz. Hedy şevkinin bu zorluğundan dolayı, son zamanlarda beraberinde kurbân sevk etme işi terkedilmiştir.

Peygamber'in Mekke'ye varınca tavaf, sa'y ettikten sonra Hacûn mevkiine konup, Arafat'tan dönüp gelinceye kadar bir daha Ka'be'ye yaklaşmamasının sebebi meşguliyet idi; yoksa nafile tavaf etmesine hiçbir mâni' yoktu, denilmiştir (Umdetu'l-Kaarî).

[57] Buhârî'nin bu başlıktan muradı, mîkaatta gecelemenin meşrû'luğunu isbâttır. Orada gecelemenin, ihramı geciktirme olmayacağı; bunun mîkaadı ihrâmsız geçen kimseye benzemiyeceğini göstermektir

[58] Buhârî bununla İbn UmerMn "Peygamber'in Şecere yolundan çıkışı bâbı"nda geçen hadîsine işaret etmiştir:

[59] Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır.

[60] Bu da, yukarıdaki hadîsin diğer bir tarîkidir. Bunda öğle ve ikindi namazları açıkça zikredilmiştir

[61] Bu hadîs, sonundaki ziyâde ile geçen hadîsin başka bir tarîkidir. Bundan Peygamber'in ve sahâbîlerin telbiyeyi yüksek sesle söyledikleri, Peygamber'le bir kısım sahâbîlerin Kıran Hacca niyet ettikleri anlaşılmıştır.

[62] Hadîsin bâb başlığına delîlliği açıktır. Çünkü hadîs, telbiyenîn lâfızlarını beyân etmektedir. (Kaamûs Ter., I, 481-482'de telbiyenin güzel bir açıklaması vardır.)

Allah Taâlâ "İnsanlar içinde haccı i'lân et!... "(eI~Hacc:27) emriyle insanları Ka'be'yi ziyaret etmeye çağırmıştı. İşte bu telbiye lâfızlarıyle Allah'ın bu da'-vetine tekrar tekrar icabet edilmektedir. Bu lâfızlarla İcabet, tâ Ibrâhîm Peygamber'den beri devam edip

gelen ve kıyamete kadar da hiç durmadan devam edecek olan ebedî bir icabettir

[63] Bu hadîsin de bâb başlığına delâleti bundan önceki hadîsin delâleti gibidir. Bu Âişe rivayetinde, bundan önceki İbn Umer rivâyetindeki Ve*l-mülke lâ şerike

' '- leke kavli, kısaltma olarak düşmüştür. Buhârî bu hadîsi, ötekinin ardından içinde Peygamber'in telbiyeye devam ettiğine delîl bulunduğu için getirmiştir.

[64] Bu mutâbaatı Müsedded, kendi Müsned'inde mevsûlen rivayet etmiştir. Bunu Cûzâkî de, Abdullah ibn Hâşim tarîkinden tahrîc eylemiştir.

[65] Şu'be'nin bu hadîsini Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, kendi Müsned'inde senediyle rivayet etmiştir. Ahmed ibn Hanbel de Gunder'den; o da Şu'be'den olmak üzere tahrîc etmiştir. Bu tarîk, Ebû Atıyye'nin bu hadîsi Âişe'den işitmesini ifâde etmiştir

[66] Çünkü bunların beraberlerinde kılâdelenmiş hedyleri, yânî kurbanlıkları yoktu. Bunun için umre yaparak ihramdan çıktılar

[67] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Rasûlullah Allah'a hamd etti, tesbîh etti ve tekbîr eyledi..." kavlindedir.

[68] Denildi ki, mübhem olan "bâzıları"ndanmurâd, Ismâîl ibn Uleyye'dir. Ham-mâd ibn Seleme olması da muhtemildir, denildi.

Bu hadîsi el-İsmâîlî onun tarîkinden; o da Eyyûb'dan; o da Ebû Kılâbe'den; o da Enes'ten tahrîc etmiştir. Böylece o mübhem kişinin Ebû Kılâbe olduğu bilinmiştir... (Umdetu'l-Kaari).

[69] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, son fıkrasında apaçıktır.

[70] Zû Tuvâ, Mekke dışında, kuyularıyle meşhur bir yerin adıdır. Mekke'ye gelen hacıların bu kuyuların sularıyle yıkanmaları müstehâbdır (Umdetu'l-Kaarî).

[71] Buhârî, bu mutâbaatı "Mekke'ye giriş sırasında yıkanma bâbı"nda mevsûlen rivayet etmiştir.

[72] Bu hadîsin geçen hadîsten fazlalığı, ibn Umer'in güzel kokusu bulunmayan bir yağ ile yağlanması fıkrasidır. ibn Umer bu yağı, haşereleri kendisinden men* etmek maksadıyle sürerdi. Güzel kokulu şeyden de ihramı korumak için çekinirdi.

[73] Hadîsin başlığa uygunluğu "Vâdî içinde aşağıya indiğinde telbiye eder gördüm" fikrasıdır.

Hadîsteki nazar(= bakma), hakîkî bakma ma'nâsınadır. Allah, Peygamber'in ruhunda müstesna bir kudret yaratmıştır ki, o sayede bakışlardan uzak olan şeyleri ru'yâda nasıl görürse, onu uyanık iken de aynı hâlde görürdü, tsrâ hâdisesi bunun en yakın bir şahididir. Şübhesiz Peygamberler, Allah katında ebedî diridirler, nzıklandırılırîar. Müslim'in Sahîh 'inde Enes'ten gelen rivayette, Peygamber, Musa'yı Mi'râc sırasında kabrinde ayakta olarak namaz kılarken

görmüştü.

Şu da caizdir ki, Peygamber, Musa'yı ru'yâda telbiye ederken görmüştü. Fakat Mûsâ ibn Ukbe, bu hadîsi Nâfi'den rivayet ederken, bu suretle tasrîh etmiştir. Peygamberlerin ru'yâları ise haktır; vahy'dir (Kastallânî).

ibn Hacer ise; bu konudaki görüşleri sıraladıktan sonra: Bence mu'temed olan, bunun ru'yâ olmasıdır, demiştir (Fethu'l-Bârî).

[74] Buhârî burada da âdeti üzere yürüdü. O, Kur'ân'da yâhud sünnette gelen kelimelerden birçok ma'nâlarda kullanılan bir madde gördüğünde, bunu zikr ve beyân eder ve birkaç ta'bîr getirir... Burada da asılları meydana çıkmak ve ses yükseltmek ma'nâsına olan yukarıki fiilleri bunun için ayrı ayrı bâblardan misalleriyle getirmiştir (Umdetu'l-Kaarî).

[75] Hadîsin bâb başlığına şâhid olan yeri "Başının saç örgülerini çöz, saçlarını tara, umreyi terk et ve hacca niyetle telbiye et!" buyuruğudur.

Bu hadîs, değişik bir sened ve farklıca bir metin ileHayz Kitâbı'nda da geçmişti

[76] Bunu Peygamber ikrar edip kabul eylemiştir. Buhârî'nin burada "Peygamber zamanında" diye zamanla kayıdlaması, Peygamber'den sonra bunun bizlere caiz olmayacağına bir işarettir. Bu hususta mezheb imamlarının farklı görüşleri vardır. Bu muallak ihram, fulân zâtın ihrâmlandığı gibi ihrâmlanıyorum diyerek ihrâmlanmaktır

[77] Buhârî bu İbnu Umer hadîsini Magâzî Kitâbı'nda "Alî'nin Yemen'e gönderilmesi bâbf'nda getirmiştir-

[78] Bu, Habîb el-Mualiim tarîkinden; o da Atâ'dan; o da Câbir'den olmak üzere "Ten'îm Umresi bâbi"nda gelmiştir. O hadîste Surâka'nın Rasûlullah'a, Akabe cemresine taş atarken rast geldiği ve: Yâ Rasûlullah, bu size has bir şey midir? diye sorduğu; Peygamber'in ona; "Hayır, bize has bir şey değil, ebediyete kadar böyledir" buyurduğu (yânî, Kaann için umre fiilleri hacc filleri içine dâima girer, bu, bu yılın hususiyeti değildir buyurduğu) zikredilmektedir.

Bu hadîsin bâb başlığına şâhid olan yeri, Peygamber'in Alî'ye: İhramı üzerinde kalmayı devam ettirmesini emir buyurmasıdır.

[79] Bu hadîsin de bâb başlığına delîlliği meydandadır.

[80] Bu hadîsin de bâb başlığına şâhidliği, Ebû Mûsâ'mn Peygamber'in sorusuna: "Ben de Peygamber'in ihrama girişi gibi ihrâmlanıp telbiye ettim" şeklindeki cevâbıdır.

Buhârî bu hadîsin son kısmını çok kısaltmıştır. Hadîsin son kısmı, Umer devrindeki görüş ayrılığıdır. Hadîsin bu kısmı Müslim'de daha geniş olduğu için, oradan nakledelim:

Müslim'in rivayetinde Ebû Mûsâ "Kadın başımı yıkadı" dedikten sonra, şöyle devam ediyor:

"Sonra ben (Arafat'a çıkılacağı sırada) hacc için ihrama girdim. Bu hacc fiillerini soranlara ben, Ebû Bekr ve Umer'in halifelik zamanlarında bu yolda fetva verirdim. Bir hacc mevsiminde yanıma birisi geldi ve:

— Yâ Ebâ Mûsâ! Sen Emîrü'l-Mü'minîn'in hacc hususunda ortaya koyduğu şeyi bilmiyorsun (sen bize başka türlü söylüyorsun), dedi.

Bunun üzerine ben de halka karşı:

— Ey İnsanlar! Biz hacc hakkında kime fetva verdikse acele etmesin, işte Mü'minlerin Emîri yanınıza geliyor. Onun sözünü alsın (benimkini bıraksın). Sizler haccımzı Mü'minlerin Emîri'nin emri üzere tamamlayınız! dedim.

Umer Mekke'ye gelince, ben kendisine:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Hacc fiilleri hakkındaki meydana çıkardığın bu ictihâd nedir? diye sordum.

Umer:

— Allah'ın Kitâbı'nı ele alırsak, Allah "Haca ve umreyi Allah için tamamlayınız... " (el-Bakara: 196) buyurdu. Peygamber'in sünnetini alırsak, o da kurbân kesmeden ihramdan çıkmayı halâl kılmamıştır, dedi (Müslim, Hacc).

Yânî Umer, haccı feshedip umreye dönmeyi ve temettü' haccını hoş görmüyor; ihramın devam etmesini ileri sürüyordu. Ebû Mûsâ ise Mekke'ye gelince tavaf ve sa'y ile ihramdan çıkılabilir... diyordu.

Yukarıda hacc nevi'lerini anlatmıştık. Hacc fiillerini tamamlayıncaya kadar ihramın devamı, iki surette olur: Birisi, hacı ih,râma girerken hacc ile umre-;: yi bir ihramda îfâ etmeye niyet etmekle. Bu kaarın haccı yapan, Minâ'da kurbân . kesinceye kadar ihramdan çıkamaz. Öbürüsü de: Kur'ân dilinde hedy denilen 'W ve kurbân edilmek üzere hıll'den hareme getirilen kurbanlıktır. Hacının bu kur-'"! bânhğını yanında getirmesiyle olur. Bu hâlde de hacı, getirdiği kurbanlığını Minâ'da kesmedikçe, ihramdan çıkamaz.

Ebû Mûsâ, açıkladığımız bu iki hâl, yânî kıran haccına niyet etmek veyâ-hud hedy sevk etmiş olmak hâlleri dışında ihramın devamına kaani' değildi. İhramdan çıkılıp temettü' yapılabileceğini de ileri sürüyordu.

Umer ise temettu'dan nehyediyordu. Nevevî: Umer'in bu nehyi ifrâd hac-cına tergîb için vâki' olan tenzîhî bir nehiydir, demiştir. Mâzerî de: Umer, te-mettu'un bâtıllığına değil, fakat ifrâd hacem daha faziletli olduğuna kanâat ederek men' etmiştir, diyor.

Sonra temettu'un kerâhatsiz olarak cevazı hakkında icmâ' meydana gelmiştir.

[81] Yânî buradaki iki âyetin tefsiri hakkında bâb.

[82] îbn Umer'in bu haberini, Taberî ile Dârakutnî senediyle mevsûl olarak rivayet etmişlerdir.

[83] İbn Abbâs'ın bu sözünü de tbnu Huzeyme, Dârakutnî ve Hâkim mevsûlen rivayet etmişlerdir.

[84] Usmân'ın bu içtihadını da Saîd ibn Mansûr senediyle rivayet etmiştir. Bu Kirman ismi, "Kermân" şeklinde de zabt edilmiştir

[85] Âişe annemiz, hayızlanmasi sebebiyle umre yapamayacağı için, hacc ile umreyi cem' edemiyeceğinden dolayı üzülmüştü. Yânî onun ağlaması, bu hâlde iken hem haccın, hem de umrenin rükünlerinden olan ifâda tavafının mümkin olamamasıdır. Bilindiği üzere hayızlmm tavafı caiz değildir.

[86] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Hacc aylarında, hacc gecelerinde, hacc hâllerinde Rasûlullah'ın beraberinde yola çıktık" fıkrasmdadır.

[87] Buhârî hadîsteki "Lâ yadîruki(= Sana zarar vermez)"-kavlinde, biri böyle ec-veften birinci ve ikinci bâblardan, öteki de muda'aftan "Lâ yadurruki" şeklinde rivayet olunca, bu ecvef fiilin birinci ve ikinci bâblardan kullanıldığını; ma'nâsının da "Darra yadurru"ya denk olduğunu bildirmiştir.

[88] Buradaki hacc nevi'lerini daha önce anlatmıştık. Şimdi kısaca tekrar edelim:

Temettü'Hacc: Hacc aylarında yalnız umre niyetiyle ihrama girmek, tavaf sa'y, tıraş ile umreyi bitirdikten ve ihramdan çıktıktan sonra, yine o sene içinde hacc içinde ihrâmlanıp hacc menseklerini îfâ etmektir. Yânî umre ile haccı ayrı ayrı ihramlarda cem' etmektir.

Ikrân veya Kıran Hacc: Umre ile haccı bir ihramda cem' etmektir.

Ifrâd Hacc: Mîkaatta yalnız hacc için ihrâmlanmaktır.

Haccın Feshi: Hacc için ihrâmlanıp Mekke'ye 'geldikten sonra, hacc niyetini bozup, umre niyetine geçmek ve umre niyetiyle tavaf ve sa'y ederek İhramdan çıkmak ve bu surette mutemetti' hacısı olmaktır. Kıran Haca ile îfrâd Haca nda imamlar arasında ihtilâf geçmemiştir. Haccm feshinin cevazı hakkında ise ihtilâf edilmiştir.

[89] Mü'minlerin annesinin böyle demesi, eskiden hacc ayları içinde umreye niyet edilemez tıkaadmda bulunduğu içindir. Câhiliyet zamanında İbrahim Dîni nin Öğrettiği nüsük ve ibâdetlerden yalnız hacc ve umrelpâyidâr olmuştu1 ki, o da birçok bid'atler ve bâtıl İ'tikaadlarla karışmış bir hâlde idi. Bu cümleden olmak üzere hacc aylan içinde umre niyetiyle ihlâl, yânî ihrama girip telbiye ile ses yükseltmek caiz sayılmazdı. Veda Haccı'na kadar bu i'tikaadı bozacak yeni bir teşrî' vâki' olmamıştı. Bundan dolayı müslümânlar ihrama girdikleri vakit hep hacc niyetiyle girmiş bulunuyorlardı. Bilhassa hedy sevk eden Rasûlullah'm niyetine mutâbaaten, hepsi o niyette idi. Hacc kaafilesi Mekke'ye yaklaştığında -büyük ihtimâlle Şerifte- Rasülullah: "Birlikte hedy (kurbân) getirenlerden mâada her kim varsa haccıfesh ederek umreye niyet etsin" diye teblîğ buyurdu. Câhiliye Arabları'nın bu husustaki amel ve i'tikaadını bozdu. İsteyenler hacc ayları içinde de umreden temettu'a yânî istifâdeye imkân buldular. Fakat herhalde Medîne'den çıkarken umûmun niyeti hacc idi. Bundan dolayı mü'minlerin annesi "Haccdan başka bir niyetimiz olduğunu bilmeksizin..." demiştir.

Şerif, Mekke'ye takriben on mil mesafede olan bir yerin İsmidir.

[90] Hadîsin, bâb başlığındaki "Haccm feshi" mes'elesine delîl olan yeri burasıdır. Peygamber'in beraberlerinde kurbânları bulunmayanlara umre yapıp ihramdan çıkmalarını emretmesi, hacclarını feshedip, umreye çevirmelerini emretmesi demektir. Bu emir de, durumu uygun olanlar tarafından aynen uygulanmıştır.

[91] Bu akrâ ve halkaa kelimelerinin aslı, yaralamak ve kökünden söküp atmak ma'-nâlarınadır. Bu kelimeler Arablar arasında yayılmış, kullanılmış; ancak hiçbir zaman va'z olundukları hakîkat ma'nâsi kasdedilmemiştir. Bunlar "Teribet ye-dâhu, kaatelehullahu" ta'bîrleri gibidir, denilmiştir. Akr'm kesmek, yaralamak, kan akıtmak; halk'm da tıraş edip kökünden kazımak ma'nâları; kadının hayız kanı akıtması ve bu musîbeti ile de hacc kaafilesini Medîne yolundan habsedip ahkoyucu olması ma'nâlarını sezdirir.

[92] Bundan evvel geçen Âişe hadîsindeki "Hacc seferine çıktığımızda biz yalnız hacc edileceğini zannediyorduk" sözüyle buradaki "Kimimiz umre niyetiyle ihrama girip telbiye etmişti..." sözü arasında zıdlık görülmemelidir. Âişe'nin oradaki bu zannı, Medine'den çıkarken ve Peygamber tarafından haccın bu üç nev'i tebliğ edilmezden evvel vâki' olan bir kanâat idi. Âişe'nin bu hadîsinde ise ihram sırasında Peygamber tarafından bildirilerek bu üç nevi' niyetle ihrama girildiği haber verilmiştir. Bu gibi tercihlere dikkat edilmezse, Âişe'nin rivayetleri arasında zıdlık var gibi görülür... (Kirmânî).

[93] Hadîsin başlığa uygunluğu "Alî hacc ve umreye niyet ile ihram edip.... telbiye eyledi" ifâdesindedir. Alî'nin son cümlesi, kıyamete kadar eskimeyecek sağlamlık ve güzellikte bir dînî düstûrdur. Bu düstûr, dînî işlerde Allah ve Peygamber'-den başka hiçbir merci' ve otoritenin sultasının kabul edilmemesi esâsını en ve-cîz bir tarzda ifâde etmiştir.

[94] Hadîsin bâb başlığına delîlliği "Peygamber sahâbîlerine hacclannı umreye çevirmelerini emretti" kaylindedir. Çünkü bu emir, haccın feshedilip umreye çevrilmesinden ibarettir.

[95] Buhârî bu hadîsi burada kısaltılmış olarak getirmiştir. Bunun tamâmı "Peygamber zamanında, Peygamber'in ihrama girişi gibi ihrama giren kimse bâbı"nda da geçmişti

[96] Hadîs burada iki yoldan getirilmiştir.

Telbîd, başın saçlarını yapışkan bir madde ile birbirine tutturmaktır. Bunun fâidesi saçların dağılmaması ve eziyet verici haşerelerden başı korumaktır. Bunun hakkında daha önce de bilgi verilmişti.

[97] Hadîsin başlığa hüccetliği "Ben temettü' haccı yapmak istedim, İnsanlar beni nehyetti... İbn Abbâs bana temettü' haccı yapmamı emretti" fıkrasidır.

Ebû Cemre'yi temettü' haccından nehyedenlerin kimler olduğu hadîsin tarîklerinde bildirilmemiştir. Bu suâl ve nehy vak'ası, Abdullah ibn Zübeyr'in emîr-liği zamanında cereyan etmiştir. Müslim Sahîh'inde: İbnu Zübeyr'in temettu'dan nehyeder, ifrâd hacca teşvik eyler olduğunu rivayet etmiştir (tbn Hacer).

[98] Hadîsin bâb başlığına hüccetliği meydandadır. Bâzı Buhârî nüshalarında bu hadîsin sonunda şu ziyâde vardır: Buhârî dedi ki: Bu Ebû Şihâb'ın Peygamber'-den, bu hadîsten başka müsned bir hadîsi yoktur.

[99] Alî, böylece Kıran Haccı'na niyet etmiş oluyor. Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.

Usfân, Mekke'ye otuz mil mesafede büyükçe bir köydür.

[100] Hadîsin başlığa hüccetliği "Lebbeyke Allâhumme lebbeyke bVl-hacct" kavlin-dedir. Çünkü hem telbiye etmiş, hem de "bi'1-haccı" sözüyle ihramının nev'ini isimlendirip ta'yîn eylemiştir. Bundan, haccın nev'ini ta'yîn etmenin daha faziletli olduğu ve müfrid yâhud mutemetti' yâhud kaarın olsun; telbiyesi içinde haccının ismini söylemesinin de efdal olduğu hükmü alınmıştır (Umdetu'l-Kaarî).

[101] Ebû Zerr nüshasında: "Peygamber (S) zamanında temettü* bâbî" tarzındadır. İbn Hacer ile Aynî, Ebû Zerr nushasındaki başlığı almışlardır. Hadîsin lâfzı da Ebû Zerr nüshası başlığına daha uygundur.

[102] İmrân ibn Husayn'ın, temettu'un cevazına dâir Kur'ân'da nâzii olduğunu bildirdiği âyet: '*... Kim hacca kadar umre ile fâidelenmek isterse kolayına gelen bir kurbân (keser)... "(el-Bakara:196) âyetidir.

Müslim'in rivayeti: "Kur'ân'da temet-Eu'u tahrîm eder, urfıreden nehyeder, surette inmedi; Peygamber de Ölünceye kadar umreden ve temettu'dannehyetmedi" (yânî nesh olunmak ihtimâli de yoktur) şeklindedir

İmrân'm re'yi ile söz söyledi dediği kimse, Umer'dir, demişlerdir. Usmân ile Abdullah ibn Zubeyr'in de temettu'dan (tenzîhen) nehyeder olduklarını Müslim'den öğrenmiştik. İbn Abbâs'ın ise bil'akis temettu'u emrettiği biraz evvel geçmişti.

[103] Âyetteki "Zâlike = Bu" ta'bîri, temettu'a işarettir. Çünkü "Zâlike = Bu" işaret isminden önce, temettü' sözü geçmiştir.

Bu âyette temettü' ta'bîri iki kerre geçmektedir: "Femen temetten bi'1-umreti ile'1-hacc", "Sizden her kim hacca kadar umre İle fâidelenici olursa" demektir. Bu ise, umre ile haccı beraberce ihram edeni yâhud evvelâ umre ile ihrama girip, onu bitirdikten sonra hacc niyetiyle ihram edeni şâmil olur. Bu sonuncusu, hâss ma'nâsıyle temettu'dur. Âmm ma'nâsıyle temettü' ise, iki kısmı da şâmil olur.. (Umdetu'l-Kaarî)

[104] Hadîsin başlıktaki âyeti tefsir ettiği açıktır. Bu hadîsi el-îsnıâîlî de tamâm senedli olarak rivayet etmiştir.

Âyet ve İbn Abbâs'ın bu tefsiri, Mekke ve civarında oturanlar için temettü' ve kıran haecı olmayacağını, bunların dışında bütün yeryüzünden gelecek hacıların ise temettü' veya kıran haccı yapmak suretiyle fâidelenebilecekleri ve bu fâidelenme şükrânesi olarak da bir kurbân kesecekleri; kurbân bulamayan veya bedelini tedârik etmekten âciz olanlara da ihrama girdikten sonraki hacc fiilleriyle meşgul olduğu zamanlarda üç gün, haccı tamâmiyle bitirip memleketine döndüğü zaman da yedi gün olmak üzere, tamâmı on günlük oruç tutmak lâzım geldiği öğretilmiştir.

[105] Hadîsin başlığa delîl olan yeri: "Zû Tuvâ'da (Mekke'ye girmek için) yıkanırdı" fikrasıdır. Bu hadîs, şehirlere, medeniyet yuvalarına girişte, yolculuğun insan üzerindeki maddî manevî bütün kirlerini dışarıda bırakmak ve şehre tertemiz girmek için, yıkanmayı öğretmektedir, işte İslâm Dîni, Mekke'nin şahsında, me deniyet merkezleri olan şehirlere en medenî giriş usûlünü, kıyamete dek eskimeyecek bir esas olarak bütün insanlığa böyle öğretmiş ve öğütlemiş oluyor.

Buhârî bu hadîsi "Kıbleye yönelerek telbiye etme bâbı"nda daha uzun olarak getirmişti.

[106] Bu hadîs, bundan önce senediyle mevsûlen geçtiği için, bu başlıkta senedsiz olarak kısaca getirilmiştir. Bâb altında da aynı hadîsi başka bir senedle getirmiştir

[107] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, içinde başlıktaki sorunun cevâbı bulunması cihetiyledir.

[108] Bu hadîsin de başlığa delîlliği, bundan önceki haşiyede zikrettiğimiz şekildedir.

[109] Buhârî, bu sözlerinden birincisi ile Müsedded isminin doğruluk ma'nâsma olan "Sedâd"dan türetilmiş olduğu için, bu zâtın da ismi gibi çok doğru bir kimse olduğu, binâenaleyh bu zâtın ismi ile tam bir uygunlukta olduğu söylenirdi, diyor. İkinci sözü ile'de, yukarıdaki tezkiyesiyle yetinmeyip, devrinde cerh ve ta'-dîl üstadı ve imâmı olan Yahya ibn Maîn'den, Yahya ibn Saîd el-Kattân'ın, Müsedded'in sağlamlığına dâir sözünü nakletmiştir. Buhârî bu iki sözü ile Müsedded'in sağlamlık, doğruluk ve sıkalıkta en son ve pek yüksek derecede olduğunu belîğ bir şekilde ifâde ve isbât etmiş oluyor.

Bu Senİyyetu'l-Ulyâ'dan MekkelİIer'in makberesi olan Muallâ'ya inilir. Ve bu yola fetha ve medd ile "Kedâ" denilir, Senİyyetu's-Suflâ da Mekke'nin alt tarafmdadır. Buna da ötre ve kesr ile "Kudâ" denilir (Umdetu'l-Kaarî).

Bu Senİyyetu'l-Ulyâ'dan Mekke'nin makberi olan Hacûn'a inilir. Yükselmesi zor bir yoldur. Sonra sırasıyle Muâviye, Abdulmelik, Mehdî tarafından düzeltilip düzleştirildi. Sonra zamanımızda evvelâ 811 hicrî yılında, sonra da 820 yılında Melik Müeyyed tarafından bu yol inşâ edildi... (İbn Hacer).

Bizim zamanımızda (1376/1.957) ise Suudî Hükümeti bu yollan geniş geniş asfalt yollar hâlinde yeniden îmâr ve inşâ etmiştir (M.Sofuoğlu).

[110] Bu hadîsten Mekke'ye Senİyyetu'l-Ulyâ'dan girmek, çıkarken de Seniyyetu's-Suflâ'dan çıkmak müstehâb olduğu ve bu hükmün hacı, umreci veya Mekke'ye ihrâmsız giren kimseler için musâvî bulunduğu hususlarında İstifâde edilmiştir.

[111] Bu da, Âişe hadîsinin diğer bir tarîkidir. Lâkin râvî, burada giriş ve çıkış yollarında çevirme yapmıştır.

[112] Bu da yine Âişe hadîsinin başka bir tarîkidir. Burada Hişâm, babası Urve'nİn rivayet ettiği hadîse muhalif olarak, en çok Kedâ yolundan girmesine, bu yolun ineceği evine yakınlığını gerekçe yapmış ve buna bir ma'ziret kılmıştır. Urve Mekke'ye oradan girmeyi zarurî görmemiştir. Bunu arasıra yapmış; çok defa da kolaylık maksadiyle başka yerden girme işini yapmıştır.

[113] Bu hadîsin Urve üzerine mevkûfluğu veya mürselliği hususunda ihtilâf edilmiştir. Buhârî iki tariki de zikredip, ayıplı olmadığını göstermiştir

[114] Bu da aynı hadîsin diğer bir tarîkten rivayetidir. Buradaki hadîslerin haşiyelerini hep Umdetu'l-Kaarfden özetle naklettik

[115] Bu âyetlerin Mekke'nin, Harem'in ve onun en meşhur binası olan Ka'be'nin fazlı ile ilgisi açıktır.

[116] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ka'be bina edilirken..." kavlinden alınır. Çünkü Ka'be'nin bina edilmesi, Mekke'nin bina edilmesine ve büyük bir medeniyet ma'-mûresi olmasına sebeb olmuştur. Bu suretle hem sebeb olan Ka'be'nin, hem de müsebbeb olan Mekke'nin faziletine, hadîste bir uygunluk ve delîl bulunmuştur.

[117] Bu hadîsin de başlığa hüccetliği yukarıki hadîsteki gibidir.

[118] îbn Umer'in bu sözü, Âişe'nin rivayetini zayıflatmak ve doğruluğunda şübheye düşürmek için değildir. Çünkü Âişe, mümkin olan en yüksek derecede doğru sözlü, ezberleyici ve iyi zabtedicidir. Lâkin Arab kelâmında çok kerre teşkîk suretinde söz vâki' olur da, bundan takrir ve kesin kanâat murâd edilir. Bunun Kur'ân'-da da örnekleri vardır: el-Enbiyâ:lll; Sebe':50. âyetlerihde olduğu gibi.

[119] Âişe'nin bu hadîsleri Ka'be'nin Kureyş zamanındaki inşâsı, Peygamber'in kendi zamanında Îbrâhîm Peygamber devrindeki aslî hey'etini diriltme arzusu ve Kureyş'in İslâm'ının yeni oluşu sebebiyle gönüllerinin kırılmaması için bu işe girişmediği hakkında gayet emîn bilgiler vermektedirler.

[120] Âişe'nin bu hadîsleri Ka'be'nin Kureyş zamanındaki inşâsı, Peygamber'in kendi zamanında Îbrâhîm Peygamber devrindeki aslî hey'etini diriltme arzusu ve Kureyş'in İslâm'ının yeni oluşu sebebiyle gönüllerinin kırılmaması için bu işe girişmediği hakkında gayet emîn bilgiler

[121] Hicr, yarım dâire şeklinde 39 zirâ'dır, alçak bir duvarla çevrili, Ka'be bitişiğinde ma'rûf yerdir. Tavaf, bunun dışından yapılır. Bunun altı zirâ'ı ihtilafsız Beyt'ten sayılmıştır. Altı zirâ'dan fazlasının Beyt'ten sayılıp sayılmayacağında ihtilâf vardır.

[122] en-Neml:91. âyetinin başlıkla ilgisi, Yüce Allah'ın bütün dünyâ beldeleri arasından Mekke'yi kendine izafe edip ayrı bir hususiyet bahşetmesi ve onu "Harem" kılması cİhetiyledir.

el-Kasas:57. âyetin başlığa ilgisi İse, Allah'ın Mekke'ye kendi tarafından bir rızık olarak bütün maddî ve ma'nevî bereketlerin toplanacağı emin bir Harem kıldığını bildirmiş olmasıdır

[123] Hadîsin başlığa hüccetliği "Şübhesiz bu beldeyi Allah Harem kılmıştır... " kav-lindedir. Bu harem kılmada Mekke'nin ta'zîmi vardır. Ta'zîm edilmesi ise, diğer dünyâ beldeleri arasında Mekke'nin faziletine ve hususîliğine delâlet eder.

Mekke Haremi, Mescidi Harâm'ı her taraftan çevreleyen bir arazî sahasıdır. Bu arazînin dâhiline Harem ve Harem havzası, hâricine denilir. Bu Harem sahasına bir takım dînî hükümler ilgilendiğinden, Mekke Haremi'nin hududu talyîn buyurulmuş ve nişanlar konulmuştur.

İbn Abbâs'tan rivayet edilen hadîse göre, İbrâhîm Peygamber, Beyt'in inşâsını tamamladıktan sonra Cebrâîl aleyhi's-selâm gelip, kendisine Harem hududunu göstermiş, tbrâhîm tarafından buralara birer alâmet konulmuştur. Sonra İsmâîl, daha sonra Kusayy ibn Kılâb taraflarından bu alâmetler yenilenmiştir. En sonra Rasûlullah bu alâmetleri yenilemiştir. Umer de halifeliği zamanında Kureyş'ten dört zâtı gönderip, bunlar ma'rîfetiyle Harem hududunu gösteren alâmetler dikilmiştir. Daha sonra Muâviye, Abdulmelik zamanlarında da yeni alâmetler konulmuştur.

Harem'in Hududu: Medine cihetinden üç mil mesafede bulunan Ten'îm, Irak yolu üzerinde yedi mil uzaklıktaki Seniyyetu'r-Rahi, Cı'râne yolu üzerinde dokuz mil mesafede bulunan Şa'b; Tâif yolu Üzerinde yedi mil mesafede Batnu Nemire; Cidde yolu üzerinde dokuz mil mesafede Aşâir İle hudûdlanan arazî Haretn'dİr. Bunlar arasında Mekke'ye en yakın olanı Ten'îm'dir. Mekke'den umre yapmak İsteyenler ihrama girmek için Ten'îm'e çıktıklanndan, buraya Umre de denilir. îşte bu yerler Harem hududu olduğundan, Mekke'ye gidenler için buralara ihrâmsız girmek günâh sayılır.

Bu Harem hududu, mîkaatlardan başkadır. Mîkaatlar ihrama girme hududu ve Mekke'ye daha uzaktır.

"Harem " unvanı Beyt'ten ve Mescid'den başka Kur'ân dilinde Mekke şehrine de verilmiş bir şeref unvanıdır. İşte burasının yeryüzünde başka bir örneği bulunmayan hurmetliği, emînliği, bereketliliği ve hükümleri vardır. Bunlar ilerideki hadîslerde daha çok açıklanacaktır.

[124] el-Mescidu'l-Harâm'dan maksad, yukarıda hudûdları tanıtılmış olan Harem'in bütünüdür.

[125] Bu âyet Mescidi Harâm'da yerli, misafir bütün insanların müsâvî olduklarının Kur'ân'dan delili olmak üzere getirilmiştir. Çünkü âyette bu eşitlik açıkça belirtilmiştir.

[126] Bunlar, Buhârî tarafından ma'nâ İle yapılan tefsirlerdir. Târî, misâfır'dir. Nitekim Akif de mukîm, yânî ikaamet edici ma'nâsınadır

[127] Bâzı âlimler: Rasûlullah'm bu hadîste bahsettiği ev, Hâşim ibn Abdi Menâfin evi idi. Hâşim öldükten sonra oğlu Abdulmuttalib'e kaldı. Abdulmuttalib de çocukları arasında bölüştürdü. Rasûlullah da babası Abdullah'ın mirasını aldı ve burada dünyâya geldi, demiştir (Kirmanı).

Rasûlullah: Akîl bize evden yâhud yurddan birşey bıraktı mı? buyurduğuna göre, bu ev, Rasûlullah'm mülkü idi. Şu da muhtemildir ki, Ebû Sufyân'-m muhacir evlerinde tasarruf ettiği gibi, Akîl de Rasûlullah'm evinde tasarruf eylemiştir.

Ebû Tâlib'İn dört oğlundan Akîl ile Tâlib, Ebû Tâlib'in evine tasarruf ederlerken, Tâlib Bedr harbinde ölmüş, Akîl onun hissesini de alarak yalnız olarak Ebû Tâlib'in mirasına tasarruf etmiştir. Mekke fethinden sonra Rasûlullah, Ku-reyş'ten müslümân olanların kalblerini alıştırmak için Câhiliyet tasarruflarını olduğu gibi ibkaa etmişti. Bu suretle bu mallar Akîl'in üzerinde kaldı. Akîl'in ölümünde Haccâc'ın kardeşi Muhammed ibn Yûsuf tarafından binyüz dînâra satın alınıncaya kadar, çocuklarının tasarrufunda kalmıştır.

[128] Umer'in bu sözü mevkuf hadîstir. Buhârî bu hükmü Mağâzî Kitâbı'nda merfû' hadîs olarak da getirmiştir. Umer'in ve Peygamber'in hadîslerindekî bu hüküm, el-Enfâl: 72. âyetinin devamından istifâde edilmiştir.

[129] Muhacirler ve Ensâr hicret ve yardımla, akraba olmaksızın birbirlerine vâris olurlardı. Nihayet bu hüküm: "... Hısımlar Allah'ın Kitâbı'nca birbirlerine daha yakındırlar. Allah herseyi hakkıyle bilendir'^{e!-Enfâi:75) âyetiyle kaldırılmıştır. Bu âyetle hısımların birbirine vâris olacakları hükmü sabit olmuştur.

Yukarıki 72. âyetteki mü'minlerin birbirlerine vâris olacakları hükmünden, mü'minin kâfire vâris olmayacağı hükmü lâzım gelmez. Lâkin bu ikinci hüküm o âyetin devamı olan "... îmân getirip de hicret etmeyenlere ise, hicret edecekleri zamana kadar, sizin onlara hiçbir şey ile velayetiniz yoktur" fıkrasından alınmıştır (Aynî ve Kastallânî).

[130] Bâb başlığından Buhârî'nin maksadı, Peygamber'in indiği yeri tesbît etmektir. Hadîs, bu yeri tesbît etmektedir.

[131] Bu, hadîsin diğer bir tarîkidir. Hadîsteki "Gad", buıada yarın ma'nâsına de-ğü, mecazen "öbürsü günü" ma'nâsmadır. Çünkü Minâ'dan Muhassab mevkiine zu'l-hi ecenin onüçüncü günü inildiği bilinmektedir.

Hadîsin sonunda yapıldığı bildirilen yemînleşme, bir parça üzerine yazılıp Ka'be'ye asılmış bulunan meşhur boykot-nâmedir

[132] Buhârî burada hadîsin diğer bir tarîkini getirmiştir ki, bu tarîki, İbn Huzeyme mevsûlen rivayet etmiştir. Bir de Buhârî buradaki Muttalib oğullan ta'bîrinin doğru olduğunu bildirmiştir. Muttalib oğulları ta'bîri daha doğrudur; çünkü Ab-dulmuttalib, Hâşim'in oğludur. Öyleyse "Hâşim" lâfzı ondan (Abd lâfzından) müstağnidir. Muttalib ise, Hâşim'in kardeşidir. Bunların ikisi Abdi M«nâf in oğullandır. Murâd, onların Abdi Menâf oğulları aleyhine yemînleşmiş olduklarıdır (Kastallânî).

[133] Buhârî bu başlık altında hadîs getirmemiştir. Sanki o, Îbrâhîm Peygamber'in Hâcer ile oğlu İsmail'i Mekke'nin kurulacağı yerde iskân etmesi kıssası hakkındaki İbn Abbâs hadîsine işaret etmiş gibidir. Bu İbn Abbâs hadîsi, inşâallah Ehâdîsu'I-Enbiyâ Kitâbı'nda, genişletilmiş olarak gelecektir (İbn Hacer).

Mekke kayalık, zirâate elverişsiz bir yerdi. Rivayete göre Hâcer, Sâre'nin cariyesi idi. İbrâhîm Peygamber'e bağışladı. Ondan îsmâîl dünyâya gelince, beşeriyet gereği kendisinde bir kıskançlık hâsıl oldu. Onların, nezdinden çıkarılmalarını ısrar İle istedi, tbrâhîm Peygamber de kendilerini Mekke tarafına götürdü. Mekke susuz, çorak, kayalık bir yerdi. Yüce Allah orada Zemzem suyunu meydana çıkardı. Bu suretle orası şenlendi.

Allah Taâlâ, İbrahim'in bu duasını kabul buyurdu. Mekke'yi emîn bir yer kıldı. Orada her mevsimde meyvelerin, mahsûllerin nevi'lerini toplayıp çoğalttı (Beydâvî).

Zamanımızda ise (1395/1975) Suudî Arabistan ülkesi çöldeki petrol denizi sebebiyle dünyânın en zengin memleketlerinden biri olup, ora halkı hakîkaten maddî ve ma'nevî zenginliklere gömülmüş bir hâldedir.

[134] Bu âyet, insanların İşlerinin kıvamı, dîn ve dünyâ işlerinin kalkınması Ka'be ile olacağı; Ka'be'nin bütün devirlerde ta'zîm edileceği; ziyaretçilerinin kıyamete dek kesilmeyeceği; Ka'be mevcûd olduğu ve ona beş vakit namazda yönelmek suretiyle ta'zîm devam ettiği müddetçe, dînin de ayakta kalacağı hususlarına delâlet etmektedir.

Buhârî bu âyetle, insanların işlerinin kıvamı, dîn ve dünyâ işlerinin kalkınması Ka'be ile olacağına; Ka'be o iki cılız bacaklı eliyle yok olunca, insanların işlerinin de bozulacağına işaret etmiştir. Buna da âyetteki "Kıyameti IVn-nâs" sözü delâlet etmektedir.

[135] Hadîs, bundan önceki haşiyede işaret edilen hususa delîl olmak üzere sevk edilmiştir.

[136] Bu Âişe hadîsi de Ka'be'nin çok eskiden beri ta'zîm edildiğini, perde ile, kisve ile örtüldüğünü bildirmiş; binâenaleyh başlık âyetİndeki "Hürmetli Beyt" ta'-bîriyle muhterem kılınan Ka'be'nin bu ihtiramı ile hadîs arasında uygunluk olmuştur

[137] Bu Ebû Saîd hadîsi de, içinde tavsîf edilemez şiddetler ve mihnetler bulunacak olan Ye'cûc ve Me'cûc'un çıkışından sonra da Ka'be ziyaretçilerinin kesilmeyeceğini bildirmektedir. Böylece başlık âyetİndeki Ka'be'nin Hürmetli Beyt, insanlar için bir kıvam ve nizâm kılınmış olması husûslanyle uygunluk meydana gelmiş olur.

[138] Bu zevatın mutâbaalarını Ahmed ibn Hanbel ile Ebû Ya'lâ ve ve İbn Huzeyme, senedleriyle rivayet etmişlerdir.

[139] Abdurrahmân'in rivayetini de Hâkim, Ahmed ibn Hanbel tarîkinden, senediyle rivayet etmiştir. Buhârî buradaki son ifadeleriyle, hadîsteki tedlîs ihtimâlini en kuvvetli bir uslûbla yok edip, hadîsin bütün tarîklerinin kuvvetini göstermiştir.

[140] Câhiliyet zamanından beri her devirde birçok hükümdarlar ve emirler Ka'be'ye hediyeler ve teberru'lar yapagelmişlerdir. Bunların pek mühim olanları Ka'be naziresinde muhafaza edilmiştir. Ka'be'ye âid kıymetli eşyadan birisi de Ka'-be'nin kisvesi, yânî örtüşüdür. İşte Buhârî bu hadîsi bu sebeble Ka'be örtüsü ' babında zikretmiş ve Ka'be eşyası ile Ka'be örtüsü üzerindeki tasarrufun hükmünü meydana çıkarmak istemiştir.

Umer'in içtihadına göre, fakîrlerin ihtiyâcını hafifletmek, Ka'be'ye kisve giydirmekten daha faziletlidir. Umer evvelâ fakîrlerin menfâatlerini tercîh etmiştir. Fakat ne Rasûlullah'ın, ne de Halîfe Ebû Bekr'in böyle bir işe girişmedikleri kendisine hatırlatılınca, böyle bir hareketten çekinmiştir, Umer'in Ubeyy ibn Ka'b İle de böyle bir konuşmasını Hasen Basrî tarîki ile Abdurrazzâk rivayet etmiştir. Bu defa da Ubeyy ibn Ka'b: Yâ Emîre'l-Mü'minîn, senden evvel iki dostun böyle bir iş işlemediler. Bunda bir hayr ve menfâat olaydı, onlar yaparlardı, demiş. Umer de îbn Ka'b'ı doğrulamıştır.

Rasûlullah ile iki halîfesinin Ka'be örtüsünü tecâvüz etmemeleri, Ka'be kisvesinin ehemmiyetini ifâde eder.

Şârih îbn Battal: "Ka'be'ye hediye edilen eşya ve bu arada Ka'be Örtüsü vakf demektir. Vakıflar hakkında câri olan hükümlere tâbi'dir, vechinden değiştirilmesi caiz değildir. Bunda İslâm'ı ta'zîm ve düşmanları korkutmak vardır" demiştir (Kirmânî, İbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

Bu hususta birçok görüşler ve tafsilât vardır. Özetle ifâde edilirse zahir olan mezhebe göre eski örtü gün geçtikçe bozulacak ye helak olacağından taksîm edilip Beytu'l-mâFca lüzumuna göre kullanılmalıdır denilmiştir.

Buhârî bu hadîsi I'tisâm Kitâbı'nda da getirmiş, Ebû Dâvûd ile Tirmizî de Hacc Kitâblannda rivayet etmi

[141] Aişe'nin bu hadîsi, Kitâbu'l-Buyû'da geniş olarak gelecek olan aynı hadîsin bir tarafıdır.

[142] Bu İbn Abbâs hadîsinin başlığa delâleti meydandadır.

[143] Bu Ebû Hureyre hadîsi "Yüce Allah'ın: Allah Ka'be'yt hürmetli bir beyt yaptı... kavli babı"nda geçmişti.

[144] Hz. Umer'in Haceri Esved'e karşı söylediği bu sözündeki maksadı hakkında Mu-hammed ibn Cerir et-Taberî şunları söylemiştir:

Arab Yarımadası halkı öteden beri puta tapandır. Bunların müslümânhğı, Câhiliyet ve putataparhk devirlerine pek yakın bulunduğundan, Umer, Haceri Esved isti'lâmını, câhil bir sınıf halkın eskiden beri Arablar'ın sanemlere hürmet ve ibâdeti kabilinden bir ihtiram sanmalarından endîşe etmişti. Ve bu sözüyle: Haceri Esved isti'lamından gaye bu taş parçasına taabbüd değil, fakat doğrudan doğruya ve yalnız Allah'a ta'zîm ve Peygamber'in emri ve tebliği karşısında kayıdsız şartsız durmaktan ibarettir. Allah bu taşa ta'zîmi emretmiş ve ta'Zîmi haccın menseklerinden saymıştır. Binâenaleyh müşriklerin sanemlere ibâ-detleriyle, müslümânların, bu İlâhî emrin tecellîsine mazhar olan bir taşa hürmet etmeleri arasında kıyâs kaabil olmayacak derecede bir fark bulunduğunu bildirmek istemiştir. İbâdet ancak âsîlere zarar ve ceza, itaatlilere de menfaat ye mükafat verecek derecede mutlak bir kudret sahibine mahsûs olduğuna, buna da ancak Celâl sahibi olan Allah Taâlâ sâhib bulunduğuna tenbîh etmiştir (Umdetu'l-Kaarî, IV, 606).

[145] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Üzerlerine kapıyı kapadılar.." sözlerindedir.

[146] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Bu hadîs, Namaz Kitâbı'nda "Direkler arasında namaz bâbı"nda da geçmişti.

[147] ibn Umer'in fiiliyle ilgili olan bu ta'lîki Sufyân es-Sevrî, senediyle kendi Cami'-inde, Tâvûs şöyle dedi diyerek rivayet etmiştir.

Buhârî bu başlıkla, hacc ve umre sırasında Ka'be'ye girmeyi hacc ve umre menseklerinden zannedenleri reddetmek istemiş; Ka'be'ye girmenin hacc menseklerinden olmadığına hüccet yapmak için de İbn Umer'in fiilini getirmiştir.

[148] Rasûlullah'ın bu umresi, Mekke fethinden evvel yedinci hicret yılında îfâ ettiği kaza umresi olduğu bildirilmiştir. Rasûlullah'ın bu umrede Ka'be İçine girmemesinin sebebini Nevevî şöyle açıklıyor: Ka'be'nin içi putlarla, duvarları suretlerle dolu idi. Rasûlullah bu halde Ka'be'ye giremezdi. Müşrikler de başka ziyaretçileri içeriye bırakmıyorlardı. Fetih günü ise bu putların hepsi yere serilmiştir...

Kastallânî: Kaza umresinde Rasûlullah'ın Ka'be İçine girmemesi, Hudey-biye sulh andlaşmasında buna dâir bir madde bulunmamasından dolayı olması da muhtemildir. Binâenaleyh Ka'be'ye girmek İsteseydi, Kureyş muhakkak men' ederdi. Nitekim Mekke'de üç günden fazla ikaamet edilmesine müsâade etmemişlerdi. Rasûlullah böyle bir engellemeye uğramamak için ka'be içine girmek istememişti, diyor.

[149] Hadîsin başlığa delîlliği "Beyt'e girdi ve her tarafında tekbîr getirdi" fıkrasın-dadır. Hadîsteki "Ezlâm", "Zelem"in cem'idir. Zelem, fâl kalemi ve fâl oku demektir. Bu oklar üç parça olup, birinde "Yap", öbüründe "Yapma" yazılı, üçüncüsü de boş olurdu. Bir iş tutmak isteyen, bir yola çıkacak olan kimse, bu işin ve bu yolculuğun kârlı ve kazançlı olup olmadığını bu fallarla anlamak is-. terdi. İslâm Dîni bütün bu hurafeler ve câhilce zihniyetleri reddetmiş, falcılığı da yasak etmiştir (el-Mâide: 90).

Rasûlullah bu hadîste, İbrâhîm ve ismâîl Peygamberleri böyle çirkin şeylerle kısmet aramaktan tenzih eylemiştir.

Bu hadîste ibn Abbâs, Peygamber'in Beyt'e girip tekbîr getirdiğini, fakat namaz kılmadığım; ibn Umer ise BilâPden naklen namaz kıldığım bildirdiğinden, bu iki hadîs arasında zahirî bir tenakuz görülmektedir. İbn Hıbbân: Bu tenakuzu kaldırmak, bence bu iki haberin başka başka girişlere âid olmasıdır. Biri Mekke fethi günü Ka'be'ye girişi, Öbürüsü de Veda Haccı'nda girişidir. Birincide Beyt'te namaz kılmış, Bilâl bunu rivayet etmiş, Veda Haccı'nda kılmadığını da İbn Abbâs rivayet etmiştir. Fakat namaz kıldığına dâir rivayetler daha çoktur., demiştir (Umdetu'l-Kaarî).

[150] Hadîsin başlıktaki soruya cevâb olmak üzere uygunluğu, Peygamber'in berâ-j, berinde Mekke'ye gelenlere remel yapmalarım emretmiş olmasıdır ki, işte bu emir, remelin meşru'iyetinin başlangıcı olmuştur.

Eşvât, şavfm cem'idir. Şavt, bir başlangıç noktasından sona kadar gidip oradan dönerek hareket noktasına gelmeye denir ki, defa ve kerre ma'nâsına-dır. Beyt'in etrafım bir defa dolaşmağa şavt denir. Remel de yelmek ve koşmak ma'nâsınadır.

Tavaftaki bu remelin hükmünde âlimler: Remel, haccın ve tavafın sünnetlerinden midir? Terki caiz midir, değil midir? Remel bir sebeble işlenmişti; bilâhare bu illet yok olmuştur, bunun fiili ihtiyarî olmuş demek midir? sorularının cevâblannda ihtilâf etmişlerdir. Umer, İbn Mes'ûd, Ibn Umer, Ebû Hanîfe, Mâlik, Şafiî, Ahmed sünnettir demişlerdir. Diğer bâzıları da sünnet değildir; dileyen işler, dileyen terkeder, demişlerdir, tbn Abbâs, Tâvûs, Atâ, Hasen Basrî, Kaasım, Sâlim'in bu görüşte oldukları nakledilmiştir.

[151] Bu başlıktaki tavaf, Ka'be etrafını Haceri Esved'den başlayıp yine oraya gelinceye kadar dolaşmak ma'nâsınadır ki, buna şavt dendiğini daha evvel bildirmiştik.

[152] Hadîsin bâb baslığına uygunluğu çok açıktır. Çünkü hadîsin ma'nâsımüsâvî olarak başlığın ma'nâsıdır.

Ibn Umer bu haberinde hacc menseklerinden ikisini ve bu hususta Peygamber'in fiillerini bildirmiştir. Bunlar da: Mescidi Harâm'a girildiğinde sünnet olan evvelâ Haceri Esved'in isti'lâm edilip selâmlanması, sonra tavafın yedi şavtın-dan ilk üçünde link ile yürünmesi fiilleridir. Bunları da Safa ile Merve arasında sa'y ta'kîb eder. İsti'lâm ile remelin hacc menseklerinden olduğu hadîsten ziyâde Buhârî'nin koyduğu bâb unvanında remelin isti'lâm üzerine atıfla zikredilmiş bulunmasından açıkça anlaşılmıştır. Hadîsin metninde bu açıklık yoktur. Buhârî bu ünvân ile adetâ hadîsi şerhetmİştir.

Hadîsteki Habb fiilinin de remel ma'nâsına olduğu yine bu unvandan anlaşılır. Habb'm bu ma'nâsı da cûş u hurûşa gelmek ma'nâsından alınmıştır. Kaa-mûs Tercemesi'ndc remel, link yürümek ve hervele denildikten sonra, hervele de aynen şöyle ta'rîf ediliyor: Hervele, dahrece vezninde seğirtme ile yürüme arasında olan yürümektir ki, yelmek ta'bîr olunur. Yâhud sür'atle yürümektir; hulâsası link ile yürümektir (Hervele maddesi).

[153] Hadîsin başlığa delîlliği "Hacc ve umrede..." şeklindeki devamıdır.

[154] Bu mutâbaatı, Nesâî ile Beyhakî mevsûlen rivayet etmişlerdir.

[155] Bu hadîsin değişik bir senedle kısa bir rivayeti, daha önce de geçmişti. Hadîsin başlığa delîlliği gayet açıktır.

[156] Yemânî iki rükün, Haceri Esved rüknü ile ona yakın olan asıl Yemen doğrultusundaki rükündür. Tağlîb yoluyla her ikisine Yemâniyân denilmiştir, Ebâvân gibi. Bu iki rükün (yânî Ka'be'nin bu iki köşesi) İbrahim'in temelleri üzeri olduklarından, hassaten ta'zîm edilmiştir. Haceri Esved rüknünde hem Haceri Esved bulunması, hem de İbrâhîm temeli üzerine kurulu olmasından dolayı iki fazilet vardır. İkinci rükünde ise, yalnız ibrâhîm temelinde bulunmak fazileti vardır. Haceri Esved'in bulunduğu rükün, işte bu iki faziletinden dolayı Yemânî rükünden daha ziyâde isti'lâm ve ta'zîme tahsis edilmiştir.

Ka'be'nin diğer iki rüknü yine tağlîben Şâmiyân'dır. Bunlar Hıcr'a yakın olan köşelerdir. Bunlar İbrahim'in köşeleri üzere tamamlanmamışlardır.

[157] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri "Haceri Esved'i mihcen ile isti'lâm ederek..." sözleridir.

Mihcen, ucu eğri olan bir deynektir ki, onunla deve sevkedıhr, yere düşen bir şey de buna takılarak alınır. Peygamber'in deve üzerinde tavaf ettiği herkes tarafından görülmek ve herkes şübhesini sorabilmek maksadıyle böyle yapıldığı söylenmiştir. Peygamber'in bu sırada biraz rahatsız olduğu için böyle deve Üzerinde tavaf edip deynekle isti'lâm ettiği, tavaftan sonra devesinden inip, Ma-kaamı İbrahim'de iki rek'at tavaf namazı kıldığı da rivayet edilmiştir (Ebû Dâvûd).

[158] Bu mutâbaatı el-İsmâîlî, senediyle rivayet etmiştir.

[159] Câbir ibn Zeyd'İn bu sözünü Ahmed ibn Hanbel senediyle rivayet etmiştir.

[160] Muâviye'nin bu fiil ve sözünü Ahmed, Tirmizî ve Hâkim, senediyle, mevsûlen rivayet etmişlerdir.

Başlığa delîl olan yer, İbn Abbâs'ın "Bu iki Şâmî köşe isti'lâm olunmaz" sözüdür. Şâmî olan iki köşe isti'lâm olunmayınca, isti'lâm, Yemânî olan iki köşeye münhasır olur.

[161] İbnu'z-Zubeyr'in bu fiilini de İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir. İbn Zubeyr Ka'be'yi ta'mîr ettiği ve onu İbrâhîm temelleri üzerine tamamladığı zaman, artık Ka'be'nİn dört köşesi de îbrâhîm temelleri üzerinde bulunduğu için hepsini de isti'lâm etmiştir (Umdetu'l-Kaarî).

[162] Hadîsin bâb başlığına delîlliği apaçıktır.

[163] Hadîsin bâb başlığına delîlliği açıktır. Bu hadîs "Hacc ve umrede remel yapmak bâbı"nda bundan daha tamâm olarak geçmiş idi.

[164] Yânî ben sana Rasûlullah'in bu taşa el sürüp öptüğünü gördüm, diyorum. Burada artık re'y ve içtihada yer yok. Sen "Eraeyte

= Ne dersin?" sorularını Ye-men'e götür, demiş oluyor. Bu sözlerinden, ibn Umer'in sıkışıklığı ve mağlûb edilmeyi istı'lâmı terketmekte bir ma'ziret görmediği anlaşılıyor

[165] Yânî tavafta Haceri Esved'e geldiği zaman ona el sürmek suretiyle İsti'lâm etmekten âciz olduğunda, sâdece ona işaret etmekle yetinen kimse babı.

[166] Hadîsin başlığa delâleti açıktır. Bu hadîs "Rüknü, mihcen ile isti'Iâm bâbı"nda da geçmişti. Hadîs buradaki rivayette daha tafsîllidir.

[167] Bu da Abdullah ibn Abbâs hadîsinin diğer bir tarîkten gelen rivayetidir. Bu rivayette "Yanında bulunan bir şeyle işaret etti ve tekbîr getirdi" fıkrası ziyâde olmuştur. Bu da tavafın her savu başında Haceri Esved'e her gelişte tekbîr etmenin müstehâblığma delîl olmuştur.

[168] Bu mutâbaatı Buhârî Talâk Kitâbı'nda mevsûlen getirmiştir. Buhârî, bu mutâ-baatı, bundan önceki bâbda geçen Abdulvahhâb rivayetinin tekbîr maddesinden ârî olması, Hâlid ibn Abdillah'ın bu ziyâdesinde bir ayıblama yapmayacağını tenbîh için getirmiştir. Çünkü İbrâhîm'in mutâbaatı vardır

[169] Buhârî'nin bu bâbdan maksadı, Mekke'ye hacı yâhud umreci olarak gelen kim senin Ka'be'yİ tavaf edeceği, sonra iki rek'at namaz kılacağı, sonra Safâ'ya çıkıp sa'y edeceği; eğer umreci ise tıraş olup ihramdan çıkacağı; eğer hacc için ihrama girmiş ise tâ terviye günü hacc fiilleri için Minâ'ya çıkıncaya ve haccı îfâ edinceye kadar ihramı üzerinde sabit kalacağım beyân etmektir (Aynî). Sev-kedilen hadîs de bu beyânın kat'î bir delilidir.

[170] Buhârî, hadîsin sâdece Urve'den merfû' olan kısmım almış olup, diğer kısımlarını almamıştır. Bu hadîsin Müslim'deki şevki daha geniş ve mükemmeldir: Hadîsin üçüncü derecede râvîsi olan Muhammed ibn Abdirrahmân dedi ki: Bana Iraklı bir zât, bu hadîsin ikinci râvîsi bulunan Urve ibn Zubeyr'e şöyle bir suâl sormaklığımı söyledi:

— Bir kimse hacc niyetiyle ihrama girse tavaf ve sa'y ile İhramdan çıkabilir mi, çıkamaz mı? Eğer Urve "Çıkamaz" derse, sen de: Bir zât "Bil'akis çıkar diyor" dersin, dedi.

Yine İbn Abdirrahmân dedi ki: Bu havale edilen suâli Urve'ye sordum. Urve cevaben:

— Hacc niyetiyle ihrama giren kimse, yalnız haccı edâ etmekle ihramdan çıkabilir, dedi; haccı feshetmeye cevaz vermedi.

Ben:

— Birisi, haccı feshederek umreye çevirmekle ihramdan çıkabilir diyor; sen buna ne dersin? dedim.

Cevaben:

— Bu adam çok fena söylemiş, dedi.

Irakh zât bana rast geldiğinde Urve'nin bu cevâbını anlattım. Bu defa

Urve'ye:

— Birisi Rasûlullah'ın böyle yaptığını haber veriyor; (Urve'nin ebeveynine de işaret ederek) Esma bintu Ebî Bekr ile Zubeyr de haccı umreye çevirmişlerdir diyor, siz ne dersiniz? diye sormakhğımı rica etti.

Ben ikinci defa Urve'ye gelip böylece söyledim. Urve bana:

— Bu adam kimdir? diye sordu.

Ben de:

— Bilmiyorum, dedim.

Bunun üzerine Urve İbn Zubeyr:

— Bu adam niçin kendi gelip. sormuyor?Zannsdersem bu Iraklı'dır, dedi. Ben de:

— Bilmiyorum, dedim. Bu defa Urve:

— Bu adam yalan söylemiştir. Rasûlullah hacc etmiştir; fakat haccını umreye çevirmemiştir, diye cevâb verdi ve: Bana Âişe haber verdi ki, diyerek metindeki hadîsi şevketti (İbn Hacer, Aynî, Kastallânî),

[171] Âişe'nin Veda Haccı'nda hayızlı bulunduğu, umreyi sonra yaptığı yukarıdaki hadîslerde geçmişti. Burada Esmâ'mn Urve'ye haber verdiği rivayet edilen hacc, Âişe'nin Veda Haccı'ndan başka Peygamber'in vefatından sonra yaptığı hacc-lardan olacaktır.

[172] Hadîsin bâb başlığına delîlliği "Mekke'ye gelişinin evvelinde..." ifâdeleridir.

[173] Bu hadîs de yukarıda geçen tbn Umer hadîsinin başka bir tarîkten rivayetidir. Burada Peygamber'in Safa ile Merve arasında sa'y ederken vâdînin karnında yânî vâdînin içinde yine koştuğu ziyâdesi vardır.

Batnu'l-MesîÎ: Sel suyunun biriktiği yer demektir. Fakat daha sonraları bu sel suyunun birikecek çukur yeri dolmuş, zamanla gelen seller bu çukurluğu doldurmuştur. Sonra sa'y esnasında koşulacak olan bu mahalli göstermek için iki tane yeşil direkcik konulmuştur. Altı zira' boyunda olan bu iki direkciğin biri Mescid'in duvarında, öbürüsü de Abbâs'ın evine konulmuştu (Kastallânî).

[174] Bu isnadın lâtîfliklerinden biri şudur: Buhârî, kendi şeyhî Amr ibn Alî'den zikrediyor; o da aynı zamanda Buhârî'nin şeyhi olan Ebû Âsim en-Nebîl'den rivayet ediyor (Aynî).

[175] Atâ ile İbn Cureyc arasında cereyan eden bu çok güzel ve ilmî konuşmanın bâb başlığına delâleti açıktır.

Bu, Buhârî'nin Müslim'den ayrı olarak rivayet ettiklerindendir. Bu arz ve müzâkere nev'inden güzel bir metindir. Bâzı Buhârî nüshalarında düşmüştür. Fakat asıllarda ve Etraf Kitâblannda mevcûddur. Bunu Beyhakî ile Mustahrâc yazan iki arkadaşı zikretmişlerdir. Ebû Nuaym ise: Bu, çıkış yeri dar, çok kıymetli bir hadîstir, demiştir (Aynî).

[176] Hadîsin başlığa mutâbakaatı "fasonların arka tarafından tavaf et!" kavimdedir. Bu lâfızdan, kadınların erkeklerin beraberinde tavaf edebilecekleri, ancak mürakin olduğunca erkeklerin arka taraflarından tavaf etmeleri daha iyi olacağı anlaşılır. Tavaf, namaza benzer bir ibâdettir. Namazda nasıl kadınlar erkeklerin arkasında dururlarsa, tavafta da öyle olmaları gerekir.

Bir de bu hadîsten; ma'ziretlinin bİnekli olarak tavaf edebileceği hükmü alınmış ve bunda ittifak edilmiştir. Ma'ziretsizin binekli tavafında İhtilâf edilmiştir...

Buhârî bu hadîsi, Kitâbu's-Salât'ta "Mescid'e deve girdirilmesi bâbı"nda da başka bir senedle getirmişti.

[177] Hadîsin başlığa hüccetliği "Bunu eliyle yed!" buyruğudur. Peygamber, "Bu İpi çöz de bunu eliyle yed!" buyurmakla, insana hürmetin en yüksek dînî ve medenî bir gerek olduğunu, Allah'ın takrîmine mazhar olan Âdem evlâdının hayvanlar gibi iple yedirmesinin gerilik eseri olduğunu İşaret etmiştir

[178] Bu hadîs, geçen İbn Abbâs hadîsinin başka bir tarîkten gelen rivayetidir. Bunda da insanın mekruh ve çirkin sayılacak bir fiil, bir şey veya herhangi birşey gördüğünde, o çirkinliği bertaraf etmesi gerektiği en belîğ biçimde ifâde edilmiştir. Hayvanı bağlayıp yedmekte kullanılan yular ve çilbir nev'inden şeylerle, Allah tarafından mükerrem kılınan (el-İsrâ:70) insanın bağlanıp sevkedilmiye bu fiilin medeniyete zıdd bir gerilik ve ilkellik olduğu öğretilmiş oluyor.

[179] Câhiliyet devrinde Ka'be'yi erkek kadın çıplak olarak tavaf etme bid'ati çıkmıştır. "Ey Âdem oğullan, size çirkin yerlerinizi örtecek bir libâs, bir de giyinip süsleneceğiniz bir libâs indirdik. Takva libâsı ise, o daha hayırlıdır. Bu, Allah'ın âyetlerindendlr. Tâ ki iyice düşünsünler"

'Ey Âdem oğullan, şeytân ana-babamzı, fena yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak nasıl cennetten çıkardıysa, sakın size de bir fitne yapmasın... "(el-A'râf:26-27);

"Ey Âdem oğullan, her mescid huzurunda zînetinizi alın, yiyin için, israf etmeyin. Çünkü O (Allah) israf edenleri sevmez" (eI-A'râf:3l) âyetlerinin indirilmesini müteâkib, hicretin dokuzuncu yılındaki bu haccda bu bid'at'er böylece kaldırılmıştır.

Bu hadîsin bir rivayeti Kitâbu's-Salât; "Avreti örtecek şey bâbi"nda geçmişti

[180] Buhârî bu hususta görüş ayrılıkları bulunduğu için, hükmü bildirrneyip, mutlak olarak mes'eleyi ortaya koymuştur. Cumhur, tavaf eden kişiye, t»vâfı esnasında birşey arız olur da durursa, sonra onun üzerine bina edip tavafım tamamlar; yeniden başlamaz demiştir. Bâzıları da yeniden başlar demiştir.

[181] Buhârî bu başlık altında hadîs getirmeyip, büyük tabiî âlimi Atâ'nın görüşü ile İki sahâbînin sözlerini getirmekle yetinmiştir. Çünkü bunların sözleri ve görüşleri de Peygamber'den yansımış ilmî bir er, asıldır. Atâ'nın bu sözünü Abdurraz-zâk, ibn Cureyc'den mevsûlen rivayet etmiştir.

İbn Umer'in sözünü, Saîd ibn Mansûr, Abdurrahmân1 m sözünü de Ab-durrazzâk, senedleriyle mevsûl olarak rivayet etmişlerdir.

[182] Nâfi'nin bu hadîsini Abdurrazzâk, Sevrî'den; o da Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Sâlim'den; o da îbn Umer'den senediyle mevsûlen rivayet etmiştir.

[183] İsmâîl ibn Uleyye'nin bu haberini Abdurrazzâk ile İbn Ebî Şeybe senediyle mevsûlen rivayet etmişlerdir.

[184] Hadîsin başlığa uygunluğu (el-Azhâb:2l) âyetinden alınır. Çünkü tbn Umer bu âyeti söylemekle, sünnetin yedi dolaşma akabinde iki rek'at namaz kılmak sonra Safa ile Merve arasında sa'y etmek olduğunu; çünkü Rasûlullah'ın böyle yaptığım bildirmek istemiştir.

Bu hadîs, Kitâbu's-Salât; "tbrâhîm Makaamı'ndan bir namazgah edinin bâbi"nda da geçmişti.

[185] Hadîsin başlığa delâleti açıktır. Çünkü hacı üzerine kudüm yânî geliş tarafından başka tâ Arafat'a gidip gelinceye kadar hacc menseki olarak bir tavaf vazî-r fesi yoktur. Geliş tavafı ise ihrâmlı olsun olmasın, Mekke'ye gelen her kişiye müstehâbdır. Amma isteyen bu geliş tavafından başka bu arada nafile tavaflar yapabilir. Zâten bu "Hâriçten gelenler için Ka'be'de nafile tavaf, nafile namaz kılmaktan efdaldir" denilerek, bâzı âlimlerce teşvik de edilmiştir.

Rasûlullah'ın Veda Hacci'nda geliş tavafından başka nafile tavaf yapmaması, bunun haccın gereğidir sanılmaması ve ümmetine kolaylık sağlamak içindir (Umdetu'UKaart).

[186] Bu bâb iki rek'at tavaf namazını Mescidi Harâm'dan dışarıda kılmanın cevazını beyân İçin getirildi. Yânî iki rek'at tavaf namazı için muayyen bir yer yoktur, Tavaf eden kişi bu namazı istediği yerde kılabilir. Bu caizdir. Yalnız Makaam'-ın arkasında kılmak daha faziletlidir, işte bu fazîletten ötürü Buhârî, bu bâb-dan sonra, orada kılmakla ilgili babı getirmiştir.

Buhârî burada Umer'in fiilini de getirdi, Umer sabah namazından sonra tavaf yaptığı için ve kendisi sabah namazından sonra mutlak olarak nafile kılmayı kerîh gördüğü için, gereken tavaf namazını sonra Harem'den dışarıda kılmıştır. Umer'in bu fiilini Beyhakî senediyle rivayet etti.

[187] Hadîsin başlığa hüccetliği "Ümmü Seleme iki rek'at tavaf namazını kılmadı ve Harem'den çıktı" ifadesidir. Ümmü Seleme bu namazı Harem dışında kılmıştır. Bu da Peygamber'in huzurunda yapılıp, O'nun tarafından takrîr ve tasvîb edildiği için, tavaf namazının Harem dışına kadar geri bırakılmasının cevazına delâlet etmiştir... (Umdetu'l-Kaarî).

[188] Müslim'de Veda Haccı'nın sıfatı hakkındaki Câbir'in uzun hadîsinde: Peygamber tavaf etti. Sonra "İbrâhîm MakaamVnda bir namazgah ed/nm"(el-Bakara:l25 âyetini okudu ve Makaam'ın yanında iki rek'at namaz kıldı... şeklindedir. Bundan anlaşılan ma'nâ, âyetin bu iki rek'atı kılmayı emredici olmasıdır. Emr ise Şafiî'ye göre vucûb İçindir, Lâkin bu vucûb "Üzerimde başka namaz var mıdır?"hadîsine muarız olduğu için vucûbluğu değil, sünnetliği delîl olur... (Kas-tallânî).

[189] İbn Uiher'in bu fiilini Saîd ibn Mansûr, Umer'in fiilini de İmâm Mâlik el-Muvatta'da rivayet etmiştir. el-Esrem de bunun benzeri bir ibareyi rivayet etmiştir.

[190] Bundan anlaşılan ma'nâ Âişe'nin bu nehyi umûmu üzere hamleder olduğudur. Bunu Atâ'nın kendisinden rivayet ettiği şu haber te'yîd ediyor: İbn Ebî Şeybe'-nin rivayetinde Âişe, Atâ'ya: Sabah veya ikindi namazından sonra Beyt'i tavaf etmek istediğinde tavaf et de tavaf namazım güneş kayboluncaya yâhud doğuncaya kadar geri bırak. Ve her yedi dolaşma için iki rek'at namaz kıl,

demiştir. Bu, Mâlİkîler'in mezhebidir. Hanefîler ise mekruh vakitlerde bu iki rek'at kı-inmaz; eğer mekruh vakitler içinde küımrsa kerâhatle beraber sahih olur, demişlerdir (Kastallânî).

[191] Bunun başlığa mutabakatı, bundan önce geçen hadîsten bilinmiştir. Bunun bahisleri de Kitâbu's-Salât'taki "Namaz vakitleri bâbı"nda geçmişti.

[192] ibnu'z-Zubeyr sabah namazından sonra namaz kılma cevazım, ikindiden son-rakî namazın cevazından istinbât etmiş gibidir. O bunu, o cevazın umûmî olduğu i'tikaadına binâen yapıyordu. Şafiî'nin mezhebi, vakitlerin hepsinde kerâhatsiz olarak tavaf sünnetinin kılınmasının cevazıdır... (Kastallânî).

[193] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu meydandadır. Bu hadîsin birazcık farklı bir rivayeti yakında "Haceri Esved yanında tekbîr getirme bâbı"nda geçmişti. _

[194] Bunun da başlığa uygunluğu ve delîlliği meydandadır. Bunun da farklıca bir rivayeti yakında "Kadınların erkeklerin beraberinde tavafı bâbı"nda geçmişti.

[195] Kureyş, hacılara suda yapılmış kuru üzüm şırası içirirlerdi. Bu işi Câhiliyet'te babası Abdulmuttalib'den sonra Abbâs üzerine almıştı. Peygamber İslâm devrinde onun bu vazifesini takrîr etti, artık bu vazife kıyamete kadar onun ailesi için bir hakktır. İşte Peygamber, Abbâs'a bu iş için Minâ'nın 11., 12., ve 13. gecelerinde Mekke'de ikaametine izin vermişti. (Kastallânî).

[196] Hadîsin başlığa hüccetliği ve Yüce Peygamber'in erişilmez tevâzu'u ve halkçılığı bu hadîste güneş kadar açıktır!...

[197] Hadîsin başlığa uygun yeri "Cibril indi, sonra göğsümü açıp Zemzem suyu ile yıkadı" kelâmıdır. Cibril'in bu fiili Zemzem'in faziletine delâlet etmiştir. Zîrâ Cibril, Peygamber'in göğsünü ondan başka olan sulardan hiçbiriyle değil de, yalnız Zemzem ile yıkamıştır. Şeyhu'l-îslâm Bulkînî: Zemzem, Kevser'den daha faziletlidir. Çünkü Peygamber'in kalbi bununla yıkandı. Hâlbuki kalb ancak suların en faziletlisi ile yıkanır, demiştir (Kastallânî).

Bu hadîs, Kitâbu's-Salât'ın başında "Isrâ'da namaz nasıl farz olundu bâ-bı"nda uzun uzadıya geçmişti.

[198] Bunun başlığa uygunluğu, içinde Zemzem zikredilmesi sebebiyledir.

[199] Yânî Kıran Haccı yapana bir defa tavaf yapması yeter mi? Yâhud ona da iki tavaf zarurî midir? Bu konuda ihtilâf olduğu için, Buhârî hükmü beyân etmeyip, böyle mutlak olarak söylemiştir.

[200] Hadîsin başlığa delîlliği "Hacc İle umreyi (bir ihramda) cem' edenlere gelince..." fıkrasındadır. Çünkü böyle yapan kaarın'dir. Burada kaannın tavafının bir defa olduğu beyân edilmiştir. Bu hadîs "Hayızlı ve nifâsh kadınlar nasıl ihrama girip telbiye ederler bâbı"nda da geçmişti.

[201] Hadîsin başlığa delîl yeri "Hacc ve umre için bir defa tavaf yaptı" fıkrasındadır.

İbn Umer'e göre kıran haccı yapanın tavafı işte budur. Şafiî ile onun sözüne uyanlar da bu görüşe gitmişlerdir.

Kaarın için de iki tavaf ve iki sa'y'e kaail olanlar, bu bir tavaf sözüyle, umre ve haccın herbiri için bir tavaf kasdedilmiştir, derler

[202] Hadîsin başlığa delîlliği "Nahr günü yaptığı bu İlk tavafı ile hacc ve umre tavafını edâ etmiş olduğu görüşünde bulundu ve Rasûlullah da böyle yaptı dedi" kavlindedir. Hadîsin bu son fıkrası, kaarın hacc olan ihrâmlı iki tavafa muhtâc olmaz diyenlerin delilidir. Hanefîler'e göre kaarın için de iki tavaf lâzımdır. Onların bu konuda başka delîlleri vardır.

Burada Beyt'i tavaf ile maksad, haccın rüknü olan ifâde tavafıdır. Hacı kaarın olsun, mufrid olsun, kudüm, yânî geliş tavafı bu ifâda tavafı yerine geçmez. O geliş tavafı, Mekke'ye her gelenin yapması gereken müstehâb bir tavaftır. Bu hadîs, geçen hadîsin İkinci bir tarîkten rivayetidir (Bu babın haşiyeleri Aynî ile Kastallânî'dendir.)

[203] Hadîsin bâb başlığa hüccetüği "Mekke'ye geldiği zaman ilk yaptığı iş abdest alması oldu" sözündedir.

[204] "Haceri Esved rüknüne el sürdüklerinde halâl oldular" sözünün ma'nâsı, tavaf ettiler, sa'y ettiler ve tıraş oldular da ihramdan çıktılar demektir. Bu mukadder sözler bilindiği için hazfedilmişlerdir.

Eğer bu son kısım bundan önceki' 'Esma ile Âişe Beyt'i tavaf ettiler, sonra halâl olmadılar" fıkrasına aykırıdır, binâenaleyh bunun zikrinde ne fâide vardır? dersen, ben derim ki: İlki hacc hakkında idi; ikincisi ise umre hakkındadır. Onun garazı şudur: Onlar umre niyetiyle ihrama girdiklerinde tavaftan sonra ihramdan çıkıyorlar. Çünkü onlar tavaftan sonra ihramdan çıkmadıkları zaman umreciler olmadıklarını ve hacclannı fesh edemiyeceklerini biliyorlardı. Bunun da sebebi şudur: Çünkü haccda yapılan ilk tavaf, geliş içindir; umredeki tavaf ise umrenin rüknüdür" (Kirmânî).

Bu hadîs "Mekke'ye geldiği zaman Beyt'i tavaf eden kimse bâbı"nda da geçmişti

[205] Şeâir, Şofre'nİncem'idir. Şaîre de, alâmet ve nişan demektir. Yânî, bu tepeler Allah'a ibâdet etmeye vesîle kılman alâmetler ve nişanelerdir. Allah onlar arasında sa'y etmeyi de, hacc ve umre menseklerinden kılmıştır

[206] Safâ ile Merve, Mekke'de iki tepenin ismidir. Câhiliyet zamanında Safâ'da erkek suretinde Isâf, Merve'de kadın suretinde Naile isimlerinde meşhur birer put vardı. Mekke'nin fethinden sonra o putlar kırıldı. Bu putların zihinlerde bırak tığı çirkin hâtıralardan dolayı müslümânlar bu iki tepe arasında sa'y etmekte tereddüd gösterdiler. Allah bu tereddüdü gidermek üzere bu (el-Bakara:l58) âyeti indirdi.

Bu hadîste Urve'nin "Onları tavaf etmekte günâh yoktur" kavlinden, Safa ile Merve arasında sa'yin mübâh olduğuna istidlaline, Âişe'nin fena bir icti-hâd demesi ve Rasûlullah'ın bu sa'yı fiiliyle de bir kaanûn yaptığını bildirmesi ve en sonra, kimse için Safa ile Merve arasında sa'yi terk caiz değildir içtihadında bulunması, âyetin zahirinden sa'yin mübâhhğını anlamaya mâni' olduğundan ve sa'yin farz olduğuna hükmedecek derecede kat'iyet de bulunmadığından, Hanefî imamları sa'yin farzhğına değil de, vâcibliğine kaail olmuşlar ve haccın rükünlerinden saymamışlardır. Mâlikî, Şafiî ve Hanbelîler ise, sa'yi haccın rükünlerinden saymışlardır.

[207] Abdurrahmân oğlu Ebû Bekr'in verdiği bu bilgiler, Âişe'nin verdiği bilgileri reddetmiyor, bil'akis onları daha da açıklayıp te'kîd etmiş oluyor. Bilhassa burada zikredilen âyetlerin iniş târihlerinin evvellik ve sonralığını da bildirmek suretiyle, âyetlerin inişine sebeb olanların her iki fırkaya dâhil olanlar olduğunu ortaya koyuyor

[208] İbn Umer'in bu sözünü İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir. O rivayette Usmân ibnu'l-Esved: Ben Mucâhid ile Atâ'yı, Abbâd oğullan kapısından Ebû Huseyn oğullan sokağına kadar koşarlarken gördüm. Onlar bu koşmayı, İbn Umer'e nisbet ediyorlardı, demiştir.

Bu sözün başlığa uygunluğu, koşmanın Abbâd oğulları evinden başlayıp Ebû Huseyn oğullan sokağına kadardır, sözündedir.

[209] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sel yerinin karnında koşardı" sözündedir. Bu hî. Hîs "Mekke've eeldiginde Beyt'i tavaf eden kimse bâbı"nda da geçmişti.

[210] Bâb başlığına uygunluğu "Safa ile Merve arasında yedi kerre dolaştı" sözündedir. Bu hadîs de daha evvel geçmişti.

[211] Bu da, bundan önce zikredilen hadîsin diğer tarîkidir.

[212] Bunun başlığa uygunluğu, içindeki âyette Safa ile Merve arasında sa'y(= koşma)in isbâtı bulunması cihetiyledir.

[213] Bunun da başlığa uygunluğu meydandadır. Bunda tbn Abbâs tavaf ve sa'ydaki koşmayı, Peygamber'in kendi kuvvetini müşriklere göstermesi sebebine hasretmektedir. İbn Abbâs'tan diğer bir sebeb daha gelmiştir ki, o da, babamız îbrâ-hîm'in koşmasıdır; hattâ bu koşmanın sebebinin Hacer'in koşması olduğu da gelmiştir.

[214] Humeydî'nin bu ziyâdesinin fâidesi buradaki râvîlerin hadîsi birbirlerinden an'ane ile değil de, işitme ile almış olduklarını isbât etmiş olmasıdır.

[215] Buhâri başlığın birinci kısmında hükmü açıkça bildirdi. İkinci kısımda ise, görüş ayrılığı bulunduğu için, hükmü bildirmeğe girişmedi. Hasen el-Basrî, sa'y için temizliği şart kılmıştır, Hanbelîler'den bir rivayet de böyledir.

[216] Hadîsin başlığa hüccetliği "Beyt'i tavaf hâric, hacının yapacağı işler gibi yap" kavimdedir.

Bu hadîs, Hayz Kitâbı'nda "Hayızlı Beyt'i tavaf hâric, bütün hacc fiillerini yerine getirir bâbı"nda da geçmişti.

[217] Hadîsin başlığa hüccetliği meydandadır.

[218] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Bu hayızlı kadmlar Arafat'ta hâzır bulunmuyorlar mı?..." kavlinden alınır. Fulân ve fulân yer diye kinayeli söyledikleri Muzdelıfe de, Minâ'da, cemre atmada hâzır bulunmadılar mı, demektir Yağmur duası yapılan yerlerde de hâzır bulundukları sabittir.

Hayr meclislerinden maksad, dînlerini öğrenecekleri meclisler, Kur'ân, hadîs fıkıh meclisleri, bütün öğretim kurumlan, hasta bakılacak hasta evleri ve bütün sağlık kurumlan, ve benzerleri gibi hayırlı ve sevâbh olan yerler ve işlerdir. İslâm kadınları bütün bu dînî ve dünyevî işlerde erkeklerle beraber çalışır, yetişir ve faaliyet gösterirler. îşte bu hadîsler bu hususta Peygamber'in eskimez emirleri ve her asırda geçerli ta'lîmleridir.

Bununla beraber kadınların bu gibi hayr meclislerine gidip hâzır bulunmaları, duâ etmeleri, duâ edenlerle beraber "Âmîn" demeleri müstehab ise de, genç ve güzel olanlarının böyle yere çıkmalarının daha selef zamanında, tabiîler devrinde bile -fitne korkusundan dolayı- men'İ hakkında görüşler İleri sürülmüş,

fetvalar verilmiştir.

Bu hadîs, Hayz Kitâbı'nda "Hayızlılarm İki bayram namazında hâzır bulunması bâbı"nda da geçmişti.

[219] Yânı Mekkeli'nin ve temettü' haccı yapanın ihrama girme yeri, Mekke'nin kendisidir. Bunlar Harem hâricinden değil, Mekke'nin bütün bölgelerinden ihrama girerler. Çünkü Rasülullah (S) "Hattâ Mekke ahâlîsi Mekke'den ihrama girsin" buyurdu.

[220] Atâ'nın bu sözünü Saîd ibn Mansûr rivayet etmiştir. Yânî İbn Umer, bineğine bindiği şehirden çıkma başlangıcında telbiye ederdi

[221] Bu sözden, onların çıkış sırasında ihrâmlı oldukları bilinmiştir. Bu Abdulme-Hk, Âbdulmelik ibn Ebî Süleyman veya Abdulmelik ibn Cureyc olması muhte-mildir. İkincisininkini Müslim rivayet etmiştir.

[222] Ebu'z-Zubeyr'in bu haberini Ahmed ibn Hanbel, Müsned'de; Müslim de Sa-hîh'te rivayet etmiştir.

[223] Buhârî, tbn Cureyc ve tbn Umer'in bu haberini "İki ayağın iki na'hn için de yıkanması bâbı"nda uzunca bir metin olarak mevsûlen rivayet etmiştir.

[224] Hadîsin başlığa cevâbhğı açıktır. Ebtah, Mekke ile Minâ arasında geniş bir yerdir. Buraya Muhassab da denilir.

[225] Bu, yukanki hadîsin diğer bir tarîkidir. Buhârî bunu İshâk el-Ezrâk rivayetini kuvvetlendirmek için getirmiştir.

Bu hadîslerde emîr sahihlerine uymaya ve cemâate muhalefetten sakınmaya işaret vardır. (Çünkü bu vâcib bir nüsk değildir, müstehâbdır.) Emirler, Pey-gamber'in yaptığı gibi Ebtah'a inerler ve öğle ile ikindiyi ancak Minâ'da kılarlardı. İşte bunun için dört imâm ve diğerleri bunu müstehâb saymışlardır (Umdetu'l-Kaari).

[226] Yânî Minâ'da dört rek'atlı namazlar olduğu gibi mi, yoksa kısaltılarak mı kılınacaktır? Buhârî burada üç hadîs getirdi ki, bunları namazı kısaltma bâbların-da da aynı başlıkla getirmişti.

[227] Müslim'in bir rivayetinde Usmân'ın Minâ'da namazı kısaltarak kıldırması sekiz veya altı sene devam ettikten sonra orada

mukîm namazı kılmağa başlamış ve bu yüzden bâzı sahâbîlerin ta'rîzlerine uğramıştır. Lâkin kısaltmanın da, dört kılmanın da caiz olduğunu beyân etmek istemişti.

[228] Hadîsin bâb başlığına delîlliği meydandadır.

Harise ibn Vehb'in bu hadîsinden, seferde korku olmaksızın da namazı kısaltmanın cevazı alınmaktadır ki, cumhurun kavli budur. Namazı kısaltmanın harb ve korku zamanına hass olduğunu zannedenlere karşı da pek kuvvetli bir hüccettir.

[229] Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Hadîs burada biraz kısaltılmıştır. Aslında İbn Mes'ûd, Usmân'ın dört rek'at kıldırdığı kendisine söylendiğinde: "Innâ İiilâhi ve itine İleyhi râciûn " (el-Bakara: 156) istircâını okuduktan sonra, bu hadîsi söylemiştir. Bu istircâ' âyetini okumasının sebebi, Usmân'ın Minâ'da dört rek'at kıldınşmı sünnete aykırı bulmuş olmasıdır.

Bir de İbn Mes'ûd bu hadîste "Yollar sizi ayırdı" demiştir ki, bunun da ma'nâsı "Namazı kısaltmak ve kısaltmamak hususunda ihtilâf ettiniz de kiminiz kısaltır, kiminiz kısaltmaz oldu" demektir.

İbn Mes'ûd'un son sözü Hanefîler'ce seferde namazı kısaltmanın vucûbuna, diğer mezheblerce bil'akis dört kılmanın cevazına delâlet eder gibi görünmüştür.

Askalânî: îbn Mes'ûd itmamı caiz görmeseydi "Keski dört rek'attan payımı...." demezdi. Çünkü kasr vâcib olsa, itmam namazı bozar. Bozulan namazdan ise hazz alınmaz. İstircâ'ın sebebi: Usmân'ın fiilini, evlânın hilafı gördüğündendir, diyor.

[230] Arefe günü oruç tutmak mes'elesi ihtilaflı olduğu için, Buhârî başlıkta hüküm beyân etmedi; mes'eleyi hadîse bıraktı ve hadîsle cevâbladı

[231] Hadîsin başlığa cevâb olması, içinde Peygamber'in arefe günü orucu terk ettiğinin .bildirilmiş olması cihetiyledir.

Ümmü'1-Fadl Lubâbe, İbn Abbâs'ınanasıdır.Fadl büyük oğlu olduğu için Ümmü'1-Fadl diye künyelenmiştir.

Peygamber'in Arafat'ta hutbe yaparken oruçlu olup olmadığı sahâbîler arasında konuşulmuş. Bunu işiten Ümmü'1-Fadl, bir bardak içecek gönderip mes'eleyi kesinliğe kavuşturmak istemiş, Peygamber bunu içtiği için oruçlu olmadığı anlaşılmıştır. Bu sebeble hacılar için Arafat'ta oruçlu "bulunmamak müstehâb sayılmıştır (Kastallânî).

[232] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Bu ve benzeri hadîslere göre Peygamber'in, sahâbîlerin bu fiillerini takrîr etmesinden, Arafat'a çıkan hacı adaylarının telbiye ve tekbîr yapmakta muhayyer oldukları anlaşılır.

Bu hadîs, İki Bayram bâblarında "Minâ'dan Arafat'a gidişte ve Minâ günlerinde tekbîr bâbı"nda da geçmişti

[233] Hadîsin başlığa delîlliği "Bu saat mı?..." sözünden alınır. Çünkü bu söz, güneşin tam ortadan meylettiği zamana işarettir. Bu ise vakfe yapılacak yere gitmek vaktidir.

Ayrıca bu hadîsten, fâcir vâlînin arkasında namaz kılmanın cevazı, ednâ-nın, efdal ve daha âlim kişi üzerine emirliğinin cevazı, Arafat'ta hutbenin luzû-mu... gibi daha birçok hükümler çıkarılmıştır.

[234] Hadîsin başlığa delîlliği "Peygamber devesi üzerinde vakfe yaparken..." sözün-dedir. Bu hadîs iki bâb önce de geçti.

[235] îbn Umer'in bu cem' işini İbrâhîm el-Harbî el-Menâsik'tt, Sufyân es-Sevrî de Cömi'inde mevsûlen rivayet etmişlerdir.

[236] Bu haberin başlığa uygunluğu "Çünkü onlar sünnette öğle ile ikindi namazlarını birleştiriyorlardı." kavlindedir.

Bu haber burada ta'lîk suretinde getirilmiştir. Bundan önceki 86. bâbda ise bu haberin aslı mevsûlen geçmişti. Bu haberi buradaki şekliyle İsmâîlî, Yahya ibn Bukeyr ile Ebû Salih tarîkinden beraberce Leys'ten olmak üzere mevsûlen de rivayet etmiştir (Umdetu'l-Kaarî).

[237] Hadîsin başlığa hüccetliği son fıkrasındadır. Bu hadîs, biraz önce de.geçmişti.

[238] Buhârî nüshalarının çoğu bu başlıkta hadîs zikretmediler. Ebû Zerr ve İbn Asâ-kir nüshalarında ise bu başlık yoktur. Lâkin Ebû Zerr, bâzı Buhârî nüshalarında bu başlıktan sonra şunları gördüğünü söyledi: Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: "Burada bundan önce zikredilen imâm Mâlik hadîsi zikredilir. Lâkin ben bu kitabın içine tekrar edilmiş hiçbir hadîs koymak istemem. îçinde şayet tekrarı îhâm eden birşey görürsen -İyice dikkat et, anlarsın ki, gerek isnâdda ve gerek -mühmeli kayıdlama, mübhemi tefsir, bir ziyâdeyi ihtiva gibi-metne âid bir fâide için yazılmıştır. Bu nüktelere ancak kitabı iyice tetebbu' eden vâkıf olabilir. Bu dediğim gayelerden hâlî olarak bir tekrar vâki' olmuş ise, kasdım olmaksızın olmuştur. Hem de böylesi nadiren vuku' bulmuştur" (Aynî, Umdetu'l-Kaarî, IV, 675; Kastallânî, III, 199; Tecrîd Ter., I, 489 haşiyede). Bu-hârî'nin buradaki sözleri es-Sagânî nüshasında da küçük bir farkla mevcûddur ;(lbn Hacer).

[239] el-Hums, el-Ahmes sıfatının cem'idİr. Ahmes nefsi ve dîni hususunda şiddetli hamâsetli demektir. Bu, Câhiliyet'te Kureyş'in îcâd ettiği bir dînî asalet ve şereflilik unvanıdır. Kureyşlüer Fil Vak'ası'ndan evvel veya sonra, Harem içinde yaşayan Kureyş, Huzâa, Kinâne gibi kabilelerin Hıll'de yaşayanlarla müsâvî olmadıklarını, Harem dâhilinde yaşayanların Ka'be'ye izafetle asâletli olduklarını ileri sürdüler. Ve bu asâletli kabilelere hums unvanı verip, bunların Arafat'ta diğer Arab kabîleleriyle bir arada vakfe ve ifâda yapmalarının uygun olmayacağına karar verdiler. Böylece herkes Arafat'ta vakfe ve ifâda yaparken bu hums kabileleri Müzdelife'de toplanır, husûsî vakfe yaparlardı.

"Arafat'tan boşanıp akdığımz zaman Meş'arı Harâm'ın yanında Allah'ı zikredin. O size nasıl hidâyet verdiyse siz de Onu öylece anın. Siz bundan evvel gerçek sapıklardandınız. Sonra insanların döndüğü yerden siz de dönün..." (el-Bakara:l98-199) âyetleriyle bu Câhiliyet bid'atma son verilmiş ve Peygamber sa-hâbîlçriyle beraber halkın vakfe ve ifâda yaptığı yerde vakfe ve ifâda yapmıştır. Cubeyr ibn Mut'ım Veda Haccı'ndan evvel Mekke'nin fethi sırasında müs-lümân olmuş ise de, bu âyetin inmesinden ve hums bid'atımn kaldırıldığından haberi yoktu.Humeydî'nin Müsned'İndeki rivayete göre, Veda Haccı'na da iştirak etmemişti. Devesini arayarak Arafat'a gelmiş, Peygamber'i orada halk ile beraber vakfede görünce şaşarak, hadîsteki sözleri söylemiştir

[240] Hadîsin bâb başlığına delîlliği "Sonra siz de insanların ifâda yaptıktan yerden ifâda yapınız. "(el-Bakara:l98-199) kavlinden alınır. Çünkü insanların İfâda yaptıkları yerden ifâda yapmak emri, ancak Arafat'la vakfe yaptıktan sonra olur. İşte bu suretle Arafat'ta vakfe yapmakla da emredilmiş oldular.

Hadîsle ilgili diğer bilgiler, bundan önceki hadîsin haşiyesinde verilmişti.

[241] Hadîsin bastığa uygunluğu "Anak yürüyüşü ile yürürdü" sözündedir. Çünkü bu, Peygamber'in Arafat'tan ayrıldığı zamanki yürüyüşünün sıfatıdır.

el-Anak; Deve ve şâir hayvanlara mahsûs bir günâ yürüyüşe denir ki, adımları açıp, boyunlarını sundurup yere döşenerek eşkin yürüyüşünden İbarettir.

"Neşâl ve sür'atle ol resme yürürler

Tarîk-ı Hicaz'da gece içre develer"..,

en-Nass: Bir haberi isnâd ile söyleyicisine dek ref eylemek ve davarın yürümesinin gayetini çıkarmak için şiddetle sürmek ve harekete getirmek ma'nâ-sınadır (Kaamûs Ter.).

[242] Buhârî buradaki kelimelerin müfred ve cemi'Ierini misâllendirerek göstermiştir. Birde Nass ile Sâd:3 âyetindeki Menâs'in aynı fiilden olmadıklarını, Nass'-in mudaaf, Menâs'ın ise vâvî ecvef olup, ma'nâsının da kaçmak olduğunu bildirip tenbîh etmiştir.

[243] Bu bâb, Arafat ile Müzdelife arasında herhangi bir ihtiyâcı yerine getirmek için inilmesinin hacc menseklerinden olmadığını beyân kasdiyle getirilmiştir.

[244] Bâb başlığına uygunluğu "Rasûlullah iki dağ arasındaki yola saptı ve hacetini yerine getirdi..." kelâmmdadır. Çünkü bunun ma'nâsı Arafat ileMüzdelife arasında bulunan bu yerde indi demektir.

[245] Başlığa uygunluğu "Şu kadar ki, o da yolda Rasûlulîah'ın girmiş olduğu iki dağ arası yoluna girer, orada hacetini giderir..." sözlerinden alınır.

[246] Hadîsin başlığa delîlliği "Rasûlullah, Müzdelife'nin berisinde bulunan o iki dağ arasındaki sol yola ulaşınca devesini çöktürdü, orada işedi..." sözündedir. Çünkü deveyi çöktürme ve işeme fiilleri ancak inmekle olurlar.

Hadîsin daha sonraki kısmı da Rasûlullah'ın akşam ve yatsı namazlarını cem'i te'hir ile Müzdelife'de cem' ettiğini, ertesi günün.sabahında da Fadlar: kasına bindirdiği ve tâ Akabe cemresine ulaşıncaya kadar telbiye okumakta devam eylediği açıkça görülmektedir.

[247] Başlıkta iki kısım vardır: Peygamber'in sahâbîlere sükûnet emretmesi ve kam-çısıyla onlara işaret eylemesi. Hadîste bu iki kısma delîl olan kısımlar açıkça görülmektedir.

[248] Buhârî âdeti üzere bu hadîste geçen ei-Iydâ' masdarmın ma'nâsini Kur'ân'da geçtiği âyete işaret ederek tefsîr etmektedir: "Eğer içinizde onlar da (savaşa) çık-salardı sizde şen ve fesadı artırmaktan başka birşey yapmazlar, aranıza muhakkak ki fitne sokmak isteyerek, bozgunculuğa koşarlardı. İçinizde onlara iyice kulak verecekler de vardır. Allah o zâlimleri çok güzel bilendir "(et-TevbeAl).

Buhârî "Hılâlekum "un ma'nâsım te'kîdye lugata âid fâideleri çoğaltmak için "Bu iki bağ mahsûlünü vermiş, bundan bir şeyi eksik bırakmamıştı. Onların arasından bir de ırmak fışkırtmıştık" (d-Kehf: 33) âyetini de getirdi (Umdetu'l-Kaarî).

[249] Hadîsin başlığa hüccetliği meydandadır. Bu hadîs Abdest Alma Kitâbı'nda da biraz farklı olarak geçmişti.

[250] Bu hadîsin başlığa delâleti gayet açıktır

[251] Hadîsin başlığa delâleti meydandadır.

[252] Hadîsin başlığa delîlliği iki yerde "Ezan okuttu ve ikaamet ettirdi*' sözündedir.

[253] Hadîslerin başlığa uygunluğu açıktır. Abdullah ibn Abbâs o zamâh delikanlı bir genç bulunduğundan, belki de yardım etmesi için kadınların bâzısı ile birlikte önden Minâ'ya gönderilmiştir.

[254] Bu bâblar ve hadîslerde anılan bâzı İsimler hakkında şu bilgiler verilmiştir:

Yevmu Arefe, Arefe, Arafat ve Meş'aru'l-Harâm

Yevmu Arefe: Harfu ta'rîfsiz, zu'1-hicce ayının dokuzuncu günüdür ki, hacıların Arafat'ta vukufu günüdür. Te'nîs ve alamiyet illetleriyle sarftan mem-nû'dur.

Arafat: Hacıların arefe gününde vukuf ettikleri mevkıfın ismidir. Mekke'ye onikİ mil mesafededir. Bu İsmin verilmesinde birçok vecihler beyân ettiler. Ezcümle Hz. Âdem ve Havva'nın cennetten Arz'a indiklerinde herbiri bir tarafa İnerek, bir zaman sonra burada buluşup taâruf eylemeleriyle o mahalle Arafat ismi verildi. Yâhud Cibril aleyhi's-selâm îbrâhîm'e bu yerde hacc menseklerini öğrettiğinde "Ea'rafte, ea'rafte(= Bildin rni, bildin mi)?" diye sormasıyle, İb-râhîm'in de "Araftu, araftu (= Bildim, bildim)" diye cevâb vermesi, bu tesmiyenin sebebidir. Yâhud da bu arazî muazzam, mukaddes bir yer olduğu için gûyâki ta'rîf yânî güzel koku ile kokulandırılmış olması, bu isimle adlandırılmasına sebeb olmuştur.

tşbu Arafat lâfzı, her ne kadar bir kavle göre cemi' olursa da, cemi' sîgası üzere İsim olduğundan cem'lenmez, Zîrâ mekânlar zail olmamaları sebebiyle bir şey mesabesinde olur. Bu ma'rifedir ve munsarıftır. Zîrâ sonundaki "tâ" harfi, Müslimîn ve Müslimûn kelimelerinin sonlarında olan "yâ, vâv"menzile-sindedir. Arafat'ın nisbetinde Arabi vezninde Arafî denir. Ve Zunful İbn Şed-dâd el-Arafî ki, etbâu tâbiîn'dendir, Arafat'ta sakin olduğu için oraya nisbet [plundu. Arafat lâfzının sıhhat üzere müfredi yoktur. Arablar'm "Nezelnâ ara-Şete{ = Arafeye indik)" demeleri müvelled kelâma benzer.

Şârih der ki: İbn Hâcib ve şâir üstâdlar zikredilen mevkıfın alemi Arefe ve Arafat olduğuna kaaildirler. Nitekim yevmu arefe ona muzâftır. "Ve 'l-haccu âra/e/un(= Ve hacc arefedİr)" hadîsi, o ta'bîrin sonradan çıkmış olmadığının sahîh delilidir. Hulâsa gerek Arefe ve gerek Arafat o mevkıfın alemidir. Ve her tarafın mevkıf olması i'tibâriyle cem' olunmuştur. Ve Arafât'm elifi işbâiyye olmak dahî muhtemildir. Nitekim kelimenin ortasında elifi işbâiyye şâyi'dir. Bu-hârî şârihi Kirmânî'nin kelâmından Arefe adı söylenen günün ve Arafat müte-addid mahaller i'tibârıyle zikredilen mevkıfın ismi olduğu anlaşılır {Kaamûs Ter., III, 673-674).

[255] Bu, üst taraftaki ibn Abbâs hadîsinin başka bir tarîkidir.

[256] Hadîsin başlığa hüccetliği "Haydi yollanın dedi, biz de yollandık" sözündedir. Çünkü onların bu hareketi ayın kaybolması akîbinde olmuştur. O gece ayın kaybolması yânî batması, gecenin on üçte biri evvellerindedir

[257] Hadîsin başlığa uygunluğu, Sevde'nin geceleyin önden Minâ'ya gönderilmiş olan zaîflerden olması cihetiyledir

[258] Bu da yukarıki hadîsin daha tafsîlli bir rivayetidir. Bunda Âişe annemizin halkın kalabalıklığı sebebiyle izdiham ve sıkışıklıktan çok üzülmüş olduğu, onun için geceden izin alıp da Şevde gibi tenhâca Minâ'ya Önden gitmiş olmasını pek sevinilecek birşey saydığı anlaşılıyor.

[259] Bu başlık Ibn Hacer ile Aynî'nin de esas aldıkları Buhârî nüshalarında burada ki gibidir. Bâzı nüshalarda ise "Sabah namazını Müzdelife'de kılan kimse babı" şeklinde gelmiştir. Birincisi daha doğru ve daha açıktır.

[260] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sabah namazını kendi vaktinden önce kıldı" sö-zündedir. Bunun ma'nâsı, alışılan vaktinden önce kıldı demektir. Yoksa sabah namazını meşru' vaktinin girmesinden önceye düşürdü demek değildir. Sâdece çok karanlıkta kılındığını bildirmek kasdedümiştir (Aynî).

[261] Bu hadîs, bundan önceki İbn Mes'ûd hadîsinin diğer bir tarîkidir. Başlığa hüc-cetliği aynı şekildedir.

îbn Mes'ûd'un bu hadîslerinin zahirine tutunan Hanefîler, bu, hazarda olsun, seferde olsun herhangi ikî namazı cem) etmenin cevazını bildiren bütün hadîsler ile ameli İbtâl etmiştir, derler. Arafat'ta öğle ile ikindiyi cem'i takdîm, Müzdelife'de akşam ile yatsıyı cem'i te'hîrin dışında namazları birleştirmeyi caiz görmezler. Onlar cevaza dâir hadîsleri, Peygamber birini son vaktinde, diğerini de ilk vaktinde kılmıştır da birleştirmiş gibi olmuştur diye te'vîl ederler. Diğer imamlar ise, buralardan başka seferde gündüz farzlarını yânî öğle ile ikindiyi, gecede akşam İle yatsıyı birleştirirler. Bunlara âîd bilgiler daha evvel ilgili yerde, geçmişti.

Bu hadîste telbiyenin devam süresi nahr'günü Akabe cemresini taşlayınca-ya kadar olduğu bildirildi. Sahâbîler ve âlimlerin bir kısmı da bu görüştedir. Bâzı sahâbîler arefe günü güneş batıncaya kadar telbiye devam eder, güneş batınca kesilir derler. Bu hususta daha başka tafsilât da vardır.

[262] Hadîsin başlıktaki soruya cevâb oluşu "Sonra güneş doğmadan evvel Müzdelife'den Minâ'ya hareket etti" sözündedir. Böylece Müzdelife'den hareketin güneş doğmadan evvel olduğunu beyân etti.

Sebîr, Müzdelife'de bir dağ ismidir. Müşrikler, o dağ güneş ışıklarıyle par-ladıktan sonra Minâ'ya hareket ederlermiş.

[263] Bu başlık üç şeyi ihtiva etmektedir: Telbiye, tekbîr ve binicinin bindiği bineğin arka tarafına bir insan daha bindirmesi. Hadîsler bu üç şeyin delili olmak üzere sevk edilmiştir

[264] Bu hadîs daha evvel de geçmiş idi; başlığa hüccetliği açıktır.

[265] Bu da yukarıki hadîsin başka bir tarîkidir; başlığa delâleti meydandadır. Çünkü her iki şâhid de Peygamberin redifi olmuşlar, bu fırsatla Peygamber'in bu yolculuktaki fiillerini olduğu gibi zabt ve nakl etmişlerdir. Allah onlardan razı olsun!

[266] Buhârî'nin bu âyetle maksadı, hedy'i tefsîr etmektir. Şöyle ki: Buhârî haccm buraya kadarkİ sıfatlarını anlatıp Minâ'ya kadar ulaşınca, burada hedy'İn ve nahrın hükümlerini beyân etmek istedi. Çünkü kurbân kesme işi ekseriya Mi-nâ'da olur (İbn Hacer).

Ben derim ki: Buhârî'nin maksadını sırf buna hasr etmeye sebeb yoktur. Buhârî bu âyeti umre, temettü' ve bununla ilgili kurbân, oruç gibi birçok mes'-eleleri ihtiva ettiği için burada zikretmiştir (Aynî).

[267] Bâb başlığına uygunluğu meydandadır. Bu hadîs "Temettü' ve ıkrân haccı bâbı"nda da geçmişti.

[268] Buhârî, Âdem İbn Ebî Iyâs'ın hadîsini, Temettü' ve ıkrân bâbı'nda mevsûlen getirdi. Vehb ibn Cerîr'in hadîsini Beyhakî mevsûlen rivayet etti.

Muhammed ibn Ca'fer el-Basrî'den ibaret olan Gunder1'in hadîsini de Ah-med ibn Hanbel mevsûlen rivayet etmiştir. Buhârî bu rivayetleri haber vermekle hem hadîsteki küçük bir takdîm-te'hîr farkını, hem de hadîsin yaygınlığını ve dolayısiyle kuvvetini göstermek istemiştir.

[269] Buhârî kurbanlık develere binmenin cevazını bu âyetten istidlal etmiştir. İstidlal yeri "Onlarda sîzin için -binme, süt, vb. nev'İnden- hayr vardır" kelâmıdır

[270] Mucâhid bu ma'nâyı îmâm Halil'den naKIetmiştir

[271] Bu, Buhârî'nin kelâmındandir. îbn Abbâs, Saîd ibn Müseyyeb, Hasen el-Basrî böyle tefsîr etmişlerdir

[272] Şaîre, hacc için nişanlanmış olan kurbân devesine denilir. Hediye edilmiş bedene ma'nâsma cem'i Şeâir gelir. Şaîre, Meş'ar ve Şiâre gibi hacc mensekleri mevziine, yânî edâ edilecek mahalline ıtlak olunur. Şeâiru 'l-hacc ki, müfredi mezbûr Şaîre'd\r, mensekleri, alâmetleri ve eserlerinden ibarettir. Tavaf, sa'y, taşlar atmak, vukuf ve kurbânlar kesmek gibi. Bir kavle göre, hacc alâmetlerine denir ki, Hakk Taâlâ'nm kullarına oralarda kıyam ve mensekleri edâ ile emreylediğİ alâmetler ve ta'yîn edilmiş mevzilerden ibarettir: Safa, Merve, Minâ, Arafat'gibi (Okyanus).

Dinin şeari, Allhın kendisine ibadet vesil olmak üzere saygı göstermeyedir. Bu i'tibâr ile hacc ameııerme Maâlim de şeâir demektir. Yollardaki kilometreleri, kavşakları bildiren taşlar, yazılar, ordu sancakları birer ma'lemdir. Dağa alem denilmesi dahî bundandır. Dînin maâlimi veya şeâiri, dînin adetâ nîrengi noktalarıdır (Meali Kerîm).

[273] Bunlarda işaret edilen âyetlerdeki bu kelimelerin tefsirleridir.

[274] Hadîsin başlığa delâleti meydandadır

[275] Bu da aynı hadîsin, diğer sahâbî olan Enes tarafından rivayetidir.

[276] Hadîsin bâb başlığına mutâbaakatı "Beraberinde (Hıll'den Harem'e) kurbanlık hayvan şevketti" kavimdedir. Beraberinde kurbanlık sevkedenlerin Ka'be'-yi tavaf ve Safa ile Merve arasını sa'yden sonra ihramdan çıkmayacakları, tâ bütün hacc fiillerini yerine getirinceye kadar ihram hallerinin devam edeceği hususu, bundan önce geçen hadîslerden de iyice bilinmiştir.

[277] Buhârî bu hadîsin diğer tarîkten de aynı şekilde geldiğini göstermiş ve hadîsi daha da kuvvetlendirmiş oluyor

[278] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri "Sonra Kudeyd mevkiinden kurbanlık satın aldı" cümlesidir. Çünkü Kudeyd, Harem dışında ve yol üzerinde bir mevkidir.

Hadîsin son fıkrası Kıran haccı yapan ihrâmlı, iki tavafa muhtâc olmaz diyen fakîhlere delildir. Hanefîler'e göre ise, kıran haccı yapan için de iki tavaf lâzımdır. Bu tavafta farz olan ifâda tavafıdır, geliş tavafı ayrıdır. Bu hadîs daha önce de geçmiş ve bâzı bilgiler verilmişti.

[279] Başlığa uygunluğu İbn Umer'in Zu'1-Huleyfe'de kurbanlığına gerdanlık takıp alâmetler olmasıdır. Çünkü gerdanlık takma ve alâmetleme ile başlaması, İbn Umer'in bu iki işi ihrama girmeden önce yaptığına delâlet eder. Başlık da böyledir.

ibn Umer'in bu fiilini İmâm Mâlik el-Muvatta'da. mevsûlen rivayet etmiştir.

el-Iş'âr:... ve hacc menseklerinden kurbân devesine i'lâm İçin alâmet ve nişan eylemek ma'nâsınadır ki, murâd, hörgücün sağ tarafını bıçakla bir mıkdâr yarıp yâhud bir nesne ile dürtüp kanadırlar, tâ ki kurbanlık olduğuna nişan ola (Kaamûs Ter.).

eş-Şefre: Büyük bıçağa denir; yatağan gibi.

[280] Başlığa delîlliği, Peygamber'in kurbanlıklarına gerdanlık takma ve alâmetleme işinden sonra ihrama girmiş olmasıdır. Başlık da alâmetleme, gerdanlık takma, sonra ihrama girme hakkındadır

[281] Başlığa delîlliği "Sonra develere gerdanlık taktı ve alâmetledi..." sözündedır.

Hadîsin son fıkrası, Müzdelife'de bu işleri yapıncaya kadar Peygamber'e ihramın haram kıldığı şeylerden hiçbirinin haram olmadığı açıkça bildirilmiştir.

[282] Bu hadîs "Temettü' ve ikrân bâbı"nda da ayrı bir isnâdla geçmişti. Oradaki haşiyede bâzı bilgiler verildi. Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır

[283] Yânî Rasûlullah ihrama girmediği hâlde kurbanlıkları gönderirdi. İşte bundan dolayı, yânî henüz ihrama girmediği için ihramın haram kıldığı şeylerden çekinmezdi. Demek ki kurbanlık gönderen kimse, kurbanlık göndermekle ihrama girmiş olmaz. Tâ ihrama girinceye kadar ihrâmlının çekineceği şeylerden çekinmez...

(Aynî).

[284] Buhârî bu Misver ibn Mahrame hadîsini biraz önce mevsûl olarak rivayet etmişti.

[285] Buhârî bu hadîsi de biraz önce farklı bir isnâd ile getirmişti. Buhârî bu babı ve altındaki hadîsleri gerek sened, gerek metin bakımından bâzı ziyâde ifâdeler sebebiyle getirmiştir.

[286] Mektûb sahibi Ziyâd ibn Ebî Sufyân'ın annesi Sumeyye, Ubeyd'in karışıdır. Ziyâd da bunun döşeğinde dünyâya gelmiştir. Bu sebebden ona Ziyâd ibn Ubeyd denilirdi. Bilâhare Muâviye'nin halifeliği zamanında birçok kimseler Ebû Suf-yân'm "Ziyâd benim oğlumdur" dediğine şehâdet ettiklerinden, Muâviye bu Ziyâd'ı Sufyân ailesine kattı. Ziyâd'ın nesebi başlangıçta böyle meçhul olduğu için "Ziyâd ibn Ebîhi(= Babasının oğlu Ziyâd)" diye de meşhurdur. Ziyâd idare - işlerinde müdhiş bir dehâ sahibi olduğu için, Muâviye onu Irakayn, yânı Basra ile Küfe vilâyetlerinin ikisine birden vâlî ta'yîn etmişti. Ve esasen Ziyâd'ı bu maksadla kendi soyuna katıp kardeşi olduğunu i'lân etmişti (Kastallânî).

Ziyâd, Arab'ın meşhur dahî ve hatîblerindendir. Umer devrinde Medine'de ilk defa olarak büyük topluluk huzurunda bir hutbe yapmış, bu hitabesi herkesin takdirini toplamış, dinleyiciler birbirlerine: Bu hatîb kimin oğludur? diye sormağa başlamışlar. Bu sırada Ebû Sufyân yanındakilere: "Ziyâd'ın kimin oğlu olduğunu ben bilirim, fakat Umer'in kırbacından korkarım" diyerek, kendisinin gayrı meşru' döşek mahsûlü olduğuna işaret etmişti. İşte Muâviye o kimselerin Ebû Sufyân'ın bu sözleri söylediğine şehâdetleri üzerine onu kendi soyuna katmış ve kardeşi olduğunu i'lân etmiştir.

[287] Hadîsin başlığa delîlliği "Rasûlullah onlara kendi elleriyle gerdanlık taktı..." sözündedir.

[288] el-Ganem, koyun cinsine konulmuş isimdir ve müennestir. Lâfzından müfredi, yoktur. Şât müfredidir. Erkek ve dişiden herbirine ve karışık olduklarında mec-mû'una "Ganem" denilir. Bunun cem'i Ağnam, Guhûm ve Ağânim gelrf ve iki sürü iradesiyle tesniye kılınıp Ganemânî denir (Kaamûs Ter.).

[289] Buradaki hadîslerin dördü de Âişe hadîsinin ayrı senedlerden ve tarîklerden rivayetleridir. Metinlerde ve senedlerde ayrılıklar ve ziyâdelikler ihtiva ettikleri için, ayrı hadîsler sayılmışlardır. Bu hadîslerden koyun kurbanlıkları için de gerdanlık takılması sabit olmaktadır (Aynî).

[290] Hadisin başlığı deliliği meydandadır

[291] en-Na'l: Nûn'un fethi ve ayn'ın sükunuyla-ayağı yere çıplak dokunmaktan koruyacak nesneye denir ki, ayakkabı ve pâbûş ta'bîr olunur..., bütün nevi'lerini şâmildir. Her mahalle bir gûnâ dikip ayaklarına giyerler. Türkçe'de "Nalın" dedikleri, ki, çamurlukta giyilir; "Na'leyn" muharreridir... (Kaatnüs Ter.). Hadîsin başlığa delîlliği "Boynunda na'l vardı" sözündedir. Hadîs daha Önce de geçmişti.

[292] İbarenin zahiri, Muhammed.ibn Beşşâr, Muhammed ibnu' 1-Musennâ'ya mu tabaat etmiştir... Bundan sonraki senedde geleceği üzere, haddizatında AK ibnu'l-Mubârek, Ma'mer'e mutâbaat etmiştir (Aynî).

Zahire göre mutâbaa olunan Ma'mer, mutâbaat eden Muhammed ibnu Beşşâr'dır. Lâkin tahkikte o Alî ibnu' 1-Mabârek'tir. Ma'mer onun yanında bu mutâbaaya muhtâc oldu. Çünkü Basralılar'ın ondan rivayetlerinde söz vardır. O, onlara Basra'da ezberinden tahdîs etmiştir. Bu İse Basralılar'ın rivâyetindendir (İbn Hacer).

[293] Buhârî bu tarîkle, bundan evvel zikrettiğimiz veçhile, Alî ibnu'l-Mubârek'in Ma'mer'e mutâbaatını işaret etmiştir (Aynî).

[294] îbn Umer'İn bu haberinin bir kısmını İmâm Mâlik el-Muvatta'da mevsûlen rivayet etmiştir.

el-Culi, -cem'i: Cilal- deve, at, eşek, katır gibi hayvanların sırtı üzerine atılan örtüdür. Bu örf yönünden böyledir. Fakat âlimler et-Tedî!= Çullama ta'-bîri, Örtü ve benzeri nev'inden deveye hâsstır demişlerdir (Aynî).

[295] Hadîsin başlığa delâleti meydandadır

[296] Bu başlığı, bundan sekiz bâb önce "Gerdanlık takdı" kısmı hâriç, getirmişti. Burada gerdanlık taktı kısmını ilâve etmiştir.

[297] Hadîsin başlığa uygunluğu "Satın aldığı kurbanlığı gerdanlık takılmış olarak şevketti" sözündedir. Hadîs, zikredilen önceki bâbda farklı bir isnâdla, biraz değişik bir lâfızla geçmişti.

[298] Hadîs ile başlık arasında uygunluk yoktur. Çünkü başlıkta kesmek, hadîste nahr etmek lafzıyle gelmiştir, denilmiştir. Fakat Buhârî, hadîsin bâzı tarîklerinde "kesmek" lâfzıyle geldiğine işaret etmiştir diyecevâb verilmiştir. Bu hadîs, yedi bâb sonra da gelecektir.

Hadîsin son kısmında kadın râvîsi Amre'nin doğrulanması, oaun ezberlemesi ye zabt etmesinin sağlamlığını haber verme vardır.

[299] Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah'ın kurbân kestiği yer" sözündedir.

tbnu't-Tîn: Peygamber'in kurbân kestiği yer, birinci cemrenin yanında ve Minâ Mescidi'ne yakın olan mahaldedir, demiştir.

el-Fâkîhî de İbn Cureyc'den; o da Atâ'dan; o da TâvûVtan, Peygamber'in Minâ'daki menzili musallanın sol tarafında idi diye rivayet etmiştir... (Umdetu'l-Kaarî).

[300] Bu hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Buhârî, Nâfi'den gelen bu Ukbe hadîsini, ancak içinde kurbân kesecek yerin Rasûlullah'a izafesi tasrîh edilmiş olduğu için, geçen hadîsin ardından getirmiştir.

Bir de bu hadîste İbn Umer'in kurbânını, köleler ve hürrlerin beraber bulunduğu bir hacılar kaafilesiyle yolladığı bildirildi ki, bu da bu işte köle ve hürr diye bir ayırım yapılmadığını gösterir (Umdetu'l-Kaarî).

[301] Bu bâb ve hadîs, Buhâri nüshalarının çoğunda yoktur. Bu yalnız Ebû Zerr'İn Müstemlî'den gelen rivayetinde vardır. es-Sagânî nüshasında başlıktan sonra Sehl ibn Bekkâr'ın Vuheyb'den rivayet ettiği hadîs vardır diyerek, sâdece işaret etmekle yetinmiştir (İbn Hacer).

Hadîsin başlığa delîlliği "Peygamber yedi deveyi kendi eliyle kesti.." sözündedir (Aynî).

[302] Hadîsin başlığa delîlliği "Ayakta ve bağlı olarak kes" sözündedir

[303] Bunu zikretmesinin fâidesi, Yûnus'un hadîsi Ziyâd'dan işitmesini göstermektir.

[304] Buhârî, îbn Umer'in bu sözünü bundan Önce geçen bâbda mevsûlen getirmişti

[305] İbn Abbâs'ın bu tefsirini Saîd ibn Mansûr mevsûlen rivayet etmiştir.
"Biz kurbanlık develeri de sizin için Allah 'm şeâirinden kıldık. Onlarda sizin için hayr vardır. O hâlde onlar ayaktalarken üzerlerine Allah 'in ismini anın. Yanlan-üstü düştükleri vakit de ondan hem kendiniz yiyin, hem ihtiyâcını gizleyen ve gizlemeyip dilenen fakirlere yedirin. Onları şükredesiniz diye böylece, size musahhar (el-Hacc:36).

İşte bu âyetteki "Develer ayakta oldukları hâlde üzerlerine Allah ismini zikrederek kurbân ediniz" kavlindeki "Savâffe" lâfzını îbn Abbâs ayakta olmakla tefsir etmiştir. Deve bu vaziyette, yânî bir ayağı bağlı ve üç ayağı üzerinde dikildiği hâlde gerdanından boğazlanır. Böyle boğazlamaya "Nahr*' denir. Sığır ve davar İse, yatırılıp üç ayağı bağlanarak kesilir. Buna da "Zebh" denir. Nahr'da da, zebh'de de Allah'ın ismi zikrolumır: "Bismillah, Vallâhu Ekber, Atlâhumme minke îleyke(Allah ismiyle keserim. Allah herşeyden büyüktür. Yâ Allah, senden sana" denilip bıçak vurulur.

el-Hâkim, el-Mustedrek'mte İbn Abbâs'm bu tefsirini "Üç ayak üzerinde dikelmiş ve bağlı olarak kesiniz" şeklinde rivayet etmiştir.

[306] Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber (S) kendi eliyle ayakta oldukları hâlde yedi deve kesti" kavlindedir.

Bu hadîs kısaltılmış olarak aynen bu isnâdla bundan bir bâb önceki (118.) bâbda da geçmişti.

[307] Bu da Enes hadîsinin baş kısmı hakkında diğer bir tarîktir.

[308] Bu, meçhul bir isnâddır, lâkin mutâbaat yoluyla zikredilmiştir. Mutâbaalar, asılların taşımadığım taşıyabilirler. Bir de buradaki meçhulden murâd, Ebû Kılâ-be'dir, denilmiştir (el-Kirmânî).

[309] Hadîsin başlığa hüccetliği "Kesilme ücretleri hususunda kisiciye birşey vermememi emretti" sözündedir.

[310] Bu hadîs de yukarıki hadîsin başka bir tarîkidir. Başlığa delâleti meydandadır. Bu hadîslerden kurbânın kesilmesi, etinin taksimi, derilerin ve çulların taksîmi hususlarında vekâlet caiz olduğu; kurbânın kesme ücretini kurbân etinden vermenin caiz olmadığı istidlal edilmiştir. Kurbân kesenin ücreti ayrıca verilecektir. Kesici fakîr İse, kesme ücreti tamamen verildikten sonra kurbân etinden sadaka verilmesi caiz görülmüştür

[311] Buda Alî hadîsinin bir başka tarîkidir. Başlığa delîlliği meydandadır. Bu hadîsin fâidesi, bunda Peygamber'in Veda Haccı'ndaki kurbânlarının sayısmın.yüz deve olarak tesbît edilmiş bulunmasıdır.

[312] Buhârî bu âyetler, hacc ve kurbân ile ilgili birçok hükümleri şâmil bulundukları için, bilhassa bu hükümlerin ehemmiyetine bir tenbîh olmak üzere, bunları burada sırf başlık hâlinde zikretmiştir. Bu hükümler: Beyt'İn tavaf edenler, namaz kılanlar için putlardan, fetişlerden, pisliklerden temizlenmesi; Allah'ın Ra-sûlü'ne insanlara haccı i'lân ve da'vet etmesi emri; hacc ibâdetine mahsûs olan dînî ve dünyevî menfâatlerde hâzır bulunmak; belli günlerde Allah'ın ismini telbiye, tekbîr, teşbih ve tehlîllerle anmak; kesecekleri kurbanlık hayvanlar nev'-inden Allah'ın nzık olarak ihsanlarına karşı Ona şükretmeleri; bu kurbânlardan yemek ve fakîrlere yedirmek emri; tıraş olmak ve temizlenmek gibi işleri yapmak; adakları yerine getirmek; Beyti Atîk'ı tavaf ile Allah'ın hürmetli kıldığı şeyleri ta'zîm eylemek gibi hükümlerdir (Aynî).

[313] İbn Umer'in bu haberini îbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etti.

[314] Atâ'nın bu sözünü Abdurrazzâk, İbn Cureyc'den mevsûlen rivayet etmiştir

[315] Hadîsin başlığa uygunluğu "Yiyiniz ve azık edininiz.." kavimdedir.

Bu hadîsin rivayet tarîkleri çoktur ve muhteliftir. Meselâ Müslim'de hadisin sonu: Atâ: Evet, dedi tarzında vâki' olmuştur. Bu sebeble âlimler kurbân etinin ne mıkdârı yenilip, ne mıkdârı sadaka edileceği hususunda görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Alkame'nin beyânına göre, İbn Mes'ûd, Alkame'ye, kurbân etini üç parçaya ayırmasını; bunun birini sadaka, birini hediye etmesini, üçüncü üçte birini de ailesiyle yemesini emretmiştir. Bu kavi Atâ'dan da nakledilmiştir. Şafiî, Ahmed, Ishâk'ın da görüşleri budur. Sufyân Sevrî kurbânın çok mıkdârı sadaka yapılmalıdır, demiştir.

Ebû Hanîfe üçte birden az mıkdârı sadaka edilmesi görüşünde bulunmuştur.

Hidâye sahibi: Kurbân etinin yenilmesinin cevazını bildirdikten sonra, bu hükmün adak olmayan kurbâna mahsûs olduğunu, adak kurbânında ise adayan kimsenin ister zengin olsun, ister fakîr bulunsun, adak etinden yemesi caiz olmadığını zikretmiştir.

Mâlik, Şafiî ve Ahmed'in mezhebleri de böyledir.

Sonra kurbân etinden sahibinin yemesi âlimlerin çoğuna göre müstehâb-dır. (Umdetu'l-Kaarî).

[316] Bu hadîs "Erkeğin kadınları adına sığır kurbânı kesmesi bâbı"nda ayrı bir isnâdla geçmişti

[317] Peygamber'in iki defa "Darlık yok, darlık yok" buyurması, aslolan kurbân kesmenin tıraştan önce olduğuna; ve bunun önce yapılmasının da cevazına delâlet etmektedir. Böylece hadîs başlıkta zımnen sunulmakta olan hükmü beyân etmiş oluyor

[318] Bu hadîs de bundan önceki hadîsin başka bir tarîkidir, bâb başlığına delâleti de yine aynı şekildedir.

[319] Buhârî burada aynı hadîsin ayrı ayrı rivayet yollarından birkaç tanesini arka arkaya getirmiş ve bu rivayetlerle de hadîsin aslının bir olduğu ve fakat bâzı lâfız farkları bulunduğunu göstermek istemiştir. Buhârî'nin burada getirdiği se-nedlerl'e gelen hadîslerin bâzısını kendisi Sahîh'min diğer yerlerinde, bâzısını da diğer hadîs imamları mevsûlen rivayet etmişlerdir

[320] Bu da îbn Abbâs hadîsinin diğer bir tarîkidir; başlığa delâleti meydandadır. Cemre taşlamak, kurbân kesmek, tıraş olmak, farz olan ifâda tavafı yapmak için hacc menseklerinin sıra ile yapılması sünnet midir? Yoksa vâcib midir? İmâm Şafiî ile İmâm Ahmed ibn Hanbel ve daha önceki imamlardan Atâ, Tâvûs, Mucâhid tertîb ve sıranın sünnetliğine kaail olup, menseklerin hangisi evvel yapılsa, ötekinin geri bırakılmasından dolayı keffâret olarak kurbân kesmek lâzım gelmez demişlerdir. Delilleri de bu hadîs ile buna benzer diğer hadîslerdir, tmâm Ebû Hanîfe ile İmâm Mâlik ve kendilerinden önce gelen imamlardan Saîd ibn Cubeyr, Hasen el-Basrî, İbrâhîm en-Nahaî, Katâde tertîbin (sıranın) vucûbuna ve tertîbi bozanlara keffâret olarak kurbân kesmek lâzım geleceğine kaail olmuşladır. Her iki tarafın delillerinin tafsîli fıkıh kitâblarındadır.

[321] Hadîsin başlığa delîlliğİ "Kurbân, kesileceği yere ulaşıncaya kadar.." sözünden alınır. Çünkü kurbânın kesilme yerine ulaşması, orada kesilmesinden ibarettir. Kesmenin geri bırakılması İse ruhsat yoluyladır. Bu hadîsin bir rivayeti de "Peygamber zamanında Peygamber'in ihrama girişi gibi ihrama giren kimse bâbı"nda geçmişti.

[322] Hadîsin başlığa uygunluk ciheti "Ben başımın saçlarını toplayıp keçeleştirdim" kavimdedir. Hadîste saç kestirmek zikredilmemiş ise de bu husus gelecek olan îbn Umer hadîsinde zikredilmektedir. Binâenaleyh hadîsin, başlığın bir kısmına delâleti kâfi görülüp, her iki kısmına delâleti şart kılınmaz.

Bu hadîs ayniyle "Temettü' ve ıkrân haccı bâbı"nda da geçmişti.

[323] Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah saçlarını kestirdi" kavlİndedir.

Rasûlullah'm bu tıraşı Hudeybiye'de mi, yoksa Veda Haccı'nda mı olduğu sarahatle bildirilmemiştir. Fakat Veda Haccı'nda tıraş olduğuna delâlet eden sahîh hadîsler vardır.

[324] Hadîsin bâb başlığına delâleti meydandadır. Çünkü hadîs saç kesmek ve saç kısaltmak hakkındadır.

[325] el-Leys'ten ve Ubeydullah'tan gelen bu hadîsleri Müslim de Sahîh'indt mevsû-len rivayet etmiştir.

Rasûlullah'in bu dualarında Veda Haccı'nda mı, yoksa Hudeybiye'de mi yapıldığı açıkça bildirilmemiştir. Bunun için bâzıları bunun Hudeybiye'de Pey-gamber'in sahâbîlerine ihramdan çıkıp tıraş olma emri verdiği zaman tereddüd gösterip ağır davranmaları üzerine yapıldığına, bâzıları da Veda Haccı'nda da böyle duâ ettiğine kaail olmuşlardır.

Aynî'nin de dediği gihi, bu duanın hem Hudeybiye günü, hem de Veda Haccı'nda yapılmış olduğu kabul edilebilir. Her ikisinde de Peygamber tıraş olmalarını emrettiği zaman sahâbîlerde bir tereddüd ve ağır davranma görmüştü. Arablar'm âdeti başları üzerinden biraz saç almak şeklinde idi. Onlarda saçı tamamen kesmek az olurdu. Saçı tamamen kesmek onlara ağır gelirdi. Bunun için saç kısaltmağa meyletmişlerdi. Burada da görüleceği gibi, kimisi saçlarını kesmiş, kimisi de sâdece biraz kısaltmakla yetinmişti... (Umdetu'l-Kaari, IV, 741-742).

[326] Bu hadîsin de başlığa uygunluğu açıktır. Bu, Ebû Hureyre hadîsinin öncekinden bir farkı "Merhamet eyle" duası yerinde "Mağfiret eyle" duasının gelmiş olmasıdır. Bundan Rasûlullah'ın her iki ta'bîr ile de duâ etmiş olduğu anlaşılıyor.

[327] Hadîsin başlığa delâleti açıktır.

Bu hadîs ihramdan çıkışta saçı kestirmenin, saç kısaltmaktan daha faziletli olduğuna delâlet etmekle beraber, saç kısaltmanın da cevazına delâlet etmektedir

Nitekim şu âyette bunların ikisi de zikredilmiştir:

"Andolsun ki Allah, Rasûlü"nün gördüğü ru'yânm hakk olduğunu tasdik etmiştir. İnşâattan hepiniz emniyet içinde, (kiminiz) başlarınızı kazıtarak, (kiminiz) saçlarınızı kısaltarak korkusuzca mutlaka Mescidi Haram 'a gireceksiniz*.. "(e!-Feth:27).

[328] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ben, Rasûlullah'ın saçından kısalttım..." sözün-dedir. Bu hadîs de saç kısaltmanın cevazına açıkça delâlet etmektedir.

[329] Bu hadîste mutemetti' hacı adayının saçını tamamen kestirmek veya birazını kısaltmak şıkklan arasında muhayyer kılınması vardır.

[330] Bu ta'lîki, Tirmizî mevsûlen rivayet etmiş ve: Bu sahîh hasen bir hadîstir, demiştir. Bunu başka sened ile Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce de rivayet etmiştir.

[331] Bunu Beyhakî ve Taberânî el-Kebîr'dc mevsûlen rivayet ettiler.

[332] Bunu el-İsmâîlî mevsûlen rivayet etti

[333] Bunu da el-İsmâîlî mevsûlen rivayet etti.

[334] Hadîsin başlığa delîlliği "Biz nahr günü ifâde yaptık" sözündedir. Çünkü bunun ma'nâsı, biz bayramın birinci günü ifâda tavafını yaptık, demektir

[335] Bu mutâbaalardan el-Kaasım'inicini Müslim; diğerlerininkini Buhârî Sahîh'min Magâzî ve Hacc Kitâblan'nda mevsûlen getirmiştir. Buhârî bununla Ebû Sele-me'nin Âişe'den yalnız kalmadığını göstermiş, hadîsi ma'nâ olarak naklettiği için cezim sîgası kullanmamış da "Yüzkeru" demiştir (Aynî, Kastallânî).

[336] Hadîsin başlığa delâleti meydandadır. Çünkü hadîs o hacc fiillerinden herhangi birini öne geçirmek ve geriye bırakmak hakkındadır. Başlıktaki "Unutarak veya bilmeyerek" kayıdlarının dayanağı, bundan sonra gelecek bâbdaki Abdullah ibn Amr hadîsinde açıkça gelmiştir.

[337] Bu da İbn Abbâs hadîsinin başka bir tarîkidir.

el-Mesâ: Semâ vezninde, akşam vaktine denir ki, öğleden akşam namazına kadar vakitten ibarettir... el-tmsâ: akşamlamak ve akşama kalmak ma'nâsına-dır., (Kaamûs Ter:).

[338] Hadîsin başlığa delîlliği "Rasûluflah Veda Haccı'nda durdu" sözünden alınır. Çünkü bunun ma'nâsı deve üzerinde durdu demektir. Nitekim bunu ta'kîbeden hadîsinde Abdullah, bunu açıkça söylemiştir. Buharı bu bâbda onun hadîsini üç tarîkten getirmiştir: Birinde "Veda Haccı'nda durdu"; ikincisinde "Hutbe yaparken hâzır bulundu"; üçüncüsünde "Dişi devesi üzerinde durdu" demiştir.

[339] Başlığa delîlliği "Nahr günü hutbe yaparken..." sözünden alınır.

[340] Bu, aynı hadîsin üçüncü tarîkidir.

[341] Bu isnâdla Zuhrî'den gelen bu mutâbaada Abdullah: Ben Rasûlullah'ı Minâ'da devesi üzerinde gördüm, demiş ve yukarıki hadîsi zikretmiştir.

Yukarıda İbn Abbâs hadîsinin haşiyesinde de söylediğimiz gibi hacc men-seklerinden kurbân kesmek, taş atmak, tıraş olmak, ifâda tavafı yapmak gibi işlerin sıra ile yapılması sünnet midir, vâcib midir hususunda ayrı görüş vardır: İmâm Şafiî ile İmâm Ahmed ve daha evvelki imamlardan Atâ, Tâvûs, Mu-câhid tertibin sünnetliğine kaail olup, bu menseklerden hangisi evvel yapılsa ötekinin geri bırakılmasından dolayı keffâret olan kurbân kesmek lâzım gelmez demişlerdir. Delilleri bu hadîs ile benzeri diğer hadîslerdir.

İmâm Ebû Hanîfe ile îmâm Mâlik ve kendilerinden evvel gelen imâmlar-,, dan Saîd ibn Cubeyr, Hasen Basrî, tbrâhîm Nahaî, Katâde tertibin vucûbuna ve sırayı bozanlara keffâret olarak kurbân kesmek lâzım geleceğine kaail olmuşlardır. Her iki taraf in .delillerinin tafsili fıkıh kitâblanndadir.

[342] Minâ günlerinde, yânî nahr günü ile onu ta'kîbeden üç günde hutbenin meşrû'-luğu babı. O günlerde insanlara yapacakları işleri öğretmek maksadıyle hitâb etmenin meşruluğu, bu başlıkla isbât edilmek istenmiştir.

Buhârî bununla, Minâ'da nahr günü hacılar için hutbe yoktur diyenlere reddi kasdetti de denilmiştir. Çünkü bu hadîste zikredilen şeyler, haccın şeâirinden değil, umûmî vasiyetler kabîlindendir. Buhârî râvînin, Arafat'ta vaki' olan konuşmaya hutbe ismi verdiği gibi, bu Minâ konuşmasına da hutbe ismini verdiğini beyân etmek istemiştir.

[343] Hadîsin başlığa delîlliği "Rasûlullah (S), nahr günü Minâ'da insanlara hitâb etti..." sözündedir. Daha önce de zikrettik ki, buradaki "Hitâb etti" ta'bîri, ma1-lûm olan hutbe değildir. Bu hitabeye hutbe denilmesi, bunun da aslında kelâm etmek ve söz söylemekten ibaret olduğundan dolayıdır.

[344] Görünürde bu hadîsin başlığa uygunluğu yoktur. Lâkin ibn Abbâs'tan "Nahr günü Peygamber'in hitabesi" rivayeti bulunduğu ve nahr günü de Minâ günlerinden olduğu İçin başlığa uygun düşmüş oluyor. O hadîsi, İbn Abbâs'tan olduğu ve bu kadarcık uygunluk ciheti bulunduğu için, burada yine zikretmiştir.

[345] Buhârî bu hadîsin asimda başlığa mutâbaat ettiğini işaret etmiş oluyor. Buhârî râvînin bu mutâbaatta "Arafat'ta" sözünü söylemediğini hatırlatmak suretiyle yukanki hadîsin bu mutâbaatla başlığa tam uyduğunu göstermek istemiştir. Bu mutâbaaü Ahmed ibn Hanbel de Müsned'inde mevsûlen rivayet etmiştir.

[346] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır.

Peygamber'in bu nutku, hadîs ve sîret kitâblarında şöhretle nakledilmiştir. Bilhassa Buhârî buradan başka Sahıh'inin İlim, Bed'u'1-Halk, Tefsir, Fiten ve Udhıye kitâblarında bâzı sened ve metin farkhhklanyle rivayet etmiştir. Bu cihetle metodoloji bakımından bu hitabenin de Arafat nutku gibi Peygamber'in belâgatli dilinden çıktığında kimsenin az veya çok şübhe etmeye ilmen hakkı yoktur.

Bir gün evvel Rasûlullah Arafat hutbesinde Arablar'ın dînî, medenî, ikti sâdî bütün âdetlerini Arafat meydanında yıkmış ve çiğnemiş bulunduğundan, sahâbîler, Peygamber'in bu hitâbesindeki suâlleri üzerine ayın, günün ve Mekke'nin adlarını değiştirecek sanmalarında hakkh idiler.

Peygamber can, mal, ırz ve şeref masuniyetlerinin ehemmiyetini gözönün-de tutarak, bunları en sâde kafalara da iyice yerleştirmek için suâl - cevâb tarzında gayet belîğ bir uslûb ile ifâde etmiştir.

[347] Hadîsin başlığa delîüiği "Peygamber Minâ'da: "Bilir misiniz?..." diye sordu sözünden alınır. Çünkü bu kelimeleri söylemesi, O'nun MinâMaki hutbesinden ibarettir. Lâkin bu hitabe, yukarıda da zikrettiğimiz gibi, içinde hacc mensekle-rinden birşey olan hakîkî bir hutbe değildir.

[348] Bu Hişâm ibnu'1-Gâzî (157)'nin hadîsini, Ebû Dâvûd da mevsûlen rivayet etmiştir.

MÎnâ hutbesi şöyle başlamış ve devam etmiştir:

Rasûlullah Minâ'ya gelince, Muhâcirler'in kıblenin sağ tarafında, Ensâr'-ın solda, diğer cemâatin de karşıda saff saff yer almalarını emretti. Yine deve üstünde, yüzbinlik bu büyük cemâat karşısında İslâm mkilâbımn en müessir bir hutbesini daha şu suretle îrâd etti:

"Ey İnsanlar! Allah'a hamd ve sena, tekbîr ve tehlîl ettikten sonra derim ki: Sizi Allah'ın Kitâbı'na bağlayan Peygamberinizin sözlerini iyi dinleyiniz ve O'na itâai ediniz! Hacc ibâdetlerinizin bütün şekillerini benden gördüğünüz gibi ifâ ediniz, öyle sanıyorum ki, ben bu seneden sonra bir daha hacc edemem..." demiş ve devamında yukanki hadîs metninde verilen sözleri söylemiştir (Ibnu'l-Kayyım, Zâdu'l-Meâd; Kastallânî, el-Mevâhibu'l-Ledunniyye bi'l-Maahi'l-Muhammediyye).

[349] Su içirme vazifesi olan ile ondan başka özürlü, hasta yâhud oduncular, çobanlar gibi meşguliyet sahibi kimseler Minâ geceleri süresinde Mekke'de ikaamet edebilirler mi? Buhârî, sorunun cevâbını zikretmeyip, hadîsle yetinmiştir.

[350] Buhârî bu hadîsi burada arka arkaya üç tarîkten rivayet etmiş ve en kısadan genişe doğru bir sıralama yapmıştır.

[351] Bu mutâbaalardan birincisini Müslim; ikincisini İbnu Ebî Şeybe; üçüncüsünü ise Buhârî "Hacıları sulama bâbı"nda mevsûlen rivayet etmişlerdir.

[352] Câbir ibn Abdillah'm bu hadîsini Müslim, Sahfh'inde mevsûlen rivayet etmiştir.

[353] Cemreler Minâ'da birbirleriyle farklı uzaklıklarda ve bir yol üzerinde üç tanedir. Mekke tarafında bulunana Akabe cemresi denir. Nahr günü kuşluk vaktinde yalnız bu taşlanır. Diğer teşrîk günlerinde, her gün öğleden akşama kadarki zaman içinde sıra İle her üçüne de yedişer taş atılır.

Birinci cemre ile orta cemre arasındaki uzaklık takriben 116 m.;

Orta cemre ile Akabe cemresi arasındaki uzaklık takrîben 160 m.;

Mekke Haremi ile Minâ arası mesafe takrîben 7 km.;

Minâ ile Cebeli Rahmet arası mesafe takriben 14 km. (er-Risâletu't-Fârûkıyye, s.51).

[354] îbn Mes'ûd'un bu hadîsi, Akabe cemresinin vâdînin ortasından, aşağıdan yukarıya doğru atıiniasmın sünnetliğini te'kîdli olarak ifâde eder. Halktan bâzılarının Akabe cemresini vâdînin üstünden attıklarını Abdurrahmân'm bildirmesi üzerine, Şâri'in sünnetine sarîh bir muhalefet olan bu durum, İbn Mes'ûd'un vicdanında derin bir te'sîr hâsıl etmiş ve sözünü yemîn ile te'kîd eylemiştir. Hacc mensekleri birkaç sûrede zikredilmişken, İbn Mes'ûd'un bilhassa el-Bakara Sû-resi'ni zikretmesi, Hacc menseklerinin hükümlerinin çoğunun bu sûrede anılmış olmasındandır.

îbn Mes'ûd, cemre taşlamak vaktine ilgisi İ'tibâriyle "Bir de sayılı günlerde Allah11! z/ftraÖn"(el-Bakara:203) âyetine telmih etmiş oluyor. Buna göre İbn Mes'ûd: Hacc mensekleri kendisine indirilen ve bütün hacc işleri kendisinden alınacak olan Peygamber, taşlamanın keyfiyetini kendisinden almaya, Akabe cemresini yukarıdan atan kimselerden daha hakkhdır, demiş oluyor.

[355] Bunu Abdurrahmân ibnu Mende mevsûlen rivayet etmiştir. Bunu zikretmesinin fâidesi, Sufyân es-Sevrî'nin el-A'meş'ten bunu işitmiş olmasını beyân etmektir.

[356] İbn Umer'in bu hadîsi, yakında "İki cemreyi taşladığı zaman.. bâbı"nda mevsûlen gelecektir.

[357] ibn Mes'ûd'un bu fiili ve sözü, âlimler cumhurunun mezhebidir. Cumhura göre yedi çakıldan eksik atmak kâfi değildir. Yedi taş atılması vâcibdir. İbn Mes'ûd hadîsi cumhurun en kuvvetli delilidir. İbn Umer'den, Câbir'den ve îbn Abbâs'tan da yedi adedi açıkça rivayet edilmiştir.

[358] Yedi taş atmanın sebebi, yedi tekbîrin sayısını unutmamaktır. Bunun benzeri, namazdan sonra tesbîh sayısını muhafaza için parmaklarımızın ek yerlerine müracaat eder, onunla hesâb ederiz.

[359] İbn Umer'in bu hadîsi biraz sonra "İki cemreyi attığı zaman.. bâbı"nda mev-sûlen gelecektir.

[360] Hadîsin başlığa delîlliği "Herbir taşın beraberinde tekbîr getirirdi.." sözünde-dir. Bu hadîs, îbn Mes'ûd hadîsinin diğer bir tarîkidir.

Haccâc minberde bu hutbeyi yaptığı sırada, Emevî Halîfesi Abdulmelik ibn Mervân tarafından Irak Vâlîsi ve Hacc Emîrİ bulunuyordu. Haccâc'ın sûre isimlerini söyleyiş şekli kendisine sorulunca İbrâhîm, İbn Mes'ûd'un söyleyiş şeklini, yânî doğrudan doğruya el-Bakara güresi şeklinde söylediğini bildiren hadîsi rivayet etmiştir.

[361] Buhârî bu bâb başlığı altında İbn Umer'in bu hadîsine işaret etmekle yetinmiştir. İbn Umer'in bu hadîsini de bundan sonraki bâbda mevsûlen getirecektir

[362] Bu hadîste haber verilen iki cemre yanındaki duruş süresinde görüş ayrılığı olmuştur. İbn Mes'ûd iki kerre el-Bakara Sûresi okuyacak kadar durur ve duâ edermiş. îbn Umer'in iki cemrede el-Bakara Sûresi okuyacak kadar vakfe yaptığı rivayet edilmiştir. İbn

Abbâs'm da yüz âyetli bir sûre okuyacak kadar vakfe yaptığı haber verilmiştir.

Âlimlerin çoğu bu vakfelerin zİkr ve duâ için yapıldığını, binâenaleyh vakfe yapmamakta bir be's olmadığına kaail olmuşlardır.

el-Cemretu'd-Dünyâ: Minâ'daki Hayf Mescidi cihetine yakın olan cemredir. Bu cemre, ikinci nahr günü taşlanan cemrelerin birincisidir. Bu cemre Mi-nâ'ya en yakın, Mekke'ye de en uzak olan cemredir.

Atılan çakılların sayısı: Dört İmâm'a ve cumhura göre, çakılların sayısı 7O'dir. Bunlardan yedisi bayramın ilk günü Büyük Cemre'ye, yânı Akabe cemresine atılır. Teşrik günlerinde, yânî bayramın ikinci, üçüncü, dördüncü günlerinde her gün sıra İle her Üç cemreye yedişerden 21 taş atılır. Üç günde atılan taş sayısı 63 olur. İlk günü atılan yedi taşla beraber, toplam 70 olur.

Yalnız İmâm Ahmed'den bir rivayete göre, her cemreye altı taş atılarak toplam 60 olur. Bir veya iki günün atışını kasden veya unutarak terk ederse, geri kalan günlerde telâfi caizdir ve kaza değil, edadır. Çünkü taş atma günleri bir vakit hükmündedir (Kastallânî, III, 348).

[363] Bu, ayniyle bundan önce zikredilmiş olan hadîstir. Buhârî, geliş yolu ayrı olduğu için tekrar etmiş ve başlığa açıkça bir delîl yapmıştır

[364] Buhârî bu Muhammed'in hangi Muhammed olduğunu belirtmemiş, böyle nis-bet etmeksizin, sâdece ismini zikretmiştir. Sarihler: Bu, Muhammed ibn Beş-şâr'dır, yâhud Muhammed ibnu'l-Musannâ'dır yâhud da Muhammed ibn Yahya ez-Zuhlî'dir demişlerdir

[365] Hadîsin bâb başlığına delîlliği "İki elini kaldırarak duâ ederdi" sözündedir. Buhârî bu hadîsin senedinin bir kısmını, yânî Zuhrî'ye kadarki kısmını verdikten sonra hadîs metnini sevketmiş, sonunda da senedin Peygamber'e kadar ulaşan kısmını vermiştir. Hadîsçilerden bir cemâat bunu caiz görmüştür. Ahmed ibn Hanbel de, Buhârî de bunlardandır. Senedi böyle ayırma mevsûllüğe mâni' olmaz. İbn Hacer: Bu şekilde sevkedilen isnadın mevsûl olduğu hususunda hadîs âlimleri arasında hiçbir ihtilâf yoktur, demiştir.

[366] Hadîsin başlığa uygunluğu şu cihetledir: Rasûlullah Müzdelife'den hareket ettiği zaman Âişe O'nun beraberinde yürümüş değildi. Hâlbuki Peygamber'in Aka-s be cemresini taşlayıncaya kadar binekli olmakta devam ettiği sabit olmuştur. Bu ise Âişe'nin Peygamber'e güzel koku sürmesi, Akabe, cemresini taşlamasından sonra vâki' olduğuna delâlet etmiştir.

İfâda tavafından önce tıraş olmaya gelince, çünkü Peygamber, Akabe cemresini taşlayıp döndüğü zaman Minâ'da başını tıraş ettirmiştir.

Buhârî'nİn hadîsten başlıktaki hükmü alması, koku sürmek cihetindendir. j Çünkü koku sürmek, ancak ihramdan çıktıktan sonra olur. Birinci ihramdan j çıkış ise, üç işten ikisini yapmakla olur: Akabe cemresini taşlamak, tıraş olmak, ; ifâda tavafı. Peygamber, cemreyi taşladıktan sonra tıraş olmasaydı, koku sü-', rünmezdi... (İbh Hacer).

[367] Buna "Sader tavafı" da denir. Buhârî hükmü zikretmeyip, hadîsi bildirmekle yetindi

[368] Hadîsin başlığa uygunluğu "Hacc işlerinizin sonu Beyt'le olsun" sözünden alı-, nır. Beyt'le olacak iş ise, tavaftan başkası olmaz. O da, hacc işlerinin sonu olan veda tavafıdır (Aynî).

Müslim'in îbn Abbâs'tan bir rivayetinde: İnsanlar hacc sonunda etrafa dağılıvermek i'tiyâdında idiler. Rasûlullah (S): "Sakın hâ, sizden hiçbiriniz dağıtmasın. Tâ ki, son vazifesi Beyt'i tavaf olsun" buyurmuştur. Nevevî: Hadîsteki emr, vûcûb içindir. Bize göre sahîh olan vacibi terk ile kurbân lâzım gelir, âlimlerin çoğunun kavli de budur, demiştir. İmâm Mâlik, j Dâvûd Zahirî, İbn Münzir ise, veda tavafı sünnettir; terk edilirse birşey lâzım gelmez, demişlerdir. Hanefîler, afakîlere vâcib; Mekkeliler'e vâcib değildir, demişlerdir.

Hayızhya, nifâslıya, umre yapana vâcib değildir...

Şârih Kastallânî, veda haccının vucübuna, hadîsin sonundaki "Veda tavafı hayızlı hakkında hafifletildi" cümlesiyle istidlal etmiştir. Hakîkaten hayızlı hakkında hafifletilen hüküm, başkaları hakkında teşdîd ve te'kîdi gerektirir ki, , bu da vucûbdur. Ve hafifletme yalnız müekked işlerden olabilir

[369] Hadîsin başlığa uygunluğu *'Sonra binip Beyt'e hareket etti ve ona tavaf yaptı" sözündedir. Çünkü bu tavafla murâd, veda tavafıdır (Aynî).

[370] Bu mutâbaatı, el-Bezzâr ile Taberânî mevsûlen rivayet etmişlerdir.

[371] Bu başlıkta "İzâ"nın cevâbı söylenmemiştir. Takdîri şöyledir: Bu kadına veda tavafı vâcib olur mu? Yoksa hayızı sebebiyle kadından bu tavaf düşer mi? Vâcib olduğunda kurbân lâzım gelir mi, yâhud gelmez mi? Buhârî bu soruların cevâbını hadîslerle verdirmeyi daha emîn yol görüp, kendisi başlıkta hiçbir hüküm bildirmemiştir

[372] Hadîsin başlığa uygunluğu "Safiyye ifâda tavafını yapmıştı, dediler. Rasûlullah: O takdirde bizi habsetmesi yoktur" sözündedir. Bunun ma'nâsı, veda tavafının hayızlıdan düşmesidir. Çünkü Rasûlullah'a Safiyye'nin hayz olması haberi verildiğinde "O bizi habsedici mi oldu?" buyurdu. Fakat Safiyye'nin hayızdan önce ifâda tavafını yaptığı haber verilince: "O takdirde bizi habs'etmiyecektir" buyurdu. Çünkü Safiyye haccm rüknü olan farz tavafı edâ etmiştir (Aynî).

[373] Hadîsin başlığa hüccetliği "Ümmü Süleym: Safiyye hadîsini zikretti" sözünden alınır.

[374] Hâlid'in hadîsini Beyhakî; Katâde'ninkini de Ebû Dâvûd et-Tayâlisî mevsûlen rivayet etmişlerdir.

[375] Hadîsin başlığa uygunluğu "ifâda tavafını yaptığı zaman hayızh kadına memleketine hareket etmesine ruhsat verildi" sözünden alınır. Çünkü bunun ma'nâsı, hayızh kadın, farz olan ifâda tavafını yapmış olduğu zaman memleketine hareket eder ve veda tavafını terketmesinden ötürü üzerine bİrşey lâzım gelmez,

demektir (Aynî).

Buradaki îbn Abbâs ve aynı senedle gelen îbn Umer hadîslerinin her ikisi de sahâbînİn mürselleri nev'indendir. Çünkü bu her iki sahâbî de bu müsâadeyi bizzat Peygamber'den değil, kendisine müsâade verilmiş olan kadınlardan öğrenmişlerdir. Bu gibi sahâbî mürsellerinin merfû' hükmünde olduğu bilinen bir

hakikattir.

Bu ibn Abbâs ve İbn Umer hadîslerinden de, temizken farz olan İfâda tavafını yapmış da sonra hayz hâline giren kadından, veda tavafının düştüğü sâbit oluyor.

[376] Ten'îm, Mekkeliler'in mîkaatlarından biridir. Harem hâricinde ve Mekke'ye bir fersah mesafededir. Orada sonraları Âişe Mescidi dedikleri bir mescid inşâ edilmiştir.

Muhassab, Mekke ile Minâ arasında bir yerdir. Teşrîk günlerinden sonraki gece -ki bayramın dördüncü günü bittikten sonraki gecedir- orada geçirilir. Buraya Benû Kinâne Hayfı da denilir.

[377] Hadîsin başlığa delâleti "Ve Safiyye de hayz oldu... öyleyse be's yoktur; haydi yola çık!" sözlerinden alınır. Çünkü bunda Safiyye'nin İfâda tavafını yapmasından sonra hayızlandığı sabittir. Başlık da böyledir.

Bu hadîs, Temettü' ve Ikrân hacdan babında da geçmişti.

Bu münâsebetle hacc nevi'lerini bir kerre daha özetleyelim:

Hacc aylan içinde hacc ile umreyi cem' etmenin üç yolu vardır: Birincisi îfrâd'dır. Hacı adayı mîkaatta yalnız hacca niyet eder. Ve hacc ibâdetini tamamlayıp, halâl olduktan, yânî ihramdan çıktıktan sonra -ayniyle Mekke'nin yerlisi gibi- Harem haricindeki Cırrâne, Ten'îm, Hudeybiye gibi bir yerden um-s re niyetiyle tekrar ihrâmlanıp vakfeden mâada mensekler İ yeniden yapar. Böyle olana Müfrid denir.

İkincisi Kırân'dır. Hacı adayı mîkaatta hacc ile umreye birlikte niyet eder ve tavaf, sa'y, tıraş gibi hacc amellerini tekrarlamaksızın hem hacı, hem mu'te-mir yânî umre yapıcı olur. Böyle niyet edene Kaann denir.

Üçüncüsü Temettu'dm. Hacı adayı hacc ayları içinde-mîkaatta yalnız umreye niyet eder. Ve Arefe gününden evvel vakfeden mâada mensekleri edâ edip, halâl olduktan sonra -ayniyle Mekke'nin yerlisi gibi- hacc gününde Mekke'den bir hacc inşâ edip vakfe, tavaf, sa'y gibi mensekleri yapar. Böyle olana Mutemetti' denir. Çünkü Câhiliye âdeti hilâfına olarak hacc aylan içinde umreden istifâde etmiş olur... (Tecrîd Ter., I, 191-194)

[378] Bu mutâbaat temettü' ve Ikrân hacdan babında Usmân ibn Ebî Şeybe tarîkinden mevsûlen geçmişti.

[379] Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber ikindiyi Abtah'da kıldı sozundedır. Hadîs "Terviye günü öğleyi nerede kıldı bâbı"nda da başka bir tarîkle geçmişti.

Abtah, Bathâ, Muhassab ve Kinane oğulları Hayfı İsimleri aynı yerin adlarıdır. Mekke ile Minâ arasında geniş bir yerdir.

[380] Bunun da başlığa uygunluğu "İkindiyi Abtah'da kıldı" sözündedir. Bu hadîs de "Veda tavafı bâbı"nda başka bir tarîkle geçmişti.

[381] Biraz Önceki haşiyede de bildirdiğimiz gibi, bu Muhassab'a Abtah, Bathâ, Kİ-nâne oğullan Hayfı da denilir. Bu isimlerin hepsi aynı yeri gösterir.

Âişe'nİn bu hadîsi, Buradaki konaklamanın İbâdet kasdiyle olmadığım ve haccm gereklerinden olmadığını ifâde etmektedir. Bâzı âlimler Peygamber'in ve ondan sonra halîfelerin burada konaklama yapmış olmalarından dolayı, Pey-gamber'e uymak için burada konaklamanın müstehâb olduğunu söylemişlerdir. Nevevî,-: Muhassab'da konaklamak ŞâfİÎ ve MâlİKî'de müstehâbdır; âlimlerin cumhuruna göre de böyledir, diyor.

[382] Bu İbn Abbâs hadîsinde de "Muhassab menzilinde konaklamak birşey değildir" demesinden dolayı, bunun haccın sünnetlerinden olmadığı anlaşılmıştır. Bütün sarihler bu sözü "Hacc menseklerinden-sayılmış değildir" diye tefsîr etmişlerdir

[383] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Zû Tuvâ'da konaklardı... haccı bitirip Mekke'den ayrıldığı zamanda.." sözlerinden alınır.

Sonra iyi bil ki, Mekke'ye girmeden önce Zû Tuvâ'da konaklamak, dönüşü sırasında da Zu'1-Huleyfe'deki Bathâ'da konaklamak, hacc menseklerinden olarak yapılması gerekli birşey değildir. Hacı isterse bu yerlerde konaklama yapar, isterse terkeder (Aynî).

Peygamber ve halîfeleri bu yerlerde konakladıkları için, onların bu fiillerini taklîd ederek konaklamakta elbet bir hikmet ve hayr vardır (İbn Hacer).

[384] Bu hadîs de, diğerinde olan hususlara bâzı ziyâdelerle delâlet etmektedir.

[385] Bu Zû Tuvâ'da geceleme işi de biraz önce geçtiği gibi, hacc menseklerinden değildir. Bundan da ancak Peygamber'in konaklama yerleri alınır ve sâdece O'nun fiillerine uymak için bu yerlerde konaklanabilir. Çünkü O'nun fiillerinden hiçbiri hikmet ve hayrdan boş değildir (Kastallânî).

[386] Câhiliyet devrinde Hicaz'da Mekke yakınlarında senenin belli zamanlarında başlıca dört panayır kurulurdu. Arabistan'ın her tarafından buralara kervanlar gelir, alış verişler yapılır, şiir ve hitabe yarışları düzenlenirdi. Bunlar Ukâz, Zu'1-Mecâz, Mecenne, Hubâşe panayırları idi. Ukâz, zu'1-ka'de evvelinde kurulur ve yirmi gün devam ederdi. Mevkii, Arafat'a yakındı. Şâirlerin şür ve hitabe yarışları en çok Ukâz panayırında olurdu. Rasûlullah, ünlü hatîb Kurs ibn Sâide'yi Ukâz'da görmüş ve cihan edebiyat târihine geçen meşhur hitabesini burada dinleyip ezberlemişti. 129 hicret yılında Haricîler zamanında ilk terkedilen panayırdır. Sonra Zu'1-Mecâz ve Mecenne panayırları terkedildi.

Zu'1-Mecâz'ı ibn İshâk, Arafat'ın bir tarafında kurulurdu, diyor. Reşâtî de Arafat'ın sağ tarafında olduğunu ve sonraları terkedildiğini bildiriyor.

Mecenne de Mekke'ye birkaç mil mesafede idî. Civânnda bahçeler, bostanlar bulunduğu için Mecenne denilirdi.

Hubâşe Mekke'nin sağ tarafında, altı mil uzaklıkta idi. 197 hicrî yılında en son bu panayır terkedildi. Bundan sonra insanlar Arafat, Minâ ve Mekke panayırları ile yetindiler. İbn Abbâs hadîsinde bunlardan ilk ikisi zikredilmiştir (îbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

[387] Bu âyet, İbn Abbâs kıraatinde "Fî mevâsımVl-hacc" şeklinde okunmuştur.

Bu âyet, hacc mevsiminde müslümânların alış veriş yapmalarında, ticâret etmelerinde, Rabb'lerinin rızkından kazanmak istemelerinde kendilerine bir günâh olmadığını bildirmiş oluyor. İbn Abbâs da âyeti bu maksada delîl olmak üzere okumuştur.

Buhârî'nin bunu bâb başlığına delîl yapması ciheti meydanda ve açıktır.

[388] el-Idlâc, if'al babından, gecenin evvelinde kalkıp yola gitmek;

el-Iddilâc, ifti'âl babından, hemzenin ve şeddeli dâl'in kesresiyle, gecenin âhir vaktinde kalkıp yola gitmek ma'nâsmadır.

ez-Zemahşerî el-Esâs'da, ed-Delec ve ed-Decle, akşamdan kalkıp bütün gece gitmek ve dâl'in dammıyle ed-Dulce, gecenin sonunda gitmek ma'nâsına isim olmak üzere ve birincisinden fiili if'âl babından; ikincisinden fiili ifti'âl bâbındandır.. ibaresiyle yazılmıştırMtsbâh'ta da bu veçhile beyân edilmiştir... (Kaamûs Ter.).

[389] Bu hadîsin bir rivayeti daha önce sened ve metin farkıyle geçmişti.

[390] Bu Muhammed, Ebû Alî ibnu Seken'in rivayetinde Muhammed ibn Selâm şeklindedir. es-Sagânî ise: O, Muhammed ibn Yahya ez-Zuhlî'dir demiştir

[391] Bu hadîs de daha önce geçmişti. Buhârî buradaki Peygamber'in hâlini gösteren "Muddilicen" kelimesinin ifti'âl babından ismi fail olduğuna dayanarak, bâb başlığına açıkça delîl teşkîl ettiğini göstermek istemiştir.

87- KİTABLJ'L-MUHARİBIN MİN EHLİ'L-KÜFRİ VE'R-RİDDETİ 3

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

87- KİTABLJ'L-MUHARİBIN MİN EHLİ'L-KÜFRİ VE'R-RİDDETİ

(Küfr Ehlinden ve Dînden Dönenlerden tslâm 'a Harb Açanlar Kitabı) [1].

Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Allah'a ve Rasûlü'ne harb açanların, yeryüzünde fesâdçılığa koşanların cezası, ancak öldürülmeleri, ya asılmaları yâhud elleri ile ayaklarının çaprazvârî kesilmesi yâhud da sürülmeleridir. Bu onların dünyâdaki rüsvâylığıdır" (ei-Mâide: 33) [2].

1-.......Bize el-Evzâî tahdîs etti. Bana Yahya ibn Ebî Kesîr tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Kılâbe el-Cermî tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ukl kabilesinden bir topluluk Peygam-ber(S)'in huzuruna geldiler, İslâm Dîni'ne girdiler. Fakat hastalandıklarından dolayı Medîne'de ikaamet etmek istemediler. Peygamber de onlara Beytu'1-mâle âid sadaka develerinin bulunduğu yere gitmelerini, develerin sidiklerinden ve sütlerinden içmelerini emretti. Onlar Peygamberin dediğini yaptılar ve sağlıklarını kazandılar. Sonra dînden geri döndüler, develerin çobanlarını öldürdüler ve develeri sürüp götürdüler. Onların bu işleri Peygamberce ulaşınca arkalarına bir süvâ-rî birliği gönderdi. Yakalanıp getirildiler. Peygamber onların ellerini ve ayaklarını kestirdi, gözlerini oydurdu. Peygamber onların kesilen yerlerine kanın dinmesi için dağlama ameliyyesi yapmayıp öylece ter-ketti. Nihayet öldüler [3].

1- Bâb: Peygamber (S), Dînden Çıkan Ve Cürüm İşleyen Muhâriblerin Kesilen Organlarına Kanın Dinmesi İçin Yağ İle Dağlama Tedâvîsi Yapmadı, Nihayet Helak Oldular

2-.......Bana el-Evzâî, Yahya'dan; o da Ebû Kılâbe'den; o da Enes(R)'ten şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) Urenîler'in ellerini, ayaklarını kestirdi de onların

kesilen yerlerine kanın dinmesi için dağlama tedavisi uygulamadı, nihayet onlar öldüler [4].

2- Bâb: Dînden Çıkmış Ve Büyük Cinayetler İşlemiş Olan Bu Muhâriblere Su Verilmemiş, Nihayet Ölmüşlerdir

3- Bize Mûsâ ibn İsmâîİ, Vuheyb'den; o da Eyyüb'dan; o da Ebû Kılâbe'den tahdîs etti ki, Enes (R) şöyle demiştir: Ukl kabilesinden bir topluluk Peygamber(S)'in huzuruna geldiler de Suffa'da ikaamet eder oldular. Fakat kendileri rahatsız ve hastalıklı olduklarından, Me-dîne'nin havasım ağır bulup burada ikaamet etmek istemediler. Bunun üzerine:

— Yâ Rasûlallah! Bize süt arayıver! dediler. O da:

— "Ben sizin için süt bulamam. Ancak Rasûlullah'ın deve sürülerinin yanına katılmanız çâresini bulabilirim" dedi.

Akabinde onlar deve sürülerinin bulunduğu yere gittiler, onların sütlerinden ve sidiklerinden içtiler, böylece nihayet sağlıklarına kavuştular, semizlenip kuvvetlendiler. Sonra da çobanı öldürdüler ve develeri sürüp götürdüler. Akabinde Peygamber'e, imdâd isteyen kişi gelip haber verince, Peygamber onların izleri üzerine onları arayıcılar gönderdi. Gündüz yükselmeden onlar yakalanıp getirildiler. Peygamber demir çubuklar getirilmesini emretti. Demir çiviler ateşte kızdırıldı. Bunlarla onların gözlerini çıkarttı, ellerini ve ayaklarını kestirdi, kesilen yerlere kanı dindirici bir dağlama tedâvîsi uygulamadı. Sonra bu cânîler Harre denilen kara taşlık mevki'e atıldılar. Bunlar orada su istediler, fakat kendilerine su verilmedi, nihayet öldüler.

Ebû Kılâbe: Bunlar hırsızlık yaptılar, insan öldürdüler, Allah ve Rasûlü'ne de harb açtılar, demiştir.

3- Peygamber(S)'İn (Büyük Cürümler İşleyen) Muhariblerin Gözlerini Kızgın Demirlerle Çıkartması Babı

4-.......Bize Hammâd, Eyyûb'dan; o da Ebû Kılâbe'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle tahdîs etti. Ukl veya Ureyne kabilelerinden bir topluluk -râvî: Ben onun ancak Ukl'den dediğini biliyorum, demiştir- Medine'ye geldiler. Peygamber (S) onlar için sütlü develer emretti. Onlara sadaka develerinin bulundukları yere çıkmalarım, onların sidiklerinden ve sütlerinden içmelerini emretti. Onlar gidip o develerin sütlerinden ve sidiklerinden içtiler, nihayet hastalıklarından kurtulup iyileştikleri zaman çobanı öldürdüler de develeri sürüp götürdüler. Bu haber kuşluk vakti Peygamber'e ulaşınca, hemen arkalarından arayıcılar gönderdi. Gündüz yükselmeden yakalanıp getirildiler. Peygamber onlarla ilgili emrini verdi. Onların ellerini, ayaklarını kestirdi, gözlerini çıkarttı. Sonra onlar Harre mevkiine atıldılar. Onlar su istediler, fakat kendilerine su verilmedi.

Ebû Kılâbe: İşte bunlar hırsızlık yapmışlar, insan öldürmüşler, îmândan sonra Allah'ı inkâr etmişler, bu büyük cürümlerle beraber Allah'a ve Rasûlü'ne de muhârib olmuşlardır, demiştir [5].

4- Çirkinliği Apaçık Olan Günâhları Terkeden Kimsenin Fazileti Babı

5-.......Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek, Ubeydullah ibn Umer'den; o da Hubeyb ibn Abdirrahmân'dan; o da Hafs ibn Âsım'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Yedi kimseyi Allah kendi gölgesinden başka hiçbir gölge bulunmayan kıyamet gününde, kendi gölgesi altında gölgelendirecektir: Âdil imâm, Allah 'a ibâdet içinde gelişen genç, tenhâ bir yerde A Hah 'ı (kalbi veya diliyle) anıp da gözleri yaş akıtan kimse, kalbi mescide bağlanmış kimse, Allah yolunda birbirleriyle sevişen iki kimse, mevki' ve güzellik sahibi olan bir kadın kendisini nefsini tetmîne çağırdığı zaman 'Ben Allah'tan korkarım' diyen erkek bir sadaka verdiğinde bunu sol eli, sağ elinin yaptığı işi bilmeyecek kadar gizli olarak veren kimse" [6].

6-.......Bize Ebû Hazım Seleme ibn Dînâr, Sehl ibn Sa'd es-Sâidî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim bana iki bacağı arasındaki organı ile, iki çene kemiği arasındaki organını günâhtan korumaya kejîl olursa,

ben de o kimseye cennete kefil olurum" [7].

5- Zina Edicilerin Günâhı Ve Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı:

"Onlar Allah'ın yanına başka bir tanrı daha (katıp) tapmazlar. Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar, zina etmezler. Kim bunları yaparsa cezaya Çarpar1' (el-Furkaan: 68);

"Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o şübhesiz bir hayâsızlıktır, kötü bir yoldur" (ei-lsrâ: 32)[8].

7-.......Bize Katâde haber verdi; Enes (R) şöyle demiştir; Ben size Peygamber'den işittiğim öyle bir hadîs söyleyeceğim ki, benden sonra onu size hiçbir kimse söyleyemiyecektir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "(Şunlar olmadıkça) saat ayağa kalkmaz" yâhud da Peygamber şöyle buyurdu: "İlmin kaldırılması, cahilliğin meydana çıkıp kök/eşmesi, şarâbın içilmesi, zinanın aşikâre olup çoğalması, erkeklerin azalıp kadınların çoğalması kıyamet alâmetlerin-dendir. Kadınlar o kadar çoğalacak ki, elli kadın için bir kayyım (yânî işlerini görücü) olacaktır" [9].

8-.......Bize el-Fudayl ibnu Gazvân, İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ra^ûlullah (S) şöyle buyurdu: "Kul, zina ettiği sıra (kâmil) bir mü 'min olduğu hâlde zina edemez. Hırsızlık yaptığı sıra mü'min olduğu hâlde hırsızlık edemez. İçki içerken de mü'min olduğu hâlde içki içmez. (Haksız olarak birini öldürürken de) mü'min olarak öldüremez".

İkrime şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'a:

— Bu günâhları işlerken ondan îmân nasıl sökülüp çıkarılır? diye sordum.

İbn Abbâs:

— İşte şöyle, diye ta'rîf etti de parmaklarını birbirine geçirdi, sonra onları

çıkardı. Bu günâhı işleyen kişi tevbe ederse îmân tekrar ona döner, dedi ve bu dönüşü de parmaklarını birbirine geçirerek: İşte böyle döner, diye gösterdi [10].

9-.......Bize Şu'be, el-A'meş'ten; o da Zekvân'dan tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Zina edici kimse, zina ettiği sıra mü 'min olduğu hâlde zina edemez; (hırsız kişi de) hırsızlık yaparken mü'min olduğu hâlde hırsızlık yapamaz. (İçkici kimse de) şarâb içerken mü 'min olduğu hâlde içemez. O bu günâhları işledikten sonra tevbe (kapısı kapatılmayıp, ona) arzedilmiştir" [11].

10- Bize Amr ibn Alî tahdîs etti: Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân tahdîs etti: Bize Sufyân es-Sevrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Mansûr ile Süleyman ibn Mıhrân, Ebû Vâil'den; o da Ebû Meysere'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Ben:

— Yâ RasûlaİIah! Hangi günâh en büyüktür? diye sordurn. Rasûlullah (S):

— "Allah seni yarattığı hâlde Allah'a bir ortak uydurmandır" buyurdu.

Ben:

— Sonra hangi (günâh büyüktür)? diye sordum. Rasûlullah:

— "Seninle beraber yemek yemesinden korktuğun için çocuğunu öldürmendir" buyurdu.

Ben:

— Bundan sonra hangisi (büyüktür)? dedim. Rasûlullah:

— "Komşunun halîlesi olan zevcesiyle zina edişmendir" buyurdu [12].

Yahya bin Saîd şöyle dedi: Ve bize Sufyân es-Sevrî tahdîs etti. Bana Vâsıl ibn Hayyân, Ebû Vâil'den tahdîs etti ki, bunda da Abdullah ibn Mes'ûd: "Ben: Yâ RasûlaİIah!... diye sordum" deyip geçen hadîsin benzerini söylemiştir.

Amr ibnu Alî şöyle dedi: Ben bu hadîsi Abdurrahmân ibn Meh-dî'ye

zikrettim. Hâlbuki o da bu hadîsi bize Sufyân es-Sevrî'den; o da el-A'meş'ten, Mansûr'dan, Vâsıl'dan; bu üçü de Ebû Vâil'den; o da Ebû Meysere'den diye tahdîs ediyordu. Abdurrahmân ibn Mehdî iki kerre: (İçinde Ebû Vâil ile Abdullah ibn Mes'ûd arasında Ebû Mey-sere'nin zikri bulunmayan) bu isnadı terket, bu isnadı terket! Dedi [13].

6- Zinâ Eden Evlinin Taşlanması Babı

el-Hasenu'1-Basrî:

Kendi kızkardeşiyle zina eden kişinin haddi, zina eden kimsenin haddidir, demiştir [14].

11-....... Bize Seleme ibnu Kuheyl tahdîs edip şöyle dedi: Ben eş-Şa'bî Âmir ibn Şurahbîl'den işittim. O, Alî ibn Ebî TâIib(R)'in, cumua günü (Şurâha el-Hamdâniyye denilen) kadını recmettiği zaman, Alî'nin:

— Ben bu kadım Rasûlullah(S)'ın sünneti (yânî kaanûnu) ile rec-metmişimdir, dediğini tahdîs ediyordu [15].

12-.......Bize Hâlid ibn Abdillah, eş-Şeybânî'den tahdîs etti ki, eş-Şeybânî şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Ebî Evfâ(R)'ya:

— Rasûlullah (S) recmetti mi? diye sordum.

O da:

— Evet etti, diye cevâb verdi.

Ben tekrar:

— Rasûlullah en-Nûr Sûresi'nin inmesinden evvel mi, yoksa sonra mı recmetti? dedim.

Abdullah ibn Ebî Evfâ:

— Bunu bilmiyorum, dedi [16].

13-.......îbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme ibn Abdirrahmân, Câbir ibn Abdillah(R)'tan şöyle tahdîs etti: Eşlem kabilesinden (Mâiz ibn Mâlik isminde) bir adam, Rasûlullah(S)'a geldi de, O'na kendisinin zina ettiğini söyledi. Ve kendisi aleyhine dört defa şehâdet etti. Bu şehâdetler üzerine Rasûlullah emretti de o adam recm olundu. Bu adam evli olduğu hâlde zina etmişti [17].

7- Bâb: Deli Erkek Ve Deli Kadın (Zinâ Ettiklerinde) Recm Olunmazlar

Alî ibn Ebî Tâlib, Umer ibnu'l-Hattâb'a (zinadan gebe kalmış bir kadın getirildiğinde, onu recm etmek isteyince):

Sen deliden, iyileşinceye kadar; çocukta bulûğa erişinceye kadar; uyuyan kimseden de uyanıncaya kadar kalemin kaldırılmış olduğunu bilmedin mi? demiştir [18].

14-.......Bizeel-Leys, Ukayl'den; o daîbnŞihâb'dan; odaEbû Seleme ibn Abdirrahmân ile Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) mescidde iken bir adam geldi de O'na nida etti ve:

— Yâ Rasûlallah! Ben zina ettim! dedi.

Rasûlullah ondan yüz çevirdi. Bu adam bu şekilde kendi aleyhindeki i'tirâfını dört kerre tekrar etti. Kendi aleyhine dört kerre şe-hâdet edince Peygamber onu çağırdı da:

— "Sende delilik var mı?" diye sordu. O zât:

— Hayır (yoktur), dedi. Peygamber:

— "Sen evli misin?" diye sordu. O zât:

— Evet (evliyim), dedi.

Bunun üzerine Peygamber oradakilere:

— "Bunu götürünüz ve taşlayınız!" emrini verdi.

Ibn Şihâb şöyle dedi: Bana Câbir ibn Abdillah'tan işiten kimse haber verdi ki, Câbir:

— Ben o zâtı taşlayanların içinde bulundum. Bizler onu (cenazelere namaz kılınan) musallada taşladık. Taşlar ona isabet edip acıtınca kaçtı. Biz de ona Harre'de yetiştik ve recmettik, demiştir [19].

8- Bâb:

'Zina eden için ancak mahrumiyet vardır

15-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Sa'd ibn Ebî Vakkaas ile Abd ibnu Zem'a (bir oğlanın nesebi hususunda) nizâlaşıp da'vâlaştılar. Peygamber (S): "Oğlan sana âiddiryâ Abd ibne Zem'a! Çocuk, üzerinde doğduğu döşeğe âid olur. Ey Şevde! Sen de bu çocuktan perdelen!" buyurdu.

el-Buhârî geçen senedle: Bize Kuteybe ibn Saîd, el-Leys'ten yaptığı rivayetinde de Peygamber'in "Zina eden için ancak mahrumiyet vardır" buyurduğunu ziyâde etti, demiştir [20].

16-.......Ebû Hureyre (R) Peygamber(S)'in "Çocuk, üzerinde doğduğu döşeğe âid olur. Ve zina eden için ancak mahrumiyet vardır' dediğini işitmiştir.

9- (Peygamber Mescidinin Kapısı Yanında) Düzgün Taşlarla Döşenip Kaplanmış Yerde Recm Babı

17-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah(S)'a bir Yahûdî erkeği ile bir Yahûdî kadını getirildi. Bunlar birbirleriyle çirkin bir iş (yânî zina fiili) meydana getirmişlerdi. Rasûlullah Yahûdîler'e:

— "Sizler kitabınız Tevrat'ta zina edenler için ne cezası buluyorsunuz?" diye sordu.

Onlar:

— Âlimleriniz, zina edenin yüzünü kömürle karartma ve bir eşek üzerine (yüzlerini birbirine) ters bindirme bid'atini çıkardılar, diye cevâb verdiler.

Abdullah ibn Selâm:

— Yâ Rasûlallah! Onlara Tevrat'ı getirmelerini emret! dedi. Tevrat getirildi. Yahûdîler'den biri elini recm âyeti üzerine koydu

da öncesini ve sonrasını okumaya başladı. Abdullah ibn Selâm ona:

— Elini kaldır! dedi.

Bir de baktılar ki, recm âyeti elinin altındadır. Bunun üzerine Rasûlullah zina eden o iki kimsenin recm edilmesini emretti, onlar da recm olundular.

İbn Umer: Bu zina eden iki kişi Mescid'in yanında düz taşlarla

döşenip kaplanmış olan Balat denilen yerde recm olundular. Ben erkek Yahûdî'nin kadını taşlardan korumak için üzerine kapandığını gördüm, demiştir [21].

10- (Cenazelere Namaz Kılınan) Musallada Recm Yânî Taşlama Cezası Babı

18-.......Bize Ma'mer ibn Râşid.ez-ZuhrTden; o da Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan şöyle haber verdi: Eşlem kabîlesinden (Mâiz ibn Mâlik el-Eslemî adında) bir adam Peygamberi geldi de zina ettiğini i'tirâf eyledi. Peygamber (S) ondan yüz çevirdi. O adam kendi aleyhine dört kerre böyle şehâdet edince, Peygamber ona hitaben:

— "Sende delilik var mı?" diye sordu. O zât:

— Hayır (yoktur), dedi. Peygamber:

— "Sen evlendin mi?" diye sordu. O zât:

— Evet (evlendim), dedi.

Bunun üzerine o adamın recm edilmesini emretti ve o zât (cenazelere namaz kılınan) musallada recm olundu. Taşlar ona isabet edip acıtınca adam kaçmaya başladı, kendisine erişilip recm edildi, nihayet öldü. Peygamber onu hayırla zikretti ve üzerine cenaze namazı kıldırdı.

Râvî Yûnus ile İbn Cureyc, ez-Zuhrî'den yaptıkları rivayetlerinde "Üzerine namaz kıldı" fıkrasını söylemediler.

Ebû Abdillah el-Buhârî'ye:

— "Peygamber onun üzerine cenaze namazı kıldı" fıkrası sa-hîh olur mu? diye soruldu.

Buharı:

— Bunu Ma'mer ibn Râşid rivayet etti, diye cevâb verdi. Buhârî'ye:

— Bunu Ma'mer'den başkası rivayet etti mi? denildi de, o:

— Hayır, diye cevâb verdi [22].

11- Haddin Aşağısında (Yânı Hadd Olmayan Öpme, Çimdikleme Gibi) Bir Günâh İşleyen Ve Bu Suçu İmâma Haber Verilen Kimse Tevbe Ettikten Sonra İmâma Fetva İsteyici Olarak Geldiği Zaman, Bu Kimse Üzerine Hiçbir Ukubet Olmadığı Babı

Atâ ibn Ebî Rebâh: Peygamber (S), böyle bir ma'siyet işleyip de kendisine bunu haber veren kimseyi (namaz kıİıncaya kadar ihmâl etti, namazdan sonra tekrar haber verdiğinde, namazının ona keffâret olduğunu bildirdi de) ona hiçbir ceza vermedi, demiştir [23].

İbn Cureyc de: Peygamber (S), eşiyle ramazân gündüzünde cinsî münâsebet yapan kimseye ceza vermedi de, hattâ ona günâhına keffâret yapacağı hurmayı verdi.

Keza Umer ibnu'l-Hattâb da, ihrâmlı olduğu hâlde geyik avlayan Kubeysa ibn Câbir'e ceza vermemiş,

ancak kurban kesmekle emretmiştir. Bu hükmün ma'nâsında olarak, Ebû Usmân en- Nehdfden; o da İbn Mes'ûd(R)'dan; o da Peygamber(S)'den bunun benzeri rivayet vardır, demiştir [24].

19-.......Bize el-Leys, İbn Şihâb'dan; o da Humeyd ibn Abdirrahmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: Bir adam ramazân ayında oruçlu iken karısı ile cinsî münâsebette bulundu da Rasûlullah(S)'a gelip bunun hükmünü istedi. Rasülullah ona:

— "Azâd edecek bir köle bulabilir misin?" diye sordu. O zât:

— Hayır (bulamam), dedi. Rasülullah:

— "iki ay arka arkaya zincirlemesine oruç tutmaya gücün yeter mi?" dedi.

Adam:

— Hayır (buna gücüm yetmez), dedi. Rasülullah:

— "Öyleyse altmış fakiri doyur!" buyurdu.

Ve el-Leys, Amr ibnu'l-Hâris'ten; o da Abdurrahmân ibni'l-Kaasım'dan; o da Muhammed ibn Ca'fer ibni'z-Zubeyr'den; o da Ab-bâd ibnu Abdillah ibni'z-Zubeyr'den; o da Âi.şe(R)'den şöyle söyledi: Mescidde iken Peygamber(S)'in yanına bir adam geldi de:

— (Yâ Rasûlallah!) Yandım! dedi. Peygamber:

— "Bu yanman neden oldu?" diye sordu. O adam:

— Ramazânda oruçlu iken karımla cinsî münâsebette bulundum! dedi.

Peygamber ona (sırasıyle köle azadı ve iki ay devamlı orucu zikrettikten

sonra):

— "(Altmış fakîri doyuracak) sadaka ver!" buyurdu. O da:

— Benim yanımda sadaka vereceğim hiçbirşey yoktur, dedi. Ve orada oturdu. O sırada Peygamber'e bir insan, üzerinde yiyecek birşey bulunan bir eşeği sürerek geldi.

Abdurrahmân ibnu'l-Kaasım: Ben o yiyecek şeyin ne olduğunu bilmiyorum, dedi. (Ebû Hureyre hadîsinde o yiyeceğin bir zenbîl hurma olduğu açıkça belirtilmiştir.)

O insan bu yiyecek şeyi Peygamber'e verdi. Bunun üzerine Peygamber:

— "O yanan adam neredeyim?" diye seslendi. O adam:

— O benim; buradayım yâ Rasûlallah! dedi. Peygamber:

— "Bu yiyecek taamı al da bunu keffâret olarak sadaka ver!" buyurdu.

O adam:

— Benden daha muhtâc olana mı vereceğim? Benim ailemin hiç-birşeyi yoktur! dedi.

Peygamber de ona:

— "Öyleyse bunu sizler yiyin!" buyurdu.

Ebu Abdillah el-Buhârî: Ebû Usmân en-Nehdî'den rivayet edilmiş olan birinci hadîs daha açıktır. Oradaki sözü "Bunu kendi ailene yedir!" şeklindedir, dedi [25].

12- Bâb: Bir Şahıs İmâmın Huzurunda Haddi Gerektiren Bir İş Yaptığını İkrar Eder Ve "Bana Hadd İkaame Et" Der De Onun Ne Olduğunu Beyân Etmezse, İmâmın, Bu Suçu Onun Üzerine Örtme Hakkı Var Mıdır (Yâhud Yok Mudur)?

20-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'in yanında

idim. O'na bir adam geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Ben hadd (yânî dînî ceza) gerektirecek bir günâha isabet ettim, bana bu cezayı uygula! dedi.

Enes dedi ki: Peygamber o adama işlediği günâhı sormadı.

Enes dedi ki: Bu sırada namaz vakti geldi. O adam Peygamber'-le beraber namazı kıldı. Peygamber namazı bitirince o adam Peygam-ber'e doğru kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Ben bir hadde isabet ettim, bana Allah'ın Ki-tâbı'nı uygula! dedi.

Rasûlullah:

— "Sen şimdi bizimle beraber namaz kılmış değil misin?" dedi. O da:

— Evet (namaz kıldım), dedi. Rasûlullah:

— "Şübhesiz ki, Allah senin lehine günâhını -yâhud: cezanı- mağfiret etmiştir!" buyurdu [26].

13- Bâb: İmâm Zina Suçunu İtiraf Eden Kimseye: "Belki Sen O Kadına Elle Dokundun Yâhud Çimdikledin" Der Mi? [27]

21-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Mâiz ibnu Mâlik, Peygamber(S)'e gelip zina suçunu i'tirâf ettiği zaman Peygamber (ondan birkaç defalar yüz çevirdikten, deli ve sarhoş olup olmadığım araştırdıktan sonra) ona:

— "Belki sen o kadını öptün yâhud elinle elleyip çimdikledin yâhud da sâdece baktın?" buyurdu.

Mâiz:

— Hayır yâ Rasûlallah! diye zina ettiğini ısrarla belirtince, Rasûlullah hiçbir kinayeli lafız kullanmayarak açıkça:

— "Sen erkeklik organını o kadının ferci içine koydun mu?" diye sordu.

İbn Abbâs: Mâiz'in açıkça zina ettiğini ikrar etmesi sırasında artık Rasûlullah onun recm edilmesini emretti, dedi [28].

14- İmâmın, Zina Suçunu İkrar Eden Kimseye "Sen Evlendin Mi?" Dîye Sorması Babı

22-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) mescidde iken insanlardan (yânî başkan ve şeriflerden olmayıp, halktan) bir adam geldi ve nida edip:

— Yâ Rasûlallah, ben zina ettim! dedi; bununla kendini kasde-diyordu.

Rasûlullah ondan yüz çevirdi. Bu sefer o adam Rasûlullah'ın yüzünü çevirdiği yöne geçerek yine:

— Yâ Rasûlallah! Ben zina ettim! dedi.

Rasûlullah ondan yine yüz çevirdi. O da yine Rasûlullah'ın yüzünü döndürdüğü tarafa geçti, bu i'tirâfını tekrarladı. Nihayet bu suretle kendi aleyhinde dört kerre şehâdet edince, Peygamber onu çağırdı da:

— "Sende delilik var mı?" diye sordu. O zât:

— Hayır yoktur yâ Rasûlallah! dedi. Bu sefer Peygamber ona:

— "Sen evlendin mi?" diye sordu. O zât:

— Evet evliyim yâ Rasûlallah! diye cevâb verdi. Bunun üzerine Rasûlullah yanında bulunanlara:

— "Bunu götürün ve recm edin!" buhurdu.

îbn Şihâb şöyle dedi: Bana Câbir ibn Abdillah'tan işiten kimse haber verdi ki, Câbir:

— Ben o zâtı taşlayanların içinde bulundum. Bizler onu (cenazelere namaz kılınan) musallada taşladık. Taşlar ona isabet edip ız-dırap verince koşup kaçtı. Nihayet biz ona Harre'de yetiştik ve orada recm ettik, demiştir [29].

15- Zina İtirâfı(Mn Hükmünü Beyân) Babı

23-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Biz bu hadîsi ez-Zuhrî'nin ağzından alıp ezberledik; o şöyle dedi: Bana Ubey-dullah haber verdi ki, kendisi Ebû Hureyre ile Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî(R)'den işitmiştir. Onların ikisi de şöyle demişlerdir: Bizler Peygamberdin yanında bulunuyorduk. Bir adam ayağa kalktı da:

— (Yâ Rasûlallah!) Sana Allah adına yemîn eder ve aramızda yalnız Allah'ın Kitabı ile hüküm vermeni isterim, dedi.

Ondan daha anlayışlı olan hasmı da ayağa kalktı, o da:

— (Evet) aramızda Allah'ın Kitabı ile hükmet ve (da'vâmı söylemek üzere) bana izin ver! dedi.

Rasûlullah ona:

— "Söyle!" buyurdu. O da şöyle anlattı:

— Benin oğlum bu adamın yanında ücretli çalışıyordu. Onun karısı ile zina etmiş. (Bana oğluma recm lâzım geleceği söylendiğinden) ben bu adama yüz koyun ve bir de hizmetçi fidye verdim, oğlumu kurtardım. Sonra ben bu mes'eleyi ilim sahibi olan adamlara sordum. Onlar bana, henüz bekâr olan oğluma yüz deynek ile bir yıl gurbete sürgün gönderme cezası; bunun karısına dâ recm cezası lâzım geldi-

ğini haber verdiler, dedi. Rasûlullah da:

— "Nefsim elinde bulunan Allah'a yemîn ederim ki, ben sizin aranızda elbette Azız ve Celıl olan Allah'ın Kitabı ile hüküm vereceğim: Yüz koyunla hizmetçi sana geri verilir, senin oğluna da yüz deynek vurulur ve bir yıl sürgüne gönderilir" buyurdu, sonra da Uneys'e:

— "Yâ Uneys! Bu adamın karısına git! Zina suçunu i "tiraj ederse, onu recm et!" diye emretti.

Uneys, kadına gitti. O da zina ettiğini i'tirâf edince onu recm etti.

Râvî Alî ibnu'l-Medînî şöyle dedi: Ben Sufyân ibn Uyeyne'ye:

— "Benim oğlum bu adamın yanında ücretli idi" diyen adam: "Bana, oğlumun üzerine recm cezası olduğunu haber verdiler" sözünü söylememiştir, dedim.

Sufyân:

— Ben o hususta ez-Zuhrî'den bunu işitip işitmediğimde şübhe etmekteyim. Onun için bazen bu cümleyi söyledim, bazen de sükût ettim, diye cevâb verdi [30].

24-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Umer ibnu'l-Hattâb (R) şöyle dedi:

— Ben insanlar üzerine zamanın uzayıp da herhangi bir sözcünün: "Biz Allah'ın Kitâbı'nda recmi bulmuyoruz" demesinden ve böylece Allah'ın indirmiş olduğu bir farizayı terketmek suretiyle sapmalarından endîşe etmişimdir. Dikkat ediniz! Evli olduğu hâlde zina eden kimse üzerine buna beyyine delâlet ettiği yâhud gebelik yâ-hud i'tirâf olduğunda recm cezası sabit olmuş bir haktır! dedi.

Sufyân ibn Uyeyne: Ben bunu böylece ezberledim: Umer:

— Dikkat edin! Rasûlullah (S) recm etmiştir. O'ndan sonra biz de recm yaptık, dedi, demiştir [31].

16- Zinadan Gebe Kalan Kadının, Evli Olduğu Zaman (Çocuğu Doğurduğunda) Recm Edilmesi Babı

25-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben Muhâcirler'den birtakım adamlara Kur'ân okutuyordum. Bunlardan biri Abdurrahmân ibn Avf idi. Ben Umer'in yaptığı son haccında Minâ'da Abdurrahmân ibn Avf in evinde bulunduğum sırada, Abdurrahmân, Umer ibnu'l-Hattâb'ın yanında imiş, oradan evine benim yanıma döndü de şöyle dedi: Eğer sen şu adamı göreydin muhakkak hayret

ederdin: Bu gün Emîru'l-Mü'minîn'in yanına bir adam geldi ve:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Fulân kişi hakkında ne düşünürsün: O kişi: Eğer Umer ölürse, ben muhakkak Fulân kimseye (Talha ibn Ubeydilîah'a) bey'at ederim. Vallahi Ebû Bekr'e yapılan bey'at isti-şâresiz, ansızın birdenbire yapılıp tamam oldu! diye konuşarak bir fitne çıkarmak istedi.

Umer bu sözü işitince çok öfkelendi. Sonra:

— Ben bu akşam üzeri Allah isterse insanların arasında ayağa kalkıp bir hutbe yapacağım da milletin mukadderatını gasbetmek isteyen bu adamları teşhîr ederek, bunların te'vîlâtindan insanları sakındıracağım! dedi,

Abdurrahmân dedi ki: Ben de Umer'e:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Böyle yapma! Çünkü hacc mevsimi insanların her türlüsünü ve şerr işlerinde sür'atli olanlarını bir araya toplar. Sen hutbe için ayağa kalkacağın zaman, bu kimseler sana yakın bir yerde olmakta diğer insanlara galebe ederler. Ben senin ayağa kalkar da bu konuda bir konuşma yaparsan, bu konuşmayı herbir uçurucunun senden alıp etrafa uçurmasından, onu belleyememeleri ve ma'nâsını anlamamalarından ve o konuşmayı yakışmayacak birtakım yerlere koymalarından endîşe ederim. Onun için sen yavaş ol, Medine'ye dönünceye kadar sabret. Çünkü Medîne hicret ve sünnet yurdudur. Orada Suffa ehli ile, insanların eşrafı ile toplanıp söylemek istediğin şeyleri o topluluğa sağlam olarak söylersin, ilim ehli olanlar senin konuşmanı iyi belleyip anlarlar ve onu uygun yerlerine koyarlar (da fitneyi önlerler), dedim [32].

Umer teklîfimi kabul edip:

— Dikkat et! Vallahi inşâallah Medîne'ye varıp ayağa kalkarak yapacağım i!k hutbemde bu mes'eleyi muhakkak konuşacağım! dedi,

İbn Abbâs dedi ki: Bizler zu'I-hicce ayının sonunda Medîne'ye geldik. Cumua günü olunca güneş ortadan meylettiği zaman bizler mescide gidişte acele davrandık. Nihayet ben Saîd ibn Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl'i, minberin köşesinin yanında oturmuş olarak bulup, onun etrafına oturdum. Benim dizim onun dizine dokunuyordu. Çok beklemedim, Umer ibnu'l-Hattâb çıktı. Ben onun gelmekte olduğunu görünce Saîd ibn Zeyd ibn Amr ibni Nufeyl'e:

— Umer bu öğleden sonra öyle mühim bir konuşma yapacak ki, halîfe

yapıldığı günden beri böyle bir konuşma yapmamıştı! dedim.

Saîd ibn Zeyd benim sözümü kabul etmedi ve:

— Umer'in şimdiye kadar bundan önce söylemediği bir konuşma yapacağını neden ümîd ettin ki! diye bunu uzak saydı.

Umer minber üzerine oturup müezzinler de ezanları okuyup sükût ettikleri zaman ayağa kalktı. Allah'a hamd ve lâyık olduğu yüce sıfatlarla övdükten sonra "Amma ba'du = Sözün bundan sonrasına gelince" deyip şunları söyledi:

— Ben sizlere, Allah'ın benim konuşmamı takdir etmiş olduğu bir konuşma yapacağım: Bilmiyorum, belki bu konuşmam, benim ecelimin önündedir (vefatım yaklaşmış olabilir)! Her kim bu konuşmamı akledip anlar ve onu iyi ezberler ise bineğinin ulaştırdığı her yerde bunu söyleyip yaysın. Akledip kavramıyacağından endîşe eden kimseye gelince, ben hiçbir kimseye benim üzerime yalan söylemesini halâl etmiyorum.

Şübhesiz ki, Allah, Muhammed'i hakk peygamber gönderdi ve O'na Kitâb indirdi. Allah'ın indirdiği şeyler içinde Recm Âyeti de vardı. Bizler o âyeti okuduk, akledip anladık ve iyice ezberledik [33]. Bunun içindir ki, Rasûlullah recm etti, O'ndan sonra biz de recm ettik. Ben insanlara zaman uzayıp da bir sözcünün: "Biz Allah'ın Kitâbı'n-da recm âyetini bulmuyoruz" demesinden ve Allah'ın indirmiş olduğu bir farizayı terketmeleri suretiyle insanların sapıklığa düşmelerinden endîşe ediyorum. Recm, Allah'ın Kitâbı'nda sabit bir haktır. Bu, erkeklerden ve kadınlardan evlenip de zina eden, zinası da beyyine ile yâhud gebelik ile yâhud da i'tirâf ile sabit olan kimselere uygulanır.

Sonra bizler Allah'ın Kitâbı'ndan okumakta olduğumuz şeyler içinde: "Babalarınızdan yüz çevirmeyiniz! Şu muhakkaktır ki, sizin babalarınızdan yüz çevirmeniz (babalarınızdan başkalarına mensûb-luk iddia etmeniz) sizin küfrünüz, nankörlüğünüzdür -yâhud: Sizin babalarınızdan yüz çevirmeniz, muhakkak sizin için bir küfürdür-!" sözleri de vardı!

Dikkat edin! Sonra Rasûlullah (S) şunu da buyurmuştur: "Sizler beni, Meryem oğlu îsâ 'nın bâtıl üzere aşırı övülmesi gibi mübalağalı ve aşırı şekilde övmeyiniz. Sizler bana 'Allah'ın kulu ve Rasûlü' deyiniz!"

Sonra şu da var ki, içinizden bir sözcü çıkıp: "Vallahi Umer ölürse, ben fulân kimseye bey'at ederim" demektedir. Sakın hiçbir kimse onun "Ebû Bekr'e

yapılan bey'at ancak istişâresiz, birdenbire olmuş ve tamamlanmıştır" demesiyle aldanmasın! Dikkat ediniz! Hakîkaten o iş böyle çabuk olmuştur. Lâkin Allah, o işin şerrinden ümmeti korumuştur. İçinizden hiçbir kimse kendisine sür'atle gidilmekte develerin boyunlarının kopmasında Ebû Bekr gibi olamaz [34]. Bundan sonra her kim milletin istişaresi ve re'yi olmaksızın müslümânlardan bir adama bey'at ederse, onun bey'ati kabul olunmaz. O bey'at eden de, bey'at edilen de kendilerini öldürülme tehlikesine atmış olurlar!

Şu da bir hakikattir ki, Allah, Peygamberi'ni vefat ettirdiği zaman bizim de haberimizden şunlar meydana gelmişti: Ensâr cemâati bize muhalefet ettiler ve hepsi Sâide oğulları sakîfesinde toplandılar. Alî ile ez-Zubeyr ve onların beraberinde olanlar da bize muhalefet ettiler. Muhacirler, Ebû Bekr'in yanında toplandılar. Ben Ebû Bekr'e:

— Yâ Ebâ Bekr! Bizi şu Ensâr kardeşlerimizin yanma götür! dedim.

Akabinde bizler onlara ulaşmak isteyerek yola koyulup gittik. Onlara yaklaştığımız zaman, bizleri onlardan iki sâlih adam (Uveymir İbn Sâide ile Ma'n ibn Adiyy) karşıladılar da topluluğun üzerine meyledip ittifak ettikleri görüşü (Sa'd ibn Ubâde'ye bey'ati) bize zikrettiler ve:

— Ey Muhacirler topluluğu! Sizler nereye gitmek istiyorsunuz? dediler.

Biz de onlara:

— Şu Ensâr kardeşlerimizin yanına gitmek istiyoruz, dedik. Onlar da bize:

— Ensâr topluluğuna yaklaşmayınız, siz kendi işinizin hükmünü veriniz! dediler.

Ben de onlara:

— Vallahi bizler muhakkak onların yanına gideceğiz! dedim. Ve yürüdük, nihayet Sâide oğullan'nın meşveret ettikleri sakî- fede Ensâr cemâatinin yanına vardık [35]. Bir de baktık ki, onların arasında bir örtüye bürünüp sarınmış bir adam var! Ben:

— Bu kimdir? dedim. Onlar:

— Bu Sa'd ibn Ubâde'dir! dediler. Ben:

— Onun nesi var? dedim. Onlar:

— Sıtma ateşi var! dediler.

Biz birazcık oturduğumuzda onların hatîbi (Sabit ibn Kays ibn Şemmâs) şehâdet kelimelerim söyledi ve Allah'ı lâyık olduğu yüce sı-fatlarıyle sena etti. Bundan sonra "Amma ba'du" hitâb fâsılmı söyledi ve şöyle devam etti:

— Bizler Allah'ın Ensârı ve İslâm'ın büyük ordusuyuz. Siz Muhacirler cemâati ise Mekke'deki kavminizden bize yürüyüp gelmiş olan bir azınliksınızdır. Böyle iken şimdi bu azınlık bizi aslımızdan koparmak ve bizleri emirlik işinden dışarıya çıkarmak istiyorlar! dedi.

Umer şöyle dedi: Ensâr'ın hatîbi susunca ben konuşmak istedim. Ben daha evvel, beğendiğim ve Ebû Bekr'in önünde takdîm edip konuşmak istediğim bir makaale (bir hitabe) hazırlamış idim. Ben Ebû Bekr'e arız olan keskinliğin yânî öfkenin bir kısmını ondan def etmeye uğraşıyordum. Ben konuşmak istediğim zaman, Ebû Bekr bana:

— Yavaş ol (yumuşak ve sükûnetli davran)! dedi.

Ben Ebû Bekr'i öfkelendirmek istemedim. Ebû Bekr kendisi konuşmaya başladı. Ebû Bekr öfke sırasında benden daha halım, daha sükûnetli, hedeflere yönelip ulaşmakta da benden daha vakaarh idi. Vallahi Ebû Bekr benim hazırlamamda hoşuma giden hiçbirşeyi ter-ketmedi, o konuşmasına başlamasında, doğru olan görüşü belirtmekte benim hazırladığım hitabenin benzeri yâhud ondan daha üstün olan bir konuşmayı susuncaya kadar sürdürdü. Bu konuşmasında şunları söyledi:

— (Ey Ensâr topluluğu! Allah'a yemîn ederim ki, bizler sizin fad-lınızı, İslâm yolundaki belâlarınızı ve bizim üzerimize vâcib olan hakkınızı inkâr etmiyoruz! -İbn İshâk rivayetinden-) Sizler, kendinizde hayır bulunduğunu zikrettiniz, sizler bu hayrın ehlisiniz. Fakat şu halifelik işi Kureyş'ten olan şu Muhacirler topluluğundan başkasında asla tanınmayacaktır. Bu Kureyş topluluğu neseb ve yurt bakımlarından Arablar'ın ortası, yânı en adaletlisi ve en üstünüdür. Ben sizler için şu iki adamdan birine bey'at etmenizi teklîf edip buna razı olmuşumdur. Şimdi bu ikisinden istediğinize bey'at ediniz! dedi.

Umer dedi ki: Bundan sonra Ebû Bekr, kendisi aramızda oturmakta bulunduğu hâlde benim elimi ve Ebû Ubeyde ibnu'l-Cerrâh'ın elini tuttu. Ben

onun söylediklerinden bundan başkasını kerîh görmedim. Vallahi benim öne geçirilip de boynumun vurulması (yânı) bir günâhtan dolayı benim boynumun öne geçirilip de vurulmaya yak-laştırılmasi, bana içlerinde Ebû Bekr'in mevcûd bulunduğu bir kavme emirlik yapmaklığımdan daha sevimlidir. Ancak ölümüm sırasında şeytânın telkîniyle nefsimin bunu bana süsleyip güzel göstermesi hâli müstesnada ki, ben şu saatte onu vicdanımda hissetmiyor ve bulmuyorum!

Bu sırada Ensâr'dan bir sözcü (Habbâb ibnu'I-Munzir) şöyle dedi:

— Bizler emirlik ağacının faydalanılacak olan aslıyız, köküyüz (yânî uyuz develerin kaşınmaları için ağıllara dikilen ağaç kökleriyiz, hasta develerin o ağaçlarla kaşınıp şifâ buldukları gibi, bu emirlik işi de bizlerle şifâ bulup yaşar). Yine bizler meyveleri düşmesin, kırılmasın diye yapraklarla, dallarla bağlanmış yüklü hurma salkımlarıyız. Biz Ensâr topluluğundan bir emir, sizlerden de bir emir olsun ey Kureyş cemâati! dedi.

Bunun üzerine karışık sözler çoğaldı ve sesler yükseldi, hattâ ben bir ihtilâf çıkmasından korktum da hemen:

— Uzat elini yâ Ebâ Bekr! (Sana bey'at edeyim!) dedim.

O da elini uzattı. Ben de ona bey'at ettim. Benden sonra Muhacirler ve sonra Ensâr Ebû Bekr'e bey'at ettiler. Biz böylece Sa'd ibn

Ubâde'ye karşı çabuk davranıp galebe sağlamış olduk. Onlardan bir sözcü:

— Sizler Sa'd ibn Ubâde'yi öldürdünüz,(yânî onu yardımsız bırakmak ve kuvvetini gidermek suretiyle onu ölü gibi yaptınız)! dedi.

Umer dedi ki: Bu sözcüye karşı ben:

— (Hilâfet işine mâni' olmaya çalıştığı için) Allah Sa'd ibn Ubâde'yi öldürsün! dedim [36].

Bundan sonra Umer o cumua hutbesindeki konuşmasının sonunda şunları tekrar olarak söyledi:

— Bizler o zaman Allah'a yemîn ederim ki, kendisinde hazır bulunup meşgul olduğumuz bu devlet başkanlığı müzâkeresi işinden, Ebû Bekr'e bey'at edilmesi işinden daha kuvvetli hiçbir iş ve meşguliyet bulmadık! Bizler Ensâr topluluğunun bizlerden ayrılıp da topluca bir bey'at olmamasından, bizden sonra

onların kendilerinden bir adama bey'at etmelerinden korktuk. Bu takdirde ya bizler razı olmamamıza rağmen onlarla bey'atleşecek, yâhud da onlara, muhalefet edecektik. Böylece de büyük bir fesâd olacaktı. Artık bundan böyle müslümânların istişaresi ve rızâları olmaksızın her kim bir adama bey'at edecek olursa (insanlar tarafından ne o bey'at eden adama, ne de onun bey'at ettiği adama;) ikisinin de öldürülecekleri korkusundan, bey'at olunmayacaktır! (Onun için hiçbir kimse bey'at olunmaya ve kendisi için bey'atin -Ebû Bekr'e vâki' olduğu gibi- tamam olacağına tama' etmesin)! [37].

17- Bâb: (Erkeklerden Ve Kızlardan Evlenmemiş Olup Da) Zina Eden İki Bekâra Deynekleme Cezası Uygulanır Ve Sürgün Edilirler:

"Zina eden kadınla zina eden erkekten herbirine yüzer deynek vurun. Eğer Allah1 a ve ahir et gününe inanıyorsanız bunlara Allah'ın dîni(ni uygulamak) hususunda acıyacağınız tutmasın. Müzminlerden bir zümre de bunların azabına şâhid olsun. Zina eden erkek, zina eden veya müşrik olan kadından başkasını nikahlamaz. Zina eden kadını da zina eden veya müşrik olan bir erkekten başkası nikahlamaz. Bu (suretle evlenmek) mü'minler üzerine haram kılınmıştır" (en-Nûr: 2-3) [38].

Sufyân ibn Uyeyne "Allah'ın dîninde" sözünün tefsirinde: Allah'ın haddlerini tatbik etmek hususunda sizi bir acıma tutmasın, demiştir.

26-.......Zeydibn Hâlid el-Cuhenî (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, O, evli olup da zina eden kimseler hakkında yüz deynek vurmayı ve bir yıl sürgüne göndermeyi emrediyordu.

İbn Şihâb şöyle dedi: Ve bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Umer ibnu'l-Hattâb da gurbete sürgün cezası uygulamış, sonra bu, kaanûıı olmakta devam etmiştir.

27-.......Bize el-Leys, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S)

evlenmemiş olarak zina eden kimseler hakkında hadd ikaamesiyle beraber (yânî deynekleme cezâsıyle beraber) bir yıl sürgüne göndermekle hüküm vermiştir.

18- Maliyetler İşleyen Kimselerin Ve Kadınlara Benzemeye Çalışan Erkeklerin Sürgün Edilmeıkri Babı

28-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) erkeklerden kadmlaşanlara, kadınlardan da erkekleşenlere la'net etti ve: — "Bu gibi insanları evlerinizden çıkarıp kovunuz!" buyurdu.

(İbn Abbâs dedi ki:) Peygamber fulân kimseyi çıkardı, Umer de fulân kimseyi çıkardı [39].

19- İmâmın Yokluğunda, Haddi Yerine Getirmeyi İmâmdan Başka Birine Emreden Kimse Babı

29-.......Bize Muhammed ibn EbîZi'b, ez-Zuhrî'den; o da Ubeydullah'tan; o da Ebû Hureyre ile Zeyd ibn Hâlid(R)'den şöyle tahdîs etti: Bedevilerden bir adam Peygamber (S) mescidde otururken geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Hasmımla aramızda Allah'ın Kitabı ile hüküm ver! dedi.

Hasmı da ayağa kalktı ve:

— (Evet) o doğru söyledi, onun için Allah'ın Kitabı ile hüküm ver! deyip şöyle devam etti:

— Benim oğlum bu bedevî adamın yanında ücretli (çoban) idi. Onun karısı ile zina etmiş. İnsanlar bana oğlumun üzerinde taşlama cezası olduğunu haber verdiler. Ben bu adama yüz koyun ile bir câriye fidye verip oğlumu kurtardım. Sonra ben bunu ilim sahibi olanlara sordum. Onlar, oğluma yüz deynek Cezâsıyle bir yıl sürgüne gönderme cezası olduğunu söylediler! dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Nefsim elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, ben sizin aranızda elbette Allah 'in Kitabı ile hüküm veririm! Koyunlara ve cariyeye gelince; bunlar sana geri verilecek ve oğluna da yüz deynek vurma ve bir yıl sürgüne gönderme cezası uygulanacaktır!"

(Bedeviye hitaben de:)

— "Sana gelince yâ Uneys! Kalk bu adamın karısına git (zina suçunu i'tirâf ederse) onu recm et!" buyurdu.

Uneys kuşluk vakti gitti, (kadının i'tirâfı üzerine) ona recm cezası uyguladı [40].

20- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Sizden her kim hürr ve müslümân kadınları nikâhla alacak bir bolluğa güç yetiştiremezse, o hâlde sağ ellerinizin mâlik olduğu mü 'min cariyelerinizden alsın.

Allah sizin îmânınızı çok iyi bilendir. Kiminiz kiminizdendir (cariyeler de sizin gibi insandır). O hâlde fuhuşta bulunmayan, gizli dostlar da edinmeyen namuslu kadınlar olmak üzere, onları sahihlerinin izniyle, kendinize nikahlayın. Ücretlerini (mehirlerini) de güzellikle onlara verin. Onlar evlendikten sonra bir fuhuş işlediler mi, o vakit üzerlerine hürr kadınlar üzerindeki cezanın yarısı verilir. (Cariyeleri almak hususundaki) bu müsâade içinizden sıkıntıya düşmekten (zinaya sapmaktan) korkanlar içindir. Sabretmeniz ise sizin için daha hayırlıdır. Allah çok mağfiret edicidir, çok merhamet eyleyicidir*' (en-Nisâ: 25) [41]

21- Bâb: Câriye Zina Ettiği Zaman? [42]

30-.......Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah'tan; o da Ebû Hureyre ile Zeyd ibn Hâlid(R)'den şöyle haber verdi: Rasûhıllah(S)'a

evlenmemiş bir cariyenin zina ettiği zamanki hükmünden soruldu. Rasûlullah:

— "Câriye zina eder de zinası (beyyine ile yâhud gebelikle yâ-hud da ikrar ile) sabit olduğu zaman, ona deynekleme cezası vurun. Sonra yine zina ederse, ona yine deynekleme cezası uygulayın. Sonra yine zina ederse, ona yine deynekleme cezası uygulayın. Sonra onu kıldan örülmüş bir ip karşılığında da olsa (ayıbını beyân ederek) satınız!" buyurdu.

İbn Şihâb: Ben üçüncü defadan sonra mı yâhud dördüncü defadan sonra mı satınız buyurduğunu bilmiyorum, demiştir.

22- Bâb: Câriye Zina Ettiği Zaman (Dövülür, Fakat) Yüzüne Karşı Ayıbı Söylenmez, Sürgüne De Gönderilmez

31-....... Bize el-Leys, Saîd el-Makburî'den; o da babası Keysân'dan tahdîs etti ki, Keysân, Ebû Hureyre(R)'den şöyle derken işit-miştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Bir câriye zina eder de, zina ettiği (beyyine ile veya gebelikle yâhud da ikrar ile) tebeyyün ederse,

efendisi ona celde uygulasın (yânı deynekle derisine vursun), fakat sözle onu kınayıp ayıplamasın. Sonra yine zina ederse, efendisi onu yine deynekle dövsün, fakat ayıbını yüzüne vurup ezâ etmesin. Sonra üçüncü defa zina ederse, efendisi onu (ayıbını beyân ederek) kıldan dokunmuş bir ip karşılığında bile olsa satsınl"

Bu hadîsi Saîd'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'-den rivayet etmekte İsmâîl ibn Umeyye, el-Leys'e mutâbaat etmiştir [43].

23- Yahûdî, Hıristiyan Ve Benzerleri Olan Zimmet Ehli Kimseler Zina Ettikleri Ve Da'vâları İmâma Yükseltildiği Zaman, Bunların Hükümleri Ve Evli Olmalarının Beyânı Babı

32-.......Bize eş-Şeybânî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Ebî

Evfâ(R)'ya recm cezasından sordum. O:

— Peygamber (S) recm cezası uyguladı, dedi. Ben:

— en-Nûr Sûresi'nden (yânı yüz deynek âyetinden) evvel mi yâ-hud sonra mı recm uyguladı? diye sordum.

Abdullah ibn Ebî Evfâ:

— Bunu bilmiyorum, dedi.

Bu hadîsi eş-Şeybânî'den rivayet etmekte Alî ibnu Mushir, Hâ-lid ibnu Abdillah, el-Muhâribî ve Ubeyde ibnu Humeyd dörtlüsü, Abdu'l-Vâhid'e mutâbaat etmişlerdir. Bu râvîlerden biri (yânî Ubeyde ibn Humeyd), Nûr Sûresi yerine "Yüz deynek (âyetin)den evvel mi?" şeklinde rivayet etmiştir. Birinci rivayet (yânî "en-Nûr Sûresi'nden evvel mi?" şeklinde olan rivayet) daha sahîh olanıdır [44].

33-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Yahûdîler, Rasûlullah(S)'a geldiler de O'na kendilerinden bir adamla bir kadının zina ettiklerini zikrettiler (ve hükmünü sordular). Rasûlullah onlara:

— "Siz recm hakkında Tevrat'ta ne buluyorsunuz?" diye sordu.

Onlar:

— Biz zina edenlerin ayıplarını ortaya koyup teşhir ederiz, bunlar bir deynekle de dövülürler, dediler.

Abdullah ibn Selâm bunlara:

— Yalan söylediniz! Tevrat'ta recm (âyeti) vardır! dedi. Bunun üzerine onlar Tevrat'ı getirdiler ve kitabı açtılar. Yahû-

dîler'den birisi (Abdullah ibn Surya) elini recm âyeti üzerine koydu, ondan önceki ve sonraki âyetleri okumaya başladı. Abdullah ibn Selâm ona:

— Elini kaldır! dedi.

O da elini kaldırınca recm âyeti görülüverdi. Yahûdîler:

— Yâ Muhammedi Abdullah ibn Selâm doğru söyledi, hakîkaten Tevrat'ta recm âyeti vardır! dediler.

Tahkîkaatle zinanın sabit olması üzerine Rasûlullah bu iki zinâ-cının recm olunmalarını emretti, onlar da recm olundular. Abdullah ibn Umer:

— Ben, recm edilirken Yahûdî erkeğini, kadını atılan taşlardan korumak için, kadının üzerine meyleder hâlde gördüm, demiştir [45].

24- Bâb: Erkek Kendi Karısına Yâhud Başkasının Karısına Hâkimin Ve İnsanların Huzurunda Zina Suçu Attığı Zaman, Hâkim Üzerine Zina Atılan Kadına Tahkîkaatçı Gönderip1. De Kadından Kendisine Atılan Suçu Sormak Vazifesi Vâcib Olur Mu?

(Cevâb: Evet'tir.)

34-.......Ebû Hureyre ile Zeyd ibn Hâlid (R) şöyle haber vermişlerdir: İki adam Rasûlullah(S)'m huzurunda çekişip da'vâlaştılar. Biri:

— Aramızda Allah'ın Kitabı ile hükmet! dedi. Diğeri de ikisinin daha anlayışlısı olduğu hâlde:

— Evet yâ Rasûlallah! Aramızda Allah'ın Kitabı ile hükmet ve da'vâmı söylemem için bana izin ver! dedi.

Rasûlullah ona:

— "Konuş!" buyurdu.

O da da'vâsım şöyle arzetti:

— Benîm oğlum bu adamın yanında ücretli idi. -Râvî İmâm Mâlik: "Asîf" "Ecîr" yânı "Ücretle çalışan" demektir, dedi.- Bunun karısı ile zina etmiş. İnsanlar bana oğlum üzerine recm cezası olduğunu haber verdiler. Ben de oğlumdan bu adama yüz koyun ile bir de kendime âid olan bir cariyeyi fidye verip, oğlumu kurtardım. Sonra ben bunu ilim ehline sordum. Onlar da bana

oğlum üzerine yüz dey-nek ile bir yıl gurbete gönderme cezası olduğunu ve recm'in, yânı taşlama cezasının ise ancak onun kansına düştüğünü haber verdiler! dedi.

Rasûlullah (S):

— "Dikkat edin! Nefsim elinde bulunan Allah 'a yemin ederim ki, ben sizin aranızda elbette Allah'ın Kitabı ile hüküm vereceğim: Senin koyunlarına ve cariyene gelince; bunlar sana geri verilir!'"buyurdu ve onun oğlunu, yüz deynek vurup bir yıl gurbete gönderdi.

Uneys el-Eslemî'ye de diğer adamın karısına gitmesini emretti de:

— "Eğer zina suçunu i'tir af ederse onu recm et!" buyurdu. Kadın zina suçunu i'tirâf etti, o da kadını recm etti [46].

25- Ehlini, Yakınlarını Yâhud Başkalarını Sultânın Kendisine O Hususta İzni Olmaksızın Edeblendirme Yapan Kimse Babı

Ebû Saîd de Peygamber(S)*in:

"Biriniz namaz kıldığı sırada bir kimse onun önünden geçip gitmek isterse, onu iteleyip def etsin. O kimse dinlemeyip ille geçmekte dayatırsa, onunla doğuşsun!" buyurduğunu söylemiş.

Ve Ebû Saîd kendisinin de böyle yaptığını bildirmiştir [47].

35-.......Âişe(R) şöyle demiştir: Ebû Bekr (benim yanıma) geldi. Rasûlullah (S) o sırada başım benim dizimin üzerine koymuş vaziyette idi. Ebû Bekr:

— Sen Rasûlullah'ı da, insanları da yollarından habsedip alıkoydun, hâlbuki onlar su başında değiller, dedi ve beni azarlardı, eli ile de böğrümü dürtmeye başladı.

Beni kıpırdamaktan, Rasûhıllah'ın dizim üzerinde bulunmasından başka hiçbir şey men' etmiyordu. (Sabah olunca Rasûlullah kalktı, hiç su yoktu.) Allah Taâlâ

Teyemmüm (ei-Mâide: 6) âyetini indirdi [48].

36-.......Âişe (R) şöyle demiştir: (Gerdanlığım kaybolup da insanlar susuz bir yerde ikaamet ettikleri zaman) Ebû Bekr benim yanıma geldi de bana şiddetli bir vuruşla vurdu ve:

— Sen insanları bir gerdanlık sebebiyle habsedip yollarından alıkoydun! dedi.

Vurması benim canımı acıtmış olduğu hâlde, Rasûlullah'ın dizim üzerinde uyumakta olup O'nu uyandırmam korkusuyla ölüm beni tutmuşçasına hareketsiz durdum... Bu hadîs de geçen hadîs tarzındadır.

Ebû Abdillah el-Buhârî: "Lekeze" ve "Vekeze" ikisi de bir olup "Parmakları yumarak vurmak" ma'nâsınadır, dedi.

26- Karısının Beraberinde Yabancı Bir Adam Görüp Onu Öldüren Kimse Babı

37-.......Bize Abdulmelik ibn Umeyr, el-Mugîre'nin kâtibi olan Verrâd'dan tahdîs etti. el-Mugîre ibn Şu'be (R) şöyle demiştir: Sa'd ibn Ubâde (R):

— Karımla beraber bir erkek görürsem, hiç aman vermeden onu kılıcımın keskin ağzıyle vurur öldürürdüm, demişti.

Onun bu sözü Peygamber(S)'e ulaşınca, yanında bulunanlara:

— "Sizler Sa'd'ın bu kıskançlığına şaşıyor musunuz? Emîn olunuz ki, ben ondan daha kıskancım. Allah da muhakkak benden daha çok kıskançtır" buyurdu [49].

27- Ta'rîz Hakkında Gelen Şey Babı

38-.......Bana Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû

Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: RasûluIlah(S)'a bir bedevi geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Benim karım siyah bir oğlan doğurdu (karımdan şübheleniyorum), dedi.

Rasûlullah da ona:

— "Senin develerin var mı?" diye sordu. Bedevî:

— Evet var! dedi. Rasûlullah:

— "Develerin renkleri nasıldır?" diye sordu. O:

— Kırmızıdır, diye cevâb verdi. Rasûlullah:

— "Bunların içinde beyazı siyaha çalar boz renkli deve var mıdır?" dedi.

Bedevî:

— Evet vardır, diye cevâb verdi. Rasûlullah:

— "O boz renk nereden oldu?" diye sordu. Bedevî:

— Soyunun bir damarına çekmiş olduğunu zannediyorun, dedi. Rasûlullah:

— "Senin bu oğlun da eski bir soy köküne çekmiş olabilir" buyurdu [50].

28- Bâb: "Ta'zîr", Yânî Men' Etme Ve Edeblendirme Cezalarının Sayısı Ne Kadardır? [51]

39-.......Ebû Burde Hâni' ibnu Niyâr el-Evsî (R): Peygamber (S): "Allah'ın ta'yîn ettiği haddlerden birinde ve hukukunda olmadıkça, hiçbir kimse on deynekten fazla deyneklenmez" buyurdu, demiştir [52].

40-....... Bize Müslim ibnu Ebî Meryem tahdîs etti. Bana Abdurrahmân ibnu Câbir, Peygamber'den işiten kimseden tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Allah'ın ta'yîn ettiği haddlerden biri hususunda olmak müstesna, on vuruştan fazla ukubet

yoktur" buyurmuştur.

41-......Bana Abdullah ibnu Vehb tahdîs etti. Bana Amr ibnu'l-Hâris haber verdi ki, ona da Bukeyr ibn Abdillah el-Eşecc tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Süleyman ibn Yesâr'm yanında otururken oraya Abdurrahmân ibn Câbir geldi ve o, Süleyman ibn Yesâr'a tahdîs etti. Sonra bizim yanımıza Süleyman ibn Yesâr yönelip geldi de şöyle dedi: Bana Abdurrahmân ibn Câbir tahdîs etti ki, ona da babası Câbir ibn Abdiilah (R), Ebû Burde eî-Ensârî(R)'den işittiğini tahdîs etmiştir. O şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim: "Allah'ın ta'yîn ettiği haddlerden birinde olmak müstesna, hiçbir kimseye on kamçıdan fazla deynek vurmayın!" buyuruyordu [53].

42-.......Bize Ebû Selerne tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), orucu (arada sahur yemeden) birbirine eklemekten nehyetmişti. Müslümanlardan bâzı adamlar O'na:

— Yâ Rasûlallah! Sen bir günün orucunu öbür güne ekliyorsun? dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Sizin hanginiz bana benzer? Ben, Rabb 'im beni doyurur ve içirir bir hâlde gecelerim" buyurdu.

Fakat sahâbîler (sahûrsuz) ekleme orucu tutmaktan vazgeçmemekte ısrar edince, Rasûlullah onlara bir gün ekleme orucu tutturdu. Sonra bir gün daha (arka arkaya iki gün) ekleme orucu tutturdu. Sonra (üçüncü günü) hilâli gördüler. Bunun üzerine Rasûlullah onların orucu eklemekten vazgeçmedikleri zaman, onlara ceza verici bir tavırla:

— "Eğer Ay geri kalsaydı (sizler ondan âciz kalıncaya kadar bir ceza olarak) ben sizlere daha fazla ekleme orucu tuttururdum!" buyurdu.

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Şuayb, Yahya ibn Saîd, Yûnus üçlüsü de Ukayl'e mutâbaat etmişlerdir.

Abdurrahmân ibn Hâlid de İbn Şihâb'dan; o da Saîd ibnu'I-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den söylemiştir [54].

43-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Sâlîm'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, onlar Rasûlullah (S) zamanında ölçüsüz tartısız götürü pazarlıkla yiyecek maddesi satın aldıklarında, bu malları bulundukları yerlerinden kabzedip de kendi evlerine taşıyıncaya kadar onları satmaktan men' olunurlar ve böyle yapmayanlar dövülürler imiş [55].

44-....... Âişe (R): Rasûlullah (S) kendisine getirilen hiçbirşey hususunda, Allah'ın haramlarından birine saygısızlık edilmedikçe, kendi nefsi için intikaam almamıştır. Haramlardan birine saygısızlık edildiğinde de Allah için intikaam alırdı, demiştir [56].

29- Âdeten Çirkin Olan Bir İş Ortaya Koyan, Beyyine Olmaksızın Başkasına Bir Şerr İsnâd Eden, Zannla Töhmet Atan Kimse(Nin Hükmü) Babı

45-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. ez-Zuhrî Sehl ibn Sa'd'den söyledi. Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Ben onbeş yaşında iken bir karı-kocanın la'netleşmeleri meclisinde hazır bulundum. Peygamber (S) la'netleşmelerinden sonra onların arasını ayırdı. Kadının kocası:

— Yâ Rasûlallah! Eğer ben bu kadını nikâhımda tutarsam ona iftira etmiş olurum, dedi (de Rasûlullah ona boşamayı emretmeden önce kesin olarak boşadı).

Sufyân: Ben ez-Zuhrî'den bundan sonrasını şöyle ezberledim, dedi: "Eğer kadın şöyle şöyle sıfatta (yânî kara gözlü, kaim kalçalı) bir çocuk getirirse, adam kadın aleyhindeki sözünde doğru söyleyicidir. Eğer kadın şöyle şöyle sıfatta, kızılca keler gibi kırmızı bir çocuk getirirse, adam iddiasında yalancıdır" dedi.

Sufyân şöyle dedi: Ben ez-Zuhrî'den işittim: Bu kadın, sevilmeyen sıfatta bir çocuk getirdi, diyordu [57]

46-.......Bize Ebu'z-Zinâd tahdîs etti ki, el-Kaasım ibn Muhammed şöyle demiştir: İbn Abbâs, la'netleşme yapan iki- kişiyi zikretmişti. Abdullah ibnu Şeddâd da:

— İşte o kadın, Rasûlullah(S)'m "Eğer ben bir kadını beyyine-siz olarak recm edici olaydım, bunu recm ederdim" buyurduğu kadındır, dedi.

İbn Abbâs:

— Hayır, bu, çirkinliği ve fucûru açıkta yapan kadındır, dedi.

47-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'in yanında la'netleşme zikrolunmuştu. Âsim ibn Adiyy de bu konuda bir söz söylemişti. Sonra Âsim ayrılıp evine gitti. Akabinde ona kendi kavminden olan (Uveymir adında) bir adam geldi ve kendi karısının yanında bir adam bulduğunu söyleyip şikâyet ediyordu. Bunun üzerine Âsim:

— Ben bu belâya ancak kendi sözümden dolayı uğramışımdır, dedi ve o adamı Peygamber'in yanına götürdü.

Peygamber'e, o adamın karısını beraberinde bulduğu kimseyi haber verdi. Bu adam sarı benizli, az etli, düz saçlı idi. Onun, ailesinin yanında bulduğunu iddia ettiği adam ise esmer, kalın ve dolgun bacaklı, çok etli şişman bir kimse idi.

Peygamber:

— "Allâhumme, beyyin^ Allah'ım, beyân buyur!" dedi. Sonunda kadın, kocasının yanında bulduğunu zikrettiği adama

benzer bir çocuk doğurdu. Peygamber bu karı-koca arasında la'netleşme yaptırdı...

Abdullah ibn Şeddâd, bulundukları bu mecliste Abdullah ibn Ab-bâs'a hitaben:

— İşte o kadın, Peygamber(S)'in "Eğer ben beyyinesiz olarak recm edici bir kişi olsaydım, işte bu kadını recm ederdim"^buyurduğudur, dedi.

İbn Abbâs da:

— Hayır, o kadın, İslâm içinde kötülüğü açıkça yapan bir kadındı, dedi [58].

30- İffetli Kadınlara Zina İftirası Atılması Ve Azız Ve Celîl Olan Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Namuslu ve hürr kadınlara iftira atan, sonra dört şâhid getirmeyen kimselere de seksen deynek vurun. Onların ebedi şâhidliklerini kabul etmeyin. Onlar âşıkların tâ kendileridirler. Ancak bundan sonra tevbe eden ve hâllerini iyileştiren müstesnadır. Çünkü Allah çok mağfiret edicidir, çok merhamet eyleyicidir" (en-Nûr: 4-5)î

"Namuslu, (kötülüklerden) habersiz mü'min kadınlara iftira atanlar dünyâda da, âhirette de la 'nete uğratıldılar. Onlar için büyük bir azâb vardır" {en-Nûr: 23) [59];

"Zevcelerine zina iftirası atan, kendilerinin kendilerinden başka şâhidleri de bulunmayan kimseler; onlardan herbirinin yapacağı şâhidlik, kendisinin hakîkaten sâdıklardan olduğunu Allah'a yemin ile dört (defa tekrar edeceği) şâhidliktir. Beşinci de eğer onlar yalancılardan ise, Allah'ın la'neti muhakkak üstüne (olmasını ifâde etmesi)dir" (en-Nür: 6-9) [60]

48-.......Bize Süleyman ibn Bilâl, Sevr ibn Zeyd'den; o daEbû'l- Gays'tan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir kerresinde:

— "Helak edici yedi şeyden sakınınız!" buyurdu. Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Bu yedi şey nedir? diye sordular. Rasülullah:

— "Allah'a ortak kılmak, sihir yapmak, Allah'ın haram kıldığı bir hayâtı öldürmek, haklı öldürücüler müstesnadır; faiz kazancı yemek, yetim malı yemek, düşmana hücum sırasında harbden kaçmak, zinadan korunmuş olup hatırlarından bile geçmeyen mü'min kadınlara zina isnâd etmektir" buyurdu [61].

31- Kölelere Zina İftirası Atmafnın Hükmü) Babı

49-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Ebû'l-Kaasım salla'llâhu aleyhi ve sellem'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Her kim mâliki olduğu kölesine zina isnâd eder, köle de onun söylediği bu is-nâddan berî bulunursa, o kimse kıyamet gününde dövülür, ancak kölenin onun söylediği gibi olması hâlinde dövülmez" [62].

32- bâb: imâm bir kimseye emreder ve o kimse de imâmdan uzakta olarak hadd uygular mı?

Umer ibnu'l-Hattâb bunu yapmıştır.

50-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, ez-Zuhrî'den; o da Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe'den; o da Ebû Hureyre ile Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî(R)'den tahdîs etti. Bu iki sahâbî şöyle demişlerdir: Peygam-ber(S)'e bir adam geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Sana karşı Allah adına yemîn eder, muhakkak bizim aramızda Allah'ın Kitabı ile hüküm vermeni isterim, dedi.

Bunun üzerine hasmı da ayağa kalktı. Hasım ötekinden daha anlayışlı ve dirayetli hâldeydi. O da:

— (Evet) o doğru söyledi, aramızda Allah'ın Kitabı ile hükmet ve da'vâmı söylemem için bana izin ver yâ Rasûlallah! dedi.

Peygamber ona:

— "Söyle!" buyurdu. O da şöyle anlattı:

— Benim oğlum bu adamın ailesi içinde ücretli idi, onun karı-sıyle zina etmiş. Ben bu adama oğlum adına yüz koyun ve bir erkek hizmetçi fidye verip, oğlumu kurtardım. Ve ben bu mes'eleyi ilim ehlinden birtakım adamlara sordum. Onlar bana, oğluma yüz deynek ve bir yıl sürgün cezası gerektiğini, bu adamın karısına da taşlanma cezası gerektiğini haber verdiler! dedi.

Rasûlullah da:

— "Nefsim elinde bulunan Allah'a yemîn ederim ki, ben sizin aranızda elbette Allah'ın Kitabı ile hüküm veririm: Yüz koyun ve hizmetçi sana geri verilir, oğlun üzerinde de yüz deynek ve bir yıl gurbete gönderme cezası vardır. Yâ Uneys! Sen de b,u adamın karısı üzerine git de ona sorup bu isnadı tahkik et! Eğer kadın zina suçunu (sabit olacak tarzda) i'tirâf ederse, onu recm et!" buyurdu.

Uneys kadına gitti, tahkîkaatta kadın zina ettiğim i'tirâf edince ona recm cezası uyguladı [63].

---

[1] Bu, küfretmek, dîninden dönmek, yol kesmek suretlerinden birisiyle Allah'a ve Rasûlü'ne karşı harb açanların ceza hükümlerine âid hadîsler kitabıdır.

[2] Ölüm cezası yalnız öldürene, asma cezası öldürmekle beraber yol kesen ve mal alan kimseye; kesme cezası yalnız mal alana, sürgün cezası da bunlardan başka suretlerde fesad yapanadır. îbn Abbâs ile İmâm Şafiî'nin kavli budur. İmâm A'zam'a göre nefyden maksad hapistir (Celâleyn).

Bu âyetlerin daha geniş ve doyurucu tefsiri Elmalılı Muhammed Hamdı Ya-zır, Hakk Dîni, II, 1660-1667'den okunmaya değer.

[3] Bu hadîsin bir rivayeti Vudû'da geçti. Burada birkaç rivayeti geleceği için hâdiseyi siyerden özetleyerek nakledelim:

Ukl ve Ureyne kabilelerinden olan bu kimselere karşı Kureyş reislerinden olup Mekke fethi senesinde şehîd olan Kurz ibn Câbir el-Fıhrî(R)ının kumandasında bir seriyye gönderildi. Vâk'a hicretin altıncı senesinde bir rivayete göre şevval ayında cereyan etti. Sebebi de şu idi: Ukl ve Ureyne kabilelerinden yedi-sekiz kişi Peygamber'in huzuruna gelerek İslâm üzere bey'at, tevhîd kelimesini telâffuz ve müslimân olduklarını izhâr eylediler. Ve: "Yâ Rasûlallah, biz fakî-riz, bizi barındır, yedir içir" diye rica ettiler. Rasûlullah onları Suffa sahâbîleri arasına aldı. Biraz ikaametten sonra, Medîne havası mîzâçlanna uygun gelmediği için Peygamber'e: "Yâ Rasûlallah! Biz çölde yaşamağa alışmış, koyun, deve sâhibleri idik; çayırı, çimeni, bağı bahçesi bol yerlere alışık değiliz, Medîne'de ikaamet hoşumuza gitmiyor. Develerinizin bulunduğu yere çıkmamıza izin verseniz..." dediler. Rasûlullah bunların ihtiyâçlarını düzeltmek için, çobanıyle beraber bir deve sürüsü tahsis edilmesini emretti. Develer sadaka develeri, yânî Beytu'1-mâle âid idi. Bunlara: "Develerin bulunduğu yere gidip sütlerini ve bevl-lerini içerek tedavi ediniz" buyurdu. Bunlar oraya gittiler, tedâvî edip sıhhat kazandılar. Vücûdları sağlamlaşınca dînden çıkarak Peygamber'in çobanı Ye-sâr'ı öldürdüler, develeri sürüp götürdüler. Bu Yesâr, Peygamber'in azâdüsı idi. Hâinler onu öldürdükleri zaman musle yaptılar, yânî elini, ayağını kestiler ve gözlerine diken hatırdılar... Vak'a hakkında Medine'ye haber gelince, Rasûlul-lah onları yakalamaya yirmi atlıyı, Kurz ibn Câbir kumandasında gönderdi. Kurz onları yakalayıp getirdi. Peygamber de dînden çıkma, ni'mete nankörlük, yol kesmek, öldürme ve işkence gibi fiillerine kısas olmak üzere ellerinin, ayaklarının kesilmesini, gözlerinin çıkarılmasını emretti. Baş taraftaki âyetin nüzul sebebi de budur. Hadîsin âyete uygunluğu ise şübhesizdir.

[4] Bu da buradaki başlığın delîli olmak üzere sevkettiği kısaltılmış başka bir rivayettir.

[5] İşte Rasûhıllah, ni'mete küfrân, hırsızlık, yol kesme, öldürme ve işkence gibi fiillerine kısas olmak üzere ellerinin, ayaklarının kesilmesini, gözlerinin oyulmasını emretmiştir. Ebû Kılâbe de birbirine atfedilmiş cümleleriyle el-Mâİde Sû-resi'ndeki "Allah'a ve Rasûlü'ne harb açanların cezalan... "âyetinin hükmünü infaz buyurduğunu haber vermiş olmaktadır. Bu hadîslerdeki uygulama ile âyetin hükmü arasında tam bir mutâbakaat vardır. Peygamber ilâhî hükmü tatbîk ve infaz eylemiştir.

[6] Başlığa uygunluğu "Mevki' ve güzellik sahibi bir kadın kendisini nefsini tatmin için çağırdığı..." sözlerinden alınır.

Haseb, neseb sahibi, mallı güzel bir kadın kendini arzedip, onunla buluşmaya hiçbir mâni' olmadığı hâlde, sırf Allah korkusuyle

ondan yüz çevirmek şübhesiz takva mertebelerinin en kâmili ve en büyük tâattir: "Amma, kim Rabb'-inin makaamından korktu, nefsim nevasından alıkoyduysa, işte muhakkak ki cennet onun varacağı yerin tâ kendisidir" (en-Nâziât: 40-41); "Rabb'inin huzurunda durmaktan korkan kimseler için iki cennet vardır" (er-Rahmân: 46) yânî bir gün Rabb'inin huzurunda hesâb vereceğini düşünerek ma'siyeti terkeden kimse için... (Celâleyn, Medârik).

Bu âyetler bu fazîleti bildirmektedir.

Hadîsin son fıkrası da sadakada riya etmemek faziletini beyândır. Bu fıkra da "Eğer sadakaları açıktan verirseniz, o ne güzel. Eğer onları gizler, onları gizlice fakirlere verirseniz, işte bu sizin için daha hayırlıdır..." (el-Bakara: 271) âyetinin tasdik ettiği husustur. Bu hadîsin bâzı rivayetleri Namaz, Zekât ve Rikaak'ta da geçmişti.

[7] Başlığa uygunluğu, dilini ve fercini koruyan kimseye bu koruması, çirkinlikleri terketmede bir fadl olması bakımındandır.

[8] Âyetlerin başlığa delâletleri açıktır. Yânî zinayı işlemek şöyle dursun, gerek ona niyet etmek, gerek başlangıç olabilecek sebeblere yapışmak suretiyle de yaklaşmayın

[9] Bu erkeklerin azalıp kadınların çok olması alâmeti, yeryüzünde birtakım fitnelerin ve şiddetli harblerin meydana gelmesi sırasında erkek zayiatının çok olacağı, pek çok kadının himayesiz, korumasız kalıp bir tek erkeğin bu kadar çok sayıda kadının işlerini üzerine alacağı şeklinde îzâh edilmiştir. Bu hadîsin birer rivayeti İlim'de ve Zekât'ta geçmişti.

[10] Hadîsin bir rivayeti Hudûd'un evvelinde küçük bir farkla geçmişti.

Tayyîbî şöyle dedi: Anılan îmân noksanlığının haya noksanlığı olması muhtemel olur ki, bu eksiklik diğer bir hadîste nûr ile ta'bîr edilmişti. "Haya îmândandır" hadîsi de geçmiştir. Buna göre takdir: Zina eden kişi, zina fiilini işlediği sıra Allah'tan haya eder olduğu hâlde zina edemez demek olur. Çünkü o kimse Allah'tan haya etse ve O'nun kendi hâline şâhid olduğunu bilir olsaydı, bu günâhı işlemezdi. Buna göre İbn Abbâs'ın parmaklarını birbirine geçirerek, sonra onları birbirinden çıkarıp ayırarak işaret etmesi... sahih olur (Kastallâ-nî).

[11] Bunu Müslim de îmân'da getirmiştir.

[12] Bu hadîsin bir rivayeti Tefsîr, el-Bakara: 22'de geçmişti, Tevhîd'de de gelecektir.

[13] Fethu'I-BârVde şöyle dedi: Bunun hâsılı şudur: es-Sevrî bu hadîsi üç kişiden tahdîs etti. O üç kişi de bunu Ebû Vâil'den tahdîs etmişlerdir. Amma el-A'meş ile Man-sûr'a gelince onlar Ebû Vâil ile İbn Mes'ûd arasına Ebû Meysere'yi girdirdiler. Vâsıl ise onu hazfetmişti. Bunu Yahya el-Kattân, Sufyân'dan böylece mufassal olarak zabtetti. Abdurrahmân1 a gelince, o bu hadîsi evvelâ tafsîlsiz olarak tahdîs etti de Vâsıl'm rivayetini Mansûr ve el-A'meş'in rivayeti üzerine hamletti. Ve üçünü bir yere topladı ve Ebû Meysere'yi de senede soktu. Amr ibnu Alî ona, Yahya'nın tafsîl ettiğini zikredince, onda tereddüd eder gibi, hadîsi Sufyân'dan; o da Mansûr'dan ve el-A'meş'ten senediyle kısaltarak tahdîs etti... işte "Onu terket, onu terket'-' sözünün ma'nâsı, "İçinde Ebû Meysere bulunmayan senedi terket" demek oluyor... (Kastallânî).

[14] Hasen Basrî'nin bu görüşü, Buhârî nüshalarının çoğunda böyle vâki' olmuştur. Bunu İbn Ebî Şeybe de rivayet etmiştir.

[15] Bunu en-Nesâî de Recm'de rivayet etti. Kıssası şöyledir: Alî, Şurâh adındaki kadına perşembe günü deynekleme cezası uygulamış, cumua günihde taşlama cezası uygulamış. Kendisine: Sen iki haddi bu kadın üzerinde birleştirdin mi? denildiğinde, Alî: Ben onu Allah'ın Kitabı ile deynekledim, Rasûiullah'ın sünneti ile de recm ettim, demiştir (Aynî).

[16] en-Nûr Sûresi ile maksadı "Zina eden kadınla zina eden erkekten herbirine yüzer deynek vurun..." (Âyet: 2) kavlidir. Bunun recmi neshedip etmediğini.sormuş oluyor. Bu suâlin fâidesi şudur: Eğer recm bu âyetten önce vâki' olmuşsa, recmin bu nass ile neshini ileri sürmek ve zinanın cezası yüz deynek vurmaktır demek mümkün olur. Eğer recm cezasının tatbiki bu âyetin inmesinden sonra vâki' oldu ise, bu takdîrde evli zânîler hakkında deynek cezasının mensûhluğu-nu istidlal etmek mümkün görülebilir. Muhakkak olan şu ki, burada neşh yoktur, ancak bu âyetin hükmünün sünnetle evli olmayan zânîlere tahsîsİ vardır (İbn Hacer). Müslim Ter., V, 302, 13. haşiye.

[17] Başlığa uygunluğu meydandadır, tafsilâtı gelecektir.

[18] Alî'nin bu sözünü el-Bagavî, el-Ca'diyyâfU. mevkuf olarak rivayet etti. Hâlbuki bu hükmen merfü'dur. Bunu Ebû Dâvüd, en-Nesâî, Ibn Hıbbân merfû olarak (yânî Peygamber'in sözü olarak) İbn Abbâs'tan rivayet etmişlerdir.

[19] Başlığa uygunluğu "Sende delilik var mı?" sözünden alınır. Çünkü bunun anlamı, eğer delilik varsa recm edilmeyeceğidir. Bunun birçok yollardan gelen rivayetlerini Müslim Hudûd'da sıralamıştır: Müslim Ter., V, 287-298 "1691-1699".

[20] Bunun birkaç rivayeti Ferâiz'de ve başka yerlerde daha bütün olarak geçmişti. Burada getirmekten murâd, "Hacr" kelimesinin taş ma'nâsmı ileri sürenlerin bulunduğuna işaret etmektir. Buhârî evli zânîlerin taşla öldürülmeleri görüşünü tercîh ettiğini îmâ etmiş gibidir... (Kastallânî).

[21] Başlığa uygunluğu, hadîsin son fıkrasındadır. Bunu Müslim de Hudûd'da rivayet etmiştir.

[22] Hadîsin son Kısmı Müslim'de HudûdKitâbı'nda daha geniştir: "... Bunun üzerine Rasûlullah Mâiz'in recm edilmesini emretti, o da recm edildi. Halk Mâiz hakkında iki fırkaya ayrılmıştı. Bir kısmı: Yemîn olsun Mâiz'in günâhı kendisini sardı ve helak oldu, dedi. Bir kısmı da: Mâiz'in tevbesinden faziletli bir tevbe olmaz. Çünkü o Peygamber'e geldi, elini O'nun eli içine koyduktan sonra: Beni taşlarla öldür! diye konuştu. Böylece iki yâhud üç gün geçti. Sonra Rasûlullah sahâbîleri oturur hâlde iken onların yanma geldi ve onlara selâm verdikten sonra oturup: "Mâiz ibn Mâlik için istiğfar ediniz" buyurdu. Onlar da: Allah Mâiz'i mağfiret eylesin! dediler. Bunun ardından Rasûlullah: "Mâiz öyle bir tevbe ile tevbe etti ki, eğer bir ümmet arasında taksim edilseydi, onların hepsini kaplariyeter artandı" buyurdu {Müslim Ter., V, 292-293 "1695").

[23] Atâ'nm işaret ettiği vak'a, Buhârî'nin birkaç yerde getirdiği sahîh bir hadîstir

[24] İbn Cureyc'in Umer'den haber verdiği sözünü, Saîd ibn Mansûr, Kubeysa'dan sahîh bir senedle rivayet etmiştir. İbn Mes'ûd'un hadîsini de Buhârî, Mevâkıtu's-Salât'ın evvellerinde "Namaz keffârettir bâbf'nda getirdi

[25] el-Buhâri, el-Leys'ten sevkettiği bu ta'lîkı et-Târihu's-Sagîfde senedli olarak rivayet etmiştir. el-Buhârî bu "Birinci hadîs" sözüyle, Ebû Usmân en-Nehdî hadîsini kasdetmiş ve bu bâbda o en açık hadîstir demek istemiştir. Bu son fıkra, birçok Buhârî nüshalarında vâki' olmamıştır (Aynî).

[26] Başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti Namaz Kitâbı'nda Ebû Hu-reyre'den gelmiştir. Oradaki hadîste bu zâtın bir kadını öptüğü, sonra bundan pişmanlık duyarak Peygamber'e gelip bu suçunu haber verdiği, sonra "Gündüzün iki tarafında, gecenin de yakın saatlerinde dosdoğru namaz kıl. Çünkü güzellikler kötülükleri (günâhları) giderir. Bu, iyi düşünenlere bir öğüttür" (Hûd: 114) âyeti indiği bildirilmektedir.

Öpülen kadının Ensâr'dan olduğu, fakat isminin zikredilmediğı, öpen sahâ-bînin de en sahîh kavle göre Ebu'l-Yeser Ka'b ibn Amr ibn Abbâd el-Ensârî es-Selemî olduğu nakledilmiştir.

Peygamber'in o zâta söylediği son fıkradan ve bu âyetten, beş namazın küçük günâh işleyenlere göre tevbe yerine geçeceği ma'nâsı çıkar.

[27] Suâlin cevâbını hadîs açıklayacaktır.

Rasûlullah bu lafzı açıkça zikretti, çünkü haddler, kinayelerle sabit olmaz.

[28] Bu hadîste suçunu ikrar eden kimseye haddlerde imâmın telkîn etmesi, hadd için telâffuz edilmesine zorlayıcı ihtiyâç bulunan kelimeyi utanmayarak açıkça söylemesini öğretmesinin cevazı hükmü vardır.

[29] Bunun bir iki rivayeti yakında geçti. Müslim de bunun birçok rivayetlerini Hu-dûd'da arka arkaya sıralamıştır.

Bu hadîste Mâiz ibn Mâlik için büyük bir menkabe vardır. Çünkü tevbe-siyle beraber, temizlenmesinin tam olması için kendisine hadd uygulanması isteğinde çok ısrar etmiş, beşer tabîati canın gitmesini gerektirecek bir ikrar üzerinde ısrar etmemeyi gerektirmekle beraber, ikrarından geri dönmemiş, nefsiyle bunun üzerinde mücâhade etmiş ve nefsine karşı kuvvetli olup gâlib gelmiştir.

Bunda bir müslümânın hayâtını giderecek cezalarda suçun iyice sabit olmasını araştırmak, canlan mümkin olduğu kadar korumak düstûru da vardır. Çünkü bu kıssada Peygamber ona ikrarından dönmesini tekrar tekrar îmâ etmiş, eğer zinanın ma'nâsmda hatâ ettiğini veya fercden başka yerine dokunmak, öpmek gibi bir şekilde mübaşeret ettiğini iddia ederse, bu iddianın kabul edileceğine işaret eylemiştir (Kastallânî).

[30] Başlığa uygunluğu "Kadın zina ettiğini i'tirâf edince onu recm etti" sözünde-dir. Bu hadîs Vekâlet'te Ebû'l-Velîd'den, Şurût'ta Kuteybe'den, Nuzûr'da İs-mâîl ibn Ebî Uveys'den olarak geçmişti. Daha başka yerlerde de geçti. Bunu Altı Kitâb sâhibleri de rivayet etmişlerdir.

[31] Umer'İn, "Allah'ın indirmiş olduğu bir fariza" dediği "Evli bir erkek ile evli bir kadın zina ederlerse, onları, Allah'ın cezası olarak, recm edin. Allah azizdir, hakimdir"kelâmıdır. Bu keyfiyet Hz. Umer'İn rivayetine dayanmaktadır. Bu lafzın okunması nesholunup hükmü ibkaa olunmuştur. Bu lafza âid hadîsler Ebû Dâvûd, İbn

Mâce, Ahmed ibn Hanbel ve Mâlik ibn Enes'in hadîs mecmualarında mevcûddur.

[32] Abdurrahmân ibn Avf in bu sözlerini özetlersek, şöyle demiş oluyor: Ey Mü' minlerin Emîri, böyle yapma! Çünkü hacc mevsiminde halk ayakta iken yol üzeri böyle bir fitneyi ortaya koymak büyük bir ihtilâle sebeb olabilir. Hicret ve sit -net yurdu olan Medîne'ye vardığımızda, orada işleri bağlama ve çözmeyi bilen ilim sâhibleri karşısında bir konuşma yapar, bu mes'eleyi onlara söylersen fesadı onlarla beraber daha iyi önlersiniz.

[33] UmerMn Recm Âyeti diye kasdettiği, 24. hadîsin haşiyesinde metni ve tercümesi verilen "Evli erkek ve evli kadın zina ettikleri zaman onları kesin olarak taşlayın... " sözleridir...

[34] Umer şöyle demiştir: İşitiyorum ki, bâzı kimseler Ebû Bekr'in bey'atine i'tirâz ederek hakîkati inkâr etmişler ve ben ölünce bey'at edilecek zâtı hazırlamışlardır! diyerek Ebû Bekr'e bey'atin târihini ortaya koymuş ve bundan kuvvetli seçim olmayacağını bildirmiş, bundan sonra şöyle demiştir: Ben şundan korkarım ki, bize muhalif olan bu zümre, bizden sonra içlerinden birisine, müslümânla-rın meşveretine lüzum görmeyerek bey'at edecekler. Halk ne o halîfeye, ne de bu zümreye tâbi' olmayarak, müslümânlar arasında harbe sebeb olacaktır... (Tec-rîd Ter., XII, 443).

Bu sözün özeti şudur: Sizin içinizde fazilette ve millete güzel idarecilikle önderlik etmekte Ebû Bekr gibisi yoktur. Bunun içindir ki, onun bey'ati birden bire çabucak olmuş, tamamlanmıştır. Bundan sonra hiçbir kimse böyle çabucak bir bey'ate tama' etmesin! (Aynî).

[35] Benû Sâide Sakîfesi, Ensâr'dan Hazrediler'in toplantı yeri olan üstü kapalı bir sofadır. Sâide ibn Ka'b ibn Hazrec tarafından kurulmuş olacaktır. Sakîfe, sofa demektir, buna "Sâbât" da denilir ki, İki evin arasına bir umûmî yolun üstüne yapılan tavandan ibaret olup, altından yol geçer olacaktır.

Hazrecliler hicretten evvel müslümân oldukları ve İslâm'a pekçok yararlılıkları dokunduğu için Rasûiullah arasıra buraya gelip otururdu. Ebû Bekr'e bey'at da burada yapıldığı için, bu Sâide oğullan sakîfesi islâm târihinde tanınan yerlerden biri olmuştur. (Tecrid Ter., VII. 552)

[36] Peygamber'in techîz ve tekfini ile meşgul bulunan Alî ve Hâşimîler de bir müddet sonra bey'at etmişlerdir. Bu bey'atten geri kalan yalnız Sa'd ibn Ubâde olmuştur. Hulâsa"da bildirildiğine göre, Sa'd ibn Ubâde Medine'den çıkmış, Şâm bölgesinden Havrân'a gitmiş ve hicretin ondört veya onaltmcı senesinde orada vefat etmiştir.

Sa'd ibn Ubâde'nin bu çok yanlış hareketiyle beraber İslâm'a geçen hizmetleri de pek büyüktür. Evvelâ: Akabe bey'atinde bulunmuş nakîblerdendir. İkinci olarak: Bedir'den i'tibâren bütün gazalarda bulunmuş, Ensâr'ın sancak-dârlığı vazifesini îfâ etmiştir. Hazrecliler'in seyyidi idi. Çok cömert ve yüksek bir yazıcı idi. Yazmak, at binmek gibi sporculukları meşhurdu... Allah onların hepsinden razı olsun!

Umer'İn ve Ebû Bekr'in bu yerinde tedbirleriyle bu çok mühim mes'ele çok iyi bir surette sona ermiştir.

[37] Hadîsin başlığa uygunluğu "Erkeklerden ve kadınlardan evli olup da zina eden ve zinası beyyine ile ... sabit olan.." sözlerindedir.

Hz. Umer'in bu uzunca hutbesi, İslâm'da devlet başkanlığı ve âmme velayeti hususunda milletin istişaresi ve rızâsı esâsını koyması ve ihtiva ettiği eskimez düstûrlar bakımından çok kıymetlidir.

İslâm'da devlet başkanlığı ve âmme velayeti ve idaresi işleri dâima milletin veya seçtikleri vekillerinin istişare ve kararlaştırılması suretiyle gerçekleşip tes-bît edilir. Onun içindir ki, ilk önceleri Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde başkanlık kürsüsü üzerinde " Ve bunların işleri dâima aralarında müşavere iledir" (eş-Şûrâ: 38)âyeti yazılmış idi. Sonradan bu âyetin yerine "Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir" ibaresi konulmuştur.

[38] Bu âyette emrolunan yüz celde, zinadan men' ve zecrin gayet basit, sâde ve her türlü külfet ve mahzurdan ârî, en salim bir yoludur. Bu âyetin inmesinden önce İslâm'da en-Nisâ: 14. âyetleri hükmünce, kadınlar için vefat edinceye kadar ve-yâhud Allah bir yol açıncaya kadar evlerde hapis; erkekler için de hâkimin re'y ve takdirine bırakılmış bir ceza ile ta'zîr idi; takdir edilmiş bir haddi yoktu. Bu âyetin inmesiyle bekârlar hakkında ikisi de yüz celde ile sınırlandı ve va'd olunan yol gösterilmiş oldu. Ki bunda iki taraf için de zina zevkine mukaabil mü-sâvî olarak yeterli zecr ifâde edecek âdil bir te'sîr mevcûd olduğu gibi, zarardan âzâde masraftan uzak olmak i'tibâriyle de birçok cihetten güzellikleri vardır... {Hakk Dîni, IV, 3471).

Buhârî buradaki âyetin birincisini celdenin, yânî deynekleme cezasının Allah'ın Kitabı ile sabit olduğunu beyân etmek için, ikincisini de daha öncesi ile alâkalı olduğu için zikretmiştir (Aynî).

[39] Bunun bir rivayeti Ljbâs'ta geçmişti.

Erkeğin kadınlaşması, sesini kadın sesi gibi incelterek söylemesi, kadın gibi kınla döküle yürümesi ve kadın gibi nâz ve şîve izhâr etmesidir, Kadının erkekleşmesi de sözünde, fiillerinde ve hareketlerinde erkeklere benzemesidir, İslâm içtimâi adabına göre her iki insan nev'inin fazileti, aslî fıtratlarını muhafaza etmelerinde bulunduğundan fıtrat ve tabîate aykırı hareket edenleri Peygamber la'netleyip kovmuştur. Şârih Kirmânî'nin beyân ettiği gibi erkeğin kadına, kadının da erkeğe sözünde ve hareketlerinde benzeyişi bazen fıtrî olur. Bunlar hadîsteki kınama ve ta'zîrden müstesnadırlar.

Buhârî bu muhannesler hakkındaki sürgün etme hükmünün diğer bâzı ma'-siyetleri bir yerde çok işleyenlere de tatbik edilebileceğine işaret etmiş oluyor. Çünkü yer değişikliğinin insan tabîadndeki bâzı huyların değişmesinde iyileştirici te'sîrleri olduğu sabittir.

[40] Hadîsin bir rivayeti yakında "Zinayı i'tirâf bâbı"nda 22 rakamı İle geçmişti. Peygamber Uneys'i kadına gönderdi. Çünkü kadın evli idi. Peygamber Uneys'i, oğluna zina haddi uygulama isteğiyle göndermedi. Çünkü zina haddi erkek için araştırılmaz, fakat İmâmın ikrar edene ikrarından dönmeyi telkîn etmesi müs-tehab olur. Peygamber Uneys'i ancak kadına, kocasının o adamın oğluyla zina etti isnadında bulunduğunu bildirmek ve eğer isterse o adama iftira haddi vurdurması yâhud affetmesi hakkı olduğunu bildirmek için göndermiştir. Allah en bilendir (Kastallânî).

[41] Siz birbirinizden: Mü'minlerin hüir olanlarıyla olmayanlarınız bir dînden, bir cinstensiniz. İyi niyetle onlarla evlenmek îcâb-ı halinde bir erkek için züll değildir. Zina tehlikesi daha büyük bir zülldür. Şu kadar ki, bunları hürre olan kadınlara tercîh etmek de hürrelerin hukukuna tecâvüzdür. Bunun için nikâh altında hürre bir mü'mine bulunan bir adamın, onun üzerine câriye ile evlenmek asla caiz olmayacağı gibi, hürre bir mü'mineyi nikâh edebilmek kudretine mâlik hürr bir erkeğin de câriye ile evlenmesi mekruh veya haramdır. Ve o zaman câriye nikâhı bir zülldür. İmâm Şafiî âyetin mehâlık mefhûmunu nazar-ı dikkate alarak buna haram demiş ise de, İmâm A'zâm kerahetine kaail olmuş, haram olan ancak hürre üzerine câriye nikâhına kalkışmak olduğunu beyân etmiştir... {Hakle Dîni, II, 1330-1331).

Buhârî asıllarında böyle vâki' olmuştur, burada hadîs zikretmemiştir. İbn Battal bu bâb'a, bundan sonra gelecek bâbdaki Ebû Hureyre hadîsini başka bir yoldan getirip koymuştur... (Aynî).

[42] Buhârî hadîste gelecek olanla yetinerek ayrıca cevâb zikretmedi.

[43] Bu hadîslerin birer rivayeti Buyû'da da geçmişti.

Câriye zina eder de bu delille sabit olursa, ona deynekleme cezası vurulur, fakat ayıbı yüzüne karşı söylenmez ve bu ayıbı ile kendisi azarlanıp hakaaret edilmez.

[44] Bunun bir rivayeti yakında geçmişti. Buhârî âdeti üzere hadîsin bâzı tarîklerinde gelen tafsilâta İşaret etmiştir. Ahmed, Taberânî ve Ismâîlî'nin eş-Şeybânî'den rivayetlerinde o: Peygamber recm yaptı mı? diye sordum da, Abdullah ibn Evfâ: Evet, bir Yahûdî erkeğini ve bir Yahûdî kadınını recm etti, dedi, diye gelmiştir... (Aynî).

[45] Bunun bir rivayeti yakında "Balâtta recm bâbı"nda; bir rivayeti de Nübüvvet Alâmetleri'nde geçmişti.

Bu hadîste birçok fâideler vardır:

a. Zımmî zina ettiği zaman hadd vurulur, bu, cumhur kavlidir.

b. Zimmet ehlinin birbirleri üzerine şâhidliklerinin kabulü.

c. Zımmîler'in nikâhlarının sahîh olduğu.

d. Yahûdîler'in Tevrat'ta olmayan şeyi Tevrat'a nisbet eder oldukları.

e. Allah nakzedip bozmadığı müddetçe, bizden evvelki milletlerin şerîatle-ri, kaanûnlan bizim için de geçerli birer kaanûn olduğu. İmâm Ahmed ile Şafiî bununla hüccet getirmişlerdir (Aynî).

[46] Tahkîkaatinden sonra, kadının i'tirâfını tesbîtte mübalağa olmak üzere Peygam-ber'e haber vermesinin ardından recm etmiştir.

Hadîsteki uygulama, başlıktaki sorunun olumlu cevâbım ihtiva etmektedir. Hadîs yakında birkaç kerreler geçti. Nevevî: Adamın Peygamber'den konuşmak için izin istemesi, onun daha fakîh, yânî daha anlayışlı olduğunun delilidir, demiştir (Aynî).

[47] Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabı, "Namaz kılan önünden geçeni def eder bâbı"nda geçti. Bu hadîs, kişinin ehlinden başkasını edeblendirmesine delâlet etmektedir.

[48] Bunda da Ebû Bekr'in kızını, Peygamber'in huzurunda ondan izin istemeden edeblendirmiştir. Hadîs uzunca bir metinle Teyemmüm bâbı'nda geçti.

[49] Gayret, kişinin adına ve namusuna leke verecek haletten kendini himaye eyle mek ma'nâsmadır ki, kıskançlık ta'bîr olunur. Ve Allah Taâlâ kullarına rahmet indirmek, hayır ve bol rızk ihsan eylemek ma'nâsmadır (Kaamûs Ter.)

Allah'ın kıskançlığını Ebû Hureyre'nin rivayetinde Rasûlullah (S): "Mü1-minin Allah Taâlâ'nın haram kıldığı şeyleri istememesidir" diye tefsîr etmiştir. Abdullah ibn Mes'ûd'un rivayetinde de Rasûlullah: "Allah kullan hakkında herkesten çok gayret sahibi olduğu içindir ki, kullarına kötü söz ve kötü isten ibaret olan çirkin huyları haram kıldı" buyurmuştur. Bunların birer rivayeti Nikâh'ta geçmişti.

[50] Başlığa uygunluğu "Siyah çocuk" sözünden alınır. Bunun ma'nâsı: Ben beyazım, çocuk siyahtır. O benden değildir; annesi zina etmiştir., diye ta'rîz etmektir. Hadîsin fâidesi, renk değişikliği gibi zayıf emarelerle çocuğun nefyedilme-yeceği, kuvvetli deliller bulmanın zarurî olduğudur. Bunun da bir rivayeti Ta-lâk'ta geçti.

[51] Ta'zîr, lügatte levm, tevbîh, reddvemen' etmek demektir. Şerîatte ise hadd îcâb etmeyen bir suçtan dolayı te'dîb eylemektir. Bu te'dîb icâbına göre hapis, dayak, tokat, kulak çekme, azarlama veya hâkimin surat asarak bakması gibi muhtelif şekillerde olur. Bâzı fakîhlere göre, dayak atmanın en azı üç, en çoğu otuz dokuz deynektir. Çünkü "Ta'zîr"'m "Hadd" derecesine varmaması gerekir. "Hadd"in (yânî cezanın) en azı mikdân köleye vurulandır ki, zina iftirası ve içkide kırk sopadır.

Ta'zîr üç bakımdan Hadd'e benzemez:

a. Ta'zîr, şahısların hâllerine göre değişir.

b. Ta'zîr'de şefaatte bulunmak caizdir, haddlar için şefaat asla caiz değ!! dir.

c. Ta'zîr sebebiyle telef olan şahıs ödenir.

[52] Allah'ın hukuk ve emirleri cümlesinden olup, kemmiyeti nassan bilinen şer'î cezalar: Dînden çıkma, zina, hırsızlık, içki, namuslu kadınlara zina isnadı, şakî-lik gibi suçlara âid olanlardır. Bunların dışında nassla cezası ta'yîn edilmemiş olan suçlar, ma'siyetler hakkında ta'zîrler yânî men' ve edeblendİrme cezaları meşru' kılınmıştır. Bu hadîslere göre bunların a'zamî haddi on deynektir. Bu mikdârı geçmemek üzere ceza ta'yîni, devletin ve hâkimlerin re'y ve ictihâdlan-na bırakılmıştır.

[53] Allah'ın ta'yîn ettiği hadd"lerden maksad, âyetlerde Allah tarafından belli mikdârlarda ta'yîn edilen cezalardır ki, bunlar: Zina

haddi, hırsızlık haddi, içki içme haddi, iftira etme haddi gibi cezalardır. Bu hadîse göre bu suçlar dışında kalan suçlar ve kabahatlere on kırbaçtan fazla vurulmayacaktır. Ahmed ibn Han-bel ve Şâfiîler'den bir cemâat bu hadîsle amel etmişlerdir. Hanefîler'den bâzılarına göre ta'zîrin en azı mikdârı üç sopadır. Bâzılarına göre bu iş, hâkimin re'yine kalmıştır.

[54] Başlığa uygunluğu "Onlara ceza verici bir tavırla" sözünden alınır Bunun bir rivayeti Oruç Kıtâbı'nda geçmişti.

[55] Başlığa uygunluğu "Götürü pazarlıkla aldıkları malları kabzedip de evlerine taşımadan satış yapanların dövülmeleri" fıkrasından alınır. Bunun bir rivayeti Bu-yû'da geçti.

[56] Başlığa uygunluğu, Rasûlullah'm, Allah'ın haramlarından birine saygısızlık edilip parçalandığı zaman, dövmek, habsetmek veya sevilmeyecek diğer birşeyle cezalandırır olması bakımındandır. Bunların hepsi ta'zîr ve te'dîbde dâhildir. Bunun bir rivayeti "Peygamber'in sıfatı bâbı"nda geçmişti.

[57] Kadın, kendisiyle zina ettiği iddia edilen adama benzer sıfatta bir çocuk getirmiş, bu sebeble çocuk anasına nisbetle anılmıştır. Zina suçu da, zina iftirası da isbât edilemediği için la'netleşme yapılmış, bu suretle karı-koca ayrılmış, başkaca bir hadd uygulanmamıştır. Bunun daha geniş bir rivayeti Talâk'ta geçmişti.

[58] Nevevî şöyle dedi: Bu kadının kötülük işlediği yayıldı, bu kadın kötülük işlemekle meşhur oldu; fakat onun bu kötü fiillerine beyyine sabit olmadı, kendisi de i'tirâf etmedi. Bu hadîs beyyine veya i'tirâf ile sabit olmadıkça, sâdece kötülük işlediği şâyî olmakla hadd vurulmayacağına delâlet etmiştir.... (Aynî)

[59] Bu iki grup âyetin zikredilmesi şundandır: Birincisi, zina iftirasına âid haddin hükmünü beyâna delâlet etmekte, ikincisi de bu iftiranın büyük günâhlardan olduğuna delâlet etmektedir (Aynî).

[60] Bu da zevcelerine zinan isnâd edenlerin ve bu isnâdlarını isbât edemeyenlerin tâbi' tutulacakları muameleyi tesbît eden âyettir. Hâsılı zina iftirası, zina gibi çok çirkin ve zevcİyet namusunda gayet mühim olduğundan, bir taraf bakımından iftira haddi, bir taraf bakımından da zina haddi makaarrima kaaim olacak olan Hân da böyle mühim bir kurtuluştur ki, bunları Allah kaanûn yaptı... Bunların daha geniş açıklamaları Tefsîr ve diğer yerlerde geçmişti.

[61] Bu hadîsin bâzı rivayetleri Vasiyetler ile Tıbb'da da geçmiş ve açıklamalar oralarda verilmişti. Müslim de bunu îmân'da, "Büyük günâhları ve en büyüğünü beyân bâbı"nda, 145 "89" rakamıyle getirmiştir. Hadîsle âyet arasındaki uygunluk meydandadır.

[62] Kölelik kaldırılmıştır. İslâm Dîni'nin gayesi de bu idi. fslâm hukukunun ana düstûrlarından biri, insanların hürr doğması ve hürr yaşamasıdır. Onun için Peygamber, hayâtı müddetince köleleri yükseltmeye çalışmıştır. Kölelik dışında insanların himayeleri altında bulunanlar bu gün de vardır, her devirde de bu nevi' kimseler bulunacaktır. İşte bu himaye altında bulunan zayıf kimselere kendileri böyle suçtan uzak oldukları hâlde zina veya diğer bir suç isnâd edenler hadîste bildirilen uhrevî cezaya çarpılacaklardır.

[63] Bu hadîs, şimdiye kadar birçok kerrcler ayrı ayrı başlıklara delil olmak üzere geçti, Peygamber'in bu işi Uneys'e tahsîs etmesi, Uneys'in de, o kadının da Eşlem kabîlesine mensûb bulunmalanndandır.

75- KITABU'L-MARDA VET-TIBB. 2

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

75- KITABU'L-MARDA VET-TIBB

(Hastalar ve Tıbb Kitabı) [1]

1- Hastalığın Keffâret Olması Hakkında Gelen Haberler Ve Yüce Allah'ın:

"Kim bir kötülük yaparsa onunla cezalanır... (en-Nisâ: 123) [2]

1-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Müslümâna batacak bir dikene varıncaya kadar herhangi bir musibet isabet ederse, Allah muhakkak o musibete karşılık, onun bir günâhını keffâretleyip örter".

2-....... Bize Zuheyr ibn Muhammed, Muhammed ibn Amr'dan...; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Saîd el-Hudrî (R) ile Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Müslümâna, vücûduna batacak bir dikene varıncaya kadar yorgunluk, hastalık, gelecekten kederlenme, geçmişten hüzünlenme, başkalarından gelen eza ve iç sıkıntısı isabet ederse, Allah muhakkak bu musibetleri sebebiyle o müslümânın günâhlarından bir kısmını keffâretleyip örter."

3-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Sa'd ibn İbrahim'den; o da (Abdullah yâhud Abdurrahmân) ibn Ka'b'dan; o da babası Ka'b ibn Mâ-lik(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Mü'minin meseli yeşil ekin dalı gibidir ki, rüzgâr onu kâh eğer, meylettirir, kâh doğrultur durur. Münâfıkın meseli de sert ve düz çam ve dağ servisi gibidir kit kökünden bir defada sökülmesi yâhud kırılması oluncaya kadar dimdik durmakta devam eder [3].

Zekeriyâ ibn Ebî Zaide de şöyle dedi: Bana Sa'd ibn İbrâhîm tahdîs etti. Bize

Ka'b'm oğlu babası Ka'b'dan; o da Peygamber(S)'den tahdîs etti [4].

4-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Mü'min kişinin benzeri, bir sap üzerinde biten ekin gibidir. Hangi taraftan ona rüzgâr esip gelirse, rüzgâr onu eğer. Doğrulduğu zaman rüzgâr belâsı ile yine eğilir (fakat yıkılmayıp doğrulur, doğru kalır). Haktan yüz çeviren fâcir kişinin benzeri de sert ve düz çam gibidir ki, Allah onu dilediği vakit (bir defada) söküp kırıncaya kadar dimdik olmakta devam eder" [5].

5-.......Bize Mâlik, Muhammed ibn Abdillah...'tan haber verdi ki, o şöyle demiştir: Ben Ebû'l-Hubâb Saîd ibn Yesâr'dan işittim, o şöyle diyordu: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim, şöyle diyordu: Ra-sûlullah (S): "Allah kime hayır murâd ederse ona musibet verir" buyurdu [6].

2- Hastalığın Şiddeti (Fadldandır) Babı

6-.......BizeŞu'be, el-A'meş'ten; o da Ebû Vâil'den; o daMesrûk'tan haber verdi ki, Âişe (R): Ben Rasûlullah(S)'tan ziyâde hastalığı şiddetli olan hiçbir kimse görmedim, demiştir [7].

7-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'in hastalığında vücûdu hummanın hararetinden şiddetle sarsıldığı sırada huzuruna vardım ve:

— Yâ Rasûlallah, şübhesiz ki, humma hararetinden çok ıztırab çekmektesin! dedim.

Ardından:

— Yâ Rasûlallah, bu şiddetli hummanın şübhesiz iki kat ıztıra-bı var, elbette buna karşılık size de iki kat ecr ve mükâfat vardır! diye arzettim.

Rasûlullah:

— "Evet. Herhangi müslümâna bir ezâ isabet ederse, muhakkak ağacın yapraklarının düşmesi gibi, Allah o müslümândan günâhlarını düşürür" buyurdu [8].

3- Bâb:

"İnsanlar içinde belâsı en şiddetli olanlar peygamberlerdir. Sonra sırasıyla fazilette ilk olan, sonra ilk olandır" [9].

8-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Ben, Rasûlullah şiddetli humma hastalığıyle sarsılırken huzuruna girdim ve:

— Yâ Rasûlallah, muhakkak ki, Sen şiddetli bir humma hastalığıyle sarsılmaktasın, dedim.

Rasûlullah (S):

— "Evet, ben sizlerden iki kişinin yanması kadar yanmaktayım" buyurdu.

Ben:

— Şübhesiz bu iki kat yanmanın Sizin için iki kat ecri vardır, dedim.

Rasûlullah:

— "Evet, bu katlanmış hararetin mükâfatı da böyle katlanmış olur: Müslümâna bir diken batması ve daha küçük nevi'den bir ezâ isabet ederse Allah muhakkak bu ezaya mukaabü, onun seyyielerini ağacın kendi yapraklarım atması gibi keffâretleyip örter" buyurdu [10].

4- Hasta Ziyaretinin Vâcibliği Babı

9-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R): Rasûlullah (S): "Aç olanı doyurun, hastayı ziyaret edin, esirin esirlik bağlarını çözün" buyurdu, demiştir [11].

10-.......el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bize yedi şeyi işlememizi emretti ve yedi şeyden de nehyetti: Bizleri altın yüzük takmaktan; harîr, dîbâc, istebrak, kassîyy (denilen ipekli kumaşları) giymekten; binek üzerine içi yün ile doldurulmuş hâlis ipekten küçük minder koymaktan nehyetti. Yine bize cenazelerin ardından gitmemizi, hasta olanı ziyaret etmemizi ve selâm vermeyi yaymamızı emretti [12].

5- Bayılmış Kimseyi Ziyaret Etmek Babı

11-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Muhammed ibnu'l-Munkedir'den tahdîs etti ki, o, Câbir ibn Abdillah (R) şöyle derken işitmiştir: Ben bir hastalığa tutulmuştum. (Veda Haccı sırasında) Peygamber (S) ile Ebû Bekr es-Sıddîk; ikisi yürüyerek gelip bana hasta ziyareti yapıyorlardı. Onlar beni bayılmış hâlimde buldular. Peygamber ab-dest aldı, sonra abdest suyundan benim üzerime döktü. Akabinde ben ayıldım ve Peygamber'i gördüm:

— Yâ Rasûlallah! Ben malım hakkında nasıl yapayım? Mallarım hakkında nasıl hükmedeyim? diye sordum.

Rasûlullah bana hiçbir cevâb vermedi. Nihayet Mîrâs Âyeti (en-Nisâ:ll-12veyâ 176) İndi [13].

6- (Beyin Menfezlerinde Habsolunup Başlıca Organları Hareketlerinden Eksik Olarak Men' Eden) Rüzgâr Sebebiyle Sar'aya Tutulan Kimsenin Fadlı Babı [14]

12-.......İmrân ibnu Ebî Bekr şöyle demiştir: Bana Atâ ibnu Ebî Rebâh tahdîs edip şöyle dedi: İbnu Abbâs, bana:

— Ben sana cennet kadınlarından bir kadın göstereyim mi? dedi.

Ben:

— Evet göster, dedim. İbn Abbâs:

— İşte şu (iri yapılı, uzun boylu) kara kadındır. Bu kadın bir kerresinde Peygamber(S)'e geldi de:

— Ben sar'alamyorum, ben sar'alanınca da açılıyorum. Benim için Allah'a duâ ediver! dedi.

Peygamber:

— "İstersen hastalığına sabret! Bunun karşılığında sana cennet vardır. İstersen sana afiyet vermesi için Allah'a dua edeyim!" buyurdu.

Kadın:

— Ben sabredeyim, dedi de: Ben açılıyorum, açılmamaklığım için Allah'a duâ ediver! diye rica etti.

Peygamber de onun için duâ etti [15].

13-.......(İbn Cureyc şöyle demiştir:) Bana Atâ ibn Ebî Rebâh, Ümmü Zufer denilen bu kadını Ka'be örtüsüne dayanmış hâlde gördüğünü haber verdi ki, o uzun boylu, iri yarı, siyah bir kadınmış..

7- Gözü Zayi' Olup Giden Kimsenin Fadlı Babı

14-.......Bana İbnu'1-Hâd, Muttalib'in kölesi Amr'dan tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu:

— "Yüce Allah: Kulumu iki sevgilisiyle belâlandırıp (göz nurlarından mahrum edip) de kulum sabrederse, iki sevgilisi yerine ona cenneti veririm,

buyurdu" [16].

Enes: Peygamber "İki sevgilisi" sözüyle iki gözünü kasdediyor, dedi.

Bu hadîsi Enes'ten; o da Peygamber'den senediyle rivayet etmekte Eş'as ibnu Câbir ile Ebû Zilâl, Muttalib'in âzâdlısı Amr'a mutâbaat etmişlerdir [17].

8- Kadınların (Yabancı Olsalar Bile) Erkeklere Hasta Ziyareti Yapmaları Babı

Ummü'd-Derdâ, mescid ehlinden bulunan Ensâr'dan bir adama hasta ziyareti yapmıştır [18].

15-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) muhacir olarak Medine'ye geldiği zaman Ebû Bekr ile Bilâl sıtma hastalığına tutuldular.

Âişe dedi ki: Ben onların yanma girdim de:

— Ey babacığım, kendini nasıl buluyorsun? Ey Bilâl, sen de kendini nasıl buluyorsun? dedim.

Âişe dedi ki: Ebû Bekr, kendini humma nevbeti yakaladığı za-rnân:

Kullu ımriin musabbahun fî ehlihî Ve'1-mevtu ednâ min şirâki na'lihî

(= Her kişi ailesi içinde mes'ûd sabâhlamıştır, hâlbuki ölüm ona ayakkabısının kayışından daha yakındır) beytini söylerdi.

Bilâl de kendisinden humma nevbeti gidince, şunları söylerdi:

Ela îeyîe şi'rî hel ebîtenne îeyîeîen Bi-vâdin ve havlı ızhırun ve celîîu Ve hel eriden yevmen miyâha Mıcennetin Ve hel tebduven lî Şâmetun ve Tafîlu

(= Ey keski bileydim. Mekke vadisinde etrafımı ızhır ve celîl otları sararak bir gece olsun geceler miyim? Bir gün gelip de Ukâz'daki Mıcenne sularının başına varır mıyım? Mekke'nin Şâme ve Tufeyl dağları acaba bir kerre daha

bana görünürler mi?)

Âişe dedi ki: Ben bu ziyaretim ardından Rasûlullah'a geldim de, O'na (Ebû Bekr ile Bilâl'ın haberlerini ve sözlerini) haber verdim. Bunun üzerine Rasûlullah şöyle duâ etti:

— "Yâ Allah! Mekke'yi bize sevdirdiğin gibi Medine'yi de sevdir, yâhud onu daha ziyâde sevdir! Yâ Allah, Medine'nin havasını bizim için sahih ve hastalıktan salim kıl! Müdd ve sâ' ölçeklerinde bizim için bereket ihsan eyle! Hummasını taşı da onu Cuhfe'ye koy!" [19].

9- Çocuklara Hasta Ziyareti Yapmak Babı

16-.......Âsim ibn Süleyman haber verip şöyle demiştir: Ben Ebû Usmân'dan işittim; o da Usâme ibn Zeyd(R)'den ki, Peygamber(S)'in bir kızı (Zeyneb) Peygamber'e:

— Kızımın ölmesi yakın oldu, bizim yanımıza gel! diye haber gönderdi.

Usâme, Sa'd ibn Ubâde ve zannediyoruz Ubeyy ibn Ka'b de Peygamber'in beraberinde bulunuyorlardı. Peygamber de kızına selâm gönderip:

— "Allah 'in aldığı ve verdiği herşey kendisine âiddir. Ve herşey Allah yanında (ilâhî ilimde bir müddetle) ta'yîn edilmiştir. Sen Allah katından ecr iste ve sabret!" diyerek cevâb yolladı.

Bu defa Zeyneb, Peygamber'e and vererek muhakkak gelmesini istedi. Bu haber üzerine Peygamber kalktı, biz de beraberinde kalktık. (Zeyneb'in evine geldiğimizde) çocuk, Peygamber'in kucağına kaldırılıp verildi. Çocuğun canı çekişmekte ve bir ses işitilmekte idi. Peygamber'in iki gözü yaş döküyordu. Sa'd ibn Ubâde:

— Yâ Rasûlallah! Bu gözyaşı, bu ağlayış nedir? diye hayretini açıkladı.

Rasûlullah:

— "Bu gözyaşı bir rahmettir ki, Allah onu kullarından istediği kimselerin kalblerine koymuştur. Allah kendi kullarından ancak merhametli olanlara

merhamet eyler" buyurdu [20].

10- Çöl Arabına Hasta Ziyareti Babı

17-.......Bize Hâlid el-Hazzâ, İkrime'den; o da İbn Abbâs(R)'tan şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) bir kerresinde hasta ziyareti yapmak üzere (Kays ibn Ebî Hazım adında) bir çöl Arab'ının yanına girdi.

İbn Abbâs dedi ki: Peygamber, hasta ziyareti için bir hastanın yanına girdiğinde ona:

— "Lâ be'se, tahûrun, in şâallâhu{- -Üzerine- be's yoktur, bu senin günâhlarını temizleyicidir inşâallah)" demek âdetinde idi.

(Bu çöl Arab'ına da bu sözleri söyledi.) Çöl Arab'ı da Peygam-ber'e:

— Sen günâhlarına keffârettir, zararsız geçmiş olsun! diyorsun; fakat bu hastalık hiç de öyle (geçici) değildir. Belki o ergin bir ihtiyar üzerinde harareti feveran yâhud galeyan edip duran ve onu kabirleri ziyarete gönderecek olan humma hastalığıdır, dedi.

Peygamber de:

— "Şu hâlde pek iyi (öyle olsun)/" buyurdu [21]

11- Müşrik Kimseye Hasta Ziyareti Babı

18-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, Sabit el-Bunânî'den; o da Enes(R)'ten şöyle tahdîs etti: Yahudi'nin bir oğlu Peygamber (S)'e hizmet ederdi. Derken bu oğlan çocuğu hastalandı. Peygamber ona hasta ziyareti yapmak üzere gitti. Orada çocuğa:

— "İslâm Dîni'ne gir!" buyurdu, çocuk da (Şehâdet kelimelerini söyleyip) müslümân oldu [22].

Saîd ibnu'l-Müseyyeb de babası el-Müseyyeb ibn Hızn(R)'dan söyledi ki, Ebû Tâlib'e ölüm alâmeti hazırlandığı zaman Peygamber (S) onun yanma gitmiştir [23].

12- Bâb: Bir Topluluk Bir Hastayı Ziyarete Gittikleri Zaman Namaz Vakti Gelirse, O Hasta Gelenlere Cemaatla Namaz Kıldırır

19-.......Bize Hişâmtahdîs edip söyledi: Bana babam Urve, Âişe(R)'den şöyle haber verdi: Peygamber'in hastalığı sırasında birtakım insanlar hasta ziyareti yapmak üzere huzuruna girdiler. Peygamber (S) onlara oturarak namaz kıldırdı. Cemâat de arkasında ayakta dikilerek namaz kılmaya başladılar. Peygamber onlara: "Oturunuz!" diye işaret etti. Namazı bitirince de:

— "İmâm, kendisine uyulmak için imâm edilir... Öyle olunca o rukû'a vardığı vakit sizde rükû'a varınız. Rukû'dan başını kaldırdığı vakit siz de başınızı kaldırınız. Oturduğu hâlde namaz kıldırma siz de oturarak kılınız" buyurdu.

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: el-Humeydî: Bu hadîs(ten yalnız O'nun beraberinde oturmaları hükmü) mensûhtur. Çünkü Peygamber (S) kıldırdığı en son namazda kendisi oturarak kıldırdı, insanlar da arkasında ayakta dikilerek kılmışlardır, dedi [24].

13- Ziyaret Edenin Kendi Elini Hasta Üzerine Koyması Babı

20-.......Bize el-Cuayd ibn Abdirrahmân el-Kindî, Sa'd'ın kızı Âişe'den haber verdi ki, babası Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir: Ben Mekke'de çok şiddetli bir hastalığa yakalandım. Peygamber (S) bana hasta ziyareti yapmak üzere geldi. Ben Peygamber'e:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Ben (ölürsem) büyük bir mal bırakıyorum. Hâlbuki ben bir tek kız evlâdından başka mîrâsçı bırakmadım. Böyle olunca ben malımın üçte ikisini vasiyyet ediyorum da üçte birini bırakıyorum, dedim.

Peygamber:

— "Hayır. (Üçte ikinin hepsini vasiyyet etme)/" buyurdu.

Ben:

— Öyleyse ben malımın yansını vasiyyet edeyim de yansını (mîras) bırakayım! dedim. Peygamber yine:

— "Hayır!" buyurdu.

Ben:

— Üçte birini vasiyyet edeyim de kızıma üçte ikisini bırakayım, dedim.

Peygamber:

— "Üçte bir (kâfidir), üçte bir de çoktur" buyurdu.

Sonra elini Sa'd'ın alnına koydu. Sonra elini yüzüm ve karnım üzerine sürüp meshetti. Sonra:

— "Yâ Allah! Sa'd'a şifâ ver ve ona hicretini tamâm eyle!" diye duâ etti.

Ben, bana tasavvur ettirildiğine göre, bir müddete kadar ciğerim üzerinde duran O'nun el sürmesinin soğukluğunu hissetmekte devam ettim [25].

21-...... el-Hâris ibn Suveyd şöyle demiştir: Abduilah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Ben Rasûlullah (S) şiddetli bir humma ateşi ile yanarken huzuruna girdim de elimle vücûduna dokundum ve:

— Yâ Rasûlallah! Şübhesiz ki, Sen şiddetli bir humma hastalı-ğiyle yanmaktasın! dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Evet, hakîkaten ben sizden iki kişinin yanması gibi şiddetli bir humma ile yanmaktayım" dedi.

Ben de O'na:

— Bu iki kat yanmanın.karşılığında muhakkak Sana iki kat ecir vardır, dedim.

Rasûlullah:

— "Evet" buyurduktan sonra şunu söyledi: "Bir müslümâna hastalık ve daha başka bir ezâ isabet ederse muhakkak Allah onun, ağacın kendi yapraklarını döküşü gibi seyyielerini döker" [26].

14- Ziyaret Sırasında Hastaya Söylenecek Söz Ve Hastanın Vereceği Cevâb Babı

22-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Ben hastalığı sırasında Peygamber'in yanına geldim ve vücûduna elimle dokundum. Peygamber şiddetli bir humma ile yanmakta idi. O'na:

— Sen elbette çok şiddetli bir humma ile yanmaktasın. Bu şiddetli yanmanın şübhesiz Sen'in için iki kat ecri vardır, dedim.

Peygamber (S):

— "Evet, bir müslümâna herhangi bir ezâ isabet ederse, muhakkak günâhları ondan, ağaç yapraklarının dağılması gibi dağılır" buyurdu [27].

23-.......Bize Hâlid ibn Abdillah et-Tahhân, Hâlid el-Hazzâ'dan; o da İkrime'den; o da îbn Abbâs(R)'tan şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) bir adamın yanma hasta ziyareti yapmak üzere girdi de:

— "(Hastalığın) zararsız geçmiş olsun! Bu inşâattan bir temizleyicidir (günâhlarına keffâretir)" dedi.

Bunun üzerine o adam:

— Hayır (bir temizleyici değildir). Fakat bu büyük bir ihtiyar üzerinde onu kabirleri ziyaret ettirmek için kaynayıp duran bir humma hastalığıdır! dedi.

Peygamber de:

— "Öyle ise evet (benim sözlerimi kabul etmediğin takdîrde senin dediğin

gibi olsun)/" buyurdu [28].

15- Binici Olarak, Yürüyerek, Eşek Üzerinde Arka Tarafa Başka Birini Bindirerek Hasta Ziyaretine Gitmek Babı

24-.......Bizeel-Leys, Ukayl'den; oda İbn Şihâb'dan; o daUrve'den tahdîs etti. Ona da Usâme ibn Zeyd (R) şöyle haber vermiştir: Peygamber (S) Bedir vak'asından önce bir gün Fedek dokuması kaplı saçaklı palan vurulmuş bir merkeb üzerine bindi ve arkasına da Usâ-me'yi bindirerek Sa'd ibn Ubâde'yi hasta ziyaretine gidiyordu. Giderken yolda, içlerinde Abdullah ibn Ubeyy ibnu Selûl'un bulunduğu bir meclise uğradı. Bu vak'a, Abdullah ibn Ubeyy müslümân olmazdan önce idi. Bu mecliste müslümânlardan, putlara tapan müşriklerden, Yahüdîler'den birtakım kimseler vardı. (Ensârî şâir) Abdullah ibn Revâha da bu mecliste bulunuyordu. Hayvanın kaldırdığı toz, meclisi kaplayınca, Abdullah ibn Ubeyy kendi kaftanı ile burnunu örttü.

— "Bizim üzerimizi tozlatmayın" dedi.

Peygamber onlara selâm verdi. Akabinde durdu, hayvandan indi, sonra onları İslâm'a da'vet etti ve onlara karşı Kur'ân okudu. Bunun üzerine Abdullah ibn Ubeyy, Peygamber'e hitaben:

— Ey kişi! Eğer bu söylemekte olduğun sözler hakk ise, bunlardan daha güzel bir şey olamaz. Fakat bizim meclisimizde bizi bununla ezâlandirma! Kendi menziline dön de, bizden sana her kim gelirse ona anlat! dedi.

Bunun üzerine Abdullah ibn Revâha:

— Evet yâ Rasûlallah! Sen bizleri meclislerimizde bununla (yânî Kur'ân'la) ört, onun nûrlarıyle bürü! Çünkü bizler bunu sekiyoruz! dedi.

Bunun üzerine müslümânlarla müşrikler, Yahudiler sövüşmeye başladılar. Hattâ birbirleri üzerine fırlamaya yaklaştılar. Peygamber de onları yatıştırmaya çalışıyordu, nihayet sustular. Sonra Peygamber hayvanına binip yürüdü. Sonunda Sa'd ibn Ubâde'nin evine varıp yanına girdi ve ona hitaben:

— "Ey Sa'd! Ebû Hubâb'ın dediklerini işitmedin mi?" buyurdu (da onun

söylediklerini nakletti).

Peygamber "Ebû Hubâb" künyesi ile Abdullah ibn Ubeyy'i kas-dediyordu. Sa'd ibn Ubâde de:

— Yâ Rasûlallah! Sen onu affet ve kusurunu ma'zûr gör! Ye-mîn ederim ki, Allah sana verdiğini vermiştir. Hâlbuki bundan önce

5706/Sahîh-i Buharı ve Tercemesi

bu belde ahâlîsi onun başına tâc giydirmeğe ve üzerine de melike mahsûs sarık sarmaya ittifak etmişlerdi. Allah Sana ihsan eylemiş olduğu hakk ile onların bu tasavvurlarım reddedince, İbn Ubeyy bu mahrumiyetle kederlendi. İşte bu kederledir ki, İbn Ubeyy, gördüğün o çirkin harekette bulunmuştur!., dedi. (RasûluIIah da onu affetti...) [29].

25-....... Câbir ibn Abdillah el-Ensârî (R): Hastalığımda Peygamber (S) bana hasta ziyareti yapmak üzere geldi. Gelirken ne katıra, ne de ata binmiş değildi, demiştir [30].

16- Hastanın "Ben Hastayım" Yâhud "Vay Başım" Yâhud "Hastalığım Şiddetlendi" Demesinin Cevazı Ve Eyyûb Aleyhi's-Selâm'ın "Hakikat bana bu der d gelip çattı. Sen ise acıyanların en acıyanısın" (el-Enbiyâ: 83) Kavli Babı [31]

26-.......Ka'b ibn Ucre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) benim yanıma uğradı. Bu sırada ben tencerenin altına ateş yakıyordum. Peygamber bana:

— "Başının haşereleri sana ezâ veriyor mu?" buyurdu. Ben:

— Evet ezâ veriyor, dedim.

Bunun üzerine Peygamber bir berber çağırdı da başımın saçlarını tıraş ettirdi. Sonra bana fidye vermekle emretti [32].

27-.......Bize Süleyman ibn Bilâl haber verdi ki, Yahya ibn Saîd şöyle demiştir: Ben el-Kaasım ibn Muhammed'den işittim, şöyle dedi: Âişe (R) (başı ağrıyınca):

— Vay başım! demişti. RasûluIIah (S) da:

— "Eğer sen ölür de ben hayâtta kalırsam, senin için mağfiret isterim, senin için duâ ederim" dedi.

Bunun üzerine Âişe:

— Vay başıma gelen musibete! Vallahi öyle sanıyorum ki, muhakkak Sen benim ölümümü istiyorsun! Eğer ben ölürsem, muhakkak Sen o son günün gecesinde kadınlarının birisi ile gerdek olup yaşayacaksın! dedi.

Âişe'nin bu sözü üzerine Peygamber:

— "(Yâ Âişe! Endişelenme!) Bil'akisben 'Vay başım!"demeliyim (çünkü senden önce öleceğim). Yâ Âişe, hattâ şimdi Ebû Bekr'e ve oğluna haber göndermeyi ve -halifelik dedikoducularının sözlerinden ve halifelik umanların temennilerinden nefret ederek, nizâyı kesmek için- halifeliği Ebû Bekr'e vasiyyet etmeyi kasdettim -yâhud: istedim-. Fakat sonra düşünüp dedim ki, Allah (halifeliği Ebû Bekr'-den başkasına vermekten) imtina eder; mü'minler de (Ebû Bekr'den başkasının halîfe olmasını) men' ederler -yâhud: Allah (Ebû Bekr'den başkasının halîfe olmasını) men' eder; mü'minler de (Ebû Bekr'den başkasına bey'attan) imtina ederler-"[33].

28-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) humma hastalığına tutulmuş hâldeyken huzuruna girdim, O'na elimle dokundum da:

— Sen şiddetli bir humma hastalığıyle yanmaktasın! dedim. Peygamber:

— "Evet, sizden iki kişinin humma harâretiyle yanması kadar şiddetlidir" buyurdu.

İbn Mes'ûd:

— Sana iki kat ecir vardır! dedi. Peygamber:

— "Evet, bir müslümâna hastalık ve daha başka bir eza isabet ederse, muhakkak Allah onun seyyielerini (sonbaharda) ağacın kendi yapraklarını atması gibi atar" buyurdu [34].

29-.......Bize ez-Zuhrî, Âmir ibn Sa'd'dan haber verdi ki, babası Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir: Veda Haccı zamanında (Mekke'de) yakalandığım şiddetli bir hastalıktan dolayı Rasûlullah (S) beni hasta ziyareti yapmak üzere bize geldi. Ben:

— (Yâ Rasûlallah!) Bendeki bu hastalık, görmekte olduğun şu müzmin dereceye ulaştı. Ben ise mal sahibiyim. Bana bir tek kızımdan başkası da mîrâsçı olmayacaktır. Bu durumda ben malımın üçte ikisini sadaka (olarak ayırıp) vereyim mi? dedim.

— "Hayır (üçte ikinin hepsini sadaka yapma)/" buyurdu. Ben:

— Yarısını sadaka edeyim mi? dedim. Rasûlullah yine:

— "Hayır (yarısını da sadaka yapma)/" buyurdu. Ben:

— Üçte bir (olur mu)? dedim. Rasûlullah:

— "Üçte bir de çoktur. Senin mirasçılarım zengin kimseler olarak bırakman, onları muhtaçlar ve insanlara (sadaka için) ellerini açar bir hâlde bırakmandan daha hayırlıdır. Allah rızâsını aramak için yapacağın her harcamaya karşılık muhakkak sana ecir verilecektir. Hattâ (yemek yerken hayat yoldaşın olan) kadınının ağzı içine koyacağın lokmadan da sana sevâb verilecektir" buyurdu [35].

17- Hastanın (Ziyarete Gelenlere, Gerektiğinde): "Yanımdan Kalkınız!" Demesi Babı

30-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Ubeydullah ibn Abdillah'tan haber verdi ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın vefatı yaklaştığı zaman, evinde, içlerinde Umer ibnu'l-Hattâb'ın da bulunduğu birtakım

adamlar varken, Peygamber (S):

— "Haydin (bana yazı yazacak bir şey getiriniz de) size bir ki-tâb (yânı vasiyetname) yazdırayım ki, bundan sonra yolunuzu şaşır-mayasınız!" buyurdu.

Bunun üzerine Umer:

— Peygamber'in hastalığı muhakkak ağırlaşmıştır. Yanınızda ise Kur'ân vardır. Bize Allah'ın Kitabı yetişir! dedi.

Bunun üzerine evde bulunanlar ihtilâfa düşüp husûmete başladılar: Onlardan kimi "Yazı takımı getiriniz, Peygamber size bir ki-tâb yazsın ki, kendisinden sonra yolunuzu şaşırmayasınız!" diyordu.

beni ziyaret etmek üzere bize geldi" sözündedir. Bunun bâzı rivayetleri yakında "Eli hastanın üzerine koyma bâbi"nda ve Vasiyyetler Kitabı, "Üçte birden va-siyyet bâbı"nda da geçmiş ve bâzı açıklamalar oralarda verilmişti.

Kimi de Umer'in söylediği sözü söylüyordu. Peygamber'in yanında konuşma ve ihtilâfı çoğalttıkları zaman Rasûlullah:

— "(Haydi yanımdan) kalkınız!" buyurdu.

Râvî Ubeydullah şöyle dedi: İbn Abbâs bu hadîsi tahdîs ettiği sırada:

— Onların ihtilâf etmeleri ve karışık gürültülerinin sebeb olduğu o musibet ne büyük bir musibettir ki, Rasûlullah ile onlara yazmak istediği bu kitâb arasına engel oldu! der idi [36].

18- Hasta Olan Çocuğa Duâ Edilmesi İçin Onu (Salih İnsanların Yanına) Götüren Kimse Babı

31-.......el-Cuayd ibn Abdirrahmân şöyle demiştir; Ben es-Sâib ibn Yezîd(R)'den işittim, şöyle diyordu: (Çocukluğumda) teyzem beni RasûIullah(S)'ın yanma götürdü de:

— Yâ Rasûlallah! Benim kızkardeşimin şu oğlu hastadır, dedi.

Rasûlullah benim başımı eliyle sıvazladı ve bana bereket duası yaptı. Sonra

abdest aldı. Ben O'nun abdest aldığı sudan içtim. Ve arka tarafında durdum da sırtında, iki kürekleri arasında gerdek çadırının kocaman düğmeleri gibi Peygamberlik mührünü gördüm [37].

19- Hastanın Ölümü Temenni Etmesinin Nehyi Babı

32-.......Bize Sabit el-Bunânî, Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

— "Sizden biriniz kendisine (hastalık gibi) bir zarar isabet ettiğinden dolayı sakın ölümü temenni etmesin! Eğer muhakkak temenni etmek zorunda bulunursa: Allah'ım, yaşamak benim için hayır olduğu müddetçe beni yaşat, Ölmek benim için hayırlı olduğu zaman da beni Öldür! desin" [38].

33-.......Kays ibn Ebî Hazım şöyle dedi: Biz kendisine hasta ziyareti yapmak için Habbâb (ibnu'l-Erett -R)'ın yanına girdik. Hab-bâb (karnını) yedi yerinden dağlamış hâldeydi. Bu ziyaretimizde Habbâb şöyle dedi:

— Bizden evvel geçen ve (Peygamber zamanında Ölüp) giden arkadaşlarımız vardır ki, dünyâ onların (âhiret saadetlerinden) birşey-lerini eksiltmemişti. (Çünkü dünyâda darlık içinde yaşadılar. Bize gelince) şübhesiz biz (fetihler sebebiyle) o kadar dünyalığa kavuştuk ki, bugün biz onu topraktan (köşkler yapmaktan) başka sarfedecek bir yer bulamıyoruz. Eğer Peygamber (S) bizi ölüm temennisinden nehyetmemiş olsaydı, muhakkak ben (şu hastalık ıztırâbından dolayı) ölümü temenni ederdim!

(Kays ctedi ki:) Bir müddet sonra biz Habbâb'ı bir kerre daha ziyaret ettik. O, kendisine âid bir duvar bina etmekle meşguldü. Bize:

— Müslüman, infâk ve harcama yapmakta olduğu herşey hususunda sevaba nail kılınır, yalnız şu toprak içine sarfetmekte olduğu mal hakkında sevaba nail kılınmaz! Dedi [39].

34-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim:

— "Hiçbir kişiyi, onun güzel ameli (ve ibâdeti) cennete girdire--mez" buyuruyordu.

Bunun üzerine sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Seni de mi girdiremez? diye sordular. Rasûlullah şöyle cevâb verdi:

— "Evet, beni de Allah'ın fadlı ve rahmeti bürümedikçe, yalnız ibâdetim cennete girdiremez. Buna göre sizler iş ve ibâdetinizde ifrat ve tefritten sakınıp doğruyu arayınız ve doğru yoldan gidip Allah'ın yakınlığını isteyiniz. Sakın sizin hiçbiriniz (sâlih olsun, fâsık olsun) ölüm temenni etmesin! Çünkü, o, hayır ve ihsan sahibi ise yaşayıp hayrını, ihsanını artırması umulur. Eğer günahkâr bir kişi ise (yine yaşayıp, günün birisinde) tevbe ederek Allah 'in rızâsını dilemesi umulur!" [40].

35-.......Abbâd ibnu Abdillah ibni'z-Zubeyr şöyle demiştir: Ben Âişe(R)'den işittim, şöyle dedi: Ben, ölüm hastalığında sırtını bana dayamış olduğu hâlde Peygamber(S)'den işittim: "Allâhumme'ğfir lî, ve'rhamnî ve elhıknîbVr-raJîkı (— Allah'ım bana mağfiret et, merhamet eyle ve beni -yüksek- refika eriştir)/" diyordu [41].

20- Ziyaret Eden Kişinin Hastaya Dua Etmesi Babı

Sa'd ibn Ebî Vakkaas'ın kızı Aişe de babasından Peygamber(S)'in Sa'd'a: "Allah'ım, Sa'd'a şifâ ver!" diye duâ ettiğini söylemiştir [42].

36-.......Bize Ebû Avâne, Mansûr'dan; o da İbrâhîm en-Nahaî'den; o da Mesrûk'tan; o da Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) bir hasta ziyaretine vardığında yâhud bir hasta Rasûlullah'a getirildiğinde, şöyle duâ ederdi: "EzhibVl-bâse Rabbe'n-nâsi. îşfi ve en-te 'ş-şâfî lâ şifâen illâ şifâuke, şifâen lâ

yuğâdıru sakamen (= Ey insanların Rabb'i! Şu hastanın hastalığını gider! Şifâ ihsan eyle! Rabb'-im ancak Sen sağlık verirsin. Sen'in şifândan başka hiçbir şifâ yoktur! Rabb'im bu hastaya öyle şifâ ver ki, o şifâ, hasta üzerinde hastalık izi ve eseri bırakmasın)/"

Amr ibnu Ebî Kays ile İbrâhîm ibn Tahmân, Mansûr'dan; o da İbrâhîm en-Nahaî'den ve Ebu'd-Duhâ'dan: "Hasta getirildiği zaman" şeklinde meçhul sîgasıyle söylediler.

Cerîr ibn Abdilhamîd de Mansûr'dan; o da Ebu'd-Duhâ'dan yalnız olarak "Bir hastaya gittiği zaman" şeklinde söyledi, demiştir [43].

21- Hasta Ziyaretine Giden Kimsenin Hasta(Ya Şifâ Duası Yapmak) İçin Abdest Alması Babı

37-.......Muhammed ibnu'l-Munkedir şöyle dedi: Ben Câbir ibn AbdilIah(R)'tan şöyle dediğim işittim: Ben (kendimi bilmez derecede) hasta iken Peygamber (S) benim yanıma girdi. Abdest aldı da ab-dest aldığı sudan üzerime döktü. -Yâhud: "Üzerine bu sudan dökünüz" buyurdu.- Bunun üzerine ben (baygınlığımdan) gözümü açtım da:

— Yâ Rasûlalîah! Bana kelâleden başkası vâris olmayacak. Buna göre benim mîrâsım nasıl olacak? dedim.

Bunun üzerine Ferâiz Âyeti indi [44].

22- Salgın Veba Ve Humma Hastalıklarının Kaldırılmasına Duâ Eden Kimse Babı

38-...... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) muhacir olarak Medine'ye geldiği zaman Ebû Bekr ile BiJâl humma, yânî sıtma hastalığına tutuldular.

Âişe dedi ki: Ben bu iki hastanın yanlarına girdim de babama:

— Ey babacığım, kendini nasıl hissediyorsun? Bilâl'e de:

— Yâ Bilâl! Sen de kendini nasıl hissediyorsun? diye hatırlarım sordum.

Âişe dedi ki: Ebû Bekr, kendisini sıtma humması nevbeti yakalayınca şu beyti söylerdi:

Kullu'mrün musabbahun B ehîihî Ve'1-mevtu ednâ min şirâki na'lihî

(= Herkes ailesi içinde mes'ûd sabâhlamıştır. Hâlbuki ölüm, ayakkabısının kayışından daha yakındır.)

Bilâl de kendisinden sıtma nevbeti sıyrılınca şu beyitleri söyleyerek sesini yükseltirdi:

Eîâ leyîe şı'rî hel ebiîenne leyleten, Bi-vâdin ve havlı ızhırun ve celîlun. Ve hel enden yevmen rniyâha Mıcenneün

Ve hel îebduven îî Şâmetun ve Tafîlu

(= Şunu bilmek isterdim: Mekke vadisinde etrafımı ızhır ve celîl otları sararak bir gece olsun geceler miyim? Bir gün gelip de Ukâz'-daki Mıcenne sularının başına varır mıyım? Mekke'nin Şâme ve Ta-fîl dağları acaba bir kerre daha bana görünürler mi?)

Urve dedi ki: Âişe şöyle dedi: Ben akabinde Rasûlulîah'a geldim de kendisine bunları haber verdim. Bunun üzerine O:

— ' 'A ilah 'im! Mekke 'yi bize sevdirdiğin gibi Medine 'yi de sevdir! Yâhud onu daha ziyâde sevdir! Medine'nin havasını bizim için sahih ve hastalıklardan salim kıl! Sâ'ındave müddünde bize bereket ihsan eyle! Medine'nin hummasını ve sıtmasını taşı da onu Mekke'nin Cuhfe'sine koy!" diye duâ etti [45].

---

[1] en-Nesefî, diğer râvîlere muhalefet etti de Kitâbu'l-Mardâ'yı Kitâbu't-Tıbb'dan ayırmayarak, ikisini bir arada zikretti. Elimizdeki Buhârî nüshaları da böyledir. (Bundan sonra da Kitâbu't-Tıbb gelecektir.)

el-Marîz; hasta; el-Mardâ, onun cem'idir; el-Maraz da hastalık ma'nâsma-dır. Hastalık vücûdun tabiî mecrasından çıkmasıdır ki, o kendi konumundan hâriç ve salim olmayan fiiller çıkan bir halet ve melekedir diye ta'bîr olunur. Yânî hastalık, vücûdun maddesi ve ma'nâsıyle düzgün işlememe keyfiyyetidir... (Aynî, Kastallânî).

el-Maraz: İki fetha ile tabiat sağ, safî ve mu'tedil iken muzlim ve ıztırâblı olmağa denir ki, bedeni husûsî i'tidâlinden çıkarıp fiillerinde bozukluk meydana getirir, hastalık ta'bîr olunur.

et-Tıbb, tâ'nın üç harekesiyle bâ'nın şeddesiyle hakimlik eylemek ma'nâsı-nadır ki, gereğine göre hayvânî cisim ve nefse âid ilâç ve timâr eylemekten ibarettir, pes gerek cismânî ve gerek rûhânî olsun, ki dualar ve rukye gibi. el-M:sbâh'ta tâ'mn kesriyle isim olmak üzere resmedilmiştir ki, tabîblik ma'nâ-sınadır. Ve Tıbb, işlerde nfk ve teenni edip maslahatları güzel vech ve lutf ve suhuletle yürütmek ma'nâsınadır. "Men ehabbe tabbe" meseli bundandır, yânî işlerin yürütülmesini sevip isteyen kimse nfk, teennî ve suhuletle girişir, et-Tabîb, Emîr vezninde mutlakaa amel ve kârında üstâz ve hazık ve mahir olan kimseye denir. Şârih der ki, giderek hastaları ilâçlamakta hazık olan kimseye ıtlak olunmuştur... (Kaamûs Tercemesi).

[2] Âyetin bâb başlığına uygunluğu açıktır. Gerek müslümân ve gerek ehli ki-tâb ve kalanlardan her kim bir kötülük yaparsa, onunla cezalanır, ya dünyâda veya âhirette veya her ikisinde onun bir cezasını görür. Ebû Bekr(R)'den rivayet olunduğuna göre, bu âyette bahsedilen ceza, mü'minin günâhlarına keffâ-ret olan dünyevî cezadır. Bir hadîs meali: "Allah kime hayır murâd ederse, ona musibet verir" (Buhârî, Ebû Hureyre'den, 5. hadîs).

el-Bakara: 284; eş-Şûrâ: 30; el-Kalem: 17-33 âyetlerine de bak.

[3] Başlığa uygunluğu "Mü'minin meseli taze ekin sapı gibidir" sözünden alınır. Çünkü mü'minin ekin sapına benzetilmesinden murâd, bazen sağlıklı, bazen zayıf olması hâlidir. Ekin de böyledir. Yemyeşilken sonra kızarır, sonra sararır da bir halet üzere kalmaz (Aynî).

[4] Buhârî bu İsnâdla iki şeye işaret etti: Bunlardan biri, bunda Ka'b'm oğlunun isminin mübhem olduğu, diğeri de hadîsin Sa'd'dan tahdîsini açıkça belirtmek (Aynî).

[5] Bu hadîslerde zikredilen "Hâme", ekinlerin çimen hâlinde bir sap ile çıkış şeklidir. Mü'minin buna benzerliğine gelince şöyledir: Düzgün bir sap ile çıkan ekin her zaman sakin değildir, esen rüzgâr ile kâh eğilir, kâh doğrulur; bir zaman yeşil yaşar, bir zaman sonra sararır. Fakat o, rüzgârların şiddetleri ve zamanın inkılâblan karşısında eğildiği hâlde, hiçbir zaman devrilmez, yine doğrulur. Mü'-min de böyledir: Hastalık, hüzün, keder, zulüm gibi zamanın birtakım bunaltıcı hâlleri karşısında sarsılsa da bir türlü yıkılmaz, Allah'a kulluktan ayrılmaz. Fâsık ve fâcir de serviler gibi ne kadar metin, boylu boslu olursa olsun, günün birinde Allah onu fısk ve fücuru sebebiyle yere serer.

[6] Başlığa uygunluğu "Yusıb - Musibet verir" sözünden alınır. Bâzı hadîsçiler bu fiili meçhul sîgasıyle "Yusab" okumuşlar ve bunun daha güzel; "Hastalandı-< ğım zaman bana şifâ veren O'dur" (eş-Şuarâ: 80)'da olduğu gibi, Allah'a karşı daha edebli ve yaraşıklı olduğunu söylemişlerdir. Buna göre hadîsin ma'nâsı "Allah'ın hayır dilediği kimse, birtakım musibetlerle imtihan edilir" demek olur.

Gazâlî insanlara gelen mihnetleri ve musibetleri üç kısma ayırmıştır: Birincisi münâfıkm hastalıkları ve musibetleridir ki, Allah'a i'tirâzda bulunduğu için, onun uğradığı musibeti, ukubet olur. İkincisi mü'minin hastalığı ve musibetidir ki, mü'min, Allah'tan geldi diye sabrettiği için, onun musibeti günâhlarına kef-fâret olur. Üçüncüsü de şükr makaamında olan mü'minin musibetidir ki, bu da hastalığında Allah'a hamd ve şükr ettiği için, hastalığı Allah katında derecesinin yükselmesine sebeb olur (Tecrîd Ter.}.

[7] Başlığa uygunluğu açıktır. Buhârî bu hadîsi senedde görüleceği gibi, iki yoldan getirmiştir: Biri Kubeysa ibn Ukbe'den; o da Sufyân es-Sevrî'den... yolu, diğeri de Bişr ibn Muhammed'den... yolu. Yüce Allah, peygamberlerinin sevâbları kâmil ve hayırları umûmî olsun diye onlara verdiği yakîn kuvveti, sabır şiddeti, tevekkül ve bağlılık salâbetinden dolayı onlara şiddetli acılar ve hastalıklar tahsis etmiştir.

[8] Başlığa uygunluğu "Yûaku va'kan şedîden" sözünden almır, çünkü Va'k şiddetli bir hastalık olan hummâ'dır.

Alimler, Abdullah ibn Mes'ûd'un: "Humma hastalığmdaki fazla hararetin iki kat ecri vardır" sözünü, Rasûlullah'm "Eve?"diye tasdik etmesi hastalığın derece yükselmesini mûcib olacağına, "Ağaç yapraklarının dökülmesi gibi günâhlarını düşürür" sözü de günâhların affına sebeb olacağına delâlet eder, demişlerdir. Bir de hastalık sebebiyle affolunan günâhların küçük günâhlar olduğunu, büyük günâhlar için istiğfar, yânî mağfiret istemek gerektiğini söylemişlerdir.

[9] Bu başlığın lafzı, Tirmizî'nin Mus'ab ibn Sa'd'dan rivayet ettiği hadîsin lafzından alınmıştır.

[10] Bundaki illet, belânın ni'met mukaabilinde olmasıdır. Kimde Allah'ın ni'meti daha çok olduysa, belâsı da çok olur. Bunun için hürrün cezası, kölenin iki katı yapıldı. Mü'minlerin analarına: "Ey Peygamber zevceleri, içinizden kim açık bir terbiyesizlik ederse, onun azabı iki kat artırılır..." (el-Ahzâb: 30) buyuruldu (el-Kirmânî, AskaÎânî).

Bu hadîs, bundan önceki bâbda başka bir yoldan olmak üzere geçmişti, aralarında bâzı ziyâde ve noksan bulunmaktadır.

Bu hadîsleri Müslim de el-Birr ve's-Sıla'da getirmiştir: Müslim Ter., VIII, 40-42.

[11] Başlığa uygunluğu "Hastayı ziyaret edin" sözündedir.

Bunun bir rivayeti Et'ıme'nin evvelinde ve Nikâh'ta da geçmişti.

[12] Bunun birer rivayeti İçecekler Kitâbı'nda "Gümüş kap bâbı"nda ve Cenâze-ler'de "Cenazeleri ta'kîb etme bâbı"nda da geçmişti.

Burada nehyi beş şey üzerinde, emri de üç şey üzerinde kısaltmış; yemîn edeni kabul etme, da'vete icabet, mazluma yardım, aksırana duâ etme fıkralarını zikretmemiştir.

[13] Bunun bir rivayeti Abdest Alma Kitâbı'nda ve en-Nisâ Sûresi'nin tefsirinde geçmişti. Buradaki başlığa uygunluğu meydandadır

[14] ... Bazen sar'a habîs cinn nüfuzlarından olur... Ebû'l-Hasen el-Eş'arîMakaa-lâtu Ehli's-Sünne ve'l-Cemâd'da şöyle dedi: Tabîbler, cinnin sar'alımn bedeni ne girmekte olduğunu söylüyorlar. Nitekim Allah: "Ribâ yiyenler kendilerini şeytân çorpmış(birer delijden başka bir hâlde kalkmazlar..." (el-Bakara: 275) buyurdu... (Aynî).

Sar'a ve daha bâza hastalıkların sebebleri bugün de bilinememektedir.

Sar'a hakkında bir tanıtma:

"Sar'a (epilepsi) bir beyin hücresi (nöron) grubunda zaman zaman ortaya çıkan anormal ve güçlü elektrik deşarjların doğurduğu klinik belirtilerdir...

Epilepsi nöbeti olan hastalarda yapılmış olan çok sayıda biyoşimik ve fizyolojik incelemelere rağmen, nöbetlerin nasıl oluştuğu hâlen bilinmemektedir. Nöbetler beynin organik hasarı veya metabolik bozukluğu sonucu ortaya çıka-bilirse de, epilepsili hastaların büyük bir kısmında da böyle değişikliklerin mevcudiyeti gösterilememiştir. Ayrıca böyle bir değişiklik bulunsa bile, bu sar'a nöbetinin tek sebebi olamaz. Çünkü anormallik dâima mevcûd olduğu halde nöbetler zaman zaman (düzensiz aralıklarla), ortaya çıkmaktadır.

Beyin dokusunda herhangi bir anatomik hasar bulunmayan veya metabolik bir sebebi olmayan epilepsiye "îdyopatik epilepsi" adı verilmektedir. Bu hastaların nörolojik ve psişik muayeneleri normaldir. Anne, baba, kardeş ve diğer yakınları arasında epilepsi nöbetleri geçiren kimseler vardır. Bu tür epilepsi nöbetlerinin çok defa hasta yaşlandıkça seyrekleştiği tesbît edilmiştir." (H.Mer-ritt, Çev: S.Doğulu, H.Gökalp, Ş.Akpınar, Nöroloji. Lea and Febiger yayınevi, 1973. s. 700-702 ve Prof. Dr. Edip Aktin, Nöroloji. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Ders Kitapları Serisi, 1974. s. 198, 213).

[15] Başlığa uygunlukları, kadının "Ben sar'alanı yorum" sözündedir. Bu kadının künyesi Ümmü Zufer olduğu ikinci hadîsten bilindiği hâlde, adında ihtilâf edilmiştir: Su'ayra, Şüfeyre, Sukayra olduğuna dâir rivayetler vardır.

[16] el-Bezzâr, Yezîd ibn Erkam'dan şu hadîsi rivayet etmiştir: "Bir kul, dîninin gitmesinden sonra gözlerinin gitmesinden daha şiddetli bir belâ ile belâlanmadı.

Her kim gözlerinin gitmesiyle belâlanır da Allah 'a kavuşuncaya kadar (şikâyet etmeksizin) sabrederse, o kul Allah'a, üzerinde hesâb olmayarak kavuşur".

Bu son hadîste kulun dîni gitmek suretiyle uğradığı dîn nurundan mahrumiyeti ve dinsizlik felâketinden sonra göz nurundan mahrumiyet belâsı, bütün ibti-lâlann en şiddetlisi olduğu ve bu mahrumiyet acısına Allah'a kavuşuncaya kadar sabredip şikâyet etmeyen kişinin Allah'a hesâbsız, sorgusuz kavuşacağı bildirilmiştir.

[17] Eş'as ibn Câbir'in mutâbaatmı Ahmed ibn Hanbel, Ebû Zilâl'in mutâbaatını ise Abd ibn Humeyd senedli olarak rivayet etmişlerdir. Bu ma'nâda daha bâzı hadîsler de gelmiştir.

[18] Ümmü'd-Derdâ'nın bu haberini Buhârî Edebu'l-Müfred'de el-Hâris ibn Ubeyd yolundan rivayet etmiştir.

[19] Hadîsin başlığa uygunluğu Âişe'nİn "Ben onların yanına girdim" sözündedir.. Çünkü Âişe'nİn onların yanına girişi, onlar

hummalı iken onları hasta ziyareti yapmak için olmuştu. Bunun bir rivayeti "Peygamber'in Medine'ye gelişi bâ-bı"nda geçmişti.

[20] Yânî bu, Allah'ın ahlâkiyle ahlâklanmadır. Allah ancak kendi ahlâkiyle sıfatlanan ve kullarına merhamet eden kullarına merhamet eyler (Kastallânî).

Başlığa uygunluğu, Peygamber'in kızının yanma gelip, onun hasta çocuğunu alıp kendi kucağına koyması bakımındandır. Bu, şübhesiz bir hasta ziyaretidir... (Aynî)

Bu hadîsin bir rivayeti Cenazeler Kitâbı'nda geçmişti.

[21] Yânî ben seni, üzerine zararsız geçmiş olsun, humma seni temizleyici, günâhlarım giderici olur, sen sabret ve buna karşı Allah'a şükret sözlerimle irşâd ettim, fakat sen irşadımı ve duamı kabul etmeyip ümîdsizlik ve küfrândan vazgeçmedin, öyleyse senin dediğin gibi olsun! demiş oluyor... (Şerhu'l-Mişkât).

Taberânî'nin ve başka hadîsçilerin bâzı rivayetlerinde bu hadîs şöyle bir ziyâde ile bitiyor: "Madem ki sen, hakkındaki dileğimizi kabulden çekmiyorsun, şu hâlde senin dediğin olacaktır ve Allah'ın takdiri yerini bulacaktır"buyurdu.

el-Muhalleb şöyle dedi: Bu hadîsin fâidesi şudur: Çöl Arabi da olsa raiyye-sinden bir hastayı ziyaret etmesi devlet başkanına eksiklik olmaz. Câhile hasta ziyareti yapmak âlime de eksiklik getirmez. Çünkü âlim ona fayda verecek şeyleri hatırlatır. Ve sabretmesini emreyler... Bu da hastanın öfkelenmemesine, do-layısiyle Allah'ın da ona gadab etmemesine sebeb olur. Bir de bu ziyarette hem hastanın hatırını hoş etmek, hem de ailesinin hatırını onarmak hikmeti vardır (Aynî).

-

Peygamber'in bu sözünü "Hastalığın zararsız geçmiş olsun! Günâhlarına keffâretttir inşâallah " şeklinde tercüme etmek belki Türkçe'ye daha uygun düşecektir.

Bu hadîs aynı isnâd ve metinle Nübüvvet Alâmetleri Kitâbı'nda da geçmişti.

[22] Başlığa uygunluğu açıktır. Hadîsin bir rivayeti Cenazeler Kitâbı'nda "Çocuk müslümân olup ölürse bâbı"nda geçmişti.

[23] Bu ta'lîk de senedli olarak hem Cenâzeler'de, hem de el-Kasas Sûresi tefsirinde geçti.

[24] Bunun da bir rivayeti Namaz Kitabı, "İmâm ancak kendisine uyulmak için imâm edilir bâbı"nda geçmişti.

[25] Başlığa uygunluğu "Sonra elini Sa'd'ın alnına koydu. Sonra elini yüzüm ve karnım üzerine sürüp meshetti..."sözündedir. "Eli hasta üzerine koymak, onun kalbini sakinleştirmek, hastalığının şiddetini bilmek ve ona afiyet duası yapmak için olduğu gibi, eğer tıbbı bilen kişi ise hastaya uygun olacak tedâvî ve ilâcı vasfetmesi için de olabilir" (Kastallânî).

Hasta ziyaretine giden kişinin, hastaya ünsiyet ve şefkat izhârı maksadıyle elini hastaya dokundurup, onu okşayarak teselli etmeye, ümidini, ma'neviyâtı-nı kuvvetlendirmeye vesile olacak kısa sözler ve dualar etmesi güzel edeblerden-dir. Peygamber'in fiilleri ve sözleri en güzel ve uyulacak eskimez örneklerdir.

[26] Başlığa uygunluğu "Elimle O'na meshedip dokundum" sözündedir. Bu hadîsin bir rivayeti, yakında "İnsanların belâ yönünden en şiddetli olanları peygamberlerdir bâbı"nda geçmişti.

[27] Başlığa uygunluğu, İbn Mes'ûd'un Peygamber'e söylediği ve Peygamber'in de ona verdiği cevâbdadir. Hadîsin bir rivayeti şimdi bundan önceki bâbda geçmişti.

[28] Başlığa uygunluğu Peygamber'in ona: "Zararsız geçmiş olsun, temizleyicidir inşâallah" demesi ve onun da Peygamber'e "Hayır.." diye cevâb vermesinde-dir. Sarihlerin bildirdiğine göre bu zât Kays ibn Ebî Hazım adında bir çöl Arabi bedevî idi. Aynı isimde tabiî büyüklerinden ve muhadramlardan bir zât daha vardır. Bedevî ise Peygamber'le görüştüğü açıklandığı için sahâbî olduğu anlaşılıyor. Bu hadîsin bir rivayeti, yakında "Bedevîye Hasta ziyareti bâbi"nda geçmişti.

[29] Başlığa uygunluğu "Peygamber (S) bir merkeb üzerine bindi, Usâme'yi de arka tarafına bindirip Sa'd ibn Ubâde'ye hasta ziyaretine gitti" sözlerindedir. Bu hadîsin bir rivayeti Âlu İmrân: 186. âyeti tefsîrinde geçmişti.

[30] Başlığa uygunluğu "Ne katıra, ne de ata binmiş değildi" sözünden alınır. Bu söz ile Peygamber'in yayan olarak yürüyüp geldiğini söylemiş oluyor ki, başlığın bir fıkrasına delîl olmuştur.

[31] Eyyûb Peygamber bu sözü mahlûklara değil, duâ için Allah'a karşı söylemiştir.

[32] Başlığa uygunluğu Ka'b ibn Ucre'nin "Evet" cevâbındadir. Onun haşerelerin ezasını haber vermesi şikâyet için değil, fakat vâki'i beyân için ve faydalanacağı şeye doğru yol istemek içindi. Bunun bâzı rivayetleri Hacc'da, el-Bakara: 196. âyette ve Mağâzî'de geçmişti

[33] Başlığa uygunluğu "Vay başım!" sözündedir. Hadîsin son fıkrasındaki ta'bîr-Ierin öne geçirme ve geri bırakılmasında râvî tereddüd ettiği için hadîsi "yâhud" terdîdi İle rivayet etmiştir.

Peygamber'in Âişe'ye: "Endîşe etme, sen benden sonra yaşayacaksın!" buyurması ilâhî vahyin eseridir ve Peygamber'in mu'cizeleri cümlesindendir. Bu hadîs Ebû Bekr'in halifeliği hususunda da gayet açık bir nasstır. Bunun bir rivayetini Hükümler Kitâbı'nda da getirmişti.

[34] Bu hadîsin bâzı rivayetleri yakında birkaç yerde geçmişti.

[35] Başlığa uygunluğu "Yakalandığım şiddetli bir hastalıktan dolayı Rasûlullah (S)

[36] Başlığa uygunluğu "Kalkınız!" sözündedir. Bu hadîste "Yanımdan" lafzını söylemedi. Fakat İlim Kitâbı'ndaki rivayette "Yanımdan katkınız!" şeklinde gelmiştir ki, buradaki başlığa uygundur. Bunun birer rivayeti Vasiyyetler1 de ve Mağâzî Kitâbı'nda da geçmişti. Oralarda hadîsle ilgili bâzı açıklamalar verilmişti.

[37] Başlığa uygunluğu açıktır. Bunun birer rivayeti Abdest Alma Kitabı ile Menâ-kıb'da geçmişti, inşâallah Dualar Kitâbi'nda da gelecektir.

[38] Hadîs, hastalık gibi herhangi zarar verici bir belâ ve musibetin şiddeti sebebiyle ölümü temenni etmekten nehye delâlet etmektedir. Hadîsin son fıkrasındaki "Eğer muhakkak ölümü temenni etmek zorunda kalırsa şöyle... desin" emri de vücûbî bir emir değil, izin ve ihtiyara delâlet eden bîr emirdir.

[39] Başlığa uygunluğu "Eğer Peygamber (S) bizi Ölüm temennisinden nehyetmemiş olsaydı, muhakkak ben ölümü temenni ederdim" sözündedir.

Habbâb ibnu'l-Erett (R), ilk müslümân olan bahtiyarlardandır. İslâm'a girenlerin onaltıncısıdır. Mekke müşriklerinden pek ağır işkenceler görmüştür. Bunlardan hiç yılmamış ve her zaman feragatli bir hayât yolu ta'kîb etmiştir. Buhârî bu hadîsin birer rivayetini Dualar ve Rikaak'ta; Müslim de Duâlar'da getirmiştir.

[40] Bunu Müslim de "Doğruyu arayınız" kavline kadar çeşitli yollarla getirdi.

Buhârî'nin bu hadîsten buradaki maksadı "Sakın sizin hiçbiriniz ölüm temenni etmesin" kavlidir. Bundan önceki kısımları istidrâd olarak zikretmiştir.

[41] Bir rivayette "En yüksek refik" şeklinde gelmiştir. Murâd, en yüksek topluluk sahibi olan meleklerdir. Peygamber bunu öleceği kendisine tahakkuk ettikten sonra, o zaman kendisine yüksek derecenin kemâlini müjdeleyen melekleri gördüğünde söylemiştir. Hiçbir peygamber, ölümü kendisine haber verilmedikçe kabzolunmaz. Nehy ise ölümden evvelki hâlete mahsûstur... Buhârî'ye aşk olsun! Zihinleri keskinleştirmek için en gizli olanı en açık olan üzerine ne kadar güzel hazırlıyor ve tercih edip seçiyor! (İbn Hacer ve Kastallânî).

[42] Sa'd kızı Âişe'nİn bu hadîsi "Ziyaret edenin kendi elini hasta üzerine koyması bâbı"nda senedli olarak geçti.

[43] Başlığa uygunluğu meydandadır. Buhârî burada hadîsin birkaç yoldan gelişini de işaret etmiştir.

' 'Tedâvîde Duâmn Yeri"; İslâm Medeniyeti Dergisi, 1973 Hazîran sayısında Abdullah Aydemir'in 16 sahîfelik uzunca ve güzel makaalesi yerinden okunmağa değer!...

[44] Başlığa uygunluğu "Abdest aldı da suyundan üzerime döktü" sözündedir.

Buradaki Ferâiz Âyeti'nden murâd, en-Nisâ: 11-32'deki iki mîrâs âyeti, yâhud yine en-Nisâ Sûresi'nin sonunda olan 176. âyettir ki, her ikisinde de "Kelâ-. le"den bahs buyurulmuştur.

Kelâle, usûl ve furû'dan olmayan kimselerdir.

Bu hadîsin bir rivayeti yakında "Bayılmış hastayı ziyaret bâbı"nda geçmişti

[45] Hadîsin bir rivayeti yakında "Kadınların hasta erkekleri ziyaret etmeleri bâbı"n-da geçmişti. Bu hadîslerde veba sözü geçmediyse de Hacc Kitâbı'nm sonlarındaki bir rivayette Âİşe "Medine, Arz'ın en vebalı bir yeri idi" demiştir. Buhârî oraya işaretle yetinmiş oluyor.

Duâ ile taabbud makbuldür. Çünkü duâ, bazen ömrü uzatmaktaki sebeb-ler cümlesinden yâhud hastalığın kaldırılması sebeblerinden olur.. (Kastallânî).

38- KİTÂBU'L-HAVÂLÂT. 2

Rahman ve Rahim olan Allah 'in ismiyle

38- KİTÂBU'L-HAVÂLÂT

(Havaleler Kitabı) [1]

1- Bâb: Havale(Nin Hükmünü Beyân} Vf Muhîlin Havale Hususunda Dönüp Dönemeyeceği Hakkındadır [2]

Hasen Basrî ile Katâde: Muhîl, muhâlun aleyh zengin iken ona borç ihalesi yapmış ise, bu havale caizdir, demişler [3] İbn Abbâs: İki ortak çıkış yarışı yaparlar yanı borçlunun malını rızâ ile bölüşürler), mîrâs sahihleri de çıkışırlar. Şu ayn'ı alır, şu da borcu alır; bu ikiden birinin aldığı şey helak olursa (rızâ ile bölüştükleri için) arkadaşına dönmez, demiştir [4].

1-.......Ebû Hureyre(R)'den: Rasûluilah (S): "Zengin kişinin borcunu ödemeyi uzatması bir zulümdür. Sizin birinizin isteğinin ödenmesi) bir zengine havale edildiğinde (havaleyi kabul ile ona) müracaat etsin" buyurdu [5].

2- Bâb: Bir Zengine Havale Ettiği Zaman Onun İçin Reddetmek Yoktur [6]

2-.......Ebû Hureyer(R)'den: Peygamber (S): "Zengin kişinin borcunu Ödemeyi uzatması bir zulümdür. Kim bir zengine tâbi' kılı-nırsa, artık o, ona ittibâ' etsin" buyurdu [7].

3- Bâb: Bîr Kimse. Ölünün Borcunu Bir Adama Havale Ederse Bu Fiil Caiz Olur [8]

3-.......Selâmetu'bnu'l-Ekva'(R) şöyle demiştir: Biz Peygamber'in yanında oturuyorduk. Bir cenaze getirildi. Cenaze sâhibleri:

— (Yâ Rasûlallah), cenaze üzerine namaz kıldır, dediler. Peygamber:

— "Ölünün üzerinde bir borç var mıdır?" diye sordu. Onlar:

— Hayır, diye cevâb verdiler.

Bunun üzerine Peygamber cenaze namazını kıldırdı. (Bir zaman sonra başka bir cenaze getirilmişti. Bu defa da cenaze sâhibleri: Yâ Rasûlallah, cenaze üzerine namaz kıldır, dediler. Rasûlullah:

— "Ölünün üzerinde borç var mı?" diye sordu. Cevaben:

— Evet, denildi. Rasûlullah:

— "Birşey bıraktı mı?" dedi. Onlar:

— Üç dînar bıraktı, dediler.

Rasûlullah bunun üzerine namazı kıldırdı. Sonra üçüncü bir cenaze getirildi de:

— (Yâ Rasûlallah), cenaze üzerine namaz kıldır, dediler. Rasûlullah bu kerre de:

— "Ölü dünyalık birşey bıraktı mı?" diye sordu. Onlar:

— Hayır, diye cevâb verdiler. Rasûlullah:

— "Ölünün üzerinde borç var mı?" diye sordu. Onlar:

— Üç dînâr (borç vardır), dediler. Rasûlullah:

— "Sahibinize siz namaz kılınız?" buyurdu. Ebû Katâde:

— Yâ Rasûlallah, cenaze üzerine namazı kıldır, onun borcu benim üzerime(vâcib)dir, dedi.

(Böylece borcu ödemeyi tekeffül edince) Rasûlullah bu cenaze üzerine de namaz kıldırdı [9].

---

[1] Buhârî nüshalarında "Kitâb" başlığında ayrılıklar vardır. Bâzılarında, müfret bâzılarında cemi' sîgâsıyledir. Bâzısında "Kitâb" lâfzı var, bâzısında yoktur. Bâzılarında Besmele, unvânden evvel, bâzısında sonradır.

[2] Yânî muhâlun lehin rnuhîle havale hususunda dönüşü sahîh midir?

Havale, Tahavviil'den türemiş bir kelime olup intikaal ma'nâsınadır. Şeriat örfünde havâie, borcu muhîlin zimmetinden muhâlun aieyh'in zimmetine nakl ve tahvil etmektir (Seyyid Şerif, et-Ta'rîfât)

Havâle'nin altı rüknü vardır: Muhîl. Muhtâl, Muhâlun aleyh, Muhîl üzerinde Muhtâle âid borç, Muhâlun aleyh üzerinde Muhfle âid borç ve sî°a.

Muhîl: Havale eden kimsedir ki., borçlu olandır.

Muhâlun leh: Dâin, yânî borç veren kimse.

(Muhâlun aleyh: Kendi adına gelen havaleyi kabul eden. fuhâlun bih: Havale olunan maldır.

Muhtâl: Havaleyi kabul eden alacaklı.

Havale tarafların nzâsıyle gerçekleşen bir akiddir. Fıkıhda birçok hükümleri ve tafsilleri varaır.

Buhârî havale mes'elesinde görüş ayrılıkları bulunduğu İçin hükmü kesin söylemedi. İhtilâf şudur: Havale, bazılarınca lâzım bir akiddir, bazılarınca caiz bir akiddir. Lâzım akiddir diyen, havalede dönüş yapamaz. Caiz akiddir diyen için dönme hakkı vardır (Aynî).

[3] Bu ta'lîkİ İbn Ebî Şeybe senediyle rivayet etmiştir.

Bu iki imâma göre zengin bir kimseye zenginlik hâlinde borç havale edilmiş ise, bu havale caizdir. Ve bu akd, lâzım bir akiddir. Muhâlun leh, muhâlun aleyh'ten borcu alamazsa muhîle dönme hakkı yoktur demek oluyor. Havale zamanında muhâlun aleyh iflâs etmiş ise, esasen bu yolda havale sahîh olmadığından, bu iki imâma göre de muhâlun leh'in muhîle dönme hakkı vardır.

[4] İbn Abbâs'ın bu sözünün ma'nâsını İbn Ebî Şeybe senediyle rivayet etmiştir.

et-Tahâruc; tefâul vezninde çıkışmak ma'nâsınadır ki, murâd, ortakların bâzısı hâne ve bâzısı arazî Üzere, kezâlik vârislerin kimi nakidler ve kimi eşyalar üzere sulh ve kabz ile çıkışmaktır. Fıkıh kitâblarında, husûsan Hidâye'ât mahsûs bir fasl ile birçok hükümleri şerh edilmiştir. "Tahârucla taksîm ettiler" denilir. O, ortakların bâzısı ev, bâzısının arazî almasıdır (Kaamûs Ter.}.

Murâd, üzerinde borç bulunan kimse, iflâs etmesi yâhud ölmesi yâhud bey-yine bulunmaması sebebiyle yemîn edip inkâr etmesi hallerinin hepsinde, borca razı olan kimse için dönme hakkı yoktur, demektir. Buhârî, havaleyi buna katmıştır (İbn Hacer)

[5] Hadîsin havale konusuna delîl için sevk sebebi "Biriniz bir zengine havâie edildiğinde bunu kabul edip muhâlun aleyhe müracaat etsin" fıkrasıdır. Bu fıkrada havalenin kabul edilmesi emir buyurulmuştur. Dâvûd ez-Zâhirî bu emri vucûba hamletmiştir. Hanefî fıkhında havaleye daha geniş bir zemin tahsis edilmiştir.

[6] Bu, el-Firabrî'nin Buhârî'deıı naklettiği nüshada vakı'dir. İbn Hacer'in nüshasında bu başlığın önünde "Ölü, borcunu bir kimseye havale ederse caiz olur" fıkrası vardır. Bu, Ebû Zerr nüshasında böyle sabittir. Aynî'nin nüshasında bu fıkra bundan sonra gelen ayrı bir bâb başlığıdır.

[7] Hadîs az bir lâfız farkıyle, bir önce geçen hadîstir. Bâb başlığına delâleti açıktır.

[8] İbn Battal: Buhârî havale ile başlık yaptı,sonra da bunun altında hadîs daman (yânî kefalet) hakkında olduğu hâlde, Seleme hadîsini getirdi. Çünkü havale ile kefalet birbirine pek yakın iki akiddir, dedi. Ebû Sevr de, kefaletle havalenin her ikisi de bir zimmeti diğer bir zimmete nakilden ibaret olduğu için, ikisi bir sırada olur, dedi.

Bu hadîsteki daman, ölünün zimmetindeki borcu kefilin zimmetine nakilden ibarettir. Bunun için bu daman (yânî kefalet) havale gibi olmuştur (İbn Ha-cer, Aynî)

[9] Hadîsin başlığa delîlliği, Ebû Katâde'nin ölünün borcunu kendi üzerine alışı sözünde apaçıktır.

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

51-KİTÂBU'L-HİBE VE FADLİHÂ VE'T-TAHRÎD ALEYHÂ

(Hibe, Hibenin Fazîleti ve Hibeye Teşvik Kitabı) [1]

1-....... Ebû Hureyre (R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S):

"Ey Müslüman kadınlar! Bir komşu kadın kendi komşusunu, (onun hediyesi) bir koyun ayağı bile olsa, sakın küçük görmesin" buyurdu [2].

2-.......Âişe (R) kızkardeşi Esmâ'nın oğlu Urve'ye şöyle demiştir:

— Ey kızkardeşimin oğlu! Biz (Peygamber kadınları) hilâle bakardık. Sonra bir hilâle daha, sonra bir hilâle daha. İki ay içinde üç hilâle bakar görürdük de Rasûlullah'ın evlerinde hiçbir ateş ya-

kılmazdı.

Urve dedi ki: Ben Âişe'ye:

— Ey teyze! Sizleri ne yaşatıyordu? diye sordum.

O:

— îki siyah şey: Hurma ve su. Ancak şu da var ki, Rasûlullah'ın Ensâr'dan bir takım komşuları ve bunların da sağım koyunları vardı. Bunlar hayvanlarını sağarlardı ve sütlerinden Rasülullah'a hediye ederlerdi. Rasülullah (S) da ondan bizlere içirirdi, dedi [3].

1- Hibe Nevinden Olan Az Şey(İn Beyânı) Babı

3-.......Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Eğer ben koyun ayağı yâhud sığır ve davar ayağı yemeğine çağırılsam, muhakkak bu çağrıya icabet ederdim. Yine bana koyun ayağı yâhud sığır ve davar ayağı hediye edilse, onu da muhakkak kabul ederdim"[4].

2- Arkadaşlarından Herhangi Bir Şeyi Kendisine Hibe Etmelerini İsteyen Kimse Babı

Ebû Saîd Hudrî de: Peygamber (S): "Sizinle beraber bana da bir pay ayırınız" buyurdu, demiştir [5].

4-....... Sehl ibn Sa'd(R)'dan (şöyle demiştir): Peygamber (S) Muhâcirler'den (Ensârî) bir kadına haberci yolladı. O kadının marangoz bir kölesi vardı. Peygamber o kadına: "Kölene emret de bizim için minberin tahtalarını yapsın" buyurdu. Bunun üzerine kadın kölesine bunu emretti. O da gidip Gâbe'nin ılgın ağaçlarından kesti ve Peygamber için bir minber yaptı. Köle minberi yapıp sağlamlaş-tırdığı zaman, kadın, Peygamber'e: Köle minberi kurmuştur, diye haber gönderdi. Peygamber (S) kadına: "Minberi bana gönder!" buyurdu. Akabinde minberi getirdiler. Peygamber onu yüklenip taşıdı da, görmekte olduğunuz yere koydu [6].

5-.......Ebû Katâde şöyle demiştir: Ben bir gün Peygamber'in sahâbîlerinden bir takım adamlarla beraber Mekke yolundaki bir konakta oturuyordum. Rasûlullah önümüzde konaklamıştı. Sahâbîler ihrama girmişlerdi. Ben (keşif vazifesinde olduğum için) ihrama girmemiştim. Arkadaşlar bir yaban eşeği gördüler. Ben meşgul idim; ayakkabımı dikiyordum. Onlar yaban eşeğini bana bildirmediler; (kendileri ihrâmlı olduklarından) onu ben kendim göreyim istediler. Döndüm ve hayvanı gördüm. Hemen ata doğru kalktım ve onu eyerledim. Sonra bindim. Fakat kamçıyı ve mızrağı unuttum. Hemen arkadaşlara: Kamçı ile mızrağı bana uzatıverin, dedim. Onlar: Hayır, vallahi biz sana bu hayvan aleyhine hiçbir surette yardım etmeyiz, dediler. Ben öfkelendim ve attan aşağı inip, onları kendim aldım. Sonra ata bindim ve onu yaban eşeğinin üzerine koşturdum. Akabinde yaban eşeğini yaraladım. Sonra ölü olarak onu getirdim. Arkadaşlar onun üzerine üşüşüp etini yemeğe giriştiler. Sonra kendileri ihrâmlı iken bu av etinden yemeleri hususunda şübhe ettiler. Akabinde biz yürüdük. Ben beraberimde ön budunu sakladım. Rasülullah'a yetiştik ve kendisine bu mes'eleyi sorduk. Rasûlullah: "Beraberinizde ondan bir-şey var

mı?" diye sordu. Ben: Evet var, dedim ve kendisine o budu

uzatıp verdim. Rasûlullah ihrâmh olduğu hâlde onu yedi ve tamâ-miyle bitirdi [7].

Râvî Muhammed ibn Ca'fer dedi ki: Bu hadîsi bana Zeyd ibn Eşlem, Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Katâde'den; o da Peygam-ber(S)'den olmak üzere tahdîs etti [8].

3- (İçmek İçin) Su Veya Süt İsteyen Kimse Babı

6-.......Ebû Tuvale -ki ismi Abdullah ibn Abdirrahmân'dır- şöyle demiştir: Ben Enes'ten işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah şu evimizde bize geldi ve içmek için birşey istedi. Biz bize âid bir koyunu onun için sağdık. Sonra ben bu sütü evimizdeki şu kuyunun suyu ile karıştırdım ve Rasûlullah'a verdim. Ebû Bekr solunda, Umer karşısında ve bir bedevi de sağında bulunuyordu. Rasûlullah sütü içince, Umer: Bu Ebû Bekr'indir, dedi. Rasûlullah kendisinden artan sütü o bedeviye verdi. Sonra: "Sağdakiler (öne geçirilir), sağdakiler (öne geçirilir). Dikkat edin; sağ tarafa gidin" buyurdu.

Enes ibn Mâlik üç kerre: Sağdan başlamak sünnettir, sağdan başlamak sünnettir, sağdan başlamak sünnettir, dedi [9].

4- (Avcının Av) Hediyesinin Kabul Edilmesi Babı

Peygamber (S), Ebû Katâde'den, avın budunu kabul etti [10].

7-.......Enes (R) şöyle demiştir: Biz (bir seferde) -Mekke yakınında Merru'z-Zahrân'da iken bir tavşanı ürkütüp kaçırdık. Sefer topluluğu (yakalamak için ona doğru) koştular da hepsi yorulup âciz kaldılar. Ben hayvana yetiştim ve onu tutup (üvey babam) Ebû Tal-ha'ya getirdim. ETni Talha onu kesti ve uyluğunun

üst tarafını, yâ-hud iki budunu (benimle) Rasûlullah'a yolladı. -Râvî Şu'be: İki budu olduğunda şekk yoktur, demiştir.- Rasûlullah onu kabul etti. Ben: Ondan yedi, dedim. Enes de: Ondan yedi, dedi. Sonra yedi sözünün ardından onu kabul etti, dedi [11].

8-.......İbn Abbâs(R)'tan (o, şöyle demiştir): es-Sa'b ibn Cessâme (R), Rasûlullah'a Ebvâ yâhud Veddân'da bulunduğu sırada bir yaban eşeği hediye etmişti. Fakat Rasûlullah bu hediyeyi kabul etmeyip geri çevirdi. Rasûlullah bu sebebden Sa'b'm yüzünde meydana gelen üzüntüyü görünce (onu hoş etmek için): "Dikkat et! Biz senin hediyeni reddetmemişizdir; ancak şu var ki, bizler ihrâmlı bulunuyoruz" buyurdu [12].

5- Hediyeyi Kabul Etmek Babı

9-.......Âişe (R)'den (o şöyle demiştir): İnsanlar hediyelerini Rasûlullah'a, Âişe'nin nevbeti gününde vermeyi kasdedip buna çalışırlardı. Onlar bu hediyeleri ile yâhud bu araştırma ve çalışmalarıyle Rasûlullah'ın rızâsını isterlerdi [13].

10-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: (İbn Abbâs'm teyzesi olan) Ümmü Hufeyd bir kerresinde Peygâmber'e (çöl armağanı olarak) bir mikdâr keş, tereyağı ve birkaç tane keler hediye etmişti. Peygamber (S) keşten ve tereyağından birer parça yedi de, istek duymadığı için kelerlerden yemeyi terketti [14]

Yine İbn Abbâs şöyle demiştir: Rasûlullah'ın yemek sofrası üzerinde keler yenilmiştir. Eğer keler (yemek) haram olsaydı, Rasûlullah'ın sofrası üzerinde yenilmezdi [15].

11-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'a (ailesi dışından) bir yiyecek getirildiği zaman:

— "Bu hediye midir yoksa sadaka mıdır?" diye sormak âdeti idi. Eğer cevâbında "Sadakadır" denilirse Rasûlullah (S) sahâbîlerine:

— "Siz yiyiniz!" buyururdu da kendisi yemezdi.

Eğer: "Hediyedir" denilirse, Rasûlullah hemen elini uzatırdı da sahâbîleriyle beraber yer idi [16].

12-.......Enes ibn Mâlik şöyle demiştir: Bir kerre Peygâmber'e

bir mikdâr et getirildi. Bu, Berîre'ye sadaka edildi denilince, Peygamber (S): "O, Berîre'ye sadakadır; 'fakat (şimdi Berîr-e1hnin) bize yaptığı bir hediyedir" buyurdu [17].

13-.......Şu'be dedi ki: Ben bu gelecek hadîsi Abdurrahmân'dan; o da babası el-Kaasım'dan; o da Âişe(R)'den olmak üzere işittim. Âişe, Berîre'yi sâhiblerinden satın almak istedi. Sâhibleri Berîre'nin velâsmın kendilerine âid olmasını şart kıldılar. Âişe'ye karşı ileri sürülen bu şart Peygamber'e zikredildi. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Sen Berîre'yi satın al ve onu hürriyete kavuştur. Çünkü ve-lâ ancak hürriyete kavuşturana âiddir" buyurdu.

Berîre'ye bir mikdâr et hediye edilmişti. Peygamber (S):

— "Bu et Berîre'ye sadaka verilmiştir; o Berîre için sadakadır, bizim için hediyedir" buyurdu [18].

Berîre hürriyetine kavuşunca (kocasından ayrılmak ve onun nikâhı altında kalmak arasında) muhayyer kılındı. Râvî Abdurrahmân: Berîre'nin kocası (Mugîs) hürr yâhud köledir, demiştir. Şu'be ibnu'l-Haccâc ise şöyle demiştir: Ben Abdurrahmân'a Berîre'nin kocasından sordum. Abdurrahmân: O bir hürr mü, yoksa köle mi; bilmiyorum, dedi.

14-..... Ümmü Atıyye (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Âi-şe'nin yanma

girdi de, ona:

— "Yanınızda (yiyecek) birşey var mı?" diye sordu.

Âişe de:

— Hayır yoktur. Yalnız Sen'in sadaka malından Ümmü Atıyye Nuseybe'ye göndermiş olduğun o koyundan Ümmü Atıyye Nusey-be'nin bize yolladığı bir mikdâr et vardı, dedi.

Peygamber:

— "(Getir); o zekât yerine ulaşmıştır" buyurdu [19].

6- Arkadaşına Birşey Hediye Eden Ve Onun Kadınlarından Bâzısını Kasdeden Kimse Babı [20]

15-.......Âişe (R): İnsanlar Peygamber'e verecekleri hediyelerini, O'nun benim evimde bulunacağı benim nevbetim gününde vermeyi kasdederJerdi, demiştir. (Ismâîlî bu isnâdla şunu ziyâde etmiştir: Kadın arkadaşlarım Ümmü Seleme'de toplandılar da ona: Rasûlul-lah'a, insanlara hediyelerini bulunduğu yerde vermelerini emretmesini haber ver, dediler.) Mü'minlerin annesi Ümmü Seleme dedi ki: Peygamber'in nikâhında bulunan kadın arkadaşlarım benim yanımda toplandılar. Ümmü Seleme bunu (yânı hediyeler Peygamber'e bulunduğu yerde verilsin fikrini) Peygamber'e söyledi. Peygamber (S) Ümmü Seleme'den yüz çevirdi (onun dediğine yönelmedi) [21].

16-.......Bana kardeşim Ebû Bekr Abdulhamîd, Süleyman ibn Bilâl'den; o da Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den; o da Âi-şe'den şöyle tahdîs etti (Âişe -R- şöyle demiştir): Rasülullah'ın kadınları iki fırkaya ayrılmışlardı. Bir fırkada Âişe, Hafsa, Safiyye, Şevde vardı. Diğer grupta ise Ümmü Seleme ile Rasûlullah'ın öteki kadınları bulunuyordu. Müslümanlar, Rasûlullah'ın Âişe'ye sevgisini pek iyi bildiklerinden, bunlardan birisinin yanında Rasûlullah'a vermek istediği bir hediyesi bulunursa, o hediyesini Rasûlullah'ın, Âi-şe'nin evinde

bulunduğu zamana kadar geri bırakır da, hediye sahibi bu hediyesini Rasûlullah, Âişe'nin evinde iken gönderirdi. Bu sebeb-den Ümmü Seleme grubu dedikoduya başladı da, bunlar Ümmü Seleme'ye:

— Sen Rasûlullah'a, insanlarla konuşup onlara: Her kim Rasûlullah'a bir hediye vermek isterse, o kimse Rasûlullah kadınlarından hangisinin evinde bulunursa bulunsun, hediyesini versin! demesini söyle, demişlerdi.

Ümmü Sekme kadınların kendisine söyledikleri bu sözü Rasûlullah'a söyledi. Fakat Rasûlullah ona hiçbir cevâb vermedi. Ümmü Seleme grubundaki kadınlar, Ümmü Seleme'den vaziyeti sorduklarında, o da:

— Rasûlullah bana birşey söylemedi, diye cevâb verdi. Onlar da ona:

— Rasûlullah'a, dediğimizi bir daha söyle, dediler.

O da Rasûlullah'ın nevbeti ona dolaşıp geldiğinde, yukarıda geçtiği gibi mes'eleyi Rasûlullah'a arzetti. Fakat Rasûlullah bu sefer de ona birşey söylemedi. Ümmü Seleme grubundaki kadınlar vaziyeti Ümmü Seleme'den sorduklarında o da:

— Rasûlullah bana birşey söylemedi, dedi. Onlar da Ümmü Seleme'ye:

— Artık Rasûlullah sana bir cevâb verinceye kadar bu dileğimizi Rasûlullah'a söyle, dediler.

Hakîkaten Ümmü Seleme de Rasûlullah'a kendi nevbetinde dönüp geldiğinde söyledi. Bu defa Rasûlullah, Ümmü Seleme'ye:

— "Sakın Âişe hakkında söylenip de bana ezâ verme, bana hiçbir kadının örtüsü altında bulunduğum sırada vahiy gelmez de yalnız Âişe'nin evinde (onun nevbetinde) iken vahiy gelir" buyurdu.

Âişe dedi ki: Ümmü Seleme:

— Yâ Rasûlallah, ben de sana ezâ vermekten Allah'a tevbe ediyorum, dedi.

Sonra Ümmü Seleme grubundaki kadınlar Rasûlullah'ın kızı Fâ-tima'ya müracaat ettiler ve onu Rasûlullah'a gönderdiler de:

— Yâ Rasûlullah! Kadınların Ebû Bekr'in kızı hakkında Allah'tan sesin için adalet istiyorlar, demesini rica ettiler.

Fâtıma da Rasûlullah'a bunları söyledi. Rasûlullah:

— "Ey kızcağızım! Benim her sevdiğimi sen sevmez misin?" buyurdu.

Fâtıma da:

— Evet severim, dedi. (Müslim'in rivayetinde: Öyle ise sen de Âişe'yi sev! buyurdu, ziyâdesi vardır.)

Fâtıma kadınlara döndü ve onlara olup biteni haber verdi. Kadınlar Rasûlullah'a tekrar müracaat etmesini Fâtıma'dan istediler. Fakat Fâtıma tekrar dönmeyi kabul etmedi.

Bunun üzerine Ümmü Seleme grubu Zeyneb bintu Cahş'ı gönderdiler. Zeyneb, Rasûlullah'a geldi ve sertlikle söze başlayıp:

— Yâ Rasûlallah! Kadınların İbnu Ebî Kuhâfe'nin kızı hakkında Allah'tan senin için adalet istiyorlar, dedi.

Ve sesini yükselterek, o sırada oturmakta olan Âişe'ye saldırıya kadar ileri gitti de ona sövdü. Nihayet Rasûlullah, karşılık verecek mi diye Âişe'ye bakmağa başladı.

Râvî Urve dedi ki: Bu sırada Âişe söze başladı ve Zeyneb'e sözlerini geriye çevirdi ve neticede'onu susturdu. Âişe dedi ki: Bunun üzerine Peygamber (S) Âişe'ye baktı da:

— "Muhakkak ki o, Ebû Bekr'in kızıdır" buyurdu [22]

Buhârî şöyle dedi: Fâtıma'nın kıssası olan son kelâm Hişâm ibn Urve'den; o da bir adamdan; o da ez-Zuhrî'den;'o da Muhammed ibn Abdirrahmân'dan senediyle olmak üzere zikrolunuyor.

Ebû Mervân, Hişârn'dan; o da Urve'den "İnsanlar hediyelerini Âişe'nin gününde vermeyi kasdediyorlardı" diye söyledi.

Ve yine Hişâm ibn Urve, hem Kureyş'ten bir adamdan, hem de kölelerden bir adamdan; o da Zuhrî'den; o da Muhammed ibn Ab-dirrahmân ibni'l-Hâris ibn Hişâm'dan senediyle: Âişe: Ben Peygam-ber'in yanında idim; Fâtıma izin istedi, dedi [23].

7- Hediyeden Geri Döndürülmeyecek Olan Şey Babı

17-.......Bize Azre ibnu Sabit el-Ensârî tahdîs edip şöyle dedi:

Bana Sümâme ibnu Abdillah ibn Enes tahdîs etti: Azre şöyle dedi: Bir kerre ben Enes ibn Mâlik'in torunu ve Basra Kaadısı Sümâme ibn Abdillah'ın huzuruna girdim. Sümâme bana güzel bir koku uzattı da: (Al, dedem) Enes ibn Mâlik (R) güzel koku hediye edilince red-detmezdi, dedi. Sümâme şunu da söyledi: Ve Enes ibn Mâlik: Peygamber (S) güzel kokuyu geri döndürmez idi, dedi [24].

8- Gâibde Yapılan Hediyeyi Caiz Gören Kimse Babı

18-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Urve zikretti ki Misver ibn Mahreme (R) ile Mervân ibnu'l-Hakem ona şöyle haber vermişlerdir: Peygamber(S)'e Hevâzin kabilesinin temsilci hey'eti geldiği zamân Peygamber insanlar arasında (hitâb etmek için) ayağa kalktı, Allah'ı lâyık olduğu kemâl sıfatlarıyle övdü. Sonra şunları söyledi: "Amma ba'du(= Sözün bundan sonrasına gelince, sahâbîlerim!) Bu Hevâzin temsilcileri kardeşleriniz kusurlarından dönücüler olarak bize geldiler. Ben de onların esirlerini kendilerine geri vermemi uygun gördüm. Sizden her kim esirlerini bu suretle (karşılıksız vererek) kardeşlerinizin gönlünü hoş etmeyi severse, bunu yapsın! Sizden her kim de kendi hissesi üzerine bağlı kalmak (karşılıksız vermemek) arzu ederse (bu bedeli) biz ona, Allah'ın bize ihsan edeceği ilk ganimet malından veririz; o da böyle yapsın!" buyurdu. Bu hutbe üzerine insanlar: Senin için Hevâzin esirlerini geri vermeyi gönüllerimizle hoş ve temiz bulduk, dediler [25]-

9- Hibede (Hediyede) Karşılık Vermek Babı [26]

19-.......Bize îsâibn Yûnus, Hişâm'dan; odababasıUrve'den; o daÂişe (R)'den tahdîs etti. Âişe (R): Rasûlullah (S) hediyeyi kabul eder ve hediyenin karşılığında hediye verirdi, demiştir [27].

Buhârî şöyle dedi: Vekı' ibnu'l-Cerrâh ile Muhâdır ibnu'l-Muverrı', Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Âişe'den senedini zikretmediler [28].

10- Babanın Çocuğa Hibesi(Nin Hükmü)

Ve baba çocuklarının bâzısına birşey verdiği zaman bütün çocukları arasında adalet yapıncaya ve diğer çocuklarına da onun benzerini verinceye kadar, birine vermesi caiz olmaz ve (çocuklarının bâzısına fazla verdiği zaman) bu baba üzerine şâhid olunmaz babı.

Ve Peygamber (S): "Atıyye vermekte çocuklarınız arasında adalet ediniz" buyurdu [29].

Ve baba için çocuğuna verdiği atıyyesine dönmek hakkı var mıdır? Ve baba muhtâc olduğu zaman, sınırı geçrneyerek ma'rûf surette çocuğunun malından yiyeceği şeyin hükmü nedir? [30]

Ve Peygamber (S), Umer'den bir deveyi satın aldıktan sonra, bu deveyi Umer'in oğluna hediye verdi ve:

"Bununla istediğini yap!" buyurdu [31].

20-.......Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Humeyd ibn Abdirrahmân ile Muhammed ibn Nu'mân ibn Beşîr'den haber verdi ki, bu ikisi ona Nu'mân ibn Beşîr'den şöyle tahdîs etmişlerdir: Nu'mân'ın babası Beşîr ibn Sa'd, Nu'mân'ı Rasûlullah'm yanma getirip: Ben bu oğlum Nu'mân'a bir köle verdim, dedi. Rasûlullah (S): "Çocuklarının hepsine bunun benzerini verdin mi?" diye sordu. Beşîr: Hayır, dedi. Rasûlullah: "Öyle ise bunu da geri al" buyurdu [32].

11- Hibe İşinde (Bâzı Kimseleri) Şâhid Yapmak Babı

21-.......Âmir eş-Şa'bî şöyle demiştir: Ben en-Nu'mân ibn Beşîr'den kendisi (Kûfe'de) minber üzerinde hutbe yaparken işittim; o şöyle diyordu: Babam Beşîr, (anamın zorlamasıyle) bana bir köle hibe etmişti. Anam Ravâha kızı Amre (babama):

— Sen bu hibeye Rasûhıllah'ı şâhid yapmadıkça inanmam, razı olmam, dedi.

Bunun üzerine Beşîr, Rasûlullah'a geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Ben Amre bintu Ravâha'dan doğan oğluma bir köle hediye verdim. Fakat yâ Rasûlallah, Amre bana bu hibeye Seni şâhid tutmamı emretti, dedi.

Rasûlullah:

— "Sen Nu'mân'a verdiğin hediyen gibi öbür çocuklarına da hibe verdin mi?" diye sordu.

Beşîr:

— Hayır (vermedim), dedi.

Bunun üzerine Peygamber (S) Beşîr'e:

— "Allah'tan korkunuz da çocuklarınız arasında adalet ediniz" buyurdu.

Nu'mân şöyle dedi: Artık babam, Peygamber'in yanından dönüp geldi de Nu'mân'a verdiği hediyesini geri aldı [33].

12- Erkeğin Kadınına Ve Kadının Kocasına Hibesinin Hükmü Babı

Ve İbrâhîm en-Nahaî: Kadın ve kocadan herbirinin diğerine hibe etmesi caizdir, demiştir. Umer ibn Abdilazîz de: Karı ile koca birbirine yaptıkları

hibeden dönemezler, demiştir [34].

Peygamber (S) de; Aişe'nin evinde bakılıp tedâvî edilmek hususunda diğer kadınlarından izin istemiştir [35].

Ve yine Peygamber (S): "Hibesinden dönen kimse, kusmuğuna dönen köpek gibidir" buyurdu [36].

ez-Zuhrî de karısına, mehrinin bir kısmını yâhud hepsini bana hibe et diyen, sonra da çok geçmeden o kadını boşayan, bunun üzerine karısı o mehre dönen kimse hakkında: Koca eğer o kadını aldatmış ise, koca o mehri kadına geri verir. Şayet kadın mehri gönül rızâsı ile ona vermiş ve adamın işinde kadına hiçbir aldatma yoksa, bu caizdir, yânı mehrin kadına geri verilmesi vâcib olmaz, demiş ve şunu eklemiştir:

Yüce Allah şöyle buyurdu: "(Aldığınız) kadınların mehirlerini yürekten isteyerek ve Allah'ın bir atıyyesi olarak verin. Bununla beraber eğer ondan birazını gönül hoşluğu ile size bağışlamış olurlarsa, onu da içinize sindir e sindire yiyin ** («ı-Nisâ: 4) [37].

22-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hastalığı ağırIaşıp ızdırâbi şiddetlendiği zaman (Meymûne'nin odasında idi), benim odamda bakılıp tedâvî edilmek hususunda kadınlarından izin istedi. Kadınlar da O'na izin verdiler. Akabinde Peygamber iki kişinin arasında ayakları yerde çizgi çizerek (Meymûne'nin odasından) çıktı. Peygamber, Abbâs ile başka bir kimse arasında idi.

Bu hadîsin râvîlerinden olan Abdullah ibn Mes'ûd'ım oğlu Ubey-dullah şöyle dedi: Ben Âişe'nin söylediği bu hadîsini İbn Abbâs'a zikrettim de, İbn Abbâs bana:

— O iki kişiden Âişe'nin adım söylemediği kimdir bilir misin?

diye sordu. Ben de:

— Hayır bilmem, dedim. ; İbn Abbâs:

— O kimse Alî ibn Ebî Tâlib'dir, diye cevâb verdi [38].

23-.......İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Peygamber (S): "Hibesinden geri dönen her kişi, kusan; sonra da kusmuğuna (yemek için) dönen köpek gibidir" buyurdu [39].

13- Kadının Kocası Varken, Kocasından Başkasına Hibe Yapması Ve Kendi Kadın Kölesine Hürriyet Vermesi, Kadın Bir Beyinsiz Olmadığı Takdirde Caizdir, Eğer Kadın Bîr Beyinsiz İse Hibe Yapması Ve Köle Âzâd Etmesi Caiz Olmaz Babı

(Ve) Yüce Allah şöyle buyurdu:

"Allah'ın sizi başına diktiği matlarınızı beyinsizlere i vermeyin. Kendilerine bunlardan yedirin, giydirin,

onlara güzel söyleyin " (en-Nisâ: 5) [40]

24-....... Esma bintu Ebî Bekr (R) şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlâllah! Benim hiçbir malım yoktur, ancak bütün malım (kocam)ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm'ın bana girdirdiği ve benim mülküm yaptığı mallar vardır. Ben bu mallardan sadaka vereyim mi? diye sordum.

Rasûlullah (S):

— "Sadaka ver, parayı kap içine koyup saklama, sonra sana karşı da saklanır" buyurdu [41].

25-.......Esma (R) şöyle demiştir: Rasûlullah kendisine hitaben:

"înfâk et, malım sayıp zabtetme, sonra Allah da sana karşı ni'met-lerini sayıp

zabteder. Malım kap içinde biriktirip saklama, sonra Allah da sana karşı ihsanını esirgeyip saklar" buyurmuştur [42].

26-....... Kurayb'e de Meymûne bintu'l-Hâris (R) haber verdi

ki, Meymûne (mâlik olduğu siyah) bir cariyeyi, Peygamber'den izin istemeden hürriyete kavuşturmuştu. Nihayet Peygamber'in Meymû-ne'ye dönüp geldiği nevbet günü olunca, Meymûne:

— Yâ Rasûlallah, hissedip bildin mi? Ben cariyemi âzâdladım, dedi.

Rasûlullah (S):

— "Sen bu hürriyet verme işini hakîkaten yaptın mı?" deyince

Meymûne:

— Evet (hürriyet verdim), dedi. . Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Eğer cariyeyi (Hilâl oğulları'ndan) kendi dayılarına hediye etseydin ecrin daha büyük olurdu" buyurmuştur [43].

Bekr ibn Mudâr da Amr'dan; o da Bukeyr'den; o da Kurayb'-den senediyle "Meymûne âzâd etti" diye söylemiştir.

27-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir sefere gitmek istediğinde kadınları arasında kur'a çekmek âdetinde idi. Kadınlarından hangisinin payı çıkarsa Rasûlullah beraberinde o kadın olarak yola çıkardı. Yine Rasûlullah, kadınlarından herbir kadının gününü ve gecesini ayırırdı. Yalnız Şevde bintu Zem'a kendi gününü ve gecesini, bununla Rasûlullah'in rızâsını aramak için, Peygamber'in zevci Âişe'ye hibe etmişti [44].

14- Bâb: (Hakk Kazanmakta Birden Fazla Kişi Bulunup Da Çatışma Olduğu Zaman) Hediye Vermeye Kimden Başlanacaktır?

28-.......VeBekr ibnMudâr da Amr'dan; o da Bukeyr'den; oda İbn Abbâs'm himayesinde olan Kurayb'den söyledi ki, Peygamber (S)'in zevci Meymûne, kendisine âid olan bir cariyeyi hürriyete kavuşturmuş, Peygamber de ona: "(Hilâl oğulları'ndan) dayılarının bâzısına ihsan etseydin ecrin daha büyük olurdu" buyurmuştur [45].

29-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben: Yâ Rasülallah! Benim iki komşum var, bunların hangisine hediye vereyim? dedim. "Kapıca sana en yakın olanına" buyurdu [46].

15- Bir İllet(Ve Sebeb)Den Dolayi Hediye Kabul Etmeyen Kimse Babı

Ve Umer ibnu Abdilazîz: Hediye, Rasûlulla zamanında hediye idi; bu gün ise (me'mûrlar için) bir rüşvettir, demiştir [47].

30-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle haber vermiştir: Kendisi Peygamber'in sahâbîsi olan es-Sa'b ibn Cessâme'den işitmiştir. O şöyle haber veriyordu: Kendisi, Rasûlullah Ebvâ yâhud Veddân mevkiinde ihrâmh hâlde iken, Rasûlullah'a bir yaban eşeği hediye etmiş, fakat Rasûlullah bunu kabul etmeyip geri çevirdi. Sa'b dedi ki: Rasûlullah, benim hediyemi geri çevirdiğinden dolayı yüzümde meydana gelen değişikliği tanıyınca: "Senin hediyeni geri çevirmek bizim cihetimizden olmamıştır, velâkin bizler ihrâmıı kimseleriz" buyurmuştur [48]

31-..... Ebû Humeyd es-Sâidî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Ezd kabilesinden Îbnu'l-Utbiyye -yâhud İbnu'l-Lutbiyye- denilen bir adamı zekât me'mûru ta'yîn etti. Bu adam zekât mallarını tahsil edip geldiğinde:

- (Yâ Rasûlallah!) Bu sizin zekât mahnızdır. Bu da bana hediye verilmiştir, dedi (ve kendine de bir pay ayırdı).

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Bu adam (bir mal me'mûru olmayıp da) babasının veyâhud anasının evinde otursaydı da baksaydı, kendisine hediye verilir miydi, yoksa verilmez miydi? Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, zekât me'mûrlarından herhangi bir kişi zekât malından haksız bir-şey alırsa, kıyamet gününde muhakkak o kimse o çaldığı malı boynunda yüklenerek getirir. Çaldığı bir deve ise inleyip bağırarak; eğer sığır ise böğürerek; koyun ise meleyerek getirir" buyurdu.

Sonra Rasûlullah elini, biz koltuk altının bozumtirak rengini görünceye kadar kaldırdı ve üç defa:

— "Yâ Allah! Emirlerini tebliğ ettim mi?" dedi [49].

16- Bâb: Bir Kimse Birşey Hibe Yâhud Va'd Edip De Hibe Yâhud Va'd Edilen Şey Hibe Edilen Kişiye Veyâhud Va'd Edilen Kişiye Ulaşmadan Ya Hibe Edici Yâhud Hibe Edilen Kişi, Ya Va'd Eden Yâhud Kendisine Va'd Edilen Kişilerden Birisi Ölürse, Bu Hibenin Veya Va'din Hükmü [50]

Abîde ibn Amr: "Eğer hediye eden kimse ölür ve hediye edilen şey, hediye eden kimseden ayrılarak hediye edilen kimseye ulaşıp teslîm alındıktan sonra o da ölürse, o hediye, hediye edilen kişinin mirasçılarına âiddır. Eğer hediye, hediye eden kimseden ayrılmamış olursa, hediye eden kimsenin mirasçılarına âiddir" demiştir [51].

el-Hasen el-Basrî de: "Bir şey hediye edilip de bir elçi vâsıtasıyle gönderilirken elçi onu teslîm aldığı zaman, taraflardan herhangisi hediye yerine ulaşmadan vefat ederse etsin, o hediye, hediye edilen kişinin mirasçılarına âiddir" demiştir [52].

32-.......Bize Muhammed ibnu'l-Munkedir tahdîs edip: Ben Câbir (R)'den, onun şöyle dediğini işittim, dedi: Peygamber (S) hayâtta iken bana:

— "Câbir! Bahreyn'in sadaka malı gelmiş olsaydı -eliyle işaret ederek- sana şöyle şöyle üç avuç verirdim" dedi.

Fakat Peygamber ölünceye kadar Bahreyn'den mal gelmedi. Pey-gamber'in ölümü üzerine (O'nun yerine getirilen) Ebû Bekr, bir ni-dâcıya emretti de:

— Her kim ki Peygamber'in kendisine bir va'di veyâhud bir borcu varsa bize gelsin! diye i'lân ettirdi.

Bunun üzerine ben Ebû Bekr'e gittim ve:

— Peygamber (S) bana bu suretle va'd etmişti, dedim, Ebû Bekr bana üç avuç dolusu nakit verdi [53].

17- Bâb: Hibe Edilmiş Köle Ve Hibe Edilmiş Meta' Nasıl Teslim Alınır?

Ve İbn Umer dedi ki: Biz Peygamber ile bir seferde idik. Ben babam Umer'e âid genç, çetin bir deveye binmiştim... Sonunda Peygamber o deveyi satın aldı da: "Yâ Abdallah, bu deve sevindir (onu istediğin gibi kullan)" buyurdu [54].

33-.......el-Mısver ibn Mahreme (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) birçok kaftanlar taksîm etmişti de, bunlardan babam Mahreme'-ye birşey vermemişti. Mahreme bana:

— Ey oğulcuğum! Haydi beraber Rasûlullah'a gidelim, dedi. Babamla beraber gittim. O bana:

— Haydi eve gir, Rasûlullah'ı bana çağır, dedi.

Mısver dedi ki: Rasûlullah'ı babam için çağırdım. Rasûlullah bu elbiselerden bir elbise omuzunda olduğu hâlde babama çıktı ve:

— "Bunu senin için sakladım" buyurdu.

Mısver dedi ki: Babam kaftana (sevinçle) baktı. Rasûlullah:

— "Mahreme razı oldu mu?" buyurdu [55].

18- Bâb: Bir Kimse Birşey Hibe Ettiği Ve Hibe Edilen Diğer Kimse "Ben Bunu Kabul Ettim" Demediği Hâlde, O Hibeyi Teslim Aldığı Zaman (Bu Caiz Olur)

34-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'a bir adam geldi de:

— Ben helak oldum, dedi.: Rasûlullah:

— "Bu (seni helak eden) nedir?" diye sordu. O kimse:

— Ramazân gündüzünde ehlimle cinsî yaklaşmaya düştüm, dedi. Rasûlullah:

— "Âzâd edecek bir köle bulabilir misin?" dedi. O kimse:

— Hayır bulamam, dedi. Rasûlullah:

— "Öyleyse iki ay zincirleme oruç tutmağa gücün yeter mi?" diye sordu.

O zât:

— Hayır gücüm yetmez, dedi. Rasûlullah:

— "Altmış yoksulu doyurmaya gücün yeter mi?" dedi. O zât:

— Hayır (gücüm yetmez), dedi.

Ebû Hureyre dedi ki: Biraz sonra Ensâr'dan bir adam Rasûlul-lah'a içi hurma dolu ve râvînin "Mıktel" dediği (15 yâhud 20 sâ' alabilen) bir zenbîl getirdi. Rasûlullah o zâta:

— "Bu hurmayı (al) götür de bunu yoksullara sadaka et!" buyurdu.

O zât:

— Bizden daha ihtiyâclıya mı vereceğim yâ Rasûlallah? Seni hakk ile Peygamber gönderen Allah'a yemîn ederim ki, Medine'nin iki kara taşlığı arasında bizden daha ihtiyâclı bir ev halkı yoktur, dedi.

Rasûlullah (S) bu sefer ona:

— "Bu hurmayı götür de onu ailene yedir" buyurdu [56].

19- Bâb: Bir Kimse Diğer Bir Kimse Üzerindeki Borcu Ona Hibe Ederse

Şu'be ibn Haccâc, el-Hakem'den: Bu (yânî borcun borçluya hibe edilmesi fiili) caizdir, demiştir [57]. Ve Hasen ibn Alî (R) de alacağı olan bir adama, üzerindeki borcu hibe etmiştir [58].

Peygamber (S) de: "Kimin üzerinde başka bir kimsenin bir hakkı varsa, o bu hakkı hakk sahibine ödesin yâhud da o hakk sahibinden bunu halâl ettirsin" buyurmuştur [59]. Câbir (R) de şöyle dedi: Babam Abdullah ibn Amr,

üzerinde borç olduğu hâlde Uhud'da öldürüldü. Peygamber (S) onun alacaklılarından, hurmalığımın mahsûlünü kabul etmelerini ve babamı borç bağından çözmelerini istedi [60]

35-.......Câbir ibn Abdillah (R), Ka'b ibn Mâlik'e: Babasi Abdullah ibn Amr'ın Uhud günü şehîd olarak öldürüldüğünü, alacaklıların hakklarını istemekte şiddet gösterdiklerini haber verip şöyle dedi: Bunun üzerine ben Rasûlullah'a geldim ve vaziyeti O'nunla konuştum. Akabinde Rasûlullah alacaklılara, hurmalığımın mahsûlünü kabul etmelerini ve babamı alacak bağından çözmelerini (yânî alacaklarından babamı temize çıkarmalarını) istedi. Fakat alacaklılar bu teklîfi kabulden çekindiler. Rasûlullah da onlara hurmalığımı vermedi ve onlar için hurma mahsûlünü de kestirmedi. Lâkin bana:

— "Yarın kuşluk vakti sana geleceğim" buyurdu.

Ertesi günü sabah olunca kuşluk vakti bana geldi, hurmalıkta dolaştı, mahsûl hakkında bereketle duâ etti. Akabinde ben hurma mahsûlünü kestim. Alacaklıların hakklarını tamamen verdim. Bize de bahçenin mahsûlünden bir bakıyye kaldı. Bundan sonra ben Rasûlullah'a geldim, O oturmuş hâldeydi. Ben

kendisine bunları (yânî borçları ödeme, fazladan bir mikdârın artması, Rasûlullah'ın duası bereketinin meydana gelmesi işlerini) haber verdim. Bunun üzerine Rasûlullah (S), yakında oturmakta olan Umer'e hitaben:

"Yâ Umer! Câbir'in söylemekte olduğunu işit" buyurdu.

Umer de hemen:

Dikkat! Bunlar olur. Biz Senin Allah'ın Rasûlü olduğunu bil-misızair. Vallahi Sen muhakkak Allah'ın Rasûlü'sün, dedi [61].

20- Bir Kişinin Bir Şeyi Bir Topluluğa Hibe Etmesi Babı

Esma bintu Ebî Bekr, yeğeni Kaasım ibn Muhammed'e ve İbnu Ebî Atîk'e: Ben kızkardeşim Âişe'den Gâbe mevkiinden bir malı mîrâs aldım. O mala karşılık olarak Muâviye bana yüzbin vermişti. Ben ise o malı Muâviye'ye satmadım da Kaasım ile Abdullah ibn Ebî Atîk'e hitaben: Bu mal ikinizin olsun dedim, demiştir [62].

36-.......Sehl ibn Sa'd(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber(S)'e içilecek bir şey getirildi. Kendisi bundan bir mikdâr içti. Sağında bir genç, solunda da yaşlılar vardı. Bu durumda Peygamber, gence: ^

— "Eğer bana izin verirsen (artan içeceği) şu yaşlılara veririm" dedi.

Genç sahâbî de:

— Yâ Rasûlallah! Ben Sen'den gelen nasibimi hiçbir kimseye ıhsân etmem, dedi.

Bu söz üzerine Peygamber içecek kabını o gencin eline çabucak koydu [63].

21- Elle Tutulup Teslim Alınmış. Teslim Alınmamış Ve Taksim Edilmiş, Taksim Edilmemiş Olan Hibe Babı [64]

Peygamber (S) ve sahâbîleri Hevâzin kabilesine onlardan aldıkları ganimetleri hibe etmişlerdi; hâlbuki o ganimet henüz taksim edilmemişti [65]. Buhârî dedi ki: Sabit şöyle dedi: Bize Mıs'ar, Muhârib'den; o da Câbir(R)'den tahdîs etti (o şöyle demiştir): Ben mescidde Peygamberce geldim. O benden satın aldığı devenin bedelini Bilâl vâsıtasıyle bana ödedi ve bana fazla da verdi [66].

37-.......Bize Şu'be, Muhârib'den tahdîs etti. O şöyle demiştir:

Ben Câbir ibn Abdillah (R)'den işittim, şöyle diyordu: Ben bir seferde Peygamber'e bir deve sattım. Medine'ye geldiğimizde bana: "Mescide gel, iki rek'aî namaz kıl" buyurdu. (Ben namazı kıldıktan sonra) Bilâl bana alacağımı tarttı. Şu'be ibnu'l-Haccâc: Ben onun: Bilâl bana terâzîyi ağır basarak tartıverdi dediğini sanıyorum, demiştir. (Câbir dedi ki): Harre vak'ası günü (hicri 63) Şâm askerleri onu benden alıncaya kadar, Peygamber'in o fazlasından bir mikdâr şey benden hiç ayrılmamıştır [67].

38-.......Sehl ibn Sa'd (R)'den (şöyle demiştir): Rasülullah'a içecek bir şey getirildi. Sağ tarafında bir genç, sol tarafında da yaşlılar bulunuyordu. Rasûlullah o gence:

— "Kabda kalanı bu yaşlılara vermem için bana izin verir misin?" diye sordu.

Genç hemen:

— Hayır vallahi, ben Sen'den olan nasibimi hiçbir kimseye ihsan etmem, dedi.

Bu cevâb üzerine Rasûlullah o kabı gencin elinin içine hızlıca koyuverdi [68].

39-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın üzerinde bedevi bir kimsenin (üç yaşında) bir deve alacağı vardı. (Bedevî bu alacağını Rasûlullah'tan sert ve kaba bir şekilde isteyince) sahâbîleri onu hırpalamaya azmettiler. Fakat

Rasûlullah (S):

— "Bedeviyi serbest bırakınız. Çünkü her hakk sahibinin söz söyleme hakkı vardır" buyurdu ve: "Onun için, onun devesi yaşında bir deve satın alın da onu kendisine verin" emrini verdi.

Sahâbîler:

— Biz aradık, bunun devesinden daha yaşlı ve kıymetli deveden başka deve bulamadık, dediler.

Rasûlullah:

— "O daha kıymetli deveyi satın alın ve bu kıymetli deveyi o şahsa verin. Çünkü sizin borç ödemeyi en güzel yapanınız, en hayırlınız-dandır" buyurdu [69]
.

22- Bâb: Bir Cemâat Bir Kavme Hibe Ettiği Zaman

40-.......Bizeel-Leys, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan; o daUrve'den tahdîs etti ki, Mervân ibnu'l-Hakem ile el-Mısver ibn Mahreme Urve'ye şöyle haber vermişlerdir: (Huneyn seferinde) Rasûlullah'a Hevâzin kabilesi temsilcileri müslümânlar olarak geldikleri ve Rasû-lullah'tan mallarım ve esirlerini geri vermesini istedikleri zaman, onlara:

— "Maiyyetimde bulunan asker sahâbîleri görüyorsunuz. Sözün bana en sevimlisi, en doğrusudur. Şimdi siz iki taifenin birisini tercih ediniz: Ya esirleri, ya da malları. Ben sizin gelmenizi bekleyip durmuş idim" buyurdu.

Râvî dedi ki: Peygamber (S) Tâif ten (Cı'râne'ye) döndüğü zaman, on geceden fazla onların gelmesini beklemişti. Hevâzin hey'e-tine, Rasûlullah'ın kendilerine ancak iki şıkktan birisini geri vereceği belli olunca, bunlar:

— Bizler esirlerimizin geri verilmesini tercîh ediyoruz, dediler. Bunun üzerine Peygamber (S) müslümânlar içinde ayağa kalktı,

Allah'ı lâyık olduğu sıfatlarla övdü, bundan sonra:

— "Amma ba'du: Şübhesiz bu Hevâzin elçileri kardeşleriniz tevbe ediciler olarak bize gelmişlerdir. Ben de onların esirlerini kendilerine geri vermeyi uygun gördüm. Sizden her kim esirlerini bu suretle (karşılıksız vererek) kardeşlerinizin gönlünü hoş etmeyi severse bunu yapsın! Sizden her kim de kendi hissesi üzerine bağlı kalmak (karşılıksız vermemek) arzu ederse, bu bedeli ona biz, A Hah 'in bize ihsan edeceği ilk ganimet malından veririz. Bu kanâatle o da böyle yapsın!" buyurdu.

Bunun üzerine insanlar:

— Biz Hevâzinler'in gönüllerini hoş ettik, yâ Rasûlallah, dediler. Akabinde Rasûlullah onlara:

— "Şimdi biz sizden esirini vermeye izin veren kimseleri izin vermeyenlerden ayırdedip bilemiyoruz. Haydi siz geri gidiniz de bize emrinizi işbilir arifleriniz yükseltsin!" buyurdu.

İnsanlar geri çekildiler. Kabilelerin arifleri, kabileleri halkıyle konuştular. Sonra Peygamber'e geri gelip herbiri kavminin esirleri geri vermekten hoşnûd olduklarım"ve Peygamber'e bu hususta izin verdiklerini haber verdiler. İşte Hevâzin esirleri haberinden bize ulaşan budur.

Buhârî, "Bize ulaşmış olan işte budur" sözünü kasdederek: İşte bu, ez-Zuhrî'nin sözünün sonudur, demiştir [70].

23- Yanında Oturan Arkadaşları Varken Kendisine Bir Hediye Verilen Kimse, O Hediyeye Meclis Arkadaşlarından Daha Haklıdır Babı

Ve İbn Abbâs'tan: Meclis arkadaşları o hediyede kendisine ortaklardır hükmü zikrolunuyor. Bu, İbn

Abbâs'tan sahîh olmadı [71]

41-.......BizeŞu'be, Seleme ibn Kütleyi'den; o daEbû Seleme'den; o da Ebû Hureyre(R)'den; o da Peygamber'den olmak üzere haber verdi ki: Peygamber (S)

bir bedevîden genç bir deve almıştı. Sonra onun sahibi Peygamber'e geldi, O'ndan borcunu ödemesini istiyordu. Peygamber (S): "Hakk sahibinin söz hakkı vardır" buyurdu. Sonra o zâta kendi devesinden daha faziletlisi ile borcunu ödedi ve: "En faziletliniz, borç ödeme yönünden en güzel olanınızdır" buyurdu [72].

42-....... İbn Umer (R) bir seferde Peygamber'in beraberinde bulunmuş. Kendisi, babası Umer'e âid sert ve genç bir erkek devesi üzerinde imiş. Hayvan tizlenerek Peygamber'in önüne geçiyor, babası da:

— Yâ Abdallah! Peygamber'in önüne hiç kimse geçmez, diyormuş.

Bunun üzerine Peygamber (S) Umer'e:

— "Bu çetin deveyi bana sat!" buyurdu. Umer de:

— O senindir, dedi.

Böylece Peygamber o deveyi satın aldı. Sonra:

— "Bu deve senindir yâ Abdallah, ne istersen yap" buyurdu [73].

24- Bâb: Bir Kimse Diğer Birine Bir Deve .Hibe Ettiği Zaman, Hibe Edilen Kimse O Deveye Biner Hâlde Olsa, Bu Hibe Caizdir

43-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Biz bir seferde Peygamber(S)'in beraberinde idik. Ben (babama âid) genç ve sert bir erkek deve üzerine binmiştim. Peygamber, Umer'e:

— "Bu deveyi bana sat" buyurdu.

Böylece Peygamber o deveyi satın aldı. Akabinde Peygamber:

— "Yâ Abdallah, bu deve senindir" buyurdu [74].

25- Giyilmesi Mekruh Olan Şeyi Hediye Etmek Babı

44-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Umer ibnu'l- Hattâb bir kerresinde Mescid'in kapısının yanında (Utârid ibn Hâcib'e âid) satılık ipekli hülle gördü de:

— Yâ Rasûlallah! Bunu alsanız da cumua günleri ve yanınıza elçi hey'etlerini kabul ettiğiniz zamanlarda giyseniz, dedi.

Rasûlullah:

— "Bunu ancak âhirette nasibi olmayanlar giyer" buyurdu. Sonra Rasûlullah'a bunun gibi ipekli kumaştan yapılmış elbiseler

gelmişti. Rasûlullah bunlardan bir takımı Umer'e verdi. Bunun üzerine Umer:

— Bunu bana giydiriyor musun? Hâlbuki Utarid'in hüllesi hakkında söylediğini söylemiştin? diye açıklama istedi.

Rasûlullah:

— "Bunu ben sana kendin giyesin diye vermedim" buyurdu. Umer de bu ipek elbiseyi alıp Mekke'de bulunan müşrik kardeşine verdi [75].

45-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bir kerresinde Peygamber (S), kızı Fâtima'nm evine gelmişti de, Fâtıma'mn yanına girmemişti. Sonra Alî geldi (Fâtıma'yı kederli gördü). Fâtıma da ona olanı anlattı. Alî de bunu Peygamber'e zikretti. Peygamber:

— "Hakîkaten (ben geldim), Fâtıma'mn kapısında çeşit çeşit renklerle nakışlı bir perde gördüm" dedi ve devamla: "Benimle (bu süslü) dünyâ arasında ne münâsebet var!" buyurdu.

Akabinde Alî, Fâtıma'ya gidip bunları ona söyledi. Fâtıma da:

— Rasûlullah bu perde hakkında bana istediği şeyi emretsin, dedi. (Fâtıma'nm bu sözü Rasûlullah'a ulaşınca):

— "Fâtıma bu perdeyi muhtâc bir aile sahibi olan Fulân'a gönderir" buyurdu [76].

46-.......Alî ibn EbîTâlib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bana "Sıyerâ" (denilen ipekli) bir elbise hediye etti. Ben de onu giydim. Fakat ben Peygamber'in yüzünde öfke gördüm. Bunun üzerine ben de onu kadınlarım arasında yardım (da onlara verdim) [77].

26- Müşriklerden Hediye Kabul Edilmesi Babı

47- Ve Ebû Hureyre söyledi: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "İbrahim Peygamber, Sâre ile hicret etti de içinde bir hükümdar yâhud bir cebbar bulunan bir memlekete girdi... (Sonunda o zâlim hükümdar, adamlarına: Bu kadım İbrahim'e geri verin ve) Hâcer'i de Sâre'ye verin, dedi"[78]

Ve yine Peygamber(S)'e, içinde zehir bulunan bir koyun hediye edilmiştir [79]

Ve Ebû Humeyd şöyle dedi: Eyle Meliki (Yuhannâ), Pey-gamber(S)'e beyaz bir katır hediye etti ve bir de kaftan giydirdi. Peygamber de ona deniz kenarındaki beldeleri halkı için bir emân-nâme yazıp verdi [80].

48-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Bir defasında Peygamber(S)'e sündüsten dikilmiş bir cübbe hediye edildi. Hâlbuki Peygamber ipekli kullanmaktan nehyederdi. Bu sebeble sahâbîler, Peygamber'in bunu kabul etmesinden hayret ettiler. Peygamber (bu hayreti gidermek için):

— "Muhammed'in nefsi elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, Sa'd ibn Muâz'ın cennetteki mendilleri bu ipekli kumaştan çok daha güzeldir" buyurdu.

Ve Saîd ibnu Ebî Arûbe, Katâde ibnu Diâme'den; o da Enes'ten söyledi ki: Dumete'l-Cendel Meliki Ukeydir, bunu Peygamber(S)'e hediye vermiştir [81].

49-.......Enes ibn Mâlîk(R)'ten demiştir: (Hayber'de) bir Yahûdî kadını, zehirleyerek kızartılmış bir koyunu Peygamber'e getirdi. Peygamber bu koyunun

etinden yedi (ve zehirli olduğunu haber verdi). Akabinde bu hıyaneti yapan kadın getirildi (ve sebebi soruldu. Kadın suçunu i'tirâf etti). Sahâbîler tarafından:

— Bu kadını öldürelim mi? diye soruldu.

Peygamber:

— "Hayır öldürmeyin" buyurdu.

Enes ibn Mâlik: Bu bir lokma zehirli etin te'sîrini, Rasûlullah'ın küçük dilinde tanır dururdum, demiştir [82].

50-....... Abdurrahmân ibnu Ebî Bekr (R) şöyle demiştir: Biz (bir seferde) Peygamber'in maiyyetinde yüz otuz kişi idik. Peygamber (S):

— "Sizden birinizin yanında yiyecek birşey var mıdır?" diye sordu.

O sırada bir kimsenin yanında bir sâ' ölçeği yâhud buna benzer bir kap erzak bulundu. Bu yoğurulup hamur yapıldı. Sonra başı açık, perişan, uzun boylu bir müşrik kişi koyun sürüsünü sürerek çıkagel-di. Peygamber ona:

— "Koyunları satar mısın, yoksa atıyye veya hibe olarak mı getirdin?9' diye sordu.

O çoban:

— Hayır hibe değildir, fakat satılıktır, dedi.

Peygamber ondan bir koyun satın aldı. Koyun kesildi. Peygamber (evvelâ) o koyunun karaciğerinin pişirilmesini emretti.

(Râvî Abdurrahmân dedi ki): Allah'a yeminle söylüyorum, birlikteki yüz otuz kişi içinde hiçbirisi eksik kalmadı, ille Peygarnber bu hayvanın ciğerinden bir parça kesip orada hâzır bulunuyorsa hemen verdi, dışarıda bulunanların hisselerini de onlar için sakladı. Sonra koyunun eti (pişince) Peygamber onu iki kap içine koydu. Bu iki kaptan sefer hey'etimizin hepsi yediler. Hepimiz doyduk. İki kap yemek yine arttı da, bu artığı deveye yükledik.

Râvî (hadîsin ifâdesine sadâkatin mes'ûliyetinden dolayı): Yâhud Abdurrahmân ibn Ebî Bekr'in dediği söz gibi, demiştir [83].

27- Müslümânın Müşriklere Hediye Vermesi(Nin Cevazı) Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: "Sizinle dîn hususunda muharebe etmemiş ve sizi yurtlarınızdan çıkarmamış olanlara iyilik, onlara adalet (ile muamele) etmenizden Allah sizi men' etmez. Çünkü Allah adalet yapanları sever" [84]

51-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Umer, bir adamın üzerinde satılmakta olan bir hülle (yânı bir takım elbise) gördü de Peygamber'e:

— Bu hülleyi satın al da cumua günleri ve elçilik hey'etleri geldiği zamanlarda giy, dedi.

Peygamber (S):

— "Bunu ancak âhirette nasibi olmayanlar giyer" buyurdu. Sonra Rasûlullah'a bunlardan birçok hülleler getirildi. Rasûlullah bunlardan bir hülle de Umer'e gönderdi. Bunun Ü2erine Umer:

— Sen bu hülle hakkında vaktiyle söylediklerini söylediğin hâlde, ben bu hülleyi nasıl giyerim? dedi.

Rasûlullah:

— "Ben bunu sana giyesin diye vermedim. Sen bunu satarsın yâhud da (lâyık olacak) birine giydirirsin" buyurdu.

Bunun üzerine Umer o hülleyi Mekke halkından henüz İslâm'a girmemiş olan bir kardeşine hediye gönderdi [85].

52-.......Esma bintu Ebî Bekr (R) şöyle demiştir: Rasûlullah zamanında müşrike olan annem bana (birtakım hediyelerle) gelmişti. Ben Rasûlullah'tan fetva istedim de:

— Annem bana sokulmak ve karşılık görmek istiyor. Anneme

ilgi ve iltifat edebilir miyim? dedim.

Rasûlullah:

— "Evet, annene ilgi ve iltifat eyle!" buyurdu [86].

28- Bâb: Hiçbir Kimseye Daha Önce Verdiği Hibesine Ve Yaptığı. Sadakasına Dönmesi Halâl Olmaz

53- İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Hibesine dönen kimse, kusmuğuna dönen gibidir" buyurdu.

54-.......(Başka senedden olmak üzere) İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Şu kötülük meseli biz müslü-mânlar için değildir (yânî bu kötülük sıfatı bizlere yakışmaz): Yaptığı hibeye dönen kişi, kusmuğuna dönen köpek gibidir" [87].

55-.......Eşlem şöyle demiştir: BenUmer ibnu'l-Hattâb(R)'dan işittim, şöyle diyordu: Bir kimseyi Allah yolunda savaşsın diye bir ata bindirmiştim. Atın yanında olan o zât, ata iyi bakmadı ve onu zayıflattı. Ben de zât bu atı ucuza satar diye düşünerek, onu o adamdan satın almayı istedim. Ve hibe ettiğim bu atı tekrar satm alabilir miyim diye Peygamber'e sordum. Peygamber (S): "Eğer o adam bu atı sana bir tek dirhem karşılığında verse de, artık sen o atı satın alma. Çünkü sadakasına dönen kimse, kusmuğuna dönen köpek gibidir" buyurdu [88]

29- Bâb [89]

56-.......İbn Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana Abdullah ibnu Ubeydillah ibn Ebî Muleyke şöyle haber verdi: İbnu Cud'ân'ın himayesinde olan Suheyb'in oğullan, iki ev ile bir odanın kendilerine âid olduğunu, Rasülullah'ın

bunları babalan Suheyb'e hediye verdiğini iddia ettiler. O sırada Medine Vâlîsi olan Mervân:

— Bu husus üzerine sizler için kim şâhidlik yapar? dedi. Çocuklar:

— Abdullah ibn Umer şâhidlik eder, dediler.

Bunun üzerine Mervân, İbnu Umer'i çağırdı. İbn Umer de:

— Rasûlullah (S) Suheyb'e iki ev ve bir hücreyi muhakkak vermiştir, diye şâhidlik yaptı.

Mervân da İbnu Umer'in bu şehâdeti ile Suheyb'in çocukları lehine hükmetti [90].

(Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle) [91]

30- Umrâ Ve Rukbâ Hakkında Söylenen Hükümler Babı [92]

Bir kimsenin bir başkası lehine "Ömrü oldukça bu evi ona bağışladım" yâhud "Ben sağ oldukça bu evi ona

bağışladım" demesi umrâ'dır. (Bu, "Ben evi ömrü müddetince ona mülk yaptım" demektir ki, bu da hibe olur.) [93].

"İsta'marakum fîhâ", "Sizleri îmâr ediciler kıldı" demektir [94].

57-.......Câbir (R): Peygamber (S) umrâ(nın sahîhliği) ile ve umrâ'nın hibe edilen kimseye âid olacağı ile hükmetti, demiştir [95].

58-....... Bize Katâde ibn Diâme tahdîs edip şöyle dedi: Bana en-Nadr ibnu Enes, Beşîr ibn Nehîk'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S): "Umrâ caizdir" buyurmuştur (yânî muammer için ve ondan

sonra veresesi için geçerlidir).

Atâ ibn Ebî Rebâh da: Bana Câbir, Peygamber(S)'den bu Ebû tîureyre hadîsinin benzerini tahdîs etti, demiştir [96].

31- İnsanlardan İğreti At Alan Kimse Babı

59-.......Enes (R) şöyle diyordu: Bir kerresinde Medine içinde bir düşman baskını korkusu olmuştu. Bunun üzerine Peygamber (S) -üvey babam- Ebû Talha'dan el-Mendüb denilen atını iğreti aldı ve ona binerek Medine'den ayrıldı. Dönüp geldiği zaman: "Korkulacak birşey görmedik. Muhakkak olarak bulduğumuz şey Mendûb'-un su gibi akmastdır" buyurdu [97].

32- Zifaf Sırasında Gelin Veyâhud Güvey İçin Elbise İstiare Etme(Nin Cevazı) Babı

60-.......Bana babam Eymen el-Habeşî tahdîs edip şöyle dedi:

Ben bir kerresinde Âişe'nin yanına girdim. O sırada Âişe'nin üzerinde kalın Yemen bezinden yapılmış, beş dirhem kıymetinde bir elbise bulunuyordu. Âişe (darlık zamanlarını anarak):

— Ey Eymen, gözünü cariyeme doğru kaldır da bak! O (benim üzerimdeki elbiseyi şimdi) ev içinde giymekten arlanır. Hâlbuki Ra-sûlullah zamanında benim bu nevi'den bir elbisem vardı. Medine'de zifaf için süslenen her kadın onu ariyet almak üzere muhakkak bana haber gönderirdi, demiştir [98].

33- Menîhanın Fazileti Babı [99]

61........ Ebû Hureyre (R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S):

"(Atıyye ve hediye için) sütü bol olan deve ve yine böyle bol sütlü koyun ne güzel menıha ve hediyedir. Bu hayvanlardan her biri bir kap sabahleyin, bir kap akşamleyin süt getirir" buyurdu [100].

Bize Abdullah ibnu Yûsuf ve İsmail ibn Ebî Uveys, Mâlikten tahdîs etti. Mâlik'in bu rivayetinde Peygamber'in: "(Böyle sağımlı hayvan hediyesi) ne güzel sadakadır" buyurduğu gelmiştir [101].

62-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Muhacirler Mekke'den Medine'ye geldikleri zaman ellerinde hiçbir şeyleri yoktu. Ensâr ise Medine'de arazî ve akar sahibi idi. Ensâr, her sene mallarının yarı mahsûlünü kendilerine vermek ve Ensâr'ın yerine bağ ve bahçe işlerini muhacirler yapmak şartıyle mallarını muhacirlere ortağa verdiler.

(Râvî) Enes'in anası, Ümmü Suleym -ki aynı zamanda Abdullah ibn Ebî Talha'nın da anasıdır- Enes'in anası Ümmü Suleym de Rasûlullah'a birkaç hurma ağacı hediye etmişti. Peygamber (S) de hurma ağaçlarını (mahsûllerinden faydalanmak üzere) Usâme ibn Zeyd'in anası olan cariyesi Ümmü Eymen Bereke'ye vermişti.

İbn Şihâb dedi ki: Enes ibn Mâlik bana şöyle haber verdi: Peygamber (S) Hayber ahâlisi ile muharebeden ayrılıp da Medîne'ye döndüğü zaman, Muhacirler, meyvelerinden istifâde ettikleri Ensâr'ın ariyet verdikleri menîhalarım Ensâr'a geri verdiler. Peygamber de Enes'in anasına, onun vaktiyle verdiği hurma ağaçlarını geri verdi.

Rasûlullah, Ümmü Eymen'e de o ariyet hurma ağaçları yerine kendi bustânından bir kısmını verdi.

Ve Ahmed ibnu Şebîb dedi ki: Bize babam Şebîb, Yûnus'tan bu hadîsi sened ve metin olarak aynen haber verdi. Yalnız "Onların yerine malının hâlisinden" verdi, dedi [102].

63-.......Bize el-Evzâî, Hassan ibn Atıyye'den; o daEbûKebşe es-Selûlî'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Amr (R)'dan işittim, şöyle

diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Kırk haslet vardır ki, bunların en yükseği sağımlı keçi menîhası, yânı hediyesidir. Hayırseverlerden bir kişi bu kırk hasletten birisini onun sevabını umarak ve va'd olunan ecrini tasdik ederek işlerse, muhakkak Allah bu haslet sahibini, bu hasenesi sebebiyle cennete girdirir" [103]

Hadîsin râvîsi Hassan ibn Atıyye şöyle demiştir: Biz hadîsteki sağım keçisinden başka, selâmı karşılamak, aksirana duâ, yol üzerindeki ezâ veren şeyi giderme ve (hadîslerde gelen) bunların benzeri haseneleri saydık, onbeş haslet ve haseneye ulaşmaya muktedir olamadık [104].

64- Bize Muhammed ibn Yûsuf tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh, Câbir ibn Ab-dillah(R)'tan tahdîs etti. o şöyle demiştir: Bizden bir takım adamların fazla arazîleri vardı. Onlar: Biz bu arazîleri üçte bir, dörtte bir ve yarı karşılığında icara verelim, dediler. Bunun üzerine Peygamber (S): "Kimin toprağı, tarlası varsa onu kendisi eksin yâhud (ekmekten âciz olursa) onu mü'min kardeşine (âriyeten) versin. Bunu yapmazsa tarlasını (boş) tutsun" buyurdu [105].

Ve Muhammed ibn Yûsuf şöyle dedi: Bize el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Bana ez-Zuhrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Atâ ibn Yezîd tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bir çöl Arab'ı Peygamber'e geldi de, O'na hicretten sordu (Medîne'ye hicret edeyim mi? dedi). Peygamber (S):

— "Sakın ha, hicrete kalkışma. Çünkü hicret çok çetin bir iştir. Senin deve nev'inden hayvanların var mı?" buyurdu.

O zât:

— Evet vardır, dedi. Peygamber:

— "Sen onların zekâtını veriyor musun?" buyurdu. O zât:

— Evet veriyorum, dedi. Peygamber:

— "Sen onlardan herhangi birini menîha olarak veriyor musun?"

diye sordu. O zât:

— Evet veriyorum, dedi. Peygamber:

— "Sen onları sulamağa getirdiğin gün sütlerinden sağıp oradaki insanlara içiriyor musun?" diye sordu.

O zât:

— Evet, diye cevâb verdi. Peygamber (S):

— "Öyle ise sen denizlerin ötesinde de çalış. Çünkü Allah senin amelinden hiçbir şeyi eksik bırakmaz" buyurdu[106].

65-.......Tâvûs ibn Keysân şöyle demiştir: Bana bunu onların en âlim olanı, yânî İbn Abbâs (R) şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) ekinleri hareket etmekte olan bir tarlaya çıktı da:

— "Bu arazî kimindir?" diye sordu. Ordakiler:

— Bu tarlayı Fulân kimse kira ile tuttu, dediler. Bunun üzerine Peygamber:

— "Dikkat edin! Eğer o mal sahibi bu kiracıya o tarlayı minha yoluyla verseydi, kendisi için bu arazî karşılığında belli bir ücret almasından daha hayırlı olurdu" buyurdu [107].

34-Bâb: Bir Adam Diğerine Jnsanlarîn Örf Yapageldikleri Ta'bîr Üzere "Şu Cariyeyi Sana Hizmetçi Olarak Verdim" Dediğinde, Bu Caiz Olmuştur (Yânî Bu İhdâm, Hibe Ve Ariyet Verme Demektir)

İnsanların bâzısı (yânî Ebû Hanîfe): Bu söylenen sıfat âriyedir, dedi. İnsan: Sana şu elbiseyi giydirdim dediği

zaman ise, bu hibedir [108].

66-....... Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti

ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "İbrahim Peygamber (eşi) Sâre ile sefere çıkmıştı.... Sonunda Sâre'ye Hâcer'i hediye verdiler. Akabinde Sâre, İbrahim 'e dönüp geldi ve ona (vak'-ayı hikâye ederek): Hissettin mi zevcim! Allah, kâfiri zelîl etti ve bir cariyeyi de bana hizmetçi verdi, dedi."

Ve İbn Şîrîn, Ebû Hureyre'den; o da Peygamber (S)'den "Sâre'ye Hâcer'i hizmetçi verdi" demiştir [109].

35- Bâb; Bir Kimse Başka Bir Kimseyi Bir At Üzerine Bindirse Bunun Hükmü (Ondan Dönülmemekte) Umrâ Ve Sadaka Gibidir.

İnsanların bâzısı bu kimsenin (at hususunda hibesinden) dönmek hakkı vardır, dedi [110].

67-.......Zeyd ibn Eşlem şöyle dedi: Ben babam Eslem'den işittim; şöyle diyordu: Urner ibnu'l-Hattâb (R) şöyle dedi: Ben Allah rızâsı yolunda bir adamı bir at üzerine bindirmiştim. Sonra gördüm ki bu at satılıyordu. (Onu satın almak istedim de) bunu Rasûlullah'tan sordum. Rasûluİlah (S): "Bu atı satın alma ve yapmış olduğun

sadakana (bir daha) dönme!'1 buyurdu [111].

---

[1] Kitâb başlığı bütün nüshalarda böyle gelmiştir. Bu kiîâbda hibenin hükümleri, hibe etmenin fazîleti ve hibe yapmaya teşvik eden bâblar ve hadîsler toplanmıştır.

el-Hibetu, idetu vezninde, bağışlamak ma'nâsmda masdar ve isimdir.

el-Vâhib, ismi faildir; bağışlayıcı ma'nâsmadır.

ei-Vehhâb, el-Vehâb, el-Vahhâbe, ondan mübalağa isimleridir, çok bağışlayıcı, bağışlaması çok ma'nâsmadır.

el-Mevhib ve el-Mevhibe, bahsolunan nesneye denir (Kactmûs Ter.)

Fıkıhta Hibe, bir malı bedelsiz olarak başkasına temiîkten ibarettir. Hibe de diğer akidler gibi îcâb ve kabul ile akdedilmiş olur ve hibe edilen şeyi hibe edilen kimsenin teslim almasıyle tamam olur.

Hibenin meşruiyet hikmeti, insanlar arasında kîni, hasedi gidermek; gönülde saygı ve sevgi meydana getirmek, insanları cimrilikten kurtarıp cömertliğe alıştırmaktır.

[2] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde hakîr ve küçük bir şeyle de olsa birine hayır ulaştırmaya teşvîk bulunması yönündendir ki, bu da lügat bakımından hibe ma'nâsmda dâhildir.

[3] Hadîsin başlığa uygunluğu, Rasülullah'a süt hediye edilmesi, O'nun da kadınr larına bundan içirmesidir. Çünkü hediye, hibe ma'nâsmadır (Kastallânî).

[4] Hadîs az hediyenin .caiz olduğuna ve reddilmeyeceğine delâlet etmektedir. He-çiiye, lügat yönünden hibe ma'nâsmadır. Hediye edilen az bir şey olsa bile, hediye verilen kimsenin onu küçük görmeyip kabul etmesinin iyi huylardan olduğu ifâde edilmiştir.

[5] Bu, Ebû Saîd Hudrî'nin Fatiha ile rukye tedavisi hadîsinin bir cümlesidir. Bu-hârî, o hadîsi bütünü ile İcâre Kitâbı'nda getirmiştir. Peygamber'in buradaki sözü, arkadaşlardan hibe istemek ma'nâsmadır.

[6] Minber hadîsinin başlığa delîlliği gizli değildir. Bu hadîs Namaz ve Cumua Ki-tâblan'nda geçmişti.

[7] Hadîsin başlığa delîlliği Peygamber'în "Beraberinizde ondan bir parça var mı?" sözünden alınır. Çünkü bu söz sahâbîlerden hibe edilmesini isteme ma'nâsındadır..

[8] Buhârî bununla hadîsin ikinci bir senedini de bildirmiş oluyor. Buhârî bu hadîsi Hacc Kitabı, Cezâu's-Sayd'da da getirmişti.

[9] Hadîsin başlığa uygunluğu "İçecek birşey istedi" sözündedir.

Buhârî bu hadîsi Eşribe'de de getirmişti.

et-Teymîn, tef îl vezninde sağ tarafa gitmek ve tebrik etmek ma'nâsmadır (Kaamûs Ter.)

[10] Enes'in bu hadîsi biraz önce 5 rakamıyle geçmişti.

[11] Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah onu kabul etti" sözündedir. Râvî iki bud ve yemek mes'elelerinde evvelâ şübhe etmiş, sonra iki bud gönderdiğinden Şübhesi kalmamış; Rasûlullah'm ondan yediğinde evvelâ şübhe etmiş, sonra kabul ettiğinde şübhe etmeyip kesin söylemiştir.

[12] Bu hadîs Hacc Kİtâbı'nda da geçti. Buhârî'nin burada bundan maksadı, "Biz senin hediyeni geri çevirmiyoruz; ancak şu var ki bizler ihrömlılar bulunuyoruz" sözüdür. Çünkü bu sözün mefhûmu, eğer kendisi ihrâmlı olmasaydı elbette bu hediyeyi kabul edecekti demektir.

[13] Bu Âişe hadîsi, bu bâbdan sonra gelecek bâbda daha geniş bir metinle rivayet edilmiştir. Bu sebeble orada daha iyi anlaşılacaktır

[14] Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber keşten ve yağdan yedi" sözüdür. Çünkü Peygamber'in bunları yemesi Ümmü Hufeyd'in hediyesini kabule delildir.

Bu kadın, İbn Abbâs'ın teyzesi idi ve çölde otururdu.

[15] İbn Abbâs'ın, hadîsin sonundaki hüccet getirişi, çok güzel bir istidlaldir

[16] Hadîsin başlığa uygunluğu "Eğer hediyedir denilirse..." sözlerindedir. Çünkü Peygamber'in sahâbîlerle beraber ondan yemesi, Peygamber'in hediyeyi kabul edişine delâlet etmektedir (Aynî).

[17] Hadîsin başlığa uygunluğu "O bizim için bir hediyedir" sözündedir. Bunun ma'-nâsı Berîre onu bize hediye ettiği için, o da bir hediye oldu, demektir. Bunun da sebebi şudur: Çünkü sadakada fakîrin alıp satmak, hediye etmek ve daha başka tasarrufları caiz

olur. Zîrâ fakîrin o sadakada mülkiyeti sahîh olmuştur (Aynî).

[18] Çünkü et, sadaka eti; Berîre'nin mülkiyetine geçince onun mülkü olmuş; o da bundan Peygamber ailesine hediye etmiştir. Böylece Berîre'ye sadaka olan et, Peygamber'e Berîre'nin hediyesi olmuştur.

[19] Peygamber'e ve ailesi ferdlerinezekât malı haram idi. Fakat bu zekât koyunu Ümmü Atıyye Nuseybe el-Ensâriyye'nin mülkiyetine geçtikten sonra o, onun etinden Âişe'ye göndermişti. Ümmü Atıyye'nin gönderdiği et böylece onun hediyesi olmuştu. Hediyeyi ise Peygamber ve aile ferdleri yiyebilirlerdi. İşte "Zekât yerine ulaşmıştır" vecîzesi bu dînî hakîkati ifâde etmiş oluyor.

[20] Yânı arkadaşlarından birine bir hediye veren ve hediyesinin, o arkadaşına, onun kendi kadınlarından birinin yanında bulunacağı günde ulaşmasını isteyen kimse babı.

[21] Hadîsin başlığa uygunluğu, Âişe'nin sözünün ma'nâsından alınır

[22] Hadîsin başlığa uygunluğu "Müslümanlar, RasûluUah'ın Âişe'ye sevgisini pek iyi bildiklerinden... hediyelerini Rasûlullah Âişe'nin evinde iken verirlerdi" sözlerinden alınır. Bu uzun Âişe hadîsinin burada getiriime sebebi, Rasûlullah'a sahâbîleri tarafından hediye verildiğini beyândan ibarettir.

Peygamber'in Âişe hakkındaki "Muhakkak o Ebû Bekr'in kızıdır" sözü Âişe için yüksek bir fazilettir. Âişe babası gibi şerefli, zekî, ince görüşlü, dürüst ve tam anlayışlıdır demektir.

[23] Buhârî burada hadîsin diğer senedlerle bâzı fazlalık ve eksikliklerle geldiğini bii-dirmiş oluyor.

[24] Hadîsin başlığa uygunluğu, onun başlıktaki mübhemliği açıklamış olması yö-nündendir. Çünkü "Hediyeden reddedilmeyen şey" sözü bilinmemiştir. Hadîs bu bilinmeyeni açıklamıştır (Aynî).

[25] Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsmdan alınır. Çünkü hadîste, sahâbîlerin ga-nîmet taksîmi yapılmadan önce ganîmet almaya hakk kazandıkları esirleri ter-ketmeleri vardır. İşte bu gâib ma'nâsınadır; sahâbîlerin bunu terketmeleri de hibe ma'nâsınadır (Aynî).

Hadîs, Vekâle ve Itk Kitâblan'nda geçen rivayetin bir parçasıdır.

[26] el-Kuşmeyhenî nüshasında bu başlıkta "Hibe" lafzı yerine "Hediye" gelmiştir. Zâten hediye, hibenin geniş ma'nâsidir.

[27] Hadîsin başlığa uygunluğu, hibe lâfzı ile onun daha geniş ma'nâsı olan hediye kasdedildiği zamana yöneliktir.

Hediye karşılığında hediye vermek, güzel bir iş ve bir medeniyet gereğidir. Ancak bunun vâcib veya müstehâb olduğu hususunda görüş ayrılıkları ve bunların savunuluşları vardır. İmâm Mâlik el-Ahzâb: 21. âyetini de delîl getirerek, hediyeyi hediye ile karşılamak âdetinde olan Peygamber'e, bu âdetinde de örnek edinmek suretiyle O'na uymak, hediyeye karşılık vermek vâcibdir, demiştir. Müstehâb olduğunu savunanlar ve bu konuda tafsille hükmedenler de vardır.

Peygamber'in câmialı sözlerinden sayılan şu Sıadîs hediyeleşmeyi ve bunun faydasını çok güzel ifâde etmektedir: Peygamber (S): " ijfoj ijii£ = Hediyeleşiniz ki, birbirinize sevginiz artsın " buyurmuştur. (Ebû Ya'lâ, Müsned'inde, Ebû Hureyre'den sağlam bir senedle).

Munâvî bu hadîsin şerhinde, hediye alıp vermenin kaanûn yapılması hikmetini şöyle beyân etmiştir: Hediye alıp vermek gönülleri birbirine alıştırır, kalb-lerdeki kîni, buğzu giderir. Bunun için hediye kabulü sünnettir, demiştir.

[28] Buhârî bu sözüyle seneddeki îsâ ibn Yûnus'un bu hadîsi mevsûlen rivayet etmekte Hişâm'dan ayrıldığına işaret etmiştir.

[29] Buhârî bu ta'lîki gelecek Nu'man ibn Beşîr hadîsine bitişik olan 11. Babın hadîsinde senedli olarak getirmiştir.

[30] Bu soruların her ikisinde bâzı görüş ayrılıkları ve tafsîlât olmakla beraber, çoğunluk cevaz hükmü üzerindedir.

[31] Buhârî bunu Buyu' Kitâbfndaki uzun bir hadîste, senediyle getirmiştir

Bunda çocuklar arasında hibede eşitlik yapmayı kuvvetlendirme vardır. Çünkü Peygamber (S) eğer Umer'den bu deveyi oğluna hibe etmesini isteseydi, bu takdirde Umer'in çocukları arasında adalet olmazdı. Bunun için Peygamber deveyi satın aldıktan sonra, bunu İbnu Umer'e hibe etti. Bunda yabancı bir kimsenin dostunun çocuklarından bâzısına hibe tahsîs etmesinin cevazı ve bunun bir zulüm sayılmayacağına delil vardır (Kastallânî).

[32] Hadîsin başlığa ve başlıktaki mes'elelere delîlliği gayet açıktır.

[33] Bu Nu'mân hadîsinde, mübâh olmayan hususlarda şâhidlik yüklenmenin keraheti; hibede şâhid tutmanın meşru' olup vâcib olmadığı; en büyük imâmın şâhidlik yüklenmesi, bunun fâidesi ilmiyle hükmetmesi yâhud nâiblerinin huzurunda şâhidliği edâ etmesi suretlerinde meydana çıkacağı... hükümleri vardır (Kastallânî).

Çocuklara hibede eşitlik yapmanın gerek vucûbuna, gerek müstehâblığma kaail olanlar, bu eşitliğin sıfatında da ihtilâf etmişlerdir. Bâzı âlimler hibede çocuklar arasında adalet, mîrâsta olduğu gibi erkeğe iki pay vermektir demişlerdir. Başka âlimler ise erkekle kız çocuk arasında hibede böyle bîr farka gerek görmemişlerdir. Bu sonuncuların dayandıkları bir hadîs de vardır: Saîd ibn Man-sûr ile Beyhakî, İbn Abbâs'tan merfû' olarak şu hadîsi rivayet etmişlerdir:

Peygamber'(S) şöyle buyurdu: Ey sahâbîleritn! Atıyye ve hibede çocuklarınız arasında eşitlik yapınız. Ben çocuklardan birisine fazla verici olsaydım, muhakkak kadınlara fazla verir idim" (Fethu'l-Bârî ve Umdeiu'l-Kaart).

[34] İbrâhîm iie Umer ibn Abdilazîz'in buradaki sözlerini Abdurrazzâk senedli olarak rivayet etmiştir,

[35] Peygamber'in bu izin istemesi, bu bâb içinde senedli olarak gelmiştir. Bunun başlığa uygunluğu, mü'minlerin analarının kendi hakları olan nevbet günlerini Âişe'ye hibe etmiş olmaları yönündendir.

[36] Peygamber'in bu hadîsi de babın sonunda senedli olarak gelecektir

[37] ez-Zuhrî'nin bu sözlerini Abdullah ibn Vehb, Yûnus ibn Yezîd'den; o da kendisinden olmak üzere rivayet etmiştir. ez-Zuhrî burada getirdiği en -Nisa: 4. âyetini ileri sürdüğü bu görüşlerine delîl yapmıştır. Âyetin bu görüşe ve başlığa uygunluğu da açıktır.

[38] Bu hadîsin hibe konusu ile alâkası, Peygamber'in kadınlarının kendi haklan olan nevbet günlerini Peygamber'e hibe etmeleridir.

Buhârî bu hadîsi Taharet Kitâbı'nda da getirmişti. Mağâzî'nin sonunda, Peygamber'in hastalığı başlığında da getirecektir.

[39] îbn Abbâs hadîsinin başlığa uygunluğu meydandadır.

Tâvûs, İkrime, Şafiî, İshâk bu hadîsi hüccet yaparak: "Hibe eden için hibe ettiği şeye dönmek caiz değildir. Şu kadar ki, babanın evlâda karşılıksız .hibe ettiği şeye dönmesi sahîhtır" demişlerdir.

Birçok sahâbî ve tabiî âlimleri ve Ebû Hanîfe de: "Hibe edilen mal, mev-cûd oldukça, hibe edilen kimse tarafından hibe edilmiş eşyanın bedeli hibe edene verilmedikçe, hibe edenin hibeden dönme hakkı vardır" demişlerdir. Bunlar Peygamber'in bu hadîsteki ağır teşbihini, hibeden dönmenin mürüvveten ve ah lâkan fenalığı meydanda olmasındandır; yoksa şer'an fenalığının zuhur derecesini beyân değildir, demişlerdir (Kastallânî).

[40] Buhârî bu en-Nisâ: 5. âyetini başlıktaki son fıkraya delîl olarak zikretmiştir.

[41] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sadaka ver" sözündedir. Çünkü bu emir, kocası olan kadının, kocasının İzni olmaksızın sadaka yapmak hakkına sâhib olduğuna delâlet eder. Eğer "Başlık kadının hibesi, hadîsin lâfzı İse sadakadır" dersen: Ben, hibeden murâd, onun lügat ma'nâsıdır; o da sadakayı şâmil olur, derim (Aynî).

[42] Bunun da başlığa uygunluğa bundan önceki gibidir. Bu hadîsler Zekât Kitâbı'-nın başlarında da geçmişti..

[43] Hadîsin başlığa uygunluğu şu yöndendir: Meymûne reşide bir kadındı ve kocası Peygamber'den izin istemeksizin cariyesini âzâd etmiştir. Eğer reşîde kadının kendi malında tasarrufu geçerli olmasaydı, Peygamber bu âzâd işini iptal ederdi.

Şârih İbn Battal: *'Bu hadisten alman hüküm, cariyeyi hısımlara hibe etmek, âzâdlamaktan daha faziletli olmasıdır" demiştir. Fakat şârih Aynî ile Kas-tallânî'ye göre, bu efdaliyet mutlak değil, hâllerin değişik olmasıyle değişik olur.. Nitekim bu hâdisede Meymûne, Benû Hilâl'den dayıları, kardeşleri ihtiyâç içinde idiler. Bu sebeble Rasûlullah bu vakıadaki hibeyi âzâdlamaya Üstün tutmuştur.

Hadîsin sonundaki mutâbaalarla Buhârî, hadîsin diğer geliş yollarını göstermiş ve hadîsteki mürsellik şübhesini gidermiştir.

[44] Hadîsin başlığa uygunluğu "Şevde gününü ve gecesini Âişe'ye hibe etti" sözün-; dedir. Çünkü başlık "Kadının kocasından başkasına hibesi"dir. İşte bu da ka-! dınm kocasından başkasına hibesidir ki, o da Âişe'dİr.

'Buhârî bu hadîsi Şehâdetler'de de getirmiştir (Aynî).

[45] Hadîsin başlığa uygunluğu nıa'nâsından alınır. Çünkü hadîste iki şey vardır: Kadın köleyi âzâd etmek, ve dayılarından bâzısına ihsan etmek. Peygamber'in söylediği şeyin ma'nâsı ise, Meyrnûne'nin cariyeyi, kendi dayılarından birine ihsan etmesinin daha lâyık ve ecrinin daha çok olacağıdır. Böylece hadîste başlıktaki soruya cevâb verilmiş olmaktadır (Aynî).

[46] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Hediye vermekte neseb yakınlığı ve mekânca yakınlık ağır basmaktadır.

[47] Umer ibn Abdilazîz'in bu sözünü İbn Sa'd ile Ebû Nuaym senedli olarak rivayet etmişlerdir.

[48] Hadîsin başlığa uygunluğu "Onu geri çevirdi" sözündedir; yânî Sa'b'ın hediye getirmiş olduğu yaban eşeği hediyesini ihrâmiı bulunması sebebiyle kabul etme-mesindedir.

[49] Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsmdan alınır. Çünkü Rasûlullah, adı geçen me'-mûrunun hediye almasını kabul etmeyip reddetmiştir. Çünkü o hediye bir illetten, yânî me'mûr olmak sebebinden dolayı verilmiş bir hediye idi. Belki bu hediyeler başlıkta Umer ibn Abdüazîz'in sözünde de belirttiği gibi, vergi mükellefleri tarafından devlet me'mûrlarına, kaymlmalan maksadıyle verilen rüşvetlerdir.

[50] Bu konuda âlimler arasında farklı görüşler olduğu için Buhârî şartın cevâbını, âdeti Üzere zikretmedi.

[51] Abidenin bu sözlerini kimin mevsûlen rivayet ettiğini bilmiyorum (Kastallânî). Bu içtihada göre hediye teslîm alınmazdan evvel iki taraf ölmüş olurlarsa, hediye, hediye eden kimsenin mirasçılarının hakkı oluyor.

[52] Hasen'in sözünü de senediyle rivayet edeni bilmedim (Kastallânî).

Hasen'İn bu görüşüne göre, hediyenin bir elçinin emânetinde gönderilmekte olması, kendisine hediye edilen kimsenin teslîm alması mâhiyetini hâiz bulunuyor ve bu suretle bundan onun mirasçıları faydalanıyor. Böyle bir elçiye teslîm edilmeyen hediyenin sahibi ölürse, bu suretle kabz (bir teslîm alma) bulunmadığı için Hasen'e göre hediye, hediye edenin mirasçılarının oluyor.

[53] Hadîsin başlığa uygunluğu şu yöndedir: Peygamber, Câbir'e bir şey va'd etti ve va'dini yerine getiremeden Öldü. Bundaki hüküm, eğer bunun benzeri Pey-gamber'den başkasında vâki' olursa hibe, hibe edenin mirasçılarına âid olur. Peygamber hakkında böyle yapmak lâzım olmaz. Lâkin Ebû Bekr, bunu Rasû-lullah'ın ahdine vefadaki yoluna uymak için yapmıştır... (Aynî).

[54] Buhârî İbn Umer'in bu hadîsini Buyu' Kitâbı'nda daha uzun bir metinle getirdi. Burada hibe edilen şeyin nasıl tesiîm edildiğini beyân için getirmiştir.

[55] Hadîsin başlığa uygunluğu, eşyanın hibe edilen kimseye taşınması ve onun da tesiîm alması yönündendir... (Aynî).

Hadîs, hibede tesiîm almanın, hediye edilen şeyin, hediye edilen kimseye taşınması ile olduğuna açıkça delâlet etmiş ve başlıktaki

soruya tam bir cevâb olmuştur. Köle ve diğer taşınan her şeyin tesiîm alınması da bunun gibi olur

[56] Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsmdan alınır. O da şudur: Rasûlullah o kimseye hadîste zikredilen o hurmayı verdi. O zât: "Ben kabul ettim" demeden onu teslîm aldı, akabinde Rasûîullah ona: "Bunu götür de ailene yedir" buyurdu.

Buhârî'nin tercihi bunun üzerinedir, yânî hibede teslim almak kâfidir, "Ben kabul ettim" demeye ihtiyâç olmaz. Bulıârî'ye iki i'tirâz yapılmıştır: Biri hadîste kabulün ve nefyin zikri açıkça söylenmemiştir. Diğeri, bu sadaka idi, hibe değildi; bunun için kabul sözüne ihtiyâç duyulmadı (Aynî).

Bu sözü şart kılanlar da bulunduğu için, Buharı, başlıkta hükmü belirtmemiştir.

Buhârî bu hadîsi Oruç Kitâbı'nda da getirmişti. Medine'de Uhud'la Âir Dağ-ları'na "Lâbeteyn = lki kara taşlık" denilir. Ve bu iki dağ arasındaki arazîye Medîne Haremi dendiği orada îzâh edilmişti.

[57] el-Hakem ibn Uyeyne'nin bu sözünü İbn Ebî Şeybe senedli olarak getirmiştir.

[58] İbn Hacer bunu senedli olarak rivayet edeni bilemedim, dedi.

[59] Peygamber'in bu hadîsini müsedded kendi Müsned'inde Saîd el-Makburî yolundan merfû' olarak Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bunun ma'nâsıyle bir hadîs Mezâlim'de Peygamber'e ulaştırılmış olarak geçmişti.

[60] Buhârî bu Câbir hadîsini Buyu' ve Karz Kitâblan'nda da değişik sened ve metinlerle getirmiştir

[61] Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsından alınır. Lâkin bu külfetle olur: Rasûlullah, Câbir'in babasının alacaklılarından hurmalığının mahsûlünü teslîm almalarını ve borcunun kalanından onu temize çıkarmalarını istedi. Eğer onlar bunu kabul etselerdi bu Câbir'in babasının borcu hakkında bir temize çıkarma olurdu. Bu hakikatte eğer vâki' olaydı, borcun hibesi olurdu. Hadîsin ma'nâsı budur. Bu da borçta böyle yapmanın cevazına delâlet eder. Çünkü caiz olmasaydı RasûluÜah, Câbir'in babasının alacaklılarından bunu istemezdi. Bunu iyi anla! Çünkü bu çok incedir. Sarihler bundan gaflet etmişlerdir. Bu hadîs İstikraz Ki-tâbı'nda "Borcundan az ödediği yâhud onu borçtan çözdüğü zaman bu caizdir bâbı"nda da geçmişti (Aynî).

[62] Cemi' sözü ikide de kullanıldığı için Esmâ'nın bu fiili ile başlık arasında uygunluk bulunmuştur. Ben Esmâ'nın bu rivayetini mevsûl olarak görmedim (İbn Hacer).

[63] Hadîsin başlığa uygunluğu İbn Battâl'ın dediğidir.

Peygamber gençten nasîbini yaşlılara hibe etmesini istedi. Peygamber den olan payı şuyü'iu idi, ayrılmış değildi. İşte bu şuyû'lu hibenin sahîhlığme delalet etmiştir.

Bu hadîs, Şirb'de ve Mezâlim'de de geçmişti (Aynî)

[64] Başlıktaki ilk iki nevi' hibenin hükmü daha Önce geçmişti. Burada son İki nev'-in hükümleri bilinecektir. Bunların da hükmü cevazdır.

[65] Bu Hevâzin kıssası gelecek bâbda daha uzun bir metinle gelecektir. Buradaki kısım, şuyû'lu ve taksim edilmemiş ganimetin hibe edildiğini göstermektedir.

[66] Bu rivayetin isnadı bâzı nüshalarda: Bize Sabit ibn Muhammed tahdîs etti. Bize Mıs'ar, Muhârib'den... tahdîs etti şeklindedir.

Bu Câbir'in meşhur Baîr hadîsi Buyu' Kitâbı'nda "Hayvanları ve eşekleri satma bâbı"nda geçmişti. Burada ayrı bir yoldan getirmiştir.

[67] Buhârî bu Câbir hadisini şuyû'lu hibenin sahîhliğine delîl olarak getirmiştir. Câ-bir'e verdiği fazla, Beytu'I-mâl'den olduğu için, diğerlerinin hisselerini de şâmil bulunması yönünden şuyû'lu hibe şeklinde kabul edilebilir.

[68] Bu Sehl hadîsini Buhârî, geçen bâbda "Bir kişinin bir topluluğa hibe etmesi bâ-bı"nda zikretmişti. Burada ise taksîm edilmemiş hibe başlığında zikretti. Hadîsin bu başlığa uygunluğu, içinde taksîm edilmemiş hibe bulunması yönündendir... (Aynî).

[69] Bu hadîste de başlığa uygunluk, ma'nâsından alınır. Çünkü bunda Peygamber alacak sahibine kendi devesinden daha üstün değerde bir deve verilmesini emretti. Bu borç ödemedeki o fazlalık ise taksim edilmemiştir (Keza).

[70] Hadîsin başlığın aslına delâleti ciheti açıktır. Çünkü ganimet alanlar bir cemâattir ve onlar ganimetin bir kısmını, ganîmeti aldıkları topluluğa vermişlerdir. Bu topluluk da Hevâzin kavmidir... (İbn Hacer).

[71] Buhârî açtığı başlığa aykırı hüküm taşıyan bu rivayetin sahîh olmadığını bildirmiş oluyor.

[72] Hadîs yakında da geçmişti. Başlığa uygunluğu el-Kirmânî'nin dediğine göre, hakkının üzerinde olan ziyâde bir hibe İdi.

[73] Hadîsle başlık arasındaki münâsebet ciheti İbn Hacer'in Fetfıu'l-BârVde dediği şey olduğu görülüyor: Buhârî burada şuyû'lu olanı şuyû'lu olmayana; çok olanı az olana katmak istemiştir. îbn Battal da: İbn Umer'e hibesi İnsanların beraberinde olmuş, fakat onlardan hiçbiri onda bir ortaklığa hakk kazanmamıştır. işte benim onlar için gördüğüm münâsebet ciheti budur. Allah en bilendir, iyi düşünülsün! demiştir (Kastallânî).

[74] Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir. Peygamber mülkiyet boşaltmasını nakil menziline indirdi, böylece hibe sahîh oldu.

[75] Bu hadîsten giyilmesi mekruh, hattâ haram olan elbiseyi hibe etmenin caiz olduğu hükmü alınmıştır. Hediye alan onu ya satar, ya başkasına hediye eder, yâhud kadınlara halâl olduğundan, kadınlara verir.

[76] Bu hadîs dahî kullanılması mekruh olan bir şeyi hediye etmenin caiz olduğuna delâlet etmiştir.

[77] Sıyerâ; bir nevi' alaca kumaştır ki, yol yol san kalemli ve çubuklu olur; dokumasında bol ipek karışmış bulunur (Kaamûs Ter.). îşte bunun ipeği bol olduğu için Peygamber, Alî'nin onu giymesine öfkelenmiştir. Başlığa uygunluğu da bu öfkelenmedir; öfkelenmesi mekruh olduğu içindir. İpeği az olan kumaşın kullanılması ise caiz oluyor.

[78] Bu, Ehâdîsu'I-Enbiyâ'da gelecek olan hadîsin bir parçasıdır. Burada başlığa delîl yapılan yeri, kâfir olan Mısır Meliki'nİn hediyesi olan Hâcer'i, Sâre'nin kabul etmesi, sonra da bunu İbrahim'e hediye eylemesidir. Buhârî bunun bir rivayetini Buyu' Kitâbı'nda da getirmişti.

[79] Bu da bu bâbda senedli olarak gelecek olan hadîsin bir parçasıdır. Bunun başlığa uygunluğu, Hayber'de bir Yahûdî karısının hediye ettiği bu zehirli koyunu Peygamber'in kabul etmiş olmasıdır.

[80] Peygamber'in bu yazısının metni Zekât Kitâbı'nda geçti. Buradaki kısmın başlığa delîlliği ise gizli değildir.

[81] Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir. Çünkü bunda müşrikten hediye kabul edilişi vardır. Zîrâ hediye eden Dumetu'l-Cendel Meliki Ukeydir'dir ve o, o zaman bir Hrıstiyan müşriktir.

[82] Bunun da başlığa uygunluğu, Peygamber'in bu Yahûdî karısının hediyesini kabul edip ondan yemesi yönündendir.

Bu zehirli etten Bişr ibn Berâ da yemiş ve bu yüzden o Ölünce kadın da kısas olarak Öldürülmüştür. Bu Yahûdî karısının adının Zeyneb olduğu diğer rivayetlerde gelmiştir.

[83] Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in müşrik çobana "Koyunların satılık mı yoksa atıyye mi?" diye sormasmdadır. Atıyye ise hediye ve hibe ma'nâsına da kullanılır. Bu hadîste müşrikin hediyesinin kabulünün cevazına delâlet vardır. Eğer bu caiz olmasaydı Peygamber "Yâhud atıyye midir?" demezdi (Aynî).

[84] Âyetin başlığa delîlliği apaçıktır. Ma'nânm iyice belirmesi için bundan sonraki âyeti de meâlen getirelim:

Allah sizi ancak sizinle dîn muharebesi yapmış, sizi yurtlarınızdan çıkarmış ve çıkarılmanıza arka çıkmış olanlara dostluk etmenizden men' eder. Kim onlan dost edinirse, işte bunlar zâlimlerin tâ kendileridir" (el-Mümtehıne: 9).

"Bu iki âyet müslümânlara dostunu, düşmanını esas vasıflanyle tanıtan ve milletler arası hukuk ve münâsebetini ta'yîn eden en mühim iki esâs düstûrdur. Mü'minlerin harb ve sulh hâlinde kâfirlere karşı ta'kîb edecekleri siyâset yolu bu âyetlerde tam açıklıkla gösterilip öğretilmiştir" (Kâmil Mîrâs).

[85] Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsından alınır. Hadîs müslümâmn müşrik olan yakınına hediye vermesinin cevazına delâlet etmiştir.

[86] Bu Esma hadîsinin de başlığa uygunluğu gizli değildir.

[87] Bu hadîsler başlığa açıklıkla delâlet etmişlerdir. Peygamber bu ikinci rivayette hibesinden dönen kimsenin, bu dönek sıfatı ve hâlinin, hayvanların en değersizinin en kötü haliyle bir benzerlikte olduğunu ve bu kötü sıfatla müslümânlann sıfatlanmalarının yakışık almayacağını belirtmiş oluyor.

[88] Umer'in bu hadîsi de sadakadan dönmenin halâl olmayacağına açıkça delâlet etmektedir. Ancak bu hususta bâzı tafsilât da vardır.

[89] Bu, unvansız bir bâbdır. Eğer beraberinde birşey takdir edilirse i'râblanmış olur; birşey takdir edilmezse i'râbh olmaz. Çünkü i'râb ancak iki veya daha fazla müf-redleri bağlama ve terkîb ile olur. Bu bâb, kendinden önce geçen bâbdan bir fasıl gibidir. Çünkü "kitâb", "bâb"lan, "bâb"lar da "fasıP'Ian toplar (Aynî).

[90] Hadîs, Peygamber'in hibesinin subûtuna delâlet etmektedir.

Şârİh îbn Battal: Mervân, yalnız İbn Umer'in şâhidliği ile nasıl hükmetmiştir? diye bir soru getirmiş, sonra da buna şöyle cevâb vermiştir: Mervân, İbn Umer'in şâhidliği, bir de talibin yemini ile hükmetmiştir. Yemîn ve şâhidle hüküm vermek, sünnette gelmiştir (Aynî).

[91] el'Câmi'u's-Sahîh'in el-Asîlî ve Kerîme nüshalarında bâbdan önce "Besmele" vardır. Yûnînî'deki Ebû Zerr nüshasında yoktur fİbn Hacer).

[92] el-Umrây büşrâ vezninde, bir adam bir malı bir kimseye kendisinin yâhud o kimsenin hayâtına ta'lîkle tefviz ve temiîk ve i'tâ eylemeye denir ki, İsimdir. Meselâ ömrüm oldukça yâhud ömrün oldukça bu hâne senindir, ölümden sonra benimdir diye temiîk eylemek gibi.. ŞârÎh der ki Umrâ ve Rukbâ Câhiliyet muamelelerinden idi...

Rivayetler bunun üzerine birbirini kuvvetlendirmiştir. Fakîhler bu hususta ayrı ayrı görüştedirler. Kimi hadîsin zahiriyle ame! ediyor ve umrâyı temiîk yapıyor, kimi de umrâyı ariyet gibi kılıyor ve hadîsi te'vîl ediyor (Kaamûs Ter,).

Bu iki kelime ruc'â vezninde masdardır. Umrâ, ömr'den; Rukbâ da, ru-kûb ve murâkaba'dan alınmıştır. Lügat imamlarından Ebû Ubeyd: Umrâ, bir kimsenin öbür kimseye: "Ömrün oldukça bu evimi sana bağışladım", yâhud: "Ben sağ oldukça bu evimi sana bağışladım" deyip hibe etmesidir. Ve hibe eden böyle deyip evi hibe edilene teslîm edince, ev onun olur, demiştir.

Bu suretle Umrâ ta'bîri, ömrüm oldukça veyâhud ömrün oldukça diyerek, ömürlerine nisbet edilmesinden dolayı umrâ denilmiş oluyor. Rukbâ ta'bîri de, her İki tarafın birbirlerinin ölümlerini gözetici olmalarından dolayı olmuş oluyor. Bunların kısımları ve ayrı ayrı hükümleri vardır.. (Aynî),

[93] Buhârî bununla ümranın tefsirine işaret etmiştir.

[94] Bu da Ebû Ubeyde'nin Mecâzu'I-Kur'ân'dakî tefsiridir. Başkaları "ista'marakum", "Ömürlerinizi uzattı ve bu evin imareti hususunda sizlere izin verdi..." demektir, dediler.

[95] Hadîsin başlığa uygunluğu "Umrâ hakkında denilen şey" sözündedir. İşte Câ-bir'in rivayet ettiği bu hadîs, umrâ hakkında söylenmiş bir sözdür. Bu hadîsi Müslim Farâiz'de; Ebû Dâvûd Buyû'da, Tirmizî İle İbn Mâce Ahkâm'da; Ne-sâî de Umrâ'da getirmişlerdir.

[96] Bu Ebû Hureyre hadîsi de Câbir hadîsi gibidir. Fakat biri Peygamber'in fiilini, biri de sözünü rivayet etmiştir.

Buradaki Atâ'nm hadîsi ta'lîk suretinde verilmiş İse de, aslında bu da Ka--^tâde'den mevsûldür; muallak değildir.

Umrâ'nm üç hâli vardır: Birincisi: "Şu evimi sana veriyorum; Ölümündemirasçılarına âiddir" diye bağışlamaktır. Bu bir hibedir; bütün âlimlere göre - sahihtir; bunda ihtilâf yoktur...

İkincisi, mirasçılara âid olacağı zikredilmeyerek: "Bu evimi ömrüm oldukça sana verdim" demektir. Bunun sahîhliğinde iki görüş vardır.

Üçüncüsü: "ömrüm oldukça bu ev senindir; öldüğüm zaman benim mirasçılarıma dönecektir" demektir. Bu yolda hibe de sahîhtir... (Kastallânî).

"Rasûlullah'ın sahâbîlerinden ve başkalarından bâzı âlimlere göre Rukbâ Umrâ gibi caizdir. İbn Hanbel ve İshâk ibn Râhûye'nin ictihâdlan da böyledir. Küfe fakîhlerinden ve başkalarından bâzı âlimler de Rukbâ ile Umrâ arasını ayırarak, Umrâ'yı câîz gördükleri hâlde, Rukbâ caiz değildir demişlerdir" (Tirmizî).

"Umrâ Ebû Hanîfe, Muhammed, Mâlik İndinde bâtıldır. Ebû Yûsuf, Şafiî ve Ahmed cevazına kaail olmuşlardır. Buhârî Sahîh'mde bu bâbda Umrâ ve Rukbâ başlığını verdiği hâlde, zikrettiği iki hadîs de Umrâ'ya. ve Umrâ'nm cevazına dâirdir. Rukbâ'ya dâir hiçbir haber rivayet etmemiştir. Bu da Ebû Hanî-fe'nin Rukbâ'mn bâtıllığı hakkındaki içtihadını te'yîd eder" (Hidâye sahibi)

[97] Hadîsin son kısmının "Muhakkak biz Mendûb'u bir deniz bulduk" şeklinde tercemesi aslına daha uygundur, fakat ma'nâ birincisidir.

Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Bu bâb ile ariyetin hükmüne geçilmiş oluyor. Enes'in bu hadîsi Cihâd'da da gelecektir.

[98] Âişe'nin bu hadîsi, gelin veya güveyi için elbise ariyet alınmasının veya kiralanmasının caiz ve eskiden beri bilinmiş birşey olduğuna delildir.

Bu hadîs aynı zamanda Âişe'nin zühdî hayâtının sâde ve mütevazı bir safhasını da Öğretmektedir.

[99] el-Menhu, men' vezninde üçüncü ve ikinci bâblardan, vermek ma'nâsma mas-dardır. Bir adam davarının yün, yapağı, süt ve yavru makûlesi menfaatlerini bir başka adama faydalanması için âriye cihetiyle ta'yîn ve tefvîz eylemek ma'nâsınadır.

el-Minha ve'l-Menîha, bundan isimlerdir ki, böyle verilen hayvan hediyesidir (Kaamûs Ter.).

Menîhatu'l-Leben, kişinin bir deveyi veya koyunu, sütünden istifâde edilmek üzere başkasına vermesi, onun da sağdıktan sonra geri vermesidir (İbn Esîr,en-Nihâye).

[100] Hadîsin başlığa delîlliği, Peygamber'in bunu medhetmesidir. Peygamber'in med-hettiği şeyle amelde muhakkak fazîlet vardır.

Menîha aslında hibe ve atıyye demek olduğu için, Buhârî, menîîıa hadîslerini Hibe Kitâbı'nın sonuna koymuştur.

[101] Bu rivayette "Menîha ne güzel sadakadır" şeklinde geldiği için, menîhanın aynı zamanda en iyi bir sadaka olduğu da bildirilmiş oluyor.

[102] Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir.

Bu hadîste anılan analar Ümmü Enes, Ümmü Suleym ve Ümmü Abdillah İbn Ebî Talha, bir kadının üç künyesidir. İsmi Sehle yâhud Muleyke'dir. En-sâr'dan ve Neccâr oğullan'ndan olan Sehle, Medîne'de ilk müslümân olan kadınlardandır. Sahâbiyye olan Ümmü Harâm'm kardeşidir, ilk defa Mâlik ile evlenmişti. Enes bundan olmuştur. Sehle kavmiyle müslümân olduğu için kocası Mâlik

buna kızmış, Sânı tarafına gitmiş ve orada küfürle ölmüştür. Mâlik'in ölümünden sonra Sehle Ebû Talha ile evlenmiş, ondan da Abdullah olmuştur...

[103] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bu kırk hasletin en yükseği sağımlı keçi menîhasıdır" sözündedir.

[104] Hassan ibn Atıyye'nin bu sözü hakkında İbn Battal şöyle demiştir: "Rasûlul-lah'ın kırk hayrı saymaması, herhalde terkinde zikrinden daha yararlı bir gaye bulunmasından olabilir, bunu da Allah bilir. Bu kırk hasleti sayıp ta'yîn etmek, bunlardan başka hayrat ve hasenattan yüz çevirilir endîşesinden ileri gelmiş olabilir. Maamâfîh İbn Atiyye'nİn arayıp tarayıp onbeşi doldurmaması, başkalarının bunları arayıp bulmasına mâni' değildir. Nitekim çağdaşımız bâzı âlimler aramış da cennete girmeye vesile olan hasenenin kırktan fazla olduğunu bulmuşlardır" (Aynî'den toplanarak).

[105] Hadîsin başlığa uygunluğu "Kardeşine menîha olarak versin" sözündedir. Hadîsin bu kısmı Muzâraa Kitâbı'nda da geçmişti.

[106] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Hadîsin bu kısmı Zekât Kitâbı'nda da geçmişti.

[107] Hadîsin başlığa uygunluğu son cümlesindedir. Çünkü bu söz menîhanın daha faziletli olduğuna delâlet etmektedir. Bu hadîs de Ekincilik Kitâbı'nda, biraz farklı bir ifâde ile geçmişti.

[108] el-Kirmânî şöyle dedi: Buhârî bu "Bâzı Âdem oğullan" sözüyle Ebû Hanîfe'yi kasdettİ denildi. Buhârî'nİn maksadı Ebû Hanîfe ve onun görüşünde olanlar: Bir kimse, ben bu köleyi sana hizmetçi verdim dediğinde, bu ariyettir, dediler. Hâcer kıssası ise bunun hibe olduğuna delâlet ediyor.

Ben dedim ki: Hâcer kıssasında hibeye delâlet eder söz, ancak "Sâre'ye Hâcer'i verdiler" sözüdür. "Sâre'ye Hâcer'i hizmetçi verdi" sözü hibeye delâlet etmez (Aynî).

[109] Bu, Buyu' Kitâbı'nda "Harbîden memlûkün satın alınması bâbı"nda bütünü geçmiş olan İbrâhîm Peygamber'in kıssasından bir parçadır. Bundan bir parçayı Hibe'de "Müşriklerden hibe kabul edilmesi bâbı"nda getirmişti. Buhârî'nİn bundan maksadı ihdâm lâfzının temlik için olduğunu göstermektir. Kisve sözü de böyledir, yânî sana şu elbiseyi giydirdim demek, bu elbiseyi sana temlik ettim demektir.

Hadisin bu parçası başlığa açıkça delâlet etmektedir.

[110] Buhârî bu başlıktaki "Bâzı" lâfzı ile Ebû Hanîfe'yi kasdetmiştir. Ebû Hanîfe at hibesinde, hibe edenin dönme hakkı vardır, demiştir. Eğer o, ata bindirmek ta'bîriyle habsetmeyi irâde etmiş ise, bu vakıftır. Vakıf ise Ebû Hanîfe'ye göre gayrı lâzımdır (Aynî).

Bâzı Âdem oğlu, yânî Ebû Hanîfe şöyle dedi: Hibe etmeyi niyet ederek bindirdiği ata, hibe edenin dönme hakkı vardır, dedi. Çünkü Ebû Hanîfe'ye göre, yabancıya yapılan hibede, hibe edenin dönme hakkı vardır (Kastallânî).

el~İns, hemzenin kesriyle beşer ma'nâsmadır ki, Âdem oğlanı ta'bîr olunur; cinn ve melek mukaabilidir...

el-İnsân, hemzenin kesriyle bu dahî ins gibi beşer ma'nâsmadır, racui ve mer'eye ıtlak olunur...

en-Nâs, ins ve cinn'i şâmildir, aslı Uhâs' idi...

el-Ba'd, bâ'nın fethi, ayn'ın sükûnu ile her nesneden bir taifeye yânî bir cüz'e ve bir pareye denir, cem'i Eb'âd gelir (Kaamûs Ter.).

İmâm Buhârî Sahîh'inm bâzı yerlerinde, İmâmı A'zâm Ebû Hanîfe ve onun görüşünde olanlar hakkında bu "Bâzı Âdem oğullan" ta'bîrini kullanıyor. Bunu da onun fıkhî görüşüne karşı olduğunu bildiği hadîsler ve deliller ileri sürdüğü bâzı yerlerde yapar. Buradaki 34. ve 35. bâb başlıklarında bu ta'bîri bu mak-sadla getirmiştir. Buhârî bu ta'bîri ilk defa Zekât Kitâbı'nda, "Bâb: Definede beşte bir vergisi vardır..."da, yânî 66. babın uzun başıığı içinde şöyle kullanmıştı: "luUİl jTJÎ IjS. li; jr> lîl İJJl JTJÎ jll' İJN ûiM^o Jî* 3>tf"j J-AİlM^/âl 'j£> jü

= Bâzı Âdem oğullan ma'den, tâbi' olduğu mâlî vecîbe hususunda Câhiliyet defineleri gibi rikâzdır. Çünkü ma'den işletip de ocaktan cevher çıkmaya başlayınca ûjJUJi jT_)İ= Ma'den rikâza yânî cevher vermeye başladı denir, dedi"

[111] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bir kimseyi Allah yolunda bir ata bindirdim" sö-zündedir.

91- KİTÂBU'L-HIYEL. 2

Rahman ve Rahim oları Allah 'in ismiyle

91- KİTÂBU'L-HIYEL

(Hileler, yânı Hukukî Çâreler Kitabı)

1- Bab: Hileleri Terketmek Hakkında, Ve Yeminlerde Ve Yeminlerden Başka Şeylerde Herkes İçin Ancak Niyet Ettıgı Şey Vardır Hakkındadır [1]

1-.......Alkame ibnu Vakkaas şöyle demiştir: Ben Umer ibnu'I-Hattâb(R)'dan işittim, şöyle hitâb ediyordu: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu:

— "Ey insanlar! Ameller ancak niyete göredir. Herbir kimsenin

niyet ettiği şey ne ise, eline geçecek olan ancak odur. Her kimin hicreti Allah'a ve Rasûlü'ne yönelik ise, onun hicreti Allah'a ve Rasûlü'ne varıcıdır. Her kim de nail olacağı bir dünyâ yâhud kendisiyle evleneceği bir kadından dolayı hicret etmişse, onun hicreti (de Allah'ın ve Rasûlü'nün rızâsına değil) hicret ettiği şeyedir" [2].

2- Bâb: Namaza Hilenin Girmesi Hakkındadır

2-.......Bize Abdurrazzâk, Ma'mer'den; o da Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Herhangibirinizde abdestsizük vâki' olduğu zaman, o kimse abdest alıncaya kadar Allah sizden o kimsenin namazını kabul etmez" buyurmuştur [3].

3- Bâb: Zekâtta Hileleri Terketmeyi Beyân Ve "Zekât Artar Ve Eksilir Korkusuyla Toplu Bulunan (Zekât Malları) Arası Ayrılmaz, Dağınık Bulunanların Arası Da Birleştirilmez" Hakkındadır

3-.......Enesibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etmiştir: EbûBekr, RasûlulIah(S)'ın

takdir buyurduğu zekât mikdârlanna dâir Enes ibn Mâ-lik'e bir mektûb yazdı da, bunda "Zekât (artar ve eksilir) korkusuyla dağınık olan zekât malı bir araya toplanmaz, toplu bulunanların arası da ayrılıp dağıtılmaz" buyurdu [4].

4-....... Bize İsmâîl ibnu Ca'fer, Ebû Süheyl'den; o da babası Mâlik ibn Ebî^Âmir'den;o da Talha ibn Ubeydillah(R)'tan şöyle tahdîs etti: Başının saçı darmadağın bir bedevi, Rasûlullah(S)'m huzuruna geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Allah'ın benim üzerime namazdan neyi farz kıldığını, bana haber ver! dedi.

Rasûlullah:

— "Beş vakit namaz farz kıldı, ancak kendiliğinden birşey kılabilirsin" buyurdu.

Bedevî:

— Allah'ın benim üzerime oruçtan neyi farz kıldığını haber ver! dedi.

Rasûlullah:

— "Ramazân ayında oruç tutmayı farz kıldı, ancak kendiliğinden de bir mikdâr oruç tutabilirsin" buyurdu.

Bedevî:

— Allah'ın bana zekâttan neyi farz kıldığını haber ver! dedi. Rasûlullah (S) da ona İslâm'ın şerîatlerini haber verdi. Bedevî:

— Sana (umûmî peygamberlik) ikram eden Allah'a yemîn ederim ki, ben kendiliğimden gönüllü olarak hiçbirşey yapmam ve Allah'ın bana farz kılmış olduğu hiçbirşeyi de eksik yapmam! dedi.

Rasûlullah:

— "Eğer doğru söylüyorsa felah buldu -yâhud: Eğer doğru söylüyorsa cennete girdi-" buyurdu [5].

Ve insanların bâzısı: Yüyirmi devede üç yaşına basmış iki deve zekât vardır.

Eğer develerin sahibi bilerek bu yüzyirmi deveyi (zekât yılı dolmadan evvel kesmek suretiyle) helak eder yâhud hibe eder yâhud zekâttan kaçmak için bu develerde bir hîle yaparsa, artık ona hiçbir zekât yoktur, demiştir [6].

5-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Sizden birinizin (zekâtı verilmeden saklanılmış) hazîneniz, kıyamet gününde çok zehirli erkek bir yılan (suretinde) olur. Sahibi ondan kaçar, o da sahibini ister ve: Ben senin (dünyâdaki) hazîne-nim! der durur".

Rasûlullah buyurdu ki: "Vallahi o yılan devamlı sahibini arayıp, onun ardından ayrılmaz. Nihayet mal sahibi elini uzatır da kendi elini onun ağzına verip yutturur".

Ve yine Rasûlullah: "Hakkını, yânı zekâtını vermeyen deve sahibine de kıyamet günü o develer kendisine saldırtılır da, onlar tabanları ile sahibinin yüzü üstüne basıp çiğnerler" buyurdu [7].

Ve insanların bâzısı: Bir adam çok develeri olup da kendisine zekât vâcib olacağından korkarak bu develerini, onların benzen olan başka develerle yâhud koyunlarla yâhud sığırlarla satsa yâhud zekât yılı dolmadan bir gün önce zekâttan kaçmak için onları bir hîle yaparak dirhemlerle, yânı paralarla satsa, o kimsenin üzerine zekâttan birşey yoktur, dedi.

Hâlbuki o yine: Bu develerin sahibi eğer zekât yılı tamam olmadan bir gün yâhud altı ay -bir zabtta: Bir sene- önce develerinin zekâtlarını verirse, bu vermesi de onun zekâtına kâfi olur, demektedir [8].

6-.......Bize el-Leys, İbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Sa'd ibn Ubâde el-Ensârî (R), anası üzerinde bir nezr bulunduğunu ve anası bu nezrini yerine getiremeden vefat ettiğini zikredip, Rasûlullah(S)'tan bunun fetvasını istedi. Rasûlullah da ona: "Anan adına o nezri yerine getir!" buyurdu [9].

Ve insanların bâzısı (yânî Ebû Hanîfe): Develer yirmi sayısına ulaşınca, onlarda dört koyun zekât vardır. Eğer develerin sahibi bu develeri zekât yılı

tamam olmadan evvel hibe eder yâhud zekâtı düşürmek için bir hîle yaparak veya zekâttan kaçarak onları satarsa, üzerine zekât olmaz (Çünkü malın aynı zekât yılından önce kendisinden zail olmuştur). Eğer develeri (kesmek gibi bir yolla) helak eder ve develer ölürse, yine böyledir, o kimseye malı hakkında birşey yoktur [10].

4- Bâb: Nikâhta Olan Hîle(Yi Terketmek)

7-.......Ubeydullah el-Umerî şöyle demiştir: Bana Nâfi', Abdullah ibn Umer(R)'den, Rasûlullah (S) şiğâr(sûretiyle nikâh)dan neh-yetti, diye tahdîs etti.

(Ubeydullah dedi ki:) Ben Nâfi'e:

— Şiğâr nedir? diye sordum. O da:

— Bir adam diğer bir adamın kızını nikâh eder, diğeri de ona kendi kızını mehr olmaksızın nikâh eder; ve keza bir adamın kızkar-deşini nikâhla alır ve kendi kızkardeşini de mehirsiz olarak o adama nikâh eder, dedi [11].

Ve insanların bâzısı: İnsan hîle yapar da nihayet şigâr üzerine evlenirse, bu akid caizdir ve şart bâtıldır, dedi [12].

Ve yine bu zât mut'a nikâhı hakkında: Nikâh fâsiddir, şart da bâtıldır, dedi.

Onların (yânı Hanefîler'in) bâzısı da: Mut'a da, şiğâr da caizdir, şart ise bâtıldır, dediler [13].

8-.......Bize ez-Zuhrî, Muhammed ibn Alî'nin iki oğlu, el-Hasen ve Abdullah'tan; onlar da babalarından tahdîs etti ki, onun babası Alî ibn Ebî Tâlib(R)'e:

— İbn Abbâs, kadınların mut'a nikâhı ile nikâh edilmesinde bir be's görmüyor! diye söylenmiş.

Bunun üzerine Alî (R):

— Şübhesiz Rasûlullah (S) Hayber günü mut'a suretiyle nikâh yapmaktan ve ehli eşek etlerinden nehyetti, demiştir [14].

Ve insanların bâzısı: Bir kimse hîle yapar da nihayet mut'a nikâhı akdi ile kadından faydalanırsa, bu nikâh fâsiddir, dedi.

Onların (yânî Hanefîler'in) bâzısı da: Bu nikâh caizdir, fakat şart bâtıldır, demiştir [15].

5- Alış-Verişlerde Hîle Yapmanın Mekruh Olması Ve "Otun Fazla Olması Men' Olunacağı İçin (İhtiyâçtan Artan) Su Fazlası Men' Olunamaz" Babı

9-.......Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Su fazlası kimseden men' edilmez ki, bu men' ile neticede (mübâh olan) ot fazlası (hayvan sâhiblerinden) men' edilmiş olur" buyurmuştur [16].

6- Munâceşe (Yânı Hacet Yokken Başkalarına Yüksek Fiâta Satmak İçin Fiâtta Artırma) Yapmanın Mekruh Olması Babı

10- Bize Kuteybe ibnu Saîd, Mâlik'ten; o da Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) necşten, yânı fiât artırmadan nehyetmiştir [17].

7- Alîş-Verişlerde Birbirini Aldatmaya Çalışmanın Nehyolunması Babı

Eyyûb es-Sahtıyânî:

Onlar sanki bir insanı aldatmaya çalışmaları gibi Allah'ı aldatmaya çalışırlar. Eğer onlar bu işe açıktan gelselerdi (yânî fiât üzerine fazla almayı açıktan gizlemeksizin i'lân etselerdi) bu bana daha kolay olurdu, demiştir (Çünkü o, dîni,

aldatmaya bir âlet yapmazdı).

11-....... Bize Mâlik, Abdullah ibn Dinar'dan; o da Abdullah ibn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti. Bir kimse Peygamber(S)'e, alışverişlerde kendisinin dâima aldatıldığım zikretti. Bunun üzerine Peygamber de ona:

— "Sen de birşey almak istediğinde, (İslâm Dîni'nde) aldatmak yoktur, de!" buyurdu [18].

8- Velînin Bizzat Kendisinin Rağbet Etmekte Olduğu Yetîm Kız Hakkında Hîle Yapmaktan Ve 0 Kızın Mehrını Tam Vermemekten Nehyolunması Babı

12-.......ez-Zuhrî şöyle dedi: Urve ibnu'z-Zubeyr şöyle tahdîs ediyordu ki, kendisi Âişe'ye şu âyetleri sormuştur:

"Eğer yetîm kızlar hakkında adaleti yerine getiremiyeceğinizden korkarsanız, sizin için halâl olan diğer kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin... " (en-Nisâ: 3-4).

Âişe şöyle demiştir: Bu yetîm kız o kızdır ki, velîsinin himayesinde bulunur. Velîsi onun malı ve güzelliğine rağbet eder ve o kıza emsalinin mehrinin en azım vermek suretiyle onunla evlenmek ister. İşte bu âyetlerde o gibi velîlerin, velayetleri altındaki yetîm kızları -haklarında adalet ve onların mehirlerini kemâle ulaştırmadıkça- nikâh etmeleri nehyolunup bunlardan başka kendilerine halâl olan kadınlardan nikâh etmeleri emrolunmuştur. Bu âyet indikten sonra, insanlar Rasûlullah'tan fetva istediler de, bunun üzerine Allah Taâlâ şu âyetleri indirdi:

"Senden kadınlar hakkında fetva isterler. De ki: Onlara dâir fetvayı size Allah veriyor: Kendileri için yazılmış olan mîrâsı onlara vermediğiniz ve nikâhlanmalarını da beğenip istemediğiniz yetîm kızlar ve küçük çocuklar hakkında, bir de yetimlere karşı adaleti ayakta tutmanız hususunda (işte) Kitâb'da okunup duran âyetler [19]. Hayırdan daha ne yaparsanız, şübhesiz Allah onu da hakkıyle bilicidir" (en-Nisâ: 128).

Ve hadîsin tamâmını zikretti [20].

9- Bâb:

Bir adam başkasının bir cariyesini gasbetse de, onu gasbettiğini iddia ederek, o cariyenin öldüğünü ileri sürse, hâkim tarafından bu ölmüş cariyenin kıymeti hükmolunsa, sonra o cariyenin diri olarak kendisinden gasbedilmiş olan sahibi cariyeyi bulsa, bu câriye o adama, yânî mâlikine âiddir.

Ve gasbedene hükmolunan kıymet de gasbedicîye geri verilir. Ve bu kıymet, o cariyenin bedeli olmaz.

(Çünkü o kimse bu bedeli câriye öldü demesinden dolayı almıştı, bunun bâtıllığı meydana çıkınca, hüküm aslına döner) [21].

İnsanların bâzısı:

Câriye, gasbeden kimseye âiddir. Çünkü sahibi onun kıymetini gasbedenden almıştı, dedi. (Buhârî dedi ki:)

İşte bunda bir adamın satmak istemediği cariyesini arzu eden ve onu gasbeden kimse için bir hîle vardır. Ve yine cariyenin ölmesiyle gasbedenden sahibi onun kıymetini alacağı için ve bu suretle gasbedene başkasının cariyesinin halâl olacağı hüccetini getiren için de bir hîle vardır.

(Sonra Buhârî, bunun bâtıllığına şu hadîsle delîl getirdi:) Peygamber (S) -Hacc Kitâbı'nın sonlarında-:

"Mallarınız -rızâlaşma olmadıkça- birbirinize haramdır" ve "Kıyamet gününde herbir gadredici kimse için,

tanınacağı bir bayrak vardır" buyurmuştur [22].

13-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Abdullah ibn Dinar'dan; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Ahdini bozan her kişi için kıyamet

gününde (halk arasında) kendisinin bilineceği bir alâmet vardır" buyurmuştur [23].

10- Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir.)

14-.......Ümmü Seleme'nin kızı Zeyneb'den; o da Ümmü Seleme(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Şübhesiz ben (de sizin gibi) bir insanım. Sizler bana da'vâlarınızt arzedi-yorsunuz. Olabilir ki, sizden biriniz hüccetini diğerinden daha açık ve düzgün ifâde etmiş olur, ben de işitmekte olduğum delil üzerine onun lehine hükmederim. Binâenaleyh ben kimin lehine kardeşinin hakkından birşey hükmetmiş isem, o kimse bu hakkı almasın. Çünkü ben ona ancak ateşten bir parça kesmişimdir" [24].

11- Bâb: Nikâhta Yalancı Şâhidliğin Hükmü

15-.......Bize Yahya ibnu Ebî Kesîr, Ebû Seleme'den; oda Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Er görmedik bakire kız, kendisinden izin alınmadıkça nikâh olunmaz, dul kadın da kendisinin açıkça emri alınmadıkça nikâh olunmaz" buyurmuştur.

Bunun üzerine:

— Yâ Rasûlallah! Bakire kızın izni nasıl olur? diye soruldu.

Rasûlullah:

— "Onun izni, sustuğu zamandır" buyurdu.

Ve insanların bâzısı: Bakire kızın izni alınmadığı zaman evlendirilmez. Fakat bir adam hîle yapar da, kendisinin bu kızla, kızın rızâsıyle evlendiğine dâir iki tane yalancı şâhid getirir ve hâkim de bunların şehâdetleriyle o kızın nikâhını

sabit görüp tesbît ederse -koca da bu şâhidliğin bâtıl olduğunu bilmekte iken- o adamın bu kızla cinsî münâsebet yapmasında be's yoktur ve bu, sahîh bir evlenmedir, dedi [25].

16-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Bize Yahya ibn Saîd el-Kaasım (ibn Muhammed ibn Ebî Bekr es-Sıddîk)'dan şöyle tahdîs etti: Ca'fer oğlu'ndan olan bir kadın, velîsinin kendisini istemediği hâlde evlendireceğinden korktu da Ensâr'dan iki şeyhe; cariyenin iki oğlu Abdurrahmân ile Mucemmi' adındaki iki şeyhe, haberci gönderip sordu. Bu iki şeyh de ona:

— Sakın (istemeden evlendirilmekten) korkma! Çünkü Ensâr'dan Hansa bintu Hizâm'i, babası, kendisi istemediği hâlde evlendir-mişti de (Hansâ'nın müracaatı üzerine) Peygamber (S) bu nikâhı redd ve ibtâl etti, dediler [26].

Sufyân ibn Uyeyne dedi ki: Abdurrahmân (ibnu'I-Kaasım ibn Muhammed ibn Ebî Bekr es-Sıddîk)'a gelince, ben ondan işittim; o, babası el-Kaasım'dan "İnne Hansâe..." şeklinde söylüyordu (yânî Abdurrahmân ibn Yezîd'i ve kardeşini zikretmiyordu da hadîsi mür-sel olarak söylüyordu) [27].

17-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— "Dul kadın, kendisinin açıkça izni alınmadıkça nikâh olunmaz. Er görmedik kız da kendisinden izni sorulup, izni alınmadıkça nikâh olunmaz" buyurdu.

Mecliste bulunanlar:

— (Yâ Rasûlallah!) Bakir bir kızın izni nasıl olur? diye sordular. Rasûlullah:

— "Onun izni, sükût etmesidir" buyurdu.

Ve insanların bâzısı şöyle dedi: Bir insan dul bir kadınla, kadının emri ile evlenmesi üzerine iki yalancı şâhid getirmek suretiyle hî-le yapsa, hâkim de bu yalancı şâhidlerin şâhidlikleri ile kadının bu adamla nikâhını sabit görüp tesbît etse -koca, kendisinin o kadınla asla evlenmediğini bilip durduğu hâlde- şu muhakkak ki, bu nikâh o kimseye caiz olur ve bu adamın o kadınla beraber

ikaamet etmesinde bir be's yoktur [28].

18-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— "Bekâr olan kişinin (evlenmek hususunda) izni istenir" buyurdu.

Ben:

— (Yâ Rasûlallah!) Er görmedik bekâr kız utanır (rızâsını bildirmez)! dedim.

Rasûlullah:

— "Onun izni, susmasıdır" buyurdu [29].

Ve insanların bâzısı şöyle dedi: Eğer bir adam yetîm bir kızı yâ-hud bakire küçük bir kızı sevse, o kız da onunla evlenmeyi kabul etmese, bu adam hîle yapıp da kendisinin o kızla evlenmiş olduğuna iki yalancı şâhid getirse, küçük kız da bu sırada bulûğ çağma erişip evlenmeye razı olsa, hâkim de yalan şehâdeti kabul etse, o erkek bunun bâtıl olduğunu (yânî şâhidlerin yalan söylediğini) bilip dururken, bu erkeğe o kızla cima yapmak halâl olur! [30].

12- Kadının Kocasına Ve Kadın Ortaklarına Hîle Yapmasının Mekruh Olması Ve Bu Konuda (Yânî Kadının Kocasına Ve Ortaklarına Hîle Yapması Hususunda) Peygamber(S)'E İnen Serzenişin Beyânı) Babı [31]

19-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) tatlıyı sever ve balı da severdi. Ve kendisi ikindi namazını kıldırdığı zaman kadınla-' rından birinin yanına geçer ve onlardan birine yaklaşırdı. Bir kerre-sinde Umer'in kızı Hafsa'nın yanma girmişti. Onun yanında kalmakta olduğu zamandan daha fazla kaldı. Ben bu fazla kalmanın sebebini sordum. Sorduğum kimse bana:

— Hafsa'nın kavminden bir kadın, ona küçük bir tulum bal hediye etmiş, Hafsa da o baldan Rasûlullah'a bal şerbeti içirmiş, dedi [32].

Ben de kendi kendime: Vallahi biz bunun için muhakkak bir hîle yaparız, dedim. Ve akabinde bunu Şevde bintu Zem'a'ya zikrettim ve ona şöyle ta*lîmât verdim:

— Biraz sonra Rasûlullah senin yanına girip de sana yaklaştığında, O'na hitaben "Yâ Rasûlallah! Meğâfir mi yedin?" dersin. O da sana: "Hayır!" diyecektir. Bunun üzerine sen de O'na: "Ya Sen'den bana gelen bu koku nedir?" diye sorarsın. -Rasûlullah'a kendisinden çirkin koku hissedilmesi, kendisine şiddetli ve ağır gelirdi.- O da sana: "Hafsa bana bal şerbeti içirmişti!" diyecektir. Sen de O'na: "Öyle ise o balın arısı onu urfut ağacından toplamıştır!" dersin. Bana geldiğinde ben de böyle söyleyeceğim. Ve ey Safiyye! Sen de böyle söyle! dedim.

(Âişe bu ta'Iîmâtın uygulama suretini şöyle anlattı:) Râsûlullah, Sevde'nin yanma girince, bunu söylersin dedim: Şevde dedi ki:

— Kendisinden başka hiçbir ilâh olmayıp ancak kendisi bulunan Allah'a yemîn ederim ki, Râsûlullah kapının önünde dururken, muhakkak senden korktuğumdan dolayı, senin bana söyle dediğin sözü çabucak söylemeye davranıyordum. Nihayet Râsûlullah bana yaklaşınca:

— Yâ Rasûlallah! Sen meğâfir zamkı mı yedin? dedim. Râsûlullah:

— "Hayır!" dedi. Ben:

— Sendeki bu koku nedir? dedim. Râsûlullah:

— "Hafsa bana bal şerbeti içirmişti" buyurdu. Ben:

— O balın ansı urfut ağacından toplamıştır! dedim.

(Âişe dedi ki:) Râsûlullah, benim yanıma girdiğinde, ben de kendisine bunun gibi söyledim. Safiyye'nin yanına girdiğinde de, Safiyye de O'na böyle söyledi. Sonra Rasûlulîah, Hafsa'nın yanına girince, o da kendisine:

— Yâ Rasûlallah! Sana bal şerbetinden içireyim mi? dedi. Râsûlullah:

— "Hayır, benim için ona hiçbir ihtiyâç yoktur" buyurdu. Âişe dedi ki: Şevde bana:

— Subhânaltâhi, muhakkak biz, Rasûlullah'a bal şerbetini haram ettik! diyordu.

Âişe dedi ki: Ben de ona:

— Sus! dedim [33].

13- Tâûn Hastalığından Kaçmak Hususunda Hîle Yapmanın Mekruh Olacağı Babı

20- Bize Abdullah ibnu Mesleme, Mâlik'ten; o da İbn Şihâb'-dan; o da Abdullah ibnu Âmir ibn Rabîa'dan tahdîs etti ki, Umer ibnu'l-Hattâb (R) -onsekizinci yılın rebî'u's-sânîsi içinde teftiş için-Şâm'a doğru yola çıktı. Şâm yakınındaki Serığ mevkiine vardığı zaman, kendisine Şam'da veba hastalığı çıktığı haberi ulaştı. (Bâzı gayret ve yanında bulunan bâzı sahâbîlerin muvafakatini de aldıktan sonra, geriye dönmeğe azmetti.) Bu sırada Abdurrahmân ibn Avf, kendisine Rasûlallah'm şöyle buyurduğunu haber verdi:

— "Sizler bu hastalığın bir yerde çıktığını işittiğiniz zaman, artık oraya gitmeyiniz. Hastalık sizin bulunduğunuz yerde vâki' olursa, ondan kaçmak için sakın o yerden çıkmayınız".

Bunun üzerine Umer, Serığ'den geri döndü.

Ve İbnu Şihâb'dan; o da Salim ibn Abdillah'tan: Umer ancak bu Abdurrahmân hadîsinden dolayı geri dönmüştür, diye rivayet de vardır [34].

21-....... Bize Âmir ibnu Sa'cl ibn Ebî Vakkaas tahdîs etti ki, o Usâme ibn Zeyd(R)'den işitmiştir. Zeyd, Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a şöyle tahdîs ediyordu. Rasûlullah (S) bu hastalığı zikretti de:

— "Bu bir ricz -yâhud azâb-dır ki, bununla bâzı ümmetler azâb-/andırıldı. Sonra onların ardından bundan bir bakıyye kaldı. Bir defa gider, diğer bir defa gelir. Artık her kim bir yerde onu işitirse, sakın o hastalığın üzerine gitmesin. Her kim de bir arazîye düşer ve orada da bu hastalık bulunursa, artık hastalıktan kaçmak için kendisi oradan çıkmasın!" [35].

14- Bâb: Hibeden Dönme Ve Şuf'ayı Düşürme Hususundaki Hîle Hakkındadır

İnsanların bâzısı: Eğer bir şahıs bin. dirhem veya daha fazla bir hibe yapsa ve nihayet bu hibe, hibe verilen kimsenin yanında senelerce kalsa, ve hibe yapan hibe verilen kimse ile hibede tasarruf etmemesinde uyuşmak suretiyle bu hibede hîle yapsa, sonra hibe veren bu hibeden dönse, bunlardan hiçbirine zekât yoktur, dedi. Bunu söyleyen kişi, Rasûlullah(S)'a hibede muhalefet etmiştir (yânî hibeden dönmeyi nehyeden hadîsin zahirine muhalefet etmiştir).

Bir de hibe verilenin yanında zekât yılı kalmasının ardından sabit olan zekâtı da düşürmüştür [36].

22-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Hibesinden geri dönen her kişi, (kusan) sonra da kusmuğuna dönen köpek gibidir. Bizim için böyle kötü sıfat olmaz" buyurdu [37].

23-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Ebû Seleme'den tahdîs etti ki, Câbir ibn Abdillah (R): Peygamber (S) şuf ayı ancak taksim olunmamış her malda kılmıştır. Sınırlar konulup da yolların yönleri belli edildiği zaman şuf'a yoktur, demiştir [38].

İnsanların bâzısı: Şuf a komşuluk için meşru' olur, dedi.

Sonra bu zât, sağlamlaştırdığı bu düstûra (yânî şuf ayı ortaklık gibi komşuluk için isbâtına) kasdetti de, onu ibtâl eyledi, ve şöyle dedi: Bir şahıs, bir evi tamamen satın almak istese ve komşunun o evi şuf a sebebiyle alacağından korksa da o evdeki yüz hisseden şayi' olan bir hisseyi satın alsa (ve böylece evin mâlikiyle bir ortaklığa dönüşür), sonra da geri kalanı satın alsa komşu için şuf a, birinci hissede olur ve evin kalanında komşu için şuf a olmaz. Ve evi satın alıp da komşusunun evi almasından korkan kişi için bu konuda hîle yapması hakkı vardır! [39]

24- Bize Alî ibnu Abdillah el-Medînî tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti ki, İbrâhîm ibn Meysere şöyle demiştir: Ben Amr ibnu'ş-Şerîd'den işittim, şöyle dedi: Misver ibnu Mahrame (R) geldi de elini benim omuzum üzerine koydu. Ben de onunla beraber Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a gittim. (Rasûlullah'm hizmetçisi) Ebû Râfi\ Misver'e:

— Sen şu Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a, hanesinde olan evimi benden satın almasını emretmez misin? dedi.

Bunun üzerine Sa'd:

— Ben bedeli sana dörtbin dirhemden ziyâde veremem. Bu da ya kesik kesik yâhud da ceste ceste olarak! dedi.

Ebû Râfi':

— Bana (bu ev için) beşyüz dînâr nakid verildi de, ben bu satışı men' ettim. Eğer ben Peygamber(S)'den "Komşu komşuya en haklı şefî'dir" buyururken işitmemiş olaydım, ben bu evi sana satmazdım -yâhud: Ben bu evi sana vermezdim-, dedi.

(Alî ibnu'l-Medînî dedi ki:) Ben Sufyân ibnu Uyeyne'ye:

— Ma'mer bu hadîsi böyle (yânî "Komşu komşuya en haklı şefî'dir" şeklinde) söylemedi, dedim

Sufyân:

— Lâkin îbrâhîm ibn Meysere bana böyle söyledi, dedi [40].

Ve insanların bâzısı şöyle dedi: Şuf ayı satıp kesmek istediği zaman, bu kimseye şuf ayı ibtâl için hîle yapmak hakkı vardır: Satıcı evi müşteriye hibe eder ve evin hududunu vasıflandırıp temyiz eder ve evi müşterîye devreder, müşterî de ona meselâ bin dirhem ivaz (yânî bedel) verir, böylece şefî' için evde bir şuf a olmaz! [41]

25-.......Bize Sufyân es-Sevrî, İbrâhîm ibn Meysere'den; o da Amr ibnu'ş-

Şerîd'den; o da Ebû Râfi'den şöyle tahdîs etti: Sa'd ibn Ebî Vakkaas, bir evi dörtyüz miskâle pazarlık etti de:

— Eğer ben RasûlulIah(S)'tan "Komşu komşuya en haklı şefî'-dir" buyururken işitmiş olmasaydım, bu evi sana (bu fiâta) vermezdim, dedi.

Ve insanların bâzısı: Bir evin payını satın alsa da şuf'ayı ibtâl etmek istese (satın aldığını), üzerine yemîn düşmeyen küçük oğluna hibe eder, dedi [42].

15- Devlet Me'mûrunun, Kendisine Hediye Verilmesi İçin Hîle Yapması(Nın Çirkinliği) Babı

26-....... Ebû Humeyd es-Sâidî (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) Esed kabilesinden İbnu Lutbiyye denilen bir adamı Suleym oğulları'nın sadakalarını toplamaya me'mûr etti. Bu adam vazifesini yapıp geldiğinde, Rasûlullah bunu hesaba çekti. Bu zât:

— (Yâ Rasülallah!) Şu sizin zekât malınızdır, bu da bana verilen hediyedir! dedi.

Rasûlullah cevaben:

— "(Acâib!?) Sen doğru söyleyen bir adam isen, babanın, ananın evinde otursaydın da sana hediyen gelir miydi, görseydin!" buyurdu.

Sonra Rasûlullah bize bir hutbe yaptı da bunda Allah'a hamd edip, O'nu güzel sıfatlarla övdükten sonra "Amma ba'du" diyerek

şöyle buyurdu:

— "Ben içinizden birisini, Allah'ın bana havale buyurduğu bir işe me'mûr ta'yîn ediyorum da, o bana gelip hesâb verirken (sıkılmadan) 'Şu sizin zekât malınızdır, bu da benimdir; bana hediye verilmiştir!' diyor! (Bu ne hâl?) Bu adam babasının, anasının evinde otursaydı, kendisine hediyesi gelir miydi, yoksa gelmez miydi, bir kerre görseydi! Allah'a yemîn ederim ki, sizden bir kimse hıyanet edip de Beytu'l-Mâl'den hakkından başka birşey alırsa, muhakkak kıyamet gününde o adam çaldığı malı boynuna yüklenerek Allah'a kavuşacaktır.

Sakın ben sizden herhangibirinizi inlemesi olan bir deveyi, yâ-hud böğürmesi olan bir sığırı, yâhud melemesi olan bir davarı boynunda taşıyarak Allah'a kavuştuğunu görüp tanımayayım!"

Bundan sonra Rasûlullah (S) iki elini koltuk altı beyazlığı görü-lünceye kadar kaldırarak:

— "Yâ Allah! Emirlerini tebliğ ettim mi?" buyuruyordu. Ben bunu gözümle gördüm, bu hutbeyi de kulağımla işittim [43].

27-.......Ebû Râfi' (R): Peygamber (S) "Komşu komşuya en haklı şefî'dir" buyurdu, demiştir [44].

Ve insanların bâzısı şöyle dedi: Bir kimse yirmibin dirhem mu-kaabilinde bir ev satın almak istese, şuf ayı düşürmek üzere hile yapmasında be's yoktur. O kimse yirmibin dirheme evi satın alır, satıcıya 9999 dirhem nakid öder ve yine satıcıya yirmibinden kalan mukaa-bilinde bir dînâr öder. Eğer şefî' bu evi şuf a sebebiyle akid yapılan bedel olan 20 bin mukaabilinde almak isterse ne a'Iâ! Yoksa yânî 20 bin dirhem almaya razı olmazsa, artık bu şefî'e, şuf anın düşmesinden dolayı ev üzerinde hiçbir yol yoktur (çünkü üzerinde akid yapılan bedeli vermekten çekinmiştir).

Eğer ev, satıcıdan başkası için hakk edilmiş bir mal olarak meydana çıkarsa, müşteri satıcıya ödediği şeyi geri alır. Ki o da 9999 dirhem ile bir dinardır. Çünkü satılan şey, başkası için hakk edilmiş bir mal olduğu zaman, satıcı ile müşterî arasında vâki' olan ev hakkındaki sarf (yânî muamele) bozulur.

Eğer ev başkasının hakkı Akmadığı hâlde bu evde bir ayıp bulursa, bu takdirde o kimse evi 20 bin dirhem karşılığında ona geri verir [45].

Buhârî: Ebû Hanîfe (R), müslümânlar arasında bu aldatmayı, yânî hileyi caiz kıldı, dedi.

Yine Buhârî şöyle dedi: Peygamber (S): "Müslümâmn satışı hastalıklı olmaz, satılan şey pis olmaz ve (kötü bir iş, gizleme gibi) bir gaile ve helak olmaz" buyurmuştur [46].

28-.......Sufyân es-Sevri şöyle demiştir: Bana İbrâhîm ibnu Meysere, Amr ibnu'ş-Şerîd'den şöyle tahdîs etti: Ebû Râfi' (R), Sa'd ibn Mâlik'e, onun evinin bitişiğindeki bir eve dörtyüz miskâl bedel istedi ve:

— Peygamber(S)'den "Komşu komşunun yakınlığına en haklıdır" buyururken işitmiş olmayaydım, bu evi sana vermezdim, dedi [47].

İmâm el-Buhârfnin "Ba'zu'n-nâs" Ta'bîriyle Ebû Hanîfe'ye Ta'rîz ve ftirâzları Hakkında Kısa Bir Hatırlatma:

İmâm Buhârî, Mâlik, Şafiî ve Ahmed ibn Hanbel'e ekseriya ictihâdlarında muvafakat ve yardımcı olmuş, fakat Ebû Hanîfe ile Sevrî ve Evzâî'nin ictihâdlarında çok defa i'tirâz etmiş ve kapalı bir ifâde ile "Ba'zu'n-nâs = Bâzı Âdem oğullan" ta'bîriyle bu i'tirâz-lanm belirtmiştir. Bunu ilk defa Sahih 'in Zekât Kitabı 'nda "Ma'den-lerin define olup olmaması" konusunda başlatmıştı. Orada bunun hakkında bir açıklama verilmişti. Sahih 'inin bu son kısmında da bu ta'bîrle ta'rîzlerini çokça yapmıştır. Bu sebeble burada da bir açıklama yapmak gerekli oldu.

Biz İmâm el-Buhârî'yi, Ebû Hanîfe ile ictihâd arkadaşları olan Sevrî ve Evzâî hazretlerine "Kaale ba'zu'n-nâsi=Bâzı Âdem oğullan şöyle dedi" diye başlayan i'tirâz ve tecâvüzünü takrir ederken, Sevrî ve Evzâî'yi bırakıp da bu hücum karşısında yalnız İmâm Ebû Hanîfe'nin büyük ilmî sımasını bulundurduk. Bunun sebebi de İbnu't-Tîn gibi bâzı sarihlerin bu hücumu daha te'sîrli kılmak için Buhârî'nin "Ba'zu'n-nâs" ile maksadı yalnız Ebû Hanîfe'dir, demiş olmalarıdır. Bunların bu iddiaları sebebsiz de değildir. Çünkü

imâm Buhârî Sahih 'indeki bu ta'rîzleri, bu kapalı hücumları Tâ-rîh'ın de tamâmıyle açığa vurmuştur. Biz Kâmil Mîrâs hocanın da dediği gibi (Tecrîd Ter., V, 418-425) İmâm Buhârî'nin diğer üç mez-heb imamının ictihâdlarına ilmen iştirak edip onlara yardımını saygı ile lâyık görür, fakat müctehidlerin en kıdemlisi İmâm A'zâm Ebû Hanîfe'yi "Eyyuha'n-nâsı" sırasına tenzil etmesini de güzel görmeyiz. Biz naçizane olarak İmâm Buhârî'nin diğer üç imâma yardım ve destek olup da Ebû Hanîfe ve arkadaşlarına bazen muhalefet ve i'tirâz etmesini

bunların sistemlerine bağlamak istiyoruz. Diğer üç imâmın mezheb sistemleri daha çok hadîse dayanır. İmâm Buhârî de hadîste "Emîru'l-Mü'minîn" olduğundan, ekseriya onlara uymuş ve destek olmuştur. Ebû Hanîfe ve arkadaşlarının mezhebi de daha çok re'ye ağırlık vermiş ve ashâbu'r-re'y olmalarıyle tanınmışlardır, yânî bunlar ictihâdlarında daha çok hadîse değil de re'ye ehemmiyet veren sistemin temsilcileridir.

Biz hepsim rahmetle anar, Yüce Allah'ın tavsiye ettiği şu duâ ile sözümüze son veririz:

' 'Bunların arkasından gelenler şöyle derler: Ey Rabb 'imiz, bizi ve îmân ile daha önden bizi geçmiş olan dîn kardeşlerimizi mağfiret et. îmân etmiş olanlar için kalblerimizde bir kîn bırakma. Ey Rabb'imiz, şübhesiz ki, Sen çok şefkat edici, çok merhamet eyleyİCİSİn*' (el-Haşr: 10).

---

[1] Hıyel, Hile mn cem'idir; "Hîte", kendisiyle gizli bir yoldan maksada ulaşılan şeydir... "Ve'l-Hîle, Havil, Mahal, Mahâle, İhtiyat, Tehavvul " umur ve maslahatların tasarruf ve edasında hazakat, fikir ve bakış güzelüğİ ve kudret manasınadır... (Kaamûs Ter.)

Caiz olan hîleler ve caiz olmayan hileler vardır. Buhârî bu bâbda caiz olmayan hilelerin terkedilmesine işaret etmiş oluyor. Bab başlığının ikinci kısmı bundan sonra gelen hadîsten bir parçadır.

[2] Hadîsin bir rivayeti Cami'u 's-Sahîh 'İn birinci hadîsi olarak ve daha başka yerlerde geçmişti. Buradaki başlığa uygunluğu, Ümmii Kays adındaki kadınla evlenmek için Medîne'ye hicret eden kişi, hicreti Ümmü Kays'la evlenmekte bir hîle yapmış olması yönündendir.

[3] el-Kirmânî şöyle dedi: Hadîsin bu kitâbla ilgisi nedir? dersen, şöyle derim: Bu-hârî'nin maksadı Hanefîler'i reddetmektir dediler. Çünkü onlar son oturuşta abdestini bozan kimsenin namazını sahîh saydılar ve yine onlar, namazdan çıkış, namaza zıdd olan herbir şeyle hâsıl olur, demişlerdir. Bunun için Hanefî-ler, abdestsizliğin varlığı ile beraber, namazın sahîhliğinde hîle yapanlardır. Reddin vechi, namazda abdestini bozan kimsenin namazının sahîh olmamasıdır. Çünkü namazdan selâmla çıkmak bir rükündür... Bunun tafsilâtı Abdest Alma Kitâbı'nda geçmiştir...

[4] Hadîsin bir rivayeti Zekât Kitâbı'nda geçti ve açıklaması da orada verildi. Bu nehyin mal sahibine yönelik kısmının tasviri şöyledir: Dağınıkın toplanması: Kırk koyun sahibi bir kimsenin, yine kırk koyuna mâlik diğer biriyle bu dağınık iki sürüyü sayım zamanı birleştirerek, iki koyun yerine bir koyun zekât vermek istemeleri gibidir. Toplu olanın dağıtılması da: Karışık ve ortak yirmişer koyun sahibi olan iki kişinin zekât me'mûruna karşı bu toplu bir sürüyü sayım zamanı ikiye ayırmaları ve zekâtın düşmesine sebeb olmaları gibidir. Bunlar zekâtı artırma ve eksiltme hileleridir.

[5] Hadîsin bir rivayeti îmân Kitâbı'nda geçmişti. "Rasûlullah ona İslâm şerîatlerini haber verdi" sözü, Zekât'm vâciblerini ve diğer bilgileri haber verdi, demektir.

[6] Buhârî bu "Ba'zu'n-nâsi = İnsanların bâzısı" ta'bîrini birçok kerre geçtiği üzere Ebû Hanîfe ve Hanefîler ma'nâsına kullanmaktadır.

Zekât süresi olan bir yıl tamamlanmadan evvel bu develeri elinden çıkaran kimseye zekât vâcib olmaz. Çünkü zekât ancak üzerinden bir yıl geçip tamam olunca vâcib olur. Bu kimseye Peygamber'in "Sadaka vermek korkusundan..." fıkrası yönelmez...

[7] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde zikredilen yönlerden herhangibir şekilde zekâtı men' bulımmasmdandır.

[8] Çünkü birinci fıkrada yıl dolmadan önce malın aynı zail olmuştur, onun için üzerine hiçbir zekât düşmemektedir. İkinci fıkrada zekât yılı dolmadan evvel o malların zekâtlarını önden veren kimse için de bu vermesi ona kâfî olur. Yıl dolmadan evvel zekât vermek kâfî olunca, yıl dolmadan evvel zekâtta tasarruf etmek, zekâtı düşürücü olmaz. Ve cevâb verildi: Ebû Hanîfe, bu konuda tenakuz etmemiştir. Çünkü o, zekâtı ancak yılın tamam olmasıyle vâcib kılmaktadır ve zekâtı önden veren kimseyi de, müddetli olan borcunu, ödeme zamanından evvel ödeyen kimseye benzetmektedir (Kastallânî).

[9] Muhelleb şöyle dedi: Bu hadîste hîle ile ölüm ile ve zekâtın düşmeyeceğine hüccet vardır. Çünkü velî, annesinden olan nezri yerine getirmesini hükmedince, Allah'ın farz kıldığı zekâtın ödenmesi daha şiddetle olur.

[10] Çünkü malda zekât, ancak mal zimmette bulunduğu müddetçe vâcib olmaktadır. Bu kimse İse develeri Ölmüş olup, zimmetinde onlardan birşey kalmamıştır ki veresesi üzerine ödemesi vâcib olsun! -Yânî bu Sa'd ibn Ubâde'nin nezr ödemesine benzememektedir!- (Kastallânî).

[11] Şigâr suretiyle nikâh,mehirsiz olarak değişmek suretiyle nikâh yapmaktır, ts-lâm'dan önce Arablar arasında bu yolda kızlarını, kızkardeşlerini veya akrabalarım mübadele etmek ve birinin kadınlık kıymeti (bıd'ı) öbürü İçin mehr sayılarak ve ayrıca bir mehr tesmiye etmeksizin nikâh etmek âdeti yürürlükte idi. Bu yolda mübadele şartıyle iki taraf, kadının kadınlık kıymetini mehr bedeli sayarak nikâh akdi yapıyordu. İslâm'da bu nevi' nikâh akdi, kadınlık şerefini alçalttığı ve birtakım haksızlıklar doğurduğu için yasak edilmiştir.

[12] Ve böylece kadınlardan herbirifie mehri misil vâcib olur. İbn Battal şöyle dedi: Ebû Hanîfe, şigâr nikâhı bir akiddir, mehri misil ile sahih olur dedi. Fesadı meh-rinden dolayı olan her nikâh,'Ebû Hanîfe'ye göre feshedilmez, mehri misille sahîh olur. Diğer üç imâm, şiğâr nikâhı bu hadîsin zahirine göre bâtıldır, demişlerdir.

[13] İmâm Zufer, muvakkat nikâhı caiz kılıp şartı ilga etti, çünkü şart fâsiddir. Nikâh ise fâsid şartla bâtıl olmaz... (Kastallânî).

[14] Mut'a nikâhının Câhiliyet devrindeki nikâh şekillerinden biri olduğu, Nikâh Ki-tâbı'nda geçmişti. Mut'a nikâhı, muvakkat bir zaman için iki tarafın razı olduğu bir ücret mukaabilinde kadın kiralamaktır. İslâm devrinde ise bunun cevazı, yalnız harb ve cihâd zamanlarında ve zaruret hâllerine tahsis edilmişti. Gazalarda gazilerin, şiddetli kadın ihtiyâcı tazyîkiyle büyük günâh olan zina fiilini işlemelerini Önlemek için muvakkaten birkaç defa mut'a nikâhına ruhsat verilmiş ve bir defasında yasakhğı ilân edilmişti. En son Mekke fethinde ve Evtas'ta buna ruhsat verilmiş ve akabinde yasaklanmıştı. Veda Hacci'nda da yasakhğı te'yîd edilmiştir. Mut'anın harâmlığında Şîa ve Râfızîler'den başka bütün mez-hebler ittifak etmişlerdir. Şiîler mut'a nikâhını yalnız harb ve cihâd zamanlarına da hasretmeyip, sulh ve hazar zamanlarında da uygulamaktadırlar.. Tafsilât Nikâh Kitabı'nda geçti.

[15] Ebû Hanîfe'ye göre fesâd, butlanı gerektirmez. Çünkü ondan şartı ilga etmek suretiyle ıslâh edilmesi ihtimâli vardır... (Kastallânî).

[16] Bu hadîsin bir rivayeti Şürb Kitâbi'nda da geçti, Müslim de Buyû'da getirmiştir. İbn Mâce: "Üç şey asla men' olunmaz: Su, ot, ateş" metniyle rivayet etmiştir. Yine İbn Mâce: "İhtiyâçtan fazla su men' edilmez, kuyu ile faydalanmaktan da kimse men' edilmez" suretinde rivayet etmiştir.

Hadîsin îzâhı hakkında Hattâbî şöyle dedi: Bu hadîs, şu kimse hakkında gelmiştir ki, o, Ölü bir arazîde bir kuyu kazar, ihya ve îmâr ederek kuyuya mâlik olur. Kuyunun yakınında da hayvanların otlağı olan boş bir arazî bulunur, Şayet kuyu sahibi, o boş arazîde otlayan koyunların kendi kuyusundan sulanmalarım men' edecek olursa, koyun sahibi için orada kalmak mümkün olmaz...

[17] Necş: Meta sahibi, müşteriye metâını medh ve vasfederken tervîc için bir kimse de sahibine muvafakat eylemek, yânî beraberce medh ve vasfeylemektir. Bir kavle göre, satın almak arzusu değilken, ziyâde bahâ ile satılmak için musanna' olmak üzere o metâ'a daha çok bahâ ile müşteri olmak ma'nâsınadır... (Kaamûs Ter.)

Alım satım işlerine bu menfur şekillerden hangi suretle olursa olsun müdâhalenin çirkinliği besbellidir.

Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bunun Hileler Kitâbı'na giriş yönü, içinde başkalarına zarar vermek için bir nevi' hîle bulunmasıdır. Bunun bir rivayeti de Buyû'da geçmişti.

[18] Çünkü dîn, nasihattir. Bunun bir rivayeti ve açıklaması Buyu' Kitâbi'nda geçmişti.

[19] Şu âyetlere işaret buyurulmaktadır: en-Nisâ: 2, 3, 6, 9, 10, 11.

[20] Hadîs en-Nisâ Tefsîri'nde birkaç yerde geçti ve açıklamaları da oralarda verildi.

İbn Battal: Bu hadîste velînin, mehrinin en azıyle yetîm kızla evlenmesi caiz olmayacağına ve mehri hakkında emsallerinin mehrine denk olmayan eşya vermesi de caiz olmayacağına delîl vardır, demiştir.

en-Nisâ: 3-4. âyeti tefsirinde Mucâhid şöyle demiştir: Bunun ma'nâsı, ye-r'imler hakkında adalet yapamamaktan korkuyorsanız, zinadan korkunuz da size halâl ve hoş olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder alınız ki, harama düşmek tehlikesine ma'rûz olmayınız...

Bu tefsir, büyük bir hakîkati içine almaktadır ki, yetîm haklan ve kadın hakları mefhûmu içinde zinadan koruma ma'nâsının mühim bir esâs teşkîl etti ğini ve taaddüd-İ zevcât müsâadesinin bu hikmet ile alâkadar olduğunu ve bunda fuhuş ve zina sefaletlerine karşı esaslı bir cidal bulunduğunu gösterir... {Hakk Dîni, II, 1286).

[21] Yânî bu bir satış değildir, o bunu "Câriye öldü" demesiyle almıştır. Bu zail olunca, hükmün aslına dönmesi vâcib olur (Aynî).

[22] Aynî şöyle cevâb verdi: "Mal/arınız üzerinize haramdır" sözünün ma'nâsı, aranızda rızâlaşma bulunmadığı zaman haramdır, demektir, burada ise mâlikin gas-bedenden kıymeti almasıyle, bu nzâlaşma bulunmuştur.

İkinciye de şöyle cevâb verdi: Lügatte her gasbedene gadir denilmez, çünkü gadr, vefayı terktir. Gasb ise, birşeyi kahren almaktır. Gâsıbın "Câriye Öldü" demesi yalandır. Sonra mâlik, kıymeti ahp razı olmuştur.

[23] Bu hadîsin bir rivayeti Cihâd'ın sonlarında geçmişti.

[24] Bunun bir rivayeti, Mezâlim'de ve Şehâdet'te geçti. İnşâallah Ahkâm'da da gelecektir. Zımmî ve muâhedeli kimseler hakkındaki hüküm de böyledir. Müsli-min haksız olarak lehine hüküm verilen şeyi almaması, zımmî ve muâhedeli kimselerin hakkı da bir hükümle bir kimseye verildiğinde aynı şekildedir.

Bu hadîste hâkimin hükmü, Allah'ın ve Rasûlü'nün haram kıldığı birşeyi halâl kılmaz, halâl kıldığı birşeyi de haram kılmaz düstûru vardır.

[25] Çünkü Ebû Hanîfe rahimehullâhın mezhebi, hâkimin hükmü zahiren ve bâtı-nen nafiz olur (Kastallânî).

[26] Hadîsin bir rivayeti Nikâh'ta, "Kızını, kız istemediği hâlde evlendirdiği zaman, kızın nikâhı merduddur bâbı"nda geçmişti.

[27] Sufyân ibn Uyeyne bu sözleriyle onun hadîsi mürsel olarak rivayet ettiğini bildirmek istemektedir.

[28] Çünkü Ebû Hanîfe'ye göre hâkimin hükmü zahiren ve bâtmen geçerli olur. Mu-helleb şöyle nakletti: Yüce Allah'ın şu "Kadınları boşattınız da iddetlerini bitirdiler mi, aralarında meşru' bir suretle anlaştıkları takdirde, artık kendilerini kocalarına nikâh etmelerine engel olmayın..." {el-Bakara: 232) kavlinden dolayı, âlimler dulun izninin alınmasının vucûbunda ittifak etmişlerdir. Bu nikâhın iki çift taraftan olan bir rızâ üzerine sabit olacağına delâlet etti. Peygamber (S) de dulun nikâhı için izin istemeyi emretti ve istemeden evlendirilen kadının nikâhını da redd ve ibtâl eyledi. İmâm Ebû Hanîfe'nin görüşü ise, bunların hepsinden hâriçtir (Bunu İbn Hâcer, Fethu'l-Bârî'de söyledi) (Kastallânî).

[29] Bunun bir rivayeti Nikâh'ta geçti,

[30] İki şahidin bu hususta yalan söylediğini bilmekle beraber. Bunun zahiri, kız şe-hâdetten sonra bulûğa ermiş ve evlenmeye razı olmuştur; yâhud da adam, kızın bulûğa erdiğine ve evlenmeye razı olduğuna iki şâhid getirdi ve böylece evlenmiş olduğunu kasdetmesi muhtemel olur. Bu da şehâdetin altında dâhil olur. Fethu 'l-Bâri'de şöyle dedi: İzin istemek, nikâhın sıhhatinde bir şart değildir. Eğer vâcib olsaydı, bu takdirde hâkim bu koca için yeniden bir akid in$â ederdi ve sahih olurdu. Bu Ebû Hanîfe'nin

görüşüdür. O, Alî'den gelen bir eserle hüccet getirdi. Alî, iki şahidin seni evlendirdiler, demiştir (Kastallânî).

[31] Peygamber'e inen şeyle "Ey Peygamber, sen zevcelerinin hoşnûdluğunu arayarak Allah'ın sana halâl kıldığı şeyi niçin (kendine) haram ediyorsun?..." (cı-Tahrîm: i) âyetini kasdediyor. Çünkü Peygamber bal şerbeti içtim deyince, bir daha onu içmem diye ahdetmişti.... Bir görüşte, cariyesi Mâriye hakkında onunla cinsî münâsebet yapmamaya yemîn edip, bunu Hafsa'ya gizlice söylemişti. O da bu sırrı Âişe'ye yaymıştı. Bunun üzerine Kur'ân inmişti (Aynî).

[32] et-Tahrîm Sûresi tefsirinde geçen bir rivayette, Rasûlullah'a bal şerbeti ikram eden kadının Zeyneb bintu Cahş olduğu rivayet edilmişti.

[33] Ve Hafsa hakkındaki hîle ve tedbîrimin duyulmasını istemedim.

Hadîsin başlığa uygunluğu "Vallahi muhakkak biz O'na bir hîle yaparız" sözünden alınır. Hadîsin bâzı rivayetleri Et'ıme, Eşribe, Tıbb ve et-Talâk Ki-tâbları'nda geçti.

Eğer Peygamber'in hîle yapılarak, kadınları tarafından eziyet edilmesi nasıl caiz olur? dersen, buna şöyle cevâb verildi: Bu, kadınların kıskançlık hususundaki tabîatlerinin gereğindendir, Allah da onların bu tabîatlerinden olan kusurlarını affetmiştir! (Kastallânî).

[34] Başlığa uygunluğu "Hastalık sizin bulunduğunuz yerde vâki' otursa, oradan kaçmak için o yerden çıkmayınız" sözünden alınır. Bunun bir rivayeti Tıbb'da geçmişti.

[35] el-Muhelleb: Taundan kaçmak hususunda hîle yapmak, meselâ taundan kaçmaya niyet ettiği hâlde ticâret yâhud ziyaret için çıkmak suretiyle olur, demiştir.

Bunun bir rivayet İsrâîl oğullan'nın zikri'nde geçmişti.

Buradaki iki hadîsin birkaç rivayeti Müslim, Kitâbu's-Selâm'da geçmektedir: Müslim Ter., VII, 70-78 "2218-2219".

[36] Cumhura göre zekâtın vucûbunu da düşürmüştür. Hibeden dönmek ise, ancak baba için olabilir. Buhârî Rasûlallah'ın gelecek hadîsiyle hüccet getirdi.

[37] Yânî biz mü'minler topluluğu için böyle kötü sıfatla sıfatlanma lâyık olmaz!.. Bunun bir rivayeti Hibe'de geçmişti.

[38] Şuf'a hakkı, akara mahsûstur: Müslim'in ve Tahâvî'nin Câbir'den rivayet ettikleri bir hadîste, Rasûlullah (S): "Şuf'a, ortaklardan herbirinin öbürüne ar-zetmeden satmak hakkını hâiz olmadığı bir tarla, bir arsa, bir ev, bir bahçe üzerindeki ortaklık hakkıdır, kendisine teklif olunan ortak ya alır, yâhud almaz bırakır" buyurmuştur... Bunun bir rivayeti Buyû'da geçmişti.

[39] Kastallânî şöyle dedi: Ve o kendi sözüne muhalefet etti. Çünkü o, komşunun şufası hakkında "Komşu komşuya en haklı şefî'dir" hadîsiyle hüccet getirdi. Sonra da komşu olmayanın evde komşudan daha haklı şefi' olmasını gerektiren bir sözle şuf ayı düşürmekte hîle yaptı. Hâlbuki bunda sünnete aykırı bir-şey yoktur. Lâkin Hanefîler indinde meşhur olan bu hüe, Ebû Yûsuf'a âiddi. Muhammed ibn Hasen'e gelince, o, bu hîle şiddetli bir kerahet ile kerih olur. Çünkü bunda zarar vardır, bilhassa müşterî ile şefi' arasında düşmanlık olup; ortağı ile zararlamr, demiştir.

Aynîde şöyle dedi: Ibtâl etmesi "Komşu için evin kalanında şuf a yoktur'* suretinde söylenmesindendir ve bu kelâmıyle kendi sözüne muhalefet etti. Ben dedim ki: Bunda asla tenakuz yoktur. Çünkü yüz paydan bir pay satın aldığı zaman, bu kimse evin mâlikine ortak olmuştur. Sonra ondan geri kalanı satın aldığında, bu şahıs şuf aya komşudan daha haklı olur. Çünkü komşunun şu faya hakk kazanması, ancak evin kendisinde ortaktan sonra olur... (Umdetu'l-Kaa-rî)

[40] et-Tirmizî, el-Buhârî'den her iki tarikin sahîh olduğunu hikâye etmiştir.

[41] Bu suretle şuf ayı düşürmesi, ancak hibenin sırf bir muâvaza olmayıp, irse ben-zemesindendir.

[42] Yânî küçük çocuğa hibenin tahkikinde ve şartlarının cereyanında yemîn düşmez. "Küçük" kaydıyle kayıdladı. Çünkü hibe, şayet büyük için olsaydı, üzerine yemîn vâcib olurdu. Böylece şuf'ayı düşürmek hususunda onu küçüğe tahsis etmek suretiyle hîle yapar... (Kastallânî).

[43] Başlığa uygunluğu "Şu bana verilen hediyedir" sözünden alınır. Bu hadîsin bâzı rivayetleri Zekât, Hibe, Nuzûr Kitâbları'nda da geçmiş ve açıklamaları oralarda verilmişti.

[44] Yânî komşu komşuya (meselâ onu gözetip korumak ve ona sadaka vermek sû-retleriyle) onun yakınlığına daha haklıdır.

Bunun benzeri hadîs, yakında geçti.

[45] Bu ise açık bir tenakuzdur. Çünkü Ebû Hanîfe'de herkesle beraber olarak ümmet, satıcının istihkakta reddolunmayacağı üzerinde birleşmiştir. Ayıp sebebiyle redd de ancak kabzedilen şeyde olur. Şefî' de böyledir. O da ancak müşterinin ödediği bedelle ve satıcıdan kabzettiği şeyle şefî' olur, akd ile değil. Bunu gelecek kavli ile işaret etti (Kastallânî).

[46] Bu hadîsin bir rivayeti, Buyu1 Kitâbı'nın evvellerinde "îki alıp-satıcı birbirlerine beyân ettikleri ve nasîhat ettikleri zaman bâbi"nda bir lâfız ile geçmişti: Bu hârî unvan hâlinde ta'lîkaan Adda ibn Hâlid(R)'den RasûluIlah(S)'ın bir mektubu zikrolunduğuhu rivayet ediyor. Rasûlullah'm bir köle veya câriye satması üzerine yazdığı bu mektubunu, Buhârî çok kısa rivayet etmiştir. Tirmizî'nin ri-. vâyeti, hadîsin sevk suretini de içine alarak daha geniş olduğu için, onu tercüme ediyoruz: Abdulmecîd ibn Vehb şöyle dedi: Adda ibn Hâlid (R):

Rasûlullah'in bana yazdığı bir kitabı var, onu sana okuyayım mı? dedi.

Ben de:

— Evet oku! dedim.

İbn Hâlid bir mektûb çıkardı. Şöyle idi: "Bu vesika Adda ibn Hâlid ibni Hevde'nin, Muhammed Rasûlullah'tan bir köle veya câriye satın alması üzerine yazılmıştır. O köle veya cariyede ne hastalık, ne de ayıp vardır, ne kaçmak ve hîlebâzhk bilir, ne defisk vefucûr, zina ve hırsızlık. Binâenaleyh bu akid bir müslümâmn öbür müslümâna satış ve alışıdır" (Tecrîd Ter., VI, 450-451).

[47] Bu hadîsin bir rivayeti yakında geçmiş ve bâzı açıklama orada verilmişti.

86- KİTABU'L-HUDUD.. 2

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

86- KİTABU'L-HUDUD

(Sert Cezalar Kitabı) [1]

1- Sakınılacak Sınırlar Babı [2]

2- Bâb: Hamr (Yânı Şarâb) İçilmez

İbn Abbâs da:

Zina şırasında zina eden kimseden îmân nuru çekilip çıkarılır, demiştir [3].

1-.......Bize el-Leys, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Ebû Bekr ibn Ab dir rahman'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. Ra-sûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Zina eden kişi zina ettiği sırada mii'-min olduğu hâlde zina edemez. İçki içen de içki içtiği sırada mü'min olarak içemez. Hırsız da hırsızlık yaptığı sırada mü'min olduğu hâlde hırsızlık edemez. Yağmacılık yapan kimse de insanlar gözlerini ona doğru yükseltip bakarlarken (yânî insanların gözleri önünde) yağmacılık ettiği zaman mü 'min olarak yağmacılık ve çapulculuk edemez"[4].

Ve İbn Şihâb'dan; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den ve Ebû Sele-me'den; onlar da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber(S)'den "'Çapulculuk" fıkrası müstesna, bundan önceki hadîsin benzerini rivayet etmişlerdir.

3- İçki İçenin Dövülmesi Hakkında Gelen Şey Babı

2-.......(Buradaki iki yoldan) bize Katâde,'Enes ibn MâIik(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) şarâb içme suçunda, yapraklan soyulmuş hurma deyneği ve

na'llerle (yânı ayakkabılarla) dövme cezası uygulamıştır. Sonra Ebû Bekr de içki içer kimseye kırk deynek vurmuştur [5]

4- Haddin Evde Vurulmasını Emreden Kimse Babı

3-.......Ukbe ibnu'I-Hâris (R) şöyle demiştir: en-Nuaymân yâhud en-Nuaymân'ın oğlu içki içmiş olarak getirildi. Peygamber (S) evde bulunan kimselere onu dövmelerini emretti.

Ukbe dedi ki: Bu emir üzerine onu dövdüler, ben de onu na'llerle dövenler içinde bulundum [6].

5- (İçme Suçunda) Yaprakları Soyulmuş Hurma Deynekleri İle Ve Na'llerle Dövme Babı

4-.......Bize Vuheyb ibn Hâlid, Eyyüb'dan; o da Abdullah ibn Ebî Muleyke'den; o da Ukbe ibnu'l-Hâris(R)'ten şöyle tahdîs etti: Pey-gamber(S)'in huzuruna Nuaymân yâhud Nuaymân oğlu sarhoş olarak getirildi. Bu kendisine çok ağır geldi de evde bulunan kimselere onu dövmelerini emretti. Oradakiler onu hurma deynekleri ve na'llerle dövdüler. Ben de onu dövenler arasında idim [7].

5-.......Bize Katâde tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R): Peygamber (S) şarâb içmede hurma dallan ve na'llerle dövme cezası uyguladı, Ebû Bekr de kırk deynek vurdu, demiştir [8].

6-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Peygamber(S)'in huzuruna şarâb içmiş bir kimse getirildi. Peygamber (orada bulunanlara):

— "Bunu dövünüz!" buyurdu.

Ebû Hureyre dedi ki: Artık bizden eliyle döven, ayakkabısı ile döven, ihramı ile döven kimseler vardı. Dövme işi bitince topluluktan bâzı kimseler bu adama:

— Allah seni hor ve zelîl kılsın! dediler. Peygamber:

— "(Hayır) böyle söylemeyiniz! Bu adamın aleyhine şeytâna yardım etmeyiniz!" buyurdu [9].

7-.......Bize Ebû Husayn tahdîs edip şöyle dedi: Ben Umer ibn Saîd en-Nahaî'den işittim, şöyle dedi: Ben Alî ibn Ebî Tâlib(R)'den işittim, şöyle dedi: Ben herhangibir kimseye hadd vurup da onun ölmesiyle nefsimde üzüntü duymuş değilimdir. Ancak böyle bir üzüntüyü içki içen kimse hakkında duymuşumdur. Şayet içki içen kimse hadden dolayı ölseydi, muhakkak ben onun diyetini verirdim. Bunun da sebebi şudur: Çünkü Rasûlullah (S) içki içenin haddi hakkında bize sabit bir aded kaanûnlaştırmamıştır [10].

8-.......es-Sâib ibn Yezîd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) zamanında, Ebû Bekr'in emirliğinde ve Umer'in halifeliğinin baş tarafında bize şarâb içmiş olan sarhoş getirilirdi de, bizler ona doğru kalkar, ellerimizle, ayakkabılarımızla ve ridâlarımızla döverdik. Umer'in emirliğinin sonunda, Umer sarhoşa kırk deynek vurdu. Nihayet insanlar içki içmek ve fesâd çıkarmakta ileri gittikleri zaman, Umer sarhoşlara seksen deynek vurdurdu [11].

6- Şarâb İçene La'net Etmenin Mekruh Olması Babı

Çünkü o kimse içki içmekle İslâm Dîni'nden dışarı çıkıcı değildir [12].

9-.......Bize el-Leys tahdîs edip şöyle dedi: Bana Halîd ibn Yezîd, Saîd ibn Ebî Hilâl'den; o da Zeyd ibn Eslem'den; o da babası (Umer'in hizmetçisi olan) Eşlem el-Habeşî'den; o da Umer ibnu'l-Hattâb(R)'dan şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) zamanında Abdullah isminde bir adam vardı. İnsanlar tarafından "Hımâr (=

Eşek)" lakabı ile lakablandınurdı. Bu zât Rasûlullah'ı arasıra güldürürdü. Peygamber bu adama, şarâb içtiği için deynekleme cezası uygulamıştı. Bir gün bu Abdullah yine huzura getirildi, Peygamber deyneklenme-sini emretti, o da deyneklendi. Topluluktan birisi:

— Yâ Allah, şu adama la'net et, içki yüzünden ne kadar da çok huzura getiriliyor! dedi.

Bunun üzerine Peygamber:

— "Ona la'net etmeyiniz! Vallahi kesin olarak bilmişimdir ki bu zât muhakkak Allah'ı ve Rasûlü'nü sevmektedir" buyurdu [13].

10-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e sarhoş bir adam getirildi. Peygamber onun dövülmesini emretti. Artık bizden kimimiz onu eliyle dövüyor, kimimiz ayakkabısıyle dövüyor, kimimiz de elbisesiyle dövüyordu. Dövme işi bitince içimizden bir

adam:

— Buna ne oluyor! Allah bunu zelîl kılsın! dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

__"Kardeşinizin aleyhinde şeytânın yardımcıları olmayınız1"buyurdu [14].

7- Çalarken Hırsızın Hâli (Nasıl Olur) Babı

11-....... Bize Fudayl ibn Gazvân, İkrime'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Zina edici kişi zina ettiği sırada mü'min olduğu hâlde zina edemez. Hırsız kişi de hırsızlık ettiği sırada mü'min olduğu hâlde hırsızlık yapmaz!" [15].

8- İsmi Açıkça Söylenmediği Zaman Hırsız Kişiye La'net Etmek Babı [16]

12-.......Bize (Süleyman ibn Mihrân) el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Salih'ten işittim; o da Ebû Hureyre(R)'den ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Allah şu hırsız kişiye la'net etsin ki, o bir miğfer çalar da o sebeble eli kesilir, bir ip çalar da o yüzden eli kesilir!"

el-A'meş: Ebû Hureyre'nin bu hadîsini rivayet edenler, hadîsteki "Beyda" lafzının harbde başa giyilen demir miğfer olduğunu, ipin de en az kıymeti birkaç dirheme müsâvî olan nevi'den değerli birşey olduğu görüşünde bulunurlardı, demiştir [17].

9- Bâb: Haddler Bir Keffârettir

13-.......Ubâdeibnu's-Sâmit(R) şöyle demiştir: Bizler bir mecliste Peygamber(S)'in yanında idik. Bizlere şöyle buyurdu: "Benimle şu şartlar üzere bey'at ediniz: Allah'a (ibâdette) hiçbirşeyi ortak kılmamak, hırsızlık etmemek, zina eylememek..." diye sayıp el-Mümtehıne: 13. âyetinin hepsini okudu. "İçinizden bu and ve sözünde duranın ecri Allah'a âiddir. Bu dediklerimden birini yapıp da ondan dolayı dünyâda ikaaba uğratılırsa, bu ikaab ona keffârettir. Bunlardan bir suçu yapıp da yaptığı fiili Allah Taâlâ örterse (onun işi de Allah'a âiddir), Allah dilerse onu mağfiret eder, dilerse onu azâblan-dırır" [18]

10- Bâb: Mit Minin Sırtı Ezâ Etmekten Korunmuştur Ancak Üzerine Vâcib Olmuş Bir Hadd'de Yâhud Kul Hakkında Korunmaz

14-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Veda Haccı'nda (Minâ'da Nahr günü yaptığı hutbesinde):

— "Dikkat edin! Hürmetçe en büyük bilmekte olduğunuz ay hangisidir?" buyurdu.

Sahâbîler:

— Bu hacc ayımız değil mi? dediler. Rasûlullah:

— "Hürmetçe en büyük bilmekte olduğunuz belde hangisidir?" buyurdu.

Sahâbîler:

— Bu Mekke beldemiz değil mi? dediler. Rasûlullah:

— "Hürmetçe en büyük bilmekte olduğunuz gün hangisidir?" buyurdu.

Sahâbîler:

— Bu hacc günlerimiz değil mi? dediler. (Bu mukaddimeden sonra) Rasûlullah:

— "Şübhesiz ki Allah Tebâreke ve Taâlâ sizlere bu ayınızda, bu beldenizde, bu gününüzün haram olduğu gibi (birbirinize) kanlarınızı, mallarınızı, namuslarınızı haram kılmıştır (bunlar her türlü tecâvüzden korunmuştur). Ancak bir hakk karşılığında olmak müstesnadır. Dikkat edin! Bunları sizlere tebliğ ettim mi?" buyurdu.

Bu soruyu Rasûlullah üç kerre sordu. Sahâbîler her defasında O'na:

— Evet, tebliğ ettin! diye cevâb veriyorlardı. Sonra Rasûlullah:

— "Sizlere yazık -yâhud: Sizlere veyl olur-; sakın benden sonra birbirlerinizin boyunlarına vuracak surette birbirlerinizi küfre nisbet edip de kıtali halâl saymaya dönmeyin -yâhud: Fiilleriniz birbirlerinin boyunlarına vuran kâfirlerin fiillerine benzemesin-!" buyurdu [19].

11- Allah'ın Ta'yîn Etmiş Olduğu Haddleri Uygulayıp Yerine Getirmek Ve Allah'ın Haramlarına Saygısızlık Edenlerden İntikaam Almak Babı

15-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) dünyâ işlerinde iki iş arasında muhayyer kılındığında, o iş günâh olmadığı müddetçe, muhakkak onların en kolay olanım tercîh ederdi. Eğer o işler günâh nev'inden olurlarsa, Peygamber onların ikisinden de insanların en uzak bulunanı olurdu. Allah'a yemîn ederim ki, O, kendisine getirilen hicbirşeyde kendi nefsi için asla intikaam almazdı. O

ancak Allah'ın haramlarının parçalanıp hürmetsizlik edilmesinde Allah için (öfkelenir) intikaam alırdı [20].

12- Haddlerin (İçtimaî Mevkii Yüksek Olan) Şerîfe De (İçtimaî Mevkii Aşağı Olan) Hakire De Müşâvı Olarak Uygulanıp Yerine Getirilmesi Babı

16-.......Bize el-Leys, İbn Şihâb'dan; o da Urve'den; o da Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Usâme, Kureyş'in Mahzum soyuna men-sûb olup hırsızlık yapmış bir kadın hakkında (şefkat için) Peygam-ber(S)'le konuşmuştu. Bunun üzerine Peygamber: "Sizden evvelki ümmetler ancak şundan helak olmuşlardır: onlar haddi (yânî cezayı) hakir kimseye uygular idiler de şerefli olan kimseyi terkederlerdi. Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, eğer (Muhammed'in kızı) Fâîıma bu işi yapmış olaydı, muhakkak onun elini de keserdim" buyurdu [21].

13- Devlet Başkanına (Y&Hud Onun Vekili Olan Hâkime) Yükseltildiği Zaman, Şer'î Bir Ceza Hakkında Şefaat Etmenin Çirkinliği Babı

17-.......Bize el-Leys, İbn Şihâb'dan; o da Urve'den; o da Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti (Âişe şöyle demiştir): Kureyş'in Mahzûm soyundan olup da hırsızlık etmiş bulunan bir kadının durumu, Ku-reyş'e haylî üzüntü vermişti. Onlar:

— Bu kadını cezadan afv hususunda Rasûlullah ile kim konuşabilir? Bu hususta kelâm etmeye Rasûlullah'ın sevgilisi olan Usâme'-den başka kim cesaret edebilir ki? dediler.

Nihayet Usâme, bu hususta Rasûlullah ile konuştu. Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Allah'ın ta'yîn ettiği cezalardan bir ceza hususunda şefaat mi ediyorsun?" buyurdu.

Sonra ayağa kalkıp bir hitabe yaparak şöyle dedi:

— "Ey insanlar! Sizden evvelki (ümmet)ler ancak şu sebebden sapmışlardır: Onlar aralarında şerefli bir kimse çaldığı zaman onu bırakırlardı da zayıf olan çaldığı zaman ona ceza uygularlardı. Allah 'a yemîn ediyorum ki, eğer Muhammed'in kızı Fâtıma çalmış olaydı, muhakkak onun elini de keserdim!" [22].

14- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'Erkek hırsızla kadın hırsızın -o işlediklerine bir karşılık ve ceza ve Allah'tan (insanlara) ibret verici bir ukubet olmak üzere- ellerini kesin!... "(ei-Mâide: 38) [23].

Ve ne kadar malda el kesilir? Alî (R), hırsızın elini avuçtan (yâhud bilekten) kesmiştir [24]

Katâde, hırsızlık yapmış bir kadında onun yalnız sol eli kesildi, onda başka bir kesme olmadı, demiştir [25].

18-.......Bize İbrâhîm ibn Sa'd, İbn Şihâb'dan; o da Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R): Peygamber (S) "Hırsızın eli, dörtte bir dînâr ve daha fazla kıymette mal çaldığı zaman kesilir" buyurdu, demiştir.

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Abdurrahmân ibn Hâlid, ez-Zuhrî'nin erkek kardeşinin oğlu ve Ma'mer ibn Râşid üçlüsü de İbrâhîm ibn Sa'd'a mutâbaat etmişlerdir [26].

19-.......Bu seneddekirâvîlerdeÂişe(R)'den, Peygamber(S)'in "Hırsızın eli dörtte bir dinarda kesilir" buyurduğunu nakletmişîerdir.

20-.......Âişe (R) buradaki râvîlere, Peygamber(S)'in: "Dinar'ın dörtte biri kıymetindeki hırsızlıkta el kesilir" buyurduğunu tahdîs etmiştir.

21-.......Bize Abde, Hişâm'dan tahdîs etti ki babası Urve şöyle demiştir: Bana Âişe (R): Peygamber (S) zamanında hırsızın eli ancak hacefe denilen kalkan veya turs denilen kalkan kıymetinde bir mal çaldığında kesilirdi, diye haber verdi.

22- Bize Usmân ibn Ebî Şeybe tahdîs etti. Bize Humeyd ibn Ab-dirrahmân tahdîs etti. Bize Hişâm, babası Urve'den; o da Âişe'den bunun benzeri hadîsi tahdîs etti.

23-.......Bize Hişâm ibn Urve, babasından haber verdi ki Âişe (R):

— Hırsızın eli hacefeden yâhud tursten daha aşağıda bir mal için kesilmezdi. Bunların herbiri kıymetli şeylerdi, demiştir.

Bu hadîsi Vekî' ile İbn İdrîs de Hişâm'dan; o da babasından mür-sel olarak rivayet etmiştir.

24-.......Âişe (R): Peygamber (S) zamanında hiçbir hırsızın eli mıcenn denilen yâhud hacefe denilen bir kalkan bedelinden daha aşağıda bir mal için kesîlmemiştir. Hâlbuki bu kalkanlardan herbiri kıymetli şeylerdi, demiştir [27].

25-.......Bana Mâlik ibn Enes, Abdullah ibn Umer'in himayesinde bulunan Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) değeri üç dirhem olan bir kalkan hırsızlığında hırsızın elini kestirmiştir.

Ve ona Nâfi'den rivayette Muhammed ibn İshâk mutâbaat etmiştir.

el-Leys de: Bana Nâfi' "Semenehu" yerine "Kıymetehu" şeklinde tahdîs etti, demiştir.

26-.......Bize Cuveyriye, Nâfi'den tahdîs etti ki, İbn Umer (R): Peygamber (S) üç dirhem değerinde olan bir kalkan hırsızlığında hırsızın elini kestirdi, demiştir.

27-....... Ubeydullah şöyle demiştir: Bana Nâfi' tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer (R): Peygamber (S) semeni üç dirhem olan bir kalkan hırsızlığında hırsızın elini kestirdi, demiştir.

28-....... Bize Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den tahdîs etti ki, Abdulah ibn Umer (R): Peygamber (S) semeni üç dirhem olan bir mıcenn kalkanı hırsızlığında hırsızın elini kestirdi, demiştir

29-.......Bize el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Salih'ten işittim, şöyle dedi: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim, şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Allah şu hırsıza la'net etsin ki, o bir miğfer çalar da eli kesilir, bir ip çalar da (o küçük şey sebebiyle) eti kesilir!" [28].

15- Hırsızın Tevbe Etmesi Babı [29]

30-.......Bana İbnu Vehb, Yûnus'tan; o da Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) hırsızlık eden bir kadının elini kestirmiştir. Âişe:

— Artık bundan sonra o kadın bana gelir, ben de onun hacetini Peygamber'e yükseltir, arzederdim. Kendisi bu hâdiseden sonra tevbe etti ve tevbesi de güzel oldu, demiştir [30].

31-....... Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Ebû İdrîs'ten haber verdi ki, Ubâdetu'bnu's-Sâmit (R) şöyle demiştir: Ben bir topluluk içinde Rasûlullah (S) ile bey'atlaştım da bey'atte şöyle buyurdu: "Ben sizlerle şu şartlar üzerine bey'atlaşıyorum: Allah'a (ibâdette) hiçbir şeyi ortak kılmamanız, hırsızlık yapmamanız, çocuklarınızı öldürmemeniz, ellerinizle ayaklarınız arasından bir iftira düzüp getirmemeniz (yânî kendiliğinizden kimseye hiçbir iftira düzüp atmamanız), hiçbir ma'rüf işte bana isyan etmemeniz. Sizden her kim bu sözünde

durursa, onun ecri Allah'ın (fazilet ve kerem) zimmetindedir. Bu dediklerimden birini yapıp da ondan dolayı dünyâda yakalanırsa, bu onun için bir keffârettir ve bir temizliktir. Bunlardan birini yapıp da yaptığı fiili Allah örterse, onun bu işi de Allah 'a kalır. Allah isterse onu azâblandırır, isterse onu affeder."

Ebû Abdillah el-Buhârî: Hırsız, elinin kesilmesinden sonra tevbe ettiği zaman şâhidliği kabul edilir. Her hadd vurulan da böyledir, tevbe ettiği zaman şâhidliği kabul edilir, dedi [31].

---

[1] Hudûd, Hadd'in cem'idir. Hadd, men' etmek, sınır koymak ma'nâlanna gelir. Başkalarını içeriye girmekten men' ettiği için Arablar kapıcıya "Haddâd" derler. Tarlaları birbirinden ayıran sınırlarla devletler arasındaki sınırlara "Hudûd" denilmesi bundandır. Kitâblarda görülen ta'rîfler, efradını cami' ağyarını mâni', yânı birşeyin bütün ma'nâlarını toplayıp başka ma'nâların o ta'rîfe girmesine mâni' oldukları için, onlara da mantıkta "Hadd" denilir. Şerîat örfünde ise "Hadd", Allah için bir hakk olarak ta'yîn olunan ceza ve ukubettir. Bu haddin zina, iftira, şarâb içme, hırsızlık ve kati gibi cürümlere âid olan nevi'leri vardır. Şu âyetlerdeki Hudûd, cürüm ve ma'siyet ma'nâsinadır:

".,, Bu hükümler, Allah 'in sınırlarıdır. Sakın onlarq yaklaşmayın... " (el-Bakara: 187); "... Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Onları geçmeyin. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, işte onlar zâlimlerin tâ kendileridir" (el-Bakara: 229); "... Kim Allah'ın hududunu aşarsa, muhakkak ki kendisine yazık etmiş olur... " (et-Talâk:

[2] Bâzı nüshalarda "Kitâbu'I-hudûd ve mâ yuhzeru mine'l-hudûd" şeklinde gelmiştir ki, "Hudûd hükümleri ve sakınılacak sınırlar kitabı" demek olur. Buhâ-rî bu bâbda hadîs zikretmedi

[3] el-Müstemlî'nin rivayetinde bu başlık, "Bâbu'z-zinâ ve'l-hamr = Zinâ ve şarâb içmenin hükmü babı" şeklindedir. İbn Abbâs'ın bu sözünü Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe îmân Kitâbı'nda rivayet etmiştir.

[4] Bunun bir rivayeti Eşribe'de de geçmişti. Müslim de bunu EşrÎbe'de rivayet etti. Orada da bildirildiği üzere şârih İbn Battal şöyle demiştir: İçki İçmek hakkında gelen haberler içinde en şiddetlisi, bu Ebû Hureyre hadîsidir. Çünkü hacete zikredilen dört günâhı işleyenlerden bunları işledikleri sırada îmân şuurunun kendilerinden gittiği haber verilmiştir ki, zahire göre bu çok ağırdır...

Haricîler, tebliğin zahirine tutunup büyük günâhları haram olduklarını bilerek işleyenleri tekfir etmişlerdir. Sünnet ehli âlimleri ise buradaki îmânı kemâle hamledip "Büyük günâhları işleyenlerin îmânı tam ve kâmil olmaz" suretinde tefsir etmişlerdir. Şârih Hattâbî de: "İçki içmeyi ve diğer günâhları halâl sayarak işleyenler mü'min olmaz" diye te'vîl etmiştir.

[5] Bu hadîs alkollü içki içene şer'î ceza olmak üzere deynekie dövme uygulandığına açık bir delildir. Müslim Hudûd'da bunun birkaç rivayetini getirmiştir.

[6] Bu hadîs hadd'in bazen evlerde de yapılabileceğine delâlet etmiştir. Bunun bir rivayeti Vekâlet'te de geçmişti.

[7] Bu da aynı hadîsin başka yoldan gelen bir rivayetidir.

[8] Buhârî bu hadîsle içme suçunda hurma deynekleri ve na'llerle dövmekle yetinmenin cevazına işaret etmiştir. Nevevî de: Âlimler hurma deyneği ve na'llerle ve elbise uçlanyla dövmekle yetinmek üzerinde ittifak ettiler, demiş; sonra da: En sahîh olan kamçı İle dövülmesinin cevazıdır, demiştir (Aynî).

[9] Hadîste o sarhoşun dövülmesi emredildiği hâlde, dayak mikdân bildirilmemiştir. Şarâbın harâmhğı Kur'ân ile sabit olduğu için, şarâbın azı da cezayı gerektirir. Diğer içkilerde ceza haddi sarhoşluk derecesine göredir. Hadîsin sonunda Peygamber'in horlamayı nehyetmesi, mü'minin horlanmasına şeytân sevindiği içindir.

[10] Hadîsin sonundaki "Lem yesünnehû" cümlesinin ma'nâsı. Rasûlullah bu konuda sabit bir sayı ta'yîn ve takdir etmedi demektir. İbn Mâce'nin Sünen'ınde şu ziyâde vardır: Alî: Muayyen bir sayı ile vurduğumuz hadd bizim kendi icti-hâdımızdır, dedi. Bu hadîsle bu ziyâde sarhoşa sabit olan cezanın gayrı muayyen olarak bir mikdâr dövmekten ibaret olduğunu göstermektedir. İmâm Şafiî: "Eğer şarâb içen kişi el ile, libâs ile dövülerek ta'zîr edilir de ölürse, imâma bir mes'ûliyet sabit olmaz. Eğer kırbaçla döğmüş ise diyetini öder" demiştir.

[11] Bunun ma'nâsı şudur: Umer zamanı Irak ve Şâm fethedilince insanlar bu sulak, münbit, yaşayışı rahat, üzümleri ve meyveleri bol yerlerde yaşamağa başladı. Böyle refah artınca da şarâb içenler çoğaldı. Bu sebebden dolayı Umer içenlere ağır basmak ve onları bu fiilden men' etmek maksadıyle içme cezasını artırdı.

[12] Bulıân bu başlığı, içene la'net etmeyi nehyeden hadîsle "İnsan içerken mü'mİn olduğu hâlde içmez" hadîsi arasını uyuşturmak maksadıyle getirmişe benziyor...

[13] Bu Abdullah şen, şakacı ve horlamalara aldırmaz bir kimse olup, kendisine "Eşek" denilmesinden de hiç kızmazdı. Abdullah'ın bâzı hâl ve hareketlerine Rasûlullah gülerdi. Şârih Kirmânî onun garîb hareketlerinden birini şöyle bildirir: Abdullah bir gün veresiye bir tulum yağ, bîr tulum da bal satın alıp bunları Peygamber'e getirerek hediye etmiş. Bir müddet sonra yağ ve bal sahibi gelip bunların bedelini isteyince, Abdullah adamı yanma alıp Peygamber'e getirmiş ve: Yâ Rasûlallah.bu adama yağ ve balın parasını ver! demiş. Rasûlullah da bu hâle gülmüş ve mal sahibinin isteğinin verilmesini emretmiştir. Peygamber'İn şehâdeti veçhile vicdanı Allah ve Rasûlullah sevgisiyle dolu olan Abdullah'ın bu rind-meşreb hâli ve vak'alan hep böyle latîf idi. Peygamber onun bu işlerine tebessüm edip gülerdi, islâm ahlâkçıları bu hadîse tutunarak âlimler ve emirler huzurunda kıymetli fıkralar söyleyerek onları güldürüp eğlendirmenin caiz olduğunu istidlal etmişlerdir.

[14] Bu hadîsin bir rivayeti yakında geçti.

[15] Hadîs, başlıktaki kısaltılmış ifâdeyi açıklamaktadır

[16] Buhârî bu başlıkla, muayyen içkiciyi la'net etmekten nehy ile burada getireceği hadîs arasını uyuşturma cihetine işaret etmiş gibidir.

[17] Süleyman el-A'meş: Hadîsteki "Eeyda" lafzı "Tavuk yumurtası" ma'nâsma da gelir, fakat burada kasdoiunan o ma'nâ değildir. O, muhârib askerlerin başlarına giydikleri demirden yapılmış miğferdir. Hadîsteki ip de âdî bir İp değil, kıymetli bir iptir. Çünkü hırsızlık haddi icra edilmek için çalınan malın en az birkaç dirhem değerinde olması îcâb eder demek istemiştir.

[18] Başlığa uygunluğu "Dünyâda ikaaba uğratılırsa bu ikaab ona keffârettir" sözünden alınır.

Ubâde ibnu's-Sâmit, Birinci Akabe gecesinde bey'at eden oniki nakîbden biridir. Bu ilk Akabe gecesinde olan bey'attir ki, ona el-Mümtehme: 10. âyetin-deki bey'at şartlarının aynı ile vâki' olduğundan "Bey'atu'n-Nisâ" denilmiştir. Bu şartlarla mükellef olmakta erkekler ve kadınlar müsâvîdir. İkinci Akabe'de ise Ensâr, evlâd ve ıyâllerini nasıl müdâfaa ve himaye ederlerse Rasûlullah'ı da öylece müdâfaa ve himaye eylemek üzere bey'at etmişler ve ahidlerini hakkıyle îfâ ederek kendilerinden sonra tâ kıyamete kadar islâm'a girmiş ve girecek olanlara veliyy-i ni'met (yânî en büyük ni'metin sahihleri) olmuşlardır. Allah onlardan razı olsun!

[19] Başlığa uygunluğu "Şübhesiz Allah Taâlâ sizlere kanlarınızı, mallarınızı, namuslarınızı birbirinize haram kılmıştır "sözünden alınır. Bunun beyânı şudur: Mü'minin kanı, malı, ırzı diğer mü'min için korunmuştur, hiçbir kimseye onu mübâh saymaya kalkışması halâl olmaz. Ancak bir hakk karşılığı olmak müstesna.

"Birbirinizin boyunlarına vuracak kâfirlere dönmeyiniz" sözünün ma'nâ-sı hakkında yedi görüş vardır:

* Bu, haksız olarak onu halâî sayan hakkında bir küfürdür.

* Murâd ni'mete ve İslâm hakkına nankörlüktür.

* Bu kişiyi küfre yaklaştırır ve onu küfre götürür.

* Bu, kâfirlerin fiilleri gibi bir fiildir.

* Murâd hakîkî küfürdür, bunun ma'nâsı da: Kâfirler olmayınız, fakat müs-Iümânlar olarak devam ediniz, demektir.

* Bunu Hattâbî ve diğerleri nakletti: Murâd silâh ile kâfir olmaya, kâfirler olmaya çalişmayınız'dır. el-Ezherî: Silâh kuşanan kimseye kâfir denilir, demiştir.

* Bunun ma'nâsı: Birbirinizi küfre nisbet edip de birbirinizle kıtal yapmayı halâl saymaya kalkmayın demektir.

Bu görüşlerin en zahir olanı dördüncü görüştür. Bunu en-Nevevî söyledi. Kaadı Iyâd da bunu tercîh eyledi... (Aynî).

[20] Hadîsin bir rivayeti "Peygamber'in sıfatı bâbı"nda da geçti.

[21] Hadîsin birer rivayeti Isrâîl oğulları ve Menâkıb'da da geçmişti. Müslim de bunu Hudûd'da getirdi.

[22] Usâme, Peygamber'in yüksek sevgisine güvenerek hırsızlık cezasının affı için hiç kimsenin cesaret edemediği bir şefaatte bulunmuştu. Bu kadın, Fâtıma bintu Esved idi ki, Mekke'nin fethi günü yüksek içtimaî mevkiine güvenerek ganimet malından kıymetli mücevherler çalmıştı. Bu hırsızlık yayılıp duyulunca, Kureyş bunun şer'î cezadan affı çârelerini aramaya başlamış ve şefaat için Usâme'yi bulmuştu. Peygamber hiçbir te'sîr altında kalmayarak, milletlerin bekaa esâslarından olan ilâhî ve hukukî adaleti en kesin şekilde yerine getirmiştir. Bu suretle de bütün insanlığa en yüksek bir adalet örneği vermiştir. Allah'ın salât ve selâmı O'na olsun!

[23] Âyetin devamı: "Allah mutlak gâlibdir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir. Fakat yaptığı o hırsızlık hareketinden sonra tevbe eder, kendim düzeltirse, şübhe-siz ki, Allah onun tevbesini kabul eder. Çünkü Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (el-Mâide: 38-39).

"Hırsızlık fiilinin ceza ve nekâl olan haddi îcâb edecek bir cürüm olması için, mübâhlık şübhesi, haklılık şübhesi ve zaruret şübhesi bulunmamalıdır....

Hırsıza bir özür şübhesi bırakmamak için herhalde bir nisâbm da şart olduğu kat'îdir. Ancak bu nisâbm mikdân ictihâd sahasıdır. Fakîhler sünnete nazaran bunun dörtte bir dînâr ile bir dinar veya on dirhem arasında devam ettiğinde ittifak etmişlerdir. Şafiî gibi kimisi asgarîyi, İmâm A'zâm gibi kimisi de a'za-mîyi tercih etmişlerdir, ki şübheden tamamen salim olan da budur. Acaba on dirhemden ziyâde bir mikdâr kabulüne imkân yok mudur? Biz buna vardır cevâbını vermek istiyoruz ve nisâb mikdânnın bu iki sınır arasında cereyanı üzerinde ittifak edilmiş olduğuna kaail bulunuyoruz. Madem ki, nisabın aslı mes'elesi ictihâd sahasıdır ve madem ki bu bâbda şübhe mes'elesinin büyük bir ehemmi yeti vardır, o hâlde bunun ictihâdî mâhiyetini muhafaza eden bir zaman mes'e-leşi olduğunu kabul etmek lâzım gelir. Eğer böyle olmasa idi, müctehidlere a'zamî ve asgari fikirlerini veren misâller ve haberler sabit olmazdı. Bir dînâr, bir mis-kâl altın demektir ki, o zaman ondört kırat olan sebi' vezni dirhem ile on dirhem gümüş kıymetçe buna denk idi. Oniki dirhem sayıldığı dahî varsa da, bu daha küçük bir dirhem mikyasıdır. Buna nazaran dörtte bir dînâr, üç dirhem olur... Demek ki, o zamanlar altın, gümüş farkı ortalama olarak bire on; şimdi ise bu fark beş-altı misli artmıştır. Bir mıskal altın, sekiz on dirhem değil, kırk-elli dirhem gümüş muâdiline çıkmıştır. Altın-gümüş farkı böyle olduğu gibi, eşya ile nakid paralar arasında da bu farklar görülmektedir. Bir zaman bir miskâl altına denk olup zaruret şübhesini kesen on dirhem gümüş, bugün için o zamanın üç dirhem gümüşünden daha az bir kıymette bulunduğunda şübhe olmadığı gibi, bugünün bir miskâl altım da böyledir. Binâenaleyh nisâb mikdârı, zaruret şübhesini def noktasından zamanın değişmesi ile değişmektedir. Bu misâllerden istifâde ederek zamanına göre şübheye yer bırakmayacak şekilde bir mik-dâr ta'yîni caiz, hattâ lâzımdır. Zîrâ: "Kim son derece açlık hâlinde çaresiz kalırsa, günâha meyi maksadı olmaksızın (haram olan etlerden yiyebilir). Çünkü Allah gafurdur, rahimdir" (el-Mâide: 3) hükmünün cezalarda dahî mu'teber olduğunda söz olmadığı gibi, bunun şübhesinin de mu'teber olduğunda şübhe yoktur. Ve işte nisâb mikdârı o günahı ve ona karşı ceza istihkakı ta'yîn edecek olan bir miyardır" (Hakk Dîni, II, 1673-1674)

[24] Alî'nin bu hükmünü Dârakutnî rivayet etmiştir. Şâfıî de Kitâbu '1-fhrüâfta: Alî'nin hırsızın elini bilhassa küçük parmak, yüzük parmağı ve orta parmaktan keser de: Ben onu amelsiz bırakmaktan dolayı Allah'tan utanırım, der olduğunu rivayet etmiştir (Kastallâm).

[25] Katâde'nin sözünü de Ahmed, Târîh'inde rivayet etmiştir.

[26] Bunun birkaç rivayetini Müslim de Hudûd'da getirmiştir.

[27] Bu hadîs metinlerdeki "Mıcenn", "Hacefe", "Turs" kelimelerinin delâlet ettiği ma'nâlar Tavzih sahibinin beyânına göre birdir. Kalkan demektir. Ancak yapılış tarzlarına göre aralarında fark bulunmaktadır. Bunların kıymetlerinin ne kadar olduğu bildirilmiştir. Üç dirhem olmak ihtimâli de vardır, on dirhem olmak ihtimâli de vardır. Bundan sonra gelen İbn Umer hadîsinde üç dirhem sözü açıkça söylenmiştir.

[28] Bunun bir rivayeti 12 rakamıyle geçmişti.

Yüce Allah hırsız aleyhine el kesmeyi vâcib kılmak suretiyle mallan korumuştur. Hâlbuki hırsızlığın dışında olan mal kapmak, baskın ve talanla malı ga-nîmet olarak kapışmak, bir kimseden haksız oiarak zorla ve zulümle mal almak hususlarında ise bu cezayı koymamıştır. Çünkü bu nevi' suçlar, hırsızlığa nis-betle az vâki' olur. Bu nevi' vak'alarda selâhiyetli merci'ler nezdinde istid'â etmek suretiyle malların geri alınması mümkün ve bir de hırsızların aksine bunun üzerine beyyine getirmek de kolay olur. Zîrâ hırsızlık üzerine beyyine getirmek nadiren kaabil olur. İşte bu sebeblerden ötürü hırsızlık işi büyük ve bundan men' hususunda daha te'sîrli olsun diye cezası da şiddetli olmuştur. Müslümanlar kesme cezasının furûâtında ihtilâf etmişlerse de umûmî olarak hırsızın elinin kesilmesinde ittifak etmişlerdir {Müslim Ter., V, 277, 2. haşiye).

[29] Yânî hırsız hadden sonra tevbe ettiği zaman bu tevbesi ona fayda verir

[30] Bunun bir rivayeti Şehâdetler'de uzun bir metinle geçmişti. Müslim'in bir rivayetinde bu fıkra Mekke fethinde hırsızlık yapan yüksek mevki'li kadındır. Pey-gamber'in o zaman yaptığı hutbenin sonunda ayrı bir fıkra olarak Yûnus'tan getirilmiştir. Müslim Ter., V, 281-282 "1688".

[31] Bunun bir rivayeti 9. bâbda, 13 rakamıyle de geçmişti.

Buhârî'nin hadîsin sonundaki sözü, el-Kuşmeyhenî nüshasında sabittir, diğerlerinde yoktur.

57- KİTÂBÛ'L-HUMUS. 2

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

57- KİTÂBÛ'L-HUMUS

(Ganimetin Beşte Biri Kitabı) [1]

1- Ganimetten Beşte Bir Ayırmanın Farz Oluşu Babı [2]

1-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Alî ibnu'l-Hüseyin haber verdi ki, babası Hüseyin ibn Alî aleyhime's-selâm ona şöyle haber vermiştir: Alî (R) şöyle demiştir: Benim Bedir günündeki ganîmet payımdan yaşlı bir devem vardı. Peygamber (S) bana (Bedir'den evvel) beşte birden başka bir yaşlı deve daha vermişti. Rasûlullah'ın kızı Fâ-tıma ile evlenmek istediğim zaman Kaynukaa oğullan'ndan kuyumcu bir adamla benimle beraber gelmesi ve beraber ızhır otu getirmemiz hususunda va'dleştim. Bu otu kuyumculara satmak ve parasıyle düğün yemeğim hususunda yardım sağlamak istedim. Ben yaşlı develerim için semerler, çuvallar ve ipler toplarken, iki devem de Ensâr'dan bir adamın hücresi yanında çöktürülmüş hâldeydiler. Topladığım şeyleri toplayıp döndüğüm zaman develerimi gördüm ki hörgüçleri kesilmiş, böğürleri yarılıp ciğerleri alınmış. Develerimin bu manzarasını gördüğüm zaman gözlerime mâlik olamayıp ağladım. Ve:

— Bu işi kim yaptı? dedim.

Orada bulunanlar:

— Bu develeri kesme işini Hamza ibn Abdilmuttalib yaptı, ken-

dişi şu evin içinde Ensâr'dan içki içenler topluluğu arasındadır, dediler. Hemen gidip Peygamber'in yanına girdim. Yanında Zeyd ibn Harise vardı. Peygamber yüzümden, karşılaştığım kötü durumu anladı:

— "Neyin var?" diye sordu.

— Yâ Rasûlallah, ben bugünkü kadar korkunç manzara görmedim: Hamza benim yaşlı iki dişi deveme saldırıp onların hörgüçlerini kesti, böğürlerini yardı, işte o, şu evde içki içenlerin berâberindedir, dedim.

Peygamber ridâsım istedi ve onu büründü. Sonra yürüyerek gitti. Zeyd ibn Harise ile ben kendisini ta'kîb ettik. Nihayet içinde Ham-za'nin bulunduğu o eve geldi, içeri girme izni istedi. İçeridekiler gelenlere girme izni verdiler. İçende içki içmekte olan bir toplulukla karşılaştık. Rasûlullah, yaptığı iş hakkında Hamza'yı kınamaya başladı. Hamza da sarhoş olmuş, gözleri kıpkırmızı idi. Hamza, Rasû-lullah'a doğru baktı, sonra bakışı yükseltti, akabinde dizlerine baktı. Sonra bakışı yükseltip göbeğine baktı. Sonra bakışı yükseltip yüzüne baktı. Sonra Hamza:

— Siz, babam Abdulmuttalib'in köleleri değil misiniz? dedi.

Rasûlullah, amcası Hamza'nın sarhoş olduğunu anladı da (şuursuzca bir fiile kalkışmasından sakınarak) topukları üzerinde arka arkaya çekildi. Biz de O'nunla beraber odadan dışarı çıktık [3].

2-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi; ona da mü'minlerin anası Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Rasülullah'm kızı Fâtıma aieyhi's-selâm Rasûlullah'ın vefatının ardından Ebû Bekr es-Sıddîk'tan Allah'ın, kendisine döndürdüğü mallardan Rasûlullah'ın geride bıraktığı, kendisine âid mîrâsım taksim etmesini istedi. Ebû Bekr de ona:

— Rasûlullah (S): "Biz (peygamberler topluluğu) mîrâs olunmayız. Bizim bıraktığımız şeyler sadakadır" buyurmuştur, dedi.

Bu cevâb üzerine Rasûlullah'ın kızı Fâtıma öfkelendi ve Ebû Bekr'den ayrıldı. Onun Ebû Bekr'den ayrılıp uzaklaşması tâ ölünceye kadar devam etti. Ve Fâtıma, Rasûlullah'tan sonra altı ay yaşadı.

Âişe dedi ki: Fâtıma, Ebû Bekr'den, Rasûlullah'ın Hayber'den, Fedek'ten ve Medine civarındaki sadakasından, yânî geriye bıraktığı mallarından olan kendi hissesini istiyordu. Ebû Bekr, Fâtıma'mn bu isteğini kabul etmedi ve şu gerekçeyi söyledi:

__"Ben Rasûlullah'ın hayâtında yapmakta olduğu hiçbirşeyi ter-

ketmem, muhakkak O'nun yaptığı işi yaparım. Çünkü ben O'nun işinden herhangi bir şeyi terkedersem, haktan sapacağımdan korkarım".

(Âişe şöyle devam etti:) Rasûlullah'ın Medine'deki sadakasına gelince Umer

bunu (mülkiyetle değil de, haklan kadar yararlanmaları için) Alî ile Abbâs'a verdi. Hayber ile Fedek'teki arazîlere gelince, Umer bunları elinde tuttu, başkasına vermedi ve şöyle dedi:

— "Bu iki arazî Rasûlullah'm sadakasıdır ki, bunlar kendisine inmekte olan haklar ve kendisine nevbet nevbet isabet edecek hâdiseler içindir. Bu iki arazînin işi devlet başkanlığı işini üzerine alan kimseye bırakılır".

ez-Zuhrî (bu hadîsi tahdîs ettiği zaman) şöyle dedi: Bu Hayber ve Fedek'ten Peygamber'e hâs olan arazîler bugüne kadar Umer'in yapıp koyduğu uygulama üzerindedirler [4].

Ebû Abdillah el-Buhârî (hadîsteki kelimeyi âyetteki ile tefsîr ederek) şöyle dedi: "t'terâke", "Sana çarptı" demektir; "Ona isabet ettirdim, çarptım" ma'nâsina olan "Aravtuhû"dan iftiâldir. "Ya'rûhû ve i'terânî", "Ona bir hâdise isabet etti, beni bir iş kaplayıp kuşattı" ta'bîrleri bu ma'nâdandır [5].

3-.......(ez-Zuhrî şöyle dedi:) Muhammed ibn Cubeyr ibn Mut'un, şu gelecek olan hadîsinden bana bir kısım zikredip şöyle dedi: Ben Mâlik ibn Evs'in yanma girinceye kadar gittim ve kendisinden bu hadîsi sordum. Mâlik şöyle dedi: Güneş yükseldiği zaman ben ailem içinde oturduğum sırada gördüm ki, Umer ibnu'l-Hattâb'ın elçisi bana geliyor. Gelince:

— Mü'minlerin Emîri'nin da'vetine icabet et, dedi.

Akabinde elçinin beraberinde tâ Umer'in huzuruna girinceye kadar yürüdüm. Umer'i hurma dallan veya yapraklarından yapılmış bir dîvânın şerît örgüleri üzerinde oturuyor buldum. Kendisiyle dîvân arasında bir yaygı ve döşek yoktu. Umer deriden yapılmış bir yastığa dayanmıştı. Kendisine selâm verdikten sonra oturdum. Umer:

— Yâ Mâlik, senin kavminden birtakım evler ahâlîsi bize gelmişlerdir. Ben de onlar hakkında kendilerine az mikdâr atıyye verilmesini emrettim. Sen bu malı teslim al da, onu aralarında taksim et, dedi.

Ben de:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Sen bunu benden başka birine emret-seydin,

dedim,

O:

- Bu malı teslim al, ey adam! dedi.

Ben onun yanında oturmakta iken yanma kapıcısı Yerfa' geldi de: Usmân ibn Affân, Abdurrahmân ibn Avf, ez-Zubeyr, Sa'd

ibn Eıbî Vakkaas'la görüşme arzun var mı; onlar senin yanına girmek

zni istiyorlar, dedi.

Umer:

— Evet, dedi ve onlara izin verdi.

Akabinde onlar içeriye girdiler ve selâm verip oturdular. Sonra Yerfa' da biraz oturdu. Sonra:

— Alî ve Abbâs'la konuşmaya arzun var mı? dedi.

Umer:

— Evet, dedi ve onlara da izin verdi.

Akabinde ikisi de içeriye girdiler ve selâm verip oturdular. Akabinde Abbâs, Umer'e:

— Ey Mü'minlerin Emîri, benimle şu Alî arasında bir hüküm ver, dedi.

Alî ile Abbâs, Allah'ın, Rasûlü'ne Benu'n-Nadîr'den fey' olarak verdiği mallar hususunda çekişiyor ve mücâdele ediyorlardı. Ab-bâs'ın bu sözü üzerine oradaki topluluk, yâni Usmân ve arkadaşları:

— Ey Mü'minlerin Emîri, bu ikisi arasında hükmet ve bunların birini diğerinden rahat ettir, dediler.

Umer:

— Yavaş ve sabırlı olun! Gök ve yer izniyle duran Allah hakkı için size sorarım. Rasûlullah(S)'ın: "Bizler mîrâs olunmayız, biz ne bırakmışsak sadakadır" buyurduğunu biliyor musunuz? Rasülullah "Bizler" sözüyle kendisim

kasdediyordu değil mi? dedi.

Topluluk:

— Rasülullah bunu söylemiştir, dediler.

Bu cevâb ve tasdîk üzerine Umer, Alî ile Abbâs'a yöneldi de:

— Allah hakkı için ikinize soruyorum: Rasûlullah'ın bu sözü söylemiş olduğunu biliyor musunuz? dedi.

Onlar:

— Rasülullah bu sözü söylemiştir, dediler. Umer:

— Ben size bu işten tahdîs ediyorum: Muhakkak ki Allah bu fey' malı hakkında başka hiçbir kimseye vermediği bir şeyi kendi Rasûlü'ne tahsis etmiştir, dedi. Sonra: "Allah'ın (onların malların)rfö« Ra-sûlü 'ne verdiği fey'(e gelince) siz bunun üzerine ne ata, ne deveye binip koşmadınız. Fakat Allah, rasûllerini dileyeceği kimselere musallat eder. Allah herşeye kaadirdir" (ei-Haşr. 6) âyetini okudu. İşte bu (yânî Na-dîr oğullan, Hayber ve Fedek) Allah'ın Rasûlü'ne hâss oldu. Allah'a yeminle söylüyorum ki, Rasülullah bu malları sizleri dışarıda bırakarak alıp toplamadı ve onu sırf kendisine tahsîs etmedi, muhakkak bu fey' mallarını sizlere vermiş ve onu size dağıtmıştır. Nihayet o fey'-lerden şu mal arta kalmıştır. Rasülullah bu fey' malından kendi ailesinin bir senelik nafakasını ayırıp verirdi. Sonra geri kalanını alır ve onu Allah'ın malı (bir vakıf) kılar (müslümânların işlerine tahsîs eder) idi [6].

İşte Rasülullah kendi hayâtında bu malları böyle kullandı. Allah hakkı için size soruyorum: Siz bunu biliyor musunuz? dedi. Onlar:

— Evet böyle biliyoruz, dediler.

Sonra Alî ile Abbâs'a döndü ve:

— Sizlere Allah hakkı için soruyorum: Siz de bunu böyle biliyor nlusunuz? diye sordu.

(Ukayl, İbn Şihâb'dan şunu ziyâde etti: Onlar da evet dediler.) Umer şöyle dedi:

— Sonra Allah, Peygamberi'ni vefat ettirdi. Ebû Bekr: Ben Ra-^ulullahin velîsiyim, dedi ve Ebû Bekr bu malları teslim aldı ve o mallarda Rasûlullah'm yaptığı gibi tasarruf etti. Allah bilir ki, Ebû Bekr bu hususta doğru sözlüdür, itaatlidir, doğru yoldadır, hakka uyucu-dur. Sonra Allah, Ebû Bekr'i vefat ettirdi. Bu sefer ben Ebû Bekr'in velîsi oldum. Ve o malları teslim aldım, emirliğimin iki senesinde o mallarda Rasûlullah'm ve Ebû Bekr'in yaptığı gibi tasarruf ediyordum. Allah biliyor ki, ben de bu tasarruf hususunda doğru sözlü, itaatli, doğru yolda yürüyen ve hakka uyucu idim. Sonra siz ikiniz bana geldiniz, benimle konuştunuz. Sözünüz bir, işiniz birdir. Yâ Ab-bâs, sen bana geldin, kardeşinin oğlu tarafından mîrâs hisseni istiyordun. Ve bana şu da, yânî Alî de geldi; o da karısı Fâtima'mn babasının mîrâsmdan olan payını istiyordu. Ben de sizlere: Rasûlullah "Bizpey-gamberler topluluğu vâris olunmayız. Biz ne bırakırsak sadakadır (mülkiyeti Beytü'1-mâle âiddir)" buyurdu dedim. Müteakiben o malı size aynı şartla (yânî mülkiyeti Beytü'l-mâl'e, tasarrufu da Rasûlullah ve Ebû Bekr devrindeki gibi olmak şartıyle) teslîm etmek fikri bana zahir olunca: İsterseniz Rasûlullah'm tasarrufu, Ebû Bekr'in tasarrufu ve mallara velî olduğum zamandan beri benim tasarruf ede-geldiğim gibi tasarruf edeceğinize dâir Allah'ın ahdi ve mîsâkı üzerinize olmak şartıyle o mallan size teslîm edeyim, dedim. Sizler: Bu şart ile onları bize teslîm et, dediniz. Ben de malları size teslîm ettim. Şimdi Allah hakkı için (ey topluluk) sizlere soruyorum: Ben bu mallan bu şartla Alî ile Abbâs'a teslîm ettim mi? dedi.

Topluluk:

— Evet teslîm ettin, dediler.

Sonra Umer, Alî ile Abbâs'a yöneldi ve:

— Allah adına yeminle size soruyorum: Ben o malları bu şartla izlere teslîm ettim mi? dedi.

Onlar da:

— Evet, diye cevâb verdiler.

Umer:

— Öyleyken, benden bundan başka bir hüküm mü istiyorsunuz? Gök ve yer, izni ve emriyle durmakta olan Allah'a yemîn ediyorum ki, ben o mallar hakkında bundan başka bir hüküm vermem. Bu şartlar içinde bu malları kullanmaktan

ileride acze düşerseniz, onları ba-

na geri veriniz; ben onları sizin yerinize (velayet yolu üzere) tasarrut ederim, dedi [7].

2- Ganimetin Beşte Birini (Devlete) Vermek Dîndendir Babı

4-.......Ebû Cemre ed-Duba'î şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs'tan işittim, şöyle diyordu: Abdu'1-Kays hey'eti geldi ve:

— Yâ Rasûlallah, bizimle senin aranda Rabîa'dan şu topluluk, yânî Mudar kâfirleri vardır. Bu sebeble biz sana ancak haram ayda ulaşabiliriz. O hâlde bize birşey emret de ona tutunahrn ve geride kalanlarımızı ona çağıralım, dediler.

Rasûlullah (S):

— "Sizlere dört şey emrediyor ve dört şeyden de nehyediyorum; Allah'a îmân etmekle: Lâ ilahe ille'Hah şehâdetiyle (yânî) Allah'tan başka ilâh olmadığına şehâdet etmekle emrediyorum" buyurdu ve elini düğümledi, yânî küçük parmağını kıvırdı. "Namazı devamlı kılmak, zekâtı vermek, ramazân orucunu tutmak ve bir de aldığınız ganimetin beşte birini Allah için (devlet hazînesine) vermenizi emrediyorum. Sizleri kabaktan, hurma kökünden, toprak testilerden, zift sürülmüş kaplardan (yânî bunlara hurma yâhud üzüm şırası kurmaktan) nehyediyorum" buyurdu [8].

3- Peygamberin Vefatından Sonra Kadınlarının Nafakası Babı

5-.......Bize İmâm Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "(Vefatımda) mirasçılarım dînâr bölüşmezler, bıraktığım şey, kadınlarımın nafakasından ve işçimin ücretinden geri kalanı sadakadır" [9].

6-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) vefat etti. O hâlde ki, benim evimde ciğer sahibi bir hayvanın (yânî insan ve hayvanın) yiyeceği birşey yoktu; ancak bana âid bir raf (yânî dolap veya kiler) içinde yarım vesk ölçeği mikdârı arpa vardı. Ben ondan yedim. Müddet uzadı, onu ölçtüm, sonra tükendi [10].

7-.......Ebû İshâk tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Amr ibnu'l- Hâris'ten işittim, o: Peygamber (S)-geriye harb silâhı, beyaz katırı ve bir mikdâr arazîsinden başka birşey bırakmadı; bunları da sadaka olarak bıraktı, dedi [11].

4- Peygamberin Zevcelerinin Evleri Ve Onlara Nisbet Edilen Evler Hakkında Gelen Haberler Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavillerinde gelen evler [12]: "(Ey Peygamber kadınları, vakaar ile) evlerinizde oturun. Evvelki Câhiliyet yürüyüşü gibi yürümeyin..." (d-Ahzâb: 33);

"Ey îmân edenler, Peygamber'in evlerine -yemeğe da 'vet olunmaksızın, vaktine de bakmaksızın- girmeyin.

Fakat size izin verildiği zaman girin..." (ei-Ahzâb: 53).

8-.......Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah(S)'ın hastalığı ağırlaştığı zaman benim evimde bakılmak üzere diğer zevcelerinden izin istedi. Onlar da kendisine izin verdiler [13].

9-....... Âişe (R) şöyle dedi: Peygamber (S) benim evimde, benim nevbetimde, benim göğsümün üstü ile gerdanımın arasında vefat etti. Bir de Allah (O'nun vefatı sırasında) benim tükrüğüm ile O'nun tükrüğünü birarada birleştirdi. Âişe şöyle dedi: (Kardeşim) Ab-durrahmân elinde bir misvakla odaya girdi... Peygamber'in, misvak katı geldiği için kullanmaya gücü yetmedi. Bu sefer misvakı ben aldım ve onu kendi dişlerim üzerine sürerek yumuşattım. Sonra bu

yumuşatılmış misvakla O'nun dişlerini misvâkladım [14].

10-....... İbn Şihâb'dan; o da Alî ibn Hüseyin'den tahdîs etti ki, ona da Peygamber'in zevcesi haber vermiştir: Rasûlullah (S) ramazânın son on günü içinde mescidde i'tikâfta iken Safiyye ziyaretine gitmişti. (Bir müddet konuştuktan) sonra dönmek üzere Safiyye ayağa kalkmış, Rasûlullah da onu geçirmek üzere onunla beraber ayağa kalkmış. Peygamber'in bir diğer zevcesi olan Ümmü Seleme'nin kapısı yanındaki mescid kapısına geldiğinde, Ensâr'dan iki kişi onların yakınından geçmişler ve Rasûluılah'a selâm verip acele yürüyerek geçmişler. Rasûlullah onlara:

— "Acele etmeyiniz, durunuz! (Yanımdaki kadın Safiyye bintu Huyey'dir)" buyurdu.

O iki zât:

— Yâ Rasûlallah, biz Allah'ı tenzih ederiz, dediler.

Ve Peygamber'in Safiyye'nin hüviyyetini ta'yîne mecburiyet hissetmesi bunlara ağır geldi. Bunun üzerine Peygamber:

— "Şeytân insanda (yânî inşân bedeninde dolaşan) kan mesâbesindedir. Ben sizin gönüllerinize şeytânın kötü bir şübhe atmasından endîşe ettim" buyurdu [15].

11-......Abdullah ibn Umer (R): Ben bir gün Hafsa'nın evinin damı üstüne çıktım ve Peygamber(S)'i arkasını kıbleye döndürerek Şâm tarafına yönelerek ihtiyâcını yerine getirir hâlde gözümle gördüm, demiştir [16].

12-.......Âişe (R), Rasûlullah (S) ikindi namazını güneş henüz Âişe'nin odasından çıkmadan kılar idi, demiştir [17].

13-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir gün hatîb

olarak ayağa kalktı ve hutbe esnasında eliyle Âişe'nin meskeni tarafını işaret ederek üç defa: "İşte fitne bu taraftadır, şeytânın boynuzunun doğacağı yerdedir" buyurdu [18].

14-.......Peygamber'in zevcesi Âişe (R), Abdurrahmân kızı Amre'ye şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S), Âişe'nin yanında idi. Bu sırada Âişe bir insan sesi işitti ki, o insan Hafsa'nın evine girmek için izin istiyordu. (Âişe dedi ki:) Ben:

— Yâ Rasûlallah, şu adam evinize girmek için izin istiyor, dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Sanıyorum ki o, Hafsa'nın süt amcası fulan kimsedir!" buyurdu.

(Âişe dedi ki: Süt amcam fulân hayâtta olsaydı benim yanıma girebilecek miydi? diye sordum.) Rasûlullah:

— "(Evet girebilirdi, çünkü) süt, velâdet ve nesebin haram kıldığı herşeyi haram kılar" buyurdu [19].

5- Peygamber'in Zırhı, Asası, Kılıcı, Bardağı, Mührü Gibi Taksimi Zikredilmeyen Ve Kendisinden Sonra Halîfelerin Kullandıkları Şeylerden Zikredilenlerle Vefatından Sonra Sahâbîlerın Ve Diğerlerinin Teberrük Edegeldikleri. Yânî Kutlu Sayıp Kullandıkları Saçları, Ayakkabıları, Kap-Kacakları -Sahan Ve Tasları- Babı [20]

15-....... Basra Kaadısı Sumâme ibn Abdillah ibn Enes'ten; o da dedesi Enes'ten tahdîs etti ki, Ebû Bekr halîfe yapılınca, Enes'i Bahreyn'e gönderdi ve kendisi için şu meşhur mektubu (yânı sadaka farizası kitabını) yazdı ve Ebû Bekr bu mektubu mühürledi. Bu mührün nakşı (yânı üzerindeki yazı) üç satır idi:

Muhammedun bir satır ve Rasûlu bir satır ve Allâhi bir satırdı [21].

16-.......îsâ ibnu Tahmân tahdîs edip şöyle demiştir: Enes ibn Mâlik -Peygamber'in vefatından sonra- tüyleri dökülmüş meşinden tasmalı bir çift ayakkabı çıkardı. İbn Tahmân dedi ki: Bana Sabit el-Bunânî, Enes'ten şöyle tahdîs etti: Enes bize iki ayakkabı çıkardıktan sonra: Bunlar Peygamber(S)'in ayakkabılarıdır, diye haber verdi [22]

17-.......Ebû Burde şöyle demiştir: Âişe -Peygamber'in ölümünden sonra- bize yünden keçelenmiş bir kaftan çıkardı ve: Peygamber'in ruhu bu kaftanın içinde nez' olundu, yânî koparılıp çekildi, dedi.

Süleyman ibnu'l-Mugîre, Humeyd'den rivayetinde şunu ziyâde etti: Ebû Burde şöyle dedi: Âişe bize Yemen'de dokunan tok kumaştan yapılmış bir izâr ile yine bu kumaştan yapılıp "el-Mılebbede" dedikleri bir kisve çıkardı [23].

18-.......Enes ibn Mâlik(R)'ten: Peygamber(S)'in su bardağı kırıldı, akabinde kırık yerine gümüşten bir bardak edindi dediğini tahdîs etti.

Râvî Âsim el-Ahvel: Ben bu kadehi gördüm ve (teberrüken içine su koyup) ondan su içtim, demiştir [24]

19-.......İbn Şihâb, Muhammed ibn Amr ibn Halhale ed-Duelî'ye şöyle tahdîs etmiştir: Ona da Hz. Hüseyin'in oğlu Alî tahdîs etti ki, onlar, kendileri Alî'nin oğlu Hüseyin'in öldürüldüğü zaman -Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun- Muâviye'nin oğlu Yezîd'in yanından Me-dîne'ye geldikleri sırada kendilerini Mısver ibn Mahrame (R) karşılamış ve:

— Bana herhangibir ihtiyâcın var mı? Varsa onu bana emredebilirsin, demiştir.

Hüseyin'in oğlu Alî dedi ki: Ben de Mısver'e:

— Hayır, bir ihtiyâcım yoktur, dedim. Mısver, Hüseyin'in oğlu Alî'ye:

— Sen Rasûlullah'ın kılıcını bana verir misin? Çünkü ben bu kavmin onu almakta sana galebe etmesinden endîşe ediyorum. Allah'a yemîn ederim ki, eğer

sen onu bana verirsen, benim nefsime ulaşılmadıkça, yânî ruhum kabz olunmadıkça bu kılıç ebediyyen onlara ulaştırılmaz. Şu da muhakkak ki Ebû Tâlib'in oğlu Alî, Fâtıma'nın üstüne -aleyhi's-selâm- Ebû Cehl'in kızını istemişti, işte bu sırada Ra-sûlullah'tan işittim. O, şu minberin üzerine çıkmıştı da bu hususta hitabe îrâd ediyordu. Ben de o günlerde ihtilâm olmuş hâlde idim. Rasûlullah (S) orada: "Muhakkak Fâtıma bendendir. Ben onun -beşer tabîatinden neş'et eden kıskançlık sebebiyle- dîni hususunda fitneye ma'rûz kalmasından endîşe ediyorum" buyurdu.

Râvî Mahrame dedi ki: Sonra Rasûlullah, Abdu'ş-Şems oğulla-n'ndan olan bir damadını (yânî kızı Zeyneb'in kocası bulunan Ebû'l-

Âs ibn Rabî'ı) zikretti de onu kendisine hısımlığı hususunda övdü ve güzel hâllerini şöyle dile getirdi; "O bana söz söylemiş, sözünde gerçek çıkmıştır. O bana va'd etmiş, va'dini yerine getirmiştir, Kat'îsöylüyorum ki, ben hiçbir halâlı haram kılıyor değilim, hiçbir haramı da halâ! kılmıyorum. Lâkin Allah'a yemîn ediyorum ki, Allah Rasû-lü'nün kızı ile Allah düşmanının kızı ebeden (bir adamın nikâhında) birleşmez" [25]

20-.......Muhammed ibnu'l-Hanefiyye şöyle demiştir: Eğer babam Alî (R) Usmân ibn Affân'ı kötülükle zikredici olaydı, birtakım insanlar ona gelip de Usmân'ın zekât me'rnûrlarından şikâyet ettikleri gün zikrederdi. O gün babam Alî, bana: Usmân'a git de ona (gönderdiğim) sahîfenin Rasûlullah'ın sadakası (yânî sarf yerlerinin yazıldığı sahîfe) olduğunu haber ver de: Zekât me'mûrlarına emret ki, bunun içindeki hükümlerle amel etsinler, dedi.

Muhammed ibnu'l-Hanefiyye dedi ki: Bunun üzerine ben bu sa-hîfeyi Usmân'a götürdüm. Usmân: O sahîfeyi bizden geri çevir, dedi. Akabinde ben o sahîfeyi tekrar Alî'ye getirdim ve olanı kendisine haber verdim. Babam: O sahîfeyi aldığın yere koy, dedi.

Buhârî'nin şeyhi el-Humeydî şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bize Muhamrfıed ibn Sûka tahdîs edip şöyle dedi: Ben Mımzir es-Sevrî'den işittim ki, Muhammed ibnu'1-Hane-fiyye şöyle demiştir: Beni babam Alî haberci gönderdi de: Şu kitabı, yânî yazıyı al ve onu Usmân'a götür. Çünkü bunun içinde Peygam-ber(S)'in sadaka hususundaki emri vardır, dedi [26].

6- Ganimetin Beşte Birinin. Rasulullah'a Nevbet Nevbet İnen Mühim İşler Ve Hâdiseler İçin. Fakirler İçin Ve Peygamberin Suffa Ehlini Ve Dulları Tercîh Etmesi İçin Oldlğuna Delîl Babı

Peygamber'in kızı Fâüma hububat öğütmekten, el değirmeni döndürmenin yorgunluğundan Peygamber'e şikâyet edip de kendisine esirlerden bir hizmetçi vermesini istediği zaman, Peygamber, kızının bu isteğini Allah'a havale etmiştir (yânî kızının isteğini karşılamamıştır).

21-.......Bize Alî şöyle tahdîs etti: Fâtıma aleyhi's-selâmın el değirmeniyle hububat öğütmekten dolayı eline hastalık gelmişti. O sırada Rasûlullah'a birtakım harb esirleri getirildiği Fâtıma'ya ulaştı. Fâtıma da o esirlerden bir hizmetçi istemek üzere babasına gitti, fakat babasını evde bulamadı. Derdini Âişe'ye zikretti. Akabinde Peygamber geldiğinde Âişe, Fâtima'nm geldiğini ve dileğini kendisine söyledi. (Alî dedi ki:) Müteakiben biz yataklarımıza girmiş hâlde iken Peygamber bize geldi. Biz hemen yatağımızdan kalkmağa davrandık.

Peygamber (S):

— "Yerinizde durunuz!" buyurdu ve (ikimizin arasına oturdu) hattâ ben göğsümün üzerine dokunan iki ayağının serinliğini hissettim.

Akabinde Peygamber: -

— "İyi dinleyin! Ben size, sizin benden istediğiniz esîr hizmetçiden daha hayırlı bir şeye delâlet ediyorum: Siz (gece) yataklarınıza girdiğinizde otuzdört defa Allâhu Ekber, otuzüç kerre Elhamdu HU lâhi ve otuzüç kerre de Subhânalîahi deyiniz. Bunları söylemeniz sizler için benden istediğiniz hizmetçiden daha hayırlıdır" buyurdu [27],

7- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı: .

Bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi birşeyin mutlakaa beşte biri Allah'ın, Rasûlü'nün... " <ei Enfâi: 4i>.

"Rasûlü*nündür" sözüyle bunun taksiminin Rasûl'e âid olduğunu kasdediyor. Rasûlullah (S): "Ben ancak

bölüştürücü ve hazineciyim; Allah ise vericidir" buyurdu.

22-.......Bize Şu'be, Süleyman ibn Mihrân'dan, Mansûr'dan ve Katâde'den tahdîs etti. Bu üçü de Salim ibn Ebi'l-Ca'd'dan işitmiş-lerdir. Câbir ibn Abdillah (R): Bizim Ensâr'dan bir adamın bir oğlu doğdu. O kimse Oğluna Muhammed adını vermek istedi, demiştir. Şu'be: Mansûr hadîsinde şöyle dedi: O Ensârî: Ben oğlumu boynum üzerinde taşıyıp onu Peygamber'e getirdim, dedi. Yine Şu'be: Süleyman el-A'meş hadîsinde şöyle dedi: O Ensârî'nin (yânî Enes ibn Fu-dâle'nin) bir oğlu oldu. Onu Muhammed diye isimlemek istedi. Peygamber (S): "Benim ismimle isimleyiniz, fakat künyem ile kün-yelenmeyiniz. Çünkü ancak ben Kaastm, yânî taksim edici kılındım, (mîrâs ve ganimet mallarını) aranızda ancak ben taksim ederim" buyurdu.

Husayn ibn Abdirrahmân es-Sulemî, Rasûlullah'm "Ben bir taksim edici olarak gönderildim, aranızda ben taksim ederim" buyurduğunu söyledi.

el-Buhârî'nin şeyhi Amr ibn Merzûk şöyle dedi: Bize Şu'be haber verdi: Katâde şöyle demiştir: Ben Sâlim'den işittim; o da Câbir'-den: el-Ensârî, oğluna el-Kaasım ismini vermek istedi. Peygamber:

"Benim ismimle isimleyin, fakat künyem ile künyelenmeyin" buyurdu [28].

23-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Bizim Ensâr taifesinden bir adamın bir oğlu doğdu. Kendisi çocuğa el-Kaasım adını verdi. Ensâr ona:

— Biz seni Ebû'l-Kaasım künyesiyle anmayız ve sana bu doğum sebebiyle "gözaydın" diye ikram da etmeyiz, dediler.

Bunun üzerine o Ensârî zât Peygamber'e geldi ve:

— Yâ Rasûlallah, bir oğlum doğdu, ona el-Kaasım adını verdim. Ensâr bana: Biz seni Ebû'l-Kaasım künyesiyle lakablamayız ve sana "gözaydın" tebrikinde

de bulunmayız, dediler (ne buyurursunuz

diye sordu)?

Peygamber (S):

— "el-Ensâr güzel söylemiştir. Benim ismimle ad verebilirsiniz, fakat benim künyem ile künyelenmeyin. Çünkü Kaasım, yalnız benimdir" buyurdu [29].

24-.......Humeyd ibn Abdirrahmân, Muâviye ibn Ebî Sufyân'ın şöyle dediğini işitmiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Allah her kimin hayrını murâd ederse ona dîn hususunda (büyük bir) anlayış verir. Verici ancak Allah'tır. Ben (verici değil) yalnız taksim ediciyim [30]. Bir de bu ümmet Allah'ın emri gelinceye (kıyamet gününe) kadar kendilerine muhalefet edenler üzerine gâlib olmakta devam edecekler, onlar gâlib hâlde bulunacaklar" [31].

25-.......Bize Hilâl, Abdurrahmân ibn Ebî Amre'den;o daEbû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Ben size ne birşey verebilirim, ne de (verilene) mâni' olabilirim. Ben taksim ediciyim, em-rolunduğum yere koyarım" buyurmuştur [32].

26-....... Havle el-Ensâriyye (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Birtakım adamlar Allah'ın (müslümânların iyiliğine tahsîs buyurduğu) malında haksız olarak tasarruf ederler, îşte onlar için kıyamet gününde o ateş muhakkaktır" [33].

8- Peygamberin: "Ganimetler size halâl kılındı" sözü Bâbı [34]

Ve Yüce Allah şöyle buyurdu:

"Allah size alacağınız daha birçok ganimetler de va'detmiş, şimdilik bunu peşin vermiştir.. " (ei-Feth: 20) [35]

Ganimet, mukaatele eden müslümânların umûmuna âiddir. Nihayet Rasûlullah buna hakk kazananları hakk kazanmayanlardan ayırıp beyân eder [36].

27-....... Bize Husayn ibn Abdirrahmân es-Sulemî, Âmir eş- Şa'bî'den; o da Urve el-Bârıkî'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Gazâya giden) atın alnına dökülen saçlarında kıyamet gününe kadar hayır düğümlüdür. Hayır kıyamet gününe kadar ecir (yânî sevâb) ve ganimettir" buyurmuştur [37].

28-.......Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Kisrâ helak olduğu zaman ondan sonra kisrâ yoktur. (Bizans hükümdarı olan) Kayser helak olduğu zaman ondan sonra kayser yoktur (yânî kayser hâkimiyeti olmayacaktır). Nefsim yedinde olan Allah 'a yeminle söylüyorum ki, Kisrâ ile Kayser'in hazîneleri muhakkak Allah yolunda harcanacaktır"[38].

29-.......Câbir ibn Semure (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Kisrâ helak olduğu zaman ondan sonra kisrâ yoktur. Kayser helak olduğu zaman ondan sonra da kayser yoktur. Nefsim yedinde olan Allah 'a yeminle söylüyorum ki, Kisrâ ile Kayser'in hazîneleri muhakkak Allah yolunda harcanacaktır"[39].

30-.......Bize Câbir ibn Abdillah (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S): "Ganimetler bana halâl kılındı (hâlbuki benden evvel kimseye halâl edilmemiştir)" buyurdu [40].

31-.......Bana Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o'da Ebû

Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Kendisini (evinden sırf) Allah yolunda cihâd etmek ve ke-limetu'llah'ı tasdik etmek niyeti çıkararak Allah yolunda cihâd eden kimseye Allah onu, şehîd olmak suretiyle cennete girdirmeyi yâhud içinden çıkmış olduğu meskenine sevâbla yâhud ganimetle salimen döndürmeyi tekeffül etmiştir"[41].

32-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Peygamberlerden bir peygamber gazaya gitti ve kavmine şöyle dedi: Bir kadın fercine nikâhla mâlik olup da onunla evlenmek istediği hâlde henüz evlenmemiş olan bir erkek bana tâbi' olmasın (yânı benimle beraber cihâda yürümesin). Birçok evler kurmuş, fakat henüz tavanlarını yükseltmemiş olan kimse de benimle yürümesin. Koyun yâhud gebe develer satın almış da bunların yavrularını doğurmalarını beklemekte olan kimse de benimle beraber yürümesin.

"Peygamber bu ta'lîmâtı verdikten sonra gazaya gitti ve nihayet ikindi namazı vaktinde yâhud buna yakın bir zamanda fethedeceği beldeye yaklaşınca güneşe hitaben: Sen bir me'mûresin, ben de bir me'mûrum dedi ve: Yâ Allah! Bu güneşi bizim üzerimizde biraz durdur! diye dua etti. Müteakiben Allah bu peygambere fetih verinceye kadar güneş onun üzerinde durduruldu. Neticede o peygamber ganimetleri topladı. Derken onları yemesi için (gökten bir) ateş geldi. Fakat ateş o ganimetleri yemedi. Bunun üzerine peygamber, ordusuna: Sizin içinizde ganimet malına bir hıyanet vardır, binâenaleyh herbir kabileden bir kimse bana bey'at etsin, dedi. (Bey'at ettiler.) Bu bey'at sırasında birisinin eti peygamberin eline yapıştı. Peygam-,bet derhâl: Hıyanet muhakkak sizin içinizdedir. Binâenaleyh senin kabilen benimle bey'at yapsın, dedi. (Kabile bey'at yaptı.) Bu sırada iki yâhud üç kimsenin elleri peygamberin eline yapıştı. Peygamber: Hıyanet fiili sizdedir, sizler hıyanet ettiniz, dedi. Akabinde onlar sığır başı gibi altından bir baş getirdiler ve bunu yere koydular. Akabinde ateş geldi ve o ganimet malını yedi. Sonra Allah bizler için ganimeti halâl kıldı. Allah bizim zayıflığımızı ve aczimizi gördü de ganimetleri bize halâl kıldı" [42]

9- Bâb: Ganimet, Düşmanla Çarpışmada Hazır Bulunanlarındır

33-....... Eşlem şöyle demiştir: Umer ibnu'l-Hattâb (R): Eğer mülümanların sonu (yânî müstakbel nesillerin hayâtı endîşesi) olmasaydı, Peygamber'in Hayber arazîsini taksîm ettiği gibi, ben de fethettiğim her karyeyi (her memleketin arazîsini) muhakkak ganîmet sâhibleri (yânî fâtihleri) arasında taksîm ederdim; dedi [43].

10- Ganîmet İçin Harbeden Kimsenin Sevabı Eksilir Mi? Babı

34-.......Bize Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) tahdîs edip şöyle dedi: Bir çöl Arabi Peygamber'e:

— Bâzı kimseler ganimet almak için harbeder, bâzı kimseler insanlar yanında yiğitliği zikrolunsun diye harbeder, bâzıları da (yiğitlik) derecesi görülsün diye harbeder. Şu hâlde Allah' yolunda olan kimdir? dedi.

Peygamber (S):

— "Kim Allah kelimesi (Allah'ın tevhidi kelimesi) en yüksek olsun diye muharebe ederse, işte o mücâhid Allah yolundadır" buyurdu [44].

11- Devlet Başkanının, Huzuruna Getirilen Müşrik Hediyelerini Hazir Bulunanlar Arasında Taksim Etmesi Ve Hazır Bulunmayan Yâhud Kendisinden Uzak Bulunanlar İçin De Pay Ayırıp Saklaması Babı

35-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb es-Sahtıyânî'den; o da Abdullah ibn Ebî Muleyke'den tahdîs etti: Peygamber (S)'e has ipekten altın düğmeli (yâhud altın halkalarla örülü) birçok kaftanlar hediye edildi. Peygamber bu kaftanları sahâbîlerinden birtakım insanlar arasında taksim etti. Bu kaftanlardan bir tanesini de Mahrame ibn Nevfel için ayırdı. Müteakiben Mahrame, beraberinde oğlu Mısver ibn Mahrame olduğu hâlde geldi de, Peygamber'in kapısı Önünde di-küdİ. Ve oğluna:

— Peygamber'i bana çağır! dedi.

Peygamber babamın sesini işitti de, yanma bir kaftan alıp düğmelerini öne doğru tutarak babam Mahrame'yi bununla karşıladı ve:

— "Yâ Eba'l-Mısver, bunu senin için sakladım! Yâ Eba'l-Mısver, bunu senin için sakladım!" buyurdu.

Mahrame'nin huyunda bir şiddet ve sertlik vardı [45].

Bu hadîsi İsmail ibn Uleyye, Eyyûb es-Sahtıyânî'den rivayet etmiştir.

Ve Hâtem ibnu Verdân şöyle dedi: Bize Eyyûb es-Sahtıyânî, İb-nu Ebî Muleyke'den tahdîs etti ki el-Mısver: Peygamber'e bir çok kaftanlar geldi... demiştir. Bu hadîsi îbnu Ebî Muleyke'den rivayet etmekte el-Leys ibn Sa'd, Eyyûb es-Sahtıyânî'ye mutâbaat etti [46].

12- Bâb: Peygamber (S) Kurayza Ve Benu'n-Nadır Arazîlerini Nasıl Taksîm Etti?

Ve bunlardan masrafı kendisine dönen ailesinin harcamalarına ve mühim hâdiselere verdiği şeyler.

36-.......Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Ensâr'dan olan insanlar gelir getiren hurmalıklarını Peygamber(S)'e kendi masraflarını karşılaması için hediye ediyorlardı. Nihayet Peygamber Kurayza ve Benu'n-Nadîr kabilelerini fethetti. Bunun ardından Me-dîneli Ensâr'a daha evvel Muhâcirler'e teslîm ettikleri hurmalıkları kendilerine geri verilir oldu [47].

13- Peygamber(S)'İn Maiyyetinde Gaza Edenlerin, Vâlîlik Ve Kumandanlık Yapanların Diri Ve Ölü Hâllerinde Mallarındaki Bereket Ve Artma Babı

37-.......Ben Ebû Usâme Hammâd ibn Seleme'ye: Hişâm ibn Urve size tahdîs etti mi? diye sordum. (Burada suâlin cevâbı zikredilmedi. Fakat İshâk ibn

Râhûye'nin Müsned'inde bu isnâd ile "evet" deyip şunu sevketmiştin) Bana Hişâm ibn Urve, babası Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da kardeşi Abdullah ibnu'z-Zubeyr'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: ez-Zubeyr ibnu'I-Avvâm Cemel Vak'ası gününde durduğu zaman beni çağırdı [48]. Ben yanında dikeldim. Bana şunları söyledi:

— Ey oğulcuğum! Şu muhakkak ki, bu gün ancak zâlim olan yâhud mazlum olan öldürülür. Ve ben bu gün kendimi başka türlü değil, ancak mazlum olarak öldürüleceğimi zannediyorum. Ve benim en büyük hüznüm ve endîşem elbette borcumdur. Sön borcumuzun, malımızdan herhangi birşey bırakacağını zannediyor musun? dedi ve:

— Ey oğulcuğum malımızı sat ve borcumu öde, sözünü söyledi.

Ve malının üçte birini vasiyet etti; bu üçte birin üçte birini husûsî olarak Abdullah ibn Zubeyr'in oğullarına vasiyet etti. Zubeyr, oğlu Abdullah ibn Zubeyr'i kasdederek onun oğulları için üçte birin üçte biri diyor: Eğer borcun ödenmesinden sonra birşey artmış olursa, o fazlanın üçte biri senin oğullarına âiddir.

Hişâm ibn Urve (geçen senedle) şöyle dedi: Abdullah ibnu'z-Zubeyr'in çocuklarının bâzısı yaşça (yâhud vasiyetteki payca) Zubeyr'in oğullarının bâzısına müsavi olmuştur: Bunlar Hubeyb ve Abbâd'-dır. Zubeyr'in bu vasiyeti yaptığı gün dokuz oğlu ve dokuz kızı vardı,

Abdullah dediki: Babam Zubeyr, borcunun ödenmesini bana vasiyet etmeye başladı ve şöyle diyordu:

— Ey oğulcuğum! Eğer borç ödemekten herhangi birşey hususunda âciz olursan, o zorluğa karşı Mevlâmdan yardım iste! dedi.

Abdullah şöyle dedi: Vallahi ben babamın bu "Mevlâm" sözüyle ne kasdettiğini bilemedim. Sonunda:

— Babacığım, senin Mevlân kimdir? diye sordum.

— (Benim Mevlâm) Allah'tır, dedi.

Abdullah şöyle devam etti: Vallahi ben onun borcunu ödemekten dolayı herhangi bir sıkıntıya düştükçe muhakkak:

— Yâ Mevlâ'z-Zubeyr(= Ey Zubeyr'in Mevlâsı)! Zubeyr'in borcunu kaza et! diye duâ ettim; akabinde Yüce Allah onun borcunu ödedi. Sonunda Zubeyr (R) Öldürüldü. Zubeyr arkasında altın para ve gümüş para bırakmadı; o yalnız bâzı arazîler bıraktı. Gâbe mevkiindeki büyük arazî, Medine'de onbir ev, Basra'da iki ev, Kûfe'de bir ev, Mısır'da bir ev bunlardandır.

Abdullah dedi kî: Zubeyr'in üzerindeki borç ancak şöyle oluşmuştur: Birtakım kimseler ona mal getirir ve malı Zubeyr'in yanında emânet bırakmak ister idi. Zubeyr ise ona:

— Hayır, ben bu malı emânet olarak teslim almam; lâkin o rnal benim zimmetimde bir ödünçtür. Çünkü ben emânetin zayi' olmasından (ve bunun da benim malı iyi korumadığımdan meydana geldiğinin zannolunmasından) korkarım, der idi.

Zubeyr asla bir kumandanlık, harâc toplayıcılığı ve (mal toplamaya sebeb olacak cinsten) herhangi bir vazifeyi üzerine almamıştır [49] O sâdece Peygamber(S)'in yâhud Ebû Bekr'in yâhud Umer'in yâhûd Usmân'ın -Allah onlardan razı olsun- maiyyetlerinde yapılan gazvelerde mevcûd olmuştur.

Abdullah ibnu'z-Zubeyr şöyle dedi: Ben babam Zubeyr'in üzerindeki borcu hesâb ettim de, onu ikimilyon ikiyüzbin olarak buldum. Râvî dedi ki: Hakîm ibn Hizam, Abdullah ibnu'z-Zubeyr'e kavuştu da:

— Ey kardeşimin oğlu! Kardeşim Zubeyr'in üzerinde ne kadar

borç vardır? diye sordu.

Abdullah, borcun bir kısmını gizledi de:

— Yüzbin, dedi.

Bunun üzerine Hakîm: :

— Vallahi ben sizin mallarınızın bu kadar borcu ödemeye yeteceğini zannetmiyorum, dedi.

Bu sefer Abdullah:

— Eğer borçlar ikimilyon ikiyüzbin olmuş ise, senin re'yin nedir bana haber ver? dedi.

Hakîm:

— Bu kadar borcu ödemeye takat yetireceğinizi sanmıyorum. Eğer bu borçtan herhangi birşeyi ödemekten âciz olursanız benden

yardım isteyin, dedi.

Râvî dedi ki: Zubeyr, Gâbe'deki arazîyi yüzyetmiş bine satın almış idi. Oğlu Abdullah ise bu arazîyi satmak için bir milyon altıyüz-bin kıymet ta'yîn etti. Sonra ayağa kalktı ve:

— Her kimin Zubeyr'in üzerinde alacağı bir hakk varsa, Gâbe'-ye bizim yanımıza gelsin, dedi.

Akabinde Abdullah ibn Ca'fer ibn Ebî Tâlib oraya geldi. Bu Abdullah'ın, Zubeyr'in üzerinde dörtyüzbin alacağı vardı. Bu Abdullah, Abdullah ibnu'z-Zubeyr'e hitaben:

— Eğer isterseniz bu dörtyüzbinlik alacağımı size bırakayım, dedi. Abdullah ibnu'z-Zubeyr:

— Hayır (alacağını bırakma; bunu istemeyiz), dedi.

Abdullah ibn Ca'fer:

— Eğer isterseniz, benim alacağımı geri bırakmak istediğiniz alacakların içine koyup geriye bırakırsınız, dedi.

Abdullah ibnu'z-Zubeyr:

— Hayır, alacağını geri bırakma, dedi. Râvî dedi ki: Abdullah ibn Ca'fer:

— Öyleyse bu arazîden benim için bir parça kesin, dedi. Abdullah ibnu'z-Zubeyr de ona hitaben:

— Şuradan şuraya kadar olan parça senindir, dedi.

Râvî dedi ki: Abdullah ibnu'z-Zubeyr, Gâbe arazîsinden (ve evlerden) bâzısını sattı da babası Zubeyr'in borcunu ödedi. Borcun hepsini tamamen ödedikten sonra Gâbe arazîsinden dörtbuçuk pay bakî kaldı. Abdullah ibnu'z-Zubeyr akabinde Şam'a Muâviye ibn Ebî Suf-yân'ın yanına geldi. Muâviye'nin yanında Amr ibnu Usmân ibn Af-fân, Abdullah ibnu'z-Zubeyr'in kardeşi el-Munzir

ibnu'z-Zubeyr, (Mü'minlerin anası Sevde'nin kardeşi) Abdullah ibnu Zem'a bulunuyorlardı. Muâviye, Abdullah ibnu'z-Zubeyr'e hitaben:

— Gâbe arazîsine ne kadar kıymet ta'yîn edildi? dedi. Abdullah:

— (Onaltı pay aslından) herbir pay yüzbine geldi, dedi.

Muâviye:

— Geriye kaç pay kaldı? dedi. Abdullah:

— Dört bütün pay ile bir yarım pay kaldı, dedi,

el-Munzir ibnu'z-Zubeyr:

— Ben yüzbin mukaabilinde bir pay satın aldım, dedi.

Amr ibnu Usmân:

— Ben de yüzbine mukaabil bir pay satın aldım, dedi.

Abdullah ibnu Zem'a:

— Ben de yüzbîn karşılığında bir pay satın aldım, dedi.

Bu sefer Muâviye:

— Geriye ne kadar pay kaldı? diye sordu.

Abdullah:

— Bir pay ile yarım pay kaldı, dedi,

Muâviye:

— Ben de onu yüzelli bin karşılığında satın aldım, dedi. Râvî dedi ki: Abdullah ibn Ca'fer (ibn Ebî Tâlib), Muâviye'den

onun payını altıyüzbin mukaabilinde satın aldı (da böylece ikiyüzbin kazandı). Abdullah ibnu'z-Zubeyr babasının borçlarını ödeyip bu borç işini bitirdiği zaman Zubeyr'in diğer oğulları kendisine:

— Artık mirasımızı aramızda taksîm et, dediler.

Abdullah:

— Hayır, Allah'a yemîn ederim ki, dört sene hacc mevsiminde "Haberiniz olsun! Her kimin Zubeyr üzerinde alacağı bir hakk varsa bize gelsin de o borcu ödeyelim!" diye nida ve i'lân etmedikçe, mîrâsı aranızda taksîm etmem, dedi.

Râvî dedi ki: Artık Abdullah ibnu'z-Zubeyr her sene hacc mevsiminde böyle nida ve i'lân etmeye başladı. Nihayet dört yıl geçince (ve kendisine hakk isteyici kimse gelmeyince) mîrâsı Zubeyr'in oğulları arasında taksîm etti.

Râvî dedi ki: Zubeyr öldüğü zaman arkasında dört karısı varJ di. Abdullah'a vasiyet edilen üçte biri kaldı da her bir kadına (sekizde bir hisse olarak) bir milyon ikiyüzbin isabet etti. Buna göre Zubeyr'A in (vasiyet, mîrâs ve borçlarını içine alan) malı elli milyon ikiyüzbindir [50].

14- Bâb: Devlet Başkanı Bir İnsanı Bir İhtiyaç Hususunda Elçi Gönderdiği Yâhud Ona Orada İkaamet Etmesini Emrettiği Zaman Ganimetten O Şahsa Hisse Verilir Mi?

38- Bize Mûsâ ibn İsmail tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Avâ-ne tahdîs edip şöyle dedi: Bize Usmân ibn Vehb tahdîs etti ki, İbn Umer (R) şöyle demiştir: Usmân Bedir vak'asından ancak şu sebeb-den dolayı kaybolmuştur: Çünkü hakikat şudur ki, Rasûlullah'ın kızı (Rukayye) Usmân'ın nikâhı altında idi ve (Bedir seferi sırasında) ağır hasta bulunuyordu. Peygamber (S) Usmân'a hitaben: "Senin için Bedir'de hazır bulunan bir gâzîsevabı ve onun ganimet payı vardır" buyurdu (ve ona hisse verdi) [51].

15- Bâb- Ganimetin Beşte Birinin Müslümanlara Nevbet \Evbet Gelen Mühim Hâdiseler İçin Olduğuna Delilden Biri Hevâzin Kabilesinin Peygamberin Kendileri İçinde Bir Süt Annesini Emmiş Olması Sebebiyle Peygamberden İstekte Bulunmaları; Peygamberin De Müslüman Gazilerden, Onlardan Aldıkları Hisselerini Geri Vermelerini Halâl Saymasıdır.

Yine buna delilden biri de Peygamberin hisselerini geri veren müslümânlara fey'den ve ganimetlerin beşte

birinden onlara vermeyi va'd eder olmasıdır. Peygamberdin Ensâr'a ve Ensâr'dan Câbir ibn Abdillah'a Hayber hurmasından vermesi de aynı konuya delildir.

39-.......îbnu Şihâb şöyle demiştir: Ve Urve ibnu'z-Zubeyr söyledi ki, kendisine Mervân ibnu'l-Hakem ile Misver ibn Mahrame, Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu haber vermişlerdir; Rasûlullah'a Hevâzin kabilesi hey'eti müslümân olarak geldikleri ve kendisinden mallarının ve esirlerinin geri verilmesini istedikleri zaman, Rasûlullah (S) onlara:

— "Bana sözün en sevimlisi, en doğrusudur. Şimdi siz iki taifeden birini; ya esirleri ya da malları tercih ediniz. Ben (sizin gelmenizi gözeterek) bunları taksim etmeden bekletmiş idim" buyurdu.

Ve hakîkaten Rasûlullah Tâif'ten (Cı'râne'ye) döndüğü zaman on bu kadar gece onların sonlarının gelmesini beklemişti. Hevâzin hey'etine Rasûlullah'ın kendilerine ancak iki şıktan birisini geri vereceği apaçık belli olunca bunlar Rasûlullah'a:

— Biz esirlerimizin geri verilmesini tercih ediyoruz, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah müslümânlar arasında ayağa kalktı.

Allah'ı lâyık olduğu kemâl sıfatlarıyle sena etti. Sonra "Amma ba'du" hitâb faslını söyleyerek şu hutbeyi yaptı:

— "Bu Hevâzin hey'eti kardeşleriniz, kusurlarından tevbe ediciler olarak bize geldiler. Ben de esirlerini kendilerine geri vermeyi düşündüm. Sizden her kim esirlerini bu suretle (karşılıksız vererek) kardeşlerinizin gönüllerini hoş etmeyi severse bunu yapsın. Sizden her kim kendi hissesi üzerine bağlı olmak (karşılıksız vermemek) arzu ederse (bu bedeli) ona biz, Allah 'in bize ihsan edeceği ilk ganimet malından veririz. Bu kanâatle o da böyle yapsın" buyurdu.

Bunun üzerine insanlar:

— Biz Hevâzin esirlerini kendilerine geri vermekle onları hoş-nûd etmişizdir yâ Rasûlallah, dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah, sahâbîlerine:

— "Şimdi biz, sizden esirini vermeye rızâsı olan kimseleri rızâsı olmayanlardan seçip bilemiyoruz. Onun için siz gidiniz de bize durumunuzu, işlerinizi bilip yürüten kişileriniz arzetsinler" buyurdu.

İnsanlar yerlerine çekildiler, kabilelerin bilir kişileri onlarla konuştular. Sonra bu bilir kişiler Rasûlullah'a geri gelip, herbiri kavr minin esirlerini vermekten memnun olduklarını ve Rasûlullah'a bu konuda izin verdiklerini bildirdiler.

tbn Şihâb: İşte Hevâzin esirlerinden bize ulaşan budur, dedi [52].

40- Bize Eyyûb es-Sahtiyânî, Ebû Kılâbe'den tahdîs edip şöyle dedi: Ve yine bana el-Kaasım ibnu Âsim el-Küleybî tahdîs etti. Ve ben el-Kaasım'ın Zehdem'den gelen hadîsini, Ebû Küabe'nın hadîsinden daha iyi muhafaza etmekteyim. Zehdem ibn Mudrıb el-EzcU şöyle demiştir: Biz Ebû Musa'nın yanında idik. (Ebû Musa'ya yemek ikram ettiler.) Bu arada tavuğun zikri geldi. Ebû Mûsâ'nm yanında Teymullah oğulları'ndan kızıl suratlı bir adam da vardı, sanki o Rum esîrlerindendi. Ebû Mûsâ o kızıl suratlı adamı yemeğe çağırdı. O adam:

— Ben bu hayvanı bir kerre iğrendiğim birşeyi yerken gördüm de bir daha tavuk eti yemem diye yemîn ettim, dedi.

Ebû Mûsâ ona:

— Beri gel de ben sizlere yemini çözme yolundan bir hadîs söy-' leyeyim: Ben Eş'arîler'den bir cemâat içinde Peygamber'e geldim. Kendisinden binmek ve yüklerimizi yüklemek için deve istiyorduk. Peygamber: "Vallahi ben sizleri yüklemem, benim yanımda sizleri bindirecek deve yoktur" buyurdu. Sonra Rasûlullah'a ganimet develeri getirildi. Rasûlullah bizleri sorup: "O Eş'arîter cemâati nerede?" dedi. Bizler geldik. Bizlere yaşları iki ile dokuz arasında beyaz hör-güçlü beş deve verilmesini emretti. Biz yanından ayrılıp gittiğimiz zaman kendi aramızda: Biz ne yaptık? Onun bize verdikleri bize bereketli olmaz! dedik ve hemen Rasûlullah'a döndük ve: Biz senden bizleri yüklemen için deve istemiştik. Sen ise bizleri yüklemiyeceğine yemîn etmiştin. Sen bu yemînini unuttun mu? dedik. Rasûlullah (S): "Sizleri ben yüklemedim, fakat sizleri Allah yükledi ve ben vallahi eğer Allah isterse bir yemîn üzerine yemîn etmem ki>

yemîn edilen şeyin başkasını yemîn edilenden hayırlı görürsem muhakkak o hayırlı olanı yaparım. Ben o yemîni keffâretle çözmüştüm" buyurdu [53].

41-.......Bize (İmâm) Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) Necd tarafına bir fırka asker gönderdi. Abdullah ibn Umer de bu askerî birlik içinde bulundu. Bu askerler birçok deve ganimet aldılar. Herbir askerin hissesine oniki yâhud onbir deve düştü. Bu hisselerine ilâve olarak kendilerine birer deve de (Rasûlullah'a âid beşte bir hisseden) ihsan buyrulmuştu [54].

42-.......Bize el-Leys, Ukayİ'den; o da İbnu Şihâb'dan; o da Sâlim'den; o da babası İbn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) göndermekte olduğu seriyyelerden bâzı kimselere, o askerî birligin umûmuna isabet edecek hisse taksiminden başka hassaten bizzat kendilerine âid olmak üzere fazladan ganîmet verir idi [55].

43-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Biz Eş'arîler Yemen'de iken Peygamber(S)'in çıkışı ve Medine'ye hicret edişi haberi bize erişti. Biz de ben ve iki kardeşimki biri Ebû Burde, diğeri de Ebû Ruhm'dür; ben kardeşlerimin en küçüğü idim- kavmimiz Eş'a-rîler'den (Râvî: Ya elli bu kadar dedi veya şöyle söyledi:) elliüç yâhud elliiki kişi içinde Peygamber'in tarafına muhacirler olarak i Yemen'den çıktık. Biz bir gemiye bindik. Fakat (havanın muhale-i fetiyle) gemimiz bizleri Habeş hükümdarı Necâşî'nin memleketi sahiline bıraktı. Orada Ca'fer ibn Ebî Tâlib ile yanındaki arkadaşlarıyle karşılaştık. Ca'fer:

— Rasûlullah bizleri buraya gönderdi ve bizim burada ikaamet etmemizi emretti. Sizler de bizim beraberimizde ikaamet ediniz, dedi.

Bunun üzerine biz de Ca'fer'in beraberinde Habeşistan'da ikaamet ettik. Nihayet hepimiz beraberce Medine'ye geldik. Ve Peygam-ber'e Hayber'i fethettiği sırada kavuştuk. Rasûlullah bizlere pay ayırdı (yâhud râvî: Rasûlullah o ganimetten bizlere de verdi, demiştir). Hâlbuki Rasûlullah Hayber fethinden gâib olan hiçbir kimseye Hayber ganimetinden birşey ayırmadı, ganimeti ancak

beraberinde hazır bulunanlara ayırdı. Bu esâstan Ca'fer'in maiyyetinde olarak bizim gemimizle gelenleri ve Ca'fer'in arkadaşlarını müstesna tuttu da Hay-ber'de hazır bulunanlarla beraber onlara da pay ayırdı [56].

44-.......Câbir (R) şöyle demiştir. Rasûlullah (S): "Bahreyn malının gelmesi gerçekleşirse, muhakkak sana şöyle şöyle şöyle veririm" buyurdu. Peygamber'in ruhu alınıncaya kadar Bahreyn malı gelmedi. Bahreyn malı geldiği zaman Ebû Bekr bir münâdîye emretti, o da:

— Her kimin Rasûlullah'ın yanında bir alacağı veya yapılmış bir aya'di varsa bize gelsin! diye i'lân etti.

Bunun üzerine ben Ebû Bekr'e gittim ve:

— Rasûlullah bana "Şöyle şöyle... veririm" buyurdu, dedim.

Ebû Bekr benim için üç avuç avuçladı. Bunu anlatırken râvî Suf-yân ibn Uyeyne iki avucunu bir yere getirerek avuçlamaya başladı da, sonra bize hitaben: İşte bize İbnu'l-Munkedir böyle söyledi, dedi. Sufyân bir kerre de Câbir'in şöyle dediğini söyledi: Bunun üzerine ben Ebû Bekr'e geldim ve kendisinden alacağımı istedim. Fakat o bana vermedi. Sonra yine geldim, o yine bana vermedi. Sonra üçüncü defa geldim ve:

— Senden istedim, fakat sen bana vermedin. Sonra senden yine istedim, sen yine vermedin. Sonra senden istedim, sen yine vermedin. Artık ya bana verirsin, ya da benim tarafımdan cimri olursun, dedim.

Ebû Bekr şöyle dedi:

— Benim üzerime cimrilik nisbet edersin, dedim. Birinci defada vermekten seni ancak sana vermek isteyerek men' ettim.

Sufyân dedi ki: Ve bize Amr ibn Dînâr, Muhammed ibn Alî'den tahdîs etti ki, Câbir şöyle demiştir: Ebû Bekr benim için bir avuç avuçladı da: Bunu say, dedi. Beri onu saydım ve beşyüz aded buldum. Ebû Bekr: Bunun (mislini) iki kerre daha al, buyurdu.

Sufyân dedi ki: İbnu'l-Munkedir'i kasdederek o: Cimrilikten daha kötü hangi

hastalık vardır? Dedi [57].

45-.......Bize Amr ibnu Dînâr tahdîs etti ki, Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Cı'râne mevkiinde (Huneyn ve He-vâzin harbinde alınan) ganimetleri taksim etmekte iken birden (Zu'l-Huveysıra et-Temîmî denilen) bir adam Rasûlullah'a hitaben:

— Adalet et! dedi. Rasûlullah da ona:

— "Eğer ben adalet etmezsem bedbaht olurum" buyurdu [58].

16- Peygamberdin Beşe Bölme İşlemi Yapmaksızın (Yânî Kendilerinden Fidye Almaksızın) Esirlere İhsanı Babı

46-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Muhamrned ibnu Cubeyr'den; o da babası Cubeyr ibnu Mut'ım'den haber verdi ki, Peygamber (S) müşriklerin Bedir'de esir alınanları hakkında: "Eğer el-Mut'ım ibnuAdiyy sağ olsaydı, sonra şu kokmuş adamlar hakkında benimle konuşup onlara şefaat etseydi, muhakkak ben bunları el-Mul 'im 'in hatırı için (fidye almaksızın) bırakırdım" buyurmuştur [59]

17- Bâb: Beşte Birin Tasarrufunun Devlet Başkanına Âid Olduğuna Ve Onun Yakınlarının Bâzısına Vermeyip De Bâzılarına Verebileceğine Delildendir

Ve keza Peygamber'in Hayber ganimetlerinin beşte birinden Muttalib oğulları'na ve Hâşim oğulları'na pay

ayırması da bu konudaki delîldendir.

Umer ibn Abdilazîz şöyle demiştir: Peygamber (S) bu taksimi Kureyş'e şâmil kılmadı ve taksime en fazla

ihtiyâcı olan hısımlarından başkasına tahsîs etmedi.

Muhakkak o gün verdikleri içinde uzak hısımlardan olanlar bulunmuştur ki, bu veriş ihtiyâç şikâyeti yapması,ve onlara Peygamber'in yanında Kureyş kâfirlerinden ve onun müttefiklerinden İslâm'a girmiş olmaları sebebiyle dokunmuş olan zarardan dolayıdır [60].

47-.......Cubeyr ibnu Mut'ım (R) şöyle demiştir: (Nevfel oğullarından olan) ben, (Abduşşems oğullarından olan) Usmân ibn Af-fân ile Rasûlullah'ın yanına gittik de:

— Yâ Rasûlallah! Muttalib oğullan1 na verdin de bizleri bıraktın. Hâlbuki sana (nesebce) nisbetimiz cihetiyle bizimle Abdulmutta-lib oğullan bir mertebedeyiz (hepimiz büyükbabamız Abdi Menâf'da birleşiyoruz), dedik.

Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Muttalib oğulian'yle Hâşim oğulları bir soydur" buyurdu [61]. el-Leys ibn Sa'd şöyle dedi: Bana Yûnus tahdîs edip şunu ziyâde

etti: Cubeyr: Peygamber (S) -beşte bir hisseyi akraba arasında taksim ederken- Abdi Şems oğullan'na ve Nevfel oğulları'na birer pay ayırrnamıştı, demiştir.

Ve İbnu İshâk şöyle dedi: Abdu Şems, Hâşim ve el-Muttalib ana bir kardeşlerdir, anaları da Âtike bintu Murre'dir. Nevfel ile de bu üçü baba bir kardeşlerdir; (babalan da Abdi Menâf tır. Nevfel'in anası ise Vâkıde bintu Amr'dır) [62].

18- Harbde Öldürülen Düşman Askerinin Eşyasını Reste Bir İşlemine Tâbi' Tutmayan Kimse;

"Kim bir düşman askeri öldürürse üzerindeki eşyası (beşte bire tâbi' olmaksızın) öldürene âiddir"; Ve Devlet Başkanının Seleb (Yânî Ölü Asker Üzerinden Alınan Eşya), Hakkındaki Hükmü Babı

48-.......Abdurrahmân ibn Avf (R) şöyle demiştir: Bedir harbi günü ben harb saffında durup sağıma soluma baktığım zaman Ensâr'-dan yaşlan taze iki genç gördüm. Bunlardan daha şiddetli ve kuvvetli olan iki kimse arasında olmamı temenni ettim. Bu iki gençten biri beni gözü ile sözdü de:

— Ey amca! Ebû CehlM tanır mısın? diye sordu.Ben de:

— Evet tanırım, dedim ve: Ey kardeşim oğlu! Ebû Cehl'i ne ya pacaksın? diye sordum.

O da:

— Bana haber verildi ki, o Rasûlullah'a sövüyormuş. Hayâtım elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, eğer onu görürsem artık benimle ondan eceli yakın olan ölünceye kadar, şahsım onun şahsından asla ayrılmayacaktır, dedi.

Ben (bu gencin heyecanla söylediği) bu kat'î sözden dolayı hayret ettim.

Bu iki gençten diğeri de beni gözden geçirdi de öbürünün söylediği gibi söyledi. Bu sırada gözlerim hiçbir tarafa takılmadan ben Ebû Cehl'i görmüştüm. O, Kureyş askeri içinde dolaşıp duruyordu. Ben:

— Gençler! Öteye beriye telâşla giden şu şahıs, bana sormuş olduğunuz Ebû Cehl'dir, dedim.

Onlar da çabucak kılıçlarına sarıldılar ve Ebû Cehl'i öldürünce-ye kadar kılıçlarıyle ona vurdular. Sonra dönüp Rasûlullah'ın huzuruna geldiler ve hâdiseyi O'na haber verdiler. Rasûlullah (S):

— "Ebû Cehl'i hanginiz Öldürdü?" diye sordu. Bunlardan herbiri:

— Onu ben öldürdüm, dedi. Rasûlullah:

— "Kılıçlarınızı şildiniz mi?" diye sordu. Onlar:

— Hayır silmedik, diye cevâb verdiler.

Bunun üzerine Rasûlullah (kılıçlarına ne kadar kan bulaştığını ve ne derece derinlikte battığını anlamak için) genç gazilerin kılıçlarına baktı da (gönüllerini hoş etmek için):

— "Onu her ikiniz öldürmüşsünüz; Ebû Cehl'in ele geçen eşyası (öldürücü darbeyi vurduğu için) Muâz ibn Amr ibni'l-Cemûh'a âid-

dir" buyurdu.

Bu iki mücâhid Mûaz ibn Afra ile Muâz ibn Amr ibni'l-Cemûh idi [63].

49-.......Ebû Katâde'nin himayesinde bulunan Ebû Muhammed'den tahdîs etti ki, Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Biz Huneyn senesi Rasûlullah'ın maiyyetinde sefere çıktık. Düşmanla karşılaştığımız zaman müslümân ordusu için bir ilerleme ve gerileme olmuştu. Bu sırada müşriklerden birini müslümânlardan bir kimse üzerine çıkmış hâlde gördüm. Hemen o düşman tarafına dolandım, nihayet arkasından onun yanına geldim ve boynu ile kürek kemiği arasından kılıçla onu vurdum. O hemen benden tarafa döndü ve beni öyle bir kucakladı ki, bu sıkı kucaklayıştan ölüm kokusunu hissettim. Sonra ona ölüm yetişti de beni salıverdi. Müteakiben Umer ibnu'l-Hattâb'a rastgeldim ve:

— Bu insanlara ne oluyor? dedim. Umer:

— Allah'ın işidir, dedi.

Sonra insanlar (bozulmanın ardından) döndüler, Peygamber de oturdu ve:

— "Her kim bir düşmanı öldürür ve Öldürdüğüne dâir beyyine-si de olursa, öldürdüğü kimsenin elbise, silâh ve diğer eşyası onundur" buyurdu.

Ben hemen kalktım ve:

— Benim için kim şâhid olur? dedim, sonra oturdum. Sonra Rasûlullah yine:

— "Her kim bir düşmanı öldürür ve Öldürdüğüne dâir beyyine-si de olursa, öldürdüğü kimsenin elbise, silâh ve diğer eşyası onundur"

Ben yine ayağa kalktım ve:

— Benim için kim şâhid olur? deyip, sonra oturdum. Sonra Rasûlullah üçüncü kerre bu sözlerin benzerini söyledi. Bunun üzerine bir adam:

— Yâ Rasûlallah, Ebû Katâde doğru söyledi, o öldürülen düşman askerinin

eşyası benim yanımdadır. Artık hakkı olan bu şeyler yerine onu başka şeylerle benden yana razı kıl, dedi.

Ebû Bekr es-Sıddîk:

— Allah'a yemîn olsun bu olmaz. Peygamber, Allah ve Rasûlü yolunda mukaatele eden Allah arslanlarından bir arslanın hakkını ib-tâle yanaşmaz ve onun selebini sana veremez, dedi.

Bunun üzerine.Peygamber (S):

— "Ebû Bekr doğru söyledi" buyurdu ve akabinde o ölü askerin eşyasını Ebû Katâde'ye verdi.

Ebû Katâde şöyle dedi: Ben zırhı sattım ve onun bedeline mukaa-bil Benû Seleme yurdunda bir bustân satın aldım. îşte bu bustân İslâm'da aslına sâhib olduğum ilk maldır [64].

19- Peygamber(S)1\ Kalbleri İslâm'a Alıştırılmak İstenenlere Ve Onlardan Başkalarına Beşte Bir Hissesinden Ve Harâc, Cizye Gibi Diğer Devlet Gelirlerinden Vermekte Olduğu Şeyler Babı

Bu başlıkta zikredilen şeyi Abdullah ibn Zeyd Peygamber'den rivayet etmiştir [65].

50-.......Hakîm ibn Hizam (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'tan istedim, O bana verdi. Sonra kendisinden yine istedim, O da yine bana verdi. Sonra bana şöyle buyurdu:

— "Yâ Hakîm! Şu mal, yeşil, tatlı bir meyvedir. Her kim bu malı nefis ferâgattyle (hırssız) alırsa, o malda kendisi için bereketlilik ve meymenetlilik ihsan olunur. Her kim de bunu hırs ile (nefis düşkünlüğü ile) alırsa, bu malda alan için bereketlilik ve şereflilik olmaz.

O hırslı kimse bir obur gibidir ki, dâima yer, fakat bir türlü doymaz. (Veren) yüksek el, (alan) alçak elden hayırlıdır." Hakîm dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah, Seni hakk ile peygamber gönderen Allah'a ye-mîn ederim ki, ben şü dünyâdan ayrılıncaya kadar Sen'den başka hiçbir kimseye, hiçbirşey için elimi uzatmam, dedim.

(Hakîkaten) Ebû Bekr, Beytu'l-mâl'daki hakkını vermek için Ha-kînı'i çağırmış, fakat Hakîm, Ebû Bekr'in ihsanından hiçbirşey kabul etmemiştir. Sonra Umer de onu, hakkım vermek için çağırmış, ondan da birşey kabul etmekten çekinmiştir. Bundan sonra Umer:

— Ey Müslümanlar cemâati! Ben Hakîm'in, Allah'ın kendisine ayırdığı bu fey'den olan hakkım kendisine arz ediyorum, o ise bunu almaktan çekiniyor, demiştir.

Ve (hakîkaten) Hakîm, Peygamber(S)'den sonra tâ vefat edinceye kadar hiçbir insandan birşey almamıştır [66]

51-.......Umer ibnu'l-Hattâb (R) -Tâif dönüşünde Cı'râne'de:

— Yâ Rasûlallah! Şu muhakkak ki üzerimde Câhiliyet devrinde -el-Mescidu'l Harâm'da- bir gün i'tikâf etme adağı vardır (ne buyurursunuz)? dedi.

Rasülullah (S) ona adağını îfâ edip yerine getirmesini emretti. Nâfi' şöyle demiştir: Umer (R), Huneyn harbi esirlerinden iki cariyeye nail oldu ve bunları Mekke'deki evlerden birisinin içine koydu. Yine ikinci râvî Nâfi' dedi ki: Müteakiben Rasûlullah, Huneyn (harbi) esirlerine hürriyet verdi. Bu sebeble esirler sokaklarda koşmaya başladılar. Bunun üzerine Umer, oğluna:

— Yâ Abdallahî.Bak, gör, bu ne hâldir? dedi

(O da sokaklarda ileri geri koşan câriye kalabalığının sebebini |sorup öğrenerek geldi ve:)

— Rasûlullah bütün cariyelere hürriyet vermiştir, dedi. Umer de oğluna;

— Haydi sen de git ve o iki cariyeyi salıver! dedi.

Yine Nâfi': Rasûlullah (S) Ci'râne'den umre yapmamıştır; eğer oradan umre yapmış olaydı bu husus Abdullah ibn Umer'e gizli kalmazdı, demiştir.

Ve Cerîr ibn Hazım, Eyyûb'dan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer -den olmak

üzere, İbn Umer'in "Bu iki câriye beşte birden idi" dediğini ziyâde etmiştir. Ve bu i'tikâf hadîsini Ma'mer ibn Râşid, Eyyüb'dan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer'den olmak üzere en-Nezr Kitâ-bı'nda rivayet etti, fakat orada "Yevmin" -yâhud- "Yevme" demedi [67]

52-.......Bize el-Hasen el-Basrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Amr ibnu Tağlib (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S) bir kavme (bir topluluğa) mal verdi de diğerlerine vermedi. Sonra o mal vermediklerinin kendisi aleyhine öfkeli konuşmalar yaptıklarım haber aldı da bunun üzerine şöyle buyurdu:

— "Muhakkak ki ben kalb hastalığı ve sabırsızlıklarından endîşe etmekte olduğum birtakım insanlara mal veririm. Bâzı toplulukları da Allah 'in onların kalblerinde yarattığı (fıtrî) hayra ve zenginliğe havale ederim. Amr ibn Tağlib de bunlardan biridir".

Râvî Amr ibn Tağlib: Rasûlullah'ın bu lûtufkâr sözüne bedel kırmızı develere (yânî bütün dünyâya) mâlik olmayı arzu etmem, demiştir.

Ve Ebû Âsim, Cerîr ibn Hâzım'dan yaptığı rivayetinde şunu ziyâde etti: Cerîr ibn Hazım şöyle diyordu: Bize Amr ibn Tağlib (R) şöyle tahdîs etti: Bir defasında Rasûlullah'a birçok mal yâhud birçok esîr -bir rivayette birçok şey-gönderilmişti. Akabinde Rasûlullah (S) o malı burada zikrolunduğu surette taksim etti [68]...

53-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Ben Kureyş'e onları müslümânlığa alıştırmak için (ganîmet malından çok hisse) veriyorum. Çünkü onlar Câhiliyet devrine yakındırlar" buyurdu [69].

54-.......Bize ez-Zuhrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Enes ibn Mâlik (R) şöyle haber verdi: Allah Hevâzin (harbindeki ganimet) mallarından kendi Rasülü'ne fey' olarak verdiği şeyleri verdiği zaman, Rasûlullah da Kureyş'ten birtakım kimselere (kalblerini İslâm'a alıştırmak için) yüzer deve vermeye başladığı zaman, Ensâr'dan bâzı kimseler:

— Allah, Rasûlullah'a mağfiret etsin! O, Kureyş'e veriyor da biz terkediyor. Hâlbuki kılıçlarımızdan hâlâ Kureyşliler'in kanlan damlıyor, dediler.

Enes (sözüne devamla) dedi ki: Ensâr'ın bu sözü Rasûlullah'a duyuruldu da, Rasûlullah Ensâr'a haber gönderdi ve onları deriden bir çadır içinde toplattı. Ensâr'dan başka kimseyi onların yanma bırakmadı. Ensâr toplanınca, Rasûlullah, onların yanına geldi ve:

— "Sizin tarafınızdan söylenipbana ulaşan söz nedir?" buyurdu. Ensâr'ın anlayış sahibi olanları Rasûlullah'a hitaben:

— Yâ Rasûlallah! Bizim re'y sahibi olanlarımız hiçbir söz söylemediler. Amma bizden yaşları küçük birtakım genç insanlar "Allah, Rasûlullah'a mağfiret etsin, O, Kureyş'e veriyor da Ensâr'ı terkediyor; hâlbuki bizim kılıçlarımızdan henüz Kureyşliler'in kanları damlıyor" sözlerini söylediler, dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah (S) şunları söyledi:

— "Şübhesiz ben zamanları kâfirliğe yakın bulanan birtakım insanlara dünyalık mal veriyorum. İnsanlar evlerine aldıkları malları götürürlerken sizler yurdlarınıza Allah'ın Rasûlü ile dönmenizden razı olmuyor musunuz? Allah 'a yemin ederim ki, sizin kendisiyle dönüp gideceğiniz şey, onların alıp gidecekleri şeyden hayırlıdır!"

Bunun üzerine Ensâr:

— Evet yâ Rasûlallah! Bizler razı olmuşuzdur, dediler.

Rasûlullah onlara:

— "Sizler benden sonra yakında (dünyâ işlerinde) başkalarının size şiddetle tercih edildiğini göreceksiniz. O takdirde sizler.havz başında Allah'a ve Rasûlü'ne kavuşuncaya kadar sabrediniz (ki sabra karşı bol sevaba zafer bulaşınız)" buyurdu. Enes: Fakat biz sabredemedik, demiştir [70].

55-.......Muhammed ibn Cubeyr şöyle demiştir: Bana babam Cubeyr ibn Mut'ım haber verdi ki, kendisi Rasûlullah'ın beraberinde bulunduğu ve Rasûlullah da beraberinde birtakım insanlar olduğu hâlde Huneyn seferinden döndüğü sırada birtakım bedevi Arablar ganimet isteyerek Rasûlullah'ın etrafına

takılmışlardı. Hattâ Rasülullah'ı sıkıştırıp zorlamışlardı da O'nu Semure (denilen dikenli büyük bir ağaç) altına sığınmaya mecbur etmişlerdi. Ve o ağacın iri dikenleri Rasûlullah'ın ridâsına takılıp kapmıştı da bu yüzden Rasûlullah bir müddet orada durmuş ve:

— "Ridâmı bana veriniz! Eğer şu iri dikenli ağacın dikenleri sayısınca ganimet devesi ve sığırı mevcûd olaydı, muhakkak ben onları aranızda taksim ederdim. Sonra siz beni ne cimri, ne yalancı, nedekorkak bulmazdınız (yânı böyle ittihâm etmezdiniz)" buyurdu [71].

56-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ben (bir kerresinde) Peygamber'in beraberinde yürüyordum. Peygamber'in üzerinde Necrân dokumalarından kalın kenarlı bir ridâ (yânı bir kaftan) bulunuyordu. Bir çöl Arabi Peygamber'e yetişti de ridâsını şiddetle çekti. O sırada ben Peygamber'in boynu ile iki omuzu arasına baktım da bedevînin ridâyı şiddetle çekmesinden dolayı, ridânın kalın kenarı Peygamber'in boyun safhasında iz bırakmış olduğunu gördüm. Bundan sonra bedevi, Peygamber'e:

— Yanında bulunan Allah malından bana birşey verilmesini emret, dedi.

Bunun üzerine Peygamber (S), bedeviye doğru (şefkatle) baktı da güldü, sonra bu bedeviye biraz dünyalık verilmesini emretti [72].

57-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Huneyn günü harb olup bitince Peygamber (S) -ganîmet taksîmi sırasında- bâzı kimselere fazla vermek suretiyle bir tercîh ve hususiyet bahşetti. Meselâ (kalbleri İslâm'a alıştırılanlardan) el-Akra' ibnu Hâbis'e yüz deve verdi. Uyeyne'ye de bunun kadar vermişti. Arab eşrafından bâzı insanlara da bu suretle (yüzer deve) ihsan buyurdu da, bu Arab eşrafını o gün ganîmet taksiminde başkalarına tercîh etmişti. (Peygamber'in bundan maksadım anlamayanlardan) bir kişi (i'tirâz ederek):

— Vallahi bu taksim, kendisinde adalet gözetilmeyen yâhud kendisiyle Allah rızâsı kasdedilmeyen bir taksimdir, dedi.

Ben de:

— Vallahi bu (küstahça) sözü ben Peygamber'e muhakkak haber veririm, dedim.

Ve akabinde Peygamber'e varıp bunu kendisine haber verdim.

Peygamber (S):

— "Allah ve Rasûlü adalet etmezse kim adalet eder? Allah Mû-sâ'ya rahmet etsin, o bundan daha çok sözlerle ezâlandırıldı da sabretti" buyurdu 73.

58-...... Ebü Bekr'in kızı Esma (R) şöyle demiştir: Ben, Rasû-

İbni'z-Zubeyr'den söyledi ki, Peygamber (S) ez-Zubeyr e Benu n-Nadır mallarından bir mikdâr hurmalık arazı ayırıp vermiştir .

oLamasmdan! yâhud da Ma'teb'in bu i'tirâz, peygamberlik hakkında vır, eanîmetin taksimine i'tirâzdan ibaret olmasındandır. 74 sfr'fersah uç mü, bir mil dörtbin adım olduğuna göre, bir fersahın üçte ıkıs.

HadSnbaSa uygunluğu EbÛ Damre yolundan gelen fıkradadır. Rasûlûnah'ın Zubeyr'e verdiği bu hurmahk, Benu'n-Nadîr Yahûdîlen sur-

59-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs edip şöyle dedi: Bana Nâfi', İbn Umer(R)'den şöyle haber verdi: Umer ibnu'l-Hattâb (R), -devlet başkanlığı zamanında- Yahûdî ve Hrıstiyanlar'ı Hicaz toprağından çıkardı. Rasûlullah (S) da Hayber ahâlîsine gâlib gelip orayı fethedince Yahûdîler'i oradan çıkarmak istemişti. (Çünkü) Rasûlullah bu toprağı fethettiği zaman o arazî Yahûdîler'in, Rasûl'ün ve müs-lümanların olmuştu. (Rasûlullah Yahûdîler'i çıkarmak istemişti.) Bunun üzerine Yahudiler, Rasûlullah'tan hurmaları tımar etmek ve mahsûlün yarısı kendilerine âid olmak üzere, kendilerini yurdların-da bırakmasını istediler. Rasûlullah onlara:

— "Dediğiniz şartlara göre sizleri dilediğimiz müddetçe burada oturtuyoruz" buyurdu.

Nihayet Umer bunları kendi devlet başkanlığı zamanında Tey-mâ ve Erîha'ya

sürünceye.kadar Hayber'de oturtuldular [73].

20- Mücâhidin Harb Sahasında Ele Geçireceği Yiyecek Maddelerinin Hükmü) Babı

60-.......Abdullah ibn Mugaffel (R) şöyle demiştir: Bizler Hayber kasrım muhasara etmekteydik. Bir insan, içinde yağ bulunan bir tulum attı. Ben hemen onu almak için ileriye sıçradım. Arkama döndüğümde Peygamber'i görünce ondan utandım [74].

61-.......Abdullah ibn Umer (R): Biz gazalarımızda bal, üzüm (gibi yiyecek şeyler) ele geçirirdik de bunları (yerinde) yerdik, (biriktirmek için) taşımazdık, demiştir [75].

62-....... Ben Abdullah ibn Ebî Evfâ'dan işittim, şöyle diyordu: Hayber gecelerinde bize şiddetli bir açlık isabet etmişti. Hayber günü olduğu zaman bizler ehlî eşeklerin içine düştük ve onları kestik. Eşek etlerinin pişmekte oldıîğu tencereler kaynaymca Rasûlul-lah'ın münâdîsi: Tencereleri devirin ve sakın eşeklerin etlerinden Mçbirşey yemeyin! diye nida etti. Abdullah dedi ki: Peygamber (S) bunları ancak henüz beşte bir taksimine tâbi' tutulmadıkları için neh-yetmiştir, dedik. Diğerleri de: Peygamber (S) eşek etlerinden kesin olarak nehyetmiştir, dediler. eş-Şeybânî dedi ki: Ben Saîd ibn Cubeyr'e sordum da, o da: Peygamber eşek etlerini kat'î olarak yasak etti, dedi [76].

---

[1] Bâzı Buhârî nüshalarında böyle Kitâb ve Bâb lâfızlarıyle gelmiştir. Diğer bâzılarında Kitâb yâhud Bâb lâfızlarından biri olmaksızın "Humsun Farzı" şeklinde gelmiştir.

[2] Ganimetin beşte birinin Allah adına ayrılıp, sonra bunun da beşe bölünerek zikredilen beş sınıfa taksîm edilmesinin farz oluşu, Bedir'de veya bir ay üç gün sonra yapılan Kaynukaa gazvesinde inen şu âyetledir:

"... Bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi birşeyin mutlaka beşte biri Allah'ın, Rasûlü'nün, hısımların, yetimlerin, yoksulların, yolcunundur. Allah herşeye hakkıyle kaadirdir" (el-Enfâl: 41)

[3] Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber bana beşte birden yaşlı bir deve verdi" sözündedir.

el-Enfâl; 41. âyetine göre: İlk evvel ganimetin beşte biri Allah için ayrılmak, bu da beş paya ayrılıp âyette zikrolunan beş sınıf halka bölüştürülmek gerekir. Yânî Allah beşte bir'in bir payını Rasûlullah'a, dördünü de oradaki dört sınıfa sarf ve tahsisini emreder. Sûrenin başındaki "Ganimetler Allah'ın ve Ra-sûlü'nündür..." hükmünün tafsili budur. İşin evvelinde nefeller ve ganimetlerin hepsi Allah'ındır. Ve binâenaleyh hepsi gaziler elinde emânettir. Allah'ın hükmüne göre ve Allah rızâsı için âmme yararlarına sarfedilmesi gerekir. Fakat ilâhî hüküm sizi; siz gâzîleri diğer milletlerin hükümlerinde olduğu gibi husûsî menfaatlerinizden de mahrum etmez. Ancak ganimetten beşte birinin Allah için ayrılması ve âmme velayeti ile, açıklanacağı şekilde âmme masraflarına harcanmasını emreder. Ganimetin beşte birden geri kalan beşte dördüne gelince, onu da size, siz gâzîlere bırakır. Şu hâlde gaziler dilerlerse haklarını isterler; taksîmİ vâcib olur. Veya herbiri dilerse dilediği kadarını taksimden evvel veya sonra yine Allah için terkedebilir. Çünkü hakk sahibi, hakkında dilediği gibi tasarrufta hürdür. Bu cihet onların kendi ictihâdlanna bırakılmış olduğu gibi RasûluIIah'-m vefatından sonra onun beşte birden payında da farklı görüşler ileri sürülmüştür. Tafsili fıkha âiddir (Hakk Dîni, III, 2406-2407).

Hadîsin son fıkrasında şu incelik vardır: Peygamber tabîatçe asabî olan amcasını sarhoş hâlinde daha fazla öfkelendirmemek için, gözlerini Hamza'ya dikerek arka arkaya oradan çıkıp ayrılmıştır. O sırada şarâb henüz haram kılınmamış olduğundan, başka bir muameleye lüzum görmemiştir.

Bu hadîsin bir rivayeti Şirb Kitâbı'nda geçmişti.

[4] Hayber ve Fedek Allah'ın, Rasûlü'ne ganimet ve fey' olarak verdiği arazîlerdir. Bunların bâzısında beşte bir hükmü uygulanmıştır. Bu, bilinen bir mes'ele olduğu için, hadîste beşte bir ta'bîri geçmemekle beraber Buhârî bunu burada getirmiştir (Aynî).

[5] Buhârî, âdeti üzere hadîste geçen kelimeyi, âyettekini hatırlatarak tefsîr ediyor. Bu kelime şu âyette geçmektedir: Bız: "Tanrılarımızdan kimi seni fena çarpmış" demekten başka birşey söylemeyiz" (Hud: 54).,

[6] el-Fey': Meşakkatsiz alman ganimet demektir (el-Müfredâi).

en-Nadîr oğullan'ndan alman ganimetler Rasûlullah'a âiddir. Onu dilediği gibi taksim eder. Nitekim bunları Muhâcirler'e taksîm etmiş,- Ensâr'dan da üç fakîre hisse ayırmıştır (Beydâvî, Medârik, Hâzin).

[7] Bu hadîsin başlığa delîlliği "Muhakkak Allah bu fey' hakkında başka hiçbir kimseye vermediği bir şeyi kendi Rasûlü'ne tahsis etmiştir... İşte bu Allah'ın Rasûlü'ne hâss oldu" sözlerinden alınır. Çünkü Fâtıma'nın istediği şeyler cümlesinden biri, Hayber ganimetinin beşte birinden arta kalan idi. Alî ve Abbâs, Allah'ın kendi Peygarnberi'ne tahsis etmiş olduğu fey'de (yânî ondaki hisselerinin ortaklıktan ayrılması hususunda) çekişiyorlardı.

Fey1, önce de zikrettiğimiz, gibi, harbsiz zorla veya sulh yoluyla galebe suretiyle kâfirlerden alınan maldır. Bunda mü'minlerin harb hizmeti geçmediği için, bu suretle alınan malın hepsini âlimler topluluğuna göre Allah, kendi Rasûlü'ne tahsis etmiştir. Ganimet ise harb ve kıtal ile alınan maldır. Bu ganimet malının beşte biri Rasûlullah'a, beşte dördü de gâzîlere âiddir.

Peygamber bu maldan ailesinin bir senelik masrafını ayırdıktan sonra, kalanından işçi ve âmil ücretini çıkarır, gerisini vakıf yaparak müslümânlarm ci-hâd gibi âmme hizmetlerine sarfederdi. Hadîs, görüldüğü üzere Ebû Bekr'in vefatından sonra Alî ile Abbâs da daha Önce Fâtıma'nın yaptığı gibi Umer'in devlet başkanlığının İkinci yılında müracaat ederek Hayber, Fedek ve Medîne civarında hurmalıklardaki hisselerini istemişlerdi. Umer de bu hurmalıkların mülkiyetini değil, yalnız Rasûlullah, Ebû Bekr ve kendi zamanlarındaki gibi tasarrufu şartıyle kendilerine bırakmıştı... Kurtubî'nin beyânına göre Alî halifeliği zamanında bu arazîde hakîkaten Ebû Bekr ve Umer zamanlarındaki gibi tasarruf etmiştir. Ondan sonra sırasıyle Alî'nin çocukları ve torunlarından Hasen, Hüseyin, Alî ibn Hüseyin, Hasen ibn Hasen, Zeyd ibn Hasen ve Abdullah ibn Hasen bu arazîyi idare etmişler, en sonra Abbâsîler'in velayet ve idaresine geçmiştir (Umdetu'l-Kaarî, VII, 123).

[8] Hadîsin başlığa delîlliği "Aldığınız ganimetin beşte birini Allah için (devlet hazînesine) vermenizi emrediyorum" fıkrasıdır.

Bu hadîs daha geniş bir lâfızla îmân Kitâbı'nda da geçmiş ve orada hadîsle ilgili bâzı açıklamalar verilmişti.

Devlet hazînesine verilen bu mal, millet hizmetlerine, yânî âmme hizmetlerine sarfediliyordu.

[9] Dînâr ile kayıdlama, en yakın olanla en yükseğe tenbîh bâbındandır. Geri kalanın Sadaka olması, millet yararına olan âmme hizmetlerine sarfedilmesi demektir.

Hadîsteki âmil ücretiyle Rasûlullah'ın muradı, Benu'n-Nadîr ile Fedek, Hay-ber hurmalıklarında çalışan işçilerin ücretleridir.

Medîne'ye yakın bir mesafede bulunan Benu'n-Nadîr arazîsi ile Fedek arazîsi harbsiz alınmıştı. Bunlar Allah tarafından fey' olarak Peygambere tahsîs edilmişti. Harb ile alınanHayber ile Benu Kurayza arazîlerinde de Rasûlullah'-in payı vardı. Rasûlullah bu arazîlerin gelirleriyle kendi kadınlarını ve ailesini geçindirir, İşçilerin ücretlerini verir, kalanıyle de İslâm mücâhidlerinİ techîz ederdi.

Bu hadîste Rasûlullah'm vefatından sonra da kadınlarının âdet üzere nafakalarından ve işçi ücretlerinden geri kalanın sadaka yânî vakıf olduğu ve müs-lümânların umûmî işlerine sarfedilmesi gerektiği bildirilmiştir.

[10] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ben ondan yedim..." fıkrasmdadır. Çünkü Aişe onu mîrâsla olan payı içinden aldığını zikretmedi. Eğer nafakaya hakk kazan-masaydı, elbette bu arpa ondan Beytu'1-mâl İçin geri alınırdı.

[11] Hadîsin başlığa uygunluk noktası son fıkrasıdır. Çünkü Peygamber'in vefatından sonra kadınlarının nafakası, hayâtında olduğu gibi, Allah'ın kendisine tahsîs ettiği fey' mallarından karşılanıyordu. Bu mallar da Fedek ile Hayber'den olan payı idi. Bu hadîs Vasiyyetler Kitâbı'nın başında da geçmişti.

[12] Yânı bu âyetlerde başlığa uygun olarak Peygamber'in evleri ta'bîrleri gelmiştir.

[13] Hadîsin başlığa uygunluğu Âişe'nin "Benim evimde..." sözündedir. Çünkü Âişe, evi kendi nefsine dayandırmıştır. Bunun vechi şöyledir: Peygamber'in zevcelerinin Peygamber'den sonra evlerinde oturmaları onlara hâss özelliklerdendir. Yaşadıkları sürece nafakaya hakk kazandıkları gibi, o evlerde oturma hakkına da hakk kazanmışlardır. el-Buhârî bu nisbetle, hayâtta kaldıkları müddetçe evlerde oturma haklarının devam ettiğine tenbîh etmiştir.

[14] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Hadîsin aslı Cumua Kitâbı'nda "Başkasının misvağı ile misvaklanan kimse bâbf'nda da geçmişti. Peygamber'in hastalığı ve vefatı bölümünde de daha geniş bir metinle gelecektir.

[15] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ümmii Seleme'nin kapısı yanında..." sözünden alınır. Kapının zikredilmesi, evinin zikrini gerektirir. Hadîs bu metin ile İ'tİkâf Kitâbı'nda da geçmişti.

[16] Hadîsin başlığa uygunluğu "Hafsa'nın evi' sözündedir. Hadîs, Abdest Alma Kitâbı'nda da geçti.

[17] Hadîsin başlığa uygunluğu "Âişe'nin hücresinden" sözündedir. Çünkü hücre beyt, yânî evdir. Bu hadîs Namaz Kitâbı'nda, "İkindi namazının vakti bâbı"n-da da geçmişti.

[18] Hadîsin başlığa uygunluğu "Âişe'nin meskeni tarafım" sözündedir. Çünkü Âişe'nin meskeni, onun beyti, yânî evidir.

[19] Hadîsin başlığa uygunluğu "Hafsa'nın beytinde, yânîevmde" sözündedir. Hadîs Şehâdetler Kitâbı'nda da geçmişti.

[20] Bu başlık, Peygamber'in dokuz parça eşyasını şâmildir. Bâbda ise altı eşya ile ilgili altı hadîs vardır. Zırhına dâir hadîs Cihâd Kitâbı'nda; asası, kap-kacakları ve saçlarına âid hadîsler de Bulıârî'de ve diğer hadîs ve siyer kilâblarında geçmektedir.

[21] Bu hadîsin başlıktaki parçalardan birine uygunluğu "Mührü-yüzüğü" kavimdedir. Hadîste yazılıp mühürlendiği bildirilen meşhur mektubun metni Zekât Kitâbı'nda, "Koyunun zekâtı bâbı"nda verilmişti.

Rasülullah'm bu mühür-yüzüğü hayâtında parmağında bulunmuştu. Sonra Ebû Bekr, Umer, Usmân devlet başkanlıkları zamanında bu mührü parmaklarına takıp kullanmışlardı. Usmân Er'ıs Kuyusu'nun başında otururken bu yüzük-mührü dalgın bir hâlde parmağından çıkarıp takmak suretiyle oynarken kuyuya düşürmüştür. Enes ibn Mâlik: Kuyunun suyunu çekerek yüzüğü üç gün aradıksa da bir türlü bulamadık, demiştir. Usmân tarafından ayn yazılı gümüş bir mühür yaptırılmıştır

[22] Hadîs, başlığın "Ayakkabıları'"kısmına uygundur.

Kibâl, tasmaya denirse de mutlak değildir. Orta parmakla yanındaki parmağın aralığına geçen tasmadır. Hâlâ Haremeyn ahâlîsinin

cümcüme tarzındaki nalınlarında olur (Kaamûs Tercemesi).

[23] Hadîs, başlıktaki "Vefatından sonra halîfelerin kullandığı şeyler" fıkrasına uygun sayılabilir..

[24] Hadîs, başlıktaki "Peygamber'in su bardağı" kısmına uygundur.

Haccâc ibn Hasan şöyle demiştir: Bir kerre biz Enes ibn Mâlik'in yanında idik. Bir kap istedi. Getirilen bu kabın üstünde üç demir kenet vardı. Halkası da demirdendi. Enes bu kabı siyah bir kılı," içinden çıkardı... Enes'in emriyle içine su konarak bize getirdiler. Biz de o suyu hem içtik, hem de teberrüken başımıza, yüzümüze döktük ve Peygamber'e salât okuduk (Ahmed ibn Hanbel, et-Müsned; Aynî, VII, 136).

[25] Hadîsin başlıktaki bir kısma uygunluğu "Rasûlullah'ın kılıcı" sözündedir. Mirâtu'z-Zamân'da şu vardır: Peygamber bu kılıcı ölümünden önce Alî'ye hibe etmişti. Sonra Alî'nin ailesine intikaal etti. Mısver bunu istemekle Rasûlul-lah'm kılıcını kıymetini bilmeyecek kimselerden korumak istemiştir (Kastallânî). Bu hadîsi Müslim, Fâtıma'nın faziletinde rivayet etti. Aynı hadîs Nikâh'ta da gelecektir.

[26] Hadîsin başlığa uygunluğu "Usmân'a bu sahîfede Rasûlullah'ın sadakası olduğunu haber ver" sözünden alınması mümkin olur. Ve buda başlıktaki "Rasû-lullah'tan sonra halîfelerinin kullandıkları şeyler" kısmına uygun olur.

Alî'nin, oğlu Muhammed'le Usmân'a gönderdiği sahîfeyi Usmân'ın geri çevirmesi, kendi yanında bunun bir benzerinin mevcûd bulunmasından idi (Kas-tallânî).

Hadîsin başka bir tarîkinde Munzir söyle demiştir: Biz Muhammed ibnu'l-Hanefiyyc'nin yanında idik. Cemâatten bâzısı Usmân aleyhinde konuştu. Muhammed: Aleyhte konuşmayı bırakın, dedi. Biz de ona: Baban Usmân'a sövmüyor muydu? dedik. Bunun üzerine Muhammed: Eğer babam Usmân'i kötülükle zikredicî olaydı... diye metindeki sözleri nakletmiştir (İbn Ebî Şeybe ve el-lsmâîlî) -Kastallânî-.

[27] Hadîsin başlığa uygunluğu Peygamber'in kendi kızı Fâtıma ya karşı Suffa ehlini tercîh etmesi yönündendir. Bunda beşte birin zikri yoksa da bu, 1aadısın ma -nâs.ndan anlaşılmaktadır. Peygamber'in Fâtıma'nın isteğine karşı Sulta ehlinin ihtiyâçlarını gidermeyi tercîh etmesi, bu hadîsin diğer tarîklerinde bilhassa An~ med ibn Hanbel'in rivayetinde açıkça gelmiştir.

"Kim uyku uyuyacağı sırada hadîste bildirilen zikre devam ederse ona meşakkat ve yorgunluk arız olmaz. Çünkü Fâtıma çok çalışmaktan meydana gelen yorgunluğundan şikâyet etmişti de, Peygamber tarafından ona bu yolda zikre devam etmesi tavsiye buyuruldu" (İbnİ Teymiyye).

[28] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ben ancak bir Kaasım (yânî taksîm edici) kılındım, nmni7da ben taksim ederim" kavlindedir dîsın Husayn ibn Abdirrahmân'dan gelen rivayetini Müshm daha uzun bir hadîs olarak getirmiştir. Amr ibn Merzûk'un rivayetim de Ebu Nuaym el Mustahrac'ında senedli olarak rivayet etmiştir.

[29] Bu Câbir hadîsinin başka bir tarîkten rivayetidir. Buharı bununla ^u be üzerindeki ihtilâf! beyân etmiştir: O Ensârî zât oğluna Muhammed ısım mı vermek istedi yâhud el-Kaasım ismi mi vermek istedi? Buhârî bu Sevrı tankı ile. Ensârî'nin oğluna el-Kaasım ismi vermek istediğinin tercihine işaret etmiştir. Ensar tarafından inkâr vâki' olmaması bunu kuvvetlendirir... (Kastallânı).

[30] Başlığa uygunluğu "Ben yalnız taksim ediciyim" sözündedir. Bunun ma'nâsı şuraya varıyor: Bana vahyolunan dîn ilmini teblîğ ederken kimseyi tahsîs edip de diğerlerinden gizlediğim yoktur. Allah tarafından bana ne bildirilmiş ise herkese eşitlik üzere teblîğ ediyorum. Ben ancak taksim ediciyim. Tebliğlerim herkese göre farksız olmakla beraber, bu tebliğler muhtelif derecelerde anlaşılıyor. Çünkü anlayışı veren Allah'tır. Allah'ın atası kullarına farklı derecelerde oluyor. Bunun izleri de benim tebliğimden sonra görülüyor. Herkes kısmetini benden alırsa da, veren Allah'tır; ben değilim (Tecrid Ter., I, 65-66).

[31] Peygamber'in bu yüce sözü Muhammed Ümmeti'nin tâ kıyamet gününe kadar payidar olacağına işarettir.

"Bu hadîste bu ümmetin, ümmetlerin sonuncusu olduğuna, kıyamet bunun üzerine kopacaksa da, kıyamet alâmetleri meydana çıksa da, dîn zayıflasa da, Muhammed Ümmetİ'nden dîni yerine getireceklerin bakî olacağının kesinliğinin beyânı vardır" (Kastallânî).

[32] Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir.

[33] Görünüşe göre hadîsle başlık arasında uygunluk yok. Lâkin el-Kİrmânî şöyle dedi: "Haksız, olarak" demek, "Hakk taksîmi olmaksızın" demektir. Lâfız bundan daha umûmî ise de, biz bundan başlık açıkça anlaşılsın diye onu taksime tahsîs ettik (Aynî).

Hadîsin râvîyesi olan Havle bintu Kays el-Ensâriyye, Peygamber'in amcası Hamza'nın karışıdır.

[34] Bu, Taharet Kitabı'nm et-Teyemmüm babında geçen Câbir hadîsinin bir parçasıdır.

[35] Bu âyet ittifakla Hudeybiye ehli hakkında inmiştir

[36] Bunun beyânı "Bitin ki, ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin mutlakaa beşte biri Allah'ın, Rasûlü'nün, hısımların, yetimlerin, yoksulların, yolcunundur" (el-Enfâl: 41) kavliyle vâki' olmuştur, Kur'ân mücmeldir ve sünnet onu beyân edicidir.

[37] Başlığa uygunluğu "Ganimet" sözündedir. Bu, Cihâd'da da geçmişti.

[38] Hadîsin başlığa delîlliği "Kisrâ ile Kayser'in hazîneleri muhakkak Allah yolunda harcanacaktır" sözünden alınır. Çünkü bunların hazîneleri ganîmet olacaktır. Allah ve Rasûlü doğru söylemiştir. Bunların hazîneleri, bildirildiği gibi Allah yolunda ganîmet alınıp harcanmıştır.

[39] Hadîs, bundan öncekinin başka sened ve başka sahâbîden gelen rivayetidir. Başlığa uygunluğu onunki gibidir.

[40] Hadîsin başlığa uygunluğu apaçıktır. Parantez içindeki ibare hadîsin Teyemmüm bâbındaki rivâyetindendir.

[41] Hadîsin başlığa uygunluğu "Yâhud ganimetle... " sözündedir.

[42] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sonra Allah ganimetleri bize halâl kıldı" sözündedir. el-Buhârî bunu Nikâh'ta da tahrîc etti. Müslim ise Mağâzî'de getirmiştir. Müslim Tercemesi, V, 365-366'dan bu hadîsle ilgili bâzı açıklamaları nakledelim:

a. Bu hadîste mühim işleri ancak tedbîr sahibi olanlara ve bütün gönüllerini o gayeye boşaltanlara havale ve sipariş etmenin lâyık olacağı, kalbi başka şeylere bağlı kimselere verilmesinin lâyık olmayacağı esâsı vardır. Çünkü gönlü başka şeylerle ilgili olmak o şahsın azmini zayıflatır ve gücünün kemâliyle sarfını fevt ettirir (Nevevî).

b. Burada zikrolunan güneşin habsi mes'elesinde ihtilâf olunmuştur. Kendi derecelerine reddolundu, durduruldu ve hareketi yavaşlatıldı gibi tevcihlerî yapılmıştır. Bu gibi müteşâbih işlerin hakîkî mâhiyetini Allah'a havale etmek şübhesiz böyle tahminden öteye geçmeyen tevcihler yapmaktan çok daha hayırlı ve salim bir yoldur (Mütercim).

c. Kabul edilmiş kurbânlarını ve ganimetlerini, semâdan bir ateş gelip yemesi, geçmiş ümmetlerde câri olan bir ilâhî sünnet olduğu rivayet edilir.

[43] Başlığa uygunluğu "Fethettiğim her karyeyi muhakkak fâtihleri arasında taksîm ederdim" sözünden alınır. Umer, devlet başkanlığı devrinde fethettiği köylerin arazîsini gaziler arasında taksîm etmeyip, bu arazîyi fethedilen^ köyler ahâlîsine muzâraa yânî ekincilik ortaklığı suretiyle vererek işletmiştir ki, vakıf hâlinde idare edilen bu arazîden müstakbel nesillerin fakirlerinin istifâdeleri te'mîn edilmiştir.

Daha önce fethedilen arazî, gâzîler arasında taksîm edildiği hâlde, Umer'-in böyle vakıf hâlinde -velev ki müslümânların umûmunun faydası adına olsa da- bir idare sistemi kabul etmesi, Peygamber'in vakıf yapmakla ilgili bir emir ve beyânına dayanır.

[44] Başlığa uygunluğu "Ganîmet için harbeder" sözündedir. Başlıktaki sorunun cevâbı, Mücâhid, Allah'ın kelimesini en yüksek kılmak yolunda mücâhede eden kimse olduğuna göre, bunun dışında bir maksad için harb edenin sevabı eksilmek şöyle dursun, hiçbir sevabı yoktur (Aynî). Buhârî, bu hedefle beraber diğerleri olursa eksilmez cevâbını sezdirir (Kastallânî).

[45] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır.

[46] Bu hadîs, buradaki tarîklerin bâzısında mürsel, bâzılarında mevsûldür. Buhârî mürsel gibi görünen tarîkleri de kitabının başka yerlerinde mevsûl olarak getirmiştir. Buradaki son tarîk de mevsûldür. Buradaki mutâbaayı da "Hibede meta' nasıl teslim alınır bâbı"nda mevsûl olarak getirmiştir.

Buhârî bu hadîsi Şehâdetler, Libâs, Edeb Kitâblan'nda da getirmiştir. Müslim ise Zekât'ta getirmiştir.

[47] Hadîsin başlığa delîlliği ma'nâsmdan alınır. (Aynî).

Bu, taksimin beyânıyle beraber tamâmı Mağâzî'de gelecek olan hadîsin kısa bir özetidir. Bu hadîs üzerine Hibe Kitâbi'nin sonlarında bir tenbîh geçmişti. Kıssanın özeti şöyledir: Benu'n-Nadîr arazîsi Allah'ın, kendi Rasûlü'ne fey' olarak verdiği mallardan idi. Bu arazî Peygamber'e hass olmuştu. Lâkin Peygamber bu malı Muhâcirler'e vermeyi tercih etti ve Muhâcirler'e, Medine'ye hiçbirşeyleri olmayarak geldikleri zaman Medîneli Ensâr'ın onlara yardımcı olmak üzere hediye etmiş oldukları mallarını kendilerine geri vermelerini emir buyurdu. Bu mallarla hem Muhacirler, hem de Ensâr taifeleri topluca müstağni oldular. Sonra Kurayza fetholundu: Kurayzalılar ahdi bozdukları zaman, muhasara edildiler ve neticede Sa'd ibn Muâz'ın hükmüne razı oldular. Peygamber onların arazîsini sahâbîlerine taksim etti ve kendi payından, kendi ailelerinin harcamalarına ve ihtiyâç duyulan mühim işlere verdi. Geri kalanını da Allah yolunda bir hazırlık olmak üzere silâh ve atlara tahsîs etti. Sahîhayn'da Enes ibn Evs hadîsinden özetle böyle sabittir (İbn Hacer, Kastallânî)

[48] Cemel Vak'ast Hz. Alî İle Hz. Âişe arasında cereyan eden kanlı fitnelerden biridir. Usmân'm kaatillerinin kıssasını istemek üzere meydana gelen bir ayaklanmanın adıdır. Bu vak'ada Âişe bir mahfe içinde bir deve üzerinde hareket ettiği için Cemel Vak'ası diye anılmıştır. Cennetle müjdeli on kişiden iki büyuK sima Talha ile Zubeyr bu vak'ada Âişe'nin maiyyetinde bulunuyorlardı. Talha bu vak'ada şehîd düştü. Zubeyr bu harbin durduğu bir sırada uyurken veya uyanık hâlde yanına yanaşan Amr ibn Curmûz tarafından Öldürülmüştür.

[49] Abdullah ibn Zubeyr bu sözüyle "Zubeyr'in malının çokluğu bu sayılan me'-müriyetler cihetinden değildir, bu cihetlerden toplanan mallar hakkında sahibi kötü zann altmda düşünülür. Zubeyr'in kazancı ise ancak cihâd ganimetlerinden olmuştur" demek istiyor.

[50] Hadîsin "Zubeyr asla bir kumandanlık, harâc toplayıcılığı ve bir şey yânî bir vazifeyi üzerine almadı. O sâdece Peygamber'in... maiyyetinde yapılan gazalarda hazır bulundu" sözleri merfû' hadîs hükmündedir. İşte başlığa uygunluk ve delîlliği burasıdır. Hadîsin bundan başka olan bütünü İbn Zubeyr üzerine mevkûfdur. Delîllik, Zubeyr'in malındaki bu muazzam bereketin Peygamber'in... maiyyetinde bir gâzî olmasından hâsıl olmasıdır, Zubeyr'in hayatındaki ve ölümünden sonraki mal bereketi, onun kıssasını düşünmekle meydana çıkar. Bu hadîs, Buhârî'nin Müslim'den ayrılarak rivayet ettiklerindendir. Bunu Sahîh'e etraf yazanlar Zubeyr'in Müsned'inde zikrettiler. Efdal olan ise oğlu Abdullah'ın MüsnecTinden olmasıdır...

Dimyâtî, hadîsin sonundaki zenginliğe güzel bir tevcîh yapıp şöyle dedi: "Zubeyr'in malının hepsi alümilyon ikiyüzbindîr" sözü sahîhtir. Bundan murâd, öldüğü zaman Zubeyr'in arkasında bıraktığı malın kıymetidir. Bunun üzerine artan ise dokuzmilyon altiyüzbindir. Birmilyon ikiyüzbinin -ki bu sekizde birin dörtte biridir- sekizle çarpılmasından hâsıl olacak neticeye, ayrıldığı bildirilen üçte birin ilâvesi; sonra da borç mikdânnın buna ilâvesi ile hepsinden ellido-kuzmilyon sekizyüzbin hâsıl olacaktır. Bu ziyâde Abdullah ibn Zubeyr'in, babasını borçtan tamâmiyle kurtarmak için terikenin taksimini geri bıraktığı müddet içinde akar arazîlerin nemasından meydana gelmiştir". Bu tevcih zorluksuz olduğu ve sahih rivayetleri olduğu gibi bıraktığı için, son derece güzeldir. Zahir olan şu ki; Gaye, Zubeyr'in terikesindekİ bereketten neş'et eden çokluğu zikretmektir. Çünkü Zubeyr, zikredilen akardan başka birşey bırakmadığı hâlde, arkasında büyük bir dünyâ serveti bıraktı. Bununla beraber ona o kadar çok bereket verildi ki, nihayet onda bu muazzam mal hâsıl oldu. Arablar'da kesirleri atmak, carî bir âdet olmuştur... (İbn Hacer, Aynî).

[51] Başlıktaki soruya hadîsin sonu cevâb olmuştur. Peygamber, Usmân'a Bedir ganimetlerinden hisse ayırmış ve "Yâ Allah, Usmân senin Rasûlü'nün bir hacetinde idi" demiştir. Ebû Hanîfe, devlet başkanının bir işe gönderildiği kimseye hisse verileceğine bu hadîsi delil getirmiştir. Şafiî, Mâlik ve Ahmed ise ganimetten ancak vak'ada hazır bulunanlara hisse verilir demişler ve bu hadîsin Usmân'a hass olduğunu; başkalarına uygulanamayacağını söylemişlerdir.

Buhârî bu hadîsi Mağâzî ile Fadâil'de getirmiştir. TÎrmizî de Menâkıb'da getirmiştir (Kastallânî)

[52] Hadîsin başlığa delîlliği Rasûlullah'ın hutbesi içindedir. Bu hadîs Vekâle, Itk ve Hibe Kitâbları'nda da geçmişti.

[53] Başlığa uygunluğu şu cihettendir: Eş'arîler Peygamber'den binek devesi istedi-i ler. Peygamber de onları yükleyecek deve bulamadı. Sonra ganîmet develeri geldi de Peygamber onlara bu develerden verdi.. Bu, Peygamber'in onları, beşte bir 'i hissesine hâss olan develer üzerine yüklediğine hamledilmiştir. Ta'lîk olmaksı-* zın İncâza tasarrufa hakkı olunca, ta'lîk edileni incâz etmeye tasarruf

hakkı ol-<: ması da böyledir (Kastallânî).

[54] Hadîsin başlığa uygunluğu son fıkrasıdır.

[55] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bu hadîsi Müslim de Mağâzî'de getirmiştir.

[56] Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah bizlere pay ayırdı..." sözlerindedir.

İbn İshâk şöyle rivayet etmiştir: Peygamber, Amr ibn Umeyye'yi Necâşî'-ye gönderdi ve Ca'fer ibn EbîTâlib ile beraberindekilerin1 yol hazırlıklarını i tedârik ederek göndermesini rica etmişti. Necâşî de her türlü yolculuk ihtiyâçlarını te'mîn ve ayrı ayrı ikram ederek göndermiştir. Bu kaafile Rasûlullah Hayber'- ;de iken Amr ibn Umeyye ile beraber geldiler.

[57] Hadîsin başlığa uygunluğu "Her kimin Rasûlullah'ın yanında bir alacağı veya yapılmış bir va'di varsa bize gelsin!..." sözlerinden alınır. Başlıkta Peygamber'in İnsanlara fey'den ve ganimetin beşte birinden va'd eder olduğu fıkrası geçmişti.

Hadîs, burada verilen senedlerin bâzısı ile Hibe'de, bazısı ile Kefâlet'te ve Şehâdet'te de geçmiştir.

[58] Hadîsin başlığa uygunluğu ancak "Fey'de, ganimetlerde ve beşte birlerde Peygamber'in tasarruf etmeye hakkı vardır" denilmekle ojabilir.

Hevâzin ganimeti, o târihe kadar alınan ganimetlerin en büyüğü idi. Altı bin nüfûs esîr edilmişti. Yirmidörtbin deve, kırkbin koyun ganimet alınmıştı. ^Vâkıdî'nin beyânına göre, her mücâhide dört deve, kırk koyun isabet etmişti. 'Bu ganimetten en büyük pay "el-Muetlefeti kulûbuhum " (et-Tevbe: 60) denilen, yeni müslümân olup gönülleri İslâm'a alıştırılmak istenen Mekke ileri gelenlerine ayrılmıştı. İşte Zu'1-Huveyrisa et-Teymî o çirkin sözü bu sırada söylemişti. Bir ri-^vâyette hadîsin sonu "Sen bedbaht olursun" şeklinde hitâb tâ'sı ile gelmiştir.

[59] Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsından alınır: Yânî Peygamber'in ganimetler -İde maslahat ve iyilik gördüğü suretle tasarrufa hakkı vardır. el-Mut'ım ibn Adiyy i;ibn Nevfel ibn Abd Menâf, Bedir'den yedi ay Önce Mekke'de doksan küsur yaşında ölmüştü. Peygamber'in ona bu teveccühü şunlardan ileri geliyordu: |, a. Peygamber Tâif'ten kederli dönüp geldiğinde Mut'ım dört oğlunu silâh-e landırarak Ka'be'nin birer köşesine dikmiş ve Kureyş'e karşı Peygamber/'i himayesine aldığını i'lân etmiş; onlar da bu himayeyi kabul etmiş, saymışlardı, b. Kureyş, Hâşimîler'i muhasara edip onlara karşı boykot ettikleri ve her türlü ilgiyi kestikleri zaman yazdıkları sahîfeyi bu Mut'ım sonunda yırtmış, parçalamıştı.

İşte Mut'im'ın bu iyiliklerine karşılık Peygamber, esirleri, 14 yıllık zulümlerine rağmen bağışlardım buyurmuştur.

[60] Umer ibn Abdilazîz'in bu sözlerini, Umer ibn Şeybe Ahbaru Medine'de senediyle rivayet etmiştir

[61] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır.

[62] el-Leys'in rivayetini el-Buhârî el-Mağâzî'de senediyle getirdi. Muhammed İbn İshâk'ın rivayetini de el-Buhârî et-Târîh'te senediyle getirdi. Bu rivayeti İbnu Cerîr ile Muhammed ibn Bekkâr da zikretmişlerdir.

[63] Hadîsin başlığa uygunluğu Peygamber'in, Ebû Cehl'İn selebini, yânî üzerinden alınan eşyasını beşte bir işlemine tâbi' tutmamış olması yönündendir. Seleb, birinin arkasından soyulup alınan, yânî selb olunan elbise, silâh, âlet gibi eşyâsı-,dır. Peygamber "Her ikiniz de onu öldürdünüz" buyurup selebini birine vermesi, ^maktulün geride bıraktığı elbise, silâh vesâireyi almaya hakk kazandıran şer'î iöldürme, düşmana ağır darbeyi indiren öldürmeyi dikkate almasındandır. Ebû CehPi kıkırdatmaz eden yânî çok yaralayan ve karnını deşen İbnu'l-Cemûh ol-ıduğu İçin, selebini ona vermiştir. .

[64] Hadîsin başlığa uygunluğu Ebû Katâde'nin aldığı selebin beşte bir işlemine tâbi tutulmaması yönündendir.

Bu hadîsi Buhârî aynı senedle Buyû'da "Silâh satma bâbı"nda; Müslim de Cihâd ve Siyer'de 13. bâbda getirmiştir

[65] el-Buhârî, bu Abdullah ibn Zeyd hadîsini el-Mağâzî'de rivayet etmiştir: Abdullah ibn Zeyd dedi ki: Rasülullah ganîmet

malından tasarrufu kendisine âİd olan beşte bir'in bir kısmını Mekke ileri gelenlerine yüzer deve olarak dağıttı da bundan Ensâr'a birşey vermeyince, Ensâr'dan bâzıları şöyle dediler: Allah, Rasû-lullah'a hayır ihsan etsin. O, bizi bıraktı da Kureyş'e bol bol İhsan etti. Hâlbuki bizim kılıçlarımız hâlâ Kureyş kam damlıyor...

[66] Başlığa uygunluğu Hakîm'in: "Ben Rasûlullah'tan istedim, O bana verdi; sonra yine istedim, yine verdi..." sözündedir. Hakîm, kalbleri İslâm'a alıştırılmak istenen kimselerden idi.

Hadîs, Zekât'ta da geçmişti (Aynî).

[67] Hadîsin başlığa delîlliği "Umer, Huneyn esîrlerinden iki cariyeye nail oldu" sö-zündedir.

Bu hadîs, üç mes'eleyi şâmildir Birincisi i'tikâf hakkındadır. Buhârî bunu î'tikâf Kitâbı'nda getirmiştir, ikincisi esirlere hürriyet vermek hakkındadır. Bu kısım burada mürsel gibi görünüyorsa da, bunu Müslim mevsûl olarak getirmiştir. Üçüncüsü Peygamber'in Cı'râne'den umre yapıp yapmadığı hakkındadır. Bu da burada mürsel gibidir, fakat bunu da Müslim mevsûl olarak getirmiştir (Aynî).

es-Sefaksî şöyle demiştir: Cemâatin zikrettiği, Rasûlullah'ın Huneyn ve Tâ-if ten döndükten sonra Cı'râne'den umre yapmış olduğudur. Nâfî'nin sözünde hüccet yoktur. Çünkü İbn Umer, Peygamber'in her yaptığını ve her bildiğini Nâfı'e anlatmadı ve her anlattığını da Nâfi' ezberlemedi... (Kastallânî).

[68] Başlığa uygunluğu "Rasûlullah bir kavme mal verdi.." sözündedİr.

Bu hadîs, Cumua Kitâbı'nda da geçmişti. Amr ibn Tağlib'in sözü hakkında şöyle denilmiştir: Arab kavmi beyaza da, nefîs olan mala da "Ahmer" (kırmızı) dediği gibi, malın enfes ve a'lâsma da "Humru'n-naam {= kırmızı develer)" der. Bunun için bu ta'bîr en kıymetli dünyâ mallarını ifâde eder.

[69] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. el-Buhârî bunu el-Mağâzî'de, Kureyş'in me-nâkıbı bölümünde de getirmiştir

[70] Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir. Buhârî bunu Huneyn gazvesinde dört tarîkten getirmiştir. Hadîsin son kısmını ihtiva eden bir rivayet yine Enes'ten olmak üzere Şirb Kitâbı'nda da geçmişti. Hadîsin sonundaki "Usretun şedîdetun" lâfzını "şiddetli ve ağır bir hodgâmhk" diye terceme etmek de uygun olur.

[71] Hadîsin başlığa uygunluğu "Muhakkak ben o mallan aranızda taksim ederdim" sözlerinden alınır. Hadîs, Cihâd Kitabı, "Harbde yiğitlik bâbı"nda da geçmişti.

[72] Başlığa uygunluğu meydandadır. Çünkü Peygamber kendisi hakkında çirkin hareket etmesiyle beraber onu medenîliğe ve islâm'a alıştırmak maksadiyle atıyye verilmesini emretmiştir. Bu hadîste Peygamber'in hilminin çokluğu; nefis ve mal husundaki ezaya karşı sabrı; İslâm'a alıştırmak istediği kimselerden gelen ezaya karşılık vermeyip affeylemesi vardır. Bu hadîs, Libâs ve Edeb Kitâblan'nda da' gelecektir

[73] "Rasûlullah Hayber ahâlîsine gâlib gelip orayı fethedince, o arazî Yahûdîler'-in, Rasûl'ün ve müslümânlarm olmuştu" fıkrası, Muzâraa Kitâbi'nda geçen hadîste "O arazî Allah'a, Rasûlü'ne ve bütün müslümânlara âid olmuştu" şeklindedir. Bu iki hadîs arasında bir zıdlık yoktur, sâdece daha uzun ve daha kısa ifâde ediş farkı vardır.

Zorla fethedilen arazî fetih hakkı olarak Allah'a, Rasûlü'ne ve umûm müslümânlara âid oluyordu. Bu yerlerin ahâlîsinden yurdlarmda yarıcı olarak çalışmak isteyenleri Peygamber, belli bir sürede yerlerinde bırakmış, vefatı sırasında bu sürenin nihayete erdiğini bildirmiş, gayrı müslimlerin Arab yarımadasından çıkarılmalarını vasiyyet etmişti. İşte Umer bu vasiyyet uyarınca Hayber Yahu-dîlerî'ni Teymâ ve Erîha'ya sürmüştür.

[74] Başlığa uygunluğu Peygamber'in onu gördüğü hâlde, onu bundan nehyetme-miş olması yönündendir. Harb sahasında gazilerin ele geçirdikleri şeyler beşte bire tâbi' midir yâhud gazilerin bunlardan yemeleri mübâh mıdır mes'elesinde görüş ayrılıkları vardır. Cumhura göre harb sahasında bulundukları sürede imâmın izni olmaksızın ihtiyâçları kadar yemelerinde be's yoktur; bu sebeble taksimden Önce sığır, davar kesip yiyebilirler..

Abdullah ya o tulumu hırsla aldığından ve bunu Peygamber'in gördüğünden, ya da diğer rivâyetindeki "Ben bu gün bundan kimseye birşey vermem" sözünden dolayı utanmıştır.

[75] Bu iki hadîsin başlığa uygunluğu açıktır, yânî harb sahasında ihtiyâç mikdâ-nnca yiyecek şeyler yenilecektir. Sonuncu hadîsi Buhârî el-Mağâzî'de de; Müslim ise ez-Zebâih'de getirmiştir.

[76] Bu iki hadîsin başlığa uygunluğu açıktır, yânî harb sahasında ihtiyâç mikdâ-nnca yiyecek şeyler yenilecektir. Sonuncu hadîsi Buhârî el-Mağâzî'de de; Müslim ise ez-Zebâih'de getirmiştir.

44- KİTÂBU'L-HUSÛMÂT. 2

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

44- KİTÂBU'L-HUSÛMÂT

(Hukukî Çekişmeler Kitabı) [1]

1- (Müslümanlar Arasındaki Hukukî Çekişmelerde) Da'vâcının Da'vâlıyı Hâkim Huzuruna Getirmesi Ve Müslüman - Yahûdî Arasında Meydana Gelen Çekişme Hakkında Zikrolunan Şeyler Babı [2]

1-.......Ben Abdullah ibnu Mes'ûd'dan işittim, şöyle diyordu:

Ben bir kimsenin bir âyeti, benim Peygamber'den işittiğim okuyuşun hilâfına okuduğunu işittim. Hemen elinden tuttum ve onu Rasû-lullah'a getirdim. Rasûlullah (S): "Her ikiniz de güzel okudunuz" buyurdu. Şu'be dedi ki: Ben Rasûlullah'ın şunu da söylediğini zannediyorum: "(Kur'ân hakkında) sakın ihtilâf etmeyiniz. Çünkü sizden evvelki ümmetler kitâblannda ihtilâf ettiler de bu yüzden helak oldular" [3].

2-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Biri müslumanlardan, öbürü Yahûdîler'den olan iki kişi birbiriyle sövüştüler. Müslüman olan zât, Yahudi'ye:

— Muhammed'i âlemler üzerine süzüp seçen Allah'a yemîn ederim ki, demişti.

Yahûdî de müslümâna hitaben:

— Musa'yı âlemler üzerine süzüp seçen Allah'a yemîn ederim ki, demiş.

Bunun üzerine müslümân elini kaldırıp Yahudi'nin yüzüne bir tokat vurdu. Yahûdî hemen Peygamber'in yanma gitti. Kendisinden ve müslümândan meydana gelen işleri Peygamber'e haber verdi. Peygamber o müslümâm çağırttı ve ona olan işten sordu. Müslümân da olanları kendisine haber verdi. Akabinde Peygamber (S) şöyle buyurdu:

— "Bana Mûsâ üzerinde hayırlılık vermeyiniz! Muhakkak ki insanlar kıyamet gününde (o günün korkunçluğundan yıldırım çarpmış gibi) bayılacaklar. Onlarla

beraber ben de bayılacağım. Fakat ilk ayılan ben olacağım. O anda ben Musa'yı Arş'ın bir tarafına sımsıkı tutunmuş duruyor görürüm. Bilmiyorum, Mûsâ da bayılanların içinde idi de benden evvel mi ayıldı, yâhud baygınlıktan Allah 'in istisna ettiklerinden mi bulundu?" [4].

3-......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) oturmuş olduğu sırada bir Yahûdî geldi ve:

— Yâ Eba'l-Kaasım! Sahâbîlerinden bir adam yüzüme vurdu, diye şikâyet etti.

Rasûlullah:

— "Kim vurdu?" diye sordu.

Yahûdî, Ensâr'dan bir adam olduğunu söyledi. Rasûlullah:

— "Onu çağırınız!" diye emretti. (O adam huzura getirilince:)

— "Sen bu Yahudi'yi dövdün mü?" diye sordu. O zât da:

— (Evet.) Bunun çarşıda "Musa'yı bütün beşeriyet Üzerine süzüp seçen Allah'a yemin ederim ki" diye yemîn ettiğini işittim. Ben de: Ey habîs! Muhammed üzerine de mi (tercih etti), dedim. O sırada beni ânı bir öfke tuttu da yüzüne vurdum, dedi.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Peygamberler arasında (birini öbüründen) eksiltme hayırlı-lığı nisbet etmeyiniz. Çünkü kıyamet gününde insanlar (o günün şiddetinden) bayılacaklar. (Onların beraberinde ben de bayılacağım.) Fakat yerin kendisinden ilk yarılacağı (yânî kabri ilk açılan) kimse ben olacağım. O anda ben Musa ile karşılaşacağım, Mûsâ Arş'ın direklerinden bir direğe tutunmuş bulunacak. Bilmiyorum; Mûsâ da bayılanlar içinde bulundu (da benden evvel) mi (ayıldı) yoksa (Sînâ Dağı'ndaki) ilk bayılma ile mi hesâb olundu?" [5].

4-.......Enes ibn Mâlik(R)'ten (şöyle demiştir): Bir Yahûdî, (Ensâr'dan) bir

cariyenin başım iki taş arasında ezmişti. Kadıncağıza: Sana bu cinayeti kim işledi; fulan mı, fulan mı? diye soruldu. Nihayet Yahûdî'nin ismi söylenince câriye başı ile işaret etti. Bunun üzerine Yahûdî yakalandı ve (cürmünü) i'tirâf etmesi üzerine Peygamber (S) onunla ilgili enirini verdi. Yahûdî'nin başı da iki taş arasında ezildi [6].

2- Eğer İmâm (Yâhud Hâkim} Onun Üzerine Hacr Koymuş Değilse Sefîhin Ve Aklı Zaıf Olanın İşini Geri Çeviren Kimse Babı

Ve Câbir'den zikrolunur ki, Peygamber (S), ihtiyaçlı kimsenin yaptığı sadakayı, bundan nehiyden önce

kendisine geri vermiştir. Sonra da böyle kendisi muhtaçken sadaka vermekten nehyetmiştir [7].

Ve İmâm Mâlik {Muvatta'da): Bir adamın diğer biri üzerinde bir malı olduğu ve kendisinin bir de kölesi bulunup da bundan başka hiçbir şeyi yokken bu köleyi âzâd ettiğinde, onun bu âzâd etmesi caiz olmaz, demiştir [8].

Zaîf akıllı ve benzeri sefih kişi adına satış yapıp da , satış bedelini o zaîf şahsa veren ve ona iyileştirmekle ve kendi işini görmekle emreden kimse, o zaîf kişi bundan sonra malında fesâd yaparsa, onu malında tasarruftan men* eder [9]. Çünkü Peygamber, malı zayi etmekten nehyetmiştir [10].

Ve Peygamber (S) alışveriş işinde aldanan kimseye: "Alışveriş yapacağın zaman 'Aldatmak yok' de" buyurdu. Ve yine Peygamber, kölesini satan kimsenin malını tutmamıştır [11].

5-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bir kimse alışveriş işinde dâima aldatılır idi. Peygamber (S) ona: "Sen birşey almak istediğinde (İslâm'da) aldatmak yoktur, de" buyurdu. Artık o kimse bunu söyler oldu [12].

6-.......Câbir ibn AbdiJlah(R)'tan: Bir adam kendine âid olan bir kölesini (müdebber olarak) âzâd etti. Onun bu köleden başka hiç malı yoktu. Peygamber (S) onun bu tedbirli azadım reddetti de o köleyi Peygamber'den Nuaym ibnu'n-Nahhâm satın aldı [13].

3- Hasımların Bâzısının Diğeri Hakkındaki Kelâmı Babı

7-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):, "Her kim müslümân bir kimsenin malını koparıp almak için yemininde yalancı olarak and içerse, kıyamet gününde Allah kendisine öfkeli olduğu hâlde Allah'a kavuşur" buyurdu.

Râvî dedi ki: Eş'as ibn Kays el-Kindî şöyle dedi: Vallahi bu iş benim hakkımda olmuştu: Benimle Yahûdî bir adam arasında bir arazî vardı. O bu arazîyi inkâr etti. Ben de onu Peygamber'e getirdim. Rasûlullah bana: "Senin bir beyyinen var mı?" dedi. Ben: Hayır» yok, dedim. Râvî dedi ki: Bu sefer Rasûlullah Yahudi'ye hitaben: "Yemin et" buyurdu. Râvî dedi ki: Ben: Yâ Rasûlallah, o takdîrde bu adam yemîn eder ve benim malımı alıp götürür, dedim. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:

'Hakikat, A İlah 'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyı satın alanlar; işte onlar: Onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kıyamet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz, onları temize çıkarmaz. Onlar için pek acıklı bir azâb vardır" (Âiu imrân: 77) [14]

8-....... Ka'b ibn Mâlik (R), Abdullah ibn Ebî Hadred el-Eslemî(R)'deki bir alacağını mescidde istemiş. Her ikisinin sesleri, evinde bulunan Rasûlullah işitecek derecede yükselmiş. Rasûlullah onlara doğru çıkıp, hücrenin perdesini açmış da:

— "Yâ Ka'b!" diye nida etmiş. Ka'b:

— Lebbeyk yâ Rasûlallah! deyince, Rasûlullah elleriyle işaret ederek:

— "Alacağından şu kadarım, yânı yarısını bağışla!" buyurmuş. Ka'b hemen:

-Vallahi bağışladım yâ Rasûlallah! demiş.

(Bunun üzerine İbnu Ebî Hadred'e)

- "(Şimdi) kalk o diğer yarıyı öde!" diye emretmiştir [15].

9-.......Abdurrahmân ibn Abd el-Kaarî şöyle demiştir: Ben Umer ibnu'l-Hattâb(R)'dan işittim, şöyle diyordu: Ben Hişâm ibn Hakîm ibn Hizâm'ı el-Furkaan Sûresi'ni benim okumakta olduğumdan başka lehçe üzerine okurken işittim. Bana o sûreyi Rasûlullah okutmuş idi. Hemen önüne geçmeyi kurdum. Sonra ona namazdan ayrılıncaya kadar mühlet verdim. Sonra ridâsına sarılıp onu çektim ve kendisini Rasûlullah'a getirdim ve:

— Ben bundan el-Furkaan Sûresi'ni Sen'in bana okuttuğun lehçeden başka bir lehçe üzerine okurken işittim, dedim.

Rasûlullah bana:

— "Onu serbest bırak!" buyurdu; sonra ona hitaben:

— "Oku!" buyurdu.

O da okudu. Rasûlullah:

— "Bu sûre işte böyle indirildi" dedi; sonra bana: "Oku" buyurdu.

Ben de okudum. Rasûlullah yine:

— "Sûre işte böyle indirildi. Şübhesiz ki, Kur'ân yedi harf üzere indirilmiştir. Bu yedi ile indirilmiş olandan, kolay geleni okuyunuz" buyurdu [16].

4- Ma'siyetler Ve Husûmetler Ehli Olanların, Onların) Bu Hallerini Tanıma Ve Tesbîtten Sonra (Onları Edeblendirme Yolu Olmak Üzere) Evlerden Çıkarılmaları Babı

Umer ibnu'l-Hattâb da Ebû Bekr'in kız kardeşini ölü ardından feryâdla

ağladığı zaman evinden çıkarmıştır [17]

10-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Yemîn olsun içimden öyle geçti ki namaza (ezan okunmasını) emredeyim de namaza durulsun. Sonra ben o cemâati bırakayım da bu namazda hazır bulunmayan topluluğun evlerine gideyim ve evlerini kendileri içlerinde iken yakıvereyim" [18].

5- Vasînin Ölmüş Kimse Adına (Nesebe Katma İsteği Ve F Diğer Haklar Hususundaki) Da'vâsi Babı

11-....... Âişe(R)'den (şöyle demiştir):Abd ibn Zem'a ile Sa'd ibn Ebî Vakkaas (fetih gününde) Zem'a'nın cariyesinin oğiu (Abdur-rahmân'ın nesebi) hakkında Peygamber'e da'vâ arzettiler. Sa'd ibn Ebî Vakkaas:

— Yâ Rasûlallah! Kardeşim Utbe ibn Ebî Vakkaas bana Mekke'ye geldiğim zaman Zem'a'nın cariyesinin oğluna bakmamı ve onu almamı vasıyyet etti. Çünkü o çocuk benim oğlumdur dedi, dedi.

Abd ibnu Zem'a da:

— O çocuk benim kardeşimdir ve babamın cariyesinin oğludur; babamın döşeği üzerinde doğurulmuştur, dedi.

Sonra Peygamber (S), (hakkında çekişilen bu Abdurrahmân'da Ütbe'ye) açık bir benzeme gördü de:

— "Yâ Abde'bne Zem'a, bu çocuk senin kardeşindir. Çocuk döşek sahibinindir (Zina edene mahrumiyet düşer). Ey Şevde, sen de bundan sonra bu Abdurrahmân'dan perdelen" buyurdu [19].

6- Bozgunculuğundan Endîşe Edilen Kimselerden İşi Sağlamlaştırma Tedbîri Almak Babı

İbnu Abbâs da kölesi îkrime'yi Kur'ân Öğretmek, sünnetleri ve farizaları öğretmek üzerine bağlamıştır [20].

12-.......Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu: Peygamber (S) Necd tarafına bir süvârî müfrezesi göndermişti. Bu müfreze Benû Hanîfe kabilesinden Sumâme ibn Usâl denilen bir kişiyi esîr alıp getirdi. Bu zât Yemen'in el-Yemâme beldesi ahâlîsinin seyyididir. Onu mescidin direklerinden bir direğe bağladılar. Rasûlullah mescide çıktığında Sumâme'ye:

— "Yâ Sumâme, yanında ne var (gönlünden ne geçiriyorsun)?" buyurdu.

Sumâme:

— Yâ Muhammed, gönlümde hayr (ümîdi) var. [Eğer sen beni öldürürsen, kanlı bir cânîyi öldürmüş olursun. Ve eğer bana (af ni'-meti) in'âm edersen, ni'mete karşı şükreden bir kişiye in'âm etmiş olursun. Eğer fidye için mal istersen işte malım; veririm, dedi. Bu konuşmadan sonra Sumâme bağlı olarak kaldı...] Râvî hadîsin tamâmını zikretti. Sonunda Rasûlullah:

— "Artık Sumâme'yi salıveriniz!" buyurdu [21].

7- Suçlunun Harem İçinde Bağlanması Ve Habsedilmesi Babı

Ve Nâfi' ibn Abdi'l-Hâris Mekke'de Safvân ibn Umeyye'den, Umer razı olursa satın alış onun satın alışı (yânî Beytul-MâTin satın alışı) olmak, eğer Umer razı olmazsa SafvârTa dört yüz (dînâr veya dirhem) verilmek üzere hapishane yapmak için bir ev satın aldı [22].

Abdullah ibn Zubeyr de Mekke'de (emirliği günlerinde suçluları) habsetmiştir [23].

13-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Necd tarafına bir

süvârî birliği gönderdi. Bu birlik Benû Hanîfe kabilesinden Sumâme ibn Usâl denilen bir adamı esîr alıp getirdiler ve onu (Medine) Mescidi'nin direklerinden birisine bağladılar [24].

8- Borç Verenin Alacaklısından Ayrılmayıp Onunla Sabit Ve Dâim Olması Babı [25]

14-.......Ka'b ibn Mâlik el-Ensârî(R)'nin, Abdullah ibnu Ebî Hadred el-Eslemî (R) üzerinde bir alacağı vardı. Ka'b ibn Mâlik, İbnu Ebî Hadred'e kavuştu ve ondan ayrılmayıp alacağını istedi. Onlar birbirleriyle söyleştiler. /Hattâ sesleri yükseldi. Peygamber (S) onların yanına geldi de:

— "Yâ Ka'b!" dedi ve eliyle alacağından yarısını indir der gibi işaret etti.

Bunun üzerine Ka'b, İbn Hadred'deki alacağının yarısını aldı da, diğer yarısını ona terketti [26].

9- Alacağın Ödenmesini İstemek Babı

15-.......Habbâb ibn Erett (R) şöyle demiştir: Ben Câhiliyet devrind; demirci idim. Benim, Âs ibn Vâil üzerinde (ücret olarak) alacak dirhemlerim vardı. Ona geldim ve ondan alacağımın ödenmesini istedim. O bana:

— Sen Muhammed'e küfretmedikçe sana olan borcumu ödemem, dedi.

Ben de:

— Vallahi ben, Allah seni öldürüp de sonra seni tekrar diriltme-dikçe Muhammed'e küfretmem, dedim.

Bu defa o:

— Öyleyse sen beni, ben ölünceye, sonra (öbür dünyâda) diriltilip de bana mal ve çocuklar verilinceye kadar bırak da, ben sana olan borcumu orada

ödeyeyim, deyip eğlendi.

Bunun akabinde şu âyet indi: "Âyetlerimizi (inkâr ile) kâfir olan ve 'Bana elbet mal verilecektir' diyen adamı gördün mü?,.." (Meryem: 78-80) [27]

---

[1] Bu kitâb başlığı Ebû Zerr el-Herevî, el-Asîlî ve Yûnînî nüshalarında "Mâ yuz-keru fî'1-işhâs ve'1-husûme beyne'l-müslimİ ve'1-yehûd" sûretindedir.

el-Husûmât, eî-Husûmefm cem'idir. el-Husûme nizâma'nâsına isimdir. Bir adam ile çekişmek ma'nâsma mufâale babından masdar da olur.

[2] el-îşhâs, bîr kimseyi yerinden ayırmak; bir kimseyi bir yerden diğer bir yere götürmek; da'vâlı, bir kimseyi hâkimin hükmü ile cebren mahkemede hazır etmek ma'nâlanna masdardır

[3] Bu hadîsin bâb başlığına uygunluk noktası, İbnu Mes'ûd'ün kendi okuyuşuna aykırı Kur'ân okuyan sahâbîyi elinden tutarak Rasûlullah'ın yanına götürmesi keyfiyetidir. Bu da'vâlıyı götürme hususunu Ümer'in hadîsinde de açıkça görüyoruz. Şu kadar ki, bu götürmenin hâkimin hükmü ile olması, bundan sonra gelecek olan Ebû Hureyre hadîsinden alınmaktadır

[4] Hadîsin başlığa delîlliği "İki kimse birbirleriyle sövüştüler.." sözündedir. Çünkü iki kişinin birbiriyle sövüşmesi ancak husûmet ve çekişmede olur,

Buhârî bu hadîsi Tevhîd, Rikaak Kitâblan'nda; Müslim de Fazâil'de getirmiştir.

Peygamber (S): "Ben Âdem çocuklarının seyyidiyim, fakat bununla övünmem " (Müslim; Fadâil) buyurmuş iken,buradaki hadîste "Bana Mûsâ üzerinde hayırlılık vermeyiniz" buyurması şöyle îzâh edilmiştir:

a. Bunu Âdem çocuklarının seyyidi olduğu bildirilmeden önce söylemiş olabilir.

b. Bu nehiy, bâzı peygamberlerin şâmnı eksiltmeye götürecek surette taf-dîlden nehiydir.

c. Husûmete sebeb olacak tafdîlden nehiydir.

d. Peygamber bu nehyi tevazu' olarak söylemiş olabilir.

e. Peygamberliğin aslında tafdîlden nehiy olabilir.

Hadîsin son fıkrası ile "Sûra üfürüîmüş, artık Allah'ın diledikleri müstesna olmak üzere göklerde kim varsa, yerde kim varsa düşüp ölmüştür. Sonra ona bir daha üfürülmüştür. O anda görürsün ki (ölüler dirilip) ayakta bakınıp duruyorlar" (ez-Zumer: 68) âyetine işaret edilmiştir.

[5] Hadîsin son fıkrası: "Derken Rabb'ı o dağa tecellî edince onu paramparça ediverdi. Mûsâ da baygın yere düştü..." (el-A'râf: 143) âyetindeki bayılmayı İşaret etmektedir. Bundan önce geçen hadîsteki "Yâhud Allah'ın istisna ettiği kimselerden mi oldu" sözü ile buradaki "Yoksa ilk bayılma ile hesaba çekildi" sözü arasında hiçbir zıdlık yoktur. Çünkü ma'nâ: Ben bu üç şeyin hangisi olduğunu; ayılmadan mı, istisna edilmekten mi, yâhud hesaba çekilmekten mi olduğunu bilmiyorum, demektir.

Hadîsin başlığa uygunluğu Peygamber'in "Onu çağırınız" emrindedir. Çünkü bu emirden murad, o şahsın Peygamber'in huzuruna getirilmesidir.

[6] Buhârî bu hadîsi Vasıyyetler, Diyetler Kitâblan'nda; Müslim de Haddler Kitâ-bı'nda getirmiştir. Buhârî'nin bir rivayetinde "Bir Yahûdî bir cariyeyi üzerindeki zînet eşyalarına tama' ederek öldürmüştü" ziyâdesi vardır.

Ebû Davud'un rivayetinde bu cariyenin Ensâr'dan olduğu kaydı vardır.

Mâlikîler, Şâfiîler, Hanbelîler ve cumhur: Bir şeyle öldürenin, öldürdüğü gibi öldürüleceğine; kısasın keskinleştirilmiş âlete hâss kılınmayacağma bu hadîsle hüccet getirdiler. Ebû Hanîfe: Kısas ancak keskinleştirilmiş âletle olur, demiştir (Kastallânî).

Hadîsin başlığa uygunluğu, Yahûdî ile câriye arasındaki husûmeti şâmil bulunması cihetin dendir.

[7] Buhârî'nin bundan maksadı Abdu'bnu Humeyd'in kendi Müsned"mdz senediyle Câbir'den rivayet ettiği hadîstir.Buhârî ancak kendi şartı Üzere olan rivayetlerde kesinlik sîgası kullanıyor; öyle olmayanlarda ise, buradaki gibi meçhul sîgasi kullanryor.

[8] Bu, imâm Mâlik'in, geçen müdebber kıssasından istinbât ettiği görüştür.

[9] Bu, Peygamber'in müdebberin satışında yaptığı işin hâsılıdır.

[10] Peygamber'in malı zayi' etmekten nehyi yakında geçti.

[11] Çünkü nazarında onun sefîhliği hakîkaten meydana çıkmamıştır. Eğer sefîhliği meydana çıksa idi, elbette o malı almasından onu men' ederdi

[12] Bu hadîs Alışveriş Kitâbı'nda, "Aldatmanın çirkinliği bâbı"nda da geçmişti. Dârakutnî'nin rivayetinde Peygamber (S) bu zâta alıp sattığı şeylerde üç gün (muhayyerlik hakkı tanımıştır.

[13] Bu hadîs Alışveriş Kitâbı'nda "Artırma satışı bâbi"nda da geçmişti.

[14] Bu hadîs dahî Musâkaat Kitâbı'nda geçmişti.

Raülıpa uveunlusu "O takdîrde yemîn eder ve malımı... götürür..." sözünden alınır. Çünkü o, Yahudi'yi yalan yemine nisbet etmiştir, fakat bundan dolayı kendisine bir ceza vâcib olmamıştır. Zîrâ o Yahudi'den bilmekte olduğu şeyi haber vermiştir. Fışkı bilinen kimse hakkında bu sözün benzeri mubahtır... (Aynî).

[15] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sesleri yükseldi" sözündedir. Bu hadîs Namaz Ki-tâbı'nda, "Mescidde borç ödenmesini isteme... bâbı"nda da geçmişti.

[16] Bunda birden çok okuyuşla okunmasındaki hikmete işaret vardır ki, o da okuyucu üzerine kolaylaştırmaktır. el-Furkaan Sûresi'nden Umer ile Hişâm'in ihtilâf ettikleri harflerin ta'yîni, bildiğim tarîklerin hiçbirinde gelmemiştir... Hadîsten buradaki maksad "Onu ridâsına sarılıp çektim" sözüdür. Çünkü bunda Umer'in

sözle inkârıyle beraber fiille de inkârı vardır (Kastallânî).

[17] Bunu İbnu Sa'd et-Tabakaatu'l-Kebîr'de ez-Zuhrî'den; o da Saîd ibn Müseyyeb senediyle rivayet etmiştir. Ebû Bekr vefat ettiği zaman evine ağlayıcı kadınlar toplanmış. Bu Umer'e ulaşınca, Umer onları bundan nehyetti, Kadınlar vazgeçmeyince Umer, Hişâm ibnu'I-Velîd'e: Ebû Kuhâfe'nin kızı Ümmü Fer-ve'ye git, dedi. O da deynekle onların üzerine yürüdü. Ağlayıcı kadınlar bunu işittiklerinde dağıldılar.

Bunu Ishâk ibn Râhûye de kendi "Müsned'm&z diğer bir senedle mevsûlen rivayet etmiştir. Bu sened daha sağlamdır. Onun için Buhârî başlıkta bunu kat'î bir ifâdeyle belirtmiştir. Bunda: "Hişâm onları deynekle vurarak teker teker çıkarmaya başladı" İfâdesi vardır

[18] Hadîsin başlığa uygunluk yeri "Evlerini üzerlerine yakıvereyim" sözündedir. çünkü evleri üzerlerine yaktığı zaman oradan çabucak çıkmaya davranacaklardır.

Bu hadîs Namaz Kitabı, "Cemâat namazının vucûbu bâbı"nda daha geniş bîr metin ile geçmişti.

[19] Bu neseb ta'yîni da'vâsmda hakk kazanan Abd ibnu Zem'a, Peygamber'in zevcelerinden Şevde bintu Zem'a'nın öz kardeşidir. Peygamber zahir ile hüküm verdikten sonra, vesîleyi kesme olarak, Sevde'ye ondan perdelenmesini emretmiştir. Peygamber burada iki türlü hüküm vermiş gibidir: Biri zahir hüküm ki, o çocuk döşeğe âiddir hükmüdür. Biri de bâtın hükümdür ki, o da benzeme sebebiyle

verilen ihtiyatî perdelenme hükmüdür...

Hadîsin buradaki başlığa uygunluğu "Zem'a'nın cariyesinin oğluna bakmamı ve onu almamı vasıyyet etti..." sözünden alınır.

Bu hadîs, daha geniş bir metin ile Alışverişler Kitâbı'mn başlarında *'Seçi-lemezliklerin tefsiri bâbı"nda geçmişti. Farizalar Kitâbı'nda da gelecektir.

[20] İbn Abbâs'ın bu fiilini İbn Sa'd et-TabakaatJta; Ebû Nuaym da el-Hilye'de se-nedli olarak rivayet etmişlerdir.

jkrime, İbn Abbâs'm kölesidir. Aslı Mağrib ahâlîsinden Berber kavmin-dendir. Husayn ibn Ebî Hurr el-Anberî'ye âid idi. ibn Abbâs, Alî ibn Ebî Tâ-lib'in vâlîsi olarak Basra'ya geldiği zaman sahibi onu İbn Abbâs'a hibe etmişti. Sahâbîler cemâatinden ve İbn Abbâs'tan çok rivayetleri vardır... Medine'de, seksen yaşında olarak hicrî 105 yılında vefat etmiştir (Aynî).

[21] Hadîsin başlığa uygunluğu "Onu mescidin direklerinden bir direğe bağladılar" sözündedİr. Bu bağlama işi sağlama almak İçindir. Bu hadîs Namaz Kitâbı'nda "İslâm'a girdiğinde yıkanma bâbı"nda ve "Esîri mescidde bağlama bâbı"n-da geçmişti. İnşâallah hadîsin tamâmı daha geniş bir metinle Mağâzî Kitâbı'nda

gelecektir. Orada görüleceği üzere Sumâme serbest bırakılınca Mescid'in yakınında bir suda yıkanmış, sonra Mescid'e Peygamber'in huzuruna girip Şehâdet Kelimeleri'ni söyleyerek müslümân olmuş ve Peygamber'in huzurunda güzel sözler söylemiş, sonra Yemâme'ye dönerek orada da İslâm lehinde hizmetler görmüştür.

[22] Bu ta'lîki Abdurrazzâk, İbnu Ebî Şeybe ve el-Beyhakî, Amr ibn Dînâr tarîkinden senedli olarak rivayet etmişlerdir.

[23] Îbnu'z-Zubeyr'in bu fiilini de İbn Sa'd et-Tabakaat'ta; Halîfe ibn Hayyât Târih 'inde; Ebû'l-Ferec el-Isbahânî e!-Egânî'dc senedli olarak rivayet etmişlerdir.

[24] Hadîs bundan önceki bâbda daha uzun olarak geçti. Orada Kuteybe'den; o da Leys'ten senediyle; burada ise Abdullah ibn Yûsuf'tan; o da Leys'ten diye değişik senedle getirdi. Başlığa uygunluğu "Onu Mescid'in direklerinden birine bağladılar" sözündedir. Mescid Medine'dedir, o da haremdir. Buhârî Mekke ve Medine haremlerinde bu rahmet yerlerinde azâb evi olan hapishane edinilmez diyenlere, sahâbî olan Îbnu'z-Zubeyr'in ve bizzat Peygamber'in fiilleriyle cevâb vermiş oluyor.

[25] Yânî alacaklının borçluya yapışıp alacağını istemesinin meşruluğunun beyânı. el-Asîlî ve Kerîme nushalarımnda babın önünde "Besmele" vardır. Diğelerinin nüshalarında bu yoktur.

[26] Başlığa delîlliği "Ka'b ibn Mâlik, Abdullah ibn EbîHadred'e yapıştı" sözünde-dir. Çünkü Peygamber onların hâline vâkıf olduğu zaman bunu reddetmedi de Ka'b'a yarısını indirmekle emretti.

Hadîs daha Önce birçok kerreler geçti.

[27] Başlığa uygunluğu "Ona geldim de alacağımı ödemesini istedim" sözündedır. Hadîs Buyu' Kitâbı'nda da geçmişti.

94- KİTABU'L-AHKAM.. 3

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

94- KİTABU'L-AHKAM

(Hükümler Kitabı) [1]

1- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'Ey îmân edenler, Allah 'a itaat edin. Rasûle ve sizden olan emir sahihlerine de itaat edin... " (en-Nisâ: 59) [2].

1-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme ihmi Abdirrahmân haber verdi ki, kendisi Ebû Hureyre(R)'den şöyle derken işit-miştir: Rasûlullah (S): "Her kim bana itaat ederse, Allah'a itaat etmiştir. Her kim bana isyan ederse, Allah'a isyan etmiştir. Her kim benim emîrime itaat ederse, bana itaat etmiştir. Her kim de benim emîrime isyan ederse, bana isyan etmiştir" buyurdu [3].

2-.......Bana Mâlik, Abdullah ibn Dinar'dan; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Dikkat ediniz! Herbirerleriniz güdücüdür ve herbirerleriniz elinin altındakilerden sorumludur. Şöyle ki, insanlar üzerinde bulunan en büyük imâm (yânı devlet başkanı) da bir güdücüdür ve o da idaresi altında bulunanlardan sorumludur. Erkek, kendi ev halkı üzerinde bir güdücüdür, o da eli altındakilerden sorumludur. Kadın da kocasının ev halkı ve çocukları üzerinde bir güdücüdür ve o da onlardan sorumludur. İnsanın hizmetçisi de efendisinin malı üzerinde bir güdücüdür ve o da o malların korunmasından sorumludur. Dikkat edin! Hâsılı herbirerleriniz güdücü ve herbirerleriniz güttüğünüz şeylerden sorumlusunuz!" [4].

2- Bâb: Emirler Kureyştendir

3-.......Bize Şuayb tahdîs etti. ez-Zuhrî şöyle demiştir: Muhammed ibn Cubeyr

ibn Mut'ım, Kureyş tarafından elçilikle gönderilen bir hey'et arasında bulunduğu hâlde, Muâviye'nin huzurunda iken geçen bir vak'ayı ve ondan işittiklerini şöyle rivayet etmiştir: Abdullah ibn Amr ibni'l-Âs'ın "Kahtânîler'den birisi ileride melik olacaktır" diye tahdîs ettiğini Muâviye duymuştu. Bundan sinirlenen Muâviye (hey'et karşısında) ayağa kalkıp, Allah'ı şanına lâyık sıfatlarla sena etti. Sonra "Amma ba'du" (fasıl hitâbıyle söze başlayıp şöyle) dedi:

— Ey Kureyş hey'eti! Kesin olarak bildirildiğine göre, sizden bâzı kimseler Allah'ın Kitâbı'nda olmayan, Rasûrullah(S)'tan nakledilmeyen birtakım hadîsler tahdîs ve naklediyor oldukları bana ulaştı. Emîn olunuz ki, onlar, sizin câhillerinizdir. Ben, sahibini delâlete sürükleyen bu bâtıl sözlerden sizleri sakındırırım. Çünkü ben Rasûlullah(S)'-tan: "Şu hilâfet işi Kureyş'te bulunacaktır. Onlar dînî vecîbelerini îfâ ve adalet icra ettikleri müddetçe, onlara hiçbir kimse düşmanlık ede-miyecektir. Eğer onlar dînden, adaletten saparlarsa, bu hâlde Allah Kureyş'i yüzüstü ateşe sürçtürür" buyururken işittim, dedi.

Bu hadîsi İbnu'l-Mübârek'ten; o da Ma'mer'den; o da Zuhrî'-den; o da Muhammed ibn Cubeyr'den rivayet etmekte Nuaym ibn Hammâd, Şuayb'e mutâbaat etmiştir [5].

4-.......Bize Âsim ibn Muhammed tahdîs edip şöyle dedi: Ben babam Muhammed ibn Zeyd'den işittim, o şöyle diyordu: Dedem İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Kureyş'ten iki kişi kaldıkça, şu hilâfet işi Kureyş'ten zail olmaz" buyurdu [6].

3- Hikmetle Hüküm Verenin Ecri Babı

Çünkü Yüce Allah'ın şu kavli vardır:

'Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse, onlar fâşıkların tâ kendileridir" (el-Mâide: 47) [7].

Hilâfet'te Kureyşli Olmanın Şart Kılınmasmdaki Hikmet ve Sakıt

Olmasının Keyfiyeti

Hilâfet'ten esâs gaye olan şeriat hükümlerini tenfîz ve ümmetin işlerini tanzîm, kuvvet ve iktidara dayanmış bulunduğundan, hilâfetin şartlarından asıl ve akdemi, kuvvet ve kudrettir. İslâm'ın evvelinde Kureyş kabilesi büyük bir aşiret idi ki, şeref, haseb, nç-seb, sayı çokluğuyla ve mülkün muhafazasında, ümmetin işlerini görmekte, şeriat hükümlerini infazda kuvvet ve kudret cihetinden diğer kabilelerden daha üstün durumda idi. Binâenaleyh, hilâfet vazifesini icraya Kureyş kabilesinde fevkalâde liyâkat ve isti'dâd bulunmaktaydı. İşte bundan dolayıdır ki, Peygamber "İmâm Kureyş'tendir" hadîsi ile hilâfet işini Kureyş kabilesine tahsis buyurmuştur. Yoksa bu hadîsten maksad, Kureyş'in sırf Peygamber'in sülâlesine intisâblan demek değildir. Çünkü "Bizpeygamberler mîrâs bırakmayız" hadîsi ile peygamberlerin mîrâs bırakmadıkları açıklanmıştır. Binâenaleyh birinci hadîs ile hilâfet ve imametin Kureyş kabilesine tahsis buyurulması, o hilâfetin en önde gelen şartı olan kuvvet ve kudretin onlarda tamamen mevcûd bulunmasına dayanmaktaydı.

Peygamber vefat ettiği gün, Kureyş ile Ensâr halîfe seçimi için Benû Sâide sakîfesinde toplandıktan sonra Ensâr "Kureyş'ten bir emîr, Ensâr'dan bir emîr ta'yîn olunmak" fikrini ortaya almışlarsa da, Kureyş kabilesi o sırada hilâfetin hem sıhhat ve hem evlevi-yetinin şartlarını tamamen hâiz olup, her cihetten hilâfete ehliyet ve istihkaakları bulunduğundan, Ebû Bekr "İmâm Kureyş'tendir" hadîsini hüccet getirerek, Ensâr'ı susturup hem Muhacirler, hem de Ensâr topluluğu beraberce Ebû Bekr'e bey'at etmişlerdi. Bu şekilde hilâfet makaamı Kureyş'in idaresine geçmiş oldu. Bu târihten i'-tibâren hilâfet makaamı Râşid Halîfeler zamanında kamilen (noksansız), Emevî ve Abbasîler zamanlarında da noksan olarak Kureyş kabilesinin uhdesinde bulundu.

Fakat Abbasî Saltanatı'nın sonlarında, şevket ve satvetlerine, kuvvet ve kudretlerine bir zayıflık ve bozukluk ânz olarak, hilâfetin ilk önde gelen şartım kaybettiler. O sırada nüfuz ve iktidar kazanmış olan Deylem ve Selçuk kabîleleri, bunca zamandan beri Kureyş kabilesinin uhdesinde devam etmiş olan İslâm Hilâfeti'ni uhdelerine aldılar...

Daha önce arzedilen Hilâfet'in Hâşim ve Kureyş kabilelerine mensûb olması, hilâfetin sıhhatinin şartı olmayıp, evleviyetinin şartı olduğundan, ihtiyâç ânında sakıt olacağına ve binâenaleyh Kureyş kabilesine mensûb olmayan halîfenin de

hilâfeti sahîh olduğuna İslâm âlimlerinin pekçoğu kaail olmuşlardır. Sahîh-iMüslim'de de: "Sizdin üzerinize başı kuru üzüm gibi siyah Habeşli bir köle ta'yîn olunsa, onu dinleyip itaat ediniz" ve "Sizleri Allah Kitâbı'na göre idare edecek olan emîriniz Habeşli bir köle olsa bile ona itaat ediniz" hadîsleri... ile KureyşIi olma şartının ortadan kalkarak, KureyşIi olmayan halîfenin hilâfeti sahîh olduğunu açıklamışlardır.

Binâenaleyh Emevî ve Abbasî halîfelerinin hilâfeti nasıl sahîh ise, sıhhatinin şartlan bulunduğunda Selçuklu ve Osmanlı pâdişâhlarının hilâfetleri de sahîh olmuştur...

Şu kadar var ki, gerek Emevî ve Abbasî ve gerekse Selçuklu halîfelerinin, hilâfetin hem sıhhat ve hem evleviyetinin şartlarını tamamen üzerlerinde toplamamış olduklarından, Râşid Halîfeler devrinde olduğu gibi, hilâfetleri kâmil değildir. Bunda ise Osmanlı Halîfesi ile Abbasî ve Emevî Halîfesi arasında asla fark yoktur. Binâenaleyh gerek Emevî, Abbasî; gerekse Selçuklu ve Osmanlı olsun, bir halîfeye bey'at olunduktan sonra "Allah'a ve Rasûlü'ne ve sizden olan emir sahihlerine itaat ediniz" (en-Nisâ: 59) âyeti gereğince, bütün müslümânların ve himâyesi altında bulunan gayrimüslimlerin, halîfeye itaat ve boyun eğmeleri vâcibdir. (İskilipli Mehmed Atıf, Şeriat Medeniyeti, Şâmil Yayınevi, İstanbul, 2. baskı, s.25-28).

Hamîdullah'ın Rasûlullah Muhammed (İrfan Yayınevi, 1973) adlı eserinin 323. sahîfesinde bu hadîsle ilgili güzel bir tevcih daha vardır. Oradan bir paragraf:

"İmamlar (devlet başkanları) Kureyş'tendir" şeklindeki hadîsin ne sebeb ve ne münâsebetle söylenmiş olduğu ma'lûmumuz değildir. Ben şahsen bu hadîsin bir emir değil de, olacak şeyi önceden haber vermeftebşîrjden ibaret olduğu görüşündeyim...

Hz. Umer daha sonra ölüm döşeğinde iken kendi yerine geçecek olan kimseyi ta'yîndetereddüd içinde iken: "Âh! Şayet Huzey-fe'nin âzâdlı kölesi Salim hayâtta olsaydı, hiç tereddüdsüz onu, yerimi alacak kimse olarak gösterirdim" sözünü tekrarlayıp durmuştur. İşte bu Salim, bir Kureyşli değildi."

5-.......Abdullah ibn Mes'ud (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "İki hasletten başkasına hased olunmaz. Bunlar da Allah'ın kendisine bir mal

verip de o malı hakk yolunda tüketmeye muktedir kıldığı kimse, diğeri de Allah'ın kendisine hikmet verdiği, o da hu hikmetle hükmeder ve onu başkalarına öğretir olan kimsedir" [8].

4- İmâmın (Devlet Başkanının, Onun Ta'yîn Ettiği Emirlerinin) Allah'a Ma'siyet Olmayan Emirlerini Dinlemek Ve İtaat Etme(Nin Vucûbu) Babı

6-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Sizler valilerinizin, kumandanlarınızın emirlerini dinleyiniz ve onlara itaat ediniz; üzerinize ta'yîn olunan vâlî, başı siyah kuru üzüm gibi Habeşli bir köle olsa bile" [9].

7-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Her kim emîrinden kerîh gördüğü bir iş meydana geldiğini görürse, onun fenalığına sabretsin (isyan etmesin)/ Çünkü her kim (İslâm) camiasından bir karış ayrılır da ölürse, muhakkak o, Câhili-yet ölümü ile ölür" [10].

8-.......Bana Nâfî\ Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Devlet âmirlerinin sevdiği yâhud sevmediği hususlardaki emirlerini dinlemek ve ma'siyetle emrolunmadıkça itaat ve icabet etmek müslim kişi üzerine vâcib bir haktır. Ma'siyetle emrolunduğu zaman da onları dinlemek ve boyun eğmek yoktur" buyurmuştur [11].

9-.......Alî ibn Ebî Tâlib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir seriyye gönderdi de başlarına Ensâr'dan bir adamı kumandan ta'ym etti ve askerlere kumandanlarına itaat etmelerini emretti. Yolda kumandan maiyyetine öfkelendi de:

— Peygamber (S) bana itaat etmenizi emretmiş değil mi? dedi. Askerler:

— Evet emretti! dediler. Kumandan:

— Kat'î olarak size emrettim ki, muhakkak odun toplayacaksınız ve bir ateş yakacaksınız, sonra da ateşin içine gireceksiniz! dedi.

Sahâbîler odun topladılar, bir ateş yaktılar. (Bâzısı) ateşin içine girmeyi kasdettikleri zaman, bir kısmı diğer bir kısmına bakmaya ve:

— Bizler Peygamber'e ancak ateşten kaçmak için tâbi' olmuşuzdur; böyle iken şimdi biz bu ateşe girer miyiz? dedi.

Onlar böyle konuşma yaptıkları sırada ateşin alevi söndü ve kumandanın da öfkesi sâkinleşti. Sonra bu vak'a Peygamber'e zikrolu-nunca, Peygamber (S):

— "Eğer mucâhidler bu ateşe girseler di, ebediyyen ondan dışarı çıkamazlardı. Çünkü âmire itaat, ancak ma'kûl ve meşru' olan emirler hakkındadır" buyurdu [12].

5- Bâb:

"Emirlik ve idarecilik istemeyen kimseye; Allah bu işte ona yardım eder".

10-.......Abdurrahmân ibn Semure (R) şöyle demiştir; Peygamber (S) bana şu öğüdü verdi:

— "Yâ Abderrahmân! Sen kimseden emirlik isteme! Eğer sen isteyerek sana emaret ve başkanlık verilirse, istediğin şey ile yalnız bırakılırsın. Eğer emirlik ve başkanlık, sen istemeden sana verilirse, (Allah tarafından) emirlik işi üzerinde yardım olunursun. Bir de sen birşeye yemîn edip de başkasını ondan daha hayırlı gördüğünde, yemininden keffâret verip, o hayırlı işi işle!" [13].

6- Bâb:

"Emirlik isteyen kimse, emirlik işinde yalnız bırakılıp yardım olunmaz".

11-.......Abdurrahmân ibn Semure (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) bana şöyle buyurdu:

— "Yâ Abderrahmân ibn Semure! Sakın sen emir olmak isteme! Eğer sen isteyerek sana emirlik verilirse, istediğin şey ile yalnız bırakılırsın (Allah'ın yardımına nail olamazsın). Eğer emirlik ve başkanlık, sen istemeden sana yöneltilirse, bu iş üzerine yardım olunursun. Bir de sen bir şeye yemîn eder de başkasını ondan daha hayırlı gördüğünde, yemininden keffâret verip o hayırlı olan işi işle!" [14].

7- Emirlik İsteği Üzerine Hırslı Olmanın Mekrûhluğu Babı

12-.......Bize İbnu Ebî Zi'b, Saîd el-Makburî'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Muhakkak ki sizler emarete (yüksek idare mevki' ve makaamlarına) çok hırslı oluyorsunuz- Hâlbuki emaret (kötü idareciler için) kıyamet gününde nedamet olacaktır. O yüksek mevki' ne güzel süt-anadır (emmekle doyulmaz), fakat ondan ayrılmak da memeden fena bir ayrılıştır (ki, hüznü çekilmez) " [15].

Ve Muhammed ibn Beşşâr şöyle dedi: Bize Abdurrahmân ibnu Humrân tahdîs etti. Bize Abdulhamîd ibn Ca'fer, Saîd el-Makburî'-den; o da Umer ibnu'I-Hakem'den; o da Ebû Hureyre'den, onun kavli olarak tahdîs etti [16].

13-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Ben, beraberimde kavmim Eş'arîler'den iki kimseyle Peygamber'in huzuruna girmiştim. O iki adamdan biri:

— Yâ Rasûlallah, beni bir me'mûriyete ta'yîn et! dedi. ~ Diğeri de bunun gibi bir me'mûriyet istedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Biz bu iş üzerine onu isteyen ve ona hırslı olan kimseyi ta'-yîn etmeyiz"

buyurdu [17].

8- Bir Topluluğu Koruyup Gözetlemek Vazifesi Verilip De O Topluluğa Nasihat Etmeyen Kimse Babı

14-.......Bize Ebû'l-Eş'as, Hasen Basrî'den tahdîs etti ki, (Basra Emîri) Ubeydullah îbnu Ziyâd, Ma'kıl ibn Yesâr(R)'ı vefatı hastalığı içinde ziyaret etmişti. Ma'kıl, İbnu Ziyâd'a şöyle dedi:

— Ben sana Rasûlullah'tan işittiğim bir hadîs tahdîs edeceğim: Ben Peygamber(S)'den şöyle buyururken işittim: "Bir kul ki, Allah onu halkı görüp gözetmek üzere vâlî kılar da, o, hayırlı irşâdiyle halkı muhafaza etmezse, elbette o kişi cennet kokusu koklayamayacaktır [18].

15-.......Hasen Basrî şöyle demiştir: Biz Ma'kıl ibn Yesâr(R)'a

9- Bâb: İnsanlar Üzerine Meşakkat Girdiren Kimseye Allah Da Meşakkat Verîr

16-.......Tarîf Ebû Temime şöyle dedi: Ben, tabiî âlimi Safvân Nibn Muharnz'a, sahâbî Cundeb ibn Abdillah el-Becelî'ye ve Safvân'm arkadaşlarına, bir mecliste hâzır bulunup şâhid oldum. Cundeb onlara vasiyet ediyordu. Safvân ve arkadaşları Cundeb'e:

— Sen RasûlulIah(S)'tan herhangi birşey işittin mi? dediler (de onu söylemesini istediler).

Cundeb de onlara şöyle dedi:

— (Evet.) Ben RasûluIIah(S)'tan işittim: "Her kim duyulsun diye bir iş işlerse, kıyamet gününde Allah da onun rüsvâytığını duyurur" buyuruyordu. Yine Rasûlullah: "Her kim de halka meşakkat ve zahmet verirse, Allah da kıyamet

gününde o kimseyi azâb ile cezalandırır" buyurdu.

Bunun üzerine tabiîler Cundeb'e:

— Bize daha vasiyet et! diye rica ettiler. Cundeb de şöyle dedi:

— "İnsanın (öldükten sonra) ilk önce kokuşan organı karnıdır. Her kim şübheli kazançlardan çekinip yalnız halâl lokma ile geçinmeye gücü yeterse, bunu yapsın! Her kim de kendisiyle cennet arasını (haksız yere) döktüğü kan ile dolu eliyle ayırmamaya gücü yeterse, bunu da yapsın!"

(Buhârî Sahîh'inm râvîsi Firabrî şöyle dedi:) Ben, Ebû Abdillah Muhammed ibn îsmâîl el-Buhârî'ye:

—"Bu hadîsi Rasûlullah'tan işittim" diyen Cundeb midir? diye sordum.

el-Buhârî.

— Evet Cundeb'dir! diye cevâb verdi [19].

10- Yolda İken Hükmetmek Ve Fetva Vermek Bârı

Merv Kaadısı Yahya ibnu Ya'mer yolda hüküm vermiş, eş-Şa'bî de kendi evinin kapısı Önünde hüküm vermiştir [20].

17-.......Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Ben ve Peygamber (S) beraber mescidden çıktığımız sırada mescid kapısı üzerindeki gölgeliğin yanında bize bir adam kavuştu da:

— Yâ Rasûlallah! Kıyamet ne zaman kopacak? diye sordu. I Peygamber de ona:

— "Sen kıyamet için ne hazırladın?" diye sordu.

O adam sanki boyun eğdi (yâhud bir hâlden diğer bir hâle geçti), sonra da:

— Yâ Rasûlallah, ben âhiret için oruçtan, namazdan, sadakadan çok bir

hazırlık yapmadım. Lâkin ben Allah'ı ve Rasûlü'nü seviyorum! diye cevâb verdi.

Rasûlullah:

— "Sen sevdiğin kimse ile berabersin!" buyurdu [21].

11- Peygamber(S)'E Âid (Huzuruna İnsanların Girmelerine Mâni Olacak) Kapıcılar Olmadığının Zikredilmesi Babı

18-.......Bize Sabit el-Bunânî tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R) kendi ehlinden bir kadına hitaben:

— Sen fulânca kadım tanıyor musun? diye soruyordu. O kadın:

— Evet ben onu tanıyorum, dedi.

Enes şöyle dedi: Peygamber (S), o kadın bir kabir yanında ağlamakta iken yanına uğradı da ona:

— "(Ey Allah'ın dişi kulu!) Allah'tan kork ve sabreyle!" buyurdu.

Kadın:

— Haydin benden uzaklaş! Çünkü Sen benim musibetimden boşsun (yânî musîbetlenmiş değilsin)! dedi.

Enes dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah o kadından öteye geçti ve yürüdü. Arkasından o kadının yanına bir adam (Fadl ibn Abbâs) uğradı ve ona:

— Rasûlullah sana ne söyledi? diye sordu. Kadın ona:

— Ben O'nun Rasûlullah olduğunu tanımadım, dedi.

O zât:

— Şübhesiz ki, O elbette Allah'ın Rasûlü'dür, dedi.

Enes dedi ki: Akabinde o kadın Peygamber'in kapısına geldi de, O'nun kapısı yanında hiçbir kapıcı bulmadı ve:

— Yâ Rasûlallah! Allah'a yemîn ederim ki, ben Seni tanıyamadım! dedi.

Pevşamber de ona:

—"Sabrın kemâli, musibetin birinci darbesi sırasındadır"'buyurdu [22].

12- Hâkim, Öldürülmesi Vâcib Olan Kimse Üzerine Üstünde Bulunan İmâmdan. Bunun İçin Ayrıca İzin Almaksızın Öldürmekle Hüküm Verir Babı

19-.......Bize babam Abdullah ibnu'l-Musennâ, babasının amcası Sumâme'den tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R) Kays ibn Sa'd (ibn Ubâde el-Ensârî el-Hazrecî) Peygamber(S)'in önünde emîr tarafından (emniyeti korumak için ta'yîn olunmuş bulunan) şurtalar sahibi menzilesinde olur idi, demiştir [23].

20-.......BizeEbû Burde, Ebû Mûsâ(Abdullah ibn Kays el-Eş'arî-R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) onu Yemen'e kaadı olarak göndermiş, onun ardından da Muâz ibn Cebel'i yollamıştır [24].

21-.......BizeHâlid el-Hazzâ, HumeydibnHilâl'den;o da Ebû Burde'den; o da Ebû Mûsâ(R)'dan tahdîs etti ki, bir adam müslü-mân olmuş, sonra da Yahûdîliğe dönmüştü. Bu dîninden dönen kişi Ebû Musa'nın yanında bağlanmış hâlde dururken, Muâz ibn Cebel de oraya gelmiş ve:

— Bu bağlı adamın hâli nedir? diye sormuştur. Ebû Mûsâ da ona:

— Bu zât İslâm'a girmiş, bundan sonra da Yahûdî olmuştur! diye cevâb verdi.

Muâz ibn Cebel:

— Ben bu dîninden dönen adamı Allah'ın hükmü ve Rasûlü'-nün hükmü olarak öldürmedikçe yere oturmam! demiştir [25].

13- Bâb: Hâkim Yâhud Müftî Öfkeli Hâlde Hüküm Ve Fetva Verir Mi? [26]

22-....... Bize Abdulmelik ibn Umeyr tahdîs etti: Ben Abdurrahmân ibn Ebî Bekre'den işittim, o şöyle dedi: Babam Ebû Bekre, Sîcistân'da hâkim bulunan oğlu Ubeydullah'a gönderdiği mektubunda:

— Sakın öfkeli iken iki kimse arasında hükmetme! Çünkü ben Peygamber(S)'den işittim: "İki kimse arasında hükmedecek hiçbir hâkim, sakın öfkeli bir hâlde iken hükmetmesin!" buyuruyordu, diye yazmıştır [27].

23-.......Ebû Mes'ûd el-Ensârî (R) şöyle demiştir: Bir defa Rasûlullah'a bk adam geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Fulân zât bize namaz kıldırırken o kadar uzatıyor ki, vallahi sabah namazına gitmekten geri kalıyorum! dedi.

Ebû Mes'ûd dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah öfke ve heyecan içinde bir hutbe yaptı ki, kendisini o günkü kadar hiçbir mev'izesin-de o derece heyecan gösterdiğini görmemiştim. Rasûlullah (hutbe girişinden sonra) şöyle buyurdu:

— "Ey insanlar! İçinizden cemâati nefret ettirip kaçıranlar vardır! Herhangibiriniz insanlara namaz kıldıracak olursa hafif kıldırsın. Çünkü cemâatin içinde ihtiyar olanı var, zayıf olanı var, iş-güç sahibi olanı vardır!" [28].

24-.......Muhammed ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Salim haber verdi ki, ona da babası Abdullah ibn Umer (R) şöyle haber vermiştir: Kendisi hayız hâlinde bulunan karısını Peygamber zamanında boşamış-tı. Babası Umer ibnu'l-Hattâb, oğlunun bu hareketini Peygamber'e zikretmiş, bundan dolayı Rasûlullah (S), İbn Umer'in bu hareketi hakkında öfkelenmiş, sonra:

— "Abdullah karısına dönsün! Sonra temizleninceye, sonra tekrar hayız oluncaya, sonra tekrar temizleninceye kadar onu kendi yanında tutsun (yânî onunla birlikte yaşasın)/ Kadın ikinci âdetinden temizlendikten sonra, kadını boşamak fikri kendisine zahir olursa, o takdirde -kadını ile cinsî münâsebet

yapmaksızın- kadınını boşasın" buyurmuştur [29].

14- Hâkim İçin (Haddler Gibi Allah Hakları Dışındaki Hususlarda) İnsanların İşlerinde, Zanlardan Ve Töhmetten Korkmadığı Zaman Kendi Bilgisi İle Hükmetmek Hakkı Olduğu Görüşünde Olan Kimse Babı [30]

Nitekim Peygamber (S), kocası Ebû Sufyân aleyhine karısı lehine hüküm verdiği zaman, Hind'e: "Onun malından örfe göre kendine ve çocuklarına yetecek mikdâr şeyi al" buyurmuştu. Bu, meşhur bir iş olduğu zamandır [31].

25-.......BizeŞuayb, ez-Zuhrî'den haber verdi: Bana Urvetahdîs etti ki, Âişe(R) şöyle demiştir:Utbe ibn Rabîa'mn kızı Hind geldi de şöyle dedi:

— Yâ Rasûlallah! Allah'a yemîn ederim ki, vaktiyle yeryüzünde ev bark sahibi ailelerden hiçbir ailenin zelîl olmaları, bana Sen'in aile halkının zelîl olmaları kadar sevimli olmazdı. Sonra bu güne gelince, yeryüzünde hiçbir aile halkının azız olmaları bana, Sen'in aile halkının azîz olması ve saadeti derecesinde sevimli değildir! dedi...

Sonra Hind şöyle devam etti:

— Muhakkak ki, Ebû Sufyân malını çok sıkı tutucu bir adamdır. Bunun için ben, onun aile ferdlerinden olan kimseleri onun malından doyurmamda benim üzerime bir günâh var mıdır? diye sordu.

Rasûlullah da ona:

— "Onun aile ferdlerinden olan kimseleri onun malından örfe göre doyurmanda sana hiçbir günâh yoktur" buyurdu [32].

15- "Bu Fulânın Yazısıdır" Diye Mühürlenmiş Yazı Üzerine Şâhidlik Etme; Bu Nevi'den Yazı Üzerine Şâhidliğin Caiz Olacak Ve Kendilerine Şâhidliğin Dar Olacağı, Yânı Caiz Olmayacak Olanlar, Hâkimin Kendi Âmillerine

Mektûb Yazması İle Kaadının Diğer Kaadıya Mektûb Yazmasının Hükmü Babı

Bâzı Adem oğlu:

Hâkimin mektubu caizdir, ancak haddlerde caiz değildir, dedi. Sonra da: Eğer kati, hatâ ise hâkimin mektubu caizdir.

Çünkü hatâen kati, işin aslında kısas olmayacağı için onun nazarında bir maldır, dedi [33].

(Sonra Buhârî buradaki tenakuzu zikredip şöyle dedi:) Hatâen kati, ancak hâkim indinde katlin hatâ olduğunun sabit olmasının ardından bir mal olur. Hatâ ile amd'in, işin başında hükümleri birdir

(aralarında hadd olmakta fark yoktur). Umer ibnu'l-Hattâb, haddler konusunda Yemen'deki âmili Ya'lâ ibn Umeyye'ye, bir kadınla zina etmiş bir adamın kıssası hakkında mektûb yazmıştır.

Umer ibnu'l-Abdilazîz (R) de kendi âmili Zurayk ibn Hakîm'e, kınlrmş bir diş hakkında şâhidliğini bildiren

bir mektûb yazmıştır.

İbrâhîm en-Nahaî de:

Kaadının diğer kaadıya mektubu -kendisine mektûb yazılan kaadı, yazıyı ve üzerine mühürlenen mührü başkalarıyla karışmayacak şekilde tanıdığı zamân-câizdir, demiştir [34].

eş-Şa'bî Amr ibn Şerâhîl de, kaadı tarafından mühürlenmiş olan mektubun içindekileri geçerli kılıyordu. İbnu Umer'den de eş-Şa'bî*den rivayet olunanın benzeri rivayet olunuyor [35].

Muâviye ibnu Abdilkerîm es-Sakafî de şöyle demiştir:

Ben, Basra Kaadısı Abdulmelik ibn Ya'lâ'nın yanında, yine Basra Kaadısı Iyâs ibn Muâviye'nin yanında, Hasen Basrf nin yanında, Sumâme ibn Abdillah ibn

Enes'in yanında, Bilâl ibn Ebî Burde'nin yanında, Abdullah ibn Bureyde el-Eslemî*nin yanında, Amir ibn Abîde'nin yanında, Abbâd ibn Mansûr'un yanında hazır bulunup şâhid oldum ki, bu fakîh âlimlerin hepsi şâhidlerden bir hazır bulunma olmaksızın kaadıların mektûblarını geçerli kılıyorlardı. Aleyhinde mektûb getirilmiş olan kimse "Bu mektûb yalandır" diyecek olursa, ona: "Sen git de bu mektûbdaki beyyineyi çürütmek yâhud kadın aleyhine delâlet edecek bir delille bunun uhdesinden çıkış ara!" denilir.

Buhârî şöyle dedi:

Kaadınm mektubunun sahîhliği üzerine ilk evvel beyyine isteyen, Küfe Kaadısı Muhammed ibnu Ebî Leylâ ile Basra Kaadısı Sevvâr ibnu Abdillah el-Anberfdir.

Yine Buhârî kendisine senedle ulaşarak şöyle dedi:

Ve bize Ebû Nuaym el-Fadl ibn Dukeyn müzâkere olarak şöyle dedi: Bize Ubeydullah ibnu Muhriz tahdîs edip şöyle dedi:Ben Basra Kaadısı olan Mûsâ ibn Enes ibn Mâlik et-Tâbifden bir mektûb getirdim ve huzurunda: Benim Kûfe'de bulunan fulân kimse yanında şu ve şu kadar alacağım vardır diye beyyine getirdim ve ben bu mektubu Küfe Kaadısı el-Kaasım ibn Abdirrahmân et-Tâbifye Umer İbn Abdilazîz zamanında getirdim de o bu mektubu geçerli kılıp, onunla amel etti.

Hasen Basrî ile Ebû Kılâbe, şahidin, bir vasiyetin içindeki şeyleri iyice bilmedikçe şehâdet etmesini kerih görmüşlerdir. Çünkü şâhid, vasiyetin içinde zulüm ve bâtıl olabileceğini bilmez, demişlerdir [36].

Ve Peygamber (S) Huveyyısa ile Muhayyısa kıssası hakkında Hayber Yahûdîleri'ne: "Ya maktulün diyetini verirsiniz yâhud da bize harb i'Iân etmiş olursunuz!" diye mektûb yazıp göndermiştir [37].

Ve ez-Zuhrî de perde arkasından kadın üzerine yapılan şehâdette: Eğer o kadını tanımış isen, onun üzerine şehâdet et, eğer tanımadıysan şehâdet etme! demiştir [38].

26-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Ben Katâde'den işittim, Enes ibn

Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Rûmlar'a mektûb yazmak istediği zaman, sahâbîler:

—Rumlar ancak üzeri mühürlenmiş bulunan mektubu okurlar! dediler.

Bunun üzerine Peygamber gümüşten yapılmış bir mühür yüzük edindi. Onun Peygamber'in parmağmdaki parlaması hâlâ gözümün önündedir. O mühür yüzüğün nakşı "MuhammedRasûlullah"idi [39].

16- Bâb: İnsan Ne Zaman Kaadı Olmaya Hakk Kazanır? [40]

Hasen Basrî: Aüah hâkimler üzerine hüküm vermeleri sırasında nefsin hevâsina tâbi' olmamaları ve insanlardan korkmamaları ve Allah'ın âyetlerini az bir bahâ ile satmamaları (yânî rüşvet almamaları) hususlarında taahhüd almıştır, dedi ve sonra şu âyetleri okudu:

"Ey Dâvûd, biz seni yeryüzünde bir halîfe yaptık. O hâlde insanlar arasında hakla (adaletle) hükmet. (Hükmünde) hevâ ve hissiyatına tâbi9 olma ki, bu seni Allah yolundan saptırır. Çünkü Allah yolundan sapanlar, hesâb gününü unuttukları için onlara pek çetin bir azâb vardır" (su-. 26); yine Hasen Basrî şu âyeti okudu:

"Şübhesiz ki, Tevrat'ı biz indirdik ki, onda bir hidâyet, bir nur vardır. Kendisini Allah'a teslim etmiş olan (İsrâîl) peygamberleri Yahudiler'e (âid da'vâlarda) onunla hükmederlerdi.

Âlimler, fakîhler de Allah'ın o kitabını korumaya me'mûr oldukları için (yine hükümlerini onunla verirlerdi). Hepsi de onun (Allah tarafından gönderilmiş olduğu) üzerinde ittifakla şâhid idiler. O hâlde siz insanlardan korkmayın, benden korkun. Benim âyetlerimi az bir bahâya satmayın. Kim Allah'ın indirdiği hükümler ile hükmetmezse, işte onlar kâfirlerin tâ kendileridirler" (ei-Mâide: 44>; ve yine Hasen Basrî şu âyeti okudu: "Davud'u ve Süleyman'ı da (hatırla)! Hani onlar ekin hakkında hüküm veriyorlardı. Hani kavmin davarı çobansız olarak içinde yayılmış(zarar yapmış)tı. Onların verdikleri hükmün biz şâhidleri idik. Biz onun fetvasını hemen Süleyman 'a anlatmıştık. Zâten biz herbirine bir hüküm, bir ilim vermiştik" (ei-EnbiyS: 78-79). Hasen Basrî dedi ki:

Süleyman en üstün hükme muvafakat etmesinden dolayı Allah'a hamd etti ve Davud'u râcih olana uygun hükmettiği için kınamadı. Allah bu iki peygamberin işlerinden zikretmemiş olaydı, elbette ben kaadıları helak oldular görür idim. (Çünkü Yüce Allah'ın: "Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, onlar kâfirlerdir" sözü, kasıdlı ve hatalı olanı şâmildir.)

Yüce Allah şu Süleyman'ı ilmi sebebiyle övdü, şu Davud'u da içtihadı sebebiyle ma'ziretli gördü.

Muzâhim ibn Zufer şöyle dedi:

Bize Emîru'l-Mü'minîn Umer ibnu Abdilazîz şöyle dedi: "Beş haslet vardır ki, kaadı onların birinden eksiklik

yaptığı zaman onda ayıplı bir haslet olmuş olur:

Kaadının hâli anlayışlı, halım, (haramdan el çeken) bir iffetli, çok sağlam ve salâbetli, şer'î ilimleri iyi bilen ve bir de ilimden çok sorucu ve araştırıcı olmalıdır" [41].

17- Hâkimlerin Ve (Müslümanların İşlerini Yüklenen) Hükümet Âmir Ve Me'murlarının Rızıkları Bârı [42]

Kaadı Şurayh da kaadıhk hizmetine karşılık ücret alırdı [43].

Aişe (R) de: Yetimin vasisi, işinin ücreti kadar o maldan yer, demiştir. Ebû Bekr es-Sıddîk ile Umer ibnu'l-Hattâb halîfe seçildiklerinden i'tibâren Beytu'l-mâFden maaş alıp yemişlerdir [44].

27-.......Bize Şuayb, ez-Zuhrî'den haber verdi: Bana Nemîr'in kızkardeşi oğlu es-Sâib ibnu Yezîd haber verdi ki, ona da Huveytıb ibn Abdiluzzâ haber vermiş, ona da Abdullah ibnu's-Sa'dî şöyle haber vermiştir: Kendisi, halifeliği zamanında Umer ibnu'l-Hattâb'ın yanma gelmişti. Umer de ona:

— Senin insanların vâlîlik ve hâkimlik gibi birtakım işlerini üzerine almakta olduğun ve çalışmanın ücreti sana verildiğinde bunu almak istemediğin bana haber verilmedi mi? dedi.

O da dedi ki: Ben:

— Evet böyledir, (benim ücrete ihtiyâcım olmadığı için reddettim), dedim.

Bunun üzerine Umer bana:

— Bu redd ile neyi kasdediyorsun? dedi.

Ben de ona:

— Benim birçok beygirlerim ve kölelerim vardır, ben hayırlı ve rahat bir yaşayış içindeyim. Ben bu hizmetlerimin ücretinin müslü-mânlar üzerine sadaka olmasını arzu ediyorum, dedim.

Umer bana:

— Sen ücreti reddetme işini yapma! Çünkü ben de vaktiyle senin yapmak istediğin işi yapmak istedim. Şöyle ki: Rasûlullah (S) bana, gördüğüm devlet işlerine karşılık Beytu'l-mâl'den atıyyemi verirdi de ben de O'na: Sen bu hissemi benden daha fakır olan kimselere ver! der idim. Nihayet bana büyük bir mal daha verdi. Ben yine O'na: (Yâ Rasûlallah!) Sen bunu benden daha muhtâc olanlara ver! dedim. Bunun üzerine Peygamber (S) bana: "Sen bunu al da kendine mal yap veyâhud sadaka yap! Harîs olmadığın ve isteyicisi de bulunmadığın hâlde sana bu maldan birşey geldiğinde, sen onu al. Böyle kendi gelmeyen ve nefsin kendisine meylettiği bir malın arkasından nefsini ta'kîb ettirme!" buyurdu.

Ve ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Salim ibn Abdillah tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer şöyle demiştir: Ben babam Umer'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) bana devlet hizmetim karşılığı olan atamı verirdi, ben de O'na:

—Onu benden daha muhtâc olanlara ver! derdim. Nihayet bana bir kerre daha mal verdi. Ben yine O'na: —Bunu benden daha muhtâc olanlara ver! dedim. Bunun üzerine Peygamber (S) bana:

— "Sen bunu al da kendine mal yap ve kendin sadaka yap. Kendin harîs olmadığın ve isteyicisi de bulunmadığın hâlde sana bu maldan birşey geldiğinde

sen onu al. Böyle kendi gelmeyen ve nefsin kendisine meylettiği bir malın arkasından nefsini ta'kîb ettirme!" buyurdu [45].

18- Mescidde Hüküm Veren Ve Yine Mescid İçinde La'netleşme Yaptıran Kimse Babı

Umer ibnu'l-Hattâb da Peygamber'in minberi yanında karı-koca arasında İa'netleşme yaptırmıştır.

Kaadı Şurayh, Şa'bî ve Yahya ibn Ya'mer de mescid içinde hüküm vermişlerdir. Mervân ibnu'l-Hakem de minber yanında Zeyd ibn Sabit üzerine yeminle hükmetmiştir. Hasen Basrî ile Basra Kaadısı Zurâretu'bnu Evfâ da mescidin dışındaki geniş saha içinde hüküm verirlerdi [46].

28-.......Bize Suyfân ibn Uyeyne tahdîs etti. ez-Zuhrî şöyle demiştir: Sehl ibn Sa'd (R):

— Ben onbeş yaşında iken (Uveymir ile Havle bintu Kays'ın) la'-netleşmelerinde hazır bulundum; Rasûlullah onların arasını ayırdı, demiştir.

29-....... İbn Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana İbn Şihâb, Sâide oğulları'nın kardeşi olan Sehl ibn Sa'd'den şöyle haber verdi: Ensâr'dan (Uveymir el-Aclânî denen) bir adam Peygamber(S)'e geldi de:

— Karısının beraberinde bir adam bulan kimse hakkında ne dersin? Bu adam onu öldürür mü? diye sordu.

Akabinde bu karı-koca mescidde la'netleşme yaptılar, ben de orada hazır bulundum [47].

19- Mescid İçinde Hüküm Veren Ve Nihayet Dînî Cezalardan Bir Ceza Vermeğe Geldiğinde, Cezayı Hakk Eden Kimsenin Mescidden Çıkarılmasını

Emreden Kimse Babı

Umer ibnu'l-Hattâb: Üzerine ceza gereken kimseyi mescidden dışarıya çıkarınız! demiştir.

Alî ibn Ebî Tâlib'den de bunun benzeri bir emir zikrolunur [48].

30-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah mescidde iken (Mâiz adındaki) adam geldi de:

— Yâ Rasûlallah, ben zina ettim! diye nida etti. Rasûlullah ondan yüz çevirdi. O zât kendi nefsi aleyhine dört

kerre zina i'tirâfı yapınca, Rasûlullah ona:

— "Sende delilik var mı?" diye sordu. O zât:

— Hayır, bende delilik yoktur, dedi. Rasûlullah (S):

— "Bunu götürün de taşla öldürünüz!" buyurdu.

İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Câbir ibn Abdillah'tan işiten kimse haber verip:

— Ben (Bakı' yakınındaki cenaze namazı kılınan) Musallâ'da onu taşlayan kimselerin içinde idim, dedi.

Bu hadîsi Yûnus ibn Yezîd, Ma'mer ibn Râşid ve İbn Cureyc de ez-Zuhrî'den; o da Ebû Seleme'den; o da Câbir'den; o da Pey-gamber(S)'den olmak üzere "Recm"de rivayet etmişlerdir [49].

20- İmâmın Da'vâ Sırasında Hasımlara Öğüt Vermesi Babı

31-....... Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb'den; o da Ümmü Seleme(R)'den tahdîs etti ki, Rasûluüah (S) şöyle buyurmuştur:

— "Şübhesiz ben de ancak bir insanım. Sizler bana da'vâlannı-zı

arzediyorsunuz. Belki bâzınız hüccetini diğerinden daha düzgün ifâde etmiş olabilir. Ben de ondan işitmekte olduğuma göre hükmederim. Binâenaleyh ben her kimin kardeşinin hakkı olan birşeyi onun lehine hükmetmiş isem, sakın onu almasın. Ben ona ancak ateşten bir parça hükmedip kesmekteyimdir" [50].

21- Kaadılığı Üzerine Alması Zamanında Yâhud Üzerine Almadan Önce İki Hasımdan Birisi İçin Bu Hâkimin Huzurunda Olacak Olan Şâhidliğin Hükmü Nedir? Babı

(Yânî bu hâkim o adam lehine hasmı aleyhine, bunu kendisinin daha Önceki bilgisiyle, hüküm verir mi yâhud o adam için başka bir hâkim huzurunda şâhidlik mi yapar?)

Bir insan,herhangi birşey üzerinde bilmekte olduğu şâhidliğini Kaadı Şurayh'tan istedi de, Kaadi Şurayh, ona: Emîre, yânî Umer'e git de ben senin için onun huzurunda şâhidlik yapayım, dedi (de kendi bilgisiyle hükmetmedi) [51].

İbn Abbâs'ın âzâdlısı İkrime şöyle dedi: Umer ibnu'l-Hattâb, Abdurrahmân ibn Avf a:

— Görüşün nedir, bana haber ver: Sen emîr olduğun hâlde, bir adamı bir zina suçu yâhud bir hırsızlık suçu

üzerinde görsen, o kimseye kendi bilgin ile hadd uygular mısın? diye sordu.

(Abdurrahmân: Hayır, nihayet benden başka biri de beraberimde şehâdet eder, dedi.)

Bunun üzerine Umer, Abdurrahmân'a:

— Senin şehâdetin, müslümânlardan herhangibirinin şâhidliğinden ibarettir, dedi.

Abdurrahmân:

— Evet, doğru söyledin, dedi.

Umer (Recm Ayeti'ni sırf kendi bilgisiyle Mushaf a katmamasının illetini

açıklayarak):

— Eğer insanların 'Umer, Allah'ın Kitâbı'nda artırma yaptı!' demeleri olmasaydı, ben muhakkak recm âyetini kendi elimle Mushaf a yazardım, dedi [52].

Umer devamla: Mâiz,Peygamber'in huzurunda dört kerre, zina ettiğini i'tirâf etti de, bunun üzerine

Peygamber

-onun yanındaki kimseleri Mâiz üzerine şâhid yaptığı zikrolunmadiği halde- onun recmedilmesini emretmiştir [53].

Küfe fakîhı Hammâd ibn Ebî Süleyman:

Zinâ edici kimse hâkim huzurunda bir kerre zina ettiğini ikrar ederse (beyyine ve dört ikrarı olmadan) recm olunur, demiştir.

Küfe fakîhı Hakem ibnu Uteybe de: Dört kerre i'tirâf etmedikçe recm olunmaz, demiştir [54].

32-....... Bize el-Leys, Yahya ibn Saîd'den; o da Amr ibn Kesîr'den; o da Ebû Katâde'nin âzâdlısı Ebû Muhammed'den tahdîs etti ki, Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Huneyn günü:

— "Her kim bir düşman öldürür ve öldürdüğüne dâir beyyinesi de olursa, öldürdüğü kimsenin elbise, silâh ve diğer eşyaları onundur!*' buyurdu.

Bunun üzerine ben öldürmüş olduğum maktul için bir beyyine, bir şâhid aramağa kalktım. Fakat benim için onu öldürdüğüme şâ-hidlik yapacak hiçbir kimse bulamadım. Bunun üzerine oturdum. Sonra bende şu hâl meydana geldi: Ben o sırada bir adamın Rasûlullah'a sözünü hatırladım. Onun meclisinde oturanlardan bir adam (Esved ibn Huzâî el-Eslemî):

— Şu Ebû Katâde'nin zikretmekte olduğu maktulün silâhları benim yammdadır.

Râvî dedi ki: O adam, Rasûlullah'a:

— Ebû Katâde'yi o maktulün silâhları yerine başka şeyler ile razı kıl! dedi.

Bunun üzerine Ebû Bekr:

— Hayır bu olmaz! Peygamber, Allah ve Rasûlü yolunda mu-kaatele eden bir arslanı bırakıp da, onun payını Kureyş'ten küçük bir çakala vermez! dedi.

Ebû Katâde dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah (S), o maktulün silâh ve eşyaları yanında bulunmakta olan adama emretti de, o da bu silâh ve eşyaları bana teslîm etti. Ben de onları sattım da bedeliyle bir bustân satın aldım. îşte bu bustân, benim aslına mâlik olduğum ilk maldır.

Buhârî şöyle dedi: el-Leys ibn Sa'd'm kâtibi olan Abdullah ibn Salih bana el-Leys'ten olmak üzere şöyle dedi: Ebû Katâde: Peygamber (S) ayağa kalktı da o maktulün silâh ve eşyalarını bana teslîm etti, demiştir [55].

Hicaz ehli (yânî Mâlik ve bu hususta ona uyanlar): Hâkim, hâkimliği üzerine aldığı zaman yâhud daha önceden birşeye şâhid olup da bilmekte olduğu ilmiyle hüküm veremez. Eğer bir hasım, hâkimin yanında hüküm verme meclisinde diğer bir kimse lehine bir hakk ikrar eylese, bâzı fakîhlerin görüşünde o hâkim bunun üzerine hüküm veremez. Ancak o hâkim ayrıca iki şâhid çağırır ve onları mahkemede bu hasmın ikrarında hazır bulundurmak suretiyle hükmeder, dediler.

Bâzı Irak ehli de (Ebû Hanîfe ve tâbi'leri) şöyle dedi: Kaadı, hüküm meclisinde işittiği yâhud gördüğü şeyle hükmeder; hüküm meclisi dışında olan şeylerle o hususta hüküm vermez, ancak ikrarında hazır bulunduracağı iki şahidin şehâdetiyle hükmeder.

Irak ehlinden diğer bâzıları da (Ebû Yûsuf ve ona tâbi' olanlar): Hâkim, iki şâhid olmadan da hükmeder, çünkü hâkim i'timâd edilip güvenilmiş bir kimsedir. Çünkü şehâdetten murâd edilen, ancak hakkı bilmektir. Hâkimin ilmi ise şehâdetten daha çoktur! dediler.

Irak ehlinin bâzısı da: Hâkim, mallar hususunda kendi ilmi ile hüküm verir, fakat mallar dışındaki da'vâlarda (meselâ bir adamı zina ederken görse, bunu huzurunda şehâdetle beyyine olmadıkça) kendi ilmi ile hükmedemez, dediler. (Bu, Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'tan nakledilmiştir.)

el-Kaasım ibn Muhammed ibn Ebî Bekr de şöyle demiştir: Hâkim için başkasının ilmi olmaksızın sırf kendi ilmi ile bir hüküm verip infaz etmesi

olamaz, kendi ilmi başkasının şehâdetinden daha çok olmakla beraber (bu doğru olmaz). Çünkü beyyinesiz olarak sırf kendi ilmiyle hüküm vermekte müslümânlar katında kendi nefsini töhmete atmak ve onların gönüllerine fâsid zannlar düşürmek vardır. Peygamber (S) de zannı kerih görmüş de (gelecek hadîste): "Bu kadın ancak Safiyye'dir" buyurmuştur.

33-.......Bize İbrâhîm ibn Sa'd, İbn Şihâb'dan; o da Alî ibn Hüseyin Zeynelâbidîn'den tahdîs etti ki, Safiyye bintu Huyey (R), Peygamber (S) i'tikâf yerinde iken O'nun yanına ziyarete gelmişti. Safiyye geriye döneceği zaman Peygamber de onunla beraber kapıya kadar yürümüş, tam bu sırada Ensâr'dan iki kişi yanından geçmiş, Peygamber onları çağırmış da;

— "Yanımdaki bu kadın Safiyye bintu Huyey'dir" buyurmuş. Bu iki Ensârî zât:

— Subhânallah = Biz Allah'ı tenzih ederiz (Rasûlü'nü lâyık olmayan bir harekette bulunmaktan tenzîh ederiz)! dediler.

Peygamber onlara:

— "Şübhesiz ki şeytân, Âdem oğlu'nun vücûdunda kan dolaşması gibi akıp dolaşmaktadır!" buyurdu [56].

Bu hadîsi Şuayb, İbnu Musâfir, îbnu Ebî Atık, İshâk ibnu Yahya topluluğu da ez-Zuhrî'den; o da Alî'den, yânî Hüseyin'in oğlundan; o da Safiyye'den; o da Peygamber (S)'den olmak üzere rivayet etmişlerdir.

22- Vâlî, Bir Yere İki Kumandan Gönderdiği Zaman Onlara Birbirlerine İtaat Etmelerini Ve Birbirlerine Öfkelenip İsyan Etmemelerini Emretmesi Babı

34-.......Bize Şu'be tahdîs etti ki, Saîd.ibn Ebî Burde şöyle demiştir: Ben babam Ebû Burde Âmir ibn Abdillah'tan işittim, o şöyle dedi: Peygamber (S) babam Ebû Mûsâ el-Eş'arî ile Muâz ibn Cebel'i Yemen'in birer tarafına vazîfe ile gönderip, onlara:

— "Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız; müjdeleyip sevindirin, nefret ettirmeyin ve birbirinize hükümde uygunluk gösterin!" diye emretmiştir.

Ebû Mûsâ Peygamber'e:

— Bizim Yemen arazîmizde "Biti'" denilen baldan bir içki yapılır! diye sormuş.

Peygamber (S):

— "Sarhoşluk verici her içki haramdır!" düstûrunu bildirmiştir [57]. Nadr ibn Şumeyl el-Mâzinî, Ebû Dâvûd Süleyman ibn Dâvûd et-

Tayâlisî, Yezîd ibnu Hârûn, Vekf ibnu'l-Cerrâh, bunların dördü de Şu'be'den; o da Saîd'den; o da babası Ebû Burde'den; o da Peygam-ber(S)'den olmak üzere bu hadîsi söylemişlerdir.

23- Hâkimin (Düğün İçin Olan) Da'vete İcabet Etmesi Babı

Usmân ibn Affân (R), Mugîre ibn Şu'be'nin bir kölesinin da'vetine icabet etmiştir.

35........Bana Mansûr, Ebû Vâil'den; o da Ebû Mûsâ el-Eş'ârî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "(Kâfirlerin ellerindeki) esirleri kurtarın ve yapılan düğün ve yemek da 'veîlerine de icabet eyleyin " buyurmuştur [58].

24- Devlet Âmir Ve Me' M Urla Rina Verilen Hediyelerin Hükmü) Babı

36-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti ki, ez-Zuhrî, Urve'den işitmiştir. Bize Ebû Humeyd es-Sâidî (R) haber verip şöyle dedi: Peygamber (S) Esed oğulları'ndan İbnu'l-Utbiyye denilen bir adamı Suleym oğullan zekâtını toplamak üzere me'nıûr ta'yîn etti. Bu adam zekât malım alıp geldiğinde:

— (Yâ Rasûlallah!) Bu sizin zekât malınızdır, bu da bana hediye verilmiştir! dedi.

Bunun üzerine Peygamber minber üstünde ayağa kalkıp bir hutbe yaptı.

Sufyân ibn Uyeyne yine şöyle dedi: Peygamber minbere çıktı da Allah'a hamd ve yakışan sıfatlarla övdü, bundan sonra şöyle buyurdu:

— "Birtakım devlet me'mûrunun hâli nedir ki, ben onu bir me'-mûriyet üzerine gönderiyorum da, o akabinde geliyor ve 'Şu sizin mahnızdır, şu da bana âid maldır' diyerek, kendisine bir pay ayırıyor? Bu adam (bir mal me'mûru olmayıp da) babasının yâhud anasının evinde otursaydı da o zaman kendisine hediye verilir miydi yâhud verilmez miydi baksaydı ya! Nefsim elinde bulunan Allah 'a yemîn ederim ki, zekât âmillerinden herhangibir kişi Beytu'l-mâVden haksız olarak birşey alırsa, kıyamet gününde muhakkak o kimse çaldığı malı boynuna yüklenerek haşrolup gelecektir: Çaldığı hayvan deve ise omu-zunda musîbetli develer gibi inliyerek; eğer sığır ise omuz kökünde avaz avaz bağırarak; koyun ise şiddetle feryâd ederek Arasat meydanına getirilecektir!" buyurdu.

Sonra RasûluIIah ellerini, biz O'nun koltuk altlarının kırmızıya karışık beyaz rengini görünceye kadar kaldırdı ve üç defa:

— "Yâ Rabb! Emirlerini tebliğ ettim mi? Emirlerini tebliğ ettim mi? Emirlerini tebliğ ettim mi?" diye sordu.

Sufyân ibn Uyeyne geçen senedle şöyle dedi: Bu hadîsi bize ez-Zuhrî kıssa edip anlattı. Ve Hişâm da babası Urve'den şunu ziyâde etti: Ebû Humeyd (R): Ben bu hadîsi RasûluIIah'tan dinlerken iki kulağım işitti, kendisini de bunu söylerken iki gözüm gördü. Sizler bunu Zeyd ibn Sâbit'e de sorunuz. Çünkü o da benimle beraber bu konuşmayı işitmiştir, dedi.

ez-Zuhrî: "İki kulağım işitti" dememiştir.

Buhârî şöyle dedi: "Huvâr", "Savt" demektir. "el-Cuâru", sığırın sesi gibi "Tec'erûne(= Böğürüyorlar)" ma'nâsmdandır [59].

25- Kölelerin Kaza Ve Hâkimlik Vazifelerine Ta'yîn Olunmaları Ve Memleketler Üzerine Vâlî Ve Kumandan Yapılmaları Babı

37-...... Bize İbnu Cureyc haber verdi. Ona da Nâfi' haber verdi. Ona da İbn Umer (R) haber verip şöyle demiştir: Ebû Huzeyfe'nin kölesi Salim, Medine'ye ilk hicret etmiş olan Muhâcirler'e ve Pey-gamber'in sahâbîlerine Kubâ Mescidi'nde imamlık eder idi. Bu cemâatin içinde Ebû Bekr es-Sıddîk, Umer ibnu'l-Hattâb, (Mü'minlerin annesi Ümmü Seleme'nin Peygamber'den önceki kocası) Ebû Seleme ibn Abdi'1-Esed el-Mahzûmî, Zeyd ibn Harise -yâhud: İlk Muhâcir-ler'den Zeyd ibnu'l-Hattâb el-Adevî- ve Âmir ibnu Rabîa el-Anezî vardı [60].

26- İnsanların Siyâset İşlerini Üzerlerine Alan Ve Onların Bu İşlerini Koruyup Tedbîreden Arîf Yânı İşbilir Kişiler Babı [61]

38-....... İbnu Şihâb şöyle demiştir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr tahdîs etti ki, ona da Mervân ibnu'l-Hakem ile Mısver ibn Mahrame (R) şöyle haber vermişlerdir: Rasûlullah (S), müslümânlar Hevâzin esirlerinin hürriyete kavuşturulması hususunda kendilerine izin verdikleri zaman:

— "Şimdi ben sizden esîrlerini vermeye rızâsı olan kimseleri, rızâsı olmayanlardan bilemiyorum. Haydi sizler gidiniz de sizin muvafakat emirlerinizi bize işbilir arifleriniz, nakîbleriniz yükseltip arzetsin-ler" buyurdu.

Bunun üzerine insanlar yerlerine çekildiler. Kabilelerin arifleri, kabileleri halklanyle konuştular. Sonra da Rasûlullah'a gelip herbiri kavminin esîrlerini geri vermekten memnun olduklarını ve Rasûlullah'a esirleri hürriyete kavuşturmak hususunda izin verdiklerini bildirdiler [62].

27- Bir Kimsenin Sultânın Huzurunda Sultânı Medhetmesi. Oradan Çıktığında Da Bunun Zıddını Söylemesinin Çirkin Olması Babı

39-.......Bize Âsim ibnu Muhammed ibn Zeyd ibn Abdillah ibn Umer, babası Muhammed ibn Zeyd'den tahdîs etti: Birtakım insanlar İbn Umer(R)'e:'

— Bizler sultânımızın huzuruna giriyoruz da onlar lehine; onların yanından dışarı çıktığımız zaman, konuşmakta olduklarımızın zıd-dını söylüyoruz! dediler.

İbn Umer:

— Biz bu fiili (Peygamber zamanında) münafıklık sayıyorduk, dedi [63]

40-....... Bize el-Leys, Yezîd ibn Ebî Habîb'den: o da Irak'tan tahdîs eyledi ki, Ebû Hureyre (R), RasûluIIah(S)'tan: "İnsanların en şerrlisi, ikiyüzlü olan şu kimsedir ki, şunlara bir yüzle gelir, bunlara da başka bir yüzle gelir" buyururken işitmiştir [64].

28- (Allah Haklarında Değil De İnsan Hakları Hususunda) Hazır Olmayan Kimse Üzerine Hüküm Verme Babı

41-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Ebû Sufyân'ın karısı Hind bintu Utbe ibn Rabîa, Peygamber(S)'e:

— Şübhesiz Ebû Sufyân çok cimri bir adamdır, ben onun malından almaya muhtâc oluyorum! dedi.

Peygamber de ona:

— "Örfe göre sâna ve çocuklarına yetecek mikdâr al!" buyurdu [65].

29- Bâb:

"Her kimin lehine mü'min kardeşinin hakkı hükmolunmuşsa sakın o kimse bu hakkı almasın.

Çünkü hâkimin hükmü haramı halâl kılmaz, halâlı da haram kılmaz".

42-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, ona da Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb haber vermiş; ona da Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme (R) Rasûlullah(S)'tan haber vermiştir: Rasûlullah (S) Ümmü Seleme hücresinin kapısı önünde şiddetli bir kavga işitti de onların yanına çıktı ve şöyle buyurdu:

— "Şübhesiz ben de bir insanım. Şu muhakkak ki bana sizden iki hasım gelir de bâzınız (haksızken) diğerinizden meramını daha düzgün ve açık anlatmış olabilir, ben de o belîğ sözleri doğru zannederek onun lehine hükmedebilirim. Bunun için ben kimin lehine bir müslümâmn hakkım hükmettim ise, bilsin ki, bu hakk ancak ateşten bir parçadır. İster onu alsın yâhud onu terketsin!" [66].

43-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Utbe ibn Ebî Vakkaas, kardeşi Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a vasiyet edip:

— Zem'a'nm cariyesi oğlu (Abdurrahmân) bendendir. Bu çocuğu almalısın! demiş.

Âişe dedi ki: Mekke'nin fethi senesi (Mekke'ye varıldığında) Sa'd ibn Ebî Vakkaas, çocuğu yakaladı ve:

— Bu, kardeşim Utbe'nin oğludur. Bunun nesebinin kendisine katılması için bana vasiyet etmiştir, dedi.

Bunun üzerine Abd ibn Zem'a ayağa kalkıp:

— Bu benim kardeşimdir, babamın cariyesinin oğludur; babamın döşeği üstünde doğmuştur, dedi.

Her iki taraf bu niza' ve da'vâlarım arka arkaya Rasûlullah'a arzettiler. Sa'd ibn Ebî Vakkaas:

— Yâ Rasûlallah, bu çocuk, kardeşim Utbe'nin oğludur. Nesebinin kendisine katılmasına dâir bana vasiyeti vardır, dedi.

Abd ibn Zem'a da:

— Bu, benim kardeşimdir ve babamın cariyesi doğurmuştur; babamın döşeği üstünde doğmuştur, dedi.

Rasûlullah (S):

— "Yâ Abd ibne Zem 'a! Bu (Abdurrahmân), senm(kardtşin)dir"

buyurdu.

Sonra da Rasûlullah:

— "Çocuk, döşek sahibinindir; zina edene de mahrumiyet

vardır" buyurdu.

Sonra da Rasûlullah, da'vâ konusu olan bu çocuğun sîmâca Ut-be'ye benzediğini görerek, zevcesi Şevde bintu Zem'a'ya:

— "Ey Şevde! Bundan sonra sen de Abdurrahmân'dan perde arkasına çekil!" buyurdu.

Bundan sonra Abdurrahmân, Şevde (vefat edip de) Yüce Allah'a kavuşuncaya kadar mü'minlerin annesinin yüzünü görmedi [67].

30- Kuyu Ve Benzerî (Havuz, Ev Ve Su Harkı) Hakkında Hüküm Verme Babı

44-....... Abdullah ibn Mes'üd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Bir kimse müslümân bir kimsenin malını koparmak için, yemininde yalancı olarak habsedip bağlayıcı yalan bir yemîn ederse, kıyamet gününde o kimse A ilah kendisine gadablı olduğu hâlde kavuşacaktır" buyurdu.

Bunun üzerine Allah şu âyeti indirdi: "Hakikat, Allah'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyı satın alanlar; işte onlar: Onlar için âhirette hiçbir

nasîb yoktur. Allah kıyamet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz, onları temize çıkarmaz. Onlar için pek acıklı bir azab vardır" (Âiu imrân: 77).

Abdullah meclistekilere bu hadîsi tahdîs ederken, bu sırada meclise el-Eş'as ibn Kays gelmiş ve dinleyicilere:

— Bu âyet benim hakkımda ve bir kuyu hususunda kendisiyle da'vâlaştiğım bir kimse hakkında indi. Pegamber (S) bana:

— "Beyyinen var mı?" diye sordu. Ben:

— Beyyinem yoktur! dedim.' Peygamber:

— "Öyleyse o yemîn etsin!" buyurdu. Ben:

— Bu takdirde o adam (yalan yere) yemîn eder! dedim. Bunun üzerine "Hakikat Allah'a olan yeminlerine ve ahidlerine..." âyeti indi [68].

31- Malın Çoğu Ve Azı Hakkında Hüküm Vermek Babı

Sufyân ibn Uyeyne, Küfe Kaadısı Abdullah ibn Şubrume'den:

Malın azı ve çoğu hakkında hüküm vermek müsâvîdir, diye söylemiştir [69].

45-....... Bize Şuayb, ez-Zuhrî'den haber verdi: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, ona da Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb haber verdi ki, ona da Ümmü Seleme haber verip şöyle demiştir: Peygamber (S) kapısının yanında bir husûmet gürültüsü işitti de hemen onların yanına çıkıp vardı ve onlara:

— "Ben ancak bir beşerim. Şu da bir gerçek ki, bazen bana hasımlar gelir. Bâzısı diğerinden daha belîğ konuşucu olabilir. Ben de bu sebeble onu doğru söyledi sanarak, onun lehine hüküm veririm. Öyleyse ben kimin lehine bir müslümânın hakkını hüküm vermiş isem (iyi bilsin ki) bu hüküm ateşten bir parçadır. Artık o kimse bu ateşi alsın yâhud onu terketsin" buyurdu [70].

32- İmâmın (Devlet Başkanının) İnsanların Mallarını Ve Akarlarını {Borçlarını Tam Ödetmek Ve Faydalandırmak İçin) Satın Alması Babı

Peygamber (S) de "Benden sonra hürsün" denilen bir tedbirli köleyi, Nuaym ibnu'n-Nahhâm'a satmıştır.

46-.......Bize Seleme ibnu Kuheyl, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan tandîs etti ki, Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e sa-hâbîlerinden (Ebû Mezkûr denilen) bir adamın kölesini "Hayâtımdan sonra sen hürsün" deyip rnüdebber olarak azâd ettiği haberi ulaştı. Hâlbuki bu zâtın bu köleden başka hiçbir malı yoktu. Peygamber (S) o köleyi sekizyüz dirhem rnukaabilinde sattı da sonra onun bedelini o zâta gönderdi [71].

33- Kumandanlar Hakkinda Hiçbir Söz Bilmiyerek Kötüleme Yapanın Kötülemesine Aldırmayan Kimse Babı

47-.......Bize Abdullah ibn Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbnu Umer(R)'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) bir ordu birliği hazırladı da başına Zeyd'in karısının oğlu Usâme'yi kumandan yaptı. Akabinde onun kumandanlığı konusunda i'tirâzlar yapıldı. Rasûlullah (S):

— "Sizler şimdi Usâme'nin kumandanlığı hususuna ta'n ediyorsanız, muhakkak ki siz bundan önce onun babasının kumandanlığı hakkında da dil uzatmıştınız. Allah'a yemin ederim ki, Zeyd, kumandanlığa nasıl tamâmiyle lâyık olduysa ve o bana insanların en sevimlilerinden biri idiyse, hiç şübhesiz şu Usâme de babasından sonra bana insanların en sevimlilerindendir" buyurdu [72].

34- "El-Eleddıtl-Hasım" -Ki "Husûmeti Devamlı Olan"-Kimse Babı

"Eledd", "A'vec", yânî "Eğri" demektir.

48".......Bize Yahya ibn Saîd-, İbn Cureyc'den tahdîs etti Ben Ibn Ebî Muleyke'den işittim; o Âişe(R)'den tahdîs ediyordu ki, o: Rasûlullah (S): "Allah katında insanların en çok nefret edilmişi, husûmeti şiddetli olan kimsedir" buyurdu, demiştir [73].

35- Bab: Hakim Zulüm İle Hükmettiği Yâhud İlim Ehline Zıdd Bir Hüküm Verdiği Zaman, Onun Bu Hükmü Reddedilir

59-.......Bıze Ma'mer ibn HâIid> ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'den tahdîs etti ki, babası Ibn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Hâlid ıbnu'I-Velîd'i Cezîme oğullan kabilesi üzerine bir askerî birlikle gönderdi. (Hâlid onları İslâm'a çağırdı.) Fakat onlar ('Eslemnâ - Biz müslümân olduk" demeyi güzel yapamıyorlardı da onun yerine "Saba'nâ, saba'nâ - Şirkten çıktık, şirkten çıktık (yânî müslümân olduk)!" dediler. Bunun üzerine Hâlid bunlardan bir kısmını öldürmeğe, bir kısmim da esîr etmeğe başladı. Ve bizden, seriyyede bulunan herbir askere kendi esirini verdi de, bizden herbir askere kendi elindeki esirini öldürmesini emretti. Bu emir üzerine ben:

— Vallahi ben esirimi öldürmem; arkadaşlarımdan hiçbirisi de esirini öldürmeyecektir! dedim.

(Suleym oğulları ise esirlerini öldürmüşlerdi.) Sefer sonunda Pey-gamber'in huzuruna vardığımızda bunu kendisine arzettik. Bunu duyunca Rasûlullah iki kerre:

— "Allah'ım! Ben Hâlid'in işlediğibu işten Sana sığınıyorum!" diye duâ etti [74].

36- İmâm (Yânî Devlet Başkanı) Bir Kavme Gelir Ve Onların Aralarını İyileştirip Düzeltir Babı

50-.......Bize Ebû Hazım el-Medînî tahdîs etti ki, Sehlibn Sa'd es-Sâidî şöyle

demiştir: Medine civarındaki !Ensâr'dan Amr ibn Avf oğulları arasında bir kavga vardı. Bu kavga Peygamber (S)'e ulaştı. Peygamber öğle namazını kıldıktan sonra, onların aralarını düzeltmek üzere yanlarına gitti. Nihayet ikindi namazı vakti gelince müezzin Bilâl ezan okudu, ikaamet etti ve Ebû Bekr'e namazı kıldırması için emretti. Ebû Bekr öne geçip namaza durdu. Ebû Bekr namaz içinde iken Peygamber geldi, insanların safflarını yara yara nihayet Ebû Bekr'in arkasına geldi ve ona yakın olan saffın içine geçip namaza durdu.

Sehl dedi ki: İnsanlar (Ebû Bekr'e Peygamber'in gelişini haber vermek için) el çırptılar. Ebû Bekr ise namaza girdiği zaman, namazı bitirinceye kadar yüzünü başka tarafa çevirmezdi. Ebû Bekr cemâatin kendisi üzerine el çırpmasının durdurulmamasım görünce başım çevirdi ve Peygamber'i arkasında namaza durmuş gördü. Peygamber Ebû Bekr'e, namazım kıldırmağa devam et, diye işaret etti ve eliyle de yerinde durmasını işaret eyledi. Ebû Bekr yerinde birazcık eğlendi de Peygamber'in "Yerinde dur" sözünden dolayı Allah'a hamdedi-yordu. Sonra Ebû Bekr geri geri yürüyerek saffa girdi. Peygamber, Ebû Bekr'in geri çekildiğini görünce öne geçti ve Peygamber böylece insanlara bu namazı kıldırdı. Namazı bitirince:

— "Yâ Ebâ Bekr! Ben sana yerinde olup namaza devam etmeni işaret ettiğim zaman seni yerinde durmaktan men' eden neydi?" diye sordu.

Ebû Bekr:

— Ebû Kuhâfe oğlu için Peygamber'in önünde imamlık yapması îâyık olmaz, dedi.

Bundan sonra Peygamber, cemâate:

— "Namazda iken size herhangibir iş arız olursa erkekler tesbth etsin, kadınlar da el çırpsın!" buyurdu [75].

37- Bâb: Hüküm Yazıcısının Emîn Ve Akıllı Bir Kimse Olması Müstehâb Olur

51-.......Zeyd ibn Sabit (R) şöyle demiştir: Ebû Bekr, Yemâme'de şehîd olanların şehîd olmalarından dolayı bana geldi, yanında Umer de vardı. Ebû

Bekr şunları söyledi: Umer bana geldi ve:

— Yemâme gününün şiddetli harbinde Kur'ân hafızlarından birçoğu şehîd oldu. Ben diğer harb sahalarında da harbin şiddetli olup Kur'ân hafızlarının şehîd edilmelerinden, bu sebeble de Kur'ân'dan büyükçe bir kısmın zayi' olup gitmesinden endîşe ediyorum. Binâenaleyh ben senin Kur'ân'm kitâb hâlinde toplanmasını emretmeni düşünüyorum, dedi.

Ebû Bekr, Zeyd'e şöyle dedi: Ben Umer'e:

— Rasûlullah'ın yapmadığı bir işi nasıl yaparsın? dedim. Umer bana:

— Vallahi bu toplama bir hayırdır, dedi ve bana bu hususta müracaatta devam etti.

Nihayet Allah benim göğsümü, Umer'in göğsünü açmış olduğu iş için açtı da ben de bu işte Umer'in düşündüğü gibi düşündüm.

Zeyd dedi ki: Ebû Bekr bana şunları söyledi:

— Sen genç ve akıllı bir erkeksin. Biz seni hiçbir kusurla ittihâm etmiyoruz. Sen Rasûlullah için vahyi yazıyordun. Binâenaleyh şimdi sen Kur'ân'ı tetebbu' et ve onu bir araya topla!

Zeyd buna karşı:

— Allah'a yemîn ederim ki, eğer bana dağlardan bir dağın nakledilmesini teklif etmiş olsalardı, o iş benim üzerime, Ebû Bekr'in bana teklîf ettiği bu Kur'ân'ı toplama işinden daha ağır olmazdı, dedi.

Zeyd dedi ki: Ben:

— Sizler Rasûlullah'ın yapmadığı bir işi nasıl yapıyorsunuz?

dedim.

Ebû Bekr:

— Allah'a yemîn ederim ki, bu hayırlı bir iştir, dedi ve Ebû Bekr beni teşvik etmeğe, bana müracaata devam etti.

Nihayet Allah, Ebû Bekr'le Umer'in göğüslerini genişletip akıllarını yatırdığı bu işe benim de aklımı açtı ve gönlümü ferahlandırdı da ben de bu işi onların

gördüğü gibi gördüm. Bunun üzerine ben de Kur'ân'ın ardına düşüp gereği gibi araştırdım ve onu yazılı bulunduğu hurma dallarından, inceltilmiş deri ve bez parçalarından, ince taş levhalardan ve hafızların ezberlerinden toplamağa koyuldum. Nihayet et-Tevbe Sûresi'nin sonunu "Le-kad câekum rasûlun min en-fusikum azîzun aleyhi mâ anittum..." âyetini nihayetine kadar Huzeyme'nin yâhud Ebû Huzeyme el-Ensârî'nin beraberinde buldum. Ve en sonu o âyeti de Mushaf'taki sûresine kattım.

Neticede toplanan bu sahîfeler tâ Azîz ve Celîl olan Allah kendisini vefat ettirinceye kadar Ebû Bekr'in yanında kaldı sonra hayâtı müddetince Allah onu vefat ettirinceye kadar Umer'in yanında kaldı. Bundan sonra Umer'in Hafsa'nın yanında kaldı [76].

Muhammed ibnu Ubeydillah: "el-Lihâf" ile "el-Hazef'i kas-dediyor, demiştir [77].

38- Hâkimin, Kendi Emrindeki Âmir Ve Metorlarına; Kaadının Da İnsanların Mallarını Ve Haklarını Yazıp Korumakla Vazifeli "Eminler" Denilen Me'mûrlarına Yazı Yazması Babı

52- Bize Abdullah ibnu Yûsuf tahdîs etti. Bize Mâlik, Ebû Leylâ'dan haber verdi.

H Yine bize İsmâîl ibn Ebî Uveys tahdîs etti. Bana Mâlik Ebû Leylâ ıbn Abdillah ibn Abdirrahmân ibn Sehl'den; o da Sehl ibn Ebî Hasme'den haber verdi. O ve kavminin büyüklerinden birtakım adamlar şöyle haber vermişlerdir: Abdullah ibn Sehl ile Muhayyısa kendilerine isabet eden bir kıtlık ve fakîrlikten dolayı hurma satın almak için Hayber'e doğru çıkmışlardır. (Orada birbirlerinden ayrılıp kendi işleriyle meşgul olmuşlardı.) Sonunda Muhayyısa'ya, Abdullah ibn Senl'ın öldürülüp bir çukura -yâhud bir pınar içine- atılmış olduğu haber verildi. Bunun üzerine Muhayyısa, Yahûdîler'e geldi de onlara:

— Vallahi onu sizler öldürdünüz! dedi. Yahudiler de ona:

— Vallahi onu biz öldürmedik! dediler.

Bundan sonra Muhayyısa döndü ve Medine'ye, kendi kavminin yanına geldi ve onlara hâdiseyi zikretti. Bundan sonra Muhayyxsa ve kardeşi Huveyrısa -ki Huveyrısa, kardeşi Muhayyısa'dan daha bü-

yük idi- ve öldürülenin kardeşi Abdurrahmân ibn Sehl; her üçü geldiler. Hayber'de bulunmuş olan Muhayyısa, Peygamber'e bu da'vâyı konuşmaya girişti. Peygamber de Muhayyısa'ya hitaben:

— "İlk sözü büyüğe bırak, ilk sözü büyüğe bırak!" buyurdu. Peygamber bu emriyle yaşça büyük olanı kasdediyordu. Bunun

üzerine Huveyrısa konuştu, ondan sonra Muhayyısa konuştu. Bunun ardından Rasûlullah (S) onlara Hayber Yahudileri hakkında:

— "Ya Yahudiler arkadaşınızın diyetini öderler yâhud da onlar bizimle harb i'lân etmiş olur!" buyurdu ve bunu Yahûdîler'e yazıp gönderdi.

Onlar tarafından da Rasûlullah'a:

— "Abdullah'ı biz öldürmedik" diye mektûb yazıldı.

Bunun üzerine Rasûlullah, Huveyrısa, Muhayyısa ve Abdurrahmân üçlüsüne hitaben:

— "Sizler bu cinayetin Hayber Yahudileri tarafından işlendiğine yemîn eder de arkadaşınızın kan badeline hakk kazanır mısınız?" diye sordu.

Onlar da:

— Bizler buna yemîn edemeyiz, dediler. Rasûlullah:

— "Öyleyse Yahudiler onu öldürmediklerine dâir size yemin ederler" buyurdu.

Da'vâcılar:

— (Yâ Rasûlallah!) Onlar müslümân değillerdir (onların yemîn-lerine nasıl inanalım)? diye söylediler.

Bunun üzerine Rasûlullah, öldürülenin diyetini kendi yanından yüz deve olarak ödedi de sonunda bu develer onların evine girdirildi. Sehl ibn Ebî Hasme, bu develerden bir dişi deve bana ayağiyle vurdu, demiştir [78].

39- Bâb: Hâkime, Müslümanlara Âîd İşlerde Bakıp Tahkik Etmesi İçin Tek Başına Bir Adamı Göndermesi Caiz Olur Mu? [79]

53-....... Ebû Hureyre ile Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî (R); ikisi şöyle demişlerdir: Bir bedevî Arab (hasmıyle beraber) geldi de:

— Yâ Rasûlallah, aramızda Allah'ın Kitabı ile hükmet! dedi. Ardından hasmı olan adam da ayağa kalkıp:

— Bu doğru söyledi. Sen bizim aramızda Allah'ın Kitabı ile hükmet! dedi.

Bedevî da'vâyı şöyle anlattı:

— Benim oğlum bu adamın yanında ücretli idi. Onun karısıyle zina etmiş. Bâzı kimseler bana: Oğlunun üzerinde taşlanmak cezası vardır, dediler. Ben de bu adama, oğlum adına yüz koyun ile bir câriye fidye verip, oğlumu kurtardım. Sonra ben bu mes'eleyi ilim ehli olanlara sordum. Onlar da bana: Oğlum üzerinde ancak yüz deynek vurulmak ve bir yıl da gurbete sürgün gönderilmek cezası vardır dediler.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Yemin olsun ki, ben muhakkak aranızda Allah'ın Kitabı ile hükmedeceğim: Câriye ile koyunlar sana geri verilir, oğlun üzerine yüz deynek vurulmak ve bir yıl gurbete sürgün edilme cezası uygulanır" buyurdu.

Sonra: Eşlem kabilesinden olan Uneys adındaki bir sahâbîye hitaben:

— "Yâ Uneys! Bu adamın karısına git! (İ'tirâf ederse) ona taşlama cezası uygula!" buyurdu.

Akabinde Uneys, o kadına gitti. (Kadın zina suçunu i'tirâf ettiği için) Uneys ona taşlama cezası uyguladı [80].

40- Hâkimlerin İfâdeleri Tercüme Ettirmeleri (Yânî Sözleri Kendi Dilinden Başka Bir Dille Tefsîr Ettirmeleri) Ve Bir Tek Tercüman Caiz Olur Mu?

Babı

Hârice ibnu Zeyd ibn Sabit, babası Zeyd ibn Sâbit'ten söyledi ki, Peygamber (S) Zeyd ibn Sâbit'e, Yahûdîler'in yazısını öğrenmesini emretmiştir.

Zeyd ibn Sabit:

Ben Peygamber'in onlara gönderdiği mektûblannı yazardım, onların da Peygamber'e yazdıkları zaman, onların yazıp göndermekte oldukları mektûblannı kendisine okuyordum, demiştir [81].

Umer ibnu'l-Hattâb da yanında Alî ibn Ebî Tâlib, Abdurrahmân ibn Avf ve Usmân ibn Affân bulunurlarken, yanlarında hazır bulunan bir kadına:

Bu kadın ne söylüyor? diye sormuş. Abdurrahmân ibn Hâtib ibn Ebî Beltea da o kadının sözlerini Umer'e terceme ederek: Ben "Bu kadın sana iki arkadaşı ile yapmış olduğu işi haber veriyor" dedim, demiştir [82].

Ebû Cemre (Nasr ibnu İmrân ed-Dab'î el-Basrî) de:

Ben İbn Abbâs ile insanlar arasında tercümanlık yapıyordum, demiştir [83].

Bâzı Âdem oğlu da: Hâkim için iki mütercim zarurîdir, demiştir [84].

54-.......Bize Şuayb, ez-Zııhrî'den haber verdi. BanaUbeydullah ibnu Abdillah haber verdi ki, ona da Abdullah ibn Abbâs haber vermiş, ona da Ebû Sufyân ibn Harb şöyle haber vermiştir: Kendisi Kureyş'ten bir ticâret hey'eti içinde Şam'da bulunduğu sırada Bizans Kayseri Hırakl, onları bir haberci gönderip çağırtmış. Onun huzuruna gelmişler. Sonra Hırakl, kendi tercümanına hitaben:

— Şu adamlara söyle de: Ben, bu Ebû Sufyân'a, "Peygam-ber'im" diyen o adamın vasıflarından bâzı şeyler soracağım. Eğer bu bana yalan söylerse, sizler bunun sözünü yalanlayınız! dedi... Ve o hadîsin tamâmım zikretti.

Sonunda Hırakl, kendi tercümanına:

— Ona şöyle de: Eğer bu dediklerin doğru ise o zât, yakında şu iki ayağımın

bastığı yere mâlik olacaktır! Dedi [85].

41- İmâmın (Yânı Devlet Başkanının) Vâlî, Âmir, Kumandan Ve Me'mûrlarını Hesaba Çekmesi Babı

55-.......Bize Hişâm ibn Urve, babası Urve'den; o da Ebû Humeyd es-Sâidî(R)'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) İbnu'l-Utebiyye (veya İbn Luteybiyye denilen) bir zâtı Suleym oğullan sadakaları üzerine âmil ta'yîn etmişti. Bu adam zekât mallarını toplayıp geldiği ve Rasûlullah (S) onu hesaba çektiği zaman, bu adam:

— Bu sizin zekât malmızdır. Bu da bana hediye verilmiştir, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah ona:

— "Eğer sen doğru söyleyen bir kimse isen (mal me'mûru olmayıp da) babanın evinde yâhud ananın evinde otursaydın sana hediyen gelir miydi?" buyurdu.

Bundan sonra Rasûlullah mescidde ayağa kalktı ve insanlara bir hutbe yaptı, Allah'a hamdedip O'na sena eyledi. Sonra "Amma ba'du —Sözün bundan sonrası şudur" diyerek şunları söyledi:

— "Ben sizlerden birtakım adamları, Allah'ın bana tevliyet verdiği bâzı işler üzerine âmil ta'yîn ediyorum, sonra sizlerden herhan-gibiriniz geliyor ve: Bu mal sizindir, şu da bana verilen bir hediyedir, diyor! O zât doğru söyleyici bir kimse ise babasının evinde yâhud anasının evinde otursa da kendisine verilen hediyesi ona gelecek miydi bir görseydi ya! Allah'a yemîn ederim ki, zekât âmillerinden herhan-gibiriniz topladığı mallardan haksız olarak herhangi birşey alırsa, muhakkak kıyamet günü o kimse, aldığı malı boynuna yüklenerek Allah'ın huzuruna gelecektir. Dikkat edin: Sakın ben sizlerden hiçbir kimseyi, boynunda inlemesi olan bir deve ile yâhud böğürmesi olan bir sığır ile yâhud melemekte olan bir davar ile Allah 'in huzuruna gelmesini tanımayayım!" buyurdu.

Sonra iki elini, ben O'nun iki koltuk altlarının beyazlığım görünceye kadar kaldırdı da:

— "Dikkat edin! Sizlere Allah'ın emirlerini tebliğ ettim mi?" buyurdu [86].

42- İmâmın {Yânî Devlet Balkanının) Sırdaşları Ve Devlet İşlerini Danışıp İstişare Ettiği Kimseler Babı

"el-Bitâne", "ed-Duhalâ" (yânî başkanın yanına yalnızken giren ve onun gizli işlerini bilen, millet işlerinden haber verdiklerinde onu tasdik edip gereğiyle amel ettiği kimseler) demektir.

56- Bize Esbağ tahdîs etti. Bize İbnu Vehb haber verdi. Bana Yûnus, İbn Şihâb'dan; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Allah Taâlâ bir peygamber gönderdiği ve bir kimseyi halîfe yaptığı zaman, muhakkak onun iki nevi' sırdaşı olmuştur: Bunun biri ona ma'rûfu, hayır yolunu emreder ve onu o yola teşvik eyler durur. Öbürüsü de ona şerri emreder ve onu şerr üzerine teşvik eder durur. Ma'-sûm olan ise Yüce Allah'ın fenalıklardan koruduğu kimsedir" [87].

Ve Süleyman ibn Bilâl söyledi ki, Yahya ibn Saîd el-Ensârî: Bana İbn Şihâb bu hadîsi haber verdi, demiştir. İbn Ebî Atîk'ten, Mû-sâ ibn Ukbe'den ve İbn Şihâb'dan da bunun benzeri rivayet gelmiştir. Şuayb da ez-Zuhrî'den şöyle dedi: Bana Ebû Seleme, Ebû Saîd'den Peygamber'in bu sözünün benzerini tahdîs etti. el-Evzâî ile Muâviye ibnu Selâm da şöyle dediler: Bana ez-Zuhrî tahdîs etti. Bana Ebû Seleme, Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den tahdîs etti.

İbnu Ebî Hüseyin ile Saîd ibnu Ziyâd da Ebû Seleme'den; o da Ebû Saîd el-Hudrî'den Peygamber'in bu sözünü söylediler.

Ubeydullah ibn Ca'fer de şöyle dedi: Bana Safvân, Ebû Seleme'den tahdîs etti ki, Ebû Eyyûb Hâlid ibn Zeyd el-Ensârî: Ben Pey-gamber(S)'den bu hadîsi işittim, demiştir [88].

43- Bâb: İmâm (Yânî Devlet Başkanı) İnsanlarla Nasıl Bey'at Yapar (Yâhud: İnsanlar İmâmla Nasıl Bey'at Ederler)?

57-.......Ubâde ibnu's-Sâmit (R) şöyle demiştir: Biz (Ensâr cemâati Minâ'da, Akabe gecesinde) Rasûlullah(S)'a hem neş'eli hâlimizde, hem kederli zamanımızda emirlerini dinleyip itaat edeceğimize, meliklik ve valilik işlerine ehil olanlarla niza etmiyeceğimize (yânî bu işlerde onlarla mukaatele etmiyeceğimize), her nerede bulunursak bulunalım muhakkak orada hakkı yerine getireceğimize ve hakk söyleyeceğimize ve Allah yolunda hiçbir kimsenin kınama ve kötülemesinden korkmayacağımıza dâir bey'at edip söz verdik [89].

58-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Ahzâb sırasında soğuk bir günün sabahında Hendek kazılan yere çıkıp vardı. Muhacirler ve Ensâr hendek kazıyorlardı. Peygamber:

— "Allâhumme inne'l-hayra hayru'l-âhire Feğfir lil-Ensâri ve'l-Muhâcire

(= Yâ Allah! Hayır ancak âhiret hayrıdır. Sen Ensâr'ı ve Muhâ-cirler'i mağfiret eyle!)" sözlerini söyledi. Oradaki sahâbîler de O'na:

— Nahnu'llezîne bâyeû Muhammeden Alel-cihâdı mâ bakînâ ebeden

(= Bizler yaşadıkça dâima cihâd etmek üzere Muhammed'e bey'at edip söz vermiş kişileriz!) diye cevâb verdiler [90].

59-....... Bize Mâlik, Abdullah ibn Dinar'dan haber verdi ki, Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah(S)*a, emirlerini dinlemek ve itaat etmek üzere bey'at ettiğimiz zaman, O bizlere (şefkat ederek): "Gücünüzün yettiği kadar" buyururdu [91].

60-.......Abdullah ibn Dînâr tahdîs edip şöyle demiştir: Ben, insanlar Abdulmelik ibn Mervân'ın halifeliği üzerinde birleştikleri zaman, İbn Umer'in yanında hazır bulundum. O: "Ben de Allah'ın sünneti ve Rasûlullah'ın sünneti üzere Allah'ın kulu ve Emîru'l-Mü'minîn Abdulmelik'e gücümün yettiği kadar emirlerini dinlemek ve itaat etmeye ikrar edip söz veriyorum. Oğullarım da bu

suretle bey'at ve ikrar etmişlerdir" diye mektûb yazdı [92].

61-.......Cerîr ibn Abdillah el-Becelî (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber (S) ile emir ve nehiylerini dinlemek ve itaat etmek üzere bey'at ettim, O da bana: "Gücümün yettiği kadar" kaydını söylememi telkîn buyurdu.

Bir de ben Peygamber'e herbir müslümâna hayırhah olmak üzerine de bey'at ettim.

62-.......Sufyân es-Sevrî şöyle demiştir: Bana Abdullah ibn Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: İnsanlar Abdulmelik ibn Mervân'a bey'at ettikleri zaman, Abdullah ibn Umer de Allah'ın kulu, Mü'minlerin Emîri olan Abdulmelik'e bir mektûb gönderip, bunda: "Ben, Allah'ın sünneti ve Rasûlü'nün sünneti üzere Allah'ın kulu, Mü'minlerin Emîri olan Abdulmelik ibn Mervân'a gücümün yettiği nisbette emir ve nehiylerini dinlemek ve itaat etmeyi ikrar edip söz veriyorum. Oğullarım da bu suretle ikrar edip bey'at arzetmişlerdir" diye yazmıştır [93].

63-.......Bize Hatim ibn İsmâîl tahdîs etti ki. Yezîd ibn Ebî Ubeyd şöyle demiştir: Ben Seleme.ibnu'l-Ekva'a:

— Sizler Hudeybiye günü Peygamber(S)'e hangi şey üzere bey'at ettiniz? diye sordum.

O:

— (Harb vaktinde kaçmayıp) ölmek üzere bey'at ettik, diye ce-vâb verdi [94].

64-....... Cuveyriye ibn Esma, Mâlik'ten; o da Zuhrî'den tahdıs etti ki, ona da Humeyd ibn Abdirrahmân haber vermiş, ona da Misver ibnu Mahrame (R) şöyle haber vermiştir: Umer ibnu'l-

Hattâb'ırt kendisinden sonra halifelik işini kendilerine havale ettiği kimseler toplanıp aralarında halifeliği kendisine verip akdedecekleri kimse hakkında istişare ettiler. O zaman Abdurrahmân ibn Avf, o topluluğa şöyle dedi [95]:

— Ben bu hilâfet işi üzerine sizlerle çekişecek değilim. (Çünkü benim buna rağbetim yoktur.) Lâkin eğer isterseniz, ben sizin içinizden size, birinizi seçeyim! dedi.

Bu teklif üzerine o topluluk bu tercîhi Abdurrahmân ibn Avf'a bıraktılar. Onlar kendilerinden birini tercîh etme işlerini Abdurrah-mân'a havale edince insanlar Abdurrahmân üzerine meylettiler, hattâ ben insanlardan hiçbir kimseyi o topluluğa tâbi' olur ve onun izine basar görmüyordum (yânî insanları topluluktan yüz çevirip onların ardından yürümezler görüyordum). İnsanlar Abdurrahmân üzerine meylettiler. Çünkü onlar bu geceler içinde halifelik işi üzerine istişare yapıyorlardı. Nihayet sabahlayıp da Usmân ibn Affân'a bey'at yaptığımız gece olunca, Misver ibn Mahrame şöyle dedi: Geceden bir taife geçtikten sonra Abdurrahmân ibn Avf gelip benim kapımı çaldı. Bunun üzerine ben uykumdan uyandım. O bana:

— Ben seni uyumuş görüyorum. Allah'a yemîn ederim ki, benim bu üç geceden beri gözüme büyük bir uyku girmedi. Haydi yürü de ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm'ı, SaM ibn Ebî Vakkaas'ı çağır! dedi.

Bunun üzerine ben de onun için bu iki sahâbîyi çağırdım.

Abdurrahmân o ikisiyle gizli konuşup istişare etti. Sonra Abdurrahmân ibn Avf beni tekrar çağırdı da:

— Bana Alî ibn Ebî Tâlib'i çağır! dedi.

Ben Alî'yi de onun yanına çağırdım. Alî geldi. Abdurrahmân ibn Avf, tâ gece yarısına kadar Alî ile gizli olarak konuştu. Sonra Alî ibn Ebî Tâlib, onun yanından kendisine tevliyet verilmesi arzusu ile kalkıp gitti. Abdurrahmân ibn Avf da Alî tarafından fitneye yönelik bir muhalefet işi meydana gelmesinden endîşe edip durmuştur.

Sonra Abdurrahmân:

— Bana Usmân'ı çağır! dedi.

Ben Usmân'ı da çağırdım. Abdurrahmân onunla da tâ müezzin sabah ezam ile aralarını ayırıncaya kadar gizli gizli konuştu. Nihayet insanlara sabah namazını kıldırdığı zaman, bu şûra topluluğu minberin yanında toplandılar. Abdurrahmân Muhacirler'den ve Ensâr'dan hazır bulunan kimselere haber gönderip çağırttı.

Ordu kumandanlarına da haber gönderip çağırttı. Bunların hepsi o yıl Umer'le beraber Mekke'ye gelip buluşmuş ve beraber hacc yapmışlardı (ve Medine'ye de beraber dönmüşlerdi).

Bunlar toplandıkları zaman Abdurrahmân (minber üzerinde oturup) şehâdet kelimelerini söyledi. Bundan sonra "Amma ba'du" diyerek, şunları söyledi:

— Yâ Alî! Ben insanların bu işteki tercihlerine iyice bakıp araştırdım da insanların Usmân'dan sapmalarım görmedim (yânı insanlar Usmân'ı halifelik işinde başkaları üzerine tercih ediyorlar gördüm). Onun için sen (benim Usmân'ı tercih etmemden dolayı) sakın kendi nefsin üzerinde bir kötüleme yolu tutma! dedi.

Abdurrahmân, Usmân'a hitâb ederek de:

— Yâ Usmân! Ben sana Allah'ın sünneti, Rasûlü'nün sünneti ve Rasûlü'nden sonra geçen iki halîfesinin sünneti üzere bey'at ediyorum! dedi.

Ve bu konuşmanın ardından Abdurrahmân, Usmân'a bey'at etti. Ardından bütün insanlar; Muhacirler, Ensâr, ordu kumandanları ve bütün müslümânlar da Usmân'a bey'at ettiler [96].

44- (Bir Halette Te'kîd İçin) İki Kerre Bey'at Eden Kimse Babı

65-.......Seleme ibnu'1-Ekva' (R) şöyle demiştir: Biz Hudeybiye'de ağaç altında yapılan Rıdvan Bey'ati'nde Peygamber(S)'e bey'at etmiştik. (Sonra ağacın gölge tarafına dönüp gelmiştik.) Peygamber bana:

— "Yâ Seiemetu! Sen bey'at etmez misin?" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! Ben ilk taife içinde bey'at ettim! dedim.

Peygamber:

— "ikinci defa bey'at et!" buyurdu. Ben de ikinci defa bey'at ettim " [97].

45- Bedevî Arablar'ın (İslâm Ve Cihâd Üzerine) Bey'at Etmeleri Babı

66-Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Muhammed ibnu'l-Munkedir'den; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan şöyle tahdîs etti. Bir bedevi Arab, Rasûlullah (S) ile İslâm üzere bey'at etmişti. Sonra bu bedevîye bir humma hastalığı isabet etti de:

— Yâ Rasûlallah! Benim bey'atimi çöz (çöle döneyim)! dedi. Rasûlullah bunu kabul etmedi. Sonra tekrar geldi, yine:

— Yâ Rasûlallah! Benim bey'atimi çöz (de ben yine çöle gideyim)! dedi.

Rasûlullah yine kabul etmedi. Bunun üzerine bedevî, Medîne'-den çöle dönmek üzere çıkıp gitti. Rasûlullah da:

— "Medine, demirci körüğü gibidir, pislikleri dışarı atar, temiz olanı alıkor" buyurdu [98].

46- Küçük Çocuğun Bey'atı Babı

67-.......Bize Saîd ibnu Ebî Eyyûb tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Akıl Zuhre ibnu Ma'bed, dedesi Abdullah ibnu Hişâm'dan tahdîs etti. Bu Abdullah ibnu Hişâm, Peygamber zamanına yetişmiş ve annesi Zeyneb bintu Humeyd, kendisini (Mekke fethinde) Rasûlullah'a götürdü ve:

— Yâ Rasûlallah! Oğlumla İslâm bey'ati akdetseniz! dedi. Peygamber (S) de ona:

— "O küçüktür!" buyurdu ve çocuğun başını, eliyle dokunup okşayarak Abdullah'a (bereketle) duâ eyledi.

Torunu Zuhre:

— Büyük babam Abdullah ibn Hişâm, bütün ev halkı adına bir tek davar

kurban ederdi, demiştir [99].

47- Bey'at Ettikten Sonra Bey'atinden Geri Dönmek İsteyen Kimse Babı

68-.......Bize Mâlik, Muhammedibnu'l-Munkedir'den; oda Câbir ibn Abdülah(R)'tan şöyle haber verdi: Bir A'râbî, Rasûlullah (S) ile İslâm üzere bey'at etti. Akabinde A'râbî'ye Medine'de sıtma hastalığı isabet etti. Bunun üzerine bu A'râbî, Rasûlullah'a geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Benim bey'atimi geriye döndür (de ben çöle gideyim)! dedi.

Rasûlullah bunu kabul etmedi. Sonra A'râbî yine geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Benim bey'atimi geriye döndür! dedi. Rasûlullah yine kabul etmedi. Sonra yine gelip:

— Benim bey'atimi geriye döndür! dedi.

Rasûlullah yine kabul etmedi. Bunun üzerine o A'râbî Medine'den çıkıp gitti. Rasûlullah da:

— "Medine ancak demirci körüğü gibidir; değersizlerini dışarı

atar, temizlerini de meydana çıkarır" buyurdu [100].

48- Bir İmâma (Devlet Başkanına Allah'a Tâat Maksadıyle Değil De) Sırf Dünyâ Menfaati İçin Bey'at Eden Kimse Babı

69........ Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Uç (şahıs vardır ki) Allah kıyamet gününde onlarla konuşmaz, onları temize çıkarmaz, onlar için (yaptıklarına karşılık) ağrıtıp incilten müdhiş bir azâb vardır. Birincisi: Yol üzerinde (ihtiyâcından) fazla bir suyu bulunan ve onu yolculardan men' eden kimsedir, ikincisi, devlet başkanına yalnız dünyâ menfâati için

muahede eder de devlet başkanı ona istemekte olduğu dünyalığı verirse, ona yaptığı muâhe*. deye vefa edip yerine getirir, eğer vermezse ona ahdini yerine getirmez. Üçüncüsü metâını ikindiden sonra bir adama satar ve Allah adına yemîn ederek bu mata muhakkak şöyle şöyle fiât verilmiştir der. Müşteri de o mala o kadar fiât verilmemiş olduğu hâlde, onun yaptığı yalan yemini sebebiyle o kimsenin sözünü doğru kabul eder de o malı ondan o yüksek bedelle satın alır" [101].

49- Kadınların Bey'ati Babı

Bu kadınların bey'ati hâdisesini İbn Abbâs, Peygamber(S)'den olmak üzere rivayet etmiştir [102]

70-.......el-Leys şöyle demiştir: Bana Yûnus, İbn Şihâb'dan tahdîs etti. Bana Ebû İdrîs el-Havlânî haber verdi ki, kendisi Ubâde ibnu's-Sâmit(R)'ten şöyle derken işitmiştir: Bizler bir mecliste otururken Rasûlullah (S) bize şöyle buyurdu: "Allah'a (ibâdette) hiçbir şeyi ortak etmemek, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarınızı öldürmemek, kendiliğinizden uyduracağınız hiçbir yalanla kimseye bühtan etmemek, hiçbir ma'rûf işte isyan etmemek üzere bana bey'at ediniz (yânî benimle ahd ediniz). İçinizden her kim sözünde durursa, onun ecri (mükâfatı) Allah'ın fadi ve keremi üzerindedir. Bu dediklerimden birini yapıp da ondan dolayı dünyâda îkaab edilirse, bu îkaab ona keffârettir. Bunlardan birini yapıp da, yaptığı o fiili Allah Taâlâ örtüp gizlerse, onun işi Allah'a kalır: isterse Allah onu îkaab eder, isterse affeder".

Biz de bu şart üzere Rasûlullah(S)'a bey'at ettik [103].

71-....... Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demişti:

— Peygamber (S) kadınlarla ' 'Kadınlar Allah 'o hiçbirşeyi ortak kılmamaları..." (ei-Mümtehine: 12) âyetinin sözleri ile bey'at ederdi.

Âişe:

— Rasûlullah'm eli bey'at sırasında hiçbir kadının eline dokun-mamıştır, ancak (nikâh veya milk ile) mâlik olduğu kadınlar müstesna, demiştir [104].

72-.......Ümmü Atıyye (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber(S)'e İslâm üzere bey'at ettik. Şöyle ki, kendisi bize karşı "... Kadınlar Allah 'û hiçbirşeyi ortak kılmamaları, hırsızlık yapmamaları... " (ei-Momte-hine: 12) âyetini okudu. Ve bizi ölü üzerine çığlıkla ma'tem tutmaktan nehyetti. Bunun üzerine kadınlardan birisi (ki Ümmü Atıyye'nin kendisidir) bey'at etmekten elini çekti ve:

— Yâ Rasûlallah! Fulâne kadın Câhiliyet ma'teminde bana yardım etmişti. Ben şimdi onun bendeki hakkını karşılayıp ödemek istiyorum! dedi.

Rasûlullah da o kadına hiçbirşey söylemedi. Bunun üzerine kadın gitti. Sonra (o kadından müsâade alarak) dönüp bey'at etti.

Ümmü Atıyye: Benimle beraber bey'at eden kadınlardan ancak (Enes'in anası ve Ebû Talha'nın karısı olan) Ümmü Suleym, Ümmü'l-Alâ, Ebû Sebre'nin kızı Muâz ibn Cebel'in karısı yâhud Ebû Sebre'-nin kızı ve Muâz ibn Cebel'in karısından başkası bu bey'atteki fer-yâdla ağlamama şartına vefa etmedi, demiştir [105].

50- Yaptığı Bir Bey'ati Bozan Kimse Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Gerçek sana bey'at edenler ancak Allah'a bey'at etmiş olurlar. Allah'ın eli, onların elleri üstündedir. Şu hâlde

kim bu bağı çözerse, kendi aleyhine çözmüş olur. Kim de Allah ile sözleştiği şeye vefa ederse, O da ona büyük bir ecir verecektir" (el-Feth: 10) [106].

73-.......Muhammedibnu'l-Munkedir şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdıllah(R)'tan

ısıttım, şöyle dedi: Bir bedevi, Peygamber'e geldi de-

— Yâ Rasûlallah! Benimle İslâm üzere bey'at et! dedi Peygamber de onunla islâm üzere bey'at etti. Sonra ertesi gün

bu bedevi sıtma hastalığına tutulmuş olarak geldi ve:

— (Yâ Rasûlallah!) Benim bey'atimi çöz! dedi. RasûluIIah onun bu teklifini kabul etmedi. Adam geri dönün rit-

tıği zaman:

— "Medine şehri demirci körüğü gibidir: Değersiz olan kiri pası dışarı atar, temiz olanı da ortaya çıkarır" buyurdu [107].

51- Vefat Ardında Halîfe Ta'yîn Etmek Babı [108]

74-.......Yahya ibn Saîd şöyle demiştir: Ben (Âişe'nin kardeşinin oğlu) el-Kaasım ibn Muhammed'den işittim, şöyle dedi: Âişe (R-bir kerre şiddetli bir baş ağrısına tutuldu da):

— Vay başım, (ölüyorum)! demişti. RasûluIIah (S) da:

— "Eğer sen ölür de ben hayâtta kalırsam, senin için mağfiret diler ve senin için duâ ederim!" buyurdu.

Bunun üzerine Âişe:

— Vay başıma gelen musibete! Vallahi öyle sanıyorum ki, muhakkak Sen benim ölümümü istiyorsun. Eğer ben ölürsem, muhakkak Sen o son günün gecesinde kadınlarının birisiyle gerdek olup yaşayacaksın! dedi.

Âişe'nin bu sözü üzerine RasûluIIah şöyle buyurdu:

— "Yâ Âişe! (Endişelenme!) Asıl ben 'Vay başıma!' demeliyim (çünkü senden evvel öleceğim). Yâ Âişe! (Hattâ) şimdi ben Ebû Bekr'e ve oğluna haber göndermek ve -hilâfet dedikoducularının sözlerinden ve hilâfet umanların temennilerinden nefret ederek- hilâfeti Ebû Bekr'e vasiyet etmemi kasdettim

(yâhud istedim). Fakat sonra düşündüm ki, Allah (hilâfeti Ebû Bekr'den başkasına müyesser kılmaktan) çekinir. Mü'minler de Ebû Bekr'den başkasının halîfe olmasını men' ederler. Yâhud Allah Taâlâ (Ebû Bekr'den başkasının halîfe olmasını) men eder. Mü'minler de (Ebû Bekr'den başkasına bey'at ve mutâbaatten) çekinirler" [109].

75-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Babam Umer (vurulup vaziyeti ağırlaşınca, dostları tarafından):

— Yerine bir halîfe ta'yîn etmez misin? diye sorulmuştu. Umer:

— Eğer yerime halîfe ta'yîn ve tavsiye edersem (aykırı bir iş yapmış olmam). Çünkü benden hayırlı olan Ebû Bekr, yerine halîfe ta'-yîn ve tavsiye etti. Eğer ta'ym etmez de (bu işi ümmete) bırakırsam, şübhesiz benden hayırlı olan Rasûlullah (S) da (muayyen bir zâtı açıkça söylemeyip bu işi ümmete) bırakmıştır, dedi.

İbn Umer şöyle dedi: Halîfe ta'yîni teklifine karşı Umer'in verdiği cevâbı, mecliste hazır bulunan sahâbîler Umer'e karşı takdirle karşılayıp, onu övdüler. Bunun üzerine Umer de:

— Ben bir halef ta'yîn etmek ve ta'yîninde isabet ederek med-holunmak isterim. Fakat isabet olunamamasından da korkarım. Ben bu hilâfet işinden ne kârlı, ne de zararlı olmayarak; başa-baş kurtuldum. Artık şimdi muayyen bir zâtı yerime halef ederek hayâtımda, Ölümümde mes'ûliyetini yüklenmek istemem! Dedi [110].

76-........ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik (R) haber verdi ki, kendisi Umer ibnu'l-Hattâb'ın minber üzerine oturup da yaptığı ikinci hutbesini işitmiştir: Bu hutbe, Peygamber(S)'in vefatı gününün ertesinde olmuştu. Umer şehâdet kelimelerini söyledi. Ebû Bekr ise hiç konuşmuyor, susuyordu. Umer şöyle dedi:

— Ben Rasûlullah'm. yaşayıp da bizim işlerimizi üzerine alıp yazmasını (yâhud düşünüp tedbîr etmesini) ümîd ederdim.

Umer bu sözüyle, Peygamberin vefatının kendilerinden sonra olmasını kasdetmektedir.

Umer devamla şöyle dedi:

— Muhammed Ölmüş ise, şübhesiz Allah Taâlâ sizin aranızda bir nûr (yânı Kur'ân) bırakmıştır ki, onunla Allah'ın Muhammed'e hidâyet ettiği doğru yolu bulacaksınız. Şübhesiz Ebû Bekr de Rasû-lullah'ın sahibi ve (mağarada) "İkinin ikincisidir" (et-Tevbe: 40). Hiç şübhe yok ki, o, müslümânlann işlerini üzerine almaya en lâyık kimsedir. (Ey hazır bulunanlar!) Kalkınız ve ona bey'at ediniz! dedi.

Sahâbîlerden bir kısmı bundan önce Sâide oğullan sakîfesinde Ebû Bekr'e bey'at etmişlerdi. Umûmî bey'at ise, sakîfede yapılan bey'at gününün sabahında, minber üzerinde yapılan bu bey'at olmuştu.

ez-Zuhrî, Enes ibn Mâlik'ten söyledi ki; Enes ibn Mâlik, o gün Umer'in Ebû Bekr'e ısrarla "Minbere çık!" deyip durduğunu işitmiş ve nihayet Ebû Bekr minbere çıkınca, insanlar ona umûmî olarak bey'at ettiler, demiştir [111].

77-.......Bize îbrâhîm ibn Sa'd, babasından (yânî Sa'd ibn İbrâhîm ibn Abdirrahmân ibn Avf ez-Zuhrî'den); o da Muhammed ibn Cubeyr ibn Mut'ım'den tahdîs etti ki, babası Cubeyr ibn Mut'ım (R) şöyle demiştir: Bir kerresinde Peygamber (S)'e bir kadın geldi. Pey-gamber'in ona vereceği birşey hakkında onunla konuştu. (Kadın dönerken) Peygamber kadına tekrar müracaat etmesini emretti. Bunun üzerine kadın, sanki Rasûlullah'ın vefatını ifâde etmek isteyerek:

— Yâ Rasûlallah! Ben gelir de Sen'i bulamazsam ne buyurursun? diye sordu.

Rasûlullah da ona:

— "Şayet beni bulamazsan Ebû Bekr'e gelip müracaat et!" buyurdu [112].

78-.......Sufyân es-Sevrî şöyle demiştir: Bana Kays ibn Müslim, Târik ibn Şihâb'dan tahdîs etti ki, Ebû Bekr (R), Rasûlullah'm vefatından sonra dînden çıkmış ve harble yenilmiş olan Tayy, Esed, Ga-tafân ve diğer kabilelerin

elçilerine hitaben:

— Sizler çöllerde develerin kuyruklarının arkalarından gidersiniz, nihayet Allah sizlere, Peygamber'inin halîfesi ve. Muhacirler'i eliyle, bunların sizlere kusur ve günâhı çok saymakta olacakları bir iş gösterir! demiştir [113].

52- Bâb

(Bu, önceki bâhdan bir fasıl gibidir)

79-.......Bize Şu'be tahdîs etti ki, Abdulmelik ibn Umeyr şöyle demiştir: Ben Câbir ibn Semure(R)'den işittim, o şöyle dedi: Ben Pey-gamber(S)'den işittim, O: "Oniki emir olacaktır" buyuruyordu.

Yine Câbir: Ben ancak Peygamberdin söylediği bir kelimeyi işit-memiştim. Onu da babam Semure:

— Rasûlullah: "Bunların hepsi Kureyş'tendir" buyurdu, diye rivayet etti [114].

53- Birbirleriyle Çekişen Hasımların, Töhmet Ve Ma'siyet Ehli Olanların, Bu Sıfatla Tanınmalarından Sonra Evlerden Çıkarılmaları Babı

Umer ibnu'l-Hattâb, Ebû Bekr'in vefatı üzerine bağırıp çağırarak feryâd ettiği zaman, Ebû Bekr'in kızkardeşi Ümmü Ferve bintu Ebî Kuhâfe'yi evden dışarı çıkarmıştır [115].

80-.......Bana Mâlik, Ebû'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Nefsim elinde olan Allah'ayemîn olsun, içimden öyle geçiyor ki, emredeyim de birçok odun

toplatıp yığdırayım. Sonra namaz için ezan okunmasını emredeyim de birine cemâate imâm olsun diyeyim. Sonra o cemâati bırakıp (namaza gelmeyen) adamların üzerlerine gidip (kendileri içlerinde iken) evlerini üzerlerine yakıver ey im! Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, cemâatten bu geri kalanlarınızın herhangisi burada semiz etli bir kemik parçası yâhud iki tane iyi paça bulacağını bilir olsaydı, elbette yatsı namazına gelip hazır bulunurdu" [116].

Muhammed ibn Yûsuf el-Firabrî şöyle dedi: Yûnus şöyle dedi: Muhammed ibn Süleyman şöyle dedi: Ebû Abdillah el-Buhârî: t(Mırmât", "Minsât" ve "Mîdât" gibi mîmi kesrelenmiş olup, davarın iki tırnağı arasındaki et ma'nâsmadır, demiştir [117].

54- Bâb: İmâm İçin Mücrimleri Ve Ma'siyet İşleyenleri Konuşmaktan, Kendilerini Ziyaret Etmekten Ve Benzeri Şeylerden Men1 Etmesi Caiz Olur Mu?

81-.......Bizeel-Leys, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan; oda Abdurrahmân ibn Abdillah ibn Ka'b ibn Mâlik'ten; o da Ka'b ibn Mâ-lik'in oğlu Abdullah'tan tahdîs etti. Bu Abdullah, Ka'b ibn Mâtik'in gözleri kör olduğu zaman, onun oğulları arasından kendisine.yedici-lik yapanı idi. O şöyle demiştir: Ben babam Ka'b ibn Mâlik(R)'ten işittim, şöyle dedi: Tebûk gazvesinde Rasûlullah'tan geri kaldığı zamanki hadîsini zikretti de, bunda şöyle dedi:

—Rasûlullah, kendisinden seferde geri kalanlardan işte şu üçümüzle konuşmaktan müslümânları nehyetti. Halk da bizden çekindiler... Bu hâl üzere elli gün kaldık... Rasûlullah, sabah namazını kıldığı zaman Allah'ın bizim üzerimize tevbesini (pişmanlığımızın kabulünü) i'lân etmiş, halk bize müjdelemeğe koşmuştu [118].

Kastallânî şöyle dedi: "Bu, Ahkâm Kitâbı'nın sonudur. Ben bunun şerhini 916 yılının başında bitirdim. Allah bunda ve bundan sonraki akıbetimizi güzel eylesin. Bütün mühim işlerimizde bize kifayet eylesin! Herşeyi kaplayan fazl

dalgaianm üzerimize akıtsın. Ve bizi Sıratı Mustakîm'e hidâyet eylesin! Bu şerhi kitabet ve tahrîr olarak kemâle ulaştırmakta bana yardım eylesin! Beni bununla faydalandırıp kendi rızâsına hâlis kılsın! Bunu ve bana in'-âm ettiği bütün ni'metleri Yüce Allah'a emânet eder, kendisinden tâati yolunda ömrümü uzatmasını, bana afiyet libâsları giydirmesini ve vefatımı rızâ ve İslâm ile tayyıbetu't-tayyibe içinde kılmasını dilerim. Hamd Allah'a, salât ve selâm da Muhammed'e, O'nun âli ve ashabına olsun!"

Ben Mehmed Sofuoglu da 4 Ağustos 1984/7 Zu'1-ka'de 1404 cumartesi günü ikindi vaktinde bu kitabın tercüme ve şerhini bitirirken, Kastallânr'nin bu duasını aynen tekrar eder, Yüce Allah'tan gerisini de sağlık ve afiyetle tamâma erdirmesini niyaz eylerim!

---

[1] Hüküm, lügatte birşeyi başka birşeye isnâd ve isbât etmektir. İslâm hukukuna göre Hüküm, Allah Taâlâ'nın insanların hâl ve hareketlerine ilgili olan hitâb-lan, yânî emirleri nehiyleridir. Bu emirler ve nehiyler ya îcâbîdir ki, bunların ilgilendiği işlerin yapılması yâhud bırakılması zaruri olur; yâhud da kulun arzu ve tercihine bırakılmış bulunur. Devlet başkanının ve işleri çözüp bağlama erbabının halk ve cemiyet hakkındaki emirlerine, nehiylerine itaatin vucûbu da Allah'ın hükmü gereğidir.

[2] ".... Ve aranızdan seçtiğiniz (ellerine millî nüfuz ve kudret verdiğiniz) emir sâ-hiblerine de itaat ediniz". Zeyd ibn Eşlem, bu âyetteki "Emîr sâhibleri"yle mu-râd, âmme velayetini, millet nüfuz ve kudretini temsîl eden devlet adamlarıdır, demiş ve bu âyetten önceki âyeti okuyarak bu tefsîrindeki isabetini göstermiştir: "Şübhesiz ki Allah size emânetleri ehline vermenizi, insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmeylemenizi emreder. Allah bununla size gffek ne güzel öğüt veriyor. Şübhesiz ki Allah hakkıyle işitid, hakkıyle görücüdür" (en-Nisâ: 58)

Bu iki âyette devlet kurumunun ve İslâm idare hukukunun en esaslı hükümlerine işaret olunmuştur ki, İslâm Ümmeti'nin ilk ve en önemli vazifesi, kendisine ehliyetli ve kudretli bir devlet başkanı seçmesi ve bu suretle devlet İdaresi kurmasıdır.

Diğer taraftan devlet idaresi kendilerine birer emânet olarak verilen devlet adamlarına da millet üzerinde adaletle tasarruf etmeleri emrolunmuştur ki, bu da idare adamlarının en esaslı ve karşılıklı vazifesi bulunuyor.

Emir sâhiblerine itaat, milletle hükûmein karşılıklı seçim ve adalet vazîfe-lerİ gereğidir. Hukuken millet, devlet başkanını seçmek ve onun kurduğu hükümeti kabul etmekle "Emir sahihleri" denilen idare âmirlerine vekâlet vermiş oluyor. Vekilin âdil tasarruflarını kabul etmek, müvekkil için hukukî bir zarurettir. Bu sebeble meşru' ve âdil bir hükümete karşı isyan Allah'a ve Rasûlü'ne karşı isyan kabul edilmiştir.

Bu âyetteki kayıdlardan birisi de mü'minlere hitaben ilMinkum = Sizden olan" kaydıdır ki, ma'nâsı açıktır.Mü'minlerden olmayan ulü'1-emre itaat dînen vâcib kılınmamıştır. Bu hususta itaat değil, varsa bir ahde riâyet bahis konusu olacaktır... Fahru'd-dîn er-Râzî: Allah ve Rasûlü'nden sonra bir İçtimaî hey'et hâlinde kesin itaatleri vâcib kılınan ulü'l-emrden murâd hali ve akd erbabı denilen ve ittifakları bütün ümmeti temsil ederek Kitâb ve Sünnet'ten sonra doğrudan doğruya bir şer'î delîl teşkil eden icmâ ehli olması lâzım geldiğini, Allah ve Peygamber'e itaatten sonra en mutlak itaatin ancak bu olabileceğini, efrâd-ı ümerâ ve hükkâm ve ulemâya itaat de bunlardan birine müteferri' bulunduğunu müdellel ve mufassal bir surette beyân etmiştir... (HakkDîni, II, 1375 -1377).

[3] Hadîs, meşru' emir sâhiblerine itaatin Allah'a ve Peygamber'e İtaat olduğu, bunlara isyanın da Allah'a ve Rasûle isyan olması düstûruna apaçık delâlet etmektedir. Bunun bir rivayeti daha geniş bir metinle Mağâzî'nin sonlarında geçmişti.

[4] Başlığa uygunluğu, başlık, imamlara itaat ve haklarını yerine getirmenin vucû-buna delâlet etmekte ve yine böyle idare edilenlerin işlerini yerine getirmek, imamlar ve idareciler üzerine vâcib olduğuna delâlet etmesi bakımındandır. Bu kadar uygunluk da yeterlidir.

Dîn bakımından güdücü ve güdülen olmadık hiçbir mükellef yoktur. Herkes bir bakıma güdücü ve diğer bakıma güdülendir.

Cemiyetin her ferdi, başkasının ya zatına, ya malına güdücüdür. Hattâ kendi organları, kuvvetleri ve hasselerinin güdücüsüdür. Bunlar, güzel muhafaza ile Allah'ın rızâsına aykırı işlerde kullanmamakla mükelleftir ve bundan sorumludur. Bu hadîs, ferdî ve ic-timâî huzuru te'mîn edecek muazzam bir düstûrdur. Bunun bir rivayeti Cumu-a'da geçmişti.

[5] Başlığa uygunluğu hadîsin sonundadır. Bunun bir rivayeti Kureyş'in Menkabe-leri bâbı'nda geçmişti.

Abdullah ibn Amr Tevrat okur ve orada gördüğü şeyleri Rasûlullah'a is-nâd etmeksizin, bir Tevrat haberi olarak naklederdi. Bu arada Kahtân'dan bir melik çıkacağını da nakletmişti. Muâviye, emirliği zamanında bunu duymuş, ve kızarak Kureyş hey'eti karşısında bu konuşmayı yapmıştır.

Tenbîh: Zaman değişip de putlara ibâdet olunmadıkça kıyamet kopmaz bâbı'nda Ebû Hureyre'den: "Kahtân'dan bir adam çıkıp da asâsıyle insanları sev-ketmedikçe kıyamet kopmaz" hadîsi vardır. Bunda Kahtânlı Melik'in, zamanın âhirinde îmân ehlinin kabzediimesi sırasında olacağına işaret vardır. Abdullah ibn Amr'in bu hadîsi Ebû Hureyre'nin bu merfû' hadîsine muvafık olunca, Muâviye'nin inkârının asla ma'nâsı yoktur... (Bunu İbn Hacer söyledi) (Kastallâ-nî).

[6] Bunun bir rivayeti Menkabeler'de geçti, Müslim de bunu Mağâzî'de getirmiştir.

[7] Buhârî burada zikrettiği âyetle yetindi. Bunlar 44., 47., 50. âyetlerde "Onlar zâlimlerdir", "Onlar kâfirlerdir" diye sıralanan hükümlerdir. "Her kim Allah'ın indirdiği hükümler ile hükmetmezse, işte bunlar da /âşıktırlar", Yânî Allah'ın hükmünden veya îmândan çıkmış kimselerdir... Ya Allah'ın hükmüne îmân ettiği hâlde o hükümden hârice çıkmış âsî bir fâsıktır. Veya o gün onu kalben de tanımamak veya istihfaf etmekle îmândan çıkmış kâfir bir fâsıktır. Ve her iki hâlde fâsık, cezasına hakk kazanacaktır. Binâenaleyh Tevrat'a mutabık hükmü kabul etmeyen Yahûdîler, İncîl'e mutabık hükmü kabul etmeyen Hnstiyan-lar kendi nazarlarında ve i'tikaadlarmda dahî kâfir veya zâlim veya fâsıktırlar, veya hepsidirler. Kezâlİk bunlara benzeyenler de bunlar gibidirler. Küfürleri ilâhî hükmü inkâr veya küçük görmelerinden, zulümleri, hakk mi'yân olan ilâhî hükmü atıp başka hükümler ile hükmettiklerinden, fıskları da Hakk'ın hükmünden dışarı çıktıklarından dolayıdır. Şu hâlde ya bu üç vasfın hepsi birliktedir veya herbiri hükümden imtinaa eklenmiş olan bir hâle göre müstakili sıfatlardandır {Hakk Dîni, II, 1695-1696).

[8] Başlığa uygunluğu "Allah'ın hikmet verdiği, da bu hikmetle hükmeder ve onu başkalarına öğretir olan kimsedir" sözündedir.

Bunun birer rivayeti İlim ve Zekât'ta da geçmişti. Bundaki hased, meşhur ma'nâsmca hased değil, gıbtadır. Bir kimsenin diğer kimsenin hayır ve güzelliklerine gıbta etmesi ve ondan meydana gelen güzel amellerin benzerlerinin, kendinden de meydana gelmesini temenni edip tahsil yollarını araması kötülenmiş değil, makbuldür. Kötülenmiş olan, hakîkî haseddir ki, hased edilenin ni'meti-nin gitmesini temennî etmektir.

[9] Âmil, büyük küçük bir yeri idareye hükümet tarafından ta'yîn edilen vâlî ve emîre denir. Benzetme yönü saçlarının kara, kıvırcık, kısa ve başının küçük olması gibi şeylerdir. Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitâbı'nda da geçmişti. Köle nin emîrlik ve vâlîliği sahîh olunca, arkasında namaz kılmak da sahîh olmak lâzım gelir.

[10] Bunun bir rivayeti Fiten'de geçmişti. Müslim de Mağâzî'de getirmiştir.

[11] İtaatin vâcib olmaması, isyan ve ihtilâlin vucûbunu gerektirmez, itaatin mecburî olmamasıyle İsyan mecburiyeti arasında mülâzemet yoktur. Kötü emîrler ve idareciler hakkında âlimlerin görüşü şudur: Bir fitneye, bir fesada, bir zulme sebeb olmadan azl ve düşürülmesi mümkin olursa def etmek, mümkin olmazsa sabretmek ve kalben onun küfür ve ma'siyetini inkâr eylemek. Bunun bir rivayeti Cihâd'da da geçmişti.

[12] Bunun bir rivayeti Mağâzî, Peygamber'in bir askerî birlik göndermesi bâbı'nda geçmişti. Bu birliğin üçyüz yâhud dörtyüz kadar olduğu, kumandanının da Abdullah ibn Huzâfe es-Sehmî olduğu bildirilmiştir.

Eğer bu emirle ateşe girselerdi, İntihar etmiş ve ebeden ateşte kalmış olacaklardı.

"Halika ma'siyette mahlûka itaat yoktur" ve "Tâat ancak ma'rûftadır" hadîsleri de bunu te'yîd edicidir. Şu hâlde âmirin her emri, me'mûru mes'ûli-yetten kurtarmağa kâfi gelmez. Bi'1-farz bir me'mûr, âmirinin emriyle rüşvet alsa veya hırsızlık yapsa, mes'ûliyetten kurtulamaz. Bu ma'nâ "Amirin kaanû-na aykırı emri, me'mûru mes'ûliyetten kurtarmaz" diye de ifâde olunur (Hakk Dîni, II, 1375).

[13] Abdurrahmân ibn Semure, Mekke fethi günü müslümân olmuştu. Abdu'ş-Şems evlâdından ve Mekke'nin eşrafından olduğundan, İslâm'da da emirlik gibi şerefli bir vazife adaylarından idi. Peygamber ona, kendiliğinden emirlik istememesini, fakat

millet tarafından teklif olunursa kabul etmesini ve bu suretle Allah'ın yardımına nail olacağını vasiyet etmişti. Nitekim Abdurrahmân Irak fetihlerinde çalışmış, SîcÎstân ile Kabil, Abdurrahmân'm eliyle fetholunarak buralarda teklif olunan emirliklerde bulunmuştur.

Hadîsteki emaretten maksad, devlet nüfuz ve kudretini temsil eden millî büyük makaamlardır. Bu makaamların arkasında koşan İhtiraslı kişilerin bu ma-kaamlara getirilmemesine de işaret buyurulmuştur.

[14] Bu da aynı hadîsin başka yoldan bir rivayeti olup, başlığa delâleti açıktır. Bunların da birer rivayeti Nezirler ve Keffâretler'de geçmişti.

[15] Yânî yüksek mevki'in başlangıcı ne güzel bir süt-anadır! Sonu da ne acı sütten kesicidir! Hadîste kötülenen, me'mûriyet değil, fakat me'mûriyet ihtirasıdır;bu ihtiras ile mevki' ve makaam talebinde bulunmaktır.

[16] Buhârî burada hadîsin başka bir yolunu göstermiş olmaktadır.

[17] Hadîsin başlığa delâleti gayet açıktır. Hadîsteki emaret, yine devlet nüfuz ve kudretini temsîl eden büyük me'mûriyetlerdir. Hadîste bu makaamlara istekli ve hırslı kişilere geçirilmemesine işaret olunmuştur. "Tâlibu't-tevliyeti Iâ-yuvellâ = Âmme velayeti ve nüfuzunu almak talebinde bulunan bir kişiye âmme velayeti yöneltilmez" düstûru, İslâm idare hukukunda en mühim düstûrlardan birisidir.

[18] Ubeydullah ibn Ziyâd, MuâvÎye ve oğlu zamanında Basra vâlîsi idi. Taberânî'-nin el-Mu'cemu'l-Kebîr'inde şu vardır: Hasen Basrî dedi ki: Günün birinde Mu-âviye sefih, kandökücü Ubeydullah ibn Ziyâd'ı Basra'ya vâlî gönderdi, Vâlî kan dökmeğe başladı. O sırada sahâbîlerin büyüklerinden Abdullah ibn Mu-ğaffel (R) aramızda bulunuyordu. Bir gün bu zât, Vâlî îbn Ziyâd'm yanma gitti ve ona:

— İşlediğin bu fenalıklardan vaz geç! dedi. O da:

— Sen kim oluyorsun ki, böyle emrediyorsun? diye karşıladı. İbnu Muğaffel onun yanından çıktı, doğru mescide gitti. Biz:

— Şu sefihin sözüyle halka karşı ne yapacaksın? dedik.

— Ben bilirim ki, İbn Ziyâd, zina mahsûlü bir piçtir. Bu hakikati mescidde halka i'lân etmeden ölmek istemiyorum! dedi.

Sonra çok geçmedi, vefatına sebeb olan hastalığa tutuldu. Hastalığı sırasında Vâlî Ubeydullah hasta ziyaretine geldi. İbnu Muğaffel bu sırada Ma'kıl ibn Yesâr'm bu hadîsini Vâlî'ye söyleyerek, uyanmaya çağırdı... (Kastallânî).

[19] Hadîsin ikinci fıkrası zahirdeki rivayet şekline göre mevkuftur, yânî mecliste hazır bulunanlar Cundeb'den daha nasîhat etmesini istediklerinde, o da: "Öldükten sonra insanın ilk kokuşan kısmı karnıdır... " diye söze başlamış ve bunu Rasûiullah'a yükseltmemiştir. Fakat bu, hükmen Rasûlullah'a yükseltilmiş olup merfû'dur. Çünkü râvî Cundeb, bunu kendi re'yi >'e söylemiş değildir. Nitekim mevkuf olmak şübhesini gidermek ve hükmen merfû' olduğunu tesbît etmek için Buhârî'nin râvîlerinden Firabrî, bunu Buhârî'ye sormuş, o da cevâbında açıkça "Evet Cundeb'dir" diye beyân etmiştir.

[20] Merv Kaadısı Yahya ibn Ya'mer'in hükmünü İbnu Sa'd Tabakaat'mda senediyle getirmiş. Şa'bî'ninkini de yine İbn Sa'd rivayet etmiştir.

[21] Başlığa uygunluğu "Mescidin süddesi yanında" sözünden alınır. Çünkü "Südde" evin önündeki saha yâhud evin kapısı yâhud kapıyı yağmurdan, güneşten korumak için yapılan kapı üzerindeki gölgelik ma'nâlarına gelir.

Hadîsin bir haylî rivayetleri vardır. Bunlardan biri Edeb'de "Allah'ı sevmenin alâmetleri bâbı"nda geçmişti.

Hadîsin bir rivayetinde Enes ibn Mâlik şöyle demiştir: Biz:

— Yâ Rasûlallah, âhirette biz de sevdiklerimizle beraber miyiz? diye sorduk.

— "Evet berabersiniz!" diye tasdik buyurdu. Biz bu cevâbdan pekçok israh ve sevinç duyduk

[22] Başlığa uygunluğu "Kadın, Peygamber'in kapışma geldi de O'nun kapısı yanında hiçbir kapıcı bulmadı" sözündedir. Bu hadîsin bir başka yoldan rivayeti Cenâzeler'de, "Kabirleri ziyaret bâbı"nda geçmişti. Müslim'in bir rivayetinde "Kendi çocuğu üzerine ağlıyordu" şeklinde gelmiştir.

Hadîs, RasûluIIah'm bütün hayâtı ve zamanının halk arasında geçtiğine, kapısı önünde sultan saraylarındaki gibi, insanların girmesine engel olan bekçiler, kapıcılar, muhafızlar olmadığına açıkça delâlet etmektedir.

[23] Başlığa uygunluğu, hadîsin ma'nâsmdan alınır. Çünkü Kays ibn Sa'd, Rasûlul-lah (S) Medine'ye geldiği zaman, O'nun korumasında olur ve O'nun işlerini yerine getiricisi bulunurdu. Bu da başlığa girer. el-Kirmânî: Hadîsteki "Kâne yekûnu = Olur idi" diye "Kâne" tekrarının fâidesi istimrar ve devamlılığı beyândır demiştir... (Aynî).

eş-Şurîa "Gurfe" vezninde "Surat" lafzının müfredi olur. "Çarkacı" ta'-bîr olunan asker Öncüsüne denir, şâir askerden önce düşmanla mukaateleye baş-Iamalanyla gûyâ ki, nefislerini ölüme ta'yîn ve hazır ederler. "Şunlar harb şur-taiarıdır" denir ki, harbe ilk girenler ve ölüme hazırlananlar demektir. Ve "Şur-îa", vâlî, hâkim ve dâbit yardımcılarından husûsî taifeye denir ki, şâirlerinden seçilmek için husûsî alâmetler ile alâmetli, nişanlı olurlar, Farsça'da "Serhenk" denir; tüfekçi-başı, baş-çavuş, kolluk çorbacısı, eşkdâr ustası ve şâir dâbıtan nıa-kûlesinin mecmû'una denir, müfredi "Türkî" vezninde "Şurtî"dir... (Kaamûs Ter.).

Hadîste geçmiş birşeyin daha sonra meydana gelen birşeye benzetilmesi vardır. Çünkü "Sâhibu'ş-Şurta", Peygamber zamanında valilerden hiçbirinin yanında mevcûd değildi. Bu emniyeti korumakla mükellef sınıf, ancak Emevîler Devleti'nde meydana gelmiştir- Enes, Kays ibn Sa'd'ın hâlini dinleyicilere yaklaştırmak istedi de, onu, dinleyicilerin bilmekte oldukları "Sâhibu'ş-Şurta"ya benzetti (Kastallânî).

[24] Bu, Mürtedlerin Tevbe Ettirilmesi Kitâbı'nda "Mürted ve mürteddenin hükmü bâbı"nda bu senedle geçmiş olan uzunca hadîsten bir parçadır. Hadîsin evveli şöyledir: Ebû Mûsâ: Ben Peygamber'e geldim.Yanımda Eş'arîler'den iki adam vardı. Onlardan biri sağımda, diğeri solumda idi. Rasûlullah bu sırada dişlerini misvâklıyordu. O iki adam da Rasûlullah'tan me'mûriyet istediler. Bunun üzerine Rasûlullah: "Yâ Ebâ Mûsâ!" yâhud "Yâ Abdalîah ibn Kays!" buyurdu. Ben: Seni hakk ile gönderene yemîn ederim ki, bu iki adam gönüllerindekini bana bildirmemişlerdi, ben bunların me'mûriyet isteyeceklerini bilmedim, dedim. Ben onun dudağının altında misvakının hareketine bakıyor gibiyim. Şöyle buyurdu: "Biz işimiz üzerine, onu isteyeni ta'yîn etmeyiz. Lâkin sen yâ Ebâ Mûsâ -yâhud: Ey Abdalîah ibn Kays-! Yemen'e git!" buyurdu. Sonra onun arkasından Muâz ibn Cebel'i de yolladı... Sonra müslümân olup da ardından Yahûdî olan adamın kıssasını zikretti...

[25] Bu, bundan önceki hadîsin bir rivayetidir. Buhârîbunu da aslından kısaltmak suretiyle vermiştir. Başlığa uygunluğu "Allah'ın hükmü ve Rasûlü'nün hükmü olarak" sözündedir.

[26] Suâlin cevâbı hazfedildi, çünkü onu hadîs açıklamaktadır

[27] Öfke hâlinde hüküm vermekten men'in sebebi, öfke hâlinde iken intikaam al-re hükmetmesi ihtimâli olmasıdır. Fakîhler insanın şuurunda değişikliği gerektiren hâlleri, kaza âdabına aykırı saymışlardır. Bunlar çok açlık, çok tokluk, ağrılı ve sızılı hastalık, fazla korku, şiddetli ferah, uyku galebesi, ziyâde sıcak, fazla soğuk zamanlan gibi hâllerdir. Bu gibi hâllerde hâkim hükmünü başka bir güne bırakmalıdır. Kaza âdabı hakkında haberler ve eserler çoktur; hukukçular tarafından ayrı kitâblar yazılmıştır.

Ebû Bekre hadîsinin zahirine göre öfkeli iken verilen hükmü Hanbelî fa-kîhleri geçerli ve sahîh bulmamışlardır. Diğer mezheblerde kerâhetli olarak nafiz ve sahîhtir.

[28] Bunun birer rivayeti ilim Kitabı, "Mev'izede öfke babı" ila Namaz Kitabı, "İmâmın kıyamda hafifletme yapması bâbı"nda da geçmişti.

Buhârî bunu burada ancak va'z ve hitabet esnasında heyecan ve öfke izhâr etmenin meşru' olduğunu işaret etmek üzere getirmiştir.

[29] Başlığa uygunluğu açıktır. Bunun birkaç rivayeti Talâk Kitâbı'nda geçmişti.

[30] Buhârî bununla Ebû Hanîfe'nin kavline işaret etti. Çünkü onun mezhebi insan haklarında hâkimin kendi bilgisi ile hükmetmek hakkı vardır, haddler gibi Allah haklarında ise hâkimin kendi ilmi ile hükmetmek hakkı yoktur. Ve bunun cevazı hususunda Buhârî iki şart koştu: Biri töhmet olmaması, diğeri de mes'e-fenin şöhreti bulunması. Nitekim Ebû Sufyân'ın aile geçimindekİ cimriliği ve aile nafakasını onun malından alacağı, Hind'in de şikâyeti kıssası gibi.

[31] Bu hüküm meşhurdur. Nafakalar'da ve daha başka yerlerde geçmişti. Buhârî'-nin "Bu meşhur bir iş olduğu zamandır" sözü, mes'elenin belli bir iş olduğu zamandır ma'nâsmadır ki, Ebû Sufyân'ın aile nafakasıyle mükellef oluşu ve karısı Hind'in vâki' olan şikâyeti kıssası gibi... Buhârî bunu hâkimin kendi bilgisi ile hükmetmesi görüşünde olan lehine hüccet için getirdi. Çünkü Peygamber, Hind lehine ve çocukları lehine nafakalarını Ebû Sufyân aleyhine hükmetmiştir. Bunu da nafakanın ona vâcib olduğunu bilmekle vermiştir.

[32] Başlığa uygunluğu, hadîsin sonundan alınır. Çünkü orada Peygamber'in kendi ilmi ile hüküm vermesi vardır. Nitekim bu bilgi mes'elesini biz yakında zikretmiştik. Bu hadîsin bir rivayeti Nafakalar Kitabı, "Hind'in kaziyyesi"nde Bu-hârî'nin "Erkek ailesine infâk etmediği zaman kadın için onun malından almak hakkı vardır... babı" dediği yerde geçmişti... (Aynî).

Hİnd, kocası Ebû Sufyân ile beraber Mekke fethi günü müslümân olmuş, ve İslâm'da sebat ve güzel hareket etmiştir. Yermûk harbi'nde de kocasıyle beraber hazır bulunmuş, bu muharebede de İslâm mücâhidlerini Rûmlar'a karşı ateşli hitâbeleriyle heyecanlandırıp teşvik etmiştir... Rasûlullah yalnız kaleler, memleketler fethetmemiştir. Onlardan daha yalçın ve sert gönülleri de feth etmiştir. İşte Hind'in bu hadîste Rasûlullah'a karşı i'tirâfları ve samîmi beyânları bu ha-kîkatin delîllerindendir!

[33] İmâm Buhârî'nin bu "Ba'zu'n-nâs" ta'bîriyle, mu'tâdı üzere Ebû Hanîfe ile taraftarlarını kasdettiğİ söylenmiştir.

[34] Umer ibnu'l-Hattâb'm mektubunu Abdurrazzâk; Umer ibnu'1-Abdilazîz'inkini Ebû Bekr el-Halâl ve îbrâhîm en-Nahaî'hin haberini de İbn Ebî Şeybe senedle-riyle rivayet etmişlerdir.

[35] eş-Şa'bî'nin bu görüşünü ve diğerlerinin görüş ve uygulamalarını, senedli olarak diğer hadîsçiler rivayet etmişlerdir.

[36] Şehâdete mâni' olan şey, ancak şehâdet edeceği şeyi tam bilmemesidir.

[37] Bu, Diyetler Kitabı; "Kasâme bâbı"nda geçen hadîsten bir parçadır. Kıssayı burada kısaca özetleyelim:

Huveyyısa ile Muhayyısa, kardeştirler ve Ensâr'dan Mes'ûd ibn Zeyd'in oğullarıdır. Abdullah ibn Sehl ile Abdurrahmân ibn Seril de kardeş olup, onlarla amca-oğullandırlar. Bu dört amca oğullarından Mes'ûd'un oğlu Muhayyısa ile Sehl'in oğlu Abdullah, ailelerine hurma satın almak üzere Hayber'e gitmişlerdi. Hayber'e vardıklarında satın almak için ayrıldılar. Muhayyısa işini görüp geldiğinde, Abdullah'ın bir sû'-i kasde uğradığını ve kanlar içinde yattığını gördü. Onu defnedip Medine'ye geldi. Merhumun kardeşi Abdurrahmân ile kendi kardeşi Huveyyısa ile birlikte her üçü Rasûlullah'a varıp şikâyet ettiler. Rasû-Iullah da Hayber Yahûdîleri'ne bir mektûb gönderdi. Bu rivayette haber verildiği üzere, bu mektubunda: "Ya maktulün diyetini verirsiniz, yâhud da sizi ahdi bozmuş ve harb i'lân etmiş sayarak, sizinle harb ederiz" diye bildirdi.

Yahudiler: "Biz şer'î muhakemeye hazırız, maktulü biz öldürmedik, Öldüren kimseyi de bilmiyoruz" diye cevâb yazdılar.

Bunun üzerine Rasûlullah, Huveyyısa ile iki arkadaşına:

— "Bu cinayetin Hayber Yahudileri tarafından işlendiğine yemîn eder misiniz?" diye sordu.

Onlar da:

— Yanında bulunmadığımız ve görmediğimiz bir cinayet hakkında nasıl yemîn ederiz? diye çekindiler.

Rasûlullah da Yahûdîler'den elli kişiye kasâme suretiyle yemîn teklîf edilmesini söyledi. Da'vâcilar:

— Yahûdîler'in yeminlerine nasıl i'tibâr edelim? diye buna da razı olmadılar. Bunun üzerine Rasûlullah, maktulün diyetini Beytu'i-mâl'den yüz deve vererek, da'vâ sona erdi....

Bunun bir rivayeti Cihâd'da geçtiği gibi, bu kitâbda "Hâkimin kendi âmillerine mektubu bâbı"nda da gelecektir.

[38] ez-Zuhrî'nin bu haberini Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe senediyle rivayet etmiştir. Bunun gereği, erkeğin kadın için şehâdet yaparken, kadını görmesinin şart olmadığı, fakat kadını sâdece hangi yolla olursa olsun tanımasının yeteceğidir.

[39] Hadîsin başlığa uygunluğu,bunun birçok hükümleri şâmil olması yönündendir. Onlardan biri mühürlü yazı üzerine şâhidliktir.

Bu hadîste ise hem yazı, hem de mühür vardır.

Bu mühür yüzükle mühürlenip Rûmlar'a gönderilen mektûb "Vahyin Başlangıcı Bölümü"nde rivayet edilmiş olan uzun Ebû Sufyân hadîsinde beyân edilmişti. Mühürle ilgili bâzı hadîsler, Abdest ve Libâs Kitâbları'nda da geçmişti.

[40] el-Kevâkib'ds: Yânî ne zaman hüküm vermeye ehil olur? dedi... Müctehid olmakla ki, o da Kur'ân hükümlerini, sünnet hükümlerini, kıyâsı ve nevi'Ierini bilen kimsedir. Kur'ân nevi'lerinden ve sünnetten: Âmm, hâss, mücmel, mü-beyyen, mutlak, mukayyed, nass, zahir, nâsıh, mensûh; Sünnet nevi'lerinden: Mütevâtır, âhâd, muttasıl, ve diğer hadîs nevi'leri; Kıyas nevi'lerinden: Kıyâsu'i-ûlâ, müsâvî ve'1-edven... gibi.

[41] Umer ibn AbdİIazîz'in kaadıda olması lâzımdır dediği bu hasletleri Saîd ibn Man-sûr Sünen 'inde; İbn Sa'd de: Tabakaal'mda senedli olarak rivayet etmişlerdir. Buradaki "Sûlen ": İlimden çok sorucu ve araştırıcı sıfatı beşin tamamlayicisı-dır. Çünkü ilmin kemâli ancak suâl ile hâsıl olur, çünkü kendi yamndakinden daha kuvvetli olan, sormakla meydana çıkar.. (Kastallânî).

[42] Rızk, devlet başkanının müslümânlarm işlerini yapan kimselere Beytu'1-mâl'-den tertîb etmekte olduğu ücrettir. Vâlîler, kumandanlar, tahsildarlar, zekât me'-mûrları ve diğer me'mûrlann ücretleri Beytu'l-mâPden verilir.

[43] Kaadı Şurayh, ki o İbnu'l-Hâris ibn Kays en-Nahaî el-Kûfi'dir, Küfe kaadısı-dır. Onu Umer ta'yîn etmişti, Umer'den sonra da Kûfe'de Usmân, Alî ve Hac-câc devirlerinde uzun zaman kaadıhk etmiştir. Yüzyirmi yaşını geçtikten sonra seksen yılından önce vefat etmiştir. Bunu Abdurrazzâk ile Saîd ibn Mansûr senedli olarak rivayet etmişlerdir.

[44] Âişe'nin bunu "Velîlerden kim zengin ise (yetîmin malından yemekten) kaçınsın. Kim de fakir ise o hâlde örf e göre birşey yesin..." {en-NÎsâ: 6) âyetinin nu-zûlü hakkında söylediğini İbn Ebî Şeybe rivayet etmiştir.

Ebû Bekr es-Sıddîk'm halîfe seçildiği zaman Beytu'l-mâl'den ücret aldığını, Buhârî Buyû'da, Umer'in de ücret aldığını İbn Ebî Şeybe ile İbn Sa'd sahîh sened ile rivayet etmişlerdir.

[45] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bu hadîste dört sahâbı birleşmiştir. Bunun Müslim de Zekât'ta birkaç rivayetini getirmiştir. Müslim'deki bir rivayette Abdullah'ın oğlu Salim: İşte bundan dolayı babam İbn Umer, kimseden birşey istemez ve kendisine verilen bir şeyi de reddetmez idi, demiştir: Müslim Ter., III, 233-234, 110-112 "104İ"

[46] Burada uygulamaları bildirilen bu zâtların bu uygulamaları İbn Ebî Şeybe ve diğer hadîsçiler tarafından senedli olarak rivayet edilmiştir.

[47] Bu hadîsler daha uzun metinlerle La'netleşme Bölümü'nde geçmişti. Bu hadîslerde mescidde la'netieşme yapmanın cevazı hükmü vardır. Evlâ olan ise, mescidin bu gibi işlerden korunmasıdır. Bunun gibi bâzı âlimler, mescidde hüküm vermeyi müstehâb görmüşlerdir. Mâlik: Bu kadîm bir iştir, çünkü mescidde kadın, zaîf herkes kaadiya ulaşabilir, evinde olduğu zaman ise perdeleme imkânından dolayı insanların hepsi ona rahatça ulaşamaz, dedi. Bâzı âlimler de mescidde hüküm vermeyi kerîh görmüştür... (Kastallânî).

[48] Umer ibnu'l-Hattâb'm bu emrini İbn Ebî Şeybe ile Abdurrazzâk Sahîhayn'm şartı üzere olan bir senedle rivayet etmişlerdir. Alî'nin emrini de İbn Ebî Şeybe rivayet etmiştir.

[49] Hadîsin daha tafsîlli bir rivayeti Hudûd'da geçmişti. Bunu Müslim de Hudûd'-da "Kendi nefsi aleyhine zina iftira eden kimse babı" başlığında, birbirini tef-sîr eden ondan fazla rivayetini ayrı ayrı sahâbîlerden çok güzel bir tertîble getirmiştir. Bu Ebû Hureyre hadîsi de orada, babın ilk hadîsidir. Ondan daha sonra gelen Ebû Saîd hadîsinde şu bilgiler verilmiştir:

Eşlem kabîlesinden Mâiz ibn Mâlik denilen biri Rasûlullah'a geldi ve:

— Ben zina fiiline düştüm, bana zina cezası tatbîk et, dedi. Peygamber onu tekrar tekrar reddetti. Sonra kabîlesinden Mâiz'İn deli olup

olmadığını sordu. Onlar:

— Mâiz'de bir delilik hâli bilmiyoruz. Şu kadar var ki, o bir günâh işlemiştir ve vücûduna ceza tatbîk edilmesinden başka hiçbir

şeyin kendisini bu günâhtan çıkaramayacağına inanmaktadır, dediler.

Mâiz tekrar Peygamber'in yanma döndü. Peygamber bizlere recm etmemizi buyurdu... (Müslim Ter., V, 267-298, "1691-1698").

[50] Başlığa uygunluğu pek açıktır. Rasûlullah bu eskimez öğüdü bütün hukukçulara bir düstûr yapmıştır. Bu hadîsin bâzı rivayetleri Mezâlim, Hileleri Terk ve Şehâdetler Kitâbları'nda da geçmişti. Müslim de Kazâ'da getirmişti. Bundan birçok hükümler alınmıştır:

* Hâkim, Peygamber bile olsa, hâkimin hükmü, aslında haram olan birşeyi halâl kılmaz, halâl olan birşeyi de haram kılmaz.

* Hâkim cerh ve ta'dîl hususunda sırf ilmi ile hükmedebilmektedir.

* "Aranızda birbirinizin mallarınızı haksız sebeblerle yemeyin ve kendiniz bilip dururken insanların mallarından bir kısmını günâhla yemeniz için onları hâkimlere aktarma etmeyin" (el-Bakara: 188) âyetinin güzel bir tefsîri olup, ma'-nâsından: "Lisân talâkat ve açıklığı ile hüccet getirerek hüküm kazanmakla, Allah'ın haram kıldığı bîrşey halâl olmaz" hükmü alınabilir...

* Bu hadîs, Peygamber'in kendi içtihadı ile hüküm verebildiğini de gösterir.

* Her müctehidin içtihadında isabet etmediği mes'eleler bulunduğu da sabit olmaktadır.

* "Beliğ sözleri doğru zannederek onun lehine hükmedebilirim" kavlinden, zann ile amelin cevazı da bundan alınabilir.

[51] Bunu Sufyân es-Sevrî Cami 'inde senediyle Abdullah ibn Şubrume'den; o da eş-Şa'bî'den olmak üzere rivayet etmiştir.

[52] Bunu da Sufyân es-Sevrî rivayet etti, Umer bununla kötü hâkimlerin kendi istedikleri lehine hüküm vermekte kendi bilgilerini ileri sürmeye bir yol bulmamaları için, vesileleri kesmek için yapmadığına işaret etmiştir. Hâlbuki Umer'in yanında recm âyeti hakkında sağlam bir şehâdet vardı. "Recm âyeti" sözü ile kasdedilen, Kur'ân olma şartlarını hâiz olmadığı için Mushaf'a girmeyen, fakat sünnette sabit olan şu ifâdelerdirYaşlı bir erkek ve yaşlı bir kadın zin â ederlerse, bunları A Hah -tan bir tenkil olmak üzere mutlakaa taşlayın. Allah azizdir, hakimdir".

[53] Bununla Rasûluüah'ın Mâiz üzerine recm ile hükmetmesi, Mâiz'in kendi i'tirâ-fı ile olup etrafındaki kimselerin şehâdetleriyle olmadığına işaret etmiş oluyor.

[54] Bu iki görüşü İbn Ebî Şeybe, eş-Şa'bî yolundan rivayet etmiştir.

[55] Bunun birer rivayeti Buyu', Humus ve Mağâzî'de "Huneyn gazvesi"nde geçti. Müslim de bunu Cihâd ve Siyer'de, "Düşman öldüren mücâhidin, öldürdüğü kimsenin silâh ve eşyalarına hakk kazanması bâbı"nda, "1751" rakamı ile getirmiştir: Müslim Ter., V, 351-352.

[56] Bu hadîsin daha uzun birer rivayeti t'tikâf'ta ve îblîs'in sifatı'nda geçmişti. Buhârî bunu burada bundan evvel getirdiği "Bu kadın ancak Safiyye'dir" haberini beyân olarak getirmişir.

Safiyye hadîsini kendi bilgisiyle hüküm vermeye delîl getirme yönü şudur: Peygamber, Ensârî iki kişinin gönlüne şeytân vesvesesinden herhangibirşey düşmesini kerîh görünce, ismetiyle beraber kendisinde töhmet olmamasını gözetmesi, başkalarından da töhmet olmamasını gözetmeyi gerekli kılmış olmasıdır (Kastallânî).

[57] Bu hadîsin uzun bir rivayeti Mağâzî Kitâbı'nın sonlarında geçmişti. Peygamber bu büyük ve Yemenli iki sahâbîyi, Yemen'in ayrı iki büyük kıt'asma vâlî olarak göndermiş ve onlara verdiği ta'lîmâtta ebediyyen eskimeyecek idarecilik ve öğreticilik düstûrlarını öğretmiştir. Buna birbirlerinize uygun hükümde bulunun ve birbirinize aykırı hükümde bulunmayın. Çünkü ihtilâfınız, tab'alarmızın ihtilâfına götürür ve bu takdirde aranızda düşmanlık ve muharebe olur buyurmuştur. Bir de Yüce Allah'ın "öm işlerinde üzerine hiçbir güçlük de yükleme-di..." (el-Hacc: 78) buyurduğu gibi, müsamahalı Hanîf Dîni işlerinde hiçbir darlık ve zorluk olmamasında emir buyurmuştur (Kastallânî).

[58] Hadîsin başlığa delâleti açıktır. Bâzı hukukçular, hâkimin düğün da'vetlerin-den başka olan yemek da'vetlerine icabetini mahzurlu görmüşlerdir.

[59] Başlığa uygunluğuımeydandadır.Bu hadîsin birer rivayeti Zekât'ta, Yûsuf ibn Musa'dan; Cumua'da ve Nuzûr'da Ebû'l-Yemân'dan; Hibe'de Abdullah ibn Muhammed'den ve Hileleri Terk'te de Ubeyd ibn İsmail'den olmak üzere geçmişti. Müslim de bunu Mağâzî'de, Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe ve diğerlerinden getirmişti.. (Aynî).

Bu hadîste devlet âmir ve me'mûrlarma hediye verilen şeylerin ve sultâna saltanatı sebebiyle verilen şeylerin Beytu'1-mâle âid olacağı, ancak imâmın, kendisine hediye kabul etmesini mübâh kılmış olduğu kimsenin hediyesi kendisine âid olur (Kastallânî).

[60] Başlığa uygunluğu Ebû Huzeyfe'nin kölesi olan Sâlim'in imamlığıdır. O, zikro-lunan hürlere o mescidde imamlık yapmıştır. Kendisi Kur'ân'ı çok iyi ezberleyip çok güzel okuyan en başta gelen hafızlardan idi.

Namaz KÎtâbı'nda "Kölelerin imamlığı bâbı"nda buna yakın bir hadîs geçti, fakat orada Ebû Bekr'i zikretmedi. Burada Ebû Bekr'i açıkça söylemesi müşkil görüldü. Çünkü Medine'ye gelmesinden önce Ebû Bekr, Peygamber'in refiki idi. Öyleyse onu onların içinde nasıl zikretti? Beyhakî buna şöyle cevâb verdi:

Sâlim'in, Peygamber'in Medine'ye gelmesinden ve Ebû Eyyüb'un evine konmasından sonra da namaz kıldırmağa devam etmesi ihtimâli vardır...

Enes'ten: Peygamber (S) "Üzerinize başı kuru kara üzüm tanesi gibi olan bir Habeş/i köle de devlet âmiri ve me'mûru ta'yîn edilmiş olsa, onu dinleyiniz ve itaat ediniz" buyurmuştur. Bu hadîsin namaz ile ilgisi kendisine me'mûriyet havale olunan emîr, vâlî gibi kimselerin namazlarda imâm olmaları sünnet gereği olmasıdır. Kölenin emîrtik ve valiliği sahîh olunca, arkasında namaz kılmak da sahîh olmak lâzım gelir. Bu hadîsi Buhârî abd ile mevlâmn, zina çocuğunun, bedevinin, bulûğa varmamış çocuğun imametleri hakkında zikretmiştir... Abd'ın, zina çocuğunun, bedevinin imametleri cumhura göre sahihtir. Yalnız İmâm Mâlik: "Köle olan hürlere imâm olamaz" demiştir. Şu kadar ki, içinde okuyucu bulunmazsa, cumuadan mâada namazlarda abde iktidâ edilebilir. Çünkü cu-mua abde vâcib değildir, der... (Tecrîd Ter., II, 542 "401").

[61] Başlığa uygunluğu açıktır. Buhârî bunun bâzı rivayetlerini Vekâlet, Humus, Ma-ğâzî, Itk, Hibe Kitâblan'nda da getirmiş ve oralardaki bâblara delîl olan yönleri gösterilmişti. Burada ise her kabîlenin haklarım koruyan, idaresini, siyâset işlerini tedbîr edip çeviren işbilir arifleri olduğu, Rasûlullah'ın bütün ferdlerde değil, ancak kabilelerin bu arîf kişileri aracılığı ile halkın isteklerini öğrendiği ve bunların toplulukların sevk ve idaresinde gerekli olduğu hususları Öğrenilmiş oluyor.

Lügatte şu bilgiler verilmiştir: Arîf, emîr vezninde "Ma'rife"den vasıftır ki "Bilgiç" ta'bîr olunan kimseye denir ve kendi kavminin rical, ahvâl ve fiillerini bilmeğe muayyen ve muhassas olan kimseye denir. Cem'i "Ura/â" gelir... Ve bir kavmin reîsine denir, riyasette bilindiği içün. Bir kavle göre kavmin na-kîbine denir ki, payesi reîsten aşağı olur, kavmin işlerini ve maslahatlarını o bakıp yürütür ve gereken mühim işlerde reîse müracaat eder, kavmin söz sahibi kethüdası olacaktır... Şârih der ki, Arab kaaidesi üzere sergerdeleri ki, emîrdir, ondan aşağıca kârguzârlarına "Nakîb" ve "Menkeb" ve ondan aşağıcasına "Arîf" denir... (Kaamûs Ter.)

[62] Bu hadîste harbî, siyâsî, hukukî, içtimaî ve ahlâkî bakımlardan mühim düstûrlar ve ibretli hususlar vardır. İbn Battal: İmâmın arifler ta'yîn etmesi meşrü'-dur. Çünkü imâma bizzat bütün işleri görmek mümkin olmaz. Bunun için kendisi yerine bâzı işleri yerine getirmeye yetecek ve kendisine yardım edecek kişiler ta'yûı etmeye muhtâc olur, demiştir.

[63] Çünkü bu bir işi gizleyip, diğer bir işi açığa çıkarmaktır. Bununla, onun küfür olduğu murâd edilmez, fakat bu küfür gibi bir çirkin huydur. Onun için hiçbir mü'mine sultâna karşı olsun yâhud başkasına karşı olsun, yüzüne karşı övüp, arkasından kötülüklerini söylemek yakışmaz.

[64] Müslim'in Abdullah ibn Umer'den rivayet ettiği bir hadîste münafık kişi, iki davar sürüsü arasında şaşırmış bir koyuna benzetilmiştir. Şaşkın koyunun iki sürüden bazen birisine, bazen ötekine koştuğu gibi, münafık da cemiyet içinde bazen bir halk zümresine, bazen de öteki halk zümresine koşar buyurulmuştur: Müslim, Sıfâtu'l-Munâfıkîn ve Ahkâmuhum, rak: 17-"2789".

[65] Ma'rûflu demek, yemekte israf etmiyerek ma'nâsmadır. Şâfiîler'den ve başkalarından bir âlimler topluluğu bu hadîsle, hazır olmayan kimse üzerine hüküm verileceğine delîl getirmişlerdir, Nevevî: Bu istidlal sahîh olmaz. Çünkü bu kıssa Mekke'de oldu, Ebû Sufyân Mekke'de hazırdı. Gâib üzerine hükmün şartı, gaibin beldeden gâib olmasıdır...

Bu gâib üzerine hüküm olmayıp, ancak bir fetvadır, demiştir (Kastallânî)

[66] Bu hadîsin birer rivayeti Mezâlim, Hîleleri Terk ve Şehâdetler'de de geçmişti. Eskimez ve ebedî bir hukuk düstûru va'z ettiği apaçık meydandadır.

[67] Başlığa uygunluğu, hükmün zahire göre olması yönündendir. Çünkü Peygamber zahir hukuk kaaidesine göre, çocuğu, Abd ibn Zem'a'nın lehine hükmetmiş, çocuğun nesebini ona katmıştır. Çocuğun Utbe'ye benzemesinden dolayı da Sevde'ye ihtiyaten çocuktan perdelenmeyi emretmiştir. Buhârî, Peygamber'-in çocuk aslında Zem'a'nın olmasa da, Zem'a'mn cariyesinin oğlu hakkında zahir hukuk kaaidesine göre hükmettiğine işaret etmişti. Bu hadîsin bâzı rivayetleri Buyu', Muhâribûn, Ferâiz, Vasiyetler Kitâblan'nda da geçmişti. (Kastallânî)

[68] İbn Battal'm dediği gibi bu hadîste hâkimin hükmü zahire göre olup, haramı halâl kılmadığı ve bir mahzuru da mübâh kılmadığı hükmü vardır. Çünkü Peygamber, ümmetini yalan bir yemîn ile kardeşinin hakkını koparıp alan kimsenin ukubetinden sakındırmıştır. Bu âyet de Kur'ân'da gelen en şiddetli tehdîdler-dendir. Bu hadîsin bâzı rivayetleri Şirb, Eşhas, Şehâdetler, Nuzûr, Tefsîr Kitâbla-n'nda geçmiştir.

[69] Sufyân ibn Uyeyne bunu Abdullah ibn Şubrume'den alarak kendi Câmi'inde böylece zikretmiştir (Aynî).

[70] Başlığa uygunluğu "Her kime bir müslümânın hakkını hükmetmiş isem..." sözünden alınır. Çünkü bu aza da, çoğa da uzanır. Hadîsin bir rivayeti yakında geçmişti.

Hadîsin sonundaki "Bu ateş parçasını dileyen alsın, dileyen bıraksın" fıkrası hakkında Sevrî: Bu muhayyer kılma değil, bunun ma'nâsı "Dileyen îmân etsin, dileyen küfretsin" (d-Kehf: 29) kavli gibi, bir vaîd ve tehdîddir. Dilediğiniz işi işleyiniz" (Fussilet: 40) hitabı da böyledir, demiştir.

"Dileyen terketsin" emri, vucûb içindir, denilmiştir..

[71] Bu hadîsin bir rivayeti Buyû'da, "Müdebber kölenin bir ihtiyâç üzerine satılması bâbı"nda geçmişti. Oradaki hadîste Peygamber o fakır zâttan köleyi alıp müzayede ile satılığa çikarmış, sonunda köleyi Ebû Nuaym satın almıştı. Peygamber de kölenin bedelini Ebû Mezkûr'e göndererek: "Bu para daha çok senin hakkındır, Allah bundan müstağnidir" buyurmuştu. Ölümden sonra hürr olacağı bildirilen müdebber kölenin satılıp satılmayacağı konusunda görüş ayrılıkları ve tafsîlât vardır. Bunlar yerinden incelenmelidir

[72] Bu i'ürâzlarm asıl sebebi, bu baba ile oğulun köle ve köle çocuğu olmaları idi. Arablar arasında kölenin başkanlığı Câhiliyet zamanında hoş görülmezdi. Fakat İslâm Dîni, fıtratan hürr olan İnsanlar arasındaki bu farkı kaldırmış ve Câ-hilîyet devrinde hakîr görülen sınıfı, İslâm'daki kıdemi, hicreti, ilmi, takvası sebebleriyle yükseltmişti. Kaldı ki, bu baba ile oğulun kumandanlık ve yüksek idarecilik hususlarında Peygamber'in iyice bildiği ve Kur'ân'da da işaret edilen büyük kâabiliyet ve meziyetleri vardı... Kur'ân'da sahâbîlerden yalnız bu Zeyd'in İsmi açıkça söylenmiştir: (el-Ahzâb: 37).

[73] Bu "E/erftf"ta'bîri, Kur'ân'da da geçer:

"İnsanlardan öyle kimse vardır ki, onun bu dünyâ hayâtına âidsözü hoşunuza gider ve o kalbinde olana Allah h şâhid getirir. Hâlbuki o, düşmanların en yamanıdır" (el-Bakara: 204).

"İşte biz onu (Kur'ân'ı) ancak onunla takvaya erecekleri müjdeleyesin, (batıkla) mücâdele ve inâd edenleri korkutasın diye senin dilinle (indirerek) kolaylaştırdık " (Meryem: 97).

Bunun bir rivayeti Mezâlim ve Tefsîr'de geçmişti.

[74] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in duasından alınır ki, Hâlid "Saba'nâ" diyen kimseleri, onların bu sözlerinden maksadlarmm ne olduğunu sormadan, onları öldürmesi işinden teberri' edip Allah'a sığınmıştır. Bunda tbn Umer'in ve arkadaşlarının Hâlid'in öldürme emrine uymamalarını doğrulama vardır... (Aynî).

Peygamber, Hâlid'e ceza vermedi. Çünkü o da bir müctehid idi. Âlimler kaadı bir zulm ile hükmettiği yâhud ilim ehlinin üzerinde bulunduğu hükmün zıddına bir hüküm verdiği zaman, onun bu hükmünün merdûd olduğu, kabul edilmiyeceği üzerinde ittifak etmişlerdir. Hâlid'in yaptığı gibi bir ictihâd üzere ve hatâ olduğu zaman böyledir, bunda günâh düşer, fakat zararı ödemek lâzım gelir. Eğer hüküm katli hakkında ise diyet Beytu'l-mâl'den Ödenir... (Kastallâ-nî).

İbn Sa'd, bu kuvvetin üçyüzelli kişilik olduğunu ve harbetmek üzere değil, İslâm'a da'vet için gönderildiğini bildirmiştir. "Saba'", bir dînden çıkıp başka bir dîne girmek ma'nâsmadır. Kureyş müşrikleri de her müslümân hakkında da bu ta'bîri kullanırlardı. Yaygın olan bu kullanmadan dolayı İbn Umer Cezîme oğullan'nın "Saba'nâ! Saba'nâ!" sözleri ile hakîkaten "Müslümân olduk" demek istediklerini anlamıştı..Hâlid ise bununla yetinmeyerek İslâm kelimesinin açıkça söylenmesinin lâzım olduğu içtihadında idi. Peygamber, Hâlid'i acele ettiği ve bu işin şer'î vaziyetini tesbît etmediği için duâ ederek şifahî ukubetle yetinmiştir.

İbn İshâk'ın beyânına göre Alî'yi bir mikdâr mat ile Cezîme oğulları'na gönderip onların can ve mal kayıplarının bedellerini, diyetlerini vermiş, zararlarını karşılamıştır. Bunun bir rivayeti Mağâzî'de geçmişti.

[75] Bu hadîste hâkimin, hasımlar arasını düzeltmeye teşebbüs etmesinin ve hâkimin, iş bunun için zarurî olduğu zaman aralarını düzeltip ayırmak için husûmet yerine kadar gitmesinin cevazı hükmü vardır (Kastallânî).

Sehl ibn Sa'd es-Sâidî el-Ensârî, Medine'de en son kalan sahibidir. İsmi Hazn ibn Sa'd iken Rasûlullah tefe'ülen ona "Sehl" adını vermiştir. "Hazn", sert ve sarp yer; "Sehl" ise düz ve yumuşak yer demektir. Peygamber'in vefatı sıralarında onbeş yaşında olup kendisinin vefatı 88 yâhud 91 senesindedir.

Amr ibn Avf oğulları Evsîler'den bir koldur. Meskenleri Küba'da idi. Bu-hârî'nin diğer rivayetinde şöyledir: Kubâ ehli bir defa kavga etmişler birbirine girip taş atışmışlar. Bu, Rasûlullah'a haber edildi. Rasûlullah: "Haydi gidelim de barıştıralım" buyurdu denilmiştir.

Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabı, "İnsanlara imâm olmak için içeriye giren kimse bâbı"nda da geçmiş ve orada namazla ilgili bâzı açıklamalar verilmişti.

[76] Başlığa uygunluğu "Sen genç ve akıllı bir erkeksin. Biz seni hiçbir kusur ile ittihâm etmiyoruz..." sözlerinden alınır.

Bu hadîsten, hâkimin akıllı, zekî, şehâdeti makbul bir kâtib edinmesi, kâtibin re'yde hâkime müracaatı ve bâzı hususlarda onunla ortak çalışması gibi hükümler alınmıştır. Kâtibin emîn olması, kitabetinde tama'dan uzak olması, ücretinde emsalin ücretinden fazla almaması, akıllı olması, gafil olmayıp insanların haklarını iyi zabtedip koruması gibi sıfatlardır.

Buhârî bunun bâzı rivayetlerini Tefsîr'de, Berâe Sûresi'nde ve Kur'ân'ın Faziletleri Kitâbı'nda getirmişti

[77] el-Hazef iki fetha ile destiye denir, cer' ma'nâsmadır. Ve mutlakaa çamurdan işlenip ateşte pişirilen şey'e denir ki, saksı ta'bîr olunur. Çanak, tabak, küp, testî ve çömlek gibi zarflardır... (Kaamûs Ter.)

[78] Başlığa uygunluğu "Rasûlullah (S) kendisine nakledilen bu haberi ve hükmünü Hayber ehline yazdı" sözündedir. İbn Münîr: Hasımlara yazmanın meşrû'lu-ğundan, başkaları hakkında nâiblere yazmanın cevazı evleviyet yoluyla alınır, demiştir. Buhârî hadîsi burada iki senedle getirmiştir.

Bunun birer rivayeti Cihâd'da ve Kasâme'de geçtiği gibi, bu kitabın başlarında da kısa bir rivayeti geçmişti.

Abdurrahmân ibn Sehl, öldürülen Abdullah ibn Sehl'in kardeşidir. Her ikisi de Muhayyısa ve Huveyrısa'nın kardeşi oğullandır.

Kastallânî de: Da'vâcılar yemîn etmekten çekindikleri ve da'vâlı olan ka-sâmecilerin yeminlerini de kabul etmediklerinden Rasûlullah, Yahûdîler'i İslâm'a alıştırmak ve onların İslâm'a girmelerini sağlamak maksadıyle da'vâyı uzatmayarak maktulün diyetini kendisinden ödeyip nizâ'a son vermiştir, demiştir.

[79] Suâlin cevâbı, hadîste verileceği için onunla yetinilip cevâb hazfediimiştir.

[80] Başlığa uygunluğu "Yâ Uneys! Bu adamın karısına git!"... sözünden alınır. Bunun zahiri İbn Ebî Zi'b'in dediği gibi: Uneys o kabilede hâkim bulunuyordu, gitti, tahkîk sonucunda i'tirâf ettiği için taşladı.

Bu hadîsin bâzı rivayetleri Vekâlet, Sulh, Eymân ve'n-Nuzûr, Muhâribûn, Vâhİd Haberi ve î'tisâm Kitâblan'nda da geçmiştir.

[81] Buhârî, Hârice'nin bu sözünü ancak muallak olarak Zebâih'de getirmiştir. Bunu uzunca bir metinle Târih Kitâbi'nda İsmâîl ibn Ebî Uveys'den; o da Abdurrahmân İbn Ebi'z-Zinâd'dan; o da babasından; o da Hârice ibn Zeyd'den; o da Zeyd ibn Sâbit'ten olmak üzere senediyle ulaştırıp rivayet etmiştir.

[82] Abdurrahmân ibn Hâtıb, Umer'in huzurunda o kadının mütercimliğini yapıyordu. Kadın Nubiyeli bir câriye olup İki kişi ile zina etmişti. Bu suçunu i'tirâf ediyordu. Bunu Abdurrazzâk ile Sa'd ibn Mansûr rivayet etmişlerdir.

[83] Ebû Cemre'nİn İbn Abbâs ile insanlar arasında onun derslerini tercüme edip tercümanlık yaptığını Müslim ile en-Nesâî de

rivayet etmişlerdir.

[84] "Bâzı Âdem oğlu" ile Ebû Hanîfe ve talebeleri kasdedilmektedir. İbn KurkûT-da, cemi' sîğâsiyle rivayetle: "Çünkü kendi dilinden başka bir dille konuşanlar için ayrı ayrı mütercimler zarurîdir, diller ayrı ayrı olunca, ona göre mütercimler de ayrı ayrı olurlar", demiştir.

[85] Bu hadîsin uzun bîr rivayeti kitabın başında Vahy Bâbı'nda geçmişti. Bunun buraya girmesi, kâfir olan HırakPm fiiliyle hüccet getirilemiyeceği bakımından müşkil görülmüş ve buna şöyle cevâb verilmiştir: Hırakl'ın peygamberlik ve ra-sûllük ile ilgili olan hususlardaki istidlali sahihtir. Bu bakımdan başlıkla uygunluk bu sözlerden ve istidlalden alınabilir. Çünkü Hırakl, peygamberlerin şerîatlerini bilir bir kimse idi... Onun bu sözlerinin, tutunmakta olduğu şerîate uygun olduğuna hamledilir... Buhârî bu başlıkta kendilerine uyulan en büyük imamlardan biri bulunan İbn Abbâs'ın takrirlerinin tercümesini de buna hamletmiş ve bu sebebden İbn Abbâs'ın, Ebû Cemre'nin kendi takrirlerini tercüme etmesiyle yetinmesini buna hüccet yapmıştır... Bu iki iş de îbn Abbâs'a dönücüdür. Çünkü bunun biri kendi tasarrufundandır. Diğeri de onun takrûierin-dendir. Buna Umer'den ve beraberindeki sahâbîlerden nakledilen şeyler de eklenince ve başkalarından bunun hilafı nakledilmeyince, bu hüccet kuvvetli olmuştur. Fakat bir tercümanın yeterli olup olmayacağı konusunda fakîhler arasında görüş ayrılıkları vardır. Muhammed ibn Hasen: İki erkek yâhud bir erkekle iki kadın tercüman zarurîdir, dedi. el-Kerâbisî: Mâlik ve Şafiî'den bir tercümanla yetinmeyi nakletmiştir. İhtilâfın kökü, tercüme işinin haber veya şehâdet olmasına döner. Bâzıları: Haber vermede tek tercüman yeterlidir, şehâdet yerinde ise, iki tercüman gereklidir, demişlerdir... (Kastallânî).

[86] Bu hadîste devlet başkanının devlet âmir ve me'mûrlarmı kendi işleri hakkında hesaba çekmesi ve onları hediye kabulünden men' etmesinin meşrû'iyyeti hükmü vardır. Bunun bir rivayeti bundan önce "Âmillere verilen hediyeler ve diğerleri bâbı"nda geçmişti.

[87] Bu hadîsin bir rivayeti Kader Kitâbı'nda geçmişti.

el-Bitâne: Kitabe vezninde sirr ve serîreye denir... ve bir adamın işleri ve hallerine, mahrem ve hemzâr olan hâssasına ve hemdemine denir ve libâsın astarına denir...

ed-Dahîl: Kişinin şu içten dostuna ve hemdemine denir ki, bilcümle gizli işlerine, mahrem her işine ihtilât eder.. (Kaamûs Ter.)

[88] Buhârî burada hadîsin çeşitli geliş yollarını sıralayıp göstermiştir.

[89] Burada devlet başkanı ile hangi maddeler üzere bey'at edileceği keyfiyeti açıklanmıştır. Bu hadîs seçim veya herhangibir usûl ile devlet nüfuz ve kudretini temsil eden devlet başkanının emirlerini dinleyip itaat etmek ve ona karşı isyan ve kıtale teşebbüs etmemek hususunda açık bir nâsstır. Hadîste sayılan diğer bey'at maddeleri de milleti ayakta tutacak ve hiç eskimeyecek ebedî nizâm düstûrlarıdır. Bunu Müslim de Mağâzî'de getirmiştir.

[90] Bunda da sahâbîlerin Muhamrned ile hayatta kaldıkları müddetçe hakk yolunda cihâd etmek üzere bey'at etmiş kimseler oldukları dile getirilmiştir. Başlığa uygunluk noktası da burasıdır. Bu hadîsin daha bütün bir rivayeti Hendek Gazvesi bâbı'nda geçmişti.

[91] Bu hadîsteki "Gücünüzün yettiği kadar" kaydı, Peygamber'in ümmetine olan şefkat ve merhametinden dolayı konan bir kayıt idi.

[92] Hicrî 65 senesi ramazânının üçünde babasının ölmesi üzerine kendisine Şam'da bey'at yenilendiği zaman, Abdulmelik ibn Mervân'a Şâm, Mısır ve civarı halkı ile halifeliğini kabul etmeleri üzerine Abdullah ibn Umer de bir mektûb yazarak, hadîste bildirilen şartlarla kendinin ve oğullarının bey'atını bildirmiştir.

Oğullan: Abdullah, Ebû Bekr, Ebû Ubeyde, Bilâl, Umer, Salim, Abdullah, Hamza, Abdurrahmân ve Zeyd olmak üzere on kadardır (Kastallânî).

Abdullah ibn Umer gibi yüksek bir zâtın Mervân oğlu'na bey'at etmiş olması, müslümânlan tefrikadan ve içtimaî dağınıklıktan korumak bakımından çok mühim ve gerekli bir siyâsî ve diyânî davranış idi.

[93] Bunun bir rivayeti bir hadîs önce geçmişti.

[94] Bunun daha bütün bir rivayeti Cihâd Kitabı, "Harb etmek üzere bey'at bâbı"n da gemişti. Oradaki hadîsin son kısmında İbnu'l-Ekva'ın râvîsi Yezîd ibn Ebî Ubeyd tarafından:

— (Ey Ebâ Müslim!) O gün siz hangi madde üzerine bey'at etmiştiniz? diye sorulmuş da İbnu'1-Ekva':

— Ölmek (ve kat'iyyen dönmemek) üzere, demiştir.

[95] Umer yaralandığı zaman "Yerine bir halîfe tavsiye et" dediklerinde: Rasûlul-lah şu altı zâttan hoşnûd ve razı olarak vefat etti, dedi ve bu altı sahâbînin isimlerini Usmân, Alî, Talha, Zubeyr, Abdurrahmân ibn Avf, Sa'd ibn Ebî Vakkaas diye açıkça sayıp halifelik seçim ve kararını verecek şûra üyelerini ta'yîn etmişti (Buhârî, Umer'in vurulması).

[96] Bu hadîste diyanetlerine ve dirayetlerine güvenilmiş cemâatin istişare ve ictihâddan sonra, bir şahıs lehine halifelik ahdi yaptıklarında, başkalarının bu akdi çözmeye hakları olmadığı hükmü vardır. Nitekim Usmân'ın halifelik bey'atma âid çalışmalar, araştırma ve istişareler gece-gündüz bütün ciddiyet ve az'imle devam edip öylece.meşrû' olarak gerçekleşmiş ve hiçbir i'tirâza uğramamıştır (Özetle: Kastallânî).

[97] Seleme ibnu'1-Ekva' sahâbîlerin en yiğit ve harbde en sebatlı olanlarından biri olduğundan Peygamber kendisini daha fazla bir şeref olması için ikinci defa bey'at ettirmiştir. Bunun bir rivayeti Cihâd'da "Harbde bey'at bâbı"nda, Hudeybiye'de geçmişti.

[98] Bunun bir rivayeti Hacc Kitabı sonlarında Medine'nin Faziletleri bölümünde geçmişti. înşâallah İ'tisâm Kitâbi'nda da gelecektir.

[99] Başlığa uygunluğu, içindeki mübhemliği açıklaması yönündendir. Çünkü Peygamber "O küçüktür" buyurduğundan, o küçüktür, ona bey'at lâzım gelmez demiş olmaktadır. Bu zât, Peygamber'in duası bereketiyle her işinde bereketi ve kazancı çok olmuş, kendisi de uzun zaman yaşamıştır. Bunun bir rivayeti Serîket Kitâbi'nda da geçmişti.

[100] Başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti bir bâb önce geçmişti.

[101] Bunun bîr rivayeti Şirb Kitabı, "İhtiyâcından fazla suya mâlik olup da bunu yolcuların kullanmasından men' eden kimsenin günâhı bâbı"nda geçmişti. Oradaki rivayette Rasûlullah bunun sonunda "Hakikat Allah'a olan ahidîerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyı satın alanlar; işte onlar; Onlar için âhirette hiçbirnasîb yoktur. Allah kıyamet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz, onları temize çıkarmaz. Onlar için pek acıklı bir azâb vardır" (Âlu İmrân: 77) âyetini okumuştur.

Bu üç kişiden biri mal ve mevki' sahibi olmak maksadıyle devlet başkanına bey'at akdi yapıp da emeline erişemeyince ahdini bozan kimsedir. Bu, şübhesiz ahlâksızlığın şekaavet derecesidir. İçtimaî kargaşaya sebeb olacak bir kimsedir. Esas i'tibâriyle müslümânlık, devletçi bir dîndir. Her vesîle ile devlet başkanına ve siyâsî otoriteye itaati emreder ve onun başkanlığı altında ümmetin birlik ve düzenliğinin korunmasını ister.

[102] Buhârî bununla îydeyn Kitâbı'nda İbn Abbâs'ın rivayet ettiği bayram namazından sonra el-Mumtehine: 12. âyetini okuyarak, bundaki şartlarla kadınlardan bey'at ve taahhüd almasına işaret etmiştir.

Buradaki hadîsin "Kadınlar bey'ati" başlığında zikrinin sebebi, bu bey'at, Kur'ân'da kadınlar hakkında gelmiş ve onlarla tanınmış, sonra erkekler hakkında da kullanılmış olmasıdır.

[103] Bu ilk Akabe gecesinde olan bey'attir ki, onda, el-Mumtehıne Sûresi'ndeki "Ey Peygamber, mü 'min kadınlar, Allah 'a hiçbirşeyi ortak kılmamaları, hırsızlık yapmamaları, zina etmemeleri, evlâdlarını öldürmemeleri, elleriyle ayakları arasından bir iftira düzüp getirmemeleri, herhangibir iyilik hususunda sana âsî olmamaları şartıyle, sana bey'atleşmeye geldikleri zaman bey'atlerini kabul et. Onlar için Allah 'tan mağfiret isteyiver. Şübhesiz Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir1' (Âyet: 12) kavlinin nutkettiği bey'at şartlarının ayniyle vâki' ol duğundan, buna "Bey'aîu'n-Nisâ = Kadınlar Bey'aîi"denilmiştir. Bu şartlarla mükellef olmakta erkekler ve kadınlar müsavidirler. İkinci Akabe'de ise Ensâr, evlâd ve ıyâllerini nasıl müdâfaa ve himaye ederlerse, Rasûlullah'ı da öylece müdâfaa ve himaye etmek üzere bey'at etmişler ve ahdlerini hakkiyle îfâ eyleyerek kendilerinden sonra tâ kıyamete kadar İslâm'a girmiş ve girecek olanlara veliy-yi ni'met olmuşlardır.

[104] Bu Kadınlar Bey'atİ sonraları bir çok defalar yapılmıştır. Medine'ye hicret edildiğinde de kadınlardan aynı şartlarla bey'at

alınmıştı. Mekke fethinde de evvelâ erkekler, sonra da kadınlardan bey'at alındı. Kadınlarla kâh sözle, kâh Rasûlullah'm elini batırdığı bir su kabına kadınların da ellerini batırmaları suretiyle olmuştu...

[105] Bunun bir rivayeti Cenazeler Kitabı, "Ölü üzerine bağırıp çağırmak şiddetle ağlamaktan nehy bâbı"nda geçmişti. Oradaki hadîste Ümmü Atıyye: Peygamber (S) biz kadınlardan bey'at aldığında ölüye nevhâ etmiyeceğimize dâir de söz almıştı. Beş kadından başka bizden hiçbir kadın (o sıradaki) ahdini îfâ etmedi. (Bu beş kadın) Ümmü Suleym, Ümmü'1-Alâ, Muâz'ın karısı olan Ebû Sebre kızı ve daha iki kadındır. Yâhud Ebû Sebre kızı ile Muâz'ın karısı ve daha bir kadındır, demiştir.

[106] Çünkü Rasûl'e Rasûl olması haysiyetiyle itaat, O'nu gönderene itaattir... Bunun inmesi Hudeybiye'de ağacın altında yapılan Rıdvan Bey'ati hakkındadır. Kaçmamağa veya ölüme söz vererek bey'atleşmiş idiler. Fakat mefhûm umûmî olmak lâzım gelir. "Allah'ın eli onların ellerinin üstünde", yâm bey'atleşme bir alım-sattm gibi elele vererek karşılıklı bir mukaavele ve ivâzlaşma hâlinde İse de, hakikatte bundan İstifâde edecek olanlar onlardır. Çünkü Allah'ın eli onların ellerinin fevkindedir. İbn Cerîr Tefstr'inde der ki: Bunda iki vecih vardır: Birisi, bey'at yaparlarken Allah'ın eli onların ellerinin fevkinde demektir. Çünkü onlar Allah'ın Peygamberi'ne bey'at etmekle, Allah'a bey'at etmiş oluyorlardı. Birisi de: Allah'ın kuvveti onların kuvvetinin fevkindedir demektir... (Hakk Dîni, VI, 4413).

[107] Bu hadisin bir rivayeti yakında "Bedevîler'in bey'ati bâbı"nda geçmişti.

[108] Halifenin olumu sırasında kendisinden sonra yerine geçecek bir halîfe ta'yîn etmek yahud kendirinden birisini halîfe seçmeleri için bir cemâat ta'yîn eylemek babı.

[109] Başlığa uygunluğu "Ebû Bekr'e ve oğluna haber göndermek ve ona vasiyet etmemi kasdettim yâhud arzu ettim..." sözlerinden alınır.

el-Muhelleb: Bunda Ebû Bekr'in halifeliğine kesin bir delîl vardır. Bu Ebû Bekr'e va'd edilen şeylerdendir. Nitekim Peygamberlik alâmetlerinden olarak va'd edildiği gibi oldu, demiştir... (Aynî).

Hadîsin sonundaki şekk, râvîdendir. Müslim'in bir rivayetinde: "Ebû Bekr'i çağırın da ona bir yazı yazayım. Çünkü ben temenni edicinin temenni etmesinden endîşe ediyorum. Fakat Allah ve mü'minler Ebû Bekr'in (hilâfetinden) başkasını kabul etmezler..." şeklindedir.

Bu hadîste muradın ancak hilâfet olduğuna işaret vardır. İşte Buhârî de hadîsten bunu anlayıp, bunu başlık yapmıştır. Bu hadîsin bir rivayeti Tıbb Ki-tâbı'nda da geçmişti (Kastallânî).

[110] Bunun üzerine Umer muayyen bir zâtı yerine halef kılmadı da bu işin ta'yînini altı kişilik bir şûra hey'etine havale etti.

Nevevî şöyle dedi: Yerine bir halef ta'yîni ile ve hail ü akd erbabı denilen büyük devlet adamlarının bir zât için oluşan kararlarıyle hilâfetin sıhhatinde âlimlerin icmâı vardır. Devlet başkam seçimi işinin adedi mahdûd veya gayrımah-dûd şûraya havalesi caiz olduğunda da âlimlerin icmâı vardır. Yine böyle halîfe ta'yîninin vâcib olduğunda ve vucûbun aklî olmayıp şer'î olduğunda da âlimlerin icmâi vardır. Yalnız A'sam ile bâzı Haricîler, devlet başkanı ta'yîninin vâcib olmadığını iddia etmişlerdir.

[111] Başlığa uygunluğu "Şübhesiz o, müslümânlann işlerini üzerine almaya en lâyıktır" sözlerinden alınır.

Umer'in bu ikinci hutbesi, Peygamber'in vefatı günü heyecanından şaşırarak: "Muhammed Ölmemiştİr. O muhakkak dönecektir" şeklinde kendisinden sâdır olan birinci hutbesinden bir özür beyân etme gibi olmuştur. Bu ikinci hutbesini Ebû Bekr'e Saîde oğullan sakîfesinde yapılan bey'atten sonra, mescidde-ki umûmî bey'at töreninden önce yapmıştı,

Saîde oğulları sakîfesi, daha önce de bildirildiği üzere, onların mühim hükümler ve kararlar için toplantı yapmakta kullandıkları bir mekândır. Bu ha dîste bu bey aıiu sakîtede nazır bulunmayanların bey'ati sebebiyle yapıldığına delâlet vardır... (Kastallânî).

[112] Başlığa uygunluğu hadîsin son fıkrasından alınır. Çünkü o fıkra, Peygamber'-den sonra halîfenin Ebû Bekr olacağını bildirir. Bunun bir rivayeti Ebû Bekr'İn fazileti bâbi'nda da geçmişti. Bu hadîs Ebû Bekr'in halifeliğine en açık delillerdendir... (Aynî).

[113] Başlığa uygunluğu "Nihayet Allah size Peygamber'inin halîfesi ve Muhâcirler'i eliyle..." sözlerindedir.

Bu, kısaltılmış bir rivayettir. Bunun aslını Humeydî el-Cem' Beyne's-Sahîhayn kitabında daha geniş olarak getirmiştir.

"Develerin kuyrukları ardından gidersiniz" demek, çöllerde deve çobanlığı yaparsınız ma'nâsınadır. Çünkü onlar harbde yenilip de kendilerinden harb âletleri geri alınınca, çöllere silâhsız olarak dönecekler ve artık onlar için develerinin kendilerine sağlayacağı menfaatlerden başka bir yaşayışları olmayacaktır... (Kastallânî).

[114] Câbir ile babası Semure, İkisi de sahâbîdir. Bu hadîsi baba ile oğul müşterek olarak rivayet etmişlerdir. Emaret iddia eden oniki kişinin Kureyş'ten olduklarım Semure rivayet ederek, oğlunun eksiğini tamamlamıştır. Bununla beraber hadîs çok kısa bir metin ile rivayet edilmiştir. Bunun İçin hadîsten istenen ma'-nâyı anlamakta güçlük çekilmiştir. Bâzıları bu "Oniki emîr"in emaretleri Râ-şid Halîfeler'den sonra olduğunu, bâzıları bunların emaretleri arka;arkaya bulunacağını, bâzıları bunların ayrı ayrı zamanlara âid bulunduğunu, bâzıları hepsinin bir zamanda emirliğe kalkışacaklarını iddia etmişlerdir. Enjmeşhûr tabiî âlimlerinden İbnu Ebî Süfre, bu iddiaları sayıp döktükten sonra şöyle demiştir: Ben bu hadîsin ma'nâsı hakkında kesin kanâat sahibi olan bir kimseye kavuşmadım. Fakat gâlib bir zanna göre Rasûlullah, kendisinden sonra son derece acâib fitneler meydana geleceğini, hattâ bir devirde halk, oniki emîrin arkasına takılarak fırkalara ayrılacağım haber verip, ümmeti böyle içtimaî dağınıklık ve başıbozukluktan sakmdirmıştır, denilebilir. Nitekim bu ihtilâflar, Râşid Halîfeler devrinden sonra görülmüştür... (özetlenerek verilmiştir).

[115] Bunu İshâk ibn Râhûye kendi müsnedinde Saîd ibnu'l-Müseyyeb yolundan rivayet etmiştir. Umer, Hişâm ibnu'l-Velîd'e: Kalk, kadınları dışarı çıkar! demiş. O da teker teker kadınları dışarı çıkarmış, nihayet Ümmü Ferve'yi de dışarı çıkarmıştır.

[116] Başlığa uygunluğu ma'nâsmdaki mübalağa bakımındandır. Çünkü bunda evlerden çıkarma ve evleri ateşle yakma vardır...

Bunun birer rivayeti Namaz Kitabı, "Cemâatle namaz babı" ve Mezâlİm'-de geçmişti (Aynî).

[117] "Paça" diye tercüme edilen lafız "Mırmâfdır ki, kâh paçayla, kâh davarın tırnakları arasındaki ufak et parçalarıyle tefsîr ediliyor. Bazen de ok ta'lîminde kullanılan demirsiz bir nevi' okun adıdır deniliyor. Bir kavle göre de bir nevi' ok oyununda yenenin kullandığı okun adıdır... ilk iki raa'nâya göre, bu da yiyecekle ilgili olursa da diğer ma'nâlara göre maksad değişmiş olur. "Mırmâ-teyn"İn "Haseneteyn" lafzıyle vasıflanması da ikinci ihtimâli kuvvetlendiriyor. Buna göre cemâati terk edenleri, en hakîr dünyevî istifâde ile en ma'nâsız oyunları bile uhrevîbüyük sevâbların aşağısında tutmakla kötülemiş oluyor... (Tec-Tİd Ter, II, 493-494).

[118] Hadîsin başlığa uygunluğu son cüz'ünde olup, başlıktaki soruyu açıklamaktadır. Bunda üç günden daha fazla müddetle ayrılmanın cevazı vardır. Üç günden fazla ayrılmaktan nehye gelince, o nehiy, ayrılması şer'î olmayan kimseye hamledilmiştir. Bu hadîs, uzun bir metinle Mağâzî Kitabı, Tebûk gazvesi bâbı'-nda geçmişti. Kısaltılmış olarak başka yerlerde de birçok kerreler geçti.

82- KİTÂBU'L-KADER.. 2

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

82- KİTÂBU'L-KADER

(Kaza ve Kaderle İlgili Hadîsler Kitabı) [1]

1-.......Abdullah (ibn Mes'ûd-R) şöyle dedi: Bize dâima doğru söyleyen ve kendisine de doğru bildirilen Rasülullah (S) şöyle tahdîs etti: "Sizin herbirinizin (yaratılışının başlangıcında) ana-baba maddeleri, kırk gün anasının karnında toplanır. Sonra o maddeler bir o kadar zaman içinde katı bir kan pıhtısı hâlini alır. Sonra yine bir o kadar zaman içinde bir çiğnem olur. Sonra (dördüncü tekâmül safhasında) Allah bir melek gönderir de bu melek (ona rûh üfürür) ve dört kelime ile yânî rızkını, ecelini, şakı yâhud satd olduğunu yazmakla emrolunur. Allah'a yemin ederim ki, sizlerden biriniz yâhud bir adam ateş ehlinin ameliyle amel etmeye devam eder, nihayet kendisiyle cehennem arasında bir kulaç yâhud bir zira'dan başka mesafe kalmaz. Bu sırada (meleğin ana karnında yazdığı) yazı, o kişinin önüne geçer. Bu sefer o kimse cennet ehlinin ameliyle amel etmeye devam eder ve cennete girer. Ve yine bir kimse cennet ehlinin ameliyle amel eder, nihayet kendisiyle cennet arasında bir zira' yâhud iki zirâ'dan başka mesafe kalmaz. Bu sırada yazı onun Önüne geçer. Bu defa da o kimse ateş ehlinin ameliyle amel eder ve ateşe girer".

Râvî Âdem ibn Ebî Iyâs: "Ancak bir zira'" demiştir ' [2].

2-.......Bize Hammâd, Ubeydullah ibn Ebî Bekr ibn Enes'ten; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Yüce Allah rahime bir melek tevkil etti. (Nutfe düşünce) melek:

— Ey Rabb'im! Bir nutfedir! Ey Rabb'im! Bir kan pıhtısıdır! Ey Rabb'im! Bir çiğnem ettir! der.

Allah bir mahlûk hükmedip yaratmak istediğinde melek:

— Ey Rabb'im, erkek midir yâhud dişi midir? Bedbaht mıdır yâhud mes'ûd ve bahtiyar mıdır? Rızık nedir? Ecel nedir? sorularını sorar.

Bunlar anasının karnında iken böylece yazılır"[3]

1- Bâb: Allah'ın İlmi (Yânı Hükmü) Üzere Yazan Kalem{İn Mürekkebi) Kurudu

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: "... Ve Allah onu bir ilim üzere sapıttı... " (ei-câsiye: 23) [4].

Ve Ebû Hureyre de: Peygamber (S) bana: "Yâ Ebâ Hureyre! Senin kavuşacağın mukadderatı yazan kalemin mürekkebi) kurumuştur. Şu hâl üzere, sen

ister hadımlaş, ister bırak (müsavidir)" buyurdu, dedi [5].

İbn Abbâs da: "tşte bunlardır ki, hayırlarda sür'at yarışı yaparlar ve bunlar onun için tâ önde gidenlerdir"

(ei-Mü'minûn: 6i) âyeti hakkında: Onlar için saadet öne geçmiştir (yânî onların tâatlere rağbet edip koşmaları,

Allah'ın takdiriyle saadetin onlardan önce olması sebebiyledir), demiştir [6].

3-....... İmrân ifan Husayn (R) şöyle dedi: Bir kimse:

— Yâ Rasûlallah! Cennet ehli, ateş ehlinden (ayırdedilip) tanınıyor mu? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Evet (ayırdedilip bilinir)/" buyurdu.

O zât:

— Öyleyse (yânı cennetlik, cehennemlik ezelde biliniyorsa) işleyip çalışanlar niye böyle amel edip duruyorlar? dedi.

Rasûlullah:

— "Herkes niçin yaratılmışsa, onun için çalışır -yâhud: Kendisi için

kolaylaştırıhp hazırlanan şey için çalışır-" buyurdu [7].

2 - Bab:

"Allah onların ne yapacaklarını en bilendir"

4-.......İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Peygamber(S)'e müşriklerin çocuklarından soruldu da: "Allah müşriklerin çocuklarım yaratırken, bunların (nasıl yaşayıp) ne işleyeceklerini en iyi bilendir" buyurdu [8].

5-.......İbn Şihâb şöyle dedi: Ve bana Atâ ibn Yezîd haber verdi ki, kendisi Ebû Hureyre'den şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah(S)'a müşriklerin zürayetlerinden (onların küçükken ölmelerinden) soruldu da: 'Allah onların ne yapacaklarını en iyi bilendir" buyurdu.

6-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

— "Her doğan, ancak fıtrat üzere doğar. Bundan sonra anası babası onu Yahûdîyaparlar, Nasrönîyaparlar. Nitekim hayvan, derli toplu bir yavru meydana getirir. Kusursuz doğan bu hayvan yavrularının içinde sizler kulağı, dudağı, burnu, ayağı kesik olanını buluyor musunuz? Nihayet sizler o hayvan yavrularının kulaklarını yarıp yırtanlar oluyorsunuz". Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Küçük iken ölen kimse hakkında ne re'y edersin, bize haber ver! dediler.

Rasûlullah:

— "Onların ne işleyeceklerini Allah en bilendir" buyurdu [9].

3- Bâb:

"Allah'ın emri muhakkak yerini bulan bir kaderdir (el-Ahzâb: 38)[10].

7-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Kadın, kendi kızkardeşinin çanağındaki ni'meti kendi kabına boşaltmak için onun talâkını istemesin, (kendisine tâlib olacak kişi ile) nikahlansın. Çünkü ona da takdîr edilen şey vardır" [11].

8-.......Usâme ibn Zeyd (R) şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'in yanında idim. Derken O'na kızlarından birinin elçisi geldi. Yanında Sa'd ibn Ubâde, Ubeyy ibn Ka'b, Muâz ibn Cebel vardı.

— Kızının oğlu can çekişmektedir, dedi. Peygamber, kızına:

— "Allah'ın aldığı ve Allah'ın verdiği herşey Kendisine âiddir. Ve herşey bir ecele, bir müddete bağlanmıştır. Onun için sen sabret ve bu sabrın sevabını Allah'tan bekle!" diye haber gönderdi [12].

9-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle haber vermiştir: Kendisi Peygamber(S)'in yanında otururken Ensâr'dan bir adam gelip:

— Yâ Rasûlallah! Bizler kadın esirlere nail olduk. Biz malı arzu ediyoruz (bu kadınların gebe kalmalarını istemiyoruz). Azl hakkında ne düşünürsün? diye sordu.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Sizler bunu yapıyor musunuz? Bunu yapmamanız size vâ-cib değildir (yânî azl yapmamanız size vâcib kılınmamıştır). Fakat şu bir hakikat ki, Allah'ın (takdîr edip) dünyâya çıkmasını yazmış olduğu herbir ne/s, muhakkak dünyâda vücûd bulacaktır" buyurdu [13].

10-.......Huzeyfe (ibnu'l-Yemân -R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bize bir

hutbe yaptı da bu hutbesinde kıyamet kopuncaya kadar olacak mühim hiçbirşeyi terketmeyip muhakkak zikretti. Bunu belleyen belledi, bellemeyen câhil kaldı. Eğer ben birşeyi unuttum sanıp da şimdi onu hatırlıyorsam, bu bilgim, kişinin bildiği birşey hafızasından kaybolup da sonra onu görüp bilmesi gibidir.

11-......Alî ibn Ebî Tâlib (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber'in beraberinde oturuyorduk. Peygamber'in beraberinde bir dey-nek vardı, onunla yere dürtüp vuruyordu. Bu sırada:

— "Sizden herbir kişinin ateşten yâhud cennetten olan oturağı muhakkak takdîr olunup yazılmıştır" buyurdu.

Topluluktan bir adam da:

— Yâ Rasûlallah, bizler Allah'ın bu takdirine dayanmayalım mı? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Hayır, sizler çalışıp amel yapın, her şey e ve herkese ameli hazırlanıp kolaylaştırılmıştır" buyurdu.

Sonra şu âyetleri okudu: "Bundan sonra kim verir ve sakınırsa, o en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolaya hazırlarız. Amma kim cimrilik eder, kendini müstağni görür ve o en güzeli yalan sayarsa biz de ona o en güç olanı hazırlarız*.. " (ei-Leyi: 5-10).

4- Bâb: Ameller Sonlarına Göredir

12-.......Ebû Hıreyre (R) şöyle dedi: RasûIullah(S)'ın maiyyetinde Hayber'de hazır bulunduk. Rasûlullah beraberinde bulunanlardan olup İslâm'ı iddia etmekte olan kimselerden (Kuzman adında) bir adam için:

— "Bu, nâr ekimdendir" buyurdu.

Kıtal zamanı gelince, bu adam çok şiddetli bir kıtal yaptı, kendisinde yaralar pekçok oldu ve sonunda yaralar onu harekete gücü yetmez kılıp yerinde mıhladı. Akabinde Peygamber'in sahâbîlerin-den bir adam geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Senin ateş ehlinden olduğunu söylediğin o adam hakkında düşüncen nedir? O zât Allah yolunda en çetin nev'-inden kıtal yaptı ve pekçok yaralar aldı! dedi.

Bunun üzerine Peygamber:

— "Dikkat et! O ateş ehlindendir" buyurdu. Müslümanların bâzısı nerdeyse Peygamber'in bu sözünde şüb-

heye düşeceklerdi. Durum bu hâl üzere iken, o yaralı adam birden yaraların şiddetli acısını hissetti de hemen elini ok kuburuna uzattı ve oradan bir ok çıkardı ve onunla intihar edip kendisini öldürdü. Bunu gören müslümânlardan birtakım adamlar sür'atle Rasülullah'-ın yanma gittiler ve:

— Yâ Rasûlallah! Allah Sen'in sözünü doğru çıkarıp tasdîk buyurdu, o fulân adam intihar edip kendini öldürmüştür! dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Yâ Bilâl! Kalk (insanlara şu hakîkati) i'lânet: Cennete mü'-min olandan başkası girmeyecek ve muhakkak ki Allah bu İslâm Dî-nî'ni (isterse) fâcir kişi ile de te'yîd edecektir!" buyurdu [14].

13-.......Bana Ebû Hazım, Sehl ibn Sa'd(R)'dan şöyle tahdîs etti:

Peygamber(S)'in yaptığı bir gazvede, Peygamber'in beraberinde müslümânlardan yana harbederek müslümânlara en büyük fayda veren bir adam vardı. Peygamber ona doğru baktı da:

— "Her kim ateş ehlinden olan bir kimseye bakmak arzu ederse, şu adama baksın!" buyurdu.

Bu söz üzerine oradaki topluluktan bir kimse, o adamın arkasından gitti. O adam hakîkaten müşrikler aleyhine insanların en şiddetli darbeler indirmekte olan bir halet üzerinde idi. Nihayet yaralandı da (acılara sabredemeyip) çabuk ölmek istedi. Ve hemen kılıcının sivri tarafını iki memesinin arasına koydu ve üzerine yüklendi. Nihayet kılıcın ucu iki küreğinin arasından dışarı çıktı (ve öldü). Onu ta'kîb edip gözetleyen zât -ki Huzâî Esüm'dür- sür'atle Peygamber'in yanına döndü ve:

— Ben şehâdet ediyorum ki, Sen Allah'ın Rasûlü'sün! dedi. Rasûlullah:

— "Bu şehâdetin sebebi nedir?" diye sordu. Huzâî:

— Sen fulân kimse için "Ateş ehlinden olan bir kimseye bakmak arzu eden, şu adama baksın" demiştin. Hâlbuki o zât, bizim içimizde müslümânlara faydalı olmak yönünde, bizim en büyük olanımızdan biri idi. Bu sözünüzden, ben onun cihâd üzere ölmeyeceğini bilmiştim. Onu ta'kîb ettim, yaralanınca (acısına sabredemeyip) acele ölmek istedi de, kendini öldürdü, dedi.

O sahâbînin bu sözü üzerine Peygamber:

— "Şübhesiz bir kul, cennet ehlinden olduğu hâlde ateş ehlinin amelini işler, bir kul da ateş ehlinden olduğu hâlde cennet ehlinin amelini işler. Ameller ancak sonuncuları ile değerlendirilir" buyurdu [15].

5- Yapılan Nezrin Kulu Ancak Kadere Götürüp Atması Babı

14-.......Abdullah ibn Umer (R): Peygamber (S) birşeyi adamaktan nehyetti de: "Adamak (kaderden) hiçbirşeyi (şerri ve zararı) geri çevirmez. Ancak yapılan adama sebebiyle, cimri kimseden mal çıkarılmış olur" buyurdu, demiştir [16].

15-.......Bize Abdullah ibnu'l-Mübârek haber verip şöyle dedi:

Bize Ma'mer ibn Râşid, Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S): "Adamak Âdem oğluna tahmin etmiş olmadığım birşey getirmez. Lâkin kader, yânî Allah'ın takdiri Âdem oğlunu adak yapmaya sürükler. Nitekim ben de adama yapan kimseye adadığı şeyi vermesini takdir ederim. Bu hüküm ve takdirimle o malt cimriden çıkarırım" buyurmuştur.

6- "La havle velâ kuvvete illâ bi'llâhi" Babı

16-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah(S)'in maiyyetinde bir gazvede bulunduk. Yolda ilerlerken yüksek bir mevki'e çıktıkça, bir yüksek yola yükseldikçe, bir vâdî içine indikçe muhakkak buralarda tekbîr getirerek seslerimizi yükseltmeğe başladık.

Ebû Mûsâ dedi ki: Rasûlullah bizim yanımıza yaklaştı da:

— "Ey insanlar! Nefislerinize yumuşak davranın (seslerinizi çok yükseltmeyin)/ Şübhesiz ki, sizler bir sağırı ve bir gaibi çağırmıyorsunuz. Sizler ancak Semt' ve Bastr olan Allah'a dua ediyorsunuz!" buyurdu.

Sonra da bana:

— "Yâ Abdallah ibne Kays! Ben sana cennetin hazînelerinden olan bir kelâm öğreteyim mi: Lâ havle velâ kuvvete illâ billahi " buyurdu [17].

7- Bâb: Ma'sûm Olan, Ancak Allah'ın Ma'sûm Kıldığı Kimsedir

"Bugün Allah'ın emrinden hiçbir âsim yoktur'1 (Hüd:43)- "Mâni' olup koruyucu yoktur";

Mucâhid ibn Cebr "îman kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanıyor?" (ei-Kiyâme: 36) âyetindeki

"Suden" lafzını "Haktan başıboş bırakılıp dalâlet içinde gidip gelecekler mi?" diye tefsir etmiştir [18].

Yine Mucâhid:

"Onu (nefsini) alabildiğine örten ise, elbette ziyana uğramıştır" (eş-ş'ems: ıo) âyetindeki "Dessâhâ" lafzını,

"Nefsini ma'siyetlerle azdırıp körelten" diye tefsir etmiştir [19].

17-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme, Ebû Saîdel- udrî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Devlet başkanı yapılan herbir halîfenin muhakkak iki tane sırdaş müşaviri vardır: Bunun birisi ona hayır yolu emredip gösterir ve hayra teşvik eder, diğeri de ona şerr yolu emredip gösterir ve şerre teşvik eyler. Ma 'sûm olan Allah 'in (fenalıklardan koruyup) ma'sûm kıldığı kimsedir" buyurmuştur [20].

8- Bâb:

"Helak ettiğimiz bir memleket ahâlîsinin hakîkaten (mahşere) dönmemeleri imkânsızdır" (ei-Enbiyâ: 95) [21].

"Nuh'a şu hakikat vahyolundu: Kavminden gerçek îmân etmiş olanlardan başkası asla îmân etmeyecektir,

O hâlde işleyegeldikleri şeylerden dolayı tasalanma" (Hûd: 36).

"Nûh şöyle demiştir: Ey Rabb'im, yeryüzündekâfirlerden yurt tutan hiçbir kimse bırakma! Çünkü Sen onları bırakırsan, kullarını yoldan çıkarırlar. Kötüler öz kâfirden başka evlâd doğurmazlar" (Nuh: 27).

Mansûr ibnu'n-Nu'mân, İkrime'den; o da İbn Abbâs'tan söyledi ki, "Ve hırmun" lafzı, Habeşçe'de Vecebe(= Vâcib oldu)" ma'nâsınadır [22].

18-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ebû Hureyre(R)'nin, Peygamber(S)'den söylediği şu rivayetinden daha küçük günâha benzer hiçbirşey görmedim: "Şübhesiz Allah Âdem oğlu üzerine zinadan nasibini takdir edip yazmıştır. Şübhesiz Âdem oğlu (ezelde) takdir edilen bu akıbete çaresiz ulaşacaktır. İmdi gözün zinası (mahremi olmayan kadına şehvetle) bakmaktır. Dilin zinası (zevkle) söylemektir. Nefs de (zina) temenni eder ve iştihâ duyar. (Bu arzu ve iştihâ da nefsin zinâsıdır). Cinsiyet organı ise, bu organların hepsinin arzularını ya gerçekleştirir (fiile çıkarır) yâhud (bırakarak) bu organların herbirini yalanlar" [23].

9- "Sana 'Şübhesiz Rabb'in insanları çepçevre kuşatmıştır' demiştik, hatırla!(Geceleyin) sana gösterdiğimiz o temaşayı ve Kur 'ân 'da la 'net edilen ağacı biz ancak insanlara bir fitne (ve imtihan) yaptık... (el-lsrl: 60) Babı [24]

19-.......İbn Abbâs (R) bu "Sana gösterdiğimiz o temaşayı ve Kur'ân'da la'net edilen ağacı biz ancak insanlara bir fitne (ve imtihan) yaptık"kavlindeki ru'yâ, Rasûlullah(S)'ın Beytu'l-Makdis'e doğru geceleyin yürütüldüğü gece kendisine uyanık hâlde gösterilip, O'nun da göz görüşü ile görmesidir, demiştir.

Yine îbn Abbâs: ' 'Kur 'ân 'da la 'net edilen ağaç" da zakkum ağacıdır, demiştir [25].

10- Bâb: Âdem İle Mûsâ Peygamberlerin Azîz Ve Celîl Olan Allah Huzurunda Birbirlerine Karşı Hüccet Getirip Çekişmeleri

20-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Biz bu hadîsi Tâvûs ibn Keysân'dan belledik. O: Ben,Ebû Hureyre(R)'den işittim, dedi ki: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Âdem ile Mûsâ birbirlerine karşı hüccet getirip çekiştiler. Mûsâ, Âdem'e:

— Yâ Âdem! Sen bizim babamızdın. Sen bizi cennetten çıkardığın için, bizleri mahrumiyet ve zarara düşürdün! dedi,

Âdem de ona:

— Yâ Mûsâ! Sen, Allah'ın kelâmı ile seçip mümtaz kıldığı ve lehine eliyle yazıp çizdiği Musa'sın. Öyle iken sen, Allah'ın beni yaratmasından kırk sene evvel üzerime takdir buyurduğu bir işten dolayı beni kınıyor musun? dedi".

Bunu ta'kîben Peygamber: "BöyleceÂdem, Musa'ya delil ve burhan ile gâlib oldu. Âdem Musa'ya delîl ve burhanla gâlib oldu" cümlesini üç kerre söyledi.

Sufyân dedi ki: Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den; o da Ebû Hu-reyre'den; o da

Peygamber'den bunun benzeri hadîsi tahdîs etti [26].

11- Bâb:

"Allah'ın verdiğine mâni' olabilecek hiç yok (vermediğini verebilecek de hiç yok)."

21-....... Bize Abde ibnu Ebî Lubâbe tahdîs etti ki, el-Mugîre ibn Şu'be'nin himayesinde bulunan ve kâtibi olan Verrâd şöyle demiştir: Muâviye ibn Ebî Sufyân, el-Mugîre'ye: "Peygamber(S)'in namazdan sonra ne okuduğunu, işittiğin üzere bana yaz" diye mektûb gönderdi. Bunun üzerine el-Mugîre bana şunu söyleyip yazdırdı: Ben Peygamber'den işittim, namazdan sonra şu duayı söylerdi:

"Lâ ilahe itte'llâhu vahdehu lâ şerike lehû> Allâhumme lâ mania limâ a'teyte velâ mu'tiye limâ mena'te velâ yenfau zel-ceddi minke'l-ceddu (= Yegâne Allah'tan başka hiçbir ilâh, hiçbir hakk ma'bûd yoktur. O'nun hiçbir ortağı yoktur. Allah'ım, Sen'in verdiğine mâni' olabilecek hiç yok, vermediğim verebilecek de hiç yok. Baht ve zenginlik sahibinin baht ve zenginliği, Sen'in lütuf ve ihsanının yerine geçip de kendisine fâide vermez)/"

İbn Cureyc de şöyle dedi: Bana Abde ibn Ebî Lubâbe haber verdi ki, ona da Verrâd, bu hadîsi haber vermiştir. Sonra bir müddet geçince, ben Şam'a Muâviye'nin yanına (bir vazîfe ile) gittim. Orada Muâviye'nin bu duayı okumalarını insanlara emrederken işittim, demiştir [27].

12- Zorluğa, Meşakkate Ve Kazanın Kötüsüne Erişmekten Allah'a Sığınan Kimse Ve Yüce Allah'ın: "Kut eûzu bi-RabbVl-felâk min şerri mâ halak... (= De ki: Sığınırım Rabb'ine o felâkın, şerrinden yarattıklarının...)" (ei-Feiâk: 1-5) Kavli Babı

22-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne, Sumeyy'den; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû

Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "(Def-îne ve çekmeye güç yetmeyen) belâ şiddetinden, (insanı helake sürükleyen) zorluk ve meşakkate erişmekten, kazanın kötüsünden, düşmanın sevinciyle meydana gelecek hüzün ve kederden Allah'a sığınınız!" buyurmuştur [28].

16- Bab:

'Allah, kişi ile kalbi arasına girer..." (ei-Enfâi: 24) [29].

23-.......Abdullah ibn Umer (R): Peygamber (S) çok kerre "Hayır, kalbleri altüst eden Allah'a yemin ederim ki" şeklinde yemîn ederdi, demiştir [30].

24-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) îbn Sayyâd'a:

— "Gönlümde senin için birşey sakladım, onu bil!" buyurdu, ibn Sayyâd:

— Gönlündeki "DmV'dur, diye cevâb verdi. Bunun üzerine Peygamber:

— "Haydi sus, yıkıl git, kadrini (haddini) geçme!" buyurdu. Umer:

— Yâ Rasûlallah, bana izin ver de şunun boynunu vurayım! dedi. Peygamber, Umer'e:

— "Onu bırak! Eğer bu Deccâl ise sen ona (vurmağa) takat yetiremezsin. Deccâl değil ise, onu öldürmekte senin için hiçbir hayır yoktur" buyurdu [31].

14- Bâb:

"De ki; Allah'ın bizim için yazdığından başkası asla bize erişmez* O bizim Mevlâ'mızdır. O'nun için müzminler yalnız Allah'a güvenip dayanmalıdır"

(et-Tevbe: 51).

"Bizim için yazdığı", "Bizim için hayırdan, şerrden takdir ve hükmettiği şey vardır" demektir.

"Ne siz, ne de tapmakta olduklarınız, onun aleyhinde (hiçbir ferdi) fitneye sürükleyecek değilsiniz. Meğer ki, kendisi cehenneme girecek kimse olsun" (es-sâffât: i6i-i63).

Mucâhid bu âyetin tefsirinde:

'Fâtinîn","Sizler Allah'ın cehenneme gireceğini yazmış olduğu kimselerden başka hiçbir ferdi dalâlete düşürücüler değilsiniz" demektir, demiştir.

"Rabb'inin o çok yüce adını tesbîh et ki, O (herşeyi) yaratıp düzene koyandır. Takdir eden, ona göre de yol gösterendir..." (ei-Aiâ: ı-3). Yine Mucâhid, bu âyetin tefsirinde: "Kaddera fehedâ", "Şekaaveti ve saadeti takdir eden ve bütün hayvanları da otlama yerlerine hidâyet edip götüren" demektir, demiştir [32].

25-.......Âişe (R), Yahya ibn Ya'mer'e haber verip şöyle demiştir:

(Ben) Âişe, Rasûlullah(S)'a tâûn hakkında sordu da, Rasûlullah şöyle buyurdu: "Tâûn bir azâbdır ki, Allah onu dileyeceği kimseler üzerine gönderir. Yine Allah onu mü'minler için bir rahmet sebebi kılar: Herbir kul, içinde bulunmakta olduğu bir beldede ikaamet ederken, orada tâûn çıkar ve kendisi sabrederek, sevâb umarak, bu tâûn hastalığının yalnız Allah 'in takdîr edip yazdığı kimselere isabet edeceğini bilerek, o beldeden çıkmayarak orada eğlenir kalırsa, muhakkak ona bir şehîd ecri gibi sevâb olur" [33].

15- Bâb:

"...Hamd olsun Allah'a ki, bizi hidâyetiyle buna kavuşturdu. Eğer Allah bize hidâyet etmeseydi, kendiliğimizden bunun yolunu bulmuş olmazdık. And olsun ki, Rabb'imizin rasûlleri gerçeği getirmişlerdir, derler..." (ei-A'râf: 43);

"...Hakîkaten Allah bana hidâyet verseydi herhalde sakınanlardan olurdum...

diyeceği gündür" (ez-zumen 57) [34].

26-.......el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Ben Hendek kazma günü Peygamber(S)'i gördüm ki, O bizimle beraber toprak taşıyor ve şu beyitleri söylüyordu:

"Vallahi levîâ'llâhu ma'htedeynâ Velâ sumnâ veîâ saîleynâ Fe enzilen sekîneten aleynâ Ve sebbiti'l-akdâme in îâkaynâ Ve'l-müşrikûne kad bağav aleyna İzâ erâdû fitneten ebeynâ"

(= Vallahi eğer Allah hidâyet etmeseydi, biz kendiliğimizden doğru yolu bulamazdık. Oruç da tutmaz, namaz da kılmazdık. Düşmanlarla karşılaşırsak Sen bizim üzerimize sekînet indir ve ayaklarımızı sabit tut. Müşrikler bize saldırmışlar da bizim çekinmekte olduğumuz fitne ve fesadı îkaa etmek istedikleri zaman, biz dayatmış, kaç-mamışızdır.) [35]

---

[1] Ebû Zerr'in el-Müstemlî'den gelen nüshasında "Kader Hakkında Bâb" ziyâdesi vardır.

Kader, kaza ve hüküm ma'nâsınadır ki, Yüce Allah'ın hazır eylediği zuhuratta hüküm ve kazasıdır. Bunun ıstılâhî ta'rîfi: Ezelden ebede dek carî olan hâller ve şe'nlerin vukû'u sureti üzere mevcudatın a'yânmda Allah'ın âdeti üzere vukû'a gelen küllî ilâhî hükümdür. Şârih der ki: Kader, aslında masdardır. Bâzıları Kader ile Kaza arasını farkeylediler. Yânî Kader, Yüce Allah'ın işleri vâki' kılmadan evvel takdir etmesi, Kaza ise o takdiri infaz ile yokluktan fiil hududuna çıkarmaktan ibarettir ve bu sahihtir. Nitekim Peygamber (S) yıkılmaya yüz tutmuş olan bir mağaraya uğradı da orayı geçinceye kadar yürüyüşünü sür'atlendirdi. Bunun üzerine kendisine: Yâ Rasûlallah! Allah'ın kazasından mı kaçıyorsun? denildi. Peygamber: "Allah'ın kazasından, kaderine kaçıyorum" buyurdu. Ve Kader bir nesnenin meblâğ ve endazesine denir ve tâb ve takat ma'nâsınadır. Kader, "7<7ta/?r"ma'nâsınamasdar olur... Takdir, Allah'ın ezelden ebede kadar halk ve îcâd eyleyeceği mevcudat ve kâinatı vâki' kılmadan evvel Levhu Mahfûz'da olacağı üzere resmeylemek ma'nâsınadır. Nitekim Kaza, o resmedilmiş olan işleri vakitleri geldiğinde infaz ve îkaa eylemekten ibarettir... (Kaamûs Ter.)

İbn Esîr en-Nihâye'dc, Kader'in Takdir; Kazâ'nm da Halk ma'nâsma olduğunu; Kaza ve Kader'in birbirinden ayrılmaz iki emir olduklarını, Kader'in esâs, Kazâ'nm da bina mesabesinde bulunduklarını bildirdikten sonra, bunların aralarım her kim ayırmak isterse Kaza ve Kader binasını yıkmış olur, diyor, işte bu, "İbn Esîî'e göre Kaza ve Kader bir ma'nâyadır" sözünün esâsıdır.

Râgıb el-Isfahanı'ye göre, Kader, Takdir; Kaza tafsil etmek ve kesin surette hükmeylemektir. Bu surette Kaza, Kader'den daha husûsîdir. Hulâsa: Allah eşyayı yaratmazdan önce eşyanın mikdârlarını, hâllerini, îcâd zamanlarını, tak dîr edip bilir. Sonra geçen bu İlmi îcâbı da onları îcâd eder, îmân, küfür, hayır, şerr, menfâat, mazarrat gibi bütün şe'nler Allah'ın ezelî ilmiyle, İradesiyle, kudretiyle vücûd bulmuştur. O'nun mülkünde O'nun hüküm ve takdirinden başka" hiçbir kuvvetin hüküm ve nüfuzu yoktur. Allah bu ezelî ilmi îcâbı dünyâda eşyaya vücûd verir.

Kaderle ilgili bâzı âyet mealleri:

"Hiçbirşey hâriç olmamak üzere (hepsinin) hazîneleri bizim yammızdadır. Biz onları bilinen bir mikdâr dışında indirmeyiz" (el-Hıcr: 21).

"Allah dilediğini mahveder, isbât eder. Ana Kitâb O'nun nezdindedir" (er- Ra'd: 39).

"Yerde ve nefislerinizde herhangibir musibet vukû'a gelmemiştir ki, bu, bizim onu yaratmamızdan evvel mutlakaa bir kitâbdadtr. Şübhesiz ki, bu, Allah'a göre kolaydır" (el-Hadîd: 22).

Kur'ân-ı Kerîm'de Kader ile ilgili çok âyetler vardır.

et-Tegâbun: 1-4 âyetlerine âid güzel bir tefsir: Hakk Dîni, VI, 5020-5022'-den okunmaya değer: Müslim Ter, VIII, 115, 2. haşiyede.

[2] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Parantez içindeki kayıtlar, Müslim'in Kader Kitâbı'ndakİ rivayette hadîs metnindedir.

Abdulkerîm ibn Sem'ânî şöyle demiştir: "Kaza ve kader konusunda en doğru bilgi kaynağı Kitâb ile Sünnet'tir. En doğru hareket de bunlardan ilham alınarak durmaktır. Bu ilham ile yetinmeyerek ileri gitmek, o hudûdsuz sahada hayrete ve dalâlete düşmektir. Yoksa kalbe emniyet ve i'timâd verir bir hareket değildir. Çünkü kaza ve kader bilgisi, Allah'ın kendisine tahsîs ettiği bir sırdır ki, onun önüne çektiği bir perde ile Allah onu beşerin akıl ve idrâkine kapamıştır. Onu Allah bildirmedikçe ne peygamberleri, ne de en yakın melekleri bilmişlerdir. Rivayete göre bu Kader sırrı, bunlara ancak cennete girdikleri zaman açılacaktır, ondan önce değil". Jbn Sem'ânî'nin bu tezi, bütün hadîsçilerin mezhebidir (Tecrîd Ter., XII, 246).

[3] Kur'ân-ı Kerîm'de insanın yaratılış ve tekâmül safhaları dokuz kademe hâlinde zikredilmiştir:

— "And olsun biz insanı çamurdan bir hulâsada yarattık.

— Sonra onu sarp ve metin bir karargâhta bir nutfe yaptık.

— Sonra o nutfeyi bir yapışkan kan pıhtısı hâline getirdik.

— Derken o kan pıhtısını bir çiğnem et yaptık.

— O bir çiğnem eti de kemiklere kalbettik.

— Arkasından o kemiklere bir et giydirdik.

— Bilâhare onu başka yaratışla inşâ ettik. Suret yapanların en güzeli olan Allah'ın sânı ne yücedir!

— Sonra siz bunun arkasından hiç şüphesiz ki öleceksiniz.

— Sonra siz kıyamet gününde muhakkak diriltilip kaldırılacaksınız" (el-Mü'minûn: 12-16).

Bu hayât safhaları âhirettekileri de içine alarak başka bir uslûbla (d-Hacc: 5-7) âyetlerinde de sayılmaktadır.

İnsanı bir safhada yaratmaya kaadir olan Allah'ın onu tabiî şeklini alıncaya kadar birtakım tavırlara, kaanûnî tahavvüllere tâbi* tutmasında hiç şübhesiz husûsî ve umûmî birtakım yararlar ve hikmetler vardır. Bu hikmetleri ilgili ilim dallarındaki mütehassıslar bulmakta ve yazdıkları eserlerde uzun uzadıya anlatmaktadırlar. Bu hususlarda tafsilât için tıp, biyoloji, fizyoloji ve benzeri dallarda yazılan eserlere dönmelidir.

[4] Âyetin tamâmı: "Şimdi bana haber ver: Hevâsım tanrısı edinmiş, kendini bir ilim üzerine Allah şaşırtmış, kulağını, kalbim mühürlemiş, gözüne de bir perde germiş bir adama Allah 'tan başka kim hidâyet edebilir? Hâlâ iyi düşünmeyecek misiniz?"

[5] Ebû Hureyre: Yâ Rasûlallah! Ben genç bir erkeğim. Kötü bir işte bulunmaktan korkuyorum. Kadınlarla evlenecek dünyalık da bulamıyorum, dedim. (Erkeklik yumurtalarımı çıkartayım mı? demek istedim.)- Ebû Hureyre'nin bu suâllerine Rasûlullah, başlıktaki cevâbı vermiştir. Bu hadîs Nikâh Kitâbı'nın evvelinde geçmişti.

[6] îbn Abbâs'ın bu tefsîrini Alî ibn Ebî Talha yolundan İbn Ebî Hatim rivayet etmiştir. el-Kirmânî: Âyetin ma'nâsı: Onlar saadet için insanların önüne geçtiler, demektir; onlar saadetin önüne geçtiler demek değildir, demiştir.

[7] Bir âyet meali: "De ki: Herbiri kendi aslî tabîaüne göre hareket eder. O hâlde kimin daha doğru yolda bulunduğunu Rabb 'in daha iyi bilicidir" (el-îsrâ: 84).

Yânî hepsi, îmân edenler de, îmân etmeyenler de kendi şâkilesi üzere amel eder. "Şâkile" kelimesi tabîat, âdet, dîn, hulk, niyet, seciyye, cibilliyet ve mu-şâkil yol gibi çeşitli ve fakat birbirine yakın ma'nâlarla tefsir edilmiştir. En cemiyetlisi, sonuncusudur. Yânî herkes kendi hâl ve mîzâcına uygun olan yolda hareket çder, diğer deyişle husûsî hissiyatına göre iş yapar, demektir.

[8] Bulûğ çağından evvel ölen müşrik çocuklarının âhiretteki durumları sorulmuştu. Buhârî'nİn Cenazeler Kitabı, 93. bâbdaki 140 rakamlı uzun Semure ibn Cun-deb hadîsinin bir fıkrası şöyledir: "Ağacın dibindeki ihtiyar, İbrahim'dir, îbrâhîm 'in etrafındaki çocuklar da insanların evlâdıdır. O ateş yakan da cehennemin bekçisi olan Mâlik'tir..." (bak: 3. cild, s. 1305-1308). Buradan da müşrik çocuklarının cennetlik olduğu, açıkça anlaşılmaktadır. İbrâhîm'in etrafındaki çocuklardan "İnsanların çocukları" diye ta'bîr edilmesi, müslim ve kâfir çocuklarına şumûlü ifâde eder...

[9] Bu hadîsin bâzı rivayetlerinin sonunda şu ziyâde vardır: Bundan sonra Ebû Hu-reyre: İsterseniz şu âyeti okuyunuz, dedi: "O hâlde sen, yüzünü bir muvahhid olarak dîne, Allah Un o fıtratına çevir ki, O, insanları bunun üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratışına (hiçbirşey) bedel olamaz. Bu dimdik ayakta duran bir dîndir. Fakat insanların çoğu bilmezler" (er-Rûm: 30).

Bu hadîsin öğrettiği büyük bir hakîkat de insanlarda dîn duygusunun ve hakikat aşkının fıtrî oluşudur. Bu hakikati hem bu hadîsteki Peyganiber'in sözleri, hem de sonunda zikredilen Fıtratu'llah âyeti ifâde etmektedir...

İbn Battal şöyle dedi: "Allah müşrik çocuklarının ileride ne işleyeceklerini pek iyi bilir" kavli, üç türlü te'vîl edilebilir:

a. Peygamber tarafından bu müşrik çocuklarının cennetlik oldukları bildirilmezden evvel, böyle tevakkuf edilmiş olması.

b. Bu müşrik çocuklarının büyüyüp iradî hareket çağına geldiklerinde nasıl yaşayacaklarını, hangi dîn üzere öleceklerini Allah bilir demek olması.

c. Peygamber'in bu sözünün mücmel olması. Ve "Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?" (el-A'râf: 172) âyeti ile tefsîr edilmiş bulunmasıdır. Bu âyetle işaret buyurulan, umûmî bir ikrardır ki, burada mü'minlerin evlâdı gibi müşriklerin evlâdı da dâhil bulunur.

[10] Allah'ın emri fiile çıkarılagelmiş bir kaderdir. Allah'ın emri biçilmiş bir kader bulunuyor. Ezelde bilinip takdîr edilmiş kat'î bir hüküm bulunuyor. Yâhud ezelde makdûr olmakla beraber mükellefin kudretini de selbetmez, me'mûr için de mak-dûrdur. Binânenaleyh herkesin mukadderi olan kaderi başına gelir. Bununla beraber mes'ûliyetine mâni' olmaz [Hakk Dîni, V, 3905).

[11] Ebû Amr ibn Abdilberr şöyle dedi: Bu hadîs ilim ehli indinde kader hadîslerinin en güzellerindendir. Çünkü herkese ancak Allah'ın yazmış olduğu şeyin hâsıl olacağına delâlet etmektedir.

Bu hadîsin bir rivayeti Nikâh'ta da geçmişti.

[12] Bunun daha uzun bir rivayeti Cenazeler Kitâbı'nda geçti. Peygamber kızının ısrarla gelmesini istediği için, kızının evine gitti. Çocuk kucağına verildi. Çocuk can çekişiyordu. Peygamber gözlerinden yaş akıtarak sessizce ağlamıştı.

[13] Bunun bâzı rivayetleri Buyu', Mağâzî, Nikâh, Itk'ta da geçmişti.

Bunun uzunca bir rivayeti Cenâzeler'de, "Kişinin kabir yanında mev'izası bâbı"nda geçmişti. Bu, Alî'den rivayet edilen meşhur kader hadîslerinden biridir.

[14] Başlığa uygunluğu, bu adamın dünyâdaki son amelini kötü bir işle, intihar ile bitirmiş olması yönündendir. Bunun bir rivayeti Cihâd'da, "Allah bu dîni fâcir kişi ile de te'yîd eder bâbı"nda da geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmişti.

[15] Bunun da bir rivcâyeti Cihâd'da, "Fulân kimse şehîddir demez bâbı"nda geçmişti.

[16] Nezir, yânî adamak, mübâh olan birşeyi Allah rızâsı için kendi nefsine vâcib kılmaktır. Bunun nehyedümemesi gerektiği hâlde Peygamber'in bundan neh-yetmesi, mübâh olan birşeyin taahhüd edilip de sonra onun yerine getirilmemesi sebebine dayanmıştır. Hattâbî: Nezr'in nehyi, ilmin garîb bir faslıdır. Birşeyi işlemek evvelâ nehyolunsun, işlenince de îfâsı vâcib olsun; bu hayrete değer bir-şeydir, demiştir. Sonra bu hayret şöyle açıklanıyor: Rasûlullah tarafından neh-yolunan nezir, kaderden müstağni ve bizzat maksadı sağlamaya kâfidir i'tikaad edilen nezirdir. Hattâ halkın birtakım câhil tabakaları vardır ki, nezrin mukadderatı değiştireceğini sanmak gafletinde bulunurlar. İşte nehyolunan nezir, nezrin bu nev'idir. Yoksa hayır, şerr; menfâat, mazarrat Allah'ın kudreti eseri olduğunu ve nezir yalnız kaderin vücûd bulmasına bir vesileden ibaret bulunduğunu i'tikaad ederek yapılan nezir, meşrû'dur.

[17] Yânî kul için Allah'a ma'siyetten tahavvül, ancak Allah'ın korumasiyle olur, kulun Allah'a tâat üzerine muhtâc olduğu kuvvet de ancak Allah'ın muvaffak kılmasıyle olur. Bu kelâm, en-Nevevî'nin de dediği gibi, bir teslim olma isteği ve tefvîz kelimesidir ki,

kulun kendi nefsi için hiçbirşeye mâlik olmadığı, bir zarar def etmeye ve bir hayır celbetmeye hiçbir kuvveti bulunmadığı, kuvvetin de ancak Allah'ın kuvveti ve iradesiyle bulunabileceği hakîkatine işaret eder. Bunun birer rivayeti "Hayber gazvesi" ile Dualar Kitabı'nda da geçmişti.

[18] Bâzı nüshalarda "Suden" lafzı, dâl'in şeddesiyle "Şedden" şeklinde zabtedil-miştİr. Bu zabta göre şu âyetlere işaret edilmiştir:

"Haydin, siz bana (bedenî) kuvvetle yardım edin de, sizinle onlar arasına sağlam bir sedd yapayım" (el-Kehf: 95);

"Biz hem önlerinden bir sed, hem arkalarından bir sed çektik. Böylece onları sanverdik, artık görmezler" (Yâsîn: 9).

[19] Mucâhid'in bu tefsirlerini Abd ibn Humeyd senedli olarak rivayet etmiştir

[20] Buhârî bunun bir rivayetini Ahkâm'da getirdi.

[21] Bu âyet, öldükten sonra diriltme işinin takriri ve sânını büyültmek hususunda gelmiştir... Çünkü kâfirler bunu inkâr ediyorlardı. Onları tehdîd ve bu inançlarından men' için böyle te'kîdli buyuruldu. Bunu ta'kîb eden âyetler de kâfirlerin îmân etmeyeceklerini, bunun onlardan vukû'unun beklenilmeyeceğim haber vermektedirler.

Bunların Kader bâblanna girmesi zahirdir. Çünkü bunlar, kuldan vukû'a gelecek şeylerle ilgili ilmin önden geçmiş olmasını gerektirir.

[22] Bunu Abd ibn Humeyd, Atâ'dan; o da İkrime'den yoluyla İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir

[23] Hadîsin başlığa uygunluğu, zina ve zina da'vetçilerinin, kul üzerine takdir edilip yazılmış olduğu, bunların kaderin sâbıkhğından hâriç olmadığı yönünden-dir (Kastallânî).

[24] Cumhurun beyânı veçhile bu irâe ve ru'yâ, sûrenin başında geçen İsrâ Âyeti'n-deki "Âyetlerimizden bâzısını gösterelim diye" ru'yetine işaret olmasıdır. Zîrâ orada tafsil edildiği veçhile bu hârika üzerine müşrikler, îmân etmek şöyle dursun, îmân edenlerden bâzılarının bile irtidâdı gibi büyük bir fitne olmuştu... Ru'yâ, esasen "Buşrâ" vezninde masdardır. Örfte uyku hâlinde görülenlere isim olmuş ise de, esâs i'tibâriyle ma'nâsı "Ru'yef'ih, "Görmek" demektir...

"Kur'ân'da la'net edilmiş olan ağacı da" yine onlar için bir fitne kıldık. Bu mel'ûn ağaçtan murâd, Buhârî ve sâirede rivayet olunduğu üzere zakkum ağacıdır. Ki es-Sâffât: 62-67ıde; ed-Duhân'da ve el-Vâkıa'da zikredilmiştir... (HakkDîni, IV, 3185-3187)

[25] İbnu't-Tîn şöyle demiştir; Bu hadîsin Kader Kitâbi'na girme sebebi Yüce Allah'ın müşriklerin, sâdık olan Peygamber'inin gördüklerini yalanlamalarım takdir etmiş olduğuna işaret etmesidir. Bu, onların tuğyanlarında bir artırma olmuştur (Aynî).

[26] Bu kırk sene, Yüce Allah'ın "Ben yeryüzünde bir halîfe yaratacağım... " (el-Bakara: 30) İle Âdem'e rûh üfürmesi arası yâhud rûh üfürülünceye kadar çamur hâlinde kalması arasıdır, denildi. Müslim'de "Çamur hâlinde sûretlendirilmesi ile rûh üfürülmesi kırk senedir" vardır. Yâhud murâd bunu meleklere açıklaması arasındaki müddettir. Yânî Âdem'in o hareketi kendinden değildi. Allah Taâlâ tarafından, yerine getirmesi kaçınılmaz olan bir kaderdi. Peygamber'İn son cümleleri, geçen hükmü takrir, te'kîd ve gönülleri bu i'tikaad üzre sağlamlaştırmak için bir tesbîttir. Yânî Allah Âdem'in işini, Âdem'in var olmasından önce Ana Kitâb'da tesbît etmiştir... (Kastallânî)

[27] Muâviye ibn Ebî Sufyân(R)'m: Rasûluüah(S)'tan işittim, her namazdan selâm verdikten sonra "Allâhumme lâ mania limâ a'teyte... minkel-ceddu" derdi, diye rivayeti olduğu gibi, diğer bir rivayette minber üstünde: "Ey insanlar! Allah'ın ileri götürdüğünü geri bırakacak yok; geri bıraktığını da ileri götürecek yok. Vermediğini verecek yok; verdiğine mâni' olacak da yok. Baht ve servet sahibinin baht ve serveti de O'nun lütuf ve ihsanı yerine geçip fâide vermez... "dedikten sonra, ben bunu Rasûlullah'tan bu ağaçların, yânî bu minberin üstünde iken işittim, diyerek hadîsi ref etmiştir. Bu rivayetlerden anlaşılıyorki, Muâviye bu zikri esasen biliyor, hattâ Peygamber'den işitmiş bulunuyor. Böyle iken mektûb yazıp istemesi, bildiklerini kuvvetlendirme ve te'kîd içindir.

"Minke'l-ceddu "daki "Mm"kelimesi, "Bedeliyye" diye isimlenir. Bu, şu âyetteki "Afin " gibidir: "Sizler âhirete bedel dünyâ hayâtına mı razı oldunuz?" (et-Tevbe: 38). Hadîs, Namâz'da, Rikaak'ta, Duâlar'da... da geçmişti.

[28] Bunun bir rivayeti Dualar Kitabı, "Belâ meşakkatinden Allah'a sığınmak bâ-bı"nda geçmiş ve bâzı açıklamalar verilmişti.

[29] Âyetin tamâmı şöyledir: "Ey îman edenler, sizi, size hayât verecek şeylere da '-vet ettiği zaman Allah'a ve Rasûlü'ne icabet edin. Bilin ki, şübhesiz Allah, kişi ile kalbi arasına girer ve siz hakîkaten yalnız O'na dönüp toplanacaksınız".

"Ona kalbinden, kalbine ondan daha yakın, daha hâkimdir. Ondakini gönlünden, gönlündekinİ ondan daha iyi bilir ve daha yakından zabt ve temellük eder. Kudreti o kadar nafizdir ki, yalnız kişi ile başkaları arasına değil, onunla kalbi araşma girer, "hisseden ben" ile "hissedilen ben"i birbirinden ayırır. İnsanı bir anda gönlündeki emellerinden mahrum ediverir. Azimlerini bozuverir, niyetlerini tahvil ediverir, kanâatlerini, zevklerini değiştiriverir. Onunla kalbinin arasını öyle ayırır, öyle açar ki, birbirinin zıddı kesilir. İnsanın kendini kendine hasım eder.KişÎ ile kalbinin arasına öyle girer ki, aklını elinden alıverir, nihayet canını alır, öldürüverir. Bunun için Allah sizinle kalbiniz arasına perde çektiği ve ölüme da'vet ettiği vakit icabet etmemeğe ve cebrine mukaavemet eylemeğe imkân bulamazsınız ve bir lahza sonra başınıza ne geleceğini bilemezsiniz..." (Hakk Dîni, III, 2386-2387)

[30] Bu hadîsi Yeminler ve Nezirler ile Tevhîd'de de getirecektir.

[31] Bu hadîsin uzunca bir rivayeti Cenazeler Kitabı, "Çocuk müslümân olup da öldüğünde üzerine cenaze namazı kılınır mı bâbı"nda geçmişti. Başlığa uygunluğu "Eğer bu Deccâl ise, sen ona tokat yetiremezsin" sözündedir. Çünkü ilâhî ilimde onun çıkacağı ve yapacaklarını yapacağı takdîr edilmiştir. Allah ilminde, yapacaklarını yapıncaya kadar yaşayacak diye sabit olup, geçmiş olan kimsenin öldürülmesine seni muktedir kılmaz, eğer seni buna muktedir kılmış olsaydı, bunda Allah'ın ilminin değişmesi lâzım gelirdi. Allah ise bundan münezzehtir. (Aynî ve Kastaîlânî).

[32] "Vellezî kaddera fefıedâ": ve O ki takdîr etti de hidâyet buyurdu, yarattığı herşeye "Allah herşey için bir ölçü ta'ytn etti" (et-Talâk: 3) uyarınca, ilim ve iradesiyle bir kader ta'yîn eyledi. Cinslerinde, nevi'Ierinde, ferdlerinde, sıfatlarında, fiillerinde, ecellerinde birtakım hususiyetlerle bir hadd ve mikdâr tahsis etti... "Hedâ"nm zahiri "Allah herşeyin hilkatini verdi, sonra hidâyet edip yolunu gösterdi" (Tâhâ: 50) gibi, herşeyi gerek tabiî, gerek ihtiyarî surette hilkati gayesine yöneltmek ma'nâsıyle umûm eşyayı şâmil olmaktır..

"Kaddera", bütün mahlûkaatı zâtlarında ve sıfatlarında herbirinin hususiyetlerine göre takdirini şâmildir... (Hakk Dîni, VII, 5743-5747).

[33] Yânî kendisi bu hastalığa tutulmasa bile bu sabır, ümîd ve i'tikaadıyle şehîd sevabına benzer sevâb alır. Hadîsten kasdedilen budur. Bunun bir rivayeti Tıbb'-da geçmişti.

[34] el-A'râf'taki âyet, mü'minlerin cennete ulaştıkları zaman söyleyecekleri hamd-dir. ez-Zumer âyeti ise, azâb günü azaba çekilen kimsenin söyleyeceği pişmanlık sözleridir.

Bu her iki âyet ile babın hadîsi: Allah Taâlâ'nın hidâyeti ve dalâleti yaratmakta tek olduğuna ve ancak O'nun kullarına kendilerinden irâde ettiği îmân ve küfür kazanmalarına kudret verdiğine, bunların kullar tarafından yaratılmış olmadığına açıkça delâlet etmektedir (Aynî).

[35] Bunun bir rivayeti, az farkla Cihâd'da, "Hendek kazma bâbi"nda geçmişti. Umer ibnu'l-Hattâb(R)'ın halîfeliği zamanında hicretin 17. yılının sonlarında Şam'a gitmek üzere yola çıkması, Suriye hududunda Şam'da tâûn olduğu haberi üzerine yaptığı istişareler ve Peygamber'den nakledilen hadîs gereğince ileri gitmeyip oradan dönerken, ordu kumandanı Ebû Ubeyde ibnu'I-Cerrâh: Allah'ın kaderinden mi kaçıyorsun? deyince, Umer: Evet, Allah'ın kaderinden yine Allah'ın kaderine kaçıyoruz! deyip de bunu hârika bir misâlle demlendirmesi hadîsi de bu kader konusunda gönle huzur verici bir îzâhtır. Yerinden okunmaya değer: Buhârî, Tibb, "Tâûn hakkında zikredilen şeyler babı".

'Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

39- KITABU'L-KEFALET

(Kefalet Kitabı)

1- Ödünç Vermekte, Borçlarda, Bedenlerle Ve Mallarla Kefalet Babı [1]

Ebû'z-Zinâd, Muhammed ibn Hamza ibn Amr el-Eslemî'den; o da babası Hamza'dan olmak üzere i, söyledi ki, Umer ibn Hattâb (R) onu sadaka toplayıcı ; olarak göndermiş. O bölgede bir adam, kendi karısının cariyesi ile cima' etmiş. Hamza (R) o if adamdan kefîl (yânı hâlinden taahhüd ve zabt) alıp, LJmer'in yanına gelmiş. Umer o adama yüz deynek vurmuştu. O adam zina ettiğini söyleyen topluluğu tasdîk ve suçunu i'tirâf etti. Ancak Umer onu cahillikle özürlü saydı (ve ondan recmi def etti) [2].

Cerîr ibn Abdillah el-Becelî ile el-Eş'as ibn Kays el-Kindî (R) Abdullah ibn Mes'ûd'a dînden dönenler hakkında: Onların tevbe etmelerini iste ve onlardan kefalet al, dediler. Akabinde mürtedler tevbe ettiler, *V aşiretleri onlara kefîl oldular [3].

Hammâd ibn Ebî Süleyman (120): Nefisle kefil olup da öldüğünde üzerine birşey yoktur, dedi. Hakem ibn^ Uteybe: Zimmette subûtunu kabul ettiği malı Öder, dedi [4].

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Ve el-Leys ibn Sa'd şöyle dedi: Bana Ca'fer ibn Rabîa, Abdurrahmân ibn Hürmüz'den; o da Ebû Hureyre(R)'den; o da Rasûlullah(S)'tan tahdîs etti. Rasûlullah, İsrâ-îl oğullarından bir adam zikretti. O adam İsrâîl oğullan'nın bâzısından ödünç olarak bin dînâr vermesini istedi. Para vermek isteyen zât:

— Buna şâhid yapacağım şâhidleri getir, dedi. Ödünç isteyen:

— Şâhid olarak Allah yeter" {en-Msâ, 19, \65), dedi.

Ödünç verecek olan bu sefer de:

— Haydi bana kefil getir, dedi. O adam:

— Kefil olarak Allah yeter" -dedi (Bu, âyet değildi

Para sahibi:

— Hakîkaten doğru söyledin, dedi ve belirlenen bir va'de ile ona bin dînân verdi.

Parayı alan müteakiben deniz seferine çıktı.İşlerini gördü. Sonra kendisine ödünç veren zâta gelmek üzere bineceği bir gemi aradı. Belirlenen müddet geliyordu. Fakat bir gemi bulamadı. Bunun üzerine bir odun parçası alıp, onun içini oydu. İçine bin dînârı ve bir de kendisinden o arkadaşına yazdığı bir mektûb sahîfesini koydu. Sonra o oyuk yerin ağzını sıkıca kapatıp düzeltti. Sonra o odun parçasını deniz kenarına getirdi de şöyle duâ etti:

— Yâ Allah, Sen bilmektesin ki, ben fulan kimseden bin dînâr ödünç istedim. O benden bir kefil istedi. Ben "Kefîl olarak Allah kâfidir" dedim. O, Sen'in kefilliğine razı oldu. Bir de benden şâhid istedi. Ben yine "Şâhid olarak Allah kâfidir" dedim. O yine Sen'in şâhidliğine de razı oldu (ve bin dînârı verdi. Ben va'desinde borcumu ödemek kaygısına düştüm de) ona bu parayı göndereyim diye bir gemi bulmaya çalıştım. Fakat bulmağa muktedir olmadım. Artık ben şu bin dînâr borcumu Sen'in koruyuculuğuna emânet ediyorum! dedi de o odunu denize attı.

Odun denizin içine girdikten sonra kendisi geri döndü. Borçlu bu hususta kendisini beldesine çıkaracak gemi bulmağa çalışırken, alacaklı da onun dönmesini umarak deniz kenarına çıktı da belki bir gemi malını getirmiş olabilir diye gözetliyordu. Bu sırada birdenbire sahilde içinde mal bulunan o odunu gördü. Onu ailesine yakacak bir odun olarak aldı. Evde onu parçalayınca içindeki paraları ve mektûb sahîfesini buldu. Sonra borçlu kimse kendisine borç verene geldi ve ona bin dînârı getirdi de:

— Allah'a yemîn ederim ki, malını sana getirmem için bir gemi arayıcısı olmakta devam ettim. Fakat sana geldiğim şu zamandan önce bir gemi bulamadım, dedi ve borcunu verdi.

Alacaklı:

— Sen bana bir şey gönderdin mi? dedi. Borçlu:

— İçinde sana geldiğim şu günden önce bir gemi bulamadığımı sana haber veriyorum, dedi.

Alacaklı:

— Şübhesiz ki, Allah senin odun içinde göndermiş olduğun borcunu senin adına ödemiştir. Binâenaleyh tekrar vermek için getirdiğin bu bin dînârı, bir râşid olarak sevinçle götür, dedi [5].

2- Yüce Allah'ın: “Yeminlerinizin bağladığı kimselere de hisselerini Veriniz" (en-Nisâ: 33) Kavli Babı [6]

1-.......İbn Abbâs(R) "Her biri için mevlâlar yaptık", "mirasçılar yaptık" demektir, dedi. "Yeminlerinizin karşılıklı bağladığı kimseler", Muhacirler ile Ensâr'dır ki, Muhacirler Medine'ye geldikleri ilk zamanlarda Peygamber(S)'in kurduğu kardeşlik sebebiyle Ensâr'a kendi hısımlarından evvel mîrâsçı olurlardı. Fakat sonra "Erkek ve dişiden herbiri için mirasçılar yaptık...'1 (en-Nisâ: 33) âyeti inince, bu âyetin birinci kısmı (yânı âyetu'l-mevâlî) ikinci kısmını (yânî akidleş-me âyetini) neshetti, dedi. Sonra İbn Abbâs "Yeminlerinizin karşılıklı başladığı kimseler..." kavli hakkında: Ancak yardım etmek, ihsan eylemek ve nasihat etmek kaldı. Akidleşenler arasında verilegelen mîrâs gitti. Kardeşlik akdi sebebiyle mîrâs almakta olan kimseye vasiyet yapılabilir, dedi [7].

2-.......Enes (R) şöyle dedi: Yanımıza Abdurrahmân ibnu Avf geldi. Akabinde Rasûlullah (S) Abdurrahmân ile Sa'd ibnu'r-Rabî' arasında kardeşlik akdi yaptı [8].

3-.......Âsim ibn Süleyman tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'e: Peygamber(S)'in "İslâm'da (Câhiliyet devrinin) ahdi yoktur" buyurduğu sana ulaştı mı? diye sordum. Enes (R): Peygamber (S) Medine'de benim evimde Kureyş ile Ensâr arasında kardeşlik akdi yaptı, dedi [9].

3- Bir Ölünün Borcuna Kefîl Olan Kimseye O Kefaletten Dönmesi (Sahîh) Olmaz Bâb1 [10]

el-Hasen de, dönme olmayacağına kaail olmuştur [11].

4-.... Selemetu'bnu'l-Ekva'(R)'dan: Peygamber(S)'e, üzerine cenaze namazı kıldırması için bir cenaze getirildi. Peygamber:

— "Üzerinde bir borç var mı?" diye sordu.

Cenaze sâhibleri:

— Hayır (yoktur), dediler.

Bunun üzerine Peygamber ona namaz kıldı. Sonra diğer bir ee-nâze getirildi. Peygamber yine:

— "Bu ölü üzerinde bir borç var mı?" dedi. Sâhibleri:

— Evet vardır, dediler. Peygamber:

— "Arkadaşınızın üzerine sizler cenaze namazı kılınız" buyurdu. Bu esnada Ebû Katâde:

— Yâ Rasûlallah, o ölünün borcunu ödemek benim üzerime-dir, dedi.

Bu kefalet üzerine Rasûlullah, o ölünün cenaze namazım kıldı [12].

5-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle dedi: Peygamber (S):

— "Bahreyn(den cizye) malı gelmesi gerçekleşirse sana (iki avu-cunu göstererek) şöyle şöyle veririm" buyurdu.

Peygamber'in ruhu alınıncaya kadar Bahreyn malı gelmedi. Bahreyn malı geldiği zaman Ebû Bekr emretti de bir nidâcı:

— Peygamber'in yanında her kimin bir va'di yâhud bir alacağı varsa bize gelsin! diye i'lân etti.

Bunun üzerine ben Ebû Bekr'e gittim de:

— Peygamber (S) bana şöyle şöyle buyur(up va'd et)mişti, dedim. Ebû Bekr, benim için bir avuç (para) avuçlâdı (ve bunları say

dedi). Ben onları saydım. Onların beşyüz adet olduğunu gördüm. Ebû Bekr:

— Bunun iki mislini daha al, dedi [13].

4- Peygamber (S) Zamanında Ebû Bekr'e Emân Verilmesi Ve Ebû Bekrin Akdi Babı

6- Bize Yahya ibn Bukeyr tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-Leys, Ukayl'den tahdîs etti. İbnu Şihâb dedi ki: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Peygamber'in zevcesi Âişe (R): Ben babamla anamın İslâm Dîni'ni dîn edinir olmalarından başka hâllerini hatırlamadım, demiştir.

Ve Ebû Salih şöyle dedi: Bana Abdullah ibnu'l-Mübârek, Yû-nus'tan; o da ez-Zuhrî'den tahdîs etti. ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Ben babamla anamın İslâm Dîni'ni dîn edinerek yaşamalarından başka yaşayışlarını hiç bilmedim. O zamanlarda hiçbir günümüz geçmezdi ki, muhakkak o günde, gündüzün iki tarafında, sabah ve akşam vakitlerinde Rasûlullah bize gelirdi. Müslümanlar (Kureyş müşrikleri tarafından) işkenceye uğratılınca (Rasûlullah Habeşistan'a göçe izin vermişti), Ebû Bekr de Habeşistan tarafına hicret etmek üzere (Mekke'den) çıkmıştı. Ebû Bekr, Berku'I-Gımâd- [14] mevkîine gelince kendisine İbnu'd-Dağine kavuştu [15]. İbnu'd-Dağine Kaare kabilesinin seyyididir. Ebû Bekr'e:

— Yâ Ebâ Bekr, nereye gitmek istiyorsun? dedi.

Ebû Bekr de:

— Beni kavmin(in ezası) çıkardı. Ben de yeryüzünde seyahat etmek, bir yere

çekilmek ve orada Rabb'ime ibâdet etmek istiyorum, dedi.

İbnu'd-Dağine:

— Senin gibi bir zât ne yurdundan çıkar, ne de (başkaları tarafından) çıkarılır. Çünkü şu bir hakikattir ki, sen fakîri kazandırırsın (veya: Bulunmayan bir malı ihsan edersin), hısımlarla ilgiyi devam ettirirsin, âcizlerin yükünü çekersin, konuklara ziyafet verirsin, hakk engellerine karşı hayır işlerine yardım edersin! Şimdi ben senin için bir koruyucuyum. Haydi Mekke'ye dön de kendi memleketinde Rabb'-ine ibâdet et! demiştir.

Bunun üzerine Ebû Bekr geri dönmüş, İbnu'd-Dağine de kendisi ile beraber yollanmıştır. (Mekke'ye gelince) İbnu'd-Dağine Kureyş şeriflerini dolaşmış ve onlara:

— Şübhesiz Ebû Bekr gibi kıymetli bir zât memleketinden çıkmaz ve çıkarılmaz. Ey Kureyş, siz şu faziletleri bulunan bir adamı memleketinden çıkarıyor musunuz? O, yok olanı kazanır, hısımlık ilişkilerini devam ettirir, âcizin yükünü taşır, konuklara ziyafet verir, hakk engellerine karşı hayır işlerine yardım eder, dedi ve Ebû Bekr'i himayesine aldı.

Kureyş de İbnu'd-Dağine'nin Ebû Bekr'i emânına almasını infaz etti ve Ebû Bekr'i emniyette kıldılar. İbnu'd-Dağine'ye:

— Ebû Bekr'e emret. O (bir şeye karışmasın), evinde Rabb'ine ibâdet etsin, evinde namaz kılsın, dilediği şeyi okusun. Fakat okuduğu ile bize ezâ vermesin, okuduğunu yüksek sesle okumasın.Çünkü biz oğullarımızı ve kadınlarımızı fitneye düşürmesinden korkmuşuz-dur, dediler.

Kureyş'in bu sözlerini de İbnu'd-Dağine Ebû Bekr'e söyledi. Ebû Bekr de bu şartlara göre evinde Rabb'ine ibâdet etmeye, evinden başka yerde yüksek sesle namaz kılmamaya ve yüksek sesle okumamaya başladı. Sonra Ebû Bekr için bunun muhalifi bir re'y zahir oldu da, evinin yanına bir mescid bina etti. Oraya çıktı, orada namaz kılıyor ve Kur'ân okuyordu. Bunun üzerine müşriklerin kadınları ve oğulları Ebû Bekr'in ibâdet ve kıraatine taaccüb ederek ve ona bakarak bir izdiham ve sıkışıklık meydana getiriyorlardı. Ebû Bekr ince yürekli, çok ağlayıcı bir adamdı. Kur'ân okurken gözyaşını tutamazdı. Ebû Bekr'in bu hâli Kureyş'in müşrik şeriflerini korkuttu da, onlar İbnu'd-Dağine'ye haber gönderdiler. Akabinde İbnu'd-Dağine onların yanına geldi. Kureyş, İbnu'd-Dağine'ye:

— Biz, kendi evinde Rabb'ine ibâdet etmek üzere Ebû Bekr'i hi-mfty; ve emânına almam kabul etmiştik. Ebû Bekr ise bu sınırı aşmış, evinin avulusunda bir mescid bina etmiş, içinde yüksek sesle namaz kılmaya ve Kur'ân okumaya başlamıştır. Doğrusu biz oğullarımızı ve kadınlarımızı fitneye düşürmesinden korktuk. Sen ona git. Eğer kendi evinde Rabb'ine ibâdet etmek üzerine kısaltmak isterse bunu yapsın. Eğer bunu kabul etmez de muhakkak namaz ve kıraatini yükseltip i'lân etmek isterse, ona verdiğin ahd ve emânmı sana geri vermesini iste. Emîn ol ki, biz sana verdiğimiz sözden caymayı çirkin gördük. Fakat biz Ebû Bekr'in alenî ibâdet etmesini ikrar (ve kabul) ediciler de değiliz, dediler.

Âişe dedi ki: Bunun üzerine İbnu'd-Dağine, Ebû Bekr'e geldi ve:

— Benim nasıl bir husus üzerine sana emân ahdi verdiğimi iyi bümişsindir. Şimdi sen ya o husus üzerine işi kısaltırsın, yâhud da emân ahdimi bana geri verirsin. Çünkü ben bir kimse hakkında vermiş olduğum emân ahdimi bozmuş olduğumu Arab milletinin işitmesini istemem, dedi.

Ebû Bekr de:

— Ben senin koruma ahdini sana geri veriyorum ve Allah'ın korumasına razı oluyorum, dedi.

Rasûlullah ise o günlerde Mekke'de bulunuyordu. Rasûlullah (S) şöyle dedi:

— "Sizin hicret edeceğiniz yurt bana gösterildi. Ben iki kara taşlık arasında, hurmalıktı çorak bir yer gördüm" dedi.

Rasûlullah bunu söylediği zaman Medine tarafıma hicret edenler (dalga dalga) hicret ettiler ve Habeşistan'a hicret etmiş olanların bâzısı da Medine'ye dönüp geldiler. Ebû Bekr de bir muhacir olmaya hazırlandı. Fakat Rasûlullah ona:

— "Yavaş ol (acele etme). Çünkü ben, benim için de izin verilmesini umuyorum" buyurdu.

Ebû Bekr:

— Babam sana kurbân olsun, sen bunu umuyor musun? dedi. Rasûlullah:

— "Evet" buyurdu.

Bunun üzerine Ebû Bekr, Rasûlullah'a yol arkadaşlığı etmek için kendini

(hicretten men' edip), Rasûlullah üzerine habsetti ve yanında bulunan iki kuvvetli binek devesini dört ay (dikenli meşe nev'inden büyük) talh ağacı yaprağı ile evinde besledi (dışarıya salıvermedi) [16].

5- Borç Babı [17]

7-.......Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah'a, üzerinde borç olduğu hâlde ölmüş bir kimse(nin cenazesi) getirilirdi de, Rasûlullah (S): "Borcu için bir fazlalık bıraktı mı?" diye sorardı. Şayet kendisine o zâtın borcu için bir Ödeme bıraktığı söylenirse, onun cenaze namazını kılardı. Yoksa müslümânlara hitaben: "Arkadaşımızın cenaze namazını sizler kılınız" buyururdu. Nihayet Allah kendisine birçok fetihler müyesser kılınca: "Ben bütün mü'minlere kendi öz nefislerinden daha yakınımdır. Binâenaleyh artık her kim üzerinde bir borç bırakarak ölürse, o borcu ödemek bana âiddir. Her kim de bir mal bırakırsa, o mal kendi mirasçılarına âiddir" buyurdu [18].

---

[1] Mifiâhu Künûzi's-Sünnet'it burası ayrı bir "Kitâb" gösterilmiştir.

Aynî şöyle dedi: Yânî bu, Ödünç vermede, borçlarda, yânî muamelât borç-lanndaki kefaletin hükmünü beyân hakkında bir bâbdır. Bu âmmın hâss üzerine atfı nev'indendir. Bâzı nüshalarda "Ödünç vermelerde ve borçlarda kefalet babı" şeklindedir. Bu babın Havale Kitâbı'na dâhil edilmesi, havale ile damandan ibaret olan kefaletin birbirine yakın olmaları yüzündendir. Çünkü bunlardan herbiri bir borcun bir zimmetten diğer zimmete naklidir... (Umdetu'l-Kaarî, V, 667).

[2] Bu,Taİıâvî'nin senediyle rivayet ettiği kıssanın özetidir.Bu kıssadan bedenlerle kefîl almanın meşruluğu hükmü çıkarılmıştır. Çünkü Hamza bir sahâbîdir. Hamza bedenlerle kefîl almayı yapmış, o zaman sahâbîlerin çokluğuyla beraber Umer, Hamza'ya karşı bu işini reddetmemiştir.

[3] Bu da Beyhakî'nin uzunca bir metinle rivayet ettiği kıssanın özetidir. Vak'a şöyle olmuştur: Harise ibn Mudrib şöyle demiştir:Abdullah ibn Mes'ûd'un maiyye-tinde sabah namazı kıldım .Selâm verince bir adam ayağa kalktı ve İbn Mes'-ûd'a, kendisinin Benû Hanîfe Mescidİ'ne vardığını ve oranın müezzini Abdullah ibnu'n-Nevvâha'nm "Enne müseylimete Rasûlullah" diye şahadet etmekte olduğunu işittiğini haber verdi. Abdullah ibn Mes'ûd: İbnu'n-Nevvâha'yı ve adamlarını öldürmek bana borç olsun, dedi. Müteakiben bu mürtedler getirildiler. Abdullah, Kurayzata ibnu Ka'b'a emretti de, o, tbn Nevvâha'nın boynunu vurdu. İbn Mes'ûd onun askerleri olan topluluk hakkında insanlarla istişare etti. Adıyy ibn Hatim ona bunları öldürmeyi İşaret etti. Cerîr ile el-Eş'as ise metindeki sözleri söylediler, tbn Ebî Şeybe'nin rivayetinde, onlar yüzyetmiş kişi idiler.

Beyhakîe/-Mû'n/e/'te dedi ki: İbn Mes'ûd'un Cerîr'den ve el-Eş'as'tan rivayet edilen îbn Nevvâha kıssasında, onların tevbe ettirilmeleri ve aşiretlerinin onlar üzerine kefîl yapılmalarında maldan başka bedenlerle kefalet alma vardır.

Bunun başlığa uygunluğu "Onları kefîl kıldır" sözündedir. Nefisle kefaletin cevazında ihtilâf yoktur (Aynî).

[4] Bunu el-Esrem, Şu'be tarîkinden olmak üzere Hammâd ile Hakem'den, sened-leriyle rivayet etmiştir.

[5] Buhârî bu hadîsi özet olarak İstikraz; Lukata, İsti'zân, Şurût Kitâbları'nda getirdi. Zekât ve Buyû'da da geçti. Karz, Duyûn ve Kefâlet'teki rivayetleri mufassaldır.

Hadîsin bâb başlığına delîlliği "Benden bir kefîl istedi" sözündedir.

[6] Bu âyeti buraya getirmesinin sebebi tbnu'l-Münîr'in dediği gibi,şöyledir: Ye-mînle bağlanma İslâm'ın evvelinde mîrâsa hp.kk kazanmayı gerektirir idi. Bu mîrâs, teberru' vechi üzere yapılan bir iltizâm (tutunma) akdinin vâcib kıldığı maldır. Bu lâzım olmuştur. İşte kefalet de böyledir. Kefalet ancak gönüllü olarak, karşılıksızca bir malı iltizâm etmektir. Bu da lâzım olmuştur (İbn Hacer).

[7] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Buhârî bu hadîsi Tefsir ve Farâiz Kitâblan'-nda da getirmiştir.

[8] Bu, Buyu' Kitâbı'nm evvellerinde geçen uzun hadîsin Özetidir. Buhârî'nin maksadı İslâm'da hılf'ın (yânî yeminle dost edinmenin) varlığını isbât etmektir.

[9] Buhârî bu hadîsi İ'tisâm Kitabı'nda da getirmiştir.

Hadîsin "İslâm'da (Câhiliyet devrinin) ahdi yoktur" kısmı da sahîh bir hadîstir. Bunu Müslim, Sa'd ibn İbrâhîm ibn Abdirrahmân ibn Avf tan rivayet etmiştir. Bunda Peygamber'İn kasdettiği ve İslâm'da olmadığını bildirdiği ahd, Câhiliyet devrindeki haksız işler ve zulümler, kötülükler yapmak hususunda ya-pılagelen ahddir. îslâm kötülük için yapılan ahidleri yok edip, bu babın birinci hadîsinde İbn Abbâs'ın da belirttiği gibi, hakta nusrat, yardımlaşma ve nasihat akdini bakî kılmıştır.

Enes ibn Mâlik hadîsinde bildirilen kardeşlik akdi, Mescid'in inşâsını mü-teâkib Peygamber(S)'İn bir gün Enes'in evinde Muhacirler ve Ensâr'dan doksan sahâbî arasında İkişer ikişer akdettiği kardeşlik akdidir. Bunlardan bâzıları İbn Hişâm'ın Sîret'inde İbn tshâk rivâyetiyle şunlardır:

Muhacirler	Ensâr
Ebû Bekr es-Sıddîk	Hârice ibn Zeyd
Umer ibnu'l-Hattâb	Utbân İbn Mâlik
Ebû Ubeyde İbn Cerrah	Sa'd ibn Muâz
Abdurrahmân ibn Avf	Sa'd ibnu'r-Rabî'
Zubeyr ibnu'l-Avvâm	Seleme ibn Selâme
Uşmân ibn Affân	Evs ibn Sabit
Talha ibn Ubeydillah	Ka'b ibn Mâlik
Ca'fer Tayyar	Muâz ibn Cebel
Saîd ibn Zeyd	Ubeyy ibn Ka'b
Mus'ab ibn Umeyr	Ebû Eyyûb el-Ensârî
Ebû Huzeyfe İbn Utbe	Abbâd ibn BÎşr
Ammâr İbn Yâsir	Huzeyfe ibn Yemân
Ebû Zerr el-Gıfârî	Munzir ibn Amr
Hatîb ibn Ebî Beltaa	Uveym ibn Sâide
Selmân el-Fârisî	Ebu'd-Derdâ Uveymir
Bilâl el-Habeşî	Ebû Ruveyha Abdullah (R).

Bu kardeşlik akdinin dayanağı el-Enfâl: 72. âyetidir.

Bu iki hadîsin havale ile münâsebeti kardeşlik akdinde iki dîn kardeşi birbirine tatavvu' veçhiyle mîrâsçı olduklarıdır. Kefalet de tatavvu' veçhiyle ivazsız iltizâmdan ibaret olduğu İçin, aralarında bir derece münâsebete vesîle olmuştur.

[10] Bir Ölünün borcunu ödemeyi üzerine alan kimse için bu kefaletten dönmesi sahih olmaz. Çünkü bunu ödemek ona lâzım olmuş ve hakk, onun zimmetinde kararlaşmıştır

[11] Hasen Basrî'nin bu görüşü âlimler cumhurunun görüşüdür

[12] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Ebû Katâde: Onun borcu benim üzerimedir, dedi" sözündedir. Hadîs biraz önce de geçmişti

[13] Hadîsin bâb başlığına münâsebeti şu cihetledir: Ebû Bekr, Peygamber'in devlet başkanlığı makaamma geçtiği gibi, Peygamber'in üzerinde bulunan vâcib ve tatavvu' vazîfeleri yerine getirmeyi üstüne almıştır. Bunu üstlenince, Peygam-, ber'in üzerindeki va'd ve borçların hepsini ödemesi lâzım gelmiştir. Peygamber (S) zâten va'di yerine getirmeyi severdi. Ebû Bekr de bunları infaz etmiştir (Aynî).

[14] Bu, Mekke'nin Yemen cihetinde ve deniz sahilini ta'kîben beş günlük mesafede bulunan bir yerin adıdır.

[15] Bu kelimeyi hadîsçiler böyle "İbnu'd-Dağine" şeklinde okuyorlar; lugatçiler ise "İbnu'd-Duğunne" şeklinde telâffuz ediyorlar. Her iki şekilde tesbît ve rivayet edilmiştir. Bu zâtın isminde de ihtilâf edilmiştir. İbn İshâk'a göre adı Rabîa ibn Refi'dir. Sonra müslümân olmuş, Huneyn gazasında bulunmuş ve o gün Dureyd ibn Samme'yi öldürmüştür (İbn Abdilberr ve Zehebî).

[16] Bu, uzun hicret hadîsinin bir kısmıdır.

Bu hadîsten buradaki hedef, Ebû Bekr'in, İbnu'd-Dağine'nin verdiği emâ-na, yâni koruma ahdine razı olması ve Peygamber'in de onu bu emân üzerinde takrir etmesidir. Hadîsin kefalet konusuna giriş ciheti de, hadîsin bedenlerin kefaletine yakışıcı olmasıdır. Çünkü ona emân verip koruyan kimse, korunanın npfçîne zulrri edilmemesini tekeffül etmiş gibidir {îbn Hacer, İbnu'l-Munîr'den).

[17] Bu bâb başlığı, Buhârî'nin el-Asîlî ve Kerime nüshalarında böyle gelmiştir. Diğer râvîlerin nüshalarında ya yoktur, ya da farklı şekilde gelmiştir

[18] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu açıktır; o da borcun hükmünü beyân hakkında olmasıdır. "Peygamber mü'minlere kendi öz nefislerinden daha yakındır" fıkrası, el-Ahzâb: 6. âyetinin baş kısmıdır. Burada vahyu metluvv ile vahyu gayrı metluvv te'yîd buyurulmuştur.

66- KİTÂBU FADÂİLİ'L-KUR'ÂN.. 2

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

66- KİTÂBU FADÂİLİ'L-KUR'ÂN

(Kur'ânhn Faziletleri Kitabı) [1]

1- Bâb: Vahyin Nüzulü Nasıldır Ve İlk Nazil Olan?

İbn Abbâs:

"el-Muheymin" (ei-Mâide: si), "el-Emîn" demektir; Kur'ân, kendinden önceki herbir kitâb üzerine emindir, demiştir [2].

1-.......Efaû Seleme şöyle dedi: Bana Âişe ile İbn Abbâs haber verip şöyle dediler: Peygamber (S), kendisine Kur'ân indirilir olduğu hâlde on sene Mekke'de, on sene de Medine'de ikaamet etti [3].

2-.......Mu'temir bize tahdîs edip şöyle dedi: Ben babamdan işittim Ebû Usmân şöyle demiştir: Bana haber verildi ki, Cibrîl aleyhi's-selâm Peygamber'e gelmişti. Bu sırada Peygamber'in yanında (kadınlarından) Ümmü Seleme bulunuyordu. Cibrîl, Peygamber'le konuşmaya başladı. (Sonra kalkıp gitti.) Peygamber (S) Ümmü Seleme'-

ye:

— "Bu kimdir?" diye sordu, yâhud kendi dediği gibi bir sual sordu.

Ümmü Seleme:

— Bu Dıhye'dir, dedi. Ümmü Seleme yine şöyle dedi:

— Allah'a yemîn ederim ki, Peygamber'in Cibrîl haberini sahâ-bîlerine haber vermek üzere îrâd ettiği hutbesini işitinceye kadar ben Cibril'i, başka değil, muhakkak Dıhye sandım.

(Râvî:) Ümmü Seleme ya böyle yâhud kendi dediği gibi bir söz söyledi, dedi.

Babam şöyle dedi: Ben Ebû Usmân'a:

— Sen bu hadîsi kimden işittin? diye sordum. O:

— Usâmetu'bnu Zeyd'den, dedi [4]

3-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Peygamberlerden hiçbir peygamber yoktur ki, ona mucizelerden (kendi zamanlarındaki) insanların inandıkları kadar verilmiş olmasın. Mu'cize olarak bana verilen ise, ancak Allah'ın bana vah-yettiğidir. Bunun için kıyamet gününde ben, peygamberlerin en çok tâbi'i bulunanı olacağımı ümîd ederim"[5].

4-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle haber verdi: Yüce Allah, Rasûlü'nün üzerine vefatından evvele kadar arka arkaya vahy indirdi.

Hattâ O'nu, vahy en çok olduğu zaman vefat ettirdi. Bundan sonra Rasûlullah (S) vefat etti [6].

5-.......Esved ibn Kays demiştir ki, Cundeb ibn Sufyân(R)'dan işittim, şöyle dedi: Rasûlullah (S) rahatsızlandı. Bir kadın geldi:

— Yâ Muhammedi Ben umarım ki şeytânın Seni bırakmış olsun. Görüyorum ki, bir gece yâhud iki gecedir Sana yaklaşmadı, dedi.

Bunun üzerine Azız ve Celîl olan Allah "Ve'd-duhâ vel-leyli izâ secâ mâ veddeake Rabbuke ve mâ kala" sûresini indirdi [7].

2- Bâb: Kur'ân, Kureyş Lisânı İle Ve Arab Lisânı İle Nazil Oldu

Bu, birçok âyetlerde "Kur'ânen Arabiyyen", "Bilisânin Arabiyyin mübînin" şeklinde sarîh olarak beyân edilmiştir [8].

6-.......Enesibn Mâlik haber verip şöyle dedi: Usmân, Zeydibn Sabit, Saîd ibnu'1-Âs, Abdullah ibnıTz-Zubeyr ve Abdurrahmân ibnu'l-Hâris ibn Hişâm'a sûreleri Mushaflara nakletmelerini emretti ve o istinsah hey'etindeki son üç kişiye hitaben:

— Sizler ve Zeyd ibn Sabit, Kur'ân'ın Arabça lügatlerinden herhangi Arabça bir lügatte ihtilâf ettiğiniz zaman, o lügati Kureyş lisâ-niyle yazınız. Çünkü Kur'ân, Kureyş kabilesinin dili ile indirildi, dedi.

Onlar da böyle yaptılar [9].

7-.......Atâ ibn Ebî Rebâh şöyle dedi: Bana Safvân ibn Ebî Ya'Iâ ibn Umeyye şöyle haber verdi:

— Ya'lâ, keski ben Rasûlullah'i, üzerine vahy indirildiği sırada göreydim, der dururdu.

Nihayet Peygamber (S) Cı'râne'de bulunduğu zaman, üzerinde bir kumaş kendisini gölgelendirmiş ve yanında da sahâbîlerinden birtakım insanlar bulunduğu sırada, güzel koku sürünmüş bir kimse yanına çıkageldi. Ve:

— Yâ Rasûlallah! Güzel koku süründükten sonra bir cübbe içinde umre için ihrama giren kimse hakkında ne dersiniz? diye sordu.

Peygamber, bir müddet baktı. Akabinde kendisine vahy geldi. Bunun üzerine Umer, Ya'lâ'ya "Gel" diye işaret etti. Ya'lâ geldi ve başını, Peygamber'i örtmekte olan örtünün içine soktu. Peygamber'i yüzü kızarmış, uyuyan kimsenin gidip gelen nefesi gibi horulduyor vaziyette gördü. Peygamber'in hâli bir müddet böyle devam etti. Sonra Peygamber'den bu hâl sıyrıldı. Bunun üzerine Peygamber:

— "Biraz evvel umreden bana suâl soran kimse nerede?" diye sordu.

Hemen o suâli soran kimse arandı ve bulunup Peygamber'in yanına getirildi. Peygamber:

— "Sendeki kokuya gelince, onu üç kerre yıka, üzerindeki cüb-beye gelince, onu da çıkar, sonra haccında yapmakta olduğun fiilleri umrende de yap" buyurdu

[10].

3- Kur'ân'ın Sahîfeler İçinde Toplanması Babı [11]

8-.......Zeyd ibn Sabit şöyle demiştir: Ebû Bekr Yemâme'de şehîd olanların ölümünü müteâkib haber yollayıp beni çağırdı. Yanında Umer ibn Hattâb da bulunuyordu. Ebû Bekr bana şu sözleri söyledi: Umer bana geldi ve:

— Yemâme gününün şiddetli harbinde Kur'ân hafızlarından birçoğu şehîd oldu. Ben diğer harb sahalarında da harbin şiddetli olup Kur'ân hafızlarının şehîd edilmelerinden, bu sebeble de Kur'ân'dan büyükçe bir kısmın zayi' olup gitmesinden endîşe ediyorum. Binâenaleyh ben senin, Kur'ân'ın kitâb hâlinde toplanmasını emretmeni düşünüyorum, dedi.

Ben Umer'e:

— Rasûlullah'ın yapmadığı bir işi nasıl yaparsın? dedim. Umer:

— Vallahi bu hayırdır, dedi, ve bana müracaatta devam etti. Nihayet Allah benim göğsümü bu işi için açtı ve ben de Umer'in

düşündüğü bu işte onun gibi düşündüm.

Zeyd dedi ki: Bu sözlerden sonra Ebû Bekr, bana hitaben şunları söyledi:

— Sen genç ve akıllı bir erkeksin, biz seni hiçbir kusurla ittihâm etmiyoruz. Sen Rasûlullah için vahyi yazıyordun. Binâenaleyh sen Kur'ân'ı tetebbu' et ve onu bir araya topla!

Zeyd buna karşı: Vallahi eğer bana dağlardan bir dağın nakledilmesini teklîf etmiş olsalardı, o iş benim üzerime, bana emrettiği bu Kur'ân'ı toplama işinden daha ağır olmazdı, dedi.

Zeyd dedi ki: Ben:

— Sizler, Rasûlullah'ın yapmadığı bir işi nasıl yapıyorsunuz? dedim.

Ebû Bekr:

— Allah'a yemîn ederim ki, bu hayırlı bir iştir, dedi.

Ve Ebû Bekr bana müracaatta devam etti. Nihayet Allah, Ebû Bekr'le Umer'in akıllarını yatırdığı ve göğüslerini ferahlandırdığı bu işe, benim de aklımı açtı ve gönlümü ferahlandırdı. Bunun üzerine ben de Kur'ân'ın ardına düşüp gereği gibi araştırdım ve onu yazılı bulunduğu hurma dallarından, ince taş levhalardan ve hafızların ezberlerinden topladım. Nihayet et-Tevbe Sûresi'nin sonunu Ebû Huzeyme el-Ensârî'nin yanında buldum. O âyeti ondan başka kimsenin yanında bulmadım. Bu âyet, "Le kad câekum rasûlun min enfusi-kum azîzun aleyhi mâ anutum.,." sözlerinden Berâe Sûresi'nin sonuna kadar devam eden âyetti [12]. Neticede toplanan bu sahîfeler, tâ Allah kendisini vefat ettirinceye kadar Ebû Bekr'in yanında bulundu. Sonra hayâtı müddetince Umer'in yanında kaldı. Bundan sonra Umer'in kızı Hafsa'nın yanında kaldı [13].

9-.......İbn Şihâb şöyle tahdîs etti: Ona da Enes ibn Mâlik şöyle tahdîs etmiştir: Ermenistan fethinde Suriyeliler'le, Azrebîcân fethinde de Iraklılar'la birlikte harb eden Huzeyfetu'bnu'I-Yemân, bunların Kur'ân'ı çeşitli şekillerde okumalarının kendisine verdiği endîşe üzerine Usmân'm yanına geldi ve ona:

— Ey Mü'minlerin Emîri, sen, Kur'ân'ı okumakta Yahûdîler'le Hnstiyanlar'ın kendi kitâblarını okumakta uğradıkları ayrılığa benzer bir ihtilâfa düşmeden evvel bu ümmete yetiş, bu işin icâbına bak, dedi.

Bunun üzerine Usmân, Hafsa'ya haber gönderip:

— Bize Kur'ân'm yazılı olduğu sahîfeleri gönder de, biz sûreleri Mushaflara nakledelim, sonra da o sahîfeleri tekrar sana iade edelim, dedi.

Bunun üzerine Hafsa muhafaza ettiği Kur'ân'ı Usmân'a gönderdi. Usmân da Zeyd ibn Sabit, Abdullah ibnu'z-Zubeyr, Saîd ibnu'l-Âs ve Abdurrahmân ibnu'l-Hâris ibn Hişâm'dan kurulu istinsah hey'-etine emir verdi. Onlar da bu asıl nüshadaki sûreleri Mushaflara istinsah edip naklettiler. Usmân bu istinsah işinin başında, Zeyd'in Medîneli olması yüzünden Kureyşli olan üç kişiye hitaben:

— Sizler Zeyd ibn Sabit ile Kur'ân'dan herhangi birşeyde ihtilâf ettiğiniz zaman, Kur'ân'ı Kureyş lisânı ile yazınız. Çünkü Kur'ân, Ku-reyş lisânı ile nazil olmuştur, dedi [14].

Onlar da işte böyle yaptılar, nihayet sahîfeleri Mushaflara istinsah edip naklettikleri zaman, Usmân asıl sahîfeleri tekrar Hafsa'ya iade etti.

Hey'et ferdlerinin istinsah ettikleri Mushaflar'dan birer Mushaf'ı da her tarafa gönderdi. Bu gönderdiği (resmî) Mushaflar'ın dışında kalan ve içinde Kur'ân yazılı bulunan her sahîfenin yâhud mushafın da yakılmasını emretti [15].

İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Zeyd ibn Sâbit'in oğlu Harîce haber verdi: O, babası Zeyd ibn Sâbit'ten şöyle dediğini işitmiştir: Mushaf'ı istinsah ettiğimiz sırada ben el-Ahzâb Sûresi'nden bir âyeti kaybettin^ Hâlbuki ben Rasûlullah'm o âyeti okumakta olduğunu işitir dururdum. (Böyle iken ben o âyeti yazılı olarak bulamamıştım.) O âyeti şiddetle araştırdık. Nihayet onu Huzeymetu'bnu Sabit el-EnsârîJnin yanında (yazılı) bulduk. En sonu onu da (hey'etin kararıyle) Mushaf'taki kendi sûresine kattık. O âyet şudur:

"Mü 'minlerin içinde Allah 'a verdikleri sözde sadâkat gösteren nice erler var. îşte onlardan kimi adadığını ödedi, kimi de (bunu) bekliyor. Onlar hiçbir suretle (ahidlenni) değiştirmediler"(e\-Ahzâb. 21) [16].

4- Peygamberin Kâtibi Babı [17]

10-.......Ubeyd ibnu's-Sebbâk şöyle dedi: Zeyd ibn Sabit şöyle dedi: Ebû Bekr bana haber gönderip çağırdı da:

— Sen, Rasûlullah (S) için vahyi yazıyordun. Binâenaleyh sen Kur'ân'ın ardına düşüp gereği gibi araştır, dedi.

Bunun üzerine ben de Kur'ân*m ardına düşüp gereği gibi araştırdım. Nihayet et-Tevbe Sûresi'nin sonundaki iki âyeti Ebû Huzey-me el-Ensârî'nin yanında buldum, onları ondan başka bir kimsenin yanında (yazılı olarak) bulamadım. O iki âyet şunlardır: "And olsun» size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır ve güç gelir. Üstünüze çok düşkündür. Mü '-minleri cidden esirgeyicidir, bağışlayıcıdır o. (Sana îmân etmekten) yüz çevirirlerse de ki: Bana Allah yeter. O'ndan başka hiçbir tanrı yok. Ben ancak O'na güvenip dayandım. O, büyük Arşhn sahibidir" (et-Tevbe: 128-129) [18].

11-....... el-Berâ şöyle dedi: "Lâ yestevVl-kaaidune minel mü'minîne vel-mucâhidünefîsebîlVllâhi..." (en-Nisâ: 95) âyeti nazil olduğu zaman Peygamber (S):

— "Bana Zeyd'i çağır, levha, divit ve kürek kemiği -yâhud: kürek kemiği ve divit- getirsin" buyurdu.

Sonra:

— "Yaz: Lâ yestevVl-kaaidun..." buyurdu. Peygamber'in sırtının arkasında, a'mâ olan Amr ibnu Ümmi

Mektûm vardı. O:

— Yâ Rasûlallah! Ben gözleri zarara uğramış bir kimseyim, binâenaleyh bana ne emredersin? dedi.

Akabinde bu âyetin yerinde: "Lâ yestevVl-kaaidune mine'l-mü 'minine fî sebili'ilâhi gayru ulVd-darari... "(en-Nisâ: 95) nazil oldu [19].

5- Bâb:

"Kur'ân yedi harf üzere indirildi"

12-.......İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Abdullah'ın oğlu Ubeydullah tahdîs etti. Ona da Abdullah ibn Abbâs şöyle tahdîs etmiştir: Rasû-lullah (S) şöyle buyurmuştur: "Cibril bana Kur'ân'/ bir okunuş üzerine okuttu. Ben ona müracaat ettim ve durmadan bunun artmasını isterdim. O da bana artırırdı. Nihayet yedi türlü okunuşa erişti (yânî yedi türlü okunuşu geçmeyip orada durdu)" [20].

13-.......İbn Şihâb dedi ki: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr tahdîs etti. Ona da Mısver ibn Mahrame ile Abdurrahmân ibn Abd el-Kaarî tahdîs etmişlerdir. Onlar da Umer ibnu'l-Hattâb şöyle derken işitmiş-lerdir; Ben Rasûlullah'ın sağlığında

(namazda) Hişâm ibn Hakîm'i el-Furkaan Sûresi'ni okurken işittim. Ve onun okuyuşuna kulak tutup dinledim. Bir de baktım ki, Hişârn bu sûreyi Rasûlullah'ın bana okutmadığı birtakım lehçelerle okuyor. Az kaldı namazın içinde onun üzerine atılacaktım. Fakat selâm verinceye kadar güçlükle sabrettim. (Selâm verince kaçırmamak için) hemen ridâsım göğsünün üzerinde toplayıp:

— Senden işitmiş olduğum bu sûreyi sana kim okuttu? dedim. Hişâm:

— Onu bana Rasûlullah okuttu, dedi.

— Yalan söyledin. Çünkü Rasûlullah bu sûreyi bana, senin okuduğundan başka bir lehçe ile okutmuştur, dedim.

Ve onu yakasından tutarak Rasûlullah'a götürdüm.

— Yâ Rasûlallah! Şunun el-Furkaan Sûresi'ni, Sen'in o sûreyi bana okutmadığın birtakım lehçeler üzerine okurken işittim, dedim.

Rasûlullah (S) bana:

— "Hişâm'ın yakasını bırak" buyurdu. Ona da:

— "Yâ Hişâm, oku!" diye emretti.

O da, kendisini okurken işitmiş olduğum kıraati Rasûlullah'a karşı okudu. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Bu sûre böyle indirildi" buyuruldu. Bundan sonra:

— "Yâ Umer, sen de oku!" diye emretti.

Ben de vaktiyle bana okutmuş olduğu okuyuşla okudum. Bana da:

— "Bu sûre böyle indirildi. Şübhesiz bu Kur'ân yedi harf (yedi lügat ve yedi lehçe) üzerine indirilmiştir. Bunlardan hangisi kolayınıza gelirse, onu okuyunuz" buyurdu [21].

6- Kur'ân'ın Te'lîfi Babı [22]

14-.......İbn Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Yûsuf ibn Mâ"hek haber verip şöyle dedi: Ben Mü'minlerin annesi Âişe'nin yanında idim. Derken onun yanına Iraklı bir kimse çıkageldi de:

— Kefenin hangisi daha hayırlıdır? dedi. Âişe:

— Yazık sana! (Artık ölümünden sonra hislerin bâtıl olduğu için) sana hangi şey zarar verebilir ki? dedi.

Bu sefer o Iraklı zât:

— Ey mü'minlerin annesi, bana kendi Mushaf'ını göster, dedi. Âişe:

— Niçin? diye sordu. O zât:

— Ben ümîd ederim ki, Kur'ân'ı senin Mushaf'ına göre te'lîf ederim. Çünkü Kur'ân te'lîf edilmiş olmayarak okunuyor, dedi.

Âişe:

— Diğer sûrenin kıraatinden evvel Kur'ân'in hangi sûresini okumuş olsan sana ne zarar verir ki? Kur'ân'dan ilk nazil olan Mufas-sal'dan, içinde cennet ve ateş zikrolunan bir sûredir. Nihayet insanlar İslâm'a döndükleri zaman, halâl ve haram nazil oldu. Şayet ilk evvel "Şarab içmeyin " yasağı inseydi, insanlar elbette: Biz ebeden şarâbı bırakmayız, derlerdi. Ve şayet yine ilk evvel "Zina etmeyin" yasağı inmiş olsaydı, insanlar muhakkak: Biz zinayı ebeden bırakmayız, diyeceklerdi. Yeminle söylüyorum ki, ben henüz oyun oynayan bir kız çocuğu iken Mekke'de Muhammed'e: "BeVVs-sâatu meviduhum ve's-sâatu edhâ ve emerru=Daha doğrusu onlara va *d olunan asil vakit, o saattir. O saat daha belâlı ve daha acıdır"(ei-Kamer: 46) inmiştir, el-Bakara ile en-Nisâ Sûreleri ancak ben Peygamber'in yamndayken inmişlerdir, dedi.

Râvî dedi ki: Bundan sonra Âişe, o Iraklı için Mushaf'ı meydana çıkardı ve o şahsa sûrenin -bir rivayette: Sûrelerin- âyetlerini imlâ ettirip yazdırdı [23].

15-.......Ebû İshâk dedi ki: Ben Yezîd oğlu Abdurrahmân'dan işittim, o şöyle dedi: Ben İbn Mes'ûd'dan işittim, o, Benû İsrâîl (yânî el-İsrâ), el-Kehf, Meryem, Tâhâ ve el-Enbiyâ Sûreleri hakkında, bu sûreler ilk atiklerdendirler, bunlar

kadîm sûrelerdendirler, diyordu [24].

16-.......el-Berâ (R): Ben "Sebbih isme Rabbike'UaHâ"sûresini, Peygamber'in Medine'ye gelmesinden evvel öğrendim, dedi [25].

17-.......Şakîk şöyle dedi: Abdullah (ibnMes'ûd): Ben Peygamber'in herbir rek'atte ikişer ikişer okumak âdetinde olduğu uzunluk ve kısalıkça birbirine yakın bulunan sûreleri kat'î olarak bilmişim-dir, dedi. Müteakiben Abdullah oturduğu yerden kalktı, odasına girdi, beraberinde Alkame de girdi. Sonra Alkame dışarıya çıktı. Biz hemen Alkame'ye bu sûreleri sorduk. Alkame:

— İbn Mes'ûd'un te'lîfi üzere el-Mufassal'm evvelinden yirmi sûredir. Onların sonuncusu "Hâmîmler"dir, "//d. Mim. ed-Duhân" ve "Amme yetesâelûn", dedi [26].

7- Bâb: Cibril Kur'ân'ı Peygamberce Arzeder İdi

Mesrûk, Aişe'den; o da Fâtıma aleyhi's-selâm'dan şöyle demiştir: Peygamber (S) bana gizlice şöyle söyledi: "Her sene Cibril, Kur'ân'ı benimle bir kerre mukaabele ederdi. Bu sene iki defa mukaabele eyledi. Öyle sanıyorum ki, ecelim yaklaşmıştır" [27].

18-.......İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Peygamber (S) hayırda insanların en cömerdi idi. En cömerd olduğu zaman da ramazân ayında idi. Çünkü ramazân ayı çıkıncaya kadar Cibril her gece O'nunla mulâkî olur, Rasûlullah da Kur'ân'ı Cibril'e arzeder idi. İşte bundan dolayı Cibril, Peygamber'e kavuştuğu zaman, Peygamber hayırda, esmesi maniaya uğramayan rüzgârdan daha cömerd olurdu [28].

19-.......Ebû Hureyre şöyle dedi: Cibril, Peygamber'e Kur'ân'ı her sene bir defa arzederdi. Peygamber'in vefat ettiği yıl içinde O'na iki defa arzetti. Peygamber her sene on gün i'tikâf ederdi. Ruhunun kabzolunduğu yılda ise yirmi gün i'tikâf etti [29].

8- Peygamberin Sahâbîlerinden Meşhur Olan Kur'ân Üstâdları Babı [30]

20-.......Mesrûk'tan: Abdullah ibn Amr, Abdullah ibn Mes'ûd'u zikretti de:

— Ben Abdullah ibn Mes'ûd'u sevmekte devam edeceğim; Peygamber^)'den: "Kur'ân'ı şu dört kimseden alınız: Abdullah ibn Mes'ûd'dan, Sâlim'den, Muâzibn Cebel'den ve Ubeyy ibn Ka'b'dan" derken işittim, dedi [31].

21-.......Şakîk ibn Seleme tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdullah ibn Mes'ûd bir hutbe îrâd etti de şöyle dedi: Allah'a yeminle söyİtiyorum ki, ben Rasülullah'ın ağzından yetmiş küsur sûre almışımdır. Yine Allah'a yeminle söylüyorum ki, Peygamber'in sahâbîleri, benim onların en hayırlısı olmadığım hâlde Allah'ın Kitâbı'm en iyi bilenlerinden olduğumu muhakkak bilmişlerdir.

Şakîk dedi ki: Ben topluluk içindeki dâirelerde oturdum da ne söylüyorlar diye dinliyordum. İbn Mes'ûd'un sözünün gayrisini söyleyen bir tek reddedici işitmedim.

22-.......Alkame şöyle dedi: Biz Hımıs'ta bulunuyorduk. İbn Mes'ûd Yûsuf Sûresi'ni okudu. Bir kimse:

— Sûre böyle nazil olmadı, dedi. İbn Mes'ûd:

— Ben Rasûlullah'ın huzurunda okudum da O bana "Güzel okudun" buyurdu, dedi.

Ve o şahısta şarâb kokusu buldu. Bunun üzerine:

— Sen Allah'ın Kitâbı'nı yalanlamakla şarâb içmeyi bir araya mı

topluyorsun? dedi ve o şahsa şarâb içme cezası uyguladı.

23-....... Mesrûk, şöyle dedi: Abdullah (R) şöyle dedi:

— Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemîn ile söylüyorum, Allah'ın Kitâbı'ndan hiçbir sûre inmedi ki, ben onun nerede indirildiğini bilir olmayayım; yine Allah'ın Kitâbı'ndan hiçbir âyet indirilmedi ki, ben onun ne hakkında indirildiğini bilir olmayayım.

Eğer Allah'ın Kitâbi'nı benden daha iyi bilir, kendisine develerin ulaştırabileceği bir kimsenin mevcûd olduğunu bileydim, muhakkak biner, ona giderdim [32].

24-.......Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'e:

— Peygamber(S)'in zamanında Kur'ân'ı cem' edenler kimlerdir? diye sordum.

Enes:

— Dört kişidir; hepsi de Ensâr'dandır: Ubeyy ibn Ka'b, Muâz ibn Cebel, Zeyd ibn Sabit ve Ebû Zeyd, dedi.

Bu hadîsi el-Fadl, Hüseyin ibn Vâkıt'tan; o da Sumâme'den; o da Enes'ten isnâdıyle rivayet etmesinde Hafs ibn Umer'e mutâbaat eylemiştir.

25-......Enes şöyle dedi: Peygamber (S) vefat etti. Kur'ân'ı şu dört kişiden başkası toplamadı: Ebu'd-Derdâ, Muâz ibn Cebel, Zeyd ibn Sabit ve Ebû Zeyd.

Enes: Ve biz, bu Ebû Zeyd'e vâris olduk, dedi (Çünkü bu Ebû Zeyd, Enes'in amcası idi ve zürriyet bırakmamıştı) [33].

26-....... İbn Abbâs dedi ki: Umer şöyle dedi: Alî bizim en iyi hüküm verenimizdir; Ubeyy de bizim en iyi okuyanımızdır. Bizler ise,

Ubeyy: "Ben onu Rasûlullah'ın ağzından aldım, binâenaleyh ben hiçbir

neshedici şeyden dolayı Rasûlullah'tan almış olduğum okuyuşu terketmem" der olduğu hâlde, Ubeyy'in kavlinden bir kısmını muhakkak terketmekteyiz. Ubeyy: Yüce Allah şöyle buyurdu: "Mâ nen-sah min âyetin ev nense'hâ ne'ti bi-hayrin minhâ ev mw//7iâ"(ei-Bakara: 106), şeklinde okurdu [34].

9- Fâtihatu'l-Kîtâb'ın Fazîleti Babı

27-.......Ebû Saîd ibnu'l-Muallâ şöyle dedi: Ben Mescid'de namaz kılıyordum. Peygamber (S) beni çağırdı. Ben de O'na icabet etmedim. (Namazdan sonra vardığımda:)

— Yâ Rasûlallah, ben namaz kılıyordum, diye özür beyân ettim. Rasûlullah:

— "Kur'ân'da Allah: Ey îmân edenler, sizi, size hayât verecek şeylere da'vet ettiği zaman Allah 'a ve Rasûlü 'ne icabet edin... (ei-Enfâi: 24) buyurmadı mı?" dedi.

Sonra Rasûlullah bana;

— "Haberin olsun, sen mescidden çıkmadan evvel ben sana muhakkak Kur'ân'daki en büyük sûreyi öğreteceğim" buyurdu.

Sonra elimi tuttu. Mescidden çıkmak istediğimiz zaman ben:

— Yâ Rasûlallah, Sen bana "Muhakkak sana Kur'ân'daki en büyük sûreyi öğreteceğim" demiştin, dedim.

Rasûlullah (S):

— "O sûre el-Hamdu ÜllâhiRabbVl-âlemîn'dir ki, namazlarda tekrar olunan yedi âyet ve bana verilen azîm Kur'ân 'dır" buyurdu [35].

28-.......Ebû Saîd Hudrî şöyle dedi: Biz, bize âid bir yolculukta bulunuyorduk. Derken bir yerde konakladık. Akabinde bir kız geldi ve:

— Kabilenin büyüğü (bir akreb tarafından) sokulmuştur. Erlerimiz yanımızda

yoklardır. Binâenaleyh sizlerden bir ilâç yapıcı var mıdır? dedi.

O kızm beraberinde bir adam kalktı. Biz onu rukye yapar olarak bilmiyorduk. O kimse, o sokulmuş olan kimseye rukye yaptı. Sokulmuş olan kimse derhâl iyileşti. Ve bizden giden o kimse için otuz koyun verilmesini emretti. Ve bizlere de süt içirdi. Bizden olan kimse bize dönünce ona:

— Sen rukyeyi güzel yapar miydin yâhud sen rukye yaparrmy-

dın? dedik. O:

— Hayır yapmazdım. Ben ona Ümmü'l-Kitâb'ı okumaktan başka bir rukye yapmadım, dedi.

Biz kendi kendimize;

— Biz gelinceye yâhud Peygamber'e bu olan işleri arzedip so-runcaya kadar hiçbirşey ihdas etmeyin, bildirmeyin, dedik.

Nihayet Medine'ye geldiğimizde bunu Peygamber(S)'e zikrettik.

— "Fatiha Sûresi'nin bu kadar müessir bir duâ olduğunu ona öğreten nedir?" dedi.

Sonra seriyye halkına:

— "Şimdi sürüyü taksim edin, benim için de bir pay ayırın" buyurdu.

Ebû Ma'mer de şöyle dedi: Bize Abdu'l-Vâris tahdîs etti. Bize Hişâm tahdîs etti. Bize Muhammed ibn Şîrîn tahdîs etti. Bana Ma'-bed ibn Şîrîn, Ebû Saîd Hudrî'den bunu tahdîs etti [36].

10- El-Bakara Sûresi'nin Fazîleti Babı

29-.......Ebû Mes'ûd(R)'dan: Peygamber (S): "Her kim bir gecede iki âyeti okursa..." buyurdu. H

30-.......Ebû Mes'ûd (R) şöyle dedi: Peygamber (S): "Her kim bir gecede el-

Bakara Sûresi'nin sonundan iki âyeti okursa, artık ona o gece (ibâdet etmek, o gece âfetlerden ve şeytân şerrlerinden emîn olmak üzere) kifayet eder" buyurdu [37].

31- Ve Usmân ibnu'l-Heysem şöyle dedi: Bize Avf, Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Rasûlullah (S) beni ramazân zekâtını muhafazaya tevkil etti. Bir gece bana birisi geldi. Sadaka hurmasından avuçlamaya başladı. Ben onu yakaladım ve:

— Seni muhakkak Rasûlullah'ın huzuruna çıkaracağım, dedim. Ebû Hureyre, hadîsi yukarıda geçtiği gibi anlattı (Hadîs, Kitâbu'l- Vekâle'de mufassalan geçti). Nihayet o kimse:

— Yatağına (uyumaya) girdiğinde "Âyete'l-Kursî"yi bitirinceye kadar oku! (Sabaha kadar) seninle beraber Allah tarafından bir muhafız bulunmakta devam eder. Sabaha girinceye kadar sana şeytân da yaklaşamaz, dedi.

Bunun üzerine Peygamber:

— "O, çok yalancı olduğu hâlde, bu sefer sana doğru söylemiş, îşte o (insan suretinde) bir şeytândır" buyurdu [38].

11- El-Kehf Sûresi'nin Fazîleti Babı

32-.......el-Berâ şöyle dedi: (Sahâbîlerden) bir kimse el-Kehf Sûresi'ni okuyordu. Yambaşında da iki uzun iple bağlanmış olan at vardı. Atı bir bulut ihata etti ve gittikçe yaklaşmağa ve yaklaşmağa başladi. Bundan dolayı at da ürkmeğe başladı. Sabaha erişince o kimse Peygamber(S)'e geldi ve bunu kendisine zikretti. Peygamber (S):

— "Bulut gibi görünen şey, sekînettir. Kur'ân 'ı tebcil için inmiştir" buyurdu [39].

12- El-Feth Sûresi'nin Fazîleti Babı

33-.......Umer ibn Hattâb'ın kölesi Eşlem şöyle dedi: Rasûlullah (S) seferlerinin birinde (Hudeybiye dönüşünde) yoluna devam ediyordu. Umer ibn Hattâb da geceleyin O'nunla beraber gidiyordu. Bu sırada Umer, Rasûlullah'a birşey sordu. Fakat Rasûlullah (vahy ile meşgul bulunduğundan) Umer'e cevâb vermedi. Umer sonra yine sordu. Rasûiullah yine cevâb vermedi. Umer (Rasûlullah işitmedi sanarak) bir daha sordu. Rasûlullah yine cevâb vermedi. Bunun üzerine Umer kendi kendine:

— Ey Umer, anan seni kaybetsin (de yok olasın)! Bak üç kerre Rasûlullah'a sorguda ısrar ettin de, bunların hepsine Rasûlullah cevâb vermedi, dedi.

Umer dedi ki: Bunun üzerine devemi sürdüm. Hakkımda (tev-bîh olarak) Kur'ân inmesinden korktum da kaafilenin önüne geçtim. Fakat çok geçmedi, bir çağırıcının çağırmasını işittim. Ve (kendi kendime):

— Şimdi hakkımda Kur'ân inmiş olmasından hakîkaten korktum, dedim.

(Bu korku içinde) Rasûlullah'a geldim ve selâm verdim. Rasûlullah (sevinç içinde) bana:

— ' 'Bu gece bana bir sûre indirildi ki, o sûre bana, üstüne güneş doğan herşeyden muhakkak daha sevimlidir" buyurdu.

Sonra: "Innâfetehnâlekefethanmubînâ... ~ Biz senin istikbâlin için parlak bir fetih ve zafer (kapısını) açtık..." âyetini okudu [40].

13- "Kul Huve'llâhu Ahad" Sûresi'nin Fazileti Babı

Bu konuda Amre, Âişe'den; o da Peygamber(S)'den senedi ile gelen hadîs de vardır [41].

34-.......Ebû Saîd Hudrî şöyle demiştir: Bir kişi, diğer bir kişinin bütün gece

tekrar tekrar "Kul huveHlâhu ahad" Sûresi'ni okuduğunu işitti. Sabah olunca Rasûlullah'a geldi ve o diğer kişinin sâdece bu sûreyi okumasını azımsayarak, bunu Rasûlullah'a zikretti. Rasûlullah (S) da cevaben:

— "Hayâtım elinde olan Allah 'a yemîn ederim ki> bu sûreyi okumak, elbette bütün Kur'ân'ın üçte birine denk olur" buyurdu.

Ve râvî Ebû Ma'mer yine Ebî Saîd'e varan diğer bir rivayette şunu ziyâde etti [42]: Ebû Saîd şöyle dedi: Bana kardeşim Katâde-tu'bnu'n-Nu'mân haber verip şöyle dedi: Bir kimse Peygamber zamanında seher vaktinde kalkıp "Kul huve'llâhu ahad" Sûresi'ni okur, onun üzerine başkasını ziyâde etmezdi. Biz sabaha dâhil olduğumuz zaman bir kimse Peygamber'e geldi. Hadîsin bundan sonrası yukarı-ki hadîsin şevki gibidir [43].

35-.......Ebû Saîd Hudrî şöyle dedi: Peygamber (S) sahâbîlerine hitaben:

— "Sizden herhangi biriniz bir gecede Kur'ân 'in üçte birini okumaktan âciz olur mu?" diye sordu.

Bu teklîf sahâbîlere güç geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Bizim hangimiz buna takat yetirir? dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Allâhu'I-vâhidu's-samedu sûresi, Kur'ân'ın üçte birisidir" buyurdu [44]..

Firabrî şöyle dedi: Ben, Ebû Abdillah el-Buhârî'nin varrâkı olan Ebû Ca'fer Muhammed ibn Ebî Hatim'den işittim, o şöyle diyordu: Ebû Abdillah el-Buhârî; Bu hadîs, İbrâhîm en-Nahaî'den; o da Ebû Saîd'den insadiyle mürsel'dir (yânî munkatı'dır); ed-Dahhâk el-Meşrıkî'den; o da İbn Saîd'den senediyle ise müsned'dir (yânî muttasıl'dır), dedi [45].

14- El-Muavvizât Sûrelerinin Fazileti Babı

36-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir rahatsızlık duyduğu zaman

kendi üzerine Muavvize (=Sığındıncı) sûrelerini okur, nefes ederdi. Hastalığı şiddetlendiği zaman O'na ben okur ve O'nun elinin bereketini ümîd ederek, kendi eliyle O'na meshederdim [46].

37-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) her gece yatağına geldiği zaman iki elini birleştirir, sonra bunlara nefes ederdi. Şöyle ki: İki eline "Kul huve'llâhu ahad", "Kul eûzu bi-Rabbi'l-felâk" ve ' 'Kul eûzu bi Rabbi 'n-nâs" sûrelerini okur (ellerine nefes eder), sonra bunlarla vücûdundan yetişebildiği yerlere sıvazlardı. Elleriyle sıvazlamaya başı ve yüzü üzerinden başlar, vücûdunun ön kısmım da sıvazlardı. Bu okuyup nefes ederek vücûdunu meshetmeyi üç defa tekrarlardı [47].

15- Kur'ân'ın Okunması Sırasında Es-Sekîne'nin Ve Meleklerin İnmesi Babı

38-.......Useyd ibn Hudayr (R) şöyle dedi: Bir kerre Useyd gece vakti el-Bakara Sûresi'ni okuyordu. Atı da yanında bağlanmıştı. Kur'ân'ı okuyorken birden at deprenmeye başladı. Useyd sustu. O susunca at da sâkinleşti. Useyd tekrar okumağa başladı. At yine şahlandı. Useyd sustu, at da sâkinleşti. Bundan sonra Useyd bir daha okumağa başladı, at yine hırçmlaştı. Useyd de artık vazgeçti. Useyd'in oğlu Yahya ise ata yakın bir yerde (yatmakta) idi. Atın çocuğa bir zararı dokunmasından endîşe ederek, çocuğu geriye çekti. Bu sırada başını kaldırıp göğe baktığında (beyaz bulut gölgesine benzer bir sis içinde kandiller gibi birtakım şeylerin parlamakta olduklarını gördü de) nihayet onu göremez oldu [48].

Sabah olduğunda Useyd, Peygamber'e bunu söyledi. Peygamber ona:

— "Oku ey Hudayr oğlu, oku ey Hudayr oğlu!" dedi,

Useyd:

— Yâ Rasûlallah, atın Yahya'yı çiğnemesinden endişelendim. Çünkü çocuk ata yakın bir yerde idi. Başımı kaldırıp çocuğa gittim. Başımı göğe doğru

kaldırdığımda, beyaz bulut gölgesine benzer bir sis içinde kandiller gibi birçok şeylerin parlamakta olduklarını gördüm. Artık bu beyaz gölge tabakası içindeki ışıklı parlak cisimler manzumesi göğe doğru çekilip çıktı. Nihayet onu görmez oldum, dedi.

Peygamber (S):

— "Bilir misin onlar nedir?" buyurdu. Useyd:

— Hayîr, dedi. Peygamber:

— "Onlar meleklerdi, senin Kur'ân okuyuş sesine yaklaşmışlardı. Eğer okumaya devam etseydin, sabaha kadar seni dinlerlerdi. İnsanlar da onlara bakarlardı. Onlar insanların gözünden gizlenemezlerdi" buyurdu [49].

Râvî İbnu'1-Hâd: Bana bu hadîsi Abdulah ibn Habbâb, Ebû Saîd el-Hudrî'den, Useyd ibnu Hudayr'dan tahdîs etti, dedi.

16- Peygamber (S), Mushaf'ın İki Deffesî (Yânî Mushaf'ı İki Yanından İhata Eden Cildleri) Arasında Bulunandan Başka Birşey Bırakmadı Diyen Kimse Babı

39-.......Abdulazîz ibn Rufey' şöyle dedi: Ben Şeddâd ibn Ma'kıl ile beraber îbn Abbâs'ın yanma girdim. Şeddâd ibn Ma'kıl, îbn Abbâs'a:

— Peygamber (S) birşey bıraktı mı? diye sordu. İbn Abbâs:

— Mushaf'ın iki yanını kuşatan cildler arasında bulunandan başka birşey bırakmadı, dedi.

Biz yine beraberce Muhammed ibnu'l-Hanefiyye'nin yanına girdik ve ona da aynı suâli sorduk. Muhammed ibnu'l-Hanefiyye de:

— iki kap arasında bulunandan başka birşey bırakmadı, dedi[50].

17- Kur'ân'ın Diğer Sözlere Üstünlüğü Babı

40-.......Ebû Musa'dan: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Kur'ân okur mü'min kimsenin benzeri, tadı güzel, kokusu güzel turunç -portakal- meyvesi gibidir. Kur'ân okumaz mü'minin benzeri, tadı güzel ve fakat kokusu olmayan hurma gibidir. Kur'ân okuyan fâcir kimsenin benzeri, kokusu güzel, tadı acı rey hâne otu gibidir. Kur'ân okumayan fâcir kişinin benzeri ise tadı acı, kokusu yok Ebû Cehil karpuzu gibidir" [51].

41-....... Abdullah ibn Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Umer'den işittim, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Geçmiş ümmetlerin müddetlen içinde sizin müddetiniz, ancak ikindi namazı ile güneşin batması arasındaki müddet gibidir. Sizin meseliniz ile Ya-hûdîler ve Hristiyanlar'ın meseli, birtakım işçiler tutan şu kimsenin meseli gibidir: O kimse:

— Gündüzün yarısına kadar benim için birer kırat yevmiyeye karşılık kim çalışır? dedi.

Yahudiler çalıştı.

Sonra:

— Gündüzün yarısından ikindiye kadar birer kırat yevmiyeye kim çalışır? dedi.

Hrıstiyanlar çalıştı.

Sonra sizler ikindiden akşama kadar ikişer kırat ikişer kırat yevmiye ile çalışıyorsunuz. Eski ümmetler:

— Biz çok çalıştık, az ücret aldık, dediler. Allah:

— Hakkınızdan eksilttim mi? buyurdu.

— Hayır, dediler. Allah:

— İşte bu, benim fadlımdır ki, ben onu dilediğime veririm, buyurdu [52].

18- Azîz Ve Celîl Olan Allah'ın Kitabiyle Vasiyyet Babı

42-.......Talhatu'bnu Musarnf tahdîs edip şöyle dedi: Ben, Abdullah ibn Ebî Evfâ'ya:

— Peygamber (S) vasiyyet etti mi? diye sordum. O:

— Hayır, dedi. Ben de:

— Öyle ise, insanlara vasiyyet nasıl yazıldı, yâhud Peygamber vasiyyet etmediği hâlde insanlar nasıl vasiyyetle emrolundular? dedim.

Abdullah ibn Ebî Evfâ:

— Peygamber, Allah'ın Kitâbı'na tutunmakla vasiyyet etti, dedi [53].

19- Bâb: Kuıtân'la Yetinmeyen Kimse Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Sana indirdiğimiz o Kitâb -ki karşılarında okunup duruyor- onlara kâfi gelmedi mi? Onda îmân edecek bir kavim için elbette bir rahmet ve bir öğüt var" (el-Ankebût: 51) [54].

43-.......Ebû Hureyre şöyle diyordu:.Rasûlullah (S): "Allah, Peygamber'e Kur'ân'ı tegannt etmesi karşılığı kadar hiçbir şey için mükâfat vermemiştir" buyurdu.

Râvî Ebû Seleme'nin bir arkadaşı ona "Yeteğannâ bihi" sözüyle "Yecheru bihi (= Demek istiyor)" dedi(;aslında: "İstima' etmemiştir", fakat bundan murâd bol mükâfattır) [55].

44- Bize Alî ibnu Abdillah tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne, ez-Zuhrî'den; o da Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan; o da Ebû Hu-reyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Allah, Peygamber'e Kur'-ân'ı tegannî etmesi karşılığı kadar hiçbirşey için mükâfat vermedi" buyurdu.

Sufyân ibn Uyeyne: "Yeteğannâ" lafzının tefsiri "Yesteğnî bi-hi"dir, dedi. (Yânî "Kur'ân'la tegannî eder" demek, "Onunla yetinir, mustağnî olur" demektir, dedi.)

20- Kişinin Kur'ân Sahibine Gıbta Etmesi Babı [56]

45-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Şu iki kişiden başkasına gıbta edilmez: Bunlardan biri, Allah kendisine Kitâb'ı verdi, o da bu Kitâb'la gece saatlerinde kaaim oldu (onu okuyup uyguladı). Diğeri de Allah kendisine mal verdi, o da bu malı gece saatlerinde ve gündüz saatlerinde sadaka yapar durur" [57].

46-.......Ebû Hureyre şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "İki kimseden başkasına gıbta edilmez: Biri, Allah ona Kur'ân öğretmiş, o da gecenin saatleriyle gündüzün saatlerinde Kur'ân okur ve komşusu işitir de: Keski Fulân'a verilen Kur'ân ni'meti gibi bana da verilseydi ve onun amel ettiği gibi ben de amel etseydim, der. İkincisi, Allah ona da mal vermiştir, o da malını hakk yolunda sar-/etmektedir. Bunu bilen bir kimse: Keski şu Fulân kimseye verilen mal gibi bana da verilse de onun hayır işlediği gibi ben de işleseydim diye imrenir" [58].

21- Bâb:

'Sizin en hayırlınız Kur'ân öğrenen ve öğretendir*'.

47-....... Usmân(R)'dan Peygamber (S): "Sizin en hayırlınız Kur'ân'ı öğrenen ve öğretendir" buyurdu.

Hadîsin râvîsi Sa'd ibn Ubeyde şöyle dedi: Ebû Abdirrahmân es-Sulemî, Usmân ibn Affân'ın halifeliği zamanından Haccâc ibn Yûsuf es-Sakafî zamanı oluncaya kadar insanları okuttu.. Ebû Abdirrahmân es-Sulemî:

— İşte Kur'ân'ı öğrenen ve öğretenin efdaliyeti hakkında Usmân'-ın Peygamber'den rivayet ettiği bu hadîstir ki, beni şu Kur'ân okutma makaamıma oturtmuştur, dedi.

48-.......Ebû Abdirrahmân es-Sulemî'den: Usmân ibn Affân şöyle dedi:

— Peygamber (S): "Muhakkak ki en faziletli olanınız, Kur'ân'ı öğrenen ve öğretendir" buyurdu [59].

49-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Peygamber'e bir kadın geldi de kendi nefsini Allah'a ve Rasûlü'ne hibe ettiğini söyledi. Peygamber:

— "O kadına bir sevb ver" buyurdu. Adam:

— Bulamıyorum, dedi. Peygamber (S):

— "Ona velev demirden yapılmış bir halka ver" buyurdu. O zât özür beyân edip hüzünlendi.

Bu sefer Peygamber:

— "Kur'ân'dan sende ne var?" diye sordu. O zât:

— Şu ve şu sûreler var, dedi. Peygamber:

— "Öyleyse Kur'ân 'dan sende bulunan o sûreler karşılığında seni o kadınla evlendirdim" buyurdu [60].

22- Mushaf'a Bakmaksızın Ezberden Kur'ân Okumak Babı [61]

50-....... Sehl ibn Sa'd şöyle demiştir: Bir kadın Rasûlullah'a geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Ben nefsimi sana hibe etmek için geldim, dedi.

Rasûlullah kadına baktı. Bakışı yukarıya kaldırıp doğrulttu, sonra başını aşağıya indirdi. Kadın, Peygamber'in kendisi hakkında her-hangibir hüküm vermediğini görünce oturdu. Müteakiben Peygamber'in sahâbîlerinden bir kimse ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Eğer Sen'in bu kadına ihtiyâcın yoksa, beni onunla evlendir, dedi.

Rasûlullah (S) ona:

— "(Mehr olacak) birşeyin var mı?" diye sordu. O zât:

— Hayır vallahi yâ Rasûlallah (yoktur), dedi. Rasûlullah:

— "Akrabanın yanına git de bak, birşey bulacak mısın?" buyurdu.

Bunun üzerine o zât gitti, sonra dönüp geldi de:

— Hayır vallahi yâ Rasûlallah, hiçbirşey bulamadım, dedi. Rasûlullah:

— "Bak, velev demirden bir yüzük olsun (bul)" buyurdu. O zât yine gitti, sonra dönüp geldi de:

— Hayır yâ Rasûlallah, demirden bir yüzük de bulamadım. Ve-lâkin şu izârım (belden aşağı örten ihramım) var. -Sehl: Onun ridâsi, yânî belden yukarısını örten ihramı yoktu, dedi.- Bunun yarısı onun olsun, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "İzârınla ne yapabilirsin; onu sen giyersen kadının üstünde ondan birşey bulunmaz, açıkta kalır; kadın giyerse senin üzerinde ondan birşey kalmaz, sen çıplak kalırsın" buyurdu.

Adamcağız bulunduğu yere oturdu. Bu oturuşu uzayınca da nihayet kalkıp (üzüntülü hâlde) gitti. Rasûlullah bu zâtın (hüzünlü ve ümîdsiz) arkasını çevirip gittiğini görünce, onun geri getirilmesini emretti. O zât çağırıldı. Geldiği zaman:

— "Kur'ân'dan senin ezberinde ne var?" diye sordu.

— Ezberimde şu sûre, şu sûre, şu sûre var! diye birtakım sûreler saydı.

Rasûlullah ona:

— "Sen bu sûreleri ezberinden okuyor musun?" diye sordu O zât:

— Evet (okuyorum), dedi. Rasûlullah:

— "Öyleyse git, Kur'ân 'dan ezberindeki sûrelerle seni bu kadına mâlik kıldım" buyurdu [62].

23- Kur'ân'ın Ezber Edilip Ezberden Okunması Ve Ezberde Tutma Ahdinin Dâima Yenilenerek Te'kîd Edilip Durması Babı

51-....... İbn Umer'den, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"Kur'ân sâhibi(hâfız kişi)nin benzeri, bağlı devenin sahibinin misâli gibidir. Eğer deve sahibi devesini gözetler durursa onu elinde tutabilir, ona dikkat etmeyip bırakıverirse deve kaçar gider" [63].

52-.......Abdullah ibn Mes'ûd şöyle dedi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Kur'ân sahihlerinin birisi için şu şu âyetleri unuttum demesi ne fena şeydir. Bunun yerine unutturuldu denilmek gerektir. Kur'ân sahibi olan hafızlar! Sizler Kur'ân 'ı dâima okuyup müzâkere ediniz! Çünkü Kur'ân'ın hafız kişilerin gönüllerinden ayrılıp kaçması develerin boşanıp kaçmasından daha şiddetlidir".

53- Bize Usmân ibn Ebî Şeybe tahdîs etti. Bize Cerîr ibn Abdilhamîd, Mansûr ibnu'I-Mu'temir'den, bundan evvelki hadîsin benzerini tahdîs etti.

Râvî Bişr ibn Abdillah, bu hadîsi Abdullah ibnu'l-Mubârek'ten; o da Şu'be'den diye rivayet etmekte Muhammed ibn Ar'ara'ya mutabaat etti.

Abdulmelik ibn Abdilazîz ibn Cureyc de, Abdete'bne Ebî Lu-bâbe'den; o da Şakîk ibn Seleme'den, Şakîk'in: Ben Abdullah ibn Mes'ûd'dan işittim, ben Peygamber(S)'den işittim, diye bu hadîsi bu senedle rivayet etmekte Muhammed ibn Ar'ara'ya mutâbaat etti.

54-....... Ebû Musa'dan: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Kur'ân'ı ezberde tutmaya ihtimam ediniz. Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, Kur'ân'ın hafızadan çıkıp kaçması, bağlı develerin (ihtimâmsızlık yüzünden) boşanıp kaçmalarından daha şiddetlidir" [64].

24- Binek Üzerinde Kur'ân Okumak Babı [65]

55-.......Abdullah ibn Muğfel: Ben Mekke fethi günü Rasülullah(S)'ı binek

hayvanı üzerinde el-Fetih Sûresi'ni okurken gördüm, demiştir [66].

25- Kur'ân'ı Çocuklara Öğretmek Babı

56-....... Saîd ibn Cubeyr şöyle dedi: Sizin Kur'ân'dan el-Mufassal adını vermekte olduğunuz kısım, içinde hiç nesh bulunmayan el-Muhkem'dir.

Ve yine Saîd ibn Cubeyr dedi ki; İbn Abbâs: Ben on yaşında iken, Kur'ân'ın el-Muhkem kısmını okumuş olduğum hâlde Rasûlullah (S) vefat etti, demiştir.

57-.......Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: İbn Abbâs (R):

— Ben Rasûlullah (S) zamanında el-Muhkem'i hafızamda topladım, dedi.

Ben de îbn Abbâs'a:

— el-Muhkem nedir? diye sordum. İbn Abbâs:

— el-Mufassai'dır, dedi [67].

26- Kur'ân'ı Unutmak; Bir Kimse "Ben Şu Âyetleri Unuttum" Der Mi? Ve Yüce Allah'ın'.

"Biz seni okutacağız da sen asla unutmayacaksın. Allahhn dilediği başka39 (ei-A'iâ: 5-7) kavli babı

58-.......Âişe (R) şöyle dedi: Peygamber (S) mescidde Kur'ân okumakta olan bir kimsenin sesini işitti de: "Allah ona merhamet eylesin. Yemin olsun o bana, fulân sûreden şu şu âyetleri hatırlatmıştır" buyurdu.

59-.......Buradaki rivayette Hişâm "Ben o âyetleri (unutmak sebebiyle) fulân

sûreden düşürmüştüm" lafzını ziyâde etti.

Alî ibn Mushir ile Abdetu ibnu Süleyman bu hadîsi Hişâm'dan rivayet etmekte Muhammed ibn Ubeyd'e mutâbaat etmişlerdir.

60-.......Âişe şöyle demiştir: Rasûlullah (S) geceleyin bir sûre içindeki âyetleri okumakta bulunan bir kimsenin sesini işitti de: "Allah ona merhamet eylesin! And olsun o kimse bana, şu şu sûrelerden bana unutturulmuş bulunan şu ve şu âyetleri hatırlatmıştır" buyurdu [68]

61-.......Abdullah İbn Mes'ûd şöyle dedi: Peygamber (S): "Kur'ân 'ı ezberleyenlerin biri için 'Ben şu ve şu âyetleri unuttum' demesi ne kötü sözdür. Bunun yerine söylenmesi gereken söz 'Unutturuldu' sözüdür" buyurdu [69].

27- "El-Bakara Sûresi", "Şunun Sûresi" Ve "Şunun Sûresi" Demekte Bir Zarar Görmeyen Kimse Babı [70]

62-.......Ebû Mes'ûd el-Ensârî şöyle dedi: Peygamber (S): "ei-Bakara Sûresi'nin sonundan iki âyet: her kim bu iki âyeti bir gecede okursa, bunlar o kimseye kifayet ederler" buyurdu [71].

63-....... ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr, el-Mısver ibn Mahrame ve Abdurrahmân ibn Abdin el-Kaarî hadîsinden haber verdi. Bu iki zât, Umer ibnu'l-Hattâb'dan şöyle derken işitmişlerdir: Ben, Rasûlullah'ın sağlığında Hişâm İbn Hakîm ibn Hi-zâm'ı el-Furkaan Sûresi'ni okumaktayken işittim. Onun okuyuşuna kulak tuttum, duydum ki, Hişâm bu sûreyi Rasûlullah'm bana okutmadığı birtakım lehçeler üzere okuyor. Az kaldı namazın içinde üzerine atılıp onunla çekişecektim. Fakat onu bekledim. Nihayet selâm verince (kaçırmamak için) hemen ridâsmı göğsünün üzerinde toparlayıp:

— Senden işittiğim bu sûreyi sana kim okuttu? dedim.

— Bana bu sûreyi Rasûlullah okuttu, dedi.

— Yalan söyledin. Allah'a yemîn ederim ki, senden işittiğim bu sûreyi bana muhakkak Rasûlullah okutmuştur, dedim.

Ve onu yakasından çekerek Rasûlullah'a götürdüm de:

— Yâ Rasûlallah! Ben bunu, el-Furkaan Sûresi'ni, Sen'in bana okutmamış olduğun birçok lehçeler üzere okurken işittim. Hâlbuki el-Furkaan Sûresi'ni bana okutan Sen'sin, dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Yâ Hişâm, o sûreyi oku!" diye emretti.

Hişâm da o sûreyi benim kendisinden işitmiş olduğum kıraatle okudu.

Rasûlullah:

— "Sûre böyle indirildi" buyurduktan sonra:

— "Oku yâ Umer!" diye emretti.

Ben de o sûreyi, kendisinin bana okutmuş olduğu okuyuşla okudum. Bitirdiğimde Rasûlullah:

— "Sûre böyle indirildi" buyurdu. Bundan sonra da Rasûlullah:

— "Şübhesiz bu Kur'ân yedi harf üzere indirilmiştir. Binâenaleyh kolay geleni okuyunuz" buyurdu [72].

64-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) geceleyin mescidin içinde Kur'ân okumakta olan bir okuyucunun sesini işitti de: "Allah o kimseye merhamet eylesin. Yemîn olsun o kimse bana şu ve şu sûreden (unutturulması sebebiyle) düşürdüğüm şu ve şu âyetleri hatırlattı" buyurdu [73].

28- Kıraatte Tertîl Ve Yüce Allah'ın: "Kur'ân'ı Tertîl İle (Yânı Açık Açık, Tane Tane) Oku" (Ei- Muzzemmil: 4) Kavli Babı

Ve yine Yüce Allah'ın: "5/z onu bir Kur'ân olmak üzere (âyet âyet) ayırdık ki> insanlara karşı onu dura dura (ağır ağır, tane tane) okuyasın..±" (ei-îsrâ: ioö) kavli;ve mekruh olan okuyuşun, şiirin kesik kesik sür'atle okunması gibi Kur'ân'ın çabuk çabuk okunması olduğu. "Fîha yufraku" (ed-Duhân: 4), "Yufassalu" demektir.

İbn Abbâs: "Faraknâhu" (ei-tsrâ: ioö), "Fassalâhu" demektir, dedi [74].

65-.......Ebû Vâil Şakîk ibnu Seleme şöyle dedi: Biz kuşluk vakti Abdullah ibn Mes'ûd'un yanma gittik. Bir kimse: — Ben dün gece el-Mufassal'ı okudum, dedi. Bunun üzerine İbn Mes'ûd: — Şiir okuyuşu gibi çabuk çabuk okudun. Bizler kıraati işittik.

Ve ben Peygamber'in okumak i'tiyâdmda olduğu uzunlukta birbirine yakın olan sûreleri el-Mufassal grubundan on sekiz sûreyi ve "Hâ Mîm" ailesinden iki sûreyi elbette ezberimde tutmaktayım, dedi [75].

66-....... İbn Abbâs (R) "Onu acele etmen için dilini onunla

depretme "(d-Kıyâme. 16) kavli hakkında şöyle dedi: Rasûlullah (S), Cibril kendisine vahy getirdiği zaman, vahyi çabuk ezberlemek kasdıyle dilini ve dudaklarını kımıldatırdı, bu da kendisine şiddetli olurdu da kendisine vahy geldiği bundan anlaşılırdı. Bunun üzerine Allah "Lâ uksimu bi-yevmVl-kıyâmeti" Sûresi'ndeki şu âyetleri indirdi:

"Onu acele etmen için dilini onunla depretme. Onu toplamak, onu okutmak şübhesiz bize âiddir. Öyleyse biz onu okuduğumuz vakit, sen onun kıraatine uy" (yânî: Biz onu indirdiğimiz zaman sen yalnız dinle). "Sonra onu açıklamak da hakikat bize âiddir".

İbn Abbâs: "Onu senin lisânınla beyân etmek bize âiddir" dedi.

Ve yine İbn Abbâs: Cibril O'na geldiği zaman sessizce dinler, o gittiği zaman ise Allah'ın O'na va'd ettiği gibi gelen vahyi okurdu, dedi [76].

29- OKUMADA UZATILACAK HARFLERİ UZATMAK BABI

67........Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'e, Peygamber'in okuyuşunu sordum da, o:

— Peygamber (S), uzatılması gereken harfleri uzatırdı, dedi [77].

68-....... Katâde şöyle dedi: Enes ibn Mâlik'e:

— Peygamber'in okuyuşu nasıl idi? diye soruldu.

Oda:

— Peygamber'in okuyuşu, uzatılacak harfleri uzun okur ıdı,

dedi.

Sonra Enes (misâl olarak) BismVMhVr-rahmânVr-rahîmh okudu da;

— Peygamber BismVMh\ uzatır, er-Rahmân\ uzatır ve er-Rahîm'i uzatır idi, dedi [78].

30- Kıraatte Tercî' Babı

69-.......Ebû Iyâs tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Mugaffel'den işittim, o şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'i dişi devesi -yâhud erkek devesi- üzerinde Kur'ân okurken gördüm; deve Peygamber'e yol aldırıyor, Peygamber de el-Feth Sûresi'ni -yâhud el-Feth Sûresi'n-den- yumuşak bir okuyuşla okuyordu. Peygamber tercî' yaparak okuyordu [79].

31- Kur'ân Okumakta Ses Güzelliği Babı

Dâvûd Peygamberin Ses Güzelliği İle "Tercî"1 Ve "Evvâb" Ta'bîrlerine Âid Tefsir Özeti:

"Dağlan ve kuşları, Dâvûd ile birlikte tesbîh etmek üzere ram etmiştik. Bunları yapanlar bizdik" (ei-Enbiyâ: 74).

"Şâmm hakkı için Davud'a bizden birfadl verdik: Ey dağlar çınlayın onunla beraber ve ey kuşlar! dedik ve ona demiri yumuşattık." (Sebe': 10)

"Hakîkaten sânım hakkı için Davud'a, en güzel inâbe etmiş olan Dâvûd Peygamber'e bizden, bizim tarafımızdan, yânî ale'1-âde değil, ilâhî azameti ayrıca bir hususiyetle ifâde eden, mahzâ ilâhî bir atıyye, fevkalâde bir mu'cize olarak bir fadl, o vakte kadar diğer peygamberlere verilenden fazla bir âyet, bir ni'met verdik. Şöyle ki (Yâ Cibâlu evvibî maahu): Ey dağlar, dedik, onunla beraber te'vîb yânî tercî' yapın, ötün, çınlayın! (Ve't-Tayraı) Siz de ey kuşlar!- Yukarıda geçen el-Enbiyâ: 74. âyeti, gelecek olan Sâd Sûresi'nin 17-19. âyetleri bunun tefsiri demektir. Yâ'nî Dâ-vûd'a öyle güzel bir ses, öyle şanlı bir edâ verilmişti ki, akşam sabah tesbîh ettikçe onun sesine bütün dağlar ve kuşlar iştirak eder, çınlar öterlerdi. Demek ki, güzel sesle hüsnü elhân Davud'un husûsî bir fazileti, kuşları dahî başına toplayan bir mu'cizesi olmuştu. Bu ma'nâ iledir ki, Dâvûdî savt meşhur olduğu gibi, Davud'un mezamiri de meşhurdur. Bu güzel san'-atı, İslâm'da mutlak surette kötülenmiş zannedenler olmuştur. Fakat bilmek lâzım gelir ki, kötülenmiş olan fısk lahinleridir. Yoksa Kur'ân okurken tertîl ve savt güzelleştirmesi emredilmiştir. Bu bâbda sahîh hadîs kitâbla-rında hayli hadîsler vardır. Birçokları gınanın, yânî mûsikînin te'sîrini rû-hânî zannederler. Böyle bir zann, ruhu hevâ zannetmektir. Ses bir hevâ ihtizazı olduğu için mûsikînin doğrudan doğruya verdiği te'sîr ve heyecan, bir buse zevki gibi cismânî ve asabî bir te'sîrdir. Teğannî ancak bir kelimenin, bir kelâmın ma'nâsını ruha duyurmağa hizmet etmesi i'tibâriyle-dir ki ruhanî bir kıymet olabilir. Fısk ehli, hep şehevânî mevzûlarla cismânî heyecan aradığı için, ma'nâyı öldürerek sâde â'sâba basan kuru nağmelerle cismânî te'sîr arar. Bu ise rûhânî şuuru terbiye değil, ifna eder. Belki fâsık için bütün şuurundan geçip akletmez bir mest olmak bir zevktir. Fakat dînin, şer'in vermek istediği zevk bu değil, güzel ma'nâlı, mukaddes şuurlu bir hayât yaşatmaktır. Seri' istiyor ki Kur'ân okunurken ses güzel-leştirilsin, teğannî edilsin, ancak nazmı bozarak, ma'nâyı unutturarak kuru

ses ta'kîb eden fısk ehli lahinleri ve nağmeleriyle değil, elfâzm tecvidini, fesahatini bozmayarak, ma'nâsını belâğatinin incelikleriyle duyarak şuurlu bir hayât yaşatacak olan bir lahn ile okunsun ki, buna Peygamber'in

hadîsinde "Yuhûnu Arab" ta'bîr buyurulması, biz Kur'ân okurken Hz. Davud'un mu'cizesini yaşamış oluruz. Nitekim Kur'ân'ı güzel okuyan hakkında "Âlu Davud'un mizmârlarından bir mizmâr verilmiştir" diye sitayiş buyurulmuştur. Hz. Davud'un dağları teshir eden, uçan kuşları durduran mu'cizesi de kura bir ses oyunundan ibaret mücerred terennümler değil, ruhtan kopup Huda'ya arz olunan takdisler ve teşbihler idi. Nitekim bu ma'nâyı belâgatle ifâde için onun maiyyetinde dağlar zevi'1-ukûl gibi gösterilerek "Fa Cibâlu " diye nida "Ve't-Tayra" onun mahalline atıf edilmiştir. Dağlar, kuşlar böyle musahhar olduğu gibi ve ona demiri de yumuşattık. (Hakk Dîni, V, 3946-3949).

Onlar ne derlerse sabr et. Kulumuzu, o kuvvet sahibi Davud'u hatırla. Çünkü o çok tercîyapar(evvâb) idi. Çünkü biz dağları (kendisine) musahhar kıldık ki, bunlar akşamleyin ve işrâk vakti -kuşluk vakti- onunla birlikte durmayıp tesbîh ederlerdi. Toplanıp gelen kuşları da. Toplu olarak hepsi onun için tercî' yapar(ewâb)idi (Sâd: n-19).

"Evvâb, Tevvâb vezninde Evb'den mubâleğah ismi faildir. Evb, Râ-gıb'ın beyanına göre rucûun bir nev'i, iradî olan kısmıdır. Dönülmesi lâzım gelen yere dönmek demektir. Bu ma'nâdan Evvâb, Tevvâb gibi Allah'a çok rucû' eden demek olur. Onun için burada 1 Jjı sur jı £Wj« diye tef-sîr etmişlerdir. Ancak reccâ', hem rucû'dan, hem de müteaddîsi olan re-ci'den olabilir. Reci* ise irca' ve tercî' man'âlarına geldiğine ve seste tercî', nağme ve ahenk yapmak veya sadâ vermek demek olduğuna göre reccâ', iyi tercî' yapan mürecci' ma'nâsini dahî ifâde etmiş olur. Nitekim L- • * juUW (Sebe': ıo) de bu ma'nâ açıktır. Bu münâsebetle evvâb, Mucâhid'-den rivayet olunduğu üzere bir de müsebbih, çok tesbîh eden ma'nâsına tefsîr edilmiştir ki Ebu's-Suud bunun vechinde şöyle diyor: İkinci evvâb, müsebbi yerine konmuştur, çünkü tesbîhi tercî' yapıyordu, mürecci' de reccâ'dır. Çünkü ard ardına fiiline rucû' eder durur. Evvâb, Allah Taâ-lâ'ya çok rucû' eden tevvâb demek olduğuna göre de çok tevbekâr olanın âdeti çok zikru tesbîh ve takdîs etmektir. Kaamusda evb, kasd ve istikaa-met ira'nâlarına dahî geldiğinden evvâb, çok doğru ve azimkar demek de olabilir. Şu halde evvâb bir çok ma'nâlara muhtemil bir kelime olduğundan hepsini aynı bir kelime ile terceme kaabil olmıyacaktır. Evvelâ Allah'a rucû' sûfîlerin iradî mevt

ta'bîr ettikleri fena fillah makaamıdır ki tevbe ve inâbe bunun başıdır. Bu makaamda sâdır olan her kuvvet ilâhîdir. Onun için te'yîd ve kuvvetinin illetinde şöyle buyuruluyor. Çünkü o bir evvâb idi. • *~ JM-ı ^s~ w > Hakîkaten biz dağlan onun maiyyetinde musahhar kılmıştık. Öyle ki dağlar < ji^vtj^ı,^^-.»akşam ve işrak vakıtları tesbîh ederlerdi. Bunun zahiri onunla beraber sesle tesbîh etmeleri, onun tes-bîhine te'vîb ve tercî' tarikiyle cevâb vermeleridir. Rasûlulah'm avucunda taşların tesbîhi kabilinden olduğu da söylenmiştir... (Hakk Dîni, VI, 4086-4090).

70-.......Ebû Musa'dan, Peygamber (S) ona hitaben: "Yâ Ebâ Mûsâ! Muhakkak sana Dâvûd Peygamberin nağmelerinden bir nağme -bir sadâ ahengi- verilmiştir" buyurdu [80].

32- Başkasından Kur'ân Dinlemeyi Seven Kimse Bâbî

71- Bize Umer ibn Hafs ibn Gıyâs tahdîs etti. Bize babam tah-dîs etti. Bize el-A'meş, İbrahim'den; o da Abîde'den tahdîs etti. Abdullah ibn Mes'ûd şöyle dedi: Peygamber (S) bana:

— "Haydi bana karşı Kur'ân oku" diye emretti.

Ben: .

— Kur'ân Sana indirildiği hâlde ben onu Sana karşı mı okuyayım? dedim.

Peygamber:

- "Ben Kur'ân 'ı kendimden başkasından işitmeyi severim " buyurdu [81].

33- Okutucu Olan Kimsenin Okuyucuya "Hasbuke(=Sana Yeter)1' Sözü Babı

72-.......Abdullah ibn Mes'ûd şöyle dedi: Peygamber (S) bana:

— "Haydi bana karşı oku" diye emretti. Ben:

— Yâ Rasûlallah! Kur'ân Sana indirildiği hâlde, onu Sana karşı mı okuyacağım? dedim.

Peygamber:

— "Evet" buyurdu.

Bunun üzerine ben en-Nisâ Sûresi'ni okumağa başladım. Nihayet şu "Her ümmetten birer şâhid, onların üzerine de seni bir şâhid olarak getirdiğimiz zaman hâlleri nice olur" (en-Nisâ: 4i) âyete geldiğimde, Peygamber:

— "Şimdilik sana yeter" buyurdu.

Ben Peygamber'e döndüm, bir de baktım ki, Peygamber'in iki gözü yaş döküyordu [82].

34- Bâb: Kur'ân Ne Kadar Müddette Okunup Hatmedilir?

Ve Yüce Allah'ın:

"Artık Kurlarımdan kolay geleni okuyun" (ei-Muzzemmii: 20) kavli [83].

73- Bize Alî ibnu'l-Medînî tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Abdullah ibn Şubrume bana:

— Ben kişiye Kur'ân'dan ne mikdârmın kâfî geleceğine baktım da üç âyetten daha az bir süre bulamadım, dedi.

Bunun üzerine ben de:

— Hiçbir kimseye üç âyetten daha az okuması lâyık olmaz, dedim [84].

Alî ibnu'l-Medînî şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Bize Mansür ibnu'l-Mu'temir, tbrâhîm en-Nahaî'den; o da Ab-durrahmân ibn Yezîd'den haber verdi. Ona da Alkame, Ebû Mes'ûd'dan haber vermiştir. Alkame

şöyle demiştir: Ben Ebû MesJ-ûd'a Beyt'i tavaf eder hâlde kavuştum; Ebû Mes'ûd, Peygamber(S)'i (ve O'nun): "Bir gecede el-Bakara Sûresi'nin âhirinden iki âyeti okuyan kimseye hu iki âyet kifayet eder" sözünü zikretti [85].

74-.......Abdullah ibn Amr şöyle dedi: Babam beni asâletli bir aile kadını ile evlendirdi ve her zaman geçimimiz hususunda göz kulak olup, gelininden kocası Abdullah hakkında sorguda bulunurdu. Karım da:

— Abdullah erkek nev'i arasından öyle güzel bir kocadır ki, biz ona geldiğimizden beri aile döşeğimize ayak basmadı (yatmadı), örtülü eteğimizi araştırıp yoklamadı, demiştir.

Babam Amr'in bu yoldaki incelemeleri uzayınca, nihayet Pey-gamber'e oğlunun bu hâlini arzetti. Peygamber de:

— "Abdullah'ı bana getir" buyurdu. Sonra Peygamber(S)'e kavuştuğumda bana:

— "Nasıl oruç tutarsın?" diye sordu. Ben de:

— Her gün, dedim.

— "Nasıl hatmedersin?" dedi.

— Her gece, dedim. Bunun üzerine Peygamber:

— "Her ayın üç gününde oruç tut, her ayda bir Kur'ân'ı okuyup hatmeyle" buyurdu.

Ben:

— Bundan çoğuna da gücüm yetişir, dedim. Peygamber:

— "Öyleyse her haftada üç gün oruç tut" buyurdu. Ben:

— Bundan çoğuna da gücüm yetişir, dedim. Peygamber:

— "İki gün iftar et, bir gün oruç tut" dedi. Ben de:

— Bundan çoğuna da gücüm yetişir, dedim. Peygamber:

— "Oruçların en faziletlisi olan Dâvûd Peygamber orucu tut ki,

bir gün oruç, bir gün iftardır. Bir de yedi gecede bir kerre Kur'ân'ı okuyup hatmeyle" buyurdu.

(Abdullah sonraları bu hadîsi rivayet ederken:)

— Ah keski ben, Rasûlullah'm bana verdiği ruhsatı kabul edeydim, îşte şimdi yaşlandım, zayıf düştüm! diye hayıflanıyordu.

Bundan dolayı ihtiyarlık çağında Abdullah ibn Amr, Kur'ân'm yedide birini gündüzden ailesinden bâzılarının yanında okurdu ve gece okuyacağı Kur'ân'ı gündüz okuyup hazırlardı ki, gece okuması hafiflesin. Oruç hususunda kuvvetli bulunmak isteyince de birkaç günler arka arkaya oruç tutmazdı ve bu oruç tutmadığı günleri sayardı ve -Peygamber'den ayrıldığı sıradaki ibâdet hayâtından birşey bırakmayı çirkin gördüğünden- oruç tutmadığı günlerin sayısınca arka arkaya oruç tutardı.

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Râvîlerin bâzısı, "Üç gecede bir defa hatmet"; bâzısı "Beş gecede hatmet" dedi diye rivayet etmiştir. Abdullah ibn Amr'dan rivayet eden râvîlerin çoğu "Yedi gecede bir defa hatmet" dedi, diye rivayet ettiler [86].

75-.......Abdullah ibn Amr: Peygamber (S) bana: "Sen Kur'ân'ı ne kadar müddet içinde okuyorsun?" diye sordu.

76- Bana İshâk tahdîs etti. Bize Ubeydullah ibnu Mûsâ, Şeybân en-Nahvî'den; o da Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da Zuhre oğullan'-nın âzâdlısı Muhammed ibn Abdirrahmân'dan; o da Ebû Seleme'-den haber verdi. Yahya ibn Ebî Kesîr: Ben kendimi bu hadîsi Ebû Seleme'den işittim sanıyorum, dedi. Bundan biraz durakladıktan sonra, kendisine bu hadîsi Muhammed ibn Abdirrahmân vâsitasıyle işitmiş olduğu tahakkuk etti: Ben bu hadîsi Ebû Seleme'den işittim; o da Abdillah ibn Amr'dan, dedi. Amr şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— "Kur'ân'ı bir ayda oku" diye emretti. Ben:

— Kendimde kuvvet buluyorum, dedim. Nihayet Rasûlullah:

— "Kur'ân'ı yedi günde oku, bunun üzerine artırma!" buyurdu [87].

35- Kur'ân Okuma Esnasında Ağlamak Babı [88]

77- Bize Sadaka ibnu'I-Fadl tahdîs etti. Bize Yahya ibn Kattan, Sufyân es-Sevrî'den; o da Süleyman el-A'meş'ten; o da İbrâhîm en-Nahaî'den; o da Abîdete'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan haber verdi. Yahya: Hadîsin bâzısı Amr ibn Murre'dendir, dedi. İbn Mes'-ûd: Peygamber (S) bana şöyle buyurdu:,., dedi.

78- Bize Müsedded, Yahya'dan; o da Sufyân'dan; o da el-A'meş'ten; o da İbrahim'den; o da Abîdete'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan tahdîs etti. A'meş şöyle dedi: Hadîsin biri "Bana Amr ibnu Murre, İbrahim'den tahdîs etti" senediyledir. Ve keza "Sufyân'ın babasından; o daEbu'd-Duhâ'dan; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan" senediyledir.

Abdullah ibn Mes'ûd şöyle dedi: Rasûlullah (S):

— "Bana karşı oku" diye emretti. Ben:

— Kur'ân Sana indirildiği hâlde, Sana karşı mı okuyayım? dedim. Rasûlullah:

— "Ben Kur'ân'ı benden başkasından işitmeyi arzu ederim " dedi.

İbn Mes'ûd dedi ki: Bunun üzerine ben en-Nisâ Sûresi'ni okudum. Nihayet "Her ümmetten birer şâhid, onların üzerine de seni bir şâhid olarak getirdiğimiz zaman hâlleri nasıl olur?"(en-Nisâ: 4i> âyetine ulaştığımda, Peygamber bana:

— "El çek -yâhud: Tut-!" diye emretti.

Ben Peygamber'in iki gözünü gördüm ki, onlar yaş akıtıyorlar [89].

79-.......Buradaki senedle gelen rivayette Abdullah ibn Mes'ûd şöyle demiştir: Peygamber (S):

— "Bana oku" dedi. Ben:

— Sana indirildiği hâlde, Sana karşı mı okuyayım? dedim. Peygamber:

— "Ben kendimden başkasından işitmeyi severim" buyurdu [90].

36- Kur'ân Okuması İle Gösteriş Yapan Yâhud Kur'ân'la Yiyicilik Etmek İsteyen Yâhud Da Kur'ân'ı Âlet Ederek Yalan Ve Fâcirlikle Haksızlık Yapan Kimseler(İn Günâhı) Babı [91]

80-.......Alî (R) şöyle dedi: Ben Peygamber (S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Zamanın sonunda yaşlan küçük, akılları az, tecrübeleri kıt bir zümre yetişecektir. Onlar mahlükaatın hayırlısı olan Peygamber'in sözünden bahsedecekler. Fakat bunlar şiddetle atılan okun avı delip avdan öteye çıktığı gibi, îslâm Dîni'den hemen çıkıvereceklerdir. Onların îmânları boğazlarından öte geçmeyecektir. Siz onları her nerede rastgelirseniz hemen öldürünüz. Çünkü (bunlar bozguncu anarşistlerdir;) bunları öldürmekte, öldüren kişiye kıyamet gününde ecr ve sevâb vardır" [92].

81-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Ben RasûlulIah(S)'tan işitim, şöyle buyuruyordu: "Sizin içinizden öyle zümreler türeyecektir ki, siz onların namazlarının yanında kendi namazlarınızı, onların oruçlarının yanında kendi oruçlarınızı, onların iyi işleri yanında kendi iyi işlerinizi küçük göreceksiniz. Onlar Kur'-ân da okuyacaklar. Fakat Kur'ân(m feyzi) onların hançerelerini geçmeyecek. Onlar okun avdan (delip) çıktığı gibi dînden çıkacaklar: Okun sahibi (avı delip geçen) okunun demirine bakar (kan nâmına) birşey göremez. Ağaç kısmına bakar, orada da birşey göremez. Yelesine bakar, onda da kan bulaşığı göremez. Sonra avcı (acaba ava dokunmadı mı?) şübhesi ilefûk (denilen yayın girecek) yerine bakar (orada da kan izi göremez)" [93].

82-.......Katâde, Enes ibn Mâlik'ten; Ebû Musa'dan: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Kur'ân'ı okuyan ve onunla amel eden mü'min kişi, tadı güzel,

kokusu da güzel portakal meyvesi gibidir. Kur 'ân 'ı okumayan, fakat onunla amel eden mü 'min kişi ise hurma .meyvesi gibidir; onun tadı güzel, fakat kokusu yoktur. Kur'ân'ı okuyan münafık kişinin meseli, kokusu güzel, fakat tadı acı reyhâne bitkisi gibidir. Kur'ân'ı okumayan münafık kişinin meseli de tadı acı yâhud kötü ve kokusu acı Ebû Cehil karpuzu gibidir" [94].

37- Bâb: Kur'ân Üzerinde Kalbleriniz Birleştikçe Kur'ân Okuyunuz

83-....... Cundeb ibn Abdillah'tan: Peygamber (S): "Kalbleriniz ülfet edip birleştiği müddetçe Kur'ân 'ı okuyunuz, Kur'ân üzerinde ihtilâf ettiğiniz zaman da artık kalkıp ondan dağdınız" buyurdu [95]

84-.......Cundeb'den:Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Kur'ân üzerinde gönülleriniz birleştiği müddetçe okuyunuz. Kur'ân hakkında ihtilâf ettiğiniz zaman da artık kalkıp ondan dağıtınız".

Ebû Imrân'dan; o da Cundeb'den rivayet edilen bu hadîsi ref etmekte Haris ibnu Ubeyd ile Saîd ibnu Zeyd, Sellâm ibnu Muti'a mutâbaat etmişlerdir. Zikredilen bu hadîsi Hammâd ibn Seleme ile Ebân ibn Yezîd ref etmeyip, Cundeb .üzerine mevkuf olarak rivayet etmişlerdir. (Lâkin Müslim, Ebân hadîsini merfû' olarak rivayet etmiştir.)

Gunder, zikredilen bu hadîsi, Şu'be'den; o da Ebû Imrân'dan rivayet etti. Ebû İmrân: Cundeb'den işittim, diyordu.

Ve İbn Avn da bu hadîsi Ebû Imrân'dan; o da Abdullah ibn Sâ-mit'ten; o da Umer ibnu'1-Hattâb'dan onun kavli olarak rivayet etti.

Cundeb'den rivayet etmek, isnâd bakımından daha sahîh; bu hadîsi Umer'den rivayet edişten de daha çoktur.

85-.......Abdullah ibn Mes'ûd, bir kimseyi, kendisinin Peygamber'den hilafını işittiği bir okuyuşla bir âyeti okurken işitti. (Dedi ki:)

— Hemen o kimsenin elinden tutup, onu Peygamber'e götürdüm. Peygamber (S): "Her ikiniz de güzel okuyorsunuz. Binâenaleyh her ikiniz de okuyunuz" buyurdu.

Râvî Şu'be şöyle dedi: Gâlib zannıma göre Peygamber: "Şüb-hesiz sizden evvelki milletler ihtilâf ettiler de bu ihtilâfları kendilerini helak etti" buyurdu [96].

Tenbîh

Bu Fadâtlu'l-Kur'ân Kitâbı'nın bâb başlan ve hadîs metinleri, bir ramazân ibâdeti olarak tercemeye başlanıp 16 Ekim 1972 Pazartesi yatsıdan sonra bitirilmişti. Onbir yıl sonra Sahîh'in tercümesi İşi buraya ulaşınca, yine bîr ramazân ibâdeti olmak üzere, vaktiyle tercüme edilen hadîslere haşiye şeklinde açıklamalar eklenmeye başlandı. Bu haşiyeleri yazarken Buhârî şerhlerinden ve bilhassa İbn Kesîr'in FadâHu'I-Kur'ân'mdan faydalanıldı -ki bu tarafımdan tercüme edilip 1978'de Türdav yayınları arasında neşredilmişti-. Bu hâşiyeİendirme de 19 Haziran 1983/8 Ramazân 1403 Pazar günü ikindi ezanı okunurken müsvedde hâlinde bitirildi. Allah'ıma sayısız hamd ve senalar olsun!

Bağlarbaşı-Üsküdar Mehmed Sofuoğlu

---

[1] Kitâbu't-Tefsîr ile Kitâbu Fadâüi'l-Kur'ân arasındaki münâsebet açıktır, gizli olmaz. Fadâil, Fadîlet'in cem'idir. Cevherî, Fadl ile Fadîlet, Naks ile Nakîsa'-mn hilafıdır, demiştir (Aynî).

Buhârî, Kur'ân'm Faziletleri Kitâbı'nı Kitâbu't-Tefsîr'den sonra zikretti, çünkü Tefsir daha mühimdir. İşte bundan dolayı Tefsir ile başladı (İbn Kesîr).

[2] İbn Abbâs'ın "el-Muheymin " lâfzının tefsiri hakkındaki sözüne gelince, Buhârî bununla el-Mâide Sûresi'nde Yüce Allah'ın Tevrat ve İncîl'in zikrinden sonraki şu kavlini murâd etmiştir: "Sana da hakk olarak Kitâb 'ı, kendinden evvelki kitabı tasdîk edici (ve doğrultucu) ve ona karşı bir şâhid olmak üzere gönderdik, o hâlde aralarında Allah'ın indirdiği İle hükmet..." (el-Mâide: 48).

İbn Abbâs bir rivayette "Muheyminen aleyhi", "Şehîden aleyhi" (yânî "Onun üzerine bir şâhiddîr") şeklinde söylemiştir.

"Heymene"nin ash "Hıfzetmek" ve "Gözetmek"tir... Yüce Allah'ın isimlerinde de "el-Muheymin" (el-Haşr: 23) vardır. Bu, herşey üzerine şâhid, herşe-yi bakıp gözetici ve muhafaza edici demektir.

Kur'ân'ın diğer peygamberlerin kitâbları lehine veya onlar üzerine şehâde-ti bir gerçektir. Ehli kitâbm ilâhî kitâbdan bir nasibe mazhar kılındıkları hâlde kendilerine hatırlatılan şeylerden büyük bir payı tahrif ettikleri ve unutmuş ol-duklan, Kur'ân'm şehâdeti cümlesindendir. Ve yine onların kendi kitâblarmın hepsini muhafaza edemedikleri, muhafaza etmekte olduklarının bir kısmını dahî tahrif etmiş bulundukları hususu da bu şehâdet cümlesindendir.

[3] Peygamber'in Medine'de on sene ikaamet etmesi, hakkında hilaf olmayan hususlardandır. Nübüvvetten sonra Mekke'de ikaamet müddeti ise, meşhur olan onüç senedir. Çünkü kendisi kırk yaşında iken O'na vahy indirilmiş, sahîh rivayete göre de altmış üç yaşında iken vefat etmiştir... îbn Abbâs'm on sayısı üzerindeki fazlayı, kelâmda kısaltma yapmak için kaldırmış olması muhtemeldir. Çünkü Arablar çok defa konuşmalarındaki kesirleri kaldırırlar...

Bu hadîsin Kur'ân'm Faziletleri ile münâsebet ciheti şudur: Kur'ân'ın ilk defa nuzûle başlaması, şerefli bir mekânda ve şerefli bir zamanda vâki' olmuştur -ki, o mekân el-Beledu'l-Harâm, o zaman da Ramazân ayıdır- binâenaleyh Kur'ân için hem zaman şerefi, hem mekân şerefi bir yere gelmiştir. İşte bundan dolayı Ramazân ayında Kur'ân tilâvetini çok yapmak müstehâb olur. Çünkü Ramazân ayı, Kur'ân'm inmeğe başladığı aydır. Ve yine bundan dolayıdır ki, Cibril Kur'ân'ı her sene Ramazan ayında Rasûlullah ile mukaabele ederdi. Nihayet Rasûlullah'm vefat edeceği yıl olunca, Cibrîl Kur'ân'ı te'kîd ve tamâmiy-le tesbît etmekiçin iki defa mukaabele etmiştir. Ve keza bu hadîste Kur'ân'm bir kısmının Mekkî, bir kısmının Medenî olduğunun beyânı da vardır. Mekkî, hicretten evvel inendir. Medenî ise, ister Medîne'de olsun yâhud ondan başka herhangi bir şehirde olsun, hattâ Mekke'de yâhud Arafe'de olsun, müsâvî olarak hicretten sonra inendir... (İbn Kesîr).

[4] Buhârî bu hadîsin bir rivayetini Alâmâtu'n-Nübüvve'de, Müslim de Ümmü Se-leme'nin faziletleri bâbı'nda getirmiştir. Hadîsi burada getirmekten maksad, Allah ile Peygamber arasındaki sefirin Cibrîl olduğudur. O Yüce Allah'ın şu âyetlerde buyurduğu gibi kerîm, vecâhet, celâlet ve mekânet sahibi bir melektir:

"O Kur'ân muhakkak ki Âlemlerin RabbVndendir. O'nu Ruhu 'l-emîn, in-zâr edicilerden olasın diye senin kalbine ma'nâsı açıkr Arabça bir dil ile indirmiştir. Şübhe yok ki, o Kur'ân, daha evvelkilerin kitâblarında da vardır, Isrâîl oğullan bilginlerinin bunu bilmesi de onlar için bir delîl değil miydi?" (eş-Şuarâ: 192-197).

"Muhakkak ki o Kur'ân çok şerefli bir elçinin (getirdiği) kelâmdır. Çetin bir kudrete mâliktir. Arş'm sahibi nezdinde çok itibarlıdır. Orada kendisine itaat olunandır, bir emindir, sizin sahibiniz bir mecnûn değildir" (et-Tekyîr: 19-22).

Binâenaleyh yüceliğine hudûd olmayan Rabb, iki kulunu ve iki elçisini, Cibril ve Muhammed'i övmüştür... (İbn Kesîr).

[5] Hadîsin başlığa uygunluğu "Mu 'tize olarak bana verilen ise ancak Allah 'in bana vahyetüğidir" sözünden alınır. Bu hadîs Kur'ân mu'cizesinin bütün peygamberlere verilenlerden üstünlüğüne ve faziletine delâlet eder. Nevevî şöyle demiştir: Bu hadîsin ma'nâsında ihtilâf edilip şu ma'nâlar ileri sürülmüştür:

a. Her peygambere zamanına göre insanları inanmağa mecbur eden birtakım mu'cizeler verilmiştir. Benim en büyük ve en açık mu'cizem Kur'ân'dır ki, uslûbundaki belâgati ve ihtiva ettiği medenî, adlî, içtimaî hükümleri i'tibâriyle böyle bir kitâb başka bir peygambere verilmemiştir. Bu cihetle ben peygamberlerin en çok ümmetlisi olacağım.

b. Bana bir Kur'ân mu'cizesi verildi ki, o kimseyi sihir ile zann ve hayâle düşürmez. Musa'nın asâ mu'cizesinin Fir'avn'ın sihirbazlarının el çubukluğu ile icra ettikleri şeylere velev ki surette benzediği gibi, hiçbir şeye benzemeyip görenleri "Acaba?" diye düşündürmez ve hatâya düşürmez.

c. Öbür peygamberlerin mu'cizeleri onların hayâtında yaşamış, onlar ölünce mu'cizeleri de son bulmuştur. Onların mu'cizelerini görmek, ancak kendileriyle yaşayanlara münhasır kalmıştır. Peygamberimizin Kur'ân mu'cizesi ise kıyamet gününe kadar devam edecektir...

Kur'ân insanlara tevatürle nakledilmiştir. İstikbâldeki herbir zaman için de, o indirildiği gibi sapasağlamdır. Kur'ân, benzerini yâhud on sûresinin yâhud bir sûresinin benzerini getirmeleri için insanlığa meydan okumuş, her devirdeki insanlar bundan âciz olmuşlardır; bu meydan okuma kıyamete kadar da devam edecektir. (el-İsrâ: 88, Hûd: 13, Yûnus: 3, el-Bakara: 23-24).

[6] Hadîsin ma'nâsı şudur: Yüce Allah, Rasûlü üzerine her vakit ihtiyâç duyulan kadar azar azar birbiri arkasından vahy indirmiştir. Ve ilk fetretten sonra bir fetret daha vâki' olmamıştır. O ilk fetret de Meleğin ilk evvel "Ikra9 bismi Rabbike" kavliyle inişinin ardından olmuştu ki, bu ilk gelişin ardından vahy bir müddet gecikmişti. Sonra vahy kızıştı ve arka arkaya kesiksiz devam etti. Bu fetretten sonra inen ilk vahy ise "Yâ eyyuhe'l-müddessir kum fe~enzir" Süresidir.

[7] Bu hadîs ile bundan evvelki hadîsin Kur'ân'm Faziletleri Kitâbi'nda zikredil-melerindeki münâsebet, Yüce Allah'ın, Rasûlü'ne büyük ihtimamı (onunla meşgul olması) ve şiddetli mahabbeti olmasıdır. Çünkü vahyi O'nun üzerine arka arkaya devam ettirmiş ve O'ndan vahyi kesmemiştir. Bunun içindir ki, Kur'ân O'na ancak fırka fırka indirilmiştir. Hiç şübhesiz böyle parça parça indirilmesi inayet ve ikramda daha toelîğ olur.

Bu rivayette vahyin kesilip gecikmesi, bir iki gecedir. Bir rivayette dört gündür. İbn Cureyc'den oniki gün, Kelbî'den onbeş gün, Süddî ve Mukaatil'den kırk gün diye de rivayetler vardır. Belli ki bu gibi müddetlere ilim, başlangıcına ilim ile farklı olur. Onu

tamâmiyle bilmek, Rasûlullah'm kendisinden olabilir. Bu ise merfû' olarak rivayet edilmemiştir. Sahîh olarak bilinen şudur: Bir müddet vahyin gecikmesi vâki' olmuştur. Rasûlullah bundan hüzün ve ıztırâb duymuş, hâllerinden bu hissedilmiştir. İki üç gece kalkmadığı görülünce O'nun bu hâlini ta'kîb eden müşrikler Öyle söylenmeğe bir vesile de bulmuştur. Allah da O'nun kalbine itminan vermek üzere bu sûreyi indirmiştir (Hakk Dîni, VIII, 5885).

[8] Buhârî bu âyet parçalarını burada başlığa delîl olarak getirmiştir. Bunlar birçok yerde geçmektedir: "Kur'ânen Arabiyyen" (Yûsuf: 2, Tâhâ: 112, ez-Zumer: 28, Hâmîm Secde: 3, eş-Şûrâ: 7, ez-Zuhruf: 3); "Bi-Iisânin Arabiyyin" (en-Nahh 103, eş-Şuarâ: 195, el-Ahkaaf: 12).

[9] Bu hadîs, yakında kendisi üzerine kelâm gelecek olan hadîsten bir parçadır. Bu-hârî'nin bundan maksadı açıktır. O'da Kur'ân'ın Kureyş lügati ile İndiği ve Ku-reyş'in de Arab'ın hulâsası olduğudur.

[10] Hadîsin bir rivayeti Hacc Kitâbı'nda da geçmişti.

Hadîsin bu baba girme sebebi, Kur'ân'ın ve sünnetin her ikisinin de tek bir vahiyle ve tek bir dille geldiğini tenbîh etmektir denildi. Şöyle de denildi: Buhârî bununla "Biz hiçbir rasûlü kendi kavminin dilinden başkasıyle göndermedik ki, onlara apaçık anlatsın... '* (îbrâhîm: 4) âyetinin, Peygamber'in kavmi oldukları için sırf Kureyş'in diliyle gönderilmesini gerektirmediğine, fakat bütün Arab'ın diliyle gönderildiğine işaret etmiştir. Çünkü o, onların hepsine gönderilmiştir. Zîrâ Peygamber kendisine soran bedeviye, sorusunun cevâbı olan vahy indikten sonra, ona anlayacağı şekilde hitâb etmiştir. Bu da vahyin, Ku-reyşli olsun, gayrisi olsun, her Arab'ın anlayacağı şekilde inmekte olduğuna delâlet etmiştir. Vahy de tilâvet edilir yâhud tilâvet edilmez olmaktan daha umûmîdir.

tbn Battal da şöyle demiştir: Hadîsin başlığa uygunluğu, metluvv olsun, gayrı metluvv olsun vahyin hepsinin ancak Arab diliyle indiğidir. Bu, Peygam-ber'in Arab ve gayrı Arab bütün insanlara ve daha başkalarına gönderilmiş olmasını reddetmez. Çünkü vahyin indiği dil Arapça'dır. O da, bunu Arab taifelerine tebliğ etmektedir. Onlar da bunu Arab olmayanlara onların dilleriyle tercüme.edeceklerdir... (ibn Hacer, Aynî).

[11] Buradaki cem' ile murâd, mahsûs bir cem'dir ki, o da ayrı ayrı yazılmış olan metinlerin sahîfeler içinde toplanması, sonra da bu sahîfelerin bir Mushaf içinde sûreleri tertîb edilip sıralanmış olarak toplanmasıdır. Üç bâb sonra "Kur'-ân'ın te'Iîfi babı" gelecektir. Orada bundan maksad ise âyetlerin bir sûre içinde te'Iîfi yâhud sûrelerin Mushaf içinde tertibidir (İbn Hacer).

[12] Yânî Zeyd bu âyeti, Peygamber'e vahy yazmakta bulunan kimselerden diğer birinin yanında yazılmış olarak bulamamıştır. Yoksa bu âyeti ondan başkası ezber etmemişti demek değildir. Zîrâ bu âyeti pekçok kimseler ezber etmişler de namaz içinde ve namaz hâricinde tilâvet etmekte idiler.

[13] Buharı bu hadîsi el-Câmi'u's~Sahîh'm birkaç yerinde getirmiştir. İşte bu Kur'-ân'ı yazılı bulunduğu dağınık yerlerden bir araya toplama işi, Ebû Bekr'İn yaptığı işlerin en güzeli, en büyüğü ve en azametlisidir... Ebû Bekr, her okuyucunun tamâmını ezber etmeye muktedir olması için Kur'ân-ı Azîm'i yazılı bulunduğu dağınık yerlerinden derleyip kitâb hâlinde topladı. Ve işte bu toplama Yüce Allah'ın "Kur'ân't biz indirdik biz, onun koruyucuları daşübhesiz ftfeız "(el-Hıcn 9) kavlinin sırrından olmuştur.

İşte böylece Ebû Bekr es-Sıddîk, hayırları toplamış, şerrli işleri men' eylemiştir. Allah ondan razı olsun ve onu da razı kılsın. İşte bundan dolayı birçok imamlar Alî ibn Ebî Tâlib(R)'nin: "Mushaflar hususunda insanların en büyük ecirlisi Ebû Bekr'dİr. Çünkü Ebû Bekr Kur'ân'ı İki levha arasında toplayanların birincisidir" dediğini rivayet etmişlerdir. Bu, sahîh bir isnâddır (İbn Kesîr)

[14] Yânî.kitabetin resminde meselâ hemzeli ve gayrisi nev'inden olmakta ihtilâf ettiğiniz zaman, onu Kureyş dili ve lehçesine uygun olan resimle yazınız. Çünkü Kur'ân, Kureyş lehçesiyle inmiştir. Çünkü Kureyş lehçesi Rasûiullah'ın lehçesi-dir ve Arab lehçelerinin en fasihidir. Cibril Peygamber'e diğer Arab lügatleri ve lehçeleriyle, Kur'ân'ın tertîli kendilerine kolaylaşsın ve ma'nâsmı düşünmekten alıkoymasın diye, sırf bir ruhsat olarak okumuştur.

[15] Bu emrin hikmeti şudur: Hafsa'mn yanından alman Mushaf, resmî mushafla-' rm istinsah edilip yazılmış oldukları aslî Mushaf'tır. Bu resmî Mushaf'ların toplanma ve istinsahları hususunda hey'et ferdleri çok ciddî ve samîmi araştırma yapmışlardır. Binâenaleyh resmî Mushaflardan başkalarının var olmasını mü-bâh kılmaktan, onların bâzısında yanlış bulunması yâhud yalan ve ihtilâf için herhangi bir sebeb bulunması cihetinden endîşe edilirdi.

[16] İşte "Mushaflar istinsah ettirip resmîleştirerek Kur'ân'ın en mükemmel şekilde" muhafazasına ve nesilden nesile tam ve ihtilafsız olarak intikaalini temîn,ât altına almaktan ibaret olan" bu muazzam iş, Mü'minlerin Emîri Usmân itin Af-fân(R)'m en büyük menkabelerindendir.

Hiç şübhesiz ki, Kur'ân'dan herhangi birşeyin zayi' olup gitmemesi için Kur'-ân'm muhafazasına, ilk iki büyük zât Ebû Bekr ile Umer, Usmân'a sebkat etmişler, bu işi ondan önce te'mînât altına almışlardır. Usmân ise insanları, Kur'ân hususunda ihtilâf etmemeleri için bir okuyuş üzerinde toplamıştır. Bu iş üzerinde sahâbîlerin hepsi Usmân'a muvafakat etmişlerdir. Ancak Abdullah ibn Mes'-ûd'dan, onun resmî mushaflar yazan kimselerden olmaması sebebiyle bir öfkesi rivayet edilmiştir. Bu öfkeyle, Usmân'm "İmâm Mushaf'tan başkalarının yakılmalarını" emrettiği zaman kendi adamlarına ellerinde bulunan mushafları saklamalarını emretmişti. Bundan sonra İbn Mes'ûd da muvâfakata dönmüştür. Hattâ Alî ibn Ebî Tâlib: "Eğer Usmân bu işi yapmamış olsaydı, onu muhakkak bizzat ben yapardım" demiştir. Binâenaleyh Dört îmânı, yânîEbû Bekr, Umer, Usmân ve Alî bu işin dînî maslahatlardan olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir. Bu dört zât ise öyle halîfelerdir ki, Rasûluüah (S) onlar hakkında "Benim sünnetime iyi yapışın, benden sonra da Râşid Haiîfeler'in sünnetine" buyurmuştur. (Ahmed, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce... İrbâd -R-dan) -İbn Kesîr, Fadâilu 'I-Kur 'ân-

[17] Buhârî bu başlık ile yalnızca Zeyd ibn Sâbit'i kasdetmiştir. Çünkü Zeyd vahyi en çok yazan kimse olduğu ve yazma işi ile uğraşıp meşgul olması çok olduğu için ona ahd lamı ile "el-Kâtib" ismini vermiştir (İbn Hacer).

tbn Hacer buradaki hadîsin şerhinde Mekke'deki ve Medine'deki vahy kâ-tiblerini şöyle zikretti: Peygamber'e vahy yazanlardan bâzıları topluca şunlardır: 4 Halîfe, 5. Zubeyr ibnu'l-Avvâm, 6. ve 7. Saîd ibnu'1-Âs ibn Umeyye'nin iki oğlu Hâlid ve Ebân, 8. Hanzalatu'bnu'r-Rabî' el-Esedî, 9. Muaykıb ibn Ebî Fâtıma, 10. Abdullah ibnu'l-Erkam ez-Zuhrî, 11. Şurahbîl ibn Hasene, 12. Abdullah ibn Revâha ve diğerleri...

[18] Hadîsin başlığa uygunluğu, Ebû Bekr'in Zeyd'e hitaben "Sen Rasûlullah için vahyi yazıyordun" sözündedir. Bu hadîsin bir rivayeti daha önce de geçmişti.

Bu âyetlerin bu suretle Kur'ân'a konulması, sonraları şöyle bir tenkide uğramış ve derin bir incelemeye vesîle olmuştur: "Kur'ân'ın birinci şartı Tevatür iken Zeyd ibn Sabit yalnız Huzeyme'nin yanında bulduğu âyetleri nasıl olup da Mushaf'a koyabilmiş ve Kur'ân'dan sayabilmiştir?" deniliyor ve buna şöyle cevâb veriliyor:

Tevatür vardır - yoktur mes'elesi, Peygamber'in sahâbîlerinden sonraki devre âiddir. Tâbi'î ve Etbâu Tâbi'î zamanlarına nisbetle tasavvur olunur. Sahâbîlere gelince, onlar Peygamber'den herhangi bir âyetin Kur'ân olduğunu işitince, onun Kur'ânhğını kat'î olarak bilirlerdi.

el-Ahzâb ve et-Tevbe âyetlerinin Huzeyme gibi yüksek bir sahâbînin yanında bulunması ayrıca bir i'tibâr ve emniyet medarı olmuştur. Bunun için Zeyd ibn Sabit bu hadîsinde Huzeyme'nin yalnız başına şâhidliğini, Rasûlullah'm iki şahidin şâhidliğine denk ve müsâvî tuttuğunu bildirmiştir.

Bu el-Ahzâb ve Berâe âyetlerinin Kur'ânİyetinin şahinliğinde, Zeyd ibn Sâ-bit'in zatî fazileti ve ilmî kudret ve i'tibârı da hesâb edilmelidir...

Zeyd bu üç âyeti yalnız kendi ictihâdıyle de Mushaf'a koymuş değildir. O, başkanlık ettiği ilmî şûranın kararıyle hareket etmiştir. En sonra bu şûranın karan, usulen halifelik makaamının tasdikine arz olunmuş ve neşredilen bir tebliğ ile bütün sahâbîlerin ma'lûmu olup sükûtî bir icmâ' mün'akid olmuştur. Mushaf dışmda-'Kur'ân olarak ne bir âyet, ne bir sûre kalmamıştır... Yukarıdaki deliller bu hakikate de zarurî bir ilim ve ıttıla bahşeder (İbn Kesîr, Fadâilu'l-Kur'ân).

[19] Hadîsin başlığa uygunluğu apaçık meydandadır.

[20] Buhârî bunun bir rivayetini Bed'u'l-Halk'da da getirdi. Müslim bir defa Yû-nus'tan, bir defa da Ma'mer'den, bu ikisi de Zuhrî'den olmak üzere bu tarzda rivayet etti (Müslim Ter. II, 462-467).

Bunu İbnu Cerîr de Zührî hadîsinden olmak üzere rivayet etti. Sonra râvî İbn Şihâb şöyle demiştir: Yedi harfe dâir ma'lûmât bana ulaştı. Bununla yalnız bir medlulü ifâde eden müteaddid zelîkaya müsâade buyurulduğuna muttali' oldum. Yoksa halâl ve harama dâir hiçbir kelime üzerinde ihtilâf yoktur (İbn Kesîr).

[21] Hadîsin başlığa uygunluğu son fıkrası olduğu açıktır. Bunun bir rivayeti Husû-mât Kitâbı'nda geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmişti.

Hadîsin sonundaki "Seb 'atu ahruf{ = Yedi harf) "ta'bîri, yedi lügat ve yedi lehçe ve yedi şîve demektir. Buhârî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiği hadîse göre Kur'ân başlangıçta bir lügat ve bir lehçe üzerine indirildiği halde -ki bu Kureyş lehçesi idi- Rasûlullah Kur'ân'ın kabileler arasında çabuk yayılması için diğer Arab kabilelerinin lehçeleri üzerine de okunmasını arzu ediyordu. Bu yolda ısrarlı dualar sonunda yedi kabilenin lehçesi üzerine de okunmasına izin verildi... Kur'ân'ın her kelimesi değil, bâzı kelimeleri yedi lehçe ile okunmuştur. Kur'ân bu suretle yayıldıktan sonra Peygamber'in vefatı yılının ramazânında Cibril'le yapılan el-Arzatu'1-Âhire'de Kureyş lehçesi kararlaştı. Şu da bilinsin ki, bu lehçe farkı, bir nev'ilenmeden ibarettir, ma'nâ yönünden bir çelişki gerektirmez.

Nitekim Abdullah ibn Mes'ûd: "Ben değişik kabilelerin Kur'ân kıraatlerini dinledim, hepsini ma'nâ yönüyle birbirlerine yakın buldum. Aranızda Helumme, Akbil demeniz gibi ki, ikisi de Geliniz diye çağrıdan ibarettir" demiştir. Âlimler bu yedi harfin ma'nâsı hakkında çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir:

a. Bundan murâd Akbil, Taâl ve Helumme gibi muhtelif lafızlarla birbirine yakın ma'nâlardan meydana gelen yedi vecîhtir.

b. Bundan maksad, Kur'ân'ın hepsi yedi harf üzere okunur demek değildir. Lâkin bâzısı bir harf, yânî bir lehçe üzere, bâzısı da diğer bir lehçe üzere okunur...

c. Kur'ân'ın yedi lügati -lehçesi-, kabilelerin kendi lehçelerinde birbirine muhalefet etmelerine rağmen, hâsseten Mudar kabilelerine münhasırdır. Çünkü Usmân: Kur'ân Kureyş lugatiyle indi, demiştir. Kureyş ise en-Nadr ibnu'l-Hâris oğullan'dır.

d. Bütün kıraat vecihleri yedi şeye dönmektedir: Harekesi değişmeyen, sureti ve ma'nâsı da değişmeyen, sureti değişmeyip ma'nâsi değişen,...

e. Yedi harften maksûd emir, nehiy, va'd, vaîd... gibi ma'nâlardır... (ibn Kesir). ,

[22] Tek sûrenin âyetlerini toplama yâhud sûreleri tertîbli olarak bir Mushaf'ta toplama.

[23] Burada te'lîften maksad, sûrelerin tertibidir. Bu Iraklı zât evvelâ hangi kefen daha hayırlı ve daha fazîletlidir diye sormuştur. Âişe de ona: Bu, sorulmağa, kasdedilmeğe ve hazırlanmağa i'tinâ gösterilmesi gerekmeyen şeylerdendir. Çünkü bunda fâidesiz külfete girme vardır... şeklinde konuşmuş ve sorduğu şeyin mühim bîr iş olduğunu zannetmesin diye, kelâmda ciddiyet ve cehd göstermemiştir... Sonra o Iraklı zât, Âişe'ye Kur'ân'ın tertibinden sordu. Böylece büyük bir suâle geçti. Ve Âişe'ye Kur'ân'ı te'lîf edilmemiş olarak, yâni sûreleri sıralanma mış olarak okuduğunu haber verdi. Bu, Mü'minlerin Emîri Usmân'm bugün meşhur olan tertîb üzere te'lîf edilmiş olan ' 'İmâm Mushafları" etrafa göndermesinden ve bu Mushafları lâzım kılmasından önce idi. Allah en iyi bilendir. İşte bunun için Âişe, o kimseye:

— Kur'ân'm sûrelerinden hangisi ile başlasan sana zarar vermez. Şübhesiz ilk inen sûre, içinde cennet ve cehennem zikredilen sûredir, diye haber vermişti.

Bu sûre İkra' Sûresi değilse, Âişe'nin, içinde va'd ve vaîd bulunan el-Mufassal sûrelerinin cins ismini irâde etmiş olması muhtemeldir...

Sûreler içinde âyetlerin tertibine gelince, bunda hiçbir ruhsat yoktur; bu, takrîri yukarıda geçtiği gibi, tamâmıyle Rasûlullah tarafından yapılmış tevkîfî bir iştir. Bundan dolayı Âişe, o şahsa bu hususta bir ruhsat vermedi. Fakat kendi Mushaf'ını o şahıs için ortaya çıkardı ve ona sûrelerin âyetlerini imlâ ettirdi ve Allah en iyi bilendir... (İbn Kesîr).

[24] Buhârî bunu yalnız olarak tahrîc etmiştir. Bundan maksad, ibn Mes'ûd'un Mus-haf'ındaki bu sûrelerin tertibinin Usmân'm Mushaf'ları gibi olduğunu zikretmektir. İbn Mes'ûd'un "Min ıtâki'l-uveli" sözü, "İnmesi kadîm olanlardan" demektir. "Ve hunne min telâdî" sözü de "İlk kazanılanlardan ve ezber edilenlerdendir" demektir.

[25] Bu, sıhhatinde Buhârî ile Müslim'in ittifak ettiği bir hadîstir. Bu hadîs, hicret hadîsinden bir parçadır. Bu hadîsten maksad "Sebbih isme Rabbike'l-a'lâ"nm hicretten evvel inmiş Mekkî bir sûre olduğunu ortaya koymaktır. Ve Allah en iyi bilendir (İbn Kesîr).

[26] Bu, el'Câmi'u's-Sahîh'in Ebû Zerr rivayetidir. Bundan başka olan Buhârî nüshalarında "Hâ.Mim. ed-Duhân" ve "Amme yetesâelûne" sözleri düşmüştür.

İşte İbn Mes'ûd'dan gelen bu te'lîf garîbdir; Usmân Mushafı'na muhaliftir. Çünkü Usmân Mushafı'ndaki el-Mufassal grubu, el-Hucurât Sûresi'nden Kur'ân'm sonuna kadar olan kısımdır. ed-Duhân Sûresi buraya hiçbir veçhile girmez... (İbn Kesîr).

[27] Buhârî bunu burada muallak olarak zikretti. Alâmâtu'n-Nübüvve'de ve diğer yerlerde senedini de tam olarak getirmiştir.

[28] Bu hadîsin bir rivayeti Sahîh'm evvelinde Vahy Kitâbı'nda geçmişti. Bu, şahinliğinde ittifak edilmiş hadîslerdendir.

[29] Cibril'in Kur'ân'ı Peygamber'e her sene muâraza etmesinden maksad, Allah'tan Peygamber'e vahyettiği Kur'ân'ı, kendisindekiyle karşılaştırmasıdır. Bunu da bakî kalanın kalması, nesh olunanın gitmesi için, bir pekiştirme, sabitliğini ebedî kılma ve

bir koruma olarak yapıyordu. İşte bu maksad için Peygamber, ömründeki son yıl içinde Kur'ân'ı Cibril'e iki kerre arzetti, Cibril de Kur'ân'ı O'nunla böylece iki kerre mukaabele etti. Peygamber bu İki kerre karşılaştırmadan ecelinin yaklaştığını anladı.

Usmân (R) da İmâm Mushaf'ı işte bu "Son arza" üzerine topladı. Bu toplama işini de aylar arasından ramazân ayına tahsis etti. Çünkü Kur'ân'ın vah-yedilmeye başlaması, ramazân ayında olmuştu. İşte bundan dolayı ramazân ayında Kur'ân'ı birbirine karşı okumak ve tekrar etmek müstehâb olur. Yânı bir kerre biri okur, öteki dinler; diğerinde ise dinleyen okur, öbürüsü dinler... (İbn Kesîr).

[30] Yânî Kur'ân'ı ezberlemekle ve öğretmesine girişmekle meşhur olanlar. Bu "Kurrâ" lafzı selef örfünde Kur'ân hakkında tefakkuh eden.kimse için de kullanılırdı (İbn Hacer).

[31] Buhârî bunu el-Menâkıb Kitâbı'nda birkaç yerde getirmişti.

İşte bu dört zâtın ikisi ilk Muhacirler'dendir. Bunlar Abdullah ibn Mes'ûd ile Ebû Huzeyfe'nin himayesinde bulunan Sâlim'dir. Bu Salim, müslümanların ulularından ve değerlilerindendi. Peygamber'in Medine'ye gelmesinden önce insanlara imamlık yapardı. Bu dört kişiden diğer ikisi de Ensâr'dandır. Bunlar Muâz ibn Cebel ile Ubeyy ibn Ka'b'dır. İşte bu ikisi de hakkıyle büyük ve ulu iki zâttırlar. Allah hepsinden razı olsun! (İbn Kesîr).

[32] Burada arka arkaya gelen bu üç hadîs, İbn Mes'ud'la ilgilidir.

Bunların hepsi haktır, doğrudur. Bu sözler, kişinin bizzat kendisinden bilmekte olduğu, bazen başkalarının bilemeyecekleri nevi'den olan haberlerdendir. Kişinin böyle kendinden haber vermesi, bir ihtiyâç için ise caiz olur. Nitekim Yüce Allah da Yûsuf Peygamber'in Mısır ülkesinin sahibine karşı kendisinden bahsedip: "Beni memleketin hazîneleri üzerine me'mûr et. Çünkü ben onları iyice korumaya muktedirim, bilenim" (Yûsuf: 55) dediğini Yûsuf'tan haber vermiştir, tbn Mes'ûd'u medh ve sena olarak Rasûluîlah'm: "Kur'ân'ı dört kişiden okuyunuz..." buyurup da bu dördü saymaya İbn Mes'ud'la başlaması kâfidir (îbn Kesîr).

[33] Bu hadîsin zahiri,sahâbîlerden sâdece bu dört kişiden başkasının Kur'ân'ı cem' etmemiş olduğudur. Hâlbuki hadîsin ma'nâsı böyle değildir. Aksine, hakkında hiç şübhe edilmeyen hakikat; Kur'ân'ı Muhacirler'den dctoir çok kimselerin cem1 etmiş bulunduklarıdır.Belki Enes'in maksadı Ensâr'dan bu dörtten başkası Kur'ân'ı cem' etmedi demektir. Ve işte bunun için muttafakun aleyh olan birinci rivayette Ensâr'dan bu dört kişiyi zikretmiş ve onlar da: Ubeyy ibn Ka'b'dır... diye saymıştır. Buhârî'nin yalnız olarak rivayet ettiği hadîslerden olan ikinci rivayette ise Ebu'd-Derdâ, Muâz ibn Cebel, Zeyd ibn Sabit ve Ebû Zeyd vardır. Bunların hepsi meşhur kimselerdir. Ancak bu Ebû Zeyd meşhur değildir. Zîrâ o ma'rûf değildir ve ancak bu hadîste tanınmıştır. Onun isminde de İhtilâf edilmiştir; Vâkıdî: Onun ismi Kays ibnu's-Seken ibn Kays ibn Zeûrâ ibn Haram ibn Cündüb ibn Âmir ibn Ganem ibn Adiyy ibni'n-Neccâr'dır dedi. İbnu Nu-meyr ise: Onun ismi, Sa'd ibn Ubeyd ibni'n-Nu'mân ibn Kays ibn Amr ibn Zeyd ibn Umeyye'dir, Evs kabîlesindendir dedi. Bunlar Evs'ten Kur'ân'ı cem' eden iki kişidir denildi. Bunu Ebû Umer ibn Abdilberr hikâye etti. Bu ise uzak bir görüştür. Vâkıdî'nin kavli ise daha sahîhtir. Çünkü o zât Hazrecli'dİr. Zîrâ Enes: Biz ona vâris olduk, demiştir, onlar ise Hazrec kabîlesindendirler. Lâfızların birinde Enes: Ebû Zeyd benim amcalarımdan idi, demiştir. Katâde de Enes'in şöyle dediğini nakletti. Ben iki kabîle ile Evs ve Hazrec kabîleleriyle övünüyorum. Evs kabîlesi meleklerin yıkadığı Hanzala ibn Ebî Âmir bizdendir, an cemâatinin -yâhud arkadan esen rüzgârın- himaye etmiş olduğu Âsim ibn Sabit bizdendir, ölümünden dolayı Arş'ın titrediği Sa'd ibn Muâz bizdendir, şâhidli-ği iki erkeğin şâhidliğîne denk kılınan Huzeymetu'bnu Sabit bizdendir, dedi. Buna karşı Hazrec kabîlesi de: Bizden dört kişi var ki, bunlar Rasûluîlah'm zamanında Kur'ân'ı cem' etmişlerdir: Ubeyy ibn Ka'b, Muâz ibn Cebel, Zeyd ibn Sabit ve Ebû Zeyd, dedi. İşte bunun hepsi Vâkıdî'nin sözünün sahîh olduğuna delâlet etmektedir. İşte bu Ebû Zeyd, bir kaç kişinin zikrettiğine göre Bedir'de hâzır bulunmuştur. Mûsâ ibn Ukbe (141) de ez-Zuhrî'den naklen: Ebû Zeyd Kays ibnu's-Seken, Hicret'ten sonra onbeşinci senenin başında Ebû Ubeyd Köprüsü gününde öldürüldü, demiştir.

Muhacirler'den de Kur'ân'ı cem' eden kimselerin bulunduğuna delîl şudur: Ebû Bekr es-Sıddîk ki, Rasûlullah onu, kendi hastalığı zamanında bütün Muhacirler ve Ensâr topluluğu üzerine imâm yapıp öne geçirmiştir. Hâlbuki Rasûlullah: "Bir topluluğa onların içinde Allah'ın Kitâbi'nı en iyi okuyanları imamlık eder" buyurmuştur. Öyleyse eğer Ebû Bekr onların içinde Allah'ın Kitâbi'nı en iyi okuyan kimse olmuş olmayaydı, Rasûlullah onu sahâbîler topluluğu üzerine imâm yapıp öne geçirmezdi. Bu ifâde eş-Şeyh Ebû'l-Hasen Alî ibn İsmâîl el-Eş'arî'nin takrir ettiği muhakemenin mazmunudur. Bu takrir def edilemez ve bunda şübhe de olunamaz. Hafız İbnu's-Sem'ânî (615) bu hususta bir risale cem' etmiştir. Ben de bunun takririm Müsnedu'ş-Şeyhayn'da genişietmişimdir.

Kur'ân'ı tamâmıyle cem' eden Muhacirler'den biri de Usmân ibn Affân'-dır. O yakıujda zikredeceğimiz gibi Kur'ân'ı bir rek'âtte okumuştur. Bunlardan bir diğeri Alî ibn Ebî Tâlib'dir. Onun, Kur'ân'i İndiriliş sırasına göre cem' ettiği söylenir. Biz bunu daha evvel takdîm etmiş bulunuyoruz. Onlardan bir diğeri Abdullah ibn Mes'ûd'dur. Onun: "Allah'ın Kitâbı'ndan hiç bir âyet yok ki, ben o âyetin nerede indiğini ve ne hakkında indiğini bilmiş olmayayım. Şayet Allah'ın Kitâbi'nı benden daha iyi bilir, ve kendisine bineklerin ulaştırabileceği bir kimse bileydim elbette binib o zâta giderdim" dediği de daha önce geçmişti.

Onlardan bir diğeri de Ebû Huzeyfe'nin himayesinde olan Sâlim'dir. O ne-cîb seyyidlerden ve nakîb imamlardan idi, Yemâme harbinde şehîden öldürülmüştür.

Yine onlardan biri, derya âlim, Rasûlullah'm amcası oğlu ve Tercemânu'l-Kur'ân olan Abdullah ibn Abbâs'tir. Mucâhid'in şöyle dediği yukarıda geçmişti: Ben Kur'ân'ı iki kerre İbn Abbâs'a arz ettim, her bir âyetin yanında duruyor ve kendisine o âyetin ma'nâsım soruyordum.

Yine onlardan biri Abdullah ibn Amr'dir. Nitekim en-Nesâî ile İbn Mâce, İbn Cureyc'den; o da Abdullah ibn Ebî Muleyke'den; o da Yahya ibn Hakîm ibn Safvân'dan olmak üzere şu hadîsi rivayet etmişlerdir: Abdullah ibn Amr: Ben Kur'ân'ı cem' ettim ve her gece kıraat ettim. Benim Kur'ân'ı her gece okumam haberi Rasûlullah'a ulaştı da o: "Kur'ân'ı bir ay içinde okuyup hatmet" buyurdu demiştir. Râvî bu hadîsin tamamını böylece zikretmiştir (İbn Kesîr).

Enes ibn Mâlik'den "Kur'ân'ı sahâbîlerden dört kişiden başkası cem' etmedi" dediği şeklinde zikredilen bu hasr, kat'î olarak hatâdır. Bu hatânın râ-vîlerin birinden olması caizdir. Lâkin hadîsciler bu hadîsin senedinin sahîh olmasına tâbi' olarak metnin sahîhliği İçin de bir vecih aramakla meşgul olmuşlardır. Hafız İbn Hacer, Fethu'l-Bârtfe bir çok ihtimaller îrâd ettikten sonra Enes'in bu sözüne cevâb olmak üzere muhakkıkların söyledikleri görüşleri tamâmıyle almıştır. Nassı şudur:

el-Kâadi Ebû Bekr el-Bâkıllânî ve diğerleri Enes'in bu hadîsinden bir çok cevâblarla cevâb vermişlerdir. Birincisi: Bunun mefhûmu muhalifi yoktur, binâenaleyh bunlardan başkalarının Kur'ân'ı cem' etmiş olmamaları lâzım gelmez. İkincisi: Murâd, Kur'ân'ı nazil olduğu bütün vecihler ve kıraatler üzerine bu dört zâttan başkası cem' etmedi, demektir. Üçüncüsü: Kur'ân'dan, tilâvetinin ardından nesh edilenleri ve nesh edilmemiş olanları bu dört kişiden başkası cem' etmedi demektir. Bu görüş ikinci görüşe yakındır. Dördüncüsü: Kur'ân'ın cem' edilmesinden murâd, diğerlerinin hilâfına vasıtasız olarak onu bizzat Ra-sûlullah'ın kendi ağzından almaktır. Buna göre bâzılarının Kur'ân'ı almaları bir vâsıta ile olması muhtemil olur. Beşincisi: Bunlar dâima Kur'ân'ı takrir etme ve öğretme işiyle meşgul olmuşlardır da bundan dolayı böyle Kur'ân'ı cem' edenler olarak meşhur olmuşlardır. Ve yalnız bunların bu hâlini bilen kişiye, başkalarının halleri gizli kalmıştır da o kimse Kur'ân'ı cem' etme işini kendi bilgisine göre sâdece bu dört zâta hasretmiştir. Hâlbuki iş haddizatında böyle değildir. Yâhud da diğerlerinin gizli kalmalarına sebeb, onların riya ve kendini beğenme gailesinden korkmuş olmalarıdır, böyle tanınmamakla o gaileden emîn olunmuştur. Altıncısı: Cem'i ile murâd, yazmaktır. Binâenaleyh bu diğerlerinin sırf hafıza ile ezberlemiş olarak cem' etmiş olmalarını nefyetmez. Buradaki dört kişiye gelince; onlar hem yazılı olarak, hem de sırf hafızadan ezberlemiş olarak Kur'ân'ı cem' etmişlerdir. Yedincisi:-Murâd, her bir insan Rasûlullah zamanında Kur'ân'ı ezberlemeyi tamamlaması ma'nâsıyle Kur'ân'ı cem' ettiği ni açıklamamıştır. Sâdece buradaki dört zât, diğerlerinin hilâfına bunu açıklamışlardır. Diğerleri bunu açıkça söylememiştir. Çünkü gerçekte sahâbîlerden her biri Kur'ân'ın cem'ini ancak Rasûlullah'm vefatı sırasında Kur'ân'dan en son âyet nazil olduğu ve tebliğ edildiği zaman tamâmiyle ikmâl etmişlerdir. Muhtemil ki, bu en son âyete ve en son nazil olmuşa benziyen âyetlere, daha önce bütün Kur'ân'i cem' etmiş olan kimselerden sâdece bu dört zât hâzır olmuştur. Her ne kadar bu son nazil olan âyetlere, diğer âyetleri apaçık şekilde cem' etmemiş olan kimseler de hâzır bulunmuş iseler de. Sekizincisi: Kur'ân'ın cem'in-den murâd, dinlenip ona itaat edilmesi ve mûcebiyle amel olunmasıdır.

Ahmed, ez-Zühd'de Ebu'z-Zinâd tarîkinden şu hadîsi tahrîc etmiştir: Bir kimse Ebu'd-Derdâ'nm yanma geldi de: Benim oğlum Kur'ân'ı cem' etmiştir, dedi. Bunun üzerine Ebu'd-Derdâ da: Yâ Allah, gufranını taleb ederim, Kur'ân'ı ancak onu dinleyip itaat eden kimse cem' etmiştir, dedi. Bu İhtimallerin çoğunda ve bilhassa sonuncusunda bir külfete giriş vardır. Ben bunlardan önce diğer bir ihtimâle imâ etmiştim, o da murâdm, bu dört kişiyi Evs'in karşısında, Hazrec kabilesi lehine isbât etmek olduğudur. Binâenaleyh bu hadîs, Evs ve Haz-rec kabîleleri dışındaki Muhâcirler'den ve onlardan sonra gelenlerden Kur'ân'ı cem' edenlerin mevcudiyetini nefyetmez. Bir de Enes bunlardan başkaları kendisine gizli olmadığı halde maksadının sırf bunlarla ilgili bulunmasından dolayı, sâdece bunlar üzerine iktisar etmiştir de denilmesi muhtemildir.

Birçok hadîslerden zahir olan şudur: Ebû Bekr, Peygamber'in hayâtında Kur'ân'ı ezbere biliyordu. Peygamber gönderildiği ilk Mekke yıllarında Ebû Bekr'in, kendi evinin avlusunda bir mescid bina ettiği, ve orada Kur'ân'ı devamlı okur olduğu geçmişti. Ebû Bekr'in okuduğu o Kur'ân metinleri her ne kadar Kur'ân'dan o zaman nazil olmuş bulunan metinlere hamledilirse de bu, vukuunda hiç şübhe edilemiyecek bir husustur. Buna Ebû Bekr'in, Peygamber'le Mekke'de bulundukları ilk sıkıntılı yıllarda dahî Kur'ân'ı Peygamber'den almaya olan şiddetli hırsı ve gönlünü Kur'ân için boşaltması ve Peygamber'le Ebû Bekr'in biribirleriyle çok sık buluşup beraber olmalarını da ilâve etmelidir. Hattâ Aişe, hicret hadîsinde geçtiği gibi, Peygamber'in kendi evlerine sabah akşam gelmeyi i'tiyâd edindiğini söylemiştir. Müslim "Bir kavme, Allah'ın Kitâbı'nı en iyi okuyanları imamlık eder" hadîsini Sahîh'inde rivayet etmiş ve ben de o hadîse yukarıda işaret etmiştim. Ve yine Peygamber'in, kendi hastalığı sırasında kendi yerine imamlık etmesi için Ebû Bekr'e emrettiği de geçmişti ki, bu da Ebû Bekr'in, sahâbîler içinde Kur'ân'ı en iyi okuyan bir kimse olduğuna delâlet eder. Ve yine Alî'den de, kendisinin, Peygamhej'in ölümünün akabinde nuzûl sırasına göre Kur'ân'ı cem' etmiş olduğu haberi geçmişti.

en-Nesâî sahîh bir isnâdla Abdullah ibn Amr'dan tahrîc etti ki o şöyle demiştir: Ben Kur'ân'ı cem' ettim ve onu her gece okudum. Benim bu okuyuşum Peygamber'e ulaştı. Bunun üzerine Peygamber, beni çağırdı da: "Kur'ân'ı bir ay içinde okuyup hatm eyle" buyurdu. Bu hadîsin aslı Buhârî ve Müslim'in Sa-hîh'lçn içindedir. Ve diğer bir hadîste İbn Mes'ûd'un ve Ebû Huzeyfe'nin himayesinde bulunan Sâlim'in zikri de geçmişti. İşte bunların hepsi Muhâcirler'-dendir. Ebû Ubeyd, Peygamber'in sahâbîlerinden olan meşhur Kur'ân okuyucularını zikretmiş ve Muhâcirler'den dört Râşid Halîfeleri, Talha'yı, Sa'd'ı, İbn Mes'ûd'u, Huzeyfe'yi, Sâlim'i, Ebû Hureyre'yi, Abdullah ibn Sâib'i ve Abâdi-Ie'yi (Abdullah ibn Abbâs, Abdullah ibn Umer, Abdullah ibn Zubey£-Abdullah İbn Amr ibn Âs'ı); kadınlardan ise Âişe'yi, Hafsa'yı, Ümmü Seleme'yi saymıştır. Lâkin bunların bâzısı Kur'ân'm cem'ini ancak Peygamber'den sonra ikmâl etmiştir, binâenaleyh Enes hadîsindeki hasrı reddetmez.

Ebû Davud'un oğlu da Kitâbu'ş-Şerîa'da Muhacir okuyuculardan olmak üzere Temîn ibn Evs ed-Dârî'yi, Ukbetu'bnu Âmir'i, Ensâr'dan Ubâdetu'bnu's-Sâmit'i, Ebû Halîme diye künyelenen Muâz'ı, Mecma' ibn Hârise'yi, Fudâle ibn Ubeyd'İ, Mesleme ibn

Mahled'i, ve diğerlerini saymış ve bunlardan bâzılarının Kur'ân'ı Peygamber'den sonra cem' ettiklerini tasrîh etmiştir. Kur'ân'ı cem' edenlerden biri de yukarıda geçtiği üzere Ebû Mûsâ el-Eş'arî'dir. Bunu Ebû Amr ed-Dânî zikretti. Sonraki âlimlerden bâzısı Amr ibnu'I-Âs'ı, Sa'd ibn Ubbâd'ı ve Ümmü Varaka'yı da sahâbîlerin okuyucularından saymışlardır. (Muhammed Reşid Rızâ) (Bu sayımlara göre sahâbîlerden Kur'ân'ı tamamiyle cem1 edib oku-yuşuyla da meşhur olan hafızların sayısı 29 oluyor. Bunlardan dördü kadın, 25'i erkektir).

[34] Bu hadîs, büyük olan bir kimsenin haddizatında hatâ olduğu hâlde bazen birşe-yİ doğru zannederek söyleyebileceğine delâlet etmektedir. İşte bunun için İmâm Mâlik şöyle demiştir: "Hiçbir kimse yoktur ki, sözünden bir kısmı alınır, bir kısmı da reddedilir olmasın. Bu hükümden ancak şu kabrin sahibinin (yânî Peygamber'in) sözü müstesnadır. O'nun sözlerinin hepsi makbuldür. Allah'ın sale-vâtı ve selâmı Üzerine olsun!"

[35] Bu hadîsin bir rivayeti Tefsîr Kitâbı'nm başmda geçmişti.

Kendisinden başkaları daha uzun ise de, el-Fâtiha'nın Kur'ân Sûrelerinin en büyüğü olması, okunması üzerine sabit olan sevabın büyüklüğü yönündendir.

Bu hadîsin mühim bir noktası, el-Fâtiha Sûresi'ne "es-Seb'u'l-Mesânî" isminin verilmesidir. Seb\ yedi sayısının adıdır. el-Fâtiha da ittifakla yedi âyettir. Şu kadar ki, Hanefîler Besmele'yi el-Fâtiha'dan saymamışlar da "En'amte aleyhhn"i müstakil bir âyet saymışlardır. Şâfiîler ise bunun aksine, Besmele'yi el-Fâtiha'dan bir âyet saymışlar, "En'amte aleyhinizi müstakil bir âyet saymamışlardır.

Mesânî, Mesnâ'mn cem'idir; iki, çift ve tekrarlanmış ma'nâsmadır. el-Fâtiha'nm okunması namâzm her rek'atinde tekrarlandığı yâhud eklenen sûre ile çiftlendiği için böyle isimlendirilmiştir. "And olsun ki, biz sana tekrarlanan yediyi ve şu Büyük Kur 'ân 'i verdik" (el-Hicr: 87) âyetindeki ' 'es-Seb'«'1-MesânV' ile el-Fâtiha murâd olunduğunda bu Ebû Saîd hadîsi nasstır, kuvvetli bir delildir.

Kur'ân ismi, tamâmında vâki' olduğu gibi, bâzısında da vâki' oluyor. Buna Yüce Allah'ın Yûsuf Sûresi'ni kasdederek: "Biz sana bu Kur'ân't vahyet-mek suretiyle en güzel beyânı kıssa olarak sana anlatacağız.: " (Yûsuf: 3) âyeti delâlet etmektedir.

[36] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Çünkü bu hadîs, el-Fâtiha'nın fadlı-na açık olarak delâlet etmektedir. Bunun bir rivayeti İcâre Kitâbı'nda, "Ruk-yede verilen şey bâbı"nda geçmişti.

Kurtubî şöyle demiştir: el-Fâtiha, Kur'ân'ın başlangıcı olmak ve Kur'ân'ın ilimlerinin hepsini hâvî olmakla üstün oldu. Çünkü o, Allah'ı senayı, ibâdetini ikrarı, O'na ihlâsı, O'ndan hidâyet istemeyi, ni'metlerinin hakkını ödemekten acze, mâad işine ve inkarcıların akıbetinin beyânına işareti içine almaktadır ki, bunların hepsi onun rukye yeri olmasını gerektirecek şeylerdendir (İbn Hacer).

[37] Hadîsin başlığa uygunluğu "Kefetâhu" sözünden alınır. Çünkü bunun ma'nâ-larından biri "bu iki âyet gece ibâdeti yerine kifayet eder" demektir. Parantez içindeki ziyâdenin ilk kısmı Abdullah İbn Umer'in rivayetinden alınmıştır. Bu yeterliliğin, gece ibâdeti yerine yeterlilik, gece okuması yerine yeterlilik, insan ve şeytân şerrine karşı yeterlilik olması şıkları söylenmiştir. Yeterliliğin bu iki âyete tahsis edilmesi, Azız ve Celîl olan Allah'ın sıfatlarını, Rasûl'ün ve sahâbî-lerin örnek îmânlarını, îmân esâslarını en güzel ve en câmialı yedi duâ cümlesini içine almasındandır.

[38] Bu hadîsin tam bir rivayeti Vekâlet Kitâbı'nda geçmişti.

Âyete'1-Kursî, Allah'ın sıfatlarını en mükemmel surette toplayıp öğrettiği için Peygamber (S): "Kur'ân'daki âyetlerin en büyüğü Âyete'l-Kursî'dir" buyurmuştur.

[39] Bu hadîsin bir rivayeti el-Feth Sûresi'nin tefsiri sırasında geçmişti. Başlığa uygunluğu, okunmasıyle sekînenin inmesidir.

Bu hadîste bulut gibi görülen şeyin adı "Sekine" olduğu bildirilmiştir. Se-kîne kelimesi müteşâbîh bir lafızdır. Medlulünü ta'yîn için birçok görüşler söylenmiştir. Bunlardan birisi melekleri ihtiva eden bir varlık olduğudur. Bu hadîs de bunu te'yîd eder mâhiyettedir.

Nevevî şöyle demiştir: Muhtar olan, es-Sekîne'nin, içinde tuma'nîne ve rahmet bulunan mahlûklardan olmasıdır. Beraberinde melekler vardır. Kur'ân'da ve hadîste Sekînet lafzı tekrar tekrar gelmiştir. Geldiği herbir yerde zikredilen ma'nâlardan yakışana hamledilir. Bu bâbda zikrolunana yakışan, Dahhâk'ın görüşü olan rahmettir (Aynî).

[40] Hadîsin başlığa uygunluğu son fıkrasında olduğu apaçıktır. Yânî "Bu gece bana bir sûre indirildi ki, o bana, üzerine güneş doğan herşeyden çok sevimlidir" sözündedir. Hakîkaten bu sözler el-Feth Sûresi'nin faziletini en güzel ve en be-lîğ şekilde ifâde

etmektedir. Bu hadîsin bir rivayeti el-Feth Sûresi tefsirinde, bir rivayeti de Hudeybiye Seferi'nde geçmiş ve oralarda bâzı açıklamalar verilmişti.

[41] Buhârî bu senedle olan hadîsin tamâmını Kitâbu't-Tevhîd'in başında getirmiştir.

[42] Bu ta'lîkı, en-Nesâî ile el-İsmâîlî, Ebû Ma'mer'den, o da İsmâîl ibn Ca'fer'-den... tarîkinden mevsûlen rivayet etmişlerdir

[43] Hadîste ne bütün gece Ihlâs okuyanın, ne de bunu işitip azimsayanın adlan bildirilmemiştir. Bunların adları sarihler tarafından bildiriliyor ki, dinleyen râvî Ebû Saîd'in kendisi, okuyanın da Katâde İbn Nu'mân imiş. Ihlâs Sûresi'nin kıraatinin Kur'ân'ın üçte birini okumağa denk olması keyfiyetini bâzı âlimler, se-vâb yönünden bunun bu mikdâra denk bulunduğunu söylemişlerdir. Mâzerî de şöyle demiştir: Kur'ân'ın muhtevası kıssalar, hükümler, Allah'ın sıfatları olmak üzere üç kısma ayrılır. Bu sûre bunlardan sâdece ilâhî sıfatları ihtiva ettiği için, Peygamber tarafından sevâb ve faziletçe Kur'ân'ın üçte birisine denk olduğu bildirilmiştir... (Aynî).

[44] Başlığa uygunluğu "Allâhu'I-vâhidu's-samedu Kur'ân'ın üçte birisidir" sözün-dedir. Bu "Altâhu'l-vâhidu's-samed"sözü "Kulhuve'llâhu ahad"dan kinayedir, işte bu, Kur'ân'ın üçte birisidir. Bu hadîsle "Kul huve'llâhu ahadun"un fazîletini İsbât vardır. Âlimlerden bâzısı: Bu sûre, Tevhîd Kelimesi'ne benzemektedir. Çünkü bu isbât edici ve nefyedici cümleleri şâmildir... demiştir (İbn Hacer).

[45] Bunun zahiri şudur: Müellif "Mürsel" lafzını "Munkatı" yerine, "Müsned" lafzını da "Muttasıl" yerine kullanmaktadır. Kullanmada meşhur olan ise, Mürsel: Tâbi'î'nin Peygamber'e izafe etmekte olduğu hadîs; Müsned ise, kendisine kadar senedinde ittisal apaçık olmak şartıyle, sahâbînin Peygamber'e izafe etmekte olduğu hadîstir... (Kastallânî).

[46] Bu hadîsi Müslim de Tıbb'da getirmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de "Kul eûzu bi-RabbVl-felâk", "Kul eûzu bi-Rabbi'n-nâs'* Sûrelerine "Muavvizetâni" yâni "İki sığındıncı sûre" denir. Bu hadîste cemî* sigâsıyle geldiğine ve Arabça'da cemi' en az Üç sayısına denildiğine göre, "Kul huve'llâhu ahad" Sûresi de bu vasfa katılmıştır. Rasûlullah dâima bu üç sûre ile taavvüz eder, Allah'a sığınırdı. Rasûlullah bu sığınma dualarını yalnız hastalanıp rahatsızlandığı zamanlarda değil, her akşam yatağına yatarken de okurdu. Bundan sonraki hadîs bunun apaçık delîlidir.

Kur'ân-ı Kerîm bu sığındıncı üç sûre ile son bulmuştur. Bunlar bütün insanlığa ihsan edilmiş en güzel, en vecîz ve en câmialı sığınma, korunma dualarıdır. "Kul huve'llâhu ahad", bütün şirk ve imansızlık şerrlerinden inşam Allah'a sığındırır. Diğer iki sûre de bütün mahlûkaatın maddî ve ma'nevî, görünür ve görünmez şerrlerinden Allah'a sığındırır. Allah'a sığınıp Allah'ın himayesine nail olanlar da her türlü şerrlerden kötülüklerden tam ma'nâsıyle korunmuşlardır: "Allah en hayırlı koruyucudur, O merhamet edenlerin en merhametlisidir" (Yûsuf: 64), (Müslim Ter, VII, 46, "2192").

[47] Bu sûreler hakkında Tefsîr'de de bâzı açıklamalar geçmişti.

[48] Sekîne hakkında daha önce geçtiği yerde bâzı bilgiler verilmişti.

İbn Hacer şöyle dedi: Bu ibarede bir kısaltma vardır. Aslı, Ebû Ubeyd'in rivayet ettiği gibi: "Başını yukarıya kaldırdığında beyaz bulut gölgesine benzer bir sis içinde kandiller gibi birtakım şeylerin parlamakta olduklarını gördü de nihayet onu görmez oldu" şeklindedir. Buhârî'de buna benzer birçok hazflar vardır. Bunun sebebi, râvîlerin bâzısı rivayetinden terketmekte olduğu şey bilindiği için, rivayeti kısaltır. Buhârî de artık onun aslının kâmil olduğunu tanımayan kimseler hadîsi anlamasalar da, hadîsi o râvînin kısa lafzı üzere yazar. Burada rivayetin geri kalanında da kendisinden hazfedilen şeye bir misâl vardır (Reşîd Rızâ).

[49] Bu ifâde, Âdem oğullarının melekleri görmeleri caiz olduğuna delâlet eder. Râvî Useyd ibn Hudayr, sahâbîlerin en meşhurlarından olup Akabe Bey'atı'nda ve Bedir gazvesinde bulunmak meziyyetleriyle beraber, en yüksek bir hususiyeti de hoş sa-dâ ve edâ ile Ebû Mûsâ el-Eş'arî derecesinde te'sîrli Kur'ân okumasıdır. Bu se-beble melekler bile okuduğu Kur'ân'ı dinlemeğe gelmişlerdir. Bunun gibi bir tecellîye el-Kehf Sûresi'ni okurken de mazhar olmuştu. Useyd, Bedir'den Kudüs'ün fethine kadar bütün hayâtını cihâdla ve Kur'ân'a hizmetle geçirmiş, hicretin yirminci yılında vefat etmiş. Bakî kabristanına konulacağı sırada Mü'minlerin Emî-ri Umer, tabutunun iki kolunu yüklenmek suretiyle yüksek bir hürmet göstermiştir.

[50] Buhârî bu hadîsi yalnız olarak rivayet etmiştir. Bunun ma'nâsı, Peygamber, kendisinden mîrâs alınacak hiç bir mal ve hiç bir şey bırakmamış olduğudur. Nitekim Cuveyriye'nin erkek kardeşi olan Amr İbnu'l-Hâris de: Rasûlullah (S) dînâr, dirhem, erkek köle, dişi köle ve hiçbİrşey bırakmadı, demiştir.

Ebü'd-Derdâ'nın hadîsinde "Peygamberler altın para ve gümüş parayı mîrâs bırakmadılar, onlar ancak ilmi mîrâs bırakmışlardır. Her kim bu ilim mîrâ-smdan almışsa, işte o bol bir pay almıştır" buyurmuştur. İşte bunun için İbn Abbâs da: Peygamber ancak iki kap arasmdakini, yânî Kur'ân'ı bırakmıştır, demiştir. Sünnet, Kur'ân'ı tefsîr edici, beyân edici ve tavzîh edicidir, yânî sünnet, Kur'ân'a tâbi'dir. En büyük maksûd Yüce Allah'ın Kitâbı'dır. Nitekim Yüce Allah: "Sonra biz o Kitâb 'ı kullarımızdan seçtiklerimize mîrâs bıraktık. İşte onlardan kimi nefsine zulmedendir, onların bâzısı mu 'tedildir, onlardan bir kısmı da Allah 'in izniyle hayırlarda öncü olanlardır, işte bu büyük fadidir" (Fâtın 32) buyurmuştur. (İbn Kesîr)

[51] Buhârî bu hadîsi Sahih1 İvün. başka yerlerinde de getirmiştir. Hadîsin bâb ismine münâsebet ciheti, güzel kokunun varlığı ve yokluğunun Kur'ân'la beraber dev-retmesidir. Bu da iyiden ve kötüden çıkan, diğer bütün sözler üzerindeki şerefine delâlet etmiştir (İbn Kesîr).

[52] Bunun bir rivayeti Namaz Vakitleri Kitabı, "İkindiden bir rek'âte erişen kimse bâbı"nda geçmişti. Hadîsin bâb ismine münâsebeti, bu ümmetin, müddetinin kı-sahğıyle beraber, müddetleri uzun olmasına rağmen geçmiş ümmetlere üstün olmasıdır. Nitekim Yüce Allah: "Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. iyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışırsınız..." (Âlu îmrân: 110) buyurdu.

Müsned'de ve Sünen'de, Behz ibn Hakîm'den; o da babasından şu hadîs gelmiştir. Dedesi şöyle demiştir. Rasûlullah (S): "Sizler yetmiş ümmete ağır basıyorsunuz, sizler Allah'a göre o ümmetlerin en hayırlısı ve en keremlisisiniz" buyurdu.

Son ümmet bu yüksek şerefe ancak bu Azîm Kitâb olan Kur'ân bereketiyle zafer bulmuştur. Öyle Kur'ân ki, Allah ona, indirdiği her kitâb üstünde bir şeref vermiş, onu Öncekini koruyucu, neshedici ve hitâma erdirici kılmıştır. Çünkü geçmiş olan her kitâb yeryüzüne bir defada toptan inmiştir. Bu Kur'ân ise, hem kendisine, hem de indirildiği ümmete olan şiddetli i'tinâdan dolayı vakıalara göre parça parça indirilmiştir. Böylece her bir iniş, geçmiş kitâblardan bir kitabın inişi gibidir.

Geçmiş ümmetlerin en büyükleri Yahudiler ve Hristıyanlar'dır. Yahûdîler'e gelince, Allah onları Mûsâ zamanından îsâ zamanına kadar kullandı. Hristiyanlar' da îsâ'dan, Muhammed'i peygamber göndermesine kadar kullandı. Sonra da Muhammed Ümmeti'ni kıyametin kopmasına kadar kullandı. Bu son ümmetin zamanı, gündüzün sonuna benzetilmiştir. Ve Allah geçmiş ümmetlere birer kırat ücret verdi, bu ümmete ise ötekilere verdiğinin iki katı olarak, ikişer kırat ikişer kırat ücret verdi. Buna karşı o ümmetler: Ey Rabbimiz! Bize ne oldu ki amelce biz çoğuz, ücretçe biz azız? dediler. Allah: Ben sizin ücretinizden herhangi birşey eksilttim mi? buyurdu. Onlar: Hayır, dediler. Allah: İşte bu benim fadlımdır -yânî size verdiğimin üstünde olan bu ziyâdelik, benim dilediğime verdiğim bir şeydir-, buyurdu. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurdu: "Ey îmân edenler, Allah'tan korkun, O'nun Peygamberi'ne de îmân edin ki, Allah size rahmetinden iki (kat) nasîb versin. Sizin için yürüyeceğiniz bir nûr lütfetsin. Sizi mağfiret eylesin. Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir."

[53] Buhârî bunu, râvîlerin bakîyyesiyle birlikte diğer yerlerde de rivayet etti. Ebû Dâvûd ise ancak Mâlik ibn Miğvel'den gelen tarîklerden rivayet etmiştir.

Bu hadîs de İbn Abbâs'tan geçmiş olan "Rasûlullah Mushaf'ın iki kabı arasında bulunandan başka bîr şey bırakmadı" hadîsinin benzeridir.

Bu da şöyledir: İnsanlar üzerine kendi malları hususunda vasiyyet etmeleri yazılmıştır. Nitekim Yüce Allah: "Sizden birinize ölüm gelip çattığı vakit -eğer mal bırakacaksa- anaya, babaya, yakın akrabaya meşru bir surette vasiyyette bulunmak takva sahihleri üzerinde bir hakk olarak farz edildi" (el-Bakara: 180) buyurdu.

Amma Peygamber'e gelince, O kendisinden mîrâs olunacak birşey bırakmadı. O malını kendinden sonra cereyan edecek bir sadaka olmak üzere terk edince, mal hususunda bir vasiyyet yapmaya muhtaç olmadı. O kendisinden sonra Halîfe olacak birini de ta'yîn üzere vasiyyet etmedi. Çünkü bu iş, Peygamber'-in Ebû Bekr'e işaretleri ve îmâları ile zahir olmuştu. İşte bundan dolayı Ebû Bekr'e vasiyyet yapmayı düşündüğü zaman, sonradan bu niyetinden vazgeçip: "Allah da, mu'minler de ancak Ebû Bekr'e râzî olurlar" buyurmuştu. Hakîkaten de böyle olmuştur. Ve bir de Peygamber insanlara ancak Allah'ın Kitâbı'na uymayı vasiyyet etmiştir {İbn Kesîr).

[54] "Men lem yeteğanne bil-Kur'ân" başlığı, Buhârî'nin Ahkâm'da getirdiği bir hadîsin parçasıdır. Buhârî bunu "Kur'ân'Ia yetinmeyen kimse" ma'nâsma almış, buna delîl olmak üzere de müteakiben el-Ankebût: 51. âyetini sevketmiştir. Bu parçanın bir ma'nâsı da "Kur'ân'Ia avaz yapmayan kimse"dir.

Bu iki ma'nâyı cem* etmek de mümkindir: Kur'ân'ı güzel ses ve avazla okumak, Kur'ân'daki bilgileri öğrenip uygulamakla yetinip diğer semavî kitâblar-dan vazgeçmek.

[55] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bundan sonraki hadîs de onun başka bir yoldan gelen rivayetidir.

Hadîsteki "İşitmek" ma'nâsma olan "el-Ezen"den murâd, rızâ ve kabul işit-mesidir. Bunun benzeri rukû'dan doğrulurken zikredilen "SemVahîâhu timen hamideh" kavlidir. Bunun fiili "Taibe" ve "Taribe" bâbındandır.

Bu hadîsi Müslim ile en-Nesâî de Sufyân ibn Uyeyne hadîsinden olmak üzere tahrî etmişlerdir. Bunun ma'nâsı Yüce Allah hiçbirşeyi, bir peygamberin, aşikâre ilip güzelleştirerek yaptığı kıraatini kulak tutup dinlemesi kadar kulak tutup dinlememiştir, demektir. Bu da şundandır: Peygamber'İn kıraatinde, hilkatlerinin kemâlinden dolayı ses ve savt güzelliği ile haşyet tamamljğı bir yere toplanır. Bu ise kıraatte gaye olan birşeydir. Münezzeh ve Yüce Allah iyi olsun, fâcir olsun kullarının hepsinin savtım işitmektedir. Nitekim Âişe (R): "İşitmesi bütün sesleri ihata eden Allah'ı tesbîh ederim" demiştir. (Buhârî, Tevhîd, "Kavlullâ-hi Teâlâ: Ve kânellâhu semî'an basîran"). Lâkin Yüce Allah'ın, mü'min olan

kullarının kıraatlerini işitip dinlemesi daha büyüktür. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurdu: "Sen herhangibir işte bulunmayadur, onun hakkında Kur'ân 'dan birşey okumayadur ve sizler de hiçbir iş işiemeyedurun ki, onun içine daldığınız vakit biz başınızda şâhidizdir. Ne yerde, ne gökte zerre ağırlığınca birşey Rabb '-inden uzak (ve gizli) kalmaz. Bundan daha küçüğü ve daha küçüğü de hâriç olmamak üzere hepsi muhakkak apaçık bir kitâbda(yazûi)dır" (Yûnus: 61).

Sonra Yüce Allah'ın, peygamberlerinin kıraatlerini dinlemesi, bu büyük hadîsin delâlet ettiği gibi daha beliğdir. Buradaki "el-Ezen "i kimisi "Enir" ma'nâ-siyla tefsîr etmiştir. Evvelkisi yânî "işitmek" ma'nâsma olması daha yakındır. Çünkü şu hadîs bu ma'nâya delâlet etmektedir: "Allah hiçbirşeyi, Kur'ân'ı te-ğannî ederek yânî aşikâr kılarak okuyan Peygamberi dinlediği kadar dinlemedi."

Ezen, siyakın da buna delâlet etmesinden dolayı îstimâ', yânî bir söze kulak tutup dinlemek ma'nâsınadır. Nitekim Yüce Allah da şöyle buyurdu:

* 'Gök yarıldığı, Rabb 'ini dinleyip boyun eğdiği zaman, ki gök zâten buna lâyık yaratılmıştır. Yer uzatıldığı, içinde ne varsa atıp bomboş kaldığı (bu hu-sûsda da) Rabb 'ini dinleyip boyun eğdiği zaman, ki yer zâten buna lâyık olarak yaratılmıştır" (el-İnşikaak: 1-5). Yânî Rabb'ini dinlediği zaman, ki o zâten buna lâyık olarak yaratılmıştır. Yânî zâten o, Rabb'inİn emrini dinleyip, ona itaat etmeye lâyık olarak yaratılmıştır. Binâenaleyh burada "el-Ezen" lâfzı, "îstimâ'" yânî kulak tutup dinlemekten ibarettir.

Bunun içindir ki, İbn Mâce'nin sağlam bir senedle Fudâle ibn Ubeyd'den rivayet ettiği bir hadîste şöyle gelmiştir: Fudâle dedi ki: Rasûlullah (S): "Allah 'm güzel sesli kimsenin Kur'ân okuyuşuna, şarkıcı kadın sahibi kimsenin kendi şarkıcı kadınını dinlemesinden daha şiddetli bir dinlemesi vardır" buyurdu.

Sufyân ibn Uyeyne'nin: "Teğannî" ile murâd; "Onunla yetinir" demektir, kavline gelince: Eğer o, Kur'ân'Ia dünyâdan yetinir demeği murâd ettiyse -ki Ebû Ubeyd el-Kaasım ibn Sellâm ve diğerlerinin mutâbaat etmiş oldukları kelâmdan zahir olan budur- bu, hadîsten murâd olan zahirin hilafıdır. Çünkü o hadîsi râvîlerin bâzısı "Cehr" ile yânî "Sesli okumak" ile tefsîr etmiştir. O da okuyuşu güzelleştirme ve okuyuşla sesi inceltmektir. Harmele şöyle dedi: Ben İbn Uyeyne'den işittim. O: "Yeteğannî bihî"nm ma'nâsı "Yestağnî bihî" demektir, diyordu.

Bana eş-Şâfiî şöyle dedi: "Yeteğannî"nin ma'nâsı böyle değildir. Eğer o böyle olaydı muhakkak "Yeteğânâ" şeklinde olurdu. O ancak Tehazzün etmek yânî sesi inceltip yufkalaştırmak ve terennüm etmektir. Muzenî ile Rubey' de Şafiî'den böyle naklettiler.

Buna göre Buhârî'nin bu baba, Yüce Allah'ın "Sana indirdiğimiz o Kitâb -ki karşılarında okunup duruyor- onlara kâfî gelmedi mi? Onda îmân edecek bir kavim için elbette bir rahmet ve bir öğüt var" (e!-Ankebût: 51) kavlini başlık yapmasında bir nazar yânî tefekkür için bir meydan vardır. Çünkü bu âyet, Peygamber'İn doğruluğuna delâlet edecek birtakım mu'cizeler isteyen kimselere karşı bir red olarak zikredilmiştir. Çünkü öncekiyle birlikte âyet şöyledir: "Ona Rabb -inden (başkaca) âyetler de indirilmeli değil miydi? dediler. De ki: O âyetler an cak Allah 'm nezdindedir. Ben sâde apâşikâr haber verenim. Sana indirdiğimiz o Kitâb -ki karşılarında okunup duruyor- onlara kâfî gelmedi mi? Onda îmân edecek bir kavim için elbette bir rahmet ve bir öğüt var" (el-Ankebût: 50-51). Bunun ma'nâsı "Sen Ummî bir kimse iken, senin üzerine Kur'ân'ı indirmemiz senin doğruluğuna delâlet edici bir âyet olarak onlara kâfî gelmedi mi?" demektir. Peygamber'in ümmiliği de şöyle belirtildi: "Sen bundan evvel hiç bir kitâb okur değildin. Elinle de onu yazmadın. Böyle olsaydı bâtıl söyleyenler elbette şübhelenirdV (el-Ankebût: 48). Yânî sen böyle ümmî olduğun halde o Kur'ân'ın içinde evvelkilerin ve sonrakilerin haberlerini getirdin, demektir. Bu ma'nâ nerede, Kur'ân okurken sesi güzelleştirmek yâhud Kur'ân'la diğer dünyâ işlerinden mustağnî olmak ma'nâsına olan Kur'ân'la tegannî nerede? Binâenaleyh her bir takdîre göre baba bu âyetin başlık yapılmasında düşünmeye bir meydan vardır (İbn Kesir).

"İkinci takdîre göre bu âyetin baba başlık yapılması, Buhârî sarihlerinin i'timâd ettikleri zahir bir vecihdir. Bu da mutlak olarak Kur'ân'la yetinip başkasına muhtaç olmamaktır ki, bunun içine buna uygun olacak herşey girebilir. Bu âyetin nuzûl sebeblerinden olmak üzere Taberî'nin tahrîc ettiği şu hadîsi zikrettiler: Müslümanlardan bir grup insan, Ehl-i Kitâb'dan işittiklerinin bâzısını yazmış oldukları birtakım kitâblarla geldiler. Bunun üzerine Peygamber: "Peygamberlerinin kendilerine getirdiğinden yüz çevirip diğer peygamberin başkalarına getirdiği şeylere yönelip rağbet etmesi bir kavme dalâlet olarak kâfî oldu" buyurdu. Akabinde bu âyet nazil oldu" (Muhammed Reşîd Rızâ).

Bu konuyu İbn Kesîr, Fadâiiu'l-Kur'ân Kitâbı'nda genişçe ve doyurucu olarak incelemiştir. Mısırlı Muhammed Reşîd Rızâ da kıymetli haşiyeler ilâve etmiştir: Kur'ân'ın Faziletleri, Mütercim: Mehmed Sofuoğlu, İstanbul, 1978.

[56] Gıbta, bir kimsenin nail olduğu ni'met sahibinden zail olmayarak, onun benzerinin kendisi için de olmasını arzu ve temennî etmek, iştihâ duymaktır. Bu kelimede hased eylemek ma'nâsı da vardır, fakat bu kötülenmiş ve çirkin bir huy olan hased değil, verilen ma'nâda, has bir haseddir. Kötülenmiş olan hased: Baş-kasmdaki ni'metin gitmesini isteyerek benzeri bir ni'metin kendisinde olmasını arzu etmektir.

Iğtıbat da Gıbta'nm iftiâl babı olup, aynı ma'nâyadır.

[57] Hadîsin başlığa uygunluğu "Şu kimseden başkasına hased edilmez" sözünde-dir. Çünkü burada hasedle murâd, hâs bir haseddir ki, o da başlığın delâlet etmekte olduğu gıbtadan ibarettir (Aynî).

Bunu bu tarîkten getirmekte Buhârî, Müslim'den ayrıldı. Sufyân'ın ez-Zuhrî'den gelen rivâyetiyle getirmekte ise ittifak etmişlerdir.

[58] Hadîs'in başlığa uygunluğu meydandadır.

Bu iki hadîsin ihtiva ettiği ma'nâ, Kur'ân sahibinin imrenilecek güzel bir ni'met içinde bulunduğudur ki, o da hâl güzelliğidir. Bundan dolayı Kur'ân sahibinin, içinde bulunduğu güzel hâl ve ni'metle çok sevinip refâk, gına, .sürür ve şadmânî üzere olması yakışır. Ve bu hâlini gıbta edilmiş kılması mustehab olur. Bir kimsede bulunan ni'metin benzerini temenni ettiği zaman, İkinci bâb-dan "Ğabatahu, Yağbituhu, Ğabtan"denilir. Bu, kötülenmiş olan hasedin hi-lâfınadır. Kötülenen ise, bu hased edici için hâsıl olsun veya olmasın müsâvî olarak, hased edilmiş kimseden ni'metin zevalini temennî etmektir. İşte bu, dînen kötülenmiş olan helak edici bir huydur. Bu Yüce Allah'ın Âdem'e ihsan eylediği kerem, ihtiram ve büyütme ni'metini hased ettiği zaman İblîs'in işlediği ma'siyetlerin ilkidir. Meşru' ve makbul olan hased ise sevindirici bir halet üzere bulunan kimsenin bu iyi hâlinin benzerini kendisi için de temennî eylemektir. İşte bunun için Rasûlullah (S): "İki kişiden başkasına hased edilmez..." buyurdu da akabinde fâidesi kendisine kasrolan, gece ve gündüz saatlerinde Kur'ân tilâvet etmek ni'meti ile fâidesi başkalarına geçici olan gece gündüz mal infâk eylemek ni'metlerini zikretti. Nitekim Yüce Allah da şöyle buyurdu: "Hakikat, Allah 'in Kitabı 'm okumaya devam edenler, namazı dosdoğru kılanlar, kendilerine rızk olarak verdiğimizden gizli ve aşikâr infâk edenler kaViyyen kesâd bul-mıyacak bir kazanç umabilirler" (Fâtır: 29) (İbn Kesir)

[59] Başlık, hadîsten bir parça olduğu için, hadîslerle başlık arasındaki uygunluk son derecededir.

Hedef, Peygamber'in "En hayırlınız, Kur'ân'ı öğrenen ve öğretendir" buyurmuş olmasıdır. Bu da, rasûllere tâbi' olan mü'minlerin sıfatlarıdır. Onlar nefislerinde kâmil kimseler olup başkalarım da mükemmelleştirmeye çalışanlardır. Bu ise yalnız kendisinde kalıcı fayda ile başkasına geçici faydayı toplamaktır. İşte bu, ne kendileri fayda veren, ne de faydalanmaları mümkün olanlardan herhangibir kimseyi faydalanması için terketmiyen cebbar kâfirlerin sıfatının hilâfınadır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurdu: "Kâfir olup da (insanları) Allah 'm yolundan men' edenler, biz onların (çektikleri) azabın üstünde, (dünyâda) çıkarageldikleri fesâdlara mukaabil bir azâb daha katıp artırdık" (en-Nahl: 88). Ve yine Yüce Allah şöyle buyurdu: "Onlar, hem (insanları) bundan (Kur'ân'dan veya Peygamber'e yaklaşmaktan) vazgeçirmeye çalışırlar, hem kendileri ondan uzaklaşırlar. Onlar bilmiyerek kendilerinden başkasını helake sürüklemiş olmuyorlar" (el-En'âm: 26). Bu kelâm hakkında müfessirlerin iki görüşünün en sahihine göre ma'nâ, onlar bizzat kendileri ondan ayrılıp uzak-laşmalariyle birlikte insanları da Kur'ân'a ittibâ etmekten nehyediyorlar demektir. Binâenaleyh onlar tekzîb ile men' etme suçunu birleştirmişlerdir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurdu: "...İşte size Rabb'inizden apaçık bir hüccet, bir hidâyet, bir rahmet gelmiştir. Artık Allah 'in âyetlerini yalan sayandan, onlardan yüz çevirenden daha zâlim kimdir? Biz âyetlerimizden yüz çevirenleri bu sebeble yaman bir p~âb ile cezalandıracağız" (el-En'âm: 157). İşte bu, şerrlİ kâfirlerin hâlidir. Hâlis iyilik sahibi hayırlılarının hâli ise hem kendi nefsinde kemâle ulaşmak, hem de Peygamber'in: "En hayırlınız Kur'ân'ı öğrenen ve başkasma da öğretendir" buyurduğu gibi, başkalarını mükemmelleştirmek hususunda koşup gayret göstermektir. Nitekim Yüce Allah da şöyle buyurdu: "Allah 'a da'vet ve iyi amel eden ve, ' 'Ben şübhesiz müslümanlardanım" diyen kimseden daha güzel sözlü kimdir?" (Fussilet: 33).

Böyle olan kimse Allah'a da'vet ile -ki bu da'vet ezan okumak ile olsun yâhud Kur'ân, hadîs, fıkıh öğretmek kabilinden Allah'ın rızâsı taleb olunan diğer "Allah'a da'vet" nevilerinden herhangisiyle olsun müsavidir -bizzat sâlih amel işlemek ve sâlih söz söylemek fiillerini cem' etmiştir ki, bundan daha güzel halli bir kimse yoktur, s

Ebû Abdirrahmân Abdullah ibn Habîb es-Sulemî el-Kûfî de, işte bu Allah'a da'vet makaamma rağbet etmiş olan îslâm imamlarından ve muallimlerinden biri olmuştur. O, Usmân'ın devlet başkanlığından i'tibâren tâ Haccâc'ın günlerine kadar bu Kur'ân muallimliği makaammda oturup insanlara Kur'ân öğretmekte devam etmiştir. İnsanlara Kur'ân öğretmenliği yapmakta sabit kaldığı zamanın mikdân yetmiş sene olmuştur dediler (İbn Kesîr).

[60] Bu hadîs, müteaddid yollardan tahrîcinin sahîhliği üzerinde ittifak edilmiş bir hadîstir. Bu hadîsten Buhârî'nin kasdettiği hedef, bu zâtın, Kur'ân'dan öğrenmiş olduğu mikdârda sûreleri bilmekte olduğu ve Peygamber'in ona, bu kadına öğretmesini emrettiği ve bu sûreleri Öğretmenin de evlenmeye karşılık kadın için bir sadak (mehr) olmasıdır. Bu, âlimler arasında hakkında niza edilen bir mes'-eledir: Bu öğretme işinin bir mehr yapılması caiz olur mu? Yâtmd Kur'ân öğretmeye karşılık ücret almak caiz olur mu? Bu hüküm bu zâta mı hass olmuştur? Peygamber'in "Kur'ân'dan sende bulunan o sûreler karşılığında seni o kadınla evlendirdim"; yâhud

"Sende bulunanlar sebebiyle... "sözünün ma'nâsı nedir? Nitekim Ahmed ibn Hanbel de bu ma'nâyı söylemiştir: Sende bulunanlar sebebiyle onu sana ikram ediyoruz. Yâhud da sende bulunan sûrelere bedel onu sana ikram ediyoruz. Bu, Sahîh-iMüslim'deki: "O zât, o sûreleri kadına öğretti" sözünden dolayı en kuvvetli olan görüştür. İşte bu görüş Buhârî'nin burada kas-detmiş olduğu görüştür. Bu husustaki ihtilâfın geri kalanının tahrîri Nikâh ve İcâreler bölümlerinde zikredilmiştir. Yardım isteme ancak Allah iledir (îbn Kesîr).

[61] Buhârî burada Sehl ibn Sa'd'm kendini Peygamber'e hibe eden kadın hakkındaki hadîsini zikretti. Bu hadîs de başlık yapılan hususta zahirdir. Çünkü bunda Peygamber o şahsa: "Sen o sûreleri ezberden okuyabiliyor musun?" dedi. O da: Evet okuyorum, dedi. İştebu.Kur'ân'ı ezberden okumanın daha faziletli olduğuna delâlet etmiştir. Çünkü ezberden okuyabilmek, onu başkasına öğretmeye çalışmak da kişiyi daha kuvvetli kılar... (İbn Hacer)

[62] Ibn Kesîr şöyle demiştir:

Buhârî bu başlıkta ancak Ebû Hazım ibn Sehl ibn Sa'd'ın biraz evvel geçmiş olan hadîsini getirmiştir. Bu hadîste Peygamber o kadınla evlenmek isteyen erkeğe hitaben: "Kur'ân'dan sende ne var?" diye sordu. O zât: Ezberimde şu sûre, şu sûre var diye bir takım sûreler s vdı. Peygamber ona: "Sen bu sûreleri ezberinden okuyor musun?" diye sordu. O zât: Evet (okuyorum), dedi. Pey gamber: "Öyleyse git. Kur'ân'dan ezberindeki sûrelerle seni bu kadına mâlik kıldım" buyurdu. Buhârî tarafından yazılan bu başlık, Mushaf'a bakmaksızın ezberden Kur'ân okumanın daha faziletli olduğunu iş'âr edicidir. Ve Allah en iyi bilendir. Lâkin âlimlerden birçok kimselerin tasrîh ettiği ise, Kur'ân'ı Mushaf'tan okumanın daha faziletli olduğu görüşüdür. Çünkü Mushaf'tan okumak hem tilâveti, hem de Mushaf'a bakmayı müştemil olur. Mushaf'a bakmak da Seleften bir kaç âlimin sarîh olarak beyân ettiği gibi bir ibâdettir. Onlar bir kimse üzerinden Mushaf'a bakmaksızın bir günün geçmesini kerih görmüşlerdir.

Onlar Mushaf'a bakıp tilâvet etmenin efdaliyetine İmâm Ebû Ubeyd'in Fadâilu'l-Kur'ân Kitâbi'nda rivayet ettiği şu hadîsle istidlal ettiler:

Bize Nuaym ibn Hammâd, Bakıyye ibn el-Velîd'den; o da Muâviye ibn Yahya'dan; o da Suleym ibn Müslim'den; o da Abdullah ibn Abdirrahmân'dan; o da Peygamber'in sahâbîlerinin bâzısından tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle dedi: "Kur'ân'ı Mushaf'a bakarak okumanın, onu ezberden okuyan kimse üzerine fazileti, farizanın nafile üzerindeki fazileti gibidir". Bu isnâdda bir zaîflik vardır. Çünkü bu seneddeki Muâviye ibn Yahya, es-Sadefî yâhud da-el-Etrâblûsî'dir. Hangisi olsa o zât zayıftır. es-Sevrî, Âsim'dan; o da Zirr'den söyledi ki, İbn Mes'ûd: "Mushaf'a bakmayı devam ettiriniz" demiştir.

Hammâd ibn Seleme, Alî ibn Zeyd'den; o da Yûsuf ibn Mâkek'ten; o da İbn Abbâs'tan söyledi ki, İbn Umer evine girdiği zaman Mushaf'ı yayar ve ondan okur idi. Yine Hammâd Sâbit'ten; o da Abdurrahmân ibn Ebî Leylâ'dan söyledi ki, tbn Mes'ûd, yanında arkadaşları toplandıkları zaman Mushaf'ı açarlar, İbn Mes'ûd okur yâhud onlar için tefsîr eder idi. Bu, sahîh isnâddır. Hammâd ibn Seleme, Haccâc ibn Ertât'den; o da Suveyr ibn Ebî Fâhıte'den; o da İbn Umer'den söyledi ki, o: Herhangi biriniz çarşısından döndüğünde Mushaf'ı yayıp açsın ve ondan okusun, demiştir.

A'meş, Heyseme'den söyledi: Ben tbn Umer'in yanına girdim, o Mushaf'tan okumakta İdi. Benim girmem akabinde: Bu, geceleyin okumakta olduğum cüz'ümdür, dedi.

işte bu haberler, onun ondan okunmamak sebebiyle Mushaf'ın muattal olmaması için Mushaf'tan okumanın matlûb bir iş olduğuna delâlet etmektedir. Bu aynı zamanda sahâbîlerin yanlarındaki Mushaf bolluğuna ve çokluğuna da delâlet etmektedir ki bu, insanlardan bir çoğunun bilmediği bir husustur. Olur ki, hafızların bâzısına bir unutma vâki' olur, o da unuttuğunu Mushaf'tan hatırına yerleştirmeye çalışır. Yâhud bir kelime veya bir âyetin tahrifi yâhud tak-dîm veya te'hîri vâki' olur, bu hallerde acele etmeyip teennî eylemek ve subûtunu araştırmak evlâdır. Bu hususlarda Mushaf'a dönmek ise hafızların ağızlarına dönmekten daha sağlamdır.

Kur'ân'm telkîn edilip dilde akıtılmasına gelince bunun, telkîn edicinin ağzından alınması daha güzeldir. Çünkü yazı edaya delâlet etmez. Nitekim sırf yazıdan ezberlemiş olanların bir çoğunda müşahede edilen, tashîfinin ve galatının çok olmasıdır. Hal böyle tashîfe ve yanlışa götürdüğünde, kendisini Kur'ân lâfızları üzerinde vâkıf kılacak bir üstâd bulunduğu zaman, yazıdan ezberlemesi men' edilir. Üstâd tarafından telkîn olunmakdan acz hâlinde ise "Allah hiç bir kimseye gücünün yeteceğinden başkasını yüklemez" (el-Bakara: 286). Binâenaleyh refâhiyet sırasında caiz olmıyan şey, zaruret indinde caiz olur. Böyle zaruret hâlinde bâzı kelimeleri aslî lâfızlardan kendi lügati ve lâfzına tahrîf edebileceği farz olunsa bile Mushaf'tan okuyup ezberlemesinde üzerine bir günâh yoktur..." (Fadâilu'l-Kur'ân)

[63] Hadîslerin başlığa uygunluğu meydandadır. Bunları Müslim de Namaz Kitâbi'-nda, "Salâtu'l-Musâfirîn"de getirmiştir: Müslim Ter., II, 435

[64] Hadîsin başlığa uyguhluğu "Kur'ân'ı ezberde tutmaya ihtimam ediniz" kelâ-mındadır... (Aynî).

İbn Kesîr şöyle dedi:

Bu hadîslerin mazmunu, Kur'ân hafızının, Kur'ân'ı unutmağa ma'rûz bırakmaması için Kur'ân'ı çok tilâvet etmeye, onu ezberinde tutmak için tekrar tekrar okumaya ve ezberinde tutma ahdini dâima yenileyip durmaya rağbetlen-dirmedir. Çünkü Kur'ân'ı unutmak büyük bir hatâdır, günahtır. Bundan Allah'a sığınır, muafiyet niyaz eyleriz. Zîrâ İmâm Ahmed şöyle dedi: Bize Halef ibnu'l-Velîd tahdîs etti. Bize Hâlid, Yezîd ibn Ebî Ziyâd'dan; o da îsâ ibn Fâ-id'den; o da bir kimseden; o da Sa'd ibn Ubâde'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Rasûlullah şöyle buyurdu: "On kişiye amirlik yapmış hiçbir emir yok ki kıyamet günü elleri boynuna geniş demir kelepçelerle bağlanmış olarak getirilmesin. Onu bu geniş boyun kelepçelerinden adiden başka hiçbirşey çözüp ayıramaz".

Bu hadîsi Cerîr ibn Abdilhamîd ile Muhammed ibn Fudayl de Yezîd ibn Ebî Ziyâd'dan böyle, Hâlid ibn Abdillah'ın rivayet ettiği gibi rivayet ettiler. Bu hadîsi Ebû Dâvûd da, Muhammed ibnu'l-Alâ'dan; o da İbn İdrîs'den; o da Yezîd ibn Ebî Ziyâd'dan; o da îsâ ibn Fâid'den; o da Sa'd ibn Ubâde'den; o da Peygamber'den Kur'ân'ı kıssası ile ve mübhem racülü zikretmeden tahrîc et-< mistir. Keza bu hadîsi, Ebü Bekr ibn Abbâs, Yezîd ibn Ebî Ziyâd'den rivayet etti. Ve bu hadîsi Saîd de isnadında vehmederek rivayet etmiştir. Ve bunu Vekî' onun ashabından; onlar da Zeyd ibn îsâ ibn Fâid'den; o da Peygamber'den mürsel olarak rivayet etti. Bunu İmâm Ahmed de Ubâdetu'bnu Sâmit'in Mus-ned'inde rivayet edip şöyle demiştir: Bize Abdussamed tahdîs etti. Bize Abdulazîz ibn Müslim tahdîs etti. Bize Yezîd ibn Ebî Ziyâd, îsâ ibn Fâid'den tahdîs etti. Ubâde İbnu's-Sâmit şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "On kişiye emir olan hiçbir kimse yoktur ki, kıyamet günü elleri boynuna enli demir kelepçe İle bağlanmış olarak getirilmesin. O kimseyi bu demir kelepçelerden adlinden başka hiçbirşey çözüb ayıramaz. Ve Kur 'ân 'ı öğrendikten sonra onu unutmuş olan hiçbir kimse yoktur ki, kıyamet günü Allah'a cüzzâm hastalığına tutulmuş olarak kavuşmasın". Ve bu hadîsi-Ebû Avâne de Yezîd ibn Ebî Zi-yâd'dan böyle rivayet etti. Bu hadîste bir ihtilâf vardır. Lâkin bu hadîs, Allah en iyi bilir ki, rağbetlendirme babında makbuldür. Bilhassa diğer bir tarîkten buna bir şâhid mevcûd olunca! Nitekim Ebû Ubeyd şöyle dedi: Bize Haccâc tahdîs etti. İbn Cureyc (150) şöyle demiştir: Enes ibn Mâlik'ten bana tahdîs olundu ki, o şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Bana, kişinin, mescid-den çıkaracağı bir tek çöp ve bir tek pisliğe varıncaya kadar ümmetimin bütün ücretleri (nail olacakları sevâblar) arzolundu. Yine bana ümmetimin günâhları da arzolundu ki, ben bunlar içinde Allah 'in Kitâbı'ndan bir âyet veya bir sûre kendisine verilmiş (öğretilmiş) de bunu unutmuş olan kimsenin günâhından daha büyük bir günâh görmedim". İbn Cureyc şöyle dedi: Bana Selmân el-Fârisî'den tahdîs olundu ki, o şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Herhangi birinizin ezberinde bulunup da sonra unutmuş olduğu Allah'ın Kitâbı'ndan bir tek sûre, kıyamet günü ümmetimin tastamam yükleneceği günâhların en büyüğündendir".

Ebû Dâvûd, Tirmizî, Ebû Ya'lâ, Bezzâr ve diğerleri, İbn Ebî Dâvûd -belki İbn Ebî Ziyâd- hadîsinden; o da, îbn Cureyc'den; o da el-Muttalib ibn Abdillah ibn Hantab'dan olmak üzere şu hadîsi rivayet etmişlerdir: Enes ibn Mâlik şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Bana, kişinin mescidden çıkaracağı bir tek çöpe varıncaya kadar ümmetimin bütün ücretleri arzolundu. Ve bana ümmetimin günâhları da arzolundu ki ben kişiye verilmiş de sonra unutmuş olduğu, Kur'ân'dan bir tek sûre veya bir tek âyetten daha azametli bir günâh görmedim". Tirmizî: Garîbdir, biz bu hadîsi bu tarîkten başka bir tarîkten tanımıyoruz. Ben bu hadîsi Buhârî ile müzâkere ettim de Buharı bunu garîb addetti, demiştir.

el-Vâlibî de Abdullah ibn Abdirrahmân ed-Dârimî'den, onun el-Muttalib'in, Enes ibn Mâlik'ten işitmesini kerîh gördüğünü hikâye etti. (Ben derim ki:) Bunu Muhammed ibn Yezîd el-Udmî, İbn Ebî Dâvûd'dan; o da tbn Cureyc'den; o da ez-Zuhrî'den; o da Enes'ten; o da Peygamber'den olmak üzere rivayet etmiştir. Allah en iyi bilendir.

Müfessirlerin bâzısı bu ma'nâyı Yüce Allah'ın şu kavli içine katmışlardır: ' ıKim benim zikrimden yüz çevirirse, onun hakkı da dar bir geçimdir ve biz onu kıyamet gününde kör olarak haşr ederiz. Ö: Rabbim, beni niçin kör hasrettin? Hâlbuki ben hakîkaten görücü idim, demiştir. Allah buyurmuştur; Öyledir! Sana âyetlerimiz geldi de sen onları unuttun! tşte bu gün de öylece unutuluyorsun!" (Tâhâ: 124-126).

İşte onun söylemiş olduğu söz de budur, her ne kadar bunun hepsi murâd edilmiş değilse de, o bunun bir kısmıdır. Çünkü Kur'ân tilâvetinden yüz çevirmek, onu unutmaya ma'rûz bırakmak ve ona i'tînâ göstermemek hâllerinde Kur'-ân'a büyük bir hakaaret ve hakîr görme ve şiddetli bir taksîr vardır. Bundan Allah'a sığınırız. Bunun içindir ki, Peygamber: "Kur'ân'ı ezberde tutma ahdini yenileyip durun", bir lâfızda da: "Kur'ân'ı ezberinizde iyice tutmaya çalı şın, çünkü Kur'ân'in insanların gönüllerinden ayrılıp kaçması, develerin boşanıp kaçmalarından daha şiddetlidir" buyurmuştur. "et-Tafassî", "et-Tahallus" yânî kurtulmak demektir. Bir kimse bir beliyyeden kurtulduğu zaman, "Tefassâ Fu-lânun mine'l-beliyyetİ" denilir. Hurma çekirdeğinin hurmadan çıkıp kurtulduğu zaman da "Tafassâ'n-nevâ mine't-temreti" denilmesi de bu ma'nâdandır. Yânî Kur'ân'ın gönüllerden kurtulup kaçması, bağsız olarak salıverildikleri zaman develerin uzaklaşıp gitmelerinden daha şiddetlidir.

Ebû Ubeyd (224) şöyle dedi: Bize Ebû Muâviye, A'meş'ten tahdîs etti. îb-râhîm şöyle dedi: Abdullah ibn Mes'ûd şöyle dedi: Şübhesiz ben, Kur'ân okuyucusuna -şayet onu semiz, besili ve fakat Kur'ân'ı çok unutkan görürsem- elbette öldürürcesine hırpalarım. Ve Abdullah ibmi'I-Mübârek'in hadîsi, Abdulazîz ibn Ebî Dâvûd'dandır, o şöyle demiştir: Ben Dahhâk ibn Muzâhim'den işittim, şöyle diyordu: Kur'ân'ı öğrenip de sonra unutmuş hiçbir kimse yoktur ki, bu hâl ona kendisinin ihdas etmekte olduğu bir günâh sebebiyle olmasın. Çünkü Yüce Allah: "Sîzi çarpan her musibet kendi ellerinizin işleyip kazandığı (günahlar) yüzündendir. Bununla beraber Allah birçoğunu da affeder (de musibete uğratmaz)" (eş-Şûrâ: 30). Şübhe yok ki Kur'ân'ı unutmak musibetlerin en büyüğündendir. Bunun için İshâk ibn Râhaveyh ve başkaları: İçlerinde Kur'ân'ı okumayarak üzerinden 40 günün geçip gitmesi kişiye mekruh olur, nitekim Kur'ân'ı üç günden az bir müddet zarfında okuması da mekruh olur, demiştir. Nitekim bu hadîs, bundan sonra Buhârî'nin zikredeceği yerde yakında gelecektir..." (Fadâilu'l-Kur'ân).

[65] Yânî bu, binek üzerinde binicinin Kur'ân okumasının cevazını beyân babıdır. Buhârî, bununla binek üzerinde kıraati kerih görenleri reddetmek İstemiştir.

Binek üzerinde Kur'ân okumanın aslı, bizzat Kur'ân'da da vardır: "(O Allah ki) bütün mahlûkları sınıf sınıf yaratmış, gemilerden ve hayvanlardan da bineceğiniz şeyler yapmıştır. Tâ ki, sırtlarında karar kılasınız, sonra üzerlerine yerleştiğiniz zaman (kalblerinizle) Rabb Hnizin ni 'metini iyice düşünesiniz ve (dilinizle de): 'Bunları bize râm eden Allah 'm şâm ne yücedir, münezzehtir. Yoksa biz bunlara güç yetiremezdik. Biz herhalde ancak Rabb 'imize dönüp gidicileriz' diyesiniz" (ez-Zuhruf: 12-14).

[66] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Bunun bîr rivayeti Mağâzî Kitâbı'nda da geçmişti.

[67] Bu hadîsi Buhârî yalnız olarak tahrîc etmiştir. Bunda çocukların Kur'ân öğrenmelerinin cevazına delâlet vardır. Çünkü İbn Abbâs, Rasûlullah'ın ölümü sırasında on yaşında iken Kur'ân'ın el-Mufassal bölümünü hafızasında toplamış olduğunu haber vermiştir, el-Mufassal bölümü, daha Önce de geçtiği gibi, el-Hucurât Sûresi'nden başlar. O zaman İbn Abbâs'ın yaşı on senedir.

Buhârî İbn Abbâs'ın: Rasûlullah vefat etti, ben sünnet edilmiş haldeydim, dediğini de rivayet etmiştir: Hâlbuki onlar çocuk ihtilâm oluncaya kadar sünnet yapmazlardı. Buna göre yukarıki hadîs ile bunun arasını cem' için İbn Abbâs'ın on yaşında ihtilâm olması muhtemel olur. Bir de İbn Abbâs'ın yukarıki rivayette on rakamını zikretmekte mecaz yapması ve on üzerinde ziyâde olan kesîri terk eylemesi de muhtemeldir, Allah en iyi bilendir.

Her takdîre göre de bu hadîste çocukluk devresinde Kur'ân öğretmenin cevazına delâlet vardır, bu zahirdir. Hattâ bu bazen müstehâb veya vâcib bile ola bilir. Çünkü çocuk Kur'ân'ı öğrendiği zaman namaz kılarken okuyacağı metinleri tanıyor halde bulûğa erişir. Ve çocuğun küçüklükte ezberlemesi büyükken ezberlemesinden daha iyi ve hatırında yapışıp kalması bakımından da daha şiddetli, daha köklü ve daha sağlamdır. Nitekim bu, insanların hâlinden bilinmiş bir şeydir.

Seleften bâzısı çocuğu ömrünün başında oyun için biraz terk etmeyi, sonra çocuğun himmetini okuma üzerine çoğaltmayı müstehâb görmüştür ki, bu da çocuğu evvelâ okumaya yapıştırmamak, okumaktan bıktırmamak ve okumaktan oyuna saptırmamak içindir. Bâzısı da çocuk henüz kendisine söyleneni akletmeden ona Kur'ân öğretmeyi kerih gördü, velâkin çocuk aklettiği ve seçebildiği zaman oluncaya kadar terkolunur da, himmeti, ihtiyâcı, ezberlemesi ve zihin cömertliğine göre azar azar öğretilir. Umer ibnu'I-Hattâb, beşer âyet beşer âyet telkîn etmeyi müstehâb gördü. Bu bize Umer'den sağlam bir senedle rivayet olundu (İbn Kesîr).

[68] Hadîsin başlığa uygunluğu, ma'nâsmın, Peygamber'in şu şu âyetleri unutması, sonra da onları hatırlamış olması yönündendir.

Bu hadîsi Müslim de Ebû Usâme Hammâd ibn Usâme'den rivayet etmiştir (Müslim, Salâtu'l-Musâfirîn..., Fadâilu'l-Kur'ân; Müslim Tercemesi, II, 433).

"Fakîhler bu gibi hadîslerle Peygamber üzerine unutmanın cevazına istidlal ettiler. Lâkin onlar bunu ittifakan tebliğ yolunda olmayan şeylerle kayıtladılar. Binâenaleyh tebliğ edilecek şeylerin gizlenmeleri caiz olamıyacağı gibi unutulmaları da caiz olamaz. Peygamber'de gizlemekle unutmanın netîceleri birdir, her ne kadar diğer insanlar hakkında bunların hükümleri, unutma taksir olmaksızın tabiî bir şey olması ve sahibi unutmaktan dolayı muaheze edilmemesi bakımından, çeşitli ise de. Lâkin Allah gönderildikleri şeyler hakkında ri-sâlet hikmetinin bâtıl olmaması için tebliğini emrettiği şeyleri unutmaktan bütün peygamberlerini korumuştur. Yüce Allah'ın şu: "Sen asla unutmıyacaksın, Allah'ın dilediği müstesna" (el-A'lâ: 7) kavlinde râcih olan, buradaki istisnanın, nefyi te'kîd için olan munkatı' bir istisna olmasıdır. Buna göre ma'nâ şöyledir: Sana okutacağımız şeyleri unutmak, başkalarında tabiat gereği vâki' olduğu gibi senden vukuu mümkin olmıyacaktır, mümteni'dir ve hâllerden hiçbir halde sen unutmıyacaksın; lâkin yalnız Allah bir şeyi sana unutturmak irâde ettiği zaman, onun bu meşîetini reddedebilecek yoktur, demektir. Bu da âyette işaret edilen meşîetin vukuuna delâlet etmez. Bu Yüce Allah'ın harfli İbrâhîm Peygamber'in, müşrik olan kavmine hitabından hikâye olarak bildirdiği şu kavli gibidir: "Kavmi ona hüccet getirmeye kalkıştı. Odediki; Allah beni doğru yola iletmişken siz benimle O'nun hakkında hâlâ çekişiyor musunuz? Ben O'na eş tanıdığınız şeylerden korkmam. Meğer ki Rabb 'im birşey dilemiş olsun. Rabb -imin ilmi herşeye sargın ve taşkındır. Hâlâ düşünüp öğüt almıyacak mısınız? Hem A ilah 'in size hiç bir delîl ve burhan indirmediği şeyleri siz O 'na eş tanıdığınızdan korkmazken, ben eş tuttuğunuz o nesnelerden nasıl korkarım? Şimdi biliyorsanız (söyleyin), iki zümreden hangisi (korkudan) emîn olmaya daha lâ-yıkttr?" (el-En'âm: 80-81)

Ve o âyetin ma'nâsı hakkında Ferrâ(211)nin kavli şudur: Burada Allah'ın bu meşîeti teberrük içindir ve burada istisna edilen hiçbirşey yoktur.

Bir de menfî olan nisyânla murâd, onunla ameldir denildi. Bu da fasîh ve kullanılmış bir mecazdır. Hadîste zikredilen nisyâna gelince, onun mevzuu tebliğ vâki' olmuş birşeydir. Zannederim ki, o andaki unutması gelip geçici, arızî bir nisyândı. Şöyle ki, şayet Peygamber o zâtı işitmeden de, sonra o sûreyi oku saydı muhakkak bu sûreyi tam olarak okuyacaktı. Yoksa Buhârî indinde hadîsin senedi sahîh olsa da bu rivayet reddedilmiş olurdu. Zira Buhârî dahî gayrileri gibi râvîlerin hallerinden, zahirden başkasını bilir değildir. Bu zahir, onların rivayetlerini kabul etmekte kâfî olur, ancak rivayete böyle bir mâni' arız olursa kabul edilmez. Gördüğün gibi Buhârî bu hadîsi rivayet etmekte infirâd etmiştir. Kur'ân'ı unutmak ise, o hususta gelmiş olan hadîslerden dolayı büyük günâhlardandır (Muhammed Reşîd Rızâ).

(el-A'lâ: 5-7. âyetlerinin tefsiri hakkında Elmahlı Muhammed Hamdi Ya-zır merhumun vecîz ve kuvvetli îzâhları tekrar tekrar

okunmaya değer özelliktedir: Hakk Dîni Kur'ân Dili, VII, 5758-5761. Müslim Tercemesi, II, 310'da 137 rakamlı haşiyede bu mes'eleye dâir bir açıklamamız geçmiş, II, 433'te 63 rakamlı haşiyede de buna bir atıf yapılmıştır).

[69] Bu hadîsi Müslim ile en-Nesâî de Mansûr hadîsinden olmak üzere rivayet etmişlerdir. Daha önce geçti ki, Ebû Ya'lâ'nm Müsned'inde ise bunun lâfzı sîn'in tahfifi ile "înnemâ huve nusiye (:O unutuldu)" tarzındadır.

Bu hadîste ve bundan evvelki hadîste, bir şahsa, çalışması ve hırs göstermesinin ardından olduğu zaman, unutmanın meydana gelmesinin kendisi için bir eksiklik olmadığına delîl vardır.

İbn Mes'ûd'un hadîsinde ayrıca unutmanın husulünü ifâde etmek hususunda bîr edeb de mevcûddur: Buna göre kişi "Ben şunu unuttum" demez. Çünkü unutmak, kulun fiilinden değildir. Ve bazen kuldan, unutmaya çalışma, kas-den gaflet gösterme ve birşeyi hakîr görme nev'inden unutmaya götüren unutma sebebleri sudur eder. Unutmanın bizzat kendisi kulun fiili değildir. İşte bundan dolayı Peygamber meçhul sîgasıyla: "Fakat o unutturuldu" buyurdu. Bu unutturmanın Yüce Allah'a izafe edilmemesinde de yine diğer bir edeb vardır. Yüce Allah'ın şu kavlinde de unutmak kula İsnâd edilmiştir: "...Unuttuğun zaman Rabb 'ini an..." (el-Kehf: 24). Allah en iyi bilir ki bu, müsebbebi zikr ve sebebi irâde ile şayi' olan mecaz bâbındandır. Çünkü unutmak ancak, bazen günjih olabilen bir sebebden meydana gelir. Nitekim Dahhâk ibn Muzâhım'den de böyle dediği geçmişti. İşte Yüce Allah, ezan okunması sırasında gidişi gibi, kalbden şeytânın gitmesi için unuttuğu zaman Rabbini anıp söylemesini emretmiştir. Hasene de seyyieyi giderir (Hûd: 114). Unutmaya sebeb olan şey zail olup, yerinden ıraklaşmca, Yüce Allah'ı zikr etmek sebebiyle unutulan o şeyi hatırlamak hâsıl olur. Allah en iyi bilendir (İbn Kesîr).

[70] Buhârî bu başlıkla "el-Bakara Sûresi denilmez, ancak içinde el-Bakara zikredilen sûre, şu zikredilen sûre denilir" diyen kimseyi reddetmek istemiş gibidir.

[71] Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Bu hadîs, el-Bakara Sûresi'nin fazileti bâbı'nda geçmişti (Aynî).

[72] Hadîsin başlığa uygunluğu ve delîlliği "el-Furkaan Sûresi..." sözündedir. Bunun bir rivayeti "Kur'ân yedi harf üzere indirildi bâbı"nda geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmişti.

[73] Bu hadîsin bir rivayeti de yakında "Kur'ân'ı unutmak bâbı"nda geçmişti.

Sahîhayn'da İbn Mes'ûd'dan gelen hadîs dahî böyledir: Ibn Mes'ûd Mi-nâ'da vâdî içinden cemreye taş atıyor ve: Burası, Peygamber'e el-Bakara Sûresi indirilmiş olan makaamdır, diyordu.

Seleften bâzısı da bunu kerih gördü. Onlar "İçinde şu ve şu zikredilmekte bulunan sûre" denilmekten başkasını doğru görmediler. Nitekim böyle hadîs gelmiş ve yukarıda da geçmiştir. Bu hadîs Yezîd el-Fârisî rivayetinden; o da Ibn Abbâs'tan; o da Usmân'dandır. Usmân şöyle demiştir: Kur'ân'dan bir şey nazil olduğu zaman Rasûlallah (S): "Bunu içinde şu ve şu zikredilmekte bulunan sûrenin içindeki şu yerine koyunuz" buyururdu. Şübhesiz bu daha ihtiyatlı ve daha lâyıktır. Velâkin diğer tarafta sûreleri isimlendirmeye ruhsat veren bir çok hadîsler de sahîh olmuştur. Bugün Mushaf'larında sûrelerin başlıklarım koymakta insanların ameli bunun üzerinedir. Ve muvaffak kılınmak da ancak Allah iledir (Ibn Kesîr).

[74] er-R£telu, bir nesne inci dizisi gibi latîf bir vech ve mütenâsib bir uslûb üzere muntazam ve müretteb olmak...

et-Terîîl, C Jsö11) tef îl vezninde kelâmı yerli yerinde güzel ve uygun, latîf bir nizâm üzere te'lîf ve tertîb eylemek ma'nâsmadır... Şârih der ki: Kur'ân tertîli bundan alınmıştır ki, Kur'ân'ı dâne dâne ve rûşen, teenni ve teemmül ederek yavaş yavaş okumaktan ibarettir...

et-Tereitul, tefa'ul vezninde sözü acele söylemeyip teennî ve tedebbür ederek söylemek manasınadır (Kaamus Ter.).

Tertîlin Açıklaması: "Tertîl bir şeyi güzel tensîk ve tertîb İle kusursuz olarak açık açık hakkını îfâ ederek tebyîn eylemektir. Aralarında çok değil, biraz açıklık bulunmakla beraber gayet güzel bir.nizâmda görünen parlak ön dişlere "Seğrun retel" ta'bîr ederler. Sözü de öyle tane tane, yavaş yavaş, mühlet ile ve güzel te'lîf ve beyân ile söylemeğe dahî "Tertîtu kelâm" derler. Kur'ân'ın tertîli de böyle her harfinin, edasının, nazmının, ma'nâsının hakkını doyura do-yura vererek okunmasıdır. Burada "Rettil"den sonra "Tertîien" masdarı ile te'kîd olunması da bu tertîlin en güzel mertebede olması matlûb bulunduğunu gösterir. Bir söz haddizatında ne kadar güzel olursa olsun, gereği gibi güzel okunmayınca güzelliği kalmaz. Güzel okumasını bilmiyenler güzel sözleri berbâd ederler. Kelâmın tertîl ile güzel söylenmesi ve okunması ise, sâde ses güzelliği ile gelişi güzel eze büze tegannî etmek, saz teli gibi sâde ses üzerinde yürümek kabilinden bir mûsikî işi değildir. Nazmın ma'nâ ile münâsebeti ve lisân fasâhati ve belâga-ti hakkıyle gözetilerek, ruhî ve ma'nevî bir mutâbakatle yerine göre şiddet, yerine göre yumuşaklık, yerine göre medd, kasr; yerine göre gunne, yerine göre izhâr, yerine göre ihfâ, yerine göre ıklâb, yerine göre vasi, yerine göre sekt veya vakf ve hâsılı bütün maksad, ma'nâyı duymak ve mümkin olduğu kadar

duyurmak olmak üzere, tecvîd ile okumak işidir. Bunun için Kur'ân okumakta tertîl ve tecvîd lâzımdır. Tecvîd ile "kaf çatlatmak" derdiyle çatlatmaktaki ma'nâyı kaybetmek değildir. Kıraat ilmi ve tecvîd kitâblarında Kur'ân kıraati üç mertebe üzere tasnîf olunmuştur: Tahkik, tedvir, hadr. Tahkik, meddi munfasılı dört veya beş elif mikdârı çekecek suretle gayet ağır bir ahenk ile okumaktır. Tedvir, iki veya üç elif mikdârı çekecek veçhile okumaktır. Hadr da meddi tabîî gibi bir elif mikdârı çekecek veçhile serî' okumaktır. Bir elif, iki fetha mikdârı demek olduğuna göre, bir harekenin belli olacak veçhile okunuşundaki ilk ses jnüd-deti ahengin sür'at ve ağırlığına göre her kıraatin miftâhını teşkü eder. Asım, Hamza, Nâfi'den Verş kıraatleri tahkik: tbn Âmir, Kisâî kıraatleri tedvir; şâirleri hadr tarzındadır. Lâkin bunlann hiçbirinde bir harf veya harekenin hakkı çiğnenecek veçhile okunmak caiz olmıyacağı cihetle, asıl ma'nâsıyle tertîl hepsinde şarttır. Böyle hadr ve tedvir taksimine cevaz veren ise gelecek olan "Artık Kur'ân'dan kolay geleni okuyun" (el-Muzzemmil: 20) emridir... (HakkDîni, VII, 5426-5428).

[75] Hadîs, başlıktaki "Mekruh olan okuyuşun, şiirin kesik kesik sür'atle okunması gibi Kur'ân'ın çabuk çabuk okunması olduğu" fıkrasına delildir. Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabı, "Bir rek'atte iki sûre arasını birleştirip cem' etmek bâbı"nda geçmişti

[76] Hadîsin başlığa uygunluğu "Onu acele etmen için dilini onunla hareket ettirme" kavlinden alınır. Çünkü bu nehy sözü, okumada teenninin müstehâblığını gerektirir. Bundan da tertîl hâsıl olur (Aynî).

Buhârî böylece bu hadîsin tamâmını zikretti. Nitekim bu hadîs, yakında yine gelecektir. Bu, Buhârî ile Müslim'in sahîhliğinde ittifak ettikleri bir hadîstir. Bunda ve bundan önceki hadîste kıraati tertîl etmenin, ne tîz tîz, ne de ifrat derecede sür'atle değil, fakat teemmülle ve tefekkürle okumanın ve kıraatte te-ressul eylemenin müstehâblığma delîl vardır. Yüce Allah da şöyle buyurmuş tur: "(Bu Kur'ân) âyetlerini iyiden iyi düşünsünler, temiz akıl sahihleri ibret alsınlar diye sana indirdiğimiz feyz kaynağı bir kitâbdır" (Sâd: 29) (İbn Kesîr). Burada geçen et-Terassul, tefa'ul vezninde, bir işi unf ve acele ile tutmayıp, rıfk ve suhulet ve teennî ile yavaş yavaş tutmak ma'nâsınadır. Dura dura, nfk ile ve mühletli okuduğu zaman "Teressele fî Kur'âmhi" denilmesi bu ma -

nadandır. ,

el-Herzeme, Dahraca vezninde tiz tiz söylemek ve tiz tiz okumak ma nâsı-nadır. "Yuhezrimu'l-kelâme ve'1-kıraate" denir ki, "Sür'atli söylüyor ve sür'-atli okuyor" demektir (Kaamûs Ter.).

[77] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bunu Sünen sâhibleri de rivayet ettiler.

[78] Bu da aynı hadîsin başka yoldan gelen rivayetidir. Enes bunda Allah lafzının lamını, Besmele'deki isimleri uzatarak okumuştur. Bu uzutmaya tabiî medd ismi verilir. Bu medd, harfsiz tahakkuk etmez. Medd harfleri ise elif, vâv ve sakin yâ'dır

[79] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun birer rivayeti Mağâzî ve Tefsir Kitâbları'nda da geçti.

et-Tercî': Kıraatte harekelerin vuruşlarının birbirlerine yakın olmalarıdır -yânî okurken sesi titretmek, dalgalandırmak, nağme yapmaktır- (Aynî).

Ve ezanda tercî', iki şehâdet kelimelerinin herbirini yavaşça dedikten sonra sesi yükseltmekle demekten ibarettir... Şârih der ki, bu İmâm Şafiî kavlidir. Ve savtta tercî', avazı boğazda terdîd, yânî tekrar eylemekten ibarettir ki, Kur'ân okurken yâhud beste söylerken nağme ve âhenge çalmaktır... (Kaamûs Ter.).

Bu hadîs "Binek üzerinde okumak bâbf'nda da geçmiştir. Bunda Peygam-ber'İn bu okuyuşunun Fetih günü olduğu da vardır. Bu, sıhhatinde ittifak edilen hadîslerdendir.

Tercî'e gelince, bu savtta getirip götürme yapmaktır. Nitekim yine Buhâ-rî'de "Peygamber'in Â Â Â demeğe başladığı" hadîsi de vardır. Muhtemel ki, bu ses götürüp getirmesi, altındaki havyanın hareketinden meydana gelmiştir. Bu hadîs, sesi böyle ırlamaya vardırsa hayvan üzerinde ve tercî' ile tilâvetin cevazına delâlet etmiştir. Ve bu, harflerde ziyâde yapma babından da olmaz. Bu, te'hîr etmek imkânıyle birlikte ve namaz kıbleye doğru olurken, her nereye yöneltirse yöneltsin hayvan üzerinde namaz kılmasında olduğu gibi, bir ihtiyâçtan dolayı yapılmıştır. Ve Allah en iyi bilendir (İbn Kesîr).

[80] Hadîsin başlığa uygunluğu şu yöndedir: Hadîsin râvîsi Ebû Musa el-Eş arı cidden güzel sesli idi. Ve bundan dolayı Peygamber (S) ona: Sana bir mızmar (yânî güzel ses) verilmiştir" buyurmuştur. Mizmâr, aslında bir alettir, onun ismi, aralarındaki benzerlik sebebiyle "Güzel ses" ma'nâsına kullanılmıştır (Aynı). Bu hadîsi Tirmizî de Mûsâ ibn Abdirrahmân'dan; o da Yahya ei-Hammâmrden- ve onun ismi Abdulhamîd İbn Abdirrahmân'dır- böyle rivayet etmiş ve: Hasendir, sahîhtir demiştir. Müslim de bunu, Talha ibn Yahya ibn Talha'dan; o da Ebû Burde'den; o da Ebû Musa'dan rivayet etmiştir. (Müslim, SalâtuH-Musâfırîn ve kasrihâ..., Istihbâbı tahsînÎ's-savt bi'1-Kur'ân; Müslim Ter-cemesi, II, 437-438). Burada bir de kıssa vardır.

Savt güzelleştirme üzerine kelâm, Buhârî'nİn "Kur'ân'la tegannı etmiyen kimse" kavli sırasında geçmiştir. Ve ben orada bir çok hükümler zikretmiştim ki, onları burada tekrar etmekten mustağnî oluyorum. Ve Yüce Allah en iyi bilendir (İbn Kesîr).

[81] Hadîsin başlığa uygunluğu, Kur'ân'ı arzetmenin bir sünnet olması sebebiyle Pey-gamber'in başkasından Kur'ân işitip dinlemeyi sevmesi yönündendir. Bunun da tedebbür ve anlamayı artırma için olması muhtemeldir. Çünkü dinleyici buna -okuyucunun kıraatle meşgul bulunmasından dolayı- okuyucudan daha kuvvetli ve daha neşâtlidır (Aynî).

İbn Mâce hâriç, bu hadîsi el-A'meş'ten gelen yollarla bir cemâat rivayet etmiştir. Hadîsin, yazılması uzayacak olan birçok yolları vardır. Müslim'in de Talha ibn Yahya ibn Talha'dan; onun da Ebû Burde'den; onun da Ebû Musa'dan şu hadîsi rivayet ettiği yukarıda geçmişti: Rasûlullah (S) Ebû Musa'ya:

— "Yâ Ebâ Mûsö! Dün gece Kur'ân okuyuşunu benim dinler hâlde bulunduğumu buseydin (bu seni hoşlandırırdı)/"

Ebû Mûsâ da O'na:

— Allah'a yemîn ederim ki, eğer Sen'in benim okuyuşumu dinlemekte olduğunu biliyor olsaydım, elbette okuyuşu Sen'in için iyice süslendirirdim, dedi {Müslim Ter., II, 437).

[82] Hadîsin başlığa uygunluğu Peygamber'in İbn Mes'ûd'a hitaben söylediği "Has-buke (= Sana yeter)" sözündedir. Bu hadîsin bir rivayeti en-Nisâ Sûresi tefsirinde de geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmişti.

[83] Buhârî bu âyeti, okumanın kemmiyeti hakkında bir hudûdlandırma olmadığına delîl yerinde getirmiştir. Çünkü bu âmmdır, kolaylaştırmaya göre Kur'ân'dan bir cüz'ü de, daha azı da, daha çoğu da şâmil olur. Muayyen hudûdlu ve belli vakitü bir cüz gerektirmez. Bu konuda gelen hadîsler ve haberler de mik-dârda ve vakitte kemmiyetin ta'yînine delâlet etmez

[84] Bunun başlığa uygunluğu üç âyetle bir kemmiyete delâlet etmesi yönündendir. Lâkin bu da ne vucûba, ne de sünnete göre bir hudûdlandırma değildir (Aynî).

[85] Bu hadîsin muttafakun aleyh olduğu yukarıda geçmiştir. Buhârî, Ebû Mes'ûd'dan hadîs almakta Abdurrahmân ibn Yezîd ile Alkame arasını cem' etmiştir. Bu da sahîhdir. Çünkü evvelâ bu hadîsi Alkame'den işitmiş, sonra da Ka'be'yi tavaf etmekteyken Ebû Mes'ûd'a kavuşmuş ve ondan bu hadîsi İşitmiştir. Bu Alî, Ibnu'l-Medînî'dir, şeyhi de Sufyân ibn Uyeyne'dir.

Kendi zamanında Kûfe'nin fakîhi olan Abdullah(ibn Şubrume)'m söylediği hüküm ise güzel bir istinbâttır.

Sünen'deki bir hadîste "Namaz ancak Fötihatu'l-Kitâb ve üç âyetle otur" buyruğu gelmiştir. Lâkin yukarıdaki hadîs yânî Ebû Mes'ûd hadîsi daha sahîh, daha meşhur ve daha husûsîdir. Fakat bu Ebû Mes'ûd hadîsinin, Buhârî'nin zikrettiği başlık ile münâsebet vechinde tefekkür için bir meydan vardır. Allah en iyi bilendir. Ve şu gelecek olan ikinci hadîs münâsebette daha zahirdir (İbn Kesîr).

Hafız İbn Hacer, müellifin bu sözüne redd hakkında şöyle dedi: Ebû Mes'ûd hadîsinin bâb başlığı ile münâsebeti, İbn Kesîr'e gizli olmuştur. Zahir olan ise bu münâsebet, başlık yapılan âyetin, İbn Uyeyne'nin, Ebû Mes'ûd hadîsinden istidlal ettiği hükme münâsib olması cihetindendir. Âyetle hadîs arasını cem' eden ise, bunların her ikisinin, îbnu Şubrume'nin kaail olduğu hükmün hilâfiy-le yetinmeye delâlet etmesidir (Reşîd Rızâ).

Bu ta'lîkalann sahibi olan Muhammed Reşîd Rızâ şöyle der: Buhârî kastediyor ki, el-Muzzemmil âyeti, İbnu Şubrume'nin: "(Namazda yâhud gece kıyamında) hiç bir kimseye üç âyetten daha az okuması lâyık olmaz" sözünü redd etmektedir. İki âyetle yetinme hususunda sarih ve merfû' olan Ebû Mes'ûd hadîsi de böyledir ki, o iki âyet, el-Bakara Sûresi'nin sonu olan iki âyettir.

[86] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in "Yedi gecede bir oku" sözündedir.

Buhârî bu hadîsin bir rivayetini Oruç Kitâbı'nda da getirmişti. Orada da zi kredi id iği gibi, zekî kadın, kocası Abdullah'ın en mühim ve en mahrem aile ihtiyâcı olan kocalık hakkını gözetmemesini, en iyi delâlet edici bir dille ve kötülemeyi iş'âr eden bir medihle ifâde etmiş ve bu sözleriyle kocasının namaz kılmaktan, oruç tutmaktan, hatim sürmekten kocalık vazifesini yerine getirmeye vakti kalmıyor demek istemiştir.

[87] Hadîslerin başlığa uygunluğu tastamamdır. Hadîslerde geçen emirlerin hiçbiri vucûb için olmadığı gibi, bu son nehiy de tahrîm için değildir (Kastallânî).

Şeyh Ebû Zekeriyyâ en-Nevevî el-Beyân (yânı et-Tibyân) kitabında, geçen haberlerden bir kısmını zikrettikten sonra şöyle dedi: Muhtar olan bunun şahısların ihtilâfıyle muhtelif olmasıdır. Binâenaleyh kim fikir inceliği ile latifeler ve ma'rifetlere sâhib ise o okuyacağını kemâliyle anlaması hâsıl olacak mikdâr üzerinde yetinsin. ilim neşri ve gayrisi gibi dînin ve müslümânların maslahatlarıyle meşgul bulunan kimse de böyledir. O da kıraati sebebiyle hazırlayıcısı (gözeticisi) bulunduğu şeyi ihlâl etmiyecek mikdâr üzerine kısaltsın. Bunlardan biri ol-mıyan İse, usanma ve herzeme (yâni çok sür'atle okuma) hududuna çıkmaksızın kendini mümkin olduğu mikdâr,çoğaltsın (İbn Kesîr).

[88] Yânî Kur'ân okuma sırasında ağlamanın güzelliğini beyân babıdır. Çünkü bu, ariflerin sıfatı ve sarihlerin şiarıdır. Yüce Allah şöyle buyurdu: "İşte bunlar, Allah'ın kendilerine nVmetler verdiği peygamberlerden, Âdem'in zürriyetinden, Nûh ile beraber taşıdıklarımızdan, tbrâhîm ile İsmail'in neslinden, hidâyete erdirdiğimiz ve seçtiğimiz kimselerdendir. Onlara Rahman 'm âyetleri okunduğu zaman, ağlayarak secdeye kapanırlar" (Meryem: 58).

[89] Hadîs bu isnâdla en-Nisâ Sûresi'nin tefsirinde geçmişti.

[90] Bu da daha önce geçen hadîsin başka yoldan gelmiş rivayetidir

[91] Rivayetlerin çoğunda "Fucûr" masdarmdan "Fecere" olup "Yalan söyleyen, haksızlık edip günâh işleyen"; bâzısında "Mufâhere" masdanndan "Fahara" olup "Övünüp iftihar eden kimse" şeklinde gelmiştir.

[92] Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsından alınır. O da şöyledir: Kıraat, Allah'tan başkası için olduğu zaman, işte bu insanlara gösteriş için yâhud onun karşılığında yemek için yâhud da benzeri dünyalık bir yarar için olmuştur.

Bu hadîsin bir rivayeti Nübüvvet Alâmetlerinde geçmişti. Alî, hadîste bildirilen tecrübesiz, akılsız gençler zümresiyle Hâricîler'i kasdetmiştir. Sıffîn harbi sonunda her iki taraf hakeme dönmeye karar verdiklerinde Haricîler Alî'ye isyan ederek: "Allah'tan başka hakem olmaz" demişlerdi. Bu söz şeklen doğru ve hakk bir sözdü. Fakat bâtıl ve bozuk bir maksadla söylenmişti.

[93] Bunun da başlığa uygunluğu, bundan öncekinin uygunluğu gibidir. Bunun da bir rivayeti daha uzun olarak Nübüvvet Alâmetleri Kitâbı'nda geçmişti.

[94] Bu hadîs de "Kur'ân'm diğer sözlere üstünlüğü bâbı"nda geçmişti.

Bütün bu hadîslerin mazmunu, Allah'a yaklaşma vesilelerinin en büyüğü olan Kur'ân tilâveti ile gösteriş yapmaktan sakındırmaktır. Nitekim bir hadîste "İyi bil ki sen ondan -yânı Kur'ân'dan- çıkandan daha büyük bir amel ile Allah 'a as/â yaklaşamazsın " ibaresi gelmiştir. Alî ve Ebû Saîd hadîslerinde zikredilenler, Hâricîler'dir. Onlar, îmânları boğazlarından öteye geçmiyen (bozguncu) kimselerdir. Peygamber diğer bir rivayette: "Sizin herhangi biriniz, onların okuyuşu yanında kendi okuyuşunu, onların namazları yanında kendi namazım, onların oruçları yanında kendi orucunu hakir görür" buyurmuştur. Bu ibâdetlerle beraber onların öldürülmeleri emredilmiştir. Çünkü onlar amellerinde, işin kendisinde gösteriş yapıcılardır, her ne kadar bâzısı gösteriş yapmayı kasdetmez olsa da. Şu kadar var ki onlar amellerini sâlih olmiyan bir i'tikaad üzerine te'sîs etmişlerdir. Bu yüzden onlar amel hususunda, Yüce Allah'ın şu kavlinde kötü-lenenler gibi olmuşlardır: "Binasını Allah korkusu ve rızâsı üzerine kuran kimse mi hayırlıdır, yoksa yapısını yıkılacak bir yarın kenarına kurup da onunla beraber kendisi de cehennem ateşine çöküp giden kimse mi? Allah zâlimler güruhuna hidâyet vermez" (et-Tevbe: 109).

Âlimler, Hâricîler'in tekfir edilmeleri, fâsıklığa nisbet.edilmeleri ve rivayetlerinin reddedilmesi hususlarında ayrı ayrı görüşler ileri sürmüşlerdir. Nitekim bunun tafsili inşâallah kendi yerinde gelecektir.

Zahir bir kokusu ve acı bir tadı olan reyhâne bitkisine benzetilen münafık, Kur'ân tilâvetiyle gösteriş yapan murâî kişidir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurdu: "Hakikat münafıklar (akıllarınca) Allah 'a oyun etmek isterler. Hâlbuki o, kendi oyunlarım başlarına geçirendir. Onlar namaza kalktıkları vakit üşene üşene kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar. Allah'ı ancak birazcık hâtıra getirirler" (en-Nisâ: 142) (İbn Kesîr).

[95] Başlık hadîsin yarısı olduğu için, uygunluk tamdır. Bundan sonraki hadîs de başka yoldan gelen bir rivayettir. Buhârî onda hadîsin daha başka geliş yollarını da topluca göstermiştir.

îbn Kesîr şöyle dedi: işte bunlar, bu hadîsin çeşitli tarîklerinin zikrinden kısaltma yoluyla müyesser olanlardır. Bunlardan sahîh olan ise, bu ilmin en büyük üstadı olan Ebû Abdillah el-Buhârî'nin, hadîsin Cundeb ibn AbdiIlah'dan, Rasûlullah'a merfûan olanı daha çok ve daha sahihtir diyerek işaret ettiğidir.

Bu hadîsin ma'nâsı şudur: Peygamber ümmetini, kalbleri tilâvet üzerinde toplu olduğu, Kur'ân'ı tefekkür ve tedebbür edici bulunduğu zamanlarda Kur'-ân'ı tilâvet etmeye irşâd ve teşvik etmiştir. Kalblerin meşguliyetleri ve bıkkınlıkları hâlinde ise Kur'ân'ı tilâvet etmemeyi öğütlemiştir. Çünkü kalb meşguliyeti ve isteksizliğinde Kur'ân tilâvet etmekten istenilen maksad hâsıl olmaz. Nitekim bir hadîste Peygamber'in şöyle buyurduğu sabittir: "Amelden, takat yeti-rebileceğiniz şeyleri üzerinize alınız, çünkü Allah sizler bıkmadığınız müddetçe bıkmayacaktır" (Buhârî). Yine Peygamber: "Allah'a amellerin en sevimli olanı, sahibinin devamlı yaptığı ameldir -diğer bir lâfızda: Amellerin Allah'a en sevimli olanı, az olsa da devamlı olanıdır" buyurmuştur (Fadâilu'l-Kur'ân).

[96]
Başlığa uygunluğu hadîsin son fıkrasmdadır. Hadîsin birer rivayeti daha önce Eşhâs'ta, Ebu'l-Velîd'den; İsrail oğullan'mn Zikri'nde de Âdem ibn Ebî Iyâs'-tan olmak üzere geçmişti.

Bu hadîsi en-Nesâî de Şu'be rivayetinden tahrîc etti. Bu da yukarıda geçen hadîsin ma'nâsındadır. Peygamber, kıraatte ihtilâf etmekten, o hususta nizâ-laşmaktan ve Kur'ân hususunda gösteriş yapmaktan nehyetmektedir.

49- KİTÂBU'L-ITK.. 2

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

49- KİTÂBU'L-ITK

(Hürriyet ve Köleyi Hürriyete Kavuşturma Kitabı)

1- Hürriyete Kavuşturma Ve Bunun Fazileti Hakkında Gelen Şeyler Babı [1]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: \O), kul âzâd etmektir. Yâhud salgın, açlık gününde yakınlığı olan bir yetime yâhud toprakta sürünen bir yoksula yemek yedirmektir" (ei Beied: 13-16) [2].

1-.......Bana Alî ibn Hüseyn Zeyne'l-Âbidîn'in dostu olan Saîd ibnu Mercâne tahdîs edip şöyle dedi: Alî ibn Hüseyin dedi ki, Ebû Hureyre (R) bana şunu söyledi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Her kim bir müslümân kişiyi kölelikten âzâd ederse (hürriyetine kavuşturursa) Allah, o âzâd edilenin her uzvuna mukaabil âzâd eden adamın uzuvlarını ateşten âzâd eder".

(Geçen senedle) Saîd ibn Mercâne şöyle dedi: Ben bir kerre Ebû Hureyre'nin bu hadîsini dostum Alî ibn Hüseyin (Zeyne'l-Âbidîn)'e götürdüm. Alî ibn Hüseyin hemen kendisine âid olan bir köleyi kas-dedip, onu hürriyete kavuşturdu. Hâlbuki vaktiyle Abdullah ibn Ca'-fer ibn Ebî Tâlib, Alî ibn Hüseyin'e bu köle mukaabilinde onbin dirhem yâhud bin dînâr vermişti [3].

2- Bâb: Kölelerin Hangisi(Nin Hürriyete Kavuşturulması) Daha Faziletlidir?

2-....... Ebû Zerr (R) şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'e:

— Hangi amel daha faziletlidir? diye sordum. Peygamber:

— "Allah'a îmân etmek ve Allah yolunda cihâd eylemek" buyurdu.

Ben:

— Esîr veya kölelerin hangisi(ni âzâd etmek) daha faziletlidir? diye sordum.

— "Bahâca en yüksek ve sahihleri yanında en iyi olandır" buyurdu.

Ben:

— Köle âzâd edemez isem? diye sordum. Peygamber:

— "Fakır veya ailesinden ayrı olana yardım edersin, yahud da beceriksiz, iş bilmez kimseye iş yapıverirsin" buyurdu. Ben:

— Eğer bu yardımı da yapamaz isem? dedim. Peygamber:

— "Şerr(in)den insanları serbest bırakırsın! Şübhesiz bu da kendi nefsine sadaka yapmakta olduğun bir sadakadır" buyurdu [4].

3- Güneş Tutulmasında (Yakıcı Rüzgârlar, Zelzeleler Gibi Diğer İlâhî) Âyetler Sırasında Köleleri Hürriyete Kavuşturmanın Müstehâb Olması Babı

3-.......Esma bintu Ebî Bekr (R): Peygamber (S) güneş tutulması hâdisesinde köleleri hürriyete kavuşturmayı emretti, demiştir. Bu hadîsi ed-Derâverdî'den; o da Hişâm'dan senediyle rivayet etmekte Alî ibnu'I-Medînî, Mûsâ ibn Mes'ûd'a mutâbaat etmiştir [5].

4-.......Buradaki senedle yine Esma bintu Ebî Bekr (R): Bizler ay tutulması sırasında (da) köle âzâd etmekle emrolunurduk, demiştir [6]

4- Bâb: Bir Şahıs İki Kişi Arasında Ortak Bir Köleyi Âzâd Ettiği Yâhud Ortaklar Arasındaki Bir Dişi Köleyi Âzâd Ettiği Zaman?

5-.......Abdullah ibn Umer (R)'den, Peygamber (S): "iki kişi arasında ortak olan bir köleyi âzâd eden, eğer zengin ise kölenin kıymeti ta'yin olunur, sonra kölenin tamâmı hürriyete kavuşturulur*' buyurmuştur, [7].

6-.......Abdullah ibn Umer(R)'den (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: <cHer kim bir köledeki hissesini bağışlayıp âzâd eder ve kölenin, geri kalan değerine ulaşacak derecede bir malı bulunursa, o pay için köleye âdilce bir kıymet konulur da o payını âzâd eden, diğer ortakların hisselerini verir ve onun hesabına köle hürriyetine kavuşup âzâd olur. Şayet hissesini ilk âzâd edenin diğer ortakların hisselerini ödeyecek malı bulunmazsa, köleden âzâdladığı hissesi âzâd olmuştur".

7-.......İbn Umer (R)'den (şöyle demiştir)ı Rasûhıllah (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim bir köledeki payını bağışlayıp âzâd eder, ve o kölenin, bütün bedeline yetişecek bir malı bulunursa, o kölenin tamamen hürriyete kavuşturulması bu zâtın üzerine vâcibdir. Eğer bu zâtın böyle bir malı yoksa köleye hissesini âzâd edenin huzurunda kölenin âdil surette kıymeti takdir olunur da o köleden bu zâtın âzâd ettiği pay kadarı âzâd edilmiş olur".

Bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Bişr, Ubeydullah'-tan tahdîs etti. Müsedded, zikrolunan bu isnâdla bu hadîsi kısaca getirdi.

8-.......BizeHammâd,Eyyûb'dan;o daNâfi'den; o da İbn Umer (R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Her kim bir memlûkteki kendi payını yâhud bir abddeki kendi hissesini bağışlayıp âzâd eder ve kendisinin de bu kölenin âdil surette ta'yin edilecek kıymetine ulaşacak kadar malı varsa, bu köle hürriyete kavuşmuştur" buyurmuştur.

Nâfi' dedi ki: "Eğer bu zâtın böyle bir malı yoksa, artık o köleden bu kişinin âzâdladığı hissesi âzâd olur".

Eyyûb es-Sahtıyânî: Bu malsızın hükmü, Nâfi'in kendinden söylediği birşey mi, yâhud hadîse dâhil birşey mi; bilmiyorum, dedi [8].

9-...... Bize Mûsâ ibnu Ukbe tahdîs edip şöyle dedi: BanaNt fi', ibn Umer(R)'den haber verdi ki, İbn Umer, ortaklar arasında ortak bulunacak erkek köle yâhud kadın köle hakkında fetva verir idi de şöyle derdi: Ortaklardan biri köleden olan kendi payını âzâd ederse, bu kölenin tamamen âzâd edilmesi şu takdirde onun üzerine vâcib olmuştur: Şöyle ki: Bu âzâd edenin, ortakların hisselerine yetecek kadar malı bulunduğu zaman, bu âzâd edenin malından âdil surette bir kıymet takdiri yapılır (yânî diğerlerinin payları hesâb ve ta'yîn olunur) da diğer ortakların payları kendilerine ödenir ve hürriyete kavuşturulan kölenin yolu boşaltılır. îbnu Umer, bunu Pey-gamber(S)'den olmak üzere haber veriyordu.

Bu hadîse el-Leys ibn Sa'd, İbnu Ebî Zi'b, Mağâzt sahibi Mu-hammed ibn İshâk, Cuveyriye ibn Esma, Yahya ibn Saîd, İsmâîl ibn Umeyye de Nâfi'den; o da İbn Umer'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere muhtasar olarak rivayet etmişlerdir [9].

5- Bâb: Bir Şahıs Kendi Malı Olmadığı Hâlde Bir Kaledeki Hissesini Bağışlayıp Âzâd Ederse, Bu Köle, Hürriyeti Satın Alma Akdinde Olduğu Gibi, Kendisine Meşakkat Verilmeksizin Çalıştırılır

10-.... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Her kim bir köleden bir hisse bağışlayıp âzâd ederse..." buyurdu.

11-.......Bize Saîd (ibn Muserhed), Katâde'den; o da en-Nadr ibnu Enes'ten; o da Beşîr ibnu Nehîkin'den; o da Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim bir mem-lûkteki bir payı yâhud hisseyi bağışlayıp âzâd eder ve kendine âid bir malı da bulunursa, (diğer hisseleri bu şahıs kendi malından ödemek yoluyla) bu kölenin kölelikten tamâmiyle kurtulması bu kimse üzerine vâcibdir. Şayet bu hissesini bağışlayanın malı yoksa, kölenin âdil surette kıymeti takdir olunur ve (diğer ortağın hissesini kazanması için), üzerine meşakkat olmayacak şekilde çalıştırılır" [10].

Bu hadîsi Katâde'den rivayet etmesinde Saîd ibn Ebî Arûbe'ye Haccâc ibnu Haccâc, Ebân ibn Yezîd ve Mûsâ ibnu Halef mutâbaat etmişlerdir. Bu hadîsi Şu'be ibnu'l-Haccâc kısaltmıştır [11].

6- Kul Âzâd Etmek. Kadın Boşamak Ve Benzeri İşlerde Yanılma Ve Unutma(Nın Hükmü) Babı

Kula hürriyet verme ancak Yüce Allah'ın rızâsı için olur [12].

Peygamber (S) de: "Her bir kimsenin niyet ettiği ne ise eline geçecek olan ancak odur" buyurmuştur [13].

Unutan ve yanılan kimseler için hiçbir niyet yoktur [14].

12-...... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Allah benim sebebimle ümmetim ferdlerinin gönüllerinin sessizce konuşup düşündüğü yaramaz hâtıraları -kul onları işlemediği veya söylemediği müddetçe- affeylemiştir" buyurdu [15].

13-......Alkame ibn Vakkaas el-Leysî şöyle demiştir: Ben Umer

ibnu'l-Hattâb(R)'dan işittim; Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Amellerim kıymeti) ancak niyete göredir. Herkesin niyet ettiği ne ise, eline geçecek olan odur. Her kimin hicreti Allah'a ve Rasûlü'ne yönelik ise, hicreti Allah 'a ve Rasûlü 'ne varıcıdır. Artık nail olacağı bir dünyâ veya evleneceği bir kadından dolayı hicret etmiş kimsenin hicreti (Allah'ın ve Rasûlü'nün rızâsına değil), hicretinin sebebi olan şeye varıcıdır" [16].

7- Bâb: Bir Adam Kendi Kölesi İçin, Onu Hürriyete Kavuşturmaya Niyet Ederek "O Allah İçin (Hürdür)" Dediği Zaman (Bu Sahihtir)

Ve hürriyete kavuşturmada şâhid getirme.

14-.......Ebû Hureyre, kölesiyle beraber İslâm'a girmek isteyerek (Yemen'den Medine'ye) yönelip gelirken, bu iki yolcudan herbi-ri yolu şaşırıp birbirinden ayrı düşmüştü. Bundan sonra (günün birinde) Ebû Hureyre Peygamber'in beraberinde oturduğu sırada, köle çıkageldi. Peygamber (S) hemen:

— "Yâ Ebâ Hureyre! Şu kölendir. Sana gelmiştir" buyurdu.

Ebû Hureyre de:

— (Yâ Rasûlallah!) Ben de seni şâhid yapıyorum ki, o köle muhakkak (Allah için) hürrdür, dedi ve içinde Medine'ye ulaştığı vakti söylerken şu beyti inşâd etti:

Yâ îeyleten inin tvlihâ ve •anâihû Alâ eıuıehâ min dâreti'î-küfri necceti (Ey sefer gecesi! Uzunluğundan, yorgunluk ve meşakkatinden Allah'a sığınırım. Maamâfîh bu meşakkatli uzun gece küfür yurdundan beni kurtarmıştır.) [17]

15-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben (islâm'a girmek isteyerek) Medine'ye Peygamber'in huzuruna geldiğim zaman (yolda söylediğim) şu şiiri inşâd ettim:

Yâ leyleten min tûlihâ ve anâihâ Ala ennehâ min dâreti'l-küfri necceti

Ebû Hureyre dedi ki: Bana âid olan bir köle yolda benden kaçmıştı. Ebû Hureyre dedi ki: Peygamber'in huzuruna geldiğim zaman O'nunla İslâm üzerine bey'atlaştım. Ben Peygamber'in yanında bulunduğum sırada ansızın o köle çıkageldi. Rasûlullah (S) hemen bana hitaben:

— "Yâ Ebâ Hureyreîe! Şu senin köîendir!" buyurdu. Ben de:

— O, Allah rızâsı için hürrdür, dedim ve o köleyi âzâd eyledim. Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Ebû Kurayb, Ebû Usâme'den

yaptığı rivayetinde: ("O, Allah rızâsı içindir" dedi de) "Hürrdür" sözünü söylemedi.

16-.......Bize İbrâhîm ibn Humeyd, İsmail'den; o da Kays'tan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ebû Hureyre (R) İslâm'a girmek isteyerek kölesiyle birlikte Medine'ye yönelip gelirken, bu iki yolcudan her-biri yolu şaşırıp kendi yol arkadaşından ayrı düştü. Hadîsin gerisi yukarıda geçen lâfız iledir. Sonunda da: Muhakkak ben seni şâhid yapıyorum ki, o köle Allah içindir, demiştir [18].

8- Çocuk Anası(Nın Hükmü) Babı [19]

Ebû Hureyre (R) Peygamber(S)'den olmak üzere şunu söyledi: "Köle kadının kendi efendisini doğurması kıyamet alâmetler indendir [20].

17-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Utbe ibn Ebî Vakkaas, kardeşi Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a, Zem'a'nın cariyesinin oğlu Abdurrahmân'ı kendisine almasını vasıyyet etmiş ve Utbe: O çocuk benim oğlumdur, demiş. Rasûlullah (S) fetih zamâm Mekke'ye gelince Sa'd (ibn Ebî Vakkaas), Zem'a'nın cariyesinin oğlunu yakaladı ve onu Rasûlullah'a getirdi. Beraberinde (Sevde'nin erkek kardeşi) Abd ibn Zem'a'yı da getirdi. Sa'd:

— Yâ Rasûlallah! Bu kardeşim Utbe'nin oğludur. O bana bu çocuğun kendi oğlu olduğuna ahid vermiştir, dedi.

Bunun üzerine Abd ibn Zem'a da:

— Yâ Rasûlallah! Bu çocuk benim kardeşimdir. (Babam) Zem'-a'mn cariyesinin oğludur. Onun döşeği üzerinde kendi cariyesinden doğmuştur, dedi.

Rasûlullah, Zem'a'nın cariyesinin oğluna baktı. Gördü ki o çocuk, Utbe'ye insanların en çok benzeyenidir. Akabinde Rasûlullah, o çocuk kendi babasının döşeği üzerinde doğduğu için:

—"Yâ Abdu'bne Zem'a!Bu (Abdurrâhmân) senin (ks.rdeşin)dir" buyurdu.

Sonra Rasûlullah, nesebi da'vâ konusu olan bu çocuğun yüzce Utbe'ye

benzediğini gördüğünden:

— "Yâ Sevdetu binte Zem'ate!Sen (bundan sonra) bu Abdur-rahmân'dan perdelen!" buyurdu.

Şevde o zaman Peygamber'in zevcesi idi [21].

9- Hürriyeti Sahibinin Ölümüne Bağlanmış Müdebber Kölenin Satılıp Alınması Babı [22]

18-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Biz Ensâr ce-£ mâatinden bir adam, kendisine âid olan bir köleyi "Ben öldükten sonra: hürsün" deyip, müdebber olarak âzâd etmişti. (Sonra bu zât fakır1; düştü ve bu kölenin bedeline muhtâc oldu.) Peygamber (S) o köleyi çağırdı, akabinde o köleyi Nuaym ibn Abdillah satın aldı. (Peygamber parayı o muhtâc sahâbîye verdi.) [23]

Câbir: Bu köle birinci yılda öldü, demiştir.

10- Velâ'nın (Âzâd Edenin Âzâd Edilene Mîrâsçî Olma Hakkının) Satılması Ve Hibe Edilmesinin Hükmü) Babı

19-.......Bana Abdullah ibnu Dînâr,haber verip şöyle dedi: Ben İbn Umer{R)'den işittim: Rasûlullah (S) velânın alınıp satılmasını ve hibe edilmesini nehyetti, diyordu.

20-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Berîre'yi satın aldım. Eski sâhibleri onun velâsınm kendilerine âid olması şartını ileri sürdüler. Ben bunu Peygamber'e zikrettim. Peygamber (S):

— "Sen Berîre'yi satın alıp âzâd eyle! Çünkü velâ, basılıp damgalanmış gümüş parayı verene âiddir" buyurdu.

Ben de Berîre'yi âzâd ettim. Akabinde Peygamber, Berîre'yi çağırdı da onu (henüz köle bulunan kocası Mugîs'ten) muhayyer kıldı. Berîre bu muhayyer kılınması üzerine:

— Eğer kocam bana şöyle şöyle verse bile, ben onun yanında sabit olmazdım, dedi de, kendi nefsini tercih etti [24].

11- Bâb: Bir Adamın Kardeşi Yâhud Amcası Müşrik Bulunup Da Esîr Alındığı Zaman, Fidye Verilip Esirlikten Kurtarılır Mı? [25]

Ve Enes dedi ki: el-Abbâs, Peygamber'e: Bu maldan bana da ver. Çünkü ben kendim için de, Akîl için de fidye vermiştim, dedi [26].

Buhârî şöyle dedi: Alî ibn Ebî Tâlib'in de, kardeşi Akîl'den ve amcası Abbâs'tan elde etmiş olduğu bu ganimetin içinde bir nasibi vardı [27].

21-.......Enes (R) şöyle tahdîs etmiştir: Ensâr'dan bir takım kimseler Rasûlullah'tan izin istediler ve: Bize izin ver de kizkardeşimizin oğlu Abbâs lehine, kendini esirlikten kurtaracak olan fidyesini ona terkedelim, dediler. Rasûlullah (S): "Onun fidyesinden bir tek dirhemi de terketmeyeceksiniz" buyurdu [28].

12- Müşrikin Âzâd Etmesi(Nin Hükmü) Babı

22-.......Hişâm şöyle dedi: Bana babam Urvetu'bnu'z-Zubeyr şöyle haber verdi: Hakîm ibn Hızâm (R) Câhiliyet zamanında yüz tane köle âzâdfamış ve yüz tane (kurbanlık) deve sevketmişti. Müslüman olunca da (hacc mevsiminde) yüz tane kurbanlık deve sevket-miş ve yüz tane köle âzâd eylemiştir. Hakîm söyledi ki: Ben Rasûlullah'a sorup şöyle dedim:

— Yâ Rasûlallah! Birtakım şeyler hakkında re'yini bana söyler misin? Ben Câhiliyet devrinde (sadaka, köle âzâd etme gibi) birtakım işler yapıyor ve bunlarla taabbüd ediyordum, yânı bunlarla insanlara hayır ve iyilik yapmayı, Allah'a da yakınlık kazanmayı istiyordum (Bunlarda benim için bir ecir vcsevâb var mıdır? dedim).

Hakîm dedi ki: Rasûlullah (S):

— "Sen, senin lehine geçmiş olan hayırlar üzerine müslümân "oldun" buyurdu [29].

13- Arab'dan (Esîr Alarak) Köleye Mâlik Olup Da Bunu Hibe Eden, Satan, Onunla Cinsî Münâsebet Yapan, Fidyesini Veren Ve Çoluk Çocuğu Esîr Alan Kimse Babı [30]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Allah şöyle bir mesel getirdi: Hiçbir şeye gücü yetmeyen memlûk bir kul, bir de (hürr) bir zât ki, kendisine tarafımızdan güzel bir rızk nasîb etmişiz de o bunu gizli aşikâr harcayıp duruyor; bunlar hiç müsâvî olurlar mı? Bütün hamd Allah hndır. Hayır, onların çoğu bilmezler" (en-Nahi: 75) [31].

23-.......İbnu Şihâb şöyle demiştir: Urve şöyle zikretti: Mervan ibnu'l-Hakem ile el-Mısver ibn Mahrame, Zuhrî'ye şöyle haber vermişlerdir: Peygamber (S) -Huneyn seferinde- kendisine Hevâzin hey'eti geldiği ve ondan mallarını ve esirlerini geri vermesini istedikleri zaman ayağa kalktı da şöyle buyurdu:

— "Şübhesiz benim beraberimde şu görmekte olduğunuz insanlar vardır. Bana sözün en sevimlisi, en doğrusudur. Şimdi siz iki taifenin birini tercih ediniz: Ya malı, ya da esirlerinizi. Ben onların temsilci hey'eti gelir diye esirlerin taksimini geri bırakmış idim".

Ve Peygamber Tâif'ten (Cı'râne'ye)döndüğü zaman on buka-dar gece Hevâzin hey'etinin gelmesini beklemiş idi. Hevâzin hey'etine, Peygamberdin onlara ancak

iki şıkktan birini geri vereceği apaçık belli olunca, onlar:

Âyet hakkında bir tefsir şöyledir:

— Biz esirlerimizin geri verilmesi şıkkını seçiyoruz, dediler.

Bunun üzerine Peygamber insanların içinde ayağa kalktı, akabinde Allah'ı lâyık olduğu kemâl sıfatlarıyle övdü. Sonra "Amma ba'-du(= Sözün bundan sonrası)" hitâb faslını söyleyerek şu hutbeyi yaptı:

— "(Sahâbîlerim!) Şu Hevâzin hey'eü kardeşleriniz tevbe ediciler olarak bize geldiler. Ben de (hısımlarımın payı olan) esirleri kendilerine geri vermemi uygun gördüm. Sizden her kim esirlerini bu suretle (karşılıksız vererek) kardeşlerinizin gönlünü hoş etmeyi severse, bunu yapsın! Sizden her kim de kendi hissesi üzerine (bağlı) kalmak (karşılıksız vermemek) arzu ederse (bu bedeli) biz ona Allah'ın bize ihsan edeceği ilk ganimet malından veririz. Bu kanâatle de böyle yapsın!" buyurdu.

Bunun üzerine halk (hep birden):

— Peygamber'in hatırı için Hevâzin reislerine esirlerini vermekle memnun oluruz, dediler.

Peygamber:

— "Şimdi biz sizden esirini vermeye razı olan kimseleri, rızâsı olmayanlardan bilip ayırdedemiyoruz. Haydi siz gidiniz de muvafakat emrinizi iş bilir nakîbleriniz bize yükseltsinler!" buyurdu.

İnsanlar yerlerine döndüler. Kabilelerin iş bilir arifleri, kabileleri halkıyle konuştular. Sonra Peygamber'in yanma dönüp herbiri kavminin esirleri geri vermekten memnun olduklarını ve Peygamber'e bu iş için izin verdiklerini haber verdiler.

ez-Zuhrî: Hevâzin esirlerinden bize ulaşan işte budur, demiştir [32].

Ve Enes şöyle dedi: Abbâs, Peygamber'e hitaben: Ben kendim için fidye verdim, Akil için de fidye verdim, demiştir [33].

24-.......Bizeİbnu Avn haber verip şöyle dedi: Ben Nâfi'emektûb yazdım. O da bana şunu yazdı: Peygamber (S) -Medine'yi basmak isteyen- Mustalık oğullan üzerine gece baskını yaptı. Onlar gafil bulunuyorlardı. Yaylım hayvanları da su başında sulanıyordu. Peygamber onların kıtale girişenlerini öldürdü, zürriyetlerini esir etti. Peygamber o gün Cuveyriye'ye de nail oldu. Nâfi' (mektubunda): Bu hadîsi bana Abdullah ibn Umer tahdîs etmiştir; kendisi bu orduda idi, dedi [34].

25-.......Abdullah ibnu Muhayrîz şöyle dedi: Ben Ebû Saîd Hudri (R)'yi gördüm de kendisine azli (yâni cinsî yaklaşmada meniyi dışarıya akıtmanın dînî.hükmünü) sordum. O da şöyle dedi: Biz Rasûlullah'ın maiyyetinde Mustalık oğulları gazasına çıktık. Sonunda bizlere Arab esirlerinden birer esîr düştü. Bu sırada kadınlara çok iş-tihâ ve arzu hissetmiştik; bekârlık bizlere şiddetli olmuştu. (Çocuk olup da satışa mâni' olmasın diye) cinsî yaklaşmada azl yapmak istiyorduk. Ve azlin hükmünü Rasülullah'tan sorduk. Rasûlullah (S):

— "Azli yapmamanız sizin üzerinize bir be's değildir. Kıyamet gününe kadar (İlâhî ilimde) var olacağı mukadder olan her insan, muhakkak var olacaktır" buyurdu [35].

26-.......Burada iki senedle gelen hadîste Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Benû Temîm kabilesi hakkında Rasûlullah'tan şu üç sözü söylerken işittiğim zamandan beri, Benû Temîm kabilesini sevmekte devam ediyorum:

a. Rasülullah: "Temîmîler ümmetimin Deccâl'a karşı en şiddetli olan bir sınıfıdır" buyuruyordu.

b. Benû Temîm'in zekât malları gelmişti. Bunun üzerine Rasülullah (S): "Bu mallar kavmimizin sadakalarıdır" buyurdu.

c. Âişe^nin yanında Benû Temîm kabîlesinden esir bir kadın vardı. Rasülullah, Âişe'ye: "Bu esîr kadını âzâd et! Çünkü o İsmâîl neslindendir" buyurdu [36].

14- Cariyesini Güzel Edeblendiren Ve Ona İlim Öğreten Kimsenin Fazileti Babı

27-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Rasülullah (S) şöyle buyurdu: "Kendisi köle bir kıza mâlik olup da onun ihtiyâçlarına harcama yapan -diğer bir rivayette: Ona ilim öğreten- ona ihsan edip güzelleştiren, sonra da onu hürriyete kavuşturan ve onunla evlenen kimsenin iki ecri vardır"[37].

15- Peygâmber(S)'İn: "Köleler sizin kardeşlerinizdir. Onun için onlara yemekte olduğunuz yemeklerden yediriniz" Kavli Babı [38]

Bir de Yüce Allah'ın şu kavli:

"Allah'a ibâdet edin, O'na hiçbirşeyi ortak tutmayın. Anaya, babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşa, yolda kalmışa, sağ elinizin mâlik olduğu kimselere (memlûklerinize) iyilik edin. Allah kendini beğenen vedâima böbürlenen kimseyi sevmez" (en-Nisâ: 36) [39].

Ebû Abdillah Buhârî şöyle dedi: "Zil-Kurbâ",

"Yakın"; "Ve'l-Cunub", "Yabancı", "el-Câru'l- Cunüb", yânî "Yolculuktaki arkadaş" demektir [40].

28-....... Bize Vâsıl el-Ahdeb tahdîs edip şöyle dedi: Ben el- Ma'rûr ibn Suveyd'den işittim; şöyle dedi: Ben Ebû Zerr el-Gıfârî (R)'yi -Rebeze'de- kendi üzerinde bir hülle, kölesinin üzerinde de bir hülle olduğu hâlde gördüm. Biz Ebû Zerr'e, kölesine de kendi elbisesinden giydirmesini sorduk. Ebû Zerr şöyle dedi: Ben (bir kerre) bir adamla sövüştüm (onu anasından dolayı ayıpladım). O da beni Pey-gamber'e şikâyet etti. Bunun üzerine Peygamber (S) bana:

— "Sen onu anasından dolayı ayıpladın mı?" buyurdu, ve sonra şunları söyledi:

— "Şübhesiz sizin kardeşleriniz, sizin hizmetçilerinizdir, Allah onları sizin ellerinizin altına (yânî mülk ve kudretinizin altına) koymuştur. Her kimin eli altında kardeşi bulunursa, ona yediğinden ye-dirsin, giydiğinden giydirsin. Ve onlara güçleri yetmeyecek (zahmetli) işler yüklemeyiniz. Şayet onlara zahmet verecek işler yüklerseniz, onlara yardım ediniz" [41].

16- Rabb'ının İbâdetini Güzel Yaptığı, Efendisine De Doğru Ve İyi İş Yaptığı Zaman Böyle Kölenin (Ecri) Babı

29-.......İbn Umer (R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S): "Köle efendisine doğru ve iyi iş yaptığı ve Rabb 'inin ibâdetini de güzel yerine getirdiği zaman, bu köle için iki ecir vardır" buyurdu.

30-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu-: "Her kimin kendine âid bir köle kadını olur da o, bu köle kadım eğitir ve eğitimini güzel yapar, onu hürriyete kavuşturur ve onunla evlenirse, işte böyle kimsenin iki ecri vardır. Hem Allah'ın hakkını, hem de efendilerinin hakkını eda edip yerine getiren herhangi köle için de iki ecir vardır".

31-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Ben Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den işittim; şöyle diyordu: Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Salih olan memlûk kul için iki ecir vardır". (Ebû Hureyre şöyle dedi): "Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, eğer Allah yolunda cihâd etmek, hacc yapmak ve anama itaat ve iyilik etmek olmasaydı, muhakkak köle olduğum hâlde ölmemi arzu ederdim".

32-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Peygamber (S): "Rabb'inin ibâdetini güzel yapmakta ve efendisi için de iyilik ve doğrulukla iş yapmakta olan herbirinize ne mutlu" buyurdu [42].

17- Köleye Karşı Büyüklenmenin Kerîhliği Ve İnsanın : Kendi Kölesine "Kulum, Cariyem" Demesinin Hükmü Babı

Ve Yüce Allah şöyle buyurdu:

"İçinizden bekârları ve kölelerinizden, cariyelerinizden -h sâlih olanları evlendirin..." (en-Nûn 32); keza şöyle buyurdu: "Hiçbirşeye gücü yetmeyen memlûk bir kul... " (en-Nahl: 75);

'Kapının yanında kadının efendisine rast geldiler" (Yûsuf: 25);

"Sizden kim hürre ve müslümân kadınları nikâhla alacak bir bolluğa güç yetiştiremezse, o hâlde sağ ellerinizin mâlik olduğu mü'min cariyelerinizden (alsın)" (en-Nisâ: 25);

"Bu ikisinden kurtulacağını bildiği kimseye: Beni efendinin yanında an, dedi" (Yûsuf: 42) [43].

Peygamber (S) (Sa'd ibn Muâz için Ensâr'a):

'Efendinize ayağa kalkın" buyurdu [44]. Yine Peygamber (S): "Sizin seyyidiniz, yânî efendiniz kimdir (yâ Seleme

oğullan)?" demiştir [45].

33-.......Abdullah ibn Umer (R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Kul efendisine iyilik ve doğrulukla hizmet eder ve Rabb'i-nin ibâdetini de güzel yaptığı zaman onun ecri iki kat olur" [46].

34-....... Ebû Mûsâ(R)'dan: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Rabb'inin ibâdetini güzel yapmakta ve üzerinde hakk, nasihat, tâat vazifesi bulunan efendisine de bu vazifelerini tam yerine getirtmekte bulunan kölenin de iki ecri vardır".

35-.......Bize Ma'mer (ibn Râşid), Hemmâm ibn Münebbih'ten haber verdi ki, o, Ebû Hureyre(R)'yi Peygamber'den hadîs söylerken işitmiştir. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Sizin herhangi biriniz (kölesine): Rabb 'ini doyur, rabb 'ine abdest aldır, rabb 'ine su içir! diye hitâb etmesin. Köle de: Efendim, velî ni'metim! desin. Yine sizin herhangi biriniz (kölesine): Kulum, cariyem! demesin. Fakat: Yiğidim, kızım, oğlum! diye hitâb etsin"[47].

36-..... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Her kim köleden olan payını âzâd eder ve kendisinin kölenin kıymetine ulaşacak derecede malı da varsa, kölenin âdil suretle kıymeti ta'yîn olunur da köle onun malından hürriyete kavuşturulur. Şayet âzâd edenin malı yoksa, köleden âzâd ettiği hissesini âzâd etmiş olur [48]

37-...... Bana Nâfi', Abdullah ibn Umer (R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Her birerleriniz birer çobandır ve elinin altındakilerden sorumludur. İnsanlar üzerinde bulunan devlet başkanı da bir çobandır ve o da idaresinde bulunan insanlardan sorumludur. Erkek insan da ev halkı üzerinde bir çobandır ve o da ev halkından sorumludur. Kadın da kocasının evi ve çocukları üzerinde bir çobandır; o da bunlardan sorumludur. (Hizmetçi) kul da efendisinin malı üzerinde bir çobandır ve o da bundan sorumludur. Dikkat edin! Her birerleriniz çoban ve her birerleriniz kendi eli ve idaresi altındakilerden sorumludur" [49]

38-.......ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Ubeydullah tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Hureyre'den ve Zeyd ibn Hâlid (R)'den işittim. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Bir câriye zina ettiği zaman onu kamçılayın. Sonra yine zina ettiğinde onu yine kamçılayın. Sonra yine zina ettiğinde ona yine kamçılama cezası uygulayın. Üçüncüde yâ-hud dördüncüde o cariyeyi kıldan örülmüş bir ip bahâsıyle de olsa satınız!"[50]

18- Bâb: Bir Şahsa Hizmetçisi Yemeğini Getirdiği Zaman (Onun Da Yemesi

İçin Beraberinde Oturtsun)

39-.......Ebû Hureyre (R), Peygamber(S)'in şu hadîsini söylemiştir: "Sizden birinize, hizmetçisi yemeğini getirdiği zaman eğer hizmetçiyi beraberinde oturtmazsa, efendi hizmetçisine bir yâhud iki lokma veya bir yâhud iki çiğnem sunsun. Çünkü o yemeğin yapılıp hazırlanması işini bu hizmetçi üzerine almıştır"[51].

19- Bâb:

“Köle, efendisinin malında bir çobandır"; Peygamber ; (S), malı efendiye nisbet etti [52]

40-.......Abdullah ibn Umer (R), Rasûlullah (S) şöyle buyururken işitmiştir: "Her birerleriniz birer çobandır ve elinin altındakilerin lâyıkıyle korunmasından sorumludur. Devlet başkanı da bir çobandır ve idaresi altmdakilerden sorumludur. Erkek de ailesi içinde bir çobandır; o da idaresinde olanlardan sorumludur. Kadın da kocasının evinde bir çobandır; o da idaresi altındakilerin iyi korunmasından sorumludur. Hizmetçi de efendisinin malında bir çobandır; o da elinin altındaki emânetlerden sorumludur".

İbn Umer dedi ki; Ben bunları Peygamber'den işittim. Bir de Peygamber'in şöyle buyurduğunu zannediyorum: "İnsan babasına âid malda da bir çobandır ve elinin altmdakilerden sorumludur. Böylece her birerleriniz çoban ve her birerleriniz güttüklerinden sorumludur" [53]

20- Bâb:

'İnsan köleyi dövdüğünde yüzüne vurmaktan sakınsın"[54].

41-.......Burada ayrı ayrı iki senedle Ebû Hureyre'den getirilen bu hadîste Peygamber (S): "Sizden biriniz (îcâb-ı hâlinde) dövdüğü zaman yüze vurmaktan sakınsın" buyurmuştur [55].

---

[1] Bu Kitâb ve Bâb unvanları el-Câmi'u's-Sahîh'm çeşitli nüshalarında değişik şekillerde gelmiştir. Buradaki başlıkların tertibi Nesefî'nin rivayet ettiği şekildir. Aynî de bunu almıştır.

el-Itk, lügatte kuvvet ve daha birçok ma'nâlara gelir. Dilimizde hürriyet ve kul âzâd olmak ma'nâlannda kullanılır. Kelime isim ve masdar olur. Mas-dar olduğunda köle âzâd olmak ve köle âzâd eylemek ma'nâsında lâzım ve mü-teaddî olur.

Şeriat ıstılahında Itk, şer'î hükmün memlûke bahşettiği bir kuvvettir ki, bununla memlûk üzerinden mülkiyet zail olur ve hukukî tasarruflara mâlik olur. Itk, Rıkk mukaabilidir. Rıkk (yânî kölelik) de şer'î bir za'ftır ki, bu za'f o mem-Iûkü hukukî ve medenî tasarruflardan âciz bırakır...

[2] İmâm Buhârî bâb unvanından sonra köleleri hürriyete kavuşturmanın fazîletini en belîğ şekilde ifâde eden bu âyetleri getirmiştir. Bu âyetler biraz üst ve alt ta-raflarıyle şöyle bütünlenir"O (insan) kendisini hiçbir gören olmadığım mı sanıyor? Biz ona vermedik mi iki göz, bir dil, iki dudak? Biz ona iki de yol gösterdik. Fakat o, sarp î& yokuşa saldıramadı (onu aşıp geçemedi). Bu sarp yokuşun ne olduğunu sana hangi şey bildirdi? O, kul âzâd etmektir, yâhud salgın bir açlık gününde yakınlığı olan bir yetime yâhud toprakta sürünen bir yoksula yemek yedirmektir. Sonra da (o sarp yokuşu aşıp geçerken) îmân edenlerden olmak ve birbirlerine sabrı tavsiye, merhameti tavsiye edenlerden olmaktır, işte bunlar sağcılardır. Ayetlerimize küfredenler ise solcuların tâ kendileridir ki, (onların cezası) üzerlerine '$; kapıları sımsıkı kapatılmış bir ateştir" (el-Beled: 7-20).

Bu âyetler beşeriyeti esirlikten hürriyete, açlıktan tokluğa, felâketten saadete götürmenin faziletine en belîğ delîl ve aynı zamanda eskimez hürriyet, saadet ve medeniyet düstûrlarıdır.

[3] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Buharı bunu Yeminlerin Keffâretleri Kitâbt'nda da; Müslim de Itk'ta getirmiştir.

Şârih Aynî'nin tesbîtine göre köleleri hürriyete kavuşturmanın fazîletini öğreten bu hadîs ondört sahâbî tarafından rivayet edilmiştir ki, hepsi meâlen birbirine çok yakındır.

Hadîsin son fıkrası saadet asnndaki iktisâdı vaziyeti, o devirde bîr dînârın on dirheme denk olduğunu bildirmektedir.

[4] Hadîsin başlığa delîlliği, ikinci fıkrasında apaçıktır.

Peygamber bu hadîsinde en faziletli olan amelleri sırasıyle bildirmiştir. Hadîsin son fıkrasında topluluğa hiçbir faydası dokunmayan kimse bahis konusudur. Böylesinin de en faziletli hayâtı, şerrinden, kötülüklerinden insanları ve cemiyeti masun bırakmasıdır. Mâdejn ki insanlara yardım ve iyilik yapmaktan uzaktır, bari zararı dokunmasın. Bu da onun menfaati ve günâhtan korunması bakımından sadaka yapılan bir sadakadır diye ifâde edilmiştir.

[5] Hadisin başlığı uygunluğu meydandadır. Böyle büyük ilâhî musibetler arasında topluca günâhlardan tevbe etmek ve hayırlar işlemek mustehab olur. Çünkü hayırlar, azabı def eder.

[6] Bu hadîs, bundan önce geçenin bir başka rivayetidir, başlığa uygunlukları orada da belirtilmişti

[7] Buhârî bu bâb altında ibn Umer hadîsini altı yoldan olmak üzere getirmiştir ki, bu yollar ortak kölenin hürriyete kavuşması hükümlerini ve birçok fasılları şâmil bulunmaktadır. Bu hadîslerin bahisleriyle ilgili olan bâzı şeyleri "Ortaklar arasındaki eşyaların âdil surette kıymetlerinin takdir ve ta'yîn olunması bâ-bı"nda zikretmiştik.

[8] Bu sözer, Nafi’nin kendinden söylediği bir görüşü ise, bu munkatı' ve m^k olur şayet hadîse dâhil ise mevsûl ve merfû' olur.

Bâzı âlimler bu şekk ,1e kölenin çalıştırılmasının terkine istidlal etmek istemişlerdir.

[9] Yânî bunlar köİenin tamâmına yetecek malı olmayan kimse hakkındaki "Köleden âzâd ettiği hissesi âzâd olmuştur" fırkasını zikretmeden rivayet etmişlerdir. Burada topluca İsimleri verilen altı imâmın rivayet etmiş oldukları bu hadîsleri, başta Müslim olmak üzere, diğer birçok hadîs imamları muttasıl sened-lerle kendi hadîs kitâblarmda getirmişlerdir.

[10] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.

[11] Buhârî bu mutâbaalarla hadîsteki "Kölenin çalıştırılması" fıkrasına "Bu mahfuz değildir" diye ilişenleri, Şu'be'nin bu hadîsi kısaltmış olmasını haber vererek cevâblamak ve i'tirâzlan reddetmek istemiştir

[12] Taberânî, İbn Abbâs'tan merfû' olarak: "Kadın boşamak ancak ıddet için hürriyet vermek de ancak Allah rızâsı için olur" hadîsini rivayet etmiştir Buharı -nin muradı, niyetin muteberliğini isbâttır. Zîrâ hürriyet vermenin Allah için olması, ancak kasd ile zahir olur (Kastallânî).

[13] Bu, Umer İbnu'l-Hattâb hadîsinden bir parçadır.

[14] Buhârî geçen Umer hadîsinden, unutan ve yamlan kimseden, bunların niyetleri

olmadığı için hürriyet vermenin vâki' olmayacağını İstİnbât etmiş gibidir. Bu mes'eledeki görüş ayrılığı ve tafsilât, yerinden incelenir.

[15] Hadîsin başlığa uygunluğu "Gönüllerin sessizce konuştuğu vesvese" sözünde-dir. Çünkü vesveseye, kalbe İyice yatışıp yerleşmediği zaman i'tibâr yoktur. Unutan ve yanılan da böyledir; onlar için de kalbin bir nesneye yatışıp yerleşmesi yoktur (Kastallânî).

[16] Bu Umer'in rivayet ettiği meşhur niyet hadîsidir ki, başlığa delâleti meydandadır. Bunun açıklaması el-Câmi'u's-Sahîh'm başında genişçe verilmiş idi.

[17] Hadisin başlığı uygunluğu “ Ben seni onun hürr olduğuna şâhid yapıyorum"

Hadisin sonundaki şiir, Ebû Hureyre'nindir yâhud kölesinindir veyâhud da Ebû Mersed-.el-Ganevî'nindir de Ebû Hureyre bunu mesel ve misal edinip okumuştur. Bu şiirde yorgunluktan ve seferden elem ve acı duyma vardır (Kas-tallânî).

[18] Buhârî bu bâb altında bu Ebû Hureyre hadîsini ayrı ayrı senedlerden bâzı lâfız fazlaliklarıyle getirmiş ve böylece hadîsler birbirindeki mübhemlikleri gidermiştir. Sonuncu hadîsteki son ifâde kinaye nev'indendir. Amma "O hürrdür" yâhud"Hürr kılınmıştır" yâhud "Ben onu hürr kıldım" sözlerine gelince, bunlar sarihtir; bir niyete muhtâc olmaz.. (Kastallânî).

[19] Çocuk anasının satılıp satılmayacağı mes'elesinde imamlar arasında görüş ayrılığı olduğu için, Buhâri buradaki hükmü zikretmemiştir.

[20] Bu ta'lîk senedli ve uzun olarak îmân Kitâbı'nda "Cibril'in Peygamber'e îmân dan sorması bâbı"nda geçmişti.

[21] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bu benim kardeşimdir; babamın döşeği üzerinde doğmuştur" sözünde ve Peygamber'in o çocuğu onun kardeşi olmakla hükmet-mesindedir. Çünkü bunda çocuk anasının subûtu vardır

[22] Yânı müdebber kölenin satılıp alınması caiz olur mu olmaz mı? Bu başlık ayniyle Buyu' Kitâbı'nda da geçti.

[23] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Hadîs başlığın hükmünü açıklamaktadır. Çünkü Buhârî başlığı mutlak getirmiştir. Hadîs Buhârî'nin görüşünün müdebberin alınıp satılmasının cevazı olduğuna delâlet etmiştir (Aynî)

[24] el-Velâ: Başlıkta da belirtildiği gibi, kişinin mâlik bulunduğu bir şahsı âzâd etmesi sebebiyle, âzâd edenle âzâd edilen arasında devam eden hükmî yakınlıktır ki, bu yakınlık sebebiyle âzâd eden, âzâd edilenin mirasına hakk kazanır. Hadîsler başlığın hükmünü açıkça belirtmektedir.

[25] Buhârî bu mes'elede görüş ayrılıkları olduğu için, haber isteme yolu üzere soru ile getirip, mes'elenin hükmünü beyân etmedi

[26] Enes'in bu hadîsi Salât Kitâbı'nda "Mescidde taksim ve mescide hurma salkımı asmak bâbı"nda geçmiş olan hadîsin bir parçasıdır. Oradan da öğrenilebileceği gibi, Peygamber'e Bahreyn'den büyük bir mal gönderilmişti. "Malı mescide dökün" buyurdu. Bu mal, Peygamber'e gönderilen en bol mal olmuştu. Rasû-lullah namaza çıktığında oraya dönüp bakmadı. Namazı bitirdikten sonra gelip malın başında oturdu. Her kimi gördüyse ondan bir miktar verdi. Böyle vermekle meşgul iken Abbâs huzura gelip, başlıkta belirtilen gerekçe ile mal istedi. Rasûlullah ona "/i/"buyurdu... Abbâs bu sözü ile Bedr'de uğradığı ağır ziyanı hâtıra getirmek istemişti.

[27] Buhârî bunu, kardeşin ve amcanın sırf mülkiyetle âzâd olunmayacağını istidlal yerinde zikretmiştir. Eğer kardeş ve benzeri hısımlar sırf mülk ile âzâd olmuş olaydı, elbette Abbâs ve Akîl, Alî'nin ganimetten olan hissesi içinde âzâd olurlardı. Çünkü kâfir, doğrudan ganimetle mülk edinilmez. Fakat imâm onu ölüm ve esirlik; kölelik ve fidye arasında muhayyer kılar... Bu, Ebû Hanîfe'nin görüşüne aykırıdır. Ona göre hısım, hısım mülkiyetine girince âzâd olunur.

[28] Peygamber onlara dînde bir nevi1 müsamaha ve yakınlara husûsî muamele olmasın diye bu isteklerine izin ve olumlu cevâb vermemiştir (Kastallânî).

[29] Bu Hakîm hadîsinin ifâde ettiği ilk hüküm, kâfirin müslümân olması ve müslümân olarak ölmesi hâlinde küfür hâlinde işlediği hayırlı işlerden sevâb kazanıp faydalanmasıdır. Küfür üzerine ölürse: Kim îmânı tanımayıp kâfir olursa, herhalde bütün yaptığı boşa gitmiştir ve o âhirette en çok ziyana uğrayanlardandır" (el-Mâide: 5) âyeti hükmünce kâfirken işlediği hayır işleri bâtıl olur.

Hadîsin son fıkrasının ma'nâsım âlimler birkaç türlü te'vîl etmişlerdir: a. Sen mazideki hayırlarının güzelliklerini toplayarak müslümân oldun.

b. Sen, mazide kazandığın güzel tabîatler ile İslâm oldun.

c. Sen Câhiliyet devrinde işlediğin hayırlarla iyi bir nâm kazandın ve bu içtimaî şerefinle müslümân olduit

d. İslâm'daki hayırların hazneler i'tibâriyle fazla olması, ecri çoğalması gibi bir ma'nâya hamledilmek de uzak değildir, denilmiştir.

Buhârî bu hadîsi Zekât Kitabı; "Şirk hâlinde sadaka veren, sonra da müslümân olan kimse bâbı"nda da getirmişti. Bunun ma'nâsı ise "Her kim şirk hâlinde sadaka verir, sonra da müslümân olursa, bunun sadakası mu'teber olur" demektir.

[30] Buhârî bu başlık altında dört hadîs zikretmiş ve her bir hadîste, satma mes'elesi hâriç, bu başlıktaki mes'eîelerin hükümlerini beyân eylemiştir.

Buhârî bu başlığı bağlamakla Arab'ın köle yapılıp yapılmaması mes'ele-sindeki meşhur ihtilâfı beyân etmek İstemiştir. Âlimler cumhuru, Arab esîr alındığı zaman köle yapılması caiz olur; Arab, şartı dâiresinde köle bir kadınla evlenirse, bundan doğacak çocuk kadına uyarak köle olur., görüşündedir. Bu konuda aykırı görüşler de vardır

[31] Âyetin başlığa münâsebet ciheti şöyledir denildi: Yüce Allah memlûk kulu mutlak söyledi, acemî yânî gayrı Arab olmakla kayıtlamadı. Bu da köle olmak mes'-elesinde Arab ile Arab olmayan arasında hiçbir fark olmadığına delâlet etmiştir (Aynî).

"Allah bu âyette kendisine ortak tanınan putları başlı başına tasarruftan âciz memlûk bir abde, kendisini de o kulu nzıklarıyle besleyen, ona mâlik olan, onda ancak kendisi tasarruf eden, onu kendi malından infâk eyleyen hürr bir efendiye temsil buyurmuştur. Kul ile efendi bir cinsten ve ikisi de mahlûk olduğu hâlde birbirine eş ve müsâvî olamazlarsa, yaratılanların en âcizi putlarla Ganî ve Mutlak Kaadir olan Allah nasıl müsâvî olabilir?" (Beydâvî).

[32] Hadîsin başlığa uygunluğu "Arab'dan bir esire mâlik olan ve hibe eden" kav-lindedir. Bu hadîs, Vekâlet Kitâbı'nda da geçmişti.

[33] Enes'in bu rivayeti de yakında senediyle geçmişti.

[34] Hadîsin başlığa uygunluğu "Zürriyetlerini esîr etti" sözündedir.

[35] Başlığa uygunluğu "Arab esîrlerinden birer esîre nail olduk, herbirimiz cima' etti..." sözündedir. Bu hadîs, sahâbîlerin kendi hisselerine düşen esîr kadınlarla cinsî yaklaşmaya ittifak ettiklerine delâlet etmiştir. Ancak bu cinsî temas, âlimlerin icmâıyle ancak raTıimlerin temizlenmesinden sonra olur.

el-Azl: Bir şeyi yerinden ayırmaktır. Fıkıhta cinsî temas zamanında kadın gebe kalmasın diye, erkeğin nesil suyunu kadının içine indirmeyip dışa çıkarmasıdır. Şafiî, köle kadınla mutlak olarak azlin cevazını; hürre'de İse izni ile cevazım tercih etmiştir.

Hadîsin son cümlesindeki "Lâ"yı zâid kabul ederek, şöyle de ma'nâ verilmiştir: "Azli yapmanız sizin aleyhinize birşey değildir".

[36] Bu hadîste Arab'ın da diğer gayrı Arab milletler gibi esîr edilmesinin ve.onlara mâlik olunmasının cevazına delîl vardır. Ancak onların hürriyete kavuşturulması daha faziletlidir.

Benî Temîm, Mudârîler içinde büyük bir kabiledir ve Temîm ibn Murr ibn Edd ibn Ilyâs ibn Mudârr'a mensûbdur. Bunlar Basra, Necd ve Yemâme aralarında otururlardı, dokuzuncu hicret asrına kadar devam etmiş, sonra dağılmışlardır.

Peygamber'in "Bu mallar bizim kavmimizin sadakalarıdır" diye Temîmî-ler'i kendisine nisbet buyurması, Temîmîİer'in nesebi Peygamber ile İlyâs ibn Mudâr'da birleşmiş olmasındandır.

[37] Hadisin başlığa uygunluğu "Onun iki ecri vardır" sözündedir. Bu ecirler, öğretme ve hürriyete kavuşturma ecirleridir üretmesi bâbı"n-Buhârî bunu İlim Kitâbı'nda; "Kişinin cariyesini ve ehlim öğretmesi onda daha tamam olarak getirmiştir.

[38] Buhârî bunu Ebû Zerr ve Câbir hadîsinden olmak üzere J^^f^S senediyle, ma'nâ olarak rivayet etmiştir. Bu hadîsi bnu Mende ile^Ebuı Davud da rivayet etmişlerdir. Bu, kısmen Müslim, ehCâmı'u's-Sahıh, ez-Zuhd ve r Rekaaık Kitâbı"nda Câbir'in uzun hadîsi ve Ebu'l-Yeser kıssası babı ndamev-cûddur: Rasülullah (S): "Kölelere yediklerinizden yedirin, giydiklerinizden Sivdirin" buyuruyordu (VIII, 2302 "3007").

[39] Buhârî bu âyeti, içinde kölelere iyilik etmek emredildiği için buraya koymuştur.

[40] Bunlar Buhârî'nin Ebû Ubeyde'nin Mecâzu'l-Kur'ân Kitâbi'ndan naklettiği tefsirlerdir (Aynî ve İbn Hacer).

[41] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bu hadîs îmân Kitâbı'nın "Câhiliyet işinden olan ma'siyetler bâbı"nda da az farkla geçmişti.

Velîd ibn Müslim'in munkatı' suretle rivayetine göre sövülen zât Bilâl Habeşî (R) imiş. Ebû Zerr ona: "(ıi_pı ^ u'= Ey siyah kadının oğlu!" diye sövmüş. Bilâl'ın şikâyeti üzerine Peygamber'in bu azarlaması meydana gelince, Ebû Zerr yanağını yere koymuş ve: "Bilâl ayağıylc basmadıkça yanağımı yerden kaldırmayacağım" diyerek kusurunu affettirmiştir.

[42] Bu bâb altında getirilmiş olan bu dört hadîsin başlığa uygunlukları bâzısında lâfızca, bâzısında ma'nâ yönündendir. 31 rakamlı hadîsteki "Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki..." diye devam eden kısmın Ebû Hureyre'nin kendi sözü olduğu ve hadîste Rasûlullah'm sözüne karıştırılmış müdrec bîr kelâm olduğu ileri sürülmüştür. Bunun için Kastallânî, şerhinde o fıkranın başına "Ebû Hureyre şöyle dedi:" lâfzını getirmiş ve böylece iki kısmı birbirinden ayırmıştır. Biz de hadîsin tercemesinİ buna göre yazdık (M.Sofuoğlu).

[43] Buhârî bu âyetlerin hepsini "AbdV\ "EmetV (Kulum, cariyem) demenin cevazına delîl olarak zikretmiştir. Hadîslerde gelmiş olan kişinin, "Abdı, emetî" ve "Rabh'inisula!" ve benzeri ta'bîrlerden nehyedilmesi ise tenzîh içindir, tahrîm için değildir (Aynî).

[44] Buhârî bu hadîsi Ebû Saîd'den olmak üzere Mağâzî Kitâbı'nda senediyle getirmiştir.

[45] Buhârî bunu da el-Edebu'1-Müfred'de Câbir'den getirmiştir. Peygamber'in bu ta'bîrleri söylemiş olması da bunların cevazına delâlet etmiştir. Âlimlerin hepsi, hattâ Zahirîler bile bunları cevaza hamletmişlerdir.

[46] Peygamber bu hadîsinde köleyi "Abd", mâlikini de "Seyyid" diye isimledi. Bu isimleme de bu ta'bîrlerin cevazına delildir

[47] Müslim el-Edeb'de ve Nesâî'nin Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyleti adlı eserinde, kişinin kölesine böyle hitâb etmemesinin sebebi de şöyle rivayet edilmiştir: "Çünkü sizler hepiniz Allah'ın kulusunuz, hepiniz memlûksunuz"-

[48] Bu hadîs ile başlık arasındaki uygunluk da şöyledir: Zenginlik sırasında kölenin tamamını âzâd etmekle hükmedilmeseydi,elbette o bununla köleye karşı bir bü-yükSenici olacaktı (Kastallânî).

[49] Hadîsin başlığa uygunluk yeri "Kul da efendisinin malı üzerinde bir çobandır; o da bunlardan sorumludur" cümlesidir. Şübhesiz hizmetçi ve köle efendisinin hizmetinde dürüst calışıcı ve emâneti ona hakkıyle yerine getirici olduğu zaman, münâsib olan efendinin ona yardım etmesi ve ona karşı büyüklenmemesidir.

Buhârî bu hadîsi Cumua ve Ödünç İsteme Kitâblan'nda da getirmiştir.

[50] Hadîsin başlığa uygunluğu; câriye zina ettiği zaman ona karşı btiyüklenmenin mekruh olmaması, ona kamçılama cezası uygulanması ve bu suçu tekrar tekrar işlerse ucuz fiatla da olsa satılıp elden çıkarılmasıdır ki, bunların hepsi zinâkâr cariyeye karşı büyüklenmeye, haddi aşmaya aykırıdır (Kastallânî).

Buhârî bu hadîsi Buyu' Kitâbı'nda da biraz farklı olarak getirmişti.

[51] Hadîsin başlığa uygunluğu apaçıktır. Bu hadîs işveren ile işçi arasındaki her türlü münâsebetlerin en medenî şekilde yürütülmesinin hârika ve eskimez bir düstûrudur.

[52] Buhârî bununla îbn Umer'in şu hadîsine işaret etmiş gibidir: "Kim mallı bir köle satarsa, o kölenin malt efendisinindir". Buna işaret Buyu' ve Şirk Kitâbla-rı'nda erkek çiçek aşılanmış hurma ağacı satan kimse bâbı'nda geçmişti. Bu Mâlik, ŞâfîÎ ve Ebû Hanîfe mezhebidir. Çünkü kölelik mülke aykırıdır {îbn Hacer, jKastallânî)

[53] Hizmetçinin çobanlığı, efendisinin malından eline bırakılmış şeyleri koruması ve ancak efendisinin izni ile çalışması ve çalışmayı tam yapmasıdır.

[54] Bu başlık, Buhârî'nin el-Edebu'1-Müfred'de Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadîsin lâfzıdır. Bu lâfız Müslim ile Nesâî'nin yine Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri bir hadîste de böyle gelmiştir.

[55] Hadîs başlığın hemen hemen aynı olduğundan aradaki uygunluk tamdır. Yüz, İnsanoğlunun en şerefli bir parçasıdır. En mühim ve hayatî kıymeti bulunan bir hayli organlar orada toplanmıştır. Yüz, aynı zamanda bütün vücûdu ve şahsı temsîl eden uzuvdur. Bu sebeblerden dolayı husûsiyle yüze vurulmaması söylenmiştir

45- KİTÂBUN FÎ'L-LUKATA.. 2

45- KİTÂBUN FÎ'L-LUKATA

(Yerde Bulunup Kaldırılan Buluntu -Şeyin Hükmünü Beyân-Hakkında Kitâb) [1]

1- Bâb: Buluntu Şeyin Sahibi Gelip De Onun Alâmetini Haber Verdiği Zaman, Ruluntuyu Yerden Kaldırıp Almış Olan Kimse, O Ruluntuyu Sahibine Verir [2].

1-.......Bize Şu'be tahdîs etti. H ve bana Muhammed ibn Beşşâr tahdîs edip şöyle dedi: Bize Gımder tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Seleme'den tahdîs etti. O söyle demiştir: Ben Suveyd ibn Ga-fele'den işittim, o şöyle dedi: Ben Ubeyy ibn Ka'b(R)'a kavuştum da o şöyle dedi: Ben bir kese (bulup) aldım; içinde yüz dînâr vardı. Akabinde Peygamber(S)'e geldim (ve söyledim). "Onu bir sene bildirip i'lân et" buyurdu [3]. Ben de bu keseyi bir sene i'lân ettim. Fakat onu tanıyan kimseye tesadüf etmedim. Sonra Peygamber'e geldim. Peygamber: "Bir sene (daha) bildir" buyurdu. Onu bir sene daha i'lân ettim. Fakat sahibini bulamadım. Sonra üçüncü defa Peygamber'e geldim. Bu sefer Peygamber: "Bu paranın kesesini, sayısını ve kesenin ağız bağını iyi koru. Sahibi gelir (de bunları doğru haber verir) ise keseyi ona ver, gelmezse onunla yararlan"buyurdu. Ben de onunla faydalandım.

Hadîsin râvîsi Şu'be dedi ki: Ben bir zaman sonra Seleme ibn Ku-heyl'e Mekke'de kavuştum. Seleme bana: Suveyd ibn Gaf ele, Ubeyy'in bulduğu bu paranın üç yıl mı, yâhud bir yıl mı i'lân edildiğini söylediğini iyi bilmiyorum, dedi [4].

2- Yitik Deve(Nin Alınıp Alınmıyacağı) Babı

2-.......Zeyd ibnu Hâiid el-Cuhenî (R) şöyle demiştir; Bir bedevî Peygamber'e geldi ve O'na bulup da kaldırdığı buluntu birşeyin hükmünü sordu. Peygamber

(S):

— "Onu bir sene i'lân et, sonra bunun çıkınım ve ağız bağını saklayıp koru. Bu müddet içinde birisi gelir de o buluntuyu ve onun sıfatlarım sana haber verirse (onu kendisine ver); kimse gelmez ise kendin onunla nafakalan" buyurdu.

Sorucu kişi:

— Yâ Rasûlallah! Yitik koyunun hükmü nedir? dedi. Rasûlullah:

— "O, ya senin, ya mü'min kardeşinin, yâhud da kurdundur (yânî bu yitik koyunu sen alır, i'lân eder de sahibini bulamazsan sana âiddir; sen almaz da mü'min kardeşin alırsa, o, onu alıp koruyan o mültekıtındır; o da almazsa artık koyun kurdundur)" buyurdu.

Bu defa da o kimse:

— Yitik devenin hükmü nedir? diye sordu.

Bu defa Peygamber'in yüzünün rengi değişti ve:

— "Kayıp deveden sana ne var? O hayvanın tabanı ve su tulumu berâberindedir. (Sahibi buluncaya kadar) kendisi suya gelir ve ağaç yer" buyurdu [5]
.

3- Koyun Yıtıgı(Nın Hukmunu Beyan) Babî

3-.......Bize Süleyman ibn Bilâl, Yahya ibn Saîd'den; o da el- Munbaıs'ın himayesinde bulunan Yezîd'den tahdîs etti. Yezîd, Zeyd ibn Hâlid(R)'den şöyle derken işitmiştir: Peygamber(S)'e buluntu şeyin hükmü soruldu. Zeyd ibn Hâlid kesin olarak söyledi ki: Peygamber

sorucuya:

— "Sen onun çıkınını ve ağız bağını iyice tam. Sonra onu bir

sene bildir, i'lân et" buyurdu.

el-Munbaıs'm âzâdlısı Yezîd şöyle diyordu: Eğer (buluntu) i'ti-râf edilmezse,

onu bulup almış olan kimse onunla nafakalanır ve buluntu onun yanında bir emânet olmuştur. (Süleyman ibn Bilâl dedi ki:) Yahya ibn Saîd şöyle dedi: İşte bu "Onun yanında bir emânet olmuştur" sözü, Rasûlullah'ın hadîsi içinde mi, yoksa Yezîd'in kendi tarafından söylediği birşey mi olduğunu bilmediğim şeydir.

Sonra o sorucu:

— (Yâ Rasûlallah!) Koyun yitiği hakkında nasıl görürsün? dedi. Peygamber:

— "Onu tut, al. Çünkü o ancak senin yâhud mü'min kardeşinin yâhud da kurdundur" buyurdu.

el-Munbaıs'ın âzâdlısı Yezîd: O, yânî koyun yitiği de i'lân edilir, dedi.

Sonra sorucu tekrar Peygamber'e:

— Deve yitiği hakkında nasıl re'y edersin? dedi. Zeyd ibn Hâlid dedi ki: Bunun üzerine Peygamber:

— "Ona serbest bırak! Çünkü onun ayakkabısı ve su tulumu berâberindedir. Sahibi su başında onu buluncaya kadar o kendisi su başına gelir ve ağaçlan yer (yânî yaradılışı kuvvetlidir, korumaya ihtiyâcı yoktur)" buyurdu [6].

4- Bâb: Buluntunun Sahibi Bir Sene İ'lândan Sonra Bulunmazsa, Artık O Şey Onu Bulup Alanındır

4-....... Zeyd ibn Hâlid (R) şöyle demiştir: RasûlulIah(S)'a bir adam geldi de yerde bulunup alınan şeyin hükmünü sordu. Rasûlullah:

— "Çıkınım ve ağız bağını tanı(yıp koru), sonra da onu bir sene bildirip i'lân et. Eğer sahibi gelirse verirsin. Sahibi gelmezse, artık senin hâlin onunladır" buyurdu.

O sorucu kişi:

— Koyun yitiğinin hükmü nedir? dedi. Rasûlullah:

— "O senindir, yâhud mü'min kardeşinindir, yâhud da kurdundur" buyurdu.

O kimse bu defa:

— Deve yitiğinin hükmü nedir? dedi.

Rasûlullah:

— "Onu almaya senin ne hakkın var? Onun ayakkabısı ve su tulumu berâberindedir. Sahibi ona kavuşuncaya kadar kendisi suya gelir ve ağaçları yer" buyurdu [7].

5- Bâb: Bir Kimse Denizde Bir Ağaç Parçası Bulduğu Yâhud Bir Kamçı Yâhud Da Bunun Benzeri Birşey Bulduğu Zaman (Ne Yapar; Bunları Alır Mı Yoksa Terk

Ve el-Leys ibn Sa'd şöyle dedi:

Bana Ca'fer ibnu Rabîa, Abdurrahmân ibn Hürmüz'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S), İsrâîl oğulları'ndan bir adam zikretti.

O adam İsrâîl oğullarının birinden Ödünç olarak bin dînâr vermesini istedi... hadîsini şevketti. Ona ödünç veren kimse deniz kenarına çıktı da malını getirmiş bir gemi görmek umuduyla bakıyordu. Sahilde bir ağaç parçasıyle karşılaştı. Onu ailesinin evde yakması için aldı. Evde onu parçalayınca içinde paraları ve mektûb sahîfesini buldu [8].

6- Bâb: Bir Şahıs Yolda Bir Hurma Dânesi Bulduğu Zaman {Bunu Alıp Yemesi Caiz Olur)

5- Bize Muhammed ibn Yûsuf tahdîs edip şöyle dedi: Bize Suf-yân, Mansür'dan; o da Talha'dan; o da Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etti. Enes ibn Mâlik (R): Peygamber (S) giderken yolda bir hurmaya rast-geldi de: "Bunun sadaka hurması olmasından korkmasaydım muhakkak onu alır yerdim" buyurdu demiştir [9].

Ve Yahya ibn Saîd el-Kattân şöyle dedi [10]: Bize Sufyân es-Sevrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Mansûr (ibnu'l-Mu'temir) tahdîs etti. Ve Zaide ibnu Kudâme de yine Mansür'dan; o da Talha ibnu Mu-sarrıftan söyledi ki, o: Bize Enes tahdîs etti, demiştir.

Buhârî dedi ki [11]: Ve bize Muhammed ibn Mukaatil tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek haber verip şöyle dedi: Bize Ma'mer (ibn Râşid), Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hurey-re(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Ben ailemin yanına döner gelirim de döşeğimin üzerine düşen bir hurmayı bularak alır, yemek üzere onu kaldırırım, sonra sadaka (hurması) olmasından korkarım da onu muhakkak surette bırakırım" [12]

7- Bâb: Mekke Ehlinin Buluntu Eşyası Nasıl İ'lân Edilir?

Ve Tâvûs el-Yemânî, İbn Abbâs'tan; o da Peygamber'den söyledi ki, Peygamber (S): "Mekke'nin yitiği ancak sahibi lehine koruyacak olan i'lâncı için müstesna, alınıp kaldırılmaz...*' buyurmuştur [13].

Ve Hâlid el-Hazzâ, Ikrime'den; o da İbn Abbâs'dan söyledi ki, Peygamber (S): "Mekke'nin yitiği i'lân ediciden başka kimse tarafından alınıp kaldırılmaz" buyurdu [14].

Ve Ahmed ibn Sa'd şöyle dedi [15]: Bize Ravh tahdîs etti. Bize Zekeriv/yâ tahdîs etti. Bize Amr ibn Dînâr, İkrime'den; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti. Rasûlullah (S): "Mekke'nin dikenli ağacı kesilmez, av hayvanı ürkütülmez, yitik eşyası i'lân edecek kimseden başkasına (alıp kaldırması) halâl olmaz, yeşil otu koparılmaz" buyurdu. Abbâs: Yâ Rasûlallah, ızhır bitkisi müstesna olsun, dedi. Rasûlullah: "Izhır otu müstesnadır" buyurdu.

6-.......Ebû Hureyre (R) tahdîs edip dedi ki: Azız ve Celü olan Allah, Rasûlü'ne Mekke fethini müyesser kılınca, Rasûlullah (S) insanlar içinde ayağa

kalktı, Allah'a hamd ve sena etti, sonra şöyle buyurdu: "Muhakkak ki Allah fili Mekke'ye girmekten men' etmiştir. Rasûlünü ve mü'minleri de (bir defa olarak) Mekke ahâlîsine musallat etmiştir, Mekke benden evvel hiçbir kimse için asla halâl olmuyordu. O yalnız bir gündüzün bir saatinde benim için halâl kılınmıştır. Benden sonra da hiçbir kimse için ebediyyen halâl olmayacaktır. Mekke'nin av hayvanları ürkütülmez, dikeni (bile) ko-parılmaz. Yitiğini kimse (elini uzatıp) alamaz. Meğer ki sahibini arayıp bulmak isteyen olsun. Her kimin bir kimsesi öldürülürse o, iki şeyden hangisi kendi hakkında daha hayırlı ise onu isteyebilir (yânî iki şey arasında muhayyerdir): Ya kendisine diyet verilir yâhud öldüren kimse kısâsen öldürülür".

Abbâs:

— Yâ Rasûlallah! Izhırdan başka. Zîrâ bizler onu kabirlerimizde ve evlerimiz(in inşâsın)da kullanıyoruz, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Izhırdan başka" buyurdu.

Bunun akabinde Yemenli bir zât olan Ebû Şâh ayağa kalktı ve:

— Bunları benim için yazınız yâ Rasûlallah! dedi.

Rasûlullah da:

— "Bunları Ebû Şâh için yazınız" buyurdu. Râvî Velîd dedi ki: Ben Evzâî'ye:

— "Benim için yazınız yâ Rasûlallah!" sözü nedir? dedim.

— Rasûlullah'tan işitmiş olduğu şu hutbenin yazılmasını istedi, dedi [16].

8- Bâb: Hiçbir Kimsenin Hayvanı İzinsiz Olarak Sağılmaz

7-....... îbn Umer(R)'den: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"Hiçbir kimse diğer birinin hayvanının sütünü onun izni olmaksızın sağmasın. Sizden biriniz yiyecek ve içeceklerinin saklandığı mahzenine gelinmesini, dolabının kırılmasını ve oradaki yiyeceklerinin naklolunmasını ister mi?

Hayvanlarının memeleri de insanlar için onların yiyeceklerini muhafaza ederler. Onun için hiçbir kimse diğerinin hayvanının sütünü, onun izni olmak müstesna, asla sağmasın" [17].

9- Bâb: Buluntu Eşyanın Sahibi Bir Sene Sonra Geldiği Zaman, Bulan Onu Sahibine Verir

Çünkü o, bulanın yanında bir vediadır.

8-.......Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî(R)'den (şöyle demiştir): Bir adam; bulduğu bir yitiğin hükmünü Rasûlullah'a sordu. Rasûlullah (S):

— "Onu bir sene i'lân et. Sonra onun ağız bağını ve çıkınını iyice tam. Sonra onunla nafakalan. Eğer sahibi gelirse, onu sahibine eda et" buyurdu.

Sahâbîler (Ebû Zerr ve Ebu'l-Vakt'te: O adam):

— Yâ Rasûlallah! Koyun yitiğinin hükmü nedir? dediler. Rasûlullah:

— "Onu tut. Çünkü o ya senin, ya mü'min kardeşinin, yâhud da kurdundur (yânî bu yitik koyunu sen alır, i'lân eder de sahibini bulamazsan, sana âiddir. Sen almaz da mü'min kardeşin alırsa onundur; o da almazsa artık koyun kurdundur)" buyurdu.

O adam:

— Yâ Rasûlallah! Yitik devenin hükmü nedir? diye sordu. Zeyd ibn Hâlid dedi ki: Rasûlullah öfkelendi; hattâ iki yanağı

yâhud yüzü kızardı. Sonra:

— "Ondan sana ne?Sâhibi ona kavuşuncaya kadar o hayvanın ayakkabısı ve su tutumu berâberindedir" buyurdu [18].

10- Bâb: Yitiği Bulan Şahıs, Ona Hakk Kazanmayan Kimsenin Almaması

İçin, Zayi' Hâlde Terketmeyerek Alır Mı?

9-.......Bize Şu'be, Selemetu'bnu KuheyFden tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Suveyd ibn Gafele'den işittim, o şöyle dedi: Ben Sel-mân ibn Rabîa ve Zeyd ibn Sûhân ile beraber bir gazvede bulundum. Derken bir kamçı buldum. Bunlardan biri bana:

— O kamçıyı at, dedi.

Ben:

— Hayır atmam, lâkin eğer sahibini bulursam (bunu ona veririm); sahibini bulamazsam onunla faydalanırım, dedim.

Gazadan döndüğümüzde hacc yaptık. Akabinde ben Meďîne'ye uğradım. Ubeyy ibn Ka'b'a düşürülmüş kamçıyı almanın hükmünü sordum. Ubeyy şöyle dedi:

— Ben Peygamber (S) zamanında içinde yüz dînâr olan bir kese buldum. Onu Peygamber'e getirdim. Peygamber: "Bunu bir sene (insanların toplantı yerlerinde) bildir, i'lân et" buyurdu. Ben de bir yıl onu i'lân ettim. Sonra Peygamber'e geldim. Peygamber yine: "Onu bir yıl i'lân et" buyurdu. Ben onu bir yıl daha i'lân ettim, sonra Peygamber'e geldim. Peygamber yine: "Onu bir yıl i'lân et" buyurdu. Ben onu bir yıl i'lân ettim, sonra dördüncü defa Peygamber'e geldim. Peygamber: "Dinarların sayısını, ağız bağını, kabını iyi tanı. Eğer sahibi gelir(Ğe sayısını, çıkınını, ağız bağını haber verirce -keseyi ona ver-; gelmezse onunla yararlan" buyurdu [19].

10- Bize Abdan tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam Usmân ibn Cebele, Şu'be ibnu'I-Haccâc'dan; o da Seleme ibn Kuheyl'den olmak üzere (yukarıda zikredilen) bu hadîsi haber verdi. Bu rivayette Şu'be şöyle dedi: Ben bir zaman sonra Mekke'de Seleme ibn Kuheyl ile buluştum. Bu sefer Seleme bana: Suveyd, Ka'b'ın bulduğu bu paranın üç w\ mı, yoksa bir yıl mı i'lân edildiğini söyledi, pek iyi bilmiyorum, dedi [20].

11- Buluntu Eşyayı İ'lân Eden, Fakat Onu Sultana Teslim Etmeyen (Veya Yükseltmeyen) Kimse Babı [21]

11-.......Zeyd ibn Hâlid(R)'den (o, şöyle demiştir): Bir çöl bedevisi Peygamber'e gelip, bulunmuş yitik eşyanın hükmünü sordu.

Peygamber (S):

— "Bunu bir sene i'lân et. Eğer bunun çıkınını ve ağız bağını sana haber veren bir kimse gelirse (bunu ona ver). Kimse gelmezse bununla sen nafakalan" buyurdu.

Bedevi, Peygamber'e deve yitiğinin hükmünü sordu. Bunun üzerine Peygamber'in yüzü değişti ve:

— "Ondan sana ne? Su tulumu ve ayakkabıları berâberindedir. Kendisi suya gelir ve ağaçları yer. Sahibi onu buluncaya kadar, onu kendi başına bırak!" buyurdu.

Bedevi bu sefer Peygamber'e koyun yitiğini sordu. Peygamber:

— "O senin yâhud mü 'min kardeşinin yâhud da kurdundur (yânî bu yitik koyunu sen alır, i'lân eder de sahibini bulamazsan, sana âid-dir. Sen almaz da mü'min kardeşin alırsa, o bulup alanındır; o da almazsa artık koyun kurdundur" buyurdu.

12- Bâb [22]

12-.......el-Berâ', Ebû Bekr'den; hbü Bekr (K) şöyle demiştir:

Ben (oranın etrafını araştırıp gözetlemek için) gittim. Derken koyunlarını (bulunduğumuz kayaya doğru) sürmekte olan bir koyun çobanı ile karşılaştım. Ona:

— Sen kimin çobanısın? dedim.

O da Kureyş'ten ismini belirttiği bir adamın çobanı olduğunu söyledi. Ben de onu tamdım. Bu sefer ben ona:

— Senin koyunlarında sütlüsü var mı? dedim.

— Evet vardır, dedi.

— Peki benim için süt sağar mısın? dedim.

— Evet sağarım, dedi.

Ben ona emrettim de koyunlarından birini tuttu. Sonra ona koyunun memesi üzerindeki tozları silkelemesini emrettim. Sonra da ellerini silkeleyip temizlemesini emrettim. Râvî: Avuçlarından birini diğerine vurup şöylece temizlediğini söyledi. Akabinde benim için bir içimlik mikdân süt sağdı. Ben Rasûlullah için deriden bir kab yapmıştım, ağzında bir bez vardı. Sütün üzerine biraz su döktüm, hattâ kabın aşağısı biraz soğudu. Nihayet Peygamberdin yanına geldim ve:

— İç yâ Rasûlallah, dedim.

Rasûlullah içti, ben de bundan hoşnûd oldum [23].

---

[1] Müstemlî ve Nesefî'nin nushalanndaki başlık böyledir. tbnu't-Tîn ile İbnu Battâl'ın şerhlerinde de bu rivayet tercih edilmiştir. İbn Hacer, Aynî ve Kastallânî şerhlerinde de böyledir. Bâzı Buhârî nüshalarında ise "Besmele"den sonra yalnız. 1. baba âid unvan görülmektedir.

[2] el-Laktu, yerden bir şeyi kaldırıp almak ma'nâsına birinci bâbdan masdârdır.

el-Meiikuut ve el-Lakît; yerden kaldırılıp alınmış nesneye denir.

el-Lakat, el-Lukta ve el-Lukata; Yerden kaldırılan buluntu şeye denir.

et-îitikaaî: Ansızın bir nesne üzerine uğrayıp muttali' olmak, yere düşmüş nesneyi kaldırıp almak ma'nâsmadır... (Kaamûs Ter,).

el-Lukata, fıkıhta: Yerde bulunan ve sahibi bilinmeyen maldır.

[3] Sarihler metindeki "Arrifhâ..." emrini, yitik bir şey bulup da alan kimsenin sokaklarda, halkın toplantı yerlerinde, cemâat çıkarken mescid kapılarında ve daha bunlara benzer yerlerde "Kimin birşeyi kaybolduysa gelsin benden sorsun, istesin" diye nida etmesidir, suretinde tefsîr ve ta'rîf etmişlerdir.

[4] Senedde görüleceği üzere bu hadîsi Şu'be, Seleme'den; o da Suveyd ibn Gafe-le'den; Suveyd de Ubeyy ibn Ka'b'dan rivayet etmiştir. Buhârî'nin bu senedine göre, bu bulunan yüz dînâr kıssasını Suveyd, Ubeyy ibn Ka'b'dan işitip Sele-me'ye bildirmiş. Seleme de Şu'be'ye bu paranın bulan kimse tarafından üç sene İ'lân edilmesi emromnduğu şeklinde rivayet etmiştir. Aradan on senelik bir zaman geçtikten sonra, Seleme ile Şu'be Mekke'de buluşmuşlar, bu buluşmada Seleme, Şu'be'ye; vaktiyle ona rivayet ettiği bu kıssanın zamana âid kısmını Suveyd'den üç sene mi, yoksa bir sene olarak mı işittiğini pek iyi bilmediğini söyleyerek, bu husustaki

tereddüdünü ortaya koymayı dînî bir vazîfe saymıştır. Bu şekilde rivayet, İslâm hükümlerinin ne kadar ciddî bir dikkatle zabtedilip, hafızadan hafızaya aynı titizlikle naklolunduğunun parlak bir Örneğidir. Şu'be'nİn Seleme ile Mekke'deki bu ikinci buluşmasının birinciden on sene sonra olduğunu, Müslim'in bir rivayeti îzâh etmektedir.

Seleme'nin zamana âid olan bu şübhesi fıkhî hüküm üzerine te'sîr etmiş, ve yitik birşey bulan kimsenin ancak bir sene ta'rîf ve i'lân etmesi esâsı kabul edilmiştir. Çünkü şübhe, şübhe edilen şeyin düşmesini gerektirir ki, o da üçtür

Böylece kesin olan bir sene İle amel etmek vâcib olmuştur. Hadîsi Seleme'den şekksiz olarak bir sene şeklinde rivayet edenler de vardır.

Şârih İbn Battal: "Fetva imamlarından hiçbirisi hadîsin zahirine bakarak buluntunun i'lân müddetini üç sene olarak hükmetmemişlerdir" demiştir.

[5] Hadîsin başlığa uygunluğu "Deve yitiği" sözündedir

[6] Hadîsin birinci kısmında altın, gümüş gibi kıymetli ma'denler ile hayvanlardan başka yitik eşya bulan kimsenin bulduğu şeyler hakkındaki hüküm bildirilmiştir. Bu hüküm Ubeyy ibn Ka'b hadîsinde de bildirilmişti.

Deve ve koyun yitiklerinin hükmünü beyân için Buhârî ayrı ayrı iki bâb açmış ve her birinde farklı sened ve metin ile Zeyd ibn Hâlid hadîsini sevketmiş-tir. Koyun yaradılışı i'tibâriyle yırtıcı hayvanlara karşı koyamayacağı için, sürüden ayrılmış ve bağından boşanmış, serseri bir halde gezmekte bulunuşu, korumak İçin "Dâlle - Yitik" sayılmış ve sahibi geldiğinde verilmek üzere tutulup alıkonulması emredilmiştir. Devenin korumaya ihtiyâcı olmadığından dâlle olarak tutulması uygun görülmemiştir. Âlimler at, sığır gibilerini de deveye kıyâs etmişlerdir. Ancak bu hayvanların kırlardaki durumlanyle yolu, mescidi, okulu olan meskûn yerlerdeki durumları arasında fark gözetilmiştir. Kırlarda bu hayvanlar daha emniyette görülmüşler, şehirlerde ise tehlikeye ve kasb edilmeye ma'rûz sayılıp tutulmalarına hükmedilmiştir.

[7] Hadîsin başlığa delîlliği "Sahibi gelmezse artık senin hâlin onunladır" sözün-dedir. Hadîs daha önce de geçmişti.

[8] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bir odun parçasıyla karşılaştı ve onu ailesine yakacak bir odun olarak aldı" sözündedir. Hadîs, geniş bir metinle Kefâlet'te de geçmişti.

[9] Hadîs sarihlerinin beyânına göre, hadîste hurma, ihtirâzî bir kayıd olarak zikredilmiş değildir. Bir hurma kıymetindeki her hakîr şey de böyledir; almak caizdir.

[10] Bunu Müsedded, kendi Müsned'indt Yahya'dan muttasıl senediyle rivayet etmiştir. Bunu Tahâvî de Müsedded tarîkinden tahrîc etmiştir.

[11] Bâzı nüshalarda burada tahvilden sonra ve bize tahdîs etti şeklindedir.

[12] Buhârî bu hadîsi de Buyu' Kitâbı'nda tahrîc etmiştir.

Her iki hadîsin medlullerine ve buradaki rivayet sebeblerine göre yola atılmış veya düşmüş bir hurma ve bu değerdeki küçük şeyler, yitik eşya mâhiyetinde olmayıp, almak ve i'lâna luzûm olmadan yemek caizdir. Sahibi taleb etmeyeceği muhakkak olduğu için lukata yânî buluntu eşya mâhiyetini hâiz değildir. Peygamber'in almaması yoladüştüğü için değil, sadaka hurması olması ihtimâlinden dolayı sakınmak içindir. Çünkü sadaka Peygamber için ve ev halkı için haram idi.

[13] Buhârî bunu Hacc Kitâbı'nda "Mekke'de kıtal halâl olmaz bâbı"nda mevsûlen getirdi.

[14] Buhârî bunu da Buyu' Kitâbı'nın evvellerinde "Suvâ hakkında söylenen şey bâ-bı"nda mevsûlen getirdi.

[15] Bunu el-İsmâîlî ve Ebû Nuaym senedli olarak rivayet ettiler.

[16] Hadîsin başlığa delîliiği "Mekke'deyere düşen şey, sahibini arayacak kimseden başkasına halâl olmaz" sözüdür.

Bu hadîsi Müslim, Hacc KUâbı'nm 82. babında getirmiştir.

[17] Rasûlullah, memedeki sütü, sahibinin izni olmaksızın alınmasının lâyık olmaması hususunu, dolabda muhafaza edilen yiyeceğe benzetmiştir.

Hadîs metnindeki "Mâşiye" sözü deve, sığır, davar hayvanlarında kullanılır; fakat daha çok koyunda kullanılır (İbnu'1-Esîr)

[18] Hadîsin başlığa delîlliğİ "Eğer yitiğin sahibi gelirse onu kendisine ver" züıidedir.

[19] Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in ona bir sene i'lân etmeyi emretmesi, terkettiği zaman zayi' olmaması ve haklı olmayanın eline düşmemesi için yitiğin alınmasının meşruluğuna delâlet eder olması cihetindendir (Aynî).

[20] Buhârî'nin bu hadîsi şevkine göre, bulunan bu yüz dînâr kıssasını Suveyd, Ubeyy ibn Ka'b'dan işitiyor ve Seleme'ye bildiriyor. Seleme de Şu'be'ye bu paranın bulan kimse tarafından üç sene i'lân edilmesi emrolunduğu şeklinde rivayet ediyor. Aradan on sene bir zaman geçiyor, Seleme ile Şu'be Mekke'de birleşiyorlar. Bu buluşmalarında Seleme, Şu'be'ye: Vaktiyle sana hikâye ettiğim bu kıssanın zamana âid olan kısmını Suveyd'den üç sene mi, yoksa bir sene olarak mı işittiğimi pek iyi bilmiyorum diyerek, şübhesini açıklamayı dînî bir vazife sayıyor.

Şu'be'nin Seleme ile Mekke'deki bu ikinci buluşması, birinciden on sene sonra olmuştur. Bunu Müslim ile Tayâlîsî de bu suretle açıklamıştır. Seleme'-nin zamana âid bu şekkİ, fıkhî hüküm üzerinde müessir olmuş; yitik bulan kimsenin ancak bir sene i'lân etmesi esâsı kabul edilmiştir. Çünkü şübhe, şübhe edilenin düşmesini gerektirir; o da üçtür; böylece kesin olanla amel vâcib olur, o da bir yıl i'lân etmektir (Kastallânî).

[21] Buhârî bu başlık ile el-Evzâî'nin az ile çok arasını ayırma husundaki görüşünü reddi işaret etmiş gibidir. Evzâî bulunan az ise i'lân eder, çok mal ise onu Beytu'l-mâl'e götürür, demiştir. Cumhur ise ona muhalefet üzeredir... (İbn Hacer).

Buhârî, bu Zeyd ibn Hâlid hadîsini burada ayrı ayrı senedlerle ve bazen , küçük lâfız değişiklikleriyle birkaç defa getirmiş bulunuyor.

[22] Bu kendinden önceki başlık için bir fasıl gibidir. Ebû Zerr nüshasında mevcûd değildir

[23] Bu, hicret hadîsinin Berâ' ibn Âzibvâsıtasıyle Ebû Bekr'den gelen rivayetinin bir parçasıdır. Buhârî bunun daha bütününü Menâkıb Kitabı, "İslâm'da Peygamberlik alâmetleri bâbı"nda getirmiştir. Bu hadîs, Müslim, ez-Zühd'de hicret hadîsi hakkında bir bâb altındaki uzun hicret hadîsinin bir parçası olarak geçmektedir. Müslim Ter., VIII, 572-575.

Buhârî bu hadîsi Lukata Bâbları arasına, süt o zaman istihlâk edilen zayi' hükmünde olduğu için girdirmiştir... (İbnu'l-Munîr).

30- FADÂİLU'L-MEDİNE. 2

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

30- FADÂİLU'L-MEDİNE

(Medine'nin Faziletleri)

1- Medine'nin Haremi Babı [1]

1-.......Bize Asım Ebû Abdirrahmân el-Ahvel, Enes(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "el-Medîne şuradan şuraya kadar haremdir. Bu sahanın ağacı kesilmez, burada bid'at çıkarılmaz. Kim bu Medine Haremi içinde (Kitâb ve sünnete aykırı) bir bid'at ortaya koyarsa Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların la'neti o kimse üzerine olsun" buyurmuştur [2]

2-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Medine'ye geldi ve Mescid'in bina edilmesini emretti. Bunun için Nec-câr oğulları'na:

— "Ey Neccâr oğullan! Bu arsanızın bedelini bana söyleyiniz!" dedi.

Onlar:

— Biz onun bedelini istemiyoruz; biz onu Allah'a bırakıyoruz, dediler.

Peygamber (bu hibeyi kabul etmeyip bedelini ödedi; sonra) oradaki müşrik kabirlerinin kaldırılmasını emretti. Kabirler açılıp başka tarafa taşındı. Sonra harabelik yerlerin düzeltilmesini emretti; oralar da düzeltildi. İçindeki yabanî hurma ağaçlarının kesilmesini emretti; onlar da kesildi. Bu hurma gövdelerini Mescid'in kıble tarafına dizdiler [3].

3-.......Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Medine'nin iki kara taşlığı arasındaki saha benim dilimle (Allah tarafından) Harem kılındı'9 buyurmuştur [4]. Yine Ebû Hureyre dedi ki: Peygamber (S), Harise oğullan'na geldi de: "Ey Harise oğulları! Ben sizleri Harem sahasından dışarı çıktınız görüyorum" dedi. Sonra (onların Harem dâhilinde bulunduklarını hatırladı da):

"Hayır, sizler Harem içinde ikaamet etmektesiniz" diyerek, onlara iltifat etti[5].

4-.......Alî (R) şöyle demiştir: Bizim yanımızda (şerîat hükümlerinden yazılı) olan şey, yalnız Allah'ın Kitâbı'dır, bir de Peygam-ber(S)'den (yazdığım) şu sahîfedir: "Medine şuraya kadar Âir Dağı arası Harem'dir. Kim Medine'nin bu Harem sahası içinde bir bid'at çıkarırsayâhud bir bid'atçıyı barındırma Allah'ın azabı, meleklerin laneti ve bütün insanların nefreti onun üzerine olsun. Ondan ne bir sarf ve ne de bir adi (yânî farz ve nafile) kabul olunmaz. Müslümanların emânı birdir (Bir müslimin kâfire emânı, bütün müslümânlarca sahîhdir; mu'teberdir). Kim bir müslümâna verdiği ahdi bozarsa Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların la'neti onun üzerine olsun. Ondan ne bir sarf ve ne de bir adi kabul olunmaz. Her kim de kendi velîlelerinin ve efendilerinin izni olmaksızın başka bir kavmi velî ve efendi edinirse, bu kimse üzerine de Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların la'neti yağsın. Bu kimseden de ne bir sarf ve ne de bir adi kabul olunmaz" [6].

2- Medine'nin Fazileti Ve Onun {Şerrli) İnsanları Dışarıya Süreceği Babı

5-........ Ben Ebû Hureyre(R)'dan işittim, şöyle diyordu: RasûlulIah (S) şöyle buyurdu: "Ben bir beldeye (hicret edip konaklamakla) emr olundum ki, o belde, diğer beldeleri yer (yânı onun ahâlîsi diğer beldelerin halkını yener). O beldeye Yesrib diyorlar. Hâlbuki o el-Medîne'dir (tam ve kâmil bir medeniyet merkezidir). O, şerrli insanları, demirci körüğünün demirin kirini giderdiği gibi, sürüp dışarıya atar" [7].

3- Bâb: "El-Medîne Tabidir'

6-.......EbûHumeyd(R) şöyle demiştir: Peygamber (S)'in beraberinde Tebûk'ten döndük. Nihayet Medîne üzerine yukarıdan baktığımızda Peygamber

(S): "İşte Tabet" buyurdu [8].

4- Medine'nin İki Lâbesi (İki Kara Taşlık Tepesi) Babı

7-.......Ebû Hureyre (R) şöyle der idi: Ben Medine'den ceylânları otlar hâlde görmüş olsam, onları korkutup ürkütmem. Rasûlul-lah (S): "Medine'nin iki kara taşlı tepesi arası haramdır" buyurdu [9].

5- Medine'den Yüz Çevirip Uzaklaşan Kimse Babı

8-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "(Bir zaman gelecek ki, o zamanki) nesiller Medine'yi şu üzerinde bulunduğu hayr ve bereketlerine rağmen terke-decekler de, Medine'de rızkını arayan âfiyetli hayvanlardan, yânı canavarların ve kuşların âfiyetlilerinden başka kimse bulunmayacaktır. Medine'ye en son gelen ve koyunlarına sayha ederek giren, Muzey-ne kabilesinden iki çoban olacaktır. Bunlar da Medine'yi bomboş, vahşetli bir belde bulacaklar ve nihayet Seniyyetu'l-Vedâ mevkiine vardıkları zaman bunlar da yüzleri üstüne düşeceklerdir (yânı ölecek-lerdİF)" [10].

9-.......Sufyân ibn Ebî Zuheyr (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Yemen fethedilecek; Yemen fâtihlerinden bir topluluk gelecek, hayvanlarını Medine'ye sevk edecek; ailelerini ve kendilerine uyanları yükleyecekler (Yemen'e) taşıyacaklardır. Hâlbuki bunlar bilselerdi Medîne kendileri için hayırlıdır. Şâm da fethedilecek; ora fâtihlerinden de bir topluluk gelecek, hayvanlarını Medine'ye sevk edecekler; ailelerini ve bunlara uyan kimseleri yükleyecek, Şam'a göç edeceklerdir. Hâlbuki Medîne bunlar için daha hayırlıdır, eğer bilir olsalardı. Irak da fethedilecektir, frak fâtihlerinden bir topluluk da gelecek, hayvanlarım sürüp gelecekler; ailelerini ve bunlara uyanları yükleyip Irak'a gideceklerdir. Hâlbuki Medîne kendileri için hayırlıdır, bunlar

bilir olsalardı (Medine'den ayrılmazlardı)" [11].

6-Bab

İmân Medine'ye toplanır'

10-.......Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Yılan kendi yuvasına toplandığı gibi, îmân (ehli de muhakkak) Medine'ye toplanacaktır" buyurmuştur [12].

7- Medîne Ahâlîsine Kötülük Yapmak İsteyen Kimse Babı

11-.......Âişe bintu Sa'd, şöyle demiştir: Ben, babam Sa'd(R)'den işittim, şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'den işittim: "Medine ahâlîsine kötülük plânlayacak olan herhangi kişi, muhakkak tuzun su içinde erimesi gibi eriyecektir" buyuruyordu [13]

8- Medine'nin Taştan Yapılmış Büyük Binaları Babı

12-.......Bize İbnu Şihâb tahdîs edip şöyle dedi: Bana Urve ibn Zubeyr haber verdi de: Ben Usâme(R)'den işittim, şöyle söyledi dedi: Peygamber (S) Medine'nin taştan yapılmış yüksek binalarına yukarıdan baktı da: "Sizler benim görmekte olduğum tehlikeleri görebiliyor musunuz? Ben evlerinizin aralarına dökülecek fitne ve felâket yerlerini, şiddetli yağmur sellerinin açtığı yarlar gibi görüyorum" buyurdu [14].

Bu hadîsi Zuhrî'den rivayet etmekte Sufyân ibn Uyeyne'ye Ma'mer ibn Râşid,

Süleyman ibn Kesîr mutâbaat etmişlerdir [15].

9- Bâb: Deccâl Medine'ye Girmez

13-.......Bana İbrâhîm ibnu Sa'd, babası Sa'd ibn İbrahim'den; o da dedesi İbrâhîm ibn Abdirrahmân ibn Avf tan; o da Ebû Bek-re(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Medine'yeDeccâlMesih'in (değil kendisi;) korkusu (bile) giremiyecektir. O fitne günlerinde Medine'nin yedi kapısı olacak, her kapı önünde (koruyucu) iki melek bulunacaktır" buyurmuştur [16].

14-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S); "Medine'nin giriş çıkış deliklerinde, yâni kapıları önünde bir takım melekler vardır. Medine'ye tâûn hastalığı da, Deccâl de giremez" buyurdu [17].

15-.......Bana Enes ibnu Mâlik (R) tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Beldelerden herbir beldeyi muhakkak Deccâl (oxdu\an) çiğneyecektir, yalnız Mekke ile Medine bu isti'ladan müstesnadır. Medine'nin giriş çıkış deliklerinden herbihsi üzerinde muhakkak orayı korumakta olan saff saff melekler bulunur. Sonra meleklerin bu suretle muhafazasında bulunan Medine şehri, ahâli-siyle beraber üç defa sarsılır ve Allah Medine'deki herbir kâfir ve mü~ nâfıkı Medine dışına çıkarıp atar" [18].

16-....... İbnu Şihâb şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe haber verdi ki, Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir:

Rasûlullah (S) bizlere Deccâl(m fiil ve hâllerin)den uzun bir hadîs tahdîs etti. Bize tahdîs etmiş olduğu o hadîs içinde şunları söylemişti:

"Deccâl, Medine kapılarından içeri girmesi kendisine haram kılınm'ış olduğu

hâlde gelir ve Medine'nin etrafındaki bâzı çoraklı, çakıllı arazilere iner. O gün Medine halkının en hayırlısı olan bir kimse yâhud insanların hayırlısından olan bir kimse Deccâl'e karşı çıkar ve:

Şahadet ederim ki, sen muhakkak Rasûlullah'ın bize hadisinde ha-^ ber vermiş olduğu o Deccâl'sın, der. Bunun üzerine Deccâl, etrafındaki şaki kimselere;

— Şimdi ben bu adamı öldürür, sonra diriltirsem re'yiniz nedir? Benim (ilâhhk) iddiamda şübhe eder misiniz? diye sordu.

Maiyyetindeki kötü kimseler:

— Hayır, şübhe etmeyiz, derler.

Deccâl o kişiyi hemen öldürür, sonra da diriltir. Ve onu diriltir i diriltmez, o kimse:

— Vallahi benim, senin Deccâl olduğun hakkındaki bugünkü kanâatim, muhakkak bundan evvelki imânımdan daha kuvvetlidir, der.

Bu defa Deccâl maiyyetine:

— Bu adamı öldürünüz! Artık ben bundan sonra onu Öldürmeye musallat (yânı muktedir) kılınmam! der" [19].

10- Bâb: Medine Pis Ve Kötü Olanı Dışarıya Atar

17-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Peygamber'e bir A'râbî geldi de, İslâm üzere O'nunla bey'atlaştı. O adam ertesi günü kızmış kararmış olarak tekrar geldi ve: Benim bey'atımı çöz, dedi. Peygamber bu teklîfi kabul etmekten üç defa imtina etti. Sonunda: "Medine şehri demirci körüğü gibidir; kirlisini, kötüsünü dışarı atar da hâlis temiz olan kalır" buyurdu [20].

18-.......Abdullah ibn Yezîd şöyle demiştir: Ben Zeyd ibn Sâbit(R)'ten işittim, o şöyle diyordu: Peygamber (S) Uhud harbine çıktığı !zamân, sahâbîleri

arasından bir takım insanlar yoldan geri dönünce, ;Sahâbîlerinden bir fırka: Bu dönenleri öldürelim, dediler; bir fırka da: Hayır, onları öldürmeyelim, dediler. Bu ihtilâf üzerine; "Siz hâlâ niçin münafıklar hakkında -Allah onları kazandıkları (bunca günâhlar) yüzünden tepesi aşağı getirdiği hâlde- iki zümre oluyorsunuz?

Allah'ın saptırdığını siz mi doğru yola getirmek istiyorsunuz? Allah kimi saptınrsa, artık onun için hiçbir yol bulamazsın" (en-Nisâ: 88) âyeti indi. Peygamber (S): "Medine ö«/kötü) adamları, ateşin, demirin pisliğini dışarıya atışı gibi, dışarıya atar" buyurdu [21].

11-Bâb [22]

19-.......Ben Yûnus ibn Yezîd'den işittim; o da tbn Şihâb'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten ki, Peygamber (S): "Yâ Allah! Mekke'ye bahşettiğin bereket ve hayrın iki mislini Medine şehrine müyesser kıl!" diye duâ etmiştir [23].

Bu hadîsi Yûnus'tan rivayet etmekte Cerîr ibnHâzım'a Usmân ibn Umer mutâbaat etmiştir [24].

20-.......Bize îsmâîl ibmı Ca'fer, Humeyd'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Peygamber (S) bir seferden geldiği zaman Medine'nin yüksek duvarlarına bakıp görünce, devesini (sür'-atle yollanması için) sahverirdi. Eğer deveden başka bir hayvan üzerine binmiş blursa, Medine’ye sevgiisinden dolayı binitini harekete getirirdi [25]

12- Peygamber(S)İn Medine Etrafının Boş Ve Issız Bırakılmasını Hoş Görmemesi Babı

21-.......Enes (R) şöyle demiştir: Ensâr'dan Selime oğulları (uzak olan

yurdlarından) Mescid'in yakınına göçüp gelmek istedilerdi. Ra-sûlullah (S) Medine'nin (etrafının) boş ve ıssız bırakılmasını çirkin gördü ve onlara: "Ey Selime oğulları! Sizler ayak izlerinizin sevabını hesaba almıyor musunuz?" buyurdu. Bunun üzerine onlar da Mes-cid'e uzak olan yerlerinde ikaamet ettiler [26].

13- Bab (Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir)

22-....... Bana Hubeyb ibnu Abdirrahmân, Hafs ıbnu Âsrnı'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Benim evimle minberim arasındaki saha cennet bahçelerinden bir bahçedir; minberim de havzım üzerindedir" buyurmuştur [27].

23-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Medîne'ye hicret edip geldiğinde, babam Ebû Bekr ile Bilâl sıtmaya tutuldular. Ebû Bekr, kendisini sıtma nevbeti tuttuğunda şu beyti söylerdi: "Kullu'mruin musabbahun fi ehlihî Ve'1-mevtu ednâ min şirâki na'lihî"

(Her insana kendi ailesi içinde sabahın hayırlı olsun denilmiştir. Hâlbuki ölüm insan oğluna pabucunun tasmasından daha yakındır).

Bilâl Habeşî de kendisinden humma nevbeti sıyrılınca, şu beyitleri terennüm edip, sesini yükselterek söylerdi:

Elâ leyte şı'ri hel ehîtenne leyleten Bi'Vâdin ve havli ızhırun ve ceîîlu Ve hel eriden yevmen miyâhe Mecennetin Ve hel yebduvenne lî Şâmetun ve Tafîlu

(Ah bilebilseydim! Mekke vadisinde etrafımı ızhır ve celîl otları sarmış olduğu hâlde bir gece olsun geceler miyim? Bir gün gelip de Ukâz'-daki Mecenne sularının başına varır mıyım? Mekke'in Şâme ve Tafîl dağlan acaba bir kerre daha bana görünürler mi?).

Yine Bilâl: "Yâ Allah! Şeybe ibn Rabîa'ya, Utbe ibn Rabîa'ya ve Umeyye ibn Halefe ia'net et! Nitekim onlar bizleri (zulm edip) arazîlerimizden çıkardılar da, veba arazîsine gelmeye mecbur ettiler" diye beddua ederdi.

Rasûlullah (S) bunları işittikten sonra: "Yâ Allah! Bizlere Mekke'yi sevdirdiğin gibi yâhud ondan daha fazla Medine'yi de sevdir. Yâ Allah! Sâf ve müdd ile ölçülen rızıklarımızda bizim için bereket ihsan eyle! Yâ Allah! Medine'nin havasım bizim için tashih edip hastalıklardan salim kıl! Hummasını ve sıtmasını da Cuhfe'ye naklet!" diye dua buyurdu [28].

Âişe (Peygamber'in duasının kabul olunduğuna işaret ederek): Biz Medîne'ye hicret edip geldiğimizde, Medine Allah'ın en vebalı, en hastalıklı arazîsi idi, demiştir. Yine Âişe: Medine'nin Buthân sah-râsındaki vâdîden acı bir su akar idi, demiştir[29].

24-.......Bize el-Leys, Hâlid ibn Yezîd'den; o da Saîd ibnu Ebî Hilâl'den; o da Zeyd ibnu Eslem'den; o da babası ve Umer'in azâd-hsı olan Eşlem den tahdîs etti ki, Umer (R):"Yâ Allah! Bana kendi yolunda şehîdlik nasîb et ve benim ölümümü de Rasûl'ün Muham-med'in beldesinde yap!" diye duâ etmiştir [30].

İbnu Zuray' de Ravh ibmı'l-Kaasım'dan; o da Zeyd ibnu Eslem'den; o da annesinden; o da Umer'in kızı Hafsa'dan olmak üzere söyledi ki, Hafsa da: Ben Umer'den, bunun benzeri bir duayı işittim, demiştir [31]

---

[1] Ebû Zerr el-Herevî'nin, el-Hamavî'den gelen Buhârî nüshasında büyük ve küçük başlık böyledir. Diğer nüshalarda "Medine Haremi Babı" başlığından gayrisi düşmüştür, yânî yoktur. Ebû Ali eş-Şebbûye rivayetinde ise başlık "Medine Haremi Hakkında Gelen Şeyler Babı" şeklindedir. Biz bu tercememizde îbn Ha-cer ile Aynî'nin kendi şerhlerinde esas aldıkları nushalanndaki başlığa da uyduğu için, bu Ebû Zerr nüshası başlığını aldık.

[2] Medine'nin eski ismi Yesrib'dır. Kur'ân'da da bu isimle anılmıştır: "O zaman onlardan bir güruh; Ey Yesrıb ahâlîsi, sizin için burada durmak yoktur, hemen dönün, demişti..' '(el-Ahzâb: 13).

Yesrib'e el-Medîne adı, Peygamber tarafından verilmiştir. Peygamber tarafından bu şehre Taybe ve Tâbe gibi başka isimler de verilmiştir.

Hadîsteki Harem ve Haram lâfızlarının, zemen ve zaman gibi delâlet ettikleri ma'nâ birdir; taarruzdan men' edilmiş masun kılınmış; korunmuş demektir. Bu ta'bîr orası için bîr takım yasakların varlığını ve bunlar sebebiyle diğer şehirlerden farklı özel bir ihtirama tâbi' tutulacağını gösterir.

Medine'nin eski adı Yesrib idi. Peygamber'in oraya hicret edip yerleşmesinden sonra Medînetü 'n-Nebî{ = Peygamber Şehri) denilmeye başladı. Bu isim gitgide kısaltılarak, sâdece el-Medîne denilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de bu İsimle de anılmıştır; el-Ahzâb:60; el-Munâfikûn:8.

[3] Peygamber bu ağaçlan hicretin evvelinde kestirmiştir. Medine'nin Harem yapılması hadîsi, Hayber'den dönüşünden sonra gelmiştir. Bu, inşâallah Cihâd ve Magâzî Kitâbı'nda gelecektir. Bu ağaçların kesilmesi hususunda başka görüşler de ileri sürülmüştür.

[4] Başlığa uygunluğu "Medine'nin iki kara taşlığı arası harem kılındı" sözündedir. Çünkü bu sözde, başlıktaki mübhemliğin beyânı vardır.

[5] Harise oğullan, Evs kabilesinin bir şu'besi idi. Bunların yurdlan o zaman Hamza Meşhedi'nİn batı tarafında idi. Peygamber evvelâ bunların meskenleri Medine Haremi hududu hâricinde kaldı zannetmişti. Ve bunlar da Peygamber'in zannından üzülmüşlerdi. Sonra Peygamber onların yurdlarının Harem içinde bulunduğunu hatırlayarak, ilk görüşünü düzeltmiş ve Harise oğulları'ni taltîf etmiştir.

[6] Başlığa uygunluğu "Medîne şuraya kadar Âir Dağı arası Harem'dir" sözündedir.

Nesâî'nin rivayetinde hadîsin baş tarafında şu ziyâde vardır: Haris ibn Su-; veyd dedi ki: Bir kerre Alî'ye: Rasûlullah'ın herkese bildirmeyip, husûsî olarak

sana verdiği bâzı bilgiler olsa gerek! denilmişti. Bunun üzerine Alî: Hayır, Ra-ı sûlullah'm bana husûsî surette tebliğ ettiği birşey yoktur. Benim bildiğim yazılı

şey. yalnız Allah Kkabı'ndan, bir de şu kılıcımın kını içinde muhafaza edilen . sahîfeden ibarettir, deyip, çıkardığı sahîfede yazılı bulunan yukarıda terceme

ettiğimiz hadîsi okumuştur.

[7] Hadîsin başlığa delâleti meydandadır. "O, diğer beldeleri yer" sözü, onun ahâlîsi diğer beldeler halkını mağlûb eder de onun nuru cihanın ufuklarına yayılır, demektir. Nitekim oraya hicret edip yerleşen İslâm Dîni ve müslümânlar, diğer

ı beldeleri ve memleketleri yenmiş, oradan fışkıran İslâm nuru, dünyânın çok büyük bir kısmına yayılıp nûrlandırmıştır.

[8] Başlık, hadîsin bir parçasıdır. Bu hadîs, Zekât Kitâbı'nın sonlarında geçen uzunca bir metnin kısaltılmış bir rivayetidir. Tâbe'mn aslı Taybe'dir\ yâ harfi elife kalb olunmuştur. Ttbe de denilmiştir. Medine'ye bu üç ismin verilmesinde, bu beldenin şirk kiri ile kirlenmeyip temiz kalmasına ve Peygamber'in hicreti dolayı-sıyle Muhammedîlik nisbetinin taşına toprağına sinmiş olmasına işaret vardır.

[9] Bu hadîsin bir rivayeti 3 rakamıyle de geçmişti.

el-Lûbe; harre ma'nâsınadır ki, kara taşlık yüksekçe yere denir. Cem'i Lûb gelir ki, cinsî cem'idir.

el-Lâbe; gâbe vezninde, bu da kara taşlık tepeye denir. Cinsî cem'i Lâb gelir. Şu hadîste gelmiştir: "Peygamber (S) Medîne'nin İki taşlı tepesi arasını harem kıldı". İki taraflı iki büyük kara taşlık arasında olduğu için bu mübarek havzayı Mekke Haremi gibi harem kıldılar, "Haremeyn"tâbm bu cihetledir... (Kaamûs Ter.).

Medîne Haremi:

Bir hadîste "şu yerden şu yere kadar" diye kinaye yoluyla gelen ve Medîne Haremi'ni hudûdlandiran iki yerden birisinin Medîne civarındaki Âir Dağı olduğu Alî hadîsinde açıkça bildirilmiştir. Fakat ikincisi Buhârî'nin bu bâblarda ki bütün hadîslerinde mübhemdir. Bunun da Uhud Dağı olduğu Ahmed ile Taberânî'nin Abdullah ibn Selâm'dan rivayet ettikleri hadîste tasrîh edilmiştir. Müslim de bu İkinciyi Sevr diye rivayet etmiştir. Fakat Ebû Ubeyd Kaasım ibn Sellâm:Medîne civarında Medine halkınca bilinmiş olan Sevr Dağı yoktur; Sevr Dağı Mekke civarındadır, demiştir. Kaamûs sahibi de "Sevr" maddesinde; Sevr Dağı'nın hem Mekke'de, hem Medîne'de olduğunu bildiriyor ve sahîh hadîste "Âir ile Sevr arasındaki saha Medine Haremi'dir" diye geldiğini söylüyor... Sonra Ebû Ubeyd gibi büyük âlimlerin "O, Sevr değildir, Uhud'dur; Medîne'de Sevr yoktur" iddiaları doğru değildir. Bana Zâhid muhaddis Şeyh Şucâ, Hafız Ab-dusselâm'dan: Medîne'de Uhud Dağı'nın arkasında küçük bir dağ vardır ki, buna Sevr derler diye haber verdi, demiştir... (Kaamûs Tercemesi'nden özetlendi). Hulâsa, Medine Haremi, Medîne civarındaki Âir Dağı ile Uhud veya Uhud'-un mâilesindeki Sevr Dağı arasındaki mıntıkadır.

[10] Başlığa uygunluğu "Medine'yi terkederter" sözündedir. Çünkü onların terkleri Medine'den yüz çevirip ayrılmak içindir.

Kaadî Iyâd: Medîne'de hicretin ilk asrı içinde meydana gelen fitnelerden dolayı Medine'nin böyle bir acıklı devir geçirdiğini ve Peygamberin bu ihbarının mucizelerinden biri olduğunu söylemiştir.

Nevevî ise: Medine'nin bu metruk vaziyeti, kıyamet saatinin yaklaştığı âhir ı zamanda vuku' bulacaktır, muhtar olan budur. İki çobanın haşn mes'elesi -ki :: Sahîhayn 'da rivayet edilmiştir- de bunun âhir zamanda olacağını kuvvetlendiril mektedir... demiştir.

[11] Başlığa uygunluğu, bu zikredilen toplulukların fetihlerden sonra diğer beldelere dağılıp, Medîne'de ikaametten yüz çevirmiş olmaları cihetindedir. Eğer onlar Medîne'de İkaamete sabr etselerdi, bu kendileri için elbette hayırlı olacaktı... Bunlar Medine'den yüz çevirip diğer şehirleri tercih etmişlerdir (Aynî).

Hadîste üç defa "Eğer bilir olsalardı" suretindeki şartın cevâbı, mâ-kablehû kendisine delâlet ettiği için zikredilmemiştir. "Bunlar bilir kimseler olsalardı, Medîne'nin kadr ve kıymetini bilip, ayrılmazlardı" demektir.

Bu hadîste;

a. Yemen, Şâm ve Irak'ın fethedileceği, bir mu'cize olarak haber verilmiş;

hakîkaten aynı tertîbde bu yerler feth olunmuştur. Yemen'in fethi, kendi sağlığında tahakkuk etmiştir.

b. Bu ülkelerin fâtihleri tarafından oralarda devletler kurulacağı, Medîne'nin terk edileceği haber verilmiş; bu da gerçekleşmiştir.

c. Bunların Medine'ye bağlı kalmalarının hayırlı olduğu haber verilmiştir ki, Medine'yi terk etmenin İslâm âlemi için büyük fitnelere kapı açtığı yakın bir istikbâlde görülmüştür.

[12] Hadîste îmân, yılana benzetilmiyor. îmânın menşe'i, kaynağı ve ebedî durağı Medine şehri olduğu ve îmânın orada her türlü saldırıdan korunmuş bulunduğu ve bulunacağı hâli, yılanın yuvasından çıkıp da maişet'talebi için yayılması, fakat bir taraftan bir saldırıya uğrayınca başkaları için girilmek kaabil olmayan yuvasına çekilmesi hâline benzetilmiştir.

Medîne, îmânın yayılma merkezi olduğundan, Son Peygamber Muhammed'-İn meskeni ve medfeni olması cihetiyle, her mü'minin gönlünde oraya karşı bir mahabbet, bir iç çekilmesi vardır. Mü'minler arasındaki bu Medîne sevgisi ve saygısı, Saadet Asn'ndan beri devam edegelmiştir.

îmânın Medine'ye toplanması demek, îmân ehlinin Medine'de toplanması; kalbî yönelmeleri demektir.

[13] Müslim'in, Sa'd'ın oğlu Âmir tarikiyle rivayetinde "Herhangibir kimse Medîne ahâlîsine kötülük yapmak isterse, muhakkak Allah o kimseyi ateş içinde kalayın, su içinde tuzun erimesi gibi eritir" buyurmuştur.

[14] el-Vtum, iki damma ile, köşke denir; kasr ma'nâsınadır. Ve mutlaka taştan yapılmış kal'a ve hişâra denir, palanga, kal'a ve tabiye ve şâms gibi. Medîne utu-mu bundandır ki! selef de damlan üzere tahassun edecek kafalar bina ederler ve oralarda mütehasın olurlardı. Ve utum, mutlaka murabba' ve musattah kârgîr haneye denir, cem'i Âtâm gelir ve Ulûm gelir. Lisânımızda "Oda" ta'bî-ri "Utum" muharrefi olmak zihinde cevlân eder (Kaamûs Ter.),

Peygamberin bu mu'cizesi de ayniyle zuhur etmiştir. Usmân'ın öldürülmesiyle başlayan bu fitneler, musibetler fasılasız devam etmiş, Harre Vak'dsı gibi bir takım elîm hâdiseler bunları izlemiştir.

[15] Ma'mer ibn Râşid'in mutâbaatını Buhâri; Süleyman ibn Kesîr'inkini de Müslim mevsûlen rivayet etmiştir

[16] Hadîsin başlığa uygunluğu, Medine'ye Deccâl korkusu girmeyince kendisinin girmeyeceği evleviyet tarikiyle sabit olacağı cihetledir.

[17] Hadîsin başlığa delüliği meydandadır.

[18] Başlığa delîlliği "Medine'ye Deccâl girmeyecektir... " sözündedir. Bu sarsıntı ve zelzele akabinde Allah'ın her kâfir ve münâfıkı dışarı atmasıyle, Medine'de sırf hâlis mü'minler kalacaktır.

[19] Hadîsin başlığa uygunluğu, Deccâl'in Medine çoraklıklarından bâzısına inip de Medine'ye girmeye muktedir olamıyacağına delâlet etmesi cihetindedir.

Deccâl'e karşı çıkacak bu yüksek iradeli kişinin Hızır olduğu, Müslim'in Sahîh'mdc zikredilmiştir. Ma'mer de Com/'inde: Deccâl'e karşı çıkacak zâtın Hızır olduğu bize baliğ oldu, demiştir.

O zâtın ölüp ditildikten sonra: Vallâhî senin Deccâl olduğun hakkındaki bu günkü îmânın daha kuvvetlidir, demesi; Resûlullah'ın Deccâl'in şakilik alâmeti olarak ölüyü diriltme hususunu da haber vermiş bulunmasından dolayıdır. Bu hârikaların bîr zaman için İnsanlığa imtihan olmak üzere Deccâl'den çıkacağı haber verilmiştir. Bu hadîs Kitâbu'l-Fiten'de de gelecektir.

[20] Başlığa uygunluğu "Medine demirci körüğü gibidir; kirini, kötüsünü dışarıya atar" sözündedir.

[21] Başlığa uygunluğu "Medine, ateşin demirin pisliğini dışarı çıkarışı gibi, kötüleri dışarıya atar" sözündedir.

[22] Evvelce zikretmiştik ki, böyle yalnız "Bâb" lâfzıyle olan başlık, bir önceki konudan bir "FasI" ma'nâsım ifâde eder. Çünkü "Kitâb" bâblan; bâblar da fasl'-ları toplar (Aynî).

[23] Bu hadîsin geçen konuya münâsebeti şu cihettendir: Bereketin katlanması ve çoğaltılmasından, bunların zıddı olan şeylerin azalması lâzım gelecektir. Böylece giderilmesine uygun düşmüş oluyor

[24] Bu mutâbaatı ez-Zuhlî, ez-Zuhrî'nin hadîslerini topladığı ez-Zuhriyyât'ta mev-sûlen rivayet etmiştir.

[25] Bunun evvelki konuya münâsebeti de, Peygamber'in Medine'yi sevmesi, Medine'nin kendisinin ve ahâlîsinin temizliğine uygun olacağı cihetindendir (Kas-tallânî).

[26] Başlığa uygunluğu "Rasûlullah Medine etrafının ıssız bırakılmasını çirkin gördü" sözündedir.

Bir rivayette Selinle oğulları yurdunun Seli'de olduğu bildirildi ki, Seli' denilen yer, Medîne'ye takriben bir mil mesafede imiş. Rasûİullah, savunma düşüncesiyle Medine'yi koruyan bu yurdların boşaltılıp ıssız bırakılmasını istememiştir.

[27] Bu hadîsin burada zikri sebebi, bundan önceki "Bâb" lâfzı "Fasl" ma'nâsına ve onun, geçen baba, içinde Medine'nin boş bırakılmasının istenmemesi bulunduğundan, bir ilgisi vardır. Bu hadîste ise Medine'de oturmaya tergîb vardır. Bu da ikisi arasında kuvvetli ve münâsib bir ilgidir.

Bu hadîs Kitâbu's-Salât'ta "Kabir ile minber arasının fazileti bâbı"nda da geçmişti.

[28] Hadîsin başlığa uygunluğu şu cihettendir:

Peygamber (S) Medine'ye gelen muhacirlerin orada yerleşmeleri ve havasının kendi tâblarına ağır gelmesi sebebiyle sıkıldıklarını anlayınca, Medine nü-|| füsunun azalıp boşalmaması için Allah'a, onlara Mekke'yi sevdirdiği gibi L Medine'yi de sevdirmesini, Medine'de azıklarına bereket ihsan etmesini, Medî-j ne havasını sağlamlaştınp hastalıklarını Cuhfe'ye nakletmesini niyaz eylemiştir. Ebû Bekr'in ve Bilâl'ın terennüm ettikleri beyitler, onların Medine'den ne derece sıkıldıklarım ve Mekke'yi ne kadar çok özlediklerini gayet açık olarak göstermektedir. Şübhesiz bu özleyişte gurbette olmanın, tanıdıklardan, imkânlarından uzakta bulunmanın te'sîri de çok büyüktür.

[29] Âişe'nin bu beyânlarından, Peygamber'in duası ve alınan tedbîrler bereketiyle bundan sonra Medine'nin havası ve suyunun güzelleştiği, sıtma yatağı olmaktan kurtulduğu anlaşılıyor.

[30] Bu Umer'in sözüdür. Buhârî bunu geçen hadîsle arasında bir ilgi bulunduğu , İçin zikretmiştir.'O ilgi şudur: Umer, Peygamber'in "Yâ Allah! Bizlere Medîne'yi, Mekke'yi sevdirdiğin gibi sevdir" sözüyle duasını işitince, kendisinin Medîne'yi, Mekke'yi sevdiği gibi sevdiğini izhâr etmek için, ölümünün Medine'de olmasını istemiştir...*(Aynî).

Umer'in bu duası kabul olunmuştur: Onu el-Mugîre ibn Şu'be'nm kölesi Ebû Lu'lu 23. hicret yılının 20. çarşamba günü boş böğründen vurmuş ve bu sebeble Medine'de ölmüş ve orada Peygamber ile Ebû Bekr'in yanına gömülmüştür. Zulmen öldürüldüğü için şehîd de olmuştur... (Kastallânî).

[31] İbn Zuray'ın bu haberini el-İsmâîlî mevsûlen rivayet etti.

Rahman ve Rahîm olan Allah 'm ismiyle

64- KİTABU'L-MAĞAZI

(Peygamber'in Gazveleri Kitabı) [1]

1- Uşeyre Yâhud Useyre Gazvesi Babı [2]

Muhammed ibn İshâk: Peygamber(S)'in ilk gazası Ebvâ, sonra Buvât, sonra Uşeyre'dir, demiştir [3].

1-.......Ebû İshâk Amr ibn. Abdillah es-Subey'î şöyle demiştir:

Ben Zeyd ibn Erkam'm yanında idim. Kendisine:

— Peygamber (S) gazalardan kaçında bizzat bulunup harbetti? diye soruldu.

Zeyd ibn Erkanı:

— Ondukuz gazada, diye cevâb verdi. Sonra Zeyd'e:

— Sen kaç gazada Peygamber'in beraberinde gaza ettin? denildi.

O da:

— Onyedi, dedi. Ben:

— Bunların hangisi ilk gaza idi? dedim. Zeyd ibn Erkam:

— Useyre yâhud Uşeyre gazası, dedi.

Râvî Şu'be: Ben Katâde'ye bu ismi zikrettim de, o "Uşeyr" şeklinde söyledi, demiştir [4].

2- Peygamber{S)'İn (Bedir Harbinden Önce) Bedir'de Öldürülecek Olan Kimseleri Zikredip Söylemesi Babı [5]

2-.......Ebû İshâk şöyle demiştir: Bana Amr ibn Meymûn tahdîs etti ki, kendisi Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan işitmiştir. O da Sa'd ibn Muâz el-Ensârî'den şöyle tahdîs etmiştir: Sa'd ibn Muâz, Mekkeli Umeyye ibn Halefin samîmî dostu idi. Umeyye ticâret için Şam'a giderken Medine'ye uğradığında, Sa'd ibn Muâz'a misafir olur, Sa'd da Mekke'ye uğradığında Umeyye ibn Halefin konağına iner, ona misafir olurdu. Rasûlullah Medine'ye hicret edip gelince Sa'd ibn Muâz, umre yapmak için Mekke'ye gitti ve Mekke'de Umeyye'ye inip ona misafir oldu da, ona hitaben:

— Benim için Harem'in tenhâ bir saatini gözetle de ben Ka'be'-yi rahatça tavaf edeyim, dedi.

Bu istek üzerine Umeyye, Sa'd'ı, gündüzün yansına yakın olan kuşluk vaktinde Ka'be'ye çıkardı. Umeyye, Sa'd'la beraber bulunduğu bu sırada onlara Ebû Cehl kavuştu ve:

— Yâ Ebâ Safvân! Beraberinde bulunan bu adam kimdir? diye sordu.

Oda:

— Bu Sa'd ibn Muâz'dır, dedi.

Bunun üzerine Ebû Cehl, Sa'd'a hitaben:

— Dikkat et, ben seni görüyorum kî, sen Mekke'de emniyet içinde Ka'be'yi tavaf ediyorsun. Hâlbuki siz (Medîneliler), o dînlerini değiştirenleri (yânî Muhammed ile sahâbîlerini) sığındırdınız ve onlara nusrat ve yardım etmekte olduğunuzu söylüyorsunuz. Şunu iyi bil ki vallahi sen eğer Ebû Safvân Umeyye ibn Halefin beraberinde bu-lunmayaydın salimen ailene dönemezdin, dedi.

Sa'd ibn Muâz da Ebû Cehİ'e karşı sesini yükselterek: —* Dikkat et, vallahi eğer sen beni bu tavaftan men' edersen, ben de sana. karşı bundan daha şiddetlisini yapar, senin Medîne üzerinden geçen ticâret yolunu keser ve seni ondan elbette men* ederim, dedi.

Bunun üzerine Umeyye, Sa'd'a hitaben:

— Yâ Sa'd! Bu Mekke vâdîsi-ahâlîsinin seyyidi olan Ebu'l-Ha-kem'e (yânî Ebû Cehİ'e) karşı sesini yükseltme! dedi.

Sa'd bunun üzerine Umeyye'ye:

— Yâ Umeyye! Sen de (Ebû Cehl'i koruyarak) beni tutma, bırak. Vallahi ben Rasûlullah'tan işittim ki, kendilerinin seni öldüreceklerini söylüyordu, dedi.

Umeyye:

— Onlar beni Mekke'de mi öldürecekler? dedi. Sa'd:

— Bilmiyorum, dedi.

Umeyye bu sözden dolayı şiddetli bir şekilde korktu. Umeyye bu korku ile ailesinin yanma dönünce karısına hitaben:

— Yâ Ümme Safvân! Medîneli dostum Sa'd'ın bana ne dediğini bildin mi? dedi.

Karısı:

— O sana ne dedi? diye sordu. Umeyye:

— Sa'd, Muhammed'in sahâbîlerine, kendilerinin beni öldüreceklerini haber verdiğini söyledi. Ben de ona: Mekke'de mi öldürecek? dedim. Sa'd: Bunu bilmiyorum dedi.

Ve Umeyye konuşmasını şöyle sürdürdü:

— Vallahi ben Mekke'den dışarı çıkmam, dedi.

Bir müddet sonra Bedir günü olduğu (yânî olacağı) zaman Ebû Cehl, insanların bu sefere çıkmalarım istedi ve:

— Muâviye'nin maiyyetinde gelmekte olan kervanınıza yetişin, dedi.

Umeyye, Mekke'den Bedir'e çıkmak istemedi. Ebû Cehl, Umeyye'ye geldi de:

— Yâ Ebâ Safvân! Sen Mekke vâdîsi halkının seyyidi olduğun hâlde insanlar senin harbden geri kaldığını görünce seninle beraber geri kalırlar, dedi ve Ebû Cehl bu sözleri söylemekte devam ve ısrar etti.

Bunun sonunda Umeyye:

— Sana gelince, sen benim Mekke'den çıkmam hususunda ısrarınla bana

galebe ettin. (Bir tehlike hissettiğim zaman bin:p kaçmak için) vallahi ben Mekke'nin en hızlı koşan devesini bu sefer için muhakkak satın alacağım, dedi.

Sonra Umeyye (deveyi satın almasının ardından) karısına:

— Yâ Ümme Safvân, benim sefer hazırlığımı yap! dedi. Karısı da ona:

— Yâ Ebâ Safvân! Sen Yesribli kardeşin Sa'd'ın sana vaktiyle söylediği sözü unutmuş hâldesin dedi.

O:

— Hayır (ben o sözü unutmuş değilim, lâkin) ben onların beraberinde ancak yakın bir yere kadar yürümek istiyorum, dedi.

Ebû Safvân Umeyye ibn Halef, Bedir'e doğru yola çıkınca artık konakladığı herbir konak yerinde muhakkak devesini yanında bağ-

layıp hazır bulundurmaya başladı. Ve yolculuğunu bu suretle devam ettirdi. Nihayet Azîz ve Celîl olan Allah, onu Bedir'de Öldürdü [6].

3- Bedir Gazvesi Kıssası Babı [7]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"And olsun siz zaîf ve dûn iken, Allah size Bedir'de kat'î bir zafer verdi. Allah'tan sakının, tâ ki şükretmiş olasınız. O vakit sen mü 'minlere: İndirilen üçbin melekle Rabb Hnizin imdâd etmesi yetişmez mi size? diyordun. Evet, siz sabreder, (itaatsizlikten) sakınırsanız, bunlar (yânî düşmanlar) da ansızın üstünüze gelecek

olurlarsa, Rabb 'iniz size nişanlı beşbin melekle imdâd edecektir. Allah bu imdadı size, başka değil, sırf (zaferin) bir müjdesi olsun, kalbleriniz onunla yatışsın diye yaptı.

Yoksa nusrat (ve zafer) ancak yegâne gâlib ve yegâne hüküm ve hikmet sahibi olan Allah cânibindendir. (Bir de Allah bu imdadı) küfredenlerden ileri gelenleri kessin yâhud onları tepesi aşağı getirsin de (geri kalanlar da) emellerine

kavuşamayanlar olarak dönüp gitsinler.(diye yaptı)'1 (Âlu îmrân: 123-127).

Ve Vahşî ibn Harb el-Habeşî: Hamza ibnu Abdilmuîtalib, Bedir gününde Tueyme ibn Adiyy ibni'l- Hıyâr'ı öldürdü, demiştir. Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Hani Allah size iki taifeden birinin muhakkak siz olduğunuzu va 'dediyordu, siz ise kuvveti ve silâhı bulunmayanın kendinizin olmasını arzu ediyordunuz* Allah da emirleriyle hakkı açığa çıkarmayı, kâfirleri arkasını kesmeyi irâde buyuruyordu" (ei-Enfâi: 7).

Ebû Abdillah el-Buhârî: "eş-Şevke", keskinlik ve silâhtır, demiştir [8].

3-.......Abdullah ibn Ka'b şöyle demiştir: Ben babam Ka'b ibn Mâlik(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Ben Tebûk gazasından başka Ra-sûlullah'ın yaptığı gazalardan hiçbirinde Rasûlullah'tan geri kalma^ dım, Şu kadar var ki, ben Bedir gazvesinde geri kalıp ona katılmadım. Fakat Bedir'den geri kalıp ona katılmayanlar itâb edilmedi. Çünkü Rasûlullah bu sefere ancak Kureyş kervanını karşılamak isteğiyle çıkmıştı. Nihayet Allah, müslümânlarla onların düşmanlarını, ummadıkları bir zamanda harbetmek üzere bir yere getirdi [9].

4- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Hani siz Rabb'inizden imdâd istiyordunuz da O da: Muhakkak ki ben size meleklerden birbiri ardınca bin ile imdâd eyleyeceğim, diyerek duanızı kabul buyurmuştu. Allah bunu ancak bir müjde (olsun), kalbleriniz o sayede oturaklaşsın diye yapmıştı. (Yoksa) Allah'ın katından başkasından hiçbir yardım yoktur. Şübhesiz ki Allah mutlak gâlib, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir. O size o vakit kendisinden bir emînlik olmak üzere hafif bir uyku buruyordu. Sizi tertemiz yapmak, sizden şeytânın murdarlığını gidermek, kaîblerinize rabıta vermek, ayaklarınızı pekiştirmek için de gökten üstünüze bir su indiriyordu. Hani Rabb Hn meleklere: Şübhesiz ki ben sizinle beraberim. Haydi îmân edenlere sebat ilham edin! diye vahyediyordu. Ben kâfirlerin yüreklerine korku salacağım. (Ey mü'minler!) Hemen vurun boyunlarının üstüne, vurun onların herbir parmağına (diyordu). Bunun sebebi şudur: Çünkü onlar Allah'a ve

Rasûlü'ne karşı geldiler. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne karşı gelirse, Allah'ın cezası cidden çetindir" (ei-Enfâi: 9-13) [10].

4-.......Târik ibn Şihâb (el-Becelî el-Ahmesî) şöyle demiştir: Ben İbn Mes'ûd(R)'dan işittim, o şöyle diyordu: Ben Mıkdâd ibnu'l-Esved'in ağzından gayet kesin bir söz söylediğine şâhid oldum ki, o sözün sahibi olmak bana, ona kıyâs olunabilen her kıymetli sözden daha sevimlidir. Mıkdâd, müşrikler üzerine hareket etmeye çağırıyor ve Peygamber'in huzuruna gelerek:

— Biz Mûsâ kavminin (Mûsâ Peygamber'e karşı) "Artık sen Rabb 'inle beraber git! Bu suretle ikiniz harb edin! Biz mutlakaa burada oturumlarız" (ei-Mâide:24) dedikleri gibi söylemeyiz. Lâkin biz senin sağında, solunda, önünde, arkanda düşmanla çarpışırız! dedi.

îbn Mes?ûd (R): Mıkdâd'ın bu (ateşli) sözü üzerine Peygam-ber(S)'in yüzünün parladığını ve Mıkdâd'm sözünün O'nu sevindirdiğini gördüm, demiştir [11].

5-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Bedir günü:

"Yâ Allah bize olan yardım ahdini ve zafer va'dini (bunların gerçekleşmesini) istiyorum. Yâ Allah, eğer (bu İslâm cemiyetinin helâ-kmı) istersen yeryüzünde artık ibâdet edilmeyecek" diye duâ etti.

Ebû Bekr, Peygamber'in elini tuttu da:

— Yâ Rasûlallah, bu duâ sana yeter, dedi. Akabinde Rasûlullah:

— "Yakında o cemiyet bozulacak, onlar arkalarını dönüp kaçacaklardır" (ei-Kamer: 45) âyetini okuyarak çadırdan dışarı çıktı [12].

5- Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir.)

6........ İbn Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana Abdu'lKerîm ibn Mâlik el-Hazrecî haber verdi. O da Abdullah ibni'l-Hâris'in âzâdlısı olan Mıksem'den işitmiştir. O da İbn Abbâs'tari tahdîs ediyor, İbn Abbâs'tan şöyle derken işittiğini söylüyordu: Mü'minlerden (özürsüz) Bedir harbine çıkmayıp oturanlarla, Bedir harbine çıkanlar müsâvî olmazlar [13].

6- Bedir Harbi'ne Katılan Sahâbîlerin Sayısı Babı

7.......Bize Şu'be, Ebû İshâk'tan tahdîs etti ki, el-Berâibn Âzib (R): (Bedir harbi zamanında) ben ve İbn Umer küçük sayıldık, demiştir.

Ve bana Mahmûd ibn Gaylân tahdîs etti: Bize Vehb ibn Cerîr, Ebû İshâk'tan tahdîs etti ki, el-Berâ ibn Âzib (R): Bedir harbi günü ben küçük sayıldım, İbn Umer de küçük sayıldı. Bedir günü Muhacirler altmış küsur kişi, Ensâr da ikiyüzkırk küsur kişi idiler, demiştir.

8-.......Ebû İshâk dedi ki: Ben eI-Berâ(R)'dan işittim, şöyle diyordu: Bana Bedir'de hazır bulunanlardan olan Muhammed'in sa-hâbîleri tahdîs ettiler ki, onlar, Tâlût'un Ürdün Nehri'ni kendisiyle beraber geçen sahâbîlerinin sayısı kadar, yânî üçyüzon küsur kışı ımişler.

el-Berâ (devamla): Hayır vallahi Tâlût ile beraber nehri yalnız mü'min olan geçti, demiştir.

9-.......el-Berâ (R) şöyle demiştir: Biz Muhammed'in sahâbîleri, Bedir sahâbîlerinin sayısı, Tâlût'Ia beraber Filistin Nehri'ni geçen Tâlût'un sahâbîlerinin sayısı üzeredir. Tâlût'Ia beraber o nehri ancak mü'min olan üçyüzon küsur kişi geçmiştir, diye konuşur idik.

10-....... el-Berâ (R) şöyle demiştir: Biz, Bedir sahâbîleri, Tâlût'Ia beraber nehri geçen Tâlût'un sahâbîleri sayısında olarak üçyüzon küsur kişidir. Tâlût'un

beraberinde ancak mü'min olan geçmiştir, diye konuşur idik [14].

7- Peygamber(S)'İn Kureyş Kâfirlerinden Şeybe İbn Rabîa, Utbe Ve Ebû Cehl İbn Hişâm Aleyhine Beddua Etmesi Ve Bunların Helak Olmaları Babı

11-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Ka'be'ye doğru yöneldi de Kureyş'ten şu birkaç kişi aleyhine: Şeybe ibn Rabîa, Utbe ibn Rabîa, el-Velîd ibn Utbe ve Ebû Cehl ibn Hişâm aleyhine beddua etti.

İbn Mes'ûd: Ben Allah'a şehâdet ederim ki, bu kimselerin dördünü de Bedir sahasında yere serilmiş gördüm; o gün havası sıcak bir gün olduğundan, güneş onların renklerini siyaha değiştirmişti, demiştir [15].

8- Ebû Cehlin Öldürülmesi Babı [16]

12-.......Kays ibn Ebî Hazım, Abdullah ibn Mes*ûd(R)'dan haber verdi ki, o, Bedir günü kendisinde az bir hayât eseri kalmış hâldeyken Ebû Cehl'in yanına gelmiş. (Ebû Cehl'i tanıyıp: Allah seni zelîl eylesin ey Allah'ın düşmanı, demiş.) Bunun üzerine Ebû Cehl:

— (Beni niye horluyorsun?) Sizin öldürdüğünüz kişiden daha şereflisi olur mu? demiştir.

13-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):

— "Ebû Cehl ne yaptı (ne oldu)? Kim bakar anlar?" buyurdu, îbn Mes'ûd: (Ben bakar anlarım, diyerek) gitti. Ve Ebû Cehl'i,

Afra kadının iki oğlu (Muâz ve Muavviz) vurmuşlar da nihayet onu ölüm hâlinde buldu. İbn Mes'ûd:

— Â sen misin Ebû Cehl? (Vuruldun mu?) dedi.

Enes dedi ki Sonra İbn Mes'ûd, Ebû Cehl'in sakalından yakaladı. Ebû Cehl:

— Sizin öldürdüğünüz kişinin fevkinde bir kimse var mıdır? Yâhud:

— Kendi kavminin öldürdüğü kişinin üstünde bir kimse var mı~ ' Râvî Ahmed ibn Yûnus: Sen Ebû Cehl misin? şeklinde söylemiş-

14.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Bedir harbi gününde:

— "Ebû Cehl ne yaptı?" diye sordu.

İbn Mes'ûd hemen gitti ve Ebû Cehl'i, Afra kadının iki oğlu vurmuş da nihayet onu ölüm hâlinde bulmuş, ve sakalından tutmuş da:

— Sen misin yâ Ebâ Cehl? demiş. Ebû Cehl de:

— Kendi kavminin öldürdüğü kişinin fevkinde bir kimse var mıdır?

Yâhud da:

— Sizin öldürdüğünüz kişinin üstünde bir kimse var mıdır.' demiştir [17].

15- Bana İbnu'l-Müsennâ tahdîs etti: Bize Muâz ibnu Muâz haber verdi: Bize Süleyman et-Teymî tahdîs etti: Bize Enes ibn Mâlik (R) geçen hadîsin benzerini haber verdi.

16- Bize Alî ibnu Abdillah el-Medînî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Yûsuf ibnu'l-Mâcişûn'dan yazdım; o da Salih ibn İbrahim'den; o da babası İbrahim'den; o da Salih'in dedesi Abdurrahmân ibn Avf'tan; Bedir kıssası hakkında, yânı Afra kadının iki oğlu (Muâz ve Muavviz) hadîsini almıştır [18].

17-.......Bize Ebû Miclez, Kays ibn Ubâd'dan tahdîs etti ki, Alî ibn Ebî Tâlib:

— Ben kıyamet gününde Rahmân'ın huzurunda müşriklerle muhakeme olmak üzere duruşmak için ilk diz çöken kimse olacağım, demiştir.

Ve bu hadîsin râvîsi Kays ibn Ubâd: "Bu iki (sınıf, yânı imân edenlerle etmeyenler) Rabblerihakkında birbiriyle da'vâlaşan hasım iki zümredir..." <ei-Hacc:i9) âyeti, ilk İslâm harbinin şu ilk mubârizle-ri hakkında inmiştir, demiş ve şöyle ilâve etmiştir: Onlar Bedir günü iki saff arasında tek başına kıtal için ortaya çıkan kimselerdir: Ham-za,.A]î, Ubeyde yâhud Ebû Ubeyde ibnu'l-Hâris; (diğer tarafta:) Şeybe ibn Rabîa, Utbe ibnu Rabîa, el-Velîd ibn Utbe [19].

18-.......Buradaki senedde Ebû Zerr (R): "Bu iki sınıf, Rabbleri hakkında birbirleriyle da'vâlaşan hasım iki zümredir..." (ei-Hacc:i9) âyeti, Kureyş'ten şu altı kişi hakkında: Alî, Hamza, Ubeyde ibnu'l-Hâris, Şeybe ibn Rabîa, Utbe ibn Rabîa ve el-Velîd ibn Utbe hakkında indi, demiştir.

19-.......Bize Süleyman et-Teymî, Ebû Miclez'den tahdîs etti ki, Kays ibn Ubâd şöyle demiştir: Alî (R):

— Şu "İki sınıf, Rabbleri(nin dîni) hakkında birbirleriyle da'vâlaşan hasım iki zümredir..." <d-Hacc:i9) âyeti bizim hakkımızda in; di, demiştir.

20-.......Kays ibn Ubâd şöyle demiştir: Ben Ebû Zerr el-Gıfârî(R)'den işittim; o yemîn ederek: Şu âyetler (yânî ei-Hacc: 19-22) elbette Bedir günü birbirleriyle cenkleşen bu altı kişi hakkında indi, demiş ve yukarıda geçen hadîsteki gibi o altı ismi saymıştır [20].

21-.......Kays (ibn Ubâd) şöyle demiştir: Ben Ebû Zerr(R)'den işittim, o kuvvetli bir yemîn ederek: Şübhesiz "Bu iki sınıf, Rabbleri hakkında birbirleriyle da'vâlaşan hasım iki zümredir..." (ei-Hacc:i9) âyeti, Bedir harbi günü birbirleriyle cenk etmek için ortaya çıkan kirriseler hakkında inmiştir. Bunlar: Hamza, Alî, Ubeyde ibnu'I-Hâris, Rabîa'nın iki oğlu Utbe ve Şeybe, el-Velîd ibn Utbe'dir.

22-.......Ebû İshâk şöyle demiştir: Bir adam el-Berâ ibn Âzib'e:

— Alî Bedir'de hazır bulundu mu? diye sordu; ben de işitiyordum.

el-Berâ (R):

— Evet Alî Bedir'de üstüste iki zırh giyerek düşman ile cenkleşmek için ortaya çıktı (ve düşmanını yendi), dedi.

23-.......Abdurrahmân ibn Avf (R) şöyle demiştir: (Mekke'deki malımı ve ailemi muhafaza etmesi için) ben Umeyye ibn Halefe bir mektûb yazıp (onunla karşılıklı) ahidleştim. Nihayet Bedir günü olunca...

Râvî Abdurrahmân ibn Avf, hadîsin burasına ulaşınca Umey-ye'nin ve oğlunun oradaki öldürülüşünü zikretmiştir. Bu öldürme öncesinde Bilâl (Umeyye'yi kaçıyor görünce: Bu Umeyye ibn Haleftir, yakalayınız!) eğer Umeyye bu defa kurtulursa, ben kurtulmam, demiştir [21].

24-.......Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan (o şöyle demiştir): Peygamber (S) -Mekke'de iken- Ve'n-Necmi Sûresi'ni okudu da, bu sûrenin sonunda secdeye vardı. Beraberinde bulunanlar da (mü'min müşrik) hep secdeye vardılar, yalnız bir ihtiyar vardı ki, o bir avuç toprak alıp onu alnına yükseltti ve:

— Bu kadarı bana yeter, dedi.

Abdullah: Yemîn olsun o kimseyi ben, sonra Bedir'de kâfir olarak öldürülmüş gördüm, demiştir.

Bana İbrâhîm ibn Mûsâ haber verdi. Bize Hişâm ibnu Yûsuf, Ma'mer ibn Râşid'den; o da Hişâm'dan tahdîs etti ki, babası Urve ibnu'z-Zubeyr şöyle demiştir: Zubeyr'de üç kılıç darbesi vardı. Bunlardan biri omuz kökünde idi.

Urve dedi ki: Ben -çocuk iken- bu kılıç darbelerinin çukurluğu içine parmaklarımı sokar, oynardım.

Urve dedi ki: Bu yaraların ikisi Bedir gününde vurulmuş, birisi de Yermûk günü vurulmuştu.

Urve dedi ki: Kardeşim Abdullah ibnu'z-Zubeyr şehîd edildiği zaman Abdulmelik ibn Mervân bana:

— Yâ Urve! Zubeyr'in kılıcını tanıyor musun? dedi. Ben:

— Evet tanıyorum, dedim. Abdulmelik:

— O kılıçta ne vardı? dedi. Ben:

— O kılıcın ağzında bir kırık vardı ki, bu, Bedir günü kırılmıştı, dedim.

Abdulmelik;

— Sen doğru söyledin, dedi de Nâbiğâ'mn şu beytim okudu:

(Lâ aybe fîhim gayre enne suyûfehum) Bihinne fulûlun min kırâ'ı'î-ketâibi

Sonra Abdulmelik o kılıcı Urve'ye geri verdi.

Hişâm: Biz o kılıca aramızda üçbin (dirhem) kıymet takdir ettik. Onu vârislerimizden biri aldı. Ben onu kendim almış olmamı çok arzu ederdim, demiştir [22].

25- Bize Ferve, Alî ibn Mushir'den; o da Hişâm'dan tahdîs etti ki, babası Urve: Zubeyr'in kılıcı gümüşle süslenmiş idi, demiştir. Hişâm da: Babam Urve'nin kılıcı gümüşle süslenmiş idi, demiştir.

26-.......Hişâm ibn Urve, babası Urve'den şöyle haber vermiştir: Yermûk harbinde Rasûlullah'ın sahâbîleri Zubeyr'e;

— Haydi, Rûmlar'a şiddetli bir saldırışla saldır da, biz de seninle beraber şiddetle saldıralım, dediler.

Zubeyr:

— Eğer ben saldırırsam, sizler yalan çıkar, arkaya dönersiniz, dedi.

Bunun üzerine mücâhid sahâbîler:

— Hayır yalan çıkmaz, geriye dönmeyiz, dediler.

Bu söz akabinde Zubeyr, Rumlar üzerine bir hücum yaptı. Nihayet onların harb şaftlarını yarıp onlardan öteye geçti. Zubeyr bu yarmayı, yanında hiçbir

kimse bulunmadığı hâlde yapmıştı. Sonra Zubeyr arkadaşlarına doğru yönelerek dönüp geldi. Rumlar onun atının dizginini yakalamışlar da ona, boynu ile kürek kemiği arasından iki darbe vurmuşlar. Bu iki darbenin arasında Bedir gününde vurulan üçüncü darbe izi vardı.

Urve: Ben çocuk iken bu darbelerin çukurlukları içine parmaklarımı sokar, oynardım,'demiştir.

Yine Urve: Zubeyr'in beraberinde o gün (yânı Yermûk vak'ası günü) Abdullah ibnu'z-Zubeyr de vardı. Abdullah ibnu'z-Zubeyr on yaşında idi. (İbn Hacer: Küsuru söylemedi, oniki yaşında idi, demiştir.) Babası onu bir ata bindirdi de, gözetip koruması için ona bir adamı vekîl ta'yîn etti [23].

27-.......Katâde şöyle demiştir: Bize Enes ibn Mâlik (R), Ebû Talha'dan şöyle zikretti: Peygamber (S) Bedir günü harb sonunda Ku-reyş şeriflerinden yirmidört kişinin cesedlerinin bir araya toplanmasını emretti de, bunlar Bedir kuyularından pis ve pis şeyleri içine alan bir kuyuya atıldılar. Peygamber düşman bir kavme gâlib olunca, onun açık bir sahasında üç gece kalmak âdetinde idi. Bedir harbinin üçüncü günü olunca da Peygamber, devesinin getirilmesini emretti. Yol ağırlığı deveye yüklenip bağlandı. Sonra Peygamber yürüdü, sahâbîleri de kendisinin ardı sıra yürüdüler. Sahâbîler birbirlerine:

— Herhalde Peygamber bâzı ihtiyâcı için gitmektedir sanıyoruz, dediler.

Nihayet Peygamber, öldürülen Kureyş ileri gelenlerinin atıldıkları kuyunun bir tarafında durdu da onları kendi adlanyle ve babalarının adlarıyla şöyle çağırmaya başladı:

— "Yâ Fulân oğlu Fulân, yâ Fulân oğlu Fulânt Siz Allah'a ve Rasûlü 'ne itaat etmiş olsaydınız, itaatiniz sizleri sevindirir miydi? (Ey öldürülenler!) Biz, Rabb'imizin bize va'dettiği nusrat ve zaferi muhakkak surette gerçek bulduk. Siz de (bâtıl) rabbinizin va'dettiği nusrat ve zaferi gerçek buldunuz mu?" buyurdu.

Râvî Ebû Talha dedi ki: Umer:

— Yâ Rasûlallah! Kendilerinde ruhları bulunmayan şu cesedle-re ne söylüyorsun? dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Muhammed'in nefsi elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, benim söylemekte olduğum sözleri sizler onlardan daha iyi işitir değilsiniz" buyurdu.

Katâde: Allah onları ayıplamak, küçültmek, azâb etmek ve kaçırdıkları fırsatlara yanmaları, yaptıkları zulümlere pişmanlık duymaları için, Bedir kuyusundaki cesedlere Peygamber'in hitabesini işittirecek derecede hayât vermiştir, demiştir [24].

28-.......Bize Amr ibn Dînâr, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) "Allahhn nVmetine bedel küfrü (ve nankörlüğü) seçenleri, (bununla beraber) kavimlerim de helak yurduna, cehenneme sokanları görmedin mi? Onlar oraya girecekler. O, ne kötü bir karargâhtır!" (îbrâhîm: 28-29) kavlinin tefsiri hakkında:

— O ni'meti küfre değiştirenler vallâhî Kureyş kâfirleridirler, demiştir.

Amr ibn Dînâr da:

— Onlar Kureyş'tir, Muhammed (S) ise Allah'ın ni'metidir. Kureyş kendilerine tâbi' olan kavimlerini Bedir günü helak yurduna, yânî cehenneme sokmuşlardır, demiştir [25].

29-.......Urve şöyle demiştir: Âişe(R)'nin yanında, İbn Umer'in "Şübhesiz ölü, kabrinde kendi ailesinin ona ağlamasından dolayı azâb edilir" sözünü Peygamber'e yükselttiği zikrolundu. Bunun üzerine Âişe:

— İbn Umer yanılmıştır; Allah ona rahmet etsin. Rasûlullah ancak: "Şu muhakkak ki, ölü kendi hatîesi ve günâhı sebebiyle azâb olunmaktadır; hâlbuki şimdi ehli onun üzerine ağlamaktadır" buyurmuştur, dedi.

Âişe devamla dedi ki:

— Bu İbn Umer'in naklettiği "Rasûlullah, içinde müşriklerden Bedir'de öldürülenler bulunan kuyunun üzerinde dikeldi de o cesedlere hitaben söylediğini söyledi. O cesedler benim söylemekte olduğum sözleri muhakkak işitmektedirler" sözlerinin benzeridir. Rasûlullah ancak: "Onlar şimdi benim kendilerine söylemekte olduğum sözlerin hakk olduğunu bilmektedirler"

buyurmuştur, dedi.

Sonra Âişe (kendi te'vîlinin doğruluğuna delîl getirerek): "Şüb-hesiz ki sen ölülere duyuramazsın " (en Nemi: 80); "Sen kabirlerde olanlara da işittirecek değilsin" (Fânr: 22) âyetlerini okudu.

Âişe:

— Onlar cehennemden oturacakları yerlerini aldıkları zaman... diyordu [26].

30-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), Bedir kuyusu üzerinde durdu da, içindeki ölülere hitaben:

— "Siz, Rabb'inizin va'dettiği ikaabı hakk buldunuz mu?" buyurdu.

Sonra da:

— "Şübhesiz şimdi onlar benim kendilerine söylemekte olduğum şeyi işitmektedirler" diye ekledi.

îbn Umer'in bu hadîsi Âişe'ye zikrolununca, Âişe:

— Peygamber (S) ancak "Onlar şimdi benim kendilerine öteden-beri söylemekte olduğum (tevhîd, îmân ve bunların gayrı) şeylerin hakk olduğunu bilmektedirler" buyurmuştur, dedi.

Sonra: "Şübhesiz ki sen ölülere işittiremezsin. Arkalarına dönmüş kaçarlarken sağırlara da da 'yetini işittiremezsin " («ı-Nemi: 80) âyetini ve: "Sen kabirlerde olanlara da işittirecek değilsin'* (Fâtır: 22) âyetini okudu [27].

9- Bedir Harbinde Hazır Bulunanların Üstünlüğü Babı

31-.......Humeyd et-Tavîl şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Harise ibn Surâka el-Ensârî, Bedir günü çocuk olduğu hâlde (havuzdan su içerken İbnu'İ-Araka tarafından bir ok atılarak) vuruldu. Akabinde annesi (ki, Enes'in halasıdır) onu Peygamber'e getirdi de:

— Yâ Rasûlallah! Hârise'nin benim yanımdaki derecesini bilmektesin. Eğer oğlum Harise cennette ise ölümüne sabreder ve sevabımı Allah'tan beklerim. Şayet onun menzili diğerinde (yânı cehennemde) olursa, yapacağım işi görürsün, dedi.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Yazık sana, sen aklım mı kaçırdın? Bîr tek cennet mi var? Şübhesiz birçok cennetler vardır. Ve şübhesiz senin oğlun Harise, Fir-devs cennetindedir" buyurdu [28].

32-.......Alî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) beni, Ebû Mirsed'i ve ez-Zubeyr'i gönderdi. Hepimiz süvârî idik. Rasûlullah:

— "Gidiniz, tâ Hâh bustântna kadar ilerleyiniz. Orada müşriklerden bir kadın vardır. Kadının yanında Hâîıb ibn Ebî Beltea'dan Mekke müşriklerine yazılmış bir mektûb vardır. (Onu bana getiriniz)" buyurdu.

Nihayet biz o kadına Rasûlullah'ın dediği yerde, kendisine âid bir deve üzerinde giderken yetiştik. Kadına:

— Mektubu çıkar, dedik. Kadın:

— Bizim yanımızda hiçbir mektûb yoktur, diye inkâr etti. Biz; o bindiği deveyi çöktürdük ve mektubu aradık. Fakat hiçbir mektûb. göremedik. Biz kadına:

— Rasûlullah yalan söylememiştir. Çaresiz sen ya mektubu çıkaracaksın, yâhud da biz senin elbiselerini soyup bulacağız, dedik.

Kadın bizdeki ciddîliği görünce, elini izârının bağına uzattı, mektûb kadmın

beli üzerindeki bir beze bağlanmış hâldeydi. Kadın onu çıkardı. Akabinde biz o yazılı sahîfeyi Rasûlullah'a getirdik...

Umer:

— Yâ Rasûlallah! Bu zât Allah'a, RasûhVne ve mü'minlere hainlik yapmıştır; onun için beni bırak da boynunu vurayım, dedi.

Peygamber (S), Hâtıb'a hitaben:

— "Seni yaptığın bu işe sevkeden nedir?" buyurdu. Hâtıb:

— Vallahi bende Allah'a ve Rasûlü'ne mü'min olmamak yoktur. Ben sâdece Mekkeliler yanında Allah'ın bununla ailemi ve malımı himaye edeceği bir el (bir minnetdârlık) olmasını istedim. Senin yanındaki Muhacir sahâbîlerden herbirinin Mekke'de ailesini ve malını koruyacak hısımları vardır; (benim ise kimsem yoktur, ben onlarla sâdece anlaşmalı bir kimseyim; Kureyş'ten değilim), dedi.

Hâtıb'ın bu savunması üzerine Peygamber:

— "Hâtıb doğru savunma yaptı, ona hayırdan başka birşey söylemeyin!" buyurdu.

Fakat (bir türlü öfkesi geçmeyen) Umer:

— Muhakkak o Allah'a, Rasûlü'ne ve mü'minlere hainlik yapmıştır. Beni serbest bırak da onun boynunu vurayım, dedi.

Bunun üzerine Peygamber:

— "Hâtıb Bedir ehlinden değil mi?" buyurdu da şöyle devam etti: "Belki Allah, Bedir ehline (yânî onların o günkü yüksek cihâd-larına) muttali' olmuştur da: İstediğinizi yapın, cennet sizlere vâcib olmuştur: yâhud da: Ben sizlere mağfiret etmişimdir, buyurmuştur"

dedi.

Bunun üzerine Umer'in iki gözü yaş akıttı da:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedi [29].

10- Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir.)

33-.......Bize Abdurrahmân ibnu'l-Gasîl, Hamza ibnu Ebî Useyd ile ez-Zubeyr ibnu'l-Munzir ibn Ebî Useyd'den tahdîs etti ki, Ebû Useyd Mâlik ibnu'r-Rabîa şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Bedir günü

34-.......Ebû Useyd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Bedir günü bize: "Düşmanlar size yaklaştıkları, yânı size kalabalık geldikleri zaman onlara ok atınız da (uzaktalarken atmayıp) oklarınızı kendi yanlarınızda alıkoyunuz'1 buyurdu [30].

35-.......Ebû İshâk şöyle demiştir: Ben el-Berâ ibn Âzib(R)'den işittim, şöyle dedi: Peygamber (S) UhuÜ günü okçuların başına Abdullah ibn Cubeyr'i kumandan yaptı. Müşrikler bizden yetmiş kişiye isabet kaydettiler. Peygamber ve sahâbîleri ise Bedir günü müşriklerden yüzkırk kişiye musîbet getirdiler ki, onlardan yetmiş kişiyi esîr aldılar, yetmiş kişiyi de öldürdüler.

Ebû Sufyân Sahr ibn Harb:

— Bu, Bedir gününe karşılık olan bir gündür, harb nevbet iledir (yânî kâh onlar bize, kâh biz onlara galebe ederiz), demiştir [31].

36-.......Ebû Mûsâ(R)'dan (o şöyle demiştir): Zannediyorum ki Peygamber (S): "O takdirde hayır, Uhud gününden sonra Allah'ın getirdiği hayırdan ve keza Bedir gününden sonra Allah 'in bize verdiği doğruluğun sevabıdır" buyurdu [32].

37-.......Abdurrahmân ibn Avf (R) şöyle demiştir: Ben Bedir (harbi) günü harb saffında idim. Dönüp baktım ki, sağımda ve solumda yaşları küçük iki genç duruyor. Ben onların durumlarından emîn olmamış gibiydim. Derken onlardan biri kendi arkadaşının haberi olmadan bana gizlice:

— Ey amca! Bana Ebû Cehl'i göster, dedi.

Ben de ona:

— Ey kardeşim oğlu, sen Ebû Cehl'i ne yapacaksın? dedim.

Oda:

— Ben Allah'a ahd verdim: Eğer onu görürsem öldüreceğim yâ-

hud da onun önünde öleceğim, dedi.

Diğer genç de, yine arkadaşından gizli olarak, bana birincisinin

söylediği gibi söyledi.

Abdurrahmân dedi ki: Böyle (tecrübesiz) iki genç kişi arasında bulunmam, yânî onların durumları beni sevindirmedi. Ben o iki gence Ebû Cehl'i işaret edip gösterdim. Onlar derhâl iki doğan kuşu gibi Ebû Cehl'in üzerine hücum ettiler, nihayet onu kılıçlarıyle vurup öldürdüler. Bu iki genç, Afra kadının oğuîlan Muâz ve Muavviz idiler [33].

38-.......Bize İbn Şihâb haber verip şöyle dedi: Bana Zuhre oğulları'nınyemînli dostu olan Umer ibnu Useyd ibn Câriye es-Sakafî haber verdi. Bu zât aynı zamanda Ebû Hureyre'nin arkadaşlarından idi. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) on kişilik bir keşif birliği hazırladı da bunların başına Umer ibnu'l-Hattâb'ın oğlu Âsım'ın (ana tarafından) dedesi olan Âsim ibn Sabit el-Ensârî'yi kumandan yaparak gönderdi [34]. Bu birlik, Mekke ile Usfân arasında Hedee mevkiine vardıkları zaman bunlar, Huzeyl kabilesinden Lıhyân oğullan denilen bir obaya zikrolunup haber verildiler. O kabile halkı yüze yakın atıcı kişi ile bunları yakalamak için yürüdüler. Onların ayak izleri ardına düştüler. Nihayet keşif birliğinin konaklayıp da hurma yemiş oldukları yerİerini buldular. Ve:

— İşte bu Yesrib hurmasıdır, dediler.

Yine keşif birliğinin izleri ardından gittiler. Keşif kumandanı Âsim ve arkadaşları onların geldiğini hissedince bir yere girip sığındılar. Ta'-kîbçi Lıhyân oğulları onları çepçevre kuşattılar da onlara:

— Aşağıya inin, ellerinizi bize verin (yânı bize boyun eğin); sizden hiçbir kimseyi öldürmeyeceğimize dâir size ahd ve mîsâk veriyoruz! dediler. .

Âsim kendi arkadaşlarına hitaben:

— Ey arkadaşlar! Bana gelince ben kâfirin zimmetine (yânî ahdine) inmem! dedikten sonra:

— Yâ Allah! Peygamberine bizden haber ver! dedi.

Bu esnada kâfirler müslümânlara ok attılar ve Âsım'ı şehîd ettiler. Arkadaşlarımdan üç kişi: Hubeyb ibn Adiyy, Zeyd ibnu'd-Desine ve başka bir adam, onların, verdiği ahd ve mîsâk üzerine inip teslîm oldular. Düşmanlar onları yakalayınca yaylarının kirişlerini çözdüler de bunlarla onları bağladılar.

Keşif birliğinden olan üçüncü adam:

— Bu ilk zulümdür. Vallahi ben sizlerle yolculuk etmem. Benim için şu öldürülen şehîdlere uymak vardır! deyip gitmemekte diretti.

Onlar onu sürüklediler ve Mekke'ye götürmek için çabalayıp dürtüştüler. O da onlarla beraber olmamakta diretti (onu da öldürdüler).

Hubeyb ile Zeyd ibnu'd-Desine Mekke'ye götürüldüler ve nihayet Bedir vak'asından sonra onlan sattılar. Hubeyb'i el-Hâris ibn Âmir ibn Nevfel oğulları satın aldı. Hubeyb Bedir günü el-Hâris ibn Âmir'i öldürmüş idi. Hubeyb onların yanında esîr olarak (haram ayları geçinceye kadar) bir süre kaldı. Nihayet onu öldürmeye karar verip birleştiklerinde Hubeyb, etek ve koltuk altı kıllarını gidermek için el-Hâris'in kızlarının birinden bir ustura ariyet istedi. Kadın ona usturayı ariyet verdi. Bu arada kadın farkında değilken, onun bir oğlu Hubeyb'in yanına gitti. Kadın oğlunu, Hubeyb'in elinde ustura olduğu hâlde, Hubeyb'in kucağında oturmuş vaziyette buldu. Kadın:

— Hubeyb onu ustura ile öldürecek diye çok korktum, demiştir.

Hubeyb kadının bu hâlini anladı da:

— Çocuğu öldüreceğimden mi korkuyorsun? Ben bunu yapacak değilim, dedi.

Kadın:

— Vallahi ben asla Hubeyb'den daha hayırlı bir esîr görmedim. Vallahi bir gün ben onu, kendisi demirle bağlı olduğu hâlde elinde bir üzüm salkımı tutarak yerken görmüşümdür. O zaman Mekke'de bu meyveden hiç yoktu, demiştir.

Kadın:

— Bu muhakkak Allah'ın Hubeyb'e ihsan ettiği bir nzıktır, der

idi.

Nihayet Hubeyb'i HılPde öldürmek için Harem'den çıkardıklarında, Hubeyb onlara:

— Beni bırakın da iki rek'at namaz kılayım, dedi.

Onlar kendisini serbest bıraktılar. O da (Ten'îm mescidinin yerinde) iki rek'at namaz kıldı. Akabinde:

— Vallahi eğer bende ölümden bir korku olduğunu sanmasay-dınız, elbette daha uzun namaz kılardım, demiştir.

Bundan sonra Hubeyb:

Allâhumme ahsihim adeden

Vaktu'I-hum bededen

Ve lâ tubkı minhum ahaden

(= Yâ Allah, onların hepsini say, Onları dağınık dağınık öldür, Onlardan hiçbirini diri bırakma) diye dua etti. Bundan sonra da şu beyitleri söyleyerek inşâd etti:

Fe îesîu ubâlî hîne uktelu müsîimen Ala eyyi cenbin kâne Hllâhi masra'î Ve zâlike fî Zâti'l-İlâhi ve in yese' Yubârik ala evsâîi şıîvm mumezzai

(= Ben müslümân olarak öldürülürken buna aldırmam. Çünkü ölümüm hangi yerde olsa Allah içindir. Bu ölüm Allah'ın Zâtı (O'nun rızâsını arama) yolundadır. Eğer o isterse parça parça edilmiş cesedin eklemleri üzerine bereketler ihsan eder!) [35].

Bundan sonra Ebû Sırvaa Ukbe ibnu'I-Hâris, Hubeyb'e doğru kalktı ve onu öldürdü. İşte böylece Hubeyb, habsedilerek öldürülecek her müslümân için iki rek'at namaz kılma sünnetini ilk koyan kimse oldu [36].

Bu on kişilik keşif birliği bu musîbete uğradıkları gün onların haberini Peygamber (S) kendi sahâbîlerine haber vermiştir.

Kureyş'ten birtakım insanlar, birlik kumandanı Âsım'm öldürüldüğü konuşulduğu zaman, ondan tanımaya yarayacak birşey getirmeleri için Âsım'm cesedinin yanma insan gönderdiler. Âsim, Bedir günü onların büyüklerinden birini (Ukbe ibn Ebî Muayt'i) öldürmüştü. Allah Âsim'ı korumak için bal ansı veya eşek arısından gölgeleyici bulut gibi bir sürü gönderdi de, Kureyş'in elçilerinden onu korudu ve onlar Âsım'dan birşey kesip almaya muktedir olamadılar.

Ve Ka'b ibn Mâlik (yakında Tebûk gazvesi hakkında gelecek olan uzun hadîsinde) bana Murâre ibnu'r-Rabî' el-Umerî ile Hilâl ibn Umeyye el-Vâkıfî'nin Bedir harbinde hazır bulunmuş iki iyi adam olduklarını söylediler, demiştir [37].

39-.......Bize Leys, Yahya ibn Saîd'den; o da Nâfi'den tahdîs etti ki, îbn Umer(R)'e (cennetle müjdeli on kişiden biri olan) Saîd ibn Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl(in bir cumua günü hasta olduğu) zikredildi. Bu Saîd (başka bir vazifede olduğu için Bedir'de hazır bulunamamış, fakat Bedir'de bulunanlarla beraber pay alıp) Bedri olmuş idi. Saîd, bir cumua günü hastalandı, ibn Umer, gündüz yükselip cumua saati yaklaştıktan sonra hemen bineğine binip Saîd'in yanma hasta ziyaretine gitmiş ve cumuayı terketmiştir [38].

Ve İmâm el-Leys ibn Sa'd şöyle dedi: Bana Yûnus ibn Yezîd tah-dîs etti ki, îbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibn Abdülah ibn Mes'ûd tahdîs etti ki, Ubeydullah'ın babası Abdullah ibn Utbe, Umer ibn Abdillah ibn Erkam ez-Zuhrî'ye şöyle bir mektûb yazıp, ona Subey'a bintu'l-Hâris el-Eslemiyye'nin yanına gitmesini, kendisinden hadîsini ve gebeliği hakkında fetva istediği vakit Rasûlullah'-ın ona söylemiş olduğu sözü sormasını emretti. Bunun üzerine Umer ibn Abdillah, Subey'a'nın yanma varıp sorduktan sonra, Abdullah ibn Utbe'ye cevâb haberi olarak şöyle yazdı:

"Subey'a ona Rasûlullah'm Bedir'de hazır bulunmuş sahâbîle-rinden Sa'd ibn Havle'nin nikâhı altında bulunduğunu, bu zâtın Âmir ibn Lueyy oğulları soyundan olduğunu, kendisi gebe iken kocasının Veda Haccı'nda vefat ettiğini, kocasının vefatından dört ay geçmeden evvel doğurduğunu ve nifâsından kalktığında isteyenleri için (isteyenlerine görünmek için) süslendiğini, bu sırada Abdu'd-Dâr oğul-ları'ndan bir zât olan Ebu's-Senâbil ibnu Ba'kek'in, Subey'a'nın yanma gelip kendisini süslenmiş görerek: Ne o? Seni isteyenler için süslenmiş görüyorum. Zannederim ki nikâh arzu ediyorsun. Hiç şübhesiz sen vallahi üzerinden dört ay on gün geçmedikçe evlenemezsin! dediğini" haber verdikten sonra, dedi ki:

— "Ebu's-Senâbil bunları bana söyleyince, o akşam elbisemi giyinip Rasûlullah'a gittim ve durumumu kendisinden sordum. Rasûl-lah (S) çocuğumu doğurduğum zaman evlenmeye halâl olduğuma bana fetva verdi ve bana istersem evlenebileceğimi emretti" [39].

(el-Buhârî'nin şeyhi) Esbağ ibnu'I-Ferec el-Mısrî, Abdullah ibn Vehb'den; o da Yûnus ibn Yezîd'den senediyle bu hadîsi rivayet etmekte el-Leys'e mutâbaat etmiştir.

Ve el-Leys şöyle dedi: Bana Yûnus ibn Yezîd, İbn Şihâb'dan tahdîs etti. İbn Şihâb: Biz ona sorduk, dedikten sonra şöyle söylemiştir: Bana Âmir ibn Lueyy oğulları'mn âzâdlısı olan Muhammed ibn Ab-dirrahmân ibn Sevbân haber verdi ki, Muhammed ibn Iyâs ibni'l-Bukeyr, babası Iyâs'ın Bedir'de hazır bulunduğunu ona haber vermiştir [40].

11- Meleklerin Bedir'de (Müslümanların Beraberinde Onlara Nusrat Ve Müşriklere Karşı Bir Yardım Olmak Üzere) Hazır Bulunmaları Babı

40-.......Bize Cerîr ibnu Abdilhamîd, Yahya ibn Saîd'den; o da Muâz ibn Rifâa'dan; o da Bedir ehlinden olan babası Rifâa ibn Râfi' ez-Zurakî(R)'den haber yerdi ki, o şöyle demiştir: Bedir harbi sırasında bir ara Cibrîl aleyhi^-selam, Peygamber(S)'e geldi de:

— "İçinizdeki Bedir mücâhidlerini ne mertebe sayarsınız?" diye sordu.

Peygamber:

— "Biz onları müslümâniarın en faziletli olanlarından sayarız!" dedi, yâhud buna benzer bir söz söyledi.

Cibrîl:

— "Biz de meleklerden Bedir'de hazır bulunanları böylece meleklerin hayırlısı sayarız" dedi.

41-.......Bize Hammâd, Yahya'dan; o da Muâz ibn Rifâa ibn Râfi'den tahdîs etti. Rifâa, Bedir'de hazır bulunanlardan idi. Onun babası Râfi' ise Akabe bey'atlannda hazır bulunanlardan idi. Oğlu Rifâa'ya:

— Benim Akabe bey'atlarında hazır bulunmam yerine Bedir'de hazır bulunmuş olmaklığım beni sevindirmez, der idi.

Rafı': Cibril, Peygamberce bunu (yânı yukarıdaki Cerîr hadîsinde geçen suâli) sordu, demiştir [41].

42-.......Yahya ibn Saîd el-Ensârî, Muâz ibn Rifâa'dan: Bir melek, Peygamber(S)'e sordu., deyip yukarıda geçen hadîsin benzerini söylediğini işitmiştir.

Ve yine Yahya, kendisine Yezîd ibnu'l-Hâd'm haber verdiğini, bu hadîsi Muâz'ın ona tahdîs ettiği gün onun beraberinde bulunduğunu söylemiştir. Yezîd ibnu'1-Hâd şöyle dedi: Muâz:

— Geçen hadîste mübhem olan sorucu melek Cibril aleyhi's-selâmdır, demiştir [42].

43-.......Hâlid el-Hazzâ', îkrime'den; o da îbn Abbâs(R)'tan, Peygamber(S)'in Bedir günü: "İşte şu Cibril'dir. Atının başım tutmuş, harb silâhı üzerindedir" buyurduğunu tahdîs etmiştir [43].

12- Bab [44]

44-.......Enes ibn Mâlik (R): Ebû Zeyd (Kays ib*n Seken) hiçbir çocuk ve torun bırakmadan öldü; o, Bedri idi, demiştir.

45-.......Yahya ibn Saîd, Âsim ibn Muhammed'den; o da Abdullah ibn Habbâb'dan tahdîs etti ki, Ebû Saîd ibn Mâlik el-Hudrî (R) bir seferden geldi. Ailesi kendisine kurbânların etlerinden et tak-dîm ettiler. Bunun üzerine Saîd ibn Mâlik:

— Ben bunun hükmünü sormadıkça bundan yemeyeceğim, dedi.

Akabinde Bedir'de hazır bulunmuş olan ana-bir kardeşine, yânı Katâde ibnu'n-Nu'mân'a gitti ve ona bu mes'eleyi (yânî kurbân etlerinin üç günden sonra yenilip yenilmeyeceğini) sordu. O da:

— Senin gidişin ardından sahâbîlerin üç günden sonra kurbâr etlerinden nehyolunageldikleri hükmünü bozucu bir emir meydans geldi, demiştir [45].

46-.......Urve şöyle demiştir: ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm (R) şöyle dedi: Bedir günü ben, Ubeyde ibn Saîd ibn Âs'a kavuştum. O baştan ayağa kadar zırhlanmış ve silâhlanmıştı. Onun yalnız iki gözü görünüyordu.,Ona Ebû Zâti'l-Keriş künyesi verilirdi. O bana:

— Ben Ebû Zâti'l-Keriş'im! diye meydan okudu.

Ben de nemen harbemle ona saldırdım ve harbemi onun gözünün içine soktum, Ubeyde hemen öldü.

Hişâm ibn Urve dedi ki: Bana ez-Zubeyr'in şöyle dediği haber verildi: Yemîn olsun ben ayağımı onun -üstüne koydum. Sonra harbemi olanca kuvvetimle çekip çıkardım. Fakat harbemin iki tarafı eğ-rilmişti.

Urve ibnu'z-Zubeyr dedi ki: (Bu harbe kıymetli bir harb hâtırası olduğu için) sonra onu Rasûlullah (S) ez-Zubeyr'den ariyet olarak istedi; Zubeyr de O'na

verdi. Rasûlullah vefat ettiğinde, Zubeyr onu geri aldı. Sonra o harbeyi Ebû Bekr istedi, Zubeyr ona da verdi. Ebû Bekr vefat edince Zubeyr onu tekrar geri aldı. Bu defa o harbeyi Umer istedi, Zubeyr ona da verdi. Umer vefat edince, onu yine kendisi aldı. Sonra o harbeyi Usmân istedi; Zubeyr ona da verdi. Usmân şehîd edilence harbe, Alî'ye ve sonra oğullarına geçti. Abdullah ibnu'z-Zubeyr onu Alî'nin çocuklarından isteyip aldı ve Abdullah ibnu'z-Zubeyr öldürülünceye kadar onun yanında bulunmuştur [46].

47-.......ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Ebû İdrîs Âizu'llah ibnu Abdillah şöyle haber verdi: Bedir'de hazır bulunmuş olan Ubâdetu'bnu's-Sâmit: Rasûlullah (S) Akabe'de bize: "(...şartları üzerine) bana bey'at ediniz" buyurdu, demiştir [47].

48-.......Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Peygamber'in zeycesi ÂÎşe(R)'den haber verdi ki (o şöyle demiştir): Ebû Huzeyfe -ki bu hbu Huzeyfe Rasûlullah ile beraber Bedir gazvesinde hazır bulunan Kimselerden idi- Salim ibn Ma'kıl'ı oğul edinmiş ve aynı zamanda ba-lim'e, kardeşi Velîd ibn Utbe ibn Rabîa'mn kızı Hind'i nikah etmişti. Hâlbuki Salim, Ensâr'dan Subeyte kadının kölesi idi. Nitekim Rasulullah da Zeyd ibn Hârise'yi oğul edinmişti. Câhiliyet zamanında bir kimse birisini evlâd edinirse, insanlar o evlâdlık edinilen kimseyi, ev-lâdlık alanın adiyle çağırır ve o evlâdlık, o kimsenin mirasına da vâris olurdu. Bu töre Yüce Allah: "... Evlâdlıklarınızı da öz oğullarınız gibi tanımadı. Bu sizin ağızlarınızdaki lâfınızdır. Allah hakkı söyler ve O doğru yolu gösterir. Onları babalarına nisbetle çağırın. Bu, Allah indinde daha doğrudur. Eğer babalarını bilmiyorsanız, o hâlde dînde kardeşleriniz olmakla beraber dostlarınızdırlar. Hatâ ettiklerinizde ise üstünüze vebal yoktur. Fakat kalblerinizin kasdettiğinde vebal vardır. Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (ei-Ahzâb: 4-5) âyetlerini indirinceye kadar devam etti.-

Bunun üzerine Kureyşli, sonra Âmirî olan Süheyl ibn Amr'ın kızı Sehle (ki Ebû Huzeyfe'nin öbür karısı ve Subeyte'nin de ortağıdır) Peygamber'e geldi... Ve hadîsi bu suretle zikretti [48].

49-.......Muavviz kızı Rubeyyı' (R) şöyle demiştir: Ben gelin olduğum günün

kuşluk vaktinde Peygamber (S) benim evlenme törenime geldi de, senin benim yanıma oturuşun gibi benim döşeğimin üzerine oturdu. O sırada birtakım kızcağızlar deff çalıyorlar ve babalarımızdan Bedir gazasında şehîd olanların güzel vasıflarım zikrediyorlardı. Nihayet bu kızlardan birisi:

— İçimizde bir Peygamber vardır ki, O, yarın ne olacağını bilir! dedi.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Kızım böyle söyleme; evvelce söylemekte olduğun sözleri söyle!" buyurdu [49].

50-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bana Rasülullah'ın sahibi olan Ebû Talha (R) haber verdi -ki, bu Ebû Talha, Rasülullah'ın beraberinde Bedir'de hazır bulunmuştur- Rasûlullah (S): "İçinde köpek ve suret bulunan hiçbir eve melekler girmez" buyurmuştur.

İbn Abbâs: Rasûlullah, içlerinde ruhlar bulunan canlı timsâllerini, heykellerini kasdediyor, demiştir [50].

51- Bize Abdan tahdîs etti: Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek haber verdi: Bize Yûnus ibn Yezîd haber verdi [51].

H ve yine bize Ahmed ibn Salih tahdîs etti: Bize Anbese ibn Hâlid tahdîs etti: Bize amcam Yûnus ibn Yezîd, ez-Zuhrî'den tahdîs etti ki, ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bize Alî ibnu'l-Hüseyin haber verdi; ona da babası Hüseyin ibn Alî aleyhimu's-selâm şöyle haber vermiştir: Babası Alî ibn Ebî Tâlib şöyle demiştir: Bedir günündeki ganîmetten

benim nasîbim olarak yaşı kemâle ermiş bir devem vardı. Peygamber (S) de o gün Allah'ın kendisine fey' olarak verdiği ganimetlerden olan "Beşte bir"den, bana başka bir deve daha vermişti. Ben Pey-gamber'in kızı Fâtıma aleyha's-selâm ile evlenmek istediğim zaman Kaynukaa oğulları'ndan kuyumcu bir adamla, benimle beraber gelmesi ve ızhır otu getirmemiz üzerine va'dleştim. Ben o ızhır otunu kuyumculara satmak ve bedeli ile düğün aşı hususunda yardım sağlamamızı istedim. Ben yaşları kemâle ermiş iki devem için deve semerleri,

büyük çuvallar ve ipler topladığım sırada, bu iki devem de Ensâr'dan bir adamın odası yanında ıhtırılmışlar/di. Nihayet ben topladığım şeyleri topladım. Tam bu sırada develerimle karşılaştım ki, hörgüçleri kesilmiş, böğürleri yarılıp ciğerlerinden alınmış! Bu manzarayı gördüğüm zaman gözlerime mâlik olamadım (ağladım).

— Bu işi kim yaptı? dedim. Oradakiler şöyle dediler:

— Bu işi Hamza ibnu Abdilmuttalib yaptı, kendisi şu evin içinde, Ensâr'dan içki içmekte olan bir topluluktadır, yanında şarkıcı bir kadın ve arkadaşları vardır. O şarkıcı kadm, şarkısında "Elâ yâ Uamzu li'ş-şurufi'n-nivâi [52](= Ey Hamza, semiz develere bak!)" deyince Hamza hemen kılıca sıçradı, iki devenin hörgüçlerini kesti, böğürlerini yarıp ciğerlerinden birer parça aldı (gitti).

Alî devamla dedi ki: Bunun üzerine ben gittim, nihayet Peygam-ber'in huzuruna girdim. Yanında Zeyd ibn Harise vardı. Peygamber benim karşılaştığım şeyi bildi de:

—"Neyin var?" diye sordu.

Ben de:

— Yâ Rasûlallah, bu gün gibi (çirkin ve kötü gün) görmedim: Hamza benim iki dişi deveme düşmanlık (yânî zulm) etti: İkisinin de hörgüçlerini kesti, böğürlerini yardı. İşte o şimdi şu evin içindedir, beraberinde şarâb içmekte olan bir topluluk vardır, dedim.

Peygamber hemen ridâsını (üst elbisesini) isteyip giyindi. Sonra yürüyüp gitti. Ben, Zeyd ibn Harise ile beraber kendisinin ardından gittim. Nihayet Hamza'nın içinde bulunduğu eve geldi. Yanına girmeye izin istedi, kendisine izin verildi. Yanına girince Peygamber, yaptığı iş hakkında Hamza'yı kınamaya başladı. Bir gördü ki, Hamza iki yüzü kıpkırmızı bir sarhoş! Hamza, Peygamber'e baktı. Sonra bakışım yükseltti. Akabinde dizleririe baktı. Sonra bakışını yükseltti ve yüzüne baktı. Sonra Hamza:

— Siz babam(Abdulmuttalib)ın köleleri değil misiniz? dedi.

Peygamber onun sarhoş olduğunu bildi. Rasûhıllah (onun şuursuzluğundan sakınarak) iki topuğu üzerinde arka arkaya çekildi, odadan dışarı çıktı, bk de

O'nunla beraber dışarı çıktık [53].

52-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne haber verip şöyle dedi: Bu hadîsi Abdurrahmân ibnu'I-Isbahânî bizim için rivayetinin sonuna ulaştırdı -yâhud ma'nâ şöyledir: Bu hadîsi bize Abdurrahmân ibnu'1-Isba-hânî yazılı olarak gönderdi-. Kendisi bunu Abdullah ibnu Ma'kıl el-Muzenî'den işitmiştir: Alî ibn Ebî Tâlib (R), Sehl ibn Huneyf in cenaze namazını (beş tekbîrle) kıldırdı da:

— Çünkü bu zât Bedir'de hazır bulundu, dedi [54].

53-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Abdullah'ın oğlu Salim haber verdi ki, kendisi, babası Abdullah ibn Umer(R)'den şöyle tah-dîs ederken işitmiştir: Umer ibnu'l-Hattâb, kızı Hafsa, Huneys ibn Huzâfe es-Sehmî'den dul kaldığı zaman -ki bu Huneys, Rasûlullah'-ın sahâbîlerinden idi; Bedir'de hazır bulunmuş ve (yaralanıp) Medî-ne'de vefat etmiş idi- şöyle dedi: Ben Usmân ibn Affân'a kavuştum da ona Hafsa'yı (almasını) teklîf ettim ve:

— Ey Usmân! İstersen Umer'in kızı Hafsa'yı sana nikâh edeyim, dedim.

Oda:

— Bu işimi bir düşüneyim, dedi.

Birkaç geceler bekledim. Sonra kavuştuğumda Usmân bana:

— Bana şu günümde evlenmemek fikri belirdi, dedi. Umer dedi ki: Sonra Ebû Bekr'e kavuştum. Ona da:

— İstersen Umer'in kızı Hafsa'yı sana nikâh edeyim, dedim. Ebû Bekr sustu ve bana hiçbir cevâb vermedi. Ben de ona, Usmân'a

öfkelendiğimden daha şiddetli bir öfkeyle öfkelendim. (Usmân bir cevâb vermiş ve özür beyân etmişti.) Birkaç geceler bekledim. Sonra Hafsa'yı Rasûlullah (S) istedi. Ben de Hafsa'yı Rasûhıllah'a nikâh ettim. Bu arada Ebû Bekr bana kavuştu da şöyle deyip Özür beyân etti:

— (Ey Umer!) Sen Hafsa'yı bana teklîf edip de sana bir cevâb vermediğim

zaman belki sen bana darılmışsındır?

Ben de:

— Evet, sana öfkelendim, dedim.

Bunun üzerine Ebû Bekr şöyle dedi:

'— Şu muhakkak ki, senin teklîfine cevâb vermekten beni birşey men' etmedi. Ancak şu var ki, ben Rasûlullah'ın Hafsa'yı almak İstediğini bana söylediğini iyi biliyordum da Rasûlullah'ın sırrım açık-

layıp duyurmak istemiyordum. Şayet Rasûlullah, Hafsa hakkındaki düşüncesini bıraksaydı, onu muhakkak ben kabul ederdim [55].

54-.......Bize Şu'be ibnu'l-Haccâc, Adiyy ibn Ebân'dan; o da Abdullah ibn Yezîd'den tahdîs etti. O da Ebû Mes'ûd el-Bedrî'den işitti ki, Peygamber (S): "Kişinin kendi ailesi ferdieri üzerine yaptığı harcaması (kendisi lehine) bir sadakadır" buyurmuştur [56].

55-.......(Zuhrî şöyle demiştir:) Ben Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den işittim; o, Umer ibn Abdilazîz'e emirliği zamanında şöyle tahdîs ediyordu: el-Mugîre ibn Şu'be, Muâviye tarafından Küfe emîri iken ikindi namazını geri bırakmış, yanına Bedir'de hazır bulunmuş olup Zeyd ibn Hasen(ibn Alî ibn Ebî Tâlib)'in dedesi olan Ebû Mes'ûd Ukbe-tu'bnu Amr el-Ensârî girmiş ve ona hitaben şunları söylemiştir [57]:

— (Yâ Mugîre!) Kesin olarak bilmişsindir ki, Cibril inip namazı kıldı, Rasûlullah (S) da (ardında sırayla) beş vakit namazı kıldı. Sonra Cibril: "İşte bunlarla emrolundun" dedi.

Urve dedi ki: Beşîr ibnu Ebî Mes'ûd, babası Ebû Mes'ûd Uk-be'den işte böyle tahdîs ederdi [58].

56-.......Ebû Mes'ûd el-Bedrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "el-Bakara

Sûresi'nin sonundan iki âyet vardır kis onları her kim bir gecede okursa, bu iki âyet ona yetişir" buyurdu.

Râvîlerden Abdurrahmân şöyle demiştir: Ben Ebû Mes'ûd'a, kendisi Beyt'i tavaf ederken kavuştum da bu hadîsi ona sordum. Kendisi bana bu hadîsi (Alkame'nin bana tahdîs ettiği gibi) tahdîs etti [59].

57-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî' haber verdi ki, Peygamber'in sahâbîlerinden ve Ensâr'ın Bedir'de hazır bulunanlarından olan Itbân ibn Mâlik, RasûIullah(S)'a geldi [60].

58-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Sonra ben Husayn ibnu Muhammed'e -ki bu zât Salim oğulları'ndan biri ve onların hayırlıların-dandir- Mahmûd ibnu'r-Rabî'in Itbân ibn Mâlik'ten rivayet ettiği hadîsi sordum da, o hadîsi böylece doğruladı [61].

59-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Abdullah ibnu Âmir ibn Rabîa -ki bu zât Adiyy oğulları'nın en büyüğü idi ve babası Âmir, Bedir'de Peygamber'in beraberinde hazır bulunmuştu- şöyle haber verdi: Umer ibnu'l-Hattâb (Usmân ibn Maz'ûn'un kardeşi olan) Kudâ-me ibn Maz'ûn'u Bahreyn üzerine vâlî olarak ta'yîn etmiştir. Bu Kudâme de Bedir'de hazır bulunmuştu. Kudâme, Abdullah ibn Umer ile kızkardeşi Hafsa'nın -Allah onlardan razı olsun- dayılarıdır [62].

60-.......Zuhrî'ye de Salim ibn Abdillah haber verip şöyle demiştir: Râfi' ibnu Hadîc, Abdullah ibn Umer'e, iki amcasının (Zu-heyr ile Muzahhir'in) Bedir'de hazır bulunduklarını haber vermiştir. Bu ikisi (yânî Zuheyr ile Muzahhir), Râfi' ibn Hadîc'e: Rasûlullah (S) tarlaları kiraya vermekten nehyetti, diye haber vermişlerdir.

ez-Zuhrî şöyle dedi: Ben Sâlim'e:

— Sen tarlaları kiraya veriyor musun? diye sordum. O da:

— Evet veriyorum. Şübhesiz Râfi' kendi aleyhine sözü çoğaltmıştır, dedi [63].

61-.......Husayn ibn Abdirrahmân şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Şeddâd ibni'1-Hâdi el-Leysî'den işittim. O şöyle dedi: Ben Ri-fâatu'bnu Râfi' el-Ensârî'yi gördüm, o Bedir'de hazır bulunmuştur [64].

62-.......el-Mısver ibnu Mahrame şöyle haber vermiştir: Ensâr'dan Amr ibnu Avf -ki bu zât Âmir ibn Lueyy oğullarının yemînli dostu idi ve Bedir'de hazır bulunmuştu- şöyle demiştir: Rasûlullah (S) harb etmeksizin Bahreyn ahâlîsiyle bir barış anlaşması yapmış ve Bahreynliler üzerine el-Alâ ibnu'l-Hadramî'yi emîr ta'yîn eylemişti. Tahsil olunan cizye mallarım getirmek üzere de bilâhare Rasûlullah, Ebû Ubeyde ibnu'l-Cerrâh'ı Bahreyn'e gönderdi. Ebû Ubeyde, cizye mallarım alarak Bahreyn'den Medine'ye geldiğinde Ensâr, Ebû Ubey-de'nin gelişini işittiler. Sahâbîler bu sırada Peygamber'in beraberinde sabah namazı kılıyorlardı. Peygamber namazı bitirince sahâbîler hemen Ebû Ubeyde'ye karşı çıktılar. Rasûlullah, sahâbîleri bu hâlde görünce gülümsedi de, sonra onlara:

— "Öyle sanıyorum ki, siz, Ebû Ubeyde'nin bir haylîşeyler getirdiğini duydunuz?" buyurdu.

Onlar da:

— Evet yâ Rasûlallah! dediler. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Sevininiz ve sizi sevindirecek ni'tnetleri (bundan böyle her zaman) umunuz! Vallahi (bundan sonra) sizin üzerinize fakirlik ve ihtiyâçtan korkmam. Fakat ben sizin üzerinize, sizden önceki ümmetlerin önüne dünyâ ni'metlerinin yayıldığı gibi, sizin önünüze de yayılması, onların o ni'metlerde birbirlerine hasedleşipnefsâniy et yarışına giriştikleri gibi sizin de birbirinizle nefsâniyeî yarışına düşmeniz ve bu nefsâniyet yarışının da onları helak ettiği gibi sizleri de helak etmesinden korkarım" buyurdu [65].

63-.......Nâfi'den (o, şöyle demiştir): Abdullah ibnu Umer (R) bütün yılanları öldürür idi. Nihayet Ebû Lubâbe el-Bedrî, kendisine: Peygamber (S) evlerdeki

(beyaz yâhud ince yâhud küçük ve zehirsiz) yılanları öldürmekten nehyetti hadîsini söyleyince, onları öldürmekten kendini tuttu [66].

64-.......İbnu Şihâb şöyle demiştir: Bize Enes ibn Mâlik şöyle tahdîs etti: Ensâr'dan birtakım adamlar Rasûlullah'tan izin istediler de:

— Bize izin ver de kızkardeşimizin oğlu Abbâs için, onun fidyesini terkedelim, dediler.

Rasûlullah (S):

— "Onun fidyesinden bir dirhemi dahî terketmeyiniz" buyurdu [67].

65-.......Kindeli Mıkdâd ibn Amr, Zuhre oğulları'nın andlaşmış dostu ve Bedir'de Rasülullah'ın beraberinde hazır bulunmuş bir zâttır. İşte bu Mıkdâd, Rasûlullah'a hitaben:

— Şöyle bir mes'ele hakkında ne dersin: Ben kâfirlerden bir kişi ile karşılaşıp vuruşsam da o benim iki elimden birisini kılıcıyla vurup koparsa, sonra benden kaçıp bir ağaca sığmsa da: Ben Allah için müs-lümân oldum (La ilahe illellâh) dese, ben onu tevhîd kelimesini söyledikten sonra öldürebilir miyim yâ Rasûlallah? dedi.

Rasûlullah da:

— "Hayır onu öldürme" buyurdu. Bunun üzerine Mıkdâd:

— Yâ Rasûlallah! O benim iki elimden birisini kesti, kopardı da, tevhîd kelimesini elimi kopardıktan sonra söyledi, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Sakın onu öldürme! Eğer öldürürsen, o senin onu öldürmezden evvelki vaziyelindedir. Sen de onun söylediği tevhîd kelimesini söylemesinden evvelki vaziyetindesin (çünkü kanın kısas ile mübâh olmuştur)" buyurdu [68].

66-.......Bize Enes (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S) Bedir günü:

— "Ebû Cehl ne yaptı? Kim bakıp anlar?" buyurdu. Bunun üzerine İbnu Mes'ûd gitti ve Ebû Cehl'i, Afra kadının

iki oğlu (Muâz ve Muavviz) onu vurmuşlar da nihayet soğumuş (yâ-nî ölmek üzere iken) buldu. İbn Mes'ûd:

— Sen misin yâ Ebâ Cehl! dedi.

Râvî İbnu Uleyye dedi ki: Süleyman ibn Tarhân: Enes o sözü işte böyle söyledi, dedi İbn Mes'ûd:

— Sen misin yâ Ebâ Cehl (vuruldun mu)? dedi. Ebû Cehl, İbn Mes'ûd'a:

— Sizin öldürdüğünüz kişinin fevkinde bir kimse var mıdır? dedi. Râvî Süleyman ibn Tarhân geçen senedle: Yâhud Ebû Cehl:

— Kendi kavminin öldürdüğü kişinin fevkinde bir kimse var mıdır? dedi.

Râvî dedi ki: Ebû Mıclez de şöyle dedi: Ebû Cehl, İbn Mes'ûd'a

hitaben:

- Keşke beni zirâatçilerden başkası öldürseydi, dedi [69].

67-.......Ubeydullah ibn Abdillah'tan (o, şöyle demiştir): Bana İbnu Abbâs, Umer(R)'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) vefat ettiği zaman ben Ebû Bekr'e (Ebû Ubeyde'yi kasdederek):

— Bizimle Ensâr kardeşlerimizin yanına yürü! dedim.

Akabinde Ensâr'dan Bedir'de hazır bulunmuş olan iki sâlih kimseye kavuştuk. Ben bu kavuşmayı Urvetu'bnu'z-Zubeyr'e tahdîs ettim. O:

— Bu iki kişi Uveym ibnu Sâide ile Ma'n ibnu Adiyy'dir, dedi [70].

68- Bize İshâk ibn İbrâhîm tahdîs etti. O, Muhammed ibn Fu-dayl'den; o da İsmâîl ibn Ebî Hâlid'den; o da Kays ibn Ebî Hâzım'-dan (şöyle dediğini)

işitmiştir: "Bedir'de hazır bulunanların (her birine verilen) mal atiyyesi (yıllık) beşbin beşbin idi"..

Umer (halifeliği zamanında):

— Ben Bedir'de hazır bulunanlara elbette onlardan sonra gelenler üzerinde fazla atıyye vereceğim, demiştir [71].

69-.......Bize Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da Muhammed ibn Cubeyr ibn Mut'ım'den haber verdi ki, babası Mut'ım ibn Adiyy:

— Ben bir akşam namazında Peygamber'in Tûr Sûresi'ni okuduğunu işittim. İşte bu, îmânın kalbimde sabit oluşunun evvelidir, demiştir.

Yine ez-Zuhrî'den; o da Muhammed ibn Cubeyr'den; o da babası Mut'ım'den: Peygamber (S) Bedir esirleri hakkında:

— "Eğer Mut Um ibn Adiyy sağ olsaydı, sonra şu kokmuş cifeler hususunda şefaat edip benimle konuşsaydı, hiç şübhesiz ben bunları Mut'ım'e (diri diri ve kurtuluş fidyesi olmaksızın) bağışlardım" buyurmuştur [72].

Ve yine el-Leys ibn Sa'd da Yahya ibn Saîd'den; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den söyledi ki, o (Usmân'm Öldürülmesini kasdederek):

— Birinci fitne vukû'a geldi de Bedir sahâbîlerinden kimseyi bırakmadı. Sonra ikinci fitne, yânı Harre vukû'a geldi. Hudeybiye sahâbîlerinden kimseyi bırakmadı. Sonra üçüncü fitne vukû'a geldi, o da insanlarda akıl ve kuvvet bırakmadı, demiştir [73].

70-....... Yûnus ibn Yezîd tahdîs edip şöyle demiştir: Ben ez-Zuhrî'den işittim, şöyle dedi: Ben Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den, Alkame ibn Vakkaas'tan, Ubeydullah ibn Abdillah'tan, Peygamber'in zevcesi Âişe(R)'ye iftira edilmesi hadîsini işittim. Bunların hepsi bana o hadîsten bir parça tahdîs ettiler. Âişe Söyle demiştir: Ben, Ebû Ruhm'un kızı ve Mıstah'm anası (Selmâ) ile haceti yerine getirme mahalline yönelip giderken, onun ayağı çarşafına takılıp düştü. Bunun üzerine Selmâ kadın:

— Mıstah helak olsun! diye oğluna beddua etti.

Ben:

— Ne fena söyledin, Bedir'de hazır bulunan bir kişiye sövüyor

musun? dedim...

Âişe iftira hadîsinin tamâmını zikretti [74].

71-.......Bize Muhammed ibnu Fulayh ibn Süleyman, Mûsâ ibn Ukbe'den tahdîs etti ki, İbn Şihâb (Rasûlullah'ın gazvelerim zikrettikten sonra): İşte bunlar Rasûlullah'ın gazveleridir, demiş, akabinde Bedir'de öldürülenler hakkında Rasûlullah'ın söylediği sözü şöyle zikretmiştir: Rasûlullah (S) onların cesedlerini kuyuya atarken, onlara hitaben:

— "Sizler Rabbinizin va'detiiği şeyi gerçek buldunuz mu?" buyurdu.

Mûsâ ibn Ukbe (geçen senedle) şöyle dedi: İbn Umer'in mevlâsı Nâfi' şöyle dedi: Abdullah ibn Umer şöyle dedi: Rasûlullah'ın sahâ-bîlerinden bâzı insanlar:

— Yâ Rasûlallah! Ölmüş olan insanlara mı nida ediyorsun? dediler.

Rasûlullah da:

— "Sizler benim söylediğim sözleri onlardan daha iyi işitir değilsiniz" buyurdu [75].

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Kendisi için pay ayrılan Ku-reyşliler'den Bedir'de hazır bulunan kimselerin toplamı seksenbir kişidir. Urvetu'bnu'z-Zubeyr şöyle der idi: ez-Zubeyr: (Bedir'de hissen ve hükmen hazır bulunanların) payları taksim edilip ayrıldı. Bunlar Kureyş'ten yüz kişi idiler, dedi ve Allah en bilendir [76].

72-.......Buradaki senedle ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm (R): Bedir günü Muhacirler için yüz pay ayrıldı, demiştir [77].

13- İmâm Ebû Abdillah El-Buhârî'nin Ortaya Koyduğu Bu El-Câmi'u's-Sahîh... Kitabında Bedir Ehlinden Oldukları Zikredilen Kimselerin Harf Sırasına Göre İsimlerinin Verilmesi Babı [78]

1. Peygamber (S) Muhammed ibn Abdillah el-Hâşimî.

2. Ebû Bekr es-Sıddîk Abdullah ibn Usmân el-Kuraşî. Sonra:

3. Umer ibnu'l-Hattâb el-Adevî. Sonra:

4. Usmân ibn Affân. Peygamber onu hasta bulunan kızı Ru-kayye'nin başında geri bıraktı, fakat onun için Bedir ganimetinden payını ayırdı. Sonra:

5. Alî ibmı Ebî Tâlib el-Hâşimî -Allah onlardan razı olsun- [79]. Bundan sonrakiler harf sırasıyla şunlardır [80]:

6. Iyâs ibnu Bukeyr.

7. Ebû Bekr'in himayesinde bulunan Bilâl ibnu Rabâh el-Kuraşî.

8. Hamza ibnu Abdilmuttalib el-Hâşimî.

9. Kureyş'in yeminli dostu Hâtıb ibnu Ebî Beltea.

10. Ebû Huzeyfe ibnu Utbe ibn Rabîa el-Kuraşî.

11. Harise ibnu'r-Rabf el-Ensârî. Bedir günü öldürüldü. Bunun adı Harise ibnu Surâka'dır. Bu harb için çıkanlardan değildi, küçük olduğu için gözcülerden idi.

12. Hubeyb ibnu Adiyy el-Ensârî.

13. Huneys ibnu Huzâfe es-Sehmî.

14. Rifâa ibnu Râfî* el-Ensârî.

15. Rifâa ibnu Abdilmunzir.

16. Ebû Lubâbe el-Ensârî.

17. ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm el-Kuraşî.

18. Zeyd ibnu Sehl.

19. Ebû Talha el-Ensârî.

20. Ebû Zeydin el-Ensârî.

21. Sa'd ibnu Mâlikin ez-Zuhrî.

22. Sa'd ibnu Havle el-Kuraşî

23. Saîd ibnu Zeyd ibn Amr ibn Nufeylin el-Kuraşî

24. Sehl ibnu Huneyfin el-Ensârî.

25. Zuheyr ibnu Râfi'in el-Ensârî, ve kardeşi:

26. Muzahhir ibnu RâfiMn el-Ensârî.

(-) Abdullah ibnu Usmân ibni Ebî Kuhâfe el-Kuraşî [81].

27. Abdullah ibnu Mes'ûd el-Huzelî.

28. Utbe ibnu Mes'ûd el-Huzelî.

29. Abdurrahmân ibn Avfin ez-Zuhrî.

30. Ubeyde ibnu'l-Hâris el-Kuraşî

31. Ubâdet ibnu's-Sâmit el-Ensârî.

(-) Umer ibnu'l-Hattâb el-Adevî.

(-) Usmân ibnu Affân el-Kuraşî. Peygamber (S) onu, hasta bulunan kızının yanında geri bıraktı, fakat onun için Bedir ganimetinden payım ayırdı.

(-) Alî ibnu Ebû Talibin el-Hâşimî.

32. Amr ibnu Avfin; Âmir ibn Lueyyin oğuÜan'nın yeminli dostu

33. Ukbe ibnu Amr el-Ensârî.

34. Âmir ibnu Rabîa el-Anezî.

35. Âsim ibnu Sabitin el-Ensârî.

36. Uveym ibnu Sâide el-Ensârî.

37. Itbân ibnu Mâlikin el-Ensârî.

38. Kudâme ibnu. Maz'ûn.

39. Katâde ibnu'n-Nu'mân el-Ensârî.

40. Muâz ibnu Amr ibni'l-Cemûh.

41. Muavviz ibnu Afra, ve kardeşi:

42. Muâz ibnu Afra.

43. Mâlik ibnu Rabîa Ebû Useydin el-Ensârî.

44. Murâre ibnu'r-Rabî' el-Ensârî.

45. Ma'n ibnu Adiyy el-Ensârî.

46. Mıstah ibnu Usâse ibn Abbâd ibni'l-Muttalib ibni Abdi Menâfin.

47. Mıkdâd ibnu Amr el-Kindî, Zuhre oğulları'mn yeminli dostu.

48. Hilâl ibnu Umeyye el-Ensârî -Allah onlardan razı olsun [82].

14- Nadîr Oğulları Hadîsi Ve Rasûlullah'ın (Âmir Oğulları'ndan Yanlışlıkla Öldürülen) İki Kişinin Diyetini Vermek İçin Nadîr Oğulları'ndan Yardım İstemek Üzere Onların Yanına Çıkışı. Onların Da Rasûlullah'a Sûikasd Yapmak İstemeleri Babı [83]

ez-Zuhrî, Urve ibnu'z-Zubeyr'den olmak üzere:

Nadîr oğulları gazvesi, Bedir vak'asından sonra, altıncı ayın başında ve Uhud harbinden önce oldu, demiştir.

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: "O, ehli kitâbdan küfredenleri ilk sürgünde yurdlanndan çıkarandır. Siz çıkacaklarım

sanmamıştınız. Onlar da kalelerinin (Allah'ın azabına) hakîkaten mâni* olacağım zannetmişlerdi. İşte onlara

hesaba katmadıkları cihetten Allahftn azabı) geliverdi.

O, bunların yüreklerine korku düşürdü. Öyle ki, evlerini hem kendi elleriyle, hem mü yminlerin elleriyle harâb ediyorlardı. İşte ey akıl ve basiret sahihleri, siz (bundan) İbret alin" (el-kaşr: 2).

Ve İbnu İshâk, bu Nadîr oğulları işini Maûne Kuyusu vak'asıyle Uhud harbinden sonraya koymuştur.

73-.......Bize İbn Cureyc, Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Nâfi'den haber verdi ki, İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'a karşı (önce) Nadîr oğulları, (sonra) Kurayza oğulları harb açtılar. Bunun üzerine Rasûlullah Nadîr oğullan'nı yerlerinden sürüp çıkardı. Kurayza oğullan'nı ise yerlerinde bıraktı. Ve onlara (birşey almamak suretiyle) lütfetti. Nihayet Kurayza da (ahdini bozarak) harb etti. Rasûlul-. lah da onların erkeklerini öldürdü; kadınlarım, çocuklarını, mallarını da müslümânlar arasında bölüştürdü. Ancak onlardan bâzıları Peygamber'e katıldılar, Peygamber de bu katılanlara emân verdi. Onlar da müslümân oldular. Bu suretle Rasûlullah, Medîne Yahûdîleri'nin hepsini -ki bunlar Abdullah ibn Selâm'ın kabilesi olan Kaynukaa oğullarındır- ve Benû Harise Yahûdîleri'ni; (hulâsa) Medîne Yahûdî-leri'nin hepsini Medine'den sürgün etti [84].

74-.......Bize Ebû Avâne, Ebû Bişr'den haber verdi ki, Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: Ben îbn Abbâs'a Sûretu'1-Haşr diye söyledim, o: Sûretu'n-Nadîr de! dedi.

Bu hadîsi Ebû Bişr'den rivayet etmekte Ebû Avâne'ye Huseym ibn Beşîr el-Vâsıtî mutabakaat etmiştir [85].

75-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ensâr'dan olan kimse kendi hurmalığından bâzı hurma ağaçlarını Peygamber'e hediye olarak ayırır, verirdi. Bu Peygamber'e hurma ağacı ayırma işi, Kuray-za'yı ve Nadîr'i fethetmesine

kadar sürdü. Bunların fethinden sonra Peygamber, Ensâr'm hurma ağaçlarını kendilerine geriye verir oldu [86].

76-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) –muhasara sırasında- Nadîr oğulları'nın hurma ağaçlarını (harb gereği olarak) yaktırdı ve kestirdi. Bu harb mıntakası, Nadîr oğulları'nın hurmalığı olan Buveyre mevkiidir. Bunun üzerine şu âyet indi: "Herhangibir hurma ağacını kestiniz yâhud kökleri üstünde dikili bıraktınızsa hep Allah'ın izniyledir. (Bu izin de) j'âşıkları rüsvây edeceği içindir" (el-Haşr: 5) [87]

77-....... Bize Cuveyriye ibn Esma, Nâfi'den; o da îbn Umer(R)'den; Peygamber'in Nadîr oğullan hurmalığını yaktırdığını haber verdi,

İbn Umer dedi ki: Bu hurmalık hakkında Hassan ibn Sabit şunları söylüyordu:

Ve hâne alâ serâii Benî Lueyyin Harıkun bi'î-Buveyreti mustetîru

(= Buveyre hurmalığında yayılan yangın Lueyy oğulları'nın efendileri aleyhine kolay oldu.)

Yine İbn Umer dedi ki: Peygamber'in amcasının oğlu Ebû Suf-yân ibnu'l-Hâris, Hassân'a şöyle cevâb verdi:

Edâme'llâhu zelike min senîin Ve harraka fînevâhîha's-sa'iyru

Se-îa'lemu eyyunâ minhâ bi-nüzhın Ve ta'îemu eyye ardayna tediyru

(= Allah bu yakmayı bir yapıcıdan devam ettirsin, Ve Medîne etrafını da alevli bir ateş yaksın. Yakında bileceksin ki Buveyre'ye hangimiz uzakta olacak! Ve yine bileceksin ki Mekke ve Medîne arazîlerimizden hangisi bununla zarar görecek!) [88].

78-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Mâlik ibn Evs ibn el-Hadesân en-Nasrî haber verdi ki, kendisini Umer ibnu'l-Hattâb çağırmış. Umer'in yanında otururken, Umer'in kapıcısı Yerfâ geldi ve Umer'e:

— Usmân ibn Affân, Abdurrahmân ibn Avf, ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm, Sa'd ibn Ebî Vakkaas'm senin yanına girmelerine rağbet ve iznin var mı? Bunlar geldiler, senin yanına girmeye izin isterler, dedi.

Bunun üzerine Umer:

— Evet, onları içeriye girdir, dedi.

Biraz eylendi. -Humus'da şu ziyâde var: Akabinde içeri girdiler, selâm verip oturdular. Sonra Yerfâ biraz oturdu.- Sonra Yerfâ yine geldi ve:

— Abbâs ve Alî'nin içeriye girmesi hususunda iznin var mı? Bunlar da senin yanına girmeğe izin isterler, dedi.

Umer:

— Evet izin vardır, dedi.

Onlar içeri girip selâm verince, Abbâs şöyle hitâb etti:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Benimle (Alî'yi işaret ederek) şunun arasında hükmet, dedi.

Abbâs ile Alî, Allah'ın fey' [89] olarak Rasûlü'ne tahsîs buyurduğu Nadîr oğulları hurmalığından dolayı çekişiyorlardı. Alî ile Abbâs birbirlerine dil uzatmışlardı. O mecliste bulunanlar (Usmân ve arkadaşları):

— Ey Mü'minlerin Emîri, bunların arasında hükmet de bunların birini diğerinden huzur ve rahata kavuştur, dediler.

Bunun üzerine Umer:

— Yavaş olunuz, acele etmeyiniz! Gök ve yer, izni ve iradesiyle ayakta duran Allah hakkı için size sorarım: Sizler Rasûlullah'm: "Biz peygamberler camiasının terîkesi vâris olunmaz. Bizim bıraktığımız her mal sadakadır, vakıftır" buyurduğunu ve bu sözü ile kendisini kasdettiğini bilir misiniz? dedi.

Topluluk:

— Evet, Rasûlullah böyle buyurdu, diye tasdik ettiler.

Bunun üzerine Umer, Alî ile Abbâs'a dönüp:

— Allah hakkı için size de sorarım: Rasûlullah'm kendisini kas-dederek böyle buyurduğunu sizler de biliyor musunuz? dedi.

Alî ile Abbâs:

— Evet, diye tasdîk ettiler. Bunun üzerine Umer:

— Şimdi ben size bu malın hukukî vaziyetim anlatayım, diye şöyle îzâh etti:

— Münezzeh olan Allah bu fey'de tasarrufu Rasûlü'ne tahsîs etti,

O'ndan başka kimseye bu hakkı vermedi. Zikri yüce Allah Kur'ân'-da: "Allah'ın onlardan Peygamberine verdiği fey'e gelince, siz bunun üzerine ne ata, ne deveye binip koşmadınız. Fakat Allah peygamberlerini dileyeceği kimselere musallat eder. Allah herşeye hak-kıyle kaadirdir" (ei-Haşn 6) buyurmuştur. Binâenaleyh bu malda tasarruf, yalnız Rasûlullah'm hakkı idi. Sonra vallahi bu mala sizden başka kimse iştirak etmedi. Ve sizin zararınıza kimse tasarruf da iddia eylemedi. Bu fey1 malının nemasını size verdi ve aranızda taksim etti. Nihayet fey'den o malın aslı mahfuz kaldı. Rasûlullah bu maldan ailesinin bir senelik nafakasını ayırır, onları infâk ederdi. Sonra bundan artakalanı alırdı. Onu Allah'ın malı yerine (vakıf) kılardı. -Cihâd ve hayır yollarına harcardı.- Bu malı Rasûlullah sağlığında böyle kullandı. Sonra Peygamber vefat edince Ebû Bekr:

— Ben Rasûlullah'm velîsiyim! diye-el koydu ve Rasûlullah'm kullandığı gibi kullandı.

Sonra Ümer, Alî ile Abbâs'a dönerek:

— Ebû Bekr'in bu suretle muamele ettiğini sizler de hatırlarsınız! Nitekim söylüyorsunuz, dedi (ve devam edip): Allah bilir ki, Ebû Bekr bu hareketinde doğru idi; lûtufkârdı, akıl ve zekâ sahibi idi, hakka uymuştu. Sonra Allah Ebû Bekr'in vefatını diledi. Ben de: Rasûlullah'm ve Ebû Bekr'in velîsiyim! dedim. Ve emîrliğimin ilk iki yılında bu mala el koydum. Ve Rasûlullah ile Ebû Bekr'in kullandığı gibi idare ettim. Allah bilir ki, ben bu hareketimde doğruyum, lütufkâ-rım; akıl ve şuurumla hareket ettim, hakka uydum. Sonra her ikiniz müştereken bana geldiniz. İkinizin sözü bir ve işiniz cem'iyyetli idi. Ey Abbâs! Sen bana geldin (Humus'ta şu ziyâde vardır: Benden kardeşinin oğlundan isabet eden hisseni istiyordun. -Alî'yi kasdederek:-Bu da eşinin babasından nasibine düşen hissesini istiyordu.) Bunun üzerine ben sizlere Rasûlullah'm: "Biz peygamberler vâris olunmayız, bizim bıraktığımız mal sadakadır" buyurduğu cevâbını verdim.

Müteakiben bu malı size vermeyi ve sizin elinizle idare etmeyi hatırladım. Ve:

— İsterseniz bu hurmalıkları size vereyim. Allah'ın ahdi ve andı boynunuzda olmak üzere siz bu malı Rasûlullah'm, Ebû Bekr'in ve

velî kılındığım zamanımda benim idare ettiğimiz gibi idare ediniz; şayet kabul etmezseniz artık bana birşey söylemeyiniz, dedim. Bu teklifim üzerine siz de:

— Bu şartla bize ver! dediniz.

Ben de ikinize teslim ettim. (Aranızda çıkan ihtilâf üzerine) şimdi benden bunun hâricinde bir hüküm mü istiyorsunuz? Gök ve yer izniyle ve iradesiyle ayakta duran Allah'a yemîn ederim ki, ben kıyamet kopuncaya kadar bunun dışında bir hükümle hükmetmem. Eğer siz onun idaresinden âciz olduysanız, onu bana geriye verin. Ben onu sizin hesabınıza kifayetle idare ederim, dedi.

ez-Zuhrî dedi ki: Ben Mâlik ibn Evs'in rivayet ettiği bu uzun Umer hadîsini, Urve'ye tahdîs ettim. Urve; Mâlik ibn Evs doğru söylemiştir, diye tasdîk etti. Sonra şöyle dedi: Ben Peygamber'in zevcesi Âi-şe'den işittim, o şöyle diyordu: Peygamber'in kadınları Usmân'ı Ebû Bekr'e gönderip, Allah'ın kendi Rasûlü'ne tahsîs ettiği hurmalıklardan sümün(= sekizde bir) hisselerini istiyorlardı. Ben de onları karşılayarak kendilerine:

— Allah'tan sakınmaz mısınız? Peygamber (S): "Biz vâris olunmayız- Bizim bıraktığımız her mal sadakadır (mülkiyeti Beytu'1-mâle âid vakıftır)" derdi. Bu sözle Rasûlullah kendisini kasdederek: "Ancak Muhammed'in ailesi bu mal{m gt\\x'm)dan istifâde edebilir" buyurdu, dedim. Ve Peygamber'in kadınlarının müracaatı, benim kendilerine vâki' olan bu haber vermem üzerine sona erdi.

Urve dedi ki: Bu sadaka olan hurmalık Alî'nin eline geçti. Ab-bâs'ı müdâhaleden men' edip ona galebe etti. Sonra sırasıyle Hasen ibn Alî, sonra Hüseyin ibn Alî, sonra Alî ibn Hüseyin ve Hasen ibn Hasen'in ellerine geçti. Alî ibn Hasen ile Hasen ibn Hasen ona nev-betle tasarruf ediyorlardı. Sonra Zeyd ibn Hasen'in eline, yânı idaresine geçti. Hakîkaten bu mal Rasûlullah'ın sadakası olarak idare olundu [90].

79-.......Âişe(R)'den (o, şöyle demiştir): Fâtıma aleyhi's-selâm ile Abbâs, Ebû Bekr'e gelip Fedek arazîsinden miraslarını ve Hay-ber'den payını istiyorlardı.

Ebû Bekr şöyle dedi:

— Ben Peygamber'den işittim: "Bizler mîrâs olunmayız. Bizim bıraktığımız herşey sadakadır. Ancak bu maldan Muhammed'in ailesi yerler" buyuruyordu. Allah'a yemîn ederim ki, elbette Rasûlullah'ın hısımları bana kendi hısımlarımla ilgilenmekten daha sevimlidir [91].

15- (Yahûdî Şâiri) Ka'b İbnu'l-Eşrefin Öldürülmesi Babı [92]

80- Ben Câbir ibn Abdillah(R)'-tan işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) sahâbîlerine:

— "Ka'b ibnu'l-Eşref(i öldürmek) için kim hazırdır? Çünkü o, Allah'a ve Rasûlü'ne ezâ etmiştir" buyurdu.

Muhammed ibn Mesleme ayağa kalktı ve:

— Yâ Rasûlallah, onu benim öldürmemi ister misin? dedi. Rasûlullah:

— "Evet (bunu isterim)" buyurdu. Muhammed ibn Mesleme:

— Öyle ise Ka'b'ı sevindirecek birşey söylememe izin ver! dedi. Rasûlullah:

— "Ne istersen söyle!" buyurdu [93].

Bunun üzerine Muhammed ibn Mesleme, Ka'b'a vardı da:

— Şu kişi (yânı Rasûlullah) bizden sadaka istedi. Ve bize güç vergi teklif edip, bizi yordu. Ben de ödünç birşey almak için sana geldim, dedi.

Ka'b da İbn Mesleme'nin dediği gibi söylendi de:

— Muhakkak o, sizin usancınızı daha artıracaktır, sözünü de ekledi.

Muhammed ibn Mesieme:

— Bizler bir kerre O'na uymuş bulunduk. O'nü hemen terket-mek istemiyoruz. Onun işi nereye varacak bakacağız; işi sona erinceye kadar

bekleyeceğiz. Biz şimdi senden bize bir deve yükü yâhud iki deve yükü ödünç vermeni istemekteyiz, dedi.

Ve bize Amr ibnu Dînâr bu hadîsi birkaç kerreler tahdîs etti. Fakat "Veskan ev veskayn" sözlerini zikretmedi. Ben kendisine bu hadîste 'Veskan ev veskayn" sözlerini söyledim. Bunun üzerine Amr: Zannederim ki bu hadîste "Veskan ev veskayn" sözleri vardır, dedi [94].

Muhammed ibn Mesleme'nin sözü üzerine Ka'b:

— Evet siz bana rehin verin, dedi. Muhammed ibn Mesleme ve arkadaşları:

— Neyi rehin istersin? diye sordular.

Ka'b:

— Kadınlarınızı bana rehin veriniz, dedi. Onlar:

— Sen Arab'ın en güzeli iken biz kadınlarımızı sana nasıl rehin edebiliriz? dediler.

Ka'b:

— Öyle ise oğullarınızı bana rehin verin, dedi. Onlar:

— Oğullarımızı sana nasıl rehnederiz? Sonra bunların biri hakkında "Bir yâhud iki deve yükü hurmaya rehin olundu" diye sövülür. Bu da bize ebedî bir ardır. Lâkin biz sana silâhlarımızı rehin bırakalım, dediler.

Sufyân: "Le'me" sözü ile silâhı kasdediyor, dedi.

Ka'b bunu kabul ederek kendisine gelmesi için Muhammed ibn Mesleme'ye zaman ta'yîn etti. Muhammed ibn Mesleme bir gece Ka'-b'a geldi (Kale dışından seslendi). Yanında Ka'b'ın süt kardeşi Ebû Naile vardı. Ka'b bunları kale içine da'vet etti ve misafirleri karşılamak için onların yanına indi. Ka'b'm karısı, kocasına:

— Bu saatte nereye çıkıyorsun? diye i'tirâz etti. Fakat Ka'b:

— Bu seslenen Muhammed ibn Mesleme ile kardeşim Ebû Naile'dir, diye karşıladı.

Sufyân şöyle dedi: Amr'dan başka râvîler şöyle dedi: Kadın:

— Ben bir ses işitiyorum ki, sanki ondan kan damlıyor (şerr seziliyor)! dedi.

Ka'b:

— O benim kardeşim Muhammed ibn Mesleme ile süt kardeşim Ebû Nâile'dir. Hem şübhesiz kerîm olan insan geceleyin kılıç darbesine çağırılsa bile o çağrıya muhakkak icabet eder, dedi.

Râvî: Muhammed ibn Mesleme beraberinde içeriye iki kişi daha soktu, dedi. Sufyân'a: Amr ibn Dînâr onların isimlerini söyledi mi? diye soruldu. Bâzısının ismini söyledi, dedi. Amr: Beraberinde iki kişi getirdi, dedi. Amr'dan başka râvîler ise: Ebû Abs ibn Cebr, el-Hâris ibnu Evs, Abbâd ibnu Bişr, diye isimledi. Amr dedi ki: İbn Mesleme beraberinde iki kişi getirdi de, onlara:

— Ka'b gelince, ben onun saçını tutup koklarım. Siz benim Ka'b'ın başını sıkıca yakaladığımı gördüğünüz zaman hemen kılıçlarınızı çekip Ka'b'ı vurunuz! diye söyledi

Hadîsin râvîsi Amr ibn Dînâr bir kerre de İbn Mesleme'nin arkadaşlarına:

— Ka'b'm başını size de koklatırım, dediğini rivayet etmiştir.

Şimdi Ka'b ibnu'I-Eşref güzei giyimli ve silâhlarını kuşanmış olduğu hâlde etrafına hoş koku saçarak misafirlerin yanına indi. Bunun üzerine îbnu Mesleme:

— Ben (ömrümde) bu günkü gibi güzel koku duymadım, diye yaklaştı.

Ka'b:

— Arab'ın en güzel kokulu ve en asîl kadınları benim yanımda yaşıyor, dedi.

Amr dedi ki: Muhammed ibn Mesleme:

— Başını saçını koklamama izin verir misin? dedi. Ka'b:

— Evet (izin veririm), dedi.

İbnu Mesleme kendisi kokladı, sonra arkadaşlarına da koklattı. Sonra:

— Bana bir daha koklamaya izin verir misin? dedi. Ka'b:

— Evet, dedi.

Bu defa İbnu Mesleme, Ka'b ibnu'l-Eşref'in başını sımsıkı yakaladı ve arkadaşlarına:

— Haydi kılıç darbesine tutup onu vurunuz! dedi.

Bu suretle Îbnu'l-Eşref'i öldürdüler. Sonra Peygamber'e gelip haber verdiler [95].

16- Ebû Râfi' Abdullah İbnu Ebı'l-Hukayk'ın Öldürülmesi Babı

Ona Sellâm ibnu Ebi'l-Hukayk da denilir. Yahûdî olan Ebû Râfi\ Hayber'de ikaamet ederdi. Onun Hicaz arazîsinde (yânî Hayber'de) kendisine âid kuvvetli bir kale içinde oturduğu söylenir. ez-Zuhrî: Ebû Râfi'in öldürülmesi, Ka'b ibnu'l-Eşrefin öldürülmesinden sonra oldu, demiştir.

81-.......el-Berâ ibnu Âzib (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) küçük bir topluluğu Ebû Râfi'e gönderdi. Abdullah ibnu Atık, geceleyin Ebû Râfi' uyumakta iken onun evine girip yanına sokuldu ve onu öldürdü.

82-.......el-Berâ ibnu Âzib (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Ensâr'dan birtakım kimseleri Yahûdî Ebû Râfi'e (onu öldürmeleri için) gönderdi. Bunlar üzerine Abdullah ibnu Atîk'i bey yaptı [96]. Ebû Râfi', Rasûlullah'a ezâ eder ve O'nun aleyhinde(ki hareketlere malca) yardım ederdi [97]. Bu (zengin Yahûdî) Hicaz toprağında kendisine âid (kuvvetlendirilmiş) bir kalede otururdu. Abdullah ibnu Atîk ile-ar-kadaşları kaleye yaklaştıklarında güneş batmıştı. Oranın insanları (deve, sığır, koyun gibi) yaylım hayyanlanyle mer'adan dönmüşlerdi. Bu durum üzerine Abdullah ibnu Atîk arkadaşlarına:

— Siz yerinizde oturunuz da ben (Ebû Râfi'in kalesine) gideyim. Ve kale kapıcılarına nezaketli bulunayım. Bu suretle kaleye girebileceğimi sanırım, dedi.

Kale kapısına doğru yürüdü. Nihayet kapıya yaklaştı. Sonra (kendisini saklamak üzere) maşlahına büründü. Sanki bir ihtiyâcım gide-riyordu. Artık insanlar tamâmiyle kaleye girmişti. Bu sırada kale kapıcısı:

— Ey Allah'ın kulu, kaleye girmek istersen hemen gir! Zîrâ ben kapıyı kapamak istiyorum, dedi.

Ben de hemen girdim. Ve (merkeb ahırına) gizlendim. İnsanların kaleye girmesi üzerine kapıcı kapıyı kilitledi ve anahtarları bir direğe astı.

İbnu Atîk dedi ki: Ben hemen anahtarlara doğru kalktım, onları alıp kapıyı açtım. Ebû Râfi'in yanında akşamdan sonra gece sohbeti yapılırdı ve bu sohbet kalenin üst katlarında yapılırdı. Bu gece sohbeti sona erip, dostları Ebû Râfi'in yanından dağılınca, ben hemen yanına çıktım. Ve her kapıyı açtıkça iç tarafından sürmeliyor-dum. Düşündüm ki, eğer Ebû Râfi'in adamları beni anlarlarsa onu öldürünceye kadar bu iyi fırsatı bana bırakmazlar. Bu suretle Ebû Râfi'in yattığı odaya kadar vardım. O, karanlık bir oda içinde, ailesinin arasında (yatmış) idi. Odanın neresinde olduğunu kestiremedim. Anlamak için:

— Yâ Ebâ Râfi'! diye seslendim.

— Kim o? diye cevâb verdi.

Ben hemen sesin tarafına yaklaştım ve kılıcımla ilk darbeyi vurdum. Fakat dehşet içinde idim, bir iş göremedim. Ebû Râfi' haykırdı. Ben hemen odadan dışarı çıktım ve kısa bir zaman eğlenip sonra odaya (tekrar) daldım da (sesimi değiştirerek) [98]:

— Bu feryâd nedir yâ Ebâ Râfi'? dedim.

— Anan cehenneme! Sen seslenmeden önce birisi beni oda içinde kılıçla vurdu, dedi.

Abdullah ibnu Atîk dedi ki: Ben ona bir darbe daha vurdum, iyice yaraladım. Fakat yine öldüremedim. Sonra kılıcın keskin ucunu onun karnına bastım. Nihayet Ebû Râfi' arkasına devrildi. Bu defa onu öldürdüğümü anladım ve hemen kapıları birer birer açmağa başladım. (Bu suretle savuşup) kale merdiveninin tâ son basamağına varmıştım. Burada yere ulaştığımı sanarak ayağımı yere attım. (Meğer daha sona gelmemiş olduğumdan) mehtâblı bir gecede merdivenden aşağıya düştüm. Baldırım kırıldı. Hemen bir sargı ile bu

kırığı sardım, sonra kapının önüne oturdum. Ve kendi kendime:

— Onu öldürüp öldürmediğimi iyice öğreninceye kadar bu gece kaleden çıkmam, dedim.

Horoz Ötmeye başlayınca ölü i'lâncısı kale sûrunun üstünde dikeldi ve:

— Hicaz ahâlîsinin taciri Ebû Râfi'nin Ölümünü bildiririm! diye i'lân etti.

Bunun üzerine ben artık arkadaşlarımın yanma gittim. Onlara:

— Artık kurtuluş, Allah Ebü Râfi'i öldürdü, dedim. Nihayet Peygamber'in huzuruna vardım, işi O'na anlattım. (Ayağımın kırıldığını duyunca) bana:

— "Ayağını uzat" buyurdu.

Ben de ayağımı uzattım. Rasûlullah ayağımı eliyle sıvazladı. Sanki ayağımdan hiç ağrı duymamışa döndüm.

83-.......Ebû Ishâk şöyle demiştir: Ben el-Berâ ibnu Azib(R) den işittim, o şöyle dedi: Rasûlullah (S), Abdullah ibnu Atîk'i ve Abdullah ibnu Utbe'yi, beraberindeki birtakım insanlar içinde Yahûdî Ebû Râfi'e (yânî onu öldürmeye) gönderdi. Bu topluluk gittiler, nihayet kaleye yaklaştıklarında, başkanları Abdullah ibnu Atîk, arkadaşlarına:

— Sizler yerinizde durunuz da ben kaleye gidip duruma bakayım, dedi.

Abdullah ibn Atîk şöyle dedi: Ben gittim ve kaleye girmek için nâzik hareket ettim. Kale halkı kendilerine âid bir eşek kaybetmişler.

Abdullah ibn Atîk dedi ki: Kaledekiler alaca karanlıkta dışarı çıktılar da o eşeği arıyorlardı.

Abdullah dedi ki: Ben tanınmaktan endîşe ettim.

Yine Abdullah dedi ki: Ben (kendimi saklamak üzere) maşlahımla başımı ve ayaklarımı örttüm. Sanki ben bir hacetimi yerine getiriyor-dum. Sonra kapının sahibi:

— Ben kapıyı kapamadan Önce içeri girmek isteyen girsin! diye nida etti.

Ben de hemen içeriye girdim ve kale kapısının yanındaki eşek ahırının içinde saklandım. Adamları Ebû Râfi'in yanında akşam yemeği yediler ve yanında oturup konuştular. Nihayet geceden bir müddet geçti. Sonra adamları kale içindeki kendi evlerine döndüler. Sesler kesilip de hiçbir hareket işitmez olunca, ben (gizlendiğim yerden) dışarı çıktım.

Abdullah dedi ki: Ben kapının sahibinin kalenin anahtarını bir oyuk içine koyduğu yeri görmüştüm. Anahtarı oradan aldım ve kalenin kapısını açtım.

Abdullah dedi ki: Kendi kendime; Kale halkı beni bilirlerse, diye düşündüm de yavaşça yürüdüm. Sonra kale içindeki evlerinin kapılarına varıp onları, içlerindekilerin üzerlerine dıştan kilitledim. Sonra bir merdiven içinde üst kata, Ebû Râfi'in yanma çıktım. Bir de gördüm ki, ev karanlıktır, evin kandili sönmüştür. Adamın nerede olduğunu bilemedim. Bu durumda;

Yâ Ebâ-RâfH dedim.

— Kimdir o? dedi.

Abdullah dedi ki: Ben hemen ses tarafına gittim ve ona vuruyordum. O bağırdı. Fakat vurmam bir iş görmedi.

Abdullah dedi ki: Sonra sanki ona yardım ediyorum gibi geldim de sesimi değiştirerek:

— Neyin var .yâ Ebâ Râfi'? dedim. Ebû Râfi':

— Dikkat et, sana hayret ediyorum, anana veyl olsun! Yanıma bir adam girip beni kılıçla vurdu, dedi.

Abdullah dedi ki: Ben yine ona gidip diğer bir kerre daha vurdum, fakat vuruşum yine bir iş görmedi. Ebû Râfi' bağırdı ve ev halkı ayağa kalktı.

Abdullah dedi ki: Sonra ben sesimi değiştirerek yardım isteyici şeklinde geldim. Onu sırtı üzerine yatmış gördüm. Hemen kılıcı karnının içine soktum, sonra üzerinde tersine çevirdim, nihayet kemiğin sesini işittim. Sonra dehşetle dışarı çıktım, nihayet merdivene geldim.

Aşağıya inmek istiyordum ki, merdivenden düştüm, ayağım eklem yerinden çıktı. Hemen ayağımı bir sargı ile sardım. Sonra ben bir ayak üzerinde sekerek arkadaşlarıma geldim ve onlara:

— Sizler gidiniz ve Rasûlullah'a sevinçli haberi bildiriniz. Ben (onun ölümünü haber veren) ölüm i'Iâncısını işitinceye kadar buradan ayrılmayacağım, dedim.

Sabahın cihetinde aydınlık olunca ölü i'lâncısı yukarıya çıktı da:

— Ebû Râfi'in ölümünü bildiririm! diye i'lân etti.

Abdullah ibn Atîk dedi ki: Müteakiben ben, bende ayak cihetinden hiçbir iztırab olmaksızın kalkıp yürüdüm. Arkadaşlarımın Pey-gamber'e gelmelerinden önce onlara yetiştim, ve Peygamber'e o sevinçli haberi (yânî Ebû Râfi'in öldürüldüğü haberini) verdim " [99].

17- Uhud Gazvesi Babı [100]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Hani sen, müzminleri muharebeye elverişli yerlerde ta'biye etmek üzere erkenden ailenden (Medine'den) ayrılmıştın, Allah hakkiyle işitendi, kemâliyle bilendi" <Âlu İmrân: 121) [101].

Ve zikri ulu olan Allah'ın şu kavli: "(Ey mü'minler) gevşemeyin, mahzun olmayın. Siz eğer (gerçekten) mü 'min iseniz (düşmanlarınızdan) çok üstünsünüzdür. Eğer size (Uhud'da) bir yara değmiş bulunuyorsa (Bedir'de) o kavme de o kadar yara değmiştir. O günler (öyle günlerdir ki) biz onları insanlar arasında (nevbetleşe nevbetleşe) döndürür dururuz. (Bu da) Allah'ın (ezeldeki) ilmini imân edenlere açıklaması, içinizden şehîdler edinmesi, mü 'minleri tertemiz yapıp kâfirleri helak etmesi içindir. Allah zâlimleri sevmez. Yoksa siz, Allah içinizden savaşanları belli etmeden, sebat edenleri belli etmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız? And olsun ki, siz ölümle karşılaşmadan önce onu arzûlamıştınız. İşte onu gerçekten gördünüz de. Şimdi siz ona bakıp

duruyorsunuz" (Âlu İmrân: 139-143) [102].

Ve Allah'ın şu kavli:

"Andolsun ki, Allah'ın size olan va'di -O'nun izni ile onları öldüregeldiğiniz, hattâ sevmekte olduğunuz zaferi de size gösterdiği zamana kadar- yerine gelmişti. (Sonra) siz yılgınlık gösterdiniz, isyan ettiniz, verilen emir hakkında çekiştiniz. İçinizden kimi dünyâyı istiyor, yine içinizden kimi âhir eti diliyordu. Sonra Allah size ibtilâ vermek için sizi onlardan geri çevirdi. (Bununla beraber) sizi muhakkak bağışladı da. Zâten Allah müzminlere bol lütuf ve inayet Sahibidir'^ (Âlu İmrân: 152).

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma. BiVakis onlar Rabbleri katında diridirler. (Allah'ın) lûtfu inayetinden, kendilerine verdiği (şehîdlik mertebesi) ile hepsi de şâd olarak (cennet ni'metleriyle) rızıklanırlar.

Arkalarından henüz onlara katılamayanlar hakkında da: Onlara hiçbir korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir diye müjde vermek isterler" (Âlu İmrân: 169-170) [103].

84-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Uhud gününde: "İşte şu atının başını tutmuş (harekete hazır) bulunan Cibril'dir, üstünde de harb cihazı vardır" buyurdu [104].

85-.......Ukbetu'bnu Âmir (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Uhud şehîdleri üzerine sekiz yıl sonra cenaze namazı kıldı. (Rasûlullah ölümünden biraz önce) dirilere ve ölülere veda edici gibiydi. Sonra (Medine'ye gelip) minbere çıktı da şöyle buyurdu:

— "Ben sizin kevser havuzuna ilk erişeniniz olacağım. Ben sizin Hakk yolundaki hizmetlerinize şehâdet edeceğim. Kıyamet gününde buluşma yeriniz havuzdur. Şübhesiz ben şimdi şu makaamımda havuza bakmaktayım. Emin olunuz ben, sizin müşrik olacağınızdan korkar değilim. Lâkin ben sizin üzerinize dünyâya rağbet etmenizden, dünyâ hakkında nefsâniyet yarışına girişip birbirinizle didişmenizden endîşe ederim".

Ukbe ibn Âmir: İşte Rasûlullah'ı bu görüşüm, minber üzerinde O'nu son

görüşüm oldu, demiştir [105].

86-....... el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Biz o gün, yânî Uhud günü müşriklerle karşılaştık. Peygamber (S) okçulardan ibaret olan bir askerî birliği yerlerine oturttu, başlarına da Abdullah ib-nu Cubeyr'i kumandan ta'ynı etti ve onlara:

— "Bizim düşmanlara gâlib geldiğimizi görseniz de yerlerinizden ayrılmayın, düşmanların bize gâlib geldiklerini görseniz de yine yerlerinizden ayrılmayın, bize yardım da etmeyin (yânî hiçbir surette mevziini terketmeyin)*1 emrini verdi.

Biz düşmanlarla karşılaşıp harbe girişince, müşrikler bozularak kaçtılar, hattâ ben kadınları bacaklarından örtülerini kaldırmışlar ve ayaklarındaki halkaları meydana çıkmış olarak dağda sür'atle yürüyüp kaçarlarken gördüm. Bu sırada müslümânlar:

— Ganîmet alın! Ganimet alın! demeye başladılar. Bu durumda Abdullah ibnu Cubeyr:

— Peygamber (S) benden yerlerinizden ayrılmama ahdi aldı, dedi.

Maiyyetindeki okçular dayatınca yüzleri döndürüldü (yânî şaşırıp nereye gideceklerini bilemediler). Akabinde müslümânlardan yetmiş kişi şehîd edildi. Ebû Sufyân Sahr ibnu Harb yükseğe çıktı da:

— Topluluk içinde Muhammed var mı? diye seslendi. Peygamber (S):

— "Ebû Sufyân'a cevâb vermeyiniz" buyurdu. Ebû Sufyân bu sefer:

— Topluluk içinde Ebû Kuhâfe'nin oğlu (Ebû Bekr) var mıdır? dedi.

Peygamber yine:

— "Ebû Sufyân'a cevâb vermeyin" buyurdu. Ebû Sufyân tekrar:

— Topluluk içinde Hattâb oğlu var mıdır? diye sordu.

Bu sorularına cevâb alamayınca Ebû Sufyân, arkadaşlarına döndü de:

— Şübhesiz bunlar öldürülmüşlerdir, şayet diri olsalardı cevâb verirlerdi, dedi.

Bu sırada Umer nefsine mâlik olamadı da:

— Yalan söyledin ey Allah'ın düşmanı! Allah seni üzecek -yâhud horlayacak- şeyleri, senin aleyhine bakî kılmıştır, dedi.

Ebû Sufyân:

— Yâ Hubel! Yüksel, işin yükselsin! dedi. Peygamber (S):

— "Ebû Sufyân'a cevâb verin" buyurdu.

— Ne söyleyelim? dediler. Peygamber:

— "Allah en yüksek ve en uludur deyin" buyurdu. Ebû Sufyân:

— Bizim için el-Uzzâ var, sizin Uzzâ'mz yoktur, dedi. Peygamber:

— "Ona cevâb veriniz" buyurdu. Sahâbîler:

— Ona ne söyleyelim? dediler. Peygamber:

— "Allah bizim Mevlâ'mızdır, sizin mevlâmzyoktur deyin" buyurdu.

Ebû Sufyân:

— Bu, Bedir gününe mukaabil bir gündür. Harb nevbet nevbet-tir (yânî bir nevbet sizin lehinize, bir nevbet bizim lehimizedir). Sizden öldürülenlerde kulak ve burun kesilmesi bulacaksınız; bunu ben emretmedim. Bunu emretmemiş olsam da bu müsle işi beni kötüleştirmez, dedi [106].

Bana Abdullah ibnu Muhammed haber verdi. Bize Sufyân ibnu Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan tahdîs etti ki, Câbir ibn Abdillah (R):

Birtakım insanlar Uhud gününün sabahında şarâb içtiler, sonra (o şarâb karınlarında iken) şehîd olarak öldürüldüler, demiştir [107].

87-.......Bize Şu'be, Sa'd ibnu İbrahim'den; o da babası İbrahim'den haber verdi ki, babası Abdurrahmân ibn Avf oruçlu bulunduğu bir gün, önüne iftar

sofrası getirilmiş. Abdurrahmân ibn Avf (bu zengin sofraya bakıp) şöyle demiştir:

— Mus'ab ibnu Umeyr, (Uhud günü) şehîd edildi. Hâlbuki Mus'-ab, benden çok hayırlı idi. Bu şehîd, kefen yerine bir kaftana sarılmıştı ki, bununla başı örtülse ayaklan açılıyordu; ayakları örtülse başı açılıyordu.

Râvî îbrâhîm dedi ki: Öyle sanıyorum ki, babam Abdurrahmân ibn Avf, sözüne şöyle devam etti:

— Yine Uhud'da Hamza da şehîd edildi. O da benden hayırlı idi. (O da böyle kefenlendi. Onlar böyle zühdî bir hayât içinde âhire-te gittiler.) Sonra dünyâdan bize serilen ni'metler önümüze serildi -yâhud da babam: Dünyâdan bize verilen ni'metler verildi-. Biz âhi-ret için kazandığımız hasenelerimizin acele edilip de dünyâda bize verilmiş olmasından endîşe etmişizdir, dedi. (O şehîdlerin yüksek derecelerine ulaşmanın geciktiğine üzüldü.)

Sonra ağlamaya başladı, hattâ iftar yemeğini terkeyledi [108].

88-.......Câbir ibnu Abdillah (R) şöyle demiştir: Bir er kişi Uhud günü Peygamber(S)'e:

— Ben öldürülürsem, benim nerede olacağımı bana haber ver! dedi.

Peygamber:

— "Cennette (olursun)" buyurdu.

Bunun üzerine o kişi, elindeki yemekte olduğu hurmaları hemen yere attı ve sonra harbe girişti de şehîd oluncaya kadar vuruştu [109].

89-.......Habbâb ibn Erett (R) şöyle demiştir: Bizler (dünyâyı değil) Allah rızâsını arayarak, Rasûlullah'ın beraberinde hicret ettik. Artık ecrimiz (Allah'ın va'di gereği) Allah'a vâcib oldu. Bizlerden buradaki ecrinden hiçbirşey yemeden âhirete geçenler, yâhud gidenler vardır. Bunlardan biri Mus'ab ibnu Umeyr'dir. O, Uhud günü şehîd edildi. Geriye bir kaftandan başka birşey bırakmadı. Biz onun başını bu kaftânıyle örttüğümüzde ayakları meydana çıkıyor, bu kaftanla

ayaklarını örttüğümüzde başı meydana çıkıyordu. Bu yokluk karşısında Peygamber (S) bize:

— "Bu kaftan ile şehidin başını örtün, ayakları üzerine de ızhır denilen ot koyun "; yâhud: "Ayakları üzerine ızhır atın" buyurdu.

Bizlerden, kendilerine hicret meyvesi ulaşan ve bu meyveyi dev-şirenler de vardır [110].

Ve bize Hassan ibnu Hassan haber verdi: Bize Muhammed ibnu Talha tahdîs etti: Bize Humeyd et-Tavîl, Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle tahdîs etti: Enes ibn Mâlik'in amcası Enes ibnu'n-Nadr, Bedir harbinde hernasılsa bulunamamıştı. Bundan dolayı kendisi:

— Ben, Peygamber'in ilk harbinde bulunamadım. Vallahi eğer Allah beni Peygamber'in beraberinde müşriklerle yapılacak harb meydanında hazır bulundurursa, yapacağım yiğitlik çalışmalarımı, kahramanlık faaliyetlerimi Allah elbette herkese gösterecektir, derdi.

Enes ibnu'n-Nadr Uhud harbine katıldı, orada insanlar bozulunca:

— Yâ Allah, şunların, yânı müslümânların yaptıkları bozgunculuktan Sana karşı özür beyân edip kabulünü isterim. Şu müşriklerin yaptıkları cinayetlerden de Sana sığınırım, dedi ve kılıcı ile müşriklere doğru ilerledi.

Bu sırada Sa'd ibn Muâz'a rastgelip, ona:

— Ey Sa'd, nereye çekiliyorsun? Muhakkak ki, ben cennetin kokusunu Uhud Dağı'nın önünde buluyorum, deyip çarpışmaya geçti ve harb meydanında yiğitlik hârikaları gösterdi; sonunda şehîd edildi.

İbnu'n-Nadr'in cesedi tanınmadı. Nihayet onu kızkardeşi (er-Rubeyy' bintu'n-Nadr) vücudundaki bir ben'den yâhud parmak uçlarından tanıyabildi. Enes ibnu'n-Nadr'm vücûdunda büyük küçük seksenden fazla mızrak, kılıç ve ok yarası sayılmıştı [111].

90-.......Bize İbnu Şihâb tahdîs etti. Bana Hârice ibnu Zeyd ibn Sabit haber verdi ki, kendisi babası Zeyd ibn Sâbit'ten şöyle derken işitmiştir: Ben Kur'ân'ın

sahîfelerini Mushaf'a yazdığımız sıra el-Ahzâb Sûresi'nden bir âyeti kaybettim. Ben o âyeti Rasûlullah okurken işitip durduğum hâlde yazılı olarak bulamamıştım. Biz o âyeti araştırdık ve nihayet onu, -Rasûlullah'in şâhidliğini iki şâhid yerine tuttuğu- Huzeyme ibn Sabit el-Ensârî'nın yanında bulduk: "Mü 'minler içinde Allah'a verdikleri sözde sadâkat gösteren nice erler var. İşte onlardan kimi adadığını ödedi, kimi de bunu bekliyor. Onlar hiçbir suretle ahidlerini değiştirmediler" (ei-Ahzâb: 23).

En sonu biz bu âyeti de (hey'etin karanyle tevatürü sabit olduğu için) Mushaf'taki sûresine koyduk [112].

91-.......Zeyd ibn Sabit (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Uhud gazvesine çıktığı zaman (Medîne ile Uhud arasındaki Şevt bustânın-da) beraberinde yola çıkmış olanlardan birtakım insanlar geri döndüler. Peygamber'in sahâbîleri iki fırka oldular. Bir fırka: Biz bu geri dönen münafıklarla harb ederiz, diyor; diğer fırka da: Biz (onlar müs-lümân oldukları için) onlarla harb etmeyiz, diyordu. Bu görüş ayrılığı üzerine şu âyet indi: "Siz hâlâ niçin münafıklar hakkında -Allah onları kazandıkları (bunca günâhlar) yüzünden tepesi aşağı getirdiği hâlde- iki zümre oluyorsunuz? Allah 'in saptırdığını siz mi doğru yola getirmek istiyorsunuz? Allah kimi saptırırsa, artık onun için hiçbir yol bulamazsın" (en-Nisâ: 88).

Peygamber (S): "Medîne Taybe'dir; ateş gümüşün pisliklerini giderdiği gibi Medîne de günâhları dışarıya atar" buyurdu [113].

18- Bâb:

"O zaman içinizden iki zümre za'f göster (mek istejmişti. Hâlbuki onların yardımcısı Allah 'ft.

Müzminler ancak Allah'a güvenip dayanmalıdır' (Âlu İmrân: 122).

92-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Şu "O zaman içinizden iki

zümre za'f göstermişti..." (Âlu İmrân: 122) âyeti, biz En-sâr1 topluluğu hakkında, yânî Hazrec'den Benû Selime ve Evs'ten Benû Harise toplulukları hakkında inmiştir. Ben, Yüce Allah "Hâlbuki onların yardımcısı Allah'tı" buyurup dururken, bu âyetin bu sebeb-le inmemiş olmasını arzu etmem [114].

93-.......Câbir (ibn Abdillah-R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bana:

— "Yâ Câbir, nikâh ettin mi (yânî evlendin mi).?>> diye sordu. Ben:

— Evet evlendim, dedim. Rasûlullah:

— "Ne ile evlendin; kızla mı yoksa dul ile mi?" diye sordu. Ben:

— Kız ile değil, fakat bir dul ile evlendim, dedim Rasûlullah:

— "Seninle oynaşacak bakire bir kızla evlenseydin yâ!" buyurdu.

Ben de:

— Yâ Rasûlallah! Babam Uhud'da şehîd edildi. O geriye dokuz kız çocuğu bıraktı. Onlar benim dokuz tane kızkardeşierimdir. Ben onlara kendileri gibi bilgisiz, tecrübesiz bir kız getirmemi istemedim de onların saçlarını tarayacak ve onların işlerini görecek bir kadınla evlendim, dedim.

Rasûlullah:

— "Böyle bir kadın almakla isabet ettin, doğru yaptın" buyurdu [115].

94-.......eş-Şa'bî şöyle demiştir: Bana Câbir ibnu Abdillah (R) tahdîs etti ki, babası Abdullah ibn Amr ibn Haram Uhud harbinde şehîd edilmiş ve arkasında büyükçe bir borç ile (evlenmemiş) altı tane kız çocuğu bırakmış. Nihayet hurma mahsûlünü kesme zamanı gelmiş.

Câbir dedi ki: Ben Rasûlullah'a geldim de:

— (Yâ Rasûlallah) bilmektesin ki, babam Uhud günü şehîd edilmiş ve ardında çokça bir borç yükü bırakmıştır. Ben alacaklı olan kimselerin Seni görmelerini arzu ediyorum! dedim.

Rasûlullah (S):

— "Sen hurmalığına git ve her çeşit hurmayı bir tarafa yığ!" buyurdu.

Ben gidip hurmaları buyurduğu gibi ayrı ayrı yığdım. Sonra kendisini çağırdım. Alacaklılar Peygamber'i görünce istedikleri alacağın bu saatte ödenmesini ısrar eder gibi davrandılar. Peygamber onların yapmakta oldukları ısrarı görünce, en büyük yığının etrafında üç defa dolaşıp yaklaştı da sonra onun üzerine oturdu. Sonra:

— "Alacaklı arkadaşlarını kendine çağır!" buyurdu.

Artık ölçücü kişi alacaklılar için ölçmeye devam etti. Nihayet Allah babam adına, onun emânetini tamamen ödedi. Ben ise kizkar-deşlerime bir tek hurma götürmeyerek, sırf babamın emânetim Allah'ın ödemesinden razı oluyordum. Allah yığınların hepsini selâmete çıkardı, hattâ ben Peygamber'in üzerinde durduğu yığma bakıyordum; ondan bir tek hurma eksilmemiş gibiydi [116].

95-.......Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir: Ben Uhud günü Rasûlullah'ı, yanında iki kişi olduğu hâlde gördüm. Bu iki kişi Rasûlullah'ı savunmak için harb ediyorlardı, üzerlerinde beyaz elbiseler vardı. Bunlar-Âdem oğullarının en şiddetli çarpışması gibi savaşıyorlardı. Ben bu iki kişiyi ne Uhud'dan önce, ne de sonra gördüm [117].

96-.......Bize Hâşim ibnu Hâşim es-Sa'dî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den işittim, şöyle diyordu: Ben Sa'd ibnu Ebî Vakkaas'tan işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) Uhud günü ok kabındaki oklarını çıkarıp bana verdi de: "At (yâ Sa'd)/ Babam anam sana feda olsun!" dedi [118].

97-.......Yahya ibnu Saîd el-Kattân şöyle demiştir: Ben Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den işittim, şöyle dedi: Ben Sa'd ibn Ebî Vakkaas-(R)'tan işittim: Peygamber (S) Uhud günü benim için babasını ve anasını feda etmekte birleştirdi, diyordu.

98-.......Saîd ibnu'l-Müseyyeb şöyle demiştir: Sa'd ibnu Ebî Vakkaas (R): Yemîn olsun Uhud günü Rasûlullah (S) ana ve babasmı, bunların her ikisini de benim için feda etmek üzere bir yere getirdi, dedi. Sa'd ibn Ebî Vakkaas, kendisi harb ederken Rasûlullah'm kendisine hitaben: "Babam ve anam sana feda olsun" dediğini kasdediyor.

99-.......Abdullah ibnu Şeddâd şöyle demiştir: Ben Alî ibn Ebî Tâlib'den işittim, şöyle diyordu: Ben Peygamber(S)'in Sa'd'dan başka hiçbir kimseye feda etmek üzere, babasını ve anasını birleştirdiğini işitmedim.

100-.......Abdullah ibn Şeddâd'dan: Alî ibn Ebî Tâlib (R) şöyle demiştir: Ben, Peygamber (S)'in, hiçbir kimseye feda etmek üzere babasını ve anasını birleştirdiğini işitmedim, yalnız Sa'd ibn Mâlik (yânî Ebû Vakkaas) müstesna. Çünkü ben, muhakkak olarak Pey-gamber'in Uhud günü: "Yâ Sa'd, babam anam sana feda olsun, at!" buyurduğunu işittim.

101-.......Ebû Usmân Abdurrahmân en-Nehdî: Kendilerinde mu-

kaatele yapılan bu harb günlerinin bâzı saatlerinde Peygamber(S)'in yanında Talha ile Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tan başka kimse kalmamıştır, demiştir.

Bu bilgi, Talha ile Sa'd'ın hadîslerinden alınmıştır.

102-.......Muhammed ibnu Yûsuf şöyle demiştir: Ben es-Sâib ibnu Yezîd'den işittim, şöyle dedi: Ben Abdurrahmân ibnu Avf a Tal-ha ibnu Ubeydillah, el-Mıkdâd ibnu'l-Esved ve Sa'd ibn Ebî Vak-kaas'la sohbet edip beraber bulundum. Bunların hiçbirinin Peygam-ber'den hadîs tahdîs ettiğini işitmedim. Yalnız Talha'dan Uhud gününü tahdîs ederken işittim.

103-.......Kays ibn Ebî Hazım: Ben Uhud günü Talha'nın çolak olan elini gördüm. Talha, bu kesik eliyle Uhud günü Peygam-ber'i koruyordu, demiştir [119]
.

104-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Uhud günü olup da insanlar Peygamber'in yanından dağıldıkları zaman Ebû Talha, Peygamber'in önünde kendi kalkanını Peygamber'e siper yaparak, oradan hiç ayrılmadı. Ebû Talha ok yayım çok sert çeken bir atıcı idi. Uhud günü o, elinde iki yâhud üç yay kırdı. Yanından ok dolu kubur ile geçen kimse olurdu da Peygamber ona: "Ok kabını Ebû Talha'ya boşalt!" derdi.

Enes dedi ki: Peygamber yükselir, askere bakarsa hemen Ebû Talha:

— Babam anam Sana feda olsun, yükselme! Düşman oklarından bir okun Sana isabet etmesinden korkarım. İşte göğsüm Senin göğsüne siperdir! derdi.

Yine Enes dedi ki: Yemîn olsun ki, ben o tehlikeli Uhud gününde Ebû Bekr'in kızı Âişe'yi ve anam Ümmü Suleym'i gördüm. Bunların her ikisi de eteklerini çemreyip sıvamışlar, ben onların bacakla-rındaki halhallan görüyordum. Onlar su kırbalarını taşıyorlar ve onları yaralı askerlerin ağızlarına boşaltıyorlardı. Yemîn olsun o gün Ebû Talha'nın elinden iki yâhud üç defa kılıcı düşmüştü [120]
.

105-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Uhud günü olduğu zaman müşrikler bozulunca Allah'ın la'neti üzerine olası İblîs, müslümân-lara:

— Ey Allah'ın kulları, arka tarafınızda bulunanlarınızdan sakının! diye bağırdı.

Bu bağırma üzerine müslümân ordusunun öncüleri, arkalarında bulunanları müşriklerden sanarak geriye döndüler. Akabinde öncüler ve arkalarından gelenler birbirlerini öldürmeye giriştiler. Bu sırada Huzeyfe ibnu'l-Yemân bir de baktı ki, babası Yemân'ı müslümanlar müşriklerden sanarak öldürmekteler. Bu anda Huzeyfe:

— Ey Allah'ın kullan! Bu babamdır, bu babamdır; onu öldürmeyin! dedi.

Urve dedi ki: Âişe şöyle dedi: Allah'a yemîn ederim ki, müslü-mânlar ondan ayrılmadılar ve nihayet onu öldürdüler, Huzeyfe, müs-lümânların bir yanlışlıkla babasını öldürmelerine karşı yalnız:

Sizi Allah mağfiret etsin. O, acıyanların en acıyıcısıdır" (Yûsuf: 92) demekle yetindi.

Urve dedi ki: Vallahi Huzeyfe Azîz ve Ceiîl olan Allah'a kavuşuncaya kadar, babasını öldüren için yaptığı duâ ve istiğfardan olan hayrın bakiyyesi, yânî üzüntüsü Huzeyfe'de devam edip durmuştur [121].

"Basurtu"; "Basiretten bir iş hakkında bildim"; "Absartu" ise "Gözün görmesinden gördüm" demektir. "Basartu" ve "Absartu" bir ma'nâyadır da denilir [122].

19- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Hakikat iki ordu karşılaştığı gün içinizden geri dönenler (yok mu?) Onları irtikâb ettikleri bâzı şeyler yüzünden ancak şeytân kaydırmak istedi. Andolsun Allah (yine) onları affetti. Çünkü Allah, şübhesiz çok mağfiret edicidir, çok şefkatlidir" (âiu imrân: 155) [123].

— Bilirsin ki, Usmân, Bedir'den kaybolup, Bedir harbinde hazır bulunmamıştır, dedi.

İbnu Umer:

— Evet bilirim, dedi. Yine o zât:

— Bilirsin ki Usmân, Bey'atu'r-Rıdvân'dan da geriye kalmış ve o bey'atte hazır bulunmamıştı, dedi.

İbn Umer:

— Evet bilirim, dedi.

Râvî dedi ki: Bu cevâblar üzerine o zât kendi fikrine uygun ce-vâblar aldığını sanıp, bunları beğenerek:

— Allâhu Ekber! diye tekbîr getirdi.

îbn Umer (onun yanlış düşüncelerini değiştirmek üzere) şöyle demiştir:

— Buraya gel de sorduğun şeylerin hakîkatini sana haber vereyim ve açıklayayım: Usmân'ın Uhud günü kaçması keyfiyetine gelince; ben şehâdet ederim ki, Allah (bütün müslümânlarla birlikte) ondan bu kusuru affetmiştir [124]. Bedir'den kaybolmasına gelince; Ra-sûlullah'ın kızı Rukayye, Usmân'ın nikâhı altında idi ve hasta bulunuyordu [125]. Peygamber, Usmân'a hitaben: "Senin için Bedir'de bulunan bir gâzî sevabı ve bir gâzî ganimet payı vardır " buyurup ona izin vermişti. Rıdvan Bey'ati'ndan uzak kalması da (Mekke'ye vazîfe ile gönderilmiş olmasındandır). Şu muhakkak ki eğer Mekke vadisinde Usmân ibn Affân'dan daha azîz (yânî şerefli ve nüfuz sahibi) bir kimse bulunsaydı, elbette Rasûlullah, Usmân'ın yerine onu gönderirdi. Rasûlullah, Usmân'ı Mekke'ye gönderdi ve Usmân Mekke'ye gittikten sonra Rıdvan Bey'atı yapıldı. Usmân'ın bu şerefli bey'-attan mahrum olmaması için Peygamber sağ elini işaret ederek: "İşte bu, Usmân'ın elidir" buyurup, onunla sol eli üzerine vurdu da: "İşte bu, Usmân'ın bey'atıdır!" buyurdu.

Abdullah ibn Umer o zâta (bu bilgileri verdikten sonra):

— Artık sana verdiğim bu cevâblarla beraber şimdi gidebilirsin, dedi.

20- Bâb:

"O vakit siz (harb meydanından) boyuna uzaklaşıyor, bir kimseye dönüp bakmıyordunuz* O Rasûl ise arkanızdan sizi çağırıyordu. Bunun üzerine Allah sizi keder üstüne kederle cezalandırdı, (Allah'ın sizi affetmesi) ne elinizden gidene, ne de başınıza gelene esef etmemeniz içindir. Allah ne yaparsanız hakkıyle haberdârdır" (ÂIu İmrân: 153).

Âyetteki "Tus'idune", "Es'ade"den olup "Gidiyordunuz" demektir. Sulâsî olan "Sa'ide" ise "Evin üstüne çıktı, yânî yükseldi" demektir.

107-.......Ebû İshâk dedi ki: Ben el-Berâ ibn Âzib(R)'den işittim, şöyle dedi: Rasûlullah'ın (başlıktaki âyette bildirilen) bu çağrısı Uhud günü piyadelerin arka tarafına yerleştirdiği ve Abdullah ibn Cu-beyr'in kumandasına verdiği okçulara âid idi. Onların bâzısı bozulmuşlar olarak kaçtıkları zaman, Rasûlullah (S), onların arkalarından ("Ey Allah'ın kulları, bana geliniz! Ey Allah'ın kulları, bana geliniz Her kim dönüp gelirse ona cennet vardır!" diye) onları çağırıyordu [126].

21- Bâb:

"Sonra o kederin ardından Allah üzerinize Öyle bir emînlik, öyle bir uyku indirdi ki, o, içinizden bir zümreyi örtüp buruyordu. Bir zümre de canları sevdasına düşmüştü [127]. Allah'a karşı câhiliyet zannı gibi hakka aykırı bir zann besliyorlar ve: 'Bu işten bize ne?' diyorlardı. 'Bütün iş Allah'ndır!'de. Onlar sana açıklayamayacaklarını içlerinde saklıyorlar ve: 'Bize bu işten birşey (bir pay) olsaydı burada Öldürülmezdik' diyorlardı. Onlara şöyle de: 'Siz evlerinizde olsaydınız bile, üzerlerine öldürülmesi yazılmış olanlar yine muhakkak yatacakları (öldürülecekleri) yerlere çıkıp gideceklerdi. (Allah bunu) göğüslerinizin içindekini yoklamak, yüreklerinizdekini temizlemek için yaptı. Allah, sineler deki özü hakkıyle bilendir" (Âiu îmrân: 154)

Ve bana Halîfe ibnu Hayyât söyledi: Bize Yezîd ibnu Zuray' tah-dîs etti: Bize Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Enes'ten tahdîs etti ki, Ebû Talha (R) şöyle

demiştir: Ben, Uhud günü kendisini uyku bürüyen kimseler içinde idim. Birkaç defa elimden kılıcım düşünceye kadar uykuya dalmıştım. Kılıcım düşerdi, ben de onu alırdım, Tekrar düşerdi, ben yine alırdım [128].

22- Bâb:

"İşten hiçbir şey sana âid değildir. Allah ya onların tevbesini kabul eder, yâhud onları, kendileri zâlim kimseler oldukları için azâblandırır" (âiu imrân: 128).

Humeyd et-Tavîl ile Sabit el-Bunânî söylediler ki1[129], Enes ibn Mâlik şöyle demiştir: Uhud günü Peygamber(S)*in başı yarıldı da "Peygamberlerini yaralayan bir kavim nasıl kurtulur?" dedi. Bunun üzerine "İşten hiçbirşey sana âid değildir... " (âiu î 128) âyeti indi.

108-.......Salim, babası Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti ki, o, Rasûlullah (S) -yaralanıp dişi kırılınca- sabah namazının son rek'-atinde rukû'dan başını kaldırınca "Semiallâhu limen hamidehu. Rabbena leke'l-hamdu (= Allah kendisini öven kişinin övgüsünü işitti. Ey Rabb'imiz, övülme yalnız Senin hakkındır)" dedikten sonra: "Yâ Allah! Futana, Fulâna ve Fulâna la'net eyle" derken işitmiştir. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah: 'i'İşten hiçbirşey sana âid değildir. Allah ya onların tevbesini kabul eder, yâhud onları, kendileri zâlim kimseler oldukları için azâblandırır" (Âiu imrân: 128) âyetini indirmiş-tir.

Ve Hanzala ibn Ebî Sufyân'dan: O da şöyle demiştir: Ben Salim ibn Abdillah'tan işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S), Safvân ibn Umeyye, Sehl ibnu Amr, el-Hâris ibn Hişâm aleyhine beddua ederdi . Bu beddua üzerine: "İşten hiçbirşey sana âid değildir... " âyeti sonuna kadar indi [130].

109-.......Ve Sa'lebetu'bnu Ebî Mâlik şöyle demiştir: Umer ibnu'I-Hattâb (R) bir kerresinde Medîne kadınlarından birtakım kadınlar arasında yünden yâhud ipekten yapılmış kadın elbiseleri dağıttı da, o elbiselerden iyi bir elbise artakaldı.

Yanında bulunan kimselerin bâzısı Umer'e:

— Ey Mü'minlerin Emîri, şunu da senin yanında bulunan Ra-sûlullah'ın kızma ver, dediler.

Ve onunla, Umer'in zevcesi olan Alî'nin kızı Ümmü Kulsüm'ü kasdediyorlardı. Umer de:

— Bu elbiseye Ümmü Selît daha lâyıktır. Ümmü Selît, Rasûlul-lah'a bey'at eden Ensâr kadınlarındandır, dedi de bu daha lâyık oluşun sebebini şöyle belirtti:

— Çünkü Ümmü Selît, Uhud günü bizim için su kırbalarım dikerdi (onları yüklenir taşırdı) [131].

24- Hamza İbn Abdilmuttalib(R)'İn Öldürülmesi Babı

110-....... Amr ibnu Umeyye ed-Damrî'nin oğlu Ca'fer şöyle demiştir: Bir ara ben, Übeydullah ibn Adiyy ibni'l-Hıyâr ile seyahate çıktım. Hımıs'a vardığımızda Übeydullah bana:

— Vahşî'yi görmek ister misin? Ona Hamza'yı öldürmesini sorarız, dedi.

Ben de:

— Evet, dedim.

O sırada Vahşî Hımıs'ta oturuyordu. Biz Vahşî'nin nerede bulunduğunu sorduk. Bize şu köşkün gölgesinde oturan Vahşî'dir diye gösterildi. O, büyük bir yağ tulumu gibi semiz (kızıl gözlü) bir kişi idi. Yanına gittik, biraz irkilip selâm verdik, selâmımızı karşıladı. Übeydullah o sırada sarığını yüzüne, başına dolamıştı. Vahşî onun yalnız gözleriyle ayaklarını görüyordu. Ubeydullah ona:

— Ey Vahşî, beni tanıyor musun? diye sordu.

Vahşî, Ubeydullah'ı şöyle gözüyle süzdükten sonra, şöyle dedi:

— Hayır vallahi tanımadım. Yalnız bilmekte olduğum bir husus, şudur: Adiyy ibnu'l-Hıyâr (soran Ubeydullah'm babası), Ebü'l-I'ys kızı Ümmü Kıtal denilen bir kadınla evlenmişti. Bu kadın Mekke'de Adiyy'e bir oğlan doğurmuştu. Ben de

bir süt ana arayıp bulmuş ve bu çocuğu anasıyle beraber taşıyıp süt-anaya götürmüştüm (Deve üstünde o çocuğun ayaklarını görmüştüm). Ayakların o çocuğun ayakları gibi olduğu için, ayaklarına dikkatle baktım) [132].

Hadîsin birinci râvîsi Ca'fer şöyle dedi: Bunun üzerine Ubeydullah, yüzünden sarığı açtı. Sonra Vahşî'ye:

— Artık şimdi bize Hamza'nın öldürülmesini anlatır mısın? dedi.

Vahşî:

— Evet, diyerek şöyle anlattı: Hamza, Bedir harbinde Tuayme ibn Adiyy ibni'l-Hıyâr'ı öldürmüştü. Efendim olan Cubeyr ibn Mut'ım bana: Eğer amcam Tuayme'ye karşılık Hamza'yı öldürürsen sen hürr-sün, dedi.

Vahşî dedi ki:

— Ayneyn yılı insanlar Medîne'ye sefere çıkınca -Ayneyn, Uhud Dağı yanında bir dağdır; bununla Uhud arasında bir vâdî vardır- ben de onlarla beraber o harbe çıktım. İnsanlar harb nizâmında saff olup sıralandıkları zaman (Kureyş tarafından) Sibâ' ortaya çıktı ve cenk edecek bir mubâriz istedi.

Vahşî dedi ki:

— Ona karşı Abduhmıttalib'in oğlu Hamza ortaya çıktı da:

— Ey Sibâ'! Ey kadın sünnetçisi olan Ümmü Enmâr'ın oğlu! Allah'a ve Rasûlü'ne muhalefet etmek mi istersin? dedi.

Vahşî dedi ki:

— Sonra Sibâ' üzerine yürüdü. Sibâ' giden dünkü gün gibi yok oldu (yânî Hamza onu öldürdü).

Vahşî dedi ki:

— Bu sırada ben Hamza'yı vurmak için bir taş arkasına gizlendim. Hamza bana yaklaşınca harbemi (kısa mızrağımı) ona attım ve mızrağımı Hamza'nın kasığına yerleştirdim. Mızrak Hamza'nın tâ iki uyluk üstünün arkasından çıkmıştı. İşte bu mızrak Hamza'yı olduğu yere çökertti (yânî onu öldürdü). Mekkeliler harbden dönerlerken ben de onlarla beraber geri döndüm. Ve

Mekke'de İslâm Dîni yayılın-caya kadar orada oturdum. Sonra (Mekke'nin fethi üzerine) Taife kaçıp gittim. O sırada Tâifliler (toptan İslâm'a girdiklerini arzetmek üzere) Allah'ın Rasûlü'ne elçi gönderdiler. Bana da (korkma git), Rasûlullah hiçbir elçiyi ürkütmez denildi [133]. Ben de elçi hey'etiyle beraber yola çıktım. Tâ Rasülullah'ın huzuruna kadar vardım. Rasû-lullah beni görünce:

— "Sen Vahşî misin?" buyurdu. Ben:

— Evet, dedim. Rasûhıllah:

— "Hamza'yı sen mi öldürdün?" buyurdu.

— Bu iş sana erişen haber şeklinde oldu, dedim. Rasûlullah:

— "Yüzünü benden kaybetmeye (yânı saklamaya) gücün yeter mi?" buyurdu.

Vahşî dedi ki:

— Ben de hemen huzurdan çıktım. Rasûlullah vefat edip de (Ebû Bekr zamanında) Museylimetu'l-Kezzâb çıkınca (kendi kendime) tam sırasıdır, muhakkak ben Museylime'ye karşı çıkarım. Umarım ki ben Museylime'yi öldürürüm de bu hizmetimle Hamza'ya karşı işlediğim cinayeti karşılarım, dedim. Ve Museylime üzerine sevk olunan ordu ile hareket ettim. Bu muharebede gâlib ve mağlüb olan oldu. Ben de birden yıkık bir duvarın karaltısında bir kişinin (Museylime'nin) durduğunu gördüm. O sanki esmer bir deve renginde yüzü kül gibiydi, başının saçı da dağınık bir hâlde idi.

Vahşî dedi ki:

— Ben hemen (Hamza'yı vurduğum) harbemi ona attım ve harbemi onun iki memesi arasına yerleştirdim. Nihayet harbem onun iki küreği arasından çıktı.

Vahşî dedi ki:

— Bunun üzerine Ensâr'dan bir kişi ona doğru koştu ve başına kılıçla vurdu [134].

Abdulazîz ibn Abdillah ibn Ebî Seleme geçen senedle dedi ki: Abdullah ibnu'1-Fadl şöyle dedi: Bana Süleyman ibnu Yesâr haber verdi ki, kendisi Abdullah ibnu Umer'den şöyle derken işitmiştir: Museylime'nin öldürülmesi üzerine bir evin arkasından bir câriye ağlayarak:

— Vâh Emîru'l-Mü'minîn'e yazık oldu! Onu siyah bir köle (yâ-nî Vahşî) öldürdü, diye matem etti [135].

25- Uhud Günü Peygamber(S)'E İsabet Eden Yaralar Babı

111-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Uhud günü rabâiye dişini işaret ederek: "Peygamberlerine şu cinayeti işleyen bir kavim hakkında Allah 'in intikaamı şiddetli oldu" buyurdu.

Yine Rasûlullah; "Allah Elçisi'nin (kendi eliyle) Allah yolunda öldüreceği kişi hakkında Allah 'in intikaamı şiddetli oldu " buyurdu.

112-.......İbnu Abbâs (R): Peygamber'in (kendi eliyle) Allah yolunda öldürdüğü kişi üzerine Allah'ın gazabı şiddetli oldu. Allah Peygamberi'nin yüzünü yaralayıp kan akıtan bir kavim üzerine Allah'ın öfkesi şiddetli oldu, demiştir [136].

26-Bâb

(Bu geçen bâbdan bir fasıl gibidir.)

113-.......Ebû Hazım, Sehl ibn Sa'd'dan işitmiştir. Şehre Rasûlullah'ın yarasından soruldu da şöyle dedi:

— Dikkat edin, vallahi ben Rasûlullah'ın yarasını yıkamakta olanı, suyu dökmekte olanı ve yaranın ne ile tedâvî edildiğini pek iyi biliyorum.

Sehl dedi ki:

— Rasûlullah'ın kızı Fâtıma aleyhi's-selâm yarayı yıkıyordu, Alî de kalkan ile suyu döküyordu. Fâtıma suyun kanı artırmaktan başka birşey yapmadığım görünce oradaki bir hasır parçasını alıp yaktı ve o yanığı yaranın üzerine bastı da

böylece kanın akması durdu. O gün Peygamber'inrabâiye dişleri kırıldı, yüzü yaralandı ve başındaki miğferi de kırıldı.

114-....... İbn Abbâs (R): Bir peygamberin öldürdüğü kişiye Allah'ın öfkesi şiddetli oldu. Allah Elçisi'nin yüzünü kanatan kimse üzerine de Allah'ın öfkesi şiddetli oldu, demiştir.

"Allah'ın ve Rasûlü'nün da'vetine icabet edenler... " (Âlu İmrân: 172).

115-.......Âişe (R) şu âyetin inme sebebini bildirmek üzere şöyle demiştir: "Kendilerine yara isabet ettikten sonra yine Allah 'in ve Rasülü 'nün da 'vetine icabet edenler, içlerinden iyilik yapanlar ve (fenalıktan) sakınanlar için pek büyük mükâfat vardır" (Âiu imrân: i?2).

Âişe, Zubeyr'in oğlu Urve'ye:

— Ey kızkardeşimin oğlu! Baban Zubeyr ile Ebû Bekr, bu âyette bildirilen bahtiyar mü'minlerdendir, demiş ve şöyle devam etmiştir:

— Uhud günü Rasûlullah'a isabet eden istenilmedik fenalık eriştiği, müşrikler de geri dönüp gittikleri zaman Rasûlullah, onların tekrar Medine üzerine dönmelerinden endîşe etmişti. Bu sebeble: "Düşmanların ardısıra kim gidip onları ta'kîb eder?" buyurdu. Bu da'vet üzerine sahâbîlerden yetmiş kişi icabet etti ki, Ebû Bekr ile Zubeyr bunların içinde idiler [137].

28- Uhud Günü Müslümanlardan Öldürülen Kimseler Babı:

Hamza ibnu Abdilmuttalib, el-Yemân, Enes ibnu*n-Nadr, Mus'ab ibnu Umeyr onlardandır.

116-.......Katâde ibn Diâme: Ben Arab kabîleleri içinde Ensâr'dan daha çok şehîd vermiş ve kıyamet günü onlardan daha azîz olmuş hiçbir kabîle bilmiyorum, demiştir.

Yine Katâde birinci sözünün şahinliğine delîl getirerek şöyle demiştir: Bize Enes ibn Mâlik tahdîs etti ki, Uhud günü onlardan, yânî Ehsâr'dan yetmiş kişi; Maûne Kuyusu günü de yetmiş kişi; Yemâme gününde de yetmiş kişi öldürülmüştür.

Katâde: Maûne Kuyusu vak'ası Rasûlullah'ın zamanında oldu. Yemâme günü, Ebû Bekr zamanında Yalancı Peygamber Museylime ile harb yapılan gündür, demiştir [138].

117-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlulah (S) Uhud şehîdlerinden ikişer kişiyi bir kabirde yerleştiriyordu [139]. Ve bize:

— "Bunların hangisi Kur'ân'ı daha çok öğrenmiştir?" diye soruyordu.

Bu çift şehîdlerden birisine işaret edilince, onu kabre önce koyuyordu. Ve sonra:

— "Kıyamet gününde ben bu mücâhidlerin hayâtlarım dîn yolunda feda ettiklerinin şahidiyim" buyurdu.

Sonra da bu şehîdlerin yıkanmadan ve üzerlerine namaz kılınmadan, kanlan içinde gömülmelerini emretti.

Ebû'l-Velîd de Şu'be'den söyledi ki, İbnu'l-Munkedir şöyle demiştir: Ben Câbir'den işittim, şöyle dedi: Babam Uhud'da şehîd edildiği zaman ben ağlamağa ve elbiseyi onun yüzünden açmaya başladım. Peygamberin sahâbîleri de beni ağlamaktan men' ediyorlardı. Hâlbuki Peygamber men' etmedi. Peygamber (S):

— "Ona ağlama -yâhud: Ona ne ağlıyorsun-! O şehîd kaldırılıncaya kadar melekler kanatlanyle onu gölgelendirmekte devam ettiler" buyurdu [140].

118-.......Ebû Mûsâ(R)'dan: el-Buhârî yâhud şeyhi Muhammed ibnu'1-Alâ: Peygamber'den söylediğini, yânî hadîsi Peygamber'e yükselttiğini zannediyorum, demiştir. Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Ben ru'yâmda şöyle gördüm: Ben bir kılıç salladım, akabinde kılıcın göğsü kırıldı. İşte bu, Uhud günü musibete uğrayan müminlerdir. Sonra ben o kılıcı başka bir defa daha

salladım. Bu sefer kılıç olduğundan daha güzel bir hâle döndü. Bu da Allah'ın feih ve mü'minlerin birleşip toplanmaları nev'înden getirmiş olduğu güzel sonuçlardır. Ben yine ru'yâda birtakım sığırlar gördüm. Allah hayırdır (yânı Allah'ın yapması hayırdır). Gördüm ki o sığırlar, Uhud günü şehîd edilen mü'minlermiş" [141].

119-.......Habbâb ibnu'l-Erett (R) şöyle demiştir: Biz Allah'ın rızâsını isteyerek Peygamber ile hicret ettik. Artık ecrimiz (va'di gereği) Allah'a vâcib oldu. Bizlerden kimisi de bu ücretten hiçbirşey yemeden geçti, yâhud âhirete gitti. Mus'ab ibn Umeyr işte bunlardan birisidir. Mus'ab Uhud günü şehîd edildi. O arkasında bir kaftandan başka birşey bırakmadı. Biz o kaftanla Mus'ab'ın başını örttüğümüzde ayakları meydana çıkıyor, ayaklarını örttüğümüzde ise başı meydana çıkıyordu. (Bu yokluk karşısında) Peygamber (S) bize: "Bu kaftanla başım örtün de ayaklan üzerine ızhır otu koyun -yâhud: ayakları üzerine ızhır otundan atın-" buyurdu. Bizden kendilerine hicret meyvesi erişenler de vardır ki, onlar da bu meyveyi devşirmektedirler [142].

29- Bâb:

"Uhud bizi sever, biz de onu severiz".

Bu sözü Abbâs ibnu Sehl, Ebû Humeyd'den; o da Peygamberden olmak üzere söylemiştir [143].

120-.......Katâde, Enes(R)'ten şöyle dediğini işitmiştir: Peygamber (S): "İşte şu bizleri seven ve bizim de kendisini sevmekte olduğumuz bir dağdır" buyurdu [144].

121-.......Bize İmâm Mâlik, el-Muttalib'in mevlâsı olan Amr ibn Ebî Arnr'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S), kendisine

Uhud göründüğünde: "Bu, bizleri seven ve bizim de kendisini sevmekte bulunduğumuz bir dağdır. Yâ Allah! Şüb-hesiz İbrahim Peygamber Mekke'yi harem kılmıştır. Ben de Medine'nin iki kara taşlığı arasındaki sahayı harem kıldım" sözlerini söyledi.

122-.......Ukbetu'bnu Âmir(R)'den (o şöyle demiştir): Peygamber (S) -vefatına yakın- bir gün çıkıp Uhud şehîdlerine ölü üzerine namaz kılar gibi namaz kıldı. Sonra (Medine'ye) gelip minbere çıktı ve bir hutbe yaptı da şunları söyledi: "Ben sizin Kevser havuzuna ilk erişeniniz olacağım. Sizin hakk yolundaki hizmetlerinize şâhidiik edeceğim. Şübhesiz ben şu anda (cennetteki) havuzumu görüyorum. Ve yine muhakkak şu anda bana arzın hazînelerinin anahtarları -yâhud arzın anahtarları- verildi. Vallahi ben vefatımdan sonra sizin müş-rikliğe gireceğinizden endîşe etmem, yalnız sizin dünyâ hırsı ile nef-sâniyet güdüp didişmenizden korkarım" [145].

30- Racî' Gazvesi, Rtl Ve Zekvân Kabileleri Gazvesi, Maûne Kuyusu Gazvesi İle Adal Ve El-Kaare Kabileleri Hadîsi, Âsim İbn Sabit Hadîsi, Hubeyb Ve Arkadaşları Hadîsi Babı

Magâzî allâmesi Muhammed ibn İshâk: Bize Asım ibn Umer, Racf gazvesinin Uhud'dan sonra olduğunu tahdîs etti, demiştir [146].

123- Bana îbrâhîm ibn Mûsâ tahdîs etti: Bize Hişâm ibn Yûsuf es-San'ânî, Ma'mer ibn Râşid'den; o da ez-Zuhrî'den; o da Amr ib-nu Ebî Sufyân es-Sakafî'den haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştin/Peygamber (S) on kişilik bir keşif birliği hazırladı da, bunların başına Umer ibnu'l-Hattâb'ın oğlu Âsım'ın (ana tarafından) dedesi olan Âsim ibn Sabit el-Ensârî'yi kumandan yaparak gönderdi [147]. Bunlar hareket ettiler. Nihayet bu birlik Mekke ile Usfân arasında oldukları zaman, bunlar, Huzeyl kabilesinden Lıhyân oğulları denilen bir obaya zikrolunup haber verildiler. O kabile halkı yüze yakın atıcı kişi ile bunları yakalamak için arkalarından gittiler. Onların ayak izlerinin ardına

düştüler. Nihayet keşif birliğinin konaklamış olduk-lan bir menzile geldiler ve orada, keşif birliğinin Medine'den azık olarak yanlarına almış oldukları hurma çekirdeklerini buldular. Bunun üzerine; "İşte bunlar Yesrib hurmalarıdır" dediler ve tekrar seriyye-nin izleri ardına düştüler. Sonunda seriyyedekilere ulaştılar. Âsim ve arkadaşları son noktaya vardıkları zaman yüksek bir tepeye sığındılar. Ta'kîb eden Lıhyân oğulları topluluğu gelip onları çepçevre kuşattılar ve:

— Size ahd ve mîsâk vardır, eğer bize inerseniz sizden hiçbir kimseyi öldürmeyeceğimize söz veriyoruz, dediler.

Bunun üzerine Âsim (kendi arkadaşlarına):

— Bana gelince, ben bir kâfirin zimmetine (yânî ahdine) inmem! dedikten sonra: Yâ Allah! Peygamberi'ne bizden haber ver! dedi.

Âsim ve arkadaşları müşriklerle çarpıştılar. Nihayet müşrikler yedi nefer mücâhid içinde Âsım'ı oklarla öldürdüler ./Geriye Hubeyb, Zeyd ve diğer bir kimse kaldı. Müşrikler onlara (öldürmeyeceklerine dâir) ahd ve yemin verdiler. Müşrikler onlara bu ahdi ve yemini verince, bu mücâhidler sığındıkları tepeden müşriklerin yanına indiler. Müşrikler mücâhidleri ele geçirdikleri zaman yaylarının kirişlerini çözüp bunlarla mücâhidleri bağladılar. Bunun üzerine iki mücâhidin beraberinde bulunan o üçüncü kişi -ki o, Abdullah ibn Tarık'tır-:

— İşte bu ilk zulümdür, dedi de onlarla beraber gitmeyi kabul etmeyip diretti.

Müşrikler de onu sürüklediler ve kendileriyle gitmesi üzerine çabalayıp dürüştüler. O da gitme işini yapmadı. Bunun üzerine onu da öldürdüler. Hubeyb ile Zeyd'i de götürüp, nihayet onları Mekke'de sattılar/Hubeyb'i el-Hâris ibn Nevfel oğulları satın aldı. Hubeyb, Bedir günü el-Hâris ibn Âmir'i öldürmüş idi. Hubeyb, el-Hâris oğulla-rı'nın yanında (haram aylar geçinceye kadar) esîr olarak kaldı. Nihayet onu öldürmeye karâr verip ittifak ettiklerinde, Hubeyb etek ve koltuk altı kıllarını gidermek için el-Hâris kızlarının birinden bir ustura ariyet istedi. Kadın ona usturayı ariyet verdi.

Kadın şöyle demiştir:

— Bu arada ben farkında değilken benim çocuğum, Hubeyb'in yanma yürümüş ve onun yanına varmış. Hubeyb de (elinde ustura olduğu hâlde) çocuğu baldırı üzerine koymuş. Ben çocuğumu bu vaziyette görünce Hubeyb onu ustura ile kesecek diye çok şiddetle korktum. Hubeyb, elinde ustura olduğu hâlde

benim bu korkumu anladı

da:

— Çocuğu öldüreceğimden mi korkuyorsun? înşâallah ben o işi

yapacak değilim, dedi.

Zeyneb adındaki o kadın şöyle demiştir:

— Ben a'slâ Hubeyb'den daha hayırlı bir esîr görmedim. Yemîn olsun bir gün ben onu kendisi demirle bağlı olduğu hâlde elinde bir üzüm salkımından yerken görmüşümdür. Hâlbuki o zaman Mekke'de bu meyve hiç yoktu. Bu ancak Allah'ın Hubeyb'e ihsan ettiği bir rızktır.

Nihayet Hubeyb'i Hıll'de öldürmek için Harem'den çıkardıklarında Hubeyb onlara:

— Beni serbest bırakın da iki rek'at namaz kılayım, dedi. Sonra namazdan ayrılıp onların yanına vardı da:

— Eğer bende ölümden bir korku olduğunu düşünmeniz olmasaydı, muhakkak namazı artırırdım, dedi.

İşte böylece Hubeyb, öldürülme sırasında iki rek'at namaz kılmayı kaanûnlaştıran ilk kimse olmuştur [148]. Bundan sonra Hubeyb:

— Yâ Allah, onların hepsini say, Onları dağınık dağınık öldür;

Onlardan hiçbirini diri bırakma, diye beddua etti. Bundan sonra da şu mealdeki beyitleri söyledi:

— Ben müslümân olarak öldürülürken buna aldırmam, Çünkü ölümüm hangi yerde olsa Allah içindir.

Bu ölüm Allah'ın Zâtı (O'nun rızâsını arama) yolundadır.

Eğer O isterse parça parça edilmiş cesedin eklemleri üzerine de bereketler ihsan eder.

Bundan sonra Ebû Sirvaa Ukbe ibnu'I-Hâris, Hubeyb'e doğru J:alktı ve onu öldürdü.

Kureyş, birlik kumandanı Âsım'ın öldürüldüğünü kendisiyle tanıyacakları bir şeyin; onun cesedinden bir parçanın kendilerine getirilmesi için Âsım'ın cesedine elçiler gönderdiler. Âsim, Bedir günü onların büyüklerinden birini (Ukbe ibn Ebî Muayt'ı) öldürmüştü. Allah, Âsım'ın üzerine bal arısı veya eşek arısından gölgelik gibi birşey gönderdi de Âsim'ı onların elçilerinden korudu. O elçiler, Âsım'ın cesedinden birşey kesip almaya muktedir olamadılar.

Bize Abdullah ibn Muhammed tahdîs etti: Bize Sufyân ibnu Uyey-ne, Amr ibn Dinar'dan tahdîs etti ki, o da Câbir ibn Abdillah'tan: Hubeyb'i öldüren kişi Ebû Sirvaa'dir, derken işitmiştir [149].

124-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), kendilerine "Kurrâ" adı verilen yetmiş Kur'ân hafızı bilgili kişiyi Kur'-ân ve İslâm'ı öğretme ihtiyâcı için bâzı kabilelere göndermişti. Bunlara Maûne Kuyusu denilen bir kuyunun yanında Suleym oğullan'ndan iki kabile, Rı'l ve Zekvân kabileleri karşı çıktılar. Bunun üzerine o yetmiş kişilik topluluk, karşılarına çıkan iki kabileye hitaben:

— Vallahi bizim sizlerle hiçbir işimiz yok. Bizler sâdece Peygamber'in bir işi için yolumuza gidiyoruz, dediler.

Bu sırada müşrik kabileler emân vermeyip hafızları öldürdüler. İşte bu sû'ikasd faciası üzerine Peygamber bir ay sabah namazında o müşriklerin aleyhine dua etti. Kunûtun başlangıcı da işte budur. Ondan evvel biz kunût yapmazdık [150].

Abdulazîz ibnu Suheyb (geçen senedle) şöyle demiştir: Bir kimse -ki o, Âsim el-Ahvel'dir- Enes'e kunûttan: Kunût, rukû'dan sonra mıydı yâhud rukû'dan evvel kıraat bittiği sırada mı yapılırdı? diye sordu. Enes: Hayır, kunût kıraat bittiği sırada(rukû'dan evvel)dır.

125-.......Bize Katâde tahdîs etti ki, Enes (R): Rasûlullah (S) Arab'ın bâzı kabileleri aleyhine bir ay rukû'dan sonra duâ ederek kunût yaptı, demiştir [151].

126-.......Bize Saîd ibnu Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Enes ibn Mâîik(R)'ten olmak üzere şöyle tahdîs etmiştir: Rı'l, Zekvân, Usay-ya ve Benû Lıhyân kabileleri bir düşmanlarına karşı Rasûhıllah'tan yardım istediler. Rasûlullah da onlara Ensâr'dan kendi zamanlarında "Kurrâ" ismini vermekte olduğumuz yetmiş kişi ile yardım etti. Suffa ehlinden olup çok Kur'ân okumak ve öğretmekle meşgul olan bu kurrâlar gündüzleyin odun toplarlar, geceleyin de namaz kılarlardı. Bunlar, (kumandanları el-Munzir ibn Amr es-Sâidî'nin maiy-yetinde) gittiler ve nihayet Mekke ile Usfân arasında bulunan Maûne Kuyusu başına varınca, o kabileler ahâlîsi (bunları koruyacaklarına dâir) ahdlerinden cayıp bunları öldürdüler. Bu cinayet haberi Pey-gamber'e ulaştı. Bunun üzerine Peygamber (S) bir ay sabah namazında Arab'ın bâzı kabileleri aleyhine: Rı'l, Zekvân, Usayya ve Benû Lıhyân kabileleri aleyhine duâ ederek kunût yaptı.

Enes dedi ki: Biz bu şehîdler hakkında Kur'ân olarak şunu okuduk, sonra bu metin kaldırıldı (yânî bunun tilâveti nesholundu): "Bizden kavmimize iletiniz ki, bizler Rabb'imize kavuştuk, O bizden hoşnûd oldu, bizi de hoşnûd etti".

Enes ibn Mâlik, Katâde'ye şöyle tahdîs etmiştir: Allah'ın Peygamberi bir ay sabah namazında Arab'dan bâzı kabileler aleyhine: Rı'l, Zekvân, Usayya, Benû Lıhyân kabileleri aleyhine duâ ederek kunût yaptı.

Müellifin şeyhi Halîfe ibn Hayyât ziyâde edip şöyle demiştir: Bize ibnu Zuray' tahdîs etti: Bize Saîd Katâde'den tahdîs etti: Bize Enes: İşte Ensâr'dan olan bu yetmiş kişi Maûne Kuyusu mevkiinde toptan öldürüldüler. Onlar hakkında Kur'ân, yânî Kitâb olarak okuduk, demiştir.

Bu hadîs de Abdu'I-A'lâ ibn Hammâd'ın Yezîd ibn Zuray'dan yaptığı rivayeti tarzındadır [152].

127-.......Bana Enes (R) şöyle tahdîs etti: Peygamber (S), Enes'in dayısı Haram ibn Mılhân'ı -ki o, Enes'in anası Ümmü Suleym'in erkek kardeşidir- yetmiş süvârî içinde Benû Âmir kabîlesine gönderdi. Bu göndermenin sebebi şudur: Müşriklerin başkanı olan Âmir ibnu't-Tufeyl (Benû Amir hey'etiyle beraber Medine'ye) Peygamber'e geldiği zaman, Peygamber'i şu üç^eklîf arasında muhayyer kılıp bunlardan birini tercîh etmesini söylemişti:

— Ya şehirliler senin, köyler ahâlîsi benim olur. Yâhud hepsi senin olur da

ben sana halîfe olurum. Yâhud bunlardan hiçbirini kabul etmezsen, ben Gatafân ahâlîsinden bin al at ile bin al kısrak sü-vârîsini önüme katarak sana hücum ederim, dedi.

(Bu ham teklifler üzerine Peygamber: "Yâ Allah! Âmir'in belâsını bana bırakmadan kendin sav " diye duâ etti. Akabinde Amir, Benû Selûl'den bir kadın olan Ümmü Fulanın evinde tâûn hastalığına tütuldü. Boynunda hıyarcığa benzer bir şiş peyda oldu. Bunu görünce fena hâlde canı sıkılan) Âmir:

— Deve taununa benzer bir şişlik; hem de Selûl ailesinden bir kadının evinde! işte bu hiç olmadı! diye hayıflandı da:

— Getirin atımı! dedi; atının sırtında öldü [153]. (Yetmişlerin kumandanı olan Munzir ibn Amr, evvelâ Haram

ile iki arkadaşını ileriye gönderdi.) Ümmü Suleym'in erkek kardeşi Haram ibn Mılhân gitti. Onun beraberinde aksak bir adam ve bir de Benû Fulan'dan diğer adam da gittiler. Haram ibn Mılhân iki arkadaşına şu ta'Iîmâtı verdi:

— Ben, Benû Âmir'in yanına varıncaya kadar siz benden uzak durmayın. Eğer onlar bana emân verirlerse, siz bana yakın durumdasınız. Yok beni öldürürlerse siz hemen diğer arkadaşların yanına koşar haber verirsiniz!

Haram ibn Mılhân, Âmir ile cemâatine:

— Bana emân veriyor musunuz ki, ben Rasûlullah'ın elçiliğini yerine ulaştırayım? dedi.

O böyle konuşmada iken düşmanlar içlerinden bir adama işaret verdiler. O da Harâm'ın arkasına geldi ve ona mızrak sapladı.

Râvî Hemmâm: Zannederim ki, saplayan kişi, bu mızrağı Harâm'ın öbür yanından, yânî göğsünden dışarı çıkartmıştır, demiştir.

Haram ibn Mılhân bu ölüm darbesini alınca (bedeninden fışkıran kana ellerini bulayıp başıma, yüzüne sürmüş ve):

— AHâhu Ekber, Ka'be'nin Rabbi'ne yemîn ederim ki, ben kazandım! diye bağırmış.

Akabinde Harâm'ın arkadaşı olan adama da yetişildi (müşrikler onu da

öldürdüler). Sonra yalnız bir tepenin başında bulunan o sakat adam müstesna, müşrikler o sahâbîlerin hepsini öldürdüler [154].

Bu sırada Yüce Allah bizim üzerimize şu sözleri indirdi de, sonra bu sözlerin metni, okunması neshedilenlerden oldu: "Bizler muhakkak Rabb'imize kavuştuk. O bizden hoşnûd oldu, bizi de hoşnûd etti".

Bunların fecî' haberi Peygamber'e ulaşınca, Peygamber (S), Allah'a ve Rasûlü'ne isyan eden şu Rı'l, Zekvân, Benû Lıhyân ve Usayya kabileleri aleyhine otuz sabah (kunûtta) beddua etti [155].

128-.......Sumâme ibnu Abdillah ibn Enes, dedesi Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle derken işittiğini tahdîs etmiştir: Enes'in dayısı Haram ibnu Mılhân, Maûne Kuyusu günü mızrakla vurulduğu zaman bedeninden fışkıran kana ellerini bulayıp yüzüne ve başına sürmüş, sonra:

— Ka'be'nin Rabb'ine yemîn ederim ki, ben kazandım! demiştir.

129-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ebû Bekr, Kureyş tarafından

kendisine yapılan ezâ şiddetlendiği zaman Mekke'den Medine'ye çıkmak hususunda Peygamber'den izin istedi. Peygamber de ona:

— "Yerinde ikaamet et** buyurdu. Bu sefer Ebû Bekr:

— Yâ Rasûlallah, Sana da Medine'ye hicret hususunda izin verilmesini arzu ediyor musun? dedi.

Rasûlullah buna:

— "Ben bunu kuvvetle ümîd etmekteyim" diye cevâb verirdi. Âişe dedi ki: Ebû Bekr bu iznin verilmesini bekledi durdu. Derken bir gün öğle vaktinde Rasûlullah, Ebû Bekr'e geldi de:

— "Yâ Ebâ Bekr!" diye nida etti de (evimize girince): "Yanında kim varsa dışarı çıkar" buyurdu.

Ebû Bekr: .

— Yanımda bulunanlar ancak iki kızimdır, dedi. Peygamber:

— "Mekke'den çıkmak hususunda bana izin verildiğini hissettin mi (yâni Mekke'den Medine'ye çıkmam hususunda bana izin verildiğini bil)?" buyurdu.

Ebû Bekr:

— Yâ Rasûlallah! Ben de sohbette, yânî beraberinde olmak isterim? dedi.

Peygamber:

— "Evet, isteğin üzere beraber imdesin" buyurdu. Ebû Bekr:

— Yâ Rasûlallah, yanımda iki tane dişi binek devesi vardır. Ben onları Mekke'den hicrete çıkış için hazırlamış idim, dedi ve onlardan birisini Peygamber'e verdi. Bu el-Cedvâ isimli devedir [156].

Peygamber'le Ebû Bekr develere binip hareket ettiler, nihayet Sevr Dağı'ndaki mağaraya geldiler ve orada gizlendiler [157].

Âmir ibnu Fuheyre, Abdullah ibnu't-Tufeyl ibn Sahbere'nin kölesi idi. O, Abdullah ibnu't-Tufeyl, Âişe'nin ana bir kardeşi idi [158]. Ebû Bekr'in sağmal hayvanları vardı. Âmir ibnu Fuheyre, o sağmal hayvanları öğleden sonra ve daha evvel onların üzerine doğru otlatmaya götürür, orada olur. Bir de gecenin sonunda yine sürüyü Peygamber ile Ebû Bekr'in yanına doğru yürütür, sonra da kuşluk vakti mer'aya sürerdi. Onun bu işini çobanlardan hiçbiri bilmezdi. Peygamber'le Ebû Bekr mağaradan çıktıkları zaman Âmir de onların beraberinde Medine'ye doğru yola çıktı. Peygamber ile Ebû Bekr yolda Âmir'i nevbetle bineklerinin ardına bindiriyorlardı. Bu şekilde ilerleyerek nihayet Medine'ye geldiler. İşte bu Âmir ibnu Fuheyre (R) de Maûne Kuyusu günü şehîd edilmiştir [159].

Ve Ebû Usâme de şöyle dedi: Bana Hişâm ibn Urve şöyle dedi: Bana babam Urve haber verip şöyle dedi: Maûne Kuyusu yanındaki sahâbîlerin öldürüldüğü ve Amr ibn Umeyye ed-Damrî'nin esîr edildiği zaman, Âmir ibnu't-Tufeyl hâini, Amr'e maktullerden birini işaret edip göstererek:

— Bu kimdir? diye sormuş. Amr ibn Umeyye de ona:

— Bu, Âmir ibnu Fuheyre'dir (niye sordun)? deyince:

— Yemîn olsun ben onun öldürüldükten sonra göğe yükseltildiğini ve hattâ gök onunla arz arasında kaldıktan sonra tekrar yere indirildiğini görmüşümdür (onun için sordum), dedi.

Maûne Kuyusu faciası akabinde Cibril'in diliyle onların haberi Peygamber'e geldi. Peygamber de onların öldürüldüklerim sahâbîle-rine bildirdi de:

— "Arkadaşlarınız müşriklerle karşılaşıp öldürüldüler. Ve onlar Rabb Herinden istekte bulundular da: Ey Rabb 'imiz, bizim tarafımızdan, bizim Sana kavuştuğumuzu ve Senden razı olduğumuzu; Senin de bizden razı olduğunu dünyâdaki kardeşlerimize haber ver, dediler. Rabb'leri de Cebrail vâsıtasıyle onların hâlini haber verdi" diyerek, sahâbîlerine duyurmuştur.

Maûne Kuyusu günü öldürülen sahâbîler içinde Urve ibnu Esma ibni's-Salt da vardı. Urve ibnu'z-Zubeyr onun ismiyle isimlendirildi. O şehîdlerin içinde Munzir ibn Amr da kumandan olarak şehîd edilmişti. ZubeyrMn oğlu Munzir de onun ismiyle isimlendirildi [160].

130-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir ay rukû'dan sonra Rı'l ve Zekvân kabileleri aleyhine duâ ederek kunût yaptı ve Peygamber: "Usayya kabilesi Allah'a ve Rasûlü'ne isyan etmiştir" diyordu [161].

131-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Maûne Kuyusu yanında sahâbîlerini öldüren kimseler aleyhine otuz sabah beddua etti. O zaman Peygamber Allah'a ve Rasûlü'ne isyan eden Rı'l, Lıhyân ve Usayya kabileleri aleyhine duâ yapardı.

Enes dedi ki: İşte Yüce Allah, Peygamberi için, Maûne Kuyu-sun'da öldürülen sahâbîleri hakkında Kur'ân olarak vahiy indirdi de, bizler onu sonradan lafzı kur'ânlıktan kaldırılıp nesholuncaya kadar okuduk: "Kavmimize tebliğ ediniz ki, bizler Rabb'imize kavuştuk, Rabb'imiz bizden hoşnûd olmuş, biz de O'ndan hoşnûd olmuşuzdur" [162].

132- Bize Mûsâ ibn îsmâîl tahdîs etti: Bize Abdulvâhid tahdîs etti: Bize Âsim el-Ahvel tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik(R)'e namaz içindeki kunûttan (meşru' mudur diye) sordum.

Enes:

— Evet, vaktiyle kunût vardı, cevâbını verdi. Ben tekrar:

— Bu kunût rukû'dan evvel miydi yâhud sonra mıydı? dedim.

Enes:

— Rukû'dan evveî idi, dedi. Ben kendisine:

— Fulân kimse bana haber verdi ki, sen rukû'dan sonra demişsin? diye sordum.

Bunun üzerine Enes:

— O yanlış söylemiş [163]. Rasûlullah (S) rukû'dan sonra yalnız bir ay kunût yapmıştır. Bunun sebebi de şudur: Rasûlullah kendilerine kurrâ adı verilen yetmiş kişilik bir topluluğu müşriklerden birtakım kabilelere göndermişti. O müşriklerle Rasûlullah arasında onlar tarafından verilmiş bir ahd de vardı. İşte kendileriyle Rasûlullah arasında bir ahd bulunan bu müşrikler, o hafız sahâbîler topluluğuna baskın yaparak üstün gelip, onların hepsini öldürdüler. îşte bu sebeble Rasûlullah, o müşrikler aleyhine bir ay rukû'dan sonra duâ ederek kunût yaptı [164].

31 - El-Hendek Gazvesi -Ki Bu El-Ahzâb Harbidir- Babı

Mûsâ ibn Ukbe (öl. 142): Bu gazve,dördüncü yılın Şevvâl'mde idi, demiştir [165].

133-.......Ubeydullah şöyle demiştir: BanaNâfi', İbnuUmer'den haber verdi ki, Peygamber (S), Uhud gazvesi günü harbden önce orduyu teftiş ettiği zaman

Abdullah ibn Umer'in karşısına gelmiş de ona harbe girmesine izin vermemiştir; o gün Abdullah ibn Umer on-dört yaşında idi. Peygamber Hendek gazvesi günü İbn Umer onbeş yaşında iken yine onun karşısına gelmiş ve bu sefer onun harbe girmesi izin vermiştir. [166]

134-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah'ın beraberinde hendek işinde bulunduk. Müslümânlar hendek kazıyor, biz de omuzlarımız üzerinde toprak taşıyorduk. Rasûlullah (S):

"AHâhumme lâ ayşe illâ ayşu'l-âhire

Fağfir Hl-Muhâcirîne ve'1-Ensâri" (= Yâ Allah, yaşayış ancak âhiret yaşayışıdır. Sen Muhacirler ve Ensâr'ı mağfiret eyle!) beytim söyledi [167].

135-.......Humeyd et-TavîI şöyle demiştir: Ben Enes(R)'ten işittim şöyle diyordu: Rasûlullah, hendek kazılan yere çıkıp vardı. Orada Muhacirler ile Ensâr'ın soğuk bir kuşluk vaktinde hendek kazmakta olduklarını gördü. Onların yanlarında kendileri adına bu işi yapacak köleleri yoktu. Rasûlullah bunların çektikleri zorluğu ve açlığı görünce: "Allâhumme inne'î-ayşe ayşu'l-âhire Fağfir Îil-Ensârî ve'1-Muhâcireh"

(= Yâ Allah, tam yaşama âhiret yaşamasıdır. Bunun için Sen Ensâr'a ve Muhâcirler'e mağfiret eyle!) beytini söyledi. Orada bulunan sahâbîler de Rasûlullah'a cevâb vererek:

Nahnu'îlezîne bâyeû Muhammeden, Alel-cihâdi mâ bakıynâ ebeden

(= Bizler hayâtta kaldığımız müddetçe dâima cihâd etmek üzere Muhammed'le bey'at edip söz vermiş kimseleriz) dediler [168].

136-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Muhâcirler'le Ensâr Medine etrafına hendek kazmaya ve sırtları üzerinde toprak taşımaya başladılar. Bu çalışma sırasında onlar:

Nahnu 'lîezîne bâyeû Muhammeden Ale'l-İslâmi mâ bakıynâ ebeden (= Biz

hayâtta kaldığımız müddetçe dâima İslâm üzerinde sebat edeceğimize Muhammed'e söz vermiş kimseleriz) beytini söylerlerdi.

Enes dedi ki: Peygamber de onlara cevâb vererek:

"Allâhumnıe innehu îâ hayar illâ hayru'l-âhireh Fe-bârik fî'1-Ensâri ve'I-Muhâcireh"

(= Yâ Allah, âhiret hayrından başka hayır olmadığı muhakkaktır. Onun için Sen bu işi Ensâr ve Muhacirler hakkında bereketli kıl) beytini söylerdi.

Yine Enes dedi ki: Sahâbîlere o zaman avucum (yâhud iki avuç) dolusu arpa getirilir, akabinde bu onlar için, eskiliğinden tadı ve kokusu değişmiş et yağı ile pişirilip yemek yapılır ve topluluğun önüne konulurdu. Topluluk aç oldukları hâlde bu yağın sertliği, bozuk tadı boğazda kalırdı; bu yağın hoşa gitmeyen bir kokusu da vardı [169].

137- Bize Hallâd ibn Yahya tahdîs etti: Bize Abdulvâhid ibnu Eymen, babası Eymen el-Habeşî'den -ki bu zât İbn Umer'in âzâdhsı idi- tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Ben Câbir'e geldim; o şöyle dedi: Bizler Hendek günü çukur kazıyorduk. Bir ara çok sert bir yer karşımıza çıktı. Bunun üzerine sahâbîler Peygamber'e geldiler ve:

— Hendek'te (taş parçası gibi) sert bir damar karşımıza çıktı, dediler.

Peygamber (S):

— "Ben hendeğe ineyim" buyurdu.

Sonra Peygamber karnına (açlıktan) bir taş parçası sarılmış olarak kalktı. Çünkü biz (hendek kazarken) üç gün yiyecek içecek bir-şey tatmadan orada kalmıştık. Peygamber sivri balyozu eline aldı ve o kayaya vurdu. O sert kaya ince kum gibi dağıldı. Ben:

— Yâ Rasûlallah, eve gitmeme izin ver, dedim. Evime geldiğimde eşime (Mes'ûd kızı Suheyle'ye):

— Ben Peygamber'de bir açlık hâli gördüm ki, artık sabrolunur şey değildir. Evinde yiyecek birşey var mı? diye sordum.

O:

— Yanımda biraz arpa ile bir keçi oğlağı var, dedi. Hemen keçi oğlağını kestim. Eşim de o arpayı öğüttü. Nihayet

eti çömleğe koyduk. Hamur mayalanıp fırına, çömleği de tandıra konulduktan ve bunlar güzel pişmeye başladıktan sonra ben Peygamber'e geldim ve:

— Yâ Rasûlallah, biraz yiyeceğim var, bir veya iki kişi ile kalk buyur gel, dedim.

Rasûlullah:

— "Yiyeceğin ne kadardır?" diye sordu. Ben de mikdârım bildirdim.

— "O! Hem çok, hem de güzel!" buyurdu. Aynı zamanda:

— "Kadınına söyle! Ben evinize gelinceye kadar çömleği tandırdan, ekmeği de fırından ayırmasın!" diye tenbîh etti.

Bunun ardından Rasûlullah orada bulunanlara:

— "(Ey hendek ahâlîsi!) Kalkınız (Câbir'in ziyafetine gideceğiz)/" buyurdu.

Bu umûmî da'vet üzerine Muhacirler ve Ensâr kalktılar. Câbir karısının yanına girince telâşından:

— Allah sana iyilik versin! Peygamber Muhâcirler'i, Ensâr'ı ve yanında bulunan kimseleri getiriyor, diye endîşesini belirtti.

Kadın:

— Peygamber yemeğimizin mikdârım sana sordu mu? dedi.

Ona:

— Evet sordu, dedim.

(Eşim: Madem ki biz evimizdeki yiyeceği Peygamber'e bildirdik, gerisini Allah ve Rasûlü bilir, dedi.)

Peygamber (hendek halkıyle evimizin önüne gelince yanındaki topluluğa):

— "Giriniz ve birbirinizi sıkıştırmayarak serbest oturunuz"

buyurdu.

(Sahâbîler bölük bölük oturdular.) Sonra Rasûlullah kendi eliyle (çömleği ve fırının kapağını açtı), ekmeği fırından alıp parçalamağa ve üzerine et koyup -çömleği ve fırını kapayarak- da'vetlilere sunmaya başladı. Rasûlullah bu suretle ekmek bölüp üstüne et koymağa ve -her defasında çömleği ve fırını kapayarak- hendek halkına dağıtmağa devam etti. Nihayet da'vetliler doydular. Yemek de arttı kaldı. Rasûlullah, Câbir'in kadınına:

— "Bu geri kalanı sen ye ve başkalarına da hediye et. Çünkü bütün insanlara açlık isabet etmiştir" buyurdu [170].

138-.......Bize Saîd ibnu Mînâ haber verip şöyle dedi: Ben Câbir ibn AbdilIah(R)'tan işittim, şöyle dedi: Ben hendek kazıldığı zaman Peygamber'de açlıktan dolayı şiddetli bir karın çekkinliği gördüm. Hemen kadınımın yanına döndüm de:

— Yamnda yiyecek birşey var mı? Çünkü ben Rasûlullah'ta şiddetli bir karın boşluğu ve çekikliği gördüm, dedim.

O bana içinde bir sâ' arpa bulunan bir dağarcık çıkardı. Bizim bir besi oğlağımız vardı. Ben onu kestim. Kadınım da o arpayı öğüttü. O arpa öğütmeyi, benim oğlağı kesip ayrılmamla beraber bitirdi. Ben oğlağın etini parçalayıp, çömleğinin içine koydum. Sonra Rasû-lullah'ın yanına döndüm. Karım Suheyle, benim Rasûlullah'a dönüşümün akabinde:

— Beni Rasûlullah ve beraberindekilerle mahcûb etme! dedi. Ben akabinde Rasûlullah'a geldim ve O'na gizlice:

— Yâ Rasûlallah! Biz bir oğlağımızı kestik, yanımızda bulunan bir sâ' arpayı da öğüttük; Sen ve beraberindeki on kadar insanla bize buyur gel, dedim.

Bu teklifim üzerine Peygamber bağırıp:

— "Ey hendek ahâlîsi! Câbir ziyafet yemeği yapmıştır. Çabuk geliniz!" buyurdu.

Akabinde Câbir'e de:

— "Ben size gelinceye kadar çömleğinizi tandırdan indirmeyin, hamurunuzu da ekmek yapmayın" diye tenbîh etti.

Câbir dedi ki: Ben eve geldim, Rasûlullah da geldi. İnsanlar da ilerliyorlardı. Ben karımın yanına geldim. Karım gelen insanların çokluğunu ve yemeğin azlığını görünce, bana:

— Allah sana iyilik versin, Allah sana şöyle böyle yapsın! dedi. Ben de ona:

— Ben senin: Yemeğin azlığını Rasûlullah'a haber ver de beni rüsvây etme, dediğini yaptım, dedim.

Akabinde karım, Peygambere hamuru çıkardı. Peygamber onun içine ağzının suyundan attı da hamura bereket duası yaptı. Sonra da et çömleğine yöneldi, onun içine de ağız suyu attı ve bereket duası

etti. Sonra:

— "Ekmek pişirici bir kadın çağır da benimle beraber pişirsin,

sen de çömleğinizden kepçe ile et çıkar ve sakın çömleği tandır taşlarının üzerinden aşağıya indirmeyiniz" buyurdu.

Oradaki topluluk bin kişi idi. Allah'a yemîn ederim ki onların hepsi yediler, yemeği bırakıp yemekten ayrıldılar; bizim et çömleğimiz olduğu gibi dopdolu idi, hamurumuz da olduğu gibi hiç eksilmeden hâlâ ekmek yapılır hâldeydi [171]
.

139-.......Âişe (R); "O vakit onlar hem üstünüzden, hem altınızdan size gelmişlerdi. O zaman gözler yılmış, yürekler gırtlaklara dayanmıştı. Ve siz Allah'a karşı türlü zannlarda bulunuyordunuz

(et-Ahzâb: ıo) âyeti hakkında:

- Bu âyetin içindeki işlerin hepsi Hendek günü oldu, demiştir.

140-.......el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Hendek günü (toprak kazılması yapılırken) Peygamber toprak taşıyordu. Hattâ karnını toprak örtmüş -yâhud

karnı toza bulanmıştı. Peygamber (bu sırada Abdullah ibn Revâha'nın) şu recezini söylüyordu;

Vallahi levîâ'llâhu mahtedeynâ Velâ tasaddaknâ velâ salleynâ Feenzüen sekîneten aleynâ Ve sebbiti'l-akdâme in lâkaynâ İnne'1-ulâ kad bağav aleynâ İzâ erâdu fitnelen ebeynâ

(= Allah'a yemîn ederim ki, Allah olmasaydı biz doğru yolu bulamazdık. Sadaka da vermez, namaz da kılmazdık. (Yâ Rabb!) Kâfirlerle karşılaştığımızda ayaklarımızı sabit tut, üzerimize sekînet -ma'nevî kuvvet- yânî sabır ve sebat indir. Şübhesiz onlar bizim üzerimize saldırmışlardır. Onlar bize fitne ve fesâd yapmak istedikleri zaman kaçmayıp dayatırız.)

el-Berâ ibn Âzib: Peygamber (S) "Ebeynâ ebeynâ (= Kaçmaz dayatırız, kaçmaz dayatırız)/" kelimelerini söylerken sesini yükseltirdi, demiştir [172].

141-.......Şu'be şöyle demiştir: Bana el-Hakem ibnu Uteybe, (müfessir) Mucâhid ibn Cebr'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Ben sabâ rüzgârı ile zafere ulaştırıldım. Âd kavmi ise debûr rüzgârı ile helak edildi" buyurmuştur [173].

142-.......Ebû İshâk şöyle demiştir: Ben el-Berâ ibnu Âzib(R)'den işittim, o tahdîs edip şöyle dedi: Ahzâb günü olduğu ve Rasülul-lah (S) hendek kazdığı zaman hem Rasûlullah'ı hendeğin toprağından taşır hâlde gördüm, hattâ tozlar O'nun karnının derisini benden per-delemişti. Peygamber'in göğsü çokça kıllıydı. İşte Peygamber o hâlde toprak taşırken, Abdullah ibn Revâha'nın şu kelimelerini şiir şeklinde okumakta olduğunu işittim; O şöyle diyordu:

"Allâhumme levîâ enie mahtedeynâ

Velâ tasaddaknâ velâ salleynâ

Feenzüen sekîneten aleynâ

Ve sebhiti'l-akdâme in lâkaynâ

İnne'1-ulâ kad bağav aleynâ

Ve in erâdu fitneten ebeynâ"

el-Berâ: Sonra Peygamber bu şiirin sonundaki "Ebeynâ" kelimesinde sesini uzatıyordu, demiştir [174].

143-.......Abdullah ibnu Umer (R): Hazır bulunup harb yaptığım ilk gün, Hendek günüdür, demiştir [175].

144-.......Abdullah ibmı Umer (R) şöyle demiştir: Siffîn vak'ası sırasında kızkardeşim Hafsa'yı ziyaret edip yanına girdim. O esnada ablam yıkanmıştı da saç örgüleri su damlatır hâldeydi [176].

Ona:

— Alî ile Muâviye'nin hükümet da'vâsı gördüğün hâle girdi. (Mekke'de, Medine'de sağ kalan sahâbîleri bu işi müzâkere etmeye çağırıyorlar.) Fakat benim için emîrlik ve'meliklikten birşey takdir edilmemiştir (benim bu işle ilgim yoktur, onun için ben müzâkereye gitmeyeceğim), dedim.

Hafsa:.

— Buradan gidecek hey'ete sen de katıl. Çünkü Sufyânîler senin durumuna muhakkak bakıyorlardır. Senin gitmekten çekinmeni, muhalefet sanmalarından korkarım, dedi.

Ve Hafsa, kardeşi İbn Umer'i iki hakemin toplanma yerine gön-derinceye kadar boş bırakmadı. (Nihayet İbn Umer, hakemlerin bulunduğu yere vardı ve aralarında cereyan eden dolambaçlı vakıada hazır bulundu.)[177]

Hakemlerin hüküm vermesinden sonra insanlar dağılınca Muâ-viye kendisini halîfe sayarak bir hutbe yaptı da, hutbenin bir cümlesinde Alî'ye meyi ve mahabbeti olan Abdullah ibn Umer'le babası Umer'e ta'rîz edip:

— Bu halifelik işi hakkında her kim benimle konuşmak isterse yüzünü bize göstersin! Muhakkak ki, biz halifeliğe hem ondan, hem de babasından (yânî Umer'den) daha haklıyız! demiştir [178].

Küçük yaşta bir sahâbî olan râvî Habîb ibn Mesleme, tbn Umer'e:

— Sen Muâviye'ye cevâb vermedin mi? diye sordu. Abdullah ibn Umer:

— Hemen maşlahımın bağını çözdüm de ona: Bu halifelik işine senden daha haklı ve daha lâyık olan, Uhud günü, Hendek günü islâm'ı korumak üzere sana ve baban Ebû Sufyân'a karşı harb eden kişidir (yânî Alî'dir), demek istedim. Fakat İslâm topluluğunun arasını açacak, kan dökecek ve istemediğim ters bir ma'nâya hamlolu-nacak bir kelime söylemekten korktum. Ve o anda Allah'ın sabreden kuluna hazırladığı mükâfatını hatırladım (da Muâviye'ye karşılık vermedim), demiştir.

Abdullah ibn Umer'in bu sözlerini dinleyen Habîb ibnu Mesleme -Muâviye taraf darı olmakla beraber- onun görüşündeki doğruluğu takdir ederek:

— Sen Allah tarafından bir fitneden korunmuş ve büyük bir fenalıktan muhafaza edilmişsin! demiştir.

Buhârî'nin şeyhi Mahmûd ibn Gaylân el-Mervezî, Abdurrazzâk'-tan gelen bir rivayetinde saç örgüleri ma'nâsında olarak geçen "Nesvâtuha" kelimesi yerine vâv'ın sîden öne alınmasıyle "Nev-sâtuha" şeklinde söylemiştir [179].

145-.......Süleyman ibnu Sured (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Ahzâb günü (müşriklerin oradan ayrılmaları üzerine): "Artık biz onlara karşı gidip harb edeceğiz. Onlar bize harb edemiyecekler" buyurdu [180].

146-.......Ben Süleyman ibnu Sured(R)'den işittim, şöyle diyordu: Ben Peygamber(S)'den işittim, müşrik orduları oradan çıkarıldığı zaman: "Artık şimdiden sonra biz müşriklere karşı gidip harb edeceğiz. Onlar bize harb edemeyecekler, biz onlara doğru yürüyeceğiz" buyuruyordu [181].

147-.......Hişâm ibn Hassan, Muhammed ibn Şîrîn'den; o da Abîde'den; o da Alî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) Hendek harbi günü: "Allah düşmanların üzerine (dirilerken) evlerine ve (ölülerken de) kabirlerine ateş doldursun! Nitekim onlar bizleri orta namazından alıkoydular, nihayet güneş battı" diye

beddua etmiştir*

148-.......Bize Hişâm ibnu Hassan el-Kardûsî, Yahya ibn Kesîr'den; o da Ebû Seleme'den; o da Câbir ibn Abdillah'tan tahdîs etti ki, Umer ibnu'I-Hattâb (R) Hendek günü güneş battıktan sonra geldi ve Kureyş kâfirlerine sövmeye başladı ve:

— Yâ Rasûlallah! Nerdeyse güneş batıncaya kadar ikindi namazını kılamıyordum, dedi.

Peygamber (S):

— "Vallahi ben de kılamadım" buyurdu.

Akabinde Peygamber'in beraberinde Bathân Deresi'ne (yânı Me-dîne vadisine) indik. Peygamber namaz için abdest aldı, biz de namaz için abdest aldık. Müteakiben Peygamber güneş battıktan sonra önce ikindi namazını, sonra onun ardından da akşam namazını kıldırdı [182].

149-.......Muhammed ibnu'l-Munkedir şöyle demiştir: Ben Câbir(R)'den işittim, şöyle diyordu: Ahzâb harbi günü Rasûlullah (S):

— "Kurayza oğulları topluluğunun haberini bana kim getirir?" diye sordu.

ez-Zubeyr:

— Ben (getiririm), dedi. Sonra Rasûlullah yine:

— "O kavmin haberini bana kim getirir?" diye sordu. Yine Zubeyr:

— Ben (getiririm), diye cevâb verdi. Sonra Rasûlullah tekrar:

— "O kavmin haberini bana kim getirir?" diye sordu. Yine Zubeyr:

— Ben, diye cevâb verdi. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Her peygamberin bir havarisi (yânî hâlis yardımcısı) vardır; benim havarim de ez-Zubeyr'dir" buyurdu [183].

150-.......Ebû Hureyre(R)'den (o şöyle demiştir): Rasûlullah (S) zaman zaman "Lâ ilahe illellâhu vahdehû... Allah'tan başka hiçbir ilâh yok, yalnız O vardır. Allah ordusunu azız kıldı. Kuluna yardım etti. Tek olarak Arab kabilelerini yendi. Allah'tan başka hiçbirşey{in hakîkî varlığı) yoktur" [184].

151-.......İsmâîl ibn Ebî Hâlid şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Ebî Evfâ(R)'dan işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) toplanıp gelen Arab kabîleleri aleyhine duâ etti de, şunları söyledi: "Yâ Allah! Ey Kitâb'ı indiren, ey (düşmanlarla) hesabı tez gören (Rabb'im)/ Sen Medine önünde toplanan şu Arab kabilelerini dağıt! Yâ Allah! Sen onların topluluklarını kır, irâdelerini sars!" [185].

152-.......MûsâibnUkbe, Sâlim'den veNâfi'den; onlar da Abdullah ibn Umer(R)'den şöyle haber verdiler: Rasûlullah (S) gazveden yâhud haccdan yâhud umreden döndüğü zaman evvelâ üç kerre tekbîr eder, sonra da şöyle derdi:

"Lâ ilahe illellâhu vahdehu lâ şerike lehû, LehuH-mulku ve lehu'l-hamdu ve huve ala külli şey'in kadir. Âyibûne, tâibûne, âbi-dûne, sâddûne H-Rabbinâ hâmidûn... = Allah'tan başka tanrı yok, yalnız O vardır. O'nun ortağı yoktur, mülk O'nundur, hamd O'nun-dur. O herşeye güç yetirendir. Hepimiz O'na dönücüleriz, tevbe edicileriz, ibâdet edicileriz, secde edicileriz. Yalnız Rabb'imize hamd edicileriz. Allah va'dinde doğru oldu, kuluna yardım etti de yalnız olarak Arab topluluklarını hezimete uğrattı" [186].

32- Peygamberdin Ahzâb Harbindeki Ordugâhından (Medine'deki Evine) Dönmesi, Oradan Da Kurayza Oğulları Yurduna Gidip Onları Muhasara Etmesi Babı

153-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Hendek harbinden (Medine'deki evine) dönüp geldiğinde, silâhını çıkarıp yerine koymuş ve yıkanmıştı. Bu sırada Cibril aleyhi's-selâm Peygamber'e geldi de:

— Sen silâhını çıkarmışsın! Vallahi biz melekler henüz silâhlarımızı çıkarmadık. Haydi onlara doğru yola çık! dedi.

Peygamber:

— "Nereye doğru çıkıyoruz?" diye sordu. Cibril, Kurayza oğullan yurdunu işaret ederek:

— İşte şuraya! dedi.

Bunun üzerine Peygamber, Kurayza oğulları'na doğru hareket etti [187].

154-.......Enes ibn Mâlik (R): Rasûlullah (S) Kurayza oğulları'na sefer ettiğinde ben Cibril'in melekler alayının Ganm oğulları sokağnıdan geçtikleri sırada yükselen tozunu bugün bile hâlâ görür gibiyim, demiştir [188].

155-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Ahzâb günü (Cibril'in ilhamı ile Kurayza üzerine hareketinden önce sahâbîlerine çabuk hareket etmelerini sağlamak için): "Sizden hiçbiriniz ikindi namazını sakın başka yerde kılmasın, ancak Kurayza oğulları yurdunda kılsın" buyurdu.

Sahâbîlerden bâzıları yolda ikindi namazına erişmişti. Bunlardan bir kısmı Peygamber'in emrinin zahirine uyarak:

— Biz Kurayza oğulları'na varmadıkça ikindi namazını kılmayız! dediler.

Bir kısmı da:

— Biz ikindiyi yolda, vakit içinde kılacağız. Çünkü Peygamber bizden, bu emrin zahirini değil, fakat bunun lâzımı olan seferde çabuk davranmamızı kasdetmiştir! dediler ve kıldılar.

Sonra bu iki zümrenin birbirine aykırı hareketleri Peygamber'e zikrolundu da, Peygamber bunlardan hiçbir zümreyi ayıplamadı [189].

156-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ensâr'dan olan kişiler bâzı hurma

ağaçların mahsûlünü Peygamber'e (ve Muhâcirler'e) tahsis ediyorlardı. Bu uygulama Kurayza ve en-Nadîr'i fethedinceye kadar sürdü. (Muhacirler oradan pay alıp ona ihtiyâçları kalmayınca, Peygamber âriyeten verdikleri hurma ağaçlarını sâhibleri olan Ensâr'a geri veriyordu.) Benim ailem de bana Peygamber'e gitmemi ve O'ndan vaktiyle Peygamber'e vermiş oldukları hurmaları yâhud bir kısmını geri istememi emrettiler. Peygamber ise bizim vaktiyle kendisine âriyeten verdiğimiz hurma ağaçlarını Ümmü Eymen'e vermiş idi. Peygamber o hurma ağaçlarını bana verdi. Tam bu sırada Ümmü Eymen elbiseyi boynuna dolayarak geldi de (hurmaların mülkiyetinin kendisine verilmiş olduğunu sanarak):

— Olmaz! Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemîn ederim ki, Peygamber onları bana vermişken size geri vermez! demeye başladı.

Yâhud Ümmü Eymen bunun gibi bir söz söylemeye başladı. Peygamber de ona:

— "Benim şu malım onun yerine senin olsun" diyordu. Ümmü Eymen de yine Enes'e:

— Olmaz vallahi (onu size vermeyiz)! diyordu.

Nihayet Peygamber, Ümmü Eymen'e -râvî Süleyman ibn Tar-hân: Enes'in şöyle dediğini sanıyorum demiştir:- onun on mislini verdi -yâhud Enes buna benzer söyledi-. (Bunun üzerine Ümmü Eymen razı oldu ve gönlü hoşlandı.) [190]

157-.......Sa'd ibnu İbrâhîm şöyle demiştir: Ben Ebû Umâme'den işittim, şöyle dedi: Ben Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den işittim, şöyle diyordu: Kurayza ahâlîsi Sa'd ibnu Muâz'ın hükmüne indiler. Peygamber (S) Sa'd ibn Muâz'a haber gönderdi. Sa'd bir merkeb üzerinde geldi. Sa'd mescide yaklaşınca Peygamber oradaki Ensâr'a hitaben:

— "Haydi seyyidinize -yâhud: hayırlınıza- ayağa kalkınız (onu karşılayıp bineğinden indiriniz)/" buyurdu.

Sonra Sa'd'a:

— "Şunlar (yânî Kurayza oğulları) senin kendileri hakkında vereceğin hükme

razı olup kalelerinden indiler!" buyurdu.

Sa'd da onlar hakkında şu hükmü verdi:

— Bunların harb edenlerini öldürürsün; kadınları ve çocuklarını da esîr edersin! dedi.

Bu hüküm üzerine Peygamber, Sa'd'a:

— "Sen Allah'ın hükmüyle hükmettin" buyurdu.

Râvî (Allah'ın hükmü yerinde) belki "Melikin hükmü ile" buyurdu demiştir [191].

158-.......Bize Hişâm, babası Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Sa'd ibnu Muâz Hendek gününde vuruldu. Ona Kureyş'ten Hıbbân ibnu'l-Arıka denilen bir adam ok atmış ve kol damarında yaralamıştı. Peygamber (S) yakından ona hasta ziyareti yapmak için, ona mahsûs bir çadır kurdurdu [192]. Rasûlullah Hendek harbinden Medine'ye döndüğü zaman silâhını çıkarmış ve yıkanmıştı. Bu sırada Cibril aleyhi's-selâm başından tozları silkeleyerek Peygamber'e geldi de:

— Sen silâhım çıkarmışsın! Vallahi ben silâhımı daha çıkarmadım. Haydi onlara doğru çık, yürü! dedi.

Peygamber de ona:

— "Nereye?" diye sordu.

Cibrîl, Kurayza oğulları'nı işaret etti. Bunun üzerine Rasûlullah, Kurayza oğulları'na onlarla harbetmek için geldi. Muhasaranın sonunda bunlar Rasûlullah'ın hükmüme inip boyun eğdiler. Rasûlullah da bunlar hakkında'bir hüküm vermesini Sa'd ibn Muâz'a havale etti [193]. Sa'd da:

— Ben onlar hakkında şöyle hüküm veriyorum: Bunların harb edenleri Öldürülür,. kadınları ve çocukları esîr edilir, malları da tak-sîm olunur, dedi.

Hişâm şöyle demiştir: Bana babam Urve, Âişe'den şöyle haber verdi: Sa'd ibn Muâz (Kurayza oğulları hakemliği ettiği günden evvelki gecede):

— Yâ Allah! Sen bilirsin ki, Rasûlü'nü tekzîb eden, vatanından çıkaran kavim kadar kendilerine harb ve cihâd etmek istediğim hiçbir kimse yoktur. Yâ Allah! Öyle zannediyorum ki, bizimle onların arasında artık yapılacak harb kalmamıştır. Şayet Kureyş ile başka bir harbimiz daha kaldı ise, Sen'in yolunda onlarla cihâd edeyim diye beni hayâtta bırak. Eğer aramızda harb kalmamış ise, bu yaramı deş de bu yüzden bana şehîdlik nasîb et! diye duâ etmiştir.

Müteakiben boyun damarına kadar gelen şişlik deşildi. Mescid-de Gıfâr oğulları'ndan bâzı kimselere âid bir çadır daha vardı [194]. İşte bu Gıfârîler kendi hâllerinde oturup dururlarken bir de bakmışlar ki, kendilerine doğru kan akıp geliyor. Onlar:

— Ey çadır ehli! Sizin tarafınızdan bize doğru gelen bu kan nedir? dediler.

Meğer Sa'd'ın yarası akıp durumuş. İşte Sa'd (R) bu yaradan dolayı öldü [195].

159-.......Bana Adiyy ibn Sabit haber verdi. Kendisi el-Berâ ibn Âzib(R)'den şöyle dediğini işitmiştir: Peygamber (S) Kurayza gününde Hassan ibn Sâbit'e:

— "Şu Kurayza oğuİlan'nı kötüleyip hicvet -yâhud: Onların hicivlerine karşılık ver-, Cibril seninle beraberdir" buyurdu..

İbrâhîm ibn Tahmân, eş-Şeybânî'den; o da Adiyy ibn Sâbit'ten şu ziyâdeyi getirdi: el-Berâ ibnu Âzib şöyle dedi: Rasûlullah (S) Kurayza gününde Hassan ibn Sâbit'e hitaben:

— "Şu müşrikleri hicvet (yaptıkları hıyanetleri birer birer say, dök)/ Şübhesiz Cibril seninle beraberdir" buyurdu [196].

33- Zâtu'r-Rıka Gazvesi Babı

Bu gazve Gatafân'dan bir şu'be olan Sa'lebe oğulları'ndan Ha-safe ibnu Kays'm başkam bulunduğu Muhârib kabilesine karşı yapılan seferdir. Peygamber (bu seferde Medine'ye iki günlük mesafedeki Şadah vadisinde) Nahl mevkiine kadar gidip orada indi. (Bu vâdîde Fizâr, Eşca', Enmâr kabilelerinden birtakım soylar bulunuyordu). Bu gazve Hayber gazasından sonra olmuştur. Çünkü Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Habeşistan'dan Hayber gazvesinden sonra gelmiştir [197].

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Bana Abdullah ibnu Recâ' şöyle dedi: Bize İmrân el-Attâr, Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da Ebû Seleme'den; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan haber verdi ki, Peygamber (S) yedinci gazvesi olan Zâtu'r-Rikâ' gazvesinde sahâbîlerine korku için de namaz kıldırmıştır [198].

Ibnu Abbâs da: Peygamber (S) Zû Kared mevkiinde korku namazı kıldırdı, demiştir. Bekr ibnu Sevâde de şöyle dedi: Bana Ziyâd ibnu Nâfi', Ebû Mûsâ Alî ibn Rebâh'tan tahdîs etti ki, onlara da Câ-bir (R) tahdîs edip: Peygamber (S)'in sahâbîlerine Muhârib ve Sa'Ie-be günlerinde namaz kıldırdığını söylemiştir.

Mağâzt sahibi Muhammed ibn İshâk şöyle demiştir: Ben Vehb ibnu Keysân'dan işittim (şöyle diyordu): Ben Câbir'den işittim (şöyle diyordu): Peygamber (S) Gatafân arazîsinden olan Nahl denilen yerdeki Zâtu'r-Rıkâ' mevkiine doğru sefere çıktı. Zâtu'r-Rıkâ' mevkiine gelince Gatafân kabilelerinden bir cem'iyyetle karşılaştı. Fakat burada kıtal olmadı da insanların bâzısı diğer bâzısını korkuttu. İşte burada Peygamber (S) iki rek'at korku namazı kıldırdı.

Ve (Seleme ibnu'l-Ekvâ'ın âzâdlısı) Yezîd ibn Ebî Ubeyd de Seleme ibnu'1-Ekva'dan: Ben Kared günü Peygamber'in beraberinde gazve yaptım, dediğini söylemiştir [199].

160-....... Ebû Mûsâ el-Eş'ârî (R) şöyle demiştir: Biz (Eş'arîler), Peygamber'in beraberinde altı kişilik bir topluluk olarak bir gazveye çıktık. Bizim bir devemiz vardı. Ona nevbetleşe biniyorduk. Ayaklarımızın derileri) delindi. Benim de ayaklarım delindi ve tırnaklarım döküldü. Bizler ayaklarımıza bez parçalan

sarıyorduk. Bizler ayaklarımıza bu suretle bez parçalan sardığımız için bu sefere Zâtu'r-Rıkâ' gazvesi ismi verildi.

Dedesinden rivayet eden Ebû Burde dedi ki: Ebû Mûsâ bu hadîsi tahdîs etti. Sonra (bunda nefis tezkiyesi bulunduğu için) bunu rivayet etmeyi sevmedi de: Bunu zikr etme işini yapacak değilim, dedi. O, bu sözü ile amelinden birşeyi açıklamış olmayı kerîh görüyor (yâ-nî hoşlanmıyor) gibidir [200].

161- Bize Kuteybe ibnu Saîd, Mâlik'ten; o da Yezîd ibn Rûmân'-dan; o da Salih ibn Havvât'tan; o da Zâtu'r-Rıkâ' günü Rasûlullah'-ın yanında hazır bulunup korku namazı kılan kimselerden şöyle tahdîs etti: Askerin bir kısmı Rasûlullah'm beraberinde (namaz için) saff bağladı. Öbür kısmı da düşman karşısında saff tuttular. Rasûlullah kendisiyle beraber bulunanlarla bir rek'at kıldı. Sonra kendisi ayakta sabit durdu. Kendisiyle bir rek'at kılanlar, kendi başlarına diğer bir rek'at daha kılarak namazlarını tamamladılar. Sonra namazdan ayrıldılar da düşmanın yüzüne karşı saff bağladılar ve (düşman karşısında bulunan) öbür taife gelip Rasûlullah'm geri kalan bir rek'at namazını O'nunla birlikte kıldılar. Sonra Rasûlullah (tahiyyâtta oturdu, namazdan çıkmayıp) oturmakta devam etti. Cemâat de bir rek'at kendi başlarına kılıp tamamladılar. Sonra Rasûlullah bunlarla beraber selâm verdi.

Ve Muâz şöyle dedi: Bize Hişâm ibn Ebî Abdillah, Ebu'z-Zubeyr Muhamrned ibn Müslim'den tahdîs etti ki, Câbir (R): Biz Gatafân arazisindeki Nahl mevkiinde Peygamber'in beraberinde bulunduk, demiş ve (Peygamber'in orada kıldırdığı) korku namazını zikretmiştir.

İmâm Mâlik: Bu Salih ibn Havvât hadîsinde rivayet edilen, benim korku namazı hakkında işittiğimin en güzelidir, demiştir.

Bu hadîsi Hişâm'dan; o da Zeyd ibn Eslem'den senediyle rivayet etmekte Leys ibn Sa'd, Muâz'a mutâbaat etmiştir. el-Kaasım ibn Muhammed, Zeyd ibn Esiem'e: Peygamber (S) Enmâr oğulları gazvesinde korku namazı kıldırdı, diye tahdîs etmiştir [201].

162- Bize Müsedded tahdîs etti: Bize Yahya ibnu Saîd el-Kattân, Yahya ibnu Saîd el-EnsârîMen; o da el-Kaasım ibn Muhammed'den; o da Salih ibnu

Havvât'tan tahdîs etti ki, Sehl ibn Ebî Hasme şöyle demiştir: İmâm korku namazında kıbleye yönelik olarak namaza durur. Askerden bir taifesi de imâmla beraber namaza durur. Bir taife de düşman cihetinde olup yüzleri düşmana doğru dururlar. İmâm beraberindekilerle bir rek'at kılar. Sonra bunlar ayağa kalkar, kendi başlarına bir rek'at kılar ve oldukları yerde iki secde yaparlar. Sonra bu namazı kılmış olanlar, düşman tarafında bulunan kimselerin yerine gider, düşman cihetinde bulunanlar da Peygamber'in yanma gelirler. Peygamber onlarla da bir rek'at kılar. Böylece Peygamber'in iki rek'at namazı olmuştur. Sonra bu yeni gelenler kendi başlarına rükû' yapar ve iki secde ederler.

Bize Müsedded tahdîs etti: Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân, Şu'-be'den; o da Abdurrahmân ibnu' 1-Kaasım'dan; o da babası el-Kaasım'dan; o da Salih ibnu Havvât'tan; o da Sehl ibnu Ebî Has-me'den; o da Peygamber'den olmak üzere, yukarıdaki hadîsin benzerini tahdîs etti [202].

163-.......Bana İbnu Ebî Hazım, Yahya ibn Saîd el-Ensârî'den tahdîs etti ki, o, el-Kaasım ibn Muhammed'den şöyle derken işitmiş-tir: Bana Salih ibnu Havvât, Sehl ibn Ebî Hasme'den, korku namazı hakkında geçen sözünü haber verdi, demiştir.

164-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Salim, babası Abdullah ibn Umer(R)'in şöyle dediğini haber verdi: Ben, Rasûlullah (S) ile birlikte Necd tarafına doğru gazaya gittim. Düşmanın hizasına geldik. Onlara karşı safflarımızı düzdük...

165-.......Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Salim ibnu Abdillah'tan; o da babasından olmak üzere şöyle tahdîs etmiştir: Rasûlullah (S) iki taifenin birine korku namazı kıldırdı. Bu sırada diğer taife yüzlerini düşmana doğru çevirmiş hâldeydiler. Sonra Rasûlul-lah'm namaz kıldırdığı kimseler çekilip arkadaşlarının yerinde durdular. Bu defa düşmana yönelik olanlar geldiler, Rasûlullah onlara da bir rek'at kıldırdı. Sonra onların üzerine selâm verdi. Sonra bunlar kalkıp eksik rek'atlerini edâ ettiler. Şunlar da kalkıp kendi rek'-atlerini edâ ettiler.

166-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Sinan (ibn Ebî Sinan ed-Duelî) ile Ebû Seleme (ibnu Abdirrahmân ibn Avf) tahdîs ettiler ki, Câbir ibn Abdillah (R): Kendisinin Rasûlullah'm beraberinde Necd tarafına gazaya gittiğini haber vermiştir [203].

167-.......Câbir ibnu Abdillah (R) ed-Duelî'ye şöyle haber vermiştir: Câbir (Zâtu'r-Rıkâ' seferinde) Rasûlullah(S)'ın beraberinde Necd tarafına gazaya gitti. Rasûlullah bu gazadan döndüğü zaman Câbir de O'nunla beraber döndü. Dönüşte büyük ağacı çok olan bir vâdî içinde kaafileye gün ortası sıcağı erişti de, Rasûlullah istirahat için bineğinden indi. Sefer halkı da ağaçlar altında gölgelenmek üzere ağaçlık içine dağıldılar. Rasûlullah da bir sakız ağacı altına indi de kılıcını o ağaca astı.

Câbir dedi ki: Biz biraz uyumuştuk. Sonra bir de gördük ki, Rasûlullah bizi çağırıyor. Hemen yanına gittik ve gördük ki, yanında (müşriklerden) bedevî bir Arab oturuyor. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Şu bedevî Arab, ben uyurken kılıcımı alıp kınından çekmiş. Bu sırada ben uyandım. Kılıç kınından sıyrılmış olarak bunun elinde idi. Bu hâlde bedevî bana:

— Şu anda seni benden kim koruyabilir? dedi. Ben de:

— Allah korur, dedim.

İşte bu vak'anın kahramanı şu oturan bedevidir" buyurdu.

Sonra Rasûlullah (S) o bedeviyi cezalandırmadı.

Ebân da şöyle dedi: Bize Yahya ibnu Ebî Kesîr, Ebû Seleme'den tahdîs etti ki, Câbir (R) şöyle demiştir: Biz, Peygamber'in beraberinde Zâtu'r-Rıkâ' seferinde bulunduk. Gölgeli bir ağaç altına geldiğimiz zaman bizler o gölgeli ağacı Peygamber'e bıraktık (kendisi onun altına indi). Peygamber'in kılıcı ağaçta asılı iken, müşriklerden bir adam gelmiş, o kılıcı sıyırmış ve Peygamber'e:

— Sen şimdi benden korkar mısın? diye sormuş. Peygamber de ona:

— "Hayır korkmam" diye cevâb vermiş. Bedevî:

— Benim hücumumdan seni şimdi kim koruyabilir? demiş. Peygamber:

— "Allah korur" demiş [204].

Peygamber'in sahâbîleri o bedeviyi tehdîd edip korkuttular. Bu sırada namaza ikaamet nidası edildi. Peygamber (sahâbîleri ikiye böldü de) bir bölüğüne iki rek'at namaz kıldırdı, sonra da hem kendisi, hem de sahâbîler selâm verip namazdan çıktılar. Sonra bunlar düşmanın cihetine doğru geri çekildiler. Peygamber (nafile kılıcı olarak) düşman karşısında bulunan diğer bölüğe de iki rek'at kıldırdı (sonra hem kendisi, hem de bunlar selâm verip namazdan çıktılar). Böylece Peygamber'in (farz ve nafile olarak) dört rek'at namazı oldu. Cemâatin ise iki rek'at farz namazı oldu [205].

Ve Müsedded, Ebû Avâne'den; o da Ebû Bişr Ca'fer ibn Ebî Vahşiyye'den olmak üzere, o Peygamber'e kılıç çeken adamın adının Gavres ibnu'l-Hâris olduğunu, Peygamber'in bu gazvede Muhâ-ribu Hasafe kabilesiyle harb ettiğini söyledi [206].

Ebu'z-Zubeyr Muhammed ibn Müslim de Câbir'den; onun: Biz Peygamber'in maiyyetinde Nahl mevkiinde bulunduk. Peygamber orada korku namazı kıldırdı, dediğini söylemiştir.

Ebû Hureyre de: Ben Necd gazvesinde Peygamber'in beraberinde korku namazı kıldım, demiştir. Ebû Hureyre ise Peygamber'in yanına ancak Hayber günlerinde gelmiştir [207].

34- Huzâa Kabilesinden Bir Soy Olan Musta'lık Oğulları Gazvesi Babı

Bu, Mureysf gazvesidir. İbn İshâk: Bu, altıncı senede yapıldı, demiştir. Mûsâ ibn Ukbe ise, dördüncü senededir, demiştir. en-Nu*mân ibn Beşîr, ez-Zuhrî'den: Ifk hadîsi el-Mureysf gazvesinde oldu, demiştir [208].

168-.......Abdullah ibnu Muhayrîz şöyle demiştir: Ben mescide girdim, orada

Ebû Saîd el-Hudrî'yi gördüm, onun yanma oturdum da ona azl mes'elesini sordum. Ebû Saîd şöyle cevâb verdi:

— Biz Musta'lık oğulları gazvesinde Rasûlullah ile sefere çıktık. Neticede Arab esirlerinden birçok kadın esirlere kavuştuk. O günlerde kadınlara karşı arzumuz artmış ve bekârlık bizlere çok şiddetli olmuştu. (Esîr kadınlara yaklaşmak, fakat çocuk yapmamak için) azl etmeyi düşünüp, azletmek istiyorduk. Ancak Rasûlullah aramızda iken (bunun hükmünü) O'na sormadan nasıl azl ederiz? dedik de, bu meseleyi Rasûlullah'tan sorduk. Rasûlullah (S):

— "Bu fiili yapmamanız, üzerinize vâcib değildir -yâhud: Bunu yapmanızda üzerinize bir be's yoktur-. Allah'ın ilminde kıyamet gününe kadar meydana gelecek olan her canlı nefis, muhakkak dünyâya gelecektir" buyurdu [209].

169-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah'ın beraberinde Necd gazvesine gittik. Rasûlullah büyük büyük ağaçları çok olan bir vâdî içinde iken kendisine gün ortasının şiddetli sıcağı erişti. Rasûlullah bir ağacın altına indi, gölgesinde gölgelendi, kılıcını da o ağaca astı. Sefer halkı da gölgelenmek üzere ağaçlık içinde dağıldılar. Bizler bu şekilde serinlediğimiz sırada birden Rasûlullah bizleri çağırdı. Bizler hemen yanına geldik ve Rasûlullah'm önünde oturan bir bedevî ile karşılaştık. Rasûlullah (S):

— "Ben uyurken bu bedevî Arab bana gelmiş, kılıcımı alarak kınından çekmiş. Bu sırada ben uyandım. Kılıcımı kınından çıkarmış, baş ucumda dikiliyordu. Bana:

— Şimdi seni benden kim kurtarır? dedi. Ben:

— Allah kurtarır, dedim.

O kılıcı kınına soktu, sonra da oturdu. İşte o zât, budur" buyurdu.

Câbir: Rasûlullah o bedeviyi cezalandırmadı, demiştir [210].

35- Enmâr Gazvesi Babı

170-.......Câbir ibn Abdillah el-Ensârî (R): Ben Peygamber(S)'i Enmâr gazvesinde devesi üzerinde yüzü doğu cihetine doğru nafile namaz kılarken gördüm, demiştir [211].

36- Ifk Hadîsi Babı

"el-Ifku ve'1-Efeku", "en-Nicsu ve'n-Necesu" menzilesinde, yânî ilk iki kelime vezin yönünden son

iki kelimenin benzeridir.

"İfkuhum, Efkuhum ve Efekuhum" denilir.

"Efekehum" diyen kimse (yânî bunu mâzî fiil yapan kimse) onları îmândan döndürdü ve yalan söyledi demektir. Nitekim Allah: "Yu'feku anhu men ufike" (ez-zâriyât: 9) buyurdu. Bu, "Yusrafu anhu men surife", yânî "Ondan döndürülen kimseler döndürülür" demektir [212].

171- Bana Abdulazîz ibnu Abdillah tahdîs etti: Bize İbrahim ibnu Sa'd, Salih ibn Keysân'dan tahdîs etti ki, İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr, Saîd ibnu'l-Müseyyeb, Alkame ibnu Vak-kaas ve Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe ibn Mes'ûd, Peygam-ber(S)'in zevcesi Âişe(R)'den, iftira sâhiblerinin kendisi için söyledikleri zamanki hadîsini tahdîs ettiler. Bu dört râvîden herbiri bana Âişe hadîsinden bir kısmı tahdîs ettiler. Bunların bâzısı, Âişe hadîsini diğer bâzısından daha iyi muhafaza edici ve hadîsi aynen getirip nakletmekte, daha sağlam tesbît edici idi. İşte ben bu râvîlerin herbirinden, onların Âişe'den bana tahdîs ettikleri bu hadîsi iyice belleyip muhafaza ettim. Bunların bâzısı hernekadar hadîsi diğerinden daha iyi muhafaza edici ise de, bunlardan bâzısının hadîsi diğer bâzısının hadîsini tasdîk etmektedir. Bunlar söylediler ki, Âişe (R) şöyle demiştir:

Rasûlullah (S) bir sefere çıkmak istediği zaman kadınları arasında kur'a çekmek âdetinde idi. Kadınlardan hangisinin kur'ası çıkarsa, Rasûlullah onu beraberinde sefere çıkarırdı.

Âişe dedi ki: Rasûlullah, yapacağı bir gazve hususunda da aramızda kur'a çekti ve bu kur'ada benim ismim çıktı. Bunun üzerine ben, hicâb âyetinin indirilmesinin ardından Rasûlullah'm beraberinde sefere çıktım. Ben hevdecimin içinde taşınır ve (konak yerinde) hevdec içinde indirilirdim. Bütün yolculuğumuzda bu şekilde yürüdük. Nihayet Rasûlullah bu gazvesinden ayrılıp da döndüğü ve bizler de dönücüler olarak Medine'ye yaklaştığımızda (bir konak yerine indi, gecenin bir kısmını orada geçirdi, sonra) hareket edilmesini i'-lân etti. Hareket emrini bildirdikleri zaman ben kalkıp (ihtiyâcımı yerine getirmek için yalnız başıma) ordudan öteye yürüdüm. Hacetimi yerine getirdiğim zaman dönüp yerime geldim. Bu sırada göğsümü yokladım. Bir de gördüm ki, Yemen'in gözboncuğundan dizilmiş gerdanlığım kopup düşmüş. Hemen dönüp gerdanlığımı aradım. Fakat onu aramak beni yoldan alıkoydu.

Âişe dedi ki: Benim yol nakliyâtımı yapmakta olan kimseler gelip hevdecimi yüklenmişler ve onu bindiğim deve üzerine götürmüş-

lerdi. Onlar beni hevdecin içindeyim samyorlarmış. O zaman kadınlar hafif idiler, etlenip yağlanmazlar ve onları et bürümezdi. Çünkü onlar az yemek yerlerdi. Bu sebeble bana hizmet edenler hevdeci yüklemek üzere kaldırıp taşıdıklarında, hevdecin ağırlık derecesinin farkına varmayarak yüklemişler. Bilhassa ben o zaman yaşı küçük, taze bir kadındım. Onlar deveyi kaldırmışlar ve yürüyüp gitmişler. Ordu gittikten sonra ben gerdanlığımı buldum. Akabinde ben ordu birliklerinin konakladıkları yerlere geldim, fakat oralarda ne bir çağıran, ne de cevâb veren kalmıştı. Bunun üzerine ben orada evvelce bulunduğum konak yerime geldim. Ve onlar beni hevdecde bulamazlar da, beni aramak üzere dönüp yanıma gelirler diye düşündüm. Ben bu düşünce ile yerimde otururken, gözlerim bana galebe etmiş de uyumuşum.

Safvân ibnu'l-Muattal es-Sulemî, sonra ez-Zekvânî [213], ordunun arkasından gelmekle vazifeli idi. Bu zât sabah vakti benim beklediğim yerin yanına gelmiş, uyuyan bir insan karaltısı görmüş. Beni gördüğü zaman tanımış. Zâten o, hicâb (yânı perdelenme) emrinin inmesinden önce beni görmüştü. Ben onun beni tanıdığı sırada söylediği: "Innâ Hllâhi ve innâ ileyhi râciûne (= Biz muhakkak Allah'ın mülküyüz ve biz ancak O'na dönücüleriz)'* (ei-Bakara: 156) istircâ' sözleriyle uyandım. Uyanınca da hemen dış elbisemi bürünüp yüzümü örttüm. Allah'a yemîn ediyorum ki, biz onunla tek kelime konuşmadık ve ben ondan "înnâ Hllâhi ve innâ ileyhi râciûn" istircâ' sözünden başka bir kelime işitmedim. Çabuk yürüdü, nihayet devesini çöktürdü, binebilmem için devenin ön ayağına

bastı. Ben de deveye doğru kalkıp bindim. Safvân, bindiğim deveyi önünden çekerek yürüdü. Nihayet biz öğlenin evvelinde, sıcağın şiddet vaktine girmişler ve hepsi konak yapmışlar hâlde, orduya yetiştik.

Âişe dedi ki: Bu sırada (hakkımda iftira ederek) helak olan he-Iâk olmuştur. İftiranın büyüğüne ve çoğuna girişen, Selûl kadının oğlu Abdullah ibnu Ubeyy olmuş (ve bu, ordu içinde yayılmış).

Urvetu'bnu'z-Zubeyr: Bu iftira hadîsinin yayıldığı ve bu söz Abdullah ibn Ubeyy'in yanında konuşulur olup, onun bu sözü söyleyeni ikrar ettirip dinlemek istediği ve bunu açıkça yaymak istediği bana haber verildi, demiştir.

Ve yine Urve: İftira sâhiblerinden olan diğer insanlar içinde yalnız Hassan ibn Sabit, Mıstah ibnu Usâse ve Hamme bintu Cahş'ın isimleri söylenmiştir. Benim, Yüce Allah'ın buyurduğu gibi onların bir topluluk olduklarından başka, onların isimleriyle ilgili hiçbir bilgim yoktur. Şübhesiz o günâhın büyüğünü, çoğunu üzerine alan kimse, Abdullah ibnu Ubeyy ibn Selûl'dür denilirdi, demiştir.

Yine Urve dedi ki: Âişe kendi huzurunda şâir Hassân'a sövülmesini çirkin görür ve:

— Çünkü Hassan:

Fe inne ebî ve vâîidehû ve ırdî

Lı irdi Muhammedin minkum vıkaau

(= Şübhesiz benim babam ve babamın babası ile benim şeref ve namusum, Muhammed'in şerefi ve nâmûsu için size karşı mahfazadır) beytini söylemiştir, der idi [214].

Âişe dedi ki: Bizler Medine'ye geldik. Geldiğim zaman ben bir ay hasta oldum. Bu sırada insanlar iftira sahihlerinin sözlerine dalmışlar. Ben ise bunlardan hiçbir şeyin farkında olamiyordum. Yalnız hastalığımda beni işkillendiren bir husus vardı: Peygamber'den, hastalandığım başka zamanlarda görmekte olduğum lütuf ve şefkati bu hastalığımda görmüyordum. Sâdece yanıma giriyor, selâm veriyor, sonra da (adımı söylemeden):

— "Hastanız nasıl?" diyordu.

işte bu hâl beni şübhelendirip üzüyordu. Fakat ben şerri hissetmiyordum.

Nihayet ben hastalığımdan yeni iyileşip, henüz nekahet devresine girdikten sonra dışarıya çıktım. Benimle beraber Mıstardın anası da hacet def etme yerlerimiz olan Menâsi' tarafına doğru çıktı. Oraya biz ancak geceden geceye çıkardık. Bu âdet, evlerimizin yakınında halâlar edinmemizden önce idi.

Âişe dedi ki: O zamanlar bizim dışarı çıkmaktaki hâlimiz ibti-dâî Arablar'ın sahradaki çukurlar yönüne çıkıp temizlenmelerine benziyordu. Biz evlerimizin yakınında halâlar edinmekten eziyetlenip incinirdik.

Âişe dedi ki: İşte ben Mistah'ın anasıyle dışarı çıkıp gittim. Bu kadın, Ebû Ruhm ibnu'l-Muttalib ibn Abdi Menâfin kızıdır. Annesi de Sahr ibn Âmir'in kızıdır ki, bu kadın da Ebû Bekr es-Sıddîk'm teyzesidir. Ebû Rumh kızının oğîu da Mıstah ibnu Usâsete'bni Ab-bâd ibn Muttalib'dir. Orada hacetimizi gördükten sonra ben ve Ebû Rumh kızı evimden tarafa dönüp gelirken, Mıstah'ın anasının ayağı yün çarşafı içinde sürçtü. (Arablar arasında felâket zamanında söylenmesi âdet olan "Düşmanın helak olsun!" duası yerine) bu kadın:

— Mıstah helak olsun! diye oğluna beddua etti. Ben de ona:

— Ne fena söyledin! Bedir'de hazır bulunan bir kimseye mi sövüyorsun? dedim.

Kadın bana:

— Âh şu sâf taze! Sen onun söylediği sözü işitmedin mi? dedi. Ben:

— O ne dedi ki? diye sordum.

Bunun üzerine o bana iftira sâhiblerinin sözünü söyleyip haber verdi.

Âişe dedi ki: Artık hastalığımın üstüne bir hastalık daha arttı. Evime dönünce yanıma Rasûlullah geldi. Selâm verdikten sonra:

— "Hastanız nasıldır?" diye sordu. . Ben de kendisine:

— Babamla anamın yanına gitmem için bana izin verir misin? dedim ^

— Âişe: Ben o sırada bu haberi babamla anam tarafından tahkik etmek istiyordum, demiştir.- Âişe dedi ki: Rasûlullah bana izin verdi. Ben de ebeveynimin yanma geldim ve anam (Ümmü Rûmân)'a:

— Ey anneciğim! İnsanlar ne konuşuyorlar? dedim. Annem:

— Ey kızcağızım! Kendini üzme, sen kendini ve sağlığını düşün. Vallahi bir erkeğin yanında sevgili, parlak, güzel bir kadın olsun ve onun birçok ortakları bulunsun da onun aleyhinde çok lâf etmesinler; bu, pek nâdirdir, dedi.

Ben de:

— Subhânallah! İnsanlar bunu mu konuşmaktalarmış? dedim.

Âişe dedi ki: Ben bunun üzerine bütün gece ağladım. Sabaha kadar gözümün yaşı dinmiyor, gözüme de hiçbir uyku girdiremiyordum. Sonra ağlayarak sabaha ulaştım.

Âişe dedi ki: Rasûlullah da o sabah Alî ibn Ebî Tâlib'i ve Usâ-metu'bnu Zeyd'i yanına çağırmıştı. Vahy gecikince ailesi ile ayrılması hususunda onlarla istişare ediyordu.

Âişe dedi ki: Usâme ibmı Zeyd'e gelince, o, Peygamber'in ailesinden bilip durduğu berâeti ve Ehlu Beyt için gönlünde besleyip durduğu sevgiyi Rasûlullah'a tavsiye ve işaret etti de:

— Yâ Rasûlallah!. Onlar Senin ehlindir. Biz onlar hakkında hayırdan başka birşey bilmeyiz, dedi.

Alî ibn Ebî Tâlib'e gelince, o da:

— Allah Sana dünyâyı dâr etmemiştir. Âişe'den başka kadınlar çoktur. Maamâfîh Âişe'nin cariyesi Berîre'ye de sor, o da Sana doğru söyler, demişti.

Bunun üzerine Rasûlullah, Berîre'yi çağırıp:

— "Ey Berîre! Âişe'de sana şübhe veren bir hâl gördün mü?" diye sordu.

Berîre de:

— Seni hakk peygamber olarak gönderen Allah'a yemîn ederim ki, ben Âişe'den kendisini ayıplayabileceğim bir kusur olmak üzere kat'iyyen şundan başka birşey görmüş değilim: Âişe yaşı küçük, taze bir kadındı. Ailesinin hamurunu yoğururken uyurdu da evin besi koyunu gelir, hamuru yerdi, demiş.

Âişe dedi ki: Bunun akabinde Rasûlullah o gün minber üzerinde ayağa kalktı ve iftirayı en evvel ortaya çıkaran Abdullah ibn Ubeyy'-den dolayı söz söylemekte ma'zûr tutulmasını isteyerek, kendisi minber üzerinde olduğu hâlde

hitâb edip:

— "Ey.müslümânlar topluluğu! Ev halkım hususunda bana ezası ulaşan bir şahıstan dolayı bana kim yardım eder? Vallahi ben ehlim hakkında hayırdan başka birşey bilmiş değilim. Bu iftiracılar bir adamın da ismini ortaya koydular ki, bu zât hakkında da ben hayırdan başka birşey bilmiyorum. Bu ismi söyleyen kimse şimdiye kadar benimle beraber olmak müstesna, ailemin yanına girer değil" demiştir.

Âişe dedi ki: Bunun üzerine Ensâr'ın Evs kabilesinden Abdu'l-Eşhel oğulları'mn kardeşi Sa'd ibnu Muâz ayağa kalkmış ve [215]:

— Yâ Rasûlallah! O kimseye karşı Sana ben yardım edeceğim. Eğer bu iftirayı çıkaran Evs'ten ise ben onun boynunu vururum. Eğer Hazrec kardeşlerimizden ise, yapılacak işi Sen bize emredersin, biz de emrini yerine getiririz, demiştir.

Âişe dedi ki: Bu defa Hazrec kabîlesinden bir adam ayağa kalkmış. Hassan ibn Sâbit'in anası onun soyundan olup, amcasının kızı idi. İşte ayağa kalkan bu zât, Hazrec kabilesinin seyyidi olan Sa'd ibnu Ubâde'dir.

Âişe dedi ki: Sa'd ibn Ubâde bu vak'adan evvel iyi bir adamdı [216].

Fakat bu defa kafaîle asabiyyeti onu Sa'd ibn Muâz'ın sözlerinden dolayı öfkeye sürükledi de, Sa'd ibn Muâz'a karşı:

— Yalan söyledin. Allah'ın ebedîliğine yemîn ediyorum ki, sen onu (yânî Abdullah ibn Ubeyy'i) öldüremezsin ve onu öldürmeğe muktedir olamazsın. O, senin cemâatinden biri olmuş olaydı sen onun öldürülmesini istemezdin, demiş.

Bu defa da Sa'd ibnu Muâz'ın amcasının oğlu Useyd ibnu Hu-dayr ayağa kalkarak, Sa'd ibnu Ubâde'ye karşı:

— Allah'ın ebedîliğine yemîn ediyorum ki, sen yalan söylüyorsun. Vallahi biz onu elbette öldürürüz. Sen muhakkak münafıksın ki, münafıklar hesabına bizimle mücâdele ediyorsun! demiş.

Âişe dedi ki: Bu suretle Evs ve Hazrec kabileleri ayaklanmışlar, hattâ birbirleriyle vuruşmayı kasdetmişler. Rasûlullah ise minber üzerinde dikiliyormuş.

Âişe dedi ki: Rasûlullah (minberden inip) onlar sükûnete varıncaya kadar, onlara yumuşak sözler söylemiş, kendisi de (başka şey söylemeyerek) sükût etmiş.

Âişe dedi ki: (Bana gelince:) Ben o günümün tamâmında hep ağladım. Ne gözümün yaşı dindi, ne de gözüme bir uyku değdirebil-dim. Babamla anam benim yanımda sabahladılar. Ben iki gece ve bir gün devamlı ağladım. Gözümün yaşı dinmiyor ve gözüme uyku gir-diremiyordum. Hattâ ben ağlamak ciğerimi parçalayacak sanıyordum. Bu şekilde ebeveynim yanımda oturdukları, ben de ağlamakta bulunduğum sırada Ensâr'dan bir kadın benim yanıma girmeye izin istedi. Ben de o kadına izin verdim. O da oturup benimle ağlıyordu.

Âişe dedi ki: Biz bu hâl üzere iken, Rasûlullah yanımıza girdi. Selâm verdikten sonra oturdu.

Âişe dedi ki: Hâlbuki RasûÎullah, bundan evvel hakkımda dedikodu başladığı günden beri yanımda oturmamıştı. Ve Rasûlullah bir ay beklediği hâlde kendisine benim hakkımda birşey vahyolunmuyor-du.

Aişe dedi ki: Rasûlullah oturduğu zaman şehâdet kelimelerini söyledikten sonra:-

— "Amma ba'du: Yâ Âişe! Hakkında bana şöyie şöyle sözler erişti. Eğersen bu isnâdlardan bert isen, Allah seni yakında berî kılıp temizliğini i'lân edecektir. Yok eğer böyle bir günâha yaklaştınsa Allah 'tan mağfiret iste ve tevbe et. Çünkü kul, günâhım i'tirâf ve sonra datevbe edince Allah da onun tevbesini kabul eder" dedi.

Âişe dedi ki: Rasûlullah bu hutbesini bitirince (musîbetin şiddetli harâretiyle) gözümün yaşı kesildi, hattâ gözyaşımdan bir damla bulamıyordum. Hemen babama:

— Rasûlullah'ın söylediği söz hususunda benim tarafımdan ce-vâb ver, dedim.

Babam:

— Vallahi Rasûlullah'a ne diyeceğimi bilmiyorum, dedi. Sonra anama:

— Rasûlullah'ın söylediği söze benim adıma cevâb ver, dedim. O da:

— Ben Rasûlullah'a ne diyeceğimi bilmiyorum, dedi. Bunun üzerine ben henüz Kur'ân'dan delîl okuyamayan küçük

yaşta bir taze olduğum hâlde, şöyle dedim:

— Vallahi ben kat'î anladım ki, siz bu dedikoduyu işitmişsiniz. Hattâ bu söz sizin gönüllerinizde yerleşmiş ve siz ona inanmışsınız. Şimdi ben size "ben ondan beriyim" desem, benim muhakkak berî olduğumu Allah bilip dururken, sizler benim bu sözümü tasdîk et-miyeceksiniz. Ve eğer benim muhakkak berî olduğumu Allah bilip dururken, ben sizlere fena bir i'tirâfta bulunsam, sizler beni hemen tasdîk edeceksiniz. Vallahi ben bu vaziyette kendim için ve sizin için başka bir mesel bulamıyorum. Ancak Yûsuf'un babası Ya'kûb'un (o sıkıntı içinde) söylediği şu sözünü buluyorum: "Fe sabrun cemî-lun v 'altahu H-mustaânu alâ mâ tasıfûn (= Artık bana düşen) güzel bir sabırdır. Sizin şu söylediklerinize karşı yardımına sığınılacak, ancak Allah'tır)" (Yûsuf: 18).

Ben bu sözü söyledikten sonra dönüp yatağıma yattım. Öyle bir hâlde ki, Allah o zaman benim berî olduğumu biliyordu ve Allah muhakkak benim berî olduğumu ortaya koyacaktı. Lâkin vallahi ben Allah'ın bana âid bir iş için okunacak bir vahiy indireceğini zannetmiyordum. Ve sânım da haddizatında bana âid bir mes'elede Allah'ın bir emirle tekellüm etmesinden çok hakîr idi. Lâkin ben Rasûlullah'ın uykusunda bir ru'yâ görmesini ve Allah'ın da bu ru'yâ ile benim temizliğimi ortaya koymasını umuyordum. Vallahi Rasûlullah oturduğu yerden kalkmamıştı. Ev halkından bir kimse de dışarı çıkmamıştı. Nihayet üzerine vahiy indirildi. O'na vahiy inerken olagelen hâl hemen gelip O'nu kaplayıverdi, ki kış gününde bile üzerine indirilen sözün ağırlığından dolayı kendisinden inci taneleri gibi terler dökülürdü.

Âişe dedi ki: Rasûlullah'tan vahiy hâli gidip de açılınca, kendisi sevincinden gülüyordu. Tekellüm ettiği ilk söz:

— "Yâ Âişe! Allah seni kat'î olarak temize çıkarmıştır" demesi oldu.

Âişe dedi ki: Bunun üzerine anam bana:

— Kızım, Rasûlullah'a doğru kalk da teşekkür et, dedi. Ben:

— Hayır vallahi, ben ne O'na doğru kalkarım, ne de berî olduğumu indiren Azîz ve Celîl Allah'tan başkasına hamd ederim, dedim.

Âişe dedi ki: Yüce Allah: "O uydurma haberi getirenler içinizden bir zümredir. Onu sizin için bir şerr sanmayın. Bil'akis o sizin için bir hayırdır. Onlardan herkese kazandığı günâh vardır. Onlardan günâhın büyüğünü üzerine alan o adama da büyük bir azâb vardır..." (en-Nûr: n-12) on âyet indirdi. İşte sonunda Allah bu âyetleri benim temizliğim hakkında indirdi [217].

Babam Ebû Bekr es-Siddîk, akrabalığından ve fakirliğinden dolayı nafaka vermekte bulunduğu Mıstah ibnu Usâse için:

— Kızım Âişe'ye bu iftirayı söyledikten sonra vallahi ben de Mıs-tah'a birşey vermem! diye yemîn etti.

Bunun üzerine Yüce Allah: "Sizden fazilet ve servet sahibi olanlar, akrabasına, yoksullara, Allah yolunda hicret edenlere vermelerinde kusur etmesin; affetsin, aldırış etmesin. Allah 'in size mağfiret etmesini arzu etmez misiniz? Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (en-Nûr: 22) âyetini indirdi.

Bu âyetin inmesi üzerine Ebû Bekr es-Sıddîk:

— Vallahi ben Allah'ın beni mağfiret etmesini elbette severim! dedi ve Mıstah'a veregeldiği nafakayı tekrar vermeye başladı ve:

— Ben bu nafakayı ondan ebediyyen koparmam, dedi.

Âişe dedi ki: Rasûlullah, zevcesi Zeyneb bintu Cahş'a da benim hâlimden:

— Yâ Zeyneb! Âişe hakkında ne bilirsin ve ne gördün? diye sormuştu.

Zeyneb cevaben:

— Yâ Rasûlallah! Ben kulağımı, gözümü işitmediğim, görmediğim şeylerden muhafaza ederim. Vallahi Âişe hakkında hayırdan başka birşey bilmem, diye güzel şâhidlik etmiştir.

Âişe dedi ki: Zeyneb, Peygamber'in kadınları arasında güzelliği ve Peygamber'in yanındaki mevkii i'tibâriyle bana rekaabet eden bir kadındı. Fakat Allah onu verâ ve takvası sebebiyle (iftiracılara katılmaktan) korudu. Kızkardeşi Hamne bintu Cahş ise o iftiraya taas-subla tutunmaya ve iftiracıların söylediklerini hikâye etmeye başladı da, bu sebeble helak olanlar içinde helak oldu.

ez-Zuhrî: İşte bu, o zümrenin işinden bize ulaşmış olan hadîstir, demiştir. Sonra Urve şöyle dedi: Âişe dedi ki: Vallahi hakkında dedikodu yapılan o adam muhakkak:

— Subhânallah! Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, ben hayâtımda hiçbir dişinin elbisesini asla açmamışımdır (yânı hiçbir kadınla cinsî yaklaşma yapmamışımdır), der dururdu.

Sonra o zât (yânî Safvân ibn Muattal) bu işlerin ardından Allah yolunda şehîd olarak öldürülmüştür [218].

172-.......Bize Ma'mer ibn Râşid haber verdi ki, ez-Zuhrî şöyle demiştir: el-Velîd ibnu Abdilmelik bana:

— Alî ibn Ebî Tâlib'in Âişe'ye iftira atanlar içinde olduğu haberi sana ulaştı mı? diye sordu.

Ben de ona:

— Hayır (Alî iftiracıların sözünün benzerini söylemekten münezzehtir). Lâkin senin kavmin Kureyş'ten olan şu iki zât; Ebû Seleme Abdurrahmân ile Ebû Bekr ibn Abdirrahmân ibni'l-Hâris, Âişe'nin kendilerine, "İftira işi hakkında Alî susucu idi" dediğini bana haber vermişlerdir, dedim.

Râvî dedi ki: Bu mes'ele hakkında ez-Zuhrî'ye müracaat ettiler, fakat ez-Zuhrî, el-Velîd'e bundan başka cevâb vermedi ve (lâfızda hiçbir şübhe olmayarak) "Musellimen" sözünü söyledi; bir de "Aleyhi (yânî Zuhrî, Velîd'e cevâb döndürmedi)" lâfzını ziyâde etti. Atîk'in aslında da böyle "Musellimen" ta'bîri vardır [219].

173-.......Ebû Vâil şöyle demiştir: Bana Mesrûk ibnu'1-Ecda' tahdîs edip şöyle dedi: Bana Âişe'nin annesi olan Ümmü Rûmân tahdîs edip şöyle dedi: Ben Âişe ile otururken birden Ensâr'dan bir kadın girdi de (iftiraya karışanları kasdederek):

— Allah Fulân kimseyi şöyle yapsın! Fulân kimseyi şöyle yapsın! dedi.

Ümmü Rûmân da bu Ensâriyye kadına:

— Sana ne var? diye sordu. O kadın:

— Oğlum bu sözü söyleyenler içindedir, dedi. Ümmü Rûmân tekrar:

— Söz nedir? diye sordu.

O kadın (iftiracıların sözlerini zikrederek):

— Bunlar şöyle şöyle demişlerdir,.dedi. Âişe, kadına:

— Bu sözleri Rasûlullah işitti mi? diye sordu. Kadın:

— Evet, dedi. Rasûlullah tekrar:

— Bunları Ebû Bekr de işitti mi? dedi. Kadın yine:

— Evet (o da işitti), diye cevâb verince, Âişe bayılıp yere düştü. Sonunda Âişe ateş içinde titrer hâlde kendine geldi. Ben üzerine

kendi elbisesini atıp onu örttüm. Bu sırada Peygamber geldi ve:

— "Bunun nesi var?" diye sordu. Ben:

— Yâ Rasûlallah, Âişe'yi titreten bir ateş yakaladı, dedim.

— "Muhtemel ki bu, konuşmakta olduğu bir söz içinde olmuştur" buyurdu.

Ümmü Rûmân:

— Evet (öyle oldu), dedi. Bunun akabinde Âişe oturdu da:

— Vallahi eğer ben bu ithamdan beriyim diye yemîn etsem, sizler beni tasdik etmeyeceksiniz, ben size yeminle söylesem de sizler benden özrümü (yânî benliğimi) kabul etmeyeceksiniz. Benimle sizin meseliniz Ya'kûb Peygamber'le oğullarının meseli gibidir. Ya'kûb (o imtihanı sırasında şöyle demişti): "Artık (bana düşen) güzel bir sabırdır. Sizin şu söylediklerinize karşı yardım istenilecek olan ancak

Allah'tır" (Yûsuf: 18).

Ümmü Rûmân: Rasûlullah bana birşey söylemeden döndü. Bu sırada Yüce Allah {en-Nûr: 11-12. ayetiyie) Âişe'nin benliğini indirdi. Bunun üzerine Âişe,

Peygamber'e hitaben:

— Allah'ın hamdiyle (hamdederim), başka kimsenin hamdiyle değil; Sen'in hamdin ile de değil, dedi [220].

174-.......BizeVekî'ibnu'I-Cerrâh,Nâfi' ibn Umer ibn Abdillah el-Cumahî'den; o da Abdullah ibn Ebî Muleyke'den tahdîs etti ki, Âişe (R) "h telakkavnehu bi-elsinetikum..." (en-Nûn 15) lâfzını "İz telikûnehu bi-elsinetikum"tarzında okur ve onu tefsir ederek de: "el-Velku", "el-Kezibu" demektir, dedi.

İbnu Muleyke geçen senedi ile: Âişe lâm'm kesresiyle okuduğu bu okuyuşu başkalarından daha iyi bilen idi. Çünkü bu kelâm kendisi hakkında indi, demiştir.

175-.......Urvetu'bnu'z-Zubeyr şöyle demiştir: Ben bir kerresinde Âişe'nin yanında Hassan ibn Sâbit'e sövmeye kalktım da, Âişe:

— Sen Hassân'a sövme. Çünkü o,, şiirle Rasûlullah tarafından mücâdele eder, O'nu savunurdu, dedi.

Yine Âişe dedi ki: Hassan, (Kureyş'ten olan) müşrikleri kötüle-yip hicvetmek hususunda Peygamber'den izin istedi. Peygamber (S):

— "(Kureyş'i hicvederken) benim nesebimi nasıl yapacaksın?" diye sordu.

Hassan:

— Ben Sen'in nesebini (soyun olan Hâşim oğulları'nı) Kureyş soyları arasından, hamurdan kılın çekilmesi gibi muhakkak çeker çıkarırım, diye cevâb verdi.

Muhammed (ibn Ukbe) de şöyle dedi: Bize Usmân ibnu Ferhad tahdîs edip şöyle dedi: Ben Hişâm'dan işittim ki, babası Urve ibnu'z-Zubeyr: Ben Âişe'nin yanında Hassan ibn Sâbit'e sövdüm. O, Âişe aleyhine iftiracıların sözlerini çok söyler idi, demiştir [221].

176-.......Mesrûk şöyle demiştir: Biz Âişe'nin huzuruna girdik. Yanında

Hassan ibnu Sabit vardı, Hassan kendine âid olan birtakım beyitlerle teşbîb yaparak şiir inşâd ediyor ve:

—Hasânun, rezânun mâ tuzennu bi-ifbetin

Tusbihu ğarsâ min luhûmi'l-gavâfıli [222] diyordu.

Âişe de ona:

— Lâkin sen böyle değilsin (yânî sen gıybet ettin ve iftiracıların sözlerine daldın), dedi.

Mesrûk dedi ki: Ben Âişe'ye:

— Hassân'm senin yanına girmesine neden izin veriyorsun? Hâlbuki Yüce Allah "Onlardan onun büyüğünü üzerine alan kimseye büyük bir azâb vardır" (en-Nûn ıi) buyurmuştur, dedim.

Bunun üzerine Âişe:

— Hangi azâb körlükten daha şiddetli ve daha büyüktür? dedi ve onun lehine: Şübhesiz Hassan, Rasûlullah adına İslâm'ı müdâfaa eder yâhud müşriklerin hicivlerine karşılık verirdi, sözlerini de söyledi [223].

37- Hudeybiye Gazvesi Babı [224]

Yüce Allah'ın şu kavli: "Andolsun ki, Allah müzminlerden -seninle o ağacın altında bey'at ederlerken- razı olmuştur da kaîblerindekini bilerek üzerlerine ma'nevî kuvvetim indirmiş ve onları yakın bir feth ile ve alacakları birçok ganimetlerle mükafatlandırmıştır. Allah mutlak gâlibdir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir" (ei-Feth: i8).

177-.......Zeyd ibn Hâlid (R) şöyle demiştir: Hudeybiye yılında Rasûlullah'ın beraberinde (Medine'den sefere) çıktık. Bir gece bize bir yağmur isabet etti. Akabinde Rasûlullah (S) bizlere sabah namazını kıldırdı. Namazdan çıktıktan

sonra yüzünü bizlere döndürdü de:

— "Bitir misiniz Rabb'iniz ne buyurdu?" diye sordu. Bizler:

— Allah ve Rasûîü en bilendir, diye cevâb verdik. Rasûlullah şöyle dedi:

— "Allah şöyle buyurdu: Kullarımdan kimi bana îmân etmiş, kimi de kâfir olmuş oldu. Her kim Allah'ın rahmeti, Allah'ın rızkı ve Allah'ın fadlı ile üzerimize yağmur yağdı dediyse, işte o, bana imân etmiş, yıldıza kâfir olmuştur. Her kim de fulan yıldtz(m batıp doğması) ile üzerimize yağmur yağdı dediyse, işte o yıldıza îmân etmiş, bana îmân etmemiştir" [225].

178-.......Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den tahdîs etti ki, ona Enes (R) haber verip şöyle demiştir: Rasûlullah (S) dört umre yaptı. Bunlardan Veda Hacci'yla beraber yaptığı umresi müstesna olmak üzere, hepsi de zu'1-ka'de ayında oldu. Hudeybiye'den zu'1-ka'de içinde bir umre, ertesi yıl zu'1-ka'de içinde bir umre, Cı'râne'den Hu-neyn ganimetlerini taksim ettiği yerde zu'1-ka'de içinde bir umre ve bir de haccı ile beraber yaptığı umre [226].

179-.......Abdullah ibmı Ebî Katâde'ye, babası Ebû Katâde tahdîs edip şöyle demiştir: Hudeybiye senesi biz de Peygamber'in beraberinde gittik. Peygamber'in sahâbîleri ihrama girdiler, fakat ben ihrama girmemiştim [227].

180-.......el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Siz, büyük fethi Mekke'nin fethi sayarsınız -Vakıa Mekke'nin fethi (Kur'ân'ın şehâ-det ettiği) parlak bir fetih ve zafer idi-. Hâlbuki biz büyük fethi, Hu-deybiye günündeki Rıdvan Bey'ati sayarız (ki o gün cihâd için Rasûlullah'a verdiğimiz sözden Allah razı olmuştur). Biz o gün Peygamberdin maiyyetinde yüzer mevcûdlu ondört bölük (bindörtyüz) er idik. Hudeybiye bir kuyudur, Biz oraya varınca kuyunun suyunu tamamen çekmiştik de içinde bir damla su bırakmamıştık. Bu hâl Pey-gamber'e ulaştı. Peygamber kuyunun yanına geldi, kenarına oturdu. Sonra içinde biraz su bulunan bir kap istedi. Getirilen su ile abdest aldı, sonra ağzını çalkaladı ve dua etti. Sonra bu abdest ve çalkantı suyunu kuyuya döktü. Bunun üzerine biz az bir zaman kuyuyu bu hâlde bıraktık. Sonra kuyu bize istediğimiz kadar su verdi.

Hem biz, hem de bütün hayvanlarımız suya kandık.

181-.......Ebû İshâk tahdîs edip şöyle demiştir: el-Berâ ibn Âzib (R) bize şöyle haber verdi: Kendileri Hudeybiye senesi Rasûlullah'ın beraberinde bindörtyüz yâhud daha çok kişi olarak bulunmuşlar. Nihayet bir kuyu başında konaklamış ve içindeki suyu tamamen çekmişler. Akabinde Rasûlullah'a varıp durumu arzetmişler. Rasülullah kuyunun yanına gelip kenarına oturmuş. Sonra "Bana içinde su bulunan bir kova getirin" diye buyurmuş. İstediği su kendisine getirilince içine tükürüp duâ etmiş. Sonra "Bir saat (yânı bir müddet) kuyuyu ter kedin" buyurmuş. Bir süre sonra sahâbîler oradan hareket edinceye kadar hem kendilerini, hem de binek hayvanlarını suya kandırmışlar [228].

182-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Hudeybiye gününde insanlar susadılar. Rasûlullah'ın önünde ise küçük bir su kabı vardı. Ra-sûlullah o kapdan abdest aldı. Sonra insanlar O'na doğru yönelip geldiler. Rasûlullah (S):

— "Size ne oluyor?*' diye sordu. Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, yanımızda abdest alacağımız ve içeceğimiz hiçbir su yoktur, ancak Sen'in bu su kabındaki su vardır, dediler.

Râvî dedi ki: Bunun akabinde Peygamber elini o su kabının içine koydu, derhâl parmakları arasından pınarlar emsali su fışkırmağa başladı.

Râvî dedi ki: Artık bizler su içtik ve abdest aldık.

İkinci râvî Salim ibn Ebi'1-Ca'd şöyle demiştir: Ben Câbir'e:

— Siz o gün kaç kişi idiniz? diye sordum. Câbir:

— Yüzbin kişi de olsaydık o su bizlere muhakkak yeterdi; biz binbeşyüz kişi idik, diye cevâb verdi [229].

183-.......Katâde şöyle demiştir: Ben Saîd ibnu'l-Müseyyeb'e: Bana Câbir ibn Abdillah'ın "Hudeybiye'deki sahâbîler bindörtyüz kişi idiler" demekte olduğu haberi ulaştı, dedim.

Saîd bana, Hudeybiye gününde Peygamber'e bey'at etmiş olan sahâbîlerin binbeşyüz kişi olduklarını tahdîs etti, dedi.

el-Buhârî'nin üstadı es-Salt'a kendi rivayetinde Ebû Dâvûd Süleyman et-Tayâlîsî mutâbaat etmiştir: Bize Kurre ibn Hâlid, Katâ-de'den tahdîs etti. Ona Muhammed ibn Beşşâr mutâbaat etti: Bize Dâvûd tahdîs etti: Bize Şu'be tahdîs etti [230].

184-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Amr ibn Dînâr şöyle demiştir: Ben Câbir ibn Abdi'lah(R)'tan işittim, şöyle dedi: Hudeybiye günü Rasûlullah (S) bize: "Sizleryeryüzündeki insanların en hayır/ısısınız" buyurdu. Biz ise bu seferde bindörtyüz kişi idik. Bu gün (gözlerimde körlük olmayıp da) görebilseydim, altında bey'at ettiğimiz ağacın yerini size muhakkak gösterirdim.

Sufyân ibn Uyeyne'ye Süleyman eı-A'meş "Bindörtyüz" rivayetinde mutâbaat etmiştir. Çünkü el-A'meş, Salim ibn Ebi'l-Ca'd'den işitmiş, Salim de Câbir'den bindörtyüz sayısını işitmiştir.

Ve Ubeydullah ibn Muâz şöyle dedi: Bana babam tahdîs etti: Bize Şu'be, Amr ibn Murre'den tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Bana Abdullah ibn Ebî Evfâ' el-Eslemî (R) şöyle tahdîs etti: Ağaç altında bey'at eden sahâbîler binüçyüz kişi idiler. Eşlem kabîlesi halkı Muhacirler'-in sekizde biri idiler.

Muhammed ibn Beşşâr kendi rivayetinde Ubeydullah ibn Mu-âz'a mutâbaat edip şöyle demiştir: Bize Ebû Dâvûd et-Tayâlisî tahdîs etti: Bize Şu'be ibnu'l-Haccâc tahdîs etti [231].

185-.......Kays ibn Ebî Hazım, Mirdâs ibn Mâlik el-Eslemî(R)'den işitmiştir -Mirdâs, ağaç altında bey'at eden sahâbîlerden idi-. Şöyle diyordu: Salih (yânî iyi) kimseler birbiri arkasınca Tanrı dîvânına alınırlar, geriye de hurmanın yâhud arpanın çalkantı kozalakları gibi değersizleri kalır ki, Allah onlara hiçbir kıymet vermez [232].

186-....... Bize Suyfân ibn Uyeyne, ez-Zuhrî'den; o da Urve ibnu'z-Zubeyr'den

tahdîs etti ki, Mervârt ibnu'l-Hakem ile Mısver ibn Mahrame (R) şöyle demişlerdir: Peygamber (S) Hudeybiye yılında sa-hâbîlerden on küsur yüz kişi içinde (Medine'den) yola çıktı. Nihayet Zu'1-Huleyfe'de bulundukları sırada Peygamber kurbanlık develerine gerdanlık taktı ve hörgüçlerinin sağ taraflarını çizip kanatarak kurbanlık alâmetini yaptı, kendisi de oradan umre niyetiyle ihrama girdi...

(Alî ibnu'I-Medînî şöyle demiştir:) Ben bu hadîsi Sufyân ibn Uyey-ne'den kaç kerre işittiğimi saymam. Nihayet Sufyân'dan şöyle derken işittim: Ben Muhammed ibn Müslim ez-Zuhrî'den kurbanlık develeri nişanlamayı ve gerdanlık takma fıkrasını ezberimde tutmuyorum, nişan yapma yerini ve gerdanlık takma yerini de bilmiyorum; yâhud da hadîsin tamâmım bilmiyorum.

187-.......Mucâhid ibn Cebr şöyle demiştir: Bana Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ, Ka'b ibn Ucre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah onu, yüzü üzerine bitler düşer hâlde görmüş de:

— "Haşerelerin sana eza veriyor mu?" demiş, o da:

— Evet ezâ veriyor, demiş.

Akabinde Rasûlullah ona Hudeybiye'de bulunurken başını tıraş etmesini emretti. Bu sırada Rasûlullah ve sahâbîleri Mekke'ye girme arzusu üzerinde bulunuyorlar ve Rasûlullah kendilerinin Hudeybiye'de ihramdan çıkacaklarını onlara beyân etmemişti. Akabinde Allah tıraş olmanın fidyesini bildiren el-Bakara: 196. âyetim indirdi. Bunun üzerine Rasûlullah, ona bir farak yânî onaltı rıtl buğdayı altı fakîre yedirmesini yâhud bir davar kurban etmesini yâhud da üç gün oruç tutmasını emretti [233].

188-.......Bana imâm Mâlik, Zeyd ibn Eslem'den tahdîs etti;

babası ve Umer'in hizmetçisi Eşlem şöyle demiştir: Ben Umer ibnu'l-Hattâb(R)'ın beraberinde çarşıya çıktım. Çarşıda Umer'i genç bir kadın karşıladı ve:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Eşim şehîd oldu ve arkasında küçük çocuklar bıraktı ki, vallahi bunlar davar ayağı pişiremiyorlar, bunların hiç ekini ve sağım

hayvanları da yoktur. Ben bunları sırtlanın yemesinden endîşe ediyorum (yânî öleceklerinden endîşe ediyorum). Ben Hufâf ibnu îmâ el-Gıfârî'nin kızıyım. Babam Hudeybiye'de Pey-gamber'in beraberinde hazır bulunmuştur, dedi.

Bunun üzerine Umer ileri gitmeyip, o kadının yanında durdu. Sonra kadına hitaben:

— Kureyş'e yakın bir nesebe merhaba! dedi.

Sonra evde bağlanmış olan kuvvetli bir deveye doğru gitti ve ona buğdayla doldurduğu iki büyük çuvalı yükledi. O iki hararın ortasına da yiyecek ve giyecek şeyler yükledi. Sonra o deveyi yularıyla kadına uzatıp verdi. Sonra:

— Bu yükü rızk edin, bu tükenmeden Allah sizlere hayır, yânî mal getirecektir, dedi.

Orada bulunan bir adam:

— Ey Mü'minlerin Emîri, bu kadına çok atıyye verdin, dedi. Umer de:

— Anan seni yitirsin! Vallahi ben bu kadının babasını ve erkek kardeşini gördüm ki onlar bir kaleyi bir zaman muhasara etmişler, sonunda fethetmişlerdi. Sonra biz onların oradaki paylarının bize geçmesini istiyorduk (yânî o kaledeki paylarımızı ister olduk), dedi [234].

189-.......Saîd ibnu'l-Müseyyeb'in babası, Müseyyeb ibn Hazn (R) -"ki bey'atta hazır bulunmuştu- : Yemîn ederim ki, ben altında bey'at yapılan o ağacı görmüşümdür, daha sonra o ağacın yanına gittim, fakat bu sefer o ağacı bilemedim, demiştir.

Mahmûd ibn Gayîân'm rivayetinde: Daha sonra o ağaç bana unutturuldu, demiştir [235].

190-.......Tâbiün'dan Tank ibnu Abdirrahmân şöyle demiştir:

Ben hacca gittim. Yolda namaz kılmakta olan bir topluluğa uğradım da onlara:

— Burası ne mescididir? diye sordum. Onlar:

— Bu Rasûlullah'ın Rıdvan Bey'atı'nı yapmış olduğu yerdeki Şecere Mescidi'dir, dediler.

Akabinde ben Saîd ibnu'l-Müseyyeb'e geldim de bunu ona haber verdim. Bunun üzerine Saîd şöyle dedi:

— Bana babam Müseyyeb tahdîs etti. Kendisi ağaç altında Ra-sûlullah'a bey'at eden kimseler içinde bulunmuştur. O şöyle dedi: Hu-deybiye'nin ertesi sene kaza umresine çıktığımızda bizler o ağacı unuttuk, onu tanımaya muktedir olamadık!..

Saîd:

— Muhammed'in sahâbîleri o ağacı bilemediler, onu sizler mi bildiniz; sizler sahâbîlerden daha iyi mi bilenlersiniz? dedi.

191-.......Târik, Saîd'den; o da babası Müseyyeb(R)'den olmak üzere tahdîs etti. Müseyyeb ibn Hazn (R) ağaç altında bey'at eden kimselerdendi. O:

— Bizler Hudeybiye'nin ertesi sene, o ağacın yanına dönüp vardık, fakat o ağaç bize örtülüp gizlendi, demiştir.

192- Bize Kabîsa tahdîs etti: Bize Sufyân es-Sevrî tahdîs etti ki, Târik ibn Abdirrahmân şöyle demiştir: O ağaç Saîd ibnu'l-Müseyyeb'in yanında zikredildi. Bunun üzerine Saîd güldü de şöyle dedi: Bana babam haber verdi, kendisi Hudeybiye'deki bey'atta hazır bulunmuştur [236].

193-.......Amr ibn Murre şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Ebî Evfâ(R)'dan işittim, kendisi ağaç altında bey'at eden sahâbîlerden idi; şöyle dedi: Peygamber (S) bir topluluk kendisine bir sadaka malı getirdikleri zaman:

— "Yâ Allah, bunlar üzerine salât et" diye duâ eder idi. Babam Ebû Evfâ da sadakasını getirdiğinde Peygamber:

— "Yâ Allah, Ebû Evfâ ailesine salât eyle!" diye duâ ederdi [237].

194-.......Abbâd ibnu Temîm şöyle demiştir: Harre vak'ası günü olduğu zaman insanlar Abdullah ibn Hanzala'ya bey'at ediyorlardı. Abdullah ibn Zeyd:

— Abdullah ibnu Hanzala insanlarla ne üzerine bey'at ediyor? diye sordu.

Kendisine:

— Ölmek üzerine bey'at ediyor, denildi.

Abdullah ibn Zeyd:

— Ben RasûlulIah(S)'tan sonra kimse ile ölmek üzere bey'at etmem, dedi.

Kendisi Hudeybiye'de Rasûlullah'ın beraberinde hazır bulunmuştu [238].

195-.......Iyâs ibnu Selemete'bni'1-Ekva' şöyle demiştir: Bana babam Selemetu'bnu'1-Ekva' tahdîs etti. Kendisi ağaç altında bey'at eden sahâbîlerden idi. Şöyle dedi: Biz Peygamber(S)'le birlikte cu-mua namazını kılardık, sonra dönerdik de, duvarların, kendisinde gölgelenebileceğimiz bir gölgesi olmazdı [239].

196-....... Yezîd ibnu Ebî Ubeyd şöyle demiştir: Ben Seleme ibnu'l-Ekva'ya:

— Sizler Hudeybiye günü hangi şey üzerine Rasûlullah (S) ile bey'at ettiniz? diye sordum.

Seleme (R):

— Ölmek (ve kat'iyyen dönmemek) üzere, dedi [240].

197-.......el-Alâ ibnu'l-Müseyyeb'den babası Müseyyeb ibn Rafı' et-Tağlebî şöyle demiştir: Ben el-Berâ ibn Âzib(R)'e kavuştum da:

— En güzel yaşayış sana kutlu olsun! Sen Peygamber'e sahâbî-lik ettin ve onunla ağaç altında bey'at yaptın! dedim.

Bunun üzerine el-Berâ:

— Ey kardeş oğlu! Peygamber'den sonra bizim ne fitneler çıkardığımızı sen bilmezsin, dedi [241].

198-.......Muâviyeibnu Sellâm, Yahya ibn EbîKesîr'den; o da Ebû Kılâbe'den tahdîs etti ki, Sabit ibnu'd-Dahhâk, kendisinin ağaç altında Peygamber'le bey'at yaptığını haber vermiştir.

199-.......Bize Şu'be ibnu'I-Haccâc, Katâde'den haber verdi ki, Enes ibn Mâlik (R) "Biz hakikat sana apâşikâr bir fetih (yolu) açtık... " (ei-Feth: i) âyeti hakkında şöyle demiştir:

— O feth, Hudeybiye'dir. Rasûlullah'ın sahâbîleri:

— Bu sana kutlu ve mutlu olsun yâ Rasûlallah (Allah geçmiş ve gelecek günâhlarını mağfiret etti)! Bizim için ne var (yânı Allah bu husûsda bizlere ne hükmetti)? dediler.

Allah: "(Bütün bu lütuflar) erkek mü 'mirilerle kadın mü 'minleri altlarından ırmaklar akan cennetlere -içlerinde ebedî ve sermedi olarak-sokmak, onların günâhlarım keffâret etmek içindir. İşte bu, Allah indinde en büyük kurtuluş ve saadettir" (el-Feth: 5) âyetini indirdi.

Şu'be dedi ki: Ben Kûfe'ye geldim ve bu hadîsin tamâmını Katâde'den olmak üzere tahdîs ettim. Sonra Katâde'ye döndüm ve bunu kendisine zikrettim. Katâde:

— Amma "înnâfetahnâ leke"rûn Hudeybiye ile tefsîri Enes'in rivâyetindendir; "Henîen vemerîen"\se İkrime'nin rivâyetindendir, dedi [242].

200-.......Meczeetu'bnu Zahir el-Eslemî'den; o da babası Zahir ibnu'l-Esved'den: Bu Zahir, ağaç altında yapılan bey'atte hazır bulunanlardan idi. Şöyle

demiştir: (Hayber'de) ben eşek etlerini pişirmek için tencerenin altına ateş yakıyordum. Tam bu sırada Rasûlullah'ın nidâcısı:

— Rasûlullah sizleri eşek etlerinden nehyediyor! diye bağırdı.

Yine Meczee'den; o da Eslemîler'den yâhûd sahâbîlerden ve ağaç altında bey'at eden kimselerden bir adamdan ki, onun ismi Uhbân ibnu Evs'tir. Bu zâtın dizi rahatsız olmuştu da secde ettiği zaman dizinin altına bir yastık kor idi [243].

201-...... Ağaç altında bey'at yapan sahâbîlerden olan Suveyd ibnu'n-Nu'mân (R) şöyle demiştir: (Hayber seferine gittiğimizde) Ra-sûlullah ile sahâbîlerine kavud getirildi de onlar bunu ağızlarında evirip çevirip çiğnediler...

Basra Kaadısı Muâz ibn Muâz, Şu'be ibnu'l-Haccâc'dan rivayet etmekte bu hadîsin senedindeki râvîlerden İbnu Ebî Adiyy'e mu-tâbaat etmiştir[244].

202-....... Ebû Cemre (Nasr ibnu Imrân) şöyle demiştir: Ben, hem Peygamber'in sahâbîlerinden ve aynı zamanda ağaç altında bey'at eden kimselerden olan Âiz ibn Amr(R)'dan:

— (Vitr namazını kıldıktan sonra uyuyup uyanınca, tekrar nafile namaz kılan kimse için evvelce kıldığı) vitr namazı bozulur mu? diye sordum.

Âiz:

— Vitr namazını gecenin evvelinde kıldığın zaman, artık gecenin sonunda vitr namazı kılma, diye cevâb verdi [245].

203-.......Bize Mâlik, Zeyd ibn Eslem'den; o da babası Eslem'den şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) seferlerinden birinde yol alıyordu. Umer ibnu'I-Hattâb da bir gece Rasûlullah'ın beraberinde gidiyordu. Bu sırada Umer, Rasûlullah'a birşey sordu. Fakat Rasûlullah (vahy ile meşgul bulunduğu için) Umer'e cevâb vermedi. Umer sonra yine sordu. Rasûlullah bu defa da cevâb vermedi. Umer, (Rasûlullah işitmedi sanarak) sonra bir daha sordu. Rasûlullah yine cevâb vermedi. Bunun üzerine Umer içinden kendi kendine:

— Anan seni kaybetsin yâ Umer! Bak üç kerre Rasûlullah'a (sorguda) ısrar ettin de bu sorguların hepsinde Rasûlullah sana cevâb vermedi, dedi.

Umer (rivayetine devamla) şöyle dedi: Ben bunun üzerine devemi hareket ettirip sürdüm. Sonra hakkımda (tevbîh edici) Kur'ân inmesinden korkarak müslümânlann önüne geçtim. Fakat çok beklemedim. Bir çağırganın bana seslendiğini işittim. Ve (kendi kendime) dedim ki:

— Yemîn olsun şimdi hakkımda Kur'ân inmiş olmasından hakîkaten korktuğumu i'tirâf ettim. (Ve bu korku içinde) Rasûlullah'ın huzuruna geldim de kendisine selâm verdim. Rasûlullah bana (sevinç içinde):

— "Yemîn olsun bu gece bana bir sûre indirildi ki, o sûre bana, üstüne güneş doğan herşeyden çok sevimlidir" buyurdu; sonra da: "Biz hakikat sana apâşikâr birfeth (ve zafer) yolu açtık. (Bu,) geçmiş ve gelecek günâhını Allahhn mağfiret etmesi, senin üzerindeki nVmetini tamamlaması, seni (bu sayede) doğru yola iletmesi içindir. Ve Allah'ın sana çok şerefli bir muzafferiyetle yardım etmesi içindir... " (el-Feth: 1-3) [246].

204-.......Bize Sufyân (ibn Uyeyne) tahdîs edip şöyle dedi: Ben bu hadîsi ez-Zuhrî'den tahdîs ettiği zaman işittim. Bir kısmını Zuh-rî'den ezberledim. Ma'mer ibn Râşid de beni Zuhrî'den işittiğim kısımda sabit ve kararlı kıldı. O da Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da el-Mısver ibn Mahrame'den ve Mervân ibnu'l-Hakem'den. Bu son ikisinden biri, arkadaşı üzerine bâzı artırma yapıyordu. Mısver ile Mervân şöyle demişlerdir: Peygamber (S) Hudeybiye yılında sahâbîlerin-den yüzer kişilik on bu kadar bölük içinde sefere çıktı. (Medîneliler'in ihrama girme yeri olan) Zu'1-Huleyfe'ye geldiği zaman kurbanlık develerin boyunlarına kurbân nişanesi olan gerdanlıklarını taktı, hör-güçlerini de bıçakla çizip kanatarak nişanladı. Ve buradan i'tibâren umre niyetiyle ihrâmlandı. Rasûlullah, Huzâa kabilesinden (Busr ibn Sufyân adlı) bir gözcüsünü de keşif için ileri gönderdi. Kendisi de (ma-iyyetiyle beraber) yürüdü. Tâ Gadîru'l-Eştât mevkiine kadar ilerledi. Burada gözcüsü geldi ve şu haberleri söyledi:

— (Yâ Rasûlallah!) Kureyş Senin aleyhinde birçok halk toplamış ve Ehâbiş denilen toplulukları da aleyhinde kendi ittifakına almış. Müşrikler Seninle muhakkak harb edecekler ve Ka'be'yi ziyaretten Seni men' edecekler ve Mekke'ye girmene mâni' olacaklar, dedi. Bu haber üzerine Rasûlullah (istişare

için sahâbîlerini toplayıp onlara):

— "Ey insanlar! Bana fikrinizi söyleyiniz: Bizi Ka'be'yi ziyaretten men1 etmek isteyen şu müşriklerin aileleri ve çoluk çocukları üzerine akın etmemi uygun buluyor musunuz? Eğer bu sırada müşrikler bize karşı gelirlerse (onlarla harb eder ve onları yeneriz). Çünkü Azız ve Celîl olan Allah müşriklerden bir gözü kesmiştir (yânî bir casusumuzu müşriklerin gözünden korumuştur). Eğer müşrikler üzerimize gelmezlerse bu düşmanlarımızı (aileleri, çoluk çocukları ve malları) baskına uğramışlar, zorla alınmışlar hâlinde bırakırız" buyurdu.

Bunun üzerine Ebû Bekr:

— Yâ Rasûlallah! Sen şu Beyt'i ziyaret kasdedici olarak yola çıktın. Bir kimseyi öldürmek ve bir kimse ile harbetmek istemezsin. Şu hâlde Ka'be'ye doğru yürü. Her kim bizi Ka'be'yi ziyaretten men' ederse, onunla vuruşuruz! dedi.

(Bunun üzerine) Rasûlullah:

— "Allah'ın ismi üzere yürümeğe devam edin!" buyurdu [247].

205-.......Bana İbn Şihâb'm kardeşinin oğlu, amcası(Muhammed ibn Müslim ibn Şihâb)ndan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, kendisi de Mervân ibnu'l-Hakem ile Mısver ibn Mahrame'den işitmiştir. Bu iki sahâbî Rasûhıllah'ın Hudeybiye umresi hakkındaki haberinden bir haber naklediyorlardı. (İbn Şihâb şöyle dedi:) Urvenin o iki sahâbîden bana haber verdiği şeyler içinde şu fıkralar vardı:

Rasûlullah (S) Hudeybiye günü ta'yîn edilen sulh müddeti üzerine Süheyl ibn Amr ile yazışma yaptığı zaman, Süheyl ibn Amr'ın ileri sürdüğü şartlar içinde şunlar da vardı: Süheyl:

— Sana bizden bir erkek gelirse, o gelen kimse senin dîninde olsa bile onu bize geri vereceksin ve onunla bizim aramızı boşaltacaksın, dedi ve Süheyl ancak bu şart üzerine Rasûlullah ile barış andlaş-ması yapacağında diretti.

Müslümanlar bu şartı istemeyip öfkelendiler ve bu şart aleyhinde konuştular. Süheyl, Rasûlullah ile ancak bu şart üzere andlaşma yapmakta dayatınca Rasûlullah (o şartı kabul edip) onunla anlaşmaya vardı.

Bu madde uyarınca daha o gün Rasûlullah, Süheyl ibn Amr'ın oğlu Ebû Cendel'i babasına geri verdi. O anlaşma müddeti içinde Rasûlullah'a gelen herbir erkeği, müslümân olarak gelmiş de olsa muhakkak geri çevirmiştir.

Bu arada mü'min kadınlar da Muhacir olarak geldi. Ve Ukbe ibn Ebî Muayt'm kızı Ümmü Kulsüm de kadınlık çağına erişmiş olduğu hâlde o günü Rasûrullah'ın yanına çıkıp gelenlerdendi. Arkasından ailesi de geldiler de Ümmü Kulsüm'ü kendilerine geri vermesini Rasûlullah'tan istiyorlardı. Fakat Yüce Allah, mü'min kadınlar hakkında indirdiğim indirdiği için -el-Mümtehine: 10. âyeti indirdiği içiri-(Rasûlullah, Ümmü Kulsüm'ü ailesine geri vermemiştir).

İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) mü'min kadınlardan muhacir olup gelenleri şu âyet ile imtihan ediyordu:

'Ey Peygamber, mü 'min kadınlar -Allah 'a hiçbirşeyi eş tutmamaları, hırsızlık yapmamaları, zina etmemeleri, evlâdlanm öldürmemeleri, elleriyle ayakları arasından bir iftira düzüp getirmemeleri, (emredeceğin) herhangi bir iyilik hususunda sana âsî olmamaları şartıyle- sana bey'atleşmeye geldikleri zaman, bey'atlerini kabul et. Onlar için Allah'tan mağfiret isteyiver. Çünkü Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (ei-Mümtehine: 12).

Yine amcasından o, yânı İbn Şihâb: O zaman Allah'ın, kendi Rasûlü'ne, müşrik erkeklerin mü'min olarak hicret etmiş kadınlarına yaptıkları mehr ve diğer harcamaları müşrik erkeklere geri ver-

meşini emrettiği haberi de bize ulaştı, demiştir. Ve yine bize Ebû Ba-sîr kıssası da ulaştı, deyip o hadîsi de uzunluğu ile zikretmiştir [248].

206- Bize Kuteybe ibn Saîd, (İmâm) Mâlik'ten; o da Nâfi'den şöyle tahdîs etti: Abdullah ibn Umer (Haccâc'ın Abdullah ibn Zubeyr'le harb etmek için Mekke üzerine bir ordu ile yürüdüğü) fitne senesi içinde umre niyetiyle yola çıktı da:

— Eğer ben Beyt'i ziyaretten men' olunursam, ben de Rasûlul-lah (S) ile yaptığımız gibi yaparım, dedi ve akabinde telbiye ederek (Zu'1-Huleyfe'de) umre niyetiyle ihrâmlandı.

Çünkü Rasûlullah da Hudeybiye senesinde böyle umre niyetiyle ihrama

girmişti.

207-.......İbn Umer (fitne zamanında) umre niyetiyle ihrama girdi de: Eğer benimle Beyt arasına engel olunursa, ben de Kureyş kâfirlerinin Peygamber'le Beyt arasına engel oldukları zaman Peygamber'in Hudeybiye'de yaptığı işleri yaparım, dedi ve şu âyeti okudu: "Andolsun ki, Allah 'in Rasûlü 'nde sizin için güzel bir tâbV olup uyma numunesi vardır..." (ei-Ahzâb: 2i).

208-.......Abdullah ibn Umer'in iki oğlu Ubeydullah ile Salim, babaları Abdullah ibn Umer'le konuştuklarını Nâfi'e haber vermişlerdir.

H ve yine bize Mûsâ ibn İsmâîl tahdîs etti: Bize Cuveyriye, Nâfi'den şöyle tahdîs etti: Abdullah ibn Umer'in oğullarından bâzısı İbn Umer'e:

— Bu yıl yerinde kalsan (hacca gitmesen elbette daha hayırlı olur)! Çünkü ben senin bu sene Beyt'e ulaşamayacağından korkuyorum, dedi.

İbn Umer dedi ki:

— Biz Peygamber'in beraberinde yola çıktık. Kureyş kâfirleri Beyt'e varmağa mâni' oldular. Bunun üzerine Peygamber kurbanlıklarını kesti, başım tıraş etti, sahâbîleri de saçlarını kısalttılar.

İbn Umer devamla şöyle dedi:

— Sizi şâhid tutuyorum ki, ben kendime umre yapmayı vâcib kıldım. Eğer benimle Beyt'in arası serbest bırakılırsa Beyt'i tavaf ederim. Eğer benimle Beyt'in arasına engel olunursa, ben de Rasûlul-lah'ın (Hudeybiye'de) yaptığı gibi yaparım, dedi (ve Zu'1-Huleyfe'de umre niyetiyle ihrama girdi).

Bir saat gittikten sonra:

— Mâni' olunmakla ihramdan çıkmanın cevazında hacc ile um-

renin ikisini de bir görüyorum (aralarında fark görmüyorum). Sizleri şâhid tutuyorum ki, ben umrem ile beraber haccı da kendime vâcıb kıldım, dedi (ve kıran haccına niyet etti).

Mekke'ye girdiği gün bir tavaf ve bir sa'y yaptı (ikaamet etti). Nihayet (nahr

gününde kurbanını kesip) iki ibâdetten beraberce ihramdan çıktı [249].

209-....... Nâfi' şöyle demiştir: İnsanlar "İbn Umer, babası Umer'den önce müslümân oldu" diye konuşuyorlar. Hâlbuki iş böyle değildir. İş şöyledir: Umer, Hudeybiye günü oğlu Abdullah'ı, Ensâr'-dan bir kişinin yanında bulunan atın, üzerine binip harbetmek mak-sadiyle getirmesi için, atının yanma göndermişti. Bu sırada Rasûhıllah ağacın yanında insanlardan bey'at alıyordu. Hâlbuki Umer bu bey'-at işini bilmiyordu. Abdullah, Rasûlullah ile bey'at edip, sonra atı almaya gitti ve atı Umer'e getirdi. O sırada Umer, harbetmek için zırhını giymekle meşguldü. Abdullah babasına Rasûlullah'ın ağaç altında insanlardan bey'at almakta olduğunu haber verdi.

Râvî dedi ki: Hemen Umer bey'at yerine gitti, kendisiyle beraber oğlu da gitti..Nihayet Umer de Rasülullah'a bey'at etti. İşte in-sanlar'ın "Abdullah ibn Umer, babası Umer'den önce müslümân oldu" diye konuşur oldukları söz, budur.

Ve Hişâm ibn Ammâr şöyle demiştir: Bize el-Velîd ibnu Müslim tahdîs etti. Bize Umer ibnu Muhammed el-Umerî tahdîs etti. Bana Nâfi', İbn Umer'den haber verdi (o şöyle demiştir): Hudeybiye günü-insanlar Peygamber'in beraberinde idiler; ağaçların gölgelerine dağılmışlardı. Derken birdenbire insanlar Peygamber'in etrafını çevirdiler. Umer:

— Yâ Abdallah! Bak bakalım, insanların hâli nedir; Rasûlullah'ın etrafını kuşatmışlar? dedi.

Abdullah insanları bey'at yapıyor hâlde buldu ve kendisi de bey'at etti. Sonra Umer'in yanına döndü. Akabinde Umer de varıp bey'at yaptı [250].

210-.......Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -anlaşma hükmüne göre îfâ ettiği- umreyi yaptığı zaman, biz de beraberinde idik. Peygamber Ka'be'yi tavaf etti; biz de beraberinde tavaf ettik. O namaz kıldı; biz de beraberinde namaz kıldık. O, Safa ile Merve arasında sa'y yaptı. Bu sırada biz Peygamber'i Mekke ahâlîsinden herhangibir kimse O'na bir zarar isabet ettirmesin diye koruyorduk [251].

211-.......Mâlik ibn Mığvel tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Ebû Husayn Usmân ibn Âsim el-KûfîJden işittim, şöyle dedi: Ebû Vâil şöyle dedi: Sehl ibn Huneyf el-Ensârî (R) Sıffin vak'asından geldiği zaman, biz ondan haber istemek üzere yanma geldik. (O, bu harb gününde taksîr yapmakla ittihâm ediliyordu.) Şöyle dedi:

— Sizler bu harb hakkında kendi re'yinizi ittihâm ediniz. (Çünkü ictihâd ettiğiniz bir ictihâdla İslâm içinde kardeşlerinizle harb ediyordunuz.) Yemîn olsun ben kendimi Ebû Cendel gününde gördüm, eğer Rasûlullah'a karşı O'nun emrini reddetmeye muktedir olaydım, muhakkak O'nun Ebû Cendel hakkındaki emrini reddederdim. Allah ve Rasûlü en bilendir. Biz Allah yolunda bize ağır gelen herhan-gibir iş için kılıçlarımızı omuzlarımızdan her indirişimizde muhakkak o kılıçlar (şu müslümânlar arasında meydana gelen) fitne işinden önce tanımakta olduğumuz işe doğru bizlere kolaylıklar yapmışlardır (yânî kılıçlarımız bizi o işe yaklaştırmış ve bizi o işin içine girdirmiş-lerdir. Bu fitne ise, içinde müslümânları öldürmek olduğu için müş-kildir). Bu fitneden herhangi bir tarafı kapattıkça muhakkak üzerimize diğer bir taraf fışkırmıştır ki, biz ona nasıl varacağımızı bilmiyoruz [252].

212-.......Ka'b ibn Ucre (R) şöyle demiştir: Hudeybiye zamânında yüzüm üzerinde bitler dağılır vaziyette iken, Peygamber (S) yanıma geldi ve:

— "Başındaki haşereler sana eziyet veriyor mu?" buyurdu. Ben de:

— Evet (eziyet veriyorlar), dedim. Peygamber:

— "Öyleyse başını tıraş et de üç gün oruç tut yâhud altı fakiri doyur yâhud da bir kurban kes" buyurdu.

Bu hadîsin senedindeki râvîlerden Eyyûb es-Sahtıyânî: Peygam-ber'in bu oruç tutmak, altı fakiri doyurmak yâhud bir kurban kesmek şıkklarından hangisi ile söze başladığını bilmiyorum» demiştir [253].

213-.......Ka'b ibn Ucre (R) şöyle demiştir: Biz Hudeybiye'de Rasûlullah'ın beraberinde umre niyetiyle ihrama girmiş hâlde bulunduk. Müşrikler bizi Ka'be'ye ulaşmaktan habsetmişlerdi. Ka'b şöyle devam etti: Benim kulak

memelerime kadar uzayan bol saçım vardı. Haşereler yüzümün üzerine düşüşmeye başladı. Bu sırada Peygamber yanıma uğradı da:

— "Başının haşereleri sana eziyet veriyor mu?" diye sordu.

Ben de:

— Evet (eziyet veriyor), dedim. Ka'b, şu âyet indirilmişti, dedi:

"Haca da umreyi de Allah için tam yapın. Fakat (bunlardan) ahkonursamz, o hâlde kolayınıza gelen kurban yerine varıncaya^ kadar başlarınızı tıraş etmeyin. Artık içinizden kim hasta olur, yâhud başından bir eziyeti bulunursa ona oruçtan* ya sadakadan yâhud da kurbandan biriyle fidye (vâcib olur)..."(ei-Bakara: 196) [254].

38- Ukl Ve Ureyne (Kabileleri) Kıssası Babı

214-.......Bize Saîd, Katâde'den tahdîs etti. Onlara da Enes (R) şöyle tahdîs etmiştir: Ukl ve Ureyne kabilelerinden birtakım insanlar Medine'ye Peygamber'in huzuruna geldiler de İslâm kelimesini söylediler, yânî tevhidi telâffuz edip İslâm'a girdiklerini açıkladılar. Akabinde:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Bizler sürü sâhibleri idik, ekin ve mahsûl sâhibleri değildik, dediler.

Ve Medine'nin havasım sıhhatlerine uygun bulmadılar (da burada ikaamet etmek istemediler). Rasûlullah (S) onlara zekât develerinin ve çobanının bulunduğu yere gitmelerim, o develerin içine çıkıp onların sütlerinden ve sidiklerinden içmelerini emretti. Onlar oraya gittiler ve onlardan içtiler. Nihayet Harre tarafında bulundukları (sağlıklarına kavuşup semizledikleri ve renkleri kendilerine geldiği) zaman îslâm'a girmelerinin ardından kâfir oldular, Peygamber'in çobanını öldürdüler ve develeri önlerine katıp götürdüler. Bu iş Pey-gamber'e ulaşınca arkalarından arayıcılar gönderdi. Gönderilen se-riyye onları yakalayıp getirdiler. Peygamber onlara kısas yapılmasını emretti. Akabinde o canilerin gözlerini çıkardılar, ellerini kestiler ve kendi hâlleri üzere ölünceye kadar Harre tarafına terkedildiler [255].

Geçen senedle Katâde: Bundan sonra Peygamber'in sadaka vermeyi teşvik eder ve ölünün vücûd organlarım kesmekten nehyeder olduğu haberi bize ulaştı, demiştir.

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Şu'be, Ebân ve Hammâd, Katâde'den yaptıkları rivayette "Ureyne'den birtakım insanlar" şeklinde söylediler. Yahya ibn Ebî Kesîr ile Eyyûb, Ebû Kılâbe'den; o da Enes'ten "Ukl*den birtakım insanlar geldi" diye rivayet ettiler [256].

215-.......Bize Eyyûb es-Sahtıyânî ile el-Haccâc ibn Ebî Usmân es-Savvâf tahdîs edip herbiri şöyle dediler: Bana Ebû Kılâbe'nin himayesinde bulunan Ebû Recâ Süleyman tahdîs etti. Ebû Recâ Şam'da Ebû Kılâbe'nin beraberinde bulunuyordu. Umer ibnu Abdilazîz bir gün insanlarla istişare etti de:

— Şu kasâme yemini hakkında ne dersiniz? diye sordu. Oradakiler:

— Kasâme yemini haktır, Rasûlullah onunla hükmetmiş, senden evvelki halîfeler de bununla hükmetmişlerdir, dediler.

Ebû Recâ dedi ki: Bu sırada Ebû Kılâbe, Umer'in oturduğu se-rîrin arkasında bulunuyordu. Anbesetu'bnu Saîd:

— Enes'in Urenîler hakkındaki hadîsi nerededir? diye sordu. Ebû Kılâbe:

— O hadîsi bana Enes ibn Mâlik tahdîs etmiştir, dedi.

Abdulazîz ibnu Suheyb, Enes'ten "Ureyne'den" şeklinde söyledi. Ebû Kılâbe ise Enes'ten "Ukl kabilesinden" şeklinde söyleyip, o kıssayı zikretti [257].

39- Zâtul-Kared Gazvesi Babı

Bu, Hayber'den üç gün önce, orada Peygamber'in sağmal develerine baskın ve yağmacılık etmeleri üzerine yapılan gazvedir [258].

216-.......Ben Seleme ibnu'l-Ekva'(R)'dan işittim, şöyle diyordu: Ben bir sabah namazı ezanı okunmazdan önce (Medine'den Gâbe ormanlığı tarafına gitmek üzere) yola çıktım. O günlerde Rasûlul-lah'ın sağmal develeri Zû-Kared mer'asında otlayıp yayılıyorlardı.

İbnu'1-Ekva' devamla dedi ki: Yolda giderken bana Abdurrah-mân ibn Avf m bir oğlanı kavuştu ve:

— Rasûlullah'ın sağmal develeri (kırk kişilik çapulcular tarafından) alınıp götürüldü! dedi.

Ben kendisine:

— Develeri kim aldı? diye sordum.

O:

— Gatafân kabilesi adamları! dedi.

İbnu'1-Ekva' devamla dedi ki: Bu haber üzerine ben gür sesimle üç defa:

— Yâ Sabâhâh (Ey sabahçılar, erken kalkanlar, yetişin baskın var),! diye haykırdım.

İbnu'1-Ekva' dedi ki: Ben bu haykırışımı Medine'nin iki kara taşlığı arasındaki halka işittirdim. Sonra kendim yüzüm doğrultusu üzerine hiç sağa sola bakmadan yaya olarak çapulcuların arkalarından sür'atle koştum. Nihayet onlara yetiştim. Oradaki sudan su çekmeye başlamışlardı. Ben onlara oklarımı atmaya başladım. Ben iyi bir ok atıcısı idim. Her ok attıkça da:

— Ben İbnu'1-Ekva'im, bu gün alçakların öleceği gündür! diyor ve böylece kısa vezinli şiirler söylüyordum.

Nihayet onlardan develeri kurtardım. Onlardan otuz tane de bür-deyi zorla aldım.

Îbnu'1-Ekva' dedi ki: Develeri sürüp getirirken Peygamber ve sa-hâbîler (beş veya yediyüz kişi) geldiler. Ben:

— Yâ Nebiyellah! Ben onların su içmelerine mâni' oldum. On-

lar, yânî hırsızlar topluluğu susuzdurlar. (Su aramakla meşguldürler.) Şu saat

onlara bir müfreze gönder, dedim.

Fakat Peygamber:

— "Ey îbnu 'l-Ekva', sen alacağını aldın, artık yumuşak oh şiddeti bırak" buyurdu.

İbnu'1-Ekva' dedi ki: Sonra Medine'ye döndük. Rasûlullah beni Medine'ye girinceye kadar devesi üzerine terkisine bindirdi [259].

40- Hayber Gazvesi Babı [260]

217-.......Suveyd ibnu'n-Nu'mân (R) şöyle haber vermiştir: Hayber yılında Peygamber (S) ile birlikte sefere çıktık. Sahbâ'ya -ki Hay-ber'in alt başındadır- vardığımızda (Peygamber inip) ikindi namazı kıldırdı. Sonra mevcûd azıkları istedi. Sevîktan, yânî kavuddan başka birşey getirilmedi. Islatsınlar diye emretti ve ıslatıldı. Akabinde o sulandırılmış kavuddan Peygamber de yedi, biz de yedik (içtik). Sonra akşam namazına kalktı. Ağzım çalkaladı. Biz de ağzımızı çalkaladık. Sonra abdest almadan namazı kıldırdı [261].

218-.......Selemetu'bnu'1-Ekva' (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ile beraber Hayber gazvesine çıktık. Bir gece giderken kaafileden bir kişi, Âmir ibnu'l-Ekva'a [262]:

— Yâ Âmir! Kısa vezinli şiirlerinden bize birkaç parça dinletmez misin? dedi.

Âmir şâir bir kişi idi. Bunun üzerine Âmir hayvanından aşağıya indi ve şu mealdeki şiirini (güzel seda ve edâ ile) okuyarak kaafile develerini yollandırdı [263]:

— Yâ Allah, eğer Sen hidâyet etmemiş olaydın, biz doğru yolu bulamaz, sadaka vermez ve namaz da kılmazdık, canlarımız Sana feda olsun, bizleri hayâtta bıraktığın müddetçe mağfiret eyle. Düşmanla kavuştuğumuzda ayaklarımızı sabit tut ve üzerimize sekînet at! Şüb-hesiz bizler haksızlığa

çağrıldığımızda dayatırız. Düşmanlar ise müşrikleri haykırarak üzerimize da'vet etmişlerdir (yânı bizim aleyhimize müşriklerden yüksek sesle yardım isteyerek hücum etmişlerdir).

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Şiir okuyup develeri yollandıran kimdir?" diye sordu. Sahâbîler:

— Âmir ibnu'I-Ekva'dır, dediler. Rasûlullah:

— "Allah Âmir'e rahmet etsin!" diye duâ etti. Kaafileden bir kişi:

— Ey Allah'ın Peygamberi, bu duâ bereketiyle Âmir cenneti hakketti. Âmir'in şehîdliği vâcib oldu. Âmir'le (ve onun şiir ve kahraman-hklarıyle) bizleri bir süre daha faydalandırsaydiniz! dedi [264].

Nihayet Hayber'e geldik ve Hayber ahâlîsini muhasara ettik. (Muhasara yirmi gün sürdü.) Hattâ bize şiddetli bir açlık isabet etti. Sonra Yüce Allah müslümânlara Hayber kalelerinin birer birer fethini müyesser kıldı. Hayber'in müslümânlara açıldığı günün akşamında mücâhidler, yer yer pekçok ateşler yakmışlardı. Peygamber (S):

— "Bu ateşler nedir, ne üzerine yakıyorlar?" diye sordu.

Sahâbîler:

— Et pişirmek için yaktılar, diye cevâb verdiler. Peygamber:

— "Hangi et, ne eti üzerine?" diye sordu. Sahâbîler:

— Evcil eşeklerin eti» diye cevâb verdiler. Peygamber:

— "O etleri dökünüz, kapları da kırınız!" buyurdu. Sahâbîlerden biri:

— Yâ Rasûlallah! Etleri döküp, kapları yıkasak olmaz mı? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Yâhud öyle yapınız!" buyurdu.

Hayber'de muhârib kavim harb saffı bağlayınca (Âmir, Yahü-dîler'in cenkçi pehlivanı Mirhab'a karşı mubâriz çıkmıştı), Amir'in kılıcı kısa idi. Âmir bu kısa kılıcını vurmak için Yahudi'nin baldırına saldırmıştı. Fakat kılıcının keskin yüzü

dönüp Âmir'in diz kapağına isabet etti. Kahraman Âmir bu yaradan vefat etti. (Bâzı kimseler Amir'in bu şekilde vefatını intihar sayıp mükâfatsız kalacağını söylemiş, Seleme ibnu'1-Ekva' da amcası hakkındaki bu sözlerden üzülmüştü.)

Râvî Seleme devamla şöyle dedi: Rasûlullah ile sahâbîleri Hayber'den döndükleri sırada Rasûlullah beni gördü de iki elimi tutarak bana:

— "Yâ Seleme, sana ne oldu?" dedi.

Ben de kendisine:

— Babam anam Sana feda olsun! Bâzı kimseler (amcam) Âmir'in gazasının bâtıl ve şehîdliğinin mükâfâtsızlığmı iddia ettiler, dedim.

Peygamber:

— "Bu iddiada bulunan kişi yalan söylemiştir. Âmir için muhakkak iki ecir ve sevâb vardır: Peygamber iki parmağını birleştirerek: O, câhid ve mücâhiddir (yânî biri Allah yolunda cihâd sevabı, öbürü cehdi ve bu uğurda son kudretini harcamasının sevabı). Yer^ yüzünde yürüyen Arab ırkından onun benzeri bir Arab az bulunur" buyurdu.

Bize Kuteybe ibnu Saîd tahdîs etti: Bize Hatim ibn Ismâîl tahdîs etti ve hadîsinde "Yeryüzünde onun benzeri pek az yetişir" şeklinde söyledi [265].

219-.......Enes (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) geceleyin Hayber'e (yakın Recî' vadisine) geldi, (orada eğlendi). Çünkü Rasûlullah gece vakti bir düşman kavim üzerine vardığında onlara gece baskını yapmaz, sabaha girinceye kadar beklerdi... Sabah olunca Hayber Ya-hûdîleri kazmaları, kürekleri ve büyük küfeleriyle dışarı çıktılar. Ra-sûlullah'ı görünce:

— Muhammed, vallâhî Muhammed ve ordusu! diye bağrıştılar. Bunun üzerine Peygamber:

— "Allâhu Ekber, Hayber harâb oldu gitti (yâhud: harâb olsun)! Biz bir kavmin yurduna indik mi, inzâr edilmiş olanların sabahı ne fena olur! buyurdu.

220-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Biz Hayber'e sabah erkenden

baskın yaptık. Hayber ahâlîsi zirâat aletleriyle şehir dışına çıktılar da Peygamber'i gördüklerinde:

— Muhammed, vallâhî Muhammed ve ordusu! diye bağrıştılar. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Attâhu Ekber! Hayber harâb oldu. Biz bir kavmin sahasına indiğimiz zaman korkutulan o kavmin sabahı ne fena olur!" buyurdu.

Biz Hayber'de birçok eşek etleri elde etmiştik. Bu sırada Pey-gamber'in münâdîsi:

— Allah ve Rasûlü sizleri eşek etlerinden nehyederler. Çünkü eşek etleri pistir! diye nida etti.

221-.......Enes ibn Mâlik(R)'ten; şöyle demiştir: Rasûlullah'a biri geldi de:

— Eşekler yenildi, dedi. Rasûlullah sustu.

Sonra ikinci kerre geldi de yine:

Eşekler yenildi, dedi. Rasûlullah yine sükût etti. Sonra üçüncü defa geldi ve:

— Eşekler tüketildi, dedi.

Bu sefer Rasûlullah bir münâdîye emretti, o da insanlar içinde:

— Allah ve Rasûlü sizleri evcil eşek etlerinden nehyederler! diye nida etti.

Et tencereleri kaynar hâldeyken bunlar olduğu gibi döküldü [266].

222-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Hayber'e yakın bir yerde sabah namazını daha karanlık iken kıldırdı. Sonra:

— "Allâhu Ekber, Hayber harâb oldu. Bizler bir kavmin sahasına indiğimiz zaman (Öteden beri gelecek tehlikelerle) korkutulmuş olan o kâfirlerin sabahı ne kötü olur!" buyurdu.

Yahudiler Hayber'in sokaklarında koşarak dışarıya çıktılar. Peygamber,

Hayber ahâlîsinin muhârib olanlarını öldürdü. Nesillerini, oğulları ve kızlarım da esîr aldı. Safiyye (bintuHuyey ibn Ahtab) esirler arasında idi. Evvelâ Dıhye ibn Halîfe el-Kelbî'ye geçti. Sonra Pey-gamber'e geçti. Peygamber onun hürriyete kavuşturulmasını onun mehri yaparak, onunla evlendi.

Abdulazîz ibnu Suheyb, Sâbit'e hitaben:

— Yâ Ebâ Muhammedi Enes ibn Mâlik'e "Safiyye'ye Peygamber ne mehr ta*ym etti?" diyen sen misin? diye sordu da Sabit, Su-heyb'in sorusunu tasdik olarak, başını hareket ettirdi.

223-.......Abdulazîz ibnu Suheyb şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim: Peygamber (S) -Kurayza ve Nadîr oğulları'nm seyyidesi olan- Safiyye'yi esîr aldı. Akabinde Safiyye'yi âzâd etti ve onunla evlendi, diyordu.

Sabit el-Bunânî, Enes'e:

— Peygamber, Safiyye'ye ne mehr verdi? diye sordu. Enes:

— Peygamber, Safiyye'ye hürriyet verdi de, nefsinin hürriyete kavuşturulmasını ona mehr yaptı, dedi 268.

268 Hadîslerin başlığa uygunlukları meydandadır.

Safiyye bintu Huyey, Nadîr oğullan'nm en büyük hanedanından Hârûn Peygamber'in neslinden temiz ve güzel bir kadın idi. Evvelâ Nadîr oğullan'nm ileri gelenlerinden Sellâm ibn Mişkem'le evlenmiş, ondan ayrılma vâki' olup Ki-nâne ibn Ebî'l-Hakîk'la evlenmiş, Hayber gazvesi esnasında henüz yeni gelin iken Kamus kalesinde esîr edilmiştir.

224-.......Bize Ya'kûb ibn Abdirrahmân el-İskenderânî, Ebû Hâzım'dan; o da Sehl ibn Sa'd es-Sâidî(R)'den tahdîs etti (ki, o şöyle demiştir): Rasûlullah (S) ile müşrik Yahudiler (Hayber harbinde) karşılaştılar da cenk ettiler. (O günün harbi sona erip) Rasûlullah kendi askerî karargâhına, öbürleri de kendi askerî karargâhlarına dönmüşlerdi. Fakat Rasûlullah'ın sahâbîleri içinde bir adam vardı ki, o, düşman ordusundan ayrı düşen, yâhud orduya katılmamış bulunan Yahudi'nin arkasını bırakmayıp amansız ta'kîb ediyor ve kılıcıyla ona vuruyordu.

(Bu adamın cenkçiliği hakkında) [267]:

— Bu gün bizden hiçbir kişi Fulân'ın gösterdiği kahramanlık derecesinde yeterlilik göstermedi, denildi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Dikkat, o kişi muhakkak cehennem ehlindendir"buyurdu. Sahâbîlerden bir kişi (Eksum ibn Ebi'1-Cevn el-Huzâî):

— Öyleyse ben onunla beraber olup, onu gözetleyeceğim, dedi.

Râvî Sehl dedi ki: Bu Huzâalı kişi o adamla beraber harb sahasına çıktı ve harb saf finin neresinde durduysâ, o da onunla beraber orada durdu. O kişi harbde ne kadar çeviklik gösterdiyse, Huzâalı kişi de onunla birlikte çeviklik gösterdi.

Râvî Sehl dedi ki: Nihayet o adam ağır şekilde yaralandı. (Bu yaranın acısıyle) ölümün acele gelmesini istedi de kılıcını (yânî kılıcın demirini) yere koydu, kılıcın ağzını ise iki memesi arasına koydu ve kılıcın üstüne yüklendi. Bu suretle kendisini öldürdü. Bunun üzerine Huzâalı Eşlem, Rasûlullah'ın huzuruna çıktı ve:

— Yâ Rasûlallah, ben şehâdet ederim ki, Sen muhakkak Allah'ın Rasûlü'sün! dedi.

Rasûlullah:

— "Bu şehâdetin sebebi nedir?" diye sordu. Huzâalı kişi:

— Biraz önce cehennem ehlinden olduğunu haber verdiğin o kişi, hakîkaten cehennemliklerdendir. Onun cehennemliklerden olduğu hakkındaki sözünüzü insanlar zihinlerinde büyüttüler. Ben de bu adamı sizin için ta'kîb eder gözetlerim demiştim. Ve hakîkaten ardı-sıra çıkıp, onun her hareketini araştırdım. Nihayet bu adam ağır şekilde yaralandı ve ölümün çabuk gelmesini isteyerek kılıcının demirini yere, keskin ağzım da iki memesi arasına koydu. Sonra kılıcın üstüne yüklendi. Ve bu suretle kendisini öldürdü, dedi.

Bu sırada Rasûlullah:

— "İnsanlar arasında bir sınıf kişi vardır ki, halka görünüşe göre cennet

ehline yaraşan hayırlı işler yapar; hâlbuki o cehennemliklerdendir. Yine insanlardan bir kısım da yardır ki, halka görünüşüne göre cehennemliklere âid kötü işler yapar; hâlbuki o cennetliklerdendir!" buyurdu [268].

225-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Biz Hayber'de hazır bulunduk. Rasûlullah (S) beraberinde (yânî ordusunda) bulunanlardan olup da İslâm'ı iddia etmekte bulunan bir adam için:

— "Bu, ateş ehlindendir" buyurdu.

Kıtal zamanı gelince o zât en şiddetli şekilde kıtal yaptı ye çok yara aldı. İnsanların bâzısı Rasûlullah'ın sözü hakkında şübheye düştüler. O zât, yaralarının acısını hissetti de elini ok kuburuna uzatıp, orada birkaç ok çıkardı ve onlarla kendisini öldürdü. Bunun üzerine müslümânlardan bâzıları sür'atle gittiler de:

— Yâ Rasûlallah! Allah Senin sözünü doğruladı: O Fulân kişi intihar etti ve kendisini öldürdü, dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Kalk yâ Fulân! Cennete mü'min olandan başkası girmez; muhakkak ki Allah, bu dîni (dilerse) fâcir kişi ile de te'yîd edip kuvvetlendirir hakikatini i'lân eti" buyurdu [269].

ez-Zuhrî'den rivayetinde Ma'mer ibn Râşid, Şuayb'e mutâbaat etti. Ve Şebîb ibn Saîd, Yûnus ibn Yezîd'den söyledi ki, İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb ile Abdurrahmân ibnu Ab-dillah ibn Ka'b haber verdiler ki, Ebû Hureyre: Biz Hayber'de Pey-gamber'in beraberinde hazır bulunduk... demiştir.

Abdullah ibnu'l-Mubârek, Yûnus'tan; o da ez-Zuhrî'den; o da Saîd ibnu'1-Müseyyeb'den; o da Peygamber'den söyledi. ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Salih ibnu Keysân, Abdullah ibnu'l-Mubârek'e mutâbaat etti.

ez-Zubeydî (Muhammed ibnu'l-Velîd) şöyle dedi: Bana ez-Zuhrî haber verdi; ona da Abdurrahmân ibn Ka'b haber verdi ki, Ubeydul-lah ibn Ka'b şöyle demiştir: Bana Hayber'de Peygamber'le beraber hazır bulunan kişi haber verdi. Ve yine ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana, Ubeydillah ibn Abdillah ibn Umer ile

Saîd ibnu'l-Müseyyeb, Peygamber'den olmak üzere haber verdiler [270].

226-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Hayber'e gazveye gittiği zaman -yâhud da şöyle demiştir: Rasûlullah Hayber'e (yânî Hayber'den) yöneldiği zaman- sahâbîler bir vâdîye yukarıdan baktıklarında yüksek sesle:

— Allâhu Ekber, Allâhu Ekber, Lâ ilahe ille'Hah... diye tekbîr aldılar.

Bunun üzerine Rasûlullah onlara:

— "Nefislerinize yumuşak davranın. Çünkü sizler ne sağırı çağırıyorsunuz, ne de gaibe sesleniyorsunuz. Muhakkak ki sizler pek işiten veçokyakın olan Allah'a duâ ediyorsunuz. O her zaman sizinle beraberdir!" buyurdu.

Bu sırada ben, Rasûlullah'ın bineğinin arkasında idim. Ben de:

— Lâ havle velâ kuvvete illâ bVllâhi (= Kulun çâresi ve kuvveti yalnız Allah'ın yardımıyle meydana gelir) demeğe başladım.

Rasûlullah benim sözlerimi işitti ve:

— "Ey- Abdallah ibne Kays!" diye seslendi. Ben:

— Lebbeyke yâ Rasûlallah (= Buyur, emrinizi almağa hazırım

yâ Rasûlallah)! dedim. Rasûlullah:

— "Sana cennet hazînelerinden büyük bir hazîne değerinde olan bir kelimeye delâlet edip bildireyim mi?" buyurdu.

Ben de:

— Evet bildir yâ Rasûlallah, babam anam Sana feda olsun, dedim.

Rasûlullah:

— "O kelime Lâ havle velâ kuvvete illâ bVllâhVdir" buyurdu [271].

227- Bize el-Mekkî ibnu İbrâhîm tahdîs etti: Bize Yezîd ibnu Ebî Ubeyd tahdîs edip şöyle dedi: Ben Seleme ibnu'l-Ekva'm baldırında bir darbe eseri gördüm de:

— Yâ Ebâ Müslim! Bu vurma nedir? dedim.

Seleme:

— Bu, Hayber günü bana isabet eden bir darbedir. İnsanlar: Seleme vuruldu, dediler. Akabinde ben Peygamber'e geldim. Peygamber (S) o darbenin yerine üç defa nefes etti. Ben o saatte (veya bir saatlik bir zaman içinde) bu yaradan ağrı ve ızdırab duymadım [272].

228-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ile müşrikler, Peygamber'in gazvelerinden birinde (yânî Hayber'de) karşılaştılar da cenk ettiler. (O günün harbi sona erince) müslümân ve Yahûdîler'den olan her topluluk, kendi askerlerinin yerine döndüler. Müslümanların içinde bir adam vardı ki, o, müşriklerden ayrı düşen yâhud müşrik ordusuna katılamamış bulunan her münferid Yahudi'nin arkasını bırakmayıp amansız ta'kîb ediyor ve onu kılıcıyla vuruyordu.

— Yâ Rasûlallah! Sahâbîlerin hiçbirisi Fulân kişi derecesinde yeterlilik gösteremedi, denildi.

Rasûlullah:

— "Şübhesiz o kimse cehennem ehlindendir" buyurdu.

" Sahâbîler:

— Eğer o zât (bu ciddiyeti ve mucâhedesiyle beraber) cehennem ehlinden olduysa, bizim hangimiz cennet ehlindendir? dediler.

Sahâbîler topluluğundan biri dedi ki:

— Yemîn olsun ben o zâtı muhakkak ta'kîb edeceğim... Çeviklik yaptığında ve yavaş davrandığında onun beraberinde bulundum. Sonunda yaralandı. (Yarasının acısından ötürü) ölümün çabuk gelmesini istedi de kılıcının sapını yere, keskin ucunu da iki memesinin arasına koydu. Sonra kılıcın üzerine

yüklendi. Böylece kendini öldürdü.

Bunları ta'kîb edip gören sahâbî Peygamber'e geldi ve:

— Ben Sen'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şehâdet ediyorum, dedi.

Peygamber:

— "Bu şehâdeün sebebi nedir?" diye sorunca o, gördüklerini Peygamber'e haber verdi.

Bunun üzerine Peygamber şöyle buyurdu:

— "Öyle kişi vardır ki, insanlara görünen işlerde o muhakkak cennet ehlinin amelini işler; hâlbuki o ateş ehlindendir. Yine insanlara görünen işlerde ateş ehlinin amelini yapar; hâlbuki kendisi cennet ehlindendir" buyurdu [273].

229-.......Ebû İmrân (Abdulmelik ibn Habîb el-Cevnî) şöyle demiştir: Enes ibn Mâlik (Basra'da bulunduğu sırada) bir cumua günü insanlara baktı da başlarında birçok taylesanlar gördü. (Enes, Bas-ralılar'ın bu başlık şeklinden hoşlanmadı da:)

— Şu saatte Basrahlar sanki Hayber Yahudileri! Dedi [274].

230-.......Seleme (R) şöyle demiştir: Hayber'de Alî gözünden rahatsız olmuştu da Peygamber'den geri kalmıştı. Kendi kendine:

— Ben Peygamber'den geri kalıyorum, dedi de akabinde Pey-gamber'e ulaştı.

Sabahında Hayber'in fetholunduğu geceye girdiğimizde Peygamber:

— "Yemin olsun yarın ben sancağı bir adama vereceğim ki -yâhud da: Yarın bayrağı öyle bir adam alacaktır ki- Allah ve Rasûlü onu sever. Hayber ona açılacaktır" buyurdu.

Bizler herbirimiz o sancağı alacak kişi olmamızı ümîd edip duruyorduk.

— İşte Alî! denildi.

Peygamber sancağı Alî'ye verdi ve Hayber'in fethi Alî'ye müyesser oldu.

231-.......Ebû Hazım şöyle demiştir: Bana Sehl ibn Sa'd (R) şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) Hayber gününde:

— "Müslümanların şu bayrağını yarın bir kişiye vereceğim ki, Allah Hayber'in fethini onun iki elinde müyesser kılacaktır. O Allah'ı ve Allah'ın Rasûlü'nü sever, Allah ve Rasûlü de onu sever!" buyurdu.

Râvî devamla dedi ki: Bunun üzerine orada bulunan sahâbîler gecelerini bayrak onlardan hangisine verilecek diye bir karışıklık ve ihtilâf içinde geçirdiler. Sabaha girdiklerinde insanların hepsi bayrağın kendilerine verilmesini umarak Rasûlullah'ın huzuruna gittiler. Fakat Rasûlullah:

— "Alî ibn Ebî Tâlib nerededir?" diye sordu.

— Yâ Rasûlallah, o, iki gözünden şikâyet ediyor, denildi. Rasûlullah:

— "Ona haber gönderin (gelsin)1' buyurdu.

Akabinde Alî huzura getirildi. Rasûlullah Alî'nin gözlerine püskürdü ve duâ etti. Alî hemen iyileşti, hattâ kendisinde hiç ağrı yokmuş gibi oldu. Rasûlullah sancağı Alî'ye verdi. Alî:

— Yâ Rasûlallah! Hayber Yahûdîleri'yle onlar da bizim gibi (müslümân) oluncaya kadar cenkleşecek miyim? diye sordu.

Rasûluîlah:

— "Yâ Alî, yavaş yavaş ilerleyip onların açık ve geniş meydanlarına ininceye kadar içlerine girip sokul. Sonra onları İslâm'a davet et. Ve İslâm içinde üzerlerine vâcib olan Allah haklarını onlara haber ver. Allah'a yemin ederim ki, Allah'ın şenin irşadınla bir tek kişiyi hidâyete erdirmesi, senin için kırmızı develere sâhib olmandan daha hayırlıdır" buyurdu [275].

232-.......(Burada iki senedie gelen bu hadîste) Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Bizler Hayber'e geldik. Allah, Peygamberi'ne (Kamus) kalesinin kapılarını açınca, Peygamber'e Safiyye bintu Huyey ibn Ahtab'm güzelliği

zikrolundu. Kocası (Kinânetu'bnu'r-Rabf ibn Ebî'l-Hakîk) öldürülmüştü. Hâlbuki kendisi yeni gelin olmuştu. Peygamber, Safiyye'yi kendisi için ayırıp seçti. Akabinde Safiyye ile yola çıktı, nihayet onunla Hayber'in alt tarafında bulunan Seddu's-Sah-bâ' mevkiine ulaşınca Safiyye temizlenip Peygamber'e halâl oldu. Rasûlullah orada Safiyye ile evlenip gerdeğe girdi. Sonra Rasûlullah küçük bir sofra içinde hays yemeği (yânî hurma, kuru yoğurt ve yağ karışığı bir yemek) yaptı. Bana:

— "Etrafındaki insanları bu yemeğe çağır" buyurdu.

İşte bu hays, Rasûlullah'ın Safiyye üzerine yaptığı düğün yemeği oldu.

Sonra Medine'ye doğru yola çıktık. Ben Peygamber'i gördüm ki, bineğinin arka tarafına bindirmiş olduğu Safiyye'yi bir abâ ile çep-çevre örtüp koruyordu. Sonra Peygamber devesinin yanında oturuyor, hareket edeceği zaman dizini koyuyor, Safiyye de ayağını Peygamber'in dizi üzerine koyarak deveye biniyordu [276].

233-.......Humeyd et-Tavîl, Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle dediğini işitmiştir: Peygamber (S) Hayber yolunda (inip konakladığı Seddu's-Sahbâ mevkiinde) Safiyye bintu Huyey yanında üç gün ikaamet etti de, nihayet orada Safiyye ile evlendi. Safiyye de üzerine perde çekilen Peygamber kadınları içinde oldu [277].

234-.......Humeyd, Enes(R)'ten şöyle derken işitmiştir: Peygamber (S) -Hayber'den dönüşte- Hayber'le Medîne arasında üç gece ikaamet edip Safiyye ile evlendi. Ben de müslümânları düğün yemeğine da'vet ettim. Bu düğün yemeğinde ekmek ve et yoktu. Bunda ziyâ-fetle,ilgili hiçbirşey yoktu. Yalnız Rasûlullah, Bilâl'e sofralar yaymasını emretmişti.. Sofralar yayıldığında üzerlerine hurma, akt denilen ekşi yoğurtlu yiyecek, bir de tereyağı bırakıldı. Yemek esnasında müslü-mânlar kendi aralarında:

— Safiyye mü'minlerin analarından birisi (hürr bir kadın)imdır, yâhud Rasûlullah'ın sağ elinin mâlik'olduğu bir câriye midir? dediler.

Bâzıları da:

— Eğer Rasûlullah, Safiyye'yi örterse, o mü'minlerin analarından birisidir. Eğer örtmezse Safiyye, Rasûlullah'ın sağ elinin mâlik olduğu bir câriyesidir, dediler.

Rasûlullah hareket etmeğe kalkışınca, bineğinin arkasına Safiyye için bir taht kurdu, ön tarafına da perde çekti [278].

235-.......Abdullah ibn Mugaffel (R) şöyle demiştir: Bizler Hayber'i muhasara ediyorduk. Bu sırada bir insan, içinde yağ bulunan bir tulum attı. Ben o yağ tulumunu almak için fırlayıp koştum. Arkama dönünce Peygamber'Ie karşılaştım da (Peygamber'in benim tuluma olan hırsıma muttali' olmasından dolayı) utandım [279].

236-.......Sâlim'den; o da babası îbnu Umer(R)'den: Rasûlullah (S) Hayber günü sarımsak yemekten ve evcil eşeklerin etlerinden nehyetti, diye tahdîs etti. "Sarımsak yemekten nehyetti" sözü, yalnız Nâfi'den rivayet edilmiş, "Evcil eşeklerin etinden nehyetti" sözü de yalnız Sâlim'den rivayet edilmiştir.

237-.......Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Muhammed ibn Alî'nin iki oğlu olan Abdullah ile el-Hasen'den; onlar da babaları Muhammed ibnu'l-Hanefiyye'den; o da babası Alî ibn Ebî Tâlib(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) Hayber günü mut'a suretiyle kadınları nikâh etmekten ve evcil eşeklerin etlerini yemekten nehyetti [280].

238-.......Ubeydullah ibn Umer, Nâfi'den; o da İbn Umer'den: Rasûlullah (S) Hayber günü evcil eşeklerin etlerinden nehyetti, diye tahdîs etmiştir.

239-.......Ubeydullah, Nâfi'den ve Sâlim'den tahdîs etti ki, İbn Umer (R): Peygamber (S) evcil eşeklerin etlerini yemekten nehyetti, demiştir.

240-.......Câbir ibn Abdillah (R): Rasûlullah (S) Hayber günü evcil eşeklerin etlerinden nehyetti, at etleri(ni yemek) hakkında ruhsat verdi, demiştir [281].

241-.......eş-Şeybânî şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Ebî Evfâ(R)'dan şunu işittim: Hayber günü bizlere bir açlık isabet etti. Şüb-hesiz eşek etiyle dolu tencereler muhakkak kaynıyordu.

Râvî dedi ki: Bâzısı pişmişti. Bu sırada Peygamber'in nidâcısı geldi de:

— Eşek etlerinden hiçbirşey yemeyiniz ve o etleri dökünüz! diye nida etti.

İbnu Ebî Evfâ devamla dedi ki: Bizler kendi aramızda;

— Peygamber bu etlerden ancak henüz beşte bir hissesi alınmadığı için nehyetmiştir diye konuştuk.

Sahâbîlerden bâzısı da:

— Peygamber bunlardan kesin olarak nehyetti; çünkü bu eşekler pislik yiyorlardı, dediler.

242-.......Adiyy ibn Sabit, el-Berâ ile Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) haber verdi ki, onlar (Hayber'de) Peygamber'in beraberinde bulunurlarken birtakım eşek sürüleri ele geçirmişler. Akabinde onları pişirmişler. Bu sırada Peygamber'in nidâcısı:

— Tencereleri dökünüz! diye nida etmiştir.

243-....... Adiyy ibn Sabit tahdîs edip şöyle demiştir: Ben el-Berâ'dan ve İbn Ebî Evfâ(R)'dan işittim, onlar Peygamber(S)'den tahdîs ediyorlardı: Kendileri tencereleri (ocaklar üzerine) dikmişlerken, Peygamber:

— "Tencereleri dökünüz!" buyurmuştur.

244-.......Buradaki senedde de el-Berâ ibn Âzib (R): Biz Peygamber'in beraberinde gazveye gittik, demiş ve geçen hadîsin benzerini söylemiştir.

245-.......el-Berâ ibn Âzib (R): Peygamber (S), Hayber gazvesinde bizlere evcil eşek etlerini çiğ olarak ve pişmiş olarak atmamızı emretti. Sonra bir daha onları yemeyi emretmedi, demiştir.

246-.......İbn Abbâs(R): Bunlar insanların yük taşıma hayvanları olduğu için, bunları yemek sebebiyle yük hayvanlarının yok olup gitmelerini istemediği için mi Rasûlullah bundan nehyetti yâhud Hayber gününde mutlak olarak evcil eşek etlerini haram mı kıldı, bilmiyorum, demiştir.

247-.......Abdullah ibn Umer (R): Rasûlullah (S) Hayber günü süvari gazilerin atları için iki pay, yayalara bir pay verdi, demiştir. Râvî Ubeydullah ibn Umer şöyle demiştir: Bu hadîsi Nâfi' tefsir

edip şöyle dedi: Mücâhidin beraberinde bir atı olursa, ganimet malından ona üç pay verilir (birisi gâzînin, ikisi atının payıdır). Eğer gâ-zînin atı yoksa, onun yalnız bir payı vardır.

248-.......Cubeyr ibn Mut'ım (R), Saîd ibnu'I-Müseyyeb'e haber verip şöyle demiştir: Ben ve Usmân ibn Affân, Peygamber'in yanma yürüdük ve kendisine:

— Hayber'in size âid olan beşte bir ganîmet hissenizden Mutta-lib oğulları'na verdiniz de bizi bıraktınız. Hâlbuki bizler ve onlar ne-sebce nisbetimiz yönünden (yânî Abd Menâf a intisâbda) bir tek soyda birleşiyoruz, dedik.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Hâşim oğulları 'yle Muttaîib oğulları bir soydur" buyurdu. Cubeyr: Peygamber, Abdi'ş-Şems oğulları'yle Nevfel oğullarına birşey taksim etmedi, demiştir [282].

249-....... Bize Bureyd ibnu Abdillah, Ebû Burde'den tahdîs etti ki, Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Biz (Eş'arîler) Yemen'de iken Peygamber'in meydana çıkışı (yâhud hicrete çıkışı) haberi bize erişti. Biz de, ben ve iki kardeşim -ki biri Ebû

Burde, öbürü Ebû Ruhm'-dür; ben kardeşlerimin en küçükleri idim- kavmimiz Eş'arîler'den -Ebû Mûsâ yâ elli küsur demiş, yâhud da şöyle söylemiştir:- elliüç yâhud elliiki kişi içinde Peygamber'in yanına doğru muhacirler olarak Yemen'den çıktık. Biz bir gemiye bindik. (Havanın muhalefetiyle) gemimiz bizi Habeşe Hükümdarı en-Necâşî'nin memleketi sahiline attı. Orada Ca'fer ibn Ebî Tâlib'e kavuştuk. Bir müddet onunla beraber Habeşistan'da kaldık. Nihayet hepimiz topluca yola çıkıp Medîne'ye geldik. Ve Peygamber'e Hayber'i fethettiği sırada kavuştuk [283]. Ordudaki mücâhidlerden bâzı insanlar bize, yânî gemi ile gelenlere:

— Hicret şerefini kazanmakta biz sizi geçtik! diyorlardı.

Bir kerre de Esma bintu Umeys -ki bizimle Habeşistan'dan gelenlerden idi- Peygamber'in kadını Hafsa'yi -ki o da vaktiyle bir muhacir kaafilesi için Habeşistan'a hicret etmişti- ziyaret etti. Esma, Hafsa'nın yanında iken Umer de kızı Hafsa'nın odasına girdi. Umer, Esmâ'yı görünce Hafsa'ya:

— Bu kadın kimdir? diye sordu. Hafsa:

— Umeys kızı Esmâ'dır, dedi. Umer:

— Bu kadın Habeşli Esma mıdır? Bu kadın deniz yolcusu Esma mıdır? dedi (ve böyle tekrar tekrar latife etti).

Esma da:

— Evet, diye tasdik etti. Umer, Esmâ'ya:

— Medine'ye hicret faziletinde biz sizi geçtik! Biz Rasûlullah'a sizden daha lâyık, daha yakın bulunuyoruz, dedi.

Esma bu sözlerden öfkelenerek şöyle müdâfaada bulundu:

— Hayır, siz hiç öyle değilsiniz. Vallahi Rasûlullah ile hicret eden sizlerin Rasûlullah açlarını doyurdu, câhillerini va'z edip okuttu. Biz ise Habeşistan'da müslümânlara uzakların ve öfkelilerin yurdunda yâhud toprağında bulunuyorduk (yânî müslümânlara kînle, düşmanlıkla dolu bir yurtta, bir toprakta bulunuyorduk). Bütün bu sıkıntıları biz, Allah'ın ve Rasûlü'nün rızâsı uğrunda yüklendik. Ey Umer! Allah adına yemîn olsun ki, bütün bu dediklerini gidip Rasûlullah'a söyleyinceye kadar ne bir lokma yemek yiyeceğim, ne de bir yudum

su içeceğim. Ey Umer! Biz uzak illerde eziyet olunuyorduk ve korku içinde yaşıyorduk. Bu hakikatleri şimdi gidip Peygamber'e zikredeceğim ve O'na soracağım. Ey Umer, Peygamber'e bunları söylerken yemîn olsun ben ne yalan söylerim, ne de haktan meylederim. Bu konuşmamızı bir kelime bile artırmam.

Bu sırada Hafsa'nın odasına Peygamber geldi. Esma:

— Ey Allah'ın Peygamberi, Umer şöyle şöyle söyledi, diye nakletti.

Peygamber de:

— "Sen ona ne cevâb verdin?" diye sordu. Esma

— Ben de şöyle şöyle cevâb verdim, diye müdâfaasını da anlattı [284]. Bunun üzerine Peygamber:

— "Bu hususta Umer bana sizden daha lâyık ve yakın değildir. Umer ve Umer'le (Medîne'ye) hicret eden arkadaşları için bir hicret sevabı vardır. Ey gemi yoldaşları, sizin için ise iki hicret sevabı vardır (Birisi Necâşî'ye hicret, öbürüsü Medîne'ye, Peygamber'in yanına hicret)".

. Esma şöyle demiştir: Bu hâdise ve Peygamber'in gemi halkı hal-kındaki bu yüksek şehâdeti üzerine bir de gördüm ki, bunu işiten Ebû Mûsâ el-Eş'arî ve bütün yoldaşlarımız, birbiri ardınca takım takım ziyaretime geliyorlar ve bu hadîsi sevinçle benden soruyorlardı. Bir derecede ki, dünyâ malından arzu edilen hiçbirşey, Peygamber'in Habeşe Muhacirleri hakkındaki bu yüksek şehâdeti derecesinde onların gönüllerinde çok ferahh ve yüksek te'sîrli olamazdı.

Ebû Burde dedi ki: Esma şöyle demiştir:

— Yemîn ederim, ben Ebû Musa'yı gördüm ki, o, bu hadîsi benden tekrar tekrar nakletmemi istiyordu [285].

Yine Ebû Burde, Ebü Musa'dan söyledi ki: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Şübhesiz ben Eş'ârtler cemâatinin geceleyin evlerine girdikleri zaman okudukları Kur'ân seslerini pek iyi tanırım. Sefer hâlinde de onların ordu içindeki konak yerlerini de gece vakti Kur'ân seslerinden tanırım. Velev ki ben Eş'arîler'in indikleri bu konak yerlerini gündüz görmemiş olsam bile. Eş'arîler'den hakîm bir kimse de vardır ki, o, bir süvârî veya bir düşman müfrezesine kavuştuğu zaman onlara: Arkadaşlarım size burada kendilerini

beklemenizi emreder (böylece onları korkutur)" [286].

250-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Biz (Eş'arîler, Ca'fer ve arkadaşlanyle beraber Habeşe'den) Peygamber Hayber'i fethettikten sonra huzuruna geldik. Fakat Peygamber (S) ganimetten bize de bir pay ayırdı. Hâlbuki Hayber fethinde hazır bulunmayan bizden başka hiçbir kimseye pay ayırmamıştır.

251-....... Abdullah ibn Mutî'in himayesinde bulunan Salim Ebû'1-Gays, Ebû Hureyre(R)'den şöyle derken işitmiştir: Biz Hay-ber'i fethettik. Fakat altın ve gümüş ganimeti almadık; ancak sığır, deve ve hurma bahçeleri ganimet aldık. Sonra Rasûlullah'ın maiyye-tinde olarak Vâdî'l-Kurâ'ya gittik. Rasûlullah'ın beraberinde Mıd'-am (yâhud Kerkere) adiyle çağrılan, kendisine Dıbâb oğullarının hediye ettiği siyah bir kölesi vardı. İşte bu köle, Rasûlullah'ın yolculuk eşyasını deveden indirdiği sırada ona, nereden geldiği bilinmeyen bir ok geldi ve bu köleye isabet etti. Bunun üzerine insanlar:

— Şehîdlik ona mübarek olsun, dediler. Rasûlullah da:

— "Hayır, nefsim elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, onun Hayber günü taksimleri yapılmamış olan ganimetlerden aldığı semle (yânî ince kadifeden ihram) kendi üzerinde tutuşup yanmaktadır" buyurdu.

Akabinde bir adam Peygamber'in bu sözünü işitince bir yâhud iki tane ayakkabı tasması getirdi de:

— Bu, benim kendiliğimden almış olduğum birşeydir, dedi. Rasûlullah:

— "Ateşten bir -yâhud iki- ayakkabı tasması!" buyurdu [287].

252-.......Zeyd, babası Eslem'den haber verdi ki, o, Umer ibnu'l-Hattâb (R) şöyle derken işitmiştir:

— Dikkat edin! Nefsim elinde bulunan Allah'a yemîn ederim ki, eğer insanların sonra gelecek nesillerine bir seviyede, hiçbirşeyleri olmayarak bırakacak olmasaydım, bana fethedilen herbir memleket arazîsini muhakkak

Peygamber'in Hayber'i taksim ettiği gibi taksim ederdim. Fakat ben fethedilen memleketleri (hemen şimdiki gâzîler arasında taksîm etmeyip) ileriki nesillere gelirini taksim edecekleri birer hazîne olarak bırakıyorum.

253-.......Bize İbnu Mehdî, Mâlik ibn Enes'ten; o da Zeyd ibn Eslem'den; o da babası Eslem'den tahdîs etti ki, Umer (R):

— Müslümanların sonradan gelecek nesilleri(ni düşünmek) olmasaydı, müslümânlara fethedilen herbir memleket arazîsini, Pey-gamber'in Hayber'de yaptığı gibi gâzîler arasında taksim ederdim, demiştir [288].

254-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Ben ez-Zuhrî'den işittim, şu hâlde ki, ona İsmâîl ibn Umeyye soruyordu. O şöyle dedi: Bana Anbesetu'bnu Saîd şöyle haber verdi: Ebû Hu-reyre (R) Hayber'de Peygamberce geldi de ganimet malından atiyye vermesini istedi. Saîd ibnu'I-Âs oğullan'ndan biri (yânî Ebân ibn Saîd):

— Yâ Rasûlallah, ona atiyye verme, dedi. Bunun üzerine Ebû Hureyre:

— Bu adam Nu'mân ibn Kavkal'ı öldüren kişidir, dedi. Ebân ibnu Saîd de:

— Vay şu dağ kediciğine şaşılır ki, o (Yemen'in) Kadûmu'd-Da'n Daği'ndan yuvarlanıp geldi... dedi.

Ve ez-Zubeydî'den zikrolunur ki, ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Anbesetu'bnu Saîd haber verdi. O, Ebû Hureyre'den işitmiştir. Ebû Hureyre, Saîd ibnu'I-Âs'ı haber veriyordu. Şöyle dedi: Rasûlullah, Ebân'ı Medîne'den Necd tarafına doğru bir seriyye başında kumandan olarak göndermişti.

Ebû Hureyre devamla dedi ki: Nihayet Ebân ve arkadaşları, Hay-ber'i fethetmesinin ardından (henüz Hayber'de iken) Peygamber'in huzuruna geldiler. Atlarının yularları muhakkak hurma Iîfi idi.

Ebû Hureyre dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah, bunlara, yânî Ebân ve beraberindeki arkadaşlarına ganîmetten mal ayırma! dedim.

Ebân:

— Ey dâl (yânî sidr) ağacının başından yuvarlanıp gelen dağ kedisi, sen Rasûlullah'a bu sözü nasıl söylüyorsun? dedi.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Yâ Ebân, otur!" buyurdu da onlara ganîmetten pay ayırmadı.

255-.......Bana dedem Saîd ibn Amr şöyle haber verdi: Ebân ibn Saîd, -Peygamber Hayber'i fethetmesinin ardından- Peygamber'in yanma geldi ve selâm verdi. Ebû Hureyre bu anda:

— Yâ Rasûlallah, (Uhud günü) İbn Kavkal'ı öldüren işte budur! deyiverdi.

Ebân da Ebû Hureyre'ye hitaben:

— Sana şaşarım, Kadûmu Da'n Dağ'ndan yuvarlanıp gelen dağ kedisi! Bu öyle dağ kedisi ki, Allah'ın benim elimle şehîdlik ikram ettiği ve beni onun eliyle öldürüp horlamasından men' ettiği bir adamla (yânî İbn Kavkal'ı öldürmemle) beni kötülüyor! Dedi [289].

256-....... Bize tmâm el-Leys ibn Sa'd, Ukayl(ibn Hâlid el-Eylî)'den; o da Muhammed ibn Şihâb'dan; o da Urve'den; o da Âi-şe(R)'den (onun şöyle dediğini) tahdîs etti: Peygamber'in kızı Fâtı-ma aleyhi's-selâm Ebû Bekr'e haber gönderip, ondan Allah'ın, küffâr mallarından kendisine harbsiz olarak verdiği Medîne civarındaki Nadîr oğulları arazîsi Fedek hurmalıkları ve Hayber hurmalıklarının beşte birinin bakıyyesinden isabet eden mallardan Rasûlullah'm mîrâsını istiyordu. Ebû Bekr şöyle dedi:

— Rasûlullah (S): "Biz (peygamberler) vâris olunmayız. Biz ne mal bırakırsak sadakadır" buyurdu. Ancak Muhammed ailesi bu maldan yerler (bundan fazla tasarruf hakları yoktur). Vallahi ben Rasû-lullah'ın bu sadaka mallan üzerinde kendi hayâtı zamanında yürürlükte olan işlerden hiçbirşeyi değiştirmem. Ben muhakkak Ra-sûlullah'ın bu mallar üzerindeki muamelesi gibi muamele yaparım, dedi.

Böylece Ebû Bekr, o mallardan Fâtıma'ya herhangi birşey vermeyi kabul

etmedi. Bunun üzerine Fâtıma bu hususta Ebû Bekr'e da-rıldi da, ondan ayrılıp gitti. Vefat edinceye kadar Fâtıma, Ebû Bekr'le konuşmadı. Fâtıma, Peygamber'den sonra altı ay yaşadı. Fâtıma vefat edince kocası Alî, onu Ebû Bekr'e bildirmeden geceleyin üzerine cenaze namazı kılıp defnetti. Fâtıma'nın hayâtında insanlar tarafından Alî'ye bir saygı, bir sevgi ciheti vardı (Fâtıma'yı teselli için meşguliyeti, bey'attan geri kalmasına sebeb sayılmıştı). Fâtıma vefat edince Alî, insanlardan bu saygı cihetini bulamadı da Ebû Bekr'le barışmayı ve onunla bey'atlaşmayı aradı. Bundan önceki altı ay içinde Ebû Bekr'e bey'at etmemişti. Alî, Ebû Bekr'e haberci gönderip:

— Bize gel, -Umer'in gelmesini istemediği için de- fakat yanında başka bir kimse gelmesin! dedi.

Umer de (bu Ebû Bekr'e ulaşınca):

— Hayır, vallahi onların yanına tek başına girmeyeceksin, dedi. Ebû Bekr de:

— Sen Alî ve beraberindekilerin bana ne yapacaklarını sanıyorsun? Vallahi ben onlara elbette gideceğim, dedi.

Akabinde Ebû Bekr onların yanına girdi. Bunun üzerine Alî, şe-hâdet kelimelerini telâffuz etti de Ebû Bekr'e şunları söyledi:

— Bizler senin faziletini tanımış ve Allah'ın sana verip, sana doğru sevkeylediği hiçbir hayırda sana karşı hased etmemişizdir. Lâkin sen bize karşı bu halîfelik içinde istibdâd ettin (yânî bizimle istişare et-

meyip, kendi bildiğine gittin). Bizler ise Rasûlullah'a yakınlığımızdan dolayı bu işte müşavereden bir pay görüyorduk!

Alî bunları söyleyinceye kadar Ebû Bekr'in iki gözü yaş akıttı. Bu sefer Ebû Bekr konuşunca şöyle dedi:

— Nefsim elinde bulunan Allah'a yemîn ederim ki, muhakkak Rasûlullah'ın hısımlarına hizmet etmek bana kendi hısımlarıma hizmet etmemden daha sevimlidir. Amma şu, Peygamber'in geride bıraktığı mallardan dolayı sizinle aramda olan çekişmeye gelince, ben o mallarda hayırdan hicbirşey eksiltmedim ve Rasûlullah'ın o mallarda yapmakta olduğunu gördüğüm herhangibir işi terketmeyip mut-lakaa yapmışımdır, dedi.

Bu konuşma akabinde Alî, Ebû Bekr'e:

— Bey'at için sana va'd zevalden sonradır, dedi.

Ebû Bekr öğle namazını kılınca minbere çıktı, şehâdet kelimelerini telâffuz etti de Alî'nin durumunu, bey'atten geri kalışını zikretti ve Alî'nin, kendisinden özrünün kabulünü istediği sebeble, Alî'nin özrünü kabul edip gecikmesini bağışladı. Sonra Alî istiğfar ve teşeh-hüd etti de, Ebû Bekr'in hakkını büyüttü (ve onunla bey'atleşti). Ve kendisinin yapmış olduğu şeye, ne Ebû Bekr'e karşı bir hased ve ne de Allah'ın Ebû Bekr'in üstün kıldığı fazîletini inkâr ve tanımamazlık düşüncesinin sevketmediğini söyledi ve şunu ilâve etti:

— Lâkin bu devlet başkanlığı içinde kendimiz için istişareden bir pay görüyorduk. Fakat Ebû Bekr bize karşı istibdâd etti, yânî bize danışmayıp, kendi bildiğiyle hareket etti. Bu sebebden biz de gönüllerimizde darılmıştık!

Alî'nin bu sözleriyle müslümânlar sevindiler de:

— İsabet ettin (yâ Alî)! dediler ve Alî, bey'at işine böyle güzellikle döndüğü zaman, müslümânlar Alî'ye yakın oldular [290].

257-.......Âişe (R): Hayber fetholunduğu zaman artık şimdi hurmadan doyarız dedik, demiştir.

258-.......İbn Umer (R) de: Bizler Hayber'i fethettiğimiz zamana kadar doymuş değildik, demiştir [291].

41- Peygamberdin (Fetihten Sonra Meyveleri Geliştirip Taksimi İçin) Hayber Ahâlîsi Üzerine Bir Kişi ' Ta'yîn Etmesi Babı

259-.......Bana İmâm Mâlik, Abdulmecîd ibn Süheyl'den; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Saîd el-Hudrî ile Ebû Hurey-re(R)'den şunu tahdîs etti: Rasûlullah (S), sahâbîlerden bir kişiyi Hayber üzerine harâc me'mûru ta'yîn etti. Sonra bu zât Hayber'den cenîb (denilen en iyi cins) hurma ile geldi. Rasûlullah ona:

— "Hayber'in bütün hurmaları böyle midir?" diye sordu. O sahâbî:

— Hayır vallahi yâ Rasûlallah, hepsi böyle değildir. Biz bu en iyi hurmadan bir sâ' ölçeğini, (âdî hurmanın) iki sâ'ı ile; yine bu iyi hurmadan iki sâ'ı, üç sâ' âdî hurma ile değiştirir alırız, dedi.

Rasûlullah:

— "Böyle yapma! Âdî hurmayı para ite sat, sonra bu para ile cenîb (nev'i iyi hurma) satın al!" buyurdu.

Ve Abdulazîz ibnu Muhammed, Abdulmecîd'den; o da Saîd'-den söyledi ki, Saîd'e, Ebû Saîd el-Hudrî ile Ebû Hureyre: Peygamber (S) Hayber'e Ensâr'dan Adiyy oğullan'nın kardeşini (Sevâd ibn Gaziyye'yi) gönderdi de, onu Hayber halkı üzerine emîr yaptı, diye tahdîs etmişlerdir.

Ve Abdulmecîd'den; o da Ebû Salih es-Semmân'dan; o da Ebû Saîd ile Ebû Hureyre'den geçen hadîsin benzerini rivayet etmiştir [292].

42- Peygamber(S)'İn Hayber Ahâlîsiyle Arazîde Çalışmaları Anlaşması Yapması Babı

260-.......Bize Cuveyriye ibn Esma, Nâfi'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer (R): Peygamber (S), Hayber arazîsini Yahûdîler'e orada çalışmaları ve o topraklarda ekin ekmeleri ve oradan çıkan mahsûlün yarısı Hayberliler'e âid olmak üzere onlara verdi, demiştir [293].

43- Hayber'de Bulunduğu Sırada Peygamber İçin İçine Zehir Katılmış Olan Koyun(Un Hâli) Babı

Bu zehîr hadîsini Urve, Aişe'den; o da Peygamber'den olmak üzere (Peygamber'in vefatı bâbı'nda) rivayet etti.

261-.......Bana Saîd(ibn Ebî Saîd el-Makbûrî) tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Hayber fetholunduğu zaman Rasûlul-lah(S)'a içi zehirli (kızartılmış) bir koyun hediye edildi [294]...

44- Zeyd İbn Harise Gazvesi Babı

262-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) -Rumlar üzerine gönderdiği- bir ordunun başına Usâme ibn Zeyd'i kumandan yaptı. Bâzı kimseler Usâme'nin kumandanlığı hususunda i'tirâz dedikoduları yaptılar. Bunun üzerine Rasûlullah (bir hutbe yaptı da):

— "Eğer siz Usâme'nin kumandanlığı hususunda kötüleme yapıyorsanız, sizler bundan önce onun babası Zeyd ibn Hârise'nin kumandanlığına da dil uzatmıştınız- Allah'a yemin ediyorum ki, Zeyd kumandanlığa elbette lâyıktı. Ve o bana, insanların en sevimlilerinden biri olduysa, hiç şübhesiz şu üsâme de babasından sonra bana insanların en sevimlilerindendir" buyurdu [295].

45- Hudeybiye Andlaşması Hükmü İle Yapılan Umre Babı [296]

Bu anlaşma hükmüyle yapılan umre hadîsini Enes, Peygamber(S)*den zikretmiştir [297].

263-....... el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S)-altıncı hicret yılı- zu'1-ka'de ayı içinde umre yapmak üzere yola çıktı. Fakat Mekke müşrikleri Peygamber'i Mekke'ye girmeye bırakmalarını kabul etmediler. Nihayet Peygamber Mekkeliler'le gelecek senede üç gün Mekke'de kalmak üzere, Hudeybiye'de bir barış anlaşması yaptı. Müslümanlar barış anlaşmasını yazdıkları zaman "Bu, Mu-hammed Rasûlullah'ın üzerinde sulh olduğu anlaşma maddeleri yazısıdır" başlığım yazmışlardı.

Müşrik elçileri:

— Biz senin risâletini ikrar etmiyoruz. Eğer biz senin Allah'ın Rasûlü olduğunu bilir ve tasdik eder olsaydık, seni hiçbirşeyden men' etmezdik. Lâkin sen Muhammed ibn Abdillah'sm, dediler.

Rasûlullah, onlara cevaben:

— "Ben Allah 'in Rasûlü 'yütn ve Muhammed ibn Abdillah 'im!" buyurdu.

Bundan sonra kâtib olan Alî'ye:

— "Rasûlullah lâfzını sil!" buyurdu. Alî:

— Hayır vallahi ben Seni(n "Rasûlullah" unvanım) ebediyyen silmem! dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah, kitabı aldı. Rasûlullah kendisi yazı yazmayı güzel yapamıyordu. Akabinde: "Bu, Muhammed ibn Ab-dillah'm üzerinde sulh olduğu anlaşma maddeleri yazısıdır" diye yaz(dır)dı:

1. Mekke'ye silâh sokmayacak, yalnız kılıfı içinde kılıç getirecek;

2. Mekkeliler'den bir er kişi Muhammed'e tâbi' olmak isterse, Mekke'den çıkamayacak. Muhammed'in sahâbîlerinden birisi Mek-ke'de'Jcalmak isterse, bunun da Mekke'de ikaameti men' edilmeyecektir.

Ertesi sene Rasûlullah Mekke'ye girip de ta'yîn edilen o üç gün geçince, Mekkeliler Alî'ye geldiler de:

— Anlaşma müddeti geçti. Sahibin Muhammed'e söyle de bizden, yânî Mekke'den çıksın! dediler.

Bunun üzerine Peygamber Mekke'den çıktı. Bu sırada Hamza'-nın kızı, Peygamber'e:

— Yâ Ammî, yâ Ammî! diye çağırarak arkasına takıldı. Alî onu hemen tuttu ve'Fâtıma aleyhi's-selâma hitaben:

— Amcanın kızını al, dedi. Fâtıma da onu mahfeye yükledi.

Râvî el-Berâ devamla dedi ki: (Medîne'ye vardıktan sonra) Hamza'nın kızının konukluğu hakkında Alî, Zeyd ibn Harise ve Ca'fer ibn Ebî Tâlib niza' ettiler. Alî:

— Onu ben aldım ve o benim amcamın kızıdır, dedi. Ca'fer de:

— O benim de amcamın kızıdır; teyzesi de benim nikâhım altındadır, dedi.

Zeyd ibn Harise de:

— O benim kardeşimin kızıdır, dedi.

(Peygamber, Zeyd ile Hamza arasında kardeşlik ahdi yapmıştı.) Netîcede Peygamber o kızın teyzesine âid olduğuna hükmetti de:

— "Teyze (şefkat ve çocuğa iyi gelecek şeylere doğru yol bulma hususunda) ana menzilesindedir" buyurdu.

Sonra Alî'ye:

— "Sen bendensin, ben de sendenim" buyurdu. Ca'fer'e de:

— "Sen de yaradılışım (yânî suretim) ve huyum yönünden bana benzedin" buyurdu.

Zeyd ibn Hârise'ye de:

— "Sen bizim kardeşimiz ve dostumuzsun" buyurdu. (Geçen senedle gelen bir rivayette) Alî, Peygamber'e:

— Hamza'nın kızıyle evlenmez misin? dedi. Peygamber:

— "O benim süt kardeşimin kızıdır (bu sebebİe bana haiâl olmaz)" buyurdu [298].

264-.......İbn Umer(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) umre yapmak niyetiyle (Medîne'den) çıktı. Fakat Kureyş kâfirleri Rasûlullah ile Ka'be arasına engel oldular. Bunun üzerine Rasûlullah da Hudey-biye'de kurbanını kesip başım tıraş etti (böylece ihramdan çıktı). Ve müşriklerle "Gelecek sene umre yapmak, Mekke ahâlîsi üzerine yalnız kınında kılıçlar taşımak ve Mekke'de ancak Mekkeliler'in arzu ettikleri müddet kadar (yânî üç gün) ikaamet etmek" şartları üzerine barış anlaşması yaptı. (Buna göre Rasûlullah ertesi sene umre etti ve) Mekkeliler'îe barış anlaşmasında kararlaştırdığı gibi, Mekke'ye girip üç gün ikaamet etti. Mekke'de üç gün ikaametinî tamamlayınca, Mekkeliler Rasûlullah'm Mekke'den çıkmasını söylediler. O da Mekke'den çıktı [299].

265-.......Mucâhid ibn Cebr şöyle demiştir: Ben, Urvetu'bnu'z-Zubeyr ile beraber (Medine'de) mescide girdim. Abdullah ibn Umer'i Âişe'nin hücresine dayanmış oturuyor bulduk. Sonra Urve, İbn Umer'e:

— Peygamber kaç defa umre yaptı? diye sordu. İbn Umer:

— Birisi receb ayında olmak üzere, dört umre yaptı, dedi. Bu sırada biz, Âişe'nin kendi odasında dişlerini misvâklayış sesini işittik. Urve, teyzesi Âişe'ye:

— Ey Mü'minlerin Anası! Ebû Abdirrahmân(ibn Umer)'in söylemekte olduğunu işitiyor musun? İbn Umer "Peygamber dört umre yaptı, bunların biri receb ayı içindedir" diyor? dedi.

Bunun üzerine Âişe:

— îbn Umer, Peygamber'in yaptığı umrelerin hepsinde şâhid ve hazır bulunmuştur. Hâlbuki Peygamber (S) receb ayında kesin olarak umre yapmamıştır, dedi [300].

266-.......İsmâîl ibn Ebî Hâlid: Abdullah ibn Ebî Evfâ(R)'yı şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) -anlaşma hükmü ile gerçekleştirilecek olan- umreyi yaptığı zaman, bizler O'nu müşrik oğlanlarından ve müşriklerden Rasûlullah'a herhangibir ezâ vermesinler diye, setredip koruduk.

267-.......Bize Hammâd-ki o İbnuZeyd'dir-Eyyûb'dan; o da Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, îbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) sahâbîleriyle beraber (hüküm umresi için Mekke'ye) geldi. Müşrikler kendi aralarında:

— Şu muhakkak ki, size Yesrib hummasının zayıflattığı bir topluluk geldi, dediler.

Rasûlullah (bunu işitince) sahâbîlere, tavafın ilk üç şavtında (dolaşmasında) koşmalarını, (Yemen cihetindeki) iki köşe arasında tabiî yürümelerini emretti. Rasûlullah'ı, tavafın bütün şavtlarmda (yânî yedi dolaşmada) koşmalarını emretmeye mâni' olan şey ancak sahâ-bîlerine olan şefkat isteğidir.

Ve Hammâd ibnu Seleme şunu ziyâde etti: Eyyûb'dan; o' da Saîd ibn Cubeyr'den; o da îbn Abbâs'tan; o şöyle demiştir: Peygamber (S) barış anlaşmasıyle emâna girdiği yılında Mekke'ye geldiği zaman müşriklerin, sahâbîlerin kuvvetlerini görmeleri için, sahâbîlerine: "Koşunuz!" emrini verdi.

Bu tavaf sırasında müşrikler Kuaykıân Dağı tarafında bulunuyorlardı.

268-.......Buradaki senedle îbn Abbâs (R): Peygamber (S) kendisi de ancak müşriklere kuvvetini göstermek için bu suretle Beyt'i tavaf ve Safa ile Merve arasını sa'y etti, demiştir.

269-.......Bu senedle İbn Abbâs (R): Peygamber (S), Meymû-ne'yi ihrâmh iken Mekke'de nikâh edip ihramdan çıktıktan sonra zifaf yaptı. Sonraları Meymûne, Mekke yakınındaki Şerif mevkiinde vefat etti, demiştir.

Ebû Abdillah dedi ki: İbn İshâk şunu ziyâde etti: Bana İbnu Ebî Necîb ve Ebân ibn Salih, Atâ'dan ve Mucâhid'den tahdîs ettiler ki, îbn Abbâs: Peygamberce Meymûne ilk hüküm umresinde evlendi, demiştir [301].

Kitâbu'l-Magâzî'nin devamı dokuzuncu cilddedir

'Hitamuhu misk " (et-Tatm: 26) olması niyâzıyle

Sekizinci Cildin Sonu

46- Şâm Toprağından Olan Mûte Gazvesi Babı [302]

270-.......Saîd ibn Ebî Hilâl şöyle demiştir: Ve bana Nâfi' haber verdi; ona da İbn Umer, Mûte günü Ca'fer'i öldürülmüş hâlde gördüğünü bildirip, şöyle haber vermiştir: Ben Ca'fer'in vücûdunda süngü ve kılıç darbesi olarak elli yara saydım. Bu elli yaradan hiçbirisi arkasında değildi [303].

271-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Mûte gazvesinde Zeyd ibn Hârise'yi kumandan ta'yîn etti de:

— "Eğer Zeyd öldürülürse Ca'fer komutandır. Ca'fer de öldü-rülürse Abdullah ibn Revana komutandır" buyurdu.

Abdullah ibn Umer: Bu gazvede ben de mücâhidler içinde bulundum. Biz Ca'fer ibn Ebî Tâlib'i (şehîd edildikten sonra) aradık da, onu şehîdler arasında bulduk. Onun bedeninde doksan küsur süngü ve ok yarası tesbît ettik [304].

272-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb'dan; o da Humeyd ibn Hilâl'den; o da Enes(R)'ten şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) Zeyd'-in, Ca'fer'in ve Abdullah ibn Revâha'nın şehîd edildiklerim, insanlara onların haberleri gelmeden önce bildirdi. Peygamber:

— "Zeyd sancağı eline aldı, vuruldu. Sonra Ca'fer aldı, odavu-rulup şehîd oldu. Sonra bayrağı İbnu Revâha aldı, o da vurulup şehîd oldu" buyurdu.

Peygamber bunları bildirirken iki gözü yaş döküyordu. Sonra Peygamber:

— "Nihayet sancağı Allah'ın kılıçlarından bir kılıç (olan Hâlid ibn Velîd) aldı; neticede Allah mücâhidlere fethi müyesser kıldı" buyurdu [305].

273-.......Ben Yahya ibn Saîd el-Ensârî'den işittim, o şöyle dedi: Bana Abdurrahmân ibn Saîd'in kızı Amre haber verip şöyle dedi: Ben Âişe(R)'den işittim, şöyle diyordu: Zeyd ibnu Hârise'nin Ca'fer ibn Ebî Tâlib'in ve Abdullah ibn Revâha'nın öldürüldükleri haberi geldiği zaman Rasûlullah (S) mescidde oturdu, kendisinde hüzün ve keder biliniyordu.

Âişe devamla dedi ki: Ben de kapının Rasûlullah'ın görüleceği bir aralığından kendisine bakıyordum. Bu sırada Rasûlullah'a birisi geldi ve:

— Ey Rasûlallah! Ca'fer'in kadınları... dedi ve onların ağlamalarını zikretti.

Rasûlullah da o kimseye, kadınları çığlıkla ağlamaktan nehyet-mesini emretti.

Râvî dedi ki: O adam gitti, sonra ikinci defa geldi ve:

— Ben kadınları nehyettîm, dedi de, onların kendisine itaat etmediklerini zikretti.

Râvî dedi ki: Rasûlullah yine kadınları men' edin diye buyurdu. O zât yine gitti, sonra geldi de:

— Vallah kadınlar bize galebe ettiler, dedi. Âişe: Rasûlullah o adama:

— "Bu kadınların ağızlarına toprak saç!" buyurdu. Âişe dedi ki: Ben o adama:

— Allah senin burnunu topraklasın (zelîl etsin)! Vallahi sen ne sana verdiği emri yerine getirdin, ne de Rasûlullah'ı bulunduğu meşakkati ve hüznü içinde kendi hâline bıraktın! diye çıkıştım [306].

274-.......Âmir eş-Şa'bî şöyle demiştir: Abdullah ibn Umer, Cafer'in oğlu Abdullah'a rastlayıp selâm verdiği zaman:

— Selâm sana ey iki kanatlının oğlu! Derdi [307].

275-.......Ebû Hazım şöyle demiştir: Ben Hâlid ibnu'l-Velîd'den işittim, şöyle diyordu: Yemîn ederim ki, Mûte harbi gününde elimde dokuz kılıç kırıldı. Yalnız elimde Yemen'e mensûb ağzı enli bîr kılıç kırılmayıp dayandı [308].

276-.......Hâlid ibnu'l-Velîd'den işittim, o şöyle diyordu: Yemîn ederim ki, Mûte gazvesi gününde elimde dokuz kılıç kırıldı ve elimde yalnız Yemen'e mensûb ağzı enli bir kılıç dayandı.

277-.......en-Nu'mân ibn Beşîr (R) şöyle demiştir: Abdullah ibnu Revâha bir hastalığı sırasında bayıldı da kizkardeşi ve en-Nu'mân ibn Beşîr'in anası olan Amre, onu öldü sanarak: "Vah benim dağım dayanağım! Vah şuyum, vah buyum!" diye, İbn Revâha'nın birtakım vasıflarını sayarak ağlamaya başladı. İbn Revâha o baygınlıktan ayrıldığı zaman kizkardeşi Amre'ye:

— Sen benim hakkımda birşey söyledikçe (bir melek tarafından) bana: Sen böyle misin? denildi, dedi (de ağlamasını nehyetti).

278-.......en-Nu'mân ibn Beşîr (R): Abdullah ibn Revâha bayıldı, deyip geçen

kadîsi söyledi. Bunda şunu ziyâde etti: Abdullah ibn Revâha (Mûte gazvesinde) öldüğü zaman kizkardeşi Amre ona ağlamadı [309].

47- Peygamberdin Zeyd'ın Oğlu Usâme'yi Çuheyne Kabilesinden Hurakalar'a Göndermesi Babı [310]

279-.......Ebû Zabyân haber verip şöyle demiştir: Ben Zeyd'in oğlu Usâme(R)'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) bizi (Cu-heyne kabilesinden) el-Huraka üzerine gönderdi. Bizler o kavme sabah baskını yapıp, onları bozguna uğrattık. Ensâr'dan bir mücâhidle ben, onlardan (Mirdas ibn Amr ve İbnu Nehîk el-Fedekî denilen) bir adama kavuştuk. Onu çevirdiğimizde:

— Lâ ilahe ille'ttah, dedi.

Bu söz üzerine Ensârî arkadaşım ondan el çekti. Fakat ben mızrağımı ona sapladım ve onu öldürdüm. Medine'ye geldiğimizde bu iş Peygamber'e ulaştı. Bunun üzerine Peygamber:

— "Yâ Usâme! Sen o adamı Lâ ilahe illellah demesinin ardından mı öldürdün?" buyurdu.

Ben:

— O bu sözü ölümden korunmak için söyledi, dedim. Peygamber ise "Onu niçin öldürdün?" sorusunu hiç durmadan

tekrar ediyordu. O kadar ki ben, keski bu günden önce İslâm'a girmiş olmayaydım diye temenni ettim [311].

280-.......Yezîd ibnu Ebî Ubeyd şöyle demiştir: Ben Seleme ibnu'l-Ekva'dan işittim, şöyle diyordu: Ben Peygamber (S) ile beraber yedi gazvede bulunup düşmanla cenk ettim. Peygamber'in hazırlayıp gönderdiği seriyyelerden dokuz seriyye içinde de gazveye gittim. Bu seriyyelerden birinde başımızda Ebû Bekr kumandan idi. Bir ker-re de Usâme ibn Zeyd kumandan idi.

Ve Umer ibnu Hafs ibn Gıyâs şöyle dedi: Bize babam, Yezîd ibn Ebî Ubeyd'den tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Ben Seleme'den işittim, şöyle diyordu: Ben Peygamber'in beraberinde yedi gazve yaptım. Peygamber'in göndermekte olduğu seriyyeler içinde de dokuz gazveye gittim. Bir kerresinde başımızda Ebû Bekr, bir kerresinde de Usâme kumandan idi.

281-.......Seleme ibnu'1-Ekva' (R): Ben Peygamber'in beraberinde yedi kerre gazveye gittim. Bir kerre de Peygamber'in başımıza kumandan yaptığı Usâme ibn Zeyd ibn Hârise'nin maiyyetinde gazveye çıktım, demiştir.

282-.......Seleme ibnu'1-Ekva': Ben Peygamber'in beraberinde yedi kerre gazveye gittim, dedi de Hayber, Hudeybiye, Huneyn günü ve Kared günü gazvelerini zikretti.

Râvî Yezîd ibn Ebî Ubeyd: Ben gazvelerden kalan üçünü unuttum, demiştir [312].

48- Mekke'nin Fethi Ve Hâtıb İbn Ebî Beltaa'nın Peygamber'in Bu Gazvesini Mekkeliler'e Haber Vermek İçin Gönderdiği Mektûb Gazvesi [313]

283-.......Amr ibn Dînâr şöyle demiştir: Bana el-Hasen ibn Muhammed haber verdi ki, kendisi Ubeydullah ibnu Ebî Râfi'den şöyle derken işitmiştir: Ben Alî(R)'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah beni, ez-Zubeyr'i ve el-Mıkdâd'ı gönderdi de:

— "Gidiniz, Hah bustânına kadar ilerleyiniz. Oraya vardığınızda mahfe içinde, yanında mekîûb bulunan yolcu bir kadın vardır. Kadından o mektubu alıp bana getiriniz" buyurdu.

Alî dedi ki: Bizler, atlarımız bizi koşturarak gittik, Sonunda o bustâna vardık. Hakîkaten biz orada mahfe içinde bir kadın bulduk.

Kadına:

— Şu mektubu çıkar, dedik.

Kadın:

— Benim yanımda hiçbir mektûb yoktur! diye inkâr etti.

Biz kadına:

— Çaresiz ya sen mektubu çıkaracaksın, yâhud biz elbiseni soyup bulacağız! dedik.

Kadın çaresiz mektubu saç örgüsü arasından çıkardı. Akabinde biz mektubu alıp Rasûlullah'a getirdik. Mektûbda "Hâtıb ibn Ebî Beltaa'dan Mekke müşriklerine" unvanı yazılı olduğu, içinde Rasû-lullah'ın harb hazırlığı yaptığını onlara bildirmekte olduğu görüldü [314].

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Yâ Hâtıb, bu ne iştir?" diye sordu. Hâtıb şöyle cevâb verdi:

— YâRasûlallah! Bana karşı acele etme! Ben Kureyş'e yapıştırılıp bağlanmış bir kişi idim. -Bu sözüyle: Ben onlara yeminle bağlanmış bir kimse idim; onların kendilerinden değildim, demektedir.-Senin beraberinde Muhâcirler'den olan kimselerin Mekke'de ailelerini ve mallarını koruyacak birçok hısımları vardır. (Benim ise böyle koruyacak kimsem yoktur.) Neseb cihetinden olan bu boşluğu, Mek-keliler arasında bir el (yânî minnettarlar) edinerek doldurmak ve bu suretle hısımlarımı korumak istedim. Ben bu işi dînimden dönme olarak da, İslâm'a girdikten sonra kâfirliğe rızâ olarak da yapmadım!

Hâtıb'ın bu savunması üzerine Rasûlullah orada bulunanlara:

— "Dikkat edin! Hâtıb size karşı muhakkak doğru söyledi"buyurdu.

(Fakat bir türlü öfkesini yenemeyen) Umer:

— Yâ Rasûlallah, beni bırak da şu münâfıkın boynunu vurayım! dedi.

Rasûlullah:

— "Şu muhakkak ki, Hâtıb, Bedir gazvesinde hazır bulundu. Sana ne bildirir? Belki Allah Bedir'de hazır bulunan kimselerin yüksek cehdlerine muttali' oldu da: Sizler bundan böyle istediğinizi yapın, ben sizler için âhirette mağfiret

etmişimdir, buyurdu" dedi.

Bunun üzerine Allah şu sûreyi indirdi: ıtEy îmân edenler, benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olan kimseleri dostlar edinmeyin. Kendilerine sevgi yüzünden onlara (Peygamber'in maksadını) ulaştırırsınız! Hâlbuki onlar Hak 'tan size gelene küfretmişler dir. Peygamberdi de, sizi de Rabb'iniz olan Allah'a îmân ediyorsunuz diye çıkarıyorlardı onlar. Eğer siz benim yolumda savaşmak, benim rızâmı aramak için çıkmışsanız (bunu yapmazsınız). Onlara hâlâ mahabbet mi gizliyeceksinizl Hâlbuki ben sizin gizlediğinizi de, açıkladığınızı da çok iyi bilenim. İçinizden kim bunu yaparsa, muhakkak ki yolun tâ ortasından sapmış olur..." (ei-Mümtehine: i) [315].

49- Mekke Fethi Gazvesi Ramazânda Oldu Babı

284-.......İbnu Şihâb şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillâh ibn Utbe haber verdi ki, ona da İbn Abbâs: Rasûlullah (S) ramazân ayı içinde Mekke fethi gazvesine çıktı, diye haber vermiştir.

ez-Zuhrî (geçen senedle): Ben İbnu '1-Müseyyeb' den bunun benzerini (yânı fetih gazvesi ramazânda oldu hadîsini) söylerken işittim, demiştir.

Ve yine geçen senedle Ubeydullah ibn Abdillah (ibn Utbe ibn Mes'ûd); ona, İbn Abbâs'ın: Rasûlullah (S) Mekke fethi gazvesine çıktığı zaman tâ Kudeyd ile Usfân arasındaki Kedîd Suyu'na ulaşıncaya kadar oruç tuttu. Orada orueunu bozdu ve artık ramazân ayı çıkıncaya kadar oruç tutmamakta devam etti, dediğini haber vermiştir.

285-.......Bize Ma'mer ibn Râşid haber verip şöyle dedi: Bana ez-Zuhrî, Ubeydullah ibn Abdillah'tan; o da İbn Abbâs'tan şöyle haber verdi: Peygamber (S) Medine'den ramazânda çıktı. Kendisiyle beraber onbin mücâhid vardı. Bu hareket târihi, Medine'ye gelişinden i'tibâren sekizinci yılın başında ve altı ay geçedir. Bu târihte Rasûlullah ve beraberindeki müslümânlar Mekke'ye doğru yürüdüler. Kendisi oruç tutuyordu, sahâbîleri de oruç tutuyorlardı. Kedîd mevkiine varınca -ki bu Usfân ile Kudeyd arasında bir sudur- Rasûlullah iftar etti. Sahâbîler de iftar ettiler.

(Geçen senedle) ez-Zuhrî: Rasûhıllah'ın emrinden dâima sonuncu olan alınırdı (yânî sonuncu işi, evvelki işi neshedici kılınırdı), demiştir [316].

286-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Huneyn seferine ramazânda çıktı. İnsanlar muhteliftiler: Kimi oruçlu, kimi oruçsuzdu. Peygamber binek devesinin üzerine oturunca, içi süt veya su dolu bir kap istedi. Onu avucunun içine yâhud devesinin üzerine koydu. Sonra (görmeleri için) insanlara doğru baktı. Bunun üzerine oruçsuz olanlar oruçlulara:

— Artık orucunuzu bozunuz! dediler.

Abdurrazzâk da şöyle dedi: Bana Ma'mer ibn Râşid, Eyyûb'-dan; o da İkrime'den; o da İbn Abbâs(R)'tan: Peygamber (S) fetih yılında, ramazân içinde yola çıktı (yolda bir su göletine uğrayıncaya kadar oruç tuttu) hadîsini haber verdi.

Ve Hammâd ibnu Zeyd de Eyyûb'dan; o da İkrime'den; o da İbn Abbâs'tan; o da Peygamber'den.. şeklinde söylemiştir.

287-........îbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (Mekke fethi gazvesi için) ramazânda sefere çıktı. Tâ Usfân'a ulaşıncaya kadar oruç tuttu. Sonra bir kap su istedi de bunu insanlara göstermek için gün-düzleyin içti ve orucunu bozdu. Mekke'ye gelinceye kadar oruç tutmadı.

İlerime: İbn Abbâs: Rasûlullah seferde oruç tuttu ve o seferde orucu bozdu. Artık dileyen oruç tuttu, dileyen tutmadı, diyordu demiştir [317].

50-Bâb: Peygamber (S) Fetih Günü Bayrağı Nereye Dikti?

288-.......Urve şöyle demiştir: Mekke'nin fethi yılında Rasûlullah (S) Medine'den hareket edince, bu haber Mekke'de Kureyş'e ulaştı. (Kureyş ileri gelenlerinden) Ebû Sufyân, Hakîm ibn Hızâm, Budeyl ibn Verkaa, Rasûlullah'ın hareketinin mâhiyetinden haber aramak üzere Mekke dışına çıktılar. Medine'ye

doğru yönetip, tâ Merru'z-Zahrân'a kadar yürüdüler. Ve orada (gece vakti) birçok ateşler yakıldığını gördüler. Bu ateşler hacıların Arafat'ta, arefe gecesi yaktıkları ateşlere benziyordu.

Ebû Sufyân:

— Bu ne ateştir! Vallahi hakîkaten arefe gecesi ateşlerine benziyor! dedi.

Budeyl ibn Verkaa da:

— Bunlar Huzâalı Amr oğulları*mn ateşleri, dedi. Ebû Sufyân:

— Hayır, Huzâalı Amr oğullan'nm ateşi bundan daha azdır, dedi. Bu sırada Rasûlullah'ın muhafızlarından bir kısım insanlar Ebû

Sufyân ile arkadaşlarını gördüler, onlara yetişip yakaladılar. Ve akabinde onları Rasûlullah'a getirdiler. Ebû Sufyân hemen müslümân oldu. Rasûlullah Merru'z-Zahrân'dan hareket ederken Abbâs'a:

— "Sen Ebû Sufyân'ı al, ordunun geçeceği yolun dar bir yerine götür de süvarilerin kalabalıklığını, İslâm ordusunun durumunu görsün" buyurdu.

Abbâs da onu öyle dar bir geçit yerine oturttu. (Ordu harekete başlayınca) Arab kabileleri, Peygamber'in maiyyetinde geçmeye başladılar. Bunlar alay alay Ebû Sufyân'ın önünden geçiyorlardı: Önce bir alay (kendi sancağıyle) geçti. Ebû Sufyân, Abbâs'a:

— Yâ Abbâs! Bunlar kimlerdir? diye sordu. Abbâs:

— Gıfâr kabîlesidir, dedi. Ebû Sufyân:

— Benimle Gıfâr arasında ne münâsebet ve düşmanlık var ki buraya kadar geliyorlar? diye hayretini bildirdi.

Sonra Cuheyne kabilesi (kendi sancağı ile) geçti. Ebû Sufyân evvelki suâli sordu. Sonra Sa'd ibmı Huzeym geçti. Ebû Sufyân bunu da öyle sordu. Sonra Suleym kabilesi kendi sancağı ile geçti. Ebû Sufyân yine o suretle sordu. Nihayet Ebû Sufyân'ın ömründe benzerini görmediği yiğitlik örneği bir ketîbe yönelip geldi. Abbâs'a:

— Bu alay kimlerdir? diye sordu. Abbâs:

— Bunlar Ensâr'dır, dedi.

Ensâr'ın başında Sa'd ibnu Ubâde bulunuyordu. Ensâr'ın bayrağı da onun beraberinde idi. Sa'd ibn Ubâde, Ebû Sufyân'ın önünden geçerken:

— Yâ Ebâ Sufyân! Bu gün mehame (yânî en büyük harb) günüdür. Bu günde Ka'be'de kan dökmek halâl kılınır! dedi.

Ebû Sufyân bu sözden sarsılarak, Abbâs'a:

— Yâ Abbâs! Bu gün Sen'in Ka'be'yi, Mekke halkını ve beni koruyacağın güzel bir gündür! dedi.

Sonra bir alay daha geldi. Bu alay sayıca alayların en azı idi. Bunların içinde Rasûlullah ile (Muhacir ve Ensâr'dan bir kısım) sahâbî-leri bulunuyordu. Peygamber'in sancağı da Zubeyr ibnu'l-Avvâm'ın beraberinde bulunuyordu. Rasûlullah, Ebû Sufyân'ın yanından geçerken, Ebû Sufyân:

— Sa'd ibn Ubâde'nin ne dediğini duyup bilmedin mi? dedi. Rasûlullah:

— "Sa'd ne söyledi?" diye sordu. Ebû Sufyân:

— Şunu şunu söyledi, diye Sa'd ibn Ubâde'nin sözlerini haber verdi."

Rasûlullah:

— "Sa'dyanlış söylemiştir. Bu gün Allah'ın Ka'be'yi (İslâm'ı izhâr, üstünde Bilâl'in ezam, ve onda bulunan putları ve suretleri gidermek suretiyle) büyülteceği bir gündür. Ve bu gün Ka'be (Tevhîd libâsı ile) kisv elenecektir I" buyurdu.

Râvî Urve devamla: Rasûlullah bayrağının el-Hacûn mevkiinde dikilmesini emretti, dedi.

Yine Urve bir rivayetinde şöyle demiştir: Bana Cubeyr ibn Mut'-ım'ın oğlu Nâfi' haber verip şöyle dedi: Ben (Mekke'nin fethinden

bir haylî zaman sonra) Abbâs'tan işittim, Zubeyr ibnu'l-Avvâm'a hitaben:

— Yâ Ebâ Abdillah! (Mekke'nin fethi günü) Rasûlullah sana bayrağı işte şuraya dikmeni emretmişti! dedi.

Yine Urve dedi ki: Rasûlullah o gün Hâlid ibnu'l-Velîd'e Mekke'nin üst

tarafındaki Kedâ mevkiinden girmesini emretti. Peygamber ise (Mekke'nin alt tarafındaki) Kudâ mevkiinden girmişti. Mekke'ye girerken, Hâlid ibnu'l-Velîd'in süvârî fırkasından iki mü-câhid kişi şehîd oldu. Bunlar Hubeyş ibnu'l-Eş'ar ile Kurz ibnu Câ-bir el-Fıhrf dir [318].

289-.......Muâviyetu'bnu Kurre şöyle dedi: Ben Abdullah ibnu Mugaffel(R)'den işittim, şöyle diyordu: Ben Mekke'nin fethi günü Rasûlullah'ı dişi devesi üzerinde gördüm. O, sesini dalgalandırıp na'me yaparak el-Feth Sûresi'ni okuyordu.

Râvî Muâviye: İnsanların etrafıma toplanması düşüncesi olmasaydı, Abdullah ibn Mugaffel'in (Rasûlullah'in okuyuşunu hikâye ederken) sesini dalgalandırarak yükselttiği gibi ben de sesimi dalgalandırıp yükseltirdim, demiştir [319].

290-.......ez-Zuhrî, Alîibn Hüseyin'den; oda AmribnUsmân'dan (tahdîs etti ki), Usâme ibn Zeyd, fetih zamanında:

— Yâ Rasûlallah, yarın Mekke'de nereye ineceksiniz? diye sormuş.

Peygamber (S) de:

— "Akîl bize evden menzilden birşey bıraktı mı ki?" buyurdu; sonra da (bunun sebebini bildirerek): "Mü'min kâfire vâris olmaz, kâfir de mü'mine vâris olmaz" buyurdu.

ez-Zuhrî'ye:

— Ebû Tâlib'e kim vâris oldu? diye soruldu. ez-Zuhrî:

—. Ona Akîl ile Tâlib vâris oldular, dedi.

Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den yaptığı rivayetinde: *'Yarın nereye ineceksiniz?" sorusunu "Haccı sırasında" lâfzıyle söyledi. Yûnus ibn Yezîd el-Eylî ise kendi rivayetinde ne "Haccetihi" lâfzını, ne de "Fetih zamanı" lâfzını söyledi [320].

291-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) -fetihten bir gün önce-: "Allah Mekke'nin fethim müyesser kılarsa, in-şâallah yarın konağımız Kinâne oğulları 'nın Hayfıiyknı yurdu)<#r ki, orası vaktiyle Kinâne oğulları 'yleKureyş müşriklerinin küfür üzerine andlaştıkları yerdir" buyurdu.

292-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) –fetih akabinde-Huneyn gazvesine çıkmak istediği zaman: "Yarın menzilimiz inşâallah Kinâne oğulları Hayfı'ndadır ki, orası vaktiyle Kinâne oğulları'yle Kureyş'in küfür üzerine yemînleştikleriyerdir" buyurdu [321].

293-.......Bize İmâm Mâlik, İbn Şihâb'dan; o daEnes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) fetih günü Mekke'ye başında miğfer olduğu hâlde girdi. Başından miğferi çıkardığı zaman yanına bir adam geldi de:

— Abdullah ibn Hatal, Ka'be'nin örtüsüne tutunmaktadır, dedi.

Peygamber:

— "Onu öldür!" buyurdu.

Hadîsin râvîsi İmâm Mâlik: Allah en bilendir ki, benim zannı-ma göre o gün Peygamber ihrâmlı değildi, demiştir [322].

294-.......Abdullah ibnu Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Mekke'nin fethi günü Ka'be'nin avlusuna girdi. Ka'be'nin etrafında ibâdet için dikilmiş üçyüzaltmış put vardı. Peygamber (S) elindeki deynekle bu putlara dürtmeye ve şu âyetleri söylemeye başladı: "Hakk geldi, bâtıl gitti yok oldu", "Hakk geldi, hâlbukibâul ne îcâda, ne de öleni diriltmeye muktedir değildir" [323].

295-.......Bize Eyyûb, İkrime'den; o da İbn Abbâs(R)Jdan tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) -fetih günü- Mekke'ye geldiğinde Ka'be'ye girmekten çekindi. Çünkü Ka'be'de birçok ilâhlar (yânî putlar) vardı. Rasûlullah bunların çıkarılmasını emretti ve bütün putlar çıkarıldı, tbrâhîm ve İsmâîl Peygamberler'in

suretleri de ellerinde ezlâm (denilen fa'l kalemleri) olduğu hâlde çıkarıldılar. Peygamber (bu iki surete bakarak):

— "Allah bu suretleri yapanları helak etsin! Allah 'a yemîn ederim ki, bu putperestler bu iki peygamberin hiçbir zaman rızklarını böyle fa'l kalemleriyle aramadıklarını bilmişlerdir!" buyurdu.

Sonra Beyt'e girdi ve Beyt'in her tarafında tekbîr getirdi. Fakat Beyt'in içinde namaz kılmadan dışarı çıktı.

Ma'mer, Eyyûb'dan yaptığı rivayetinde Abdu's-Samed'e mutâ-baat etti. Vuheyb de: Bize Eyyûb, îkrime'den; o da Peygamber'den tahdîs etti., demiştir [324].

51- Peygamber(S)'İn -Fetih Günü- Mekke'ye En Yüksek Tarafından Girmesi Babı

296- Ve el-Leys ibn Sa'd şöyle demiştir: Bana Yûnus ibn Yezîd tahdîs edip şöyle dedi: Bana Nâfi', Abdullah ibn Umer(R)'den şöyle (dediğini) haber verdi: Rasûlullah (S) Mekke fetholunduğu gün, Mekke'nin en yüksek tarafından devesi üzerinde, arkasına Usâme ibn Zeyd'i bindirmiş olarak yönelip geldi. Beraberinde Bilâl'le Ka'be'yi koruyup hizmet edenlerden olan Usmân ibn Talha vardı. Rasûlullah tâ Mescid'e kadar ilerledi ve orada devesini çöktürdü. Usmân ibn Talha'ya Beyt'in anahtarlarını getirmesini emretti. (O anahtarları getirip Ka'be'yi açınca) Rasûlullah Ka'be'ye girdi. Beraberinde Usâme ibn Zeyd, Bilâl ve Usmân ibn Talha da içeri girdiler. (Sonra Ka'be kapısı kapandı.) Rasûlullah içeride uzunca bir müddet kaldı. Sonra dışarıya çıktı. Bu sırada insanlar Ka'be'ye girmek üzere koşuştular. Abdullah ibn Umer, Ka'be'ye ilk giren kimse oldu ve kapının arkasında Bilâl'ı ayakta buldu. Ona:

— Rasûlullah nerede namaz kıldı? diye sordu.

Bilâl de ona Rasûlullah'ın namaz kıldığı yeri işaret edip gösterdi. Abdullah:

— Rasûlullah'ın kaç rek'at kıldığını sormayı unuttum, demiştir.

297-.......Âişe (R) Urve'ye: Peygamber (S) fetih yılında Mekke'ye en yüksek tarafındaki Kedâ mevkiinden girdi, diye haber vermiştir.

Buradaki râvîlerden Hafs ibn Meysere'ye "Kedâ" lâfzında Ebû Usâme ile Vuheyb mutâbaat etmişlerdir.

298-.......Buradaki senedle de Urve: Peygamber (S) fetih yılında Mekke'ye en yüksek tarafından; Kedâ'dan girdi, demiştir [325].

52- Mekke Fethi Günü Peygamber(S)'İn Konakladığı Yerin Beyânı Babı

299-.......Abdurrâhmân ibn Ebî Leylâ şöyle demiştir: Bize Ummü Hâni'den başka hiçbir kimse Peygamber(S)'i duhâ namazı kılarken gördüğünü haber vermemiştir. Ümmü Hâni' Mekke fethi günü Peygamber'in onun evinde yıkandığını, sonra sekiz rek'at namaz kıldığını zikretmiş ve devamla: Peygamber'in bu namazdan daha hafif hiçbir namaz kıldığını görmedim, şu kadar var ki, Peygamber bu hafif namazda rukû'u ve sucûdu tam yapıyordu, dedi [326].

53- Bâb

(Bu, evvelki bâbdan bir fasıl gibidir.)

300-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) rukû'unda ve sucûdunda "Subhâneke'ttâhumme Rabbena ve bi-hamdike'llâhumnıe ığfirlî (= Ey Rabb'imiz olan Allah'ım, Seni tesbîh ederim; tesbîhi de hamdine bürünerek yaparım. Yâ Allah, bana mağfiret eyle)" sözlerini söylerdi [327].

301-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Umer beni kendi meclisine Bedir ihtiyârlarıyle beraber girdirirdi. Bundan ötürü bâzıları:

— Bu genci niçin bizimle beraber meclisine girdiriyorsun? Hâlbuki bizim bunun yaşında oğullarımız var? dediler.

Umer de:

— Muhakkak ki, o sizin bildiğiniz ilim sahibi kimselerdendir,

dedi.

İbn Abbâs dedi ki: Günün birinde Umer yine Bedir ihtiyarlarını da'vet etti; beni de onların beraberinde çağırdı.

İbn Abbâs dedi ki: Ben o gün Umer'in kendisinin bende bilmekte olduğu ilmi muhakkak onlara da göstermek için çağırdığını düşündüm. Umer onlara:

— "Allah'ın nusratı ve fethi gelince» sen de insanların feve feve Allahhn dînine gireceklerini görünce hemen Rabb'ini hamd ile tesbîh et. O'nun mağfiretini iste. Şübhesiz ki O] tevbeleri çok kabul edendir" (en-Nasr: ı-3) sûresi hakkında ne dersiniz? diye sordu. Bâzıları:

— Bize nusrat ve fetih verildiğinde Allah'a hamd ve istiğfar etmemiz emrolunmuştur, dediler.

Bâzıları:

— Biz bilmiyoruz, dediler.

Bâzıları da hiçbirşey söylemediler. Umer bana:

— Yâ Abbâs oğlu! Sen de mi böyle söylersin? diye sordu. Ben de:

— Hayır! dedim Umer:

— Ne diyorsun? dedi. Ben de:

— O, Rasûlullah'ın ecelidir. Allah O'na ecelini bildirdi. Allah tarafından Rasûlullah'a nusrat ve feth gelince, yânî Mekke fethi gelince, Allah: îşte bu senin ecelinin alâmetidir. Artık Rabb'ine hamd ederek Subhânaüah de ve Rabb'inden mağfiret dile! Şübhe yok ki, O, tevbeleri çok kabul edendir! buyurmuştur, dedim.

Umer:

— Ben de bu sûreden ancak senin bilmekte olduğun şeyi biliyorum, dedi [328].

302........ Ebû Şurayh el-Adevî (el-Huzâî -R-), Amr ibn Saîd ibnu'1-Âs'a, Mekke'ye Abdullah ibnu'z-Zubeyr'e karşı ordular sev-kettiği sırada şöyle demiştir: Ey Emîr! Mekke fethinin ertesi günü Ra-sûlullah(S)'ın ayağa kalkıp îrâd eylediği bir sözü (yânî hutbeyi) sana haber vermekliğime izin ver. O hutbeyi şu iki kulağım işitti, kalbim belledi, (söyleyeni de) gözlerim (o anda) gördü. Rasûlullah, Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle buyurdu:

— "Mekke'yi (tâ evvelden beri) haram eden Yüce Allah'tır; onu haram eden insanlar değildir. Bundan dolayı Allah 'a ve âhiret gününe îmân eden kimse için Mekke'de ne kan dökmek, ne de bir ağaca balta vurmak halâl olmaz. Şayet Rasûlullah burada harb etti diye ruhsat tarafına kaçan biri bulunursa, ona: Allah (yalnız) Rasûlü'ne izin vermiştir, size izin vermemiştir! deyiniz. Bana da yalnız bir günün bir saati içinde izin verdi. Ondan sonra bu günkü harâmlığı dünkü harâmlığı derecesine döndü. Bu dediklerimi burada hazır olanlar, gâib olanlara, yânî burada mevcûd olmayanlara (ve müstakbel nesillere) teblîğ etsin".

Ebû Şurayh'a:

— Amr ne dedi? diye soruldu.

Ebû Şurayh dedi ki: Amr da cevaben:

— Yâ Ebâ Şurayh! Ben senden daha âlimim. Mekke hiçbir âsîyi, zimmetinde kan olan bir kaçağı, kaçan hiçbir hırsızı sığındırıp kurtarmaz, dedi [329].

303-.......Câbir ibn Abdillah (R), Rasûlullah Mekke'nin fethi senesi Mekke'de iken, Rasûlullah(S)'tan: "Şübhesiz Allah veRasûlü şarâbın alışverişini... haram kıldı" buyururken işitmiştir [330].

54- Peygamber{S)'İn Fetih Zamanı Mekke'de İkaameti Babı

304-.......(İki yoldan gelen bu hadîste) Enes (R): Peygamber'in beraberinde (Mekke ve civarında) on gün ikaamet ettik. Bu ikaa-met süresince namazları kısaltıyorduk, demiştir [331].

305-....... İbn Abbâs (R): Peygamber (S) Mekke'de ondokuz gün (dört rek'atli namazları) iki rek'at kılarak ikaamet etti, demiştir.

306-....... İbn Abbâs (R): Biz bir seferde Peygamber'le beraber namazı kısa kılarak ondokuz gün ikaamet ettik, demiştir.

(Burada geçen senedle) yine İbn Abbâs: Biz (sefer ettiğimizde bir yerde) ondokuz gün kalırsak namazları kısaltır, daha ziyâde kalırsak namazları tam kılardık, demiştir [332].

55- Bab [333]

Ve îmâm. el-Leys ibn Sa'd şöyle dedi: Bana Yûnus ibn Yezîd, İbn Şihâb'dan tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Bana Abdullah ibnu Sa'-lebete'bni Suayr haber verdi ki, Peygamber (S) Mekke fethi yılında onun yüzüne eliyle dokunmuştur [334].

307-...... Bize Hişâm ibn Yûsuf, Ma'mer ibn Râşid'den; o da ez-Zuhrî'den; o da Suneyn Ebû Cemîle'den haber verdi. ez-Zuhrî dedi ki: Biz Saîd ibnu'l-Müseyyeb'le beraber bulunduğumuz sırada Ebû Cemile bize haber verdi.

Yine ez-Zuhrî: Ve Ebû Cemile, kendisinin Peygamberce eriştiğini ve fetih yılında O'nunla beraber çıktığını söyledi, demiştir [335].

308-.......Bize Hammâd ibnu Zeyd, Eyyûb'dan; o da Ebû Kılâbe'den; o da Amr

ibnu Seleme'den tahdîs etti [336].

Eyyûb şöyle dedi: Ebû Kılâbe bana;

— Amr ibn Seleme'ye kavuşur da ona sorar mısın? dedi.

Ebû Kılâbe dedi ki: Akabinde ben Amr ibn Seleme'ye kavuştum ve kendisine sordum. Amr ibn Seleme şöyle anlattı: Biz aile ve kabî-lece insanların yol uğrağı bir yerde otururduk. Bize kervanlar uğrardı. Biz de o yolculara:

— Bu insanlara ne oluyor, bu insanlara ne oluyor? Ve şu adam nedir? diye sorardık.

Onlar da bize:

— O adam, Allah'ın kendisini peygamber gönderdiğini, O'na vahy verdiğini yâhud Allah'ın O'na şu sözleri vahyettiğini söylüyor, derlerdi (yânî Peygamber'den öğrendikleri bâzı âyetleri bize haber verirlerdi).

Ben de o sözleri ezber ederdim. Sanki o âyetler gönlüme yapıştırılır gibi nakş olunuyordu. Esasen (Kureyş'ten başka) Arab kabileleri de İslâm'a girmek için Mekke fethini gözlüyorlardı. Ve:

— Peygamberlik iddia eden şu adamı kendi kavmi olan Kureyş'le başbaşa kendi hâllerine bırakınız. Eğer O, Kureyş'e gâlib gelirse, hiç şübhesiz O sözünde doğru hakk bir peygamberdir, derlerdi.

Nihayet fetih ehlinin zaferi vak'ası olunca her kavim İslâm'a girmeye koştular. Babam Seleme de kavmimle beraber İslâm'a girmeye koştu. Mekke'den dönüp gelince, bize:

— Vallahi ben size bir hakk peygamberin yanından geliyorum. O bize: "Şu namazı şu vakitte kılınız, şu namazı da şu vakitte kılınız " dedi (ve bütün namaz vakitlerini bildirdi). Namaz vakti gelince de "Biriniz ezan okusun ve Kur'ân 'ı en çok bileniniz size imamlık etsin" buyurdu, dedi.

Bunun üzerine kabîle halkı baktılar. İçlerinde benden çok Kur'-ân bilen hiçbir kimse bulunmadı. Çünkü ben obamıza uğrayan kervanlardan Kur'ân alıp öğreniyordum. Kur'ân'ı çok bildiğim için kabîle halkı beni önlerine geçirip imâm yaptılar.Hâlbuki ben o sırada altı yâhud yedi yaşında çocuktum. Üzerimde de elbise olarak yalnız bir bürde vardı. Secde ettiğim zaman o bürde avret yerinden

yukarı toplanıp aşağısı açılırdı. Benim secdede bu açık hâlimi gören kabilemizden bir kadın, cemâate:

— Okuyucunuzun kıçını (yânî açık yerini)"bizden örtseniz, dedi.

Bunun üzerine cemâat (Umman kumaşı) satın aldılar ve bana bir gömlek biçtiler. Artık ben bu gömlekle sevindiğim kadar hiçbir şeyle ferahlanmadım [337]
.

309- İbnu Şihâb şöyle demiştir: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi; Âişe (R) şöyle demiştir: Utbe ibn Ebî Vakkaas, kardeşi Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a, Zem'a'mn cariyesinin oğlu Abdurrahman ı alması için ahid yapmıştı. Utbe:

— Çünkü o çocuk benim oğlumdur, demişti.

Rasûlullah fetih zamanında Mekke'ye gelince Sa'd ibn Ebî Vakkaas, Zem'a'nın cariyesinin oğlu Abdurrahmân'ı yakaladı ve onu Ra-sûlullah'a getirdi. Onun beraberinde Abd ibnu Zem'a da geldi. Sa d ibn Ebî Vakkaas:

— Bu benim kardeşimin oğludur. Kardeşim bana onun kendi oğlu olduğunu ve nesebinin kendisine katılmasını bana vasiyet etti, dedi.

Abd ibnu Zem'a da: .

— Yâ Rasûlallah, bu benim kardeşimdir; bu Zem'a'mn cariyesinin oğludur, babam Zem'a'mn döşeğinde doğmuştur, dedi.

Rasûlullah, Zem'a'nın cariyesinin oğluna baktı da Utbe ibn Ebî Vakkaas'a en çok benzeyen insan olduğunu gördü. Akabinde Rasûlullah (S):

— "Yâ Abd ibne Zem 'a! Bu (Abdurrahmân) sana âiddir; o senin kardeşindir. Çünkü o, Zem'a'nın döşeği üzerinde doğmuştur" buyurdu.

Ve yine Rasûlullah, bu çocuğun sîmâca Utbe ibn Ebî Vakkaas'a benzerliğini gördüğü için Sevde'ye:

— "Yâ Şevde! Sen de bu oğlandan perde arkasına çekil!" buyurdu.

İbnu Şihâb dedi ki: Âişe:

— Rasûlullah: "Döşeğindir; zinâcı erkeğe ise mahrumiyet düşer" buyurdu, dedi.

Yine İbnu Şihâb: Ebû Hureyre bu "Çocuk döşeğindir, zinâkâr erkeğe mahrûmluk düşer" sözünü yüksek sesle i'Iân ederdi, demiştir [338].

310-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr şöyle haber verdi: Rasûlullah zamanında, fetih gazvesi sırasında bir kadın hırsızlık yapmıştı. O kadının kavmi Usâme ibn Zeyd'e gittiler de (elinin kesilmemesi için) Rasûlullah'ın yanında şefaat etmesini istediler.

Urve dedi ki: Usâme, o kadın hakkında Rasûlullah'la konuşunca, Rasûlullah'ın yüzünün rengi değişti ve:

— "Allah'ın ta'yîn ettiği dînî cezalardan bir ceza hususunda mı benimle konuşuyorsun?" buyurdu.

Usâme de:

— Yâ Rasûlallah, benim için mağfiret isteyiver, dedi.

Öğleden sonra olunca Rasûlullah hutbe yapmak üzere ayağa kalktı. Allah'ı lâyık olduğu sıfatlarla övdükten sonra "Amma ba'du" diyerek şunları söyledi:

— "Sizden önceki insanları ancak onların, içlerinde şerefli ve nüfuzlu kimse çaldığı zaman onu cezasız bırakır, içlerinde zayıf kimse çaldığı zaman ona ceza verir olmaları helak etmiştir. Muhammed'in nefsi elinde olan Allah 'a yemîn ederim ki, Muhammed'in kızı Fâtıma çalmış olsaydı, muhakkak onun elini de keserdim!" buyurdu.

Sonra Rasûlullah o kadınla ilgili emrini verdi ve kadının eli kesildi. Bundan sonra o kadının tevbesi güzel oldu ve evlendi. Âişe:

— O kadın bundan sonra bana gelirdi de ben de onun hacetini Rasûlullah'a yükseltirdim, demiştir [339].

311-.......Bize Âsim, Ebû Usmân'dan tahdîs edip şöyle dedi: Bana Mucâşi' ibn

Mes'ûd (R) tahdîs edip şöyle dedi: Mekke'nin fethinden sonra ben kardeşim(Mucâlid)le Peygamber'e geldim ve:

— Yâ Rasûlallah, kendisiyle hicret etmek üzere bey'at etmem için sana kardeşimi getirdim, dedim.

Rasûlullah (S):

— "Hicret etmiş olanlar, ondaki faziletlerle gitmişlerdir"^ buyurdu.

— Şimdi sen onunla ne üzerine bey'at edeceksin? diye sordum.

— "Ben onunla İslâm, îmân ve cihâd üzerine bey'at ederim"

buyurdu.

Bu hadîsin râvîlerinden Ebû Usmân en-Nehdî dedi ki: Ben sonra Ebû Ma'bed Mucâlid'e kavuştum. Ebû Ma'bed bu iki kardeşin büyüğü idi. Ben ona Mucâşi'den işitmiş olduğum hadîsi sordum da, o: Mucâşi' doğru söyledi, dedi.

312-.......Bize Âsim ibn Süleyman, Ebû Usmân en-Nehdî'den; o da Mucâşi' ibn Mes'ûd'dan tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Ben Ebû Ma'bed'i, hicret üzerine bey'at etmesi için Peygamber'e götürdüm. Peygamber (S):

— "Hicretin hükmü (fetihten öne) hicret edenlere âid olarak geçti. Ben onunla İslâm ve cihâd üzerine bey'at ederim" buyurdu.

Râvî Ebû Usmân dedi ki: Ben Ebû Ma'bed'e kavuştum da ona kardeşi Ebû Mucâşi'in bana tahdîs ettiği bu hadîsi sordum; o: Mucâşi' doğru söyledi, dedi.

Diğer râvî Hâlid de, Ebû Usmân'dan; o da Mucâşi'den, onun kardeşi Mucâlid'i getirdiğini söylemiştir [340].

313-.......Mucâhid ibn Cebr şöyle demiştir: Ben İbn Umer'e:

— Şam'a hicret etmek istiyorum, dedim. İbn Umer (R):

— (Mekke fethinden sonra) hicret yok, lâkin cihâd vardır. Git, kendini arzet. Eğer kendinde (cihâd ve kudretten) birşey bulursan cihâd yap, kendinde bunu

bulamazsan geri dönersin, dedi.

Ve en-Nadr dedi ki: Bize Şu'be haber verdi: Bize Ebû Bişr haber verip şöyle dedi: Ben Mucâhid ibn Cebr'den işittim, şöyle diyordu: Ben İbn Umer'e (Şam'a gitmek istiyorum) dedim, o:

— Bugün hicret yoktur -yâhud da: Rasûlullah'tan sonra hicret yoktur-, dedi.

Bu da geçen hadîsin benzeridir.

314-.......Ebû Amr el-Evzâî, Abde ibn Ebî Lubâbe'den; o da Mucâhid ibn Cebr el-Mekkî'den; Abdullah ibn Umer (R): Fetihten sonra hicret yoktur der idi, diye tahdîs etmiştir.

315-.......Yahya ibn Hamza tahdîs edip şöyle demiştir: Bana el-Evzâî, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Ubeydullah ibn Umeyr ile beraber Âişe'yi ziyaret ettim. Ubeydullah, Aişe'ye hicretten sordu. Bunun üzerine Âişe şöyle dedi:

— Bu gün hicret yoktur. (Fetihten önce) mü'minlerin herbiri kendisine fitne yapılması korkusundan dîni ile Allah'a ve Rasûlü'ne kaçar idi. Bugün ise Allah İslâm'ı gâlib kılmıştır. Mü'min Rabb'ine dilediği yerde ibâdet eder. Lâkin bugün (kâfirlerle) cihâd ve niyet vardır [341].

316-.......İbn Cureyc şöyle demiştir: Bana Hasen ibnu Müslim, Mucâhid ibn Cebr'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) Mekke fethi günü ayağa kalktı da şöyle buyurdu:

— "Şübhesiz ki, Allah Mekke'yi, gökleri ve yeri yarattığı gün haram kılmıştır. Bunun için Mekke Allah'ın haram kılmasıyle kıyamet gününe kadar haramdır. Benden evvel hiçbir kimse için halâl olmadığı gibi, benden sonra da hiçbir kimse için halâl olmayacaktır. Benim için de o, ancak gündüzden bir saat halâl olmuştur. Mekke'nin av hayvanı ürkütülmez, dikeni (bile) kesilmez, yaş otları koparıl-maz. Yitiğini kimse (elini uzatıp) alamaz, yalnız sahibini aramak için arayacak kişi alabilir".

Bu sırada Abbâs ibnu Abdilmuttalib:

— Yâ Rasûlallah, ızhırdan başka. Çünkü ızhır bitkisi demirciler için ve evlerimiz için kullanılması zarurîdir, dedi.

Rasûlullah bu esnada sükût etti, sonra:

— "Izhır müstesna, çünkü o halâldır" buyurdu.

Ve yine Abdulmelik ibnu Cureyc'den (o, şöyle demiştir): Bana Abdulkerîm, İkrime'den; o da İbn Abbâs'tan, geçen hadîsin benzerini yâhud o tarzdaki hadîsi haber verdi, demiştir.

Zikredilen bu hadîsi Ebû Hureyre', Peygamber'den rivayet etmiştir [342].

56- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı [343]:

"And otsun ki, Allah birçok savaş yerlerinde ve Huneyn gününde size yardım etmiştir. (O Huneyn ki) çokluğunuz o zaman size ucub vermişti de bu, size (gelecek kozadan) bir şeyi gidermeye yaramamıştı. Yeryüzü o genişliğine rağmen, başınıza dar gelmişti. Nihayet (bozularak) gerisin geri dönüp gitmiştiniz. Sonra Allah, Rasûlü ile müzminlerin üzerine sekînetini indirdi, görmediğiniz orduları indirdi ve kâfirleri azâblandırdu Bu o kâfirlerin cezası idi. Sonra, Allah bunun ardından kimi dilerse onun tevbesini kabul eder. Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (et-Teybe: 25-27) [344].

317-.......İsmâîl (ibn Ebî Hâlid) haber verip şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Ebî Evfâ'mn elinde bir kılıç darbesi gördüm (ve kendisine bu nedir? diye sordum). İbnu Ebî Evfâ: Ben bu yarayı Huneyn günü-Peygamber(S)'le beraber muharebede bulunduğum sırada vurularak

aldım, dedi.

Râvî İsmâîl ibn Ebî Hâlid dedi ki: Ben İbn Ebî Evfâ'ya:

— Sen Huneyn gazvesinde bulundun mu? diye sordum. O da:

— Ben ondan önce (Hudeybiye'de bile) bulundum, dedi [345].

318-.......Ebû İshâk şöyle demiştir: Ben el-Berâ ibn Âzib(R)'den işittim. Ona bir adam geldi de:

— Yâ Ebâ Umâre! Sen Huneyn gününde geri dönüp kaçtın mı? diye sordu.

el-Berâ:

— Amma bana gelince (bizler kaçtık). Peygamber üzerine şehâ-det ederim ki, O, geriye dönmemiştir. Lâkin ordunun öncüleri acele gittiler de onların üzerlerine Hevâzin kabîlesi okçuları ok yağdırdılar. Ebû Sufyân ibnu'l-Hâris, Peygamber'in beyaz katırının başından tutmuştu. Peygamber (S) ise: "Ben

peygamberim yalan yok, ben Abdulmuttalib oğlu'yum" sözlerini söylüyordu [346].

319-.......Bize Şu'be, Ebû İshâk'tan tahdîs "etti (ki o şöyle demiştir): Ben işitirken el-Berâ'ya:

— Huneyn gününde sizler Peygamber'in maiyyetinde bulunduğunuz sırada gerisin geri dönüp kaçtınız mı? diye soruldu.

el-Berâ (kendilerinin ta'mîm üzere olmayarak kaçışlarının isbâ-tını içine alıcı ve bedî' olan) şu cevâbı verdi;

— Peygamber'e gelince; O asla kaçmadı. Hevâzin kabîlesi erleri iyi ok atıcı kimselerdi (onlar bize ok yağdırdılar). Peygamber (yerinde kaya gibi sabit durup): "Ben o peygamberim yalan yok, ben o Abdulmuttalib oğlu'yum" dedi.

320-.......Bize Şu'be, Ebû îshâk'tan tahdîs etti ki, o el-Berâ'dan işitmiştir. el-Berâ'ya Kays kabilesinden bir kişi;

— Sizler Huneyn günü Rasûlullah(S)'m yanından kaçtınız mı? diye sordu.

el-Berâ (R):

— (Bizler kaçtık.) Lâkin Rasûlullah kaçmadı. Hevâzin kabîlesi halkı iyi ok atıcıları idiler. Biz (harb meydanında) bunların üzerine hücum edince, onlar açılıp bozuldular. Bizler de hemen ganîmetler üzerine düştük. İşte bu sırada Hevâzin tarafından ok yağmuruyla karşılandık. (Biz kaçtık.) Yeminle söylüyorum ki, ben Rasülullah'ı beyaz katırının üzerinde gördüm. Ebû Sufyân da katırın gemini tutuyordu. Bu sırada o: "Ben o peygamberim yalan yok, ben o Abdulmuttalib oğlu'yum!" diyordu.

İsrâîl ibn Yûnus ile Zuheyr ibn Muâviye kendi rivayet ettikleri

hadîslerinde, burasında: Peygamber (S) beyaz katırından indi (de "Yâ Allah, yardımını indir" duasını söyledi) demişlerdir [347].

321-.......Muhammed ibn Şihâb şöyle demiştir: Urve ibnu'z-Zubeyr, kendisine Mervân ibnu'l-Hakem el-Emevî ile el-Mısver ibn Mahrame'nin şöyle haber verdiklerini söyledi: Rasûlullah (S), Hevâ-zin kabilesi hey'eti müslümân olarak geldikleri ve Rasûlullah'tan mallarım ve esirlerini geri vermesini istedikleri zaman, Rasûlullah ayağa kalktı da onlara:

— "Berâberimdeki sahâbtierimi görüyorsunuz. Bana sözün en sevimlisi en doğrusudur. Şimdi siz iki taifenin birini seçiniz: Yâ esirleri, ya da malları. Ben sizin gelmenizi beklemiş idim (zamanında gelmediniz)" buyurdu.

Ve hakîkaten Rasûlullah, Tâif ten (Cı'râne'ye) döndüğünde on küsur gece onları beklemiş idi. Hevâzin hey'etine Rasûlullah'ın kendilerine ancak iki taifeden birisini geri vereceği apaçık belli olunca:

— Biz esîrlerimizin geri verilmesini tercih ediyoruz, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah müslümânlar arasında ayağa kalktı,

Allah'ı lâyık olduğu kemâl sıfatlarıyle sena etti. Sonra "Amma ba'du" deyip hutbesine şöyle devam etti:

— "Bu Hevâzin hey'eti kardeşleriniz kusurlarından tevbe ediciler olarak bize geldiler. Ben de esirlerini kendilerine geri vermenin doğru olacağını düşündüm. Sizden her kim esirlerini bu suretle (karşılıksız olarak) vererek kardeşlerinizin gönlünü hoş etmeyi severse bunu yapsın. Sizden her kim kendi hissesi üzerine bağlı kalmak (karşılıksız vermemek) arzu ederse, biz ona (bu bedeli), Allah'ın bize ihsan edeceği ilk ganimet malından veririz, o da bu şartla esirlerini onlara versin" buyurdu.

Bu konuşma üzerine oradaki insanlar:

— Rasûlullah'ın hatırı için Hevâzin başkanlarına esîrlerini vermekle gönüllerimizi hoş etmişizdir, dediler.

Rasûlullah da:

— "Şimdi biz sizden esirini vermeye razı olan kimseleri, rızâsı olmayanlardan ayırıp bilemiyoruz. Haydi siz gidiniz de bize muvafakat işinizi, iş bilir nakibleriniz arzetsin" buyurdu.

İnsanlar yerlerine döndüler. Kabîlelerin nakîbleri kabile halkla-rıyle konuştular. Sonra Rasûlullah'a gelip herbiri kavminin esîrleri geri vermekten

hoşnûd olduklarını ve Rasûlullah'a esîrleri geri vermesi hususunda izin verdiklerini haber verdiler.

İbn Şihâb: İşte bana Hevâzin esirlerinden ulaşan budur, demiştir [348].

322-.......Bize Hammâd ibnu Zeyd, Eyyûb'dan; o daNâfi'den tahdîs etti ki, Umer ibnu'l-Hattâb:

— Yâ Rasûlallah!... demiştir.

H ve yine bana Muhammed ibnu Mukaatil tahdîs etti. Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek haber verdi. Bize Ma'mer ibn Râşid, Eyyûb'dan; o da Nâfi'den haber verdi ki, Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bizler Huneyn'den döndüğümüz zaman Umer, Câhiliyet zamanında adadığı bir i'tikâf adağını (yerine getirip getirmemesi hususunu) sordu. Peygamber (S) ona adağını yerine getirmesini emretti.

Bu hadîsin râvîlerinden bâzısı: Hammâd, Eyyûb'dan; o da Nâfi'den; o da îbn Umer'den.. diye söylemiştir:

Ve bu hadîsi Cerîr ibnu Hazım ile Hammâd ibnu Seleme, Eyyûb'dan, o da Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den; o da Peygam-ber'den olmak üzere rivayet etmiştir [349].

323-....... Bize İmâm Mâlik, Yahya ibn Saîd'den; o da Kesîr ibn Eflâh'ın oğlu Umer'den; o da Ebû Katâde'nin âzâdlısı Ebû Mu-hammed'den haber verdi ki, Ebû Katâde (R) şöyle demiştir:

Biz Huneyn senesi Peygamber'in maiyyetinde sefere çıktık. Düşmanla karşılaşınca müslümânlar için bir ilerleme ve gerileme olmuştu. Bu sırada ben müşriklerden birini müslümânlar dan bir kimse üzerine çıkmış hâlde gördüm. Hemen arka tarafından yaklaştım ve onu boynu ile kürek kemiğinin bağı üzerinden kılıçla vurdum. Ve onun giydiği zırhı kestim. Hemen benden tarafa dönüp beni öyle bir kucakladı ki, bu sıkı kucaklayıştan ölüm kokusunu hissettim. Sonra ona ölüm yetişti de beni salıverdi. Akabinde ben Umer'e rastgeldim de:

— Bu insanlara ne oldu? dedim. Umer:

— Azîz ve Celîl olan Allah'ın işidir (yânî onlara isabet eden bu

bozgunluk, Allah'ın hükmü ve kazasıdır), dedi.

Sonra müslümânlar (bozgunluğun ardından) dönüp geldiler. Peygamber de oturup:

— "Her kim bir düşmanı öldürür ve öldürdüğüne dâir bir bey-yinesi de olursa, öldürdüğü kimsenin elbise, silâh ve diğer eşyaları onundur" buyurdu.

Ben (hemen kalkıp):

— Benim için kim şâhid olur? dedim.

Sonra oturdum. Sonra Peygamber tekrar bunun benzerini söyledi. Ben yine kalkıp:

— Benim için kim şehâdet eder? diye sordum ve sonra oturdum.

Sonra Peygamber o sözün benzerini yine söyledi. Ben yine ayağa kalktım. Peygamber:

— "Neyin var yâ Ebâ Katâde?" buyurdu.

Ben de kendisine olanı haber verdim. Bu sırada bir kimse:

— Ebû Katâde doğru söyledi. O maktulün eşyası benim yanım-dadır. Artık hakkı olan bu şeyler yerine ona başka şeyler vererek benden razı kıl, dedi.

Ebû Bekr:

— Allah'a yemîn olsun ki, bu olamaz! Peygamber, Allah ve Ra-sûlü yolunda mukaatele eden Allah arslanlarından bir arslanm hakkını ibtâle yanaşmaz ve onun selebini sana veremez, dedi.

Bunun üzerine Peygamber(S):

— "Ebû Bekr doğru söyledi. Yanındaki o maktule âid şeyleri Ebû Katâde'ye ver!" buyurdu.

Akabinde o kimse maktulün eşyasını bana verdi.Ben de o eşyayı sattım da onun bedeliyle Benû Selime yurdunda bir bustân satın aldım, işte bu bustân, İslâm'da aslına mâlik olduğum ilk maldır [350].

Ve İmâm el-Leys ibn Sa'd şöyle demiştir: Bana Yahya ibnu Sa-îd, Kesîr ibn Eflâh'in oğlu Umer'den; o da Ebû Katâde'nin âzâdlısı olan Ebû Muhammed'den tahdîs etti ki, Ebû Katâde şöyle demiştir: Huneyn günü olduğu zaman müslümânlardan bir adama baktım ki, o müşriklerden bir adamla mukaatele ediyor. Müşriklerden olan bir diğeri ise müslümânı öldürmek için arka tarafından onu aldatmağa uğraşıyordu. Ben hemen onu aldatmağa çalışan kişiye doğru koştum. O beni vurmak için elini kaldırdı. Ben onun elini vurup kestim. Sonra o kişi beni tutup sıkı bir sarmalayışla beni kucakladı; beni o derecede sıktı ki, ölmekten korktum. Sonra beni bıraktı ve çözüldü. Ben de onu iteledim. Sonra onu öldürdüm. Müslümanlar bozuldular, ben de onlarla beraber bozguna uğradım. Bu sırada bozulmayan insanların içinde) Umer ibnu'l-Hattâb'la karşılaştım. Ona:

— İnsanlara ne oluyor? dedim. Umer:

— Allah'ın emri (yâni hükmü ve takdiri), dedi.

Sonra bozulan insanlar Rasûlullah'a döndüler. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Her kim öldürdüğü bir maktul üzerine beyyine dikerse, öldürdüğü kişinin eşyası onundur" buyurdu.

Ben hemen öldürdüğüm maktulün üzerine bir şâhid aramak için kalktım, fakat benim için şehâdet edecek bir kimse göremedim. Sonra aklıma geldi de, o adamın işini Rasûlullah'a zikrettim. Meclisinde oturanlardan biri:

— Bunun öldürdüğünü zikretmekte bulunduğu o maktulün silâhı benim yammdadır. Onun yerine başka şeylerle Ebû Katâde'yi razı kıl, dedi.

Ebû Bekr:

— Hayır olamaz. Peygamber o silâhı Kureyş'ten gevşek ve âciz bir kula vermez ve Allah ve Rasûlü yolunda harbeden Allah arslanlarından bir arslanı terkedemez, dedi.

Râvî dedi ki: Akabinde Rasûlullah kalktı ve o silâhı bana verdi. Ben de onun bedeliyle bir bustân satın aldım. İşte bu, İslâm içinde aslına mâlik olduğum ilk maldır [351].

57- Evtâs Gazvesi Babı

324-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Huneyn gazvesini bitirince (amcam) Ebû Âmir'i bir ordu birliği üzerine kumandan yaparak Evtâs'a gönderdi [352]. Ebû Âmir (Huneyn'den buraya kaçmış olanların kumandanı) Dureyd ibn Sımme ile burada karşılaştı. Yapılan muharebede Dureyd öldürüldü, askerlerini de Allah hezîmete uğrattı.

Ebû Mûsâ devamla dedi ki: Rasûlullah beni de (amcam) Ebû Âmir ile beraber göndermişti. Bu muharebede Ebû Âmir'in dizine Cu-şem kabilesinden birisi tarafından bir ok atıldı. Okçu okunu Ebû Âmir'in dizkapağına yerleştirdi. Ben hemen Ebû Âmir'in yanına koştum ve:

— Ey amca, sana kim ok attı? diye sordum. O, ben Ebû Musa'ya:

— İşte ok atan kaatilim şudur! diye gösterdi.

Ben hemen kaatile doğru koştum ve ona yetiştim. Kaatil beni görünce dönüp kaçmağa başladı. Ben onun arkasından gittim. Bu sırada ben hem koşuyor, hem: Kaçmaktan utanmaz mısın, yerinde biraz durmaz mısın! diye haykırıyordum. Adam kaçmaktan vazgeçti. Her ikimiz kılıçlarımızla vuruşmaya başladık. Sonunda adamı öldürdüm. Sonra (Ebû Âmir'in yanına geldim) Ebû Âmir'e:

— Allah senin düşmanını öldürdü, dedim. Amcam bana:

— Şu oku dizimden çek çıkar, dedi.

Ben de hemen çıkardım. Okun çıktığı yerden bir su boşandı. (Amcam hayâtından ümidini kesti.) Bana:

— Ey kardeşimin oğlu! Peygamber'e selâm söyle ve bana Allah'tan mağfiret istemesini rica et, dedi ve beni kendi yerine mücâ-hidler üzerine kumandan yaptı.

Az bir zaman yaşadı, sonra vefat etti. Bu seferden dönüp geldiğimde Peygamber'in huzuruna girdim. Peygamber, odasında hasırdan örülmüş ve üzerine ince şilte serilmiş bir sedir üstünde yatıyordu. Hasırın örgüleri vücûdunun arkasına ve iki yanlarına iz yapmıştı. Ben kendisine zafer haberimizi ve Ebû Âmir'in şehîd oluşu haberini, ve "Rasûlullah benim için mağfiret dilesin"

diye vasiyet ettiğini arzet-tim. Bunun üzerine Peygamber abdest suyu istedi ve abdest aldı. Sonra ellerini kaldırıp:

— "Yâ Allah, kulcağızın Ebû Âmir'e mağfiret eyle!" diye duâ etti.

Duâ ederken ben O'nun iki koltuğunun beyazlığını gördüm. Sonra Peygamber:

— "Yâ A ilah! Kıyamet gününde Ebû Âmir kulunu şu yarattığın insanlardan çoğunun üstünde yüksek bir makaamda kıl" niyazında bulundu.

Bunun üzerine ben:

— Benim için de mağfiret isteyiver, dedim. Peygamber:

— "Yâ Allah, Abdullah ibn Kays'ın günâhını mağfiret eyle ve kıyamet gününde onu kerîm bir makaama girdir" diye duâ etti.

Râvî Ebû Burde: Bu İki duanın biri Ebû Âmir için, diğeri de Ebû Mûsâ içindir, demiştir [353].

58- Tâif Gazvesi Babı

Bu gazve hicretin sekizinci yılı şevval ayında yapıldı. Bu târihte yapıldığını Mûsâ ibn Ukbe (Mağâzt'sinde)

Söyledi [354].

325-.......Bize Hişâm, babası Urve'den; o da Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb'den; o da annesi Ümmü Seleme(R)'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) yanıma girdi. O sırada yanımda bir muhan-nes kişi bulunuyordu. İşittim ki o, kardeşim Abdullah ibn Umeyye'ye:

— Yâ Abdallah! Ne dersin, eğer Allah yarın size Tâif'in fethini müyesser kılarsa sana gereken, Gaylân'ın şişman kızını yakalaman-dır. O kız (semizlikten karnı) dört büklüm karşılar, sekiz büklüm de arkaya döner! diyordu.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Bu kabil muhannesier bir daha yanımıza sakın girmesin" buyurdu.

Râvî Sufyân ibn Uyeyne:

— İbn Cureyc: Bu muhannesin adı Hît'tır, dedi, demiştir.

Bize Mahmûd ibn Gaylân tahdîs etti: Bize Ebû Usâme, Hişâm'-dan bu hadîsi tahdîs etti ve "Peygamber o gün Tâif'i muhasara etmekteydi" fıkrasını ziyâde etti [355].

326-.......Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Tâif şehrini muhasara ettiği zaman, Tâifliler'den herhangi birşey elde edemedi. (Bâzî sahâbîleriyle istişareden sonra):

— "İnşâallah yarın döneceğiz (yânî muhasarayı kaldıracağız)" dedi.

Bu söz mücâhidlere ağır geldi de:

— Tâif'i fethetmeden nasıl gideriz! dediler.

-Râvî Sufyân bir kerre de: Nasıl döneriz dediler, şeklinde rivayet etmiştir.-

Sahâbîlerin bu i'tirâzlı sözleri üzerine Peygamber:

— "Öyleyse yarın sabah harbe hazır olun!" buyurdu. Ertesi sabah harb başladı ve sahâbîlerden birçoğuna yara isabet

etti. Bunun akabinde Peygamber:

— "İnşâallah bizler yarın döneceğiz" buyurdu.

Bu sefer Peygamberdin bu karârı sahâbîleri sevindirdi. Peygamber de sahâbîlerin sevinmelerine güldü.

Râvî Sufyân bir kerresinde "Tebessüm etti'", yânî gülümsedi şeklinde söylemiştir.

el-Buhârî dedi ki: el-Humeydî şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne bu haberin hepsini an'anesiz olarak tahdîs etti [356].

327-.......Bize Şu'be, tahdîs etti ki, Âsim şöyle demiştir: Ben Ebû Usmân'dan işittim, o şöyle dedi: Ben Sa'd'dan işittim ki, o Allah yolunda ilk ok atan kişidir. Ve yine ben Ebû Bekre'den işittim ki, o da Tâif halkından müslümân olup Tâif Kalesi'nin üstüne çıkmış ve oradan makara ile aşağıya inip Peygamber'e gelmiş olan insanlar içinde idi. İşte bu iki sahâbî: Biz, Peygamber (S)'den: "Her kim babasından başka bir kimseye -babası olmadığını bile bile- babası olduğunu iddia ederse, işte o kimseye cennet haramdır'* buyururken işittik, dediler.

Ve Hişâm ibn Yûsuf es-San'ânî dedi ki: Bize Ma'mer ibn Râşid, Âsım'dan; o da Ebû*l-Âliye'den yâhud Ebû Usmân en-Nehdî'den haber verdi ki, o: Ben Sa'd'dan ve Ebû Bekre'den işittim; onlar da Pey-gamber'den. işittiler, demiştir.

Âsim dedi ki: Ben Ebû'l-Âliye yâhud Ebû Usmân'a:

— Yemîn olsun bu hadîsi sana iki büyük sahâbî rivayet etmiştir ki, artık bunların şehâdetleri kâfidir, dedim.

O da:

— Evet kâfidir. Bunlardan biri Allah yolunda ilk ok atan kişidir (yânî Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tır). Diğeri de Tâif halkından yirmi üç kişinin üçüncüsü olarak kaleden aşağıya inip Peygamber'e gelen kişidir (yânî Ebû Bekre'dir), dedi [357].

328-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) (Tâif seferinden dönüşünde) Mekke ile Medine arasında Cı'râne mevkiine inerken, ben Peygamber'in yanında bulunuyordum. Beraberinde Bilâl de vardı. Bu sırada Peygamber'e bir bedevi geldi ve:

— Bana verdiğin va'di hâlâ yerine getirmeyecek misin? dedi. Peygamber de ona;

— "(Ganîmet taksiminin yakınlığıyle yâhud sabra karşılık büyük sevâbla) seni müjdelerim" buyurdu.

Çöl Arabi:

— "Sevin, müjdelen" sözlerini bana çok söyledin, dedi.

Bunun üzerine Peygamber öfkelenmiş bir kimse hey'etinde Ebû Mûsâ ile Bilâl'e döndü de:

— "Bu bedevi verdiğim müjdeyi reddetti, onu sizler kabul ediniz!" buyurdu.

Ebû Mûsâ ile Bilâl de:

— Kabul ettik, dediler.

Bundan sonra Peygamber içi su dolu bir bardak, yânı küçük bir kap istedi. Bu kap içinde ellerini ve yüzünü yıkadı. Ağzındaki bir mik-dâr suyu da bunun içine püskürdü. Sonra Ebû Mûsâ ile Bilâl'e:

— "Bu sudan içiniz, bunu yüzleriniz ve göğüsleriniz üzerine boşaltınız ve sevininiz!" buyurdu.

Onlar da su kabını aldılar ve Peygamber'in emrettiği işleri yaptılar.

Bu sırada Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme, perde arkasından:

— Şu sudan ananıza da ikram edin! diye seslendi.

Onlar da bu sudan arta kalan bir kısmı da Ümmü Seleme'ye ikram ettiler [358].

329-.......İbn Cureyc tahdîs edip şöyle demiştir: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh haber verdi ki, ona da Safvân ibn Ya'lâ haber verdi, ki babası Ya'lâ ibn Umeyye: Keski ben kendisine vahy indirilirken Ra-sûlullah'ı görebilsem! der idi.

Ya'lâ ibn Umeyye dedi ki: Peygamber Cı'râne'de, mevkiinde iken, üzerinde bir örtü vardı ve kendisi bu örtü ile gölgelendirilmişti. Yanında da sahâbîlerinden birtakım insanlar vardı. Bu sırada huzuruna, üzerinde güzel koku sürülmüş bir cübbe bulunan bir çöl Arabi geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Güzel koku sürüldükten sonra bir cübbe içinde umre niyetiyle ihrama giren bir kimse hakkında ne dersiniz? diye sordu.

İşte tam bu sırada Umer, eliyle Ya'lâ'ya gel diye işaret etti. Ya'lâ da geldi ve hemen başım Rasûlullah'ın örtünmekte olduğu örtünün içine soktu. Bir de gördü ki, Peygamber (vahyin şiddetinden) yüzü kızarmış ve uyuyanın nefes alıp

verirken horultu çıkarması gibi horultu çıkarıyor. Peygamber bir süre bu şekilde kaldı, sonra bu hâl kendisinden açıldı. Peygamber:

— "Bana biraz evvel umreden sormakta olan kimse nerede?" buyurdu.

O kişi arandı ve huzura getirildi. Peygamber ona:

— "Sendeki kokuya gelince: Sen onu (yânı bedenine ve elbisene bulaşan kokuyu) üç kene yıka, üzerindeki cübbeye gelince, onu da sırtından çıkar. Sonra (ihramı giyip) haccında yapmakta olduğun fiilleri umren içinde de yap" buyurdu [359]
.

330-.......Abdullah ibn Zeyd ibnÂsım şöyle demiştir: Allah Hu-

neyn günü Rasûlü'ne, harb ettiği kimselerin mallarını ganîmet olarak verdiği zaman, Rasûlullah o mallan insanlar içinde kalbleri İslâm'a alıştırılan kimselere taksim etti de, bu mallardan Ensâr'a bir-şey vermedi. Ensâr, Rasûlullah'ın bâzı insanlara mal verip de kendilerine birşey vermediği için hüzünlenmiş gibi oldular. Bunun üzerine Rasûlullah onlara hitâb edip şöyle buyurdu:

— "Ey Ensâr cemâati! Ben sizleri yolu şaşırmışlar bulup da Allah benim delâletimle sizlere hidâyet vermedi mi? Ben sizleri fırka fırka bölünmüş hâlde bulup da, Allah benim Medine'ye hicretimle sizleri birbirinizle birleştirmedi mi? Ben sizleri fakır hâlde bulup da Allah benim yüzümden sizleri zengin kılmadı mı?"

Rasûlullah bu soruların herbirini sordukça, Ensâr Rasûlullah'a karşı:

— Allah ve Rasûlü en çok ihsan edicidir, dediler. Rasûlullah:

— "Sizleri Allah'ın Rasûlü'ne şöyle cevâb vermenizden men' eden nedir?" buyurdu.

Rasûlullah birşey söyledikçe Ensâr:

— Allah ve Rasûlü en çok ihsan edicidir, dediler. Rasûlullah:

— "Eğer siz isteseydiniz, benim bu sorularıma şöyle şöyle cevâb verebilirdiniz:1 (Seni kavmin yalanlamıştı, bize hicret ettin, biz Seni tasdik ettik. Kavmin Seni terketti, biz Sana yardım ettik. Kavmin Seni kovdu, biz Seni

bağrımıza bastık. Sen yoksuldun, biz Seni malımıza ortak yaptık diyebilirdiniz. Bunlar doğrudur.) İnsanlar aldıkları koyunlar ve develerle evlerine giderlerken, sizler Peygamber ile evlerinize gitmenizden razı oluyor musunuz? Eğer hicret fazileti olmasaydı, muhakkak ben Ensâr'dan bir kimse olurdum. İnsanlar bir vâdîye bir dağ yoluna gitmiş olsalardı, ben muhakkak Ensâr'ın vadisine ve dağ yoluna girer giderdim. Ensâr cild üzerine giyilen iç fanilâsı, diğer insanlar da onun üzerine giyilen elbisedir. Sizler benden sonra yakında başkalarının sizlere tercih edildiği zamana kavuşacaksınız. Sizler bunlara sabrediniz, nihayet sizler havuz başında bana kavuşacaksınız" [360].

331-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik (R) haber verip şöyle dedi: Allah, Hevâzin (harbindeki ganîmet) mallarından kendi Rasûlü'ne fey' olarak verdiğini verdiği ve Peygamber de Kureyş'ten birtakım kimselere (kalblerini İslâm'a alıştırmak için) yüzer deve vermeğe başladığı zaman, Ensâr'dan bâzı insanlar:

— Allah, Rasûlullah'a mağfiret eylesin! O, Kureyş'e veriyor da bizleri terkediyor. Hâlbuki kılıçlarımızdan hâlâ Kureyşliler'in kanları damlıyor, dediler.

Enes devamla dedi ki: Ensâr'ın bu sözü Rasûlullah'a söylendi. Bunun üzerine Rasûlullah, Ensâr'a haber gönderip onları deriden bir çadır içinde toplattı. Ensâr'ın beraberinde başkalarım çağırmadı. Onlar toplanınca, Peygamber ayağa kalktı da:

— "Ey Ensâr! Sizin tarafınızdan söylenip bana u/aşan o söz nedir?" buyurdu.

Ensâr'ın iyi anlayışlıları:

— Yâ Rasûlallah! Bizim başkanlarımız (sizi üzecek) hiçbir söz söylememişlerdir. Amma bizden yaşlan taze bâzı insanlar: Allah, Ra-sûlullah'a mağfiret eylesin! O, Kureyş'e veriyor da bizleri bırakıyor. Hâlbuki bizim kılıçlarımızdan hâlâ Kureyş kanı damlıyor, demişlerdir, dediler.

Bunun üzerine Peygamber:

— "Ben Kureyş'fen bâzı kimselere dünyalık veriyorum ki, bunlar küfür ve şirk zamanına yakın olan insanlardır. Ben onların gönüllerini İslâm Dîni'ne

alıştırmak maksadıyla veriyorum. İnsanlar aldıkları mallarla giderlerken, sizler evlerinize Peygamber'le gitmenizde razı olmuyor musunuz? Allah 'a yemin ederim ki, sizin Peygamber'le Medine'ye dönüp gitmeniz, onların ganimet mallarıyle evlerine bitmelerinden şübhesiz daha hayırlıdır" buyurdu.

Ensâr:

— Yâ Rasûlallah! Bizler Sen'inle Medine'ye gitmekten razı olmuşuzdur! dediler.

Peygamber de onlara:

— "Sizler yakın gelecekte şiddetli bir surette başkalarının sizlere tercih olunmasıyle karşılaşacaksınız. Siz bu durumlara A ilah 'a ve Rasûlü 'ne kavuşuncaya kadar sabrediniz. Çünkü ben havuz başında olacağım" buyurdu.

Enes: Fakat sabretmediler, demiştir [361].

332-.......Enes (R) şöyle demiştir: Mekke fethi günü olduğu zaman Rasûlullah ganimetleri Kureyş arasında taksim etti. Bundan Ensâr öfkelendiler. Peygamber (S):

— "İnsanlar dünyalıkla evlerine giderlerken sizler Allah 'in Rasûlü ile birlikte evlerinize dönüp gitmenizden razı olmuyor musunuz!" buyurdu. Ensâr:

— Evet razıyız! dediler. Peygamber:

— "Eğer insanlar geniş bir vâdîye yâhud dar bir dağ yoluna girip gitseler, ben muhakkak Ensâr'ın vadisine yâhud Ensâr'ın dağ yoluna girer giderim" buyurdu.

333-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Huneyn günü olduğu zaman Peygamber'in ordusu ile Hevâzin kabilesi karşılaştı. Peygamber'in beraberinde onbin mücâhid ve bir de Mekke'den salıve-rilenler vardı. Müslümanlar ansızın ok baskınıyla karşılaşınca geri döndüler. Peygamber:

— "Ey Ensâr topluluğu!" diye seslendi. Onlar:

— Lebbeyke yâ Rasûlallahi ve sa'deyke lebbeyk! Bizler Sen'in önündeyiz,

dediler.

Peygamber bineğinden indi de:

— "Ben Allah'ın kulu ve Rasûlü'yüm!" dedi.

Akabinde müşrikler bozguna uğradılar. Peygamber Mekke'den katılanlara ve Muhâcirler'e ganimet verdi de Ensâr'a birşey vermedi. Ensâr ganimetten men' olunmaları hususunda konuştular. Bunun üzerine Rasûlullah onları da'vet edip bir çadır İçine koydu. Akabinde:

— "İnsanlar aldıkları koyunlar ve develerle giderken sizler Allah 'in Rasûlü ile gitmenizden razı olmuyor musunuz?" buyurup şunları da söyledi: "Eğer insanlar bir vâdîye girseler Ensâr da bir dağ yoluna girse, ben elbette Ensâr'ın dağ yolunu tercih ederdim..."

334-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) (Huneyn ganimetlerinin taksimi hakkında Ensâr'ın bâzı sözleri üzerine) Ensâr'dan birtakım insanları (deriden bir çadır altında) topladı da (yaptığı hutbede özetle) şunları söyledi:

— "Şübhesiz Kureyş Câhiliyeî devrine yakındır ve başlarına gelen bir harb musibetinden deyeni çıkmışlardır. Ben onların bu harb-de uğradıkları yaraları, zararları sarıp düzeltmek ve bu suretle onların gönüllerini İslâm Dîni'ne ısındırıp alıştırmak istedim (Bunun için onlara çok pay verdim). Sizler insanların aldıkları dünyâ mallarıyle evlerine dönüp gitmeleri ve kendinizin ise Allah'ın Rasûlü ile birlikte evlerinize dönüp gitmenizden hoşnûd olmuyor musunuz?" buyurdu.

Ensâr:

— Evet hoşnûd oluyoruz! dediler. Rasûlullah:

— "Eğer insanlar açık bir vâdîye girip gitseler ve Ensâr da dar bir dağ yoluna girip gitse, ben muhakkak Ensâr'ın vadisine yâhud Ensâr'ın dağ yoluna (yânî geniş veya dar, Ensâr'ın yoluna) girer giderim" buyurdu [362].

335-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Huneyn ganimetlerini taksim ettiği zaman Ensâr'dan bir (münafık) kişi:

— Peygamber bu taksim ile Allah'ın rızâsını kasdetmemiştİr, dedi.

Ben de bu sözü işitince gidip Peygamber'e haber verdim. Pey-gamber'in yüzü değişti. Sonra:

— "Allah'ın rahmeti Mûsâ üzerine olsun! Yemin olsun Mûsâ bundan daha çoğu ile eza edilmişti de, o yine sabretmişti" buyurdu [363].

336-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Huneyn günü (harb) olup bitince Peygamber (S) bâzı insanları tercîh edip fazla ganimet verdi. Meselâ el-Akra' ibn Hâbis'e yüz deve verdi. Uyeyne ibn Hafs el-Fezârî'ye de bunun kadar deve verdi. Ve Arab eşrafından diğer birtakım insanlara da bu suretle yüzer deve verdi. (Pey-gamber'in bu taksimdeki gayesini anlamayanlardan) bir kişi:

— Bu taksîmle Allah'ın vechi (yânî rızâsı) kasdedilmedi, dedi. Ben de:

— Yemîn olsun ben bu sözleri muhakkak Peygamber'e haber vereceğim, dedim (ve akabinde Peygamber'e gelip haber verdim).

Peygamber:

— "Allah, Musa'ya rahmet etsin! O bundan daha çok sözlerle eziyet edildi de yine sabretti" buyurdu [364].

337-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Huneyn günü olunca Hevâzin, Gatafân ve diğer birçok kabileler develeri, çocuk ve kadın-larıyle beraber harb sahasına yönelip geldiler. Peygamber'in beraberinde ise onbin mücâhid ve bir de Mekke'den yeni müslümân olup katılanlar vardı. Harb başlayınca bunlar Peygamber'in yanından geri dönüp kaçtılar, hattâ Peygamber (az bir topluluk içinde) yapayalnız kaldı. Bu durum üzerine Peygamber o gün aralarına başka bir söz karıştırmaksızın arka arkaya iki defa nida etti: Evvelâ sağ tarafına döndü ve:

— "Ey Ensâr topluluğu!" diye bağırdı. Ensâr:

— Lebbeyke yâ Rasûlallah! Müjdelenip sevin! Biz Senin maiy-yetinde bulunuyoruz! dediler.

Bundan sonra Peygamber sol tarafına döndü ve yine:

— "Ey Ensâr topluluğu.'" diye ünledi.

Ensâr yine:

— Lebbeyke yâ Rasûlallah! Müjdelenip sevin! Bizler Senin be-râberindeyiz! dediler.

Peygamber bu sırada beyaz bir katır üzerinde idi. Hemen katırdan indi ve:

— "Ben Allah'ın kulu ve Rasûlü'yüm" buyurdu.

Akabinde müşrikler bozuldular. Peygamber o gün pek çok ganimetler elde etti. Sonra bu ganimetleri Muhacirler ve Mekke'den katılan öncüler arasında taksim etti. Bu ganimetlerden Ensâr'a birşey vermedi. Bunun üzerine Ensâr(dan bâzı kimseler):

— Harb gibi çetin bir iş olduğu zaman bizler çağrılıyoruz, fakat ganimet bizden başkalarına veriliyor, diye söylendiler.

Bu sözler Peygamber'e ulaştı. Akabinde Peygamber, Ensâr'ı bir çadır içinde topladı da:

— "Ey Ensâr topluluğu! Sizlerden bana ulaşan o söz nedir?" buyurdu.

Ensâr sustular. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Ey Ensâr topluluğu! İnsanlar aldıkları dünyâ maliyle giderlerken sizler kendisine sâhib olarak Allah 'in Rasûlü ile evlerinize dönüp gitmenizden hoşnûd olmaz mısınız?" buyurdu.

Ensâr bu sefer topluca:

— Evet bundan hoşnûd oluruz (yâ Rasûlallah)! dediler. Bunun üzerine Peygamber:

— "Şayet insanlar bir vâdîye girip gitseler, Ensâr da bir dağ yoluna girip gitmiş olsa, ben elbette Ensâr'ın dağ yolunu tutar giderdim " buyurdu.

Geçen senedle Hişâm, Enes'e (künyesi ile hitâb ederek):

— Yâ Ebâ Hamza! Sen bu olaya şâhid oldun mu? diye sordu. Enes ibn Mâlik

de:

— Ben bu olaydan nereye gâib olabilirim? Dedi [365].

59- Necd Yönüne Gönderilen Seriyye Babı

338-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Necd yönüne bir seriyye gönderdi. Ben de bu seriyyenin içinde idim. (Bu askerî birlik pekçok deve ganîmeti elde ettiler.) Herbirimi-zin payları oniki deveye ulaştı. Bize bu hissemize ilâve olarak birer deve daha (Peygamber'e âid olan beşte birden) ihsan edilmişti. Bu suretle bizler herbirimiz onüçer deve ile döndük [366].

60- Peygamber(S)'İn Hâlid İbnu'l-Velîdi Cezîme Oğulları'na Göndermesi Babı

339-.......(Burada iki senedle gelen hadîste) Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), Hâlid ibnu'l-Velîd'i (üçyüzelli kisilik bir kuvvetle) Cezîme oğulları'na gönderdi, Hâlid onları İslâm'a da'vet etti. Fakat onlar "biz İslâm'a girdik" demesini beceremediler de bunun yerine "Saba'nâ, saba'nâ" (yânî: Şirkten çıktık, şirkten çıktık) demeğe başlamışlardı. Bunun üzerine Hâlid, bunlardan bir kısmını öldürmeye, bir kısmını da esîr almaya başladı. Bizden seriyyede bulunan herbir askere kendi esirini verdi. Nihayet bir gün geldi ki, Hâlid, herkesin kendi esirini öldürmesini emretti. Ben:

— Vallahi esirimi öldürmem, (Muhacir ve Ensâr) arkadaşlarımdan hiçbirisi de esîrini öldürmeyecektir, dedim.

(Suleym oğulları ise esirlerini öldürmüşlerdi.) Sefer sonunda Pey-gamber'in huzuruna geldiğimizde bu olanı kendisine zikrettik. Bunu duyunca Peygamber (S) elini kaldırdı da iki kerre:

— "Yâ Allah! Ben, Hâlid"in yaptığı bu işten Sana sığınırım!" diye duâ etti [367].

61- Ensâr Seriyyesi De Denilen Abdullah İbnu Huzâfe Es-Sehmî Ve Alkame İbnu Mucezziz El-Mudlicî Seriyyesi Babı [368]

340-......Alî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir seriyyenin başına Ensâr'dan bir adamı emîr, yânî kumandan yapıp gönderdi. Bu zâtın emrindeki mücâhidlere de kumandanlarına itaat etmelerini emretti. Bu kumandan sefer esnasında bir mes'eleden dolayı maiyye-tindekilere öfkelendi de:

— Peygamber sizlere bana itaat etmenizi emretmedi mi? diye sordu.

Onlar da:

— Evet emretti, dediler. Bunun üzerine kumandan:

— Öyleyse benim için odun toplayın! dedi. Mücâhidler odun topladılar. Bu defa da kumandan:

— Odunları ateşleyiniz! emrini verdi. Mücâhidler odunu yakınca da:

— Bu ateşe giriniz! diye emretti.

Bu emir üzerine askerlerin bir kısmı ateşe girmeyi düşündüler. Fakat bâzıları da bunları tutmaya ve:

— Bizler ateşten Peygamber'e kaçıp sığınmış kimseleriz, demeye başladılar.

Onlar bu karşılıklı konuşmaya devam ederlerken nihayet ateş söndü. Kumandanın da öfkesi geçip sâkinleşti. Bu olay Peygamber'e ulaşınca:

— "Eğer mücâhidler ateşe girseierdi, artık kıyamet gününe kadar ateşten çıkamazlardı. (Çünkü âmire) itaat, ma'kûi ve meşru' olan emirlerde olur" buyurdu [369].

62- Ebû Mûsâ El-Eş'arî İle Muâz İbn Cebelin Veda Haccı'ndan Önce Yemen'e Gönderilmeleri (Babı) [370]

341-....... Ebû Musa'nın oğlu Ebû Burde Âmir şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Ebû Mûsâ ile Muâz ibn Cebel'i Yemen'e gönderdi. Ebû Burde: Yemen iki mıntıkadır, dedi ve şöyle devam etti: Rasûlullah bunlardan herbirini bir mıntıka üzerine âmir gönderdi. Sonra (bunlara verdiği emirler cümlesinden olarak):

— "İkiniz de insanlara kolaylık gösteriniz; işleri zorlaştırmayı-nız, müjdeleyiniz; ürkütmeyiniz" buyurdu.

Ebû Burde dedi ki: Akabinde bunlardan herbiri kendi me'mûri-yet yerine gitti.

Ebû Burde dedi ki: Bu ikisinden herbirisi kendi vazifeli bulunduğu arazîde gezip dolaştığı ve arkadaşının mıntıkasına yaklaştığı zamân arkadaşını (ziyaretle) dostluğunu yenilemek ve ona selâm verip esenlik dilemek i'tiyâdında idiler. Bir kerresinde Muâz kendi mıntıkasını dolaşıp, arkadaşı Ebû Musa'nın vilâyetine yaklaştığından katırına binerek dostunu ziyarete gitmişti. Ebû Musa'nın bulunduğu yere vardığında, onu bir yere oturmuş, etrafında da insanlar toplanmış vazıyette buldu. Bir de yanında iki eli boynuna bağlanmış birisinin durduğunu gördü. Muâz, Ebû Musa'ya:

— Yâ Abdallah ibne Kays! Bu ne iştir? diye sordu. Ebû Mûsâ:

— Bu elleri bağlı duran, İslâm'a girdikten sonra dînden dönmüş bir kişidir, dedi.

Muâz ibn Cebel de:

— Bu mürted öldürülmedikçe katırımdan inmem, dedi. Ebû Mûsâ da:

— Bu kimse ancak bunun için, yânı öldürülmek için getirilmiştir; haydi sen bineğinden aşağı in! dedi.

Muâz yine:

— Bu dîninden dönmüş kişi öldürülünceye kadar ben inmiyorum, dedi.

Bu ısrar üzerine Ebû Mûsâ onunla ilgili emrini verdi, o da öldürüldü.' Sonra da Muâz, Ebû Musa'ya:

— Yâ Abdallah! Kur'ân'ı nasıl ve ne zaman okursun? diye sordu.

Ebû Mûsâ da:

— Gündüz ve gecenin ayrı ayrı zamanlarına ayırarak okurum, dedi.

Bu defa da Ebû Mûsâ:

— Yâ Muâz! Ya sen nasıl okursun? diye sordu. O da:

— Ben gecenin ilk kısmında uyurum, sonra uykumdan bir kısmını uyumuş olarak kalkar ve Allah'ın bana takdîr edip yazdığı ka-kadar Kur'ân okurum. İbâdet ve Kur'ân okumak üzere) kalkışımdan sevâb umar olduğum gibi, uykumdan da sevâb umarım, dedi [371].

342- Bana İshâk tahdîs etti: Bize Hâlid, eş-Şeybânî'den; o da Saîd ibn Ebî Burde'den; o da Ebû Mûsâ(R)'dan şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) Ebû Musa'yı Yemen'e gönderdi de sonra ona Yemen'de yapılan içikilerden (yânî onların mâhiyetinden) sorup:

— "Bu içkiler nedir?' dedi. Ebû Mûsâ da:

— el-Bitu' ile el-Mızru'dur, diye cevâb verdi. Saîd: Ben Ebû Burde'ye:

— el-Bitu' nedir? dedim.

Oda:

— Baldan yapılan içki; el-Mızr ise arpadan yapılan içkidir, dedi.

Ebû Musa'nın cevâbından sonra Peygamber:

— "Her sarhoşluk veren şey haramdır" buyurmuştur.

Bu hadîsi Cerîr ile Abdulvâhid, eş-Şeybânî'den; o da Ebû Burde'den rivayet etmiştir [372].

343-.......Ebû Burde şöyle demiştir: Peygamber (S) Ebû Saîd'in dedesi Ebû Mûsâ ile Muâz'ı Yemen'e gönderip:

— "Her ikiniz de kolaylaştırın; zorlaştırmayın, müjdeleyin; nefret ettirmeyin ve ikiniz de hükümde birbirinize uygun olun" buyurdu.

Ebû Mûsâ:

-.- Ey Allah'ın Peygamberi! Bizim Yemen toprağımızda arpadan yapılıp eî-Mizr denen bir içki, bir de baldan yapılıp el-Bitu denilen bir içki vardır, dedi.

Peygamber de:

— "Her sarhoşluk veren şey haramdır" buyurdu. Akabinde ikisi de işlerinin başına gittiler. Muâz, Ebû Musa'ya:

— Sen Kur'ân'ı nasıl okuyorsun? diye sordu.

Ebû Mûsâ da Kur'ân'ı ayakta iken, otururken ve binek üzerinde iken okuduğunu bildirip:

— Ben Kur'ân'ı bir defada değil, sütün saat saat aralıklarla sağılması gibi fasılalı fasılalı okuyorum, demiş ve bunu tafsil edip: Ben uyuyorum ve kalkıyorum. Kalkışımdan sevâb beklediğim gibi uykumdan da sevâb ümîd ediyorum, demiştir.

Kendisi kıldan bir çadır kurmuştur. Artık birbirini ziyaret etmeye başlamışlardır. Bir defasında Muâz, Ebû Musa'ya ziyarete gittiğinde, bağlanmış bir adamla karşılaşmış da, Ebû Musa'ya:

— Bu nedir? diye sormuş. Ebû Mûsâ da:

— İslâm Dîni'ne girdikten sonra dînden çıkmış olan bir Yahû-dî'dir, demiştir.

Muâz bunun üzerine:

— Vallahi onun boynunu vuracağım, demiştir.

Bu hadîsi Şu'be'den rivayet etmekte el-Akdî ile Vehb, Müslim'e mutâbaat etmişlerdir. Veki', en-Nadr ve Ebû Dâvûd Hişâm ibn Ab-dilmelik, Şu'be'den; o da Saîd'den; o da babası Ebû Burde'den; o da dedesi Ebû Musa'dan; o da Peygamber'den senediyle rivayet etti-

ler. Bu hadîsi Cerîr ibnu Abdilhamîd de eş-Şeybânî'den; o da Ebû Burde'den rivayet etmiştir.

344-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) beni kendi

kavmimin toprağı olan Yemen'e gönderdi. Oradan geldiğimde Rasûlullah'a Ebtah'da devesini çöktürmüş, yânî konaklamış hâlde rastladım. Bana:

— "Yâ Abdallah ibne Kaysî Hacc ihramına girdin m/7" diye sordu.

Ben:

— Evet ihrama girdim yâ Rasûlallah, dedim.

— "İhrama girerken nasıl söyledin?'* buyurdu. Ben Ebû Mûsâ:

— Rasûlullah'ın ihrama girişi gibi ihrâmlanıp Lebbeyke dedim.

— "Beraberinde kurbanlık şevkettin mi?" dedi.

— Sevketmedim, dedim.

— "Beyt'i tavaf et, Safa ile Merve arasında sa'yyap, sonra ihramdan çık!" buyurdu.

Ben bunları yapıp ihramdan çıktım. Nihayet Kay s oğulları kadınlarından bir kadın benim başımı taradı. Ve biz bu uygulama üzerinde tâ Umer halîfe yapılıncaya kadar kaldık [373].

345-.......tbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Muâz ibn Cebel'i Yemen'e gönderdiği sırada ona hitaben:

— "Sen Kitâb ehli olan bir kavim üzerine vâlî gidiyorsun. Onlara vardığın zaman kendilerini Lâ ilahe illeHlah ve enne Muhamme-den rasü'llah düstûruna şehâdet etmelerine çağır. Eğer onlar bunda sana itaat ederlerse, onlara Allah 'm kendilerine her gece ve gündüzde beş namaz farz kıldığını haber ver. Eğer onlar bunda da sana itaat ederlerse, bu defa da kendilerine, Allah'ın onlara bir sadaka farz kıldığını, bunun onların zenginlerinden alınıp fakirlerine verileceğini haber ver. Eğer onlar bununla da sana itaat ederlerse, seni onların en kıymetli mallarım almaktan sakındırırım. Bir de mazlumun duasından sakın. Çünkü şu muhakkak ki, mazlum ile Allah arasında (duanın kabulüne mâni' olacak) hiçbir perde yoktur" buyurdu.

Ebû Abdillah el-Buhârî (âdeti üzere lafızların tefsirine girişip) şöyle dedi: "Tavaat lehu nefsuhu" ve "Tâat" ve "Atâat" bir ma'-nâya olup "Nefsi ona itaat

etti" demektir; bunlar bir lügattir. Kişi kendinden haber verdiği zaman "Tı'tu", "Tu'tu" ve "Ata'tu" der ki, hepsi de "Ben itaat ettim" demektir [374].

346-.......Muâz (R) Yemen'e geldiği zaman Yemenliler'e sabah namazı kıldırırken "Allah ibrahim'i bir dost edinmiştir" (en-Nisâ:i25> âyetini okuduğunda cemâatten (namazın yabancı sözle bozulacağını bilmeyen) bir adam;

— Yemin olsun, İbrahim'in anasının gözü aydın olmuştur, deyi vermiştir.

Muâz ibn Muâz el-Basrî, Şu'be'den; o da Habîb'den; o da Sa-îd'den; o da Amr'dan senediyle yaptığı rivayette şunu ziyâde etmiştir: Peygamber (S) Muâz ibn Cebel*i Yemen'e gönderdi.Muâz sabah namazında en-Nisâ Sûresi'ni okudu. Muâz "Vettehazellâhu İbrâhî-me halîlen = Allah tbrâhîm 7 bir dost edinmiştir" âyetini söyleyince, arkasında bulunan bir adam:

İbrahim'in anasının gözü aydm oldu, demiştir [375].

63- Alî İbn Ebî Tâlib Aleyhi's-Selâm'ın Ve Hâlid İbnu'l-Velîd{R)'İn Veda Haccrndan Önce Yemen'e Gönderilmeleri Babı

347-.......el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bizi

Hâlid ibnu'l-Velîd ile beraber Yemen'e göndermişti. Bundan sonra da Alî ibn Ebî Tâlib'i, Hâlid ibnu'l-Velîd'in yerine gönderdi ve Alî'ye:

— "Evvelce Hâlid ibnu'l-Velîd'in beraberinde Yemeni giden mü-câhidlere şu emri i'lân et: Onlardan seninle beraber düşman ta'kıbi-ne gitmek isteyenler gidip ta'kîb etsinler (ve yeni ganîmetten faydalansınlar), dileyenler de gitmeyip dönsünler" buyurdu.

Bu emir üzerine ben de Alî ile beraber düşman ta'kîb edenler içinde bulundum.

el-Berâ devamla: Bu seferde ben pek çok ûkiyye nakid ganîmet aldım,

demiştir [376].

348-.......Bureyde (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Alî'yi ganîmet mallarının beşte birini almak için Yemen'e, Hâlid ibnu'l-Velîd'in yanına göndermişti. Bu seferde ben Alî'ye öfkeleniyordum. Çünkü Alî (ganimetten hissesine bir câriye almış, sabahleyin de) yıkanmıştı. Ben de Hâlid ibnu'l-Velîd'e:

— Şu Alî'yi görmüyor musun? (Bak ne yaptı?) dedim.

En sonu Peygamber'in huzuruna geldiğimizde Alî'nin bu hareketini Peygamber'e zikrettim. Bunun üzerine Peygamber:

— "Yâ Bureyde! Alî'ye öfkeleniyor musun?" buyurdu. Ben:

— Evet (öfkeleniyorum), diye tasdîk ettim.

Peygamber:

— "Sen Alî'ye öfkelenme! Çünkü onun ganîmet malının beşte birindeki hissesi, aldığı cariyeden daha çoktur" buyurdu [377].

349-.......Abdurrahmân ibnu Ebî Nu'm tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den işittim, şöyle diyordu: Alî ibn Ebî Tâlib (R) Yemen'den Rasûlullah'a karez ile'tabaklanmış bir deri içinde, henüz toprağından arıtılmamış altın cevheri göndermişti.

Ebû Saîd devamla dedi ki: Rasûlullah (S) bu altın cevherini şu dört kişi arasında paylaştırdı: Uyeyne ibn Bedr, Akra' ibn Habis, Zeydu'1-Hayl, dördüncüsü ya Alkame ibn Ulâse yâhud da Âmir ibnu't-Tufeyl idi. Peygamber'in sahâbîlerinden bir kişi:

— Bu taksime biz bunlardan daha haklı idik, dedi. Bu söz Rasûlullah'a erişince:

— "Siz bana emniyet etmiyor musunuz? Halbuki ben gökyü-zündekilerin bile emmiyim! Sabah akşam bana gökyüzünün haberi geliyor!" buyurdu.

Râvî dedi ki: Bunun üzerine iki gözü çökük, yanağının elmacıkları çıkık, alnı

yüksek, gür sakallı, başı tıraşlı, izânnı yukarı çemre-miş bir kişi ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Allah'tan sakın! dedi. Rasûlullah ona:

— "Sana yazıklar olsun! Ben yeryüzündeki insanların Allah'tan sakınmaya en lâyıkı değil miyim?" buyurdu.

Râvî dedi ki: Sonra o kişi arkasına dönüp gitti. Hâlid ibnu'l-Velîd:

— Yâ Rasûlallah! Şunun boynunu vurmayayım mı? dedi. Rasûlullah:

— "Hayır, vurma! Bunun da ileride namaz kılan bir kişi olması umulur!" buyurdu.

Bunun üzerine Hâlid:

— Yâ Rasûlallah, namaz kılanlardan nice kimseler vardır ki, onlar kalblerinde olmayan şeyi dilleriyle söylerler, dedi.

Rasûlullah:

— "Ben insanların kalblerini açmaya, karınlarını yarmaya me'-mûr değilim!" buyurdu [378].

Râvî dedi ki: Sonra Rasûlullah o (mürteci' görünüşlü) kişi dönüp giderken, arkasından ona bakıp:

— "Şübhesiz şunun soyundan öyle bir nesil türeyecektir ki, onlar her zaman güzel sesle Allah 'in Kitabı'm okuyacaklar. Fakat Kur'-ân 'in tatlılığı onların hançerelerinden ileriye geçmeyecektir. Onlar, okun avı (çabuk delip) çıktığı gibi dînden çıkacaklar!" buyurdu.

Zannediyorum ki Rasûlullah: "Yemîn olsun, eğer ben onların zamanına yetişseydim, muhakkak onları Semüd kavminin öldürülüşü gibi toptan öldürürdüm" buyurdu [379].

350-.......Atâ ibn Ebî Rebâh şöyle demiştir: Câbir: Peygamber (S) Alî'ye ihramı üzerinde ikaamet etmesini emretti, demiştir.

Muhammed ibnu Bekr, İbn Cureyc'den şunu ziyâde etmiştir: Atâ şöyle dedi:

Câbir şöyle dedi: Alî ibn Ebî Tâlib (R) Yemen ganimetinin beşte birini teslîm alıp gelme vazîfesiyle geldi. Peygamber (S) ona:

— "YâAlî, ne niyetiyle telbiye edip ihrama girdin?" diye sordu. Alî de:

— Peygamber'in ihrama girdiği gibi ihrâmlandım, dedi.

— "Öyleyse kurban şevket ve olduğun gibi ihrâmlı olarak kal" buyurdu.

Râvî: Alî, Peygamber'e de bir kurban hediye etti, demiştir [380].

351-.......Bize Bikr el-Basrî tahdîs etti ki, kendisi îbn Umer'e; Enes ibn Mâlik'in kendilerine: Peygamber (S) umre niyetiyle ve hacc niyetiyle telbiye edip ihrama girdi, şeklinde tahdîs ettiğini zikretmiştir. Bunun üzerine İbn Umer de: Peygamber (S) hacc niyetiyle telbiye edip ihrama girdi. Bizler de O'nun beraberinde hacc niyetiyle telbiye edip ihrama girdik. Mekke'ye girdiğimiz zaman Peygamber:

— "Beraberinde kurbanlığı bulunmayan, niyet etmiş olduğu haca umreye çevirsin" buyurdu.

Peygamber'in beraberinde ise kurbanlık vardı. Bu sırada Alî ibn Ebî Tâlib Yemen'den bizim yanımıza hacc niyetiyle ihrama girmiş olarak geldi. Peygamber (S) ona:

— "Ne niyetiyle telbiye edip ihrama girdin? Beraberimizde ehlin (Fâtıma) vardır!" buyurdu.

Alî:

— Ben Peygamber'in ihrama girdiği gibi telbiye edip ihrama girdim, dedi.

— "Öyleyse ihramını üzerinde tut, çünkü bizim beraberimizde kurbanlık vardır" buyurdu [381].

64- Zu'l-Halasa Gazvesi

352-.......Cerîr ibn Abdillah el-Becelî (R) şöyle demiştir: Cahiliyet zamanında Yemen'de Zu'1-Halasa ve el-Ka'betu'l-Yemâniyy^ denilen bir put evi vardı. el-Ka'betu'ş-Şâmiyye ise Mekke'de idi. Peygamber (S) bana:

— "Benişu Zu'l-Halasa'dan rahatlandırmazmısın?"buyurdu.

Bunun akabinde ben yüzelli süvarinin başında çabuk hareket ettim. O put evini kırıp yıktık ve yanında bulduğumuz kimseleri de öldürdük. Peygamber'e gelip bu yaptığımızı kendisine haber verdiğimizde bizlere ve Ahmes kabilesine duâ etti [382].

353-.......Kays ibn Ebî Hazım tahdîs edip şöyle demiştir: Cerîr (R) bana şöyle dedi: Peygamber (S) bana:

— "Benişu Zu'l-Halasa'dan rahatlandırmaz mısın?" buyurdu. Bu Zu'1-Halasa, Yemen'de Has'am kabilesi içinde el-Ka'betu'l-Yemâniyye diye isimlendirilen bir ev idi. Ben Ahmes kabilesinden yüzelli süvarinin başında hareket ettim. Ahmesliler iyi ata binerlerdi. Fakat ben at üzerinde duramazdım. (Bu beni sıkardı.) Peygamber göğsüme şiddetli bir vuruş vurdu ki, ben O'nun parmak izlerini göğsümde gördüm. Ve Peygamber:

— "Yâ Allah! Sen Cerîr'i sabit tut ve onu hâdî ve mehdîkıl!" diye duâ etti.

Akabinde Cerîr, o put evine gitti, onu yıkıp yaktı. Sonra Rasû-lullah'a bir haberci yolladı. Cerîr'in elçisi geldi ve:

— Seni hakk ile gönderen Allah'a yemîn ederim ki, ben Sen'in huzuruna ancak o put evini uyuz deve gibi bırakıp gelmişimdir, dedi.

Rasûlullah bu haber üzerine beş kerre:

— "Ahmes kabilesi atları ve süvarileri mübarek olsun!" dedi [383].

354-.......Cerîr ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bana hitaben:

— "Şu Zu'l-Halasa'dan beni rahata erdirir misin?" buyurdu. Ben:

— Evet rahata erdiririm, dedim ve akabinde Ahmes kabilesinden yüzelli

süvarinin başında hareket ettim.

Bu Ahmes kabilesi iyi at binerlerdi. Ben ise at üzerinde iyi duramazdım. Ben bu hâlimi Peygamber'e zikrettim. Peygamber benim göğsüm üzerine eliyle şiddetlice vurdu, hattâ ben elinin izini göğsümde gördüm. Ve Peygamber:

— "Yâ Allah! Sen Cerîr'i sabit tut ve onu hâdî ve mehdî kıl!" diye duâ etti.

Cerîr: Artık ben bu duadan sonra hiçbir attan düşmedim, demiştir.

Yine Cerîr dedi ki: Zu'1-Halasa Yemen'de Has'am ile Becîle kabileleri arasında bir ev idi. İçinde dikilmiş bir taş vardı. Ona ibâdet edilir(kurbân kesilir)di. Bu eve Ka'be de denilirdi.

Râvî dedi ki: Cerîr oraya vardı, akabinde onu ateşle yakıp yıktı. Râvî dedi ki: Cerîr Yemen'e vardığı zaman bu put evinde muhafız bir adam oklarla (hayır ve şerrden) kısmet arıyordu. Bu falcıya:

— Haberin olsun, Rasûlullah'ın elçisi şuradadır. Eğer seni fal atarken yakalarsa boynunu vurur! denildi.

Râvî dedi ki: Falcı fal oklarını atmakla meşgul olduğu sırada Cerîr üstüne çıkageldi ve falcıya:

— Şimdi sen ya bu okları kırar ve Lâ ilahe ille'llah diye şehâdet kelimelerini söylersin, yâhud ben senin boynunu muhakkak vururum! dedi.

Râvî dedi ki: Falcı bunun üzerine okları kırıp şehâdet getirdi. Sonra Cerîr, Ahmes kabîlesinden Ebû Ertât diye künyelenen bir kişiyi bunu müjdelemek üzere Peygamber'e gönderdi. Ebû Ertât, Peygamber'e gelince:

— Yâ Rasûlallah! Seni hakk ile gönderen Allah'a yemîn ederim ki, ben Sen'in huzuruna ancak Zu'1-Halasa'yı uyuz deve gibi bırakıp geldim, dedi.

Râvî dedi ki: Bu sevindirici haber üzerine Peygamber (S) Ah-mesliler'in atları ve adamlarını beş kerre tebrîk etti [384].

65- Zâtu's-Selâsil Gazvesi (Babı)

Bu Zâtu's-Selâsil gazvesi, Lahm ve Cuzâm kabilelerine yapılan gazvedir. Bunu İsmâîl ibn Ebî Hâlid söylemiştir. Ve {Moğâzî sahibi) İbnu îshâk, Yezîd ibn Harun'dan yaptığı rivayetinde: Zâtu's-Selâsil, Beliyy, Uzre ve Kayne oğulları (adlarıyle anılan üç büyük kabilenin) beldeleridir, demiştir [385].

355-.......Bize Hâlid ibn Abdillah, Hâlid el-Hazzâ'dan; o da Ebû Usmân'dan haber verdi ki, Rasûlullah (S) Amr ibnu'1-Âs'ı Zâtu Selâsil gazvesi için hazırladığı asker üzerine kumandan yapıp göndermiştir. Amr dedi ki: Ben (bu gazveden döndüğümde) Rasûlullah'ın huzuruna geldim ve:

— Yâ Rasûlallah! Sahâbîler içinde Sana en sevimli kimdir? diye sordum.

Rasûlullah:

— "Âişe'dir" buyurdu. Ben:

— Erkeklerden kimdir? dedim. Rasûlullah:

— "Aişe'nin babası" buyurdu. Ben:

— Sonra kimdir? dedim. Rasûlullah:

— "Umer ibnu'I-Hattâb" buyurdu, ve akabinde birtakım erkeklerin isimlerini saydı.

Ben, Rasûlullah beni onların en sonunda söyler korkusuyla sustum (da başkalarım sormadım)[386].

66- Cerîr İbn Abdillah El-Becelî'nîn Yemen'e Gitmesi Babı

356-.......Cerîr ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Ben denizde idim. Yemen ahâlîsinden iki kişiye kavuştum, bunlar Zû Kela' ve Zû Amr adındaki kimselerdi. Ben bunlara yolculuk esnasında Rasûhıl-lah'tan haber vermeye başladım". Bu esnada Zû Amr ben Cerîr'e:

— Eğer sen sahibin Rasûiullah'ın işinden zikretmekte isen, ye-mîn olsun ki,

O, üç günden beri eceli üzerine geçmiş (yânî ölmüş) bulunmaktadır, dedi.

Bunlar benimle beraber (Medine'ye) yöneldiler. Nihayet yolun bir merhalesinde bulunduğumuz sırada bize Medîne tarafından gelmekte olan bir süvârî kaafilesi göründü. Onlara sorduk. Onlar da:

— Rasûlullah (ebediyyet âlemine) alındı, Ebû Bekr halîfe seçildi, insanlar iyilerdir, dediler.

Bu haber üzerine Zû Kela' ile Zû Amr bana:

— Sen sahibin Ebû Bekr'e bizim buraya kadar gelmiş olduğumuzu, Allah dilerse ileride belki yine dönüp ziyaret edeceğimizi haber ver, dediler ve Yemen'e dönüp gittiler.

Ben de Medine'ye geldiğimde Ebû Bekr'e onların sözlerini haber verdim. Ebû Bekr:

— Keski onları getireydin, dedi.

Râvî Cerîr şöyle devam etmiştir: Bir zaman sonra (Umer'in halifeliği zamanında) Zû Amr bana şunları söyledi:

— Yâ Cerîr! Bana göre senin yüksek bir şerefin ve asaletin vardır. Ben sana şu haberi (yânî şu hakikati) haber verip bildirmek istiyorum: Siz Arab topluluğu, bir emîr öldüğünde başka bir emîri seçmek hususunda müşavere eder olduğunuz müddetçe, sizler ebedî hayır ve saadet içinde bulunursunuz. Emirlik kılıç kuvvetiyle (kahr ve galebe ile) elde edilir olduğu zaman ise, artık o gâlibler (mü'minlerin emîri değil) birtakım saltanat melikleri olurlar da meliklerin öfkelenip is-

tibdâd edişleri gibi öfkelenirler ve yine meliklerin hoşnûd oluşları gibi hoşnûd olurlar, dedi [387]

67- Sîfu'l-Bahr (Yânî Deniz Sahili) Gazvesi Babı

Bu sefere katılan mücâhidler Kureyş'e âid bir kervanı gözetliyorlardı. Başbuğları da Ebû Ubeyde ibnu*l-

Cerrâh (R) idi [388].

357-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) sahil tarafına bir askerî kuvvet gönderdi, başlarına da Ebû Ubeyde ibnu'l-Cerrâh'ı kumandan ta'yîn etti. Bu askerî kuvvet üçyüz kişiden ibaretti.

(Câbir dedi ki:) Biz yola çıktık. Yolun bir kısmında bulunduğumuz sırada azığımız tükendi. Bunun üzerine Ebû Ubeyde mücâhid-lere yanlarındaki azıkları getirmelerini emretti. Getirilen azıklar bir yere toplandı ki, bu da iki dağarcık hurmadan ibaretti. İşte bu hurma azar azar her gün bizim azığımız oluyordu. Nihayet bu da sona erdi. Artık herbirimize günde birer hurmadan başka birşey düşmüyordu.

Râvî Vehb ibn Keysân dedi ki: Ben Câbir'e:

— Günde bir hurma sizin gıdanıza yetmez, dedim. Câbir de ona:

— Bu bir hurma da tükenince onun yokluğunun acısını da tattık. Sonra deniz sahiline ulaştık, bir de baktık ki, küçük dağ gibi bir balık duruyor. O seriyyede bulunan askerler onsekiz gece bu balığın etinden yediler. Sonra Ebû Ubeyde bu balığın kaburga kemiklerinden ikisinin dikilmesini emretti de, iki kemiği dikildi. Sonra Ebû Ubeyde bir binek devesinin hazırlanmasını emretti, deve hazırlandı. Sonra bu deve o iki kemiğin altından geçti de kemiklere dokunmadı [389].

358-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Amr ibnu Dinar'dan ezberlediğimiz şudur: O şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah'tan işittim, o şöyle diyordu: Rasûlullah (S) bizleri üçyüz sü-vârî olarak gönderdi. Başbuğumuz Ebû Ubeyde ibnu'l-Cerrâh idi. Ku-reyş kervanını gözetliyorduk. Deniz sahilinde biz yarım ay (onbeş gün) oturduk. Bizlere şiddetli bir açlık isabet etti. Nihayet habat denilen dikenli ağacın yapraklarını, yemişlerini yedik. İşte bu sebeble bu ordu birliğine Ceyşu'l-Habat ismi verildi. İşte orada deniz bizim için sahile el-Anber denilen büyük bir dâbde attı. Artık biz onun etinden yarım ay yedik ve yağı ile yağlandık. Nihayet vücûdlarımız ve kuvvetimiz (açlıktan önceki) yerine geldi. Ebû Ubeyde bu deniz hayvanının kaburga kemiklerinden birini alıp dikti. Beraberinde bulunan en uzun adama yöneldi.

Sufyân ibn Uyeyne bir defasında: Onun kaburga kemiklerinden birini alıp dikti. Bir adam ve bir deve aldı da o dikili kaburganın altından geçti, şeklinde rivayet etmiştir.

Câbir dedi ki: O açlık günlerinde mücâhidler topluluğundan bir adam üç deve kesti. Sonra üç deve daha kesti. Sonra üç deve daha kesti. Sonra Ebû Ubeyde (binek develeri azalıyor diye) deve kesmeyi nehyetti.

Amr ibnu Dînâr şöyle diyordu: Bize Ebû Salih Zekvân haber verdi ki, Kays ibnu Sa'd, babası Sa'd ibn Ubâde'ye (Medine'ye döndüklerinde) şöyle demiştir: Ben o asker1—in içinde idim. Acıktılar. Kes, dedi. Kestim, dedi. Sonra yine acu -ar, yine kes dedi. Yine kestim, dedi. Sonra yine acıktılar; yine kes dedi; ben de kestim, dedi. Sonra acıktılar, kes dedi. Ben kesmekten nehyolundum, dedi [390]

359-....... İbnu Cureyc şöyle demiştir: Bana Amr ibnu Dînâr haber verdi ki, kendisi Cabir(R)'i şöyle derken işitmiştir: Bizler Ceyşu'l-Habat gazvesine gittik. Başımıza Ebû Ubeyde emîr ta'yîn edildi. Çok şiddetli bir açlığa düştük. Bu sırada deniz, hiç benzerini görmediğimiz el-Anber denilen ölü bir balığı sahile attı. Artık biz onun etinden yarım ay yedik. Ebû Ubeyde onun kemiklerinden birini tuttu da onun altından bir süvârî geçti.

İbnu Cureyc dedi ki: Bana Ebu'z-Zubeyr Muhammed ibn Müslim el-Mekkî haber verdi. Kendisi Câbir'i şöyle derken işitmiştir: Ebû Ubeyde bize:

— Bu deniz mahlûkunun etinden yiyiniz! dedi.

(Biz de yedik.) Medîne'ye dönüp geldiğimizde bu vak'ayı Pey-gamber'e arzettik.

— "Ey mücâhidler, yiyiniz! Allah onu denizden size bir rızk olması için çıkarmıştır. Eğer beraberinizde varsa bize deyediriniz" buyurdu.

Askerlerden bâzıları o balık etinin pastırmasından bir parça Pey-gamber'e getirdi. Peygamber de onu yedi [391].

68- Hicretin Dokuzuncu Yılında Ebû Bekrin İnsanlara Hacc Ettirmesi Babı

360-.......Bize Fulayh ibnu Süleyman, ez-Zuhrî'den; o da Humeyd ibnu Abdirrahmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Ebû Bekr es-Sıddîk (R), Veda Haccı'ndan bir sene evvel Peygam-ber'in kendisini hacc enıîri ta'yîn buyurduğu haccı sırasında, Ebû Hu-reyre'yi kurbân bayramının birinci günü Minâ'da bir nidâcılar topluluğu içinde insanlara şunları i'lân etmeye göndermiştir: "Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hacc yapmayacak, hiçbir çıplak Ka'be'yi tavaf etmeyecektir" [392].

361-.......el-Berâ ibn Âzib (R): Kâmil olarak inen en son sûre Berâe'dir; inen sûrenin en sonu da (yânı en son inen âyet de) en-Nisâ Sûresi'nin sonu olan şu âyettir: "Senden fetva isterler. De ki: Allah, babası ve çocuğu olmayanın mîrâsı hakkındaki hükmü şöylece açıklar... " (en-Nisâ: 176) demiştir [393].

69- Temîm Oğulları Hey'eti [394]

362-.......İmrân ibn Husayn (R) şöyle demiştir: Peygamber'e Temîm oğulları'ndan bir grup insan geldi. Peygamber (S) onlara (başlangıç ve maada ile ilgili akîde asıllarını öğretti ve):

— "Ey Temîm oğulları! Bu müjdeyi kabul ediniz!" buyurdu.

Onlar da:

— Yâ Rasûlallah! Bizlere âhiretlik müjdeler verdin. Sen şimdi bize dünyalık atıyye ver! dediler.

Bu sözlerinin verdiği üzüntü Peygamber'in yüzünde görüldü. Bu sırada daha önce Yemen'den gelmiş olan Eş'arîler'den de bir grup insan gelmişti. Rasûlullah bunlara hitaben:

— "Sizler bu âhiret müjdesini kabul ediniz. Çünkü bu müjdeyi Temim oğulları kabul etmediler" buyurdu.

Eş'arîler:

— Kabul ettik yâ Rasûlallah! dediler [395].

70- Bab

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir.)

Mağâzîsahibi Muhammed ibn İshâk şöyle demiştir: Uyeyne ibn Hısn ibn Huzeyfe ibn Bedr el-Fezârî'nin Temîm oğulları'ndan olan Anber oğulları'na yaptığı gazve şöyle olmuştur: (Temîm oğullarının, Huzâa'dan birtakım insanlara baskın yaptıkları haberi gelince) Peygamber (S) Uyeyne'yi Temîm oğullan üzerine yolladı.]Uyeyne ve beraberindekiler onlara baskın yapıp, onlardan bir haylî insana zarar verdi ve bir haylî kadım da esîr aldı [396].

363-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'tan işittiğim üç şeyden sonra Temîm oğullarını sevmekten vazgeçmeyeceğim: Rasûlullah (S) onlar hakkında şöyle buyuruyordu: î"Temîm oğullan Deccâl'e (ve şarktan gelecek fitne ve fesada) karşı ümmetimin en çok mukaavemeîlisidir" buyurması; 2Temîm oğulları'ndan olup da Âişe'nin yanında bulunan bir câriye hakkında: "Bunu âzâd et. Çünkü bu câriye İsmâîl Peygamber evlâdındandır" buyurması; 3-Temîm oğulları'nın zekât malları geldiği zaman: "Bunlar bir kavmin yâhud kavmimin zekâtlarıdır" buyurması [397].

364-.......îbn Cureyc, îbnu Ebî Muleyke'den haber verdi ki, Abdullah ibnu'z-Zubeyr onlara şöyle haber vermiştir: Peygamber'in huzuruna Temîm oğulları'ndan süvârî bir hey'et gelmişti. (Bunlar müs-lümân olduktan sonra) Ebû Bekr:

— Yâ Rasûlallah, bunlara Ka'ka' ibnu Ma'bed ibn Zurâre'yi emîr ta'yîn et! dedi.

Buna karşı Urner:

— Hayır, o olmaz; Akra' ibn Hâbis'i ta'yîn buyur, dedi. Ebû Bekr:

— Sen muhakkak bana muhalefet etmek istiyorsun! dedi. Umer:

— Hayır ben sana muhalefet etmek istemedim! dedi.

Ve bu suretle Ebû Bekr ile Umer, Rasûlullah'ın huzurunda birbirleriyle çekişmişlerdi, hattâ sesleri de epeyce yükselmişti. İşte bu hususta şu âyetler indi:

"Ey îmân edenler, Allah 'm ve Rasûlü 'nün huzurunda (sözde ve işte) öne geçmeyin. Allah'tan korkun. Çünkü Allah hakkıyle işiten, kemâliyle bilendir. Ey îmân edenler, seslerinizi Peygamberin sesinden yüksek çıkarmayın. O'na, sözle birbirinize bağırdığınız gibi bağırmayın ki, siz farkına varmadan amelleriniz boşa gidiverir..." (el-

Hucurât: 1-2) [398].

71- Abdu'l-Kays Hey'eti Babı [399]

365-.......Ebû Cemre şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs'a: Benim testiler cümlesinden içinde nebîz içkisi yapılan bir testim var ki, ben ondan nebîz içiyorum. Eğer ondan içmeyi çoğaltır ve bir toplulukla oturup, oturmayı da uzatırsam, sarhoşların hâli gibi kusurlu olmamdan endîşe ediyorum, dedim.

İbn Abbâs şöyle dedi: Abdu'1-Kays hey'eti Rasûlullah'ın huzuruna (ikinci kerre) geldiler. Rasûlullah onlara:

— "Topluluğa merhaba! (Hoş geldiniz!) Allah sizi utandırmasın, pişman etmesin" buyurdu.

Bunun akabinde onlar:

— Yâ Rasûlallah! Seninle bizim aramızda Mudar'dan olan müşrikler vardır.

Biz sana ancak haram ayları içinde ulaşabiliyoruz. Sen bize özet olarak birtakım emirler söyle de biz onunla amel ettiğimizde cennete girelim ve geride kalanlarımızı onu yapmağa çağıralım, dediler.

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

— "Ben sizlere dört şey emrediyor ve dört şeyden de nehyediyo-rum: Allah'a îmân etmek! Allah'a îmân etmek nedir bilir misiniz? Allah'tan başka ilâh olmadığına (ve Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna) şehâdet etmek, namazı ikaame etmek, zekâtı vermek, ramazân orucunu tutmak ve ganimetlerden beşte birini vermenizdir. Sizleri dört şeyden nehyediyorum; Duba', nekîr, hantem ve muzeffet denilen kaplara hurma yâhud üzüm şırası konulmasından" [400].

366-.......Ebû Cemre şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs'tan işittim, şöyle diyordu: Abdu'1-Kays hey'eti Peygamber(S)'in huzuruna geldiler de:

— Yâ Rasûlallah! Bizler şu Rabîa kabflelerindeniz. Seninle bizim aramıza Mudar kâfirleri engel olmuşlardır. Bundan Ötürü bizler Sana ancak haram ay içinde ulaşabiliyoruz. O hâlde Sen bizlere birtakım şeyler emret de bizler onları alalım ve arkamızda kalanlarımızı da bu işleri yapmaya çağıralım, dediler.

Rasûlullah:

— "Ben sizlere dört şey emrediyor ve dört şeyden de nehyediyo-rum: Allah'a îmân etmek: Allah'tan başka ilâh olmadığına (ve Mu-hammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna) şehâdet etmek -Rasûlullah burada eliyle bir bağladı-; namazı devamlı kılmak; zekâtı vermek; ganimet aldığınız malların beşte birini Allah için bana ödemeniz- Ve ben sizleri dubbâ'dan, nehirden, hantemden, muzeffetten de nehyedi-yorum" buyurdu [401].

367-.......İbn Abbâs'ın kölesi Kureyb tahdîs edip şöyle demiştir: Bir kerresinde İbn Abbâs, Abdurrahmân ibnu Ezher ve Mısver ibnu Mahrame (R) -üçü beraberken ben Kureyb'i Âişe'ye gönderip şöyle dediler: Hepimizden Âişe'ye selâm söyle ve ikindinin farzından sonraki iki rek'at nafile namazının hükmünü ondan sor. Peygamber'in bu namazdan sahâbîleri nehyettiği haberi bize ulaştığı hâlde senin bunu kılmakta olduğun bize haber verildi, diye söyle dediler.

ibn Abâs devamla: Ben Umer ibnu'l-Hattâb ile birlikte böyle iki rek'at namaz kılan insanları döver idim, demişti.

Kureyb dedi ki: Ben Âişe'nin huzuruna girdim. Beni gönderen zevatın benimle gönderdikleri haberi kendisine ulaştırıp teblîğ ettim. Âişe bana:

— Sen bu mes'eleyi Ümmü Seleme'ye sor, dedi.

Ben de beni göndermiş olan o üç zâta Âişe'nin söylediğini haber verdim. Onlar beni Âişe'ye gönderdikleri gibi, bu defa da Ümmü Seleme'ye gönderdiler. Ümmü Seleme şöyle dedi:

— Ben Peygamber(S)'den bu iki rek'ati nehyettiğini işittim. Kendisi ikindi namazım kılmıştı. Sonra benim odama girdi. Fakat o sırada benim yanımda Ensâr'dan, Haram oğullan'ndan birtakım kadın-(konuk)lar bulunuyordu. Rasûlullah iki rek'at namaz daha kılmağa başladı. Ben O'nun ikindiden sonra böyle iki rek'at daha namaz kıldığını görünce kendisine bir hizmetçi gönderdim ve o hizmetçiye dedim ki: Peygamber'in yanında dur. Sana Ümmü Seleme: "Yâ Rasûlallah! Ben Sen'in bu iki rek'at namazdan nehyeder olduğunu işitmemiş miydim? Hâlbuki şimdi Seni onları kılıyorsun görüyorum" diyor de! Eğer Rasûlullah (namazda bulunduğuna) eliyle işaret ederse, huzurundan geri çekil! Hizmetçi kız bu emrimi yerine getirdi ve hakîkaten Peygamber eliyle işaret etmekle, kız O'ndan geri çekildi. Rasûlullah namazı bitirdiğinde (bana hitâb ederek):

— "Yâ Ebâ Umeyye kızı! İkindi namazından sonra kıldığım iki rek'at namazdan sormuştun. Bunun sebebi şudur: Bana Abdu'l-Kays kabilesinden bâzı insanlar kendi kavimleri adına elçilikle gelmişlerdi. İşte onlar beni öğle namazından sonraki iki rek'at nafileden meşgul edip alıkoymuşlardı. Bu kıldığım iki rek'at namaz, öğlenin o iki rek'at son sünnetidir" buyurdu [402].

368-.......Ibn Abbâs (R): Rasûlullah(S)'ın mescidinde kılınmış olan ilk cumua namazından sonra İslâm'da kılınmış olan cumua namazı, Abdu'1-Kays kabilesinin Cuvâsâ şehrindeki mescidinde kılınan cumua namazıdır, demiştir.

İbn Abbâs bu sözüyle Bahreyn'den bir şehri kasdetmektedir [403].

72- Benû Hanîfe Hey'eti(Nin Medine'ye Gelmesi) Ve Sumâme İbn Usâl/İn Hadîsi Babı [404]

369-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Necd tarafına bir süvârî müfrezesi gönderdi. Bu müfreze Benû Hanîfe kabilesinden Sumâme ibn Usâl denilen bir kişiyi esîr edip getirdiler ve onu mescidin direklerinden birisine bağladılar. Akabinde Peygamber mescide çıktı ve ona:

— "Yâ Sumâme, yanında ne var (gönlünden ne geçiriyorsun ve

benden ne umuyorsun)?" buyurdu.

Sumâme:

— Gönlümde hayır (ümîdi) var yâ Muhammed! (Çünkü Sen zul-metmezsin; ihsan ve in'âm edersin.) Eğer Sen beni öldürürsen, kanlı bir cânîyi öldürmüş olursun. Eğer bana in'âm edersen ni'mete karşı şükredici bir kişiye in'âm etmiş olursun. Eğer (kurtuluş fidyem için) mal istersen, ne kadar dilersen işte malım, dedi.

Bu konuşmadan sonra Sumâme bağlı olarak bırakıldı. Nihayet ertesi gün oldu, sonra Peygamber yine ona hitaben:

— "Yâ Sumâme, gönlünde ne var; ne umuyorsun?" dedi.

O da:

— Gönlümde dün Sana söylediğim şey vardır. Eğer in'âm edersen, ni'mete karşı şükredici bir kimseye in'âm etmiş olursun! dedi.

Peygamber onu o gün de bağlı olarak bıraktı. Nihayet üçüncü

gün olunca Peygamber yine:

— "Yâ Sumâme, yanında ne var?" buyurdu.

Sumâme de:

— Yanımda dün Sana söylediğim şey var, dedi.

Peygamber:

— "Sumâme'yi salıveriniz!" buyurdu.

Sumâme bağından salıverilince, hemen mescidin yakınındaki bir suya gitti, yıkandı, sonra mescide girdi ve:

— Eşhedu en lâ ilahe ille İlâh ve eşhedu enne Muhammeden ra~ sûlullah dedi ve şöyle devam etti: Yâ Muhammed! Vallahi şu yeryüzünde bana Sen'in yüzünden daha düşman hiçbir yüz yoktu. Fakat bu sabah Sen'in yüzün, bana yüzlerin en sevimlisi olmuştur. Vallahi dînlerden hiçbir dîn bana Sen'in dîninden ziyâde düşman gelmezdi. Fakat bu sabah Sen'in dînin bana göre dînlerin en sevilmişidir. Vallahi beldelerden hiçbir belde bana Sen'in belden kadar sevimsiz de-

ğildi. Fakat bu sabah Sen'in belden bana beldelerin en sevimlisi oldu. Ey Rasûl! Ben umre yapmaya niyet ettiğim sırada Sen'in süvarilerin beni yakalamışlardı. Şimdi Sen ne re'y edersin? dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah, Sumâme'yi (dünyâ ve âhiret saâde-tiyle) müjdeledi ve umre yapmasını emretti. Sumâme umre yapmak için Mekke'ye varınca birisi ona:

— Dîninden başka bir dîne mi döndün? dedi. O da:

— Hayır vallahi ben dînden çıkmadım. Fakat ben Allah'ın Ra-sûlü olan Muhammed'in beraberinde müslümân oldum. Vallahi ben (sizin dîn dediğiniz müşrikliğe) dönmem ve Peygamber o hususta izin vermedikçe size Yemâme'den bir buğday tanesi gelmeyecektir, dedi [405].

370-.......îbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Museylimetu'l-Kezzâb, Rasûlullah'in huzuruna geldiği zaman:

— Eğer Muhammed kendisinden sonra beni bu işte halef kılarsa, ben O'na uyarım, demeğe başladı.

Kendisi Medine'ye, kavmi olan Benû Hanîfe kabîlesinden kalabalık bir hey'et içinde gelmişti. Rasûlullah, Museylime'nin yanına yöneldi. Beraberinde (Ensâr'ın hatibi olan) Sabit ibn Kays ibn Şemmâs da vardı. Rasûlullah'm elinde hurma dalından bir deynek bulunuyordu. Nihayet Rasûlullah, kavmi içinde oturmakta olan Museylime'nin karşısında durdu. (Onunla İslâm hakkında

konuştu, Museylime, peygamberlikten bir hisse istedi.) Rasûlullah:

— "(Peygamberlikten bir pay değil;) eğersen benden elimdeki şu dal parçasını istesen, ben sana onu bile vermem. Sen, Allah'ın senin hakkındaki hüküm ve takdirinden öteye asla geçmezsin. Eğersen hakka itaatten arka dönersen Allah seni muhakkak helak eder Ve ben senin, ru 'yâmda bana gösterilip de görmüş olduğum o kişi olduğunu görmekteyim. İşte şu zât (hatîbim) Sâbit'tir. Benim tarafımdan sana cevâb verecektir" buyurdu.

Sonra Museylime'nin yanından dönüp gitti.

Râvî İbn Abbâs dedi ki: Ben Ebû Hureyre'ye, Rasûlullah'm mu-seylime'ye "Sen muhakkak ru'yâmda bana gösterilip de görmüş olduğum o kişisin" sözünün mâhiyetinden sordum. Ebû Hureyrebana şöyle haber verdi: Rasûlullah şöyle buyurdu:

— "Ben uyurken ru'yâmda iki kolumda iki altın bilezik gördüm. (Bunlar kadın zîneti olduğu için) bunların hâli beni kederlendirdi. Sonra ru'yâmda bana bu bileziklere üflemekliğim vahyedildi. Ben de bunlara üfledim; ikisi de uçtu. Ben de bu iki bileziği benden sonra çıkacak iki yalancı peygamber ile te'vîl ettim. Bunlardan birisi Esved el-Ansî'dir, öbürüsü de Museylime'dir" [406]:

371-.......Hemmâm ibn Münebbih, Ebû Hureyre(R)'den şöyle derken işitmiştir: Rasûhillah (S) şöyle buyurdu: "Ben uyurken ru'-yâmda bana yerin hazîneleri getirildi ve avucumun içine iki altın bilezik konuldu. Bu ru 'yâmda bu iki bilezik bana ağır geldi. Sonra Allah bana bunlara üflemekliğimi vahyetti. Ben de üfledim. Hemen ikisi de gitti. Akabinde ben bu iki bileziği iki çok yalana ile te'vîl ettim ki, onlar aralarında bulunduğum San'âlı (Esved el-Ansı) ile Yemâ-me 'nin sâhibi(Museylime)dir" [407].

372-.......Ben Ebû Recâ el-Utârîdî'den işittim, şöyle diyordu:

Biz taşlara ibâdet ederdik. İbâdet etmekte olduğumuz taştan daha hayırlısını (yânî daha güzelini) bulduğumuz zaman onu atar ve güzel olan diğerini alırdık. Taş bulamadığımız zaman ise topraktan bir mik-dâr toplar, sonra davarı getirir ve o toprak yığınının üzerine süt sağar, sonra da o yığına tavaf ederdik. Receb ayı

girdiği zaman "Okların demirlerini çıkaralım" derdik. Artık kendisinde demir bulunan hiçbir mızrak ve yine kendisinde demir bulunan hiçbir ok bırakmaz, muhakkak demiri çıkarırdık. Ve receb ayında bunları bir tarafa atardık.

(Râvî Mehdî ibn Meymûn dedi ki:) Ben Ebû Recâ'dan işittim, şöyle diyordu: Peygamber'in işi yayılıp meydana çıktığı zaman, ben ailemin develerini güden bir oğlandım. Onun (Mekke fethi ile) Ku-reyş'e gâlib çıktığını işittiğim gün, bizler kabilemizle ateşe, yalancı Museylime'ye kaçtık [408].

73- El-Esvedu'l-Ansî Kıssası

373-.......Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe şöyle demiştir Bize şu ulaştı: Museylimetu'I-Kezzâb Medine'ye geldi ve Haris kızının yurduna indi. el-Hâris ibn Kureyz'in kızı Keyyise Museylime'nin nikâhı altında idi. Bu yurdun sahibesi Keyyise, Abdullah ibn Âmir'in ana-sıdır. Rasûlullah (tanışmak ve vahyi tebliğ etmek için) Museylime'nin yanına gitti. Giderken beraberinde Sabit ibn Kays ibn Şemmâs da vardı ki, bu, kendisine "Rasûlullah'in Hatibi" denilen kimsedir. Rasûlullah'ın elinde budanmış bir dal bulunuyordu. Rasûlullah, Museylime'nin karşısında durdu ve onunla İslâm hakkında konuştu. Mu-seylime, Rasûlullah'a:

— İstersen bizimle bu peygamberlik işi arasını boşaltırsın, sonra o işi senin ardından bize tahsis edersin, dedi.

Bu teklif üzerine Peygamber:

— "Eğersen benden elimdeki şu dalı istemiş olsaydın, ben onu dahî sana vermezdim. Ben seni, ru 'yâmda bana gösterilip de görmüş olduğum kimse olarak görmekteyim. İşte şu Sabit ibn Kays'tır: Benim yerime sana o cevâb verecektir" buyurdu, ve Peygamber oradan ayrılıp gitti.

Ubeydullah ibn Abdillah dedi ki: Ben Abdullah ibn Abbâs'a Ra-sûlullah'ın zikrettiği o ru'yânın mâhiyetinden sordum. İbn Abbâs şöyle dedi: Bana, Rasûlullah'ın şöyle buyurduğu zikredildi: "Ben uyuduğum sırada bana ru'yâmda ellenme altından iki bilezik konulduğu gösterildi. Ben bunlardan ürktüm ve bunları sevmedim. Akabinde bana izin verildi de bunlara üfürdüm, onlar da uçup gittiler. Ben bu iki bileziği, çıkacak iki yalancıyla te'vîl ettim".

Ubeydullah: Onlardan biri Feyrûz'un Yemen'de öldürdüğü el-Ansî'dir, diğeri de Museylimetu'I-Kezzâb'dır, demiştir [409].

74- Necrân Ehlinin Kıssası Babı [410]

374-.......Huzeyfe ibnu'l-Yemân şöyle demiştir: Necrân'ın iki sahibi olan Abdu'l-Mesîh el-Âkıb ile es-Seyyid el-Eyhem Rasûlullah'a geldiler. Rasûlullah ile la'netleşmek istiyorlardı.

Huzeyfe dedi ki: Âkıb ile Seyyid'den biri, arkadaşına:

— Sakın Muhammed'lela'netleşmeye girişme! Vallahi Muham-med eğer peygamberse ve bize la'net ederse, ne biz, ne de bizden sonra gelecek nesillerimiz felah bulmayız! dedi.

Bu fikir üzerine Necrânlılar'ın bu iki başkanı Rasûlullah'a geldiler de:

— Biz (Hristiyan kalacağız). Senin bizden istediğin vergiyi sana vereceğiz. Sin bizim beraberimizde emniyetli bir kimseyi Necrân'a gönder. Beraberimizde göndereceğin kimse, muhakkak emîn bir kimse olsun, dediler.

Rasûlullah da:

— "And olsun ki, ben sizin beraberinizde hakkıyle emniyetli olan bir kimse göndereceğim" buyurdu.

Rasûlullah'ın bu sözünden dolayı (bu emîn kişi kim olacak diye) dikkat edip beklediler. Rasûlullah:

— "Kalk yâ Ebâ Ubeydete'bne'l-Cerrâh!" buyurdu. Ebû Ubeyde ayağa kalkınca Rasûlullah:

— "İşte bu zât, bu ümmetin eminidir" buyurdu [411].

375-.......Şu'be şöyle demiştir: Ben Ebû Ishâk'tan işittim; o da Sılatu'bnu Zufer'den (rivayet etmiştir) ki, Huzeyfe (R) şöyle demiştir: Necrân ehli hey'eti

Peygamber'e geldiler de:

— Bizim için emîn bir kimse gönder, dediler. Peygamber de:

— "Yemin olsun ben sizlere gerçekten emîn olan bir kimse göndereceğim" buyurdu.

Sahâbîler bu emmin hangisi olacağını ümîdle beklediler. Akabinde Peygamber, Ebu Ubeyde ibnu'l-Cerrâh'ı gönderdi.

376-.......Bize Şu'be, Hâlid el-Hazzâ'dan; o da Ebû Kılâbe'den; o da Enes(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Her ümmetin bir emini vardır. Bu ümmetin emini de Ebû Ubeyde ibnu'l-Cerrâh'tır" buyurmuştur [412].

75- Umman Ve El-Bahreyn Kıssası

377-.......Muhammedibnu'I-Munkedir, Câbiribn Abdillah(R)'tan şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) bana:

— "Eğer el-Bahreyn malı gelmiş olursa muhakkak sana şöyle şöyle veririm" buyurdu.

Rasûlullah bu "şöyle şöyle" sözünü eliyle üç kerre avuçlama işareti yaparak söyledi. Fakat Bahreyn malı gelmeden Rasûlullah'ın ruhu alındı. Bahreyn malı Ebû Bekr'e geldiği zaman, Ebû Bekr bir münâdîye emretti de, münâdî:

— Her kimin Peygamber'in yanında bir alacağı yâhud bir va'di varsa bize gelsin! diye i'lân etti.

Câbir dedi ki: Ben de Ebû Bekr'e gittim ve ona Peygamber'in: "Eğer Bahreyn malı gelmiş olursa sana üç kerre şöyle şöyle veririm" buyurduğunu haber verdim.

Câbir dedi ki: O da bana verdi.

Yine Câbir şöyle demiştir: Bunun ardından ben Ebû Bekr'e kavuştum ve kendisinden mal istedim, fakat o bana vermedi. Sonra ona tekrar geldim, yine

vermedi. Sonra ona üçüncü defa geldim, yine vermedi. Bu sefer ona hitaben:

— Ben sana geldim, sen vermedin. Sonra yine geldim, yine vermedin. Sonra yine geldim, bana vermedin. Şimdi ya bana verirsin yâ-hud da benim cihetimden cimrilik etmiş olursun, dedim.

Ebû Bekr:

— Benden yana cimri olursun mu dedin? Hangi derd cimrilikten daha çirkindir? dedi ve bu cümleyi üç kerre söyledi.

Devamla da:

— Ben bir defadan da sana atıyye yermekten men' etmemiş, muhakkak sana atıyye vermeyi ister hâlde bulunmuşumdur, dedi.

Amr ibn Dînâr'dan; o da Muhammed ibn Alî'den, o şöyle demiştir: Ben Câbir ibn Abdillah'tan işittim, şöyle diyordu: Ben Ebû Bekr'e geldim (ve Rasûlullah'ın şöyle şöyle buyurduğunu söyledim. O bana bir avuç verdi de):

— Bunları say, dedi.

Ben onları saydım; beşyüz aded idi. Ebû Bekr bana:

— Bunun iki misli daha al! Dedi [413].

76- Esprilerin Ve Yemen Ahalisi Hey'etının Gelişleri Babı

Ve Ebû Mûsâ, Peygamber'in Eş'ârîler için:

"Onlar bendendir, ben de onlardanım" buyurduğunu söylemiştir [414].

378-.......Ebû Mûsâ (R): Ben kardeşim Ebû Ruhm ile Yemen'den geldik ve bir zaman bekledik. Bu müddet içinde Peygamber'in evine çok girmeleri ve Peygamber'den ayrılmamalarından dolayı İbn Mes'ûd ile anası Ümmü Abd el-Huzeliyye'yi, başka değil, muhakkak bunlar Peygamber'in ev halkındandırlar

zannediyorduk, demiştir [415].

379-.......Zehdem ibn Mudrib şöyle demiştir: Ebû Mûsâ el-Eş'arî (Usmân zamanında vâlî olarak Kûfe'ye) geldiği zaman, Cerm kabilesinden bir cemâati kabul ve ikram etmişti. Biz Ebû Musa'nın yanında oturmakta iken, kendisi de tavuk yiyordu. Hey'et içinde oturan bir kişiyi yemeğe da'vet etti. O da:

— Ben tavuğu pis birşey yerken gördüm de ondan tiksindim, dedi. Ebû Mûsâ ona:

— Gel, ben Peygamber'i tavuk eti yerken gördüm, dedi. O adam bu defa da:

— Ben tavuk eti yememeye yemîn ettim, dedi.

Bunun üzerine Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle dedi:

— Şöyle gel de sana ettiğin yemînin hakkında bir haber bildireyim: (Peygamber Tebûk seferi hazırlığı yaparken) biz Eş'arîler'den bir cemâat Peygamber'in huzuruna vardık. (Tebûk ve sefer için) O'n-dan binmek ve yüklerimizi yüklemek üzere deve istedik. Fakat Peygamber bizleri yüklemeyi kabul etmedi. Biz tekrar kendisinden binek ve yük devesi istedik. Bu kerre Peygamber bizlere deve vermeyeceğine yemîn etti. Sonra Peygamber çok beklemedi, kendisine bir deve ganimeti getirildi. Bunun üzerine bize beş deve verilmesini emretti. Biz develeri teslîm alınca (kendi aramızda):

— Biz Peygamber'e (bize deve vermeyeceğine dâri) yeminini unutturduk. Biz bundan sonra ebeden felah bulmayız! dedik.

Bu düşünce üzerine ben hemen kendisine geldim ve:

— Yâ Rasûlallah! Sen bize deveye yükleyemem (deve veremem) diye yemîn etmiştin. Hâlbuki şimdi bizleri yükledin (deve verdin), dedim.

Rasûlullah:

— "Evet (hakîkaten ben yemîn ettim, sonra da size deve verdim). Fakat ben yemîn edilen şeyin başkasını, yemîn edilen şeyden daha hayırlı görünce, yemînim üzerinde bağlı kalmam, muhakkak o hayırlı olduğuna kanâat ettiğim şeyi yaparım!" buyurdu [416].

380-.......İmrân ibn Husayn (R) demiştir: Temîm oğullan hey'eti Rasûlullah'a geldiler. Rasûlullah onlara:

— "Ey Temîm oğulları, müjdelenip sevinin!" buyurdu. Onlar:

— Amma sen bizlere (âhiretle ilgili) çok müjde verdin. Bize dünyalık da ver, dediler.

Bu sözden Rasûlullah'm yüzü değişti. Tam bu esnada Yemen ahâlîsinden bir grup insan geliverdi. Peygamber onlara:

— "Sizler (dünyâ ve âhiret) müjdesini kabul ediniz. Çünkü bu müjdeyi Temîm oğulları kabul etmediler" buyurdu.

Onlar:

— Bizler kabul ettik yâ Rasûlallah! dediler [417].

381-.......Şu'be, İsmâîl ibn Ebî Hâlid'den; o da Kays ibn Ebî Hâzım'dan; o da Ebû Mes'ûd el-Ensârî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) eliyle Yemen'e işaret ederek şöyle buyurmuştur: "îmân şu tarafta; Yemen tarafındadır. Uzaklaşma ve kalblerin kabalığı ise develerin kuyrukları diplerinde şiddetle haykıranlardadır. Şeytânın iki boynuzunun doğacağı yerde; Rabîa ve Mudar kabîlelerinde!" [418].

382-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "İşte size Yemen ehli geldi. Yemenliler yüreği en yufka, kalbi en yumuşak kimselerdi. îmân Yemen'dendir, hikmet de Yemen'den-dir. Öğünme ile kendini beğenme deve sahihlerinde, sükûnet ile vakaar ise davar sâhiblerindedir" [419].

Gunder, Şu'be'den söyledi ki, Süleyman: Ben Zekvân'dan işittim; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den demiştir.

383-.......Bana kardeşim (Ebû Bekr Abdulhamîd), Süleyman ibn Bilâl'den; o da Sevr ibn Zeyd'den; o da Ebû'l-Gays'tan; o da Ebû Hureyre(R)'den olmak

üzere tahdîs etti ki, Peygamber (S): "îmân Yemen'dendir. Fitne ise işte şuracıktandır. Şeytânın boynuzu işte oradan çıkar" buyurmuştur.

384-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S): "İşte size Yemen ehli geldi. Yemenliler kalbleri en zayıf ve gönülleri en şefkatli kimselerdir. Fıkıh (yânîiyi anlayış) Yemenli'dir. Hikmet de Yemenli'-dir" buyurmuştur.

385-.......Alkame ibn Kays şöyle demiştir: Bizler İbnMes'ûd'un maiyyetinde otururken Habbâb ibnu'KErett geldi de İbn Mes'ûd'a hitaben:

— Yâ Ebâ Abdirrahmân! Şu gençler senin okuyuşun gibi Kur-ân okumaya muktedir oluyorlar mı? dedi. İbn Mes'ûd da:

— Sen kendin istesen de onlardan bâzısına sana karşı okumasını emretsen olmaz mı? dedi.

Habbâb:

— Evet olur, dedi. İbn Mes'ûd:

— Yâ Alkame! Oku! dedi,

Zeyâd ibn Hudeyr'in kardeşi Zeyd ibn Hudeyr:

— Bizim en iyi okuyanımız olmadığı hâlde okuması için Alka-me'ye mi emrediyorsun? dedi.

İbn Mes'ûd:

— Sana gelince, eğer istersen senin ve kavmin en-Naha' hakkında Peygamber'in söylemiş olduğu sözü sana haber veririm, dedi.

Alkame dedi ki: Ben Meryem Sûresi'nden elli âyet okudum. Akabinde Abdullah ibn Mes'ûd, Habbâb'a hitaben:

— Okuyuşunu nasıl görüyorsun? dedi. Habbâb da:

— Güzel okumuştur, dedi. Abdullah ibn Mes'ûd:

— Ben her ne okursam muhakkak onu Alkame de okur, dedi. Sonra İbn

Mes'ûd, Habbâb'a yöneldi. Habbâb'ın üzerinde altından bir yüzük vardı. İbn Mes'ûd, Habbâb'a:

— Bu altın yüzüğün atılması zamanı gelmedi mi? dedi. Habbâb:

— Dikkat et! Sen onu bu günden sonra benim üzerimde asla göremeyeceksin, dedi ve onu çıkarıp attı.

Bu hadîsi Gunder, Şu'be'den rivayet etmiştir [420].

77- Devs Ve Et-Tufeyl İbn Amr Ed-Devsî Kıssaları [421]

386-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: et-Tufeyl ibnu Amr ed-Devsî, Peygamber'e geldi ve:

— (Yâ Rasülallah!) Devs kabilesi helak olmuştur: Onlar Allah'a âsî oldular ve (Tufeyl'in İslâm'a da'vetinden) çekindiler. Binâenaleyh onlar aleyhine Allah'a duâ et, dedi.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Yâ Allah! Devs kabilesine hidâyet eyle de onları İslâm 'a getir!" diye duâ etti [422].

387-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'in huzuruna geldiğim zaman yolda şu beyti söylemiştim:

— Yâ îeyleten miri tûlihâ ve anâihâ Alâ ennehâ min dâreti'l-kufri necceti

(= Ey sefer gecesi! Uzunluğundan, yorgunluk ve meşakkatinden Allah'a sığınırım. Maamâfih bu meşakkatli uzun gecedir ki, küfür yurdundan beni kurtarmıştır!)

Ve yolda benim bir kölem kaçtı. Ben Peygamber'in huzuruna geldim ve O'nunla bey'atlaştım. Ben Peygamber'in yanında bulunduğum o sırada birden köle çıkageldi. Peygamber bana:

— "Yâ Ebâ Hureyre! İşte şu kölendir (sana gelmiştir)" buyurdu.

Ben de:

— O Allah rızâsı için hürrdür, ben onu âzâd ettim, dedim [423].

78- Tayy Kabilesi Hey'eti Kıssası Ve Adiyy İbn Hatim Hadîsi Babı

388-.......Adiyy ibn Hatim (R) şöyle demiştir: Biz halifeliği zamanında Tayy kabilesinden bir hey'et içinde Umer ibnu'l-Hattâb'a geldik. Umer (bizim hey'etteki adamların) isimlerini söylemeye ve onları birer birer çağırmaya başladı. Ben kendisine:

— Sen beni tanımıyor musun ey Mü'minlerin Emîri! dedim.

Umer:

— Evet (ben seni pek iyi tanıyorum yâ Adiyy)! İnsanların kâfir oldukları zaman sen İslâm'a girdin. İnsanlar (hakka karşı) arkalarına döndükleri zaman sen bize yönelip geldin, İnsanlar gadr ve zulmettikleri zaman, sen İslâm ahdine vefakârlık ettin. İnsanlar hakkı inkâr edip tanımadıkları zaman, sen hakkı tanıdın! dedi.

Bunun üzerine Adiyy:

— O takdirde (yânî sen benim kadrimi tanır olduğun zaman) senin başkalarını benim önüme geçirmene aldırmam, dedi [424].

79- Vedâ Haccı Babı [425]

389-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Biz Veda Haccı'nda Rasûlullah ile beraber (Medine'den) çıktık ve (Zu'1-Huleyfe'de) umre niyetiyle ihrama girdik. Sonra

Rasûlıülah (Şerif mevkiinde) bizlere:

— "Her kimin beraberinde kurban varsa, umre ile birlikte hacc niyetiyle ihrama girsin. Sonra umre ile haccdan birlikte çıkıncaya kadar ihramdan çıkmasın" buyurdu.

Ben Mekke'ye O'nun beraberinde hayızlı olarak geldim. Bu se-beble Beyt'i tavaf etmedim. Safa ile Merve arasını da sa'y etmedim. Bu hâlimi Rasûlullah'a söyledim. Rasûiullah:

— "Saçlarını çöz, taran ve hacc ile telbiye et, umreyi bırak" buyurdu.

Ben de öyle yaptım. Hacc amellerini yerine getirdiğimiz zaman Rasûiullah beni, Ebû Bekr es-Sıddîk'ın oğlu Abdurrahmân ile birlikte Ten'îm'e yolladı da, ben oradan umre yaptım. Rasûiullah:

— "Bu (hayızdan dolayı terkettiğin) umrenin yerinedir" buyurdu.

Artık umre niyetiyle ihrama girmiş olanlar Beyt'i tavaf edip Safa ile Merve arasmı da sa'y yaptıktan sonra ihramdan çıktılar. Bunlar sonra Minâ'dan dönüşlerinin ardından hacdan için diğer bir tavaf daha yaptılar. Amma hacc ile umreyi cem' etmiş olanlara gelince, bunlar ancak tek bir tavaf yaptılar [426].

390-.......İbnu Cureyc tahdîs edip şöyle demiştir: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh, İbn Abbâs'tan, onun umre yapan kişi Beyt'i tavaf ettiği zaman ihramından çıkmıştır dediğini tahdîs etti.

İbn Cureyc dedi ki: Ben Atâ'ya:

— İbnu Abbâs bunu nereden söyledi? dedim. Atâ:

— İbn Abbâs bunu Yüce Allah'ın "... Sonra varacakları (kurban edilecekleri) yer Beytu Atîk'a müntehidir" (ei-Hacc: 33) kavlinden ve Peygamber(S)'in Veda Haccı'nda sahâbîlerine tavaftan sonra ihramdan çıkmalarını emretmesinden söylemiştir, dedi. İbri Cureyc dedi ki: Ben Atâ'ya:

— Bu ancak Arafat'ta vakfe yaptıktan sonradır, dedim. Atâ:

— İbnu Abbâs, Arafat'ta durmadan önce de, sonra da ihramdan çıkma görüşünde bulunuyordu, dedi.

391-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Ben (Veda Haccı'nda) Peygamber'in huzuruna, O Bathâ'da (ihrâmh) iken geldim. Peygamber bana:

— "Hacc için ihrama girdin mi?" diye sordu. Ben:

— Evet, dedim.

— "Nasıl ihrâmlandın?" buyurdu. Ben de:

— Rasûlullah'in ihrama girdiği gibi bir ihrama girip telbiye ettim, dedim.

Rasûlullah bana:

— "Bey t'i tavaf et, Safa ile Merve'yi de sa'y yap, sonra ihramdan çık" buyurdu.

Ben de Beyt'i tavaf ve Safa ile Merve arasında sa'y yaptım. Sonra Kays'tan bir kadının yanına gittim. O kadın benim başımı ayıkladı.

392-.......Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den tahdîs etti ki, ona da İbn Umer şöyle haber vermiştir: Peygamber'in zevcesi Hafsa, İbn Umer'e:

— Sen'in ihramdan çıkmana ne mâni' oluyor? dedim.

— "Ben başımı (yapışkan samğ ile) telbîd ettim, kurbanıma da gerdanlık taktım. Artık kurbanımı kesinceye kadar ben ihramdan çıkamam" buvurdu [427].

393-.......el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Bana İbnu Şihâb, Süleyman ibn Yesâr'dan; o da İbn Abbâs(R)'tan şöyle haber verdi: Has'-am kabilesinden bir kadın Veda Haccı'nda Rasûlullah'tan fetva istedi. el-Fadl ibnu Abbâs, Rasûlullah'ın bineğinin arkasında redifi idi. Kadın:

— Yâ Rasûlallah! Allah'ın kulları üzerindeki hacc farizası babama çok yaşlı ihtiyarlığında erişti. Deve üzerinde düz durmaya muktedir olamıyor. Bu sebebden benim onun adına hacc yapmaklığım ona kâfî gelir mi? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Evet (kâfî gelir; vekâleten hacc yapabilirsin)" buyurdu.

394-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Mekke'nin fethi yılında Kavsâ (adlı devesi) üzerinde ve terkisinde Usâme olduğu hâlde Beyt'e doğru geldi. Beraberinde Bilâl ile Usmân ibnu Talha da vardı. Nihayet Beyt'in yanında devesini çöktürdü. Sonra Usmân ibnu Talha'ya:

— "Ka'be'nin anahtarım bize getir" diye emretti.

O da (anasından alıp) anahtar ile Peygamber'e geldi ve Peygamber için kapıyı açtı. Akabinde Peygamber içeriye girdi. O'nun beraberinde Usâme, Bilâl ve Usmân da içeriye girdiler. Sonra kapıyı kapattılar ve Ka'be'nin içinde uzun zaman kaldılar. Sonra Peygamber çıktı. İnsanlar Ka'be'ye girmeye davrandılar. Fakat ben onların önüne geçtim. Ve Bilâl'ı Ka'be kapısının arkasında dikiliyor buldum. Hemen ona:

— Rasûlullah nerede namaz kıldı? diye sordum. O:

— Şu öndeki iki direğin arasında kıldı, diye gösterdi.

Ka'be (o zaman) iki sıra altı direk üzerinde kurulmuştu. (Bilâl devamla dedi ki:)

— Rasûlullah namaz kılarken Ka'be kapısını arkasına aldı. Yüzü ile de (sen Ka'be'ye girdiğinde karşına gelen) duvara doğru durdu. Rasûlullah ile karşısındaki duvar arasında üç zira' mikdârına yakın bir fasıla vardı.

İbn Umer dedi ki: Bilâl'e: Rasûlullah kaç rek'at kıldı diye sormayı unuttum. Rasûrullah'ın namaz kıldığı yerde kırmızı bir mermer vardı [428].

Veda Hutbesi

(Bu hutbe, M.S. 632 yılında Hz. Peygamber - sallâllahu aleyhi ve sellem - Efendimiz tarafından yüz bin'i aşkın müslümana îrâd edilmiştir. Hz. Peygamber Allah'a hamd ve senadan sonra şöyle buyurdu:)

Ey insanlar!

Sözümü iyi dinleyiniz! Bilmiyorum, belki bu seneden sonra sizinle burada ebedî olarak bir daha birleşemiyeceğim. İnsanlar! Bugünleriniz nasıl mukkaddes bir gün ise, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay ise, bu şehriniz (Mekke) nasıl mübarek bir şehir ise, canlarınız, mallarınız, namuslarınız da öyle mukaddestir, her türlü tecâvüzden korunmuştur.

Ashabım!

Yarın Rabbinize kavuşacaksınız ve bu günkü her hâl ve hareketinizden muhakkak sorulacaksınız. Sakın benden sonra eski sapıklıklara dönüp de birbirinizin boynunu vurmayınız! Bu vasiyetimi burada bulunanlar, bulunmayanlara bildirsin! Olabilir ki bildirilen kimse, burada bulunup da işitenden daha iyi anlıyarak muhafaza etmiş olur.

Ashabım! Kimin yanında bir emânet varsa onu sahibine versin! Faizin her çeşidi kaldırılmıştır, ayağımın altındadır. Lâkin borcunuzun aslını vermek gerekir. Ne zulmediniz, ne de zulme uğrayınız. Allah'ın emriyle faizcilik artık yasaktır. Câhiliyetten kalma bu çirkin âdetin her türlüsü ayağımın altındadır. İlk kaldırdığım faiz de Abdulmuttalib'in oğlu (amcam) Abbâs'ın faizidir.

Ashabım! Câhiliyet devrinde güdülen kan dâvaları da tamamen kaldırılmıştır. Kaldırdığım ilk kan dâvası Abdulmuttalib'in torunu (amcazadem) Rabîa'nın kan davasıdır.

İnsanlar!

Bugün şeytan sizin şu topraklarınızda yeniden te'sîr ve hâkimiyetini kurmak gücünü ebedî surette kaybetmiştir. Fakat siz; bu kaldırdığım şeyler dışında, küçük gördüğünüz işlerde ona uyarsanız bu da onu memnun edecektir. Dîninizi korumak için bunlardan da sakınınız!

İnsanlar! Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu hususta Allah'dan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları, Tanrı emâneti olarak aldınız; onların namuslarını ve iffetlerim Allah adı-

na söz vererek halâl edindiniz. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, onların da sizin üzerinizde hakları vardır. Sizin kadınlar üzerindeki hakkınız, onların, aile yuvasını, sizin hoşlanmadığınız hiç bir kimseye çiğnet memeleridir. Eğer razı olmadığınız herhangi bir kimseyi aile yuvanıza alırlarsa, onları hafifçe dövüp sakındırabilirsiniz. Kadınların da sizin üzerinizdeki hakları, memleket

göreneğine göre, her türlü yiyim ve giyimlerini te'mîn et-menizdir.

Mü'minler!

Size bir emânet bırakıyorum ki ona sıkı sarıldıkça yolunuzu hiç şaşırmazsınız. O emânet Allah. Kitabı Kur'ân'dır. Mü'minler! Sözümü iyi dinleyiniz ve iyi belleyiniz! Müslüman müslümanın kardeşidir, böylece bütün müslümanlar kardeştir. Dîn kardeşinize âid olan herhangi bir hakka tecâvüz başkasına halâl değildir. Meğer ki gönül hoşluğu ile kendisi vermiş olsun.

Ashabım! Kendinize de zulmetmeyiniz. Kendinizin de üzerinizde hakkı vardır.

İnsanlar! Cenâb-ı Hakk her hak sahibine hakkını (Kur'-ân'da) vermiştir. Vârise vasiyet etmeğe lüzum yoktur. Çocuk kimin döşeğinde doğmuşsa ona aittir. Zina eden için mahrumiyet vardır. Babasından başkasına ait soy iddia eden soysuz, yahut efendisinden başkasına intisaba kalkan nankör, Allah'ın gazabına, meleklerin lanetine ve bütün müslümanların ilencine uğrasın!Cenâb-ı Hakk, bu gibi insanların ne tevbelerini, ne de adalet ve şahadetlerini kabul eder.

İnsanlar!

Rabbiniz birdir. Babanız da birdir; hepiniz Âdem'in çocuklarısınız, Âdem ise topraktandır. Allah yanında en kıymetli olanınız, Ona en çok saygı göstereninizdir. Arab'ın Arab olmayana - Allah saygısı ölçüsünden başka - bir üstünlüğü yoktur. İnsanlar! Yarın beni sizden soracaklar, ne diyeceksiniz?

"— Allah'ın elçiliğini îfâ ettin, vazifeni yerine getirdin, bize vasiyet ve öğütte bulundun, diye şahadet ederiz." (Bunun üzerine Rasûlu Ekrem mübarek şahadet parmağını göğe doğru kaldırarak, sonra da cemâat üzerine çevirip indirerek şöyle buyurdu:) Şâhid ol yâ Rab! Şâhid ol yâ Rab! Şâhid ol yâ Rab!

395-.......ez-Zuhrî (şöyle demiştir): Bana Urve ibnu'z-Zubeyr ile Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân tahdîs ettiler ki, onlara da Pey-gamber'in zevcesi Âişe (R) şöyie haber vermiştir: Peygamber'in zevcesi Safiyye bintu Huyey Veda Haccı sırasında hayız oldu da Peygamber (S):

— "Safiyye bizi Medine'ye dönmekten alıkoyucu mu olacak?" buyurdu.

(Âişe dedi ki:) Ben de O'na:

— Yâ Rasûlallah! Safiyye (daha önce Mekke'de) ifâda etmiş ve Beyt'i ifâda tavafını yapmıştır, dedim.

Bu sözüm üzerine Peygamber:

— "Öyleyse (bizimle Medîne'ye) hareket etsin!" buyurdu [429].

396-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) aramızda bulunurken bizler Veda Haccı'nı konuşurduk, fakat Veda Haccı'nın ne olduğunu bilmezdik. Peygamber (devesine bindi, insanlar O'nun etrafında toplandığında) Allah'a hamd ve sena ettikten sonra Mesîh Deccâl'i zikretti ve onun kötülüklerini zikirde uzun konuştu. Ve bu konuşmasında şunları da söyledi:

— "Allah'ın göndermiş olduğu herbir peygamber, muhakkak ümmetini Deccâl'den sakındırmıştır. Deccâl'den Nûh da, ondan sonra gelen bütün peygamberler de (ümmetlerini) sakındırmışlardır. Ve o muhakkak (kıyamete yakın) sizin içinizde çıkacaktır. Onun işinden bâzısı size gizli olursa, Rabb 'inizin size gizli kalacak şeylerden olmadığı, size gizli değildir. -Peygamber bunu üç söz olarak söyledi.- Şüb-hesiz sizin Rabb'iniz şaşı değildir. Deccâl ise sağ gözü şaşıdır. Onun gözü, sanki salkımındaki emsalinden dışarı çıkmış iri bir üzüm tanesi gibidir. Dikkat edin! Allah sizlere kanlarınızı, mallarınızı, bu ayınızda bu beldenizde bu gününüzün harâmlığı gibi haram kılmıştır. Dikkat edin! Bunları size tebliğ ettim mi?" buyurdu.

Oradakiler:

— Evet tebliğ ettin! dediler. Peygamber üç kerre:

— "Yâ Allah şöhid ol!" dedi, ve devamla: "Size veylyöhud vah olsun! İyi düşünüp aklınızı başınıza toplayın da bundan sonra birbirinizin boynunu vuracak kâfirlere dönmeyiniz!" buyurdu [430].

397-.......Ebû İshâk (Amr ibn Abdillah) tahdîs edip şöyle demiştir: Bana Zeyd ibnu Erkam: Peygamber (S) ondokuz defa gazve yaptı. Medine'ye hicret ettikten sonra da bir kerre hacc etti. O tek haccı da Veda Haccı'dır. Bundan sonra hacc

yapmadı, diye tahdîs etmiştir.

Ebû İshâk es-Subeyî, geçen senedle, Peygamber Mekke'de hicretten önce diğer bir hacc yaptı, demiştir [431].

398-.......Cerîr(R)'den: Peygamber (S) Veda Haccı'nda Cerîr'e hitaben: "İnsanları sustur!" deyip, akabinde: "Benden sonra birbirinizin boyunlarını vuran kâfirlere dönmeyiniz!" buyurmuştur.

399-........Bize Eyyûb es-Sahtiyânî, Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Abdurrahmân ibn Ebî Bekre'den; o da babası Ebû Bekre'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) (Veda Hacci'nda nahr günü devesinin üstünde bir hutbe yapıp) şöyle buyurmuştur [432]:

— "(Ey insanlar!) Zaman (bu gün) Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü ilk vaziyetine dönmüştür. Bir yıl, ay ölçüsüyle oniki aydır. Bunlardan dördü haram aylardır ki, üçü arka arkaya bulunan zu'l-ka'de, zu'l-hicce ve muharrem'dir. (Dördüncüsü) Mudar'ın ayı olan receb'dir. O cumâda'l-âhır ile şa'bân arasındadır. Bu ay hangi aydır?" diye sordu.

Biz:

— Allah ve Rasûlü daha iyi bilir! dedik.

Rasülullah sükût etti. Biz Rasûlullah bu aya eski adından başka bir ad verecek sandık. Sonra:

— "Zu'l-hicce ayı değil midir?" buyurdu. Biz:

— Evet zu'l-hicce'dir, dedik. Rasülullah:

— "Bu içinde bulunduğumuz hangi beldedir?" buyurdu. Biz:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedik.

Rasülullah sustu. O derecede ki, biz Rasülullah Mekke'ye yeni bir ad verecek sandık. Sonra Rasülullah:

— "Mekke beldesi değil midir?" buyurdu. Biz:

— Evet Mekke'dir, dedik. Rasûİullah:

— "Bu gün hangi gündür?" diye sordu. Biz:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedik.

Rasülullah yine sükût etti. Hattâ biz, bu güne eski adından başka bir ad verecek sandık. Rasülullah:

— "Nahr günü değil midir?" buyurdu. Biz:

— Evet nahr günüdür! dedik.

(Bunları tesbîtten sonra) Rasülullah şöyle buyurdu:

— "Şu hâlde iyi biliniz ki, bu ayınızda, bu beldenizde bu gününüzün haram olduğu gibi, birbirlerînize kanlarınız, mallarınız -râvî Muhammed: Zannederim şunu da buyurdu, demiştir:- namuslarınız da haramdır (Her türlü tecâvüzden masundur). Muhakkak ki, sizler Rabb'inize kavuşacaksınız. O zaman Rabb'iniz sizlere bütün işlerinizden soracaktır. (Ey insanlar!) Dikkat edin! Aklınızı başınıza toplayın da benden sonra birbirinizin boyunlarını vuracak sapıklar olarak (Câ-hiliyet devrindeki hâle) dönmeyiniz! (Ey insanlar!) Dikkat edin! Bu söylediklerimi burada hazır bulunanlar, burada bulunmayanlara tebliğ etsin! Olabilir ki kendisine tebliğ olunan bâzı kimse, burada bulunup işiten bir kısım insandan daha iyi anlayıp bellemiş olur!"

Râvî Muhammed ibnu Şîrîn bunu zikrettiği zaman: Muhammed (S) doğru söylemiştir, der idi. Bundan sonra Rasülullah iki kerre:

— "Dikkat edin! Tebliğ ettim mi?" buyurdu [433].

400-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Kays ibn Müslim'den; o da Târik ibn Şihâb(el-Becelî el-Ahmesî)'dan tahdîs etti (ki, o şöyle demiştir): Yahûdîler'den birtakım insanlar (Umer ibnu'l-Hattâb'a):

— Eğer şu âyet biz Yahudiler topluluğuna inmiş olaydı, biz onun indiği günü muhakkak bir bayram edinirdik, dediler.

Umer:

— Hangi âyettir o? diye sordu. Yahudiler:

— "...Bu gün sizin dîninizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nV-metimi tamamladım ve size dîn olarak müslümânlığı (verip ondan) hoşnûd oldum..." (d-Mâide: 3) âyetidir, dediler.

Bu cevâb üzerine Umer:

— Şübhesiz ki ben bu âyetin hangi yerde indiğini pek iyi bilmekteyim. Bu âyet, Rasûlullah Arafat'ta vakfe yaparken indirilmiştir, dedi [434].

401-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah'ın beraberinde olarak (Veda Haccı'na Medîne'den) çıktık. Bizden kimimiz umre niyetiyle ihrâmlandı. Kimimiz hacca niyet ederek ihrâmlândı. Kimimiz de hacca ve umreye niyet ederek ihrâmlandı. Rasûlullah da hacca niyet ederek ihrâmlanmıştı. Amma yalnız hacc için ihrama giren yâhud hacc ile umreyi niyette birleştiren hacılara gelince, onlar kurbân bayramının ilk gününe kadar ihramdan çıkmadılar.

Bize Abdullah ibn Yûsuf tahdîs etti: Bize Mâlik, geçen senedle haber verdi. Burada "Biz Rasûlullah'ın beraberinde Veda Haccı'-nda..." şeklinde söylemiştir.

Bize İsmâîl ibn Ebî Uveys tahdîs etti: Bize Mâlik, geçen hadîsin benzerini tahdîs etti [435].

402-....... Bize İbnu Şihâb, Âmir ibn Sa'd'dan tahdîs etti ki.

babası Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir: Veda Haccı'nda ölmeye yüz tuttuğum bir hastalığımda Peygamber (S) bana hasta ziyaretine geldi. Ben:

— Yâ Rasûlallah! Bendeki hastalık görmekte olduğun şu müzmin hadde ulaşmıştır. Ben mal sahibiyim. Bir tek kızımdan başka bana vâris olacak kimsem yoktur. Ben bu durumda malımın üçte ikisini sadaka yapayım mı? diye sordum.

Rasûlullah:

— "Hayır (bu kadarını sadaka yapma)/" buyurdu. Ben:

— Yarısını sadaka yapayım mı? dedim. Rasûlullah yine:

— "Hayır!" diye cevâb verdi. Ben:

— Üçte birini sadaka yapayım mı? dedim. Rasûlullah:

— "Üçte bir (kâfidir). Üçte bir de (aşağısına nisbetle yâhud sadaka yapmakta) çoktur. Çünkü ey Sa'd! Senin vârislerini zengin bırakman, insanlara el açacak derecede fakır bırakmandan daha hayırlıdır. Ey Sa'd! Allah rızâsı için harcayacağın her harcamaya karşılık muhakkak sana ecir verilecektir. Hattâ (yemek yerken) kadınının ağzının içine koyacağın lokmaya karşılık da sana ecir verilecektir" buyurdu.

Yine ben:

— Yâ Rasûlallah! (Siz Medine'ye dönerken) ben arkadaşlarımın ardında geride mi bırakılacağım? dedim.

Rasûlullah:

— "(Hayır) sen asla geri bırakılmayacaksın. (Şayet burada kalır da) Allah rızâsını arayarak herhangi bir iş yaparsan, muhakkak o iş sebebiyle senin derecen ve yüksekliğin artacaktır. Öyle ümîd ediyorum ki, sen uzun yıllar hayâtta bırakılacaksın da senden birtakım topluluklar yararlanacak, diğer birtakımları da zarar göreceklerdir. Yâ Allah! Sahabîlerimin Mekke'den Medine'ye olan hicretlerini tamamla! Onları topukları üzerinde gerisin geriye (tekrar Câhiliyet hâline) döndürme!" diye duâ etti.

(Râvî ez-Zuhrî dedi ki:) Lâkin muhtâc ve çaresiz olan Sa'd ibnu Havle'dir. O, kendisinden hicret etmiş olduğu toprakta; Mekke'de öldüğünde, Rasûlullah onun için üzülüp kederlenmiştir [436].

403-.......Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den; İbn Umer'in Nâfi'in içlerinde bulunduğu topluluğa: Rasûlullah (S) Veda Haccı'nda başını tıraş ettirdi, diye haber verdiğini tahdîs etmiştir.

404-.......İbn Cureyc tahdîs edip dedi ki: Bana Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den haber verdi. Ona da İbn Umer (R): Peygamber (S) Veda Haccı'nda başını tıraş ettirdi.

Sahâbîlerinden birtakım insanlar da tıraş oldular. Bâzıları da saçlarını kısalttılar, diye haber vermiştir.

405-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle haber vermiştir: Kendisi Veda Haccı'nda Minâ'da bir eşek üzerinde yürüyerek karşıdan geldi. Rasûlullah bu sırada Minâ'da dikilmiş, insanlara namaz kıldırıyordu. Eşek, saf fin birinin önünden yürüdü gitti. Sonra İbn Abbâs eşekten indi ve insanlarla beraber saff oldu [437].

406-.......Urve ibnu'z-Zubeyr şöyle demiştir: Ben de yanında hazır iken Usâme'ye Peygamberdin Veda Haccı'ndaki yürüyüşü soruldu. Usâme:

— Peygamber sür'atle yavaşlık arasında orta bir hâlde yürüdü. Geniş bir saha bulduğu zaman sür'atle hareket etti, diye cevâb verdi.

407-.......Ebû Eyyûb Hâlid ifan Zeyd el-Ensârî (R) Veda Haccı'nda Rasûlullah (S) ile beraber akşam ile yatsı namazlarım bir vakitte birleştirerek kıldığını haber vermiştir [438].

80- Gazvetu'l-Usre(= Zorluk Gazvesi) Olan Tebûk Gazvesi Babı [439]

408-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Arkadaşlarım olan Eş'arîler (Tebûk seferi hazırlığı sırasında) kendilerine binek ve yük hayvanı istemem için beni Rasûlullah'a gönderdiler. Çünkü bunlar Tebûk gazasında Rasûlullah ile beraber bu güçlük ordusu içinde bulunmak istiyorlardı. Bunun üzerine ben:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Arkadaşlarım Eş'arîler, kendilerine binek ve yük hayvanı vermem için beni size gönderdiler! dedim.

Peygamber:

— "Vallahi ben sizleri hiçbir hayvana bindirmem" buyurdu.

Ben o sıradaPeygamber'i bilmediğim bir sebeble öfkeli bir hâlde bulduğum için, O'nun bu sözü üzerine beni reddetmesinden hüzünlü ve bana karşı gönlünde bir dargınlık bulunmasından endişeli olarak kederli bir hâlde geriye döndüm. Arkadaşlarımın yanına dönüp geldiğimde Peygamber'in söylediği sözü onlara haber verdim. Bunun üzerine çok beklemedim, ancak bir sâatçık kadar bir zaman geçmişti. Birden Bilâl*in:

— Ey Abdallah ibne Kays! diye nida etmekte olduğunu işittim.

Ve hemen- ona cevâb verdim. Bilâl:

— Rasûlullah seni çağırıyor, hemen icabet et! dedi.

Ben, Rasûlullah'ın huzuruna varınca, o sırada Sa'd ibn Ubâde'-den satın aldığı altı deveyi bana göstererek:

— "Şu çifti al, şu çifti de al! Bunları arkadaşlarının yanına götür. Onlara: Allah -yâhud da şöyle buyurdu:- Rasûlullah sizleri bu develer üzerine yükler, artık bunlara bininiz de!" buyurdu.

Ben de bu develerle arkadaşlarımın yanma gittim ve:

— Peygamber sizleri bu develer üzerine yüklüyor. Lâkin ben vallahi sizin birkaçınız benimle beraber Rasûlullah'ın bundan önce söylediği sözü işiten bir kimsenin yanına gidinceye ve onun Rasûlullah'ın öyle söylediğini açıklamasına

kadar sizleri bırakmam. Ki sizler, Rasûlullah'ın söylemediği bir sözü benim size söylemiş olduğumu san-mayasınız, dedim.

Onlar da bana:

— Vallahi sen bizim yanımızda elbette doğru sözlü olarak kabul edilmişsindir. Bununla beraber yapmak istediğini de elbette yaparız, dediler.

Akabinde Ebû Mûsâ, Eş'arîler'den birkaç kişi ile gitti. Nihayet bunlar, Rasûlullah'ın Eş'arîler'i önce deveden men' edip sonra onlara develer vermesine dâir sözlerini işitmiş olan kimselerin yanlarına vardılar. O kimseler de Ebû Musa'nın kendi hemşehrilerine söylediği gibi Peygamber'in sözlerini söylediler [440].

409-.......Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân, Şu'be'den; o da el- Hakem ibn Uyeyne'den; o da Mus'ab ibn Sa'd'dan; o da babası Sa'd ibn Ebî Vakkaas(R)'tan tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) Tebûk gazasına çıktı ve Alî'yi Medine'de vekîl bıraktı. Alî:

— Beni çocuklar ve kadınlar içinde vekîl mi bırakıyorsun? dedi. Rasûlullah ona hitaben:

— ('Bana nisbetle sen, Mûsâ 'ya nisbetle Hârûn menzilesinde olmana razı olmaz mısın? Şu kadar ki, benden sonra Peygamber yoktur" buyurdu.

Ve Ebû Dâvûd (Süleyman ibn Dâvûd et-Tayâlîsî) şöyle dedi: Bize Şu'be, el-Hakem'den; onun: Ben Musa'dan işittim, dediğini tahdîs etti [441].

410-.......İbn Cureyc haber verip şöyle demiştir: Ben Atâ ibn Ebî Rebâh'tan işittim; haber verip şöyle dedi: Bana Safvân ibnu Ya'lâ ibn Umeyye'den haber verdi ki, Ya'lâ ibn Umeyye (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'in beraberinde bu Usre(= Zorluk) gazvesinde bulundum.

Râvî dedi ki: Ya'lâ ibn Umeyye: Benim yanımda amellerimin en sağlamı işte bu Usre gazvesidir, der idi.

Atâ dedi ki: Safvân şöyle dedi: Babam Ya'lâ şöyle dedi: Benim bir hizmetçim

vardı. Yolda bu hizmetçi bir insanla döğüştü. İki kavgacıdan biri diğerinin elini ısırdı. '

Atâ burada: Yemîn olsun Safvân o ikisinden diğerini ısıranı bana haber verdi, fakat ben onu unuttum, demiştir.

Dedi ki: Eli ışınlan kişi elini, ısıran kimsenin ağzından hızla çekti de ısıranın ön dişlerini söktü. Bunlar Peygamber'e geldiler ve şikâyet ettiler. Peygamber dişin diyetini düşürdü.

Atâ dedi ki: Ben Safvân'm şöyle dediğini zannediyorum: Peygamber (S):

— "Bu adam elini sen yiyesin diye senin ağzının içinde bırakır mı; boğur devenin ağzının içindekileri çatır çatır yemesi gibi?!" buyurdu [442].

81- Ka'b İbn Mâlik Hadîsi İle Azîz Ve Celîl Olan Allah'ın: '(Savaştan) geri bırakılan üç kişinin tevbelerini de kabul etti" (et-Tevbe: 118) Kavli Hakkında (Bâb) [443]

411- Bize Yahya ibn Bukeyr tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-Leys. Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Abdurrahmân ibnu Abdillah ibn Ka'b ibn Mâlik'ten tahdîs etti ki, Abdullah ibnu Ka'b ibn Mâlik, babası Ka'b ibn Mâlik kör olduğu zaman oğulları içinde kendisini yeden kimse idi. İşte bu Abdullah şöyle demiştir: Ben babam Ka'b ibn Mâlik'ten işittim, kendisi Tebûk gazvesinden geri kaldığı zamanki kıssasını tahdîs ediyordu. Ka'b şöyle dedi: Ben Tebûk gazasından başka, Rasûlullah'ın yaptığı gazvelerin hiçbirisinden geri kalmadım. Gerçi ben Bedir gazvesinde geri kalmıştım, fakat Rasûlullah Bedir gazvesine gitmeyip geri kalanlardan hiçbir kimseyi azarlamadı. Rasûlullah Bedir seferine (cihâd maksadıyle değil, Şam'dan gelen) Ku-reyş kervanını kasdederek çıkmıştı. Nihayet Allah müslümânlarla düşmanlarını, bir karşılaşma va'di olmaksızın yolda birleştirdi. Hâlbuki ben, Akabe gecesi İslâm üzere bey'at ettiğimiz zaman Rasûlullah ile beraber hazır bulunmuşumdur. Hâlâ benim için Bedir'de hazır bulunmak, Akabe'de hazır bulunmak derecesinde sevimli değildir. Her ne kadar Bedir gazvesi insanlar arasında Akabe bey'atmdan daha çok zikredilirse de.

Benim Tebûk seferinden geri kalışım haberine gelince, hakîkaten ben o

gazveden geri kaldığım sıradaki kadar hiçbir zaman daha kuvvetli ve daha kolaylıklı olmamıştım. Vallahi Tebûk seferinden önce

hiçbir vakit yanımda iki devem bir arada bulunmamıştı. O gazve sırasında ise iki devem vardı. Bir de Rasûlullah'ın âdeti bir gazaya gitmek isteyince tevriyeli bir ifâde ile maksadının aksini anlatmaktı. (Bu suretle hareket edeceği günü gizlerdi.) Fakat Rasûlullah bu Tebûk gazasında (maksadını gizlemedi), şiddetli sıcak bir mevsimde sefer etmişti. Uzak ve tehlikeli bir yolculukla ve çok kuvvetli bir düşmanla karşılaşacaktı. Bu sebeble Rasûlullah gaza ihtiyâçlarım ona göre hazırlasınlar diye, müslümânlara maksadını açıkladı. Ve gitmek istediği yönü onİara haber verdi. Rasûlullah ile beraber sefer eden müslümânlar da çoktu. Mücâhidlerin künyelerini muhafaza edici hiçbir kitâb, yânî dîvân defteri almıyordu.

Ka'b devamla dedi ki: Hiçbir kimse de gizlenmek istemiyordu. Ancak Allah tarafından vahiy inmedikçe Rasûlullah'a kapalı kalır (bilemez) sanan kimseler saklanmışlardı. Rasûlullah bu gazaya mey-valar olgunlaştığı ve ağaç gölgeleri de hoş olup tam gölgelenilecek bir zamanda çıkıyordu. Rasûlullah ile müslümânlar gaza hazırlığı ile meşgul oldular. Ben de onlarla beraber yola hazırlanmak için sabahleyin (evden çıkıp) dolaşırdım. Hiçbir iş görmeden (akşam üzeri) döner gelirdim. Ve kendi kendime:

— Hazırlanmaya kudretim, vaktim müsâiddir! derdim.

Bu ihmalcilik bende durmayıp devam etmişti. Nihayet herkes gerçekten hazırlandı. Ve bir sabah Rasûlullah ile müslümânlar sefere çıktılar. Hâlbuki ben sefer cihazından hiçbirşey hazırlamamışım. Ve yine kendi kendime:

— O'nun ardından bir iki günde hazırlanır, sonra müslümânlara arkalarından katılırım! dedim.

Ordu Medine'den ayrıldıktan sonra yine ben sabah vakti hazırlık için çıktım. Fakat bir iş göremeden geri döndüm. Sonra ertesi sabah çıktım, yine boş döndüm. Bu hâl bende böyle devam etti. Nihayet mücâhidler sür'atle yol aldılar. Gaza da (elimden) kaçtı. Bununla beraber ben yine gideyim de orduya yetişeyim diye azmetmiştim. Keski bunu olsun yapaydım. Fakat bu da bana takdir edilmedi, yânî müyesser olmadı.

Rasûlullah gazaya gittikten sonra insanların içine çıktığım ve aralarında dolaştığım zaman, beni en çok üzen birşey vardı. O da insanlar arasında (îmânı

yerinde, vücûdu sağlam) kimse görmemekliğim, ancak üzerinde münafıklık damgası vurulmuş kimselerden bir kişi yâ-hud da zaîflerden olup da Allah'ın ma'ziretli kıldığı bir kimse gör-mekliğimdir.

Rasûlullah Tebûk'e varana kadar beni hiç anmamış. Tebûk'te sahâbîleri içinde otururken beni hatırlayarak:

-^ "Ka'b ne yaptı?" diye sormuş.

Selime oğulları'ndan birisi:

— Yâ Rasûlallah! Ka'b'ı kıymetli iki bürdesi ve kibirle iki tarafına bakması Medîne'de habsetti! diye cevâb vermiş.

Bunun üzerine Muâz ibn Cebel, bunu söyleyen o kimseyi (yânî Abdullah ibn Uneys'i):

— Ne fena söyledin! diye karşılamış. Ve Peygamber'e de:

— Vallahi yâ Rasûlallah, biz Ka'b ibn Mâlik hakkında hayırdan başka birşey bilmeyiz, demiş.

Bunun üzerine Rasûlullah sükût etmiş.

Ka'b ibn Mâlik devamla dedi ki: Rasûlullah'ın Tebûk'ten Medine'ye yönelerek gelmekte olduğu haberi bana ulaşınca, bütün hüzün ve kederim beni sardı. Artık yalan düşünmeye başladım. Ve (kendi kendime):

— Yarın Rasûlullah'ın öfkesinden ne ile (yânî ne söylemekle) çıkar kurtulurum? diyordum.

Ailem halkından re'y ve fikrinden istifâde edilen herkesten bu hususta yardım istiyordum. Bu sırada birden:

— Rasûlullah'ın Medîne'ye gelmesi yaklaştı! denilince, artık benden böyle bâtıl ve yalan düşünceler gitti ve ben içinde yalan bulunan birşeyle asla bu kabahatten temize çıkamayacağımı anladım. Bunun için Rasûlullah'a doğru söylemeye karar verdim.

Sonra Rasûlullah bir sabah Medîne'ye geldi. Rasûlullah bir seferden geldiğinde ilk iş olarak mescide girmek ve orada iki rek'at namaz kılmak, sonra insanlar için (onlarla konuşmak için) oturmak âdetinde idi. Bu defa da o âdetini

yerine getirip mescidde oturunca, Tebûk seferine gitmeyip Allah tarafından arkada bırakılanlar Rasûlullah'a geldiler ve yemîn (ile özürlerini te'yîd) etmeye başladılar. Bunlar seksen küsur kişi idiler. Rasûlullah bunların zahir hâllerine göre özürlerini kabul etti, onlarla bey'at etti ve onlar için mağfiret istedi. Bunların içyüzlerini ve hakikatlerini Allah'a havale eyledi. Bu sırada ben de huzura geldim. Kendisine selâm verince öfkelenmiş bir kimsenin gülümsemesi ile gülümsedi. Sonra bana:

— "Gel!" buyurdu.

Ben de yürüyüp yanına vardım ve tâ önüne oturdum. Bana:

— "Seni nasıl bir mâni' geri bıraktı? Sen (Akabe'de) arkana bey'at almış değil miydin?" buyurdu.

Ben de şöyle cevâb verdim:

— Evet vallahi, yâ Rasûlallah! Sana yardım etmeye söz verdim. Vallahi Sen'den başka şu dünyâ halkından kimin yanında otursam (ona karşı söyleyeceğim) bir özürde muhakkak ben onun öfkesinden kurtulacağımı sanırım. Çünkü bana söz söyleme kuvveti ve fesahat verilmiştir. Lâkin ben vallahi şuna kanâat etmişimdir ki, şayet bugün ben Sizi benden hoşnûd edecek yalan bir söz söyleyecek olur-

sam, çok sürmez muhakkak Allah (yalanımı bildirerek) Seni hakkımda öfkelendirir. Eğer huzurunda Seni hakkımda öfkelendirecek 'doğru söz söylersem, herhalde ben, bu hususta vâki* olan kusurumu Allah'ın affetmesini umarım. Hayır yâ Rasûlallah! Vallahi benim seferden geri kalışım hakkında arzedecek hiçbir özrüm yoktur. Vallahi ben, sizden geri kaldığım zamanki kadar hiçbir vakit daha kuvvetli ve daha kolaylıklı değildim.

Bu sözlerim üzerine Rasûlullah (S):

— "Buna gelince, hakîkaten doğru söyledi. Ey Ka'b! Haydi kalk, Allah senin hakkında hükmedinceye kadar (bekle)/" buyurdu.

Ben de kalktım. (Evime gelirken) Selime oğullan'ndan birtakım adamlar koşup geldiler ve benimle yürüyerek bana şöyle dediler:

— Vallahi biz seni bundan önce bir günâh işlemiş kimse bilmiyoruz. Şu kadar ki, (bu mes'elede) sen, seferden geri kalan öbür kimselerin özür beyân ettikleri

gibi Rasûlullah'a özür beyân edememiş olmandan dolayı çok âciz bir vaziyete düştün. Hâlbuki (özür beyân etseydin) Rasûlullah'ın senin için mağfiret dilemesi, senin günâhına kâfî gelirdi!

Vallahi Selime oğullan bana serzeniş etmeye o kadar devam ettiler ki, hattâ ben eski fikrimden dönüp, kendimi yalanlamak istedim. Sonra onlara:

— Benimle beraber bu vaziyete düşen bir kimse var mıdır? diye sordum.

Onlar:

— Evet iki kişi (Rasûlullah'a) senin söylediğin gibi söylediler ve Rasûlullah tarafından onlara da sana söylendiği gibi cevâb verildi! dediler.

— Onlar kimdir? dedim.

— Murâre ibnu'r-Rabî' el-Amrî ile Hilâl ibnu Umeyye el-Vâkıfı, dediler ve böylece bana Bedir gazvesinde hazır bulunan ve kendilerinde güzel bir imtisal örneği bulunan iki zâtı zikrettiler.

Bu iki zâtı bana söyledikleri zaman ben de tereddüdden vazgeçtim (ve doğrulukta kalmak fikrimde sebat ettim).

Rasûlullah, kendisinden seferde geri kalanlar arasından işte şu üçümüzle konuşmaktan müslümânları nehyetti. İnsanlar da bizden çekindiler ve bize yüzlerini ekşittiler. Hattâ bana yeryüzü yaİDancı-laştı; bu hakîkaten benim tanımakta olduğum toprak değildi. Bu hâl üzere elli gece kaldık. İki arkadaşım insanlardan çekildiler ve evlerinde oturup ağlamakla vakit geçirdiler. Fakat ben onların daha genci ve daha salâbetlisi idim. Bu sebeble ben evimden çıkar ve müslümân-larla beraber namazda hazır bulunurdum. Sokaklarda, çarşıda dolaşırdım. Hâlbuki hiçbir kimse bana söz söylemezdi. Namazdan sonra

Rasûlullah'ın meclisine varır ve kendisine selâm verirdim. Ve içimden:

— Acaba Rasûlullah selâmıma karşılık vererek dudaklarını hareket ettirdi mi yâhud ettirmedi mi? derdim.

Sonra namazı Rasûlullah'ın yakınında kılardım da gizlice O'nu gözetlerdim. Namazıma yöneldiğim sıra O bana doğru dönerdi. Fakat ben O'nun tarafına bakınca da yüzünü benden çevirirdi.

Nihayet insanların yüz çevirmelerinden de cefâsından ıztırâb çektiğim bu hâl

uzayınca, birgün gittim. Tâ Ebû Katâde'nin bahçe duvarından aştım. Ebû Katâde amcamın oğlu ve insanlar arasında beni en çok seven bir kimse idi. Vardım ona, selâm verdim. Vallahi selâmımı almadı. Ben:

— Yâ Ebâ Katâde! Allah adına and vererek sana sorarım: Benim Allah'ı ve Rasûlü'nü sever bir kimse olduğumu bilir misin? de-, dim.

Sustu, cevâb vermedi. Ben tekrar and verip Allah aşkına sordum. Yine sustu. Ben üçüncü bir kerre daha Allah'a and verdim. Bu defa:

— Allah ve Rasûlü en bilendir! dedi.

Bunun üzerine gözlerimden yaş boşandı. Döndüm, duvardan aştım.

Ka'b ibn Mâlik devamla dedi ki: Ben birgün Medine çarşısında gidiyordum. Medine'ye zahîre satmaya gelen Şâm ahâlîsi ekincilerinden bir ekinci:

— Ka'b ibn Mâlik'i bulmağa bana kim delâlet eder? diye soruyordu.

İnsanlar ona beni göstermeye başladılar. Nihayet o Nebatî kişi bana geldi ve Gassân Meliki'nden bir mektûb verdi. Bakınca, "Amma ba'du"dan sonra bu mektûbda şöyle yazıldığını gördüm:

"Bana ulaşan habere göre sahibin sana cefâ ve ezâ ediyormuş. Allah seni hakaaret görecek ve hakkın zayi' olacak bir mevki'de yaratmamıştır. Orada durma, bize gel! Sana sânına lâyık bir surette hürmet ve ihsanda bulunuruz!"

Ka'b ibn Mâlik dedi ki: Bu mektubu okuyunca:

— Bu da öbürüsü gibi bir belâdır! dedim. Hemen bu sahîfeyi ocağa attım ve yaktım [444].

Nihayet bu elemli elli geceden kırk gecesi geçtiğinde, birgün baktım ki, Rasûluîlah'ın gönderdiği bir zât (Huzeyme ibn Sabit) bana geliyor. Huzeyme gelip bana:

— Rasûlullah sana kadınından ayrılmanı emrediyor! dedi. Ben de:

— Kadınımı boşayacak mıyım, yoksa ne yapacağım? dedim. Oda:

— Hayır boşama, yalnız ondan ayrı bulun, kadına yaklaşma! dedi [445],

Rasûlullah o iki arkadaşıma da bunun gibi emir göndermişti. Bu emir üzerine kadınıma:

— Haydi ehline (babanın ailesi yanına) git, Allah bu iş hakkında hükmedinceye kadar onların yanında bulun! dedim.

Ka'b dedi ki: Hilâl ibn Umeyye'nin karısı Rasûlullah'a gelerek:

— Yâ Rasûlallah! Hilâl ibn Umeyye ihtiyardır, gücü kuvveti gitmiştir. Hizmetçisi de yoktur. Ona hizmet etmemi çirkin görür müsün? diye sormuş.

Rasûlullah:

— "Hayır çirkin görmem, fakat sana yaklaşmasın!" buyurmuş. Kadın:

— Yâ Rasûlallah, onda hiçbir hareket yok. Vallahi bu olan iş olalıdan beri bugüne kadar hiç durmadan ağlıyor! demiştir.

Ka'b dedi ki: Bunun üzerine akrabamdan bâzı kimseler bana:

— Kadının hakkında sen de Rasûlullah'tan İzin istesen. Nitekim Hilâl ibn Umeyye'nin karısına, kocasına hizmet etmek için izin verdi, dediler.

Ben de onlara:

— Vallahi ben bu hususta Rasûlullah'tan izin istemem! İzin istesem bile Rasûlullah ne diyecektir bilemem! Hem ben genç bir adamım! dedim.

Bundan sonra on gün daha durdum. Nihayet Rasûluîlah'ın bizimle insanları görüşmekten men' ettiği târihten i'tibâren elli gecemiz dolmuştu. Ellinci gecenin sabahında sabah namazını kıldım ve evlerimizden birinin damı üzerinde bulunuyordum. Ben orada Allah'ın (et-Tevbe: ıi8'de) zikrettiği hâl üzere oturuyordum: Nefsim yalnızlık ve gamdan dolayı bana daralmış ve yeryüzü bütün genişliğine rağmen başıma dar gelmişti. İşte bu sırada Sel' Dağı üzerinde en yüksek sesiyle:

— Ey Ka'b ibn Mâlik, müjde! diye olanca kuvvetiyle bağıran birisinin sesini işittim.

Hemen secdeye kapandım. Ve anladım ki (darlık gitmiş) genişlik ve ferah gelmiştir. Rasûlullah sabah namazım kıldırdığı zaman Allah'ın bizim üzerimize tevbesini (pişmanlıklarımızın kabulünü) i'lân etmiş ve insanlar bize

müjdelemeye koşmuşlardır.

Arkadaşlarım tarafına da birtakım müjdeciler gitmişlerdi. Bana da bir kişi (Zubeyr ibnu'l-Avvâm müjdelemek için) atını sürmüştü. Ve Eşlem kabilesinden bir müjdeci (Hamza ibn Amr) de koşup Sel' Dağı'nın üstüne çıkmıştı. Bunun sesi attan sür'atli idi.

Beni sevindiren sesini işittiğim bu müjdecim bana geldiği zaman, üzerimdeki iki kat elbisemi hemen çıkarıp müjdelik olarak ona giydirdim. Vallahi o gün bunlardan başka elbiseye mâlik bulunmuyordum. (Ebû Katâde'den) eyreti iki kat elbise alıp giydim. Hemen Rasûlullah'a gittim. Sahâbîler beni takım takım karşıladılar. Tevbemin kabulünü (günâhtan berâetimi) tebrik ediyorlar ve:

— Allah'ın tevbesi şana kutlu olsun! diyorlardı.

Ka'b devamla dedi ki: Nihayet mescide girdim. Rasûlullah oturmuş, insanlar etrafında çevrelenmişlerdi. Hemen Talha ibn Ubeydil-lah kalktı, koşarak geldi, elimi sıkıp tokalaştı ve beni tebrik etti. Vallahi Muhâcirler'den Talha'dan başka kimse bana ayağa kalkmadı. Tal-ha'nın bu lûtfunu unutmam! [446].

Ka'b dedi ki: Rasûlullah'a selâm verdiğim zaman, Rasûlullah sevinçten yüzü şimşek gibi parlar bir hâlde:

— "Ananın seni doğurduğu zamandan beri üzerinden geçen günlerin en hayırlısı olan bir günün hayır ve saâdetiyle sevin!" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! Bu müjde Senin tarafından mı yoksa Allah tarafından mı? dedim.

Rasûlullah:

— "Hayır (benim tarafımdan değil,) doğrudan Allah katından " buyurdu.

Esasen Rasûlullah, Allah tarafında** sevindirildiği zaman yüzü parlardı, hattâ yüzü ay parçasına benzerdi. Biz de sevinçli bir vahiy geldiğini O'nun bu sevimli yüzünden anlardık. Rasülullah'm huzuruna oturduğum zaman:

— Yâ Rasûlallah! Allah ve Rasûlullah için hâlis sadaka olmak üzere malımdan sıyrılıp çıkmam tevbemdendir, dedim.

Rasûlullah:

— "Malının bir kısmını kendinde tut, bu senin için daha hayırlıdır" buyurdu.

Ben de:

— Şu Hayber'deki hissemi kendimde alıkoyuyorum, dedim. Bundan sonra ben Rasûlullah'a şunları söyledim:

— Yâ Rasûlallah! Allah beni bu sıkıntıdan ancak doğruluk sebebiyle kurtardı. Ve yine tevbemdendir ki, artık ben bundan böyle yaşadığım müddetçe doğru olandan başka bir söz söylemeyeceğim!

Ka'b dedi ki: Vallahi ben bunu Rasûlullah'a söylediğim zamandan beri müslümânlardan hiçbirisini, doğru söylemekte Allah'ın bana yaptığı imtihandan daha güzel bir imtihan yaptığını bilmiyorum (yânî imtihan mukaabilinde daha güzel in'âm ve ihsan yaptığım bilmiyorum). Rasûlullah'a o sözlerimi söylediğimden bu günüme kadar yalan söylemek hatırımdan geçmedi. Bundan sonra yaşadığım zaman içinde de Allah'ın beni yalandan koruyacağını kuvvetle ümîd etmekteyim. Yüce Allah, Rasûlü üzerine: "A nd olsun ki A ilah, Peygamber 'ini, içlerinden birtakımının gönülleri hemen hemen eğrilmek üzere iken güçlük zamanında O'na tâbi' olan Muhacirler'le Ensâr'ı da tevbeye muvaffak buyurdu ve sonra onların bu tevbelerini kabul eyledi. Çünkü o çok şefkat edici, çok merhamet eyleyicidir. Savaştan geri bırakılan üç kişinin tevbelerini de kabul etti. Çünkü yeryüzü bunca genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmıştı. Nihayet Allah 'in hışmından, yine Allah 'tan başka sığınacak hiçbir yer olmadığını anladılar da bundan sonra A ilah onları da eski hâllerine dönsünler diye tevbeye muvaffak buyurdu. Şübhe-siz ki Allah, tevbeyi en çok kabul eden, hakkıyle merhamet eyleyendir. Ey îmân edenler, Allah Han korkun. Bir de doğru olanlarla beraber olun!" (et-Tevbe: 17-19) kavline kadar indirdi.

Vallahi Allah'ın bana ihsan buyurduğu ni'metler içinde, beni İslâm Dîni'ne hidâyetinden sonra nefsimde Rasûlullah'a doğru söylemekten daha büyük hiçbir ni'met asla ihsan etmemiştir. Evet, büyük ni'met, Rasûlullah'a yalan söyleyip de helak olmuş bulunmamak ni'-metidir. Nitekim Rasûlullah'a yalan söyleyenler helak oldular. Çünkü Allah şü yalan söyleyenler hakkında vahyini indirdiği zaman, her-hangibir kimse için söylediğinin en ağırını söyledi. Çok mübarek ve çok yüce Allah şöyle buyurdu:

"Onların yanına döndüğünüz zaman, kendilerinden vazgeçme-

niz için Allah 'a yemin edecekler. O hâlde onlardan yüz çevirin. Çünkü onlar murdardırlar. İrtikâb edegeldiklerinin cezası olarak varacakları yer de cehennemdir onların: Kendilerinden hoşnûd olmanız için size yemîn edecekler, fakat eğer siz onlardan razı olursanız, şüb-hesiz Allah o fâsıklar güruhundan razı olmaz" (et-Tevbe: 95 96).

Ka'b dedi ki: Biz şu üçümüz hani -bizden önce Rasûlullah'ı ikna için yemîn ettikleri vakit Rasûlullah'in yeminlerini kabul edip onlara bey'at ve istiğfar ettiği şu birtakım kimselerin affından (elli gece)-arkaya kalmıştık. Rasûlullah bizim vaziyetimizi tâ Allah'ın hakkımızda vereceği hüküm ve kazaya kadar geri bırakmıştı. İşte bu geri bırakma sebebiyle Allah: * 'Hani şu tevbeleri A ilah 'in hükmüne kadar geri bırakılan üç kişiye..." (et-Tevbe: 119) buyurmuştur. Yoksa Allah'ın bu âyette zikrettiği yemîn etme ve geri bırakılma, bizim gazveden geri kaldığımızdan değildir. Bu ancak Rasülullah'm bizim üçümüzü ve bizim tevbemizi, Rasûlullah'a yemîn ve özür beyân edip de özürleri kabul olunanların tevbelerin)den geri bırakmasıdır [447].

82- Peygamber(S)'İn Şemûd Kavminin Yurdu Olan El-Hıcr Vadisine İnmesi Babı [448]

412-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -Tebûk gazvesine giderken- Semûd kavminin yurdu olan el-Hıcr'e uğradı da: "Kâfirlikle kendilerine zulmetmiş (ve Allah'ın gazabına uğramış) bulunan kimselerin meskenlerine girmeyiniz. Çünkü onlara isabet eden azabın size de isabet etmesinden korkulur. Onların yurtlarına ancak ağlayıcılar olarak girebilirsiniz" buyurdu.

Bundan sonra Peygamber başını örttü de o vâdîyi geçinceye kadar yürüyüşü çabuklaştırdı [449].

413-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Hıcr

sâhiblerinin yakınında -yâhud Hicr sâhibleri hakkında-: "Şu azâba uğratılmış olanların yurduna, onlara isabet eden azabın benzeri size isabet etmemesi için, ağlayıcılar tavrı takınmış olmanız dışında, girmeyiniz!" buyurdu [450].

83-Bâb [451]

414-.......el-Mugîre ibnu Şu'be (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hacetinin birini yerine getirmek için gitti. Geldiğinde ben kalkıp O'nun eline su döküyordum. Mugîre'den rivayet eden oğlu Urve: Babamın muhakkak Tebûk seferinde dediğini bilmekteyim, demiştir. Peygamber yüzünü yıkadı ve iki kollarını yıkamağa davrandı. Fakat giydiği cübbenin yeni dar olduğu için kolunu sıvayamadı da, kolJarı-nı cübbenin alt tarafından çıkardı da öyle yıkadı. Bundan sonra ayakkabıları üzerine meshetti [452].

415-.......Ebû Humeyd es-Sâidî (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber'in beraberinde Tebûk gazvesinden döndük. Nihayet Medine'yi yukarıdan gördüğümüz zaman, Peygamber (S): "İşte Tâbe, şu da Uhud'dur. Uhud, bizi seven, bizim de kendisini sevdiğimiz bir dağdır!" buyurdu.

416-.......Bize Humeyd et-Tavîl, Enes ibn MâIik(R)'ten (şöyle dediğini) haber verdi: Rasûlullah (S) Tebûk gazvesinden dönüp de Medine'ye yaklaştığımızda:

— "Medine'de öyle topluluklar vardır ki, sizin yürüdüğünüz her-bir yerde; sizin geçtiğiniz herbir vâdîde muhakkak onlar da sizin beraberinizde olmuşlardır" buyurdu.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Onlar Medîne'de(oturmuşlar)dır! dediler. Rasûlullah:

— "Evet onlar Medine'de kaldılar. Fakat onları Medine'de özür habsetti" buyurdu [453].

84- Peygamber(S)'İn Kisrâ İle Kayser'e Gönderdiği Mektûb Babı [454]

417-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah haber verdi, ona da İbnu Abbâs (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) Kisrâ'ya mektubunu Abdullah ibn Huzâfe es-Sehmî ile gönderdi ve Abdullah ibnu Huzâfe'ye mektubu götürüp Bahreyn'in büyüğüne -ki Kisrâ'nın Bahreyn Emîri'dir- vermesini emretti. İbnu Huzâfe de Bahreyn Emîri Munzir'e mektubu verdi. O da götürüp Kisrâ'ya verdi. Kisrâ mektubu okuyunca yırtıp parçaladı.

İbn Şihâb dedi ki: Ben Saîd ibnu'l-Müseyyeb'in şöyle dediğini zannediyorum: Bu haber kendisine ulaşınca Rasûlullah (Kisrâ ile kavmine): "Parça parça olsunlar!" diye beduâ etti [455].

418-.......Bize Avf el-A'râbî, el-Hasen el-Basrî'den tahdîs etti ki, Ebû Bekre (R) şöyle demiştir: Cemel Vak'ası günlerinde cemel sâ-hiblerine katılarak, onlarla birlikte (Alî'ye karşı) harb etmeye başladıktan sonra, vaktiyle Rasûlullah'tan işittiğim bir söz ile Allah bana hayır ve menfâat ihsan buyurdu (da bu cemel sâhiblerine katılmadım).

Ebû Bekre dedi ki: Fars halkının Kisrâ Pervîz'in kızını kendilerine melik seçtikleri haberi Rasülullah'a ulaşınca: "Devlet başkanlığı işlerini bir kadının eline veren millet felah bulmaz!" buyurdu [456].

419-.......Ben ez-Zuhrî'den işittim, o da es-Sâib ibn Yezîd'den:

es-Sâib ibn Yezîd (R): Ben Rasûlullah(S)'ı karşılamak üzere çocuklarla beraber Seniyyetu'l-Vedâ'ya (Veda Tepesi'ne) çıktığımı hatırlıyorum, diyordu.

Bu hadîste Sufyân, bir kerresinde "Gılmân", bir kerresinde "Sıbyân" demiştir.

420-.......Bize Sufyân, ez-Zuhrî'den; o da es-Sâib(R)'den tahdîs etti ki, o: Peygamber(S)'i Tebûk gazvesinden döndüğü zaman kendişini karşılamak

üzere çocuklarla beraber Seniyyetu'l-Vedâ'ya çıktığımı hatırlıyorum, demiştir [457].

85- Peygamber(S)'İn Hastalığı Ve Ölümü İle Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Muhakkak sen de öleceksin, onlar da elbet ölecekler. Sonra hiç şübhesiz kıyamet gününde hepiniz Rabb Hnizin huzurunda muhakemeye duruşacaksınız" (ez-zumer: 30-31) [458].

Ve Yûnus ibn Yezîd el-Eylî, ez-Zuhrfden söyledi ki, Urve şöyle demiştir: Aişe (R) şöyle dedi: Peygamber (S) vefat ettiği hastalığı içinde: "Yâ Âişe! Ben Hayber'de yediğim o zehirli yemeğin elemini devamlı hissedip durdum. İşte bu anlar o zehirden dolayı kalb damarımın kesilmesini hissettiğim zamandır" der idi [459].

421-.......el-Hâris kızı Ümmü'I-Fadl (R): Ben Peygamber(Syden akşam namazında "el-Murselâti urfen" Sûresi'ni okurken işittim. Bundan sonra ruhunu Allah kabz edinceye kadar bir daha bize namaz kıldırmadı, demiştir [460].

422-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Umer ibnu'l-Hattâb (R) ben İbn Abbâs'ı kendi meclisine alır, kendisine yakın oturturdu. Ab-durrahmân ibn Avf, Umer'e:

— (Bu genci ne için bizimle beraber meclisine alıyorsun?) Bunun yaşında bizim oğullarımız var? dedi.

Umer de:

— Şübhesiz ki o, sizin bilmekte olduğunuz bir cihetten dolayı bu mevki ve rütbededir, dedi.

Akabinde Umer, İbn Abbâs'a: "İzâ câe nasru'llâhi ve'l-fethu" âyetinden sordu. İbn Abbâs:

— O, Rasülullah'ın ecelidir. Allah, Peygamber'ine ecelini bildirdi, dedi.

Umer de:

— Benim bildiğim de senin bilmekte olduğun şeyden ibarettir, dedi [461].

423-.......îbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Hani o perşembe günü, o perşembe günü ne acı gündü! O gün Rasûlullah'ın ağrısı artmıştı da:

— "Haydin bana yazacak birşey getirin, size bir kitâb yazayım da, ondan sonra yolunuzu hiç şaşırmayasınız!" buyurdu.

Bunun üzerine orada bulunanlar ihtilâf ettiler. Hâlbuki hiçbir peygamberin yanında ihtilâf yakışmazdı. Bâzı kimseler:

— Peygamber'in hâli nedir? (Hastalığından dolayı) sayıkladı mı? Kendisinden bu yazı yazmak isteğini iyice sorup anlayın, dediler.

Bunun üzerine söylediği yazı malzemesi isteğini iyice tesbît etmek maksadıyle, o sözünü tekrar ettirmeye giriştiler. Bu sefer Peygamber:

— "Beni (kendi hâlime) bırakınız! Benim şu içinde bulunduğum hâl, sizin beni da'vet ettiğiniz (yazma gibi) şeylerden daha hayırlıdır" buyurdu.

Ve Rasûlullah onlara üç şey vasiyet etti:

— "Bütün müşrikleri Arab yarımadasından çıkarınız! Elçilere, hey'etlere benim izin verip hediyeler ikram etmekte olduğum gibi, siz de gelmelerine izin verip hediyeler ikram etmek suretiyle hürmet gösteriniz" buyurdu.

İbn Abbâs üçüncü vasiyetten sükût etti, yâhud: Ben üçüncüsünü unuttum, dedi [462].

424-.......BizeMa'mer, ez-Zuhrî'den; o da UbeyduIIah ibnu Abdillah ibn Utbe'den haber verdi ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ra-sûlullah'ın vefatı yaklaştığı ve evinde sahâbîlerden mühim birtakım adamlar bulunduğu sırada, Peygamber (S):

— "Bana yazı yazacak birşey getirin! Size bir kitâb (vasiyetname) yazdırayım ki, ondan sonra yolunuzu şaşırmayasınız!" buyurdu.

Fakat oradakilerin bâzısı:

— Rasûlullah'ın hastalığı muhakkak ağırlaşmıştır. Yanınızda ise Kur'ân vardır. Bize Allah'ın Kitabı yetişir, dedi.

Bunun üzerine ev halkı ihtilâfa ve husûmete başladılar. Onların kimi "Yazı takımı getiriniz, size vasiyetname yazdırsın; ondan sonra yolunuzu şaşırmazsınız!" diyorlardı. Kimi de bundan başka sözler söylüyorlardı. Artık karışık söz ve ihtilâfı çoğalttıkları zaman, Rasûlullah:

— "Haydi kalkınız!" buyurdu.

Râvî UbeyduIIah dedi ki: İbn Abbâs şöyle der idi: Âh! Ne büyük musibettir o musibet ki, Rasûlullah ile onlara yazmak istediği kitâb arasına engel oldu! Bunun sebebi ihtilâf etmeleri ve seslerini yükseltmeleridir [463].

425-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ölüm sebebi olan hastalığı sırasında Fâtıma aleyhâ's-selamı yanına çağırdı ve ona gizli bir şey söyledi. Fâtıma ağladı. Sonra bir daha çağırıp yine gizli birşey söyledi. Bu defa da Fâtıma güldü. Biz bu ağlamanın ve gülmenin sebebini sorduk. Fâtıma:

— Peygamber bana vefat sebebi olan bu hastalığı sonunda ruhunun Allah canibine alınacağını söyledi. Bunun üzerine ağladım. Sonra bana ev halkından kendisine ilk ulaşanı olacağımı gizlice söyleyip haber verdi. Buna da güldüm! dedi.

426-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'den: "Hiçbir peygamber dünyâ (ni'nıeti) ile âhiret (saadeti) arasında muhayyer kılınmadıkça vefat etmez" dediğini çok işitirdim. Peygamber'in de ölüm sebebi olan hastalığında boğazı kısılıp sesi değişerek âhirete göçme hâli geldiğinde: "(Kim Allah'a ve Peygamber'e itaat ederse işte onlar) Allah 'm kendilerine nVmetler verdiği peygamberlerle, sıddîk-lerle, şehîdlerle, iyi adamlarla beraberdirler. Onlar ne iyi arkadaştırlar" (en-Nisâ: 69) âyetini sonuna kadar okuduğunu işittim. Artık Rasûlullah'-ın da bu iki dilek arasında muhayyer bırakılıyor olduğunu (ve âhireti

tercih ettiğini) anladım.

427-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), içinde ölmüş olduğu hastalığa tutulduğu zaman: "er-Refîkul-Alâ{ = En Yüksek Refîk içine)" demeğe başladı [464].

428-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) sıhhatte iken birçok defalar: "Hiçbir peygamberin ruhu cennetteki durağını görmedikçe alınmaz. Sonra (durağına gitmek) onun arzusuna bırakılır yâhud muhayyer kılınır" buyurmuştu. Hastalanıp riihu kabzolunmak zamanı gelince, başı benim dizimin üzerinde bulunduğu bir sırada kendisine bir baygınlık geldi. Sonra ayılınca gözü açılıp evin tavanına doğru dikildi. Sonra: "Yâ Allah, beni er-Refîku'l-A'lâ zümresine kat!" diye duâ etti. Bunun üzerine ben: Artık Rasûlullah şimdi bizi tercih etmiyor! dedim. Ve Rasûlullah'ın bu temennisi, sıhhatli zamanında vaktiyle bize söylediği bir haber(in kendisinde tecellîsi) olduğunu bildim [465].

429-.......Abdurrahmân ibnu'l-Kaasım, babası el-Kaasım ibnu Muhammed ibn Ebî Bekr es-Sıddîk'tan; o da Âişe(R)'den (o şöyle demiştir): Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân, Peygamber'in huzuruna girdi. Ben Peygamber'i göğsüme yan dayamıştım. Abdurrahmân'in yanında kendisiyle diş temizlenen yaş bir misvak vardı. Rasûlullah yüzünü ona çevirip uzunca baktı. Ben Abdurrahmân'dan misvakı aldım, dişlerimle onu ısırıp kestim, onu silkeledim, su ile ıslattım. Sonra hazırladığım bu misvakı Peygamber'e verdim. O bununla dişlerini mis-vâkladı. Artık ben Rasûlullah'ın bu kadar güzel diş misvâkladığını görmedim. Rasûlullah misvâklamayı bitirince, hemen elini yâhud parmağını yükselttikten sonra üç defa: "er-ReJîku'l-A'lâ zümresine (kat)/" dedi.. Bundan sonra Rasûlullah vefat etti.

Râvî dedi ki: Âişe: Rasûlullah'ın başı mi'dem ile çene kemiğim arasında (yâhud köprücük kemiğim ile çene kemiğim arasında) iken öldü, der idi [466].

430-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Urve haber verdi. Om da Âişe (R)

şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) her zaman hasta landığında Muavvize Sûreleri'ni okuyup kendi ellerine üflemek (v< ondan iyileşmek için) eliyle vücûdunu sıvamak i'tiyâdında idi. Vefa sebebi olan hastalığa tutulduğu zaman Rasûlullah'ın nefes ettiği Mu avvize Sûreleri'yle ben de kendisine nefes etmeye (ve iyileşmesi niye^ tiyle) eline üfleyip kendi eliyle vücûduna meshetmeye başladım [467].

431-.......Âişe (R) haber verdi ki, kendisi Peygamber (S) vefat etmezden önce, Peygamber sırtını Âişe'ye dayamış vaziyette ikenPey-gamber'e kulak vermiş, bu sırada Peygamber'in: "Allâhumme, ığfır lî ve'r-hamnive elhıknîbVr-Refîk(= Yâ Allah, günâhlarımı mağfiret et, bana merhamet eyle ve beni er-Refîku'I-A'lâ'ya eriştir)" diye duâ ettiğini işitmiştir.

432-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir daha kalkamadığı hastalığı içinde: "Allah Yahûdîler'i rahmetinden uzak kılsın! Bunlar peygamberlerinin kabirlerini birer mescid edindiler!" buyurdu.

Âişe: Böyle bir endîşe olmasaydı, Peygamber'in kabri açık bırakılırdı. Lâkin Peygamber kendi kabrinin bir mescid edinilmesinden korktu, demiştir.

433-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbete'bni Mes'ûd haber verdi ki, Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın hastalığı ağırlaşıp ağrısı şiddetlenince, benim odamda bakılmak üzere kadınlarından izin istedi [468]. Onlar da izin verdiler. Bunun üzerine Abbâs ibn Abdilmuttalib ile başka bir kimse arasında olarak ve takatsizlikten ayakları yerde sürünerek çıktı, benim odama geçti.

Ubeydullah dedi ki: Ben Âişe'nin ismini söylediği kimseyi Abdullah ibn Abbâs'a haber verdim. Abdullah ibn Abbâs da bana:

— Âişe'nin ismini söylemediği diğer adamın kim olduğunu biliyor musun? diye sordu.

Râvî Ubeydullah dedi ki: Ben:

— Hayır bilmiyorum, dedim, îbn Abbâs:

— O, Alî'dir, dedi.

Peygamber'in zevcesi Âişe şöyle tahdîs ediyordu: Rasülullah benim evime girdiği ve ağrısı şiddetlendiği zamanki günlerin birinde:

— "Benim üzerime ağızları bağlanıp bağları çözülmüş olan yedi kırba su dökün! Umarım ki bu suretle biraz hafiflerim de insanlara vasiyet edebilirim!" buyurdu.

Su kırbaları hazırlanınca biz Peygamber'i, zevcesi Hafsa'ya âid olan bir leğenin içine oturttuk. Sonra o kırbaların suyundan üzerine dökmeye başladık. Döktük, döktük. Nihayet Rasülullah eliyle bize:

— "Artık yetişir!" diye işaret etti.

Aişe dedi ki: Bundan sonra Rasülullah mescide insanların yanına çıktı ve onlara namaz kıldırdı ve onlara hitâb edip koruştu [469].

ez-Zuhrî, geçen senedle şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe haber verdi ki, Âişe ile Abdullah ibn Abbâs (R); ikisi, şöyle demişlerdir: Rasûlullah son hastalığına tutulduğu zaman (çektiği zahmetten dolayı) yanında bulunan dört köşeli yumuşak bir abayı yüzü üzerine atıp, yüzünü bununla örtmeye başladı. Hamîsa denilen bu abâ kendisine sıkıntı verdikçe, onu yüzünden açıyordu, îşte Rasûlullah bu vaziyette iken:

— "Allah'ın la'neti Yahûdîler'in ve Hristiyanlar'ın üzerine olsun! Onlar peygamberlerinin kabirlerini kendilerine mescidler edindiler!" buyuruyordu ki, maksadı, onların yaptıklarından ümmeti sakındırmak idi [470].

ez-Zuhrî, yine geçen senedle şöyle demiştir: Bana Ubeydullah haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Yemîn olsun ben "Ebû Bekr insanlara imâm olup namaz kıldırsın" emri hususunda Rasûlullah'a çok müracaat ettim. Beni Rasûlullah'a çok müracaat etmeye sevke-den düşünce şu idi: Rasûlullah'ın makaamına geçecek kimseyi insanların devamlı sevebileceğini gönlüm bir türlü almıyordu. Ve öyle sanıyordum ki, Rasûlullah'ın yerine geçecek kimseyi insanlar muhakkak uğursuz sayacaklardır. İşte bunun için ben Rasûlullah'ın, Ebû Bekr'in imamlık yapmasına dâir emrini ta'dîl etmesini ısrarla istemiştim.

Bu, Ebû Bekr'in insanlara namaz kıldırması emri hadîsini İbnu Umer, Ebû Mûsâ, İbn Abbâs -Allah onlardan razı olsun- Peygam-ber'den rivayet etmişlerdir [471].

434-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'in başı benim göğsüm ile çenem arasında olduğu hâlde vefat etti. Bu sebebleben Peygamber'den sonra hiçbir kimsenin ölümünün şiddetinden asla korkmam.

435-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ka'b ibn Mâlik el-Ensârî'nin oğlu Abdullah haber verdi. Bu Ka'b ibn Mâlik, Allah tarafından kendilerine tevbe nasîb edilmiş olan üç kişiden biri idi. Ka'-b'ın oğlu Abdullah'a da Abdullah ibn Abbâs şöyle haber vermiştir: Alî ibn Ebî Tâlib (R), Rasûlullah'ın içinde vefat ettiği hastalığı sırasında yanından dışarıya çıktı. İnsanlar:

— Yâ Eba'l-Hasen! Rasûlullah (bu gece) nasıl sabahladı? diye sordular.

Alî:

— Allah'a hamd olsun, hastalıktan biraz iyileşerek sabahladı, diye cevâb verdi.

Alî'nin bu cevâbı üzerine, onun elini (babam) Abbâs ibn Abdil-muttalib tuttu da:

— Vallahi sen üç gün sonra asanın kulu olacaksın [472]. Allah'a yemînle söylüyorum ki, ben Rasûlullah'ın bu hastalığından yakında vefat edeceğini zannediyorum. Çünkü Abdulmuttalib oğulları'nın ölüm sırasında yüzlerini (ne şekil aldıklarını tecrübemle) tanımaktayım. Şimdi sen bizimle Rasûlullah'a git, bu (devlet başkanlığı) işinin kimde bulunacağım kendisine soralım. Eğer bu iş bizde olacaksa, bunu (Rasûlullah'ın sağlığında) bilelim. Bizden başkasına âid olacaksa, bunu da öğrenelim ve bizi ona vasiyet etsin! dedi.

Bunun üzerine Alî:

— Vallahi bu işi biz eğer Rasûlullah'a sorar, O da bizi bundan men' ederse, Rasûlullah'tan sonra insanlar (bunu delîl getirerek) devlet başkanlığını bize vermezler. İşte bundan dolayı vallahi ben halifelik mes'elesini Rasûlullah'a

sormam, dedi [473].

436-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etti: Pazartesi günü müslümânlar sabah namazında bulundukları sırada, Ebû Bekr onlara namaz kıldırırken birden Rasûlullah, Âişe odasının kapı perdelerini açtı da sahâbîlerine baktı. Sahâbîlerinin namaz saffları içinde el bağlayarak durduklarını gördü. Sonra (bu görünüşten çok sevindi ve) sesi duyulacak derecede güldü. Ebû Bekr, Rasûlullah'ın namaza gelmek isteğiyle çıktığını sanarak topukları üzerinde ilk saf fa ulaşmak için geriye çekildi.

Enes devamla dedi ki: Müslümânlar Rasûlullah'ı görmekten o kadar çok ferahladılar ki, az kaldı namazlarından çıkacaklardı. Rasûlullah onlara eliyle: "Namazınızı tamamlayınız!" diye işaret etti. Sonra tekrar Âişe'nin odasına girdi ve kapı perdelerini indirdi.

437-.......Umer ibn Saîd şöyle demiştir: Bana Abdullah ibnu Ebî Muleyke haber verdi. Ona da Âişe'nin himayesinde bulunan Ebû Amr Zekvân şöyle haber vermiştir: Allah'ın bana ihsan ettiği ni'met-lerden birisi Rasûlullah'ın benim odamda, benim nevbetimde, başı benim göğsümün üstü ile gerdanımın arasında olarak vefat etmesidir. Bir de Allah'ın O'nun vefatı sırasında benim tükürüğüm ile O'-nun tükürüğünü bir arada birleştirmesidir. (Şöyle ki: Kardeşim) Abdurrahmân, elinde bir misvak ile odama girdi. Ben de Rasülul-Iah'ı (göğsüme yan) dayamıştım. O'nun misvaka dikkatle baktığını gördüm. O'nun misvakı çok sevdiğini bildiğim için:

— Size misvakı alayım mı? diye sordum.

Başıyla "Evet, al" diye işaret etti. Hemen misvakı alıp kendisine sundum. Fakat katı geldi.

— Yâ Rasûlallah, biraz yumuşatayım mı? diye sordum.

Başı ile "Evet!" diye işaret etti. Ben de misvakı yumuşatıp verdim. Bir de Rasûlullah'ın yanında deriden ufak bir su kabı yâhud ağaçtan bir su kabı, içinde su ile dururdu. -Râvî Umer ibn Saîd su kabının ne'vinde şübhe etmektedir.- RasûluIIah arasıra ellerini bu kabın içine batırıyor ve ıslanan elleriyle yüzünü

sıvazlıyor ve:

— "Lâ İlahe üle'ttah! Ölümün de şiddetleri, sarsmaları var!" diyordu.

Sonra elini kaldırdı. Tâ ruhu alınıncaya kadar:

— "Yâ Allah, beni er-Refîku'l-A 'la camiasında kıl!" duasına devam etti.

Ve bu duâ ile Peygamberdin (mu'cizeler çıkaran) eli meyledip düştü. (Allâhumme sallı alâ Muhammedin ve âli Muhammed.)

438-.......Hişâm ibn Urve tahdîs edip şöyle demiştir: Bana babam Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Âişe'den şöyle haber verdi: RasûluIIah (S) vefat ettiği hastalığı içinde Âişe'nin nevbet gününe ulaşmayı isteyerek:

— "Yarın ben nerede olacağım? Yarın ben nerede olacağım?" diye sorar dururdu.

Bunun üzerine zevceleri kendisine izin verdiler, böylece O istediği yerde oluyordu. Artık Peygamber yanında vefat edinceye kadar Âişe'nin odasında olmuştur.

Âişe dedi ki: Peygamber sağlığında bana gelmekte bulunduğu nevbet gününde, benim evim içinde öldü. Allah O'nun ruhunu, başı gerdanımla göğsüm arasında iken ve tükrüğü tükrüğüme karışmış hâlde iken aldı.

Sonra Âişe dedi ki: Kardeşim Abdurrahmân ibn Ebî Bekr, beraberinde dişlerini misvâkladığı bir misvakla içeriye girdi. RasûluIIah ona doğru baktı. Bunun üzerine ben:

— Yâ Abdarrahmân, şu misvâğı bana ver! dedim.

O da verdi. Ben misvâğın kullanılmış yerini dişimle kestim, sonra yumuşattım ve Rasûlullah'a verdim. RasûluIIah benim göğsüme dayanmış hâlde o misvakla dişlerini ovaladı.

439-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) benim odamda, benim nevbetimde ve ciğerimle gerdanım arasında vefat etti. Bizlerden herbir kadın O'nu hastalandığı zaman bir duâ ile Allah'a sığındırırdı. Ben de O'nu bir duâ ile

sağındırmaya giriştim. Bu sırada başını yukarı kaldırdı da iki defa:

— "er-Refîku'l-A 'id içinde kıl, er-Rejîku'i-A 'lâ içinde kıl!" duasını söyledi.

Bu sırada Abdurrahmân ibn Ebî Bekr, elinde yaprakları soyulmuş yaş bir deynekle bize uğradı. Peygamber (S) ona doğru baktı. Ben bu bakışından, Peygamber'in o deyneğe ihtiyâcı var diye düşündüm de, deyneği Abdurrahmân'dan aldım, ucunu ağzımda yumuşattım ve bir kısmını kestikten sonra bunu Peygamber'e verdim. Peygamber de bununla misvâklanmakta olduğu en güzel şekilde dişlerini misvâkladı. Bundan sonra o deyneği bana uzatıp verdi. Bu esnada eii düştü yâhud deynek elinden düştü. İşte bu suretle Allah, benim tükrüğüm ile O'nun tükrüğünü bu misvak deyneği vâsıtasıyle birleştirdi ki, bu da Peygamber'in dünyâdan olan günlerinin en sonuncusu içinde ve âhiretten olan günlerinin de ilk gününde oldu.

440-.......îbn Şihâb şöyle dedi: Bana Ebû Seleme haber verdi. ona da Âişe şöyle haber vermiştir: Rasûhıllah'ın ölümü üzerine Ebû Bekr, Sunh köyündeki meskeninden atma binerek Medine'ye geldi ve mescide indi. (Mesciddeki kalabalığa bakmayarak ve) kimseye bir-şey söylemeden, doğru Âişe'nin odasına girdi. Hemen Rasûlullah'a yaklaştı. Rasûlullah'ın yüzü bir Yemen beziyle örtülü idi. Yüzünden örtüyü açtı. Sonra üzerine kapandı, O'nu (iki gözünün arasından) öptü ve ağladı. Bundan sonra:

— Babam, anam Sana feda olsun! Vallahi Allah Senin üzerinde iki ölüm birleştirmeyecektir. Sana takdir edilip yazılmış olan bu ölüm geçidini ise geçirmiş bulunuyorsun! dedi.

ez-Zuhrî dedi ki: Ve bana Ebû Seleme, Abdullah ibn Abbâs'tan şöyle tahdîs etti: Ebû Bekr Rasûlullah'ın yanından dışarıya çıktı. Umer ibnu'l-Hattâb ise insanlara:

— Rasûlullah ölmedi! sözünü söylüyordu. Ebû Bekr:

— Yâ Umer, otur! dedi.

Fakat Umer oturmuyordu. Ebû Bekr hemen minbere yöneldi. İnsanlar Umer'i bırakarak Ebû Bekr'i dinlemeye toplandılar. Ebû Bekr, Allah'a hamd ve senadan sonra "Amma ba'du" deyip şunları söyledi [474]:

— Sizden her kim Muhammed'e ibâdet ediyorsa, iyi bilsin ki, Muhammed ölmüştür. Her kim de Allah'a ibâdet ediyorsa, iyi bilsin ki, Allah hiç ölmeyecek olan diridir. Yüce Allah: "Muhammed ancak bir rasûldür. Ondan evvel daha nice ramiler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür, yâhud öldürülürse ökçelerinizin üstünde geriye mi döneceksiniz? Kim iki ökçesi üzerinde geriye dönerse, elbette Allah 'a hiçbir şeyle zarar yapmış olmaz. Allah şükr ve sebat edenlere mükâfat verecektir" (Âiu imrân: 144) buyurmuştur.

İbn Abbâs dedi ki: Vallahi sahâbîleri o derece şaşkınlık kaplamıştı ki, bu âyeti Ebû Bekr okuyana kadar, Allah'ın bu âyeti indirdiğini sanki bilmiyorlardı da bütün cemâat bunu Ebû Bekr'den öğrenmişlerdi. Artık işittiğim herbir insan muhakkak bu âyeti okumaya başlamıştı.

ez-Zuhrî yine geçen senedle dedi ki: Bana Saîd ibnu'l-Museyyeb haber verdi ki, Umer o günkü hâlini şöyle anlatmıştır: Vallahi Ebû Bekr Âlu İmrân âyetini okuyuncaya kadar, Peygamber'in ölümü hakkında kanâatim yoktu. Onun okuduğunu işitince, dehşet içinde kaldım. Ayaklarım beni tutmaz olmuştu. Nihayet Ebû Bekr'in o âyeti okuduğunu işitince artık Rasûlullah'ın öldüğüne kanâat getirip, bulunduğum yere çöktüm [475].

441-....... Bu seneddeki râvîler İbn Abbâs ile Âişe'den, Ebû Bekr (R), Peygamber'in ölümünün ardından Peygamber'i öptü, dediklerini rivayet etmişlerdir.

442-.......Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân, Abdullah ibn Ebî Şeybe hadîsini tahdîs edip şunu ziyâde etti: Âişe (R) şöyle demiştir: Pey-gamber(S)'in yarı baygın bulunduğu hastalığı içinde ağzına ilâç koymuştuk. O da bize: İlâç vermeyiniz! diye işaret etmeye başlamıştı. Biz (Rasûlullah'ın bu çekinmesi) hastalar ilâçtan hoşlanmadığı içindir, dedik (ve ilâç vermeye devam ettik). Fakat Peygamber ayilınca:

— "Ben sizi ilâç vermekten men' etmedim mi?" diye azarladı. Biz yine:

— Hasta ilâçtan hoşlanmaz (onun için azarlıyor), dedik. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Ev içinde bulunan herkes istisnasız bu ilâçtan alacaktır. İşte ben bakıyorum. Yalnız Abbâs müstesnadır. Çünkü o beni ilâçla-makta sizinle hâzır bulunmadı!" buyurdu.

Bu hadîsi İbnu Ebfz-Zinâd, Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Âişe'den; o da Peygamber'den olmak üzere rivayet etmiştir [476].

443-.......el-Esved ibn Yezîd en-Nahaî şöyle demiştir: Bir kerresinde Âişe'nin yanında, Peygamber(S)'in (hastalığı sırasında) Alî'ye vasiyet ettiği zikrolundu. Bunun üzerine Âişe:

— Bu vasiyet sözünü kim söyledi? Yemîn olsun ben Peygam-ber'i şu hâlde görmüşümdür: Ben O'nu hayâtının son demlerinde göğsüme dayamıştım. Bu sırada bir tas istedi. Müteakiben kucağımda bütün vücûdu şarkı verdi. Meğer vefat etmişti. Ben vefatını anlamadım. Şu hâlde Peygamber, Alî'ye nasıl vasiyet etmiştir? diye onları reddetti.

444-.......Talha ibn Musarrıf şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Ebî Evfâ'ya:

— Peygamber (S) vasiyet etti mi? diye sordum. O:

— Hayır (birşey vasiyet etmedi), dedi. Ben tekrar:

— Öyleyse insanlar üzerine vasiyet etmek nasıl farz yazıldı, yâ-hud: İnsanlar nasıl vasiyetle emrolundular? dedim.

İbn Ebî Evfâ:

— Peygamber Allah'ın Kitâbi'yle vasiyet etti, dedi [477].

Hz. Ebû Bekr'in Hutbesi

Hazret-i Ebû Bekir-i Sıddîk nasıl ki Resûl-i Ekrem hutbede kelâma başlar idiyse aynen o şekilde evvelâ Cenâb-ı Hakk'a hamd ü sena ettikten sonra umûma hitaben:

— "Bu ümmet evvelce taştan ve ağaçtan yapılmış putlara tapardı, Cenâb-ı Hakk kendisine ibadet ve kendisini tev-hîd etmeleri için .onlara Resul gönderdi.

Arab kavmine babalarının dinini terketmek güç geldi. Hakk Ta'alâ hazretleri Muhacirîn'i îman ile mümtaz kıldı. Onlar Hazret-i Pey-gamber'e yâr oldular. Ve onunla birlikte müşriklerin ezâ ve cefâsına sabır ve tahammül eylediler. İşte yer yüzünde ilk defa Hakk'a tapan ve Resulüne îman eden onlardır. Resûl-i Ekrem'in vefakâr yârı, sâdık yardımcıları ve aşireti onlardır. Bu cihetle onlar emarete cümleden ziyade hak sahibi ve evlâdır. Bu babda onlarla kimse münazaa edemez, meğer ki zâlim ola.

"Ey Ensâr, sizin de dince hizmetiniz, fazilet ve meziyetiniz inkâr olunamaz. Cenâb-ı Hakk sizi dinine ve Resulüne nusret için intihâb etti. Ve sizlere Resulünün hicretini müyesser kıldı. Bizce dahi ilk Muhacirlerden sonra sizin mertebenizde başka kimse yoktur. Resûlullah'a yardımcı oldunuz. Onun için dâva ettiğiniz fazl ü şerefin ehlisiniz; buna kimsenin bir diyeceği yoktur. Fakat emaret bahsinde Arab kabileleri ancak Kureyş'i tanır. Başkasının emaretini kabul etmez. Zira Kureyş kavmi haseb ve nesebçe Arab'ın fazîletlisidir. Memleketleri Arab yarımadasının ortasidır. Biz ümerâyız, siz vüzerâsmız. Hiç bir meşveretten geri bırakılmazsınız. Sizin reyiniz alınmadıkça bir iş görülmez" dedi. (Filibeli Şehben-derzâde Ahmed Hilmi-Ziya Nur, İslâm Târihi, İstanbul 1982, 2 bs., s. 212'den).   .

445-....... (Peygamberin kayın biraderi ve mü'minlerin anası Cuveyriye'nin erkek kardeşi olan) Amr ibnu'l-Hâris (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) -vefatı zamanında- dînâr, dirhem, erkek ve dişi köle bırakmadı. Ancak binmekte olduğu dişi beyaz katırla harb silâhını, bir de yolcular için vakıf ettiği (Fedek ve Hayber'deki) arazîyi bıraktı.

446-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) vefatı günü zevale doğru hastalığı- ağırlaşınca sık sık bayılmaya başladı. Bundan kederlenen Fâtıma aleyha's-selâm da yüksek sesle:

— Vây babamın ıztırâbına! dedi.

Bunun üzerine Peygamber, Fâtıma'ya hitaben:

— "Kızım bu günden sonra babanın üzerinde hiçbir iztırâb kalmayacaktır" buyurdu.

Enes dedi ki: Peygamber vefat edince, Fâtıma:

— Yâ ebetâhu! Ecâbe Rabbâ duâhu! Yâ ebetâhu men cennetu'l-Firdevsime'vâhu! Yâ ebetâhu ilâ Cibrîlenen'âhu = Ey Rabb'in da'-vetine icabet eden babam! Ey cennetu'l-Firdevs'te makaamı olan babam! Ey Cibril'e ölümünü haber verdiğimiz babam! diye hüzün ve kederini açığa çıkarmıştır.

Peygamber defnedildikten sonra da Fâtıma aleyha's-selâm, Efes'e:

— Ey Enes! Derin bir bağlılıkla sevdiğiniz Rasûlullah'ın üzerine

toprak saçmağa gönlünüz nasıl razı oldu? diye bir hüzün ve keder sorgusu sormuştur [478].

86- Peygamber(S)'İn Söylediği Son Sözü Babı

Peygamber(S)*in Şemaili

Millî ve muhterem bir muharririmiz (Cevdet Paşa) Zât-ı Âlî-yi Nebevî'yi, taklidi gayr-i kaabil sevimli bir uslûb ile ve muteber, mevsuk eserlere istinaden şu suretle vasfediyor:

"Resûl-i Ekrem ve Fahr-i Âlem Muhammedüni'l-Mustafa Sallallahü aleyhi ve sellem hazretleri hilkatçe ve ahlâkça bütün Âdem oğullarının ekmeli idi. Hep enbiyâ-yı izam aleyhis-

salâtü ve's-selâm hazerâtı tâmmü'l-azâ_ve güzel idiler.

Mübarek cismi güzel, cümle âzası mütenasip, endamı gayet metbû, alnı ve göğsü, iki omuzlarının arası geniş, boynu uzun ve mevzun ve gümüş gibi sâf, omuzları ve bazuları ve baldırları iri ve kaim, bilekleri uzun, parmaklan uzunca, elleri ve parmaklan kalınca idi. Mübarek karnı göğsüyle beraber olup şişman değildi. Ayaklarının altı çukur olup, düz değildi. Uzuna karîb orta boylu, iri kemikli, iri gövdeli, güçlü kuvvetli ekmeli idi. Hep enbiyâ-yı izam aleyhissalâtü vesselam hazerâtı tâmmü'1-âzâ ve güzel idi.

Kemâl-i itidal üzre büyük başlı, hilâl kaşlı, çekme burunlu, az değirmi çehreli, söbüce yüzlü idi. Şişman yüzlü ve yumru yanaklı değildi.

Kirpikleri uzun, gözleri kara ve güzel, büyükçe ve iki kaşının arası açık, fakat kaşları birbirine yakın idi; çatık kaşlı

değildi. İki kaşının arasında bir damar vardı ki, gazaplı halinde kabarıp görünürdü.

O Nebî-i Müctebâ ezherü'1-levn idi. Yâni ne kireç gibi ak ve ne de kara yağız; belki ikisi ortası ve gül gibi kırmızıya mail beyaz ve nûranî ve berrak olup, mübarek yüzlerinde nûr lemeân ederdi. Gözlerinin akında dahi az bir kırmızılık vardı. Dişleri inci gibi âbidâr ve tâbdâr olup, söylerken ön dişlerinden nûr saçılır, gülerken fem-i saadeti lâtîf bir şimşek gibi açılırdı.

Saçları ne pek kıvırcık ne de pek düz idi. Saçların: uzattığı vakit kulaklarının memelerini tecâvüz ederdi. Sakalı sık ve tam idi. Uzun değildi. Bir tutamdan

ziyâdesini alırdı.

Âlem-i bekaa'ya rihlet buyurduklarında sakalı henüz ağarmağa başlayıp, başında biraz, sakalında yirmi kadar beyaz kıl vardı.

Cismi nazîf, kokusu lâtîf idi. Koku sürünsün sürünmesin, teri ve teni en güzel kokulardan âlâ kokardı. Bir kimse onunla musafaha etse, bütün gün onun râyiha-yı tayyîbesini duyardı. Mübarek eliyle bir çocuğun başım meshetse, hoş kokusuyla o çocuk sair çocuklar arasında malûm olurdu.

Doğduğu vakit dahi nazîf ve pâk idi. Sünnetli ve göbeği kesik olarak doğmuştu.

Havassı fevkalâde kavı idi. Pek uzaktan işitir ve kimsenin göremiyeceği mesafeden görürdü.

Harekâtı hep mutedil idi. Bir yere azimetinde sağ ve sola meyletmeyip kemal-i vakar ile doğru yoluna gider ve fakat diğerleri sür'atle yürüdükleri halde bile ondan geri kalırlardı.

En mükemmel ve müstesna surette yaratılmış bir vücûd-i mes'ûd ve mübarek idi. Güler yüzlü, tatlı sözlü idi. Kimseye fena söz söylemez ve kimseye bed muamele eylemez ve kimsenin sözünü kesmez, mülayim ve mütevazı idi. Haşîn ve galîz değildi. Fakat mehîb ve vakur idi. Beyhude söz söylemezdi. Gülmesi dahi tebessüm idi.

Onu ansızın gören kimseyi mehabet alırdı ve onunla Ülfet ve sohbet eyleyen kimse ona can ü gönülden âşık ve mu-hîb olurdu. Ehl-i fazla derecelerine göre ihtiram eylerdi. Akrabasına dahi pek ziyade ikram eylerdi. Lâkin onları kendilerinden efdâl olanların üzerine takdim etmezdi.

Hizmetkârlarını pek hoş tutardı. Kendisi ne yer ve giyerse onlara dahi onu yedirir, onu giydirirdi.

Sehî ve kerîm, şefîk ve rahim, şecî ve halîm idi. And ve vaadinde sabit, kavlinde sâdık idi. Velhâsıl hüsnü ahlâkça, akıl ve zekâvetçe cümle nâsa faik ve her türlü medih ve senaya lâyık idi.

Kitap okumamış, yazı yazmamış olduğu halde avam ve havasın, zahirî ve bâtınî umurunda vâki olan hüsn-i tedbîr ve tasarrufunu bir adam düşünse o Hazret'in ne mertebe akıl, fehm ve zekâsı olduğunu derhal anlar.

Cehil zulmetleri içinde kalmış Arab kabâili arasında büyüyüp ve Arab yarımadası gibi ücra bir mahalde zuhur eyleyip de ümmî olduğu halde insanları ilim ve maârif nurları ile nurlandırdığmı bir akl-ı selîm sahibi teemmül etse, bilâ-tereddüt onun nübüvvet dâvasını ihtiyarsız tasdik eder.

Yemede, giymede, zarurî miktar ile iktifa ve ziyâdesinden çekinirdi. Bulduğunu yerdi; bulduğunu giyerdi. Tam doyuncaya ve karnı doluncaya kadar yemezdi. Üzerinde yatıp uyuduğu döşek, deriden mâmûl olup içi dahi hurma lifi idi.

Az zaman içinde bunca fütuhata mazhar olmuş ve vâridât-ı İslâmiye çoğalmış iken, dünya malına asla iltifat eylemezdi. Ganimetlerden kendisine kalan malların ekserisini müstehak-larına sadaka olarak verip, kendi maişeti için pek az şey alı-koyardı. Bu cihetle bazan istikraza mecbur olurdu.

Ehl-i Beyt'inin ekseriya yedikleri arpa ekmeği yahud hurma idi. Dâr-ı ukbâ'ya azimetinde en sevgili zevcesi olan Ayşe hazretlerinin hücresinde cüz'î arpadan başka yiyecek yoktu. Zırhı bir Yahûdî elinde merhûn idi ki ıyâlinin nafakası için otuz ölçü arpa ödünç alıp zırhını rehîn etmişti" {Cevdet Paşa, Kısâs-ı Enbiyâ'dan).

447-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb, ilim ehlinden olan birtakım adamlar içinde haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) sıhhatte iken birçok defalar:

— "Hiçbir peygamberin ruhu, cennetteki durağını görmedikçe kabzolunmaz. Sonra muhayyer bırakılır" buyurmuştu.

Kendisine hastalık gelince, başı dizimin üzerinde bulunduğu bir sırada bayıldı. Sonra ayılınca gözünü açıp evin tavanına doğru dikti.

Sonra:

— "AHâhumme er-Refika'I-A'lâ (= Yâ Allah, en yüksek refiki isterim)!" buyurdu.

Bunun üzerine ben: Artık Peygamber şimdi bizi tercîh etmiyor, dedim. Ve bildim ki, Peygamber'in bu sözü, sıhhatli zamanında vaktiyle bize söylemekte olduğu sözüdür.

Âişe dedi ki: İşte bu "AHâhumme er-Refika'l-A *fâ" sözü, Peygamber'in söylediği en son kelime, yânî kelâm oldu [479].

87- Peygamber(S)'İn Vefatı Babı

(Yânî hangi senelerde ve kaç yaşında vefat ettiği babı)

448-.......Bize Şeybân ibn Abdirrahmân en-Nahvî, Yahya ibn Kesîr'den; o da Ebû Seleme'den; o da Âişe ile İbn Abbâs(R)'tan tah-dîs etti ki, Peygamber (S) Mekke'de kendisine Kur*ân indirilerek on sene, Medine'de de on sene eğlendi, dediklerini tahdîs etti.

449-....... Bize el-Leys, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da Âişe(R)'den: Rasûlullah (S) altmışüç yaşında iken vefat etti, diye tahdîs etti.

İbnu Şihâb: Ve bana Saîd ibnu'I-Müseyyeb de bu metindeki gibi altmışüç yaşı haber verdi, demiştir [480].

88- Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir.)

450-.......Âişe (R): Peygamber (S), zırhı otuz sâ' ölçeği arpaya karşılık bir Yahudi'nin yanında rehin verilmiş olduğu hâlde vefat etti, demiştir.

89- Peygamber(S)'İn Vefat Ettiği Hastalığı İçinde Usâme İbn Zeyd(R)'İ Bir Ordunun Başında Göndermesi Babı

451-....... Bize Mûsâ ibn Ukbe, Sâlim'den; o da babası İbn Umer'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) Usâme'yi ordu üzerine kumandan ta'yîn etti. Bâzı kimseler Usâme'nin kumandanlığı hakkında i'tirâz sözleri söylediler. Bunun üzerine Peygamber:

— "Sizin Usâme'nin kumandanlığı hakkında söyledikleriniz bana ulaştı. Usâme (babasından sonra) bana insanların en sevimlisidir" buyurdu.

452-.......Abdullah ibn Umer(R)'den (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) Rumlar üzerine göndermek için bir ordu hazırladı ve başına da Usâme ibn Zeyd'i emîr ta'yîn etti. İnsanlar, Usâme'nin emirliği hakkında kötüleme yaptılar. Bunun üzerine Rasûlullah ayağa kalkıp bir hutbe yaparak: "Eğer sizler şimdi Usâme'nin kumandanlığına kötüleme yapıyorsanız, sîz bundan önce onun babasının kumandanlığına dil uzatmıştınız. Allah'ayemîn ederim ki, Zeyd kumandanlığa nasıl lâyık idiyse ve o bana insanların en sevimlilerinden biri idiyse, hiç şübhesiz şu Usâme da babasından sonra bana insanların en sevimlilerindendir" buyurdu [481].

90- Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir.)

453-....... Bana Amr ibnu'I-Hâris, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; o da Ebû'1-Hayr'dan haber verdi ki, Ebû'1-Hayr es-Sanâbihî'ye:

— Medine'ye ne zaman hicret ettin? diye sordu. es-Sanâbihî de ona şöyle cevâb vermiştir:

— Bizler, Peygamber'e hicret etmek üzere Yemen'den yola çıktık. Cuhfe'ye

geldik. Karşıdan bir süvârîyönelip geldi. Ben o süvârî-ye: Bize Medine'den haber ver, dedim. O zât: Peygamber(S)'i beş gün önce defnettik, dedi.

Ebû'1-Hayr dedi ki: Ben es-Sanâbihî'ye:

— Kadir gecesinin ta'ymi hakkında birşey işittin mi? dedim. O:

— Evet işittim. Bana Peygamber'in müezzini Bilâl, onun ta'yî-ni ramazânın son on günü içindeki yedidedir, diye haber verdi, dedi [482].

91- Bâb: Peygamber (S) Kaç Gazveye Gitti?

454-.......Ebû Ishâk Amr es-Subey'î şöyle demiştir: Ben Zeyd

ibn Erkam(R)'a:

— Rasûlullah ile kaç gazada bulundun? diye sordum.

— Onyedi gazada, diye cevâb verdi. Ben:

— Peygamber (S) bizzat kaç gazada bulundu? dedim.

— Ondokuz gazada bulundu, dedi [483].

455-.......el-Berâ ibn Âzib (R) tahdîs edip: Ben Peygamber'in beraberinde onbeş gazaya gittim, demiştir.

456-.......Bureyde ibnu Husayb da RasûluIlah(S)'ın beraberinde onaltı gazaya gittiğini söylemiştir [484].

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

Hamd Allah 'a mahsûstur; O 'na hamd eder, O 'ndan yardım isteriz. Allah kime hidâyet verirse artık O 'nü hiç saptıracak yok, saptırdığına da hiç hidâyet verici yoktur. Sözün en hayırlısı Allah'ın Kitabı, yolun en hayırlısı da Muhammed'in yoludur. (Dînde) işlerin senlileri, sonradan kâd edilen bidatlerdir. Her bid'at da sapıklıktır ı.

1 Müslim, Cumua, Tahfîfu's-salât ve'1-hutbe, rak. 45, Câbir'den; "Sözün en hayırlısı" kısmı Buhârî, Edeb, "Bâb fi'1-hedyi's-sâlih", rak. 122'de İbn Mes'tid'dan rivayet edilmektedir. Bu son kısmı yakın bir lâfızla Ahmed ibn Hanbel, Câbir(R)'den rivayet etti.

Buhârf nin "Kitâbu't-Tefsîr"i Hakkında Birkaç Söz

Buhârî'nin diğer hadîs kitâblarmdan biri "ta'lîk" diye adlandırılan râvîler zinciri kısaltılmış veya tamamen kaldırılmış hadîs ve haberlerden, diğeri de hadîs ve haberler arasında bol bol bulunan dilbilgisi ile ilgili malzemeden ibaret iki mühim husûsiyetiyle ayrıldığı görülmüştür. Sahîh'in ihtiva ettiği dil bilgisine âid malzeme kitabın her yerinde bulunmakla beraber, en çok rastlandığı yer Tefsîr Kitabındır (Buhârî'nin Kaynakları, VII, VIII).

Buhârî'nin el-Câmi'u's-Sahîh% muhteva bakımından umumiyetle iki kısımdan teşekkül eder. Bunlardan biri isnâd bakımından muhtelif dereceler ifâde eden hadîsler, diğeri hadîs edebiyatının hassaten Buhârî için kullandığı ta'bîrle "terâcim'Men ibarettir. Buhârî, kitabının bu ikinci husûsiyetiyle, hadîs musannıflarmdan bariz bir şekilde ayrılır. "Bâb"Iarm isimleri ve muhtevalarının bir nevi' hulâsası mâhiyetinde olan ta'rîflerden ibaret bulunan bu kısım, kitabında mühim bir yer işgal etmektedir. {Buhârî'nin Kaynakları, s. 52). "Terâcim" adı verilen bu kısımlarda bazen "Kaale" ve bazen "Kaale gayruhu" ta'bîrini ta'kîb eden muhtelif cümleler, bazen kaaili zikr olunmamakla zahiren Buhârî'nin imiş gibi görünen birçok fikirler vardır. Bâblarının arasına yayılan bu gibi fikirler, kitabının hemen her tarafında bol bol bulunmakta ise de, en çok Tefsîr Kitâbı'-nda göze çarpmaktadır. (Buhârî'nin Kaynakları, s. 53).

Buhârî'nin kendinden evvelki tefsîr kitâblarıyle ortak olan bu kısmının diğerlerine hiç benzemeyen bir tarafı vardır: Diğer kaynaklar kendilerinden evvelki âlimlerden almış oldukları bu izahları isnâdlarla uladıkları hâlde, Buhârî, hemen hemen dâima senedleri kaldırıp sâdece o îzâhın sahibi olan sahâbî, tabiî ve tabiîden sonra gelenlerin ismini bırakır. Kendilerinden Kur'ân'da gelen kelimelerle ilgili bilgiler rivayet ettiği şahısları tâ-rîh sırasına göre üç kısma ayırmak kaabildir: Sahâbî, Tâbiûn ve Tâbiûn'dan sonrakiler.

a. Sahâbîlerden isnâdsız gelen lügat izahları:

Umer ibnu'l-Hattâb (Ö. 23).. 3

Abdullah ibn Mes'ûd (32)... 2

Ebû Mûsâ el-Eş'arî (44) 1

Abdullah ibnu'z-Zubeyr (73) i

Abdullah ibn Abbâs (69)..187

b. Tâbiûndan isnâdsız gelen lügat İzahları:

Mucâhid ibn Cebr (103)...144

İkrime(105)... 12

Saîd ibn Cubeyr (54)... 10

Ebû'I-Âliye (90)... 9

el-Hasenu'1-Basrî (121) 12

Katâde ibn Diâme (117)... 16

Saîd ibnu'l-Müseyyeb (95) 2

İbrâhîm en-Nahâî (95) 2

Ebû Vâil (85) 1

er-Rabî' ibn Huşeym (63).. 1

Alkame ibn Kays (102).. 1

Alî ibnu'l-Hüseyin (104)... 1

Atâ ibn Ebî Rebâh (104).. 1

Ebû Meysere ibn Şurahbîl 1

Ubeyd ibn Humeyr (68)... 1

c. Tâbiûndan sonra gelenlerden alman isnâdsız izahlar:

Sufyân es-Sevrî (161) 1

Sufyân ibn Uyeyne (198).. 10

_ Buhârî'de kaldırılan isnâdlann yerine geçen şahısların çoğunun müstakil birer tefsîr sahibi olduğunu birçok kaynaklardan öğreniyoruz 2.

Buhârî'nin bu tip rivayetleri içinde Abdullah ibn Abbâs (187 aded) ve Mucâhid'den (144 aded) gelenler mühim bir yer işgal eder. Her ikisinin de yazılı birer Tefsîr sahibi oldukları biliniyor. Buhârî'nin garîb kelimelerin izahında îbn Abbâs'tan sonra geniş çapta faydalanmış olduğu Mucâ-hid'in tefsîrinin sıhhati,

hemen hemen bütün âlimlerce kabul edilmiş, İmâm Şafiî, Buhârî ve diğer birçok muhaddislerin ondan faydalandıkları sık sık ifâde olunmuştur {Buhârî'nin Kaynakları, s. 123).

2 Bu zevatın tefsirlerini İbnu'n-Nedîm'in Fihrist *m&&\ (226-235), Keşfu'z-Zunûn'un "Tefsîr" maddesinden, Taberî'nin kaynakları hakkında eski bir rivayeti muhafaza eden Yakut'un Îrşâdu'l-Erib'inden (XVIII, 54-65), Sa'lebî'nin el-Keşf ve't-Beyân adlı tefsîrinin mukad-dimesindeki geniş bilgilerden ve Buhârî şerhlerinden, hâsseten İbn Ha-cer'in Ta'lîku't-Ta'lîk'mdan ve bunların hâl tercemelerini ihtiva eden diğer birçok kitâblardan öğreniyoruz (Buhârî'nin Kaynakları, s. 121, haşiye: 1).

Kitâbu't-Tcfsîr/4161

r

Buhârî - Sahîh'in dil bilgisi kaynakları hakkında en mühim bilgileri veren İbn Hacer'e göre- en çok şu dört dil âliminin kitâblarmdan faydalanmıştır: Ebû Ubeyde Ma'mer ibnu'l-Müsennâ (210), el-Ferrâ (211), en-Nadr ibn Şumeyl (203), Ebû Ubeyd el-Kaasım ibn Sellâm (221).

Âyetlerin tefsîri için muhtelif kaynaklara müracaat edip herhangibir sahâbî ve tabiînin adını açıkladıktan sonra bu dil âlimlerinden yaptığı nakiller için "Vekaale gayrulıu" veya "Ve kaale ba'duhum" ta'bîrini kullanır (Buhârî'nin Kaynakları, s. 120-130).

Buhârî'nin Kitâbu'l-Enbiyâ'da dil âlimlerinden alınmış olan parçaların şerhi esnasında şârih Kirmânî: "Bu, kitabın fâidelerini artırmak değil, hacmini büyültmektir" demişti (Fethu'l-Bârî, VI, 259). Buna karşı İbn Ha-cer: "Bir sarihin, şerhine çalıştığı kitaba karşı böyle bir uslûbla itham etmesi normal değildir. Hiç şübhesiz Kur'ân'daki garîb kelimelerin îzâhında fayda vardır. Onun {Kirmânî'hin) burada kitabın faydasını çoğaltmak hususiyetini kabul etmemesi merdûddur. Bu kitabın esâs konusu sahîh hadîslerin getirilmesi ise de bir çok âlimler onun sahabe ve tâbiûnun veya muhtelif fakîhlerin sözlerini nakilden maksadının, kitabın rivayet malzemesiyle dirayet malzemesinin bir arada bulunmasını istemesinden ibaret olduğunu anlamışlardır. Dirayet malzemesinin bir nev'i de hadîsin garîb kelimelerinin izahıdır. Buhârî bir hadîste bir garîb kelime bulunur ve bunun aslı veya benzeri Kur'ân'da mevcûd olursa, Kur'ân'daki kelimenin şerhine teşebbüs ve Kur'ân ile hadîsin her ikisini birden şerh etmek

suretiyle faydayı artırmaya gayret etme>i âdet edinmiştir. Bed'u'1-Halk veya Kısâsu'l-Enbiyâ gibi kısımlarda kendi şartına uygun hadîs bulamadığı takdirde, onun yerini Kur'ân'da geçen garîb kelimelerle doldurmasının faydası nasıl inkâr edilebilir?" diyerek i'tirâz etmiştir {Fethu'l-Bârî, VI, 259).

Aynî ise Kirmânî'nin ve İbn Hacer'in sözlerini naklettikten sonra: "Evet, bunlar faydadan hâlî değildir, fakat Buhârî'nin kitabının gayesi hadîsleri ortaya koymaktır, lügatleri değıY'demıştn {Umdetu'l-Kaarî, VII, 310). {Buhârî'nin Kaynakları, s. 159-160).

Buhârî Tefsîr Kitâbı'nda sûre ismi ve Besmele'den sonra, sûrenin tamâmının tefsirini değil, sâdece tefsîr etmek istediği ta'bîrlerin ve bâzı âyetlerin tefsirlerini getirmektedir. Gerek sûrelerin evvellerinde, gerek bâb başlarında o sûrede geçen bâzı kelime ve ta'bîrlerin tefsirlerini nakletmektedir, biz metinde verilen bu kelime ve ta'bîrlerin okuyucular tarafından daha kolay ve iyi anlaşılması için ya bunların baş veya son kısımlarından daha bâzı kelimeler ilâvesiyle, yâhud da o âyetin yarısının veya bütününün Türkçe mealini vermeğe çalıştık, ve herbir kelime ve ta'bîrin geçtiği âyet rakamlarını metindeki yazılma sırasına göre tesbît edip bildirdik. Gerek meallerde, gerek haşiyelerde yazdığımız terceme ve bilgilerin çoğunu Hasan Basrî Çantay'm Kur'ân-ı Hakim ve Meâl-i Kerîmi ile Elmahli Mu-hammed Hamdî Yazır'm Hakk Dîni Kur'ân Dili tefsirinden nakledip, cild

ve sahîfe rakamlarını gösterdik. "Çünkü -herhangi bir konuda- yazılanların en güzellerinden bâzı tekrarlar yapmak en güzelidir" (E. Göze).

Buhârî bu Tefsir Kitâbi'nda 114 sûreyi sırasıyle birer başlık yapmış, bu başlıklardan sonra da o sûredeki bâzı âyet ve ta'bîrler hakkında tefsîr-ler nakletmiştir. Bu suretle 467 bâb altında naklettiği senedli hadîslerin sayısı 500'dür. Fadâilu'l-Kur'ân Kitâbi'nda ise 37 bâb altında 85 hadîs getirmiştir. Bunların toplamı 585 hadîs ediyor. İmâm Müslim'in el-Câmi'u's-Sahîh'mm Kitâbu't-Tefsîr'i ise, Sahihinin en sonunda 7 bâb içinde getirdiği 34 hadîsten ibarettir. Hadîs kitâbları içinde Buhârî'den sonra müstakil bir Tefsîr Kitabı ayırıp en çok hadîs getiren hadîsçi, Buhârî'nin genç çağdaşı ve öğrencisi olan İmâm Tirmizî (ö. 279)'dir. Tirmizî de Fadâilu'l-Kur'ân Kitâbi'nda 25 bâb içinde 41 hadîs, Kıraatler Kitâbi'nda 13 bâb içinde 22 hadîs, Kur'ân'ın Tefsiri Kitâbi'nda 96 bâb içinde 42 hadîs getirmiştir. Takriben her üç kitâbda 505 kadar hadîs getirmiş

oluyor (Rakamlı baskıda 2875'ten 3369'a kadar).

Buhârî'nin et-Câmi'u's-Sahîhl ile ilgili birtakım bilgiler Mukaddime'de verilmişti. Mesafe uzadığı ve bir de Tefsîr Kitabı'nm özelliğini belirtmek maksadıyle bu bilgiler ve tavsiflerin bâzısını burada tekrar yazmış bulunuyoruz.

Mehmed Sofuoğlu

Tefsîr İlminin Önemi

Hamdele ve Salvele'den sonra: Şübhesiz himmet (azm ve istek) boyunlarının uzanacağı en iyi ve ümmetlerin elde etme yansı yapacakları en büyük şey, kalbin hayâtı, hâlis aklın sağlığı olan ilimdir. İlim nevi'lerinin en ulu ve en yükseği, delilleri en kâmil ve en yararlı olanı da şer'î ilimler ve dînî bilgilerdir. Çünkü kulların iyiliğinin nizâmlanıp (dizilip) sabit olması, âhirette kurtuluş ve zafere nail olmak, ancak bu ilimlerle gerçekleşir.

Tefsîr ilmi ise bunlar arasında sânca en yükseği, burhanca en kuvvetlisi, yapıca en sağlamı, beyânca en açığıdır. Çünkü tefsîr, dînî ilimlerin alınma yeri ve esâsıdır; elde edilmeleri ve öğrenilmeleri ancak ona dayanır; hattâ vasıflandığı gibi tefsîr, dînî ilimlerin başbuğu ve başıdır. Nasıl olmaz ki, onun konusu şerîatin toplayıcısı, dînin direği, hikmetin pınarı, peygamberliğin delili, baş ve kalb gözlerinin nuru olan Ulu Kitâb'dır ki, ondan başka Allah'a ulaştıracak hiçbir yol yok; ondan başkasıyle kurtuluş yok, ona aykırı olan hiçbirşeyin tutunup korunması yoktur. Şu muhakkak ki, ak (güzel ve azîz) şeriatına muttali' olmayı meram eden, onun maksadlanna erişmeye, necîb âlimlerine yetişmeye tama' eden kimseye tefsiri gece sohbetçisi ve enîs (üns ve ülfet eden kişi) edinmesi ve onu her zaman fikir ve amelce meclis yoldaşı yapması lâzım gelir. İşte böylece hacetine fırsat ve isteğine zafer bulmaya yaklaşır ve kendini öne geçenlerden ve doğru yolu bulan ilk süvari bölüğü içinde bulur; kalbinde îmân nuru parlar, kalb gözünde irfan güneşi doğar, dünyâda ve âhirette yüksek bir mekâna konup yerleşir..." (MuhammedCemâleddînel-Kaasımî, Mehâsinu't-Te'vîl, Mukaddime, s. 4).

[1] ei-öazvu, gayn'ın fethi ve noktalı zâ'm sükûnu İle bir nesneyi irâde ve taleb eylemek, kasdeylemek ve düşmanla cenk ve kıtal eylemeye gitmek ma'nâlanna-dır.

el-Iğzâ ve't-Tağziye, bir adamı gazaya hami eylemek, gaza ettirmek.

el-Mağzâ, mecra vezninde mekân ismidir; maksad ve meram ma'nâsına-dır. Kelâmın mağzâsı, maksadı ma'nâsmadır.

el-Mağâzî, mîm'in fethiyle, gâzîler kısmının, menkabeteri ve dâstânlanna denir; siyer ve şeh-nâme gibi. Mağâzî Kitabı bu ma'nâdandır. Şârih der ki, bunun müfredi yoktur yâhud müfredi Mağzâ ve Mağzât kelimeleridir (Kaamûs Ter,). Mağâzî, Mağzâ ve Mağzât'm cem'i olduğuna ve bunlar da mîmli masdar veya mekân ismi olabileceğinden, bu, Peygamber'in gazve menkabeleri veya Peygamber'in gazve sahaları diye terceme edilebilir.

Bu başlık, Peygamber'in sâdece harb ve cihâd menkabeleri, askerî hareketleri değil, Medine'de kurduğu islâm Devleti'nin dînî, siyâsî, hukukî ve icti-mâî bütün hayâtı ve faaliyetlerini içine almaktadır.

Peygamber Mekke'de harbe izinli değildi, tslâm hukukunda insanlar arasında aslolan sulh ve musâlemet dâiresinde münâsebettir. Harbe zaruret Üzerine başvurulur. Peygamber Medine'ye geldiğinde yine bu esas üzerine yürümüştür. Fakat islâm'ı ve müslümânlan savunmak İhtiyâcı belirince, evvelâ savunma harbine izin verildi.

[2] Gazve'nin el-Ğazvu masdarından alındığını,bunun da düşmanla cenk ve kıtal eylemeye gitmek ma'nâsına geldiğini bundan önceki haşiyede nakletmiştik. Ri vâyet ilmiyle siyer ıstılahında gaza ve gazve ta'bîrleri, Peygamber'in bizzat hazır bulunduğu harblere denilir. Peygamber'in bizzat içinde bulunmadığı askeri müfrezelere seriyye denilir. Seriyye, hareketleri ekseriyâ-gece cereyan eden çete ve akıncı müfrezesi demektir. Seriyyenin asker sayısı üç ile dörtyüz arasında olur, bunlar çok kerre keşif hizmetlerinde kullanırlar.

Müdâfaa harbine izin verilince Peygamber önceleri bizzat harbe katılmayıp üç seriyye, üç akıncı müfrezesi hazırlamış, bunları bâzı emniyet ve keşif hizmetlerine göndermiştir. Buhârî'nin bu ilk seriyyeler hakkında rivayeti bulunmadığından, bunları siyer kitâblarından kısaca nakledelim:

ilk seriyyeler üç tanedir:

a. Hamza ibn Abdilmuttalib seriyyesi, otuz kişilik olup, hicretin yedinci ayına tesadüf eden ramazân başında, Şam'dan gelmekte olan ve üçyüz kişinin koruduğu Kureyş kervanı üzerine gönderilmiş, çarpışma yapılmadan dönmüştür.

b. Ubeyde ibn Haris ibn Abdilmuttalib seriyyesi, altmış kişilik olup, Ebû Sufyân'm maiyyetinde Mısır'a gitmekte ve ikiyüz kişiyle korunmakta olan kervan üzerine şevval başında gönderilmiş, Rebîg vadisinde karşılaşılmış, fakat çarpışma olmamıştır.

c. Sa'd ibn Ebî Vakkaas seriyyesi, zu'1-ka'de başında yirmi süvarilik müfreze yollanmış, bunlar geceleri gidip gündüzleri gizlenerek beş günlük yolculukla Cuhfe yanında Hezâz suyuna kadar varmışlar, kervanın geçtiğini öğrenince daha ileriye gitmeye izin verilmediği için geri dönmüşlerdir. Bu seriyyelerin üçünde de harb ve kıtal olmamıştır.

[3] Peygamber'in bizzat katıldığı ilk gazve, Muhammed ibn İshâk'ın Mağ&zîsmde buradaki sırayla verilmiştir. Muhammed ibn İshâk Mağâzî'de imamdır, doğru sözlüdür, hicrî yüzellibir yılında vefat etmiştir. Meşhur el-Mağâzî kitabının bir kısmı HamîduIIah tarafından son zamanlarda bulunup neşredilmiş?, u: Konya Hayra Hizmet Vakfı, 1981/1401.

a. Ebvâ: Rasûlullah'm bizzat katıldığı ilk gazve olduğunu, buna Veddân gazası da denildiğini Vâkıdî bildirmiştir. Rasûlullah bu gazveye hicretin onikinci ayı olan saferin evvelinde çıkmış, Medine'de Sa'd ibn Ubâde'yi kaymakam bırakmış, beyaz bayrağı Hamza'ya vermiştir. Bu gazveye yalnız Muhacirler iştirak ettirilmiş, Kureyş'e karşı bir mukaabele maksadıyle ve aynı zamanda Damre ibn Bekr oğulları'nı itaat altına almak için çıkılmıştı. Düşmana tesadüf edilmediğinden çarpışma olmamış, yalnız Damre oğulları'yle bir muahede yapılıp dönülmüştür. Ebvâ, Mekke ile Medine arasında, Medine'ye daha yakın bir yerdir. Peygamber'in annesi Âmine orada gömülmüştür. Peygamber orada birkaç gün kalmıştır.

b. Buvât, Medine'ye üç, dört berid (yânî 36 veya 48 mil) uzaklıkta bir arazîdir. Rasûlullah Şam'dan gelen Kureyş kervanına i'tirâz ve mukaabele maksadıyle hicretin onüçüncü ayına tesadüf eden rebîu'l-evvelde ikiyüz kişilik bir süvârî müfrezesiyle hareket etmiş, düşmanla karşılaşılmadan Medine'ye dönmüştür.

c. Uşeyre veya Useyre, Yenbû' vadisinde bir yerdir. Peygamber Buvât'tan sonra buraya sefer etmiştir. Bu sefer de Şam'a gitmekte olan Kureyş kervanına karşı idi. Peygamber bu sefere katılmayı serbest bırakmış, Muhacirler'den yü-zelh kışı ile hareket etmiş, yanlarına aldıkları otuz deveye nevbetleşe binilmiştir. Medine'den çıkışı Zâdu'l-Meâd'da, hicretin onaltmcı ayı olan cumâda'1-âhir ol

duğu bildiriliyor. Bu seferde de düşmanla karşılaşılmadı. Yalnız Yenbü' tarafında oturan Mudlic oğullan kabilesiyle bir sulh anlaşması yapıldı. Mudlİc oğulları, Damre oğulları'nın müttefiki olduğundan, onlara verilen emânnâmenin benzeri buniara da verilerek Medine'ye dönüldü. Peygamber'in Medine'den Uşey-re'ye varıncaya kadar uğradığı yerler İbn Hişâm'ın Sfre'sinde bildirilmiştir.

[4] Zeyd ibn Erkam bu hadîsinde Peygamber'in ondokuz gazası olduğunu bildirmiştir. Müslim'in Câbir'den gelen rivayetinde bu sayı yirmibirdir. Belki Zeyd bunlardan bâzısını mühim görmemiştir. Şârih Aynî, mağâzî ve siyer müelliflerinin Peygamber'in gazve sayısını daha yükselttiklerini bildirerek şöyle demiştir: Mûsâ ibn Ukbe, İbn tshâk, Ebû Mıs'ar, Abdurrahmân ibnu Ebi'z-Zinâd, İbn Sa'd ve benzerleri Peygamber'in bizzat katıldığı gazvelerin yirmiyedi, akıncı.seriyyeleri-nin de kırkyedi olduğunu zikrettiler. Ancak bunların bâzısı, gazveleri birbiri içine girdirerek sayıyı azaltmışlardır (özetle: VIII, 135-136).

[5] Bir ara Rasûlullah harb sahasını gezdi. Eliyle işaret ederek ve Kureyş ileri gelenlerinin adlarını birer birer sayarak: Inşâallah şurası Fulamn öleceği yerdir. Burası da Fulamn, burası da Fulanın! diye göstermiş; hakîkaten haber verdiği kimselerden hiçbirisi, Peygamber'in gösterdiği noktadan ileri geçemeyip oraya devrilmiştir (Zâdu '1-MeâdJ.

[6] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Çünkü Peygamber (S) Bedir'de öldürülecek kimseleri haber vermiş, işte bu Umeyye de Bedir'de öldürülmüştür. Bu, Pey-gamber'in en belîğ mu'cizelerindendir. Bu sebebden dolayı bu hadîsin diğer bir rivayeti Peygamberlik Alâmetleri Bâbı'nda da geçmişti.

Umeyye ibn Halefin öldürülmesi hakkında birkaç rivayet vardır. Mûsâ ibn Ukbe'ye göre, onu öldüren, Ensâr'dan Mazin oğulları'ndan bir adamdır. Mu-hammed ibn Ishâk'a göre Umeyye'nin ortak kaatilleri Muâz ibn Afra ile Hârice ibn Zeyd ve Habîb ibn isaftır. Bir kavle göre Bilâl Habeşî, Ensâr'dan birkaç zât ile birlikte karşısına çıkıp hayâtına son verdiler. Pek şişman olan vücûdu şiştiği ve gömülmesine çâre bulunamadığı için tamamen örtülünceye kadar üzerine toprak yığdılar. Sonra İaşesi Bedir kuyusuna sürüklenirken parça parça oldu. Bu Umeyye, Rasûlullah ile alay edenlerden biri olup "Veytun Û-kuüi humeze" Sûresi onun hakkında inmişti. Mekke'de iken kölesi olan Bilâl'e İslâm Dîni'-nden dönmesi için türlü türlü işkenceler yapardı. Bedir'deki o meşhûf kuyuya, onunla birlikte yirmidört kadar Kureyş önde geleni atılmıştır.

[7] Bedir, Medine'den yüzyirmi fersah uzaklıkta bir yerin adıdır. Câhiliyet devrindeki panayır yerlerinden biri olup suyu, muz ve üzüm bağları vardır.

Küçük ve Büyük olmak üzere iki Bedir gazası vardır. Küçüğüne Birinci Bedir de denilir. Bu, Peygamber'in Uşeyre'den dönüşünden on gün sonradır. Sebebi de Kureyş başkanlarından Kürz ibn Câbir'in bir müfreze ile Medîne korularına kadar gelerek Medîneliler'in hayvanlarını sürüp götürmesidir. Bu vak'a üzerine Peygamber, Muhacirler'den bir fırka ile Kürz'ün arkasından gitmiş ve Bedir yakınma kadar varmış, Kürz savuşup gitmiş bulunduğundan, Medine'ye dönmüştür.

Bu başlıkta kasdedilen Büyük Bedir gazâ'sıdır, Uşeyre seferinin sebebi olan Ebû Sufyân kaafilesinin Şam'dan dönüşünü önlemek maksadıyle yapılmıştır. Bu, zengin bir ticâret kaafılesi olup, kırk kişi ile korunuyordu. Peygamber Üç-yüzon küsur kişi ile hareket etti. iki atlı ve yetmiş develeri vardı. Mekkeüler Ebû Sufyân kervanını kurtarmak için 950 veya 1000 kişi ile Mekke'den hareket ettiler. Yüz atlı, yüz hecin süvârîsi, geri kalanı da piyade idi.

[8] Buhârî buradaki âyetleri Bedir Harbi'nde İki taraf kuvvetleri ve sayılarının farklı olmasına rağmen, müslümânların zaferle va'dedümiş olduklarını işaret için zikretmiştir. Vahşî'nin sözünü Uhud Harbi kısmında senediyle getirecektir.

[9] Bu seferde karşı çıkılacak kervan zayıf olduğu için fazla önem verilmemiş ve sefere katılmak serbest bırakılmıştı. İşte Ka'b ibn Mâlik bu sözleriyle Bedir harbine katılmama sebebi olan bu serbest bırakılmayı ifâde etmiş oluyor. Ka'b'ın dediği gibi, Allah, müslümânlarla düşmanları olan Kureyş büyük ordusunu ummadıkları bir zamanda karşı karşıya getirdi. Müslümanlarda iki atlı vardı: Zu-beyr ibmı'l-Avvâm ile Mıkdâd ibnu'l-Esved. Yetmiş de develeri vardı, ikişer, üçer binmişlerdi. Altı zırh ve sekiz kılıçlan vardı. Rasûlullah, Ibnu Ümmİ Mektûm'u Medine'de kaymakam bırakarak, ramazânın sekizinci pazartesi günü hareket etti. Ruha mevkiinde Lubâbe ibn Abdilmunzir'i Medine'ye âmil ve muhafız ta'-yîn ederek geri gönderdi. Ordunun başkumandan sancağı demek olan livayı Mus'-ab ibn Umeyr'e verdi. Râye denilen İkinci derecedeki iki bayraktan birisini Alî ibn Ebî Tâlib'e, diğerini de Ensâr nâmına Sa'd ibn Muâz'a verdi. Bu suretle Bedir mevkiine doğru hareket edildi.

Diğer taraftan Ebû Sufyân, Peygamber'in bu hareketini öğrenerek Mekke'ye haber gönderdi. Mekke zenginlerinin hepsi Ebû Sufyân kervanının sermâyesinde hisseli bulunduklarından, şehir heyecan içinde çalkalandı. Ebû Cehl'in kumandası altında bir ordu hazırlandı. Ebû Leheb'den başka bütün Mekke ileri gelenlerinin bu sefere katılması te'mîn edildi. Dokuzyüz elli veya bin mev-cûdlu olan bu orduda yüz atlı, yüz hecin süvârîli vardı. Geri kalanları piyade idi. Çoğunun arkasında zırh vardı. Bu ordu da Bedir'e doğru hareket etti. Ebû Sufyân, kervanı deniz sahili yoluyla Mekke'ye salimen ulaştırdı, fakat bu iki ordu Bedir'de karşı karşıya gelip çarpıştı. Neticede Mekkeliler'in, yirmidördü ileri gelenlerden olmak üzere, yetmişi ölü, yetmişi de esîr;Oİdu. Müslümanlar parlak bir zaferle Medine'ye döndüler.

[10] Bu âyetlerde müslümânlann müşkil vaziyet karşısında Allah'a duaları, Yüce Allah'ın da onlara imdâd ve inayeti özetlenerek bildirilmiştir. Bedir'e varıldığı gece, kuvvetli bir düşman karşısında bulunmalarına rağmen bütün ordu ferdlerinin tatlı bir uykuya dalmaları ve bu suretle şuur ve irâdelerinin yerine gelmesi, şübhesiz Allah'ın inayeti eseridir. O sabah dereler taşacak derecede bol yağmur yağmış, su kaplan doldurulmuş, abdest alınıp gusledilerek gönüllere gelen şeytân vesvesesi gitmişti. Hiç gezilmeyen kum sahası sertleşmiş, yürüme ve hareket kolaylaşmıştı. Bunlar hep Allah'ın inayeti eseridir.

Bedir'e varıldığında Sa'd ibn Muâz tarafından Rasûlullah için harb sahasına y.akm bir düzlüğe gölgelenmek üzere bir çardak yapıldı. Rasûlullah ile Ebû Bekr burada oturdular.

[11] Yukarıda mealleri verilen el-Enfâl Sûresi âyetleri ile bu İbn Mes ud hadisi Bedir seferi sırasında cereyan eden bir müzâkere safhasına işaret etmektedir. Bu müzâkereyi İbn Hişâm, es-Sîre'smde ve- oradan naklen Zâdu'l-Mead da tafsı atiyle vermiştir. Özeti şudur: Rasûlullah, mütevâzî ordusuyla Bedir e doğru yollanıp Zafirân vâdîsine indiğinde Mekke'den kuvvetli bir Kureyş ordusunun hareket ettiğini haber aldı. Hiç hesâb edilmeyen bu hareket karşısında rnuslumanların vaziyeti müşkilleşti. Çünkü âyetteki ta'bîr veçhile, hor ve hakir bir mutreze ne büyük bir orduya karşı çıkmak ne kadar güç ise, Medine'ye gen dönmek de o derece âr ve utanmayı gerektirirdi. Bunun üzerine Peygamber bir istişare kurdu, durumu onlara haber verip Ensâr'ın, Muhâcirler'in ayrı ayrı görüşlerim aldı. Kimisi Kureyş kervanı üzerine gitmeyi, kimisi gelen büyük orduya karşı çıkılması görüşlerini ileri sürdü. Bu arada Cibrîl gelip iki taifeden gayn muayyen birinin müslümânlar için va'd edildiğini müjdeledi. Uzun müzâkereden sonra Peygamber: "Haydi Allah 'm bereketine doğru yürüyünüz. Size müjdelerim Ki^ Allah bu iki taifenin birisini kat'îsurette va'd etmiştir, zafer muhakkaktır... buyurmuş ve Bedir'e doğru hareket edilmişti.

Bu İbn Mes'ûd hadîsinde nakledilen Mıkdâd'ın bu güzel sözü, işte o müzakere esnasında söylenmiş ve onun bu sözleri de Peygamber'i sevindirmişti.

[12] Bu âyet Mekke'de indiği hâlde, hükmü, hicretten sonra vukû'a gelen Bedir muharebesinde gerçekleşmiştir. Umer (R) şöyle demiştir: Bu âyet inince hükmünün ne zaman, nerede gerçekleşeceğini bilmiyordum. Rasûlullah (S) Bedir günü zırhını giyip de bu âyeti okuyunca, o zaman bunun hakîkatına vâkıf oldum (Bey-dâvî, Şeyhzâde, Medârik).

Allah'ın bütün peygamberler hakkındaki va'di şudur: "And olsun ki, gönderilen kullarımız hakkında bizim geçmiş bir sözümüz vardır: Muhakkak o peygamberler elbette muzaffer olacaklar, muhakkak bizim ordumuz elbette onlara gâlib geleceklerdir" (es-Sâffât: 171-173).

[13] Hadîsin başlığa uygunluğu, Bedir harbinde hazır bulunanlarla, onda hazır bulunmayan kimseler arasında müsâvîlik olmadığını beyân etmesi yönündendır. İbn Abbâs'm bu sözü en-Nisâ: 95. âyetinin baş tarafına bir tefsirdir. Ayetin tamâmı şöyledir: "Mü'minlerden özür sahibi olmaksızın (evlerinde) oturanlarla, Allah yolunda maÜanyle, canlanyle savaşanlar bir olmaz. Allah, mallanyle canlanyle savaşanları derece i'tibâriyle oturanlardan çok üstün kıldı. Gerçi Allah hepsine de cenneti vayd etmiştir. Fakat Allah, savaşanlara oturanların üstünde, daha büyük bir ecir vermiştir" (en-Nisâ: 95)

[14] Hadîslerin başlığa uygunluğu açıktır. Bunlar ayrı ayrı senedterle el-Berâ'dan gelen rivayetlerdir. Bunlarda adı geçen Tâlût, Kur'ân'da şöyle geçer:

' 'Onlara Peygamberleri: Hakikat, Allah size bir hükümdar olarak Tâlût'« göndermiştir, dedi. Dediler ki: Biz hükümdarlığa ondan daha lâyık iken ve ona maldan da bir bolluk verilmemişken nasıl olur da bizim başımızda hükümdarlık onun olabilir? (Peygamberleri) dedi: Şübhesiz Allah onu sizin üstünüze beğenip seçmiştir. Ona bilgice, vücûdca da bir üstünlük vermiştir. Allah mülkünü kime dilerse ona verir. Allah vâsidir, gerçek bilicidir. Peygamberleri onlara (şöyle de) söyledi: Gerçek onun hükümdarlığının açık alâmeti size o tâbutun gelmesi olacaktır ki, içinde Rabb 'inizden bir sekînet ve Mûsâ Hanedanı "yle Hârûn ailesinin metrûkâtmdan bir bakıyye vardır. Melekler onu yüklenip getirecektir. Elbette bunda size kat t bir alâmet ve ibret vardır, eğer îmân etmiş kimselerseniz. Vaktaki Tâlût ordusuyla ayrılıp çıktı, dedi ki: Şübhesiz Allah sizi bir ırmakla imtihan edicidir. İşte kim ondan içerse benden değil, kim onu tatmazsa artık o benden. Eliyle bir avuç alanlar başka (o kadara izin var). Derken ırmağa va-nnca içlerinden birazı müstesna olmak üzere ondan (bol bol) içtiler. Nihayet o Tâlût ve maiyyetindeki müzminler vaktaki o ırmağı geçtiler, (beri yanda kalanlar) dediler ki: Bu gün bizim Câtût'a ve ordusuna karşı takatimiz yoktur. (Âhirette) muhakkak Allah 'a kavuşacaklarım bilenler (ve itaatle ırmağı geçen ler) ise: Nice az bir cemiyet, daha birçok cemiyete Allah 'in izniyle galebe etmiştir. Allah sabr (ve sebat) edenlerle beraberdir, dediler..." (el-Bakara: 247-251). O sırada Israîl oğulları, peygamberleri Şemuîl'e Amâlika'nın saldırısından şikâyet ederek Amâlika'nın Câlût'una karşı harb edebilecek bir kahramanın kendilerine melik ta'yîn edilmesini rica ederler. Şemuîl Peygamber'e Tâlût vahyo-lunur. Tâlût, merkebini ararken Şemuîl'e rast gelir. O da: Ey Tâlût, Israîl oğulları'na melik oldun, der. İsrâîl oğullan'na da bu ta'yîni bildirir. Tâlût'un başına seksen bin İsrâîl oğullan mücâhidi toplanır. Fakat Şemuîl Peygamber bunların dönekliğim bildiği için, Tâlût'a, bunları şöyle bir imtihan etmesini söyler: Kim şu Ürdün Nehri'nin suyundan içerse o benim dînimden değildir. Her kim ,de içmezse bendendir, der. Hepsi içer, yalnız Dâvûd Peygamber'in de içlerinde bulunduğu üçyüzon küsur kişi içmez ki, Bedir mücâhidleri sayısına denktir. Tâlût ile Câlût arasında Havrân'da harb olur. Dâvûd, Câlût'u öldürür. Bir müddet sonra Şemuîl de ölür. Tâlût kırk sene adalet ve basiretle hükümrân olur.

[15] Bu hadîs Abdest Alma, Namaz ve Cihâd Kitâbları'nda da geçmişti. Peygamber Ka'be'de namaz kılarken, bu kimseler O'nunla eğlenmişler, biri de yeni boğazlanmış bir devenin döl yatağını getirip secdede iken Peygamber'in sırtı üzerine koymuş, kızı Fâtıma gelip bunu sırtından kaldırdıktan ve Peygamber de böylece namazını tamamladıktan sonra birer birer bu kimselerin isimlerini söylemek suretiyle, aleyhlerine beddua etmişti. İşte bu beddua Bedir'de gerçekleşmiş ve o kimselerin hepsi Bedir'de öldürülmüşlerdir.

[16] Ebû Cehl, ismi Amr ibn Hişâm ibni'l-Mugîre'dir, künyesi Ebû'l-Hakenı yâhud Ebû'I-Velîd idi de, Peygamber tarafından Ebû Cehl'e değiştirilmiş ve: "Bu, ümmetin fir'avnıdir" buyurulmuştur.

Ebû Cehl, müslümânlarm en azgın düşmanı ve bu düşmanca hareketlerin başlıca müsebbibi olduğundan bunun öldürülmesi keyfiyeti apayrı bir bâb tah-sîs edilerek burada getirilen hadîslerde iyice belirtilip ortaya konulmuştur.

[17] Buhârî bu Enes hadîsini burada ayrı ayrı tarîklerden ve bâzı lâfız farklafıyle arka arkaya birbirini tamamlar şekilde getirmiştir.

İbn Mes'ûd'un: Â! Sen misin Ebû Cehl? demesi, sakalından tutup çekmesi kavlen ve fiilen intikaam almak gâyesiyledir. Çünkü Ebû Cehl, Mekke'de ibn Mes'ûd'a çok ezâ ve cefâ etmişti. Ebû Cehl'in: Sizin öldürdüğünüz, yâhud: Kavminin öldürdüğü kişinin fevkinde kimse var mıdır? sözleri de bu yolda ölüm ne benim için küçüklüktür, ne de senin için bir şereftir, demek istemiştir.

[18] Bu hadîsin bir rivayeti Beşte bir Kitâbı'nda da geçmişti.

[19] Başlığa uygunluğu açıktır. Burada zikredilen şahıslar şu tertîbde birbirlerine "karşı çıkmışlardır: Hamza, Şeybe'ye; Alî, el-Velîd ibn Utbe'ye; Ubeyde de Utbe'ye karşı çıkmıştır. Bunların en yaşlısı Utbe ibn Rabîa idi. Hamza ile Alî, hiç beklemeden karşılaştıkları düşmanlarını öldürmüşlerdir; diğer ikisi de birer kılıç darbesiyle birbirlerini yaralamışlardır.

[20] Buhârî bu hadîsleri ayrı senedlerle ve bâzı lâfız farklanyle birbirini açıklar ve te'yîd eder bir surette böyle arka arkaya getirmiştir.

[21] Bu hadîs, bu isnâd ve metinle Vekâlet Kitabı, "Bir müslümân bir harbîyi vekîl kıldığı zaman bâbı"nda, buradakinden daha bütün ve daha uzun olarak geçmişti. Buradaki parantez içinde verilen kısımlar, o rivayetten alınmıştır.

[22] Başlığa uygunluğu, kılıçta Bedir günü kınlan bir kırık bulunmasıdır. Çünkü bunda, Zubeyr'in Bedir vak'asında hazır bulunuşunu ve böylece Zubeyr'in Bedir sahâbîleri sayısına girdiğini apaçık söyleme vardır (Kastallânî).

[23] Başlığa uygunluğu "Bedir gününde vurulan (üçüncü) darbe izi" sözünden alınır. Çünkü bu söz, Zubeyr'in Bedir'de hazır bulunduğuna delâlet eder.

[24] Katâde'nin bu içtihadı, İbn Umer'in mezhebidir. Ona göre buradaki işitmek hakikat ma'nâsına hamledilir. Âişe ise, 29 rakamlı hadîste bunu ilimle te'vîl etmiştir. Âişe, "Sözlerimi sizden daha iyi işitirler" sözünü, "Sözlerimin hakk olduğunu şimdi pek iyi anlarlar" diye tefsir etmiştir.

Peygamber'in bu veciz hitabesi eşsiz bir ilâhî intikaam idi. Bundan sonra Peygamber muzaffer olarak Medine'ye yollandı. İçlerinde birçok Kureyş ileri gelenleriyle Peygamber'in amcası Abbâs'ın da bulunduğu esirleri ve ganîmet mallarını da beraber getirdiler. Safra mevkiinde ganîmet malları taksîm edildi. Nadr îbn Haris öldürüldü. Irk mevkiinde de Ukbe ibn Ebî Muayt'ın boynu vuruldu. Esîrler Medine'de taksîm edilip sâhiblerine esirlere iyi bakmaları tenbîh edildi. Zafer müjdecisi olarak Medine'ye Zeyd ibn Harise, Avâlî denilen Medine köylerine de Abdullah ibn Ravâha gönderilmişti. Bu zafer haberi ile Medine ve civan halkı çok sevindiler. Yahûdîler'le münafıklar da sindi.

[25] Hadîsin başlığa uygunluğu, İbn Abbâs'ın, ibrahim: 28-29 âyetlerinde zikredilen kimselerin Kureyş kâfirleri olduğunu, bir tefsir olarak söylemesidir. Amr ibn Dinar'ın ifâdesi de bunun benzeridir.

[26] Aişe yâhud onun sözünü açıklayıcı olarak Urve, bu son sözüyle âyetteki mutlak nefyin, onların cehennemde İstikrar bulmaları haliyle kayıtlı olduğuna işaret etmiştir.

Bu hadîsin değişik ve uzunca bir rivayeti Cenazeler Kitâbı'nda da geçmişti.

[27] Bundan önceki 23 rakamlı haşiyede de belirttiğimiz gibi Âişe, Peygamber'İn "Şübhesiz şimdi onlar benim kendilerine söylemekte olduğum şeyi işitmektedirler" sözünü, sözlerimin hakk olduğunu şimdi pek iyi bilmektedirler diye tefsir etmiştir. Fakat bilmek kaabiliyetini kabul etmek, işitmek hassasiyetini kabule mâni' olmadığı mütâlaasıyle, Beyhakî ve benzeri bâzı âlimler, bu mes'elede îbn Umer'in içtihadını tercih etmişlerdir.

[28] Firdevs, cennet derecelerinin en fazîletlisidir.

Bu hadîs Cihâd Kitâbı'nda daha uzun bir metinle geçmişti. Peygamber oradaki hadîste Hârise'nin anasına: "Cennette birçok dereceler vardır, oğlun muhakkak bunlardan Firdevsi A '/«(denilen en yüksek derecece erişti" buyurmuştu.

[29] Başlığa Uygunluğu "Hâtıb Bedir ehlinden değil mi?" sözlerindedir. Bu hadîsin biraz farklı bir rivayeti Cihâd Kitabı, "Câsûs bâbi"nda geçmiş idi. İleride Mekke Fethi bâbı'nda daha geniş bir metinle tekrar gelecektir.

bize: "Düşmanlarınız size yaklaştıkları (size atış imkânı verdikleri) zaman, onlara ok atışı yapınız. (Atış menzilinden uzak bulunduklarında atış yapmayıp) oklarınızın kendi yanınızda kalmasını isteyiniz" buyurdu.

[30] Bu iki hadîsin başlığa uygunlukları açıktır. Bunlar Rasûlullah'ın bu emrini rivayet eden Ebû Useyd(R)'in Bedir'de hazır bulunduğunun delilleridirler.

[31] Bu, daha uzun bir metinle Cihâd Kitâbı'nda geçmişti.

[32] Rasûlullah'ın bu sözü, Uhud harbi öncesi gördüğü ru'yâsı ile ilgilidir. Ru'yâ bâzı tehlikeler ve zararlar remz ediyordu. Bundan dolayı Rasûlullah Medine'de savunmada kalmayı düşünüyordu. Gençlerin ısrarı üzerine Uhud'a çıkılma kararı alınmış ve ru'yâsmın işaret ettiği işler meydana gelmişti. Bunlardan sonra Allah'ın getirdiği hayır, mü'minlerin kalblerinin sebat etmesidir. Çünkü müşrikler onlara karşı toplanıp gelmiş ve onları korkutmuş oldukları hâlde, bunca tehdîd mü'minlerin îmânlarını artırmıştı da, onlar: "Allah bize yeter, O ne güzel vekîldir, demişlerdir" (Âlu İmrân: 173) (Kastallânî).

[33] Bu iki gencin babaları el-Hâris ibn Rifâa'dır. Bu hadîsin daha uzun bir rivayeti Cihâd Kitâbı'nda geçmişti.

[34] Bunlardan bâzıları Mersed el-Ganevî, Hâlid ibnu'l-Bukeyr el-Leysî, başkanları Âsim ibn Sabit, Hubeyb ibn Adİyy, Zeyd ibnu'd-Desine ve Abdullah ibn Tarık'tır. Bu seriyyeye Recî' Seriyyesi ismi verilir. Recî', Huzeyl kabilesi yurdunda bir suyun adıdır. Bu şehâdet vakası burada vukû'a geldiğinden bu adla anılmıştır. Hâdise şöyledir: Adal ve Karre kabilelerinden bâzı kimseler Peygamber'e gelip kendilerine dîn ve Kur'ân öğretmek için bâzı öğretmenler göndermesini rica etmişlerdi. Peygamber onlara suffa ehlinden isimleri geçen öğretmen sahâbîleri göndermişti. Recî' mevkiine geldiklerinde bu kabile halkı bunları gaddarca şehîd etmişler. Hubeyb ile Zeyd'i Mekke'ye götürüp, orada öldürmüşlerdir.

[35] ibn İshâk bu kasîdenin baş tarafının şunlar olduğunu zikretti:

Lekad cemaa '1-ahzâbu havlı ve elebbu

Kabâilehum ve's-tecmeû külle mecma'in

Ve kad karrabû ebnâehum ve nisâebum

Ve kurribtu min cız'm tavîiin mumennam

Ve kulluhum yubdi'l-adâvete câhiden

Aleyye Hennî ff vesâkm bi-mudayyiin

İle İlâhi eşkû gurbeti ba'de kerbetî

Ve ma cemaa '1-ahzâbu lî inde masra T

Fe za 'l-Arşı sabberanî alâ mâ esâbenî

Fe kad vadaû lahmî ve kad dalle matmat

Ve zâlike fî zâti'I-ilâhi ve in yese'

Yubârik alâ evsâli şelvîn mnmezza 'ı

Ve kad aradû bil-küfri ve'hmevtu dûnehu

Ve kad zerefet aynâye min gayri mudmım

Ve mâ bî hazâm 'î-mevti innî le-meyyitun

Velâkİn hazân hana narin teleffe 'u

Fe lestu bi-mubdin lil-aduvvî tahaşşuan

Veiâ cezean innî ile'llâhi mercif

Fe lestu ubâlî hîne uktelu müslimen... (Kastallânîl

[36] Bu hakîkaten bir sünnet olmuştur. Çünkü Hubeyb bu ölümünden önce iki rek'at namaz kılma işini Peygamber'in hayâtında yapmış, Peygamber de bunu güzel görüp takrir etmiştir (Kastallânî).

[37] Bu hadîsin bir rivayeti CÎhâd Kitabı, "Kişi esîr alınmak ister mi bâbı"nda geçmişti. İleride Tevhîd Kitâbı'nda da bir rivayeti gelecektir.

Burada zikredilmesine sebeb "Âsim Bedir'de onların büyüklerinden birini öldürmüştü" sözüdür.

Hafız ed-Dimyâtî, bu Hubeyb'in Bedir'de hazır bulunmadığını, Bedir'de hazır bulunup el-Hâris'i öldürenin ancak Hubeyb ibn Yesâf olduğunu söylemiştir, tbn Abdilberr, el-İsttâb'd& ve Îbnu'1-Esîr de Usdu'l-Gâbe'de Hubeyb ibn Adiyy'in Bedir'de hazır bulunduğunu; birincisi Ukbe ibnu'l-Hâris'in Hubeyb ibn AdÎyy'i satın aldığını, babası Hâris'i Hubeyb'in öldürmüş bulunduğunu ziyâde etmiştir. Aynı zamanda Hubeyb ibn Yesâf'ın hâl tercemesinde beyitler zikrederek, onun da Bedir'de hazır bulunduğunu ve Umeyye İbn Halefi öldürdüğünü zikretmiştir (Kastallânî).

[38] Hadîsin burada zikri "O, Bedrî olmuş idi" sözünden dolayıdır. Peygamber Saîd ile Talha'yi haber araştırmaları için göndermişti. Onlar bu vazifeden dönmeden Bedir harbi vâki' olmuştu. Peygamber onları Bedir'de hazır bulunanlara kattı, paylarını ve ecirlerini verdi. Böylece bu ikisi Bedir'de hazır bulunanlar gibi oldular.

İbn Umer, yakîni olan Saîd'in ölüme yüz tutmuş olması özründen dolayı cumuayı terketmiştir. Çünkü bu Saîd, Umer'in amca oğlu ve kızkardeşinin kocası idi.

[39] Kocası ölen kadınlar gebe olmadıkları takdirde dört ay on gün beklerler. Bu müddetten sonra süslenip evlenme arzusunu izhâr eder ve evlenirler. Bundan önce böyle bir hareket yapmaları haramdır. Bu hüküm, Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle ifâde edilmiştir:

* 'İçinizden ölenlerin (geride) bıraktıkları zevceleri kendi kendilerine dört ay on gün beklerler. İşte bu müddeti bitirdikleri zaman artık onların, kendileri hakkında meşru' veçhile yaptıkları şeyden dolayı size günâh yoktur, Allah ne işlerseniz hakkıyle haberdârdır. (Vefat iddetini bekleyen) kadınları nikâhla isteyeceğinizi çıtlatmanızda yâhud böyle bir arzuyu gönüllerinizde saklamanızda bir vebal yoktur. Allah bilmiştir ki, siz onları mutlakaa hatırlayacaksınız. Ancak kendileriyle gizlice va 'dleşmeyin. (Çıtlatma sûreEiyle) meşru' bir söz söylemeniz ise başka... " (d-Bakara: 234-235).

Bu hadîsin burada zikredilmesi, râvînin "O, Bedir'de hazır bulunanlardan idi" sözünden dolayıdır.

[40] el-Buhârî'nin maksadı, Bedir'de hazır bulunanları beyân etmektir, yoksa o râvînin bu hadîsi ötekine haber vermesini beyân etmek değildir. Müellif merhum bu mutâbaa hadîsinden kendi ihtiyâcı olan kadarıyîe yetinmiştir ki, o kısım da "Babası Iyâs Bedir'de hazır bulunmuş idi" sözüdür (Kastallânî).

[41] Hadîslerin başlığa delîllikleri açıktır. Buhârî bu Rifâa hadîslerini burada ayrı ayrı üç tarîkten getirmiştir.

[42] Râfi' ibn Mâlik'in Peygamber'den, Bedir ehlinin diğerlerine üstün olduklarını açıkça söylediğini işitmediği, fakat söylediği sözleri kendi ictihâdıyle söylediği meydana çıkıyor (Kastallânî).

[43] İbn Ishâk'ta: Peygamber (S) bir uyuklamadan sonra uyandı da: "Yâ Ebâ Bekr, müjde! Sana Allah'ın yardımı gelmiştir. İşte Cibril, atının gemini tutmuş onu sevkediyor..." şeklindedir.

Meleklerin Bedir'de ve diğer muharebelerde hazır bulundukları, Kur'ân âyetlerinde de gelmiştir:

"Hani siz Rabb 'inizden imdâd istiyordunuz da O da; Muhakkak ki, ben size meleklerden birbiri ardınca bin ile imdâd edeceğim, diyerek duanızı kabul buyurmuştu..." (el-Enfâl: 9)

"Hani Rabb'in meleklere: Şübhesiz ki, ben sizinle beraberim. Haydi îmân edenlere sebat itham edin, diye vahyediyordu. Ben kâfirlerin yüreklerine korku salacağım, (Ey mü'minler) hemen vurun boyunlarının üstüne, vurun onların her-bir parmağına (diyordu)" (el-Enfâl: 12).

"And olsun ki, siz zaîf ve dûn iken Allah size Bedir'de kesim bir zafer verdi. Allah'tan sakının, tâ ki şükretmiş olasınız. O vakit sen müzminlere: tndiri-len üç bin melekle Rabb'inizin İmdâd etmesi yetişmez mi size? diyordun. Evet siz sabreder, sakınırsanız, düşmanlar da ansızın üstünüze gelecek olurlarsa, Rabb'iniz size nişanlı nişanlı beşbin melekle imdâd edecektir" (Âlu İmrân: 123-125).

[44] Bu unvansız bâb, kendinden önceki babın faslı gibidir. Çünkü bu bâb, Bedir'de hazır bulunan kimselerin beyânıyle ilgilidir.

[45] O yasak, Peygamber'in sonradan: "Artık kurbân etlerini yığın, biriktirip azık da edinin " emriyle kaldırılmıştır. Buna âid bilgiler ileride Kurbanlıklar KİtâbI'n-da gelecektir.

Bu hadîsi burada getirmekten maksad ise Katâde'nin o kardeşini Bedir'de bulunmuş olmakla vasiflamasıdır

[46] Hadîsin burada zikri, Bedir günündeki bir harb sahnesini ve sonucunu bildirmesinden dolayıdır.

[47] Hadîs, "Ubâde İbnu's-Sâmit Bedir'de hazır bulunmuştu" sözünden dolayı burada kısaca zikredildi. Aynı isnâdla îmân Kitâbı'nda, Akabe'de yapılan bey atı anlatan "Bize Ebû'l-Yemân tahdîs etti... bâbı"nda buradakından daha butun olarak geçmişti

[48] Hadîsin burada zikredilmesi, "Huzeyfe, Rasûlullah ile beraber Bedir'de hazır bulunan kimselerden idi" sözünden dolayıdır. Buhârî bu hadîsi şeyhi Ebû'l-Yemân tarîkinden olmak üzere Nikâh Kitâbı'nda bütünüyle getirmiştir. Oradaki rivayette devamı şöyledir:

Sehle, Peygamber'e geldi de: Yâ Rasûlallah! Biz Sâlim'i oğul edinmiştik. Hâlbuki Allah evlâdlık hakkında bildiğin âyeti indirdi, (şimdi ne buyurursunuz)? diye sordu. Buhârî'nin şeyhi Ebû'I-Yemân bu hadîsi Buhârî'ye'bu suretle zikretti.

[49] Hadîs, bu düğün töreninde şarkıcı kızların Bedir harbinde şehîd olanlar için ya kılan medih ezgilerini çalıp tegannî edişlerini ihtiva etmesi yönünden burada zikredilmiştir.

Hadîsin râvîsi Rubeyyı'm babası Muavviz ile onun kardeşi Muâz da Bedir'de şehîd olmuşlardı. Afra kadının oğulları olan bu iki kardeş Ebû Cehl'ı kıhçlanyle yere serdikten sonra, bunlar da Ebû Cehl'in oğlu İkrime tarafından şehîd edilmişlerdi.

Gaybe ve istikbâle âid şeyleri bilmek yalnız Allah'a mahsûs olduğu için, Rasûlullah'bunun kendisine nisbet edilmesini men' etmiş, öteki ezgilere devam etmelerini buyurmuştur.

[50] Başlığa uygunluğu "Ebû Talha Bedir'de Rasülullah'ın beraberinde hazır bulunmuştur" sözlerindedir.

Köpek edinmenin hangi meslek sahihlerine caiz olduğu Ekincilik Kitâbı'nda, resim ve heykel hakkındaki bilgiler de; Alışverişler Kitâbı'nda geçmişti.

[51] Buhârî bu hadîsi Humus Kitabı' nda da getirmişti. Burada hadîsi iki tarîkten ve bazı lafız farkları İle getirdi. Buradaki başlığa uygunluğu "Bedir günündeki ganimetten benim nasîbim olarak..." sözlerinden alınmıştır.

[52] O şarkıcı kadının irticalen söylediği bu kasidenin devamı şöyledir:

Elâ yâ Hamzu li'ş-şurufı'n-nivâi

Ve hunne muakkalâîun bi'lfinâi

Da'ı's-sikkîne Fi'1-lubbâli minhâ

Ve durric hunne Hamzatu bi'd-dıırtâi

Ve accil min etâbîhâ li-şerbin

Kadîran min tabîhm ev şevâin

(= Ey Hamza, semiz develere bak! Evin önündeki sahada ayaklan sımsıkı bağlanmıştır. Haydi Hamza, bunların boyunlarına bıçağı daya, boyunlarını kana boya! Ve bunların en nefîs parçalarından şarâb için çömlekte pişmiş et yâhud kebâb yapmaya acele et!)

[53] Humus Kitâbı'ndaki rivayetin sonunda: "Bu vakıa şarâbın haram kılınmasından önce vuku' bulmuştu" ziyâdesi vardır.

[54] Buhârî bu hadîsi burada Alî'nin: "Çünkü o Bedir'de hazır bulundu" sözünden dolayı zikretmiştir.

Râvî Muhammed ibn Abbâd, Ebû Abdillah el-Mekkî'dir, Bağdâd'a inmiştir, meşhur bir sıkaadır. 284 yılında Bağdâd'da ölmüştür. el-Câmi'u's-Sahîh'te onun bundan başka hadîsi yoktur.

Sehl ibn Huneyf (R), 38 yılında Kûfe'de vefat etmiş, cenaze namazını Alî ibn Ebî Tâlib kıldırmıştır. Ebû Amr el-Bagavî altı tekbîrle kıldırdığım; el-Hâfız Ebû Zerr de beş tekbîr ile kıldırdığını nakletmiştir (Aynî).

[55] Buhârî bu hadîsi "Huneys ibn Huzâfe Bedir'de hazır bulunmuş, (yaralanarak) Medine'de vefat etmişti" sözünden dolayı burada getirmiştir. Bunu Nikâh'ta da getirecektir.

[56] Hadîsi burada el-Bedrî sözünden dolayı zikretmiştir. Bâzıları Ebû Mes'ûd, Bedir harbinde hazır bulunmadı, fakat meskeni orada olduğu için Bedrî nisbetİ verildi, demişlerdir. Ebû Ubeyd el-Kaasım ibn Sellâm, İbnu'I-Kelbî ve Müslim, onun Bedir'de hazır bulunduğu görüşünü tercih etmişlerdir. Buhârî de bu görüşe meyletmiştir. Kaaide ise müsbitin nâfî'den öne geçirileceği üzerinde devam edicidir. Bu hadîs îmân Kitabı, "Ameller ancak niyetledir bâbı"nda geçmişti (Aynî).

[57] Buhârî hadîsi burada "Ebû Mes'ûd Bedir'de hazır bulundu" sözünden dolayı zikretmiştir... Bu "Bedir'de hazır bulundu" sözü, onun Bedir'de hazır bulunuşunun hakikatini haber vermektir, işte bundan dolayı Buhârî onun Bedir'de hazır bulunduğunu kesin kıldı. Çünkü bundan evvel geçen hadîste onu evvelâ "el- Bedrî" diye vasıflamakla zikretmişti. Burada ise kesin olarak ihbar, yânî haber verme veçhile zikretmiştir.

[58] Bu hadîs, Namaz Vakitleri Kitâbı'nın evvelinde uzunca bir metinle geçmişti. Orada da açıklandığı gibi, metindeki son fiil "Umirte" ve "Umirtu" şekillerinde olabilir. Birinci okunuşa göre ma'nâ "Bununla emrolundun", İkinciye göre "Bununla emrolundum" demek olur. Bunların naibi faili Peygamber olmak ihtimâli olduğu gibi, Cibril de olabilir... (Aynî).

[59] Buhârî bu hadîsi burada "el-Bedrî" sözünden ötürü zikretmiştir. O bunu Kur'-ân'ın Fazîletleri Kitâbı'nda da başka bir yoldan getirmiştir.

el-Bakara Sûresi'nin bu son iki âyeti, îmân edilmesi zarurî olan en büyük umdeleri ihtiva etmektedir. Bununla beraber yedi tane de duâ cümlesi vardır. Bu iki âyet, okuyucusuna, ins ve cinn şerrinden emînlik yâhud Kur'ân'la gece kıyamından kulluk için yetişir.

[60] Hadîsi burada "Bedir'de hazır bulunanlardan" sözünden dolayı zikretti; bu se bebden ötürü hadîsin kalan kısmını zikretmedi. Hadîsin tamâmı Namaz Kitabı; "Evlerde mescidler edinmek babı" ile Cemâatle nafile namazı kılma bâbı"nda uzunca bir lâfızla geçti.

Mahmûd ibnu'r-Rabî' beş yaşında İken evlerinde Peygamber'in bir kovadan su püskürmesini hatırlamıştır. Doksandokuz yılında, doksanüç yaşında vefat etmiştir (Aynî).

[61] Bunu ibn Şihâb'ın, Itbân hadîsini Mahmûd İbnu'r-Rabî'den işitmesini te'kîd için zikretmiştir.

[62] Buhârî bu hadîsi, İki yerinde geçen "Bedir'de hazır bulundu" sözünden dolayı zikretmiştir.

[63] Bunu da yine "O ikisi Bedir'de hazır bulunmuşlardır" sözünden dolayı zikretmiştir.

Hadîsin sonundaki "Şübhesiz Râfi' kendi aleyhine sözü çoğaltmıştır" kelâmı, Salim tarafından Râfi' aleyhine bir inkârdır. Bu sözün ma'nâsı, Râfi' kendiliğinden hadîs düzüp Peygamber'e isnâd etti demek değildir. Belki bunun ma'nâsı, Râfi, arazîden çıkan mahsûlün bir kısmı mukaabilinde kiraya vermekle, para ile kiraya vermek arasını ayırmadı demektir. Bunlardan yalmz birincisi nehyedilmiştir, mutlak olarak nehyedilmemiştir,

Bu konu Ekincilik Kitâbfnda geçmişti... (Aynî).

[64] Buhârî bunu da burada "O, Bedir'de hazır bulundu" sözünden dolayı zikretmiştir.

[65] Bunu da burada "O, Bedir'de hazır bulunmuştu" sözünden dolayı zikretmiştir.

Bu hadîs Cizye Kitâbı'nda 3. hadîs olarak çok az bir farkla geçmişti

[66] Buhârî bu hadîsi burada "Ebû Lubâbe el-Bedrî" sözünden dolayı zikretmiştir. Bu hadîs, daha uzun bir metinle Bed'u'1-Halk Kitâbı'nda da geçmişti

[67] Bunu da burada "Ensâr'dan birtakım adamlar" sözünden dolayı zikretmiştir. Çünkü onlar Bedir'de hazır bulunmuş kimselerdi. Buhârî bu hadîsi Itk ve Ci-hâd Kitâblan'nda da getirmiştir

[68] Buhârî bu hadisi burada "O, Bedir'de hazır bulunanlardan idi" sözünden dolayı zikretmiştir. Hadîsi burada iki tarîkten getirmiştir.

[69] Buhârî, bu hadîs bu gazvenin evvellerinde geçmiş olmakla beraber burada 'Ebû Cehl'i Afra kadının iki oğlu vurmuştu" sözünden dolayı zikretti. Çünkü bu söz kesin olarak o iki oğulun Bedir'de hazır bulunduklarına delâlet etmektedir. O iki oğul, Ensârh Muâz ve Muavviz'dir (Aynî).

[70] Bu, Menâkıb'da geçen hadîsin bir parçasıdır. Bundan burada Buhârî'nin maksadı "Bedir'de hazır bulundular" sözüdür

[71] Hadîsin burada zikrinin sebebi açıktır. O da bu iki kişinin Bedir harbinde hazır bulunduklarının belirtilmesidir

[72] Rasûlullah'ın Mut'ım'e kanlı düşmanların bile bağışlatacak derecede kıymet vermesi, kendi üzerinde büyük minnet hakkı bulunmasındandır. Şöyle ki: Peygamber TâÎf'ten kederli dönüşünde Mut'ım O'nu himayesine almıştı; Kureyş'-in Hâşimîler'Ie ilgiyi kesme ahdinin yazısını yırtıp atmıştı. Mut'ım Bedir harbinden önce Mekke'de doksan küsur yaşında öldü. Burada zikrinin sebebi "Bedir esirlerini kurtarmak için gelse idi" sözüdür.

[73] Bu üçüncü fitnenin: Irak'ta Ezârıka fitnesi; Haccâc'ın (74'te) Abdullah ibn Zu-beyr'i öldürüp Ka'be'yi tahrîb etmesi fitnesi; Mervân ibn Muhammed'in halî-feliği zamanında 130 senesinde Medîne'de Ebû Hamza el-Hâricî fitnesi olduğu söylenmiştir... (Kastallânî).

[74] Bu hadîsin tamâmı, uzun bir metin hâlinde Şehâdetler Kitabı, "Kadınların birbirlerinin adaletini belirtmeleri bâbr'nda geçmişti. Burada bir kısmının zikredilmesi, Âişe'nin Mıstah'ın anasına, Mıstah'ın Bedir ehlinden olduğuna şehâdet etmesinden dolayıdır (Aynî).

[75] Bunun burada zikredilmesi Mûsâ ibn Ukbe'nin İbn Şihâb'dan Bedir gazvesi İşlerinden olarak naklettiği şeyleri beyân içindir.

[76] Ebû Abdillah, el-Buhârî'nin kendisidir. Bana göre "Bedir'de hazır bulunanların toplamı" sözü, onun söylediği söz olur. Bu "Kaale Ebû Abdillah" kısmı, birçok Buhârî nüshalarında yoktur. Yok olmasına göre de "Bedir'de hazır bulunanların toplamı" sözü, Mûsâ ibn Ukbe'nin, İbn Şihâb'dan söylediği söz olur. el-Kirmânî de buna kaail oldu (Aynî).

[77] Yânî Kureyş'ten hissen ve hükmen hazır bulunanlar yâhud hizmetçilerinin ve tâbi'lerinin eklenmesiyle yüz kişidir. İbnu Seyyidİ'n-Nâs, bunların isimlerini sıraladı da doksandörde ulaştırdı (Kastallânî).

[78] Bundan maksad bilhassa bu kitâbda Bedir ehlinden oldukları zikredilen kimselerin isimlerini vermektir. Bu, daha evvel tafsîlli olarak geçenleri bir fezleke (yânî özet) ve bir toplamadır. Yoksa mutlak olarak burada zikredilenlerin hepsini vermek değildir (Kastallânî).

[79] Bu harf sırasına göre sıralama şartından Peygamber ile Dört Halîfe müstesna tutulmuştur. Bunlar şereflerinden dolayı öne geçirildiler.

[80] Buradan i'tibâren Bedir ehlinden olanların isimlerini hicâ harfleri tertibiyle vermeye başladı. Elif harfinden Iyâs ibnu Bukeyr'i zikretti

[81] Bu şekilde ismi verilip de sayısı yazılmayanlar, daha önce isimleri ve sayıları verilmiş olanlardır. Bir nüshada burada Ebû Bekr'in ismi evvelce geçtiği için yazılmamıştır.

[82] Burada sayılan kimselerin tam isimleri ve bunlara âid tamamlayıcı bilgiler şerhlerde ve terâcüm kitâblannda verilmiştir.

el-Hâfız Ebû'1-Feth el-Ya'murî Muhacir'lerüen doksandört kişiyi sıralamıştır. Hazrec'den yiizdoksanbeş, Evs kabilesinden yetmişdört isim sıralamıştır. Bunların toplamı 363 -üçyüzaltmışüç- olmuştur. Dedi ki: Bu sayı Bedir ehlinin sayısından çoktur. Ancak bunların bâzısı hakkında hilaf gelmiştir.

el-Kevâkib'dt de şöyle dedi: Bunları zikretmenin fâidesi, öne geçmenin fa-zîletini ve başkaları üzerine tercîhi bilmek ve ta'yîn üzere bunlara Rıdvan İle duâ etmektir -Allah onların hepsinden razı olsun- (Kastallânî).

[83] Medine'de Yahûdîler üç kısım idi: Nadîr oğullan, Kurayza oğullan, Kaynukaa oğullan. Bunlar kısmen Medine'nin içinde, kısmen hâricinde ikaamet ederlerdi. Medine'nin san'at, ticâret, ekim ve dikim işlerini ellerine almışlardı. Bu se-beble hepsi de servet sahibi idi. Medine'nin İktisadî hâkimiyeti bunlarırf elinde idi. Peygamber Medine'ye hicret ettiğinde, bunların dînî hürriyetlerini kabul, mal ve can emniyetlerini korumayı taahhüd etmiş, bunlarla muahede yapmış idi. Bu muahedelerin bir maddesinde mal ve can emniyeti mukaabilinde ve gerektiğinde maddî yardımda bulunmak zikrolunmuştu.

Amir oğullan'nın İşlediği Maûne Kuyusu faciasından sağ kurtulup Medine'ye gelmekte olan Amr ibn Umeyye ed-Damrî, Âmir oğulları'ndan iki kişiye rastgelip, bunlar uyurken -şehîd olan arkadaşlarının intikaamını almak gayretiyle-ikisini de öldürmüştü. Medîne'ye geldiğinde bunu Peygamber'e haber verdi. Peygamber: "Hatâ etmişsin! Onlar benden ahd ve emân almışlardı" buyurdu. İşte bunların diyetleri verilecekti. Anlaşma gereğince Nadîr oğulları'ndan yardım isteniyordu.

Rasûlullah'ın beraberinde Ebû Bekr, Umer, Alî, Zubeyr, Talha, Sa'd İbn Muâz, Sa'd ibnu Ubâde, Useyd ibn Hudayr da vardı. Nadîr oğulları, evvelâ yardım ederiz dediler. Sonra birer birer Peygamber'in yanından ayrıldılar. Bir evin duvarı dibinde oturmakta olan Peygamber'in üzerine yukarıdan bir taş birak mak suretiyle sûikasd tertîb ettiler. Cibril bunu Peygamber'e haber verdi. Bunun üzerine Peygamber, Nadîr oğullan'na on gün içinde Medine'yi terketmelerini emretti. Onlar evvelâ bunu kabul eder göründüler. Sonra münafıkların ve Kurayza oğullan'nın yardım va'dlerinden cesaretlenip Medine'den çıkmamaya yeltendiler. Bunun üzerine Peygamber onlara harb i'lâniyle kalelerini muhasara etti. Onbeş veya yirmibeş günlük muhasaradan sonra bunaldılar. Ve neticede develerinin taşıyabileceği eşyâlarıyle Medîne'den çıkıp gitmelerine müsâade edildi.

[84] Yahudiler muahede hükümlerine hürmet etmediler. Medîne'de yayılan İslâmiyet'in nüfuzunun kendi nüfuzlarını gidereceğini anlayarak, Kureyş tarafını tutmuşlardı. Başta en cengâver olan Kaynukaa oğullan olmak üzere, bunların birer birer cezaları verilmiştir.

[85] Çünkü Haşr Sûresi, Nadîr oğullan hakkında inmiş ve Allah bu sûrede onlara İsabet ettirdiği intikaamı zikretmiştir. Buradaki mutâbaatı müellif Tefsîr'de senediyle getirmiştir.

[86] Bu hadîs başka bir senedle Beşte bir Kitâbı'nda, "Peygamber, Kurayza ve en-Nadîr'i nasıl bölüştürdü bâbı"nda geçmişti. Kurayza oğullan gazvesinde daha bütün olarak gelecektir

[87] Âyet, muhasaranın şekli ve düşmanın siper edinebilmesi ihtimâli olan hurma ağaçlarının kesilmesi suretiyle sıkıştınldığını bildirmiştir. Bu vak'aya ve bu âyete dayanarak, harb îcâbı her nevi' yaş ağaçlann yakılıp kesilmesinin mübâh olduğunu Nevevî, Müslim Şerhi'nde, Dört İmâm ile beraber âlimlerin cumhurundan rivayet etmiştir. Öteden beri sürüp gelen milletlerararası örf ve âdet de böyledir, ve zamanımızda insafsız şekilleri tatbîk olunmaktadır

[88] Bu şiir müslümânlar lehine değil, müslümân aleyhine duadır. Çünkü Ebû Suf-yân ibnu'l-Hâris, o zaman bir kâfir idi.

Bu heybetli muhasaranın devamı üzerine Nadîr oğulları bunalıp emân diledi. Taberî'nİn beyânına göre, develerine yükleyip götürebildikleri kadar mal alıp götürmek üzere gitmelerine müsâade edildi. İbn Sa'd, aftiyöz deve yükü eşya ile sürgün edildiklerini bildirir. Hüzün ve teessür göstermemek için defler çalarak, tegannî ederek Medine'nin içinden geçip gitmişlerdir. Bunlardan bir kısmı Şam'a, bir kısmı Filistin'de Erîha'ya gitmişlerdir. Elli zırh, elli miğfer, üçyüz-kirk kılıç bırakmışlardır.

[89] Fey', Allah'ın dîn düşmanlarından -galebe ile değil, fakat sürgün, yâhud cizye üzerine sulh olmak suretiyle- Rasûlü'ne tahsîs buyurduğu maldır ve ganimetten daha husûsî bir ıstılahtır. Çünkü ganimet malında da "Hums = Beşte bir"i fey'dir.

[90] Buradaki her iki hadîsin tâbi'î râvîsi İbn Şihâb ez-Zuhrî'dir. ez-Zuhrî, Umer vakıasını Mâlik ibn Evs'den, Âişe hadîsini de Urve ibn Zubeyr'den rivayet ediyor. Kurîubî'nin beyânına göre, en sonra bu arazî Abbâsîler'in idaresine geçmiştir.

İslâm târihine âid bu kıymetli bilgileri Buhârî Beşte bir Kitâbı'ndaki Fedek kıssasında da rivayet etmiştir.

[91] Bu hadîs dahî Humus Kitâbı'nda ve daha birkaç yerde geçmişti. Başlığa uygunluğu, bunun, bundan önceki hadîse uygunluğu yönündendir. Birşeye uygun olana uygun olan, o şeye de uygun olur (Aynî).

[92] Ka'b ibnu'l-Eşref, Medine Yahudileri'nin en azgın bir şâiri idi, Rasûlullah ile müslümânları hicvedip kötüler ve müslümânlar aleyhine Mekke müşriklerine yardım ederdi. Bedir gazvesinde müşriklerin tam ma'nâsıyle hezimete uğramaları Ka'b'a pek ağır gelmişti. Bedir'de öldürülen müşrikler için devamlı ağlar ve onlar hakkında şiirler, mersiyeler düzer, inşâd ederdi. Hassan ibn Sabit de Ka'-b'ın bu şiirlerine cevâb verir idi {Aynî'den özetle).

[93] Hadîsin burasında İbnu Abdilberr'in rivayetinde şu tafsilât vardır: Muhammed ibn Mesleme, Rasûlullah'a verdiği bu va'd üzerine birkaç gün bu işle meşgul oldu. Ebû Naile -ki Ka'b ibnu'l-Eşref'in süt kardeşidir. Abbâd ibn Bişr, Haris ibn Evs, Ebû Abs ibn Cebr ile görüştü. Ve Rasûlullah'a verdiği va'di bunlara açtı. Bunlar da muvafakat edip: Hepimiz birlik olup öldürürüz, dediler. Sonra yine hepsi birlikte RasûluIlah'ın huzuruna geldiler. Buluşma sırasında: Yâ Rasûlallah, hakkınızda Ka'b'ı sevindirecek bâzı sözler söylemek lâzımdır, buna izin veriniz, dediler. Rasûlullah da: "Hatıra geleni söyleyebilirsiniz" buyurdu.

[94] Bir vesk, altmış sâ'dır ki, yuvarlak hesâb bir deve yükü zahîredir. Bir sâ\ dört müdd'dür. Vesk, sâ\ müdd vezinlerinin bu günkü tartılarla karşılıklı hesâbları Zekât Kitâbı'nda geçti.

[95] İlk kılıç darbesi üzerine Ka'b haykırmış ve bu feryadı duyan kale içindeki Yahudiler toplanmışlar, sonra Rasûlullah'a gelerek Ka'b'm aldatılma ile öldürüldüğünden şikâyet etmişler. Rasûlullah, Ka'b'm kendisine ve müslümânlar üzerine düşmanlarını nasıl teşvîk ettiğini birer birer sayıp dökünce, Yahudiler söz söylemeye muktedir olamamışlardır. İbn Cevzî'nin Şerefu'l-Mustafâ adındaki kitabında bildirdiğine göre, Ka'b'ı öldüren mücâhidler, onun başım bir yem torbasının içine koyarak Medine'ye getirmişlerdi. Bu suretle İslâm'da ilk naklolunan düşman başı, Ka'b'ın başıdır, denilmiştir. Ka'b'ın öldürülmesi, hicretin üçüncü yılı ramazânında vâki' olmuştur.

[96] Bunlar, başkanları Abdullah ibnu Atîk'ten başka üç kişi idiler. Bunlardan birisi Buhârî'nin bundan sonra gelecek hadîste bildirdiğine göre, Abdullah ibnu Utbe'dir. Diğer ikisi de Mes'ûd ibn Sinan ile Abdullah ibn Uneys'tir. Adı geçen Abdullah ibn Utbe, meşhur Abdullah ibn Utbe ibn Mes'ûd değildir. Çünkü bu, Muhacirler'dendir, öbürüsü ise Ensâr'dandır.

[97] Bu zengin Yahûdî, Hendek gazasında Medine etrafındaki kabileleri toplamıştı. Urve'den gelen bir rivayete göre Gatafân gibi Arab kabilelerine birçok yardımda bulunarak Rasûlullah'ın aleyhine harekete sevketmiştir.

[98] iki parantez arasındaki İfâdeler, hadîsin bundan sonra gelecek olan rivayetinden alınmıştır.

[99] Buhârî bu hadîsi aynı sahâbîden ve fakat ayrı senedlerle ve bâzı farklarla üç rivayet hâlinde getirmiştir. Hadîsler daha kısadan

sonra daha uzunu getirilmek suretiyle birbirini tamamlayıp açıklayıcı bir sıralayışla verilmiştir.

[100] Uhud, Medine'nin kuzeyinde bir fersahtan az bir mesafede bir dağdır. İslâm târihinde büyük bir mevki'i vardır. Uhud harbine Kur'ân-ı Kerîm'in Âlu İmrân Sûresi'nde 117. âyetten i'tibâren altmış âyette; diğer bir rivayette de 120 âyette işaret edilmiştir. Uhud harbi, hicretin üçüncü yılında şevvalin onbirine tesadüf eden cumartesi gününde vâki' olmuştur. İbn Sa'd'a göre hicretin otuzikinci ayında şevvalin yedisinde vâki' olmuştur. Şöyle ki: Kureyş müşrikleri Bedir yenilgisinin acısını çıkarmak için Ebû Sufyân'ın emrinde iyi donatılmış üçbin kişilik bir ordu ile Medine üzerine yürüdüler. Kureyş kadınlarının da iştirak ettiği bu ordunun yedîyüzü zırhlı idi. îkiyüz süvari vardı. Bu kuvvet, şevvalin yedisinde Uhud Dağı yakınına gelip Ayneyn mevkiine konmuştu. Peygamber de harb şû-râsmda Medine'de savunma harbi yapılması yâhud Medîne dışına çıkılması hususlarını müzâkere etmiş, ekseriyetin tercihi olan Medîne dışına çıkılmasına karar verilmişti. Peygamber cumua namazından sonra bin kişilik bir kuvvetle Medine'den çıktı. Medîne ile Uhud arasındaki Şevt mevkiinde Abdullah ibn Ubeyy: Ben meydan harbine muhalifim, diyerek üçyüz kişi ile geri döndü. Peygamber yediyüz kişiyle Uhud'a vardı. Vâdî'nin ağzındaki Şı'b mevkiini ordugâh edindi. Cumua günü piyade askerlerini harb nizâmında ta'biye eyledi. Ve düşman bozulsa bile ta'kîb için yerlerinden ayrılmamalarını buyurdu. Elli kişilik okçu kuvvetini de piyadelerin arkasına yerleştirdi. Bunların kumandasını da Abdullah ibn Cubeyr'e verdi. Bunlara da yerlerini hiçbir surette terketmemelerini emretti...

[101] Bu Âlu İmrân: 117. âyeti Uhud harbi hakkındaki âyetlerin birincisidir. Peygamber tarafından hatırlanması emrolunan Medine'den ve aile arasından çıkış, âlimler topluluğuna göre Uhud seferine âiddir. Âlimlerin çoğuna göre şevvalin onuncu günü cumua namazından sonra çıkılmış, cumartesi günü harbedilmiştir.

[102] Bu âyetlerde müslümânların Uhud'da sarsıldıklarına işaretle teselli edilmekte ve bu sarsıntının ihtiva ettiği gayeler ve maksadlar bildirilmektedir. Uhud günü harb başlayınca, günün ilk yarısında galebe İslâm ordusunda olmuş, düşmana yirmiden fazla telefat verdirilmişti. Sonra Peygamber'in emrine uyulmaması sebebiyle müslümânlar bozulmuştu.

Bedir'de müşriklerin, Uhud'da İslâm ordusunun kaybı yetmişer neferden ibaret olduğundan, her iki tarafın cerihası arasında tam bir benzerlik vardır. Âyette buna da işaret edilmiştir.

[103] Bu âyetlerde bildirilen afv ve tesellilerle gönüllerdeki irâde çöküntüsü giderek yeni bir azim ve irâde kudreti hâsıl olmuş ve yeniden bir ikinci müdâfaa harbi başlamıştır.

[104] Bu hadîs, Bedir'de meleklerin hazır bulunması bâbı'nda senedi ve metni ile ve küçük bir lâfız farkıyle geçmişti

[105] Bu hadîs de küçük lâfız farkıyle Cenazeler Kitâbı'nda, "Şehîd üzerine namaz bâbı"nda geçmişti.

[106] Bu, Buhârî'nin Müslim'den yalnız olarak rivayet ettiği hadîslerdendir. Bunda Uhud harbinin bâzı safhaları ve tafsilâtına âid özet bilgiler verilmiş oluyor. Bu bilgiler târîh kitâblannda daha geniş verilmiştir.

[107] Bu hadîs, Cihâd Kitâbi'nda, "Yüce Allah'ın "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma..." (Âlu İmrân: 169) kavlinin fazileti bâbi"nda geçmişti.

[108] Bunun bir rivayeti Cenazeler Kitâbi'nda geçmişti. Rıkaak'ta da gelecektir.

[109] Buhârî'nin böyle bir rivayeti Bedir gazasında geçmişti. Burada olduğu gibi orada da bu şehidin adı bildirilmemiştir. Ancak Müslim'in Bedir'e âid olan rivayetinde onun adı Umeyr ibn Humâm olduğu bildirilmiş olduğundan, Uhud'daki yiğidin bu Umeyr'den başka birisi olması ve iki kişiye âid ayrı ayrı iki vak'a olması gerekir

[110] Bu hadîsin bir rivayeti de Cenazeler Kitâbı'nda geçmişti.

[111] Enes ibnu'n-Nadr'm bu kahramanlıkları, öbür İslâm mücâhidlerini de gayrete getirerek yapılan şiddetli hamlelerle düşman kuvvetleri haylî sarsılmıştı. Bunların ortaya koydukları yiğitlik menkabeleri el-Ahzâb: 23. âyetinde medhedilmiş-tir. İslâm ordusunun Hamza gibi birtakım kuvvetli yiğitleri kaybetmesine rağmen varlık göstermesi müşrikleri korkutmuştur. BudaÂlu îmrân: 137. âyetinde bildirilmiştir. İşte bu ilâhî korkunun te'sîri altında en kuvvetli düşman, zayıf bir kuvvetin karşısında tutunamayıp çekilmiş ve bu suretle harb sona ermiştir.

Bu hadîsin bir rivayeti Cihâd Kitabı, el-Ahzâb: 23. âyeti ile ilgili babında geçmişti.

[112] Hadîsin başlığa uygunluğu, içindeki âyette, adaklarını yerine getirenlerin ancak Uhud'da şehîd olup bu adaklarını yerine getirmiş olmaları yönündendir. Bu âyetin Enes ibnu'n-Nadr ve diğerleri gibi Uhud şehîdleri hakkında indiği geçen hadîste bildirilmişti. Kur'ân'ın Mushaf hâlinde yazılmasını anlatan bu hadîs bâzı küçük farklarla Cihâd Kitabı, el-Ahzâb: 23. âyetle ilgili bâbda iki tarîkten getirilmişti.

[113] Hadîsin son fıkrası Medine'nin Faziletleri bölümünde de geçmişti.

[114] Bu iki zümre Hazrec'den Selime oğullan ile Evs'ten Harise oğullaradır. Bunlar . ordunun iki kanadını oluşturuyorlardı. Abdullah ibn Ubeyy münafıklar züm-resiyle yarı yoldan Medine'ye dönerken, bunları da dönmeye teşvîk ettiğinden, gönüllerinde bir sarsıntı olmuş ve yine Allah'ın inâyetiyle ordudan ayrılmamışlardı. Câbir bu âyet, kendileri hakkında Allah'ın velîliliğini ,ve senasını İhtiva ettiğinden dolayı hâsıl olan netîceden, yânî böyle çirkin bir hâdise üzerine inmiş olsa bile yine sevindiğini ifâde etmiştir.

[115] Buhârî bu hadîsi, Bey', Karz gibi birçok yerlerde getirmiştir. Burada getirmesinden maksad, Câbir'in babası Abdullah'ın Uhud'da şehîd edilenlerden olmasıdır.

[116] Hadîs bundan önceki değişik kitâblarda küçük lâfız ve sened farklılıklanyle geçti. Burada getirilmesinden maksad, Câbir'in babası Abdullah'ın Uhud'da şehîd edildiğini bildirmektir.

[117] Rasûhıllah nâmına harb eden iki erin Cibril ile Mîkâîl oldukları, Müslim'in Sa-hîh'inde açıkça söylenmiştir. Bu, "Melekler Bedir'den başka yerde harbe fiilen katılmamışlardır" görüşünü reddeder.

[118] Sa'd ibn Ebî Vakkaas'ın bu hadîsi rivayet yollan çok olan meşhur hadîslerdendir ve yalnız burada be1; vnMniı -;vâyef Hlr

[119] Bu hadîsler, bunlarda isimleri anılan sahâbîlerin Uhud harbinde bulunduklarını ve gösterdikleri kahramanlıkları bildirmek için getirilmişlerdir.

[120] Bu hadîsin bir rivayeti Cihâd'da, "Kadınların erkeklerin beraberinde muharebe etmeleri bâbı"nda ve bir rivayeti de Ebû Talha'pm menkabeleri bâbı'nda geçmişti.

[121] Bu hadîsin bir rivayeti de Bed'u'l-Halk'ta "îblîs'in ve askerlerinin sıfatı bâbı"n-da (rakam: 97) da geçmişti.

Huzeyfe'nin babası Yemân, beraberindeki yaşlı arkadaşıyle birlikte Uhud harbinde müslümânların bozulduğu haberi üzerine Medine'den Uhud'a gelmişler ve harbe girişmişlerdi. Harbîn başında Uhud'da bulunamadıkları için o günkü parolayı bilemediklerinden dolayı müslümânlarca düşmandan sanılarak yanlışlıkla öldürülmüşlerdir. Oğlu Huzeyfe'nin "Durun, o babamdır" diye bağırın-caya kadar müslümânlar onu öldürmüşlerdir... (Huzeyfe ve babasının hâl tercemeleri, et-Hakaaık, s. 217-218 ile Tecrîd Ter., II, 383'de, 316 rakamlı hadîsin haşiyesinde özetlenmiştir.)

[122] Bu kelime Tâhâ: 96. âyette de geçer.

[123] Uhud günü meydana gelen bozgunluk, Peygamber'in öldürüldüğü haberi üzerine umûmî bir panik hâlini almıştı. Medîne'ye kadar kaçanlar da olmuş ve kadınların ta'rîzine (ayıplamalarına) uğramışlardı. Çoğu Uhud Dağı'na kaçmıştı. Umer de bunların arasında bulunuyor ve: "Kim Muhammed Öldürüldü derse onu öldüreceğini" söyleyerek, bozgunluğu önlemeye çalışıyordu. İşte buradan itibaren başlıkta getirilen ayetler müslümanların Uhud’daki o bozgunluğuna işaret etmektedir.

[124] İbn Umer bu afv hususundaki görüşünü başlıkta geçen âyete dayandırıyordu. O âyette bildirilen iki cem'İyet, yânî iki ordudan maksad, Peygamber'le sahâbî-leri; Ebû Sufyân ile Kureyş kuvvetleridir

[125] el-Hâkim'in el-Müstedrek'dc Urve'den rivayetine göre Rukayye'nin hastalığı sebebiyle Usmân'la beraber Usâme ibn Zeyd'i de Medîne'de bırakmıştık. Çünkü Rukayye çok ağır hasta idi. Hattâ Zeyd ibn Sait Medine'ye Bedir zaferini ilk önce müjdelemek üzere geldiğinde Rukayye vefat etmişti.

[126] Hadîsin başlığa uygunluğu apaçıktır. Bu hadîsin bir rivayeti Uhud gazvesi bâ-bının evvellerinde geçmişti.

[127] Bu âyette haber verilen uyku, hislerin ta'tîlinden ibaret olan bir gaflet değil, gönüllere huzur ve emniyet veren ilâhî bir sekînettir. Ve o sırada pek ziyâde ihtiyâç duyulan bir istirahattır. Âyette husûsî olarak bu ilâhî ni'metin hâlis mü'minlere ihsan edildiğine ve münafıkların canı ve başı derdine düşerek uyku yüzü görmediklerine işaret edilmiştir

[128] Ebû Talha'nın bu hadîsi, âyette haber verilen bu ilâhî sekînete mazhar olanlardan birisinin kendisi olduğuna apaçık delâlet etmektedir.

[129] Humeyd'inkini Ahmed, Tirmizî, Nesâî rivayet etmişlerdir. Müellif de Tefsîr'de bu âyetin nüzul sebebinde zikretti. Sâbit'inkİni Müslim rivayet etmiştir.

[130] Bunların üçü de Mekke'nin fethi günü müslümân olmuşlar ve müslümânlıktaki hayâtları pek güzel devam etmiştir. Bunlardan Süheyl ibn Amr, Kureyş'in güzel söz söyleyen hatîblerinden ve büyüklerinden idi.Hudeybiyemuâhedesini yapma ile vazifelendirilen hey'etin başkanı İdi. Gerek bunlar, gerek Kureyş ordusunda o gün harbetmekte bulunanlardan çoğu ileride islâm camiası içindeki şerefli yerlerini alacaklarından, bu âyette: Ey Peygamber müşriklere âid ceza hükmü seni ilgilendirmez. O yalnız bana âiddir! diye onlara la'net etmekten sakındırmıştır.

[131] Bu hadîsin bir rivayeti Cihâd Kitabı, "Kadınların harbde su kırbalarını yüklenip askerlere taşımaları bâbı"nda geçmişti.

Ümmü Kulsüm'ü Peygamber'in kızı Fâtıma doğurmuştur. Bu sebeble Pey-gamber'in torunu oluyor ve yine bu sebeble hadîste "Peygamber'in kızı" denilmiştir.

ibn Sa'd, Tabakaatu'n-Nisâ bahsinde Ümmü Selît'in asıl künyesinin Ümmü Kays olduğunu, fakat Ebû Selît ile evlenmesinden Selît dünyâya geldikten sonra "Ümmü Selît" diye.künyelendiğini bildirmiştir. Bu mücâhide kadın Hayber ve Huneyn gazvelerinde de bulunmuştur.

[132] Buhârî sarihleri bu iki görüş arasında yarım asırlık bir zaman fasılası bulunduğunu belirtmişlerdir. Bu da ayak tanıyıcılık hususunda müfrit bir zekâya ve tam bir bilgiye delâlet etmiştir.

[133] İbn îshâk'm rivayetinde hadîsin burasında şu ziyâde vardır: Tâif hey'eti Rasû-lullah'a müslümânhklarını arzetmek üzere yola çıktıkları sırada, bana Tâif toprağı da dar gelmişti. Şam'a, Yemen'e yâhud bunlara benzer bir şehre gitmeyi düşünüyordum. Ben bu düşüncede iken bir kişi bana: Vay, sana yazıklar olsun! Vallahi Rasûlullah, dînine giren hiçbir müslümânı öldürmez! dedi. Bunun üzerine ben de hey'etle beraber yola çıktım (Kastallânî).

[134] el-Hâkim el-Vâkıdî ve tshâk ibn Râhûye, Museylime'ye kılıç vuran kimsenin Abdullah ibn Zeyd ibn Âsim el-Mâzinî olduğunu kesin söylediler. Seyf, Ridde kitabında ise onun Adiyy ibn Sehl yâhud Ebû Ducâne olduğunu söylemiştir (Kastallânî).

[135] Museylime, peygamberlik da'vâsında iken bu kadının Emîrü'l-Mü'minîn demesi İbnu't-Tîn'e göre Museylime tarafdârlannın ona kâh "Nebî", kâh "Emîru'l-Mü'mİnîn" dediklerini ifâde eder. "Mü'minîn" ile, ona îmân edenler kasdolunmuştur.

[136] Peygamber'in dişini Utbe ibn Ebî Vakkaas attığı bir taşla kırmış ve alt dudağını yaralamıştı. Abdullah ibn Şihâb da alnını varmıştır. Abdullah ibn Kamie'nin bir kılıç vuruşuyla da elmacığı yaralanmış ve bu vuruşla parçalanan miğferin iki halkası elmacığına batmıştı. Peygamber, Utbe için "Yılına erişmesin" buyurmuş ve hakîkaten senesi içinde ölmüştür, ibn Kamie de vahşî bir hayvan tarafından parçalanmıştır.

[137] Taberânî'nin rivayetinde tbn Abbâs bu yetmiş kişiden şu isimleri saymıştır: Ebû Bekr, Umer, Usmân, Alî, Ammâr ibn Yâsir, Talha, Sa'd ibn Ebî Vakkaas, Ab-durrahmân ibn Avf, Ebû Huzeyfe ve İbn Mes'ûd (R). İbn İshâk ve diğerlerinde şu vardır: Onlar Hamrâu'1-Esed mevkiine ulaştıkları zaman -ki burası Medîne'-ye üç mil uzakta bir yerdir- Allah müşriklerin kalblerine korku attı da Mekke'ye doğru gittiler. Bunun üzerine yukarıdaki âyet İndi (Kastallânî).

İbn Cerîr'in rivayetinde Abdullah ibn Abbâs şöyle demiştir: Ebû Sufyân Uhud günü bunca zafere erdikten sonra Allah onun kalbine bir korku bıraktı da, o, bu zaferin sonunu almadan Mekke'ye dönüp gitti. Bunun üzerine Rasûlullah: "(Ey sahâbîlerim!) Muhakkak ki Ebû Sufyân sizin bir kısmınızı öldürdü de, Mekke'ye döndü ve Allah onun gönlüne korku saldı" buyurmuştur (Aynî).

[138] Katâde'nin ikinci sözü de birincisi gibi senedlidir. Katâde ikinci sözüyle birincisini kuvvetlendirmek istemiştir.

[139] Hadîsteki "Fî sevbin vahidin" sözünün zahirî ma'nâsı iki şehidin bir kefene konulmasını ifâde ederse de, Mesâbih Şerhi'nde Muzhirî, burada "Sevbin vahidin", "Kabrin vahidin", yânî bir kabir ma'nâsına olduğunu bildirmiştir

[140] Bu hadîsin bir rivayeti Cenazeler Kitâbı'nda, "öldükten sonra ölünün yanına girmek bâbı"nda geçmişti.

[141] Bu hadîsin bir geliş sebebi vardır ki, onu Ahmed ve en-Nesâî'nin Uhud kıssası hakkında İbn Abbâs'tan rivayetleri beyân etmiştir: Yapılan harb şûrasında Peygamber, Medîne'den çıkmamalarına işaret etmiş, genç sahâbîler de şehîdlik isteği ile Uhud'a çıkmayı tercih etmişler. Peygamber silâhları ve zırhları giydikten sonra bu tercihlerinden pîşmân olmuşlar. Peygamber: "Hiçbir peygambere silâhlarım kuşandıktan sonra harb etmedikçe çıkarması yakışmaz" buyurmuş ve yukarıdaki ru'yânın benzerini haber vermiştir... (Kastallânî).

[142] Bu hadîsin bir rivayeti de Uhud gazvesi'nin evvelinde 89 rakamıyle geçmişti.

[143] Buhârî bunu Zekât Kitabı, "Hurma mahsûlünü tahmin etme bâbı"nda senediyle getirmişti (Kastallânî).

[144] es-Suheylî şöyle demiştir: Bu dağ, tek olması ve oradaki diğer dağlardan kesik bulunmasından dolayı Uhud ismiyle isimlendirildi. Bu kelime "Ahadiyet"ten türemiştir. Harflerinin harekeleri refi'dir. Bu da ahad dîninin yüksekliği ve yüceliğini bildirir... (Kastallânî).

Peygamber güzel ismi severdi, Ahadiyetten türemiş isimden daha güzeli yoktur. Allah isminin ma'nâsma uygunluğunu istediği için bu dağa önceden bu ismi vermiştir. Çünkü buranın ahâlîsi olan Ensâr, tevhîde, tevhîd dînine gönderilmiş Allah Elçisi'ne yardım ettiler; O da, diri iken de, ölü iken de o dağın yanında yerleşti... (Kastallânî).

[145] Bu hadîsin bir rivayeti Uhud gazvesi evvelinde geçmişti.

[146] Bu başlığın sevkedilişi, Racî' gazvesiyle Maûne Kuyusu gazvesinin birtek şey olduğunu düşündürür. Hâlbuki İş böyle değildir. Racî' gazvesi, Âsim ve Hubeyb'in on kişilik seriyyesidir. Bu seriyye Adal ve el-Kaare kabîleleriyle çarpışmıştır.

Maûne Kuyusu gazvesi ise yetmiş Kur'ân hafızının seriyyesidir. Bu seriyye Rı'l ve Zekvân İle çarpışmıştır. Musannif bu seriyyeyi ötekine yakın olduğu için onun beraberinde zikretmiştir. Bunun ötekine yakınlığına, Peygamber'in o ka-bîleler aleyhine yaptığı duada Lıhyân oğulları, Useyye oğulları ve diğerlerim ortak kılması delâlet eder. el-Vâkidî, Maûne Kuyusu haberi ile Racî' sahâbîleri haberinin Peygamber'e bir gece içinde geldiğini zikretmiştir (İbn Hacer).

[147] Bu seriyyeden bâzıları şunlardır: Mersed el-Ganevî,Hâlid ibmı'l-Bukeyr el-Leysî, başkanları Âsim ibn Sabit, Hubeyb ibn Adiyy, Zeyd ibnu'd-Desine ve Abdullah ibn Tarık'tır. Bu seriyyeye Racî' Seriyyesi ismi verilir. Racî', Huzeyl kabilesi yurdunda bir suyun adıdır. Bu şehâdet vakıası burada vukû'a geldiğinden bu adla anılmıştır. Hâdisenin özeti şöyledir: Adal ve Kaare kabilelerinden bâzı kimseler Peygamber'e gelip, kendilerine dîn ve Kur'ân öğretecek bâzı öğretmenler göndermesini rica etmişlerdi. Peygamber onlara Suffa ehlinden isimleri geçen sahâbîleri göndermişti. Onlar Racî' mevkiine geldiklerinde bu kabile halkı bunları gaddarca şehîd etmişler, Hubeyb ile Zeyd'i Mekke'ye götürüp orada öldürmüşlerdir.

[148] Bu hakîkaten bir sünnet, bir kaanûn olmuştur. Çünkü Hubeyb bu ölümünden önce iki rek'at namaz kılma işini Peygamber'in hayâtında yapmış, Peygamber de bunu güzel görüp takrîr etmiştir.

[149] Bu hadîsin küçük farklarla diğer bir rivayeti Cihâd Kitabı, "Kişi esîr alınmak ister mi bâbi"nda, geçmişti.

İ'dâm edilme sırasında iki rek'at namaz kılma sünnetini başlatan Hubeyb ibn Adiyy (R) Buhârî'deki yerleri Cihâd, rak: 245, Mağâzî: 38, 123: Tev-hîd, rak: 33.

[150] Maûne Kuyusu vak'asi Uhud'dan dört ay sonra, dördüncü hicret yılının safer ayında meydana gelmiştir. Necd ehlinin isteği üzerine, yânî Mekke'nin doğusunda ve yakınında oturan Benû Suleym ile Benû Âmir kabilelerinin ahd ve mî-sâk vermeleri üzerine

Rasûlullah o zaman "Kurrâ" ismi verilen yetmiş kadar sahâbîyi muallim olarak Munzir İbn Âmir el-Hazrecî(R)'nin maiyyetinde Necd'e gönderdi. Bu seriyyeye "Munzir ibn Âmir seriyyesi" adını da verirler. Bu kurrâ, Suffa ehlinden Kur'ân'ı ezberleme ve öğretme ile meşgul hakîkaten mübarek, âbid, sâlih gençlerden imişler.

[151] Bu hadîslerin kunûtla ilgili kısımlarına âid açıklamalar Vitr Kitâbı'nda verilmişti; onları burada tekrar etmeye ihtiyâç yoktur.

[152] Bundan hâsıl olan şudur: Enes'ten üç rivayet naklolunmuştur: Birincisi Abdu-lazîz ibn Suheyb'in Enes'ten rivayeti, ikincisi Saîd'in Katâde'den; onun da Enes' ten rivayeti, üçüncüsü de Katâde'nin Enes'ten rivayetidir ki, bunda Halîfe ibn Hayyât, Yezîd ibn Zuray'dan; o da Saîd ibn Ebî Arûbe'den; o da Katâde'den... diye bir ziyâde getirmiştir (Aynî).

[153] Benû Selûl de Benû Âmir gibi Sa'saa evlâdıdır; bu sebeble Âminler ile Selûlîler amcaoğullandır. Ancak Selûlîler alçaklık ile tanınmış oldukları için onlardan birinin çadırında bakılmak, Âmir ibn Tufeyl'in pekçok gücüne gitti. Bundan dolayı hakaaret saydığı bu hâle dayanamayıp atına bindi, mızrağını aldı ve: "Ölüm meleği karşıma çıksın da görsün" diye bağırarak atını koştura koştura düşüp ölmüştür.

[154] Müşriklerin başkanı Âmir ibn Tufeyl ile ona yardım eden Rı'l, Zekvân ve Usayya kabileleri, oradaki diğer sahâbîlerin üzerine ansızın hücum ettiler ve hareketlerine meydan bırakmadan dört taraflarından kuşattılar. Sahâbîler bu hâli görünce hemen kılıçlarına sarılıp cümleten şehîd oluncaya kadar cenk ettiler. İçlerinden yalnız sakat olan Ka'b ibn Zeyd, öldü sanılarak yerinde bırakılmış. Lâkin bu zât ondan sonra yaşamış ve Hendek'te bir ok isâbetiyle şehîd olmuştur. Amr ibn Umeyye ed-Damrî de düşmanların ellerine esîr düşüp sonra da âzâd edilmiştir.

[155] Benû Lıhyân'ın Maûne Kuyusufhâdisesiyle ilgileri yoksa da Racî' sahâbîlerinin felâketi onların eliyle olmuştur. Bu sebeble bedduaya onlar da girdirilmiştir.

[156] Vâkıdî'nin rivayetine göre, Peygamber'in bindiği bu devenin adı Kasvâ idi. Be-nû Kuşeyr hayvanlanndandı. Peygamber'in vefatından sonra biraz daha yaşamış ve Bakı'a salıverilip orada otlamıştır.,Sonra Ebû Bekr'in devlet başkanlığı zamanında ölmüştür.

[157] Sevr Dağı, Mekke'nin sağ tarafında ve üç mil uzaklıktadır. Mağara da bunun tepesindedir. Peygamber ile Ebû Bekr'i mütevazı sinesinde saklayan bu mağara bugün de mevcûddur ve ziyaret edilmektedir.

[158] Bu kardeşlik şöyledir: Âişe'nin annesi Ümmü Rûmân'ın ilk kocası Ebu't-Tufeyl Câhiüyet devrinde Mekke'ye gelip, İslâm'dan önce Ebû Bekr'le yeminli dost olmuştu. Ebu't-Tufeyl öldü, karısını geride bıraktı. Bunun üzerine Ebû Bekr onun karısı Ümmü Rûmân ile evlendi. Ümmü Rûmân Ebû Bekr'e Abdurrahmân ile Âişe'yi doğurdu. Ebû Bekr, Ebu't-Tufeyl'den Âmir ibn Fuheyre'yi de satın alıp âzâd etmişti (Kastallânî).

[159] Orada şehîd edilenler içinde Âmir ibn Fuheyre de vardı. O zaman kırk yaşında idi. İlk müslümânlardandı. Peygamber, Erkam'ın evine girmeden önce İslâm'a girmiş idi. Bu hadîste de ifâde edildiği gibi, bu zât hicret sırasında Peygamber'le Ebû Bekr'e yoldaşlık eden sahâbîdir. Ebû Bekr'in âzâdlısı idi (R).

Bu, Hicret bölümünde uzun bir metinle geçmişti. Burada ise Âmir İbn Fu-heyre'den dolayı kısaca getirilmiştir.

[160] Bu vak'a o kadar unutulmaz bir te'sîr bırakmış ki, Zubeyr ibnu'l-Avvâm (R) onbeş sene sonra dünyâya gelen oğullarına Urve ve Munzir adını vermiştir. Çünkü Maûne Kuyusu şehîdleri arasında Urve ibnu Esma ibni's-Salt vardı. Kaafilenin başkanı da Munzir ibn Amr idi. Zubeyr'in, oğluna Urve ismini vermesinde başka bir münâsebet daha vardır. Şehîd olan Urve'nin babası Esma ibnu's-Salt olduğu gibi, İbnu'z-Zubeyr'in anası da Esma bintu Ebî Bekr es-Sıddîk'tır. Esma, hem erkek ismi, hem de kadın ismi olan kelimelerdendir... (Aynî'den özetle Tecrîd Ter., III, 245. haşiyeden).

[161] Bu Vitr babında ve bu bâbda getirilen Enes hadîslerinden bir diğeridir.

[162] Bu hadîsin bir rivayeti Cihâd Kitabı, "Allah yolunda öldürülenleri ölüler sanma' {el.-Bakara: 154) kavlinin fazileti bâbı"nda geçmişti.

[163] Klzb, yalan söylemek ma'nâsma geldiği gibi, Hicaz ehli lügatinde hatâ etmek, yanılmak ma'nâsmda da kullanılır. Burada da

bu ma'nâyadır.

[164] Bu hâdise üzerine vâki' olan buradaki kunût, Ebû Hureyre'den, Vitr'de gelen hadîsteki kunût değildir. Zîrâ hâdiseler başkadır. Ebû Hureyre'rim bahsettiği kunût, Ramazân'in son yarısında başlayıp bayram günü terkedilmiştir. O ku-nûtta Mekke'de Kureyş elinde kalmış bâzı müslümânların kurtulmaları için duâ edilmiş ve Mudar'dan olan o zamanki kâfir kabîleler aleyhine de duâ edilmişti. Enes'in bu takriri ile bu hadîsin sevkindekî müşkillik gitmiştir.

[165] Hendek, şehir surunun etrafına kazılmış çukur ve istihkâma denir. Bu harbde Medine'yi savunmak için etrafına hendek (handak) yânî derin ve uzun bir çukur kazıldığı için bu isimle anılmıştır.

el-Ahzâb da el-Hizb'm cem'idir. Hizb, insan camiasına, kişinin re'y ve emrine itaat eden insan topluluğuna denir. Bu gazvede Yahûdîler, Mekke müşrikleri ve diğer büyük Arab kabileleri müslümânlar aleyhine İttifak ederek toplanıp geldikleri için, buna Ahzâb adı da verilmiştir. Bâb başlığındaki unvan da bu gazvenin iki ismi olduğunu göstermektedir.

İbn Sa'd, Hendek gazvesinin ve hendek kazılmasının sebebini şöyle bildirir: Peygamber, Yahûdî Benû'n-Nadîr'i yurtlarından sürgün ettiği zaman, bunların büyükleri Hayber Yahudileri'nin yanına sığınmışlardı, işte bunlardan yirmi kadar Yahûdî, başlarında Huyey ibn Ahtab olduğu hâlde Mekke'ye giderek Ku-reyş'i tahrik edip, onları birlikte Peygamber üzerine harekete çağırdılar. Sonra Gatafân, Benû Suleym, Benû Esed, FÎzûre, Benû Murre, Eşca' kabilelerini de dolaşarak, Hayber'in senelik hurma mahsûlünün yansını kendilerine vermek va'-diyle bunları da ayaklandırdılar. Bunlarla Kureyş'ten onbin kişilik bir ordu toplandı ve Ebû Sufyân'ın emrinde Medine üzerine yürüdü.

Bu sırada Benû Huzaa'dan bir kişi dört günde Medine'ye yetişip, durumu Peygamber'e bildirdi. Peygamber sahâbîleriyle istişare etti. Savunma harbi yapılmasına ve Selmân el-Fârisî'nin teklifi üzerine hendek kazılmasına karar verildi.

Uhud ile Hendek arasında Hamrâu'1-Esed, Ebû Mesleme, Abdullah ibn Uneys, Racf, Maûne Kuyusu, Zâtu'r-Rıka, Bedri Âhire, Devmetu'l-Cendel se-riyyeleri vak'aları vardır... (Aynî).

[166] Buna göre Uhud ile Hendek arasında bir yıl oluyor, Uhud, üçüncü yılda oldu, Hendek de dördüncü yılda olur.

[167] Bu beyt vezinli değildir. Belki bunun aslı hemze ve lâm'm "Muhâcir"e nakliyle "Fağfir lil-Ensâri ve lil-Muhâcireh" şeklindedir (Kastallânî).

[168] Bunun bir rivayeti Cihâd Kitabı, "Hendek kazma bâbı"nda geçmişti

[169] Bu Enes hadîsinin başka bir rivayetidir. Bunda o zaman sahâbîlerin ne kadar zor şartlar ve sıkıntılar içinde, o hendeği kazdıkları açık olarak belirtilmiştir.

[170] Bu, Buhârî'nin Müslim'den yalnız olarak rivayet ettiği hadîslerdendir. Şübhe-siz bu Câbir hadîsindeki işlerin hepsi Peygamberlik alâmetlerindendır (Aynı).

[171] Bu, Câbir hadîsini rivâyetidir. Bu hadîs saltılımş olarak Cihâd'da, "Farsça ve yabana bir dil de konuşan kimse babı da geçmişti (Aynî)

[172] Bunun bir rivayeti Cihâd Kitabı, "Hendek kazma bâbı"nda geçmişti.

[173] Sabâ, doğudan esen rüzgârın ismidir; batıdan esen rüzgârın adı da Debûr'dur. Kuzeyden esen rüzgâra Şemâl, güney rüzgârına da Cenûb denir.

Peygamber'in böyle buyurması, Ahzâb harbine âid olan ı*Biz onların başına şiddetli bir rüzgârı ve sizin görmediğiniz birtakım ilâhî orduları göndermiştik" (el-Ah2âb: 9) âyetine işarettir. Kureyş, İslâm'ı söndürmek ve müslümânlan yok etmek için onbin kadar müttefik askerle Medine'ye saldırdıklarında, hendek kazılarak savunma harbine hazırlanılmış, bu sırada müslümânlar sarsılmışlardı... İşte o sırada bir gece doğu tarafından çok soğuk ve kuvvetli bir rüzgâr esip, müşrik ordugâhını darmadağın etmişti.

[174] Bu, el-Berâ hadîsinin başka bir yoldan diğer bir rivayetidir

[175] Bunun bir rivayeti daha önce geçmişti. Orada İbn Umer ondört yaşında olduğu için Uhud harbine izin verilmemiş; Hendek'te onbeş yaşında olduğu için izin verilmişti.

[176] Hadîs râvîlerinin hadîs rivayet ederken hadîs ile hiç ilgisi olmayan bu gibi şeyleri zikretmeleri, hadîsin sabîhliğini sağlamak içindir.

[177] Bu tertîlî ve entrikah vakıa Amr ibn Âs'ın, Muâviye adına hakem ta'yîn olun-masiyle başlar. Ebû Mûsâ el-Eş'arî de Alî nâmına hakem olmuştu. Amr ibn Âs'ın Ebû MÛsâ'nm temizliğinden faydalanarak Alî'yi halifelikten düşürmesiyle Mu-âviye'yi halîfe i'lân edişi, siyer ve İslâm Târîhi kitâblarında açıkça anlatılır.

[178] Muâviye'nin İbn Umer'le babası Umer'e bu derece saldırmasının sebebi, Zehe-bî'nin beyânına göre, o gün bütün fikirlerin Abdullah ibn Umer'in seçilmesi üzerinde toplanmış olmasıdır. Fakat İbn Umer kabul etmemiştir.

[179] Bu da Buhârî'nin Müslim'den yalnız olarak rivayet ettiği hadîslerdendir. Buhâ-rî bunu burada ayrı ayrı iki senedle getirmiştir. Biri: Ma'mer ibn Râsid'den; o da ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'den; o da İbn Umer'den; ikincisi de yine Ma -mer'den; o da İbn Tâvüs'tan; o da îkrime ibn Hâlid'den; o da İbn Umer'den.

Hadîsin bu bâbda getirilme sebebi ve buraya uygunluk noktası, ibn Umer'in Muâviye'ye karşı söylemek isteyip de belirttiği gerekçe ile söylemediği sözleridir (Aynî).

[180] Buhârî bu hadîsi burada iki sened, iki metin ile ve ikisi de Süleyman ibn Sured1-den olmak üzere sevketmiştir. Peygamber'in bunda haber verdiği gibi, Ahzâb harbi müşriklerin son saldırısı olmuştur. Bundan sonra müslümânlar Mekke üzerine sefer etmişlerdir: Evvelâ umre yapmak için gittiler. Müşriklerin bunu kabul etmeyip dayatması üzerine Hudeybiye anlaşması yapılarak geri dönüldü. Ertesi yıl gidilip Ka'be ziyaret edildi. Bir yıl sonra da Mekke fetholundu. Uhud ve Ahzâb gazvelerinde müslümânlar üzerine muhârib olarak gelenlerin hepsi müs-lümân oldular. Peygamber'in bu güzel neticeyi vukû'undan evvel haber vermesi de peygamberlik alâmetlerindendir.

[181] Peygamber'in. hiçbir vakıada namaz geçirdiği yazılmadığına göre, burada namazları geçirmesi, AfiTâb harbi meşakkatinin derecesini bildirmeye yetişir

[182] Hendek muhasarası, Vâkidî'ye göre, ondört gün; Mûsâ ibn Ukbe'ye göre yirmi güne yakın sürmüştü. Bu süre içinde meydan harbi yapılmadı, yalnız karşılıklı ok atmakla vakit geçirildi. Çünkü müşrikler tanımadıkları bir hendek savun-masıyle karşılaşmışlar ve şaşırmışlardı. Hendek, zamanına göre mühimdi. Geçmek isteyenler okla karşılanıyordu. Bu harbde müslümânlar beş şehîd vermişlerdi. Ensâr'ın başkanı Sa'd ibn Muâz da bu harbde kol damarından yaralanıp, sonra vefat etmiştir. Muhasaranın son günlerinde düşman da günlerin geçmesinden usanarak şiddetli bir hücumda bulunmuş, hattâ bâzı süvariler hendeğin zayıf bir yerinden geçmişler; bunlar İslâm mücâhidlerince karşılanıp def edilmişlerdi. İşte o gün Rasûlullah öğle, ikindi... namazlarım vaktinde kılamamıştı.

[183] Bu hadîs ez-Zubeyr'in menkabesinde de geçmişti. Hendek günü sırasında Ku-rayza Yahudileri verdikleri sözde durmayıp müşriklere yardıma kalkışınca, Peygamber onların durumlanyle ilgili haberleri toplayıp tedbîr alıyordu.

[184] Yânî eşyanın hepsi Yüce Allah'ın varlığına nisbetle yok gibidir. Çünkü herşey yok olur, O ise bakîdir. O, herşeyden sonra vardır, O'ndan sonra hiçbirşey yoktur (Kastallânî).

[185] Peygamber'in bu duaları kabul edildi. Peygamber'in yüzünde sevinç eseri parladı da sahâbîlerine zafer va'dîni müjdeledi. O gece doğu taraftan esen müdhiş bir fırtına düşman ordusunu alt üst etti, gönüllerine korku düştü, bir panik içinde Mekke yolunu tutup gittiler

[186] Bu hadîs Cihâd'da da iki bâbda: "Yükseğe çıkışta tekbîr alma" ve "Cihâd'dan dönüşte..." bâblarmda geçmişti. Bu ifâdeler Peygamber'in Allah'ın ni'metleri-ne karşı devamlı şükür ve hamd eder olduğunun delilidir.

[187] Kurayza oğulları Medîne civarında oturan ve Nadîr oğullan'ndan sonra gelen Yahûdî birliğidir. Peygamber Medine'ye hicret edip geldiğinde, diğer kabilelerle yaptığı gibi bunlarla da can, mal ve dîn hürriyetlerini korumak hususunda anlaşma yapmıştı. Uhud yenilgisi üzerine Yahudiler şımarıklık göstermeye başlayınca Nadîr oğullan sürgün edilmişlerdi. Hendek harbinden önce Kurayza

oğullan'yle müşriklere yardım etmemeleri hususunda anlaşma yapılıp yerlerinde bırakılmışlardı. Fakat bu defa Kurayza Yahudileri bütün müşrikler ve Hicaz kabileleri ve Yahûdîler'in müslümânlar aleyhine harekete geçmelerini fırsat bilerek yapılan ahdi bozmuşlar ve müslümânlar aleyhine fiilen harbe girişmişler; kendilerini koruyan Evs kabilesi müslümânlannm başkanı Sa'd ibn Muâz(R)'ın nasihatlerini de reddetmişlerdi. İşte bütün bu gizli ve açıktan yaptıkları nankörlük ve düşmanlıklar Üzerine cezalandırılmaları gerekmişti.

Peygamber üçbin asker, otuzaltı süvârî ile beşinci hicret yılı Zu'1-ka'desinin yirmi ikisinde hareket edip Kurayza Yahûdîleri'ni yirmi küsur gün muhasara etti. Zu'1-hicce'nin sekizinci perşembe günü Kurayza'yı teslîm alarak Medine'ye döndü(Aynî).

[188] Peygamber ve sahâbîleri takım takım Kurayza oğullan yurduna gittikleri sırada meleklerin de kaafile hâlinde Cibril'in kumandasında hareket ettikleri bu hadîsten anlaşılır. Meleklerin yardımı mühim zamanlarda olurdu. Kurayza seferi de mâhiyeti İ'tibâriyle mühimdi. Çünkü bununla İslâm'ın yükselmesi engellerinden biri daha yok edilecekti. Hadîsteki Ganm oğullan, Hazrec kabilesinin bir şûbesidir. Bunlar Ganm ibn Mâlik ibni'n-Neccâr oğullan'dır.

Bu hadîsin bir rivayeti Bed'u'l-Halk'ta "Meleklerin zikri babı' 'nda da geçmişti

[189] Sahâbîler arasındaki bu görüş ayrılığı Peygamber zamanındaki amelî ve fer'î mes'eleler hakkındaki ihtilâflardan birisidir. Saadet asrında ne i'tikaadî, ne de muhkem nassm zahirine ve ümmetin icmâ'ına dayanan dînî farizalar ve şer ı asıllarda hiçbir ihtilâf kaydedilmemiştir. Yalnız bu ana mes'eleîerin tafsillerinde ve uygulama şekillerinde ihtilâf edilmiştir. İşte bunlardan birisi budur ve ümmet hakkında kolaylık olmuştur. Bunun için Peygamber bu iki zümreden hiçbirisine darılmamı ştır.

[190] Bu hadîsin kısa bir rivayeti Beşte bir Kitabı, "Peygamber Kurayza ve en-Nadîr mallarını nasıl taksîm etti... bâbı"nda 36 rakamıyle geçmişti. Menîhanın Fazî-leti bölümünde de bunu açıklayıcı, fakat değişik bir lâfızla daha tafsîlli olarak yine Enes'ten şu hadîs geçmişti: Enes dedi ki: Muhacirler Mekke'den Medîne'-ye ellerinde birşey olmayarak hicret etmişlerdi. Ensâr ise arz ve akar sahibi idi. Bu sebeble Ensâr her sene mallarının (yarı) mahsûlünü Muhâcirler'e vermek ve Ensâr'm yerine bağ, bahçe işini Muhacirler yapmak şartıyle, mallarını onlara ortağa vermişlerdi

Enes'in anası -ki Ümmü Enes, Ümmü Suleym denmekle meşhurdu ve Abdullah ibn Ebî Talha'nm da anası idi- da bu sırada Rasûlullah'a birkaç hurma ağacı hediye etmişti. Peygamber de bu ağaçlan (mahsûllerinden faydalanmak üzere) Usâme ibn Zeyd'in anası olan cariyesi Ümmü Eymen Bereke'ye vermişti. Enes dedi ki: Peygamber Hayber muharebesinden Medine'ye döndüğü zaman Muhacirler, meyvesinden faydalandıkları, Ensâr'ın ariyet verdikleri hurmalarını Ensâr'a geri verdi. Peygamber de Ümmü Enes'e hurma ağaçlarını geri verdi. Ümmü Eymen'e de hurma ağaçlan yerine kendi bostanından bîr kısmını verdi.

[191] İbn İshâk'ın rivayetine göre Sa'd ibn Muâz'ın hükmü yerine getirilmek üzere hendekler kazılmış, buralara birer birer getirilip hüküm infaz edilmiştir. İbn İs-hâk bu mücrimlerin altıyüz kişi olduklarını rivayet etmiştir. Tirmizî, Nesâî ve İbn Hıbbân'm sahîh isnâd ije rivayetlerine göre bunlar dörtyüz kişidir. Kadınları ve çocukları da esîr edilmiştir. Kurayza oğulları da Sa'd İbn Muâz'ın verdiği hükmün Tevrat hükmüne uygun olduğunu i'tirâf etmişlerdir. Zamanımız kaanûnlarına göre de hüküm böyledir: Vatana ihanet eden, düşmanla birleşerek vatanlarına karşı silâh kullanan kişinin cezası îdâmdır.

Benû Kurayza Yahudileri Sa'd ibn Muâz'm hakemlik etmesini İstediler. Sa'd da onlara kendi inandıkları Tevrat'ın "tesniye bâbı"ndaki ilgili hükmü verdi: "Savaş için bir şehre vardığında önce sulh iste. Olumlu cevâb verip kapılarım açarlarsa orada bulunan bütün halk senin emrindedir ve hepsi senin kölendir. Eğer şehir teslim olmaz, üstelik seninle savaşa kalkışırlarsa önce muhasara et, eğer Allah Rab şehri sana verirse oradaki bütün erkeklerin kılıçla boyunlarım vur. Oradaki kadınlar, çocuklar ve hayvanlar ve şehirde ganimet olabilecek ne varsa senindir. Allah Rabb'in sana verdiği düşman ganimetini yersin" (Tesniye, 10-15).

Bu hadîste "Sa'd mescide yaklaşınca" sözünde anılan mescid, Peygamber'in Kurayza'yı muhasara ettiği günlerde namaz kılmak için mescid edindiği yerdir. Sa'd geldiğinde Peygamber ile sahâbîleri orada bulunuyorlardı.

[192] Bu çadır Rufeyde el-Ensâriyye yâhud el-Eslemiyye'nin kurduğu çadır idi ki, bu hayırsever kadın müslümânların kimsesiz yaralılarına orada bakar, Allah rızâsı için bizzat hizmetlerini görürdü. Peygamber sık sık ziyareti kolay olsun diye Sa'-d'ın, Rufeyde'nin çadırına naklini emrettikten sonra, sabah akşam yanına gider ve hatırını sormakla gönlünü hoş ederdi. Bu suretle Sa'd'a çadır kurdurmaktan maksad, kendisine bir çadır tahsisinden ibaret olmuş olur.

[193] Müslümanlar ile aralarında olan ahdi bozarak Ahzâb kâfirlerini Medîne üzerine üşüştürüp müslümânlan çeşit çeşit ıztırablara düşüren Kurayza oğullan, Ahzâb harbi akabinde İslâm ordusuna karşı yenilmiş ve bugünkü ta'bîr ile kayıtsız şartsız teslime razı olmuştu, Kurayza oğulları Evsliler'in yeminli dostu olduklarından, haklarında yapılacak muamelenin ta'yîninde Sa'd İbn Muâz'ın hakem olmasını istediler, sa'd da onlar hakkında burada bildirilen hükümle hükmetti.

[194] Gıfâr oğulları, Ebû Zerr'in kabîlesidir. İkinci çadırın sahibi, Rufeyde el-Eslemiyye'nin kocası idi derler.

[195] Hadîs ve siyer kıtâblarında naklolunduğu üzere Peygamber, Sa'd'ın vefatı zamanında yanında bulunamamış. Kendisine Cibrîl gelip: "Yâ Muhammed, bu sâlih kul kimdir ki, ruhunun yükselmesi için göğün kapılan açıldı ve gelişinden dolayı Rahmân'ın Arş'ı titredi?" demiş. Bunun üzerine Rasûlullah acele Sa'd'ın yanına gitmiş, fakat vefat etmiş bulmuştur.

[196] Bu hadîs Bed'u'l-Halk'ta "Meleklerin zikri bâbı"nda da geçmişti. Burada ziyâdenin getirilmesi, Hassân'a bu emrin verilmesinin Kurayza gününde vâki' olduğunu ta'yîn ve tesbît etmektir.

[197] er-Rıkâ', er-Ruk'a'nm cem'idir. Ruk'a, elbise yırtığına vurulan bez parçasıdır ki, yama ta'bîr olunur. Necd tarafına doğru yapılan bu sefere katılanların hepsi piyade olup, mücâhidlerin çıplak ayakları taştan, dikenden parçalanmış ve tırnakları dökülmüş olduğundan, ayaklarını bez parçalarıyle bağlamış olmaları, bu gazveye Zâtu'r-Rıkâ' (yânî: Sargılar Gazvesi) denilmesine sebeb olmuştur. Yâhud Zâtu'r-Rıkâ', bu isimde bir yerin adıdır. Bundan başka bu gazvenin Muhârib, Benû Sa'lebe, Necd, Zû Kared, Benû Enmâr adlanyle de anıldığını göreceğiz. Vâkıdî bu seferin sebebini şöyle bildirmiştir: Bir bedevi gelip Rasûlullah'a: Benû. Sa'lebe ve Benû Enmâr'dan birtakım kimselerin aleyhinize toplandıklarını gördüm. Siz ise bunların hareketinden habersiz bulunuyorsunuz, demişti. Bunun üzerine Rasûlullah dörtyüz veya yediyüz kişilik bir müfreze ile hareket etmiştir.

[198] Ebû Hureyre'nin Ebû Davud'un Sünen 'indeki bir rivayetinde bu Necd seferinde Nahl denilen yerde "Zâtu'r-Rıkâ'" mevkiine gelince karşılarına Gatafân kabilelerinden bir cem'iyyet çıktığı zikredilmiştir.

Rivayetlerde Zâtu'r-Rıkâ' gazasına Necd gazası da denildiği gibi, Muhâri-bu Hasafa, Muhârib ve Sa'lebe, yalnız Sa'lebe ve Gatafân adları da veriliyor. Bu gazaya Arablar arasında Gazvetu 'l-Eâcfb denildiğini de Muhammed ibn Talha haber veriyor. Bunun, kendisinde harb yapılan Peygamber gazvelerinin yedincisi olduğunu Buhârî, Câbir'den naklettiği için Bedir, Uhud, Hendek, Kuray-za, Mureysî', ve Hayber'den sonra vâki' olmuştur. Vukû'u zamanı hakkında Mağâzî kitâblarındaki ihtilâfları, gerek bu sahîh rivayet, gerek Ebû Hureyre ile Ebû Mûsâ el-Eş'ari'nin bu seferde hazır bulunmuş olmaları kökünden halleder.

Nahl yâhud Batnu Nahl yâhud Batnu Nahle gibi çeşitli adlarla hadîs ve fıkıh kitâblannda görülen namazlar, hep Necd seferinde Zâtu'r-Rıkâ' denilen mevkide kılınan namazlardır.

Buhârî sarihleri bundan başka altı gazvenin şunlar olduğunu bildiriyorlar: Bedir, Uhud, Hendek, Kurayza, Mureysî', Hayber. Câbir'in bu hadîsinde ye-dinciliği kesin olarak bildirildiğine göre, Zâtu'r-Rıkâ', Hayber'den sonra olur.

[199] Bu başlık altındaki ta'lîklerin bâzısı bizzat Buhârî tarafından, diğer bâzısı da başka hadîs imamları tarafından senedleriyle rivayet edilmişlerdir

[200] Çünkü açıklamayı gerekli kılacak bir iyilik sebebi bulunmak hâli müstesna, iyi ameli gizlemek, açığa çıkarmaktan daha faziletlidir. Zîrâ Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "Eğer sadakaları açıktan verirseniz, o ne güzel. Eğer onları gizler, onları (bu suretle) fakirlere verirseniz, işte bu sizin için daha hayırlıdır..." (el-

Bakara: 271)

[201] Bu mutâbaanın getirilme sebebi, yânî faydası Sehl ibn Hasme hadîsinin Zâtu'r-Rıkâ' gazvesi hakkında olduğunu göstermektir; bu suretle bu hadîs Câbir hadî-siyle birleşmiş olur. Bu mutâbaayı müellif Târih rmde senediyle rivayet etmiştir.

[202] Müsedded'den gelen bu ikinci rivayet, birincideki mürselliği gideriyor. Çünkü İkinci tarîkten gelen hadîs merfû'dur.

[203] Korku namazının kılmışı ile ilgili olan bu hadîslerin birer rivayetleri Korku Namazı bölümünde de geçmişti. Orada da ifâde edildiği gibi, korku hâlinde kılınan bu namazı Rasûlullah birçok gazalarda harb vaziyetinin gereklerine göre çeşitli şekillerde kıldırmıştır... İslâm Dîni ibâdetler içinde namaza ve namazın cem'iyet hâlinde kılınmasına pek büyük ehemmiyet vermiştir.

[204] Burada İbn İshâk'ta şu ziyâde vardır:

Bu sırada Cibril onun göğsüne bir yumruk vurmuş da kılıç elinden düşmüş. Bunun üzerine Peygamber kılıcı eline alarak bedeviye:

— "Şimdi seni benden kim kurtarabilir?" buyurmuş. Bedevi:

— Hiçbir kimse kurtaramaz, diye cevâb vermiş (Kastallânî).

[205] Bu hadîsle nafile kılanın arkasında farz namaz kılacak olanın namazının cevazına delîl getirildi. Nitekim en-Nevevî, Müslim Şerhi'nde iki delîli cem' ederek böyle takrîr etmiştir (Kastallânî).

[206] Bundan önceki hadîste ismi söylenmeyen o bedevinin ismi, burada açıklanmıştır. Peygamber'in orada bu bedeviye ceza vermeyip de affetmesi hem bunun, hem de kabilesi halkının vicdanlarına te'sîr ederek müslümânlığa ısındırmak hedefine yönelikti. Vâkıdî'nin rivayetine göre, Peygamber'in bu arzusu çabuk gerçekleşmiş, Gavres müslümân olduğu gibi, Peygamber'in oradaki cesaretini, bu afv ve müsamahasını işiten kabilesi halkından pekçok kimseler de müslümân olmuştur.

[207] Ebû Hureyre'nin bu sözleri Zâtu'r-Rıkâ' gazvesinin Hayber'den sonra olduğuna delâlet etmiştir.

[208] Musta'lık, Huzâa oğulları'ndan Cüzeyme ibn Sa'd...'ın lakabıdır. Cüzeyme, sesinin güzelliğinden dolayı ve Huzâa içinde güzel sesiyle tegannî eden ilk kimse olduğu için Musta'lık diye isimlendirilmiştir.

Mureysî'de Mersû'un küçültme ismi olup, Huzâa yurdunda bir kuyunun yâhud bir suyun adıdır, bu su ile Fer' mevkii arasında bir günlük yol vardır. Musta'lık oğulları gazvesi buna muzâf yapılır. Âişe'nin gerdanlığı bu seferde düştü ve Teyemmüm âyeti indi.

Şârih Aynî, Mûsâ ibn Ukbe'ye âid dördüncü sene rivayetinin Buhârî nüshalarını yazanların bir hatâsı olduğunu, çünkü Mûsâ ibn Ukbe'nin Mağâzî'sin-de çeşitli yollarla beşinci senede olduğuna dâir rivayeti bulunduğunu haber veriyor.

Bu seferin sebebi Musta'lık oğullan kabilesi başkanı Haris ibnu Ebî Di-râr'ın Medîne üzerine harekete hazırlanmakta olduğu işitilmiş ve yapılan tahkikatın bu haberi te'yîd etmiş olmasıdır. îbn Sa'd'm rivayetine göre Peygamber, Medine'de Zeyd ibn Hârise'yi kaymakaam bırakarak bin kişilik bir kuvvetle ve sür'atle hareket etti. Muhacirler'den on, Ensâr'dan yirmi süvari vardı. îslâm ordusu bunları Mureysî' suyunun başında bastırdı. Onlardan kimse kaçamadı. On kişi öldürüldü, geri kalanları esîr alındı. Vâkıdî'nin rivayetine göre yediyüz neferden ziyâde idiler. Başkanları Haris ibn Ebî Dırâr'ın kızı Cuveyriye de esirler arasında idi. Esirlerin taksiminde evvelâ Sabit İbn Kays'a düşmüştü. Bir rivayete göre Haris, kızının asalet ve şerefini korumasını, alelade bir kimsenin elinde bırakılmamasını bir vâsıta ile Peygamber'den rica etmesi üzerine, Peygamber onu âzâd edip, kendisine nikâh İle lûtufiandırmıştır. Bu akd ordu içinde işitilip yayılınca: Artık Peygamber zevcesinin akrabasını esîr tutmak uygun değildir, diye bütün Musta'lık oğullan esîrleri âzâd edilmiştir. Bundan Ötürü Cuveyriye'den ziyâde kavmine hayrı dokunan hiçbir kadın yoktur denilmiştir. O kabileden pekçok koyun ve deve de ganimet alınarak Ramazân başında Me-dîne'ye dönüldü. Bu gazveye Şa'bân'ın içinde çıkıldığı rivayetine göre, yirmi-beş gün kadar sürmüştür.

[209] Bu hadîsin bir rivayeti Buyu' Kitabı, Köle babında geçmişti.

Azl, birşeyi yerinden ayırtır. Fıkıhta, cinsî münâsebet zamanında kadın gebe kalmasın diye erkeğin menisini kadının içine indirmeyip dışarıya akıtmasıdır...

[210] Bu hadîsin bir rivayeti bundan Önce geçen bâbm son hadîsi olarak; bir rivayeti de bu babın 169 rakamlı hadîsi olarak geçmişti. Bu hadîs feri'de burada sabittir. Bâzı nüshalarda ise burada yazılmamıştır.

[211] Enmâr, Buceyre kabîlesinden bir soydur. Bu isim Zâtu'r-Rıkâ' başlığında da geçmişti. Bazen buna Enmâr oğullan gazvesi de denilir. Enmâr, ayrı bir gazve olmayıp Zâtu'r-Rıkâ' gazvesi denilen MuhârÎb oğulları ve Sa'lebe oğullan üzerine yapılan seferlerden ibarettir. Bu sebebden Buhârî sarihleri müellifin burada Enmâr gazvesi adiyle müstakili bir bâb açmasını zâid sayıyorlar.

Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabı, "Binek üzerinde nafile namaz bâbı"n-da geçmişti. Burada getirilmesi "Enmâr gazvesinde" ta'bîririin söylenmiş olmasındandır

[212] Buhârî bu başlık altında âdeti olduğu üzere "Ifk" kelimesinin birkaç vezinde geldiğini, ma'nâsını ve Kur'ân'da geçtiği yeri, âyetten bir cümle getirmek suretiyle açıklamaktadır.

Ifk hadîsi, yânî Âişe'ye zina İftirası hadîsi, Musta'lık oğullan gazvesinde, diğer adiyle Mureysî' gazvesinde meydana geldiği için, bu başlığı ve hadîsi burada zikretti.

[213] Safvân ibnu Muattal, Selemli'dir, Zekvân'da İkaamet etmiştir. Ebû Amr künyesi ile meşhurdur. Kıdemli ve faziletli sahâbîl er dendir. Birçok gazvelerde hazır bulunmuştur. Peygamberin medhine mazhar olmuştur. Umer devrinde hicretin onyedinci yılında Ermenistan fethinde şehîden vefat etmiştir.

[214] Bu iftirayı ilk defa Abdullah ibn Ubeyy ortaya atmış, ilk evvel o açıkça söylemiş ve halk arasında yaymış idi. Bu yaygaraya aldanan şâir Hassan ve Fakîr Mıstah gibi safdiller iftira cezasına çarpılmışlardı. Hassan ibn Sabit münafık değildi. Tevbekâr olduğunda da söz yoktur. Nitekim hadden sonra İnşâd ettiği beyitlerle tebri'esini arzetmişti. Bu yedi beyitlik şiiri Ebû Hayyân ve Râzî tefsîr-lerinde mevcûddur. Bu şiir Elmalın Tefsîri'nde nakledilmiştir: Hakk Dîni Kur'-ân Dili, IV., 3493.

[215] Eğer Ifk hadîsi Mureysî' gazvesinde olmuştur; Sa'd ibnu Muâz ise bundan evvel ölmüştü, dersen; ben şöyle derim: ibnu Mende, Sa'd ibn Muâz beşinci hicret yılında Medine'de öldü; Mureysî' gazvesi ise beşinci senenin Şa'bân ayında olmuştu. Buna göre Sa'd, bu senenin Şa'bân'ından sonra Ölmüş olabilir, dedi. Beyhakî de: Sakl'ın Hendek harbinde aldığı yarası Mureysî' gazvesinden sonra deşilip kan fışkırmışa benziyor, demiştir (Aynî).

İbn İshâk da Siyer'dc Peygamber'in suâline karşı cevâb veren ve evvelinden âhirine kadar söz söyleyen zât, Useyd ibn Hudayr'dır, demiştir.

[216] Sa'd ibn Ubâde, Akabe Bey'atı'nda bulunmuş ilk sahâbîlerdendir. Gazalarda Hazrec kabilesinin sancağım taşırdı. Hz. Âişe'nin bildirdiği gibi, bu hâdiseden evvel iyi kimse idi. Bu zât Peygamber'in vefatı üzerine Ebû Bekr'e bey'at etmekten çekinerek Şâm tarafına gitmiş ve 15. hicret yılında Havrân'da ölmüştür. Bu, kabîle gayretiyle haktan uzaklaşmanın insanı ne fena akıbetlere sürüklediğinin canlı bir örneğidir

[217] Hz. Âişe'nin yüksek zekâsı ve irfâm Peygamberler târihinden kendisine ve ailesine tam bir örnek olmak üzere Yûsuf'un kıssasını seçerek Ya'kûb'un dediği gibi... demiş ve Peygamber de dâhil, bütün beşeriyetten soyunarak tekmil varlığı ile Allah'a yönelmiştir. Bu sebeble tam bu anda vahiy ile temizliğine hükmedilmiş ve bu ilâhî hüküm Kur'ân ile ebedîleşmiştir.

[218] Bu Ifk hadîsini Buhârî, sened ve bâzı küçük lâfız farklanyle Sahîh 'İnin Cihâd, Mağâzî, Tefsir, Nuzûr, Tevhîd Kitâblan'nda; Müslim de Tevbe Kitâbı'nda getirmiştir. Bu hadîs rivayet usûlü bakımından en kuvvetli hadîslerdendir. Bu rivayetin baş kısmında ve buradaki son ifâdelerde açıkça görüldüğü gibi, bu hadîsin çeşitli senedleri vardır. Buhârî'nin bunu burada getirme sebebi, vak'anın Mureysî' gazvesinde meydana gelmiş olmasıdır.

[219] Bu hadîsteki "Musellimen" lâfzı, lâm'ın fethiyle "Musellemen" şeklinde de zabt ve rivayet edilmiştir. Buna göre ma'nâ, Alî bu iftiraya dalmaktan selâmete çıkarılmıştır, demek olur. Abdurrazzâk bunun yerine "Musîen" lâfzını rivayet etmiştir ki, Alî benim işim hakkında kötü davranmış demiş olur. Burada isâet-ten, yânî kötü davranmaktan murad, Alî'nin "Âişe'den başka kadınlar çoktur" gibi sözüdür. Yoksa Alî iftiracıların sözü gibi söylemekten münezzehtir (Kas tallânî).

[220] Âişe bunu, gidişini ve hâllerinin güzelliğini bilmeleriyle beraber, hâlinden şüb-he etmiş olmalarından dolayı muhâtablanna karşı bir delîl getirme, nazlanma ve onlara bir serzeniş olarak söylemiştir (Kastallânî).

[221] Yânî Hassan, iftiracıların Âişe aleyhine uydurdukları iftirayı çok söylediğinden dolayıdır ki, Urve ona sövüyordu.

[222] Bu beyt, Hassân'ın Âişe'nin benliği ve medhi için söylediği yedi beyitlik bir kasidedendir. Tamâmı Hakk Dîni, IV, 3493'te nakledilmiştir. Bu beyitteki "Gavâfıl" "Gafiller", yânî "Şerrden habersiz olan kadınlar" demektir. en-Nûr: 22. âyetinde geçen "Ğâfilât" sözü de bu ma'nâyadır... Bununla vasıflama, "Afifler", yânî "İffetli kadınlar" diye vasıflamaktan daha belîğ olur,

[223] Hassân'm hâl tercemesi Menâkıb'da geçmişti. Hassan hayâtının sonlarında kör olmuştu. Âişe buradaki sözü ile Hassân'ın bu körlük azabının büyük bir ceza olduğunu ifâde etmiş oluyor.

[224] Bu gazvenin ismi biri şeddeli, diğer şeddesiz olmak üzere iki türlü okunmuştur. Hudeybiyye, Hudeybiye. Sahih 'in zabtına çok ehemmiyet veren Yunînî de kendi nüshasında şeddesiz şekliyle zabtetmiştir. Hudeybiye, Mekke'ye bir günlük uzaklıkta küçük bir köydür. Buranın o ismi alması, Şecere Mescidi yanında bulunan bir kuyu sebebiyledir.

Bir kavle göre Hudeybiye, bodur ve kambur ağacın adıdır. Âyette altında bey'at edildiği bildirilen ağaç, "Semüre" denilen sakız ağacı veya mugaylân ağacıdır. Hudeybiye seferi hicretin altıncı yılı Zu'1-ka'desi evvelinde bir pazartesi günü vuku' bulmuştur.

Rasûlullah bunun bir harb seferi değil, umre yânî Kaı-be'yi ziyaret yolculuğu olduğunu Kureyş'e hissettirmek için harb silâhı almamış, Arab âdeti üzere yalnız kılıç almış, sahâbîlerÎ de bu suretle yola çıkmışlardı. Rasûlullah kurbanlık 70 deve sevketmişti. Bu sefere 1400, bir rivayete göre 1500 kişi katılmıştı.

Buhârî bu gazveyi Sahîh 'inin birçok yerlerinde çeşitli konulara delîl olmak üzere getirmiş olduğundan, gerekli bilgiler daha önceki kitâblarda geçmişti. Bu gazve İslâm târihinin mühim dönüm noktalarından biridir, neticeleri bakımından da çok ehemmiyetlidir.

[225] Bu hadîs, Namaz Kitabı, "İmâm selâm verdiği zaman cemâate döner bâbı"nda da geçmişti. Buradaki başlığa uygunluğu "Hudeybiye yılında Hudeybiye sefe rine çıktık" sözlerindedir. "Şu yıldız ile yağmura kavuştuk" demenin küfr olması iki ma'nâyadır. Biri şirk ma'nâsına küfürdür. Çünkü mukaabili îmân olarak beyân edilmiştir. Yağmurun ve diğer atmosfer hâdiselerinin yıldız fiili olduğuna kaail olarak söyledikleri için. Bir ma'nâsı da ni'mete nankörlük olabilir ki, bu da muti' ve mâni' Hakk Taâlâ olduğuna îmânları olup ve nail oldukları rızktan dolayı Allah'ın fadl ve rahmetini anmayı unutup şirk ehline benzemekle yıldızdan -tabîatten- bahsedenler hakkında doğru olur. Her iki ma'nâca da ilâhî ni'-met ve lûtuflan yıldızlara, tabîate atf ve isnâd eylemek şer'an men' edilmiştir. Zîrâ birinci ma'nâya göre sarîh küfürdür, ikinci ma'nâya göre fahiş hatâdır. Çünkü hem şer'an muhaliftir, hem de küfür ehlinin söyledikleri bir söze benzemektedir...

[226] Bu da Hacc Kitabı, "Umre bâbları"nda geçmişti. Başlığa uygunluğu "Hudeybiye'den" sözündedir.

[227] Bu hadîsi burada kısaca rivayet etti. Hacc Kitabı, "îhrâmsızın av yapıp ihrâm-lıya hediye etmesi ve onun da bunu yemesi bâbıVnda ise hadîsin tamâmını getirmişti.

[228] Buhârî bu el-Berâ hadîsini burada ayn ayrı iki senedle getirmiştir.

el-Berâ ibn Âzib (R) Ensâr'dan ve Urmd harbinden i'tibâren bütün seferlere katılan sahâbîlerdendir. Bu sebeble Hudeybiye seferi hakkındaki rivayeti çok önemlidir. el-Berâ, Hudeybiye seferindeki Rıdvan Bey'atı'nı en büyük fetih ve zafer sayıyor ve bunun Mekke fethinden daha ziyâde ehemmiyetli bulunduğunu bildiriyor. Bu, şöyledir: Rasülullah sahâbîleriyle beraber Hudeybiye mevkiine vardığında Mekke müşrikleri onu silâhlı kuvvetle karşılamaya davrandılar. Rasülullah harb için değil, Ka'be'yi ziyarete geldiklerini Kureyş'e anlatmak ve isterlerse bir müddet için bir mütâreke yaparak Ka'be'yi ziyaret için onların muvafakatini sağlamak üzere Usmân'ı Kureyş ordugâhına gönderdi. Fakat Usmân beklenen zaman içinde gelmediği gibi, öldürüldüğü hakkında da bir haber yayılmıştı, ibn îshâk'ın Abdullah ibn Ebî Bekr'den rivayetine göre, Rasülullah bu şayia üzerine: "Artık bu müşriklerle vuruşmadıkça buradan ayrılmayız!" buyurdu. Ve sefer halkını bey'ate da'vet etti. Bütün sahâbîler Peygamber'e cihâd etmek ve kaçmamak üzere söz verdiler. Bu bey'at haberi müşrikler tarafından duyulunca, göz habsinde tuttukları Usmân'ı bıraktılar ve bir barış anlaşması yapmak için Süheyl ibn Amr'm başkanlığında bir hey'et gönderdiler. Netîcede müslümânlarm ilk barış andlaşması yapıldı. Rıdvan Bey'atı'nm yapılış şekli ve barış andlaşması maddeleri Cihâd Kitâbı'nda geçen Mısver ibn Mahrame hadîsinde görülmüştü.

el-Berâ ibn Âzib'in bildirdiği gibi bu anlaşmanın ve onun yapılmasını sağlayan Rıdvan Bey'atı'nın siyâsî kıymeti pek büyüktü, islâm topluluğunun ahde ve akde muktedir bir devlet hâlindeki varlığı düşmanları tarafından ilk defa kabul edilmiş bulunuyordu. Mekke'nin fethi, askerî ve şanlı bir zaferdi. Hudeybiye barışı ise siyâsî ve netîceleri bakımından daha parlak bir zaferdi. Çünkü İslâm'ın yükselme devrinin dönüm noktası, Mekke fethinin ve Allah'ın rızâsının sebebi İdi. Bundan ötürü el-Feth Sûresi'nin ilk âyetinde: "Biz hakikat sana apâşikâr bir fetih (ve zafer yolu) açtık..." diye vasıflandırılmıştır.

Her iki hadîsin ikinci fıkralarında Peygamber'in peygamberlik alâmetlerinden gayet açık bir mu'cizesi bildirilmiştir.

[229] Câbir çok yaşayan sahâbîlerdendir. Akabe Bey'ati'nda bulunmuştur, 96 yaşında vefat etmiştir. İhtiyarlığında Ömrünün sonlarına doğru gözleri görmez olmuştu.

[230] Burada da Câbir hadîsinin diğer yollardan rivayeti ve mutâbaatlar getirilmiştir.

[231] Buradaki hadîsler de Câbir'den gelen diğer rivayetler ve mutâbaatlardır. Ra-kamlardaki ihtilâf, râvîlerin kendi gördüklerini veya tahmînlerini bildirdiği için gerçek bir ihtilâf sayılmaz. Altında bey'at yapılan ağaç, Allah'ın rahmeti eseri bilinmez ve tanınmaz olmuştu. Câbir bu sebeble "Gözlerim görseydi size ağacın yerini gösterirdim" demiştir.

[232] Bu hadîsin burada getirilme sebebi, Mirdâs'ın ağaç altında bey'at yapan saha bilerden bulunmasıdır. Buhârî bu râvîden bir rivayeti küçük farkla er-Rikaakıta de getirmiştir.

[233] Bu Mısver ve Ka'b ibn Ucre hadîsleri Hacc Kitâbı'nda da küçük farkla geçmişlerdi. Burada getirilmelerine sebeb, İki

hâdisenin de Hudeybiye'de meydana gelmiş olmasıdır.

[234] Hadîsin başlığa uygunluğu "Babam Hudeybiye'de hazır bulundu" sözündedir. Eşlem, Yemen yâhud Aynu't-Temr esirlerinden olup onbirinci yılında Umer onu Mekke'de satın aldı. Umer'İn hizmetinde bulunuyordu.

Umer'in "Yakın bir nesebe merhaba" demesi, Kİnâne Jcabîlesinin Kureyş ile Gıfâr'ı birleştirip toplamasından dolayı olabilir.

[235] Hadîsin başlığa uygunluğu "Yemîn ederim ki ben altında bey'at yapılan o ağacı görmüşümdür" sözündedir. Çünkü o Hudeybiye'dedir; o kanbur bir ağaç idi. Allah'ın rahmeti eseri, bilinmez ve tanınmaz olmuştu. Unutturulmasaydı insanlar ona taabbudî törenlerle meşgul olup onu putlaştırırlardı.

[236] Bunlar ayrı ayrı senedlerle gelen hadîslerdir. Başlığa uygunlukları açıktır. O ağacın sahâbîlere gizlenip örtülmesinin sebebi, yukarılarda da ifâde ettiğimiz gibi, altında cereyan eden hayır ve Rıdvan'ın inmesinden dolayı insanların onunla fitneye düşmemeleri hikmetidir. Eğer o ağaç ma'lûm ve açık olarak bakî kalsaydı, birtakım câhil insanların onu taabbud etmeleri ve ta'zîm etmelerinden korkulurdu. Onun gizlenip unutturulması Yüce Allah'ın rahmetinden bir rahmet olmuştur (Aynî).

[237] Hadîsin başlığa uygunluğu "Kendisi ağaç altında bey'at eden sahâbîlerden idi" sözündedir. Bu hadîsin bir rivayeti Zekât Kitabı, "İmâmın zekât sahibine salât ve duâ etmesi bâbı"nda geçmişti.

[238] Harre, Medine'de Zuhre veyâhud Vâkım yakınında bir yerin adıdır. Burada hicretin 63. yılında Emevîler'İn ikinci hükümdarı olan Yezîd ibn Muâviye zamanında kanlı bir vak'a olduğundan, islâm târihinde bu yere izafetle "Harre vak'ası" diye anılmıştır. Sebebi şudur: Abdullah ibn Hanzala gibi birçokları Ye-zîd'e bey'at etmeyip, onu devlet başkanlığından düşürerek Abdullah ibn Zu-beyr'e bey'at etmişlerdi. Yezîd de îbn Ukbe kumandasında gönderdiği bir ordu ile Medîne halkından ve Peygamber'in sahâbîlerinden binlerce ma'sûm insanın kanını dökmüştü. İşte bu zâlim ordu Medine'ye yaklaştığı sırada îbn Hanzala ahâlîden "Ölmek var, dönmek yok" diye bey'at almıştır. Abdullah ibn Zeyd de bunu işitince "Harbde sebat etmek üzere bey'at edilmelidir, ben ölmek üzere bey'at etmem" demiştir. Bu vak'ada Abdullah ibn Hanzala, evlâdları öldürülmüşlerdir. Bu hadîsin bir rivayeti Cihâd Kitabı, "Harbde bey'at bâbı"nda geçmişti.

[239] Hadîs, Cumua Kitâbı'nda da geçmişti. Buraya uygunluğu "Ağaç altmda bey'at eden sahâbîlerden idi" sözündedir

[240] "Ölmek üzere bey'at" demek, ölüm tehlikesi muhakkak olsa bile dönmemek ve kaçmamak üzere bey'at demektir. Yoksa ölümün muhakkak surette vukû'u istenmiş değildir. Seleme ibn Ekva', sahâbîlerin en yiğit ve harbde en sebatlılarından idi.

[241] el-Berâ bu sözüyle yâ vâki' olan fitneleri kasdetmiş yâhud da bunu tevazu' ve nefsini kırmak için söylemiştir.

[242] Hadîsin başlığa uygunluğu Enes'in "O feth, Hudeybiye'dir" sözündedir. Bu-hârî bunu Tefsîr'de de getirmiştir.

[243] Bunun da başlığa uygunluğu "Ağaç altında yapılan bey'atta hazır bulunanlardan idi" sözündedir. Buhârî'de bu Zahir ibnu'l-Esved'in bundan başka hadîsi yoktur.

[244] Bu hadîs Abdest Alma Kitâbı'nda "Pişmiş yemek ve bilhassa et lokması yenildikten sonra namaz kılmak isteyen abdestli kimse için yeniden abdest almak îcâb edip etmediğini isbât ve beyân" maksadıyle sevkolunmuştur. Buhârî'nin hadîsi burada, Hudeybiye seferinde tekrar rivayet etmesi, râvî Suveyd ibn Nu'mân'm Rıdvan Bey'atı sahâbîlerinden olması münâsebetiyledir. Nitekim bundan önce geçen Abdullah ibn Ebî Evfâ, Abdullah ibn Zeyd, Seleme ibnu'1-Ekva', Zahir ibnu'l-Esved ve bunun ardından gelecek olan Âiz ibn Amr hadîslerini de sırf onların Rıdvan Bey'atı sahâbîlerinden olması sebebi ve ilgisi ile getirmiştir.

[245] Bu hadîsin burada getirilme sebebi, bundan önceki haşiyede belirttiğimiz gibi sırf Âişe'nin Rıdvan Bey'atı sahâbîlerinden olduğunu beyân ve isbât etmektir.

[246] Umer'in Rasûlullah'a yoldaşlık ettiği bu seferin, Hudeybiye seferi olduğu, Buhârî'nin bu rivayetinde açıkça söylenmemiştir. Fakat Taberânî'ye göre bunun Hudeybiye seferi olduğu İbn Mes'ûd hadîsinde zikredilmiştir. Bu sebeble sarihler bunun Hudeybiye seferi olduğu çok açıktır diyorlar. Bu husus böylece sabit olunca âyetteki "Fethan mubînen" ile Hudeybiye andlaşması kasdolunduğu pek açık olarak anlaşılır. Çünkü el-Feth Sûresi Hudeybiye dönüşünde ve bir rivayete göre Cuhfe'de inmiş ve bu fetih ve zafer mâzî

sîgâsıyle teblîğ buyurulmuştur. Daha önce geçen el-Berâ hadîsinde de el-Berâ: Bize göre "Fethan mubînen" Rıdvan Bey'atı'dır, demişti. Âlimlerin çoğunluğunun görüşü budur.

Feth, lügat yönünden kapalı bir şeyi açmak demektir. Bir şehri fethetmek demek, oraya karşı ya harb ederek kahren veyâhud sulhen muzaffer olmak demektir ki, zafer olmadıkça o şehrin mukadderatı kapalı bulunuyordu. Ona karşı muzaffer olmakla tâli*i açılmış ve vaziyeti anlaşılmış oluyor. Müslümanların mukadderatı ve müstakbel hayâtı Hudeybiye sulhu ile açılmış ve inkişâfa başlamıştır. Hudeybiye sulhu ile İslâm camiasının siyâsî varlığı ve halkı, akde muktedir bir devlet olduğu düşmanları tarafından kabul ve tasdîk edilmiş bulunuyor. Bu târihe kadar Hicaz kıt'asında Kureyş, Arablar'ın en yüksek siyâsî nüfuza sâhib bir kabilesi idi. Öbür Arab kabileleri müslümânlarla Kureyş'İn müstakbel mukadderatına bakıyorlardı; kendilerini gâlib tarafa bağlayacaklardı. Peygamber'in Kureyş'i hiçe sayarak silâhsız bindörtyüz kişi ile Mekke'nin kapısına kadar gelmesi ve neticede Kureyş'i bir barış anlaşmasına ve bunu bir ahidnâme ile vesîkalandırmaya mecbur etmesi, Kur'ân'ın ta'bîriyle "Fethan mubînen ", yânî parlak bir zaferdir. Yazılan ahid maddeleri müslümânlar için ağır olsa da umûmî mahiyetiyle Arab kabileleri arasında Rasûlullah'ın, Kureyş üzerinde müessir olduğunun siyâsî bir vesikası kabul edilmişti. Bu târihten i'tibâren Arab kabîle-îeri hey'etler göndererek küme küme islâm Dîni'nin adalet ve medeniyet camiasına girmeye başlamışlardır... tşte el-Feth Sûresi'nin bildirdiği feth ve zafer kapısı, bu suretle Hudeybiye barışı ile açılmıştır. Hayber'in, Mekke'nin... fethi gibi askerî zaferler bu siyâsî zaferi sür'atle ta'kîb etmiş ve Peygamber'in ölümünde Hicaz kıt'ası tamâmıyle müslümân olmuştu.

Hudeybiye barışı ile islâm camiası siyâsî varlığına sâhib bir devltt hâlini kazandığı için Peygamber, Hudeybiye'den döndükten sonra etraftaki devletlere bir elçi ile mektûblar göndermiş ve onları tslâm Dîni'ne da'vet etmiştir. "De ki: Ey insanlar, Allah 'm size hepinize gönderdiği elçisiyim..." (el-A'râf: 158) âye-tiyle me'mûr olduğu bütün beşeriyeti şâmil da'vetini yerine getirmeye başlamıştır.

[247] Hadîsin başlığa uygunluğu apaçıktır. Bunda Hudeybiye seferinin ilk yolculuk safhası bildirilmiştir.

Metindeki Gadîru'l-Eştât hakkında şu bilgi verilmiştir: "Gadîr", yağmur veya kaynak sularının biriktiği çukurdur. "el-Eştât" da Hudeybiye hizasında bir yerin adıdır. Buradan başka yerde su çukuru bulunmadığından, Gadîr adı bu yere izafe edilerek Gadîru'l-Eştât denilmiştir.

"Ehâbîş" ta'bîri hakkında da şu açıklama verilmiştir: "Ehâbîş", Kureyş, Kinâne, Huzeyme, Huzâa kabilelerinin mecmuasına denir. Ehâbîş unvanı, vaktiyle bu kabileler murahhaslarının Hubşî Dağı'nda toplanarak "Bu dağ yerinde durdukça kabilelerimiz halkı birbirinden ayrılmayacak, müşkil zamanlarda birbirine yardım edecek" diye vuku' bulan ittifakın verdiği İsimdir.

[248] Hadîsin başlığa uygunluğu "Hudeybiye yılında..." ifâdesindedir. Hadîsin sonunda getirilen iki rivayetin birincisi Şartlar Kitâbı'nda, diğeri yânı Ebû Basîr hadîsi ise Sulh Kitâbı'nın sonunda daha uzun metinle geçmişti.

Buradaki birinci metinde işaret edilen el-Mümtehine: 10. âyetinin devamı, hadîsin son fıkrasındaki müşrik erkeklerin yaptıkları harcamaları onlara geri verme emrini açıklamaktadır; ' 'Kâfir zevcelerin bu kadınlara sarf ettikleri men-ri onlara (kâfirlere) verin. Sizin onları nikâhla almanızda, mehirlerini verdiğiniz takdirde, üzerinize bir günâh yoktur. Kâfir zevcelerinizi (nikâhınız altında) tutmayın. Sarf ettiğiniz mehri isteyin, (Kâfirler de size hicret eden mü'min kadınlara) harcadıkları mehri istesinler. Bu, Allah 'm hükmüdür. Aranızda O hükmeder. Allah hakkıyle bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir".

Yukarıda geçtiği üzere Hudeybiye barış andlaşmasma göre Medîne'ye hicret edecek müslümânların geri verilmesi gerekiyordu. Ancak gelen kadınların imtihandan sonra mehîrlerinin geri verilmesi lâzım gelmiştir. Bu âyet sulh anlaşması gereğince geri gönderileceklerin taahhüd edilen mü'min erkeklerden ibaret olduğunu, bunun kadınlara şumûlü bulunmadığını açıklamaktadır. Çünkü mü'min bir kadın kâfir bir zevcin nikâhı altında kalamaz (Medârik).

[249] Arka arkaya gelen bu üç hadîsin başlığa uygunlukları, Hudeybiye sözünün geç-mesindedir. Bunlar aynı sened ve küçük farklı metinlerle Hacc Kitâbı'nda da geçmişlerdi. 208 rakamlı hadîsin son fıkrası "Kıran haccı yapan ihrâmh, iki tavafa muhtâc olmaz" diyen fakîhlerin mezhebine delildir. Hanefîler'de ise Kıran haccı yapan kimse için de iki tavaf lâzımdır. Bu konuda başka delîller de vardır.

[250] Bu son kısım, nüshaların çoğunda böyle ta'lîk suretinde vâki' olmuştur. Bâzı nüshalarda ise "Ve bana dedi" şeklinde gelmiştir. Bunu Ismâîlî mevsûl olarak rivayet etmiştir... (Aynî).

[251] Buhârî bu hadîsi burada sırf Abdullah ibn Ebî Evfâ'mn ağaç altında bey'at edenlerden olmasından dolayı zikretmiştir. Abdullah, hem Hudeybiye umresinde, hem de ertesi yılda yapılan anlaşma hükmündeki umrede Peygamber'in beraberinde bulunmuştur.

[252] Hadîsin başlığa uygunluğu, Hudeybiye gününde Süheyl'in oğlunun elleri bağlı olarak Mekke'den kaçıp gelişi ve anlaşmanın

bir maddesi uyarınca Peygamber tarafından babasına geri verilmesi kıssasına işaret etmesi i'tibâriyledir.

Sehl ibn Huneyf'in buradaki son sözü, Sıffîn gününde iki hakem hükmedince, işin yayılması ve şiddetlenmesinden ve İşin düzeltilmesi ve telâfisine gidi-lemediğinden haber vermek istemiş olmasıdır. Bu hadîs Cihâd Kitâbı'nın son bâblarında da kısaca geçmişti.

[253] Hadîsin başlığa uygunluğu "Hudeybiye zamanında" sözündedir. Bunun bir rivayeti Hacc Kitâbı'nda geçmişti.

[254] Bu da aynı hadîsin diğer bir rivayetidir

[255] Hadîsin başlığa uygunluğu apaçıktır. Bu hadîsin bir rivayeti Abdest Alma Kitâ-bı'nda da geçmişti. Bu haydûdları aramaya giden seriyye yirmi kişilik idi, kumandanları Kürz ibn Câbir yâhud Saîd ibn Zeyd (R) idi.

[256] Buhârî buradaki rivayetlerde o haydûdlarm kâh Ukl kabilesinden, kâh Ureyne kabilesinden diye gösterildiğini bildirmiş oluyor. Birinci hadîste ise bunların Ukl ve Ureyne'den oldukları beyân edilmiştir ki, bunların bâzılarının Ukl'den, bâzılarının da Ureyne kabilesinden oldukları anlaşılıyor.

[257] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Buhârî bu rivayetle Abdulazîz ibn Su-heyb'in bu hadîsi Enes'ten "Ureyne'den" şeklinde rivayet edip "Ukl" kabilesini zikretmediğini, Ebû Kılâbe'nin ise Enes'ten "Ukl kabilesinden" şeklinde söyleyip "Ureyne"yi zikretmediğini tesbît edip bildirmiş oluyor.

el-Kasâme, kaatili bilinmeyen bir ölüm vak'asmda ölü sâhİbleri üzerine tak-sîm edilen elli yemindir. Bu yemîn şöyle açıklanmıştır:

"el-Kasâme, Selâme vezninde, yemîn ma'nâsına olan Iksâm'dan isimdir, mutlak yemîn ma'nâsınadır. Sonra şu yeminde kullanıldı ki, ölü sahihleri üzere taksîm olunur. Meselâ bir karye toprağında bir kimsenin mülkü olmayan boş yerde yaralı bir maktul bulunup, kaatili bilinmediğinde veresesi o karye halkından iddia eyledikte maktulün velîsi seçtiği elli adama yemîn verir. Eğer elli adam bulunmaz ise yemîn verilen kimselere elli yemîn tamamlanıncaya kadar yemîn tekrîr olunur. Ve yine beyyine olmayarak, meselâ karye yakınında düşmanlığı açık olan Amr üzerine bi'd-delâle da'vâ etseler, ölü sâhibleri işbu Amr, Zeyd'i öldürdü diye elli tamamlanıncaya kadar yemîn ederler. İşte bu iki surette yemîn eden cemâate de "Kasâme" ıtlak olundu. Eğer muddîler yemîn ederlerse diyete hakk kazanırlar ve eğer İttihâm edilenler yemîn ederlerse diyet lâzım gelmez..." (Kaamûs Ter.).

[258] Zû-Kared, Gatafân diyân yakınında oniki mil uzaklıkta bir sudur. Medîne ile Hayber arasında ve Şâm yolu üzerindedir. Medîne'ye iki konak uzaklıktadır. Buna Gâbe gazvesi de denir. İbn Sa'd ile Vâkıdî bu gazvenin, hicretin altıncı yılında Rebîu'I-evvel ayında olduğunu nakletmişlerdir. îbn Sa'd çalınan develerin yirmi olduğunu bildiriyor. Bu develerin başında bulunan Ebû Zerr'in oğlu ve karısı da taarruza uğramış, Ebû Zerr'in oğlu öldürülmüş, kadm esîr edilmiştir.

[259] Hadîsin baslığa uygunluğu meydandadır. Bu hadîsin bir rivayeti Cihâd KİtâbI'n-da "Düşmanı görüp en yüksek sesiyle "Yâ Sabâhâh" diye bağıran kişi bâbı"n-da geçmişti.

[260] Hayber, Medine'nin Şâm cihetinde ve Medine'ye sekiz berîd -bir berîd oniki mildir- yânî doksanaltı mil uzaklıkta büyük bir şehirdir. Güzel bir vahanın ortasında kurulmuş olan Hayber kasabası siyer kitâblarmda adları yazılı yedi kaleden meydana gelmişti. Çöl ile çevrili olan Hayber vahası en güzel hurmalıkları ve zirâatiyle meşhurdu.

O asırda Hayber, Yahudiliğin merkezi idi. Benu'n-Nadîr Medine civarından sürgün edildiğinde Huyey ibn Ahtab ve diğer Yahûdî ileri gelenleri Hay-ber'e yerleşmişlerdi. Böylece Hayber, müslümânlar aleyhine çalışanların pusu yeri olmuştu. Yarımadadaki bütün Arab kabilelerini bu zengin Yahudiler harekete geçiriyorlardı. Ahzâb harbi bunların kışkırtması eseri idi. Zu-Kared vak'a-sı da bunların Gatafân ve Fezâre kabileleri sergerdelerini, Abdurrahmân ibn Uyeyne kumandasında sevketmeleriyle meydana gelmişti. Ansızın Medine'ye hücum etmek kararlaştırılmıştı. Düşmanların bu taarruzlarım önlemek üzere Ra-sûlullah, Zu-Kared vak'asından üç gün sonra binaltıyüz piyade ve ikiyüz süvârî ile Hayber üzerine yürüdü. Hayber seferine hicretin yedinci senesi cumâda'I-ülâsında çıkılmıştı. Mûsâ ibn Ukbe'nin beyânına göre, Rasülullah, Hudeybiye'-den geldikten sonra Medine'de yirmi gün veya buna yakın bir süre oturmuş, sonra Hayber seferine çıkmıştır.

[261] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bu hadîs Abdest Alma Kitâbı'nda da geçmişti. Kavud, kavrulup un hâline getirilmiş buğday ve arpa olduğu için, ateş değmiş yiyeceklerdendir. İşte bundan abdest almak gerekmemiş. Namûz-dan evvel ağız çalkalanması da diş aralarında kalan parçalan giderip, namaz esnasında onlarla meşgul olmamak içindir.

[262] Âmir ibnu'1-Ekva', bu hadîsin râvîsi Seleme ibnu'l-Ekva'ın amcasıdır.

[263] Develer yürüyüş sırasında ahenkli şiir ve tegannî dinlemekten hoşlanırlar. Bunun için Arablar yürüyüş sırasında sür'atli veya yavaş ahenkli şiir okuyarak develerin yollanmasını çabuklaştmp yavaşlatırlar.

[264] Rasûlullah'ın rahmet ve mağfiretle duâ ettiği kimsenin şehîd olageldiği sahâbîler arasında tecrübe edilmiş idi. Bunun üzerine

Umer ibnu'l-Hattâb: Âmir'le bizleri bir süre daha faydalandırsaydınız! temennisinde bulunmuştur.

[265] Son sözün ma'nâsı: "Yeryüzünde yâhud Medine'de yâhud harbde yâhud bu ca-hidlik ve mücâhidük hasletinde yürüyen Arab ırkından Âmir gibisi az bulunur demek olabilir. Diğer rivayete göre de: "Âmir'in benzeri pek az yetişir" denmiş olabilir.

[266] Bunlar Enes'ten ayrı senedlerle gelen hadîslerdir. 219 ve 220 rakamlı hadîslerin sonundaki Peygamber'in sözü, es-Sâffât: 122. âyetinin lâfzını hatırlatır şekildedir: "Fakat bu onların bölgesine çökünce (gelecek tehlikelerle Öteden beri) korkutulanların sabahı ne kötü olur!".

[267] Şerhlerde cenkçi zâtın, Ensâr'dan bir batn olan Benû Zafer'e mensûb Kuzman ez-Zaferî olduğu, künyesinin de Ebu'l-Gîdâk olduğu bildirilmiştir.

[268] Bu hadîs, Cİhâd Kitabı, "Fulâri şehîddir denmez bâbı"nda, bu sened ve metîn ile geçmişti. Burada getirilmesi, bundan sonra gelen Ebû Hureyre hadîsinde haber verilen vak'anın aynı vak'a olması ve onda Ebû Hureyre'nin Hayber ismini açıkça söylemesi yönünden olabilir.

[269] Bu Ebû Hureyre hadîsinde Hayber ismi açıkça söylendiğinden, bunun başlıkla uygunluğu meydandadır. Bu hadîsin bir rivayeti Cihâd Kitâbı'nda, "Allah bu dîni fâcir kişi ile de kuvvetlendirir bâbı"nda geçmişti.

Bu, bundan önce geçen Sehl hadîsinin konu yönünden benzeridir. Onda intihar eden kişinin adını sarihler Kuzmân olarak bildirdiklerine göre, Ebû Hureyre hadîsinin de aynı intihar vak'asına âid olduğu anlaşılır.

Her iki hadîste bâzı incelemeler yapılmasına ihtiyâç duyulmuştur, şöyle ki: Hadîste intihan bildirilen Kuzmân, intihar etmekle dînden çıkmış değildir. Âlimlerin cumhuruna göre intihar eden, kâfir değildir; üzerine cenaze namazı kılınır. Birinci Sehl hadîsinde cehennemlik olduğu bildirilmişse de, bunda cehennemde ebedî kalacağına delâlet eden bir cihet yoktur. Binâenaleyh intihar cürmünün cezâsmı çektikten sonra îmânı sebebiyle cehennemden çıkacağını kabul ederiz. Fakat ikinci gelen Ebû Hureyre hadîsinde "Cennete yalnız mü'min girer" diye i'lân ettirilmiş olması, intihar edenin mü'min olmadığı zannım verir ki, bu zann doğru değildir. Bu müntehirin, i'lân olunduğu üzere müslümân ol-maması, intiharın eseri değil de, belki Rasûlullah'a vahyolunan başka bir sebebin eseridir. O cümleden en yakın olarak hatıra gelen bir sebeb, müslümânlıkta haram olduğu kesin olan intihan halâl i'tikaad edip, kendi teşebbüsüyle hayâtına son vermiş olmasıdır.

[270] Buradaki mutâbaatlar, hadîsin çeşitli yollardan gelen rivayetlerini, farklılıklarla beraber bâzı hususların isbâtı ve kuvvetlendirilmesi için sevkedilmiştir

[271] Hadîsin başlıkla uygunluğu meydandadır. Ancak Ebû Musa'nın baştaki sözü, Hayber'den dönerken yapılan tekbîri anlatmakta olmalıdır. Çünkü Eş'arîler, Hayber fethinin sonunda oraya varmışlardı. Buna göre sözün takdiri "Rasûlullah Hayber'e gittiği, muhasara ve fethedip de döndüğü zaman..." şeklindedir.

Bu hadîs, Cihâd Kitabı, "Tekbîrle ses yükseltmenin mekruh olması bâbı"n-da geçmişti.

el-Hîle'nin aslı Havl'dir. Kendinden önce kesre olduğu için vâv'ı yâ'ya kalb edildi de Havle oldu denildi. Bu sözün ma'nâsı: Bir işin tedbîrine, bir hâlin değiştirilmesine ancak Allah'ın meşîeti ve yardımı sayesinde ulaşılır demektir (Kas-tallânî).

[272] e5-Sâa//"cerrilezabtedildiğinegöre"O saatte" demek olur; "es-5oa/e"nasb ile zabtedildiğine göre ise hattâ atf olur, ma'tûf, ma'tûfun aleyh'e dâhil olur o zaman takdîr edilir ve ma'nâ "Ben o yaradan bir saatlik zaman içinde acı duymadım" demek olur. Yûnînî cerr ile, diğerleri ise nasb ile zabtetmişlerdir (Aynî ve Kastallânî).

[273] Bu, 224 rakamıyle geçen Sehl ibn Sa'd hadîsinin diğer bir rivayetidir.

[274] et-Taylesân, lâm'ın üç harekesiyle. Kaadı Iyâd ve şâir âlimlerden nakledilmiştir. Tâlesân, Fârisî muarrebidir... Tâl, Fârisî'de büyük tepsiye denir. Ve Sân, teşbih edatıdır. Şal ve şâir nesnelerden başa ve omuza örttükleri câr gibi sevbe denilmiştir. Hâlâ bizim baş ve boyun şah olacaktır. Ridâ belden yukarıya kullanılır sevbe denir ki, omuzu ve arkayı ihata eder. Ve Taylesân başı ve omuzlan İhata eder. Hulâsa hâlâ başımıza örttüğümüz şal olacaktır .Ye bâzıları muarrebidır, dediler. Tara, saçağa ve sundurmaya denir ve sûfîlerin salındır-dıkları sarık ucuna ıtlakları teşbîh tarikıyledir... (Kaamûs Ter.).

Bu hadîste Enes ibn Mâlik bunun Hayberliler arasında umumiyetle kabul edilmiş olduğunu bildiğinden taylesânh Basralılar'ı Hayber Yahûdîleri'ne benzetmiştir.

[275] Bu hadîs, bu isnâd ve bu metinle Cihâd'da, "Kendi elleriyle muayyen bir insanın İslâm'a girmesine sebeb olan kişinin fazîleti bâbı"nda geçmişti.

Buna siyer müellifleri şu bilgileri de ekliyorlar: Alî, Rasûlullah'ın bu ta'lî-mâtı üzere hareket etti ve Yahûdîler'e İslâm düstûrlarını tebliğ etti. Fakat Yahudiler İslâm'ı kabul etmediler ve sulh olmak da istemediler; bil'akis harb açtılar. Netîcede kumandanları Merhab yere serilince, Yahudiler dayanaksız kalarak harb bitmiş ve Rasûlullah'ın haber verdiği gibi Alî'nin elleriyle Hayber fethedilmiştir.

[276] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Hadîs Buyu' Kitâbı'nda, "Temizlenmeden önce câriye ile yolculukeder mi bâbı"nda geçmişti.

[277] Bu da Enes hadîsinin diğer bir yoldan gelen rivayetidir. Son söz, Safiyye mü'minlerin analarından oldu, demektir. Çünkü perde çekmek, ancak hürre kadınlar üzerinde olur, sağ elin mülkü olan cariyeler üzerinde olmazdı.

[278] Şimdiye kadar birkaç kerreler geçtiği üzere Safiyye, Huyey ibn Ahtab'ın kızıdır. Yahûdî Nadîr oğullan ve Kurayza oğulları'nın en şerefli bir ailesine men-sûbdu. Hayber Yahudileri'nin reîsi Kinâne ibn Rabî ile yeni evlenmişti. Her iki cihetle asaleti vardı. Kocası ve babası Hayber muharebesinde ölmüştü.

[279] Bu hadîsin bir rivayeti Beşte bir Kitâbı'nda, "Harb arazîsinde elde edilen yiyecek maddesi bâbı"nda geçmişti.

[280] Mut'a nikâhı muayyen bir zamana bağlı olarak yapılan nikâhtır. Bu, Câhiliyet devrinde yürürlükte olan nikâh şekillerinden birisidir. Bu nevi1 nikâhtan gaye bir zaman için kadından faydalanmaktır. Bir aile yuvası kurup ebedî yaşamak ve çocuk üreterek cemiyetin ve soyun devamına hizmet değildir. İslâm'ın ilk devirlerinde bir zaruret üzerine bâzı gazvelerde Mut'a nikâhına ruhsat verilmişti. Fakat Hayber'de müsâade edilmeyip yasak edildi. Mekke'nin fethi seferinde bir daha ruhsat verilip, Veda Haccı'nda kesin şekilde yasaklandı.

[281] Bu hadîse dayanarak Ebû Yûsuf, Muhammed, Şafiî, Ahmed ibn Hanbel ve daha başka birçok selef âlimleri at etinin yenmesini caiz görmüşlerdir. Ebû Hanî-fe ise at, katır, merkeb makûlesi hayvanların binilmek ve zînet edilmek için yaratıldıkları şeklindeki (en-Nahl: 8) Kur'ân beyânına dayanarak, bunların yenilmesini caiz görmemiştir. İmâm Mâlik, Evzâî, Ebû Ubeyd de Ebû Hanîfe'ye uygunluk göstermişlerdir.

[282] Hadîsin başlığa uygunluğu "Hayber ganimetlerinin Peygamber'in payı olan beşte birden" sözündedir. Bu hadîsin bir rivayeti Beşte bir Kitabı, "Beşte, birin devlet başkanına âid olduğuna delîl bâbı"nda geçmişti.

[283] İbn İshâk şöyle zikretti: Peygamber, Amr ibn Umeyye'yi Necâşî'ye gönderdi de Ca'fer ibn Ebî Tâlib'le beraberindekilerin yol hazırlıklarım sağlayarak göndermesini istedi. Necâşî de her türlü seferî ihtiyâçlarını sağladı, ayrı ayrı ikram ederek gönderdi. Bu kaafile, Peygamber Hayber'de iken Amr İbn Umeyye ile beraber geldiler. İbn İshâk, Ca'fer'le beraber gelenlerin onaltı yolcu olduğunu ve içlerinde şunların bulunduğunu haber vermiştir: Ca'fer ve karısı Esma bintu Umeys, Hâlid İbn Saîd İbn Âs ile karısı, Hâlid'in erkek kardeşi Amr ibn Saîd ve Muaykıb ibn Ebî Fâtıma (Aynî).

[284] Umer'e karşı bu kuvvetli savunmayı yapan Umeys kızı Esmâ'nm annesi HÎnd bintu Avf'tır. Peygamber'in kadınlarından Meymûne ile Abbâs'in kansı ve Fadl'-m anası Lubâbe'nin kardeşidir. Esmâ'nm kocası Ca'fer ibn Ebî Tâlib'dir. Ca'fer şehîd edilince onu Ebû Bekr zevce edindi. Esma ona Muhammed ibn Ebî Bekr'i doğurdu. Sonra Ebû Bekr ölünce, Esmâ'yı Alî ibn Ebî Tâlib zevceliğe aldı. Esma, Alî'ye de Yahya ibn Alî ibn Ebî Tâlib'i doğurdu (Aynî).

[285] Bu Ebû Burde, Ebû Musa'nın oğlu olan Ebû Burde'dir. Bu hadîsin ikinci râvî-sidir. Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin kardeşi Ebû Burde değildir. Onun adı Âmir ibn Kays'tır.

[286] Son sözünün ma'nâsı: Onun arkadaşları Allah yolunda harb etmeyi severler ve bundan kendilerine isabet edecek şeylere aldırmazlar, demektir. Şöyle de deni lir: Bu hakîm, çok cesur olduğu için düşmandan kaçmaz, aksine düşmanlarla yüzyüze gelir, onlar ayrılıp gitmek isterlerse, onlara metindeki sözü söyler (Aynî).

[287] Hadîslerin başlığa uygunlukları meydandadır.

Ganimet malından hırsızlık yapmanın ağırlığını belirten bu hadîsin bir rivayeti Cihâd Kitabı, 188. bâb, 270 rakamlı olarak geçmişti. Orada 187. bâbda 269 rakamıyle geçen Ebû Hureyre hadîsi de devlet malından hırsızlık yapmanın ağırlığım pek güzel ifâde etmektedir.

[288] Bu iki hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bunlar ayrı senedle ve küçük farkla gelen iki rivayettir.

Bunlarda Umer şöyle demiş oluyor: Ben fethedilen memleket arazîlerini fethi yapan gâzîler arasında taksîm etmiyorum da, müslümânlann umûmî iyiliğini gözeterek bu arazîleri ebedî kılınmış bir vakıf hâline getiriyorum. Böylece bunları müstakbel nesillerin kıyamete kadar her zaman gelirlerini taksîm edecekleri birer hazîne olarak bırakıyorum. Umer bunu gazileri razı ederek Irak arazîsinde uygulamıştır... (Aynî).

[289] Bunlar ayrı senedlerle gelmiş Ebû Hureyre hadîsinin az farklı rivayetleridir. Bunun bir rivayeti Cihâd'da, "Bir kâfir bir müslümânı öldürür, sonra kaatil müs-lümân olur ve dînine bağlı olarak gaza meydanında şehîd olursa, ikisi de cennete girer bâbı"nda geçmişti.

Ebân, Ebû Hureyre'yi, ismi alâkasıyle dağ kedisi diye horlamış ve kendisini kaatillikle suçlamasının doğru olmadığını ve İslâm'a girmekle affolunacağını ve şehîdin cennete gireceğini en belîğ ve vecîz uslûbla ifâde etmiştir.

[290] Bu hadîsin başlığa uygunluğu "Hayber'in beşte bir ganimetinden" sözünden alınabilir. Bu hadîsin bir rivayeti Beşte bir Kitâbı'nda, "Beşte birin farzı bâbı"n-da geçmişti. Lâkin iki rivayet arasında metinde fazlalik ve eksiklik şeklinde farklılık vardır.

Hadîsin sonundaki "Güzellikle işe döndüğü zaman" sözü, bâzı nüshalarda "Ma'rûf olan işe döndüğü zaman" şeklinde zabtedilmiştir. Buna göre "Ma'rûf olan iş", devlet başkanlığı için bey'atte diğer sahâbîlere muvafakat etmektir.

[291] Bu Âişe ve İbn Umer hadîsleri, Hayber'de çok hurma bulunduğu ve Hayber'in fethine kadar müslümânlarda geçim ve beslenme darlığı olduğu hususlarını ifâde etmektedir.

[292] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bu hadîs Alışveriş Kitabı, "Kişi, hurma ile daha İyi hurma satın almak istediği zaman (ribâdan salim değiştirme yolu nasıldır)? bâbı"nda geçmişti.

Hayber'e harâc emîri ta'yîn edilen kişinin ismi hadîste bildirilmemiştir. Hatîb el-Bağdâdî bunun Sevâd ibn Gaziyye yâhud Mâlik ibn Sa'saa olduğunu rivayet etmiştir. Cenîb hakkında şârih Hattâbî, Arablar'ın en nefis bir hurma riev'i olduğunu bildiriyor ki, cenîbin bu nefîsliği, hadîste Peygamber'in gösterdiği ilgiden de anlaşılıyor. Hayber, bol ve nefis hurmalanyle meşhur olduğu ve Medine'den 170 km kuzeyde güzel bir vahanın ortasında bulunduğu, daha evvelki hadîslerde bildirilmişti.

[293] Bu hadîs, Ekincilik Kitâbı'nda daha uzun bir metinle geçmişti.

[294] Bu hadîs de Cizye Kitâbı'nda, "Ahidli müşrikler müslümânlara hainlik yaparlarsa? bâbf'nda bu isnâdla ve daha uzun bir metinle geçmişti. Hadîsle ilgili açıklamalar orada verildiği için, burada tekrar etmiyoruz.

[295] Bu hadîsin başlığa uygunluğu "RasûluIIah, Usâme'yi bir orduya kumandan yaptı" sözlerindedir. Bu hadîs Menkabeler Kitâbi'nda, "Zeyd ibn Hârise'nin menkabesi bâbı"nda ayrı bir senedle geçmişti. Orada da bildirildiği üzere, Zeyd ibn Hârise'nin Mûte harbinde Ca'fer ibn Ebî Tâlib ve Abdullah ibn Revâha ile arka arkaya şehîd olmaları ve kumandaları altındaki gâzîlerin ağır şartlar altında Medine'ye dönmeleri, Medine'de umûmî bîr hüzün meydana getirmişti. Ra-sûlullah bu yenilginin intikaamını almak Üzere bir ordu hazırlayıp, başına Usâme İbn Zeyd'i kumandan yapmış ve: "Rumlar üzerine git, babanın intikaamını al" buyurmuştu. Bu ordu içinde Ebû Bekr, Umer, Ebû Ubeyde, Saîd ibn Ebî Vak-kaas, Saîd, Katâde, Seleme ibn Ekvâ gibi Muhacir ve Ensâr'ın büyük şahsiyetleri de bulunuyordu. Bâzı kimseler: Ordu içinde bunca büyükler dururken bir genç köle bunların başına nasıl kumandan yapılır? gibi sözler sarfettiler. Bu sözlerin asıl kaynağı, bu baba-oğulun köle ve köle çocuğu olmaları idi. Arablar arasında kölenin başkanlığı hoş görülmezdi. Fakat İslâm Dîni fıtratan hürr yaratılan insanlar arasındaki bu farkı kaldırmış, Câhüiyet devrinde hakîr görülen bu sınıfı, İslâm'daki kıdemi, hicreti, ilmi, takvası sebebleriyle yükseltmişti, Umer bu dedjkoduları duyunca Peygamber'e gelip haber vermiş, bunun üzerine Ra-sûlullah, metinde özetlenen nutku söylemişti. Bu orduyu hazırlarken Rasûlul-lah hasta idi. Hastalığı devam edince, ordu hareketini geri bıraktı ve Rasûlul-lah'ın Ölümü üzerine bu arzusunu Ebû Bekr yerine getirdi.

[296] Hudeybiye seferinde Kureyş ile imzalanan andlaşmanın bir maddesinde, gelecek sene Peygamber'in maiyyetiyle gelip Ka'be'yi ziyaret edeceği, silâhsız girileceği, yalnız kınında olarak yanma kılıç alınabileceği ve Mekke'de üç günden, fazla kalınmayacağı kararlaştırılmıştı. Bu anlaşma hükmüne göre, yedinci hicret yılında Peygamber, umre için Mekke'ye gitmeye karar verdi. Kadınlar ve çocuklar hâriç olmak üzere bu umre seferinde iki bin kişi bulunmuştur. Bu, bir sulha, bir muahede hükmüne dayandığı için buna "Umretu's-Sulh", "Umretu'l-Kadıyye", "Umretu'1-Kadâ" ve "Umretu'l-Kısâs" adları verilmiştir. Bu açıklamaya göre başlıktaki "Kaza" fakîhler örfündeki edâ mukaabili "Kaza" değil, "Hüküm" ma'nâsına olan "Kazâ"dır.

[297] Enes'in bu hadîsini Abdurrazzâk, Ma'mer'den; o da ez-Zuhrî'den rivayet etmiştir. Bunda Enes şöyle demiştir:

RasûluIlah bu kaza umresinde Mekke'ye girdiği zaman, şâir Abdullah ibn Revâha Rasûlullah'ın önünde şu şiirleri okuyordu:

Hallû beni'l-küffân an sebîlih Kad enzele'r-Rahmânu fî Tenzîlih Bi-enne hayra'l-katlî fî sebîlih

Nahnu katelnâkum ala te'vîlih Kemâ katelnâkum alâ Tenzîlih

(= Ey küffâr oğullan, Rasûlullah'ın yolundan çekilin. Rahman olan Allah, Tenzîl'inde şunu indirdi ki: Muhakkak ölümün en hayırlısı O'nun yolunda olandır. Biz O'nun emir ve te'vîli ile sizleri öldürürüz. Nitekim O'nun Tenzîl'İ üzerine sizlerle harbettik.)

Bunu İbn Hıbbân Sahîh 'inde şu ziyâde ile rivayet etmiştir:

El-yevme nadribkum alâ tenzîlih Darben yuzîlu'1-hâme an makîlih, Ve yüzhilu'l-halîlle an halîlih, Yâ Rabbi innî mü'minun bi-kîîih.

— Yâ İbne Revâha, Rasûlullah'ın önünde şiir mi söylüyorsun? dedi. RasûluIlah:

— "Onu bırak yâ Umer, çünkü bu Mekkeliler'e ok vurmasından daha çok te'sfrlidir" buyurdu (Aynî ve Kastallânî). Fethu'l-Bârî'de daha geniş bilgiler ve şiirler vardır.

[298] Hadîsin başhğa uygunluğu meydandadır. Bu hadîs, aynı sened ve (çok az farklı olarak) aynı metinle Sulh Kitabı, "Bu Fulân ibn Fulân'm sulh anlaşmasıdır nasıl yazılır bâbı"nda geçmişti (Aynî).

[299] Buhâri hadîsi burada iki yolla getirmiştir. Bu yollardan biri aynı metinle Sulh Kitabı, "Müşriklerle sulh bâbı"nda geçmişti.

[300] Bu da pek az farkla Hacc Kitabı, "Peygamber kaç umre yaptı bâbı"nda geçmişti.

[301] Bu hadîslerin başlığa uygunlukları meydandadır. Bunlar bâzı farklarla daha önceki kitâblarda da geçmişlerdi. Son hadîste Peygamber'le evlenişi bildirilen Meymûne, Haris kızı el-Hilâ!iyye(R)'dir. Meymûne, 51 yılında Şerifte vefat etmiştir.

[302] Mûte gazvesi, müslümânlarla Bizanslılar arasında yapılan muharebelerin başlangıcıdır. Sebebi, Peygamber'in elçisinin öldürülmesidir. Şöyle ki: Peygamber, Busrâ Emîri Şurahbîl ibn Amr'a, sahâbîlerden Haris ibn Umeyr eliyle bir mek-tûb gönderip onu İslâm'a da'vet etmişti. Haris ibn Amr, Mûte'den geçerken Şurahbîl'e elçilik sıfatını bildirdi. Bunun üzerine Şurahbîl, Hâris'i küstahça Öldürdü. O güne kadar Peygamber'in elçilerinden hiçbirisinin hayâtına saldınl-mamıştı. Her asırda her millette elçi öldürmek İnsanlığa ve milletlerarası münâsebetlere aykırı sayıldığından, bu cinayete karşı bir harekette bulunmak zarurî oldu. Bunun için Peygamber, sekizinci yılda üçbin kişilik bir ordu hazır layıp, âzâdlı kölesi Zeyd ibn Hârise'nin emrinde gönderdi. Ve ordunun Haris ibn Umeyr'in şehîd edildiği Mûte kasabasına kadar gitmesi ve oradan Şurahbîl ile üzerlerinde hükümrân olduğu kabilelerin İslâm'a da'vet edilmesi, gerekirse harb edilmesini emretti.

Öbür tarafta Şurahbîl, bunu haber alarak yüzbin kişilik büyük bir ordu hazırladı. Kuvvetler arasındaki büyük fark sebebiyle müslümânlar çok kayıp vererek Hâlid ibnu'i-Velîd'in ustaca tabyesi sayesinde geri çekilip, Medine'ye ulaştılar...

[303] ibn Umer bu şehâdetiyle Ca'fer'in yiğitliğini ve düşmandan yüz çevirmediğini ifâde etmiştir.

[304] Bu iki hadîs arasında yara sayısında farklılık vardır. Bu şöyle giderilebilir: Elli yara göğüste ve ön tarafta, doksan yara ise vücûdun her tarafında bulunmuş olabilir. Adedlerin tahsisi ziyâdeye aykırı olmaz; yâhud birinde bir çeşit yara sayılmıştır

[305] Bu "Allah'ın kılıcından maksad, Hâlid ibn Velîd idi. Bundan sonra Hâlid "Sey-fullah = Allanın kılıcı" şeref lakabıyle anılmıştır.

[306] Bu hadîsin bir rivayeti Cenazeler Kitâbı'nda geçmişti

[307] ibn Umer bununla Ca'fer'in Mûte harbinde kesilen iki koluna bedel, Allah'ın ona iki kanat ihsan ettiğini ve onun bunlarla uçtuğunu bildiren hadîse işaret etmiş oluyor. Bundan dolayı Ca'fer, "Tayyar" şeref lakabını almıştır.

[308] Hâlid'in bu beyânı, onun yüksek kumandanlığına ilâveten, büyük kahramanlığı ve cenkçiliğinin en parlak delilidir.

[309] Abdullah ibn Revâha'mn Mûte'de şehîd olduğu haberi kendisine ulaştığı zaman Amre'nin ona ağlamaması, vaktiyle bir hastalığında bayıldığı sırada ona ağladığı vakit, Abdullah'ın ona ağlamayı nehyetmiş olmasındandır. Böylece Amre, kardeşinin nehyini sadâkatle tutmuş oluyor.

[310] Siyer kitâblannda bu sefer, Gâlib ibn Abdillah el-Leysî Gazvesi adiyle zikredilir. İbn Sa'd'ın beyânına göre, bu seriyye yedinci yılın ramazânında tertîb edilip, Necd diyarında Batnû Nahl'İn arka tarafında Mıkaa adlı yerde toplanan Benû Ahvel, Benû Âbid ibn Sa'Iebe eşkıyası üzerine gönderilmişti. Burası ile Medîne arasında sekiz günlük uzaklık vardı. Yüzotuz mevcûdlu olan bu seriyye Gâlib ibn Abdillah'ın emrinde gönderildiği için, bu unvan ile anılmıştır. Usâme ibn Zeyd de bu seriyyede bulunduğu için, Buhârî bu babın başlığında Usâme'yi zikretmiştir.

[311] Hadîsten anlaşıldığına göre, bu kuvvet düşmanı dağıtmış ve harb edenlerini öldürmüştür. Koyunlarını ve diğer hayvanlarını ganîmet alıp Medîne'ye getirmiştir.

Usâme, Peygamber'in ısrarlı sorularından çok sıkılıp utanmıştı. "Bugünden önce keski İslâm'a girmiş olmayaydım" sözü, sıkılmasının ve üzüntüsünün derecesini belâgatle ifâde etmektedir. Peygamber de bu ısrarlı sorularıyle Lâ ilahe ille'llah diyenin öldürülemiyeceğini kaanünlaştirmış oluyor.

[312] Burada ayrı ayrı yollardan gelen bu hadîslerin başlığa uygunlukları, Usâme'nin zikredilmesi yönündendir. Son hadîste râvî Yezîd ibn Ebû Ubeyd'in unuttum dediği kalan üç gazvenin de Mekke'nin fethi, Tâif ve Tebûk gazveleri olduğunu sarihler beyân etmişlerdir.

[313] Mekke fethi gazvesinin sebebi Hudeybiye barış andlaşmasmın maddelerinden birinin Kureyş tarafından bozulmuş olmasıdır. Bu sebeb üzerine Rasûlullah gizlice sefer hazırlığına başladı ve Gıfâr, Eşlem, Eşca', Muzeyne, Cuheyne, Suleym kabilelerine "Allah'a îmân edenler silâhlanarak ramazânın ilk günlerinde Medine'ye gelsin!" diye haber gönderdi. Bu kabileler halkı, Rasûlullah'ın sadâkatlerine güvendiği kimselerdir. Huzâa kabilesine de Mekke yollarını tutup emniyete almalarını emretti. Aynı zamanda Rasûlullah, kendisini aksi yönde meşgul göstererek Necd taraflarına bir seriyye hazırlayıp gönderdi. Bütün bu hazırlıklar gizli tutuluyordu. Bununla beraber Hâtıb ibn Ebî Beltaa bu vaziyeti hissederek bir mektûbla Kureyş'e bildirmek istedi. Fakat gelecek olan hadîsinde de görüleceği üzere bu teşebbüs gerçekleşmedi. Nihayet Tevhîd Dîni'nin büyük önderi İbrâ-hîm Halîlullah'ın torunu Muhammed (S), tevhidi yükseltmek ve müşrikliği imha ve onun timsâlleri olan asırlık putları yere sermek üzere, hicretin sekizinci yılında ramazânın onuncu günü onbin kişilik ordusuyla Mekke'ye doğru hareket etti.

[314] Bu mektûb şu mealde imiş: "Amma ba'du! Ey Kureyş cemâati, Rasûlullah size karşı gece karanlığı gibi ve sel gibi akan bir ordu ile geliyor. Allah'a yemîn ederim ki, Rasûlullah üzerinize yalnız başına gelse bile Allah O'na yardım edip size gâlib kılacak ve verdiği va'di yerine getirecektir. Başınızın çâresine bakınız ve's-selâm" (Aynî).

Hâtıb bu kadını on dînâra tutmuştu. Rasûlullah Mekke'nin fethi günü bu kadının, Ebû Sufyân'ın karısı Hind ile beraber öldürülmesini emretmişti. Fakat bu kadın Abdulmuttalib oğulları'mn âzâdlı cariyelerinden olduğu için affedilmesi rica edilmiş ve affolunmuştur. Umer'in halifeliği devrinde bir süvârînin atının çiğnemesiyle ölmüştür (Aynî).

[315] Bu hadîsin bir rivayeti Cihâd Kitabı, "Câsûs bâbı"nda geçmişti. Müfessir Mu-câhid: Bu âyet, Hâtıb ve onun gibi Mekke müşriklerine sırr verenler hakkında indi; böyle olduğu âyetten açık olarak anlaşılmaktadır, demiştir. Ebû Umer de: Âyetteki "Ey Mü 'minler" hitabında Hâtıb da dâhil bulunduğundan, Allah, Hâ-tıb'in îmânına şehâdet etmiştir, demiştir.

Hâtıb, mühim hizmetlerde bulunmuştur. Bunlardan birisi Hudeybiye dönüşünde hicretin altıncı yılında Peygamber tarafından bir

mektûbla Mısır ve İskenderiye meliki Mukavkıs'a gönderilmesidir. Bu seferinde İbn Ebî Beltaa, Mukavkıs'm yanında beş gün kalmış ve birtakım hediyelerle dönüp gelmiştir: Bu hediyeler, Düldül adında beyaz bir katır, Gufeyr adında bir merkeb, elbiseler... ve Peygamber'in oğlu İbrâhîm'in anası Mâriye ve kızkardeşi Şîrîn idi. Peygamber, Sîrîn'i Hassan ibn Sâbit'e hediye etti. İbn Beltaa, Ebû Bekr zamanında da Mısır'a gönderilmiş ve Mısırhlar'Ia sulh akdi yapmıştır. Bu sulh, Amr ibnu'l-As'ın hicretin yirminci yılında Mısır'ı fethi zamanına kadar yürürlükte kalmıştır. Hâtıb tacir idi. Hicretin otuzuncu yılında vefat etmiş ve namazını Usmân (R) kıldırmıştır. Vefatında dörtbin dînâr nakid ile birçok servet bıraktı (Aynî' den özetlendi).

[316] Bunlar İbn Abbâs hadîsinin çeşitli yollardan gelen rivayetleridir. Son hadîste ordu mevcudu onbindir. tbn İshâk'ın rivayetinde ise ordu mevcudu onikibin dir. İhtimâl ki, Medine'de techîz edilen ordu onbin askerdi, İkibin de yolda kabilelerden gelip katılmışlardır.

[317] Bunlar hep İbn Abbâs hadîsinin farklı senedlerden gelen çeşitli rivayetleridir. Bunların ifâde ettiği husus özetle şudur: Rasûlullah Medine'den ramazân içinde Mekke fethi gazvesine oruçlu olarak çıkmış, yolda Kedîd mevkiine geldiğinde orucunu bozmuştur. Kendisiyle beraber sahâbîler de oruçlarını bozmuşlardır.

286 rakamlı İbn Abbâs hadîsinde "Rasûlullah, Huneyn seferine ramazânda çıktı..." ifâdesinde bir müşkillik görülmüşse de bunun ramazânın sonunda Hu-neyn'e çıkılmış olması veya Huneyn seferine Mekke'de iken ramazân içinde karar verilmiş olması şeklinde anlamakla giderilebileceği ileri sürülmüştür.

[318] Hadîsin başlıktaki soruya cevâb olan yeri "Rasûlulİah bayrağının el-Hacûn mevkiinde dikilmesini emretti" sözüdür. Hacûn, Ebû Kubeys Dağı'nın yamacın-dadır. Buraya Muhassab, Ebjâh isimleri de verilir.

Hadîste anılan Merru'z-Zahrân, Mekke'ye onaltı mil uzaklıktadır.

Mekke'ye girecekleri cihetleri ta'yîn etmiş ve "Bir hücuma uğramadıkça sakın harbetmeyiniz!" diye tenbîhlemiş ve bundan yalnız dokuz kişiyi istisna etmişti. Bunlar Ka'be'nin örtüsü altına sığınmış olsalar bile öldürülmelerini emretti. Bütün fırkalar arızasız Mekke'ye girdikleri hâlde, yalnız Hâlid'in fırkası hücuma uğradı, îbn İshâk'm rivayetine göre, Kureyş'ten Süheyl ibn Amr, Safvân ibn Umey-ye, İkrime ibn Ebî Cehl taraflarından hazırlanan bir şerir çetesi bunların emri altında Hâlid ibnu'l-Velîd'in süvârî kuvveti üzerine ok atnjaya başlamışlar ve hadîste isimleri bildirilen İki mücâhidi şehîd etmişlerdir. Bunun Üzerine Hâlid müdâfaa harbine başlayıp, bir hamlede bunlardan onüçünü öldürmüş, geri kalanı da kaçıp dağılmışlardır. '

Buradaki rivayetinin birinde Urve, Hâlid'in Mekke'nin üst tarafındaki Kedâ semtinden Mekke'ye girdiğini, Rasûlullah'ın da alt taraftaki Kudâ yoluyla girdiğini bildirmişti. Bu İse sahîh rivayetlere aykırıdır. Buhârî, bundan sonraki (51.) bâbda Rasûlullah'ın, Mekke'nin alt tarafından, Kedâ mevkiinden; Hâlid'in de alt taraftaki Kudâ semtinden girdiğine dâir hadîsleri toplamıştır.

[319] Hadîsin başlığa uygunluğu "Fetih günü" lâfzındadır. Bu hadîs Tefsîr ile Kur'ân'-ın Fazîletleri Kitâblan'nda da gelecektir

[320] Bu hadîste Zuhrî, kendisine sorulan "Ebû Tâlib'e kim vâris oldu?" sorusunu kısaca cevâblamıştır. Hacc Kitâbı'nda geçen hadîste bu, daha tafsîllidir: "... Akîl ve kardeşi Tâlib, Ebû Tâlib'e vâris oldular. Hâlbuki Ca'fer ile Alî, Ebû Tâlib'e vâris olmadılar. Çünkü bunlar müslim idiler. Akîl ile Tâlib ise kâfir idiler".

Bu hadîse göre ez-Zuhrî mes'eleyi şöyle açıklamış oluyor: Ebû Tâlib'in dört oğlu vardı. Bunlardan AkÜ ile Tâlib müslümân olmayıp, Mekke'de harb darında kaldıklarından Ebû Tâlib'e vâris olmuşlardır. Atî ile Ca'fer Medine'de bulunduklarından vâris olamamışlardır.

[321] Kinâne oğulları Hayfı, Hacün, Muhassab, Ebta1 adlanyle de anılır. Ebû Ku-beys Dağı'mn yamacındadır. Daha önce geçen bir hadîste Peygamber'in sancağını Hacûn mevkiine diktirdiği bildirilmişti ki, işte burası Kinâne oğulları'nın yurdudur. Peygamber'in çadırı da oraya kurulmuştur. Peygamber'in konak yeri olarak burasını seçmesi ve burada ikaamet etmesi, büyük bir ilâhî intikaamı hatırlamaya vesile olacağı içindir: Kureyş ile Kinâne oğulları, Hâşim ve Abdul-muttalib oğulları'yle bütün medenî ilişkileri kesmeye ve bunların Kureyş'e, yânî müşrikliğe boyun eğmelerine kadar bu boykotu sürdürmeye burada yemîn ederek andlaşmışlardı. Onlar bu ittifakı bir vesîka ile tesbît edip Ka'be içine asmışlardı. Bu andlaşmanın yürürlükte kaldığı üç sene Kureyş ile Kinâne oğullan, Hâşim ve Muttalib oğulları'nı, Hâşimîler mahallesinde muhasara altında tutmuşlardı

[322] Peygamber'in öldürülmesini emrettiği İbnu Hatal, İslâm'a girip sonra dînden çıkmış, haksız yere birçok insanlar öldürmüştü. Onun iki tane şarkıcı cariyesi vardı, bunlar Rasûlullah'ı hicvedip tegannî ederlerdi (Kastallânî).

Hiçkimse Peygamber'in Mekke fethinde ihramdan çıktığını rivayet etmemiştir. İmâm Mâlik bundan, Peygamber'in harb sebebiyle Mekke'ye ihrâmsız girdiğini tahmin etmiştir.

[323] Bu hadîs, Hacc Kitâbi'nda, Peygamberler Kitâbı'nda ve diğerlerinde bâzı farklarla geçmişti: Peygamber'in iktibas edip söylediği bu âyetlerin tamâmı şöyledir:

"De ki: Hakk geldi, bâtıl yok oldu. Şübhesiz ki bâtıl dâima zeval bulucudur" (el-lsrâ: 81); "De ki: Hakk geldi. Bâtıl ne ibtidâen, ne de iâdeten birşey yaratmaya kaadir olamaz" (Sebe': 49).

[324] İbn Abbâs, Peygamber'in, Beyt'in içinde namaz kıldığım nefyetti. Bilâl ise namaz kıldığını isbât etti. Kaaide olarak isbât edenin rivayeti, nefyedenin rivayeti önüne geçirilir

[325] Buhârî bu bâbda Rasûlullah'ın fetih yılında Mekke'ye en yüksek tarafı olan Kedâ mevkiinden girdiğini bildiren hadîsleri getirmiş ve doğru olanın bu olduğunu isbât etmek istemiştir.

[326] Bu hadîs, Peygamber'in fetih yılında "Yarın konağımız inşâallah Kinâne oğulları Hayfı'dir..."sözlerinde bildirdiği konaklama yerine muhalif olmaz. Çünkü Peygamber, Ümmü Hâni'in evinde ikaamet etmemiş, ancak yıkanıp sekiz rek'at namaz kılmış, sonra da Kinâne oğulları yurduna dönmüştür. Peygamber'in çadırı orada kurulmuş, sancağı da oraya dikilmiştir (Kastallânî).

[327] Bu hadîsin burada getirilme sebebi Tefsîr'de geleceği üzere, kendisine "tzâ câe nasrullâhi ve'l-fethu"Sûresi indirildikten sonra, Peygamber her kıldığı namazda muhakkak bu sözleri söylerdi ifadesidir. Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabı; "Rukû'da duâ bâbı"nda da geçmişti.

[328] Bu hadîsin, yukarıda geçen 50 rakamlı "Fetih gazvesi babı" başlığına uygunluğu, içinde Mekke fethinden ibaret olan "Fetih" isminin bulunmasıdır. Ondan sonraki bâblar ise, hep o 50. baba tâbi'dirler. Bunu uyanıklıkla anla! (Aynî).

[329] Hadîsin başlığa uygunluğu "Mekke fethinin ertesi günü" sözlerindedir. Bu hadîsin bir rivayeti İlim Kitâbı'nda, "İlme hazır olanlar, gâib olanlara teblîğ etsin bâbı"nda geçmişti. Orada da açıklandığı gibi, bu Amr ibn Saîd ibni'1-Âs, Eme-vîler hanedanından ve valilerinden olup Yezîd ile Mervân ve AbdulmeIik zamanında, Abdullah ibn Zubeyr(R)'e karşı ordular hazırlayıp sevketmiş, nihayet halifelik sevdasına düştüğü için AbdulmeIik ile de. harbetmiş ve onun tarafından sulh ve emândan sonra aldatılarak Öldürülmüştür...

[330] Bu hadîs, Buyu' Kitâbı'nm sonlarında daha uzun bir metinle geçmişti

[331] Bu hadîsin şerhinde İbn Hacer şöyle demiştir: Enes hadîsi ile İbn Abbâs hadîsi arasında müddette çatışma vardır. Ben şunu düşünüyorum ki, Enes hadîsi Veda Hacci'ndaki ikaamettir. Çünkü o sefer, Peygamber'in Mekke'de on gün ikaamet ettiği seferdir. Çünkü Peygamber zu'I-hiccenin dördüncü günü Mekke'ye girdi ve ondördüncü günü de çıkmıştır. İbn Abbâs hadîsi ise Mekke fethi sefe-rindeki ikaametidir. Ben bunu delilleriyle Namazı kısaltma bâbı'nda takdim ettim ve orada Enes hadîsinin Veda Haccı'nda olduğunu açıkça belirttim. Belki Bu-hârî bu hadîsi, buraya zikrettiklerimi işaret için girdirmiş ve bunu da zihinleri keskinleştirmek için açıklamamıştır (Fethu'l-Bârî).

Hakîkaten Namazı kısaltma bâbmdakİ hadîs şöyledir:

Enes (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber (S) ile birlikte (hacc niyetiyle) Me-dîne'den Mekke'ye çıktık. Medine'ye döndüğümüz zamana kadar Peygamber bize, akşam namazlarından başka namazları hep ikişer rek'at kıldırdı.

Enes'e: — Mekke'de ikaamet ettiniz mi? diye soruldu.

Enes:

— (Evet) Mekke'de on gün ikaamet ettik, dedi.

[332] Bu İbn Abbâs hadîsleri Mekke fethi seferindeki ikaametİ anlattıkları için başlıkla ilgisi meydandadır.

[333] Asıllarda böyle başlıksız gelmiştir. Bu uBâb", en-Nesefî rivayetinde mevcûd değildir. Birçok kerreler zikrettik ki, "Bâb" lâfzı böyle başlıksız, yânî unvansız gelirse, bu, kendinden önceki bâbdan bir fasıl gibi olur (Aynî).

[334] Buhârî bu ta'lîki et-Târîhu's-Sagîr ile el-Edebu'l~Mufred'de Abdullah ibn Salih'ten; o da el-Leys'ten senediyle getirmiştir. Bu Abdullah ibn Sa'lebe'nin sa-hâbîliği sabittir. O, hicretten önce veya sonra doğmuştu. Buhârî bunu burada "Mekke fethi yılında" sözü münâsebetiyle kısaltarak getirmiştir.

[335] Bunun da "Fetih gazvesi" başlığına uygunluğu "Fetih yılında" sözündedir. Ebû Cemîle İle babasının sahâbî oldukları zikredilmiştir. Usûl âlimleri: Rasûlullah'a çağdaş olan âdil kişi, ben sahâbîyim dediği zaman, btl sözü zahiren doğru kabul edilir, demişlerdir (Aynî).

[336] Bu zâtın ismi bâzı Buhârî nüshalarında Amr ibn Seleme şeklinde lâm'ın fethİy-le, bâzılarında da Amr ibn Selime şeklinde lâm'ın kesriyle zabtolunmuştur

[337] Bu Amr ibn Seleme hadîsinin Mekke fethi gazvesinde zikredilmesi sebebi ve bu başlığa uygunluk noktası, bu hadîste Rasûlullah ile Kureyş arasındaki siyâsî düşmanlığın ve harb vaziyetinin netîcesini bekleyen Arab kabilelerinin, Mekke'nin fethi üzerine takım takım İslâm topluluğuna koştuklarının bildirilmiş olmasıdır. Bu târihe kadar Arablar birer birer müslümân olurlarken, Mekke'nin fethi üzerine dalga dalga, küme küme, kabîle kabîle müslümân olmağa başlamışlardır. Bunun böyle olacağı vukû'undan evvel en-Nasr Sûresi'nde haber verilmişti. Bu sûrenin inme zamanını ta'yînde müfessirlerin görüş ayrılıkları vardır. Bâzılerî Veda Haccı'nda teşrik günlerinde indiğini söylemişlerdir. Beydâvî ve diğer bâzılarına göre bu sûre Mekke'nin fethinden evvel inmiştir...

Hadîste geçen bürde, çubuklu ve dört köşeli kumaş veyâhud abadır ki, Arablar ihram gibi bürünürler.

İmâm Şafiî bu hadîsi delîl yaparak iyiyi, kötüyü ayırdedebilen çocuğun imam olması sahihtir, demiştir.

[338] Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah fetih zamanında Mekke'ye gelince" sö-zündedir Bu hadîs biraz takdîm - te'hîrli bir metinle Buyû'da, "Şübhelerin tef-Sîri bâbı"nda geçmişti.

[339] Hadîsin başlığa uygunluğu "Fetih gazvesi sırasında..." sözündedîr. Bu kadın, Fâtıma bintu Esved el-Mahzûmiyye'dir. Mekke'nin fethi günü yüksek içtimaî mevkiine güvenerek ganîmet malından kıymetli mücevherler çalmıştı... Bu hadîsin başka bir rivayeti Şehâdetler Kitâbı'nda geçmişti.

[340] Bu hadîsler Mucâşi'den olmak üzere ayrı yollardan gelen rivayetlerdir. Başlıkla münâsebetleri Mekke fethinden sonra, Mekke'den Medine'ye hicret etmenin son bulduğunu bildirmekte olmalarıdır.

[341] Bu hadîslerin Mekke fethiyle ilgili ifâdelerinden dolayı başlığa uygunlukları meydandadır

Hadîsin "Lâkin bugün cihâd ve niyet vardır" cümlesi, Mekke'den yalnız cihâd kasdıyle ve bir de fazilet tahsili niyetiyle çıkılabilir demektir.

[342] Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah Mekke fethi günü ayağa kalktı da şöyle buyurdu" sözündedir. Bu hadîs Hacc, Cihâd ve diğerlerinde mevsûlen geçmiştir. İlim Kitâbı'nda, Ebû Hureyre'den rivayet edilen hadîsin sonunda Abbâs: Yâ Rasûlallah, ızhır otu müstesna olsun. Çünkü bizler onu evlerimizde (inşâda) ve kabirlerimizde kullanıyoruz, demişti.

[343] Ebû Zerr rivayetinde başlık böyle gelmiştir. en-Nesefî rivayetinde ise "Huneyn Gazvesi babı ve Yüce Allah'ın şu kavli..." şeklinde gelmiştir.

Huneyn, Mekke ile Tâif arasında ve Mekke'ye on küsur mil uzaklıkta bir vâdîdir. Meşhur Zu'I-Mecâz Panayırı bu vâdînin kenarında kurulurdu.

[344] Bu âyette "Huneyn gününde" şeklinde bu yerin ismi zikredilmiş ve burada yapılan harbe ve cereyan eden hâdiselere kısaca işaret edilmiş olduğu için, Buhârî bunu bâb başında getirmiştir. Huneyn günü, bu harbin yapıldığı hicretin sekizinci yılı şevvalinin altıncı günüdür. Mekke'nin fethinden onaltı gün sonradır.

Rasûlullah, Mekke'nin fethini tamamlayıp şehrin işlerini düzenlediği sırada Hevâzin kabîlesinin müslümânlara karşı harbe hazırlandıkları ve şâirleri Mâlik ibn Avf m emrinde toplandıkları haber alındı. Hevâzin kadar kuvvetli olan Benû Sakîf da bunlara

katılmıştı. Bunlar diğer kabileleri de yanlarına almışlar ve bütün hayvanları ve kadınlarını da beraberlerinde toplayıp getirmişlerdi. Peygamber on, onikibin kişilik bir ordu İle bunlara karşı yürüdü. İki ordu Huneyn vadisinde karşılaştı. Hevâzin okçuları daha önce buraya gelip yerleşmiş, pusu kurmuştu. İslâm ordusunun öncüleri Hâlid ibn Velîd'in emrinde pervasızca gidiyordu. Düşman ansızın bunları ok yağmuruna tuttu ve kılıçlanyle hücum etti. Bu ânî hücumla çokluğuna güvenen İslâm ordusu bozuldu. Öncülerin bozulması geri hatlara da geçip bir panik hâlini aldı. Sonra, gelecek hadîslerde görüleceği üzere, Peygamber'in sebatlı ve cesur müdâheleleriyle ordu kendini toplayıp, karşı hücuma geçti ve Allah'ın âyetlerde haber verdiği yardım ve sekî-net sayesinde zafer mü'minlere geçti.

[345] Abdullah da, babası Ebû Evfâ da sahâbîdirler. Kûfe'de 86. yılda en son vefat eden sahâbî, bu Abdullah'tır. Ebû Hanîfe bu Abdullah'a yetişmiş ve onu görmüştür.

Hadîsteki "Sen Huneyn gazvesinde bulundun mu?" sorusu, hadîsin başlığa uygun noktasıdır

[346] Bu ve bundan sonra gelen iki hadîs de el-Berâ hadîsinin ayrı yollardan gelen ve bâzı küçük farklılarlarla gelen rivayetleridir. Başlığa uygunlukları meydandadır.

[347] Isrâîl ibn Yûnus ile Zuheyr İbn Muâviye hadîslerini müellif, Cihâd Kitâbı'nda; "Al, ben fulânın oğluyum diyen kimse babı" ile "Bozgunluk sırasında sahâbî-leri vasıflayan kimse ve harbde Peygamber'in katıra binmesi bâbı"nda getirmiştir (Aynî).

[348] Buhârî burada bu hadîsi ayrı ayrı iki senedden getirmiştir. Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Çünkü Hevâzin hey'etinin Peygamber'e gelmesi, Huneyn gazvesi arkasından olmuştur.

[349] Bu ibn Umer hadîsinin başlığa uygunluğu "Huneyn'den döndüğümüz zaman" sözündedir. Buhârî burada hadîsin geliş yollarını ayivayn göstermiştir

[350] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bunu Müslim, Cihâd ve Siyer'de 13. bâbda rivayet etmiştir: Müslim Ter., V, 370.

[351] Bu da aynı hadîsin başka bir rivayetidir. Buhârî bunu Ahkâm'da getirmiştir.

[352] Evtâs, Huneyn vadisinin eteğinde Zu'1-Mecâz kısmına verilen isimdir. Kaamûs sahibi: Evtâs, Hevâzin diyarında bir vadinin adıdır, demiştir. Bâzı siyer âlimlerine göre Evtâs, Huneyn vadisinin bir ciheti, bir mıntıkası ve Hevâzin kabilesinin yurdudur.

Huneyn harbinde bozguna uğrayan Hevâzin kuvvetlerinin bakıyyesi Evtâs ile Tâif'te toplanmışlardı. Evtâs'dakilerin başında Dureyd ibn Sımme, Tâif'te-kilerin başında da şâir Mâlik ibn Avf bulunuyordu. Her ikisi de harb hazırlığına başlamışlardı. Bu sebeble Peygamber buralarda da harb yapmak zorunda kaldı. Evtâs'a Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin amcası Ebû Âmir emrinde bir kuvvet gönderdi. Taife de bizzat kendisi gitti.

[353] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bu hadîsin son fıkrasından duâ etmek için temizlenmenin ve duâ sırasında elleri kaldırmanın müstehâb olduğu hükmü alınmıştır.

[354] Tâİf, Mekke'nin 120 km. güneyinde Sırat Dağı silsilesi içinde takrîben 1650 m yüksekliğinde bir şehirdir. Burası Sakîf kabilesinin merkezi idi. Kur'ân'da ez-Zuhruf: 31 'de geçen "Karyeten " ta'bîri, Mekke ile Tâif'i birarada İfâde etmekte ve bu iki şehir arasındaki mühim münâsebeti göstermektedir... Hicretin sekizinci yılında Mekke'nin fethini müteâkıb, Hevâzin'İn Huneyn'deki yenilgisinin ertesi günü Peygamber, Tâif'i muhasaraya başladı.. {İslâm Ansiklopedisi, XII, 672-674'de Tâif hakkında genişçe bilgiler vardır).

Tâif, tavf maddesinden türemiş olup şehrin etrafını çevreleyen sûr ve yüksek duvar demektir.

Müttefik kabilelerin Huneyn'de yenilmelerinden sonra Sakîf kabilesi, kendi yurdu olan Tâif'e çekildi. Hevâzin kabilesinin başkanı ve bütün kuvvetlerin başkumandanı Mâlik ibn Avf da bunların başında bulunuyordu.

Peygamber Huneyn esirleri ve ganimetlerini Cı'râne'de bir muhafız kuvvetin emrine bırakarak Tâif'e hareketle, onu muhasaraya başladı. Muhasara yirmi gün kadar sürdü. Muhasara esnasında Selmân'ın öğretmesiyle ilk defa mancınık ile kale çıkmaya mahsûs debbâbeler kullanıldı. Fakat kale çok sağlam olduğu ve içeridekilerin de uzun süre dayanacakları anlaşıldığından muhasara kaldırıldı, ordu ile Cı'râne'ye dönüldü. Tâif halkı bir sene sonra Peygamber'e hey'et göndererek müslümân oldular.

[355] Peygamber'in zevcesi Ummü Seleme'nin anlattığı bu hâdise, Tâif muhasarası sırasında olduğu için hadîs burada getirilmiştir. Muhannes, hâl ve tavrı kadına benzeyen veya kendisim kadınlara benzeten kimsedir.

[356] Tâif muhasarasının 15, 17, 18, 20, 30, 40 gün sürdüğüne dâir çeşitli rivayetler vardır. Eski bir şehir olan ve her tarafı, isminin de delâlet ettiği gibi sağlam bir hisarla çevrilmiş ve içinde aylarca geçindirecek erzak biriktirilmiş bulunan Tâif'in uzun zaman dayanacağı anlaşıldı. Bu durum askerî şûrada istişare edildi. Nevfel İbn Muâviye tarafından: "Artık tilki ine kapandı. Uzun zaman muhasara ile çıkabilir. Şimdiki hâlde bir zarar gelmeyeceği de muhakkaktır" görüşü ileri sürüldü. Bu görüş kabul edildiğinden ordunun hareket zamanı i'lân olunmuştur.

İbn Hişâm'ın sîretinde İbn îshâk'm rivayetine göre bâzı kimseler:

— Yâ Rasûlullah, Sakîf oğulları'na beddua etseniz! demişler. Rasûlullah:

— "Yâ Rabb! Sakîf'e doğruyu göster de, onları bizim camiamıza getir!" diye duâ etmiştir.

Hakîkaten çok geçmedi, bir sene sonra Tâifliler gönderdikleri bir hey'etle İslâm Dîni'ni kabul ettiklerini Peygamber'e bildirdiler.

[357] Hadîsin başlığa uyan yeri "Ebû Bekre Tâif Kalesi'nin üstüne çıkmış..." sözle-rindedir. Hadîsin sonundaki rivayette bu husus açıkça belirtilmiştir. Ebû Bek-re'nin adı Nufe' ibn Mesrûh'tur. Haris ibn Kelde'nin kölelerinden olduğu için Nufe' ibn Kelde diye de anılırdı. Nufe'e, Ebû Bekreiakabı Tâif hisarının üstünden makara ile inmesi vesilesiyle Peygamber tarafından verilmiştir. Bekre, lügatte makara demektir.

Tâif ten Ebû Bekre ile kaçanların hepsi vaktiyle müslümân olmuş kölelerdi. Müslümanlıklarını gizli tutuyorlardı. Bir sene sonra Tâif halkı müslümân olduklarında kölelerini istediler. Peygamber onlara:

— "Bunlar Allah 'in âzâdlılarıdır" buyurmuş ve ancak velâ haklarının kendilerine âid olacağı ve bu suretle mîrâslanna nail olabileceklerini bildirmiştir. İbn Sa'd bu yirmiüç köleden onyedisinin isimlerini ve efendilerinin isimlerini bildirmiştir (Aynî).

[358] Hadîsin baş tarafındaki "Mekke ile Medine arasında" sözü hakkında Dâvûdî şöyle demiştir: Burada böyle Mekke ile Medîne arasında şeklinde vâki' olmuştur. Bu, kasıdsız bir yanılmadır. Doğrusu Mekke ile Tâif arasında olacaktır. Nevevî ve diğerleri de böyle olduğunu kesin söylemişlerdir (Kastallânî).

Peygamber, Taife gitmezden önce Huneyn gazvesi ganimetlerini Cı'râne'-de toplattırmış ve Tâif ten dönüşte taksim edeceğini umûma duyurmuştu. Be-devî'nin kendisine yaptığını söylediği va'd, bu umûmî va'd olacaktır. Yâhud da Peygamber bedeviye husûsî bir va'dde bulunmuş olabilir.

[359] Bu hâdise, sekizinci hicret yılında Cı'râne'de, Huneyn ganîmetleri taksim edildiği sırada olmuştur. Huneyn ile Cı'râne birbirine yakındır. Âişe'nin: Ben Veda Haccı'nda Peygamber'e güzel koku sürdüm, demesi, onuncu yıldadır. Bu, daha evvelki koku sürünme yasağını neshetmektedir.

Bu hadîsin biraz değişik iki rivayeti Hacc Kitâbı'nın baş taraflarında geçmişti.

[360] Peygamber bu ten gömleği ve üst elbisesi ta'bîrleriyle Ensâr'ın kendisine yapışık ve kendisinin de onlara diğer insanlardan daha yakın olduğunu söylemiştir ki, bu, belîğ bir benzetmedir (Kastallânî).

[361] Peygamber'in son sözleri Peygamberlik alâmetlerinden biri olmuştur. Çünkü hâdiseler Peygamber'in buyurduğu gibi cereyan etmiştir.

[362] Burada arka arkaya Enes ibn Mâlik'in ayrı senedlerle ve bâzı farklılıklarla dört hadîsi getirilmiştir. Bu hadîslerin başlığa uygunlukları meydandadır.

[363] Bu ve bundan sonraki hadîsler de yine aynı konuyla ilgili olarak Abdullah ibn Mes'ûd'dan gelen rivayetlerdir

[364] Bu da, bundan evvel geçen haşiyede de zikrettiğimiz gibi, Abdullah ibn Mes'ûd hadîsinin başka bir yoldan rivayetidir.

Huneyn gazvesinde pek çok esîr ve mal ele geçirilmişti. İbn Hişâm ve diğer siyer ve İslâm târihi âlimlerinin bildirdiklerine göre müşrik kabîleler harb sahasına kadın, çocuk ve bütün sürülerini de beraberlerinde getirdikleri için esirlerin sayısı altıbine ulaşmıştı. Yirmidörtbin deve, kırkbin davar, dörtbin ûkıyye altın ve gümüş toplanıp ganîmet edilmişti. Fakat bunların taksiminde müşkil-lerle karşılaşılmıştı. İnsanların fakirliği, bilhassa bedevi Arablar'm basît yaşayışları ve Peygamber'in ta'kîb ettiği yüksek gayeleri anlamamaları bu güçlüğü doğuran sebeblerdi. Peygamber Mekke'nin yeni müslümân olan şeriflerine, onların gönüllerini İslâm'a alıştırmak için yüzer deve ihsan etmişti. Bu verilen ve fazla görülen atıyyeler ganîmet mallarının umûmundan değil, fey' denilen, yânî tasarrufu Peygamber'e âid bulunan ganimetin beşte birinden olmakla beraber, bu, Ensâr gençlerinin kıskançlığını harekete getirmişti.

İşte burada arka arkaya sıralanan bu hadîslerde bu ganimet taksimi ile ilgili bilgiler verilmiş olmaktadır.

[365] Bu, bundan evvelki îbn Mes'ûd hadîslerinden önce arka arkaya geçmiş olan dört aded Enes hadîslerinin başka bir rivayetidir ki, bununla Enes hadîslerinin buradaki sayısı beşe ulaşmaktadır. İbn Hacer, bu hadîsin daha önceki Enes hadîslerinden sonra konulması gerektiğini, bunun belki de Firabrî'den rivayet eden râ-vîlerin işi olduğunu söylemiştir...

Bu Huneyn vak'ası ve bunu ta'kîben burada yapılan ganimet taksîmi sırasında cereyan eden olaylar hakkında derli toplu bilgiler, Elmalılı Tefsîri'nde, et-Tevbe: 25-27. âyetlerinin tefsîri sırasında verilmiştir. Hakk Dîni, III, 2492-2498.

[366] Seriyye, düşman üzerine gönderilen en azı beş, en çoğu üçyüz - dörtyüz askerden oluşan birliğe denir. Bunlar ekseriya geceleyin giderler. Türkçe'de Çete ta'-bîr olunur... (Kaamûs Ter.)

Peygamber, Mekke fethinden, Huneyn ve Tâif gazvelerinden sonra bâzı se-riyyeler hazırlayarak etrafa göndermiştir. Siyer ve hadîs ıstılahlarına göre seriy-yeler, düşmanın hâlleri ve haraketlerini keşif için, emniyet ve asayişi korumak için, etrafa gönderilmiş olan İslâm da'vetçi ve irşâd hey'etlerini korumak için tertîb edilen küçük askerî kuvvetlerdir. Bu hadîste bunlardan biri anlatılmaktadır.

[367] Peygamber bu Hâlid seriyyesini Mekke fethi akabinde tertîb etmiş, ve Huneyn'e çıkmazdan önce göndermiştir. Cezîme oğullan yurdu, Yemenliler'in ihrama giriş yerleri olan Yelemlem'den sayılır.

İbn Sa'd bu kuvvetin üçyüzelli kişiden meydana geldiğini ve harbetmek üzere değil, İslâm'a da'vet için gönderildiğini bildirmiştir.

Saba', bir dînden çıkıp başka bir dîne girmek ma'nâsmadır. Kureyş müşrikleri de her müslümân olan kişi hakkında bu ta'bîri kullanırlardı. Yaygın olan bu kullanıştan dolayı İbn Umer, Cezîme oğulları'mn "Saba'nâ saba'nâ" sözleriyle hakîkaten müslümân olduk demek istediklerini anlamıştı. Hâlid ise bununla yetinmeyerek İslâm kelimesinin açıkça söylenmesi lâzım olduğu içtihadında idi. Bunların bir gayretle ve müşrikâne bir inatla İslâm kelimesini söylemek istemediklerine kaani' idi. Ve bu kanâatle onları öldürmüştü. Peygamber de Hâlid'i acele ettiği ve bu işin şer'î vaziyetini tesbît etmediği için duâ ederek şifahî ukubetle yetinmiştir.

Peygamber aynı zamanda Cezîme oğullan'nın uğradığı fecî' vaziyete razı olmayarak, İbn İshâk'm rivayetine göre, Alî'yi yeter mikdârda mal ile onların yurduna gönderip, mal ve can kayıplarının bedellerini, diyetlerini verdir mistir... (Aynî'de daha tafsîlli bilgiler toplanmıştır).

[368] İbn Hacer, kıssanın birden çok olması, yâhud da umûmî ma'nâ üzere olması, yânî Abdullah ibn Huzâfe'nin Peygamber'e yardım etmesi İhtimâline işaret etmiştir.

Bu başlığa göre seriyyeye Ensârî seriyyesi de denildiği, kumandanın Abdullah ibn Huzâfe ile Alkame ibn Mucezziz olduğu anlaşılıyor. Abdullah ibnİbn Hacer, kıssanın birden çok olması, yâhud da umûmî ma'nâ üzere olması, yânî Abdullah ibn Huzâfe'nin Peygamber'e yardım etmesi İhtimâline işaret etmiştir.

Bu başlığa göre seriyyeye Ensârî seriyyesi de denildiği, kumandanın Abdullah ibn Huzâfe ile Alkame ibn Mucezziz olduğu anlaşılıyor. Abdullah ibn Huzâfe ikinci Habeşe hicretine katılan ilk müslümânlardandir. Kisrâ yanma elçilikle de gönderilmiştir.

[369] Peygamber burada eskimez bir hayât düstûru koymuştur: "Mahlûka itaat an cak ma'rûfla emirdedir". Bu hadîste mutlak emrin bütün hâlleri şâmil olmayacağı hükmü vardır. Çünkü Peygamber kumandana itaat etmelerini buyurdu. Onlar bu emri bütün hâllere, hattâ öfke hâline ve ma'siyetle emretme hâline hamlettiler. Peygamber de onlara itaat emrinin ancak ma'sîyet olmayan hususlarla sınırlandırılmış olduğunu beyân etti (Kastallânî).

[370] Buhârî nüshalarının birçoğunda "Bâb" lâfzı yoktur.

[371] Hadîsin başlığından Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nİn Veda Haccı sırasında Yemen'den döndüğü ve Mekke'de Rasûhıllah'a kavuştuğu

hakkındaki hadîslere işaret ettiği anlaşılıyor. Ebû Mûsâ İle Muâz, ilimleriyle ve Kur'ân'a hizmetleriyle meşhur iki sahâbîdir. Muâz onsekiz yaşında müslümân olup Akabe Bey'ati'nda bulunmuş bir Ensâr genci idi. Bedir'den i'tibâren bütün gazvelerde Peygamber'in yanından ayrılmamıştır. Peygamber: "Ümmetimin halâl ve haramı en çok bileni Muâz'dır" buyurmuştu. Ebû Mûsâ da bu değerde idi. Kur'ân okumakta şöhreti vardı. Peygamber onun hakkında da: "Ebû Musa'ya Dâvûd Peygamber'in güzel okuyuşlarından bir okuyuş verilmiştir" buyurmuştu.

Bu iki büyük sahâbî Yemen gibi büyük bir memleketin dünyâ işleri arasında, hadîste bildirilen ibâdet etme ve Kur'ân okuma hususlarındaki muntazam ve programlı hayâtları bizler için ibret ve örnek alınacak şeydir. Muaz bir geceyi üçe ayırıyordu: Uyku, namaz, Kur'ân okuma. Uyku bütün dînî ve dünyevi işleri yapmak için vücûdun istirâhatini sağladığı için, onun da namaz kadar sevaba sebeb olacağını Muâz'dan öğreniyoruz.

[372] el-Buhârî burada hadîsin iki yoldan rivayetini de göstermiştir.

[373] Bunlar Ebû Musa'dan ayrı senedlerle ve birbirini açıklayan bâzı farklılıklarla gelen rivayetlerdir. Bu sonuncusunun daha uzunca bir rivayeti Hacc Kitabı, "Peygamber zamanında ihrama girip telbiye eden kimse bâbı"nda geçmişti.

[374] Bunun da bir rivayeti Zekât Kitâbı'nın sonlarında geçmişti. Hadîsle ilgili açıklamalar da orada verilmişti.

[375] Bu hadîste Muâz'm Yemenliler'e sabah namazı kıldırdığı bildirildiği için, bu, Muâz'm Yemenliler üzerine hem dîn işlerini öğreten, hem de mâlî işlerini idare eden bir vâlî olduğuna delâlet eder. Bundan önce geçen ibn Abbâs hadîsi ise Muâz'm Yemenliler'in mâlî işlerini de İdare eden bir vâlî olduğuna delâlet ediyordu. Namaz içinde okunan en-Nisâ: 125. âyetini işiten Yemenli ya namazın yabancı bir kelâmla bâtıl olacağını bilmeyen bir câhil idi, ya da kendisi namaz kılanların arka tarafında olup henüz namaza girmemişti.

[376] Bu hadîs, Buhârî'nin Müslim'den ayrı olarak yaptığı rivayetlerdendir. Burada geçen ûkıyye, kırk dirhemdir. Bu hususta hadîsçiler, fakîhler ve lügat âlimleri ittifak etmişlerdir.

[377] Sarihler bu iki hadîste haber verilen Yemen hareketleri ve seriyyelerinin Tâif harbinden dönüşten ve Huneyn ganimetlerinin Cı'râne'de taksiminden sonra olduğunu bildirmişlerdir.

[378] "Biz görünüşe hükmederiz, içyüzünü ise Allah'tan başka kimse bilmez" demiş oluyor.

[379] Hadîste kendilerine altın cevheri verildiği bildirilen kişiler, Necd havalisi ileri gelenlerinden ve hepsi de kalbleri İslâm'a alıştırılmaya çalışılan (et-Tevbe: 60) kimselerdendi. Bu suretle onların müslümânlara zarar vermeleri de önlenmiş oluyordu. Bu altın cevheri, ganimet malının beşte birinden ibaret olup, tasarrufu doğrudan doğruya Peygamber'e âid idi. Hadîste tavsifi yapılan o vahşî kılıklı adamın i'tirâzı yersizdi. O i'tirâza karşı Hâlid'in onu öldürmek istemesi, Peygamber'e i'tirâzı pek ağır bir cürüm saymış olmasındandır. Peygamber'in o şahıs hakkındaki sözleri de cürmün büyüklüğünü gösterir. Bâzı sarihler bunun Zu'1-Huveysıra isminde bir münafık olduğunu bildirmişlerdir.

Bu hadîsin bir rivayeti Ehâdîsu'l-Enbiyâ'da "Âd'e gelince: Onlar da uğultulu, azgın bir fırtına ile helak edildiler" (el-Hâkkaa: 7) babında geçmişti.

[380] Bunun başlığa uygunluğu Alî'nin Yemen'den Veda Haccı sırasında hacca gelmesi bakımındandır. Bu hadîs Hacc Kitabı, "Peygamber zamanında telbiye edip ihrama giren kimse bâbı"nda aynı sened ve metinle geçmişti.

[381] Bunun da bir rivayeti Hacc Kitabı'nda geçmişti. Buradaki başlığa uygunluğu "Alî ibn Ebî Tâlib Yemen'den bizim yanımıza geldi" sözündedir ki, bu geliş, Veda Hacci'nda olmuştu.

[382] Buradaki hadîslerde de bildirildiği gibi, Zu'1-Halasa, Yemen'de Has'am kabîle-si içinde büyük bir puthânenin adı idi. Mekke'deki Ka'be'yi putlardan temizle dikten sonra Peygamber, Has'am kabîlesindeki o put evini de yıkıp kaldırmak istiyor ve fikri bununla meşgul ve rahatsız olup duruyordu, işte bu huzursuzluk içinde Has'am ileri gelenlerinden bulunan Cerîr'e bu vazifeyi teklîf edip vermiştir.

[383] Bunun bir rivayeti bu isnâdla Cihâd Kitabı, "Fetihlerde müjde vermek bâbı"n-da geçmişti.

[384] Bu da hadîsin daha tafsîlli olarak gelmiş diğer bir rivayetidir. Becîle râvî Cerîr ibn Abdillah'ın kabîlesidir; nisbetinde Becelî denilir.

[385] Bâzı nüshalarda "Bâb" sözü de vardır. Burası Medîne'ye on günlük mesafededir. Buraya Zâtu's-Selâsil ismi, bunlar İslâm aleyhine birbirleriyle sıkı bir bağlılık içinde bulunmaları sebebiyle yâhud da orada Selsel denilen bir su bulunduğu için verilmiştir. Bu gazveye çıkış sebebi de bu kabilelerin Medine'nin" etrafını kuşatmak için toplanmaları haberinin alınmasıdır. Bu gazve hicretin sekizinci (bir kavilde yedinci) yılı cumâde'1-âhir ayında yapılmıştır. Peygamber, Amr'ın eline beyaz bir bayrak vermiş, Muhacir ve Ensâr'dan üçyüz kişilik bir kuvvete başbuğ ta'yîn edip yollamıştır. Asker içinde Ebû Bekr, Umer gibi gibi yüksek zâtlar da vardı. Amr, Arab'ın dahî kumandanlarından olduğu için, ‚bu ta'yîn onu bir nevi' te'lîf ve taltîf idi. Nitekim Hâlid ibnu'l-Velîd'i de Peygamber bu maksadla Alî ile beraber Yemen'e göndermişti.

[386] Bu gazveden muzaffer olarak dönen Amr, Peygamber'in başbuğ yapmasından ve kazandığı zaferden dolayı Peygamber'in en başta sevdiği kimselerden olabileceği ümîdi ve hırsıyle hadîsteki soruları sormuştu.

[387] Hadîsin baş tarafındaki "Ben denizde idim" fıkrası, bâzı nüshalarda "Ben Ye-men'de idim" şeklinde gelmiştir. Peygamber, Yemen'in asâletli bîr kişisi olan Cerîr'i, Yemenliler'i İslâm'a da'vete göndermişti. Cerîr bu seferden dönerken yine Yemenli iki melik olan Zû Kela' ile Zû Amr'la Medine'ye gelirlerken buluşmuş ve hadîsteki konuşmalar bu esnada cereyan etmiştir. Sonra Zû Kela' kalabalık bir köle kaafilesiyle Medine'ye hicret etmiş, Umer zamanında bunları âzâd edip cihâda yollamıştır. Sıffîn harbinde Alî tarafında iken, 37 yılında öldürülmüştür.

Zû Amr'ın bu hadîsin ikinci kısmında söylediği hakîmâne sözleri, onun ilmî, içtimaî ve siyâsî mes'elelerdekİ geniş bilgisine ve olgunluğuna delâlet etmektedir. Onun bu sözleri devlet başkanının ileri gelenlerin istişaresi ile ve mümkün olduğu kadar geniş bir seçim ile yapılması hâlinde hayır olduğu, devlet başkanlığının kılıç kuvvetiyle elde edilmiş olması durumunda İse her zaman böyle hayır olmayıp, zulüm ve istibdâd yapabileceklerini ifâde etmektedir. Bu ise idare hukukundaki âmme velayetinin ve cumhuriyet sisteminin özetlenmiş güzel bir ifadesidir.

[388] Bu sahil seferi sekizinci yılda yapılmıştır. Şam'dan gelmekte olan Kureyş kervanını gözetlemek için gönderilmiştir.

Kelâmın düzgün olması için şöyle bir takdîr lâzımdır: Peygamber (S) deniz sahili tarafına bir seriyye gönderdi. Onlar yola çıktılar. Bir kervanı gözetliyorlardı...

Ebû Ubeyde, Bedir ve ondan sonraki bütün gazvelerde hazır bulunmuştur. 58 yaşında iken hicretin 18. yılında çıkan Amvâs taununda Şâm yakınında Ürdün'de ölmüştür. Kabri orada Amsâ köyü civarında Gorbisan mevkiindedir. Cenaze namazını Muâz ibn Cebel kıldırmıştır (Aynî).

[389] Bu hadîsin bir rivayeti Şerîke Kitâbı'nda "Yemekte ortaklık bâbı"nda geçti.

[390] Bu da Câbir hadîsinin diğer yoldan rivayetidir. Burada Amr ibnu Dînâr'ıri rivayet ettiği son kısımda "Kes" emri dört kerre tekrar edilmiştir. işte bu suret, mur-selin suretidir. Çünkü Amr ibnu Dînâr, Kays'ın bu hadîsi babasına tahdîs ettiği zamana erişmemiştir. Evet bunu el-Humeydî, kendi Müsned'inde tahrîc etmiştir... Bu cümleleri doğru anlamak için "Kes dedi, ben de ona kestim dedim" şeklinde söylendiğini takdîr etmelidir (Kastallânî).

[391] Bu da Câbir'in o sahil gazvesiyle ilgili rivayetlerinden bir diğeridir. Burada Peygamber, onların yedikleri hayvanın mücâhidler için Allah tarafından çıkarılmış bir nzık olduğunu bildirdikten ve böylece onların fiillerini sözüyle doğruladıktan sonra, onun etinden kalıp da kendisine getirdikleri parçayı bizzat yemek sû-retİyle bu tasvibini fiilen de doğrulamış oluyor.

[392] Bu, Ebû Bekr'in Hacc Emirliği ile dokuzuncu hicret yılında yapılan haccdır ki, Mekke fethinden bir sene sonra ve Rasûlullah'ın bizzat idare ettiği Veda Haccı'ndan bir sene evvel idi. Sekizinci senede Mekke fethinden sonra Mekke'ye vâlî ta'yîn edilen Attâb ibn Esîd(R)'in emîrliği ile hacc edilmişti. Bütün Arabistan halkı İslâm Dîni'ne girmemiş bulundukları için, sekizinci ve dokuzuncu senelerde hep birlikte hacc edilmiş, İslâm'ın hacc mensekleri yanında müşriklerin o çirkin bid'atleri de icra edilmişti. Çıplak olarak tavaf etmek ve "Lâ Şerike /e"den sonra "İllâ şerîken huve leke temlikuhu ve meleke" hezeyanını eklemek de bu bid'atler arasında idi.

Ebû Bekr, o sene Rasûlullah'a vekâleten İslâm usûlü ile hacc menseklerini öğretmeye me'mûr edilmiş olup, beraberinde Medine ehlinden (içyüz kadar sa-hâbî vardı. Peygamber'in kendi elleriyle bezeyip işaretlediği yirmi, kendi tarafından beş kurbanlık deveyi sevketmişti.

[393] Hadîsin başlığa uygunluğu, Berâe'nin, Ebû Bekr'İn hacc emîrliği sırasında inmeye başlamasıdır. Berâe Sûresi en son inen sûredir. înmeye hicretin dokuzuncu senesi başlamıştır. Ebû Bekr'i hacc emîri ta'yîn edip gönderdikten sonra bu sûre indi. Bunu hacc mevsiminde insanlara okumak üzere arkasından da Alî'yi me'mûr edip kendi dişi devesi Adbâ'ya bindirerek gönderdi. Ebû Bekr'e gönderseydiniz, denildi. "Bunu benden, ev halkımdan olan bir kimseden başkası benim adıma tebliğ edemez" buyurdu. Alî yolda Ebû Bekr'e yetişti. Ebû Bekr, Alî'ye: Emîr mi veya me'mûr musun? diye sordu. Me'mûr, dedi. Yürüdüler. Terviye günü olunca Ebû Bekr hutbeyi okudu ve insanlara hacc menseklerini söyledi. Alî de nahr günü Akabe Cemresi yanında kalktı: Ey insanlar, ben size Rasûlullah'ın rasûlüyüm, dedi. Ne ile? dediler. Berâe'den otuz kırk âyet okudu. Sonra da dedi ki: Şu dört ile emrolundum: Bu seneden sonra bu Beyt'e müşrik yaklaşmayacak; Beyt'i çıplak tavaf etmeyecek; her mü'min nefisten başkası cennete girmeyecek; her ahid sahibine ahdi tamamlanacak, diye ilân etti (Hakk Dini, III, 2444).

[394] Hudeybiye andlaşmasıyle İslâm'ın siyâsî varlığının Kureyş tarafından tanınması Üzerine Arab kabileleri Peygamber'e hey'etler göndermeye başlamışlardı. Hu-deybiye'den beri nazarî olarak devam eden bu siyâsî varlık, Mekke'nin fethi üzerine mükemmel ordusuyla, idâri ve adlî teşkîlâtıyle fiilî ve hakîkî bir devlet hâlinde kendini gösterince, Arabistan'ın bütün kabileleri hey'etler göndererek bağlılıklarını bildirmişlerdir. Bu hey'etler sebebiyle bu dokuzuncu yıla "Senetu'l-Vufûd = Hey'etler yılı" denilmiştir. İşte Temîm oğulları hey'eti de bunlardan birisidir. Siyercilerin bildirdiklerine göre, Temîm oğullan hey'eti yetmiş yâhud seksen kişi olup içlerinde Ka'ka' ibn Ma'bed, Utârid ibn Hâcib, Akra' ibn Habis, Zıbrıkan ibn Bedr, Amr ibn Ehsem, Hannât ibn Yezîd, Nuaym ibn Yezîd, Kays ibn Âsim, Uyeyne ibn Hısn ve diğer ileri gelenleri vardı. Bunlar bir öğle sıcağında gelmişler ve mescide girerek Peygamber'in odaları arkasında vahşî ve kaba bir şekilde:

— Yâ Muhammed, bize çık! diye bağırmaya başlamışlardı.

O sırada Rasûlullah kuşluk uykusu uyuyordu. Bunun üzerine el-Hucurât Sûresi: 4-5. âyetleri inmiştir. Bu âyetlerin delâletleri veçhile Temîm hey'etinin hepsi müslümân olmuşlar; Peygamber onların kabalıklarını hoş görmüş ve kendilerine birtakım hediyeler vermiştir.

[395] îmrân ibn Husayn'ın bu hadîsinin bir rivayeti Bed'u'1-Halk Kitâbı'nm başında da geçmişti. Bu hadîs, Temîm oğullarının cehalet ve kabalıklarının diğer bir safhasını açıklamaktadır.

[396] el-Vâkıdî, Uyeyne'nin bu gönderilme sebebini şöyle zikretti: Temîm oğullan, Huzâa kabilesinden birtakım insanlara baskın yaptılar. Bunun akabinde Peygamber, Uyeyne ibn Hısn'ı, içlerinde Ensârî ve Muhacir bulunmayan elli kişilik bir seriyyenin başında Temîm oğullan üzerine gönderdi. Uyeyne onlardan on-bir erkek, onbir kadın ve otuz çocuk esîr alıp geldi, işte bu sebeble Temîm oğullan başkanları Medine'ye geldiler. İbn Sa'd: Bu vak'a, hicretin dokuzuncu yılı muharreminde oldu, demiştir (Fethu'l-Bârî).

[397] Temîm oğulları'nın nesebi Mudar'da Peygamber'in neseb zinciri ile birleşir. Bundan ötürü Peygamber onların sertlik ve kabalıklarına rağmen, Temîm oğulla-n'm kendi soyundan saymıştır.

Ebû Hureyre hadîsinin bâb ile ilgisi meydandadır.

[398] Bu hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bunun bir rivayeti Tefsir Kitâbı'nda da gelecektir

[399] Bu Abdu'1-Kays, Bahreyn'de sakin olup Abdu'1-Kays iBn Aksa...ya nisbet edilen büyük kabiledir. Bunlar Rabîa kabileleri tarafından gönderilmiş seçkin bir elçiler hey'etidir. Bu hey'ette gelenlerin sayısı bazılarınca ondört, bazılarınca daha ziyâdedir. İbn İshâk bu hey'etin Medine'ye ilk gelişi Mekke fethinden biraz önce idi, demiştir.

[400] Bu hadîsin bir rivayeti îmân Kitabı, "Beşte bir vermek îmândandır bâbı"nda, bundan daha bütün olarak geçmişti.

[401] Bu da İbn Abbâs hadîsinin başka bir tarîkten rivayetidir. Burada isimleri zikredilen kaplarda nebîz kurmak yasak edilmiştir. înşâallah Eşribe Kitâbı'nda geleceği üzere, bu kaplardan su ve haram olmayan şerbet vesaire içmeye sonradan ruhsat verilmiştir

[402] Başlığa uygunluğu "Bana Abdu'l-Kays'tan birtakımHnsanlar geW/"sözünde-dir. Bunun bir rivayeti Namaz Kitâbı'mn sonlarında geçmişti.

[403] Bu da burada, içinde Abdu'1-Kays zikredildiği için getirilmiştir. Bunda da Abdu'l-Kays kabilesinin fazileti vardır. Bahreyn, Umman Denizi sahilinde bir memlekettir. Bugün de hâlâ varlığını sürdürmektedir.

[404] Benû Hanîfe, Mekke ile Yemen arasında, Yemâme mıntıkasında ikaamet eden büyük bir kabiledir. Sumâme ibn Usâl de bu kabilenin ileri gelenlerinden bir kimse idi. Sumâme'nin İslâm'ı kabulü, Benû Hanîfe hey'etinin Medine'ye gelmesinden öncedir. Sumâme, Mekke fethinden önce müslümân olmuştu. Benü Hanîfe hey'etinin Medîne'ye gelişi ise hicretin onuncu yılındadır.

[405] Hadîs başlığın İkinci kısmına uygundur. Sumâme şirki ve putlara ibâdeti bir dîn saymadığı için, kendinin dînden çıkmadığını yemîn ile te'kîd ederek söylemiştir ki, bu tamâmiyle doğrudur. Çünkü ilmen dîn, akıl ve irâde sahibi İnsanları kendi arzuları ile hayra sevkeden ilâhî bir müessesedir.

İbn Hişâm'm rivayetinde Sumâme, umre yaptıktan sonra Yemâme'ye gitmiş ve Mekke'ye zahire yükleyip götürmelerini Yemâme halkına yasak etmiştir. Bunun üzerine Mekkeliler Peygamber'e mektûb yazıp: Sen akrabalara ilgiyi, akrabalık hakkına hürmeti emredersin! diye zahire gönderilmesini istemişler. Peygamber de Sumâme'ye bir mektûb yazıp Mekke'ye zahîre taşıyanlarla Mekkeliler arasındaki yolu boşaltmasını, yânî zahîre nakline müsâade etmesini bildirmiştir.

[406] Hadîs başlığın birinci kısmına uygundur. Çünkü Museylime, Benû Hanîfe hey'etı içinde gelmiştir.

Hadîs bu isnâd ile Peygamberlik Alâmetleri bâbı'nda geçmiş ve orada bazı bilgiler verilmişti.

[407] Başlığa uygunluğu, İçinde geçen "Yemâme'nin sahibi" sözünün Museylimetu'l-Kezzâb ismini tazammun etmesi yönündendir.

[408] Başlığa uygunluğu "Yalancı Museylime'ye kaçtık" sözündedir. Bu sözde Ebû. Utarid'in, kendi kavmi Utârîd oğullan'ndan Museylime'ye tâbi' olanlardan

bulunduğuna işaret vardır. Bu Ebû Recâ İmrân ibn Milhân el-Utârîdî, Peygafîl-ber zamanında müslümân olmuş, fakat Peygamber'i görmemiştir. Utârîd, Te-mîm'den bir batn'dır (Aynî)

[409] Bu hadîste ayrı olarak el-Ansî kıssası yoktur, ancak bunda irsal yoluyla Musey-lime kıssası ve bunun içinde de el-Ansî'nin zikri vardır. Bu el-Esvedu'1-Ansî, San'â'da ortaya çıkıp peygamberlik iddiasına kalkışmış, San'â üzerinde hâkimiyet kurmuştu. Kapısında bin muhafız bulundururdu. Feyrûz onun yanına girmiş, bâzı tedbîrlerle onu öldürmüştü. Urve'den el-Esvedu'l-Ansî'nin, Peygam-ber'in vefatından bir gün ve bir gece evvel Öldürüldüğü, sonra bu haberin Ebû Bekr'e ulaştırıldığı rivayet edilmiştir (Aynî, Kastallânî).

[410] Necrân, Mekke'ye Yemen tarafından yedi konak uzaklıkta, yetmişüç karyeyi şâmil büyük bir şehirdir. Yemen'in kuzeydoğu tarafında ve Dehnâ çölü'nün ke-narmdadır. Necrân, Hnstiyanlar için bir merkez idi. Ahâlîsi Hrıstiyan olup, aralarında bir mikdâr Yahûdî de vardı.

[411] İbn Sa'd'm rivayetine göre Rasûlullah, Necrân Hrıstiyanlan'na mektûb gönderip Medine'ye da'vet etti. Emirler: Abdu'l-Mesîh Âkıb, maiyyetinde ondört kişi ile Medine'ye geldi. İçlerinde en büyük âlimleri Ebû'l-Hâris Alkame ile es-Seyyid el-Eyhem de bulunuyordu. Bunlar Medine'ye gelince mescide girdiler. Üzerlerinde Yemen Bürdü denilen ipekli elbiseler, ridâlar vardı. İpekli kef-yeler örtünmüşlerdi. Mescide girince doğu tarafına doğru durup namaz kıldılar. Bunu hoş görmeyen sahâbîlere Peygamber: "Onları serbest bırakınız" buyurdu. Namazdan sonra Peygamber'in huzuruna geldiler. Fakat Peygamber bunlardan yüz çevirdi ve bunlarla konuşmadı. Bunun üzerine Usmân onlara: İpekli elbiseler içinde geldiğiniz için Peygamber sizlere yönelmedi, dedi. Bunun üzerine Necrân hey'eti o günü kalkıp gittiler. Ertesi gün râhib elbiseleriyle Peygamber'in huzuruna geldiler, selâm verdiler. Peygamber de selâmlarım selâm ile karşıladı. Onları İslâm'a da'vet etti. Onlarla îsâ hakkında uzun çekişmeler yapıldı, deliller, hüccetler getirildi. Peygamber onlara Kur'ân okudu. Fakat onları ikna' etmek kaabil olmadı. Nihayet Peygamber onlara Âlu İmrân: 6. âyetinde bildirilen la'netleşmeyi teklîf etti. Düşünmek üzere kalkıp gittiler. Sonra bu yolda la'netleşmeden korkup çekindiler. Hrıstiyan kalarak cizye vergisi vermek üzere anlaşıp gittiler (Aynî).

[412] Bunlar da Huzeyfe ve Enes'ten ayrı senedlerle gelen rivayetlerdir. Bunlarda da Ebû Ubeyde hakkında çok yüksek bir şeref dile getirilmiştir. Buhârî bu Enes hadîsİyle Peygamber'in Ebû Ubeyde hakkındaki sözünün geçen hadîsteki Necrân hey'eti sebebiyle söylendiğine işaret etmiştir.

İbn Sa'd'ın rivayetine göre Necrânlılar yazılan anlaşma gereğince, bin takımı receb ayında, bin takımı safer ayında teslîm edilmek üzere ikibin takım elbise, her elbiseyle beraber bir ûkıyye (40 dirhem) nakid verecekler. Yemen'de kargaşalık çıkarsa 30 zırh, 30 kargı, 30 deve, 30 at vereceklerdi. Bu ahidleşmeye göre Necrânlılar, Umer'in devrine kadar yerlerinde kaldılar. Umer zamanında gayrimüslimler Arabistan'dan çıkarıldığında, bunlar da, emlâk ve arazîlerinin bedeli verilerek Küfe civarında yine Necrân adı verilen

bir yere naklolundular.

[413] Bahreyn, Basra ile Umman arasında ve Basra Körfezi'nin garb sahilinde bir mıntıkadır. Umman ise Arab yarımadasının güneydoğusunda ve Hindistan'ın karşısında gayet geniş bir kıt'a olup, Hindistan, Iran ve Arabistan'ın ticâret an-barı durumunda idi.

Bu hadîste Umman ve Bahreyn kıssası yoktur. Lâkin Buhârî, Peygamber'in "Eğer Bahreyn malı gelmiş olursa" sözüyle Bahreyn'e işaret etmiş olması müm-kin olur. Çünkü bu söz, Peygamber'in oraya seriyye gönderdiğine delâlet etmektedir.

Bu hadîsin bir rivayeti Kefâlet'te geçmişti.

[414] Eş'arî, Eş'ar'm nisbetidir. Eş'ar, Sebe' neslinden Nebet ibnu Uded adındaki kimsenin lakabıdır. Nebet'İn gövdesi anadan kıllı doğduğu için "Eş'ar" lakabıyle anılmıştır. Sonra bunun neslinden Yemen'de yetişen büyük bir kabîle, buna nisbet edilerek Eş'arîler denilmiştir. Sahâbîler'den Ebû Mûsâ el-Eş'arî de bu kabiledendir (Kaamûs Ter.).

Bu sözler Şerîket Kitabı, "Yemekte ortaklık bâbı"nda geçen hadîsin bir parçasıdır.

[415] Bu hadîsteki "Min", "Ittısâliye min'i" diye isimlendirilir. Peygamber bu sözüyle Eş'arîler'in kendisine nisbetlerini, bağlılıklarını ve yakınlıklarını en belîğ bir uslûbla ifâde etmiş oluyor.

Bu hadîsin bir rivayeti Menkabeler'de, "İbn Mes'ûd'un menkabesi bâbı"n-da geçmişti.

[416] Hadîsin başlığa uygunluğu "Biz Eş'arîler'den bir cemâat, Peygamber'in huzuruna vardık ve ondan {Tebûk seferi için) binek ve yük develeri istedik" sözlerinden alınır. Çünkü Peygamber, Tebûk gazvesi hazırlığını yaparken Eş'arîler'den bir grup mücâhid gelip kendisinden binek ve yük develeri istemişlerdi.

Yemîn mes'elesiyle ilgili açıklama, inşâallah Yeminler Kitâbı'nda gelecektir.

[417] Hadîsi burada getirilme sebebi, "Yemen ahâlîsinden bir grup insan geliverdi" sözüdür. Bu hadîsin daha uzunca bir rivayeti "Temîm oğulları hey'eti bâbı"n-da geçmişti.

[418] Bu hadîsin bir rivayeti Bed'u'1-Halk Kitâbı'nm sonlarında geçmişti.

[419] îmân'ın Yemen'e mensûb olmasında, îmân ve İslâm'ı mal ve canlarıyle te'yîd eden Ensâr'm neseb yönünden Yemenli olmalarına işaret vardır. Bu hadîs, Eş'arî-ler'in de sonradan Yemen'den gelişleri sebebiyle söylendiği için, onlar hakkında da bir medh olduğu açıktır.

Bu hadîslerde zikredilen "Şeytânın boynuzu" ta'bîri şeytânın hizbi, ümmeti demektir. Çünkü "Kam", muasır olarak yaşayan insanların tabakası, ilim ehlinden bir tabaka ve bir peygamber çıkıp onunla beraber yaşayanlar ma'nâla-rına gelir. Nitekim Peygamber, sahâbîler için "îmanların hayırlısı benim karn'ım-dır.." buyurmuştur.

[420] Hadîsin başlığa uygunluğu isnâdda ve hadîsin metninde Alkame'nin zikredilmiş olmasından zorlanma ile alınır. Çünkü Alkame, en-Nahaî'dir. en-Naha' ise Ye-men'den büyük ve meşhur bir kabiledir. Bu kabîle ferdleri en-Naha*a nisbet edilirler. en-Naha'ın ismi, Habîb ibn Amr ibn|UIe...dır (Aynî).

İbn Mes'ûd'un Alkame hakkındaki sözü de Alkame için büyük bir menka-bedir. Çünkü İbn Mes'ûd, onun okuyuşta kendi benzeri olduğuna şehâdet etmiştir.

Son kısımdan zahir olan, Habbâb, erkeklerin altın yüzükten nehyinin ten-zîhî bir nehiy olduğunu i'tikaad etmekte idi. İbn Mes'ûd ona bu nehyin tahrîmî olduğunu tenbîh etmiş, o da sür'atle altın yüzük takmaktan vazgeçmiştir (Fethu'l-Bârî).

[421] Devs'in kıssası hadîslerde açıklanmıştır. et-Tufeyl ibn Amr ed-Devsî'ye gelir; onun acîb, garîb bir hikâyesi vardır. Ben uzatmak korkusundan onun zikrini dürüp özetledim: O hikâyeden biri şudur: O bir ru'yâ gördü de arkadaşlarına:

— Bu ru'yâyı ta'bîr ediniz, dedi. Onlar:

— Ne gördün? dediler. O da şöyle anlattı:

— Başımı tıraş edilmiş gördüm. Ağzımdan bir kuş çıktı. Bana bir kadın kavuştu ve beni fercinin içine soktu. Babam benî şevkle arıyordu. Derken onunla benim arama bir engel gerildi!

Arkadaşları:

— Ru'yân hayr olsun! dediler. Kendisi:

— Vallahi ben bu ru'yâyı te'vîl ettim, dedi; başımın tıraşına gelince, bu onun kesilmesidir. Kuş, rûhumdur. Beni fercine sokan kadın ise Arz'dır; o benim için kazılır, ben de içine gömülürüm. Ben şehîd olarak Öldürülmekle korkutuldum. Babamın beni araması ise, şehîdlik aramakta beni muhakkak ma'zi-retli göstermeye çalışacak diye düşündüm, ve babamın bu şehîdlik seferimizde bize katılacağını sanmıyorum, dedi.

Hakîkaten et-Tufeyl, Yemâme günü şehîd edildi. Babası orada yaralandı. Daha sonraları Umer ibnu'l-Hattâb zamanındaki Yermûk harbinde şehîd edildi (Aynî).

Tufeyl ibn Amr ed-Devsî hakkında şu bilgiler de verilmiştir:

Kavminin şerîfi ve iyi bir şâiri olan Tufeyl ibn Amr ed-Devsî (R), müslü-

mânların pek zahmette oldukları ve Kureyş kâfirlerinin elinden çok çektikleri

bir zamanda Mekke'ye gelmişti. Kureyş'in adamları ona:

— Yâ Eba't-Tufeyl, sen memleketimize geldin. (Peygamber'i kasdederek:) Bu adamın da acâib hâli var. Söylediği söz -ki Kur'ân'dır- sihr gibidir, insanı babasından, kardeşi kardeşinden, kocayı karısından ayırıyor. Seninle kavmin arasına -bizde olduğu gibi- bir tefrika düşmesinden korkarız. Sana nasihatimiz olsun, onunla sakın konuşma. Sözlerini kulağına sakın uğratma! demişler.

Tufeyl dedi ki: Vallahi bu sözü bana o kadar çok söylediler ki, konuşmamağa, sözünü işitmemeye azmettim. O derecede ki, mescide girdiğim vakit ne olur ne olmaz, belki sözlerini duyarım korkusuyla kulaklarıma pamuk bile tı-kadımdı. Mescidde Rasûlullah'ı gördüm. Ka'be'nin yanında durmuş namaz kılıyordu. Ona yakm bir yerde durdum. Sözlerinden bâzılarım işitmemek mümkin olmadı. Hoşuma gitti. Kendi kendime:

— Ben iyiyi kötüyü fark etmeyecek adam değilim. Bu adamın sözlerini dinlememe ve güzel bulursam kabul; bulmazsam terketmeme ne mâni' var! dedim.

Ve bir tarafa gizlendim. Tâ namazını kılıp evine doğru gidince:

— Yâ Muhammed, Senin kavmin bana şöyle böyle dediler. O kadar ki, Senin sözlerini duymayayım diye kulaklarıma pamuk tıkadım. Bana ne diyeceksen de! dedim.

Bana İslâm'ı teklîf etti, biraz Kur'ân okudu. Vallahi bundan güzel hiçbir söz işitmediğim gibi, islâm'dan daha münâsib birşey de duymamıştım. Dedim ki:

— Yâ Nebiyyallah! Ben kavmim içinde itaat edilen bir kimseyim. Memleketime de dönüp onları da'vet niyetindeyim. Kolaylık olsun diye bana duâ et.

Bunun üzerine "AMhumme'c'al lehu âyeten (= Yâ Allah onun için bir âyet, bir alâmet yarat)" diye duâ buyurdu.

Mekke'den çıktım. Karanlık bir gecede kavmimin ikaamet ettiği su başına bakan tepeye vardığımda iki gözümün arasında kandil gibi parlayan bir nûr peyda oldu. İçimden:

— Aman yüzümde olmasın, belki musle, yânî ukubet izi zannederler, dedim.

O nûr hemen sopamın başına geçti. Oradakiler kandil gibi duran o nuru birbirine göstermeye başladılar... Tufeyl(R)'e kendi kabilesi -bundan dolayı "Zu'n-Nûr = Nurlu, nûr sahibi" nâmını verdiler. Tufeyl ibn Amr (R), tafsîlin-den vazgeçtiğimiz maceralarından sonra Devsîler'in îmânına sebeb olmuş ve Hay-ber gazvesi esnasında yetmiş, seksen kimse ile birlikte Peygamber'in yanına gelmiştir. Bunların arasında Ebû Hureyre de vardı (Tecrîd Ter,, II, 338-340; 291 rakamlı hadîsin haşiyesinden).

[422]

Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti Cihâd'da, Peygamber'in Devs kabilesine duası hakkında geçmişti. O rivayette Ebû Hureyre'nin (yetmiş seksen kadar olan) arkadaşlarıyle birlikte Peygamber'e geldikleri bildirilmişti. Bu,

Hayber harbi sırasında idi.

[423] Bunun daha tafsîlli bir rivayeti Itk Kitâbı'nda geçmişti.

Ebû Hureyre, Hayber'in fethi sırasında arkadaşlarıyle Yemen'den gelmiş ve müslümân olmuş, Medine'ye gelince de Suffa sahâbîleri sırasına girdirilip, bu irfan yuvasında o muazzam ilmini öğrenip hârika bir hadîs hafızı olmuştur.

[424] Adiyy ibn Hatim, cömertlikle meşhur olan Hatim et-Tâî'nin oğludur. Hicretin yedinci (veya sekizinci) yılında kabilesi adına sefirlikle Medine'ye gelmiş ve kabilesi halkının toptan İslâm'a girdiklerini Peygamber'e bildirmişti. Yanma girdiğinde Peygamber, oturmakta olduğu minderi Adiyy ibn Hâtim'e sunmuş ve onun üstüne oturtmuştur. Dedesi gibi kendisi de çok cömert idi. Bu sebeble hâl tercemesini yazan müellifler "Cevâd ibnu'l-Cevâd = Cömert oğlu cömert" diye vasıflandırmışlar dır.

Tayy kabilesinin İslâmiyet'i çok kuvvetli ve samîmi idi. Peygamber'in vefatı üzerine bâzı Arab kabileleri dînden dönme faaliyetlerine giriştikleri hâlde, Adiyy ibn Hâtim'in kabîlesİnden hiçbir ferdin böyle çirkin bir hareketi görülmemiştir. Bâzı kabîleler Peygamber'e verdikleri zekâtı, Ebû Bekr'den esirgerken, Adiyy bizzat kabîlesinin zekâtını hesâb edip Ebû Bekr'e getirmiştir. Adiyy, Medâin'in fethinde bulunmuş, Alî ile Muâviye hâdisesinde Alî'nin yanında yer almıştır. Cemel vak'asında gözü sakatlanmıştır. İbn Sa'd, Tabakaat'mda, hicretin altmışsekizinci yılında vefat ettiğini bildiriyor.

İslâm'a giriş sebebini İbn İshâk şöyle rivayet etmiştir: Peygamber'in süvarileri Adiyy'in kızkardeşini esîr almışlar. Kadın, Peygamber'den:

— Baba helak oldu, vâfid yânî elçi de kayboldu; bunun için bana in'âm et, Allah da sana in'âm etsin! diyerek şefkat ve meyi göstermesini istemesi akabinde, Peygamber onu âzâd etmiş ve:

— "Senin vâfidin kimdir?" diye sormuş. Kadın:

— Adiyy ibn Hatim! demiş. Peygamber:

— "Allah'tan ve Rasûlü'nden kaçan adam?" buyurmuş.

Râvî dedi ki: Kadın, Adiyy'e geldiğinde, ona Rasûlullah'a gitmesini işaret etmiş, bunun üzerine Adiyy gelip İslâm'a girmiştir.

Tirmizî de: O geldiği zaman: İşte Adiyy! demişler. Peygamber daha önceden "Ben Allah'ın onun elini benim elimin içine koymasını ümîd ediyordum" demiştir (Kastallânî).

[425] Peygamber bu haccda ve sonunda insanlara veda ettiği için, bu hacc "Veda Haca" diye İsimlendirilmiştir. Buna İslâm Haccı da denilir. Çünkü Peygamber Medine'ye hicret ettikten sonra bu haccmdan başka hiç hacc yapmamıştır. Hicretten önce ise Mekke'de gerek peygamberliğinden önce, gerek sonra birçok defa hacc yapmıştır. Haccm farz kılındığını bildiren ÂIu İmrân: 97. âyeti bu sene inmişti. Bir sene önce, yânî hicretin dokuzuncu yılında indiği de rivayet edilmiştir. Buna "Haccetu'I-Belâğ = Teblîğ Haccı" da denilir. Çünkü Peygamber bu haccmda hacc ibâdetinin bütün hükümlerini, rükünlerini nazarî olarak teblîğ ettiği gibi amelî olarak da tatbîkaatını göstermiştir. Buna "Haccetu'l-Kemâl ve't-Tamâm" da denilmiştir. Çünkü hacc ibadetiyle İslâm Dînİ'nin kurduğu bütün ibâdet ve medeniyet kaaideleri, Allah'a kulluk ve insanlık esâsları Peygamber tarafından tamâmiyle teblîğ edilmiş bulunuyordu. Dînin 'kemâle erdiği, Arafat'ta vakfe yaptığı sıra inmiş olan el-Mâide: 3. âyetinde bildirilmiştir.

[426] Hadîsin başlığa uygunluğu "Biz Veda Haccı'nda Rasûiullah ile beraber çıktık" sözündedîr. Bunun bir rivayeti Hacc Kitabı, "Temettü' ve ıkrân bâbı"nda geçmişti. Bu hadîsi Müslim de Hacc Kitâbı'nda aynen getirmiştir: Müslim Ter., IV, 57. (III) "1211".

[427] Peygamber'in Veda Haccı, bu haccda tavafı, Haceri Esved'İ isti'lâmı, Safa ile Merve arasında sa'yi gibi haccın bütün mensekleri, rükünleri ve âdabına dâir rivayetler Hacc Kitâbı'nda geçtiğinden, Buhârî'nin buradaki rivayetleri azdır. Arafat Ve Minâ'daki hutbelerine âid olanları ve diğer bâzı hadîsleri ile yetinmiştir.

[428] Bu hadîste Rasûlullah'm Ka'be'ye girmesi ve orada namaz kılması, Mekke'nin fethi günü olduğu açıkça bildirilmiştir. Veda Haccı'nda değildir. Bu sebeble şâ-rihler Veda Haccı ile bu hadîs arasında uygunluk bulunmasında güçlük bulunduğunu beyân etmişlerdir.

[429] Bu hadîsten, ifâda tavafının haccın rükünlerinden biri olduğu, bunu edâ etmeyen hayızlının temizliğini bekleyeceği, tavaf etmedikçe haccm uhdesinden çıkmayacağı anlaşılıyor.

[430] Bu hadîsin baş tarafındaki İbn Umer'in "Biz Peygamber aramızda iken Veda Haccı'nı konuşurduk, fakat Veda Haccı nedir bilmiyorduk" sözünün ma'nâsı şudur: Yânî Peygamber'in vedâ'ı mı yâhud başkasının vedâ'ı mı bilmiyorduk. Nihayet vefat edince, Peygamber'in insanlara vasiyetlerle veda etmiş olduğunu bİldiler. İbn Umer bu hadîsinde Arafat hutbesinin bir kısmını haber vermektedir.

[431] Ebû İshâk'ın bu ikinci rivayetinde bir mübhemlik vardır: Rasûlullah'ın, hicretten önce, peygamberlikten evvel ve sonra Mekke'de birçok kerreler hacc ettiği bellidir. Burada ise bir hacc yaptığı zikredilmiştir.

[432] Mudar, İbn Nezâr'dır. Kendisine nisbet olunan kabîlenin adıdır. Bunlar receb ayının hürmetine her kabîleden daha çok riâyet ettikleri için, bu hadîste receb ayı bunlara nisbet edilmiştir.

[433] Peygamber'in bu nutku hadîs ve siyer kitâblarmda nakledilmiştir. Buhârî de Sa-/if/i'inde buradan başka İlim, Hacc, Bed'u'1-Halk, Tefsir, Fiten, Udhiye Ki-tâblan'nda bâzı façklarla ve her yerde ayrı ayrı yollarla rivayet etmiştir. Bu sebeble usûl bakımından bu nutkun da Arafat nutku gibi Peygamber'in dilinden çıktığında ilmen hiçbir şübhe yoktur.

Peygamber bu nutkunda evvelâ ay, yıl hesabını tesbît etmiştir. Bunun o devirde mal, can, nâmûs masuniyeti bakımından çok ehemmiyeti vardı. Bütün panayırlar bu haram aylarda emniyet İçinde kurulurdu. Bu takvimin önemi şundandır: Bütün Arablar öteden beri bu dört haram aylara hürmet edegelmİşler ve böylece ticâret, san'at, ibâdet gibi beşerî faaliyetler emniyet içinde yapılagel-miştir. Sonradan çapulculuk maksadıyle bu haram ayların yerleri değiştirilmiş, bazen de oniki ay onüçe çıkarılmış, takvimde artırma ve eksiltme gibi birtakım oynamalar ve haksızlıklar yapılmıştır. İşte Peygamber bu Veda Haccı hutbelerinde bu takvîm bozmalarını düzeltip, ayların ilk yaratıldıkları zamanki gibi yerli yerine geldiklerini tesbît edip bildirmiştir. Peygamber mal, can, nâmûs masuniyeti bakımından mühim olduğu için haram aylarını adlanyle ta'yîn etmiş, bunu en sâde fikirlere yerleştirmek için de soru-cevâb tarzında gayet belîğ bir uslûb ile ifâde buyurmuştur.

[434] Bunun bir rivayeti îmân Kitâbı'nda geçmişti. Orada da açıklandığı gibi, Mü'-minlerin Emîri Umer İbnu'l-Hattâb'm cevâbı soruya uygun düşmemiş gibi veh-medilebilirse de, bunun soruya uygunluğu üç yönden sabittir: Evvelâ bu âyet Arefe günü ikindiden sonra indiği için bayram gecesi inmiş yâhud inmesiyle hemen bayram tahakkuk etmiş demektir. İkinci olarak cumua günü inmiştir ki, o gün müslümânların her hafta tekrar eden bir bayramıdır. Üçüncü olarak Arefe gününün kendisi de bayramdır. Nitekim bu hadîs, îshâk ibn Kubeysa rivayetinde "Bu âyet, Arefe olan cumua gününde indi. Cumua da, arefe de -Allah'a hamd olsun- bize bayramdır" denilmiş, Taberânî'nin rivayetinde de: "İkisi de bize bayramdır" denilmiştir. Gerek son iki rivayetteki sarahate, gerek Buhârî rİvâyetindeki işarete göre soruya uygun cevâb verilmiş demektir (Ahmed Naîm, Tecrîd Ter., I, 45-46 "42" rakamlı hadîsin haşiyesinden),

[435] Âişe'den gelen bu Veda Haccı hadîslerinin değişik yollardan bâzı farklılıklarla gelen rivayetleri Hacc Kitâbı'nda geçmiş ve bunlarla ilgili açıklamalar da oralarda verilmişti.

[436] Buhârî bu hadîsi ayrı ayrı sened ve bâzı küçük farklarla Sahîh'ınm on kadar yerinde getirmiştir. Bu cümleden olarak bunun birer rivayeti Cenazeler Kitâbı'-nda ve Vasıyyetler Kitâbı'nda da geçmişti.

Sa'd ibn Ebî Vakkaas, cennetle müjdelenen on sahâbîden biridir. Yedinci olarak İslâm'a girmiştir. İslâm'a girdiğinde 17 yaşında toy bir gençti. "Müslüman olduğunda yüzümde tüy yoktu" dediğini oğlu Âmir rivayet etmiştir. Babası Sa'd ibnu Havle de müslümân olup hicret etmiş, Bedir'de ve ondan sonraki gazvelerde bulunmuş, Veda Haccı'nda Mekke'de vefat etmiştir. Bu hadîste Pey-gamber'in bir mu'cizesi görülüyor: Sa'd ağır hasta iken, o günlerde babasının vefatı üzerine hayâtından ümîdi azaldığı sırada, onun uzun bir ömür süreceği umudunda olduğunu bildirmişti. Hakîkaten Sa'd, o târihten sonra 45 yıl daha yaşamış, hicretin 55. yılında vefat etmiştir. Sonradan erkek ve kız çocukları da olmuştur.

[437] Buradaki hadîslerin başlığa uygunlukları meydandadır. Bunların bâzı rivayetleri de Hacc Kitâbı'nda geçmişti.

[438] Bu hadîsin bir rivayeti Hacc Kitabı, "İki namazı birleştirip aralarında nafile kılmayan kimse bâbı"nda geçmişti.

Seferde iki namazı bir vakitte birleştirerek kılma hadîsleri ilgili bölümde geçmiş ve gerekli açıklamalar verilmişti.

[439] Tebûk, Hicaz kit'asının kuzey cihetinde Medine ile Şam'ın ortasında suyu ve hurmalığı bulunan bir yerdir. Bu seferde buraya kadar gidildiği için bu isimle anılmıştır. Tebûk seferi Peygamber'in bizzat katıldığı son gazvesidir. Bu sefere hicretin dokuzuncu yılı receb ayında bir perşembe günü çıkmıştır. Tebûk seferinin Veda Haccı'ndan önce olduğunda rivayet âlimlerinin ittifakı vardır. Bu se-

beble İbn Hacer ve Kastallânî bu başlığın el-Câmi'u's-Sahîh'te Veda Haccı'ndan sonraya konması müstensihlerin hatâsı olabileceğini düşünmüşlerdir.

Bu seferde harb yapılmadı. Fakat büyük güçlükler İçinde otuz-kırk bin kişilik kuvvetli bir İslâm ordusu hazırlandığı için, Kur'ân dilinde bu seferin yapıldığı zamana "Sâatu'l-usre = Güçlük Zamanı" (et-Tevbe: 117) denilmiştir. Bu sefere, Kur'ân'ın bu işaretinden alarak "Gazvetu'1-Usre = Zorluk Gazvesi" de denildi, bu orduya da "Ceyşu'1-Usre = Zorluk Ordusu" adı verildi.

Bu seferin sebebi: Doğu Roma İmparatorluğu'nun Şam'da İslâm aleyhine büyük bir ordu hazırlamakta olduğu; Cuzâm, Lahm, Gassân, Âmile adlarındaki Arab kabilelerinin de Rûmlar'la birlikte hareket etmelerinin sağlandığı ve düşman ordusu öncülerinin Belkaa'ya kadar geldiği haberinin .Peygamber'e ulaşmasıdır. Esasen Peygamber kuzey sınırından; Şâm ve Suriye taraflarından endîşe etmekte bulunduğundan, bu haber üzerine umûmî seferberlik i'lân edip, o devrin en kuvvetli devletlerinden biri olan Doğu Roma imparatorluğu'na karşı büyük bir ordu hazırlamaya koyuldu. Yaz mevsiminin en sıcak günleri idi, kuraklık ve kıtlık vardı. Yol uzun, düşman kuvvetli idi. Peygamber, müslümân-lardan fedâkârlık ve bu orduya yardım istedi. Zengin sahâbîler büyük yardımlar yaptılar. Usmân bütün levâzımlanyle üçyüz deve ile bin dînâr yardım yapmıştı. Bâzı kimseler de bu seferden geri kalmışlardı. et-Tevbe Sûresi'nin birçok âyetleri bu seferle ilgilidir.

[440] Hadîsin başlığa uygunluğu "Çünkü bunlar Tebûk gazasında Rasûlullah ile beraber bu güçlük ordusunda bulunmak istiyorlardı" sözündedir.

[441] Peygamber'in bu sözü, Alî'yi yerine vekîl bırakmasının peygamberlikte vekillik olmayıp, diğer gazvelerde bıraktığı vekîller gibi emirlikten ibaret olduğunu ifâde etmiştir. Bu gazvede münafıkların pekçok hâlleri günü gününe Kur'ân âyet-leriyle açıklandığı için, bu Tebûk seferine "Gazvetu'l-Fâdiha = Rüsvâyhk Gazvesi" de denilmiştir.

[442] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ben Peygamber'in beraberinde bu Usre gazvesinde bulundum" sözündedir ki, bu da Tebûk gazvesidir

[443] Ka'b ibn Mâlik, Câhiliye devri şâirlerinden biri olup, îkinci Akabe Bey'atı'nda hazır bulunmuştur. Ensâr'm Hazrec kulundandır. Tebûk hâriç, diğer gazvelerde hazır bulunmuştur. Muâviye devrinde elli yâhud elliüçüncü yılda yetmişyedi yaşında vefat etmiştir.

Buradaki âyetin tamâmı, bir önceki ile beraber şöyledir: "And olsun ki Allah Peygamber'ini, içlerinden birtakımının gönülleri hemen hemen eğrilmek üzere iken güçlük zamanında O'na tâbi' olan Muhacirler'le Ensâr'ı da tevbeye muvaffak buyurdu ve sonra onların bu tevbelerini kabul eyledi. Çünkü O çok şefkatli, çok merhametlidir. (Savaştan) geri bırakılan üç kişinin (tevbelerini de kabul etti. Çünkü) yeryüzü bunca genişliğine rağmen onlara dar gelmişti, vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmıştı. Nihayet Allah 'in hışmından yine Allah 'tan başka sığınacak hiçbir yer olmadığını anladılar. Bundan sonra Allah onları da eski hâllerine dönsünler diye, tevbeye muvaffak buyurdu..." (et~Tevbe: 17-18).

[444] Gassânîler, Yemen meliklerinden ve Ezd kabilesinden olup Câhiliyet devrinde Şâm cihetinde yerleşmişlerdi. Çiftçilik ve ekincilikle meşhur olan Gassân adındaki bu mevkie nisbetle bu adla anılmışlardır. İslâm'dan dörtyüz sene evvel meydana çıkıp Rûm Kayseri'ne tâbi' olarak hüküm sürmüşlerdir. Birincileri Cefne ibn Amr olup onanisbetle Âlu Cefne diye de anılmışlardır. Umer'in devlet başkanlığı zamanına kadar devam edip, son hükümdarları olan Celebe, tâbi'Ieriyle beraber müslümân olmuş ve kalabalık cemâati ile hacc yapmıştır. Fakat hacc esnasında tavafta ihramını çiğneyen bir hacıyı tokatlamış ve adalete göre kendisinin de tokatlanacağını anlayınca arlanarak Kayser'in yanına kaçmış, Hnsti-yan olmuş ve bu suretle Gassânî hanedanı son bulmuştur.

[445] Ka'b'ın kadınının adı Cubeyr kızı Umeyye'dir. Bu kadın iki kıbleye doğru namaz kılan ilk müslümân olan Ensâr kadınlarındandır. Vaktiyle o şerefe nail olan Umeyye, şimdi de İslâm târihinin böyle bir tecellîsine şâhid oluyor!

[446] Talha ibn UbeydİIlah cennetle müjdelenen on kişiden biri ve ilk müslümân olan on kişiden birisidir. Rasûlullah, Muhâcirler'le Ensâr arasında kardeşlik kurduğu zaman Talha ile Ka'b'ı kardeş yapmıştı. İşte Ka'b'ı Muhâcirler'den yalnız Talha'nın karşılayıp tebrîk etmesi, o kardeşliğin yüksek tecellîlerinden birisidir. Talha gibi menkabeleri islâm târihini dolduran, birçok şanlı vak'alara göre Peygamber tarafından "Talhatu'l-Hayr", "Talhatu'l-Cûd", "Talhatu'l-Feyyâz" gibi unvanlar verilen bir zâtın musâfahası ve tebriki, Ka'b'ın dediği gibi unutulmayacak bir şeref menkabesidir.

[447] Hadîsin başlığa uygunluğu, olabileceğinin en açığıdır.

Ka'b ibn Mâlik bu uzun hadîsinde Tebük seferine nasıl katılmadığını açıklamış, bu arada bu şanlı seferin birçok yerlerine de güzeL işaretler yapmıştır. İmâm Buhârî bunu el-Câmi'u's-Sahîh'inin on kadar yerinde uzun ve kısa metinlerle getirmiştir: Vasıyyetler, Cihâd,

Peygamber'in Sıfatı, Ensâr Hey'etle-ri, Mağâzî'den iki yerde, Tefsîr'den iki yerde, İsti'zân ve Ahkâm'da. Müslim de bunu Tevbe Kitâbi'nda Ebu't-Tâhir'den uzunluğu ile getirmiştir.

Şârih Aynî (Umdetu'l-Kaarî, VIII, 425-434) bu hadîse dört buçuk sahîfelik bir şerh yazdıktan sonra "Zikredilen Hadîsin Fâideleri" diye bir ara başlığı açmış ve burada da yarım sahîfeden fazla tutan bu fâideleri sıralamıştır: Küffâr malını harbsiz taleb etmenin cevazı, haram ayda gazvenin cevazı, gazve yapılacak ciheti gizleme maslahati gerektirmediği zaman, açıklamanın cevazı, ... ve en mühimmi de umûmî seferberlik i'Iânı üzerine devletçe yapılan da'vete icabet edilmeyip döneklik ve kaçaklık gösterilmesinin Allah ve Rasûlü tarafından en ağır nefret ve şiddetle karşılanmış olmasıdır. Dînî ve millî olan bu mühim hususu hiçbir açıklamaya muhtâc olmaksızın, hadîsin satırlarında okuyoruz.

Hadîsin tercümesi, bâzı küçük tasarruflarla Kâmil Miras'ınkinden alınmıştır. et-Tevbe Sûresi'nin büyük bölümü bu seferde cereyan eden olaylara ve bu vesî-le ile münafık zümrelerinin İslâm aleyhine faaliyet ve zihniyetlerini ortaya koyma, harb, askerlik, seferberlik mes'eleleriyle ilgili olarak inmiştir. Tebûk seferinde olduğu kadar hiçbir gazvede münafıkların kötülükleri Kur'ân âyetleriyle günü gününe bu derece geniş ortaya konmamıştır. Bu sebeble Tebûk seferine "Gazve-tu'1-Fâdıha = Rüsvâyhk Gazvesi" de denilmiştir ki, münafıkların İçyüzlerini ortaya çıkaran gazve demektir.

[448] el-Hıcr, Medine ile Şâm arasında ve Arabistan'ın kuzeybatı kısmında bir vadinin adıdır. Burası Salih Peygamber'in kavmi olan Semûd'un karargâhı idi. Allah bu-kavmi burada kahr ve helak ettiği için, Peygamber buradan geçerken hadîslerde zikredilen tedbîrleri almıştır.

Hıcr hakkında şu bilgiler verilmiştir: Hıcr, Arabistan'da bir mıntıka olup Bişa ve Has'am arazîsi civarındadır. Adını Hıcr ibn Ezd'den almıştır. el-Hıcr havâlîsi pek münbit ve pek zengin idi... Hıcr arazîsinin birçok meşhur.şehirleri vardı... (İslâm Ansiklopedisi, V, 476).

[449] Hadîsin başlığa uygunluğu "Vâdîyi geçinceye kadar..." sözündedir. Çünkü bu sözde vâdîye inmek ve oradan çıkmak ma'nâsı vardır. Başlıkta "Peygamber'in el-Hıcr'dan geçmesi babı" dese idi, hadîse daha yakın olurdu. Bu hadîsin bir rivayeti Ehâdîsu'l-Enbiyâ'da Salih Peygamber'in kıssası sırasında geçmişti; Salih Peygamber'le Semûd kavmi arasındaki vak'alar el-A'râf, eş-Şuarâ, en-Nahl Sûreleri'nde anlatılmıştır.

[450] Bu iki hadîsi Müslim de Kitâbu'z-Zuhd ve'r-Rıkaak'ta müstakil bir bâbda getirmiştir. Müslim Ter., VIII, 533-535; "Ağlayıcılar olmanız müstesna, kendi nefislerine zulmeden kimselerin meskenlerine girmeyiniz babı".

[451] Bu bâb böyle başlıksız gelmiştir. Böylesi, kendinden öncekine bir fasıl gibidir. Çünkü buranın hadîsleri Tebûk kıssası hadîslerinin kalanı ile alâkalı bulunmaktadır. Bundan önceki bâb da yine Tebûk ile ilgili idi, bunu iyi anla! (Aynî)

[452] Başlığa uygunluğu Urve ibnu'l-Mugîre'nin: "Babam muhakkak Tebûk seferinde dediğini bilmekteyim" sözündedir. Bunun bir rivayeti Abdest Alma Kitâbı'n-da da geçmişti.

[453] Bu hadîsinde Rasûlullah, Tebûk gazvesine ma'ziretlerinden dolayı katılamayıp da Medine'de kalmış olanların, gönülleri ve niyetleri cihâdda onlarla beraber bulunmasından dolayı, onlar gibi her yürüyüş ve her geçişte sevaba nail olduklarını bildirmiştir.

[454] Kisrâ, eski îrân hükümdarlarının lakabıdır. Kayser de Roma İmparatorlarının lakabıdır. Peygamber'in mektûb gönderdiği kisrâ, İran hükümdarlarının en büyük ve en meşhuru olan Nûşirvân'ın torunu Husrev Pervîz idi. Mektubu Bahreyn'e götüren, ilk Muhacirler'den Abdullah ibn Huzâfe es-Sehmî(R)'dîr. Bahreyn Meliki, Munzir ibn Sâvâ idi.

Rûm Kayseri Hırakl'e gönderilen mektubun sureti ise Vahy Kitâbı'nda yedinci hadîs olarak uzun bir metin içinde geçmişti.

[455] İbn îshâk, Kisrâ'ya yazılan mektubun şu mealde olduğunu bildirdi:

"BismVllâhVr-rahmânVr-rahîm. MuhammedRasûlullah'tan Fars büyüğü Kisrâ'ya: Doğru yolda gidenlere, Allah'a ve Rasûlü'ne îmân edenlere, Allah'tan başka tanrı olmayıp Muhammed, Allah'ın kulu ve peygamberi olduğuna şehâdet edenlere selâm olsun! (Bundan sonra) seni Allah dînine da'vet ederim. Ben, hayâtta olan insanları inzâr için bütün insanlara gönderilmiş A İlah 'in Pey-gamberi'yim. Ey kisrâ! Müslüman ol ki selâmet ve saadette olasın! Eğer kabul etmezsen Mecûsîler'in günâhı boynuna olsun!"

Peygamber'in bedduası kabul buyurulup Husrev Pervîz, oğlu Şirveyh tarafından karnı deşilerek öldürüldü. O târîhten i'tibâren gerilemeye başlayan Iran saltanatı, Umer zamanında tamâmıyle yıkılmıştır.

[456] Hadîsin başlığa uygunluk noktası, Kisrâ'nın kızının hükümdar yapıldığının zik-redilmesidir. Peygamber'in mektûb gönderdiği Husrev PervîZi oğlu Şirveyh tarafından öldürüldükten sonra, yerine geçen Şirveyh ancak altı yıl yaşayıp bu da ölmüştür. Bu ihtiraslı genç, mevki hırsı ile kardeşlerini de öldürmüştü. Kendisine halef olacak erkek evlâdı da bulunmadığından, İran tahtının kızın elinden çıkmasını hoş görmeyen halk, Şirveyh'in kızını tahta geçirmişlerdir. Bunun adı Bûrân'dır.

Ebû Bekre, Peygamber'den işittiği bu sözü hatırlayınca Cemel Vak'ası'n-da Alî'ye karşı harb edenlere katılmamış ve bunu da Allah'ın bir ihsanı bilip nakletmiştir.

"Devlet başkanlığı işini bir kadının eline bırakan millet felah bulmaz" ve-cîzesi, İslâm âmme hukukunun en mühim bir.kaaidesidir. İslâm hukukunda âmme velayeti denilen devlet teşkîlâtı başkanlığı, ancak bir erkek vatandaş tarafından temsil olunur. Çünkü kadının yaratılışı birçok yönlerden bu çok ağır işi yürütmeye müsâid değildir...

[457] Sâib, babası Yezîd ile beraber yedi yaşında Veda Haccı'nda bulunduğunu bildirmiştir. Buna göre Tebûk karşılaması sırasında altı yaşmda bulunuyormuş demek olur. Bu yaşta bir çocuğun Medîne civarındaki Veda Tepesi'ne, çocuklarla beraber gitmiş olması kolayca kabul edilebilir. Bu da Aynî'nin dediği gibi, Bu-hârî'nin Kayser'e, Kisrâ'ya mektûb mes'elesinin dokuzuncu hicret yılına te'hîr edilmesine bir delîl olabilir... Özetlenirse: Peygamber bu seferinde Hıcr vadisinden ve Vâdî'l-Kurâ'dan geçerek Tebûk'e vardı. Bir düşmanla karşılaşmadı. Bundan dolayı daha öteye gitmeye lüzum görmedi. Burada yirmi gün kaldı. Bu sırada Rûm Kayseri HıraklÎyus, Hımış vilâyetinde idi. Kayser'in burada bulunduğu bir sırada Peygamber'in büyük bir ordu ile Şâm civarına kadar gelmesi, Roma Devleti'ne ve o civardaki Arab kabilelerine bir kuvvet gösterişi, bir meydan okuma demek olduğundan, harb yapılmamış olsa da bunun siyâsî ehemmiyeti pek büyük oldu.

Rasûlullah Tebûk'te bulunduğu sırada Kizıldeniz'in kuzeyinde ve Akabe Körfezi'nin sonunda deniz sahilindeki Eyle Hükümdarı Yuhannâ İbn Rûbe gelerek senelik bir mikdâr cizye vermek Üzere, sulh olmak istedi. Ve Peygamber ona bir sulh ahidnâmesi yazıp verdi. Bu arada Ezrah, Cerbâ melikleri ile de, Devmetu'l-Cendel Meliki Ukeydir ibn Abdilmelik ile de barış andlaşmaları yapıldı. Bu işlerden sonra Medine'ye dönüldü. Medine'ye dönüş çok sevinçli oldu. Ordunun ve Peygamber'in gelişi haberi Medine'ye ulaşınca, karşılamak üzere bütün halk, kadınlar, çocuklar Medîne dışına çıktılar. Peygamber'in sefere çıkarken ordugâh edindiği Seniyyetu'1-Vedâ = Ayrılık Tepesi'ne kadar gelip orada karşıladılar...

[458] Müellifin bu âyeti burada zikretmesi, başlığın ikinci kısmı olan "Peygamber'in ölümü" fıkrasını te'yîd içindir. Yânî âyetin ma'nâsına göre Peygamber öldü, vefat etti, demenin câizliğini göstermektir.

[459] Başlıktaki bu ta'lîki el-Bezzâr, el-Hâkim ve ei-İsmâîlî Anbese ibn Hâlid; o da Yûnus'tan olmak üzere bu isnâdla tam senedli olarak rivayet etmişlerdir.

"... ibn Esîr'in beyânı üzere eî-Ebher dedikleri damar baştan çıkıp ayağa kadar uzar gider ve şerâyîn dedikleri küçük damarlar ona bitişik olurlar. Başta iken nâme, boğazda verîd, göğüste ebher, arkada vetîn derler ki, yürek damarıdır. Yürek ona bitişiktir, hareket eder ve şâir şerâyîn ondan şu'belenir. O damarın kesilmesi helak sebebidir ki, ödü koptu dedikleri budur ve o damara uylukta neşe', baldırda safın derler" (Kaamûs Ter.).

[460] Bu Ümmü'1-Fadl Lubâbe hadîsi, Âişe'nin Ebû Bekr'in imamete ilk geçirildiği bir yatsı namazında olduğu rivayetine uygundur. İki hadîs arasında tam bir irtibat ve münâsebet vardır.

[461] Hadîsin başlığa uygunluğu "O, Rasûlullah'ın ecelidir..." sözünden alınır. Bu hadîs Mekke fethi gazvesinde unvansız bir bâbda, buradakinden daha bütün olarak geçmişti.

[462] Hadîsin başlığa uygunluğu "O gün Rasûlullah'ın hastalığı arttı" sözündedir.

[463] Bu da hadîsin ayrı senedle gelen başka bîr rivayetidir.

Bu vasiyetname yazma ve sonra geri bırakılması mes'elesi, şiîler için Umer hakkında dedikodu vesilesi olmuştur. Fakat bunfar haksız sözlerdir: "Çünkü Umer, kesin olarak İbn Abbâs'tan daha fakîhtir. Eğer yazıdan maksad, dînin hükümlerini beyân ve onlardaki ihtilâfları kaldırmak ise, Umer bunun el-Mâide: 3 âyetinden hâsıl olacağını bildi. Kıyamete kadar vâki' olacak her vakıanın beyânı, Kitâb ve sünnette nass veya delâlet olarak mevcûd olduğunu bildi. Pey-gamber'e şiddetli hastalığında bunu yazdırmak bir meşakkatti. Bunun için, beyânı geçen ifâdeler üzerine kısaltmayı düşündü. Bunu da ilim ehline İctihâd ve is-tinbât"kapısının kapanmaması için yaptı. Umer, Peygamber'i hafifletmek ve müc-tehidlere fazilet için yazmayı terketmenin daha doğru olduğunu düşündü. Peygamber'in Umer'e karşı bir redde bulunmaması da onun re'yinin doğruluğuna bir delildir (Kastallânî)

[464] Bu hadîsler Âişe'den ayrı ayrı senedlerle ve bâzı farklılıklarla gelen ve herbirin-de kendisine hass birtakım fâideler bulunan rivayetlerdir. Bunların başlıkla ilgileri apaçık meydandadır.

[465] Hadîsteki "Yâ Allah, beni er-Refîku'l-A'lâ zümresine kat!" duâsmdaki er-Reftku'l-A Vâ'dan murâd, İbn İshâk'a ve Cevherî'ye göre, cennettir. Şârih Hat-tâbî: er-Refîku'1-A 'lâ, Rasûlullah'ın ruhu yüce makaamlara yükselirken kendisine yoldaşlık eden meleklerdir, demiştir ki, kelimenin lûgattaki medlulüne daha uygundur. er-ReJtku 'l-A 'İâ'nm bu bâbdaki rivayetlere en uygun ve isabetli tef-sîrinİ şârih Kirmanı yapmıştır. Buhârî'nin bu zekî Türk şârihi: er-ReJfku 'l-A 'lâ, en-Nisâ Sûresi 69. âyetinde "Güzel Refik" diye vasıflanan ve cennet ehli olan peygamberler, sıddîk kullar, şehîdler, sâlih insanlardır, demiştir ki, bu tefsîr, bundan önce tercümesi geçeri Âişe hadîsinin tam bir ifadesidir. Ahmed ibn Han-bel'in rivayetine göre bu tefsîr Âişe'den de naklolunmuştur. Âişe, er-Refıku'l-A 'lâ, en-Nisâ Sûresi (69.) âyetiyle tefsîr olunur, demiştir... (Tecrîd Ter., XI, II).

[466] el-Hâkma, mi'deye denir ve bedende boyun çemberiyle köprücük kemiklerinin aralığına yâhud karnın aşağısına denir.

ez-Zâkına, sahibe vezninde boğaz başına yâhud ucunda olan yumru şişkinliğe yâhud boyun çemberine yâhud göbekten aşağıca karın yöresine yâhud boğaz çukuruna yâhud karnın üst tarafına denir, cem'i Zevâkın 'dır (Kaamûs Ter,},

[467] Muavvize Sûreler, sığındırıcı sûreler demektir ki, îhlâs ile "Kuleûzu bi-RabbVl-felâk" ve "Kul eûzu bi-RabbVn-nâs" sûreleridir.

[468] Rasûlullah, hastalığının ilk beş gününü âdeti üzere kadınlarının nevbetlerinde geçirmişti. Hastalık şiddetlenip böyle bir izin almaya lüzum görünce de hiçbirisinin gönlü kırılmasın diye, bu izni açık bir şekilde istemeyerek "Yarın nerede kalacağım?" şeklinde hissettirmişti.

[469] Rasûlullah'ın bu hutbesi, Namaz, Cumua, Cenaze, Ensâr'ın Menkabeleri Kitâbları'nda geçmişti.

[470] Peygamber, kabre aşırı ta'zîmin geçmiş ümmetlerde olduğu gibi kendi ümmetlerini de putperestliğe kadar sürükleyebileceğinden korkuyordu.

[471] Bu hadîslerin tamâmı Namaz Kitâbı'nda geçmişti.

[472] Abbâs bu "Asanın kulu" sözüyle: Yarın Peygamber'in vefatı üzerine birisi halîfe olacak, sonra sen onun bir me'mûru olacaksın, demek istiyor.

[473] Rasûlullah'ın vefatı üzerine Abbâs, Alî'ye: Elini uzat, sana bey'at edeyim, (beni görerek) insanlar da bey'at ederler! dedi de Alî bu teklifi kabul etmedi (Kas-tallânî).

[474] Ahmed ibn Hanbel'in Müsned'inde Yezîd ibn Bâbnûs'un Âişe'den rivayetinde: Ebû Bekr Allah'a hamd ve sena etti, sonra da Allah "Muhakkak sen de Öleceksin, onlar da elbet ölecekler. Sonra hiç şübhesiz kıyamet gününde hepiniz Rabb '-inizin huzurunda muhakemeye duruşacaksınız" (ez-Zumer: 30-31) buyuruyor, dedi. Sonra da Âlu İmrân: 144. âyeti okudu, şeklindedir (Kastallânî).

[475] Bu hadîste Ebû Bekr'in yiğitliğine bir delîl vardır. Çünkü yiğitliğin ta'rîfi, musibetlerin gelmesi sırasında kalbin oynamayip sabit olmasıdır. Peygamber'in ölümünden daha büyük bir musibet yoktur. İşte böylece Peygamber'in ölümü sırasında Ebû Bekr'in yiğitliği ve İlmi meydana çıkmıştır (Kastallânî).

Ebû Bekr'in Peygamber'in ölümünden sonra üzerine kapanıp öpmesine gelince, o, bu fiilinde de Peygamber'e uymuştur. Tirmizî'nin sahîh olarak rivayetinde Usmân ibn Maz'ûn öldüğü zaman, Peygamber de onun cenazesi üzerine kapanmış ve alnından öpmüştür. Peygamber'in techîz ve tekfini: Peygamber pazartesi günü vefat etti, techîz ve tekfîni salı günü yapıldı. Bu mühim vazife, Peygamber'in en yakın hısımları tarafından yerine getirildi: Alî ibn Ebî Tâlib, Abbâs ibn Abdilmuttalib, Fadl ibn Abbâs, Kuseym ibn Abbâs, Usâme ibn Zeyd, Peygamber'in âzâdlısı Şakrân. Bu son hizmeti görmeğe herkes can atıyordu. Bunun için Alî, odanın kapısını kapamağa mecbur olmuştu.

Peygamber'in içinde vefat ettiği kaftanı ve izan soyuldu. Yıkamaya başlarken vücûdu bir sedir üstüne konuldu. Yıkamayı bizzat Alî yaptı. Abbâs ile oğulları Peygamber'in cesedini bir taraftan öbür tarafa çevirmek vazifesini görmüşler, Usâme ile Şakrân su

dökmüşlerdi. Âişe'den rivayete göre yıkama esnasında Peygamber'in gömleği çıkarılmayıp onun üstünden oğulmuş, bu suretle Alî'nin eli vücûduna dokunmamıştır. Yıkama bitince üç parça pamuklu bez içine kefenlendi. Bundan sonra cesed sedir üstünde olduğu hâlde, evvelâ erkekler, sonra kadınlar, sonra çocuklar teker teker namaz kıldılar ve kimse İmamlık etmedi. Aişe'nin odası küçük olduğundan namaz kılınması gece yarısına kadar devam etmiştir. Peygamber'in nereye gömüleceği hususunda çeşitli fikirler ileri sürülmüş ise de, nihayet Ebû Bekr, Peygamber'in: "Bir peygamberin ruhunu, Allah, o peygamberin gömülmesini istediği yerde alır" buyurduğunu rivayet ederek, Aişe odasında, üstünde vefat ettiği döşeğin bulunduğu yere defnolunması-nı emretti. Bunun üzerine Ensâr'dan Ebû Talha tarafından oraya bir Iahid kazıldı. Çarşamba gecesi, gece yarısında gömüldü. Âişe: Biz Rasûlullah'ın gömüldüğünden çarşamba gecesi, gece yarısında kürek sesleri duyarak haberdâr olduk, demiştir (İbn Hişâm'm Sfre'sinden özetlenmiştir).

[476] Hadîs metninde geçen "Ledîd", kaşık gibi birşeyle ağzın bir tarafına hastanın irâdesi olmaksızın konulan ilâca denir. Peygamber "Bana ilâç vermeyiniz!"'demekle tedâvîyi değil, devayı ve İlâç diye verilen şeyi reddetmiştir. Çünkü birçok hadîslerinde tedâvî olmayı emretmiştir. Bu vak'ada Peygamber, ilâcın ne olduğunu ve kimin tavsiye ettiğini sormuş. Aile halkı "Ûdu Hindî" ile biraz zeytinyağı olduğunu ve Esma bintu Umeys'in ta'rîf ettiğini, zâtu'1-cenb için iyi olduğunu söylemişler. Peygamber, hastalığının bu olmadığını ve bu İlâcın bir daha ağzına konmamasını tenbîh etmişti. Fakat aile halkı bu tenbîhe rağmen, Peygamber'in dalgınlığında ilâcı tekrar vermişler. Ayıldığında bu defa işlenen cürmün misliyle cezası olmak üzere bütün ev halkının Peygamber'in gözü önünde bu ilâçtan almalarını emretti ve bu emir istisnasız yerine getirildi. Peygamber'in hastalığı humma idi ve kendisi soğuk su ile tedâvî ederek hafifliyordu. Zamanımız tababeti de bunu tatbik etmektedir.

[477] Birinci sorunun hayır cevabiyle ibn Ebî Evfâ, şiîlerin kasdettiği siyâsî ve ilmî nevi'den gizli bir vasiyeti nefyetmiştir. İkinci cevabiyle ise Allah'ın Kitâbı'na tutunmakla, O'nun emir ve yasaklarına uymakla vasiyet etti, demiş oluyor.

[478] Enes, teeddüben bu soruya bir cevâb vermemiş. Ancak hâl dili: Hayır yâ Fâtıma! Gönlümüz buna hiç razı olmadı. Fakat biz Rasûlullah'ın emrine imtisal ile ve nefislerimizi cebrederek bu İşi yaptık, demiştir.

Sahih rivayete göre Fâtıma, Rasûlullah'm ölümünden sonra altı ay yaşamıştır. Ve bu müddet içinde bir kerre güldüğü görülmemiştir. Bu ölümden sonra hüzünlü mersiyeler söylemiştir. Şu beyitler Fâtıma'nın mersiyesi cümlesin-dendir:

Ağbara âfâku's-semâ ve kuvvirat Şemsu'n-Nehâri ve azlame'l-asrân Ve'1-ardu mîn ba'dı'n-Nebiyyi kesîbetun Esefun aleyhi kesîrete'r-recfân Fe'l-yebkihî şarku'l-bilâdi ve garbuhâ Ve't-tebkİhî Mudaru ve kullu Yemâ\n

(- O gün gökyüzünün ufukları bozardı. Gün ortasında güneşin ışığı körel-di. Asr evvel ve sânî zamanında kâinatı karanlık içinde bıraktı. Peygamber'in vefatından sonra Arz kürresi O'na teessüründen ve şiddetli ıztırabından bir kum yığını oldu. Artık şimdi şarkın, garbın şehirleri O'na ağlasın! Mudar ve Yemen'in bütün kabileleri matem tutsun!)

Şu da Fâtıma'nın bir mersiyesinin şaheser bir beyti olarak meşhurdur:

Subbet aleyye masâibu lev ennehâ

Subbet ale'l-eyyâmi sime îeyâliyâ

(= Üzerime Öyle musibetler döküldü ki, eğer bu musibetler gündüzler üzerine dökülseydi,o nurlu gündüzler simsiyah geceler olurlardı.) (Kastallânî, VI, 464 ve Tecrîd Ter., XI, 28).

[479] Bu hadîsin biraz değişik bir rivayeti, bu kitâbda 427 rakamıyle geçmişti.

Âişe'nin, Peygamber'in "Allâhumme er-Refîka'l-A 'lâ" sözünden, O'nun muhayyer kılındığını anlaması, babasının, Peygamber'in "Bîr kul ki, Allah onu muhayyer kıldı" sözünden, o kulun bizzat Peygamber'in kendisi olduğunu anlamasının benzeridir (Kastallânî).

[480] Kırk yaşında peygamber gönderildiğine ve üç senelik vahy fasılası müddeti de Mekke'deki on sene ikaametine ilâve olunduğuna göre, Medine'deki on senelik hayatiyle beraber altmışüç yıl doldurulmuş olur. Bu sebeble âlimlerin cumhuru, altmışüç sayısında ittifak etmişlerdir. Saîd ibnu'I-Müseyyeb, Mucâhid, Şa'-bî gibi en büyük tabiî âlimleri kesin olarak bu sayıya tutunmuşlar ve altmışbeş yaş olmak üzere İbn Abbâs'tan gelen rivayete rağbet etmemişlerdir. Ahmed ibn Hanbel de altmışüç sayısının en sağlam rivayete dayandığını söylemiştir.

[481] Müte muharebesinde başkomutan iken şehîd düşen Zeyd ibn Harise ile Mûte şehîdlerinin intikaamım almak üzere Peygamber bir ordu hazırlamış ve buna Zeyd'in oğlu Usâme'yi komutan ta'yîn etmişti. Fakat bu ordu Medine'den hareket etmezden Önce Peygamber hastalandı.

Usâme'nin pek genç olmasından ve bu ordu içinde ilk müslümânlardan birçok kimseler bulunduğundan bahisle, onun kumandanlığına i'tirâz edenler bulunmuştu.

[482] Bu hadîsin birinci kısmını hatırlatan diğer bir hadîs, "66- Cerîr'in Yemen'e gönderilmesi bâbı"nda 356 rakamıyle geçmişti. Bunun "Peygamber'in vefatı bâbı"y-le ilgisi "Peygamber'i beş gün önce defnettik" sözündedir.

[483] Buhârî Mağâzî Kitâbı'nın başladığı tarzda bitirmiştir. Kitabın başında buradaki Zeyd ibn Erkam hadîsi üzerine söz geçmişti (ibn Hacer).

[484] Peygamber'in gazvelerinin sayısı hakkında bu ondokuz sayısından başka, yir-miyedi, hattâ kırk küsur sayıları da rivayet edilmiştir. İbn Sa'd, Tabakaat'mda. bu ihtilâfın sebebi, bâzı rivâyetlerdeki isimlerin öbür rivayetlerde dâhil bulunması olduğunu bildirdikten sonra şöyle demiştir: Rivayet âlimlerinin bize bildirdiği ve bizzat Peygamber'in katıldığı gazveler yirmiyedidir. Hazırlayıp gönderdiği seriyyeler de kırkyedidir. Peygamber bizzat iştirak ettiği gazvelerde harb ve kıtale de katılmıştır ki, şunlardır: Bedir, Uhud, Mureysİ', Hendek, Ku-rayza, Hayber, Mekke fethi, Huneyn, Tâif gazveleridir.

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

61- KİTABU'L-MENAKIB

(Menkabeler Kitabı) [1]

1- Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı:

"Ey îmân edenler, hakikat biz sizi bir erkekle bîr dişiden yarattık. Sizi (sırf) birbirinizle tanışmanız için büyük büyük cem 'iyyetlere, küçük küçük kabilelere ayırdık. Şübhesiz ki, sizin Allah nezdinde en şerefliniz takvaca en ileride olanınızdır. Hakîkaten Allah her şeyi bilen, herşeyden haberdâr olandır" (ei-Hncürât: 13) [2].

"/Ey insanlar, sizi bir tek candan yaratan, ondan da yine onun zevcesini vücûda getiren ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar türeten Rabb'iniz(e karşı gelmek)te« çekinin.] Kendisi(nin adını öne sürmek suretiy)le birbirinize dileklerde bulunduğunuz Allah"tan ve akrabâlıkfbağlannı kırmak)tan sakının. Çünkü Allah sizin üzerinizde tam bir gözeticidir" (en-Nisâi: i) [3].

Ve Câhiliyye da'vâlarından nehyolunan şeyler. "eş-Şuûb", "Uzak nesebedir. "el-Kabâil" ise bunun berisindedir [4].

1-.......Bize Ebû Bekr ibn Ayyaş, Ebû Husayn'dan; o da Saîd ibn Cubeyr'den; o da îbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti: "Sizi birbirinizle tanışmanız için büyük büyük cem'iyyetlere ve kabilelere ayırdık" (el-(Hucurat: i2)hakkmda İbn Abbâs: "eş-Şuûb" büyük büyük kabileler topluluğu; kabileler ise battılar, soylar topluluğudur, demiştir [5].

2-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'a:

— Yâ Rasûlallah, insanların en şereflisi kimdir? diye soruldu. O da:

— "Günahtan en çok sakınanlarıdır" diye cevâb verdi. Sahâbîler:

— Biz sana dînen ve ahlâkan en şerefli olan kimseyi sormuyoruz (biz kökü yönünden en kerîm olan kimseyi soruyoruz), dediler.

Rasûlullah (S):

— "Öyle ise Allah'ın Peygamberi Yûsuf'tur" buyurdu [6].

3-.......Tâbiûn'dan Kuleyb ibn Vâil tahdîs edip şöyle demiştir: Bana Peygamber'in üvey kızı Zeyneb ibnetu Ebî Seleme tahdîs etti. Kuleyb dedi ki: Ben, Zeyneb'e:

— Bana haber ver, Peygamber (S) Mudar'dan mıdır? diye sordum.

O da:

— Ya kimden olacak? Rasûlullah (Kureyş'in büyük babası) Mu-dar(ırkın)dan (ve onun bir şu'besi olan) Nadr ibn Kinâne oğullan'-ndan idi, diye cevâb verdi [7].

4-.......Yine Kuleyb dedi ki: Bana Peygamber'in üvey kızı tahdîs etti. Ben onun Zeyneb olduğunu zannediyorum. O da:

— Rasûlullah (S) dubbâ'dan, hantem'den, mukayyar'dan ve mü-zeffet'ten (yânî bu isimlerle anılan kaplara hurma yâhud üzüm şırası koymaktan) nehyetti, dedi.

Ben de ona:

— Bana haber ver, Peygamber kimin soyundan idi; Mudar'dan mı idi? diye sordum.

O da:

— Ya kimden olacak? Peygamber Mudar'dan, Nadr ibn Kinâne (kabîlesi) çocuklarından idi, dedi [8].

5-.......Ebû Hureyre(R)'den: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"Siz insanları ma'denler gibi (kimi hâlis, kimi kalp) bulursunuz. İnsanların câhiliyet devrinde hayırlı olanları, dînî emirleri anlayıp amel ettikçe, İslâm devrinde de hayırlılarıdır. Siz şu emaret (devlet baş-kanıığı, valilik, kumandanlık) hususunda da insanların hayırlısı, (emîr olmazdan evvel) emarete çok isteksiz olan (emirlik arzu etmeyen) kimseleri bulursunuz. İnsanların şerrlisi de iki yüzlü olan şu (münafık) kimselerdir ki (iki sınıf halk arasında) onlara bir yüzle gelirler, bunlara da başka bir yüzle gelirler" [9].

6-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber(S) şöyle buyurmuştur:

"İnsanlar şu emaret işinde Kureyş'e tâbi' idiler. Arablar'ın müslim-leri (Hanîfler) Kureyş'in müslimlerine; müşrikleri de Kureyş'in müşriklerine uyarlardı. İnsanlar ma'denler gibidirler. Onların câhiliyette hayırlı olanları, dîni anladıkları zaman İslâm devrinde de hayırlılarıdırlar. Siz insanların hayırlısı, emîr oluncaya kadar emirliği çok ağır görenleri (onu hiç arzu etmeyen kimseleri) bulursunuz" [10].

2- Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir.)

7-.......Şu'beibnu'l-Haccâcdedi ki: Bana Abdulmelik ibn Meysere, Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs(R)'tan "Ben bu tebliğime karşı akrabalıkta sevgiden başka hiçbir mükâfat istemiyorum" (eş-şûrâ: 23) kavli hakkında tahdîs etti. Tâvûs dedi ki: Hemen Saîd ibn Cubeyr:

— Bu Muhammed'in en yakın hısımlarıdır, dedi. Bunun üzerine İbn Abbâs, Saîd'e hitaben şöyle dedi:

— Kureyş kabîlesinden hiçbir batn yoktur ki, onda Peygam-ber(S)'e bir karabet (soyca bir yakınlık) olmasın. Bunun için kendisi üzerine "Ey Kureyş,

benimle aranızdaki hısımlığı eklemenizi, gözetmenizi İstiyorum" (mealindeki eş-Şûrâ: 23. âyeti) İndi [11].

8-.......Ebû Mes'ûd (R), Peygamber(S)'e ulaştırıp şöyle buyurduğunu rivayet etti: "Fitne işte şu taraftan, doğu tarafından gelmiştir -gelecektir-. Kabalık ve kalblerin katılığı develerin ve sığırların kuyrukları dibinde onlara haykıranda, yün ve kıl sahibi bedevilerde, Rabia ve Mudar kabîlelerindedir" [12].

9-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Kendini beğenme ve büyüklenme, yüzlerce deve sahibi olan çığırtkan bedevilerde, sekînet ise koyun sâhib-lerindedir. îmân Yemenli'dir, hikmet Yemen'e mensûbdur". : Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: "Yemen", Yemen diye isimlendirildi; çünkü o Ka'be'nin sağındadır. Şâm da Ka'be'nin sorundadır. "el-Meş'emetu ve'1-Meyseretu", "Sağ ve sol" demektir. "el-Yedu'1-yusrâ", "Sol el"; "ve'1-Cânibu'l-eyseru", "Sol taraf" demektir [13].

3- Kureyş Kabilesinin Menkabeleri Babı [14]

10-.......Bize Şuayb haber verdi ki, ez-Zuhrî şöyle demiştir: Muhammed ibn Cubeyr, Kureyş tarafından sefirlikle gönderilen bir hey'et arasında bulunduğu hâlde Muâviye'nin huzurunda geçen bir vak'ayı ve ondan işittiklerini şöyle tahdîs ediyordu: Abdullah ibn Amr ibni'l-Âs'ın:

— İleride Kahtânîler'den bir melik olacak... diye tahdîs eder olduğu Muâviye'ye ulaştı.

Muâviye bu sözden sinirlendi de hemen hey'et karşısında ayağa kalktı ve Allah'ı lâyık olduğu sıfatlarla sena etti. Sonra "Amma ba'du" deyip şöyle hitâb etti:

— (Ey Kureyş hey'eti!) Sizden bâzı adamların Allah'ın Kitâbı'n-da olmayan ve Rasûlullah'tan da rivayet edilmeyen birtakım sözler söyleyip nakletmekte

oldukları haberi bana ulaşmıştır. Bu adamlar sizin câhillerinizdir. Sizler, sahibini sapıklığa sürükleyen bâtıl sözlerden sakınınız! Ben Rasûlullah(S)'tan şöyle buyururken işittim: "Şüb~ hesiz bu iş (yânî devlet başkanlığı) Kureyş üzerinde bulunacaktır. Onlar dînî vecîbelerini îfâ ettikleri ve adaleti yürüttükleri müddetçe, onlara hiçbir kimse bu hususta düşmanlık edemiyecektir. Meğer ki onlar dînden, adaletten saparlar, bu hâlde Allah Kureyş'i yüzüstü sürçtürür, rezîl eder" [15].

11-.......Bize Âsim ibn Muhammed tahdîs edip şöyle dedi: Ben babam Muhammed ibn Zeyd'den işittim; o da İbn Umer'den. Peygamber (S): "Kureyş'ten iki kişi kaldığı müddetçe bu iş (hilâfet işi) Kureyş'ten ayrılmaz" buyurmuştur [16].

12-.......Cubeyr ibn Mut'ım (R) şöyle demiştir: Rasûlullah ganîmet malından kendisine âid beşte bir hisseyi hısımları arasında taksîm ederken, Nevfel oğulları'ndan olan ben, Abduşems oğulları'ndan olan Usmân ibn Affân ile yürüdüm. -Rasûlullah, Nevfel oğulları ile Abduşems oğullan'na birer pay ayırmamıştı.- Rasûlullah'm yanına geldiğimizde Usmân:

— Yâ Rasülallah! Muttalib oğulları'na verdiniz de bizi bıraktınız. Hâlbuki biz, nesebimiz cihetiyle bizimle Muttalib oğulları bir soyda (hepimiz büyük babamız Abdu MenâP da) birleşiyoruz, dedi.

Peygamber (S) de:

— "Hâşim oğutları'yla Muttalib oğulları bir soydur" buyurdu.

Ve el-Leys şöyle dedi: Bana Ebû'l-Esved Muhammed tahdîs etti ki, Urve ibnu'z-Zubeyr şöyle demiştir: Abdullah ibnu'z-Zubeyr, Zuhre oğulları'ndan birtakım insanların beraberinde Âişe'ye gitti. Âişe Me-dîneli Zuhre oğulları'nın, anası tarafından Rasûlullah'a yakınlıklarından dolayı, onlara çok şefkatli idi [17].

13-.......Buradaki iki senedde Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir:

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Kureyş, Evs ileHazrec, Cuhayne, Mu-zeyne,

Eşlem, Eşca', Gıfâr (kabileleri ferdleri) benim hâlis yardımcı-lanmdır. Onların da Allah'tan ve Rasûlullah'tan başka velîleri (himaye edenleri) yoktur" [18].

14-.......Urvetu'bnu'z-Zubeyr şöyle demiştir: Abdullah ibnu'z-Zubeyr, Âişe'ye Peygamber'den ve Ebû Bekr'den sonra insanların en sevgilisi idi. Abdullah da Âişe'ye insanların en itaatlisi idi. Âişe öyle bir cömert idi ki, kendisine gelen Allah rızkından hiçbirşeyi tutmaz, sadaka yapar idi.

İbnu'z-Zubeyr:

— Âişe'nin elleri üzerlerinden tutulmaya (yânı atıyye vermekten men' olunmaya ve hacr edilmeye) lâyık olur, dedi.

Bunu duyan Âişe:

— Benim ellerim üzerlerinden tutulur mu? Eğer Abdullah ile kelâm edersem üzerime adak olsun! dedi.

Müteakiben Abdullah, Kureyş'ten birtakım adamlarla ve hassaten Rasûlullah'm dayıları vâsıtasıyle kendisinden razı olması, danlmaması için Âişe'den şefaat istedi. Âişe bunu kabul etmedi. Bunun üzerine Peygamber'in dayıları olan Zuhrîler -ki Abdurrahmân ibnu'l-Esved ibn Abdi Yegûs ile el-Mısver ibnu Mahrame de bu Zuhre oğullan'ndandılar- Abdullah ibnu'z-Zubeyr'e:

— Bizler Âişe'nin yanına girmek için izin istediğimiz zaman sen de bizimle beraber izin istemeden kendini pencereden içeriye at! dediler.

Abdullah onların dediğini yaptı. Âişe onların şefaatini kabul ettiği için Âişe'ye -yeminine keffâret olarak istediği kadarını âzâd etmesi için- on tane köle gönderdi. Âişe onların hepsini âzâd eyledi. Bundan sonra Âişe köleleri âzâd etmeye devam etti. Nihayet kırk sayısına ulaştığında:

— Yemîn ettiğim zaman işleyip de kendisinden kurtulabileceğim belli bir iş, bir sayı ta'yîn etmiş olmamı çok arzu ettim, dedi [19].

4- Bâb: Kur'ân, Kureyş Lisânıyle İndi

15-.......Bize İbrâhîm ibnu Sa'd, İbn Şihâb'dan; o da Enes'ten şöyle tahdîs etti: Usmân, Zeyd ibn Sâbit'i, Abdullah ibnu'z-Zubeyr'i, Saîd ibnu'1-Âs'ı ve Abdurrahmân ibnu'l-Hâris ibni Hişâm'ı çağırdı. Onlar da asıl Mushaf'taki sûreleri diğer mushaflara istinsah edip naklettiler. Usmân bu istinsah işinin başlangıcında (Zeyd'in Medîneli olması yüzünden) Kureyşli olan diğer üç kişiye hitaben:

— Sizler Zeyd ibn Sabit ile Kur'ân'dan herhangibir şeyde ihtilâf ettiğiniz zaman, Kur'ân'ı Kureyş lisânı ile yazınız. Çünkü Kur'ân, Ku-reyş lisânı ile nazil olmuştur, dedi.

Onlar da işte böyle yapıtlar [20].

5- Yemen Ehlinin İsmâîl İbn İbrahim'e Nisbet Edilmesi Babı

Huzâa'dan olduğu hâlde Eşlem ibnu Efdâ ibn Harise ibn Amr ibn Âmir de Yemenlilerdendir [21].

16-.......Seleme (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir kerresinde Eşlem oğulları'ndan bir topluluk çarşıda ok atma yarışı yaparlarken üzerlerine çıkıp vardı da:

— "Ok atınız ey İsmail oğulları! Çünkü sizin (büyük) babanız da usta bir atıcı idi. (Bu yarışta) ben de -iki fırkadan biri olan -fulân oğullarıyle beraberim (Mıhcen ibn Edra' kolu ile beraberim)" buyurdu.

Peygamber'in bu sözünü işitinee iki taraftan biri ellerini ok atmaktan çektiler. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Bunlara ne oluyor ki ok atmıyorlar?" buyurdu. Onlar da:

— Sen muhalifimiz grup ile beraberken biz (o tarafa) nasıl ok atarız? dediler.

Rasûlullah:

— "Haydi atınız! Ben sizin hepinizle beraberim" buyurdu [22].

6- Bab

{Bu, önceki bâbdan bir fasıl gibidir.)

17-.......Ebû'l-Esved ed-Dîlî, Ebû Zerr(R)'den tahdîs etti ki, o, Peygamber(S)'den şöyle buyururken işitmiştir: "Bir kişi babasından başkasına -babası olmadığını bile bile- neseb iddia ederse, hiçşübhe-siz o kimse (ni'mete) küfr etmiştir. Herhangi bir kişi de aralarında yakınlık olmayan bir kavimden olduğunu iddia ederse, o da (o soy-suz.kişi de bizden değildir -Müslim-) cehennemdeki durağına hazırlansın" [23]

18-.......Vasile ıbnu'1-Eskâ' (R) şöyle demiştir: Kasulullah (S) şöyle buyurdu: "(Üç şey)yalan ve iftiranın en büyüklerindendir: "Kişinin kendi babasından başkasına neseb iddia etmesi. bYâhud ru'-yâsında görmediği bir şeyi kendi gözüne göstermesi (yânî tu'yâsında görmediği bir şeyin kendisine ru'yâda gösterildiğini iddia eylemesi), c- Yâhud da Rasûlullah 'in söylemediği birşeyi söyledi demesi" [24].

19-.......Bize Hammâd tahdîs etti ki, Ebû Cemre şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs(R)'tan işittim, şöyle diyordu: Abdu'1-Kays hey'-eti Rasûlullah'ın huzuruna geldiler ve:

— Yâ Rasûlallah! Bizler şu Rabîa kabîlelerindeniz. Bizimle Sen'in arana kâfir olan Mudar kabileleri perde olmuşlardır. Bizler Sana ulaşamıyoruz, ancak her haram ayda ulaşabiliyoruz. Bizlere, Sen'den alacağımız ve geride kalanlarımıza tebliğ edeceğimiz bir iş emretse-niz! dediler.

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

— "Sizlere dört şey emrediyor ve dört şeyden nehyediyorum: Allah'a îmân

etmeyi, Lâ ilahe illellah = Allah'tan başka hiçbir ilâh olmadığına şehâdet etmeyi; namazı dosdoğru kılmayı; zekâtı vermeyi; ganimet aldığınız şeylerin beşte birini Allah'a tediye etmenizi emrediyorum. Ve sizleri dubbâ, hantem, nakîr, müzeffet (denilen kaplara hurma yâhud üzüm şırası koymak)^/? nehy ediyorum" [25].

20-....... Abdullah ibn Umer (R)-şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'tan işittim, kendisi minber üzerinde bulunuyor ve doğu tarafa işaret ederek: "Muhakkak ki fitne işte bu taraftadır, şeytânın boynuzunun doğacağı yerdendir" buyuruyordu [26].

7- Eşlem (İbn Efdâ) Gıfâr, Muzeyne, Cuheyne Ve Eşca' Kabilelerinin Zikri Babı [27]

21-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Kureyş, Ensâr (Evs ve Hazrec), Cuheyne, Muzeyne, Eşlem, Gıfâr, Eşca' (kabileleri ferdleri) benim hâlis yardımcılarımda. Onların da A ilah 'tan ve Rasûlullah 'tan başka velîleri (himaye edicileri.) yoktur" [28].

22-.......Abdullah ibn Umer şöyle haber vermiştir: Rasûlullah(S) minber üzerinde (hutbe yaparken) şöyle buyurdu: "Allah Gıfâr kabilesini mağfiret etsin, Eşlem kabilesini de Allah selâmette kılsın (barış içinde yaşatsın)/ Usayye (kabîlesi ferdleri) ise Allah'a ve O'-nun Rasûlü'ne isyan ettiler" [29].

23-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S): "Allah, Eşlem kabilesini selâmette kılsın, Gıfâr'ı da mağfiret eylesin" buyurmuştur [30].

24-.......Abdurrahmân ibnu Ebî Bekre, babasından: Peygamber (S):

— "Re'yiniz nedir bana haber verin: Eğer Cuheyne, Muzeyne, Eşlem, Gıfâr kabileleriBenû Temim, BenûEsed, BenûAbdillah ibni Gatafân, Benû Âmir ibn Sa'saa kabilelerinden hayırlı iseler (bu ikinciler için eli boşluk ve ziyan değil midir)?" buyurdu.

Buna karşılık bir adam (yânî Akra' ibn Habis):

— İkinciler eli boş olmuşlar ve ziyan etmişlerdir, dedi. Peygamber de:

— "Onlar (yânî Cuheyne, Muzeyne, Eşlem, Gıfâr kabileleri), Benû Temîm, Benû Esed, Benû Abdillah ibn Gatafân, Benû Âmir ibn Sa'saa kabilelerinden hayırlıdırlar" buyurdu [31].

25-.......Muhammed ibn Ebî Ya'kûb şöyle demiştir: Ben Abdurrahmân ibn Ebî Bekre'den işittim; o da babasından ki, el-Akra' ibn Habis, Peygamber'e:

— Sana ancak Eşlem, Gıfâr, Muzeyne -zannederim ki- Cuheyne -İbnu Ebî Ya'kûb şekk etmiştir- kabîlelerinden hacıları soyan hırsızlar tâbi' olmuştur! dedi.

Peygamber (S) de ona:

— "Ey Akra', düşündün mü: Eğer Eşlem, Gıfâr, Muzeyne -sanıyorum ki- ve Cuheyne kabileleri Benû Temîm, Benû Âmir, Esed, Gatafân kabîlelerinden hayırlı iseler, bu ikinciler eli boş olmuş ve ziyan etmiş değil midir?" buyurdu.

Akra':

— Evet, elleri boş olmuş ve ziyan etmişlerdir, dedi.

Rasûlullah da:

— "Nefsim elinde olan Allah'ayemîn ederim ki, onlar (yânî Eşlem, Gıfâr, Muzeyne, Cuheyne) bunlardan (yânî Benû Temîm, Benû Esed, Benû Âmir, Gatafân'dan) elbette daha hayırlıdırlar" buyurdu [32].

26-.......Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Eşlem ve Gıfâr ile Muzeyne ve Cuheyne'den bir kısmı - yâhud Rasûlullah: Cuheyne veya Muzeyne'den bir kısmı

dedi- Allah yanında -yâhud Rasûlullah: Kıyamet gününde dedi- Esed, Temîm, Havâzin ve Gatafân 'dan hayırlıdır" buyurdu [33].

8- Bâb:

"Bir kavmin kızkardeşlerinin oğlu ve bir kavmin himayesinde bulunan âzâdlı kölesi kendilerindendir"

27-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Ensâr'ı çağırdı da:

— "İçinizde sizden başka bir kimse var mı?" diye sordu. Ensâr:

— Hayır, bir kızkardeşimizin oğlundan başka kimse yoktur, dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Bir kavmin kızkardeşlerinin oğlu, kendilerindendir" buyurdu [34].

9- Zemzem Kıssası Babı

Bu bâbm içinde Ebû Zerr'in İslâm'a girmesi de vardır [35].

28-.......Bana Ebû Cemre tahdîs edip şöyle dedi: İbn Abbâs bize:

— Ebû Zerr'in İslâm'a girişini size haber vereyim mi? diye sordu. Biz de:

— Evet, haber ver, dedik. İbn Abbâs şöyle anlattı:

— Ebû Zerr şöyle dedi: Ben Gıfâr kabilesinden bir kimse idim. "Mekke'de bir adam çıkmış, peygamber olduğunu iddia ediyormuş" haberi bize ulaştı. Ben de kardeşim(Uneys)e:

— Haydi (Mekke'ye) şu adama git, görüş ve O'nun haberini bana getir, dedim.

Kardeşim gitti, Rasûlullah'a kavuştu. Sonra dönüp geldi. Kardeşime:

— Sende ne haber var? diye sordum. O da:

— Vallahi bir adam gördüm, O hayırla emrediyor, şerrden neh-yediyor, dedi.

Kardeşime:

— Gönlüme şifâ verir bir haber getirmedin! dedim.

Ve kendim bir dağarcık, bir de asâ aldım. Sonra Mekke'ye yöneldim. (Mescide girdim.) Fakat ben Rasûlullah'ı tanımıyordum; O'nu başkasına sormak da istemiyordum. Zemzem suyu içiyor, mescidde bulunuyordum.

Ebû Zerr devamla şöyle dedi: Bu sırada yanıma Alî uğradı ve:

— Bu adam yabancı gibidir! dedi. Ben de:

— Evet yabancıyım, dedim. Alî;

— Öyleyse bizim eve buyur! dedi.

Ebû Zerr dedi ki: Alî'nin beraberinde yürüdüm. (Sabaha kadar) o bana birşey sormadı. Ben de ona haber vermiyordum. Sabahlayınca (kalktım), Rasülullah'ı sormak için kuşluk vakti mescide gittim. Fakat hiç kimse bana O'na dâir birşey bildirmiyordu.

Ebû Zerr devam edip dedi ki: Bana yine Alî uğradı ve:

— Bu adam için henüz yerini öğrenmesi zamanı gelmedi mi (yâ-nî hâlâ garîb mi; bir yer bulup yerleşemedi mi)? diye sordu.

Ben de:

— Hayır (burada ikaamet niyetinde değilim), dedim. Alî:

— Beraberimde yürü (bize gidelim), dedi. (Gittik. Evde) Alî:

— Senin işin nedir, seni bu beldeye getiren şey nedir? diye sordu. Ben de:

— Gizli tutacağına bana söz verirsen, sana haber veririm, dedim. Alî:

— Emîn ol, öyle yaparım, dedi. Ben de ona şöyle anlattım:

— Burada peygamber olduğunu iddia eden bir adam çıkmış olduğu haberi bize ulaştı. Onunla konuşmak üzere kardeşimi gönderdim. Fakat kardeşim dönüp geldi; getirdiği haber bana kanâat vermedi. Bunun üzerine kendim bu zâta varıp yüzyüze kavuşmak istedim, (buraya geldim).

Alî:

— Şübhesiz sen hidâyete mazhar oldun. (Bu zât Allah'ın Rasû-lü'dür. Sabahleyin ben O'nun yanma gideceğim, sen de ardımca gel, dedi. Sabah olunca Alî:) İşte ben Rasûlullah'ın yanma gidiyorum, arkamsıra gel, benim girdiğim yere sen de gir! Şayet ben (yolda) sana zarar vereceğinden korktuğum birisini görürsem, ayakkabımı düzeltir gibi bir duvara yönelik dururum. Sen (durma) git. (Ben yürüyüp nereye girersem, sen de oraya gir!) dedi.

Alî gitti. Ben de onun beraberinde gittim. Nihayet o, Peygam-ber(S)'in huzuruna girdi. Ben de beraberinde girdim. Hemen Peygam-ber'e:

— Bana İslâm'ı öğret! dedim.

O da İslâm'ı telkîn etti. Ben de bulunduğum yerde hemen müslü-mân oldum. Bunun üzerine Peygamber bana:

— "Yâ Ebâ Zerr, bu işi gizli tut ve memleketine dön git. Sonra sana bizim meydana çıktığımız haberi ulaşınca hemen gel!" buyurdu.

Ben de:

— Seni hakk peygamber olarak gönderen Allah'a yemîn ederim ki, ben bu Şehâdet Kelimesi'ni o müşriklerin ortasında (muhakkak) haykıracağım! dedim.

Râvî İbn Abbâs dedi ki: Kureyş mescidde toplu bir hâlde iken Ebû Zerr mescide geldi de:

— Ey Kureyş cemâati! Eşhedu en lâ ilahe ille İlâh ve eşhedu en-ne Muhammeden rasûlallah = Ben Allah'tan başka ibâdet edilecek hakk ma'bûd olmadığına şehâdet ediyorum; Muhammed'in O'nun kulu ve rasûlü olduğuna da şehâdet ediyorum, dedi.

Kureyş müşrikleri de:

— Saldırın şu Sâbiî'ye! dediler de kalktılar ve ölmem için sıra dayağına çekildim.

Bu sırada Abbâs bana yetişip üzerime kapandı. Sonra onlara döndü de:

— Veyl sizlere Gıfâr'dan bir adamı öldürüyorsunuz. Gıfâr ise sizin ticâret yeriniz ve yolunuz Gıfâr üzerindedir, dedi.

Bunun üzerine Kureyşliler benden çekildiler. Ertesi gün sabah vakti ben yine Mescide gittim. Ve dünkü gibi yine İslâm şehâdetini i'lân ettim. Onlar da yine:

— Kalkın, şu Sâbiî'ye hücum edin! dediler.

Bana dün yapılanın benzeri öldüresiye bir dayak daha atıldı. Abbâs yine imdadıma yetişip üzerime kapandı. Kureyş'e dün söylediği makaalesinin benzerini söyledi.

. Râvî İbn Abbâs: İşte zikredilen bu vak'a, Allah kendisine rahmet eylesin, Ebû Zerr'in İslâm'a girmesinin evveli oldu, demiştir [36].

10- Kahtân İsminin Zikri Babı

29-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S): "Kahtân oğulları'ndan bir kişi çıkıp insanları asâsıyle sevk ve idare etmedikçe kıyamet kopmayacaktır" buyurmuştur [37].

11- Nehyolunan Câhiliyet Da'vâsi Babı [38]

30-.......Câbir (R) şöyle diyordu: Biz Peygamber'in beraberinde gazveye (Mureysî seferine) çıkmıştık. Muhacirlerden birtakım insanlar da toplanmış, Peygamber'in beraberinde sefer etmişti. Hattâ Muhacirler (Ensâr'dan) çok oldular. Muhacirlerden şakacı bir kimse vardı. Bu zât Ensâr'dan birisinin kıçına (şaka olarak) vurmuştu. En-sârî bundan aşırı derecede öfkelendi. Nihayet (kavga

başladı) iki taraf da kendi kabilelerini imdada çağırdılar. Ensâr'dan olan kimse:

— Ey Medîneliler, imdadıma koşunuz! diye feryâd etti. Muhacir şakacı da:

— Ey Muhacirler, imdadıma geliniz! diye bağırdı. Bu sesler üzerine Peygamber (S) çıktı ve:

— "Câhiliyet ahâlîsinin çığlığı ile bağırmak ne oluyor?" buyurdu. Sonra da:

— "Onların işi nedir (neden câhiliyet âdetiyle çağırışıyorlar)?" diye sordu.

Bir Muhâcir'in Ensâr'dan birisine şaka ile vurduğu kendisine haber verildi.

Râvî dedi ki: Bunun üzerine Peygamber:'

— "O Câhiliyet çığlığını bırakınız! Soyunu çağırmak (onunla hakk kazanmak) kötü bir şeydir" buyurdu.

(Münafıkların başı olan) Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûl de:

— Şunlar bizim Medine halkı üzerine Muhâcirler'i ayaklandırmak mı istiyorlar? Yemîn olsun eğer biz Medine'ye dönüp varırsak, Medîne'nin en azîz olanı (gûyâ kendisi), onlardan en zelîl olanı (gûyâ Peygamber'i) elbette ve muhakkak Medine'den çıkaracaktır, dedi.

Bunun üzerine Umer, İbn Übeyy için:

— Ey Allah'ın Elçisi! Şu habîsi öldürmez miyiz? dedi. Peygamber:

— "İnsanlar 'Muhammed kendi sahâbîlerini öldürtür oldu'diye dedikodu etmesin!" buyurdu [39].

31-.......Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan: Peygamber (S): "Kim avuç içi ile yanaklarını, yüzünü döver, yakalarını yırtar ve Câhiliyet âdeti üzere bağırır çağırırsa, o kimse bizden değildir" buyurmuştur [40].

12- Huzâa Kıssası Babı [41]

32-.......Bize İsrâîl, Ebû Husayn'dan; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Amr ibnu Luhayy ibniKam'a ibn Hındif, Huzâa kabilesinin (büyük) babasıdır" buyurmuştur [42].

33-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Ben Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den işittim, o şöyle dedi: Bahîra, sütü tâğûtlara, şeytânlara âid olmak üzere sütünden insanların faydalanması men' olunan yânı haram kılınan devedir. Artık bundan sonra bu devenin sütünü insanlardan hiçbir kimse sağamazdı. Sâibe ise Câhiliye Arablan'nın taptıkları putları için adayıp salıverdikleri devedir. Artık onun üzerine hiçbir yük yüklenmez. Saîd ibnu'I-Müseyyeb dedi ki: Ebû Hureyre şöyle dedi: Peygamber (S): "Ben (kusûf namazı kılarken) cehennemde Huzâalı Amr ibn Âmir ibn Luhayy 'ı kendi bağırsaklarını ateş içinde sürükler hâlde gördüm. Çünkü o develeri putlar için salma adağı yapanların ilki idi" buyurdu [43].

13- Zemzem Kıssası Ve Arab Kavminin Cahilliği Babı [44]

34-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Arab kavminin cahilliğini bilmen seni sevindirdiği zaman el-En'âm Sûresi'ndeki yüzotu-zuncu âyetin üst tarafını oku: "İlimsizlik yüzünden çocuklarını beyinsizce öldürenlerle Allah 'in kendilerine ihsan ettiği (halâl) rızkı, Allah 'û iftira ederek, haram sayanlar muhakkak ki maddî ve ma 'nevîen büyük zarara uğramıştır. Onlar şübhesiz ki, sapmışlardır ve (ondan sonra) doğru yolu da bulamamışlardır" (ei-En'âm: 140) [45].

14- Kendini İslâm'daki Ve Câhiliyet Devrindeki Babalarına Nisbet Eden, Yânî Onlara Âid Olduğunu Söyleyen Kimse Babı

İbn Umer ile Ebû Hureyre, Peygamber(S)'in şöyle buyurduğunu söylediler: "Kerîm oğlu, kerîm oğlu kerîm oğlu kerîm, îbrâhîm Halîlullah oğlu, îshâk oğlu [46], el-Berâ ibn Âzib de Peygamber(S)'in: "Ben Abdulmuttalib oğluyum" buyurduğunu söylemiştir.

35-....... Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: "Sen enyakın hısımlarını (Allah'ın azabı ile) korkut" (eş-şuarâ: 214) âyeti indiği zaman, Peygamber (S) Kureyş'in soylu boylarını: "Ey Fihr oğulları, ey Adiyy oğullan!.." diye oymak oymak çağırmaya başladı [47].

el-Buhârî dedi ki: Bize Kabîsa söyledi: Bize Sufyân es-Sevrî, Ha-bîb ibn Ebî Sâbit'ten; o da Saîd ibn Cubeyr'den haber verdi ki, İbn Abbâs şöyle demiştir: ' 'Sen (ilkin) en yakın hısımlarını Allah 'in azabı ile korkut" (eş-Şuarâ: 214) âyeti indiği zaman, Peygamber (S) kendi aşiretini kabile kabîle çağırmaya başladı [48].

36- Bize Ebû'l-Yemân tahdîs etti. Bize Şuayb haber verdi: Bize Ebû'z-Zinâd, el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) - eş-Şuarâ: 214. âyeti indiği zaman- şöyle buyurmuştur: "Ey Abd Menâf oğulları! Allah'tan kendinizi ibâdet bedelinde satın alarak kurtarınız! Ey Zubeyr ibnu'l-Avvâm'ın anası ve Rasû-lullah'ın halası (Abdulmuttalib kızı Safiyye)/Ey Muhammed'in kızı Fâîıma! Sizler de kendilerinizi Allah'tan ibâdet mukaabilinde satın alınız da azabından kurtulunuz! Allah'ın azabından kurtulmanız için ben, Allah tarafından verilmiş hiçbir nüfuza mâlik değilim. Malımdan istediğiniz şeyi benden isteyin!" [49].

15- Habeş Kıssası Ve Peygamber(S)'İn: "Ey Erfide Oğulları!" Kavli Babı

37-.......Bize el-Leys, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Urve'den; o da Âişe'den tahdîs etti ki, Minâ günlerinde yanında şarkı söyleyen, def vurup def çalan iki kız varken yanına Ebû Bekr girmiş. Bu sırada Peygamber de örtüsüne bürünmüş, yatağına uzanmıştı. Ebû Bekr o kızları azarlamış. Peygamber (S) hemen yüzünden örtüyü açmış ve Ebû Bekr'e hitaben:

— "Yâ Ebâ Bekr, onlara ilişme, çünkü bu günler bayram günleridir; bu günler Minâ günleridir" buyurmuştur.

Yine bu senedle Âişe şöyle demiştir: Ben Peygamber'i şu hâlde gördüm: Habeşliler mescidde oyun oynuyorlar, ben de onlara bakıyordum, Peygamber de (ben oyunlarım seyredebileyim diye kendi ri-dâsıyle -örtüsüyle-) beni perdeliyordu. Habeşliler'i Umer azarlayıp kovmağa kalktı. Bunun üzerine Peygamber (S) Umer'e hitaben:

— "Bırak onlara" (Ve Habeşliler't de:) "Emniyetli olarak oyununuza devam edin ey Er/ide oğulları!" buyurdu [50].

16- Nesebinin Sövülmemesini Arzu Eden Kimse Babı [51]

38-.......Aişe (R) şöyle demiştir: (Şâir) Hassan, Kureyş müşriklerini hicvetmek hususunda Peygamber'den izin istemişti. Peygamber (S):

— "(Kureyş içindeki) benim nesebim nasıl olacak?" diye sordu. Hassan:

— Hiç şübhesiz ben Seni (yânî Sen'in soyunu) Kureyş soyları arasından, hamurdan kılın çekilmesi gibi muhakkak çeker çıkarırım, diye cevâb verdi.

Ve Urve babasından rivayet etti ki, babası Hişâm şöyle demiştir: Ben Aişe'nin yanında Hassân'a sövmeye davrandım. Âişe hemen:

'Hassân'a sövme! Çünkü o Peygamber'i müdâfaa eder idi" dedi [52].

17- Rasûlullah'ın İsimleri Hakkında Gelen Haberler İle Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı:

"Muhammed Allah'ın Rasûlü'dür. O'nun maiyyetinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında

merhametlidirler..." (ei-Feth; 29);

"Meryem oğlu îsâ da bir zaman (şöyle) demişti: Ey İsrâîl oğulları, ben size Allah'ın rasûlüyüm. Benden evvelki Tevrat'ı tasdik edici; benden sonra gelecek bir rasûlü de -ki ismi Ahmed'dir- müjdeleyici olarak geldim..." (cs-saff- 6) [53].

39-.......Cubeyr ibn Mut'ım (R) şöyle demiştinRasûluIlah (S) şöyle buyurdu: "Bana mahsûs (ve ümmetlerce meşhur) beş isim vardır: Ben Muhammed'im ve Ahmed'itn. Ben o MâhVyim ki, Allah benim -(peygamberliğim)/^ küfrü mahvedecektir. Ben o Haşirdim ki (kıyamet gününde) insanlar beni ta'kıb ederek toplanacaklardır. Ben o Âkıb'ım ki, peygamberlerin sonuncusuyum" [54].

40-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Sizler hayret etmez misiniz? Bakınız Allah Kureyş'in sövmesini ve la'netlemesini benden nasıl çevirip def ediyor? Ben Mu-hammed (adiyle tanınmış ve övülmüş) iken onlar (bunu değiştirerek) Muzemmem diye sebbederler veMuzemmem diye la'net ederler" [55].

18- Peygamberin "Hâtemıtn-Nebiyyîn" İsmi Babı [56]

41-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Benimle peygamberler zümresinin benzeri, şu kimsenin benzeri gibidir: O kişi bir ev yaptırmış ve binayı tamamlayıp süslemiş de yalnız bir tuğlası eksik kalmış. Bu vaziyette insanlar binaya girip gezmeye başlarlar. Ve (o eksik yeri görüp) hayret ederek: Şu bir tuğlanın yeri boş bırakılmış olmasaydı! derler" [57],

42-.......Ebû Hureyre(R)'den; Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Şübhesiz benim meselimle benden önceki peygamberler zümresinin meseli, şu kimsenin meseli gibidir ki, o kimse bir ev yaptırmış ve onu süsleyip güzelleştirmiş; yalnız bir köşede bir kerpiç yeri boş bırakılmış. Akabinde insanlar evi dolaşmaya, evi takdirle beğenmeye ve: Keşke şu tek kerpiç de yerine konulsaydı! demeye başlarlar". Rasûlullah: "îşte ben, o (yeri boş bırakılan) kerpicim; ben Hâte-mu'n-Nebiyyîn'im (peygamberlerin sonuyum)" buyurdu [58].

19- Peygamber(S)'İn Vefatı Babı

43-.......Bizeel-Leys, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan; odaUrve ibnu'z-Zubeyr'den; o da Âişe(R)'den, Peygamber (S) altmış üç yaşında vefat etti, diye tahdîs etti.

(Yukarıda geçen sened ile) İbn Şihâb: Ve bana Saîd ibnu'l-Müsey-yeb, yukarıki hadîsin benzerini haber verdi, demiştir [59].

20- Peygamber(S)İn Künyesi Babı

44-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) çarşıda idi. Bir kimse:

— Yâ Eba'l-Kaasım! diye seslendi. Peygamber ona dönüp baktı da;

— "Benim öz adımla ad koyunuz. Fakat künyemle künyelenme-viniz" buyurdu.

45-.......Câbir(R)'den: Peygamber (S): "Benim (Muhammed, Ahmed gibi) bir adımla ad koyunuz, fakat künyem ile künyelen-meyiniz" buyurmuştur.

46-.......îbn Şîrîn şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre'den işittim, şöyle diyordu: Ebu'l-Kaasım (S): "Benim ismimle ad koyunuz, fakat künyemle

künyelenmeyiniz" buyurdu [60].

21-Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir.)

47-.......Bize el-Fadl ibnu Mûsâ, el-Cuayd ibn Abdirrahmân'dan haber verdi (o, şöyle demiştir): Ben es-Sâib ibn Yezîd'i doksan-dört yaşında, bünyesi sağlam, çevik, boyu boşu dimdik olduğu hâlde gördüm. es-Sâib ibn Yezîd şöyle dedi: Pek iyi bilmişimdir ki, (şu yaşımda) kulağımla, gözümle (işitip görerek) faydalandırılmış olmam, ancak Rasûlullah'ın duası (bereketi) iledir. Hakîkaten (çocukluğumda).teyzem beni Rasûlullah'ın huzuruna götürmüştü de O'na:

— Yâ Rasûlallah, kızkardeşimin oğlu rahatsızdır. Onun için Allah'a duâ etseniz! demişti.

Râvî dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah (S) bana duâ etti (de vücûdum zinde, duyu organlarım sağlam olarak yaşıyorum) [61].

22- Peygamberlik Mührü Babı

48-.......el-Cuayd ibn Abdirrahmân şöyle demiştir: Ben es-Sâib ibn Yezîd'den işittim, şöyle dedi: Teyzem beni Rasûlullah'ın yanına götürdü de:

— Yâ Rasûlallah, kızkardeşimin oğlu hastadır, dedi.

Rasûlullah (S) başımı sıvazladı ve bana bereketle duâ etti. Sonra abdest aldı. Ben de abdest suyundan içtim. Sonra arka tarafında durdum. Ve iki küreği arasındaki Peygamberlik Mührü'nü gördüm [62].

Ubeydullah: "el-Hucle", at cinsinin iki gözü arasında olan beyazlıklardan bir beyazlıktır, dedi. İbrâhîm ibn Hamza da: Peygamberlik Mührü, zifaf yânı gerdek çadırının iri düğmesi hey'etinde ve mikdârmda idi, dedi [63].

23- Peygamber(S)'İ Sıfatlamak Babı [64]

49........ Ukbe ibnu'l-Hâris (R) şöyle demiştir: (Peygamber'in vefatından birkaç gün sonra) Ebû Bekr (R) ikindi namazını kıldı. Sonra mescidden çıkıp (Alî'yle beraber) yürüyordu. (Yolda Alî'nin oğlu) Ha-sen'i gördü. Hasen çocuklarla oynuyordu. Ebû Bekr, Hasen'i omu-zuna aldı ve:

— Peygamber'e benziyen Alî'ye benzemiyen (yavru), babam sana feda olsun! dedi.

Alî ise gülüyordu [65].

50-.......Bize İsmâîl tahdîs etti ki, Ebû Cuhayfe (R): Ben Peygamber'i gördüm, el-Hasen O'na çok benziyordu, demiştir.

51-.......Bize İsmâîl ibn Ebî Hâlid tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Cuhayfe(R)'den işittim, şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'i gördüm, el-Hasen ibn Alî O'na benzerdi.

Ebû Cuhayfe'nin râvîsi îsmâîl ibn Ebî Hâlid dedi ki: Ben Ebû Cuhayfe'ye:

— Peygamber'i bana vasıflayıp bildir, dedim. O da şöyle vasıfladı:

— Peygamber beyazdı. Siyah saçına beyaz karışmıştı. Peygamber bize (yânî Benû Suvâe hey'etine) onüç dişi deve (hediye) verilmesini emretti.

Râvî Ebû Cuhayfe dedi ki:

— Fakat biz bu develeri teslim almadan önce Peygamber (Tanrı dîvânına) alındı [66].

52-.......Bize İsrâîl, Ebû İshâk'tan tahdîs etti ki, Vehb ibn Cuhayfe es-Suvâî (R): Ben Peygamber(S)'i gördüm, O'nun alt dudağının altında biraz beyazlık gördüm, demiştir [67].

53-.......Bize Harîz ibnu Usmân tahdîs etti ki, kendisi Peygamber'in arkadaşı olan Abdullah ibn Büsr'e:

— Sen Peygamber'i gördün mü, yaşlı mı idi? diye sormuş. Abdullah ibn Büsr de:

— (Evet gördüm.) Alt dudağı ile çenesi arasında birkaç beyaz saç teli bulunuyordu, demiştir [68]

54-.......Rabîa ibnu Ebî Abdirrahmân şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, o Peygamber(S)'i vasıflıyor, şöyle diyordu: Peygamber kavminin orta boylusu idi. Çok uzun da değil, kısa da değildi. Ezheru'I-levn idi (yânı teni kırmızı rengi iyice emmiş beyazdı). Kireç gibi duru beyaz da değildi, kara yağız da değildi. (Su'dânlılar gibi) kıvırcık, kısa saçlı değildi. Düz ve uzun saçlı da değildi. O, mu'tedil sarkık saçlı idi. Ona kırk yaşında (vahy) indirildi. Vahy indirilmekte olduğu hâlde Mekke'de on yıl ikaamet etti, Medine'de on yıl (yaşadı); başında ve sakalında yirmi tel ak saç bulunmayarak.

Rabîatu'bnu Ebî Abdirrahmân yukarıdaki senedle şöyle demiştir: Ben Peygamber'in saçından birazını gördüm, kırmızı idi. Enes ibn Mâlik'e:

— Peygamber saçını boyadı mı ki, bu gördüğüm saçlar kırmızı idi? dedim.

Bana:

— (Hayır boyamadı.) O saçlar başına sürdüğü kokudan dolayı kırmızı olmuştur, denildi [69].

55-.......Rabîa, Enes ibn Mâlik'ten şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) ifrat derecede uzun da değil, kısa boylu da değildi. O süt gibi safî beyaz da değil, karayağız da değildi. O kısa kıvırcık saçlı da değil, düz uzun saçlı da değildi. Kırk yaşını doldurunca Allah O'-nu peygamber gönderdi. (Peygamberliğinde) on sene Mekke'de, on sene de Medine'de ikaamet etti. Başında ve sakalında yirmi tel ak saç bulunmayarak Allah onu vefat ettirdi [70].

56-.......Ebû İshâk şöyle demiştir: Ben el-BerâibnÂzib(R)'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) sîmâca insanların en güzeli idi. (Ahlâk i'tibâriyle de en güzeli idi.) Vücûd yaratılışı cihetiyle de insanların (insan tiplerinin) en güzeli idi. O ne çok uzundu, ne de kısa boylu idi [71].

57-....... Katâde şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik'ten:

— Peygamber (S) saçını boyadı mı? diye sordum. Enes:

— Hayır boyamadi; çünkü biraz beyazlık O'nun yalnız -iki gözüyle iki kulağı arasına dökülen iki zülfünde vardı, dedi [72].

58-.......el-Berâ ibnu Âzib (R) Peygamber'i şöyle vasfetmiştir:

Peygamber (S) uzunla kısa boy arası mu'tedil bir endamda yaratılmıştı. O'nun iki omuzu arası genişti. İki kulağı yumuşağına kadar inen gür saçı vardı. Ben bir defasında Peygamber'i kırmızı (ve yeşil çubuklu) bir libâs içinde görmüştüm. Kat'î olarak derim ki, ben güzellikte O'na denk olabilecek hiçbir şey görmedim.

Râvîlerden Yûsuf ibn Ebî İshâk, babası Ebû Ishâk'tan: Kürek kemiği ile kol başının kavuştuğu yere yânı omuz başlarına kadar uzanan gür saçı vardı, demiştir [73].

59-....... Ebû İshâk şöyle demiştir: el-Berâ ibn Azib'e:

— Peygamber(S)'in yüzü kılıç gibi (parlak) mı idi? diye soruldu.

— Hayır, kılıç gibi değil, ay misâli (parlak ve toparlak çehreli) idi, dedi [74].

60-.......el-Hakem ibn Uteybe şöyle demiştir: Ben Ebû Cuhayfe(R)'den işittim, o şöyle dedi: Rasûlullah (S) güneşin en sıcak zamanı gün ortasında Bathâ mevkiine çıktı ve abdest aldı. Sonra önünde ucu demirli bir harbe olduğu hâlde

öğle ve ikindi namazlarını ikişer rek'at kıldırdı.

el-Hakem senedde şunu hatırladı: Avn, babasından; o da Ebû Cu-hayfe'den rivayet etti. O şöyle demiştir: O harbenin ardından geçmekte olan kadın geçer idi. (Peygamber çadırdan çıktı.) İnsanlar kalktılar ve Peygamber'in iki elini tutmaya, yüzlerine sürmeye başladılar. Ebû Cuhayfe dedi ki: Bu sırada ben de Peygamber'in yanma sokuldum, elini elime aldım ve onu yüzüme götürüp sürdüm. Bir de gördüm ki, Peygamber'in eli (o sıcak zamanda) kardan daha serin, miskten daha güzel kokulu idi [75].

6l-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) insanların en cömerdi idi. En cömert olması da ramazânda Cibril kendisine kavuştuğu zaman görülürdü. Cibrîl, ramazânın her gecesinde Rasûlullah ile buluşur da kendisiyle Kur'ân'ı müzâkere ederdi. Şüb-hesiz ki işte bundan dolayı Rasûlullah, insanların yararı için gönderilen rüzgârdan daha cömert idi (Muhtaçlara daha çok ve daha çabuk yetişirdi) [76].

62-.......Bana İbnu Şihâb, Urve'den; o da Âişe'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) sevinmiş olarak ve yüz çizgileri parlar bir hâlde Aişe'nin yanına girip şöyle buyurmuştur:

— "(Yâ Âişe!) Mudlic kabilesinden olan zâtın (iz sürücü Mü-cezziz'in) Zeyd ile Usâme için söylediği sözü işitmedin mi? O (uyumakta olan) Zeyd ile Usâme'nin ayaklarını gördü de: Muhakkak bu ayaklar birbirindendir, dedi" [77].

63-...,... Abdullah ibn Ka'b şöyle demiştir: Ben babam Ka'b ibn Mâlik'ten işittim. O Tebûk seferinden geri kaldığı zamanı tahdîsederek şöyle dedi: Rasûlullah'a selâm verdiğim zaman yüzü sevinçten şimşek çakar (gibi parlar) bir hâlde idi... Esasen Rasûlullah Allah tarafından sevindirildiği zaman yüzü parlardı, hattâ o yüz bir ay parçasına benzerdi. Biz de sevinçli bir vahiy geldiğim O'nun bu sevimli sîtnâ-sından anlardık... [78].

64-....... Saîd el-Makburî'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Ben devirden devire ve aileden aileye (süzüle süzüle) geçen Âdem oğulları soylarının en temizinden naklolundum. Nihayet şu içinde bulunduğum topluluktan (Hâşimî soyundan) meydana çıktım" [79].

65-.......Ibn Şihâb şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah, İbn Abbâs(R)'tan şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) alın saçlarını alnının üstüne bırakırdı. Müşrikler ise başlarının saçlarını alnın iki tarafına ayırırlardı. Kİtâb ehli olanlar da başlarının saçlarını alınlarına salıverirlerdi. Rasûlullah, hakkında hiçbirşey ile emrolunma-dığı hâllerde kitâb ehline uygun olmayı severdi. Sonraları Rasûlullah da başının saçını iki tarafa ayırıp bıraktı [80].

66-.......Abdullah ibn Amr (R): Peygamber (S) sözünde, fiil ve hareketinde taşkınlık yapıcı seciyede değildi. Taşkınlığı zorlanarak da yapıcı değildi, demiştir. Abdullah herkese: İyi biliniz ki, sizin en güzel huylunuz, en hayırlı olanınızdır, der idi [81].

67-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) -dünyâ, işlerinden iki şey arasında muhayyer kalındığında muhakkak onlardan -günâh olmadığı müddetçe- en kolay olanını alırdı. Eğer günâh gerektirecek olursa, o kolay şeyden insanların en uzak bulunanı Rasûlullah olurdu. Rasûlullah kendisi için kîn tutup öc almamıştır. Ancak Allah'ın hürmetine saygısızlık edilmesi hâli müstesnadır. İşte bu hâlde yapılan hürmetsizlik sebebiyle Allah için (öfkelenir), intikaam alırdı [82].

68-.......Enes ibn Mâlik (R): Ben hayâtımda Peygamber(S)'in elinden daha yumuşak hiçbir ipeğe, hiçbir dîbâca el sürmedim. Yine ben ömrümde Peygamber'in kokusundan daha hoş, daha temiz bir koku da asla koklamadım, demiştir [83].

69-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R), haya cihetiyle kendi köşesinde oturan bakire kızdan daha çok utangaçtı, demiştir [84].

70-.......Bize Şu'be, senedi ve metni bundan evvelki hadîse benzeyen hadîsi tahdîs etti. Bu rivayette şunu ziyâde etti: Rasülullah (S) birşeyden hoşlanmazsa (onu sahibinin yüzüne vurmazdı), hoşnûdsuz-luğu (yalnız) yüzünde görülüp bilinirdi.

71-.......Ebû Hureyre (R): Peygamber (S) hiçbir zaman hiçbir yemeği ayıplamadı. Yemeyi arzu ederse onu yerdi, arzu etmezse bırakırdı, demiştir.

72-....... Ibnu Buhayne (denmekle ma'rûf olan) Abdullah ibn Malık el-Esedî (R): Peygamber (S) namaz kılarken secde ettiği zaman, koltuk altım göreceğimiz derecede pazularımn arasını açardı, demiştir,.

Bu hadîsin râvîlerinden îbnu Bukeyr de: Bize Bekr ibnu Mudar: Koltuk altı aklığını görecek derecede... şeklinde tahdîs etti, demiştir.

73-....... Bîze Saîd, Katâde'den tahdîs etti ki, onlara da Enes (R) şöyle tahdîs etmiştir: Peygamber (S) hiçbir duasında ellerini yukarıya kaldırmazdı, yalnız yağmur duasında kaldırırdı. Çünkü Peygamber bunda (ellerini) koltuklarının beyazı görülünceye kadar kaldırırdı [85].

74-.......Mâlik ibn Mığvel tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Avn ibn Ebî Cuhayfe'den işitittim. O, babası Ebû Cuhayfe'nin şöyle dediğini zikretti: Ben Peygamber'in yanına sokuldum. Peygamber el-Ebtâh mevkiinde bir kubbe yânî yuvarlak bir çadır içinde idi, öğlenin sıcak zamanında Bilâl dışarı çıkıp namaza nida etmişti. Sonra içeri girdi ve Rasûlullah'ın- abdest suyunun artanını dışarı çıkardı. İnsanlar o suyun üzerine düşüp ondan bir parça alıyorlardı. Sonra Bilâl tekrar çadıra girdi ve ucu demirli bir harbe çıkardı. Bu sırada Rasülullah da

dışarıya çıktı. Bacaklarının aklığı hâlâ gözümün önündedir. Bilâl o harbeyi çadırın dışında bir yere dikti. Sonra Rasülullah (S) seferi olarak öğle namazım iki rek'at, ikindi namazını da iki rek'-at kıldırdı. O sırada önünden eşek ve kadın geçerdi [86].

75-.......Bize Sufyân, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R):

— Peygamber (S) bir sözü, bir hâdiseyi tahdîs eder anlatırdı. Anlatırken O'nun sözlerini bir sayıcı kişi saysaydı, muhakkak sayabilirdi, demiştir.

Ve el-Leys şöyle dedi: Bana Yûnus, İbn Şihâb'dan tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, teyzesi Âişe ona:

— Birşey anlatacağım, bilmem sana hayret verir mi? diye şöyle söylemiş:

— Buraya Fulân'ın babası (Ebû Hureyre) geldi. Odamın şu tarafına oturdu. (Sözüne hiç aralık vermeksizin devamlı) Rasûlullah'-tan hadîs söyleyip, bunları bana duyurmak istiyordu. Hâlbuki ben nafile namazı kılıyordum. Ben ibâdetimi bitirmeden kalktı gitti. Eğer ben (ibâdetimi tamamlayıp da) ona yetişebilseydim, muhakkak onu (böyle aralıksız söylemekten) men' edecektim. İyi bil ki, Rasûlullah, sözü sizin sözünüzü zincirlediğiniz gibi birbirine ekleme suretiyle söyler değildi, demiştir [87].

24- Bâb: Peygamber(S)'İn Gözü Uyur, Kalbi Uyumazdı

Bu hadîsi Saîd ibn Mînâ, Câbir'den; o da Peygamber'den rivayet etmiştir [88].

76-....... Ebû Seleme ibn Abdirrahmân, Âişe(R)'ye:

— Rasûlullah'ın ramazândaki (gece) namazı nasıldı? diye sordu. Âişe:

— Rasûlullah (S) ne ramazânda, ne de ramazândan gayrı (gecelerde onbir rek'at üzerine ziyâde eder değildi. Rasûlullah (evvelâ) dört rek'at kılardı. Artık o rek'atlerin güzelliğinden ve uzunluğundan sorma! (O, suâlden ve cevâbdan

müstağnidir.) Sonra dört (rek'at daha) kılardı. Bunların da güzelliğinden ve uzunluğundan sorma. Sonra üç rek'at kılardı. Ben:

— Yâ Rasûlallah! Vitr namazından önce uyur musun? diye sordum.

Rasûlullah:

— "Benim gözüm uyur, hâlbuki kalbim uyumaz" buyurdu [89].

77-.......Şerîk ibn Abdillah ibn Ebî Nemir şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim. O, Peygamber'in Ka'be Mescidi'nden geceleyin yürütüldüğü geceyi, bize şöyle tahdîs ediyordu: Kendisine vah-yedilmeden önce Harem Mescidi'nde uyurken üç kişi gelmiştir. Onlardan birincisi:

— O (yânı Muhammed) hangisidir? dedi. Diğeri:

— (Uyuyan) iki kişinin ortalarındakidir; O uyuyan üç kişinin ha-yırhsıdir, dedi. (Çünkü Muhammed iki kişi arasında uyumakta idi.)

O üç kişinin sonuncusu:

— (Göklere yükseltmek için) onların hayırlısını alınız! dedi.

İşte o gece ancak bu söylenen kıssa vâki' oldu. Peygamber, kalbinin görmekte olduğu şeyler içinde diğer bir gece onlar yine gelinceye kadar onları görmedi. Peygamber'in gözleri uyur, kalbi uyumaz. Peygamberler böyledir; gözleri uyur, kalbleri uyumaz. Müteakiben Cibril O'na yaklaştı, sonra O'nu göğe çıkardı [90].

25- İslâm'da Peygamberlik Alâmetleri Babı [91]

78-.......Ben Ebû Recâ'dan işittim, şöyle dedi: Bize İmrân ibn Husayn (R) tahdîs etti ki, kendileri Peygamber'in beraberinde bir yolculukta bulunmuşlar. Bütün gece yürümüşler. Nihayet sabahın yüzü yakın olduğu zaman gecenin sonunda konaklamışlar. Akabinde gözleri kendilerine gâlib olup 'tâ güneş yükselinceye kadar uyuyakalmışlar. Ebû Bekr uykusundan ilk uyanan kimse olmuş. Rasûlullah (S) kendiliğinden uyamncaya kadar uykusundan uyandinlmazdı. Derken Umer uyandı. Ebû Bekr, Rasûlullah'ın başının yanında oturup tekbîr getirmeye ve sesini yükseltmeye başladı. Nihayet Peygamber uyandı. (Biraz yürüdükten sonra) konakladı ve bizlere sabah namazını kıldırdı.

Bir adam topluluktan ayrılmış, bizimle namaz kılmamıştı. Peygamber namazdan ayrılınca:

— "Yâ Fulân! Bizimle beraber namaz kılmana mâni' olan nedir?" diye sordu.

O da:

— Bana cünüblük arız oldu, dedi.

Bunun üzerine Peygamber ona (temiz) toprakla teyemmüm etmesini emretti. Sonra o şahıs teyemmüm edip namaz kıldı.

(Imrân şöyle devam etti:) Rasûlullah beni önündeki binek hayvanına tahsis etti. Biz çok şiddetli bir susuzluğa uğradık. Biz su aramak üzere önden yürüdüğümüz sırada devesi üstünde iki büyük su kırbası ortasına oturup ayaklarını sarkıtmış bir kadınla karşılaştık. Kadına:

— Su nerede? diye sorduk. Kadın:

— Burada su yoktur, dedi. Biz kadına:

— Senin ehlinle su arasında ne kadar mesafe var? dedik. Kadın:

— Bir gündüz ve bir gece, dedi. Biz:

— Öyle ise Rasûlullah'ın yanma yürü! dedik. Kadın:

— Rasûlullah nedir? dedi.

İmrân dedi ki: Biz o kadının işinden hiçbirşeye mâlik olmaksızın nihayet onu Peygamber'in karşısına getirdik.

Kadın, Peygamber'e de bize söylediği şeylerin benzerini söyledi, şu kadar var ki, o, Peygamber'e yetîm çocukların sahibesi olduğunu da söyledi. Akabinde Peygamber, kadının su tulumlarının indirilmesini emretti. Kırbaların aşağı taraflarındaki iki ağzını eliyle mesnetti. Biz çok susamış kırk kişi doyuncaya kadar su içtik ve beraberimizde bulunan her su kırbasını ve su kabını da doldurduk. Şu kadar ki, hiçbir deveye su içirmedik. Su tulumu ise, doluluktan hâlâ su sızdırır vaziyette idi. Sonra Peygamber, yanında bulunanlara:

— "Yanınızdaki yiyecekleri getirin!" buyurdu.

Kadın için yiyecek parçaları ve hurmadan bir mikdâr toplandı (Bunlar bir bez içine konup kucağına verildi). Kadın gecikmiş olarak ka-bîlesi halkına vardı ve:

— Ben insanların en sihirbazına kavuştum; yâhud da O, dedikleri gibi bir peygamberdir, dedi.

Sonra Allah o kadın yüzünden o kabileye hidâyet verdi de, kadın İslâm'a girdi; o evler topluluğu oba halkı da İslâm'a girdiler [92].

79-.......Enes (R) şöyle demiştir: Bir kerresinde Peygamber (S) Zevrâ'da iken kendisine bir kap su getirildi. Akabinde Peygamber elini kabın içine koydu. Hemen parmaklarının arasından su fışkırmaya başladı. Orada bulunan cemâat abdest aldılar.

Katâde dedi ki: Ben Enes'e:

— Orada kaç kişi idiniz? diye sordum.

O da: - Üçyüz, yâhud üçyüz kadar, diye cevâb verdi [93].

80-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'ı şöyle gördüm: İkindi namazının vakti yaklaşmıştı. Abdest suyu arandı, arayanlar suyu bulamadılar. Derken Rasûlullah'a abdest suyu getirildi. Rasûlullah elini bu su kabının içine koydu da insanlara bu kaptaki sudan abdest almalarını emretti. îşte

bu sırada ben Rasûlullah'ın parmaklarının altından suyu fışkırıyor gördüm. İnsanlar, orada bulunanların en sonuna varıncaya kadar hepsi abdest aldılar.

81-.......Ben el-Hasen el-Basrî'den işittim, şöyle dedi: Bize Enes ibn Mâlik tahdîs edip şöyle dedi: Peygamber (S), beraberinde sahâ-bîlerinden bir grup insan olduğu hâlde, seferlerinin birine çıktı. Topluluk yürüyerek hareket ettiler. Nihayet namaz vakti geldi. Abdest alacakları bir su bulamadılar. Topluluktan bir kimse gidip içinde birazcık su bulunan bir kapla geldi. Peygamber onu tuttu da abdest aldı. Sonra dört parmağını o kap üzerine uzattı. Sonra: "Kalkınız ve abdest alınız" buyurdu. Bunun üzerine topluluk abdest aldılar, nihayet hepsi almak istedikleri abdesti almaya ulaştılar. Abdest alan topluluk yetmiş yâhud da yetmiş kadar idiler.

82-.......Enes (R) şöyle demiştir: Namaz vakti geldi. Evi mescide yakın olanlar kalkıp abdest almaya gittiler. Abdesti olmayan birtakımları da kaldı. Peygamber(S)'e, içinde biraz su bulunan bir taş tekne getirildi. Peygamber avucunu içine koydu. Fakat tekne, içinde avucunu yayacak kadar geniş değildi; küçük geldi. Bunun için Peygamber parmaklarını yumdu da elini kabın içine koydu. Oradaki topluluğun hepsi o teknenin suyundan abdest aldılar.

Râvî Humeyd dedi ki: Ben Enes'e: Abdest alanlar kaç kişi idiler? diye sordum. Enes: Seksen kişi idiler, diye cevâb verdi [94].

83-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Hudeybiye günü insanlar çok susadı. Peygamber (S) de önünde deriden bir su kabı olduğu hâlde abdest alıyordu. İnsanlar O'ndan tarafa doğru koştular. Peygamber:

— "Sizlere ne oluyor?" buyurdu. Onlar da:

— Yanımızda hiçbir su yoktur. Abdest alamıyor, su da içemiyoruz. Yalnız Sen'in önündeki su var, dediler.

Peygamber hemen elini o deriden su kabının içine koydu, akabinde parmaklarının arasından su pınarlar gibi kaynamağa başladı. Biz hem içtik, hem de abdest aldık.

(Râvî Salim ibn Ebî'I-Ca'd dedi ki:) Ben Câbir'e:

— Sizler kaç kişi iöiniz? diye sordum. Câbir:

— Eğer biz yüz bin kişi olsaydık, muhakkak o su bizlere yeterdi, biz binbeşyüz kişi idik, dedi [95].

84-.... el-Berâ (R) şöyle demiştir: Biz Hudeybiye günü bin dörtyüz kişi idik. Hudeybiye bir kuyudur. Biz oraya varınca kuyunun suyunu tamamen çekmiştik de içinde bir damla su bırakmamıştık. Peygamber (S) kuyunun kenarı üzerine oturdu. Akabinde biraz su istedi. Getirilen su ile ağzını çalkaladı ve çalkantı suyu kuyunun içine püskürdü. Bunun üzerine biz uzak olmayarak biraz bekledik. Sonra bizler suya kanıncaya kadar su içtik, binek develerimiz de suya kandılar yâhud suya kanıp kamp döndüler [96].

85-.......Bize İmâm Mâlik, İshâk ibn Abdillah ibn Ebî Talha'dan haber verdi ki, o, Enes ibn Mâlik'ten şöyle derken işitmiştir: Ebû Talha, Ümmü Suleym'e hitaben:

— Yemîn olsun ben bu defa Rasûlullah'ın sesini zayıf olarak işittim. Kendisinde açlık olduğunu biliyorum. Yanında yiyecek birşey var mı? dedi.

Ümmü Suleym:

— Evet var, dedi ve arpadan yapılmış birkaç tane ekmek külçesi çıkardı.

Sonra bir baş örtüsü çıkardı da, onun bir kısmı ile ekmekleri sarıp dürdü. Sonra bohçayı benim elimin altına gizledi, örtünün bir kısmını da benim üstüme dürüp sarmaladı. Sonra beni Rasûlullah'ın yanına gönderdi.

Enes dedi ki: Ben de bunu götürdüm. Rasûlullah'ı mescidde buldum. Beraberinde insanlar vardı. Ben onların yanma varıp dikeldim. Rasûlullah (S) bana:

— "Seni Ebû Talha mı gönderdi?" diye sordu. Ben:

— Evet, dedim. Rasûlullah:

— "Yemek sebebiyle mi?" dedi. Ben:

— Evet, dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah beraberinde bulunanlara hitaben:

— "Kalkınız" buyurdu ve yürüdü; ben de önlerinde yürüdüm. Nihayet Ebû Talha'ya geldim ve durumu ona haber verdim. Ebû

Talha (annem) Ümmü Suleym'e:

— Yâ Ümme Suleym! Rasûlullah insanları getirmiştir. Hâlbuki onları doyurabileceğimiz birşey yoktur, dedi.

Ümmü Suleym:

— Allah ve Rasûlü en iyi bilendir, dedi.

Müteakiben Ebû Talha gitti, nihayet Rasûlullah'a kavuştu. Rasûlullah, Ebû Talha ile beraber geldi. Ve: -

— "Yâ Ümme Suleym! Yanında ne varsa getir!" buyurdu.

O da bu ekmekleri getirdi. Rasûlullah emretti ve ekmekler parmakla küçük küçük parçalara bölündü. Ümmü Suleym bir yağ tulumundan bu bölünen ekmek parçalarının üzerine yağ sıktı ve onu bulayıp katık yaptı. Sonra Rasûlullah o katık hakkında Allah'ın, söylemesini istediği şeyleri söyledi. Sonra:

— "On kişi için izin ver!" buyurdu.

Ebû Talha on kişiye izin verdi. Onlar doyuncaya kadar yediler, sonra dışarı çıktılar. Sonra:

— "On kişiye daha izin ver!" buyurdu.

Ebû Talha onlara da izin verdi. Onlar da doyuncaya kadar yedikten sonra dışarıya çıktılar. Sonra Rasûlullah tekrar:

— "On kişiye daha izin ver!"

Böylece cemâatin hepsi de yediler ve doydular. Hâlbuki bu topluluk yetmiş yâhud seksen kişi idi [97].

86-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Biz (sahâbîler) âdet hilafı olan işleri bereket ve hayır sayardık. Siz ise bunlar(ın hepsi) korkutmak (için izhâr edilir) sanıyorsunuz. Biz bir seferde Rasûlullah ile beraber bulunduk. Suyumuz azalmıştı. Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Haydi bana bir mikdâr su artığı bulup getiriniz!" dedi. Sahâbîler, içinde az bir mikdâr su bulunan bir kap getirdiler. Rasûlullah bu kabın içine elini koydu. Sonra sahâbîlere:

— "Haydi temiz ve mübarek suya geliniz! Suyun artışı ise Allah'tandır" buyurdu.

Ve yemîn olsun ben Rasûlullah'ın parmaklan arasından suyun kaynayıp aktığını gördüm. Ve yine yemîn olsun ki, biz (Rasûlullah'ın yanında) yemek yenirken yemeğin Suhhânallah dediğini işitirdik [98]

87-.......Câbir ibn Abdillah (R), babasının, üzerinde borç olduğu hâlde vefat ettiğini tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Peygamber (S)'e gittim ve:

— Babam arkasında bir borç bıraktı. Benim yanımda da onun hurmalığının çıkaracağı mahsûlden başka birşey yoktur. O hurmalığın birkaç seneler çıkaracağı mahsûl de babamın üzerindeki borcu ödemeye yetişmez. Onun için Sen benimle gel de, alacaklılar bana çirkin söz söylemesinler, baskı yapmasınlar, dedim.

Nihayet Rasûlullah, topladığım hurma harmanlarından bir harmanın etrafında yürüyüp dolaştı, duâ etti. Sonra diğer bir yığının etrafında dolaşıp duâ etti. Sonra hurma harmanının üzerine (yâhud yanma) oturdu da:

— "Borcu, bu harmandaki hurma yığınından çekip çıkarınız!" buyurdu.

Nihayet onların alacaklarını onlara tamamen ödedi ve onlara verdiği kadar da arttı [99].

88-.......Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân (R) şöyle tahdîs etmiştir: Ashâbu's-

Suffe fakîr insanlardı. Peygamber (S) bir kerresinde:

— "Yanında iki kişilik yiyeceği olan (onlardan) bir üçüncüsünü; dört kişilik yiyeceği olan bir beşincisini yâhud da altıncısını (alıp) birlikte götürsün" buyurdu. Yâhud bu lâfızlara benzer lâfızla söyledi. Ebû Bekr (bunlardan) üçünü eve getirdi. Peygamber on kişiyi birlikte (alıp evine) götürdü. Ebû Bekr de üç kişiyi götürdü.

Abdurrahmân dedi ki: Bizim ev halkı ben, babam, annem, bir de bizim ev ile Ebû Bekr'in evinde ortaklaşa hizmet eden hizmetçiden ibaretti...

(Râvî Ebû Usmân en-Nehdî:) 'Artık bir de benim zevcem" dedi mi, demedi mi bilemiyorum, demiştir.

(Yine Abdurrahmân dedi ki:) Ebû Bekr, Peygamber'in evinde (konuklarından ayrı olarak) akşam yemeğini yedi. Arkasından yatsı namazını kılıncaya kadar orada kaldı. Sonra (konuklarıyle birlikte kendi evine) döndü (ve konuklarını ağırlamasını ailesine emredip) Rasûlullah akşam yemeğini yiyinceye kadar -yâhud Rasûlullah'ın uykusu gelinceye kadar- yanında kaldı. (Sonra kendi evine döndü.) Geldiğinde gece Allah'ın dilediği kadar haylî ilerlemişti. Hanımı ona:

— Seni konukların yanında bulunmaktan alıkoyan nedir? diye sordu.

O da:

— Onlara yemek yedirdin mi? dedi. Oda:

— Sen gelmedikçe yemek yemiyeceklerini söylediler; hizmetçiler onlara yemek çıkardılar, fakat onlar hizmetçilere gâlib olup yemeği kabul etmediler.

(Abdurrahmân dedi ki:) Ben savuşup saklandım. Ebû Bekr:

— Ey değersiz adam! dedi, beddua etti ve sövdü. Sonra kızgınca:

— Yiyiniz! diye emretti de: Ben bu yemekten ebeden verniyece-ğim, dedi.

Abdurrahmân dedi ki: Allah'a yemîn ederim, biz (yerken) hiçbir lokmaya el uzatmazdık ki altından yemek daha ziyâde çoğalmış olmasın. Nihayet doydular. Yemek de yenmezden evvelki mikdârın-dan daha çok olarak duruyordu. Ebû Bekr yemeğe baktı. Bir de gördü ki, olduğu gibi duruyor. Belki de artmış! Hanımına:

— Ey Firâs oğulları'mn kızkardeşi! Bu nedir? dedi. O da:

— Ey gözümün nuru, şimdi o muhakkak evvelkinden üç kat daha ziyâdedir, dedi.

Bunun üzerine Ebû Bekr o yemekten yedi. Ve ettiği yemîni kas-dederek:

— O olan şey ancak şeytândan idi, dedi.

O yemekten bir lokma yedikten sonra Peygamber'e gönderdi. Yemek Peygamber'in yanında sabaha kadar durdu.

Bizimle bir kavim arasında bir barış ahdi vardı. Müddet son bulmuştu. (Bunun üzerine Medine'ye gelmişlerdi.) İçlerinden arîf (yânî kavminin söz sahibi) olarak oniki kişi ayırdık. Herbirİ ile beraber kaç kişi olduğunu ancak Allah bilir. Şu var ki, Rasûlullah o ariflerle, arkadaşlarının nasîbleri olan yemeği bu çanaktan yolladı.

Abdurrahmân dedi kî: İşte onların hepsi o yemekten yediler (de öyle ağırlandılar). Ebû Usmân: Yahûd Abdurrahmân'ın söylediği gibi, demiştir [100]

89-.......Enes (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) zamanında Medîne ahâlîsine bir kıtlık (yânî yağmursuzluk) isabet etti. Bir cumua günü Rasûlullah hutbe yaparken bir adam ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! At sürüleri helak oldu, davar sürüleri mahvoldu. Allah'a duâ et de bize yağmur versin! dedi.

Rasûlullah hemen ellerini kaldırıp duâ etti.

Enes dedi ki: Gökyüzü ayna gibi parlak iken bir rüzgâr esti, bulut inşâ etti. Sbnra bulut toplandı. Sonra gökyüzü kırba ağızlarım salıverdi. Çıktık, evlerimize gelinceye kadar suya dala dala yürüdük. Öteki cumuaya kadar üzerimize yağmur hep yağıp durdu. Ertesi cumua yine o adam yâhud bir başkası Rasûlullah'a karşı ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Evler yıkıldı, Allah'a duâ et de yağmuru habsetsin! dedi.

Rasûlullah gülümsedi, sonra:

---"(Yâ Allah!) Etrafımıza yağdır, üzerimize değil" diye duâ etti.

Ben bulutlara baktım, Medîne'nin etrafı tâc gibi yarılıp sıyrıldi [101].

90-....... Bize Ebû Hafs tahdîs etti. Onun ismi Umer ibnu'l- Alâ'dır; Ebû Amr ibni'l-AIâ'mn kardeşidir. O şöyle demiştir: Ben Nâfi'den işittim, o da İbn Umer(R)'den: Peygamber (S) bir hurma kütüğüne dayanarak hutbe yapar idi. Minberi edinince o kütükten ayrıldı. Bu sırada kütük bir inleme sesi çıkardı. Peygamber hemen onun yanına geldi ve elini o kütüğün üzerine koyup sıvazladı (böylece inlemesi sustu) [102]. :

Ve Abdulhamîd şöyle dedi: Bize Usmân ibnu Umer haber verdi: Bize Muâz ibnu'1-Alâ, Nâfi'den bu hadîsi haber verdi.

Ve bu hadîsi Ebû Âsim da İbnu Ebî Verrâd'dan; o da Nâfi'den; o da îbn Umer'den; o da Peygamber(SVden olmak üzere rivayet etti [103].

91........ Ben babam Eymen el-Habeşî'den işittim; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan (şöyle demiştir): Peygamber (S) cumua günü bir ağaca yâhud bir hurma kütüğüne dikelir(öyle hutbe yapar)di. Ensâr'-dan bir kadın yâhud bir adam:

— Yâ Rasûlallah, Sana bir minber yapayım mı? dedi. Rasûlullah:

— "İsterseniz yapın" buyurdu.

Ona bir minber yaptılar. Cumua günü olunca Peygamber minbere çıkarıldı. Bu sırada ağaç parçası çocuk gibi feryâd etti. Sonra

Rasûlullah inip onu kucakladı. O sırada kütük, susturulan çocuk gibi hafîf hafîf inliyordu. Rasûlullah:

— "O, yanında edildiğini işittiği zikrullah için ağlıyordu" buyurdu [104].

92-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle diyordu: Mescid hurma ağaçlarının

gövdeleri üzerinde tavanlanmışü (yânî mescidin tavanı hurma kütükleri üzerine oturtulmuş idi). Peygamber (S) hutbe yapmak istediğinde bu kütüklerden birine dayanıp ayakta söz söylerdi. Peygamber için minber yapılınca, minberin üzerinde konuşur oldu. Bu sırada biz bu kütükten gebe develerin iniltisine benzer bir ses (çıktığım) işittik. Nihayet Peygamber, kütüğün yanma gelip elini onun üzerine koyunca sustu [105].

93-.......Bize Muhammed (ibn Ca'fer Gunder), Şu'be'den; o da Süleyman ibn Mihrân'dan tahdîs etti. Süleyman şöyle demiştir: Ben Ebû Vâil'den işittim; o, Huzeyfe'den söyle tahdîs ediyordu: Umer ibnu'l-Hattâb (R):

— Rasûlullah'in fitne hakkındaki sözlerini kim ezberinde tutuyor? diye sordu.

Huzeyfe:

— Ben onu Rasûlullah'm söylediği gibi ezberimde tutuyorum, dedi.

Umer:

— Getir bakalım, şübhesiz sen çok cesursun, dedi. (Huzeyfe şöyle devam etti:)

— Rasûlullah (S): "İnsanın ehli, malı, komşusu yüzünden uğradığı fitneye, namaz, sadaka, iyiliği emretmek ve kötülükten neh~ yetmek keffâret olur" buyurdu.

Umer:

— Hayır, sormak istediğim bu fitne değildir, lâkin ben denizin dalgalanması gibi dalgalanıp kuduracak olan fitneyi soruyorum, dedi.

Bunun üzerine Huzeyfe:

— Yâ Emîre'l-Mü'minîn! O fitneden sana bir zarar yok. Çünkü muhakkak seninle onun arasında kilitli bir kapı vardır, dedi.

Umer, Huzeyfe'ye:

— Kapı açılacak mı, yoksa kırılacak mı? diye sordu. Huzeyfe:

— Kapı açılmayacak, fakat kırılacak, dedi. Umer:

— Bu (yânî kapının kırılması) bir daha kilitlenmemeye daha elverişlidir, dedi.

Râvî Ebû Vâil şöyle dedi: Biz Huzeyfe'ye:

— Umer kapıyı bildi mi? dedik. Huzeyfe:

— Evet, yarından önce bu gecenin geleceğini bildiği gibi. Ben Umer'e yalan yanlış olmayan (Peygamber*den işittiğim dosdoğru) bir hadîs söyledim, dedi.

Râvî Ebû Vâil şöyle dedi: Huzeyfe'ye kendimiz sormaya cesaret edemedik de Mesrûk ibnu'l-Ecda'a:

— Kapı kimdir? diye sordurduk. O da kapıyı ondan öğrenip:

— Kapı Umer'dir, dedi [106].

94-....... Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Siz ayakkabıları keçe olan bit kavimle muharebe etmedikçe kıyamet kopmaz. Ve yine sizler, gözleri küçük, yüzleri kırmızı, burunları basık, sanki yüzleri deri üstüne deri kaplanmış kalkanlar gibi olan Türk'le muharebe etmedikçe kıyamet kopmaz. Ve siz insanların hayırlısı, emir oluncaya kadar emirliği çok fena görenler (ve arzu etmeyen kimseler) bulursunuz. İnsanlar ma'denler(gib\)dir (kimi hâlis, kimi karışıktır). Onların Câhiliyet'te hayırlı olanları İslâm devrinde de hayırlı kimselerdir. Sizin herhangi birinizin üzerine öyle bir zaman gelecek ki, onda beni görmesi, ona kendisinin bir kat daha ehli ve malı olmasından daha sevgili olacaktır" [107].

95- Bana Yahya tahdis etti: Bize Abdurrazzak, Mamer ıbn Ra-şid'den; o da Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Bit (Arablar) yabancı milletler Hûz ve Kirman halkı ile muharebe etmedikçe kıyamet kopmaz. Onların yüzleri kırmızı, burunları basık, gözleri küçüktür; sanki yüzleri deri üstüne deri kaplanmış kalkanlar gibi (kalın et\i)dir, ayakkabıları da yündür (yânî keçeden yapılmış çarıktır)" [108].

96-.......îsrnâîl şöyle dedi: Bana Kays haber verip şöyle dedi:

Biz Ebû Hureyre(R)'nin yanına geldik. O şöyle dedi: Ben Rasülul-lah ile üç yıl sıkıca beraber bulundum. Ömrümde bu yıllardaki ka-. dar, söylerken kendisinden işittiğim hadîsi ezber etmeye hırslı olmamışımdır. Rasûlullah (S) eliyle işaret ederek: "Kıyametin önünde sizler ayakkabıları kıl olan bir kavimle muharebe edeceksiniz. İşte o arzın boş yerinde (yahûd çölünde, müslümânlarla harb için) ortaya çıkacak olan kavimdir" [109].

Râvî Sufyân bir kerresinde: O harb edecek olanlar, ehlu'l-bâzir'dir, demiştir.

97-.......Amr ibn Tağlîb (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Kıyametten önce sizler kıldan ayakkabılar giyen bir kavimle muharebe edersiniz. Ve yine sizler yüzleri deri üstüne deri kaplanmış kalkanlar gibi (kalın etli) olan bir kavimle muharebe edersiniz" [110].

98-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Yahudiler sizlere karşı muharebe edecekler. Neticede sizler onlar üzerine musallat kılınacaksınız. (Öldürme çok şiddetli olacak.) Sonra kaya parçası: Ey Müslüman! Şu arkamdaki bir Yahudi'dir, (gel de) onu öldür I diyecek" [111].

99-.......Câbir ibn Abdillah ile Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "İnsanlar üzerine bir zaman gelir ki, gazve yaparlar. İçinizde Peygamber'e sahâbî olan kimse var mı? denir. Onlar: Evet vardır, diye cevâb verirler. Bunun üzerine onlara (zafer kapısı) açılır. Sonra (bir zaman daha gelir) insanlar gazve yaparlar. Onlara da: İçinizde Rasûlullah 'a sahâbîlik yapan kimse ile görüşüp beraber olan var mı? diye sorulur. Onlar de: Evet vardır, derler. Onlara da fetih yolu açılır" [112].

100-.......Ad'yy ibn Hatim (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'in yanında bulunduğum sırada Peygamber'e bir adam gelip, O'na fakirlikten şikâyet etti.

Sonra Peygamber'e başka bir kimse geldi ve O'na yol kesilmesinden şikâyet etti. Peygamber (S):

— "Yâ Adiyyl Sen el-Hîre şehrini gördün mü?" dedi. Ben:

— Ben onu görmedim, fakat orası hakkında bana haber verildi, dedim.

Peygamber:

— "Eğer hayâtın uzun olursa muhakkak sen hevdeci içinde yolculuk eden kadının el-Hîre'den hareket edip Allah'tan başka hiÇkim-seden korkmayarak tâ Ka'be'yi tavaf edeceğini göreceksin" buyurdu.

Ben buna taaccüb ederek kendi kendime: Beldelerde fitne ve fe-sâd ateşini tutuşturmuş olan o Tayy kabilesinin yol kesicileri nerede olacak ki (kadın tek başına yolculuk edecek)! dedim.

Peygamber devam-edip:

— "Yemîn olsun eğer sana hayât uzun olursa, muhakkak Kis-râ'mn hazîneleri fetholunacaktır" buyurdu.

Ben:

— Kisrâ ibn Hürmüz'ün hazîneleri mi? dedim. Peygamber şöyle dedi:

— "Kisrâ ibn Hürmüz'ün. Yemîn olsun eğer senin hayâtın uzun olursa, muhakkak sen elinin dolusu altın yâhud gümüşü sadaka olarak çıkarıp da bunu kendisinden kabul edecek kimse arayacak, fakat kendisinden bunu kabul edecek hiçbir kimse bulamayacak olan kimseyi göreceksin. Yine yemîn ederim ki, sizden biriniz Allah'a kavuşacağı gün, Allah ile kendi arasında kelâmını terceme edecek bir tercüman bulunmayarak Allah'a kavuşacak, Allah da ona:

— Ben sana bir Rasûl göndermedim mi ve O sana tebliğ etmiyor muydu? diye soracak.

O kul da:

— Evet (gönderdin yâ Rabb)! diye cevâb verecek. Bu sefer Allah:

— Ben sana mal vermedim mi; bu suretle sana ihsanda bulunmadım mı? diye soracak.

Kul:

— Evet (verdin ve ihsanda bulundun)/ diyecek.

Bu hâlde o kimse sağına bakar cehennemden başka birşey göremez. Soluna bakar yine cehennemden başka birşey göremez".

Adiyy dedi ki: Ben Peygamber (S)'den işittim, şöyle buyuruyor-du: "Şimdi sizin herbiriniz bir tek hurmanın yarısı ile; bunu da bulamazsa güzel sözle olsun kendinizi cehennem ateşinden koruyunuz".

Adiyy şöyle demiştir: Ben el-Hîre'den hevdeci içinde yolculuğa çıkıp, Allah'tan başka hiçkimseden korkmayarak nihayet Ka'be'yi tavaf eden kadını gördüm. Ben kendim Kisrâ ibn Hürmüz'ün hazînelerini fetheden ordunun içinde bulundum. Yemîn olsun eğer sizle-

re hayât uzun olursa, elbette sizler Peygamber Ebû Kaasım'm söylediği elinin dolusu altını sadaka olarak çıkaracak olan o kimseleri göreceksiniz [113].

101-.......Bize Muhill ibnu Halîfe tahdîs edip: Ben Adiyy'den işittim, Adiyy: Ben Peygamber(S)'in yanında idim... dedi [114].

102-....... Bize Leys, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; o da Ebû'l-Hayr'dan; o da Ukbe ibn Âmir'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) bir gün çıkıp, Uhud şehîdlerine meyyite namaz kılar gibi namaz kıldı. Sonra (Medine'ye) gelip minbere çıktı. Ve (ölülere dirilere veda eder gibi bir hutbe yapıp) şöyle buyurdu: "Ben sizin Kevser havuzuna ilk erişeniniz olacağım. Sizin hakk yolundaki hizmetlerinize şehâ-det edeceğim. Vallahi ben, şu anda (cennetteki) havuzumu görüyorum. Ve emîn olunuz yine şu anda bana Arz'ın kilitlerinin hazîneleri verildi. Vallahi ben vefatımdan sonra sizin müşrikliğe döneceğinizi düşünerek hiç endîşe etmem. Yalnız sizin dünyâ hususunda nefsâni-yet güdüp didişmenizden korkarım" [115].

103-.......Usâme ibn Zeyd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) yüksek bir yerden Medîne evleri arasından yükselen köşklere baktı da: "Benim görmekte olduğum şeyleri sizler görebiliyor musunuz? Ben evlerinizin aralarına dökülen

fitnelerin yerlerini şiddetli yağmur sellerinin açtığı yarlar gibi (gözümle) görüyorum" buyurdu [116].

104-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr tahdîs etti; ona da Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb; ona da Ebû Sufyân'-ın kızı Ümmü Habîbe; ona da Zeyneb bintu Cahş (R) tahdîs etmiştir: Peygamber (S) bir kerre telâşla Zeyneb'in yanına girerek:

— "Lâ ilahe illeHlâh, vukû'u yaklaşan bir şerrden, büyük bir fitneden dolayı vay Arab'ın hâline! Bu gün Ye'cûc ve Me'cûc şeddinden şunun gibi bir delik açıldı!" buyurdu da başparmağı ile onu ta'kîb eden (şehâdet) parmağını halkaladı.

Cahş kızı Zeyneb dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! İçimizde bu kadar sâlih (iyi) kimseler varken, biz helak olur muyuz? diye sordum.

Rasûlullah (S):

— "Evet! Fâsıklık, fâcirlik, fuhş ve ma'siyet çoğaldığı zaman (helak olursunuz)"diye cevâb verdi [117].

Ve yine Muhammed ibnu'z-Zuhrî'den (o şöyle demiştir): Bana Hind bintu'l-Hâris tahdîs etti ki, Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) uykudan uyandı da: "Subhânallah! Bu gece ne hazineler indirildi ve ne fitneler indirildi!" buyurdu [118].

105-.......Ebû Sa'saa(R)'dan: Ebû Saîd el-Hudrî (R) dedi ki:

Ebû Sa'saa bana şöyle dedi: Ben seni koyunu seviyor ve koyun ediniyorsun görüyorum. Öyleyse koyunları iyileştir ve onların burun akıntılarını da iyileştir. Çünkü ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki, onda koyun müslümânın hayırlı malı olacaktır. Müslüman koyun sürüsünü, dînine sâhib olmak üzere fitneden kaçarak dağların başına -yâhud hurma yapraklarına- yağmur sularının düşeceği yerlere (yânî vâdîle-rin

enginlerine) götürür" [119].

106-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Yakın bir gelecekte birtakım fitneler olacaktır. Fitne zamanında (o'na kanşmayıp) oturan kişi, (karışmak üzere) ayakta durandan hayırlıdır. O hengâmede ayakta duran da (fitne sebeblerini hazırlamağa) gidenden hayırlıdır. Bu yolda yürüyen de bi'l-fîil fesada çalışandan hayırlıdır. Her kim fitne vukû'una muttali' olup onu görmeye çalışırsa, muhakkak onun kahrına uğrar. Her kim o fitne zamanı iltica edecek veya sığınacak bir yer bulursa, hemen oraya sığınsın (fesâdcılara karışmasın)" [120].

Yine İbn Şihâb'dan: Bana Ebû Bekr ibnu Abdirrahmân îbni'l-Hâris; o da Abdurrahmân ibn Mutî' ibni'l-Esved'den; o da Nevfel ibn Muâviye'den şu Ebû Hureyre hadîsinin benzerini tahdîs etti. Ancak Ebû Bekr bunda şunu ziyâde eder: "Namazdan öyle bir namaz vardır ki, her kim onu kaçırırsa, sanki ailesini ve malını kaybetmiş-(gibi büyük zarara uğramış)" [121].

107-....... Bize Sufyân es-Sevrî, el-A'meş'ten; o da Yezîd ibn Vehb'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan haber verdi ki, Peygamber (S):

— "Benden sonra yakın bir istikbâlde birtakım meşru' olmayan tercihler ve hoşlanmayacağınız birçok işler meydana gelecektir" buyurdu.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! (Bu vâki' olduğu zaman) bizlere ne yapmamızı emredersin? dediler.

Rasûlullah:

— "Kendi üzerinize edası vâcib olan haklan eda eder yerine getirirsiniz, lehinize olan (mahrum bırakıldığınız) kendi haklarınızı da Allah'tan istersiniz" buyurdu [122].

108-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— "Kureyş'ten bâzı kimseler insanları (fitne ile) ölüme sürükleyecekler" buyurdu.

Orada bulunan sahâbîler:

— Bizlere ne (yolda hareket etmemizi) emredersin? diye sordular. Rasûlullah:

— "Keski insanlar onlardan uzak bulunsalar!" buyurdu. Mahmûd (ibn Gaylân) şöyle dedi: Bize Ebû Dâvûd Süleyman et-

Tayâlisî tahdîs etti: Bize Şu'be, Ebu't-Teyyâh'tan haber verdi, o: Ben, Ebû Zur'a'dan işittim, demiştir [123].

109-.......(Saîd ibn Amr ibni'1-Âs ibn Umeyye şöyle demiştir:)

Ben Mervân (ibnu'l-Hakem ibn Ebî'l-Âs ibn Umeyye) ile Ebû Hu-reyre'nin beraberinde idim. Ebû Hureyre'yi şöyle derken işittim:

— Ben kendisi (fıtraten) doğru sözlü (olan ve Allah tarafından) doğruluğu tasdik edilen Rasûlullah(S)'ın: "Ümmetimin ölümü Kureyş'ten birkaç gencin ellerindendir!" buyururken işittim.

Mecliste bulunan Mervân, Ebû Hureyre'ye:

— Gençler mi? dedi. Ebû Hureyre:

— İstersen Fulân oğullan, Fulân oğulları diye adlarını anabilirim, dedi [124].

110-.......Huzeyfe ibnu'l-Yemân (R) şöyle diyordu: İnsanlar, Rasûlullah (S)'tan (geleceğe âid) hayır(lı işler)dan sorarlardı. Ben de (tersine İslâm Ümmeti'ne gelecek) şerrden -o şerrin bana erişmesinden korkarak- sorardım. Bu endîşe ile bir kerre:

— Yâ Rasûlallah! Biz vaktiyle bir câhiliyet ve şerr (yânî şirk) içinde idik. Sonra Allah bize şu hayrı (Seni göndermek, İslâm temellerini kuvvetlendirmek,

şirk ve dalâlet temellerini yıkmak hayrını) getirdi. Bu hayır ve saadetten sonra gelecek bir şerr ve fitne var mıdır? diye sordum.

Rasûlullah:

— "Evet vardır" buyurdu. Ben:

— O şerr ve fitneden sonra bir hayır ve iyilik var mıdır? dedim. Rasûlullah:

— "Evet, bir hayır ve iyilik vardır. Fakat onun içinde bâzı şerr ve fesâd dumanı, bulanıklığı bulunacak" buyurdu.

Ben:

— O hayrın dumanı (temizliğini bulandıran kiri) nedir? dedim. Rasûlullah:

— "O devrin âmirlerinden bir zümre, ümmeti benim hidâyetim (sünnetim) hilâfına idare edecekler. Sen o devrin âmir ve valilerinden bâzılarının hareketlerini ma'ruf bulup tasvîb, bâzılarının hareketlerini de münker bulup reddedeceksin" buyurdu.

Ben:

— (Yâ Rasûlallah!) Bu karışık hayır devrinden sonra, yine bir şerr ve fesâd devri gelecek midir? dedim.

Rasûlullah:

— "Evet gelecektir. O devirde birtakım dâîler (da'vetçiler) halkı cehennem kapılarına çağıracak. Her kim onların da'vetine icabet ederse, onu cehenneme atacaklar" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! Bu da'vetçileri bize vasfet! dedim. Rasûlullah:

— "Onlar bizim milletimizden insanlardır. Bizim dilimizle konuşurlar (hâlbuki gönüllerinde hayırdan eser yoktur)" buyurdu. Ben:

— (Yâ Rasûlallah!) O (uğursuz) devir bana yetişirse nasıl hareket etmemi emredersin? dedim.

Rasûlullah:

— "îslâm cemâatinden ayrılmaz ve onların devlet başkanlarına itaat eylersin" buyurdu.

Ben:

— Onların cemâatleri yoksa (bozgunculukla parçalanmışlarsa), başlarında devlet reisleri de yoksa? dedim.

Rasûlullah:

— "O fırkaların hepsinden ayrıl (evine çekil)/ Velev ki bu ayrılma, bir ağaç kütüğünü ısırman suretiyle (meşakkatli) olsa bile, artık ölüm erişinceye kadar bu ayrılık üzere bulun" buyurdu [125].

111-.......Bana Kays tahdîs etti ki, Huzeyfe (R): Arkadaşlarım hayrı öğrendiler, ben ise şerri öğrendim, demiştir [126].

112-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: RasûluIIah (S): "Da'vâları bir olan (yânı ikisi de İslâm veya haklı olduğu iddiasında bulunan) iki cemâat birbiriyle harbetmedikçe kıyamet kopmaz" buyurdu [127].

113-.......Bize Ma'mer, Hemmâm'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "İki ordu birbiri ile harbetmedikçe kıyamet kopmaz: Bu iki cemâatin ikisi de bir iddiada oldukları (ikisi de İslâm ve hakk iddiasında bulundukları) hâlde aralarında büyük bir harb olacaktır. Ve yine otuza yakın çok yalancı olan deccâller gönderilmedikçe kıyamet kopmaz. Bu deccâllerin hepsi kendilerinin Allah Rasûlü olduklarını iddia edeceklerdir" [128].

114-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Biz Rasûlullah'ın yanında bulunuyorduk. Kendisi de ganimet taksimi yapmakta idi. Bu sırada yanına Zu'1-Huveyrisa (denilen bir kimse) geldi. Bu, Temîm oğullarından bir adam idi. Bu adam:

— Yâ Rasûlallah! Adalet et, dedi. RasûluIIah (S):

— "Sana veyl olsun! Eğer ben adalet etmezsem kim adalet eder? Eğer ben adalet etmezsem (sen âdil olmayan bir insana tâbi' olduğun için) muhakkak eli boş kalmış ve ziyan etmişsindir" buyurdu.

Bunun üzerine Umer:

— Yâ Rasûlallah! Bana bu herîf hakkında izin ver de onun boynunu vurayım, dedi.

RasûluIIah:

— "Onu bırak! Onun birtakım avenesi vardır ki, sizden biriniz onların namazı yanında kendi namazım, onların oruçları yanında kendi orucunu muhakkak küçük görecek. Onlar Kur'ân da okuyacaklar. Fakat Kur'ân(m feyzi) onların köprücük kemiklerinden öteye geçmeyecek. Onlar okun avdan (delip) çıktığı gibi İslâm'dan çıkacaklar, (avı delip geçen) okunun demirine bakılır, orada kan nâmına birşey bulunmaz. Sonra okun yaya giriş yerine bakılır, orada da birşey bulunmaz. Sonra okun ağaç kısmına bakılır, orada da birşey bulunmaz. Sonra okun yelesine -tüyüne- bakılır, orada da birşey bulunmaz. Ok, avın işkenbesi içindeki şeylere ve kana girip çıkmış, fakat onlardan hiçbirşey okayapışmamıştır. Onların alâmeti iki pazusundan biri kadın memesi gibi yâhud öteye beriye gidip gelen büyük bir et parçası gibi olan siyah bir adamdır. Onlar insanlar (müslümânlar) arasında bir ayrılma olduğu zaman ortaya çıkarlar" [129].

Ebû Saîd şöyle dedi: Ben bu hadîsi Rasûlullah'tan işitmiş olduğuma şehâdet ediyorum. Ve yine şehâdet ediyorum ki, Alî ibnu Ebî Tâlib, ben de maiyyetinde iken bunlarla kıtal yapmıştır. Alî bu hadîste tavsîf edilen adamın aranmasını emretti. Adam arandı, neticede bulup getirildi. Hattâ ben ona baktım ve Rasûlullah'ın yaptığı tavsîf üzere olduğunu gördüm.

115-.......Alî (R) şöyle demiştir: Ben size Rasûlullah'tan birşey haber verdiğimde and olsun ki, gökten düşmem, bana Peygamber'in dilinden yalan uydurmamdan daha sevimlidir. Fakat benimle sizin aranızda olan mes'elede (konuştuğumuz zaman) size birşey haber verdiğimde (ta'rîz etmiş olabilirim). Çünkü (muhavere de bir harbdir,) harb bir hud'adır. Ben Rasûlullah(S)'tan şöyle buyururken işittim: "Zamanın âhirinde yaşları küçük (tecrübeleri kıt), zayıf akıllı

bir zümre yetişecektir. Onlar halkın en hayırlısı olan Peygamber'in tebliğlerinden söyleyecekler. Fakat bunlar okun avdan öteye çıkışı gibi İslâm 'dan çıkacaklardır. Onların îmânları boğazlarından öteye geçmeyecektir. Siz onlara nerede rast gelirseniz hemen öldürünüz. Çünkü (bunlar bozguncudur), bunları öldürmekte öldüren kişiye kıyamet gününde ecir (yânî sevâb) vardır" [130].

116-.......Habbâb ibnu'l-Erett (R) şöyle demiştir: (İslâm'ın ilk günlerinde) Rasûlullah, Ka'be'nin gölgesinde kaftanını yastık yaparak dayandığı bir sırada kendisine (Kureyş müşriklerinin işkencelerinden) şikâyet ettik:

— (Yâ Rasûlallah!) Bizim için Allah'tan zafer dileyemez misin? (Bunların zulmünden) kurtulmamız için Allah'a duâ edemez misin? dedik.

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

— "Sizden önceki ümmetler içinde öyle (mazlum) kişi bulunmuştur ki, müşrikler tarafından onun için yerde bir çukur kazılır, o kişi bu çukura (başı meydanda kalarak) gömülürdü. Sonra büyük bir testere getirilir, başı üstüne konulur, ikiye bölünürdü de (bu işkence) o mü'mini dîninden döndüremezdi. (Bir başkasının da) demir taraklarla etinin altındaki kemiği ve siniri taranırdı da bu işkence o mü'mini dîninden çeviremezdi. Allah'a yemîn ederim ki, şu İslâm Dîni'ni muhakkak surette kemâle erdirecektir. Öyle bir derecede ki, bir sü-vârî (yalnız başına) San'â'dan Hadramevt'e kadar (selâmetle) gidecek, Allah 'tan başka hiçbirşeyden korkmayacak yâhud koyun sahibi yolcu, koyunu üzerine kurt saldırmasından korkacaktır. Fakat sizler acele ediyorsunuz!" [131].

117-....... Enes ibn MâIik(R)'ten (şöyle demiştir): Peygamber (S), bir ara Sabit ibn Kays'ı kaybetmiş(görememiş)ti. Bir sahâbî:

— Yâ Rasûlaüah! Ben Sâbit'e âid bilgiyi Sen'in için öğrenirim, dedi.

Ve o zât, Sâbit'e gitti, onu evinde başını eğerek oturur bir hâlde bulmuş, ve:

— Ne hâldesin? diye sormuş. O da:

— Hâlim şerrlidir! Sabit sesini Peygamber'in sesinden ziyâde yükseltir bir kimsedir. Onun şimdiye kadar işlediği hayır ve ibâdet hiç olmuştur. Artık Sabit

cehennemliktir! diye cevâb vermiş.

Bu adam da Rasûlullah'a geldi ve Sabit şöyle şöyle söyledi diye haber verdi.

Râvî Mûsâ ibn Enes dedi ki: O zât, son bir kerre daha Sâbit'in yanına büyük bir müjde ile dönüp gitmiştir; şöyle ki: Rasûlullah, o sa-hâbîye:

— "Sâbit'e git, ona: Sen cehennemlik kişilerden değilsin, fakat sen cennet ehlindensin, de!" buyurmuştur [132].

118-.......Ben, el-Berâ ibn Azib (R)'den ısıttım, şöyle diyordu:

Bir kimse el-Kehf Sûresi'ni okumuştu. Evinde da bir atı vardı. Bu sırada at ürkmeğe, deprenmeğe başladı. Bunun üzerine sûreyi okuyan kimse (yânı Useyd ibn Hudayr):

— Yâ Rabb! Sen âfetten selâmet ver! diye duâ etti. Hemen kendisini duman gibi birşey yâhud bir bulut kapladı. Sonra o, bu olanları Peygamber'e söyledi. Peygamber (S):

— "Oku ey kişi (durma, her gece Kur'ân oku)/ Çünkü o bulut gibi görünen şey es-Sekîne'dir. Kur'ân dinlemek için yâhud Kur'ân 'ı tebcil için inmişti" buyurdu [133].

119-.......Ebû îshâk tahdîs edip şöyle demiştir: Ben el-Berâ ibn Âzib(R)'den işittim, şöyle diyordu: Ebû Bekr (R), babam evinde bu-lunuyorken yanına geldi de, ondan bir binek devesi satın aldı. Ebû Bekr, babam Âzib'e hitaben:

— Benimle beraber oğlunu gönder de bunu (benim eve kadar) nakletsin, dedi.

el-Berâ dedi ki: Bunun üzerine ben onun beraberinde hayvanı naklettim. Babam da çıktı da devenin bedelini alıyordu. Bu sırada babam, Ebû Bekr'e:

— Yâ Ebâ Bekr! Rasûlullah ile beraber geceleyin yürüdüğün zaman nasıl yaptınız? Bana tahdîs edip anlat, dedi.

Ebû Bekr şöyle dedi:

— Evet (anlatayım)! Bütün gecemizi yürüdük. Nihayet güneş, gündüzün yarısına gelip dikildi. Yol tamâmiyle boşaldı. Artık oradan hiçbir kimse geçmiyordu. O sırada gözümüze uzun gölgeli bir kaya göründü. Onun üzerine henüz güneş gelmemişti. Onun yakınında indik. Ben kayanın gölgesinde Peygamber'in uyuması için elimle bir yeri düzeltip hazırladım. Sonra oraya bir posteki yaydım. Sonra:

— Sen uyu yâ Rasûlullah! Ben etrafında olan şeyleri bakar araştırırım ki, buralarda bir düşman olmasın, dedim.

Rasûlullah uyudu. Ben oranın etrafım araştırıp gözetlemek için çıktım. Derken koyunlarını bulunduğumuz kayaya doğru getirmekte olan bir koyun çobanı ile karşılaştım. O da bizim gibi o kayanın gölgesinden faydalanmak istiyordu. Ben ona:

— Sen kimin çobanısın ey delikanlı? diye sordum. O:

— Mekke ahâlîsinden yâhud Mekke'den bir adamın çobanıyım, dedi.

Ben:

— Senin koyunlarda süt var mı? dedim, O:

— Evet vardır, dedi, !i Ben:

— (Benim için) süt sağar mısın? dedim. O:

— Evet sağarım, dedi ve bir koyun tuttu. Ben ona:

— Memesi üzerindeki toprak, kıl ve pislikleri silkele, dedim. (Râvî: Ben el-Berâ'yı elinin birini diğeri üzerine vurarak silkip

temizlemeyi işaret ederken gördüm, demiştir.) Çoban benim için, yanında bulunan iri ve kalın karınlı ağaç çanağa bir adam kandıracak kadar az bir süt sağdı. Benim yanımda da Peygamber için taşıdığım, Peygamber'in su ister, su içer ve abdest alır olduğu deriden bir kap bulunuyordu. Ben müteakiben Peygamber'in yanına geldim. Fakat O'nu uykusundan uyandırmak istemediğim için, kendi kendine uya-mncaya kadar bekledim. Bu sırada sütün üstüne biraz su döktüm, hattâ kabın aşağısı biraz soğudu. Uyanınca O'na:

— Yâ Rasûlallah, iç, dedim.

Rasûlullah içti. Ben de bundan hoşnûd oldum. Sonra Rasûlullah:

— "Hareket etme zamanı gelmedi.mi?" dedi. Ben:

— Evet, dedim.

Ve güneş ortadan batıya meylettikten sonra hareket ettik. Bizim arkamıza Surâkatu'bnu Mâlik düşüp ta'kîb etti. Ben:

— Yâ Rasûlallah, bizim yanımıza gelindi (yânî yakalanıyoruz), dedim.

Rasûlullah:

— "Lâ tahzen inneHlâhe maana — Tasalanma, çünkü Allah hiç şübhe yok bizimle beraberdir'\et-Tevbe. 40) dedi.

Ve Peygamber onun aleyhine beddua etti. Bunun üzerine Surâ-ka'mn atı tökezleyip karnına kadar yere battı. Zannediyorum biz bu sırada düz ve sert bir arazî üzerinde bulunuyorduk.

Râvî Zuheyr şunu şekkli söylemiştir: Surâka bu beliye üzerine:

— Ben kat'î bildim ki, siz ikiniz benim aleyhime beddua ettiniz. Şimdi siz benim lehime duâ ediniz. Allah şâhid olsun ki, ben sizin peşinizdeki arayışları sizden geri çevireceğim, dedi.

Bu söz verme üzerine Peygamber ona hayır duâ etti, o da kurtuldu. Sonra geriye döndü ve artık kavuştuğu herbir arayıcı kimseye:

— Bu tarafları aramaya ben size kifayet etmişimdir, dedi. Artık her kavuştuğu kimseyi muhakkak geriye çevirdi.

Ebû Bekr dedi ki: Böylece de Surâka, bize yaptığı taahhüde vefa gösterdi [134].

120-.......BizeHâlid, İkrime'den; o da İbn Abbâs(R)'tan şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) bir kerre lyâde (hasta hatırı sormak) için bir Bedevi'yi ziyarete gitmişti. İbn Abbâs dedi ki: Peygamber ıyâde için bir hastanın yanına gittiğinde ona:

— "Zararsız, geçmiş olsun, günâhlarına keffârettir inşâallah" demek i'tiyâdında idi.

Bu A'râbî'ye de:

— "Hastalığın zararsız geçmiş olsun, günâhlarına keffârettir inşâallah" duasında bulundu.

A'râbî ise Peygamber'e:

— Sen, günâhlarına keffârettir; geçmiş olsun diyorsun, fakat hiç de öyle (geçici bir hastalık) değildir. Belki o ergin bir ihtiyar hasta üzerinde harareti feveran yâhud galeyan edip duran ve onu kabirleri ziyarete götürecek olan humma hastalığıdır, dedi.

Peygamber de:

— "O hâlde pek iyi (öyle olsun)/" buyurdu [135].

121-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: (Neccâr oğulları'ndan) Hristiyan bir adam vardı. Sonra müslümân olmuştu. el-Bakara ve Âlu İmrân sûrelerini okumuştu. Peygamber'e vahiy kâtibliği de yapıyordu. Bu adam sonra Hristiyanlığa geri döndü. Bu mürted:

— Muhammed birşey bilmez, yalnız benim kendisine yazdığım şeyleri bilir, demeğe başladı.

Ve (aradan çok bir zaman geçmeden) Allah onu öldürttü. Hris-tiyanlar onu gömdüler. Fakat sabah olunca gömüldüğü yer onu dışarıya atmıştı. Bunun üzerine Hristiyanlar:

— Bu, Muhammed'in ve sahâbîlerinin işidir. Onların arasından çıkıp kaçtığı için bu dîn kardeşimizin ölüsünden kefenini soydular ve onu (meydana) bıraktılar, diye iftira ettiler.

Ve onun için derin bir çukur kazıp içine bıraktılar. Fakat sabah olunca gömüldüğü yer onu (yine) dışına attı. Hristiyanlar yine:

— Bu, Muhammed ile sahâbîlerinin işidir. Onların arasından çıkıp kaçtığı için bu dîn kardeşimizin ölüsünden kefenini soydular ve onu kabrin dışına bıraktılar, dediler.

Ve bir yerde yine ona bir çukur kazdılar ve güçleri yettiği derecede

derinleştirdiler. Fakat sabah olunca bu yerin de onu dışına atmış olduğu görüldü. Bunun üzerine Hristiyanlar bu işin insanlar tarafından yapılmadığını bildiler ve onu açıkta bıraktılar [136].

122-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Kisrâ helak olduğu zaman, artık ondan sonra hiçbir kisrâ yoktur. Kayser helak olduğu zaman, artık onun ardında kayser de yoktur. Muhammed'in nefsi yedinde olana yemîn ediyorum ki, Kisrâ ile Kayser'in hazînelerini muhakkak Allah yolunda harcayacaksınız" [137]

123-.......Câbir ibn Semure (R) şu hadîsi Peygamber'e yükseltti:

Peygamber (S): "Kisrâ helak olduğu zaman ondan sonra hiçbir kisrâ yoktur. Kayser helak olduğu zaman, artık onun ardında hiçbir kayser yoktur" buyurdu. Hadîsi, geçen hadîs gibi zikretti de: "Yemîn olsun o ikisinin hazîneleri muhakkak Allah yolunda harcanacaktır" buyurdu [138].

ederek sû'ikasde başlamış, en sonunda fena bir akıbetle cezasını görmüştür. Kur'ân-ı Kerîm de bu konuya İşaret etmiştir. "Kitâblıtardan bir güruh (şöyle) dedi: Kendilerine indirilene (Kur'ân'a) îmân edenlere gündüzün evvelinde inanın, âhirinde küfr (ve inkâr) edin. Olur ki (mü'minler dînlerinden) dönerler" (Âlu

İmrân: 72).

124-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) zamanında Museylimetu'l-Kezzâb (Medine'ye) geldi de:

— Eğer Muhammed kendisinden sonra beni halef kılarsa kendisine uyarım! demeye başladı.

Museylime Medîne'ye kendi kavminden kalabalık bir hey'et içinde gelmişti. Rasûlullah, Museylime'nin yanına gitti. Rasûlullah'ın beraberinde (Rasûlullah'ın hatîbi denilen) Sabit ibn Kays ibn Şemmâs da gitmişti. Rasûlullah'ın elinde hurma dalından bir deynek bulunuyordu. Rasûlullah, kavmi içinde oturan Museylime'nin tâ karşısında durdu. (Onunla İslâm hakkında konuştu.

Museylime, peygamberlik payesinden kendisine bir hisse verilmesini istedi.) Rasûlullah:

— "(Değil bir PaY)su dal parçasını benden istesen onu bile sana vermem. Sen de Allah'ın hakkındaki hüküm ve takdîrini tecâvüz edemezsin. Eğersen bana ve Hakk'a muhalefet edersen, Allah seni muhakkak helak eder. Ve ben muhakkak sanırım ki, sen -onda gördüğüm şekillere göre- ru'yâmda hana gösterilen (uğursuz) kişisin..."

îbn Abbâs (geçen senedle) şöyle demiştir: (Ben Ebû Hureyre'ye, Rasûlullah'ın Museylimetu'l-Kezzâb'a: "Benzeyişine göre sen, muhakkak bana ru 'yâmda gösterilen uğursuz şahıs olacaksın " sözünün mâhiyetini sordum.) Ebû Hureyre bana şöyle haber verdi:

— Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Ben uyurken ru'yâmda iki kolumda iki altın bilezik gördüm. Bunlar kadın zîneti olduğu için, bunların durumu beni kederlendirdi. Sonra ru'yâmda bana bu bileziklere üflemekliğim vahyolundu. Ben de bunlara üfledim. Bunların ikisi de uçtu. Ben bu iki bileziği benden sonra türeyecek iki yalancı (peygam-

ber) ile te'vîl ettim ki, bunun birisi el-Ansî (Esved) 'dir. Öbürüsü de Yemâtne'nin sahibi Museylimetu'l-Kezzâb'dır" [139].

125-.......Ebû Mûsâ(R)'dan -Buharı, şeyhinden Peygamber'e yükseltme sığasını işitip işitmediği hususunda şekkedip: Zannederim Peygamber'den işitti, dedi- Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Ben ru 'yâmda kendimi Mekke 'den, hurmalıkları bol olan bir yere muhacir gidiyor gördüm. Zihnim, o gitmekte olduğum yerin Yemâme yâ-hud Hecer olduğu fikrine saptı. Bir de gördüm ki, o yer, Câhiliyet'te Yesrib denilen Medine imiş [140]. Ben yine bu ru 'yâmda kendimi gördüm ki, bir kılıç hareket ettirdim de bu kılıcın göğsü kırıldı. Bu da Uhud harbinde mü'minlerden isabet alanlara işaret imiş. Sonra o kılıcı diğer bir defa daha hareket ittirdim. Bu sefer kılıç, olduğundan daha güzel hâline döndü. Bu da fetih ve mü'minlerin toplanması nev'-inden Allah 'in getirdiği neticeler imiş. Ben yine o ru 'yâda bir sığır(m boğazlandığım) görmüştüm. Allah'ın yapağı en hayırlıdır. Bu da Uhud gününde şehîd olan mü'min neferleri remzediyormuş. Bir de gördüm ki, asıl hayır Uhud günü musibete uğramalarının ardından Allah'ın onlara hayır nev'inden getirdiği şeylerdir. Ve Bedir gününden sonra

AHah'ın bizlere verdiği doğruluk ve sebat mükâfatıdır" [141].

126-.......Âişe (R) şöyle demiştir; Fâtıma yürüyerek yönelip geldi. Fâtîma'nın yürüyüşü tıpkı Rasûlullah'ın yürüyüşü gibidir. Peygamber (S):

— "Merhaba kızım" dedi.

Sonra onu sağ tarafına yâhud sol tarafına oturttu. Sonra kızına gizlece bir söz söyledi. Bunun üzerine Fâtıma ağladı. Ben Fâtıma'ya:

— Niçin ağlıyorsun? dedim.

Sonra Fâtıma'ya gizlice bir söz daha söyledi. Bu sefer Fâtıma güldü. Ben, kendi kendime: Bugünkü gibi bir sevincin bir hüzne bu kadar yakın olduğunu görmedim, dedim. Hemen Fâtıma'ya Peygam-ber'in ne söylediğini sordum. Fâtıma:

— Ben Rasûlullah'ın sırrını, yânı gizli söylediği sözü açıklayıp ifşa edecek değilim, dedi.

Nihayet, Peygamber'in ruhu kabzolunduğu zaman kendisine bu ağlama ve gülmenin sebebini sordum. Fâtıma şöyle cevâb verdi:

— Rasûlullah bana: "Cibril'in her sene bir kerre Kur'ân 'ı kendisi ile mukaabele eder olduğunu, bu sene ise Cibril'in bu mukaabe-leyi kendisi ile iki defa yaptığım" (haber verdi) ve: "Ben bundan ancak ecelimin gelmiş olduğunu sanıyorum. Muhakkak ki sen, ailem içinden bana ilk yetişecek kimsesin" buyurdu. İşte ben bundan dolayı ağladım. Akabinde Peygamber, bana (gizlice): "Sen cennet ehli kadınlarının seyyidesi olmandan, yâhud mü'minlerin kadınlarının sey-yidesi olmandajı razı olmuyor musun?" buyurdu. İşte ben bundan dolayı da sevinip güldüm [142].

127-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ölüm sebebi olan hastalığı sırasında kızı Fâtima'yı yanına çağırdı ve ona gizli bir-şey söyledi. Fâtıma ağladı. Sonra onu bir daha çağırıp gizli birşey söyledi. Fâtıma bu defa güldü. Âişe dedi ki: Ben Fâtıma'ya bu ağlama ve gülmenin sebebini sordum. Fâtıma:

— Peygamber bana vefat sebebi olan bu hastalığı neticesinde ruhunun Hakk canibine alınacağını gizlice haber verdi; ben bunun üzerine ağladım. Sonra bana ev halkından kendisinin ardından ilk gelecek kimse ben olduğumu gizlice haber verdi; bundan dolayı da güldüm, dedi [143].

128-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Umer ibnu'l-Hattâb, İbn Abbâs'ı meclisine yaklaştırırdı. Abdurrahmân ibn Avf, Umer'e hitaben:

— Bizim de İbn Abbâs'a akran oğullarımız vardır (onları meclisine yaklaştırmadın), dedi.

Umer de ona:

— Şu muhakkak ki sen onu meclisime hangi sebebden yaklaştırdığımı biliyorsun (ilminden dolayı yaklaştırıyorum), dedi.

Akabinde Umer, İbn Abbâs'aşu "tzâ câe nasrullâhi ve'l-fethu" (en-Nasn i) âyetinden sordu. îbn Abbâs:

— O, Rasûhıllah(S)'ın ecelidir. Allah O'na ecelinin geldiğini bildirdi, dedi.

Umer:

— Ben de bu sûreden, senin bilmekte olduğundan başka bir ma'nâ bilmiyorum, dedi [144].

129-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ölüm hastahğı içinde üzerinde bir örtü ile ve (ağrıyan) başı üzerine de boz renkli bir kumaş parçası çatmış olduğu hâlde (Mescide) çıktı, tâ minbere varıp üzerine oturdu. Akabinde Allah'a hamd ve sena ettikten sonra "Amma ba'du" diye başladığı hutbesine şöyle devam etti:

— "Hiç şübhesiz müslümânlar çoğalıyor, fakat Ensâr (günden güne) azalıyor. Hattâ onlar, yemek içindeki tuz derecesinde azalmış olacaklar. Şu hâlde (ey Muhacirler) sizden her kim diğer kimselere zarar verebileck yâhud fayda verebilecek bir iş başına geçerse, En-sâr'ın iyilerinin iyiliklerini alıp kabul etsin; kötülerinin kötülüklerini de affetsin".

İbn Abbâs: İşte bu oturum, Peygamber'in oturduğu son oturuş öldü, demiştir[145].

130-.......Ebû Bekrete (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir gün el-Hasen(ibn Alî)'i mescide çıkardı da onu minberin üzerine yükseltti. Akabinde: "Bu benim oğlumdur, Seyyiddir (şeref sahibi bir efendidir). Umarım ki, Allah bu oğlum sebebiyle müslümânlardan iki fırkanın arasını düzeltip iyileştirir" buyurdu [146].

131-.......Enes ibn Mâlik(R)'ten; o: Peygamber (S) Ca'fer ibn

Ebî Tâlib ile Zeyd ibn Hârise'nin ölüm haberleri gelmeden önce, gözleri yaş akıtarak onların öldürüldüğünü haber verdi, demiştir [147].

132-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: (Câbir evlendiği zaman) Peygamber (S):

— "Câbir, etrafı saçaklı oda döşemeleriniz var mı?" diye sordu. Ben:

— Bizde öyle döşemeler nereden olacak? diye cevâb verdim. Peygamber:

— "Fakat ben yemin ediyorum ki, yakında sizin öyle süslü döşemeleriniz olacaktır" buyurdu.

Câbir dedi ki: Ben kadınıma:

— Şu süslü döşemelerini gözümün önünden geri kaldır, derdim;

o da bana:

— Peygamber (S): "Sizin yakında süslü ev ve yatak döşemeleriniz olacaktır" buyurmadı mı? derdi.

Bu söz üzerine ben de bu döşemeleri yerinde bırakırdım [148].

133-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Sa'd ibnu Muâz umre

yapmak için Mekke'ye gitmişti. Abdullah dedi ki: Mekke'ye vardığında Ebû Safvân, Umeyyetu'bnu Halefin evine inmiş, ona konuk olmuştu. Umeyye de (ticâret) için Şam'a gittiğinde Medî-ne'ye uğrar, Sa'd ibn Muâz'a konuk olurdu. (İkisi arasında bir dostluk vardı.) Umeyye, Sa'd'a:

— Biraz bekle! Gündüz yarı olduğu ve insanlar kuşluk uykusuna daldığı zaman git Ka'be'yi tavaf et, dedi.

Sa'd bu suretle hareket edip vaktinde tavafa başladı. (Umeyye, Sa'd'la beraber bulunduğu) bu sırada Ebû Cehl çıkageldi ve:

— Ka'be'yi tavaf eden şu adam kimdir? diye sordu. Sa'd da:

— Ben Sa'd ibn Muâz'ım, dedi. Ebû Cehl:

— Ey Sa'd, sen Ka'be'yi emniyetle tavaf ediyorsun. Hâlbuki siz (Medîneliler) Muhammed'le sahâbîlerini sığındırıyorsunuz (onlara yardım ediyorsunuz)! dedi.

Sa'd:

— Evet öyledir, diye Ebû Cehl'i karşıladı ve aralarında bir çekişme ve husûmet başladı. Bunun üzerine Umeyye, Sa'd'a:

— Ebû'l-Hakem'e (Ebû Cehl'e) karşı sesini yükseltme! Çünkü o, Mekke vâdîsi halkının seyyididir, dedi.

Sa'd-ibn Muâz, Ebû Cehl'e hitâb ederek:

— Eğer sen beni Ka'be'yi tavaf etmekten men' edersen, vallahi ben de sana (daha ağırım yapar, Medine'deki) Şâm ticâret yolunu keserim! diye haykırdı.

Bu sırada Umeyye, Sa'd'a:

— Sesini yükseltme, demeye ve Sa'd'ı tutmaya başladı. Bunun üzerine Sa'd, Umeyye'ye öfkelenerek:

— Sen de (Ebû Cehl'i koruyarak) beni tutma, bırak! Ben Muhammed'den işittim ki, kendisi seni öldüreceğim söylüyordu, dedi.

Umeyye:

— Beni mi? diye sordu. Sa'd:

— Evet seni, dedi. Bunun üzerine Umeyye:

— Vallahi Muhammed birşey söylediği zaman yalan konuşmaz, dedi de (korku ve heyecan içinde) dönüp karısına gitti. Ve:

— (Yâ Ümme Safvân!) Yesribli kardeşimin bana ne dediğini bilir misin? diye yanıktı.

Karısı:

— Ne söyledi? diye sordu. Umeyye:

— (Yesribli kardeşim) Sa'd: Muhammed'in Umeyye'yi ben öldüreceğim dediğim işittim diyor, diye cevâb verdi.

Ümmü Safvân:

— Allah'a yemîn ederim ki, Muhammed yalan söylemez! diye Sa'd'ın haberini te'yîd etti.

(Bir müddet sonra Bedir günü gelince) Mekkeliler'i bir nidâcı çağırıp onlar da Bedir'e çıktıkları zaman, karısı Ümmü Safvân, kocası Umeyye'ye:

— Yesribli dostun Sa'd'ın vaktiyle sana söylediği sözü hatırlamaz mısın? dedi.

Umeyye de:

— (Vallahi Mekke'den çıkmam! diye) Kureyş ile Bedir'e çıkmamak istedi. Fakat Ebû Cehl, Umeyye'ye:

— Sen Mekke vadisinin eşrâfmdansın, bir iki gün olsun sefere katılıp yürü! deyip kandırdı

Umeyye de onlarla iki gün yürüdü. Neticede Allah onu öldürdü [149].

134-.......Abdullah ibn Umer(Ryden. Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: " (Ru'yâmda) ınsanıarî bir meydanlıkta toplu olarak gördüm. O sırada Ebû Bekr kalktı. (Halkı sulamak için kuyudan) bir yâhud iki kova su çekti. Fakat Ebû Bekr'in su çekmesinde za'f ve güçlük vardı. Allah Ebû Bekr'i mağfiret etsin. Sonra bu kovayı Umer aldı. Ve alınca bu kova Umer'in elinde büyük bir kovaya

dönüştü. Ben, insanların içinde Umer'in gördüğü işi işleyebilecek kuvvette kuvvetti ve kâmil bir kişi göremedim. En sonu insanlar o meydanı develerin sulak ve eylekyeri edindiler (yânî onun zamanında insanlar bir meydan bulup istirahat ettiler)".

Hemmâm ibn Münebbih de Ebû Hureyre'den söyledi ki, Peygamber (S): "Ebû Bekr iki kova su çekti" buyurmuştur [150].

135-.......Bize Ebû Usmân Abdurrahmân en-Nehdî tahdîs edip şöyle dedi: Bana haber verildi ki, Cibrîl aleyhi's-selâm (bir insan güzeli olan Dıhyetu'l-Kelbî suretinde) Peygamber'in yanma gelmişti. Bu sırada Peygamber'in yanında (kadınlarından) Ümmü Seleme bulunuyordu. Cibrîl, Peygamber'le konuşmağa başladı. Sonra kalkıp gitti. Peygamber (S), Ümmü Seleme'ye: _ "Bu kimdir?" diye sordu, yâhud buna benzer bir soru söyledi.

Ümmü Seleme:

— Bu, Dıhye'dir, dedi.

Ümmü Seleme dedi ki: Allah'a yemîn ediyorum, Peygamber'in Cibril'den (aldığı vahyi sahâbîlere) haber vermek üzere yaptığı hutbesini işitinceye kadar ben Cibril'i hiç şübhesiz Dıhye sandım.

Râvî: Ümmü Seleme böyle veyâhud buna benzer bir söz söyledi, dedi.

in Süleyman ibn Tarhân dedi ki: Ben, Ebû Usmân'a: __ Sen bu hadîsi kimden işittin? diye sordum.

Ebû Usmân: '"

— Usâmetu'bnu Zeyd'den işittim, dedi [151].

26- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı: [152]

'Kendilerine kitâb verdiklerimiz Ofnu (Peygamber'i) öz oğulları gibi tanırlar.

Öyle iken içlerinden bir güruh, kendileri bilip durdukları hâlde, yine mutlakaa hakkı gülerler" (el-Bakara: 146) [153]

136-.......Abdullah ibn Umer(R)'den (şöyle demiştir): Birtakım Yahûdîler (Medine'de) Rasûlullah'a geldiler de O'na içlerinden bir erkekle bir kadının zina ettiğini söylediler (ve ne hükmedersin? dediler).

Rasûlullah (S) onlara:

— "Sizler recm hükmü hakkında Tevrat'ta ne buluyorsunuz?" diye sordu.

Onlar:

— Biz zina edenleri teşhir ederiz, bunlar deynekle de döğülür-ler, dediler.

Abdullah ibn Selâm bunlara:

— Yalan söylediniz! Tevrat'la, recm (âyeti) vardır, dedi. Bunun üzerine Tevrat'ı getirdiler ve kitabı açtılar. Yahûdîler'

den birisi (Abdullah ibn Surya) elini recm âyeti üzerine koydu da ondan önceki ve sonraki âyetleri okumağa başladı. Abdullah ibn Selâm, ona:

— Elini kaldır! dedi.

O da elini kaldırınca recm âyeti görülüverdi.

Yahûdîler:

— Yâ Muhammed! Abdullah ibn Selâm doğru söylemiştir: Tevrat la. recm âyeti vardır, dediler.

Akabinde subût üzerine Rasûlullah bunların recm olunmalarına hüküm ve emretti.

Abdullah ibn Unıer: Ben o Yahûdî erkeğini, taşlardan kadını korumak için kadının üzerine kapanıyor hâlde gördüm, demiştir [154].

27- (Mekke'deki) Müşriklerin Peygamber(S)'Den Bîr Âyet İstemeleri Ve O'nun Da Kendilerine Ayın İkiye Bölünmesini Göstermesi Babı [155]

137-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R): Rasûlullah (S) zamanında ay iki yarıya bolünde de Peygamber (S): "Şâhid olunuz!" buyurdu, demiştir.

138-.......(Buradaki iki senedle gelen hadîste) Enes ibn Mâlik (R) râvîlerine: Mekke ehli Rasûlullah(S)'tan, bir âyet (yânî bir mu'-cize) göstermesini istediler, O da kendilerine ayın ikiye bölünmesini gösterdi, diye tahdîs etmiştir.

139-.......Abdullah ibn Abbâs(R)'tan: O: Peygamber (S) zamanında ay ikiye bölündü, demiştir [156].

140-.......Bize Enes (R) şöyle tahdîs eıti: Peygamber'in sahâbîlerinden iki kişi, karanlık bir gecede Peygamber'in yanından çıktılar. Onların beraberlerinde önlerini ışıklandıran iki kandil benzeri şeyler vardı ki, bu iki zât birbirlerinden ayrıldıkları zaman onlardan herbi-rinin beraberinde tâ ailesine gelinceye kadar bir ışık verici oldu [157].

141-.......Kays (ibn Ebî Hazım) şöyle tahdîs etmiştir: Ben el-Mugîre ibn Şu'be'den işittim, Peygamber (S): "Ümmetimden birtakım insanlar gâlib gelmekte devam edeceklerdir. Onlar bu gâlib hâlde bulunurlarken, Allah'ın emri onlara gelecektir" buyurmuştur [158].

142-.......Bana Umeyr ibn Amr ibn Hânî' tahdîs etti ki, kendisi Muâviye'den şöyle derken işitmiştir: Ben Peygamber (S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Benim ümmetimden bir topluluk Allah'ın emirlerim yerine getirmekte devam edecektir. Onlara yardımdan çekinenler ve onlara muhalefet edenler bu taifeye zarar veremiyecek, Allah'ın (kıyamet) emri onlara gelinceye kadar, onlar bu

gâlib ve muzaffer hâl üzere olacaklardır".

Umeyr dedi ki: Mâlik ibn Yuhâmir şöyle dedi: Muâz ibn Cebel: O Allah'ın emrini yerine getirenler Şam'da ikaamet edecekler, dedi.

Muâviye ibn Ebî Sufyân: Bu Mâlik ibn Yuhâmir, Muâz'dan: "Onlar Şam'da olacaklar" derken işittiğini söylüyor, demiştir [159].

143-.......Bize Şebîb ibnu Garkade tahdîs edip şöyle dedi: Ben (Yemen'deki Bârık kabîlesine mensûb) bir topluluktan işittim; onlar Urvetu'bnu'1-Ca'd el-Bârıkî(R)'den şöyle tahdîs ediyorlardı: Peygamber (S) kendisine bir koyun satın alması için Urve el-Bânkî'ye bir dî-nâr vermiş. O da bir dînâr ile iki koyun satın almış, sonra bu koyunların birisini bir dînâra satmış, Peygamber'e bir dînâr ve bir koyunla gelmiş. Bunun üzerine Peygamber, Urve'ye alım satımında bereket olması suretiyle duâ etmiş. Artık Urve bundan böyle toprak satın alsa, ondan da muhakkak kazanır olmuştur [160].

Sufyân ibn Uyeyne dedi ki: el-Hasen ibnu Umâre bu hadîsi bize Şebîb ibn Garkade'den getirirdi. el-Hasen ibn Umâre: Bu hadîsi Şebîb, Urve el-Bârıkî'den işitti, demiştir. Sufyân şöyle dedi: Ben Şe-bîb'e geldim. Şebîb: Ben bu hadîsi Urve el-Bârıkî'den işitmedim, fakat ben hadîsi el-Bârıkîler topluluğundan işittim, onlar hadîsi Urve'den

haber veriyorlardı, dedi. Yine Şebîb: (Ben geçen hadîsi Urve'den işitmedim) lâkin ben Urve'den şöyle derken işittim: Ben Peygam-ber(S)'den işittim: "Atın alnına dökülen saçlarında kıyamet gününe kadar hayır düğümlüdür (hayır; ecr ve ganîmettir)" buyuruyordu. Şebîb: Ben Urve'nin evinde yetmiş tane at görmüşümdür, dedi. Sufyân: Urve el-Bârıkî, Peygamber'e kurbanlık bir koyun satın alıyordu, demiştir.

144-.......İbn Umer(R)'den: Rasûlullah (S): "Atların alınlarına dökülen saçlarında kıyamet gününe kadar hayır düğümlüdür" buyurmuştur.

145-.......Ebu't-Teyyâh şöyle demiştir: Ben Enes(R)'ten işittim;

Peygamber (S): "Atların alınlarına dökülen saçlarında hayır düğümlüdür" buyurmuştur [161].

146-....... Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"At ırkı üç sınıf kimse içindir; Bir adam için sırf ecirdir. Bir adam için (ihtiyâcına) bir perdedir. Bir adam için de günâhtır. At kendisi için ecir ve sevâb olan kimse, öyle bir kimsedir ki, o, atını Allah yolunda (cihâd için) bağlamıştır. Atının ayağının bağını da bol otlu geniş bir sahada veya çayırlıkta uzatmıştır. Bu bol otlu sahadan veya çayırlıktan atın bu uzun ipinde iken yediği her ot, at sahibi için birer hasenedir; iyiliktir. Hele bir de atın ipi kopsa da şahlanarak (ön ayaklarını kaldırıp) bir veya iki mil çeviklikle koşsa, yerde tırnaklarının bıraktığı izleri ve onun gübreleri de sahibi için hasenat olur. Bir de hayvan (bu arada) bir nehre uğrayıp da ondan içerse, -sahibi sulamak istememiş olsa bile- bu su da sâhibî için haseneler olur; bu da onun için büyük bir sevâbdır.

Bir kimse de atını (onunla kazanmak), halktan müstağni olmak, iffetini muhafaza etmek için bağlar da sonra o kimse gerek hayvanlarının üzerindeki Allah hakkı(o\an zekâtı)m, gerek arkalarına gücünden fazla yüklememeyi unutmazsa, bu at da o kimse için (fakirliğe karşı) bir perdedir.

Bir kimse de atını öğünmek için, riya için, müslümânlara düşmanlık için bağlar; bu hayvan da onun için büyük bir vebaldir".

Peygamber'e eşekler soruldu da, Peygamber (S): "Eşekler hakkında bana her hükmü cami* bir vecize olan şu âyetten başka birşey indirilmedi: İşte kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyor idiyse onu görecek. Kim de zerre ağırlığınca şerr yapıyor idiyse onu görecek"

(ez-Zilzâl: 7-8) [162].

147-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S) Hayber'e erkenden baskın yaptı. Hayberliler (başlarına geleceklerden habersiz) kazma ve kürekleriyle tarlalarına doğru çıkmışlardı. Rasûlul-lah'ı görünce:

— İşte Muhammed ve ordu! dediler ve koşa koşa kalelerine döndüler.

Bu sırada Peygamber (S) ellerini kaldırdı da:

— "Attâhu Ekber (Allah büyüktür), Hayber harâb oldu (yâhud: Harâb olsun)! Biz bir kavmin yurduna indik mi, inzâr edilmiş olanların hâli yaman olur1' buyurdu [163].

148-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir:

— Yâ Rasülallah! Ben Sen'den birçok hadîs işittim, akabinde onları unutuyorum, dedim.

Rasûlullah (S):

— "Ridânı yay!" buyurdu.

Yaydım. Kendisi eliyle birşey avuçlayıp ridânın içine attı. Sonra:

— "Topla!" diye emretti.

Ben ridâmı topladım. İşte ondan sonra artık hiçbir hadîsi unutmadım [164]

---

[1] el-Menkabe, mîm'in ve kâfin fethasiyle mefhar ma'nâsınadır ki, iftihara sebeb olacak fadl, hüner ve meziyet makûlesine denir. Araştırılıp anılmaya lâyık olacak haberler, eserler ve mefharelerden ibarettir ki, el-Meslebe'nin zıddıdır. "O menkabe sahibidir" denilir (Kaamûs Ter.).

Bazı nüshalarda "Bâbu'l-Menâkıb" şeklinde gelmiştir. "Kitâbu'l-Menâkıb" başlığı daha lâyıktır. Çünkü "Kitâb", "Bâb"ları toplar. Burada ise çok şeylerle ilgili birçok bâblar vardır.

[2] el-Buhârî bu âyeti "eş-Şuûb", "el-KabâîV ve bunlarla ilgili şeylerin tefsîrini bina etmek için zikretmiştir. Âyetteki "eş-Şuûb", "eş-Şa'b"m cem'idir. eş-Şa'b, biriktirmek ve toplamak ma'nâsına olup sonradan ırk i'tibâriyle büyük insan toplulukları ve milletler ma'nâsında kullanılmıştır. Türk, Arab, Acem, Rûm camiaları birer şa'b'dır. el-Kabâil de bir babadan üreyen insan kümesidir... Âyet, babalar ve kabilelerin övünmek için değil, övünme sebebinin ancak Allah'a tâ-atle ve ma'siyetten çekinmekle kazanılacağını takrîr etmektedir.

[3] Bu âyet, insanların Âdem ile Havva'dan yâhud herbir insanın bir ana ve bir babadan yaratıldığını; hepsinin bu yaratılışta müsâvî olduklarını, soyla sopla böbürlenmeye bir sebeb olmadığını bildiriyor. Zîrâ ruhlar ancak takva İle, ma'nevî meziyetlerle olgunlaşır, şahıslar onunla yükselir.

Bu âyet, İnsanın nesebini, hısımlarını, akrabasını öğrenip tanımasını ve hısımlık ilişkilerini, bağlarını koparmaması lâzım geldiğini öğretmektedir.

[4] Bu kısım dahî bâb başlığı üzerine atfedilmiştir. Bundan ölü arkasından bağırıp çağırmak, feryâdla ağlamak veya babasından başkasına nisbet edilmek gibi İslâm'ın nehyettiği câhiliyet âdetleri kasdedilmiştir. Bunlara âid yakında bir bâb gelecektir.

[5] Hadîsin başlıktaki âyete uygunluğu meydandadır. Çünkü âyette "Şuûb" ve "Kabâil"zikredilmiş, İbn Abbâs da "Şuûb"u "Büyük büyük kabîleler'Me, "Ka-bâil"\ de"Batn"larla tefsîr etmiştir. Bu isimler hakkında şu açıklama yapılmıştır: Şuûb, Şa'b'm cem'i; "Kabâil", Kabîle'nin cem'idİr. Arablar cemiyet tak-sîmâtını insan bedeninin hilkatini esâs alarak yapmışlardır. Şöyle ki: İnsanın kafatasını teşkil eden baş kemiklerinden her birine Kabile ve toplamına Kabâil denir, ve baş kemiklerinin birbirine kavuşup bitiştiği eke de Şa'b denilir. Bir babanın sulbünden şu'belenen kesretli bir cemâate, bundan alınmış olarak Kabile dendiği gibi, birçok kabileleri cami' olan ve mecmû-i hey'eti bir asl'a men-sûb bulunan büyük cemiyete de "Re's" ve "Şa'b" ismi verilir. Bu suretle bir asla mensûb olan cemiyetlerin hepsinin başı ve büyüğü olan cemiyet Şa'b'dır ki, kabileleri ihtiva eder. Kabîle "Atnâre'lerİ ihtiva eder ki, "Sadr", yânî "Göğüs" mesabesindedir. "Amâre" "Batn'lan ihtiva eyler ki, Türkçemizde "Göbek" ta'bîrine benzer. "Batn" "Fas'ları ihtiva eder; "Fahz" da "Fasî-le"\eri ihtiva eder, mecmû'u altı tabaka eder. Bâzıları "Fasîle"den sonra yedinci olarak "Aşiret "\ saymışlardır... (Hakk DM, VI, 4478).

[6] Peygamber'in alçak gönüllülük edip Yûsuf'u kendisinin de önüne geçirerek: "Yûsuf bütün insanların en şerefiisidir" demesi, Yûsuf'un azız bir peygamber olması ve bir soydan, bir sırada fasılasız gönderilmiş olan dört peygamberin dördüncüsü bulunmasmdandır. İnsanlık târihinde böyle peygamber oğlu peygamber oğlu, peygamber oğlu peygamberin Yûsuf'tan başka birisinin bilinmemiş olmasındandır.

[7] Hadîsin râvîyesi olan Zeyneb'in anası Ümmü Seleme, Peygamber'in kadınlarındandır. Ümmü Seleme, ilk zevciyle birlikte Habeş diyarına hicret etmiş, Zeyneb de orada doğmuştu. Kocasının Habeşistan'da vefatı üzerine kizıyle beraber Habeşe'den geldiklerinde Peygamber, Ümmü Seleme'yi nikâh etmiş, bu suretle Zeyneb de üvey kızlık şerefini kazanmıştır.

Hadîste adı geçen Mudar, Nızâr ibn Ma'd ibn Adnan'ın oğludur. Ve en büyük bir kabilenin babasıdır. Hadîsteki Nadr ibn Kinâne de -İbn Huzeyme ibn Müdrike ibn İlyâs ibn Mudar silsilesiyle- Mudar'a dayanıp, birçok kabileleri bulunan Mudar'm Nadr ibn Kinâne soyudur. Mudar, bir "şa'b"dır. Nadr da o şa'bm kabilelerinden birisidir. Böylece hadîste Rasûlullah'm uzak yakın; büyük küçük mensûb olduğu iki kabîle haber verilmiş bulunuyor.

[8] Bu hadîs dahî geçen hadîsin başka bir tarikidir.

Hadîslerin başlığa uygunluğu; "Peygamber Mudar'dan idi..." sözündedir. Çünkü Mudar, şa'blardandır.

Bu hadîslerin getirilmesi, nesebleri, yânî uzak yakın hısımları bilmenin zarurî olduğuna delâlet etmektedir.

[9] Hadîsin baş tarafında şu fikir anlatılmaktadır: İnsanlar ma'den cevherleri gibi kimisi hâlis ve kıymeti çok, kimisi de karışık ve kıymeti azdır. İnsanların câhiliyet devrinde faziletli ve keremli olanları, İslâm'ı anlayıp amel ettikleri zamanda da faziletli ve keremli olmuşlardır. Çünkü İslâm'da fazilet, takva iledir. Buna neseb şerefi de eklenince fazileti daha da çok olmuştur.

Hadîsin sonunda da iki yüzlü münâfıkın her devirde kötü olduğu bildirilmiştir. Müslim'in Abdullah ibn Umer'den gelen bir hadîsinde münafık, iki davar sürüsü arasında gidip gelen bir koyuna benzetilmiştir. Bu şaşkın koyunun iki sürüden bazen birisine, bazen de öbürüsüne koştuğu gibi, münafık da cemiyet içinde kâh bir halk zümresine, kâh öbür halk zümresine koşar (el-Câmi'u's-Sahîh, "Sıfatu'I-munâfıkîn ve ahkâmuhum" 17-"2784").

Kur'ân'-ı Kerîm'de de münafıkların hâlleri pekçok âyette anlatılır. Bunlardan biri şudur: "Hakikat münafıklar (akıllarınca) Allah 'a oyun etmek isterler. Hâlbuki O, kendi oyunlarım başlarına geçirendir. Onlar namaz kıldıkları vakit üşenç üşene kalkarlar. İnsanlara gösteriş yaparlar. Allah'/ ancak birazcık hatıra getirirler. Onlan(küfüT jlelmân) arasında bocalayan bir sürü kararsızlardır. Ne onlara, ne bunlara (mal olurlar). Allah kimi şaşırtırsa, artık ona bîr yol bulamazsın" (en-Nisâ: 142-143).

[10] Bu da zikredilen Ebû Hureyre hadîsinin başka bir tarîkidir.

Bu hadîsi Müslim de el-Magâzî'de ve el-Fadâil'de tahrîc etmiştir. Hadîsin birinci kısmı Câhiliyet devrine âİd ict'İmâî ve siyâsî vaziyeti hikâye etmektedir. Bu sebeble nâs ta'bîri, Arab kabilelerini; müslim ta'bîri de Câhiliyet devrindeki Hanîfler'i ifâde etmektedir. Buna göre hadîs, Arablar arasında İslâm'dan evvelki ve sonraki emaret şeklini işaret etmektedir.

[11] Bu âyette zikrolunan "el-Kurbâ(= Yakınlık) "dan murad, bâzılarına göre Pey gamber'e olan hısımlıktır. Onun yakın hısımları Alî, Fâtıma, Hasen, Hüseyin'dir. Bâzıları bu hısımlığı, herbiri Peygamber'e hısım olan Kureyş batn'larına teşmîl etmişlerdir. İbn Abbâs bunlardandır. Bir de denildi ki, "el~Kurbâ", Allah'a takarrubdur. Buna göre âyetin meali şöyle olur: "De ki: Ben bu tebliğime karşılık sizin tâat ve iyi amellerinizle A ilah 'a îakarrub, O 'na ve Rasûlü 'ne sevginizden başka hiçbir mükâfat istemiyorum" (Beydâvî, Medârik).

[12] Hadîsin başlığa uygunluğu "Rabıa veMudar'dadır" kavlinden alınabilir. Çünkü bunlar iki kabiledir.

[13] Bu hadîsin başlığa uygunluğu da bundan önceki gibidir. Hadîsin sonunda Bu-hân, o ta'bîrlere âid bilgiler vermiştir.

[14] Kureyş, Peygamber'in büyük babalarından Fihr İbn Mâlik'in adıdır. Fihr, onun lakabıdır. Kureyş kabilesinin bütün soyları buna nisbet olunur. Neseb zinciri şöyledir: Fihr İbn Mâlik ibn Nadr ibn Kinâne ibn Huzeyme ibn Müdrike ibn İlyâs ibn Mudar.

İbn Hişâm'a göre Kureyş adı, Fihr'in değil, Nadr'mdır. Nadr'm çocukları ve torunları Kureyşî'dir. Âlimler cumhuruna göre de böyledir.

[15] Hadîsin açıklaması: Rivayete göre Abdullah ibn Amr, Tevrat okur ve orada gördüğü şeyleri hikâye ederdi. Şu kadar ki, Abdullah ibn Amr bunları Rasûlullah'a İsnâd ederek hikâye etmezdi. O, bunları bir Tevrat haberi olarak naklederdi. Bu arada Kahtân'dan bir melik çıkacağını da nakletmişti. MuâvÎye emirliği zamanında bunu işitmiş ve buna sinirlenerek yanında bulunan Kureyş hey'etine hitaben metindeki konuşmayı yapmıştır.

[16] Şârih Aynî bundan önceki hadîsle ilgili bâzı mukaayeseli açıklamalar yaptıktan sonra, Ahmed ibn Hanbel, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'nin Rasûlullah'ın kölesi Sefîne'den rivayet ettikleri şu mealdeki hadîsi naklediyor: RasûluIIah (S): "Benden sonra hilâfet ancak otuz sene devam edecektir. Ondan sonra melik devri gelir" buyurmuştur. Diğer rivayete göre: "Otuz seneden sonra Allah, mülkünü o kullarının idaresini dilediği kimseye verir" buyurmuştur. Rasûlullah'ın dört halîfesi ile torunu Hz. Hasen ibn Alî'nin altı ay kadar halifelik zamânla-nyle, bu otuz sene tamam oluyor. Hicretin kırkıncı yılında Hasen, Muâviye hesabına hilâfetten çekilmiş bulunuyor ve bu târihten i'tibâren imamet, emaret, saltanat devri başlıyor...

Hilâfette Kureyşli Olmanın Şart Kılınmasında Hikmet ve Sakıt

Olmasının Keyfiyeti

"Hilâfetten esâs gaye olan şeriat hükümlerini tenfîz ve ümmetin işlerini tan-zîm, kuvvet ve iktidara dayalı bulunduğundan hilâfetin şartlarından asi ve akdemi kuvvet ve kudrettir. İslâm'ın evvelinde Kureyş kabilesi büyük bir aşîret idi ki, şeref, haseb, neseb, sayı çokluğuna ve mülkün, muhafazasına; ümmetin işlerini görmekte, şeriat hükümlerini infazda kuvvet ve kudret cihetinden diğer kabilelerden daha üstün durumda idi. Binâenaleyh hilâfet vazifesini icraya Kureyş kabilesinde fevkalâde liyâkat ve isti'dâd bulunmaktaydı. İşte bundan dolayıdır ki Peygamber "İmâm Kureyş'tendir" hadîsi ile hilâfet işini Kureyş kabilesine tahsîs buyurmuştur. Yoksa bu hadîsten maksad, Kureyş'in, sırf Pey-gamber'in sülâlesine'intisâblan demek değildir. Çünkü "Biz peygamberler mî-râs bırakmayız"hadîsi ile, peygamberlerin mîrâs bırakmadıkları açıklanmıştır. Binâenaleyh birinci hadîs ile hilâfet ve imametin Kureyş kabîlesine tahsîs buyu-- rulmasi, o hilâfetin en önde gelen şartı olan kuvvet ve kudretin onlarda tamamen mevcûd bulunmasına dayanmakta idi.

^ Peygamber vefat ettiği gün, Kureyş ile Ensâr, halîfe seçimi için Benû Sâide sakîfesinde toplandıktan sonra, Ensâr: "Kureyş'ten bir emîr, Ensâr'dan bir emîr ta'yîn olunmak" fikrini ortaya atmışlarsa da, Kureyş kabîlesi o sırada hilâfetin

hem sıhhat ve hem evleviyetinin şartlarını tamamen hâiz olup, her cihetten hilâfete ehliyet ve istihkaaklan bulunduğundan, Ebû Bekr: "imâm Kureyş'tendir" hadîsini hüccet getirerek Ensâr'ı susturup, hem Muhacirler hem de Ensâr topluluğu beraberce Ebû Bekr'e bey'at etmişlerdi. Bu şekilde hilâfet makaamı Kureyş'in idaresine geçmiş oldu. Bu târihten i'tibâren hilâfet makaamı Râşid Halîfeler zamanında kamilen (noksansız), Emevîler ve Abbasîler zamanlarında da noksan olarak Kureyş kabilesinin uhdesinde bulundu. Fakat Abbasî saltanatının sonlarında şevket ve satvetlerine, kuvvet ve kudretlerine bir zayıflık ve bozukluk arız olarak, hilâfetin ilk önde gelen şartını kaybettiler. O sırada nüfuz ve iktidar kazanmış olan Deylem ve Selçuk kabîleleri, bunca zamandan beri Kureyş kabîlesinin uhdesinde devam etmiş olan İslâm hilâfetini (siyaseten) uhdelerine aldılar.

Daha önce arz edilen Hilâfetin Hâşim ve Kureyş kabilelerine mensûb olması, hilâfetin sıhhatinin şartı olmayıp, evleviyetinin şartı olduğundan, ihtiyâç ânında sakıt olacağına ve binâenaleyh Kureyş kabîlesine mensûb olmayan halı-. fenin de HilâfetM sahîh olduğuna İslâm âlimlerinin pekçoğu kaail olmuşlardır. Sahîh-i Müslim'de de "Sizin üzerinize başı kuru üzüm gibi siyah Habeşli bir köleta'yîn olunsa, onu dinleyip itaat ediniz"ve "Sizleri, Allah'ın Kitabı'na göre idare edecek olan emîriniz Habeşli bir köle olsa bile ona itaat ediniz" hadîsleri .... ile Kureyşli olma şartının ortadan kalkarak, Kureyşli olmayan halîfenin hilâfeti sahîh olduğunu açıklamışlardır.

Binâenaleyh Emevî ve Abbasî halîfelerinin hilâfeti nasıl sahîh ise, sıhhatinin şartları bulunduğunda Osmanlı pâdişâhlarının hilâfetleri de sahîh olmuştur...

Şu kadar var ki, gerek Emevî ve Abbasî ve (gerekse diğer halîfelerin), hilâfetin hem sıhhat ve hem evleviyetinin şartlarını tamamen üzerlerinde toplama-mış olduklarından, Râşid Halîfeler devrinde olduğu gibi Hilâfet'leri kâmil değildir. Bunda ise Osmanlı Halîfesi ile Abbasî ve Emevî Halîfesi arasında asla fark yoktur... Binâenaleyh gerek Emevî, Abbasî olsun gerekse Osmanlı olsun bir

halîfeye bey'at olunduktan sonra "Allah'a ve Rasûlü'ne ve sizden olan emîr sahihlerine itaat ediniz" (en-Nisâ: 59) âyeti gereğince bütün müslümânlann ve himâyesi altında bulunan gayrı müslimlerin halîfeye İtaat ve boyun eğmeleri vâ-cibdir. (İskilibli Mehmed Atıf, Şeriat Medeniyeti, İstanbul, 2. baskı, s. 25-28; Prof. Muhammed Hamîdullah, RasûluIIah Muhammed, İstanbul 1973 adlı eserin 323 vd. sahîfesinde bu hadîsle ilgili güzel bir tevcîh daha vardır).

îbn Haldun diyor ki: "Hilâfet mansıbının şartlan beş olup dördünde büyük dîn imamları ittifak ettikten sonra vakt-i hacette sükûtuna dahî zâhib olup, ve beşinci şartta ihtilâfa düştüler. Birinci şart: İlm-i ictihâd; ikinci şart: Adl-i dâd; üçüncü: Kifâye ve şecaat ve dördüncü: Havâss ve azanın re'y ü amelde halel ve noksanını mûcib ilel ve afattan salim olmasıdır. Beşinci şart, neseb-i Kureyşt olup büyük dîn imamlarının bâzıları bu şartı umûm üzere i'tibâr ve bâzıları dahî terk ve ihmâl ettiler" (İbn Haldun, Mukaddime; s. 187'den naklen Prof. Dr. Ahmet Reşit Turnagil, İslâmiyet ve Milletler Hukuku, İst. 1972, s. 40, dipnot: 45). İbn Haldun bunları belirttikten sonra halîfenin Kureyş'ten olması konusundaki şartı da ele alıp, yukarıdakilere benzer mütâlâalar beyân ediyor, aynı zamanda muhtelif mezheblerin görüş ve tenkitlerini naklediyor.

[17] Bu hadîs, ayniyle Humus Kitâbı'nda ayrı bir tarîkle geçmişti.

Hadîsin sonundaki ta'lîk biraz sonra gelecek hadîsin kısaltılmışıdır. Rasûlullah'm onlara hısımlığı: a. Anası Âmine cihetindendir; çünkü o, Âmine bintu Vehb ibn Abdi Menâf ibn Zuhre ibn Kilâb ibn Murre'dir. b. Ve Peygamber'in dedesinin babasının dedesi olan Kusayy ibn Kilâb cihetindendir. Çünkü onlar Kusayy'ın erkek kardeşleridir (Kastallânî).

el-Buhârî'nin Humus Kitâbı'nda ibn İshâk'tan muallak bir surette rivayetine göre Muttalib, Hâşim, Abdu Şems ana bir kardeştirler; anaları da Âtike bintu Murre'dir. Nevfel ile de bu üçü baba bir kardeşlerdir; babalan da Abdu Menâf'tır. Nevfel'in anası ise Vâkıde bintu Amr'dır.

[18] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.

[19] Bu muttasıl hadîs, bundan önce geçen muallak hadîsi açıklıyor: Şöyle ki: Abdullah ibnu'z-Zubeyr ibni'l-Avvâm, Âişe'nin kızkardeşinin oğludur. Çünkü Abdullah'ın anası Ebû Bekr'in kızı Esmâ'dır. Esmâ'nın anası da Ümmü'1-Uzzâ Kayle yâhud Kuteyle bintu Abdi'l-Uzzâ'dir. Âişe'nin anası Ümmü Rûmân bin-tu Âmir'dir. Esma, Âişe'nin baba bir kizkardeşidir. Âişe, Abdullah'ı çok seviyordu... (Aynî).

AÎşe: "Üzerime adak olsun" yerine "Üzerime bir k^!_ âzâd etmek yâhud bir ay oruç tutmak adak olsun" gibi belli bir iş söylemiş olmamı temenni ettim ki, keffâreti de belli ve muayyen olsun; bu yapılınca da yemînden kurtulunsun, demiş oluyor. Çünkü "Üzerime adak olsun" mübhem bir yemîndir. Bu söz yaptığı keffâretlerden daha çoğunu da muhtemel olur. Onun için kalbi bir, iki ve daha çok köle âzâd etmekle yatışmadı. Bu, Âişe tarafından kesin şekilde zimmetten berî olmak hususunda ihtiyat ve içtihadın kemâlinde bir mübalağadır. Belki Âişe'ye "Nezr keffâreti, yemîn keffâretidir" tarzındaki Müslim hadîsi ulaşmamıştı. Eğer bu hadîs kendisine ulaşsaydi, Âişe, keffârette böyle mübalağa yapmazdı (Kastallânî).

[20] el-Buhârî burada Usmân'ın mushaflar yazdırmayı emretmesi hakkındaki Enes hadîsinin bir tarafını getirdi. Bu hadîs Kur'ân'ın Faziletleri Kitâbı'nda geniş olarak gelecektir. Hadîsin Kureyş'in Menkabeleleri Kitâbı'na girmesi sebebi meydandadır (İbn Hacer).

Yüce Allah ' 'Biz hiçbir peygamberi kendi kavminin dilinden başkasıyîe göndermedik ki, onlara apaçık antetsin... " (İbrâhîm: 4) buyurdu. Peygamber, Ku-reyş'tendir. Bu sebeble Kur'ân da Kureyş dilinde indirildi.

[21] Rabîa ile Mudar'ın İsmail'e nisbeti üzerinde ittifak edilmiştir. Yemen ehline gelince, onların nisbetlerİnin topluluğu Kahtân'a ulaşır.

[22] Rasûlullah'a göre Arablar'ın hepsi İsmâîl Peygamber evlâdından olduklarını İbn Sa'd, Alî ibn Rebâh'tan rivayet etmiştir. Bu cihetle-Eşlem oğullan'na İsmâîl oğulları diye hitâb etmiştir.

[23] Unvanlı başlığa uygunluğu, tezâd ve mukaabele yönündendir. Çünkü eşya, zıd-dıyle tebeyyün eder. Zîrâ hadîste hakîkî sahîh nesebin zikri vardır; bunda ise bâtıl olan nesebin zikri vardır. Bu hadîste bâtıl neseb iddia edene men' ve azarlama vardır (Aynî).

[24] Bu hadîsin uygunluk ciheti de bundan önce geçen hadîsin başında zikrettiğimizin benzeridir. Bu hadîste bu üç şeyde yalanın şiddetlendirilmesi hükmü vardır.

[25] Bu hadîsin başlığa uygunluğu belki Rabîa ve Mudar kabîle isimlerinin zikri sebebiyle olabilir. Çünkü bu iki kabilenin İsmâîl'e

nisbetleri hususunda söz yoktur. Hadîs, biraz farklı sened ile îmân Kitâbı'nda da geçmişti.

[26] Rasûlullah, fitnenin çıkış yerinin doğu taraf olduğunu bildirmektedir. Hakîkaten târihte bunu doğrulayan hâdiseler hep doğu tarafta vukû'a gelmiştir, belki istikbâlde meydana gelecek büyük beşerî fitne ve felâketlerin çıkış yerine de işaret etmektedir. Bu hadîs de İblîs'in Sıfatı kısmında geçmişti.

[27] Bu beş kabîle Câhiliyet devrinde diğerlerinden ayrı olarak kuvvet ve şeref içinde idiler, tslâm gelince en sür'atli şekilde İslâm'a girdiler. Bu sebeble şeref onlarda oldu.

[28] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Hadîs Kureyş'in Menkabeleri'nde de geçmişti. Son cümle ilk cümleyi takrîr edicidir. Bunda bu kabîleler lehine apaçık bir fazîlet vardır.

[29] Usayye kabîlesinin Allah'a ve Rasûlü'ne isyanı, bunlara dîn ve Kur'ân öğretmeni olarak gönderilen kırk kişilik ilim topluluğunu Maûne Kuyusu yakınında kılıçtan geçirmeleridir. Rasûlullah bu hâinlere kırk sabah la'net etmiş ve "Usayye, Allah'a ve Rasûlü'ne âsî olmuştur" buyurmuştur.

[30] Ey muhâtab! "Gıföru, Gafara'llâhu lehâ..." sözündeki cinasa bak, ne kadar güzeldir, kulağa ne kadar lezzet vericidir! Kalbi ne kadar düşündürücüdür! Te-kellüften ne kadar da uzaktır... (Kastallânî).

[31] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. el-Buhârî bu hadîsi iki tarîkten getirdi.

[32] Bu hadîslerde sayılan kabileler, Arablar'm en cem'iyetlİ soylarıdırlar. Bunlardan dört evvelkiler, sonrakilerden daha önce ve harbsiz, kendi arzûlanyle müs-lümân oldukları ve fıtratan güzel ahlâklı ve ince kalbli oldukları için, Peygamber, öbürlerinden daha hayırlı olduklarını yemîn ile te'yîd ederek bildirmiştir. Böyle iken Akra' ibn Hâbis'in bunları hacı vurgunculuğu ile itham etmesi, asabiyyet gayretinden ve müslümânlıkta ötekilerin öne geçmiş bulunmalarından ileri gelmiştir. Nitekim Akra'nın kendisi de Mekke'nin fethi sırasında müslümân olmuş ve "ei-Muetlefetu kuiûbuhum" (et-Tevbe: 60) zümresinden bulunmuştur. Kendisi Benû Temîm şerîflerindendir. Huneyn'de ve Tâîf muhasarasında bulunmuş, Peygamber ona yüz deve ihsan eylemişti.

[33] Bu, Ebû Hureyre üzerine mevkuf bir tariktir. Bunu Müslim, merfû' olarak tah-rîc etmiştir.

[34] Başlığın birinci kısmına uygunluğu meydandadır. el-Buhârî başlıkta zikrettiği hâlde "Bir kavmin âzâdlısı kendilerindendir" hadîsini metîn olarak getirmedi. Bunu Farâİz'de Enes hadîsinden olmak üzere getirmiştir; lafzı şöyledir: "Bir kavmin âzâdlısı kendilerindendir". Burada onu getirmemesi, orada zikretme-siyle yetinmedir.

[35] el'Câmi'u's-Sahth'in Kerîme ve diğer nüshalarında başlık bu şekilde gelmiştir. Ebû Zerr nüshasında ise "Bâbu kıssatı Habeş" şeklinde vâki' olmuştur. Bâzı nüshalarda başlıkların sırasında öne geçme ve geri kalma şeklinde değişiklikler vardır. Birçok nüshalarda Zemzem kıssası, Ebû Zerr'in İslâm'ı kıssasıyle birlikte getirilmiştir. Zemzem'in, Ebû Zerr'in kıssasıyle ilgisi, Ebû Zerr'in Mekke'de ikaamet ettiği müddetçe Zemzem suyu ile yetinmesi vâkıasıdır (İbn Hacer).

[36] Hadîsin başlıktaki hususlara uygunluğu meydandadır. Çünkü içinde Ebû Zerr'in İslâm'a girişi ve Mescidde kaldığı müddetçe Zemzem suyunu içmekle yetinmesi zikredilmektedir. Hadîs Müslim'de daha geniştir.

Ebû Zerr el-Gıfârî, İlk müslümân olan beş zâtın beşincisi olduğu, İslâm'ı kabulü da'vetsiz, kendi arzusu ile ve yüksek bir irâdenin eseri bulunduğu için, İbn Abbâs gibi büyük bir sahâbî âlimi onun bu İslâm'a girme menkabesini taf-sîlâtıyle rivayet etmiş, İmâm el-Buhârî de bu rivayeti müstakil bir bâb açarak Sahth'ine almıştır.

Ebû Zerr ilimde, zühd ve takvada, harb ve cihâdda, doğru ve düzgün söz söylemekte, ihlâs ve samimiyette başlı başına bir şahsiyet idi. İlimde Abdullah ibn Mes'ûd'a denk idi. Yalnız idarî ve mâlî işlerde garîb İctihâdlan vardı. Meselâ, bir kişinin iki dirhem ve iki dînâra mâlik olmasını, Kur'ân'da kötülenen "Kenz " (et-Tevbe: 35-36) cümlesinden sayardı. Beytu'l-mâlden verilen dörtyüz dînâr hissesini aldığı gün hepsini fakirlere dağıtırdı. İhtiyâç zamanı için muhafaza etmezdi: Azîz Dostum (S) bana "Çıkınlayıp ağzı bağlanan her altın, gümüş birer ateş parçasıdır. O -Allah rızâsı için muhtaçlara verilinceye kadar-sâhibiniyakar" diye vasiyyet etti, derdi. Peygamber'in vefatından sonra Şam'da ikaamet etti. Muâviye'nin emirliği zamanında bu ictihâdlan ve Muâviye'nin saltanat sistemli idaresini açıktan tenkîd ettiği ve bu tenkîdlerin halka te'sîr etmesi üzerine evvelâ Medîne'de, sonra da Rebeze'de oturtuldu. 32 yılında orada vefat etmiştir.

[37] Kahtân, îsmâîl zürriyetinden mi, yoksa değil mi; ihtilaflıdır. Himyer, Kinde, Hemdân ve diğerlerinden olan Yemen nesebleri, Kahtân'a varıp dayanır.

Hadîsin başlığa uygunluğu Kahtân isminin zikredilmesindedir. el-Buhârî bunu Fiten'de de getirmiştir. Hadîs, oradan çıkacak melikin sert ve zalimane idaresini ifâde etmektedir.

[38] Câhiliyet da'vâsı, Câhiliyet çağrısı demektir ki, Arab'ın kendi kabîlesinden im-dâd İçin: Ey Fulân oğulları, yetişiniz! diye bağırmasıdır. Bu çığlığı işiten kabîle halkı toplanarak yardım isteyene zâlim olsa bile yardım ederlerdi. İslâm böyle zorbalıkla, kavim-kabîle kuvvetiyle hakk alma da'vâsını kaldırıp, medenî bir adalet nizâmı ortaya koymuştur.

[39] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bu Câhiliyet da'vâsı ne oluyor?" sözündedir.

Hadîste bildirilen Abdullah ibn Ubeyy'in o kötü sözü Kur'ân'da da nakledilmiştir: "Onlar 'Eğer Medine'ye dönersek, and olsun en şerefli ve kuvvetli olan, oradan en hakir olanı muhakkak çıkaracaktır' diyorlardı. Hâlbuki şeref, kuvvet ve galibiyet Allah'ındır, Peygamberinindir, müzminlerindir. Fakat münafıklar (bunu) bilmezler" (el-Munâfıkûn: 8).

[40] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. el-Buhârî, bunu Cenazeler Kitâbı'nda da getirmişti

[41] Huzâa, en eski bir Arab soyu olan Ezd şa'bımn bir şu'besidir. Evs ve Hazrec, Ezd şa'bından ayrılan ve Seylu'l-Arîm'in meydana gelmesi üzerine Yemen'deri Medine'ye hicret eden bir soy oldukları gibi, Huzâa da Mekke'ye göç edip gelen bir Ezd soyudur.

Ensâb ilminin ilk müelliflerinden er-RÎşâtî'nin beyânına göre Huzâa, Amr ibn Rabîa'dır ki, Rabîa, Luhayy ibn Harise diye de anılır. Bu silsile ensâb âlimlerinden "Huzâa Yemenli'dir" diyenlerin mezhebidir. Huzâa'nm Mudar'dan olduğunu ileri sürenlere göre de, Huzâa, Amr ibn Rabîa ibn Kam'a ibn Hm-dif'tir. Bu zümre gelecek olan Ebû Hureyre hadîsini hüccet getirmişlerdir. Şu hâlde her iki zümreye göre Huzâa'nm adı Amr'dır; Huzâa, lakabıdır. Babasının adı da Rabîa'dır, Luhayy diye de anılır. Bunda ensâb âlimlerinin İhtilâfı yoktur. İhtilâf yalnız büyükbabasındadır. Huzâa'nm Yemenli olduğunu kabul edenlere göre büyükbabası, Harise ibn Amr'dır. Mudar'a nisbet edenler de dedesi Kam'a ibn Hındif tir dediler.

Bâzı ensâb âlimleri de bu iki görüşü şöylece birleştirirler:' 'Kam'a ibn Hın-dif'in karısı, oğlu Luhayy'e gebe iken Kam'a ölmüştür. Bunun üzerine kadın, Yemen'e, Harise ibn Amr'ın yanma gitmiş ve orada doğurmuştur. Bu sebebîe Harise, Luhayy'ı evlâd edinerek kendisine nisbet etmiştir" demişlerdir.

Amr ibn Rabîa'ya Huzâa denilmesinin sebebine gelince, müelliflerin bildirdiklerine göre, Yemen'in Me'rib şehrindeki su bendi yıkılıp Seylu'1-Arîm de nilen âfetin meydana gelmesi üzerine susuz kalan Ezdiler etrafa dağıldıkları sırada, diğer Ezd kabilelerinden ayrılarak, oğlu İle birlikte Hicaz'a gelmiş ve Mekke civarına yerleşmiş olmasıdır. Çünkü Huzâa kelimesi, birşeyden ayrılmış parçaya denir.

Huzâa, Mekke'ye yerleştikten sonra, orada İsmâîl Peygamber zamanından beri mekân tutmuş ve Mekke'nin idaresini, Ka'be'nin bütün vazifelerini ellerine almış olan Cürhümîler'i oradan kovup, idareyi eline almıştır. Bir müddet sonra Peygamberdin dedelerinden Kusayy ibn Kilâb, Huzâî başkanlarından HuleyPİn kızı Hıbâ ile evlendiği için, Peygamber'in dedeleriyle ve Ka'be'nin hakîkî bir vârisi ile hısımlık kazanmışlardır. Fakat Huleyl'in vefatından sonra Kusayy, Mekke'nin idaresine ve Ka'be'nin bütün vazifelerine hakk kazanarak eline almış ve üçyüz küsur sene devam eden Huzâî idaresine son vermiştir (Bâzı kısaltmalarla Aynî'den),

[42] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.

Hındif, kabîlenin anasıdır. Handefe, yânı hervele ile yürüdüğü için bununla lakablandırıldı. Bu kadının oğullan, babalarına değil de analarına nisbetle meşhur oldular. Kam'a da anasına nisbet edilmiştir. Yoksa onun babasının ismi İlyâs ibn Mudar'dır. Hadîsteki Ebû Huzâa kavli, o Ezd'den bir soydur demektir (Aynî).

[43] Amr ibn Luhayy, Sâibe ve Bahîra bid'atlerinden başka, İbrahim ve oğlu İsmâîl Peygamberler'in tebliğ ettikleri tevhîd dînini ilk bozan ve ilk put diken; Vasîle, Hânı adaklarını ilk îcâd eden kimsedir. Bir ara Amr, Mekke'den Şam'a gitmiş, Belkaa mıntıkasmdaki eski Maâb şehrine vardığında Amâlika'nm putlara taptıklarını görmüştü. Bu putlardan kurak zamanlarında yağmur, harb ve felâket zamanlarında yardım dilediklerini öğrenmiş; onlardan isteyip aldığı Hubel adlı putu götürüp Ka'be'ye dikti. Halkı buna ta'zîm ve ibâdete da'vet etti... (İbn İshâk).

Aynî'nİn bildirdiğine göre, târihte meşhur olan Lât putu da Huzâa'nın eseridir.

İşte Amr ibn Luhayy tarafından ortaya konulan bu bid'atler, Kur'ân'da da bildirilip reddedilmiştir: "Allah ne Bahîre'den, ne Sâibe'den, ne Vasîle'den, ne de Hâm 'dan hiçbirini (meşru') kılmamıştır. Fakat o küfredenler Allah 'a karşı (bize bunları o emretmiştir diye) yalan düzerler. Onların çoğunun (avâmm) ise akılları ermez" (el-Mâide: 103).

Ulaştığımız Onbeşincİ Hicret Asrı'nda da maalesef Amr İbn Luhayy zihniyetinde birtakım putçu ve bid'atçı zümreler hâlâ mevcûddur!...

[44] Başlık Ebû Zerr nüshasında böyle gelmiştir. Başkalarında ise sâdece "Arab'ın Cahilliği Babı" şeklindedir. Doğru olan da bu ikincisidir. Çünkü burada Zemzem ve onunla ilgili birşey zikredilmemiştir. Bâzı nüshalarda ise bu bâbdan ön ce Ebû Zerr'in İslâm'a girmesi babı vâki' olmuştur (Aynî).

[45] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Arab'ın cahilliği" sözündedir. Hadîste başr lığın birinci kısmına âid birşey yoktur.

İbn Abbâs, Saîd ibn Cubeyr'e Arab'ın cahilliğini apaçık gösteren âyetleri ta'rîf edip öğretmiştir ki, bunlar el-En'âm Sûresi'nin 136. âyetinden i'tibâren 140. âyetine kadar devam eden âyetlerdir. İbn Abbâs bunlardan sonuncusunu okumak suretiyle son hududu belirtmiş oluyor:

' 'Onlar A Hah için, O 'nun yarattığı ekin ve meyvelerle hayvanlardan bir hisse ayırdılar da kendi boş zannlannca 'Şu Allah 'm' dediler, 'Şu da ortaklarımız (olan putlar)zrt'. Ortaklarına âid olanlar Allah 'a ulaşmaz amma, Allah 'a âid olanlar; (evet) onlar ortaklarına gider! HükmedegeldÎkleri bu şeyler ne kötüdür! Bunun gibi onların ortakları (olan o putların hizmetçileri), müşriklerden birçoğuna -hem onları helake düşürmek, hem kendilerine karşı dînlerini karmakarışık etmek için- öz evlâdlarını (kendi elleriyle) öldürmesini hoş göstermiştir. Eğer Allah dileseydi bunu yapmazlardı. Artık sen onları düzmekte devam ettikleri o yalanlarla başbaşa bırak. Onlar bâtıl zannlarıyle dediler ki: 'Bu davarlarla ekinler haramdır. Onları bizim dilediklerimizden başkası yiyemez. Şu davarların da sırt-Iarı{n3. binmek) haram edilmiştir \ Birtakım davarlar da vardır fii, üzerlerine Allah *m ismini anmazlar onlar. (Besmelesiz öldürüp veya ölü olarak yerler. Bütün bunları) O'na (Allah'a) karşı (böyle emrediyor diye) iftira ederek (uydurdular). O (Allah), bunları, yapmakta oldukları İftiraları yüzünden cezalandıracaktır. Bir de (şöyle) dediler: 'Şu davarların karınlarında bulunan(yavru)lar (canlı doğarsa) sâde erkeklerimiz için (halâldır), kadınlarımıza haram kılınmıştır. Eğer o, ölü (doğar) ise onlar bunda ortaktırlar'. (Allah) onların (bu halâldır, bu haramdır yollu) vasıflarının cezasını verecektir. Şübhesiz ki O, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir, hakkıyle bilendir. İlimsizlik yüzünden çocuklarını beyinsizce öldürenlerle Allah 'in kendilerine ihsan ettiği (halâl) rızkı, Allah 'o iftira ederek, haram sayanlar muhakkak ki maddî ve ma 'nevî en büyük zarara uğramıştır. Onlar şübhesiz ki sapmışlardır ve (ondan sonra) doğru yolu da bulamamışlardır" (el-En'âm: 136-140).

[46] Hadîsin başlığın İlk kısmına uygunluğu meydandadır. Çünkü Peygamber Yûsuf'u babalarına nisbet edince, bunun diğerlerinde de cevazına delîl olmuştur.

İbn Umer ile Ebû Hureyre'nin burada ta'Iîk şeklinde verilen rivayetleri Ehâ-dîsu'l- Enbiyâ'da senediyle geçmişti. el-Berâ'nin hadîsi de mevsûl ve uzun bir metin hâlinde Cihâd Kitâbı'nda, "Hezîmet sırasında sahâbîlerinî saff yapan kimse bâbi"nda geçmişti. el-Berâ hadîsi de başlığın ikinci kısmına delîl olmuştur. Çünkü Peygamber kendisini, dedesi Abdulmuttalib'e nisbet etmiştir.

[47] Bu hadîsin de başlığa uygunluğu, Peygamber'in kendi aşiretini, her kabîleyi babalarına nisbet ederek zikretmesi yönündendir.

[48] Bu hadîs de yukarıdaki hadîsin diğer bir tarikidir.

[49] Bundan Önceki hadîslerde olduğu gibi, burada da RasûluIIah Kureyş oymaklarını husûsî surette ve ma'lûm olan baba adlarıyle birer birer çağırıp hitâb etmiştir. Peygamber, Kureyş soylarını bir formül ve birbirinin aynı olan bir cümle ile da'vet etmiştir. Çünkü bu dînî bir akiddir, bir ahd ve misâktır. Bu sebeble Peygamber her kabîleyi andıkça "İbâdet ve ubudiyet mukaabilinde kendinizi Allah'tan satın alınız!" buyurmuştur. Binâenaleyh bu tekrar, akdin ve ahdin îcâ-bıdır, edebî üslûba aykırı bir ıtnâb (yânî uzatma) değildir, tamâmiyle hukuk üslûbuna uygundur.

[50] Buradaki iki hadîsin başlıktaki kısımlara uygunluğu bellidir. Bu hadîsler Kitâbu'l-lydeyn'de tam ve açıklamalı olarak geçmişti.

el-Habeşu, el-Habeşetu, el-Uhbuşu, karalar taifesinden bir cins nâsın ismidir, evvelkilerin cem'i Hubşân gelir, üçüncüsünün cem'i Ehâbiş gelir... (Kaa-mûs Ter.)

Er/ide, bu kavmin dedesi veya ninesidir.

[51] Yânî soyuna, ana-babasına ve dedelerine sövülmemesini, kötülenmemesini, onlara ilgi ve muhabbet beslenerek söz gelmesine karşı kıskanç olmak isteyen kimse babı.

[52] Başlık ile hadîs arasındaki uygunluk noktası Rasûlullah'ın Hassân'a: "Kureyş obaları arasında benim soyum da vardır, onlar nasıl olacak?" buyufmasıdır. Pey-gamber'in bu sorusundan, hiciv ve kötüleme şekillerinin çoğu kişinin soyuna eksiklik vereceği anlaşılır.

Peygamber, Hassân'a istediği izni verdi. Ve Ebû Bekr'e git, Kureyş soylarını o daha iyi bilir... buyurdu. Hassan da Ebû Bekr'e gitti. Sonra geldiğinde: Yâ Rasûlallah! Hakîkaten Ebû Bekr nesebiniz Hâşim oğulları'nı Kureyş'in yüz kızartan ayıplarından ayırmak için bana çok kıymetli bilgiler verdi, demiştir. Peygamber, Hassân'ı Kureyş şâirlerine karşı mukaabeleye teşvik etmiş. "Hassan, Rasûlullah nâmına İslâm'ı müdâfaa için güzel kokulu nefesini sarf et -tikçe Cebrail onunla beraberdir" demiştir. Hattâ şiir yarışının ateşlendiği günlerde: "Allah'ım, Hassân'ı Rûhu'1-Kuds ile kuvvetlendir!" diye duâ etmiştir.

[53] Buhârî iki âyetin bu iki cümlesini bu baba unvan yapmakla, Rasûlullah'ın en meşhur isimleri Muhammed ve Ahmed olduğuna işaret etmiştir. Bu iki isim Hamd maddesinden alınmıştır ki, kişinin fazîletini anarak övmekten'ibârettir. Şu hâlde Ahmed, Allah'ı yüce sıfatlarıyle ve kudret eserleriyle öven ve övmesini bilen kimse demektir. Muhammed de fazilet ve güzellikleri anılarak övülmüş kimse demektir. Peygamber'in Ahmed adı, geçmiş peygamberlerin kitâblarmda zikredilmiş; Muhammed adı ise Kur'ân'da verilmiş olup, her ikisi de en güzel iki isimdir. Gelecek hadîste kasdolunan da bu alemiyettir.

[54] Hadîsin başlığa uygunluğu bellidir. Hadîsteki beş adedi -adet mefhûmunun kıymeti olmadığı ilmî esâsı gereğince- ziyâde sayıyı reddetmez. Bir de bu beş adın eski kitâblarda bulunmaları ve geçmiş ümmetlerce tanınmış olmaları cihetiyle tahsis ile ifâde edilmiş denilebilir.

[55] Kureyş, Peygamber'i kötüleyecek bir husus bulamayınca gülünç şeyler uyduruyorlardı. Onlardan biri de bu hadîste haber verildiği üzere, "Medholunmuş" demek olan "Muhammed"i, "Zemmolunmuş" demek olan "Muzemmem"le değiştirmeleridir. Bunu değiştiren Ebû Leheb'in karısı ve Ebû CehPin kızkar-deşi Avrâ'dır (Kastallânî).

[56] Bu başlık, Kur'ân diliyle Peygamber'e verilmiş olan en sevimli bir adı daha bildirmektedir:

"Muhammed, adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir. Fakat Allah'ın Ra-sûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah herşeyi hakkıyle bilendir " {el-Ahzâb: 40).

. "Hâlem, Âsim kıraatinde tâ'nın fethiyle, diğerlerinde kesriyle okunur. Kesr ile Hâlim, fail isim olup hatmeden, nihayete erdiren yâhud mühürleyen demek olur. Feth İle Hâtem de âlet ismi olup mühür demektir. Mühür de bir şeyin tev-sîk ve tasdiki için nihayete basıldığından hem âhir ma'nâsını, hem tasdîk ma'-nâsmi içine alır. Şu hâlde iki kıraat Hâtemu'n- Nebiyyîn vasfının iki mefhûmunu ayrı ayrı hatırlatıyor. Yânî Muhammed Rasûlullah hem peygamberleri hitâma erdiren son peygamberdir... hem de bütün peygamberleri tasdîk ve tevsîk eden ilâhî bir mühürdür. Eğer o gelmese idi diğer peygamberler unutulup gidecek, târihte onların mevcudiyetlerini ve nübüvvetlerinin hakkıyyetini ilmen isbât müm-kin olmayacaktı. Çünkü diğer peygamberlerin hayât ve mevcudiyetleri târîhin sînesinde Mulıammed'İn hayâtı gibi vuzuh ve vusûk ile ma'lûm değildir. Öyle ki bugün Kur'ân olmasa idi, Mûsâ ile îsâ'nın bile varlıkları ciddiyetle isbât olunamazdı. Muhammed'in hayâtı ve peygamberliğinin târîhte vuzuh ve kat'iyetle ma'lûm olması sayesindedir ki, diğer peygamberlerin de mâzîdeki nübüvvetlerini tasdîk için bir vesîka elde edilmiş bulunuyor. Aynı zamanda Muhammed (S) diğer peygamberlerin kendisi hakkındaki beşaretlerini tahakkuk ettirmek i'-tibâriyle de onların nübüvvetini mühürleyen ilâhî bir damgadır. Muhammed'in nübüvveti ile beşeriyet dîn bakımından tekâmül gayesine ermiştir. Ondan sonra başka peygamber beklememeli, Muhammedi nuru ta'kîb eylemelidir" (Hakk Dîni, V, 3906).

[57] Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsından alınır. Çünkü hadîsin el-İsmâîlî'deki tarîklerinin birinde Usmân; o da Selîm ibn Hayyân rivayetinde "Ben o kerpicin yerindeyim, geldim ve peygamberleri sona erdirdim" ifâdesi vardır.

[58] Bu da Hâtemu'l-Enbiyâ hadîsinin diğer bir sahâbîden gelen tarîkidir.

Peygamber'in hâiz olduğu Hâtemu'l-Enbiyâ sıfatını temsilî bir uslûb ile mü-rekkeb bir temsil hâlinde ifâde etmesi, san'at bakımından çok beliğdir. Mürek-keb teşbih, bütün müşebbeh manzumesinden alman bir vasfın müşebbehun bih manzumesine kıyâs ve tatbikinden İbarettir. Ve cazibeli edebî bir san'attir. Hadîste halkı ahlâk güzelliklerine irşâd etmek gayesiyle gönderilen peygamberler camiası, esâsı kurutmuş, duvarları yükselmiş ve bütün inşâ eksiklikleri ve süsle-yicileri tamamlanmış, yalnız bir tuğlanın yerine konulması eksik kalmış bir binaya benzetilmiştir. O, konulması geri kalan tuğla da benim ve bu cihetle peygamberlerin bir tamamlayacısıyım buyurulmuştur. "Ben ancak ahlâk güzelliklerini ve insanlık faziletlerini tamamlamak için gönderildim " hadîsi de bu hakikatin bir ifadesidir.

[59] Bu başlık Ebû Zerr nüshasında böyle vâki' olmuştur. Nesefî nüshasında mev-cûd değildir. Bu başlığı el-İsmâîlî de zikretmemiştir. Bu başlığın burada sabit olmasında i'tirâz vardır. Çünkü bunun yeri, geleceği üzere el-Mağâzî'nin sonudur. Zahir olan şu ki musannif bu Âişe hadîsini burada getirmekle, sâdece Peygamber'in ömrünün mikdârını beyân etmek istemiştir. Husûsiyle.vefat zamanını değil. Bu husustaki ihtilâf ileride gelecektir... (İbn Hacer)

Sarihlerin verdikleri izahları özetlersek, deriz ki, Peygamberlerin sonu olan Peygamberimiz, bu fânî hayâttan ebediyet âlemine geçtiğinde en kuvvetli riva yete göre 63 yaşında İdi. Yine en kuvvetli rivayete göre Rebîu'l-evvel ayında bir pazartesi günü vefat etmişti. Bu pazartesi, cumhura göre ayın oniktsinde; buna en yakın ve kamerî haseblara uygun rivayete göre ayın sekizine tesadüf etmişti (Tecrîd Ter,, 9, 299).

[60] el-Kinâye: Kitabe vezninde bir başka nesneye istidlal olunacak bir kelâm söylemek ma'nâsınadır, refes ve gâit gibi...

el-Künye: Kâf'm kesri ve dammı ile bir adama eb, um, ibn, bint kelimelerinin birini muzâf ederek tesmiye eylemek ma'nâsınadır ki, onunla isimden tevriye edilmiş olur...

et-Tekniye ve el-îknâ: Bunlar da bir adama künye vaz' eylemek ma'nâsınadır... (Kaamûs Ter.).

Bu hadîslerdeki nehiyler, tenzîhî nehiylerdir. Bu hadîsler sırasıyle Buyu' ve Cihâd Kitâblarfnda da geçmişlerdi.

[61] Bu hadîs, Peygamber'in künyesi konusuna bir lahika, bir ek olarak getirilmiştir. Peygatnber, büyük oğlu Kaasım'm adiyle künyelenmiştir, kendisine Ebü'l-Kaasım denilirdi. Medine'de Mâriye'den doğan İbrâhîm adındaki diğer oğlu ile de künyelendiği vâki'dir...

[62] Hâtem kelimesi hakkında biraz önce bilgi verilmişti. Her iki okunuşa göre Nübüvvet Hâtemi demektir. Nübüvvet silsilesi sona erdiğine ve Hz. Muhammed'-den sonra hiçbir peygamber gelmeyeceğine delâlet eden eser demektir. Beydâvî, Tef şîrînde Peygamberlik mührü, Peygamber'in iki küreği arasında bir eserdir ki, o, eski ümmetlerin mukaddes kitâblarında bildirilen alâmet olmuştur. Yazılı vesikaların damgalanması nasıl içindekilere i'tirâzdan onu korursa, bu peygamberlik nişanesi de va'd edilmiş peygamberi kötülemekten o suretle koruyacaktır, demiştir.

[63] Buhârî bu eserin şekli ve büyüklüğü hakkında iki şeyhinin tefsirini buraya koymuştur. Bunun bir et beninden yâhud iki et beninden birleşerek güvercin yumurtası kadar büyümüş olmasından İbaret olduğuna dâir rivayetler de vardır. Bunlar o eserin şekil ve mâhiyeti hakkında güvenilir haberlerdir. Bunun dışında birtakım efsânevî rivayetler de vardır ki, bunlar İbn Dıhye, Zehebî, İbn Hacer, Kastallânî gibi intikadcı âlimler tarafından reddedilmiştir. İbn Hacer el-Heytemî de: Râvîler, nübüvvet hâtemi ile Peygamber'in mührünü karıştırmışlardır, demiştir.

Râvî es-Sâib ibn Yezîd Medine'de en son vefat eden sahâbîdir. Hicretin 91. yılında 96 yaşında vefat etmiştir.

[64] Yânî Peygamber'in vücûdu ve huyları hakkındaki mübarek vasıflarını beyân babı.

et-Vasf ve's-Sıfa: İkinci bâbdan masdardır. Bir nesneyi sıfatlamak ma'nâ-smadır ki, halkan ve hulkan alâmetlerini saymak ve beyân eylemekten ibarettir (Kaamûs Ter.).

[65] Hadîsin başlığa uygunluğu Ebû Bekr'in Hasen'i hilkatçe Peygamber'e benzetmesi yönündendir ki, bu da Peygamber'i sıfatlamaktır.

Hasen ibn Alî hicretin üçüncü senesi ramazânında doğduğu için, vakıa sırasında yedi yaşında ve iyiyi kötüyü ayırdedecek bir çağda idi. Bu cihetle vasıtasız, doğrudan doğruya dedesi Rasûlullah'tan rivayeti vardır. Bu hadîsten anlaşıldığı üzere bütün tabakaat kitâblarında Hasen'in, Rasûlullah'a çok benzediği yazılmıştır.

Rasûlullah'a sîmâcı benzeyenlerin Ca'fer ibn Ebî Tâlib, Hasen ibn Alî Kuşem ibn İyâs, Ebû Sufyân ibn Haris, Sâib ibn Ubeyd olduğu da nakledilmiştir. Afirât'ta Rasûluİlah'a en çok benzeyen sahâbînin Enes ibn Rabîa olduğu bildirilmiştir. Enes ibn Mâlik, İbn Rabîa'yı her gördüğünde onun boynuna sarılıp ağlar ve: Her kim Rasûlullah'i görmek isterse, bu zâtın yüzüne baksın! dermiş.

[66] Bu hadîs de bundan önceki hadîsin başka bir tarîkidir.

Ebû Cuhayfe Vehb İbn Abdillah, Suvâe ibn Âmir kabîlesindendir. Suvâe oğulları tarafından Rasûlullah'a gönderilen hey'et içinde

idi. Veda Haccı'na katılmışlardı. Rasûlullah'ın bunlara verilmesini emrettiği develeri sonra Ebû Bekr verip, bu emri yerine getirmiştir.

[67] Bu da Abdullah ibn Recâ'dan gelen diğer bir tarîktir.

[68] el-İsmâîlî rivayetinde hadîsin şevkinde şu ziyâde vardır: İbn Büsr'ün râvîsi Harız ibn Usmân şöyle demiştir: Hımıs'ta insanların Abdullah ibn Büsr'den sorup müşkillerini çözdüklerini gördüm. Genç bir delikanlı olduğum hâlde ben de yanma yaklaştım ve:

— Rasûlullah'i gördün mü? diye sordum. O da:

— Evet gördüm, dedi. Ben:

— Rasûlullah ihtiyar mı idi yoksa genç mi idi? dedim. İbnu Büsr beni okşayarak:

— Alt dudağı ile çenesi arasında biraz beyaz teller vardı, dedi.

Şârih Kirmanı: Hadîsin metnindeki "Şaarât = Saç telleri" lafzının azlık ifâ de eden bir cemi' sîgası olduğuna ve on sayıdan az adedde kullanıldığına bakarak: Rasûlullah'm çenesindeki beyaz kıllar on sayısından fazla olamaz, demiştir. Şârih Aynî de: Bâzı büyük rivayet üstâdlarının "onyedi" dediklerini işittim, diyor.

Bu hadîsin rivayet ilmi bakımından bir özelliği ve kıymeti, Buhârî'nin stt-lâsiyyâtından olmasıdır, yânî bunu Rasûlullah'tan üç vâsıta İle rivayet etmiş bulunmasıdır. Buradaki vâsıtalar: İsâm ibn Hâlid, Harîz ibn Usmân, Abdullah ibn Büsr'dür. Buna "Â/î isnâd" denilir. Bu nevi' rivayetin yüksekliği râvî ile Peygamber arasındaki vâsıtanın azlığından ve hatâ ihtimâli olmamasındandır. Bu Abdullah İbn Büsr hadîsi, Buhârî'deki yirmiüc sülâsiyyâtın onüçüncüsüdür.

[69] Rabîa ibn Ebî Abdirrahmân, Medine'nin en yüksek tabiî fakîhlerindendir. Rabîatu'r-Re'y denilmekle tanınmıştır. 136 târihinde vefat etmiştir.

Bu saç tellerini Umer ibn Abdilazîz de görmüş, o da Enes ibn Mâlik'e bunun sebebini sormuş. Enes ona da: Rasûlullah saçma koku sürmek i'tiyâdinda idi, ondan kızarmıştır, demiştir.

RasûluIIah'ın beyaz saçının sayısına kadar zabtedilip incelenerek asırdan aşıra nakledilip gelmesi, başka hiçbir târihî şahsa müyesser olmayan bir vakıadır. Amiyane bir bakışla lüzumsuz bir mesaî sanılan bu rivâyetlerdeki ve onların inçelenmesindeki kıymet ve ehemmiyeti târihî vakıaların vesikalarını arayan ve inceleyen tarihçilere sormalıdır...

[70] Bu, Rabîa yolundan gelen Enes hadîsinin diğer bir tarîkidir. 19. Bâb'daki 43 rakamlı Âişe hadîsinde Peygamber'in altmışüç yaşında vefat ettiği bildirilmişti. Müslim'in Enes ibn Mâlik'ten gelen diğer bir rivayet tarîkinde de altmışüç yaş bildirilmiş olması, Âişe hadîsini te'yîd etmektedir. Bu sebeble âlimler cumhuru Peygamber'in altmış üç yaşında vefat ettiğine hükmetmişlerdir.

el-İsmâîlî bu iki rivayet arasındaki sayı farkına bakarak, şübhesiz bunlardan yalnız birisinin sahîh olması gerekir demiştir. Aynî de bunu naklettikten sonra: Bu iki rivayetin ikisi de sahihtir. Aralarındaki sayı farkına gelince, altmış rivayet eden râvînin doğum ve vefat taraflarındaki kesirleri atarak rivayet ettiğine hamlolunur demiştir.

[71] İki tire arasındaki ibare, metindeki kelimenin damme ile "Hulk" okunuşuna göredir. Nüshaların çoğunda bu kelime fetha ile "Halk" şeklinde gelmiştir.

[72] Peygamber'in saçını sakalını boyamadığını bildiren rivayetlerin çokluğu karşısında Buhârî ile Müslim'in Sa/z;7*'lerinde, Abdullah ibn Umer'in Rasûlullah'ın boyadığını gördüğüne dâir hadîsi, boyamanın bir defaya; boyamadiğı rivayetleri ise diğer vakitlerdeki umûmî i'tiyâdına hamledilerek te'lîf edilmiş ve her iki rivayet sahîh sayılmıştır.

[73] İbn Humâm hadîsteki bu hülleyi: Kırmızı ve yeşil çubuklu olarak dokunmuş Yemen kumaşından ma'mûl iki kat elbisedir, diye ta'rîf etmiş ve sırf kırmızı kumaş olmadığını bildirmiştir. Çünkü sırf kırmızı kumaştan biçilmiş libâsın kullanılması nehyedİlmiştir. İbn Melek gibi sarihler "Fî hulletin humrâ" lâfzını "İçinde kırmızı çizgiler bulunan" diye kayidlamışlardır. Hadîs zahire hamledilse bile, bununla kırmızı giymenin cevazına istidlal edilmez, belki Peygamber bunu ne-hiyden evvel giymiştir.

[74] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.

[75] Bu hadîs, Abdest, Namaz, Siyer bölümlerinde bâzı küçük farklarla rivayet edilmiştir. Hadîsin buradaki kısmı Peygamber'in sıhhî vaziyetinin çok iyi olduğunu, en sıcak zamanlarda bile mizacının i'tidâlde bulunduğunu, sefer hâlin'de dahî temizliğine çok ehemmiyet verip miskten daha güzel koktuğunu bildirmektedir.

[76] Başlığa uygunluğu Peygamber'in cömertlikle vasıflanmış olmasıdır. Bu hadîs Vahy ve Oruç Kitâbları'nda da geçmişti.

[77] Başlığa uygunluğu "Yüz çizgileri parlar bir hâlde" sözündedir. Çünkü bu, Peygamber'in sıfatlan cümlesindendir.

Bu hadîsi Müslim, Süt Emzirme Kitâbı'nda getirmiş, değişik senedleri ve metinlerini orada sıralamıştır (Müslim Ter., IV, 384).

[78] Başlığa uygunluğu "Yüzü parlardı" sözündedir. Ka'b'm bu hadîsi, onun meşhur tevbesinden bir parçadır. Bu uzun bir metinle Mağâzî'de gelecektir. Buhârî bunu kısa ve uzun metinlerle birçok yerlerde getirmiştir: Vesâyâ'da, Cihâd'da, Vufûdu'l-Ensâr'da,Tefsîr'de, Ahkâm'da...

[79] Kam kelimesi ümmet, cemâat, soy ma'nâlarına da gelir; bu hadîste soy ma'nâsı kasdedilmiştir. Hadîste Âdem oğulları'nın teşkil ettikleri soylar batından batına, aileden aileye temiz bir intikal ile süzüleceği ve Rasûlullah'm zâtı da aralarına hiç sifâh (zina) karışmayarak temiz babaların sulbünden, halâl anaların pâkize rahmine intikal ettiği ve en sonu bütün kabilelerin hürmet ettiği en temiz Hâşimî soyundan meydana geldiği bildirilmiş oluyor. Belli bir hakikattir ki, Muham-med'in intikali keyfiyeti târîhen zabtedilmiş olarak İsmâîl Peygamber'in evlâdının sulbünden başlar. Sonra Kinâne'den, sonra Kureyş'ten, sonra Hâşimî oğulları'n-dan intikal ederek gelir.

"Karnen fe karnen" lafzındaki "Fâ" edatı, fazilette tertibe delâlet ettiğinden, Peygamber'in neseb zincirine âid faziletin bir tertîb içinde uzaktan yakına doğru geldikçe terakki ederek arttığım İfâde eder.

[80] Rasûlullah, vahiy gelmeyen hususlarda kitâb ehline uymayı müşriklere benzemeye tercih ederdi. Bu da kitâb ehlinin müşriklerden ve putperestlerden ziyâde hakka, hakikate yakın olmalarından ve hiç değilse bir peygamberin şerîati ba-kıyyesine vâris bulunmalarından idi. Bu sebeble haklarında vahiy gelmemiş vâk'-alarda geçmiş şerîatlerin Allah tarafından reddedilmemiş hükümleriyle amel edilmesi bir düstûr olarak emrolunmuş ve bu şer'î ve fer'î bir delil olmuştur. Peygamber'in yüksek vazifelerinin başında şirkle, putperestlikle mücâhede bulunduğundan dolayı kıyafet, saç şekli, giyim, kuşam... gibi hârici şekille ilgili hususlarda bile onlara benzemekten çekinirdi. Putperestlik nizâmı tamâmıyle yıkıldıktan sonra müşriklere benzemek sakıncası kalmayınca Peygamber saçlarını iki bukle hâlinde iki tarafa bırakmağa başlamıştır.

[81] Ebû Abdillah Cedî şöyle demiştir: Ben Âişe'den Rasûlullah'ın ahlâkını sordum da o bana şöyle cevâb verdi: Rasûlullah fahiş, mutefahhış değildi; yâni O, ne çarşıda pazarda çığırtkanlık yapardı, ne de kötülüğe kötülükle karşılık verirdi. Bil'akis O, kusuru affederdi. Bir yerde bir eksiklik görürse yüzünü öbür tarafa çevirirdi (et-Tirmizî).

Hakîm ibn Eflah ile Sa'd ibnu Hişâm, Âişe'ye gittiler. Sa'd dedi ki: Ben Âişe'ye: Ey Mü'minlerin Anası! Bana Rasûluüah'm ahlâkından haber ver, dedim. Âişe: Sen Kur'ân okumuyor musun? dedi. Evet, okuyorum, dedim. Allah'ın Peygamberi'nin ahlâkı Kur'ân'dan ibaret idi, dedi... -Yânî: O darıhrsa Kur'ân darıldığı için darılır, beğenirse Kur'ân beğendiği için beğenirdi-. (Müslim, Salâtu'l-Musâfirîn ve kasrına, Câmiu salâti'1-leyl babı; Müslim Ter., II, 384-387, Gece namazını... cami olan bâb)

[82] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Buharı bunu Edeb'de; Müslim de Fa-dâil'de getirmiştir.

[83] Başlığa uygunluğu bellidir, çünkü içinde zikredilen, Peygamber'in vasıflarından bir kısmıdır.

[84] Bu hadîste Peygamber'in yüce sıfatlarından haya sıfatı en beliğ şekilde belirtilmiştir: Şübhesiz ki cemiyetin en hayâlı sınıfı, kendi ismet örtüsü içinde faziletle yaşayan bakir kızlardır. Peygamber'in bunlardan da utangaç-olması, müşebbe-hin müşebbehun bih'ten üstünlüğünü ifâdedir vç çok beliğdir.

[85] Bu ta'rîf olunan hey'ete Tecnîh, îciinâh ... denir...

el-îctinâh fî's-Sucûd: Musallî iki ellerinin ayalarına çöküp kollarını yere yaymayarak yerden yukarıca dirseklerini kaldırıp ve karnının iki tarafına kıstırmayarak koltuklarını koğuşça tutarak, ayniyle kanat şeklinde tutmak ma'nâsınadır ki, bu vaziyet üzere şer'î emir sâdır olmuştur (Âsim Efendi, Kaamûs Ter.).

Hafız Ebû Nuaym: Rasûlullah'ın koltuk altlarının beyaz olması Peygamberlik alâmetlerinden biridir, demiştir.

[86] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bacaklarının aklığı hâlâ gözümün önündedir" sö-zündedir. Bu hadîs Abdest Alma Kitâbı'nda ve diğer birçok yerde küçük farklılıklarla geçmişti.

[87] el-lsmâîlî rivayetinde: "O, sözü ayıra ayıra söylerdi, dinleyenlerin gönüllerine sinerdi" ziyâdesi de vardır.

Hadîs, Peygamber'in konuşma şeklinin ağır ağır, tane tane olduğunu; saymak isteyen kişi O'nun kelimelerini, harflerini şaşırmadan sayabileceğim bildiriyor. Böylece Peygamber'in anlatma ve öğretmedeki hârika bir sıfatı gösterilmiş oluyor.

[88] Başlıktaki bu hadîsi el-BuKâri İ'tisâm Kitâbı'nda senediyle getirmiştir.

[89] Başlığa uygunluğu açıktır. Çünkü gözünün uyuyup kalbinin uyumaması, azametli sıfatlardan ve ulu hasletlerdendir. Bu hadîs Teheccüd Kitâbı'nda da geçmişti.

[90] Buhârî bunu burada kısaltılmış olarak getirdi. İnşâallah yerinde daha geniş gelecektir. Bunu Müslim, îmân'da getirmiştir.

Hadîsin şevkinden ve beyân tarzından, bunun Mi'râc vak'ası olmadığı anlaşılıyor. Bu kıssanın Peygamber'e vahy ve peygamberlik gelmeden evvel vuku' bulduğu hadîsin metninde açıkça belirtilmiştir. Hâlbuki Mi'râc bir haylî rivayetlere göre hicretten üç yâhud İki yâhud da bir sene evvel vuku' bulmuştur.

[91] el-Alâmât, el-Alâmet'in cem'idir. Burada peygamberlik mu'cizeleri demedi. Çünkü alâmet, mu'cizeden ve kerametten daha umûmîdir. Alâmet onları da şâmildir. Aralarındaki fark açıktır. Çünkü mu'cize ancak meydan okuma sırasında olur... (Aynî).

Alâmet burada peygamberlik iddia eden zâtın da'vâsmda doğruluğuna ve Allah tarafından insanların hayırlarına, saadetlerine âid umdeleri tebliğe me'-mûr bulunduğuna delâlet eden burhan demektir. Peygamberlik konusunda bir de mu 'cize ta'bîri vardır ki, peygamberlik delilleri olan o i'câzkâr hârikalar, Pey-gamber'i inkâra kalkışan hasımları âciz ve kudretsiz bırakmak için ortaya konulduklarından mu'cize denilmiştir.

Mu'cize medlulünde umûmî telâkkî, âfâkî ve maddî olan mu'cizelerdir. Bu nevi' mu'cizeler ya inkarcı müşriklerin İsteği üzerine, yâhud bir luzûm ve İhtiyâç üzerine izhâr olunmuştur ve umumiyetle avam faydalanmıştır. Enfüsî mu'-tizeler ise hakîkî mü'minlere, fikir ve istidlal sahibi aydınlara âid peygamberliğin doğruluğu burhanlarıdır. Bununla beraber âfâkî mu'cizeler ânî, enfüsî mu'cizeler ise daimî olan âyetlerdir. Bu cihetle her asırda mütefekkirler, Peygamber'in seciye ve şahsiyetiyle, teblîğ ettiği Kitâb'ı tedkîk ederek, peygamberliğinin doğruluğunu istidlal etmişlerdi. İlk müslümân olan Hadîce, O'nun peygamberliğine âfâkî hiçbir delîl aramadan O'nun yüksek seciyesiyle istidlal ederek inanmıştı (Buhârî, Vahy Kitabı).

Peygamber'in hayâtına yakından vâkıf olan sahâbîler hep O'nun doğrulu ğuna ve teblîğ ettiği Kitâb'ın yüksekliğine i'timâd etmişler ve zahirî hiçbir mu'cize aramamışlardı. Esasen Kur'ân'da da istidlal yolu öğretilmiştir: el-Ankebût: 49-50. âyetlerinde avamın mu'cize isteklerine karşı Rasûlullah'm şöyle cevâb vermesi emrolunmuştur: "O'na Rabb 'inden (başkaca) âyetler indirilmeli değil miydi? dediler. Dedi ki: O âyetler ancak Allah 'in nezdindedir. Ben sâde apâşikâr haber verenim. Sana indirdiğimiz o Kitâb -ki karşılarında okunup duruyor- onlara kâfî gelmedi mi? Onda îmân edecek bir kavim İçin elbette bir rahmet ve bir Öğüt

var" (el-Ankebût: 49-50).

Kur'ân'ın buna benzer birçok âyetlerinde zahirî ve âfâkî mu'cizelerin Allah'a ve Allah'ın kudretine âid olduğu bildirilmiştir.

Avam müşriklerin istedikleri mu'cizeler, onların idrâk ve irfan seviyelerini göstermek üzere, şöyle bildiriliyor:

"And olsun ki, biz bu Kur'ân'da insanlar için her ma'nâdan nice türlüsünü açıklamışızdır. İnsanlardan pekçoğu ise ille gâvurlukta ayak dirediler. Biz, dediler, sana kat 'iyyen inanmayız. Tâ ki bizim için şu yerden bir pınar akıtasın. Yâhud senin hurmalıklardan, üzümlüklerden bir bahçen olsun da aralarından şarıl şarıl ırmaklar akıtasın. Yâhud dediğin gibi gökyüzünü üstümüze parça parça düşmesin veya Allah 'i ve melekleri kefil gösteresin. Yâhud altından bir evin olsun, yâhud semâya çıkasın. Ona çıktığına da asla inanmayız â! Tâ ki üstümüze okuyacağımız bir Kitâb indiresin. De ki: Rabb 'imin sânı yücedir. Ben Allah 'in Rasûlü bir beşerden başkası mıyım ki!" (el-Isrâ: 89-93).

Görülüyor ki mu'cize, Kur'ân'a göre Rasûlullah'm zâtı ve hâiz bulunduğu nübüvvet sıfatı haricindedir ve ilâhî kudrete âiddir...

Rasûlullah'm hayatiyle, seciye ve şahsiyetiyle nübüvvetine istidlal yolu en sağlam yoldur. RasûluÎlan'ın en yüksek seciyesi,

doğruluğu ve bütün insanî fa-zîletleri nefsinde toplamış bulunmasıdır. Rasûlullah'm en büyük mu'cizesi, Kur'ân'da bildirildiği gibi, Kur'ân-ı Kerîm'dir. Saadet Asrı'ndan zamanımıza; 1401/1981 yılma kadar bir kelimesi bile taarruza, tahrife uğramayarak gelmiş, bu husus her asırda muhalif muvafık bütün mütttefiklerince kabul edilmiş, kıyamete kadar da böyle devam edeceği ilâhî te'mînâta bağlanmıştır: "Kur'ân't biz indirdik biz; onun koruyucuları da şübhesiz ki biziz!" (el-Hıcn 9). İmâm el-Buhârî, kelâma ve felsefecilerin nübüvvet alâmetleri hakkındaki çeşitli görüşlerine karşı bu bahse "İslâm'da peygamberlik alâmetleri" başlığını koymakla çok isabetli bir seçme yapmıştır.

[92] Hadîsin başlığa uygunluğu, az mikdâr suyun, Peygamber'in bereketiyle çoğal-masmdadır. Bu hadîs Teyemmüm Kitâbı'nda da bundan daha geniş bir metinle geçmişti.

Zarar verme suretinde olmasa da, o kadının malına muvakkaten tasarruf edilmesi yüzünden, müslümânlarm kendisine ve kavmine ettikleri riâyetin feyz ve bereketinin te'sîri ne kadar büyük olduğuna, hadîsin sonu beliğ bir şâhiddir.

[93] Bu ve benzeri hâdiseler usulen ahâd yoluyla nakledilmiş olup, şeklen zann ifâde ederlerse de vakıada üçyüz kadar sahâbî bulunup, doğruluk ve adaletleri muhakkak olan bunların hiçbirisi tarafından redd ve İnkâr edilmemiş bulunması, herhalde zannın üstünde bir kesinlik İfâde eder. Tabiî ve etbâu tabiî devirlerinde ise rivayet yollan çoğalmış ve Buhârî zamanına kadar bu râvîlerden hiçbirisinde şübheyi gerektirecek cüz'î bir muhalefet bulunmamıştır. Şu'hâlde bu i'câzkâr vakıanın, âdetin hilâfında bir hakikat olduğu kabul edilmek îcâb eder. Bu cihetle bu haber tabîate aykırıdır diye reddedilemez. Çünkü büyük bir kalabalık tarafından muhalefetsiz naklolunan ve vukû'u muhakkak bulunan bir vak'-ayı redd ve inkâr etmek delilsiz inatçılık olur.

[94] Burada arka arkaya getirilen bu hadîsler Enes ibn Mâlik hadîsinin ayrı ayrı se-nedler ve bâzı farklılıklarla rivayetleridir. Bunlar vak'amn birkaç defa tekerrürünü gösterir. Bunların bir kısmı Abdest Alma Kitâbı'nda da geçmişti.

79 rakamlı hadîste belirtildiği üzere bu vak'aların biri Medine'nin pazar yeri olan Zevrâ'da vâki' olmuştur. Peygamber'e getirilen su, bir kişinin abdestine yetecek mikdârda idi. Peygamber'in o hareketinden sonra parmaklan arasından öylece su fışkırmaya başlamıştır. Bu da koca bir pazar halkını İhtiva eden büyük kalabalık huzurunda vâki' olmuştur. O gün o sudan abdest alanların sayısı sahîh olarak zabtedilmemiş ise de çeşitli rivayetlere göre yetmiş ile üçyüz arasındadır. îşte şâhidlerin önünde meydana gelen akıllara hayret verecek parlak bir mu'cize rivayetidir ki, rivayet edenler hep Buhârî'nin güvenilir, sağlam râvîleridir..

[95] Bu Câbir hadîsi ile bundan sonra gelen el-Berâ hadîsi, Peygamber'in nübüvvet alâmetlerinden olan su çoğalması hâdisesini açıkça ortaya koymaktadır. Başlığa uygunluğu bu yönden meydandadır.

[96] Siyer âlimlerinin ihtilafsız olarak beyânlarına göre Rasûlullah (S) Hudeybiye seferine Medine'den, altıncı hicret yılının zü'I-ka'desinin ikisine tesadüf eden bir pazartesi günü çıkmıştır. Zuhrî, Nâfi', Katâde, Mûsâ ibn Ukbe, Muhammed ibn İshâk gibi rivayet âlimleri, hareket gününü hep bu suretle tesbît etmişlerdir. Bu Câbir ve el-Berâ hadîslerinde verilen sayıların ayrı ayrı oluşu İbn Mü-seyyeb'e göre o seferdeki Muhacir ve Ensâr'a, yolda katılan Arablar'ı ve diğer kişileri seferdekilerin sayısına ilâve etmek veya etmemekten ileri gelmiştir (Aynî).

[97] Bu hadîsi Buhârî, el-Et'ıme Kitâbı'nda; Müslim de el-Eşribe'de rivayet farkla-rıyle birlikte getirmişlerdir. Müslim Ter,, -VI, 268 "2040".

Bunun bütün rivayet tarîklerinde, az olan yiyecek maddesinin birçok kimselere yetmesi, biraz da artması vardır

[98] Bu hadîste de az olan suyun Rasûlullah'ın parmakları arasından kaynayıp çoğalması ve yemeğin tesbîh etmesi haber verilmiştir. Birçok kimselerin müşahede edip bizzat yaşadıkları bu hâli olduğu gibi şâhidlerle haber vermeleri ve bu haberlerin de bütün İlmî şartlar ve vesikalarla nakledilmiş bulunmaları, artık bunların reddedilmesine ilmen yol bırakmamıştır.

[99] Başlığa uygunluğu Peygamber'in parmakları arasından suyun kaynaması ile kendileri işitir hâlde Önlerindeki yemeğin tesbîh etmesi husûsundadır.

Buhâri bu hadîsi uzun ve kısa metinlerle İstikraz, Cihâd, Şurût, Buyu' ve Vesâyâ Kitâblan'nda da getirmiştir.

[100] Bu bereket, yânî yemeğin çoğalması, Rasûlullah'ın mu'cizesinin eseri olarak Ebû Bekr'in elinde zahir olmuş bir keramettir. Sonra Peygamber'in yanında artma daha çok olmuştur. Hadîsin başlığa delîlliği bu cihettendir denilmiştir.

Buhârî bu hadîsi Mevâkîtu's-Salât Kitâbı'nm sonlarında "Aile halkı ve konuklarla uyanık kalma bâbf'nda çok az lâfız farkıyle

getirmişti.

[101] Başlığa uygunluğu meydandadır. Evvelki cumuada olduğu gibi ikinci cumuada da duasının çabuk kabul edilmesi, Peygamber'in parlak bir mu'cizesidir.

Buhârî bu hadîsi uzun ve kısa metinlerle İstiskaa Kitâbı'nda on tarîkten getirmişti.

[102] Hadîsin başlığa uygunluğu kütüğün İnlemesidir.

Bu hadîsi Th-mizî Salât'ta getirmiştir

[103] Abdulhamîd'in hadîsini ed-Dârimî, kendi Müsned'inde; Ebû Âsım'ın hadîsini ise el-Beyhakî ile Ebû Dâvûd rivayet etmişlerdir.

[104] Bu hadîs, Buyû'da "Neccâr bâbi"nda da geçmişti

[105] Bu hadîs Cumua Kitabı, "Minber üzerinde hutbe bâbı"nda da geçti. Jbn Ebî Hatim Menâktb 'ında naklettiğine göre, eş-Şâfiî: Allah, Peygamberimiz Muham-med'e verdiği mu'cizeyi başka hiçbir peygambere vermedi, demiştir. Kendisine: îsâ'ya ölüleri diriltme mu'cizesi verdi, denilince, eş-Şâfiî: Allah, Muhammed'e kütüğün İnlemesi mu'cizesi verdi de onun sesi işitildi. Bu, ölüleri diriltmekten daha büyüktür, demiştir (Kastallânî).

[106] Hadîsin başlığa uygunluğu, bunda Peygamber'in kendisinden sonra olacak işleri haber vermesi yönündendir. Bu da O'nun mu'cizelerindendir (Aynî).

Bu hadîs ar farkla Namaz Vakitleri Kitabı, "Namaz keffârettir" bâbmda da geçmişti.

Bu fitne, Usmân'm öldürülmesiyle başlayıp Muhammed Ümmeti'nin birbirine girmesine sebeb olan büyük fitnedir ki, o günden bu güne kadar sönmemiştir.

[107] Hadîsin birinci kısmı Cihâd Kitabı, "Türk'le Kıtal bâbı"nda geçti. İkinci kısmı da Menâkıb'a geçti

[108] Bu, Ebû Hureyre hadîsinin diğer bir vecihten başka bir tarîkidir.

Hûz, coğrafya kitâblarmda Hûzistan diye tanınır, Evhâz ile Tuster şehirlerini içine alan bir mıntıkadır. Eski îrân'ın merkezi olan Sus şehri de bu mıntıkada olup, bugün harabe halindedir. İbn Esîr, en~Nihâye'sinde: Hûzistan sakinleri ma'rûf bir cîldir, diye tavsif ettiğine göre, vaktiyle kuvvetli bir kabile olduğu anlaşılır. -

Kirman da İran'ın güneydoğu sonunda ve Horasan ile Hind Denizi, Irâk-ı Acem'le Sicistân arasında geniş bir kıt'adır.

[109] Bu da aynı hadîsin başka bir tarîkidir... Bunlar bârez'de, yânî sahrada oturan Fars ehli yâhud Kürdler yâhud Deylemliler'dir, denildi (Kastallânî).

[110] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in vukuundan Önce iki kavimle muharebe yapılacağını haber vermesi yönündendir. Bu hadîs Cihâd'da "Türk'le muharebe bâ-bı"nda da geçti.

[111] Başlığa uygunluğu bunda da Peygamber'in istikbâlde vukua gelecek bir işi haber vermesi yönündendir. Bu da peygamberlik alâmetlerindendir. Bunun benzeri Cihâd'da, "Yahûdîler'le muharebe bâbi"nda geçti.

[112] Bunun başlığa uygunluğu da geçen hadîsinki gibidir. Bu da Cihâd'da "Harbde zaıfler ve ıyı kimseler ile Allah'tan yardım isteme bâbı"nda geçti

[113] Peygamber'in bir mu'cize olarak haber verdiği yollarda emniyetin gerçekleşeceği müjdesi, kendi hayâtında gerçekleşmeye

başlamış, Ebû Bekr, Umer... devirlerinde de kemâlini bulmuştur. Peygamber'in haber verdiği fetihler de sahâbîler devrinde gerçekleşip, ondan sonraki devirlerde ardı arası kesilmeksizin sürüp gitmiştir.

[114] Buhârî'nin bu senedle bildirmek istediği hadîs, Zekât Kitabı, "Geri çevrilmeden önce sadaka bâbı"nda geçmişti.

[115] Hadîsin başlığa uygunluğu üç yerden alınır: "Vallahi ben şimdi havuzumu görüyorum... " Bunlar zekî kimseye gizli olmaz (Aynî).

Peygamber'in endîşesi ümmetinin dünyâ ihtiraslarına kapılarak aralarında hasedleşme ve birbirlerinden uzaklaşma doğuran tenâfüs idi.

Tenöfüs, münâfese ma'nâsmadır. Münâfese; kıymetli bir şeye, en önce elde ederek imtiyaz kazanmak için muâraza suretiyle o nefis şeye rağbet edişmek-tir..r (Kaamûs Ter.).

[116] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, içinde İnsanlara gizli ve gayb olan işlerden haber verme bulunmasıdır.

Bu mu'cize de ayniyle meydana gelmiştir. Hz. Usmân'ın şehîd edilmesiyle başlayan bu fitneler, musîbetler aralıksız devam etmiş, Harre Vak'ası gibi birtakım elîm vak'alar bunları ta'kîb etmiştir.

[117] Hadisin başlığa uygunluğu, içinde insanlara gâib olan bir işin haber verilmesi yönündendir.

Hadîsin senedinde üç tane sahâbîye kadın vardır. Bunların ikisi Peygam-ber'in hanımları, biri de üvey kızıdır.

Bu hadîs Ehâdîsu'l-Enbiyâ'da da geçmişti.

[118] Bu da geçen hadîsteki ez-Zuhrî üzerine atıftır ve isnâdda ona bitişiktir. Buhârî bunu burada kısaltılmış olarak getirdi, tamâmını Fiten Kitâbı'nda getirecektir.

[119] Başlığa uygunluğu "İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecek ki... "sözündedir.

[120] Başlığa uygunluğu yakın gelecekte vâki' olacak birtakım fitnelerden haber vermesi yönündedir. Bunlar peygamberlik alâmetlerindendir.

[121] Bu da Ebû Hureyre'nin ez-Zuhrî'ye varan hadîsinin isnâdiyledir. Bunda bir namazın, belki ikindi namazının ehemmiyetini belirten kısım getirilmiştir.

[122] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde istikbâlde vâki' olacak birtakım işlerden haber verme bulunması yönündendir. Buhârî bunu Fiten'de; Müslim ise İmâre'de getirmiştir. Hadîsin son fıkrası "Allah'ın hakkını Allah'a, kralın hakkını krala veriniz" şeklindeki meşhur söze uygun düşmüştür. Bu söz Hz. îsâ'ya da nîsbet edilir: Luka İncili, Bâb: 20, Âyet: 26.

[123] Mahmûd ibn Gaylân, Buhârî'nin üstâdlanndan bindir. Buhârî bu seneddeki hadîsi tahrîc etmemiş, sâdece istişhâden zikretmiştir. Bu senedi sevketmekten maksadı, Ebu't-Teyyâh'm bu hadîsi Ebû Zur'a ibn Amr'dan işitmesini açıkça belirtmektir (Aynî ve Kastallânî).

[124] Başlığa uygunluğu açıktır. Buharı bunu Fiten Kitâbı'nda daha geniş bir metinle getirecektir.

İbn Ebî Şeybe'nin bir rivayetine göre Ebû Hureyre çarşıda pazarda gezerken: Yâ Rabb, beni hicretin altmışıncı yılına ve çocukların emirliği zamanına eriştirme! diye duâ edermiş. Şârih İbn Hacer, Fethu'l-BörVde şöyle diyor: Ebû Hureyre'nin bu sözünde oğlancıkların ilk emareti, hicretin altmışıncı yılında vuku' bulacağına işaret vardır. Ve târihin seyri de bu suretle gerçekleşmiştir. Altmış târihinde Muâviye'nin--ilk defa velîahd ta'yîn ettiği- oğlu Yezîd, saltanat makaa-mına geçmiş ve dört sene hükümrân olarak türlü çirkinlikler İşlemiştir.

Taybî'nin bildirdiğine göre Rasûlullah (S) bir kerre ru'yâsında Mervân'ın babası Hakem ibn Ebi'1-Âs'm çocuklarının, kendi minberi üzerinde top oynar gibi oynadıklarını görmüştü. Peygamber'in minberi, Nübüvvet ve Hilâfet Ma-kaamı idi. Bu ru'yâ günün

birinde Mervânîler'in Hilâfet Makaamı'na geçeceklerinin ve ümmetin riyaset makaamını çocuk oyuncağına çevireceklerinin bir remzi idi. Ve böyle olmuştur... Hakem, Rasûlullah zamanında işlediği çirkinlikler sebebiyle Taife sürülmüş ve Mervân orada dünyâya gelmişti. Ebû Bekr ve Umer zamanlarında da sürgün hayâtı yaşayan bu baba oğul, Usmân halîfe olunca -Hakem, Halîfe'nin amcası olduğundan- Medine'ye gelmelerine müsâade edilmişti. Ve en sonunda Peygamber'in hadîsi gerçekleşerek, Mervân, Hilâfet Makaamı'na geçmiş, Muhammed Ümmeti arasında türlü tefrikalara sebeb olmuştur (Tecrîd Ter., 9, 342).

[125] Huzeyfe, Rasûlullah'm sırlarına vâkıf idi. Olmuş, olacak; bütün vakıaları, fitneleri, münafıkları Rasûhıllah kendisine bildirmişti. Huzeyfe'nin, Peygamber'-in sırr mahremi olduğuna, bu hadîsi de delâlet etmektedir. Rasûlullah'ın mutlak surette hayır ve saadet olan zamanlardan sonra geleceğini haber verdiği fitneler, musibetler, Ustnân'm öldürülmesi ile başlamış; Cemel, Sıffîn, Kerbelâ, Harre, Ka'be'nin yıkılması faciaları birbirini ta'kîb etmiştir.

Bunlardan sonra geleceği bildirilen şerr ile karışık hayır devrini Kaadı Iyâd, Umer ibnu'l-Abdilazîz'in halifeliği zamanıdır, demiştir. Bu sebeble Umer ibn Abdilazîz, Emîru'l-Mü'minîn unvanı ile anılır. İdareyi tamâmıyle îslâm umdelerine göre yürüttüğü için "İkinci Umer" diye anılır ve iki buçuk seneye yakın halifeliği zamanı, Râşid Halîfeler devrine katılarak, hakîkî hilâfet devri kapanır. Bundan sonra Emaret ve Saltanat devirleri başlar.

[126] Bu, Huzeyfe hadîsinin diğer bir tarîkidir. Bu hadîsi el-İsmâîlî bu tarîk ve bu lâfızla getirmiştir. Şu kadar ki, o "Arkadaşlarım" sözü yerine "Rasûlullah'ın sahâbîlerİ" sözünü getirmiştir.

Huzeyfe: Arkadaşlarım hayır kapılarından sorar ve hayrı öğrenirlerdi. Ben ise nefsime şerr erişmesinden korkuyordum. Bunun için hayrı çekecek ve şerri def edecek şeyleri öğrendim, demiş oluyor.

[127] Başlığa uygunluğu açıktır.

[128] Bu, zikredilen Ebû Hureyre hadîsinin başka bir tarîkidir. Bunda biraz daha taf-sîl vardır.

[129] Başlığa uygunluğu meydandadır. Buhârî bunu Edeb'de ve Mürtedlerin Tevbe-ye Çağrılması bölümlerinde de getirmiştir.

Hadis sarihleri bunların başsız yaşamak isteyen ve ümmetin içtimaî dağı nılıklığım seçen Haricîler olduğunu bildiriyorlar. Haricîler ilk defa Siffîn Vak'a-sı netîcesinde, bu ihtilâf hakeme havale edilince ortaya çıktılar. "Allah 'tan başka hakem olmaz" diyerek Hz. Alî'ye isyan ettiler ve onu tekfîr eylediler.

"Allah'tan başka hakem yoktur" sözü, Kur'ân'ın meali (el-En'âm: 57; Yûsuf: 40, 67) ise de, Haricîler bu hakk söz ile bâtılı kasdettiler ve netîcede millet için bir başkana lüzum ve ihtiyâç olmadığını iddia ederek bozgunculuğu bir esas kabul ettiler. O zamanki bu anarşist zümre birçok defalar tenkil edilmiştir. Hadîs, belki de istikbâlde onları sönük bırakacak daha çetin zümrelerin çıkacağına nebevi bir ihtar da olabilir!

[130] Başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun hakkında açıklama ileride gelecektir.

[131] Râvî Habbâb, ilk müslümân olanlardandır ve müslümân olanların onaltıncısı-dır. Hadîste rivayet ettiği şikâyet, İslâm'ın ilk günlerine âid vakıalardandır. Peygamber'in yemîn ile ve en kuvvetli te'kîd edâtlarıyle sağlayarak haber verdiği, bu kudret ve hâkimiyet, ilk çeyrek asır İçinde gerçekleşmiş ve müslü-mânhğın adalet nuru Arab Yarımadası'nın en karanlık yerlerine kadar girmiştir. Bu ise hiç şübhesiz hârika ve büyük bir mu'cizedir. Bu hadîsin bu bâbda zikredilmesinin sebebi de budur.

[132] Sabit ibn Kays, Ensâr'dandır; Uhud ve diğer gazvelerde bulunmuş, Ebû Bekr zamanında Yemâme harbinde şehîd düşmüştür.

Sabit ibn Kays'ı cehennemlik olduğu şübhesine düşüren ve kendisini evinde habsettiren sebeb, el-Hucurât Sûresi'nin 2. âyetinin inmesidir: "Ey îmân edenler, seslerinizi Peygamber'in sesinden yüksek çıkarmayın. O'na sözle birbirinize bağırdığınız gibi bağırmayın ki, siz farkına varmadan amelleriniz boşa gider".

Sabit yüksek sesli bir hatîb kişi İdi. Benü Temîm kabilesinden gelen yetmiş seksen kişilik hey'ete karşı hatîbükle vazîfelendirilmişti.

Bu hadîsin Nübüvvet Alâmetleri Bâbı'nda getirilmesi, Peygamber'in Sâbit'in cennetlik olduğunu müjdelemesi ve Sâbit'in Yemâme harbinde şehîd olarak vefatı üzerine bu müjdenin gerçekleşmiş olması yönündendir. Çünkü bu, Peygamber'den başkasının bilemeyeceği bir İştir. Peygamber ona: Hamîd olarak yaşıyacağmı ve şehîd olarak öleceğini haber vermişti.

[133] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in, Kur'ân okunması sırasında es-Sekîne'nin inmesini haber vermesindedir.

[134] Bu hadîsin başlığa uygunluğu, içinde düşünen kimseye gizli olmayan parlak bir mu'cize bulunması yönündendir. Ebû Bekr için de büyük bir fazileti ihtiva etmektedir.

Hicret kıssasının uzun bir rivayeti Hz. Âİşe'den gelmektedir. Buhârî bunu Menâkıb Kitabı; "Peygamber'in ve sahâbîlerinin Medine'ye hicreti bâbı"nda ve yine aynı kitabın "Peygamber'in ve sahâbîlerinin Medîne'ye girmeleri bâbı"n-da getirmiştir.

Buradaki hadîsi Müslim de getirmiştir: Müslim Ter., VIII, 572-575, 75 "2009".

[135] Taberânî'nin ve daha başkalarının rivayet tarîklerinde hadîs şöyle bir ziyâde ile bitiyor: Rasülullah:

— "Madem ki sen hakkındaki dileğimizi kabulden çekmiyorsun; şu hâlde senin dediğin olacaktır ve Allah'ın takdiri yerini bulacaktır" buyurmuştur.

Hakîkaten hasta Bedevî, hastalığından iyi olmamış ve ertesi günü akşamına erişemeden Peygamber'in haber verdiği üzere o hastalıktan ölmüştür.

Bu hadîsin başlığa uygunluğu, o şahsın öldürülmesi ve sonunun Peygamber'in haber verdiği gibi olmasıdır. Bu, onu görenlere hüccet olması ve Şârİ'in doğruluğuna delâlet etmesi için böyle olmuştu

[136] Peygamber Medîne'ye hicret ettikten sonra Medine Yahudileri İle Hristiyanlar, Müslümanlığı İçinden yıkmak için şöyle bir sû'ikasd tertîb ettiler: Bunlar, zahirde müslümân oluyorlardı. Bir zaman geçtikten sonra irtidâd ederek ayrılıyorlardı. Maksadlan diğer müslümânlan dînden çıkmaya sevketmekti. Hadîste bildirilen Hristiyan da böyle bir hainlikle müslümân görünmüş, sonra irtidâd

[137] Hadîsin başlığa uygunluğu çok açıktır. Bu, Humus Kitabı'nda da geçmişti.

[138] Bu da Humus'ta, başka bir senedle geçmişti.

Hz. Umer, İran zaferinin ardından söylediği bir hitabede: Artık bugün İran Devleti mahvolmuştur, diyerek Rasûlullah'ın vaktiyle verdiği haberin gerçekleştiğine işaret etmiştir. Bu vak'a Peygamber'in en bariz mu'cizelerinden birisidir: Bu mu'cizenin bir eki olarak, Peygamber'in: İran saltanatı yıkıldıktan sonra bir daha eski istiklâl ve İhtişâmıyle kurulmayacaktır rha'nâsma "Kisrâ yoktur" ihbarını da, târihen gerçekleşmiş bir vakıa olarak görüyoruz.

Kayser'in Rûm beldelerinden kovulup uzaklaştırılması Türk ve İslâm mü-câhidlerinin süngüleriyle birkaç asırda gerçekleşmiştir...

[139] Başlığa uygunluğu "Ben bu iki bileziği benden sonra çıkacak iki yalancı ile te'vîl ettim..," sözlerinden alınır. Çünkü bunda Peygamber tarafından bâzısı kendi günlerinde, bâzısı da kendisinden sonra vâki' olmuş bir işi haber verme vardır. Zîrâ el-Ansî, Peygamber'in sağ olduğu günlerde Öldürülmüştür. Museylime ise Peygamber'den sonra Yemâme vak'asında öldürüldü. Onu Hamza'nın kaatili Vahşî öldürdü. Eğer: Benden sonra çıkacak dedi; Museylime Peygamber'den sonra çıktı; el-Ansî ise, o, Peygamber'in günlerinde çıktı dersen, şöyle cevâb veririm: Benden sonra demek, Peygamberliğimin subûtundan sonra yâhud Peygamberlik da'vâmdan sonra demektir (Aynî).

[140] Yesrib, Medine'nin Câhiliyet devrindeki ismidir. Nitekim Allah, Kur'ân'da onu bu isimle hikâye etmiştir: "O zaman onlardan bir grup: Ey Yesrib ahâlîsi, sizin için burada durmak yok. Hemen dönün! demişlerdi.. " (el-Ahzâb: 13).

Sonra Allah onun ismini Medine yaptı: et-Tevbe: 101, 120; el-Ahzâb: 60; el-Munâfıkûn: 8.

Rasûlullah da ahâlîsinin zihinleri ve vicdanları tayyib olduğu için oraya Tay-yibe ve Tâbe ismini vermiştir

[141] Elbette ki cihâd yolunda şehîd olanlar için Allah'ın hazırladığı mükâfatlar daha hayırlıdır. Şehîd olmayanlar için ise Bedir'den sonra müslümânların kalble-rinin İslâm'da tesbîti ve daha sonraki Hayber ve Mekke fetihleri -ki bunlar hep Allah'ın getirdiği şeylerdir- hep hayırlı şeylerdir. Peygamber, ru'yâmn son kısmını işte böyle yormuş olmaktadır.

Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde Peygamber'in sâdık ru'yâsı ve bu ru'yâ-mn, Peygamber'in yorumladığı gibi vukû'unu haber verme bulunması yönün-dendir.

Bu hadîsi Müslim de Ru'yâ Kitâbı'nda, bu sened ve lâfızla getirmiştir: Müslim Ter., VII, 147-20 "2272". .

[142] Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in kendi ecelinin gelmesini, bir de kızı Fatıma'mn, ailesinden ilk ölecek kişi olup, cennet ehli kadınlarının seyyidesi olduğunu haber vermiş olması yönündendir.

[143] Bu geçen Âişe hadîsinin diğer bir vecîhten başka bir tarîkidir. Bu vak'alar, Peygamber'in haber verdiği gibi gerçekleştiğinden, Nübüvvet âyeti ve alâmeti olmuştur.

[144] Bu sûrenin Peygamber'in ecelini ihtiva ettiğini de İbn Abbâs'a Peygamber haber vermiş oluyor. Bu da vukû'undan evvel haber vermedir. Bu da haber verildiği gibi vâki' olmuştur (Kastallânî).

[145] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in kendisinden sonra müslümânların çoğalacağını, Ensâr'ın azalacağını ve müslümânlardan, müslümânların idarî işlerini üzerine alacak kimselerin olacağım... haber vermesi yönündendir. Bunlar gaybları haber verme ney'inden olan mu'cizelerdir. Hakîkaten Ensâr, gitgide azalmış ve zamanın geçmesiyle Ensâr'm mikdân, insanlar içinde yemekteki tuz mesabesine inmiştir.

[146] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in torunu el-Hasen'in müslümânlardan iki fırkanın arasında sulh yapacağını haber vermesi yönündendir. Hakîkaten haber verdiği gibi vâki' olmuştur. Çünkü el-Hasen halifeliği Muâviye'ye bıraktı, böylece iki taife arasındaki çejcişme kalktı.

[147] Başlığa uygunluğu Peygamber'in, Ca'fer ibn Ebî Tâlib ile Zeyd ibn Hârise'nin öldürüldüklerini, onlar henüz Mûte'de iken ve haberleri de germeden önce haber vermesi yönündendir. Bu nübüvvet alâmetlerindendir. Bunun beyânı Mûte harbi bölümünde inşâallah geniş olarak gelecektir.

[148] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in, Câbir'e: "Sizin de yakında süslü döşemeleriniz olacaktır" diye haber vermesi ve hakîkaten bunun aynen gerçekleşmiş olması yönündendir.

[149] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in Umeyyetu'bnu Halefin öldürülmesini haber vermesi yönündendir. Umeyye, Bedir vak'asında öldürüldü. Onu Ensâr'dan Mazin oğullan'ndan bir adam öldürdü.

îbn Hişâm: Onu Muâz İbn Afra, Hâricetu'bnu Zeyd ve Habîb ibn İsaf Öldürdüler; öldürmede bunlar iştirak ettiler, dedi (Aynî).

İşte Peygamber'in ilk gazvesinin Umeyye'nin ölümüne vesîle olacağım vu-kû'undan evvel haber vermesi, bir mu'cize olduğundan, Nübüvvet Alâmetleri Bâbı'nda zikredilmiştir. Buhârî bunu Magâzî'nin baş tarafında da getirmiştir

[150] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in kendi ru'yâsmda Ebû Bekr ile Umer'in haiî-felikleri hakkında gördüğü şeyi haber vermesi yönündendir. Bunlar, Peygamber'in haber verdiği gibi vâki' olmuştur.

Ebû Bekr'in bir ıKf kova su çekmesine mukaabil, Umer'in koca bir kırba ile ve tam bir kuvveti* su çekip halkı kana kana sulamasında, hattâ bu kuyu başının develer için sulak ve eylek yeri edinilmesinde, Ebû Bekr zamanında irti-dâd ve irtica gâilesiyle uğraşması ve hilâfetinin az devam etmesi sebebleriyle İslâm fetihlerinin azlığına, Umer.zamâmnda ise hiçbir mania olmaksızın uzun zaman fetihlerin devam etmesine ve İslâm adalet ve hürriyetinden halkın kana kana faydalanmasına işaret vardır, denilmiştir.

[151] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde Cibril'in zikri bulunması yönündendir. O Cibrîl ki, Peygamber'e gayb olan işleri haber verir idi. İşte bu da peygamberlik alâmetlerinden bir alâmet olmuştur.

Dıhye, sahâbîlerin büyüklerinden idi. Bedir'de ve diğer gazvelerde Peygamber'in yanında bulundu. Peygamber, komşu devletlere İslâm'a da'vet mektubu gönderdiğinde Rûm Kayseri'ne de Dıhye eliyle göndermişti. Çok defa Cibrîl, Peygamber'e, Peygamber'in pek sevdiği Dıhye suretinde gelirdi. Cibril'i Um-mü Seleme'den başka birçok sahâbî de bu surette görmüşlerdir.

[152] Bâzı nüshalarda bu babın başında Besmele vardır. Ebû Zerr nüshasında bu Besmele yoktur. Şârih ibn Hacer, Ebû Zerr nüshasını esas almış olduğundan, onda da Besmele yoktur. Aynî İle Kastallânî'.nin esas aldıkları nüshada Besmele mev-cûddur.

[153] Âlim, câhil herkesin kendi çocuğunu bilmesinden üstün bir bilgi bulunmadığından, Arablar arasında bir şeyin şahinliği hakkında, babanın oğlunu bilmesin-deki isabetle temsîl edilegelmiştir. Bu âyet de o örfe göre-'nâzil olmuştur.

[154] Bu bâb ve bu hadîsin Nübüvvet Alâmetleri konusuyla münâsebeti, Rasûlullah'-ın Tevrat hükümlerine vâkıf olmadığı hâlde, zina hükmünün Tevrat'ta bulunmasını sanması ve neticede bu hükmün Tevrat'ta bulunmasıdır.

Abdullah ibn Selâm aslında îsrâîl oğulları neslinden ve Yahûdî dîninde iken, Rasûlullah'ın Medine'ye hicretinde müslümân olmuştu. Bu yüzden Tevrat hakkında derin bilgisi vardı

[155] Ayın ikiye bölünmesi şübhesiz hissedilen, âfâkî ve âdet hârici olan büyük bir mu'cizedir. Şârih el-Hattâbî şöyle demiştir: Kamerin yarılması mu'cizesi, bütün peygamberlere verilen âyetlerden hiçbiri kendisiyle kıyas olunamayacak derecede büyüktür. Çünkü bu mu'cize, gökyüzündeki cirimler içinde parlak bir surette göze çarpan bir kürre üzerinde ortaya çıkmıştır. Bu cihetle insan üzerindeki te'sîr en büyük; bununla burhan en açıktır. Çünkü o âlemdeki unsurların tabîatlerinin cümlesinden hâricdir (Aynî).

Ayın yarılması Kur'ân'da şöyle zikrediliyor: "Saat yaklaştı. Ay (ikiye) yarıldı. Onlar bir mu 'cize görürlerse yüz çevirirler ve: Müstemir bir büyüdür, derler" (el-Kamer: 1-2).

Bâzı müfessirler âyetteki mâzî sîgasını mecazen muzârîye hamlederek: "Ay, kıyamet günü bölünecek" ma'nâsına gitmişlerdir... Hasen Basrî'ye nisbet edilen bu tefsir, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan da nakledilmiştir. Elmalıh Muhammed Ham-dî Yazır, Hakk Dîni Kur'ân Dili'nde (VI, 462f-4638) iki büyük tabiî âlimine isnâd olunan bu tefsîri uzak sayıp tevcih ederek Özetle şöyle der: "Bu iki tabiî imâmı, âyette ve hadîste meşhur olan mâzîdekİ inşikaakı inkâr etmiş değil, âyetin diğer bir delâletini tavzîh ve tefsir eylemişler ve vâki' olan inşikaakı kamer mu'rizesinden ileride kamerin büsbütün yarılıp kıyametin kopacağı ma'nâsını anlamak lüzumunu hatırlatmışlar ve "Ve seyenşakku fi'1-yame" demekle bu şevki göstermişlerdir..."

Daha fazla bilgi için, işaret edilen yere dönülmelidir.

[156] Ayın yarılması hadîsi, râvîlerin çokluğu ve şöhreti yönünden seçkin hadîslerdendir.

[157] Bunlar Usayd ibn Hudayr ile Abbâd ibn Bişr'dir. Sahâbîlerden yâhud daha sonrakilerden kimselerin kerameti, Peygamber'in mu'cizelerindendir ve mu'cizele-re katılır.

[158] Bu, Peygamberlik Alâmetleri Bâbları'na eklenmiştir, bunda parlak bir mu'cize vardır. Çünkü bu vasıf -Allah'a hamd olsun-Peygamber zamanından şimdiye kadar vardır ve Allah'ın emri gelinceye kadar da var olacaktır (Aynî).

[159] Hadîsin birinci kısmı hakkındaki söz, geçen hadîsinki gibidir. İkinci kısmı, yâ-nî Mâlik ibn Yuhâmir'in hadîsi merfû' değildir.

[160] Buhârî burada hadîsin farklı rivayetlerini de getirmiştir.

Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'İn Urve el-Bârıkî'ye hayır ve bereketle duâ etmesi ve bir mu'cize olarak onun da toprak alıp satsa altın olmak derecesinde kazanç talihinin açılmasıdır. Hadîsin son fıkrası olan "Toprağa sa-rılsa altın olur" cümlesi, Türk mesellerindendir ve hadîsin bediî bir ifâde tarzıdır. Bu mesel, kazanç talihi açık olan kimse için söylenir.

Urve el-Bârıkî, sahâbîlerin âlimlerinden idi. Kûfe'de oturmuştur. Umer'in devlet başkanlığı zamanında Kûfe'ye kaadı ta'yîn olunmuştur. eş-Şa'bî'nin rivayetine göre, Urve, Kûfe'nin ilk kaadısıdır.

[161] Hadîslerin buraya uygunluğu, bunlarda Peygamber'İn kıyamet gününe kadar devam edecek bir hayırdan haber vermesidir.

[162] Bunu, Peygamberlik Alâmetleri Bâbları ardından zikretmesinde şöyle denilmek mümkin olur: Çünkü bunda da haber verip de haber verdiği gibi vâki' olan şeylerden vardır!..

[163] Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in Hayber'in harâb olacağını haber vermesi ve haber verdiği gibi vâki' olmasıdır.

Peygamber'in hadîsteki son sözü şu âyeti hatırlatıyor: "Şimdi onlar çabucak bizim azabımızı mı istiyorlar? Fakat bu onların

bölgesine çökünce (gelecek tehlikelerle öteden beri) korkutulan onların sabahı ne kötü(o\acak)dür" (es-Sâffât: 176-177).

[164] Bu hadîs İlim Kitâbı'nda da geçmişti.

Ebû Hureyre'den unutmanın kaldırılması, Peygamber'in sayısız mu'cize-lerinden biridir. Ona salât ve selâm olsun

29-EBVABU'L-MUHS AR VE CEZÂİ'S-SAYD.. 2

Rahman ve ilahîm olan Allah'ın ismiyle a9 *

29-EBVABU'L-MUHS AR VE CEZÂİ'S-SAYD

(Men Olunan Kimse ve Avlanma Cezası Bâbları) [1]

1- Men' Olunan Kimse, Avlanma Cezası Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı [2]:

"Haca da, umreyi de Allah için tamam yapın. Fakat bunlardan alıkonursanız, o hâlde kolayınıza gelen kurbân (gönderin), kurbân yerine varıncaya kadar başınızı tıraş etmeyin..." {ei Bakara: 196) [3].

Ve Atâ ibn Löî Rcbâh: İhsâr, durumuna göre herşeyden (yânî hastalıktan, düşmandan ye şâir bir mâni'den) olur, demiştir [4].

Ebû Abdillah el-Buhârî: "Hasûran" <âiu tmrân: 39>, kadınlara gelmez (yânî nefsine hâkim) demektir, dedi [5].

2- Bâb: Umre Yapmağa Girişen Kimse Bundan Alıkonulduğu Zaman (Nasıl Yapar)?

1-.......Bize Mâlik, Nâfi'den şöyle haber verdi: Abdullah ibn Umer, (Haccâc'ın Abdullah ibn Zubeyr ile harb etmek için Mekke üzerine bir ordu ile yürüdüğü) fitne senesinde umre niyetiyle Mekke'ye gitmek üzere yola çıktı. (Çocukları tarafından kendisine: Bu fitne sebebiyle senin Beyt'i ziyaret etmene mâni' olacaklarını düşünürüz denildiğinde) îbn Umer:

— Eğer ben Beyt'i ziyaretten rnen' olunursam, ben de Rasûlul-lah'ın beraberinde yaptığımız gibi yaparım, dedi.

Ve umre niyetiyle telbiye edip (Zu'1-Huleyfe'den) ihrâmlandı. Şundan dolayıdır ki, Rasûlullah da Hudeybiye senesinde böyle umre niyetiyle ihrama girmişti [6].

2-.......Ubeydullah ibn Abdillah ile Salim ibn Abdillah şöyle haber vermişlerdir; Haccâc ibn Yûsuf es-Sakafî'nin kumandasındaki Şâm askeri, Abdullah ibn Zubeyr ile harb etmek için Mekke üzerine indikleri gecelerde, biz babamız Abdullah ibn Ümer'e:

— Bu sene hacc yapmaman sana hiçbir zarar vermez. Çünkü biz bu yıl seninle Beyt arasına girilip, engel olunmasından endîşe ediyoruz, dedik.

İbn Umer cevaben:

— Biz Hudeybiye senesinde Rasûlullah'ın beraberinde umre için yola çıktığımızda, Kureyş kâfirleri bizimle Beyt arasına girip, bizim Beyt'e varmamıza mâni' oldular. Bunun üzerine Peygamber (S) kurbânını (Hudeybiye'de) kesti, başım tıraş etti (ihramdan çıktı). Sizleri şâhid tutuyorum ki, ben kat'î surette umre yapmayı kendime vâcib kıldım. Allah dilerse ben Mekke'ye giderim. Beyt ile benim aram boş bırakılırsa, Beyt'i tavaf ederim (fiilleri tamamlarım). Eğer Beyt ile benim arama engel olunursa, ben de Peygamber ile beraber Hudeybi-ye'de bulunduğum zaman Peygamber'in işlediği gibi işlerim (yânî kurbân keser, tıraş olur, umre ihramından çıkarım), dedi.

Ve akabinde Zu'1-Huleyfe'den umre niyetiyle ihrama girdi. Sonra bir sâaî gitti. Sonra:

— Alıkonulmak ile ihramdan çıkma cevazında hacc ile umrenin ikisi de birdir, aralarında fark yoktur. Sizleri şâhid kılıyorum ki ben, umremle beraber bir haccı kendime vâcib kıldım, dedi.

(Ve böylece kıran haccına niyet etti.) Artık bu ikisinden dolayı girdiği ihramdan tâ nahr günü kurbân kesip ihramdan çıkıncaya kadar halâl olmadı. Ve:

— Kıran haccı niyetiyle ihrama giren kişi (Arafat dönüşü) Mekke'ye gireceği gün Beyt'i bir defa-tavaf edinceye kadar ihramdan çıkmaz, der idi [7].

3-.......Bize Cuveyriye, Nâfi'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer'in oğullarından bâzısı (yânî ya Abdullah, ya Ubeydullah, ya da Salim) -Haccâc'ın İbn Zubeyr'le harb etmek için Mekke'ye indiği yıl umre yapmak istediği zaman- babaları İbn Umer'e: Bu sene Mekke'ye gitmeyip Medîne'de otursanız (daha

hayırlı olacak), demişlerdir [8].

4- Bize Muhammed tahdîs edip şöyle dedi [9]: Bize Yahya ibnu Salih tahdîs edip şöyle dedi: Bize Muâviye ibnu Sellâm tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahya ibnu Ebî Kesîr, îkrime'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: İbn Abbâs (R): Rasûlullah (S) -Hudeybiye umresinde Ka'-be'denmen' olunmuştu. Men' olunduğu Hudeybiye'de başını tıraş etti. Kadmlarıyle cinsî münâsebet yaptı, kurbânını kesti. Nihayet gelen sene bir umre (daha) yaptı [10].

3- Haccda Men' Olunmak Babı

5-....... Bize Abdullah ibnu'l-Mübârek haber verip şöyle dedi: Bize Yûnus ibn Yezîd, haber verdi ki ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Salim haber verip şöyle dedi: İbnu Umer (R) şöyle der idi: "Sizden herhangi biriniz (Arafat'ta vakfe yapamayacak surette) haccdan alıkonulup men' edilirse (tutunmak için) size Rasûlullah'in sünneti kâfi değil midir? O men' olunan kişi imkân bulursa Beyt'i tavaf ve Safa ile Merve arasını sa'y eder. Sonra ihrâmlıya haram olmuş olan her-şey, buna halâl olur. Nihayet gelecek sene hacc eder, bu kimse ya kurbân kesery yâhud kurbân bulamazsa oruç tutar" [11].

Ve yine Abdullah ibnu'l-Mübârek'ten; o dedi ki: Bana Ma'mer haber verdi ki, ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Salim, İbnu Umer'den bu hadîsin benzerini tahdîs etti [12].

4- Alıkonulma Hâlinde Kurbân Kesmek, Tıraştan Evveldir Babı

6-.......Bize Ma'mer (ibn Râşid), ez-Zuhrî'den; o da Urve'den; o da el-Mısver(R)'den haber verdi.el-Mısver ibn Mahrame: Rasûlullah (S) Hudeybiye'de tıraş olmazdan evvel kurbân kesti ve sahâbîle-rine de böyle yapmalarını, yânî

tıraştan evvel kurbân kesmelerini emretti, demiştir [13]

7-.......Nâfi' tahdîs etti ki: (Şâm askeri Abdullah ibn Zubeyr'le harb etmek için Mekke'ye indiği gecelerde, Abdullah ibn Umer Mekke'ye gitmek istedikçe, oğullan Abdullah ile Salim, babalarına: Bu yıl hacc etmemen sana zarar vermez, biz seninle Beyt arasına engel olunacağından korkuyoruz dediklerinde) Abdullah ibn Umer:

— Biz Hudeybiye senesinde Peygamber'in beraberinde umre yapıcılar olarak yola çıktık. Kureyş kâfirleri Beyt'in berisinde ona varmamıza engel oldular. Bunun üzerine Rasûlullah (S) kurbanlık develerini kesti ve başını tıraş etti (böylece ihramdan çıktı), demiştir [14].

5- Alıkonulan Kişi Üzerine -Yapamadığı Hacc Yâhud Umreden Dolayı- Bedel (Yânî Kaza Etmek) Yoktur Diyen Kimse Babı

Ve Ravh, Şibl ibn Abbâd'dan; o da İbn Ebî Necîh'ten; o da Mucâhid'den olmak üzere söyledi ki, İbn Abbâs (R):

BedeLtyânî kaza) ancak cima ile lezzet almak suretiyle haccını bozan (veya eksilten) kimse üzerine * vardır. Amma kendisini bir Özr veya bundan başka bir (engelin habsettiği kimseye gelince, o kimse ihramından çıkar ve onu kaza etmez. Ve eğer kendisi ; alıkonulmuş olduğu hâlde beraberinde kurbanlığı varsa ve eğer onu Mekke'ye göndermeye muktedir olamıyorsa, Hıll veya Harem'den alıkonulduğu yerde onu keser. Eğer kurbanlığını Mekke'ye göndermeye muktedir olursa, kurbanlığı nahr günü yerine ulaşıncaya (kesilinceye) kadar

ihramdan çıkmaz, demiştir [15].

İmâm Mâlik ve başkası da: öKurbânını, alıkonulmanın meydana geldiği herhangi yerde keser, başını tıraş eder ve üzerine hiçbir kaza yoktur. Çünkü Peygamber (S) ve sahâbîleri Hudeybiye'de kurbânlarını kestiler, başlarını tıraş ettiler ve tavaf yapmadan, kurbânları da Ka'be'ye ulaşmadan evvel ihramın haram kıldığı şeylerin

hepsinden halâl oldular. Sonra da Peygamber'in, beraberinde bulunanlardan

hiçkimseye kaza etmelerini emrettiği ve onların da öbunu tekrar yaptıkları zikredilmem iştir. Hâlbuki Hudeybiye, Harem dışındadır [16].

8-.......Bana Mâlik, Nâfi'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer (R), Şâm ordusu fitnesi yılında umre yapmak üzere Mekke istikaa-metine yola çıktığı zaman (oğullarının o yıl hacc yapmamasının daha hayırlı olacağını söylemelerine) cevaben: Eğer ben Beyt'e ulaşmaktan men' olunursam, biz de Rasûlullah'ın beraberinde iken yaptığımız gibi yaparız, dedi. Ve umre niyetiyle (Zu'1-Huleyfe'den) ihrama girip telbiye etti. Şundan dolayı ki: Peygamber (S) de Hu-deybiye senesinde böyle umre niyetiyle ihrama girip telbiye etmişti.

Sonra Abdullah ibn Umer kendi işi hususunda nazar edip düşündü de kendi kendine: Alıkonulmakla ihramdan çıkmanın cevazında umre ile haccın durumu birdir; aralarında fark yoktur, dedi. Akabinde yüzünü yol arkadaşlarına yöneltti de: Umre ile haccın durumu ayrı ayrı değil, birdir. Ben sizleri şâhid kılıyorum ki, ben umre ile beraber haccı da kendime vâcib kıldım, dedi. (Yânı kıran haccına niyet etti.) Mekke'ye varınca umre ve hacc için bir tavaf yaptı ve bunun kendisine kâfi olduğu re'ymde bulunup kurbânını kesti [17].

6- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"(Kurbân yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin.)

Artık içinizden kim hasta olur yâhud başından bir eziyeti bulunursa, ona oruçtan veya sadakadan yâhud da kurbândan (biriyle) fidye (vâcib olur) ... " (el-Bakara: 196) [18].

Hasta veyâhud başından muzdarib olan kimse tıraş olunca, âyette bildirilen oruç, sadaka, kurbân fidyelerinden hangisini dilerse onu îfâ etmekte muhayyerdir. Oruca gelince o, üç gündür [19].

9-.......Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ'dan; o.da Ka'b ibnu Ucre(R)'den haber

verdi ki, Rasûlullah (S) ona:

— "Belki sana başındaki haşereler eza veriyor?" buyurdu. Ka'b ibn Ucre:

— Evet yâ Rasûlallah! dedi. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Başını tıraş et de üç gün oruç tut yâhud altı fakiri doyur yâhud da bir koyun kurbânı kes!" buyurdu [20].

7- Yüce Allah'ın "Ya Sadakadan.. " (El-Bakara: 196) Kavli(Nin Tefsiri) Babı

Bu sadaka, altı miskîni doyurmaktır.

10-.......Bana Mucâhid tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ'dan işittim, o şöyle dedi: Ka'b ibnu Ucre (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S) Hudeybiye'de benim baş ucumda durdu. O sırada başımdan bitler düşüyordu. Rasûlullah:

— "Başındaki haşereler sana eza veriyor mu?" buyurdu. Ben:

— Evet, ezâ veriyor! dedim. Rasûlullah:

— "Öyleyse başını tıraş et -yâhud tıraş et-'1 buyurdu. Ka'b: İşte bu "Artık içinizden kim hasta olur, yâhud başından

bir eziyeti bulunursa, ona oruçtan yâhud sadakadan, yâhud da kurbândan (biriyle) fidye vardır..." (ei-Bakara: 196) âyeti benim hakkımda indi, dedi.

Peygamber bana:

— "Üç gün oruç tut, yâhud altı fakır arasında birferak{ = onaltı ntl) sadaka ver, yâhud kolay gelen bir hayvanı kurbân et" buyurdu[21].

8- Bâb: Fidye Hakkındaki Doyurma (Her Fakire) Yarım Sâ'dır

11-.......Abdullah ibn Ma'kıl şöyle demiştir: Ben Ka'b ibn Ucre'nin yanına oturdum ve ona (ei-Bakara: 196.âyetteki) fidyeyi sordum. O, şöyle dedi: Bu âyet, husûsî olarak benim hakkımda, fakat umûmî olarak sizin hakkınızda indi: Ben Rasûlullah'ın yanına götürüldüm. Bitler yüzüm üzerinde saçılıyordu. Rasûlullah (S):

— "Sana ulaşan ezanın gözümle görmekte olduğum bu dereceye ulaştığını sanmıyordum -yâhud da şöyle buyurdu: Sana ulaşan meşakkatin gözümle görmekte olduğum bu dereceye varacağını düşünmüyordum. Bir koyun bulup kurbân edebilir misin?" buyurdu.

Ben:

— Hayır (bulamam), dedim. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Öyle ise sen ya üç gün oruç tut, yâhud herbir fakire yarım dirhem) vermek suretiyle altı fakiri doyur!'1 buyurdu [22].

9- Bâb: "En-Nüsük", Koyun'dur [23]

12-.......Bize Şibl ibn Abbâd, İbnu Ebî Necîh'ten tahdîs etti ki, Mucâhid şöyle demiştir: Bana Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ, Ka'b ibn Ucre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S), Ka'b'ı yüzü üzerine haşereler düşer hâlde gördüğünde:

— "Haşerelerin sana eziyet veriyor mu?" buyurdu. O:

— Evet eziyet veriyor, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah ona; Hudeybiye'de iken, kendileri ve erâberindeki topluluk Hudeybiye'den hacc yapacakları belirmemiş ve Mekke'ye girmeleri arzusu üzerinde bulunurlarken, tıraş olmasını emretmiştir. Bunun üzerine Allah, tıraş olmakla ilgili fidye (ei-Bakara: 196) âyetini indirdi. Bunun akabinde Rasûlullah Ka'b ibn Ucre'ye altı fakîr arasında bir ferak verip doyurması yâhud bir koyun kurbân et-mesi yâhud da üç gün oruç tutması şıkklarını emretti [24]. Ve Muhammed ibn yûsuf tan; o, şöyle demiştir: Bize Verkaa ibnu lUmer, İbnu

Ebû Necîh'ten tahdîs etti ki, Mucâhid şöyle demiştir: 'Bize Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ, Ka'b ibnu Ucre'den: Rasûlullah'-ın, kendisini bitleri yüzü üzerine düşer hâlde gördüğünü yukarıki hadîs gibi haber vermiştir [25].

10- YÜCE ALLAH'IN "Artık Haccda Refes Yoktur" (El-Bakara: 197) KAVLİ BABI

13-.......Bize Şu'be, Mansûr ibn Mu'temir'den; o da Ebû Hâzım'dan tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Her kim bu Bey t'i hacc eder de refes (= Cinsî münâsebet yâhud sözlü ve fiilî günâh) yapmaz, itaat yolundan çıkmazsa, o kimse, anasının onu doğurduğu gündeki gibi (tertemiz) döner" buyurdu [26].

11- Azız Ve Celîl Olan Allah'ın: 'Haccda İtaatsizlik Yapmak Ve Kavga Etmek Yoktur" (El-Bakara: 197) Kavli Babı

14-.......BizeSufyân(es-Sevrî), Mansûr'dan; odaEbûHâzım'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. O: Peygamber (S): "Her kim bu Bey t 'i hacc eder de refes yapmaz, itaatsizlik etmezse, o kimse anasının onu doğurduğu günkü gibi günahsız döner" buyurdu, demiştir [27].

12-Bismi'llâhi'-Rahmâni'r-Rahîm.İhramlının Avlanma Benzeri Fiillerinin Cezası İle Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı [28]:

"Ey îmân edenler, siz ihrâmlı bulunurken av öldürmeyin; içinizden kim onu bilerek öldürürse (üzerine) öldürdüğü o hayvanın benzeri bir ceza vardır ki, Ka'be'ye ulaşıcı bir kurbanlık olmak üzere, bunu içinizden adalet sahibi iki adam hüküm (ve takdir) edecektir. Yâhud bir keffâret vardır ki (o nisbette)

yoksulu doyurmak, yâhud onun dengi oruç tutmaktır. Tâ ki bu suretle o, ettiğinin vebalini tatmış olsun. Allah

geçmişi bağışladı. (Fakat) kim bir daha böyle yaparsa, /illah ondan intikaamını alır. Allah mutlak gâlibdir, intikaam sahibidir. Deniz avı yapmak ve onu yemek - kendinize de müsâfire de bir fâide olmak üzere- sizin için halâl edildi. İhramda bulunduğunuz müddetçe ise, kara avı haram kılındı. Huzuruna varıp toplanacağınız Allah'tan korkun" (el-Mâide: 95-96) [29].

13- Bâb [30]: İhrâmsızolan Av Avladığı Ve Avı İhrâmlıya Hediye Ettiği Zaman, İhrâmlı Bunu Yer [31]

îbn Abbâs ite Enes, ihrâmlının kesmesinde bir be's görmediler [32]. B.u kesme, kesilecek şey avdan başka; deve, koyun, sığır, tavuk, at gibi bir hayvan olduğu hâldedir. Bunun Adli, bunun misli demektir. Ayn'ın kesriyle/rf/ olduğu zaman, bunun Idh, bunun ağırlığı; dengi demektir [33]. "Kıyâmen" (ei-Mâide: 97) "Nizâmen" demektir [34]. "Ya'dilûn" (eiEnâm: i), denk (yâhud misi) tutuyorlar demektir [35].

15-.......Abdullah şöyle demiştir: Babam Ebû Katâde, Hudeybiye yılında gitti. Arkadaşları ihrama girdiler, fakat kendisi ihrama girmemişti. Çünkü Peygamber'e bir düşmanın kendisiyle harbedece-ği haberi söylenmişti.

Peygamber gitti. Ben O'nun sahâbîleri arasında bulunduğum sırada, onların bir kısmı diğer bir kısmına doğru güldü. Ben etrafa baktım. Derhâl bir yaban eşeği ile karşılaştım. Üzerine hücum ettim. Onu mızrakla vurup yerinde hareketsiz bıraktım. Onu yükleyip getirmek için sahâbîlerden yardım etmelerini istedim. (İhrâmh olduklarından) bana yardım etmekten çekindiler. Nihayet (kendim getirdim ve) hepimiz onun etinden yedik. Biz, Rasûluilah ile aramızın (düşman tarafından) kesilmesinden endîşe ettik. Ben Peygamber'i aradım. Atımı bâzan şahlandırıyor, bâzan-da mu'tâd yürüşle sürüyordum. Gece ortasında Gıfâr

oğulları'ndan bir kimseye kavuştum. Ve ona:

— Peygamber'i nerede bıraktın? diye sordum.

Gıfârh. bana:

— Ben Peygamber'i Ta'hune mevkiinde bıraktım. O es-Sukyâ köyünde kuşluk uykusu uyumak istiyordu, dedi.

Ben Peygamber'e eriştim ve:

— Yâ Rasûlallah, keşif kolundaki sahâbîlerin sana selâm ve Allah'ın rahmetini okuyorlar. Onlar, düşman tarafından seninle aralarının kesilmesinden endîşe ediyorlar. Binâenaleyh onların gelmesini" bekleyin! dedim.

Rasûluilah beklemeye koyuldu. Bu sırada ben:

— Yâ Rasûlallah, ben bir yaban eşeği vurdum. Yanımda onun etinden artmış bir parça vardır, decjim.

Rasûlallah yanında bulunan cemâate hitaben:

— "Bu av etini yiyiniz!" buyurdu. Hâlbuki onlar ihrâmh idiler.

Ve Ebû Abdillah el-Buhârî: "Şe'ven", "Merreten" demektir, dedi [36].

14- Bâb: İhrâmlılar Bir Ay Hayvanı Görüp De Güldükleri Ve İçlerindeki İhrâmsız Kimse Avı Anladığı Zaman (Hüküm Nedir)? [37]

16-.......Ebû Katâde tahdîs edip şöyle demiştir: Biz Hudeybiye senesi Peygamber'in beraberinde gittik. Peygamber'in sahâbîleri ihrama girdiler, fakat ben ihrama girmemiştim. Bir ara bize Gayka'da düşman bulunduğu haberi verildi. Biz o düşmanın bulunduğu cihete yöneldik. Arkadaşlarım bir yaban eşeği gördüler. (İhrâmlı bulunduklarından hayretle) birbirlerine gülmeye başladılar. Ben etrafa baktım ve hayvanı ben de gördüm. Ve atımı hemen ona doğru sürdüm. Akabinde yaban eşeğini mızrak ile vurup olduğu yere mıhladım. Hayvanı yüklenip getirmek için arkadaşlarımdan yardım etmelerini istedim. Onlar(ihrâmlı olduklarından) bana yardım etmekten çekindiler. (Nihayet kendim

getirdim ve) hepimiz bunun etinden yedik. Sonra ben, düşman tarafından aramızın kesilmesinden endîşe ederek, Rasülul-lah ile buluşmak istedim. Atımı kâh şahlandırarak, kâh mu'tâd yürüyüş ile yürütüp giderken, gece yarısında Gıfâr oğulları'ndan bir kimseye kavuştum. Ve ona:

— Rasûlullah'ı nerede bıraktın? diye sordum.' Gıfârlı bana:

— Ta'hune mevkiinde bıraktım; es-Sukyâ'da kuşluk uykusu uyuyacaktı, dedi.

Nihayet Rasûlullah'a kavuştum ve yanına geldiğimde:

— Yâ Rasûlallah! Keşif kolundaki sahâbîlerin sana selâm, Allah'ın rahmet ve bereketlerini okuyorlar. Onlar, düşmanın kendileriyle senin arandaki irtibatı kesmesinden endîşe ettiler, onun için onların gelmesini bekle! dedim.

Rasülullah, arkadaşlarım gelinceye kadar bekledi. Bu sırada ben:

— Yâ Rasûlallah! Bizler bir yaban eşeği avladık. Ve yanımızda da onun etinden artmış bir parça vardır, dedim.

Rasülullah yanındaki sahâbîlere:

— "(Bu eti) yiyiniz!" buyurdu. Hâlbuki o sahâbîler ihrâmlı idiler [38].

15- Bâb: İhrâmlı Olan, İhrâmsız Kişiye Avı Öldürmesi Hususunda (Fiil Veya Sctzle) Yardım Etmez

17-....... Bize Salih ibnu Keysân, Ebû Katâde'nin himayesinde bulunan Ebû Muhammed Nâfi'den tahdîs etti. Ebû Muhammed Nâ-fi', Ebû Katâde'den şöyle dediğini işitmiştir: Bizler Medîne'den üç merhale uzaklıkta bulunan el-Kaaha mevkiinde, Peygamber'in beraberinde idik.

H ve yine bize Alî ibnu Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Bize Suf-yân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sâlîh ibn Keysân, Ebû Muhammed'den; o da Ebû Katâde(R)'den tahdîs etti, o şöyle demiştir: Bizler Peygamber'in beraberinde el-Kaaha mevkiinde bulunuyorduk. Bizlerden kimimiz ihrâmlı, kimimiz ihrâmsız idi. Arkadaşlarımı gördüm ki, onlar birbirlerine birşey

gösteriyorlar. Ben de baktım ve bir yaban eşeğiyle karşılaştım.

Râvî dedi ki: Ebû Katâde'nin kamçısı düştü. Oradakiler:

— Bizler sana o av üzerine hiçbir şeyle yardım etmeyiz; çünkü bizler ihrâmhyız, dediler.

Bu söz üzerine ben kendim bir şeyle o kamçıya uzandım ve onu yerden aldım. Sonra ben taş tepenin arkasından yanaşıp yaban eşeğine geldim ve onu vurup öldürdüm. Akabinde onu arkadaşlarıma getirdim. Onların bâzıları "Bunu yiyiniz" dediler. Bâzıları da

"Yemeyiniz!" dediler. Bunun üzerine ben Peygamber'ifı yanına geldim. Peygamber önümüzde idi. Peygamber'e (ihrâmlının bunu yemesi caiz olur mu diye) sordum. Peygamber:

— "Onu yiyiniz; o halâidir" buyurdu [39].

Sufyân dedi ki: Amr ibn Dînâr bize: Sizler Salih ibn Keysân'a gidin de bu mes'eleyi ve diğer şeyleri ondan sorun; Salih ibn Keysân Medine'den, buraya, yânî Mekke'ye bizim yanımıza geldi, dedi [40].

16- Bâb: İhrâmlı Bulunan Kişi, İhrâmşızın Avlaması İçin 1 Av Hayvanına Doğru (Fiili Ve Sözlü) İşaret Yapmaz

18-.......Ebû Katâde şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) Beyt'i ziyaret edici olarak (Medine'den) yola çıktı. O'nun beraberinde sa-hâbüer de yola çıktılar. (Zu'1-Huleyfe'den otuzdört mil mesafedeki Ravhâ'ya ulaştıklarında müşriklerden bir düşman grubunun kendilerine saldıracağını Peygamber'e haber verdiler.) Bunun üzerine Peygamber sahâbîlerden, içlerinde Ebû Katâde'nin de bulunduğu bir

müfrezeyi çevirdi de:

— "Sizler deniz kenarı yolunu tutunuz, nihayet buluşuruz"'buyurdu.

Onlar deniz kenarını tuttular. Peygamber'den ayrıldıkları zaman Ebû Katâde

hâriç, hepsi ihrama girdiler. Ebû Katâde ihrama girmedi. Onlar bu şekilde yol alırlarken birdenbire bir yaban eşeği sürüsü ile karşılaştılar. Ebû Katâde yaban eşekleri üzerine hücum etti. Ve onlardan bir dişi eşek vurup öldürdü. Nihayet hepsi bineklerinden „ indiler de o dişi yaban eşeğinin etinden yediler. Bu esnada: Bizler ih-râmh olduğumuz hâlde av etini yer miyiz? dediler. Akabinde dişi yaban eşeğinin etinden geri kalanı taşıdık. Rasûlullah'a geldikleri zaman: — Yâ Rasûlallah! Bizler ihrama girmiş idik. Ebû Katâde ise ihrama girmemiş hâlde idi. Bir sürü yaban eşeği gördük. Ebû Katâde onların üzerine hücum etti ve onlardan bir dişi yaban eşeğini vurup öldürdü. İnip onun etinden yedik. Sonra kendi kendimize: Bizler ih-râmlı bulunduğumuz hâlde av etini yiyebilir miyiz? dedik. Ve onun etinden arta kalanı beraberimizde taşıyıp getirdik, diye söyledik.

Rasûlullah (S):

— "Sizlerden herhangi bir kimse Ebû Katâde'ye, o yaban eşeği

üzerine hücum etmesini emr veya ona doğru işaret etti mi?" diye sordu.

Sahâbîler:

— Hayır, dediler.

Rasûlullah:

— "Öyle ise bu av etinden geri kalanı yiyiniz!" buyurdu [41].

17- Bâb: İhrâmsız Olan Kimse İhrâmlıya Canlı Bir Yaban Eşeği Hediye Ettiği Zaman Kabul Etmez

19-.......Bize Mâlik, tbnu Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdullah ibn Utbe ibn Mes'ûd'dan; o da Abdullah ibn Abbâs'tan tah-dîs etti ki, es-Sa'b ibnu Cessâme el-Leysî (R) Rasûlullah'a Ebvâ'da yâhud Veddân'da bulunduğu sırada bir yaban eşeği hediye etmişti. Fakat Rasûlullah bunu kabul etmeyip geri çevirmişti. Rasûlullah, Sa'-b'ın yüzündeki üzülme işaretini görünce (onun gönlünü hoş etmek için): "Biz senin hediyeni reddetmedik, şu kadar ki bizler ihrâmlı bulunuyoruz" buyurdu [42].

18- İhrâmlı Kimsenin Hayvanlardan Öldürebileceği Nevî'ler Babı

20-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti. Rasûlullah (S): "Hayvanlardan beş (nevi') vardır ki, bunları öldürmekte ihrâmlıya hiçbir günâh yoktur'* buyurmuştur [43].

Yine Mâlik, Abdullah ibn Dinar'dan; o da Abdullah ibn Umer'-den; Rasûlullah şöyle buyurdu... demiştir[44].

21-.......Bize Ebû Avâne tahdîs etti ki, Zeydibnu Cubeyr şöyle demiştir: Ben İbnu Umer(R)'den işittim, şöyle diyordu: Bana Pey-gamber'in kadınlarından birisi (yânı Hafsa) tahdîs etti ki, Peygamber (S): "İhrâmlı kişi bu hayvanları öldürür" buyurmuştur [45].

22-.......Salim şöyle demiştir: Abdullah ibnu Umer (R) şöyle dedi: Hafsa şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Hayvanlardan beş nevi' var ki, bunları öldüren kimse üzerine günah yoktur: Karga, çaylak, fare, akreb ve yırtıcı köpek" [46].

23-....... Bana Yûnus ibn Yezîd, İbnu Şihâb'dan; o da Urve'den; o da Âişe(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Yeryüzünde gezen hayvanlardan beş nevi' vardır ki, bunların hepsi de fasıktır. Bunları insan Harem içinde de öldürür (Bunlar): Karga, çaylak, akreb, fare ve yaralayıcı köpektir" [47].

24-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Bir gün biz Peygamber ile beraber Minâ'daki bir mağarada bulunduğumuz sırada, Peygamber'e Ve'1-Mürselâti Sûresi inmişti de, Peygamber bu sûreyi okuyor, ben de bu sûreyi O'nun ağzndan almaya çalışıyordum.

Peygamber'in ağzı bu sûrenin verdiği tatlılıkla taze ve yaş hâlde bulunuyordu. Ansızın üzerimize bir yılan hücum etti. Peygamber: "Bu yılanı öldürün!" buyurdu. Biz sür'^tle öldürmeye davrandık. Fakat yılan kaçtı. Bunun üzerine Peygamber (S): "Sizin onun şerrinden korunduğunuz gibi, o da sizin şerrinizden korundu" buyurdu [48].

25-....... Bana Mâlik, İbnu Şihâb'dan; o da Urvetu'bnu'z Zubeyr'den; o da Peygamber'in zevci Âişe(R)'den tahdîs etti. Âişe; Rasûlullah (S), keler cinsi için "Fâsıkcıktır" buyurdu; fakat bunu öldürmeyi emrettiğini işitmedim, demiştir [49].

Ebû Âbdillah el-Buhârî dedi ki: Biz bu geçen İbnulvles'üd hadîsi ile ancak Minâ'nın Harem'den olduğunu ve onların orada yılan öldürmekte bir be's görmediklerini göstermek istedik [50]

19- Bâb: Harem'in Ağacı Kesilmez

Ve İbn Abbâs (R), Peygamber(S)'in "Harem'in dikeni kesilmez" buyurduğunu söylemiştir[51].

26-.......Ebû Şurayh Huzâî, Amr ibn Saîd ibni'1-Âs'a, Mekke'ye; Abdullah ibnu'z-Zubeyr'e karşı ordular sevkettiği sırada şöyle demiştir: Ey Emîr, Mekke'nin fethinin ertesi günü Rasûlullah'ın ayağa kalkıp söylediği bir sözü (yânı hutbeyi) sana haber vermekliğime bana izin ver. O hutbeyi şu iki kulağım işitti, kalbim belledi,söyleyeni de söylemekte bulunduğu anda gözlerim gördü. Rasûlullah Allah'a hamd ve sena ettikten sonra, şöyle buyurdu: "Muhakkak ki, Mekke şehrini (tâ öteden beri) haram eden Allah Taâlâ'dir. Onu haram kılan insanlar değildir. Bundan dolayı Allah'a ve âhiret gününe îmân eden kimse için Mekke'de kan dökmesi ve Mekke'deki herhangibir ağa--cı kesmesi halâl olmaz. Şayet herhangibir kimse Rasûlullah burada harb etti diye ruhsat tarafına yollanacak olursa, ona: Allah yalnız Rasûlü'ne izin vermiştir, size izin

vermemiştir, deyiniz- Bana da yalnız bir günün bir saati içinde izin verdi. Ondan sonra bu günkü ha-râmlığı dünkü harâmlığı derecesine dönmüştür. Bu dediklerimi burada hâzır bulunanlar, gâib olanlara (yânı burada bulunmayanlara ve müstakbel nesillere) tebliğ etsin".

Bu sözlerinden sonra Ebû Şurayh'a: Amr ne dedi? diye soruldu. Amr cevaben: "Yâ Ebâ Şurayh! Ben bunları senden daha çok bilirim. Mekke Haremi hiçbir âsîyi, zimmetinde kan olan bir kaçağı, kaçan hiçbir hayırsızı kurtaramaz" dedi[52].

Buhârî "Hurbe", "Beliyye" demektir, dedi.

20- Bâb: Haremin Av Hayvanı Ürkütülmez

27-.......Bize HâÜd el-Hazzâ, İkrime'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Şübhesiz Allah Mekke'yi harem kılmıştır. Artık Mekke benden evvel hiçbir kimse için halâl olmadı; benden sonra da hiçbir kimse için halâl olmayacaktır. O benim için de, yalnız bir gündüzün bir saatinde halâl kılınmıştır. Mekke'nin yaş otu koparılmaz, ağacı kesilmez, av hayvanları ürkütülüp rahatsız edilmez, yitiği kimse tarafından el uzatılıp alınamaz, ancak sahibini bildirici kimse alıp muhafaza eder".

Bu arada Abbâs: Yâ Rasûlallah! İzhır otu dökümcülerimiz ve kabirlerimiz için bu yasaktan hâriç olsun! dedi. Rasûluilah: "Izhır müstesnadır" buyurdu [53].

Ve yine Hâlid'den; o da İkrime'den: İkrime, Hâlid'e: Sen "Mekke hareminin avı ürkütülmez" sözünden maksad nedir bilir misin? Ürkütücü kişinin av hayvanının bulunduğu mekâna inerek, onu gölgesinden uzaklaştırmasıdır, demiştir [54].

21- Bab: Mekke'de Kıtal Yapmak Halal Olmaz

EbûŞurayh (R),Peygamber(S)'in "Mekke'de kan dökülmez" buyurduğunu

söylemiştir [55].

28-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Mekke'yi fethettiği gün şöyle buyurdu: "(Fetihten sonra) hicret yoktur. Lâkin cihâd ve niyet vardır. Cihâda da'vet olunduğunuzda hemen seferber olup çıkınız[56]. Şübhesiz bu Mekke beldesini Allah, gökleri ve yeri yarattığı günden beri haram kılmıştır. Bu şehir, Allah 'm haram kılması sebebiyle kıyamet gününe kadar haramdır. Şu muhakkak ki, benden evvel burada kıtal hiçbir kimse için halâl olmamıştır. Benim için de bir gündüzün bir saatinden başkasında halâl olmamıştır. Bu belde Allah'ın haram kılması ile kıyamet gününe kadar haramdır. Buranın dikeni (bile) kesilmez. Av hayvanı ürkütülmez, yitiğini, sahibini arayacak olan kimseden başkası el uzatıp alamaz, yeşil otları koparılmazf"

Hutbenin akabinde Abbâs: Yâ Rasûlallah! Izhır bitkisi bu yasaktan müstesna olsun. Çünkü ızhır, Mekkeliler'in demircileri için ve evleri için(gerekli)dir! dedi. Rasûluilah: "Izhır müstesnadır" buyurdu [57].

22- İhrâmlı İçin Kan Alma Tedavisi Babı

Ve İbn Umer, ihrâmlı olduğu hâlde oğluVâkıd'ı, dağlama tedavisi yapmıştır [58]. İhrâmlı kişi, içinde güzel koku bulunmayan ilâçla tedâvî yapabilir.

29-.......Amr ibnu Dînâr dedi ki: Atâ ibn Ebî Rebâh'tan işittiğim ilk şey, şöyle demesidir: Ben, İbn Abbâs'tan işittim; o: Rasûlul-lah (S) ihrâmli iken kendisine kan aldırma tedâvîsî yaptırdı, diyordu. Sufyân dedi ki: Sonra ben Amr İbn Dinar'ı ikinci defa işittim; o şöyle diyordu: Bana Tâvûs el-Yemânî, İbn Abbâs'tan tahdîs etti. Sufyân dedi ki: Ben, belki Amr ibn Dînâr bu hadîsi her ikisinden, yânî hem Atâ'dan, hem de Tâvûs'tan işitmiştir, dedim[59].

30-......İbnu Buhayne (R): Peygamber (S) ihrâmlı iken Lahyu Demel denilen

mevkide başının ortasından kan aldırma tedavisi yap-ırdı, demiştir [60].

23- İhrâmlının Eşlendirilip Evlendirilmesi Babı

31-.......Bize el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Atâ ibnu Ebî Rebâh, İbn Abbâs(R)'tan, Peygamber(S)'in Haris kızı Meymû-ne ile (yedinci hicret yılında umre için) ihrâmlı iken evlendiğini tahdîs etmiştir [61].

24- İhrâmlı Erkek Ve İhrâmlı Kadın İçin Nehy Edilen Kokular Babı

Aişe (R) de: İhrâmlı kadın vers, yânî sarı boya yâhud zağferân ile boyanmış elbise giymez, demiştir [62].

32-.......Bize Nâfı* tahdîsetti ki, Abdullah ibnu Umer (R) şöyle demiştir: Bir kimse ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Bize ihramda elbiselerden neleri giymemizi emredersin! dedi.

Peygamber (S) şöyle buyurdu:

— "Gömlek, donlar, başlıklar, bornuslar giymeyiniz. Ancak iki ediği bulunmayan bir kimse olursa, o mest giysin ve mestlerin de iki topuktan aşağısını kessin. Ve yine sizler ihramda zağferân ve vers (yânı cehri bitkisi) dokunmuş olan hiçbirşey giymeyiniz. îhrâmlı kadın yüzüne peçe takmasın, ellerine eldiven de geçirmesin""[63].

Mûsâ ibnu Ukbe, İsmâîl ibnu İbrâhîm ibn Ukbe, Cu^eyriye ib-nu Esma ve Muhammed ibn İshâk bu hadîsi Nâfi'den rivayette ve kadınların yüz örtüsü ile eldivenlerini zikretmekte İmâm el-Leys ibn Sa'd'a mutâbaat etmişlerdir [64]

Ubeydullah ibn Umer el-Umerî de bu hadîsi "Velâ versun" sözüne kadar merfû' olarak rivayet etmekte yukarıki dört zâta muvafakat etmiş, hadîsin bundan sonrasını ayırıp İbnu Umer'in sözünden kılmış ve: İbnu Umer: İhrâmh kadın yüzüne örtü takmaz, eldiven de giymez der idi, demiştir [65].

İmâm Mâlik de el-Muvatta'da Nâfi'den; o da İbn Umer'den söyledi ki, o: îhrâmlı kadın yüzüne peçe takmaz, demiştir. İmâm Mâ-| lik'e, Leys ibnu Ebî Suleym de mutâbaat etmiştir.

33-.......İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: (Arafat'ta taşların yanında) bir adamın dişi devesi, sahibi olan bu adamın boynunu kırdı ve onu öldürdü. Akabinde bu zâtın cesedi Rasûluilah'a getirildi. Rasû-lullah (S): "Onu yıkayın, kefenleyin, fakat başım örtmeyin ve ona hiçbir koku da yaklaştırmayın. Çünkü bu zât telbiye okuyarak diriltilir" buyurdu [66].

25- İhrâmlının Yıkanması Babı

Ve İbn Abbâs (R): İhrâmh kimse hammâma girer, demiştir.

İbn Umer ile Âişe de; yıkanırken ihrâmhnın bedenini ovalamakta be's görmediler [67].

34-.......Bize Mâlik, Zeyd ibn Eşlem'den; o da Abdullah ibn Huneyn'in oğlu İbrahim'den haber verdi ki, babası Abdullah ibnu Hu-neyn şöyle demiştir: Abdullah İbnu'l-Abbâs ile el-Mısver ibnu Mahrame, Mekke yakınındaki Ebvâ mevkiinde ihrâmlının başını yıkaması hususunda ihtilâf ettiler: İbn Abbâs: İhrâmh kişi başını yıkayabilir, dedi. el-Mısver ise: İhrâmh yıkamaz, dedi. (Râvî Abdullah ibnu Huneyn dedi ki:) Bu ihtilâf üzerine Abdullah ibnu'l-Abbâs beni Ebû Eyyûb el-Ensârf ye gönderdi. Ben Ebû Eyyûb'u bir kuyunun iki direği arasında bir bezle kendini perdelemiş olarak yıkanırken buldum. Kendisine selâm verdim. Bu kimdir? diye sordu. Ben Abdullah ibnu Huneyn'im. Beni Abdullah ibnu'l-Abbâs sana yolladı; senden: Rasûlullah ihrâmh iken başını nasıl

yıkar idi? diye soruyorum, dedim. Ebû Eyyûb elini kendini perdeleyen bez üzerine koydu ve bezi (başı hizasından göğsüne kadar) indirdi. Ve böylece başı bana açılıp göründü. Bundan sonra kendi üzerine su dökecek olan adama: Su dök! diye emretti. O adam da Ebû Eyyûb'un başı üzerine su döktü. Ebû Eyyûb iki elini ileri geri götürerek başını oğuşturdu. Ve: Rasû-lullah(S)'ı, başını böylece yıkarken gördüm, dedi [68].

26- İhrâmlının. İkî Edik Bulamadığı Zaman. İki Mest Gîymesi Babı

35-.......Bana Amr ibnu Dînâr haber verip şöyle dedi: Ben Câbir ibn Zeyd'den işittim şöyle dedi: ben İbnu Abbâs(R)'tan işittim, şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'den işittim, (Veda Haccı'nda) Arafat'ta hutbe yaparken, ihrâmh için "İki na'l, yânı edik bulamayan, iki mest giysin; izâr (yânî göbeğinden aşağısını örtecek bir bez) bulamayan da şalvar giysin" buyuruyordu [69].

36-.......Bize İbnu Şihâb, Sâlim'den; o da babası Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Rasûlullah(S)'a ihrâmh kimse elbiselerden ne]e.ri giyer? diye soruldu, Rasûlullah: "İhrama giren kimse gömlek, başlıklar, şalvarlar, bornus, zağferân ve vers ile boyanmış bir elbise (yânî bez ve kumaş) giyemez. Eğer iki edik bulamadığı takdirde, iki mest giysin ve onları topuklardan aşağıya varıncaya kadar kessin" buyurdu [70].

27- Bab:

'İhrama girmek isteyen kimse izâr bulamadığı zaman şalvar giysin".

37-.......Bize Amr ibnu Dînâr, Câbir ibı> Zeyd'den tahdîs etti ki, İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -Veda Haccı'nda-Arafat'ta bizlere hitâb edip: "İhrama girecek kimse izâr (yânî belinden aşağısını örtecek bez, kumaş)

bulamadığı zaman şalvar, yânî don giysin; iki edik bulamayan da iki mest giysin" buyurdu [71]

28- (İhtiyâç Duyduğu Zaman) İhrâmunın Silâh Kuşanması Babı

Ve İkrime: İhrâmlı düşmandan endîşe ettiği zaman silâh kuşanır ve fidye verir, demiştir.

Buharı: İkrime'nin fidye vermek hakkındaki sözü mutâbaa olunmamıştır, dedi [72].

38-.......el-Berâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -hicretin yedinci yılındaki- zu'1-ka'de ayında umre yaptı. Mekke ahâlîsi, onu Mekke'ye girmeğe bırakmamışlardı. Nihayet Peygamber, Mekkeliler'le, Mekke'ye hiçbir silâh sokulmayacak, ancak kılıf içinde kılıç sokulacak diye hükümleşmişti[73].

29- Harem'e Ve Mekke'ye (Hacc Ve Umre Yapmayacaklar İçin) İhrâmsız Olarak Girmek Babı

İbn Umer de ihrâmsız girmiştir[74]. (Buhârî dedi ki:) Peygamber (S) ancak hacc ve umre yapmak isteyen

kimselere, ihrama girip telbiye okumakla emretmiştir. Odunculara ve diğerlerine (yânî Mekke'ye giriş

çıkışları tekrarlanan şpförler, sürüceler, ot taşıyıcılarına) ihrama girip telbiye etmeyi zikretmemiştir [75].

39-.......Bize Abdullah ibnuTâvûs, babası Tâvûs'tan; oda İbn Abbâs(R)'tan

tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) Medine ahâlîsi için Zu'1-Huleyfe'yi, Necd ahâlîsi için Karne'l-Menâzil mevkiini, Yemen ahâlîsi için Yalemlem'i mîkaat ta'yîn etti. Bu mahaller, hacc ve umre etmek isteyen bu memleketler ahâlîleri ile diğer memleketler halkından yollan bu mevki'lere uğrayan kimselerin mîkaat-larıdır. Bunlardan başka bu mîkaatlarla Mekke arasındaki memleketler halkı da bulundukları yerden ihrama girerler, hattâ Mekkeliler de Mekke'den ihrama girerler [76].

40-.......Bize Mâlik, îbnu Şihâb'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten haber verdi (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) fetih senesi Mekke'ye, başında demirden bir miğfer olduğu hâlde girdi. Rasûlullah bu miğferi başından çıkardığı zaman bir kimse geldi de: İbnu Hatal Ka'be'-nin örtüsüne sarılmış (duruyor), dedi. Rasûlullah sahâbîlerine: "İbnu Hataî'ı öldürünüz!" buyurdu [77].

30- Bâb: İnsan Üzerinde Gömlek Olduğu Hâlde ; Bilmiyerek İhrama Girdiği Zaman?

Ve Atâ ibn Ebî Rebâh: İhrâmlı kişi koku süründüğü, bilmiyerek yâhud ihramı unutarak dikişli elbise giydiği

zaman üzerine keffâret yoktur, demiştir [78].

41-....... Bize Atâ ibn Ebî Rebâh tahdîs edip şöyle dedi: Bana Safvân ibnu Ya'lâ tahdîs etti. Babası Ya'lâ ibn Umeyye şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'm beraberinde idim. O'na; üzerinde bir cübbe, sarılık İzi yâhud benzeri bir boya izi bulunan bir kimse geldi. Umer ibnu'l-Hattâb bana: Üzerine vahy indiği zaman Rasûlullah'ı görmeyi arzu eder misin? der dururdu. Bu, sırada Rasûlullah'a vahy indi. Sonra Rasûluüah'tan vahy hâli sıyrıldı. Rasûlullah (S), o gelen kimseye: "Haccında yapageldiğin işleri umrende de yap!" buyurdu [79]. Ve bu arada bir adam diğer bir adamın elini ısırdı, yânî eli ışınlan kişi, elini çekmekle, ısıranın dişlerinden birini kökünden söktü. Peygamber o sökUlen dişi heder kıldı, yânî

onu diyetsiz bıraktı[80].

31- Arafat'ta Ölen İhrâmlının (Hükmü) Babı

Ve Peygamber (S) Arafat'ta ölen kimse adına geri kalan hacc fiillerinin yerine getirilmesini emretmedi [81]

42-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir kimse Arafat'ta Peygamber'in beraberinde vakfe yaparken ansızın devesinden düştü. Düşer düşmez de devesi onun boynunu kırdı (ve öldürdü). Râvî burada aynı ma'nâya gelen iki ta'bîri terdîdle haber vermiştir. Peygamber (S): "Bu ihrâmlı adamın cesedim su ve sidr ile yıkayın ve onu iki bez içinde yâhud iki ihram bezi içinde kefenleyin. Ona koku sürmeyin ve başına bez de sarmayın. Çünkü Allah onu kıyamet gününde telbi-ye eder hâlde diriltecektir" buyurdu [82].

43-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir kimse Arafat'ta Peygamber'le beraber vakfe yaptığı sırada birdenbire devesinden düştü. Devesi onun boynunu kırdı (ve öldürdü). Peygamber (S): I'Bu adamı su ve sidr ile yıkayın ve onu iki bez içinde kefenleyin, ona hiçbir koku sürmeyin, başına bez sarmayın ve onu buhur ile kokulandırmayın. Çünkü Allah onu kıyamet gününde telbiye eder hâlde diriltecektir" buyurdu [83].

32- İhramı İçinde Öldüğü Zaman İhrâmlının (Yıkanma Kefenlenme Keyfiyeti İle Diğer İşlerinde Uygulanacak) Sünneti Beyân Babı

44-....... Bize Ebû Bişr, Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbn Abbâs(R)'tan haber verdi (o, şöyle demiştir): Bir adam Peygamber'in beraberinde vakfe yapıyordu. İhrâmlı hâlde iken dişi devesi onun boynunu kırdı ve derhâl Öldü. Rasûlullah (S): " Onu su ve sidr ile yıkayın ve iki ihram bezi içinde kefenleyin, ona hiçbir

güzel koku sürmeyin, başını da bez sartp örtmeyin. Çünkü o, kıyamet gününde telbiye eder hâlde diriltilecektir" buyurdu [84].

33- Ölü Adına Hacc Yapmak; Ölü Adına Adakları Yerine Getirmek Ve Erkek; Kadın Adına Hacc Yapar Babı [85]

45-.......Bize Ebû Avâne, Ebû Bişr'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Cuhayne kabilesinden bir kadın Peygamber'e geldi ve:

— Annem hacc yapmayı adamıştı, fakat hacc yapamadan öldü. Şimdi ben (ona nâib olup da), onun adına hacc yapabilir miyim? diye sordu.

Peygamber (S):

— "Evet, annen tarafından vekâleten sen hacc yap! Şu husustа ne re'y ettin, bana haber ver: Şayet ananın üzerinde bir kul borcu olaydı, sen ananın o borcunu öder miydin? (Elbette öderdin.) Allah hakkını da ödeyip yerine getiriniz. Hem Allah hakkı vefa edilip ödenmeye, başkalarından daha ziyâde lâyıktır" buyurdu [86].

34- Binek Üzerinde Durmaya Gücü Yetmeyen Kimse Adına Hacc Yapmak Babı

46- Bize Ebû Âsim, İbnu Cureyc'den; o da İbnu Şihâb'dan; o da Süleyman ibnu Yesâr'dan; o da Abdullah ibnu Abbâs'tan; o da Fadi ibn Abbâs'tan: Bir kadın... diyerek tahdîs etti. H ve yine bize Mûsâ ibn îsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdulazîz ibnu Ebî Seleme tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Şihâb, Süleyman ibn Yesâr'dan tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir:

Veda Hacci yılında Has'am kabilesinden genç bir kadın geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Allah'ın kulları üzerindeki hacc farizası babama çok yaşlı

ihtiyarlığında erişti. O binek devesi üzerinde dümdüz durmağa takat yetiremiyor. Onun yerine vekâleten benim hacc yap-maklığım ona kâfî gelir mi? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Evet (vekâleten hacc yapabilirsin)" diye cevâb verdi [87].

35- Kadının Erkek Adına (Vekâleten) Hacc Yapması Babı

47-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Fadl ibnu'l Abbâs Peygamber'in bineğinin arka tarafına binmişti. Has'am kabilesinden genç bir kadın geldi. Bu sırada Fadl o kadına bakmaya, kadın da Fadl'a bakmaya başladı. Peygamber de Fadl'ın yüzünü eliyle kadından diğer tarafa çevirmeye başladı. Bu esnada kadın:

— Allah'ın (bu hacc) farizası babama, binek üzerinde duramaz hâlde yaşlı bir ihtiyarken erişti. Ben onun vekili olup, onun yerine hacc edebilir miyim? diye sordu.

Peygamber (S):

— "Evet (vekâleten hacc edebilirsin)!" diye cevâb verdi. Bu suâl ve cevâb da Veda Haccı sırasında olmuştur [88]

36- Çocukların Hacc Yapması Babı

48-.......Ubeydullah ibnu Ebî Yezîd şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs(R)'tan işittim; o: Peygamber (S) beni -Veda Haccı'nda- Müzde-life'den yolculuk ağırlıkları içinde geceleyin yolladı yâhud önden gönderdi, diyordu [89].

49-......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah, Minâ'da dikilmiş namaz kıldırırken, ben de ihtilâm olma devrine yaklaşmış olduğum hâlde, bana

âid dişi bir eşek üzerinde karşıdan geldim. Ben eşeği yürütüyordum. Nihayet birinci saffın bâzısının önünden yürüdüm. Sonra eşekten indim. Eşek yerin bitkilerinden yedi. Ben de insanlarla beraber RasûluUah'ın arkasında saff tuttum [90].

Ve Yûnus ibn Yezîd, İbn Şihâb'dan rivayetinde: Veda Haccı'nda, Minâ'da, demiştir [91].

50-.......es-Sâib ibnu Yezîd (R): Ben yedi yaşında olduğum hâlde RasûluUah'ın beraberinde bana hacc yaptırıldı, demiştir [92].

51-.......Bize el-Kaasım ibnu Mâlik, el-Cuayd ibnu Abdirrahmân'dan haber verdi; o şöyle demiştir: Ben Abdulazîz'den işittim; o, es-Sâib ibn Yezîd için: Ona Peygamber'in ağırlıkları içinde hacc yaptırılmıştır, diyordu [93]

37- Kadınların Hacc Etmesi Babı

Buhârî dedi ki: Bana Ahmed ibn Muhammed el-Ezrakî şöyle dedi: Bize İbrâhîm, babası Sa'd'dan; o da kendi babası İbrâhîm ibn Abdirrahmân ibn Avftan tahdîs etti ki, ümer ibnu'l-Hattâb (R) yaptığı son haccında Peygamber'in kadınlarına izin vermiş ve onların beraberlerinde Usmân ibn Affân ile Abdurrahmân ibn Avf u göndermiştir [94].

52-....... Mü'minlerin annesi Âişe (R) şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Biz kadınlar sizinle beraber çıkıp gazve yâ-hud mücâhede edemez miyiz? dedim.

Rasûlullah (S):

— '*Siz kadınlar için cihâdın en iyisi ve en güzeli hacc etmektir. Makbul olan

haccdır" buyurdu.

Âişe: Artık ben bu sözü Rasûlullah'tan işittiğim zamandan sonra hacc etmeyi terk etmem, demiştir [95].

53-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):

— "Hiçbir kadın mahrem sahibi bir kimsenin beraberinde (yânî nikâh geçmez bir hısımının beraberinde) olmadıkça sefere çıkmasın; kadının beraberinde mahrem kişi bulunmadıkça yanına hiçbir erkek girmez" buyurdu.

Peygamber'in bu nehyi üzerine sahâbîlerden biri:

— Yâ Rasûlallah! Ben şu ve şu askerler içinde gazaya çıkmak istiyorum. Hâlbuki kadınım hacc yapmak istiyor (Ne buyurursun)? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Sen de kadınının beraberinde çık!" buyurdu [96].

54-....... Bize Habîb el-Muallim, Atâ'dan haber verdi ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) haccından (Medine'ye) döndüğü zaman Ensârî bir kadın olan Ümmü Sinan'a:

— "(Bizimle beraber) hacc etmenden seni men' eden nedir?" diye sordu.

Ümmü Sinan, kocası Ebû Sinan'ı kasdederek:

— Ebû Fulânm iki devesi vardır. Bunların birine binip hacca gitti. Öbürüsü de bizim bir arazîmizi suluyor! dedi.

Peygamber de:

— "Ramazân'da umre yapılması (sevâbca) benim beraberimde hacc etmeye bedel olur" buyurdu [97].

Bu hadîsi İbnu Cureyc, Atâ'dan rivayet etti ki, Atâ: Ben îbn Ab-bâs'tan işittim; o da Peygamber'den, demiştir[98]

Ve Ubeydullah da, Abdulkerîm'den; o da Atâ'dan; o da Câbir'-den; o da Peygamber'den olmak üzere söyledi [99].

55-.......Ziyâd'ın âzâdlısı Kazaa şöyle demiştir: Ben Peygamber'in beraberinde oniki defa gaza etmiş olan Ebû Saîd el-Hudrî'den işittim. O, şöyle dedi: Dört şey var ki, ben onları Rasûlullah'tan işittim. Yâhud da şöyle dedi: Ben Peygamber'den son derece dikkatimi çeken ve hayretimi toplayan dört (hikmetli) şey işittim:

a. Yanında kocası yâhud nikâh geçmez bir hısımı bulunmaksızın bir kadın, iki günlük mesafeye yolculuk etmez.

b. Ramazân ve kurbân bayramlarında oruç tutmak yoktur.

c. iki namazdan sonra namaz kılmak sabit değildir; İkindi namazından sonra güneş batıncaya kadar; sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar.

ç. Hiçbir mescide (adayarak) sefer için yükler bağlanmaz. Ancak şu üç mescide sefer edilir: el-Mescidu 'l-Harâm, benim mescidim ve el-Mescidü'l-Aksâ",

38- Ka'be'ye Kadar Yürümeyi Adayan Kimse Babı [100]

56-.......Bana Sabit el-Bunânî,Enes'tentahdîsetti. Peygamber (S) iki oğlunun arasında onlar tarafından sevk olunan ihtiyar bir kimse gördü. Ve:

— "Bunun hâli nedir ki (böyle yürüyor) ?" dedi.

Oğullan:

— Yaya (Ka'be'ye) yürümeyi adadı, dediler.

Peygamber:

— "Şubhesiz Allah, bu ihtiyarın kendi nefsini azâblandırmasın-dan (yânî kendini azâblandırmakla yaptığı ibâdetten) müstağnidir" buyurup, ona binmesini

emretti [101].

57-.......İbn Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu Ebî Eyyûb haber verdi ki, ona da Yezîd ibnu Ebî Habîb haber vermiştir. Ona da Ebu'1-Hayr tahdîs etti ki, Ukbe ibnu Âmir (R) şöyle demiştir: Kızkardeşim Ümmü Hıbbân Beytullah'a kadar yaya yürüyüp ziyaret etmeyi adamış ve (zaîflığından dolayı) kendisi için Pey-gamber'in bu husustaki re'yini istememi bana emretmişti. Ben Peygamber'den fetva istedim. Peygamber (S): "(Evvelâ) yaya yürüsün, (yorulunca) binsin!" buyurdu [102].

Yezîd ibn Ebî Habîb: Ebu'1-Hayr Mersed ibn Abdillah,.Ukbe ibn Âmir'den ayrılmazdı, demiştir [103].

58-.......Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Brze Ebû Âsim, İbn Cureyc'den; o da Yahya ibn Eyyûb'dan; o da Yezîd ibn Ebî Habîb'-den; o da Ebu'1-Hayr Mersed ibn Abdillah'tan; o da Ukbe ibnÂmir el-Cuhenî(R)'den tahdîs edip yukanki hadîsi zikretti[104].

---

[1] Birçok Buhârî nüshalarında; İbn Hacer ve Aynî'nin şerhlerinde esas aldıkları nüshalarda başlık böyledir. Besmele, nüshaların hepsinde sabittir. Bâzı nüshada müffed olarak bâb şeklindedir.

[2] Bu da Ebû Zerr el-Herevî nüshasında cemi' sîgasıyle; diğerlerinde müfred olarak bâb şeklinde gelmiştir.

[3] Bunun yugulamasını, Peygamber ve sahâbîleri Hudeybiye'de, Mekke'ye girip umre yapmalarına mâni' olunduğu zaman yapmışlardır. Kurbânlarını Mekke'ye yollamak kaabil olmadığı için orada kesmişler, tıraş olmuşlar ve ihramdan çıkmışlardır.

[4] Atâ'nın bu haberini İbn Ebî Şeybe parantez içine alınan sözlerle mevsûlen rivayet etmiştir. Buhârî bununla ihsârın yalnız düşman tarafından gelen engellemeye mahsûs değil, hastalık gibi diğer herhangi mâni' olucu bir sebebi de şâmil olduğunu göstermek istemiştir

[5] Buhârî'nin âdeti, îzâhı sadedinde bulunduğu bir lâfız Kur'ân'da geçtiği zaman, onu da zikr ve tefsir etmektir. Başlıkta "Uhstrtum " (el-Bakara: 196) geçmişti. Âlu İmrân Sûresi'nde de "Hasûran" geçtiği için, burada onu da zikretmiş ve tefsî-rini vermiştir. Bu tefsir, İbn Mes'ûd'dan, îbn Abbâs'tan, Mücâhid, tkrime, Sa-îd ibn Cubeyr'den... rivayet edilmiştir. Bu kelimeye başka ma'nâ verenler de olmuştur.

"Hasûran" kelimesi Kur'ân'da Yahya'nın vasıflarından biri olarak geçer: *'Ö, mihrâbda durup namaz kılarken, melekler ona şöyle nida etti; Gerçek, Allah sana kendisinden bir kelimeyi tasdik edici, bir efendi, nefsine hâkim ve sâ-Uhlerden bir peygamber olmak

üzere Yahya'yı müjdeler'\Â\a İmrân:39).

[6] Hadîsin başlığa cevâb oluşu: İbn Umer'in kendi umresinde, altıncı hicret yılı olan Hudeybiye senesinde müşriklerin kendisini Beyt'e ulaşmaktan men' ettikleri zaman Rasûlullah'ın yaptığı gibi yapması cihetiyledir. Çünkü o, zikrettiğimi? veçhile kurbân kesip, tıraş olarak ihramdan çıkmıştı.

[7] Başlığa delîlliği; "Benimle Beyt arasına engel olunursa, ben de RasûluIIah'ın yaptığı gibi yaparım. Rasûlullah umresinde kurbânını kesip, tıraş olarak ihramdan çıkmıştı" kavlinden alınır. Bu, umre yapan kişi, engel olunduğunda bu işleri yapıp İhramdan çıkacağına delâlet ettiği gibi, hacının da engel olunduğunda bu işleri yapıp ihramdan çıkacağına delâlet eder.

Bu hadîs "Kıran haccı tavafı bâbı"nda bundan daha geniş olarak geçmişti.

Bu hadîsin son fıkrası, kıran haccı yapan kimse iki tavafa muhtâc olmaz diyen fakîhlerin mezhebine delîl sayılır. Hanefî mezhebinde ise kıran haccı yapan kişi için de iki tavaf lâzımdır. Bunun biri başta yaptığı umre için, biri de Arafat dönüşü haccın farzı olan ifâda tavafıdır. Kudüm yânî geliş ve veda tavafları bundan ayrıdır. Çünkü bu geliş ve veda tavafları bazılarınca vâcib değil, müstehâb tavaflardır.

[8] Bu, geçen hadîsin diğer bir tarîkten gelen rivayetidir.

[9] Bu Muhammed, bütün rivayetlerde nisbetsizdir. Onun için bunun kim olduğunda ihtilâf etmişlerdir: Hâkim: Bu, Muhammed ibnu'z-Zuhlî'dir, çünkü bâzı nüshalarda o, Muhammed ibn Müslim ibn Verrât'tır demiştir.

el-Kelâbâzî, İbnu Ebî Saîd'den, onun Ebû Hatim Muhammed ibn İdris er-Râzî olduğunu zikretmiştir. O, bunu eski bir asılda gördüğünü söylemiştir.

Bu Muhammed'in, Muhammed ibn tshâk es-Sagânî olması da muhtemil-dir denilmiştir (Aynî).

[10] Bunun başlığa delîlliği meydandadır. Çünkü hadîs, umre yapmaya girişenin engel olunacağına delâlet etmektedir.

[11] Hadîsin başlığa delîlliği "Sizden biriniz haccdan habs olunursa.." sözündedir. Çünkü haccdan habs olunmak, haccdan alıkonulmak demektir.

Bundan önceki bâb ile oradaki hadîsler umreden alıkonulmanın hükmünü bildirmişti. Bu bâb ve hadîsi ise haccdan alıkonulmaya âid hükümleri öğretmektedir. "O alıkonulan kimse Beyt'i tavaf eder..." cümlesi, hadîsteki "Rasûlullah'ın sünnetP'ni tefsîr etmektedir. Bu hadîsin ihtiva ettiği hüküm îmâm Şafiî ile onun tarafdârlarının mezhebidir. İmâm Ebû Hanîfe'ye gire Mekke'ye giren kimse muhsar (yânî alıkonulmuş) değildir. Ebû Hanîfe'ye göre İhsâr, Mekke'ye varmaya mâni1 ve tavaf ile sa'ye engel olmaktan meydana gelir. Bu suretle muhsar, Rasûlullah'ın Hudeybiye'de ihramdan çıkışı gibi yapar. Mekke'ye ulaşan ihrâmlı hacı ise, haccı kaçıran kimsenin hükmüne tâbi'dir. Ebû Hanîfe'ye göre böylesi umre yaparak ihramdan çıkar {Umdetu'l-Kaarî, V, 44).

[12] Buhârî bununla Abdullah ibnu'l-Mübârek'in bu hadîsi bâzan Yûnus'tan; o da ez-Zuhrî'den; bâzan da Ma'mer'den; o da ez-Zuhrfden rivayet ettiğini göstermek istemiştir.

[13] Bu hadîs muhsar için, yânî herhangi bir manianın engel olmasıyla Ka'be'ye varması mümkİn olmayan kimse için, evvelâ kurbân kesip sonra tıraş olarak ihramdan çıkmanın cevazında sarihtir.

Yalnız şârih Kastallânî: "Kurbân yerine varıncaya (yânî kesilinceye) kadar başlarınızı tıraş etmeyin.. "(el-Bakara:l96) âyeti, tıraşın kurbânı kesmeden sonraya bırakılmasını gerektirir. Böyle İken nasıl olur da tıraş öne geçirilir? derim demiş ve bu suâle kendisi şöyle cevâb vermiştir: Âyetteki kurbân kesmenin tıraştan öne geçirilmesi keyfiyeti, muhsar hakkında değildir. Âyetteki durum Ka'be'ye kurbân hediyesi sevkeden hacının tâ Minâ'da kurbânını kesmeden tıraş olup ihramdan çıkamayacağını beyân ve teslime âiddir. Muhsar olan, yânî herhangi bir engel ile alıkonulan hacıya gelince, bunun kurbânın mahalli, yânî kurbânının kesileceği yer, Beyt'İ ziyaretten men' olunup geri kaldığı mahaldir. Nasıl ki Rasûlullah da Hudeybiye'de kurbânını kesmiş ve ihramdan çıkmıştır... Ve Hudeybiye Harem değil, hıliden sayılmıştır (Kastaliânî, III, 285).

[14] H ıdîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah (S) kurbanlık develerini kesti ve başını tıijaş ;etti" sözündedir.

Bu hadîs, bundan önceki bâbda buradakinden daha bütün olarak geçmişti.

[15] Taberî, Alî ibn Ebî Talha'dan; o da İbn Abbâs'tan bunun benzerini rivayet etmiştir (Aynî).

[16] Bu, Beyhakî'nin Kitâbu'l-Ma'rife'sinde Şafiî'nin ibaresinden olmak üzere okuduğum habere benziyor... (Kastallânî)

[17] Hadîsin başlığa uygunluğu şu cihetledir: Peygamber ve sahâbîlerinin Hudeybi-ye'de Ka'be'den alıkonuldukları meşhurdur. Onlar bu hususta kaza ile emr olunmamışlardır. İşte bundan muhsara, yânî alıkonulan kişiye bedel, yânî kaza etmek lâzım gelmiyeceği bilinmiştir.

Bu hadîs bu kitabın baş tarafında "Umre yapan kişi alıkonulduğu zaman?

bâbı"nda geçmişti.

[18] Yânî Yüce Allah'ın şu kavlinin tefsiri babı: Âyetin baş tarafı şöyledir: "Haccı da, umreyi de A İlah için tamam yapın. Fakat alıkonursanız, o hâlde kolayınıza gelen kurbân gönderin. Kurbân yerine ulaşıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin..."

[19] Buhârî bu ifadeleriyle âyeti tefsir etmektedir.

[20] Âyette, bildirilen özürlerden dolayı ihrâmlı için, âyette zikrolunan keffâretler-den birini vererek tıraş olacağı sabit oluyor. Fakat vücûdun diğer yerlerini bu suretle tıraş etmek caiz olup olmadığı nassan bildirilmemiştir. Cumhûr,bedenin diğer yerlerinin tıraş edilmesini, kıyâsen istidlal etmişlerdir. Âyetten ve hadîsten anlaşılan, muhayyerliğin yalnız zaruret hâline mahsur olduğuna hükmetmişlerdir. İmâm Mâlik'in: Fidyenin, bedendeki tüylere ilgisi yoktur, dediğini Râfiî rivayet etmiştir.

Buhârî bu Ka'b ibn Ucre hadîsini buradaki değişik bâblarda ayrı ayrı beş tarîkten getirmektedir.

[21] Hadîsin başlığa hüccetliği "Birferak mikdarını altı fakır arasında sadaka yap" sözündedir. Çünkü bu söz, âyetteki "Ya sadakadan" ta'bînnâeki sadakayı tef-sîr etmektedir.

el-Ferak: Bir ölçek adıdır ki, Medine'de ma'rûftur; üç sâ' hububat alır. Bâzılarına göre onaltı ntl, bâzılarına göre dört ntl alır (Kaamûs).

Hadîsteki bilgiye göre her fakire yarım sâ' buğday (yânı beşyüzyirmi dirhem) vermek üzere, altı fakire üç sâ' verilecektir. Verilecek bu mikdâr, buğday ve diğer şeyleri şâmil olursa da Müslim'in bir rivayetinde "Taam" geldiğinden, bununla buğday kasdedilmiş olması daha uygundur

[22] Hadîsin başlığa delîlliği "Herbir fakire yarım sâ' (yânî beşyüzyirmi dirhem) verilecektir" kavimdedir. Bu hadîsteki yanm sâ'ın buğday ve hurma olacağı hususunda rivayetler vardır.

[23] el-Bakara:196. âyetinde zikredilen "Yâhud nüsük "ten maksad, kesilecek kurbânın en az derecesi koyun kurbânıdır. Bunun en yükseği deve, ortası da sığır olduğu anlaşılmakla beraber, Taberânî'nin bu yolda sarîh rivayeti de vardır

[24] Hadîsin, başlıktaki "Nüsük" ta'bîrinin en azının koyun olduğuna delîl olan yeri "Yâhud bir koyun kurbân etmesini emretti" cümlesidir.

Bu hadîs, Kur'ân'da fidye mutlak olduğu için, sünnetin Kur'ân'ın mücmelini beyân edici olduğu, mutlaklığın sünnetle kayıdlanması, ihrâmhnın başını tıraş etmesinin harâmlığı, haşereler veya başka bir sebeble eziyete uğradığında tıraş etmesi hususunda ruhsat verildiği gibi hükümlerin dayanağı olmuştur.

[25] Bu, görünüşte ta'lîkdir, fakat gerçekte ta'lîk değildir. Çünkü Ravh üzerine atfedilmektedir. Bununla îshâk'ın Ravh'tan ve Muhammed İbn Yûsuf el-Fıryâbî'den rivayet ettiğine işaret etmiştir. Bir de burada tshâk'ın ve Verkaa1-nın kim olduklarına dâir tefsir gelmiştir

[26] Hadîs, başlıktaki "Refesyoktur" kavlini tefsîr etmek üzere "Lem yerfus" lâfzını getirmiştir; uygunluk buradadır.

[27] Buharî bundan önceki bâbda getirdiği Ebû Hureyre hadîsini başka bir tarîkten, yine başlıkta bulunan âyetteki iki lâfzı tefsîr etmek üzere getirmiştir. Hadîste, âyetteki "Cidal" lâfzıyle yetinildiği için, ayrıca "Cidal" zikredilmemiştir.

er-Refes: Cinsî münâsebet ve buna da'vet edici hareketler, sözlü veya fiilî günâhlar olmak üzere tefsîr edilmiştir.

el-Fusûk: ttâat yolundan çıkmak ma'nâsınadir; bütün münker işlerden sakınmayı emredicidir .(Cidal de arkadaşlarla," diğer insanlarla mücâdele, münâkaşa olmak üzere tefsîr edilmiştir.

[28] Ebû Zerr nüshasında başlık Besmele'H olarak böyle gelmiştir. İbn Hacer, Aynî ve Kastallânî'nin esâs aldıkları mushalarda da böyledir. Bir nüshada "Ebvâbu Cezâ'i's-Sayd, Bâbu kavli'llâhi.. -Avlanma cezası bâblan, Yüce Allah'ın şu kavli babı.." şeklinde gelmiştir.

Başlıktaki "Ve benzeri fiiller..."den maksad, Harem içinde ağaç kesmek gibi İhrâmlıya yasak olan diğer fiillerdir.

[29] Mukaatil'İn tefsirinde bildirdiğine göre, bu âyetlerin nuzûl sebebi- Ebu'1-Yusr Amr ibn Mâlik el-Ensârî'dir. Hudeybiye'de umre niyetiyle ihrâmlı iken bir yaban eşeği öldürmüş, bunun üzerine yukanki "îhrâmh iken av Öldürmeyiniz.." âyeti inmiştir.

İbn İshâk, Mûsâ İbn Ukbe, Vâkıdî ve daha başkaları da Ka'b ibn Arnr hakkında İndi; Ka'b, Hudeybiye'de bir yaban eşeği avlamıştı da bu âyet inmişti, demişlerdir (İbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

Bu âyetler, ihrâmlı iken av öldürmenin harâmlığına; bu harâmlığa ceza vâ cib olduğuna delâlet etmiştir. Bu hususta İmamlar arasında görüş ayrılığı olmamıştır. Hem de ihrâmlı olana av avlamanın harâmlığı, bu harâmhğı bilsin bilmesin, avladığında bu cezântn gerekliliğinde fark yoktur. Gerçi âyette 'T«' ammüden = Bilerek" kaydı varsa da, kayıd, nassm geliş yeri i'tibâriyledir, Hatâen avlamakta tağlîz için âmm de katılmıştır, deniliyor.

Âyetteki iki adaletli hakemin vazîfesini, Mâlik, Şafiî, Ahmed, Muhammed ibn Hasen ceza olan kurbân, doyurma ve oruçtan birisini ta'yîne âiddir, demişlerdir. İmâm Ebû Hanîfe İle Ebû Yûsuf: Bunların vazifesi kıymet takdir etmektir. Bu takdir edilen kıymet ile cinayet sahibi, öldürülen hayvanın benzeri bir kurbân bulursa keser, isterse it'âm eder, isterse sadaka yapar; bu hususta tercih hakkı kaatile âiddir, demişlerdir (Aynî).

[30] Ebû Zerr nüshasında başlık böyle sabit olmuştur. Diğer rivayetlerde bu başlık yoktur. Onlar burada zikredilen şeyleri, bundan önceki bâbdan kılmışlardır.

[31] Bu hususta fakîhler arasında görüş ayrılıkları vardır.

[32] İhrâmlının bu kesmesinin zahiri, av ve diğerlerini şâmil ise de, muradı avdan gayrı hayvanların kesilmesidir. Buhârî bunun kasdedildiğini, bunu ta'kîb eden sözleriyle işaret etmiştir.

îbn Abbâs'ın görüşünü İkrime'den tarikiyle Abdurrazzâk; Enes'in haberini de İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmişlerdir.

[33] Buhârî, zikredilen âyette "/d/" geçtiği için, "Adi" ile "Idl"ın farkını işaret etmektedir.

[34] Buhârî, o âyetten sonraki el-Mâide: 97. âyetinde geçmekte olan "Kıyâmen"lâfzının ma'nâsını vermektedir.

[35] Buhârî burada "Kâfir olanlar onları RabbHerine denk tutuyorlar "(e\-En'âm:\) âyetindeki "Ya'ditûri" fiilinin ma'nâsına işaret etmiştir. Bunu burada zikretmesi bu fiilin "denk" ma'nâsına olan *7tf/"den yâhud "misi" ma'nâsına olan VAdl"den yapılmış olmasıdır (Aynî).

[36] Hadîsin başlığa delîlliği "îhrâmlı oldukları hâlde "Yiyiniz!" buyurdu" kavlin-dedir. Çünkü yaban eşeğini avlayan kişi ihrâmh değildi. Bu kişi onu Peygamber'e hediye etmiş, Peygamber de beraberindeki ihrâmlı sahâbîlere o eti yemelerini mübâh kılmıştır. İşte bu, ihrâmsızm avından ihrâmlınm yemesinin cevazına delâlet etmiştir. Bunda ihtilâf da vardır (Aynî).

Bu Ebû Katâde hadîsi, ihramda avlanma cezası konusunda çok mühim bir esastır. Avlanma cezasına dâir pekçok hükümlerde bundan istifâde edilmiştir. Bu hadîsin birkaç rivayeti daha gelecektir.

Hadîste geçen es-Sukyâ, Mekke ile Medine arasında bir köyün adıdır. Ta'hune veya Ti'hine de bu köye üç mil mesafede bir su başıdır. Bu son isim, hâ'-nın üç harekesiyle okunmuştur (Aynî).

[37] İçlerinde ihrâmsız insan bulunan İhrâmhlar bir av, onu avlamaya kudretleri olmakla beraber ihrâmh oldukları için avlayamayacaklanndan taaccüb ederek güldüklerinde, ihrâmsız insan av olduğunu anlasa, onların gülüşü ihrâmsıza bir işaret olmadığı hâlde, ihrâmsız kişi onu avladığı zaman gülmüş olan ihrâmlılara hiç-birşey lâzım gelmez (Kastallânî).

[38] Başlığa uygunluğu "Arkadaşlarım bir yaban eşeği gördüler de bâzısı gülmeye başladı. Ben de baktım ve hayvanı gördüm..." sözündedir. Peygamber'in yemekle emretmesi, ibâha içindir (Aynî).

[39] Bâb başlığına delîlliği "Bizler av hayvanı aleyhine sana hiçbir şeyle yardım etmeyiz dediler" sözündedir.

Buhârî bu hadîsi burada iki tarîkten getirmiştir: Biri Abdullah ibn Muham-med tarîki, diğeri de tahvilden sonraki Alî ibn Abdillah tarîkidir

[40] Bundan maksad, Amr ibn Dînâr'ın zabtının te'kîdi ve hadîsi Salih ibn Keysân'-| dan bizzat işittiğinin isbâtıdır.

"O Medine'den buraya, yânî Mekke'ye bizim yanımıza gelmiştir" sözünden maksadı, Salih'in Medîne'li olup, Mekke'ye geldiğini göstermektir. Böylece Amr ibn Dînâr, arkadaşlarına Salih'ten bizzat bu hadîsi ve diğer hadîsleri işitmeleri için, Salih İbn Keysân'a delâlet edip göstermiştir. Bu hadîste fer'î mes'-elelerde ictihâdm cevazı ve bunlarda ihtilâf edilebileceği hükmü de vardır.

[41] Başlığa delîlliği "Sizden biri ona emrettiyâhud işaret etti mı?" sözündedir. Bundan anlaşılan şudur: İhrâmlının, avı avlaması için ihrâmsıza İşaret etmesi caiz olmaz. Şayet işaret etmiş ve o da avı öldürmüş olsa, ihrâmlı için bundan yemek caiz olmaz. Bu hususta görüş ayrılıkları da vardır.

İhrâmsız kimse tarafından avlanan hayvanın, avlarken yardım ve işaret etmemek şartıyle ihrâmlının bu av etini yemesi caiz olduğuna bu hadîs de açıkça delâlet etmektedir. Bu hadîslerden yaban eşeği avlamanın cevazı ve etinin yenilir olduğu da anlaşılmıştır.

[42] Sa'b'ın, bu yaban eşeğini Rasûlullah'a canlı olarak mı, yoksa kesilmiş olarak mı verdiği hususu hadîsin metninde zikredilmemiştir. Buhârî'nin İmâm Mâlik tarikiyle rivayet ettiği bu Sa'b hadîsini İmâm Mâlik gibi daha birçok rivayet sâ-hibleri de ez-Zuhri'den böyle mutlak olarak rivayet etmişlerdir. Yalnız İbn Uyey-ne'nin Zuhrî'den rivayetinde yaban eşeği eti diye gelmiş, Müslim'deki bir rivayette de böyledir. Bu hadîsin bunlardan başka bir takım rivayet tarîklerinde de kesilmiş ve kanı akarak, bâzılarında hayvanın bir dudu ve bir parçası hediye edildiği rivayet edilmiştir.

Rivayette son derece ihtiyata yapışan İmâm Buhârî, Rasûlullah'a hediye edilen bu hayvanın diri veyâhud kesilmiş olduğuna temas etmeyerek, yaban eşeğini hadîste mutlak olarak rivayet etmiştir. Fakat hayvanın diri hediye edildiği hakkında da gâlib zannı bulunduğundan, bunu da hadîsin bâb başlığında izhâr ederek, diğer rivayetlerin za'fına işaret etmiştir (Kastallânî).

Ebvâ: Medine civarında Cuhfe'ye yirmiüç mil mesafede bir dağın adıdır.

Veddân: Cuhfe'ye daha yakın ve sekiz mil mesafede bir yerin veya köyün adıdır. Râvî bu iki mahalden birinin ta'yîninde şekk ettiği için, terdîd ile rivayet etmiştir. îbn İshâk Veddân; Ma'mer ise Ebvâ olduğunu cezim ile rivayet etmişlerdir (Kastallânî).

[43] Hadîste ihrâmlımn Öldürebileceği beş nevi' kısaca bildirilmiş yâhud da bu hayvanların isimleri yakında gelecek olan Salim hadîsine havale edilmiştir.

[44] Mâlik'in Abdullah ibn Dinar'dan gelen bu tarîkinde Rasûlullah, beş hayvanın isimlerini söylemiştir.

[45] Bu Müsedded hadîsi, başka bir tarîktir ki, bunda sâdece bu kadar sevketmiş yâhud da bundan sonra gelecek olan tarîke havale etmiştir.

[46] Bu, diğer bir tarîktir. Bunda, geçmiş olan tarîklerdekilerin tamâmı vardır. Bu-hârî bunun için bunu "Ve bize..." diyerek vâvı atıf harfiyle öncekiler üzerine atfetmiştir.

[47] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır.

Bu hayvanların kötülükleri hususunda şunlar söylenmiştir: Karga ile çaylak zaîf buldukları sığır, deve ve diğer hayvanların sırtlarındaki etlerini gagala-nyle yerler, gözlerini çıkarırlar, şaşkın bir insanın elinden ekmeğini kaparlar. Bunlar kuşların en âdîsidir. Akreb de en zehirli bir hayvandır; hattâ yılanı bile vurur öldürür. İri bedenlerine rağmen akrebin zehiri, fili, sığın öldürmeğe kâfidir. Yaralayıcı köpek, saldırgan her hayvana denir, kurt da buraya katılır. Şafiî, Sevrî, Ahmed ibn Hanbel'e göre Akûr kelb ile murâd, her yırtıcı ve parçalayıcı hayvandır. Bu beş nevi' hayvanın öldürülmesi, ihrâmlı için caizdir. îhrâmlı için caiz olunca, ihrâmsızlar için bunların Öldürülmeleri evleviyetle caiz olur.

[48] İsmâîlî'nin sarahatle bildirdiğine göre, bu vakıa arefe gecesi olmuştur. Minâ'da olduğu da hadîs metninde bildirildiğinden, bunun Harem içinde vâki' olduğuna delâlet eder. ibn Huzeyme'nin Hafs ibn Gıyâs'tan "Rasûlullah ihrâmlı iken Minâ'da, Harem dâhilinde bir yılanın öldürülmesini emretti" suretinde daha açık bir rivayeti vardır.

Hadîsteki "Şu yılanı öldürünüz!" emrinin gereği vucûbdur. îhrâmlı için Harem dâhilinde yılanın öldürülmesi vâcib olunca, Harem haricindeki ihrâmsı-zın öldürmesi, vucûbun evlâ derecesiyle sabit olur. İbn Battal: Gerek Hıll'de, gerek Harem'de yılan Öldürülmesinin cevazında âlimlerin ittifakı vardır, demiştir.

[49] Hadîsin başlığa uygunluğu "Fâsıkcık" sözündedir. Çünkü Peygamber'in onu "Fâsıkcık" ismiyle isimlendirmesi, öldürülmesinin mübâhlığını gerektirir. Ai-şe, Peygamber'in keleri Öldürme emrini işitmediğini bildirmiştir

"Fâsıkcık" ta'bîri, keler cinsinden bâzılarının zararlı ve ağulu hayvancıklar'olduğunu ifâde etmiştir.

[50] Buhârî'nin bu sözünün şevki, fer'de böyle bu babın sonunda vâki' olmuştur. Hâlbuki bunun yeri açıkça sezileceği üzere bundan evvel geçen İbn Mes'ûd hadîsinin arkasıdır (Kastallânî).

[51] Buhârî bu İbn Abbâs hadîsini, bundan sonra gelecek olan bâbda mevsûlen rivayet etmiştir.

[52] Hadîsin başlığa uygunluğu "... Mekke Haremi'nin ağacı kesilmez" sözünde-dir. Bu hadîs, ayniyle İlim Kitâbı'nda da geçmişti.

Ebû Amr ibn Saîd ibni'1-Âs, Umeyye oğullan hanedanından ve vâlîlerin-dendir. Yezâd ile Mervân ve Abdulmelik günlerinde Abdullah ibnu'z-Zubeyr (R)'e ordular hazırlayıp sevketmiş, nihayet Halîfelik sevdasına düştüğü için Abdulmelik ile harb de etmiş ve onun tarafından sulh ve emân verildikten sonra ahde vefasızlıkla (gadren) öldürülmüştür. Mekke Haremi'ne karşı ordu sevkedilme-mesi hakkında Ebû Şurayh (R)'ın nasihatine mukaabil, ona ilim taslayarak verdiği cevâb da mugalata yânî yanıltmadır. İbnu'z-Zubeyr, Amr'ın hizmet ettiği kimselerden evvel Şam'dan mâada bütün İslâm beldelerinden bîat almış olup, sahâbî olmak dolayısıyle halifeliğe onlardan daha hakklı olduğu hâlde onu âsî, kaatil ve hırsız menzilesinde tutması ve Harem'in hürmetini parçalamağa kalkışması, cinsiyet ve kavmiyet asabiyetine uymaktan başka şeye hamledilemez. (Tecrîd Ter., I, 86-87).

[53] Hadîsin başlığa delîlliği "Haremin avı ürkütülmez" sözündedir. Bu hadîs, Cenazeler Kitâbı'nda "Kabirde ızhır ve kuru ot bâbı"nda da geçmişti.

İstemeden sonraki istisna, ya o anda buna dâir vahiy geldiğine veya geçmiş olan vahiyde istisnanın beyân ve tebliği, istemeye bırakıldığına; yâhud da böyle bir vahiy yoksa, Peygamber'in Allah tarafından me'mûr buyurulduğu hususların tafsillerinde icdhâda İzinli olduğuna delildir.

[54] Bu kısım, İkrime'nin Hâlid'e hitabıdır. İkrime bununla hayvanları telef etmek ve diğer ezâ nevi'lerinden men'e tenbîh etmek istemiştir. Bu, ednâ ile a'lâya, yânî daha küçük olanla daha yüksek olana tenbîh etmektir. Nitekim "Ana babana üff rfeme.'"(el-lsrâ:23) kavlinde de böyledir. Üff demekten men' edilen şahıs, onlara sövmekten evleviyetle men' edilmiş olur (Aynî).

[55] Ebû Şurayh(R)'ın bu hadîsi, bundan önceki bâbda mevsûlen geçmiştir

[56] "Lâkin cihâd ve niyet vardır" demek, Mekke fethinden sonra Medine'ye hicret yoktur. Bundan sonra Mekke'den yalnız cihâd için ve bir de hayır tahsîü niyetiyle çıkılır, demektir.

[57] Başlığa delîlliği "Mekke Allah'ın haram kılması sebebiyle kıyamet gününe kadar haramdır..." sözündedir.

[58] İbn Umer'in oğlu Vâkıd'a yaptığı bu tedâvî haberini Saîd ibn Mansûr, Mucâ-hid tarîkinden mevsûlen rivayet etti. Bu haberin başlığa uygunluğu, bunların her ikisi de, yânî kan aldırma ve dağlama işlerinin ikisi de tedâvîde kullanıldığı cihetledir

[59] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.

[60] Lahyu Cemel, Mekke ile Medine arasında, Medîne'ye daha yakın bir yer ismidir. Hazım ve daha başkaları bu kan aldırmanın Veda Haccı yolunda olduğunu kat'iyetle bildirmişlerdir. Bu hadîslerden ihrâmlının burada zikredilen ve zikredilmeyen tedâvî şekilleriyle tedâvî olabileceği hükmü alınmıştır. Bâzı fakîhler, hadîsin zahirine göre sıhhî luzûm olsun, olmasın; mutlak surette ihrâmlı için kan aldırmayı caiz görmüşlerdir...

[61] Hadîste ihrâmlının evlendirilmesi vardır. Keza başlıkta mübhem bıraktığı cevaz hükmünün de- beyânı gelmiştir.

Bu hadîse dayanarak îbrâhîm Nahaî, Sevrî, Atâ, Hammâd ibn Ebî Süleyman, İkrime, Mesrûk, Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf... nikâh etmekte ihrâmlı için hiçbir mahzur yoktur, şu kadar ki, ihramdan çıkıncaya kadar cinsî münâsebette bulunamaz, demişlerdir.

İbn Mes'ûd, Saîd ibn Müseyyeb, Evzâî, Mâlik, Şafiî, Ahmed ve İshâk da ihrâmlının nikâh etmesini ve nikâh olunmasını tecvîz etmemişlerdir.

[62] Âişe'nîn bu sözünü Beyhakî mevsûîen rivayet etmiştir. Başlığa uygunluğu, bu boyaların tıyb kokusu gibi koku neşretmesi ve cinsî temas arzusunu harekete geçirmeleri cihetindendir.

[63] Başlığa delîlliği "Vers ve zağferân ile boyanmış hiçbirşey giymeyin" sözünde-dir. Bu hadîs İlim Kitâbı'nın sonlarında başka bir tarîkten geçmiş idi.

[64] Bunların hadîslerini sırasıyle Nesâî, Ebû Dâvûd, Alî ibn Muhammed el-Misrî, Ebû Ya'lâ el-Mevsılî, Âhmed, Hâkim mevsûlen rivayet etmişlerdir

[65] Ubeydullah'ın bu hadîsini İshâk İbn Râhûye kendi Müsned'inde mevsûlen rivayet etmiştir.

[66] Hadîsin başlığa hüccetliği "Ona hiçbir koku yaklaştırmayın " sözündedir. Çünkü o zât ihrâmlf iken ölmüştür, ihrâmhya da koku sürmek men1 edilmiştir.

Buhârî bu hadîsi Cenazeler Kitâbı'nda "İhrâmlı nasıl kefenlenir bâbi"nda iki tarîkten getirmişti

[67] İbn Abbâs'ın bu sözünü Dârakutnî ile Beyhakî mevsûlen rivayet etmişlerdir.

İbn Umer'in görüşünü Beyhakî; Âişe'nin görüşünü ise İmâm Mâlik mevsûlen rivayet etmişlerdir. Bunların başlığa uygunluğu, yıkanmak da, bedeni ve başı ovalamak da ezayı ve kiri gidermek olduğu cihetledir

[68] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.

İbn Uyeyne'nin rivayetinde şu ziyâde vardır: Râvî Abdullah ibnu Huneyn, Ebû Eyyûb'un bu fiilî ve kavlî cevâbını getirip, İbn Abbâs ile Mısver'e haber verince Mısver, İbn Abbâs'a: Artık seninle bir daha mücâdele etmem, demiştir (Aynî ve Kastallânî).

[69] Başlığa uygunluğu "İki mest giysin " sözündedir. Burada emir mutlaktır; kesilmesi zikredilmemiştir.

[70] Bu İbn Umer hadîsi, bundan önce geçen tbn Abbâs hadîsindeki mutlakhğı ka-yıdlamiştır. Edik bulamayıp iki mest giyen ihrâmh, bunları topuklarının altına kadar kesecektir. Bu hadîs, biraz evvelki bâbda küçük bir metin farkıyle ayrı bir tarîkten geçmişti.

[71] Bâb başlığına delîlliği meydandadır, zâten biraz evvel de başka bir tarik ile geçmişti

[72] İkrime'nin sözünün başlığa uygunluğu açıktır. Yalnız silâh kuşandığı takdîrde fidye verir görüşüne hiç kimse katılmamıştır. Buhârî de buradaki sözü ile, bu fidye vermek görüşünde mutâbaa olmadığını açıkça ifâde etmiştir

[73] Buhârî bu hadîsi burada kısaltılmış olarak getirdi. Sulh Kitâbı'nda tamâmını getirmiştir. Bâb başlığına delîlliği "Mekke'ye silâh sokulmayacak" sözündedir. Eğer silâh taşımak mutlak olarak, yânî zarurette ve zaruret dışında caiz olmamış olaydı, Mekke ahâlîsi bu madde üzerine hükümleşmezdi (Aynî, Kastallânî).

Hadîs, ihtiyâç duyulduğu zaman ihrâmlının beraberinde silâh taşıyabileceğine ve bundan dolayı bir fidye söz konusu da olmadığına delâlet etmiş oluyor.

İbn Battal: Mâlik ve Şafiî ihrâmlının haccda ve umrede silâh taşımasına cevaz verdiler; el-Hasen ise bunu kerîh gördü, demiştir (Aynî).

[74] Yânî bu bâb, hacc ve umre yapmayacakların Harem'e ihrâmsız girebileceklerini beyân babıdır. İbn Umer de Mekke'ye ihrâmsız olarak girmiştir. İbnu Umer'in bu.fiilini İmâm Mâlik el-Muvatta'da mevsûlen rivayet etmiştir.

[75] Bunların hepsi Buhârî'nin sözüdür. Buhârî bu sözleriyle, Mekke'ye hacc ve umre niyetiyle olmayarak ihrâmsız giren kimseye birşey lâzım gelmeyeceğini ifâde etmiştir. Çünkü gelecek olan İbn Abbâs hadîsinde Rasûlullah (S): "Hacc ve umre yapmak isteyen kimseler için" buyurmuştur.

Diğer imamlardan meşhur olan görüş ise ihrâmlı girmek vucûbudur.

[76] Hadîsin başlığa delîlliği "Hacc ve umre yapmak isteyenlere" sözündedir. Çünkü Rasûiullah bu sözüyle mîkaatlan hacc ve umre yapacaklar için tahsîs etmiş, ve umre yapmayacaklar için bir mîkaat ta'yîn etmemiştir. Hadîs ayniyle Hacc Kitâbı'nda "Mekke ahâlîsinin ihrama girme yeri bâbı"nda geçmişti.

[77] Hadîsin başlığa delîlliği Peygamber'in Mekke'ye, başında bir nevi' harb silâhı olan miğfer olarak girmiş olmasıdır. Eğer böyle girmek haram olsaydı, muhakkak Peygamber başı açık girerdi. Başlık da Mekke'ye ihrâmsız girmek hakkındadır. Buhârî bu hadîsi ayrı ayrı tarîklerden Libâs, Cihâd ve Magâzî Kitâblan'nda da getirmiştir.

İbnu Hatal, Rasûlullah'ı ve İslâm'ı dâima şiirleriyle hicveden kötü ruhlu birisi idi. İbn Abdilberr: Müslüman olmuş, sonra dînden dönmüştü, diyor.

Rasûlullah Mekke'ye girdiğinde umûmî afv i'Iân etmiş ve fakat dört erkek ile iki kadını bu afvdan hâriç tutmuştu. Bunlardan biri İbn Hatal idi.

İbnu Hatal'ı Ebû Berze (R) öldürdü, Saîd ibn Hureys de iştirak etti (Kas-tallânî).

[78] İnsan üzerinde gömlek olduğu hâlde hacc fiillerini bilmiyerek ihrama girdiği zaman, üzerine fidye gerekir mi, gerekmez mi? Buhârî, hadîste bu husus açıkça belirmediği için cevâbı zikretmedi. Buhârî evvelâ hadîsin râvîsi olan Atâ'nm haberini zikretti. Bununla maksadı şudur: Eğer hadîsten fidyenin vucûbü anlaşıl-saydı, bu Atâ'ya gizli kalmazdı. İşte bunun için Atâ, o kimse üzerine fidye yoktur, demişti.

[79] Başlığa uygunluğu, o kimse üzerinde cübbe olduğu hâlde ve İhram işlerinin câhili olduğu hâlde umre niyetiyle ihrama girmiş olmasıdır. Şübhesiz gömlek ile cübbe aynı hükümdedir, aralarında hükmen bir fark yoktur.

[80] Çünkü eli ışınlan kişi, saldırıcıyı def etmek için elini çekmiş ve bu çekişle onun dişini sokmuştu. Meşru' müdâfaada söktüğü için, dişi heder olup diyetsiz bırakılmıştır.

Bu fıkranın bu bâbla ilgisi, hadîsin tamamlayan bir fıkrası olmasından ibarettir. Burada tebaiyyetle zikredilmiştir. Buhârî bu hadîsi Hacc, Fadâilu'l-Kur'ân, Magâzî, Diyât Kitâblan'nda da getirmiştir

[81] Hakîkaten hadîslerde Peygamber'in böyle bir emri yoktur.

[82] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in Arafat'ta ihrâmlı iken Ölen kimse nâmına, geri kalan cemreler, tıraş, ifâda tavafı gibi hacc fiillerinin niyabetle yerine getirilmesini ve onun ihrâmlı hâlinin devam ettiğini ve kıyamette telbiye'ederek diriltileceğim bildirmesi cihetindendir.

[83] Bu da aynı hadîsin başka bir tarîkidir; metin bir kelime farkı ile aynıdır.

[84] Bu, aynı hadîsin diğer bir tarîkidir. Hadîs başlıkta ifâde edilen hususlara, yânî ihramı içinde öldüğü zaman ihrâmlının tâbi' tutulacağı sünnet fiillerine delâlet etmektedir. Hadîsin bu kadarcık delâleti de, daha umûmî olan başlığa hüccet yapmağa yeterlidir.

Şafiî, Ahmed ibn Hanbel, İshâk ibn Râhûye ve Zahirîler, ihrâmlı olarak vefat eden mü'minin ihram hâlinin öldükten sonra da devam edeceğine bu hadîslerle istidlal etmişlerdir. Ve ihram hâlinin devamından dolayıdır ki, kefen-lenmesinde başının bezle örtülmesi, koku kullanılması nehyedilmiştir, demişlerdir.

[85] Hadîsin bâb başlığına uygun olması için "Kadın, kadın adına hacc yapar" demesi yakışırdı. Zerkeşî buna şöyle cevâb verdi: Buhârî bu başlığı, hadîsteki "Allah hakkını da ödeyip yerine getiriniz" sözünden istinbât etmiştir. Çünkü bu hitâb, içinde erkekler ve kadınların dâhil bulunduğu bir hİtâbdır. Böyle olunca erkeğin kadın adına, kadının da erkek adına haccetmesi vardır (Kastallânî).

[86] Hadîsin başlığa delâleti "Annem hacc yapmayı adamıştı..." sözündedir. Çünkü bu kelâmda ölmüş olan kimsenin adağı yerine hacc yapmak vardır. Bu İse başlığın birinci cüz'üne mutabıktır... (Aynî).

[87] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Bu hususta fakîhlerin bâzı farklı görüşleri vardır.

Ebû Hureyre'den gelen hadîste "Baban tarafından (vekâleten) hacc yap" lâfzıyledir.

[88] Bâb başlığına delîlliği "Ben onun tarafından (vekâleten) hacc yapabilir miyim? ... Evet... buyurdu" sözünden alınır. Bu kelâm kadının erkek adma hacc yapmasının cevazını haber vermektedir.

Bu hadîsten binip inmeye muktedir olamıyacak derecede zaîf olan kimseye niyâbeten başkasının hacc etmesinin cevazı alınmıştır. İmâm Ebû Hanîfe, Sev-rî, Şafiî, Ahmed, îshâk'ın mezhebleri böyledir. İmâm Mâlik, Leys ibn Sa'd, Ha-seh ibn Salih ise: Hayattaki kimseden niyâbeten hacc edilmez; eğer hacc etmeden vefat etmiş olursa, ölüye vekâleten hacc etmek sahîhtir, demişlerdir.

Nahaî gibi bâzı selef âlimleri de: Ne Ölü hesabına, ne de herhangibir sebeb-Ie başkası nâmına vekâleten hacc etmek caiz değildir. İsterse hacc ile vasiyyet etmiş bulunsun, demişlerdir... (Umdetu'I-Kaarî, V, 120).

[89] Hadîsin başlığa delîlliği, tbn Abbâs'ın bulûğ çağının aşağısında iken Veda Haccı'nda Peygamber'in beraberinde bulunmuş olması cihetiyledir.

Bu hadîs Hacc Kitabı1 nda "Ailesinin zaîflerini önden gönderen kimse bâ-bı"nda da geçmişti.

[90] Hadîsin başlığa delîlliği bundan önceki hadîsin delîlliği hakkında söylediğimiz gibidir.

Bu hadîs de tlim Kitâbı'nda "Küçüğün hadîs işitmesi.ne zaman sahîh olur bâbı"nda; Namaz Kitâbı'nda "îmâmm sütresi bâbı"nda da geçmişti.

[91] Yûnus'un bu hadîsini Müslim rivayet etmiştir.

[92] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.

İbn Sa'd'ın, Vâkıdî'den rivayetinde "Benimle anam hacc etmişti"; Fâkı-hî'nin rivayetinde "Benimle babam hacc etmişti" ziyâdeleri vardır. Tirmizî'nin rivayetinde Sâib'in bu haccı Veda Haccı'nda olduğu açıkça belirtilmiştir.

[93] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sâib için, ona hacc yaptırılmış idi" sözündedir. Çünkü Sâib, kendisine hacc yaptırıldığı zaman küçük bir çocuktu. Başlık da "Çocukların hacc etmesi" hakkındadır.

[94] Bu hadîsin başlığa uygunluğu, içinde kadınların haccı ve bir de erkeklerin haccı üzerine bir ziyâde bulunduğu cihetledir ki, o ziyâde, kadınların "sefere çıkışlarında işlerini üzerine alan kimsenin iznine ihtiyâç duyulmastdır (Aynî).

Umer (R) "Evlerinde otursunlar..." (el-Ahzâb: 33) âyetine dayanarak, bu hususta evvelâ tereddüd edici ve Peygamber kadınlarına seferin harâmhğı görüşünde idi. Sonra kendisine bunun cevazı zahir oldu ve hilâfetinin sonlarında onlar için izin verdi... (Kastallânî).

[95] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bu hadîs, Hacc Kitâbı'nın evvellerinde "Meb-rûr haccın fazileti bâbı"nda da geçmişti

[96] Hadîsin başlığa delîlliği "Kadının beraberinde sen de çık!" emrindedir. Çünkü bu emr, kadınların hacc etmelerinin cevazına ve zevç yâhud nikâh geçmez bir hısım beraberinde sefere çıkmalarının cevazına delâlet etmektedir.

Buhârî bu hadîsi Cihâd ve Nikâh Kitâblan'nda da getirmiştir (Aynî).

[97] Başlığa delîlliğı "Seni hacc etmenden men' eden nedir?" sözünden alınır. Çünkü bu söz, kadınların hacc etmelerinin gerekliliğine delâlet eder. Başlık da kadınların hacc etmeleri hakkındadır.

Bu hadîs, Umre Bâblan'nın evvelinde "Ramazân'da umre etmek bâbı"nda geçmişti

[98] Buhârî bununla Habîb el-Muallim rivayetini kuvvetlendirmek istemiştir. Çünkü burada Atâ'nın, İbn Abbâs'tan işitmesi açıkça belirtilmiştir.

[99] Bunu İbn Mâce, mevsûlen rivayet etmiştir.

[100] Yâni bunu adayan kimse üzerine, adağına vefa etmesi vâcib olur mu, olmaz mı?

[101] Hadîsin bâb başlığına mutabakatı, hadîsin başlıktaki soruya cevâb olması ve başlıktaki mübhemliğe beyân getirmesi cihetindendir

[102] Bu hadîsin başlığa uygunluğu da, bundan öncekinden söylediğimiz gibidir.

Abdullah İbn Mâlik'in rivayetinde "Bineğine binsin; üç gün oruç tutsun"; İkrİme'nİn ibn Abbâs'tan rivayetinde de: "Binsin, bir deve kurbân etsin!" ziyâdeleri vardır.

Ebû Hanîfe: Beytullah'a yaya gidip ziyaret etmeyi adayan kimse, kudreti yettiği kadar yaya yürür, yorulunca sefer vâsıtasına binerek gider. Ka'be'ye bir koyun kurbânı hediye eder" demiştir. Hattâ o, bu hükmü yürümekten âciz olmayan kişiye de teşmil etmiştir (Kastallânî).

[103] Buhârî bununla Ebu'l-Hayr'ın bu hadîsi Ukbe ibn Âmir el-Cuhenî (R)'den işitmesini beyân etmek istemiştir.

[104] Buhârî bu senedfe bu hadîs hususunda ibn Cureyc'in iki şeyhi bulunduğunu işaret ! etmiştir. Bunlardan biri Yahya ibn Eyyûb, biri de Saîd ibn Ebî Eyyûb'dur.

42- KITABU'L-MUSAKAAT. 2

42- KITABU'L-MUSAKAAT

(Meyve Ağaçlarını Sulayıp Tımar Etmek Üzere Yapılan Ortaklık Akdi Kitabı) [1]

1- Bâb: Sudan Yararlanma Payı Hakkındadır [2]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: "Biz her diri şeyi sudan yarattık, hâlâ inanmayacaklarım?"(ei-Enbiyâ: 30)[3]

Ve zikri ulu olan Allah'ın şu kavli:

"İçmekte olduğunuz o suyu gördünüz mü? O suyu beyaz ve yağmur yüklü bulutlardan siz mi indirdiniz, yoksa indiriciler biz miyiz? Eğer dileseydik onu acı bir su yapardık. O hâlde şükretmeli değil misiniz?" (el-vâkıa: 68-70) [4].

"el-Ucâcu", Mel-Murru(= Acı)" demektir. "el-Muznu", "es-Sehâbu (= Bulut)" demektir.

2- Bâb: İçmeyi Ve Taksim Edilmiş Olsun Veya Taksim Edilmemiş Olsun Su Sadakasını, Hibesini, Vasiyyet Edilmesini Caiz Gören Kimse Hakkındadır [5]

Ve Usmân ibn Affân şöyle dedi: Peygamber (S): Rûme Kuyusu'nu -kendi kovası da müslümânların kovaları gibi bu kuyu içinde, kendisine bir meziyet yırmaksızın müşterek faaliyette bulunmak üzere- kim satın alır da müslümânlara karşılıksız hediye ederse, onun için cennet va'd edilmiştir'* buyurdu.

Bunun üzerine Usmân onu satın almış(ve vakıf yapmış)tır [6].

1-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'ebir bardak su getirildi.

Peygamber bundan (bir mikdâr) içti. Sağında sahâ-bîlerin en küçüğü bir genç bulunuyordu. Yaşlılar da solunda idiler. Bu vaziyette Peygamber:

— "Ey genç, bardakta kalanı ihtiyarlara vermeme izin verir misin?"dedi.

Genç sahâbî:

— Yâ Rasûlallah, Sen'den gelecek artığımı hiçbir kimseye ihsan edecek değilim, dedi.

Bu cevâb üzerine Rasûlullah bardakta kalan suyu bu gence verdi [7].

2-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Enes ibn Mâlik'in evinde bulunan bir elcil besi koyununun sütü Rasûlullah için sağıldı. Bu koyunun sütü yine Enes'in evinde bulunan kuyudan alınan bir mik-dâr su ile karıştırıldı ve Rasûlullah'a bir bardak ile verildi. O da bu bardaktan içti. Nihayet bardağı ağzından ayırdığı sırada solunda Ebû Bekr, sağında da bir A'râbî bulunuyordu. Umer, Rasûlullah'ın (bu artığı) A'râbî'ye vermesinden korkarak:
;

— Yâ Rasülallah, yanındaki Ebû Bekr'e ver, dedi. Rasûlullah ise artığını sağındaki A'râbî'ye verdi. Sonra:

— "Sağa; sıra ile sağa (ver)/" buyurdu [8].

3- Peygamberdin: "Su Fazlası Men' Olunmaz'1 Kavlinden Dolayı"Su Sahibi Suya Kanıncaya Kadar Suyu Kullanmaya Herkesten Daha Ziyâde Hakk Sahibidir" Diyen Kimse Babı

3-.......Ebû Hureyre(R)'den: Rasûlullah (S): "Su fazlası men' edilmez. Bu men' ile bin'n-netîce ot men' edilmiş olur" buyurmuştur [9].

4-.......Ebû Hureyre(R)'den: Rasûlullah (S): "Fazla suyu (ihtiyâç sâhiblerinden) men' etmeyiniz; bu men' ile neticede ot fazlasını men' etmiş

olursunuz" buyurmuştur [10].

4- Bâb: Bir Kimse Kendi Mülkünde Bir Kuyu Kazarsa (O Kuyuda Meydana Gelen Zararı) Ödemez

5-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: RasûluIIah (S) şöyle buyurdu: "Ma'den ocağı hederdir. Kuyu hederdir, hayvan hederdir (yânî yaptığı zararı sahibi ödemez). Câhiliyet'ten kalma definede de beşte bir devlet vergisi vardır" [11].

5- Kuyu Hakkında Husûmet Ve Bu Konudaki Hüküm (Ve Kazanın Beyânı) Babı [12]

6-.......Abdullah ibnu Mes'ûd(R)'dan: (O, bir mecliste:) Peygamber (S): "Her kim müslümân bir kimsenin malım koparmak için yemininde yalancı olarak and içerse, kıyamet gününde Allah'ın öfkesine uğrayarak Allah 'a kavuşur" buyurdu. Ve müteakiben de Yüce Allah'ın: "Hakikat, Allah'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahayı satın alanlar; işte onlar: Onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kıyamet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz, onları temize çıkarmaz. Onlar için pek acıklı bir azab vardır" (Âiu imrân: 77) âyetini indirdiğini bildirdi, demiştir.

Bu sırada (meclise) Eş'as ibn Kays gelmiş ve dinleyicilere hitaben: — Ebû Abdirrahmân ibnu Mes'ûd size ne tahdîs ediyor? Bu âyet benim hakkımda indirildi. Şöyle ki: Amcaoğlumun arazîsinde bana âid bir kuyu vardı. (O bunu inkâr ediyordu.) RasûluIIah bana: "Şâ-hidlerini hazırla"buyurdu. Ben: "Şâhidlerim yoktur" dedim. RasûluIIah: "Öyle ise yemin etmesini iste!" buyurdu. Ben: Yâ Rasûlallah, o yalan yere yernîn eder, dedim. Bunun üzerine Peygamber (S): "Her kim bir müslümânın malını koparmak için yalan yereyemîn ederse..." hadîsini zikretti. Allah da Peygamberinin bu sözünü tasdik ederek, bu âyeti indirdi, demiştir [13].

6- İhtiyâcından Fazla Suya Sâhîb Olup Da Bunu Yolcuların Kullanmasından Men' Eden Kimsenin Günâhı Babı

7-.......el-A'meş şöyle dedi: Ben Ebû Salih'ten işittim, şöyle diyordu: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Üç şahıs vardır ki Allah kıyamet gününde onlara bakmaz, onları temize çıkarmaz, onlar için elem verici bir azâb vardır: (Birincisi) şu kimsedir: Kendisinin yol üstünde ihtiyâcından fazla suyu vardır da, onu yolculardan men' etmiştir. (İkincisi) şu kimsedir: Devlet başkanına yalnız dünyâ metâ'ı için bey'at etmiş; devlet başkanı ona dünyalık verirse hoşlanır, vermezse öfkelenir. (Üçüncüsü) şu kimsedir ki, bu da satılık malını ikindiden sonra (pazara) çıkarır ve: 'Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemin ederim ki, ben bu mala emîn ol kat'î olarak şöyle şöyle para verdim' der, satın alıcı olan kimse de onu tasdik eder (de o fiatla satın alır)."

Bundan sonra Rasûlullah (S) şu âyeti okudu:

"Hakikat, Allah'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahayı satın alanlar; işte onlar; Onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kıyamet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz, onlan temize çıkarmaz. Onlar için pek acıtıcı bir azâb vardır'9 (Âiuimrân: 72) [14].

7-Su Yollarını Kapatma Ve Suyu Habsetme (Günâhını Beyân) Babı

8-.......Abdullah ibnu'z-Zubeyr (R) şöyle demiştir: Ensâr'dan bir kimse, Harre mevkiindeki hurmalıkları sulamakta oldukları su yollarından ve su nevbetinden dolayı Rasûlullah'ın huzurunda Zu-beyr ibnu'l-Avvâm hakkında şikâyet arzetti. (Bu yollardan geçen su evvelâ Zubeyr'in hurmalığına uğruyor, sonra da Ensârî'ninkini suluyordu. Bir kerresinde Zubeyr suyu tarlasında tutup sulayacağı sırada) Ensârî, Zubeyr'e:

— Suyu bırak da bize gelsin, demişti.

Fakat Zubeyr kendi hurmalığım sulamadan bırakmak ve nevbe-tini komşusuna vermek istemedi. İki taraf Peygamber'in huzurunda muhakeme oldular. Rasûlullah, Zubeyr'e:

— "Yâ Zubeyr, tarlanı sula, sonra suyu komşuna doğru salıver!" buyurdu.

Ensârî öfkelendi de:

— Zubeyr halanın oğlu olduğu için mi? diye (onu kayırdığına) ta'rîz etti.

(Onun bu saygısızca sözünden dolayı) Rasûlulİah'ın yüzünün rengi değişti. Sonra Rasûlullah:

— "Yâ Zubeyr, hurmalığını sula, sonra suyu habset; hurma ağaçlarının köklerine erişinceye kadar bırakma!" buyurdu.

Bu muhakemeyi nakleden Zubeyr: Vallâhî ben şu âyetin bu hâdise hakkında indiğini sanıyorum, demiştir: "Öyle değil, Rabb'ına and olsun ki, onlar aralarında kimi oraya, kimi buraya çektikleri (kavga ettikleri) şeylerde seni hakem yapıp, sonra da verdiğin hükümden yürekleri hiçbir sıkıntı duymadan tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça îmân etmiş olmazlar" (en Nisa: 65) [15].

(el-Câmi'u's-Sahîh'i Buhârî'den rivayet eden Firabrî şöyle demiştir:)

Muhammed ibnu'l-Abbâs (Öl. 266) dedi ki: Ebû Abdillâh el-Buhârî: "Abdullah ibnu'z-Zubeyr'den bu hadîsi rivayet edenler içinde senedde Urve ibnu'z-Zubeyr'i zikreder hiç kimse yoktur, sâdece el-Leys ibn Sa'd müstesnadır" demiştir [16].

8- Yüksek Tarafta Bulunanın Aşağı Taraftakinden Önce Suyu Alıp Kullanması Babı

9-.......Urve ibnu'z-Zubeyr şöyle demiştir: ez-Zubeyr ile Ensâr'dan bir adam muhakeme oldular. Peygamber (S):

— "Yâ Zubeyr, hurmalığını sula, sonra suyu salıver"buyurdu. Bu hükme i'tirâz kasdeden Ensârî:

— (Bu hüküm) o, yânî Zubeyr senin halanın oğlu olduğundan mı? dedi.

Bu saygısızca söz üzerine Peygamber (S):

— "Yâ Zubeyr, hurmalığını sula, sonra su hurma kökleri üzerindeki yumrulara ulaşır; sonra da suyu tut" buyurdu.

Zubeyr dedi ki: Ben şu "Öyle değil, Rabb'ına and olsun ki, onlar aralarında çekiştikleri şeylerde seni hakem yapıp hükmüne teslim oluncaya kadar îmân etmiş olmazlar" (en-Nisâ: 65) âyetinin bu hâdise hakkında indiğini sanırım, demiştir [17].

9- Yukarı Taraftakînin Su Payının Ayak Topukları Yüksekliğine Kadar Olması Babı

10-.......Urvetu'bnu'z-Zubeyr şöyle tahdîs etmiştir: Ensâr'dan bir adam Harre mevkiindeki hurmalıkları sulamakta olduğu su kanalları hakkında Zubeyr ile muhakeme oldu. Rasûlullah:

— "Yâ Zubeyr, sula" buyurdu da, ona aralarında ma'rûf olan su payı mikdârını kullanmasını emretti. "Sonra da suyu komşuna doğru salıver" buyurdu.

Ensârî, bunun üzerine:

— Zubeyr, senin halanın oğlu olduğu için mi? dedi.

Bu i'tirâzdan Rasûlullah'm yüzünün rengi değişti. Sonra:

— "Yâ Zubeyr, hurmalığını sula, sonra su hurma ağaçlarının kökleri etrafındaki yumru çıkıntılara erişinceye kadar habset" buyurdu.

Ve Zubeyr kendi hakkını bol bol kullandı. Zubeyr: Vallahi şu * 'Öyle değil, Rabb Una and olsun ki, onlar aralarında çekiştikleri şeylerde Seni hakem yapıp... hükmüne teslim oluncaya kadar îmân etmiş olmazlar" (en-Nisâ: 65) âyeti muhakkak bu muhakeme hakkında indirildi, demiştir.

İbn Cureyc dedi ki: İbnu Şihâb bana şöyle dedi: Ensâr ve diğer insanlar

Peygamber'in Zubeyr'e söylediği "Sula, sonra su hurma köklerindeki yumru kabarcıklarına ulaşıncaya kadar salmayıp habset" sözünün anlattığı yüksekliği ölçtüler ve bu seviye ayak topuklarına kadar oldu [18].

10- Suya Muhtâc Olan Herşeyi Sulamanın Fazileti Babı

11-.......Ebû Hureyre(R)'den: Rasûhıllah (S) şöyle buyurmuştur: "Birisi yürürken birden susuzluğu arttı. Hemen bir kuyuya indi, suyundan içti. Sonra kuyudan çıktı. Adam orada bir köpek ile karşılaştı ki, hayvan susuzluktan dilini çıkarıp soluyor, nemli toprağı yatıyordu. Yolcu (kendi kendine): Baha erişen hararet ve susuzluğun benzeri bu hayvana da ulaşmış, dedi ve kuyuya inip ayakkabısını su doldurdu. Sonra (kuyudan çıkarmak için) ayakkabıyı ağzı ile tuttu. Sonra yükselip çıktı ve köpeği suladı. Bu yaptığından dolayı Allah o kulunu övdü ve ona mağfiret eyledi".

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, hayvanları sulamakta bize de ecir var mıdır'dediler.

Rasülullah:

— "Her yaş ciğerde (yânî: Hayât eseri olanı sulamakta) sevâb vardır" buyurdu [19].

Hammâd ibnu Seleme ile er-Rabîu'bnu Müslim, bu hadîsi Mu-hammed ibnu Ziyâd'dan rivayet etmekte buradaki râvîye mutâbaat etmişlerdir [20].

12-.......EsmâbintuEbîBekr(R)'den: Peygamber (S) güneş tutulduğu bir sırada kusûf namazı kıldı da akabinde:

— "Bana namazda cehennem gösterildi. Cehennem ateşi bana o kadar yaklaşmıştı ki, hattâ ben: Ey Rabb'im, ben de cehennemliklerle beraber miyim? demiştim. Ben orada bir kadın gördüm." -Esma, Rasûlullah'ın "Bu kadının yüzünü bir kedi tırmalıyordu" buyurduğunu sanırım, dedi.-

Rasûlullah:

— "Bu kadının günâhı nedir?" diye azâb meleklerine sormuştu

da, onlar:

— Bu kadın dünyâda bir kediyi aç ölünceye kadar habsetmişti, diye cevâb vermişlerdir [21].

13-.......Abdullah ibn Umer(R)'den: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur. "Bir kadın aç ölünceye kadar habsettiği bir kedi sebebiyle cehenneme girdi de azab edildi". Devamla Rasûlullah: "Allah en iyi bilir ki, yâhud cehennemin bekçisi Mâlik bu kadına:

— Ey kadın, sen bu kediyi habsettiğin zaman onu yedirmedin, içirmedin, yerini böceklerinden (nasibini bulup) yemesi için de salı-vermedinLdemiş(ve kadının ukubet sebebini bildirmiş)" [22].

11- Havuz Yâhud Kırba Sahibinin Kendi Suyuna Herkesten Daha Haklı Olduğu Görüşünde Olan Kimse Babı

14-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'a bir bardak getirildi, O da bundan içti. Sağında sahâbîlerin en genci olan bir oğlan bulunuyordu. Yaşlılar da solunda idiler. Bu vaziyette Rasûlullah:

— "Ey delikanlı! Bardaktan kalanı yaşlılara vermem için bana izin verir misin?" dedi.

Bunun üzerine o genç sahâbî:

— Yâ Rasûlallah, ben Sen'den gelen nasibimi hiçbir kimseye ihsan edici değilim, dedi de, Rasûlullah bardakta kalanı bu gence verdi [23]

15-.......Muhammed ibn Ziyâd şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre(R)'den

işittim; Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Nefsim elinde olan Allah'ayemîn ederim ki (kıyamet gününde) ben bir takım adamları, yabancı

devenin havuz başından kovulup uzaklaştırıldığı gibi, muhakkak havuzumdan kovacağım"[24].

16-....... İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Allah îsmâîl Peygamber'in annesi Hâcer'e rahmet etsin! Hâcer Zemzem suyunu (ilk çıkışında) kendi hâline bıraksaydı (yâhud da şöyle dedi: sudan avuçlamasaydı) elbette Zemzem akıcı bir pınar hâlinde kaynar dururdu. Bir müddet sonra Cürhüm kabilesi geldi de bunlar Zemzem'in sahibesi bulunan Hâcer'e:

— Senin yanına konup mekân tutmamıza izin verir misin? dediler.

Hâcer bunlara:

— Evet, izin veririm; fakat bu suda sizin mülkiyet hakkınız olmamak şartıyle, dedi.

Cürhümlüler de:

— Evet, Zemzem'de mülkiyet hakkımız olmamak üzere, dediler" [25].

17-....... Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Üç kişi vardır ki kıyamet gününde Allah onlara kelâm etmez, onlara bakmaz: aMetâ'ına revâc vermek için, müşterinin verdiğinden daha fazla bedel vermiş olduğuna yalancı olarak yemîn eden kimse. b-Müslümân bir kimsenin malım koparmak için ikindiden sonra yalan bir yemîn ile yemîn eden kimse. cFazla suyu (susuzlardan) men' eden kimse. Allah ona (kıyamet gününde):

— Bugün ben fadi ve ihsanımı senden men' ediyorum. Nitekim sen (vaktiyle) ellerinin i'mâl etmediği suyun fazlasını (susuzlardan) men' etmiş idin! buyurur" [26].

Râvî Alî ibnu'l-Medînî şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne, bir kerre olmayarak Amr ibn Dinar'dan tahdîs etti ki, kendisi Ebû Salih'ten işitmiştir. Ebû Salih Zekvân es-Semmân bu hadîsi Peygam-ber'e ulaştırıyordu (yânî hadîs

mürsel değil, merfû' bir hadîstir).

12- Bâb: Korumak Yalnız Allah'a Ve Rasûlü'ne Hasstır

18-.......Sa'b ibnu Cessâme (R) şöyle demiştir: Rasülullah (S):

"Korumak yalnız Allah'a ve Rasûlü'ne mahsûs(bu hakk)tur" buyurdu [27].

Ve Ebû Abdillah el-Buhârî: Peygamber(S)'in en-Nakî' mevkiini koru edindiği, Umer ibnu'l-Hattâb'ın da es-Seref ile er-Rebezete mın-takalarım koru edindiği haberi bize ulaştı, dedi [28].

13- İnsanların Nehirlerden, Akarsulardan Su Alıp İçmeleri Ve Hayvanlarını Sulamaları Babı

19-.......Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "At bâzı kimse için bir sevâbdır. Bâzı kimse için fakirlik ve ihtiyâcına bir perdedir. Bâzı kimse üzerine de bir günâhtır. At kendisi için hayır olan kimseye gelince, o, atını Allah yolunda cihâd için bağlamıştır. Atın bağını da bol otlu geniş bir sahada veya çayırlıkta uzatmıştır. Bu bol otlu sahadan veya çayırlıktan atın bu uzun ipinde iken yediği her ot, at sahibi için birer hasenedir, iyiliktir. Hele bir de atın ipi kopsa da şahlanarak bir yâhud iki yüksek yerde koşsa, tırnaklarının bıraktığı izleri ve onun gübreleri de sahibi için haseneler olur. Bir de hayvan bu arada bir nehre uğrayıp da ondan içerse, sahibi sulamak istememiş olsa bile bu su da sahibi için haseneler olur. Binâenaleyh cihâd için bağlanan bu gaza atı, sahibi için büyük bir sevâbdır.

"Atını (onunla kazanmak), halktan müstağni olmak, yâni insanlara muhtâc olmamak, iffetini korumak için bağlayan, sonra hayvanlarının üzerindeki Allah hakkını ve arkalarına takatinden fazla yüklememeyi unutmayan kimse için ise at (fakirliğe karşı) bir engeldir.

"Atını öğünmek için, gösteriş için, İslâm ehline düşmanlık için bağlayan

kimseye ise, bu at büyük bir günâhtır"

Rasûlullah'a eşeklerden soruldu da, O: "Her hükmü toplayıcı bir vecize olan şu âyetten başka bana (nasslanmış) birşey indirilmedi: Kini zerre ağırlığınca bir hayır yaparsa onu görecek. Kim de zerre ağırlığınca bir şerr yaparsa onu görecek" (ez-ziizâi: 7-8) âyetini söyledi [29].

20-....... Zeyd ibn Hâüd (R) şöyle dedi: Rasûlullah'a bir adam geldi de O'na bulunmuş malın hükmünü sordu. Rasûlullah ona:

— "Onun kılıfını ve ağzının ipini belle, sonra onu insanlara bir sene bildir. Eğer sahibi gelirse ona ver; yok sahibi gelmezse ona mâlik ol; kullan" buyurdu.

O kimse:

— Yitik davar (nasıl olacak)? dedi. . Rasûlullah:

_ "O ya senindir, ya kardeşinindir, ya kurdundur" buyurdu.

Adam: * — Yitik deve (nasıl olacak)? dedi.

Rasûlullah:

— "Ondan sana ne var? Su tulumu ve ayakkabıları beraberin-dedir. Sahibi ona kavuşuncaya kadar su başına kendisi gelir, ağaçları yer (yânı, onu kendi hâline bırak)" buyurdu [30].

14- Odun Ve Yaş, Kuru Ot Toplayıp Satma Babı

21-.......ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm(R)'dan: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Sizden birinizin bir takım ipler alıp da bir demet odun (toplayarak) alıp getirmesi ve bunu satması ve böylece Allah'ın o kulunun şerefini koruması, elbette insanlardan istemesinden hayırlıdır; istediği de ya verilir, ya verilmez".

22-.......Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Yemîn

ederim ki sizden birinizin dağdan sırtı üzerine bir demet odun toplaması, bir kimseden sadaka istemesinden elbette daha hayırlıdır. O istediği kimse de ya verir yâhud da vermez" [31].

23-.......İbnu Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana İbnu Şihâb, Alî ibn Hüseyn ibn Alî'den; o da babası Hüseyn ibn Alî'den; o da Alî ibn Ebî Tâlib(R)'den haber verdi. Alî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah ile beraber bulunduğum Bedr günü ganîmetten yaşı kemâle ermiş bir deveye nail oldum. Alî dedi ki: Rasûlullah bana başka bir yaşlı deve de verdi. Ben bir gün bu develerimi Ensâr'dan bir kimsenin kapısı yanında indirmiştim. Bunlara ızhır otu yükleyip satmak ve parasıyle Fâtıma'nın düğün yemeği masrafına yardım sağlamak istiyordum. Yahûdî Kaynukaa kabîlesinden (bu işi bilir) bir kuyumcu da benimle beraberdi. Bu sırada Hamza ibnu Abdilmuttalib bu Ensârî'nin evinde, beraberinde bir şarkıcı kadın olduğu hâlde içki içiyordu. Şarkıcı kadın Hamza'ya hitaben: "Elâ yâ Hamze liiş-şurufi'n-nivâi(= Ey Hamza, semiz develere bak)" girişi ile başlayan kasideyi söyledi. Bunun akabinde Hamza kılıcı ile hayvana doğru sıçradı ve bunları boğazladı, hörgüçlerini kopardı, böğürlerini yardı. Sonra ciğerlerinden birer parça aldı.

İbnu Cureyc dedi ki: Ben İbnu Şihâb'a:

— H ör güçlerinden de? dedim.

— Hörgüçlerini kesti ve onları götürdü, dedi.

İbnu Şihâb dedi ki: Alî devamla şöyle dedi: Beni korkutan bu manzaraya baktım. Akabinde Allah'ın Peygamberi'ne geldim. Yanında Zeyd ibn Harise vardı. Hâdiseyi kendisine haber verdim. Peygamber beraberinde Zeyd ibn Harise olduğu hâlde çıktı. Ben de beraberinde gittim. Hamza'mn yanına girdi. Hamza'ya karşı gayz ve üzüntü gösterdi. Hamza da gözlerini kaldırdı ve:

— Siz ancak babam Abdulmuttalib'in köleleri değil misiniz? dedi. Rasûlullah da (amcasının şuursuzluğundan sakınarak) arka arkaya çekildi, nihayet odadakilerin yanından çıktı. Bu vakıa şarâbın haram kılınmasından önce olmuştu [32].

15- (Devlet Başkanının Bâzı Kimselere Kesip Verdiği) Arazî Parçaları Babı

24-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Bahreyn'den bir kısım arazîyi rhukaataa suretiyle Ensâr'a vermek istedi. Ensâr: Bize ayırıp vereceğin gibi muhacir kardeşlerimize de arazî ayırıp vermeniz şartıyle, dediler. Peygamber: "Benden sonra sizler yakın gelecekte şiddetli bir hodgâmlığa (yüksek mevkilerde bulunanların dünyâ ni'metlerini hırsla kendilerine ayırışlanna) şâhid olacaksınız. Sizler, bana kavuşuncaya kadar sabrediniz" buyurdu [33].

16- Devlet Başkanınca Verilen Arazîlerin (Sâhibleri Anîna Tapularının) Yazılması Babı

25- el-Leys ibn Sa'd, Yahya ibn Saîd'den; o da Enes(R)'den söyledi ki, Peygamber (S) Bahreyn'den bir kısım arazîyi kendilerine ayırıp vermek için Ensâr'ı da'vet etti. Ensâr:

— Yâ Rasûlallah! Eğer bu arazî ayırıp vermeyi yaparsan, Ku-reyş'ten olan kardeşlerimiz için de bunun benzerini yaz, dediler.

Fakat bu kadar arazî Peygamber'in yanında yoktu. Onların bu sözleri üzerine Peygamber:

— "Şübhesiz ki, sizler benden sonra şiddetli bir kendine ayırma hod-gâmlığı göreceksiniz. Sizler bana kavuşuncaya kadar sabrediniz! "buyurdu [34]

17- Develerin Su Başlarında Sağılmaları Babı

26-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Develerdeki haklardan biri de bunların sütlerinin su başlarında sağılmalarıdır (yânı sütün fakîrlere ve yolculara sadaka yapılmasıdır)"[35].

18- Birisinin Bustânındaki Sudan Su Alma Hakkı Ve Yâhud Hurma Ağacından Faydalanma Hakkı Olan Kimsenin O Bustândan Ve Hurmalıktan Geçme Hakkı Da Olur Babı

Peygamber (S): "Kim erkek hurma çiçeği asarak ıslâh edip sonra hurma ağacını satarsa, o ağacın üstündeki meyvesi satıcıya âiddir" buyurmuştur [36]

Böyle olunca, mahsûl kaldırılıncaya kadar satıcının sattığı bustânda geçme, yürüme hakkı ve su alma hakkı vardır. Ariyye sahibinin de yine böyle bustânda yürüme ve ağacı sulama hakkı vardır [37].

27-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyumyordu: "Her kim hurma ağacım (erkek çiçekle) aşıladıktan sonra satarsa, onun meyvesi satanın hakkıdır; ancak müşteri ağaç üzerindeki mahsûlün kendisine âid olacağını şart kılması hâli müstesnadır. Her kim, malı bulunan, yânı mallı bir köleyi satarsa, bunun da malı satanındır; ancak müşteri bu malın da kendisinin olacağını şart etmesi hâli müstesnadır" [38].

Bu köle satışı hakkındaki hadîsi râvî Leys, Mâlik'ten; o da Nâ-fi'den; o da İbn Umer'den; o da Umer'den olmak üzere de rivayet etmiştir [39].

28-.......Zeyd ibn Sabit (R): Peygamber (S) kuru hurma olarak tahmin ve takdir etmek suretiyle, ariyyelerin satılmasına ruhsat verdi, demiştir [40].

29-.......Câbir ibn Abdillah (R) Peygamber (S) muhâbara'dan, muhâkala'dan, muzâbene'den ve salâhı meydana çıkıncaya kadar ağaç .üstündeki yaş meyveyi satmaktan nehyetti. Ve bu yaş meyvelerin dînâr ile ve dirhem ile olmaktan başka şeyle satılmasını da nehyetti. "Yalnız ariyyeier müstesnadır (o, yaş ve kuru hurma ile satılabilir)*' buyurdu, demiştir [41].

30-.......Ebû Hureyre (R): Peygamber (S) kuru hurma tahmîn etmek suretiyle beş veskin aşağısında yâhud beş vesk mikdârında ariy-ye satışı hususunda ruhsat verdi, demiştir. Bu "Beş veskin aşağısında yâhud beş veskte" diye şekkli söyleyen, râvî Dâvûd ibn Husayn' dır [42].

31-.......Râfi' bin Hadîc ile Sehl ibn Ebî Haşmete (R) şöyle tahdîs etmişlerdir: Rasûlullah (S) muzâbene'den, yaş hurmayı (ağacında ölçekle tahmîn ederek) kuru hurma ile satmaktan nehyetti. Bu nehiy-den ariyye sâhiblerini müstesna tuttu. Çünkü Rasûlullah ariyye sahihlerine (bu suretle satışa) izin verdi [43].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Muhammed ibn İshâk da: Bana Beşîr ibn Yesâr bu hadîsin benzerini tahdîs etti, demiştir.

---

[1] el-Cömi'u's-Sahîh'in çeşitli nüshalarında bu başlık "Kitâbu'l-Musâkaat", "Kitâbu'ş:Şirb", "Kitâbu'l-Miyâh" diye farklı şekillerde gelmiştir.

el-Musökaat: Lûgatta sulamak ma'nâsına olan es-Sakyu masdarından alınmıştır. Fıkıhta Musâkaat: Ağacı sahibinin, mahsûlünün bir kısmı mukaabilinde sulayıp ıslâh etmek bir kimseye vermesidir (ei-Ta'rîföi). Buna göre Musâkaat, bir taraftan ağaçlar, öbür taraftan ağaçları sulayıp terbiye ve tımar etmek ve hâsıl olan meyve aralarında taksim olunmak üzere ağaç sahibi İle bahçıvan arasında akdedilen bir nevi' ortaklıktır. Bu da diğer akidler gibi îcâb ve kabul ile gerçekleşir.

[2] eş-Şirb, lügatte sudan isabet eden haz ve nasibe denir. Fıkıhta Şirb: Ekin ve hayvan sulamak için su ile faydalanma nevbetidir. Bu konuda bir de Hakkı Şefe = Su İçmek Hakkı vardır. Bu, yalnız insan ve hayvana mahsûstur. Hakkı Şirb, tarlalar, insanlar ve hayvanları şâmil olduğundan daha umûmîdir.

[3] "Allah her debelenen hayvanı sudan yarattı. İşte bunlardan kimi karnı üstünde yürüyor, kimi iki ayağı üstünde yürüyor, kimi de dört ayağı üstünde yürüyor,

.Allah ne dilerse yaratır. Çünkü Allahherşeye hakkıyle kaadirdir" {en-Nûr: 45) âyeti de canlıların sudan yaratıldığını anlatır.

[4] Buhârî başlıkta bu iki âyeti suyun hayât için olan büyük önemini belirtmek mak-sadıyle getirmiştir. Buhârî, kitâb başlığındaki bu âyetlerle yeryüzündeki suların bütün insanlar için ilâhî bir ihsan olduklarına işaret etmiştir, el-Vakıa âyetinde-ki iki kelimenin tefsirini de vermiştir. "el-Ucâc" kelimesinin tefsirini Ebû Ubey-de'den, "el-Muznu" kelimesinin tefsirini Mücâhid ile Katâde'den nakletmiştir (Fethu'l-Bârî).

[5] Buhârî bu başlık ile suların mülk edilme sebeblerine işaret etmiştir. Buhârî burada mülk edinme sebeblerinden yalnız sadaka, hibe, vasiyyet ve mîrâsçıhğı açıkça söyleyip, şirb hakkının ortaklar arasında taksim olunup olunmamasının hukukî vaziyete etkili olmadığını bildirmiştir.

[6] Usmân'ın bu hadîsini Tirmizî, Nesâî ve İbn Huzeyme senediyle rivayet etmişiir.

Bu Rûme Kuyusu hadîsi Hz. Usmân'ın şehîd edilmesi vak'asında kendisini muhasara eden âsîlere karşı evinin üst katından yaptığı uzun hitabesinin bir parçasıdır.

Şârih İbn Battal bu Rûme Kuyusu işini şöyle anlatıyor: Rûme Kuyusu Medîne'de bir Yahudi'ye âid İdi. Bu Yahûdî zaman zaman

kuyunun ağzına kilit vurup gidermiş. Su içmeye ve almaya gelen müslümânlar su alamadan geri dönmeye mecbur olurlarmış. Allah'ın insanlara bahşettiği su ni'metinden bir Yahûdî'nin insanları men' etmesinden üzülen sahâbîter bunu Peygamber'e arzettiklerinde, Peygamber metindeki sözleri söylemiştir. Bunun üzerine Usmân bu kuyuyu otuzbeş bin dirheme satın alıp vakfetmiştir. Kelbî de kuyu satın alınıncaya kadar Yahûdî'nin bu kuyununİıer kırba suyunu bir dirheme sattığını nakletmiştir.

Buhârî bu hadîsle yeraltındaki suların da bütün insanlara ni'met olduğunu, çıkaran sâhiblerinden satın alınabileceğini, vakıf yapılabileceğini... mülk edinilebileceğini bildirmek istemiştir

[7] Bu Sehl hadîsinin burada getirilmesinin sebebi, su taksîminin meşru' olduğunu ve suyun mülk edilmesinin kaabil olduğunu isbâî ve beyân içindir. Şayet su mülk I edinilebilir eşyadan olmasaydı, Rasûlullah İçtiği suyun kalanını hadîste bildirildiği şekilde ihsan etmezdi.

Bu vakıada sağında amcası oğlu Fadl İbn Abbâs, diğer bir rivayete göre de Abdullah ibn Abbâs bulunuyordu. Solunda da Hâlid ibn Velîd bulunuyormuş. Rasûlullah'ın âdeti bîr şeyi içtiğinde bakiyyeyî sağında bulunana vermek üzere cereyan edegelmiştir.

[8] Hadîsin, konumuz olan su payı ve su mülkiyetine münâsebeti, su ile karışık olan sütü Rasûlullah'ın taksîtn etmesi ve kalan bir kısmını A'râbî'ye ihsan etmiş olmasıdır.

"el-Eymen fe'1-eymen" ta'biri nasb zabtına goremahzûf "ver" fiilinin mef-ûlü ref' zabtına göre mübtedâ olup, bir haber takdir edilir, o da "Sağ ikrama daha lâyıktır" demek olur.

Bu hadîsten alınan bir hüküm de sütün su ile karıştırılmasının harâmhğı satılan süte âİd olup, kişinin kendi İçeceği, ailesine İçireceği sütün içine su koymakta sakınca olmamasıdır. Hattâ bu sülün ağırlığını hafifletmek, çocuklar ve yaşlılar için daha yararlı hâle getirmek yönünden, sıhhate'daha elverişli olabilir.

[9] Başlığa uygunluğu, fazla suyun men' edilmesi, fazla su bulunmadığı zaman su sahibinin asıl suya daha haklı olduğuna delâlet etmesi yönündendir

[10] Bunun da başlığa delâleti, yukarıki hadîsin delâleti gibidir.

Bu konuyu daha iyi anlatan bâzı hadîsler:

Üç şey asla men' edilmez: Su, ot, ateş"(\\m

Mâce).

"jİJı £ iiJ Vj eUİı J^î ç£î. H= İhtiyâçtan fazla su men' edilmez; kuyudan

faydalanmakta kimse men' edilmez" (İbn Mâce, Âişe'den).

"oÇiiı fj: Üjai iîii İ^i *ü Jlai ^ 'J.= Her kim ihtiyâçtan fazla bir suyu (muh-tâc olanlardan) men' ederse, Allah da kıyamet gününde fadlını ve yardımını ondan men' eder" (Ebû Ya'lâ; Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tan).

" Üjü j^-j I* iîii i^; *î-*r jliî '.i ı!U jjıi £p ^*= Her kim ihtiyâcından fazla suyunu, fazla otunu (halkın kullanmasından) men' ederse, Azız ve Celîl olan Allah da ondan fazi ve keremini men' eder" (Ahmed ibn Hanbel; Amr İbn Şu-

ayb'dan).

Bu hadîslerle Rasûlullah'ın zirâat sâhibleriyle hayvancılık yapan sürü sâ-hiblerinin birbirlerine yardım etmelerine büyük bir ehemmiyet verdiği görülür.

Su fıtraten ot gibi Allah'ın mübâh kıldığı en büyük bir ni'met olduğu hâlde, zatî ihtiyâcının fazlasının ihtiyâç sahihlerinden esirgenmesi en hasîs bir cimrilik olup, bilhassa köy hayâtında müslümânlar arasında istenen İyilik, yardımlaşma ve içtimaî nizâmı bozar. İşte bunun içindir ki fazlayı men' etmek yasaklanmıştır. Hadîslerde ki nehyin tahrîmî veya tenzîhî olduğunda âlimler arasında görüş ayrılıkları vardır; uzun tafsiller İçin fıkıh kitâblarına bakılmalıdır.

[11] Hadîsin başlığa uygunluk noktası, kişinin kendi mülkünde kazdırdığı kuyu yüzünden meydana gelen zarar ve cinayetten mes'ûl olmaması ve ödeme İle mükellef tutulmamasidır. İşte Buhârî hadîsi burada, bu ma'nâyı isbât için getirmiştir.

Hadîs, Zekât Kitâbı'nda da geçmişti.

[12] Bu bâb ve altındaki hadîs de önceki bâbda yazılan hükmü kuvvetlendirmek İçin getirilmiştir.

[13] Buhârî bu hadîsi Sahih 'inin İşhâs, Şahâdât, Nezirler, Tefsir ve Hükümler Ki-tâbları'nda da getirmiştir. Bunu Altı Kitâb Sâhibleri de bâzı küçük farklılıklarla getirmişlerdir. Bunu îbn Mes'ûd'dan başka daha dokuz-on sahâbî de rivayet etmiştir.

Hadîsin başlığa uygunluk noktası, Rasûlullah'ın bu kuyu da'vâsında evvelâ Eş'as ibn Kays'tan -ki da'vâcıdır- beyyine istemiş; da'vâcının beyyine getirmekten aczi hâlinde de müddeâ aleyhin, yânî da'vâlının yemîni ile hükmetmiş olmasıdır.

Hadîsten, beyyinenin da'vâcıya, yeminin de da'vâlıya düşeceği esâsı alınmıştır.

[14] Hadîsin burada getirilme sebebi, Allah'ın kendilerine bakmayacağı... üç kimseden birincisinin "Yol üstünde ihtiyâcından fazla suyu olup da bunu yolculardan men' eden kimse" olmasıdır. Rasûlullah bu su cimriliğini diğerleri derecesinde bir cürüm saymıştır. Çünkü havuzlanmamış suda bütün insanların ve hayvanların içme ve sulama hakkı vardır.

[15] Hadîsin başlığa delîlliği "Suyu salıver de bize uğrasın! dedi, fakat Zubeyr kabul etmedi, suyu salmadı, hattâ suyu kapattı" sözlerinden alınır.

Vadilerde akan mübâh sulardan halkın su nevbeti hakkı nehrin akışı ta'kîb edilerek evvelâ yukarıki istifâde eder. Nevbet sahibi suyu kendi tarlasına, bostanına çevirerek sarfedilecek mikdâr su aldıktan sonra, alt taraftaki komşusuna bırakır. O da bu suretle su alma hakkım kullanır.

Bu da'vâda Peygamber, Zubeyr ile Ensârî arasında evvelâ sulh yoluyla hükmetmek istemişti. Sulama ile yetinip suyun habsedilmemesini emr etmişti.Ensâ-rî'nİn i'tirâzı üzerine iki tarafın haklarım tam kullanmasını emretmiştir. Âyetin inme sebebinin bu hâdise olduğunun bildirilmesi de çok kıymetli bir bilgidir. Peygamber'in hiçbir hükmüne i'tirâz edİlemiyeceği bununla isbât edilmiş oluyor.

[16] Bu ziyâde yalnız Ebû Zerr'in Hamavî'den; onun da Firabrî'den rivayet ettiği nüshada vardır, başka nüshalarda yoktur. İbn Hacer ile Aynî de şerhlerinde bu nüshayı esas almışlardır. Firabrî'nin, sözünü naklettiği Muhammed ibnu'l-Abbâs, Buhârî'nin akranıdır; hicrî 266 yılında vefat etmiştir.

Buhârî bu sözüyle, senedle Urve'yi zikretmekte Leys'in teferrüdünü (yânî yalnız kaldığını) açıklamış oluyor. Urve, Abdullah ibn Zubeyr'in kardeşidir. Hadîs bu kardeş tarafından da rivayet edilmiş oluyor.

[17] Hadîsin baslığa delîlliğî "Yâ Zubeyr sula, sonra salıver" sözünden alınır. Bundan Zubeyr'in yukan tarafta olduğu bilinir. Çünkü suyu salıvermek ancak yukarıdan aşağıya doğru olur. Hadîs biraz önce daha uzun bir metin ile geçmişti.

[18] Hadîsin başlığa delîl olan yeri bu son kısmıdır. Sahâbîler hurma köklerindeki yumruların uzunluk ve kısalıkça değiştiğini görünce, kıssada vâki' olan yüksekliği ölçtüler ve onu ayak topukları yüksekliğine ulaşır buldular. Ve bunu sıra ile evvel olanın su kullanma hakkı için bir mî'yâr yaptılar. Bu, husûsî olmayan su ile arazî sulamakta cumhurun üzerinde müttefik olduğu görüştür.

Müstemlî nüshasında burada "el-Cedru kökten İbarettir" ibaresi vardır. Bu, hadîste zikredilen "el-Cedr" lâfzının Buhârî tarafından yapılan bir tefsîri-dir (İbn Hacer...)

[19] Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Hadîste hayâttan kinaye olarak gelen "Heryaş ciğerde sevâb vardır" fıkrası, susuzluktan henüz ölmemiş, fakat ölmeye yüz tutmuş, kendisinde hayât eseri olarak biraz nemlilik bulunan her hayvan ve hattâ her bitkiyi sulamakta sevâb vardır, demektir. Bundan su hayrının Allah'a yakınlık sebebi olduğu anlaşılır. Bâzı tabiî âlimleri: "Günâhı çok olanlar susuzları sulasın" demişlerdir. Susuz bir köpeği sulamak mağfirete vesile olunca, bir insanın susuzluğunu ve su ihtiyâcını gidermenin rahmet ve mağfirete vesile olacağı muhakkaktır.

[20] Bu mutâbaa Buhârî nüshalarında düşmüştür.

[21] Hadîsin başlığa uygunluğu, bu kadının o kediyi açlıktan ve susuzluktan ölünceye kadar habsetmesinden dolayı bu azabı hakk etmiş olmasıdır. Eğer kediyi yedirmiş içirmiş olaydı azâb olunmayacaktı. Buradan da sulamanın fazileti bilinir.

[22] Bunun da başlığa delîl olarak uygunluğu, bundan önce geçen hadîsin uygunluğu gibidir.

[23] Bu hadîste Rasûlullah'm sağındaki gençten, solundaki yaşlılara vermek için onun rızâsını ve iznini istemesi, sağında bulunan gencin evvelâ alma hakkı yânî mülkiyet hakkı bulunduğuna delâlet eder. Rasûlullah'm sâdece sağında oturmak bardaktaki suya hakk kazandırırsa, suya sâhib olan kimsenin kendi suyuna münhasıran mâlik olması evleviyetle sabit olur. İşte Buhârî bu hadîsi buna delîl yapmak için burada tekrar getirmiştir. Buna göre suyu havuz, kırba, testi, fıçı, küp, bardak gibi birşeyde toplayan kimse, bu suda herkesten ziyâde tasarruf hakkına sâhibtir. O satar, hibe eder, sadaka yapar. Zaruret hâli müstesna, başkalarının bu suda tasarruf haklan yoktur.

[24] Hadîsin başlığa delîlliği, Peygamber'in "Benim havuzum..." sözüyle havuzu kendi nefsine izafe etmesidir. Bu da havuzdaki mülkiyeti ve ondaki suda herkesten ziyâde tasarrufa hakkı olduğunu ifâde eder

[25] Hadîsin başlığa delîlliğİ, Hâcer'in Cürhüm kabilesine "Suda sizin hiçbir hakkınız olmamak şartıy/e" sözünden alınır. Çünkü Hâcer Zemzem suyuna başkalarından daha ziyâde haklı idi.

Hâcer Zemzem suyunun yegâne mâliki bulunduğundan Cürhüm kabilesi Ye-men'den Mekke'ye gelip orada mekân tutmak için kendisinden izin istediklerinde, su üzerinde mülkiyet hakkının kendisine âid olduğunu kabul etmeleri şartıyle onlara müsâade etmiş, onlar da bu şartı kabul etmişlerdir.

İşte Buhârî hadîsi burada, yukarıda geçenler gibi, biriktirilen suyun mülkiyetinin sahibine âid olduğunu isbât için sevketmiş olmaktadır

[26] Başlığa uygunluğu "Sufazlasını men'eden kimsedir..."sözünden alınır. Çünkü cezayı hakk etmesi, fazla suyu men' etmesindendir. Bu da onun havuzunda veya kırbasmdaki asıl suya, başkalarından daha haklı olduğuna delâlet etmiştir.

Bu Ebû Hureyre hadîsinin aslı, bu kitabın 6. babında geçmişti. Fakat her ^ iki metin lâfızca birbirinden farklıdır. Bu farklar metinlerin birlikte okunup incelenmesinden anlaştır. Buradaki metinde suyun fazlasını ihtiyâç sahihlerinden men' eden cimri kimseye kıyamet gününde de kendi suçu cinsinden olmak üze re ilâhî fadldan men' edildiği bildirilmiştir. Bir de bu metinde su sahibinin suyu kendi zâtı çalışmasıyle i'mâl etmediği; bunun ilâhî bir atıyye olduğu hatırlatılmış ve suda cimriliğe hakkı olmadığı bildirilmiştir. Binâenaleyh vasıtasız ilâhî bir ni'met olan suyu, susuzlardan men' etmeye kimsenin hakkı yoktur. Vaziyetin gereğine göre her suda her insanın ya şirb hakkı, yâhud da içme hakkı (hakkı şefe'si) vardır.

[27] Hadîs başlığın aynıdır. Bundan daha kuvvetli bir mutâbakaat yoktur.

Hımâ: Lügatçe'halktan korunan ve halkın girmesine ve hayvanların otlamasına izin verilmeyen otlu yerdir. Buna göre Hımâ, fiâl vezninde isim olup, mef'ûl ma'nâsınadir. Fıkıhta Hımâ, boş arazîden devletin beylik hayvanlar için koruduğu ve halkın burada hayvanlarını otlatmasını yasak ettiği bir arazî parçasıdır.

Câhiliyet devrinde Arab şerîfleri istedikleri yerleri koru yapar, insanların oralardan faydalanmalarını yasak ederlerdi. Peygamber bu âdeti kaldırdı. "Koruma hakkı yalnız Allah 'in ve Rasûlü'nündür" buyurdu ki bu, devlete âid bir haktır demektir.

[28] Buhârî'ye bu haber İbn Şihâb ez-Zuhrî'den ulaşmıştır. Naki', Medine'ye yirmi fersahlık uzakça bir yerdir. Bu korunun genişliği bir mil, uzunluğu sekiz mil imiş. Umer'in edindiği korular Mekke civarındadır. Bunu İbn Ebî Şeybe sahîh bir isnâdla rivayet etmiştir.

[29] Başlık, herkesin akarsulardan su içmek, hayvanını sulamak hakkına sâhib olduğunu beyân hakkındadır. Hadîsin bu başlığa uygunluğu "At bir nehre uğrayıp da ondan içerse, sahibi sulamak istememiş olsa bile, bu su da sahibi için haseneler olur..." kavlindedir.

Akarsuların suyu mubahtır. Hiç kimsenin husûsî mülkü değildir. Bu sulardan herkesin faydalanma hakkı vardır. Nehirlerin, akarsuların mâliki Allah'tır. Allah bu sulan İnsanlar, hayvanlar, bitkiler için yaratmıştır.

Hadîsin sevk ve hüccet getirme noktası, cihâd için beslenen atın nehre uğrayıp da su içmesidir. Eğer nehrin suyu bir kişiye hass olsaydı, onun izin ve müsâadesini almağa ihtiyâç görülürdü. Şâri'in mutlak olarak tebliği, akarsuların kimsenin mülkü olmadığını bildirir.

[30] Bu hadîs ilim Kitâbi'nda da geçmişti. İki metin arasında öne geçirme, geriye bırakma farkları vardır.

Hadîsin buraya uygunluğu "Su tulumu ve tabanları berâberindedir. Kendisi su başına gelir, ağaçları yer" fıkrasıdır. Yânî deveye hiçkimse mâni' olamaz. Çünkü Allah nehirleri insanlar, hayvanlar için yarattı. Nehirlerin Allah'tan başka mâliki yoktur. İşte hadîs bunu isbât için getirildi.

[31] Bu iki hadîsin burada getirilmesi, şahıs mülkü olmayan arazîlerde yetişen odunun da, su gibi mübâh olduğunu; herkesin bunlardan faydalanma hakkı bulunduğunu isbât içindir. Bu iki hadîs de insanların ortak malı olan, kimsenin husûsî mülkiyetinde olmayan böyle arazîlerden odun biriktirip toplamanın ve bununla

geçim sağlamanın mübâhhğına açıkça delâlet etmektedirler.

[32] Hadîsin başlığa uygunluk noktası, Alî'nin: "Ben bu develerin üzerine izhır otu yükleyip satmak istiyordum" demiş bulunmasıdır. Bu söz başlıkta zikredilen odun ve ot toplamanın mübâh olduğuna; bunları toplayanın bunların mâliki olup satmak, hibe ve hediye etmek gibi tasarrufa hakkı bulunduğuna açıkça delâlet eder.

Bu hadîsin senedi, hadîsçiler arasında "Silsiletu'z-Zeheb = Altm Zincir" diye meşhur olan kıymetli seneddir.

Şarkıcı kadının irticalen söylediği kasidenin devamı şudur:

Ve hunne muakkalâtun hi'1-finâi (Evin önündeki sahada ayaklan sımsıkı

Da'issikkîne fi'1-lebbâti minhâ bağlanmıştır. Haydi Hamza, bunların bo-

Ve danic hünne Hamzatu biddİmâİ Sazlarına bıçağı daya, boyunlarını kana

Ve accil nün etâyîbibâ li-şerbin boy,aJ -Ve ^nlann en nefîs parçalarından

. J / . şarab içenler için çömlek eti yahud kebab

Kadıden mm tahhm ev şıvaı yapmaya çabuk davran!)

t (Aynî, VI, 34; Kastallânî, IV, 201).

[33] Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Bu, "Bahreyn'den bir kısım arazîyi kesip vermek istedi" kavlinden bilinir.

el-îktd': Devlet başkanının harâc arazîsinden bir kısmını bâzı kimselere ayırıp jvermesidir. Bu veriş ya temlik suretiyle, yâhud da belli bir zaman için o arazînin gelirinden istifâde etmesi suretiyle olur... Kendilerine arazî verilenler devlete, millete büyük hizmetler yapmış yüksek devlet me'mûrlan, valiler, kumandanlar, mücâhidler... gibi kimselerdir.

[34] Bu hadîste de devlet başkanınca verilen arazînin, verilenin elinde nizâlaşmayı def edecek bir vesikanın bulunması için arazî verilen kimse adına bir yazı yazılması hususu açıkça belirtilmektedir

[35] Peygamber bu hadîsinde hayvan sahihlerinin sürülerini su başlarına getirdiklerinde sütlerinden birer mikdârını sağıp oralardaki fakirlere ve yolculara ikram etmelerini, bunun hayvanlardaki farz olan zekât hakkı dışında, bir sadaka ve ikram hakkı olduğunu bildirmiştir. Su başlarında süt ikram etmek Arablar'm âdeti idi. Onun için fakirler ve yolcular bu ikrama kavuşmak maksadiyle oralarda toplanırlardı.

Bu hadîs Zekât Kitâbi'nda daha uzun bir metinle geçmişti

[36] Bu hadîs Buhârî'nin Buyu' Kitâbi'nda Ibn Umer'den senediyle getirdiği hadîsin bir parçasıdır. Hadîsin oradaki devamı şudur: "Mahsûlün satışta dâhil olduğu müşteri tarafından şart kılınması hâli müstesnadır".

[37] Bu, Buhârî'nin yukarıki delillerden ictîhâdla ulaştığı hükmüdür.

Ariyye, beş veskten az olmak şartıyle bir veya iki ağaç yaş hurmayı ağacı üzerinde kuru hurma İle değiştirmektir. Bunu İbn Esîr en-Nihâye'de şöyle tasvîr ediyor: Birisinin yaş hurma mevsiminde ne hurmalığı, ne de yaş hurma alacak parası bulunmadığından, çocuklarına hurma alamıyor. Yalnız bunun evinde ihtiyâcından fazla kuru hurması bulunuyor. Bir bustân sahibine varıyor: Şu hurmalıktaki ağaçlardan bîr iki tanesini, üzerindeki hurmasıyle beraber bana kiralarsan, sana şu kadar kuru hurma veririm, diyor.

Uyuştuklarında o belli ağaçları teslîm alır. Ve ağaçlar üzerinde hurma bitinceye kadar ariyye sahibi, bustânda yürüme, geçme hakkını da elde eder. Bustân sahibi buna mâni' olamaz. Çünkü bu müşteri ağaçtan faydalanma hakkı ile beraber oradan geçme hakkını da kazanmıştır. İşte Buhârî bubâbi bir mal üzerinde hem mülkiyet, hem de faydalanma hakkının birleştiğini; bu durumda ayrı ayrı haklar doğduğunu bildirmek için açmıştır

[38] Hadîsin başlığa delîlliği ilk kısmıdır.

İncir ağaçlarına erkek incir, yânîbaba incir astığımız gibi, hurma ağaçlarına da mahsûl doğduktan ve büyümeye başladıktan sonra telkih için erkek hurma asılır. Meyvenin telkîhi zamâm, meyvenin müşteriye veyâhud satıcıya âid olduğunu ta'yîn için en iyi ayırıcı bir sınır oluyor.

[39] Buhârî bununla hadîsin diğer bir senedini bildirmiş oluyor

[40] Bu hadîs, ağaç üzerindeki azıklık hurmanın kuru hurma ile takdir edilerek alınıp satılmasına ruhsat verildiğini açıkça belirtmektedir

[41] Bu hadîs de yine ağaç üzerindeki azıklık yaş hurmanın yaş, kuru hurma ile altın, gümüş İle alınıp satılmasının cevazım belirtmiştir.

[42] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ariyye satışı hususunda ruhsat verdi" sözünden alınır. Bunun delâletini geçen hadîslerde açıklamıştık

[43] Bunun da başlığa uygunluğu "Bu nehiyden ariyye sâhiblerini müstesna kıldı" sözünden alınır.

Bu bâbda getirilen hadîslerin hepsi Buyu' Kitâbı'nda geçmiş ve hadîslerdeki terimlerin açıklamaları orada verilmiş idi.

Buharı bu hadîslerdeki ağaçtan faydalanma hakkının bustânda yürüme hakkını doğuracağını isbât etmek istemiş oluyor.

41- KİTÂBU'L-MUZÂRA'A.. 2

Rahman ve Rahim olan A ilah 'in ismiyle

41- KİTÂBU'L-MUZÂRA'A

(Ekincilik Akdi Yapma Kitabı) [1]

1- Ekin Ekmenin Ve Ağaç Dikmenin Bunların -İv Hfrbirindfa Yenildiği Zamanki Fazileti Bâbı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Şimdi bana ekmekte olduğunuz tohumu haber verin. Onu siz mi bitiriyorsunuz, yoksa bitirenler Biz miyiz? Eğer dileseydik muhakkak ki onu bir ot kırıntısı yapardık da siz de şaşakalırdınız" (ei-vskıa: 63-65) [2].

1- Bize Kuteybe ibnu Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Avâ-ne tahdîs etti. H ve yine bize Abdurrahmân ibnu'l-Mübârek tahdîs edip şöyle dedi. Bize Ebû Avâne, Enes'ten tahdîs etti. Enes (R) dedi ki: Rasûlullah (S): şöyle buyurdu: -'Hiçbir müslümân yoktur ki, bir ağaç diker yâhud ekin eker de bunların herbirinden bir kuş yâhud bir insan yâhud bir hayvan yesin de, kendisi bundan faydalanmasın! Muhakkak buna mukaabil o müslümân için bir sadaka sevabı olmuştur".

Ve yine bize Müslim (ibnu İbrâhîm el-Ferâhîdî el-Basrî) söyleyip şöyle dedi: Bize Ebân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Kâtâde tahdîs edip şöyle dedi: Bize Enes, Peygamber(S)'den tahdîs etti [3].

2- Zirâat Aletiyle Meşgul Olmanın Akıbetlerinden Yâhud Zirâatte Emrolunan Sınırın Geçilmesi Nevinden Sakınılacak Şeyler Râbı

2-.......Ebu Umâme el-Bâhilî (R) bir kerresinde bir demir saban ve zirâat âletinden birşey gördü de hemen şöyle dedi: Ben Rasû lullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Bu âlet bir ailenin (sınırdaki evine girerse, o eve muhakkak bir

zelîllik (horluk, hakîrlik) girdirilir"[4]

Ebû Abdillah el-Buhârî: Ebû Umâme'nin ismi Sudey ibnu Ac-lân'dır, dedi [5].

3- Zirâat İçin Köpek Edinilmesi Babı

3-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Her kim (yanında) köpek tutarsa, şu muhakkak ki, her gün o kimsenin amelinden bir kırat eksilir. Zirâat köpeği yâhud koyun köpeği edinmek bundan müstesnadır",

İbnu Şîrîn ile Ebû Salih, Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'-den olmak üzere "Koyun köpeği yâhud zirâat köpeği yâhud av köpeği müstesnadır" buyurdu, demişlerdir.

Râvî Ebû Hazım da yine Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'-den olmak üzere "Av köpeği yâhud davar köpeği müstesnadır" buyurdu, demiştir [6].

4-..... (Küçük sahâbîlerden olan) Sâhib ibn Yezîd tahdîs etti ki, kendisi Ezdu Şenûe kabilesinden ve Rasûlullah'ın sahâbîlerinden bir adam olan Sufyân ibn Ebî Zuheyr'den işitmiştir. Sufyân şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Her kim ne ekin, ne de sağım hayvanı korumayan bir köpek edinirse, onun iyi amelinden her gün bir kîrât eksilir".

(Sâib ibn Yezîd dedi ki:) Ben (hadîsi tesbît için Sufyân ibn Ebî Zuheyr'e): Hakîkaten sen bu hadîsi Rasûlullah'tan işittin mi? dedim. O da cevâb olarak ve Ka'be'yi işaret ederek: Şu Mescid'in Rabb'ine yemîn ederim ki, evet O'ndan işittim, dedi [7].

4- Çiftçilik İçin Okuz Kullanılmasının Hikmeti) Babı

5-.......Ebü Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S) şöyle dedi:

" Bir kimse bir öküz üzerine binmişti. Bu sırada hayvan o kimseye yüzünü çevirip baktı da:

— Ben bunun için yaratılmadım; ben tarla sürmek için yaratıldım, dedi."

Peygamber: "Ben hayvanın böyle söylediğine inandım; Ebû Bekr ile Umer de inandı.

Bir kerre de bir kurt bir koyunu yakaladı. Çoban onun arkasından gitti (ve koyunu bıraktırdı). Bunun üzerine kurt, çobana hitaben:

— Yırtıcı hayvan gününde koyunu benden kim kurtarır? O gün koyunun benden başka çobanı bulunmayacaktır! dedi".

Peygamber (S): "Ben kurdun böyle söylediğine inandım; Ebû Bekr ile Umer de inandı" buyurdu.

Râvî Ebû Seleme: Peygamber'in bu kıssayı anlattığı gün Ebû Bekr ile Umer o cemâat içinde yoklardı, dedi [8]

5- Bâb: Mal Sahibi Başka Bir Kimseye: "Şu hurmalığın veya bağın sulamak ve timor etmek gibi işlerini üzerine al da, mahsûlünde benimle ortak ol" Dediği Zaman (Bu Ortaklık Akdi Caiz Olur) [9]

6-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: (Peygamber -S- Medine'ye geldiği zaman) Ensâr, peygamber'e:

— Hurmalıklarımızı bizimle Muhacir kardeşlerimiz arasında tak-sîm et, dediler.

Peygamber:

— "Hayır (öyle olmaz)" buyurdu.

Bunun üzerine Ensâr (Peygamber'in emriyle Muhâcirler'e):

— Terbiye etme ve sulama işlerini siz üzerinize alın da, sizi mahsûlde ortak yapalım, dediler.

Bu suretle Ensâr ve Muhacirler:

— (Peygamber'in emrini) işittik ve itaat ettik, dediler [10].

6- Ağaç Ve Hurma Ağacı Kesme(Ntn Hükmü) Babı

Ve Enes: Peygamber (S) hurma ağaçlarının kesilmesini emretti de ağaçlar kesildi, demiştir [11];

7-.......Abdullah ibn Umer(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S) Benu'n-Nadîr Yahûdî kabilesinin Buveyre şehrinin hurmalıklarını yaktı ve kestirdi. İşte bu Buveyre için şâir Hassan ibn Sabit şu

beyti söyler:

Ve hâne alâ serâti Benî Lueyyin Harîkun bi'1-Buveyraü mustatîru

7- Bâb: (Bu, Geçen Babın Bir Faslı Gibidir)

8-.......Râfi' ibnu Hadîc (R) şöyle dedi: Biz Medîne ahâlîsinin ekin ekme yeri (yânî tarla) yönünden en çoğu idik. Biz arazîden bir kısmı mal sahibine âiddir diye isimlendirilmiş olarak diğer tarafını kiraya verir idik. Râfi' dedi ki: Bazen bu kısım musîbete uğrar (helak olur), kiraya verilen arazî selâmete çıkar; bâzı defa da aksine, kiraya verilen asıl arazî musîbete uğrar da, mal sahibine ayrılan kısım âfetten selâmete çıkardı. İşte bunun için bu şekilde kiraya vermekten nehyolunduk. Altın ve gümüşe gelince, o zamanda (bunlarla kira âdeti) yoktu [12].

8- Mahsûlün Yarısı Yâhud Üçte Biri; Dörtte Bîri Gibi Belli Bir Mîkdârı Üzerine Ekincilik Akdi (Yapmanın Hükmü) Babı [13]

Ve Kays ibn Müslim, Ebû Ca'fer Muhammed ibn Alî ibn Huseyn el-Bâkır'dan söyledi ki, o: Medine'de hiçbir hicret evi sahibi müstesna olmamak üzere, bütün Muhacirler mahsûlün üçte biri, dörtte biri tarla sahibine âid olarak zirâat ederler, demiştir [14] Alî, Sa'd ibn Mâlik, Abdullah ibn Mes'ûd, Umer ibn Abdilazîz, Kaasım, Urve, Ebû Bekr ailesi, Umer ailesi, Alî ailesi ve İbn Şîrîn hep müzâraa yânî ekincilik akdi yaptılar [15].

Abdurrahmân ibn Esved de: Ben amcam Abdurrahmân ibn Yezîd ile tarlalarımızda ekme ortaklığı yapardım, demiştir [16]. Umer ibn Hattâb da devlet başkanlığı zamanında ziraatçı insanlarla, eğer tarla ile beraber tohumu da kendi yanından verirse mahsûlün yansı; eğer tohumu ziraatçılar getirirse üçte biri gibi bir mikdârı kendisine âid olmak üzere, ekincilik akdi yapmıştır [17]. el-Hasen de: Tarlanın iki ekinciden birine âid olmasında ve masrafın iki ortak tarafından ortaklaşa te'mîn edilmesinde hiçbir sakınca yoktur, demiştir, ez Zuhrî de bu görüşü görmüştür [18]. Yine el-Hasen el-Basrî: Pamuk ve zeytin gibi mahsûlleri toplamak ve yarı yarıya taksim etmek üzere ortaklıkta dînî bir sakınca yoktur, demiştir [19]. İbrâhîm Nahaî, İbn Şîrîn, Atâ ibn Ebî Rebâh, Hakem ıı ibn Uteybe, Zuhrî ve Katâde: Dokuyacağı bezin üçte bir ve dörtte bir gibi bir mikdân çulhaya âid olmak üzere iplik verilerek ortaklık akdi yapmayı caiz görmüşlerdir [20].

Ma'mer ibn Râşid: Yük hayvanını ta'yîn edilen bir müddete kadar, kazancı üçte bir yâhud dörfae bir hesabiyle taksîm edilmek üzere kiraya vermekte sakınca yoktur, demiştir [21].

9-.......Abdullah ibn Umer (R), Nâfi'e, Peygamber'den haber verip şöyle demiştir: Peygamber (S), Hayber arazîsinden çıkacak meyveden, ekinden her mahsûlün yarısı Hayber ahâlîsine âid olmak üzere muamele yaptı. Ve Rasûlullah

bu mahsûlden kadınlarına yüz vesk verirdi ki, bunun seksen veski hurma, yirmi veski de arpa idi [22].

Sonra Umer, Hayber arazîsini kıt'alara ayırdı ve Peygamber'in kadınlarım ya bu arazîden ve suyundan birer parça almaları yâhud Peygamber zamanında olduğu gibi mahsûlünden vesk almalarını yürüteceği hususunda muhayyer kıldı. Onlardan bâzıları arazîyi, bâzıları da veski tercih ettiler. Âişe ise arazî almayı tercîh etmişti [23]

9- Bâb: Arazî Sahibi Ekincilik Akdinde Belli Seneler Şart Kılmadığı Zaman? [24]

10-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi: Peygamber (S) Hayber arazîsinden çıkacak meyveden, ekinden her mahsûlün yarısı Hayber ahâlîsine âid olmak üzere ekincilik muamelesi yaptı [25].

10- Bab (Bu, Geçen Babın Bir Faslı Gibidir)

11-.......Amr ibn Dînâr dedi ki: BenTâvûs'a: Keski muhâbara akdini terketsen! Çünkü bâzı sahâbıler, Peygamber (S) muhâbara yoluyla zirâatten nehyetti diyorlar, dedim. Tâvûs: Ey Amr, ben onlara veriyorum ve onları zengin kılıyorum (yâhûd onlara yardım ediyorum). Ve bana Peygamber bundan nehyetti diyenlerden daha bilgili olan kimse, yânî İbn Abbâs haber verdi ki, Peygamber (S) bundan (yânî arazîyi ücret mukaabili kiraya vermekten) nehyetmemiştir; fakat: "Sizden birinizin tarlasını zirâat için dîn kardeşine (meççânen) vermesi, kendisi için o arazî mukaabilinde belli bir ücret almasından daha hayırlıdır" buyurmuştur, dedi [26].

11- Yahüdiler'le Ekincilik Akdi Yapmak Babı [27]

12-.......tbn Umer(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) Hayber arazîsini Yahûdîler'e, o arazîde çalışmaları ve onunla zirâat yapmaları ve arazîden çıkacak mahsûlün yarısı kendilerinin olmak üzere verdi [28].

12- Ekincilik Akdinde Mekruh Olan Şartlar Babı

13-.......Râfi' ibn Hadîc (R) şöyle demiştir: Biz Medine ahâlîsi içinde en çok tarlası olanlar idik. Herbirimiz arazîsini "Şu parça bana, şu parça da sana âid olsun" diyerek kiraya verir idi. Bazen burası mahsûl verirdi de şu taraf mahsûl bitirmezdi (ve hakkı zayi' olurdu). Bunun için Peygamber (S) tarla sahihlerini bu nevi' ekincilik akdinden nehyetti [29].

13- Bâb: Bir Kimse. Bu Zirâatta O Topluluk Lehine Bir İyilik Ve Salâh Bulunduğu Hâlde, İzinleri Olmaksızın Bir Topluluğun Malında Zirâat Yaptığı Zaman (Bu Zirâat Kime Âid Olacaktır)?

14-.......Abdullah ibn Umer(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurdu [30]. "Üç kişilik bir cemaat yürümekteler iken onları yağmur yakaladı. Hemen bir dağdaki bir mağaraya sığındılar. Akabinde girdikleri mağaranın ağzına dağdan büyük bir kaya düştü ve üzerlerine mağarayı kapattı. Bunlar birbirlerine;

— Allah için elverişli olarak işlemiş olduğunuz bir takım ameller düşünün de onlarla Allah'a duâ edin, belki Allah bu kayayı size açar, dediler.

Onlardan biri şöyle dedi:

— Yâ Allah! Şu muhakkak ki benim ihtiyar yaşlı babamla anam vardı. Bir de küçük kız çocuklarım vardı. Ben onlar üzerine çobanlık yapardım. Yanlarına gittiğim zaman süt sağardım da babam ile anamdan başlar, çocuklarımdan önce onlara süt içirirdim. Bir gün geç kaldım da akşama girinceye kadar gelemedim. Geldiğimde onları uyumuşlar buldum. Yapageldiğim gibi süt sağdım. Onları

uyandırmayı ve onlardan önce çocuklara süt içirmeyi istemediğim için, baş uçlarında dikildim. Çocuklar ayağımın yanında ağlıyorlardı. Nihayet fecr doğdu. Eğer benim bu işi senin rızânı aramak için yaptığımı biliyorsan, bize bu sıkıntılı hâlden bir açıklık aç da oradan gökyüzünü görelim! diye duâ etti.

Bunun üzerine Allah biraz açtı da onlar gökyüzünü gördüler. Bunlardan bir diğeri:

— Yâ Allah! Şu muhakkak ki, benim bir amucam kızı vardı. Ben o kızı erkeklerin kadınları sevmekte olduklarından daha şiddetli bir surette severdim. Ben ondan murâd almak istedim. O, ben kendisine yüz dînâr getirmedikçe kabul etmeyip dayattı. Ben bu parayı aradım, nihayet yüz dînârı topladım. Kızın iki ayağı arasına ulaştığım zaman kız bana: Ey Allah 'm kulu! Allah'tan kork, yaratıcı kudretin bekâret mührünü açma; ona ancak hakkı ile yâni nikâh ile aç, dedi. Bunun üzerine ben de kızın üstünden kalktım. Eğer benim bu işi senin hoşnûdluğunu aramak için yaptığımı bilmekte isen, bize bir açıklık ihsan et! diye duâ etti.

Bunun üzerine kaya biraz daha açıldı.

Üçüncü de şöyle dedi:

— Yâ Allah! Ben onaltı rıtl ölçeği ücret mukaabilinde ücretli bir işçi tutmuştum. İşini bitirince, hakkımı bana ver dedi. Ben de hakkını kendisine sundum. Fakat o ücreti almadan gitti. O günden sonra ben onun ücreti ile zirâat etmekte devam ettim. Nihayet o ücretten çobanı ile beraber bir sürü sığır topladım. Sonra o işçi bana geldi de:

— Allah'tan kork (ücretimi ver), dedi. Ben de:

— Şu sığır sürüsüne ve çobanına gitve onları al, dedim. O bana:

— Allah'tan kork da benimle alay etme, dedi. Ben de:

— Ben seninle eğlenmiyorum; onları al, dedim ve aldı. Eğer benim bu işi senin rızânı kazanmak için yaptığımı bitmekte

isen, kalan kısmı da aç, dedi.

Allah da mağarayı tamâmiyle açtı (onlar da yürüyüp gittiler) [31].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Ve İsmâîl ibnu Ukbe, Nâfi'den yaptığı rivayette hadîsteki "Bağaytu (= Aradım)" kelimesi yerine "Sa-aytu(= Çalıştım)" lâfzını söylemiştir [32].

14- Peygamberdin Sahâbîlerinin Vakıfları, Harâc Arazîsi, Sahâbîlerin Zimmet Ehli İle Ekincilik Akdi Ve Çalışma Akdi Yapmaları (Meselelerinin Hükümlerini Beyân) Babı

Ve Peygamber (S), Umer'e: "Sen bunun kökünü alınıp satılmamak, lâkin onun mahsûlü in/âk olunmak üzere sadaka yap" buyurdu. Umer de onu bu suretle vakfetti [33].

15-.......Zeyd ibn Eslem'in babası Eşlem şöyle demiştir: Umer ibnu'l-Hattâb (R): Eğer müslümânların sonu (yânî müstakbel hayâtı endîşesi) olmasaydı, Peygamber(S)'in Hayber'i taksim ettiği gibi, ben de fethettiğim herbir köyü muhakkak ganimet sahihleri arasında taksim ederdim, dedi [34].

15- Ölü Bir Arazîyi Diriltip İ'mâr Eden Kimse Babı

Ve Alî ibn Ebî Tâlib, Kûfe'ye geldiğinde harâb ve metruk Küfe toprağının i'nıânnı, ölü arazîyi diriltme

esâsını kabul ile sağlamıştır.

Umer de: "Her kim ölü bir arazîyi diriltip i'mâr ederse, onun mülkiyeti kendisine âiddir", demiştir [35].

16-.......Ve Umer ile Amr ibn Avf tan bu "Her kim ölü toprağı diriltirse ona

mâlik olur" sözü Peygamber'den olmak üzere rivayet olunuyor [36].Ve Amr ibn Avf, kendi rivayetinde "Sahibinin izni olmaksızın toprağını fuzûlî olarak diriltmek isteyen zâlimin, o toprakta tasarruf hakkı yoktur" sözünü ziyâde etmiştir [37]. Ve yine bu konuda Câbir ibn Abdillah'tan, o da Peygamber (S)'den olmak üzere bunun benzeri bir metin rivayet olunuyor [38].

17-.......Bizeel-Leys, UbeydullahibnuEbîCa'fer'den; oda Muhammedibn Abdirrahmân'dan; odaUrve'den; odaÂişe(R)'dentah-dîs etti ki, Peygamber (S): "Her kim, hiçbir kimseye âid olmayan bir arazîyi i'mâr ederse işte o kimse (bu yere) daha haklıdır" buyurmuştur [39].

Urve: Umer ibnu'l-Hattâb kendi halifeliğinde bu hükümle hükmetti, dedi [40].

16- Bab (Bu, Geçen Babın Bir Faslı Gibidir)

18-.......Mûsâ ibn Ukbe, Salim ibn Abdillah'tan; o da babası Abdullah ibn Umer'den (şöyle demiştir): Peygamber (S) Veda Hac-cı'nda Akîk vâdîsinin ortasındaki Zu'1-Huleyfe'de gecelemek üzere konakladığı yerde iken (ru'yâsında) kendisine "Şübhesiz sen mübarek bir vâdîde bulunuyorsun" denilmiştir.

Seneddeki üçüncü râvî Mûsâ ibn Ukbe şöyle dedi: Hacc seferinde Salim ibn Abdillah, babası Abdullah ibn Umer'in vaktiyle Zu'l-Huleyfe'de bineğinden inip, gecelemek üzere devesini çöktürdüğü yere bizi indirdi. Abdullah ibn Umer'in: Rasûlullah Veda Haccı'na giderken bu vâdîde devesinden inip gecelediği yerdir, diye arayarak buraya gelip indiğini Salim görmüştü. Burası vâdînin içindeki mescidin alt tarafında, vâdî ile yol arasında tam ortalama bir mevki' idi [41].

19-.......İbnu Abbâs, Umer ibnu'l-Hattâb(R)'dan: Peygamber (S) Vâdî'l-Akîk'te iken şöyle buyurmuştur: "Bu gece bana Rabb'im tarafından bir elçi geldi: Bu mübarek vâdîde namaz kıl ve bu umre hacc içindedir de, dedi"[42]

17- Bâb: Arazî Sahibi. Ekinciye: Ben Seni, Allah'ın Şeni Burada Durdurduğu Müddetçe Durdururum Dediği Ve Belli Bir Müddet Zikretmediği Zaman, Mal Sahibi Ve Ekinci, Rızâlaştıkları Şart Üzerinde Olurlar.

20-.......İbn Umer(R)'den (şöyle demiştir): Umer ibnu'l-Hattâb, devlet başkanlığı zamanında Yahûdî ve Nasrânîler'i Hicaz toprağından çıkardı. Rasûlullah (S) da Hayber üzerine gâlib geldiği zaman bunları Hayber'Üen çıkarmak istemişti. Çünkü Hayber üzerine gâlib geldiği zaman arazî Allah'a, Rasûlü'ne ve müslümânlara âid olmuş da Rasûlullah Yahûdîler'i oradan çıkarmak istemişti. Bunun üzerine Yahudiler, Rasûlullah'tan hurmalıkların işlerini görmek ve mahsûlün yansı kendilerinin olmak üzere, kendilerini Hayber'de bırakmasını istediler. Bu istek akabinde Rasûlullah onlara.

— "Dediğiniz şartlara göre istediğimiz müddetçe sizleri burada

bırakıyoruz" buyurdu.

Böylece onlar, Umer bunları Teymâ ve Erîha'ya sürünceye kadar Hayber'de kaldılar [43].

18- Peygamber(S)'İn Sahâbîlerinden Bâzılarının Diğer Bâzılarına Zirâat Ve Meyve Hususunda Ücretsiz Ve Karşılıksız Olarak Ortak Olmaları Ve Yardımlaşmaları Babı [44]

21-.......el-Evzâî, Râfi' ibn Hadîc'in himayesinde olan Ebu'n- Necâşî Atâ ibn Suhayb'dan haber verdi. O şöyle demiştir: Ben Râfi' ibn Hadîc'den işittim; o da amucasi Zuheyr ibn Râfi'den. Zuheyr:

— Rasûlullah (S) bizleri, bize kolay olan bir işten nehyetti, dedi. Ben:

— Rasûlullah'ın söylediği şey elbette bir hakikattir, dedim. Zuheyr:

— Rasûlullah beni çağırdı ve: "Tarlalarınızla ne yapıyorsunuz (yânî onları

nasıl idare ediyorsunuz)?" dedi. Ben de: Bunları, sulak tarafı (bizim) olmak üzere ve hurmadan, arpadan vesk(denilen Ölçekler mukaabilinde îcâra (yânî kiraya) veririz, dedim. Rasûlullah: "Öyle yapmayınız. Onları ya kendiniz ekiniz, ya (ücretsiz olarak başkalarına verip) ektiriniz veyâhud da onları boş tutunuz!" buyurdu.

(Bu hadîsi amucasından işiten) Râfi':

— Ben senin kelâmını işitiyorum ve itaat ediyorum dedim, demistir (yânî: Ey Peygamberim, senin sözünü işittim ve sana tamâmiyle Ûâat ettim, demektir) [45].

22-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Sahâbîler (Peygamber asrında) arazîleri, mahsûlün üçte biri veya dörtte biri yâhud yarısı mukaabilinde zirâat ederlerdi. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Kimin tarlası ve toprağı varsa onu ya kendisi eksin, yâhud onu bir atıyye olarak versin (ektirsin); bunu da yapmazsa tarlasını (boş) tutsun" buyurdu [46].

Ve Ebû Tevbe er-Rabî' ibnu Nâfi*(241) şöyle dedi: Bize Muâvi-ye ibn Sellâm, Yahya ibn Kesîr'den; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Kimin arazîsi varsa onu kendisi eksin yâhud bir atıyye olarak dîn kardeşine versin; bunu da yapmaktan çekinirse (icara vermeyip) arazîsini (boş) tutsun" buyurdu [47].

23-.......Amr ibnu Dînar şöyle demiştir: Ben yukarıda geçen ve içinde kiradan nehiy bulunan Râfi ibn Hadîc hadîsini Tâvûs'a zikrettim. Tâvûs, if âl babından "Yuzriu" (yânı kira ile başkasına ektirir) dedi de, (delîl getirmek için şunu ilâve etti): Çünkü İbnu Abbâs (R) şöyle dedi: Şübhesiz Peygamber (S) mahsûlün bir kısmı ile ekincilik akdi yapmaktan nehyetmedi. Fakat: "Arazîsahibinin, toprağını mü'min kardeşine karşılıksız ekime vermesi, belli birşey almak üzere kiraya vermesinden hayırlıdır" buyurdu [48].

24-.......İbn Umer'in himayesinde olan Nâfi' şöyle demiştir: İbn Umer (R)

Peygamber (S) zamanında Ebû Bekr, Umer, Usmân zamanlarında ve Muâviye'nin emirliği zamanında ekim arazîlerini kiraya verirdi. Sonra Râfi' ibn Hadîc'ten Peygamber'in tarlaları kiraya vermekten nehyettiği rivayet olundu. Bunun üzerine İbn Umer, Râfi* ibn Hadîc'e gitti. Ben de onunla birlikte gittim. Râfi'den bu rivayetini sordu. O da:

— Peygamber (S) tarlaları kiraya vermekten nehyetti, dedi. Bu cevâb üzerine İbn Umer bana hitâb ederek:

— Ey Nâfi', sen kesin olarak bilirsin ki, biz tarlalarımızı Rasû-lullah'ın zamanında, tarlanın sulak, verimli yerlerinin mahsûlü arazî sahibine âid olmak ve samandan da birşey verilmek üzere, kiraya verirdik, dedi [49].

25-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Salim haber verdi ki, babası İbn Umer (R): Ben iyi bilmekteyim ki, Rasûlullah (S) zamanında tarla kiraya verilirdi, demiştir. Sonra Abdullah ibn Umer, Peygamber'in arazîyi kiraya vermek hususunda kendisinin bilmediği bir hüküm ortaya çıkarmış olmasından korktu da (her ihtimâle karşı) arazîyi kiraya vermeyi terketti [50].

19- Arazîyi Altın Ve Gümüş Para Karşılığında Kiraya Verme(Nin Cevazı) Babı

Çünkü İbn Abbâs: Sizin yapmakta olduğunuz işlerin en faziletlisi, içinde dikili ağaç olmayan arazîyi altın, gümüş akçe ile seneden seneye kirâlamanızdır, demiştir [51].

26-.......Râfi' ibn Hadîc şöyle demiştir: Bana amucalanm (Zuheyr ile Muzhir), Peygamber (S) zamanında sahâbîler, tarlanın sulak parçasında biten mahsûl ile yâhud arazî sahibinin istisna ettiği (mahsûlün üçte bir, dörtte bir gibi) bir mikdârı kendisine verilmek üzere, tarlayı kiraya verirlerdi. İşte Peygamber bu suretle arazîyi kiraya vermeyi nehyetti, diye tahdîs ettiler.

Râvî Hanzala: Râfi'e:

— Dînâr ve dirhem ile kiraya vermek nasıldır? dedim..Râfi':

— Dînâr ve dirhem ile icar etmekte be's yoktur, dedi [52]. el-Leys ibn Sa'd dedi ki: Öyle sanırım ki, kendisinden nehyolu-

nan husus öyle birşeydir ki, eğer halâl ve haramı anlama sahibi olan kimseler onda düşünselerdi, içindeki tehlikeden (yânî helak üzerinde oluşundan) dolayı ona cevaz vermezlerdi [53].

20- Bâb (Bu, Geçen Babın Bir Faslı Gibidir)

27-....... Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S) bir gün yanında çöl ahâlîsinden bir adam bulunduğu hâlde şunu anlatıyordu:

"Cennet ehlinden bir kimse (cennette) zirâat etmek hususunda Rabb'inden izin istedi de Allah ona:

— (Ey kulum!) Sen, arzu ettiğin hâlde değil misin? diye sordu. O kimse:

— Evet, lâkin ben zirâat yapmayı arzu ediyorum, dedi." Peygamber devamla dedi ki:

"Akabinde bu kimse tohum attı, tohumu hemen çabucak çıkmaya, büyümeye ve biçilmek devrine erişmeye başladı. Taneler yığını dağlar misâli oldu. Bunun üzerine Yüce Allah:

— Ey Âdem oğlu, al işte! Şu muhakkak ki, seni hiçbirşey doyurmaz, buyurur!"

Bunun üzerine çöl Arabi:

— Vallahi bu zirâatçiyi ancak ya Kureyşli yâhud Ensârî bir kimse bulursun. Çünkü Kureyş ile Ensâr zirâat sahihleridirler. Biz bedevilere gelince, bizler zirâat sâhibleri değiliz, dedi.

Bedevinin bu sözü üzerine Peygamber (S) gülümsedi [54].

21- Bitki Ve Ağaç Dikip Yetiştirmek Hakkında Gelen Hadîsler Babı [55]

28-........ Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Biz cumua gününün gelmesiyle sevinir, ferahlanirdık. Şöyle ki: Bizim ihtiyar bir hanım ninemiz vardı. O her cumua günü, bizim su kenarlarına dikmekte olduğumuz silk (çoğundur) denilen bitkinin köklerinden alıp toplar, onları bizim için bir çömleğin içine koyar ve buna arpa taneleri de ilâve ederek pişirirdi. RâvîYa'kûbdediki: İyi bilmiyorum amma Sehl; Bu yemeğin içinde ne iç, ne de et yağı vardı, demişti. Cumua namazını kılınca biz bu kadıncağızı ziyaret ederdik. O da hazırladığı bu yemeği bize yaklaştırır, ikram ederdi. İşte biz cumua günü olunca bu kadının hazırladığı bu yemekten dolayı sevinirdik. Biz kuşluk yemeğini cumua namazından sonra yer, öğlen uykusunu da muhakkak cumua namazından sonra uyurduk [56].

29-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: İnsanlar: EbûHureyre çok hadîs rivayet ediyor, derler. Ben kasden ihtiyarımla yalan söylersem, Allah bunu benden sorar. Yine insanlar: Muhacirler ve Ensâr için Ebû Hureyre'nin hadîsleri kadar hadîs söylemek müyesser olmuyor, derler. Fakat Muhacir kardeşlerimi çarşılardaki alışverişleri meşgul ederdi. Ensâr kardeşlerimi de mallarındaki ekim, dikim işleri meşgul ederdi. Ben ise (Suffe ehlinden) miskin bir kişi idim. Karnım tokluğuna Rasûlullah(S)'ın meclisine devam eder,,O'ndan ayrılmazdım. Ensâr ve Muhâcirler'in huzurda bulunamadıkları zaman ben hâzır bulunur, onlar Peygamber'in tebliğlerini unuttukları zamanlarda ben ezberler idim.

Bir gün Peygamber (S): "Sizden biriniz elbisesini ben şu hitabemi bitirinceye kadar yayar da sonra elbisesini toparlayıp göğsüne basarsa, muhakkak ki o benden işittiği makaalemden hiçbir şeyi ebeden unutmaz" buyurmuştu. Ben de yünden bürdemin bir parçasını Peygamber hitabesini söyleyip bitirinceye kadar yarısını yere serdim. Üzerimde başka elbisem de yoktu. Sonra o elbiseyi toplayıp bağrıma bastım. Peygamber'i hakk ile gönderen Allah'a yemîn ederim ki, O'nun bu konuşmasından bu güne erişinceye kadar hiçbir şeyi unutmadım [57]. (Ebû Hureyre devamla:) Allah'a yemîn ederim ki, Allah'ın Kitâbi'ndaki iki âyet olmasaydı, size ben kat'iyyen bir şey rivayet etmezdim, demiş ve şu âyetleri

okumuştur:

"Hakikat indirdiğimiz o açık açık âyetlerimizi ve doğruyu, biz Kitâb 'da insanlara onu pek aşikâr bir surette bildirdikten sonra gizleyenler; işte onlara hem Allah la'net eder ve hem la'net etmek sânından olanlar la 'net eder. Ancak tevbe edenler, düzeltenler ve hakikati iyice açıklayanlar başka. Ben artık onların günâhlarından geçerim. Ben en çok tevbe kabul edenim, en çok merhamet edenim" (ei-Bakara: 159-160) [58]

---

[1] Bu kitâb başlığı Buhârî nüshalarında farklı şekillerde gelmiştir:

Asîlî ve Kerîme nüshalarında "Mâ câe fi'1-Harsi ve'1-Muzâraa" şeklinde gelmiş. Yûnînî ve Kastallânî nüshalarında da bu rivayet tercîh edilmiştir.

Nesefî ve Kuşmeyhenî nüshalarında "Kitâbu'l-Muzâraa" şeklinde gelmiş, Besmele de unvandan sonraya konulmuş. Müstemiî nüshasında "Kitâbu'1-Hars" bâzı nüshalarda da "Kitâbu'1-Hars ve'I-Muzâraa" şeklindedir.

el-Muzâraa: Mufâale vezninde, ekincilik veçhile muamele eylemek ma'nâsı-nadır ki, meselâ biri tarla ve tohum verip, diğer işlemek veçhile olan ortaklık muamelesi gibi... (Kaamûs Ter.)

Fıkıh'ta Muzâraa, bir taraftan arazî, öbür taraftan çalışma ve mahsûl aralarında belli nisbetle taksim olunmak üzere yapılan bir nevi' ortaklık akdidir. Bu akd de diğer akidler gibi îcâb ve kabul île gerçekleşir.

[2] Yânî bu bâb ekin ekmenin ve ağaç dikmenin, bunlardan yenilip faydalandığı zaman sahibine âid olacak sevabı ve fazileti hakkındadır.

Buhârî'nin bu âyeti burada getirmesi "O tohumu siz mi bitiriyorsunuz, yoksa bitirenler biz miyiz?" sorusu ile gayet belîğ bir ni'met hatırlatması ihtiva etmesinden dolayıdır. Bu sebeble Nesefî, Tefsîr'inde Ebû Hureyre'den Rasûîullah(S)'ın: "Hiçbiriniz ekini ben zer' ettim, ben bitirdim demesin, fakat ben hars ettim, yânî tohum attım, desin" buyurduğu nakledilmiştir. Bu hadîsi İbn Ebî Hatim merfû' olarak rivayet etmiştir.

Bu âyette ekin ekmenin mubâhlığma delîl getirme noktası şöyledir: Yüce Allah, ekmekte olduğumuz tohumları bitirmekle bize ni'met hatırlatması yapmıştır. Bu da tohum ekmenin caiz olduğuna delâlet etmiştir. Çünkü yasak edilmiş olan bir şeyle ni'met hatırlatması yapılmaz (Kastallânî).

[3] Buhârî bu hadîsi bu babında ayrı ayrı üç sened İle vesîkalandırmıştır ki, bu da hadîsin ilmî kuvvetini gösterir.' Bu hadîs diğer hadîsçiler tarafından da on kadar sahâbîden ayrı ayrı sened ve metinlerle rivayet edilmiştir. Böylece bu zirâat ve ağaç dikme hadîsinin sahîhliği ve mu'teberliği yönünden ayrı bir mevkii vardır. Hiç şübhesiz Rasûlullah ekime ve dikime pek büyük bir ehemmiyet vermiş ve sahâbîlerine bunları tavsiye etmiştir ki, sahâbîler tarafından bunlar bize çeşitli şekillerde nakledilmiştir. Bunlardan bâzılarının tercemeîerini kaynaklanyle birlikte verelim:

"Ağaç diken hiçbir kimse yoktur ki, Allah ona diktiği ağaçtan çıkan meyve kadar ecr ve sevâb yazmasın" (Ahmed ibn Hanbel, Ebû Eyyûb'dan).

"Ağaç diken herbir kimseye o ağaçtan yenilen mahsûl muhakkak bir sadaka olur. O ağaçtan çalman da yine onun İçin bir sadaka olur. Vahşî hayvanların yediği de o kimse hesabına bir sadaka olur. Kuşların yediği de bir sadakadır. Her insanın ondan yiyip eksilttiği mahsûl de onu diken için bir sadakadır" (Müslim, Atâ ibn Ebî Rebâh yolu ile Câbir'den).

"Câbir dedi ki: Ümmü Ma'bed yâhud Ümmü Mübeşşir el-Ensârî kendisine âic hurmalıkta iken yanma Peygamber geldi ve kadına: "Bu hurmaları kim dikti, müslim mi: kâfir mi?" dedi. Kadın: Müslim, diye cevâb verdi. Bunun üzerine Peygam ber (S): "Bir

müslümânm diktiği ağacın meyvesinden, ektiği ekinin mahsûlünden herhangi bir insan, bir hayvan veya herhangi bir şey yerse, o yenilen meyvt ağacı, diken müslim için sadaka olur" buyurdu" (Müslim, CâbÎr'den).

Ebu'd-Derdâ Şam'da ağaç dikerken kendisine birisi uğramış da: Vay ser Rasûhıllah'ın yân ve arkadaşı olduğun hâlde ağaç mı dikiyorsun? dedi. Ebu'd-Derdâ da: Dur, acele etme! Ben Rasûlullah'm "Bir kimse bir ağaç diker de ağaçtan bir insan yâhud A ilah 'm mahlûkundan herhangi bir mahlûk meyve yerse, muhakkak bu yenilen mahsûl, diken kimse için sadaka olur" buyurduğunu işittim, demiştir (Ahmed, Müsned).

[4] Hadîsin bâb başlığına uygunluk noktası, Rasûluliah'ın demir saban görünce söylediği sözdür. Bu hadîse göre başlık "Saban giren eve zillet, horluk giriyor; öyleyse onunla meşgul olmanın akıbetlerinden sakınmak vâcib olur" hükmünü ifâde eder.

Zirâatten sakınmayı telkin eden bu el-Bâhilî hadîsi i!e bundan önce geçen ekincilik ve ağaç dikmeyi teşvîk eden Enes ibn Mâlik hadîsi arasında açık bir zıdhk vardır.

Buhârî, bu zahirî zıdlığı giderme ve iki hadîsi uyuşturmayı başlıktaki iki suretle işârei etmiştir: a. Sabanla, zirâat aletiyle meşgul olmanın akıbetlerinden; b. Zirâatte emredilmiş olan sının geçmekten sakınmak suretiyle. Hadîsin sarihleri biraz kapah olan bu başlığı "Zirâatle meşgul olmanın diğer dînî vazifeleri yerine getirmeye mâni' olmasından sakınmak" suretinde tefsîr ediyorlar.

Dâvûdî: Zirâatten sakındırmayı ifâde eden bu Ebû Umâme hadîsi, hudûd boyunda vatanı savunma ve korumaya me'mûr edilmiş olanlara mahsûstur, demiştir. Şu hâlde cebhedeki mücâhidler zirâatten ve hattâ cihâda mâni her nevi meşgul yetten men' edilmiş oldukları hâlde, gerideki müslümânlar "Siz de on lara karşı gücünüzü/ı yettiği kadar kuvvet., hazırlayın.." (el-Enfâl: 60) emri gereğince, zirâatle ve ordunun ihtiyâçlarım sağlamak için her türlü iş seferberliği ile vazifeli bulunurlar. İşte hadîsin asıl ma'nâsı da "Bir millet tamamen ziraatçı olur da vatanın korunması vazifesi ihmâl edilirse, o memlekete ebedî bir horluk çöker" demek olur.

[5] Bu, Buhârî'nin el-Müstemlî nüshasında gelmiştir.

Bir rivayette: Ebû Umâme'nin râvîsi Muhammed ibn Ziyâd el-Elhânî, Ebu Umâme'nin adı Sudey ibn Aclân'dır dedi, demiştir

[6] Buhârî burada hadîsi üç yoldan rivayet etmiş. Bu üç yolun rivayetleri birbirini tamamlayarak zirâat, koyun ve av köpeklerinin müstesnâlığı bildirilmiş, böylece zirâat ve koyun sâhibleriyle avcıların köpek edinip kullanmalarının mübâh olduğu anlaşılmıştır. Başlığa uygunluğu da işte burasıdır.

[7] Bu hadîsin, hadîs usûlü bakımından şu ehemmiyetli özellikleri vardır:

a. Râvîlerin işitmesine dayanması.

b. İlk râvînin rivayetini yemîn ile te'yîd etmiş bulunması.

c. Sahâbînin sahâbîden rivayet etmiş olmasıdır ki, Sâib'in Sufyân'dan riâyetidir ve Sâib'in babası da sahâbîdir.

d. Kabilesi zikredildiğihâlde ismi ta'yîtı edilmeyen Ezdu Şenûe'nin de sa-hâbî olmasıdır ki, bir isnâdda üç sahâbînin birleşmesi pek az vâki' olan bir meziyyettir.

[8] Hadîsin bâb başlığına uygunluk noktası, öküze izafetle hikâye edilen "Ben çiftçilik için yaratıldım" sözüdür. Ve bununla çiftçilik için çift sürme hayvanı kullanılmasının cevazına işaret edilmiştir.

Buhârîbu hadîsi İsrâîl oğulları babında da getirmek suretiyle, kıssanın onlar zamanında cereyan ettiğini anlatmıştır. Maamâfîh hayvanın bir mu'cize olarak kelâm etmesi, her ümmette görülmüştür.

Bu hadîste Peygamber iki halîfesinin imânlarının kemâline yüksek bir i'ti-mâdını ifâde etmiş, Allah'ın kudretini tanıma ve îmânlarındaki salâbetİ kendi menzilesine yükseltmiştir,

"Yevmu's-Sebu"' ta'bm hadîsin ma'nâsı müşkil bir yeridir. Lügat yönünden "Yırtıcı canavarların hüküm icra ettiği gün" demektir. Bunun delâlet ettiği şeyi ta'yînde çeşitli îzâhlar ve ihtimâller ileri sürülmüştür. Bu hususta Kurtubî, İbnu'î-Arabî, Kaadi İyâz ve Nevevî'nin görüşleri dikkate değer.

Hulâsa: Hadîsteki "Yevmu's-Sebu"', bir ihtilâlin meydana getirdiği icti-mâî karışıklık zamanı olabilir. Peygamber bunun fecî' netîcelerini bir kurdun ağzından belîğ bir hikmet diliyle bildirmiş, ümmeti nifak ve ayrılıktan sakındırıp İçtimaî dayanışmaya teşvik etmiştir (Kâmil Mîrâs, Tecrîd Ter,, VI. 199).

[9] Buhârî, hadîsteki ile yetinerek, hüküm zikretmemiştir

[10] Hadîsin bâb başlığına delîlliği "Terbiye etme ve sulama işlerini üzerinize alın da sizi mahsûlde ortak yapalım" sözündedir. Fıkıh örfünde buna "Musâkaat Akdi" denilir: Bir tarafta mal, bir tarafta çalışıp işleme ve mahsûlde belli nis-bette ortaklaşma akdidir.

Ensâr hurmalıklarının mülkiyetinin Muhâcirler'le aralarında taksimini tek-lîf etmişlerdi. Peygamber, yardımiaşmanm bu derecesini fazla görüp, akann mülkiyeti Ensâr'm üzerinde kalmak üzere, Muhâcirler'in çalışma İle ortaklıkları şeklini teklif etmiş, böylece Ensâr'ın aslî ve temel mülkiyet hakkını korumuştur.

[11] Bu, Namaz Kitâbı'nda; Mescidler bölümünde, CâhilÎyet kabirlerinin deşilmesi babında senediyle getirdiği uzunca hadîsin bir parçasıdır. Bu Enes hadîsi ile bâ-»ba delîl olmak üzere getirilen İbn Umer hadîsi bir İhtiyâç için veya harb gibi fbunu gerekli kılan bir zaruretle ağaç kesmenin câizliğini gösterir. Peygamber enu'n-Nadîr üzerine yapılan seferde, onların Buveyre mıntakasındakİ hurma-ihklarını harb zarureti İle yaktırıp kestirmişti.Şâir Hassan ibn Sabit bu Buveyre vak'asını metindeki beyti ile yâd etmiştir.

[12] Bu hadîsin buraya yazıcılar tarafından yersizce konulmuş olduğu söylenmiş ise de, buna şöyle cevâb verilmiştir: Hadîsin buraya girmesi şu vecihtendir: Bir arazîyi bir müddetle kiralayan kimsenin o arazîde istediği şeyi ekmek ve dikmek hakkı vardır. Müddet tamâm olunca arazî sahibinin, o dikilen şeyleri söktürmeyi istemek hakkı vardır. İşte bu da ağaç kesme mübâhhğındandır. Bu kadarcık ilgi,-mutâbakaatta yeterlidir (Kastallânî).

Hadîste bildirilen bir nevi1 ortaklıktır: Bir tarafta arazî sahibinin toprağı, öbür tarafta yarıcının arazî sahibine âid arazînin bir parçası üzerine ekmek suretiyle ortaklıkları vardır. Fakat bu yolda kurulan ortaklık tehlikeli bir muamele olduğundan, men' edilmiştir. Çünkü arazî sahibine ve işçiye âid olmak üzere iki kısma ayrılarak ekilen arazîden bazen bir kısmının, bazen öbür kısmının âfete uğraması ve bu suretle iki taraftan birisinin zarar görmesi çok oluyordu.

[13] Buharı bu başlıktan sonra sahâbî ve tabiîlerden bir haylî âlimlerin cevaz hükmünü ifâde eden sözlerini ve fiillerini ta'lîkler hâlinde rivayet etti. Bu rivayetleri diğer hadîsçiler senedleriyle getirmişlerdir

[14] Bunu Abdurrazzâk da Sufyân es-Sevrî'den senediyle rivayet etmiştir

[15] Bu ta'lîklerini de birçok hadîsçiler kendi eserlerinde senedleriyle ulaştırarak rivâyet etmişlerdir.

[16] îbn Ebî Şeybe bu ta'lîkte şunu ziyâde etmiştir: Diğer amcam Esved ile büyük amcam Alkame'nin mahsûlünden hisselerini Alkame ile Esved'e götürüp verirdim. Eğer amcalarım ekincilik akdinde dînî bir sakınca görselerdi herhalde beni bu ekincilik akdinden men' ederlerdi, demiştir.

[17] Umer'in bu uygulamasını Beyhakî, Umer ibn AbdİIazîz vâsitasıyle mevsûlen ve daha tafsîlli surette rivayet etmiştir: Umer İbn AbdİIazîz dedi ki: Umer halîfe olunca Necrân, Fedek, Teymâ, Hayber ahâlîsini sürdü ve bunların evlerini barklarını, bütün mallarını Beytü'1-Mal hesabına satın aldı. Ya'lâ ibn Umeyye'yi bu mallar ve arazî üzerine âmil ta'yîn etti. Ya'lâ'ya verdiği ta'lîmâtta: "Bu arazîyi ,-, zîrâatçilere ekincilik suretiyle vermesi, eğer Umer nâmına zirâatçiye tarla ile be-f, râber tohum, çift hayvanı, demir saban da verirse mahsûlün üçte ikisi Umer'e, üçte biri de çiftçiye âid olması, eğer tohum, çift hayvanı, saban gibi zirâat âletleri ve edevatı çiftçi tarafından Üstlenilİrse mahsûlün yarısı çiftçiye, yarısı da *' Umer'e âid olmak üzere ortalama taksim edilmesi; hurma, üzüm gibi meyvelerin üçte biri işçiye, üçte ikisi Umer nâmına taksîmi" emr olunmuştu (İbn Ha-

cer, Aynî).

[18] İbn Hacer, bu ta'lîki Saîd ibn Mansur senediyle rivayet etti dedi. Aynî ise, ben bunu çok aradım, hadîs kitâblarında bulamadım, dedi.

[19] İbnu Battal, Ahmed ibn Hanbel'in mezhebi de bu olduğunu, fakat Ebû Hanî-fe, Mâlik, Şafiî'nin bunu men' ettiklerini bildirmiştir. Men' sebebi mechûl semen üzerine akdedilen icâre olmasıdır.

[20] Bu zevatın görüşlerini sırasıyle el-Esrem ile îbn Ebî Şeybe rivayet etmişlerdir.

[21] Ma'mer'in görüşünü, Abdurrazzâk senedli olarak rivayet etmiştir.

[22] Vesk, Peygamber sâ'ı İle altmış sâ'dır. Sâ ve müdd hesabı hakkındaki ihtilâflar Zekât Kitâbı'nda geçmişti. Hanefîler'ce bir sâ'ın 1040 dirhem olduğu da orada bildirilmişti.

[23] Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber Hayber arazîsinden çıkacak meyve ve ekinden her mahsûlün yarısı üzerine muamele yaptı" sözündedir (Aynî).

Bu hadîste muzâraa ve muhâbara akdi yapmanın cevazı vardır. Çünkü Peygamber bunu takrir etmiş ve bu takrîr de Ebû Bekr devrinde ve Umer'in onları oradan sürmesine kadar devam etmiştir (Kastallânî)

[24] Buharı, caiz olur veya olmaz'dan ibaret olan "izâ"nın cevâbını, o konuda görüş ayrılıkları bulunduğu için zikretmemiştir.

[25] Bu hadîs, daha tam olarak biraz önce geçti. Burada başlık için ayrı bir yoldan kısaca getirdi. Hadîste müddet beyânına bir girişme bulunmadığı için, başlıkla arasındaki uygunluk meydandadır.

[26] Bu îbn Abbâs hadîsi, arazî sahibinin kira bedeli ve ücreti almasının caiz olduğunu İfâde etmektedir. Bunda Peygamber'in kirayı nehyetmediği açıkça zikredilmekle beraber, kişinin kendi toprağını mü'min kardeşine ücretsiz olarak zirâat ettirmesinin daha hayırlı olduğu bildirilmesi, ücret almanın cevazını ifâde eder. Çünkü ücretin terkedilmesinin hayır ve fazilet olması ücret almının cevazına aykın değildir.

[27] Buhârî bu başlıkla, müslümânlarla zimmet ehli arasında ekincilik akdi yapmanın cevazında hiçbir fark olmadığını kasdetmiştir. Ancak hüküm zimmet ehlini şâmil olmakla beraber sâdece Yahûdîler'i zikretmiştir.

[28] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu apaçıktır

[29] Hadîsin başlığa uygunluğu "Şu kıt'a bana âid..." sözünden alınır. Bu söz hakikatte çekişmeye götürücü bir şarttır. Hadîs yakında geçmişti

[30] Bu Abdullah ibn Umer hadîsi Icâre Kitâbı'nın 13. babında da geçti. Oradaki metin ile bunun arasında öne geçirme, geri bırakma, artırma, noksan, lâfız değiştirme gibi bâzı farklar bulunmakta beraber, kıssanın ruhunda ve şeklinde hiçbir fark ve karışma yoktur. Her iki metin karşılaştınlırsa bu pek iyi anlaşılır.

[31] Hadîsin başlığa delîllik noktası şöyledir. Ücretle işçi tutan kimse ücretli için bir ücret ta'yîn etti. İşçinin ücretinden yüz çevirip gitmesinden sonra ücrette onun lehine iyilik ve salâh olan surette tasarruf etti. Eğer onun ücretindeki bu tasarruf caiz olmasaydı, elbette bir ma'sîyet olacak ve onu Yüce Allah'a ulaşmaya vesile yapamıyacaktı.

[32] Buhârî bu ta'liki, İsmâîl ibn Ukbe'nin Nâfi'den yaptığı rivayetinin amcası Mûsâ ibn Ukbe'nin metindeki rivayetinin aynı olduğunu, yalnız "Saaytu" lâfzında ayrılık bulunduğunu bildirmek için getirmiştir.

Buhârî, İsmail'in bu rivayetini Edeb Kitâbı'nda "Ana babasına itaat edenin duasının kabulü bâbı"nda senediyle getirmiştir.

[33] Bu başlığın birinci kısmının delilidir. Peygamber'İn Umer'e: "Aslını ebediyyen sadaka et... " sözü sahâbînin vakfının hükmüdür. Diğer sahâbîlerin vakıflarının hükmü de böyle olacaktır.

Buhârî Umer'in bu vakfı ile ilgili hadîsini Vasıyyetler Kitâbı'nda senediyle getirmiştir.

[34] Yânî: Lakin müslümânların sonunu düşünmek, fethettiğim köyü taksim etmememi, fakat onu müslümânlar üzerine bir vakıf yapmamı gerektiriyor.

Bu Umer hadîsi, başlığın ikinci cüz'ü olan harâc arazîsinin ekincilik suretiyle işletilmesini ifâde etmektedir. Hakîkaten Umer kendi devlet başkanlığında fethettiği köylerin arazîsini gâzîler arasında taksim etmeyip, bu arazîyi fethedilen köylerin ahâlîsine ekincilik

suretiyle verip işletmiştir, ki vakıf hâlinde idare edilen bu arazîden müstakbel nesillerin fakirlerinin istifâdeleri sağlanmıştır.

islâm'ın evvelinde fethedilen arazîler, gâzîler arasında taksim edildiği hâlde, Umer'in böyle vakıf hâlinde -velev ki müslümânların umûmunun yararı adına olsa bile- bir idare nizâmı kabû! etmesi, Peygamber'İn bir emir1 ve beyânına dayanmaktadır. Buhârî buna başlıkta işaret etmiştir. Hadîsin tamâmını Vasıyyet Kitâbı'nda getirecektir.

[35] Umer'in bu kaanûnunu İmâm Mâlik el-Muvatta'da senediyle rivayet etmiştir. Ebû Ubeyd Kaasım ibn Sellâm da Kitâbu'f-Emvâl.'ds Umer'in bu kaanûnunu bir emir ile i'lân ettiğini rivayet etmiştir.

[36] Bunu İbn Ebî Şeybe kendi Müsned'indt senediyle rivayet etmiştir

[37] Bunu tshâk ibn Râhûye senediyle rivayet etmiştir

[38] Bunu da Tirmizî rivayet etmiştir.

[39] Rasölullah'm bu aslî hadîsiyle râvî Amr ibn Av fin ziyâdesi birlikte ele alındığında j ma'nâsı: Bir kimse ölü ve hiçbir müslümânın hakkı ile ilgisi bulunmayan bir arazîyi diriltirse, o toprak onun olur. Fakat zâlimin, yânî başkasının tasarrufunda bulunan arazîyi ekmek, dikmek., suretiyle istimlâke kalkışan zâlimin, bu toprakta tasarruf hakkı yoktur demek olur.

[40] Umer'in bu hükmü bâb başlığında geçmiştir.

[41] Bu hadîsin buraya girme ciheti şöyledir: Buhâri bununla Zu'1-Huleyfe'nİn insanların oraya inmesi men' edildiği için i'mâr ile mülk edilmiyeceğine, ölü arazîden faydalanmak ise caiz olacağına; buranın kimse İçin mülk edinilmiş olmadığına işaret etmiş olmasıdır. Bu kadarcık ilgi mutâbakaat vechinde yeterlidir (Aynî).

[42] Bu hadîsle bundan önceki hadîs, her ikisi de Hacc Kitâbı'nda geçmiştir. Bu hadîsin oradaki rivayetinde râvîlerin işitmesi belirtilmiştir.

[43] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bu şartlara göre istediğimiz müddete kadar sizleri burada bırakıyoruz" sözündedir.

Rasûlullah vefatı günlerinde bu müddete nihayete erdiğini bildirmiş ve gayrı müslimlerin Arab Yarımadasından tamamen çıkarılmalarını vasıyyet etmişti.

Ebü Bekr'in devlet başkanlığı zamanında dînden dönme isyanlarının söndürülmesi ile uğraşıldığından, nisbeten ikinci derecedeki işlere bakılamamıştı. Ebû Bekr İslâm'ı sarsan bu isyanları bertaraf edip İslâm birliğini sağlayarak vefat etti. Umer, Rasûlullah'ın vasıyyetini yerine getirmek zamanı geldiği için Hayber Yahûdîleri'ni Arabistan'dan Teymâ ve Erîha'ya sürdü. Teymâ, Arabistan'ın kuzeyinde Şâm ile Vâdfl-Kurâ arasmda>>Iedîne'nin 350 km. kuzeyinde bir şehirdir. Erîha, Kudüs'ün 20 km. kuzeydoğusunda, Lût Denİzi'nin kuzeybatısında bir kasabadır.

[44] Yânî Peygamber(S)'İn sahabelerinden arazî sahihlerinin, toprağı olmayanları zirâat ve meyve hususlarında ücretsiz olarak ortak yapmaları ve yardımlaşmaları babı.

[45] Hadîsin başlığa uygunluğu: "Tarlalarınızı ya kendiniz ekiniz, ya karşılıksız başkalarına verip ektiriniz... "sözündedir.İşte karşılıksız verip ektirme, onların sıkıntılarına ortak olmak ve yardımlaşmaktır. Peygamberin bu sözü sahîh icâreden nehiy değil, icârenin cevazı ile beraber ücretsiz ektirilerek mü'minin mü'.mine sıkıntısında ortak olması ve yardımının daha hayırlı olduğunu bildirmektir.

[46] Hadîsin başlığa uygunluğu: "Tarlayı atıyye olarak versin" sözündedir. Çünkü "Menha", atıyye yermek, karşılıksız verip yardımlaşmaktır.

[47] Bu Ebû Hureyre hadîsi de geçen Câbir hadîsi ma'nâsmdadır. Bunu MÜstûn de Buyu' Kitâbı'nda .getirmiştir.

[48] ibn Abbâs'm bu hadîsi ekincilik akdi yapmanın Peygamber tarafından nehye-dilmediği, fakat mü'minlerin birbirlerine şefkatli ve müsamahalı olmalarının emredildiği hususunda gayet açıktır.

[49] İbn Umer'in bu hadîste tasvir ve ta'rîf ettiği ekincilik akdi, bambaşka bir mâhiyettedir. Mahsûlün yarısı, üçte biri, dörtte biri gibi bir cüz'ü mukaabilinde ak-dolunmuş değildir. Fakat tarlanın sulak bir kısmının bitirdiği mahsûl arazî sahibine âid olmak üzere yapılmış, zararlı bir ekincilik akdidir. İşte Abdullah ibn Umer, hadîsteki nehiy bu nevi' akidlere yöneliktir demek istemiştir. Yânî Rasûlullah'ın nehyettiği arazî kiralaması, içinde zararlı şart bulunan kirâlama dır. Râfi' ailesi sulak kısmın mahsûlü kendilerine âid olmak ve samandan da bir pay verilmek üzere kiraya verirlerdi. Bu ise mechûl üzere olan, zararlı ve çekişmeli olabilecek bir akiddir. İşte bu nehyedilmiştir. Yoksa mutlak olarak kiraya vermek değil.

[50] Buhârî de, İbn Umer de bu hadîsle yukarıdaki Râfi' hadîsinin mâhiyetini izhâr etmek istemiştir.

[51] Arazî mahsûlünün bir mikdârı mukaabilinde arazîyi kiraya vermenin cevaz veya kerâhatini ifâde eden iki muhtelif rivayet karşısında arazînin nakidlerle kiralanmasının cevazında ihtilâf edilmemiştir. Buhârî İbn Abbâs'ın hadîsini ta'lîl için buraya koymuştur. Bu ta'lîkİ Vekî' kendi Musantıaf'mda senediyle İbn Ab-bâs'tan, bu metin ile rivayet etmiştir.

[52] Hadîsin başlığa uygunluğu "Dînâr ve dirhem ile arazî İcar etmekte be's yoktur" sözündedir,

Râfi'nin bu sözü ya kendi içtihadıdır yâhud bunun cevazına nass tarikiyle bir bilgisi eklenmiştir, yâhud dînâr ve dirhem ile kiranın nehiyde dâhil olmadığını bilmesine dayanmıştır

[53] Ebû Zerr nüshasında burada "Buhârî dedi ki: el-Leys şöyle dedi" şeklinde gelmiştir. Bu kışıma da yukarıdaki sened ile utanmıştır.

[54] Buhârî'nin bu hadîsi burada getirme sebebi, Ensâr ve Muhacirler'in zirâat sâ-hiblerinden olmaları delaletiyle, arazî kirasından nehye dâir gelen hadîslerdeki nehyin, tenzîhî nehy olup tahrimî nehy olmadıklarım bildirmektir.

"Eğer bu hadîsin buraya girdirilmesinin sebebi nedir? dersen, İbnu'l-Munîr buna şöyle cevâb vermiştir: Şuna tenbîh için girdirilmiştir: Kiradan men' etme hadîsleri ancak mendûbluk için gelmiş, vâcib kılma üzere gelmemiştir. Çünkü Âdem oğlu'un en şiddetli surette hırslı olduğu hususlarda âdet, o şeylerle me-tâ'lanmaktan men' olunmamasıdır. Cennet ehlinden olan bu harisin zirâate hırsının ve cennette bile ondan faydalanma isteğinin bakî olması, onun bu iş üzerine öldüğüne delildir. Çünkü insan yaşadığı hâl üzere ölür ve öldüğü hâl üzere diriltilir. Bu da onların dünyâdaki son işlerinin; arazî ile faydalanmanın cevazına ve bunun devam etmesine delâlet etmiştir. Şayet arazîyi kiraya vermek ona ha» râm kılınmış olaydı, o şahıs buna hırstan nefsini keserdi ve nihayet zihninde bu kadar subût sabit olmazdı" (Kastallânî, IV, 183).

"Sen dilediğin hâlde yaşıyor değil misin" vecizesinden, beşer nefsinin dünyâ emellerinden ve lezzetlerinden her ne arzu ederse cennette bulunduğu anlaşılır. "Onlar altın tepsiler ve testilerle tavaf edileceklerdir. Canlarının isteyeceği, gözlerinin hoşlanacağı ne varsa hepsi oradadır ve siz içinde ebedî kalacak olanlarsınız" (ez-Zuhruf: 71).

[55] Yânî dikilmesi âdet olan bitki ve ağaç köklerinin dikilip yetiştirilmeleri hakkında gelen hadîsler babı.

[56] Hadîsin başlığa delil yapılan yeri, kökü yenilen çoğundur bitkisinin dikilip yetiştirilmesidir. Bunun gibi yenilmesi âdet olan her nebatın dikilip yetiştirilmesinin gerekli olduğu bildirilmiş oluyor. Hadîsin bu kitaba girdirilmesi ise ekim ile dikimin bir bâbdan olmaları yönündendir.

Bu Sehl hadîsi, Cumua Kitâbı'nın sonunda da geçmiştir.

[57] "O kimse benden duyduğunun hiçbir parçasını asla unutmaz" fıkrasındaki unutmama, Peygamber'in sâdece o meclisteki konuşmasına sıkışmış değildir. Bundan sonra Ebû Hureyre'nin Peygamber'den işittiği bütün tebliğlerini şâmildir. Ebû Hureyre'nin bu unutmamayı yemîn ederek haber vermesi de buna delâlet eder. Ondaki bu hârika ezberleme kuvveti, Peygamber'in duası bereketi ile kuvvet kazanmıştır.

[58] Buhârî bu hadîsi biraz daha kısa bir metin ile ilim Kitâbı'nda getirmişti. Burada getirme sebebi ise, Ensâr'ın zirâatle, ağaç dikmekle uğraşmalarını beyân etmektir. Hadîsteki "Mallarının işleri" ta'bîrinden maksad, kendi arazîlerinde zirâatle ağaç dikip

yetiştirmekle meşgul olmalarıdır.

Âyet, Peygamber'in tebliğlerini öğrenip de başkalarına öğretmeyerek gizleyenlere çok şiddetli bir ceza haber vermektedir. Onun için bütün öğreticiler, âlimler üstlendikleri ilmi ve hakikatleri öğretip neşretmeli, görevlerini tam yapmalıdırlar

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

50-KITABU'L-MUKATEB

(Hürriyetini Satın Alma Yazışması Yapılmış Olan Köle Kitabı) [1]

1- Hürriyetini Satın Alma Yazışması Yapılmış Olan Kölesine Zina İftirası Yapan Kimsenin Günâhı Bârı [2]

2- Hürriyetini Satın Alma Yazışması Yapılmış Köle-Ve Onun Her Sene İçinde Ödenecek Mikdâr Ve Vazife Olarak Ödeme Vakitleri Veya Taksitleri Babı [3]

Ve Allah'ın şu kavli:

"Ellerinizin mâlik olduğu (köle ve cariyelerden) mukâtebe isteyenleri, eğer onlarda bir hayır biliyorsanız, kitabete kesin, onlara Allah 'ı/ı size verdiği maldan Verin.*" (en-NÛr: 33) [4]

Ve Ravh, İbn Cureyc'den söyledi [5]; o şöyle demiştir: Ben Atâ ibn Ebî Rebâh'a: (Kölem benden kitabet istediğinde) onun malı olduğunu bilirsem, onunla ^hürriyet satın alma yazışması yapmaklığım bana vâcib ; midir? dedim. Atâ: Ben bunu vâcibden başka görmüyorum, dedi.

Ve Amr ibn Dînâr da: Ben Atâ'ya: Sen bu görüşü bir kimseden mi rivayet ediyorsun? dedim. Atâ: Hayır,dedi. İbn Cureyc dedi ki: Sonra bana Atâ haber verdi ki, ona da Mûsâ ibn Enes şöyle haber vermiştir: Şîrîn, Enes ibn Mâlik'ten hürriyet satın alma yazışması yapmasını istedi. Hâlbuki Sîrîn'in malı çoktu. Enes, yazışma yapmayı kabul etmedi. Bunun üzerine Şîrîn, Umer ibn Hattâb'a gitti de, Enes'in kabul etmeyişini ona söyledi. Umer, Enes'e: Sîrîn'le hürriyetini satın alma yazışması yap, emrini verdi. Enes yine çekindi.

Bunun üzerine Umer, Enes'e kırbaçla vurdu ve: "Eğer onlarda bir hayır biliyorsanız kitabete kesin.." <en-Nür: 33) âyetini okudu. Akabinde Enes, Şîrîn ile hürriyet satın alma mukaavelesini yazdı.

1- Ve el-Leys şöyle dedi: Bana Yûnus, İbn Şihâb'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Urve şöyle dedi: Âişe şöyle dedi: Berîre, kitâbel bedeli hakkında yardım istemek için Âişe'ye geldi. Berîre'nin üzerinde beş sene içinde taksitlere ayrılmış beş ûkıyye borç vardı. Âişe bı; hususta arzu duyarak, Berîre'ye:

— Re'yirri bana haber ver! Ben senin sâhiblerine bu beş ûkıyye-yi bir defada saysam, sâhiblerin seni satarlar mı? Ve velâlık hakkın bana âid olmak üzere seni âzâd edeyim, dedi.

Berîre sâhiblerine gitti ve bu teklifi onlara arzetti. Onlar:

— Hayır (seni satmayız), ancak velâ bize âid olursa (satmayı kabul ederiz), dediler.

Âişe dedi ki: Ben Rasûlullah'm huzuruna girdim ve onların dediğini kendisine söyledim. Rasûlullah (S) Âişe'ye:

— "Sen Berîre'yi satın al ve onu hürriyete kavuştur. Şübhesiz velâ hakkı ancak hürriyete kavuşturanındır" buyurdu.

Sonra Rasûlullah hutbe yapmak üzere ayağa kalktı, (Allah'a hamd ve övgü yaptıktan sonra) şöyle buyurdu:

— "Bir takım adamlara ne oluyor ki, Allah'ın Kitabı 'nda olmayan bir takım şartlar ileri sürüyorlar! Her kim Allah'ın Kitabı'nda bulunmayan bir şartla şart kılarsa, o şart bâtıldır; hükümsüzdür. Allah'ın şartı (ve kaanûnu) daha haklı ve daha kuvvetlidir" [6].

3- Mukâtebin Şartlarından Caiz Olanlar Ve Allah'ın Kitâbfnda Olmayan Bir Şartı Şart Kılan Kimse Babı

Ve bu bâbda ibn Umer'in Peygamber'den hadîsi vardır [7].

2-.......Bize el-Leys, İbn Şihâb'dan; o da Urve'den tahdîs etti. Urve'ye de Âişe

şöyle haber vermiştir: Berîre kitabet bedeli hakkında yardım istemek için Âişe'ye gelmişti. Berîre kitabet bedelinden (o güne kadar) birşey ödememişti. Âişe, Berîre'ye:

— Sen efendilerine dön, eğer velân bana âid olmak üzere senin adına kitabet bedelini (bir defada) ödememi arzu ederlerse, öyle yapayım, dedi.

Berîre bu teklîfi efendilerine bildirdi. Fakat onlar kabul etmediler ve:

— Âişe kitabet bedelini senin adına hasbî olarak (yânî sevabını gözeterek) vermek isterse, velân bize âid olmak üzere versin! dediler.

Berîre bunu Rasûlullah'a arzetti. .Bunun üzerine Rasûlullah, Âişe'ye*

— "Sen Berîre'yi satın al, sonra hürriyete kavuştur. Velâ da muhakkak surette hürriyete kavuşturan kimseye âiddir" buyurdu.

Râvî dedi ki: Sonra Rasûlullah (S) ayağa kalkıp şu hitabeyi yaptı:

— "Bir takım insanlara ne oluyor ki, onlar Allah'ın Kitabı'nda olmayan bir takım şartları şart kılıyorlar! Kim Allah'ın Kitâbı'nda (hükmünde) bulunmayan bir şartı şart kılarsa, eğer o kimse bunu yüz kerre şart kılsa da onun hükmü yoktur. Allah 'm şartı daha hakk ve daha sağlamdır" [8].

3-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Mü'minlerin annesi Âişe (R) köle bir kızı sâhiblerinden satın alıp, onu hürriyete kavuşturmak istedi. O köle kızın sâhibleri:

— Biz bu kızı, onun velâ hakkı bize âid olmak üzere (sana satarız), dediler.

Rasûlullah (S):

— "Onların ileri sürdükleri bu şart, senin velâ hakkına mâni' olamaz. Çünkü velâ hakkı ancak hürriyete kavuşturan kimseye âiddir" buyurdu [9].

4- Hürriyetini Satın Alma Yazışmasına Bağlanmış Kölenin Yardım Araması Ve Bu Yardımı İnsanlardan İstemesi Babı

4-....... Âişe (R) şöyle dedi: Berîre geldi ve:

— Ben sâhiblerimle her bir yılda bir ûkıyye vermek şartıyle dokuz ûkıyye üzerine hürriyetimi satın alma yazışması (mukaavelesi) yaptım; bu sebeble bana yardım et, dedi.

Âişe, Berîre'ye hitaben:

— Eğer sâhiblerin, velâ hakkı benim olmak üzere, benim bu bedeli kendilerine bir defada peşin olarak vermemi ve seni hürriyete kavuşturmamı isterlerse, öyle yaparım, dedi.

Berîre sahihlerine gitti (teklifi bildirdi). Onlar bunu Berîre'ye karşı kabul etmediler. Berîre, Âişe'ye gelip şöyle dedi:

— Ben bu teklîfi onlara arzettim. Onlar velâ hakkı kendilerine âid olmadıkça kabul etmemekte direttiler, dedi.

(Âişe dedi ki:) Rasûlullah bunu işitti de benden sordu. Ben de kendisine haber verdim. Bunun üzerine Rasûlullah (S) bana:

— "Velâyı onlara şart ederek Berîre'yi (satın) al ve hürriyete kavuştur. Çünkü velâ, ancak hürriyete kavuşturana âiddir" buyurdu.

Âişe dedi ki: Akabinde Rasûlullah insanlar içinde ayağa kalktı. Allah'a hamd edip sena eyledi. Sonra "Amma ba'du"deyip şunları söyledi:

— "Sizden bir takım adamlara ne oluyor ki, onlar Allah'ın Ki-tâbı'nda olmayan bir takım şartları şart kılıyorlar! Allah'ın Kitabında bulunmayan (ona muhalif olan) herhangi bir şart, yüz defa şart kılınmış olsa da, o bâtıldır; hükümsüzdür, Allah'ın hükmü uyulmaya (ona aykırı olan şartlardan) daha haklıdır ve Allah'ın şartı en sağlamdır. Sizden bir takım adamlara ne oluyor ki, onlardan herhangi biri: YâFulân! Velâ benim olmak üzere âzâd eyle, diyor? Hiç şübhe-sjz velâ hakkı, hürriyete kavuşturanındır"' [10].

5- Mukâteb, Kendisi Razı Olduğu Zaman Satılıp Alınması Babı

Ve Aişe: Mukâteb, üzerinde (kitabet bedelinden) ödemediği bir borç kaldığı müddetçe bir köledir, demiştir [11]. Zeyd ibn Sabit de: Üzerinde bir dirhem borç kaldığı müddetçe (köledir), demiştir [12]. İbn Umer de: Mukâteb, üzerinde kitabet malından birşey kaldığı sürece yaşasa da, ölse de, cinayet işlese de bir köledir, demiştir [13].

5-.......Bize Mâlik, Yahya ibn Saîd'den; o da Abdurrahmân kızı Amre'den tahdîs etti ki, Berîre yardım istemek için mü'minlerin annesi Âişe (R)'ye geldi. Âişe ona:

— Eğer sahihlerin isterse, senin mukâtebe bedelini bir döküşle onlara dökeyim ve seni âzâd edeyim; bunu yapayım, dedi.

Berîre bu teklîfi sâhiblerine zikretti. Onlar:

— Hayır, razı olmayız; ancak velâ hakkm bize âid olması şar-tıyle kabul ederiz, dediler.

İmâm Mâlik geçen senedle dedi ki: Yahya şöyle dedi: Amre muhakkak olarak şöyle dedi: Âişe bunu Rasûlullah'a zikretti. Bunun üzerine Rasûlullah (S), Âişe'ye:

— "Sen Berîre'yi satın al ve onu hürriyete kavuştur. Şübhesiz velâ hakkı ancak hürriyete kavuşturan kimseye âiddir" buyurdu [14].

6- Bâb: Mukâteb, Bir Kimseye "Beni Sahibimden Satın Al Ve Hürriyete Kavuştur" Dediği Ve O Kimse De Mukateb Köleyi Âzâd Etmek İçin Satın Aldığında (Bu Caiz Olur)

6-.......Bize Abdulvâhid ibnü Eymen tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam Eymen tahdîs edip şöyle dedi: Ben Âişe'nin yanına girdim de ona hitaben: Ben Utbete'bni Ebî Leheb'e âid idim. O öldü ve beni onun oğullan mîrâs aldılar. Onlar da beni İbn Ebî Amr'e sattılar. Abdullah ibn Ebî Amr da beni hürriyete kavuşturdu. Utbe'nin oğulları velâyı kendilerine şart kıldılar, dedim.

Bunun üzerine Âişe şöyle dedi: Berîre hürriyetini satın alma mu-kaavelesine bağlanmış bir mukâtebe olduğu hâlde benim yanıma girdi de:

— Beni (sahihlerimden) satın al ve beni hürriyetime kavuştur, dedi.

Âişe dedi ki: Ben de Berîre'ye:

— Evet, dedim.

Berîre, sahihlerini kasdederek:

— Onlar senin üzerine benim velâ hakkımın kendilerine âid olmasını şart kılmadıkça beni satmıyorlar, dedi.

Âişe dedi ki: Ben:

— Benim buna (yânî velânın onlara âid olması şartına) hiç ihtiyâcım yok, dedim.

Akabinde Peygamber (S) bunu işitti yâhud bu söz O'na ulaştı da, Peygamber bunu Âişe'ye zikretti. Âişe de Peygamber'e Berîre'ye söylediği sözü söyledi. Bunun üzerine Peygamber (S) Âişe'ye'

— "Sen Berîre'yi satın al ve onu âzâd eyle; sahihlerini de kendi hâllerine bırak. Onlar diledikleri şartı şart koşsunlar" buyurdu.

Bunun üzerine Âişe, sâhibleri velâyı şart kıldıkları hâlde Berîre'yi satın aldı ve onu hürriyete kavuşturdu. Peygamber (S):

— "Onlar yüz şart ile şart kılsalar da velâ hakkı hürriyete kavuşturan kimseye âiddir" buyurdu

---

[1] Kitâb başlığı Ebû Zerr nüshasından başkalarında böyledir. Ebû Zerr nushala rında değişik şekilde gelmiştir

[2] Buharı bu bâb başlığı altında bir hadîs zikretmedi. Belki o, burada bunun ma'-nâsında gelen bir şeyi tesbît etmek için burayı beyaz bırakmıştı; böyle birşey bulmak kendisine mukadder olmadı.

Evet, KitâbıTl-Hudüd'da "Köleye zina iftirası yapmak" başlığını koydu da orada "Kim kölesi onun dediğinden berî olduğu hâlde, kölesine zina iftirası yaparsa, o kimse kıyamet gününde kamçılanır" hadîsini sekvetmiştir. Buhârî belki de bu hadîse işaret etmek istemiştir (İbn Hacer, Kastallânî).

[3] el-Mukâtebe: Yazı yazışmak ve mektûblaşmak ma'nâsmadır. Ve kul cinsi ken-> dişini kitabete kestirmek ma'nâsmadır, yânî kendi nefsi üzere efendisine bahâ-Ijj sim yazdırmak, tâ ki ne zaman edâ ederse âzâd ola... Şârİh der ki, kula ismi fail ve ismi mef'ûl unvanı dahî sahîh olur, lâkin ilk defa kitabe efendiden zuhur eylediğinden, ismi fail unvanı onda daha uygundur... (Kaamûs Ter.)'i

Mukâtebe, efendisi tarafından kölesine "Derhâl yâhud şu kadar müddet zarfında bir defada veya taksitlendirilmiş olarak bana şu kadar bir mal Ödersen seni âzâd ederim" denilmesi ve bunu kölesinin de kabul etmesidir (Medârik). en-Necm; yıldıza denir, cem'i Encûm, Encam ve Nucûm gelir... ve hudûd-ifC lu ve muayyen olan vakte ıtlak olunur. Zîrâ Arablar vakitleri necm ile hudûd-landırırlar... Ve muayyen vakitte edâ olunacak ulufe ve vazîfeye ıtlak olunur... en-Nucûm: Zuhur vezni ve ma'nâsında birinci bâbdan masdardır. Ve bir nesneyi ceste ceste edâ eylemek ma'nâsmadır ki, beyân ve ta'yîn olunmuş vakit ^ ma'nâsından yâhud muayyen vakitte edâ olunacak vazîfe ma'nâsından alınmıştır... (Kaamûs Ter.).

[4] en-Nûr: 33. âyetinde hürriyetlerini satın almak isteyen köleler lehine efendilere emir verilmiş ve hattâ böyle kölelere devlet hazînesinden maddî yardım yapılması da emredilmiştir. İşte Buhârî bu âyeti bu konuda kesin delîl olduğu için buraya koymuştur..

[5] Ravh'in bu naklini tsmâîl ibn İshâk e\-Kaadî A hkâmu'l-Kur'ân'da; Abdurraz-zâk ile Şafiî de kendi eserlerinde senediyle rivayet ettiler (Kastallânî).

[6] Hadîsin başlığa uygunluğu "Borç Berîre üzerine beş senede beş taksite bölündü" s özündedir.

Buhârî bu hadîsi Sahîn'inin birçok yerlerinde getirmiştir. Birincisi Kitâbu'-s-Salât'ta; "Mescidde minber üzerinde alışveriş zikredilmesi bâbı"ndadır.

"Allah'ın Kitâbı'nda bulunmayan"demek, Allah'ın Kitâbı'ndaki hükümlerde bulunmayan, kitabın hükmü gereğince olmayan demektir. Çünkü Allah'ın Kitabı birçok yerde Rasûl'e İtaat etmeyi emretmiştir. Sünnet'in de Kitâb için bir beyân olduğu bellidir. İşte velâ, nass olarak Kur'ân'da zikredilmediği hâlde, Rasûlullah velâ hakkını hürriyete kavuşturana tahsîs etmiştir (Nevevî).

[7] Buhârî bununla, bu babın sonunda.gelecek olan İbn Umer hadîsine işaret etmiş gibidir

[8] Hadîsin başlığa uygunluğu son cüml el erindedir. Bu cümlede başlıktaki şartın cevâbı ve mes'elenin hükmü apaçık belirtilmiştir.

Velâ: Kişinin mâlik bulunduğu bir köleyi hürriyete kavuşturması sebebiyle, hürriyete kavuşturan ile hürriyete kavuşturulan arasında devam eden hükmî bir yakınlıktır ki, bu yakınlık sebebiyle hürriyet veren, hürriyete kavuşturulanının mirasına hakk kazanır.

[9] Hadîsin başlığa uygunluğu "Velâsı bize âid olmak üzere (onu sana satarız)" kavlinden alınır. Çünkü bu Allah'ın Kitâbı'nda bulunmayan bir şarttır. Buhârî bu hadîsi Buyû'da ve Ferâiz'de de getirmiştir (Aynî), Velâ: Mülk, mâlikiyet ve yakınlık ma'nâlanna gelir. Burada hürriyete kavuşturma velâsı kasdediliyor ki, o da (daha evvel açıklandığı gibi) bir kimsenin kendi mülkiyetindeki bir şahsı hürriyete kavuşturması sebebiyle, o şahıstan hakk edeceği mîrastır.

[10] Hadîsin başlığa uygunluğu, Berîre'nin Âişe'ye "Bana yardım et" sözündedir. Yardım istemesi ve bu İsteğin yerine getirilmiş olması, bunun cevazına apaçık delâlet etmiştir.

[11] Âişe'nin bu sözünü îbn Ebî Şeybe ve İbn Sa'd senediyle rivayet etmişlerdir.

[12] Zeyd'in sözünü Şafiî ile Saîd ibn Mansûr rivayet ettiler.

[13] İbn Umer'in sözünü İbn Ebî Şeybe senedli olarak rivayet etmiştir (Kastallânî).

[14] Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in Âişe'ye "Onu satın al" sözünden alınır. Çünkü Peygamber'in satın almakla emretmesi, mukâtebin satılıp alınmasının cevazına delâlet eder.

Köleyi hürriyete kavuşturanın velâsı alınıp satılamaz ve hibe edilemez. Alimler nesebin tahvilinin caiz olmadığında ittifak etmişlerdir. Velânın hükmü de nesebin hükmü gibidir; nakledüemez.

69- KİTABU'N-NAFAKAAT. 2

(Nafakalar Kitabı)

Ve Aile Halkı Üzerine Yapılan Nafakanın Fazileti [1]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"... Yine sana hangi şeyi nafaka vereceklerini sorarlar. De ki: İhtiyâcınızdan artanı (verin). Allah size böylece

âyetlerini açıklar. Olur ki, dünyâ hususunda da, âhiret işinde de iyice düşünürsünüz..." (el-Bakara: 219-220) [2].

1-.......Bize Şu'be ibnu'l-Haccâc tahdîs etti ki, Adiyy ibn Sabit şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Yezîd el-Ensârî'den işittim; o da Ebû Mes'ûd el-Ensârî'den. (Abdullah ibn Yezîd dedi ki:) Ben Ebû Mes'ûd'a:

— Sen bunu Peygamber(S)'den mi rivayet ediyorsun (yâhud: Kendi içtihadınla mı söylüyorsun)? diye sordum.

Ebû Mes'ûd (R):

— Ben bunu ancak Peygamber'den rivayet ediyorum ki, O: "Her-hangibir müslümân kendi ev halkına -Allah'ın rızâsını kasdederek-infâk ederse, bu infâk o müslümân için bir sadaka olmuştur" buyurdu. [3].

2-.......Bana Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Allah: Yâ Âdem oğlu, sen infâk et, ben de sana infâk edeyim! buyurdu" demiştir [4].

3-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Dul kadınların ve fakirlerin nafakalarım kazanmaya koşan müslümân kimse, Allah yolunda harb

eden mücâhid gibidir, yâhud gece namâzlı, gündüz oruçlu âbid kimse -gibidir" buyurdu [5].

4-.......Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir: Ben (Veda Haccı sırasında) Mekke'de hasta iken, Peygamber (S) beni iyâde ve ziyaret ederdi. Ben kendisine:

— Benim malım vardır; malımın hepsini vasiyet edeyim mi? diye sordum.

Peygamber:

— "Hayır (vasiyet etme)/" buyurdu. Ben:

— Yarısını? dedim. Peygamber:

— "Hayır!" buyurdu. Ben:

— Üçte bir? dedim.

Peygamber:

— "Üçte bir; üçte bir de çoktur. Senin vârislerini zengin bırakman, onları muhtâc ve insanların ellerindekini istemek için insanlara ellerini açar hâlde bırakmandan daha hayırlıdır. Sen her ne in/âk edersen, o senin için bir sadakadır. Hattâ (yemek yerken) kadınının ağzına yükselteceğin bir lokmaya varıncaya kadar sevâb alırsın. Ümîd ederim ki, Allah seni yükseltir. Senin yüzünden birtakım insanlar faydalanır ve diğeri de zarar görür" buyurdu [6].

1- Ehl Ve Iyâl Üzerine Harcama Yapmanın Vucûbu Babı

5-.......Ebû Salih tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Hureyre(R) tahdîs edip şöyle dedi: Peygamber (S) şöyle buyurdu -."Sadakanın en faziletlisi, sadakanın sahibini zengin bırakan (ve fakirliğe düşürmeyen) sadakadır. Çünkü yüksek el, alçak elden hayırlıdır. (Ey mü'min!) Sen nafaka vermeye, nafakası üzerine vâcib olan aile ferdlerinle başla (sonra başkalarına ver). (Aile ferdlerinin nafakalarım vermezsen) kadın: Ya beni doyur, ya da beni boşa! der. Hizmetçi de: Beni besle,

beni çalıştır! der. Çocuk da: Beni doyur, beni kime bırakırsın? der."'

Bu hadîsi rivayet ederken Ebû Hureyre'nin yanında bulunanlar:

— Yâ Ebâ Hureyre! Sen bu hadîsi bu şekilde Rasûlullah'tan işittin mi? dediler.

Ebû Hureyre de (bu soruya sinirlendi de):

— Hayır, bu hadîs Ebû Hureyre'nin kîsesindendir! diye (suâli inkâr ve ta'rîz ile) karşılamıştır [7].

6-....... el-Leys tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdurrahmân ibnu Hâlid ibni Musâfir, İbn Şihâb'dan; o da İbnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Sadakanın hayırlısı, zenginliğin sırtına dayanmakta olan sadakadır. (Ey mü'min!) Sen sadaka vermeye, nafakası üzerine vâcib olanlarla başla" buyurmuştur [8].

2- İnsanın, Ailesinin Bir Senelik Yiyeceği Olan Nafakayı Ayırıp Habsetmesi Ve Iyâlin Nafakalarının Nasıl Olacağı Babı

7-....... Bize Vekî' haber verdi ki, İbn Uyeyne şöyle demiştir:

Ma'mer ibn Râşid bana şöyle dedi: Sufyân es-Sevrî bana:

— Sen ailesi için onların bir senelik azığını, yâhud senenin bir kısmında yiyecekleri azığı toplayan kimse hakkında birşey işittin mi? diye sordu.

Ma'mer:

— Bana bu hususta birşey gelmedi, dedi.

Sonra bir hadîs zikretti ki, o hadîsi bize İbn Şihâb ez-Zuhrî, Mâlik ibn Evs'den; o da Umer(R)'den olmak üzere şöyle tahdîs etmişti:

— Peygamber (S) -kendine mahsûs olan- Benu'n-Nadîr hurma mahsûlünü

satardı ve ailesi için, onların bir senelik azığını habsederdi [9].

8-.......îbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Mâlik ibnu Evs ibn Hadesân haber verdi. (ez-Zuhrî dedi ki:) Cubeyr ibn Mut'un*in oğlu Mu-hammed bana onun hadîsinden bir kısmını zikretmişti. Ben gittim, nihayet Mâlik ibn Evs'in yanma girdim ve ona bu hadîsten sordum. Bunun üzerine Mâlik ibn Evs de bana şöyle dedi: (Bana Umer ibnu'l-Hattâb'ın elçisi geldi, seni Mü'minlerin Emîri çağırıyor, dedi; onunla beraber) gittim, nihayet Umer'in huzuruna girdim. (Biz onun yanında otururken) Umer'in kapıcısı Yerfa' geldi de:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Usmân, Abdurrahmân ibn Avf, Zu-beyr, Sa'd ibn Ebî Vakkaas geldiler, senden izin isterler, dedi.

— Evet, deyip onların içeriye girmelerine izin verdi.

Râvî dedi ki: Onlar içeri girdiler, selâm verip oturdular. Biraz eylendikten sonra Yerfa' yine geldi ve Umer'e:

— Abbâs ile Alî hakkında da iznin var mı? dedi. Umer:

— Evet, deyip onlara da izin verdi.

Bunlar da girdiler, selâm verip oturdular. Abbâs:

— Ey Mü'minlerin Emîri, benimle şu Alî arasında hükmet, dedi.

(Allah'ın, Rasûlü'ne fey' olarak tahsîs ettiği Nadîr oğullan hurmalığından dolayı Abbâs ile Alî arasında ihtilâf vardı, birbirine sert sözler söylemişlerdi.)

Huzurda bulunan topluluk Usmân ile arkadaşları:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Bunların aralarında hüküm ver de, birini diğerinden rahat ettir (yânî gönüllerini huzur ve sükûna erdir), dediler.

Bunun üzerine Umer:

— Yavaş olunuz, acele etmeyiniz! Gök ve yer emriyle, iradesiyle duran Allah hakkı için size sorarım: Rasûlullah (S) kendisini de kasdederek: "Biz (peygamberler topluluğu) vâris olunmayız. Bizim bıraktığımız her mal sadakadır" buyurduğunu biliyor musunuz? dedi.

Usmân ile arkadaşları:

— Evet, Rasûlullah böyle buyurdu, diye tasdik ettiler. Bunun üzerine Umer Alî ile Abbâs'a döndü de:

— Allah hakkı için size de sorarım: Rasûlullah'm böyle buyurduğunu sizler de biliyor musunuz? dedi.

Alî ile Abbâs:

— Evet böyle buyurmuştur, diye tasdik ettiler. Bunun üzerine Umer:

— Şimdi ben size bu malın hukukî vaziyetini bildireyim: Şübhe-siz Allah Taâlâ bu fey'de tasarrufu Rasûlü'ne tahsîs buyurdu, ondan başka kimseye bu hakkı vermedi. Allah, Kur'ân'da: "Allah'ın

onlar(m malların)c?an Rasûlü 'ne verdiği fey 'e gelince; siz bunun üzerine ne ata, ne deveye binip koşmadınız. Fakat Allah rasûllerini dileyeceği kimselere musallat eder. Allah herşeye kaadirdir" (ei-Ha$r:6) buyurmuştur. Binâenaleyh bu malda tasarruf hakkı sâdece Rasûlullah'a hâss olmuştur. Vallahi bu mala sizden başka kimse (ortak olup) toplamadı ve sizin zararınıza kimse tasarrufu kendisine seçip almadı.Muhakkak bu fey' mallarının gelirini sizlere vermiş ve aranızda taksîm edip yaymıştır. Nihayet fey'den o malın aslı mahfuz kaldı. Rasûlullah bu maldan ailesinin bir senelik nafakasını ayırıp verir, onları infâk ederdi. Sonra bundan arta kalanı alırdı ve onu Allah'ın malının konulacağı yere kordu (yânî müslümânlarm umûmî işlerine sarfederdi). Rasûlullah hayâtında bu malı böyle kullandı. Şimdi size Allah adiyle sürüyorum: Bunun böyle olduğunu biliyor musunuz? dedi.

Hazır bulunanlar:

— Evet, diye tasdik ettiler. Umer, Alî ile Abbâs'a hitaben de:

— Size de Allah adiyle soruyorum: Sizler de bunu böyle biliyor musunuz? dedi.

Alî ile Abbâs da:

— Evet, diye tasdik ettiler. Umer devamla şöyle dedi:

— Sonra Allah Taâlâ, Peygamberi'ni vefat ettirdi. Ebû Bekr: "Ben Allah Rasûlü'nün velîsiyim" deyip bu mallara el koydu ve onları Rasûlullah'm

kullandığı gibi kullandı.

(Ravî dedi ki:) Umer »Alî ile Abbâs'a dönerek:

— Sizler (o zaman hazırdınız; Ebû Bekr'in böyle muamele ettiğini hatırlarsınız.) Şimdi ise Ebû Bekr'in şöyle şöyle yaptığını (sizleri Peygamber'in mirasından men' ettiğini) iddia ediyorsunuz. Allah bilir ki, Ebû Bekr bu hareketinde doğru idi, lûtufkârdı, akıl ve zekâ sahibi idi, hakka uymuştu. Sonra Allah Ebû Bekr'i vefat ettirdi. Ben de; "Rasûlullah'm ve Ebû Bekr'in velîsiyim ve vekiliyim" dedim ve emirliğimin ilk iki yılında bu mala el koydum. Ve onu Rasûlullah ile Ebû Bekr'in kullandığı gibi kullanıp idare ediyordum. Sonra ikiniz beraberce bana geldiniz, sözleriniz bir, işiniz derli toplu idi (yânî ara-

rızda niza' yoktu. Sizinle görüştüm. Sonra ayrı ayrı geldiniz. Yâ Abbâs!) Sen bana geldin, benden kardeşinin oğlundan isabet edecek hisseni istiyordun. (Alî'yi kasdederek:) Bu da gelip benden eşinin babasından düşen mîrâs payını istiyordu. Bunun üzerine ben sizlere: (Rasûlullah "Bizpeygamberler vâris olunmayız; bizim bıraktığımız mal sadakadır" buyurduğu cevâbını verdim. Müteakiben bu malı size vermeyi ve sizin elinizle idare etmeyi düşündüm ve:)

— İsterseniz bu hurmalıkları size vereyim. Allah'ın ahdi ve andı boynunuzda olmak üzere siz, bu malı Rasûlullah'ın, Ebû Bekr'in ve Halîfe yapıldığım zamandan beri benim bu mallardaki amelimiz gibi amel edip idare edersiniz. Şayet bu şartla kabul etmezseniz, artık bu mallar hususunda bana birşey söylemeyiniz, dedim.

Bu teklifim üzerine siz de:

— Bu şartla o mallan bize ver! dediniz.

Ben de bu şartla o malları ikinize teslim ettim.

(Râvî dedi ki: Sonra Umer, oradaki topluluğa hitaben:)

— Sizlere Allah hakkı için soruyorum: Ben o malları bu ikisine bu şartla teslim ettim mi? dedi.

Topluluk:

— Evet (bu şartla teslim ettin), diye tasdîk ettiler.

Râvî dedi ki: Bunun üzerine Umer, Alî ile Abbâs'a döndü ve onlara da:

— Allah hakkı için size de soruyorum: Ben bu malları size bu şartla teslim ettim mi? dedi.

İkisi de:

— Evet, diye tasdîk ettiler. Umer:

— (Aranızda çıkan ihtilâf üzerine) şimdi benden bunun hâricinde bir hüküm vermemi mi istiyorsunuz? Gök, yer izniyle, iradesiyle duran Allah'a yemin ederim ki, ben kıyamet kopuncaya kadar bunun hâricinde bir hüküm vermem. Eğer siz malları bu şartla idareden âciz olduysanız, onları bana geri veriniz. Ben onları sizin hesabınıza yeterlilikle idare ederim! dedi [10].

3- Bâb Ve Yüce Allah Şöyle Buyurdu:

'Anneler çocuklarını iki bütün yıl emzirirler. Bu hüküm emmeyi tamâm yaptırmak isteyenler içindir. Onların (annelerin) ma'rûf veçhile yiyeceği, giyeceği, çocuk kendisinin olan babaya âiddir. Kimse takatinden ziyadesiyle mükellef tutulmaz. Ne bir anne çocuğu yüzünden, ne de çocuk kendisinin olan (bir baba) çocuğu sebebiyle zarara sokulmasın. Mirasçıya düşenvazife de bunun gibidir. Eğer ana-baba aralarında rızâ ve müşavere ile (ittifakla çocuğu iki sene dolmadan) memeden kesmeyi arzu ederlerse, ikisinin üzerine de vebal yoktur. Çocuklarınızı (başkalarına) emzirtmek isterseniz meşru' surette verdiğiniz (emzirme ücretini) teslim etmek sortiyle yine üzerinize vebal yoktur. Allah'tan korkun ve bilin ki, şübhesiz Allah, ne yaparsanız hakkıyle görücüdür" (el-Bakara: 233).

Yine Yüce Allah şöyle buyurdu: "... Anası onu zahmetle taşıdı, zahmetle de doğurdu. Onun bu taşınması ile sütten kesilmesi müddeti otuz aydır... '* (el-Ahkaaf: 15).

Ve yine şöyle buyurdu:

"(Boşanan) o ka'dınları, gücünüzün yettiği kadar, ikaamet ettiğiniz yerin bir kısmında oturtun. (Evleri) başlarına dar etmek için kendilerine zarar yapmayın.

Eğer onlar yüklü iseler yüklerini koyuncaya kadar nafakalarını verin. Eğer çocuklarınızı sizin fâidenize emzirirlerse onlara ücretlerini verin. Aranızda (bu hususta) güzelce müşavere edin. Eğer güçlüğe uğrarsanız, o hâlde çocuğu, babanın hesabına bir başkası emzirecektir. Genişliği olan nafakayı genişliğine göre versin. Rızkı kendisine daraltılmış bulunan fakır de nafakayı Allah'ın ona verdiğinden versin. Allah hiçbir nefse, ona verdiğinden başkasını yüklemez* Allah güçlüğün arkasından kolaylık ihsan eder" (et-Talâk: 6-7) [11].

Yunus ibn Yezîd el-Eylî, ez-Zuhrî*den şöyle söylemiştir: Allah, ananın çocuğu sebebiyle zarara uğratılmasım nehyetti. Bu "Kimse takatinden fazlasıyle mükellef tutulmaz. Ne bir anne çocuğu yüzünden, ne de çocuk

kendisinin olan bir baba çocuğu yüzünden zarara sokulmasın... " (d-Bakam: 233) kavlidir. Babanın zarara sokulması, çocuğun anasının: Ben bu çocuğu emzirici değilim, demesidir. Hâlbuki anası, çocuğun gıdası bakımından çocuk için daha faydalı, çocuğa daha şefkatli ve çocuğuna başka kadınlardan daha yumuşaktır. Böyle olunca, babasının kendinden, Allah'ın kendi üzerine vazife kıldığı mikdârı kadına vermesinin ardından, kadının çocuğu emzirmekten çekinme hakkı yoktur. Çocuk kendisinin olan baba da çocuğu sebebiyle zarara sokulmaz. Babası zarar vermek için başka kadına emzirtip de anasını çocuğu emzirmekten men' etmek suretiyle anasına da zarar veremez. Eğer ana-baba kendi gönül hoşluklanyle çocuğu başka bir emziriciye emzirtmek isterlerse üzerlerine günâh yoktur. Yine kendilerinin rızâlaşmaları ve müşavereleri ile çocuğu sütten ayırmak isterlerse, bu istek ve kararları kendi aralarında bir rızâlaşma ve müşavereden meydana gelmiş olmasının ardından ikisine de günâh yoktur.

"Fısâluhu", "Sütten kesmek" ma'nâsınadır [12].

4- Kocası Başka Yerde Olduğu Zaman Kadının Ve Çocuğunun Nafakası Babı

9-.......Bize Yûnus ibn Yezîd, İbn Şihâb'dan haber verdi. Bana Urve haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Utbe'nin kızı Hind geldi de:

— Yâ Rasûlallah! (Kocam) Ebû Sufyân çok sıkı cimri bir kimsedir. Ona âid olan maldan ailemize yedirmemde bana günâh var mıdır? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Örfe göre bir ailenin yiyebileceği mikdâr ile aile halkını yedirmende sana bir günâh yoktur" buyurdu.

10-....... Hemmâm ibn Münebbih şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim ki, Peygamber (S): "Kadın, kocasının kazancından, onun izni olmaksızın in/âk ettiği zaman, o infâkın sevabının yarısı kocaya âid olur" buyurmuştur [13].

5- Kadının, Kocasının Evinde İş Yapması Babı

11-.......Şu'be şöyle dedi: Bana el-Hakem ibn Uteybe, Abdurrahman ibnu Ebî Leylâ'dan tahdîs etti: Bize Alî ibn Ebî Tâlib (R) şöyle tahdîs etti: Fâtıma aleyha's-selâm Peygamber'e geldi de, O'na el değirmeni çevirmekten elinde meydana gelen rahatsızlığı şikâyet ediyordu. Kendisine, Peygamber'e harb esirlerinden bir takım köle gelmiş olduğu haberi ulaşmıştı. Fâtıma evde Peygamber'e tesadüf etmedi. Ve bu şikâyetini Âişe'ye zikretti.

Alî ibn Ebî Tâlib dedi ki: Peygamber eve gelince Âişe, kendisine Fâtıma'nın bir istek için geldiğini haber verdi.

Alî dedi ki: Bunun üzerine Peygamber (S) bize geldi. Biz yataklarımızı alıp yatmıştık. Biz hemen kalkmağa davrandık. Peygamber:

— "Yerinizde durunuz" buyurdu ve gelip benimle Fâtıma'nın arasına oturdu.

Hattâ ben karnımın üzerine dokunan iki ayağının soğukluğunu hissettim. Bundan sonra Peygamber:

— "Dikkat edin! Ben size benden istemiş olduğunuz şeyden daha hayırlı bir şeye delâlet ediyorum: Siz yataklarınızı aldığınızda yâ-hud döşeklerinize girdiğinizde otuz kerre Subhânallah, otuz üç kerre el-Hamdu UMhi, otuz dört kerre deAllâhu ekber deyiniz. İşte bu sizler için hizmetçiden daha hayırlıdır"

buyurdu [14].

6- Kadının Hizmetçisi Babı [15]

12-.......Bize Ubeydullah ibnu Ebî Yezîd tahdîs etti: O, Mucâhid'den işitti (O, şöyle demiştir): Ben Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ'dan işittim; o, Alî ibn Ebî Tâlib'den şöyle tahdîs ediyordu: Fâtıma aleyhi's-selâm Peygamber'e geldi de O'ndan bir hizmetçi istiyordu. Peygamber (S):

— "İyi dinle! Ben sana istediğinden daha hayırlı olan birşey haber vereceğim: Uyuyacağın sırada otuz üç kerre Allah'ı teşbih edersin, otuz kerre Allah'ı tahmîd edersin, otuzdört kerre de Allah'ı tekbîr edersin" buyurdu.

Sonra Sufyân ibn Uyeyne: Onlardan biri (ta'yîn edilmeksizin) otuzdörttür, demiştir. Alî (R):

— Ben bu sözleri (Peygamber'den işittiğimden sonra bu sayıda söylemeyi) hiç terketmedim, dedi.

Kendisine:

— Sen bunları Sıffîn gecesinde de mi terketmedin? denildi. ,

— Hayır, Sıffîn gecesinde de terketmedim, dedi [16].

7- Erkeğin Bizzat Ailesi İçinde Hizmet Etmesi Babı

13-....... (el-Esved ibn Yezîd şöyle demiştir:) Ben Âişe'ye:

— 'Peygamber (S) evinde ne işler yapardı? diye sordum. Âişe:

— Kendi ev halkının hizmetinde bulunurdu. Ezanı işitince (namaz kıldırmak üzere mescide) çıkardı, dedi [17].

8- Bâb: Erkek Ailesi Üzerine Harcama Yapmadığı Zaman, Kadını İçin Onun Bilgisi Olmadan Örfe Göre Kendisine Ve Çocuğuna Yetecek Mikdârı Alma Hakkı Vardır

14-....... Hişâm şöyle demiştir: Bana babam Urvetu'bnu'z- Zubeyr, Âişe(R)'den şöyle haber verdi: Hind bintu Utbe:

— Yâ Rasûlallah! Şübhesiz ki, Ebû Sufyân cimri bir adamdır. Bana ve çocuğuma yetecek nafakayı vermiyor. Ancak ben o bilmeden, onun malından almişımdir, dedi.

Rasûlullah (S):

— "Sen onun malından örfe göre sana ve çocuğuna yetecek mik-dârı al!" buyurdu [18].

9- Kadının, Kocasının Elindeki Malları Ve Nafakası Hususlarında Kocasını Koruması Babı

15-.......Bize Abdullah ibn Tâvûs, babası Tâvûs ibn Keysân'dan ve Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Kadınların hayırlısı deve binen Ku-reyş kadınlarıdır" buyurmuştur.

Diğer râvî olan İbn Tâvûs şöyle rivayet etti: "Kureyş kadınlarının iyisi çocuğa küçüklüğünde en şefkatli olanı ve kocası üzerine elindeki malları hususunda en muhafaza edicisidir".

Muâviye ibn Ebî Sufyân'dan ve İbn Abbâs'tan; onlar da Peygamber'den olmak üzere, İbn Tâvûs'un hadîsi tarzında zikrolunu-ycr [19].

10- Kocanın Kadını Ma'rûf Tarzda Giydirmesi Babı

16-....... Şu'be şöyle demiştir: Bana Abdulmelik ibnu Meysere haber verip şöyle dedi: Ben Zeyd ibn Vehb'den işittim ki, Alî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bana Sıyerâ hüllesi (yânî ipekli bir elbise) verdi. Ben de onu giymiştim. Bunun üzerine Peygamber'in yüzünde öfke alâmeti gördüm. Ben de onu parçaladım da kadınlar arasında (yânî Fâtıma ve yakınları olan kadınlar arasında) bölüştürdüm [20].

11- Kadının Çocuğu Hususunda Kocasına Yardım Etmesi Babı

17-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Babam Abdullah öldü. Yedi yâhud dokuz tane yetîm kız bıraktı. Ben de dul bir kadınla evlendim. Rasûlullah (S) bana:

— "Evlendin mi yâ Câbir?" diye sordu. Ben de:

— Evet, dedim. Rasûlullah:

— "Bakire ile mi yoksa dul ile mi evlendin?" dedi. Ben:

— Bakire ile değil, dul kadınla evlendim, dedim. Rasûlullah:

— "Senin kendisiyle, onun da seninle oynaşacağı; senin onunla, onun da seninle gülüşeceği genç bir kızla evlenseydin!" buyurdu.

Câbir dedi ki: Ben de O'na:

— Babam Abdullah (Uhud'da) öldürüldü ve birkaç yetîm kız bıraktı. Ben de onların arasına kendileri gibi bir genç kız getirmekten hoşlanmadım. Bu sebeble onların işlerini görecek ve onların hâllerini iyileştirecek olgun bir kadınla evlendim, dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Allah sana (eşin hakkında) bereketler ihsan etsin -yâhud: Hayır ihsan eylesin-!" dedi [21].

12- Bâb: Fakîr Kimsenin Kendi Aile Ferdlerini Nafakalandırması Babı

18-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber'e bir adam geldi de:

— Helak oldum, dedi. Peygamber (S):

— "Neden helak oldun?" dedi.

Adam:

— Ramazânda oruçlu iken ailemle cinsî münâsebet yaptım, dedi.

Peygamber (S):

— "(Keffâret olarak) bir köle âzâd et" buyurdu. Adam:

— Bende köle alacak mal yoktur, dedi. Peygamber:

— "Öyleyse arka arkaya iki ay oruç tut" buyurdu. Adam:

— Ben bu oruca güç yetiremem, dedi. Peygamber:

— "Altmış fakiri doyur" buyurdu. Adam:

— Ben o kadar insanı doyuracak şeyi bulamam, dedi. Derken Peygamber'e içi hurma dolu bir zenbîl getirildi. Bunun

üzerine Peygamber:

— "Hani o soran kimse nerededir?" buyurdu. Adam:

— İşte benim, buradayım, dedi. Peygamber:

— "Bu hurmayı al da yoksullara sadaka et" buyurdu. Adam:

— Benden daha fakır bir yoksula mı vereceğim yâ Rasûlallah? Seni hakk ile gönderen Allah'a yemîn ederim ki, Medine'nin kara taşlı iki tarafı arasında benim ailemden daha muhtâc bir aile yoktur, dedi.

Bunun üzerine Peygamber (S) dişleri meydana çıkıncaya kadar güldü. Ve:

— "O takdirde siz buna (başkasından) daha haklısınız" buyurdu [22].

13- Bâb:

“... Annelerin masruf veçhile yiyeceği, giyeceği, çocuk kendisinden olan babaya âiddir...” Mirasçıya düşen

vazife de bunun gibidir,.,"

(el-Bakara: 233).

Ana olan kadına çocuk emzirmekten birşey (bir vazîfe) var mıdır? [23]

'Allah şu iki kişiyi de misâl getirdi: Bunlardan biri dilsizdir, hiçbirşey beceremez ve o, efendisinin üzerinde bir yüktür. 0, bunu nereye gönderse hayır getirmez. Hiç bu adaletle emreden, kendisi dosdoğru bir yol üzerinde bulunan kişi ile bir olur mu?" (en-Nahl: 76) [24].

19-.......Hişâm, babası Urve'den; odaEbû Seleme'nin kızı Zeyneb'den; o da annesi Ümraü Seleme'den şöyle haber vermiştir: (Üm-mü Seleme -R- şöyle demiştir:)

— Yâ Rasûlallah! Ebû Seleme'nin çocukları hakkında benim onları infâk etmemden dolayı bana sevâb var mıdır? Ben onları şöyle şöyle muhtâc hâlde bırakıcı değilim. Çünkü onlar benim de oğulla-rımdırlar, dedim.

Rasûlullah (S):

— "Evet, sana onlar üzerine yaptığın harcamanın ecri, sevabı vardır" buyurdu [25].

20-....... BizejSufyân ibn Uyeyne, Hişâm ibn Urve'den; o da babasından; o da Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Utbe kızı Hind:

— Yâ Rasûlallah! Şübhesiz (kocam) Ebû Sufyân cimri bir adamdır. Onun malından bana ve oğullanma yetecek kadar almamda bana günâh olur mu? dedi.

Rasûlullah (S):

— "Örfe göre (onun malından sana ve oğullarına yetecek mik-dârı) al!" buyurdu [26].

14- Peygamber(S)'İn: 'Bir borç yükü yâhud âciz evlâd ve lyâl bırakan kişinin işi bana âiddir" Sözü Babı

21-....... Bize el-Leys, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasû-lullah'a, üzerinde borç varken ölrnüş kimsenin cenazesi getirildi de O:

— "Bu kimse borcu için bir fazla mal bıraktı mı?" diye sorardı.

Eğer kendisine o kişinin borcuna yetecek mal bıraktığı söylenirse, onun cenaze namazını kıldırırdı. Borç ödeme karşılığı mal bırakmamış ise, müslümânlara hitaben:

— "Arkadaşınızın namazını kılınız!" buyururdu. Nihayet Allah kendisine fetihler yolunu açtığı zaman:

— "Ben mü'minlere kendi öz nefislerinden daha yakınımdır. Mü'minlerden kim ölür de bir borç bırakırsa, onu ödemek bana âid-dir. Mal bırakırsa bu da veresesinindir" buyurdu [27].

15- Cariyelerden Ve Diğerlerinden Olan Süt Emzirici Kadınlar Babı

22-.......Bize el-Leys, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan tahdîs etti. (İbn Şihâb şöyle demiştir:) Bana Urve haber verdi; ona da Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb haber vermiştir: Peygamber'in zevcesi Üm-mü Habîbe şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Ebû Sufyân'ın kızı olan kızkardeşimi kendine nikâh et, dedim.

Rasûlullah (S):

— "Sen bunu arzu eder misin?" buyurdu. Ben de:

— Evet arzu ederim. Çünkü Sen'in için ortaktan boşahcı değilim. Ben hayırda bârı kızkardeşimin bana ortak olmasını isterim, dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "İyi bil ki, kızkardeşin bana halâl olmaz" buyurdu. Ben de:

— Yâ Rasûlallah! Vallahi biz Sen'in, Ebû Seleme'nin kızı Dur-re'yi nikâh etmek istediğini aramızda konuşup duruyoruz, dedim.

— "Ebû Seleme'nin kızını mı nikâh edecekmişim?" buyurdu. Ben:

— Evet, dedim. Rasûlullah:

— "Allah'ayemîn ederim ki, Ebû Seleme'nin kızı benim vesayet ve terbiyem altında üvey kızım olmasa bile yine bana nikâhı olmazdı. Çünkü o benim süt kardeşimin kızıdır. Beni ve onun babasını Suveybe kadın emzirmiştir. Bir daha bana kızlarınızı ve kızkardeşle-rinizi teklif etmeyin" buyurdu.

Râvî Şuayb ibn Ebî Hamza, ez-Zuhrî'den söyledi: Urve:

— Suveybe, Ebû Leheb'in (Peygamber'in doğduğunu müjdelediği zaman) hürriyete kavuşturduğu kadındır, demiştir [28].

---

[1] en-Nesefî nüshasında bu kısmın başında "Bâb" olup, sonrasına muzâftır.

Nafaka, zarurî ihtiyâç ve yaşamaya sarfolunacak para ve azık nev'ine denir. Helak ma'nâsına olan Nufûk'tan, yâhud revâc ma'nâsma olan "Nefâk" masdarından türemiştir. ez-Zemahşerî: Birinci harfi nûn, orta harfi fâ olan her kelime hurûc ve zehâb, yânî çıkmak ve gitmek ma'nâsma delâlet eder: Nafaka, Nefere, Nefaha, Nefese ve Nefeze gibi, demiştir (Kastallânî).

en-Nufûk: Ölmek; en-Nafaka: Hacetlere ve yaşamaya sarfolunacak akçe ve azık makalesine denir, et-tnfâk: Bir adamın malı tükenmek; fakır olmak; bir kimse malını sarfedip tüketmek; et-Munâfaka ve'n-Nifâk: Bir kâfir, küfrünü gizleyip sûretâ îmân ve Islâmı izhâr eylemek ma'nâsınadır... (Kaamûs Ter.).

[2] "Mâzâ yunfıkûn" İki ma'nâya gelir. a.Birisi neye infâk yapılacağım sormak; b.Diğeri de ne infâk edileceğini sormaktır ki, evvelkinde "Men lehun nafaka-tu", yânî "Nafaka verilecek, mal sarfedilecek kimseler ve cihetler"; ikincide de verilecek mal, yânî nafakanın kendisi sorulmuş oiur. Yukarıda evvelkinin cevâbı verilmiş idi. Şimdi ikinciye cevaben: De ki affı infâk ediniz, yânî malınızın zarurî ihtiyâcınızdan fazlasını infâk ediniz. Meşru' yollarla mal kazanınız ve bu maldan nefsinizin ve ailenizin zarurî hacetlerine yetecek olanından fazlasını yukarıda beyân olunan cihetlere ve hayır yollarına harcayınız. Diğer âyetlerde de görüleceği üzere küçük çocuklar, zevce, muhtâc olan ana-baba ve bunlara katılmış olan usûl, ehl ve lyâldendir. Ehlu ıyâlin nafakası, kişinin kendi nafakasından sayılmıştır... (Hakk Dîni, I, 767).

[3] Kişinin ehli, karısı, çocuğu ve nafakası kendisine âid olan kardeşleri, amcası, amcaoğlu ve evinde beslediği yabancı fakîr çocuktan İbaret aile halkıdır diye ta'rîf edilmiştir ki, hadîsteki "Ehl" lafzının medlulü bunları şâmildir. Kişinin ehl ve ıyâîini beslemesi icmâ ile vâcibdir. Şu hdde nafakası üzerine vâcib olanları infâka hadîste "Sadaka" denilmesi, aileyi infâk vecîbesinin ecirsiz ve se-vâbsız sayılmaması içindir.

[4] Bu, kudsî hadîslerdendir. Buhârî bunun bir rivayetini Hûd Sûresi tefsirinde getirmişti. Bu hadîste aileyi infâk eden kimsenin infâka ve sevaba nail olacağı te'-mînâti vardır.

[5] Bu hadîs, infâk için çalışanların fadlını en belîğ şekilde bildirmiştir. Kendisine yakın olmayanlara infâk eden kimseye bu fazilet sabit olunca, yakınlara infâk edici, bu sıfatlara daha lâyıktır.

[6] Hadîsin başlığa uygunluğu "Her ne infâk edersen, o senin için bir sadakadır" sözündedir. Peygamber'in bu hadîsteki ümîdi vâki' olmuş, Sa'd iyileşmiş, bundan sonra kırkbeş sene daha yaşamış, Irak'ı fethetmiş, hakîkaten onun yüzünden birtakım kavimler dînleri ve dünyâları hususunda faydalanmış, kâfirler de zarar görmüşlerdir.

Bu hadîste insan, infâkı üzerine vâcib olan aile ferdlerini infâk ederken Allah rızâsını kasdederse, hem vacibi yerine getirmiş olur, hem de infâk ve tasad-duk sevabına nail olacağı hükmü vardır. Bunun bir rivayeti Cenazeler Kitabı'-nda geçmişti

[7] Bâzı aileler, hadîsin son fıkrası Ebû Hureyre'nin hadîsten istinbât ettiği kısımdır, Ebû Hureyre'nin soranlara verdiği cevâb da buna delîldir. Çünkü Ebû Hureyre: Bu, Rasûlullah'tan işittiğimden değil, Ebû Hureyre'nin kîsesinden, yânî benim sözümdendir demiştir, dediler. Buna göre, bu kısım mevkuf hadîs olmuş olur.

[8] "Zahrı ğunâdan" ta'bîriyle kuvvetli bir servete dayanan, bol bir servetten ayrılıp verilen sadaka kasdedilmiştır. Ki ailesini, hısımlarını fakirleştiren, sıkıntıya sokan sadakanın hayırlı ve kâmil bir sadaka olmadığı anlatılmış oluyor.

Bunun bir rivayeti Zekât Kitâbı'nda da geçmişti.

[9] hadisin başlığa uygunluğu son fıkrasında apaçıktır

[10] Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah bu maldan ailesinin bir senelik nafakasını ayırıp verir, onları infâk ederdi..." kavlindedir. Bu hadîsin bir rivayeti Beşte bir'in farz olması bölümünde geçmişti.

Fey', harbsiz ve sulhan galebe suretiyle kâfirlerden alınan maldır. Bunda mü'minlerin harb İle hizmeti geçmediği için bu suretle alınan malın hepsini, âlimler cumhuruna göre, Allah, Rasûlü'ne tahsis buyurmuştur. Ganîme! ise harb ve kıtal ile alınan maldır. Bu ganimet mallarının beşte biri, Rasûlullah'a beşte dördü gazilere âiddir.

Rasûluİlah bu maldan ailesinin bir senelik nafakasını ayırdıktan sonra, kalanından işçi ücretini çıkarır, gerisini vakıf yaparak müslümânların cihâd gibi umûmî işlerine sarfederdi.

[11] Buhârî el-Ahkaaf: 15. âyetini, vâcib olan emzirme müddetinin mikdârına işaret için; et-Talâk: 6-7. âyetlerini de İfnâk mikdârına ve onun infâk edicinin hâline göre olacağına işaret için zikretmiştir.

[12] Anne ile baba beraber müşavere ederlerken, herhalde yavrularının menfaatini gözetirler. Böyle ikisinin re'yi ve içtihadı birleşip de rızâ gösterdiler mi, artık hatâ ihtimâli pek az olur. Olsa bile iyi niyetle ehlinden ve yerinde vâki' olan İctihâdda hatâ affedilmiştir. Fakat müşavere etmezler veya birinin rızâsı olmadan yapılmış ise günâh olur... {Hakk Dîni, I, 798).

Demek ki, çocuk doğunca o-na baktırmak, infâk etmek vazifesi esâs i'tibâ-riyle babalara âiddir. Emzİrecek süt anayı baba tutacak, masrafını baba verecektir. Ananın da hıdâne, yânî çocuğu kendi kucağında bulundurup ona bi'I-fiil bakmak hakkı vardır. Çocuğun hakkı da evvel emirde ana sütünü emmektir. Onun için boşanmış olan ana hıdâne hakkını kullanıp da babasının hesabına olarak ücretle o çocuğu emzirecek olursa, babanın o çocuğu ondan almayıp, emzirme ve bakma ücretini vermesi lâzım gelir. Yok eğer babası hesabına değil de ana kendi hesabına emzirecek olursa, o vakit babanın o anaya emzirme ücreti vermesi lâzım gelmez. Yalnız giyim vesâir masraflarını verir ve bütün bunlar aralarında kararlaştırılır... {Hakk Dîni, VI, 5072-5074).

[13] Örf ve âdet, Kitâb ve Sünnet'le tahkim ve te'sîs olunan şer'î bir delildir ve fıkhın dayandığı asıllardan biridir. Örfün tahkimini

ifâde eden bâzı âyetler:

a. "Sen kolaylığı tut, örfü (iyiliği) emret, câhillerden yüz çevir" (el-A'râf: 199);

b. "Kim zengin ise kaçınsın. Kim de fakır ise, o hâlde örf e göre bir mik-dâr yesin... " (en-Nisâ: 6).

c. "Ma'rûfu emret, münkerden nehyet" (Lukmân: 17; el-A'râf: 199). Bu hadîsteki "A/a>«/" halk arasında verilmesi âdet olup, dînin ta'yîn ve

aklın güzel gördüğü ikramlar, ihsanlar, içtimaî yardımlardır.

Erkeğin kazancından kadının tasarrufu en nâzik içtimaî mes'delerdendir. Onun için bu tasarruf bâzı kayıdlara ve şartlara tâbi' tutulmuştur. Bunlardan en mühimmi, ifsâd edici olmayarak yânî masraf, haddi aşarak aile maişetinin, aile dirliğinin bozulmaması şartıdır... {Müslim Ter., III, 214, 25. bâb).

[14] Başlığa uygunluğu "El değirmeni çevirmekten elinde meydana gelen rahatsızlığı arz ve şikâyet ediyordu" sözünden alınır. Bu söz Fâtıma'nın hububat öğütmekte olduğuna, un yapan kadının da hamur yoğurup ekmek pişirir olduğuna delâlet etmektedir... (Aynî).

Hadîste Allah'ı zikre devam edene, hizmetçinin çalışmakta olduğu kuvvetten daha büyük bir kuvvet verileceği hükmü vardır. Yâhud da murâd, tesbîhin yaran âhirete hâsstır, hizmetçinin faydası dünyâ yurduna hâsstır. Âhiret ise daha hayırlı ve daha devamlıdır...

Bunun bâzı rivayetleri Beşte bir'de, Menâkıb'da da geçti; Dualar da da gelecektir (Kastallânî).

İbn Teymiyye de şöyle demiştir: Kim uyku uyuyacağı sırada hadîste bildirilen zikre devam ederse, ona meşakkat ve yorgunluk ânz olmaz. Çünkü Fâtıma, çok çalışmaktan meydana gelen yorgunluktan şikâyet etmişti de Rasûlullah ona bu yolda zikre devam etmesini tavsiye etmişti.

Bu yolda tesbîh, tahmîd ve tekbîr'in toplamı yüz oluyor ki, bu, Güzel Isim-ler'İn sayısına eşittir.

[15] Yânî erkeğin kadın için hizmetçi tutması meşru' olur ve lâzım gelir mi?

[16] Hadîsten anlaşılan, zevç üzerine zevceye hizmetçi tutmak vâcîb olmadığıdır. Zahir olan, bunun güzel geçinme ve güzel ahlâk nev'inden örf edinilen şeye hamledil-mesidir... Yoksa koca üzerine hürre zevceye hizmetçi tutmak vâcib olur. Sıffîn', Alî ile Muâviye arasında Irak ordusu ile Şâm ordusu arasında çarpışma yapılan yerin ismidir... (Kastallânî).

[17] Bu hadîste Peygamber'in ailesinin hizmeti ile meşgul olduğu ve yüksek tevâzu'u meydana çıkıyor. Âişe'nin Tirmizî'nin Şemâir'mdekı lafza şöyledir: O da her beşer ferdi gibi bir ferd idi. Elbisesini temizler, davarını sağar, kendi hizmetçiğini görürdü. İbn Hıbbân ile Ahmed ibn Hanbel rivayetlerinde: Elbisesini diker, ayakkabılarını dikerdi. Hâkim'in //r/f/'deki rivayetinde: Eliyle ne bir kadına, ne bir hizmetçiye vurduğunu görmüş değilim, demiştir. Allah O'na salât ve selâm eylesin!

[18] Erkeğin malından kadının tasarruf sureti aile haklarına, âİle dirlik ve düzenliğine âid mühim mes'elelerden olduğu, bunun için bu tasarrufun birtakım kayıd ve şartlara bağlanması gerektiği önce geçen bir haşiyede işaret edilmişti. Bu gibi tasarruflarda Peygamber'in de "Örfe göre" diye kayıdlamış olması sebebiyle, iyi örf ve âdetler şaşmaz bir ölçü olmaktadır.

[19] Başlığa uygunluğu "Kocası üzerine elindeki mallar hususunda en koruyucu olandır" sözlerindedir.

[20] Başlığa uygunluğu "O ipekli kumaşı parçaladım da kadınlarım arasında taksim ettim" sözünden alınır. Bu alınma vechi de şöyledir: Fâtıma'ya da bundan bir parça düşmüş ve o da bundan hoşnûd olmuştu. Bunun bir rivayeti Hibe'de de geçmişti.

[21] Buhârî Câbir'in karısının yetîm kızkardeşlerinin işlerini görmesi, onların hâllerini iyileştirip onlara mürebbiyelik yapmasından, kadının, kocasının çocukları üzerinde kaaim olmasını istinbât etti. Buhârî bunun bir rivayetini Dualar Kitâ-bı'nda da getirmiştir (Aynî).

[22] Başlığa uygunluğu, fakirin kendi ailesine nafakasını isbât etmesi yönündendir. Çünkü Peygamber o zenbîl içindeki hurmayı keffârete değil de, ailesine sarf etmesini tecviz etmekle, nafakalandırrnayı keffâretin önüne geçirmiştir. Bunun bir rivayeti Oruç Kitâbı'nda geçmişti (Aynî).

[23] "Vâris üzerine de onun gibidir". Çocuğun babası ölürse emziren kadının yiyeceği, giyeceği, içeceği mirasçısına düşer.

Zeyd ibn Sabit: Bir ana ve amca bıraktığı zaman, bunlardan herbirine alacağı mîrâs mikdârına göre çocuğu emzirme külfeti vardır, demiştir. Buhârî: Ana olan kadına çocuk emzirmekten birşey, bir vazîfe var mıdır? sözüyle, ZeydMn bu görüşünü işaret etmiştir. Buradaki soru nefî içindir. Buhâri bununla Zeyd'1 in sözünün reddine İşaret etmiş, sonra da getirdiği en-Nahl: 76 âyetiyle bunu kuvvetlendirmek istemiştir. Kadım vâristen, dilsiz menzilesine indirmiş ve onu nafakası kendilerine düşen kimseler üzerine bir asalak, bir yük kılmıştır.

[24] Allah bu âyette kendisine ortak tanınan putları başlı başına tasarruftan âciz, memlûk bir köleye, kendisini de o kulu rızıklanyle besleyen, ona mâlik olan, onda ancak kendisi tasarruf eden, onu kendi malından infâk eyleyen hürr bir efendiye benzetmiştir. Kul ile efendi bir cinsten ve ikisi de mahlûk olduğu hâlde birbirine eş ve müsâvî olmazlarsa, yaratılanların en âcizi putlarla, Ganî ve Mutlak Kaadir olan Allah nasıl müsâvî olabilir? (Beydâvî).

[25] Başlığa uygunluğu, çocuğun anasının babası üzerine bir yük olması ve kadın üzerine kocasının çocuklarının nafakası vâcib olmaması yönündendir. İşte bunun için Peygamber, Ummü Seleme'ye kocasının çocukları üzerine infâk etmekle emretmedi de sâdece "Sana onlara yaptığın in/âkın ecri vardır" buyurdu (Aynî).

[26] Hadîsin başlığa uygunluğu Peygamber'in Hind'e, baba malından oğullarının nafakasını almaya izin vermesi yönündendir. Bu da nafakanın kadına değil de, erkek üzerine vâcib olduğuna delâlet etmiştir. Buhârî'nin maksadı, babalarının hayâtında çocukların nafakaları analarına lâzım gelmediği gibi, bu hüküm, babalardan sonra da devam edici olduğudur. Buhârî bunu "Annelerin ma'rûf surette yiyeceği ve giyeceği, çocuk kendisinden olan babaya âiddir" kavliyle kuvvetlendirmektedir... (Kastallânî).

[27] Buhârî bu hadîsi Nafakalar bâbları içine girdirmekle şunu işaret etmek istemiştir: Çocukları olup da ölmüş ve çocuklar İçin bir şey de bırakmamış olan kimsenin çocuklarının nafakaları Beytu'l-mâlden ödenmesi vâcib olur, demek istemiştir. Bunun bir rivayeti Kefâlet'te "Borç bâbı"nda geçmişti (Fethu'l-Bârî).

[28] Başlığa uygunluğu "Beni ve Ebû Seleme'yi Suveybe kadın emzirdi" sözünde-dir. Suveybe, Ebû Leheb'in cariyesi idi. Peygamber'i de emzirmişti. öyle olunca cariyenin emzirmesi mekruh olmaz. Bunun bîr rivayeti Nikân'ta "Ve sizi emzirmiş olan süt analarınız bâbı"nda geçmişti (Aynî).

Buhârî'nin bunu burada zikretmekle maksadı, başlığa uygunluk için Su-veybe'nin câriye olduğuna işaret etmektir. Bunu Nafakalar bâbları içinde getirmesi, annenin emzirmesi vâcib olmadığına, fakat faydalanmak hakkı bulunduğuna, çocuğu emzirtmenin babaya yâhud velîye âid olduğuna, emzirenin hürre, köle, ücretli, ücretsiz olabileceğine işaret etmek içindir (Kastalîânî).

11-KİTÂBU'L-CUMUA.. 2

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

ll-KİTÂBU'L-CUMUA

(Cumua Kitabı)

1- Cumua'nın Farz Olması, Yüce Allah'ın Şu Kavli Sebebiyledir, Babı:

“Ey îmân edenler, cumua günü namaz için çağırıldığı zaman hemen Allah'ı zikretmeye gidin. Alış verişi bırakın. Bu bilirseniz, sizin için çok hayırlıdır” (el-Cumua: 9) [1].

1-.......Ebû Hureyre (R) RasûlulIah(S)'tan şöyle buyururken işitmiştir:

"Bizler (kitâb ehline nazaran) en sonra gelenleriz; kıyamet gününde en başa geçecek olanlarız [2]. Şundan dolayı ki, bizden evvel onlara, (daha sonra bizlere) kitâb verildi. Sonra bu, onlara farz kılınan günleri idi, fakat o gün hususunda ihtilâf ettiler [3]. O güne i'tibâr etmek için Allah bizlere hidâyet verdi. Artık bu hususta insanlar bizim ardımızdan gelişidirler. Yahûdîler(in ibâdet günü) yarın, Hristiyan-/ür(ınki) de yarından sonradır" [4].

2- Bab: Cumua Günü Yıkanmanın Fazileti

Çocuklara yâhud kadınlara cumuada hazır bulunmak vâcib olur mu? [5]

2-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Her biriniz cumua namazına geldiğinde yıkansın" buyurmuştur [6].

3-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bir defa Umer ibnu'I-Hattâb cumua günü (minber üstünde) dikilip hutbe îrâd ettiği esnada, Peygamber'in sahâbîlerinden ve ilk muhacirlerden bir zât -ki Usmân ibn Affân olduğunda ittifak vardır- mescide girdi. Umer , (gecikmesinden dolayı onu tevbîh ve inkâr kasdıyle) yüksek sesle: Bu 1 saat hangi saattir? diye nida etti. O da: Meşgul idim, evime geldim, 1 derken ezanı işittim, ancak bir abdest alabildim, dedi. Bunun üzeri-> ne Umer (inkârı daha şiddetlendirerek): Bir de Rasûlullah'ın yıkanmayı emredip durduğunu bildiğin hâlde yalnız abdest almak hâ! dedi [7].

4-.......Ebû Saîd Hudrî'den: Rasûlullah (S): "Cumua günü yıkanması, her baliğ olan kimseye vâcibdir" buyurmuştur [8].

3- Cumua İçin Güzel Koku Sürünmek Babı

5-.......Bize Şu'be, Ebû Bekr ibnu'l-Münkedir'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Amr ibnu Suleym el-Ensârî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Saîd'in şöyle dediğine şehâdet ederim: Ben Rasûlullah (S)'ın: "Her baliğ olan-kimseye cumua günü yıkanmak ve imkân bulursa gerek misvaklanmak, gerek hoş koku sürünmek vâcibdir" buyurduğuna şehâdet ederim [9].

(Seneddeki Ebû Bekr ibnu'l-Münkedir, kendisinden önceki râvî Amr ibn Suleym'in şu mütalaasını haber verdi:) Amr dedi ki: Yıkanmağa gelince, bunun vâcib olduğuna ben de şehâdet ederim. Lâkin misvak tutunmak ile koku sürünmeğe gelince vâcib mi, değil mi, Allah bilir. Lâkin bu hadîste böyle gelmiştir.

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi:,O, yânî senedde geçen Ebû Bekr ibnu'l-Münkedir, Muhammed ibnu'I-Münkedir'in kardeşidir. Hadîste râvî olan bu Ebû Bekr'in ismi söylenmedi. Bu hadîsi Ebû Bekr ibnu'l-Münkedir'den, Bukeyr ibnu'l-Eşecc, Saîd ibnu Ebî Hilâl ve daha birçok insanlar rivayet etti. Muhammed ibnu'l-Münkedir, Ebâ Bekr ve Ebâ Abdillah ile künyelendirilirdi [10].

4- Cumuanın Fazileti Babı

6-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Her kim cumua günü cünüblük guslü ite yıkanır [11], sonra (ilk saatte cumua namazına) [12] giderse, bir deve kurbân etmiş gibi; ikinci saatte giderse bir sığır kurbân etmiş gibi; üçüncü saatte giderse (sağlam) boynuzlu bir koç kurbân etmiş gibi, dördüncü saatte giderse bir tavuk sadaka etmiş gibi; beşinci saatte giderse bir yumurta tasadduk etmiş gibi olur. İmâm (hutbeye) çıkınca da melekler hâzır olur, zikri (yânî hutbeyi) dinlerler" [13].

5- Bab

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir)

7-.......Bize Şeybân, Yahya (ibn Ebî Kesîr)'dan; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti (ki o şöyle demiştir): Umer cumua günü hutbe îrâd etmekteyken mescide bir zât girdi. Hemen Umer: Namazdan niçin alıkonuluyor sunuz? dedi. O zât: Ancak ezanı işitip abdest aldım, başka iş yapmadım, dedi. Umer: Peygamber (S)'in "Herhangi biriniz cumuaya gittiğinde yıkansın" buyurduğunu işitmediniz mi? dedi [14].

6- Cumua İçin Yağ Sürmek Babı

8-.......Selmân el-Fârisî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Bir kimse cumua günü yıkanıp elinden geldiği kadar paklanır ve yağından yağlanır yâhud evindeki kokudan sürünür, sonra cumuaya çıkar, yanyana oturan iki kimsenin arasını açmaz, daha sonra (Allah tarafından) ona takdir olunduğu kadar

namaz kılar, daha sonra da imâm söze başlayınca (namaz bitinceye kadar) sesini keserse, muhakkak o cumua ile öteki cumua arasındaki günâhları mağfiret edilir [15]

9-.......Tâvûs ibn Keysân şöyle dedi :Ben İbn Abbâs'a: Peygamber (S)'in: "Cumua günü cünüb olmasanız bile gusül ediniz ve başlarınızı yıkayınız [16], ve bir mikdâr hoş koku sürünüz" buyurmuş olduğunu söylediler (ne dersin)? dedim [17]. İbn Abbâs: Gusül evet (böyle buyurduğunu bilirim), fakat hoş koku (hakkında birşey buyurduğunu) bilmiyorum, dedi.

10-.......İbn Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana İbrâhîm ibnu Meysere, Tâvüs'tan; o da İbn Abbâs'tan olmak üzere haber verdi. İbn Abbâs (R), Peygamber'in cumua günü yıkanmak hakkındaki sözünü zikretti. Tâvûs: Ben İbn Abbâs'a: Kişi, kendi ailesi yanında var ise güzel koku yâhud yağ sürünecek mi? dedim. İbn Abbâs: Bunu bilmiyorum, dedi [18].

7- Bab: Cumuaya Gidecek Olan Kimse, Bulabileceği Giysilerin En Güzelini Giyer

11-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer (R)'den haber verdi (o, şöyle demiştir): Umer ibn Hattâb, mescidin kapısı yanında satılık ipekli çitârî nev'inden yollu bir elbise [19] gördü de: Yâ Rasûlallah; bunu satın alsan da cumua günü ve sana elçiler geldiği zaman giysen, dedi. Rasûlullâh da: "Bunu âhireîte nasibi olmayan giyer" buyurdu. Sonra Rasûlullah'a o ipeklilerden birçok elbiseler geldi. Rasûlullah onlardan birisini Umer ibn Hattâb'a verdi. Umer: Yâ Rasûlallah! Bunu bana verdin, hâlbuki daha önceleri Utârid ibn Hâcib'e âid hülle hakkında bana söylediğini söylemiştin, dedi [20]. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Ben onu sana giyesin diye vermedim ki" buyurdu. Umer müteakiben o elbiseyi Mekke'de bulunan müşrik bir kardeşine giydirdi [21].

8- Cumua Günü Misvak Kullanma Babı

Ve Ebû Saîd Hudrî ("Cumua günü güzel koku sürünmek" babında zikredilen hadîsinde) Peygamber'den olmak üzere: Dişlerini misvak ile ovalar, dedi[22].

12-.......(Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S): "Ümmetime -(diğer rivayete göre) yâhud insanlara- meşakkat vermem endîşesi olmayaydı, kendilerine her namaz kılarken misvak kullanmalarım emrederdim" buyurdu [23].

13-.......Bize Enes (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S):

"Misvak kullanmak hakkında size çok sözler söyledim, (artık dinleyip itaat etmek gerek)" buyurdu [24]

14-.......Huzeyfe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) geceleyin kalktığı zaman ağzını (ve dişlerini) iyice ovalayıp temizler idi [25].

9- Başkasının Misvakıyle Misvaklanan Kimse Babı 26

15-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Kardeşim Abdurrahmân ibnu Ebû Bekr yanında misvaklanmakta bulunduğu bir misvak olduğu hâlde, odama girdi. Rasûlullah Abdurrahmân'a baktı. Bunun üzerine ben, Abdurrahmân'a: Yâ Abdarrahmân! Şu misvakı bana ver, dedim. O da misvakı bana verdi. Ben Abdurrahmân'ın dişlerine sürtmekte olduğu yeri kırıp ayırdım [26]. Sonra misvağın yeni ucunu çiğnedim ve misvağı Rasûlullâh'a verdim. Rasûlullah benim göğsüme dayanarak o misvakla dişlerini ovaladı [27].

10- Cumua Günü Sabah Namazında Okunacak Süre Babı

16-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) cumua günü sabah namazında ElîfLâm Mîm Tenzîlu es-Secde Sûresi'ni ve Hel etâ ale'l-insâni hînun mine'd-dehr Sûresi'ni okur idi [28].

11- Köylerde ve Şehirlerde Cumua Namazı Babı [29]

17-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın Medine'deki mescidinde kılınan cumuadan sonra (Medine hâricinde) ilk kılınan cumua namazı Bahreyn'de bulunan Cuvâsâ'da Abdu'1-Kays mescidindedir [30].

Ebû Hureyre'den: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Üzerine güneş doğan günlerin en hayırlısı cumua günüdür. Âdem aleyhisselâm o gün yaratıldı, o gün cennete girdirildi, yine o gün cennetten çıkarıldı. Bir de kıyamet cumuadan başka bir günde kopmayacaktır" (Müslim, Cumua; Cumua gününün fazileti babı).

Küfe âlimleri herhangi sûreyi veya âyeti herhangi vakit namazına tahsis etmek, meselâ es-Secde Sûresi ile Hel etâ'yı her cumua günü -sanki vâcib yâhud. başkasını okumak mekrûhmuş gibi- okumak mekruhtur. Lâkin ara sıra başka sûreler de okumak şartıyle, bu iki sûreyi Rasûl'ün fiiline uyma olsun diye cumua günleri teberrüken okumakta kerahet yoktur, derler.

18-.,.....Bize Abdullah ibn Mübarek haber verip şöyle dedi: Bize Yûnus ibn Yezîd el-Eylî'den haber verdi. Zuhrî şöyle demiştir: Bize Salim ibnu Abdillah haber verdi: İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah (S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Her birerleriniz çobandır..."

Ve Leys, senede şunu da ziyâde etmiştir: Yûnus dedi ki, Ruzeyk ibnu Hukeym, İbnu Şihâb'a bir mektûb yazmıştı. O sırada ben de Vâdi'l-Kurâ'da İbn

Şihâb'ın yanında idim [31]. Ruzeyk, (mektubunda yanımdaki işçilere) burada cumua namazı kıldırmamı münâsib görür müsün? diye soruyordu. O sırada Eyle Vâlîsi bulunan Ruzeyk, yine o sırada vilâyet içinde bir arazî üzerinde zirâatle meşgul bir âmil idi. Orada Sûdân'h ve başkalarından olarak bir cemâat de vardı. İbn Şihâb cevâb yazdı. (Okudu da) ben de işittim. (İbn Şihâb cevâbında) yanındakilere cumua namazı kıldırmasını Ruzeyk'a emrediyor ve ona, Sâlim'in kendisine tahdîs ettiği şu hadîsi haber veriyordu: Abdullah ibn Umer şöyle diyordu: Ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Her birerleriniz çobandır ve her birerleriniz e/inin alttnda-kinden sorumludur. Devlet adamları birer çobandır ve elinin altındakileri lâyıkıyle muhafaza etmekten sorumludur. Erkek, ailesinde bir çobandır ve o da eli alttndakilerden sorumludur. Kadın da, kocasının evinde bir çobandır ve eli altındakilerden sorumludur. Hizmetçi de efendisinin malında bir çobandır ve elinin altındakilerden sorumludur" [32].

Râvî şöyle demiştir: Ve ben zannederim ki Peygamber muhakkak şunu da söyledi: "Ve kişi, babasının malında bir çobandır ve elinin altındakilerden sorumludur. (Hulâsa) her birerleriniz çoban ve her birerleriniz elinin altındakilerden sorumludur" [33].

12- Bab: Cumua Namazında Hazır Bulunmayan Kadınlara, Çocuklara ve Diğerlerine Yıkanmak Lazım Olup Olmadığı? [34]

İbn Umer: Yıkanmak ile ancak üzerine cumua kılmak^ vâcib olan kimseler mükelleftir, demiştir [35].

19-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Salim ibnu Abdillah tahdîs etti; o, Abdullah ibn Umer'den şöyle derken işitmiştir: Ben Rasûlul-lah (S)'tan işittim: "Sizden her kim cumuaya gelirse yıkansın" bu-yuruyordu [36].

20- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Safvân ibn Su-leym'den; o da

Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Saîd Hudrî'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Cumua günü yıkanması, her baliğ olan kimse üzerine vâcibdir" buyurmuştur [37].

21-.......Bize İbnu Tâvûs, babasından tahdîs etti. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Bizler (eski ümmetlere göre) en son gelenleriz, kıyamet gününde öne geçecek olanlarız. Onlara kiîâb bizden önce verildi. Bizlere ise kitâb onlardan sonra verildi. Şu gün, onların, hakkında ihtilâf ettikleri gündür. Allah bize hidâyet buyurdu. Binâenaleyh Yahûdîler'in (toplanma günü) yarındır; Hristiyanlar9in yarından sonradır"[38]. Rasûlullah biraz sükût ettikten sonra: "Her yedi günde bir gün yıkanıp, başını ve bütün bedenini yıkamak, her müslümân üzerine bir hakktır" buyurdu [39].

Bu hadîsi, Ebân ibnu Salih, Mucâhid'den; o da Tâvûs'tan rivayet etti.Ebû Hureyre şöyle demiştir: Peygamber (S): "Her yedi günde bir gün yıkanmak her müslümân kişi üzerine Yüce Allah'ın bir hakkıdır" buyurdu.

22-.......Bize Verkaa, Amr ibn Dinar'dan; o da Mucâhid'den; o da İbn Umer (R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Kadınlara geceleyin mescide gitmelerine izin veriniz" buyurmuştur [40].

23-.......İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Umer'in bir zevcesi vardı ki, sabah ve yatsı namazlarını her gün mescidde cemâatle kılardı. O kadına: Umer'in bunu istemez ve kıskanır olduğunu bilip dururken niye mescide çıkıyorsun? denildi. Kadın: Beni nehyetmesinden Umer'i men' eden şey nedir? dedi. Sofan zât da: Rasûlullah'm "Allah'ın dişi kullarını, Allah'ın mescidlerinden men' etmeyiniz" sözüdür, dedi [41].

13- Yağmurda Cumuaya Gelmezse Ruhsat Babı [42]

24-.......Bize Muhammed ibn Şîrîn 'in amuca oğlu olan Abdullah ibn el-Hâris tahdîs etti. îbnu Abbâs (R) yağmurlu bir cumua gününde müezzinine: Eşhedu erine Muhammeden Rasûlullah dediğin zaman Hayye ale 's-salâti deme de onun yerine Sallû fî buyûtikum (= Namazınızı evlerinizde kılınız!) sözünü nida et, dedi. İnsanlar bundan hoşlanmamış gibi davrandılar. İbn Abbâs: Bunu benden (çok) hayırlı olan Zât yaptı. Çünkü cumua kat'î bir farzdır (yânî Hayye ale's-salâti = Haydin namâzâ! nidâsıyle çağırılınca hemen icabet edip gelmek farz olur) [43]. Ben ise sizleri, çamur ve cil içinde yürümeniz sebebiyle günâha sokmak istemedim, dedi [44].

14- Bab: Azız ve Celil Olan Allah'ın

"Cumua günü namaz için nida edildiği zaman hemen Allah'ı zikretmeğe gidin; alış verişi bırakın... " (ei-cumua:9).

Kavli İle Farz Olan Cumuaya Ne Kadar Mesafeden Gidilecek ve Bu Âyetle Cumua Namazı Kimlere Vacib Olacaktır? [45]

Atâ ibn Ebî Rebâh: Toplayıcı bir karye içinde bulunduğun vakitte cumua günü namaza nida edilse, ezanı işit yâhud işitme, namazda bulunman senin' üzerinde bir hakktır, demiştir [46].

Ve Enes (R), kasrında iken bâzı vakitlerde (Basra camiinde) cumuada hâzır bulunur, bâzı vakitlerde de hâzır bulunmazdı. Bu kasr (Basra'nın dışında) iki fersah mesafede Zaviye denilen yerde idi [47].

25-.......Âişe (R) şöyle demiştir: (Peygamber zamanında) insanlar (gerek Medîne'ye yakın) menzillerinden, (gerek) avâlîden cumua gününde nevbetleşe hâzır olurlardı. Toz toprak içinde gelirler de toz ve ter vücüdlarma siner ve

bedenlerinden ter kokusu çıkardı. (Bir defa) Rasûlullah (S) benim yanımda iken bunlardan biri (yâhud bir takımlan) Rasûluîlah'ın huzuruna geldi. Peygamber (S): "Keski bu gününüz için iyice temizlemeydiniz!" buyurdu [48].

15- Cumuanın (İlk) Vakti, Güneşin (Semenın Ortasından) Zail Olduğu Zamandır Babı

Umer'den, Alî'den, Nu'mân ibn Beşîr'den ve Amr ibn Hureys'den de böyle rivayet olunuyor -Allah onlardan

razı olsun- [49].

26-.......Bize Yahya ibn Saîd haber verdi ki, kendisi Abdurrahmân kızı Amre'ye cumua günündeki yıkanmanın mâhiyetinden suâl sormuş. Amre de şöyle demiştir: Âişe (R) şöyle dedi: (Peygamber zamanında) insanlar kendi işlerinin hizmetçileri idiler (yânî kendi işlerini kendileri yapan takımdan idiler). Cumuaya gittikleri vakit (iş zamanlarındaki hey'etleri ne ise) o hâl ve hey'etleri ile giderlerdi. Bundan dolayı kendilerine "Keski yıkamanız!" buyuruldu [50].

27-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) cumua namazını, güneş (tam ortadan batıya) meylettiği zamanda [51] kıldırır idi [52].

28-.......Enes (R): Vaktiyle biz sahâbîler, cumua namazını erken kılar, gündüz uykusunu da cumuadan sonraya bırakırdık, demiştir [53]

16- Bab: Cumua Günü Sıcak Şiddetli Olduğu Zaman? [54]

29-....... Bize Ebû Haldete -ki o Hâlid ibnu Dinar'dır- tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) soğuk şiddetli olduğu zamanlarda namazı erken kıldırır, sıcak şiddetli olduğu zamanlarda da namazı serinlik vakte kadar geri bırakırdı. Râvî: Enes cumua namazını kasdediyor, demiştir.

Yûnus ibn Bukeyr şöyle dedi: Bize Ebû Haldete bu hadîsi haber verdi de, sırf "namazı" ta'bîrini söyledi, fakat "cumua" sözünü zikretmedi [55].

Ve Bişr ibnu Sabit de şöyle dedi: Bize Ebû Haldete tahdîs edip şöyle dedi: Bir emîr, bize cumuayı kıldırdıktan sonra Enes'e: Peygamber (S) öğle namazını nasıl kıldırırdı? diye sordu (da Enes bu cevâbı verdi) [56].

17- Cumua Namazına Yürümek;

Ve zikri celîl olan Allah'ın: "Allah'ı zikretmeye sa'y edin.. "(cl-Cumua: 9) kavli ve Yüce Allah'ın: "Her kim de âhireti ister ve ona lâyık bir sa'y ile onun için çalışırsa... " (ei-Urâ: 19) kavlinden dolayı "Sa'y edin" emrindeki sa'y, cumua namazı için çalışmak ve ona gitmek ma'nâsınadır diyen kimse babı [57].

Ve İbn Abbâs: Cumua için nida edildiği zaman alış veriş akidleri haram olur, demiştir [58]. Atâ ibn Ebî Rebâh da: Ezanla beraber bütün sınaî hareketlerin devamı haram olur, demiştir [59].

İbrâhîm ibn Sa'd da Zuhrî'den:

Cumua günü müezzin ezan okuduğu zaman, yolculuk hâlinde bulunan kimse ezanı işitse, o cumua

namazında hâzır bulunması (müstehâb olarak) lâzımdır dediğini, .nakletmiştir [60]

30-.......Bize Abâye ibnu Rifâa tahdîs edip şöyle dedi: Ben cumuaya giderken

Ebû Abs (R) arkamdan bana yetişti de şöyle dedi: Ben Peygamber (S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Herkimin ayakları Allah yolunda toza bulanırsa, Allah onu cehennem ateşine haram eder" [61].

31-....... Bize ez-Zuhrî, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere tahdîs etti.

Ve yine bize Ebu'l-Yemân tahdîs edip şöyle dedi [62]: Bize Şuayb, Zuhrî'den haber verdi; o şöyle demiştir; Bana Ebû Seleme ibnu Ab-dirrahmân haber verdi ki, Ebû Hureyre şöyle demiştir: Ben Rasûlul-lah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Namaz (için) ikaame olunduğu zaman, namaza koşa koşa gitmeyip, vakaar ve sekîneti elden bırakmayarak ve ağır ağır yürüyerek gidiniz. Namazın yetiştiğiniz kadarını (imâmla beraber) kılınız, kaçırdığınız kısmım da (yalnız olarak) tamamlayınız" [63].

32-.......Bize Alî ibnu'l-Mubârek, Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da Abdullah ibnu Ebû Katâde'den tahdîs etti. Ebû Abdillah Buhârî şöyle dedi: Ben Abdullah'ın bu hadîsi ancak babası Ebû Katâde Haris ibn Rib'î el-Ensârî'den; onun da Peygamber'den rivayet ettiğini biliyorum. Peygamber (S): "Namaza ikaame edildiği vakit beni (hücremden çıkmış) görmedikçe ayağa kalkmayınız ve sekînet üzere olunuz" buyurmuştur [64].

18- Bab: Cumua Günü (Mescide Girmiş Olan) İki Kişinin Arası Açılmaz [65]

33-.......Selmân el-Fârisî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Cumua günü gusül edip de gücünün yettiği derecede mü-kemmelen temizlendikten, yâhud yağlandıktan, yâhud herhangi güzel kokudan süründükten sonra (câmi'e) giden, cemâatten iki kişinin arasına girmeyen, sonra kendisine takdir edilen namazı kılan, sonra imâm minbere çıktığı zaman susan hiçbir kimse müstesna olmamak üzere, onun o günle gelecek diğer cumua arasındaki

günâhları muhakkak ki mağfiret olunmuştur" [66].

19- Bab: İnsan Cumua Günü (Din) Kardeşini Kaldırıp da Onun Yerine Oturmaz [67]

34-.......Bize İbnu Cureyc haber verip şöyle dedi: Ben Nâfi'den işittim, şöyle diyordu: Ben İbnu Umer(R)'den işittim; Peygamber (S) insanın kendi (dîn) kardeşini oturduğu yerinden kaldırıp oraya oturmasını nehyetti, diyordu. (İbnu Cureyc şöyle dedi:) Ben Nâfi'e:

Bu nehiy cumuada mı? diye sordun. Nâfi': Cumuada da başka namazlarda da, dedi [68].

20- Cumua Günündeki Ezan Babı [69]

35-.......Size İbn EbîZi'b, Zuhrî'den; o da es-Sâib ibn Yezîd'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Cumua günü ezanın ilki Peygamber (S) ile Ebû Bekr ve Umer (R) zamanlarında imâm minbere oturduğu vakit başlardı. Usmân halîfe olduğu ve insanlar (Medine'de) çoğaldığı zaman Zevrâ üzerinde okunan üçüncü nidayı ilâve etti [70]. (Ebû Abdillah Buhârî: Zevrâ Medine çarşısında bir yerdir, dedi) [71].

21- Cumua Günü Tek Müezzin Babı [72]

36-.......Sâib ibnu Yezîd (R) şöyle demiştir: Cumua günü üçüncü ezan okumayı ziyâde eden Usmân ibn Affân(R)'dır ki, Medîne ahâlîsi çoğaldığı zaman idi. Peygamber(S)'in ise bir müezzinden başka yoktu [73] ve cumua ezan

okunması da imâm minber üzerine oturduğu vakitte olurdu [74]

22- İmam Minber Üzerinde İken Nidayı İşittiği Zaman Müezzine Cevab Verir (Ezan Lafızlarını Söyler) Babı [75]

37-......Ebû Umâme ibn Sehl ibn Huneyf şöyle demiştir: Ben Ebû Sufyân'ın oğlu Muâviye'den şöyle dediğini işittim: O, minber üzerinde oturmuş iken müezzin ezan okudu da: Allâhu Ekber Allâhu Ekber dedi. Muâviye de: Allâhu Ekber, Allâhu Ekber dedi. Müezzin: Eşhedu en lâ ilahe ille'llâh dedi. Muâviye: Ben de (buna şehâdet ederim), dedi [76]. Müezzin: Eşhedu enne Muhammeden rasûlullah dedi. Muâviye: Ben de (buna şehâdet ederim), dedi. Müezzin ezan okumayı bitirince Muâviye: Ey insanlar! Ben RasûluIlah(S)>ın,bu'ma-kaamda (yânı bu minber üzerinde) oturur ve müezzin ezan okurken benden işittiğiniz bu sözleri söyler.olduğunu işitmişimdir, dedi [77]

23- Ezan Okunması Esnasında Minber Üzerinde Oturmak Babı[78]

38-.......Sâib ibn Yezîd (R) şöyle haber vermiştir: Cumua günü ikinci ezan okunmasını, mescid ahâlîsi çoğaldığı zaman Usmân (R) emretti ve cumua günü ezan okunması, imâm minbere oturduğu sıra idi.

24- Hutbe Önünde Ezan Okunması Babı

39-.......Zuhrî şöyle demiştir: Ben Sâib ibn Yezîd'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) ile Ebû Bekr ve Umer zamanlarında cumua günü ezan, birincisi imâm cumua günü minber üzerine oturduğu sırada idi. Sonra Usmân (R)'ın

halifeliği zamanında insanlar çoğaldığında Usmân cumua günü üçüncü ezanı emretti de, bu ezan Zevrâ üzerinde okundu. Binâenaleyh iş bu minval üzere (yânî iki ezan, bir ikaamet üzerine) sabit oldu [79].

25- Hutbenin Minber Üzerinde Yapılması Babı

Enes ibn Mâlik (R) de: Peygamber (S) minber üzerinde hutbe yaptı, demiştir[80].

40-....... Bize Ebû Hazım ibnu Dînâr (140) şöyle tahdîs etti: Minberin hangi ağaçtan yapıldığında münâkaşa eden bir takım kimseler, Sehl ibn Sa'd es-Sâidî'ye geldiler de, ona bu mes'eleyi sordular. Bunun üzerfne Sehl şöyle dedi: Vallahi ben onun neden yapıldığını bilmekteyim. Ve yine yemîn olsun ki, ben onu ilk kurulduğu günü de, Rasûlullah'ın ilk defa üzerine oturduğu günü de görmüşümdür. Ra-sûlullah (S) Ensâr kadınlarından fulân kadına -Sehl, bu kadının ismini söylemiştir:- "Marangozkölene emret de, benim için insanlara hitâb ettiğim zaman üzerine oturabileceğim, tahtalardan birşey yapsın " buyurdu. O kadın da o kölesine emretti. O da Gâbe'nin ılgın ağaçlarından onu yaptı. Sonra onu getirdi. Kadın Rasûlullah'a haber yolladı. O da emretti, işte şuraya konuldu. Sonra Rasûlullah'ın bunun üzerinde şöyle namaz kıldığım* gördüm: Rasûlullah minber üzerinde tekbîr aldı, sonra yine minber üzerinde iken rukû'a vardı. Sonra geri geri aşağıya indi de minberin dibinde secde etti. Sonra yine minber üzerine dönüp tekrar etti. Böylece iki rek'at namazı bitirince, Rasû-lullah insanlara döndü de: "Ey insanlar! Bu gördüğünüz şeyleri ancak bana uyasınız ve benim namazımı öğrenesiniz diye yaptım" buyurdu [81].

41-....... Bana Yahya ibnu Saîd haber verip şöyle dedi: Bana Enes'in oğlunun oğlu haber verdi ki, o Câbir ibn Abdillah'tan işit-miştir. Câbir (R) şöyle demiştir: Bir hurma kütüğü vardı, Peygamber (S) -hutbe yaparken- onun üzerinde dururdu [82]. Kendisi için minber konulduğu zaman biz bu kütükten, gebeliği on aylık develerin iniltisine benzer sesler işittik. Tâ ki Peygamber (minberden) inip de

elini onun üzerine koyunca (sustu) [83].

Süleyman ibn Bilâl, Yahya ibn Saîd'den söyledi (o, şöyle demiştir): Bana Enes ibn Mâlik'in oğlu olan Ubeydullah'ın oğlu Hafs ha-beF verdi ki, kendisi Câbir ibn Abdillah'tan işitmiştir [84].

42- Bize Âdem ibn Ebî Iyâs tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Ebî Zi'b, Zuhrî'den; o da Sâlim'den; o da babası Abdullah ibn Umer'-den tahdîs etti. Abdullah ibn Umer şöyle demiştir: Ben Peygam-ber(S)'den minber üzerinde hutbe yaparken işittim (hutbesinde): "Her kim cumuaya gelecekse yıkansın" buyurdu [85].

26- Hutbe, Hatib Ayakta Dikilerek Olur Babı

Enes de: Peygamber (S) ayakta dikilerek hutbe yaparken... demiştir [86].

43-.......İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) sizin şimdi yapmakta olduğunuz gibi, ilk hutbeyi ayakta yapar, sonra oturur, sonra (tekrar ikinci hutbe için) ayağa kalkardı [87].

27- Hutbe Yaparken İmam Yüzünü Cemaate Yöneltir [88]; ve İnsanların da Yüzlerini İmama Yöneltmeleri Babı

İbn Umer ile Enes (R) imâma yöneldiler [89].

44-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Günün birinde Peygamber (S)

minber üzerine oturdu, bizler de çepçevre O'nun etrafında oturduk [90].

28- Hutbe (Mukaddimesin)de Allah'ı Sena Ettikten Sonra "Amma Ba'du" Diyen Kimse Babı [91]

Hutbe mukaddimesin d eki bu "Amma ba'du" sözünü İkrime, İbn Abbâs'tan; o da Peygamber(S)'den rivayet

etti [92].

45-.......Bize Hişâm ibnu Urve tahdîs edip şöyle dedi: Bana Fâtıma bintu'l-Munzir, Ebû Bekr'in kızı Esma 'dan haber verdi. Esma (R) şöyle demiştir: Ben Âişe'nin yanına girdim. İnsanlar namaz kıl-maktalardı. Ben: İnsanların bu hâli nedir? dedim. Âişe (güneş tutulduğunu anlatmak için) başı ile gökyüzüne doğru işaret etti. Ben: Bir âyet (yânî bir azâb yâhud kıyamet alâmeti) mi? diye sordum. Âişe yine başıyla evet dedi. Esma şöyle dedi: (Bunun üzerine ben de namaza durdum) Rasûlullah namazı çok uzattı. Nihayet bana bir baygınlık geldi. Yanımda su dolu bir kırba vardı. Onun ağzını açtım ve ondan başıma su dökmeye başladım. Nihayet Rasûlullah namazı bitirdi, güneş de açılmıştı. Rasûlullah namazdan sonra insanlara hutbeye başlayıp; Allah'a lâyık olduğu sıfatlarla hamd ettikten sonra "Amma ba'du" dedi. Esma dedi ki: Tam bu sırada Ensâr'dan bir takım kadınlar konuşup gürültü etmeye başladılar. Ben de onları susturayım diye yüzümü onların tarafına meylettirdim. Bundan dolayı "Amma ba'du" dan sonrasını işitmedim. Âişe'ye: Rasûlullah ne dedi? diye sordum. Âişe şöyle dedi: Rasûlullah şöyle buyurdu: "Cennet ve cehenneme kadar evvelce bana gösterilmemiş hiçbir şey kalmadı ki, bu makaamımda görmüş olmayayım. Ve şu da bana vahyolundu ki, sizler kabirlerinizde Mesîh Deccâl (yüzünden çekilecek) imtihanlara benzer yâhud [93] ona yakın bir imtihan geçireceksiniz. Kabirde her birinize gelinecek de: Bu adam hakkındaki ilmin nedir? denilecek. Mü'min yâhud mûkın olan kimse -bu şekki Hişâm söyledi-: O, Muhammed'dir, o Allah'ın Rasûlü'dür. Bize beyyineler ile hidâyet getirdi. Biz de O'na îmân ettik, da'vetine icabet ettik, izine uyduk ve O'nu tamâmıyle tasdik eyledik, diyecek. Bu cevâb

üzerine o kimseye: Yat da iyice uyu. Biz senin O zâta inanmakta olduğunu kat'iy-yetle bilmekteyiz, denilecek. Amma münafık yâhud şübheci olan kimseye gelince -yine Hişâm terdîdli söyledi- ona da: Senin bu adam hakkındaki bilgin nedir? denilecek. O da: Ben bilmiyorum, insanların bir şey söylediklerini işittim, ben de söyledim, diyecektir."

Hişâm şöyle dedi: Yemîn olsun Munzir kızı Fâtıma bunları bana söylemiş, ben de aynen ezberlemişimdir. Şu kadar ki, Fâtima'nın kat'î söylemediği şeyleri ezberlemedim.

46-.......Bize Ebû Âsim, Cerîr ibn Hâzım'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben el-Hasen el-Basrî'den işittim, şöyle diyordu: Bize Amr ibnu Tağlib (R) şöyle tahdîs etti: (Bir defa) Rasûlullah'a -Bahreyn'den-birçok mal yâhud bir çok esîr getirilmişti. Onu taksîm etti de bâzı kimselere atıyye verdi, bâzı kimselere atıyye vermedi. Sonra atiyye vermediği kimselerin gücenip şikâyet ettikleri haberi kendisine ulaştı. Bunun üzerine (hitâb etmek için) Allah'a hamd, sonra sena etti, ondan sonra da "Amma ba'du" diyerek şöyle buyurdu: "Vallahi ben atıyye vermediğim kimseyi, atıyye verdiğim kimseden ziyâde sevip dururken, yine birine atıyye verir (sevdiğime) atıyye vermediğim olur. Lâkin şu kadar var ki, ben bir takım kimselere, kalblerinde sabırsızlık ve hırs gördüğüm için mal veririm [94] Bâzı kimseleri de Allah Taâlâ'mn, kalblerinde yarattığı zenginlik ve hayra havale ederim (mal vermem). Amr ibn Tağlib de bu sonuncular arasındadır" [95].

Râvî Amr ibn Tağlib: Vallahi Rasûlullah'ın bu kelâmına bedel kırmızı develere mâlik olmayı gönlüm istemez, demiştir. Bu hadîsi rivayet etmekte, Yûnus ibn Ubeydillah ibn Dînâr el-Abdî, ona mutâ-baat etmiştir [96].

47-.......Bize Leys, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan tahdîs etti.

İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Urve haber verdi; ona da Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) bir gece hücreden dışarıya çıktı, mes-cidde namaz kıldı. Bir takım insanlar da onun namazına uyup na-. mâz kıldılar. Sabaha girince insanlar bunu kendi aralarında İ konuştular. Bundan dolayı müteâkıb gece daha çok insan toplandı T ve yine Peygamber ile birlikte gece namazı kıldılar.

Sabah olunca in-v sanlar yine konuştular. Üçüncü gece mescid ahâlîsi haylî çok oldu. t Rasûlullah yine çıktı, insanlar da O'nun namazına uyarak namaz kıl-a dılar. Dördüncü gece olduğu zaman mescid, ahâlîyi almaktan âciz r oldu (Peygamber onların yanlarına gitmedi). Nihayet sabah namazını kıldırmak için çıktı. Sabah namazını kıldırınca, insanlara yönelip şehâdet kelimelerini söyledi.'Sonra'Mmmâ ba'du"dedi ve:"Şu muhakkak ki dün geceki durumunuz bana gizli olmadı. Lâkin ben, gece namazı üzerinize farz olunur da sonra ondan âciz olursunuz diye endîşe ettim" buyurdu.

Yûnus ibn Yezîd el-Eylî, bu hadîsi rivayet etmekte Ukayl'e mutabaat etmiştir [97]

48- Bize Ebu'l-Yemân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb, Zuh-rî'den haber verdi; o şöyle demiştir: Bana Urve, Ebû Humeyd es-Sâidî'den haber verdi: Ebû Humeyd, ona şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) bir gün öğle ile akşam arasında bir namaz ardından hutbeye kalkıp teşehhüd etti, Allah Taâlâ'ya hamd ve sena eyledi. Ondan sonra da "Amma ba'du" dedi.

Bu hadîsi Hişâm'dan; o da babasından; o da Ebû Humeyd'den; o da Peygamber (S) "Amma ba'du" dedi, diye rivayet etmekte Ebû Muâviye ile Ebû Usâme, Zuhrî'ye mutâbaat etmişlerdir. Muhammed ibn el-Adenî ise Zuhrî'ye, Sufyân ibn Uyeyne'den sâdece "Amma ba'du" lâfzında mutâbaat etmiştir, hadîsin tamâmında değil "[98]

49-.......Zuhrî şöyle demiştir: Bana Alî ibn Hüseyin (94) haber verdi. Mısver ibn Mahrame (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ayağa kalktı, ben ondan işittim ki, şehâdet kelimelerini söylediği zaman "Amma ba'du" diyordu.

Zubeydî Zuhrî'den rivayet etmekte ona mutâbaat etti [99]

50-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir gün omuzu üzerindeki büyük bir ridâya sarınıp bürünmüş olarak ve başını da boz bir sarık ile bağlamış olduğu hâlde minbere çıktı. Bu (hi-tâb etmek için minbere) son oturması oldu. Allah'a hamd ve sena etti. Sonra: "Ey insanlar! Yakınıma gelin"

buyurdu. Sahâbîler O'na doğru toplandılar. Ondan sonra Rasûlullah "Amma ba'du" diyerek şöyle buyurdu: "İyi biliniz ki, bu Ensâr cemâati (günden güne) azalacaklar, başka kimseler ise çoğalacaklardır. Binâenaleyh Muham-med Ümmeti 'nden her kim herhangi bir şey üzerine vilâyet sahibi olup da bir kimseye zarar vermeye veya menfâat eriştirmeye muktedir olacak olursa, Ensâr'dan iyilik edenlerin iyiliğini kabul, kötülük edenlerin seyyiesinden vazgeçip affetsin" [100]

29- Cumua Günü İki Hutbe Arasında Oturmak Babı

51-.......İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) iki hutbe yapar, aralarında oturur idi [101]

30- Cumua Günü Hutbeye Kulak Tutup İşitmek Babı [102]

52-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Cumua günü olduğu zaman mescidin kapısı yanında melekler durur, gelenleri Öncelik sırasıyle yazarlar. Erken gelenin meseli bir deve kurbân eden kimse gibidir. Ondan sonraki bir sığır kurbân eden gibi; ondan sonra bir koç kurbân eden gibi; ondan sonraki bir tavuk sadaka eden; sonra bir yumurta sadaka eden gibidir. İmâm hutbeye çıkınca melekler sahîfelerini dürüp zikri dinlerler" [103].

31- Bab: İmam, Hutbe Yaparken İçeriye Gelen Bir Kimse Gördüğünde Ona İki Rek'at Namaz Kılınması Emreder

53-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) cumua günü insanlara hutbe yaparken bir kimse geldi. Hemen Peygamber: "Yâfulân, sen namaz kıldın mı?" diye sordu. O zât: Ha- yır, dedi. Peygamber: "(Öyleyse) kalk

da iki rek'at namaz kıl" buyurdu [104]

32- İmam Hutbe Yaparken Gelen Kimse İki Hafif Rek'at Namaz Kılar Babı

54-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) cumua günü hutbe yaparken bir kimse girdi. Peygamber ona: "Namaz kıldın mı?" diye sordu. O: ±iayır, dedi. Peygamber: "(Öyleyse) iki rek'at namaz kıl" buyurdu [105].

33- Hutbe Esnasında Elleri Kaldırmak Babı

55-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) cumua günü hutbe yapmakta iken bir zât ayağa kalktı da: Yâ Rasûlallah! At sürüleri helak oldu, davar sürülen helak oldu. Allah'a, bize yağmur vermesini duâ ediver! dedi. Bunun üzerine Rasûlullah iki elini uzattı ve duâ etti [106].

34- Cumua Günü Hutbe Esnasında Yağmur Duası Babı

56-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) zamanında insanlara bir kıtlık isabet etti. Bir cumua günü Peygamber hutbe yaparken bir bedevi Arab ayağa kalktı da: Yâ Rasûlallah, mallar helak oldu, çoluk çocuk da aç kaldı; bizim için Allah'a duâ ediver, dedi. Rasûlullah iki elini kaldırdı ki, biz o sırada gökyüzünde hiçbir bulut parçası görmüyorduk. Nefsim elinde olan Allah'a yemîn olsun, bulutlar dağlar misâli gökyüzünü kaplamadıkça Rasûlullah ellerini indirmedi ve minberinden de inmedi. Nihayet yağmur tanelerinin O'-nun sakalı üzerinde yuvarlandığını gördüm [107]. O günümüz, ertesi günü, daha ertesi günü ve ondan sonra gelen gün; tâ öteki cumuaya kadar hep üzerimize yağmur yağıp durdu. Ertesi cumua yine o bede-vî (Enes'in dediğine göre) yâhud bir başkası ayağa kalktı da: Yâ Rasûlallah, binalar yıkıldı, mallar boğuldu. Bizim için Allah'a duâ et, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah yine iki elini kaldırdı da:

"Allâhum-me havâleynâ velâ aleynâ = Yâ Allah, etrafımıza (yağdır), üzerimize değil" diye dua etti [108]. Bunu söylerken de eliyle hangi cihetteki buluta işaret ediyor idiyse, orası açıldı ve Medîne (üstü açık) bir alan gibi oldu. Kanat Vâdîsi bir ay mütemadiyen aktı ve herhangi cihetten kim geldi ise bol bol yağmur yağdığını söyledi [109].

35- Cumua Günü İmam Hutbe Yaparken Susmak ve O Sırada Yanındaki Arkadaşına "Sus" Diyen Kimse de Lağv Yapmıştır Babı

Ve Selmân, Peygamber'den: İmâm konuştuğu zaman (herkes) susar (buyurdu), dedi [110].

57-.......BanaSaîdibnu'l-Müseyyeb haber verdi ki, onadaEbû Hureyre (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S): "Cumuagünü imâm hutbe yaparken sen (yanındaki) arkadaşına 'Sus (dinle)' desen, yine lâğv etmiş olursun" buyurdu [111].

36- Cumua Günü Kendisinde Duanın Kabul Edileceği Saat Babı[112]

58-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) cumua gününü zikretti de: "Onda bir saat vardır ki, müslümân olan hiç bir kul kalkıp namaz kılarken o saate rastlayıp da Yüce Allah'tan bir şey istemeyedursun, ille O, bunu kendisine venV'buyurdu ve o saatin kısa olduğunu anlatmak için eli ile işaret etti [113].

113

37- Bab: Cumua Namazında (Bazı) İnsanlar İmamın Meclisinden Çıkıp Gittikleri Zaman, İmamın ve Kalıp Cemaatte Hazır Bulunanların Namazı

Caizdir [114]

59-.......Bize Câbir ibn Abdillah (R) tahdîs edip şöyle dedi: Biz Peygamber (S) ile birlikte (cumua) namazı kılacağımız sırada (Şâm tarafından) yiyecek yüklü bir kervan geliverdi. İnsanlar o kaafileye doğru yönelip gittiler. Nihayet Peygamber'in beraberinde on iki kişiden başka kalmadı [115]. Onun üzerine işte şu âyet nazil oldu: "Onlar bir ticâret yâhud bir oyun, bir eğlence gördükleri zaman ona yönelip dağıldılar da, seni ayakta bıraktılar. De ki: Allah'ın yanındaki, eğlenceden de, ticâretten de hayırlıdır ve Allah rızık verenlerin en hayirltSldir" (el-Cumua: II) [116].

38- Cumuadan Sonra ve Önce Kılınan Namaz Babı [117]

60-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer (R)'den haber verdi (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) öğle namazından evvel iki ve ondan sonra yine iki, akşam namazından sonra da kendi evinde iki rek'at namaz kılardı. Yatsı namazından sonra (yine evinde) iki rek'at kılardı. Cumua namazından sonra ise (mescidden kendi evine) dönmedikçe namaz kılmazdı. Lâkin evine dönünce iki rek'at kılardı [118].

39- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Artık o namaz kılınınca yeryüzüne dağdın, Allah'ın /adlından arayın... " (ei-cumua: 10) [119]

61-.......Sehl ibnu Sa'd (R) şöyle demiştir: İçimizde bir kadın vardı. Su arkları kenarındaki tarlasında pazı bitkisi yetiştirirdi. Her cumua günü olunca pazıların

köklerini söker, bir tencereye kor, sonra öğüttüğü bir avuç arpayı içine atardı ki, o kökler etli kemik manzarasını alırdı. Bizler cumua namazından çıkınca o kadına uğrar, selâm verirdik. O da bu yemeği bizlere yaklaştırır, biz de onu kaşıklardık. Ve biz, kadının o yemeği için cumuanın çabuk gelmesini temenni eder dururduk [120].

62-.......Bize İbnu Ebî Hazım, babasından; o da Sem''den (yukarıda geçen) bu hadîsi tahdîs etti. Ebû Hâzım'ın oğlu Abdulazîz burada şunu ziyâde etmiştir: Biz (Peygamber zamanında) cumuayı kılmadan ne gündüz uykusuna yatar ve ne de kuşluk yemeği yerdik, dedi [121].

40- Gündüz İstirahatı Cumua Namazından Sonradır Babı

63-.......Bize Ebû İshâk el-Fezârî, Humeyd'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Enes (R)'ten işittim: Bizler cumuaya erken davranır, namazdan sonra da gündüz istirâhati yapardık, diyordu [122].

64-.......Sehl (R): Bizler Peygamber (S) ile birlikte cumua namazını kılardık; kaylûle yânî gündüz istirâhati ondan sonra olurdu, dedi [123].

Hatime: Bu Cumua Kitabı 79 hadîs ihtiva etti. Bunlardan 64 tanesi mevsûldür. Muallak ve mutâbaalar ise 15 tanedir. Bunlardan Cumua'da ve daha önce de mükerrer olanları 36'dir. Hâlis olanı yâni tekrarsız olanı 43 hadîstir; bunların hepsi de mevsûldür... (İbn Hacer).

---

[1] Buhârî, Cumua'nın farzıyyetini bu âyetle isbât etti. Cumua, en meşhur lügate göre, cîm'in ötüresi ve mîm'in ötüre veya sükûnu ile okunur. Şimdi perşembe ile cumartesi dediğimiz günlerin arasındaki günün ismi, aynı zamanda o gün hutbeden sonra kılınması farz olan iki rek'at namazın ismidir. Esâsı, cem'İyet ve cemâat gibi toplanma ve dernek ma'nâsıyle alâkalı olan. cumua, bizim bu ad ile bildiğimiz ma'lüm günün ismidir ve müslümânlann hafta bayramıdır.

[2] Kitâb ehline nazaran âhirûn, yânı en sonra gelenler olmamız, zaman bakırnın-dan sonradan gelişimizdendir; Peygamberlere âid ümmetlerin dünyâya en son gelmiş olanıyız. Sâbıkûn olmamız ise hidâyet ve .menzile yüksekliği bakımından, eski ümmetlerin önüne geçmemiz ve bunun semeresi olarak kıyamet gününde her ümmetten evvel haşr olunacağımız gibi, en evvel hesabı görülmek ve

cennete girmek hususlarında da he> ümmetin önüne geçmek, Muhammed Ümmeti'-ne nasîb olacaktır. Nitekim Müslim'deki Ebû Hureyre İle Huzeyfe rivayetinde Biz hem dünyâ ahâlîsinin en sona kalanlarıyız, hem de kıyamet gününde en başa geçip bütün mahlûkaattan evvel lehlerine hüküm verJlecek (yâhud: aralarındaki da'-vâlar ayrılacak) olanlarız" buyurulmuştur (Cumua, 6. bâb, 22-857).

Bir bakıma göre, pazardan hattâ cumartesinden evvel gelen günün -ki cumuadır- faziletini elde ettiğimiz için sabıklar sayılırız.

[3] Bu ihtilâfa Kur'ân'da da kısaca işaret edilmektedir. "Cumartesi ta'tîli ancak onda ihtilâfa düşenlere (farz) edi7tf/"(en-NahI:l27). Allah Taâlâ'nın ta'zîmini ve toplu olarak İbâdet edilmeye tahsisini farz kıldığı gün, aynı ile cumua mı idi, yoksa herhangi bir toplanma günü farz edilip de o günün ' ta'ymi eski ümmetlerin ictihâdlanna bırakılmış ve ictihâd hatâsı olarak başka bir gün mü seçilmişti? Her iki ihtimâl de vâriddir

[4] Hidâyetin burada iki vechi vardır: Ya Hakk Taâlâ'nın gün seçmeyi içtihadımıza bırakmayıp cumuayı tahsis buyurması suretiyle hidâyet, yâhud gün ta'yîni, geçmiş ümmetler gibi bizim de içtihadımıza havale edilmiş iken, içtihadımızda isabet edip, Allah rızâsına muvafık olan günü seçmekle mazhar olduğumuz hidâyet. Medine'de ilk cumua namazı hakkında rivayet edilen Es'ad ibn Zurâre kıssası ikinci ma'nâyı kuvvetlendiriyorsa da, Ebû Hureyre İle Huzeyfe'nİn yukarıda ri-

. vâyet ettikleri hadisin devamı, ilk ma'nâyı te'yîd etmektedir: "Allah Taâlâ biz-den evvel gelenlere cumuayı tutmak yolunu göstermedi. Yahûdîler'in husûsî günü cumartesi, Hristiyanlar'ın husûsî günü pazar oldu. Derken bizi dünyâya getirdi ve cumua günü yolunu bize gösterdi. Ve cumua, cumartesi, pazar günlerini ibâdet günü kılmış oldu". "Allah bizleri o güne hidâyet eyledi"; bu kelâmın tevcihi hususunda sarihler dediklerini demişlerdir. Tevrat'ta sahîh olan bilgiye nazaran bende şu görüş vardır: Cumartesi bizatihi Yahûdîler'e farz kılınmıştı. Yanıldıklarını iş'âr eden o sözün ma'nâsı, kitâb ehli kendi günlerini hürmetli kılmalarında yânî Yahûdîler cumartesiyi seçmekte, Hristiyanlar pazarı seçmekte hatâ ettiler demek değil, fakat onun ma'nâsı şudur: Allah, kullarına her bir hafta içinde kendisine ibâdet edilmek için konulmuş bir gün olmasını kararlaştırdı, tşte bu gün mücmel idi, ta'yîn edilmemişti. Bu günün ta'yîn edilmesi, Allah'ın inâyetiyle onların istidadı ilimlerine ve tabiî isti'dâdlanna bırakılmıştı. Yahûdî-ler'de, Allah'ın mahlûkaatını bu günde yaratmaya başladığına ilimleri bulunup, bu İlim avâmm ve havâsslannın kalblerine sirayet ederek, cumartesiyi ta'zıme âdet edinmiş ve buna alışmış olduklarından bu mücmellik onlar hakkında cu-martesi'de taayyün etti ve bu gün, onlara farz kılındı. Hristiyanlar hakkındaki beyân da böyledir. Muhammed Ümmeti ise, Allah'ın kullarını boş bıraktığı zaman olan cumua günü hususundaki ta'yînine hidâyet buldu. Böylece onlar Yahudi ve Nasârâ'nın ulaşamadıkları bir fazilete nail oldular. Yahudi ve Nasârâ'nın kendi günlerinden dolayı kınanmış olmaları, her ne kadar hayız, kadının kendi işi ve kesbi altına girmeyip, tabiî istidadından neş'et eden bir hâl ise de, kadının yine de hayzı sebebiyle dîn eksikliği ile levm edilmesi gibidir. İşte bu tahkîk iledir ki, hadîs, Tevrat'ta da sabit olan duruma uygun düşmüştür. İyi düşün!(Şâh ^ Veliyyullah, Şe'rhu Terâcim... s. 79-80).

Cumua âyeti, cumuanın farzıyyetinde nass olduğu gibi, bu ve benzeri hadîsler de nasstır.

[5] Bu başlıkta üç kısım vardır: Birincisi cumua günü yıkanmanın fazîleti; ikincisi çocuğun cumuada hâzır bulunması; üçüncüsü kadının cumuada hâzır bulunmasıdır. Sonra Buhârî, birinci kısmın hükmünü zikretmekle yetindi ki, o da yıkanmanın faziletidir. Çünkü bunun ma'nâsı yıkanmağa rağbet ettirmektir; bu hükümde deliller ittifak etmiştir. Son iki kısımda hükmü kesin söylemedi de soru tarzında zikretti. Çocuk ve kadın hakkındaki ihtimâli gelecek hadîslerle bertaraf edecektir.

[6] Bu emir, bu yıkanmanın cumua namazına hass bir yıkanma olduğunu gösterir. Müslim'de "İzâerâdeahaduhum..." (el-Cumua, I-"844") denilmiş olması, bu hükmü daha sarîh olarak anlatır.

[7] Bu hadîste haber verilmiş olan Peygamber'in ısrarlı-yıkanma emri, vucûb için olmadığı anlaşılıyor. Zîrâ bu emrin vucûb için olduğu gerek Umer, gerek Usmân, gerekse mescidde hâzır olan diğer sahâbîlerce ma'lûm olaydı, Umer ten-bîh ile yetinmez de: "Hemen dön, yıkan" der idi. Usmân'ın ise o gün cumua yıkanması için evine döndüğüne dâir hiçbir tarîkten rivayet yoktur.

[8] Buradaki vâcib sözünü fakîhlerin çoğu tergîb ve te'kîde hamletmişlerdir

[9] "Vâcibdir" sözü, "vâcib gibidir" ma'nâsına da gelebilir.

İmâm Mâlik, vücûba delâlet eden hadîslerin zahirine bakarak, cumua yıkanmasının vâcib olduğuna kaail olmuştur. Fakîhlerin çoğu ise, vucûba kaail olmayıp, vucüb lâfzını burada tergîbe ve emri vâcib imişçesine te'kîde hamletmişlerdir. Zîrâ bu hadîste -vâcib olmadığı üzerinde ittifak edilmiş olan- misvak tutunmak ile güzel koku sürünmek, yıkanmak üzerine atf edilmiştir. Ma'tûf ile ma'tûfun aleyh'in ise hükmü birdir. İkisi vâcib olmayınca gusül de vâcib değil demektir...

Hulâsa bu hadîste emredilen yıkanma, misvaklanma ve hoş koku sürünme; bunların üçü de cemâate bedenin çirkin kokusuyle ezâ vermemek hikmetine binâen olup, gusül, diğer ikisinden daha müstehâb emirdir.

[10] Bu izahtan murâd, Şu'be'nin bu hadîsi Ebû Bekr ibnu'l-Münkedir'den rivayet etmekte yalnız kalmadığını göstermektir (İbn Hacer).

[11] Cünüblük yıkanması ile yıkanmak, keyfiyeti o yıkanmağa benzeyen yıkanmak ma'nâsınadir, yoksa cünüb kimseye vâcib olmuş gusül gibi hükümde, yânî vu-cûbda, ona benzeyen demek değildir.

Maamafih bâzıları vechi şebehi hükümde bulup, musallînin halâl ve haramda gözü kalmaksızın rahat ve nefs sükûnu ile cumuaya gidebilmesi için, cinsî münâsebetten sonraki yıkanma kasdediidiğini söylemişlerdir.

[12] "İlk saatte" kaydı, Muvatta'daki rivayette sabittir. Bu, cumua namazına erken davranma saatlerinin başlangıcını ifâde eder.

[13] Müslim'deki rivayet de şöyledir: "Cumua günü olunca mescid kapılarının her birinde bir takım melekler, girenleri sirasıyle yazarlar; imâm minbere çıkıp oturunca fazilet derecelerini tesbtte mahsûs olan sahîfeleri yânî defterleri dürüp hutbeyi dinlemeğe gelirler... " (el-Cumua, 7. bâb, 24-"850").

Cumuaya erken davranmak, cemâatin zimmetine terettüb eden bir vazîfe-dir. İmâmın ise Peygamber ile Râşid Halîfeler'e uyarak hutbe vaktine kadar gecikmesi sünnettir.

[14] Bu hadîs, 3 rakamıyle daha mufassal olarak geçti. Hadîsin geçen bâb başlığına uygunluk vechi, Umer'in, erken davranmaktan alıkonulması sebebiyle sahâbî-ler ve büyük tabiîlerin huzurunda, Usmân'ın büyüklüğüne rağmen, ona karşı çıkışmasıdır. Erken davranmanın fazileti olmayaydt Umer, Usmân'a karşı bu çıkışmayı yapmazdı. Cumuaya erken davranmakta fazîlet sabit olunca, cumua için fazîlet sabit olur (Kastallânî).

[15] öteki cumuadan maksad, kılınan cumuadan sonraki cumua da olabilir, evvel-: kişi de olabilir.

Hulâsa va'd edilen mağfiretin elde edilmesine medar olacak müstehâbların mühim bir kısmı metinde sayılmış oluyor. Hadîsin zahiri, bahis konusu olan günâh silinmesinin ancak bu işlerin cem'i ile hâsıl olacağını gösteriyor.

[16] Cumua günü cünüb olanın yıkanması vâcib olduğu gibi, cünüb olmayanın da yıkanması sünnettir.

Hadîs metninde baş yıkamak yıkanmakta dâhil iken iğtisâl { = yıkanmak) üzerine atfedilerek zikredilmesi, hâssın âmm üzerine atfı nev'inden bir te'kîd-dir. Guslün şanına ihtimam edip, meselâ saç örgülerini çözmeğe hacet yok vehmine düşmeyip, tastamam bir gusl edilmesi emrediliyor. Yâhud iğtisâl, nıa'lûm olan gusle, baş yıkamak da, başı iyice temizleme ve saçları tarayıp yağlamak suretiyle dağınıklığını gidermeye hamledilmiştir.

[17] "Zekerû= Söylediler" fiilindeki fail ile Ebû Hureyre'nin kasdedilmiş olması muhtemildir." Çünkü İbn Huzeyme, îbn Hıbbân ve Tahâvî, Amr ibn Dînâr tarikinden; o da Tâvüs'tan; o da Ebû Hureyre'den bunun benzerini rivayet etmişlerdir.

[18] Yânî bu güzel koku yâhud yağ sürmek işinin Peygamber'in sözünden olduğunu veya bunların mendûb olduğunu bilmiyorum.

[19] "Hulletun siyerâu" tâbirindeki hülle, ızâr ve ridâ'dan meydana gelen takım elbise demektir. "Siyerâ" kelimesi hakkında: '*Bir nevi' alaca kumaştır ki yol yol san kalemli ve çubuklu olur, ve nescinde bol bol ipek karışık bulunur" denilmiştir (Kaamûs Tercemesi).

Bol ipekli olduğu için Peygamber nehyetmiştir. Binâenaleyh ipeği az olan kumaşın kullanılması caiz oluyor. Kumaştaki ipeğin azhğı-çokluğunda Hanefî-ler kumaşın argacıyle erişini; ŞâfiîSer ağırlığını mikyas almışlardır. Hanefîler'e göre bir kumaşın erişi ibrişim, argacı, pamuk, keten, yün... olursa, ondan yapılan elbiseyi giymekte be's yoktur.

[20] Utârid ibn Hâcib, Benû Temînı reislerinden "Zû'l-Kavs= Kavs sahibi" laka-biyle tanınmış bir zâttır. Benû Temîm tarafından Peygamber'in huzuruna gönderilen yetmiş seksen kişilik bir hey'etin başında bulunanlardan biri idi. O hey'et, el-Hucurât Sûresi'nin baş kısımlarının nazil olmasına sebeb olmuştu.

Hadîsden, mescid kapılarında alış verişin cevazı da çıkarılır. Yine bu ha-dîsden giymesi caiz olmayan şeyi temellük ve başkasına hediye etmek caiz olduğu ma'nâsı da çıkar. Zîrâ sahibi giymese bile kadınlara giydirmek gibi başka suretle faydalanılabilir.

[21] Bu zât, Umer'in yâhud kardeşi Zeyd'in ana baba bir kardeşi, bir kavle göre de Umer'in süt biraderi Usmân es-Sulemî'dir. Bu hadisin başka tarikten gelen Bu-hârî rivayetinde "İslâm'a girmezden evvel" denildiğinden, daha sonra İslâm'a girdiği anlaşılır.

Umer'in bu fiilinden kâfir olan akrabayı bile gözetmek güzel görülüp, kâfire hediye vermenin caiz olduğu istidlal olunmuştur.

[22] Parantez içindeki ifâdelerle, Ebû Saîd hadîsinin yeri gösterilmiş ve böylece bâb başlığındaki bu hadîsin muallak olmadığı isbâtlanmıştır.

[23] Buhârî bu hadîsi Kitâbu's-Savm'da Ebû Hureyre'den, lâkin Her abdest aldıkça kendilerine misvaklanmayı emrederdim" Iâf-zıyle rivayet etmiştir. Hadîsin son fıkrası, bazılarınca misvak kullanmanın farz olmayıp mendûb olduğuna delildir.

[24] Diş ve ağız temizliği hakkındaki emirlerin çokluğu bu işi tergîb ve teşvîk içindir. Cumua ile kuvvetli münâsebeti de vardır. Zîrâ bundan evvelki hadîste farzlar ve nafilelerin hepsinde misvak kullanmaya teşvîk vardır; bu namazların içinde misvak kullanmaya en çok ihtiyâç gösteren cumua namazıdır. Çünkü cumua namazında cemâat büyük olur; böyle cemâate eza vermemek için yıkanmak nasıl müstehâb ise, yıkanmakla giderilemeyecek çirkin kokuları ağızdan gidermek de öylece müstehâbdır.

[25] Geceleyin bâtını temizlemek için misvak kullanmak meşru olunca, cumua için içi ve dışı temizleyip güzelleştirmek hususunda misvak kullanmak daha lâyık ve daha lüzumludur.

26 Yânî bu bâb, başkasının misvakıyle misvaklanan kimseyi beyân hakkındadır. Buhârî, bu babın hadîsi ile bu işin cevazına işaret eder gibidir. ÇünküRasûlul-lah, Abdurrahmân'ın misvakıyle misvaklanmıştır

[26] Hadîs metnindeki bu kelimede üç rivayet vardır: Biri, kaaf ve noktasız sad ile olan rivayettir ki, bu ekseriyetin rivayetidir; bunun ma'nâsı, tercemede verdiğimiz kırıp, oradan ayirmak'tır. İkinci rivayet fâ ve noktasız sâd ile fasm'dan olup, bunun ma'nâsı, kırılan yeri ayırmaksızın kırmaktır. Üçüncü rivayet kaaf ve noktalı dâd iledir ki, bu Kerîme, Müstemlî, Hamavî rivayetidir. Bunun ma'nâsı dişlerin kenârlanyle birşeyi çiğneyip yemektir.

[27] Buhârîbunu Cenâiz, Fadâil, Hums, Mağâzî, Peygamber'inHastalığı ve Âişe'-nin Fadlı bölümlerinde tahrîc etmiştir. Vak'amn Peygamber'in hastalığında cereyan ettiği açıkça anlaşılmaktadır

[28] Peygamber (S), sabah namazının birinci rek'atmda EHf Lâm Mîm Tenzîlû Sûresi'ni, ikinci rek'atmda da öteki sûreyi okur idi. Bu iki sûrenin cumua günleri sabah namazında okunmalarının hikmeti, belki bunlarda Âdem Peygamber'in yaratılışı ile kıyamet hâllerinin bulunmasıdır, denilmiştir. Bir hadîs meali:

[29] Buhârî bu başlık ile bu konuda fakîhler arasındaki görüş ayrılıklarına, yânî köylerde ve şehirlerde cumua kılınıp kılınmıyacağı hususundaki ihtilâflara işaret etmiş ve bâb altında rivayet ettiği hadîslerle de köylerde cumua kılınmasını tecviz eden fakîhlerin mezhebini kuvvetlendirmiştir.

[30] Abdu'1-Kays, îslâm'a ilk giren Bahreyn kabîlelerindendir. Cuvâsâ da -belki sonradan şehir hâlinde büyüyen- Bahreyn köylerinden biridir. Peygamber zamanında vahiy nazil olup dururken, hiç kimsenin kendi re'yi ile bir dînî işi takrir veya ref edemiyeceği bilindiğine göçe, bu hadîs köylerde de cumua kılınabileceğine kuvvetli bir delîl oluyor. Buhârî bu hadîsi bu maksadla sevkeylemiş görünüyor.

[31] Buhârî bu hadîsi iki tarîkten rivayet ediyor ve böylece ikinci tarîkteki kıymetli ziyâdeyi de vererek, sevkettiği delili daha da kuvvetlendiriyor.

Vâdî'1-Kurâ, Şam cihetinden olmak üzere Medine'ye yakın bir yerdir. Eyle ise, Kızıldeniz'in kuzeyinde, Süveyş Körfezi'nin mukaabili olan sahilde bulunan bir belde imiş; bugün harâbdır. Adı geçen Ruzeyk ibn Hukeym, işte bu Ey-le'nin Umer ibn Abdilazîz tarafından ta'yîn edilen âmili imiş, ve Zuhrî'ye mektubu yazdığı vakit, vilâyet dâhilinde kendi arazîsinin başında da çalışıyormuş.

[32] Ferdî ve içtimaî rahat ve huzuru kâfi! muazzam bir düstûr olduğu bedîhî olan bu hadîs ile bundan önceki İbn Abbâs hadîsi, şehirlerde olduğu gibi, köylerde de cumua namazının kılınacağı görüşünün delilidirler. İbn Umer hadîsinin ikinci tarîkindeki ziyâdeye göre, Ruzeyk ibn Hukeym, âmil bulunduğu yerde cumua-yı ikaame etmesi caiz olup olmadığını Zuhrî'den sormuş, o da şayet ikaame etmezse bu hadîsin hükmünce sorumlu olacağım îmâ etmiş oluyor.

Bu iki hadîs ile benzerleri olan diğer cumua hadîsleri, müetehidler arasında cumua hakkında üç mühim mes'elenin münâkaşa edilmesine sebeb olmuştur: 1. Cumua nerelerde kılınabilir? 2. Cumua namazı kaç kişi ile kılınabilir? 3. Cumua namazını kıldırmak için devlet izni şart mıdır, değil midir? Bu konularda mezheb imamlarının çeşitli ve birbirinden farklı görüşleri ve ileri sürdükleri de-lîller vardır. Bunlar geniş şerhlerden ve fıkıh kitâbla'rından okunabilir. Kısaca ifâde edilirse, İmâm Mâlik'e göre, mescidi ve çarşısı olan her karyede (şehre de lûgaten karye denilir) cumua namazı kılmak vâcibdir. Mikdârı az oisun, çok olsun çadırlarda oturanlara -müsâfir hükmünde oldukları İçin- cumua farz değildir.

İmâm Şafiî ile Ahmed'e göre (ister köy, ister şehir olsun) hangi karyede hür, baliğ olarak mukîm kırk erkek bulunursa, üzerlerine cumua vâcib olur.

Ebû Hanîfe'ye göre ise, cumua yalnız kalabalık, yâni cem'iyyetli şehrin İçinde yâhud şehir hârici olan namazgahında kılınmak sahih olup, köylerde caiz değildir.. Ebû Hanîfe'ye göre devletin izni olmadıkça cumua namazı sahih olmaz..

[33] Hadîse göre râî ve mer'î, yânî güden ve güdülen olmadık hiçbir mükellef yoktur. Herkes bir bakıma güden ve başka bir bakıma güdülendir. Cemiyetin her ferdi başkasının ya zâtına, ya malına, gözetip riâyet edicidir. Karşısında mer'î denilecek kimse olmasa bile yine kendi vücûdu ve organlarının, kuvvetleri ve duygularının güdücüsüdür. Bunları güzel muhafaza ile, Allah'ın rızâsına muhalif işlerde kullanmamakla mükelleftir ve o vazifesini güzelce yerine getirip getirmemek yüzünden sorumludur.

[34] "Diğerleri" sözünden maksad, cumua ile mükellef olmayan yolcular, köleler, mahbûslar, hastalar, körler, yatalaklar... dır.

[35] İbn Umer'in bu hadîsini Beyhakî sahîh bir isnâd ile mevsûlen rivayet etmiştir. Bu hadîs, müteâkıb lıadîslerdeki mutlaklığı takyîd etmektedir.

[36] Bu hadîs de yıkanmayı, cumuaya gitmekle takyîd edip, gitmeyenlerin bununla mükellef olmadıklarını gösterir.

[37] Bu Ebû Saîd hadîsi de yıkanma vucûbunu baliğ olanlara kasr edip, baliğ olmayan çocuklar hâriç bırakıyor.

"Âlimler cumua günü yıkanmasının gün için mi, yoksa namaz için mi olduğu hususunda görüş ayrılıklarına düşmüşlerdir. Bu ihtilâf üzerine bir çok fer'î mes'eleler ortaya çıkar. Nitekim bunlar fıkıh kitâblannda görülür. Hadîsler ise bu mes'eledeki her iki ihtimâle de nazırdır. Çünkü bâbda, İbn Umer'in ta'lîki ile birinci hadîs, yıkanmanın namaz için olduğu hususunda sarîhtir. Diğer hadîsler ise, bu yıkanmanın gün için olduğunda zahirdirler. Şafiî de buna kaail olmuştur. Yıkanmanın sünnetliği günden dolayıdır, lâkin bu bâbda gelen hadîslerin hepsiyle amel etmek İçin, yıkanmayı namaza yakın yapmak ve araya hades girmeden bununla namaz kılmak gerekir" (Şâh Veliyyullah).

[38] Hadîsin bu kısmı küçük lâfız farkıyle Cumua Kitâbi'nm başında geçmişti.

[39] "Bedenini yıkamak" buyurulmuş iken, bedenin bir parçasından ibaret olan başın da ayrıca zikredilmesi, sânına ehemmiyet içindir. Zîrâ o târihlerde baş yağlamak ve başa hatmi ve diğer şeyler sürmek âdet idi; onun için yıkanırken evvelâ baştaki bu yağlan ve diğer şeyleri gidermek gerekir.

[40] Bu hadîsten gündüzün namaza ve binâenaleyh cumua namazına izin vermeyin ma'nâsı da çıkarılıp, kadınlar curnuada hazır bulunmayacaklarından, cumua yıkanması da üzerlerine vâcib olmamış olur denilmişse de, bu, mefhûmu muhaliftir. Muvafık mefhûm ise kadınlara geceleyin mescide çıkmaları için izin verilince, gündüzleyin çıkmalarına izin verilmek daha lâyıktır. Çünkü gece tehlike düşünülecek bir zamandır. Binâenaleyh kadınlar vâcib olmayarak, cumuaya da çıkabilirler (özetle Kastallânî).

[41] Bu kadın, Umer'in zevcelerinden Âtike bintu Zeyd ibn Amr ibn Nufeyl'dir ki, cennetle müjdelenenlerden Saîd ibn Zeyd'in kızkardeşidir. Kocası namaza çıkınca o da arkası sıra gidermiş. Umer ona: Bilirsin ki ben böyle bir şeyi sevmem, dediğinde; o da: Vallahi sen beni nehyetmedikçe ben de gelmekten vazgeçmem der imiş. Umer de, onu nehyetmekten mani' olan Peygamber'in yukarıdaki sözü olduğunu söylermiş. Hattâ Umer mihrâbda iken, Ebû Lu'lu'nun zehirli hançeriyle vurulduğu gün bile zevcesi Âtike mescidde bulunmuş.

Aynîde, İbn Umer'in mukayyed olan hadîsine istinaden, kadınların gündüz de mescide gidebilecekleri ma'nâsını çıkarıp: "Fitne mahalli olan gece çıkmaları caiz olduktan sonra, gündüzün izin alabilmeleri evleviyyette kalır" dedi.

[42] Buhârî bu bâbda, yağmurlu çamurlu günlerde cumuada hâzır bulunmamağa ruhsat olduğunu göstermiştir.

[43] Bu "Sallfi fî buyûtikum = Evlerinizde kılınız!" sözü cemâatin, yağmurun azî-meti, ruhsata çeviren özürlerden olduğunu bilmeleri için nida edilmiştir. Bu, cumhur mezhebidir. Lâkin Şâfiîler'le Hanbelîler'ce yağmurun Özür sayılması, elbiseyi ıslatmakla eziyet verecek dereceye ulaşmasiyle kayıdlanmıştır. Yağmur hafîf olur yâhud içinde yürüyebileceği bir tünel bulunursa özür olmaz (Kastallânî).

[44] İbn Abbâs, cemâate gelmiş olanlarla yetinip cumuayı kıldırmak, gelmemiş olanları da zahmetten kurtarmak istemiştir. Cemâate gelmeyenler tabiî evlerinde öğle namazını kılmakla yetineceklerdir.

Bu konu ile ilgili diğer hadîsler ve bilgiler Ezan Kİtâbı'nda geçmişti.

[45] Âyetle hem nîdâ, hem de "gidiniz" emriyle cumuaya gitmek vucûbu sabit oluyor. Buhârî ne kadar mesafeden gidilmesi vâcib olacağını ve kimlere vâcib olacağı hususlarını açıklığa kavuşturmak için, aşağıdaki haberleri ve hadîsi sevketmiştir.

[46] Abdurrazzâk bunu İbn Cureyc'den mevsülen rivayet etmiş ve şunu da ziyâde etmiştir: İbn Cureyc şöyle demiştir: "Atâ'ya, Karyetun câmİatun (yânı toplayıcı karye) nedir? dedim. Atâ: Cidde gibi cemâati, emîri, kaadısı, birbirine bitişik toplu evleri olan karyedir, dedi". Bu ta'rîfe göre Atâ, karyeyi şehir ma'nâsında kullanmıştır. Nitekim Mekke ile Tâif şehirlerinden Kur'ân'da (ez-Zuhrûf:3i) İki karye diye ta'bîr edildi.

[47] Enes, toplayıcı şehir içinde değil, hâriçte bulunmuş ve tıpkı Medine uzağındaki avâlîden gelen sahâbîler gibi iki fersah (altı mil) mesafeden cumuaya kâh gelir, kâh gelmezmiş. Avâlî, daha evvelki hadîslerde anlatıldığı üzere Medine etrafında en yakını iki, en uzağı altı ilâ sekiz mil mesafede bir takım meskûn yerlerin ismidir. En yakın yeri Medîne hâricinde iki mil, yânî 8000 (sekiz bin) adım mesafede olan yerlerden sahâbîlerin cumuaya gelmeleri, şehir hâricinden iki mil mesafede olanlara cumua namazı vâcib değildir diyen Küfe âlimlerine karşTtfe-lîl yapılmıştır. Hanefîler ise, gelenler nevbetleşe gelmiş olduklarından, hadîsin kendi ictihâdlarını te'yîd edici olduğunu ileri sürerler. Zîrâ eğer şehrin dışarısında oturanlara cumua vâcib olaydı, bunların her hafta cumuaya gelmeleri ve cumuada hâzır bulunmayı nevbete bindirmemeleri lâzım gelirdi, derler.

Şehir hâricinde olanlara cumuanın hangi mesafeden vâcib olacağı hakkında âlimlerin bir milden altı mile kadar görüş ayrılıkları vardır. Bunların İcti-hadları ve tutundukları delilleri mufassal şerhlerde ve fıkıh kilâblarından okunabilir.

[48] Buhârî, âyetteki "Gidiniz" emrinden gidileceğini göstermek İçin açtığı bâbda bu hadîsi getirmekle, sahâbîlerin ikiden sekiz mile kadar mesafeden cumuaya geldiklerini anlatmak istemiştir. Hadîsin son fıkrası, aynı zamanda cumua yıkanmasının sebebidir.

[49] Buhârî, zeval vaktinin, cumua namazına İlk başlama vakti olduğunu bildirip, burada isimleri sayılan sahâbîlerin de buna kaaü olduklarını ta'lîk olarak rivayet etmiştir. Bu ta'lîklerin hepsi de diğer hadîscilerce mevsülen rivayet edilmiştir: Umer'inkini İbn Ebî Şeybe ile Buhârî'nin üstadı Ebû Nuaym kendisinin Kitâbu's-Salât'ında; Alî'ninkini İbn Ebî Şeybe; Nu'mân ibn Beşîr'inkini yine İbni Ebî Şeybe, Simâk ibn Harb'den, Amr ibn Hureys'inkini de yine İbn Ebî Şeybe, Velid İbnu'l-Ayzâr tarîkinden sahîh isnâd ile mevsülen rivayet etmiştir

[50] Müslim'de lâfız daha açıktır: "Halk rençber olup işlerini görecek yardımcıları da yoktu. Bundan dolayı vücûdları ağır kokardı. Bu sebeble kendilerine: Cumua günü yıkansanız! buyuruldu".

Bu hadîs dahi bundan evvelki gibi cumua günündeki yıkanmanın hikmetini göstermektedir.

Revâh, mutlaka gitmek ma'nâsına gelirse de meşhur ma'nâsı zevalden sonra gitmektir. İşte Buhâri, bu lâfızdan dolayı cumua vaktinin zevalden sonra olduğuna kaail olan ekseriyetin mezhebine delîl olduğunu îmâ etmiş gibi görünüyor.

[51] Güneşin batıya meylettiği zamandan maksad, istivayı müteâkıb olan zeval vaktidir.

[52] Bu hadîsi Ebû Dâvûd ile Tİrmizî de Sw«c«'[erinde, yine Enes ibn Mâlik'ten rivayet etmişlerdir. Tİrmizî bu hadîs için: Hasendİr, sahîhtir dedikten sonra: "Buna binâen cumuanın vakti öğle namazının vakti gibi güneşin zeval vakti olduğuna ilim ehlinin çoğu ittifak etmişlerdir. Nitekim Şafiî, Ahmed ve İshâk İbn Râhû-ye'nin de mezhebi budur. Cumua namazı zevalden evvel kılınmak da caiz olduğunu bâzıları rivayet etmişlerdir. îmâm Ahmed, zevalden evvel kılana tekrar kılmak lâzım gelmez idi" demiştir.

[53] Enes'in "Biz cumua namazını erken kılar, cumuadan sonra da gündüz uykusuna yatardık" sözündeki erken ta'bîri de, zevalden i'tibâren olan ilk vakitlerde kılardık ma'nâsınadır. Binâenaleyh cumua ile öğle namazlarının vakti birdir ve zevalden önce cumua kılınmaz

[54] Yânî musallî o günün namazını da öğle namazında olduğu gibi, serinlik vakte bırakır.

[55] Bu hadîs öğıkvaktindeki"tebkîr(= erken kıldırmak)" ve "ibrâd(= serinliğe bırakmak)" mes'elesini, cumuada da açıklığa kavuşturmak için getirilmiştir. Hadîste "ya'nî'l-cumuate^ cumua namazını kasdediyor" ziyâdesi sabit değil ise, Öğle namazına sarf edilebilir ve zevalden evvel cumua namazı kıldırmayı caiz görenlere hüccet olmaz. Nitekim Buhârî, Yûnus ibn Bukeyr tarikinden gelen rivayette "Cumuayı kasdediyor" ziyâdesinin mevcûd olmadığını tasrîh ediyor.

[56] Kıssa, özet olarak şudur: Haccâc ibn Yûsuf es-Sakafî, Hakem ibn Ebî Akîl adında bir amuca oğlunu kendine nâib olarak Basra'ya emîr ta'yîn etmişti. O da Hac-câc'ın mesleğine uyarak, cumua günü hutbeyi hemen hemen ikindi vakti girecek zamana kadar uzatırmış. Bir gün namaz kılındıktan sonra Yezîd ed-Dabbî adında bir zât bu yaptığına i'tirâz etmiş. Hakem, serîr üstünde oturan Enes'e bu suâli sormuş, o da, metindeki cevâbı vermiş. "Cumuayı kasdediyor" ziyâdesi de, kıssanın cumua bahsiyle ilgili olması dolayısıyle, râvî tarafından ilâve edilmiş. İsmâîlî'nin mevsûl rivayetinde meâlen: "Kış olunca öğle namazını Peygamber erken kıldırır, yaz olunca serinlik vaktine kadar geri bırakırdı. Lâkin, ikindi namazını güneş bembeyaz ve tertemiz iken kıldırırdı" demiştir. Bu hadîsi Beyhakî de böylece rivayet eder.

Kıssa cumua ile ilgili olduğu hâlde Hakem ibn Ebî Akîl'in öğle vaktinin hükmünü sorması, Enes'in de o suâle göre cevâb vermesi, Enes'in de cumua ile öğle namazlarının vakti birdir kanâatinde olduğunu gösteriyor.

[57] Âyetteki Sa'y ediniz" emrini Umer ile İbn Mes'ûd "';UbeyyibnKa'bda Yürüyünüz" sek [inde okumuşlardır. Bu son iki okuyuş şaz kıraattir. îşte bu şâz kırâtler de Sa'y ediniz" emrinin, gitmek ma'nâsma olduğunu isbât eder.

Sa'y; lügatte, koşmak ve seğirtmek., demek İse de, âyette gitmek ile tefsîr edilmiştir. Her namaz için tavsiye edilmiş olan vakaar ve sekînetle gitmek, cu-•iû mua namazı için de aynıdır. Binâenaleyh, cumua namazına da koşmak suretiyle değil, ağır ağır vakaarla gidilecektir. Sa'y el-İsrâ: 19. âyetinde olduğu gibi çalışmak ma'nâsına da gelir. Meşy ise, yaya gitmek ma'nâsmadır.

[58] Bu ta'lîkı, İbn Hazm, İkrime tarîkinden ma'nâsıyle mevsûlen rivayet etmiştir: Ayetteki cumuaya gitmek ve alış verişi bırakmak emirlerinin vücûbu cumua ezanı ile tahakkuk eder. Âyetteki nehiyden dolayı cumua saatinde alış veriş akidleri haram olur. Alış veriş ve diğer akidlerin harâmhğı, cumua namazından çıkmakla zail olur. Bu harâmhğın başlangıcı ise, iç ezanı dediğimiz, mesciddeki ezandır. Hanefîler'in, Şâfiîler'in, Hanbelîler'in ve fakîhlerin çoğunun kavli budur. Saadet asrında cumua günü okunan ezan işte bu idi. Minaredeki dış ezan ilerideki hadîslerde görüleceği üzere, sonradan bir ihtiyaçtan dolayı konulmuş ve sahâbîler tarafından doğru bulunmuştur.

[59] Atâ'nın bu sözünü, Ahd İbn Humeyd Tefsîr'inde mevsûlen rivayet etmiştir. Buna göre âyetteki "ahş verişi bırakın" nt-JiyinİR, cumuaya gitmeye mâni' olacak her nevi' sınaî, iktisâdı, ticarî, hukukî akidler ve'faâliyetlereşumülü bulunduğu açıkça anlaşılır.

Özetlenirse "Cumua günü namaz nida edildiği zaman Allah'ı zikretmeye gidin"emri, cumua namazının"farzıyyetine sarahaten delâlet etmektedir. Sonra "Ahş verişi bırakınız"1 emri ile de, ezanla beraber iktisadî, ticarî, sınaî, hukûkî... her türlü fiil ve hareketler nehyolunuyor. Bu da cumuaya davranmanın ikinci bir delîli oluyor. Çünkü, bir akdin yapılması, bir san'atın icrası aslında mübâh olan şeylerdendir. Bunlar yalnız bir vacibin ifâsına mâni' olmakla men' edilmiş olabilirler. İktisadî akidlerden ahş verişin harâmhğı âyetin sarâhatiyle, icâre gibi akidlerin harâmhğı da alış veriş akdine kıyâs ile sabit oluyor.

[60] Zuhrî'nin bu kavli, yolcuya cumua lâzım gelmez diyen cumhurun kavline muhaliftir. Bununla beraber başka tarîkten yine Zuhrî'nin: "Musâfir üzerine cumua yoktur" dediği de rivayet edilmiştir. Onun için bu iki kavlini te'lîf etmek İsteyenler, Buhârî'deki sözü "Kılması müstehâbdır"; cumhura muvafık olan sözü ile "Cumua musâfire vâcib değildir" ma'nâsına söylemiştir derler (Kastallânî).

[61] Hadîsin râvîsi Ebû Abs, Ensâr'ın Evs kolundan ve ilk müslümânlardan bir Bed-rî'dir.Bedir'den İ'tibâren bütüngazâlardaPeygamber'le beraber bulunmuştur. Muhammed ibn Mesleme ile birlikte Peygamber'in o zaman en büyük düşmanı olan Yahûdî Ka'b ibn Eşrefin öldürülmesine iştirak edenlerden biridir. Bu zâtın Buhârî'de yalnız bu hadîsi vardır. Buhârî bu hadîsi Cihâd'da da tahrîc etmiştir. Bu hadîsi Tirmizî ile'Nesâî de rivayet etmişlerdir.

[62] Buhârî bu hadîs için burada diğer bir sened daha sevketmektedir

[63] Hadîsteki gidişi belirleyen bu kayıdlar, daha önce geçen rivâyetlerdeki bilgilerin delilleri ve kuvvetlendiricileri olmakladır.

[64] Bu hadîs de, bundan önceki hadîs gibi, Kitâbu'l-Ezân'ın sonlarında ilgili bâblarda geçmişti.

[65] Bu tefrik edilmez fiili ma'lûm. ve mechûl şekilde gelmiştir.

[66] Bu hadîs küçük bir lâfız farkıyle 6. bâbda 8. hadîs olarak geçmişti. Burada tekrar sevkedilmesi, başlıktaki "İki kişinin arası açılmaz" hükmüne deiîl teşkîl eden fıkrası sebebiyledir. Ara açmamaktan maksad, yanyana oturan iki kimseyi sıkıştırıp ortalarına girmemek, yâhud üzerlerinden atlayıp ileriye geçmemektir. Her iki takdîrde de onlardan biri sağa, diğeri sola çekilip yer ve yol vermekle ezaya uğramış olurlar, yâhud da iki dostun arasına girilmekle ezâ verilmiş olur. Bu da cemâat çok yâhud mescide geç gitmekle veya geri saflarda yer varken ilk saflara geçmekle olur.

[67] Buhârî başlıktaki "Cumua günü" kaydını, Müslim'in rivayet ettiği bir hadîste geldiği için zikredip, ona işaret etmiş oluyor

[68] Birini yerinden kaldırmak da onu kaldırdıktan sonra yerine oturmak da nehye-dilmiş fiillerdir. Zîrâ bunlar mü'min kardeşine karşı büyüklenme ve onu küçük görme ma'nâsmı tazammun eder.

[69] Bu "Cumua günü namaz için nida edildiği zaman.. "(el-Cumua:9) âyetinde zikredilen cumua ezanıdır ki, o ezanla beraber cumuaya gitmek vâcib, alış veriş haram olur.

[70] Üçüncü nida denilen bu ezan bugün minarelerde okunup, dış ezanı dediğimiz ilk ezandır. Diğer iki ezan, hutbeden evvel imâmın karşısında, okunan ezan ile hutbeden sonraki İkaamettir. Ezan ile ikaametin ikisine de tağlîb yoluyla ezan denilmiştir. Bunlardan birinci İle müezzin namaz vaktini, kaamet İle de namaza başlamayı takriben aynı lâfızlarla i'lân ettiği için, her ikisine de ezan denilmiştir. Dış ezanı insanları mescide da'vet İçindir. Bu ilk da'vet olduğu hâlde hadîste üçüncü nida denilmesi, eskiden beri okunagelen diğer ikisine İlâve edildiği . içindir.

Medine'nin büyüyüp insanların çoğalması gerekçesiyle bir ihtiyâcdan dolayı Usmân tarafından ilâve edilen bu ezan ve Usmân'ın bu içtihadı, bütün sa-hâbîlerin sükûtî icmâı ile meşru olmuş hiçbiri tarafından inkâr edilmemiştir. Ondan dolayı da o târihten beri devam edip gelmektedir.

Bu hadîsten, iç ezanın hutbeden evvel olduğu, hutbenin de namazdan evvel olduğu sabit olmaktadır.

[71] Buhârî'nin Zevrâ hakkında verdiği bu bilgi, Ebû Zerr rivayetinde mevcûddur. Onun için bu kısım böyle kavis içinde gösterildi.

İbn Mâce ile İbnu Huzeyme rivayetlerinde: " iijjjJt L^J JÜJ ıiJ-& J j1* J*-Çarşıda Zevrâ denilen bir evin üzerinde..." ezan okutulmuş olduğu tasrîh ediliyor.

[72] Yânî insanların ameli olan cumuada ve diğer günlerde birden fazla müezzinler rin topluca ve seslerini yükselterek ezan okumaları âdeti Peygairiber zamanında yoktu. O zaman bir müezzin, ezanı ve ikaameti okurdu. İnsanların yapageldik-leri ise sonra meydana çıkardıkları işlerdendir. Bunun aslı da Peygamber'in, Abdullah ibn Zeyd ibn Abdi Rabbih'e ezanı Bilâl'e karşı okuması emrinden alınmıştır ki, her biri kendi sesini yükselterek ezanı nida etmişlerdi (Şâh Veliy-yullah, Şerhu Terâcim.., s.82).

[73] Bu tek müezzin Bilâl ibn Rebâh idi. Başka müezzinin cumua ezanı okumamış olmasından, ikaamet eden ile ezanı okuyanın bir kimse olduğu anlaşıldığı gibi, iki kimsenin birlikte ezan okumamış oldukları da anlaşılır. Biz buna "çifte ezan" diyoruz. Bu, İmâm Şafiî'ye göre mekruhtur, Hanefîler'e göre caizdir

[74] "Rasûlullah'ın bîr müezzini bulunurdu" demek, cumua için yalnız bir müezzin ezan ve ikaamet eder idi demektir ki, o da Bilâl Habeşî idi. Yoksa Rasûlullah'ın birden ziyâde müezzini yok demek değildir. Nitekim ramazânda sahur vakti Bilâl Habeşî ezan okur, sabah namazı için de İbnu Ümmi Mektûm okur olduğu-sabittir.

[75] Kerîme rivayetinde "cevâb verir" yerine "ezan sözlerini söyler" tarzındadır.

[76] Sünnet olan teşehhüd lâfızlarını aynen tekrar etmektir. Kısaltarak "Ben de" yâhud "Ben de şehâdet ederim" demek caiz ise de, teşehhüdü tam lâfzıyle te-berrük etmek daha iyidir.

Bu hadîsin daha evvel geçen rivayetinde Hayye ale's-salât.. dedikten sonra Lâ havle velâ kuvvete illâ billah dediği haber verilmişti. Nitekim diğer rivayetlerde Muâviye'nin ezan lafızlarını evvelinden sonuna kadar müezzinin dediği gibi peyderpey tekrar ettiği ve yalnız orada Hayy'ale'hre, Havkale ile mukaa-bele eylediği tafsîlen beyân ediliyor. Havkale; "Allah'a ma'siyetten tahavvul ancak Allah'ın verdiği ismet ile tâate kuvvet ve iktidarda ancak O'nun yardımı ile hâsıl olabilir" ma'nâsmadır.

[77] Bundan, müezzine cemâat gibi imâmın da cevâb vermesinin sünnet olduğu; imâmın hutbeye başlamadan evvel tekellüm etmesi mubah ve minberde iken ilim Öğretmesi caiz olduğu anlaşılıyor.

[78] Yânî ezânm okunma süresi kadar oturmak.

[79] Bu rivayetlerin birinde İkinci te'zîn, öbürlerinde üçüncü nida, üçüncü te'zîn, üçüncü ezan denilmesi hep bir ma'nâyadrr. Maksad Hz. Usmân zamanında emrohı-nan ilk ezandır ki, biz buna dış ezanı ta'bîr ederiz. Bundan sonra hatibin minbere oturduğu sıra okunan ikinci ezana da iç ezanı deriz. Bunların üçüncüsü de namaza başlamak için yapılan ikaamettir. Ezan ile ikaamete "nidâeyn" ve "ezâneyn" dahi denir. Bu i'tibâr ile, târih bakımından sonra başlamış olan dış ezanına üçüncü nida veya üçüncü ezan denildiği gibi, kaameti dikkate almaksızın hâss ma'nâsıyle ezan düşünülüp, ikinci ezan dahi denilmiştir.

Hulâsa, Peygamber zamanında cumua için birinci rîidâ hatîb minbere oturduğu zaman mescidin kapısı üstünde okunan ezan; ikinci ezan da hatîb inerken edilen ikaamet idi. Usmân zamanından beri kararlaşmış olan icmâ' ve teamüle göre de birinci nida, cumua vaktinin girmesiyle okunan dış ezan; ikinci nida hatîb minbere oturduğunda okunan iç ezanı; üçüncüsü de ikaamettir. tzâ nudi-ye âyetindeki nidadan murâd da, ilk okunan ezan olmak lâzım geleceği aşikârdır. Çünkü birinci ezan okununca, zikrullaha sa'yin şartı olan çağınlma vâki' olmuş olur.. (Hakk Dîni, IV, 4963).

[80] Buhâri Enes'in bu hadîsini İ'tisâm ve Fiten Kitâblan'nda uzun olarak mevsûlen rivayet etmiştir.

[81] Bu hadîs biraz değişik lâfızla Kitâbu's-Salât'ta da geçmişti.

Bu hadîsten iki üç adımlık hafif yürüyüşün namazı bozmadığı, öğretmek kasdıyle imâmın cemâatten biraz yüksek bir yerde durması caiz olduğu gibi, hutbe için minber yaptırmanın da müstehâb olduğu anlaşılır. Minberin kıbleye karşı durulunca mihrabın sağ tarafında bulunması da müstehâbdır. Minber olmazsa imâm yüksek bir yer seçer. Böyle bir yer de yoksa, sünnete uyarak ayağı yerden kesecek bir ağaç parçası üzerine çıkmalıdır. Nitekim minber yapılmadan evvel Peygamber bir ağaç kütüğü üzerine çıkardı.

Bu hadîsten her yeni şeyde şükür ve teberrük olarak namaz ile başlamanın da müstehâb olduğu anlaşılır

[82] Burası, elimizdeki nüshalarda "^ fyî(= Onun üzerinde dururdu)" şeklindedir. Bâzı rivayetlerde " O'(^i (-Ona doğru dikilirdi - yâhud ona dayanırdı)" şeklindedir.

[83] Hadîsin başlığa uygunluğu, yânî delîl olan yeri "Peygamber minberden indi" sözünden anlaşılır. Çünkü inmesi, minbere çıkmasından sonra olmuştur (Aynî). Parantez içindeki "sustu" lâfzı, Câbir'in Buhârî'deki rivayetinde vardır.

[84] Buhârî bu ta'Iîki, bu isnâd ile Alâmâtu'n-Nübüvve'de mevsûl olarak rivayet etmiştir. Buhârî bununla, hadîsin Enes'in oğlunun oğlundan geldiğini isbât etmiş oluyor.

Bu hadîse "Hanînu cız'(= Hurma kütüğünün iştiyak feryadı)" hadîsi denir. Muhammed'in Peygamberliğinin delillerinden bir mu'cizedir. Bu vak'a bir cumua günü mescidde ve sahâbîlerin huzurunda cereyan etmiştir. Buhârî bunu Câbir ile İbn Umer'den rivayet etmiştir. Diğer muhaddisler de daha birçok sa-hâbîlerden rivayet etmişlerdir. Ibn'Hacer: Gerek, hurma kütüğünün inlemesi, gerek kamerin yarılması kıssaları hadîste mümârese sahibi olmayana yakîn ifâde etmese de, hadîsin tarîklerine muttali' olanlara kat'iyyet ifâde edecek derecede müstefîz olarak rivayet edilmiştir, der (Fethu'l-Bârî).

[85] Hadîsin başlığına delîl olan kısmı "Ben Peygamber'den minber üzerinde hutbe yaparken işittim" fıkrasıdır

[86] Buhârî Enes'in bu hadîsini tstiskaa'da bütünüyle mevsûlen rivayet etmiştir. Bundan bâb başlığında yazılmış olan hutbe ve hitabe için ayağa kalkmak hükmü alınır

[87] Hutbe ve hitabe ayakta yapılır. Mazeretsiz oturarak hutbenin cevazında ihtilâf edilmiştir. "Onlar bir ticâret yûhud bir oyun, bir eğlence gördükleri zaman ona yönetip dağıldılar, seni ayakta bıraktılar.. "(el-Cumua:11) âyeti de bu hususta açık delildir.

[88] Bu hadîsi Ziya el-Makdisî, el-Muhtâre'sinde rivayet etmiştir.

[89] Bunun cumua hutbesi olmadığı, o esnada sahâbîlerle bir konuşma, bir sohbet olduğu anlaşılır. Böyle bir sohbette ve konuşmada da söz söyleyen ile dinleyen topluluğun, birbirlerine yönelmeleri gerekir. Böyle yapmak, söylenen ve öğretilen şeylerin daha iyi kavranmasına yardım eder.

[90] Bunun cumua hutbesi olmadığı, o esnada sahâbîlerle bir konuşma, bir sohbet olduğu anlaşılır. Böyle bir sohbette ve konuşmada da söz söyleyen ile dinleyen topluluğun, birbirlerine yönelmeleri gerekir. Böyle yapmak, söylenen ve öğretilen şeylerin daha iyi kavranmasına yardım eder.

[91] Bu "Amma ba'du" la'bîrine Faslu'i-Hitâb denir; hutbe mukaddimesi ile asıl hutbeyi ayırır. "Amma ba'du" bir kelimedir ki, Arab hatîbleri emirler huzurunda inşâd ettikleri hutbelerde duadan sonra söylerler."^ jua ii; = Benim sana olan duamdan sonra" takdirindedir. İlk defa Dâvûd aleyhi's-selâm, bir kavle göre Ka'b ibn Luey tekellüm etmiştir. Müelliflerin dibacelerde Amma ba'du kavilleri " UU% *JXl^jtj illljı ü' - Besmele, hamdele ve tasliye'den sonra" takdirinde olur (Kaamûs Ter., I, 1083).

[92] Buhârî bunu bu babın son hadîsinde mevsülen rivayet etti.

Bu hadîslerin burada getirilmesi, hatibin Allah'a hamd ve sena ettikten sonra "Amma ba'dû" diyerek söze başlamasının sünnet olduğunu anlatmak içindir. .,. Buhârî bu bâbda, başlığa münâsebeti açık olan altı hadîs getirmiştir: Birincisi Esma bintu Ebî Bekr'in güneş tutulması hakkındaki hadîsidir. Bunda "Peygamber Allah'a lâyikıyle hamd etti, sonra Amma ba'du dedi, sonra kabir fitnesi kıssasını zikretti" vardır.

İkincisi, Amr İbn Tağlib hadîsi ki, onda "Rasûlullah Allah'a hamd etti, sonra sena etti, ondan sonra da Amma ba'du dedi" vardır.

Üçüncüsü, gece namazı hakkındaki Âişe hadîsidir ki, onda da "Rasûlullah şehâdet kelimelerini söyledi, sonra Amma ba'du dedi" fıkrası vardır.

Dördüncüsü Ebû Humeyd es-Sâidî hadîsidir. Onda da Peygamber'in namazdan sonra şehâdet kelimelerini söyleyip, lâyık olduğu sıfatlarla Allah'ı sena ettiği, ondan sonra da Amma ba'du dediği zikredilmiştir.

Beşincisi, Misver ibn Mahreme hadîsidir; onda da Rasûhıllah'ın ayağa kalktığı, şehâdet kelimelerini söylediği, ondan sonra da Amma ba'du dediği sabittir.

Altıncısı, îbn Abbâs hadîsidir. İbn Abbâs: Peygamber minbere çıktı -ki bu hutbe İçin minbere son çıkışı olmuştu- Allah'a hamd ve sena etti, ondan sonra Amma ba'du dedi, demiştir.

Bütün bu hadîslerde Peygamber'in Allah'a hamd ve senadan sonra Amma ba'du diyerek söze başladığı sabit oluyor. Demek ki, bunun sünnetliği birçok rivayetler ve muhtelif tariklerle sabittir. Hafız Abdulkaadir Rehâvî, içinde Amma ba'du bulunan hadîslerin tarîklerini araştırarak, bu lâfzı otuz iki sahâbîden rivayet edilmiş buluyor (İbn Hacer).

[93] Bu şekk, Esmâ'nın lâfzı hakkında ara yerdeki râvînin şekkidir.

[94] " £_j* " lügatte sabırsızlık, " £ii "da sabırsızlığın son derecesidir. " £j>*-" ve İ_ji*" bunlardan yapılmış sıfatlardır. Helü" = Korkak ve tamâ'kâr diye de tefsîr edilmiş ise de, en uygun olanı Allah'ın Kitâbı'ndaki tefsirdir: ü-y* 'jAs ZJ- Wj l*jji- J^ <~* W &j* jM- ûı_j1Iı ö\ = Şübhesiz insan hırsına düşkün (ve sabrı kıt) yaratılmıştır. Kendisine şerr dokundu mu feryadı basandır, ona hayır dokununca da çok c/mr/d/r"(el-Maâric: 19).

[95] Peygamber'in bu sözü, Amr ibn Tağlib için büyük ve çok değerli bir menkabe-dir. Müteâkib1 ifadesiyle Amr, bu sözün değerini hakkiyle anladığını dile getirmiştir.

[96] Bu mutâbaatı Ebû Nuaym, Yûnus ibn Ubeydillah müsnedinde sahîh bir isnâdla mevsûlen rivayet etmiştir (Kastallânî)

[97] Buna göre Yûnus ibn Yezîd de aynı hadîsi İbn Şihâb'dan rivayet etmiş oluyor ki, bu mutâbaatı Müslim mevsûlen rivayet etmiştir.

[98] Bundan, hutbeye evvelâ teşehhüd ve Allah'a hamdu sena ile başlayıp, sözü Amma ba'du ile fasi ettikten sonra, maksada girişmenin sünnet olduğunu anlatmış oluyor.

Bu iki mutâbaattan Ebû Muâviye'ninkini Müslim, Magâzî'de; Ebû Usâ-me'ninkini de hem Müslim, hem Buhârî Zekât'ta mevsûlen rivayet etmişlerdir

[99] Bu mutâbaatı Taberânî, Müsnedu'ş-Şâmiyyîn'de mevsûlen rivayet etmiştir

[100] Peygamber'in Amma ba'du fasl hitabını Medine'deki Cumua hutbelerinden evvel de kullandığı Müslim'deki Dımâd ibn Sa'lebe el-Ezdî (R) kıssasıyle de sabit oluyor:

İbn Abbâs dedi ki: Dımâd Mekke'ye geldi. Bu, Ezdû Şenûe kabîlesine men-sûb olup, delilere nefes ederdi. Mekke ahâlîsinden bâzı beyinsizlerin Muhammed delidir dediklerini işitti. Şu adamcağızı görsem! Belki Allah benim eliml O'na şifâ nasîb eder, diyerek kalkıp görüşmeye gitti. O'na kavuştuğunda: Yâ Muhammed, ben şu cinn çarpmasına nefes ederim. Allah Taâlâ dilediğine benim elimle şifâ ihsan eder, Nefes edeyim, ister misin? dedi. Bunun üzerine Rasûlullah:

diyerek söze başladı. Dımâd: Âmân! Bu sözlerini bana tekrar et, dedi. Rasûlullah tekrar etti ve üç kerre söyledi. Bunun üzerine Dımâd: Yemîn olsun ki, ben kâhinlerin sözlerini işittim, sihirbazların sözlerini işittim, şâirlerin sözlerini dinledim. Amma senin bu sözlerine benzer hiçbir söz işitmedim. Bu sözlerin, denizlerin en derin yerine bile vardı (bütün deryayı kapladı). Ver elini, seninle İslâm üzerine bey'at edeyim, dedi. Rasûlullah da onunla bey'atlaşıp: "Bu bey'at kavmin nâmına da olsun mu?" diye sordu. O da: Kavmim adına da olsun, dedi... (Müslim, Cumua, Namaz ve hutbenin hafîf tutulması babı).

Bu, Peygamber'in diliyle tebliğ edilmiş büyük bir taltiftir. Bunca mal ve can fedâkârlıklarıyle kazanılmış yüksek mertebeler hakkında sâdık haberci be-yânıyle bildirilen ne büyük bir müjdedir!

Son fıkrada zikredilen af, haddi gerektiren seyyielere şâmil değildir. İlâhî haddleri afvetmek hakkı, hiç kimseye verilmemiştir.

[101] Hutbeyi ayakta yapmanın ve iki hutbe arasında biraz oturmanın müekked bir sünnet olduğunda ihtilâf yoktur. Bâzıları bunun vâcib olduğu görüşündedir. Çünkü Peygamber bu fiillerine ısrarla devam etmiştir.

[102] Hutbeyi dinlemek farzdır. îstimâ'm İnsât'tan farkı vardır. İnsât, söz söylememektir; istimâ' ise söylenen söze kulak verip işitmektir. Bu işte kemâl, insât ile istimâ' yânî susmak ile işitmeyi cem' etmektedir. Birçok müfessİrler "Kur'ân okunduğu zaman derhâl onu dinleyin, susun; tâ ki merhamet olunasımz" (el-A'râf: 204) âyetinin hutbe hakkında geldiğini, hutbeye, Kur'ân'ı şâmil olması sebebiyle Kur'ân ismi verildiğini zikretmişlerdir (Kastallânî).

[103] Bu hadîsle meleklerin hutbeyi dinledikleri sabit olmuştur. İnsanların dinlemeleri ise evlâ tarikiyledir; çünkü insanlar ibâdetlerle mükelleftirler.

[104] Bu Tahiyyetu'l-Mescid namazıdır. İmâm hutbede iken tahiyyetu'l-mescid namazı kılmanın caiz, hattâmüstehâb olduğuna kaail olan Şafiî, Ahmed ibn Han-bel, İshâk ibn Râhûye ve fakîh muhaddislerin dayandığı delillerden biri, bu hadîstir. Bu imamlara göre mescide giren kimsenin -imâmı hutbede bulsa da-bu iki rek'atı kılmadan oturması mekruh olup, hutbeyi dinleyebilmek için bu iki rek'atı hafifçe kılması da müstehâbdır. Mâlik, Leys ibn Sa'd, Ebû Hanife, Sevrî ile sahabe ve tabiîlerden birçokları da bil'akis hutbe esnasında namaz kılın-mayacağma kaaildirler. Hüccetleri, imâmı dinlemenin vucûben emredilmiş olmasıdır.

[105] Bu hadîs Câbir, Enes, Ebû Hureyre, Sehl İbn Sa'd ve Ebû Zerr'den de rivayet edilmiştir.

Müslim'in Câbir'den olan rivayetlerinin birinde, Peygamber o kimseye: "Yâ Suleyk, kalk da iki rek'at namaz kıl, lâkin hafif tut" buyurduktan sonra cemâ-te dönüp:"Herhangibiriniz imâm hutbede iken mescide gelecek olursa iki rek 'at namaz kılsın. Bu namazı da hafif tutsun" buyurmuştur.

[106] Buhârî, hadîsten evvel Enes ibn Mâlik'e varan iki senedini vermiştir. Hadîsten, başlıktaki el kaldırmaktan maksadın hutbe esnasında yapılan yağmur duâsın-daki el kaldırma olduğu anlaşılıyor.

Duâ ederken elleri gökyüzüne kaldırmak, Rabb'a karşı tezellül ma'nâsı ifâde ettiğinden, duâ âdâbındandır

[107] Gerek buradaki, gerek diğer rivâyetlerdeki sözler, hep Peygamber'in duasının Allah katında çabucak kabul edildiğini gösterir. Duayı müteâkib hemen bulutlar peyda olmuş ve daha hutbe tamamlanmadan sakalım ıslatmıştır. Bulutların hücumunu görüp de hutbeyi kesmek ve namazı hemen kıldırıp cemâati evlerine göndermek varken, ıslanıncaya kadar minberde kalması tesadüfi değildir. İlâhî lütuf eserinin, vücûduna bi'1-fiil değmesini arzu etmiştir.

[108] Bedevinin yâhud ikinci gelen bedevinin rahmet ve ni'met olan yağmurun kesilmesi dileğinde bulunması ve bu dileğin Peygamber'ce yerine getirilmesi, çoğa vardığında yağmurun kesilmesi için de duâ etmenin caiz olacağını gösterir. Buna Askalânî "= Havayı açma niyazı" demiştir. Ancak bu ikinci duanın

. kerem ve ni'met bolluğundan usanç gelmişcesine edilmeyip, rahmet ve ni'metin devamım istirham ile beraber yalnız vebal ve zararın kalkmasını istemek tarzında olması şükran âdâbındandır.

[109] Bu hadîs de Peygamber'in açık mu'cizelerindendir. Evvelki cumuada olduğu gibi bu cumuada da duasının sür'atjle kabul edilmiş olduğu görülüyor.

[110] Buharı bunu "Cumua için yağ sürme bâbı"nda uzunca olarak mevsûlen rivayet etmişti.

[111] el-Lağv:.. tekellüm eylemek ma'nâsınadır... vei'tibâr edilmeyen herze ve bîhû-de nesneye denir, fiillerden ve kavillerden de umûmîdir (Kaamûs Ter.).

Bu ta'rîfe göre lağv, sözlere ve fiillere şâmil olduğundan, cumua sevabını eksiltici veya giderici bir kusurdur. Hatibi dinlemekten insanı men' eden her söz ve fiil, lağv'dır. Bu hadîsten hutbe esnasında her nevi' kelâmın nehyedildİği anlaşılıyor. Zîrâ Şârî'in emrine muhalif olarak,o sırada söz söyleyen kimseye "Susı" veya "Dinle" demek, ma'rûfla emretmektir. Ma'rûfla emretmek de farzdır. Böyle, bir farzın edası için söylenmiş tek bir kelime yasak olursa, başka kelâmın ya-saklığı evleviyette kalır.

"İmâm hutbe yaparken" kaydından, insâtın emredilmiş ve kelâmın neh-yedilmiş olmasının hutbe zamanına has olduğunu anlatmak içindir.

[112] Saat, lügatte uzun olsun, kısa olsun mutlaka bir zaman demektir. Bundan dolayı gece ile gündüz toplamının yirmidörtte birine saat denildiği gibi, gündüz ile gecenin onikişer cüz'e taksîm İle 'i'tibâr ettikleri zaman uzunluklarına da saat denilmiştir.

Bu saat, Kadir Gecesi ve İsmi A'zam gibi mübhem bırakılmış kıymetli bîr zaman parçasıdır. Gizli birakılmasındaki incelik de açıktır. İcabet saatini kollayan kimse, günün hangi cüz'ünde olduğunu bilmeyince, o saate râstgelir diye bütün gün kalbini huzur içinde tutup zikre, duaya devam eder ve dünyâ vesveselerinden uzaklaşmaya çalışır

[113] Hadîsin ibaresinden, duâ edenin namazda dikilmiş olmasının şart olmadığı da anlaşılır, tcâbet saatinin girmesi, musallînin kıyam zamanına tesadüf etmesi yâhud vakit, namazı beklerken girmiş olsa da yine böyledir. Çünkü "Namazı beklemekte olan namazda gibidir" hadîsi sabittir (Buhârî, Müslim).

Hulâsa, icabet saati kesin olarak ta'yîn edilmiş değildir. Gizli kalması da o vakte rast gelir umuduyla cumuanın ekser vaktini zikr, ibâdet ve duâ ile geçirmeye sebeb olduğu için ümmet hakkında ayrıca bir rahmettir.

Peygamber'in baş parmağını, elinin ortasına tesadüf eden diğer iki parmağına basarak işaret etmesi icabet saatinin pek kısa olduğuna sarahaten delâlet eder

[114] Buhârî, hâzır buiunmalanyle cumıianın sahîh olacak cemâat sayısının namazın sonuna kadar devamının, cumuanın sıhhati için şart olmadığına delîl getirmek istemişe benziyor

[115] Bu kervan Dıhye ibn Halîfe yâhud Abdurrahmân ibn Avf'a yâhud da ortaklık suretiyle her ikisine âid olup Şâm diyarından haylî erzak getirmişti. Medine ahâlîsi o sırada pek ziyâde ihtiyâç ve darlık içinde kıvrandıklarından, gelişi i'lân edilince sahâbîlerden bir takımları, erzak satılıp tükenmeden tedârik edebilmek telâşı ile oraya koşuşmuşlar ve burada görüldüğü üzere ilâhî azara uğramışlardır. Âyetteki "Seni ayakta bıraktılar" nazmı, hâdisenin hutbe esnasında meydana geldiğine şübhe bırakmıyor. Peygamber'in yanından ayrılmayan oniki kişiden onu Cennetle müjdelenenler, ikisi de Bilâl ile Câbir yâhud Ammâr ile İbn Mes'ûd yâhud Bilâl ile İbn Mes'ûd İdi. Bu isimler başka başka rivayetlerde zikredilmektedir.

[116] Ayetteki "ev = yâhud" terdîd harfi, mescidi terkedenlerin kimi ticâret, yânîalış veriş etmek, kimi de panayır yerini görüp gönül eğlendirmek kasdıyle gittiklerini gösterir. Âyetteki İlâhî azarlama ve tevbîh, ayrı ayrı her iki taifeye de râci' olur.

Bu hadîste zikrolunduğu üzere, cemâatin dağılma hâdisesi, âyetin inmesinden evvel vâki' olmuştur. Ondan sonra İse sahâbîler, bu İlâhî tevbihten gereken dersi aldılar da şu ilâhî övgüye hakk kazandılar:

"öyle adamlar vardır ki, onları ne bîr ticâret, ne bir alış veriş Allah 'ı zikretmekten, dosdoğru namaz kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoymaz. Onlar kalb-terin ve gözlerin (dehşetle) döneceği günden korkarlar" (en-Nûr: 37).

[117] Hadîs, evvel hakkında değil de sarîh olarak sonra hakkında geldiği için, Buhârî, âdetine aykırı olduğu hâlde sonra'yı evvel'den öne geçirdi.

[118] Bu hadîste farz olan namazlara bitişik olarak kılınan Râtibe Sünnetleri'nm mik-dârı bildiriliyor..

Cumuadan evvelki râtibeden söz edilmemesi, cumua namazı öğle namâzına bedel olduğu için, müekked sünnetinin öğle gibi olduğunu anlatmak içindir.

Yoksa cumuanın gerek ilk ve gerek son sünneti hakkındaki rivayetler, öğlenin sünnetleri hakkında olduğu gibi, müteaddiddir. Cumua farzından evvel de en az İki rek'at kılmak sünnet olduğunda şübhe yoktur. Ancak buradaki rivayette dikkati çeken cihet, Peygamber'in bu iki rek'atı dâima evinde kılmış olmasıdır.

iki rek'atlı oian cumua namazı, dört rek'atlı olan öğle namazına bedel olduğu cihetle böyle yapması, cumua farzının dörde ulaştırılabileceği vehmine meydan vermemek için idi.

Cumuadan sonraki sünnetin rek'at sayısına gelince, bu hadîste İki ise de, dört; hattâ altı olduğuna dâir de rivayetler vardır. Cumuadan sonraki nafileler hakkında fakîhler üç taifeye ayrılmışlardır: Birinci taifeye göre, cumuadan selâm verince iki rek'at sünneti kılmak için eve dönmelidir. Bunların delîlİ bu hadîstir. İkinci taifeye göre, cumua farzından sonra evvelâ iki, sonra dört rek'at kılınmalıdır.

Üçüncü taifeye gelince, onlar arada selâm verilmeksizin dört rek'at kılınır, diyorlar.

Halvette nafile kılmak, riyaya yer bırakmadığı için, nafilelerin evde kılınması, mescidde kılınmasından daha faziletlidir.

[119] Buhârî burada bu âyeti zikretmekle, âyetteki "dağıtın" ve "arayın" emirlerinin vücûb için değil, ibâha için olduğuna isabet etmiştir. Çünkü kullar cumua günü nida vaktinde cumua namazına ikaameden dolayı yeryüzüne dağılmaktan men' olunmuşlardır. Namazlarını kılıp ayrıldıkları zaman yeryüzüne dağılmak ve Allah'ın zenginliğinden aramakla emrolundular. Bu emirler, en sahîh kavle göre ibâha içindir. Binâenaleyh namaz kılındıktan sonra hemen çıkmak vâcib olmayıp, mescidde kalmak da mubah olur.

[120] es-Silk: ...pâzî ta'bîr olunan nebata denir.. (Kaamûs Ter.).

Bu hadîsin bâb başahğına uygunluğu, sahâbîler cumuadan ayrılmalarının ardından bu kadının pazı köklerinden hazırlar olduğu yemeği aramalarıdır. Bu hâl sahâbîlerin kanâatine ve dünyâ hırslarının olmadığına delâlet etmektedir.

[121] Buna göre cumua günlerinin gündüz uykusu ile kuşluk yemeği, namazdan sonraya bırakılmış oluyor. Diğer günlerde bu iki iş de kuşluk vaktinde yapılmak âdet idi

[122] Tebkîr, daha evvel geçtiği üzere bir işe erken davranmak, cumuayı beklemek için öğleden evvel mescide gitmek ma'nâsına geldiği gibi, hemen zevalde öğle namazının ilk vaktinde namaz kılmak ma'nâsına da gelir.

Kaile ve kaylûle, İçinde uyku olsun veya olmasın gündüz istirâhati veya gündüzün evvelinde, yânî kuşluk vaktinde yapılan

istirâhattir.

[123] Bu hadîs, biraz farklı bir rivayetle daha önce de geçmişti.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

9- KİTÂBU'L-EZÂN

(Ezan Kitabı)

1- Ezanın Başlaması Babı

Ve Azız, Celîl olan Allah'ın şu kavli:

"Biribirinizi namaza çağırdığınız zaman onu bir eğlence ve oyun edinirler. Bu, kendilerinin hakîkaten akıllarını

kullanmaz bir güruh olmalarındandır" (ei-\ıaide: 58).

Ve Allah'ın şu kavli: "Ey îmân edenler, cumua günü namaz için çağırıldığınız zaman hemen Allah'ı zikretmeye gidin. Alışverişi bırakın. Bu, bilirseniz sizin için çok " (el-Cumua: 9) [1].

1-.......Enes (R) şöyle demiştir: Ateş yakmayı ve çan çalmayı zikr ettiler, Yahûdîler'i ve Hnstiyanlar'ı da zikrettiler (yânî bunların onlara âit olduğunu düşündüler de onlardan vazgeçildi). Müteakiben Bilâl'e ezan lâfızlarını ikişer ikişer, ikaamet lâfızlarını da birer birer söylemesi emrolundu [2]

2-....... İbnu Umer (R) şöyle der idi: Müslümanlar Medine'ye geldikleri zaman bir araya toplanırlar da, namaz vaktini gözetlerlerdi. O ilk zamanda namaz için nida edilmezdi. Bir gün bu hususta konuştular. Bâzıları: Hrıstiyanlar'm çanları gibi çan edinin, dediler. Diğer bâzıları da, çan olmasın da Yahûdîler'in nefiri gibi boru olsun, dediler. Umer: Namaza çağıracak bir adam niye göndermiyorsunuz? dedi. Rasûlullah bunun üzerine: "Yâ Bilâl, kalk, namaz için nida et (yânî ezan oku)" buyurdu [3].

2- Bab: Ezan Lafızları İkişer İkişerdir

3-.......Enes (R) şöyle demiştir: Bilâl'e ezan lâfızlarını ikişer ikişer; ikaamet lâfızlarım da birer birer söylemesi emr olundu; yalnız "Kad kaameti's-salâtu" lâfzı müstesna (ki onu iki defa söylemekle emrolundu) [4].

4-.......Enes (R) şöyle demiştir: İnsanlar çoğaldığı zaman, namaz vaktini tanıyageldikleri bir şeyle alâmetlendirmeyi konuştular. Bir ateş tutuşturmayı yâhud da bir çan çalmayı zikrettiler. Nihayet Bilâl'e ezan lâfızlarını ikişer ikişer, ikaamet lâfızlarını da birer birer söylemesi emrolundu [5].

3- Bab: "Kad Kaameti's-Salatu" Kavli Müstesna Îkaamet Lafızları Tekrar Edilmez

5-.......Bize Hâlid, Ebû Kılâbe'den; o daEnes'ten olmak üzere

tahdîs etti. Enes (R) şöyle demiştir: Bilâl'e ezan lâfızlarını çiftlemesi, ikaamet lâfızlarını tek tek söylemesi emrolundu [6].

İsmail ibn Uleyye şöyle dedi: Ben bu Hâlid hadîsini, Eyyûb es-Sahıyanı ye zikrettim deo:Bu ikaamet lâfz, (yânî ‘Kad kaameti’s-salatu sözu) müstesnadır, dedi [7].

4- Ezan Okumanın Fazileti Babı

6-.......(Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Namaz için nida edildiği zaman, şeytân, ezanı işitmemek için yüzgeri dönüp yellene yellene kaçar [8]. Müezzin nidayı bitirince yine gelir. Nihayet namaz için ikaamet edilince yine yüzgeri edip kaçar. Müezzin ikaameti bitirince gelir [9], insan ile nefsi arasına sokulur, fulan şeyi hatırla, fulan şeyi hatırla diyerek (namazdan evvel insanın) hiç de aklında olmayan şeyleri hatırlatır durur. Tâ insan kaç rek'at kıldığını bilmez oluncaya kadar (kendisiyle uğraşır)".

5- Bab: Ezan Okumada Sesi Yükseltmek

Umer ibnu'l-Abdilazîz de (bir müezzine): "Ya külfetsiz ezan oku, yâhud yanımızdan ayrıl" demiştir [10].

7-.......Bize Mâlik, Abdurrahmân ibn Abdillah ibn Abdirrahmân ibn Ebî Sa'sa'a el-Ensârî sonra el-Mâzinî'den; o da babası Abdullah'tan haber verdi. Ona da Ebû Saîd el-Hudrî (R) haber verip şöyle demiştir: Görüyorum ki, sen davarı ve kırları seviyorsun. Davarların başında yâhud bâdiyende iken namaz için ezan okuyacak olduğun zaman tîz sesle nida et. Zîrâ müezzin, sesinin yetiştiği yere kadar inşân, cinn, hattâ hiçbirşey yoktur ki, ezanı duymuş olsun da kıyamet gününde müezzin lehine şahadette bulunmasın. Ebû Saîd (hadîsin sonunda): Ben bunu (yânî müezzinin sesinin yetiştiği yere kadar insan ... ifâdesini) Rasûlullah(S)'tan işittim, dedi [11].

6- Ezan Okunması Sebebiyle Kan Akıtmaktan Alıkonacağı Babı [12]

8-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bizleri bir kavm üzerine gazaya götürdüğü vakitlerde sabah olmadıkça ve beklemedikçe bize hücum ettirmezdi. Bekler, ezan sesi işitirse onlara saldırmaktan vazgeçerdi. Ezan sesi işitmezse üzerlerine baskın yapardı. Enes dedi ki: BU Hayber'e doğru yola çıktık; nihayet geceleyin onların yurduna ulaştık. Sabah olup da bir ezan işitmeyince, Rasûlullah hayvanına bindi. Ben de Ebû Talha'nın hayvanının arka tarafına bindim. Benim ayağım muhakkak surette Peygamber'in ayağına dokunuyordu. Ora halkı sepetleri ve çapalarıyîe bize doğru çıktılar. Peygam-ber'i gördükleri vakit: Muhammed; vallahi Muhammed ve hamîs yânî ordu! dediler. Enes dedi ki: Rasûîullah onları görünce: "Allahu Ek-ber. Hayber harâb oldu. Biz bir kavmin yurduna indik mi, itizar edilmiş olanların hâli yaman olur'1 buyurdu

[13].

7-İnsan Müezzini İşittiği Zaman Ne Söyler Babı [14]

9-.......(Ebû Saîd -R- şöyledemiştir:) Rasûiullah (S): "Müezzinin nidasını işittiğiniz zaman siz de onun demekte olduğu sözler gibi söyleyiniz" buyurdu [15].

10-.......Bana'îsâibn Talhatahdîs etti. O da Muâviye'den işitmiştir. Muâviye bir gün ezan okunurken müezzinin dediklerini "Eş-hedu enne Muhammeden rasûlu'llah" sözüne kadar aynen tekrar etmiştir [16].

11-......Bize Hişâm, Yahya'dan; geçen hadîs tarzında tahdîs etti. Yahya ibn Ebî Kesîr şöyle dedi: Kardeşlerimizin bâzısı bana tahdîs etti ki, Muâviye, müezzin "Hayye ale's-sctlât" dediği vakit "Lahavle ve/â kuvvete illâ billahi" demiş, ondan sonra da: İşte biz Peygamberimizin böyle söyler olduğunu işittik, diye İlâve etmiştir [17].

8- Ezan Okunup Tamamlandığı Zamanki Dua Babı

12-.......Câbir (R)'den: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Hekim ezanı işittiği zaman [18]: Allâhumme Rabbe hâzihda'vetVt-tâmme ve's-salâtil kaaimeti, âti Muhammeden el-vesîlete vel-fadîlete ve'b 'ashu makaamen Mahmuden ellezî vaattehu (= Yâ Allah, ey bu tam da'vetin ve kılınmak üzere olan bu namazın Rabb'ı, Muham-med'e vesileyi, fazileti ihsan et. Bir de kendisine va'd ettiğin Makaa-mu Mahmûd'u verip oraya ulaştır) derse, kıyamet gününde benim şefaatim ona vâcib olur" [19]

9- Ezan Okumak Hususunda Kur’a Atmak Babı

Ve zikrolunur ki, bir takım topluluklar ezan okumak hususunda ihtilâf etmişlerdir. Sa'd ibn Ebî Vakkaas da bunlar arasında kur'a atmıştır [20].

13-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "İnsanlar ezan okumakta ve birinci saf/ta neler olduğunu bilseler de kur'a atmaktan başka çâre bulamasalar, muhakkak kur'a atarlardı. Yine insanlar her namazın ilk vaktinde olan fazileti bilir olsalardı, ona ulaşmak için muhakkak öne geçme yarışı yaparlardı. Yine insanlar yatsı ile sabah namâzlarmdaki sevabı bilselerdi, muhakkak bu iki namazın cemâatine emekleye emekleye (yâhıd kıç üstünde sürüne sürüne) de olsa giderlerdi" [21].

10- Ezan Okuma Arasında Kelam Etmek Babı

Ve Süleyman ibn Surad (R), ezan okuması arasında konuşmuştur [22]. el-Hasen el-Basrî de: Müezzinin, ezan okurken yâhud ikaamet ederken gülmesinde be's yoktur, demiştir [23].

14-.......Abdullah ibnu'l-Hâris şöyle demiştir: Abdullah ibn Abbas (R) çamurlu bir (cumua) gününde bize hutbe îrâd edeceği sırada, müezzine, ezan okurken "Hayye ale's-salâti" sözüne ulaştığı zaman "es-Salâtü fi'r-rıhâl (= Namaz evlerde kılınacak)" diye nida etmesini emretti. Bu emirden dolayı insanların bâzısı bâzısına baktı. Bunun üzerine İbn Abbâs: Müezzine böyle nida ettirmeyi İbn Abbâs'tan çok daha hayırlı olan kimse (yânî Peygamber) yapmıştır. Bu (yânî cumua namazı) zarurî ve vâcib bir şeydir, dedi [24].

11- Kendisine Vaktin Girdiği Haber Verecek Biri Bulunduğu Zaman Gözlere Kör Olan Kimsenin Ezan Okuması(nın Cevazı) Babı

15-.......(Abdullah ibn Umer -R- şöyle demiştir): Rasûlullah (S)şöyle buyurdu: "Bilâl, ezanını gece okuyor. Binâenaleyh sizler îbnu Ümmi Mektûm ezan okuyuncaya kadar yiyiniz içiniz,".

Sonra râvî: İbnu Ümmi Mektûm gözlen kör bir kimse idi. Kendisine sabah oluyor, sabah oluyor denilmedikçe. ezan okumazdı, dedi [25].

12- Ezan, Fecrin Tulu'undan Sonradır Babı [26]

16-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bana Hafsa şöyle haber verdi: Müezzin sabahı gözetlemek için durup beklediği ve sabah belirdiği zaman Rasûlullah (S) farz namaz ikaame olunmazdan evvel hafîf iki rek'at namaz kılardı.

17-.......Mü'minlerin annesi Âişe (R): Peygamber (S) sabah namazının nidası, yânî ezam ile ikaameti arasında iki hafîf rek'at namâz kılardı, demiştir [27].

18-....... Bize Mâlik, Abdullah ibn Dinar'dan; o da Abdullah ibn Umer(R)'den oimak üzere haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Bilâl ezam geceleyin okuyor. Binâenaleyh sizler İbnu Ümmi Mektûm ezan okuyuncuya kadar yiyiniz, içiniz" [28].

13- Fecrden Evvelki Ezan Babı [29]

19-.......Bize Zuheyr tahdîs edip şöyle dedi: Bize Süleyman et-Teymî, Ebû Usmân en-Nehdî'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Bilâl'in ezanı hiçbirinizi -yâhud: Sizden hiçbir kimseyi- sahur yemeğinden alıkoymasın. Çünkü o henüz gece iken ezan okur. Onun bu okuması, ibâdetle kaaim olanınızı (artık sabah yaklaşıyor diye) vazgeçirmek, uykuda olanınızı da uyandırmak içindir. Fecr -yâhud sabah-, böyle zahir olmak değildir; tâ böyle olmayınca fecr olmaz"- Râvî Zuheyr dedi ki: Peygamber ("Fecr böyle zahir olmak değildir" derken) parmaklarını yukarıya kaldırıp baş aşağıya dikdi [30]. ("Tâ böyle olmayınca" derken de) Sebbâbelerini yânî şehâdet ve orta parmaklarını üst üste bindirip sağa sola uzatmak suretiyle işaret buyurdu [31].

20- Bize İshâk tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Usâme haber verdi. Ubeydullah: Bize tahdîs etti, dedi [32]. el-Kaasım ibn Muhammed'den; o da Âişe'den ve Nâfi'den; o da İbn Umer'den: Rasûlullah (S) buyurdu ki; ... H[33] ve yine bana Yûsuf ibn îsâ el-Mervezî tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-Fadl (ibn Mûsâ) tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Umer'in oğlu Ubeydullah, el-Kaasım ibn Muhammed'den; o da Âişe'den olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S): "Bilâl ezanı gece-leyin okur. Binâenaleyh İbnu ÜmmiMekîûm ezan okuyuncaya kadar yiyiniz ve içiniz" buyurdu.

14- Bab: Ezan İle İkaamet Arasında Ne Kadar Fasıla Vardır?

Ve namaz ikaametini bekleyen kimse (ezandan sonra ne kadar bekler)?

21-.......Bize Hâlid, el-Cuveyrî'den; o da İbn Bureyde'den; o da Abdullah ibn Mugaffel el-Müzenî (R)'den olmak üzere tahdîs etti. Rasülulluh (S) üç kerre: "Her iki ezan (yânî her ezan ile ikaamet) arasında, kılmak isteyen için bir namaz vardır" buyurmuştur[34].

22-.......Enes İbn Mâlik (R) şöyle demiştir: Müezzin ezan okuduğu vakit, Peygamber, sahâbîlerinden bir takım insanlar acele ile direklere doğru durup namaz kılarlardı. Nihayet Peygamber (S) çıktığı vakit onları öyle akşam namazının farzından evvel iki rek'at kılıyorlar hâlde bulurdu. Hâlbuki ezan ile ikaamet arasında (çok) bir şey yoktu.

Usmân ibn Cebele ve Ebû Dâvûd da Şu'be'den gelen rivayette şöyle demiştir: Ezan ile ikaamet arasında ancak az bir müddet vardı [35].

15- (Ezanı İşitmesinden Sonra Namaz Îçin) İkaameti Bekleyen Kimse Babı [36]

23-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), müezzin sabah namazının ilk ezanını okuduğunda, sabah namazından evvel fecr aydınlığı iyice belirdikten sonra kalkar, hafîf iki rek'at kılar, sonra sağ yanı üzerine uzanır, tâ müezzin namaza ikaamet (edeceğini haber vermek) için gelinceye kadar beklerdi [37].

16- Bab: Her Ezan İle İkaamet Arasında Kılmak İsteyen , İçin, Bir Namaz Vardır

24-.......Abdullah ibn Mugaffel (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Her iki ezan (yânî ezan ile ikaamet) arasında bir namaz vardır. Her iki ezan arasında bir namaz vardır" buyurduktan sonra, üçüncüsünde: "İsteyen için" sözünü ilâve etti [38].

17- Seferde Bir Tek Müezzin Ezan Okusun Diyen Kimse Babı [39]

25-.......Mâlik ibnu'l-Huveyris (R) şöyle demiştir: Kavmimden beş on kişilik

bir toplulukla beraber Peygamber'inyanma geldim. Yanında yirmi gece kaldık. Peygamber rahîm ve rafîk tabîatli idi. Ehil ve ıyâlimizi özlediğimizi görünce bize: "Dönünüz, onların yanlarında bulununuz. Onlara (dîni) öğretiniz. (Beni nasıl namaz kılar gördünüz ise öylece) namaz kılınız. Namaz vakti geldiğinde içinizden biri size ezan okusun. En yaşlınız da size imâm olsun" buyurdu [40].

18- Cemaat Oldukları Zaman Yolcular İçin Dahi Ezan ve İkaamet Olacağı, Arefe ve Müzdelife'de De Böyle Olacağı, Soğuk Yahud Yağmurlu (Gün ve) Gecede Müezzinin "Es-Salatu Fi'r-Rihal." Sözü Babı

26-.......Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber'in maiyyetinde bir yolculukta bulunuyorduk. Müezzin (öğle) ezanım okumak istedi. Peygamber (S) ona: "Serinliği bekle!" buyurdu. Bir müddet sonra müezzin yine okumak istedi. Peygamber yine: "Serinliği bekle!" buyurdu. Sonra yine ezan okumak istedi. Peygamber de yine: "Gölge tepelerin yüksekliği mikdârına musâvî oluncaya kadar serinliği bekle" buyurdu, müteakiben Peygamber (S): "Sıcağın şiddeti cehennemin kaynamasındandır" buyurdu [41].

27-.......Mâlik ibnu'l-Huveyris (R) şöyle demiştir: İki kimse sefere niyet ederek Peygamber'in yanına (vedâya) geldiler. Peygamber (S): "Buradan çıktığınızda (her namaz vakti geldikçe) ezan okuyunuz. Sonra ikaamet ediniz. Sonra en büyüğünüz imâm olsun" buyurdu [42].

28-.......Bize Mâlik ibnu'l-Huveyris (R) tahdîs edip şöyle dedi: Bizler Peygamber'in yanma geldik. Biz, yaşça birbirine akran gençler idik. Peygamber'in yanında yirmi gün yirmi gece ikaamet ettik. Rasûlullah çok merhametli ve çok rıfklı idi: Ehlimizi arzu ettiğimizi yâhud ehlimize iştiyak hâsıl ettiğimizi anlayınca, geride kimleri bıraktığımızı bize sordu. Biz de kendisine haber verdik. Rasûlullah: "Haydin (ehillerinizin yanma) dönünüz. Onların aralarında ikaamet ediniz. Onlara öğretiniz, söyleyecek şeyleri söyleyip emrediniz" buyurdu. Bir de birçok şeyler buyurdu ki, şimdi onları hatırlıyorum

yâhud hatırlamıyorum (râvî şekk ediyor). Ve o arada: "Benim nasıl namaz kılar olduğumu gördünüzse, öylece namaz kılınız. Namaz vakti geldiğinde içinizden biri size ezan okusun. En yaşlınız da size imâm olsun" buyurdu [43].

29-.......BanaNâfi' tahdîsedip şöyle dedi: İbn Umer (R), Dacnân'da iken soğuk bir gecede ezan okudu. Sonra "Sallû fîrihâlikum = Namazlarınızı olduğunuz yerlerinizde kılınız" dedi. Daha sonra bize şunu haber verdi: Rasûlullah (S) seferde iken soğuk yâhud yağmurlu bir gecede müezzine ezan okumasını ve ardından da "Elâ sallû fî'r-rıhâl (yânı: Haberiniz olsun, namazlarınızı olduğunuz yerlerde kılınız)" diye nida etmesini emrederdi, dedi [44].

30-.......Ebû Cuhayfe (R) şöyle demiştir: Ben el-Abtah'ta Rasûlullah(S)'ı gördüm. Bilâl yanma geldi de O'na namazı i'lâm etti. Sonra Bilâl bir harbe ile dışarı çıktı, nihayet onu Abtah'ta Rasûlul-lah'm önünde bir yere dikti ve namazı ikaame etti [45].

19- Bab: Müezzin Ezan Okurken Ağzını Sağa Sola Döndürür mü ? ve Yine Müezzin Ezan Esnasında Sağa Sola Döner mi? [46]

Bilâl'ın ezan okurken iki parmağını iki kulağına soktuğu zikrolunur [47]. İbn Umer ise iki parmağını iki kulağına sokmazdı [48].

İbrâhîm en-Nahaî: Abdestsiz olarak ezan okumakta be's yoktur, demiştir [49]. Atâ ibn Ebî Rabâh ise: Abdest almak dînde sabit olmuş bir sünnet ve kaanûndur, demiştir [50].

Aişe: Peygamber (S) -abdestli, abdestsiz- her hâlinde Allah'ı zikrederdi, demiştir [51].

31-.......Bize Sufyân, Avn ibn Ebî Cuhayfe'den; o da babasından olmak üzere tahdîs etti. Ebû Cuhayfe, Bilâl'ı ezan okurken gördüğünü haber verip: Ben ezan okuduğu sırada Bilâî'in ağzını şu tarafta ve şu tarafta ta'kib etmeye başladım, demiştir.

20- İnsanın "Namaz Bizden Kaçtı" Sözü Babı [52]

İbn Şîrîn; Namaz bizden kaçtı demeyi kerîh görüp; lâkin "Biz namaza erişemedik" desin, demiştir. Peygamber(S)'in sözü ise daha sahihtir [53].

32-.......Ebû Katâde şöyle demiştir: Biz Peygamber'le birlikte namaz kılmakta olduğumuz sırada, Peygamber birçok kimselerin koşuşma seslerini işitti. Namazı kıldırdıktan sonra: "Ne oluyorsunuz?" diye sordu. Namaza yetişmek için acele ettik, dediler. Peygamber: "Öyle acele acele koşuşmayınız. Namaza geldiğiniz zaman (vakaar

ve) sekınetten ayrılmayınız (ağır ağır yürüyünüz). Namazdan yetiştiğiniz kadarım (imâmla beraber) kılınız, kaçırdığınızı da (sonra yalnızca) tamamlayınız" buyurdu [54].

21-Bab: İnsan Namaza Koşmaz. Fakat Sekinet İle ve Vakaar İle Gelmelidir

Peygamber de: "Namazın erişdiğiniz kadarını (imâmla) kılınız; kaçırdığınız kısmını ise kendiniz tamamlayınız"

buyurdu. Bu hadîsi Ebû Katâde, Peygamberden rivâvet etti [55].

33-.......VeyineîbnuEbîZİ'b, ez-Zuhrî'den; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere tahdîs.etti. Peygamber (S): "îkaameti işittiğiniz zaman, sekînet ve vakaarla namaza doğru yürüyünüz; sür'at etmeyiniz. Namazın eriştiğiniz kadarını (imâmla

beraber) kılınız; kaçırdığınız kısmını ise kendiniz tamamlayınız'1 buyurdu [56].

22- Bab: İkaamet Edilmesi Sikasında İmamı Gördüklerinde İnsanlar Ne Zaman Ayağa Kalkarlar? [57]

34-....... Bize Hişâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana Yahya (ibn Ebî Kesîr), Ebû Katâde'nin oğlu Abdullah'tan yazdı. Babası Ebû Ka-tâde şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Namaz ikaame edildiği vakit beni (odamdan çıkmış) görmedikçe ayağa kalkmayınız" buyurdu.

23- Bab: İnsan Namaza Doğru' Acele Edici Olarak Koşmaz, Fakat Sekinet ve Vakaarla Kalkmalıdır

35- Bize Ebû Nuaym tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şeybân, Yah-yâ'dan; o da Ebû Katâde'nin oğlu Abdullah'tan tahdîs etti. Babası Ebû Katâde şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Namaz ikaame edildiği vakit, beni (odamdan çıkmış) görmedikçe ayağa kalkmayınız, sekînet üzere olunuz” buyurdu. Bu hadisi Yahya ibn Ebi Kesir’den rivayet etmekte Aliyyu’bnu’l-Mubarek , Şeyban’a mutabaat etmiştir.[58]

24- Bab: İnsan (Namaza İkaametten Sonra) Bir Zarüretten Dolayı Mescidden Dışarıya Çıkar Mı?

36-.......(Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S), namaz ikaamet edilmiş ve saflar dümdüz doğrultulmuş olduğu hâlde ve hattâ namaz kıldıracağı yerde dikeldiği ve biz O'nun tekbîr almasını beklediğimiz zaman yerinden ayrıldı ve: "Yerinizde durun" deyip mes-cidden dışarı çıktı. Biz, bulunduğumuz vaziyet üzere bekledik. Nihayet yıkanmış ve başı su damlatır hâlde bizim yanımıza çıkıp

geldi [59].

25- Bab: İmam "Dönüp Gelinceye Kadar Yerinizde Durun" Dediği Zaman, Cemaat Onu Beklerler

37-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bir defasında namaz ikaame edildi, insanlar saflarını düzelttiler, Rasûlullahodasından çıktı; haddizatında cünüb olduğu hâlde öne de geçti. Sonra hatırlayarak: "Yerinizden ayrılmayınız" dedi de odasına döndü ve yıkandıktan sonra başı su damlatarak mescide çıktı ve saff hâlinde bekleyen insanlara (ikaameti tekrar ettirmeksizin) namaz kıldırdı [60].

26- Kişinin "Biz Namaz Kılmadık"' Sözü Babı

38-....... Bize Câbir ibn Abdillah (R) şöyle haber verdi: Handak harbi günü Peygamber'in yanına Umer ibnu'I-Hattâb geldi de: Yâ Râsulallah, az kalsın ikindi namazını güneş batmadan kılamaya-caktım, dedi. Ve bu oruçlu orucunu bozduktan sonra idi. Peygamber (S): "Vallahi o namazı ben de kılamadım" dedi. Müteakiben Peygamber, Buthân deresine indi. Ben de beraberinde idim. Abdest aldı. Sonra namaz kıldı. Yânî güneş battıktan hayli zaman sonra O, ikindi namazını kıldı, sonra onun ardından da akşam namazını kıldı [61].

27- (Namaz İçin) İkaametten Sonra Kendisine Bir İhtiyaç Arız Olan İmam Babı

39-.......Enes (R) şöyle demiştir: (Bir defa yatsı) namazı ikaame edilmişken, Peygamber (S) mescidin bir tarafında biri ile yavaş yavaş konuşuyordu. Cemâat uyuklayıncaya kadar (sözü uzattı ve) namaza durmadı'[62].

28- Namaz (İçin) İkaamet Edildiği Zaman Kelam Edip Konuşmak Babı

40-.......Bize Humeyd tahdîs edip şöyle dedi: Ben, Sabit ibn Eşlem el-Bunânî'ye: İnsan, namaz (için) ikaame edildikten sonra konuşabilir mi? diye sordum. O bana Enes ibn Mâlik'ten şu hadîsi tahdîs etti. Enes şöyle demiştir: Bir kerre namaz (için) ikaame edildi. Derken Peygamber'in karşısına bir kimse çıktı ve namaz (için) ikaamet edildikten sonra kendisini namaza başlamaktan habsedip alıkoydu [63].

29- Cemaat Namazının Vacibliği Babı

Hasen Basrî: Bir kimseyi anası, ona olan şefekatından dolayı yatsı namazı cemâatine gitmesinden men' ederse, o kimse anasının bu men'ine itaat etmez, demiştir [64]

41-.......Ebû Hureyre'den: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"Nefsim elinde olan Allah'a yemin olsun, içimden öyle geçti ki, birçok odun toplanmasını emredeyim. Odunlar yığılsın. Sonra namaz için ezan okunmasını emredeyim; okunsun. Sonra birine emredeyim de o insanlara imâm olsun. Sonra o cemâati bırakayım da namaza gelmeyen erkeklerin üzerine gidip evlerini üstlerine yakıvereyim. Ve yine nefsim elinde olan Allah'ayemîn ederim ki, onların herhangisi (burada) semiz etli bir kemik parçası yâhud iki tane güzel paça bulacağını bilir olsaydı, muhakkak yatsı namazına gelip hâzır bulunurdu".

30- Cemaat Namazının Fazileti Babı

Esved ibn Yezîd en-Nahaî, bir cemâati kaçırdığı zaman başka mescide giderdi (de cemâat faziletini

kazanmağa çalışırdı) [65].

Enes ibn Mâlik de mescidin birine içinde namaz kılındıktan sonra geldi, ezan okudu, ikaamet etti ve (yanındaki gençlerle birlikte) cemâat namazı kıldı [66].

42-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den olmak üzere haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Cemâatle kılınan namaz yalnızın kıldığı namazdan yirmi yedi derece faziletli olur" buyurmuştur.

43-.......Ebû Saîd (R) Peygamber (S)'den şöyle buyururken işitmiştir: "Cemâatle kılınan namaz, yalnızın kıldığı namazdan yirmi beş derece faziletli olur" [67].

44-.......Ben Ebû Hureyre'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Kişinin cemâat içinde kıldığı namaz, evinde ve pazarda yalnızca kıldığı namazı üzerine yirmi beş misli katlanır. Bu katlamanın sebebi şudur; O abdeste niyet edip abdesti tam alır, sonra kendisine namazdan başka birşey çıkarmayarak mescide doğru yola çıkarsa, tâ mescide varıncaya kadar hiçbir adım atmaz ki, onun için adıma mukaabil bir derece yükseltilmesin ve yine adımından dolayı kendinden bir günâh indirilmesin. Namazı kıldığı zaman ise, namaz kıldığı yerde kaldığı müddetçe melekler ona şu salâtı okumaktan ayrılmazlar: Aîlahumme sallı aleyhi, Alîahumme ırhamhiı (= Yâ Allah ona salât et, yâ Allah ona merhamet eyle). Her biriniz namaz kılmayı beklediği müddetçe bir (nevi') namaz içinde bulunmakta devam eder" [68].

31- Sabah Namazını Cemaat İçinde Kılmanın Fazileti Babı

45-.......Bize Şuayb, ez-Zuhrî'den haber verdi. O şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb ile Abdurrahmân oğlu Ebû Seleme haber verdi. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu "Cemâatle

kılınan namaz, birinizin yalnız başına kıldığı namazdan yirmi beş cüz' (yânı derece) daha faziletli olur. Gece melekleri ile gündüz melekleri de sabah namazında bir araya gelirler". Sonra Ebû Hureyre (bunu takviye ve iştişhâc için): İsterseniz

İnne Kur 'âne "l-fecri kâne meşhûden (= Şübhesiz fecr Kur'ân'ı şâhidli-dir)" (ei-isrâ: 78) âyetini okuyunuz, der idi [69].

Şuayb şöyle dedi: Ve bana Nâfi', Abdullah ibn Umer'den tah-dîs etti. O: Cemâat namazı yirmi yedi derece faziletli olur, demiştir [70]

46-....... Bize el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Ben Salim (ibn Ebi'I-Ca'd)'den işittim, şöyle dedi: Ben Ümmü'd-Derdâ'dan işittim, şöyle diyordu:Ebu'd-Derdâ (R) öfkeli olarak yanıma geldi.Seni öfkelendiren nedir? dedim. Vallahi ben Muhammed ümmetinden, onların cemâatle namaz kılmaları müstesna, (kusursuz yaptıkları başka) bir şey tanıyamıyorum, dedi [71].

47-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Namazdan dolayı insanların en büyük ecre hakk kazananı (cemâat mescidine) derece derece uzaktan yürüyüp gelenlerdir. İmâm ile beraber kılayım diye namazı bekleyen kimse de, hemen kılıp sonra yaîıverenden daha büyük ecre nail olur" [72].

32- Öğle Namazını İlk Vaktinde Kılmaya Davranmanın Fazileti Babı

48- Bize Kuteybe, Mâlik'ten; o da Ebû Bekr'in himayesinde olan Sumeyy'den; o da Ebû Salih es-Semmân'dan; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"(Vaktiyle) bir kimse yolda yürürken, yolu üstünde bir diken dalı buldu. Onu yoldan dışarıya attı. Allah onun bu amelini kabul buyurdu ve onun günâhlarını mağfiret etti". Sonra Rasûlullah şöyle buyurdu:

"Şehîdler beştir: Taundan ölen, karın (yânî iç) hastalığından ölen, suda boğulan, yıkıntı altında kalıp ölen, bir de Allah yolunda şehîd olan{yzm öldürülen)dır".

Yine Rasûlullah şöyle buyurdu:

"İnsanlar ezan okumakta ve birinci saffta olan (hayır ve bereketler)/ bilir olsalar da (onları elde etmek için) kur'a atmaktan başka çâre bulamasalardı, muhakkak kur'a alışırlardı. Onlar namazı ilk vaktinde kılmaktaki fazileti bilselerdi, (ona yetişmek için) muhakkak yarış ederlerdi. Yatsı ile sabah namazlarında olan sevabı bilselerdi, muhakkak bu iki namaza (onların cemâatine) emekleye emekleye de olsa gelirlerdi" [73].

33- Mescid Yolunda Atılan Adımlar Mukaabilinde Allah'tan Ecir, Sevab ve Rıza Niyaz Eylemek Babı

49-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Ey Selime oğullan, mescidyolunda attığınız adımlarınızın ecrini hesaba katmaz mısınız?" buyurdu.

Ve Mucâhid: " Ve nektubu mâ kaddemû ve âsârahum (= Biz önden gönderdikleri şeyleri ve -bıraktıkları- eserleri yazıyoruz)" (Yâsîn: 12) âyetindeki "âsâr" lâfzını tefsir edip, "Hutâ = Adımlar" demektir, demiştir [74].

Ve İbnu Ebî Meryem şöyle dedi: Bize Yahya ibn Eyyûb haber verip şöyle dedi: Bana Humeyd tahdîs edip şöyle dedi: Bana Enes şöyle tahdîs etti: Ensâr'dan olan Selime oğulları, (mescide uzak düşen) menzillerinden göçüp Peygamber'e yakın bir yere konaklamak istediler. Rasûlullah Medine'yi (koruyan menzillerini) ıssız bırakmalarını beğenmedi de onlara hitaben: "Eserlerinizi (yânı attığınız adımların ecrini) hesaba katmaz mısınız?" buyurdu. Mucâhid: Onların eserleri adımlarıdır, yeryüzünde yürürken ayaklarının bıraktığı izlerdir, demiştir[75].

34- Yatsı Namazını Cemaat İçinde Kılmanın Fazileti Babı

50-.......Ebû Hureyre (R)'şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Münafıklar üzerine sabah ile yatsı (cemâat) namazlarından daha ağır hiçbir namaz yoktur. Hâlbuki bu iki namazda olan şeyleri bilselerdi emekleye emekleye de olsa, onlara muhakkak gelirlerdi. Yemin olsun içimden öyle geçti ki, müezzine emredeyim namazı ikaame etsin, sonra bir kimseye emredeyim, o da insanlara imamlık etsin, sonra ateşli fitilleri alayım, ezanı işitmeyi müteâkıb namaza çıkmayanların evlerini başlarına yakayım" [76].

35- Bab: İki Kişi de, İkiden Ziyadesi de Cemaattir

51-.......Bize Hâiid, Ebû Kılâbe'den; o da Mâlik ibnu'l-Huveyris (R)'ten olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S): "Namaz (vakti) geldiği zaman ezan okuyunuz ve ikaamet ediniz. Sonra ikinizin en yaşlısı size imamlık etsin" buyurmuştur [77].

36- Namazı Bekleyerek Mescid İçinde Oturan Kimse ve Mescidleri Fazileti Babı

52- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere tahdîs etti. Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"Sizlerden her biri namaz kıldığı yerde bulunmakta devam ettiği ve kendisinden hades vâki' olmadığı müddetçe, melekler ona: Al-lahumme ığfir lehu, Allahumme ırhamhu (= Yâ Allah buna mağfiret et, yâ Allah buna merhamet eyle!) diye salât yânı dua ve istiğfar ederler. Sizlerden her biri namaz kendisini habsetmekte devam ettiği müddetçe ve kendisini ancak namaz, ehline dönmesinden men' etmekte devam ettiği müddetçe bir (nevi') namâz'JÇİnde bulunmakta devam eder [78].

53-....... Bana Hubeyb ibnu Abdirrahmân, Hafs ibnu Âsım'dan; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Yedi kişi ki, Allah onları kendi gölgesinden başka gölge olmayan günde, gölgesi altında gölgelendirecektir: Adaletli imâm;Rabb'-ine ibâdet içinde yetişmiş genç; gönlü mescidlere bağlı olan kimse; Allah yolunda sevişip, buluşmaları da ayrılmaları da buna müste-nid olan iki kimsenin her biri; mevki' ve güzellik sahibi bir kadın kendisini istediği hâlde: Ben Allah'tan korkarım diyen erkek; infâk ettiğinde, sol tarafının, sağ tarafının ne infâk etmekte olduğunu bilmeyeceği kadar gizli sadaka veren kimse; tenhâ yerde Allah 't zikr edip de, iki gözü dolup taşan kimse" [79].

54-.......Bize İsmâîl ibn Ca'fer, Humeyd'den tahdîs etti. O şöyle,. demiştir: Enes ibn Mâlik'e, Rasûlullah mühür-yüzük edindi mi? diye soruldu da Enes şöyle dedi: Evet, Rasûlullah bir gece yatsı namazını gecenin yarısına kadar te'hîr etti. Sonra namazı kıldırmasının ardından yüzünü bize döndürdü de "(Bu saatte) insanlar namazı kılıp uyudular, siz ise namaz kılmayı beklediğiniz sürece bir (nevi') namaz içinde olmakta devam ettiniz" buyurdu. Enes dedi ki: Peygamber'in yüzüğünün parıltısı hâlâ gözümün önündedir [80].

37- Mescide Gidip Gelen Kimsenin Fazileti Babı

55-.......Bize Muhamnıed ibn Mutarrıf, Yezîd ibn Eslem'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere haber verdi: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim (namaz için) mescide gider gelirse, her gidip geldikçe Allah ona cennetteki konağını hazırlar".

38- Bab: Namaz Îkaame Edildiği Zaman, Artık Farz Olan Namazdan Başka Namaz Kılınmaz [81]

56- Bize Abdulazîz ibnu Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbrâhîm ibnu

Sa'd, babasından; o da Hafs ibnu Âsım'dan; o da Mâlik ile Buhayne'nin oğlu olan Abdullah'tan olmak üzere tahdîs etti. Abdullah (R): Peygamber (S) bir adama uğradı, demiştir.

Buhârî dedi ki: Ve yine bana Abdurrahmân tahdîs edip şöyle dedi: Bana Behz ibnu Esed tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bana Sa'd ibn İbrâhîm haber verip şöyle dedi: Ben Ezd kabilesinden olup, kendisine Mâlik ibnu Buhayne dahi denilen bir kimseden işittim (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) bir sabah namaz ikaa-me edilmiş İken, bir kimsenin iki rek'at sünnet kılmakta olduğunu gördü. Rasuluîlah namazdan çıkınca, oradakiler etrafını sardılar. Rasûlullah (tevbîh olarak) o kimseye: "Sabah namazını dört rek'at olarak mı kılıyorsun? Sabah namazını dört rek'at olarak mı kılıyorsun?" buyurdu.

Bu hadîsi bu isnâdla Şu'be'den; o da rvlâlik'ten diye rivayet etmesinde Behz ibn Esed'e Gunder ile Muâz ibn Muâz el-Basrî mutâ-baat etmişlerdir.

Muhammed ibn İshâk da şöyle dedi: Sa'd ibn İbrahim'den; o da Hafs ibn Âsım'dan; o da Abdullah ibn Buhayne'den.

Hammâd ibn Ebû Seleme de şöyle dedi: Bize Sa'd ibn İbrâhîm, Hafs'tan; o da Mâlik'ten diye haber verdi [82].

39- Hastanın Cemaatte Hazır Olması Hususundaki Sınır(ın Beyanı) Babı [83]

57-.......el-Esved ibn Yezîd en-Nahaî şöyle demiştir: Biz bir gün Âişe'nin yanında idik. Namaza devamlı olmayı ve ona ta'zîm eylemeyi zikrettik. Âişe şöyle dedi: Rasûlullah, vefat etmiş olduğu hastalığa tutulduğu zaman (bir kerre) namaz vakti gelmiş, ezan da okunmuştu. Rasûlullah: "Ebû Bekr'e söyleyin de insanlara namazı kıldırsın" buyurdu. Ebû Bekr pek yufka yüreklidir, senin makaamında durup da halka namaz kıldıramaz, denildi. Rasûlullah emrini tekrar etti. Yanındakiler de kendi söylediklerini tekrar ettiler. Bunun üzerine Rasûlullah üçüncü defa yine o emrinijekrâr etti de: "Şübhesiz ki sizler Yûsuf Peygamber'in sahibelerisiniz (yânı onun günündeki kadınlar gibisiniz) [84]. Ebû Bekr'e emredin, insanlara namazı o kıldırsın"buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekr

(mihraba) çıkıp namazı kıldırdı. (Bu namazlardan biri esnasında) Peygamber, kendisinde bir hafiflik hissetti de iki kimseye dayanarak namaza çıktı. Tâkatsız-lığından dolayı yürürken ayaklarını yerlerde sürüdüğü hâlâ gözümün önündedir. Ebû Bekr geriye çekilmek istedi. Peygamber (S) ona, yerinde dur, diye işaret etti. Sonra ileriye götürüldü de nihayet Ebû Bekr'in yanına oturdu. Râvî el-A'meş'e: Namazı Peygamber kıldırıyordu da, Ebû Bekr O'nun namazına, cemâat de Ebû Bekr'in namazına uyarak (mı) namaz kılıyorlardı? denildi; A'meş, başı ile evet, dedi [85].

Bu hadîsi Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Şu'be'den; o da el-A'meş'ten olmak üzere bir kısmını rivayet etti. Ebû Muâviye Muhammed ibn Hazım, el-A'meş'ten yaptığı rivayetinde; Rasûlullah, Ebû Bekr'in soluna oturdu. Ebû Bekr de ayakta olarak namaz kılıyordu, sözlerini ziyâde etmiştir.

58-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Abdullah ibn Mes'ûcTun oğlu Ubeydullah haber verip şöyle dedi: Âişe şöyle dedi: Peygamber (S) ağırlaşip da ağrısı şiddetlendiği zaman, benim evimde bakılmak üzere kadınlarından izin istedi. Onlar da kendisine izin verdiler. Ondan sonra Peygamber bir tarafında Abbâs, diğer tarafında bir zât olduğu hâlde, ayakları yerde sürünerek çıktı. Ubeydullah ibn Abdil-lah şöyle dedi: Âişe'nin bu dediğini İbn Abbâs'a zikrettim. O bana: Âişe'nin ismini söylemediği kimsenin kim olduğunu bilir misin? dedi. Ben: Hayır,dedim. O Alî ibn Ebî Tâlib'dir, diye haber verdi [86].

40- Yağmurda ve Diğer Bir İllette Kendi Menzilinde Namaz Kılmaya Ruhsat Babı [87]

59-.......(Nâfi- şöyle demiştir:) Abdullah ibn Umer (R)soğuk

60-.......Bana Mâlik, İbn Şihâb'dan; odaMahmûdibnu'r-Rabî' el-Ensârî'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): İtbân ibn Mâlik gözleri görmediği hâlde kendi kavmine imamlık ederdi. O bir defasında Ra-sûlullah'a: Yâ Rasülallah, karanlık oluyor, seyl oluyor; ben ise gözleri görmez bir kimseyim. Binâenaleyh ey

Allah'ın Elçisi, benim evimdeki bir yerde namaz kıldır da ben orasını namaz kılma yeri edineyim, dedi. Bu müracaat üzerine Rasûlullah ona gitti ve: "Nerede namaz kıldırmamı istersin?" buyurdu. Itbân, evden bir yeri işaret et-1 ti. Rasûlullah (S) orada namaz kıldırdı [88].

41- Bab: İmam (Cemaate Gelmeme Ruhsatı Varken) Mescide Gelmiş Olanlara Namaz Kıldırır Mı?

Ve yine cumua günü yağmur yağar halde (gelmiş olan kimselere) hutbe yapar mı?

61-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, tahdîs edip şöyle dedi. Bize ez-Ziyâdî'nin arkadaşı olan Abdulhamîd tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdullah ibnu'I-Hâris'ten işittim, şöyle dedi: İbnu Abbâs (R) çamurlu bir günde bize hutbe îrâd etti. (Hutbe öncesi) müezzine "Hayyeale's-salâtı"sözüne ulaştığında "es-satâtu fVr-nhâl(= Namaz evlerde kılınacak)" diye nida etmesini emretti. İnsanlar bu sözden hoşlanmamışlar gibi birbirine bakıştılar. Bunun üzerine İbn Abbâs: Sizler bunu beğenmemişe benziyorsunuz. Hâlbuki bunu -Peygamber'i kasdederek-benden hayırlı olan Zât yapmıştır. Bu (yânî cumua namazı) kılınması lâzım ve vâcib bir şeydir. Ben ise sizleri (olduğunuz yerlerden çıkararak) günâha sokmak istemedim, dedi.

Ve yine Hammâd'dan; o da Âsım'dan; o da Abdullah ibnu'I-Hâris'ten; o da îbn Abbâs'tan olmak üzere yukarıki hadîs tarzında rivayet etti. Şu kadar var ki, bu rivayette İbn Abbâs: Ben sizleri günâha sokmak istemedim, ki gelecektiniz ve dizlerinize kadar çamura batacaktınız, demiştir [89].

62-....... Bize Hişâm (ed-Destevâî), Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da Ebû Seleme'den olmak üzere tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Ebû Saîd el-Hudrî'ye sordum da, o şöyle dedi: Bir bulut geldi, yağmur boşandı, hattâ mescidin tavanı aktı. Mescidin sakfı hurma dallarından idi. Namaz ikaame edildi. Ben

Rasûlullah'ı su içinde ve çamur içinde secde ederken gördüm. Hattâ (namazdan bize döndüğünde) alnında çamur izini gördüm [90].

63-.......Bize Enes ibnu Şîrîn tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes (R)'ten işittim, şöyle diyordu: Ensâr'dan bir adam Peygamber'e hitaben: Ben seninle namaz kılmağa gelemiyorum, dedi. O zât şişman bir kimse idi. İşte o zât Peygamber için yemek pişirdi de Peygamber'i evine da'vet etti. Peygamber'e bir hasır yaydı ve hasırın kenarına su serpti. Peygamber o hasırın üzerinde iki rek'at namaz kıldırdı. Âlu Cârûd'dan bunu işiten bir kimse Enes'e: Peygamber (S) duhâ namazı kılar mıydı? diye sordu. O da: O günden başka onu kıldığını görmedim, dedi [91].

42- Bab: Yemek Hazır Olup Geldiği ve Namaz da İkaamet Edildiği Zaman (Hangisine Başlanır)?

İbnu Umer yemeğe başlar idi [92]. Ebu'd-Derdâ da: İnsanın namaza, kalbi fariğ olarak yönelebilmesi için,

evvelâ kendi ihtiyâcına yönelmesi, fıkhının kemâlindendir, demiştir [93].

64-....... Hişâm şöyle demiştir: Bana babam Urve tahdîs edip şöyle dedi: Ben Âişe'den işittim, Peygamber (S): "Yemek konulduğu ve namaz da ikaamet edildiği zaman, yemeğe başlayınız" buyurmuştur [94].

65-.......(Enes -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Akşam yemeğiniz önünüze konulduğu vakit, akşam namazını kılmadan yemeğe başlayınız; acele edip de yemeğinizi bırakmayınız [95]

66-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Sizden her birinizin yemeği konulduğu ve namaz da ikaamet edildiği zaman, yemeğe başlayınız. Yemekten fariğ oluncaya kadar acele etmesin" buyurdu.

İbnu Umer, önüne yemek konulur, ötede namaz ikaamet edilirdi; hattâ imâmın kıraatini işitir olduğu hâlde yemeği bırakıp da namaza gitmezdi.

Zuheyr (ibnu Muâviye) ile Vehb ibn Usmân, Mûsâ ibn Ukbe'-den; o da Nâfi'den olmak üzere söylediler: İbn Umer şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Sizlerden her biriniz yemek üzerinde bulunduğu zaman namaz ikaamet edilmiş olsa bile işini bitirinceye kadar acele etmesin ". Bu hadîsi İbrâhîm ibnu'l-Munzir, Vehb ibn Usmân'dan rivayet etti. Bu Vehb ise Medîneli'dir [96].

43- İmam, Elinde Yemekte Bulunduğu Birşey Varken Namaza Çağrıldığı

Zaman (Nasıl Yapar)? Babı

67-.......İbn Şiriâb şöyle demiştir: Bana Amr ibnu Umeyye'nin oğlu Ca'fer haber verdi. Babası şöyle demiştir: Ben Rasûlullah (S)'ı pişmiş bir koyun bacağından bıçakla etleri kesip yerken gördüm. Bu sırada namaza çağrıldı. Bunun üzerine Rasûlullah hemen kalktı, bıçağı elinden bıraktı ve abdest almadan namazı kıldırdı [97].

44- Ailesinin İhtiyacında Meşgul Olan Kimse Namaz İkaamet Edilince Hemen Çıkar Babı

68-....... el-Esved şöyle demiştir: Ben Âişe'ye: Peygamber (S) evinde ne yapardı? diye sordum. Âişe: Kendi ailesinin işinde, yânî kendi evinin hizmetinde bulunurdu. Namaz vakti gelince de namaza çıkardı, dedi [98].

45- Kendisi Namaz Kılmak Arzu Etmediği Halde Sırf İnsanlara Peygamber'in Namazını ve Sünnetini Öğretmek Maksadiyle Halka Namaz Kıldıran Kimse Babı

69-.......Ebû Kılâbe şöyle demiştir: Mâlik ibnu'I-Huveyris, bizim şu mescidimize -yânî Basra mescidine- geldi ve: Asıl arzum namaz kılmak olmadığı hâlde, ben size namaz kıldıracağım [99] Peygamber (S)'i nasıl namaz kılar gördümse, ben size öyle namaz kıldıracağım, dedi. Eyyûb dedi ki: Ben Ebû Kılâbe'ye, Mâlik'in nasıl namaz kıldırdığını sordum. Bizim şeyhimiz olan şu Amr ibn Selime gibi dedi. Yine Eyyûb dedi ki: Ve o şeyh, birinci rek'atta sucûddan başını kaldırdıktan sonra ve ayağa kalkmadan evvel (birazcık) oturan bir şeyh idi [100].

46- Bab: İlim ve Fazilet Sahibi Olan Kimseler İmamlığa (Başkalarından)

Daha Haklıdırlar

70-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hastalığa tutuldu ve hastalığı şiddetlendi. Bunun üzerine Peygamber: "Ebû Bekr'e emredin de o insanlara namaz kıldırsın " buyurdu. Âişe: Şüb-hesiz EbûBekr ince yürekli bir kimsedir. O senin makaammda dike-lip durduğu zaman insanlara namaz kıldırmaya muktedir olamaz, dedi. Peygamber: "Ebû Bekr'e emredin de insanlara namaz kıldırsın" buyurdu. Âişe yine ilk sözünü tekrar etti. Peygamber: "(Ey Âişe), sen Ebû Bekr'e emret de, insanlara namazı kıldırsın. Şübhesiz siz kadınlar, Yûsuf Peygamber1 in sahibeleri olan kadınlar amindensiniz" buyurdu. Müteakiben Ebû Bekr'e haberci elçi geldi ve Peygamberdin hayâtında insanlara o namaz kıldırdı [101].

71-....... Âişe (R) şöyle dedi: Rasûlullah hastalığında: "Ebû Bekr'e emredin, insanlara namaz kıldırsın" buyurdu. Âişe dedi ki, Ben, Ebû Bekr senin makaammda (yânı namaz kıldırdığın mihrâb-da) dikeldiği zaman ağlamaktan (kıraati) insanlara işittiremez. Binâenaleyh Umer'e emret de insanlara namazı o kıldırsın, dedim. Âişe dedi ki: Ben Hafsa'ya da: Ebû Bekr senin makaammda durduğunda ağlamaktan (kıraati) insanlara işittiremez. Umer'e emret de insanlara namazı o kıldırsın deyiver, dedim. Hafsa dediğimi yaptı. Onun üzerine Rasûlullah: "Yeter (sus)! Şübhesiz sizler elbette Yûsuf Peygamber 'in sahibeleri olan kadınlarsınız. Ebû Bekr'e emredin, insanlar için namazı o kıldırsın" buyurdu. Bunun üzerine Hafsa, Âişe'ye hitaben: Ben zâten senden bir hayira isabet edecek değildim, dedi (de canının sıkıntısını açığa vurdu).

72-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik el-Ensârî (R) haber verdi ki, bu Enes, Peygamber'e tâbi' olup, O'ndan hiç ayrılmamiş, O'na hizmet etmiş ve O'na sâhib olmuştur (O, şöyle dedi): Peygamber'in, içinde vefat etmiş olduğu hastalığında sahâbîlere Ebû Bekr namaz kıldırıyordu. Nihayet pazartesi günü olunca sahâbîler saff saff namaza durdukları esnada Peygamber hücrenin perdesini açtı da, bizlere bakmaya başladı. Kendisi ayakta duruyor ve yüzü de Mushaf yaprağı gibi parlıyordu. Sonra tebessüm edip güldü. Peygamber'i görmekle sevincimizden az kalsın namazı bozuyorduk. Ebû Bekr, Peygamber

namaza çıkıyor zannıyle (ilk) saffa girmek için iki topuğu üzerinde geri geri gelmeğe başladı. Bu sırada Peygamber bizlere namâzı-.nızi tamamlayın diye işaret etti ve perdeyi salıverip Örttü. İşte o gün Pevaamber vefat etti [102].

73-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) üç gün çıkmadı. Namaz ikaame edildi. Ebû Bekr ileriye varıp mihraba geçti. Peygamber perdeyi eliyle şöyle kaldırdı. Peygamber'in yüzü meydana çıktı ki, o anda bize görünen Peygamber'in o parlak yüzünden daha hoş, daha güzel bir manzara görmüş değiliz. Peygamber, Ebû Bekr'e ileriye geç diye eliyle işaret etti ve perdeyi indirdi. İşte ondan sonra vefat edinceye kadar güzel yüzünü bir daha görmek müyesser olmadı [103].

74-....... Bana Yûnus, İbn Şihâb'dan; o da (Sâlim'in kardeşi) Hamzaibn Abdillah'tan tahdîs etti. O da babası Abdullah ibn Umer'-den haber yerdi. O şöyle demiştir: Rasûlullah'ın hastalığı şiddetlendiği zaman kendisine namaz işi hususunda birşeyler söylendi. Bunun üzerine Rasûlullah: "Ebû Bekr'e emredin de insanlara namazı o kıldırsın" buyurdu. Âişe: Ebû Bekr ince duygulu bir erkektir, okuduğu zaman ağlamak ona galebe eder, dedi. Rasûllullah: "Ona emredin, o kıldırır" buyurdu. Âişe (veya yanındaki kadınlar o) sözü tekrar etti. Rasûlullah: "Ona emredin, o kıldıracak. Şübhesiz sizler Yûsuf'un sahibeleri olan kadınlarsınız" buyurdu.

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmesinde Yûnus ibn Yezîd'e ez-Zubeydî, Zuhrî'nin kardeşinin oğlu ve bir de İshâk ibn Yahya el-Kelbî mutâbaat etmişlerdir.

Ve Ukayl ile Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da Hamza'dan; o da Pey-gamber'den şeklinde söylediler.

47- Bir İlletten Dolayı İmamın Yanıbaşında Namaza Duran Kimse Babı

75-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) hastalığı zamanında Ebû Bekr'e insanlara namaz kıldırmasını emir buyurdu. Artık Ebû Bekr insanlara

namaz kıldırıyordu. Urve dedi ki: (Bu namazlardan biri esnasında) Rasûlullah kendinde bir hafiflik hissetti de dışarıya çıktı. Tam bu zamanda Ebû Bekr insanlara imamlık yapıyordu. Ebû Bekr Peygamberdi görünce geriye çekilmeye davrandı. Peygamber ona olduğun gibi yerinde dur diye işaret etti. Sonra Ebû Bekr'in hizasında, tâ yanıbaşında oturdu. Ebû Bekr, Rasûlullah'ın namazına uymak suretiyle namaz kıldırıyordu, insanlar da Ebû Bekr'in namazına uymak suretiyle namaz kılıyorlardı [104]

48- Bir Kimse İnsanlara İmamlık Yapmak İçin Namaza Girse, Akabinde de Asıl Vazifeli Olan Birinci İmam Gelse. Bu Takdirde İlk Namazı Başlatan İmam Geri Çekilse de Yahud Çekilmeyip Namazı Kıldırsa da Namazı Caiz Olmuştur Babı

Bu çekilip çekilmeme hususunda Aişe'den; o da Peygamber'den olmak üzere gelen hadîs vardır [105].

76-.......Bize Mâlik, Ebû Hazım ibnu Dinar'dan; o da Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R)'den haber verdi (O, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) bir kerre aralarım ıslâh için Amr ibn Avf oğulları yurduna gitti. Namaz vakti geldi. Müezzin, Ebû Bekr'e geldi de: İnsanlara namaz kıldırır mısın, namazı ikaamet edeyim mi? diye sordu. O da: Evet, dedi. Ebû Bekr namaza başladı. Rasûlullah, insanlar namazda iken geldi. Saffları yara yara birinci saffa vardı. Onu gören cemâat el çırptılar. Ebû Bekr, namazını kılarken başını hiç çevirmezdi. Cemâat el çırpmayı çoğaltınca başını çevirdi ve Rasûlullah'ı gördü [106].

Rasûlullah "Yerinde dur!" diye kendisine işaret etti. Ebû Bekr ellerini kaldırıp, Rasûlullah'm kendisine olan bu emrinden dolayı Allah'a hamd ve sena etti. Sonra Ebû Bekr, saffa dümdüz girinceye kadar geri geri gitti. Rasûlullah da ileriye geçip namazı kıldırdı [107].

Namazdan çıkınca: "Yâ Ebâ Bekr, sana emr ettiğim vakit yerinde kalmaktan seni men' eden ne idi?" diye sordu. Ebû Bekr de: Ebû Kuhâfe'nin oğlu için Rasûlullah'm önünde durup namaz kılmak lâyık olmaz, dedi. Ondan sonra

Rasûlullah cemâate dönüp: "Size ne oluyordu? El çırpmayı neden bu kadar çoğalttınız? Namazda iken her kim bir şey arız olduğunu görürse tesbîh etsin. Teşbih ettiği vakit elbette kendisine (imâm tarafından) iltifat ve dikkat olunur. El çırpmak kadınlara mahsûstur" buyurdu [108].

49- Bab: Namaza Gelenler Kur'an Okumakta Birbirlerine Musavi Oldukları Zaman, En Büyükleri Onlara İmamlık Eder

77-.......Mâlik ibnu'l-Huveyris (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber'in yanma (yaşları birbirine yakın) gençler grubu hâlinde geldik ve yanında yirmi gece kadar ikaamet ettik. Peygamber merhametli idi. Bize şöyle buyurdu: "Kendi memleketinize dönseniz, onlara öğ-retseniz- Onlara emredin de/ulan namazı fulan vakitte, fulan namazı Julan vakitte kılsınlar. Namaz vakti geldiğinde içinizden biri size ezan okusun, en yaşlınız da size imamlık etsin" [109].

50- Bab: İmam Bir Kavmi Ziyaret Ettiği Zaman Onlara İmam Olur

78-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî' haber verip şöyle dedi: Ben Itbân ibn Mâlik el-Ensârî'den işittim, şöyle dedi: Peygamber evime girme izni istedi, ben O'na izin verdim. Yanıma gelince: "Evinin neresinde namaz kıldırmamı istersin?" diye sordu. Ben O'na arzu etmekte olduğum mekânı işaret ettim. Rasû-lullak namaza durdu. Biz de arkasında saff olduk. Sonra selâm verdi, biz de selâm verip namazdan çıktık [110].

51- Bab: İmam Ancak Kendisine Uyulmak İçin İmam Edinilmiştir [111]

Peygamber vefat etmiş olduğu hastalığı sırasında kendisi oturduğu hâlde insanlara (ayakta) namaz

kıldırdı.

İbnMes'ûd: "Biri imâmdan önce secdeden başını kaldırdığında hemen döner, başını kaldırdığı zaman kadar secdede durur, sonra imâma tâbi' olur"demiştir [112].

Hasen Basrî, imâmla beraber iki rek'at kılıp da secdeye muktedir olamayan kimseler hakkında:

"Böylesi sonuncu rek'at için iki secde yapar, sonra birinci rek'atı secdeleriyle birlikte kaza eder" demiştir. [113]

Bir secdeyi unutup da nihayet kıyama başlayan kimse hakkında da: "(Kıyamı atıp) secde eder" demiştir [114].

79-.......Bize Zaide, Mûsâ ibn EbîÂişe'den; o da Abdullah ibn Utbe'nin oğlu Ubeydullah'tan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Âi-şe'nin yanma girdim de: Rasûlullah'm hastalığından bana anlatır mısın? dedim. Âişe: Evet, anlatırım, diyerek şöyle devam etti: Peygamber ağırlaştığı zaman: "İnsanlar namazı kıldılar mı?" diye sordu. Biz: Hayır (yâ Rasûlallah), onlar seni bekliyorlar, dedik. "Öyleyse benim için leğene su koyunuz" buyurdu. Âişe dedi ki: Oturup yıkandı. Sonra kalkmaya davranırken bayıldı. Sonra ayıldı. Yine: "İnsanlar namazı kıldılar mı?" diye sordu. Biz: Hayır yâ Rasûlallah,bnlar seni bekliyorlar, dedik. "Benim için leğene su koyun" buyurdu. (Koyduk) oturup yıkandı. Sonra kalkmağa davranırken yine bayıldı. Senra ayıldı. Yine: "İnsanlar namazı kıldılar mı?" diye sordu. Biz: Hayır yâ Rasûlallah, onlar seni bekliyorlar, dedik. "Benim için leğene su koyun" buyurdu. (Koyduk), oturup yıkandı. Sonra kalkmağa davranırken bayıldı, sonra ayıldı. Yine: "İnsanlar namazı kıldılar mı?" dedi. Biz: Hayır yâ Rasûlallah, onlar seni bekliyorlar, dedik. O sırada insanlar mescidin içinde toplanmışlar, .yatsı namazı için Peygam-ber'i bekleyip duruyorlardı. Bunun üzerine Peygamber, insanlara namaz kıldırması için Ebû Bekr'e haber gönderdi. Haberci elçi Ebû Bekr'e gitti de: Rasûlullah sana, insanlara namaz kıldırmanı emrediyor, dedi. Ebû Bekr -ki o, yüreği yufka bir zât İdi- Umer'e: Yâ Lfmer, insanlara sen namaz kıldır, dedi. Umer ona hitaben: Buna sen daha haklısın, dedi. Sonra Rasûlullah kendinde bir hafiflik hissetti de, birisi Abbâs olan iki adam arasında öğle namazı için dışarıya çıktı. Ebû Bekr de bu sırada insanlara namaz kıldırıyordu. Ebû Bekr, Peygam-ber'i görünce mihrâbdan geri çekilmeye davrandı. Peygamber ona "Geriye çekilme" diye işaret etti, ve: "Beni

onun yanıbaşına oturtunuz" buyurdu. Onlar da kendisini Ebû Bekr'in yanına oturttular. Râvî dedi ki: Ebû Bekr, Peygamber'in namazına, insanlar da Ebû Bekr'in namazına uyarak ayakta, Peygamber de oturduğu hâlde namaz kılmaya başladılar.

Râvî Ubeydullah ibn Abdiltah şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Ab-bâs'ın yanına girdim de: Peygamber'in hastalığı hakkında Âişe'nin bana söylediklerini sana arzedeyim mi? dedim. Söyle, dedi. Ben de Âişe'nin hadîsini ona arzettim. İbn Abbâs o hadîsten hiçbir şeyi inkâr etmedi. Şu kadar ki, İbn Abbâs: Abbâs ile beraber olan o ikinci kimsenin ismini Âişe sana söyledi mi? dedi. Hayır, dedim. İşte o, Alî ibn EbîTâlib idi, dedi [115].

80-.......Mü'minlerin annesi Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) hasta olduğu hâlde evinde (bir kerresinde) namaz kıldırdı idi.

Bu namazı kendisi oturarak, bir topluluk da arkasında ayakta kıldılar. Peygamber onlara: "Oturunuz" diye işaret etti. Namazdan çıktıktan sonra: "İmâm, ancak kendisine uyulmak için imâm yapılmıştır. Öyle o/unca o rukû'a vardığı vakit siz de rukû'a varınız. Başım kaldırdığı vakit siz de başınızı kaldırınız. Oturduğu hâlde namaz kıldığı zaman, sizler de hep oturarak namaz kılınız" buyurdu [116].

81-.......(Enes -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S) bir ata bindi de ondan düştü, bundan dolayı vücûdunun sağ tarafı berelendi. İşte o zaman namazlardan birini kendisi oturduğu hâlde kıldırdı, bizler de onun arkasında oturarak kıldık. Namazdan çıkınca: "İmâm ancak kendisine uyulsun diye imâm edilir, öyle olunca imâm ayakta namaz kıldırdığı zaman sizler de ayakta olduğunuz hâlde namaz kılınız. İmâm rukû'a yardığında, siz de rukû'a varınız. O kendini kaldırdığı zaman siz de kendinizi kaldırınız. îmâm Semiallâhu limen hamideh (= Allah kendisine hamd edenin hamdini işitip kabul etti) dediği zaman, sizler: Rabbena ve leke 1-hamd (= Ey Rabb'imiz, biz sana itaat ettik; yâ Rabb, ibâdetimizi kabul et, itaatimizden ve sana niyazımızdan dolayı da sana hamd olsun) deyiniz. İmâm ayakta olarak namaz kıldırırsa, siz de ayakta olarak namaz kılınız; imâm oturarak namaz kıldırdığı zaman, sizler de oturarak kılınız" buyurdu.

Bu, Peygamber'in eski hastalığında olmuştu. Sonra, bunun arkasından bir defa da Peygamber oturarak namaz kıldırdı. İnsanlar O'nun arkasında ayakta namaz kıldılar; Peygamber onlara oturmayı emretmedi. Peygamber'in fiilinden ancak sırasıyle sonuncuları alınır [117].

52- İmamın Arkasında Namaz Kılanlar Ne Zaman Secde Ederler? Babı

Enes:

"İmâm secde ettiği zaman, sizler de secde ediniz" sözünü söyledi [118].

82-....... Bana Abdullah ibnu Yezîd tahdîs edip şöyle dedi ki Abdullah: "Bana el-Berâ tahdîs etti" sözünde yalancı değildir-[119]: Bana el-Berâ tahdîs edip şöyle dedi: RasülulIah (S) "Semiallâhu limen hamideh" dediğinde Peygamber secdeye varmadıkça bizden hiçbir kimse (secdeye varmak için) belini bükmezdi. Biz ondan sonra onun ardından (O'na tâbi' olarak) varırdık [120].

Bize Ebû Nuaym, Sufyân'dan; o da Ebû İshâk'tan olmak üzere bu isnâdla bu hadîs tarzında tahdîs etti.

53- Başını İmamdam Evvel Kaldıran Kimsenin Günahı Babı

83-.......Ben Ebû Hureyre (R)'den işittim, Peygamber (S): "Herhangi biriniz başınızı imâmdan evvel kaldırdığı zaman, Allah 'in onun başını eşek başına çevirmesinden -yâhud onun suretini eşek suretine çevirmesinden- korkmaz mı kî?" buyurmuştur [121].

54- Kölenin ve Azad Edilip de Üzerinde Velayet Devam Eden Kimsenin İmamlığı Babı

Aişe'ye, kölesi Zekvân Mushaf'tan imamlık eder idi; ve

zina çocuğunun (veledi zinanın), bedevinin ve Peygamberin: "Cemâate, Allah'ın Kitabı'm en çok

belleyip okuyan kim ise, o imamlık eder" sözünden dolayı, henüz ihtilâm olmamış bulunan

çocuğun imamlığı [122].

Köle illetsiz (yânî zaruret olmadan) cemâatten men' olunmaz [123]

84-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: İlk muhacirler, Küba'da bir yer olan el-Usbate denilen mevki'e geldikleri zaman, Rasûlullah'ın (hicret edip) gelmesinden önce, kendilerine Huzeyfe'nin himayesinde olan Salim imamlık eder idi. Salim onların, Kur'ân'ı en çok belleyip okuyanları idi [124].

85-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: BanaEbu't-Teyyâh, Enes'ten tahdîs etti. Peygamber (S): "Üzerinize, başı kuru üzüm dâ-nesi gibi olan Ha beşi i bir köle de âmil (yânî vâlî ve kumandan) ta'yîn edilmiş olsa, onu dinleyiniz ve itaat ediniz" buyurmuştur [125].

55- Bab: Îmam Namazı Tamam Kıldırmadığı Zaman ve Arkasındakiler Tamamladığı Zaman?

86-....... (Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S): "İmamlar sizin için namaz kılarlar. Eğer isabet ederlerse (yânî doğru, eksiksiz kılarlarsa) hem sizlere, hem onlara (namaz sevabı) vardır. Eğer hatâ ederlerse sizler için sevâb, onlar için ikaab vardır" buyurdu [126].

56- Fitneye Giren (Veya Fitneye Ma'ruz Kalan) Kimsenin ve Bid'at İşleyenin İmamlığı Babı

HasenBasrî: Sen bid'atçı imâmın arkasında namaz kıl, bid'atının günâhı onun boynunadır, demiştir [127]

87- Ebû Abdillah Buhârî şöyle dedi: Ve bize Muhammed ibn Yûsuf söyleyip şöyle dedi: Bize el-Evzâ'î tahdîs edip şöyle dedi: Bize ez-Zuhrî, Humeyd ibn Abdirrahmân'dan; o da Ubeydullah'tan; o da Adiyy ibn Hıyâr'ın oğlu Ubeydullah'tan tahdîs etti. Bu Ubey-dullah, evinde muhasara edilmiş hâlde bulunan Usmân ibn Affân'm yanma girdi de: Sen umûmun İmamısın, başına şu görmekte olduğun işler geldi. Bize bir fitne imâmı namaz kıldırıyor. Biz bundan kaçınıyoruz; ne buyurursun? dedi. Halîfe Usmân: Namaz, insanların yapacağı işlerin en iyisidir. İnsanlar İyi bir şey yaparlarsa, sen de onlarla beraber onu yap; fena bir şey yaparlarsa sen onların fenalıklarından sakın, dedi [128].

Ve ez-Zubeydî (148) şöyle dedi: ez-Zuhrî: Biz kurtuluş olmayan bir zaruretten dolayı olmak müstesna, kadınlığa Özenen kimse arkasında namaz kılınmasını doğru görmeyiz, demiştir [129].

88-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), Ebû. Zerr'e hitaben: "Dinle ve itaat et, velev ki (itaat yâhud emir) başı kuru üzüm dönesi gibi olan Habeş/i bir kimse için de olsa" buyurdu [130].

57- Bab: İmam İle Me'müm İki Kişi Oldukları Zaman Me'müm, İmamın Sağ Tarafında Yanıbaşına, Bir Hizada Olarak Dikilir

89-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben teyzem Meymûne'nin evinde

kaldım. Rasûlullah (S) -mescidde- yatsı namazını kıldıktan sonra evine geldi. Dört rek'at namaz kıldıktan sonra uyudu. Sonra kalktı (namaza durdu). Ben de geldim, O'nun sol tarafında namaza durdum. Beni sağ tarafına geçirdi, akabinde beş rek'at namaz kıldı. Ondan sonra iki rek'at kıldı. Ondan sonra uyudu. Hattâ ben O'nun horultusunu duydum. Ondan sonra (mescidde kıldıracağı farz) namaza çıktı [131].

58- Bab: Me'müm Olan Kimse İmamın Sol Tarafında Namaza Durduğu Zaman İmam Onu Sağ Yanına Geçirdiğinde Her İkisinin Namazı Bozulmaz

90-.......Bize Amr, Abdu Rabbih ibnu Saîd'den; o da Mahrame ibn Süleyman'dan; o da İbn Abbâs'm azâdlısı Kurayb'dan olmak üzere tahdîs etti. İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben -bir gece teyzem- Mey-mûne'nin yanında uyudum. Peygamber bu gecede Meymûne'nin yanında bulunuyordu. Peygamber abdest aldı. Sonra kalkıp namaza durdu. Ben de O'nun sol yanında namaza durdum. Peygamber beni tuttu da sağ tarafına geçirdi. On üç rek'at namaz kıldı. Sonra (uykuya mahsûs) teneffüsü duyulacak kadar uyudu. Zâten uyuyunca seslice teneffüs etmek âdeti idi. Sonra yanına müezzin geldi. Bunun üzerine çıkıp namaz kıldırdı ve abdest almadı [132].

Amr dedi ki: Ben bu hadîsi Bukeyr'e tahdîs ettim. O: Bana bu hadîsi Kurayb tahdîs etti, dedi [133]

59- Bab: İmam Başkalarına İmam Olmaya Niyet Etmemişken, Sonradan Bir Topluluk Gelip de Onlara İmamlık Ettiği Zaman? [134]

91-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben teyzemin yanında kaldım. Peygamber geceleyin kalkıp namaza durdu. Ben de O'nunla beraber namaz kılmak üzere kalktım ve O'nun sol tarafına namaza durdum. Peygamber (S) başımdan tuttu da beni sağ tarafında dikelt-ti [135].

60- Bab: İmam Namazı Uzattığı ve Me'müm Olan Kimsenin de Bir İhtiyacı Olduğu Zaman, Namazdan Çıkıp Yalnızca Kılarsa?

92- Bize Müslim ibn İbrâhîm tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Amr'dan; o da Câbir ibn Abdillah'tan tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Muâz ibn Cebel, Peygamberce beraber namazı kılar, ondan sonra döner, kendi kavmine imamlık ederdi [136].

Buhârî şöyle dedi: Ve bana Muhammed ibn Beşşâr tahdîs edip şöyle dedi: Bize Gundertahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Amr'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Câbir ibn Abdillah'tan işittim, şöyle dedi: Muâz ibn Cebel Peygamber'in maiyyetinde namaz kılar, ondan sonra döner de kendi kavmine imamlık ederdi. Bir defasında yatsıyı kıldırdı da el-Bakara Sûresi'nden başlayarak okumağa kalktı. Cemâatten biri ayrıldı. Muâz onun hakkında fena söz söyler gibi oldu. Bu iş Peygâmber'e ulaşınca üç defa: "Fettansın, fettansın, fettansın" yâhud "Fâtin oldun, fâtin oldun, fâtin oldun" buyurdu, ve Mufassal bölümünün ortasından iki sûre ile (kıldırmasını) emretti. Amr ibn Dînâr: Ben o iki sûrenin hangi sûreler olduğunu hatırımda tutamadım, demiştir. [137].

61- İmamın Rukü'u ve Sucüdü Tamamlamakla Beraber Kıyamda Hafifletme Yapması Babı

93-.......Bize İsmâîl (ibn Hâlid) tahdîs edip şöyle dedi: Ben Kays'tan işittim, şöyle dedi: Bana Ebû Mes'ûd (R) şöyle haber verdi: Bir kimse gelip: Yâ Rasûlallah, fulancanın bize namaz kıldırırken uzatmasından dolayı sırf onun yüzünden sabah namazına gitmekten geri kalıyorum, dedi. Rasûlullah'ı hiçbir mev'izada o günkü kadar öfkeli görmedim. Sonra Rasûlullah (S): "İçinizden bâzı kimselerde cemâati nefret ettirme hasleti vardır. Herhanginiz namaz kıldıracak olursa, kısa ve hafif tutsun. Çünkü cemâatin içinde zaîf olanı var, yaşlı olanı var, ihtiyâç sahibi olanı vardır" buyurdu [138].

62- Bab: Kişi Kendi Kendine Namaz Kıldığı Zaman Namazını İstediği Kadar Uzatsın

94-.......(Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S): "Biriniz insanlara namaz kıldıracak olursa, hafif tutsun. Çünkü içlerinde zaîf olanı var, hasta olanı var, yaşlı olanı var. Kendi kendine namaz kıldığında ise (namazını) istediği kadar uzatsın" buyurdu [139].

63- Kendilerine Namazı Uzattığı Zaman İmamından Şikayet Eden Kimse Babı

Ve Ebû Useyd Mâlik ibn Rabîa el-Ensârî el-Bedrî (R) oğluna hitaben: Namazı bize uzun kıldırdın, ey oğulcuğum, demiştir [140].

95-.......Ebû Mes'ûd (R), şöyle demiştir: Bir kimse: Yâ Rasûlallah, fulancanın bize uzun namaz kıldırmasından dolayı muhakkak sabah namazından geri kalmaktayım, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah öyle bir öfkelendi ki, ben O'nun

hiçbir yerde o günkü kadar öfkelendiğini görmedim. Sonra Rasûlullah (S) şöyle hitâb etti: "Ey insanlar! İçinizden bâzı kimselerde cemâati nefret ettirme (hasleti) vardır. Her kim insanlara imamlık ederse, namazı hafif tutsun. Çünkü onun arkasındaki cemâatte zaîf olanı var, yaşlı olanı var, ihtiyâç sahibi olanı vardır".

96- Bize Âdem ibn Ebû Iyâs tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bize Muhârib ibnu Disâr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah el-Ensârî'den işittim, şöyle dedi: Bir kimse gece karanlığı basmış olduğu hâlde iki sulama devesi ile geldi. Muâz'm yatsı namazı kıldırmasına tesadüf etti. Hemen devesini bıraktı, ve Muâz'm yanına geldi. Muâz namazda el-Bakara yâ-hud en-Nisâ sûresini okumağa başlayınca, o zât ayrıldı gitti. Akabinde Muâz'ın bu zât hakkında kötü bir söz söylediği haberi bu kimseye ulaştı. Bunun üzerine o kimse Peygamber'e geldi ve O'na Muâz'dan şikâyet etti. Peygamber (S) üç defa: "Yâ Muâz, sen bir fettan mısın? -yâhud: Sen bir/âtin misin?-" buyurdu da, akabinde Muâz'a: "Seb-bih isme Rabbike'l-al'lâ, Ve'ş-şemsi ve duhâhâ, Vel~leyli izâ yağşa sûrelerini okuyup namaz kıldırmak değil miydin? Şu muhakkak ki, senin arkandaki cemâatte yaşlı olan, zaîfolan, iş ve ihtiyâç sahibi olan kimseler namaz kılmaktadır'"buyurdu. Şu'be: "Şu muhakkak ki senin arkanda.." cümlelerinin hadîse dâhil bulunduğunu zannediyorum, dedi [141].

Ebû Abdillah Buhârî şöyle dedi: Ve Şu'be'ye, bu hadîsin aslını rivayet etmekte (Sufyân Sevrî'nin babası olan) Saîd ibn Mesrûk, Mus'ır ibn Keddâm ve bir de eş-Şeybânî Ebû İshâk mutâbaat etmişlerdir.

Amr ibn Dînâr, Ubeydullah ibnu Miksem ve Ebu'z-Zubeyr, Câbir'den olmak üzere: Muâz yatsı namazında el-Bakara Sûresi'ni okudu, demişlerdir. Ve Şu'be'ye, Muhârib'den rivayet etmekte el-A'meş-mutâbaat etmiştir [142]

64- Namazı Kemale Ulaştırmakla Beraber Namazda Vecizlik (Yani Kısaltma, Hafifletme) Yapmak Babı

97-.......Enes (R): Peygamber (S) namazı hem kısa kıldırır, hem de kemâle ulaştırırdı, dedi [143].

65- Çocuğun Ağlaması Sebebiyle Namazı Hafif Kıldıran Kimse Babı

98-.......Bize el-Velîd ibn Müslim haber verip şöyle dedi: Bize

el-Evzâî, Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da Ebû Katâde'nin oğlu Abdullah'tan; o da babası Ebû Katâde'den oltnak üzere tahdîs etti. Peygamber (S): "Ben namaza, içinde kıraati uzatmak niyetiyle dururum da geriden bir çocuğun ağlamasını duyunca, anasına meşakkat vermek istemediğim için, namazımı kısa keserim" buyurmuştur [144].

Bu hadîsi el-Evzâî'den rivayet etmekte, el-Velîd ibn Müslim'e Bişr ibnû Bekr, Abdullah ibnu'l-Mubârek, Bakıyye ibnu'l-Velîd el-Kelâî (197) mutâbaat etmişlerdir.

99-....... Bize Şerîk ibnu Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, şöyle diyordu: Ben asla, Peygamber (S) kadar tamâm ve hafif namaz kıldıran bir imâmın arkasında namaz kılmış değilim. Şu muhakkak ki, Peygamber çocuk ağlaması işi-tirdi de, çocuğun anasının fitneleneceğinden (yânî üzülüp sıkılacağından) korktuğu için hemen namazı hafifletirdi.

100-....... Bize Katâde tahdîs etti. Ona da Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etmiştir. Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Ben namazı uzatmak isteğiyle namaza giriyorum, derken bir çocuk ağlamasını işitiyorum; çocuğun ağlamasından anasının hissedeceği şiddetli üzüntüyü bilmekte olduğumdan, hemen namazımda hafifletme yapıyorum".

101-.......Bize İbnu Ebî Adiyy, Saîd'den; o da Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik'ten olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Ben namazı uzatmak isteğiyle namaza girerim, derken bir çocuk ağlamasını işitirim; çocuğun ağlamasından anasının hissedeceği üzüntünün şiddetini bilmekte olduğumdan, hemen namazı kısaltır, hafifletirim" [145].

Ve Mûsâ ibn İsmâîl şöyle dedi: Bize Ebân ibn Yezîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Bize Enes Peygam-ber'den bu hadîsin benzerini tahdîs etti [146]

66- Bir Kimse Namazı İmamla Beraber Kılıp da Sonra Başka Bir Topluluğa İmamlık Ettiği Zaman(ki Hükmü Beyan) Babı [147]

102-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Muâz ibn Cebel, Peygamber (S)'in maiyyetinde namazı kılardı da, sonra kendi kavmine gelir ve onlara (kılmış olduğu bu) namazı kıldırırdı [148]

67- İmamın Tekbirlerini Cemaatteki İnsanlara İşittiren Kimse Babı

103-.......Bize Abdullah ibn Dâvûd tahdîs edip, şöyle dedi: Bize el-A'meş, İbrahim'den; o da el-Esved'den; o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), içinde vefat etmiş olduğu hastalığa tutulduğu zaman, Bilâl O'na gelir, namaz vaktini bildirirdi. Peygamber: "Ebû Bekr'e emredin de namazı kıldırsın" buyurdu. Ben: Şübhesiz Ebû Bekr ince kalbli bir insandır. Eğer senin makaa-mına geçip dikelirse ağlar ve okumaya muktedir olamaz, dedim. Peygamber yine: "Ebû Bekr'e emredin, namazı kıldırsın" buyurdu. Ben de o söylediğim sözün benzerini söyledim. Peygamber üçüncü yâhud dördüncü defasında: "Şübhesiz sizler Yûsuf Peygamber'in sahibesi olan kadınlarsınız (yânı onlar cinsinden kadınlarsınız). Ebû Bekr'e emredin de namazı kıldırsın" buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekr namazı kıldırmağa başladı. Peygamber de iki kişiye dayanarak çıktı.

Peygamber'in iki ayağı ile yerde çizgi çizerek çıkışı hâlâ gözümün Önündedir. Ebû Bekr, Peygamber'i görünce geri çekilmeye davrandı. Peygamber; namazı kıldır, diye işaret etti. Fakat Ebû Bekr İmamlık makaammdan geriye çekildi. Peygamber Ebû Bekr'in yanıbaşına oturdu. Ebû Bekr, tekbîrleri insanlara işittiriyordu [149].

Bu hadîsi el-A'meş ibn Süleyman'dan rivayet etmekte Muhâdır el-Hemedânî el-Kûfî (206), Abdullah ibn Davud'a mutâbaat etmiştir.

68- Bab: (Îşittirici Olan) Kimse İmama Uyar, İnsanlar da İmama Uymuş Olan O Kimseye Uyarlar [150].

Ve Peygamber(S)'den: "Sizler bancı uyunuz, sizin arkanızdaki kimseler de size uysunlar" sözü zikrolunur [151]-

104-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın hastalığı ağırIaştığı zaman Bilâl gelip namaz vaktini bildiriyordu. Rasûlullah: 'Ebû Bekr'e insanlara namaz kıldırmasını emredin" buyurdu. Ben: Yâ Ra-sûlallah, şübhesiz Ebû Bekr hisli, gamlı bir insandır. Muhakkak ki o senin makaamında durduğu zaman insanlara işittiremeyecektir. Bu işi Umer'e emretsen, dedim. Rasûlullah: "Ebû Bekr'e emrediniz, o insanlara namaz kıldırır" buyurdu. Ben Hafsa'ya da: Şübhesiz Ebû Bekr hüzünlü bir kimsedir. Muhakkak ki o senin makaamına durduğu zaman kıraati insanlara işittiremez. Umer'e emir buyursan, deyiver dedim. (Hafsa dediğimi yaptı.) Rasûlullah: "Yûsuf Peygamber'in sahibeleri şübhesiz ki siz kadınlarsınız- Ebû Bekr'e, insanlara namaz kıldırmasını emrediniz" buyurdu. Ebû Bekr namaza girince, Rasûlullah kendinde bir hafiflik hissetti de kalktı ve iki adam arasında dayanarak, iki ayağı yerde sürüne sürüne götürüldü. Nihayet mescide girdi. Ebû Bekr O'nun gelişteki hafif sesini işitince, gerilemeye davrandı. Rasûlullah ona işaret etti. Akabinde Rasûlullah geldi, nihayet Ebû Bekr'in soluna oturdu. Ebû Bekr ayakta namaz kılıyordu. Rasûlullah ise oturarak namaz kılıyordu. Ebû Bekr, Rasûlullah'ın namazına uyuyordu, insanlar da Ebû Bekr'in namazına uyuyorlardı[152].

69- Bab: İmam Namazda Şübheye Düştüğü Zaman İnsanların Sözüne Tutunur Mu?

105-.......(Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir): Rasûlullah (S), iki rek'at kıldırıp namazdan çıktı. Zu'1-Yedeyn O'na: Yâ Rasûlallah, namaz kısaldı mı, yoksa unuttun mu? diye sordu. Rasûlullah oradaki-lere: "Zu'l-Yedeyn doğru mu söyledi?" diye sordu. Onlar: Evet, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah ayağa kalktı ve iki rek'at daha namaz kıldırdı. Sonra tekbîr alıp daha önceki sucûdu gibi yâhud biraz daha uzun (iki) secde yaptı [153].

106-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir defa öğle namazını iki rek'at kıldırdı. Kendisine: İki rek'at kıldırdın, denildi. Bunun üzerine iki rek'at daha kıldırdı. Sonra selâm verdi, sonra iki secde daha yaptı [154].

70- Bab: İmam Namaz İçinde Ağladığı Zaman? [155]

Ve Abdullah ibn Şeddâd şöyle demiştir: Ben saffların sonuncusunda bulunduğum hâlde 'L Umer'in feryâd etmeyerek için için ağlamasını işittim. O, "Ben kederimi, mahzunluğumu yalnız Allah'a şikâyet ediyorum... " (Yûsuf: S6) âyetini okuyordu [156].

.

107-......Mû'minlerin annesi Âişe(R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) hastalığı içinde: "Ebû Bekr'e insanlara namaz kıldırmasını emredin" buyurdu. Âişe dedi ki: Ben: Ebû Bekr senin makaamında (yânî namaz kıldırdığın mihrâbda) durduğu zaman ağlamaktan kıraati insanlara işittiremez. Umer'e emret de, insanlara o kıldırsın, dedim. Rasûlullah: "Ebû Bekr'e emredin, insanlar için namaz kıldırsın" buyurdu. Âişe Hafsa'ya da: Ebû Bekr senin makaamında durursa, ağlamaktan insanlara işittiremez, Umer'e emret de insanlara o namaz kıldırsın deyiver, dedi. Hafsa dediğini yaptı. Bunun üzerine Rasûlullah: "Yeter, şübhesiz sizler elbette Yûsuf'un sahibeleri olan kadınlarsınız. Ebû Bekr'e

emredin, insanlar için namazı o kıldırsın" buyurdu. Hafsa, Âişe'ye: Zâten ben senden bir hayra nail olacak değildim, dedi (de canının sıkıntısını ifâde etti) [157].

71- Saffları, İkaamet Sırasında ve İkaametten Sonra (Namaza Başlamadan Önce) Dümdüz Yapmak Babı

108-....... Ben en-Nu'mân ibn Beşîr(R)'den işittim, şöyle diu: Peygamber (S): "Safflarınızı ya dümdüz yaparsınız, ya Allah yüzlerinizi muhakkak ayrı ayrı taraflara çevirecektir" buyurdu [158].

109-.......Bize Abdu'l-Vâris, Abdulazîz'den; o daEnes(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Namazsafflarını doğrultunuz. Zîrâ ben sizleri arkamdan da görüyorum" buyurmuştur [159].

72- Saffların Düzeltilmesi Sırasında İmamın İnsanlara ' Karşı Yönelmesi Babı

110-.......Bize Enes (R) tahdîs edip şöyle dedi: Bir defa namaz ikaamet edilmişti. Rasûlullah (S) yüzünü bizlerden tarafa döndürdü de: "Namaz safflarınızı doğrultunuz ve sımsıkı birbirinize yapışınız. Çünkü ben sizleri sırtımın arkasından da görürüm" buyurdu [160].

73- Birinci Saff Babı

111-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyuruyordu: "Şehîdler; suda boğulan, taundan ölen, karın illetinden ölen, yıkık altında kalıp ölen (bir de Allah yolunda ölen) dir." Yine buyurdu ki: "İlk vakitte olanı

bilselerdi, muhakkak (ona yetişmek için) yarış ederlerdi. Yatsı ile 5öğâ/i(cemâatlann)<ia olan fazileti bilselerdi, emekleye emekleye de olsa muhakkak bu iki namaza gelirlerdi,Birinci saffta (bulunmakta) neler olduğunu bilselerdi (onlara nail olmak için) muhakkak kur'a atarlardı" [161].

74- Bab: Saffı Doğrultmak, Namazın (Güzel) Tamam Olmasındandır

112-.......Bize Ma'mer, Hemmâm'dan; o da Ebû Hureyre'den haber verdi. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "İmâm ancak kendisine uyulsun diye imâm edilir. Binâenaleyh imâma muhalif iş yapmayınız. O rukû'ya varınca rukû'a varınız. Başını kaldırdığı zaman siz de kaldırınız. Semiallahu limen hamideh dediği zaman Rabbena leke H-hamd deyiniz. Secdeye gittiği zaman siz de secdeye gidiniz. Oturduğu hâlde namaz kıldığı vakit sizler de hep oturarak namaz kılınız. Namazda saffı doğrultunuz. Çünkü saff doğrultmak namazın güzelliğindendir" [162].

113-.......Bize Şu'be, Katâde'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti. Peygamber (S): "Safflartmzı dümdüz yapınız. Çünkü saff lan dümdüz yapmak, namazı ikaame etmek(işlerin)dendir" buyurmuştur [163].

75- (Namaza Durma Sırasında) Saffları Tamamlamayan Kimselerin Günahı Babı

114-....... Bize Saîd ibn Ubeyd et-Tâî, Buşeyr ibn Yesâr el-

Ensârî'den; o da Enes ibn Mâlik'ten şöyle haber verdi: Enes ibn Mâ-lîk (R) Basra'dan Medine'ye geldi. Kendisine: RasûluIlah(S)'ın ahdinden (zamanından) beri bizde beğenmediğin şeyler nelerdir? Diye soruldu. Enes: Sizin beğenmediğim bir şeyiniz yok; şu kadar var ki, sizler saffları doğrultmuyorsunuz, dedi.

Ve Ukbetu'bnu Ubeyd: Buşeyr ibn Yesâr'dan, Enes ibn Mâlik Medine'ye bizim yanımıza geldi., deyip bu hadîsi rivayet etti [164].

76- Saffta Omuzun Omuza ve Ayağın Ayağa Yapıştırılması Babı

Ve Nu'mân ibn Beşîr: Ben bizden olan kimsenin kendi topuğunu yanındaki arkadaşının topuğuna yapıştırdığını gördüm, demiştir [165].

115-.......Bize Zuheyr, Humeyd (et-Tavîl)'den; o da Enes'ten tahdîs etti. Peygamber (S): "Namaz saff/arınızı doğrultunuz. Çünkü ben sizleri sırtımın arkasından da görürüm" buyurdu. Yine Enes: Bizim herbirimiz kendi omuzunu arkadaşının omuzuna, ayağını da arkadaşının ayağına yapıştırırdı, dedi [166].

77- Bab: Me'müm Olan Kimse, İmamın Solunda Namaza Durduğu ve İmam da Onu Arka Tarafından Tutup Sağ Yanına Geçirdiği Zaman Namazı Tamam Olmuştur

116-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben bir gece Peygamber'Ie beraber namaza kalktım da O'nun sol tarafına durdum. Rasû-lullah (S) arka tarafımdan başımı tuttu ve beni sağ tarafına geçirdi. Böylece namazı kıldı ve uyudu. Müteakiben O'na müezzin geldi, kalkıp abdest almadan namaz kıldı [167]

78- Bab: Kadın Tek Başına Bir Saff Olur

117-.......Enes ibn Mâlik (R): Ben bir yetîm ile beraber bizim evde Peygamber(S)'in arkasında cemâatle namaz kıldık; annem Üm-mü Süleym de bizim arkamızda (namaz kıldı) demiştir [168].

79- Mescidin ve İmamın Sağ Tarafına Gitmek Babı [169]

118-.......Bize Âsim, eş-Şa'bî'den; o da İbn Abbâs(R)'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben bir gece, namaz kılmak üzere Peygam-ber'in solunda durdum. Peygamber (S) benim elimi yâhud pazumu-tuttu da, eliyle arkamdan işaret ederek nihayet beni sağ tarafına dikeltti.

80- Bab: İmamla Me'mümlar Arasında Duvar Yahud Sütre Olduğu Zaman? [170]

Ve Hasen Basrî (110): Seninle imâm arasında bir nehir bulunduğu hâlde (imâma uyup) namaz kılmanda

be's yoktur, demiştir [171].

Ebû Miclez (101) de: Aralarında yol yâhud duvar bulunsa da, imâmın tekbîrlerini işittiği zaman insan

imâma uyabilir, demiştir [172].

119-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) gece vakti olunca kendi hücresinde namaz kılardı. Hücrenin duvarı alçak olduğu için, insanlar Peygamber'in (namaz kılarken) şahsım, yânı karaltısını gördüler. Bir takım insanlar kalktılar ve O'nun namazına uyup, namaz kıldılar. Sabah olunca bu yaptıklarını aralarında konuştular. Ertesi gece Peygamber yine namazına kalktı. Yine bir takım insanlar kendisine uyarak namaz kıldılar. Bu işi iki yâhud üç gece tekrar ettiler. Ondan sonraki gece olunca Rasûlullah evinde oturdu ve oraya çıkmadı. Sabah olunca bâzı kimseler (sebebini anlamak için) bunu Ra-sûlullah'a arzettiler. Rasûlullah cevaben: "Gece namazı sizin üzerinize farz yazılacak diye-korktum" buyurdu [173].

81- Gece Namazı Babı [174]

120-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S)'in bir hasırı vardı ki, onu gündüzleri yayar, geceleri de hücre hâline kordu (da orada namaz kılardı). İşte insanlar oraya döndüler de, O'nun arkasında namaz kıldılar.

121- Bize Abdu'1-A'lâ ibn Hammâd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Vuheyb tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mûsâ ibn Ukbe, Salim Ebu'n-Nadr'dan; o da Busr ibn Saîd'den; o da Zeyd ibn Sâbit'ten olmak üzere tahdîs etti (O, şöyle demiştir):

Rasûlullah ramazânda, zannederim hasırdan bir hücre edindi de birkaç gece namaz kıldı. Sahâbîlerinden bir takım insanlar da O'nun namazına uyarak namaz kıldılar. Rasûlullah onların yaptıklarını bilince oturmağa başladı. Müteakiben onların yanma çıktı da şöyle buyurdu: "Yaptığınızı gördüğüm şu işi tanıyıp beğendim. Lâkin ey insanlar, siz (bu nafileyi) evlerinizde kılınız. Çünkü farz olanı müstesna, insanın namazının en faziletlisi kendi evinde kıldığı namazdır" [175].

Affân ibn Müslim şöyle dedi: Bize Vuheyb tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs edip şöyle dedi. Ben Ebu'n-Nadr'dan işittim, o da Busr'dan; o da Zeyd'den; o da Peygamber'den [176].

---

[1] Buhârî bu âyetleri Ezan Kitâbi'nın başında hem teberrük için, hem de ezanın Kur'ân'ın nassi ile sabit olduğunu göstermek için zikretmiş gibidir.

[2] Ebu'ş-Şeyh ibn Hıbbân'ın KitâbıTI-Ezâırında Enes'ten şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah zamanında namaz vakitleri geldikçe birisi sokaklarda koşa koşa dolaşıp "esSctlâte, es-Salâte" diye nida ederdi. Bu halka ağır geldi. Bir çan edinsek, dediler. Rasûluilah: "O, Hrisüyanlar'a mahsûstur" buyurdu. Boru çal-sak dediler, "O, Yahûdîler'e mahsûstur"buyurdu. Yüksek bir yerde ateş yak-sak, dediler. "O, Mecûsîler'e mahsûstur" buyurdu... Bu hadîs, metindeki hadîsin daha tafsîllisidir.

Ezan, lügatte i'Iâm demektir. Şeriat Örfünde ise özel vakitlerde özel lâfızlarla yapılan özel bir İ'Iâmdır. Bu vakitler namaz vakitleri, bu lâfızlar da Şâri'in ta'yîn ettiği tekrarlı lâfızlardır. Ezan, ihtiva ettiği az ve kısa cümlelerle İslâm'ın i'tikaadî ve amelî esaslarının hemen hepsini özet olarak toplamaktadır.

"Allahu Ekber" cümlesi Allah'ın varlığını tasdike delâlet ettiği gibi, bütün kemâl sıfatlarını da isbât eder.

"Eşhedu en lâ ilahe ille'Hah" cümlesi, tevhîde ve şirkin nefyine;

"Erine Mu hammeden Rasûlullah" cümlesi de Muhammed'in peygamberliğine ve onun zımnında bütün nebiler ve rasûllerin mutlak olarak nübüvvet ve risâletlerinî tasdike delâlet eder.

"Hayye ale's-salât" emir sîgası, ancak Rasûl sayesinde bilinmiş olan ilâhî tâate da'vettir.

"Hayye ale'l-felâh " sîgası da, daimî bekaa demek olan felah ve necat yoluna çağırmaktır ki, bu da maâd ve ukbâyı tasdikten ileri gelir.

Bu lâfızların tekrar edilmesi, mazmunlarını te'kîd içindir

Ezânın fâideleri namaz vaktinin girdiğini haber vermek; halkı cemâatle namaz kılmaya çağırmak; İslâm şeâirini izhâr gibi pek mühim şeylerdir. Bu i'lâm İçin fiilin değil de sözün tercih edilmesinin hikmeti, sözün kolaylığı, herkes İçin her zaman ve mekânda kolayca yapılabilmesidir.(İbn Hacer, Aynî).

Ezan 'in Başlaması

Ezanın başlaması hakkında birçok sahâbîlerİn rivayetleri vardır. Bunların lâfızları ayrılıklar gösterse de ma'nâlan birbirine yakındır. Bunlar içinde en câ-mİâlı olanlardan birisi de, Abdullah ibn Zeyd'in kendi rivayetidir. Bu, Enes ibn Mâlik tarafından da rivayet edilmiştir:

Abdullah ibn Zeyd (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) namâzın^cemâatle kılınabilmesi için çan (nâkûs) yapılıp çalınmasını emrettiği sırada idi.Uykuda iken bana elinde nâkûs bulunan biri uğradı. Ona: Ey Allah'ın kulu, şu nâkûsu satar mısın? dedim. Ne yapacaksın? dedi. Bununla insanları namaza çağırırız, dedim. Sana daha hayırlısını göstersem olmaz mı? dedi. Hay hay dedim. Bunun üzerine, şöyle dersin, dedi:

Allahu Ekber Allahu Ekber Allahu Ekber Allahu Ekber

Eşhedu en lâ ilahe ille'Hah Eşhedu en lâ ilahe il/'Hah

Eşhedu enne Muhammeden rasûlu'llah Eşhedu enne Muhammeden rasûlu'llah

Hayye ale's-salât Hayye ale's-salât

Hayye ale'l-felâh Hayya ale'l-felâh

Allahu Ekber Allahu Ekber

Lâ ilahe ille'Hah.

Sonra biraz geri çekildi, sonra yine bana dönüp: Namaza davrandığın vakit de

şöyle dersin, dedi:

Allahu Ekber Allahu Ekber

Eşhedu en lâ ilahe ille'Hah

Eşhedu enne Muhammeden rasûlu'llah

Hayye ale's-salât

Hayye ale'l-felâh

Kad kaameti's-salâtu Kad kaameti's-salâtu

Allahu Ekber Allahu Ekber

Lâ ilahe ille'Hah.

Sabah olunca Peygamber'in yanına geldim ve gördüğüm rü'yâyı kendisine haber verdim. "înşâallah hakk ru'yâdır. Bilâl ile beraber kalk da gördüğünü ona öğret, ezanı okusun; çünkü sesi senden daha yüksektir" buyurdu. Bilâl ile beraber kalktık, ben ona öğretmeye, o da okumağa başladı. Bu sırada Umer ibn Hattâb bunu evinden duydu. Elbisesini (ridâsını) sürüyerek acele çıktı ve: Yâ Rasûlaliah, seni

hakk İle gönderen Allah'a yemîn olsun ki, onun gördüğünü ben de gördüm, dedi. Rasûlullah: "Öyle olunca Allah'a harn'd ve sena olsun!" buyurdu (Ebû Dâvûd, es-Sünen).

Bu hadîsi bâzı farklarla Tirmizî es-Siinen'de, Ahmed İbn Hanbel el-Müsned'dc, İbn Hıbbân es-Sahıh'dc rivayet etmişlerdir.

[3] Ezan'm Lâfızları ve Sıfatı; Bunu gösteren hadîs şudur:

Muâz ibn HİşâM şöyle haber verdi: Bana babam, Âmir el-Ahvel'den; o da MekhûFden; o da Abdullah ibn Muhayriz'den; o da (Peygamber'in müezzini) Ebû Mahzûre(R)'den tahdîs etti ki, Allah'ın Peygamberi (S) Ebû Mahzûre'ye şu ezanı: İki kerre "Allahu Ekber", iki kerre "Eşhedu en lâ ilahe ille'Hah", iki kerre "Eşhedu enne Muhammeden rasûlu'llgh" diye telkin buyurduktan sonra, yine iki kerre "Eşhedu en lâ ilahe ille'Hah", iki kerre "Eşhedu enne Muhammeden rasûlu'llah", iki kerre "Hayye ale's-salât", iki kerre "Hayye aie'l-felâh"; İshâk'ın rivayetinde iki kerre "Allahu Ekber", bir kerre "Lâ ilahe ille'Hah", diye öğretmiştir (Müslim, Es-Salât; "Ezanın Sıfatı babı", II, 11).

[4] Ezan lâfızlarının çoğu ikişer olarak tekrarlandığı için, Enes böyle demiştir. Yoksa ezanın evvelindeki tekbîrlerin dört olduğu bilinmektedir

[5] Bu hadîslerde mechûl sîgasıyle Bilâl'e emrolundu, denilmiştir. Hiç şübhe yok ki, bu emri veren Rasûlullah'tır.

Ezan cümlelerinin ikişer, ikaamet cümlelerinin birer defa söylenmesinin hikmeti şu denildi: Ezan gâiblere i'lâmdır. Binâenaleyh gâiblere daha çok ulaşıcı olması için cüzleri tekrar edilir. İkaamet ise hâzırlar içindir. İşte bundan dolayı ezâmn, ikaamet hilâfına yüksek bir yerde okunması, ezanda sesin ikaametten daha yüksek olması, ezanın tertilli; ikaametin ise sür'atli olması müstehâb olmuştur (İbn Hacer).

[6] Ezanda cümleleri ikişer İkişer söylemek, ikaamette teker teker söylemek mes'e-lesinde üç imâm ile Hanefîler arasında görüş ayrılığı vardır. Şafiî, Ah'med ibn Hanbel, Mâlik'in hüccetleri_bu hadîs ile yukarıda geçen Abdullah İbn Zeyd ibn Abd Rabbih hadîsi ve Peygamber'in Ebû Mahzûre'ye ezan lâfızlarını ikişer, ikaamet lâfızlarını birer olmak Üzere okumasını emir-buyurmasına dâir olan Bu-hârî'ninEPâlu'l-IbâdKitâbı'ndaki diğer hadîsidir. Medine ahâlisinin amelinin de böyle olması ve Hicaz, Şâm, Mısır ve Mağrib diyarına kadar uzak İslâm memleketlerinde bu amelin câri olması, hüccetlerine daha ziyâde kuvvet vermiştir. Hanefîler ise, gerek hacc mevsimlerinde, gerek diğer günlerde bütün İslâm yurd-lan ahâlîsinin toplantı ve buluşma yeri olan Mekke'de amelin ikaamet lâfızlarını ikişer söyleme olduğuna bakarak, diğer üç imâma muvafakat etmezler. Ve ezan ile ikaamet cümleleri ikişerdir derler. Onların da kendilerine göre delilleri vardır.

Ezanın evvelinde tekbîri dörtlemek, Abdullah ibn Zeyd ile Ebû Mahzûre'-nin sahîh rivayetlerine muvafıktır. Bununla beraber bu hadîsler yirie sahîh olan diğer vecihlerden ikişer tekbîr ile de rivayet edilmiş olduklarından, İmâm Mâlik bunlara tutunarak tekbîri iki defa söylemeye kaail olmuştur.

Peygamber'in müezzinleri dört zât idi: Medine'de Bilâl ibn Ebî Rebâh ile Amru'bnu Ümmi Mektûm, Küba'da Sa'du'l-Karaz yâhud Sa'du'l-Karazî, Mekke'de Ebû| Mahzûre'dir.[Bunların içinde Ebû Mahzûre gibi ezanda tere? edenler olduğu gibi, ikaamette tesnîye edenler de vardır. Bilâl ise ezanda tercî' yapmaz, ikaametle lâfızları birer defa söylerdi. İmâm Şafiî ile Mekke ahâlîsi Ebû Mahzûre'nin ezanı ile Bilâl 'İn ikaametine futundular. Ebû Hanîfe ile Irak ahâlîsi Bilâl'ın ezanı ile Ebû Mahzûre'nin ikaametini aldılar. Ahnıed ibn Han-bel ile Medîne ahâlîsi Bilâl'ın ezanı ile ikaametini aldılar. İmâm Malik ise, iki cihetten bunlara muhalefet etti: İkaamet cümlelerini İkişer söylediği gibi, tekbîrleri de İkişer söyledi. Netîce olarak bu okuyuşların hepsi de sahihtir ve delilleri vardır.

[7] Yânî ikaametle bu "Kad kaameti's-salâtu" cümlesi iki kerre söylenir. Çünkü ikaametten bizzat kasdolunan, odur.

[8] Burada bir temsil vardır: Şeytanın kaçarken hâli, apansızın büyük bir korku ve dehşete kapılmış kimsenin hâline benzer demek istenir ki, böyle olan kimsenin nasıl dizlerinin bağı çözülür, eklemleri gevşer ve sinirleri boşanıp sidik ve dışkı mahreçlerini tutamaz olursa, o da öyle olur. Bu takdirce şeytâna, böyle şiddetli korkuya düşmüş kimse gibi yellenme isnâd edilmiş demektir. Şârih Taybî: Şeytân, ezanı işitimemek için kendi sesi ile kendisini işgal eder ki, bu ses, takbih olarak, yellenmeye benzetilmiştir, der. Bununla beraber kendisine keyfiyyeti bilinmeyerek- hakîkat ma'nâsınca yellenme isnâd edenler de vardır. Müslim'in Ebû Hureyre rivayetinde " Ve lehu husâsun" ta'bîrî her iki ma'nâyı muhtemildir. Husâs; yellenme ma'nâsma geldiği gibi, hızlı koşup kaçma ma'-nâsina da gelir. Binâenaleyh şeytanın "şiddetli kaçması, yellenme ile kaçma ma'-nâstna ikaame edilmiş oluyor

[9] Bu metindeki "Müezzin ezanı bitirdiği zaman" ve "Müezzin ikaameti bitirdiği zaman" cümleleri böyle ma'lûm sîga ile geldiği gibi, mechûl sîgası ile de gelmiştir. Bu hadîs, ezanın ve ezan okumanın büyüklüğünü i'lâm ediyor. Çünkü şeytân ezandan kaçıyor da, namaz içinde daha faziletli olan Kur'ân okunurken kaçmıyor. Tabîatiyle müezzin ezanı Allah rızâsı için okursa, bu büyük faziletten nasîblenecektir.

[10] Bu ta'lîki, İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir. Müezzinin kim olduğu zab-tedilmemiş ise de, hâdise Umer ibn Abdilazîz'in Medîne valiliği zamanına tesadüf ettiğine göre, bu zâtın, Peygamber'in müezzini olan Sa'du'î-Karaz'ın çocuklarından biri olması gâlib zanndır. Külfetsiz ezandan maksad, tatrîb külfetinden âzâde, gamgamasız ezandır. Yoksa sesi uzatmak değildir.

Bu ta'lîkin bir benzerini Dârakutnî, hafif bir sened ile İbn Abbâs'ian şöyle rivayet ediyor: Rasûlullah'm tatrîb ile ezan okur bir müezzini vardı. Peygamber kendisine: "Müezzin dediğin sehl ve semh olur, yânî suhulet ve semaha! i/e külfetsiz ezan okur. Ya ezanın sehl ve semh olsun, ya ezan okuma" buyurdu.

Anlaşılan Umer ibn Abdilazîz'in müezzini de ezan kelimelerini behi etmeyecek derecede nağme-perdâzlık ediyormuş. Bu ise "Fasih o/andan, yânî ezan lâfızlarını açık söyleyenden başkası size ezan okumasın" hadîsiyle nehyedilmiştir.

[11] Bu hadîsten, müezzinin sesini uzaklara eriştirmek için tîz perdeden ezan okuması ve yüksek yere çıkması mendûb olduğu ve münferiden de ezfın okuyabileceği hükümleri çıkarılır.

[12] Bâb başlığındaki "el-Hakn", alikomak ma'nâsınadır; birinci ve ikinci bâblar-dandır. Kati olunacak adamın kanını akıtmayıp, kailden azade kılmak ma'nâsınadır ki, heder eylemenin mukaabilidir (Kaamûs Ter.).

[13] Buhârî bu hadîsi, uzun ve kısa metinlerle, ilgisi bulunan fıkhî meS'elelere delîl olmak üzere birçok yerlerde zikretmiştir. Nitekim evvelce KÎtâbu's-Salât'ta uyluğun avret sayılıp sayılmayacağı mes'elesini tahkik münâsebetiyle zikretmişti. Burada ise bir memlekette ezan okunmasının -İslâm'a delâlet etmesi dolayısiyle «kan dökülmemesine sebeb olduğunu anlatmak istemiş ve buna delîl olarak sev-ketmiştir. İleride Cihâd, Mağâzî ve Nikâh Kitâblarında da gelecektir.

Hadîsin son fıkrası es-Saffât: 177. âyetine meâlen yakın bir ifâdedir.

Ezan, İslâm Dîni'nin şiarı olduğu için, terk edilmesi caiz olmayan hükümlerdendir.

[14] Buhârî bu hususta ihtilâf olduğu için, müezzini işitenin söyleyeceği sözü başlıkta açıklamadı. Lâkin babın altında biri Ebû Saîd'den, diğeri Muâviye'den olmak üzere iki hadîs zikretti. Ebû Saîd'inki âmmdır. İkincisi, bu umumîliği tahsîs etmektedir. Buhârî bununla, kendi tercîhinin ve cumhurun tercihinin "fiayy'a-le"\cr müstesna, müezzinin sözlerini aynen söylemek olduğuna işaret etmiş gibidir.(Aynî).

[15] Cumhura göre, müezzinin söylediği "Hayye ale's-sa/ât" ve "Hayye ale'l-/ı?/â/î'1ardan mâadâki lâfızları söylemesinin ardından, peyderpey ve aynen tek-râr etmek lâzımdır. Bu iki lâfızdan sonra da "Havka/e" yânî "Lâ havle velâ kuvvete illâ billahi" demekle icabet olunur

[16] Bu hadîse göre amel edip, yalnız tekbîrlerle teşehhüdlere icabet edenler olduğu gibi, "Havkale"\erden sonra sükût edenler de vardır, ondan sonrakileri de tek-râr edenler vardır

[17] Havkale; "Allah'a ma'siyetten tahavvül ancak Allah'ın verdiği ismet ile, tâate kuvvet ve iktidar da ancak O'nun yardımı ile hâsıl olabilir" ma'nâsmadır. Da'-vetİ işiten mü'min bunu söylemekle, icabetle hâsıl olacak ni'metin, icabet etme-mekle de edilecek ma'siyetin azametini hatırlıyarak, İlâhî lütfün ancak İlâhî tevfîkle müyesser olabileceğini söylemiş oluyor.

Ezanı işiten herkes, mâni'i olmadıkça müezzine icabet eder. Kur'ân okumak, zikr ve tesbîh gibi fiillerle meşgul iken ezanı duyarsa, kıraati, zikri, tesbîhi geri bırakarak dinler ve kelime kelime cevâb verir. İcabetten başka hiçbir işle meşgul olunmaz.

[18] Ezanın tamâmını işittiği zaman demektir. Niîekim Müslim'in Abdullah ibn Amr rivayetinde: Müezzinin demekle olduğunu deyin, sonra bana (asliye edin, sonra benim için Allah'tan vesile isteyin" lâfzıyle gelmesi de bunu te'yîd eder

[19] Davet, ezan lâfızlarıdır ki, tevhide da'vettir. Tam olması da sözlerin en tamâmı olan Tevhîd kelimesini müştemil olduğu içindir. Tam ve kâmil olmasının bir vechi de, tebdil ve tağyîre ma'rûz olmaması ve kıyamet gününe kadar bakî ve akaaİdi tamamen cami' olmasıdır. es-Salâtu'!-Kaaime, şu kılınmak üzere olan namaz demek olduğu gibi, dâim, yer ve gökler bakî kaldıkça nesh ve tebdile uğramıyacak olan namaz ma'nâsına gelir. Vesile, lügat yönünden, bir büyüğe yakınlaşmaya sebeb olacak şey demektir. Buradaki örfî ma'nâsını, Müslim.'in

Abdullah İbn Amr'dan rivayet ettiği şu mealdeki hadîs tefsîr etmektedir: "Sonra bana sala t ve selâm getirin. Zîrâ her kim bana t asi iye ederse, ondan dolayı Allah ona on kerre tas/iye buyurur. Sonra benim için Allah 'tan vesileyi dileyin, çünkü o cennette bir menziledir ki, Allah kullarından yalnız bir kuldan başkasına lâyık olmaz. Umarım ki, o kul ben olayım. Öyle ise benim için vesileyi her kim Allah'tan dilerse, şefaati hakk eder".

Makaamu Mahmûd, her lisânın hamd ve senasına lâyık makaam demektir ki, o makaamda olanı bütün evvelkiler ve sonrakiler medh ve sena eder. Bu makaam "Ütnîd edebilirsin, Rabb'in seni bir Makaamu Mahmûdfa gönderecek-fr>"(el-İsrâ:79) âyetinde Peygamberimize va'd olunan makaamdır.

Beyhakî'nin rivayetinde duanın sonunda:" Hiçşübheyok ki Sen va'dinden dönmezsin" ziyâdesi vardır

[20] Bu ta'lîki, Seyf ibnUmer el-Futûh'ta ve Taberî, Abdullah ibn Şubrume'den mev-sûlen rivayet etmişlerdir. Bu, Umer ibn Hattâb zamanında 15. hicret yılında Ka-dîsiye fethinde olmuştur. Bu rivayete göre Kadîsiye öğleden evvel f'eth olunmuştur. Herkes yerli yerine döndüğü vakit müezzinin şehîd olduğu meydana çıkmış. Birçok kimseler ezanı ben okuyayım diye niza7 etmişler. Başkumandan Kadisiye fâtihi ve Sâsânî Devleti'ne son veren Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a gelinmiş. O da kur'a ile birini müezzin ta'yîn edip, nizâ'ı bertaraf etmiştir.

[21] Habvun, ellerini ve dizlerini yere basarak emeklemek ma'nâsına ve kıçüstü sürüne sürüne gitmek ma'nâsına gelir. Bu hadîs şanları müsâvî olan hakk sahihlerinden birini veya birkaçını tcrcîh etmek için kur'a çekmenin meşruluğuna delâlet eder

[22] Buhârî bu ta'lîki tarih'inde mevsûlen rivayet etmiştir. Bu zâtın adı Câhiliyyei devrinde Yesâr idi. Peygamber ona Süleyman ismini verdi. Hicretin 65. yılında 4.000 kişinin kumandanı olarak Hüseyin'in intikaamını almak mücâdelesinde iken, Cezîre'de şehîd edilmiştir. Bu sahâbV, asker içinde ezan okurken, ezân arasında hizmetçisine bir ihtiyâç için emir verirdi. Bunu Buhârî'nin lâfzı ile İbn Ebî Şeybe de rivayet etmiştir

[23] Bu ta'iîki deÜbn Ebî Şeybe el-Musannaf’ında rivayet etti.

[24] er-Rahl, insanın meskeni ve eşyasının bulunduğu yere denir. Bu, ister bİnâ ister binasız bir yer olsun, seferde hazarda insanın durağı, menzili ra/j/'dır. İbn Abbâs, cemâate gelmiş olanlarla yetinerek cumuayı ikaame etmek; gelmemiş olanları da zahmetten kurtarmak istemiştir. Cemâate gelemeyenler tabiî olarak" evlerinde öğle namazını kılmakla yetinirler

[25] "Esbahle" ta'bîrleri "Sabaha girdin" şeklinde değil de, "Sabaha giriyorsun; sabah oluyor" seklinde terceme edilmesi, fecrin tulû'undan sonra yemek ve içmenin İttifakla haram olmasından dolayıdır. Kendisine vakti haber verenler, vaktin evvelinden biraz Önce, vakiin yaklaştığını hab'cr vermiş oluyorlar.

Buhârî bunu, a'mânın ezanının sahîh olabileceğine delîl olarak sevk etmiştir

[26] Yânî sabah namazı için mu'teber olan ezan, fecrin tulû'undan sonradır

[27] Sabah namazının râübesini hafîf kılmak müstehâbdır. Peygamber bu râtıbenin Ukrek'atındaf&iAaiie "Kul yâ eyyühe'l-kâfirûn'\ ikinci rek'ai £a Fatiha ile"Kul huve'flâhu ahad" ve diğer rivayetlerde de diğer âyetleri okumuştur.

[28] Bilâl'in vaktinden evvel ezan okuması, namaza da'vet için değil, -bundan sonra gelecek hadîste beyân edileceği üzere- uytaıda olan uyansın, oruç tuîacak olan sahurunu hemen yesin, gece namazında olan namazını kısa kesip vitir namazına başlasın içindir, demişlerdir

[29] Yânî meşru' mudur, değil midir; fecrden sonraki ezan yerine geçer mi, geçmez de tekrar ediür mi?

Buhârî buradaki Abdullah ibn Mes'ûd hadîsini fecrden evvel czân okunabileceğine delîl olarak getirmiştir.

[30] Bu, fecri kâzib'i ta'rîf içindir. Beyân edilen Peygambcr'in bu işareti, ufuktan baş semtine doğru uzanan mustatîl nuru gösterir

[31] Bu da fecri sâdıkı ta'rîf içindir. Peygamber'in işareti sâdık sabahta ufukta görünen yaygın nuru gösterir. Her iki fecri anlatmak için, bu iki türlü işaretten daha uygunu olamaz. Her İkisi de Peygamberler ve rasûllere hass bir beyân ve îzâh kudreti ile, en anlamaz

kimselere anlatabilecek vech ile ta'rîf buyurulmuş-tur. Fecri kâzib dediğiniz ve fıkıh kitâblarında oruç ve namaz mes'eleleri arasında ehemmiyetle bahsedilen zıya' hâdisesi, sabahlan doğu tarafından -tabanı ufukta, mihveri göğe doğru uzanmış ve ziyası saman yolu zıyâsma benzer- akçıl, donuk ve pek uzun bir nûrânî ehram (piramit) suretinde zahir olur ki, bu ehramın tabam ufukta ve güneşin bulunduğu cihette olduğu ve nûrânî bir sütün gibi ufkun üstünde başa doğru gittikçe incelerek göründüğü İçin, fakîhler dilinde buna "beyaz mustatîl" nâmı verilir. Bu beyaz mustatîlin dağılıp zail olma-sıyle beraber ufukta bütün doğu tarafına boydan boya uzanmış bir çizgi gibi subhu sâdık zuhur eder ki, bu "beyaz musta'rîd", oruçlu için yeme ve içmenin haram, müslümân için sabah namazının farz olduğu zamanın nihayeti ve başlangıcıdır.. (Ahmed Naîm, Tecrîd Tercemesi, II, 478-480).

[32] "Bize tahdîs etti" sözünde takdîm-te'hîr vardır. Terkibin aslı: Ebû Usâme: Bize Ubeydullah el-Kaasım'dan tahdîs etti, şeklidir. Sanki râvî burada aslı üzere zikretmemiş olan şeyhinin lâfzını gözetmiş gibidir

[33] Bu "H", hadîsin metninin zikrinden önce bir İsnâddan diğer isnada tahvîle işarettir. Hâil'e veyâ hadîs'e işarettir de denilmiştir

[34] Buhârî bu hadîsi ezan iie ikaamel arasında ne kadar fasıla bırakmak gerekeceğini bildirmek için sevketmiştir. Bu işarete göre, İkisi arasında bir namaz kılacak kadar fâsıia bırakmak lâzım gelir. Tâ ki bu müddet zarfında eemâat hazırlansın, abdestlerini alıp toplanabilsinler

[35] Bu, üst tarafta geçen "Ezan ile ikaamet arasında (çok) bir şey yoktu" tarzındaki mutlaklığm takyididir. Yâhud da geçen ibarede menfî olan şey çokluktur, burada müsbet olan ise azlıktır. Binâenaleyh çokluğun nefyedilmesi, azlığın is-bâtını gerektirir (Kastallânî).

Yânî bu sonuncusu, üst taraftaki "... bir şey yoktu" ibaresini "az bir şey vardı" şeklinde bir tefsîrdir.

[36] Bu başlığın konulmasından, bunun ekseriya imâma mahsûs olduğuna işaret edildiği anlaşılıyor

[37] Burada ilk ezandan maksad, ya vakti ilân için okunan ezandır, ki namaza başlanacağını haber vermek için yapılan ikaamete nazaran ilk sayılır; yâhud da bundan evvelki ve sonraki hadîslerde fecru sâdikin girmesinden evvel okunan ezandır. Bu, iki rek'at sabah namazının râtibesidir; farzdan evveldir. Farzdan sonra kılınmaz. Bunun hafîf kılınması müstehâbdır

[38] Buhârî bu rivayeti de ezan ile ikaamet arasında bir nafile namaz, yâhud vakit râtibesi kılınabileceğini anlatmak için sevk etmiştir. Müslim ile İsmâîrTde "İsteyen, için" kaydı dördüncü defasında îrâd edilmiştir. Ebû Davud'un rivayetinde ise bu kelâm iki defa söylenmiştir. Akşamdan başka vakitlerin farzlarından evvel râtıbeler ve sünnetler kılınabileceğinde şübhe yoktur. Yalnız akşam namazından evvel tatavvû' kılınmasında, fakîhler arasında görüş ayrılığı vardır.

[39] Seferde bir tek müezzin.." sözü için mefhûm yoktur; yânî hazarda birden çok olsun ma'nâsı yoktur. Çünkü hazarda da böyledir, bir tek müezzin ezan okur. Şehirlerin kuturları birbirinden uzaklaşması sebebiyle birkaç müezzin olmasına ihtiyâç duyulursa, her biri bir cihete ezan okur, toplu hâlde okumazlar, denildiğine göre toplu hâlde ezan okumayı ilk ihdas edenler Umeyye oğullan'dır. Şafiî, Kitâbu'l-Umm'de: "Bir müezzinin diğer müezzinden sonra ezan okumasını hoş görürüm. Lâkin birçok müezzinin hep birden okumasını hoş görmem; meğer ki mescid büyük olsun. Bu suretle her müezzin kendi cihetinde olanlara ezanı duyurmuş olur" demiştir (İbn Hacer.).

[40] Ebû Davud'un Sünen'inde Ebû Mes'ûd Bedrî'den nıerfû olarak rivayet edilen şu hadîste: "Bir kavm içinde Allah 'in Kitabım en çok okuyup belleyen, kıraate en evvel Başlamış olan her kim ise, .o kavme o imâm olsun. Kıraat hususunda musâvî iseler, hicreti en kadîm olan hangisi ise o; hicrette de musâvî İseler en yaşlıları hangisi ise o imamlık etsin" buyuruimuştur. Metindeki hadîste, gelen hey'etin hep yirmişer gece Peygamber'in yanında kalmış ve Kur'ân öğrenme hususunda aralarında farklılık bulunmamış ve hicretleri de bir günde başlamış olmasından, ifk iki fazîlet sebebinde aralarında musâvât bulununca, yalnız yaş üstünlüğü mes'elesi kalır ki, iste bu hadîste ona riâyete nıe'mûr olmuşlardır.

[41] Bu hadîs, Kitâbu Mevâkîîi's-Saiât'ın 19. babında da geçmişti

[42] Bu hadîslerden ezan İle cemâatin yolcular hakkında da meşru olduğu ve birisinin ezanının bir cemâat için kifayet ettiği İstidlal olunur

[43] Bu hadîsteki "Benim nasıl namaz kılar olduğumu gördünüzse, öylece namaz kılınız" düstûru, bu en birinci İslâm ibâdeti olan

namazın kıyamete kadar devam edecek ve hiçbir değiştirmeye imkân ve ihtimâl bırakmayacak kesinlikte şeklinin muhafazasını te'mînât a-itına alan ebedî bir düstûrdur.

[44] Bu hadîsin benzeri aynı kitabın 10. babında da geçmişti.

Buhârî bunu kâh ezan arasına söz karıştırmak, kâh özürden dolayı cemâate gelmemek ruhsatını beyân İçin müezzinin "Elâ sallû fi'r-nhâl" riidâsıyle key-fiyyeti i'lân etmesinin cevazı bahislerinde sevk etmiştir. Binâenaleyh burada da ezana başka söz karıştırmanın cevazına îmâ ediyor.

Daha önce geçen 10. bâbda Süleyman ibn Surad(R)'m ezan esnasında konuştuğu ve Hasen Basrî'nİn ezan ok'ur yâhud ikaamet ederken gülmekte be's yoktur dediğini ta'Iîkan zikretmekle bu re'yini te'yîd etmiş oluyor.

Hasen Basrî gibi Ahmed ibn Han bel, Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Katâde, Atâ ibn Ebî Rebâh da Buhârî'nİn bu hadîslerine tutunarak, ezan esnasında mutlak olarak kelâma ruhsat vermişlerdir. Nahaî ile İbn Şîrîn ve Evzâî ise, bunu mekruh görmüşlerdir... Şafiî'ye göre sözün azına ruhsat varsa da, çoğuna yoktur. Mâlikîler'e göre memnu'dur. Lâkin söz söylemeyi gerektirecek mühim bir iş zuhur ederse söylenebilir...

[45] Bu hadîs de daha önceki kitâblarda birkaç defa geçmişti. Hadîsteki hâdise Mekke'ye olan seferlerden birinde vâki' olmuştur. Abtah, Mekke'de Minâ'ya yakın bir yer ismidir. Rasûlullah orada konak ederdi.

[46] Müslim Sahîh'mdt de Ebû Cuhayfe'den Bilâl'in ezan okurken (Hayy'ale'Ierde) ağzını sağa sola döndürdüğü; Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve diğerlerinde de müezzinin ezan esnasında sağa sola döndüğü rivayet edilmiştir

[47] Bunu Abdurrazzâk ve diğerleri rivayet etmiştir

[48] Bunu da Abdurrazzâk ve İbn Ebî Şeybe rivayet etmiştir

[49] Bunu da İbn Ebî Şeybe Mıisannafmâa Cerîr'den; o da Mansûr'dan olmak üzere rivayet etti

[50] Bunu Abdurrazzâk, İbn Cureyc'den mevsûl olarak, İbn Ebî Şeybe ve diğerleri de mevsûl olarak rivayet etmişlerdir.

[51] Bunu Müslim, Abdullah el-Behiyy tarîkinden mevsûlen rivayet, etti. Yânı Peygamber, abdestü olsun olmasın musâvî olarak her hâlinde Allah'ı zikrederdi. Ezan da bir zikr'dir. Binâenaleyh ezan için abdest ve kıbleye yönelme şart kılınmaz. Nitekim diğer zikirlerde de şart kılınmaz. O zaman namaz, abdest ve kıbleye yönelme hükümlerinde ezana muhalif olmasından dolayı, ezan namaza katılmaz.

Buhârî'nin bâb başlığı akabinde bu haberleri zikretmesinin münâsebeti bu noktalardan tanınır. En az münâsebet de kâfidir. Âlimlerin bu mes'elelerdeki ihtilâflarından dolayı Buhârî kesin söylemeyip, istifham lâfzıyle zikretti (İbn Hâ-cer, Aynî, Kastalîânî).

Buhârî'nin maksadı, ezanın, hükümlerde namaza mülhak olmadığı ve do-layısıyle ezanda kıbleye yönelme şart kılınmayacağım isbat etmektir. Bununla da bâb başlığı ile burada gelen haberler arasındaki münâsebet tahakkuk etmektedir (Şâh Veliyyullah).

[52] Yânı bu söz mekruh olur mu, yâhud olmaz mı?

[53] İbn Sîrîn'in bu sözünü İbn Ebî Şeybe Musanrıafında mevsûlcn rivayet etmiştir. "Biz erişemedik" sözünde "Namaz bizden kaçtı" ta'bîrinin hilâfına, erişeme-meyi kendisine nisbet etme inceliği vardır.

"Peygamber'in sözü ise daha sahihtir" kelâmındaki esahh lâfzı ile, cf'alu't-tafdîl murâd edilmemiştir. Çünkü onunla ef'alu'ı-tafdîl murâd edilirse, İbn Sîrîn'in sözü sahih, Peygamber'in sözü ondan daha sahîh olmak lâzım gelir. Hâlbuki böyle değildir. Esahh ile sahîh murâd edilmiştir. Çünkü bâzan ismi tafdîl zikr olunur da, onunla tafdîl değil, tavzih irâde edilir-. Bu kelâm Buhârî'den İbn Sîrîn'e bir reddir. Çünki Şân' fevât lâfzını kullanıp cevaz vermiş, İbn Şîrîn ise onu kerîh görmüştür (Aynî).

[54] Demek iftitâh tekbîrini kaçırmak korkusu olsa da, olmasa da, herhalde namaza sekînet ve vakaar ile gitmek gerekiyor. Ebû Hureyre'den rivayet edilen bir hadîste de: Biriniz cemâat namazına niyeî edip gittiği vakitte ağır ağır yürüsün. Çünkü o artık namaz

içindedir. Yetiştiği kadarını imâm ile birlikte kılsın. Kaçırdığını da sonra yalnızca kaza etsin" denilmiştir (el-Muhallâ).

[55] Bu, Buhârî'nin bundan önce geçen 20. bâb altında rivayet ettiği hadîsin bir kısmıdır. Buhârî hadîsi burada iki senedle getirmiştir

[56] Sekînet, sükûn ve itmi'nân, sebat ve temkin ma'nâsına masdardır ki, nefisteki telâş ve helecanın kesilmesiyle hâsıl olan kalb oturması, yürek ısınması, gönül rahatı ia'bîr olunan huzur ve sükûn hâline veya onun mcnşeine isim dahi olur. Hafifliğin ve telâşın zıddıdir..

Vakaar; sehâb vezninde ağır meşrebliliğe. denir, hafiflik mukaabilidir; nâ-mûsu muhafazayı mûcib haslettir..,

[57] Bu bâb başlığının altındaki hadîs, gereken cevâbı umûmî olarak beyân etmektedir. İmâm Mâlik e/-Mıtvat/a'\nda: "Namaza ikaame edilirken cemâatin ayağa kalkacağı zaman hakkında hiçbir sınırın ta'yîn edildiğini işitmedim. Şu kadar ki, ben bu, insanların takatine göre olur derim. İçlerinde ağır davranan da bulunur, hafif davranan da" demiştir.

Enes'İn, müezzin "Kad kaameti's-salâtu" dediği vakit kalkdığı rivayet olunur. Bu konuda başka görüşler de vardır.

[58] Buhârî bu mutâbaatı Kitâbu'l-Cumua'da mevsûlen rivayet etti. Bu mutâbaat in buradaki fâidesi üstündeki hadîsi takviyeden ibarettir.

[59] Buhârî bu hadîsi, değişik lâfız ve değişik tarîklerden Kitâbu'l-Gusl'de ve burada birkaç yerde tahrîc etmiştir.

[60] Bu hadîs de imâmın bir zaruretten dolayı ikaametten sonra dışarıya çıkabileceğine ve kendisinin bekleneceğine delâlet ettiği gibi, ikaamet ile ihram tekbîri arasında kelâmın cevazına da deiîldir.

[61] Buhârî bu hadîsi, biraz değişik lâfızla, Kitâbu Mevâkîti's-Salât'ın 38. babında ve daha başkalarında tahrîc etmiştir. Kitâbu'l-Magâzî'de de gelecektir.

Burada "Mâ sallayım" ta'bîrini isbâta ihtimamın sebebi, bâzı âlimlerin "Fâtetnâ's-salâtu =Namâz bizden kaçtı"yâhud "Mâ sallaynâ-Namaz kılmadık" gibi sözleri tekellüm etmenin kerâhatine kaail olmalarıdır. Nitekim bunun misâli geçmişti. Lâkin Buhârî buna Peygamber'in "Mâ satleytuhâ = Onu ben de kılmadım" kavliyle istidlal edeydi, daha münâsib olurdu. Çünkü Peygamber bu lâfzı tasrîh etmişti. Maamâfih bu da onun hâsılıdır (Şâh Veliyyullah)

[62] Bu namazın yatsı namazı olduğu Müslim'in rivayetinde tasrih edilmiştir. Bu hadîs "Kadkaameti's-salâiu"denince ihram tekbîri imâma vâcib olur diyenlerin aleyhinedir

[63] Hanefîler'e göre ikaamet ile iekbîr arasında zaruret olmaksızın konuşmak mekruhtur.

[64] Bu, vücûbu'1-ayn irâde etmekte olduğunu İş'âr ediyor. Çünkü Allah'a ma'siyet olmayacak hususta ana-babaya itaat vâcibdir. Binâenaleyh cemâati terk ona göre bir ma'siyettir. Buhârî bu haberi yakın bir ma'nâ ile mevsûlen Kitâbu's-Sıyâm'da tahrîc etmiştir (Kastallânî),

Bu konuda Şafiî'nin mezhebi cemâat namazının kifâye ile farz, ve her bir kimse için de zât üzerine müekked sünnet olmasıdır. Babın maksûdu bu olmak muhtemildir.Buhârî Hasen'in sözü ile cemâatin vucûbuna istidlal etti. Çünkü Hasen, ma'siyette olmak müstesna, anaya itaat vâcib olduğu hâlde, ona cemâati terkle emrettiğinde anaya itaat etmemeyi emretmiştir. Bundan cemâati terk etmenin, anaya itaat edilmeyecek bir ma'siyet olduğu bilindi (Şah Veliyyullah).

Cemâati namazını terk eden hakkındaki vaîde dâir istisnasız bütün hadîs kitaplarında çeşitli lâfızlarla birçok hadîsler vardır. Bu hadîslerin mecmuundan fakîhlerin cemâat hakkında çıkardıkları hüküm, özet olarak üçtür:

a. Cemâat farzu ayn'dır. b. Cemâat farzu kifâye'dir. c. Cemâat müekked sünnet'tir.. Ebû Hanîfe ile Mâlik'e göre müekked sünnet'tir.

[65] Bu ta'Iîki Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe sahîh bir isnâdla mevsûlen rivayet etmiştir.

[66] Bunu da ibn Ebî Şeybe ve Ebû Ya'lâ kendi Müsnedberinde mevsûlen rivayet etmişlerdir.

Buhârî'nin maksadı, bir mescidde cemâat namazı kılındıktan sonra, bir daha orada cemâatle namaz edâ etmenin - bugünkü ta'bîr ile son cemâatin- cevazı hakkındaki ihtilâfa ve kendisinin tecvize meyyal olduğuna işaret etmektir. İbn Mes'-ûd, Ata, Hasen Basrî, Aıhmed ibn Hanbel, İshâk ibn Râhûye'ninictihâdlan da bu merkezdedir. Delilleri buradaki hadîstir.

Bir mescidde namaz kılındıktan sonra bir daha aynı vaktin cemâat namazı kılınamaz diyen bir taife de vardır. Abdullah ibn Umer'in oğlu Salim, Ebû Bekr'İn torunu Kaasım ibn Muhammed, Ebû Kılâbe bu zümredendirler.... Bu ictihâd-ları da müslümânların kelime birliğinin, fırka fırka olup ayrılması korkusun-dandır. Bunu tecvîz etmekle bid'at ehlinin cemâate muhalefete yol açıp bunu vesile edinmekle namazı ayrıca kılmalanndan sakınmak istemişlerdir.

[67] Derecelerin fazlalığı hakkındaki hadîslerin kiminde yirmi beş, kiminde yirmi yedi adedi bildirilmiştir. İbn Umer hadîsinde yirmi yedi, Ebû Saîd Hudrî ile Ebû Hu-reyre hadîslerinde yirmi beştir. Bu iki rivayet arasını, azın zikri çoğu nefyetmez, çünkü adedin mefhûmu mu'teber değildir. Yâhud Peygamber evvelâ 25'İ haber verdi, sonra Allah ona fazilet ziyâdeliğim bildirmiş, o da 27'yi haber vermiştir şeklinde cem' edenler olmuştur.

Bâzıları da sevâb nevi'lerini takdîr eden sayıların sırrı ancak peygamberlik nuru ile açıklanabilecek hususlardan olduğu için, bu iki sayının vechini beyân sadedindeki tevcihlerden bahsetmek abes olur demişlerdir.

[68] Buhârî bu hadîsi Kitâbu's-Salât'ın "Çarşı mescidinde namaz kılmak" unvanlı 87. babında farklıca bir lâfızla rivayet etmişti.

[69] Fecr Kur'ân'ından maksad, sabah namazıdır. Namaz içinde Kur'ân okunduğu için Kur'ân denilmiştir. Nitekim rükû' ve sucûd'u şâmil olduğu için namaza rükû' ve sucûd da denir. Namazda okunan Kur'ân'ın kendisi olmak da mıhtemildir. Bu namazın yâhud bu Kur'ân'ın şâhidli olması da, gündüz meleklerinin namazda hâ/.ır olması i'tibâriyledir. Bu hususta başka türlü tefsirler de vardır.

[70] Bu, Mâlik ve diğerlerinin İbn Umer'den gelen rivayetlerine uygundur. Bu Şuayb tarîki, ta'lîk değil, mevsûldür.

[71] Hadîsin bâb ismine uygunluk ciheti şudur: Cemâatle namaz kılanların diğer işlerinde eksiklik ve değiştirmeler vâki' olmuştur. Bundan cemâatle namaz kılmaları hâriçtir. Onda bu kabilden hiçbir şey vâki' olmamıştır. Bu da cemâatle namaz kılmanın faziletinin azîm olduğuna delâlet etmektedir (Aynî).

[72] Cemâate uzak mesafeden gelmekteki büyük ecr, adımların çokluğundan ve her adıma ecr terettüb etmesinden; hulâsa ecirlerin meşakkat nisbetinde olmasından ileri geliyor. Meşakkat ziyâdeliği, ecr" ve fazîlet ziyâdeliğine sebeb oluyor.

Hadîsin son kısmı uykusunu cemâate tercîh ederek, yatsıyı hemen kıhp yatan kimse hakkındadır.

Bu hadîsten, dîn işlerinden herhangi birinin değiştirilmesi sırasında elinden bundan fazlası gelmediği zaman öfkelenmenin ve öfke ile o münker işi reddetmenin cevazı istinbât edilir.

[73] Buhârî bu hadîsi Kitâbu's-Salât,Kitâbu'ş-Şahâdet, Kitâbu'l-Cihâd gibi ayrı ayrı yerlerde değişik râvî ve lâfızlarla rivayet etmiştir.

Buradaki rivayet beş hadîsi bir arada toplamaktadır. Diken dalı hadîsi, şehîdler hadîsi, kur'a atma hadîsi, namazı vaktinin evvelinde kılma hadîsi, emekleme hadîsi. Buhârî bunların arasını âdeti olduğu gibi bâb başlıkları için ayırmamıştır. Çünkü Kuteybe bu hadîsi Mâlik'ten böyle topluca tahdîs etmiştir' (Aynî).

Bu hadîsin baş kısmından, yolculara zahmet verecek şeyi yoldan kaldırıp atmaktaki fazîlet anlaşılıyor. Memleket halkının rahat yolculuk edebilmeleri için umûmî yollar inşâsı ile bunları güzel muhafaza etmek de elbette bu fazîle-tin en yükseklerinden sayılmalıdır.

[74] Mucâhid'in bu "âsâr" lâfzı hakkındaki tefsirini Abd ibn Humeyd, İbnu Ebî Nucayh ve diğerleri tarîkinden mevsûlen rivayet etmiştir. Buhârî iki defa sevk ettiği bu ta'lîk İle Selime oğullan kıssasının o âyetlerin tefsirine tatbik edildiğini işaret etmek istemiştir.

[75] Bu Selime oğulları'na mensûb olan Câbir ibn Abdillah: Evlerimiz mescidden uzakta idi. Bunları satıp mescide yakın yerlere gelmeye niyet ettik idi. Rasûlullah (S) bizi bundan nehyedip: " U-ji ;>^ j^. '<M öl = Attığınız her adıma mu-kaabil size bir derece

verilir" buyurdu, dediğini Müslim rivayet ediyor. Diğer bir rivayette Selime oğullan yurdunun Sel'de olduğu tasrîh ediliyor ki, bu Sel' denilen yer, Medîne'nin takriben bir mil uzağındadır.

Bu hadîs de namaz için atılacak ziyâde adımların ecir ziyâdeliğini mûcib olduğuna delâlet ettiği gibi, mescid yakınında ikaametin de müstehâb olduğuna delâleti tazammun eder. Çünkü Peygamber onların asıl maksadlarmı beğenme-mezlik etmemiş, yalnız Medine civarının boş bırakılmasını askeri bakımdan, yâni emniyet cihetinden uygun görmemiştir.

[76] Buradaki münafıklık, amel ve ma'siyet nifakıdır, kâfirlik nifakı değildir. Yâni bu hadîste kötülenenler, mü'minlerin cemâate devam hususunda tenbel davranan zümresidir. Bunlar, îmândan büsbütün soyulmuş kâfir münafıklar gibi değildir. Bunlar îmânsız münafıkların hâllerine benzedikleri için, zecr, maksadıyle böyle münafıklıkla vasıflandırılmışlardır. Bunlar evlerinde namaz kılıyorlar. Hakîkî münafık ise kâfir olduğundan elbet evinde namaz kılmaz. Çünkü mürailik ihtiyâcını bile duyacak kadar bir ıztırârı yoktur. Münafıkların ta'rîfi hakkında nazil olan: Namaza kalktıklarında tenbel tenbel kalkarlar" {en-Nisâ: 141) Namâza gelişleri behemahal tenbel olaraktır, zekât verişleri de behemahal istemi-yerekür.. " (et-Tevbe: 54) âyetlerine nazaran, bariz vasıfları namazda tenbellik, zekât ve harcamada isteksizlik olduğundan, bu gibi kötü sıfatlarla bir derece u sıfatlanan mü'minler de münafıklar zümresine mülhak gösterilmişlerdir.

Bu iki vaktin cemâatine gelmenin bu kadar ağır olması, sabah namazının tatlı uyku zamanına, yatsı namazının da istirahat vaktine tesadüf etmesinden-dir. Hadîste bu maksadın "eskale= en ağır" lâfzıyle îrâd edilmesi, diğer namazlara da gelmenin kendilerine ağır geldiğine, şu kadar ki, en ağırı bu iki namaz olduğuna delâlet eder.

Buhârî bu hadîsi biraz değişik bir lâfızla aynı kitabın "Sabah namazını cemâat içinde kılmanın fazileti" unvanlı 31. babında da tahrîc etmişti.

[77] Buhârî bu hadîsi, daha mufassal bir lâfızla, aynı kitabın 18. babında da zikretmişti. Buhârî burada, iki kişiye hitâb eden bu hadîsi, namaz kılan iki kişiye, yânı imâm ile me'mûma da cemâat denilmesinin doğruluğuna delîl için getirmiştir. Bâb ismi hadîs metnindeki tesniye zamirlerinden alınmıştır.

[78] Bu hadîs, Kitâbu's-Salât, "Mescid içinde hades" unvanlı 62. babında daha kısa bir lâfızla geçmişti.

[79] Bu hadîsin baş tarafında gölgenin Allah'a izafeti, mülk izafetidir. Bu i'tibâr ile her gölge, Allah'ın gölgesi olmuş olur.

Hadîsin bâb başlığına uygunluk ciheti "gönlü mescide bağlı olan kimse" kelâmıdır. Eğer mescidlerde bu fazîlet olmayaydı, kalbi oralara bağlı kimsede bu büyük fazîlet bulunmazdı.

[80] Bu hadîs, Kitâbu'Mevâkîti's-Salât, "Yatsı namazının vakti gece yansına kadardır.." unvanlı 27. bâbda da geçmişti

[81] Sabah namazı ikaamet olunurken mescide giren kimse, sabah namazının râti-besi olan iki rek'atı kılar mı, kılmaz mı? mes'elesinde imamlar ihtilâf etmişlerdir. Bir taife, imâm sabah namazına başladıktan sonra bu iki rek'atı kılmayı buradaki hadîsle ihticâc ederek mekruh görmüşlerdir. Diğer taife de son rek'at-ta imâma yetişebileceğinrkestirebilirse,mescid dışında o iki rek'atı kılmasında be's yoktur, demişlerdir. Bu da Ebû Hanîfe;ile Evzâî'nin kavlidir...

[82] İkisinde de "semi'tu raculen mine'1-Ezdi yukaalu lehu Mâliku'bnu Buhaynete" suretinde sevkedilmiştir. Demek ki, hadîsin râvîlerinin bâzısı "Abdullah ibnu Mâlikin ibnu Buhaynete" diyecek yerde yanlışlıkla "Mâlik ibn Buhayne" de mislerdir. Mâlik ise Buhayne'nin oğlu değil, kocasıdır. İşte Buhârî'nin ayrı ayrı dört sened ile sevk ettiği bu hadîs, bu yanılmayı meydana çıkaracak surette sevkedilmiş olmaktadır. Hadîs lâfızlarının ve sarihlerinin bu sened hakkında haylî sözleri vardır. Mâlik'in sahâbîliği hafızlar arasında ihtilaflıdır. Buhayne, MâIik'in değil, Abdullah'ın anası olduğu için, İbn Buhayne'deki "ibn" lâfzını hemzesiz yazmak ve Mâlik lâfzını tenvînsiz okumak kaaideten yanlıştır.

Râvî Abdullah, Mâlik ile Buhayne'nin evlenmelerinin mahsûlüdür. Bundan dolayı anasına da nisbet edilmiştir. Kendisi de, anası da ilk devirlerde müs-lümân olanlardandır. Abdullah ibâdete düşkün, faziletli bir zât idi; hicrî 56 yılında vefat etmiştir. Abdullah Kureyş'ten değil, Kureyş'in halîfi olan Ezdu Şenûe'-den olduğu için, bâzı râvîler onu Ezd'den bir adam diye kayıdlamişlar, bununla onun Kureyşî olmadığına ve yalnız Kureyş içinde bulunduğuna işaret etmişlerdir.

[83] Buhârî buradaki hadîsi, hastanın cemâate hâzır olması hangi sınıra kadar meşru' olduğunu anlatmak için sevketmiştir. Rasûlullah'ın iki kişiye yaslanarak namaza çıkmakla, cemaata devam hususunu ne kadar büyük tutmuş ve bu konuda şiddeti, ruhsata tercih eylemiş olduğunu göstermiş oluyor.

[84] Yânî içlerinde gizledikleri fikrin hilafını izhâr etmeleri cihetinden Yûsuf Pey-gamber'le maceraları anlatılan kadınlar gibisiniz, demiş oluyor. Ma'lûm olduğu üzere Zuleyhâ, hakikatte Yûsuf'a aşkındaki ma'zeretini, Mısır'ın büyük kadınlarına göstermek istediği hâlde, onlara ziyafet çekip, kendilerine son derece ikramda bulunmuştur. Hakîkî maksadı onlara ziyafet değil, bunu vesile ederek Yûsuf'u onlara gösterip, âşıklıktaki Özrünü isbât etmekti (Yûsuf: 23-53).

İşte Âişe de hakîkî maksadı babasını insanların nefret ve uğursuz saymalarından korumak olduğu hâlde, bundan hiç bahsetmeyip, babasının yufka yürekli olduğunu, sesini cemâate işittiremiyeceğini söylüyordu. Maksada erişmek İçin ısrarı artırmakta Zuleyhâ'ya benzediğinden, buradaki teşbih daha kuvvetli düşmüştür. Yânî "Sizler Yûsuf'un sahibesi Zuleyhâ cinsinden kadınlarsınız" denilmiş oluyor.

[85] el-A'meş'in bu sözünden ve Âişe'nin diğer hadîsinden bu namazda imâmın Pey-gamber olduğu, gelişinden sonra Ebû Bekr'in hizmetinin yalnız tebliğden ibaret kaldığı anlaşılıyor.

Demek ki Peygamber bu derece bir beden zaîfliği hâlinde bile evinden mescide çıkıp namaz kaldırmıştır. İste hadîsin bu fıkrası, bâb başlığına uygunluk noktasıdır. Hastalık aralarındaki hafiflemeler ve yardımlaşma ile çıkabilmeler bile -hastalığı artırmaz ise-... cemâate çıkmayı meşru kılmaktadır. Bu hududu geçen rahatsızlıklarda ise, cemâatte hâzır bulunmak meşru olmaz.

[86] Âişe'nin ikinci şahsın ismini sarahatle söylememesi, muhtemîl ki, Mü'minlerin Emîri Alî ibn Ebî Tâlib ile aralarında geçmiş olan hâdiselerden dolayıdır.

[87] Yânı, yağmurda ve cemâatte hâzır bulunmaya mâni' olucu diğer herhangi bir illette, kendi menzilinde namaz kılmanın meşruluğu. Burada ânım, yânı umûmî olan illet lâfzı, hâss olan yağmur lâfzı üzerine atf edilmiştir.

[88] Bu-zâtta, Müslim ile İsmâîlî'nin rivayetlerine nazaran, yalnız görme zaîfliği vardır. Burada ise bizzat kendisi: "Ben gözleri görmez bir kimseyim" demiştir. Herhalde a'mâ değilse bile a'mâya yakın bir hâlde görme azlığı olmuş olacaktır.

[89] İbn Abbâs cemâate gelmiş olanlarla yetinerek cumuayı ikaame etmek gelmemiş olanları da zahmetten kurtarmak istemiştir. Cemâate gelmeyenler tabiî olarak evlerinde öğle namazını kılmakla yetinirler.

Bu İbn Abbâs hadîsi, bâb ismindeki sorulara müsbet cevâb teşkil etmektedir.

[90] Buhârî bu hadîsi Salât, Savm, İ'tikâf Kitâbları'nda da ayrı ayrı râvîlerden ikişer kerre tahrîc etmiştir

[91] Bu hadîsten, cemâate gidemiyecek kadar şişman olanların da özürlüler sınıfına girdiği anlaşılıyor.

İbn;Hibbân,es-Sû/n7i'indebu özürleri sünen kitâblarından araştırdığını ve hepsinin on adedine vardığını söyler: Gidemiyecek kadar hasta olmak, akşam namazı kılınırken akşam yemeği hâzır olup önüne konmuş olmak, bâzan insana arız olan unutkanlık, çok şişmanlık, insanın nefsince haceti olmak, mescide giderken nefs ve malı için korkmak, şiddetli soğuk, ezâ verecek derecede yağmur, şiddetli karanlık, sarmısak, soğan, pırasa yemiş olmak (Aynî).

[92] İbn Umer'in bu hâli, bu bâb altında yazılan üçüncü rivayet içinde zikredilmektedir

[93] Ebu'd-Derdâ'nm bu sözünü Abdullah ibnu'l-Mubârek, Kitâbu'z-Zühd'de, Mu-hammed ibn Nasr el-Mervezî tarîkinden mevsûlen rivayet etmiştir.

[94] Bu hadîste namaz lâfzı mutlaktır. Akşam namazından başkasına da masruf olabilir. Ancak hadîs hadîsi tefsîr edici olduğu ve bundan sonraki hadîste mukay-yed bulunduğu İçin bazılarınca mutlakı mukayyede hami etmek râcih olur. Diğerlerine göre ikinci hadîste âkşâm namazının zikri hasr ifâde etmez. Çünkü oruçsuz olan aç kimsenin oruçludan ziyâde iştahı olabilir.

[95] Bu hadîs, bir görüşe göre, üst tarafındaki hadîsi tefsîr ve takyîd edici mâhiyettedir. Namaz kılmayı yemekten önce yapmaktaki kerahet de mutlak değildir. Bu kerahet namaz vakti geniş olduğuna göredir. Yemek yediği takdirde namaz vakti geçecek derecede dar olursa, namazı te'hîr etmek caiz olmaz.

[96] Metnin en sonundaki iki zât, yânî îbrâhîm ibnu'l-Munzir ile Vehb ibnu Usmân, Buhârî'nin üstâdlarındandır.

"Bu konudaki hadîsler müteârızdırlar. Bunlar .arasım cem', şöyle olur: Yenilmesi geri bırakılmakla yemeğin bozulması yâhud açlık ıztırâbı yâhud buna benzer'suretlerde yemeğe başlamak evlâdır. Bu işlerden hiçbiri bulunmadığı zaman, namazla başlamak evlâdır. Her hadîs ve her haber kendi mahmilİne hamledilir. Müellif Buhârî de bu babı îrâdı ve baba lâhık olanları îrâdı ile bu konudaki delillerin tearuzuna işaret etmiştir. Aralarını cem' ise, biraz önce zikrettiğimiz tarzdır" (Şâh Veliyyullah)

[97] Bu hadîs Kitâbu'1-Vudû', "Koyun etinden... abdesi almayan kimse" unvanlı 53. bâbda da geçmişti.

Rasûlullah namaz kılmayı yemekten öne aldı. Hâlbuki başkalarına yemeği öne almayı emretmişti. Muhtemil ki, kendi hususiyetinden dolayı azimeti aldı da başkalarına ruhsatla emretti. Çünkü başkası belki şehvetinin itelemesine kuvvet yetiremez. Bu hadîsle, Peygamber'in "yemekle başlayın" emrinin vucûb için değil, nedb için olduğu da istidlal edilir. Zîrâ yemeği öne geçirme vâcib olsaydı, Peygamber yemeği bırakıp namaza kalkmaz idi (Kastallânî)

[98] Bu hadîs, evinin işi ile meşgul olan kimsenin hamâz ikaameı edilince hemen çıkması lâzım geleceğini anlatmak için sevk edilmiştir.

Bu arada Peygamber'in kendi ailesinin hizmeti ile meşgul olmakla gösterdiği en yüksek tevâzû' da meydana çıkıyor. Aişe'nin Tirmizî'nîn Şemâi/'\ndek\ lâfzı şudur: " ^i .^Jj *îCı ^UJj îsj JÎİ ^ Vi Jır £ = O da her beşer ferdi gibi bir ferd idi. Elbisesini temizler, davarım sağar, kendi hizmetçiğini görürdü." Diğer rivayetlerde "Elbisesini diker, na'leynlerinİ diker", "Meşin kovasını yamardı" müşahedeleri nakledilmiştir

[99] "Namaz kılmak arzum olmadığı hâlde" sözünden, takarrub niyeti olmaksızın namaz kılmak gibi bir ma'nâ seziliyorsa da, maksad o değildir. Çünkü böyle olan namaz sahîh olmaz. Farz edâ edilecek zaman olmadığı, yâhud vakit farzını kılmış olduğum hâlde sırf size öğretmek için bir namaz kılıp, bunu Allah'a yaklaşma vesilesi edeceğim, demek istemiştir.

[100] Ebû Kılâbe'nin bu şeyhi, Ebû Bureyd yâhud Ebû Yezîd Amr ibn Selime(R) olduğu Buhârî'nin diğer rivayetinde gösterilmiştir. Onun İçin ismini tercemeye

koyduk.

Bu hadîsten, söylendiği gibi öğretme maksadıyle namaz kıldırmanın ve bunu Allah'a yaklaşma vesilesi edinmenin sahîhliği anlaşılır. Bir de bu hadîste dikkat çekici olan "İstirahat celsesi" mes'elesi vardır. Bu, birinci ile ikinci, üçüncü ile dördüncü rek'atlar arasında secdeden başını kaldırdıktan sonra biraz oturup, ondan sonra ayağa kalkmaktır. Bâzı Şâfiîler "İhtiyar, yâhud zaîf olursa istirahat oturuşu yapar ve ellerini yere dayayıp kalkar" demişlerdir. Diğerleri bu celseyi tanımazlar. İbn Mes'ûd, îbn Abbâs, Umer, Alî ile Mesrûk, Mekhûl, Atâ, Hasen Basrî de oturduktan sonra dayanıp .kalkmak taraf darıdırlar. İstirahat cel sesi taraftarlarının hücceti Mâlik ibnu'l-Huveyris'in bu hadîsidir. Muhalifleri de: "Medine'de Rasûlullah on sene Ebû Bekr, Umer, Usmân, birçok sahabe ve tabiî senelerce namaz kılmış ve kıldırmış oldukları hâlde, nasıl olur da Medî-ne ahâlîsi topu topu yirmi gün orada kalmış olan Mâliku'bnu'I-Huveyris'in haber verdiği bu mes'eleden habersiz olurlar? Bu olsa oisa, Mâlik'İn İktİdâsı, Rasû-lullah'ın bir beden arızasına uğradığı bir zamana tesadüf etmiş olmasıyle te'vîl olunabilir" diyorlar {Tecrîd Ter., II, 525-526).

[101] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu zahirdir. Çünkü Ebû Bekr sahâbîlerin en fazî-letlesi, en âlimi, en fakîhidir. Peygamber'in ısrarla onun kıldırmasını emretmesi de buna delâlet eder. Ebû Musa'nın son sözü de Ebû Bekr'in ümmetin en faziletlisi olduğuna işaret ettiğini gösterir. Ebû Mûsâ bu sözü, Ebû Bekr'in küçük imamete takdiminden, büyük imamete ehakkıyyetini istidlal ettiğini anlatmak için söylemiştir.

[102] Peygamber'in tebessüm edip yüzünün sevinçten parlaması, ümmetinin namazda buluşup bir kelime birliği üzere bulunduklarından ve dîn emrinin yerine getirilmekte olmasından ileri geliyordu

[103] Bu hadîs, Ebû Bekr'in Peygamber'in vefatına kadar Rasûlullah'ın halîfesi olduğunu gösterir. Şîa'nin iddia ettiği gibi imamlıktan az! de etmemiş olduğunu isbât eder. Bu sabah namazı, Peygamber vefat etmezden evvelki namazların sonuncusudur. Küçük imamet ise, büyük imâmet'e delâlet eder.

[104] Bâzı râvîler Peygamber'in oturduğu yerde imâm olarak, diğer râvîler de yine oturduğu yerde me'mûm olarak namaz kıldığını söylüyorlar. Her iki taraftaki râvîlerin hıfz ve ıtkaan ehli olduklarına bakanlar, Peygamber'in son hastalığı esnasında mescide iki defa çıkmış olup, birinde imâm, diğerinde me'mûm olmuş olduğu cihetini daha kuvvetli görürler.

Gazvelerinin sonu olan Tebük gazvesinde Peygamber'in bir defa sabah namazını Abdurrahman ibn Avf'm arkasında kılmış olduğunu Müslim rivayet ediyor.

Bu hadîsten, herhangi bir illetten dolayı imâmın yanıbaşında namaza durmanın caiz olduğu anlaşılır. Meselâ imâm zaîf olur, sesini uzaktakiler işitemez-se, biri onun yanıbaşında durur ve imâmın tekbîrlerini insanlara işittirir. Yâhud da yer darlığı sebebiyle ve daha başka bir sebeble imâmın yanıbaşında namaza durulmak caiz olabilir.

[105] Buhârî bununla bundan önce geçen bâbda Urve'nin Aişe'den rivayet ettiği hadîse işaret etmiştir.

[106] Amr ibn Avf oğulları, Evsliler'den bir koldur. Meskenleri Küba'da İdi. Buhâ-rî'nin başka yerdeki rivayetinde: Kubâhalkı bir defa kavga etmişler, birbirlerine girip taş atışmışîardı. Keyfiyyet Rasûlullah'a haber verildi. Bunun üzerine Peygamber: "Haydin gidelim de onları barıştıralım "buyurdular denilmiştir.!Bu haber yine Buhârî'nin diğer rivayetine göre, Öğle namazı kılındıktan sonra ulaşmıştır.

Ebû Davud'un Sünen 'indeki rivayet de şudur: "Amr ibn Avf oğulları'nda bir kıtal oldu. Peygamber bunu haber aldı. Aralarını düzeltmek.için oraya öğleden sonra gitti. Giderken de Bilâl'e: ikindi namazına kadar şayet geteınezsem Ebû Bekr'e söyle, namazı kıldırsın, buyurdu.."

Bundan râtıb imâmın, yânı cemâate temelli imâm olan kimsenin ihtiyâç hâlinde yerine halef ta'yîn edebileceği istidlal edilmiştir.

[107] Bu kıssadan bir tek namazı birbiri arkasından öne geçen iki İmâmın arkasında kılmanın cevazı istinbât edilmiştir. Bu, üzerinde ittifak edilmiş bir husustur. İmâmda meselâ hades vâki' olur, yerine bir halîfe geçirir, halîfe namazı tamamlarsa namaz sahihtir. İşte bu namazda Ebû Bekr, namazın bir kısmında imâm iken, diğer bir kısmında me'mûm olması da bunun gibidir. Burada bir mes'ele de şudur: Vazîfeli imâm, vekilini namaza başlattıktan sonra namaz tamâm olmadan gelirse, ona uymada yâhud kendi imamete geçip vekilini me'mûm sırasına geçirmekte muhayyer olur. Bu surette namaz kesilmez, me'mûmlann namazı da bozulmaz.

[108] Namaz içinde hamd ve tesbîh etmek caizdir. İmâmın namaz fiillerinde yâhud kıraatte yanıldığını kendisine bildirmek için cemâatin tesbîh etmesi caiz olduğunda ittifak vardır.

[109] Bu Mâlik ibnu'l-Huveyris hadîsi Kitâbu'1-Ezân'in "Seferde bir tek müezzin ezan okusun diyen kimse" unvanlı 17. babında da geçmişti. İlgili açıklamalar için oraya bakılsın

[110] Bu hadîs de daha mufassal bir lâfızla Kitâbu's-Salât, "Evlerindeki mescidler..." unvanlı 46. babında geçmişti. Burada Peygamber'in ev sahibine "Nerede namaz kıldırmamı istersin?" suâli, ev sahibinin iznini tazammun ediyor.

[111] Bu söz, bâb altında gelecek olan Âişe hadîsinde Peygamber'in söylediği bir sözdür.

[112] Ibn Mes'ûd'un bu sözünü ma'nâ olarak îbn.Ebî Şeybe sahîh bir isnâd ile mev-sûlen rivayet etmiştir.

[113] Hasen Basrî'nin bu sözünü, İbnu'l-Munzir, kendi kitabında mevsûlen rivayet etmiştir

[114] Bunu da ma'nâsiyle İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir. Yânî, secdeyi unutan kimse namaz nizâmına uymayarak yaptığı kiyâmı atar ve onu yapılmamış kılar da secde eder, demiş oluyor.

Hasen Basrî'nin bu dediği vaziyet, çok kalabalık ve izdihamda kılman cu-nıua ve bayram gibi namazlarda olabilir.

[115] Bu hadîs ile, özürlü oturanın kendi gibi özürlü oturanlara da, ayakta ofunlara da imamlığının sahîh olduğuna istidlal edilmiştir. Bâzı âlimler ayakta olanın, oturanın arkasında namaz kılmasını tecviz etmişler ve buradaki Âişe hadîsiyle ihticâc eylemişlerdir. Zîrâ bu hadîs, Peygamber'in imâm olduğu namazların sonuncusudur. Bunda kendisi oturmuş, cemâat ayakta kılmışlar, hâzır olanlara oturun diye emretmemiştir. Bundan dolayı amel bunun üzerine olmak gerekir.

[116] Bu hadîsteki hastalık, bundan evvelki hadîslerde bahsedilen ve Peygamber'in vefâtıyle neticelenen son hastalığı değildir. Bundan sonraki hadîste açıkça görüleceği üzere, bu daha eski bir rahatsızlıktır ki, attan düşmek sebebiyle vücûdu incinmiş, bundan dolayı mescide çıkmadığı gibi, namazı oturarak kılmaya mecbur kalmıştı.

[117] Buhârî'nin kendi şeyhi Humeydî'den naklettiği bu son fıkralar, bundan önceki haşiyede belirtilen görüşlerin dayanağı ve delilidir. Humeydî bu son sözleriyle şunu demek istemiştir: Peygamber daha önceki attan düşme rahatsızlığında oturarak namaz kılıp, arkasında ayakta kılanlara oturun diye işaret etmişti. Vefâ-tiyle neticelenen son hastalığında ise, kendisi oturarak namaz kıldırdı, arkasındakiler ayakta namaz kıldıkları hâlde Peygamber onlara oturun diye emretmedi. Binâenaleyh bu hususta Peygamber'in bu son ameli alınır.

[118] Bu ta'lîk,yânîEnes'in naklettiği bu söz, bundan önceki babda geçen hadîsinin -bâzı tarîklerinde bulunan- bir tarafıdır (İbn Hacer).

[119] "Ki o yalancı değildir" sözünden murâd, o, hadîste vehm edici değildir, bil'a-kis o güzel zabteder bir zabıttır, demektir. Bundan söyleneceği her yerde kasde-dilen ma'nâ budur. Sahâbî hakkında da böyledir. Çünkü onların hepsi makbuldürler, hakîkî yalandan emîn sayılmışlardır. Onlar hakkında yalan te-vehhümüne hiçbir mecal yoktur (Şâh Veliyyullah).

[120] Bundan, imâmın fiillerine uymanın vâcib olduğu istidlal olunur. İbu'f-Cevzî'nin bundan me'mûm olan kimse imâm rüknü tamamlamadıkça o rükne başlayamaz ma'nâsını çıkarmış ve bu görüşü ile cumhura muhalefet etmiştir. Zîrâ bu takdirde imâma mutâbaat mutasavver değildir. Herhalde râvînin maksadı Ra-sûlullah secdeye vardıktan sonra ve secdeden kalkmadan secdeye inerdik demektir. Ayrı ayrı lâfızlarla gelen birçok rivayetlerin hepsi de bu ma'nâyı bildirir. Bundan maksad mutâbaatı ta'rîftir. Ve imâmdan evvel hiçbir rükne başlamanın câİz olmadığını anlatmaktır.

[121] Hadîsteki şekk, râvî Şu'be'dendir. Bu kabahati işleyen başın tahavvülünü söylemek ile suretin tahavvülünü:yâhud yüzün tahavvülünü söylemek hep bir ma'-nâya dönücüdür. ,

Bu hadîs imâmdan evvel davrananlar hakkında şiddetli bir tehdîd ihtiva etmektedir. İmamına mutâbaat etmeyenin sureti eşek suretine çevrilmesi mecazîdir. Böyle olan kimse iktidâya niyet etmişken, iktidâ etmiyor ve iktidâ etmemesiyle beraber kendini muktedî bilecek kadar eşeklik gösteriyor. Peygamber'in bu sözü, eşek sîretini ihtiyar eden bu kimselere yakışan suret, eşek suretidir., gibi bir tevbîh ve sakındırmayı tazammun etmiş oluyor.

Bâzı âlimler hadîsi mecazî ma'nâya hamletmeyip, çevrilmenin(meshin) bilfiil vâki' olmasından korkulur, demişler. Mecazî ma'nâya gidenler, çevrilmenin Mu-hammed Ümmeti hakkında vukûunun caiz olmadığına ve Muhammed Ümme-ti'nin meshten yânî başka kılığa çevrilmekten emîn kılınmış olduğuna dayanırlar. Bu hadîsi Alî, Ebû Hureyre, İmrân İbn Husayn da rivayet etmişlerdir

[122] Buharı bu başlık içinde, Hz. Âişe'nİn, kölesi Ebû Amr Zekvân henüz çocuk iken ona ramazânda Mushaf açtırıp, arkasında namaz kıldığını misâl olarak zikrederek ve yine Peygamber'in aynı bâb başlığı içindeki hadîsi sebebiyle kölenin, himayede bulunan azâdlının, veledi zinanın, bedevinin, bulûğ çağına varmamış mümeyyiz çocuğun imametlerine, hem de yüzünden ve Mushaf'tan okumakla, namazın sahih olacağına işaret etmiş oluyor.

Mushaf'tan okumakla narnâz kılmağa İbn Şîrîn, Hasen Basrî, Hakem ve Atâ da kaail olmuşlardır. İmâm Mâlik, bunu yalnız ramazân kıyamında tecvîz etmiştir. İbrâhîm en-Nâhaî, Saîd ibn Müseyyeb, Şa'bî, Süleyman İbn Hanzale, Mucâhid İbn Cubeyr, Hammâd ve Katâde ise caiz görmezler. Ebû Hanîfe, Şafiî ve Ahmed ibn Hanbel de bunlardandır. Çünkü Mushaf'tan okumak, ameli kesirdir. Ameli kesir ise, namazı bozar.

Ebû Yûsuf ile Muhammed ibnu'l-Hasen eş-Şeybânî'ye göre caizdir. Çünkü Mushaf'a bakmak da ibâdettir. Yalnız Hıristiyanlar'a benzemek dolayısiyle bunu kerahetle tecvîz ederler.

Kölesi Zekvân'ın ramazânda Âişe'ye imamlık ettiği haberini, İbn Ebî Şey-be ile diğerleri mevsûlen rivayet etmişlerdir.

Buhârî'nin bu başlıktan maksadı, bunların cevazını isbât etmektir. Şâfİî de buna kaafldir. Ebû Hanîfe bunu kerîh görür. İmâm'ın Mushaf'tan okuması Ebû Hanîfe'ye göre namazı bozucudur. Şafiî'ye göre bunda be's yoktur.

Aişe'den ta'lîkan nakledilen haberin zahiri Şâfiîler'in görüşünü te'yîd ediyor. Hanefi'ler onu te'vîl ediyorlar ve "Âişe'ye Mushaf'tan imamlık ederdi" sözünün ma'nâsı, Âişe'nin beraberinde olan Mushaf'a yakın bir yerde, ona bakarak namaz kıldırıyordu; noksanlık imâmın namâzındadır, diyorlar (Şâh VeliyyuIIah).

[123] Bu kısım hadîsten değil, Buhârî'nin sözündendir.

Kölenin cemâatte hâzır bulunmaktan men' edilemeyeceğinin vechi ibâdet konusunda Allah hakkının efendi hakkından önde

tutulmuş olmasındandır.

[124] Bu hadîsin bâb başlığına uygunluk ciheti, Sâlim'in henüz azâd edilmeden önce - o cemâate imamlık etmesidir. Huzeyfe ailesi, sonra Sâlim'İ azâd edip oğul edinmişlerdi. Bu oğul edinme hususu da bilâhare Kur'ân-ı Kerîm'de el-Ahzâb: 4-5. âyetlerinde, oğul edinilenin nesebi kanştınlmıyacak şekilde düzeltilmişti

[125] Bu hadîsin namaz ile münâsebeti, kendisine amel yânî me'mûriyet verilmiş olan emîr vâlî gibi kimselerin namazlarda imâm olmaları sünnet gereği olmasıdır. Kölenin emirlik ve valiliği sahih olunca, arkasında namaz kılmak da sahih olmak lâzım gelir. (Âmil için aşağıda 130. haşiyeye bakınız).

Kölenin, veledi zinanın, bedevinin imametleri cumhura göre sahihtir. Yalnız İmâm Mâlik: "Köle olan, hürrlere imâm olamaz. Şu kadar ki, hürrler içinde okuyucu bulunmazsa, cumuadan başka namazlarda köleye iktidâ edilebilir. Çünkü cumuua, köleye vâcib değildir" der.

Âişe veledi zinanın imametinde be's görmemiş, hattâ "Ana-babasının günâhından ona birşey yok" der imiş. Ümer ibn Abdilazîz İle Mücâhid ve Mâlik, veledi zinanın râtib imam olmasını mekruh görmüşlerdir. Sebebi de aleyhinde söz söylenir makûleden olduğu için, onun yüzünden halkın günâha girmesidir. İmâm Şâfiî: "Babası belli olmayan kimseyi imâm ta'yîn etmek istemem" demiştir. Hanefîler ise, kolejle veledi zinanın imamlıklarını -halkın istihfafına hedef oldukları için- mekruh görürler. Lâkin bunlardan biri imamete geçti mi, arkasında kılmabilir, derler...

[126] Bu hadîsteki imamlar, mutlaka namaz kıldıran İmamlar olduğu gibi, valiler ve emirler ma'nâsma da gelir. Çünkü namaz kıldırmak asıl onların vazîfesidir.

İsabetin ma'nâsı, en kuvvetli kavle göre, namazı eksiksiz kılmaktır. Bâzıları isabetten murad, vakte isabet etmek, yânî namazı vaktinde kılmaktır, demişlerdir.

Hadîsteki hatâ, amd mukaabİH olan hatâ değildir. Çünkü kasidsız vâki' olan eksikliğin günâhı yoktur. Bu, İsabet mukaabili olan hatâdır ..»Buna göre ma'nâsı "namazı eksik yâhud vaktinden geri bırakmış yâhud rükünler, şartlar ve sünnetlerce kemâlden ârî olarak kıldırırlarsa" demek olur.

Bu hadîs, imâmın taksirinden dolayı muktedîye birşey terettüb etmeyeceğine delîl edinilmiştir. İmâmın bâzı işlerde hatâsı, doğru kılmakta oian me'mumun namazının sahîhiiğine müessir olmaz. Meselâ imâm abdestsiz yâhud cünüb olur, yâhud üzerinde göze görünmeyen bir pislik bulunursa me'mûm namazı iade etmez. Hanefîler'e göre ise, imâm da, me'mûm da o namazı iade eder. Mâlik ile Şafiî ve Ahmed ibn Hanbel'in mezheblerine göre, muktedî yalnız muvafakat cihetinden imâma tâbi'dir. Yânî yalnız onun icra etliği fiilleri ve hareketleri icra etmekle mükelleftir, imâmın namâzındaki şahinlik ve bozukluk ile alâkadar olmaz. Hanefîler'e göre ise sihhat ve fesad cihetinden de imâma tâbi'dir.

[127] Hasen Basrî'nin bu sözünü Saîd ibn Mansûr mevsûien rivayet etmiştir.

[128] Fitne imâmı, fitne önderi ve ihtilâl reîsi demektir. Bunun Hz. Usmân'ı muhasara eden Mısırhlar'ın reislerinden bîri olan Abdurrahmân ibn Adîs yâhud Kinâ-ne ibn Bişr olduğu söylenir

[129] Zuhrî'nin bu sözünü Ma'mer ile Abdurrazzâk tahrîc etmişlerdir.

Muhannes, huyu, kadın huyu olan, kadınlığa özenen erkek demektir. İki türlü olur: Biri bu huy hilkaten olur; kendisinin bunda bir sun'u olmaz. Böylesine bir günâh ve kötüleme olmaz. Diğeri de, hılkî olmayarak, kendisi kadınlığa özenen ve kadınlık külfetine girendir, böylesi kötülenmiştir.

[130] Benzeme ciheti, saçlarının kara, kıvırcık, kısa ve başının küçük olması gibi şeylerdir.

Âmil -büyük, küçük- bir yeri idareye hükümet tarafından ta'yîn edilen vâlî ve emîre denir.

Bu hadîs, bundan biraz önce geçen 54. babın hadîslerinden biri olarak, küçük lâfız farkıyle tahrîc edilmişti.

[131] Hadîs ayrı ayrı mes'elelere delîl olmak üzere bâzı lâfız farklarıyle bundan önce birkaç yerde geçmişti. Burada tekrar edilmesinden maksad, bâb başlığına delîl olmasıdır. İbn Abbâs çocukluk haliyle yalnız başına iktidâeylediği zaman imâmın neresinde durulacağını bilmeyerek sol tarafına geçmişken, Peygamber'in onu sağ tarafa geçirdiği beyân edilmiştir. Me'mûm tek olursa imâmın

hizasında ve sağ tarafında durmak lâzımdır. Bu, Umer, İbn Umer, Enes, İbn Abbâs ile imamlardan Sevrî, Mekhûl, Şa!bî, Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Ebû Hanîfe, Mâlik, Evzâî ve Ishâk'ın kavilleridir/ Muhammed ibnu'l-Hasen: Ayaklarının parmaklarını imâmın ökçesi yanma kor, diyor. Şafiî'ye göre musâvât hizasından biraz gerilemesi müstehâbdır. îbrâhîm Naharye göre, rukû'a varıncaya kadar imâmın arkasında durur. O vakte kadar biri daha gelmezse imâmın sağına geçer. Ahmed ibn Hanbel, muktedî imâmın solunda durursa namazı bozulur, der.

[132] Bu hadîs Abdest Alma Kitâbı'nda ve diğer yerlerde geçmişti.Uzanıp uyuduktan sonra abdest almadan namaz kılabilmek, Peygamberlik husûsiyetlerindendir. Peygamberlerin gözleri uyuşa da, kalbleri uyumaz.

Bu hadîste Peygamber'in sabah namazı sünnetiyle beraber on üç rek'at kıldığı bildiriliyor. Buna göre bu gecede vitirle birlikte onbir rek'at gece namazı kılmış oluyor. Başka sayılarda da kılmıştır.

Peygamber'in İbn Abbâs'ı namaz içinde tutup sol tarafından sağ tarafına geçirmesi ve namaza böylece devam etmeleri, namazlarının bozuJmadığmın delilidir. Bu noffia, hadîsin bâb başlığına uygunluk ve delîl teşkîl eden yeridir.

[133] Amr bu sözü ile, kendisinin Bukeyr'den yaptığı rivayetinin senedinin, yukarıda zikredilmiş olan birinci rivayetinin senedinden daha yüksek olduğunu ten-bîh etmiştir.

[134] Buhârî "iza"nın cevâbını zikretmedi. Çünkü bu mes'elcde görüş ayrılığı vardır. Yânî İmâmın imamlığa niyet etmesi şart olup olmamasında farklı görüşler vardır. Bâzıları: İktidânın sahîh olmasında imâmın imamlığa niyet etmesi şart değildir; imâma cemâat faziletine nail olması için niyet miistehâb olur, dediler. Kaadı Hüseyin: Münferid olarak namaz kılan kimseye bir topluluk iktidâ etse, kendisi bunları bilmemiş olsa, yine cemâat faziletine nail olur. Çünkü onlar da onun sayesinde bu fazilete nâÎl olmuşlardır, dedi. Ahmed, farz ile nafile arasını ayırdı. Nafilede değil de, farzda niyeti şart kıldı.. Ebû Hanîfe: İmâmın imamete niyet etmesi erkekler hakkında şart değil, kadınlar hakkında şarttır. Çünkü kadının imâmın yanında durması ile imâmın namazının bozulması ihtimâli vardır, demiştir. (Aynî, Kastallânî).

[135] Hadîsin bu başlık altında şevkinden maksad, imâmın bir topluluğa imâm olmaya dönüşmesi, namazdan evvel kendisinde bunun için bir niyet bulunmasına ihtiyâç olmayacağını bildirmektir (Şâh Veliyyullah).

[136] Müslim'in rivayetinde Rasülullah'ın arkasında kıldığı namazı kavmine kıîdırırdı" ziyâdesi vardır ki, zahir ma'nâsı, farzı Peygamber ile birlikte kıldıktan sonra henüz kılmamış olan kavmine imâm olur, kendi nafile kılıcı iken, arkasındaki cemâat farz kılıcı olurlardı. Bu mes'eîede Hanefîler ve Mâlikîler İle diğerleri arasında büyük görüş ayrılığı vardır.Onlar, farz kılan kimsenin nafile kılana iktidâsı sahîh değildir, derler. Şâfiîier ile Hanbeltler ise bunu tecviz ederler. Delillerinden biri de Muâz ibn Cebel'in bu fiilidir.

[137] Fâtin, ezâ ve azâb veren, işkence yapan ma'nâsına geldiği gibi, nefret ettirici; dîni sevmeye mâni' olucu ma'nâsına da gelir. Fettan da bunun mubâlağa sîgası-dır.

[138] Şikâyet eden zât bazılarınca Hazm ibn Ebî Ka'b'dir. Şikâyet olunan bu fulan-ca, Muaz ibn Cebel ile Ubeyy ibn Ka'b'dan biridir. '

[139] Bu hadîslerden imâm için namaz, hafif tutmanın mendûb olduğu anlaşılır hata bazılarınca bu emir vâcib say.hr. Uzatmaya râz, olan sayıs, mahdûd kim ct rejcıldıran kımsenm uzun sureler okumasında, rükû' ve sücûdda teşbihleri çoğaltmasında ise be's yoktur. Nitekim Peygamber, sahâbîlerin bu husûstak rıza ve rağbetlerini bildiği için, bâz, kerreler böyle yapardı. Herhalde namazda naıtletme yapacağım diye namaz rükünlerinin hiçbirini eksik yapmamak gerekir '

[140] Bu ta'lîki, İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir. Bu Ebû Useyd Mâlik ibn Rabîa el-Ensârî es-Sâidî, Bcdr harbine iştirak eden bahtiyarlardandır. Onlardan en son vefat eden olduğu nakledilir. Oğlunun ismi eİ-Munzir'dir.Ebû Useyd1-in oğluna karşı söylediği söz, oğlunun yânî imâmın namazı uzatmasından şikâyetidir.

[141] Müslim'de Biri ayrı bir tarafa çekildi, selâm verip namazı yalnız başına kildi"; Nesâî rivayetinde: - O adam çekilip mescidin bir tarafında namaz kıldı"; İbn Hıbbân'da da "Bir adam el-Bakara Sûresi'nden başladığını görünce ayrı bir tarafa çekilip yalnızca kıldı" denilmiştir. Bu hadîslerden o zâtin namazı kesip yeni baştan namaz kıldığı anlaşılıyor. Bundan, Şâfiîlcr bir özürden dolayı namazı kesmek ve ibtâl etmenin cevazını istidlal etmektedirler. Hanefîler ile Mâlikîlcr ise bunu, ameli bâtıl kılmaktır diyerek, asla tecviz etmezler.

Bâzıları bu zâtın ancak iktidâyı kesmiş olduğunu ve namazını bozmaksızın, selâm vermeksizin münferiden tamamlamış olduğunu söylerler; bu, Şâfiî-ler'e göre caizdir. Ancak özürsüz olursa mekruhtur.

[142] Buhârî'in haber verdiği bu ayrı ayrı mutâbaatlar, hadîsin tarîklerinin çokluğunu gösterdiği gibi, hadîsin kuvvet ve sağlamlığını da göstermektedir. Aynı zamanda hadîsin iyi anlaşılması ve hüküm istinbâtında gerekli olan tamamlayıcı bilgilerin kaynaklan da gösterilmiş olmaktadır. Çünkü bu tarîklerin bâzılarında hadîs, daha mufassal lâfızlarla ve ziyâdelerle rivayet edilmiş olabilmektedir

[143] Yânî cemâatin hâline merhameten namazı kısa tuttuğu hâlde, namaz rükünleri ve sünnetlerinden hiçbirini de eksik bırakmazdı, demek istemiştir.

[144] Bu hadîsi Buhârî ile Müslim, müteaddid tariklerle Enes'ten rivayet etmişlerdir. Peygamber'in ümmetine olan re'fet ve şefekatının sayısız delillerinden biri de budur. Çocuğu ağlayan kadının kalbi çocuğu ile meşgul olacağından, gönül duruluğu İle namaza devam edemez. Yâhud namazım bozup çocuğu ile meşgul olur. Her iki suretle ya cemâat, ya huşu faziletlerinin birinden mahrum kalmış olur. Bunlar imâmın namazı hafifletmesi için kâfî sebeblerdir. Peygamber bir defasında birinci rek'atta altmış âyet kadar okumuşken, bir çocuğun ağlamasını işitince ikinci rek'atta yalnız üç âyet ile yetinmiştir.

[145] Arka arkaya sıralanan bu hadîslerle, çocukların ve çocuklu kadınların mescide girmesinde be's olmadığı, kadınların erkek şaftlarının arkasında cemâate katılmalarının caiz olduğu istidlal olunur. Bir de Peygamber'in bu sözü, namazda iken müstehâb olan bir şeyi yapmaya niyet eden kimseye, o müstehâbı yapmak vâcib olmadığına delildir.

[146] Bu ta'lîkm fâidesi, hadîsi Katâde'nin Enes'ten işitmiş olduğunu beyândır (Aynî).

[147] Buhârî, hakkında görüş ayrılığı bulunan mes'elede kesin hüküm vermeyi terk etmek hususundaki âdeti üzere yürüyerek "izâ"nın cevâbını zikretmemiştir. Bununla beraber Buhârî'nin meylinin bunun cevazına olduğu zahirdir. Öyleyse mukadder cevâb "Bu caiz olur" yâhud "Bu kâfî olur" sözüdür (Aynî).

[148] Bundan önce geçen 60. babın 136 rakamlı haşiyesinde, bu konu ile de ilgili gerekli açıklama geçmişti. Bu mes'elede Hanefîler ile Mâlikîler bir tarafta, Şâfiî-ler ile Hanbelîler diğer taraftadır. Hanefîler ile Mâlikîler, farz kılan kimsenin nafile kılana iktidâ etmesi sahîh değildir, derler. Şâfiîler ile Hanbelîler ise, bunu caiz görürler. Delillerinden biri de Muâz ibn Ccbel'in bu fiilidir.

[149] Bu hadîs aynı kitabın 39. ve 46. bâblarmda da geçmişti. Burada bâb başlığına şâhid olan kısım "Ebû Bekr tekbîrleri insanlara işittiriyordu" ifadesidir. Bu ifâde, cumhura göre, geçen rivâyetlerdeki "Ebû Bekr, Peygamber'in namazına uyarak namaz kılıyor, insanlar da Ebû Bekr'in namazına uyarak namaz kılıyorlardı" sözlerinden kasdedilen ma'nâyı tefsîr edicidir... (İbn Hacer).

Bu hadîsten ve diğer hadîslerden, Peygamber'in gelmesinden sonra o namazı Peygamber'in imâm olup kıldırdığı, Ebû Bekr'in hizmeti yalnız teblîğden ibaret kaldığı anlaşılıyor.

[150] İbn Battal: Bu, Mesrûk ile Şa'bî'nın cumhura muhalif olarak "Şaftlarının bir kısmı diğer kısmına uyar" sözlerine muvafıktır, dedi. Şa'bî'nin sözünü Abdur-razzâk ile îbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmişlerdir.

Buhârî bu mes'elede kendi tercihini açıkça beyân etmedi. Çünkü, bâb başlığına "İnsanlar Ebû Bekr'e uyuyorlardı" kavline delâlet edici bir şekilde başladı. Sonra insanların Ebû Bekr'e iktidâsını ihtiva eden bu rivayeti tekrarladı. Bunun zahiri, muallak hadîsin zahirini gösteriyor. Buhârî'nin, Şa'bî'nin kavline gider olması ve ilk rivayetteki "Tekbîrleri insanlara işittiriyordu" kavlinin, İnsanların Ebû Bekr'e uymalarını nefyetmediğini düşünmesi muhtemildİr. Çünkü tekbîrleri insanlara işittirmesi, kendisine uymakta oldukları şeyin bir cüz'üdür. Bunda ise, diğerleri için bir nefiy yoktur. Bunu da İsmâîlî'nin "İnsanlar Ebû Bekr'e uyuyorlar. Ebû Bekr de oniara İşittiriyordu" rivayeti te'yîd eder (İbn Hacer).

Bu başlık iki ma'nâya gelir: Biri, kişi imâma uyar, insanlar da me'mûma uyarlar; yânî insanlar tekbîrleri o şahıstan işitirler, böylece imâm, hakikatte her biri için imamdır. İkincisi, İnsanlar hakîkaten o kimseye uyarlar. Müellif Buhârî, Peygamber'in Ebû Bekr'e imâm olması ve Ebû Bekr'in de insanlara imâm olmasında her iki ihtimâle gitmiştir. Peygamber'in Ebû Bekr'e uymuş olması görüşü -ki bu üçüncü ihtimâldir ve İmâm Ahmed'in görüşüdür-; müellif bunu söylemedi (Şâh Veliyyullah

[151] Bu ta'lîki, Müslim Sah fh'inde Ebû Saîd Hudrî'den şöyle tahrîc etmiştir: Rasûlullah (S) sahâbîlerinde bir gerileme gördü de onlara: "İlerleyiniz, bana uyunuz, arkanızda olanlar da sîze uysunlar. Bir kavın (namazda) geri kalmakla devam ederlerse nihayet

Allah onları (herşeyde) geriletir" buyurdu. Bu hadîsi Sünen sahihleri de tahrîc etmişlerdir.

[152] Buhârî bu hadîsi, şimdiye kadar değişik tarîklerden bâzı lâfız farklanyle 39., 46., 67. bâblar gibi birçok yerlerde tahrîc etmiştir. Her tahrîc ettiği yerde de o başlıkta bulunan mes'elenin delilini göstermek istemiştir. Hadîsin bu 68. bâbdaki başlığa delîl olan kısmı "Ebû Bekr, Rasûlullah'ın namazına uyuyordu, insanlar da Ebû Bekr'in namazına uyuyorlardı" şeklindeki bu son fıkrasıdır.

"Rasûlullah geldi, nihayet Ebû Bekr'in soluna oturdu.." ifâdesi de Pey-gamber'İn imâm, Ebû Bekr'in mc'mûm olduğuna delâlet eder.

[153] 153 Bu hadîs daha önce, Kitâbu's-Salât, "Her nerede olursa kıbleye yönelme" unvanlı 31. babında Abdullah ibn Mes'ûd'dan; yine Kitâbu's-Salât, "Mescidde parmaklan birbirine geçirmek" unvanlı 88. bâbda Ebû Hureyre'den olmak üzere geçmişti.

Burada "Namaz mı kısaldı, yoksa unuttun mu?" suâli üzerine, işin hakî-katini ve künhünü cemâatten araştırıp öğrendikten sonra, namazı tamamlamıştır. îşte Rasûlullah'm araştırıp, mes'eleyi tahkik eylemesi, bâb başlığındaki suâlin cevâbı oluyor

[154] Müslim'de Ebû Saîd Hudrî'den rivayet edilen hadîs şöyledir:
Biriniz, namazında şekk edip de, üç mü yoksa dört mü kıldı bilemezse,' şübheyi atıp, yakın Üzerine namazı bina etsin"

[155] Yânî ağlamak namazı bozar mı, bozmaz mı? Abdullah ibn Şeddâd'm haberi ile bâb altındaki hadîs, ağlamanın cevazına delâlet etmektedirler. Bu hususta bâzı tafsilât da vardır (İbn Hacer).

[156] Bu haberi Saîd ibn Mansûr ile.ibnu'l-Munzir mevsûlen rivayet etmişlerdir. Bunda Umer namaza Yûsuf Sûresi ile başlamış, işaret edilen âyete kadar okumuş, orada için için ağladığı İşitilmiştir.

Bu haberdeki neşîc lâfzının ma'nâsı şöyle açıklanmıştır: en-Neşic, nûn'un fethiyle, sesini çıkarmayıp feryâdsızca, boğularak, ve bukâ' boğazda tıkanıp kısılarak ağlamak ma'nâsınadır... (Kaamus Ter.).

[157] Hadîsin bâb ismine uygunluk ve delîllik ciheti, Âişe, babasının duygulu bir insan olduğunu, Kur'ân okurken ağladığını daha önceki müşâhadelerinden bildiği İçin, Peygamber'in makaamına geçtiğinde de duygulanıp ağlayacağım ve Kur'ân'ı insanlara işittiremiyeceğİni ısrarla söylediği hâlde, Peygamber yine Ebû Bekr'in irnâmıığında ısrar etmiş olmasıdır (Aynî).

[158] Safları dümdüz yapmaktan maksad, saffa girenlerin bir hizada bulunması, saff-ta aralık bulunuyorsa kapatılmasıdır. Safflar dolu, aralıksız ve boydan boya tamâm olmalıdır. Öndeki saff bu şekilde dolmadıkça ikinci saffta, o da böyle dolmadıkça üçüncü saffta bulunmak olmaz.

Hadîsin son fıkrası "Allah kalblerinizi muhakkak ayrı ayrı taraflara çevirecektir" şeklinde de rivayet edilmiştir. Yüzlerin ayrı ayrı taraflara çevrilmesi, kalblerin birbirine karşı dönük olması, yânî müslümânlar arasında kin ve düşmanlık peyda olması demektir. İşte namaz safflarının bozuk olmasına, kalblerin bozukluğu gibi şiddetli ilâhî bir ceza terettüb ediyor. Müslümânlar arasında amelen en büyük toplayıcı sebeb namaz olduğundan, salâhları ve içtimaî nizâmları, namazdaki salâh ve nizâmı güzel muhafaza etmeye bağlı kılınmış demek oluyor.

[159] Peygamber'in arkasındakileri görmesi hakîkat de, mecaz da olabilir. Hakikat olması hâlinde bu, Peygamberlik hususiyetlerinden olmuş olur

[160] Bu hadîsten de ikaamet ile namaza girme arasında imâmın cemâate dönüp safları düzeltme hususunda kelâm edebileceği ve safları düzeltmenin vâcib olduğu anlaşılmaktadır.

[161] Bü hadîs bâzı lâfız farklarıyle daha önce de Kitâbu'İ-Ezân, "Ezan okumak hususunda kur'a atmak" unvanlı 9., ve keza aynı kitâb, "Öğle namazını ilk vaktinde kılmanın fazileti" unvanlı 32. bâbda geçmişti. Burada bâb başlığına delîl olan kısmı, hadîsin son fıkrasıdır. Birinci saff da imâma yakın olan safftır.

[162] Bu hadîs, Kitâbu'I-Ezân, "İmâm ancak kendisine uyulmak için imâm yapılmıştır" unvânh 51. bâbda ÂÎşe'den olmak üzere geçmişti. Burada Ebû Hu-reyre'dendir ve bâzı ziyâdelikier ihtiva etmektedir.
Daha evvel geçen bâblarda "îmânı oturduğu hâlde namaz kıldığı vaki! sizler de hep oturarak namaz kılınız" emrinin Peygamber'in

hastalık günlerinden birinde verdiği bir emir olduğu, bundan sonra, bu emrin İmâm oturduğu hâlde ayakta ona iktidâ edilmesi şeklinde takarrür ettiği isbât edilip gösterilmişti.

Bu hadîste bâb başlığına delîl olan kısım, son fikrasıdır ki, saffı doğrultmanın namazın güzelliklerinden olduğunu takrir etmiştir.

[163] Bu hadîslerde Peygamber'in safflanndümdüz yapılmasına atfettiği büyük ehemmiyet en açık surette görülmektedir

[164] Ukbetu'bnu Ubeyd,üstteki hadîsin râvîsi olan Saîd ibn Ubeyd'in kardeşidir. Bu-hâri bu ikinci tarîki zikretmekle Buşeyr ibn Yesâr'ın bunu Enes'ten işitmesini göstermek istemiştir.

"Demek ki, tabiîler zamanındaki namaz safflarını sahâbîler beğenmemişler. Zamânımızdaki namaz safflan ise cidden yürekler acısıdır. Ehli İslâm arasındaki tenâfur ve tebâğuz hâli de Peygamber'in inzârına tastamam tetâbuk ederek safflarımtzın hâline denk geliyor" (Ahmed Naîm, Tecrîd Ter., II, 560).

[165] Nu'mân'ın bu sözü, Ebû Davud'un tahrîc ettiği hadîsin bir tarafıdır. Buna İbn Huzeyme de sahihtir, demiştir.

[166] Bundan maksad, safflarıı doğrultmak ve aralıkları kapatmak hususundaki mübalağadır.

[167] Buhârî bu hadîsi şimdiye kadar birçok yerde tahrîc etmiş ve her bir yerde de, o yerle ilgili bulunan dînî hükümleri İstinbât eylemiştir. Bunun benzerini bu kitabında çok yapmıştır. Bu da müellifin ictihâd kuvvetine delâlet eden hususlardan biridir. Çünkü o, hadîsin her bir cüz'ünden hüküm çıkarır. Bu makaam ise cemâat mes'elesiyle ilgilidir. Me'mûm tek kişi olduğu zaman namaza duruş sünneti, imâmın sağına durmaktır. Bununla beraber şayet me'mûm imâmın soluna durursa namazı bozulmuş olmaz (Şâh Veliyyullah).

[168] Kadın erkeklere karışmayarak, tek başına onların,arkasında namaza durursa. bu duruşu saff hükmünde olur. Bu hadîste kılındığı haber verilen namazda Enes ibn Mâlik'in annesi Ümmü Süleym, onların arkasında tek başına namaza durmuş ve bir saff teşkil etmiştir. Bu da bâb başlığındaki mes'elenin delilidir.

[169] Me'mûm bir kişi olduğu zaman duracağı yer imâmın sağıdır. Böylece imâma göre, mescidin de sağ tarafında bulunmuş olur, ki bunda niza ve müşkülik yoktur. Me'mûmlar çok oldukları zaman ise, mescidin sağ tarafının faziletine bir delîl yoktur... Çünkü biz, Buhârî bu bâb başlığını ancak hadîste gelene uygun olmak üzere koymuştur diyoruz... (Aynî).

[170] Yânî bu ona zarar vermez. Bu mes'elede görüş ayrılıkları olduğu için Buhârî hükmü kesin beyân etmemiştir.

[171] Hasen'in bu görüşünü Saîd ibn Mansûr sahîh bir isnâdla rivayet etmiştir. Ha-sen'in nehir dediği elbette küçük nehirdir; büyük nehir gibi geniş bir hâilin ikti-dâya mâni' olduğunda şübhe yoktur. Bu da ihtilaflı mes'elelerdendir.

[172] Ebû Miclez'in sözünü(îbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir

[173] Sahâbîlerin bu fiilinden, imâm olmaya niyet etmemiş kimseye iktidâ etmenin cevazına istidlal olunduğu gibi, tatavvu' namazında cemâat olmanın cevazına da istidlal olunabilir. Çünkü bu namazın tatavvu' olduğunda şübhe yoktur. Hattâ kıssanın ramazânda cereyan etmiş olduğu rivayetine bakılacak olursa bu, teravih namazı İdi.

Peygamber'in gece namazına mescidde cemâatle devam edilmesine müsâade etmeyip, bu suretle özür beyân etmesi ümmetine olan re'fct ve rahmetinin kemâline delâlet eden parlak delillerdendir.

Buhârî sarihi Ebû Süleyman Hattâbî şöyle diyor: "Gece namazı Peygam-ber'e vâcib idi. Peygamber'in devam ettiği şer'î fiillerde kendisine uymak Kur'ân nâssları mucibince ümmete vâcibdir. Mescide çıkıp gece namâzs kılmayı i'tiyâd etmeleri -beş namazdan başkaca yeni bir farz inşâsı değil- kendisine teessî ve iktidarım vâcib olması yüzünden ümmete belki vâcib olur diye sakındı. Bu, ayniyle bir kimsenin kendi üzerine adak olan bir namazı vâcib kılması gibidir ki, o namaz nezreden hakkında farz olmakla beraber asıl dînde farz edilmiş bir namaz değildir".

[174] Bâzıları bu başlık için şöyle bir münâsebet zikrettiler: Kendisiyle imâmı arasında duvar yâhud bir engel bulunan musallî olunca, bunun saff yapmaya mâni' olacağı zannolunabilir. İşte bu başlığı, içindekilerle bu zannı def etmek için zikretti (Aynî).

[175] Bu hadîsteki "ramazânda" kaydından, bu kılınan namazın ramazândaki gece namazı yânî teravih olduğu anlaşılıyor.

Farzların mescidlerde cemâatle edası, dînin şeâirini izhâr içindir. Nafilelerin evlerde kılınması ise riyadan uzak olduğundandır.

[176] Bu tarîkin fâidesi, Müsâ ibn Ukbe'nin, hadîsi Ebu'n-Nadr'dan işitmesini beyân etmektir.

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

16-KİTÂBU'L-KUSÛF

(Güneş ve Ay Tutulması Kitabı)

1- Güneş Tutulması Sırasında Namaz Kılmak Babı [1]

1-.......Ebû Bekre (Nufey ibnu'l-Hâris -R-) şöyle demiştir: Biz RasûluIlah(S)'m yanında idik. Derken güneş tutuldu. Peygamber, ri-dâsını ardından sürükleyerek kalktı ve mescide girdi. Biz de girdik. Bize güneş siyahlıktan sıyrılıncaya kadar iki rek'at namaz kıldırdı. Sonra: "Şübhesiz güneş ile ay hiçbir kimsenin ölümünden dolayı tutulmazlar. Siz bunların böyle tutulduklarını gördüğünüzde, başınıza gelen bu hâl açılıncaya kadar namaz kılın ve duâ edin" buyurdu [2].

2-.......Kays (ibn Ebî Hazım) şöyle demiştir: Ben İbn Mes'ûd'dan işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S): "Şübhesiz güneş ile ay insanlardan hiçbir kimsenin ölümünden dolayı tutulmazlar. Fakat bu güneş ile ay(m tutulmaları) Allah 'in âyetlerinden iki âyettirler. Siz bunları (tutulmuş) gördüğünüz zaman hemen kalkıp namaza durun " buyurdu [3]

3-....... İbn Umer (R), Peygamber (S)'den şöyle buyurduğunu haber verir dururdu: "Şübhesiz güneş ile ay hiçbir kimsenin ölümünden, ve de hayâtından dolayı tutulmazlar; lâkin bunlar, Allah'ın âyetlerinden iki âyettirler. Siz bunların tutulduklarım görünce hemen namaza durun"[4].

4-....... el-Mugîre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) zamânında, oğlu İbrahim'in öldüğü gün güneş tutuldu[5], İnsanlar: Güneş, İb-râhîm'in ölümünden dolayı tutuldu, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Şübhesiz güneş ile ay, hiçbir kimsenin ölümünden ve de hayâtından dolayı tutulmazlar. Bunu gördüğünüz zaman hemen namaz kılın ve Allah'a duâ edin" buyurdu [6].

2- Güneş Tutulması Esnasında Sadaka Vermek Babı

5-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah zamanında güneş tutuldu. Rasûlullah insanlara namaz kıldırdı. Şöyle ki: Namaza durdu ve ayakta durmayı uzattı[7]. Sonra rükû' yaptı; rukû'u da uzattı [8]. Sonra rukû'dan kalktı ve kıyamı yine uzattı ise de bu ikinci kıyamı, evvelki kıyamdan az sürdü. Sonra yine rukû'a vardı ve rukû'u uzattı ise de bu ikinci rukû'u evvelki rukû'undan kısa idi. Sonra secde etti ve sucûdu uzattı. Sonra ikinci rek'atta da ilk rek'atta yaptığı gibi yaptı [9]. Sonra güneş açılmış olduğu hâlde namazdan çıktı. Akabinde insanlara hutbe yaptı. Şöyle ki: Allah'a hamd ve sena etti, sonra: "Şübhesiz ki, güneş ile ay, Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Bunlar hiçbir kimsenin ölümü ve de hayâtından dolayı tutulmazlar. Sizler bu tutulmayı gördüğünüz zaman hemen Allah *a duâ edin, tekbîr alın, namaz kılın.ve sadaka verin " buyurdu [10]. Sonra da şunları söyledi: "Ey Muhammed ümmeti, Allah'a yemin ederim ki, erkek kulunun veya dişi kulunun zina edişinden dolayı Allah Taâlâ kadar kıskanç olan hiçbir kimse yoktur. Ey Muhammed ümmeti, Allah'a yemîn ederim ki, benim bilmekte olduğumu sizler bilseniz, muhakkak az güler, çok ağlardınız" [11]

3- Güneş Tutulması Sırasında "Es-Salatu Camiatun" Diye Nida Edilmesi Babı

6-.......Bize Yahya ibnu Ebî Kesîr tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân ibni Avf ez-Zuhriyyu, Abdullah ibn Amr(R)'den haber verdi. O: Rasûlullah (S) zamanında güneş tutulduğu zaman "İnne's-salâte câmiatun (-Namaz toplayıcıdır)" diye nida edildi, demiştir [12]

4- Güneş Tutulmasında İmamın Hutbe Yapması Babı

Aişe ile Esma: Peygamber (S) hutbe yaptı, dediler [13]

7- Bize Yahya ibnu Bukeyr tahdîs edip şöyle dedi: Bana el-Leys ibn Sa'd, Ukayl el-Eylî'den; o da İbnu Şihâb'dan tahdîs etti. H ve yine bana Ahmed ibn Salih tahdîs edip şöyle dedi: Bize Anbese (ibnu Hâlid ibn Yezîd el-Eylî) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yûnus (ibnu Yezîd el-Eylî), İbn Şihâb'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Urve, Peygamber'İn zevcesi ÂÎşe'den tahdîs etti; o şöyledemiştir: Pey-gamber'in hayâtında güneş tutuldu. Peygamber (S) hemen mescide çıktı. İnsanlar O'nun arkasında saff oldular. Rasûlullah Allâhu Ekber diyerek tekbîrini aldı, müteakiben uzun bir kıraatle Kur'ân okudu. Sonra Allâhu Ekber deyip uzun bir rükû' yaptı. Sonra Semiallâhu litnen hamideh deyip doğruldu. Secdeye gitmedi ve uzun bir kıraat daha yaptı. Bu ikinci kıraati birinci kıraatten daha kısadır.Sonra Allâhu Ekber deyip uzun bir rükû' daha yaptı. Bu ikinci rükû' birinciden daha kısadır. Sonra Semiallâhu litnen hamidehu, Rabbena ve lekel-hamdu dedi. Sonra secde yaptı. Bu secdeden sonra sonuncu (yânî ikinci) rek'at içinde de, birinci rek'attakiler gibi yapıp söyledi. Böylece Peygamber dört secde içinde dört rukû'u tam kemâle ulaştırdı. Namazdan çıkmadan önce de güneş açıldı. Sonra Rasûlullah hutbe yapmak üzere ayağa kalktı ve lâyık olduğu sıfatlarla Allah'a sena etti. Bundan sonra da: "Güneş ile ay Allah 'in âyetlerinden iki âyettir. Onlar hiçbir kimsenin ölümü ve de hayâtından dolayı tutulmazlar. Siz bunların tutulmalarını gördüğünüzde hemen namaza sığınınız" buyurdu. (Zuhrî, yukarıdaki senedde geçen "Bana Urve tahdîs etti" sözü

üzerine atıf olarak şöyle dedi:) Ve Kesîr ibnu Abbâs tahdîs ediyordu ki, baba bir kardeşi olan Abdullah ibn Abbâs "Güneşin tutulduğu gün" hadîsini, Urve'nin Âişe'den rivayet ettiği hadîs gibi tahdîs ederdi [14]. Zuhrî dedi ki: Ben Urve'ye: Senin kardeşin Abdullah ibnu'z-Zubeyr Medine'de güneş tutulduğu gün {adedde ve hey'ette) sabah namazı gibi kıldı; iki rek'at üzerine ziyâde etmedi, dedim. Urve: Evet, öyle yaptı; çünkü o sünneti tecâvüz etti, dedi [15].

5- Bab: Kişi (Fark Gözetmeksizin) "Kesefeti'ş-Şemsu'" Yahud "Hasefeti'ş-Şemsu" Ta'birlerini Söyler Mi?

Ve Yüce Allah: "Fe haşefe 1-kameru" (ei-Kiyâme: 8) buyurdu [16].

8-.......Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) güneş kusûf ettiği, yânı tutulduğu gün namaz kıldırdı. Şöyle ki; ayağa kalktı, Allâhu Ekber diye tekbîr aldı ve uzun bir kıraatle okudu. Sonra uzun bir rükû' yaptı. Sonra başını rukû'dan kaldırıp Semiallâhu limen hamidehu dedi. Ve yine olduğu gibi ayakta dikildi. Sonra uzun bir kıraat yaptı. Bu kıraati birinci kıraatinden az sürdü. Sonra yine uzun bir rukü' yaptı ise de, bu ikinci rukû'u birinci rukû'undan kısa idi. Sonra uzun bir secde yaptı. Bundan sonra sonuncu, yânî ikinci rek'at içinde de birinci rek'attaki işler gibi yaptı. Sonra güneş açılmış olduğu hâlde selâm verip namazdan çıktı. Akabinde insanlara bir hutbe yaptı da, güneş ve ay tutulmaları hususunda: "Şübhesiz güneş ve ay Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Bunlar hiçbir kimsenin ölümü ve de hayâtından dolayı husuf etmezler; yânî tutulmazlar. Sizler bunların tutulduğunu gördüğünüz zaman hemen namaza sığınıp iltica ediniz" buyurdu.

6- Peygamberin "Allah, güneş ve ay tutulması ile kullarım korkutur" Sözüne Aid Bab

Ve bu sözü Ebû Mûsâ Peygamber'den olmak üzere söylemiştir [17].

9- Bize Kuteybe ibnu Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hammâd ibnu Zeyd, Yûnus (ibn Ubeyd)'dan; o da el-Hasen el-Basrî'den tahdîs etti. Ebû Bekre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Şübhesiz güneş ile ay Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Bunlar hiçbir kimsenin ölümünden dolayı tutulmazlar. Velâkin Yüce Allah bu âyetle kullarını korkutur" buyurdu.

Ve Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Abdulvâris ibnu Saîd, Şu'be ibnu'I-Haccâc, Hâlid ibn Abdillah ve Hammâd ibn Seleme yukarıda adı geçen Yûnus ibnu Ubeydillah'tan yaptıkları rivayetlerinde "Allah bununla kullarını korkutur" kısmını zikretmediler [18].

Ve bu hadîsi Mübarek ibn Fudâle'den, o da el-Hasen'den rivayet etmekte Mûsâ (ibn İsmâîl el-Tebuzekî veya İbn Dâvûd ed-Dabbî), Yûnus ibn Ubeyd'e mutâbaat etmiştir. Bu mutâbaa hadîsinde el-Hasen şöyle demiştir: Bana Ebû Bekre, Peygamber (S)'den haber verdi ki, Peygamber: "Şübhesiz Allah bunlarla kullarını korkutur" buyurmuştur.

Ve yine bu hadîsi el-Hasen'den rivayet etmekte Eş'as ibnu Ab-dilmelik, Mübarek ibn Fudâle'ye mutâbaat etmiştir (Ancak bunda "Allah'ın bunlarla kullarını korkutması" fıkrası yoktur; bu da mu-tabaatta şart değildir) [19].

7- Güneş ve Ay Tutulması Sırasında Kabir Azabından Allah'a Sığınma Babı

10- Bize Abdullah ibn Mesleme, İmâm Mâlik'ten; oda Yahya ibn Saîd'den; o da Amre bintu Abdirrahmân'dan; o da Peygamber'in zevcesi Âişe'den tahdîs etti ki, bir Yahûdî kadın'[20] (atıyye) istemek üzere Âişe'ye gelmiş de ona: Allah seni kabir azabından korusun, diye duâ etmiştir. Bunun üzerine Âişe (R) RasûluIlah'a: İnsanlar kabirlerinde azâb edilirler mi? diye sormuş. Rasûlullah da: "Ondan, yânı kabir azabından Allah'a sığınırım" demiştir. (Âişe dedi ki:) Sonra Rasûlullah, (oğlu İbrâhîm'in son demlerini yaşadığını haber aldığından) sabah vakti bir bineğe binip çıktı. Derken güneş tutuldu. Kuşluk vaktinde döndüğünde Rasûlullah (mescid bitişiğinde zevcelerine âid olan) hücrelerin aralarına uğradı. Sonra kalkıp namaza durdu. İnsanlar da O'nun arkasında dikilip namaza durdular. Şöyle ki: Rasûlullah uzun bir kıyam yaptı. Sonra uzun bir rükû' yaptı. Sonra başını rukû'dan kaldırdı ve uzun bir kıyam daha yaptı. Bu ikinci kıyam, birinci kıyamdan kısa oldu. Sonra bir uzun rükû' daha yaptı. Bu da ilk rukû'dan kısa sürdü. Sonra başını rukû'dan kaldırıp secdeye vardı. Sonra kalktı ve uzun bir kıyama durdu. Bu kıyam da birinci kıyamdan kısa sürdü. Sonra uzun bir rukû'a vardı ise de, bu da evvelki rukû'dan kısa sürdü. Sonra başını kaldırıp secdeye gitti. Sonra uzunca bir kıyama durdu ise de, bu da evvelki kıyamdan kısa sürdü. Sonra uzunca bir rukû'a vardı ise bu da birinci rukû'dan kısa sürdü. Sonra rukû'dan başını kaldırıp secdeye vardı. Ve namazdan çıktı [21]. (Hutbede) Allah ne söylemesini diledi ise onları söyledi. Sonra sahâbîleri-ne kabir azabından (Allah'a) sığınmalarını emretti [22].

8- Kusüf Namazında Sucüdün Uzatılması Babı

11-.......Bize Şeybân (ibn Abdirrahmân), Yahya (ibn Ebî Kesîr)'dan; o da Ebû Seleme'den; o da Abdullah ibn Amr'dan tahdîs etti. Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) zamanında güneş tutulduğunda "İnne's-salâte câmiatun (— Şübhesiz namaz toplayıcıdır -toplayacaktır-)" diye nida edildi. Bunun akabinden Peygamber (S) bir rek'atta iki kerre rükû' yaptı. Sonra kalkıp, yine bir rek'atta iki kerre rükû' yaptı. Sonra (ka'deye) oturdu. Sonra (ka'dede iken) güneş açıldı. Râvî (Ebû Seleme yâhud Abdullah ibn Amr) dedi ki: Âişe.bana: Daha evvel ömrümde bu kadar uzun süren bir su-cûdda bulunmamıştım, dedi [23].

9- Kusüf Namazının Cemaat Halinde Kılınması Babı

Abdullah ibn Abbâs, Zemzem'in gölgeliğinde, topluluğa bu namazı kıldırmıştır [24]. îbn Abbâs'ın oğlu Alî, insanları namaz için toplamıştır [25].

İbn Umer de halka cemâatle kusûf namazı kıldırrmştır [26].

12-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) zamanında güneş tutuldu da Rasûlullah şöylece namaz kıldırdı: Namaza durdu ve takriben el-Bakara Sûresi'ni okuyacak kadar süren uzun bir kıyam yaptı. Sonra uzun bir rükû' yaptı. Sonra rukû'dan yükselip birinci kıyamdan kısaca olmak üzere, uzun bir kıyam daha yaptı. Sonra ilk rukû'dan kısaca olmak üzere, uzun bir rükû' daha yaptı. Sonra secdeye vardı. (İki secde yaptıktan) sonra, uzun bir kıyam daha yaptı ve bu kıyam, ilk kıyamdan kısa oldu. Sonra ilk rukû'dan kısa olmak üzere uzun bir rükû' yaptı. Sonra bu rukû'dan yükselip yine ilk kıyamdan kısa süren, uzun bir kıyam daha yaptı. Sonra uzun bir rükû' daha yaptı ki, bu rükû' ilk rukû'dan kısa sürdü. Sonra secde yaptı. (Secdelerden) sonra güneş açılmış olduğu hâlde namazdan çıktı[27]. Akabindeki hutbede:

"Şübhesiz güneş ile ay Allah 'in âyetlerinden iki âyettir. Bunlar hiçbir kimsenin ölümü ve de hayâtı için tutulmazlar. Binâenaleyh sizler bunu (yânî bu ikisinden birinin tutulmasını) gördüğünüzde hemen Allah 'ı zikrediniz" buyurdu. Sahâbîler: Yâ Rasûlallah, biz seni (namaz içinde) durduğun yerden bir şeye elinle uzandığını gördük. Sonra (yine namaz içinde) irkilip geri geri geldiğini gördük, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah: "Şübhesiz ben cenneti gördüm ve elimle bir salkıma uzandım. Eğer ben o salkımı ele geçirebilseydim, dünyâ bakî kaldıkça ondan yerdiniz (de tükenmezdi)[28]. Ve bana ateş de gösterildi. Ömrümde bugün gördüğüm kadar çirkin, berbad hiçbir manzara görmemiştim. Ve cehennemin ahâlîsinin çoğunu da kadınlar olarak gördüm" buyurdu. Sahâbîler: Yâ Rasûlallah, ne sebeble (kadınların çoğu cehennemlik oluyorlar)? diye sordular. Rasûiullah: "Küfürleri sebebiyle" buyurdu. Allah'a îmân etmiyorlar mı? yenildi. Rasûlul-lah: "Kocalarına karşı ni'mete nankörlük ederler. İyiliğe karşı küf-rân ederler. Onlardan birine bütün ömür boyu (yâhud bütün zaman) iyilik etsen de sonra senden (hoşlanmadığı ufacık) bir şey görse: Senden hiçbir hayr görmedim ki, der" buyurdu [29].

10- Güneş Tutulmasında Kadınların Erkeklerle Beraber Namaz Kılmaları Babı [30]

13-.......Esma bintu Ebî Bekr (R) şöyle demiştir: Güneş tutulduğu vakitte ben, Peygamber'in zevcesi Âişe'nin yanına geldim. Bir de gördüm ki, insanlar hep ayaktalar; namaz kılıyorlar. Âişe de di-kelmiş, namaz kılıyor. İnsanlara ne oluyor? dedim. Âişe, eliyle gökyüzüne doğru işaret etti de: Subhânallâhi dedi. Ben^ Bu bir âyet mi (yânî azâb veya kıyamet alâmeti mi)? diye sordum. Âişe başıyle evet diye işaret etti. Esma dedi ki: Bunun üzerine ben de namaza durdum. (Kıraatin uzamasından dolayı) nihayet üzerime baygınlık geldi. Ben (yanımdaki kırbadan) başımın üstüne su dökmeğe başladım. Rasü-lullah namazdan çıkınca Allah'a hamd ve sena ettikten sonra, şöyle buyurdu: "Cennet ve cehenneme kadar evvelce bana gösterilmemiş hiçbir şey kalmadı ki, bu makaamımda görmüş olmayayım. Bana vahy olundu ki, sizler kabirlerde Mesth Deccâl (yüzünden çekilecek) fitnelere benzer, yâhud ona yakın bir imtihana uğratılacaksınız". Aradaki râvî: Esma bu ta'bîrlerin hangisini söyledi,

bilmiyorum, dedi. "(Kabre girdikten sonra) her birinize gelinecek de kendisine: Bu zât hakkın^ daki (yânî Muhammed hakkındaki) bilgin nedir? diye sorulacak. Mü *-min yâhud yakın sahibi olan kimse -Râvî: Esmâ'nın hangi sözü söylediğini bilmiyorum, dedi-: O, Muhammed'dir. O, Allah'ın Rasûlü'dür. Bize beyyineler ile hidâyet getirdi. Biz de da'vetine icabet edip îmân getirdik ve (eserine) uyduk, diyecek. Bu cevâb üzerine o şahsa: Yat da iyice rahat et; biz senin kat'îinanıcı olduğunu bildik, denilecek. Kabirdeki kimse münafık yâhud kalbinde şübhe olan biri ise -Râvî yine, Esmâ'nın bu sözlerden hangisini söylediğini bilmiyorum, dedi- o soruya karşılık: Ben bilmiyorum. İşittim. İnsanlar bir-şeyler söylüyorlardı, ben de onu söyledim, diye cevâb verecektir".

11- Güneş Tutulması Sırasında Köleye Hürriyet Vermeyi Seven Kimse Babı

14-.......Burada Esma: Yemîn ederim ki, Peygamber (S) güneş tutulması dolayisıyle köle azâd etmeyi emretti, demiştir [31].

12- Mescid İçinde Güneş Tutulması Namazı Kılınması Babı

15-.......Bana Mâlik, Yahya ibnSaîd'den; o da Amre bintu Abdirrahmân'dan; o da Âişe(R)'den tahdîs etmiştir. Bir Yahûdî kadın birşey istemek için Âişe'nin yanına gelmiş ve ona: Allah seni kabir azabından korusun diyerek duâ etmiş. Bunun üzerine Âişe, Rasûlul-lah'a: İnsanlar kabirlerinde azâb edilirler mi? diye sormuş. Rasûlul-lah da: ' 'Ondan (yânî kabir azabından) A ilah 'a sığın ınm" buyurmuştur. Sonra Rasûlullah, (oğlu İbrahim'in vefatı sebebiyle) sabah vakti bir bineğe binip çıktı. Derken güneş tutuldu. Rasûlullah kuşluk vaktinde (cenazeden) döndü de (ailelerine mahsûs olan) hücreler arasına uğradı [32]. Sonra (mescidde) ayağa kalkıp namaza durdu. İnsanlar da arkasında namaza durdular. Rasûlullah uzun bir kıyam yaptı, sonra uzun bir rükû' yaptı. Sonra rukû'dan yükselip uzunca bir kıyam daha yaptı. Bu, evvelki kıyamdan kısa sürdü. Sonra uzun bir rükû' daha yaptı; bu da evvelki rukû'dan kısa sürdü. Sonra rukû'dan yükseldi ve uzun bir secde yaptı. Sonra ayağa kalktı, yine uzun bir kıyam yaptı. Bu da evvelki kıyamdan kısadır. Sonra uzun bir rükû' yaptı. Bu

rükû' da evvelkinden kısadır. Sonra tekrar uzun bir kıyam yaptı. Bu da evvelki kıyamdan kısa sürdü. Sonra uzun bir rükû' daha yaptı ki, bu da evvelki rukû'dan kısadır. Sonra secde yaptı. Bu secde, evvelki sucûddan kısa sürdü. Sonra namazdan çıktı. Müteakiben Rasûlullah (hutbede) Allah ne söylemesini diledi ise onları söyledi. Sonra sahâbîlerine kabir azabından Allah'a sığınmalarını emretti.

13- Bab:

"Güneş hiçbir kimsenin ölümü ve de hayâtı için tutulmaz".

Bu hadîsi Ebû Bekre Nufey' îbnu'l-Hâris, Mugîretu'bnu Şu'be, Ebû Mûsâ el-Eş'ârî, Abdullah ibn Abbâs ve Abdullah ibn Umer -Allah onlardan razı olsun- rivayet etmişlerdir [33].

16-.......Ebû Mes'ûd el-Ensârî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Güneş iie ay, hiçbir kimsenin ölümünden, ve hayâtından dolayı tutulmazlar. Lâkin bunlar Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Bunların tutulduklarını görünce hemen namaza durun" buyurdu.

17-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûluliah zamanında güneş tutuldu. Peygamber ayağa kalkıp insanlara namaz kıldırdı. Şöyle ki: Kıraati uzattı. Sonra rukû'a vardı ve rukû'u uzattı. Sonra rukû'dan başını kaldırdı ve tekrar kıraati uzattı. Bu ikinci kıraati, birinci kıraatinden kısarak idi. Sonra tekrar rukû'a vardı ve bu rukû'u birinci rukû'undan biraz eksik uzattı. Sonra rukû'dan başını kaldırdı. Akabinde iki secde yaptı. Sonra ayağa kalktı ve bu ikinci rek'atta da birinci rek'atta yaptığı gibi yaptı. Sonra hutbeye kalktı da: "Şübhesiz güneş ile ay, hiçbir kimsenin ölümü, ve hayâtı için tutulmazlar. Lâkin bunlar Allah'ın âyetlerinden iki âyettir ki, Allah bunları kullarına gösterir. Sizler bu tutulmayı gördüğünüz zaman hemen namaza sığınınız" buyurdu [34].

14- Güneş Tutulması Zamanında Zikretmek Babı

Bu, güneş tutulması sırasında zikr etmeyi, İbnu Abbâs (R) rivayet etti[35].

18-.......Ebû Mûsâ el-Eş'ârî (R) şöyle demiştir: Güneş tutuldu.Bunun üzerine Peygamber (S) bunun saat (yânî kıyamet alâmeti) olmasından korkarak belinleye belinleye telâşla kalktı ve mescide geldi. Ve o zamana kadar asla yaparken görmediğim en uzun kıyam, en uzun rükû' ve en uzun sucûdlarla namaz kıldırdı [36] ve: "Allah

Taâlâ'mn göndermekte olduğu işte bu âyetler, hiçbir kimsenin ölmesinden, ve hayâtından dolayı olmaz. Lâkin Allah bu tutulma ile kullarını korkutur. Binâenaleyh sizler bu kabilden (korkunç) birşey gördüğünüz zaman hemen Allah'ı zikr etmeye, Allah'a dua etmeye ve Allah'tan mağfiret istemeye (koyulup) sığınınız" buyurdu [37].

15- Güneş ve Ay Tutulması Sırasında Dua Etmek Babı

Bu sırada duâ etme hadîsini Ebû Mûsâ ile Aişe (R) Peygamber(S)'den söylemişlerdir [38]. .:

19-.......Bize Ziyâd ibnu Ilâkatahdîs edip şöyle dedi: Ben Mugîre ibnu Şu'be'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber'in oğlu İbrahim'in öldüğü gün güneş tutuldu. İnsanlar, güneş İbrahim'in ölümü için tutuldu, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Şübhesiz güneş ile ay Allah 'in âyetlerinden iki âyettir. Bunlar hiçbir kimsenin ölümü ve de hayâtı için tutulmazlar. Sizler bunları (tutulmuş) gördüğünüz zaman hemen Allah 'a duâ ediniz ve açılıp parlayıncaya kadar namaz kılınız" buyurdu [39].

16- İmamın, Güneş Tutulması Hutbesinde "Amma Ba'du" (Hitab Ayırımını) Söylemesi Babı

Ve Ebû Usâme şöyle demiştir: Bize Hişâm (ibn Urve) tahdîs edip şöyle dedi: Bana Munzir kızı Fâtıma,

Esmâ'dan haber verdi. O, şöyle demiştir:

Rasûlullah (S), güneş karanlıktan açılmış olduğu hâlde namazdan çıktı. Akabinde hutbeye girişti. Şöyle ki: Evvelâ Allah'a lâyık olduğu sıfatlarla hamd etti.

Sonra "Amma ba'du" dedi [40].

17- Ay Tutulmasında da Namaz Kılmanın Meşrü'luğu Babı

20-.......(Ebû Bekre-R-:) Rasûlullah zamanında güneş tutuldu da, Rasûlullah (S) iki rek'at namaz kıldırdı, demiştir[41].

21-......, Ebû Bekre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah zamanında güneş tutuldu. 3unun üzerine Rasûlullah ridâsını arkasından sürük-leye sürükleye (odasından) dışarıya çıktı da nihayet mescide vardı[42].

İnsanlar da O'nun yanına toplandılar. Rasûlullah insanlara iki rek'at namaz kıldırdı. Güneş de açıldı. Bunun akabinde Rasûlullah şöyle buyurdu: "Şübhesiz güneş ile ay Allah'ın (yarattığı) âyetlerden iki âyettir. Ve bunlar hiçbir kimsenin ölümünden dolayı tutulmazlar. Bunlarda tutulma olduğu zaman, sizin başınıza gelen bu hâl açılıncaya kadar namaz kılınız ve dua ediniz" buyurdu. (Râvî dedi ki:) Bu hutbenin sebebi şu oldu: Peygamber'in İbrâhîm adiyle söylenen bir oğlu vefat etti de (bâzı) insanlar bu hususta dedikodu etmişlerdi [43].

18- Bab: Kusüf Namazında İlk Rek'at Daha Uzundur [44]

22-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) güneş tutulmasında sahâbîlere iki rek'at içinde dört rükû' olarak namaz kıldırdı. îlk rukû*lar daha uzundur [45].

19- Kusüf Namazında Kıraati Açıktan Okumak Babı

23-.......bize el-Velîd (el-Kuraşî) tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Nemir (Abdurrahmân ed-Dımaşkî) haber verdi. O, İbn Şihâb'dan; o da Urve'den; o da Âişe(R)'den işitti ki, Peygamber (S) kusûf namazında kıraatini açıktan okumuştur [46]. Peygamber kıraatini bitirdiği zaman Attâhu Ekber deyip rukû'a vardı. Rukû'dan yükseldiği zaman Semiallâhu limen hamidehu, Rabbena ve lekeH-hamd dedi. Sonra kusûf namazında tekrar kıraate başlardı ki, iki rek'at içinde dört rükû ile döTt secde ederdi. (Yine Velîd dedi ki:) el-Evzâî ve ondan başkası şöyle dedi: Ben ez-Zuhrî'den işittim; o da Urve'den; o da Âişe(R)'den (O, şöyle demiştir)[47]: Rasûlullah (S) zamanında güneş tutuldu da Rasûlullah, Bi 's-salâti câmiaten (yânî cemâatle namaza hâzır olun) diye nida etmek üzere munâdî çıkardı. Akabinde öne geçti ve iki rek'at içinde dört rükû' ile dört secde yaparak, kusûf namazını kıldırdı.

Velîd şöyle dedi: Ve yine bana Abdurrahmân ibnu Nemir haber verdi. O, İbnu Şihâb'dan bunun (yânî birinci hadîsin) benzerini işit-miştir. İbn Şihâb ez-Zuhrî dedi ki: Ben Urve'ye hitaben: Senin kardeşin böyle yapmadı. Kardeşin Abdullah ibnu'z-Zubeyr Medine'de kusûf namazı kıldırdığı zaman, sabah namazı gibi iki rek'at namazdan başkasını kıldırmadı, dedim. Urve: Evet, çünkü o sünnete denk düşüremedi, dedi[48]. Kusûf namazında kıraati açıktan okumak hakkındaki bu hadîsi, ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Sufyân ibnu Huseyn ile Süleyman ibnu Kesîr, İbnu Nemir'e mutâbaat etmişlerdir [49].

---

[1] el-Kesf, keşf vezninde kesmek ma'nâsınadır;... kesf, Hakk Taâlâ'mn güneş ve ayı tutmak ma'nâsınadır.

el-Kusûf, kuöd vezninde, güneş ve ay tutulmak ma'nâsmadır. Perdelendikleri zaman ikinci bâbda "kesefe'ş-şemsu ve'1-kameru" denir. En güzeli, kamer'de hasf, güneş'te kesf denilmektir, el- İnkişâf^dahi, gün ve ay tutulmak demektir.. (Kaamûs Ter.).

el-Hasf, göz çıkarmak, yırtmak, yırtılmak, -müteaddi lâzım olur-; kesmek, pınarın suyu savulmak yâhud yere batmak, eksilmek, bir adamı mahallîyle yere geçirmek, dabbeyi yemsiz habs eylemek... ma'nâlarına gelir.

el-Kusûf; kuûd vezninde ikinci bâbdan bir mahal yere geçmek, ve ay tutulmak ma'nâsınadır. Bâzılarına göre kusûf, güneşe; ve husuf, aya isnâd olunup, "kesefeti'ş-şemsu ve hasefe'l-kameru" denir... (Kaamûs Ter.).

[2] Kusûf namazının meşrûiyyeti muttafakun aleyhtir. Sebebi bizzat kusûf olduğundan, kusûf zamanında kılınır ve tekerrürü ile tekerrür eder. Kusûf namazı müekked sünnettir; vâcib değildir. Güneşin cirmi ile ayın cirmi karanlıktan sıyrılmasından sonra, kusûf namazının vakti geçmiş olacağından, artık namazlar da kılınmaz.

Bâzı âlimler güneş ve ay tutulması sırasında kılman namazın teşriini şu

âyetin'işaretinden de sezmek istemişlerdir:"Hâhk'm âyetlerindendir. Siz güneş ile ay'a secde etmeyiniz de, bu dört âyeti yaratan Allah'a secde ediniz" (Fussilet: 37)

[3] "Siz bunları gördüğünüz zaman" sözündeki mensûb zamîrin tesnîye olmasından kusûf namazı ile husuf namazının her cihetçe hükmü bir olduğuna ve husuf namazının da cemâatle kılınabileceğine istidlal edilmiştir.

[4] Kusûf ile husuf hâdiselerinin vukuunda namaz kılmanın meşrûiyyeti Rasûlul-lah'ın kavi ve fiilleriyle sabit olduğu gibi, Kitâb ile de, ümmetin icmâı ile de sabittir. Fakîhler: "... Biz âyetleri ancak korkutmak için göndeririz" (el-tsrâ: 59) âyetini kusûf namazına delîl sayarlar. Zîrâ namaza ve duaya koyulmak, Allah'tan korkmanın lâzımıdır.

Hakk Taâlâ günlük, haftalık, hattâ yıllık vakit değişmelerinin hepsinde birer namaz meşru' kılmıştır. Bunlar gibi, her ufukta muayyen vakitlerde görülmeyen güneş ve ay tutulmaları da büyük ilâhî âyetlerden olup, bunların meydana geliş zamanlarında da İslâm dînince bir namaz tahsis edilmesinde garîb görülecek bir cihet yoktur. Bilhassa kıyamet hâllerini beyân sadedinde: " jJiij ı^sJi 'çJr'i .'JJ& Jl-^3 .j^Jı JJ lîıî - İşte göz (dehşetle) kamaştığı, ay tutulduğu, güneşle ay bir araya getirildiği zaman... "(eI-Kıyâme:7-9) âyetinden de anlaşılacağı üzere, kıyamet alâmeti olarak bu kabilden bâzı felekî görünüşlerin de meydana geleceği Sâdık Haberci tarafından haber verilmiştir. Buna mukaa-bil: " ^jlflj ol ^

= Kıyametin subûtunun ne zaman olduğunu sana sorarlar.De ki: Onun ilmi ancak Rabb 'imin nezdindedir. Onun vaktini kendisinden başkası açık-layamaz. Göklere de ve yere de ağır basmıştır O. O size ancak ansızın gelir... "(el-A'raf: 187) âyetinin sarahatine binâen apansızın kopacak olan kıyametin de vakti ta'yîn üzere bilinmez. Bunun için kusûf ve husuf hâdiselerini tadarru', niyaz ve taabbud vesilesi ederek namaza koyulmak, imanlılara göre pek tabiî bir keyfiyettir. Bundan korkuya düşmekte de ayıblanacak birşey yoktur.

Husuf ve kusûf zamanlan, dakikası dakikasına; hattâ saniyesi saniyesine erbabı tarafından evvelce hesâb edilerek haber verilebilir. Çok tekrar eden tabiî hâdiselerden oldukları için vukû'Iarından korkuya ne mahall var demek de olmaz. Çünkü bu kevnî nizâmın çözülme günü demek olan kıyametin kopması miadının evvelden hesâb ve ta'yîn edilmiş bu gibi hâdiselerle birlikte vuku' bulmayacağına hiçbir aklî delîl yoktur. İşte o büyük hâdisenin meydana gelme ânında bu, ilâhî âyetlerden biridir diyerek namaza,taabbud ve niyaza koyulanlara ne mutlu! (Tecrîd Ter., I, 4 74).

[5] Rasûlullah'ın oğlu İbrahim'in annesi, Mukavkıs'm Peygamber'e hediye ettiği Mâriye el-Kıbtıyye (R)'dir. En meşhur kavle göre, hicretin sekizinci senesi Zu'I-hicce'sinde doğmuş ve onsekiz ay yaşadıktan sonra vefat etmiş ve Bakî' mezarlığına gömülmüştür. Onaltı ay; onyedi ay sekiz gün; on ay altı gün yaşadığı hakkında da rivayetler vardır.

[6] îbrâhîm'in ölümü ile güneşin tutulması hâdisesini birbirine bağlayan, tutulmanın bu ölüm sebebiyle meydana geldiğini zanneden ve bu zannını konuşmala-rıyle etrafa yayan kimseler bulunduğu Peygamber tarafından haber alınınca, halk arasındaki bu yanlış düşünceler îrâd edilen belîğ bir hutbe ile izâle edilmiştir.

Güneşin hiçbir kimsenin ne ölümü, ne de hayâtı için tutulmuş olmayacağı hakkındaki bu hadîs, Ebû Bekr ile Mugîre gibi Ebû Mûsâ el-Eş'ârî, Ebû Mes'-ûd el-Bedrî, İbn Abbâs, İbn Umer ve Âişe {Radıyallâhu anhum) tarafından da rivayet edilmiştir.

[7] İbn Abbâs hadîsinde birinci rek'atta "el-Bakara Sûresi'ni okuyacak kadar.." denilmiş; Ebû Davud'un Sünen'indeki Urve rivayetinde, ikinci rek'attaki ilk kıyamda "Âlu İmrân Sûresi'ni okuyacak kadar..." denildiğinden, bu rek'atların ne kadar uzatıldığı tahmin edilebilir.

[8] Rukû'u kıraatle değil, tesbîh ve tekbîr kabilinden zikrlerie uzatmıştır. Bu da el-Bakara'dan seksen âyet okuyacak süre kadar tahmin edilmiştir

[9] Kusûf namazının böylece uzatılması müstehâb olup, bu uzatma diğer cemâat namazlarında olduğu gibi, cemâatin rızâsına bağlı değildir. Zîrâ bu nadiren kılman namazlardan olduğu için, Peygamber'in kıldırdığı gibi kılınması gerekir

[10] Hadîsin bâb başlığına delîl olan fıkrası, bu "Sadaka verin" emridir.

[11] Bu hadîs ile diğerleri, kusûf namazından sonra hutbenin müstehâb olduğunu beyânda sarihtir. Bu hutbe cuma ve bayram hutbeleri gibi şartlarını câmi'dir.

Peygamber buradaki ve daha sonraki hutbede sahâbîler Peygamber'in verdiği haberlerde şekk hatıra getirmedikleri hâlde, haberi yemîn ile te'yîd etmesi Arab şivesi üzere haberi te'kîd etmek içindir.

Burada Allah'ın gayretinden maksad, bunun lâzımıdır: Ailesini, nâmûsu-nu kıskanan kimse, tecâvüz edenin cezasını tertîb ile ukubete uğratırsa, Allah da haramları işleyenlere şiddetli ceza hazırlamıştır demektir, Peygamber'in bu hutbesinin son fıkrası çok ma'nâlıdır. Peygamber'in bu sözündeki azamet ne kadar teemmül edilse az gelir. Hakîkaten "Allah'ın azametinin ne olduğunu, cürüm sahihlerinin uğrayacağı ilâhî intikaamm şiddetini, kıyamet hâllerini, ateş azabının şiddetini bilseniz" demektir ki, bunları müşâhade eden kimsede neşve ile dünyâ sevinci kalmayacağı bedîhîdir. Buradaki "Az gülerdiniz" demek "Gülmeğe hiç mecaliniz kalmazdı" demek olur.

Umudu korkusuna gâlib olanlar ise buna "Allah'ın geniş rahmetini; hilmi-nin, lûtfunun, kereminin derecesini bilseniz, ihmâle uğrattığınız sevâblı fiillerin kaçırılmasından devamlı ağlar; gülmeğe vakit bulamazdınız" ma'nâsmı verirler. Peygamber'in bu son sözleri Kur'ân'daki şu âyeti hatırlatıyor: "Artık irti-kâb etmekte oldukları günâhların cezası olmak üzere az gülsünler, çok ağlasınlar" (et-Tevbe: 82).

[12] Bâzı rivayetlerde "Eni's-salâtu câmiatun"; bâzılarında "Bi-salâti câmiaten" (bu kitabın 23. hadîsinde); diğer bâzılarında da burada olduğu gibi "İnne's-salâte câmiatun"şeklinde zabtolunmuştur. Hepsinin ma'nâian "Cemâatle namaza hâzır olun" demektir.

Kusûf namazında ezan da, ikaamet de meşru'-değildir. Bu ta'bîrler ezan ve ikaamet yerine geçmiş olur.

[13] Aışe'nin hadisi "Güneş tutulması esnasında sadaka vermek" babında mevsû-len geçti. Esmamın hadîsi ise aynı kitabın 16. babında gelecektir. İşte bütün bu rivayetler, kusûf namazından sonra hutbe yapmanın delili oluyor.

[14] Bu ifâdeden Abdullah ibn Abbâs'ın rivayetinin Hz. Âişe'nin rivayetine muvafık olduğu sabit oluyor. Nitekim bunu Müslim de böyle tesbît etmiştir.

[15] İsmâîlî'nin rivayetinde: Ben Urve'ye: Vallahi senin kardeşin Abdullah ibn Zu-beyr böyle yapmadı. Kendisi Medîne'de bulunup, Şam'a yürümek istediği zamanki güneş tutulmasında (adedde ve hey'ette) sâdece sabah namazı gibi kıldırdı, dedim. O da: Evet; öyle yaptı, dedi (Bu Kusûf Kitâbı'mn sonundaki 23. hadîsi ta'kîb eden rivayetteki hadîs).

İbn Hazin, Peygamber'in güneş tutulması namazlarının birinde iki rek'at namaz kıldırıp; iki rek'atm birinde "Ve'n-Necm Sûresi"ni okuduğuna dâir el-Hasen el-Basrî'nin mürsel rivayetini aldıktan sonra, şöyle demiştir: Seleften bir taife bununla amel etmiştir. Ezcümle Abdullah ibnu'z-Zubeyr (R) de kusûfta diğer namazlarda olduğu gibi, yalnız-iki rek'at kıldırmıştır. Kardeşi Urve ibnu'z-Zubeyr onu hatâya nisbet etmiştir derlerse, biz Urve'yi hatâya nisbet etmeyi daha hakklı buluruz. Zîrâ Abdullah ibnu'z-Zubeyr Rasûlullah'm sahâbîsidir ve bildiği ne ise, onunla âmil olmuştur. Urve ise, bilmediği bir şeyi inkâr etmiştir (Tecrîd Ter., 111,223).

Metindeki kelâmdan, kusûf namazının herbir rek'atında iki rükû' yapılmasının sünnet olduğu istidlal edilmiştir

[16] et-Kesfve -noktalı hâ ile- el-Hasf kelimeleri hakkında bu kitabın ilk haşiyesinde açıklama geçmişti. Bu iki kelime, lügat bakımından müteradiftir. Güneş İle ayın tutulmalarına "Kusûfân" ve "Husüfân" denir. Cevherî'nin es-Sahâtı'mda mu-sâvî olarak "Kesefeti'ş-şemsu" ve "Hasefe'l-kameru" denilebileceği beyân edilmekle beraber, "Husufun kamer hakkında kullanılmasının daha güzel olacağını zikretmiştir.

Buharı ve Müslim'in rivayetlerinde, güneşe ve aya tahsis etmeksizin her iki lâfız birbiri yerine kullanılmıştır.

Buhârî bu başlıkta aynı mes'eleyi ele alıp, her iki ta'bîrin kullanılabileceğini göstermiş ve bu arada Kur'ân'ın kamer hakkında husuf ta'bîrini kullanmasından dolayı, ay hakkında Kur'ân'a uyarak, bunun daha güzel olacağını bildirmiş oluyor.

[17] Buhârî bu sözü sekiz bâb sonra mevsûlen rivayet etmiştir.

[18] Buhârî, Abdulvâris, Şu'be ve Hâlid'in bu hadîslerini bu Kusûf KÎtâbı'mn bâb-ları içinde mevsûleıı rivayet etmiştir. Sonuncusunun yânı Hammâd ibn Seleme'nin hadîsini ise Taberânî, Haccâc ibn MÎnhâl tarîkinden olmak üzere mevsûlen rivayet etmişti

[19] Bu mutâbaalar ile de o fıkranın subûtu daha ziyâde kat'iyyet kazanmış oluyor. Güneş ve ay bizzat Allah'ın âyetlerinden olduğu gibi, bunların tutulmaları da -Peygamber'in birçok hadîslerinde buyurduğu üzere- birer âyettir. Güneş ve ay tutulması hakkındaki ilmî izahlar, bunların Allah'ın azamet ve kudretine delâlet eden birer âyet olmalarını küçültmek değil, bilhassa daha da takviye eder.

Allah bazen bu âyetleri kullarına kendini hatırlatmak, daldıkları gafletlerden uyarmak, sonsuz kudretini ve te'dîbini sezdirerek onları korkutmak için de kullanır. Zelzele, yıldırım ve diğer tabiat hâdiselerini de bunun için kullanır. Bunda ilme aykırı düşecek hiçbir taraf yoktur. Bu gibi tabiat olaylarını korkutmak için vâsıta yapacağını şu âyetinde belirtmiştir:" u^ Vt ob,S'L J-.J; ûj = Biz (kudretimizin beyyinât ve alâmetleri olan) âyetlerimizi ancak kullarımızı korkutmak için göndeririz"(el-Isrâ: 59).

Demek bütün tekvînî ve tenzîlî âyetlerinin hedefi budur. Bu hususta Fussi-Iet:37. âyeti de zikredilebilir.

Buna göre yalnız güneş ve ay tutulmalarında değil, zelzele, şiddetli rüzgâr, tûfân, gündüz karanlığı gibi herhangi korkunç bir tabiat hâdisesi vukû'unda Allah'a sığınma, O'na duâ ve niyazda bulunma tavsiye edilmiş oluyor

[20] Bu Yahûdî kadının ismi hakkında belli bir rivayete rastlanmamıştır. Âişe'nin yanma gelenlerin iki Yahûdî kocakarı olduğu da rivayet edilmiştir

[21] Hz. Aişe'nin buradaki kusûf namazı ta'rîfine göre, bu namazın iki rek'atında ikişer kıyam ile ikişer rükû' ve birer de secde yapılmıştır

[22] Hadîsinbâb başlığına delîl olan kısmı bu son fıkrasıdir. Nitekim baş tarafında da Yuhûdî kocakarının Âişe'ye kabir azabından koruma duası yapması sebebiyle, Aişe'nin bunu Rasûlullah'tan sorması fıkrası da başlığa delildir. Yahûdî kadınların bunu Âişe'den evvel öğrenip haber vermeleri, kabir azabını eski peygamberlerin de ümmetlerine haber verdiklerini düşündürür. Eldeki Tevrat nüshalarında değil kabir azabı, âhiret bahsi de yoksa da, Tevrat'ın elde bulunmayan kadîm nüshalarında mevcûd olduğuna delâlet eder.

Kur'ân-ı Kerîm'de de kabir azabına işaret eden yerler vardır. Tâhâ: 124. âyeti ile et-Tekâsur Sûreşi'ni buna işaret sayanlar olduğu gibi, Katâde ile Rabî ibn Enes de '_'y*V ^-^-= Biz onları iki kerre azâblandtracağu"(et-7evbe:l0l) âyetinin tefsîrinde, iki kerre azabın, biri dünyâda olacağını, diğerinin de kabir azabı olduğunu söylemişlerdir (Kastâllânî)

[23] Hadîsin son kısmı bâb başlığına kuvvetli bir delildir. Bu kusûf namazı da iki rek'at olarak kılınmıştır. Metindeki "Fî secdetin" ta'bîri "Bir rek'at içinde" demektir. Terceme de böyle yapılmıştır. Bu iki rek'atın her birinde iki defa rükû' yapılmış, secdeler de çok uzun sürmüştür. Kusûf namazında secdelerin diğer namazlardan daha uzun olduğu hakkındaki hadîsler Âişe, Esma bintu Ebî Bekr, Ebû Hureyre, Abdullah ibn Amr, Ebû Mûsâ, Semure ibn Cundeb ve diğer sa-hâbîler tarafından müteaddid lâfızlarla rivayet edilmiştir.

Fakîhlerden.bir takımı rivayet tarîklerinin en kuvvetlilerine tutunmuş ve bu cümleden Âişe, İbn Abbâs ve Abdullah ibn Amr'in iki rek'atta ikişer rükû' ile ikişer sucûd rivayetlerine yapışmışlardır.

Her rek'atte birden ziyâde rukû'u kabul etmeyen Haneffler de diğer sahîh hadîslere tutunur ve bu iki rukû'iu hadîsleri te'vîl ederler.

Birden ziyâde rükû' rivayetlerinin menşeini İmâm Muhammed şöyle îzâh eder: "Pek muhtemildir ki, Peygamber (S) rukû'u diğer namâzlardakinden fazla uzatmış olduğu için, birinci saffta olanlar -imâm kavmeye kalktı zannıyle- başlarını kaldırmışlar, geri safftakiler de onlara uymuşlar. Birinci safftakiler Ra-sûlullah'ı hâlâ rukû'da görünce tekrar rukû'a varmışlar, geridekiler de onlara bakarak tekrar rukû'a varmışlar. Rasûlullah kalkınca geri safftakiler iki defa rükû' edildi zannederek, kendi meşhûdlanna göre rivayette bulunmuşlar. Mü'-minlerin annesi Âişe kadınlar saffında veya hücrelerin birinde, İbn Abbâs da yaşının küçüklüğü hasebiyle çocuklar saffında bulundukları için, geride olanların zannedebilecekleri tarzda rivayette bulunmuş olabilirler. Rukû'un taaddüdü hadîsleri çok kuvvetli olmakla beraber, anlatışlarda farklılıklar vardır. Binâenaleyh hüccetliğe elverişli değildir".

Hulâsa, rivayet tarîklerine bakılırsa, bu hadîslerin hepsi de sahîh veya ha-sendir. Bundan dolayıdır ki, hangi birine tutunmuş bir

taife varsa, onlara karşı rivayetler tenkîd yolundan diğer sahîh hadîsler ile veya kıyâs ile ihticâc edilegelmiştir.

İbn Hazm, Peygamber'in kusûfların birinde iki rek'at namaz kıldırıp, iki rek'atın birinde Ve'n-Necmi Sûresi*ni okuduğuna dâir Hasen Basrî'nin mürsel rivayetini aldıktan sonra, şöyle der: "Seleften bir taife bununla amel etmiştir.

Bu cümleden olarak Abdullah ibnu'z-Zubeyr (Radiyallâhu anhuma) da kusûf-ta diğer namazlarda olduğu gibi, yalnız iki rek'at kıldırmıştır. Kardeşi Urve ibnu'z-Zubeyr onu hatâya nisbet etmiştir derlerse, biz Urve'yİ tahtıe etmeyi daha hakklı buluruz. Zîrâ Abdullah İbnu'z-Zubeyr, Rasûlullah'ın sahâbîsidir ve bildiği ne ise onunla amel etmiştir. Urve ise bilmediği bir şeyi inkâr etmiştir". Bununla beraber İbn Hazm, sıhhati sabit olmuş hadîslerin hepsi ile amel etmeyi caiz görür (Tecrid Ter., III, 322-323).

Abdullah ibnu'z-Zubeyr'in kusûf namazını, sabah namazı gibi birer rükû' H ile kıldırdığı ve kardeşinin onun bu fiilini sonradan sünnete tecâvüz saymasını, "_., Buhârî bu Kusûf Kitâbı'nın sonuncu babının altındaki mutâbaa hadîsinde tes-bît etmiştir (Kitâbu'l-Kusûf, 19. bâb, 23. hadîsin devamı).

[24] Bu ta'lîkı eş-Şâfiî İle Saîd ibn Mansûr beraberce Sufyan ibn Uyeyne'den; o da Süleyman el-Ahvel'den olmak üzere tahrîc etmişlerdir

[25] İbn Hacer: Bu habere mevsûl olarak vâkıf olamadım, demiştir. îbn Abbâs'ın oğlu Alî, hicrî 40. yılda, Alî'nin öldürüldüğü gece doğmuş, bu sebeble kendisine onun adı ve künyesi verilmiştir. Tâbiî'dir. Doğumu 40, Ölümü 114 veya 118 hicret yılındadır. Kendisi bütün Abbasî Halîfeleri'nİn dedesİdir. Çok secde ettiği için es-Seccâd lâkabıyle meşhurdur (Aynî, Kastallânî).

[26] Bundan önceki haberin bakiyyesi olmak muhtemildir. İbn Ebî Şeybe bunun ma'-nâsıyle bir haberi mevsûlen rivayet etmiştir.

Buhârî'nin bunların hepsi ile muradı, kusûf namazında cemâatin meşrûiy-yetine şah id getirmektir

[27] îbn Abbâs'tan rivayet olunan kusûf namazları ta'rîfi üçer rukû'lu ve ikişer ru-kû'Iu olmak üzere iki türlüdür. Bu rivayetteki ta'rîfi ikişer rukû'lu ve uzun kı-yâmlı, uzun kırâatli ve uzun rukû'lu olarak, Hz. Âişe tarafından rivayet edilip, daha önce geçmiş olan kusûf namazı ta'rîfine uygun olanıdır.

[28] Cennet taamının dünyâya müsâade edilmemesindeki hikmeti beyân için sarihlerin kimi: Cennetin yemişleri " Kesilmeyen, yasak da edilmeyen... "(eI-Vâkıa:33) âyeti hükmünce, devamlı ve bakîdir; dünyâ ise fânîdir. Fena bulacak yerde, fena bulmayan ni'met yakışmaz; kimi de: Eğer insanlar onu görmüş olaydı îmânları, îmân bi'ş-şahâde olurdu, hâlbuki onlar gaybe îmân ile mükellef olup, el-En'âm: 158. âyeti mûcebince tevbe kapısı belki kapanırdı. Hâlbuki îmân ve tevbeden nasîb alacak çok kimseler vardı. Bu men' işte onlar hakkında büyük -bir lütuf olmuştur, demişler. Kimi de: Cennet amellerin mükâfatıdır. Bu da ancak âhırette olur. Onun için bu âyetin izhârı men' olundu, demişlerdir. Bu görüşlerin hepsi aklî olup, naklî delîle dayanmıyor.

[29] Hadîsin son fıkrası, kadınların daha çok hislerine ve duygularına mağlûb olduklarını ve buna göre hüküm verdiklerini anlatmaktadır.

[30] Buhârî bu başlıkla, kadınları bundan men' edenlerin kavlini redde işaret etmiştir. Bu, Sevrî ve bâzı Kûfeliler'den menkûl olup, kadınlar teker teker namaz kılarlar, demişlerdir (İbn Hacer).

[31] Köle azad etmeyi tavsiye etmesi, bunun iyilik vecihlerinin en yükseği olmasın-dand.r. Yoksa buna imkân bulamayanların diğer iyilik yollarından hangilerini yaparlarsa girişmeleri mendûbdur. Buradaki emr, vucûb için değil, nedb vd ıî£iq£ eder.Peyga,? ber'İLn bu emrinde bir hikmet de-şu idi: Mü'minlerin tahayyül bile arm nTanaT f "^ olmak için, can azâd etmelerini, AllaS kuL kaama en S- ?nbînnden hÜrdyete Cıka™ala"nı hâtıra getirmek, bu ma-kaama en munasıb olan vasiyetlerdendir. Nitekim başka bir hadîste

MrlZLrT' AHak Tam dQ QZâd °lmm her uzvu™ ****- °*M edenin bir uzvunu cehennem ateşinden azâd eder" buyurulmustur. Efdal olan işte budur. Buna gücü yetmeyen de: " & & £ juı ^ = Cehennem ateşinden hiç

olmazsa yarım hurma sadaka vererek korununuz" vasıyyeti ile amel etmesi gerekir (Tecrıd Ter., 111,343.344)

[32] Ailelerine mahsûs olan bu hücreler, mescide bitişik olduğu için "Hücrelere uğradı, sonra ayağa kalkıp namaza durdu" demesi, bu namazın mescid İçinde kılındığını ifâde ediyor. Müslim'deki Süleyman ibn Bilâl rivayetinde mescidde kılındığı sarahatle İfâde edilmiştir. Hadîsin bâb başlığına delîl olan kısmı da burasıdır. Bundan dolayı güneş tutulması namazı sahrada kılındığı gibi, mescidde

kılınması da sünnet oluyor.

[33] Bu, sahâbîlerin haber verilen şu rivayetlerinin hepsi, bu kitabın bâblarında mev-sûlen nakledilmiş bulunmaktadır

[34] Metindeki el-Fezaı aslında masdârdır. Belinleme ve uçunmadır ki, ansızın zuhur eden korkunç bir hâdise üzerine insana arız olan ürkeklik ve korku demektir. İlâ ile sîgalandığında yardım istemek ve bir kimseye sığınmak ma'nâsmadır.. (Kaatnûs Ter.).

[35] İbn Abbâs'ın bu rivayeti, aynı kitabın "Kusûf namazını cemâat hâlinde kılmak bâbı"nda geçmiştir.

[36] Kattu" kelimesi, kaaideye göre menfî maziden sonra gelir. Bu rivayette ise Yûsuf:85. âyetinde olduğu gibi " (L-) = Mâ"siz olarak "iui iü öjj= ^a' eytuhu kattu yef'aluhu" suretinde gelmiştir. Bununla beraber diğer bâzı nüshalarda kaaideye uygun olarak "fak iü ^İjU " şeklinde de zabtedilraiştir.

Ebû Musa'nın: "Peygamber bunun saat olmasından korkarak telâşla kalktı..." ifâdesi, kendince Peygamber'in sür'atle yerinden kalkmasının sebebini göstermiş gibidir. Gerçi böyle bir hâdiseden korkulmasında haklı sebebler vardır: "Fakat insan önündeki (o kıyameti) yalanlamak diler; kıyamet günü ne za-mânmış, diye sorar, tşte göz (hayretle ve dehşetle) kamaştığı, ay tutulduğu, güneşle ay bir araya getirildiği zaman, o gün insan 'Kaçış nereye?' diyecek., "(el- Kıyâme:5-10); "Biz âyetleri ancak korkutmak için göndeririz" (e\4srZ;59) bu se-bebleri gösterir.

Böyle olmakla beraber Peygamber'in buradaki sür'atli ve telâşlı hareketi, peygamberliğin son yılında tekerrürü umulmayan ve devamı bir iki saate sığabilecek olan bu hâdiseyi, en mühim bir irşâd ve ta'lîm vazifesi sayması ve bu fırsatı kaçırmamaya gayret etmesidir.

[37] Hadîsin son fıkrası, bâb başlığına delîl olan yeridir.

[38] Ebû Musa'nın hadîsi bundan önce geçti. Âişe'nin hadîsi ise gelecek olan bâbdadir.

[39] Peygamber'in bu oğlu hakkında 5 numaralı haşiyede kısaca bilgi verilmişti. Peygamber hutbesinin bu kısmı ile yıldızların yeryüzündeki vakıalara müessir ol duğu hakkında -ve hattâ şimdi bile avâmm arasında- yaşayan bâtıl bir i'tikaadı bertaraf etmiş oluyor. Güneş de, ay da Allah'ın kudretine musahhar iki mahlûkudur. Başka mahlûklara tasallut ederek, meselâ yeryüzünde ölüm gibi, harb gibi, karanlık ve kıtlık gibi zararlar meydana getirmeye kaadir olamadıklarından başka, Allah'ın teshîri ile musahhar olduklarından kendi nefislerinde vâki' olan hâdiseleri bile def ve ref etmekte zerre kadar dahi ve te'sîrleri yoktur. Güneş, İbrahim'in ölümünden dolayı tutuldu demek, yıldızların te'sîrlerine inanılması bâtıl inancına benzer, İşte Peygamber, güneş ve ayın kimsenin ölüm ve hayatiyle alâkalı olmadığını, husuf ile kusûfun, bunların kendilerine göre konulmuş kaanûnlara göre cereyan ettiklerini, bu vesîle ile ve en güzel şekilde öğretmiş, yanlışın, hurafenin yayılmasına fırsat vermemiştir.

[40] Buhârî, bu başlığı içinde Esma hadîsini kısaltılmış ve muallak hâlde getirmiştir. Bu hadîs, bu tarîkten olmak üzere mufassal olarak Kitâbu'l-Cumua'da da geçmiştir.

Amma ba'du, Arab hatîblerinin emîrler huzurunda inşâd eyledikleri hutbede duadan sonra getirmekte oldukları bir kelimedir.' 'Sana olan bu duamdan sonra*' takdirindedir. İlk defa Dâvûd Peygamber yâhud bir kavle göre Ka'b ibnu Lueyy tekellüm eylemiştir. Müelliflerin dibacelerde "Amma ba'du" sözleri, "Besmele, hamdele ve salvele'den sonra" takdirinde olur (Kaatnûs Ter.).

Buna, Allah'a hamd ve senadan ibaret olan hutbe girişi ile asıl hutbe arasını ayırdığı için "Faslu'l-hitâb = Hitâb ayırımı" denilir. "Sözün bundan ötesine gelince:" denilmiş oluyor.

Demek ki, Peygamber'in bu hutbesi de, cumua ve bayram hutbeleri hey'e-tinde ve görünüşe göre namaz hutbesi olarak şartlarını cami' olmak üzere îrâd buyurulmuştur

[41] Buhârî burada Ebû Bekre hadîsini iki tarikten kısa ve uzun olarak getirdi. Kısa olanda ne lâfız, ne de ihtimâl olarak ayın zikri yoktur diye i'tirâz edildi. Buna Buhârî, kısa olan hadîs, uzun hadîsin bir kısmı olduğunu beyân etmek istedi. Uzuna gelince, ondaki "Şübhesiz güneşle ay..." kavlinden sonraki "Bu tutulma olduğu zaman namaz kılınız" emrinden, kasdedilen hüküm (yânî ay tutulmasında da namaz kılma hükmüjalınır diye cevâb verilir. Kaldı ki, bu hadîsin ~\ bâzı tarîklerinde "Bu ikisinden Biri tutulduğu zaman..." şeklinde gelmiştir (İbn Hacer).

Onaltı rakamıyla geçen Ebû Mes'ûd hadîsinde de güneş ve ay zikredildikten sonra, onlara dönen teşriiye zamîrİ ile, onların

tutulmaları akabinde namaz emredilmişti. Binâenaleyh, o da bu hükme delîl olabilir (Kastallânî).

[42] Buradaki eteklerini sürümek ve yürürken toplamamak dikkatsizliği, birçok hadîslerde nehyedilen ridâ sürümek kabîlinden değildir. Bu etek sürüme kibir ve azamet eseri olursa kötü denmiştir. Burada ise İslâm'dan sonra yeni meydana gelmiş olan bu hâdisenin ehemmiyeti ve ümmetine bir azâb inmesinden dâima endişeli olan Peygamber'in hâdise ile ifrat derecede meşguliyeti bu i'tinâya vakit bırakmamıştır. Yoksa Peygamber kadar tevâ2Û'da kararlı hiçbir ferd yaratılmamış olduğunda şübhe yoktur. Hattâ Peygamber o kadar telâş ve acele ile hücresinden çıkıp mescide doğru yürümüştür ki, Esma bintu Ebî Bekr'in Müs lim'deki rivayetine göre, feza'm (korkunun) şiddetinden ötürü kendi ridâsı yerine yanlışlıkla kadınların feracelerinden birini giyip dışarı çıkmış, ridâsı hemen arkadan yetiştirilmiştir. Bu telâş ve acelenin sebebi, Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'nin fik-i rince bu hâdisenin kıyamet alâmeti olması korkusu idi (14. Bâb,17. hadîs).

[43] İnsanlar Câhiliyye'deki "Güneş ile ay âlemde bir ölüm ve zarardan dolayı değişme îcâb ettirirler, yânî tutulurlar" şeklindeki i'tikaadlannı söylemişlerdi. Rasûlullah hemen o İ'tikaadm bâtıl olduğunu bildirmiştir (Kastallânî).

[44] Yânî kusûf namazında birinci rek'atm rukû'ları derece derece daha uzundur. Bu birinci rek'at ikinciden; İkinci rek'at üçüncüden; üçüncü rek'at da dördüncüden daha uzundur demektir.

[45] İbn Battal şöyle dedi: Birinci rek'atın, iki kıyam ve iki rükû' ile beraber, yine kıyam ve rjıkû'larıyle birlikte ikinci rek'attan daha uzun olduğunda ihtilâf yoktur. Âlimler ikinci kıyam ile iki rukû'nun, birinci kıyam ile iki rukû'undan daha kısa olduğunda ittifak ettiler de, ikinci rek'atın ilk kıyamı ile rukû'u hususunda ihtilâf eylediler. Bu ihtilâfın sebebi ise " JjVı rLüı ûjj yj= O ilk kıyamdan kısadır" sözünün ma'nâsınm anlaşılmamasıdır. Acaba bununla murâd, ikinci rek'attan olan birinci midir, yâhud da zamîr cemî'ine mi dönmektedir? Bu takdirde herbir kıyam, kendinden öncekinden kısa olur... (Kirmânî, İbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

[46] Kusûf namazı kıraatinde açıktan ve gizli okumak mes'elesi munâzaalıdır. Bu hadîsteki "Kusûf" lâfzını kamere hamledenler husufta cehrî, kusûfta gizli okumaya tutunmuşlardır. Zîrâ birincisi gece namazı,'diğeri gündüz namazıdır. Ancak hadîsteki kusûf, hassaten kamer husufu demek olmadığı diğer tarîklerle sabit

w olduğundan, Tirmizî'nin nakline göre husufta da, kusûfta da cehren kıraat İmâm Mâlik, Ahmed ve İshâk ibn Râhûye'nİn mezhebidir...

İki kusûfta cehre kaail olanlar, buradaki hadîse tutunurlar. Güneş tutulmasında gizli okumaya kaail olanlar ise Semure ibn Cundeb (R), TırmİzîEbû H!- Dâvûd, Neseî, İbn Mâce ve Tahâvî taraflarından tahrîc edilen ve Tirmizî'nin "Bu hasen, sahîh bir hadîstir" kaydıyle sıhhati gösterilen hadîs ile, İbn Abbâs'-m "Ben kusûf namazında Peygamber (S)'den bir kelime bile işitmedim" hadîsidir ki, bu son hadîste İbn Abbâs, Rasûlullah'm yambaşında namaza durduğunu haber veriyor...

Lâkin cehre kaail olanlar, İbn Abbâs hadîsinin hep çürük yollardan rivayet edilmekle beraber, Peygamber'e yakın durduğu da bu çürük yollardan olsun sabit olmadığını, Semure ile İbn Abbâs'ın geri şaftlarda kalıp, kıraati işitmemiş oldukları muhtemel olduğunu, kusûf namazında Âişe'nin cehr rivâ yeti birçok yollardan sabit olmuş bir hadîs olduğu gibi, Alî ibn Ebî Tâlib'in de güneş tutulma namazım cehf ile kıldırdığını İbn Huzeyme ile Tahâvî'nin sahîh isnâdlarla zikretmiş olduklarını, i'tirâz makaammda söylerler... (Tecrîd, Ter., III, 349-350).

[47] Bunu Müslim, mevsûlen rivayet etmiştir

[48] el-Kusmeyhenî rivayetinde: " i*-Ji 'u-*ı «îl J*t & = Sünnette hatâ ettiği için" şeklindedir. Bu rivayet, 4. Babın 7. hadîsinde de geçmiş ve oradaki haşiyede de kısaca bilgi verilmişti

[49] Sufyân ibn Huseyn'inkini Tirmizî, Süleyman ibn Kesîr'inkini de Ahmed ibn Han-bel mevsûlen rivayet etmişlerdir (Kastallânî).

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

12- EBVÂBU SALÂTİ'L-HAVF

(Korku Namazı Bâbları)

1- Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli (Babi) [1]:

"Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman, eğer kâfirlerin size fenalık yapacağından endîşe ederseniz, namazdankısaltmanızda üzerinize bir vebal yoktur. Şübhesiz ki, , kâfirler sizin apaçık düşmânınızdır. Sen de içlerindebulunup da kendilerine namaz kıldırdığın vakit, onlardan bir kısmı seninle birlikte dursun, silâhlarını (yanlarına) alsınlar. Bu suretle secde ettikleri zaman da arka tarafınızda bulunsunlar. (Bundan sonra) henüz namazını kılmamış olan diğer kısmı gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar ve onlar da ihtiyat

tedbîrlerini ve silâhlarını alsınlar. O küfredenler arzu ederler ki, siz silâhlarınızdan ve eşyanızdan gafil olasınız

da üstünüze derhâl bir baskın yapsınlar. Eğer size yağmurdan bir eziyyet olursa, yâhud hasta bulunursanız

silâhlarınızı koymanızda üzerinize vebal yoktur. (Fakat yine) bütün ihtiyat tedbîrlerini alın. Şübhe yok ki, Allah

kâfirlere hor ve hakîr edici bir azâb hazırlamıştır"

(en-Nisâ: 101-102) [2]

1- Bize Ebu'l-Yemân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb, Zuhrî'-den haber verdi. Şuayb dedi ki: Ben Zuhrî'ye: Peygamber (S) korku namazı kıldı mı? diye sordum. Zuhrî şöyle dedi: Bana Salim haber verdi ki, Abdullah ibn Umer şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ile birlikte Necd tarafına gazveye gitmiştim. Düşmanın hizasına geldik, onlara karşı safflarımızı düzdük. (Namaz vakti gelince) Rasûlullah (S), bize kıldırmak üzere namaza durdu. Bir kısım sahâbîler de O'nunla beraber namaza durdular. Diğer bir kısım ise yönünü düşmana çevirdi.

Rasûlullah kendisiyle birlikte olanlarla beraber rukû'a vardı ve iki defa secde etti. Sonra beraber namaz kılanlar henüz namaz kılmamış olan taifenin yerlerine gittiler. Ötekiler de gelip Rasülullah'-ın arkasında namaza durdular. Rasûlullah onlarla beraber rukû'a varıp iki secde etti. Sonra selâm verdi. (Ondan sonra) o iki taifenin her biri nevbetleşe namaza durup, kendi hesâblarına birer kerre rukû'a varıp ikişer secde ettiler [3].

2- Korku Namazının Yayalar ve Süvariler Olarak Kılınması Babı

"Râcü", ayakta duran demektir.

2-.......Bizeİbnu Cureyc, Mûsâ ibnu Ukbe'den; odaNâfi'den; O da İbn Umer'den tahdîs etti. İbn Umer (R), Mucâhid'in: "Müslümanlar İle düşmanlar birbirine karıştıklarında namazı ayakta kılarlar" sözünde benzer bir söz söylemiştir [4]. İbnu Umer burada Peygamber(S)'den nakil olmak üzere şunu ziyâde etmiştir: "Düşmanlar daha çok (olup da korku daha ziyâde) olursa yayalar ve binektiler olarak (yânı ayakta ve hayvan üstünde olarak) namaz kılsınlar" [5].

3- Bab: Korku Namazında Musalülerin Bir Kısmı Diğer Kısmını Bekleyip Korur

3-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) namaza kalktı, insanlar da O'nunla beraber namaza kalktılar. Peygamber tekbîr aldı, insanlar da O'nunla birlikte tekbîr aldılar. Peygamber rukû'a vardı, insanlardan bir kısmı da rukû'a vardılar. Sonra Peygamber secde etti, rükû' edenler de O'nunla beraber secde ettiler. Sonra Peygamber ikinci rek'at için kalktı, secde etmiş olanlar da kalktılar ve (geriye çekilip) öteki kardeşlerine bekçilik etmeye koyuldular. Bu sırada (Peygamber'le birinci rek'atta rükû' ve'secde etmemiş olan) diğer taife geldi. Onlar da Peygamber'le beraber rukû'a varıp secde ettiler. Bu esnada cemâatin hepsi namaz içindedir, lâkin bir kısımları diğerlerine bekçilik

ediyorlardır [6].

4- Kal'aların Mukaavemeti Esnasında ve Düşmanla Karşılaşma Sırasında Namaz Babı

Evzâî de şöyle demiştir: Eğer fetih zamanı yaklaşıp namaz kılmaya kaadir olmazlarsa, îmâ ile namaz kılarlar. Herkes ayn ayrı namaz kılar, imâya da kaadir olmazlarsa, kıtale ara verilinceye kadar yâhud emniyette oluncaya kadar namazı geri bırakır, sonra iki rek'at kılarlar. Buna da kaadir olmazlarsa, bir rükû' ile iki sucûdden ibaret bir

namaz kılarlar. Buna da kaadir olmazlarsa, kendilerine tekbîr kifayet etmez; namazı emîn

olacakları zamana kadar geri bırakırlar [7].

Mekhûl de buna kaail olmuştur [8]. Enes ibn Mâlik de şöyle demiştir:

Tuster Kal'ası muhasara edilirken tan yeri ağardığı

vakitte hâzır bulundum. Kıtalin alevlenmesi şiddetlendi de, sabah namazını kılamadılar. Gün yükselmeden

namazı kılamadık. Biz o namazı Ebû Mûsâ el-Eş'ârî ile beraber kıldık. KaPanın fethi de bize müyesser oldu".

Yine Enes:

"Bu namaza mukaabil dünyâ ve içindekilere mâlik olmak beni sevindirmez" demiştir [9].

4-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Handak günü (güneş battıktan sonra) Umer gelip, Kureyş kâfirlerine sövmeye başladı. Ve: Yâ Rasülallah, ikindiyi az daha güneş batmadan kılamaya-caktım, diyordu. Peygamber: "Vallahi onu henüz ben de kılamadım" dedi. Bunun üzerine Peygamber Buthân vadisine

indi ve orada ab-dest aldı. Güneş batmış iken ikindiyi kıldırdı, sonra onun ardından da akşamı kıldırdı [10].

5- Düşmanı Kovalayan Kimsenin ve Düşman Tarafından Kovalanan Kimsenin Hayvan Sırtında Îmaen Olan Namazı Babı

el-Velîd ibnu Müslim el-Kuraşî de şöyle demiştir: Ben Evzâî'ye:

Şurahbîl ibnu's-Samt el-Kindî ile arkadaşlarının hayvan üstünde namaz kıldıklarını zikrettim. Evzâî: Eğer namaz vaktinin kaçıp gideceğinden korkulursa, namaz işi bizce de böyledir (yânî böyle yapılmalıdır), dedi. Velîd (bunu rivayet ederken kovalayan kimse meselesinde Evzâî'nin mezhebini te'yîd için)

Peygamberin "Hiçbir kimse ikindiyi Benû Kurayza'ya varmadıkça kılmasın!" kavlini hüccet getirmiştir [11].

6- Bab [12]

5-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Ahzâb'dan dönünce Peygamber (S) bizlere: "Hiçbir kimse ikindiyi Benû Kurayza yurduna ulaşmadıkça kılmasın" buyurdu. Oraya gidenlerin bâzıları yolda iken ikindi vakti girdi. Bâzıları: Oraya varmadıkça namazı kılmayız, dediler. Diğer bâzıları da: Hayır, biz kılarız. O emirle bizden istenen bu (dediğiniz) değildir, dediler. Sonra bu işi Peygamber'e arzettiler. Peygamber (S) onlardan hiçbir kimseye darılmadı [13].

7- Düşmana Baskın Esnasında ve Harbde "Allahu Ekber" Demek, Sabah Namazını Karanlıkta Kılmak; Baskın ve Harb Önünde Namaz Kılıp Tekbir Getirmek Babı

6-.......Bize Hammâd, Abdulazîz ibn Suheyb'den ve Sabit el-Bunânî'den; o ikisi de Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etti (Enes şöyle demiştir): Rasûlullah (S), sabah namazını Hayber yakınında alaca karanlıkta kıldırdı, sonra hayvanına bindi de: "Allâhu Ekber. Harıbet Hayberu. înnâ izâ nezelnâ bi-sâhati kavmin fe-sâe sahâbu'l-munzerîn = Allâhu ekber. Hayber harâb oldu gitti -yâhud harâb olsun-Biz bir kavmin yurdunu (basıp, içine) girdik mi, inzâr edilmiş olanların sabahı yaman olur" buyurdu [14]. Hayber ahâlîsi dışarı çıktılar, sokaklarda koşarak: İşte Muhammed ve ordu, diyorlardı. Râvî: "Ha-mîs", ordu demektir, dedi. Nihayet Rasûlullah onlara gâlib geldi, mu-hâriblerini öldürdü, zürriyetlerini esîr aldı. Safiyye bintu Huyey evvelâ Dıhye el-Kelbî'nin milki oldu, sonra da Rasûlullah'ın milki oldu. Sonra Safiyye'ye hürriyet verip onunla evlendi. Safiyye'nin hürriyete kavuşturulmasını da kendisine mehr yaptı. Râvî Abdulazîz ibn Suheyb, ; Sabit el-Bunânfye: Yâ Ebâ Muhammed! Enes'e, ona neyi mehr yaptı diye sen sordun mu? dedi. Sabit de: Peygamber, Safiyye'ye hürriyetini mehr yaptı, dedi de gülümsedi [15].

Hatime: Bu "Korku Namazı Bâbları" merfû ve mevsûİ altı hadîs ihtiva etti. Bunlardan ikisi daha önceki bahislerde tekerrür etti. Dördü, bu bahse hâlistir... (İbn Hacer).

---

[1] Bu bâblarda anlatılacak olan namaz, Salâtu'1-Havf, yâni korku zamanında cemâatle kılınacak namazdır. Yüce Allah: " Vj*j J3^^ »"^j ^jL^ > ijJüU-ijoi» .& - Namazlara ve bilhassa orta namaza devam ediniz, huşu ve hudû' ile Allah için dîvân durun" (el-Bakara: 238) âyetiyle farz namazları husûsî vakitlerinde kılmaya devam etmeyi emir buyurduğu gibi bu farzın hiçbir veçhile sakıt olmıyacağını bildirmek için de: tfCrj jî VU-y ^ iıi = Fakat korkarsamz, o hâlde namazı yürüyerek yâhud süvârî olarak kılın... (el-Bakara: 239) buyurmuştur. Bu takdirde îmâ ile olsun yine namaz kılınacak demektir.

Dînin direği olan namaz farzı, şehâdet kelimeleri gibi, hemen hemen hiçbir sebeb ile düşmeyecek bir vecîbe olduğu için, ne sıhhat hâlinde, ne hastalık hâlinde, ne hazarda, ne seferde, ne kudret hâlinde, ne acz hâlinde, ne korku hâlinde ne emînlik hâlinde mükelleften düşmez. Farzıyyeti hiçbir zaman çözülmez.

Herhalde namaz Şehâdet kelimelerinden sonra, dînin en mühim rüknü olup, ii; nasıl imkân bulunabilirse kılınmak lâzımdır. Hiçbir hâlde sakıt olmaz. Hattâ n kudretsizlik zamanlarında yalnız bir baş, o da olmadığı takdîrde bir göz işaretiyle edâ edilmelidir.

Korku namazının cemâatle edâ keyfiyyeti Kur'ân ile sabit olduğu gibi, sünnet ile de sabittir. Rasûlullah'm bu namazı birçok defalar ayrı ayrı suretlerde kıldırdığı sahîh rivayetlerle bilinmektedir. Bu namazın Kur'ân'dan olan delili el- Bakara: 238-239. âyetleriyle, en-Nisâ: 101-103. âyetleridir. Buhârî en-Nisâ'daki iki âyeti bâb başlığına almakla, evvelâ bu namazın Kur'ân'daki delilini en güzel şekilde göstermiştir.

[2] Bu âyet, bi'1-fİİI kıtal olmaksızın, yalnız düşman hücumundan endîşe edildiği zamanlarda korku namazının cemâatle edâ suretini mücmelen bildirmektedir. Bu âyete göre imâm cemâati ikiye böler. Bir takımı ilk rek'atı imâm ile beraber kıldıktan sonra düşmanı bekleyip gözetlemek hizmetlerinden dolayı namaza iştirak etmemiş olan diğer takım, o rek'atı kılanların yerine geçip kendi yerlerini onlara terkederler ve ikinci rek'atı onlar imâm ile beraber kılarlar. Cemâatten her ferdin imâm arkasında kıldığı mıkdâr, âyetin

zahirine göre işte böyle bir rek'at olup, diğer rek'at veya rek'atların nasıl tamamlanacağı da sünnet ile çeşitli rivayetlerle sabittir.

Korku namazı hakkındaki hadîslerin bu namazı çeşit çeşit suretlerde anlatması, Peygamber'in her birini birer vakitte "thtiyât tedbîrlerini ve silâhlarını alsınlar"(çn-Nisâ:10l) âyeti mantûkunca düşman taarruzundan sakınmaya ve şerrinden korunmaya en elverişli vaziyeti ihtiyaten seçmiş olduğuna delâlet eder.

Bundan dolayı namaz suretlerinde büyük ihtilâflar olmakla beraber, fakîhler tefcîh ettikleri suretlerden dolayı birbirlerini yanılmaya nisbet etmemişlerdir. Nitekim Ahmed ibn Hanbel bu namazların herhangisi kılınsa caiz olacağına kaa-ildir. Diğer imamlar da; korku namazı, hem düşmandan korunmak, hem de farz olan İbâdeti yerine getirmek için teşrî' edilmiştir. Kur'ân'daki vasıf ve ta'rîfte namaz fiillerini hasren ta'yîn için olmayıp, mümkin olan hâli hikâye için gelmiştir. Onun için bu iki maksad, rivayet edilen suretlerin herhangisi ile elde edilmek mümkin olursa yapılabilir, demişlerdir (Tecrîd Ter., 111,135-136).

[3] Gerek âyette, gerek hadîslerde hep bu namazı cemâatte kılacakların iki taifeye ayrılacağı bildirilip, her taifenin diğerine sayıca nisbeti zikredilmemiş olduğundan, namaza başlayan taife ile evvelâ bekçilik için ayrılan taifenin mikdârlan birbirine nisbetle az veya çok olmasında be's yoktur. Yalnız üçten daha az olmaması gerekir (Tecrîd Ter,, III, 138).

Korku namazı âyetleriyle bu husustaki hadîsler, fazla olarak cemâatle namaz kılmanın ehemmiyetini pek açık gösteriyor. Namazın cemâatle kılınabilmesi için başka hiçbir namazda caiz olmayacak, başka namazı ittifakla bozacak birçok hareketlerin yapılmasına müsâade edilmiştir ki, yalnız olarak namaz kılındığı takdirde bunların hiçbirine hacet kalmaz (Tecrîd Ter., 111,138).

Tehlike Zamanında Namaz:

Kur'ân tarafından da buna mu'tâd dışı tafsilatla önem verilmistir(en-Nisâ:101-i03). Şunu demek istiyorum ki, fiilen muharebe devam ederken dahi -(günlük beş vakit namaz ve cemâat terkedilmez. İslâm askerleri bu suretle günde X , birçok defalar, bir dünyâ kazancı düşünmeksizin Allah için döğüştüklerini ha-% tırlamış olurlar. Bir hadîste "Savaşanların, içinde yalnız Allah sözünün hâkim R olması maksadıyle döğüşenler, cennete gidecektir" buyurulmuştur (Buhârî birkaç yerde; İslâm'da Devlet İdaresi, s.227).

[4] Bu hadîs, Zuhrî tankından Salim ibn Abdillah ibn Umer rivâyetiyle olan bundan evvelki hadîsin Nâfi' rivayetinde de olan ziyâdesidir ki, ötekinde yok idi. Müslim'deki Zuhri rivayetinde ise, İbn Umer:'1 Lfıj j_4 dJJ> j>'J^ -iJ^jiTijü eW ^'r- m* 'f = Korku bundan da ziyâde olduğunda ise hayvan üstünde, yâ-hud yaya olarak ve yalnız îmâ ile yetinerek kılsın" diyor. İşte bu ziyâdeyi Buhârî, İbn Cureyc, an Mûsâ ibn Ukbe, an Nâfi', an İbn Umer isnâdiyle: İbn Umer, Mucâhid'in "Müslümanlar ile düşmanlar birbirine karıştıklarında namazı ayakta kılarlar" sözüne benzer bir söz söylediğini haber verdikten sonra: Ve İbn Umer, Peygamber'den naklen... diyerek sevkediyor. Böylece bu ikinci rivayetin, bundan evvelki Salim rivayetinde olmayan metindeki lâfızları muhtevi bir ziyâdesi olduğunu göstermiştir. Buhârî, Mucâhid'in sözüne yalnız işaret edip, asıl rivayetin ne olduğunu ne burada, ne de kitabının başka yerinde zikretmemiş olduğundan, Mucâhid'in İbn Umer'İn sözü ile ma'nâca müşterek olan ibaresi nedir, anlaşılmıyor. Ancak İsmâîlî, el-Müstahrac'inde Mucâhid'den: " y- Ujü ı^Iüı ıiı ^\% ij\h\ = Müslümanlar ile düşmanları birbirine karıştığında artık yalnız baş işareti ile namaz kılınır" diye rivayet ettikten sonra, Buhârî'nİn yine aynı isnâd ile İbn Umer'in de Mucâhid gibi: " ... Uîıî ı^Üüı im " dediğini ve ondan sonra ziyâde olarak merfûan: " ^liii Ju uij jî 'uii'j \jrjx* \İJ£ jıî = Düşmanlar daha ziyâde olurlarsa, müslümânlar hayvanların üstünde ve yaya olarak ayakta namaz kılsınlar" dediğini rivayet eder...

Bu îzâh ile Mucâhid'in İbn Umer'in sözüne benzeyen mevkuf rivayeti bilinmiş olur. Her ikisinden müştereken gelen rivayet de, İbn Umer'in ziyâdesi de anlaşılmış olur. Kaldı ki, metindeki ziyâde hakikatte merfû' mu, yoksa mevkuf mu olduğu bazılarınca tereddüde sebeb olduğundan, Buhârî "Peygamber : (S)'den...." demekle, merfû' olduğunu söylemiştir. Demek ki, metindeki ziyâdenin merfû' olması, Buhârî'ce daha râcih görülmüştür.

[5] Buna"Salâtu'l-musâyefe" yâni "Kılıç kılıca iken kılman namaz" denilmiştir. Salâtu'l-musâyefe'nin de (yânî kılıç kılıca iken namazın da) -fakîhlerin çoğunun re'yince- teşrî' buyurulmuş olduğuna göre, namazın hiçbir özür ile düşme- ; yeceğİ bir kat daha tebeyyün eder. Bir müslümân için Allah'ı zikr borcu, dünyâ yurdunun hiçbir zaman ve mekânında sakıt olmaz. Bu ve bu ma'nâdaki bunca , hadîslerin ve onlara müstenid ictihâdlann dayanağı şu âyettir: "

Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah 'in dîvânına tam huşu' ve tâ-atle durun. Fakat korkarsanız o hâlde namazı yürüyerek, yâhud süvârf olarak kılın. (Tehlikeden) emin olduğunuz vakit ise, yine Allah 't, size bilmediğiniz şeyleri nasıl öğretti ise o vech İle anın" (el-Bakara: 238-239).

İmâm Mâlik, Şafiî ve Ahmed ibn Hanbel'e göre, İkinci âyet, mukaatele hâlinde de namazın vâcib olduğuna delildir. Hanefi imamlarına göre ise, âyette kıtal tasrîh buyurulmayıp, yalnız havf hâli zikredilmiş olduğuna bakarak, havf hâlinde birinci hadîste zikredilen suretlerle, İbn Umer'in dediği yâhud rivayet ettiği gibi şiddetli korkuda yânî düşman tarafından mahsur olmak, her an çarpışmayı bekler olmak gibi ziyâde korku zamanlarında " ı^j y ^W> " âyetinin hükmünü icraya sıra gelir. Bunda musallî kıbleye yönelme ile mükellef değildir. Yoksa musâyefe ve kıtal esnasında namaz kıhnmayıp, sonradan edâ veya kaza edilir. Zîrâ yürüyerek, kılıç sallayarak düşmana karşı kendini savunmak yâhud düşmanı öldürmek için ameli kesîri gerektiren fiiller ile namaz sa-hîh olmaz (Tecrîd Ter.,Ul,\4l).

[6] Düşman kıble cihetinde olduğuna göre tasavvur edilecek olan bu ta'rîfe nazaran cemâatin hepsi birden Peygamber'e uyarak iftitah tekbîrini almışlar. İlk rek'-atın rükû' ve sucûduna yalnız bir takımları uyduktan sonra, ikinci rek'atta rükû' ve sucûdda öteki takım uyup, her bir takım namaz fiillerindeki arkadaşlarına bekçilik etmişler. Bu işler esnasında hepsi de namaz içinde bulunmuşlardır.

Buna göre Peygamber her taifeye yalnız birer rek'at kıldırmış, her bir taife yalnız bir rek'atla kalıp, diğer rek'atı kaza yânî itmam etmemişler. Bu tasvîre göre imâm iki, cemâat ise birer rek'at kılmış oluyorlar.

Hadîsin son fıkrası bâb başlığına açık olarak delâlet etmekte olan kısımdır.

Sahîh rivayetlerle sabit olan edâ suretleri müteaddid ve muhteliftir. Bundan Rasûlullah'ın korku namazını müteaddid defalar kıldırdığı ve düşmanın her vaziyetine göre başka başka şekillerin muvafık geleceği anlaşılıyor {Tecrîd Ter., IH, 125).

[7] Evzâî'nin bu sözlerini, Velîd ibnu Müslim, Kitâbu't-Tefsîr'de zikretmiştir.

[8] Yânı Mekhûl de Evzâî'nin bu görüşüne kaail olmuştur. Bunu da Abd ibn Hu-meyd, kendi tefsirinde mevsûlen şu lâfızla rivayet etmiştir: "Cemâat yerde namaz kılmaya muktedir olamadıkları zaman hayvanların sırtları üzerinde iki rek'at kılarlar. Buna da muktedir olmazlarsa, bir rükû' iki secdeden İbaret bir namaz kılarlar. Buna da kaadir olmazlarsa emîn oluncaya kadar namazı geri bırakırlar, sonra yerde kılarlar.."

[9] Enes'in bu sözlerini, İbnu Sa'd ile Umer ibnu Şeybe, Katâde tarîkinden olmak üzere mevsûlen rivayet etmişlerdir. Enes ibn Mâlik'in son cümlesinin tefsirinde ihtilâf edilmiştir: Enes'in "O namaza bedel" diyerek kasdettiği namaz, kaza olarak kılman bahis mevzuu namaz mı, yoksa îmâ ile kılınmayıp kazaya bırakılan namaz mı olduğunda sarihler görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Fakat herhalde Enes şayet bu mezhebde değilse, onun kumandanı Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'nin o mezheb-de olduğu anlaşılıyor.

[10] Bu hadîs Kitâbu Mevâkiti's-Salât; "Bâbu men salla bi'n-nâs cemâaten ba'de zehâbi'l-vakf'de geçmişti.

[11] Bunu Kitâbu's-Siyer'de zikretti. Taberîile.îbnu Abdi'1-Berr de bunu Evzâî'den başka bir tarîkle şöyle rivayet etmişlerdir: Dedi ki: "Şurahbîl, bir kal'ayı fethe çalışırken ashabına: Sabah namazını yere inmeden, hayvan sırtında kılın, dedi. Maiyyetinde olan Ester en-Nahaî yere inip kıldı. Emre muhalefetinden dolayı Şurahbîl ona çok kızdı..."

Şurahbîl, kal'anm fethinden ümîtli olduğu için îmâ ile kılmış ve sonra kal'ayı fethetmiştİr. Ester de yaralanmıştır.

Düşmanın elden kaçırılması, canın elden gitmesi yâhud vaktin kaçıp gitmesi korkusu olunca, hayvan üstünde îmâ ile namaz kılmak, diğer insanlar gibi Evzâî'nin de mezhebidir. Bu hususta kovalayan ile kovalananın (tâlib ile matlûbun) farkı olmadığına işaret için, Buhârî evvelâ Evzâî'den bu kıssayı, ondan sonra da İbn Umer'in mevsûl hadîsini sevketmiştir.

[12] Burada isimsiz bir "bâb" sözü vardır. Asılda ve feri'de böyledir. Ebû Zerr rivayetinde ise bu düşülmüştür.

[13] Korku namazı ile hiçbir münâsebeti yokken, Buhârî'nin bu hadîsi burada getirmesi, bundan evvel ta'Iîkan zikrettiği kıssa ile alâkası olduğu içindir. Çünkü o kıssanın sonunda hüccet getirilen Peygamber'in emri, bu hadîsin bir fıkrasıdır.

Bu hadîste bahis konusu, bir kısım sahâbîlerin îmâ ile hayvan üzerinde namaz kılmış olmalarına dâir hiçbir nakil yoksa da, arkadaşları gibi tâlib vaziyetinde olan diğer takım sahâbîlerin düşmanı elden kaçırmak korkusu İle namazı geri bırakmaları zikredilmiştir. Böyle bir sebeble te'hîr etmek caiz olunca, vaktin kaçmasını beklemeyip, nasıl mümkin olursa îmâ ile kılmak evleviyyetle Caiz olur denmek istenmiştir (Tecrid Ter., 111,149-150).

[14] Hadîsin başlığa delîl olan yeri Enes'in: Rasûlullah Hayber'in yanıbaşında bize sabah namazını, daha karanlık iken kıldırdı, sonra hayvanına bindi'de Allâhu Ekber.... buyurdu, sözleridir. Rasûlullah bu sözün son kısmını es-Saffât:177. âyetten iktibas etmiştir.

Bu hadîste, her korkulu işe girerken ve sevinilecek işler sırasında tekbîr getirmenin meşrû'luğu sabit oluyor. Çünkü tekbîrde, Allah'ın dînini izhâr etme ve sânını yüceltme vardır.

[15] Bu hadîs, "Uyluk hakkında zikredilen şey" babında uzun bir lâfızla geçmişti. Mağâzî ve Nikâh Kitâbları'nda da gelecektir.

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle [1]

21-KİTÂBU FADLİ'S-SALÂTİ FÎ MESCİDİ MEKKE VE'L-MEDÎNE

(Mekke ve Medine Mescidlerinde Namaz Kılmanın Fazileti Kitabı)

1- Mekke ve Medine Mescidlerinde Namaz Kılmanın Fazileti Babı [2]

1-.......Bana Abdulmelik ibn Umeyr (225), Kazaa'dan haber verdi. O: Ben Ebû Saîd Hudrî'den dört şey işittim, demiştir. Ebû Saîd de: Ben (bu dört şeyi) Peygamber (S)'den işittim demiştir [3]: (Kazaa dedi ki:) Ebû Saîd, Peygamber'in maiyyetinde oniki gazvede hazır bulunmuştur.

H bize Alî ibnu'l-Medînî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne, ez-Zuhrî'den; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hu-reyre'den tahdîs etti [4]. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "(İbâdet için) şu üç mescidden başkasına yolculuk edilmez: el-Mescidu 'l-Harem, Mescidu'r-Rasûl ve Mescidu'l-Aksâ" [5]

2-.......Bize Mâlik (179), Zeyd ibn Rebâh (13i) ile Ubeydullah ibnEbî!Abdillah el-Agarr'dan bunların ikisi de Ebû Abdillah Süleyman el-Agarr'dan o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi. Peygamber (S): "Benim şu (Medîne) Mescidimde kılınan bir namaz, (Mekke'deki) Harem Mescidi müstesna olmak üzere, başka mescid-lerde kılınan bin namazdan hayırlıdır" buyurdu [6].

2- Kuba Mescidi Babı

3-.......Bize Eyyüb es-Sahtiyânî, Nâfi'den tahdîs etti (ki o şöyle demiştir): İbn Umer (R) duhâ (yânî kuşluk) vakti namaz kılmazdı, yalnız şu iki gündeki hâli bundan müstesnadır: Biri Mekke'ye geldiği gündür; çünkü İbn Umer Mekke'ye kuşluk vakti gelir, akabinde Beyt'i tavaf eder, sonra da İbrahim Makaamı'nın arka tarafında iki rek'at namaz kılardı. Diğeri de Kubâ Mescidi'ne geldiği

gündür; çünkü İbn Umer, her cumartesi günü Kubâ Mescidi'ne ziyarete gelirdi. Mescide girince, oradan namaz kılmadan çıkmayı çirkin görürdü de, nihayet mescidde namaz kılardı. Nâfi' dedi ki: Ve İbn Umer, Rasûlullah (S)'ın (cumartesi günleri) bu Kubâ Mescidi'ni binekli veyâhud yaya olarak ziyaret eder olduğunu tahdîs ederdi. Nâfi1 şöyle dedi: Ve yine İbn Umer, ben Nâfi'e şöyle eler idi: Ben dostlarımın nasıl ziyaret ettiklerini gördüm ise, ben de o suretle ziyaret ederim. Ve ben gece veya gündüzden herhangi bir saat içinde namaz kılan bir kimseyi, namaz kılmaktan men' etmem. Şu kadar ki, onlar (namaz için) güneşin doğuş ve batış vakitlerini seçmesinler [7].

3- Her Cumartesi Günü Kuba Mescidi'ne Gelen Kimse Babı

4-.......Bize Abdulazîz ibnu Müslim, Abdullah ibn Dînâr'dan tahdîs etti. İbnu Umer (R): Peygamber (S) her cumartesi günü yürüyerek yâhud binekli olarak Kubâ Mescidi'ne gelirdi, demiştir. Abdullah ibn Umer bizzat kendisi de böyle yapardı [8].

4- Kuba Mescidi'ne Yürüyerek Veya Binerek Gitmek Babı

5-.......Ubeydullah şöyle demiştir: Bana Nâfi', İbn Umer'den tahdîs etti. İbn Umer (R): Peygamber (S) Küba'ya bazen binekli, bazen de yaya gelirdi, demiştir.

îbn Numeyr şunu ziyâde etmiştir: Dedi ki: Bize Ubeydullah, Nâfi'den tahdîs etti. "Ve Peygamber Kubâ Mescidi'nde iki rek'at namaz kılardı" [9].

5- Peygamberin Kabri İle Minberi Arasındaki Sahanın Fazileti Babı [10]

6-.......Bize Mâlik, Abdullah ibnEbîBekr'den; oda Abbâdibn Temîm'den; o da Abdullah ibn Zeyd el-Mâzinî (R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Evimle

minberim arasındaki saha, cennet bahçelerinden bir bahçedir" buyurmuştur [11].

7-.......Ubeydullah şöyle demiştir: Bana Hubeyb ibn Abdirrahmân, Hafs ibn Âsım'dan; o da Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Benim evimle minberim arası cennet bahçelerinden bir bahçedir. Ve minberim de havzım üzerindedir" buyurmuştur [12].

6- Beytu'l-Makdis Mescidi Babı

8-....... Bize Şu'be, Abdulmelik ibn Umeyr'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben, Ziyâd'ın himayesinde olan Kazaa'dan işittim, o şöyle dedi: Ben Ebû Saîd Hudrî'den işittim; o, Peygamber(S)'den dört şey tahdîs ediyordu ki, bu dört şey hem beni hayrete düşürdü, hem de sevindirdi. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: (("• Eşi veya bir mahremi kendisiyle beraber bulunmayan kadın, iki günlük mesafeye sefer etmesin. b- Ramazân bayramının ilk günü ile Kurbân bayramının dört gününden ibaret olan Ramazân ve Kurbân bayramı günlerinde oruç tutmak yoktur. c- îki namazdan sonra da namaz yoktur: Biri sabah namazından sonra güneş doğup yükselinceye kadar, s öbürü ikindi namazından sonra güneş batıncaya kadar. d- Namaz kılmak için şu üç mescidden başka hiçbir mescide sefer edilmez: Harem Mescidi, Aksa Mescidi ve benim mescidim" [13].

---

[1] es-Sagânî nüshasında "Besmele", buradaki gibi bâbdan Öncedir. Bu, Yünînî'-de sahihtir denilmiş olduğundan, Ebû Zerr'e âiddir. Miftâhu Kunûzi's-Sünne'de bu bölüm ayrı bir kitâb gibi rakamlanmış ve 20. Kitâb olarak gösterilmiştir.

[2] Babın hadîsinde Mekke ve Medine mescidleriyle beraber Kudüs Mescidi de zikr edilmiş iken, Buhârî'nin bu bâb başlığında yalnız Mekke ve Medine mescidleri-ni söyleyip, Kudüs Mescidi'ni söylememesi, biraz sonra Kudüs Mescidi için ayrıca bir bâb açacağındandır

[3] Buhârf, hadîsi burada kısaca rivayet etmiştir. Bu dört şeyin sayılması "Beytu'I-Makdis Mescidi bâbı"ndaki hadîste gelecektir

[4] Burada verilen iki sened, gelecek metne âid değildir. Çünkü Ebû Saîd hadîsi, yukarıda geçtiği gibi sâdece dört şeyi şâmildir. Ebû Hureyre'nin bu hadîsi ise yalnız sefer üzerinedir.

[5] Hadîsteki "Şeddu'r-rihâl", deveye yük bağlamak demektir, ve seferden kinayedir. "Lâ" nefiy edatıdır, nehiy ma'nâsınadır. Nehiyden nefye sapmanın inceliğini Aynî şöyle bildiriyor:

Bu beyân üslûbunda, üç mescid ziyaretine, dinleyiciyi en belîğ surette teş-vîk ve bunlardan başka mescidlere sefer etmekten de en latîf bir şekilde men: ve sakındırma vardır {Umdetu'l-Kaarî, III, 681).

Üç mescidin Öbürlerine üstünlüğü, hadîsin sarahatinin gereği bulunduğundan, bu konuda âlimlerin ittifakı vardır. Buhârî'nin hadîsi sevkediş başlığı da bunu nâtıktır. Binâenaleyh tafsile ihtiyâç yoktur. Yalnız bu üç mescidin kendi aralarındaki derece farkları vardır ki, bu da âlimler cumhuruna göre hadîsteki tertîb veçhile Harem Mescidi, mescidlerin en efdalıdır. Bunu ta'kîben Medine Mescidi gelir. Aksa Mescidi de, Medîne Mescidi'ni ta'kîb eder.

Gelecek olan 2 rakamlı hadîste Medîne Mescidi'nin Harem Mescidi'nden başka mescidlere üstünlüğü bulunduğunu bildirmektedir.

Üç mescidin diğerlerine üstünlük sebebi: Her üçünün Peygamberler eliyle kurulmuş olmalarıdır. Bununla beraber Harem Mescidi, bütün müslümânların kıblesidir. Peygamber'in Mescidi, takva üzerine kuru!muştur(et-Tevbe:iO8).

Aksa Mescidi de geçmiş ümmetlerin kıblesidir. Harem Mescidi'ne uzaklığından dolayı el-Mescidu'1-Aksâ (= En Uzak Mescid) denilmiştir {Umdetu'l-Kaarî, III, 682).

[6]
Bu fazilet farkını değişik sayılarda gösteren hadîsler de vardır:

Ebû Saîd Hudrî şöyle demiştir: Bir kerre Rasûlullah (S), birisi ile vedâlaştı, sonra da ona: "Nereye gidiyorsun?" diye sordu. Ozât: Beytu'l-Makdis'e gitmek istiyorum, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Benim şu mescidimde kılınan bir namaz, Harem Mescidi müstesna olmak üzere, başka mescidlerde kılınan yüz namazdan efdaldtr" buyurdu. (Bunu Ebû Ya'Iâ el-Mevsılî rivayet etti ve isnadını sahîhtir dedi.)

Ebû Zerr şöyle demiştir: Biz, Rasûlullah'm huzurunda: Bunların hangisi efdaldir; Rasûlullah'm Mescidi mi yoksa Beytu'l-Makdis mi? diye müzâkere etmiştik. Rasûlullah (S): "Benim şu mescidimde kılınan bir namaz, Beytu'l-Makdis Mescidi'nde kılınan dört yüz namazdan efdaldir. Benim mescidim ne güzel namaz kılınacak yerdir!" buyurdu (Taberânî, el-Evsat).

İmâm Ahmed ile tbn Mâce'nin rivayetinde veda eden kimsenin ismi verilmiştir.

Metindeki hadîsin sarih ifâdesinden, Medine'deki Peygamber Mescidi'nin Aksa Mescidi'ne üstünlüğü anlaşılır.

[7]
Bu hadîs, Kubâ Köyü'nün, Kubâ Mesddi'nin ve o mescidde kılınan namazın fazîletine delâlet etmektedir. Kubâ Mescidi hicret sırasında Peygamber tarafından kurulmuş ve Kur'ân'da (et-Tevbe: 108)-râcih olan bir kavle göre- Takva Mescidi diye zikredilmiştir. Peygamber hicrette Küba'ya geldi. Oradaki Amr ibn Avf oğullan arasında Kulsum ibn Hedm'in evinde dört beş gün konuk oldu. İşte bu konukluk sırasında Kulsum'un hurmalarını kuruttuğu yerde bu mescidi kurdu. Kubâ Mescidi'nin İnşâsı zamanı, beşer târihinde benzeri görülmeyen bir içtimaî, siyâsî ve dînî hâdisenin gerçekleşme başlangıcı oldu. Bu mes'ûd ve mev'ûd gâ-yeyî en yakından sezen Peygamber, İslâm Âlemi'nin ilk mescidi olmak şerefini kazanan bu binanın inşâsında sür'atli davrandı ve Taberânî'nin rivayetine göre kendisi de bir işçi gibi çalıştı.

Kubâ, Medîne'nin güneyinde, üç mil kadar uzaklıkta bir köydür. Mu 'cemu 7-Buldân'da Küba'nın Mekke'ye gidilirken sol tarafa tesadüf ettiği ve Takva Mescidi'nin burada bulunduğunu bildiriyor ki, bu hadîslerde sözü edilen Kubâ Mes-cidi'dir. Bu mescid, Kur'ân'da anılmıştır (et-Tevbe: 108)

[8]
Bu Kubâ Mescidi ziyaretinin cumartesi günü yapılma sebebi, şöyle îzâh edilmiştir:

Kubâ halkı cumua günleri cumua namazı için Medine'ye gelirlerdi. İslâm'ın bu ilk mescidi, cumua günleri garîb kalırdı. Ahde vefayı, eski hukuka saygıyı îmân eserinden sayan Peygamber, cumartesi günleri orayı ziyaretle, ora halkının gönüllerini hoş eder ve cumua günkü garibliğini telâfi eylerdi, denilmiştir.

Bazen binekli, bazen yaya gitmesi ise, bunlardan hangisi kolay gelirse o şekilde giderdi demektir

[9]
Buhârî arka arkaya getirdiği bu bâblarda hem hadîsin senedinin birkaç tane olduğunu, hem de farklı hükümlerin delili olduğunu göstermiş oluyor.

Abdullah ibn Numeyr'in ziyâdesini Müslim ile Ebû Ya'Iâ mevsûlen rivayet etmişlerdir.

[10]
Bu bâbdakİ hadîsin bâzı rivayet yollarında "Beytî(= Evim)" lâfzı yerine "Kab-rî(= Kabrim)" lâfzı gelmiştir. İşte Buhârî, bu başlıkta o rivayete işaret etmiştir.

Peygamber'in dünyâ hayâtında sakin olduğu Hz. Âişe hücresine gömüldüğünden, dünyâdaki evi ile ebedî merkadı mahall i'tibâriyle birdir. Her iki ta'bîr arasında ilgilendiği şey i'tibâriyle ittihâd vardır. Fakat "Beytî" rivayeti sahihtir.

[11] Alimlerden çoğu bu hadîsin zahirine bakarak, Peygamber'imizin pâk ravzası-nm aynen olduğu gibi cennete nakledileceğine kaail olmuşlardır. Bâzıları da Peygamber'in evi ile minberi arasındaki bu sahada ibâdet etmek, ibâdet eden kimseyi cennete ulaştırmaya sebeb olur ma'nâsı kasdolunabilir demişlerdir. Binâenaleyh hadîs, Peygamber'in kabrini ziyarete, mescidinde ve bilhassa kabri ile minberi

v. arasındaki mübarek ravzada namaz kılmayı teşvik ve tergîbi ihtiva etmektedir. Bunun bir teşbîh olması ve teşbîh edatının mahzûf bulunması da muhte-r. mildir: "Kabr; ins, cinn ve melekler tarafından dâima ziyaret edilmekte bulun--i ması sebebiyle bu mübarek arz parçası cennet gibidir" demek olur.

Ravzanın yüzölçümü: Ravzamn yânî Peygamber'in kabri ile minberin arası on metre eninde ve yirmi metre uzunluğunda olup, yüzölçümü ikiyüz metrekareye ulaşır.

[12] Hadîste minberin, üstünde konulmuş bulunduğu haber verilen havz, Kevser Hav-zı'dır. "Minberim, havzım üzerindedir"cümlesi hakkında Kaadî Iyâz şöyle demiştir: Âlimlerden çoğu bu fıkrayı da zahirine hami ederek, minberi Cenabı Hakk aynen Peygamber'in havzı üzerine İade buyurur, demişlerdir. Bu cümleden açıkça anlaşılan ma'nâ da budur. Bâzı alimler de Peygamber'in havzı üzerinde bir minber bulunduğunu ifâdedir, demişlerdir.

[13] Bu hadîsin son fıkrası, 1 rakamlı hadîste geçtiği için orada bâzı açıklamalar verilmişti. Burada şunu ilâve edelim:

"Câhiliyet devrinde câhil kavimler kendilerince ta'zîme lâyık görülen yerleri ziyaret için yükler bağlayarak bu ziyaret ettikleri makaamlarla teberrük kas-dederlerdi. Bu ise Allah'tan başka bir fânîye ibâdete zerîâ" ve vesiledir; dînin şeâirini tahrîftir. Peygamber (S) dînin şeâirinden olmayan bu nevi' ziyaretlerin, dînin şeâirine karışmaması için bu kapıyı kapamıştır. Buna göre hakk olan velî--lerden herhangi bir velînin ibâdet yerini ve kabrini ziyaret için, Turu Sînâ için sefer ihtiyar etmek kamilen nehyedilmiş olmakta musâvîdir; Allah en bilendir" (Şâh Veliyyullah Dihlevî, Huccetu'ltâhi'l-Bâliğa, I, 153).

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

7-KİTÂBU'S-SALÂT

(NAMAZ KİTABI)

1- İsrâ Gecesinde Namazların Nasıl Farz Kılındığı Babı

İbn Abbâs şöyle dedi:

Bana Ebû Sufyân uzun HırakI hadîsinde tahdîs etti ki, Ebû Sufyân (Hırakl'a karşı, Peygamber'i kasdederek):

O bize namaz kılmayı, doğru olup doğru söylemeyi ve ffetli olmayı (yânî haramlardan, çirkin şeylerden

çekinmeyi) emretmektedir, demiştir [1]

1-....... Enes (R) şöyle demiştir: Ebû Zerr, Rasûlullah'ın (Mi'râc kıssasını) şöyle haber verdiğini tahdîs ederdi: "Ben, Mekke'de iken evimin tavanı (ansızın) yarıldı. Cibril aleyhi's-selâm indi. Göğsümü yardıktan sonra onu zemzem suyu ile yıkadı. Sonra hikmet ve îmân ile dopdolu olan ahundan bir leğen getirdi de onu göğsümün içine boşalttı ve göğsümü kapattı. Sonra elimden tutup beni dünyâ semâya doğru çıkardı. Dünyâ semâya (yânı yere en yakın olan semâya) vardığımda Cibril, o semânın bekçisine:

— Aç, dedi. Bekçi:

— Kimdir o? dedi.

— Cibril'dir, dedi.

— Beraberinde kimse var mı? dedi.

— Beraberimde Muhammed vardır, dedi.

— O'na (gelsin diye) haber gönderildi mi? dedi.

— Evet, dedi.   .

Kapı açılınca dünyâ semânın üstüne çıktık. Bir de gördüm ki bir kimse

oturmuş, sağ tarafında bir takım karaltılar, sol tarafında da bir takım karaltılar var. O kimse sağ tarafına baktığında gülüyor, sol tarafına baktığında ağlıyor. O zât:

— Merhaba (yânî hoş geldin) sâlih Peygamber, hoş geldin sâlih oğul, dedi.

Ben Cibril'e:

— Bu kim? diye sordum.

— Bu, Âdem Peygamber'dir. Sağında, solunda olan bu karaltılar da çocuklarının ruhlarıdır. Sağında olanları cennetlikler, sol tarafında olan bu karaltılar da cehennemliklerdir. Sağma bakınca güler, sol tarafına bakınca ağlar, dedi.

Derken Cibril beni ikinci semâya doğru çıkardı. Oranın bekçisine de:

— Aç, dedi.

Oranın bekçisi de evvelkinin söyledikleri gibi söyledi de kapıyı açtı."

Enes der ki: Ebû Zerr, RasûluIIah'ın semâlarda Âdem, İdrîs, Mû-sâ, îsâ ve İbrâhîm'i -Allah'ın salavâtı üzerlerine olsun- bulduğunu söyledi ise de, onlardan her binlerinin menzillerinin nasıl olduğunu tesbît etmedi; yalnız Âdem'i dünyâ semâda, İbrâhîm'i altıncı semâda bulmuş olduğunu söyledi[2]. Yine Enes der ki . [3]

Cibrîl, Peygamber ile birlikte îdrîs'e uğradıklarında, İdrîs aleyhi's-selâm:

— Hoş geldin sâlih Peygamber, hoş geldin sâlih kardeş, demiş. Peygamber buyurmuş ki:)

— "Bu kim? diye sordum. Cibrîl:

— Bu, İdrîs'dir, dedi. Sonra Musa'ya uğradım. Oda:

— Hoş geldin sâlih Peygamber, hoş geldin sâlih kardeş, dedi.

— Bu kim? dedim.

Cibrîl:

— Bu, Musa'dır, dedi.

Sonra îsâ'ya uğradım. O da:

— Hoş geldin sâlih kardeş, hoş geldin sâlih Peygamber, dedi.

— Bu kim? dedim. ';. Cibrîl:

— Bu, isa'dır, dedi. Sonra İbrahim'e uğradım.

— Hoş geldin sâlih Peygamber, hoş geldin sâlih oğul, dedi.

— Bu kim, dedim. Cibrîl:

— Bu, İbrahim aleyhi's-selâmdır, dedi."

İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Ebû Bekr ibnu Hazm haber verdi ki: İbn Abbâs ile Ebû Habbe el-Ensârî şöyle derler idi: Peygamber (S) şöyle dedi:

"Sonra ben çok yükseklere çıkarıldım, nihayet kalemlerin cızırtılarını işittiğim yüksek bir yere çıktım"[4].

Yine İbn Hazm ile Enes ibn Mâlik şöyle demişlerdir: Peygamber (S) şöyle buyurdu:

"(O zaman) Allah, ümmetime elli namaz farz etti. Bufarzıyük-lenerek döndüm. Derken Musa'ya rast geldi m. Mûsâ:

— Allah ümmetine neyi farz etti? diye sordu.

— Elli namaz farz etti, dedim.

— Rabb'ına dön, çünkü senin ümmetin buna takat getiremez, dedi.

Müracaat ettim. Allah bir kısmını indirdi. Ben yine Musa'nın yanına dönüp:

— Bir kısmını indirdi, dedim. O yine:

— Rabb'ına müracaat et, çünkü senin ümmetin takat getiremez, dedi.

Bir daha müracaat ettim. Allah bir kısmını daha indirdi. Musa'nın yanına yine döndüm. O yine:

— Rabb'ına dön. Zîrâ ümmetin buna takat getirmez, dedi. Bunun üzerine

tekrar Allah'a müracaat ettim. Allah:

— "Onlar beştir ve yine onlar ellidir. Benim nezdimde söz tebdil olunamaz" buyurdu[5].

Musa'nın yanına döndüm. O yine:

— Rabb'ına müracaat et, dedi. Ben de:

— Rabb'ımdan utanır oldum, dedim.

Sonra Cibril beni tâ Sidretu'l-Müntehâ'ya varıncaya kadar birlikte götürdü. Sidre 'yi öyle acîb renkler kaplamıştı ki, onlar nedir bilemem. Sonra cennete girdirildim ki içinde birçok inci dizileri vardı[6], toprağı da misk idi"[7]

2-.......Mü'minlerin annesi Âişe (R) şöyle demiştir: Allah namâzı farz ettiği zaman, hazarda ve seferde (akşamdan başka namazları) ikişer rek'at ikişer rek'at olarak farz etmişti. Sonra sefer namazları oldukları gibi bırakıldı da hazar namazlarında artırma yapıldı [8].

2- Namazın, Avreti Örtecek Şeyler İçinde Vâcib Olması, Yüce Allah'ın

"... Her mescid huzurunda ziynetinizi alın... " (ei-A'râf: 3i)

Kavli Ve Bir Bez İçinde Sarınarak Namaz Kılan Kimse Babı [9]

Seleme ibnu'l-Ekvâ'dan, Peygamber (S)'in: "(Namaz kılan kimse) O bezi bir dikenle de olsabdüğmeler" buyurduğu zikrolunur. Bunun isnadında nazar vardır [10]. Pislik görmediği müddetçe içinde cinsî münâsebet yaptığı elbise ile namaz kılan kimse [11].

Peygamber (S), çıplak kimsenin Ka'be'yi tavaf tmemesini emretmiştir [12].

3-....... Ümmü Atıyye (R) şöyle demiştir: Bize iki bayram gününde hayızh kadınları ve perde arkasında yaşayan kadınları çıkarmamız emredildi de, kadınlar müslümânların cemaatında ve dualarında hâzır bulunurlar, hayızlılar ise kadınların namaz yerinden ayrı dururlardı. Bir kadın: Yâ Rasûlallah, birimizin cilbâbı (yânî örtünecek çarşafı) yoktur, dedi. Rasûlullah: "Kadın arkadaşı kendi cilbâblanndan birini ona giydirsin" buyurdu.

Ve Abdullah ibn Raca şöyle dedi: Bize İmrân (el-Kattân) tahdîs etti. Bize Muhammed ibn Şîrîn tahdîs etti. Bize Ümmü Atıyye tahdîs edip: Ben Peygamber (S)'den bunu işittim, dedi.[13]

3- Namaz Kılacak Kimsenin Namaza Girerken İzârını Boynunun Gerisine Bağlaması Babı

Ebû Hazım, Sehl (ibn Sa'd-91-)'den: Sahâbîler zârlarını çiğinleri üzerine bağlamış olarak Peygambe S) ile birlikte namaz kıldılar, dedi[14].

4-....... Bana Vâkıd ibn Muhammed, Muhammed ibnu'lunkedir'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Câbir, elbiseleri, elbise sehbâsı[15] üzerine konulmuş olduğu hâlde, bir tek izârını boynunun gerisine bağlamış olarak namaz kıldı. Bir kimse ona: Bir tek izâr içinde mi namaz kılıyorsun? dedi. Câbir de: Bunu ancak senin gibi bir ahmak kimsenin beni görmesi için yaptım. Peygamber (S) zamanında bizim hangimizin iki sevbi vardı? dedi.[16]

5-....... Bize Abdurrahmân ibnu Ebî'l-Mevâlî, Muhammed bnu'l-Munkedir'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Câbir ibn Ab-dillah'ı gördüm ki, o, bir tek sevb içinde namaz kılıyordu ve: Ben Peygamber(S)'i bir sevb içinde

namaz kılarken gördüm, dedi.[17]

4- Bir Sevb İçinde Onunla Örtünerek Namaz Kılmak Babı

İbn Şihâb ez-Zuhrî: İltihâf hakkında rivayet ettiği adîsinde: el-Multehıf, el-Mutevaşşıh demektir, dedi.

O da sevbin iki ucunu iki omuzu üzerinde çaprasvârî ağlayandır ve Tavaşşuh, kumaşla örtünen kimsenin,

kumaşın iki ucunu iki omuzu üzerinde bağlamasıdır[18].

Buhârî dedi ki: Ümmü Hâni* şöyle demiştir:Peygamber (S) bir kumaşla örtünüp, onun iki ucunu muzlan üzerinde çapraslama bağladı [19].

6-....... Bize Hişâm ibn Urve, babasından; o da Umer ibn Ebî eleme'den tahdîs etti ki (O, şöyle demiştir): Peygamber (S-bir defa) iki ucunu çapraslamasına bağladığı bir kumaş içinde namaz kıldı[20].

7-....... Bize Hişâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam (Urve bnu'z-Zubeyr), Umer ibn Ebî Seleme'den tahdîs etti ki, Umer ibn bî Seleme, Peygamber (S)'i mü'minlerin annesi Ümmü Seleme'nin evinde, bir kumaş içinde, kumaşın iki ucunu omuzları üzerine atmış olarak namaz kılarken görmüştür [21].

8-....... Umer ibnu Ebî Seleme haber verip şöyle demiştir: Ben Rasûlullah (S)'ı, Ümmü Seleme'nin evinde bir kumaş içinde, onunla örtünmüş ve kumaşın iki ucunu omuzlan üzerine koymuş olduğu hâlde namaz kılarken gördüm.[22]

9-....... Bana Mâlik ibn Enes, Umer ibn Ubeydillah'ın himayesinde bulunan

Ebu'n-Nadr'dan tahdîs etti. Ona da Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hâni'nin himayesinde bulunan Ebû Murre haber verdi ki, kendisi Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hâni'den şöyle derken işitmiştir: Fetih senesi Rasûlullah'ın yanına gittim, O'nu yıkanır hâlde buldum. Kızı Fâtıma, O'nu setr edip perdeliyordu. Selâm verdim. "Bu kadın kimdir?" diye sordu. Ben: Ebû'Tâlib'in kızı Ümmü Hâni'im dedim. Bunun üzerine: "Hoş geldin Ümmü Hâni'" dedi. Yıkanmasından ayrılınca, bir kumaş içinde, kumaşı sırtında çapraslamasına bağlamış olduğu hâlde namaza durup sekiz rek'at namaz kıldı. Namazdan çıktığı zaman: Yâ Rasûlallah, anamın oğlu benim emân verdiğim fulânı, İbnu Hubeyre'yi öldüreceğini söylüyor, dedim [23]. Rasûlullah (S): "Yâ Ümme Hâni', senin ahd ve emân verdiğine biz de ahd ve emân verdik" buyurdu.

Ümmü Hâni': Bu kıldığı namaz Duhâ namazı idi, dedi.[24]

10........ Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Saîd ibn Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre'den haber verdi (O, şöyle demiştir): Bir kimse Rasûlullah'a bir tek kumaş içinde namazdan sordu. Rasûlullah (S) da: "Her Dirinizin ikişer kumaşı var mı ki?" buyurdu [25].

5- Bâb: Kişi Bir Tek Kumaş İçinde Namaz Kılacağı Zamâı (Onun Bîr Kısmını) Omuzları Üzerine Koysun

11-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Hiçbiriniz üzerinde bir tek kumaş varken onun bir mikdârım boynunun kökü ile omuz başları arasına dolamaksızın namaz kılmasın " buyurdu [26].

12-....... Bize Şeybân, Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da İkrime'den tahdîs etti. Yahya: Ben İkrime'den işittim yâhud ben ona sormuş idim, dedi. İkrime şöyle dedi: Ebû Hureyre'den işittim, o şöyle diyordu: Ben Rasûlullah (S)'ın: "Her kim bir tek kumaş içinde namaz kılacak olursa, onun iki ucunu çapraslamasına iki omuzundan geçirsin" buyururken (kulağımla) işittiğime şehâdet ederim.[27]

6- Bâb: Sevb (Yânî Kumaş) Dar Olduğu Zaman [28]

13-....... Bize Fulayh ibn Süleyman, Saîd ibnu'l-Hâris'ten tahdîs etti. O şöyle demiştir: Biz Câbir ibn Abdillah'a bir tek sevb içinde namaz kılmaktan sorduk, o şöyle dedi: Peygamber'in seferlerinin birine[29] onun maiyyetinde olarak çıktım. Bir gece bir işimden dolayı yanına gittim. O'nu namaz kılarken buldum. Benim de üzerimde bir tek sevb vardı. Onu ihrama bürünür gibi bürünüp yanı başında namaza durdum. Namazdan çıktığında: "Yâ Câbir, gece gelişinin sebebi nedir?" diye sordu. İşimi O'na haber verdim. Sözümü bitirdikten sonra "Ya şu gördüğüm istimal (yânî kumaşı bürünme) ne oluyor?" diye sordu. Bir sevb vardır, dedim. Bunun üzerine: "Libâsın geniş olursa ona bürün;(bunun gibi) dar olursa izâr olarak beline bağla" buyurdu [30].

14-....... Sehl (R) şöyle demiştir: (Bâzı kerreler) bir takım erkekler, bellerindeki futaları (dar oldukları için) çocuklar gibi boyunlarına bağlamış olarak Peygamber'le birlikte namaz kılarlardı da. (cemâate gelen) kadınlara: Erkekler doğrulup oturmadıkça başlarınızı secdeden kaldırmayınız, denirdi.[31]

7- Şam'a Mensûb (Yânî Gayrimüslimler Tarafından İ'mâl Edilmiş) Olan Cübbe İçinde Namaz Kılmak Babı

Ve Hasen el-Basrî: Mecûsîler'in dokuduğu kumaşlar çinde namaz kılmakta be's görmemiştir [32].

Ma'mer (ibn Râşid): Ben ez-Zuhrî*yi gördüm; o, boyasına sidik karıştırılarak boyanmış olan Yemen

kumaşları giyerdi, demiştir[33].Alî ibn Ebî Tâlib de: -Yine kâfirlerin i'mâl ettiğiyıkanmadık yeni kumaşlar içinde namaz kılmıştır [34].

15-....... Mugîre ibn Şu'be (R) şöyle demiştir: Ben Peygambe S) ile birlikte bir seferde idim [35]. Bana: "Yâ Mugîre, su kabını al" buyurdu. Ben matarayı aldım. Rasûlullah (S) gözümdem gizleninceye kadar uzağa gitti ve hacetini kaza etti. Üzerindebir Şâm cübbesi vardı. Elini cübbenin yeninden çıkarmaya davrandı, fakat dar oldu. Bunun üzerine elini cübbenin aşağısından çıkardı. Ben kendisine su öktüm. O, namaz için aldığı abdesti aldı. Mestleri üzerine meshetti, sonra namaz kıldı [36].

8- Namazda Ve Namaz Hâricinde Soyunup Çıplak Olmanın Keraheti Babı

16-....... Bize Amr ibn Dînar tahdîs edip şöyle dedi: Ben Câbir bn Abdillah'tan işittim, o şöyle tahdîs ediyordu: Rasûlullah (S) Ku-reyş ile birlikte Ka'be için taş naklediyordu[37]. Futası da üzerinde idi. Amucası Abbâs O'na: Ey kardeşimin oğlu, futanı çözsen de onu omuzlarının üzerine koyup, taşların altına getirsen? dedi. Câbir yâhud ona haber veren dedi ki: Peygamber futasını çözüp omuzlarının üzerine koyunca, hemen bayılıp yere düştü. İşte ondan sonra çıplak görülmemiştir [38].

9- Gömlek, Şalvarlar (Donlar), Dizleri Kapamayan Kısa Don Ve Kaftan İçinde Namaz Kılmak Babı

17-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bir kimse Peygamber'e oğru kalktı da O'na bir tek sevb içinde namaz kılmaktan sordu. Peygamber: "Sizin her birerleriniz iki sevb bulabilir mi ki?" buyurdu. Sonra bir kimse bu mes'eleyi Umer'den sordu. Umer de: Allah size genişlik verdiğinde siz de elbisenizi geniş tutunuz. Bir kimsenin birden ziyâde elbisesi olursa onu üzerine alsın. Bir kimse izâr ile ridâ içinde de, izâr ile gömlek içinde de, izâr ile kaftan içinde de, şalvar (veya don) ile ridâ içinde de, şalvar ile gömlek içinde de, şalvar ile kaftan içinde de, dizleri kapamayan kısa don ile kaftan içinde de, dizleri kapamayan kısa don

ile gömlek içinde de namaz kılabilir, dedi. RâvîEbû Hureyre dedi ki: Zannediyorum ki Umer: Dizleri kapamayan kısa don ile ridâ içinde de, dedi[39].

18-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Bir kimse Rasûlullah'a orup: ihrama giren kimse ne giyer? dedi. Rasûlullah (S): "Gömlek giymez, şalvarlar ve bornus giymez, çeri veya zağferân ile boyanmış kumaş giymez. Na'leyn bulamadığı takdirde mest giysin ve onları da topuklardan aşağıya varıncaya kadar kessin" buyurdu.

Yine Nâfi'den; o da İbn Umer'den; o da Peygamber'den bunun benzeri olan hadîsi rivayet etti.[40]

10- Avretten Örteceği Şey Babı [41]

19-...... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), ştimâlu's-sammâ'dan[42], insanın, büründüğü kumaşın bir parçası avret yeri üzerinde bulunmaksızın tek kumaş ile ihtibâ[43] etmesinden nehyetti[44]

20-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), iki türl alış verişten (yânî) "limâs" ile "nibâz" [45]alışverişlerinden, "iştimâlu's -sammâ"dan, bir de insanın tek sevb içinde (avret yerini örtmeyecek şekilde) "ihtibâ" etmesinden nehyetti.[46]

21-....... Bize İbn Şihâb'ın kardeşinin oğlu (Muhammed ibn Abdillah), amucası(Muhammed ibn Şihâb)'ndan tahdîs etti. O, şöyle demiştir: Bana Humeyd ibn Abdirrahmân ibn Avf haber verdi ki, Ebû Hureyre şöyle demiştir: Ebû Bekr şu (ma'lûm olan) haccda[47], nahr gününde birçok münâdîlerle birlikte

Minâ'da "Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hacc, hiçbir çıplak Beyt'i tavaf etmesin" diye i'Iâna beni de gönderdi. Râvî Humeyd ibnu Abdirrahmân dedi ki: Sonra Rasû-lullah (S) -Ebû Bekr'in ardından- Alî'yi gönderip: Berâe Sûresi'ni i'-lân etmesini emretti. Ebû Hureyre dedi ki: Alî de bizimle beraber nahr gününde Minâ'daki halk arasında: "Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hacc etmesin, hiçbir çıplak kimse Beyt'i tavaf etmesin" diye (bağıra bağıra) i'lân etti.[48]

11- Ridâsız Olarak Namaz Kılmak Babı

22-....... Muhammed ibnu'l-Munkedir şöyle demiştir: Ben Câbir ibn Abdillah'in yanına girdim. O bir sevb içinde ona bürünmüş olarak namaz kılıyordu. Ridâsı da konulmuştu. Namazdan çıkınca Ona: Yâ Ebâ Abdirrahmân, ridân konulmuş olduğu hâlde sen namaz (mı) kılıyorsun? dedik. Kendisi: Evet, sizin gibi câhillerin beni (bu şekilde) namaz kılarken görmelerini arzu ettim. Ben Peygamber-(S)'i işte böyle namaz kılarken gördüm, dedi[49].

12- Uyluk Hakkında Zikrolunan Şey Babı

İbn Abbâs'tan [50], Cerhed ibn Rizâh'tan [51] ve Muhammed ibn Cahş'tan[52]; bunların her üçü dePeygamber'den olmak üzere"Uyluk avrettir" hadîsi rivayet ediliyor.

Enes: Peygamber (S) uyluğunu açtı, dedi [53].Alimlerin ihtilâflarından çıkılmak için, Enes hadîsi ened yönünden daha sahihtir, Cerhed hadîsi ise tesettür işinde) daha ihtiyatlıdır [54].

Ebû.Mûsâ el-Eş'ârî: Usmân, huzuruna girdiği zaman eygamber (S) iki dizini örttü, dedi[55]. Zeyd ibn Sabit: Allah (en Nisa: 95. kelâmım) Rasûlüne, O'nunuyluğu benim uyluğum üzerinde iken indirdi. Bu sırada uyluğu bana o kadar ağır geldi ki, ben :J uyluğum ezilecek diye korktum, demiştir[56].

23-....... Bize Abdulazîz ibnu Suheyb, Enes'ten tahdîs etti (o,şöyle demiştir): Rasûlullah (S), Hayber gazasına çıkmıştı. Hayber'ln yanıbaşında sabah namazını daha karanlık iken kıldık. Sonra Allah'ın Peygamberi (hayvanına) bindi. Ebû Talha da bindi, ben de Ebû Taî-ha'nın terkisinde idim. Allah'ın Peygamberi, Hayber'in sokağı içine sürdü. Benim dizim Allah'ın Peygamberi'nin uyluğuna dokunur hâldeydi. Sonra izârını (yânı futasını) uyluğundan sıyırdı. Hattâ Allah'ın Peygamberi'nin uyluğunun aklığı hâlâ gözümün önündedir. Şehre girerken de: "Allahu Ekber, Hayber harâb oldu -yâhud harâb olsun.-Biz bir kavmin yurduna girdik mi, inzâr edilmiş olanların hâli yaman olur!" buyurdu [57]. Bunu da üç kerre söyledi. Enes dedi ki: Hayberliler (sabah vakti) işlerinin başına çıkınca: İşte Muhammed; râvî Abdulazîz ibn Suheyb'in bâzılarından rivayetine nazaran da: İşte Muhammed! İşte ordu! dediler. Enes dedi ki: Biz Hayber'i zorla, yânı harben ele geçerdik. Harb esirleri toplandı. Akabinde Dıhye gelip: Ey Allah'ın Peygamber'i, bana esirlerden bir câriye ver, dedi. Peygamber ona: "Git de bir câriye al" buyurdu. Dıhye, Safiyye bintu Huyey'i aldı. Bir kimse Peygamber'e geldi ve "Ey Allah'ın Peygamberi, Dıhye'ye Benû Kurayza ile Benû Nadr'ın seyyidesi olan Safiyye bintu Huyey'i verdin. (Hâlbuki) o kadın, senden başkasına münâsib olamaz, dedi. Bunun üzerine: "Onu da, onu da çağırınız" buyurdu. Akabinde Dıhye, Safiyye'yi getirdi. Peygamber Safiyye'ye baktı da, Dihye'ye: "Esirlerden, bundan başka bir câriye al" buyurdu. Enes dedi ki: Peygamber Safiyye'yi azâd etti ve onunla evlendi. Sabit el-Bunânî, Enes'e hitaben: Yâ EbâHamza, Peygamber Safiyye'ye mehr olmak üzere ne verdi? dedi. Enes: Safiyye'nin nefsini; onu azâd etti ve onunla evlendi, dedi. Nihayet yol üzerinde iken, Ümmü Süleym, Safiyye'yi Peygamber için cihâzladı ve gece olunca onu Peygamber'e teslim edip gerdeğe koydu. Artık Peygamber güveyi olmuştu. Sabah olunca: "Kimde birşey varsa onu getirsin" buyurdu da bir yaygı yaydı. Artık kimi insan hurma, kimi yağ getirmeğe başladı. Râvî Abdulazîz: Enes, sevîkı da saydı zannediyorum, dedi. Enes dedi ki: Oradaki cemâat "hays" yemeği yaptılar. İşte Rasûlullah'ın düğün aşı bu olmuş oldu [58].

13- Bâb: Kadın Kaç (Parça) Elbise İle Namaz Kılar?

Ikrime: Kadın kendi bedenini bir sevb ile örtmüş olsa,, bu ona kâfî gelir, demiştir [59].

24-....... Zuhrî şöyle demiştir: Bana Urve haber verdi ki, Âişe R) şöyle demiştir: Yemîn olsun Rasûlullah (S) fecr namazını kıldırdı da mü'minelerden bir takım kadınlar (mırt denilen)[60] örtüleriyle kendilerini örterek, Rasûlullah'Ia beraber namazda hâzır bulunurlardı. Sonra evlerine dönerlerdi ki, onları kimse tanıyamazdı[61].

14- Bâb: Bir Şahıs Damgaları Bulunan Bir Kumaş İçinde

(Yânî Onu Giyinerek) Namaz Kıldığı Ve Onun Damgalarına

Baktığı Zaman? [62]

25-....... Bize İbnu Şihâb, Urve'den; o da Âişe'den tahdîs etti o şöyle demiştir): Peygamber (S), üstünde damgaları bulunan bir ha-mîsa [63] içinde, namazda ve (namaz içinde) hamîsanın damgalarına ir defa baktı. Namazdan çıkınca: "Benim şu hamîsamı Ebû Cehm 'e (geri) götürün de bana Ebû Cehm'in enbicâniyy esini[64] getirin. Çünkü hamîsa demin beni namazımdan alıkoydu" buyurdu [65].

Hişâm ibn Urve, babasından; o da Âişe'den söyledi ki, Peygamber (S): "Ben namazda iken onun damgasına bakıyordum, onun beni fitneye düşürmesinden korkarım" buyurmuştur.[66]

15- Bâb: Bir Kimse Saüb (Yânı Haç) Şekilleri Nakşedilmiş Elbise İle Yâhud Başka Suretler Bulunan Bir Elbise İle Namaz Kılsa Namazı Bozulur'mu? [67]

Ve bu nevi'den olmak üzere nehy olunan şeyler[68]

26-....... Bize Abdulazîz ibn Suheyb, Enes'ten tahdîs etti (O şöyledemiştir): Âişe'nin bir kiramı vardı[69]. Âişe onunla odasının bir tarafını örtmüştü. Peygamber (S) ona: "Şu kırâmım karşımızdan gider. Zîrâ onun tasvirleri, namazımda bana görünüp duruyor" buyurdu.[70]

16- Arkasında Yırtmaçlı İpekten Bir Ferrûc İçinde Namaz Kılıp Sonra Onu Çıkaran Kimse Babı

27-....... Ukbe ibn Âmir (R) şöyle demiştir: Peygamber'e bir'ipekferrûc (yânî ferace)[71] hediye edilmişti. Onu giyip içinde namaz kıldı. Namazdan çıktıktan sonra, onu istemeyen, kerîh gören bir kimse gibi, bedeninden şiddetle çıkardı ve: "Bu, muttakîlere yaraşmaz" buyurdu.[72]

17- Kırmızı Bir Elbise İle Namaz Kılmak Babı

28-....... Bize Ebû Cuheyfe (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'ı ırmızı sahtiyandan yapılmış bir kubbe içinde gördüm[73]. Ve Bilâl'ı de gördüm ki, o, Rasûlullah'm abdest alacağı suyunu aldı. İnsanları da gördüm ki, (Peygamberdin kullandığı) abdest suyuna doğru koşuyorlardı. O sudan kimin eline bir şey değdiyse (teberrük için) üzerine sürdü. Ondan birşey elde edemeyen ise arkadaşının elindeki ıslaklıktan aldı. Sonra gördüm ki, Bilâl bir harbe alıp (kubbenin dışında bir yere) dikti. Peygamber (S) kırmızı birhulle [74]giyinmiş ve cemrenmiş olarak dışarı çıktı [75], harbeye doğru insanlara iki rek'at namaz kıldırdı[76]. Yine gördüm ki, o harbenin önünden insanlar ve hayvanlar geçip

gidiyorlardı.[77]

18- Evlerin Damları Üstünde, Minberde, Ağaç Parçaları Üzerinde Namaz Kılmak Babı

Ebû Abdillah Buhârî şöyle der: Hasen Basrî, buz üzerinde namaz kılınmasında ve altından yâhud üstünden yâhud önünden sidik aksa bile, namazkılanla köprü arasında bir sütre bulunduğu zamanköprüler üzerinde namaz kılınmasında bir be'sgörmemiştir. Ebû Hureyre de (aşağıdaki) imâmın namazına uyarakmescidin tavanında namaz kılmıştır [78]. İbn Umer de, sıkışmış kar üzerinde namaz kılmıştır.[79]

29-....... Bize Ebû Hazım tahdîs edip şöyle dedi: Sehl ibn Sa'd'a: (Peygamber mescidindeki) minber hangi şeyden(yapılmış)dir? diye sordular. Sehl şöyle dedi: İnsanlar içinde bunu benden iyi bilen kalmadı[80]. O, Gâbe'nin esi (yânî ılgın) ağacındandır.[81]Onu Rasû-lullah için, fulanca kadının himayesinde bulunan fuları kimse yaptı idi. Yapılıp yerine konulduğu zaman RasûluIIah (S) üzerine çıktı ve kıbleye karşı dikelip (iftitâh) tekbîri aldı. İnsanlar da arkasında (mescidin içinde) namaza durdular. Okuyup rukû'a vardı. Cemâat de arkasında rükû' ettiler. Sonra rukû'dan başım kaldırdı (ve kıbleden yüzünü ayırmayarak) gerisin geriye döndü ve yere secde etti. Sonra yine minbere çıktı. Sonra yine rukû'a vardı. Sonra (yine rukû'dan) başını kaldırıp gerisin geriye yürüyerek yere secde etti. İşte minberin kıssası budur [82].

Ebû Abdillah Buhârî şöyle dedi: Alî ibnu AbdilJah şöyle dedi: Allah kendisine rahmet eylesin, İmâm Ahmed ibn Hanbel (241) bana bu hadîsten sorup: Ben ancak Peygamber'in insanlardan daha yüksekte olduğunu kasdettim. Binâenaleyh bu hadîse göre imâmın insanlardan daha yüksekte bulunmasında be's yoktur, dedi. (Alî ibn Abdillah el-Medînî) der ki: Bunun üzerine ben de Ahmed ibn Han-bel'e: Sufyân ibn Uyeyne'ye bu hadîsten pek çok suâl sorulurdu. Binâenaleyh sen ondan bu hadîsi işitmedin mi? dedim. Ahmed ibn Hanbel:

Hayır, dedi [83].

30-....... Bize Humeyd et-Tavîl, Enes ibn Mâlik'ten haber verdi(şöyle demiştir): Rasûlullah (S) atından düştü de bacağı yâhud kürek kemiği sıyrıldı. Rasûlullah bir ay kadınlarının yanlarına girmemeğe yemîn etti. Kendisine âid bulunan ve merdiveni hurma kütüğünden olan yüksekçe bir odada oturdu. Bu sırada sahâbîleri O'na iyâdet için geldiler. Rasûlullah kendisi oturarak, oradakiler de ayakta olduklarıhâlde onlara namaz kıldırdı. Selâm verince: "İmâm, kendisine uyulsun diye imâm edilir. Binâenaleyh o tekbîr alınca tekbîr alın, rükû 'a vardığı vakit rukû'a varın. Sçcdeye vardığı vakit secdeye varın. Oturduğu hâlde namaz kılarsa siz de hep oturarak namaz kılın" buyurdu. Rasûlullah yirmi dokuz günde oradan indi. Sahâbîler: Yâ Rasûlallah, sen kadınlarından bir ay ayrılacağına yemîn etmiştin, dediler. Rasûlullah: "(Yemîn edilen) ay, yirmi dokuz gündür" buyurdu[84].

19- Bâb: Namaz Kılan Kimsenin Giydiği Sevb, Secdeye Vardığında Hanımına Dokunduğu Zaman? [85]

31-....... Meymüne (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), ben karşısında ve hayızh olduğum hâlde namaz kılardı. Bazen secdeye vardığı zaman giydiği elbise -ben hayızh iken- bana dokunurdu. Yine Meymûne: Rasûlullah hurma yaprağından yapılmış küçük bir seccade üzerinde namaz kılardı, demişti[86]

20- Hasır Üzerinde Namaz Kılmak Babı

Ve Câbir ibn AbdiIlah ile Ebû Saîd Hudrî, geminin içinde herbiri ayakta oldukları hâlde namaz kılmışlardır[87]. Hasen Basrî (gemide ayakta mı, yoksa oturarak mı namaz kıldıracağını soran kimseye hitaben): Dikelmekle arkadaşlarına meşakkat vermeyeceğin müddetçe ayakta kıldırırsın ve gemi ile

beraber -döneceği yere- dönersin. Onlara meşakkat vereceksen o takdirde oturarak namaz kıldırırsın, demiştir .[88]

32....... Bize Mâlik, İshâk ibn AbdiIIah ibn Ebî Talha'dan; oda Enes ibn Mâlik'ten haber verdi. Onun ninesi Muleyke, Rasûlullah'ı, kendisi için hazırlamış olduğu bir yemeğe da'vet etmişti. Rasûlullah o yemekten yedi. Sonra; "Kalkınız da size namaz kıldırayım" buyurdu. Enes der ki: Ben kullanıla kullanıla simsiyah olmuş bulunan (eski) bir hasırımıza doğru davrandım, üzerine su serptim. Rasûlullah (S) namaza durdu. Yetîm ile ben de arkasında bir saff olduk. Koca kan da arkamızda durdu. Rasûlullah bizlere iki rek'at namaz kıldırdı, sonra ayrıldı [89].

21- Seccade Üzerinde Namaz Babı [90]

33-....... Meymûne (R): Peygamber (S) hurma yapraklarındanyapılmış küçük bir seccade üzerinde namaz kılardı, demiştir.[91]

22- Kilim, Keçe Ve Benzeri Döşenen Şeyler Üzerinde Namaz Kılmak Babı

Enes ibn Mâlik kendi döşeği üzerinde namaz kılmıştır.[92]

Ve yine Enes: Bizler Peygamber'in beraberinde namaz kılardık da bizden kimi kendi sevbi üzerine secde ederdi, demiştir [93].

34-....... Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'ın ön tarafında, ayaklarım O'nun kıblesine (yânî secde edeceği yere) gelmek üzere uyur idim. O secdeye vardığı zaman eliyle beni dürterdi de ben ayaklarımı geriye çekerdim. Secdeden kalktığı zaman yine uzatırdım. Âişe der ki: O

zamanlarda evlerde kandiller (yânî ışıklar) yoktu [94].

35-.......Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Âişe, Peygamber'in eşine âid döşeği üzerinde, kendisi ile kıblesi arasında cenazenin sağdan sola uzanıp yatması gibi yatmış olduğu hâlde Rasûlullah (S) namaz kılar idi.[95]

36-,...... Bize Leys, Yezîd'den; o da Irak (ibn Mâlik)'tan; o da Urve'den tahdîs etti ki, Peygamber (S), Âİşe, Peygamber'le kıblesi arasında, üstünde ikisinin beraber uyuyageldikleri döşek üzerinde enli-lemesine yatmış olduğu hâlde namaz kılar idi.[96]

23- Sıcağın Şiddetinde Sevb Üzerine Secde Etmek Babı

Hasen Basrî: Sahâbîler cemâati, elleri elbisesinin kolu içinde olduğu hâlde sarık ve külah üzerine secde ediyordu, demiştir .[97]

37-....... Enes (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber (S) ile birlikte namaz kılardık da, bâzılarımız sıcağın şiddetinden dolayı (büründü-ğü) sevbin bir kenarını secde yerine koyardı [98].

24- Ayakkabılarla Namaz Kılmak Babı

38-....... Bize Ebû Mesleme Saîd ibnu Yezîd el-Ezdî haber verip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'e: Peygamber (S) ayakkabıları ayağında iken namaz kılar mıydı? diye sordum. Enes: Evet, cevâbım verdi [99].

25- Mestlerle Namaz Kılmak Babı

39-....... Hemmâm ibnu'I-Hâris şöyle demiştir: Ben Cerîr ibn Abdillah'ı gördüm ki, o işedikten sonra abdest aldı ve mestleri üzerine mesh etti. Sonra kalkıp namaz kıldı. Kendisine (niçin mest üzerine mesh ettin diye) soruldu. O: Ben Peygamber'in böyle yaptığını gördüm, dedi. Râvî İbrâhîm en-Nahaî der ki: Bu hadîs (Abdullah ibn Mes'üd'un arkadaşlarının) pek hoşlarına giderdi. Çünkü Cerîr, en son müslümân olanlardan biridir [100].

40-....... Mesrûk'dan; o da el-Mugîre ibn Şu'be (R)'den tahdîs etti ki, o: Ben Peygamber (S)'e abdest aldirttım da, O mestleri üzerine mesh etti ve namaz kıldı demiştir[101]

26- Bâb: Namaz Kılan Kimse Secde Etmeyi Tamamlamadığı Zaman? [102]

41-....... Bize Mehdî, Vâsıl'dan; o da Ebû Vâil'den; o da Huzeyfe'den haber verdi ki, Huzeyfe (R) rukû'unu ve sucûdunu tamâm yapmayan bir adam gördü. O adam namazını edâ ettikten sonra Huzeyfe ona: Sen namaz kılmadın, demiştir. Ebû Vâil: Ebû Huzeyfe'-nin ona: "Ölmüş olsan, Muhammed'in sünnetinin gayrı üzere ölmüş olursun".dediğini zannediyorum, dedi.[103]

27- Bâb: Namaz Kılan Kimse Secde Esnasında Pazularını Açar Ve Yanlarından Uzaklaştırır

42-....... Bize Bekr ibnu Mudar, Ca'fer'den; o da İbn Hürmüz'den; o da Abdullah ibn Mâlikin İbnu Buhayne(R)'den tahdîs etti (O şöyle demiştir): Peygamber (S) namaz kılarken secde esnasında koltuk altlarının beyazlığı görünecek derecede pazularının arasını açar (ve bedenini yerden uzaklaştırıldı.

Leys dedi ki: Bana Ca'fer ibn Rabîa daBekr'in bu hadîsi tarzında tahdîs etti. [104]

28- Kıbleye Yönelmenin Fazileti Babı [105]

Namaz kılacak kimse ayaklarının uçları ile (yânî ayak parmaklarının başlarıyle) kıble tarafına yönelir. Bunu Ebû Humeyd, Peygamber(S)'den söylemiştir.[106]

43-....... Enes (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Her kim bizim kıldığımız namazı kılar, kıblemize karşı durur ve kestiğimizi yerse, Allah Un ve Allah elçisinin ahd ve emânını hakkeden müs-lümân, işte odur. Artık Öyle olan bir kimsenin ahd ve emânı hususunda Allah'a (ve RasûFüne) hıyanet etmeyin". [107]

44-....... Enes (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "İnsanlar Lâ ilahe Hlellâh (= Allah'tan başka hakk ilâh yok) deyinceye kadar, onlarla muharebe etmekliğim bana emr olundu. Onlar bunu söyledikleri, namazımızı kıldıkları, kıblemize yöneldikleri ve kestikleri hayvanları bizim kestiğimiz hayvanlar gibi kestikleri zaman, artık onların kanları ve malları bize haram olmuştur, ancak kanların ve malların kendi hakklan mukaabili olmak müstesnadır. Onların (bâtınlarından dolayı olan) hesâbları Allah'a âiddir".

Ve İbnu Ebî Meryem şöyle dedi: Bize Yahya (ibn Eyyûb) haber verip şöyle dedi: Bize Humeyd et-Tavîl tahdîs edip şöyle dedi: Bize Enes, Peygamber(S)'den tahdîs etti[108].

Ve Alî ibn Abdillah şöyle dedi: Bize Hâlid ibn Haris tahdîs edip şöyle dedi: Bize Humeyd et-Tavîl tahdîs edip şöyle dedi: Meymûn ibnu Siyah, Enes ibn Mâlik'e sorup: Yâ Ebâ Hamza! Kulun kanını ve malını haram kılan şey nedir? dedi. Enes: Kim Lâ ilahe illellah (= Allah' tan başka hakk ilâh yoktur) esâsına (zahiren) şehâdet eder, kıblemize yönelir, namazımızı kılar ve kestiğimiz

hayvanı yerse, işte o müsiü-mândır. Artık müslümânın lehine olan, onun da lehine; müslümânın aleyhine olan, onun da aleyhinedir, dedi[109].

29- Medîne. Şam Ve Maşrık Ahâlîsinin Kıblesi Babı

Peygamber'in:"Dışkı çıkarma yâhud işeme esnasında kıbleye karşı yönelmeyiniz, lâkin (Medîne'nin) şark tarafına veya garb tarafına doğru yöneliniz" kavlinden dolayı (Medine semti için) şarkta ve garbda kıble yoktur [110].

45-....... Bize Zuhrî, Atâ ibn YezîcTden; o da Ebû Eyyûb elEnsârî'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Halâya geldiğiniz zaman kıbleyi karşınıza almayın, kıbleyi arkanıza da almayın, fakat (Medine'nin) şark tarafına doğru veya garb tarafına doğru dönünüz".

Ebû Eyyûb dedi ki: Sonra biz Şam'a geldik ve kıble tarafına doğru bina edilmiş birçok halâlar bulduk. Bu durumda biz, kıble cihetinden eğilip meyleder ve Yüce Allah'tan mağfiret isterdik.

Ve yine Zuhrî'den; o da Atâ'dan. Atâ: Ben Ebû Eyyûb'dan; o da Peygamber(S)'den olmak üzere, geçen hadîs gibi işittim, dedi[111].

30- Yüce Allah'ın: Siz De İbrahim'in Makaamından Bir Namazgah Edinin (El-Bakara: 125) Kelâmı

Babı [112]

46-....... Bize Amr ibnu Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: Biz İbn Umer'e: Umre için Ka'be'yi tavaf etmiş, fakat Safa ile Merve arasında sa'y etmemiş olan bir kimse, karısıyle cinsî münâsebet yapabilir mi? diye sorduk. İbn Umer: Peygamber (S) umre için Mekke'ye geldi, Beyt'i yedi kerre tavaf etti. Makaamın

arkasında iki rek'at namaz kıldı. Safa ile Merve arasında sa'y etti. And olsun ki Allah'ın Rasülü'nde sizin için pek güzel bir örnek vardırdı-Ahzâb:2i), dedi.

Biz bu mes'eleyi Câbir ibn Abdillah'a da sorduk. O da: Safa ile Merve arasını sa'y etmedikçe kadına sakın yaklaşmasın, cevâbım verdi.[113]

47-....... Seyf şöyle demiştir: Ben Mücâhid'den işittim, o şöyle dedi: İbn Umer'in yanına gelindi de, ona: İşte şu Rasûlullah, o Ka'-be'ye girdi, denildi. Bunun üzerine İbn Umer şöyle dedi: Peygamber (S) dışarıya çıkmış olduğu hâlde, ben hemen oraya geldim ve BüâPi Ka'be kapısının iki sövesi arasında ayakta buldum. Ve hemen Bilâl'e sorup: Peygamber Ka'be içinde namaz kıldı mı? dedim, Bilâl: Evet, kapıdan giren kimsenin sol tarafına düşen iki direk arasında iki rek'at namaz kıldı, sonra dışarıya çıktı ve Ka'be'nin yüzü -kapısı-karşısında (yânı İbrâhîm makaamında) iki rek'at kıldı, dedi.[114]

48-....... Bize İbnu Curayc, Atâ'dan haber verdi: O şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs'tan işittim, o şöyle dedi: Peygamber (S) Ka'-be'ye girdiği zaman, onun bütün nahiyelerinde (yânî cihetlerinde) duâ etti ve oradan çıkıncaya kadar namaz kılmadı. Dışarıya çıkınca Ka'-be'nin önünde iki rek'at kıldı. Ve: "Kıble işte budur" dedi[115].

31- Namaz Kılacak Kimsenin, Nerede Olursa Olsun, Kıble Cihetine Yönelmesi Babı [116]

Ve Ebû Hureyre şöyle dedi: Peygamber (S): Bulunduğun yerde kıble cihetine yönel ve Allahu Ekberde" buyurdu[117].

49-....... Berâ' ibn Âzîb (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), (Medine'de) on altı yâhud on yedi ay Beytu'l-Makdis'e doğru namaz kıldı idi. Hâlbuki Rasûlullah kıblesinin Ka'be'ye yöneltilmesini arzu ederdi. Bunun üzerine azîz ve celîl olan

Allah: "Biz, yüzünü çok kerre göğe doğru evirip çevirdiğini muhakkak görüyoruz. Şimdi seni herhalde hoşnûd olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. (Namazda) Yüzünü artık Mescidi Haram tarafına çevir. (Ey mü'minler) siz de nerede bulunursanız (namazda) yüzlerinizi o yana döndürün..." (ei-Bakara: 144) âyetini indirdi. Rasûlullah da Ka'be tarafına yöneldi. Bunun üzerine, insanlardan bir takım beyinsizler -ki onlar Yahûdîler'dir-: "Müslümanları, üzerinde durdukları kıblelerinden çeviren nedir?" dediler. "De ki: Doğu da Allah hn, batı da. O, kimi dilerse onu dosdoğru yola iletir" (ei-Bakara: 142). Bu kıble tahvili akabinde bir kimse Peygamber'le beraber (Ka'be'ye doğru) namaz kıldı da, namaz kıldıktan sonra yola çıktı. Nihayet Beytu'l-Makdis'e doğru ikindi namazı kılmakta olan bir Ensâr cemaatına uğradı. Onlara: Peygamber'le beraber namaz kıldığını, Peygamber'in Ka'be cihetine yöneldiğini şe-hâdet ederek söyledi. Bu haber üzerine o cemâat (namazlarını bozmadan) Ka'be tarafına yönelinceye kadar meyi edip döndüler [118].

50-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -seferde nâfîlenamâzı devesi üstünde, deve O'nu nereye yöneltirse yöneltsin kılardı. Bir farz namaz kılmak istediği zaman ise deveden iner ve kıbleye yönelirdi [119].

51-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Peygamber (S) namaz kıldırdı. îbrâhîm Nahaî: Amma Peygamber namazı artık mı, yoksa eksik mi kıldırdı bilmiyorum, dedi. (Sonra tbn Mes'ûd'un lâfzını rivayete dönerek, şöyle dedi): Peygamber selâm verince, kendisine hitaben: Yâ Rasûlallah, namaz hakkında yeniden bir şey mi geldi? diye soruldu. Rasûlullah: "(Yok) neden sordun?" dedi. Yâ Rasûlallah şöyle böyle kıldırdın da ondan, dediler[120]. Bunun üzerine Rasûlullah (hemen teşehhüd vaziyeti almak için) iki bacağım kıvırdı ve kıbleye karşı yönelip iki secde ettikten sonra selâm verdi. Yüzünü bize döndürünce şöyle buyurdu: "Şu muhakkak ki, şayet namaz hakkında yeni birşey gelmiş olaydı, onu size elbette haber verirdim. Lâkin ben de sizin gibi beşerim. Siz unuttuğunuz gibi, ben de unuturum. (Bir şey) unuttuğum zaman bana hatırlatınız. İçinizden biri namazda şekk edecek olursa doğruyu araştırsın [121], (doğrudur diye verdiği) karâr üzerine namazını tamamlasın. Sonra selâm versin, ondan sonra da iki kerre secde etsin"[122].

32- Kıble Hakkında (Söylenenlerden Gayrı Olarak) Gelen Şeyler İle, Yanılıp Da Kıbleden Başka Yöne Doğru Namaz Kılan Kişinin O Namazı Yeniden Kılmasını Re'y Etmeyen Kimse Babı [123]

Ve Peygamber (S) öğlenin iki rek'atında selâm vermiş, müteakiben yüzünü insanlara döndürmüş, sonra da (farkına varıp) namazın geri kalanını tamamlamıştır [124].

52-....... Enes dedi ki: Umer şöyle dedi: Ben üç şeyde Rabb'ime muvafakat ettim[125], Yâ Rasûlaliah, İbrâhîm makaamım namazgah edinsek, dedim. Müteakiben "Siz de İbrahim makaamından bir na-mâzgâh edinin" (ei-Bakara: 125)âyeti nazil oldu. Bir de Hicâb âyeti- Yâ Rasülallah, kadınlarına emretsen de, onlar perde içine girseler. Çünkü hayırlı hayırsız kimseler onlarla konuşabiliyor, dedim. Bunun üzerine Hicâb âyeti (d-Ahzâb:53,32) nazil oldu. Keza Peygamberin zevceleri (bir defa) kendisine karşı kıskançlık (göstermek) üzere ittifak ettiler-di. Onlara: "Eğer O sizi boşarsa yerinize, Rabb'inin O'na sizden hayırlısını vermesi emel edilir..." (et-Tahrîm: 5) dedim. Derken bu âyet nazil oldu.

(Yine Buhârî şöyle dedi:) Bize İbnu Ebî Meryem tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahya ibn Eyyûb haber verip şöyle dedi: Bana Humeyd tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes'ten bu hadîsi işittim .[126]

53-....... Abdullah ibn Umer(R) Şöyle demiştir: İnsanlar Kubâ'da sabah namazında bulundukları sırada onlara bir kimse gelip: Şübhesiz Rasûlullah'a Kur'ân indirilmiş ve O'na Ka'be'ye yönelmesi emrolunmuştur. Binâenaleyh sizler de Ka'be cihetine yöneliniz, dedi. Cemâatin yüzleri Şâm tarafında iken bu emir üzerine (namaz içinde) Ka'be tarafına döndüler .[127]

54-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) öğle namazım beş rek'at kıldırdı. Sahâbîler: Namaz artırıldı mı? dediler. Peygamber: "Bu suâlin sebebi nedir?" dedi. Sahâbîler: Beş rek'at kıldırdın, dediler. Bu cevâb üzerine Peygamber iki ayağını kıvırdı ve iki secde yaptı.[128]

33- Tükürüğü Mescidden El İle Kazımak Babı [129]

55........ Enes (-R- şöyle demiştir): Peygamber (S) kıble (duvarında tükürük gördü. Bu kendisine o kadar ağır geldi ki, üzüldüğü yüzünden besbelli oldu. Kalktı ve eliyle onu kazıdı. Sonra şöyle buyurdu: "Herbiriniz namazına durduğu vakit şübhesiz Rabb'ı ile mü-nâcât eder yâhud Rabb'ı kendisi ile kıblesi arasındadır. O hâlde hiçbiriniz kıblesine karşı tükürmesin. Muztarr kaldığında ya sol tarafına veya ayaklarının altına tükürsün". Bunu söyledikten sonra Ra-sûlullah, ridâsının kenarını tutup içine tükürdü, sonra bir kısmını diğeri üzerine dürerek: "Yâhud işte böyle yapar" buyurdu [130].

56-....... Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den haber verdi (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) kıble duvarında bir tükürük gördü de hemen onu kazıdı. Sonra insanlara dönüp: "Herhanginiz namaz kılarken önüne doğru tükürmesin. Çünkü namaz kıldığı zaman Allah, onun yüzünün geldiği îarafındadır" buyurdu.[131]

57-.......Mü'minlerin annesi Âişe'den (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) kıble duvarında bir sümük yâhud tükürük yâhud balgam gördü de, hemen onu kazıdı. [132]

34- Mescidden Sümüğü Çakıl Taşı İle Sürtüp Kazımak Babı

İbn Abbâs (R): Yaş pisliğe basmış isen, onu (su ile) yıka. Kurumuş pisliğe basmışsan yıkama (çünkü ona basmak sana zarar vermez) demiştir [133].

58-....... Ebû Hureyre ile Ebû Saîd şöyle tahdîs etmişlerdir: Rasûlullah (S) mescidin duvarında tükürülmüş balgam gördü, hemen eline bir çakıl taşı aldı da ona sürtüp kazıdı. Sonra: "Herhangi biriniz öksürüp, aksırıp da göğüsten veya boğazdan balgam çıkardığı zaman, sakın yüzünün doğrultusuna ve de sağ tarafına tükürmesin. Muztarr kalırsa sol tarafına yâhud sol ayağının altına tükürsün" buyurdu.[134]

35- Bâb: Kişi Namaz İçinde İken Sağ Tarafına Tükürmesin

59-....... Ebû Hureyre ile Ebû Saîd şöyle haber vermişlerdir: Rasûlullah (S) mescidin duvarında bir balgam gördü. Hemen Rasûlullah (S) bir çakıl taşı aldı da ona sürtüp sıyırdı. Sonra: "Herhangi biriniz balgam çıkardığı zaman sakın onu yüzü doğrultusuna ve de sağ tarafına tükürmesin. Muztarr kalırsa onu sol tarafına yâhud sol ayağının altına tükürsün" buyurdu.[135]

60-....... Bana Katâde haber verip şöyle dedi: Ben Enes (R)'ten işittim, şöyle dedi Peygamber (S): "Herhangi biriniz sakın önüne ve de sağına tükürmesin. Lâkin (muztarr kalırsa) soluna yâhud (sol) ayağının altına tükürsün" buyurdu. [136]

36- Bâb: Soluna Yâhud Sol Ayağının Altına Tükürsün

61-....... Bize Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim; şöyle dedi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Şübhesiz kimü'min namazda olduğu zaman ancak Rabb'ma münâcât eder. O hâlde, sakın ön tarafına ve de sağ tarafına tükürmesin. Lâkin (muz-tarr kaldığında) sol tarafına yâhud (sol)

ayağının altına (tükürsün)" buyurdu.[137]

62-....... Bize Zuhrî, Humeyd ibn Abdirrahmân'dan; o da Ebû Saîd'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Peygamber (S), mescidin kıblesinde tükürülmüş bir balgam gördü. Hemen onu bir çakıl taşı ile sürtüp kazıdı. Sonra insanın ön tarafına yâhud da sağ tarafına tükürmesini nehyetti. Lâkin (muztarr kalırsa) sol tarafına yâhud sol ayağının altına (tükürür) buyurdu.

Ve keza Zuhrî'den; o, Humeyd'den işitmiştir: O da Ebû Saîd'den, bu hadîs tarzında rivayet etti [138].

37- Mescide Tükürme (Hatîesinin) Keffâreti Babı

63-....... Bize Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, şöyle dedi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Mescide tükürmek bir günâhtır. Bu günâhın keffâreti ise onu görmektir"[139].

38- Mescidde Tükürüğün Gömülmesi Babı

64-....... Bize Abdurrazzâk, Ma'mer'den; o da Hemmâm'dan tahdîs etti. O, Ebû Hureyre'den işitmiştir. Peygamber şöyle buyurmuştur; "Herhangi biriniz namaza dikeîdiği zaman önüne tükürmesin. Çünkü artık o namaz yerinde bulunduğu müddetçe Allah'a münâcât etmektedir. Sağ tarafına da tükürmesin. Çünkü sağ tarafında (haseneleri yazan) melek vardır. Muztarr kalırsa sol tarafına yâhud ayağının altına tükürüp onu gömer" [140]

39- Bab: Tükürük Kendisine Galebe Ettiği Zaman (Namaz Kılan Kimse Onu) Elbisesinin Bir Tarafına Alsın [141]

65-.......Bize Humeyd, Enes'ten tahdîs etti (ki o, şöyle demiştir): Peygamber (S) kıblede tükürük gördü. Hemen onu eliyle kazıdı. Ve Peygamber'de bir nefret görüldü yâhud bu tükürme fiilinden dolayı Peygamber'in nefreti ve bunun Peygamber üzerindeki şiddeti görüldü. Akabinde şöyle buyurdu: "Herbiriniz namazında kıyama durduğu zaman şübhesiz Rabb 'ına münâcât eder, yâhud Rabb 'ı kendisi ile kıblesi arasındadır. O hâlde hiçbiriniz kendi kıblesine karşı tükürmesin. Lâkin (muztarr kaldığında) ya sol tarafına yâhud ayağının altına tükürsün". Bunu söyledikten sonra Rasûlullah ridâsınm kenarını tutup içine tükürdü ve ridânın bir kısmını diğer kısmı üzerine katladı da: "Yâhud işte böyle yapar" buyurdu [142]

40- İmamın İnsanlara, Namazı Tam Yapmaları Hususunda Öğüd Vermesi ve Kıblenin Zikri Babı

66-.......Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o da

Ebû Hureyre'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Siz, benim kıblem (yalnız) şurasıdır mı sanıyor sunuz? Allah 'a ye-mîn ederim ki, sizin huşû'unuz ve rukû'unuz bana gizli olmaz. Ben sizleri elbette arkamdan da görüyorum" [143]

67-..,.... Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bizlere bir namaz kıldırdı. Sonra minbere çıktı da namaz hakkında,rükû' hakkında söz söyleyip: "Şübhesiz ki ben sizleri önümden görür olduğum gibi, arkamdan da görürüm" buyurdu m. [144]

41- Bab: Fulan Oğulları Mescidi Denilir Mi? [145]

68-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer (R)'den

haber verdi (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) idmana çekilip zayıflatılmış atlar arasında Hafyâ'dan başlayıp Seniyyetu'l-Vedâ'da nihayet bulmak üzere yarış tertîb etti. Keza idman edilmemiş atlar arasında Seniyye'den tâ Zurayk oğullan Mescidi'ne kadar diğer bir yarış tertîb etti. Abdullah da yarış edenler arasında idi. [146]

42- Mescidde Bir Şeyi Bölmek ve Hurma Salkımı Asmak Babı

Ebû Abdillah Buhârî dedi ki: "el-Kımm", "el-Izku" demektir. İkisi (yânî tesniyesi) "Kınvâni"dir. Cemâati (yânî cem'i) yine "Kınvânun"dur. Sınvun, Sınvâni {ve Sınvânun) gibi **[147]**

Ve îbrâhîm (163), yânî Tahmân'ın oğlu, Abdulazîz ibn Suheyb'-den; o da Enes(R)'ten söyledi [148] O şöyle demiştir: Peygamber(S)'e Bahreyn'den mal getirildi [149]. Peygamber: "Onu mescide dökün" buyurdu. Bu mal Rasûlullah'a gönderilen en kesretli mal olmuştu. Akabinde Ras,ûlullah namaza çıktı ve o mala dönüp bakmadı. Namazı bitirdikten sonra geldi ve malın yanına oturdu. Her kimi gördü ise muhakkak (o maldan bir rnikdâr) verdi. Derken Abbâs O'na geldi ve: Yâ Rasûlallah, bana da ver. Çünkü ben hem kendim için, hem de Akîl için fidye vermiştim, dedi [150] Rasûlullah ona: "Al" buyurdu. O da avuç avuç bezinin içine boşalttı. Sonra onu kaldırıp yüklenmeye davrandı, fakat kaldıramadı. Bunun üzerine: Yâ Rasûlallah, birine emret de onu sırtıma kaldırsın, dedi. Peygamber: "Olmaz" dedi. Abbâs: Öyle ise onu üzerime Sen kaldırıver, dedi. Peygamber yine: "Olmaz" buyurdu. Bunun üzerine Abbâs ondan birazını döktü de sonra tekrar kaldırmağa davrandı. Yine: Yâ Rasûlallah, birisine emret de, bunu üzerime kaldırsın, dedi. Rasûlullah: "Olmaz" buyurdu. Abbâs: Öyleyse bunu üzerime Sen kaldır, dedi. Rasûlullah yine: "Olmaz" buyurdu. Bunun akabinde ondan birazını daha döktü. Sonra onu kaldırıp sırtının üzerine attı ve yürüyüp gitti. Rasûlullah, onun hırsına olan taaccübünden dolayı gözümüzden kayboluncaya kadar hep arkasından bakıp durdu. Rasûlullah o maldan bir dirhem bakî oldukça oradan kalkmadı [151]

43- Mescidde İken Yemek İçin Da'vet Yapan Mescidden İtibaren Bu Da'vete İcabet Eden Kimseler Babı[152]

69-.......Enes (R) şöyle dedi: Ben Peygamber'i, mescidde iken

buldum, beraberinde birçok insan vardı. Ben hemen dikildim. Peygamber (S) "Seni Ebû Talha mı gönderdi?" dtĞı. Ben: Evet, dedim. O: "Yemeğe da'veî için mi?" dedi. Ben tekrar: Evet, dedim. Bunun üzerine Peygamber, yanında bulunan kimselere "Kalkın" buyurdu ve yürüdü. Ben de onların önlerinde yürüdüm.

44- Mescidde Erkekler ve Kadınlar Arasında Hükmetmek ve La'netleşme Yaptırmak Babı

70-....... Bize İbnu Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana İbnu Şihâb, Sehl ibn Sa'd'dart haber verdi ki, bir adam Rasûlullah'a gelip: Yâ Rasûlallah, karısıyle beraber bir erkek bulan kimseye ne re'y edersin? O adamı öldürür mü? dedi. En sonunda o karı koca mescidde la'netleştiler, ben de hâzır bulunuyordum [153].

45- Bab: İnsan (Başkasına Âid) Bir Eve Girdiği Zaman O Evin İçinde İstediği Yerde Mi Namaz Kılar Yahud Kılacak Yeri Araştırmayarak Emredilen Yerde Mi Namaz Kılar? [154]

71-.......Bize İbrâhîm ibn Sa'd, İbn Şihâb'dan; o da Mahmûd ibnu'r-Rabî'den; o da Itbân ibn Mâlik'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S), Itbân'a gelip, evinin içinde: "Evinin neresinde senin için namaz klimamı istersin?" dedi. Itbân der ki: Ben kendisine bir yeri işaret ettim. Akabinde Peygamber (namaza durup) tekbîr aldı. Biz de arkasında saff olduk. O bize iki rek'at namaz kıldırdı.

46- Evlerde Mescidler (Edinmek) Babı

Ve Berâ ibn Azib, kendi evindeki mescidinde cemâat hâlinde namaz kılchrmıştır [155]

72-.......BanaUkayl, İbn Şihâb'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî' haber verdi (o, şöyle demiştir): Ra-sûlullah'm sahâbîlerinden ve Bedr'de hâzır olan Ensâr'dan Itbân ibn Mâlik [156], Rasûlullah'a gelip: Yâ Rasûlallah, ben gözlerimi inkâr etmişimdir (yânî, gözlerim çok zayıflamıştır). Halbuki ben, kavmime namaz kıldıran kimseyim. Yağmurlar yağdığı zaman onlarla benim aramızda dere akar da mescidlerine gidip onlara namaz kildıramaz oluyorum. Yâ Rasûlallah, gönlüm arzu etti ki, bana gelip evimde namaz kıldırsan da senin namaz kıldığın yeri namazgah edineyim, dedi. Râvî der ki: Rasûlullah (S), Itbân'a: "İnşaattan (bunu)yapacağım" dedi. İtbân der ki: Ertesi sabah Rasûlullah ile Ebû Bekr, gün yükseldiği vakit bana geldiler. Rasûlullah (içeri girmeye) izin istedi. Ben de izin verdim.Eve girdiğinde oturmadı. Sonra: "Evinin neresinde namaz kılmakıığımı istersin?" dedi. Itbân der ki: Ben evin bir tarafını O'.na işaret ettim. Rasûlullah namaza durup tekbîr aldı. Biz de durup saff olduk. İki rek'at kıldırdıktan sonra selâm verdi. Itbân der ki: Rasûlullah'ı, kendisi için yaptığımız bir hazîre yemeği üzerine alıkoyduk [157]. Yurdun ahâlîsinden birçok kimseler (Peygamber'in gelmeşini haber alarak) eve gelip doldular. İçlerinden biri: Mâlik ibnu'l-Duhayşin yâhud İbnu'd-Duhşun nerede? dedi. Oradakilerden biri: Mâlik ibnu'd-Duhayşin Allah'ı ve Rasûlü'nü sevmeyen bir münafıktır, dedi. Rasûlullah (S) ona: "Böyle deme. Görmüyor musun, o Lâ ilahe ille'ilah demiştir, ve bu sözü ile Allah'ın rızâsını istemektedir" buyurdu. O sözü söyleyen de: Allah ve Rasûlü en İyi bilendir, dedi. Itbân der ki: Biz Peygamber'i, münafıklar hakkında (hep böyle) müteveccih ve hayırhah bulurduk. Rasûlullah: "Şübhe-

siz ki Allah, Allah rızâsını arayarak Lâ ilahe ille"Hah diyen kimseyi ateşe haram etmiştir" buyurdu.

İbn Şihâb -geçen sened ile- şöyle dedi: Sonra ben Husayn İbnu'l-Muhammed el-Ensârî'ye -ki o Salim oğullan'nın biridir ve onların en hayırlılanndandır- bu Mahmûd ibnu'r-Rabî' hadîsini sordum. O,

bu hadîsi tasdik edip doğruladı.

47- Mescide Girmekte ve Diğerlerinde Sac Ayak İle Başlamak Babı

Ve İbn Umer, girmeye sağ ayağı ile başlar, çıkacağı zaman ise sol ayağı ile başlar idi [158]

73-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) muktedir ol duğu müddetçe her işinde, temizlik yapmasında, taranmasında, ayak kabı giymesinde sağdan başlamayı severdi.

48- Bab: Çahiliyyet Devri Müşriklrrinin Kabirleri Açılır ve Yerlerinde Mescidler Edinilir Mi?

(Yânî edinilir.) [159] Çünkü Peygamber(S)'in:

"Allah Yahûdîler'e la'net etsin, onlar peygamberlerinin kabirlerini mescidler edindiler" sözü vardır [160]

Ve kabirlerin bulunduğu yerlerde namaz kılmak mekruh olur. Zîrâ Umer ibn Hattâb, Enes ibn Mâlik'i

bir kabir yanında namaz kılarken gördü de: "Kabirden sakın, kabirden çekin" dedi Fakat ona, bu namazı tekrar kılmasını emretmedi [161]

74-.......Hişâm şöyle demiştir: Bana babam, Âişe'den haber verdi (o, şöyle demiştir): Ümmü Habîbe ile Ümmü Seleme, Habeşistan'da gördükleri, içinde tasvirler bulunan bir kiliseye dâir konuştular. Bu kiliseyi Peygamber'e de zikrettiler. Peygamber (S) de şöyle buyurdu: "Onlar, içlerinde iyi bir kimse bulunup vefat ettiğinde, kabri üzerine bir mescid (bir namazgah) yaparlar, içinde de bu suretleri tasvir ederler. İşte onlar kıyamet gününde Allah katında halkın en senlileridirler".

75-.......Bize Abdulvâris, Ebu't-Teyyâh'dan;odaEnes'ten tah-

dîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S) Medine'ye geldi ve Medine'nin en yüksek tarafına Amr ibn Avf oğullan denilen kimselerin bulunduğu obada konak etti. Peygamber onların içinde on dört gece ikaamet etti. Sonra (dayıları olan) Neccâr oğullarına haber gönderdi. Onlar da kılıçları boyunlarında asılı olarak geldiler. Peygamber (S), devesi (Kasvâ) üstünde, terkisinde Ebû Bekr ve çevresinde Neccâr oğullan cemâati (olduğu hâlde yola çıkışları) hâlâ gözümün önündedir [162]. Nihayet Peygamber Ebû Eyyûb Hâlid ibn Zeyd'in evinin avlusuna (devesini) çökertti. Peygamber, nerede namaz vakti erişirse oracıkta namaz kılmayı severdi. Davar ağıllarında da namaz kılardı. Mescidin bina olunmasını emretti. Neccâr oğulları'ndan bir topluluğa haber gönderip: "Ey Neccâr oğulları, duvar ile çevrili arsanızın bedelini bana söyleyin" dedi. Onlar ise: Vallahi olmaz. Biz onun bedelini ancak Allah'tan isteriz, dediler. Enes der ki: Onun içinde şu söyleyeceklerim vardı: Müşriklerin kabirleri vardı. Oyuk, tümsek, bakılmamış harâb yerler vardı. Hurma ağaçlan vardı. Peygamber müşrik kabirleriyle alâkalı emrini verdi, ve onlar açıldı. Sonra o harâb yerlerle ilgili emrini verdi, oralar da düzeltildi. Hurma ağaçları kesildi. Hurma ağaçlarını mescidin kıblesine sıra ile dizdiler. Kapının yan taraflarını da taştan ördüler. Sahâbîler recezler söyleyerek taş taşımaya başladılar. Peygamber de onlarla beraber:

"Allâhümme lâ hayra illâ haym'l-âhireti Fağfir lil-Ensân vel-Muhâcireti"

(= Yâ Allah, âhiret hayrından başka hayır yoktur Öyle ise Ensâr ile Muhâcirler'e mağfiret eyle) diyordu.

49- Davar Ağıllarında Namaz Kılmak Babı

76-.......Bize Şu'be, Ebu't-Teyyâh'dan; o daEnes'tentahdîs etti.

Enes (R): Peygamber (S) koyun ağıllarında namaz kılar idi, demiştir. Sonra râvî dedi ki: Bu sözden sonra ben Enes'ten şöyle derken işittim: Peygamber, mescid bina olunmadan evvel koyun ağıllarında namaz kılardı [163].

50- Su Yakınlarındaki Deve Yataklarında Namaz Kılmak Babı [164]

77-.......Nâfi' şöyle dedi: Ben İbn Umer'i gördüm ki, o devesini kıblesine alarak namaz kılıyordu. Ve îbn UmenBen Peygamber'i böyle yaparken gördüm, dedi[165]

51- Önünde Ocak Yahud Ateş Yahud (Müşrikler Tarafından) Ma'büd Edilelen Bir Şey Olduğu Halde Yüce Allah'ın Rızasını İrade Edip Namaz Kılan Kimse Babı :

Ve Zuhrî dedi ki: Bana Enes haber verip şöyle dedi:

Peygamber (S): "Ben namaz kılarken ateş (yânî cehennem) bana arz olundu" dedi [166].

78-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Güneş tutuldu. Rasûlullah (S) namaz kıldırdı. Sonra: "Bana ateş (yânî cehennem) gösterildi. Bu günkü kadar kötü ve beter hiçbir manzarayı ömrümde görmedim" buyurdu [167].

52- Kabirler Bulunan Yerlerde Namaz Kılmanın Keraheti Babı

79-.......Bana Nâfi', İbn Umer'den haber verdi. Peygamber (S):

"Namazınızın bir kısmını evlerinizde kılınız. Evlerinizi kabirlere çevirmeyiniz" buyurmuştur [168]

53- (Allah Tarafından) Yere Batırılmış ve Üzerine Azab İndirilmiş Olan Mekanlarda Namaz Kılma(nın Hükmü) Babı

Alî(R)'nin Bâbil şehrinin yere geçirilmiş harabesi üzerinde namaz kılmayı kerih gördüğü zikrolunur [169]

80-....... Bana Mâlik, Abdullah ibn Dînâr'dan; o da Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) -Ashâbu'1-Hıcr hakkında- şöyle buyurdu: "Ağ/ayıcılar olmanız müstesna, sakın azaba uğratılmış olan şu kavmin yurduna girmeyiniz. Eğer ağlayıcılar değilseniz, onlara isabet eden azabın sizlere de isabet etmemesi için, onların yurdlarınagirmeyiniz" [170]

54- Hıristiyan Ma'bedinde Namaz Kılmak Babı

Ve Umer ibnu'l-Hattâb: "Biz içlerinde suretler bulunan kiliselerinize, o timsâllerden dolayı girmeyiz" demiştir [171]

Ve îbn Abbâs, kilise içinde namaz kılar idi; ancak içinde timsâller bulunan kilisede kılmazdı[172]

81-....... Bize Abdetu, Hişâm ibn Urve'den; o da .babasından;

o da Âişe (R)'den haber verdi (ki, o şöyle demiştir): Ümmü Seleme, Rasûlulîah'a Habeşistan arazîsinde görmüş olduğu Mâriye (kilisesi). denilen bir kiliseyi zikretti. Ve Rasûlulîah'a o kilisenin içinde gördüğü suretleri de zikretti. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Onlar öyle bir kavimdir ki, içlerinde sâlih bir kul, yâhud sâlih bir adam öldüğü zaman, onun kabri üstüne bir mescid bina eder ve içine de, o suretleri tasvir ederler. İşte onlar Allah katında mahlûkaatın en senlileridirler" buyurdu [173]

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir)

82-.......Aişe ile Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demişlerdir: Rasûlullah'a son hastalığı geldiği zaman, yanında bulunan bir hamîsayı yüzü üzerine atar dururdu [174] O hamîsa sebebiyle sıkıldıkça da onu yüzünden açardı. İşte o hâlde iken Rasûlullah (S): "Allah'ın la'ne-ti Yahudiler ve Nasrânîler üzerine olsun. Onlar peygamberlerinin kabirlerini mescidler edindiler" buyurdu. (Rasûlullah bu sözleri ile) onların yaptıklarından ümmetini sakındırıyordu [175]

83- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da İbn Şihâb'dan; o da Saîd ibnu'I-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki (o, şöyle derpiştir): Rasûlullah (S): "Allah Yahudiler'i gebertsin. Onlar peygamberlerinin kabirlerini mescidler edindiler" buyurdu [176]

56- Peygamber(s)in: “Yer(yüzü) bana mescid ve temizlik sebebi kılındı" Kavli Babı [177]

84-.......Bize Câbir ibn Abdillah (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S)

şöyle buyurdu: "Benden önceki peygamberlerden hiçbir kimseye verilmeyen beş şey, bana verilmiştir: Bir aylık mesafeye kadar korku (salmak) ile nusrat olundum. Yer (yüzü) bana mescid ve temizlik sebebi kılındı. Onun için ümmetimden kendisine namaz vakti erişen herkes namazını kılıversin. Ganimetler bana halâl edildi. Peygamber hassaten kendi kavmine gönderilirken, ben bütün insanlığa gönderildim. Ve bana şefaat verildi".

57- Kadının Mescid İçinde Uyuması Babı [178]

85-.......Bize Ebû Usâme, Hişâm'dan; o da babasından; o da Âişe (R)'den

tahdîs etti (ki, o şöyle demiştir): Arab kabilelerinden birisine âid bir siyah câriye vardı. Onlar bu kadını azâd etmişlerdi. Kadın hurre olduğu hâlde yine onlarla beraber idi. Bu kadın şöyle dedi: Onlara âid bir kız, üzerinde sırımlardan yapılmış kırmızı bir gerdanlığı olduğu hâlde dışarıya çıktı[179]. Âişe der ki: O kız üzerinden o gerdanlığı çıkarıp koydu, yâhud üzerinden düştü. O gerdanlığın bulunduğu yere bir çaylak geldi. Onu, atılmış hâlde bulunan bir et parçası sandı, hemen onu kaptı. Câriye der ki: O gerdanlığı aradılar, fakat bulamadılar. Dedi ki: Beni o gerdanlıkla (onu almakla) ittihâm ettiler. Âişe der ki: Kadının her yerini iyice aramağa başlamışlar, hattâ kadının fercini bile araştırmışlar. Câriye dedi ki: Vallahi ben onlarla beraber ayakta dikilip dururken, birdenbire o çaylak geldi ve o deriden gerdanlığı yere attı. Kadın dedi ki: O da tam ortalarına düştü. Dedi ki: Bunun üzerine ben: İşte, aldığımı zannedip de beni ittihâm etmiş olduğunuz şey! Hâlbuki ben ondan berî'im. İşte deri gerdanlık, dedim. Âişe der ki: O siyah kadın Rasûlullah'a geldi ve müslü-mân oldu. Âişe der ki: Mescidde ona mahsûs bir kıl çadır yâhud küçük bir oda vardı[180]. Âişe der ki: O kadın bana gelir ve yanımda konuşurdu. Âişe der ki: Yanıma her oturmasında muhakkak:

"Ve yevmu'l-vişâhi min eâcîbi Rabbinâ Elâ innehumin beldeti'l-kufri encânî"

(= Vişâh işinin olduğu gün Rabb'imizin yarattığı acîb işlerdendir. Şübhesiz ki o küfür beldesinden beni kurtardı)

sözünü söylerdi. Âişe der ki: Bir gün ona: Senin hâlin nedir? Her ne vakit benimle birlikte otursan muhakkak bu beyti söylüyorsun? dedim. Âişe der ki: Bunun üzerine o kadın (yukarıda anlattığım) bu kıssayı anlattı.

58- Mescidde Erkeklerin Uyuması Babı

Ve Ebû Kılâbe, Enes'ten (rivayetle): Ukl kabilesinden bir cemâat Peygamber'in huzuruna geldiler de,

mescidin suflesinde yatırıldılar, demiştir [181]

Abdurrahmân ibn Ebî Bekr de:

Suffede kalanlar (yânî Ashâbu's-Suffe) fakır kimselerdi, demiştir [182]

86-.......Bana Nâfi' tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdullah ibn

Umer; kendisi, bekâr, karısı yok bir genç iken Peygamber'in mescidi içinde uyur olduğunu haber verdi.

87-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), (kızı) Fâtıma'nın evine geldi, Alî'yi evde bulamadı. Bunun üzerine Fâtıma'ya: "Amucanın oğlu nerede?" diye sordu. Fâtıma: Aramızda birşey oldu da darılıştık. Bundan dolayı dışarı çıktı ve gündüz uykusunu benim yanımda uyumadı, dedi. Rasûlullah bir insana: "Bak, nerede?" buyurdu. O adam (gidip) geldi ve: Yâ Rasûlallah, o, mescidde uyuyor, dedi [183]. Rasûlullah gitti, baktı ki Alî yan tarafına yatmış, ridâsı bir yanından sıyrılmış, vücûdu toprağa bulanmış hâldedir. Rasûlullah: "Yâ Ebâ Turâb kalk, yâ Ebâ Turâb kalk" diye diye toprağı Alî'nin bedeninden silmeğe başladı[184]

88-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: "Ben Ashâbu Suffe'den yetmiş zât gördüm. İçlerinde ridâsı (yânî belinden yukarısını örtecek ihramı) olan bir tek kimse yoktu. Ya izâr (yânî fûta) bağlar, yâhud boyunlarına bağladıkları bir kisâ giyerlerdi ki, kiminin bacaklarının yansına, kiminin de topuklarına ancak varabiliyordu. Herbi-ri namazda avret yerinin görülmesini istemediği için giydiğini eli ile

toplardı" [185]

59- İnsan Bir Seferden Gelince Mescidde Namaz Kılmak Babı

Ka'b ibn Mâlik de: Peygamber (S) bir seferden geldiği zaman evvelâ mescide gelir ve orada namaz kılar idi, dedi [186]

89-.......Bize Muhârib ibnu Disâr, Câbir ibn Abdülah'dan tahdîs etti'. O şöyle demiştir: Peygamber (S) mescidde bulunurken ben yanma geldim. -Mıs'ar: Ben Muhârib'in kuşluk vaktinde dediğini sanıyorum, demiştir.-Rasûlullah bana: "İki rek'at (geliş) namazı kıl" buyurdu. Benim Peygamber üzerinde bir alacağım vardı. Akabinde Peygamber borcunu bana ödedi ve bana fazla da verdi.

60- Bab:

"Sizin biriniz mescide girdiği vakitte oturmadan evvel ta namaz kılsın"

90-....... Bize Mâlik, Âmir ibn Abdillah ibni'zubeyr'den; o

da Amr ibn Süleym ez-Zurâkfden; o da Ebû Katâde es-Sülemî'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Sizden bir kimse mescide girdiği va-kitte oturmadan evvel (tahiyyetu'I-mescid olarak) iki rek'at namaz kılsın" buyurmuştur [187]

61- Mescidde (Hasıl Olan) Hades Babı [188]

91-.......Bize Mâlik,Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o da

Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Şübhesiz herhangi biriniz namaz kılmış olduğu namaz yerinde ab-destini bozmadan mevcûd bulunduğu müddetçe, melekler ona salât edip: Allâhumme'ğfir lehu, Allâhumme'r hamhu (= Yâ Allah onun günâhlarını mağfiret et ve ona merhamet eyle) derler".

62- Peygamber Mescidinin Yapısının Yapılması Babı

Ve Ebû Saîd: Mescidin tavanı hurma dallarından idi, dedi [189]

Ve Umer mescidi daha geniş bina etmeğe başladığı vakit yapıcısına: Sen yalnız insanları yağmurdan saklayıp koru. Sakın allı sarılı zînetler yapıp da

insanları fitneye uğratmayasın, demiştir [190]

Enesde: "(Öyle bir zaman gelecek ki) İnsanlar mescidlerle öğünme yarışına girişirler de sonra onları

pek az ma'mûr ederler" hadîsini söylemiştir [191]

Ve İbn Abbâs: "(Ben mescidleri yüksek bina edip süslemekle emrolunmadım. Bununla beraber) Sizler mescidleri Yahudiler ve Hristiyanlar*in süsledikleri gibi muhakkak süsleyeceksiniz" hadîsini söylemiştir [192]

92-.......Bize Nâfi' tahdîs etti. Ona da Abdullah ibn Umer (R) şöyle haber vermiştir: Mescid, Rasûlullah zamanında ham kerpiç ile bina Olunmuş idi. Çatısı hurma dalları, direkleri de hurma gövdeleri idi[193]. Ebû Bekr (genişletme ve süsleme nev'inden) hiçbir şey ziyâde etmedi. Umer (yalnız enini boyunu) artırıp, Rasûlullah zamanındaki bina tarzına göre kerpiç ve hurma dallarıyle bina etti ve direklerini de tekrar ağaç olarak koydu. Sonra Usmân mescidin binasını (genişletme ve süslendirme olarak) değiştirdi ve hem de çok genişletti. Duvarlarım da (kerpiç yerine) nakışlı taşlarla ve kireçle bina etti[194]. Ve direklerini nakışlı taşlardan, tavanını da sâç ağacından yaptı [195]

63- Mescidin Yapısını Yapmak Hususunda İnsanların Birbirleriyle Yardımlaşmaları Babı

"Allah'a eş koşanların kendi küfürlerine bizzat kendileri şâhid iken Allah'ın mescidlerini Vmâr etmelerine : (ehliyetleri) yoktur. Onların bütün yaptıkları boşa gitmiştir ve onlar ateşte ebedî kalıcılardır. Allah'ın k, mescidlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe îmân eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve

Allah'tan v başkasından korkmayan kimseler Vmâr eder. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır"

(et-Tevbe: 17-18)

93-.......İkrime şöyle demiştir: (Birgün)jbn Abbâs'bana ve oğlu Alî'ye: Ebû Saîd'e gidin de onun rivayet ettiği hadîslerden de bir mikdârını işitin, dedi. Bunun üzerine biz ikimiz Ebû Saîd'in yanma gittik. Onu, kendisine âid bir bağçeyi timâr ederken bulduk. Hemen ridâsım alıp büründü. Sonra bize tahdîs etmeğe başladı. Nihayet mescidin yapılışının zikri geldi. Burada şöyle dedi: Biz birer kerpiç birer kerpiç taşıyorduk. Ammâr ise ikişer kerpiç ikişer kerpiç taşıyordu. Peygamber (S) onu (öyle) görünce üzerindeki toprağı silkerek: "Vah Ammâr! Vah Ammâr! Kendisini bağîler cemâati öldürecektir [196]. Ammâr onları cennete da'vet eder, onlar ise onu cehenneme çağırırlar" demeğe başladı [197]. Ebû Saîd der ki: Ammâr (bunu işitince): Fitnelerden Allah'a sığınırım, derdi.

64- Mescid Yapmkata Yapıcı Sanatkarlardan; Minberin Kuru Ağaçları Hususunda da San'atkar Marangozdan Yardım İstenmesi Babı

94-.......Sehl £R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir kadına: "Marangoz oian kölene emret de benim için, üzerine oturabileceğim bir takım tahtalar yapsın" haberini yolladı.

95-....... Bize Abdülvâhid ibnu Eymen, babasından; o da Câbir'den tahdîs etti ki: Bir kadın: Yâ Rasûlallah, senin için üzerine oturacağın bir şey yaptırayım mı? Çünkü benim marangoz olan bir kölem vardır, dedi. Rasûlullah (S): "Eğer istersen (yaptır)" buyurdu. Bunun iLcrine o kadın minberi yaptırdı [198]

65- Bir Mescid Bina Eden Kimse{nin Fazileti) Babı

96-.......Bana Amr haber verdi. Önada Bukeyr tahdîsetti. Ona da Âsim ibn Umer ibn Katâde tahdîs etti. O da Ubeydullah el-Havlânî'den işitti. O da Usmân ibn Affân'dan işitti. O, Rasûlullah1-ın mescidini yeniden bina ettiği zaman, insanların kendisi hakkındaki dekikodulan üzerine şöyle diyordu [199]. Siz (yaptığım iş aleyhine) çok söylemeğe başladınız. Hâlbuki ben Rasûlullah'tan İşitmişimdir, O şöyle buyuruyordu: "Her kim -Bukeyr dedi ki: Ben Âsım'm "Allah 'in rızâsını istiyerek" dediğini sanıyorum- bir mescid bina ederse, Allah da ona cennette onun gibi bir ev bina eder" [200]

66- Bab: Şahış Mescide Uğradığı Zaman Ok ve Mızrakları Demirlerinden Tutar

97- Bize Küteybe ibn Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân tahdîs edip şöyle dedi: Ben Amr ibn Dînâr'a: Sen Câbir ibn Abdil-lah'i: "Bir kimse mescidden geçti. Yanında (demirleri meydanda) oklar vardı.Rasûlullah(S) ona: Okların demirlerinden tut buyurdu derken işittin mi?" dedim [201]

67- Mescidden Geçmek Babı

98-.......Bize Ebû Burde ibnu Abdillah tahdîs edip şöyle dedi:

Ben Ebû Burde'den işittim; o da babasından: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim mescidlerimizin yâhıd çarşılarımızın birinden yanında ok varken geçecek olursa eliyle demirlerinden tutsun ki, bir müslümânı yaralamasın" [202]

68- Mescidde Şiir (İmşad Etmenin Hükmü) Babı

99-.......Zuhr,î şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân ibn Avf haber verdi. O, Hassan ibn Sabit el-Ensârî'den işitmiş-tir. Hassan, (mescidde şiir inşâd etmenin cevazı hususunda) Ebû Hureyre'yi şâhid yapmak isteyerek, ona: Allah aşkına söyle, sen Pey-gamber'in "Yâ Hassan, Allah'ın Rasûlü'nden yana {Kureyş kâfirlerine) cevâb ver. Yâ Allah, sen onu Rûhu'l-Kuds (yânî Cebrâîl) ile te'yîd et!" derken işittin mi? dedi. Ebû Hureyre: Evet (işittim), dedi [203]

69- Kısa Mızraklı Kimselerin Mescide Girmelerinin Cevazı Babı

100-.......Bize İbrâhîm ibn Sa'd, Salih (ibn Keysân)'den; o da İbn Şihâb'dan tahdîs etti. O şöyle dedi: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Yemîn ederim ki, bir gün Rasû-lullah'ı hücremin kapısı üzerinde şu hâlde gördüm: Habeşliler mescidde oyun oynuyor, Rasûlullah da ben onların oyunlarına bakabileyim diye, kendi ridâsı ile beni perdeliyordu.

İbrâhîm ibnu'I-Munzir bîr ziyâde yapıp şöyle dedi: Bize İbnu Vehb tahdîs etti. Bana Yûnus, îbn Şihâb'dan; o da Urve'den; o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe: Ben Peygamber'i şu hâlde gördüm: Habeşliler kendi kısa mizraklanyle oynuyorlardı, demiştir [204]

70- Mesciddeki Minber Üzerinde Alım ve Satım İşinin Zikredilmesi Babı [205]

101-....... Bize Sufyân (ibn Uyeyne), Yahya (ibn Saîd)'dan; o da Amre (bintu Abdirrahmân)'den; o da Âişe'den tahdîs etti. O şöyle demiştir:

Berîre hürriyetini satın alma yazışması hakkında, yardımını istemek için Âişe'ye geldi. Âişe: Eğer istersen üzerindeki borcun-kalanını sahihlerine veririm, velîlik hakkı bana âid olur, dedi [206] Berîre'nin sâhibleri Âişe'ye: İstersen Berîre'ye, üzerindeki borcunun kalanını verirsin, dediler.

Râvî Sufyân ibn Uyeyne bir defa da -bu "Sen Berîre'ye verirsin" ifâdesi

yerine- istersen Berîre'yi azâd edersin, velîlik hakkı da bize âid olur dediler, şeklinde söyledi. Rasûlullah gelince Âişe bu mes'eleyi kendisine hatırlattı. Bunun üzerine Peygamber (S): "Sen Berî-re'yi satın al, sonra azâd et. Velilik hakkı muhakkak surette azâd eden kimseye âidclir" buyurdu. Sonra Rasûiullah, minber üzerinde kalktı. (Sufyân ibn Uyeyne bir kerre de -kalktı yerine- Rasûiullah (S) minber üzerine yükseldi, dedi.) Ve şöyle buyurdu: "Bir takım kimselere ne oluyor ki, onlar Allah'ın Kitâbı'nda bulunmayan bir takım şartları şart koşuyorlar? Her kim Allah'ın Kitâbı'nda bulunmayan (ve ona muhalif olan) bir şartı şart kılarsa, o şartın kendi lehine bir faydası yoktur; öyle yüz şart koşsa da".

Ve Alî ibnu'l-Medmî şöyle dedi: Yahya ibn Saîd el-Kattân ile Ab-dulvahhâb, Yahya ibn Saîd el-Ensârî'den; o da Amre'den diye söylediler. Ca'fer ibn Avf ise: Yahya ibn Saîd el-Ensârî'den, o şöyle dedi: Ben Amre'den işittim, O, şöyle dedi: Ben Âişe'den işittim... dedi. Ve bu hadîsi Mâlik: Yahya'dan; o da Amre'den; Berîre (geldi).... şeklinde rivayet etti, fakat bunda "Peygamber minbere yükseldi" sözünü zikretmedi [207]

71- Mescidde Borçlu Kimseden Borcunu Ödemesini İstemek ve Borcu İstemek İçin Borçkuya Yapışmak Babı [208]

102-.......Bize Yûnus (ibn Yezîd), Zuhrî'den; o da Ka'b ibn Mâlik'in oğlu Abdullah'tan; o da babası Ka'b'dan haber verdi, (o, şöyle demiştir): Ka'b ibn Mâlik (R), (Abdullah) ibn Ebî Hadred'den ondaki alacağını mescidde (hasmına yapışıp) istedi. Her ikisinin sesleri yükseldi. Nihayet evinde bulunan Rasûlullah, onların seslerini işitti. Ve onlara doğru çıktı, hücresinin perdesini açarak: "Yâ Ka'b!" diye nida etti. Ka'b: Lebbeyk Yâ Rasûlallah, deyince, Rasûlullah eliyle işaret vererek: "Alacağından şu kadarını yânîyansını bağışla" buyurdu. Ka'b, hemen: Vallahi bağışladım Yâ Rasûlallah, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S) İbn Ebî Hadred'e hitaben: "Kalk, borcunu öde" diye emretti [209]

72- Mescidi Süpürmek. (Ötesine Berisine Düşmüş) Paçavraları. Çöpleri ve Ağaç Kırıntılarını Toplamak Babı

103-.......(EbûHureyre şöyle demiştir): Bir zencî adam, yâhud zencî kadın, mescidi süpürür idi. Vefat etti. Peygamber (S) onun hâlinden sordu. Öldü dediler. "Bana haber vermeli değil miydiniz? O adamın -yâhud: o kadının- kabrini bana gösteriniz" buyurdu. Müteakiben o adamın veya kadının kabrine vardı ve üzerine namaz kıldı[210]

73- Şarab Ticaretinin Haram Kılınmasını Mescidde Zikredip Beyan Eylemek Babı

104-.......Âişe (R) şöyle demiştir: el-Bakara Sûresi'nden,ribâ hakkındaki (275-279.) âyetler nazil olduğu zaman Peygamber (S) mescide çıktı. Ve bu âyetleri insanlara karşı okudu. Sonra şarâbın ticâretini (yânî alınmasını ve satılmasını) haram kıldı [211]

74- Mescide Mahsus Hizmetçiler Babı [212]

Ve İbn Abbâs: "İmrân'ın karısı: Rahb'im, karnımdakini azâdlı bir kul olarak sana adadım. Benden de bunu kabul et.." (aiû imrân: 35) âyetindeki "Muharraran" sözü, mescide tahsis edilmiş, ona hizmet edecek bir azâdlı demektir, demiştir [213]

105-....... Bize Hammâd, Sâbit'ten; o da Ebû Râfi'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Bir kadın yâhud bir adam mescidi süpürür idi. Ebû Râfi': Ben Ebû Hureyre'nin "bir kadın" dediğini kuvvetle zannediyorum, demiştir. Sonra Ebû Hureyre (iki bâb önce) geçen hadîsi zikredip: Peygamber onun kabri üzerine namaz kıldı, demiştir.

75- Esirin Yahud Borçlunun Bağlanarak Mescidin İçinde Bulundurulması Babı

106-....... Bize Ravh ve Muhammed ibn Ca'fer, Şu'be'den; o da Muhammed ibn Ziyâd'dan; o da Ebû Hureyre'den haber verdi. Peygamber (S) şöyle demiştir: "Cinn (tâifesin)rfen bir ifrit dün gece namazımı kesmek için ansızın üzerime geldi. - Râvî: Yâhud, Peygamber bu tefeilete cümlesine benzer bir cümle söyledi, demiştir [214]. -Hemen Allah beni ona karşı muktedir kıldı da, sabaha girdiğiniz zaman hepiniz ona bakasınız diye, mescidin direklerinden birine bağlamak istedim. Fakat kardeşim Süleyman Peygamber'in: RabbVğfir H ve heblî mulken lâ yanbeğî liahadin min ba 'dîinneke ente 1-vahhâb O Ey Rabb'im, bana mağfiret et ve bana öyle bir mülk -saltanat-ver ki, o, benden başka hiçbir kimseye lâyık olmasın. Şübhesiz bütün murâdları ihsan eden Sen'sin Sen)(es-sâd:35) kavlini hatırladım"[215]. Râvî Ravh: Rasûlullah o ifrîti köpek gibi kovdu, dedi [216]

76- Kafirin Müslüman Olduğu Zaman Yıkanması ve Yine Esirin Mescid İçinde Bağlanması Babı

Ve Kaadî Şureyh, borçlu kimsenin mescidin bir direğine bağlanmasını emrederdi [217]

107-....... Bize Saîd ibn Ebî Saîd tahdîs etti. O Ebû Hureyre'den şöyle dediğini işitmiştir: Peygamber (S) Necd cihetine bir süvârî müfrezesi gönderdi. Bu müfreze Benû Hanîfe kabilesinden Sümâme ibn Usâl denilen bir kişiyi esîr edip getirdiler [218] Ve onu mescidin direklerinden birisine bağladılar. Nihayet Peygamber Sümâme'nin yanma çıktı da: "Artık Sümâme'yi salıverin1" buyurdu [219] Sümâme bırakılınca, hemen mescidin yakınında bulunan bir suya gitti ve yıkandı. Sonra mescide girdi ve: Eşhedu en lâ ilahe illellâh ve eşhedu enne Muhammeden Rasûlullah dedi.

77- Mescidin İçinde Hastalar İçin ve Hastalardan Başkaları İçin Çadır Kurmak Babı

108-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Sa'd ibn Muâz Hanciak gününde pazu damarından yaralandı. Peygamber (S) ona yakından hasta ziyareti yapabilmek için mescidin içine (ona mahsûs) bir çadır kurdurdu. Mescidde Gifâr oğulları'ndan (bâzı kimselere âid) bir çadır daha vardı. İşte bu Gıfârîler'i kendilerine doğru akıp gelen kandan başkası ürkütmedi. Kanı görünce onlar: Ey çadır ahâlîsi, sizin tarafınızdan bize doğru gelen bu kan nedir? dediler. Bir de baktılar ki, Sa'd'ın yarası kanayıp duruyor. İşte Sa'd orada vefat etti [220]

78- Bir İhtiyaç Sebebiyle Mescidi Deve Sokmak Babı

İbn Abbâs da: Peygamber (S) deve üzerinde tavaf etti, demiştir [221]

109-.......Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: (Hacc sırasında), hasta olduğumu Rasûlullah'a arzettim. Rasûlullah (S): "(Deveye) binerek insanların arkasından tavaf et" buyurdu. Ben (öylece) tavaf ettim[222] Rasûlullah da Beyt'in yanında namaza durmuş Ve't-Tûri ve kitabin mestûrin sûresini okuyordu [223]

79- Bab [224]

110-.......Katâde şöyle demiştir: Bize Enes (R) şöyle tahdîs etti: Peygamber'in sahâbîlerinden iki zât, karanlık bir gecede Peygamber'in yanından, önlerinde parıldayan çerâğa benzer iki şey olduğu hâlde çıktılar. O iki kişi birbirlerinden ayrıldıkları zaman, o çerâğlardan her biri biriyle beraber ayrıldı. Ve tâ ehlinin

yanına gidinceye kadar (yolunu aydınlattı) [225]

80- Mescide Çıkacak Küçük Kafi ve Gelip Geçme Yeri Babı [226]

111-.......Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S-son hastalığında) hutbe yaptı da: "Allah bir kulu, dünyâ ile kendi yanında olan şeyler arasında muhayyer bıraktı. O kul da Allah yanındakileri seçti "dedi. (Bu söz üzerine) Ebû Bekr ağladı. Ben kendi kendime: Allah'ın bir kulu dünyâ ile kendi yanında olan şey arasında muhayyer bulunmasında, onun da Allah yanındakileri tercîh etmesinde ne var ki bu şeyh (böyle) ağlıyor? dedim. Meğer o muhayyer kılman kul, Rasûlullah'ın kendisi imiş. Ebû Bekr de (bunu) hepimizden daha bilici imiş. Rasûlullah: "YâEbâ Bekr, ağlama. Arkadaşlığı hususunda ve malı hususunda insanların bana en çok vergisi olan Ebû Bekr'dir[227] Ümmetimden bir halîl edinecek olsa idim muhakkak Ebû Bekr'i edinirdim. Lâkin İslâm kardeşliği (yânı İslâm yüzünden hâsıl olan kardeşlik) ve İslâm sevgisi (şahsî dostluktan daha faziletlidir). Mescide çıkacak hiçbir husûsî kapı kalmasın, muhakkak kapatılsın. Bundan Ebû Bekr'in kapısı müstesna" buyurdu.

112-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), vefatı ile neticelenen hastalığı sırasında başını bir bez ile bağlamış olduğu hâlde mescide çıktı ve minber üzerine oturdu. Akabinde Allah'a hamd ve sena etti. Sonra şöyle buyurdu:

"Şu muhakkak ki, insanlar içinde nefsi ve malı i'tibâriyle benim üzerimde, Ebû Kuhâfe'nin oğlu Ebû Bekr'den çok menn ve atası olan 'hiçbir kimse yoktur. İnsanlardan bir hatıl edinecek olaydım, muhakkak Ebû Bekr'i kendime bir halîl edinirdim. Lâkin İslâm yüzünden olan hullet (yânı derin dostluk) daha faziletlidir. [228] Ebû Bekr'in küçük kapısından başka mescide açılan kapıların hepsini benim tarafımdan kapatınız" [229]

81- Ka'be İçin ve Diğer Mescidler İçin Kapılar ve Kilidler (Edinme) Babı

[230]

Ebû Abdillah Buharı der ki:

Ve bana Abdullah ibnu Muhammed {el-Cu'fî) şöyle

dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne, (Abdulmelik) ibn Cureyc'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana İbnu

Ebî Muleyke: Yâ Abdelmelik, sen İbnu Abbâs'ın mescidlerini ve onların kapılarını bir göreydin... dedi [231]

113-.......Bize Hammâd, Eyyûb'dan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) -Mekke fethinde- Mekke'ye geldi. Usmân ibn Talha'yı çağırdı. O da (Ka'-be'ye âid) kapıyı açtı. Akabinde Peygamber ile beraber Bilâl, Usâ-me ibn Zeyd ve Usmân ibn Talha içeriye girdiler. Sonra kapı kilitlendi. Peygamber orada bir zaman kaldı. Sonra çıktılar. İbn Umer der ki:

(Onların çıktıklarını görünce) hemen koştum. Bilâl'e sordum. Bilâl: Evet, içeride namaz kıldı, dedi. Neresinde? dedim. Bilâl: İki direğin arasında, dedi. İbn Umer der ki: Bilâl'e, Peygamber kaç rek'at kıldı? diye sormak aklıma gelmemiş.

82- Mescide Müşrikin Girmesi Babı

114-.......Bize Leys, Saîd ibn Ebî Saîd'den tahdîs etti. O Ebû Hureyre'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasûhıllah (S) Necd tarafına bir süvârî müfrezesi gönderdi. Bu müfreze Benû Hanîfe kabilesinden Sü-mâme ibn Usâl denilen bir adamı esîr alıp getirdi. Onu mescidin direklerinden bir direğe bağladılar [232]

83- Mescidde Sesi Yükseltmenin Hükmü Babı[233]

115-....... Bana Yezîd ibn Husayfe, Sâib ibn Yezîd'den tahdîs etti. O şöyle

demiştir: Ben mescidde dikeliyordum. Bir kimse bana bir çakıl taşı attı. Baktım ki, o Umer ibn Hattâb'dır. Umer bana hitaben: Git şu iki kişiyi bana getir, dedi. Ben gidip o iki şahsı Umer'e getirdim. Umer onlara: Sizler kimsiniz? yâhud: Sizler neredensiniz? diye sordu. Onlar: Biz Tâif ahâlîsindeniz, dediler. Umer: Şayet siz bu şehir halkından olaydınız muhakkak canınızı acıtırdım. Sizler Rasûlullah'ın mescidi içinde seslerinizi yükseltiyorsunuz, dedi.

116-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Ka'b ibn Mâlik'in oğlu Abdullah tahdîs etti. Ona da babası Ka'b ibn Mâlik haber vermiştir:

Ka'b ibn Mâlik, (Abdullah) ibnu Ebî Hadred'den üzerindeki alacağını mescidde ödemesini istemiş. Her ikisinin seslen, evinde bulunan Rasûlullah işitecek derecede yükselmiş. Rasûlullah onlara doğru çıkıp, hücresinin perdesini açarak: "Yâ Ka'b ibn Mâlik!"-diye nida etmiş. Ka'b: Lebbeyk yâ Rasûlallah, deyince, Rasûlullah eliyle işaret ederek: "Alacağından yarısını indir, bağışla" buyurmuş. Ka'b: Yâ Rasûlallah öyle yaptım, demiş. Rasûlullah da, İbnu Ebî Hadred'e: "Kalk, o kalanı öde" buyurmuştur.

84- Mescidde (İlim İçin) Halkalar (Teşkil Etmek) ve Oturmak Babı

117-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) minberde iken bir kimse: Gece namazı hakkında ne buyurursun? diye sordu. Peygamber: "İkişer ikişerdir. Sabah vaktinden endîşe ettiği zaman bir rek'at kılar ki, bu tek rek'at kılmış olduklarını tekleştirir" buyurdu.

İbn Umer: Geceleyin namazınızın sonunu tek yapınız. Çünkü Peygamber (S) bunu emretmiştir, der idi.

118-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hutbe

yaparken bir kimse geldi de, gece namazı nasıldır? diye sordu. Peygamber: "İkişer ikişerdir. Sabahtan endîşe ettiğin zaman kılmış olduğun rek'atlan senin için tekleşiirecek olan bir tek rek'at kılıp vitr yap" buyurdu [234]

el-Velîd ibn Kesîr şöyle dedi: Bana Abdullah'ın oğlu Ubeydul-lah tahdîs etti ki, onlara da İbn Umer şöyle tahdîsetmiştir: Peygamber mescid içinde iken bir kimse Peygamber'e nida etti... [235]

119-.......Akîl ibn EbîTâlib'in himayesinde olan Ebû Murre, Ebû Vâkıd el-Leysî'den haber vermiştir. O şöyle demiştir: Rasûlul-Iah (S) mescidde iken karşıdan üç kişi geldi. İkisi Rasûlullah'a doğru yöneldi, birisi de gitti. O ikiden birisi halkada bir aralık gördü de oracıkta oturdu. Diğeri ise halkadakilerin arkasında oturdu. Diğer üçüncü kimse ise arkasına dönüp gitti. Rasûlullah (meşgul olduğu sözden) ayrılınca şöyle buyurdu: "Sizlere bu üç kişinin hâlini haber vereyim mi? Onların biri Allah'a sığındı, Allah da onu barındırdı. Diğeri (sıkıntı vermekten) utandı, Allah da ondan haya etti. Ötekisi ise (bu meclisten) yüz çevirdi, Allah da ondan yüz çevirdi [236]

85- Mescid İçinde Sırt Üstü Yatmak ve Ayak Uzatmak Babı

120- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da îbn Şihâb'-dan; o da Abbâd ibn Temîm'den;o da amucasından tahdîs etti. Amu-cası Abdullah ibn Zeyd, Rasûlullah'ı mescidin içinde sırt üstü yatıp, bir ayağını diğeri üzerine koymuş olarak görmüştür [237]

Ve yine îbn Şihâb'dan; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den, o: Umer ile Usmân da bunu yaparlardı, demiştir.

86- İnsanlara Zarar Gelmeksizin Yolda Mescid Yapılır Babı

el-Hasen el-Basrî, Eyyûb es-Sahtıyânî ve Mâlik ibn Enes insanlara zarar gelmeyecek şekilde yolda mescid kurmanın cevazına kaail olmuşlardır.

121-.......Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Babamla anamın

İslâm Dîni ile mütedeyyin olmayarak yaşadıklarını hiç hatırlamadım. O zamanlarda bir günümüz geçmezdi ki, o günün iki ucunda sabah ve akşam vakitlerinde Rasûluliah (S) bize gelmemiş olsun.. Bir zaman sonra Ebû Bekr'e bir re'y hâsıl oldu da, evinin avlusunda bir mescid yaptı. Burada namaz kılmağa, Kur'ân okumağa başladı. Müşrik kadınları ve çocukları, onun yanında duruyor, onun ibâdet ve kıraatine taaccüb ediyor ve ona bakıyorlardı. Ebû Bekr, ince yürekli, çok ağlar bir kimse idi. Kur'ân okuduğu vakit göz yaşlarını tutamazdı. Ebû Bekr'in bu hâli Kureyş müşriklerinin ileri gelenlerini korkuttu [238]

87- Çarşı-Pazar Mescidinde Namaz Kılmak Babı [239]

İbn Avn, kapısı üzerine kapatılan bir evdeki mescid içinde namaz kılmıştır [240]

122-.......Bize Ebû Muâviye, el-A'meş'ten; o da Ebû Salih'ten;

o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"'İnsanın cemâatle kıldığı namaz, evinde ve çarşı, pazarda (yalnız) kıldığı namazdan yirmi beş derece ziyâde olur. Çünkü sizlerden biri abdeste niyet edip, abdesti tamâm aldığı ve namazdan başka bir kasdı olmaksızın mescide gittiği zaman, tâ mescide girinceye kadar hiçbir adım atmaz ki Allah Taâlâ, o adımından dolayı onu bir derece daha yükseltmesin, ve bir günâhını eksiltmesin. Mescide girince de, mescid onu alıkoydukça (yânı orada kaldıkça) hep namazda (gibi) olur. Ve namaz kıldığı yerden ayrılmadığı ve kendisinden hades vâki' olmadığı müddetçe (yanındaki) melekler: Yâ Allah, ona mağfiret et, yâ Allah, ona merhamet eyle, diye ona duâ ve istiğfar ederler".

88- Mescid İçinde ve Dışında Parmakları Birbirine Geçirip Kiltlemek Babı

123- Bize Hâmid ibn Umer (233), Bişr (189)'den tahdîs etti. O şöyle dedi:

Bize Âsim tahdîs edip şöyle dedi: Bize Vâkid babasından; o da İbn Umer'den yâhud İbn Amr'dan tahdîs eni. O: Peygamber (S) parmaklarını birbirine geçirip kilitledi, demiştir.

Buhârî dedi ki: Ve Âsim ibn Alî (221) şöyle dedi: Bize Âsim ibn Muhammed tahdîs edip şöyle dedi: Ben bu hadîsi babam Muham-med ibn Zeyd'den işittim, fakat ben bunu hafızamda iyi tutamadım, akabinde kardeşim Vâkıd, babasından olmak üzere bu hadîsi benim için doğrulttu ve şöyle dedi: Ben babamdan işittim, o şöyle diyordu: Abdullah ibn Amr şöyle dedi: Rasûlullah (S): "Yâ Abdellah ibn Amr! İnsanların işe yaramaz olan kıymetsizleri içinde kaldığın zaman bu hâlin nasıl olur ki?" buyurdu [241]

124-....... Ebû Mûsâ(R)'dan (şöyle demiştir): Peygamber (S):

"Mü'min ile mü'min (birbirine karşı) duvar gibidir, birbirini sımsıkı tutarlar" buyurdu da bunu söylerken parmaklarını birbirine geçirip sımsıkı kilitledi. [242]

125-.......Bize İbnu Avn, İbn Sîrîn'den haber verdi. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bize öğlen veya ikindi namazlarından birini kıldırdı. -İbn Şîrîn: Ebû Hureyre bu namazın ismini söyledi, fakat ben unuttum, dedi.- Râvî der ki: Rasûlullah bize iki rek'at kıldırdıktan sonra selâm verdi. Ondan sonra mescidin içinde yana uzatılmış bir tahta parçasına doğru kalktı ve oraya öfkeli gibi dayandı. Ve sağ elini sol elinin arkası üstüne koyduktan sonra parmaklarını birbirine geçirdi, sağ yanağını sol elinin ayasına yapıştırdı (ve o vaziyette baka durdu). Acele çıkmak isteyenler mescidin kapılarından çıktılar da (kendi kendilerine): Namaz kısaldı, dediler. Cemâatin içinde Ebû Bekr ve Umer de vardı. Bunlar Peygamber'e birşey söylemekten çekindiler. Yine o cemâatin içinde kollan uzun olduğu için Zu'l-Yedeyn dedikleri bir zât vardı. O zât: Yâ Rasûlallah, unuttun mu? Yoksa namaz mı kısaldı? dedi. Rasûlullah: "Unutmadım da, namaz da kısalmadı" buyurduktan sonra: "Zu'l-Yedeyn'm dediği gibi mi?" diye sordu. Sahâbîlcr: Evet, dediler. Bunun üzerine hemen ileriye varıp namazdan eksik bıraktığını kıldırdı. Sonra selâm verdi. Sonra tekbîr alıp secdeye vardı. (Her vakitki) sucûdu kadar yâhud daha uzun müddet secdede kaldı. Sonra başını kaldırıp tekbîr aldı. Sonra tekbîr alıp (yine) secdeye gitti. Sonra (yine) başını kaldırıp tekbîr aldı. İbn Sî-rîn'e: Sonra selâm verdi mi? diye sordular. O

da: İrnrân ibn Husayn'ın sonra selâm verdi dediği bana haber verildi, diye cevâb verir idi. [243]

89- Medine'ye Giden Yollar Üzerindeki Mescidler ve Peygamberin Namaz Kılmış Olduğu Mübarek Yerler Babı

126-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdullah'ın oğlu Sâlim'in yolda bir takım mekânlar araştırır, oralarda namaz kılar olduğunu gördüm. Ve yine Salim, babası Abdullah ibn Umer'in de bu mekânlarda namaz kılmayı i'tiyâd ettiğini gördüğünü ve Abdullah ibn Umer'in de Peygamber'i bu mekânlarda namaz kılarken görmüş olduğunu tahdîs ederdi.

(Mûsâ ibn Ukbe tekrar şöyle dedi:) Ve bana Nâfi', İbn Umer'-den, onun bu mekânlarda namaz kılar olduğunu tahdîs etti. Ben Salim'e bu mekânları sordum, Salim, biri hâriç, bu mekânların hepsinde

Nâfi'e uygun cevâb verdi. Nâfi' ile Salim sâdece Şerefu'r-Ravhâ'daki mescid hakkında ihtilâf ettiler. [244]

127-.......Bize Mûsâibn Ukbetahdîs etti. Ona da Abdullah ibn Umer (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) umreye gittiği zamanlarda ve Veda Hacci'na çıktığı vakitte Zu'1-Huleyfe'de [245], (evvelce) Zu'I-Huleyfe'deki mescidin yerinde bulunan bir mugaylân ağacı altında (bineğinden inip) konaklardı. (Keza) güzergâhı o yola uğrayan bir gazadan, ya haccdan ya umreden döndüğünde Batn Vâdî'den -ki Vâdî'l-Akîk'tir [246] iner. Batn Vâdî'nin üstüne çıkınca da vâdînin ağzında ve doğu cihetindeki bathâya (yânı kumsal yere) konar, gecenin sonunda oracıkta sabah oluncaya kadar mola verirdi. (Gece istira-hatgâhı işte orası olup) ne taş mescidin yanında, ne de üzerinde (öteki) mescid binası olan kaya tepe idi. -(Abdullah ibn Umer'den rivayet eden râvî der ki:) Orada Abdullah ibn Umer'in namaz kıldığı yerde, içinde (müteaddid) kum yığınları olan bir halîc (yânı derin bir vâdî girintisi) vardı ki, Rasûlullah orada namaz kılarmış. Seyller bathâda(ki kumları getire getire) hailedeki kum yığınlarını düzleyip, Abdullah ibn Umer'in namaz kıldığı o yeri belirsiz etti.

Yine râvî der ki: Abdullah ibn Umer, Peygamber'in Şerefu'r-Ravhâ'daki mescidin berisine tesadüf eden küçük mescidin yanında namaz kıldığını söylerdi. Peygamber'in namaz kıldığı yeri Abdullah bilir ve: Tâ orada, mescidde namaza durduğun vakit sağına düşer, derdi. Bahsettiği o mescid de, Mekke'ye doğru gittiğin vakit sağ tarafına gelir. Onunla büyük mescidin arası bir taş atımı, yâhud ona yakın bir mesafedir.

Yine Abdullah, Munsarafu'r-Ravhâ'nın [247] yanındaki ırka (yâ-nî tepeciğe) [248] doğru namaz kılardı. Bu tepeciğin son tarafı, Mekke cihetine gittiğin vakit Munsaraf İle kendi arasındaki mescidin yakınında caddenin kenarına varır. Oracıkta bir mescid bina edilmiş ise de, Abdullah ibn Umer o mescidde namaz kılmazdı. Onu ya solunda, ya ardında bırakarak mescidin kıble cihetinde ırkın kendisine yönelerek namaz kılardı. Abdullah, Ravhâ'dan zevalden sonra çıktığında öğle namazını oraya gelinceye kadar kılmayıp, orada kılar; Mekke'den döndüğünde de oraya sabahtan bir saat evvel, yâhud seherin sonunda yolu düşerse, orada tâ sabah namazını kılıncaya kadar geceleyip mola verirdi.

Yine Abdullah, râvîye şöyle tahdîs etti: Peygamber Ruveyseyezı[249] varmadan caddenin sağında ve altına gelen cihetinde Ruveyse menzilhânesinin iki millik azıcık berisinde bir tepeciğe kadar geniş ve düz bir yerde (bitmiş olan) koca bir ağacın altına konardı. Bu ağacın yukarısı kırılmış, içi uyulmuştur. Özdeki sakı hâlâ durur. Dibinde birçok kum yığınları vardır.

Yine Abdullah şöyle tahdîs etti: Giderken Arec'in arkasına düşen yokuşça bir seyl yatağının kenarında, caddenin sağında ve yolu gösteren kayaların (yâhud ağaçların) yanında ve o kayaların (yâhud ağaçların) arasında Peygamber genişçe bir tepeye doğru namaz kıldı. Namazgahın yanıbaşında iki üç kabir mevcûddur ki, üstlerinde taş yığınları vardır. Abdullah öğle vakti güneşin zevalden sonra Arec'den [250] kalkıp öğle namazını işte o namazgahta kılardı.

Yine Abdullah tahdîs etti ki: Rasûlullah caddenin solunda ve Herşâ [251] dağının ilerisindeki inişte bulunan büyük ağaçların yanında konak ederdi. Bu iniş Herşâ dağının kenarına bitişiktir. Cadde ile arasında bir ok atımı mesafe vardır. Abdullah işte bu ağaçların en uzun ve yola en yakın olanına doğru namaz kılardı.

Yine Abdullah ibn Umer tahdîs etti ki: Peygamber Merru'z-Zuhrân'a [252] Medîne cihetinde en yakın olan yerdeki inişte konak ederdi. Safrâvât'tan [253] aşağıya inerken yokuşun dibindeki genişlikte ve Mekke'ye gidene göre caddenin sol tarafına Rasûlullah'ın konak yeri ile cadde arasında bir taş atımından ziyâde mesafe yoktu.

Yine Abdullah ibn Umer şöyle tahdîs etti: Peygamber, Zû Tuvâ'da [254] konaklayıp, sabah oluncaya kadar orada geceler ve Mekke'ye gireceği sırada sabah namazını kılıp öyle girerdi. Rasûlullah'ın oradaki musallası kayadan bir tepe üstündedir. Orada bina olunan mescidde değildir. Lâkin biraz aşağıda taştan kocaman bir tepe üzerindedir.

Yine Abdullah şöyle tahdîs etti: Peygamber (namaz kılarken) kendisi ile Ka'be cihetine gelen yüksek dağ arasındaki iki tepeyi karşısına alırdı. -(Râvî der ki: Abdullah ibn Umer o iki tepeyi karşısına almakla) o mahalde bina olunan mescidi, taş tepenin kenarındaki mescidin sol tarafına almış olurdu. Peygamber'in namazgahı (taş tepe kenarındaki) bu mescidin alt başında, kara taş üstündedir. Taş tepe kenarındaki mescidden on arşın yâhud ona yakın ayrılıp, seninle Ka'be arasına düşen dağın o iki tepesini karşına alarak namaz kılarsın. [255]

(MUSALÜNİN SÜTRESİNE ÂİD BÂBLAR) [256]

90- Bab: İmamın Sütresi, Arkasındakilerin de Sütresidir

128-.......Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Abdullah ibn Utbe'nin oğlu Ubeydullah'tan haber verdi ki, Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Minâ'da duvarsız olarak insanlara namaz kıldırdığı sırada, ben dişi merkebe binerek karşıdan geldim. Ben o zaman bulûğ yaşma yaklaşmıştım. Safflardan birinin önünden geçtim. Akabinde merkebden indim de otlasın diye merkebi salıverdim ve saffa girdim. Bana karşı bu yaptığımı kimse ayıblamadı. [257]

129.......Bize Ubeydullah (149), Nâfi'den; o da İbn Umer'den tahdîs etti kî, o şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bayram günü (namaza) çıktığı zaman (hizmetçisine) bir harbe taşımasını emrederdi. Harbe namazda karşısına konulur, kendisi de ona doğru namaz kılar, insanlar da onun arkasında namaza dururlardı. Rasûlullah bunu seferde de yapardı. İşte emîrlerin (bayram namazlarında) o harbeyi taşıtmaları bundan ileri gelmiştir [258].

130-.......Bize Şu'be, Ebû Cuhayfe'nin oğlu Avn'dan tahdîs etti.

O şöyle dedi: Ben babamdan işittim, şöyle dedi: Peygamber (S), Bat-hâ'da önünde bir harbe dikilmiş olduğu hâlde öğle ile ikindi namazlarını ikişer rek'at kıldırdı. Ve namaz içinde iken önünden kadın da, eşek de geçti [259].

91- Musalli İle Sütre Arasındaki Uzaklığın Ne Kadar Olması Lazımdır Babı [260]

131-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın namaz kıldığı yer ile

(kıble cihetindeki) duvar arasında bir davar geçebilecek kadar mesafe olurdu. [261]

132-.......Seleme ibn Ekva' (R): Peygamber'in mescidinin duvarının minberin yanma uzaklığı, hemen hemen bir davarın geçeceği kadardı, demiştir.

92- Harbeye (Yani Kısa Mızrağa) Doğru Namaz Kılmak Babı

133-.......Bana Nâfi', Abdullah'tan şöyle haber verdi: Peygam ber için kıble cihetine bir harbe yânî kısa mızrak dikilirdi de, Peygamber (S) ona doğru namaz kıldınrdi.

93- Ucu Demirli Yahud Demirsiz Değneğe Doğru Namaz Kılmak Babı

134-.......Bize Avn ibn Ebî Cuheyfe tahdîs edip şöyle dedi: Ben babam Ebû Cuheyfe'den işittim, şöyle dedi: Rasûlullah (S) sıcağın şiddetli olduğu zamanda bizim yanımıza çikageldi. Akabinde kendisine abdest alacak su getirildi, ve abdest aldı. Müteakiben bizlere öğle ile ikindi namazlarını kıldırdı. Önünde bir değnek dikilmişti ve onun arkasından kadın da, eşek de geçiyordu.

135-.......BizeŞâzân, Şu'be'den; o da Atâibn EbîMeymûne'den tahdîs etti. O, şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, şöyle dedi: Peygamber (S) hacetini defe çıktığı zaman bir çocukla beraber yanımızda ucu harbeli bir değnek, ya harbesiz bir asâ, yâhud kısa bir mızrak, bir de su matarası olduğu hâlde (hizmet için) ardından giderdik. İşini bitirince su kabım eline verirdik.

94- Mekke'de ve Mekke Dışında Namaz İçin Sütre Edinmek Babı [262]

136-.......Ebû Cuheyfc (R) şöyle demiştir: RasûluIlah (S), Mekke yakınındaki Bathâ'da sıcağın şiddetli zamanında dışarı çıktı, abdest alıp kıbleye gelen ön tarafına bir değnek dikerek, bizlere öğle ile ikindi namazlarını ikişer rek'at kıldırdı. Abdest alırken abdest suyunun damlalarını insanlar ellerine yüzlerine sürmeye başlamışlardı [263].

95- Üstüvaneye Yani Sütuna Doğru Namaz Kılmak Babı

Umer: Namaz kılmakta olanlar sütunlara, sütunların yanında konuşmakta olanlardan daha hakklıdırlar, dedi.

Yine Umer, iki sütün arasında namaz kılmakta olan bir kimseyi gördü de, onu bir sütuna yaklaştırdı ve: Direğe doğru namaz kıl, dedi [264].

137-.......Bize Yezîd ibn Ebî Ubeyd tahdîs edip şöyle dedi: Ben Seleme ibnu'1-Ekva' (R) ile beraber geliyordum. Seleme, Mushaf'ın yanındaki direğe doğru namaz kılmaya çalışırdı. Ben ona: Yâ Ebâ Müslim, seni hep bu direğin yanında namaz kılmaya çalışır görüyorum, dedim. Seleme: Ben de Peygamber'in bu direğin yanında namaz kılmayı tercîfi eder olduğunu gördüm, dedi [265].

138-.......Enes (R): Yemîn olsun, ben Peygamber'in büyük sahâbîlerinin akşam ezanında, Peygamber çıkıncaya kadar direklere koşuşup beklediklerini gördüm demiştir. "Peygamber çıkıncaya kadar" fıkrası Şu'be rivayetinde ziyâde olmuştur.

96- Cemaat Olmadığı Zaman Münferid İken Direkler Arasında Namaz Kılmak Babı [266]

139-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Ka'be'nin içine girdi.

Beraberinde Usâme ibn Zeyd, Usmân ibn Talha ve Bilâl de girdiler. Peygamber içeride kalmasını uzattı. Sonra çıktı. Onun izi üzerinde içeriye ilk giren insan ben oldum. Ve Bilâl'e: Peygamber nerede namaz kıldı? diye sordum. Bilâl: İlerideki iki direğin arasında; dedi.

140- Bize Abdullah ibn Yûsuf tahdfs edip şöyle dedi: Bana Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den şöyle haber verdi: Rasû-lullah (S), Ka'be'nin içine girdi. Beraberinde Usâme ibn Zeyd, Bilâl ve Usmân ibn Talha el-Hacebî de girdiler. Usmân el-Hacebî Rasûlul-lah'ın üzerine Ka'be'nin kapısını kilitledi. Rasûlullah içeride bir müddet kaldı. Bilâl, dışarı çıktığı anda ben Bilâl'e: Peygamber(S) ile yaptı? diye sordum. Bilâl: Bir direği sol tarafına, bir direği sağ tarafına, üç direği de arka tarafına aldı. -Beyt o zaman altı direk üzerinde idi.- Sonra namaz kıldı, dedi. Buhârî dedi ki: Bize Ismâîl ibn Ebî Uveys şöyle dedi: Bana bu hadîsi Mâlik tahdîs etti. Bunda Bilâl: İki direği sağ tarafına aldı demiştir.

97- Bab

141-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den şöyle haber verdi: Abdullah ibn Umer, Ka'be'nin içine girince alnına doğru yürür, Ka'be'nin kapısını ardında bırakır, alnına gelen duvar ile arasında yaklaşık olarak üç arşın kalıncaya kadar ilerler, oraya varınca namaz kılardı ki, Bilâl'in "Peygamber (S) namaz kıldı" diye haber verdiği yeri arardı. Yine Abdullah ibn Umer: Beyt'in istediği herhangi cihetinde namaz kılınsa hiçbirimize be's yoktur, dedi.

98- Binite, Deveye, Ağaca ve Üzerine Binilecek Olan Semere Doğru Namaz Klmak Babı

142-.......Bize Mu'temir, Ubeydullah'dan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer'den şöyle tahdîs etti. Peygamber (S) binit devesini aykırı vaziyete getirir ve ona karşı namaz kılardı. İbnu Umer'den bu hadîsi rivayet eden Nâfi'e: Ya develer ayağa kalkarsa ne (yapmalı) dersin? diye soruldu. O da: "Rasûlullah (böyle bir hâl

vukuunda) semeri alıp diker ve semerin arkasına doğru namaz kılardı. İbnu Umer de bunu yapardı, dedi [267].

99- Şerire Doğru Namaz Kılmak Babı

143-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Siz, bizleri köpek ve eşek ile bir mi tutuyorsunuz? Yemîn olsun, ben görmüşümdür ki, kendim serîr üzerinde yan yatmış bulunurdum da Peygamber gelir ve serîrin tâ ortasına yönelerek namaza dururdu. Ben bir ihtiyâç üzerine kalkmak istediğimde (oturup) kıblesine karşı gelmeyeyim diye, serîrin ayakları tarafından yorganımdan sıyrılıp çıkardım [268].

100- Bab: Namaz Kılmakta Olan Kimse Önünden Geçecek Olanı (Mendub Olarak) Redd Eder

îbn Umer, kendisi teşehhüdde iken ve Ka'be'de iken önünden geçecek kimseyi redd etmiştir [269]. Yine Ibn Umer: Eğer önünden geçici kimse, ille kendisiyle dönüşmenden başkasını kabul etmezse, artık sen de onunla döğüş, demiştir [270].

144-.......Bize Ebû Salih es-Semmân tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Saîd el-Hudrî'yi gördüm ki, o bir cumua günü kendisini (gelip geçecek) insanlardan setr edecek bir şeye doğru namaz kılıyordu. Ebû Muayt oğulları'ndan bir genç önünden geçmek istedi. Ebû Saîd de onun göğsüne bir yumruk vurup def etti. O genç etrafına bakındı, fakat onun önünden başka geçecek yer bulamadı. Bunun üzerine dönüp yine geçmeye davrandı. Ebû Saîd, evvelkinden daha şiddetli surette def etti. Bunun üzerine o genç Ebû Saîd'e sövdükten sonra (Medine vâlîsi olan) Mervân'ın yanına gidip, Ebû Saîd'den karşılaştığı muameleyi ona şikâyet etti. Arkasından Ebû Saîd de Mervân'ın yanına girdi. Mervân: Yâ Ebâ Saîd, şu kardeşinin oğlu ile ne alıp veremiyorsun? dedi. O da şöyle dedi: Peygamber (S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "İçinizden biri kendisini gelen geçen insanlardan koruyacak bir sütreye karşı namaza durup da biri önünden geçmeye davranacak olursa onu def* etsin; dinlemez dayatırsa onunla doğuşşun; çünkü o ancak bir şeytândır [271].

101- Namaz Kılanın Önünden Geçecek Kimsenin Yükleneceği Günah Babı

145-....... Bize Mâlik, Umer ibn Ubeydullah'ın kölesi Ebu'n-Nadr'dan; o da Busr ibn Saîd'den haber verdi ki, Hâlid ibn Zeyd, Busr ibn Saîd'i, namaz kılanın önünden geçen kimse hakkında Ra-sûlullah'tan ne işittiğini haber vermesi için Ebû Cuheym el-Ensârî'nin yanına yollamıştır. Ebû Cuheym de şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Namaz kılanın önünden geçen kimse, üzerine ne kadar günâh aldığını bilseydi, onun önünden geçmektense kırk (zaman yerinde)

durmayı daha hayırlı bulurdu".

Râvî Mâlik ibn Enes dedi ki: Râvî Ebu'n-Nadr: Kırk gün mü, yâhud ay mı, yâhud yıl mı dedi bilemiyorum, dedi.

102- Kişinin Namaz Kılmakta Bulunan Arkadaşını Yüz Yüze Karşılaşması Babı [272]

Ve Usmân ibn Affân: Kişinin, namaz kılar hâldeyken yüzyüze karşılanmasını kerîh görmüştür.

(Buhârî der ki:)

Bu ancak, namaz kılan, karşılayanla uğraşıp meşgul olduğu zaman mekruh olur. Amma namaz kılan, bu

yüzyüze karşılayanla uğraşıp meşgul olmazsa (be's yoktur).

Çünkü Zeyd ibn Sabit:

Ben namaz kılana yüzyüze karşılamayı kayırıp aldırmam, zîrâ kişi, diğer kişinin namazım kesmez, demiştir.

146-.......Bize Alî ibn Mushir, el-A'meş'ten; o da Müslim ibn Subayh'den; o da Mesrûk'tan şöyle tahdîs etti: Âişe'nin yanında: Namazı ne keser? diye soruldu. Orada bulunanlar: Namazı köpek, eşek ve kadın keser, dediler. Bunun üzerine Âişe şöyle dedi: Yemîn olsun, sizler biz kadınları (namazı kesme hükmünde) köpekler (gibi) kıldınız. Yine yeminle söylerim, ben Peygamber'i, kendisi ile kıblesi arasında ve sedir üzerinde yatmış bulunduğum hâlde namaz kılar hâlde görmüşümdür. Bu vaziyette iken bana bir ihtiyâç Msıl olurdu da, oturup O'nun karşısına gelmemi istemediğim için, usulca sıyrılıp çıkardım.

Ve yine Alî ibn Mushir, el-A'meş'ten; o da İbrahim'den; o da el-Esved'den; o da Âişe'den isnâdıyle, bu hadîsin benzerini tahdîs etmiştir.

103- Uyuyan Kimsenin Arkasında Namaz Kılmak Babı

147-.......Bize Hişâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam Urve, Âişe'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S), ben onun döşeği üzerinde aykırı yatıp uyuduğum hâlde (bana doğru) namaz kılar, vitri kılmak istediği zaman beni de uyandırırdı. Ben de vitri onunla birlikte kılardım [273].

104- Kadının Arka Tarafında Nafile Namazı Kılmak Babı

148-.......Âişe (R) şöyle'demiştir: Ben Rasûlullah (S)'ın önünde, ayaklarım kıblesine (yânı secde ettiği yere) gelecek şekilde yatar uyurdum. Secdeye vardığı zaman eliyle beni dürterdi de ben ayaklarımı geriye çekerdim. Secdeden kalktığı zaman yine uzatırdım. Âişe dedi ki: O zamanlarda evlerde ışıklar yoktu [274].

105- Namazı Hiçbir Şey Kesmez Diyen Kimse Babı

149-.......Bize el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbrâhîm, el-Esved'den; o da Âişe'den tahdîs etti. el-A'meş dedi ki: Ve yine bana Müslim (yânî İbn Subayh), Mesrûk'tan; o da Âişe'den şöyle tahdîs etti: Âişe'nin yanında namazı kesecek şeyler zikr olundu da, bunlar köpek, eşek ve kadındır denildi. Bunun üzerine Âişe: Sizler beni eşeklere ve köpeklere benzettiniz. Allah'a yemîn ederim ki, ben Peygamber'i, kendim serîr üzerinde ve Peygamber'le kıblesi arasında yatmış olduğum hâlde namaz kılarken görmüşümdür. Bu vaziyette iken, benim için bir ihtiyâç meydana gelir. Ben oturup da Peygamber'e eziyet vermemi istemediğim için şeririn ayaklan tarafından usulca sıyrılıp çıkardım.

150-.......Bana İbnu Şihâb'ın kardeşinin oğlu (Muhammed ibn Abdillah ibn Müslim) tahdîs etti. Kendisi amucası Muhammed ibn Şihâb ez-Zuhrî'ye namazı, namazı kesecek şeyi sormuş. Bunun üzerine İbn Şihâb şöyle demiştir: Namazı hiçbir şey kesmez [275]. Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Peygamber'in zevcesi Âişe şöyle demiştir: Yemîn olsun ki, Rasûlullah (S) geceleyin kalkardı da ben kendisiyle kıblesi arasında aykırı yatmış olduğum hâlde, o eşinin yaygısı üzerinde namaz kılardı.

106- Bab: Musalli Namazda Boynu Üzerinde Küçük Kız Çocuğu Taşıdığı Zaman (Namazın Hükmü Nasıldır?)

151-.......Amr ibn Suleym ez-Zurakî'den; o da Ebû Katâde (38) el-Ensârî'den haber verdi (O, şöyle demiştir): Rasûlullah (S), kendi kızı Zeyneb'in, Ebû'l-Âs ibnu'r-Rabî' ibn Abdişşems'ten olma kızı Umâme'yi taşıyarak namaz kılardı [276]. Şöyle ki, secdeye vardığı zamân onu yere koyar, secdeden kalktıkça da, onu tekrar yüklenirdi [277]

107- Bab: Musalli, İçinde Hayızlı Kadın Bulunan Bir Döşeğe Doğru Namaz

Kılarsa (Namazın Hükmü Nasıl Olur?) [278]

152-.......Abdullah ibn Şeddâd ibnu'1-Hâd şöyle demiştir: Bana teyzem Meymûne bintu'l-Hâris (R) haber verip-şöyle dedi: Benim döşeğim Peygamber'in namaz kıldığı yerin yanında idi. Bazen Peygamber'in giydiği eîbise (namaz kıldığı zaman) ben döşeğin üzerinde iken, benim üzerime düşerdi [279]

153-....... Bize Abdullah ibnu Şeddâd tahdîs edip şöyle dedi:

Ben Meymûne'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S), ben yanı-başında uyuduğum ve hayizlı bulunduğum hâlde namaz kılardı. Secdeye vardığr zaman giydiği elbisesi bana dokunurdu.

Râvî Müsedded, Hâlid ibn Abdillah'tan şunu ziyâde etti: Hâlid dedi ki: Bize Süleyman eş-Şeybânî tahdîs etti. Meymûne: Ben hayızlı iken, demiştir.

108- Bab: Erkek Namaz Kılarken Secde Sırasında, Secde Edebilmesi İçin Eliyle Karısını Dürter Mi? [280]

154-.......Bize Ubeydullah tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-Kaasım, Âişe'den tahdîs etti. O (R) şöyle demiştir: Ne kötü bir denkleştirmedir ki, sizler biz kadınları köpek ve eşekle bir seviyede tuttunuz. Ye-mîn olsun, ben kendisi ile kıblesi arasında yatmış olduğum hâlde Rasûlullah'ın namaz kılar olduğunu kat'î olarak bilmişimdir. Secdeye varmak istediği zaman eliyle ayaklarımı dürterdi de ben ayaklarımı geriye çekip büzerdim [281]

109- Kadın. Namaz Kılmakta Olan Erkekten Eza Nevinden Bulunan Bir Şeyi Atıp Uzaklaştırır Babı

155-....... Bize İsrâîl, Ebû îshâk'tan; o da Amr ibn Meymûn'dan; o da Abdullah ibn Mes'ûd (R)'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Rasûlullah (S), Ka'be'nin yanında kalkıp namaz kılmakta bulunduğu sırada, Kureyş'ten bir topluluk da kendi meclislerinde oturmak-talardı. Birdenbire onlardan bir sözcü: Şu (açıkça İnsanların içinde ibâdet eden) murâî kimseye bakmaz mısınız? Sizin hanginiz fulanca ailesinin yeni boğazlanan devesinin yanına kalkıp gider de, henüz iş-kenbesindeki tersini, kanını, döl yatağını kasdedip, onu buraya getirir; sonra onu şunun yanında bekletir de o secdeye vardığı zaman iki kürek kemiğinin arasına koyar? dedi. Oradakilerin en şakisi seğirdip getirdi. Bekledi; nihayet Rasûlullah secdeye varınca, onu iki küreği arasına koydu. Peygamber secde vaziyetinde başını kaldırmadan sabit durdu. Müşrikler gülmeye başladılar, hattâ gülmekten dolayı birbirlerine meyi ettiler. Bir kimse hemen Fâtıma aleyhi's-selâma gidip haber verdi. Fâtıma o zaman küçük bir kızdı. Koşarak geldi. Peygamber hâlâ secde vaziyetinde sabit duruyordu. Nihayet Fâtıma o şeyi sırtından atıp uzaklaştırdı. Ve o harîflere karşı dönüp, onlara ağır sözler söyledi. Rasûlullah namazı tamamladığı zaman üç defa: "Yâ Allah, Kureyş'i Sana havale ediyorum. Yâ Allah, Kureyş'i Sana havale ediyorum. Yâ Allah, Kureyş'i Sana havale ediyorum " dedi. Sonra da isimlerini söyleyerek: "Yâ Allah, Amr ibn Hişâm'ı, Utbeibn Ra-bîa'yi, Şeybe ibn Rabîa'yı, Velîd ibn Utbe'yi, Ümeyye ibn Halefi, Ukbe ibn EbîMuayl'ı ve Umâre ibnu'l-Velîd'i Sana havale ediyorum " dedi.

Abdullah ibn Mes'ûd şöyle dedi: Allah'a yemîn ederim ki, bu isimleri sayılanları, Bedr gününde yıkılıp yere serilmişler gördüm. Sonra bunların cesedleri kuyuya, yânî Bedr'deki çukura sürüklendiler. Bundan sonra Rasûlullah (S): "Ashâbu Kalîb'in (yânî bu kuyuya atılanların) hemen ardından la'net gönderildi" buyurdu [282].

[1] Buhârî bu HıraklI hadîsini, biri Vahy bölümünde olmak üzere, Sahîh" mm on-dört yerinde tahrîc etmiştir. Bunu Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî de tahrîc etmişlerdir.

Babın hadîsi, namazın evvelâ İsrâ gecesinde 50 olarak farz olması, sonra işin beş üzerinde kararlaşması haysiyyetinden, onun keyfiyetlerinden bir keyfiyeti isbât eder.

İbn Abbâs'ın sözünün bâb ismiyle münâsebeti, namazın farz kılınışının İslâm'ın evvelinde olması, hattâ bunun şöhret mertebelerinin en sonuna baliğ olup, bölgelerin uzağında da şâyı' olması i'tibâriyledir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/445.

[2] Enes'in, Mâlik ibn Sa'sa'a'dan Sahîhayrı'da rivayet edilen hadîsinde dünyâ semâda Adem'e, ikinci semâda Yahya ve îsâ'ya, üçüncü semâda Yûsuf'a, dördüncü semâda İdrîs'e, beşinci semâda Harun'a, altıncı semâda Musa'ya,

yedinci semâda İbrahim'e kavuştuğu zikredilmekte olduğundan, iki rivayet arasında İb-râhîm'in menzil ve makaamına dâir bir ihtilâf var demektir. Zîrâ Ebû Zcrr'den olan rivayette bu peygamber, altıncı semâda, Öteki rivayette ise yedinci semâda gösteriliyor. Bu iki rivayetten mâada rivayetlerin hepsinde ise yedincide olduğu sabittir. Mi'râc eğer müteaddid ise, rivayetler arasında taâruz bahsini etmeğe mahall yoktur. Eğer bir defa vâki' olmuş ise, cemâatin rivayetini tercîh etmek evjâdır.Çünkü bunların rivayetinde Peygamber'imiz İbrâhîm'i, arkasını Beytu'l-Ma'mûr'a dayamış bir hâlde gördüğünü zikretmektedir. Beytu'l-Ma'mûr ise, ihtilafsız yedinci semâdadır.

[3] Hadîsin bundan sonraki parçasını Enes, Ebû Zerr'den işitmemiş olup, başka bir zâttan aldığı anlaşılıyor.

[4] Rivayetin bu kısmı Enes'ten nakledilmiş değildir.

[5] Günde beş vakitten az namaz ile mükellef olmamamız Allah tarafından muhkem bir kaza olduğu için "Benim nezdimde söz tebdil olunmaz" buyuruldu. Elli namaza hükümden sonra bu mikdârın beşe indirilmesi ise "Allah dilediğini mahveder ve sabit kılar. Ana kitâb onun nezdindedir" (er-Ra'd: 39) âyetinin nâ-tik olduğu muallak kaza nev'ine dâhil olduğundandır. Elli namaz farz idi; fakat Peygamber'in ihtiyarına mevkûfen farz idi. Namazlar fiil i'tibâriyle sayıca beş, sevâb i'tibâriyle ellidir.

Bu hadîsteki kat'iyyete binâen bize farz olan yalnız beş vakit namâzdır.Bun-dan dolayı âlimler vitr namazının farziyyetine kaail olmamışlardır.

Bir de şunu unutmamak gerektir kî, Mi'râc gecesinde beş vakit namazın farz olmasından evvel de namaz kılınıyordu (Ahmed ibn Hanbel, Müsned'âc, Zeyd ve oğlu Üsâme'den). İsrâ'dan evvel Rasûlullah'ın da, sahâbîlerinin de namaz kıldıkları kat'îdir. Ancak beş vakit namaz farz olmadan evvel, farz namaz var mıydı, yok muydu; ihtilâf vardır...

[6] Diğer rivayette inciden kubbeler" şeklinde zabtedilmiştir.

[7] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/447-450.

[8] Akşam namazı gündüzün vitridir. İlk farz olduğu zaman üç rek'at olarak farz olmuştur.

Diğer rivayetlerden bilindiğine göre, dört rek'atlı namâzlardaki ikişer rek'at ziyâde, hicretten bir sene sonra farz edilmiştir. Sabah namazının iki rek'at olarak bırakılması, kıyamın kıraatinin uzun olmasındandır diyenler vardır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/450.

[9] Buhârî, âyetteki ziynetin, avreti örtecek şeyle tefsîr edildiğini işaret etti. Bu kelâmda, namazda avret yerini örtmenin vâcib olduğuna delîl vardır.

[10] Yânî avret yerinin görünmemesi için bezin iki tarafı arasını birleştirmek suretiyle düğmeler. Bunu Buhârî Târîh'mde, Ebû

Dâvûd, İbn Huzeyme, İbn Hıb-bân, Seleme ibnu'l-Ekvâ'dan mevsûlen rivayet etmişlerdir. Seleme şöyle demiştir: Yâ Rasûlallah, ben av yapan bir kimseyim, binâenaleyh bir tek gömlek içinde namaz kılayım mı? diye sordum. RasûluIIah: "Evet, onu bir dikenle de olsa düğmele" buyurdu.

Bu lâfız İbn Hıbbân'mdır. Buhârî bunu başka bir isnâdla rivayet etti. Buhârî bunun senedindeki Mûsâ ibn İbrâhîm hakkında, İbnu'l-Kattân'ın tenkidine işaret etmek isteyerek "İsnadında nazar vardır" dedi ve bunu temrîz sigâsıyle zikretti (Kastallânî).

Diğer rivayette Seleme: Yâ Rasûlallah, ben avda bulunuyorum, üzerimde bir tek gömlekten başka birşey bulunmuyor? dedim. RasûluIIah: "Onu bir diken ile de olsa düğmele" buyurdu.

Bunu Hâkim el-Müstedrek'inde rivayet edip: Bu, Medenî ve sahîh bir hadîstir. Bu rivayetle buradaki Musa'nın, İbnu'l-Kattân'ın zannettiği Musa'dan başka olduğu zahir oldu. Bunların biri Teymî, diğeri ise Mahzûmî'dir.. dedi (Aynî).

[11] Buhârî bununla, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin rivayet ettiği, İbn Huzeyme ile İbn Hıbbân'ın, Muâviye ibn Ebî Sufyân tarîkinden sahîhtir dedikleri şu hadîse işaret ediyor: "Muâviye, kız kardeşi Ümmü Habîbe'ye: RasûluIIah, içinde cinsî münâsebet ettiği elbise ile namaz kılar mıydı? diye sordu. Ümmü Habîbe de: Evet, onda pislik görmediği zaman, dedi.

[12] Buhârî bununla, Ebû Bekr'in hacc emirliğinde, Alî'nin de gönderilişi hakkındaki Ebû Hureyre hadîsine işaret etmiştir. Bu hadîsi biraz sonra mevsûlen rivayet edecektir.

Gördün ki, Buhârî burada üç hadîsten parçalar almış, ve bunları bâb ismine katmıştır. Birincisi Selemetu'bnu'1-Ekvâ' hadîsidir, geçti. İkincisi Ümmü Ha-bîbe hadîsi; onun metnini 9. haşiyede verdik. Üçüncüsü de bu haşiyede işaret ettiğimiz Ebû Hureyre hadîsi ki, biraz sonra zikredilecektir (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/451.

[13] Bu ta'lîki Taberânî el-Kebtr'de mevsûlen rivayet etmiştir. Bu ta'lîkin fâidesi, Muhammed ibn Sîrîn'in, Ümmü Atıyye'nin kendisine bu hadîsi tahdîs edişini tasrîh etmesidir. Bununla, bâzılarının "Muhammed ibn Şîrîn, bunu kız kardeşi Hafsa'dan, o da Ümmü Atıyye'den işitmiştir" iddiaları bâtıl olmuştur (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/452.

[14] Buhârî bunu "Sevb dar olduğu zaman oâbı"nda, mevsûlen rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/452.

[15] el-Mişc kaç ahşabı birbirine çatıp yere dikerler ve üzerine esvâb sererler (Kaamûs Ter.).

eş-Şucub. Sehpây ta'bîr olunan nesneye denir ki, çoban ona kovasını ve çantasını asar; şehirlerde ve camilerde dahî kullandıkları sehpâya ıtlak olunur (Kaamûs Ter.).

[16] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/453.

[17] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/453.

[18] Bundan nıurâd, ya İbn Ebî Şeybe'nin el-Musannafmda. Salim ibn Umer'den mevsûlen rivayet ettiğidir, yâhud da Ahmed ibn Hanbel'in Ebû Hureyre'den mevsûlen rivayet ettiği hadîstir. Zahir olan, Zuhrî, rivayet ettiği hadîsin yanında Multehıf'ı Mutevaşşıh ile tefsir edince, buhârî müteâkıb sözlerle bu tefsîri tavzîh etmiştir.

[19] Müellif bunu, bu bâb içinde mevsûlen rivayet etti, fakat "Ve halefe beyne tara-feyhi(= İki ucunu çapraslama bağladığı hâlde)" demedi. Bu ifâde,Ebû Hureyre'den gelen diğer bir vechden, Müslim'de sabit olmuştur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/454.

[20] Sevb, kumaş demektir. O zamanın tam takım elbisesi -biri izâr, diğeri rıdâ olmak üzere- iki sevb idi. İzâr, fûta gibi bele

bağlanır, rıdâ, ihram gibi omuza atılır; ikisi bir hülle ederdi. Burada bir sevbden murâd, rıdâdır ki, sağ ucunu sol omuzundan geçirip ve sol ucunu sağ kolunun altından çıkarıp, iki ucunu ya göğsü tarafından, ya arkadan bağlamak suretiyle örtünerek namaz kılmanın cevazı bununla sabit oluyor. Bu türlü giyinmeye "teveşşuh, iltihâf ve istimal" de denir. Kumaşın iki ucunu bağlamaktaki fâide, rükû' esnasında kumaşın düşmemesi ve namaz kılan kimsenin kendi avret yerine gözünün ilişmemesidir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/454.

[21] Buhârî bu hadîsi bundan evvelki hadîsten bir derece daha inik olduğu hâlde, içinde Hişâm'm, babasından, kendisine Umer'in haber verdiğinin tasrîhi olduğu için getirmiştir. Geçen hadîste ise an'ane ile vâki' olmuştur. Bir de burada, zikredilen tasrîhi te'yîd eder mekân ta'yîni ziyâdesi ile kumaşın iki ucunun Pey-gamber'in omuz başında olması ziyâdesi vardır (Aynî ve Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/454-455.

[22] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/455.

[23] Râvî, İbn Hubeyre'nin ismini mübhem kıldığı için şahsını ta'yînde haylî ihtilâf edilmiştir. Hubeyre ibn Vehb Mahzûmî,Ümmü Hâni'nin kocası olup Mekke'nin fethi üzerine Necrân'a kaçmış ve şirk üzere vefat etmiştir. Himaye edilip afvedilen kimse de, Fetih gününde Peygamber tarafından i'lân edilen sulh ve emânı kabul etmeyerek, Hâlid İbn Velîd kumandasındaki müfrezeye karşı çarpışmaya kalkışan küçük topluluğa dâhil olanlardan idi.Ümmü Hâni'nin, Hu-beyre'den Umer, Hâni', Yûsuf, Ca'de isimlerinde dört oğlu vardı. Hubeyre'nin diğer bir kadından Ümmü Hâni'nin yanında bir oğlu daha olması ihtimâlinden bahsedenler de vardır ki, şefaat istenen ya oğlu Ca'de, yâhud ismi hatırda kalmayan bu üvey oğludur. Ümmü Hâni'den gelen diğer rivayetlerde şefaat istenenin bir değil, iki olduğu da zikr ediliyor. Muhtelif rivayetlerde isimleri sayılanlar, yediye varıyor. Bunların hepsi de Mahzûmî ve kocası Hubeyre'nin akrabası idî ki, Hâlid'le olan Cerha muharebesinden sonra içlerinden biri veya ikisi Ümmü Hâni'ye iltica etmiş iken, kardeşi Alî Öldürmeğe kalkışmış. Ümmü Hâni' Mekke'nin üst başında Abtah 'da kurulan büyük çadır içinde Rasûlullah'tan şefaat istemiş ve metindeki cevâb ile şefaat edilmiştir.

Bundan mü'min bir kadının kâfire verdiği emânın müslümânlarca makbul olduğu meydana çıkıyor.

[24] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/455-456.

[25] Bir tek sevb, yânî kumaş veya bez içinde namazın cevazına sahabe ve tabiîler cumhuru kaaildir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/456.

[26] Yânî, bu takdîrde musallî nasıl yapar? Kumaş dar olduğu zaman, kumaşı bele bağlayıp izâr edinmesi ve yukarıdan Örtünmemesi lâzım gelir. Çünkü o dar kumaşı yukarıdan Örtünmek, avret yerinin açılmasına sebebdir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/457.

[27] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/457.

[28] Atık, omuz başı ile boyun kökü arasına denir; çiğin ta'bîr olunur.

[29] Peygamber'in bu seferi, Medîne taraflarında olan Buvât gazvesidir. Bu-vât Medine'den üç berîd yâhud daha fazla uzaklıktadır. Bu, Peygamber'in ilk seferlerinden biridir (İbn Hacer, Aynî).

[30] Bu hadîsteki Peygamber'in istifsar ve ta'Iîmi, yukarıda geçen hadîsteki "işti-mâP'i tefsîr edicidir. Peygamber'in bu emrinden anlaşılıyor ki, evvelki hadîslerde ta'rîf buyurulan "istimal" (iltihâf, tevaşşuh), hep geniş olan tek

sevbe göre olup, dar gelen sevbler, münferiden "iştimâl"e elverişli değil imiş. İçine bürü-nülen dar sevbler bedeni ayakta iken örtse bile, bükülme hâlinde avretin açılmasına mâni' değildir. Tek ve dar olan sevbin namaza göre mahzurunu izâle için, onu fûta gibi bele bağlamak gereği öğretiliyor.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/458.

[31] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/458.

[32] Bu ta'lîki Ebû Nuaym ibn Hammâd, meşhur nüshasında mevsûlen rivayet etmiştir.

[33] Bunu Abdurrazzâk el-Musannafmda mevsûlen rivayet etmiştir. Ancak Zuhrî'-nin Yemen kumaşlarını yıkadıktan sonra giydiğine, yâhud da bu kumaşların -kendi mezh'ebine göre temiz olan- eti halâl hayvanların sidiği ile boyandığına hamlediliyor.

[34] Alî'den gelen bu haberi, İbn Sa'd, Ata ibn Ebî Muhammed'den mevsûlen rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/459.

[35] Bu sefer, hicretin dokuzuncu senesindeki Tebük seferi idi.

[36] Peygamber'in bu cübbesi, o târihlerde henüz küfür diyarı olan Şam'dan Hicaz'a giden dar yenli cübbelerden idi. Bu rivayet küffâr dokuması olan esvâb içinde namazın sıhhatine delildir. Küfür diyarında dokunan kumaşlar, pislikleri tebey-yiin etmedikçe yıkanmaksızın giyilip, içinde namaz kılmayı İmâm Şafiî ile Küfe fakîhleri tecvîz etmişlerdir. İmâm Mâlik, müşriklerin dokuduğu esvâb içinde namaz kılmayı da, giymeyi de mekruh görür. İshâk ibn Râhûye ise bütün esvâbla-rı temiz addeder (Tecrîd Ter, II, 240).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/459-460.

[37] Yıkılacak hâle gelen Ka'be'yi. bi'sete yakın Câhiliyet günlerinde Kureyş yeniden bina etmişti. Bunun târihi hakkında yedi kadar muhtelif rivayet vardır.

[38] İnsanların yanında şer'î zaruret olmadıkça avret yerini örtmenin farziyyetinde kimsenin şübhesi yoksa da, halvette bile soyunup çıplak olmayı hoş görmeyenler vardır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/460.

[39] İzâr, fûta; ridâ, ihram gibi giyilen libâs; kamış, bizim gömlek dediğimiz; kaba, kaftan; serâvîl, bizim don dediğimiz şeylerdir, şalvara da denilir. Tubbân, dizleri kapamayan kısa bir don imiş. işte Umer, bu hadîste, avret yerini örtmek şartıyle bir tek libâs içinde namaz kılmayı tecvîz ettiği gibi, bolluk zamanında dokuz türlü giyinişi daha ta'rîf etmiş oluyor. İş, libâsın nev'i ve mikdârında değil, avret yerini örtmektedir {Tecrîd Ter,, II, 237).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/461.

[40] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/461-462.

[41] Diğer zabta göre ma'nâ: "Avretten örtülmesi gereken şey babı" olur. Her iki zabtta "mo"masdariyye veya mevsüle'dir, "min"de beyâniyye'dir. Avret, sev'e ve utanılacak her şeydir. Buhârî'nin tasarrufundan, onun namaz hâricinde yalnız sev'eteyn'in örtülmesini vâcib gördüğü zahir oluyor.

[42] İştimâlu's-sammö': Sevb ile A'râb'ın büründükleri gibi bürünmektir ki, ihramı sağ canibinden sol kolunun ve sol omuzunun üzerinden götürüp, bâdehû arkadan sol kolunun ve sol omuzunun üzerinden atmakla tamamen bürünmekten ibarettir ki, elleri ve ayaklan ve cümle a'zâsı mesdûd olur. Ve alâ kavlin İzâr ve ihram makûlesinden yalnızca bir kat sevbi bürünmekten ibarettir. Şöyle ki, eğninde ondan gayrı sevb olmayıp ve onun bir canibini kaldırıp diğer omuzu üzerine atıp, lâkin bedenini tamamen setr edemediğinden bâzı avret yeri zahir ola... Şârih der ki, ikinci ta'rîf, fakîhler kavlidir. İki ta'rîfte de mahzûrolduğu için, Peygamber'den nehy sâdır olmuştur. Zahiren birinci kavi, namaz hâline mübtenîdir (Kaamûs Ter.}.

Bu tercemede ihtimâl ki, müstensih yanılması vardır: "Ba'dehû arkadan sol" değil "Sağ kolunun ve sağ omuzunun üzerinden" demek lâzım gelir. Fakîhler kavli olan tefsire göre "iştimâlu's-sammâ'"ya "İdtıbâ" da denir. Lûgat-çılerin verdiği ilk ma'nâca "iştimâl"in ta'rîfine nazaran, vücûdun her tarafı sımsıkı sarılmış olacağından, sevbi bu tarzda giymiş olan kimse, avret yeri görünmemek için ellerini behemehal libâsın aşağısından dışarıya çıkarabilir. Ve namaz esnasında ellerini istediği gibi hareket ettiremez. Nehiydeki hikmet budur. Fakîhlerin ta'rîfine muvafık olan ve "idtıbâ" denilen istimal sureti ise, eğer avret yerinden birşey açık kalacak vech ile

olursa, haramdır; yoksa mekruhtur.

[43] el-îhtibâ: Bir adam sevbine sarınıp bürünmek, alâ kavlin dülbend ve kemer ma-kûlesiyle sırtım ve baldırlarını sarıp toplamak ma'nâsmadır ki, dervişler ıstılahında "kemende girmek" ta'bîr olunur (Kaamûs Ter,).

Daha kolay tefsîri, insan üyeleri üzerine oturup ve bacaklarını dikip, o hey'et üzere sarınmaktır. Bu tertîbde dikkatsizce sarınan kimsenin görünmesi haram olan beden a'zâsmdan bâzılarını Örtmemesi ihtimâli gâlib olduğundan, böyle oturanın dikkatli olması lâzım gelir. Hamamlarda, belinde peştemâl yıkanan dikkatsiz kimselerde ekseriyyâ vâki1 olur. Her hâlde "iştimâlu's-sammâ'" ile "ihtibâ"daki nehyin sebebi, haram olan avretin açılması korkusudur. Avret yerinin açılmasına mahall vermeyecek derecede olursa haram olmazlar (Tecrîd Ter., II, 243).

[44] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/462-463.

[45] "Bey'u limâs"yâhud "Bey'u mıtlâtnese"i\e "Bey'u ntbâz" y&hud "Bey'u mu-nâbeze". Câhiliyet günlerindeki alışveriş nevi'lerinden ikisinin adıdır. İslâm kaa-nûnu ile nehyedilmiş oldukları için tabîatıyle her ikisi de amelden düşmüş ve bu yüzden geçmişteki icra keyfiyetleri hakkında çeşit çeşit tefsirlere yol açılmıştır. İnşaallah alış verişler kitabında bunlara âid tefsirlere işaret edilecektir.

[46] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/463.

[47] Bu, Ebû Bekr'İn emirliği İle dokuzuncu hicret yılında edâ edilen haccdır ki, Mekke fethinden bir sene sonra ve Rasûlullah'm bizzat idare ettiği Veda Haccı'ndan bir sene evvel İdi. Sekizinci senede fetihten sonra Mekke'ye emîr ta'yîn edilen Attâb ibn Esîd'in emîrliğİ ile hacc edilmişti. Bütün Arabistan halkı henüz İslâm'a girmemiş bulundukları için, sekizinci ve dokuzuncu senelerde hep birlikte hacc edilmiş ve islâm'ın hacc mensekleri yanında müşriklerin çirkin bid'atlan da icra olunmuştu. Ebû Bekr o sene Peygamber'e niyâbeten îslâm usûlü üzere hacc menseklerini öğretmeğe me'mûr edilmiş olup, maiyyetinde Medîneliler'-den üç yüz kadar sahâbî var idi. O sırada Berâe Sûresi nazil oldu. Bunu müşriklere i'lân etmek üzere arkadan Alî gönderildi... İşte bu te'kîdli Plânlarla müşriklik ve bid'atleri, o yıldan sonra tamâmiyle ortadan kaldırılmış oldu (Tecrîd Ter., II, 246).

[48] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/464.

[49] Yânî bu, caizdir. Bu hadîsin çok az fark ile benzeri, üçüncü bâbda geçmişti.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/464-465.

[50] Bunu îbn Abbâs'tan Ahmed ile Tirmizî, içinde Ebû Yahya el-Kattât bulunan -ki o zaîftir- bir senedle mevsûlen rivayet etmişlerdir.

[51] Cerhed'den imâm Mâlik, Tirmizî ve İbn Hıbbân mevsûlen rivayet etmişler, Tirmizî hasen, İbn Hıbbân sahîh demiştir.

[52] Bu zât, mü'minlerin annesi Zeyneb'in erkek kardeşinin oğludur. Hem kendisi hem babası sahâbî idiler. Onun bu hadîsini Buhârî Târîh'te, Ahmed.ve Hâkim de kitâblannda rivayet ettiler.

[53] Bunu Enes'ten, Buhârî yakında mevsûlen rivayet etti.

[54] Uyluğun avret olmadığına zâhib olanlar arasında Abdurrahmân İbn Ebî Zi'b, Ismâîl ibn Uleyye, Muhammed ibn Cerîr et-Taberî, Dâvûd Zahirî gibi imamlar vardır. îbn Hazm eİ-Muhallâ'smda: "Ale'l-ıtlâk namazda ve namaz hâricinde insanların hâzır olduğu yerde örtmesi farz olan avret, erkeğe göre yalnız kubul ile dubûr (yânî ön ile arka) olup, erkeğin uyluğu avret değildir. Kadının ise yalnız yüzü ile ellerinden başka bütün bedenidir. Bunda hürr ile köle, hürre ile eme arasında fark yoktur" dedikten sonra, buradaki hadîs ile ihticâc etmiştir.

Bunlara muhalif olan âlimler cumhuru ise uyluğun avret olduğuna kaail-dir.Bu gün fetva cumhurun kavli üzerinedir. Bilhassa yukanki üç ta'lîkdeki"uyluk avrettir" hadîsi de bu içtihadı takviye etmektedir. İhtiyata en uygun olan da -Buhârî'nin dediği gibi- odur.

[55] Buhârî'de "Usmân'ın menkıbeleri bâbı"ndaki hadîsin parçasıdır.

[56] Buhârî, bunu en-Nisâ Sûresi'nin tefsirinde mevsûlen rivayet etti.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/465-466.

[57] Peygamber'in bu sözü es-Saffât Sûresi: 177. âyetinden iktibas edilmiştir..

[58] Buhârî'nin sîretle ilgili olan bu hadîsi namaz bahsinde de alması, uyluğun avret olup olmadığı hakkındaki ihtilâfa işaret içindir.

"Uyluk avret midir, yoksa avret değil midir? Bu hususta mezhebler muhteliftir. Şafiî ve Ebû Hanîfe'ye göre, uyluk avrettir. Ancak aralarında, diz ve göbek hakkında ihtilâf vardır. İmâm Mâlİk'e göre uyluk avret değildir. Bu husustaki hadîsler birbirine müteârızdır. Rivayetçe kuvvet, İmâm Mâlik'in görüşü lehinedir.

Ben derim ki: Bu hadîsler arasını cem' şöyle olur: Uyluk, insanın kendi husûsî şahıslarına ve sırr yakınlarına nisbetle avret değildir. Bunlarla yanına çok girenleri, girip çıkmaları şiddetli olan kimseleri kasdediyorum. Umûma ve seyrek ziyaret eden kimselere nisbetle, uyluk avrettir. Usmân'ın Peygamber huzuruna girmesi, Peygamber'in Ebû Bekr ve Umer'in yanında uyluğunu açmasına rağmen, Usmân'ın girişinde uyluğunu örtmesi hadîsi, sana bu tatbikata delâlet eder.

İmâm Mâlik'İn işçiler, deveciler ve benzerleri için namazda uyluğun ötesini, yânî sâdece ön ve arkayı örtmekle yetinmeyi tecviz etmesi mezhebine gelince, bizim nazarımızda bunun sıhhatine hiçbir.şübhe yoktur. Çünkü Peygamber'in. bu kimselere ve benzerlerine namaz esnasında uyluğu dize kadar örtmekle mükellef kılmadığı hususu, pek çok yollarla rivayet edilmiş, nihayet zarurî ilim hâsıl olmuştur. İşte burada bir kaaide vardır: O da, Peygamber uyluk içinnamâzdan iki vech beyân etmiştir: Bîri muhsînlerin namazı, diğeri umûm mü'minlerin namazıdır. Nice şeyler vardır ki, Peygamber bunları ikinciler hakkında tecvîz etmiş, birinciler hakkında bunları nehy etmiştir. İşte sen bu kaaideyi bellersen, namaz hakkındaki mütenâkız yerlerin çoğu sana kolay olacaktır" (Şâh Veliy-yullah).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/467.

[59] Ikrime'den gelen bu sözü Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/468.

[60] Mırt Mîm'in kesriyle bir günâ futaya denir ki, abâgibi yünden ve hazz ta'bîr olunan tiftikten dahî dokunur. Hâtûnlar bürünürler. Cem'i "mürût"'Jlir (Kaamûs Ter,).

Mırt denilen bu Örtünün şerhlerde çeşitli ta'rîfleri yapılmıştır. Bu ta'rîflerin ' -& toplamından bunun câr gibi başa örtülüp bütün vücûdu kaplayan, yünden, tiftikten, ketenden, kıldan ma'mûl ve kadınlara mahsûs bir örtünün adı olduğu anlaşılıyor.

[61] Buhârî bu hadîsi kadın namazının kaç parça elbise ile sahîh olabileceğine şâhid larak sevketmiştir.

îbn Abbâs: Sık dokunmuş olmak şartıyle bir kamîs içinde namaz kılmasın-a\ da be's yoktur, demiştir. Mü'minlerin annesi Meymûne'nin de yenlerini başına etirmek üzere bir tek ferace içinde namaz kıldığı rivayet edilmiştir (Aynî).

İbnu'I-Munzir', cumhurdan: Kadına vâcib olan bir gömlek ile bir baş örtüsü içinde namaz kılmasıdır, diye hikâye ettikten sonra, şöyle demiştir: Bundan da murâd, bedenini ve başını örtmektir. Sevb geniş olursa, bunun fazlasıyla başını da örterse, bu da caiz olur. Atâ'dan, onun: Kadın bir gömlek, bir izâr (yânî fûta), bir de baş örtüsü İle namaz kılar dediğini; İbn Sîrîn'in de, bu üçe ilâveten bir de ' 'milhâfe" yânî câr ve çarşaf ile örtünür dediğini rivayet etmiştik ki, bunların müstehâbhğa mahmul olduğunu zannederim" (İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, II, 28).

Bu hadîsten, kadınların cemâatle namaz kılmak için mescide çıkmalarının cevazı da istidlal olunur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/468-469.

[62] Yânî namaz bozulmaz, lâkin böyle meşgul edici kumaşı terketmek evlâdır.

[63] Hamîsa: Yünden yâhud tiftikten, dört köşeli, iki tarafı zencefli bir nevi' siyah abaya denir ki, pek yumuşak ve dürünce pek az yer tuttuğu için bu ismi vermişlerdi (Aynî).

Bu hamîsa Şâm kumaşlarından olup, Peygamber'e Ebû Cehm tarafından

hediye edilmişti.

[64] Enbicâniyye: Bu kelime hakkında birkaç tefsir varsa da, en yakın görüneni En-bicân'a nisbet olmasıdır. Bunakşı olmayan yumuşak, fakat kaim yün abaya denir ki, hamîsa kadar fâhır kumaşlardan sayümazmiş.

[65] Peygamber'in bu sözünde, olur olmaz şeylerle hatırı meşgul olan zaîf kimselerin göz ve gönüllerini oyalayacak nakışlardan âzâde ve sâde kumaşlar içinde namaz kılmalarım tavsiye ve namaz esnasında şuurlarım toplamağa çalışmalarını ta'lîm ma'nâsı vardır. Yoksa O'nun kalbini hiçbir şâgil Rabb'ine teveccühden alıkoyamaz.

Namaz hâricinde bu elbiseleri giymekte be's yoktur. Alimler de bu hadîsten mescid mihrâb ve duvarlarının musallîyi işgal edecek nakış ve hatlar ile süslenmesinin mekruh olduğunu istinbât etmişlerdir.

[66] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/469-470.

[67] Buhârî, burada da hakkında ihtilâf bulunan mes'elelerde kat'î ifâde kullanmamak usûlüne göre yürüyor. Yânı namazı bozulmaz, lâkin bu mekruhtur.

[68] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/470.

[69] el-Kırâm: Kitâb vezninde... al perdeye ve duvağa denir. Bir kavle göre yünden alaca ve nakş işlenmiş ince nehâlıya denir ki, kapılara perde ederler yâhud be-gâyet ince zâra,çârşâba denir (Kaamûs Ter.).

[70] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/470-471.

[71] el-Ferrûc: Tennûr vezninde küçük çocuk gömleğine denir ve ensesinden yırtmacı olan kaftana denir ki, üste giyilir. Bu, hâlâ ferace dediğimiz şeydir ki, fârisî-de ferecî derler. Evvellerde yırtmacı ensesinden olur idi. Sonra şimdiki alışılan hey'ete girmiştir (Kaamûs Ter.).

Bu feraceyi Peygamber'e hediye eden Dûmetu'l-Cendel meliki Ukeydir ibn Abdilmelik'tir.

[72] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/471.

[73] el-Kubbe, tepesi müdevver binaya denir ki, künbetta'bîr olunur... Fî'1-asıl Arab evlerinden küçük ve müdevver çadıra denip, sonradan mutlak olarak kullanıldı (Kaamûs Ter.}.

Bu hadîsteki kıssa Peygamber'in Mekke'ye yaptığı seferlerinden birinde vâki' olmuştur. Ya Mekke fethi seferi veya Veda Haccı seferi esnâsındadır. Peygamber Minâ'ya yakın Ebtah denilen yerde imiş. Nesâî'nin rivayetine göre, yanında kırk kadar sahâbî var idi.

[74] Bu hülle -hadîsin lâfzından anlaşıldığına göre- başka renk karışmamış kan kırmızı bir hülle idi. Binâenaleyh bundan safî kırmızı olan libâs giymenin mekruh olmadığı hükmü çıkarılıyor.

[75] Müslim'in rivayetinde çemrenrnenin zikri sırasında: Bacaklarının aklığı hâlâ gözümün önündedir" ta'rîfi vardır.

[76] Bu namaz, yolcu namazı idi. Müslim'in rivayetinde: Rasûiullah ileri geçip öğleni iki rek'at kıldırdı, sonra ikindiyi iki rek'at kıldırdı, sonra da Medîne'ye dö-nünceye kadar hep ikişer kıldırdı durdı" denilmiştir.

[77] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/472.

[78] Ebû Hure'yre'nin bu fiilini İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir.

[79] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/472-473.

[80] Sehl ibn Sa'd, Medîne'de en son hayâtta kalan sahâbîdir.

[81] Gâbe, Medine'nin Şâm cihetinde dokuz mil mesafede ağaçlık bir yerin ismidir. Orası Peygamber'in develerine mer'â idi. Minber, işte bu ormanlığın esi (jâ) denilen ağacından yapılmıştır. Esi, iki türlü olur: Bodur olanına tarfâ' (eıii) denir, irisine Türkçe'de ılgın denir, gayet sert bir ağaçtır.

[82] Sehl İbn Sa'd'dan diğer bir rivayette (Buhârî, Cumua, hutbe..) Rasûlullah (S) bu namazı tamamladıktan sonra, cemâate dönüp:.Ey insan/ar, benim böyle yapışım, sizin bana iktidâ etmeniz ve namazımın nasıl olduğunu öğrenmeniz içindir" buyurmuştur. İmâmın me'mûm-dan yüksek bir yerde durması caiz olduğu anlaşılıyor.

İmâmın me'mûm üzerine yükselmesi bir ihtiyâç olmak şartıyle Hanefîler, Şâfifler, Ahmed ibn Hanbel ve Leys ibn Sa'd'a göre caizdir. Nitekim Peygamberimiz bunu ittibâ lüzumu ve öğretmek maksadıyle ta'lîl buyurmuştur. İmâm Mâlik ve Evzâî'ye göre, caiz değildir.

[83] Bu, Ahmed ibn Hanbel'in bu hadîsi Sufyân ibn Uyeyne'den işitmediği hususunda sarihtir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/473-474.

[84] Bu hadîste haber verilen attan düşme rahatsızlığı, hicrî beşinci yılın zu'1-hicce ayında vâki' olmuştur. O zaman kıldırdığı cemâat namazında metbûların da oturarak namaz kılmalarını emretmiştir. Vefatıyle neticelenen hastalık içinde kıldırdığı namazda ise, tatbîkat başka olmuştur. O zaman kendisi oturarak kılmış, cemâat ise ayakta O'na uyup kılmışlardır.

Hadîsin bâbta ilgisi, Meşrube adiyle zikredilen yüksekçe odada Peygamber'in namaz kılmış ve kıldırmış olmasıdır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/474-475.

[85] Yânî bunda bir be's yoktur.

[86] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/475.

[87] Câbir ve Ebû Saîd'in bu gemide namaz kılmaları haberini İbn Ebî Şeybe sa-hîh bir sened ile mevsûlen rivayet etmiştir.

[88] Hasen Basrî'nİn bu sözünü de yine Jbn Ebî Şeybe sahîh bir isnâd ile mevsûlen rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/476.

[89] Bu hadîs, nafile namazı için cemâatin cevazına delildir. Hanefîlere göre -terâvîhtenmâadâ-birbirini da'vet suretiyle cemâatle nafile namaz kılmak mekruhtur. Onlar, Peygamber'in kıldırdığı bu namazın farîza olduğunu söylerler.

Bu hadîsten, kadınların ayrı saffta olmaları gerekeceği anlaşıldığı gibi, cemâatin arkasında kadınların münferiden iktidâ etmelerinde de be's olmadığına hükmedilebilir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/476.

[90] Rasûlullah (S)'ın; Muâz ibn Cebel'e: Yüzünü toprağa bula" buyurması, doğrudan doğruya toprak üzerinde namaz kılıp secde ederken alnını toprağa getirmenin fazîletine delildir. Ancak hasır ve nebatî olan herhangi bir yaygı üzerinde namaz kılmakta kerahet

olmadığı hususunda icmâ edilmiştir. Yalnız Umer ibn Abdilazîz Allah'a tevazu için hasır üzerinde namaz kılmazdı. Hayvan derileri ve hayvan tüylerinden yapılmış yaygılar üzerinde namaz kılmanın hükmü âlimler arasında muhtelefun-fîhdir.

[91] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/477.

[92] Enes'in bu fiiline âid haberi ibn Ebî Şeybe ile Saîd ibn Mansûr, Ibnu'l-Mübârek'ten; o da Humeyd'den olmak üzere mevsûlen rivayet etmişlerdir.

[93] Enes'in bu hadîsi, bundan sonraki bâbda mevsûlen gelmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/477.

[94] Âişe bu son sözü, özür makaamında söylemiştir. Eğer odamda ışık olaydı, ayağımı dürtmesine ihtiyâç bırakmazdım demek istiyor.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/478.

[95] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/478.

[96] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/478.

[97] Hasen Basrî'nin bu sözünü, İbn Ebî Şeybe ile Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etmişlerdir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/478.

[98] Müslim'in rivayetinde: Sevbini yayıp üzerine secde ederdi"; İbn Ebî Şeybe'nin rivayetinde: " Sıcağın ve soğuğun şiddetinde.." suretinde gelmiştir. Sıcağın ve soğuğun şiddetli zamanlarında giyilen sevbi namazda iken yayıp üzerine secde etmeyi tecviz eden Ebû Hanîfe, Mâlik, Ahmed ibn Hanbel ve tshâk ibn Râhûye bu hadîs ile ihticâc ederler. Onların bu ictihâdlan Umer'in kavline uygundur. îbrâhîm Nahaî, Atâ, Mücâhidve Hasen Basrî de bu ictihâddadırlar.

İmâm Şafiî, - Yâ Rebâh, alnını toprağa bula" hadîsi ile ihticâc ederek, bunlara muhalefet etmiş, bu hadîsteki sevbi, namaz kılanın elbisesinden ayrı bir sevb, yâhud namaz kılanın hareketiyle hareket etmeyen bir sevb ile te'vîl etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/479.

[99] Bu hadîs, temiz olmak şartıyle, ayakkabıları çıkarmak sızın namaz kılmanın cevazına delîldir. Ebû Dâvûd

Sünen'de, Abdullah ibn Amr ibn Âs'ın: Rasûlullah'ı yalın ayak da, ayakkabıları ile de namaz kılarken gördüm" dediğini rivayet ediyor.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/479.

[100] Suâli, Cerîr'in böyle yaptığını gören Hemmâm ibnu'l-Hâris sormuştur. Bu suâl, mest üzerine mesh ettiğine i'tirâz kabîlindendir.

Cerîr'in bu rivayeti, mestler üzerine meshi sünnet i'tikaad eden Abdullah ibn Mes'üd'un ashabını memnun ederdi. Çünkü, el-Mâide'nin 6. âyeti ile bu sünneti mensûh sayanların iddiasını Cerîr'in, Peygamber'in bu fiilini o âyetin nüzulünden sonra görmüş olması reddeder.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/480.

[101] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/480.

[102] Yânî o kimse bu namazdan mahrum olur; çünkü böylesine şiddetli vaîd teret-tüb etmiştir.

"Bu bâb İle bundan sonraki bâb Asîlî rivayetinde sabit, Müstemlî rivayetinde sakıttır. Çünkü bunların yeri "Namazın sıfatları bâblan"ndandır (Kas-tailânî).

"Darîrî'den naklolundu: Kitabın bâzı yapraklan kitaba yapışık değildi. Bu yapraklan ilhak etmekte müstensihlerin bâzısından hatâ vâki1 oldu. Onlar bu yapraklan musannifin bizzat ilhak etmek istediği yerden başka yere ilhak ettiler, işte buradaki bu bâb ve sonraki bâblar bu kabildendir. Çünkü bunlar hakî-katte "Namazın sıfatları bâbı"ndandır. Bunu iyi belle" (Şâh Veliyyullah).

[103] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/481.

[104] Bu ta*Iîki, Müslim tahrîc etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/481.

[105] Müellif, avreti örtmek hükümlerini beyândan fariğ olunca, kıbleye yönelmeyi beyâna başladı. Çünkü namaza başlamak isteyen kimse, evvelâ avreti örtmeye, sonra kıbleye yönelmeye ve bunların ardından mescidlerin hükümlerine muh-tâc olur.

[106] Bu, ileride "Peygamber'in namazının sıfatı bâbı"nda mevsûlen gelecektir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/482.

[107] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/482.

[108] Bu ta'lîki Muhammed ibn Nasr ve İbnu Mende,îmân'da, İbnu Ebî Meryem tarîkinden mevsûlen rivayet etmişlerdir. Müellif Buhârî bunu istişhâd ve takviye olarak zikretmiştir. Yoksa, Yahya ibn Eyyûb ta'n edilmiş bir râvîdir. Ahmed: O, seyyiu'l-hıfz'dır, demiştir (Kastallânî).

[109] Enes'in cevâbının, tahrîm sebebi sorusuna mutabakat vechi, cevâbın sorulan şeyi tazammun etmesidir. Çünkü Enes, şehâdeti ve ona atfettiği şeyleri söyleyince, bunları yapan kimsenin müslümân olduğu bilindi. Müslümânın ise İslâm hakkı müstesna, kam ve malı haram olur. Binâenaleyh cevâb suâle mutabıktır (Kastallânî).

Babın hadîsleri ile kıblenin fazîleti sabit oldu. Çünkü Peygamber, kıbleye yönelmeyi müslim ile gayrisi arasını temyiz ettiren ve bunlar arasını ayıran hasletlerden tek bir haslet yapmıştır (Şân Veliyyullah).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/483.

[110] Bu ta'lîki en-Nesâî mevsûlen rivayet etmiştir. Buhârî bu hadîsin umûmu ile ihli-câc etmiştir;

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/483-484.

[111] Bundan hâsıl olan şudur: Sufyân bu hadîsi Alî'ye iki kerre tahdîs etmiştir. Bir kerre Zuhrî'nin kendisine tahdîsini tasrîh etti ki, bunda Atâ'nın an'anesi vardır. Bir kerre de Zuhrî'den an'ane ile ve Atâ'nın semâmı tasrih ile getirdi (Kas-tallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/484.

[112] Buhârî, e!-Bakara:125. âyetinde kıblenin beyânı olduğu için, bu âyetle bâb yapmıştır.

[113] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/485.

[114] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/485.

[115] İbn Abbâs'ın bu rivayeti, Ka'be'nin içinde namaz kılınmadığını ifâde ediyor. Peygamber'in maiyyetinde Bilâl ile beraber Ka'be'ye giren Usâme ibn Zeyd'-den gelen rivayet de İçeride namazın nefyini tazammun ediyor. Hâlbuki bu hadîsten önceki hadîste Bilâl, Ka'be'nin İçinde namaz kılındığını haber vermiştir. Bunların te'Iîfi hususunda şunlar söylenmiştir:

Ka'be'ye girişin iki defa vâki' olmuş olması muhtemİIdir. Dârakutnî'nin yine İbn Abbâs'tan rivayetine göre: "Rasûlullah Beyt'in içine girip, iki direğin arasında iki rek'at kıldı. Sonra çıktı, Ka'be kapısı ile Haceru'l-Esved arasında iki rek'at kıldı ve: "Kıble işte budur" buyurdu. Sonra bir defa daha Ka'be'ye girip ayakta duâ ettikten sonra, namaz kılmadan çıktı". Bu rivayetin son kısmı ile metindeki rivayeti arasında bir dereceye kadar uygunluk vardır. Vak'a birden fazla olmuşsa, rivayetleri te'Iîf etmekte müşkilât yoktur. Fakat vak'a bir ise, Bilâl'ın isbâten vâki' olan rivayeti ile amel etmek lâzım gelİF. Zîrâ isbât, nefye mukaddemdir. Binâenaleyh tercîhi lâzım gelir. Usâme gibi nefy edenlerin nefyine ise, sebeb şudur: Onlar Ka'be'nin içine girip kapıyı örttüler. Ve duâ ile meşgul oldular. Bilâl ise Rasûlullah'a yakın bir yerde bulunuyordu. Sonra Peygamber namazı kılınca, yakınında duran Bilâl gördü. Uzakta duran Usâme görmedi. Bilhassa kapı örtülüp ortalık loş olmuş, namaz da hafîf kılınmış, Usâme ise hep duâ ile meşgul olmuş idi, Usâme zannina binâen namaz kılmadı diyebilir.

Velhâsıl, Ka'be'nin içinde namaz kılmanın cevazı ihtilaflı bir mes'eledir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/486.

[116] Namazda kıbleye yânî Ka'be'ye yönelme esâsı, el-Bakara: 144. ve 150. âyetle-riyle de sabittir.

"Hangi yerden çıkarsan, yüzünü Mescidi Haram 'a doğru çevir, (Ey mtt'-minler) siz de nerede olursanız olun, yüzlerinizi o yana döndürün... "(el-Bakara:15O).

[117] Buhârî, bu hadîsi Kitâbu'I-lsti'zan,18-"Babu men redde fekâle afeykeVselâmu", 24. hadîsde mevsûlen tanrîc etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/486.

[118] Bu haber veren zât, Abbâd ibnu Bişr yâhud da Abbâd ibn Nehîk idi

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/487.

[119] Hayvan üzerinde yoldan kalmamak üzere nafileleri kılmanın cevazı, bu hadîste sarihtir. İhram tekbîrini alırken

kıbleye yöneldikten sonra namaz esnasında kıbleden ayrılmak, namazı bozmaz. Farz namazda ise, kıbleye yönelmenin terk olunmaması vâdb olduğuna da bu hadîs delâlet eder. Bu hususta da fakîhlerin icmâı vardır. Yalnız şiddetli korku zamanında kıbleden İnhirafa ruhsat verilmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/488.

[120] Bu hadîse göre, yanılma secdesinden evvel imâm ile cemâat arasında söz alışverişi yapılmıştır. Bu sözler namaz hakkında ve namazı ıslâh için olduğundan, namazda imâm ile me'mûmun hangisi ne gibi hususlarda sehven veya amden ne gibi kelâm ile, ne mikdârda konuşabilecekleri hakkında fakîhler arasında uzun uzadıya ictihâd ve ihtilâf kapısı açılmıştır.

[121] "Doğruya en yakın olanı ihtiyar etsin" demektir. Müslim'in rivayetinde: "^ı^iSi jı iuj ojiî j^dî = Zihnindeki ihtimâllerin hangisi doğruya daha yakın olduğunu araştırsın" denilmiştir.

[122] Namazda vâki' olacak yanılmadan dolayı yalnız iki kerre secde etmek lâzım geleceği bütün fakîhlerin kavlidir. Yalnız Evzâî ile İbn Ebî Leylâ'dan her yanılma için iki secde lâzımdır görüşü rivayet edilmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/488-489.

[123] Araştırıp da yanılarak kıbleden başka cihete namaz kılan kimse, bu namazı tekrar kılar mı, yoksa kılmaz mı hususunda ihtilâf vardır.

[124] Bu ta'lîk, meşhur Zu'1-yedeyn kıssası hakkındaki Ebû Hureyre hadîsinden bir parçadır. O hadîs Sahîhayn'dz birçok tarîklerle

mevsûlen rivayet edilmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/489.

[125] Umer'in sözleri, âyetlerin inmesinden Önce olduğu hâlde "Rabb'ım bana muvafakat etti" demeyip de "Ben Rabb'ıma muvafakat ettim" demesi Allah'a karşı bir edebdir.Fıkıh ve ilminin açık bir nişânesidir. "Benim re'yim, zuhurları muayyen vakitlerine kadar teahhur eden Ezelî Hükm'e muvafık düştü" demek istemiştir.

[126] Bu İsnadı getirmesinin fâidesi, bunda Humeyd'in Enes'ten semâ'mın tasrîhi vardır. Böylece tedlîsinden emînlik hâsıl olmuştur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/490.

[127] Bu dönme, imâm mescidin önündeki yerinden arkasındaki yere geçmesi suretiyle oldu. Sonra erkekler onun arkasında oluncaya kadar yer değiştirdiler. Sonra kadınlar yer değiştirip, erkeklerin arkasında oldular.

Bu hadîsten, Peygamber'e emredilen şey ümmetine de lâzım geldiği; Pey-gamber'in sözlerine uyulması gibi fiillerine de uyulacağı; nâşının hükmü teblîğ edilinceye kadar mükellef hakkında sabit olmayacağı ve vâhid haberinin kabulü gibi hükümler istinbât edilmiştir.

Müellifin bu hadîsle istidlal vechi, onlar vücûbunu bilmeyerek, yönelmeleri vâcib olan kıbleye değil de, nesh edilmiş olan kıbleye doğru namaz kıldıkları hâlde, o namazı yeniden kılmakla emrolunmamalarıdir (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/490.

[128] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/491.

[129] Müellif Buhârî, kıble hükümlerini beyânı bitirince, buradan i'tibâren mescidle-rin hükümlerini beyâna başlamıştır.

[130] Bu, fiilen öğretmenin, sözle ta'rîften daha kuvvetli olduğuna delildir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/491.

[131] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/492.

[132] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/492.

[133] İbn Abbâs'm bu sözünü, İbn Ebî Şeybe sahîh bir senedle mevsûlen rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/492.

[134] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/493.

[135] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/493.

[136] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/493.

[137] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/494.

[138] Bu son isnâdda, Zuhrî'nin Humeyd'den işitmesinin tasrîhi vardır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/494.

[139] Ahmed ibn Hanbel'in Müsned'mde Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tan: İçinizden her kim mescide (bargam çıkarıp) tükürürse, tükürüğünü bir mü 'minin tenine veya elbisesine dokunup eza vermemek için yok etsin" hadîsini merfûen rivayet etmiştir.

Ebû Dâvûd da Ebû Hurevre'den: mescide girip de tükürecek yâhud balgam çıkaracak olan kimse yeri kazıp içine gömsün. Bunu yapamazsa libâsı içine tükürüp sonra dışarıya çıkarsın" hadîsini merfûan rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/495.

[140] Sağ tarafa tükürmek hakkındaki nehyin namaza mahsûs olmadığına, bu bâbda mescid içi ile dışının bir olduğuna Nevevî cezm etmiştir. Nitekim İbn Mes'ûd ' namazda değil iken bile sağ tarafa tükürmeyi mekruh görmüştür.

[141] Yânî tükürük kendisine galebe ettiği ve namaz kılan kimse onu def etmeğe muktedir olamadığı zaman, elbisesinin bir tarafına alsın.

[142] Bâzıları Buhârî'nin sevkettİği hadîste mübâdere zikri mevcûd olmadığı hâlde bâb isminde mübâdere ile takyîd etmesini müşkil buldular. Buhârî, sanki bu takyîd ile, zikredilen hadîsin bâzı tarîklerinde bulunan kayda işaret etmiştir: Müslim'in Câbir'den rivayet ettiği hadîste: "Sol tarafına yâhud sol ayağının altına tükürsün. Eğer tükürük kendisine galebe ederse elbisesini şöyle yapsın buyurdu, sonra elbisesinin bir kısmını diğer kısmı üzerine dürdü" tarzındadır. İbn Ebî Şeybe ile Ebû Davud'un, Ebû Saîd'den gelen hadîslerinde de bu tarzdadır. Ebû Davud'un rivayetinde, onu elbisesinin içine tükürmek sonra elbisenin bir kısmını diğer kısmı üzerine katlamak ile tefsîr etmiştir. Bu iki hadîs dahî sahihtirler. Lâkin Buhârî'nin şartı üzere değildirler. İşte Buhârî, içinde tafsil bulunmayan hadîsleri, içinde tafsîl bulunanlara hamletmek suretiyle, o, içinde tafsil bulunan iki hadîsi işaret etmiştir (İbn Hacer Askalânî, Fethu'l-Bârî, 11,59).

[143] Peygamber cemâatin rukû'da, sucûdda ve namaz rükünlerini idrâkteki noksanlarım gördüğünü söyleyerek, bunları tam yapmalarını hatırlatmıştır.

[144] Bu hadîslerden, namaz rükünlerinin tam yapılmasının ve namazın bütün fiillerinde imâma tâbi' olup, ondan evvel yapmamak lüzumu anlaşılır. Bir de Peygamber'in, önünden gördüğü kadar arkasından da görmesinin, kendisine âid hususiyetlerden açık bir mu'cize olduğu da anlaşılıyor.

[145] Buhârî bunu isbâta ancak şunun için ihtimam etti. Mescidlerin yalnız Allah'ın mülkü olması, başka hiçkimse için mülk olmamaları, onların herhangi bir kimseye izafe edilmelerinin caiz olmaması vehmini verir. İşte bu vehmi ref' için bina, tevliyet yâhud yakınlık gibi herhangi bir alâkadan dolayı izafe etmenin cevazını isbât etti (Şâh Veliyyullah).

Bu başlıktan maksadı, mescidlerden bir mescidin kurucusuna yâhud kendisinde namaz kılana yâhud bunun gibi birisine izafe edilmesi ve Fulan oğulları Mescidi denilmesi caiz olur mu?

Cumhur bunun cevazı üzerindedir. îbrâhîm Nahaî ise "Hakikatte mescîd ler Allah'ındır... "(el-Cinn:I8) kavlinden dolayı buna muhalefet etmiştir. Babın hadîsi onu reddediyor. Âyetten de şöyle cevâb verildi: Âyetteki Allah'a izafe hakîkat üzeredir. Başkalarına izafe İse, temyiz ve ta'rîf etmek için mecaz yoluyladır, mülkiyet için değildir (Kastallânî).

[146] Seniyyetu'1-Vedâ, Medine'nin yambaşmda bir boğazdır ki, yolcular oraya kadar teşyî' olunduğu için o adı vermişlerdir.

Hayfâ yâhud yâ'nın öne geçirilmesiyle Hayfâ, beş altı, bir kavle göre yedi mil ötede bir yerdir.

Zurayk oğulları Mescidi, Hazrecliler'den Zurayk ibn Âmir yurdundaki mescidin ismidir. Hadîsin siyakından daha yakın olduğu anlaşılıyor.

[147] el-Kınvu, kaaf'ın kesri ve dammıyle, ve'l-Kınâ, ve'l-Kenö, kisâ ve semâ vezinlerinde, hurma salkımına denir. Cem'i kaafların üç harekesiyle Ktnvânun.... gelir.

el-Izku, ayn'ın kesriyle hurma salkımına denir. Kezâlik üzüm salkımına yâhud hurması yâhud üzümü yenilmiş salkım çubuğuna denir...

es-Smvu; sâd'in kesriyle duvarı örülmemiş muattal, işlemez kuyuya, bir adamın öz kardeşine ve bir adamın oğluna..denir. Cem'i Esna ve Sınvânun gelir. Ve hurma ağacının bir kökten çıkan iki yâhud üç ve ziyâde fidanlarının her çatalına denir. Sâd'ın dammıyle de lügattir. Bir kavle göre seçerde eamdır. İki çatalına Sınvâni ve Sınyâni denir, sâd'ın üç harekesiyle. Şârih der ki: Cem'inde dariî Sınyânun denir, farkı hareke İ'tibâriyle tahakkuk eder (Kaatnûs Ter.).

Smvun'un cem'i olan Sınvânun kelimesi er-Ra'd: 4. âyetinde de geçmektedir.

[148] Buhârî bu bâbda muallak hadîs getirmekle yetindi. Çünkü bu hadîs daha sıkı ilgili bulunduğu diğer bir yerde zikrolunacaktır. Bu hadîse muallak dememiz, sâdece îbrâhîm ibn Tahmân'ın, Buhârî'nin şeyhlerinden olmadığındandır. Bu gibi sened kısaltmalarını Buhârî çok yapar (Şâh Veliyyullah).

Bu hadîsi Ebû Nuaym el~Mustahrac'da; Hâkim de el-Miistedrek'te mevsû-len rivayet etmişlerdir.

[149] Arab mecûsîlerinden olup Bahreyn meliki ve Sâsânîler tarafından ta'yîn edilmiş vâlî Munzir ibn Sâvâ'ya, Alâ ibn Hadramî vâsıtası ile Peygamber'in mektubu gönderilince, Munzir ile beraber Bahreyn ahâlîsinden birçokları îmân etmiş, etmeyenler Mecusîlik yâhud Yahudilikjüzere kalmıştı. İslâm dînini kabul etmemiş olanlarla harâc vermek üzere sulh akdolunduktan sonra, bütün Bahreyn üzerine Peygamber tarafından Alâ ibn Hadramî vâlî ta'yîn edildi. Vakti gelince harâc malını alıp Medine'ye getirmeye cennetle müjdelenenlerden Ümmetin Emîni Ebû Ubeyd ibnu'l-Cerrâh me'mûr oldu. Ebû Ubeyde beraberinde yüz bin (dirhem yâhud dînâr) getirmişti. Peygamber devrinde ilk gelen harâc malı bu idi. O güne kadar ele geçen zekât, ganîmet mallarından hiçbiri o mikdâra ulaşmamıştı... Bunun sekizinci hicret yılının soolarına doğru olduğu hesâb ediliyor.

[150] Abbâs, bu sözü ile Bedr'de uğradığı ağır ziyanı hâtıra getirmek istemiştir. Abbâs orada hem kendi fidyesini, hem de kardeşi Ebû Tâlib'in oğlu Akîl için fidye vermek zorunda bırakılmıştı...

[151] Buhârî, burada hurma salkımı asmak hakkında bir hadîs zikretmedi. Fakat bu ma'nâyı, mescid içine mal koymanın cevazından almıştır. Çünkü bunların ikisi de muhtaçların alması için koymaktır, Buhârî bununla, Nesâî'de kuvvetli bîr isnâdla gelen Avf ibn Mâlik el-Eşca'î hadîsine işaret etmiştir. O hadîs, BuhârF-nin şartı üzere değildir.

[152] Bu.babı akdetmekten maksadı, mubah olan kelâmın mescid içinde de cevazını göstermektir.

[153] Buhârî bu hadîsi, burada çok hazifli olarak vermiştir. Aslında daha tafsîlli olan bu hadîs Talâk, Tefsir, l'tisâm, Ahkâm ve Muhâribûn Kitâbları'ndada gelecektir. Bu la'netleşmenin erkek ve kadın tarafından yapılma şekli, en-Nûr:6-9. âyetlerinde öğretilmiştir.

[154] Yânî o, muhayyerdir. İçeri girme izninden ve iznin verilmesinden sonra, girme hakkındaki umûmî izinle yetinerek istediği yerde namaz kılar. Lâkin bunun neh-yedilmiş olan tecessüse makrûn olmaması gerekir. Yâhud da emredilen yerde namaz kılar. Nitekim Peygamber de dilediği yerde kılmayarak, namaz yeri hakkında ayrıca izin istemiştir

[155] Bu haberi, İbn EM Şeybe bir lossa içinde rivayet etmiştir.

[156] Itbân (R), HazrecIİ'dir. Bu hadîsten anlaşılacağı üzere SâlÎm oğullan'na imamlık ederdi. Yaşlanmış olduğu hâlde Muâviye'nin günlerine kadar yaşamıştır. Peygamber hicretin başlangıcında onu Umer ibn Hattâb İle kardeş yapmıştı. Müslim ile İsmâîfî'nin müteaddid rivayetlerine göre Itbân'a arız olan, körlüğe yakın görme zayıflığıdır.

[157] Hazîre, sefine vezninde... yağlı çorbaya denir. Ve hazîre un ufak kıyılmış et ile olan bulamaç aşına denir. Ve eğer et ile olmazsa asîde denir. Bir kavle göre et suyuna irice un ıslağını karıştırmakla olan çorbaya denir (Kaaınûs Ter.). Bir de Sahîhctyrı'da noktasız harflerle Harîre rivayeti de vardır ki, un ile yoğurttan yapılır bir çorbadır.

[158] İbn Umer'in bu fiilini Hâkim'in el-Miisteârek'de Enes'ten rivayet ettiği şu haber te'yîd eder: "Enes: Mescide gireceğin zaman sağ ayağınla başlaman, çıkacağın zaman ise sol ayağınla başlaman sünnettendir, der idi". Sahâbînin sözü sünnettendir. Böylece bunun Peygamber'e merfû olduğuna hamledilmiştir. Bu da sahihtir (Aynî).

[159] Bu istifham (ed.Dehr:i) âyetinde olduğu gibi, takrir içindir. Yanı o kabirlerin açılması caiz olur. Çünkü onlar için bir harâm-lık yoktur. Peygamber de müşrik kabirlerini kaldırıp yerine mescid yaptı.

[160] Buhârî bunu Magâzî'nin sonlarında ve daha başka yerlerde mevsûlen rivâvet etmiştir.

[161] Umer'in bu sözünü, Vekî' ibn Cerrah, kendi Musannaf mda rivayet etti. İşte Umer'in Enes'e namazı tekrar kılmasını emretmemesi, kabir civarında namaz kılmanın cevazına delâlet eder. Lâkin bu cevaz, aralarında bir hâil olmuş olsa bile, necaset üzerinde kılmış olacağından dolayı kerâhetli bir cevazdır Mezheb imamlarının bu hususta görüşleri çeşitlidir,

[162] Medine'nin en yüksek yeri demekle, herhalde Medine'nin Necd'e doğru en uzak ma'mûresi kasdedilmiş oluyor. Bu ma'mûre, Medine'den Mekke'ye yönelirken iki mil mesafede yolcunun soluna düşen Kubâ köyüdür. Hazreclİler'den Amr ibn Avf oğulları'nın yurdu idi. İslâm'da umûma âid ilk mescid orada bina olundu. Bu mescidin kıblesi Kudüs'e idi. Peygamber cemâat namazını alenî olarak sa-hâbîlerine ilk defa orada kıldırmıştır.

Peygamber Kubâ Mescidi'ni kurduktan sonra cumua günü kuşluk- vakti yola çıktığı ve ilk cumua namazını Rânûnâ'daki Salim ibn Avf yurdunda kıldırdığı naklediliyor. Rânûnâ'daki mescidin ismi. Gubeyb (s-^1) ve Mescidu Cumua'dır. Peygamber'in Küba'dan Medine'ye hareketinin bir cumua günü olduğu sabittir. Enes ibn Mâlik'in burada müşahede ederek ta'rîf eylediği Peygamber'in seferi, işte bu cumua namazından sonraki, Medine'ye giriş seferidir (Tecrîd Ter., II, 307-308).

[163] el-Merâbıd, Merbıd'ın cem'idir ki, menzil veznindedir. Koyun ve keçi yatağına ve mandıraya denir.

Buhârî'nİn Kİtâbu't-Tahâre'de geçen hadîste de Rasûlullah'm davar ağıllarında namaz kıldığı rivayet edilmiştir. Buradaki ziyâdeden, Peygamber'in mescidin binasından sonra koyun ağıllarında namaz kılmadığı anlaşılabiliyor. Evet sidik ve dışkıdan selâmetle beraber, bu yerlerde namaz kılma hususunda Peygamber'in izni sabittir.

[164] el-Atan', fethaîeynle havuz yöresinde olan deve yatağına denir. Nitekim şâir mahalde olana Murâh ve Me'vâ denir.

el-Ma'tın meclis vezninde bir su yakınında olan deve yatağına denir, cem'i; Mealin gelir (Kaamûs Ter.).

[165] Deve olan yerde namaz kılmak mes'elesi ihtilaflıdır. İbn Umer'in yaptığı gibi devesini sütre edip namaz kılmakta ve deve üstünde nafile kılmakta be's olmadığı müttefakun aleyhdir. Ancak deve yataklarında -koyun ağıllarında olduğu gibi- namaz kılmanın hükmünde İhtilâf edilmiştir. Su başlarında sürü sürü develerin birikip uzun müddet yattıkları .yerler ekseriya pis olacağı gibi, kinli develerden birinin namaz kılan kimseye ansızın saldırıp telef etmesi ihtimâlinden dolayı kalbi vesveseden fariğ bırakmaz. Bundan dolayı deve yataklarında namazdan nehy eden rivayetler de vardır. Cumhur, bu gibi yerlerde teiniz olmak şartıyle namaz kılmayı tecviz ediyorlar ve nehye dâir gelen rivayetleri tenzihi kerahete hamlediyorlar.

[166] Bu, uzunca bir hadîsin bir parçasıdır. Buhârî bunu müteaddid yerlerde, birçok sahâbîlerden kâh muhtasar, kâh mufassal olarak rivayet eder.Burada ise, karşısında ocak, ateş, yâhud müşrikler tarafından ma'bûd edinilen başka birşey olduğu hâlde Allah rızâsı için namaz kılmanın caiz olduğunu göstermek maksadıyle îrâd etmiştir. Bununla beraber Hanefîler, bu nevi7 müşriklere benzeme suretinde olduğu için böyle namaz kılmayı kerîh görmüşlerdir. İbn Sîrîn'in de ocağa karşı namaz kılmayı kerîh gördüğünü İbn Ebî Şeybe el-Mıtsannafmûa. rivayet ediyor. Diğer fakîhlcr bunda be's görmüyorlar.

[167] Buhârî'nin gerek başlıkta ta'lîk suretinde bulunan Enes hadîsinden, gerek bu İbn Abbâs hadîsinden kendi maksadını istidlal edişinde bir nevi' gizlilik vardır. Bu istidlalin tevcîhi şöyledir: Ateşin, namaz kılanın önünde bulunması şayet Allah katında merdûd ve namazı bozucu olmuş olaydı, Allah bunu Peygamber'i hakkında caiz kılmaz ve ateşi Peygamberinin önüne getirmezdi.

[168] Cumhur, Peygamber'İn bu sözünü teşbîhi belîğ kabilinden sayıp, "Evlerinizi kabirler gibi namazdan, Kur'ân tilâvetinden hâli bırakıp da surette -kendilerinden teklifler sakıt ve amelleri munkalı' olmuş- ölülere benzemeyiniz" demektir, de-mi şti r.

Bâzıları da Müslim'in bu hadîsi yerine lâfzıyle rivayet ettiğine bakarak: "Evlerinize ölü gömmeyiniz" ma'nâsına alıp, bundan makberelerde namazın kerahetine kaail olmuşlardır.

Evlerde kılınması emrolunan namaz ise fakîhlerin çoğuna göre nafilelerdir. Evdeki nafilenin mesciddeki nafileden efdal olması, evi ibâdetle ma'mûr etmek kasdıyle beraber, gizli kalması dolayısiyle insanı riyadan koruduğu içindir. Bâzıları da bunun farzlar hakkında olduğunu söylemişlerdir. Bunlara göre,

hadîsteki emrin ma'nâsı: "Farzlarınızın bâzılarını evlerinizde kıiıniz ki mescide çıkamayan kadınlar, köleler,'hastalar... size iktidâ edip cemâat faziletini kazansınlar" demek olur (İbn Hacer, Aynî ve Kastallânî'den kısaltılarak alındı)...

[169] Alî'nin bu kerih görüşünü İbn Ebı Şeybe mevsûlen rivayet etti. Bâzıları burada zikredilen yere geçirmeden murâd, en-Nahl:26. âyetinde haber verilen yere geçirmedir, demişlersede, hepsine şâmil olması daha uygun olur.

[170] Sahihi Müslim, VIII, 533 "39, 40" rivayeti, bu rivayetten biraz daha tafsîlli-dir. O hadîse göre Rasûlullah bu sözü Tebük seferine giderken, Hicr arazîsinden geçerken Ashâbu%Uicr hakkında söylemiştir.

"Orada korkmanın veclıi, ağlamanın tefekküre ve ibrete götürmesidir. Sanki Rasûlullah sahâbîlere, AtlaV-ın Asfrâby'l-Hıcr'e kâfirlik takdir etmesi, bununla beraber arzda onlara kuvvet verip, uzun müddet imhâl etmesi, sonra intikaa-mını ve şiddetli azabını onlara indirin esi ..kabilinden ağlamayı gerektirecek hâller hususunda tefekkür emretmiştir. Onların yurduna uğrayıp da ağlamayı gerektirecek hususlarda, onların Halleriyle ibret alarak tefekkür etmeyen kimse, ihmâlde onlara benzemiştir. Bu onun kalbinin katılığına ve huşû'unun yokluğuna delâiet elmiştir. Bunun kendisini, onların amelleri gibi amel etmeğe çekmesi ve bu se-beble onlara isabet eden azabın kendisine de isabet etmesinden emîn olamaz" (Hattâbî ve jbn Hacer; Kastallânî'den naklen).

[171] Umer'in bu sözünü Abdurra^zâk, Umer'in hizmetinde bulunan Eşlem tarîkinden olmak üzere mevsûlen rivayet etmiştir. Umer Şam'a geldiği zaman Şâmlı-lar'ın büyüklerinden olan bir adam Umer için yemek yaptı ve: "Yâ Umer, benim da'vetime İcabet etmeni ve bana şeref vermeni arzu ediyorum" dedi. Bunun üzerine Umer ona bir vesile ile metindeki sözü söyledi (Kastallânî).

[172] İbn Abbâs'ın bu fiilini Bağâvî, ei-Ca'diyyâ/"ta mevsûlen rivayet etmiştir.

[173] Tasvirlerin ve timsâllerin nehyedilmiş olması, ekseriya kalblerin sevgilisi olan kimselerin güzelliklerinin zikrini ibkaa.ve devam ettirme gibi bir iyi niyetle başlamışken, gitgide mahabbetin müşrikine ta'zîmâta ve ibâdâta ınkılâb etmiş olmasındandır. Bu ihtimâl kapısını büsbütün kapatmak, Peygamber'in maksadı içindedir. Bu son cümledeki ismi işaretin hem âbidlere, hem musavvirlere âidiy-yeti vardır.

[174] Hamîsa, yün yâhud sûfdan dört köşeli, iki tarafı zencefli bir nevi siyah abaya denir ki, pek yumuşak ve dürünce pek az yer tuttuğu için bu ismi vermişlerdir. Bu hamîsa Şâm kumaşlarından olup, Peygamber'e Ebû Cehm Kureşî tarafından hediye edilmişti.

[175] Aşırı derecede ta'zîmin eski ümmetlerde olduğu gibi, kendi ümmetini de putperestliğe kadar sürükleyebileceğinden endîşe ediyordu

[176] Burada bedduayı yalnız Yahûdîler'e tahsîs etti. Çünkü kabirleri mescid edinme bid'atını ilk başlatanlar Yahûdîler'dir. Hristiyanlar onlara ittibâ' etmişlerdir. Binâenaleyh Yahudiler daha zâlimdirler (Kastallânî).

[177] Geçen bâblann ardından bu babı getirmesi, o bâblarda zikredilen kerahetlerin tanrım için olmadığına bir işarettir. Çünkü Peygamber "Yer bana mescid ve

mtemizlik sebebi kılındı" sözünün umûmu, Arz cüzlerinden hangi cüz üzerinde olursa olsun namaz kılmanın cevazına delâlet eder. İbn Battal da: Bu umûmun içine makbereler, davar ağıllan, kiliseler ve daha başkaları da girdi, demiştir (Aynî).

[178] Yânî, kadının başka meskeni yoksa, mescid içinde uyuması ve orada ikaamet etmesi caizdir.

[179] el-Vişâh: KÎtâb vezninde Arab kadınlarının süs eşyalarından şu gerdanlığa denir ki, inciden ve şâir cevhereden her iki dânenin aralığına diğer nevi'den bir dâne sokarak iki kûr dizerler. Ve o iki kûruribirini diğeri üzerine dizip kıvırırlar. Kezâlik vişâh, bir süs eşyasına denir ki, geniş bir meşin parçasını cevher ne-vi'leriyle süsleyip, hâtûnlar onu boyunlarına takınırlar (Kaamûs Ter.}.

es-Seyr,... ve deriden ince ince dilinip dilim olan uzunca kayışa denir ki sırım ta'bîr olunur; kazınmışına tirşe denir.

el-Hı/ş, hâtûnların iğ ve iplik koyacak kutularına, sepete ve pek küçük eve ve odaya, bir kavle göre kıl çadırdan olanına denir...

[180] Bundan, barınacak yeri olmayan fakır kimselerin, hattâ fitne korkusu olmamak şartıyle kadının bile mescidde gecelemesinin

caiz olduğu istidlal olunuyor.

[181] Bu, Buhârî'nin Kitâbu'I-Muhâribîn'de, Urenîler kıssasında mevsûlen rivayet ettiği hadîsin bir parçasıdır.

[182] Bu da Alâmâtu'n-Nübüvve Kitâbı'nda gelecek olan uzunca bir hadîsin bir kısmıdır.

[183] Alî'nin, Fâtıma'nın yanında gündüz uykusu uyumayıp da mescidde yatması, fakîr ve garîb olmayanların da mescidde uyumalarının mubah olduğuna delildir.

[184] Rasûlullah'm, dâmâdı Alî'yi böyle bir künye ile künyelemesi mîzâh ve bu vesîle ile kendisini taltiftir. Alî'nin "Ebû Turâb" kadar hoşlandığı hiçbir isim yoktur. Biri: "Ebû Turâb" diye çağırınca pek ziyâde sevinirdi {Buhârî, Kitâbu'I-Menâkıb, Alî ibn Ebî TâlÎb'in menkıbeleri babı).

[185] Suffe, Peygamber mescidinin üstü örtülmüş bir kısmı idi. Meskeni ve kazanma yeri olmayan fakîr muhacirler orada sakin olurlardı. Abdurrahmân ibn Ebî Bekr: Ashâbu Suffe, fukara kimselerdi. Peygamber (S) onları nafakalandırmak için sahâbîledne: "İki kişilik yemeği olan bir üçüncüsünü yanına karsın" diye emir buyurmuştu, diyor (Bu hadîs uzunca bir metin ile ileride gelecektir).

Maûne kuyusu başında şehîd edilen yetmiş kadar sahâbî de burada ikaa-met edip İslâm'ın ilim ordusu olarak yetiştirilmişlerdi.

Yabancının, barınacak evi barkı olmayanın mescidde yatması caiz olduğunda ihtilâf yoktur. Mâadasının yatmasında ihtilâf olunmuştur. İbn Umer bunu tecviz edenlerin başındadır. O, Rasûlullah zamanında mescidde gece de, gündüz de yatardık, diyor. Diğer bâzıları bunu mekruh görmüşlerdir. Fakat hiçbir delillerine muttali' değiliz. Bu mes'eleyi Saîd ibn Müseyyeb ile Süleyman ibn Yesâr'a sormuşlar. Onlar da: "Ehli Suffe mescidde yatıp dururlarken bunu nasıl oluyor da soruyorsunuz? Onlar, meskenleri mescid olan bir kavm idiler" cevâbını vermişler. Taberî de Usmân ibn Affân, Mü'minlerin Enüri iken mescidde uyur görüldüğünü ve etrafında hiçbir kimse bulunmadığını rivayet ediyor.

[186] Bu ta'lîkı Buhârî Kitâbu'l-Magâzî'nin sonlarında Tebük gazvesi., babında müs-ned olarak zikretti. Buradaki kısım, o uzun hadîsin bir parçasıdır.

[187] Müslim'deki rivayette bu hadîsin sebebi de zikredilmiştir. Ebû Kalâde mescide girdiğinde Peygamber(S)'i sahâbîleri arasında oturuyor görmüş. O da onlarla birlikte hemen oturuvermiş. Peygamber: "Namaz kılmaktan seni men' eden nedir?" diye sormuş. O da: "Yâ Rasûlallah, seni oturur gördüm, bunlar da oturuyorlar da onun için" demiş. Bunun üzerine metindeki hadîs ile emredilmiş. İbn Ebî Şeybe'nin Musannafmda diğer tarîkten yine Ebû Katâde'den rivayet edilen hadîste: " ı^ii o^-uiı \JM = Mescidlere haklarını veriniz" buyurulduğu ve "Ha!;!arı nedir?" diye sorulunca: "Oturmadan evvel iki rek 'al namaz" cevâbı verilmiştir. Bu namaza Tahiyyetu'l-Meseiddenilir. İki rek'attan az olmaz ve mendûb olarak kılınır.

[188] el-Hades: İki fetha ile bir nesne yeni peyda olmak haletine denir ve yeni peyda olan şeye denir. Fakîhlerin abdesti bozucu olan hâlete hades demeleri bundan alınmıştır. Cem'i Ahdâs gelir (Kaamûs Ter.)

[189] Buharı, Ebû Saîd'den gelen bu hadîsi Kitâbu'l-İ'tikâf'da mevsûlen rivayet etti

[190] Umer'in bu emri, Peygamber mescidinin yenilenmesini zikr hakkındaki kıssadan bir parçadır. Bu ma'nâya yakın olarak İbn Mâce, Amr ibn Meymûn'dan; o da Umer'den merfûan şunu rivayet etmiştir: "

- Şimdiye kadar hiçbir kavm gelmemiştir ki, ameli bozuk bir hâle gelince mes-cidlerini süslemeğe kalkışmış olmasınlar" buyurulmuştur.

Buradaki fitneden maksad musallînin namaz esnasında mescidin zînetle-rİyle zihni meşgul olması demektir.

[191] Enes'in söylediği bu hadîsi, Ebû Ya'lâ el-Müsned1 inde, İbnHuzeyme de es-Sahîh'inde mevsûlen rivayet etmişlerdir. Hilâl içindeki kısım asıl hadîstendir. Buhârî'nin başlığa aldığı kısımda bulunmadığı için, iki hilâl arasına alındı. İmaret, mescidier bina etmek ma'nâsına geldiği gibi, zikr ve ibâdetle, tevhîd ile ma'mûr etmek ma'nâsına da gelir.

[192] İbn Abbâs'ın rivayet ettiği bu hadîsi, Ebû Dâvûd ile İbn Hıbbân mevsûlen rivâ yet etmişlerdir. İki hilâl arasına alınan kısım, asıl hadîste mevcûddur. Onun için iki hilâl arasında gösterildi.

Bu süslerden maksad -zuhruf, altun ma'nâsına da geldiğine göre-yaldızdır.

[193] Müslim'in rivayetinde Ebû Saîd: "Yağmur gelip tavandan aktı. Tavan hurma dallarından idi. Namaz ikaame olundu. Rasûlullah(S)'iıı su içinde, çamur içinde secde ettiğini, hattâ alnında çamur izlerini gördüm" diye haber veriyor. Bu hadîs, Buhârî'de de vardır.

[194] Usmân'ın nakışlı taşlan da zuhruf nev'inden değildi. Zuhruf, yaldızdır. Usmân kerpiç yerine taşla kireçten, hurma dalları yerine daha sağlam olan sâc ağacından fazla birşey kullanmadı. Mekruh olan bid'at, yaldızlardır. Allah'a ibâdete tahsîs edilen temiz ve mübarek yerin, müsrifçesine büyük masraflarla vücûde getirilmesi zühde, huşû'a ve tezellüle aykırıdır. Hakk'ın sevmediği güzellik yarışma ve Övünme yarışma da vesile olur. Keraheti bu yüzdendir.

Mescidleri en evvel süsleyen Velîd ibn Abdilmelik ibn Mervân'dir. Bu, sahabe asrının sonlarına tesadüf etmiştir. İlim ehlinden birçoğu fitne korkusundan dolayı buna karşı sükût etmişlerdir.

Masrafları beytü'I-mâlden çıkilmamak ve bu zînetlerle mescidlere ta'zîm kasdedilmek şartıyle, bunu tecviz eden bâzı âlimler vardır. Hanefî imamları bu cümledendir.

[195] Sâc ağacı, Hindistan'da çıkan abonuza benzer sert bir ağacın ismidir. Kaamûs mütercimi Asım Efendi şu îzâhı vermiştir: es-Sâc, bir ağaç adıdır. Misbâhın beyânına göre sâc, büyük bir ağaçtır ki, bittiği yer Hindistan'dır. Diğer şehirlere ondan getirilir. Müfredi, sâce ve cem'i sâcât'tır. Ve Zemahşehrî'nin nakline göre sâc, bir siyah ağaçtır ki Hindistan'dan celb edilir. Cem'kSfco/? 'dır;nâr ve nî-rân gibi. Bâzıları abonusa benzer bir siyah ağaçtır, lâkin siyahlığı abonus derecesinde değildir, dediler... Ve sâc, Hindistan'da olur, çınar ağacına benzer, kırmızı ve siyaha mail, çok yapraklı, kokusu hoş bir ağaçtır. Hind ahâlîsi sâkû-te derler. Bu diyarda zâc ağacı diye meşhur olan ağaç olduğu zannolunur.. (Kaamûs Ter., I, 777-778).

[196] Peygamber'in bu çok kıymetli iltifatına mazhar olan Ammâr, Sıffîn'de Muâvi-ye İbn Ebî Sufyân'ın askerleri tarafından öldürülmüştür. Mü'minlerin Emîri Alî İbn Ebî Tâlib'e karşı gelen Şam ehlinin o târihte bağı oldukları, bu sahih hadîs ile sabittir. Mü'minlerin imamet ve imareti, ancak Hasan'ın kendi ihtiyariyle çekilmesinden sonra Muâviye'ye geçebilmiştir. Haber verilmesinden otuz bu kadar sene sonra doğruluğu tahakkuk eden bu haber, Muhammed'in nübüvvet şâhidlerinden biridir. Ammâr'ın katline dâir olan bu hadîsi, Buharı Ebû Saîd ile Katâde ibnu'n-Nu'mân; Müslim Ümmü Seleme'den; Tirmizî Ebû Hurey-re'den; Nesâî Abdullah İbn Amr ibnİ'l-Âs'dan; Taberânî ile diğerleri de Usmân ibn Affân, Huzeyfe ibnu'l-Yenıân, Ebû Eyyûb, Ebû Râfi', Huzeyme ibn Sabit, Muâviye, Amr ibnu'1-Âs, Ebu'l-Yeser'den ve Ammâr'ın kendisinden sahih ve hasen tarîklerle rivayet etmiş oldukları gibi, sayması uzun sürecek bir çok zevattan daha rivayet edilmiştir.

Bu hadîs, Alî'nin harblerinde isabet etmediğini iddia eden Nevâsıb aleyhine bir hüccettir.

[197] Bu haberden Ammâr'ı Öldüren cemâatin cehenneme da'vetçi olduğu anlaşıldığına ve bu cemâatin İçinde birçok sahâbîlerin de bulunduğuna bakanlar, bu fie-nin ta'yîni hususunda birçok te'vîllere gitmişlerdir. Bunun akla en yakın te'vîli şudur: Her İki tarafta olan sahabe müctehiddir, zann ve i'tikaadı iie amel eder. Şu kadar ki, zann ve i'tikaadında da, nefsu'l-emrde de musîb ve Allah'ın rızası tarafında olanlar Alî ile arkadaşları idiler. Diğerleri kendilerini musîb İ'tikaad etmekle beraber, nefsu'l-emrde ve Allah katında muhtî, yânî hatalı bulunuyorlardı. Cennet yolundan maksad Hakk'a itaat ve tâat vecîbesini edâ, cehennem yolundan maksad da Hakk'a isabet edememe ve vâcib olan tâatten sapmaktır... Bilmeyerek böyle yanlış yola gitmek ise fazîlet noksanlığını gerektirirse de cehennem ikaabı cezasını gerektirmez. Nitekim hakkıyle imâm olan Alî, kendisiyle mukaatele edenler hakkında " ^ ı>î i^tj^i = Bunlar bize karşı bağ eden kardeşlerimizdir" demiştir {Tecrîd Ter., II, 322).

[198] Câbİr hadîsinin şevkinin zahiri, Sehl hadîsinin sevk edilişinin zahirine muhaliftir. Çünkü Câbir hadîsinde tahtalar yaptırmayı Peygâmber'e kadın arzetmiştir; Sehl hadîsinde ise bunu kadından istemek üzere Rasûlullah haber göndermişti denilirse; İbn Battal bu suâli şöyle cevâbladı: Muhtemildir ki, kadın bunu teberru' edici olarak Peygambcr'den sormuştur. Kendisine Peygamber'in kabulü hâsıl olunca, kölenin işi yavaş yapması mümkündür. Bunun üzerine Peygamber kadının niyetinin güzelliğini bildiği için, kadından va'dinin çabuk infazını isteyerek, haber salmıştır. Yâhud kölenin tahtalardan yapacağı şey'in sıfatını ve bunun minber olmasını kadına îa'rîf etmek için haber salmış olabilir (İbn Hacer).

[199] Mescidin genişletilmek için yeniden bina edilmesi, hicretin 30. senesinde olmuştur. İ'tirâz edenler, mescidin Peygamber devrindeki hâl ve hey'ette bina edilmesini, nakışlı taş ile kireç kullanılmamasını arzu ediyorlardı. Hâlbuki kerpiç duvarlar çabuk gevşiyor, hurma gövdelerinden yapılan direkler az zamanda çürüyor, hurma dallarından yapılan örtü namaza gelenleri yağmurdan

koruyamryordu.

[200] Bu hadîsin ihtiva etliği va'd ve müjde Usmân'dan başka, Ebû Bekr, Umer, Alî, Abdullah ibn Amr, Enes, İbn Abbâs, Âişe, Ümmü Habîbe, Ebû Zerr, Amr ibn Anbese, Vasile ibnu'1-Eska', Ebû Hureyre, CâbÎr ibn Abdillah, Ebû Kursâfe, Nubeyt ibn Şurayt, Umer ibn Mâîik, Esma bintu Yezîd, Muâz ibn Cebel, Ebû

, Unıârae, Abdullah ibn Ebî Evfâ, EbûMûsâ, Abdullah ibn Umer'den de birbirine yakın lâfızlarla kâh ziyâdeli, kâh muhtasar olarak rivayet edilmiştir.

[201] Kuteybe bu siyakta Amr ibn Dînâr'm, Sufyân'm suâline verdiği evet cevâbını zikretmedi. Asîlî rivayetinde ise o konuşmanın sonunda: Amr ibn Dînâr evet dedi, diye zikredildi.

Keza Buhârî bu cevâbı Kitâbu'l-Fiten'deki Kutcybe'den başkasından olan rivayetinde de zikretmiştir. Ekseriyetinin üzerinde bulunduğu râcih mezheb -ki Buhârî'nin mezhebi de budur- Şeylı'in evet sözü şart olmaz, uyanık olduğu zaman sükûtla yetinir (Kastallânî).

[202] Mescidler, çarşılar gibi insanların toplu bulunduğu yerlerde zarar verebilecek silâhlarla tedbirsiz ve usulsüz dolaşmanın kötülüğünü bu hadîsle pek güzel öğretmiştir. İşte bu Yüce Peygamber'in ümmetinin şahsında bütün insanlığa öğrettiği eskimez medenîyet derslerinden biridir.

[203] "Peygamber'in şâiri" diye lâkablanıp meşhur olan Hassan ibn Sabit, Ensâr'ın Hazrec kulundandır, islâm'da da, Cahiliyyet'te de akranı arasında en ziyâde temayüz eden ünlü şâirlerdendir. Peygamber'in medhine ve kâfirlerin hicvine dâir kasideleri ve şiirleri meşhurdur. Kendisi, babası, dedesi, dedesinin babası hep yüz yirmişer sene yaşamışlardır. Hassan ibn Sabit altmış yaşında müslü-mân olmuş, yüz yirmi sene yaşamıştır.

Metindeki kıssanın sebebi, Buhârî'nin başka bir kitabında şöyle îzâh ediliyor: Umer mescide girmiş, bakmış ki Hassan şiir inşâd ediyor, Ona dik dik bakmış. Hassan da: Bu mescidde senden daha hayırlısı hâzır olduğu hâlde ben şiir inşâd ederdim, demiş. Sonra Ebû Hureyre'ye dönüp: Allah aşkına söyle.... diyerek, metindeki hadîsi söylemiştir.

Bu kıssa ile Buhârî, mescidde şiir inşadının halâl ve harâmhğı mes'elesini ortaya koymak işlemiştir.

[204] Harbelerle, yânî kısa mızraklarla oyun, âdî bir oyun değildir. Bizim kılıç kalkan oyunu, cirit oyunu gibi düşmana karşı silâh kullanmakta idman peyda etmek için oynanır. Düşmana karşı hazırlık sayıldığı için mubah olmuş, hattâ mescidde bile oynanması tecviz buyurulmuştur. Bu hadîs, ileride yine gelecektir.

[205] Mesciddeki minber üzerinde alım satımın vâki' olduğu değil, başka yerde vâki' olan alım satım işinin mesciddeki minber üzerinde zikredilip haber verildiği anlatılmak isteniyor.

[206] el-Velâ, kişinin mâlik bulunduğu bir şahsı azâd etmesi sebebiyle, azâd eden ile azâd edilen kimse arasında devam eden hükmî yakınlıktır ki, bu yakınlık sebebiyle azâd eden, azâd edilenin mirasına hakk kazanır

[207] Buhârî hadîsin sonunda, hadîsin birkaç tarîkini verip, bunlardaki küçük farklara işaret etti. Bir de Ca'fer ibn Avn tarîkinde Yahya, Amre ve Âişe'nİn birbirlerinden işitmelerinin tasrîh edildiğini gösterdi.

Buhârî, içinde minber zikredilmesi sebebiyle bâb ismine uymasından dolayı, burada Sufyân'ın rivayet ettiği metni almıştır

[208] et-Tekaadî, Tefâul vezninde, bir kimse alacaklısından hakkını kabz eylemek ma'-nâsınadır.. Lâkin ana kaynaklarda da tekaadî, borcun ödenmesini islemek ma'-nasınadir.

et-Muiâz.eme, bir nesneden asla aynlmayıp onunla sabit ve daim olmak ma'nâsınadir.

[209] Ka'b ibn Mâlik, Tebük gazvesinden geri-kahp, sonradan tevbeierinin kabul olunduğuna dâir bir âyet inen üç Ensârî'den biridir. O da Hassan ibn Sabit gibi meşhur bir şâirdi. Ömrünün sonlarında gözleri kör olmuştur.

Taberânî'nin rivayetine göre, bu alacak iki ûkıye yânî seksen dirhem imiş. Bu dirhemlerin altun mu, yoksa gümüş mü oldukları

böylece mübhem rivayet ediliyor.

"Eğer: Hadîsin bâb ismine uygunluğu nedir? dersen, şöyle cevâb veririm: Tekaadî, hadîste zahirdir. Mulâzemeye yânî borcunu istemek için borçluya yapışmaya gelince, bu, borcun ödenmesi istendiği vakit İbn Ebî Hadrcd'in hasmından ayrılmamasından istinbât edilmiştir. Yâhud da Buhârî buradaki mulâzeme ile Kitâbu's-Sulh'da "kendisinin Abdullah ibn Ebî Hadred el-Eslemî'de bir mal alacağı vardı, bunun için ona yapıştı..." lâfzıyle rivayet ettiği hadîse .işaret etmiştir" (Kastallânî).

[210] Hadîsteki zamirlerin müzekker ve müennes suretinde şekk ile söylenmesi, o zâ tın zencî bir. adam veya zeneî bir kadın olduğunun şübheli olarak rivayet edilmesinden dolayıdır. Şekksiz olarak rivayet edilen hadîslerde zamîr yalnız müennes söylenmiştir. Bu şekk gâlib İhtimâlle aradaki râvî olan Sabit ibn Eşlem el-Bunânî'dendir. Buhârî'nin iki bâb sonraki diğer rivayetinde bir zencî kadın olması ihtimâline, kuvvet verildiği gibi, İbn Huaeyme'nin Sahih 'inde"*bJ-îi/*i=Bir siyah kadın" denilmiş, hattâ Beyhakî, isminrn " ^~ r1 = Ümmü Mihcen" olduğunu tasrîh eylemiştir. Bu zencî kadını hakîr görüp, vefatını Peygamber'e haber vermeğe lüzum görmemişlerdi.

Bu zencî kadının kazandığı fazilet ve ni'met, mescide olan bu hizmeti mu-kaabelesindedir gibi anlaşılıyor. Hakîketen bu gibi hizmetler ufak tefek görülse de, büyük ecri mûcibdir. Peygamber'in bizzat mescidi süpürdüğü de rivayet edilmiştir.

[211] Ribânm harâmlığı en son tebliğ edilen şer'î hükümlerdendir, Şarâb ticâretinin tahrîmini Peygamber'in ribâ âyetleriyle birlikte teblîğ etmesinden şarâb harâmli-ğmın da o zamana kadar geri kalmış olduğuna istidlal edilebilirse de, şarâbın harâmlığının çok evvel olduğu muhakkaktır. İhtimâl ki, evvelce şarâbın yalnız aynı, yânî içilmesi haram olmuştu da, alınıp satilmasındaki harâmhk bu vakte kadar geri kalmıştı, diyenler varsa da, bu te'vîl uzaktır. Zîrâ şarâbın aynı haram olunca, alıp satma suretiyle aynından menfâatlanmanm haram olmuş olduğu da şübhesizdir.

Şârih Aynî'nin beyân ettiği üzere hamr'ın harâmlığının, bu vesîle ile ha-râmlığının te'kîdine ve hükmün yayılmasında mübalağa maksadına, yâhud ticâretinin haram kılındığı hakkındaki hüküm kendilerine ulaşmamış kimseler mecliste hâzır oldukları için İlâmının tekrarı ihtimâline binâen olması akla daha mülayim geliyor (Ahmed Nâim, Tecrîd Ter-, II, 321).

[212] Münâsib olan, bu babın "Mescidi süpürmek... bâbı'-'nın akabinde gelmesi idi.

[213] İbn Abbâs'ın bu tefsirini İbn Ebî Hatim mevsûlen rivayet etmiştir. Buhârî bununla, mescide hizmet etmek suretiyle ta'zîm etmek, geçmiş ümmetlerde de meşru' olduğuna işaret etmiştir. Görmez misin ki, Yüce Allah, Meryem'in annesi Hanne'den, onun gebe kaldığı zaman karnındakinin Allah için azâdlanmış bir kul olmasını yânî Mescidi Aksâ'ya hizmet eder veonun üzerindehiçkimse için bir yol olmamasını adamıştır. Şayet mescidlerc hizmet etmek, Allah'a yaklaştıran işlerden olmasaydı, o bu adağı yapmazdı. İşte bu nokia, bâb isminin delîli olan yerdir (Aynî ve Kastallân)

[214] Yânî o ma'nâda bir kelime söyledi. Nitekim Buhârî'nin diğer rivayetinde (U^jU J* ^JSj) yerine (,> jü J, ») gelmiştir ki, yine o ma'nâdadır.

[215] Bundan Süleyman Peygamber'in ashabının,cinni görebileceklerine istidlal olu-* nur. Çünkü peygamberliğinin delillerinden olan cinnlerin ona inkıyâd etmeleri

mu'cizesini ıyânen müşâhade etmemiş olsalardı, hüccet kaaim olamayacaktı. Me-lâike ile cinni aslî suretlerinde ara sıra müşahede etmek peygamberlere ve sûfî-lere mahsûs bîr keramettir.

[216] Buhârî'nin Kitâbu'I-Enbiyâ'daki bir rivayetinde " \^\J_ '&-J = Onu köpek gibi kovdum" lâfzıyle gelmiştir.

[217] Kaadî Şureyh'in bu haberinin tamâmını Ma'mer, Eyyûb'dan; o da İbn Sîrîn'-den olmak üzere mevsûlen rivayet etmiştir.

Kaadî Şureyh İbnu'l-Hâris el-KÎndî en-Nahaî, Peygamber devrine yetişmiş, lâkin onunla buluşamamıştır. Evvelâ Umer tarafından Kûfe'ye kaadî ta'yîn edilmiş, sonra Usmân, Alî ve Emevîler devrinde devamlı altmış sene kaadîlik yapmıştır. Haccâc'ın valiliği zamanında kendi arzusu ile kaadîlıktan çekilmiştir. Aynî, onun 98 hicrî târihinde vefat ettiğini yazıyor. Hu/âsa'da 80 yılında öldüğü rivâ yet ediliyor. Vefatında 110 veya 120 yaşında idi. Uzun ömürlülerdendir. Kaadî Şureyh, şübhesiz tabiî âlimlerinin en yükseklcrindcndir. Şöhreti İslâm hukuk târihinin birçok devirlerinin sermayesidir. Zekâsı, fetâncti hakkında pekçok nâ-direler nakledilir. Birçok hükümleri Âdâbu kazanın bir numûncsidir.

[218] İbn İshâk: Sümâme'yi yakalayan bu müfrezenin kumandanı, Muhammed İbn Mesleme'dir. Peygamber onu otuz süvârî

içinde, alımcı senenin muharrem ayının onuncu gecesinde... gönderdi, dedi.

İbn Sa'd'da ise: Hicretten onbeşinci ayın başında, onun Medine'den gaybubeti ondokuz gecedir. Muharrem'den bir gece kala geldi... tarzındadır (Aynî)

[219] Hadîs burada kısaltılmış olarak rivayet edilmiştir. Asıl metinde Peygamber'in onun yanına birkaç kere gidip geldiği ve nihayet salıvermelerini emrettiği vardır. Burada ancak bâb başlığına delîl olacak kısım verilmiştir. Bu hadîs ileride mufassal metniyle birkaç defa gelecektir

[220] Bu çadır Rukayye el-Ensârİyye yâhud el-Eslemiyye'nin kurduğu çadır idi. Bu kadın orada yaralıları tedâvî eder ve bu hizmetinin ecrini de Allah'tan umardı (Aynî). Demek ki, bu kadın İslâm'da ilk kadın doktor ve ilk kadın hasta bakıcı oluyor.

Peygamber hasta ziyareti kolay olsun ve tedavisi ile yakından ilgilensin diye Sa'd'ın, Rukayye kadının çadırına naklini emrettikten sonra, sabah akşam yanına gider ilgilenirdi. Bu suretle Sa'd için çadır kurdurmaktan murâd, kendisine bir çadır tahsîs ettirmekten ibaret olmuş oluyor.

Gıfâr oğullan, Ebû Zerr'in kabîlesidir. Mesciddeki ikinci çadırın sahibi, Rukayye'nin kocası idi derler

[221] Buhârî İbn Abbâs'ın bu hadîsini Kitâbu'l-Hacc'da mevsûlen rivayet etmiştir.

[222] Bundan, Özürlü kimsenin binerek tavafının cevazı sabit oluyor. Bundan eti yenen hayvanların mescide girmesini mutlak olarak tecviz ma'nâsı çıkaranlar vardır. Zîrâ bu gibi hayvanların sidikleri bunlara göre temiz sayılır. Temiz saymayanlar, bu devenin yürürken kirletmemeye ta'lîmli olması ihtimâlini öne sürerler. Rasûlullah'm da bir defa binerek tavaf ettiği sabittir.

[223] Makaamu İbrâhîm, evvelleri Beyt'e bitişik denilecek derecede yakın İdi. Onu Umer, mescidin sahnma, şimdiki bulunduğu yere nakletti. Ümmü Seleme'nin tâ Beyt'in yanında kılındığını haber verdiği bu namaz, İbrahim'in makaamında kıldığı namazdır.

[224] Eğer bâb lâfzından evvel yâhud sonra birşey tak"dîr edilmezse, bâb sözü i'râb-lanmış olmaz. Çünkü i'râb ancak bağlama ve terkîbden sonra olur. Sonra Bu-hârî'nin âdeti bâb lâfzını, isimden soyulmuş olarak zikrettiği zaman bu ondan sonra zikredilecek hadîsin, önceki bâbda zikredilen hadîslerle bir münâsebeti olacağına delâlet eder... (Aynî).

[225] Bu iki sahâbînin biri Evsîler'den Abdâd ibn Bişr, diğeri Useyd ibn Hudayr yâhud Üvey m ibn Sâide et-Eşhelî'dir. Bu hâl, Peygamber için mu'cize, o iki sahâ-bî için keramettir.

Buhârî bu hadîsi Nübüvvet Alâmetleri Kitâbı'nda ve Ensâr'ın Menkabeleri Kitâbı'ndaUseydibnHudayr ileAbbâd ibnBişr'in menkabesi olarak tahrîc etmiştir.

[226] el-Havha, hâ'nm fethi ve vâv'm sükûnu ile odanın duvarında olan bacaya denir ki, ondan odaya ışık girer. Ve iki hâne aralığında biri birine geçecek küçük kapı tarzında deliğe denir, üzerinde tahta kapısı olmayıp açık olur, komşu deliği ta'-bîr olunur... (Kaamûs Ter.).

[227] Tercemedekİ vergi lâfzı, atâ ma'nâsına olan " J" = Menn"İn mukaabilidir. Menn'in Arabca'da iki ma'nâsı vardır: Biri cûd ve atâ ve ivazsız bahşiştir. Buraya yakışan bu ma'nâdır. Diğeri insanın, birine olan iyiliklerini saymasidır ki, kötülenmiş bir huydur. Türkçe'de buna başa kakmak ta'bîr olunur. Hadîs metninde ismi tafdîl sigâsıyle gelen "emenn = *ji " lâfzını birinci ma'nâya hami eylemek zarurîdir

[228] Hullet, dostluk demektir. Meveddet ve mahabbet de o ma'nâda ise de, hullette halîi'den başka hiçbir kimseye ve hiçbir şeye mahabbete yer bırakmayacak derecede mahabbeiin İstilâsı altında bulunmak gibi bir ihtisas ma'nâsı vardır. Hullet, ortaklık kabul etmeyen bir nevi' mahabbettir ki, Peygamber bunu Rabb'ına tahsis etmiştir. Gerçi bu nevi' mahabbet bütün peygamberlerde vardır. Fakat Halîlullah lakaabi Ebu'l-Enbiyâ ile Hâtemu'l-Enbiyâ'ya hâsstır

[229] Peygamber'in mescidi Mü'minlerin Annelerinden her birine tahsis edilen hücreler ve büyük muhacirlerin evleri ile çevrili idi. Bunların her birinden mescide kolayca girebilmek için oraya açılır küçük birer kapı vardı. İşle Ebû Bekr'in kapısından başka kapatılmaları emredilen kapılar, bu husûsî küçük kapılar idi. Sahâbîler bu istisnayı -diğer işaretlere ilâveten- onun halîfe olmasına bir

İşaret

saymışlardır.

"Eğer siz ona yardım etmezseniz, kâfirler onu çıkardığı zaman bizzat Allah ona yardım etmişti. (Peygamber ancak) ikinin ikincisinden ibaretti. O zaman onlar mağaradaydılar. Peygamber o vakit arkadaşına: Tasalanma, Allah hiçşübheyok bizimle beraberdir, diyordu... " (ei-Tevbe: 40) âyetinde Ebû Bekrin hicret arkadaşlığı ve dolayısıyle Peygamber'e olan derîn mahabbetine İşaret edilmektedir

[230] el-Ğalak, miğlâk ma'nâsınadır ki, kapıyı kapayacak mandala ve sürgüye ve kilide denir... (Kaaınûs Ter.).

[231] Bu şartın cevâbı hazfedİImiştir. Muhkemlikleri ve nezâfetlerinden dolayı muhakkak bir güzellik görür idin, demektir. Bu "Lev"İn temenni için olması da muhtemildir ki, o takdirde böyle bir cezaya muhtâc olmaz.

Bu kelâm, o mescidlerin bir takım kapıları ve olabilecek en güzel bir biçimde bir takım kilitleri olduğuna delâlet eder. Lâkin bunlar, İbn Ebî Muleyke'-nin, İbn Cureyc'e bu sözleri söylediği sırada harâb ve münderis olmuşlardı (Aynî).

[232] Bu hadîs (yedİ,bâb) önce de geçmişti. Buhârî burada hadîsi maksada delâlet etmek üzere kısaca getirmiştir. Tamâmı Magâzî Kitâbı'nda gelecektir.

Müşrikin mescide girmesi hususunda birkaç .görüş vardır: Hanefîler bu hadîse dayanarak mutiak cevaza; Mâlikîler mutlak men'e; Şâfiîler, Mescidi Haram ile diğerleri arasında ayırıma gitmişlerdir. Hakkında âyet olduğu için Mescidi Harâm'a girmez, fakat kitabî için husûsî izin verilir denilmiştir. Babın'hadîsi bu görüşü redd eder. Çünkü Sümâme Kitâb EhİI'nden değildir (İbn Hacer).

[233] Buhârî bâb ismiyle bu'konudaki İhtilâfa işaret etmiştir. İmâm Mâlik bunu mutlak olarak kerîh görmüştür. İster ilim hususunda olsun, ister başka hususta olsun müsavidir. Başkaları dînî bîr maksad veya dünyevî bir menfâat olan ile, bir fâide bulunmayan ses yükseltme arasını ayırmışlardır.

Buhârî bu bâbda, men'e delâlet eden Umer hadîsini ve men'e delâlet etmeyen Ka'b hadîsini men'in fâidesiz yükseltmelerde; men' etmemenin de ses yükseltmeye zaruret bulunan yerlerde olacağını işaret olarak sevk etmiştir. Birinci hadîs içinde Umer'in "Bu şehirli olaydınız Rasûlullah'ın mescidinde ses yükselttiğinizden dolayı muhakkak canınızı acıtırdım" sözü bulunduğu için, Buhâ-rî'nin şartına göre merfû'dur. İkinci hadîs bundan (yedi bâb) önce de geçmişti (İbn Hacer).

"Mescidlerde ses yükseltmek mekruhtur. Bunun muttaki olan kimseden j' olması yakışmaz. Bâbdaki birinci hadîs zahire göre mevkuf hadîstir. Buhârî indinde bu gibi hadîs, merfû' hükmündedir. Çünkü içinde Rasûluliah'ın mescidi zikr olunmuştur. Müslim ise 300'e yakın olan bu gibi hadîslerde Buhârî'ye muhalefet etmiş ve bu hadîslerin merfûîuğuna hükmetmiştir" (Sâh Veliv-yullah).

[234] Bâb başlığı iie onu ta'kîb eden iki hadîsin münâsebetini Muhelleb şöyle beliriti: Buhârî,Peygamber mescid içinde hutbe yaparken insanların onun etrafında oturuşlarını, âlimin etrafında halka şeklinde oturmalarına benzetti. Çünkü zahir olan, Peygamber mescid içinde ve minber üzerinde bulunduğu zaman muhakkak yanında halka olanlar gibi gözlerini ona dikmiş bir topluluk bulunurdu. Diğerleri de şöyle dedi: İbn Umer'in hadîsi, başlığın iki rüknünden biriyle ilgilidir; o da oturmadır. Ebû Vâkıd hadîsi ise, başlığın diğer rüknüyle İlgilidir; o da halka olmaktır (îbn Hacer).

[235] Bu ta'lîki Müslim, Ebû Usâme'den; o da el-Velîd'den diye, mevsûlen rivayet etmiştir ki, bu da Nâfi'nin İbn Umer'den rivayet ettiği hadîsin ma'nâsındadır.

[236] Bu hadîste ilim ve zikir için halka teşkîl etmenin cevazı hükmü vardır. Bu hüküm hadîs için konulan başlıkta zahirdir. Bu hadîs Kitâbu'l-Îİın'de "Meclisten ulaştığı yere oturan kimse bâbı"nda geçmişti.

[237] Buhârî bu hadîsi Libâs ve İsti'zân Kitâblarf nda da tahrîc etmiştir.

Buhârî'nin bunu ta'kîben sevk ettiği rivayet ile, Şârih Aynî'nin zikr ettiği diğer rivayetlerden Ebû Bekr, Umer, Usmân, İbn Umer, İbn Mes'ûd ve Enes'in de mescidde bu vaziyette görüldükleri sabit oluyor. Rivayet edilen bu Peygamber fiili i!e sahabe fiili, bunun caiz olduğuna delâlet edici ise de, Câbir ibn Ab-dillah'tan rivayet edilen bir hadîste nehiy buyurulmuştur. Bâzıları bu nehyin mensûhiyetinc kaail olmak istemişlerse de, delîle mukaarin olmayan nesh da'-vâsı makbul olmayacağından, nehyi avret yerinin açılması korkusu olduğu zamana kasr edip, diğer hallerde bu fiilin mutlak cevazına hükmetmişlerdir. Büsbütün caiz olmadığına kaail olanlar da vardır.....

Hulasaten (^Ûvl = Yüzü koyu yatmak)tan başka istirahat vaziyetlerinin hepsi caizdir. İnbitâh, yânî yüzü koyun yatmak ise nehyedilmiştir ve hakkında: " Jiiîıâı 14'^;" üij» ı^jı - O, Allah Teâla'nm hiç sevmediği bir yatıştır" buyurulmuştur.

[238] Hadîsle bâb başlığının mutabakat ciheti, Peygamber'in Ebû Bekr'in mescid bina etmesine muttali' olup, onu bu işte ikrar eylemesidir (Îrşâdu's-Sârî).

el-Mâzerî şöyle dedi: Şahsın, kendi mülkünde mescid bina etmesi icmâ' ile caizdir; mülkünün dışında İse icmâ' İle mumtenî'dir. Umûmun faydalanacağı mubah sahalarda İse, kimseye zarar verilmemek şartı ile caizdir. Lâkin bâzısı muhalefet ederek bunu men' etti ve şöyle muhakeme yürüttü: Çünkü yolların mubah sahaları insanların faydalanılması için konulmuştur. Mescid bina edildiği zaman, bâzılarının faydalanması men' olunur. İşte Buhârî böyie düşünenleri redd etmek istedi ve Ebû Bekr'in kıssası ile istidlal eyledi (Fethu'l-Bârî).

Buhârî bu hadîsi, buradan başka Hicret, tcâre, Kefâle ve Edeb kitâblarm-da kısaltılmış ve uzatılmış olarak tahrîc etmiştir. Hadîsin bir kısmını Gazvetu'r-Recî'de de sevk eylemiştir (Umdetu'l-Kaari).

[239] 206 Bu bâb başlığının konma sebebi: Çarşılar arazî parçalarının en şerrlisi, mescidler yer parçalarının en hayır/ısıdır" şeklinde gelen hadîse işarettir. Bu hadîsi Bezzâr ve diğerleri tahrîc etmiştir, fakat isnadı sahîh değildir... Bir de denildi ki, bâb başlığındaki mescidlerle murâd, namaz kılınan yerlerdir, namaz için yapılmış binalar değildir. Sanki "çarşı yerlerinde namaz babı" demiş gibidir.

[240] Bütün asıllarda böyledir, tbn Munîr bunda harf yanlışlığı olduğunu ileri sürüp şöyle demiştir: Bu bâb isminin uygunluk ciheti, çarşıda namaz kılmamış olma-sıyle birlikte, ibn Umer hadîsinedir. Musannif, bir hayâl edicinin, kapatılmış olmasından dolayı orada namazı men' etmeyi hayâl etmemesi için, çarşı içinde mescid bina etmenin cevazını beyân etmek İstemiştir. Çünkü İbn Umer'in na^ mazı, üzerlerine kapatılan bir ev içinde idi. Bu kapatma mescid edinilmesini men' etmemiştir (Fethu't-Bârî).

Buhârî bu hadîsi "Cemâatle namazın fazileti bâbı"nda da tahrîc etmiştir.

[241] Bu hadîsin lâfzı, Humeydî'nin el-Cem' Beyne's-Sahî/ıayıı"ında şöyledir:

"Peygamber (S) parmaklarım birbirine geçirdi de: Yâ Abdellah, insanların işe yaramaz değersizleri içinde kaldığın zaman sen nasıl olursun? Onların ahid-leri ve emânetleri birbirine karışmış, ihtilâf el misler ve şöyle olmuşlardır, buyurdu ve parmaklarını birbirine geçirdi. Abdullah: Yâ Rasûlallah, nasıl yapayım? dedi. Rasüiullah: Tanıdığım alır, tanımadığım bırakırsın; hususiyetin olanları kabul edersin, onları avammlanyle başbaşa bırakırsın buyurdu."

Bu hadîs, Buhârî rivayetlerinin çoğunda düşmüştür. Bunu İsmâîlî de, Ebû

Nuaym da Mustahrac'lannda zikretmemişlerdir. Bu ancak el-Birzâlî'nin aİyaz-masında bulunmuştur.

Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, cüzlerinden birinde hâsıl olmuştur. Buhârî hadîsin, bâb isminin bir kısmına delâlet etmesiyle yetinmiştir. Çünkü Ebû Hureyre hadîsi bâb isminin tamâmına delâlet etmiştir (Umdelu'l-Kaarî).

[242] Buhârî bunu Edeb'de ve Mezâlim'de de ayr, ayrı yollardan tahrîc etti

[243] Bûhârî bu hadîsi ayrı yoldan Sehv Bâbı'nda da tahrîc etmiştir. Bu hadîsin bahisleri inşallah Sehv Bâbı'nda gelecektir.

[244] Râvîlcr, Abdullah ibn Umer'in oğlu Salim İle kölesi Nâfi'dir. Bunların her ikisinden de rivayet eden Mûsâ ibn Ukbe, evvelâ Salim ibn Abdillah'ın bu mekânlarda namaz kıldığını görüp böyle dediğini işittikten sonra, Nâfi'den de keyfiyeti tahkik etmiş ve Sâlim'in sözlerini hep Nâfi'nin sözlerine uygun bulmuş, yalnız Şercfu'r-Ravhâ tepesindeki mescid hakkında ihtilâf ettiklerini görmüştür.

Şerefu'r-Ravhâ, Medîne'ye İki konak mesafede mübarek bir yerdir. Peygamber'in, buranın fazîleti hakkında iki hadîsini Ebû Hureyre rivayet etmiştir: " Nefsim elinde olan Allah'aye-mîn ederim ki, Meryem oğlu îsâ günün birinde Ravhâ caddesinde hacc yâhud umre niyetiyle bülend âvâz ile Lebbeyk Lebbeyk diye geçecektir".

Burası cennet vadilerinden bir vâdîdir. Bu vâdîde benden evvel yetmiş peygamber namaz kılmış ve Mûsâ ibn îmrân da îsrâîI oğulları 'ndan yetmiş bin kimse ile ya hacc, ya mu'temir yânı umreye niyet etmiş olarak buraya uğramıştır" (Umdetu 'l-Kaarî).

[245] Zu'1-Huleyfe, Medînc ahâlîsinin mîkatıdır. Oradan .ihrama girip hacc ve umreye giderler. Medine'ye dört, Mekke'ye yüz doksan sekiz mil.mesafededir

[246] Vâdî'I-Akîk, Medine civarında hurmalıkları olan bir yerdir. Burada Sa'd ibn Ebî Vakkaas bir kasr yaptırmış ve orada vefat etmiş, na'şı Medine'ye getirilmişti

[247] Munsaraf, Mu'ccnuı'l-Bılclân'a göre, Mekke ile Bcdr'in ortasında dörder bc-rîd yânî dört konak mesafededir.

[248] Irku'z-Zubye denilen mevkî' olacak.

[249] Ruveyse, Medîne ile arasında on yedi fersah olan büyük bir köydür

[250] Aree veya Arc, Ruveyse'den 13, 14 mü uzakta büyükçe bir köydür

[251] Medîne ile Şâm yolcularının birleştikleri yerde, Cuhfe'ye yakın bir dağın ismidir

[252] Merru'z-Zuhrân - MerrıTz-Zıhrân-, buna halkın avamını Batnu Mcrv derlermiş kî, Mekke'ye bir merhale mesafededir.

[253] Safrâvât, Mekke ile Medîne arasında Merru'z-Zuhrân'a yakın bir yer ismidir

[254] Mekke'ye yakın bir vâdî ismidir

[255] Bu terceme Ahmed Naîm merhumun Tecrîd Tercemesi (II, 356-361)'nden bâzı küçük tasarruflarla alınmıştır. Kendisinin de ifâde ettiği gibi, bu hadîsi Türkçe'ye nakletmek hakîkaten zordur. Hadîste ta'rîf edilen makaamiarm coğrafî mevkileri uzun seneler zarfında tekerrür eden cevvîlhâdiselerin te'sîriyle ekseriya -tâbiûn devrine yetişenlerin bile meçhulü kalacak veçhile- yok olmuştur. Bundan dolayıdır ki, sarihlerin buraya âid izahları pek yetersizdir. Şerhde geniş tafsilât verme yolunu tutan Aynî (855) bile, en müşkil noktalarda sükûtu tercih ediyor. Bunun sebebi -Aynî'ye muasır olan diğer şârih Hafız İbn Hacer el-Askalânî (852)'nİn dediği gibi- bu mübarek makaamlardan yainız Zu'1-Huleyfe ile Rav-hâ'dakİ mescidlerden maadasının daha o zamanlarda da ma'rûf olmamasıdır. Bunlardan evvelki sarihlerin zamanlarında da işin bu merkezde olduğuna şüb-he etmiyoruz. Çünkü sadra şifâ verecek bilgiler vereydiler, elbette bunlar da bize bildirmekte ihmâl göstermezlerdi.

Şurası da dikkat çekicidir: Buharı bu hadîste Medîne yollan üzerindeki mes-cidleri zikrettiği hâlde, Medîne içinde Peygamber'in namaz kıldığı makaamları ve mescidler hakkındaki rivayetleri zikretmiyor. Zîrâ bunlara dâir kendisine ulaşan hadîsler, kendi şartına uygun isnâdlarla gelmemiştir. Şârih Aynî, Medîne içinde ve civarında isnâdlarla yerleri subût bulmuş 48 kadar, Peygamber'e âid namazgahı senedleriyle sayıyor. Fakat onun hayâtta olduğu târihlerde bunlardan -Hafız İbn Hacer'in beyânına göre- sekizden mâadasının İzleri kaybolmuştur. Bu sekiz mübarek mescid de şunlardır:

1. Kubâ Mescidi;

2. Bunun doğusuna düşen Fudayh Cj^») Mescidi;

3. Benû Kurayza Mescidi;

4. Meşrubetu ÜTnnıi İbrahim (Benû Kurayza' Mescidi'nin kuzey indedir);

5. Benû Zafer Mescidi (Bakî'nin doğusunda olup Mescidu'I-Bağle demekle ma'rûftur);

6. Benû Muâviye Mescidi (Mescidu'l-îcâbe adiyle ma'rûftur);

7. Mescidu'1-Feth (Sel'ı nâmındaki dağa yakındır);

8. Mescidu'l-Kıbleteyn (Benû Selime yurdundadır - Fethu'l-Bâri). İbn Hacer'in bu yazdıkları üzerinden 500 küsur yıl dahageçmiştir...

[256] Bâzı Buhârî nüshalarında bu ara başlık yoktur. Bu bâblarla geçen bâblar arasındaki münâsebet vechi şudur: Bunlardan önce geçen bâblar bütün vecihleriy-Ie mescidlerin hükümleri hakkındadır. Buradaki beş bâb ise mescidler hâricinde namaz kılanların hükümlerini beyân hakkındadır

[257] Bu hadîsin başlığa delâleti "duvarsız olarak" sözünden çıkarılır. Çünkü bu lâfız orada bir sütre bulunduğuna iş'âr edicidir. Zîrâ "gayr" lâfzı İbarede dâima sıfat vâki' olur. Takdiri "iiâ şey'in gayri cidârin"dir. Bir de sahra namazlarında Peygamber'in dâima sütre kullandığı sabittir.

Bu hadîs ayniyle ve bu isnâdla Kitâbu'l-ilm'de "Küçüğün hadîs işitmesi ne zaman sahîh olur" babında da geçmiştir.

[258] Duvarsız yerde namaz kılarken musallînin, kıble cihetine, insan geçmek ihtimâ li olursa namaz kıldığına alâmet olmak üzere bir sütre dikmesinin mendûb olduğunda ittifak vardır. Kimsenin geçmiyeceğine emniyet olunan yerde ise, İmâm Mâlik ile İmâm Şafiî'ye göre -bu husustaki hadîslerin çokluğundan dolayı- mu-sallî yine sütre dikmekle mükelleftir. Bununla beraber Urve, Atâ, Salim ibn Abdillah, Kaasım ibn Muhammed, Şa'bî, Hasen Basrî gibi büyük tabiîlerin sahrada sütresiz namaz kıldıkları rivayet ediliyor. İmâmın sütresi, cemâatin de sütresidir.

[259] Âlimler cumhuru musallî ile sütresi arasından geçmenin harâmhğma kaail ol-muşlarsa da geçen inşân yâhud hayvan, namaz kılanın namazını bozmaz. Hüccetleri bundan önce geçen İbn Abbâs hadîsi ile Buhârî ve Müslim'in Âişe'den rivayet ettikleri bu mealdeki hadîstir: "Rasûlullah namaz kılardı. Ben de onun karşısında cenaze vaziyetinde aykırı yatardım" Bu son hadîs, bâzıları tarafından "hayızh olduğum hâlde" ziyadesiyle rivayet edilmiştir.

Buhârî bu hadîsi uzun ve kısa olarak, Tahârct'te, insanların abdest alma suyundan artanı kullanmak babında, Namâz'da avret yerini örimc hadîsinde, kırmızı elbise içinde namaz kılma babında, keza burada iki yerde; Ezan Kiîâ-bı'nda; Peygamber'in sıfatında iki yerde; Libâs Kitâbı'nda iki yerde lahrîc etmiştir.

[260] Buhârî'nin bunu isbâi etmekten maksadı, musallînin, insanlara yolu danılımama-sı ve bastığı yerden alın koyacağı yere kadar olan mesafeyi daraltmaması için buradaki mikdân geçmemesidir. Peygamber'in dikeldiği yer ile duvar arasının üç zırâ' olduğu sabit olmuştur. Böyle olunca secde yeri ile duvar arasında takriben bir davar geçebilecek mesafe kalır (Şah Veliyyuilah).

[261] Davar geçebilecek kadar yerin mikdârını lafımînde irUiiâf edilmiştir. Bir kcrrc musallî ayakta olduğuna göre, duvar ile arası bu mikdâr olmalıdır demişlerdir. İşte bu hâlete göre rükû' ve sucûd payı bırakmak için üç arşın mesafe lakdîr edenler vardır. Bâzıları bu mesafe bir karış olmalıdır demişlerdir ki, bu sucûd hâline göre bir takdirdir. Bâzıları da altı arşın taraflarıdır... Her hâlde uzak durmamak lâzımdır

[262] Buhârî bu babı, bâzılarının; Mescidi Harâm'da namaz kılındığı zaman, insanlara darlık olmaması için sütre yapılmaz; zîrâ orada insanların hepsi namaz tavaf ve diğer tâatlerle meşguldürler, görüşünü redd etmek için bağlamıştır

[263] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, "Bathâ'da önünde değnek dikerek namaz kıldı" sözündedir. Çünkü Bathâ, Mekke'deki Bathâ'dır.

Bu hadîs, bundan Önceki ve sonraki bâbtarda da geçmiştir. Buradaki rivayette "İnsanlar, Peygamber'in abdest suyu damlalarını ellerine yüzlerine sürmeye başladılar" fıkrası fazladır.

[264] Buhârî'nin bu ta'Iîkini, Ibn Ebî Şeybe mevsûien rivayet etmiştir. Namaz kılmakta olanların üstüvanelere daha hakklı olmalarının vechi şudur: Namaz kılanlar ve konuşmakta olanlar direklere ihtiyaçta müşterektirler. Konuşmakta olanlar onlara dayanmaya; namaz kılanlar da onları sütre edinmeye muhtâcdırlar. Lâkin namaz kılmakta olanlar, bir ibâdette oldukları için, onlar direklerde daha haklıdırlar (A'ynî).

Sütre arkasında namaz meşru olunca, direk arkasında kılmak evlâ tarikle meşrudur. Sütreye yönelmenin mendûb sureti, onu ya sağ, ya sol başının hizasına almaktır.

[265] Bu direk, Üstüvânetu'l-Muhâcirîn ismiyle ma'rûftur. Tâ Usmân zamanından beri Rasûlullah'ın mescidinde Mushaf'a tahsis edilmiş bir yer olduğu, bu rivayetten anlaşılıyor. Müslim'in rivayetinde " Sandığın arkasında namaz kılardı" denildiğine göre, Mushaf'ın sandık içinde muhafaza edildiği istidlal olunur.

[266] Buhârîburadaki hadîsleri, cemâat içinde olmadığı zaman iki direk arasında namaz kılmakta be's olmadığına delîl getirmiş, münferid için direğe doğru namaz kılmasının evlâ olduğuna, bu evieviyetle beraber iki direk arasında durmasında da kerahet olmadığına işaret eimiştir. "Cemâatte olmamakla" kayıtlaması, cemâatte saffların dümdüz yapılmasının istenmiş olmasındandır

[267] Hadîs ile bâb unvânindaki deve ve ağacın münâsebet ciheti şudur: Deve aralarındaki toplayıcı ma'nâdan dolayı bineğe, "ağaç da evlâ tarîkle deve semerinekatılmıştır. Yâhud da Nesâî'nin hasen bir isnâdla Alî'den rivayet ettiği şu hadî-se işaret edilmiştir: Alî şöyle demiştir: "Ben şunu biliyorum ki, Bedr günü içimizde uyuyakalmamiş hiçbir insan yoktu. Yalnız Rasülullah uyanıktı ki, bir ağacın dibine doğru tâ sabaha girinceye kadar hep namaz kılıp duâ ediyordu". Harbe, asâ, direk, yenilmesi halâ! ve temiz bir hayvan, ayakta durdurarak deve semeri gibi bir şeyi sütre edinmek meşru olduğuna kıyâsen, ağaçlan da sütre edinmek evlâ tarîkle caizdir

[268] Diğer rivayetlerde bu hadîsin râvîlerinden olan Esved ibn Yezîd en-Nahaî'ye, Âişe: Namazı kesen şeyler nedir? diye sormuş...Oda Irak ehlinin mezhebi üzere: Namaza kadın ile köpek keser, demiş. İşte bunun üzerine Âişe, metindeki hadîsi söylemiştir.

Buhârî bu hadîsi beş bâb sonra yine tahrîc etmiştir

[269] Bunu Abdurrazzâk ile İbnıı Ebî Şeybe, kendi Muscmnafiarmda mevsûlen rivayet ettiler

[270] Bu ta'lîki de Abdurrazzâk mevsûien rivayet etmiştir

[271] Buhârî hadîsi burada ayrı ayrı iki senedle getirmiştir. Buhârî bu hadîsi "İblîs'in Sıfatı"nda da tahrîc etmiştir Namazı kesmeye çalışan böyle bir kimseye şeytân denilmesi mecazdır. în-.sanlardan İblîs ahlâklı kimselere mecazen şeytân denilmesi çoktur. Kur'ân'da da "İnsan ve cimi şeytânları" (el-En'âm: 112) buyurulmuştur.

Peygamber de: - Şubhesiz: karını, yâni kendisinden hiç ayrılmayan seyrânı, onunla beraberdir" buyurmuştur (Müslim, Salât, "Namaz kılanın önünden geçeni men' etmek babı").

[272] Yânî mekruh olur mu, olmaz mı? Yâhud namaz kılanı alıkoyduğu zamanki karşılama ile alıkoymadığı zamanki arası ayrılır mı? İşte musannif Buhârî bu tafsî le meyi ettt. Ve Usmân ile Zeyd ibn Sâbit'ten zikrettiği ve zahiri ihtilâf olan iki haberi bir yere cem' etti... (İbn Hacer).

[273] Bu hadîsten, uyuyan kimsenin arkasında namaz kılmanın cevazı hükmü istin-bât olunuyor. Mâlik, Mücâhid, Tâvûs ise uyuyandan, namaz kılana işgal edecek bir şey gelmesi ihtimâline ve namazı tenzih maksadına binâen bunu mekruh saymışlardır

[274] Bu hadîs ayniyle bu isnâdla "Yaygı üzerinde namaz" babında, yânî Kitâbu's-Salât'm 22. babında da geçmiştir. Hadîsin buradaki başlığa uygunluğu, yânî başlığa delâlet ciheti açıktır. Peygamber'in, farz namazları dâima mescidde cemâatle kıldığı bilindiği için, evinde kıldığı bu namaz elbette sünnet, tatavvu', nafile, yânî farzlara ilâve olarak kıldığı namazlardır.

Namaz kılanın karşısında kadının yatması namazı kesmezse, önünden geçmesi evlâ tarikle kesmez. Selefte de, halefte de fakîhler cumhurunun; bu arada Ebû Hanîfe, Mâlik ve Şafiî'nin görüşü budur

[275] Bu "Namazı hiçbir şey kesmez" hükmü, tahsis edilmiş ânım bir hükümdür. Çünkü konuşmak ve ameli kesîr, namazı keser. Yâhud da bundan murâd, haklarında niza edilen kadın, eşek ve köpekten hiçbiri namazı kesmez demektir (Kastallânî).

[276][276] Zeyneb, Peygamber'in en büyük kızıdır. Kocası Ebu'l-Âs ibnu'r-Rabî' ibn Abdi'I-Uzzâibn Abdişşemsibn Abdi Menâf tır. Bu zât " *ûkn '^ = Bathâ'nın ars-lan yavrusu" lakabıyle meşhur olmuştur. Bunun annesi Hadîce binîu Huvey-lid'in ana baba bir kızkardeşi Hind bintu Huveylid'dİr. Ebu'I-Âs, Câhiliyet'te Mekke'nin mal çokluğu, güzel ticâret, doğruluk ve emânet hususlarında parmakla gösterilen ricalinden idi. Nübüvvetten önce, Peygamber'in hemen her gün beraber olduğu, sabah akşam beraber yemek yediği sıkı dostlarından idi. Henüz vahy gelmeden evvel, Hadîce, kızları Zeyneb'i bu Ebu'1-As'a vermeyi Pey-gamber'e teklîf etmiş, o da zevcesine hiçbir hususta muhalefet etmemek âdetinde olduğu için, derhâl muvafakat etmişti. Bu zevç ile zevcenin arasını, Bedr'den sonra İslâm ayırdı. Sonradan Ebu'l-Âs îmân etmekle yine Peygamber dâmâdlı ğı ile şereflenmiştir. Bedir esirleri arasında iken Zeyneb'in Mekke'den annesi Hadîce'nin hediyesi olan gerdanlığı, kocasını kurtarma fidyesi olarak göndermesi, Peygamber'in gerdanlığı görüp tanıması, ve meclise "İsterseniz bunu sahibine idde ediniz" teklifinde bulunması, cidden insanı inceltip duygulandıracak ve tekrar tekrar okunmaya değer vakıalardır.

Umâme bintu Ebi'l-Âs ibni'r-Rabî', Peygamber'in pek sevgili torunu İdi. İbn Sa'd'm Âişe'den rivayetine göre, Rasûluliah'a bir defa

boncuktan bir gerdanlık hediye edilmiş. "Bunu ev halkından en çok sevdiğime vereceğim" buyurmuş. Kadınlar Âişe'yi kasdederek: Ebû Kuhâfe'nin kızı bunu kazandı, ' demişler. Derken Peygamber Umâme bintu Zeyneb'i İsteyip gerdanlığı onun boynuna takmıştır. Diğer rivayette "Bunu en merhametli olanınız kimse ona vereceğim" buyurmuş ve kiSâdeyi Ebu'I-Âs'ın Zeyneb'den olan kızının boynuna kendi eliyle bağlamıştır. Bu Umâme, babası ölünce Zubeyr ibnu'I-Avvâm'ın vesayetinde kalmıştır. O da Umâme'yi, Fâtıma'nın vefatından sonra Alî İbn Ebî Tâlib ile evlendİrmiştir.

[277] Rasûlullah'ın bunu yapması, cevazını beyân içindir. Bu, kıyamete kadar devam edecek bir kaanûndur. Nitekim Ebû Hanîfe. Şafiî ve Ahmed ibn Hanbel'in mez-hebleri de budur. Sâdece Mâlikîler cevazı kabul etmezler.

Müslim'deki "Peygamber'i omuzunda Umâme olduğu hâlde imâm olarak halka namaz kıldırır gördüm" rivayeti, bunun farz namazda yapıldığını açık olarak gösterir. Zâten Peygamber mescidde yalmz farz namazları kılmak, sünnet ve nafileleri evinde kılmak âdetinde idi.

[278] Yânî mekruh olur mu, olmaz mı? Babın hadîsi bunda kerahet olmadığına delâlet etmektedir.

[279] Bu hadîs az bir farkla "Musallînin elbisesi secdede kadına dokunur" babında (19. bâbda) geçmişti

[280] Bundan evvelki başlıkta, kadın namaz kılan erkeğin elbisesine değse de, namazın şahinliğinin beyânı vardı. Bu başlıkta ise, namaz kılan erkeğin vücûdunun bir kısmı kadına dokunsa da, namazın yine sahîh olacağının beyânı vardır.

Erkek ile kadının birbirine el sürmeleri, abdest bozacağı görüşünde olan Şâfiîyye'ye karşı, bu hadîsle de hüccet getiriliyor. Onlar ise arada belki bir hâil vardı, yâhud ellemekle abdest bozulmaması ihtimâl ki peygamberlik hususiyet-, lerindendir diye te'vîl ederler.

[281] Daha evvel de söylediğimiz gibi, bu hadîs, maksûd ve ma'nâ bir olmakla beraber, el-Câmi'u's-Sahîh'\n birçok bâblarında ayrı ayrı yollardan ve değişik lâfızlarla Hz. Âişe'den rivayet edilmiştir.

[282] Buhârî bu hadîsi Kitâbu'l-Vudû'un 73. "Namazda iken üzerine pislik atılan yâ-hud cife atılan kimsenin namazı fâsid olmayacağı" babında delil olarak getirmişti. Burada da bâzı küçük lâfız farklanyle bâb başlığına dclîl olmak üzere tekrar getirmiştir.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

8- KİTÂBU MEVÂKÎTTS-SALÂT

(Namaz Vakitleri Kitabı)

1- Namaz Vakitleri ve Faziletleri Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: "Çünkü namaz, mü'minler üzerine vakitleri belli bir farz olmuştur"(en-Nisâ. 103)

Yânî Allah müzminlere bu farzın vakitlerini ta'ym etmiştir [1].

1- Bize Abdullah ibn Mesleme tahdîs edip şöyle dedi: Ben Mâ-lik'in huzurunda okudum; o da İbn Şihâb'dan (o, şöyle demiştir): Umer ibn Abdilazîz bir gün ikindi namazını geri bıraktı. Yanına Zu-beyr ibnu'l-Avvâm'ın oğlu Urve girdi de, ona şunu haber verdi: Mu-gîre ibn Şu'be Irak'ta iken bir gün namazı geç bırakmıştı. Bunun üzerine Ebû Mes'ûd el-Ensârî onun yanma girdi de: Yâ Mugîre! Bu, namazı geç bırakma nedir? Kat'î bilmez misin ki, Cibril indi namaz kıldı [2]. Rasûlullah da (ardında) kıldı. Sonra bir daha kıldı, Rasûlul-lah da kıldı.Sonra bir daha kıldı. Rasûlullah da kıldı.Sonra bir daha kıldı, Rasûlullah da kıldı. Sonra bir daha kıldı, Rasûluliah da kıldı [3].

Sonra: "İşte bununla emr olundum" dedi [4].

Bu sözlerin sonunda Umer ibn Abdilazîz, Urve'ye: Söylemekte olduğunu iyi bil. Namaz vakitlerini Rasûlullah için ikaame eden, yânı vakitleri ta'yîn eden Cibril'in kendisi midir? dedi. Bunun üzerine Urve de: Beşîr ibn Mes'ûd, babasından böyle tahdîs ederdi, dedi. Yine Urve şöyle dedi: Yemîn olsun (teyzem) Âişe bana, Rasûlullah(S)'ın henüz hücresinde güneş varken ve gölge hücreden yükselmeden ikindiyi kılar olduğunu söyledi [5]

2- Bab: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

'Hepiniz O'na dönün, O'ndan korkun. Namaza devam edin, müşriklerden olmayın" (er-Rûm: 31) [6]

2-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Abdu'I-Kays hey'eti, Rasûlullah'ın huzuruna geldiler ve: Biz şu topluluktan Rabîa kabîlele-rindeniz. Biz sana başka zaman değil, yalnız haram ayda ulaşabiliriz. O halde bize bir şey emret de, biz onu senden alalım ve arkamızda kalanları ona da'vet edelim, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Ben sizlere dört şey emrediyor ve dört şeyden nehy ediyorum: Allah'a îmân etmek" dedikten sonra, Allah'a îmân etmeyi onlara şöyle tefsîr etti: "Lâ ilahe ille'ilah- Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim Allah 'in Rasûl'ü olduğuma şahadet etmek, namazı dosdoğru kılmak, zekâtı edâ etmek, ganimet aldıklarınızın beşte birini bana ver-menizdir. Dubbâ', hantem, muhayyer ve nakîrden nehyediyorum" (Yânî, bu isimlerdeki kablara şıra kurmaktan nehyediyorum)[7].

3- Namazı Dosdoğru Kılmak ÜzereineBey'at Babı [8]

3.......Bize Kays (ibn Ebî Hazım), Cerîr ibn Abdillah'tan tah-

dîs etti. O: Ben Rasûlullah'a, namazı dosdoğru kılmak, zekât vermek ve her müslümâna samimiyetle hayır isteyici olmak üzere bey'at ettim, demiştir[9].

4- Bab: Namaz Kılmak (Günahlara) Keffarettir

4-.......Bana Şakîk tahdîs edip şöyle dedi: Ben Huzeyfe'den işittim, şöyle dedi: Biz Umer (R)'in yanında oturuyorduk. Umer: Rasûlullah (S)'ın fitne hakkındaki sözünü hanginiz ezberinde tutuyor? diye sordu.Ben ezberimde tutuyorum,hem de Rasûlullah'ın söylediği gibi, dedim. Umer: O'na (yânî Peygamberce) yâhud buna (bu makaaleye) karşı çok cesursun, dedi [10] Ben: İnsanın ehli, malı,

çocukları ve komşusu yüzünden uğradığı fitneye, namaz, oruç, sadaka, iyiliği emr, kötülükten nehy keffâret olur, dedim. Umer: Sormak istediğim bu fitne değildir, lâkin denizin dalgalanması gibi dalgalanacak olan fitnedir, dedi. Bunun üzerine Huzeyfe: Ey Mü'minlerin Emîri, o fitneden senin üzerine bir şey yoktur. Çünkü seninle onun arasında kilitli bir kapı vardır, dedi. Umer; Kapı kırılacak mı, yoksa açılacak mı? diye sordu. Huzeyfe: Kırılacak, dedi. Umer: O takdirde ebeden kilitlenemiyecek, dedi [11]. Biz Huzeyfe'ye: Umer kapıyı biliyor mu? diye sorduk. Huzeyfe: Evet, yarından evvel bu gecenin geleceğini bildiği gibi (biliyordu). Ben ona, içinde hiçbir yalan yanlış bulunmayan bir söz söylemişimdir, dedi. (Râvî Şakîk ibn Seleme el-Esedî:) Biz kendimiz Huzeyfe'ye sormağa cesaret edemedik de, Mesrûk ibnu'l-Ecda'a: Kapı kimdir? diye sordurduk. O da kapıyı ondan öğrenip: Kapı Umer'dir, dedi [12].

5-....... İbn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Bir kimse (yabancı) bir kadından bir öpücük aldı[13]. Müteakiben o zât Peygamber'e geldi ve olan işi ona haber verdi. Bu hâdise üzerine Azîz ve Celîl olan Allah, şu âyeti indirdi:

'Gündüzün iki tarafında, gecenin de yakın saatlerinde dosdoğru namaz kıl. Çünkü güzellikler kötülükleri (günâhları) giderir. Bu, iyi düşünenlere bir ö'ğüddür" (Hûd: H4) [14].

Bunun üzerine o kimse: Yâ Rasûlallah, bu yalnız benim için mi? diye sordu. Rasûlullah (S): "Ümmetimin hepsi için, bütün ferdleri içindir" buyurdu [15].

5- Vakti İçinde Kılınan Namazın Fazileti Babı [16]

6-.......Bize Şu'be tahdîs edip, şöyle dedi: Bana Velîd ibnu'I-Ayzâr haber verip şöyle dedi [17]: Ben Ebû Amr eş-Şeybânî (96)'den işittim, şöyle diyordu: Abdullah ibn Mes'ûd'un evini işaret ederek, bize şu evin sahibi tahdîs edip şöyle dedi: Ben Peygamber'e: Amellerin hangisi Allah'a daha sevgilidir? diye sordum. Peygamber (S): "Vaktinde (kılman) namaz" buyurdu. Abdullah dedi ki: Sonra

hangisi? dedim. Peygamber: "Sonra ana-babaya iyilik etmek" buyurdu. Abdullah dedi ki: Sonra hangisi? dedim, Peygamber: "Allah yolunda cihâdetmek"buyurdu. İbn Mes'ûd: Bunları bana Rasûlullah (S) tahdîs edip söyledi. Daha ziyâdesini soraydım, yine bana haber verecekti, dedi [18].

6- Bab: Beş Namaz (Aralarındaki Günahkara) Keffarettir [19]

7-.......Ebû Hureyre (R) Rasûlullah (S)'tan şöyle buyururken

işitmiştir: "Re 'yinizi söyler misiniz: Birinizin kapısı önünde bir akarsu bulunsa, (ev sahibi) her günde beş defa onun içinde yaykansa, ne dersiniz? Bu yıkanma, onun kirinden pasından birşey bırakır mı?" buyurdu. Sahâbîler: Hayır, bu onun kirinden hiçbir şey bırakmaz, dediler. Rasûlullah "Beş (vakit) namaz da işte bunun gibidir. Onlarla Allah Taâlâ günâhları siler, mahveder" buyurdu [20].

7- Namazın Kendi Vaktinde Zayi' Kılınması Babı [21]

8-.......Bize Mehdî, Geylân'dan; o.daEnes'ten tahdîs etti. Enes (Haccâc namazı vaktinden te'hîr edince): Peygamber (S) zamanında mevcûd olanlardan hiçbir şey tanımıyorum, dedi. Kendisine: Namaz (Peygamber zamanında mevcûd olup devam eden bir şeydir, binâenaleyh bu umûmî selbedici kazıyye nasıl doğru olur?), denildi. Enes (cevâbında): O, kendisinde zayi' kılmalar, tağyîrler yapıp, zayi' etmiş olduğunuz bir şey değil mi? dedi.

9-.......Usmân ibn Ebî Ravvâd şöyle demiştir: Ben ez-Zuhrî'den

işittim, şöyle diyordu: Ben Dımaşk'ta Enes ibn Mâlik'in yanma girdim; o ağlıyordu. Ona: Seni ağlatan nedir? dedim. Enes: (Beni Rasûlullah zamanında) erişmiş olduklarımdan, namaz müstesna, hiçbir şeyi tanımaz olmaklığım (ağlatıyor). İşte bu namaz dahi zayi' edilmiştir, dedi [22].

Ve Bekr ibn Halef şöyle dedi: Bize Muhammed ibn Bekr el-Bursânî (203) tahdîs edip, şöyle dedi: Bize Usmân ibn Ebî Ravvâd, bu tarzda haber verdi [23].

8- Bab: Namaz Kılmakta Olan Kimse. Aziz ve Celil Olan Rabbına Munacat Etmektedir [24]

10-.......Bize Hişâm, Katâde'den; o da Enes'ten olmak üzere tahdîs etti. Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Her biriniz namaz kıldığı zaman şübhesiz Rabb 'ı ile münâcât eder. O hâlde sakın sağ tarafına tükürmesin, velâkin (sıkıştığında) sol ayağının altına (tükürsün)" buyurdu. Ve Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den şöyle dedi: "Ön tarafına yâhud önüne tükürmesin, velâkin (muztarr kalırsa) ya sol tarafına, ya ayaklarının altına (tükürsün)". Ve Şu'be ibnu'l-Haccâc yine Katâde'den olmak üzere şöyle dedi: "Önüne ve sağına tükürmesin, velâkin (sıkışırsa) .yer 50/ tarafına, ya (sol) ayağının altına tükürsün". Humeyd de Enes'ten; o daPeygamber(S)'den olmak üzere şöyle buyurduğunu söyledi: "Namaz kılmakta olan kimse kıblesine karşı ve sağ tarafına tükürmesin, lâkin (sıkışırsa) 50/ tarafına yâhud (sol) ayağının altına tükürür"[25].

11-.......Bize Katâde, Enes(R)'ten; o da Peygamber'den olmak üzere şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Secde ederken secdenizi tam yolunda yapınız. (Namaz kılan kimse) kollarını köpek gibi yere yaymasın. (Sıkışıp) tükürdüğü vakit de önüne ve sağ tarafına tükürmesin. Çünkü o, Rabb'ı ile münâcât etmektedir"[26].

9- Sıcağın Şiddetli Vaktinde Öğle Namazını Serinliğe Bırakmak Babı

12-.......Salih ibn Keysân şöyle dedi: Bize el-A'rac Abdurrahmân ve ondan başkası, Ebû Hureyre'den tahdîs etti. (Salih ibn Keysân dedi ki:) Ve yine Abdullah ibn Umer'in himayesinde bulunan Nâfi', Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti. Ebû Hureyre ile İbn Umer, bu râvîlerden her birine Rasûllulah'tan tahdîs

etmişlerdir. Rasûlul-lah (S) şöyle buyurdu: "Sıcak şiddetlendiği vakitte namazı serin/iğe bırakınız. Çünkü sıcağın şiddeti cehennemin kaynamasındandır"[27].

13-.......Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Peygamber'in müezzini öğle namazı ezanını, okumağa davrandı. Peygamber (S) hemen: "Serinliği bekle, serin/iği bekle!" buyurdu.-Yâhud da: "Bekle, bekle!" buyurdu.- Ve yine Peygamber: "Sıcağın şiddeti, cehennemin kaynamasındandır. Sıcak şiddetli olduğu zaman, (namazı serin vakte bırakıcılar olarak) namazdan geri durun, tâ tepelerin gölgelerini uzanmış gördüğünüz zamana kadar" buyurdu [28].

14-....... Bize Sufyân (ibn Uyeyne) tahdîs edip şöyle dedi: Biz bunu ez-Zuhrî'den ezberledik, o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre'den. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Sıcak şiddetli olduğu zaman namazı serin/iğe bırakın. Çünkü sıcağın şiddeti cehennemin kaynamasındandır. Cehennem ateşi Rabb'-ına şikâyet arzetti de: Yâ Rabb, bir kısmım bir kısmımı yedi (yânî ben beni yiyorum, izin ver) dedi. Allah da iki defa nefes almasına izin verdi. Nefesin biri kışın, diğeri yazın. İşte hissetmekte olduğunuz sıcağın en şiddetlisi ile soğuğun en şiddetlisi budur"[29].

15-.......Ebû Saîd şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Öğle namazını serinliğe bırakınız. Çüntyk sıcağın şiddeti, cehennemin kaynama-sındandır" buyurdu.

Sufyân es-Sevrî, Yahya el-Kattân ve Ebû Avâne, Hafs ibn Gı-yâs'a mutâbaat ettiler[30].

10- Öğle Namazını Seferde de Serinliğe Bırakmak Babı [31]

16-.......Ebû Zerr el-Gıfârî (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber'Ie birlikte bir seferde bulunuyorduk. Müezzin öğle namazı için ezan okumak istedi.

Peygamber (S) "Serinliği bekle!" buyurdu. Bir müddet sonra müezzin yine ezan okumak istedi. Peygamber yine: "Serinliği bekle!" buyurdu. Nihayet müezzin, biz tepelerin gölgelerini uzanmış gördüğümüz zamana kadar bekledi. Bunun üzerine Peygamber: "Şüb-hesiz sıcağın şiddeti cehennemin kaynamasındandır. Binâenaleyh sıcak şiddetlendiği zaman namazı serinliğe bırakın" buyurdu.

İbnAbbâs: "Tetefeyyeu zılâluhû = Gölgelerimeyillenir döner" (en-Nahl: 48) demektir, dedi[32].

11- Bab: Öğle Namazının Başlangıç Vakti, Güneşin Tam Ortadan Batıya Meylettiği Sıradır

Câbir: Peygamber (S) öğle namazını gündüzün ortasında sıcağın şiddetli olduğu zamanda kıldırırdı,

Dedi [33].

17-.......ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Enes ibn Mâlik şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) güneş (gündüzün ortasından) meylettiği zaman çıktı ve öğle namazını kıldırdı [34]. Akabinde minber üzerinde ayakta durdu, kıyamet saatini zikretti. Kıyamet gününde büyük büyük işler olacağını zikredip haber verdi. Sonra: "Bana birşey sormak isteyen varsa sorsun. Bu makaamımda durduğum müddetçe her ne sorarsanız hemen muhakkak haber veririm" buyurdu. İnsanlar ağlamakta ileri gittiler, Rasûlullah da: "Bana sorunuz" demeyi çoğalttı [35]. Derken İbn Huzâfe es-Sehmî ayağa kalkıp: Benim babam kimdir? diye sordu. Rasûlullah: "Baban Huzâfe'dir"buyurdu [36]. Sonra yine "Bana sorunuz" demeyi çoğalttı. Bunun üzerine Umer ibn Hattâb, iki dizi üstüne çöktü de: Biz Allah'ı Rabb, İslâm'ı dîn ve Muhammed'i peygamber olarak kabul ve tasdîk ettik, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah sükût etti. Sonra "Demincek cennet ile cehennem şu duvarın yüzünde bana arz olundu. Ben böyle hayrın ve şerrin benzerini görmedim" buyurdu.

18-.......Bize Şu'be, Ebu'l-Minhâl'den; o da Ebû Berze'den tahdîs etti (Ebû Berze -R- şöyle demiştir): Peygamber (S) sabah namazını her birimiz yanında oturanı tanıyacak kadar aydınlık olduğu zaman kıldırır, bu namazda altmıştan yüz âyete kadar okurdu. Öğle namazını güneş (batıya) meylettiği vakitte kıldırırdı[37]. İkindiyi de, birimiz (namazdan sonra mescidden) Medine'nin en uzak yerine gider dönerdi de, güneş henüz dipdiri bulunurdu[38]. Râvî Ebu'l-Mİnhâl dedi ki: Ben Ebû Berze'nin akşam namazı hakkında dediğini unuttum. Ebû Berze: Rasûlullah yatsı namazını gecenin (ilk) üçte birine kadar -sonradan dediğine göre, yarısına kadar- geriye bırakmakta be's görmezdi, dedi.

Ve Muâz ibn Muâz (196) dedi ki: Şu'be ibn Haccâc (yukarıda geçen isnâdıyle) şöyle dedi: Sonradan Ebu'l-MinhâPe diğer bir kerre daha kavuştum da kendisi: Yâhud gecenin üçte birine kadar, dedi[39].

19-.......Bana Gâlib el-Kattân, Bekr ibn Abdillah el-Muzenî'den; o da Enes ibn Mâlik'den tahdîs etti. O şöyle dedi: Biz Rasûlullah'ın arkasında öğle namazlarını kıldığımız zamanlarda sıcaktan korunmak için kendi elbiselerimiz üzerine secde ederdik [40].

12- Öğle Namazını İkindiye Kadar Geri Bırakmak Babı

20-.......Bize Hammâdibn Zeyd, Amr ibn Dinar'dan; o daCâbir ibn Zeyd'den; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Peygamber (S) öğle ile ikindiyi, akşam ile yatsıyı (birlikte) yedi rek'at ve sekiz rek'at olarak kıldırdı [41]. Eyyûb Sahtiyanı Câbir'e: Muhte-rnil ki bu yağmurlu bir (gündüz ve) gecede olmuştur, dedi. Câbir de: Muhtemildir, dedi.

13- İkindi Namazının Vakti Babı

Ve Ebû Usâme, Hişâm'dan: "Güneş Aişe'nin odasından çıkmadan" dedi [42].

21-.......Bize Enes ibn I yâd, Hişâm'dan o da babası Urve'den tahdîs etti. Âişe (R): Rasûluilah (S), ikindi namazını güneş Âişe'nin hücresinden çıkmamış hâlde iken kılardı, demiştir.

22-.......Âişe(R): Rasûlullah (S) ikindi namazım henüz Âişe'nin hücresinde güneş varken ve gölge Âişe'nin hücresinden yükselmeden kılardı, demiştir.

23-.......Bize Sufyân ibnu Uyeyne, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den; o da Âişe'den olmak üzere şöyle haber verdi: Âişe (R): Peygamber (S), güneş odamda zahirken ve henüz gölge yükselmemişken ikindi namazını kılardı, demiştir. Ve İmâm Mâlik, Yahya ibn Saîd, Şuayb ibn Ebî Hamza ve İbn Ebî Hafsa: "Güneş yükselmeden önce" diye rivayet etmişlerdir[43].

24-.......Bize Avf, Seyyar ibn Selâme'den haber verdi. O şöyle demiştir: Ben ve babam, Ebû Berze el-Eşlemi (R)'nin yanına girdik. Babam ona: RasûluIIah farz yazılmış namazı nasıl kılardı? diye sordu. Ebû Berze şöyle dedi: RasûluIIah, sizin Ûlâ Namazı diyegeldiği-niz zuhur (yâni öğle) namazını, güneş göğün ortasından batı cihetine kaydığında kıldırırdi[44]. İkindi namazını kıldırır, birimiz namazdan sonra Medine'nin en uzak yerindeki evine dönerdi de güneş henüz dipdiri bulunurdu. (Râvî Seyyar dedi ki:) Ben Ebû Berze'nin akşam namazı'hakkında söylediği sözü unuttum. Ebû Berze şöyle devam etti: RasûluIIah, sizin Atame adını vermekte olduğunuz yatsı namazını geri bırakmayı sever, tercîh, ederdi. Bu namazdan evvel uyumayı, ve ondan sonra oturup konuşmayı kerîh görürdü, hoşlanmazdı[45]. Sabah namazından da, insan kendi yanında oturanı tanıyacak kadar aydınlık olduğu zaman çıkar ve (bu namazda) altmışla yüz âyete kadar okurdu

25-.......Enes (R) şöyle demiştir: Biz ikindi namazını kılardık. Sonra insan Amr ibn Avf oğullan yurduna giderdi de, onları ikindi namazı kılıyorlar bulurdu [46].

26-.......Bize Ebû Bekr ibnu Usmân ibnSehlibn Huneyf haber verip şöyle dedi: Ben Ebû Umânıe (Es'ad ibn Sehl)'den işittim, şöyle diyordu [47]: Bir defa Umer ibn Abdilazîz'in arkasında öğle namazını kıldık. Sonra çıkıp Enes ibn Mâlik'in yanına girdik. Biz onu ikindiyi kılıyor hâlde bulduk. Ben ona: Ey amucam, şu kıldığın ne namazıdır? diye sordum. Enes: İkindi namazıdır; bu namaz, vaktiyle beraberinde kılmakta olduğumuz Rasûhıllah'm namazıdır, dedi [48].

14- İkindi Namazının Vakti Babı

27-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S), güneş henüz yüksek ve dipdiri olduğu halde ikindi namazını kıldırdı. Namazdan sonra Avâlî'ye gidecek insan giderdi de, güneş hâlâ yüksek bulunurken onların yanına varırdı. (Râvî dedi ki:)Avâlî'nin bâzı yerleri Medine'ye dört mil yâhud ona yakın mesafededir [49].

28-....... Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Enes ibn Mâlik'ten olmak üzere haber verdi. O şöyle demiştir: Bizler ikindi namazını kılardık. Namazdan sonra bizlerden Küba'ya gidecek olan kimse gider, güneş hâlâ yüksek bulunurken Kubâhlar'm yanma varırdı[50].

15- İkindi Namazını Kaçıran Kimsenin Günahı Babı

29-.......Rize Mâlik, Nâfi'den;oda İbn Umcr(R)'dcn haber verdi: O şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "İkindi namazını vaktinden kaçıran kimse sanki ehlini

ve malını elinden kaçırmış gibidir" [51] buyurdu. Ebû Abdillah şöyle dedi: Yetirukum a'mâlekum "Size amellerinizi eksiltti" demektir. Kendisinin bir yakınım öldürdüğüm yâhud ona âid malı aldığım zaman Vetertu'r-racule (denir) [52].

16- İkindi Namazını Terkeden Kimsenin Günahı Babı

30-.......Ebu'l-Melîh şöyle demiştir: Biz bulutlu bir günde Bureyde ile gazvede bulunduk. Bureyde şöyle dedi: İkindi namazını ta'-cîl ediniz. Çünkü Peygamber (S): "Herkim ikindi namazını (kasden) terk ederse ameli bâtıl olur" buyurdu [53].

17- İkindi Namazının Fazileti Babı

31-.......Bize İsmâîl, Kays'tan; o da Cerîr'den olmak üzere tahdîs etti. Cerîr ibn Abdillah el-Becelî (R) şöyle demiştir: Bizler Peygam-ber'in yanında bulunuyorduk. Peygamber (S) bir gece; yânî ayın on dördü olan bedr gecesi aya baktı da, şöyle buyurdu: "Sizler şu ayı, görülmesinden hiçbiriniz mahrum olmaksızın (yâhud birbirinize gösterebilmek için sıkışıp üstüste yığılmanıza hacet kalmaksızın) [54] hepiniz zahmetsizce görüyor olduğunuz gibi, Rabb'inizi de muhakkak öylece göreceksiniz [55]. Artık güneşin doğmasından ve batmasından evvelki namazların hiçbirinden ahkonmamamza muktedir olursanız, onu yapınız"[56]. Sonra şu âyeti okudu: "...Rabb'ini, güneşin doğuşun-dan evvel ve batışından önce hamd ile tesbîh eV (Kaaf: 39).

İsmâîl ibn Ebî Hâlid: Bu namazları yapın, sakın bu namazlar sizden kaçıp gitmesin, demiştir.

32-.......Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû

Hureyre(R)'den olmak üzere tahdîs etti. O, şöyle demiştir[57]:

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Bir takım melekler geceleyin, diğer takım melekler de gündüzün birbirlerini müteâkıb size gelirler. Bunlar sabah ile ikindi namazlarında birleşirler. Sonra içinizde kalmış olan melekler semâya yükselirler[58] Rabb'ları namaz kılmış kullarının hâller'ıni en iyi bilir olduğu hâlde, yine o meleklere: Kullarımı ne hâlde bıraktınız? diye sorar. Onlar da: Biz onları namaz kılar hâlde bıraktık ve yanlarına da namaz kılarlarken varmıştık, derler"[59].

18- Güneşin Batmasından Önce İkindi Namazından Bir Rek'atı Yetiştiren Kimse Babı [60]

33-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Biriniz ikindi namazından bir secdeyi gün batmadan evvel yetiştirdiği zaman, namazını tamamlasın. Sabah namazından da bir secdeyi gün doğmadan önce yetiştirdiği zaman, o da namazını tamamlasın" [61].

34-....... Bana İbrahim, İbn Şihâb'dan; o da Salim ibn Abdillah'tan; o da babasından olmak üzere tahdîs etti ki, babası Abdullah ibn Umer (R) ona, Rasûlullah'tan şu temsili işittiğini haber vermiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyuruyordu: "Sizden evvel gelen ümmetlere nis-betle sizin (dünyâdaki) bekaanız, (bütün güne nisbetle) ikindi namazından güneşin batmasına kadar olan müddet gibidir [62]. Tevrat ehline Tevrat verildi. Onunla çalıştılar. Lâkin gün yarıyı bulunca çalışmaktan âciz kaldılar. Fakat kendilerine yine birer kîrât (olan gündelikleri) verildi. încîl ehline de İncil verildi. Onlar da ikindi namazı vaktine kadar (onunla) çalıştıktan sonra, onlar da âciz oldular. Onlara da birer kîrât (olan gündelikleri) verildi. Sonra bize Kur'ân verildi. Güneşin batmasına kadar çalıştık ve bize ikişer kîrât olarak (gündelik) verildi. Bunun üzerine Tevrat ehli ile İncîl ehli: Ey Rabb'tmız, onlara ikişer kîrât, bize ise (yalnız) birer kîrât verdin; hâlbuki biz daha çok çalıştık, derler. Aziz ve Celîl olan Allah da: (Bütün gün

çalıştığınıza göre şart edilen) gündeliğinizden birşey kestim mi? diye sorar. Onlar: Hayır (kesmedin), derler. O da: İşte o benim fadlımdır ki, onu dilediğime veririm, buyurur*'[63].

35-....... Bize Ebû Usâme, Bureyd'den; o da Ebû Burde'den; o da Ebû Musa'dan olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Müslümanlara karşı Yahudiler ve Hnstiyaniar'ın hâli şuna benzer ki, bir adam bir takım kimseleri (sabahtan) gecenin girmesine kadar çalışmak üzere ücretle tutmuş. Bu işçiler günün yansına kadar çalıştıktan sonra: Senin (vereceğin) gündeliği istemeyiz, deyip savuşmuşlar (tam ücreti hakk etmemişler). O adam başkalarını ücretle tutup, kendilerine: Şu günü tamamlayın da şart ettiğim gündeliği size (eksiksiz) vereyim, demiş. Bu ikinci takım da çalışmağa koyulmuşlar. İkindi namazı vaktine gelince bunlar da (işten vazgeçip): Çalıştığımız senin olsun (gündelik istemeyiz), demişler. Bu sefer yine başkalarını ücretle tutmuş da, onlar günün kalan mikdârında, gün batıncaya kadar çalışmışlar ve (kendilerinden evvelki) her iki takımın gündeliklerini tastamam olarak hakk etmişler"[64].

19-Akşam Namazının Vakti Babı

Atâ ibn Ebî Rebâh: Hasta oİan kimse akşam namazı ile yatsı namazı arasım birleştirir demiştir [65]

36-.......Bize el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Râfi' ibn Hadîc'in himayesinde olan Ebu'n-Necâşî -ki o, Atâ ibnu Suheyb'dir- tahdîs edip şöyle dedi: Ben Râfi' ibn Hadîc(R)'den işittim, şöyle diyordu: Biz akşam namazını Peygamber ile birlikte kılardık da, her birimiz namazdan çıktıktan sonra attığı okların düştüğü yerleri muhakkak görürdü [66].

37-.......Bize Şu'be, Sa'd'dan; o da Muhammed ibn Amr ibni'l-Hasen ibn Alî'den olmak üzere tahdîs etti. O şöyle demiştir:

Haccâc Medine'ye geldiğinde, biz Câbir ibn Abdillah'a (namaz vaktini) sorduk. Câbir de şöyle dedi [67]: Peygamber (S) öğleni (zevalden sonra) gündüzün sıcağında, ikindiyi henüz güneş beyaz ve tertemiz iken, akşamı güneş battığında, yatsıyı da bazen erken, bazen geç kıldırırdı. Cemâati toplanmış gördüğünde erkence kıldırır; gecikdiklerini gördüğünde namazı geri bırakırdı. Sabah namâzmı ise onlar yâ-hud Peygamber karanlıkta kılarlardı [68].

38-.......Seleme ibnu'1-Ekva' (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber'le beraber akşam namazını güneş hicâbla gizlendiği zaman (yânı ufuk çizgisinin arkasına girip görünmez olduğu zaman) kılardık [69].

39-.......İbn Abbâs (R): Peygamber (S) birleştirilmiş olarak yedi rek'at ve yine birleştirilmiş olarak sekiz rek'at kıldırdı, demiştir [70].

20- Akşam Namazına Işa Denilmesini Kerih Gören Kimse Babı

40-....... Bana Abdullah el-Muzenî (R) şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Bedeviler takımı sizin şu namazınızın, yânî akşam namazınızın isminde size gâlib gelmesinler". Peygamber -yâhud Abdullah ibn Mugaffal el-Muzenî- Bedeviler (akşam namazına) ışâ derler, dedi [71].

21- (Hadislerde) Işa ve Ateme'nin Zikredilmesi [72] ve Ateme İsmini Işa Ma'nasına Kullanmayı Caiz Gören Kimse Babı

Ebû Hureyre dedi ki: Peygamber (S):

"Münafıklara en ağır gelen namaz ışâ ile fecr namazlarıdır" buyurdu [73] Yine Peygamber (Ebû Hureyre'ye hitaben): "Eğer onlar ateme ve fecr namâzlarmdaki fazileti bilir olsalardı, (muhakkak ona emekliyerek dahî gelirlerdi)" buyurdu [74].

Ebû Abdillah el-Buhârî:

İhtiyar edilecek olan, Yüce Allah'ın "Ve min ba'di salâtVl-ışâ" (en-Nûn 58) kavlinden dolayı, ışâ denilmesidir,

dedi.

Ve Ebû Musa'dan: Bizler işâ namazı sırasında nevbetleşe Peygamber'e

giderdik. Peygamber bu namazı karanlık iyice şiddetleninceye kadar geriye bıraktı, dediği zikrolunur [75]

Ve Ibn Abbâs ile Aişe: Peygamber, ışâ namazını oyalanıp geceye bıraktı, dediler [76].

Bâzıları da Aişe'den: Peygamber ateme namazını geceye bıraktı, dediğini söylediler [77].

Ve Câbir: Peygamber, ışâ namazını kıldırdı, dedi [78]. Ebû Berze de:

Peygamber ışâ namazını te'hîr ederdi, dedi79. Enes de: Peygamber el-ışâe'1-âhire namazım geriye bıraktı,

dedi. Keza İbn Umer, Ebû Eyyûb ve İbn Abbâs:

Peygamber (S) mağrib namazını ve ışâ namazını kıldırdı, demişlerdir [79]

41-.......Salim şöyle demiştir: Bana babam Abdullah ibn Umer (R) haber verip şöyle dedi: Rasûlullah (S) bir gece bize ışâ namazını küdırdı, ki o namaz insanların "ateme" diye isimlendire geldikleri namazdır. Sonra namazı bitirip

bize karşı döndü de şöyle buyurdu: "Bu gecenizi gördünüz mü! İşte bu geceden i 'tibaren yüz senenin başında (bu gün) yeryüzünde bulunanlardan hiçbir kimse kalmayacaktır [80]

22-İnsanlar Toplandıkları Yahud Toplanmakta Geciktikleri Zaman Yatsı Namazının Vakti Babı

42-.......Muhammed îbn Amr şöyle demiştir: Biz Câbir ibnAbdillah'a Peygamber'in namazından sorduk. O da şöyle dedi: Peygamber, öğle namazını (zevalden sonra) gündüzün sıcağında; ikindiyi henüz güneş dipdiri iken; akşamı güneş battığında; yatsı namazını da insanlar toplanıp çoğaldıkları zaman erken vaktinde; insanlar az birikip toplanmayı geciktirdikleri zaman ise geç kıldırırdı. Sabah namazını ise karanlıkta kıldırırdı [81].

23- Yatsı Namazının Fazileti Babı

43-.......Urve'ye de Âişe (R) haber verip şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir gece yatsı namazını geç vakte kadar geri bıraktı. Bu, henüz İslâm yayılmadan evvel idi [82]. Peygamber (o gece hücresinden) çıkmadı. Nihayet Umer: (Buradaki) kadınlar, çocuklar uyuyakaldi-lar, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah dışarı çıktı ve^mescid ahâlîsine hitaben: "Şimdi yeryüzünde bu namazı sizden başka kimse beklemiyor" buyurdu [83].

44-.......Ebû'Mûsâ (R) şöyle demiştir: Ben ve gemiden benimle gelmiş olan arkadaşlarım Bakîu Buthân'da konaklamıştık [84]. Peygamber (S) de Medine'de idi. Her gece yatsı namazı vaktinde Peygamber'in huzuruna bizimkilerden beş on kişilik bir cemâat nevbetle giderlerdi. Ben ve arkadaşlarım bir defasında Peygamber'i kendisine âid bir işle meşgul bulduk [85]. Ondan dolayı namazı, gecenin yarısı oluncaya kadar geciktirdi. Sonra Peygamber çıktı ve cemâate

namazı kıldırdı. Namazı bitirince, yanında hâzır olanlara: "Gitmeye acele etmeyiniz. Seviniz, insanlar içinde sizden başka bu saatte namaz kılan kimsenin bulunmaması-Allah'ın size hâss olan ni'metlerinden-dir -yâhud da: Bu saatte sizden başka kimse namaz kılmadı-" buyurdu. Bu iki sözden hangisini buyurduğunu ,râvî Ebû Mûsâ bilmiyor. Yine Ebû Mûsâ: Bunun üzerine bizler yerimize döndük ve Rasûlul-lah'tan bunu işitmiş olmamız sebebiyle sevinip ferahlandık, dedi [86].

24-Yatsı Namazından Önce Uyumanın Mekruh Görülmesi Babı

45-.......Bize Hâlid el-Hazzâ, Ebu'l-Minhâl'den; o da Ebû Berze(R)'den olmak üzere tahdîs etti. O şöyle demiştir: Rasûlullah (S) yatsı namazından önce uyumayı ve ondan sonra da oturup konuşmayı kerîh görürdü [87].

25- Uyku Basmasına Yenilen Kimsenin Yatsı Namazından ' Evvel Uyuması Babı

46-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) yatsı namazını bir gece geç vakte kadar bıraktı. Nihayet Umer (Peygamber'in hücresine doğru) yüksek sesle: es-Salâte, (mescidde bulunan) kadınlar ve çocuklar uyudular, diye nida etti. Bunun üzerine Rasûlullah çıktı da "Bu namazı yer ahâlîsinden sizden başka hiç kimse beklemiyor" buyurdu. Râvî: (Yatsı namazı) o zamanlarda Medine'den başka yerde kılınmazdı, dedi [88].

Yine Râvî: 0 zamanlar müslümânlar yatsı namazını, kırmızılığın kaybolmasından gecenin ilk üçte birine kadar olan vakit içinde kılarlardı, dedi [89].

47-.......Bize Abdurrezzâk haber verip şöyle dedi: Bana İbn Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Nâfi' haber verip şöyle dedi: Bana Abdullah ibn Umer

şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) bir gece yatsı namazında meşgul kılındı da bu namazı o kadar te'hîr etti ki, bizler mescidde uyuduk, sonra uyandık, sonra yine uyuduk, sonra yine uyandık. Sonra Peygamber yanımıza çıktı, sonra: "Şimdi yer ahâlîsinden, sizden başka bu namazı bekleyen kimse yoktur" buyurdu.

İbn Umer, uyumakla namaz vaktini kaçırmaktan korkmadığı zaman yatsının takdimi ile te'hîri arasında fark gözetmezdi, hattâ yatsıyı kılmadan evvel yatar uyurdu.

İbn Cureyc şöyle dedi: Ben Atâ ibn Ebî Rebâh'a bunu söyledim de, o bana şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'tan işittim, o şöyle diyordu: Rasûlullah ışâ namazım bir gece o kadar geç bıraktı ki (mesciddeki) insanlar uyudular, uyandılar, yine uyudular, yine uyandılar. Bunun üzerine Umer ibnu'I-Hattâb ayağa kalktı da (yüksek sesle): es-Salâte, dedi [90].

Atâ şöyle dedi: İbn Abbâs şöyle dedi: Derken Allah'ın Peygam-ber'i (hücresinden) dışarı çıktı. Başı su damlatır hâlde ve elini başı üzerine koymuş vaziyette çıkışı hâlâ gözümün önündedir. Gelişini müteakıb: "Ümmetime meşakkat yükleyecek olmasaydım, muhakkak onlara bu namazı böyle kılmalarını emrederdim" buyurdu.

İbn Cureyc dedi ki: Ben Atâ'dan, Peygamber'in kendi elini başına koyması keyfiyyetini, İbn Abbâs'ın haber verdiği gibi iyice tesbit ve ta'rîf etmesini istedim. Atâ benim için parmakları arasını biraz ayırdıktan sonra parmak uçlarını tepesi üzerine koydu. Sonra bitiştirip o hey'ette başının üzerine yürüttü, gezdirdi. Nihayet baş parmağı yüz cihetinden kulak yumuşağına değinceye kadar (yukarıdan aşağı) dulununa ve sakalının kenarına doğru indirdi [91]. Bunu böylece (tekrar tekrar yaparken) ne eksiltiyor, ne de acele ediyordu. Müteakiben Peygamber: "Benim tarafımdan ümmetim üzerine meşakkat yüklemek olmasaydı, muhakkak onlara, bu namazı böyle kılmalarını emrederim" buyurdu [92].

26-Yatsı Namazının Vakti Gece Yarısına Kadardır Babı

Ebû Berze: Peygamber (S) yatsı namazını geri bırakmayı müstehâb görürdü,

dedi [93].

48-....... Bize Zaide, Humeyd, et-Tavîl'den; o da Enes'ten olmak üzere tahdîs etti. Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), ışâ namazını gece yarısına kadar te'hîr etti, sonra namazı kıldırdı, sonra da: "(Bu saatte) insanlar namaz kılıp uyumuşlardır. Siz ise namaz kılmayı beklediğiniz müddetçe (bir nevi') namazda demeksiniz"'buyurdu.

İbnu Ebî Meryem şunu ziyâde etti: Bize Yahya ibn Eyyûb haber verip şöyle dedi: Bana Humeyd tahdîs etti, O, Enes'ten işitmiştir. Enes: Peygamber'in o namazı geciktirdiği gecede, Peygamber'in yüzüğünün parıltısı hâlâ gözümün önündedir, demiştir [94].

27- Sabah Namazının Fazileti Babı

49-.......Bize Kays tahdîs etti. Bana Cerîr ibnu Abdillah (R) şöyle dedi:

Bizler bir gece Peygamber'in yanında bulunuyorduk. Peygamber (S) ayın on dördü olan bedr gecesinde aya baktı da şöyle buyurdu: "Dikkat edin, sizler şu ayı birbirinize gösterebilmek için sıkışıp üstüste yığılmanıza hacet kalmaksızın hepiniz zahmetsizce görüyor olduğunuz gibi -yâhud: Görülmesinde bir seçilememezliğe ve şübheye düşmeksizin görüyor olduğunuz gibi- Rabb'inizi de muhakkak göreceksiniz. Artık güneşin doğmasından ve batmasından evvelki namazların hiçbirinden alıkonmamanıza muktedir olursanız, onu yapınız"- Sonra şu âyeti söyledi: "Rabbini, güneşin doğuşundan evvel ve batışından önce hamd ile tesbîh et" (ei-Kaaf: 39}[95],

50-.......Bize Hemmâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Hamza, Ebû Musa'nın oğlu Bekr'den; o da babasından olmak üzere tahdîs etti. O (yânî Ebû Mûsâ -R-) şöyle demiştir:

Rasûlullah (S): "İki serinlik namazını (yânî sabah ve ikindi namazlarını) her

kim kılarsa cennete girdi" buyurdu [96].

Ve İbnu Recâ şöyle dedi: Bize Hemmâm ibn Yahya, Ebû Ham-za'dan tahdîs etti ki, ona da bunu Abdullah ibn Kays'ın oğlu Ebû Bekr haber vermiştir [97].

51- Bize İshâk ibn Mansûr, Habbân'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bize Hemmâm tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Cemre, Abdullah ibn Kays'ın oğlu Ebû Bekr'den; o da babasından; o da Peygambcr'den olmak üzere bu hadîsin benzerini tahdîs etti " [98]

28- Sabah Namazının Vakti Babı

52-.......Bize Hemmâm Katâde'den; o da Enes(R)'ten olmak üzere tahdîs etti. Ona da Zeyd ibn Sabit (R), Peygamber ile beraber sahur yemeği yediklerini, sonra namaza durduklarını tahdîs etmiştir. (Enes dedi ki:) Ben, Sahur yemeği ile namaz arasında ne kadar zaman geçmişti? diye sordum. Zeyd: Elli yâhud altmış (âyet okuyacak) kadar, dedi [99].

53-....... Ravh dedi ki: Bize Saîd {ibnu Arûbe), Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik'ten olmak üzere tahdîs etti. Allah'ın Peygamberi (S) ile Zeyd ibn Sabit (R) beraber olarak sahur yemeği yemişler. Sahûr yemeğini bitirdikleri zaman Allah'ın Peygamberi namaza kalkınca hep beraber namazı kılmışlar [100]. Ebû Katâde dedi ki: Ben Enes'e: Sahur yemeklerinden ayrılmaları ile sabah namazına girmeleri arasında ne kadar zaman olmuş? diye sordum. Kişinin elli âyet okuyacağı zaman kadar, dedi.

54-.......Ebû Hazım, Sehl ibn Sa'd(R)'den işitmiştir. O şöyle diyordu: Ailem içinde sahur yemeğini yerdim de sonra sabah namazını Rasûlullah ile beraber kılmayı yetiştirebilmem için bana sür'atli davranış olurdu (yânî, evimden çıkmakta acele ederdim).

55-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Zubeyr'in oğlu Urve haber verdi. Ona da Âişe haber verip şöyle demiştir: Mü'mine kadınlar Rasûlullah ile beraber sabah namazında örtülerine örtünerek hâzır bulunurlar, sonra namazı yerine getirdikleri zaman evlerine dönerlerdi de daha henüz ortalık alaca karanlık olduğundan dolayı onları kimse tanımazdı [101].

29- (Güneş Doğmadan Evvel) Sabah Namazından Bir Rek'at Yetiştiren Kimse Babı

56-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Her kim güneş doğmadan evvel sabah namazından birrek'-at yetiştirirse, o sabah namazını yetiştirmiş olur. Her kim de güneş batmadan önce ikindi namazından bir rek'atyetiştirirse, o ikindi namazını yetiştirmiş olur" [102].

30- (Güneş Batmadan Evvel) İkindi Namazından Bir Rek'at Yetiştiren Kimse Babı [103]

57-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Namazdan bir rek'at yetiştirebilen, o namazı yetiştirmiş olur" buyurdu [104].

31- Sabah Namazından Sonra Güneş Yükselinceye Kadar Namaz(ın Hükmü Nedir?) Babı

58-....... Bize Hişâm (ed-Destevâî), Katâde'den; o da Ebu'l-Âliye'den; o da İbn Abbâs'tan olmak üzere tahdîs etti. İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Kendilerinden râzî olunmuş bir çok adamlar -ki bence onların en râzî olunanı Umer ibn Hattâb'dır- Peygamber (S)'in, sabah namazından sonra güneş işrâk edinceye

(yânı o vakte gelinceye) kadar, ikindi'namazından sonra da gün batıncaya kadar namaz kılmaktan nehyetmiş olduğunu benim yanımda şahadet etmişlerdir [105].

Bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahya (el-Kattân), Şu'be'den; o da Katâde'den olmak üzere tahdîs etti. (Katâde dedi ki:) Ben Ebu'l-Âliye'den işittim; o da İbn Abbâs'tan; o: İnsanlar bu hadîsi bana tahdîs ettiler, demiştir [106].

59-.......Bize Yahya ibn Saîd, Hişâm'dan tahdîs etti. Hişâm: Bana babam haber verdi, dedi. Babası Urve: Bana İbn Umer haber verdi, dedi. İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasülullah (S): "Kılacağınız namaz için güneşin doğma zamanını ve batma zamanını taharri (yânî arayıp intihâb) etmeyiniz" buyurdu [107].

Ve Urve ibnu'z'-Zubeyr şöyle dedi: Bana îbn Umer tahdîs edip şöyle dedi: Rasülullah (S) şöyle buyurdu: "Güneşin hâcibi tulü edip göründüğü vakit tâ güneş yükselinceye kadar, güneşin hâcibi battığı vakitte tâ gâib oluncaya kadar namazı te'hîr ediniz" buyurdu [108].

Abdetu'bnu Süleyman, bu hadîsi rivayet etmesinde Yahya ibn Saîd el-Kattân'a mutâbaat etti [109].

60-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) iki türlü alış verişten, iki türlü giyinişten, bir de şu iki namazdan n'ehiy buyurdu: Sabah namazından sonra gün doğuncaya kadar, ikindi namazından sonra da gün batıncaya kadar namaz kılmaktan nehiy buyurdu. Keza istimali sanıma ile bürünmekten, bir de tek sevb İçinde avret yerini göğe doğru açacak biçimde ihtıbâ etmekten nehiy buyurdu. Keza munâbeze suretiyle alış verişten ve bir de mulâbese suretiyle alışverişten nehiy buyurdu [110]

32- Bab: Musallı, Kılacağı Namaz İçin Güneşin Doğuşu Öncesi Vakti Seçmez

61-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer'den olmak üzere tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Rasûlullah (S): "Herhangi biriniz kılacağı namazı için güneşin doğuşu ve batışı sıralarını seçip de tam o vakitlerde namaz kılmasın" buyurdu.

62-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Atâ ibnu Yezîd el-Cunde'î haber verdi. O Ebû Saîd el-Hudrî (R)'den şöyle derken işit-mistir: Ben Rasûlullah (S)'tan işittim: "Sabah namazından sonra güneş yükselinceye kadar hiçbir namaz olmaz; ikindi namazından sonra da güneş kayboluncaya kadar hiçbir namaz olmaz" buyuruyordu.

63-.......Bize Şu'be, Ebu't-Teyyâh'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Humrân ibn Ebân'dan işittim, o Muâviye'den tahdîs ediyordu. Muâviye ikindiden sonraki iki rek'atı kasd ederek şöyle demiştir: Sizler öyle bir namaz kılıyorsunuz ki, yemîn olsun biz Ra-sûlullan ile o kadar beraber bulunduk da, onun bu namazı kıldığını hiç görmedik. Ve yine yemîn olsun ki, bilâkis O bu namazı kılmaktan nehiy buyurmuştur [111].

64-......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şu iki namazdan nehiy buyurdu: Sabah namazından sonra gün doğuncaya kadar, ikindi namazından sonra da gün batıncaya kadar namaz kılmaktan nehiy buyurdu.

33- İkindiden Sonra ve Bir de Sabah Namazından Sonra Müstesna: Namaz Kılmayı Kerih Görmeyenler Babı

Bu kerîh olmamayı Umer, İbn Umer, Ebû Saîd ve Ebû Hureyre rivayet etmişlerdir [112].

65-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Ben arkadaşlarımı nasıl kılar gördüm ise, ben de öyle kılarım. Ne gece, ne de gündüz hiçbir kimseyi istediği gibi namaz kılmaktan nehy etmem. Yalnız güneşin doğuşu ile batışını taharri

etmeyiniz [113].

34- İkindi Namazından Sonra Kılınagelen Faiteler ve Benzeri Namazlar (Cenaze ve Ratibeler Gibi) Babı

— Kurayb, Ümmü Seleme'den olmak üzere şöyle dedi: Peygamber (S) ikindiden sonra iki rek'at namaz kıldı

da: "Abdu'l-Kays'tan bir takım insanlar beni öğle , namazının ardındaki iki rek'attan alıkoymuşlardı" dedi [114].

66-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ı vefat ettiren Allah'a yemîn olsun ki, Rasûlullah o iki rek'atı Allah'a kavuşuncaya kadar terk etmedi. Namaz kılmağa kudreti kesilmedikçe de Yüce Allah'a kavuşmadı. Namazlarının birçoğunu oturarak kılardı. Âişe ikindiden sonraki iki rek'atı kasdederek, Peygamber bu iki rek'atı kılardı. Lâkin ümmete ağır gelir korkusuyla bunları mescidde kılmazdı. Ümmetten hafifletmeyi gerektirecek şeyleri (yapmayı pek) severdi.

67-.......Bize Hişâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam haber verip şöyle dedi: Âişe: Ey kız kardeşimin oğlu, Peygamber (S), ikindi namazından sonraki iki rek'atı benim hücremde hiç terketme-di, dedi [115]

68-.......Âişe (R) şöyle demiştir: İki namaz vardır ki, Rasûlullah (S) onları sırren de, alenîyeten de (yânı evinde de, dışarıda da) terketmezdi. Onlar sabah namazından evvel iki, ikindi namazından sonra da iki rek'at idi " [116].

69-.......Âişe (R): Peygamber(S)'in hiçbir gün ikindi namazından sonra bana

gelip de iki rek'at kılmadığı olmazdı, demiştir [117].

35- Bulutlu Günde Namazı Evvel Vaktinde Eda Eylemek Babı

70- .... Ebu'I-Melîh tahdîs edip şöyle demiştir: Biz, bulutlu bir günde Bureyde ile beraber bulunduk. O şöyle dedi: Namazı evvel vaktinde eda eyleyin. Çünkü Peygamber (S): "Her kim ikindi namazını (kasden) îerkederse ameli bâtıl olur" buyurdu [118].

36- Namaz Vaktinin Çıkıp Gitmesinden Sonra Ezan Okumak Babı

71-.......Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Bir gece Peygamber ile birlikte yolculuk ediyorduk. Topluluktan biri:

— Yâ Rasûlallah, bizlere bir gece sonu konaklaması yaptırsan! dedi.

Rasûlullah:

— "Uyuyakalıp namazı geçireceğinizden korkarım" buyurdu Bilâl:

— Ben sizleri uyandırırım, dedi.

Yattılar. Bilâl de arkasını, bindiği devesine dayadı. Derken gözleri kapanıp, o da uyuyakaldı. Nihayet Peygamber uyandığı zaman güneşin kursu doğmuş hâldeydi. Peygamber:

— "Yâ Bilâl, dediğin nerede kaldı?" buyurdu. Bilâl:

— Bu güne gelinceye kadar bana bunun gibi ağır bir uyku atılmamıştır, dedi.

Rasûlullah:

— "Şübhesiz Allah istediği zamanda ruhlarınızı kabz etti ve yine istediği zamanda onları size geri verdi. Yâ Bilâl, kalk da insanlara namazı ilân et (yânî ezan oku)" buyurdu. Akabinde Rasûlullah abdest aldı. Güneş yükselip bembeyaz

olduğu vakitte de kalktı, namaz kıldırdı [119].

37- Vakit Geçip Gittikten Sonra İnsanlara Cemaatla Namaz Kıldıran Kimse Babı

72-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Handak harbi günü Umer ibnu'l-Hattâb, güneş battıktan sonra geldi de Kureyş kâfirlerine sövmeye başladı. Yâ Rasûlallah, ikindi namazını az daha güneş batmadan kılamayacaktım, dedi. Peygamber de: "Vallahi ben de kılamadım" buyurdu. Bunun üzerine kalktık, Buthân vadisine gittik. Orada Rasûlullah namaz için abdest aldı, biz de namaz için abdest aldık. Müteakiben güneş batmış olduğu hâlde ikindiyi, sonra arkasından da akşamı kıldırdı [120].

38- Kim Bir Namazı Unutursa Onu Hatırladığı Zaman Hemen Kılsın. O, Bu Namazdan Başkasını Kaza Etmez Babı

İbrahim en-Nahaî:

Bir tek namazı (meselâ) yirmi sene unutan kimse, bu namazdan başkasını kaza etmez, demiştir.

73- Bize Ebû Nuaym ile Mûsâ ibn İsmâîl tahdîs edip şöyle dediler: Bize Hemmâm (ibn Yahya), Katâde'den;odaEnes'ten;o da Pey-gamber'den olmak üzere tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim bir namazı unutursa, onu hatırladığında kılsın. O namazın bundan başka keffâreti yoktur ~ Ve beni hatırlamak için namaz kıl' (Tâhâ: 14).

Mûsâ ibn İsmâîl dedi ki: Hemmâm şöyle dedi: Ben Katâde'den işittim; o hadîsi rivayet etmesi zamanından sonra "Ekimi's-salâte liz-zikrâ = Hatırlamak için namaz kıl' diyordu [121].

Ve Habbân şöyle dedi: Bize Hemmâm tahdîs etti. Bize Katâde tahdîs etti. Bize Enes, Peygamber'den bunun benzerini tahdîs etti [122].

39- Geçmiş Namazların Sıra İle Kaza Edilmeleri Babı

74-....... Câbir (R) şöyle demiştir: Umer ibnu'l-Hattâb Handak harbi günü Kureyş'in kâfirlerine sövmeye başladı ve: Yâ Rasü-lallah, ikindi namazını az kalsın güneş batmadan kılamayacaktım, dedi. Câbir dedi ki: Bunun akabinde Buthân vâdîsine indik. Rasû-lullah güneş battıktan sonra ikindiyi kıldırdı, sonra da akşam namazını kıldırdı [123].

40- Yatsı Namazından Sonra Uyumayıp Lakırdı Etmenin Mekruh Görülmesi Babı

75-.......Bize Ebu'I-Minhâl tahdîs edip şöyle dedi: Ben, babam Selâme ile Ebû Berze el-Es!emî(R)'nin yanma gittim. Babam ona: Rasûlullah'm farz yazılmış olan namazları nasıl kıldırır olduğunu bize tahdîs et, dedi. O da şöyle dedi: Rasûlullahöğleyi -ki siz onu "ûlâ" ismiyle çağırmaktasınız- güneş semânın ortasından batıya doğru kaydığı zaman kildırırdı. İkindiyi kıldırırdı. Namazdan sonra birimiz mes-cidden Medine'nin en uzak yerine gider, ailesine dönerdi de güneş henüz dipdiri bulunurdu. (Râvî Ebû'l-Minhâl şöyle dedi:) Ben Ebû Berze'nin akşam namazı hakkında söylediğini unuttum. Ebû Berze dedi ki: Rasûlullah yatsı namazını geceye bırakmayı müstehâb görürdü. Ve yine Ebû Berze: Rasûlullah yatsı namazından evvel uyumayı ve yatsıdan sonra da oturup konuşmayı kerih görürdü [124], dedi. Sabah namazından da birimiz yanında oturanı tanıyacak kadar aydınlık olduğu zaman ayrılırdı. Bu namazda altmıştan yüz âyete kadar okurdu.

41- Yatsı Namazından Sonra İlim ve Diğer Hayırlı İşler Hususnda Uyanık Kalıp Sohbet Etmek Babı

76-.......BizeKurratu'bnu Hâlid tahdîs edip şöyle dedi: Bir gün Hasen'Basrî'yi ders verecek diye bekledik. Bize gelmesi gecikti. Nihayet (mescidden ve dersten) kalkıp gideceği vakit yaklaşınca geldi de: Şu komşularımız bizi çağırdılar, dedi. Sonra Enes'ten şunu rivayet etti: Enes (R) şöyle demiştir: Bir gece Peygamber'i hemen hemen gece yansı oluncaya kadar bekledik. Sonunda geldi ve bize namaz kıldırdı. Sonra bize hutbe îrâd edip şöyle buyurdu: "Dikkat edin, şimdi insanlar namaz kılmış ve sonra uyumuşlardır. Siz ise namaz kılmayı beklediğiniz sürece namaz içindesiniz".

Hasen Basrî: Her kavm hayrı gözetleyip bekledikleri müddetçe hayır içindedirler, dedi. Kurre: Hasen'in bu son sözü, Enes'in Pey-gamber'den rivayet ettiği kelâm cümlesindendir, dedi [125].

77-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Abdullah ibn Umer'in oğlu Salim ile Ebû Hasme'nin oğlu Ebû Bekr tahdîs ettiler ki, Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir:

Hayâtının sonunda bir gece Peygamber (S) yatsı namazını kıldırdı. Selâm verdikten sonra ayağa kalktı ve şöyle buyurdu: "İşte bu gecenizi gördünüz mü! Bundan sonra geçecek yüz senenin başında, bu gün yeryüzünde o/anlardan hiçbir kimse kalmayacaktır". İnsanlar Rasûlullah'ıı bu kelâmında (yânî onu anlamakta) yanılıp korktular da yüz sene hakkındaki şu ma'lûm dedikodulara (yânî yüz sene sonra kıyamet kopacaktır zann ve korkularına) daldılar. Hâlbuki Peygamber (S): "Bu gün yeryüzünde olanlardan hiçbir kimse kalmaya-çaktır" buyurmakla bu müddetin bu asırda yaşayanları mahvedeceğini haber vermek istemiştir [126].

42- Konuklar ve Aile Ferdleriyle Beraber Gecenin Bir Kısmında Uyanık Kalıp Sohbet Etmek Babı

78-.......Bize Ebû Usmân, Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir:

Ashâbu's-Suffa bir takım fakır insanlardı. Bir defa Peygamber (S): "Evinde iki kişilik yiyeceği olan, onlardan bir

üçüncüsünü, dört kişilik yiyeceği olan bir beşincisini yâhud altıncısını alıp birlikte götürsün" buyurdu [127].Ebû Bekrbunlardan üçünü eve getirdi. Peygamber de on kişiyi evine götürdü. Bizim ev halkı ben, babam, anam, bir de bizim ev ile Ebû Bekr'in evinde müşterek hizmet eden hizmetçiden ibaretti. (Râvî Ebû Usmân:) Abdurrahmân, bir de benim zevcem dedi mi, demedi mi bilemiyorum, dedi. Yine Abdurrahmân şöyle dedi:ıEbû Bekr, Peygamber'in evinde akşam yemeğini yedi, sonra yatsı namazı kılınıncaya kadar orada kaldı [128]. Sonra evine dönüp (mü-sâfirlerin ağırlanmasını ailesine emrederek) Peygamber akşam yemeğini yiyinceye kadar kaldı. Müteakiben geceden Allah'ın dilediği kadar geçtikten sonra evine geldi. Karısı ona: Seni konukların yanında bulunmaktan alıkoyan nedir? dedi. O da: Onlara hâlâ yemek vermedin mi? dedi. O da: Sen gelmedikçe yemek yemiyeceklerini söylediler, yemek çıkardık; kabul etmediler, dedi. Abdurrahmân dedi ki: Ben gidip saklandım. Ebû Bekr bana: Hey câhil! diye bağırdı, sövüp saydı. Akabinde oradakilere: İçinize sinmez olsun, yiyiniz, dedi ve: Vallahi ben bu yemekten ebeden yemiyeceğim, diye de ilâve etti. Abdurrahmân dedi ki: Allah'a yemîn olsun biz yerken hiçbir lokmaya el uzatmadık ki, altından yemek daha ziyâde çoğalmış olmasın. Nihayet doydular, yemek de yenmezden evvelki mikdârından daha çok olarak duruyordu. Ebû Bekr yemeğe baktı, bir de gördü ki, olduğu gibi duruyor, yâhud da daha çoğalmış. Karısına hitaben: Ey Firâs oğul-ları'nın kız kardeşi! Bu nedir? dedi. O da: Gözümün nuruna yemîn ederim ki, yemek şimdi evvelkinden üç kat daha çoktur, dedi. Bunun üzerine Ebû Bekr o yemekten yedi de, etmiş olduğu yemîninİ kas-dederek: O olan söz şeytandandır, dedi. Sonra o yemekten bir lokma yedi, sonra o yemeği Peygamber'e götürdü. Yemek onun yanında sabaha kadar durdu. Bizimle bir kavm arasında bir ahd vardı. Müddet son bulmuştu. (Bunun için Medine'ye gelmişlerdi). İçlerinden oniki kişi ayırdık. Her biri ile beraber kaç kişi olduğunu Allah bilir; işte onların hepsi o yemekten yediler.(Râvî Ebû Usmân rivayetini bitirdikten sonra:) Yâhud bu lâfızlara benzer lâfızlarla söyledi, dedi [129].

---

[1] Bu vakitler Kur'ân'da:

a. "Güneşin ortadan kayması ânından gecenin kararmasına kadar güzelce namaz kıl, sabah namazını da..." (el-İsrâ: 78);

b. "Gündüzün iki tarafında, gecenin de yakın saatlerinde dosdoğru namaz *//... "(Hûd: IÎ4);

c. "Onlar ne derlerse sabret. Güneşin doğmasından evvelde, batmasından evvel de Rabb Um hamd ile tesbîh et. Gecenin bir kısım saatlerinde ve gündüzün etrafında dahî tesbîh et ki, İlâhî rızâya eresin" (Tâhâ: 130);

d., "Akşama girerken, sabaha ererken Allah'ı tenzih edin. Göklerde ve yerde hamd O'nundur. Gündüzün nihâyetinde, öğle vaktine vardığınız yakitte de Allah'ı, tesbîh edin" (Rûm: 30)

gibi âyetlerle öğle, ikindi, akşam, yatsı, sabah; beş vakit olmak üzere, ta'ynı kılınmış ve husûsî smırlarıyle sınırlanıp, ta'rîfi de Peygamber tarafından beyân ve tafsîl olunmuştur. Ve o vakitten beri teâmülen de müslümânlar arasında dînî zaruretlerden olarak zaptedilmiştir (Hakk Dîni, II, 1448-1449).

[2] Cibril'in namaz vakitlerini öğretmek için inmesi, Mi'râc gecesinin hemen aka-bindeki günde vâki' olmuştu. Kitâbu's-Salât'ın I. bâbındaki Enes hadîsinde geçtiği üzere, beş namaz ümmete mi'râc esnasında farz olunmuş, müteakiben Cibril, bu beş farzdan herbirinin başlama ve bitme zamanlarını göstermeye gelmiştir

[3] Bu rivayette yalnız Cibril'in beş, Râsûlullah'm da beş kerre namaz kıldığı zikredildi. Buna göre yalnız namaz sayısı söylenmiş, namaz vakitleri söylenmemiştir. Ancak Ebû'Mes'ûd'un maksadı, Mugîre ibn Şu'be'ye beş vaktin başlama ve son bulmaları hakkındaki bilgisine i'timâd ederek sayıyı zikretmekle vakitleri de hatırlatmaktır.

Ebû Dâvûd, en-Nesâî ve et-Tirmîzî Sümer'lerinde Câbir ibn Abdillah, İbn Abbâs ve Ebû Hureyre'den rivayet -edilen uzunca hadîste namaz vakitlerinin evvelleri Üe sonlan gösterilmiştir. Bunda Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Cibril iki defa (yânı iki gün) Ka'be'n'm yanında bana imâm oldu. İlk defasında zeval vaktinde güneşin verdiği gölge bir nalın tasması kadar uzadığında bana öğle; herşeyin gölgesi birer misli uzadığında ikindi,oruçlu oruç bozduğu vakitte akşam, kırmızılık gâib olduğunda yatsı, oruçluya yemek içmek haram olduğu vakitte sabah namazlarını kıldırdı. Ertesi gün öğle namazını herşeyin gölgesi bir misli ikindi namazını iki misli olduğu; akşam namazım oruçlu iftar ettiği zamanda, yatsı namazını gecenin üçte birine doğru, sabah namazını da ortalık iyice aydınlandığı vakit kıldırdı. Sonra bana döndü ve: 'Yâ Muhammed, bu Sen'-den evvelki peygamberlerin vaktidir. Namaz vakti, bu ikişer vakitler arasındadır' dedi."

Beş namazın farz kılınmasının ardından Cibril'in ilk kıldırdığı namaz, zuhur namazı olduğundan, bu namaza "Saiâtu Ûlâ — Ülâ Namazı "denilmiştir.

[4] Metindeki " oj*ı " lâfzındakİ " T-" ötre de, üstün de rivayet edilmiştir. Birinciye göre "Bununla emr olundum", ikinciye göre "Bununla emr olundun"demek olur. Hitâb olduğuna göre, söyleyicisi Cibril'dir ve: "Dün gece sana mücmelen emr olunan namazın mufassalen tefsiri işte budur" demek olur. Mü-tekellim sîgâsıyle olduğuna göre, söyleyicisi Peygamber olmak ihtimâli olduğu gibi, Cibril de olabilir. Birinci takdire göre ma'nâ açıktır. İkincisine göre ise Cibril: "İşte böylece sana öğretmek ile emr olundum" demek olur.

[5] Buhârî bu hadîsi, Bed'u'1-Halk ve Mağâzî Kitâbları'nda da tahrîc etmiştir.

[6] Bu âyet, mefhûmunun iktizâ etmesi sebebiyle namazı terk edenin tekfirine kaa-il olanların kendisiyle istidlal ettikleri âyetlerdendir. Onlara: Bununla murâd, namazı terk etmenin müşriklerin fiillerinden olduğu, müşriklere benzemeye çalışmaktan da nehy geldiğidir; yoksa murâd, namazı terk etmekte onlara muvafakat edenin müşrik olduğu değildir, diye cevâb verildi.

Bu âyet namazın fazlı hakkında Kur'ân'da gelenlerin en büyüklerindendir. Âyetin Abdu'1-Kays hey'eti hadîsiyle münâsebet ciheti şudur: Âyette şirki ne.hy etmenin, namaz ikaamesine bitişikliği, hadîste ise tevhîd isbâtının;namaz ikaa-mesine bitişikliğidir (İbn Hacer).

[7] Buhârî, bu hadîsi on yerde tahrîc etmiştir. îmân Kitâbı'nda da bu hadîs hakkında açıklamalar geçmiştir

[8] Bey'atla murâd, İslâm üzere bey'atlaşmaktir. Peygamber (S)'in, tevhîdden sonra ük şart kıldığı şey, namaz kılmak idi. Çünkü namaz bedenî ibâdetlerin başıdır. Bundan sonra zekât vermeyi şart kılardı. Zîrâ zekât, mâlî ibâdetlerin başıdır. Bundan sonra her kavme en muhtâc oldukları şeyleri Öğretirdi. Cerîr'le nasihat etmek üzere bey'at etti. Çünkü Cerîr, kavminin seyyidi bulunuyordu. Bundan dolayı Peygamber Cerîr'e, onlara nasihatle cmr ettiğini öğretmesini irşâd etmişiir. Abdu'1-Kays hey'eti ile beşte biri edâ etmek üzere bey'atlaşmıştı.-Çünkü onlar kendilerine yakın olan Mudarr kâfirleriyle harb hâlinde bulunuyorlardı (İbn Hacer).

[9] Bu Cerîr hadîsi, Kİtâbu'l-îmân'ın sonunda da geçmişti

[10] Ona karşı'1 yâhud "buna karşı" suretinde vâki' olan şekk, ya Huzeyfe'ye yâhud aradaki râvîye âiddir. "Ona karşı", Peygamber'e karşı demektir; "buna karşı" da makaaleye, yânî söz söylemeye karşı cür'ctin çoktur demektir.

[11] Çünkü sağlam kapı bir daha kilitlenebilir; kırık kapı ise yerinde duramaz ve ki-litlenemez. Kapının kırılması, Usmân'ın şehâdetidir.

[12] Buhârî bu hadîsi, Zekât, Alâmâtu'n-Nübüvve, Fiten ve Savm Kitâblan'nda da tahrîc etmiştir

[13] Bu kadının Ensâr'a mensûb olduğu bilinirse de, ismi kasden mechûl kalmıştır. Bu adam da, en sahîh kavle göre, Ebıı'UYeser Kâ'b ibn Amr ibn Abbâd el-Ensârî es-Selcmî'dir. Akabe ile Bedr'de hâzır bulunan sahâbîlerdendir. Kısa boylu, koca karınlı bir zât olduğu hâlde, pek boylu boslu olan Abbâs ibn Abdilmıııttalib'i Bedir'de esîr eden odur. Bedir sahâbîlerinin en sona kalanı olup, 55. hicret yılında Medîne'de vefat etmiştir. Bunun ismi hakkında beş rivayet daha varsa da, biz bunları zikr etmiyoruz. Bu zât, hasbe'l-beşeriyye işlediği kabahattan son derece pîşmânlık göstermiş, insanların gözlerinden hâlî olan bir yerde ma'siyet işlediği hâlde, havsalaya sığmaz bir cesaret ve fazilet göstererek, çâresini bulsunlar diye evvelâ sahâbîlerden bâzılarına, en sonunda Peygamber'e müracaatla, kendisine zina cezası uygulanmasını istemiştir. Tirmizî'nin rivayetinde Ebu'l-Yeser şöyle diyor: Hurma satın almak için bana bir kadın geldi. Evde daha iyisi var, dedim. İçeriye beraber girdik. Üzerine saldırıp öptüm. Bunun üzerine Ebû Bekr'e gelip mes'eleyi anlattım. Tevbe et de, kendini rezîl etme, dedi. Umer'e gidip anlattım. O da: Tevbe et de, kendini rüsvây etme; kimseye haber verme, dedi. Sabr edemedim. Rasûlullah'ın yanına gittim; işi arzedince: "Allah yolunda gazveye gitmiş bir müslümânın karısına böyle mi bakarsın?" buyurdu. Ebu'l-Yeser bunun üzerine, kendisini cehennem ehlinden olmuş zanmyle: Bu saate gelinceye kadar keski îmân etmemiş olaydım, diye temennide bulundu. Yine Ebu'l-Yeser: Rasûlullah uzun müddet başını eğdi, nihayet "Ekimu's-Salât.. "(Hûd: 114) âyeti vahy olundu, dedikten sonra kıssasına metinde olduğu gibi devam ediyor.

Muâz'dan geien bir rivayette de Ebu'I-Yeser'İn: Yâ Rasûlallah, Allah'ın emrettiği haddi bana uygula, demesi ve bu sözü tekrar etmesi üzerine, mübarek yüzünü çevirdiği ve namaz kıldıktan sonra âyetin nazil olduğu zikr ediliyor.

Bu hadîslerin mecmuundan yalnız haram olan mahalde cinsî münâsebetin zina haddi (cezası) tatbîkini gerektirdiği istidlal olunur.

[14] Gündüzün iki tarafındaki namazlar sabah, öğle, ikindi; gecenin yakın sâatle-rindeki namazlar da akşam ve yatsı namazlarıdır (Medârik).

[15] Bundan, beş namazın küçük günâh işleyenlere tevbe yerine geçeceği ma'nâsi çıkar. Bâzıları beş namazın küçük büyük bütün günâhlara keffâret olduğuna ka-ail olmuşlarsa da, ehli sünnetin cumhuru evvelki görüştedir. Çünkü bu hadîs ile, bundan evvelki hadîsteki mutlaklığı, Müslim'in rivayet ettiği: "Büyük günâhlardan çekinildikçe, beş namaz, aralarında geçen günâhlara keffârettir" hadîsi takyîd etmektedir..

Buhârî, bu hadîsi Tefsîr Kitâbı'nda da tahrîc etmiştir.

[16] Bâzı nüshalarda "Fî vaktihâ..", bâzısında da "Alâ vaktihâ" şeklinde gelmiştir

[17] Metinde bu ibarede takdîm, te'hîr vardır. Biz, bunu yerli yerine koyarak terce-me ettik.

[18] Namaz, îmândan sonra, şübhesiz amellerin en fazîletlisidir. Çünkü dînin direğidir. Ana-babaya iyilik ve dînin insana yüklediği en büyük vâciblerdendir. On-lara, kâfir de olsalar kendilerine ihsan ile muamele edip, itaatsizlikten çekinmek farzdır. Onlara can sıkıntısı ile, "Öf!" demek bile Kıır'ân'm nassıyle nehyolun-muştur (el-tsrâ:23; el-Ahkâf:l7). Emirlerine ma'siyet olmadıkça itaat vâcibdir. Allah yolunda cihâd da "Kelimetullah'ı en yüksek kılma" kasdıyle can ve malı ortaya koyarak uğraşıp, mukaatele etmektir.

Buhârî bu hadîsi Edeb, Tevhîd, Cihâd Kitâblan'nda da tahrîc etmiştir

[19] Bu başlık, Müslim'in rivayet ettiği hadîsin bir cümlesidir.

[20] Bu hadîs dahi zahiren küçük ve büyük günâhları şâmil ise de, cumhur bunları küçük günâhlar ile kayıdiamaktadır.

[21] Namazın zayi' kılınması, vakti çıkıncaya kadar geri bırakılmasıdır. BÎr de namazı zayi' kılmak, müstehâb olan vaktinden geri bırakmaktır, denildi. Birinci görüş daha zahir olandır. Çünkü zayi1 kilmak, ancak onda meydana gelir (Aynî).

Namazın zayi' kılınmasından murâd, vaktinden çıkarılmasıdır. Yüce Allah şöyle buyurdu: "Sonra arkalarından öyle kötü bir nesil geldi ki, namazı bıraktılar, şehvetlerine uydular. İşte bunlar da azgınlıklarının cezasına uğrayacaklardır" (Meryem: 59; Kastallânî).

[22] Enes ibn Mâlik, Irak vâlîsi Haccâc'dan Velîd ibn Abdilmelik İbn Mervân'a şikâyetçi olarak Dımaşk'a gelmişti. Rasûlullah zamanında gereği gibi ve zamanında yapılan ibâdetlerden hiçbirini Şâm ve Basra Emirlerinde müşahede ettiklerinde bulamadığını, namaz ibâdetinin bile vaktinden çıkarılmak suretiyle zayi' edilmiş olduğunu söylüyordu.

Haccâc ile emîri Velîd ve diğerlerinin namazları kendi vakitlerinden geri bıraktıkları hususu, sahih ve sabit olmuştur. Bu İse, namazın zayi' kılınması ta'-bîrini, namazları müstehâb olan vakitlerinden geri bırakmalarıylc tefsîr edenlerin görüşünü reddetmektedir.

[23] Yânî bu hadîsin başında bulunan seneddeki Amr ibn Zurâre'nin, Abdülvâhid'-den; o da Usmân Ebî Ravvâd'dan... diye sevk edişi gibi.

[24] Münâcât, birisine fısıltı ile hitâb etmek ve söz söylemektir. Kul, namaz içinde Rabb'ına fısıltı hâlinde hitâb ile niyaz eder.

Bu bâb ile bundan önceki bâbların münâsebeti şudur: Bu bâbda namazın eda vakitlerinin Allah'a münâcât vakitleri olduğu, kula Allah'la münâcâtın ise hassaten ancak bu vakitler içinde hâsıl olacağı beyân edilmiş. Geçen bâblar ise namazı vaktinde kılanın medhine, geri bırakanın zemmine delâlet etmiştir. Bu-hârî bu babın hadîsini, musallînin bu yüksek menzilden mahrum olmaması için, münâcât hasletini gereği gibi tahsîl etmek hususuna musailîyi rağbetlendir-mek maksadıyle getirmiştir (Aynî).

[25] Buradaki rivayetlerin hepsi de mevsûldür. Bunlar değişik râvî ve lâfızlarla, îmânın artıp eksilmesi, mescidden eliyle tükürüğü kazımak, namazda sağına tükürmesin... bâblannda da tahrîc edilmişlerdir

[26] Sucûdda i'tidâl, Kitâbu's-Salât'ın 27. babında da ta'rîf edildiği gibi, iki avucu-nu yere dayayıp dirsekleri yerden ve iki yanından ayırmak ve karnını uyluğundan uzak tutmak hey'etinde vâki' olur ki, buna "Tecnîh" denir. Bu hey'et daha mütevâzıânedir ve tenbelhares da değildir. Alın da yere daha sağlam dayanmış bulunur. Dirsekleri yere yapıştırıp kolları yaymak, köpek oturuşuna benzer çirkin bir hey'et olduğu gibi, namazda gevşeklik ve ehemmiyet vermemezliği iş'âr eder bir hâldir.

[27] İbrâd, burada öğle namazını vaktinin evvelinde kılmayıp da ortalığın biraz serinlediği zamana kadar geri bırakmaktır, İbrâd hakkındaki bu emir, vücûb için değil, müstehâblık içindir. Gölge olmayan saatte, sıcakta cemâate gitmekte meşakkat olacağından, ümmet hakkında bir hafifletme olmak üzere buna ruhsat verilmiştir. Vaktin evvelinde kılmanın faziletine bakarak, bu ibrâdı namaz vaktinin tazeliği ma'nâsma hamledenler de vardır... Bâzı Emevî melikleri ile emirlerinin öğle ile cumuayi ikindiden sonralara kadar geri bırakmayı âdet etmeleri, hep bu ruhsatın sû'i istimalinden ileri gelmiştir.

[28] Arabistan'da toprak yâhud kum tepeleri, ekseriya yayvan olduğundan, öğlenin başlangıcından epey zaman geçmedikçe gölgeleri belli olmaz.

[29] Yeryüzünde sıcaklığın şiddeıi cehennemin kaynamasından olması, kinaye ve mecaz kabilinden olduğu gibi, ateşin şikâyeti ve nefes alması da mecazîdir. Bununla beraber bunların hakikat olmasına da hiçbir aklî mâni' yoktur. Aklî bir mâni' denebilmek için bunların hakikatlerine muttali' olmamız lâzım gelir ki, böyle bir iddia kimsenin hatırından geçmez. İnsandan başka varlıkların nutk ve idrâki var mıdır, yok mudur? Bunu da kendi tecrübe hasselerimizle kestirip asmamıza imkân yoktur. Eğer varsa -nutk ve idrâkin mi'yâr ve mikyası bizce yalnız kendi nutk ve İdrâkimiz olmadığı için- bu konuda vereceğimiz hüküm herhalde hakikatten uzak olmuş olur. Elektrik nev'inden bir birikme yerinde mev-cûd hareket ettirici kuvvetin varlık ve mikdânni kaba veya hassas terazinin yâhud civâ sütununun hareketsiz kaldığına bakıp da inkâr etmek ne kadar ma'nâsız ise, insandan başka mevcûdların nâtık ve müdrik olmadıklarına, insanların kendi hiss ve idrâklerini ölçü tutarak hükmetmeleri de o kadar ma'nâsız oiur. Bunu ancak Hâhk'ları bilir, bir de o Hâlık'ın böyle bir mi'yâr ve mikyas ile bazen mücehhez kıldığı mahlûklar. Kâinatın yaratıcısı ise Hiçbirşey yoktur ki, O'nu tesbîh

ve tahmîd edip durmasın. Şu kadar ki, siz onların'teşbihlerini anlamıyorsunuz" (cl-İsrâ: 44) buyuruyor. Tesbîh, şübhesiz ki nutk'dur. Her şeyin nutku da kendine göre olur. Çakıl taşlarının Peygamber'in elinde teşbihlerini, kendisi duyduğu gibi, yanında bulunan sahâbîler de o ana mahsûs olarak kulaklanyle duydular. Demek ki, o anda Allah onlara o teşbihleri duyacak bir idrâk yaratmış. Gayrı nâtık mevcûdlar dediğimiz mahlûkların, kendilerine göre, bizim anlamadığımız birer teşbihleri olduğu gibi, şikâyetleri de olabilir. Cehennemin kendi hâlinden şikâyeti, kıyamet gününde "oS^-ı J* = boldun m«?" (cl-Kaaf: 30) suâline karşı, " ±,y 'y. Ji = Daha yok mu?" diye cevâb vermesi; üzerinden geçecek mü'mine: Ey mü 'min, çabuk geç ki, senin nurun benim alevimi söndürüp duruyor" demesi de böyledir.

Bunların hepsini de, hâl lisânı sözlerinden diyerek, mecaza hamletmek mumlan olduğu gibi, hakikatlerine de hamletmeğe hiçbir aklî mâni' yoktur (Ahmed Naîm, Tecrîd Ter., 11,392).

[30] Buharı, bunların hepsinin Hafs ibn Giyâs'a mutâbaatianyle, bunların kendi rivayetlerinde ei-A'meş'den "Öğle namazını serinliğe bırakınız" Iâfzındaki mu-tabaatlarını kasdetti.

Buharı bu babın hadîslerini çok güzel bir tertîble sıralamıştır: Evvelâ mutlak hadîsi getirmiş, ikinci olarak içinde serinletmenin sonu.olacak vaktin -ki le-pelerin gölgelerinin zuhurudur- nihâyetinejrşâdda bulunan hadîsi, üçüncü olarak kendisinde bu mutlakm mukayyede mahmul olmasındaki illetin beyânı bulunan hadîsi, dördüncü olarak da takyîdle tekellüm edilmiş hadîsi getirmiştir. Muvaffak kılıcı, ancak Allah'tır (İbn Hacer).

[31] Buhârî şu başlıkla, namazı serinliğe bırakmanın hazara mahsûs olmadığını, lâkin seferde bunun yerinin yolcunun konakladığı zamandaki yer olacağını irâde etmişîir. Yolcu yürümekte yâhıd bir yürüyüş üzerinde bulunduğu zaman ise bunda cem'u't-takdîm yâhud cem'u't-te'hîr vardır. Nitekim bu, kendi babında gelecektir (İbn Hacer).

Buradaki sefer, ittifâkîdir. Namazı serinliğe bırakmanın illeti, Peygamber tarafından beyân buyurulduğu üzere, sıcaktan hâsıl olacak ezâ ve meşakkat olduğundan, bu hususta hazarın seferden farkı yoktur. Ve serinliğe bırakmaktaki müstehâblık sefere kasr edilmiş de değildir.

[32] İbn Abbâs'ın bu kelime hakkında verdiği bu ma'nâyı, İbn Ebî Hatim kendi tefsirinde mevsûlen rivayet etmiştir.Âyetin tamâmı şöyledir: "Onlar Allah'ın yarattığı herhangi bir şeye dikkatle bakmadılar mı ki, onların gölgeleri bile zelil zelîl Allah'a secde ediciler olarak durmadan sağa sola döner" (en-Nahi: 48).

[33] Bu, Buhârî'nin "Akşam namazının vakti bâbı"nda Câbir'den mevsûlen rivayet ettiği hadîsin bir tarafıdır.

[34] Öğle namazının ilk vakti, zeval ânı olduğu buradan da anlaşılmış oluyor

[35] Münafıklardan bâzı kimselerin Rasûlullah'ı gûyâ cevâbdan âciz bırakacak bir takını suâller tertîb ettiklerini işitmesi bu haklı öfkeye sebeb olmuş, öfkeli olarak "sorunuz" diye tekrar etmiştir. Sahâbîlerin ağlamalarına, o hutbede kıyamet gününün büyük korkunç İşlerini duymaları kadar, Peygamber'in öfkesi yüzünden üzerlerine İlâhî azâbın'.inmesinden korkmaları da sebeb olmuştur. Nitekim eski ümmetlerin peygamberlere karsi muhalefetlerinden dolayı nice nice azâblara uğradıkları-, Kur'ân-ı Kerîm'den bildikleri hususlardandı

[36] Bu Abdullah ibn Huzâfe, Peygamber'in, mektubunu Bahreyn Meliki Munzir ibn Sâvâ vâsıtasıyle Husrev Pervîz'eyollamaya me'mûr ettiği sahâbîdir. Usmân zamanında Mısır'da vefat etmiştir.

[37] , zeval vakti demektir ki, güneşin gündüzün ortasına geçip batı cihetine meyi etmesinin başlangıcıdır. Bu, vaktin evvelini gösterdiği için, bundan Önceki serinliğe bırakma hadîslerine münâfî' olma?..

[38] Güneş'in dipdiri olması, henüz sıcağı geçmemiş, rengi değişmemiş; bembeyaz olması demektir ki, bundan, ikindinin ilk vakitte kılınmasının müstehâb olduğu istidlal olunur.

[39] Yatsı namazının müstehâb vakti gecenin ilk üçte birinden yarısına kadardır. Gecenin sonuna kadar caiz olduğuna da kat'î deliller vardır.

[40] Bu, öğle namazını zevali müteâkib, sıcağın şiddetli zamanında, vaktinin evvelinde kıldıklarına delâlet etmektedir (Aynî).

[41] Burada leffun ve neşrim müşevveş vardır. Zîrâ yedi rek'at akşam ile yatsının, sekiz rek'at da öğle ile ikindinin rek'atlerı toplamıdır. Ebû Davud'un es-Sünen'inde yine İbn Abbâs'tan ve diğer tarikten rivayet olunan bu hadîste = Korku olmadığı ve sefer de bulunmadığı hâlde.." ziyâdesi olduğu gibi, İmâm Mâlik'in bunu işittiğinde: = Bunun yağmurlu bir günde olduğunu düşünürüm" dediği nakledilmektedir. Bu hadîs, Müslim ile Nesâî'de de imâm Mâlik'in sözü hâriç, böyle rivayet edilmiştir.

Müzdeiife'de akşam namazı ile yatsı namazını, yatsı vaktinde kılmak hakkında bütün ümmetin İttifakı vardır. Peygamber, Veda Haccı günü öğle ve ikindiyi Arafat'ta, akşam ile yatsıyı da Müzdeiife'de -ki bu münâsebetle orası Cem' diye isimlendirilir- kıldırmıştır. Başka zaman ve mekânda namazları cem' etmeyi Hanefîler İle İmâm Evzâî tecviz etmezler. Bununla beraber korku, sefer, ve yağmur Özürlerinden dolayı öğle ile ikindiyi, akşam ile yatsıyı bâzı şartlar dâhilinde cem' etmeye kaail olanlar da çoktur.... Bunların delilleri, metindeki hadîs ile o ma'nâda olan birçok hadîslerdir.

Hanefîler ise Buhârî ile Müslim'de Abdullah ibn Mes'ûd'dan rivayet edilen "Rasûlullah'ın Cem'den başka yerde vaktinin hâricinde hiçbir namaz kıldığını görmedim. Cem'de, yânî Müzdeiife'de akşam ile yatsıyı beraber kıldırdı ve ertesi gün sabah namazını vaktinden evvel kıldırdı" hadîsine dayanırlar ve bu hadîs, hazarda, seferde herhangi iki namazı cem' etmenin cevazına müş'ir olan bütün hadîsler ile ameli ibtâl etmiştir, derler. Cem' ile ilgili sahîh hadîsleri de, cem' olunan namazların -evvelkisi son vaktine te'hîr, diğeri de, evvel vaktinde kılınmak suretiyle ta'cîl edilmesinden dolayı- bîr araya getirilmiş gibi göründüklerini ve hakikatte her namaz vaktinde kılınmış olduğunu ileri sürerler.

İbn Şîrîn,Rabîatu'r-Re'y, Eşheb, İbnu'l-Munzir, Kaffâl Kebîr ve hadîsçi- . lerdcn bir cemâat ise -âdet etmemek şartıyle- hazarda namazların cem'iniri ec- . vâzına gitmişlerdir. Bunların müstenedi, metindeki hadîsin Müslim'deki rivayetinde: "İbn Abbâs'a Rasûlullah bunu niçin yaptı?;diye sordular. Ümmete zahmet oimasın için, cevâbını verdi" ta'Iîlidir.

[42] Bu ta'lîk, Ebû Zerr, Asîlî ve Kerîme nüshalarında burada bâb başlığı akabinde gelmiştir. Doğru olan ise Buhârî'nin bu hususta carî olan âdeti gibi, mevsûl is-nâddan sonraya bırakılmasıdır (îbn Hacer).

Öğle ile ikindi namazının başlangıç vakitlerini ta'yîn ederken, her beldede ve her günde başka olan "Fey' u zevâl"i de hesaba dâhil edip, fey' u zevali müteakiben öğle vakti, fey'u zevale bir şeyin bir veya iki misli kadar gölge eklendikten sonra ikindi vakti girer.

[43] Buhârî bununla şuna işaret ediyor; Burada isimleri söylenen bu dört zât, bu is-nâdla zikredilen hadîsi rivayet etmişlerdir. Bunların yanında hadîs: "Güneş yükselmeden önce" lâfzıyledir ki, bunların rivayetlerinde zuhur yânî yükselme, güneşe âiddir. Sufyân ibn Uyeyne rivayetinde ise zuhur yânî yükselme, fey'e, yânî gölgeye âiddir (Aynî).

[44] Beş namazın farzıyetini müteâkib Cibrîl'in Peygamber'e ilk kıldırdığı namaz, zuhur namazı olduğundan,.bu namaza "Salâtu Olâ" yânî Öğle namazı denilmiştir.

[45] Yatsıdan evvel uyumak tenzîhî kerahet ile mekruhtur. Zîrâ uykuya dalmakla yatsı namazını kaçırmak korkusu vardır. Uyandıracak kimse varsa be's yoktur.

Yatsıdan sonra oturup konuşmak da mekruhtur. Çünkü bu da insanı, tâ-atten, gece ibâdetinden alıkoyduğu gibi, sabah namazının geçirilmesine de se-beb olabilir. Bununla beraber İlim müzâkeresi, misafir ağırlamak, ehl ve ıyâl ile görüşmek gibi hayırlı işlerden dolayı uykuyu bir müddet geri bırakmakta hiçbir kerahet yoktur.

[46] Amr ibn Avf oğullan Medînc'yc iki mil mesafede Küba'da otururlardı. Renc-ber oldukları için, ikindi namazını evvel vaktinden geri bırakırlarmış demek oluyor.

[47] Ebû Umânıe Es'ad ibn Sehl, küçük sahâbîierdendir, 100'üncü hicret yılında vefat etmiştir

[48] Hadîsciler, sahâbîlerin "şöyle yapardık, böyle ederdik" diye rivayetleri bahso-lunan fiillerinin, Peygamber zamânında emir veya hiç değilse takrir buyurulan fiiller olduğunu kabul eder ve bu gibi mevkuf hadîsleri merfû' sayarlar.

[49] Avâlî, Medîne civarında Necd cihetine doğru meskûn olan yerlerin'ismidir. En yakın ma'mûresi İki, en uzak yerleri altı ile sekiz mil mesafede idi. Bunun için bu hadîsin râvîieri kâh böyle dört mi! takdir ettikleri gibi, kâh iki, kâh altı, kâh üç mil dedikleri de vardır. Mesafe bildirmekten maksad, ikindi namazını Rasû-lullah'm ilk vaktinde kıldırdığını anlatmaktır.

[50] Kubâ, Medîne'nin güneyinde iki mil kadar uzaklıkta, zirâatı bol, meskûn bir. yerdir. Meşhur Kubâ Mescidi oradadır.

[51] Ehl ve evlâdı katlolunmuş, serveti telef olmuş kimsenin musîbeti ne kadar büyükse, bir ikindi namazım geçiren kimsenin musîbeti de o kadar büyüktür. Bu namazın geçirilmesi, ya güneşin batmasına, ya muhtar vakitten sonraya, yâhud güneşin sararması zamanına kadar bilerek geri bırakılmasıdır. Beş namaz İçinden ikindinin tahsis edilmesi hakkında türlü türlü tevcihler varsa da, en doğru söz Aliah istediği namaza, istediği fazileti tahsis etmiş demektir.

[52] Buhârî bununla, Allah Taâlâ'mn: "Len yetirakum a'mâlekum.." (Muhammed: 35) kavlindeki "yetirukum"" lâfzına işaret etti. Çünkü orada bu fiil iki mef'ûlü nasb etmiştir. Biri hİtâb kâfi, ikincisi de 'tatmâ!ekum"dür. Binâenaleyh bu fiil iki mef'ûlc teaddî edicidir. Bu ise hadîsteki iki "lâm"m mansûb okunmasını te'yîd eder. Buhârî "vetertu"r-racu!e" kavli ile de aynı fiilin bir mef'ûle teaddî ettiğine işaret etmiştir. Bu da hadîsteki "lânT'i ötre okuyan Mustemlî rivayetini te'yîd eder.

İşaret edilen âyetin meali şudur: "Onun için gevşek davranmayın. Siz daha gâlib iken, (zillet göstererek) sulha da'vet etmeyin. Allah sizinle beraberdir. Amellerinizi asla eksiltmez"(Muhammed:'5$).

[53] Bureyde ibnu'l-Husayb el-Eslemî, hayli rivayetleri olan büyük bir sahâbîdir. 62 hicret yılında Merv'de gazada İken vefat etmiştir. Horasan diyarında en son vefat eden sahâbîdir. Peygamber, Ebû Bekr'le birlikte hicret yolunda iken 70 sü-vârî ile karşılarına çıkıp, kısa bir kelâmdan sonra müslümân oluşları çok ibretlidir. Medine'ye girişte bayrak açılmasını teklîf edip, sarıktan bir bayrak yaparak, en önde bayrak tutarak yürümüştür.

Bulutlu günde ta'cîiİn hikmeti, güneşin görülmemesinden dolayı namazı muhtar vakitten sonraya bırakmak yâhud farkında olmaksızın güneşin batmasına kavuşmak korkusudur.

Âsîleri tekfir eden Haricîler, bu hadîsi kendilerine sened edinerek: Her kim îmân edilecek şey'e küfr eder tasdik etmezse ameli heba o/«r"(el-Mâide:5) âyetini tefsîr eden hadîslerden .sayarlar. Hâlbuki iş onların dedikleri gibi olursa, âyetin mefhûmu ile hadîsin mantuku müteânz çıkar. Çünkü âyetin mefhûmu "îmân edilecek şey'e kâfir olmayanın ameli bâtıl olmaz" iken, hadîsin mantuku: "İkindi namazının farzlığma îmân ettiği hâlde îerkeden kimsenin ameli bâtıl olur" sûretindedir. O hâlde bu hadîsi şöyle te'vîl etmek gerekir: Bu namazı terkedenin amelinin sevabı -sonradan kaza etse bile- heder olur, yâhud azalır, yâhud diğer sâüh amellerinin sevâbları kendisine ancak tevbe etmesiyle verilir. Yâhud da meleklerin güzel şahadetinden mahrum kalır, gibi zecr ve teşdîdi hâiz ma'nâlarla tcv'îl gibi (İbn Haccr ve Aynî).

[54] Kavis içindeki terceme, metindeki "tudâmûne" lâfzının "tudâmmûne" suretindeki rivayetine âİddir.

[55] Bu görüleni görülene benzetme değil, görmeyi görmeye benzetmedir. Bütün hadîs kitâblarındaki birçok rivayetlerin lâfızları hep bunu te'yîd edicidir. Kıyamet gününde mü'min kullara Rabb'Ierinin cemâlini hicâbsız olarak görme ve müşahede etme müyesser olacağına Mu'tezile ile Hâricîler'den başka bütün İslâm fırkaları ittifak ederler. Bununla ilgili hadîsleri en az yirmi kadar sahâbî rivayet etmiş olduğundan, bunlar ma'nen mütevâtır oldukları gibi "Yüzler o gün terü tazedir. Rabb'lerini göreceklerdir1 \c\~Kıyâme:22), "Hayır, şübhesiz ki onlar o gün Fabb'lerinden kat'iyyen mahrumdurlar"(ct-Tatfîf: 15) âyetleri ile diğer âyetler, bu görüşü te'yîd edicidir.

[56] Yânî bu iki vakitteki namazı kılmaktan alıkoyacak, sabah uykusu, gündüzdeki meşgaleler gibi manialaları bertaraf etmek elinizden gelirse yapınız, demektir. Müslim rivayetinde tasrîh edildiği üzere, güneşin doğmasından evvelki namaz sabah namazı, batmasından evvelki namaz da ikindi namazıdır. Farz namazların hepsi de fazîletçe müsavidirler. Ancak her birinin kendine hâss bir meziyetle diğerlerinden ayrılmasına da bir mâni' yoktur. Bu iki vakite hâss olan fazîlet ve meziyet, müteâkıb hadîsteki gece melekleri ile gündüz meleklerinin birleşme zamanlan ve amellerin Allah'a arzı gibi hususiyetler olup, bu iki vakitte Allah'a çıkan amellerin mükâfatı da, âhırette Allah'ı müşahede olması pek yakışır.

[57] İbn Huzeyme'nİn Sahîlfinde merfûen rivayet edilen hadîs, en tafsîllidir: Terce-mesi şudur: ' 'Gece melekleri ile gündüz melekleri sabah ile İkindi namazlarında sizde birleşirler. Sabah namazında birleştikten sonra gece melekleri semâya yükselir, gündüz melekleri kalırlar, ikindi namazında da birleşirler. Bu defa da gündüz melekleri yükselir, gece melekleri kalırlar. Yükselen meleklere Rabb 'leh.....

diye sorar"

[58] Her iki takım meleklerin namaz vaktinde gelip gitmeleri, müslürnânlarla birlikte namazda hâzır olmaları, mü'minler hakkında ilâhî bir lütuf ve keremdir. Çünkü melekleri, insanların en iyi hâllerine muttali' kılıp haklarında güzel övgü ve şahadette bulundurmuş oluyor.

[59] Mü'minlerin birbirlerine güzel şahadette bulunmaları, lehine şahadet olunan hakkında Allah katında rahmet vesilesi olduğu

için, meleklerin mü'minler hakkındaki şahadetleri de elbette ilâhî rahmete sebebdir.

İbâdet ve tâatimize muttali' olan bu melekler, kavillerin en sahihine göre, hayr ve şerr işlerimizi yazmakla vazifeli olup, hayât devam ettiği müddetçe yanımızda duran, öldükten sonra kabrimizin başından ayrılmayan, Hafaza Me-lekleri'nden başka meleklerdir.

[60] Buhârî'nin bu babı bağlamaktan garazı, musallî, güneş batmadan evvel bir rek'at, güneş battıktan sonra da ikinci rek'at kılınacak şekilde ikindi namazını kılsa, bu namazı caiz olup kaza etmeye ihtiyâç olmadığına işaret etmektir (Şâh Veli-yullah).

[61] Güneşin batmasından evvel ikindi namazının bir rek'atı kılındıktan sonra gün batarsa, namaz bâtıl olmayıp, tamamlanması lâzım geldiğine fakîhlerin ittifakı vardır. Sabah namazı hakkında da cumhurun kavli budur. Yalnız Hanefîler, sabah namazı tamamlanmadan güneş doğarsa namaz bâtıl olur, derler. Vakil namazını özürsüz olarak böyle dar zamana kadar geri bırakmak günâhtır.

[62] İkindi namazına âid hadîsler arasında Buhârî'nin, Peygamber'in bu meselini zikr etmesine sebeb, hadîsin metnindeki "İkindi namazından güneşin batmasına kadar olan müddet gibidir" ibâresidir. İkindi vakti, herşeyin gölgesi iki misli olduğu zaman girer diyenler, bu ibarenin zimmndaki işaret ile de ihticâc ederler. Çünkü sözün siyakı, ikindi müddetinin azlığına delâlet eder..İkindinin başlangıcı, gölgenin bir misli olduğu zamandan i'tibâr edilse, gündüzün yarısından İkindiye kadar çalışanların çalışma müddeti, kendilerinden sonrakilere ya musâvî, ya daha az olmuş olur ki, bu takdirce temsildeki kuvvet azalmış olur.

[63] Bu hadîsden şu anlaşılıyor: Yahûdîler'in bütün gün, Hristiyanlar'ın da gündüzün kalan yansında çalışmak üzere ecri ikişer kîrât imiş. Hangisi işi sonuna kadar tamamlasa, tamâm ücreti hakk kazanmakla ikişer kîrât alacakmış. Lâkin işi yanda bırakıp taahhüd ettikleri işe vefa etmedikleri için, herbirine isabet eden kadar ücret alıp, birer kırata nâiiolmuşlar. Sonra Müslümanlar gelip de her iki taifenin ücretlerinin toplamım alınca hasede uğradılar. İş bu tarzda olmamış olsa, bu sözlerin ma'nâsı sahîh olmaz... (Hattâbî).

[64] Bu, Allah'ın emrettiğini terk eden Yahudiler ve Hristiyanlar iîe, Hakk'ın hidâyetini ve Rasûlullah'in getirdiğini kabul eden Mtislümânlar hakkında darb edilmiş bir meseldir... (Aynî).

[65] Bu ta'lîki, Abdurrazzâk kendi Musannafmda mevsûlen rivayet etti. Ahmed ibn Hanbel ileiîshâk ve Şâfiîler'den bâziları da buna kaail olmuşlardır. Bunlara göre akşam ile yatsının vakti birdir. Kaa'dî Iyâd şöyle dedi: Vakitleri müşterek olan namazları cem' etmek bazen sünnet, bazen ruhsat olur. Arafat ile Müzdelife'de iki namaz arasını cem' etmek sünnettir. Sefer, hastalık ve yağmur özürleriyle iki namazı birleştirmek ise ruhsattır... (Aynî).

[66] Bu söz yalnız temsil ve beyân için zikr edilmiyor. Akşam namazından sonra karanlık büsbütün basıncaya kadar ok yarışı bi'1-fiil vâki' olduğu, hadîslerin ifâdelerinden anlaşılıyor.

[67] Haccâc'ın vâiî olarak Medîne'yegelmesi.îbn Zübeyr'in öldürülmesinden sonra, 64. hicret yılındadır. Haccâc, Emevîler'in valilerinin âdeti veçhile namazları vakitlerinden geri bırakırdı. Hz. Alî'nin torununun oğlu Muhammed'in Câbir'e suâli, işte buna dâirdir. Câbir de metindeki cevâbı vermiştir.

[68] Bu şekk, Muhammed ibn Amr'dandır. Câbir: "Onlar kılıyorlardı" mı demiş, yoksa "Peygamber onu kılıyordu" mu demiş? Burası hatırında kalmamış demektir.

Bu hadîs, beş namazın vakitlerini bildirdiği gibi, namazı vaktinin evvelinde kılmanın faziletini de haber veriyor.

[69] Yânî güneş perdenin arkasına girip görünmez olduğu zaman demektir. Akşam namazı sözü karinesine i'timâd ederek, faili zikretmeksizin zamîrlendirmiştir.

[70] Bu hadîs, öğle namazını ikindiye kadar geri bırakma babında (12. bâbda) geçmişti. Peygamber, akşamla yatsıyı birleştirilmiş olarak yedi rek'at; öğle ile ikindiyi de birleştirilmiş olarak sekiz rek'at kıldırmış oluyor. Bu lâfız, takdim ve te'hîre muhtemiidir. Lâkin bâb başlığına uygun düşmesi için, bunun te'hîre ham-led-Hmesi daha evlâdır.

[71] Son cümlenin kaaili Peygamber olduğuna göre -ki sözün şevki bunu gerektiriyor-hadîsin metnine dâhildir. Kaali Abdullah ibn Mugaffel el-Muzenî olduğuna göre ise, bir Müdrec kelâm olmuş olur.

Bu hadisi Müslim, İbn Umer tarîkinden şöyle rivayet etmiştir: «^ şlı v^Ulj Sjiyu' (hÎıj ;Ci*Ji <JJi L_*\k" J liîû .f£ş&> /J Jp ıı>Sı f^Li; Sl= Bedeviler takımı şu namazınızın isminde size 'galebe etmesinler. Çünkü o(nun İsmi) Allah'ın Kitdbı'nda ısadır. Bedeviler develerini atemeyânîyatsı karanlığında sağarlar da onun için ışâ'ya bu ismi verirler".

Mağrib'e 'ışâ", isa'ya "ateme" ve "ışâi âhire", ve her ikisine birden îağ- lîb tarikiyle "ışâeyn" demek Arablar arasında pek yaygındır. Nitekim Peygamber ve sahâbîler tarafından da bu lâfızlar çok kullanılagelmîştir. Binâenaleyh konumuz olan hadîslerdeki nehiy, tahrîm için değildir. Yalnız Allah'ın Kitâbı'-na uymak için yatsı vaktine "ışâ", yatsı namazına da "ışâ" dedikten sonra, akşam namazı vaktine "mağrib" demeye ümmeti alıştırmak istenilmiştir. Hadîsin müeddâsı: "Bedevîler'in dediği gibi siz de mağribe ışâ diye diye her iki vakit nazarınızda seçilemez hâle gelecek, siz de akşam namazını isim benzerli-- ğine aldanarak, ışâ vaktine kadar geri bırakmakta be's görmeyeceksiniz" de-

mek olur

[72] Bu bâbdakİ hadîsin siyakı ile bundan önceki bâb hadîsinin siyakı birdir. Böyle olunca iki bâb başlığının mugâyereti (gayrı oluşluk) vechi nedir? dersen, ben derim ki: Peygamber'den "ışâ" isminin mağrib ma'nâsında kullanılması sabit olmadı, fakat "ateme" isminin "ışâ" ma'nâsına kullanılması sabit olmuştur. İşte Buhârî bu haysiyetle, iki bâb başlığı arasında mugâyeret yapmıştır (Aynî).

[73] Buhârî bu ta'iîkı "Cemâatle ışâ namazının fazîleti bâbı"nda mevsûlen tahrîc etti.

[74] Bunu, "Ezan konusunda kur'a çekme bâbı"nda mufassalen tahrîc etti.

[75] Bunu, "İsa'nın fazîleti bâbı"nda mufassalen tahrîc etti.

[76] Buhârî, İbn Abbâs'ın bu sözünü "isa'dan Önce uyumak bâbı"nda; Âişe'nin sözünü ise "Işâ'nm fazîleti bâbı"nda tahrîc etti.

[77] Buhârî Âişe'nin bu sözünü, kadınların geceleyin mescidlere çıkmaları babında tahrîc etti. Bu üç ta'lîk, içlerinde "ateme" ve "a'teme" zikredilmiş olanlardır. Bundan sonra Buhârî, ışâ'nm zikredildiğine şahadet eden ta'lîkleri zikretmeye başladı.

' Buhârî bunu, "Akşam namazının vakti babı" ile "Yatsı namazının vakti babı" 3a mufassal olarak rivayet etti.

[78] Buhârî bunu, "Akşam namazının vakti babı" ile "Yatsı namazının vakti babı" 3a mufassal olarak rivayet etti.

[79] Buhârî bu üç ravînin hadîslerini sırasıyle Hacc, Veda Haccı, ve Öğle namazının ikindiye kadar geri bırakılması bâblarında mevsûlen rivayet etmiştir.

[80] Buhârî bu hadîsi, Kitâbu'1-İlm, cs-Semer bi'l-İlm babında da zikretmiştir. Aleme: Mağrib kırmızılığı... battıktan sonra gecenin ilk üçte birine denir. Bir kavle göre,'ışâi âhire namazının vaktine denir ki, yatsı vakti ta'bîr olunur (Kaaınûs Ter,).

[81] Bu hadîs ve ilgili haşiyeler "Akşam namazının vakti" babında (20 bâbda) geçmişti.

[82] Bunu, 26. bâbda gelecek olan İbn Umer hadîsi açıklamaktadır

[83] Umer'in "Kadınlar ve çocuklar uyuyakaldılar" sözü, bunların cemâate devam ettiklerine ve bu devamın müstehâb olduğuna delâlet eder.

[84] Eş'ârîler'in müsâfir kaldıkları Bakîu Buthân, Medine etrafındaki üç vadiden birinin ismidir.

[85] Taberânî'nin el- Mu 'cem 'inde, Peygamber'in bu sırada ordu techîzi ile meşgul' bulunduğu sahîh bir senedle tasrih edilmiştir.

[86] Bu hadîs ile bundan evvelki hadîs, yatsı namazını gecenin ilk üçte birine kadar yâhud gecenin yarısına kadar geri bırakmaktaki fazîleti beyân etmek için sevk edilmiştir. Buna dâir başka rivayetler de vardır.

[87] Yatsı namazından evvel uyumak ienzîhiyye kerahet ile mekruhtur. Bu hadîs, ve kerâhatin sebebleri 13. bâbda geçmişti. Hadîs, burada biraz daha tafsîlli bir lâfızla gelmiştir.

[88] İslâm'ın yayılma başlangıcı olan o târihlerde böyle olması, tabiîdir. Çünkü diğer dînlerde yatsı namazı olmadığı gibi, müslümânîık da Medîne hâricine yayılmamıştı. Vakıa Mekke'de bâzı müslümânlar vardı. Fakat onlar gizlice kaldıkları İçin, cemâatle namaz yalnız Medîne'ye mahsûs idi.

[89] Hadîs metnindeki "eş-Şafak", Ebû Yûsuf, Muhammcd ve Şafiî'ye göre, yatsıdan evvel batı cihetindeki kızıllığın; Ebû Hanîfe'ye göre ise, o kızıllıktan sonraki beyazlığın adıdır.

[90] Bu rivayet ile diğer rivayetlerden Umer'İn mescidden Peygamber'in hücresine doğru yüksek sesle "es-Salâte" diye bağırdığı anlaşılıyor.

[91] Sudğ :Göz ile kulağın arasına denir ki "dulun" ta'bîr olunur. Ve dulun üzerine sarkan saça denir ki, zülüf ve pörçük ta'bîr olunur (Kaamûs Ter.).

[92] Bu siyaka göre İbn Cureyc, doğrudan doğruya Peygamber'in fiilini değii, Atâ'-nın hikâye ettiği suret ile olan fiilini ta'rîf etmiş oluyor. Bununla beraber hadîsin başında "İbn Abbâs şöyle dedi" diye tasrîh etmiştir.

Bu rivayete göre, yatsı namazının fazilet vakti, gecenin ilk üçte biri olduğu anlaşılıyor. Bu vakti beyân için sahâbîlerin kullandığı lâfızlar muhteliftir. Fa-kîhlerin bu konudaki ihtilâfları da bu lâfızların ihtilâfından neş'et etmektedir

[93] Bu, "İkindi namazının vakti bâbı"nda geçen Ebû Berze hadîsinin bir tarafıdır.

[94] Buhârî bu ta'lîki Kitâbu'l-Libâs'ta mevsûlen tahrîc etmiştir. Buhârî'nin burada bu la'lîkle muradı, Humeydî'nin hadîsi Enes'ten İşitmiş olduğunu beyândır.

[95] Bu hadîs, "İkindi namazının fazileti" ismiyle geçen 18. bâbda da geçmişti. Buradaki lâfızda terdîd olarak Tudâhûne" ta'bîri gelmiştir. Bu da bir nesneye şebîh ve müşâkil olmak yânî bir şeye çok benzeyip seçilemez olmak ma'y nâsına gelen "iuCi1iı= el-Mudâhât" masdanndandır.

Hadîsin bâb başlığına uygunluk noktası "Güneşin doğmasından Önceki... namazdan alıkonmamanıza muktedir olursanız..." sözüdür

[96] Berdön, iki serinlik zamanı demektir; sabah ve ikindi namâzlarıyle tefsîr edilmiştir.

Bu hadîs Müslim'de Umâre ibn Rueybe(R)'den: "£$* ji J^^ 3Ü1 $ 'J ı+jjje- Jjj jj-^-i - Güneşin doğması İle batmasından evvel namaz kılan kimse, cehenneme asla girmiyecektir" lâfzıyle gelmiştir.

[97] Buhârî bu' ta'lîki, üstadı Abdullah ibn Recâ'dan getirdi ki, maksadı senedde zikri geçen Ebû Bekr'in, Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'nîn oğlu olduğunu bildirmektir. Zîrâ insanlar onda ihtilâf etmişlerdir.

[98] Buhârî bununla da yine Ebû Cemre'nin üstadının, Ebû Bekr İbnu Abdillah ibn Kays -ki o Abdullah ibn Kays, Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'dir- olduğunu göstermiştir. Bunu Ebû Bekr'in, Umâre ibn Rueybe'nİn oğlu olduğunu ileri sürenlere redd için getirdi.

Umâre hadîsini de Müslim ve diğerleri rivayet etmiştir. Bundan da bunların ayrı ayrı iki hadîs olduğu, biri Ebû Musa, diğeri de Umâre ibn Rueybe'den geldiği zahir olmuştur (Aynî ve Kastallânî)

[99] Bundan sabah namazının erken kılındığı ve sahuru, fecrin tulûuna yakın zamana kadar geri bırakmanın müstehâb olduğu istidlal olunur. Elli, altmış âyet okuyacak mikdâr zaman, bir saatin üçte birinin beşte biri, yânî dört dakîka kadar takdîr edilmiştir ki, bir abdest alacak zamandır. Bâzıları el-Hâkkaa Sûresi'ni misâl olarak îrâd etmişlerdir.

[100] Buradaki metinde " ÜİU = Müteakiben namaz kıldık" tarzındadır. Bu da mes-cidde Zeyd ve diğer sahâbîler de beraber olarak namazı kıldıklarını ifâde ediyor.

[101] Buhârî küçük bir farkla bu hadîsi Kitâbu's-Salât'ın "Kadın kaç elbise İçinde namaz kılar" ünvâmyle geçen 13. babında da tahrîc etmişti.

Sabah namazını kılmak için tağlîs yânî ortalık iyice aydınlanmadan evvelki vakti seçmek mi, yoksa isfâr, yânî aydınlığa kadar gecikmek mi efdaldir? Mâlik, Şafiî, Ahmed ibn Hanbel, îshâk ibn Râhûye hep tağlîsi tercîh ederler ve buna delâletine kaail oldukları bu hadîsle ve daha açık olan diğerleriyle ihticâc ederler. Hanefîler ise isfâr'ı daha faziletli görürler. Delilleri bu hadîsin kuvvetinde olmadığı hâlde, müteaddid tarîklerle rivayet edilen: " faÂ 2Ü j^iiı \jj£Â ,Jr% = Sabah namazı is/ân tercîh ediniz, çünkü ecri daha büyüktür" gibi hadîslerdir.

[102] Bu hadîs küçük farkla 19. bâbda da geçmişti.

[103] Bu bâb ismi ile geçen bâb ismi arasındaki fark şudur: Birincisinde geçen hadîs, çok defa kaçırılmalar! vâki' olabilmeleri sebebiyle iki namaza hâsstır. İkinci bâb isminin tefsîri olan hadîs ise daha umûmîdir.. (Kastallânî).

[104] Bu iki babın hadîsleri ile o ma!nâda olan birçok haberlere binâen gurûbdan evvel İkindi namazından bir rek'at kılındıktan sonra güneş batarsa namaz bâtıl olmayıp, tamamlanması lâzım geldiğine fakîhlerin ittifakı vardır. Sabah namazı hakkında da cumhurun kavli budur. Yalnız Hanefî fakîhleri sabah namazı tamamlanmadan gün doğarsa namaz bâtıl olur, derler. Namazın bâtıl olmasının onlarca illeti, nehiy vaktinin girmesidir...

[105] Namaza göre kerahet vakti sayılan zamanlar hakkında hadîsler çoktur. Kerahet vakitlerinin hududunu beyân eden hadîsler ise farklı lâfızlar İle geldiklerinden, o rivayetlere bina edilen hükümler hakkında da fakîhler ihtilâf etmişlerdir. Meselâ bu metindeki " J^ijüi jjlıj j*. = Güneş işrâk edinceye kadar" lâfzı, bâzı yerde " ^JJıi\ ^ ^ = Güneş tulü' edinceye kadar" şeklinde gelmektedir. Tulû'un başlangıcından işrâka kadar olan vaktin, namaz için nehyedilmîş vakit olduğuna delâlet eden hadîsler de çoktur...

Tâ güneşin yükselmesine kadar olan zamanı kerahet vakti sayanlar " C^." lâfzını " Jjîj" ma'nâsına husûsî bir tulü' ile tefsir ederler ve her iki lâfız ile gelen rivayetlerde fark gözetmezler.

[106] Bu, zikredilen hadîs hakkında diğer bir tarîktir. Buhârî bu tarîki, Katâde'nin bu hadîsi Ebu'l-Âliye'den işitmesini bildirmek için zikretmiştir. Çünkü hadîsin birinci tarîkinde işitme tasrîh edilmemişti. Bir de Buhârî bu tarîki Şu'be'nin, hadîsi Katâde'den almakta Hişâm'a mutâbaatını göstermek için de zikretmiştir. Şayet sen: Katâde'nin, içinde Ebu'l-Âliye'den işitmesi bulunan hadîsi evvelâ getirmek yakışırdı, dersen; ben de: Buhârî birinci tarîki, âlî oluşundan dolayı öne geçirmiştir, derim (Aynî).

[107] et-Taharrî: Bir nesneyi samîmî kasd ve azm eylemek, kullanmaya en lâyık olan nesneyi taleb eylemek... ma'nâlarmadır.

Burada taharriden maksad, namazı kılmayıp kılmayıp da o zamanı gözetlemektir. Peygamber'in bu nehyi, güneşin doğma ve batma vakitlerini araştıran güneşe tapanlara benzenilmemesi hikmetine dayanır. Kerahet vakitlerinde namazı mutlaka me.n' edenler, bunu müstakili sayıp taharri kasdı olsun olmasın btj vakitlerde namaz kılmayı tahrîmî kerahetle mekruh görürler. Tecvîz edenler ise bu hadîsi bundan evvelki hadîsin tefsîr edicisi sayıp, sabah ile ikindi namazlarından sonra namaz kılmanın keraheti yalnız tulü'ile gurubu namaz içingözet-leyenlere mahsûstur, derler. Ve Âişe'nin Müslim'de rivayet edilen "Umer yanılmıştır. Rasülullah ancak güneşin doğuşu ile batışının taharri edilmesinden nehiy buyurmuştur" hadîsi ve bu nevi'den diğer hadîslerle ihticâc etmek isterler.

[108] Güneşin hâcibi, doğma ve batma zamanlarında kursunun ilk ve son gözüken kenarlarına denildiği gibi, güneş henüz ufkun altında iken, cirminden evvel sabahleyin gözüken şualarına da denildiği vardır.

[109] Buhârî bunu, Bed'u'1-Halk Kitâbı'nda tahrîc etmiştir.

[110] Bu hadîs daha önce geçtiği gibi, ileride Kitâbu'I-Buyû' ileKitâbu'I-Libâs'ta da gelecektir.

Hadîsin buradaki bâb ismine uygunluk noktası "...iki namazdan:Sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar...'namaz kılmaktan nehiy buyurdu" fıkrasidır.

Hadîsteki iştimâlu's-sammâ ve ihtibâ ile ifâde edilen giyinişler, daha önce geçtiği yerde açıklanmıştı. Munâbeze ve mulâbese sûretleriyle yapılan câhiliyye alış veriş çeşitlerini de Kitâbu'l-Buyû'da açıklamak daha uygun olacaktır. Bununla beraber kısaca tanıtılmaları şöyledir:

Limâs alış verişi: "Ben senin kumaşına, sen de benim kumaşıma elinle dokundun mu, alış veriş gerçekleşir, yânî tercîh etme hakkımız düşsün" diye pazarlık etmek...

Nibâz alış verişi: Bunun hakkında da çeşitli ta'rîfler vardır: Zuhrî'ye göre alış veriş yapacaklardan her biri diğerine kendi kumaşını atar ve hiç biri diğerinin malına ve razı olup olmadığına bakmaz. Bu atışma ile satış ve alış gerçekleşir ve seçme hakkı sakıt olur....

Limâs ye nibâz'ın her ikisi de bey'i garer ve kumar nev'İne dâhil oldukları için şer'an nehy olunmuşlardır. Müşteri alacağı malı görmeli ve vasıflarını bilmelidir. Aldatmaca alış veriş sahîh değildir...

[111] Muâviye bu sözü hutbede söylemiştir. Başkaları, bilhassa Aişe, Peygamber in bu namazı kıldığını haber veriyorlar. Muâviye nefy ediyor, diğerleri ise ısbat ediyorlar İsbât edicinin nefy ediciden Öne alınması ise, kararlaştırılmış bir kaa-idedir O görmemekle, kılmamış olması lâzım gelmez. Nitekim kıldığını gören var İsbât rivayeti, nehiy hakkında gelen rivayetlere muarız değildir. Çünkü ıs-bât rivayetinin sebebi vardır. Binâenaleyh sebeblı olan ona katılır. Sebebsız olan nafileler de umûm üzere bakî kalır, yânî nehy edilmiş olur (İbn Hacer ve Kas-tallânî).

[112] Bu iki vakitin dışında namaz kılmayı kerîh görmeyen bu sahâbîlerin hadîsleri, bundan önceki bâblarda geçmiştir.

[113] İmâm Mâlik bu hadîse tutunarak, istiva vaktinde namaz kılmakla be's görmez. Şafiî İle Ebû Yûsuf nehiy hadîslerine bakarak "menindir" demiş ve yalnız cu-mua gününü istisna etmişlerdir. Leys ibn Sa'd, Evzâî, Hasen Basrî, Tâvûs da Mâlik'in içtihadına uygun iclihâdüa bulunmuşlardır. Ebû Yûsuf'tan başka Kû-feliler cumuayı da istisna etmezler

[114] Buhârî bu ta'Iîki, Sehv'de, Abdu'1-Kays hey'etinde, bir de Ebvâbu'1-Amel .fî's-Salât'm "Kendisi namaz kılarken kelâm edildiği zemân eliyle işaret eder ve dinler" babında (153) müsned olarak tahrîc etmiştir.

[115] İkindiden sonra nafilenin kaza edilmesini caiz görenler buna ve benzerlerine futundular. Mâni' olanlar; bunun Peygamber'in hususiyetlerinden olduğunu ileri sürerler.

Müslim'de bu şöyle gelmiştir: "Peygamber bu iki rek'atı ikindi namazından evvel kılardı. Sonra bir defa meşgul olup kılamadı. Yâhud unuttu da kıla- madı. Bundan dolayı İkindi namazından sonra kıldı. Sonra buna devam etti. Çünkü (herhangi) bir namazı kılarsa, ona devam etmek âdetİndeydİ"

[116] Bu hadîs ile o ma'nâda olan hadîslere, ikindi namazından sonra, gurûb zamanında namaz kasd etmemek şartıyle nafile kılmayı caiz gören fakîhler tutunmuşlar. Bu nafileyi mutlaka mekruh görenler ise, yalnız râtibelerden kaçırılmış namazların kazası caiz olduğuna hükmetmişler ve Peygamber'in buna devamını Peygamberlik hususiyetlerinden saymışlardır.

[117] Bu hadîslerle, ikindi namazından sonra namaz kılmayı nehyeden hadîslerin arası şöyle cem' edilir: Nehiy hadîsleri, sebebsiz olan nafileler hakkındadır. Bu son hadîslerdeki namazın sebebi ise, bâb başlığında da geçtiği gibi, öğle namazının kaçan fâitesinin kaza edilmesidir (Kastailânt).

[118] Bu hadîs küçük farkla aynı kitabın "İkindi namazını terkeden kimsenin günâhı" babında (17. bâb) geçmişti. Orada hadîsle ilgili açıklamalar verilmişti. Burada şu kadarını tekrar edelim: Bulutlu günde namazı evvel vaktinde kılmanın hikmeti, güneşin görülmemesinden dolayı namazı muhtar olan vaktinden .sonraya bırakmak, yâhud farkında olmaksızın güneşin batmasına kavuşmak korkusudur. Bundan dolayı Hanefî fakîhler de bulutlu günde ikindi namazını evvel vaktinde kılmayı müstehâb görmüşterdir.

Bureyde ibnu'l-Husayb el-Eslemî, 62.;hicret yılında Merv'dc gazada iken vefât etmiş bir sahâbîdir. Horasan diyarında en son vefat eden sahabîdir. İslâm'a girişi de zikre değer: Peygamber'e Allah tarafından hicrete izin çıktığı zamân, yanında Ebû Bekr ve hizmetçisi Âmir İbn Fuheyre olduğu hâidc Mekke'den gizlice Medine'ye doğru yollanmışlar. Sû'i.kasda azm etmiş olan Kureyş kâfir-

iraleri de kendisini bulup getirene büyük mükâfatlar va'd ettikleri için, güzergâhtaki kabilelerden buradi duyanlar tamâ'a kapılıp, yollarda taarruza, hazırlanmışlardı. O cümleden olarak Bureyde de -kendi rivayetine göre- Sehm , oğulları'ndan yetmiş süvari ile birlikte belki rastlarım diye çıkmıştı. Karşılaştıklarında Peygamber:

— Sana kim derler? diye sormuş.

— Bureyde, deyince, Peygamber Ebû Bekr'e dönüp:

—Muhakkak bizi/n iş serinledi ve salâh buldu" diyerek lefe'ul etmiştir. Sonra Bureyde'ye:

— Kimlerdensin? diye sormuş.

— Eslem'denim, cevâbım alınca:

— Selâmet bulduk" demiş. Sonra:

— Eşlem'in hangi kolundan? demiş.

— Benû Sehm'den, deyince:

— Yo Ebâ Bekr, senin seninin, nasibin buyurmuş.

Ondan sonra sıra Bureyde'ye gelip:

— Yâ sen kimsin? diye sordu.

— Ben Abdullah oğlu Muhammed, Allah'ın Rasû Iü'yü m "^cevâbını alınca:

— şahadet kelimesini söylemiş; bu kadar bozuk bir niyetle çıkmışken, kendisi de, beraber getirdikleri de hep birden îmân etmişlerdir. Bureyde: "Allah'a hamd ederim ki, bizler zorlanmaksizm isteyerek müslümân olduk" demiş. Ertesi gün Bureyde:

— Yâ Rasûlallah, yanında bayrak olmaksızın Medîne'ye girmek münâsib değildir, demiş ve başından örtüsünü çözüp mızrağın ucuna bağlamış, Medîne'ye girinceye kadar elinde Muhammed'in bayrağı olarak önleri sıra yürümüş durmuştur (Radıya'IIahu anhum-Tecrîd-Ter., 11,404).

[119] el-Ezân, et-Te'zîn; nida, da'vet ve i'lân demektir. Bu, geçmiş namaz için ezan okunacağına delildir. Geçmiş namazlar için ezan ve ikaamet mes'elesinde âlimlerin görüşleri farklıdır. Hanefîler'e göre geçmiş nama?; için hem ezan okunur, W. hem ikaamet edilir. Ahmed ibn Hanbel, Ebû Sevr ve Îbnu'l-Munzir'in kavilleri ,y de budur. Geçmiş namazlar birden fazla ise, birincisi ezan ve ikaametle kılınır, .£ diğerlerinde yalnız ikaametle yetinmek ihtiyara bağlıdır. Çünkü Tirmizî'nin İbn Mes'ûd'dan Handak gazvesi hakkındaki rivayetinde: "Handak gününde Pey-v-k gamber'in dört namazı geçmişti. Gece ilerlediği vakitte Bilâl'e emretti. Ezan oku-vğ du, sonra ikaamet etti, öğle kılındı. Sonra ikaamet etti, ikindi kılındı. Sonra i» ikaamet etti, akşam kılındı, sonra ikaamet etti, yatsı kılındı" denilmiştir.

Tulû'dan sonra güneş yükselinceye kadar geçmiş namazları kaza etmenin caiz olmadığına Hanefi'ler bununla ihticâc ederler.

[120] Buradaki beyândan yalnız ikindi namazının geçirildiği anlaşıhyorsa da, Ahmed ibn Hanbel'in Müsned'inde Ebû Saîd Hudrî'den gelen hadîste, ve bundan evvelki haşiyede zikredildiği üzere Tirmizî'de İbn Mes'ûd'dan gelen hadîste öğle ile ikindi ve akşam namazları geçirilmiş oiup, bunlar yatsıdan sonra kılınmıştır. Nesâî'deki rivayet de bu ma'nâyadır. İmâm Mâlik'in el-Muvatta'ında. ise Öğle ile ikindinin fevt olduğu anlaşılıyor. Bu hadîslerin cem'i şöyledir: Handak harbi günlerce sürmüştür. Bir gün öğle ile ikindi, başka gün yalnız ikindi namazlarını kaçırmış olmaları hâtıra gelebilir.

Bu hadîsten kaza namazının cemâatle kılınması meşru olduğuna istidlal etil-miştir. Nitekim icmâ', bunun cevazı üzerine vâki' olmuştur. Yalnız Leys ibn Sa'd bunu men' etmiştir. Bu hadîsten akşam namazı vaktinin kırmızılıktan sonraya kadar uzadığı da ifâde edilmiş oluyor. Herhalde o vakte kadar uzuyormuş ki, o gün akşam namazından evvel diğer namazlar kılınmış

[121] Bu İkinci okuyuş ez-Zuhrî'den işitilmiş ise de, meşhur olan kıraat Mushaf'larda ve metinde olduğu gibi "Li-zikrî = Benim zikrim için" tarzıdır. Bu âyetin burada getirilmesi Peygamber tarafından mı vâki' olmuştur, yoksa hadîsi rivayet ettikten sonra işiticiye hüccet dikmek için Katâde mi okumuştur? En sahîh olan, bunun Peygamber'in sözünde dâhil olmasıdır. Delîli de Müslim 'de: "Biriniz uyuyakalıp namaz kılmazsa yâhud namazdan gaflet ederse, onu hatırladığında kılsın. Çünkü Allah: Ekimi's-salâte li-zikrî buyuruyor" denilmiş olmasıdır. O rivayet de Katâde tarîk indendir.

Bu hadîsten, unulan ile uyuyakalıp kilamayana kaza etmesi lâzım geleceği hükmü çıkarılır. Kasden kılmayana kazanın vücûbu ise evleviyette kalır. Cumhurun mezhebi budur. Özürlüye kaza lâzım geliyorsa, kasden kılmayana evlâ tarikiyle lâzım gelir.

[122] Bu ta'hki Ebû Avâne kendi Sahîh'lnde mcvsûlen rivayet etmiştir. Buhârî bununla Katâde'nin Enes'ten işitmesini beyân etmek

istemiştir. Zîrâ bunda Katâde tahdîsi sarahatle söylemiştir. Katâde müdetlislerden olduğu için evvelâ ondan "an Enesin" lâfzıyle rivayet etti, sonra da bunu "Haddesenâ Enesun" lâfzıyle gelen rîvâyetiyle takviye etmek istedi (Aynî).

[123] Bu hadîs bundan üç bab önce "Vakit geçip gittikten sonra insanlara cemâatle namaz kıldıran kimse" unvanlı 37. bâbda az farkla geçmiştir.

[124] Bu hadîs de 13. bâb altında ve 25. bâb altında geçmişti. Hadîsle ilgili açıklamalar oralarda verilmiştir.

Yatsıdan sonra oturup konuşmak -ki buna semer ve musâmere denir- mekruhtur. Çünkü bu insanı gece ibâdetinden alıkoyduğu gibi, sabah namazını kaçırmaya da sebeb olabilir. Amma ilim müzâkeresi, misafir ağırlamak ehl ve tyâl ile görüşmek gibi hayırlı işlerden dolayı uykuyu bir müddet te'hîr etmekte kerahet yoktur

[125] es-Semr: Emr vezninde, ve's-Sumûr, zuhur vezninde gece uyumamak ma'nâsı-nadir ki, murâd, uyumayıp sohbet ve lâkırdı eylemektir...

es-Semer; geceye ve gece sohbetine denir; geceleri oturup sohbet eden kimselerin meclisine denir... (Kaamûs Ter.).

[126] Bu hadîs dahî yatsıdan sonra fıkıh ve diğer hayırlı işler için oturup konuşmanın cevazına delîl hadîslerdendir.

Bu hadîste, hakîkaten İbn Umer'in zamanında bâzılarının yüzüncü senenin bitiminde kıyametin kopacağını söylemiş oldukları anlaşılıyor. Nitekim Ta-berânî ile başka muhaddisler bunu Ebû Mes'ûd Bedrî'den rivayet ellikleri gibi, Alî ibn Ebî Tâlib'in bu sözü redd ettiğini naklederler. İbn Umer de bu kabîlden dedikoduları redd için bu hadîsin ma'nâsım böyle îzâh ve beyân etmiş oluyor. Bu hadîs de, Peygamber'in en görmez gözlere çarpacak mu'cizelerinden-dir. Âlimlerin istatistiklerine göre, Peygamber'in haber verme zamanı olan onbirinci hicret senesinden i'tibâren yüz sene geçtikten sonra, o gün hayâtta olanlardan hiç kimse kalmamıştır. En sona kalan sahâbî Ebu't-Tufeyl Âmir ibn Vasile (R)'dir. Bütün hadîseiler de bu zâtın 110 hicret yılında vefat ettiğinde müttefiktirler. Vefatı günü yeryüzünde hiçbir sahâbî kalmamış ve sahabe nesli münkariz olmuştur. Allah'ın ndvânı onlara olsun!

[127] Bütün sahâbîler o sırada geçim darlığı çektikleri için, üç nüfuslu aileye yalnız bir, dört nüfuslu olana.yine bir veya iki fakîr konuk edilmiştir ki, bu takdirde nüfûs başına isabet eden yemek hissesinin yalnız üçte biri yâhud beşte biri mü-sâfire ayrılmış oluyordu. Sahâbîleri daha çok fakîr doyurmakla mükellef tutmak, fakirlerle beraber aile halkının da aç kalmasına sebeb olabilir. Bundan kıtlık zamanlarında yoksul olanları varlıklı olanların evlerinde besletmenin caiz olduğu hükmü çıkıyor ki, zaruret vaktinde yardımlaşmanın, fakirlere zenginlerin bakıp aç bırakmaması hususunun farz olduğu anlaşılıyor. Nitekim Umer ibnu'l-Hattâb kıtlık senesinde fakirlerin çokluğundan dolayı her eve nüfûsları sayısınca aç ve yoksul dağıtmış ve: "Bir insan günlük azığının yansıyle yetin-. mekle helak olmaz" demiştir.

Şübhesiz malda zekâttan başka bir takım haklar da vardır" dedikleri, işte bu gibi şeylerdir.

Ebû Bekr dört nüfuslu bir aile reîsi olduğuna göre, o akşamki yemeğinin üçte birinden çoğunu; Peygamber de mü'minlerin annelerinin sayısına bakınca, günlük rızıklarının takrîben yarısını fakîrlere ayırmış demek oluyor.

[128] Müslim ile İsmâîlî'nin rivayetinde ikinci "taaşşa" yerine "naase = uyudu"gel-mistir ki, Peygamberin uykusu gelinceye kadar yanında kaldı demek olur. Bu rivayete göre, kıssa daha kolay anlaşılıyor ve tekrardan doğan kapalılık gidiyor.

[129] Buhârî bu hadîsi buradan başka Alâmetü'n-Nübüvve ile el-Edeb'de de değişik râvîlerden ve bâzı farklılıklarla tahrîc etmiştir. Müslim de el-Et'ime'de tahrîc etmiştir.

Hadîs ile bâb başlığı arasındaki mutabakat ciheti, Ebû Bekr'in gece ailesine gelmesi, konukların haberini soruşturması ve aralarında geçen konuşmalarla meşgul olmasıdır (Kastallânî)

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

22-EBVÂBU'L-AMEL FÎ'S-SALÂT

(Namaz İçinde Amel Bâbları) [1]

1- Namaz İşinden (ve Namazı Takviye Etmek Üzere) Olduğu Takdirde Namaz İçinde Elle Yardım İsteme Babı

Ve İbn Abbâs:

İnsan, namazı içinde kendi bedeninden istediği herhangi bir organı ile yardım isteyebilir (yânî organını kullanabilir) demiştir [2]. Ebû İshâk Amr ibn Abdillah da namazı içinde kendi

başlığını eliyle koyup kaldırmıştır[3] Alî ibn Ebî Tâlib de namazda sağ elinin avuç içini sol kolunun bileği ile eli arasındaki eklem üzerine (yahud ayaktaki aynı eklem üzerine) koymuş ve namazda cildi kaşımakta ve elbiseyi düzeltmekte be s yoktur, demiştir [4].

1-.......Bize Mâlik, Mahrame ibn Süleyman'dan; o da İbn Abbâs'ın himayesinde bulunan Kurayb'den haber verdi. Kurayb de Mah-rame'yeîbn Abbâs(R)'tan şöyle haber verdi:

îbn Abbâs, bir gece mü'minlerin anası olan Meymûne'nin yanında kalmış. Meymüne, İbn Abbâs'm teyzesidir. İbn Abbâs şöyle dedi: Ben (başımı) yastığın enine koyarak uzandım. Rasûlullah ile ehli de başlarını yastığın boyuna koyarak uzandılar. Rasülullah uyudu. Tâ gece yarıyı bulduğu, yâhud biraz evvelce, yâhud biraz sonraya kadar. Sonra Rasülullah uyandı. Akabinde oturdu ve eliyle yüzünden Uykuyu sildi. Ondan sonra Âlu İmrân Sûresi'nin son on âyetini okudu. Sonra kalktı ve asılı duran küçük bir kırbaya uzandı. O kırbadan güzelce bir abdest aldı. Sonra dikilip namaz kılmaya koyuldu. Abdullah ibn Abbâs dedi ki: Ben de kalktım ve O'nun yaptığı gibi yaptım. Sonra gittim ve O'nun (sol) yanına, namaza durdum. Rasülullah sağ elini başımın üzerine koydu ve sağ kulağımı eliyle tutup büküyordu [5]. İki rek'at kıldı, sonra iki rek'at, sonra iki rek'at, sonra

iki rek'at, sonra iki rek'at kıldı. Ondan sonra tek (rek'atlı bir namaz) kıldı. Sonra müezzin O'na (çağırmaya) gelinceye kadar yine uzandı. Sonra kalktı ve hafif iki rek'at namaz kıldı. Sonra da evinden çıkıp sabah namazını kıldırdı [6].

2- Namaz İçinde Nehyedilen Kelam Babı [7]

2-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Biz (İslâm'ın başlangıcında) Peygamber (S) namazda olduğu hâlde kendisine selâm verirdik; O da bize selâmla mukaabele ederdi. Biz Habeş Meliki olan Necâşî'nin yanından döndüğümüz zaman (yine namazda iken) Peygamber'e selâm verdik, fakat bu defa Peygamber bize selâmla mukaabele etmedi. Ve: "Şübhesiz namaz içinde (Allah ile) büyük bir meşguliyet vardır" buyurdu.

3-.......Bize Hüreym ibnu Sufyân, el-A'meş'ten; o da İbrâhîm'den; o da Alkame'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd (R)'danolmak üzere, bir önceki hadîs tarzında tahdîs etti.

4-.......Ebû Amr şöyle demiştir: Zeyd ibn Erkam bana şöyle dedi:

Muhakkak biz, Peygamber zamanında namaz içinde iken kelâm ederdik. Bizim herhangi birimiz (yanındaki) arkadaşına kendi hacetini söylerdi. En sonunda "Namazlara ve orta namazı muhafazaya devam edin. Tam huşu' ve tâat ediciler olarak Allah için dîvân durun1' (ei-: 238) âyeti indi de, bize namazda susmak emrolundu [8].

3- Namaz İçinde Erkeklerin "Slibhânallah" ve 'Elhamdu lillâh" Nevinden Sözlerinin Caiz Olacağı Babı

5-....... Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Amr

ibn Avf oğullan arasında sulh (yânî barış) yapmak üzere (onların yurduna) çıktı. Namaz vakti de geldi. Bunun üzerine Bilâl, Ebû Bekr'e geldi ve: Peygamber ahkonuldu. İnsanlara imamlık eder misin? dedi. Ebû Bekr: Eğer isterseniz evet, dedi. Bu cevâb üzerine Bilâl namaza ikaamet etti. Ebû Bekr de öne geçip namazı kıldırmaya koyuldu. Bu esnada Peygamber safflar arasında yürüyerek, saffları yara yara geldi, nihayet birinci saf fa ulaşıp dikeldi. İnsanlar tasfîh yapmaya başladılar. Sehl dedi ki: Tasfîh nedir bilir misiniz? Tasfîk'tır (yânî el çırpmaktır)[9].

Ebû Bekr namazını kılarken başını çevirmezdi. Arkasındaki cemâat el çırpmayı çoğaltınca başını çevirdi. Baktı ki Peygamber saf-fin içinde. Peygamber hemen ona "Yerinde dur" diye işaret etti. Ebû Bekr iki elini yukarıya kaldırdı da Allah'a hamd etti [10]. Sonra geri geri Peygamber'in arkasına geçti. Peygamber ileriye geçip namazı kıldırdı [11].

4- Namaz İçinde Bazı Kimselerin İsimlerini Söyleyen Yahud Yine Namaz İçinde İken (Namazı Bozup Bozmayacağını) Bilmeyerek' Başkasına Selam Veren Kimse Babı [12]

6-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Biz: Tahiyye namaz içindedir der, bir takım isimler söyler ve birbirimize selâm okurduk (yânî fulâna selâm olsun, fulâna selâm olsun derdik). O isimlere selâm ettiğimizi Rasûlullah (S) işitti de:

Et-Tahiyyâtu îillâhi ve's-salâvâtu ve't-tayyibâtu. Es-Selâmu aleyhe eyyuhe fn-nebiyyu ve rahmetu 'ilâhi ve berekâtuhu. Es-Selâmu aleynâ ve ala ibâdVllâhVs-sâlihîn. Eşhedu en lâ ilahe ille'llâhu ve eş-hedu enne Muhammeden abduhu ve rasûluhu deyiniz. Çünkü sizler bu Ve ibâdiHlâhVs-sâlihîn (= ve Allah'ın bütün iyi kullarına selâm olsun) sözünü söylediğiniz zaman, muhakkak Allah 'in gökteki ve yerdeki her bir sâlih kuluna selâm vermiş olursunuz" buyurdu [13].

5- El Çırpmak Kadınlara Mahsüstur Babı

7-.......Bize ez-Zuhrî, Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Tesbîh etmek erkeklere, el çırpmak kadınlara mahsûstur" buyurmuştur.

8-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):. "Subhânallah demek erkeklere; el çırpmak (yâhud da sağ elin içini, sol elin üstüne vurup ses çıkartmak) kadınlara mahsûstur" buyurdu [14].

6- Namazı İçinde Yüzünü Yürüdüğü Tarafa Cevirmeksizin Geri Geri Giden Yahud Kendisine İnecek Bir İşten Dolayı Önüne Doğru İlerleyen Kimse Babı

Bu hadîsi Sehl ibn Sa'd, Peygamber(S)'den rivayet etmiştir [15].

9-.......ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Enes ibn Mâlik şöyle haber verdi: Müslümanlar o pazartesi günü sabah namazı içinde bulundukları sırada ve Ebû Bekr onlara sabah namazını kıldırırken, Peygamber (S) birdenbire onlara göründü. Âişe'nin odasının perdesini açmış hâldeydi. Peygamber, saff saff dizilmiş (namaz kılmakta) olan sahâbî-lerine baktı ve tebessüm edip gülüyordu. Ebû Bekr, Rasûlullah namaza çıkmak istiyor zannederek (saffa girmek için) yüzünü kıbleden ayırmadan, iki topuğu üzerinde geri geri çekildi. Müslümanlar Peygam-ber'i gördükleri zaman, O'nu görmekle aşırı derecede sevinerek namazları içinde fitneye düşmelerini (yânı namazlarını bozmalarını) düşündüler. Bu sırada Peygamber onlara eliyle "Namazınızı tamamlayın" diye işaret etti. Sonra içeriye girdi ve tuttuğu perdeyi salıverdi. İşte Peygamber, bu gün vefat etti [16].

7- Bab : Anası, Namaz Kılmakta Olan Evladını Çağırdığı Zaman? [17]

10-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Bir kadın oğluna nida edip çağırdı. Oğlu bu esnada ibâdet yerinde (namazda) bulunuyordu. Anası: Yâ Cureyc! dedi. Cureyc: Yâ Allah! Anama icabet hakkı ile namazımı tamamlama hakkı birleşti! dedi. Anası yine: Yâ Cureyc! dedi. Cureyc: Yâ Allah! Anam ve namazım! dedi. Anası yine: Yâ Cureyc! diye nida etti. Cureyc de yine: Yâ Allah! Anama cevâb mı vereyim, yoksa namazı mı tamamlayayım? dedi. Bu sefer anası: Yâ Allah! Cureyc fahişe kadınların yüzüne bakmadıkça ölmesin, diye ilendi. Cureyc'in savmıasına koyun güden çoban bir kadın sığınır dururdu. (O çoban kadın başka biri ile cinsî münâsebet etmişti.) Derken bir çocuk doğurdu. Kadına: Bu çocuk kimdendir? diye soruldu. Kadın: Cureyc'dendir, savmıa-sından indi (bu çocuğa beni hâmile yaptı), dedi. Bu haber Cureyc'e ulaşınca: Çocuğunun bana âid olduğunu iddia etmekte olan bu kadın nerede? dedi. Sonra (kadınla çocuk getirildiğinde): Ey çocuk, senin baban kimdir? diye sordu. Küçük çocuk dile gelip: Koyun güden bir erkek çobandır, dedi" [18].

8- Namaz İçinde İken Çakıl Taşlarını El ile Dokunup (Gidermek) Babı

11-.......Bana Muaykîb (ibn Ebî Fâtıma) tahdîs etti ki, Peygamber (S), secde edeceği yerdeki toprağı eliyle düzelten bir kimsenin durumu hakkında: "Bir daha böyle toprak düzleyecek olursan elinle bir defa dokun" buyurmuştur [19]

9- Namazda İken Üzerine Secde Etmek İçin Elbiseyi Yere Yaymak Babı

12-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber (S) ile birlikte sıcağın şiddetinde namaz kılardık da, bâzılarımız sıcaktan yüzünü yere değdirmeye muktedir olamadığı zaman, büründüğü elbisenin bir ucunu secde yerine yayar ve üzerine secde ederdi [20].

10- Namaz İçinde İken Yapılmaları Caiz Olacak (Diğer) Ameller Babı

13-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) namaz kılarken ben (karşısında uyurdum da) ayaklarımı O'nun kıblesine uzatmış bulunurdum. Peygamber secdeye vardığı zaman, eliyle beni dürterdi. Ben de ayaklarımı geriye çekerdim. O secdeden kalktığı za-mân, ben yine ayaklarımı uzatırdım [21].

14-.......Bize Şu'be, Muhammed ibn Ziyâd'dan; o da Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir namaz kılmış, şöyle buyurmuştur: "Şübhesiz şeytân namazımı bozmak için benim karşıma geldi ve bana hücum etti. Allah bana ona istediğimi yapma kuvveti verdi. Ben de onun boğazını sıktım. Ve yemin ederim ki, sabah olunca hepiniz ona bakasınız diye, onu bir direğe bağlamak istedim. Fakat Süleyman Peygamber'in (O'na selâm olsun): RdbbVğfir lî ve heb lî mulken lâ yenbağt li-ahadin min ba'dî inneke ente'l-vehhâb (— Ey Rabb'ım, bana mağfiret et. Bana öyle bir mülk ver ki, o benden başka hiçbir kimseye lâyık olmasın. Şübhesiz Sen bütün murâd-ları ihsan edensin) (sâd: 35) demiş olduğunu hatırladım. Allah da onu köpek gibi kovdu" [22]

Nadr ibn Şumeyl, noktalı zâl ile "feza'attuhu" yânî onu boğdum şeklinde söyledi. Dâl ve şeddeli ayn ile "fede'attuhu" kelimesi ise Yüce Allah'ın: "Yevmeyuda'ûne... = Ö gün onlar cehennem ateşine itilip kakılırlar"' (et-Tûr: 13) kavimdendir. "Yuda'ûne = Yudfa'ûne" yânî itilip kakılırlar ma'nâsmadır. Doğru olan "Fede^attuhu" şeklidir. Şu kadar var ki, Şu'be işte böyle ayn ve tâ harflerinin şeddesi ile söylemiştir [23].

11-Bab: Musalli, Namazda İken Hayvanı Bağlı Bulunduğu Yerden Ansızın Çözülüp Boşansa (Ne Yapar)?

Ve Katâde: Namaz kılan bir kimse (hırsız tarafından) elbisesinin alındığını

görse, namazı bırakıp o hırsızın

ardından gider, demiştir [24].

15-.......Bize el-Ezrak ibnu Kays tahdîs edip şöyle dedi: Bizler el-Ahvâz mıntıkasında Harûriyye fırkası ile harb ediyorduk. Bu harb günlerinde ben, bir nehir kenarında (yâhud yamacı üzerinde) bulunuyordum [25]. Baktım ki, birisi orada binek hayvanının gemi elinde olduğu hâlde namaz kılıyor. Namaz kılarken hayvan o zâtı çekiştirmeye; o da hayvanının ardından gitmeye başladı. Râvî Şu'be: Bu namaz kılan zât Ebû Berze el-Eslemî(R)'dir, demiştir. İşte Ebû Berze'nin namaz içindeki bu hâlini gören, Hâricîler'den bir adam: Yâ Allah, şu ihtiyara cezasını ver! diyordu. O ihtiyar (yânî Ebû Berze) namazı bitirince (o Haricîye karşı) şöyle cevâb verdi: Ben senin sözünü işittim. Ve yine ben Rasûlullah ile beraber altı yâhud yedi yâhud sekiz gazvede bulundum. Ve Rasûlullah'ın (namazda ve diğer hususlarda insanlara dâima) kolaylaştırma gösterdiğine şâhid oldum. Şimdi benim bu hayvanın hareketine engel olmakhğım, onu başıboş bırakmaklığım-dan bana daha sevgilidir. Çünkü bırakılınca hayvan kendi yemliğine dönecek ve o takdirde bana meşakkat ve zorluk olacaktır [26].

16-.......Urve şöyle demiştir: Âişe (R) şöyle dedi: .Güneş tutuldu. Peygamber hemen namaza kalktı ve uzun bir sûre okudu. Sonra rükû' etti; rukû'u da uzattı. Sonra başını rukû'dan kaldırdı. Sonra diğer sûreye başladı. Sonra rukû'u yerine getirince, rukû'dan başını kaldırdı. Sonra secde etti. Sonra ikinci rek'atta da bu iki kıyam ve iki rukû'u yaptı. Sonra şöyle buyurdu: "Şübhesiz bunlar, Allah'ın âyetlerinden iki âyettir. Sizler bu tutulmayı gördüğünüz zaman, sizden açılıncaya kadar namaz kılınız, Yemîn olsun ki, ben şu kusûf namazı kıldığım yerde bana va 'd olunan her şeyi görmüşümdür. Hattâ namazda benim ileriye doğru gitmeye başladığımı gördüğünüz vakit de ben cennetten bir salkım üzüm almak istediğimi görmüşümdür. Ve yine yemîn olsun ki, beni geriye çekilir gördüğünüz sırada ben cehennemi, bâzıst bâzısını kırıyor görmüşümdür. Ve ben cehennemin içinde Amr ibn Lahuyy'ı da gördüm; işte o, putlar için hayvanları sâibe yapan (yânı salıveren) kimsedir" [27].

12- Namaz İçinde İken Tükürük Çıkarmak ve Üfürmek Nevinden Caiz Olacak Şeyler Babı

Ve Abdullah ibn Amr'dan zikrolunur ki, Peygamber (S) bir kusûf namazında secdesi esnasında üfürmüştür [28].

17-....... Bize Hammâd, Eyyûb*dan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki (o şöyle demiştir): Peygamber (S) mescidin kıblesinde bir tükürük gördü de bundan dolayı mescid ahâlîsine karşı öfkelenip üzüldü ve şöyle buyurdu: "Şübhesiz Allah, herbiri-nizin yüzünün yöneldiği taraftadır. Binâenaleyh herhangi biriniz namaz içinde bulunduğu zaman sakın tükürmesin". Râvî: Yâhud "Balgam çıkarmasın" buyurdu, dedi. Sonra Rasûlullah indi de onu eliyle kazıdı. Ve tbn Umer: "Herhangi biriniz tükürmek zorunda kaldığı zaman, sol tarafına tükürsün" dedi.

18-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Ben Katâde'den işittim; o da Enes(R)'ten: Peygamber (S): (Mü'min) namaz içinde olduğu zaman şübhesiz o Rabb'ı ile munâcaat eder. Bunun için sakın önüne tükürmesin, sağ tarafına da tükürmesin. Fakat (zarurî durumda) sol tarafından sol ayağının altına (tükürebilir)" [29].

13- Namazı İçinde İken Erkeklerden Bilmeyerek El Çırpan Kimsenin Namazının Bozulmayacağı Babı

Bu konuda Sehl ibn Sa'd(R)'ın, Peygamber(S)'den hadîsi vardır [30].

14- Bab : Namaz Kılan Kimseye "İleri Git" Yahud "Bekle" Denildiği Zaman, Bunda Be's Yoktur

19-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: (Bâzı) insanlar Peygamber (S) ile birlikte namaz kılardı. O halde ki, bunlar bellerindeki futalarım, küçük olduğu için (çocuklar ^gibi) boyunlarına bağlamış olurlardı. Bu sebebden (cemâate gelen kadınlara): Erkekler doğrulup oturmadıkça başlarınızı secdeden kaldırmayınız, denirdi [31].

15- Bab : Musalli Namaz İçinde İken Selama Mukaabele Etmez

20-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber (S) namazda iken kendisine selâm verir idim, O da bana mukaa-bele ederdi. (Necâşî'nin yanından) dönüp geldiğimiz zaman (yine namazda iken) kendisine selâm verdim, fakat bu sefer selâmıma mukaabele etmedi (ve namazdan sonra): "Şübhesiz namaz içinde (Allah ile) azametli bir meşguliyet vardır" buyurdu [32].

21- Bize Ebû Ma'mer tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdulvâris tahdîs edip şöyle dedi: Bize Kesîr ibnu Şınzîr, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan tahdîs etti. Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (Mus-ta'lık oğulları seferinde) beni kendisine âid bir ihtiyâca gönderdi. Ben gittim. Sonra o işi yerine getirerek geri döndüm ve kendisine selâm verdim. Fakat Rasûlullah selâmımı karşılamadı. Bunun üzerine kalbimde öyle şiddetli bir hüzün meydana geldi ki, «nun mâhiyetini yalnız Allah bilir. İçimden de: Belki Rasûlullah bana danldı, bu işini ağır yaptığıma hükmetti, dedim. Sonra kendisine tekrar selâm verdim. Yine selâmıma mukaabele etmedi. Bu defa gönlümde birinci de-fakinden daha şiddetli bir hüzün meydana geldi. Sonra Rasülullah'a (üçüncü defa) selâm verdim. Bu kerre (namazdan çıkınca) selâmımı karşıladı. Ve: "Beni, senin selâmına selâm ile mukaabele etmekten, yalnız benim namaz kılmakta bulunmaklığım men' etmiştir" buyurdu. Ve Rasûlullah bu sırada devesi üzerinde kıbleden başka cihete yönelmiş olarak yol alıyordu [33].

16- Namaz İçinde İken Meydana Gelecek Herhangi Bir İşten Dolayı Elleri

Yukarı Kaldırmak Babı

22-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'a, Kubâ'daki Amr ibn Avf oğullan arasında bir kavga meydana geldiği haberi ulaştı. Rasûlullah, sahâbîlerinden bir takım insanlarla, onların arasında barış yapmak üzere hemen yola çıktı [34]. Rasûluilah orada alıkonuldu. Namaz vakti de geldi. Bilâl, Ebû Bekr'e geldi ve: Yâ Ebâ Bekr! Rasûlullah alıkonuldu, namaz vakti de geldi. Sen insanlara imamlık yapar mısın? dedi. Ebû Bekr: Peki, istersen kılalım, dedi. Bunun üzerine Bilâl namaza ikaamet etti. Ebû Bekr de öne geçip insanlara namaz kıldırmak için Allâhu Ekber deyip namaza başladı. Bu sırada Rasûlullah, safflar arasında yürüyerek, saffları yara yara geldi ve nihayet birinci saffta dikildi. İnsanlar tasfîha (yânî el çırpmaya) başladılar [35].

Sehl: "Tasfîh", tasfîk; yânî el çırpmaktır, dedi.

Sehl şöyle devam etti: Ebû Bekr, namazını kılarken başını çevirmezdi. Arkasındaki cemâat el çırpmayı çoğaltınca başını çevirip baktı ve Rasûlullah'ı gördü ki, Rasûlullah ona işaret edip, insanlara namazı kıldırmasını emretmekte! Ebû Bekr hemen elini kaldırıp (Rasû-lullah'ın kendisine olan bu emrinden dolayı) Allah'a hamd etti [36]. Sonra Ebû Bekr geri geri çekilerek, Peygamber'in arkasına geçti ve saffta dikeldi. Rasûlullah da öne ilerleyip insanlara namazın bakıy-yesini kıldırdı. Namazı bitirince yüzünü insanlardan tarafa döndürüp, şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Size ne oluyordu ki, namaz içinde bir şey arız olduğu zaman el çırpmaya başladınız? El çırpmak, ancak kadınlara mahsûstur. Her kime namazı içinde iken bir şey arız olursa Suhhânallah desin". Bu sözlerden sonra Rasûlullah Ebû Bekr'e yöneldi ve: "Yâ Ebâ Bekri Sana namazı kıldır diye işaret ettiğimiz zaman seni insanlara namaz kıldırmandan men' eden nedir?" diye sordu. Ebû Bekr: "Ebû Kuhâfe oğlu için, Rasûlullah'in önünde durup namaz kıldırması lâyık olmaz" dedi.

17- Namazda İken Elini Boş Böğrü Üzerine Koyma(nın Hükmü) Babı [37]

23-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb'dan; o da Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etmiştir. Ebû Hurey-re: Namazda iken eîi boş böğür üzerine koymak nehyedildi, demiştir.

Ve Hişâm ibn Hassan ile Ebû Hilâl Muhammed ibn Selîm, İbn Sîrin'den;o da Ebû Hureyre'den;o daPeygamber(S)'den olmak üzere söylediler [38].

24-.......Bize Muhammed ibn Şîrîn, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. Ebû Hureyre: Kişinin, elini boş böğrü üzerine koyarak namaz kılması nehyedildi, demiştir [39].

18- Bab : İnsan Namaz İçinde İken Herhangi Bir Şeyi Düşünür

Ve Umer (R): Ben namazda iken ordumun mühimmatını hazırlar, tertîb ve tanzîm eylerim, demiştir [40].

25-.......Bana İbnu EbîMuleyke, Ukbe ibnu'l-Hâfis(R)'den haber verdi. O şöyle demiştir: Ben Peygamber ile beraber ikindi namazını kıldım. Peygamber namazdan selâm verince, sür'atle kalktı; acele acele kadınlarından birinin yanına girdi. Sonra dışarı çıktı ve sür'atle gitmesinden dolayı cemâatin yüzlerindeki hayretlerini gördü de: "Ben namazda iken bizde biraz altın bulunduğunu hatırladım [41]. Ve bizim yanımızda akşama ulaşmasım-yâhud şöyle dedi: Bizim yanımızda gece geçirmesini- istemedim de, onun taksim edilip dağıtılmasını emrettim" buyurdu [42].

26-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyie buyurdu: "Namaz için ezan okunduğu vakit şeytân, ezanı işitmemek için (yâhud ezan sesini duymayacak yere kadar; yâhud ezanı duymasın diye) yüzgeri edip (telâşla) yellene yellene kaçar. Müezzin (ezam bitirip) sustuğu zaman, döner gelir. Namaz için ikaamet edilince, yine arkasını dönüp kaçar. îkaameti bitirip susunca yine

dönüp gelir. Artık devamlı insanla bulunur da ona: Namazdan evvel hiç aklında olmayan şeyleri hatırla, der durur. Tâ insan kaç rek'at kıldığını bilmez oluncaya kadar" [43]

Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân: Sizden herhangi biriniz bunu yaptığı zaman oturur hâldeyken iki secde yapsın, dedi. Ve Ebû Seleme bunu Ebû Hureyre(R)'den işitmiştir [44].

27-.......Bana ibnu EbîZi'b, Saîd el-Makburî'den haber verdi.

O şöyle demiştir: Ebû Hureyre şöyle dedi: İnsanlar, Ebû Hureyre Peygamber'den çok hadîs rivayet ediyor, deyip duruyorlardı. Bir adama kavuştum da ona:

— Rasûlullah (S) dün gece yatsı namazında ne okudu? Diye sordum.

O zât: :r

— (Ne okuduğunu) bilmiyorum, dedi.

Ben:

— Sen o namazda hâzır bulunmadın mı? dedim [45].

O:

— Evet, bulundum, dedi [46]. (Ebû Hureyre dedi ki:)

— Lâkin ben Rasûlullah'ın o namazda şu ve şu süreleri okuduğunu bilmekteyim, dedi [47].

---

[1] Bâzı Buhârî nüshalarında hâsseten es-Sağânî nüshasında böyle ' 'Besmele' 'Ii bir büyük başlıkla gelmiştir. Miftâhu Kunûzi's-Sünne'dc de bu, ayrı bir kitâb halindedir.

[2] Babın hadîsinde Peygamber, İbn Abbâs'ı namaz içinde sol yanından sağ yanına eliyle geçirmiştir. Namaz içinde böyle el ile yardım istemek caiz olunca, buna kıyâsen bedeninden istediği herhangi bir organıyle yardım istemesi caiz olur.

[3] Ebû İshâk, Amr ibn Abdillah es-Sebîî'dir. Kûfe'de yetişen büyük tabiî fakîhi-dir; otuz sekiz sahâbtden rivayeti vardır. 126

hicret yılında 96 yaşında vefat etmiştir. Ebû Hanîfe'nin üstâdlarından sayılmıştır {Umdetu'l-Kaarî, III, 697).

[4] Alî ibn Ebî Tâlib'in bu fiilini, Buhârî'nin üstâdlarından olan Müslim ibn İbrâ-hîm, Abdusselâm ibn Ebî Hâzım'dan; o.da Gazvân ibn Cerîr'den; o da babasından böyle tahrîc etmiştir. Bunu İbn EbîŞeybe de tahrîc etmiştir (Fethu'l-Bârî).

Bu ta'lîktekİ "rusğ" kelimesi hakkında şu bilgi verilmiştir:

râ'nın dammı ve sîn'in sükûnuyle ve iki damma İle hayvan kısmının tırnağıyle ellerinin ve ayaklarının İncikleri kavuştuğu yerin arasında olan mev-zıa denir ki, hurda ve bukağılık ta'bîr olunur. Bir kavle göre insanda zikredilen şekilde bileğe, kezâlik ayakta incikle tabanın kavuştuğu yerde olan oynak yerine denir ki, eldeki bileğin yerindedir. Cem'i "j-C-jî" ve " m*L*'j " gelir, ve her hayvanın dahi zikredilen yerine "rusğ" denir.

"â^'": râ'nın dammıyle " çL)\ " ma'nâsınadır ki, zikrolundu {Kaamûs

[5] Rasûlullah'ın onun sağ kulağını bükmesi, imâm yalnız olduğu zaman me'mû-mun sağ tarafta duracağını tenbîh içindi... "Abdest almayı hafîf yapmak bâ-bı"nda geçen hadîste İbn Abbâs: Beni yerimden çevirip sağ yanına geçirdi, demiştir.

Buhârî, Rasûlullah'ın işte bu fiilinden, namaz kılanın, namazını düzeltip kuvvetlendirecek bir işi eliyle yapabileceği hükmünü çıkarmıştır. Çünkü musal-lîye namazı içinde başkasına âîd bir işte elini kullanması caiz olunca, ihtiyâç duyduğu zaman namazında kuvvetli olmak ve neşâtlanmak için kendi şahsiyle ilgili bir işte eliyle yardım etmesi, evlevİyetle caiz olur (Kastallânî).

Buhârî bununla küçük amelin (ameli yesîrin) namaza mâni' olmayacağını isbât etmek istemiştir.

[6] Bu tek rek'atlı namaz bir rek'at mı, yoksa üç rek'at mı; ibarenin mantûkundan açıkça anlaşılamıyor. Onun için vitr namazını kimi bir niyetle üç, kimi ikinci rek'atta selâm ile ayırarak üç rek'at, kimi yalnız tek rek'at i'tibâr etmiştir.

Buhârî bu hadîsi, bâzı küçük kelime farklanyle Sahfh'inin oniki yerinde, ayrı ayrı mes'elelere delîl yapmak üzere getirmiştir.

[7] Bu bâbdaki hadîsler, İslâm'ın başlangıcında namaz içinde bâzı hacetlerle kısaca söz söylemenin mübâh olduğunu isbât ediyor. İslâm'ın başlangıcında namazda kelâmın mübâh olup, sonradan haram kılındığı hususunda da fakîhlerin çoğu nun ittifakı vardır. Şu kadar var ki İmâm Mâlik, namazı ıslâh için namaz içinde kelâmı tecviz etmiştir. İmâm Şafiî de hatâen kelâm etmenin namazı bozmayacağına kaail olmuştur. Hanefîler ise böyle farklara lüzum görmemişler, namazda kelâm ister namazı ıslâh kasdiyle, ister sehven söylenmiş olsun namazı bozar demişlerdir.

Namazla ilgisi olmayan konuşmaların harâmlığmda ve namazı bozacağında âlimler ittifak etmişlerdir.

[8] Birincisindeki "Şübhesiz namaz içinde azametli bir meşguliyet vardır" fıkrası ile üçüncü hadîsteki "Bize susmak emrolundu" fıkrası bâb başlığına uygunluk yerleridir. Bunlar artık, namaz içinde, başlangıçta mevcûd olan genişlik ve serbestlik derecesinde söz söylemenin nehyedildiğini isbât eder. Bununla beraber İhtiyâç hâlinde namazı düzeltmek veya yanılmayı hatırlatmak için teşbih, hamd ve benzeri küçük cümlelerin söylenebileceği, bunun ardındaki ve başka hadîslerle sabittir.

[9] Cemâatin el çırpması, Peygamber'in geldiğini Ebû Bekr'e haber vermek içindi. Buna *' j^' - Tasfîh" yâhud " j^ = Tasfîk" denir. Bâzı lûgatçılara göre tasfîh, bir elin arkasını diğer elin avucuna vurup ses çıkarmaktır. Tasfîk ise, avuçları birbirine çarpmaktır. Namazda ihtiyâç sırasında bunu yapmak kadınlara mahsûstur. Bazılarınca sağ elin iki parmağını sol avucuna vurup ses çıkarmak diye ta'rîf edilmiştir.

[10] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri burasıdır. Namaz içinde hamd olsun, tes-bîh olsun caizdir. İmâmın namaz fiillerinde yâhud kıraatte yanıldığını kendisine bildirmek için cemâatin tesbîh etmesi caiz olduğunda ittifak vardır. Bunun maadası hakkında fakîhler ayrı ayrı görüşler ileri sürmüşlerdir

[11] Buhârî bu hadîsi Sahîh'inde ayrı ayrı başlıklara delîl olmak üzere bâzı sened ve lâfız farkları ile yedi yerde getirmiştir.

[12] Bu başlıkta Hamavî, Kuşmeyhenî ve Kerîme nüshalarında "muvâceheten" lâfzı sabit olmuştur. Ebû Zerr, Asîlî ve İbn Asâkir nüshalarında bu lâfız düşmüştür. Bâzı nüshalarda ismi fail vezni ile ve zamire muzâf haliyle " H^r j^ J* = Ona yönelici olmayarak" şeklinde gelmiştir. Bİz bu ihtilâftan dolayı başlık tercemesinde "muvacehe" kelimesini katmadık.

Başlıktaki iki hükme de hadîste mutâbaat noktaları vardır.

[13] Bu Tahiyyât Duâsı'nm tercemesi, Teşehhüd babında verilmişti

[14] Hadîslerin bâb başlığına delâlet noktalan açıktır. Bunlar aynı hadîsin değişik sahâbîler tarafından rivayetidir. Birinci hadîste " jj-^= et-Tasfîk"; ikincisinde ise " «jJ-tJi = et-Tasfîh" lâ.fzıyle gelmiştir. Bu lâfızların aynı ma'nâya (yânî el çırpmak ma'nâsma) geldiği 5 rakamlı hadîsin haşiyesinde geçmişti. Bâzı lûgat-çtlara göre "Tasfîh", bir elin arkasını diğer elin avucuna vurup ses çıkarmaktır. Tasfîk ise, avuçları birbirine çarpmaktır. Bazılarınca sağ elin iki parmağını sol avucuna vurup ses çıkarmak diye ta'rîf edilmiştir.

[15] Buhârî Sehl ibn Sa'd'ın bu, namaz içinde geri geri ve ileriye doğru gidişi anlatan meşhur Minber Hadîsi'ni, Kitâbu's-Salât'ın evvellerinde ve Kitâbu'l-Cumua'da mevsûlen rivayet etmiştir.

Bu hadîsten iki üç adımlık hafîf yürüyüşün namazı bozmayacağı ve öğretmek gibi bir maslahat için imâmın me'mûmlardan biraz yüksek bir yerde durması... caiz olduğu hükümleri çıkarılmıştır

[16] Hadîsin bâb başlığına mutabakatı açıktır.

[17] Yânı namaz içinde iken ananın çağırmasına icabet vâcib olur mu, olmaz mı? Vâcib olursa namaz bâtıl olur mu, olmaz mı? Bu iki mes'elede görüş ayrılıkları vardır. îşte Buhârî, bundan dolayı izâ'nın cevâbını zikretmemiştir (Fethu'l-Bârî).

[18] Hadîsde Cureyc'İn namaza devamla, anasına cevâb vermek arasında tereddüd ettiği; namazını bırakıp anasına İcabet etmek evlâ iken, namaza devam etmeyi üstün gördüğü, bu yüzden anasının ilericiyle bir iftiraya uğradığı, fakat Yüce Allah'ın onu bu musibetten kurtaracak duasına icabet ettiği sabit oluyor.

Buhârî bu hadîsi Meryem Sûresi Tefsiri ile İsrail oğulları'nı Zikr bölümlerinde, daha uzun bir metin hâlinde getirmiştir. Oradaki açıklamalar daha fazla olacaktır.

[19] Hadîsteki "racul" tağlîb olarak geldiğinden, çakıl taşlarına el ile dokunma ve toprak düzeltme cevazı erkek kadın herkes hakkında carîdir. Bir defaya mahsûs olmak üzere, secde ederken namaz kılana ezâ verecek çakılların gidebilmesinde; toprağın el ile düzeltilmesinde dînî bir mahzur yoktur.

[20] Bu hadîs de, Buhârî'nin bâb başlığında işaret ettiği gibi, sıcağın ve soğuğun şiddetli zamanlarında, giyilen elbiseyi namazda iken yayıp üzerine secde etmenin cevazına delâlet etmektedir.

[21] Bu hadîs, bâb başlığındaki hususa, yânî namaz içinde iken yapılan küçük iş ve hareketlerin cevazına delâlet etmektedir. Bununla beraber erkek ile kadının birbirlerine el ile dokunmalarının abdesti bozmayacağına, ve uyuyan insana doğru namaz kılınabileceğine de açıkça delâlet etmektedir

[22] Bu hadîs dahî Peygamber'in namaz içinde iken kendisine görünüp, namazını bozmak için hücum eden şeytânı yakalayıp def etmesi gibi fiilleri ile bâb başlığına delildir. Bâb başlığına uyan yeri "Onu def ettim" yâhud "Boğdum" ma'-nâsına olan ifâdelerdir. Çünkü bunlar küçük ameldir. Bundan, küçük amellerin namazı bozmayacağı hükmü çıkarılmıştır.

[23] İbn Şurneyl'den gelen bu ziyâde Buhârî'nin Ebû Zerr, Ebû'1-Vakt, Asîlî ve İbn Asâkir nüshalarında yoktur. Bu ziyâde Kuşmeyhenî ile Kerîme nüshalarında sabittir (Fethu'l-Bârî). Buradaki kelimeler lûgatta şöyledir:

Jj-Ojı : Darb vezninde, unf.ve şiddetle öte kakmak ma'nâsmadır, üçüncü bâbdandır...

öj-jjı : Dâl'in fethi ve noktalı gayn'ın sükûnu ile öldürünceye kadar boğazını sıkıp boğmak ma'nâsınadır. Üçüncü bâbdandır.

jjjjı : Zâl'in fethi ve hemzenin sükûnuyle pek şiddetle boğmak ma'nâsınadır.

^ ji\: Noktasız ayn ile oUü ma'nâsınadır, üçüncü bâbdandır. Ve şiddetle def eylemek ma'nâsmadır.

İi}\: Dâl'in fethi ve ayn'in teşdîdiyle unf ve azar ile def eylemek ma'nâsmadır; birinci bâbdandır (Kaamûs Ter.).

[24] Katâde'nin bu sözünü Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etmiş ve: "Musallî kuyu kenarında bir çocuğu görür de, çocuğun kuyuya düşmesinden korkarsa namazını bozar, çocuğa koşar" dediğini de ziyâde etmiştir (Aynî ve Kastaliânî).

[25] Hadîsteki bu "j£ ^»'J? " terkibinde cüruf, cîm'in ve râ'nın dammı ile sel suyunun yardığı yere denir. Dilimizde "yar" ta'bîr olunur.

jU Jj* sel suyunun oyup götürdüğü arz parçasıdır. Buna göre £ y-*'j>- nehir yan, demek olur. Bu kelime Kuşmeyhenî nüshasında noktasız hâ ile zabto-lunmuştur. Huruf ise cânib ma'nâsına olduğundan tercemede bu iki ma'nâya işaret edildi. Sarihler bunun, Duceyl nehri olduğunu bildirmişlerdir.

el-Ahvâz, Basra ile Fars arasında dokuz kazaya denir ki, herbirinin husûsî ismi vardır; mecmûuna Ahvâz denir. Herbirine müfred olarak Hevz denilmez. Dokuz kaza şunlardır: Râmehurmuz, Asker Mukrim, Tuster, Cundisâbûr, Sûs, Şarak, Nehr Teyrî, Eydec, Menâzer (Kaamûs Ter.). Bütün Ahvâz, Umer'in ha-lîfeligi devrinde fetholunmuştur

Ahvâz'daki Haricîler harbi Ebû'l-Abbâs Muberred'in Kâmilinde hicretin 60'ıncı yılında başlayıp, 65 yılında sona erdiği bildirilmiştir.

[26] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri "Hayvanı onu çekiştirmeye, o da onun ardından gitmeye başladı" fıkrasıdır (Umdetu'l-Kaari, III, 721).

Kastaliânî şöyle demiştir: Fakîhîer, devamlı çok yürüyüşün farz namazı bozacağı üzerinde ittifak etmişlerdir. Bunun için Ebû Berze hadîsinde bahsedilen yürüyüş, az yürüyüşe hamledilir. Amr ibn Merzûk'un rivayeti bunu te'yîd etmektedir. Amr ibn Merzûk rivayetinde: Ebû Berze atını tuttu, sonra namaz yerine arka arkaya yürüyüp geldi, şeklindedir. Bu da onun dönüşünün çok yürümekle olmadığını iş'âr eder. Bu bir küçük amel ve az yürüyüş idi. Kıbleye arka dönme de yoktu. Bu sebeble Ebû Berze bu fiilini namaza mâni' saymıyordu (frşâdu's-Sârî, II, 357).

[27] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, Peygamber'in bu kusûf namazı içinde İken, bulunduğu yerden biraz ileriye gittiği, ve bir şey tutar gibi elini uzattığı sonra gerilediği fıkralarıdır. İşte BuKârî bütün bu hareketlerin namazı bozmadığını işaret etmiş oluyor.

Hadîsin son fıkrasında Peygamber, sâibe hurafesini ilk îcâd edeni ve cehennemde gördüğünü haber vermektedir. Sevâib, sâibe'nin cem'İdir. Sâibe, adak yapılarak başıboş salıverilen ve bir daha hiçbir işte kullanılmayan devedir. Arablar Câhiliyyet devrinde bir hastanın sıhhatine kavuşması veyâhud bir yolcunun selâmetle dönmesi için deveyi adaklayıp işaret koyarak salıvermek âdetinde idiler. Artık sâibe deve, eceli ile ölünceye kadar istediği merada otlar, istediği sudan içerdi. Hiçbir kimse ona binmek, yük yüklemek hakkını hâiz değildi. Onu kullanmak Arablar'ca haram kılınmıştı. el-Mâide: 102. âyeti ile bu ve diğer hurafeler ve asılsız Câhiliyyet âdetleri redd ve haram kılınmıştır.

[28] Abdullah ibn Amr'in bu hadîsini Ebû Dâvûd mevsûlen rivayet etmiştir.

Bâb altındaki hadîslerin bâb başlığına delâleti gayet açıktır.

[29] Bu hadîsler zarurî hâlde tükürme hakkındaki hükme delâlet etmektedir. Buhâ-rî'nin Abdest Alma ve Namaz Kitâbları'nda Enes'ten rivayet ettiği hadîslerde Peygamber, tükürme âdabını gösterir. Enes şöyle demiştir: Peygamber (S) -namazda iken- elbisesinin içine tükürdü (yânî onu mendil gibi kullandı), demiştir.

Bu son hadîsin Namaz Kitâbı'ndaki rivayeti şöyledir:

Enes (R)'ten: O şöyle demiştir: Peygamber (S) bir gün kıblede tükürük buldu. Bu kendisine o kadar ağır geldi ki, üzüldüğü yüzünden besbelli oldu. Kalktı, eliyle onu kazıdı. Sonra: "Herbiriniz namazına durduğu zaman şübhesiz Rabb 'ı ile munâcât eder. Rabb 'ı kendisi ile kıblesi arasındadır. O hâlde, hiçbiriniz k'ıblesine karşı tükürmesin. Zarurî olduğunda ya sol tarafına, ya sol ayağının altına tükürsün " buyurdu. Sonra elbisesinin kenarından tuttu ve içine tükürüp dürerek "Yâhud İşte böyle yapsın" buyurdu.

Tükürük, İbrâhîm Nahaî'den başkasına göre tâhir ise de, mescide, bilhassa kıble cihetine tükürmek edebe aykırı olduğu için nehyedilmiştir.

Buhârî bu fiillerin bâzısının nehyedilmiş olduğunu, bâzısının da zaruret hâlinde caiz olup namazı bozmayacağını işaret etmek istemiştir.

[30] Setıl'in bu hadîsi "Subhânaltah, erkeklere.... el çırpmak kadınlara mahsûstur..." ibaresiyle daha evvel de geçmişti. Buhârî bununla iki bâb sonra gelecek olan hadîsi işaret etmektedir. Rasûlullah, bilmeyerek erkeklere mahsûs olan Subhâ-nallah ta'bîrini söylemeyip de kadınlara mahsûs olan el çırpmayı yaptıkları hâlde o namazın tekrar kılınmasını emretmemesi, bu fiilin namazı bozmadığına delîl oluyor.

[31] İbn Hacer, bunu söyleyenin Bilâl Habeşî olması gâlib zann olduğunu ileri sürüyorsa da Ebû Dâvûd ile Beyhakî'nin Esma bintu Ebî Bekr'den olan rivayetlerinden, bunu söyleyenin bizzat Rasûlullah olduğu anlaşılıyor.

Bâb başlığına uyan kısım, metindeki hadîsin son fıkrasındaki tavsiyedir.

[32] Bu hadîs, bu bölümün "Namaz içinde iken kelâmın nehyedilmesi" unvanlı ikinci babında da geçmişti.

Her iki hadîsin bâb başlığına delâletleri açıktır.

Fakîhler bu hadîslerle namaz kılanın sözle mukaabele edemiyeceğinekaail olmuşlardır. Bâzıları işaretle mukaabele edilebileceğini ve bunun müstehâb olduğunu ileri sürmüşlerdir. Hadîslerin sarîh hükmü, namaz kılana selâm vermenin kerâhatidir.

[33] Hadîsin son fıkrası, süvarinin kıbleden başka tarafa doğru gittiği sırada bineği üzerinde namaz kılmasının cevazına delildir.

[34] Amr ibn Avf oğullan Evs kabilesinden bir koldur. Bu hadîste de ifâde edildiği gibi, meskenleri Küba'da idi. Buhârî'nin başka bir rivayetinde: Kubâ halkı kavga etmişler, birbirine girip taş atmışlardı. Bu keyfiyyet Rasûlullah'a haber verildi. Rasûlullah: "Haydin gidelim de barıştıralım" buyurmuştur.

[35] Cemâatin el çırpması, Rasûlullah'ın gelmiş olduğunu Ebû Bekr'e haber etmek içindi

[36] Hadîsin bâb başlığındaki hükme delîl olan yeri burasıdır.

Daha evvel geçen diğer rivayette: "Ebû Bekr ikielini kaldırıp.... Allah'a hamd etti" şeklindedir. İşte bundan, namaz içinde herhangi bir sebebden dolayı hamd, duâ, zikr için bu kadarcık bir el hareketinin, eli yukarı kaldırmanın cevazı sabit oluyor.

[37] Lûgatla ilgili açıklamalar:

İnsanın ortasına denir ki, bel ta'bîr olunur... İftiâl vezninde ... ve kelâmı mu'cîz ve muhtasar kılmak ma'nâsı-nadır; gûyâ ki kelâma ortasından başlamış olur...

Ve Kur'ân-i Kerîm'de secde âyetini tilâvet ederken, secde eylememek için secde âyetini terkedip geçmek ma'nâsına şer'î bir isti'mâldir. Bir kavle göre, secde eylemek için yalnız secde âyetini tilâvet eylemek ma'nâsmadır ki, ikisinde de şer'î nehy sâdır olmuştur...

Ve ihtisar, eli böğür üzerine koymak ma'nâsmadır. Ve namazda sûrenin âhirinden hemen bir yâhud iki âyet okumak ma'nâsına şer'î bir hakikattir... Ve bir nesneden fuzûlî ve bîhûde olanı hazf ve izâle eylemek ma'nâsmadır... Ve yolun pek yakın olanına gitmek ma'nâsmadır. Ve bir nesneyi kökünü kazımak üzere kesmeyip, hemen bir mıkdârca kesmek ma'nâsınadır.

•j-*^': Boş böğüre denir... Harkafe (omca kemiğinin başı) yânî yan başında olan kemik ile kısa eğenin arasına denir... (Kaamûs Ter.).

İbn Esîr de en-Nihâye'sinde bu ma'nâları verdikten sonra şunu da ilâve etmiştir: Bir ma'nâda musallînin namazda elinde asâ tutup, ona dayanmasıdır ve hadîsteki nehy buna yöneliktir, demiştir.

Tirmizî de, namaz kılan kimsenin elini böğrüne koymasıdır diye tefsir etmiştir ki, bu tefsir, İbn Ebî Şeybe'nin Musannafmda bu hadîsi Ebû Hureyre'-den rivayet eden Muhammed ibn Sîrîn'den nakledilmiştir.

İhtisarın mühim bir tefsirini de Herevî Gartbeyn'inde şöyle bildirmiştir: İhtisar, namazda kıyamı, rukû'u, sucûdu kısaltmaktır. Hadîste böyle hafif teriîb namaz kılmaktan nehyedilmiştir, demiştir.

[38] Bunlardan birincisininkini Buhârî burada, ikincisininkini de Dârakutnî mevsû-len rivayet etmiştir. Bununla hadîs merfû'

oluyor.

[39] Bu lügat ve ıstılah ma'nâlarmdan sonra, hadîsler hakkında daha fazla söz etmeye ihtiyâç yoktur. Bu ma'nâlardan tercih ettiğimize göre, hadîslerin bâb başlığına mutabakatları açıktır.

[40] Umer'in bu sözünü İbn Ebî Şeybe sahîh bir isnâdla mevsûlen rivayet etmiştir. Ahmed ibn Hanbel'in Müsned'inde ve başkalarında, Umer'in bu konuda daha başka ifâdeleri de vardır. Umer'in bu sözlerinden dolayı hiçbir sahâbînin inkârına ma'rûz kaldığına dâir hiçbir rivayet de yoktur. Demek ki mutlak hâtıralar ve düşünceler namazın hakikatine zarar vermiyormuş.

[41] Bu, namaz İçinde namaza âid olmayan bir şeyi düşünmekle, namazın bozulmayacağını gösterir. Bâb başlığına delil olan yer de burasıdır

[42] Bu hadîs, Ezân'ın Başlaması Kitâbı'nm "İnsanlara namaz kıldırıp da bir hacetini hatırlayan ve insanların omuzlarından aşan kimse bâbı"nda da geçmiş ve ilgili bâzı îzâhlar orada verilmiş idi.

[43] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri, bu son tarafıdır. Nefsânî hâtıralar ve şeytanî vesveseler namazla ilgili şeyler değildir. Namaz kılarken hâtıralardan, vesveselerden âzâde kalabilen var mıdır? Belki vardır. Fakat şu muhakkak ki, ümmetin büyük bir kısmı namaz esnasında yabancı olan herşeyden gönlünü boşaltmaya muvaffak olamıyor!.. (Tecrîd Ter., I, 122-123).

Buharı bu hadîsi Ezân'm Başlaması Kitâbı'nda da zikretmişti

[44] Ebû Seleme'nin bu hadîsi, Kitâbu's-Sehv'de gelecek olan bir hadîsin bir tarafıdır. Buradaki kısmın sonu, bunun mevkuf değil, merfû' olduğunu göstermektedir.

[45] Burası, bâzı nüshalarda soru hemzesiz " liip^' p = Sen onda tam bir huzurla hâzır bulunmadın (yânî fikrin başka şeylerle meşgul idi)" şeklindedir.

[46] O zât, namaz işinden başka şeylerle meşgul olmuş da Peygamber'in okuduğu sûreleri unutmuş gibidir

[47] Ebû Hureyre, fikrini namaz fiilleriyle meşgul edip iyice zabt ve sağlamca bildiğini ifâde etmiş oluyor. Bu hadîste Ebû Hureyre'nin zabtının şiddeti ve sağlamlığı, çok hadîs işitip, çok rivayet etmesi .... vardır. Kitâbu'l-İlm'de de Peygamber'den çok hadîs işitip bellemesini ve çok rivayette bulunmasını gayet güzel bir gerekçe ile savunması geçmişti.

Buradaki hadîs, Buhârî'nin Müslim'den yalnız olarak rivayet ettiği hadîslerdendir.

18- EBVABU TAKSIRI'S-SALAT. 2

Rahman ve Rahim olan Allah 'in ismiyle

18- EBVABU TAKSIRI'S-SALAT

(Namazın Kısaltılması Bâbları) [1]

1- Kısaltmak Hakkında Gelen Şeyler ve Yolcunun Namazı Kısaltmak İçin Kaç Gün İkaamet Edeceği

Babı [2]

1- .....İbn Abbâs (R): Peygamber (S) -Mekke'de- ondokuz gün namazı kısaltarak ikaamet etti. Biz de sefer ettiğimizde ondokuz gün kalırsak (dört rek'ath) namazları kısaltır; daha fazla kalırsak namazları tamâm ederiz, demiştir [3].

2-.......Bize Yahya ibnu Ebî İshâk tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes'ten işittim; o şöyle diyordu: Biz Peygamber (S) ile birlikte (hacc niyetiyle) Medine'den Mekke'ye çıktık [4]. Peygamber bize Medîne'-ye döndüğümüz zamana kadar (akşamdan başka namazları hep) ikişer rek'at ikişer rek'at kıldırıyordu. (Râvî Yahya dedi ki:) Ben Enes'e: Mekke'de hiç ikaamet ettiniz mi? diye sordum. Enes: Mekke'de on gün ikaamet ettik, dedi [5].

2- (Taş Atma Günlerinde) Mina'da Namaz Babı [6]

3-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Minâ'da Peygamber (S) ile, Ebû Bekr ile, Umer ile, emîrliğinin evvellerinde Usmân ile birlikte hep ikişer rek'at kıldım. Sonra Usmân namazı dörde tamamladı [7].

4- Bize Ebû'I-Velîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be (ibnu'l-Haccâc) tahdîs etti. Dedi ki: Bize Ebû İshâk haber verip şöyle dedi: Ben Harise ibnıı Vehb'den işittim, o: Peygamber (S) Minâ'da en emîn olduğu hâlde bize namazı iki rek'at olarak kıldırdı, dedi [8].

5-.......Bize İbrâhîm (en-Nahaî) tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdurrahmân ibn Yezîd'den işittim; o şöyle diyordu: Usmân ibn Affân (R) bize Minâ'da dört rek'at farz kıldırdı [9]. Bu keyfiyet Abdullah ibn Mes'ûd(R)'a söylenildiği zaman, o: "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhirâci-ûn (Bizler Allah'ınız ve bizler muhakkak O'na dönücüleriz) (ei-Bakara: 156), dedikten [10] sonra: Rasûlullah(S)'ın ardında Minâ'da iki rek'at kıldım. Ebû Bekr(R)'in ardında Minâ'da iki rek'at kıldım. Umer ibnu'l-Hattâb(R)'ın ardında da Minâ'da yine iki rek'at kıldım. Âh nasîbim o dört rek'at olacağına keski (Allah katında) kabul olunmuş iki rek'at olsa, dedi [11].

3- Bab: Peygamber (S) Haccı Sırasında Mekke'de Kaç Gün İkaamet Etti? [12]

6-.......Bize Eyyûb (Sahtiyanı), Ebû'l-Âliye el-Berâ'dan olmak üzere tahdîs etti. İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ile sahâbîîeri Mekke'ye hacc niyetiyle telbiye ederek, Zu'1-hicce ayının dördüncü günü sabahı geldiler [13]. Peygamber, yanlarında kurbanlık hayvanı getirenleri müstesna tutup, diğerlerine hacclarını umre'ye çevirmelerini emir buyurdu.

Atâ ibn Ebî Rebâh, bu hadîsi Câbir ibn Abdillah'tan rivayet etmekte Ebû'l-Âliye'ye mutâbaat etmiştir [14].

4- Bab: Musalli Kaç Günlük Mesafede Namazı Kısaltır? [15]

Peygamber (S), bir gün ve bir gecelik müddete "sefer" adını vermiştir [16].

İbn Umer ile İbn Abbâs dört berîdlik mesafe içindeki seferde namazı kısaltırlar, orucu da tutmazlardı. Dört berîd, onaltı fersahtır [17].

7- Bize İshâk ibn İbrâhîm el-Hanzalî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Usâme (Hammâd ibn Üsâme el-Leysî)'ye: Bize Ubeydullah, Nafizden; o da İbn Umer'den olmak üzere tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Kadın mahrem sahibinin maiyyetinde olmak müstesna, üç günlük mesafeye yolculuk etmez" buyurmuştur.

8-.......Bize Yahya (ibn Saîd el-Kattân), Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Kadın, nikâh geçmez bir mahrem sahibinin maiyyetinde olmak müstesna, üç gün yolculuk etmez" buyurmuştur.

(Buhârî'nin şeyhlerinden biri olan) Ahmed ibn Muhammed el-Mervezî bu hadîsi, îbnu Mubârek'ten; o da Ubeydullah el-Umerî'den; o da Nâfi'den; o da İbn Umer'den; o da Peygamber'den rivayet etmekte Ubeydullah el-Umerî'ye mutâbaat etmiştir [18].

9-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Allah'a ve âhiret gününe îmân eder bir kadına, yanında bir mahremi olmaksızın bir gün bir gecelik mesafeye kadar yolculuk etmesi halâl olmaz" buyurdu [19].

Geçen hadîsin metninin lâfzım M ak bun* den; o da Ebû Hurey-re'den olmak üzere rivayet etmesinde Yahya ibn Ebî Kesîr, Süheyl îbn Ebî Salih ve İmâm Mâlik, İbn Ebî Zi'b'e mutâbaat etmişlerdir [20].

5- Bab: Yolcu (Sefer Kasdiyle) Yerinden Çıktığı Zaman (Dört Rek'atlı) Namazları Kısaltır [21]

Ve Alî aleyhi's-selâm sefere çıktı da, Kûfe'nîn evlerini görür hâlde iken namazı kısalttı. Bu seferden döndüğü

zaman: İşte Kûfe'nin evleri göründü (namazı tam mı kılacağız)? denildi. Alî:

Hayır; Kûfe'ye girinceye kadar kasr yaparız, dedi [22].

10-.......Enes(R): Ben öğle namazını Medine'de Peygamber'in maiyyetinde dört rek'at olarak, ikindi namazını ise Zu'I-Huleyfe'de iki rek'at olarak kıldım, demiştir [23].

11-.......Bize Sufyân (ibn Uyeyne), ez-Zuhrî'den; o da Urve'den tahdîs etti. Âişe (R) şöyle demiştir: Namaz ilk farz kılındığı zaman iki rek'at olarak (farz kılındı). (Hicret'ten) sonra sefer namazı olduğu gibi bırakıldı da hazar namazı dört rek'ata tamamlandı.

İbn Şihâb ez-Zuhrî dedi ki: Ben Urve'ye: Öyle olunca Âişe neden seferde dört rek'at kılardı? dedim. Urve: Âişe de Usmân'ın te'-vîl etmesi gibi te'vîl etmişti, dedi [24].

6- Yolcu Sefer Esnasında Akşam Namazını Üç Rek'at Olarak Kılar Babı

12-.......Bize Şuayb (ibn Ebî Hamza), ez-Zuhrî'den haber verdi. O şöyle demiştir: Bana Salim, Abdullah ibn Umer'den haber verdi. Abdullah ibn Umer (R): Ben RasüIullah(S)'ı, seferde acele sürüp gittiğinde akşam namazını geri bırakıp, onu yatsı namazı ile birleştirir gördüm, demiştir. Salim: (Babam) Abdullah ibn Umer de acele sürüp gittiği zaman bunu yapardı, dedi.

Leys ibn Sa'd (Şuayb'ın rivayeti üzerine) şunu ziyâde edip, şöyle dedi: Bana Yûnus ibn Yezîd, İbn Şihâb'dan tahdîs etti. Salim: (Babam) İbnu Umer (R) akşam ile yatsı namazlarını Muzdelife'de birleştirirdi, demiştir.

Salim şöyle demiştir: Babam Abdullah ibn Umer'e, zevcesi Sa-fiyye bin-tu

Ebî Ubeyd'in ölüm haberi ulaştırılmıştı. Akşam namazını te'hîr etti. Ben kendisine namazı hatırlattım. Bana yürü dedi. Ben yine kendisine namazı söyledim. Tekrar bana yürü dedi. îki mil yâ-hud üç mil kadar yürüdükten sonra bineğinden indi ve (cem' ederek) namazı kıldı. Sonra: Ben Peygamber(S)'i, acele sürüp gittiği zaman böyle kılar gördüm, dedi [25].

Ve yine Abdullah ibn Umer şöyle demiştir: Ben Peygamber'i şöyle yaparken gördüm: Yolculukta acele sürüp gittiği zaman akşam na-mâzmı ikaamet eder ve onu üç rek'at olarak kıldırdıktan sonra selâm verirdi. Ondan sonra yatsıyı ikaamet edinceye kadar pek az bekleyip, onu da iki rek'at kıldırır, sonra selâm verirdi. Yatsıdan sonra da gece ortasında kalkıncaya kadar hiçbir namaz kılmazdı [26].

7- Binekler Üzerinde ve Bineğin Yönelttiği Herhangi Cihete Doğru Nafile Namazı Kılınması Babı

13-.......Âmir ibn Rabîael-Anzî(37): Ben Peygamber(S)'i binek devesi üzerinde, devesi O'nu ne tarafa yöneltmişse o tarafa doğru namaz kılarken gördüm, demiştir [27].

14-.......Câbir ibn Abdillah (R): Peygamber (S) tatavvu' namazını, binek üzerinde iken kıbleden başka cihete (yönelmiş olarak) kılar idi, diye haber vermiştir [28].

15-.......Bize Mûsâ ibnu Ukbe, Nâfi'den tahdîsetti. O şöyle demiştir: İbnu Umer (R) binit devesi üzerinde namaz kılardı1 ve yine binit üzerinde vitir namazını da edâ eder idi ve Peygamber (S)'in de -böyle yapar olduğunu haber verirdi [29].

8- Binek Üzerinde (Kılınacak Nafile Namazda Rüku ve Sucud İçin) Îma

Edilmesi Babı

16-.......Bize Abdullah ibnu Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: Abdullah ibnu Umer (R) sefer esnasında bineği üzerinde, bineği her ne tarafa yönelirse, îmâ ederek namaz kılardı ve Peygamber(S)'in de böyle yapar olduğunu zikrederdi [30].

17-.......Âmir ibnu Rabîa (R) haber verip şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'ı binek devesi üzerinde, bineği hangi cihete yönelirse o cihete doğru, nafile namazı kılar gördüm. Ve Rasûlullah bunu farz olan namazda yapmaz idi.

Ve Leys şöyle dedi: Bana Yûnus (ibn Yezıd), İbnu Şihâb'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Salim: Abdullah ibn Umer yolcu iken geceleyin binek hayvanı üzerinde nafile namazı kılardı; bunda yüzü hangi cihete olursa olsun, aldırmazdı, dedi.

Abdullah ibnu Umer şöyle demiştir: Rasûlullah (S) de binit devesi üzerinde, yüzü hangi cihete yönelik olursa olsun, nafile namazı kılardı. Ve yine deve üzerinde vitir namazını da edâ ederdi. Şu kadar var ki Rasûlullah, binek üzerinde farz namazı kılmazdı [31].

18-.......Abdurrahmân ibn Sevbân şöyle demiştir: Bana Câbir

ibnu Abdillâh (R): Peygamber (S) binit devesi üzerinde olarak doğu tarafına doğru (nafile) namazı kılardı. Farz namaz kılmak istediği zaman bineğinden inip kıbleye yönelirdi, diye tahdîs etti [32].

10- Eşek Üzerinde Nafile Namazı Kılınması Babı

19-....... Bize Enes ibnu Şîrîn tahdîs edip şöyle dedi: Enes ibn Mâlik (R) Şam'dan döndüğü vakit karşılamağa çıktık. Ona Aynu't-Temr'de kavuştuk. Gördüm ki yüzü -eliyle işaret ederek- şu canibe, yânî kıblenin sol tarafına

olduğu hâlde bir eşek üzerinde namaz kılıyor. Ben ona: Ben seni kıbleden başka cihete namaz kılıyor gördüm, dedim. Bunun üzerine Enes: Rasûlullah(S)'ın böyle yaptığını görmemiş olaydım ben de yapmazdım, dedi [33].

Bu hadîsi İbrâhîm ibnu Tahmân, Haccâc ibn Haccâc el-Bâhîlî'den; o da Enes ibn Sîrîn'den; o da Enes ibn Mâlik'ten; o da Peygamber'den olmak üzere rivayet etmiştir [34].

11- Seferde Farz Namazların Ardında ve Önünde Nafile Kılmayan Kimse Babı [35]

20-.......Hafs ibnu Âsim tahdîs edip şöyle demiştir: İbnu Umer (R) sefere çıktı da, şöyle dedi: Ben Peygamber (S) ile birlikte yolculuk ettim; O'nım seferde nafile kılar olduğunu görmedim. Zikri yüce olan Allah da: "Lekad kâne lekum fî Rasûlillâhi usvetun hasenetun (= Muhakkak Allah Elçisinde size güzel bir örnek vardır)" buyurdu.

21-.......îsâ ibnHafs şöyle demiştir: Bana babam tahdîs etti ki, kendisi İbn Umer'den şöyle derken işitmiştir: Ben Allah Elçisi'ne seferde yoldaşlık ettim; O, seferde iki rek'attan fazla kılmıyordu. Ebû Bekr, Umer ve Usmân(R)'a da seferde yoldaşlık ettim; onlar da böyle yapıyorlardı [36].

12- Seferde Farz Namazların Arkaları ve Önlerinde Olmayarak (Yani Ratibelerin Haricinde Olarak) Tatavvu' Namazı Kılan Kimse Babı [37]

Ve Peygamber (S) seferde sabah namazının iki rek'at râtibesini kıldı.

22-.......İbnu Ebî Leylâ şöyle demiştir: Bize Ümmü Hânif den başka hiçbir

kimse Peygarnber'in duhâ namazı kıldığını gördüğünü haber vermedi. ÜmmüHanî'-.Peygamber'in Mekke Fethi günü kendi evinde yıkandığını, akabinde sekiz rek'at namaz kıldığını zikretmiş ve: Peygamber'in bu namazdan daha hafif bir namaz kıldığını görmedim. Şu kadar var ki, Rasûlullah rukû'u ve sucûdu tamamlıyordu, demiştir.

Ve Leys ibn Sa'd da şöyle demiştir [38]: Bana Yûnus ibn Yezîd el-Eylî, İbn Şihâb'dan tahdîs etti. İbn Şihâb ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Abdullah ibnu Âmir tahdîs etti. Ona da babası Âmir ibn Rabîa el-Anzî, Peygamber(S)'i seferde geceleyin nafile namazını binit devesinin üzerinde ve devesi O'nu ne tarafa yöneltirse o tarafa doğru kıldığını haber vermiştir.

23-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir. Bana Salim ibn Abdilîah, İbn Umer'den, Rasûlullah'm seferde binit devesi üzerinde yüzü nereye yönelik olursa olsun başıyle îmâ ederek nafile namazı kılar olduğunu ve İbn Umer'in de bunu yapar olduğunu haber verdi [39].

13- Seferde Akşam İle Yatsı Namazları Arasını Cem' Etmek Babı [40]

24-.......Bize Sufyân İbn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Ben ez-Zuhrî'den işittim; o da Sâlim'den; o da babası Abdilîah ibn Umer'den. O: Peygamber (S) yürüyüş şiddetli olduğu zaman akşam ile yatsı namazları arasını da cem' eder idi.

Ve İbrâhîrn ibn Tahmân, el-Hüseyn el-Muallim'den; o da Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da İkrime'den; o da İbn Abbâs'tan söyledi. İbn Abbâs (R) şöyle demiştir. Rasûlullah (S) yürüyüş üzere olduğu vakitte [41] öğle ile ikindi namazları arasını cem' ederdi. Ve (keza) akşam ile yatsı namazları arısını da cem' eder idi.

Ve yine Hüseyn el-Muallim'den; o da Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da Hafs ibn Ubeydillah ibn Enes'ten; o da Enes ibn Mâlik'ten; o: Peygamber (S) seferde akşam namazı ile yatsı namazı arasını cem' eder idi, demiştir [42].

Ve bu hadîsi Yahya el-Kattân'dan; o da Hafs'tan; o da Enes'ten tarikiyle rivayet etmekte Alî ibnu'I-Mubârek ile Harb ibn Şed-dâd, el-Hüseyn el-Muallim'e mutâbaat etmişlerdir. Peygamber (S) cem' yaptı [43].

14- Bab: Yolcu Akşam İle Yatsı Namazları Arasını Cem' Ettiği Zaman Ezan mı Yahud İkaamet mi Eder?

25-.......Zuhrî şöyle demiştir: Bana Salim, Abdullah ibn Umer'den haber verdi. O şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'ı gördüm ki, O, sefer esnasında yürümek O'nu acele ettirdiği zaman, akşam namazını geri bırakır, nihayet akşam namazı ile yatsı namazını birleştirirdi..

Salim şöyle dedi: Abdullah ibn Umer de, yürümek kendisini acele sürdüğü zaman bunu yapardı. Akşam namazı için ikaamet eder, ve onu üç rek'at olarak kılar, sonra selâm verirdi. Sonra azıcık durur ve yatsıya ikaamet eder, onu iki rek'at olarak kılar, sonra selâm verirdi. Bu iki namaz arasında da, yatsıdan sonra da hiçbir namaz kılmazdı; tâ gece ortasında teheccüde kalkıncaya kadar [44].

26-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etmiştir: Rasülullah (S) seferde şu iki namaz arasını yânî akşam ile yatsı namazlarını birleştirirdi [45].

15- Bab: Yolcu, Güneşin Ortadan Meyl Etmesinden Önce Yola Çıktığı Zaman Öğle Namazını İkindiye Kadar Geriye Bırakır

Bu konuda İbn Abbâs'ın, Peygamber'den rivayeti vardır [46].

27-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), güneş devrilmeden; yâni zeval vaktinden evve! yola çıktığında öğle namazını ikindi vaktine kadar te'hîr eder, sonra inip her iki namazı birleştirirdi. Yola çıkmadan

evvel güneş devrildiği takdirde ise öğle namazını kıldırır, sonra binerdi.

16- Bab: Güneş Meyl Ettikten Sonra Yola Çıktığı Zaman Öğle Namazını Kılar, Sonra Bineğine Biner

28-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasülullah (S), güneş meyi etmeden evvel yola çıktığı zaman, öğle namazını ikindi vaktine kadar geriye bırakır, sonra inip her iki namazı cem' ederdi. Eğer yola çıkmadan evvel güneş meyi ederse, öğle namazını kıldırır, sonra bineğine binerdi [47].

17- Oturanın Namazı Babı

29-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) hasta olduğu hâlde kendi evinde (bir defa) namaz kıldırdı idi. Bu namazı kendisi oturarak, bir takım kimseler de arkasında ayakta kıldılar. Rasûlullah onlara "Oturunuz" diye işaret etti. Namazdan çıktığında: "İmâm kendisine uyulsun diye imâm edilir. Öyle olunca, imâm rukû'a vardığı vakit rukû'a varınız. (Başını) kaldırdığı vakit de siz (başınızı) kaldırınız" buyurdu [48].

30-.......Enes (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir defa attan düştü de sağ yanı berelendi. Biz kendisine hasta ziyareti yapmak üzere yanına girdik. Ziyaret esnasında namaz vakti geldi. Kendisi oturarak namaz kıldı, bizler de arkasında oturarak namaz kıldık. Rasûlullah: "İmâm, ancak kendisine uyulmak için imâm yapılmıştır. Öyle olunca imâm tekbîr aldığı zaman siz de (Allâhu Ekber diyerek) tekbîr alın. İmâm rukû'a vardığı zaman siz de rukû'a varın; imâm başını kaldırdığında, siz de başınızı kaldırın. Semiattâhu limen ha-mıdeh dediği vakit, sizler Rabbena ve lekeH-hamd deyin " buyurdu.

31- Bize İshâk ibnu Mansûr tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ravh ibnu Ubâde

haber verip şöyle dedi: Bize Hüseyn el-Muallim, Abdullah ibn Bureyde'den; o da İmrân ibn Husayn(R)'dan haber verdi ki, İmrân Allah'ın Peygamberi'ne sormuştur.

H ve yine bize İshâk haber verip şöyle dedi: Bize Abdussamed haber verip şöyle dedi: Ben babam Abdulvâris ibn Saîd'den işittim, şöyle dedi: Bize el-Hüseyn, İbnu Bureyde'den tahdîs edip şöyle dedi: Bana îmrân ibn Husayn tahdîs etti. Kendisi bâsûrlu idi [49]. Şöyle dedi: Ben Rasûlullah'a insanın oturarak namaz kılıp kılamıyacağını sordum [50]. Rasûlullah: "Eğer ayakta kılarsa bu efdaldir. Her kim oturarak kılarsa, ayakta kılanın yarı ecrini hakk eder. Her kim de nâi-men (yânî yan yatarak) [51] kılarsa, oturarak kılanın yan ecrini hakk eder" buyurdu [52].

18- Oturanın Îma İle Namazı Babı

32-.......Bize Hüseyn el-Muallim, Abdullah ibn Bureyde'den tahdîs etti ki, İmrân ibn Husayn -İmrân bâsûrlu bir zât idi. Buhârî'nin şeyhi Ebû'Ma'mer bir defasında "enne İmrâne" yerine "an İmrâne" demiştir- şöyle söyledi: Ben Peygamber'e insanın oturur hâldeki namazından sordum. Peygamber (S): "Her kim ayakta kılarsa, bu en faziletli olandır. Her kim oturarak kılarsa, ayakta kılanın yarı ecrini hakk eder. Her kim de nâimen (yânî yan yatarak) kılarsa, onun lehine oturanın yarı ecri vardır" buyurdu. Ebû Abdillah el-Buhârî: Buradaki "nâimen" lâfzı, bana göre "mudtacıan" ma'nâsınadır,dedi [53].

19- Bab: Oturarak Namaz Kılmaya Güç Yetiremediği Zaman Yan Üstü Yatarak Kılar

Ve Atâ ibn Ebî Rebâh: "Kıbleye dönmeye gücü yetmezse, yüzü nerede ise o tarafa doğru namaz kılar"

demiştir [54].

33-.......İmrân (R) şöyle demiştir: Bende basurlar vardı. Peygamber(S)'e namazdan sordum,, gücün yetmezse oturarak; ona da gücün yetmezse yan üstü yatarak kıl" buyurdu [55].

20- Bab: (Kıyamdan Âciz Olan Kimse) Namaza Oturarak Başladıktan Sonra Sıhhat Bulsa Yahud Bedeninde Bir Hafiflik Hissetse, Namazın Kalan Kısmını Ayakta Tamamlar (Yeni Baştan Kılmaz)

Ve Hasen Basrî: "Hasta dilerse iki rek'at ayakta, iki rek'atı da oturarak kılabilir" demiştir [56].

34-....... Bize Mâlik, Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da mü'minlerin aruıesi Âişe'den haber verdi. Âişe, Urve'ye: Allah Elçisi'nin gece namazını yaşı kemâle eresiye kadar hiçbir vakit oturarak kıldığını görmediğini, (yaşı ilerleyince de) Kur'ân'ı oturarak okur olduğunu, tâ rukû'a varmak isteyince kalkıp otuz âyet yâhud kırk âyet kadar okuyup sonra rukû'a varır olduğunu haber vermiştir [57].

35-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) oturarak namaz kılardı. Şöyle ki: Oturduğu hâlde kıraati okur, kıraatinden otuz yâhud kırk âyet kadar kalınca ayağa kalkar ve ayakta iken o mıkdâr âyetleri de okur, sonra rukû'a, daha sonra da secdeye varırdı. Sonra ikinci rek'atta da evvelkisi gibi yapardı. Namazını bitirince bakardı; eğer ben uyanık olursam, benimle konuşurdu; şayet uyumakta isem, yan üstü uzanırdı.

---

[1] Ebû'l-Vakt'in rivayetinde başlık böyledir. Müstemlî rivayetinde "Ebvâbu't-Taksîr" şeklindedir. Bunların rivayetlerinde "Besmele" sabit olmamıştır. "Besmele" Kerîme ve Asîlî rivayetlerinde sabit olmuştur. Bâzı Buhârî nüshalarında başlık "Kitâbu't-

Taksîr" şeklindedir (Aynî).

[2] el-Kasr: Bir nesneyi kısaltmak; el-İksâr: Bu da bir nesneye kaadir İken imtina' ile terk eylemek; et-Takstr: Bu da bir nesneye muktedir iken el çekip imtina' eylemek ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

Kasr yâhud iksâr yâhud da taksîru's-salât, sefer esnasında dört rek'atlı farz namazları kısaltıp, ikişer rek'at kılmaktır. Kasru's-Salât ta'bîri daha meşhur ve daha fasihtir. Kur'ân'ın lügati da budur. Sabah ve akşam namazlarında kasr olmadığında icmâ' vardır. Kasr yalnız öğle, ikindi ve yatsı namazlarında olur. Sefer hâlinde bu namazları kısaltmanın Kur'ân'dan delili "Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman, eğer kâfirlerin size-fenâlık yapacağından endîşe ederseniz, namazdan kısaltmanızda üzerinize vebal yoktur..." (en-Nisâ: 101) âyetidir. Kasr'ın meşrûiyyet sebebi bu âyette sarahatle düşmandan korkma olmuş iken, seferin meşakkati gerektirir olması dolayısıyle, her uzun seferde meşru' kılınmıştır.

Bu bâb başlığındaki "Kaç gün ikaamet edecek?" suâlinin cevâbı, bâbdan sonra gelen hadîslerde mevcûddur.

[3] İbn Abbâs'ın ibaresi harfiyyen: "Biz eğer ondokuz gün sefer edersek..." şeklinde terceme edilmek gerekti. Fakat maksadının tercemedeki ibare olduğu, hadîsin baş tarafında ".ikaamet etti" demesiyle sabit olduğu gibi, Ebû Ya'lâ'nın AfMS/icrfindeki rivayette "Sefere çıkıp da bir yerde ondokuz gün ikaamet edersek..." şeklinde; Tirmizî'deki diğer bir vecihten gelen nakilde "Bundan daha çok ikaamet edersek, namazı dört rek'at kılarız" denmiş olmasından da sabit bulunmaktadır.

[4] Müslim'in rivayetinde "Medine'den hacca..." diye tasrîh edilmiştir. Bu hacc seferi, Veda Hacci seferidir. Hicret'in onuncu senesi Zu'1-ka'de ayının yirmibe-şinci cumartesi günü öğlen ile ikindi arasında Medine'den çıkılmış. O günün öğle namazı Medine'de dört, ikindi namazı Zu'1-Huleyfe'de iki rek'at olarak kıldırılmış ve Zu'1-hicce'nin dördüncü pazar sabahı Mekke'ye varılmıştı. On gün içinde hacc mensekleri îfâ ve ümmete bizzat Peygamber tarafından öğretilip, Zu'1-hicce'nin ondördüncü çarşamba günü sabahı Mekke'den hareketle Medîne'-ye dönülmüştü.

[5] Mekke'de ikaametten, Mekke ile havâlîsi olan Minâ, Arafat ve Müzdelife'deki ikaametlerin toplamı kasdedilmiştir; yalnız Mekke'deki ikaamet bahis konusu değildir

[6] Buhârî, o günlerde Minâ'da kılınan namaz hakkında ihtilâf olduğu için, mes'e-Ienin hükmünü zikretmeyip, mutlak olarak "Minâ'da namaz babı" demiştir

[7] Müslim'in bir rivayetinde râvî: "Peygamber (S) Minâ'da yolcu namazı*kıldırdı. Ebû Bekr de, Umer de, sekiz yâhud altı sene Usmân da böyle kıldırdılar" demiştir. Buna göre Usmân'ın Minâ'da namazı kısaltması sekiz veya altı sene devâm ettikten sonra, orada mukîm namazı kılmağa başlamış ve bu yüzden bâzı sahâbîlerin ta'rîzlerine uğramıştır.

[8] Müslim'in lâfzında "Halk en emîn ve en çok olduğu hâlde"; diğer rivayetteki lâfzında: "İnsanlar en çok oldukları hâlde... Veda Hatcı'nda iki rek'at kıldırdı" diye gelmiştir.

Harise ibn Vehb (R)'in bu rivayetinden, seferde korku olmaksızın da namazı kısaltmanın cevazı istinbât olunmuştur ki, bu, cumhurun kavlidir. Kasru salât'ın korku ve harb zamanına hâss kılınmış olduğunu zannedenlere karşı da bu hadîs pek kuvvetli bir hüccettir

[9] Bu, hacc amellerinden sonra taş atmak için Minâ'da ikaamet edildiği günlerde olmuştur

[10] İbn Mes'ûd'un îstircâ âyetim okumasının sebebini, bundan önceki Harise ibn Vehb hadîsi göstermektedir ki, İbn Mes'ûd, Usmân'ın Minâ'da namazı dört rek'at kıldırmasını sünnete aykırı bulmuş oluyor.

[11] İbn Mes'ûd'un bu sözü, Hanefıler'ce seferde kasrın vucûbuna; şâir tâifelerce bilâkis dört kılmanın cevazına delâlet eder gibi görünmüştür.

Usmân'ın Minâ'da namazı dört rek'at kılmasındakİ sebeblerden biri olmak üzere, şu görüş de ileri sürülmüştür: Bu bâbda sahîh vecih -Allâhu a'lem- şudur: Usmân ile Âişe'nin seferde namazı dört rek'at kılmaları, Rasûlullah'm kasr ile itmam arasında muhayyer iken, kendi ihtiyarini ümmet hakkında en kolay :L olan cihete -ki kasrdır- sarf etmiş olduğuna i'tikaad ettiklerinden dolayıdır... "Hâsseten "Rasûlullah'm iki şey arasında muhayyer bırakılıp da en kolay cihetini tercih etmediği hiçbir vakit vâki' değildir. Meğer ki bu cihetlerden biri günâh olsun" hadîsi de Âişe'den rivayet edilmiştir. Kasr ile itmamın her ikisi de caiz u olunca, Usmân ile Âişe,

azimet ve şiddet tarafını ruhsata tercîh eylemişlerdir.İbn Mes'ûd'un inkâr ve ayıblamasıridan sonra yine Usmân'ın ardında namazı,dört rek'at kıldığında kendisine: Sen bundan dolayı Usmân'ı ayıblamıştm? denildiğinde,"İhtilâf çıkarmak şerrdir" demekle özür bildirmesi de cevazın ve azî-meti tercîh ettiğinin delilidir (İbn Battal).

Tirmizî, öteki görüş sahihlerinin azınlıkta olduklarını belirtmek için şöyle demiştir: Bu hususta ümmetin ameli, Peygamber'in fiili ve Ebû Bekr'le Umer'-in fiilleri üzerine carîdir ki, seferde namazı kısaltmaktır. Muhammed ibn Sah-nûn ile İmâm Mâlik ve Ahmed'den sabit olan rivayet de budur. Sevrî'nİn, Hammâd'm kavilleri de böyledir. Umer, Alî, Câbir, İbn Abbâs ve İbn Umer'-den nakledilmiş olan da budur. Sahabe ve tabiîn cumhuru İddiası nasıl kabul edilebilir? Bu sebeble Hasen ibn Hay, ibn Süleyman, ka'sden dört rek'at kılan müsâfirin namazı tekrar kılmasıyle hükmetmişlerdir (es-Sünen).

Hanefîler'in seferde kasrın vucûb ve. azimeti hakkında dayandıkları delillerden bâzıları şunlardır:

a. Safıîhayn'da rivayet olunan Hz. Âişe'nin: "Allah namazı farz kıldığında hazarda da seferde de ikişer rek'at olarak farz kılmıştı. Sefer namazı iki rek'at olarak ibkaa edildi de hazar hâlindeki namaza iki rek'at ziyâde kılındı" hadîsi;

b. Müslim'de İbn Abbâs'tan rivayet olunan: "Allah (öğle, ikindi, yatsı) namazlarının hazarda dört, seferde iki, harb hâlinde de bir rek'at kıhnmasınıPey-gamber'İnizin dili ile farz kılmıştır" hadîsi;

c. Neseî'nin rivayet ettiği İbn Umer'in: "Rasûlullah (S) bize seferde iki rek'at kılmamızı emir buyurdu" hadîsi.

Bu hadîsler ve diğerleri, seferde namazı kasr etmenin vucûbuna sarahaten delâlet etmektedir. Hadîslerdeki "farz kıldı" ve "emretti" ta'bîrleri vucûbu ifâde hususunda birer nass'tir.

[12] Zu'1-hicce'nin dördüncü günü sabahı Mekke'ye girdi, sekizinci gününde Minâ'ya çıktı. Mekke'de dördüncü günün öğlesinin evvelinden sekizinci günü öğlesi sonuna kadar dört gün ikaamet etti. İşte bu, bâb başlığına cevâb ve delîl olan yerdir. Her ne kadar hadîste bu müddetin sonu tasrih edilmemişse de, bu son vâki' da ma'rûftur. Yâhud da murâd Medîne'ye yönelinceye kadarkİ ikaametidir; o da Enes hadîsinde geçtiği üzere on gündür (Askalânî, Kastallânî).

[13] Zu'1-hicce'nin dördünde pazar sabahı Mekke'ye vardı. O günün sabah namazı Mekke hâricinde Zûtuvâ'da kılınmıştı. Pazartesi, salı, çarşamba günleri Mekke'de ikaamet edildikten sonra, sekizinci perşembenin kuşluk vaktinde Minâ'ya gelmiştir ki, o vakte kadar Mekke'de yirmi (gelişteki sabah namazı dâhil edilirse yirmibir) vakit namaz kıldırmıştır. O gece MÎnâ'da kalındı. Ertesi cu-mua günü de Minâ'dan Arafat'a hareket edildi. Zevalden sonra Arafat'a varıldı. O gün Arafat yakınındaki Nemiremevkiinde hutbe yapıldı. Güneşbatıncaya kadar orada kalındıktan sonra, cumartesi gecesi Muzdelife'ye gelindi...

[14] Buhârî bu mutâbaatı Kitâbu'l-Hacc'da, temettü', kıran ve ifrâd bâbmda mev-sûlen rivayet etmiştir

[15] Ebû Zerr ile Ebû'1-Vakt nüshalarında: "Namaz ne kadar mesafede kısaltılır?" şeklindedir. Buhârî burada kasr mesafesi hakkındaki rivayetleri toplamak istemiştir. Buhârî, yolcunun, ulaşmak istediği zaman namazı kısaltmak caiz olacak ve ondan daha azında kısaltma caiz olmayacak olan mesafeyi beyân etmek istiyor. Bu, hakkında çok ihtilâf yayılmış olan konulardandır. İbnu'l-Munzir ve başkası bu konuda yirmi kadar görüş hikâye etmiştir. Bu husustaki görüşlerin en azı bir gün bir gecedir. En çoğu da beldesinden gâib olduğu süredir. Musannif, bâb başlığını soru lafzıyla getirmiş, akabinde tercihinin kasr mesafesinin en azı olan bir gün ve bir gece olduğuna delâlet edecek sözü de getirmiştir (İbn Hacer).

[16] Bu bâbdaki 9 rakamlı hadîste.

[17] Bunu Beyhakî, sahîh bir senedle mevsûlen rivayet etmiştir. Onaltı fersah, ağırlık beraber olarak iki günde yâhud bir gün bir gecede kat edilen mesafedir ki, İmâm Mâlik, Şafiî ve Ahmed bunu kasr mesafesi saymışlardır. Ebû Hanîfe üç merhalenin, yânı yirmidört fersahlık mesafenin aşağısında kasrı tecviz etmez. Evzâî, bir günün yolculuğunda kasra kaaildİr. Dâvûd Zahirî ise, seferin uzununda da, kısasında da kasr caizdir, der. Sefer üç günlük olursa kasrın efdaliy-yeti muttafakun aleyhdir... (Tecrid Ter., III, 381).

[18] Buhârî, onun bu mutâbaatını "Bu hadîs mevkuftur" diyen kimseyi def için zikretmiş ve mevkuf olmadığını göstermiştir. Bunu îbn Ebî Şeybe, Müsned'm-de rivayet etmiştir

[19] Kadının mahremi ile sefer edip edemiyeceğimes'elesiyle ilgili olan bu hadîsin, mutlak olarak seferde namazı kısaltma mesâfesiyle de alâkası vardır. Bu husustaki rivayetlerin hepsi sahihtir. "Berîden" rivayetinden maadasını te'lîf çok kolaydır: Bir gün bir gece rivayeti, yirmidört saatlik mesafeye sefer olup, yavaş yürüyüşle bu mesafe alelade üç menzilde kat' olunduğu için, bir gün bir gece rivayeti ile üç gün rivayeti arasında ma'nâ farkı kalmamış olur. "Yevmen" ile "leyleten" ta'bîrleri de yine evvelki ma'nâlarda

kullanılmıştır. "Yevmgn" deyince gecesiyle birlikte bir gün; "leyleten" deyince de gündüzü ile birlikte bir gece kasdolunur.

[20] İbn Ebî Kesîr'in mutâbaatını Ahmed, Süheyl İbn Sâlih'inkini Ebû Dâvûd ile İbn Hıbbân, İmâm Mâlik'inkini de Müslim ve diğerleri mevsûlen rivayet etmişlerdir (Kastallânî).

[21] Buhârî burada "Sefere çıkan kimse hangi vakitten i'tibâren ve seferden dönerken de hangi vakte kadar namazı kısaltır?" suâlinin cevâbını getirmektedir

[22] Alî'nin bu fiilini Hâkim ile Beyhakî mevsûlen rivayet etmişlerdir

[23] Zu'1-Huleyfe, Medine'den altı veya yedi mü uzaklıktadır. Enes bu hadîsle, Veda Haccı için Medine'den çıkıldığı gün öğle namazının Medine'de dört rek'at, ikindi namazının Zu'1-Huleyfe'de iki rek'at kılındığını haber veriyor. Buna göre şehirden çıkmamış bulunan yolcu, vakit namazını itmam ile kılmak gerektir

[24] Usmân'ın bu te'vîlerinin bâzı sebebleri daha önce verilen 11. haşiyede geçmişti

[25] Buhârî, Abdullah ibn Umer'in bu kıssasını burada ta'lîk şeklinde, Kitâbu'I-CÎhâd'da Eşlem tarîkinden mevsûlen rivayet etmektedir. Hâdise Mekke'den Me-dîne'ye dönülürken vâki' olmuştur. Yolda Abdullah ibn Umer'in zevcesi meşhur Muhtar es-Sakafî'nin kızkardeşi Safiyye bintu Ebî Ubeyd'in vefatı haber alınmış ve sür'atle yol almaya lüzum görülmüştür. İşte bu sür'atli yürüyüş esnasında, hadîs metninde anlatılan tatbikat cereyan etmiştir

[26] Buradaki sarahatten ve diğer hadîslerden akşam namazında seferde kısaltma yapılmayacağı sabit oluyor. Bâb başlığına delîl olan yer, burasıdır

[27] Âmir ibn Rabîa el-Anzî -nûn'un sükûnu İle- Habeşistan'dan sonra Medine'ye hicret eden ilk sahâbîlerdendir. Hicretinde zevcesi Leylâ bîntu Ebî Heyseme de beraberdi. Vefatı bir rivayette hicretin 32. yılında diye kaydedilmişse de, 37 yılında olması rivayeti daha kuvvetlidir

[28] Hadîsteki nafile kaydından dolayı farz namazları hâriç olur. Nezir ile cenaze namazları da bir ma'nâda farz olduklarından, binek üzerinde kılınmazlar.

Binek üzerindeki nafilede kıble ciheti olsun olmasın, kasdedilen menzile doğru namaz kılınır. Farzda kıble olan Ka'be cihetinden sapmak caiz olmadığı gibi, hayvan üzerinde kılınan nafilede de bineğin yöneldiği cihetten -velev Ka'be cihetine doğru- inhiraf etmek caiz değildir. Zîrâ bu nafilenin kıblesi, kasdedilen menzil ciheti olmuştur.

[29] Bunda da nafilenin de, vitir namazının da binek üzerinde, bineğin yönelttiği cihete doğru kılındığı sarîh olarak beyân edilmiştir.

Bu hadîslere, seferde binek üzerinde kılınan nafile namazlarda kıbleye yönelmenin gerekmediği hususunda el-Bakara: 115. âyeti de delîl teşkîl etmektedir

[30] Bu hadîs, binek üzerinde kılınacak nafile namazında rükû' ve sucûd için îmâ edilerek kılınmasının delilidir. Bineğin gidişte yöneldiği cihet her nereye olursa olsun, o cihete doğru namaz kılınacağı; sucûd için, rukû'dakinden biraz daha fazla eğilerek îmâ edileceği tabiîdir. îmâ keyfiyyetinin başını biraz eğmekle olduğu da Ahmed ibn HanbeFin Müsned'inde Ebû'Saîd Hudrî'nin rivayet ettiği hadîste sarîh olarak haber verilmiştir

[31] İşte bu ve benzeri hadîsler hep"Yüzünü artık Mescidi Haram tarafına çevir, (Ey mü'minler!) de nerede bulunursanız (namazda) yüzlerinizi o yana döndürün...' (el-Bakara: 144-150) âyetini tahsîs ile,"Maşrık da Allah'ındır, mağrib de. Onun için nereye (hangi semte) döner yönelirseniz Allah'ın yüzü (kıblesi) oradadır. Şübhe yok ki, Allah pek vâsVdir, hakkıyle bilicidir" (el-Bakara: 115) âyetindeki ruhsatın seferde binek üzerinde kılman nafilelere masruf olduğunu gösterir. Bu tahsîs ve ruhsat vermedeki sırr, Allah Teâlâ'nın rahmetinin kemâlinden kullarına ziyâde ecir kazandırmak için nafile ibâdetleri kolaylaştırmak murâd buyurmasıdır. Bu düşünceden olsa gerektir ki, İmâm Ebû Yûsuf ile Şafiî'den Ebû Saîd Istahrî yalnız seferde değil, hazarda bile binek üzerinde ve kıbleye yönelmeksizin nafile kılmayı tecvîz etmişlerdir. Hüccetleri de Buhârî'nin bu îbn Umer hadîsidir.

[32] Bu hadîsten, farz namaz için binekten inileceği ve kıbleye yönelip kılınacağı anlaşılıyor. Şübhesiz bu da imkân elverdiği ve herhangi bir zorluk olmadığı tak-dîrdedir.

Zarûretsiz farz namazları hayvan üzerinde kılmak caiz değildir. Ma'zûr ise farzını böylece kılabilir. Meselâ seferde iken yağmur yağıp da namaz kılacak kadar kuru bir yer bulamazsa, hayvanı üzerinde kıbleye karşı durup îmâ ile kılar ve hayvanı durdurabilirse kıbleye yönelmiş olur; buna kaadir olmazsa, namazda kıbleye yönelme kaydında olmaz... (Tecrîd Ter,, 111,227).

[33] Enes ibn Mâlik'in Şam'a kadar yaptığı bu sefer, Abdulmelik ibn Mervân nez-dinde Haccâc'ı şikâyet etmek içindi. Basra'ya dönüşünde kendisi ile karşılayıcıların buluşma yeri Aynu't-Temr olmuştu. Aynu't Temr, Küfe civarında ve Fırat'ın batısında bir yer olup, Ebû Bekr'în halifeliği sırasında 12. hicret yılında, Hâlid ibn Velîd tarafından zorla fethedilmişti. Fetih sırasında Kisrâ'nın elinde rehine duran kırk kadar Arab çocuğu kurtarılıp sahâbîlere dağıtılmıştı.

Enes İbn Şîrîn, Enes ibn Mâlik'in eşeğe binmesine ve artıklarının temizliği şübheli olan eşek üzerinde namaz kılmasına i'tirâz etmiyor da, yalnız kıbleden başka cihete yönelerek namaz kılmasına i'tirâz ediyor. Enes ibn Mâük cevâbında, Peygamber'in hayvan üzerinde ve hayvan kıblenin gayrı cihete yönelik olarak namaz kıldığını haber veriyorsa da, bu hayvanın eşek olduğuna dâir sarahat yoktur. Bu cihet de Serrâc'm hasen bir isnâdia yine Enes'ten rivayet ettiği bir hadîsle teeyyüd etmiş bulunuyor. Müslim'de îbn Umer'den aynı mealde bir rivayet vardır. Demek ki, seferde deve ile at üzerinde nafile namazı kılmak caiz olduğu gibi, eşek ve katır üzerinde de caizdir. Bunların ter ve bulaşıklarından sakınmaya mahal yoktur. Zîrâ Rasûluilah'm fiili ile Hayber yolunda ve Hicâz'in bilinen o sıcağında vâki' olmuştur.

Hayvan üzerinde nafile kılan musallînin dizgini tutması ve ayaklarını hareket ettirmesi de caizdir. Yalnız kelâm etmez, sağına soluna dönmez. Bir de su-cûdda rukû'dan ziyâde eğilir, o kadar

[34] Musannif metni sevketmedi, biz de İbrâhîm tarîkinden mevsûl olarak vâkıf olamadık. Evet, Serrâc'm yanında Amr ibn Âmir'den; oda Haccâc'dan... tarikiyle buna yakın bir metin vâki' olmuştur.., (İbn Hacer).

[35] Buhârî bu babı, seferde tatavvu' namazı kılıp kılmamak mes'elesini çözmek mak-sadıyle açmıştır.

[36] Bu sözler farz olan iki rek'attan ziyâde hiçbir namaz kılmazlardı ma'nâsını ifâde ettiği gibi, dört rek'atlı farzları da iki rek'atten fazla kılmazlardı ma'nâsına, yâhud da her iki ma'nâya birden hamledilebilir. Hâlbuki Müslim'deki, Hafs ibn Asim'ın, amucası İbn Umer ile birlikte Mekke yolunda vâki' olan seferini anlatan hadîsinde şöyle diyor: "Öğle namazını bize iki rek'at olarak kıldırdı, sonra

If konduğu menzile döndü. Bİz de beraber dönüp birlikte oturduk. Namaz kıldır-;s dığı yöne bir aralık gözü ilişti; bir takım İnsanların namaza durmuş olduklarını gördü. Bunlar ne yapıyor? diye sordu. Nafile namazı kılıyorlar, dedim. Bunun üzerine: Eğer ben nafilelerden birini kılacak olaydım, farzı tamâm kılardım. Seferde Rasûlullah ile birlikte bulundum; vefat edinceye kadar iki rek'atten ziyâde kıldırmadı.." Bundan maksadının, nafilelerin kılınmaz idiğini haber vermek olduğu anlaşılıyor.

[37] Seferde farz namazdan evvel veya sonra râtibe sünnetleri kılınır mı? mes'eiesi âlimler arasında, hakkında ihtilâf edilen mes'elelerdendir. Tirmizî şöyle demiştir: "Peygamber'in sahâbîlerinden bâzıları, seferde tatavvu' kılmak re'yinde bulunmuşlardır. Ahmed ibn Hanbel ile İshâk ibn Râhûye de buna kaaüdir. İlim %! ehlinden bâzıları da farzlardan ne evvel, ne" de sonra kılmamak görüşünde bulunmuşlardır. Seferde tatavvu' kılınmaz diyenlerin kasdettikleri ma'nâ, ruhsatı kabulden ibarettir. Yoksa her kim tatavvu' kılarsa çok faziletine nail olur. İlim ehlinin çoğunun kavli işte budur. Onlar seferde tatavvu'u tercîh ederler".

Nevevî'ye göre seferde nafile kılmak mes'elesinde âlimler üç fırkaya ayrılmışlardır: Bir fırkaya göre mutlaka men' edilmiştir. Diğerine göre mutlaka caizdir. Üçüncülere göre ise râtibeler İle mutlak nafileler arasında fark vardır. Râtıbeler terk olunur ve mutlak nafileler edâ olunabilir. İbn Umer'in mezhebi de budur (İbnHacer, Fethu'l-Barî)

[38] Bu rivayeti ez-Zuhlî de, ez-Zuhriyyât'ta. mevsûlen rivayet etmiştir.

[39] Merfû' haberin ardından ibn Umer'in fiilini getirmesi, bununla amel etmenin müstemirr olduğunu ve buna herhangi bir muarız ve nâsih erişmediğini işaret etmektir.

[40] Buhârî "Namazı Kısaltma Bâbları" içinde cem1 bâblarmı getirdi. Çünkü cem' de zamana nisbetle bir kısaltmadır. Sonra oturarak kılınan ma'ziretli namazını getirdi. Zîrâ bu da bâzı fiillerin suretlerine nisbetle bir kısaltmadır.

[41] Burası bâzı nüshalarda "Binek sırtında yol alırken..." şeklinde gelmiştir ki, ma'nâda bir değişiklik yoktur. Açıktır kî yürüyüş hâlinde ve binek üzerinde iken farz namaz kılınmaz. îbn Abbâs'm maksadı cem'u te'hîr olduğu görülüyor. Bu da öğle.namazını ikindi ve akşam namazını yatsı ile birlikte kılmaktır

[42] Buhârî bu bâbda üç hadîs getirdi. Biri İbnUmerhadîsidir ki, bu yürüyüş şiddetli olduğu zaman ile kayıdlanmıştır. İkincisi İbn Abbâs hadîsidir ki, o da yürümekte olduğu zaman ile kayıdlanmıştır. Üçüncüsü de mutlak olan Enes hadîsidir. Buhârî mutlak ile ameli işaret olarak bâb başlığını mutlak yapmak istedi. Zîrâ mukayyed olan onun ferdlerinden bîr ferd hadîsdir. Buhârî, yürür olsun yâhud olmasın, yürüyüş şiddetli olsun yâhud olmasın, musâvî olarak seferde cem'in cevazı görüşünde gibidir. Bu, âlimler arasında ihtilâf edilen meselelerdendir. Sahabe, tabiî ve fakîhlerden birçokları mutlak olarak cem' görüşündedir. Bir topluluk, Arafe ve Muzdelife dışında cem' mutlak olarak caiz olmaz demiştir... (Fethu'I'Bört).

[43] Alî ibnu'l-Mubârek'in mu tabamı, Ebû Nuaym el-Mustahrachnda. mevsûlen rivayet etmiştir. Harb'ın mutâbaasını ise musannif Buhârî bu bâbdan sonraki bâb içinde mevsûlen rivayet etmiştir

[44] Bu hadîste cem' edilen namazların her biri için ikaamet edildiği haber verilmiş, fakat ezandan söz edilmemiştir. Buna göre Buhârî'nin bâb başlığından maksadı: Ezan okur mu, yoksa ikaametle yetinir mi? şeklidir.

[45] Bu, cem'u takdime ve cem'u te'hîre muhtemildir. Buhârî bu hadîsi, bundan önce geçen İbn Umer hadîsiyle müfesser "(tefsîr edilmiş) olarak getirmiştir. Çünkü Enes hadîsinde mücmellik vardır. Tefsîr edilen ise, tefsîr ediciye tâbi'dir (Kas-tallânî).

[46] Buhârî bu sözüyle 13. bâbda geçen İbn Abbâs hadîsine işaret etmektedir

[47] Bu hadîsler seferde iki namazı birleştirmenin, yânî iki namazı birinin vaktinde kılmanın cevazına delîl olan hadîslerden bâzılarıdır. Sahîhayn 'da ve diğer hadîs kitâblarında daha birçok sahâbîden nakledilmiş başka hadîsler de vardır.

Sahabe ve tabiî fakîhleri iki namazı birleştirmenin cevazında, birleştirme sıfatında ve birleştirmeyi mubah kılan şeylerde İhtilâf etmişlerdir. Bir kerre Arafat'ta cem'u takdim ile öğle ve ikindiyi; Muzdelife'de cem'u te'hîr ile akşam ve yatsı namazlarını kılmanın caiz olduğunda ittifak etmişler ve bu namazları cem' ederek kılmak sünnettir demişlerdir. Bu iki mekânın hâricinde cem'in cevazında ise ihtilâf etmişlerdir. Ebû Hanîfe ile ashabı, hiçbir veçhile iki namazı cem' etmenin caiz olmadığına kaail olmuşlardır. Sahâbîlerden İbn Mes'ûd ile Hasen Basrî, Muhammed ibn Şîrîn, İbrâhîm Nahaî, Esved ibn Yezîd'in de kavli budur.

Fakîhler cumhuru ise, zikredilen hadîslerin zahirine tutunarak, gerek tak-dîmen, gerek te'hîren seferde iki namazı cem' etmenin cevazına kaaildirler. Bu görüşe de Alî ibn Ebî Tâlib, Saîd ibn Ebî Vakkaas, Saîd ibn Zeyd, Usâme ibn Zeyd, Muâz ibn Cebel, Ebû Mûsâ el-Eş'ârî, İbn Umer, İbn Abbâs gibi birçok sahâbîlerle tabiîlerden birçok fakîhler kaaildirler...

Hanefîler'in başlıca delili Sahîhayn'daki İbn Mes'ûd hadîsi ile Müslim'deki Ebû Katâde hadîsidir. İbn Mes'ûd: "Ben RasûluIIah'ın Muzdelife'den başka hiçbir yerde hiçbir namazı vaktinin hâricinde kıldığını görmedim. İşte Rasûlullah Muzdelife'de akşam ile yatsıyı cem' etti. Bir de sabah namazını erkence ve vaktinden evvel kıldırdı" demiştir.

Taberânî'nin el-Mu'cemu'l-Kebîr'İndeki rivayetinde İbn Mes'ûd: "Birini vaktinin sonuna kadar geri bırakır, diğerini ise vaktinin evvelinde kılmak suretiyle ta'cîl ederek.." demekle, bu cem'in sûrî olduğunu ve her iki namazın kendi vakitleri içinde kılınmış olduğunu anlatıyor.

İbn Abbâs'm Müslim'deki şu hadîsi de dikkate değer: İbn Abbâs: "Rasûlullah (S) bir kerre korku ve yağmur yokken Medîne'de öğle ile ikindiyi ve akşam ile yatsıyı birlikte kıldırdı" demiştir. Bunun sebebi soruldukta: "Ümmetini günâha sokmamak için" cevâbını vermiş ve bunun teşrîindeki hikmeti beyân etmiştir. Müslim'deki bu son hadîs korku, sefer, yağmur olmadığı hâlde sırf cevazı beyân ve güçlüğü kaldırmak için öğle ile akşam namazları son vakitlerinden çıkarılmaksızın, ikindi ve yatsı namâzlarıyle evvel vakitlerinde sûretâ cem' edilerek kıldırılmış olması da mümkindir.

[48] Bu hadîste anlatılan hastalık, Peygamber'in son hastalığı değildir. Humeydî'-nin -Buhârî'nin rivayetine nazaran- tasrîh ettiği gibi, eski bir hastalığıdır. Ondan sonra vefat etmezden evvelce bir daha oturarak namaz kıldırmış, cemâat ayakta olarak iktidâ ettikleri hâlde, oturmalarını emretmemiştir. Evvelki hastalığının sebebi Enes ile Câbir tarafından açıklanmış olduğu veçhile, attan düşüp sağ yanının incinmesi ve hattâ Câbir hadîsine göre ayağı yanlmasıdır.

Bu hadîsten şu hükümler çıkarılmıştır: Ayaktakilerin oturana iktidâsı sahihtir. Bütün fiillerinde imâma mutâbaat vâcibdir. Muktedî rükû' ve sucûdda ve diğer namaz fiillerinde imâmdan öne geçemez. Ebû Hanîfe, ikinci hadîsteki taksîme bakarak, imâmın vazîfesi tesmî; me'mûmun vazîfesi de tahmîddir, demiştir. Mâlik ve bir rivayette Ahmed ibn Hanbel de bu görüştedir.

[49] Bâsûr, mak'addaki damarların ağzında katı ve sevdâvî kandan hâsıl olan ziyâde etlerdir. Bunun meme düğmesine benzeyen kısmına "sulûliye" denir ki, memeli basur denilendir. Enli ve müdevver olan kısmına da "ayniye" denilir

[50] Bu suâl farz olsun, nefl olsun; hasta namazı hakkında sorulmuştur. Ancak nafile kılan, ma'ziretli olsun, olmasın; bu ruhsattan istifâde edebilirse de, farz kılacak olan imâm olsun, me'mûm olsun yâhud münferid olsun bu ruhsattan istifâde için kıyamdan âciz olması şarttır

[51] Buradaki nâim, uyuyan demek olmayıp, yan yatan demektir. Nitekim Buhârî'-nİn "Nâimen" lâfzını "Mudtacıan" ile tefsîr ettiğini nüshalarına kaydeden râvîlerin rivayeti de bunu te'yîd edicidir. Müsnedu Ahmed'dekî bir rivayetinde de "Mudtacıan" demiş olması, maksadın yan yatmak olduğunda şübhe bırakmıyor

[52] Buharı bu İmrân ibn Husayn hadîsini buradaki arka arkaya gelen üç bâbda da ayrı ayrı üç tarikten rivayet etmiştir.

[53] Buhârî'nin lâfzının ma'nâsına olduğunu anlatan bu tefsîri, el-Asîlî, Ebû Zerr ve Ebû'1-Vakt nüshalarında tesbît edilmiştir

[54] Atâ ibn Ebî Rebâh'ın bu görüşünü Abdurrazzâk, İbn Cureyc tarîkinden; o da Atâ'dan olmak üzere buna yakın ma'nâda olarak mevsûlen rivayet etmiştir

[55] Dârakutnî'nin Alî(R)'den merfû' olarak rivayet ettiği: "Buna da gücün yetmezse yüzünü kıbleye yönelterek sağ yanı üzere yatarak... "hadîsine göre sünnet olan, kabre konan meyyit hey'etin-de olarak, sağ yanına yatar

[56] Hasen Basrî'nin bu görüşünü İbn Ebî Şeybe ma'nâsıyle mevsûlen rivayet etmiştir

[57] Bu hadîslerin zahirine göre aynı rek'atın yansını ayakta, diğer yarısını oturarak kılmak câîz olduğuna Ebû Hanîfe, Mâlik, Şafiî ve imamların çoğu kaail olmuştur. Hattâ ayakta iken oturmak veya oturmuş iken ayağa kalkmak arasında fark yoktur.

Bu hadîslerden fakîhler, ayakta namaza başlayan musallînin namaz kılarken hastalanarak oturması ve bunun aksi yânî oturarak başlayanın namaz esnasında iyileşip ayakta kılarak tamamlamasının cevazına ve yine böyle yatarak namaza başlayıp da sonra ya oturarak veyahut ayakta kılmaya muktedir olanın, hâlin icâbına göre namazı tamamlamasının lüzumuna istidlal etmişlerdir

10- EBVÂBU SIFATİ'S-SALÂT. 4

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

10- EBVÂBU SIFATİ'S-SALÂT

(Namazın Sıfatı Bâbları) [1]

1- Namaza Başlarken "Allahu Ekber" Demenin Vucubu Babı [2]

1-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik el-Ensârî (R) şöyle haber verdi: Rasûlullah bir ata bindi de vücûdunun sağ tarafı incinip berelendi. Enes dedi ki: İşte o gün Rasûlullah namazlardan birini bize oturduğu halde kıldırdı. Biz de O'nun arkasında oturarak kıldık. Sonra selâm verince şöyle buyurdu: "İmâm ancak kendisine uyulmak için imâm edinilmiştir. Böyle olunca imâm ayakta namaz kıldırdığı zaman, siz de ayakta namaz kılınız. Rükû 'a vardığı zaman, sizde rükû'a varınız. Başını kaldırdığında siz de kaldırınız,. Secdeye vardığında siz de secdeye varınız. İmâm Semiallâhu limen hamideh dediği zaman siz de Rabbena ve leke'Uhamd deyiniz" [3]

2-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir attan düştü de vücûdu berelendi. Akabinde bize oturarak namaz kıldırdı. Biz de O'nunla beraber oturarak namaz kıldık. Sonra namazdan çıktı da şöyle buyurdu: "İmâm ancak -yâhud da: ancak imâm- kendisine uyulsun diye imâm yapılmıştır. Öyle ise Allâhu Ekber dediği zaman, siz de Allâhu Ekber deyiniz. O rükû' yaptığında siz de rükû' yapınız. O başını kaldırdığında siz de kaldırınız. İmâm Semiallâhu limen hamideh dediği zaman, Rabbena lekeH-hamd deyiniz. O secdeye gittiği zaman siz de secdeye gidiniz" [4].

3-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "İmâm ancak kendisine uyulsun diye imâm edilmiştir. Böyle olunca imâm tekbîr aldığı zaman siz de tekbîr alın, rükû' yaptığı zaman siz de rükû'yapın; Semiallâhu limen hamideh dediği zaman Rabbena ve leke 1-hamd deyiniz. Secde yaptığı zaman siz de secde yapınız. O oturarak namaz kıldırdığı zaman, siz de toptan oturarak

namaz kılınız" [5].

2- Namaza Başlarken İlk Tekbir İle Birlikte Aynı Zamanda Ellerin de (Omuz Hizasına Kadar) Yukarıya Kaldırılması Babı

4-.......(Abdullah ibn Umer -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S) namaza başladığında ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırırdı. Rükû' için tekbîr aldığında ve rukû'dan başını kaldırdığında yine ellerini öylece kaldırır, Semiallâhu limen hamideh, Rabbena ve lekel-hatrid der idi. Sucûdda ise bu el kaldırmayı yapmazdı [6].

3- (Namaz Kılan Kimsenin) Tekbir Aldığı Zaman, Rukü'a Vardığı Zaman ve Bir de Rükü'dan Kalktığı Zaman Ellerini Yukarıya Kaldırması Babı

5-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'ı şöyle gördüm: Namaza durduğu zaman, iki eli omuzlan hizasında oluncaya kadar ellerini yukarıya kaldırdı. Bu el kaldırmayı rükû' için tekbîr aldığı zaman da ve başını rukû'dan kaldırdığı zaman da yapar, ve Semiallâhu limen hamideh der idi. Sucûdda ise bu el kaldırmayı yapmazdı [7].

6-......» Bize Hâlid ibn Abdillah, Hâlid (el-Hazzâ)'den; o da Ebû Kilâbe'den tahdîs etti. O, Mâlik ibn'ul-Huveyris'in şöyle namaz kıldığını görmüştür: Namaza durduğu zaman tekbîr aldı ve ellerini yukarıya kaldırdı. Rukû'a varmak istediği zaman, iki elini yukarıya kaldırdı. Başını rukû'dan kaldırdığı zaman yine ellerini yukarıya kaldırdı. Ve Mâlik ibn Huveyris, Rasûlullah'ın da böyle yaptığını söyledi.

4- Namaz Kılan Kimse Ellerini Nereye Kadar Kaldırır Babı

Ebû Humeyd el-Ensârî, sahâbîlerden olan arkadaşları arasında: Peygamber (S) ellerini omuzları hizasına kaldırdı, demiştir [8].

7-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'! namazı şöyle kılarken gördüm: Peygamber namaza Aîlâhu Ekber sözüyle girdi. Bu tekbîri alırken iki elini de omuzlan hizasına getirinceye kadar yukarı kaldırdı. Rükû' i£in tekbîr aldığı zaman da yine böyle ellerim kaldırdı. Semiallâhu limen hamideh dediği zaman da yine böylece ellerini kaldırdı. Rabbena ve leke'l-hamd dedi de artık secdeye giderken ve de secdeden başını kaldırırken bu ellerini kaldırma hareketini yapmadı [9].

5- İkinci Rek'attan Sonra Ayağa Kalktığı Zaman Elleri Yukarıya Kaldırmak Babı

8-.......Bize Ubeydullah, Nâfi'den tahdîs etti ki, İbnu Umer (R) namaza girerken tekbîr a' r ve iki elini yukarıya kaldırırdı. Rukû'a giderken yine ellerini yukarıya kaldırırdı. Semiallâhu limen hamideh dediği zaman ellerini kaldırırdı. İkinci rek'attan sonra ayağa kalktığı zaman yine ellerini yukarı kaldırırdı. Ve bu fiilleri İbn Umer Pey-gamber'e ref ederek rivayet etti [10].

Ve bunu Hammâd ibn Seleme, Eyyûb'dan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer'den; o da Peygamber'den olmak üzere rivayet etti. Keza bunu İbnu Tahmân da Eyyûb ile Mûsâ ibn Ukbe'den muhtasar olarak rivayet etmiştir [11].

6- (Namazın Kıyamında İken) Sağ Elin Sol El Üzerine Konulması Babı

9- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Ebû Hâzım'dan; o da Sehl ibn Sa'd(R)'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: (Rasûlullah gününde) İnsanlara, namaz kılarken musallînin sağ elini sol bileği üzerine koyması emredilirdi.

Râvî Ebû Hazım Seleme ibn Dînâr: Benim bildiğime göre Sehl ibn Sa'd bunu Peygamber'e ref ediyor, demiştir. Diğer râvî İsmâîl ise mechûl sîgasıyle "Yumnâ" yânî hadîs Peygamber'e ref olunuyor demiş de, Peygamber'e ref ediyor dememiştir [12].

7- Namaz İçinde Huşü'lu Olmak Babı

10-.......Bana MâlikEbu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Siz benim kıblem (yalnız) şurasıdır (ve namazda Önümden başka bir yeri görmem) mı sanıyorsunuz? Allah'a yemîn ederim ki, sizin huşu'unuz da, rukû'unuz da bana gizli kalmıyor. Şübhesiz ben sizleri muhakkak sırtımın arkasından da görüyorum" [13].

11-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Ben Katâde'den işittim; o da Enes ibn Mâlik'ten. Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Namazda rukû'u vesucûdu doğrultunuz. Allah'a yemîn ederim ki, ben sizleri muhakkak arkamdan da (görürüm) -Belki de şöyle dedi- Sizler rükû' ettiğiniz ve sucûd ettiğiniz zaman ben sizleri muhakkak sırtımın arkasından da görürüm"[14] .

8- Namaza Giriş Tekbirinden Sonra Ne Söyler Babı

12- Bize Hafs ibn Umer tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Katâde'den;o da Enes'ten tahdîs etti. O: Peygamber(S), Ebû'Bekr ve Umer (R) namaza hep Elhamdu littâhi RabbVl-Âlemîn ile başlarlardı, demiştir [15].

13-.......Bize Ebû Hureyre (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah namaza giriş tekbîri ile kıraat arasında azıcık sükût ederdi. Râvî Ebû Zur'a: Ebû Hureyre: Azıcık dedi zannederim, demiştir. Ben: Yâ Rasûlallah, babam anam sana feda olsun, tekbîr ile kıraat arasındaki şu sükûtun (nedir; orada) ne söylersin? dedim.

Rasûlullah: "Allâ-humme bâıd beyni ve beyne hatâyâye kemâ bâatte beynel-Meşrıkı ve'l-Mağrıb. Attâhumme nakkınî mine%hatâyâ kemâ yunakka's-sevbul-ebyadu mine'd-denesi. Allahumme'ğsılhatâyâyebVl-mâi ve's-selci vel-beredi (= Yâ Allah, benimle, günâhlarım arasını, doğu ile batı arasını uzaklaştırdığın gibi uzaklaştır. Yâ Allah, beyaz kumaş kirden temizlendiği gibi, beni günâhlardan temizle. Yâ Allah, -geçmiş-günâhlarımı da su ile, kar ile, dolu İle tertemiz yıka) derim" dedi[16].

9- Bab

(Bu, geçen babın bir faslı gibidir)

14-.......Bana İbnu Ebî Muleyke, Ebû Bekr'in kızı Esmâ'dan tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Peygamber (S) kusûf namazını kıldır-diydı. Şöyle ki: Kıyama durdu, kıyamı çok uzattı. Sonra rukû'a vardı, rukû'u uzattı. Sonra başını kaldırdı ve kavmeyi uzattı. Sonra yine rukû'a vardı, rukû'u uzattı. Sonra başını kaldırdı. Sonra secdeye vardı, sucûdu uzattı. Sonra başını kaldırdı. Sonra yine secdeye vardı, sucû-du uzattı. Sonra ayağa kalktı, kıyamı uzattı. Sonra rukû'a vardı, rukû'u uzattı. Sonra başını kaldırdı, kavmeyi uzattı. Sonra yine rukû'a vardı, rukû'u uzattı. Sonra başını kaldırdı. Sonra secdeye vardı, sucûdu uzattı. Sonra başını kaldırdı. Sonra yine secdeye vardı, sucûdu uzattı. Sonra namazdan çıktı [17]. Akabinde şöyle buyurdu: "Cennet bana yaklaştı. O kadar ki, eğer cür'et etseydim salkımlarından bir tanesini (alıp) size getirebilecektim. Cehennem de bana o kadar yaklaştı ki: Ey Rabbim, ben de onlarla beraber miyim? dedim. Orada bir kadın gördüm". -Râvî İbn Ebî Muleyke: O'nuh şöyle dediğini sanmaktayım, demiştir: "Bir kadını bir kedi tırmalayıp duruyor. Buna ne oluyor? diye sordum. Bu kadın o kediyi açlıktan ölünceye kadar habsetti. Kadın ona yiyecek vermedi, kendi kendine yemesi için de salıvermedi. "RâvîNâfi': O'nun şöyle dediğini sanırım, dedi: "Yerin haşerelerinden yesin diye salıvermedi, dediler" [18].

10- Namaz İçinde Gözü İmama Doğru Kaldırmak Babı

Aişe de şöyle dedi: Peygamber (S):

"Benim geri çekildiğimi gördüğünüz zaman ben cehennemi bâzısı bâzısını kırıyor hâlde gördüm"demiştir [19].

15-.......Ebû Ma'mer şöyle demiştir: Biz Habbâb'a: Rasûhıllah (S) öğle ile ikindi namazlarında (Kur'ân) okur muydu? diye sorduk. Habbâb ibnu'l-Erett: Evet, dedi. Biz tekrar: Sizler bunu nereden anlardınız? diye sorduk. Habbâb: Çenesinin hareket edip oynamasından, dedi [20].

16-.......Bize Ebû İshâk haber verip şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Yezîd'den işittim; o hitabe yaparken şöyle dedi: Bize el-Berâ, yalancı olmayarak tahdîs etti ki, onlar Peygamber ile beraber namaz kıldıkları zaman Peygamber başını rukû'dan kaldırır, sahâbîler Pey-gamber'i secdeye inmiş görünceye kadar ayakta kalırlardı.

17-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah zamanında güneş tutuldu da kusûf namazı kıldırdı. Sahâbîler: Yâ Ra-sûlallah, namaz içinde durduğun yerden (görmediğimiz) bir şeye elinle uzandığını gördük, sonra (yine namaz içinde) irkilip geri geri geldiğini gördük, dediler. Peygamber: "Bana cennet gösteri/di de, ben ondan bir salkıma elimle uzandım. Eğer o salkımı alabilseydim, dünyâ bakî kaldığı müddetçe ondan muhakkak yerdiniz" buyurdu [21].

18-........Bize HİIâI ibn Alî' Enes ^n Mâlik'ten tahdîs etti O Wle demiştir: Peygamber (S) bize namaz kıldırdı. Sonra minbere Si da eliyle mescidin kıble tarafına işaret etti. Sonra söyle buyurdu :”Yemîn ederim, şimdi size namaz kıldırdığım zaman cenneti ve cehennemi şu duvarın kıble tarafında sûretlendirilmişler olarak gördüm. Ben hayır ve şerr hâlleri hususunda bugünkü gibi bir manzara görmedim". Peygamber bunu üç defa söyledi [22].

11- Namaz İçinde Gözleri Semaye Doğru Kaldırma(nın Çirkinliği) Babı

19-.......Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Peygamber (S): "Bâzı kimselere ne oluyor ki, namaz kılarlarken gözlerini semâya dikiyorlar?"buyurdu. Bu husustaki sözleri şiddetli oldu, nihayet: "Bunlar ya bu fiillerinden vazgeçerler, ya gözleri kör olur" buyurdu [23]

12- Namaz İçinde Sağa Sola Boyun Çevirip Yönelme(nin Çirkinliği) Babı

20-.......Âişe(R) şöyle demiştir: Ben Rasûlui!ah*a, namaz içinde başı sağa sola çevirmeyi sordum. "O, kulun namazından şeytânın kapıp kaçtığı bir şeydir" buyurdu [24].

21-.......Âişe(R) şöyle demiştir: Peygamber (S), üstünde damgaları bulunan bir hamîsa (aba) içinde namaz kıldı da: "Bunun damgaları beni meşgul etti; bu hamîsayı Ebü Cehm'e (geri) götürün ve bana bir enbicâniyye getirin" buyurdu [25].

13- Bab: Namaz Kılan Kimse, Kendisine İnmekte Olan Bir İşten Yahud Bir Şey Görmesinden Yahud Kıble Tarafında Bir Tükürük Görmesinden Dolayı Sağa Sola Boyun Döndürüp Yönelebilir Mi?

Sehl ibn Sa'd da:

Ebû Bekr başını döndürdü de Peygamber'i gördü, demiştir [26].

22-.......Bize Leys, Nâfi'den; o da İbn Umer'den tahdîs etti. O şöyle demiştir:

Peygamber (S) insanların önünde namaz kıldırırken, mescidin kıblesinde bir tükürük gördü de, onu kazıyıp giderdi. Sonra namazı bitirdiği zaman: "Şübhesiz, herbihniz namazına durduğu zaman, muhakkak Allah onun yüzü tarafındadır. O hâlde hiçbir kimse namaz içinde yüzü tarafına tükürmesin" buyurdu [27].

Bu hadîsi Mûsâ ibnu Ukbe ile İbnu Ebî Ravvâd da Nâfi'den rivayet etmişlerdir.

23-.......Bana Enes ibn Mâlik (R) haber verip şöyle dedi: Müslümanlar sabah namazını kilmaktalarken, birden Rasûlullah'ın, Âi-şe'nin hücresinin perdesini açtığını görüverdiler. Rasûlullah onlara baktı. Onlar ise saff saff namaza durmuşlardı. Rasûlullah tebessüm edip güldü. Ebû Bekr, Peygamber namaza çıkmak istiyor zanmyle ilk saf fa ulaşmak için topukları üzerinde geri geri çekilmeğe başladı. Müslümanlar (Peygamber'i görme sevinciyle) namazlarını bozmayı kas-dettiler. Peygamber onlara, namazını tamamlayın diye işaret etti de, perdeyi salıverdi. İşte bu günün sonunda Rasûlullah vefat etti [28].

14- Hazarda, Seferde. Açıktan Okunanda. Gizli Okunanda Olsun, Namazların Hepsinde İmam ve Me'müm İçin Kur'an Okumanın Vücubu Babı

24-.......Câbir ibn Semure (R) şöyle demiştir: Küfe ahâlîsinden bâzıları Sa'd ibn Ebî Vakkaas'i Umer'e şikâyet ettiler. Umer onu azledip, yerine Ammâr ibn Yâsir'i üzerlerine âmil ta'yîrı etti [29]. Kûfeliler şikâyeti o kadar ileri götürmüşlerdi ki, namazı bile güzel kıldırmıyor, demişlerdi, Umer ona haberci gönderip, getirtti. Ve: Yâ Ebâ İshâk, bu adamlar sen-namâzı güzel kıldırmıyorsun diye iddia ediyorlar? diye sordu. Sa'd: Vallahi ben onlara Rasûlullah'ın namazını kıldırıp, ondan hiçbir şey eksiltmezdim. Yatsı namazını -yâhud öğle ile ikindiyi- kıldırırken ilk iki rek'atlarda biraz çokça dururdum, son iki rek'atta hafif tutardım, dedi. Umer: Senin hakkındaki zannımız da bu idi, yâ Ebâ İshâk, dedi. Müteakiben (mes'eleyi tahkik için) birini yâhud birkaç kimseyi kendisiyle birlikte Kûfe'ye gönderdi. Gönderilen zât Küfe ahâlîsinden Sa'd'm

hâlini sordu. Hiçbir mescid bırakmadı ki, oradan Sa'd'in hâlini sormasın. Onlar da hep hayırlı övgülerde bulundular. Nihayet Abs oğulları'na âid bir mescide girdi. Ebû Sa'de künyesiyle anılan Usâme ibn Katâde isminde biri ayağa kalktı ve: Madem ki bize and verip, bildiğimizi söylemeye çağırdın (söyleyelim): Sa'd askerin basma geçip harbetmez. Mal taksim ederken musâvât gözetmez. Hükümde adalet etmez, dedi. Bunun üzerine Sa'd da: Madem ki böyle söyledin, ben de vallahi (senin aleyhine) üç duâ edeceğim: Yâ Allah, senin bu kulun yalancı ise, riya ve sum'a olsun diye ayağa kalktı ise ömrünü uzat, fakirliğini çoğalt, fitnelere uğrat, dedi. Râvî Abdulmelik ibn Umeyr dedi ki: Sonraları o adama hâli sorulduğu vakit: Kocamış, fitneye uğramış, yaşlı bir kimseyim. Bana Sa'dJm bedduası isabet etti, der idi. Câbir'den bu hadîsi rivayet eden Abdulmelik ibn Umeyr dedi ki: Sonraları onu ben de gördüm. Yaşlılıktan kaşları gözlerinin üzerine sarkmış olduğu hâlde, yollarda rast geldiği kızlara sataşır, onları çimdiklerdi [30].

25-........ Bize ez-Zuhrî, Mahmûd ibnu'r-Rabî'den, o da Ubâde ibnu's-Sâmit'ten tahdîs etti. Rasûlullah (S): "Fâtihatu'l-Kitâbı okumayanın namazı yoktur" buyurmuştur [31].

26-.......(Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah mescide girdi. Akabinde bir kimse de girdi ve namaz kıldı. Sonra Peygam-ber'e selâm verdi. Peygamber selâmını aldıktan sonra: "Dön de yeniden kıl, çünkü sen namaz kılmış olmadın" buyurdu. O kimse döndü, kıldığı gibi tekrar namaz kıldı. Sonra geldi ve Peygamber'e selâm verdi. Peygamber yine: "Dön de yeniden kıl, çünkü sen namaz kılmış olmadın" buyurdu. Bu da üç defa oldu. Nihayet o kimse: Seni hakk ile Peygamber gönderen Allah'a yemîn olsun ki, bundan başka türlüsünü bilmiyorum; bana (doğrusunu) öğret, dedi. Bunun üzerine Peygamber şöyle buyurdu: "Namaza durduğun vakitte Allâhu Ekberde. Sonra ne kadar kolayına gelirse o kadar Kur'ân oku. Sonra rükû'a var, beden uzuvların yatışmış oluncaya kadar dur. Sonra başını kaldırıp, ayakta büsbütün doğruluncaya kadar, yânı tâ beden uzuvların yatışmış oluncaya kadar dur. Sonra secdeye var, tâ mutma'in oluncaya kadar kal. Sonra başını kaldır, tâ mutma'in oluncaya kadar otur. Bunu namazın bütününde (böylece) yapın [32].

15- Öğle Namazında Kıraat Babı

27-.......Câbir ibn Semure (R) şöyle demiştir: Sa'd ibn Ebî Vakkaas: Ben onlara (yânî Küfe ahâlîsine) Rasûlullah'ın namazını kıldırıyor, ondan hiçbir şey eksiltmiyordum. Şöyle ki, öğle ile ikindi namazlarını kıldırırken ilk iki rek'atlarda fazla durur, son iki rek'atta ha fîf tutardım, dedi. Bunun üzerine Urner: Senin hakkındaki zann(ımiz zâten) budur, dedi [33].

28-.......Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) öğle namazının ilk iki rek'atında Fâtihatu'l-Kitâb ile beraber birer de sûre okur, birinci rek'atta uzunca, ikinci rek'atta ise kısa sûre okurdu. Gizlice okuduğu âyeti de bâzan bizlere işittirirdi. İkindi namazında da (ilk iki rek'atta) FâtÎhatu'l-Kitâb ile beraber birer sûre okur, birincisinde uzun, ikincisinde kısa sûre okurdu. Sabah namazının ilk rek'a-tında kıraati uzatır, ikincisinde kısaltırdı [34].

29-.......Ebû Ma'mer şöyle demiştir: Biz, Habbâb ibnu'l-Erett'e:

Peygamber (S) öğle ile ikindi namazlarında (Kur'ân) okur muydu? diye sorduk. Evet, dedi. Biz: Bunu hangi şeyle tanırdınız? dedik. Sakalının oynamasından (anlardık), dedi [35].

16- İkindi Namazında Kıraat Babı

30-.......Ebû Ma'mer şöyle demiştir: Ben Habbâb ibnu'l-Erett'e: Peygamber (S) öğle ile ikindi namazlarında Kur'ân okur mu idi? dedim. Habbâb: Evet, dedi. Ben: Siz Peygamberdin okumasını hangi şeyle bilirdiniz? diye sordum. Sakalının debelenmesiyle, dedi.

31-.......Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) öğle ile ikindi namazlarının ilk iki fek'atlarında Fâtihatu'l-Kitâb ile beraber birer de sûre okur, bâzı defalarda okuduğu âyeti bizlere işittirirdi.

17- Akşam Namazında Kıraat Babı

32-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: (Bir defa annem)Ümmü'l-Fadl, oğlu ben Abdullah'ın Ve 1-mürselâti urfen sûresini okuduğunu işitti de: Ey oğulcuğum, Allah'a yemîn ederim ki, bu sûreyi okuman ile derdimi aklıma getirdin. Bu sûre Rasûlullah'ın akşam namazında okuduğunu en son işittiğim sûredir, dedi [36].

33-.......(Medine Vâlîsi bulunan) Mervân ibnu'l-Hakem şöyle demiştir: Zeyd ibn Sabit bana: Sen neden akşam namazında hep Kısâri Mufassal'dan (yânı mufassal grubunun kısa sûrelerinden) okuyorsun? Hâlbuki ben Rasûlullah'tan dinledim; O, akşam namazında en uzun iki sûrenin uzununu okuyordu, dedi [37].

18- Akşam Namazında Kıraati Açıktan Okumak Babı

34-.......Cubeyr ibn Mut'im: Ben Rasûlullah'ın akşam namazında Ve't-Tûri sûresini okuduğunu işittim, demiştir [38].

19- Yatsı Namazında Kıraati Açıktan Okumak Babı*'

35-.......EbûRâfi' Nufey' es-Sâğî şöyle dedi: Ben Ebû Hureyre'nin ardında yatsı namazını kıldım. İza's-semâu'nşakkat sûresini okudu da secde yerinde secde etti. Ben ona bunu sordum. O da: Ben Ebu'l-Kaasım(S)'ın arkasında bu secdeyi yaptım. Binâenaleyh O'na kavuşuncaya kadar bu secdeyi hep yapıp duracağım, dedi [39].

36-.......BizeŞu'be, Adiyy (ibn Sâbit)'den tahdîs etti. O, şöyle demiştir: Ben el-Berâ'dan işittim (şöyle dedi): Peygamber (S) bir seferde idi. Yatsı namazında iki rek'atın birinde Ve't-tîni ve'z-zeytûni sûresini okudu [40].

20- Yatsı Namazında İçinde Tilavet Secdesi Bulunan Süreyi Okumak Babı

37-....... Bu Ebû Râfi' Nufey es-Sâğî şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre'nin ardında yatsı namazını kıldım, tza's-semâu'nşakkat sûresini okudu da secde yerinde secde etti. Bu nedir? diye sordum. O da: Ben Ebû'l-Kaasım'ın ardında bu secdeyi yaptım. Binâenaleyh O'na kavuşuncaya kadar bu secdeyi hep yapıp duracağım, dedi.

21- Yatsı Namazında Kıraat Babı

38-.......el-Berâ (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim; yatsı namazında Ve't-tîni ve'z-zeytûnisûresini okuyordu. O'ndan güzel sesli -yâhud O'ndan güzel okuyuşlu- hiçbir kimseyi dinlemedim.

22- Bab: Musalli, İlk İki Rek'atta Uzatma. Son İki Rek'atta İse Kısaltma Yapar

39-....... Ben Câbir ibn Semure'den işittim, şöyle dedi: Umer, Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a, Kûfeliler senden namaza varıncaya kadar herşey hakkında şikâyet ettiler, dedi. Sa'd: Bana gelince, ben namazın ilk iki rek'atında uzatma yapar, son iki rek'atında kısaltır ve Ra-sûlullah'm iktidâ etmiş olduğum namazından hiçbir şeyi eksiltmiyordum, dedi'. Umer: Sen doğru söyledin. Senin hakkındaki zann zâten budur -yâhud hakkındaki zannım zâten budur, dedi.

23- Sabah Namazında Kıraat Babı

Ve Ümmü Seleme: Peygamber(S) et-Tûr Sûresi'ni okudu, dedi [41].

40-.......Bize Seyyar ibn Selâme tahdîs edip şöyle dedi: Ben babam ile beraber Ebû Berze el-Eslemî'nin yanma girdim, ve ona namazların vakitlerini sorduk. Bunun üzerine Ebû Berze şöyle dedi: Peygamber (S) öğleni güneş semânın ortasında batıya meylettiği zaman kılardı. İkindiyi de (öyle bir saatte kıldırdı ki), insan Medîne'-nin en uzak yerine (gidip evine) dönerdi de güneş henüz dipdiri olurdu. Ebu'l-Minhâl Seyyar ibn Selâme: Ebû Berze'nin akşam namazı hakkında söylediğini unuttum, dedi. Ebû Berze dedi ki: Peygamber yatsı namazını gecenin ilk üçte birine kadar geri bırakmakta be's görmezdi; yatsı namazından evvel uyumayı ve yatsı namazından sonra da oturup konuşmayı sevmezdi. Sabah namazını kıldırır, namazdan ayrılınca insan yanında oturanı tanırdı. Sabah namazının iki rek'a-tında -yâhud ikisinden birinde- altmış âyetten yüz âyete kadar Kur'-ân okurdu [42].

41-.......Bize İbn Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Atâ haber verdi. O, Ebû Hureyre'den şöyle derken işitmiştir: Her namazda Kur'ân okunur. Rasûlullah'ın bize işittirdiklerini biz de sizlere işittiriyoruz. Bizden gizlice okuduklarını, biz de sizlerden gizli okuyoruz.

Ümmü'I-Kur'ân'dan başka bir şey okumazsan sana yeter. Daha ziyâde okursan daha hayırlıdır [43].

24- Sabah Namazı Kıraatinin Açıktan Okunması Babı

Ve Ümmü Seleme şöyle dedi: Ben insanların gerisinde tavaf ettim; Peygamber et-Tûr Sûresi'ni okuyarak namaz kıldırıyordu [44].

42-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), sahâbîlerinden birkaç kişi ile birlikte Ukaz panayırına doğru yürüyorlardı [45]. O târihte şeytânlar semâdan haber almaktan men' edilmiş, (haber almaya çıktıkça) üzerlerine şihâblar (ateşli şeyler) atılmış bulunuyordu. (Semâdan kovulan) şeytânlar, kavimleri yanına döndüklerinde kendilerine: Ne oluyorsunuz (Neden hiçbir haber getirmiyorsunuz)? dediler. Onlar da: Semâdan haber almaktan men' edildik; üzerimize şihâblar salıverildi, dediler. Bunun üzerine onlara: Sizinle semâ haberi arasına girip, sizin haber almanıza mâni' olan şey, muhakkak yeni peyda olmuş bir şeydir. Arzın doğularını ve batılarını dolaşın da, sizinle semâ haberi arasına engel olan şeyi, bakıp öğreniniz, denildi. İşte bunların içinden Tihâme cihetine yollanmış olan takım da Ukaz panayırına gitmek üzere Nahle'de bulunan Peygamber'in bulunduğu yere varmış oldular. O sırada Rasûlullah orada sahâbîlerine sabah namazını kıldırıyordu. (Namazda okuduğu) Kur'ân'ı işitince, bunlar kulak verdiler. Ve birbirlerine: Semâdan haber almaktan sizi men' eden yemîn olsun işte budur, dediler. İşte o zaman bu haberciler kendi kavimleri yanma döndüklerinde: "Ey kavmimiz, biz, hayranlık veren bir Kur'ân dinledik ki, o Hakk 'a ve doğruya götürüyor. Bundan dolayı biz de ona îmân ettik. Rabbımıza asla hiçbir şeyi ortak tutmayacağız," dediler. Allah da Peygamber'ine: Kul ûhiye iley-le ennehu istemea neferun mine 7-cinn sûresini indirdi [46].

Rasûlullah'a vahyolunan işte cinnlerin bu sözleridir [47].

43-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) namazda emr olunduğu yerde (açıktan) okudu. Yine emr olunduğu yerde sükût etti (yânî gizli okudu) [48]. "Ve mâ kâne Rabbüke nesiyyen — Ve Senin RâbbUn unutkan değildir" (Meryem: 64), Ve "And olsun ki, Allah'ın ElçisVnde sizin için güzel bir örnek vardır'1 (ei-Ah/âb: 211) [49].

25- Bir Rek'at İçinde İki (ve Daha Ziyade) Sürenin Cem' Edilmesi, Süre Sonları İle Kıraat Yapılması, ve (Usman Mushaf'ının Tertibine Muhalif Olarak) Bir Süreden Evvel Diğer Bir Süre Okunması, Bir Sürenin Evveli İle

Kıraat Yapılması Babı [50]

Ve Abdullah ibnu's-Sâib'den rivâyeten zikrolunur ki, bir defa Peygamber (S) Mekke'de sabah namazında el-Mü'minûn Sûresi'ni okumuş, nihayet Mûsâ ve Hârûn yâhud isa'nın zikrine gelince kendisini bir öksürük tutmuş, bu sebeble rukû'a varmıştır [51].

Umer de, birinci rek'atta el-Bakara Sûresinden yüzyirmi âyet, ikinci rek'atta el-Mesânî'den bir sûre okumuştur [52].

Keza el-Ahnef ibn Kays da sabah namazının ilk rek'atında el-Kehf Sûresi'ni, ikinci rek'atında Yûsuf yâhud Yûnus Sûresi'ni okuyup, sabah namazını Umer'in arkasında bu sûreler ile kıldığını söylemiştir [53].

îbn Mes'ûd da namazda birinci rek'atta el-Enfâl Sûresi'nden kırk âyet, sonra ikincide el-Mufassal'dan bir sûre okumuştur [54].

Katâde'ye bir sûreyi iki rek'ata taksim ederek okuyan kimse, keza bir tek sûreyi her iki rek'atta tekrar eden kimse hakkındaki hükmü sorulduğunda, o: Be's yoktur, hepsi de Allah'ın Kitâbfdır, demiştir [55].

Ubeydullah dedi ki: Sabit el-Bunânfden, o da Enes ibn Mâlikken (o, şöyle demiştir): Ensâr'dan bir zât kendi kavmine Kubâ mescidinde imamlık ederdi. O zât açıktan okunacak namazlarda ne zaman namazda okunacak sûrelerden birini okuyacak olsa, evvelâ Kul huvellahu ahad Sûresi'ni okur, onu bitirdikten sonra ötekine başlardı. Bunu her rek'atta yapardı. Arkadaşları ona itirâz edip: Sen bu sûreyi okuyorsun, sonra buna kanmıyorsun da başka bir sûre daha okuyorsun- Ya bu sûreyi okumakla yetin, yâhud bunu bırak da başka sûre oku, dediler. O da: Ben bunu terkedecek değilim.

Böylece imamlık etmemi isterseniz, edeyim. İstemediğiniz takdirde sizi terkederim, kıldırmam, dedi. Hâlbuki o zâtı onlar kendilerinin en faziletlilerinden sayarlardı. Bunun için başkasının imâm olmasını da istemiyorlardı. Peygamber onlara geldiği zaman keyfiyyeti O'na haber verdiler. Peygamber de: "Yâ fulan, arkadaşlarının tavsiye ettikleri şeyi yapmaktan seni

men' eden nedir? Her rek'atta seni bu sûreye yapışmana sevkeden sebeb nedir?" diye sordu. O zât: Ben bu sûreyi seviyorum, dedi. Peygamber de: "Onu sevmen şübhesiz seni cennete girdirecektir" buyurdu [56].

44-.......Amr ibn Murre şöyle demiştir: Ben Ebû Vâil'den işittim, şöyle dedi: Bir gün İbn Mes'ûd'a bir kimse geldi ve: Ben bu gece bütün Mufassal\ bir rek'atta okudum, dedi. İbn Mes'ûd cevaben: Şiir okur gibi acele acele mi? Vallahi ben Peygamber(S)'in Nazâir'dçn (nıikdârca birbirine yakın sûrelerden) hangilerini bir araya getirdiğini biliyorum, dedi ve her biri ikişer okunmuş sûreler olmak üzere, mufassaldan yirmi sûre saydı [57].

26- Bab: Musalli (Dört Rek'atlı Namazların) Son İki Rekatlarında Fatihatü'l-Kitab Okur

45-.......(Ebû Katâde -R- şöyle demiştir:) Peygamber (S) öğle namazının ilk iki rek'atında Ümmü'l-Kitâb (yânı el-Fâtiha) ile birer de sûre; son iki rek'atında da yalnız Ümmü'l-Kitâb okurdu. Bazen bize (gizli okuduğu) âyeti de işittirirdi. İlk rek'atta kıraati, ikinci rek'-attan ziyâde uzatırdı. İkindi namazında da böyle, sabah namazında da böyle yapardı [58].

27- Öğle ve İkindi Namazlarında Kıraati Gizli Okuyan Kimse Babı

46-.......Bize Cerîr, el-A'meş'ten; o da Umâre ibn Umeyr'den; o da Ebû Ma'mer'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Ben Habbâb'a: Rasûlallah (S) öğle ile ikindi namazlarında (Kur'ân) okur muydu? diye sordum. Evet, dedi. Biz, bunu nereden bildin? diye sorduğumuzda: Sakalının oynamasından, dedi [59].

28- Bab: İmam (Sırrı Namazda Okuduğu) Âyeti İşittirirse?

47-.......Bana Ebû Katâde'nin oğlu Abdullah şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) öğle ile ikindi namazlarının ilk iki rek'atlarında Ümmû'I-Kur'ân ile beraber birer de sûre okurdu. Ve bazen gizli okuduğu âyeti bizlere işittirirdi. Birinci rek'atta kıraati uzatırdı [60].

29- Bab: Musalü Birinci Rek'atta Kıraati Uzatır

48-....... (Ebû Katâde şöyle demiştir:) Peygamber (S) öğle namazının birinci rek'atında kıraati uzatır, ikinci rek'atında kısaltırdı. Bu, birinci rek'atta uzatıp, ikincide kısaltmayı sabah namazında da yapardı [61].

30- İmamın "Âmin" Sözünü Açıktan Söylemesi Babı

Ve Atâ ibn Ebî Rebâh:

Amîn, bir duadır. Ibnu'z-Zubeyr ile ardında namaz kılanlar öyle âmîn derlerdi ki, mescid seslerinden çınlardı, demiştir [62].

Ebû Hureyre de müezzinliğini yaptığı imâma: Bana "Âmîn"i kaçırtma, diye nida ederdi [63].

Nâfi' de: ibn Umer "Amîn" demeyi hiç terketmezdi; herkesi de "Amîn" deyiniz diye teşvîk edip rağbetlendirirdi. "Âmîn" demek hakkında ben ondan hayırlı haber işîtmisimdir, demiştir [64].

49-....... Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den ve Abdurrahmân oğlu Ebû Seleme'den haber verdi, Bu ikisi de Ebû Hureyre'den haber vermişlerdir. (Ebû Hureyre şöyle demiştir:) Peygamber (S): "İmâm Âmîn dediği zaman, siz de Âmîn deyiniz. Zîrâ her kimin Âmîn demesi meleklerin

Âmîn demesine denk olursa, geçmiş günâhları mağfiret edilir" buyurdu. Râvî İbn Şihâb ez-Zuhrî: Rasûlullah da Âmîn der idi, dedi [65].

31- "Âmin" Demenin Fazileti Babı

50-.......(Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:)Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Sizlerden biri Âmîn dese, melekler de gökte Âmîn deseler de her ikisi birbirine uygun düşerse, o kimsenin geçmiş günâhları mağfiret edilir" [66].

32- Me'mümun "Âmin" Sözünü Açıktan Söylemesi Babı

51- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Ebû Bekr'in himayesinde bulunan Sumeyy'den; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "İmâm GayrVl-mağdûbi aleyhim vele'd-dâllîn dediği zaman, sizler Âmîn deyiniz. Çünkü her kimin Âmîn demesi, meleklerin Âmîn demesine uyarsa, onun geçmiş günâhı mağfiret edilir" [67].

Muhammed ibn Amr, bu hadîsi Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den.. senediyle rivayet etmekte Sumeyy'e mutâbaat etmiştir. Keza Nuaym el-Mucmir de yine Ebû Hureyre'den olmak üzere Sumeyy'e mutâbaat etmiştir.

33- Bab: Namaz Kılacak Kimse Saffın Ötesinde Rükü' Etse?

52-....... Bize Hemmâm, Ziyâd el-A'lem'den; o da el-Hasen'den; o da Ebû Bekre'den tahdîs etti. Ebû Bekre (bir defa koşa koşa) Peygamber'in yanına vardı. Peygamber rukû'da idi. O da saffa ulaşmadan geri tarafta rukû'a vanverdi. Sonra bu hareketini Peygamber'e haber verdi. Peygamber: "Allah hırsını artırsın, lâkin

bir daha (bunu) yapma" buyurdu [68].

34- Tekbirin Rükü' İçinde Tamamlanması Babı [69]

İbn Abbâs bunu Peygamber'den olmak üzere söyledi [70]

Bu konuda Mâlik ibn Huveyris hadîsi de vardır [71].

53-.......İmrân ibn Husayn, Basra'da Alî'nin arkasında namaz kılmıştır. Namazdan sonra râvî Mutarrıf ibn Abdillah'a: Vallahi bu zât bize Rasûlullah ile birlikte kılageldiğimiz namazı hatırlattı, deyip, Rasûlullah'ın her kalkıp eğildikçe Allâhu Ekber dediğini zikretmiştir [72].

54-....... Bize Mâlik, tbn Şihâb'dan; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere haber vermiştir. Ebû Hureyre (R) onlara namaz kıldırmış da, her eğilip kalktıkça tekbîr alırmış. Namazdan çıktıktan sonra da: Şübhesiz ki içinizde namazı Rasûlullah'ın namazına en çok benzeyen benim, dermiş [73].

35- Tekbirin Sucüdda Tamamlanması Babı [74]

55-.......Mutarrıf şöyle demiştir: Ben, İmrân ibn Husayn ile birlikte Alî ibn Ebî Tâlib'in arkasında namaz kıldım. Alî, secdeye varırken, secdeden başını kaldırırken, ikinci rek'attan kalkarken hep Allâhu Ekber diyordu. Alî namazı bitirdikten sonra, İmrân ibn Husayn elimden tuttu da: "Bu zât bana, Muhammed

(S)'in namaz kıl-dırışını hatırlattı" yâhud "Vallahi bize Muhammed'in kıldırdığı namazı kıldırdı" dedi [75].

56-.......İkrime şöyle demiştir: Ben Makaami İbrâhîm'in yanında bir kimse gördüm; her eğilme ve yükselmede tekbîr alıyordu, dike-lince ve alçalınca da. Ben bunu İbn Abbâs'a haber verdim. İbn Ab-bâs: Hey anasız kalası, bu şekilde namaz kılmak Peygamber(S)'in sünneti değil midir? dedi.

36- Sucüdden Kalkarken "Allahü Ekber" Demek Babı

57- Bize Mûsâ ibn İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hemmâm, Katâde'den; o da İkrime'den haber verdi. İkrime şöyle demiştir: Mekke'de bir ihtiyar adamın ardında namaz kıldım. Yirmi iki kerre tekbîr aldı. Ben İbn Abbâs'a: Bu harîf ahmaktır, dedim. Bunun üzerine İbn Abbâs: Öyleyse anan seni kaybetsin -diğer ta'bîrle anan ağlasın-; bu, Ebû'l-Kaasım(S)'ın sünnetidir, dedi [76].

Ve Mûsâ ibn İsmâîl şöyle dedi: Bize Ebân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Bize İkrime tahdîs etti [77].

58-.......Bizeel-Leys, UkayPden; oda İbn Şihâb'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Abdurrahmân ibnu'l-Hâris'in oğlu Ebû Bekr haber verdi. O, Ebû Hureyre'den şöyle derken işitmiştir: RasûluLlah (S) namaza kalktığında ayakta iken ihram tekbîri alırdı. Sonra ru-kû'a varırken tekbîr alırdı. Sonra rukû'dan belini doğrulttuğunda Se-miallâhu limen hamideh, sonra ayakta iken Rabbena ve leke'l-hamd derdi. Sonra secdeye inerken tekbîr alır, sonra secdeden başını kaldırırken tekbîr alır, sonra (ikinci) secdeye varırken tekbîr alır, sonra bir daha başını kaldırırken tekbîr alır, sonra tamâm edinceye kadar bütün namazda böyle yapardı. İkinci rek'atı bitirip oturduktan son ra ayağa kalkarken de tekbîr alırdı [78].

37- Rukü'da Avuçları Dizler Üzerine Koymak Babı

Ebû Humeyd sahâbî arkadaşları içinde: Peygamber (S) rukû'da elleriyle dizlerini tutardı, demiştir [79].

59-.......Bize Şu'be, Ebû Ya'fûr'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Mus'ab ibn Sa'd'dan işittim, o şöyle diyordu: Ben, (bir defa) babam Sa'd ibn Ebî Vakkaas'ın yanında namaz kıldım. Rukû'da iki avucumu birbirine yapıştırdıktan sonra, o vaziyette ellerimi iki uyluğumun arasına koydum. Babam beni bundan nehyetti ve: Biz bunu evvelleri yapardık, (lâkin sonra bundan) nehyolunduk ve ellerimizi dizlerimizin üzerine koymakla emrolunduk, dedi [80].

38- Bab: Musalli Rukü'u Tam Yapmadığı Zaman?

60-.......Bize Şu'be, Süleyman'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Zeyd ibn Vehb'den işittim, şöyle dedi: Huzeyfe rukü'u ve sucûdu tamam yapmayan bir kimse gördü de, ona: Seri namaz kılmış olmadın. Şayet bu hâl üzere ölürsen, Allah'ın Muhammed'i yaratmış olduğu fıtrattan başka bir fıtrat üzere ölürsün, dedi [81].

39- Rukü'da Belin Dividüz Yapılması Babı

Ve Humeyd, sahâbî arkadaşları içinde: Peygamber (S) rükû' etti, sonra belini (kamburlaştırmadan dümdüz) büktü, demiştir [82].

40- Rukü'u Tamamlamanın Sınırı İle Rukü'da İtidal ve Tuma'ninet Babı [83]

61-.......el-Berâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S)'in kıyam ile ka'de müstesna olmak üzere rukû'u, sucûdu, iki secde arası, rukû'-dan baş kaldırması birbirine takriben müsâvî idi [84].

41- Peygamber(S)'in, Rukü'unu ve Sucüdunu Tam Yapmayan Kimseye Namazı Yeniden Kılmayı Emretmesi Babı

62-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) mescide girdi. Derken biri de girdi ve namaz kıldı. Sonra Peygamber'in yanma gelip selâm verdi. Peygamber onun selâmını aldıktan sonra: "Dön, yeni baştan namaz kıl, çünkü sen namaz kılmış olmadın" buyurdu. O kimse tekrar namaz kıldı, sonra gelip Peygamber'e selâm verdi. Peygamber yine: "Dön de yeniden kıl, çünkü sen namaz kılmış olmadın" buyurdu. Bu kılıp dönmeler üç defa oldu. Nihayet o kimse: Seni hakk ile Peygamber gönderen Allah'a yemîn olsun ki, bunun başka türlüsünü bilmiyorum; bana doğrusunu öğret, dedi. Peygamber de şöyle buyurdu: "Namaza durduğun vakitte, ihram tekbîrini al, sonra ne kadar kolayına gelirse o kadar Kur'ân oku. Sonra rukû'a var da beden organların yattşıncaya kadar dur. Sonra başını kaldır, ayakta (büsbütün) doğruluncaya kadar dur. Sonra secdeye var da mutmain oluncaya kadar kal. Sonra başını kaldır, tâ mutmain oluncaya kadar otur. Sonra yine secdeye varıp, bedenin secdede sâkinle-şinceye kadar kal. Sonra bunu namazının bütününde de böylece yap" [85].

42- Rukü'da Dua Etmek Babı

63-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) rukû'unda ve sucûdunda; "Subhâneke Allâhümme Rabbena ve hl-hamdike. Alla-humme iğfir lî(= Ey Rabb'imiz olan Allah, Seni kendi kuvvetimle değil, hamde lâyık olan tevfîk ve hidâyetinle sana mahsûs olan hamd ile tesbîh ederim. Yâ Allah, bana mağfiret eyle)" der idi [86].

43- Rukü'dan Başlarını Kaldırdıkları Zaman İmam ve Arkasında Namaz Kılanların Söyleyecekleri Söz Babı

64-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), Semiallâhu limen hamideh dediği zaman Allâhümme Rabbena ve lekel-hamdu der idi [87]. Ve yine Peygamber, rükû' ettiği zaman ve rükû'-dan başını kaldırdığı zaman tekbîr alırdı. İki secdeden sonra ayağa kalktığında da Allâhu Ekber der idi.

44- "Allahümme Rabbena Leket-Hamd" Sözünün Fazileti Babı

65-.......(Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "îmânı Semiatiâhu limen hamideh dediği zaman, sizler Allâhümme Rabbena lekel-hamd deyiniz. Çünkü her kimin böyle demesi, meleklerin böyle demesine uygun düşerse, geçmiş günâhları mağfiret edilir" [88].

45- Bab [89]

66-.......Ebû Hureyre (R): Yemîn olsun sizlere Peygamber'in namazına yakın

namaz kıldıracağım, dedi. Ebû Hureyre öğle, yatsı ve sabah namazlarının son rek'atlarmda Semiallâhıı limen hamideh dedikten sonra kunût yapar, bu kunûtta mü'minlere duâ ve kâfirlere la'net ederdi [90].

67-.......Enes ibn Mâlik (vaktiyle) kunût, akşam ile sabah namazlarında (okunur) idi, demiştir [91].

68-....... Rifâa ibn Râfi1 (R) şöyle demiştir: Bir gün Peygamber'in arkasında namaz kılıyorduk. Rukû'dan başını kaldırdığında Semiallâhu limen hamidehu dedi. Ardında namaz kılmakta olan biri: Rabbena ve lekeH-hamdu hamden kesîran tayyiben mubârekenfîhi (Allah'a çok hayırlı, tertemiz, bereketli kılınmış olarak bol bol hamd olsun), dedi. Peygamber namazdan çıkınca: "Demin şu kelâmı söyleyen kim idi?" diye sordu. O zât da: Benim, dedi. Peygamber (S): "Allah'a yemin olsun, otuz bu kadar melek gördüm ki, o sözü hangisi evvel yazacak diye yarış ediyorlardı" buyurdu [92].

46- Rukü'dan Başını Kaldırdığı Zaman Beden Uzuvlarının Tamamen Sakinleşip Yatışması Babı

Ve Ebû Humeyd: Peygamber başını kaldırdığında omurga kemiklerinden herbiri yerli yerine gelinceye kadar dümdüz doğrulurdu, demiştir [93].

69-.......Bize Şu'be, Sabit (ibn Eşlem el-Bunânî)'den tahdîs etti' O, şöyle demiştir: Enes ibn Mâlik (R) bize Rasûlullah'ın namazını ta'rîf ederdi. Namaz kıldırdı da başını rukû'dan kaldırdığı vakitte secdeye varmayı (galiba) unuttu diyeceğimiz kadar ayakta kalırdı [94].

70-....... el-Berâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S)'in rukû'u, sucûdu, rukû'dan başını kaldırdığı zamanki durması ve iki secde arasındaki oturması birbirine

takrîben musâvî idi [95].

71-.......Bize Hanımâd ibn Zeyd, Eyyûb es-Sahtıyânî'den; o da Ebû Kılâbe'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Mâlik ibnu'I-Huvcyris (R) bize Peygamber'in namazının nasıl olduğunu gösteriyordu. Bunu göstermesi namaz vakti dışında oluyordu. Mâlik ayağa kalkıp ayakta durdu, sonra rukû'a vardı ve rukû'u tam yerleştirdi. Sonra başını kaldırdı, azıcık durdu. Râvî der ki: Ve bize bu şeyhimiz Ebû Bureyd'in namazı gibi kıldırdı. Ebû Bureyd de ikinci secdeden başını kaldırdığı zaman dümdüz oturur, sonra ayağa kalkardı [96].

47- Bab: Musalli Secdeye Giderken Tekbir'le Birlikte Süzülerek İner [97]

Nâfî' de: İbn Umer secdeye süzülürken ellerini dizlerinden evvel yere koyardı, demiştir [98].

72-.......Bize Şuayb, ez-Zuhrî'den tahdîs etti. O, şöyle demiştin Bana Abdurrahmân ibnu'l-Hâris ibn Hişâm'ın oğlu Ebû Bekr ile Abdurrahmân ibn Avf'un oğlu Ebû Seleme şöyle haber verdiler: Ebû Hureyre farz nev'inden olsun, başka nevi'den olsun; keza ramazânda olsun, ramazân dışında olsun, her namazda tekbîr alırdı" [99]. Şöyle ki, namaza dikilip başladığı zaman tekbîr alırdı. Sonra rukû'a varırken tekbîr alırdı. Sonra Semiallâhu limen hamideh der, daha sonra secdeye varmazdan evvel Rabbena ve lekel-hamd derdi. Sonra secdeye süzülüp inerken Allâhu Ekber der, daha sonra secdeden başını kaldırırken tekbîr alırdı. Sonra ikinci secdeyi ederken tekbîr alırdı. Sonra secdeden başını kaldırırken tekbîr alırdı. Sonra ikinci rek'at-taki ilk oturuştan ayağa kalktığı zaman tekbîr alırdı. Namazı bitirinceye kadar her rek'atta bunu yapardı. Sonra namazdan kalktığı zaman: Nefsim elinde olan Allah'a yemîn olsun ki, içinizde Rasûlul-lah'ın namazına en çok benziyen namazı kıldıran benim. Şu muhakkak ki Rasûlullah (S) dünyâdan ayrılıncaya kadar O'nun namazı vallahi işte böyle idi, derdi.

Râvî Ebû Bekr ibn Abdirrahmân ile Ebû Seleme ibn Abdirrahmân şöyle dediler: Yine Ebû Hureyre şöyle dedi: Rasûlullah başını rukû'dan kaldırırken Semiallâhu limen hamidehu, Rabbena ve lekel-

hamd der, isimlerini söyleyerek bir takım kimseler için dua eder ve: Yâ Allah, Velîd ibnu'I-Velîd'i, Seleme ibn Hişâm'ı, Ayyaş İbn Ebî Rabîa'y* ve (kâfirlerin elinde bunalıp) zaîf görülen diğer mü'minle-ri kurtar. Yâ Allah, Mudâr'ı daha şiddetli çiğne, içinde bulundukları bu yıllan Yûsuf Peygamber'in o şiddetli yıllarına benzet, der idi. Ebû Hureyre: O sıralarda Mudâr'ın doğu tarafta olanları, Rasûlullah'a henüz muhalif idiler, dedi [100].

73-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne birçok kerre ez-Zuhrî'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah bir defasında attan düştü - Sufyân "min feresin" yerine belki "an feresin" demiştir - de sağ tarafı berelendi. Bizler hasta ziyareti yapmak üzere yanına girdik. Derken namaz vakti geldi. Peygamber bize oturduğu hâlde namaz kıldırdı, biz de oturduk. Sufyân birlkerre de:Biz de oturarak namaz kıldık,ışeklinde söyledi. Peygamber namazı bitirince: "İmâm ancak kendisine uyulmak için imâm yapılmıştır. Binâenaleyh imâm tekbîr aldığında, siz de tekbîr alınız. Rukû'a vardığında, siz de rükû'a varınız. Rukû'dan başını kaldırdığmda siz de kaldırınız. Semiallâhu limen hamiden dediği zaman, Rabbena ve leke'l-hamdu deyiniz. Secde ettiğinde siz de secde ediniz" buyurdu.

Sufyân ibn Uyeyne, tilmizi Alî ibn Abdillah'a: Ma'mer ibn Râ-şid de hadîsi bunun gibi mi getirdi? diye sordu. Alî ibn Abdillah: Evet, dedim. Sufyân: Vallahi Ma'mer, Zuhrî'den sağlam, sahîh bir ezberleme ile ezberlemiştir. Zuhrî de Ma'mer'in söylediği gibi Ve leke'l-hamdu demiştir, dedi.

Sufyân: Ben de Zuhrî'den, onun, sağ yanından berelendi dediğini ezberledim. Biz İbn Şihâb ez-Zuhrî'nin yanından çıktığımızda İbn Cureyc: Ben de Zuhrî'nin yanında bulunduğum hâlde, sağ bacağından berelendi dedi [101].

48- Secde Etmenin Fazileti Babı

74- Bize Ebu'I-Yemân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb, ez-Zuhrî'den haber verdi. O şöyle demiştin Bana Saîd İbnu'l-Müseyyeb ile Atâ ibn Yezîd el-Leysîhaber verdiler. Onlara da Ebû Hureyre (R) şöyle haber vermiştir: Bâzı insanlar:

—Yâ Rasûlallah, kıyamet gününde biz Rabb'imizi görecek miyiz? diye sordular.

Rasülullah:

— "Ayın ondördüncü gecesi görmeye mâni' olucu hiç bir bulut yokken kornerde şekk ve ihtilâf eder misiniz?" dedi.

Sahâbîler:

— Hayır, yâ Rasûlallah, dediler. Rasülullah tekrar:

— "Ya görmeye mâni' olucu hiçbir bulut yokken güneşi görmekte şekk ve ihtilâf eder misiniz?"dedi.

Yine:

— Hayır, yâ Rasûlallah, dediklerinde; Rasülullah şöyle buyurdu:

— "İşte O'nu siz böyle göreceksiniz. Kıyamet gününde insanlar bir araya toplanacak da Allah: "Her kim her neye tapıyor idiyse, onun ardına düşsün" buyuracak (yâhud: Allah'ın emriyle bu sözü diyen diyecek). Artık kimi güneşin, kimi kamerin, kimi tâgûtlarm ardına düşecek. Yalnız bu ümmet, içlerinde münafıkları da olduğu hâlde (yerinde durup) kalacak. Allah onlara (tanıdıklarından başka bir surette) gelecek de: Ben sizin Rabb'inizim, buyuracak. Onlar (Rabblerini o tecellî ile tamyamayacakları için: Senden Allah'a sığınırız) Rabb'i-miz bize gelinceye kadar bizim yerimiz burasıdır. Rabb 'imiz bize geldiğinde biz O'nu tanırız, diyecekler. Allah onlara (bu defa tanıdıkları surette) gelecek de: Ben Rabb'inizim, buyuracak. Onlar da: Sen bizim Rabb'imizsin, diyecekler. Allah da onları da'vet buyuracak. Cehennemin ortasına sırat (yânî köprü) kurulur. Ümmetini (onun üstünden) en evvel geçirecek, ben olacağım. O gün rasûllerden başka hiçbir kimse (korku ve dehşet dolayısiyle) kelâm edemez. Rasüllerin de o günkü kelâmı: Allâhumme setlim, settim (Yâ Allah selâmet ver, selâmet ver) olacaktır.

Cehennemde sa'dân dikenlerine benzer çengeller vardır. Sa'dân dikenlerini

gördünüz mü?" Sahâbîler:

— Evet, dediler. Rasülullah şöyle devam etti:

— "İşte bu çengeller sa'dân dikenlerine benzer. Ancak şu var ki, ne kadar büyük olduklarını ancak Allah bilir. İşte bunlar insanları (kötü) amellerinden dolayı kapıp alırlar. Kimi (kötü) ameli dolayısiyle helak olur. Kimi hardal gibi ezim ezim ezildikten sonra kurtulur. Nihayet Allah, ateş ehlinden kimlere rahmet buyurmayı dilemiş ise (onları çıkaracak. Dünyâdaiken)Allah 'a ibâdet etmiş olanları çıkarmalarını meleklere emredecek. Onlar da onları çıkaracaktır. Melekler onları sucûd izlerinden (yânî secde uzuvlarmdaki izlerden) tanıyacaklardır. Ve işte onlar öylece çıkarılacaklardır. Allah secde izini yemeyi, ateşe haram kılmıştır. Binâenaleyh Âdem oğlu 'nun bütününü ateş yer de, yalnız sucûd izini yiyemez [102].

Bunlar ateşten kavurulup kapkara olarak çıkarılacaklar. Üzerlerine hayât suyu dökülecek de, sel uğrağında biten reyhan tohumları nasıl çabuk biterse, yeniden Öylece biteceklerdir. Sonra Allah, kullan arasında hüküm ve kazayı sona erdirir. Ancak cennet ile cehennem arasında yüzü ateşe dönük bir kimse kalır ki, o cennete girecek'ateş ehlinin sonuncusu olacaktır. O kimse "Yâ Rabb, yüzümü şu ateşten döndür; kokusu beni zehirleyip duruyor; yalazı beni yakıp duruyor", diyecek. Allah ona: "Bu senin dediğin yapılacak olursa, acaba başka şey istemeyecek misin?" buyuracak. O ise: "İzzetineyemin olsun ki hayır" diyecek ve Allah 'a, ilâhî meşîetin ilgili bulunduğu ahd ve mîsâkt verecek. Ondan sonra Allah onun yüzünü cehennem cihetinden cennet tarafına çevirecek. Yüzünü cennete doğru döndürünce, cennetin güzelliğini görecek. Allah'ın dilediği kadar bir müddet sükût ettikten sonra: "Yâ Rabb! Beni cennetin kapısına yanaştır" diyecek. Allah ona: "Evvelce istediğinden başka hiçbir şey istemeyeceğine ahd ve mîsâk vermiş değil miydin?" diyecek. O da: "Yâ Rabb!Mahlûkaatının en bedbahtı ben olmayayım"diyecek. Bunun üzerine yine Allah: "Bunu da sana verirsem, başka bir şey istemeyecek misin?" diyecek. O da: "İzzetine yemîn olsun ki, hayır; bundan başka hiçbir şey isteyecek değilim" cevâbını verecek. Ve Rabb'ine dilediği ahd ve mîsâkı verdikten sonra, Rabb'i onu cennetin kapısına yanaştıracak. O kimse cennet kapısına varıp da ondaki revnak ve letafeti ve içindeki nadrat ve sevinci görünce, yine Allah '-in dilediği kadar bir müddet sükût edecek. Sonra: "Yâ Rabb! Beni içeriye sok" diyecek. Allah Taâlâ da: "Allah lâyıkmı versin behey Adem oğlu, sen ne sözünde durmaz kimsesin! Sen verdiğimden başka birşey istemeyeceğine ahd ve mîsâk vermiş

değilmiydin?" buyuracak. O da "Yâ Rabb! Beni mahlûkaatın en bedbahtı kılma " diyecek. Nihayet Azîz ve Celîl olan Allah ona gülecek ve cennete girmesine izin verecek. Oraya alırken de ona: "Temenni et" buyuracak. O da uzun temennilerde bulunacak. Nihayet dilekleri kesilince Azîz ve Celîl olan Allah: "Şunu da, şunu da, şunu da, bunu da iste" buyuracak ki, istenecek şeyleri Azîz ve Celîl olan Rabbi aklına getirecek. Nihâyet bu türlü dileklerinin hepsi de kesilince, Allah Taâlâ: "Bunların hepsi ve bir o kadar dahası hep senindir" buyuracaktır."

(Hadîsi Ebû Hureyre'den rivayet edenlerden biri olan Atâ ibn Yezîd el-Leysî der ki: Ebû Hureyre bunu rivayet ederken Ebû Saîd Hudrî de oturuyor ve Ebû Hureyre'nin dediklerinden hiçbir şeyi değiştirmeyi lüzumlu görmüyordu. Tâ: "Bunların hepsi ve bir o kadar dahası hep senin" sözüne gelince) Ebû Saîd Hudrî, Ebû Hureyre'ye: "Rasûlullah (S), Azîz ve Celîl olan Allah: Bunlar ve daha on misli senindir buyuracaktır, demişti" dedi. Ebû Hureyre: Rasûlullah'tan yalnız "leke zâlike ve maahu misluhu = bunların hepsi ve bir o kadar dahası hep senindir" buyurduğunu belledim, dedi. Ebû Saîd ise: "Bunların hepsi ve on misli de senindir" buyurduğunu ben işittim, dedi "[103].

49- Bab: Erkek Musalli Secde Halinde Pazularını Açar ve Karının Uyluklarından Uzaklaştırır [104]

75-....... Bana Bekr ibnu Mudâr, Ca'fer'den; o da İbnu Hurmuz'dan; o da Buhayne'nin oğlu Abdullah ibn Mâlik'ten tahdîs etti. (O, şöyle demiştir): Peygamber (S) namaz kıldığı zaman, secde esnasında koltuklarının aklığı görünecek derecede pazularının arasını açar (bedenini yerden uzak tutar)dı.

Leys de: Bana Ca'fer ibn Rabîa bunun benzeri olan hadîsi tah dîs etti, demiştir [105].

50- Bab: Musalli Namazda Ayak Parmaklarının Uçlarını Kıbleye Yöneltir

Bunu Ebû Humeyd es-Sâidî, Peygamber'den söylemiştir [106].

51- Bab: Musalli Sucüdu Tam Yapmadığı Zaman

76........ Bize Mehdî, Vâsıl'dan; o da Ebû Vâil'den; o da Huzeyfe'den tahdîs etti. Huzeyfe (R), bir defasında rukû'unu ve sucû-dunu tam yapmayan bir kimse görmüş; o kimse namazını bitirince Huzeyfe ona: Sen namaz kılmış olmadın, demiştir. Râvî Ebû Vâil dedi ki: Ebû Huzeyfe'nin şunu da söylediğini sanıyorum: Sen bu hâl üzere ölecek olsan, Muhammed (S)'in sünneti üzere olmayarak ölmüş olacaksın [107].

52-Yedi Kemik Üzerine Secde Etmek Babı [108]

77-.......(İbn Abbâs -R- şöyle demiştir:) Peygamber (S) yedi uzuv üzerine secde etmekle, saçları ve elbiseyi toplamamakla emrolundu. (O yedi uzuv:) Alın, iki el, iki diz ve iki ayaktır.

78-.......Bize Şu'be, Amr'dan; o da Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs (R) 'tan tahdîs etti. Peygamber (S): "Bizler yedi kemik üzerine secde etmekle, elbise ve saçı (dürümü bozulmasın yâhud tozlanmasın diye) toplamamakla emrolunduk" buyurdu.

79-....... Bize İsrâîl, Ebû İshâk'tan; o da Abdullah ibn Yezîd el-Hatmî'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bize yalancı olmayarak Berâ ibn Âzib (R) tahdîs edip şöyle dedi: Bizler Peygamber'in ardında namaz kılardık. Peygamber Semiallâhu limen hamideh dediğinde, Peygamber alnım yere koymadıkça, hiçbirimiz (secdeye varmak için) belini bükmezdi [109]

53- Burun Üzerine de Secde Etmek Babı

80-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Ben, biri alın - (alnını gösterirken) eliyle burnunu da işaret etti -, iki el, iki diz, iki ayak uçları olmak üzere yedi kemik (yâni yedi organ) üzerine secde etmek/e emrolundum. Namaz kılarken elbiseyi ve saçları (dürümü bozulmasın yâhud tozlanmasın diye) toplamaktan da nehyolundum" [110].

54- Çamur İçinde İken de Burun Üzerinde Secde"Etmek Babı

81- Bize Mûsâ tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hemmâm ibn Yahya, Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da Ebû Seleme'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Ebû Saîd Hudrî'ye gittim de: Bizimle hurmalığa doğru çıkmaz mısın, orada konuşalım? dedim. Çıktı. Râvîdedi ki: Ben ona Kadir Gecesi hakkında Peygamber'den işittiğini bana tahdîs et, dedim. O şöyle dedi:

Rasûhıllah ramazânın ilk on gününde i'tikâf etti. Biz de O'nunla beraber i'tikâf ettik. Sonra O'na Cibril geldi de: Aradığın şey önündedir, dedi. Rasûlullah ortadaki on gün için de i'tikâf etti. Bizler de O'nunla beraber i'tikâf ettik. Yine O'na Cibrîl geldi ve: Aradığın şey önündedir, dedi. Peygamber (S) ramazânın yirminci gününün sabahında ayağa kalktı, bir hutbe îrâd ederek şöyle buyurdu: "Peygamber'-le beraber kim i'tikâf ediyorsa (i'tikâf yerine) dönsün. Çünkü bana Kadir Gecesi gösterildi. Fakat sonra unutturuldum. Kadir Gecesi son on gün içindeki tek sayılı gecededir. Ben (ru'yâda) kendimi çamur ve su içinde secde eder hâlde gördüm ". Râvî dedi ki: Mescidin tavanı hurma ağacından idi. Biz gökde bir şey görmüyorduk. Akabinde bir bulut parçası geldi. Yağmura mazhar kılındık. Peygamber bize namaz kıldırdı. Ben Rasûlullah'ın alnı üzerinde ve burnunun ucunda çamur izini gördüm. Bu çamur ve su izi, Peygamber'in gördüğü rıT-yânın tasdiki, yânî te'vîlidir [111].

55- Elbisenin Düğümlenmesi ve Bağlanması

Ve namazda iken avret yerinin açılacağından korktuğu zaman, elbisesini kendine doğru toplayan, kimse babı [112].

82-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: İnsanlar Peygamber (S) ile beraber namaz kılarlardı. Öyle hâlde ki, bâzıları bellerindeki futaları dar ve küçük oldukları için, boyunlarına bağlamışlardı. Bundan dolayı cemâate gelen kadınlara: Erkekler tamâmiyle doğrulup oturmadıkça başlarınızı secdeden kaldırmayınız, denilirdi.

56- Bab: Namaz Kılan Kimse Saçları Avuçlayıp Toplanmaz

83-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) yedi ke mik üzerine secde etmekle, (namaz kılarken) elbisesini ve saçlarını top lamamakla emrolundu [113],

57- Bab: Namaz Kılan Kimse, Namaz İçinde Elbisesini Toplamaz

84-.......Bize Ebû Avâne, Amr'dan; o da Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti. Peygamber (S): "Ben yedi şey üzerine secde etmekle emr olundum. Ben (namazda) saçları ve elbiseyi toplamam" buyurdu.

58- Secde Halinde Tesbih ve Dua Etmek Babı

85-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), rukû'unda ve sucûdunda Subhâneke Allâhumme, Rabbena ve bi-hamdike, Allâhumme ığfir it (-Ey bizim Rabb'imiz olan Allah, seni kendi havi ve kuvvetimle değil, hamde lâyık olan tevfik ve hidâyetinle sana mahsûs olan hamd ile tesbîh ederim. Yâ Allah, bana mağfiret et) demeyi çokça

yapardı [114].

Âişe: Peygamber bunu demekle Kur'ân'm emrine imtisal ediyordu, dedi [115].

59- Namazda İki Secde Arasında (Biraz) Beklemek Babı

86-....... Mâlik ibnu'l-Huveyris (R) arkadaşlarına: Rasûlullah(S)'m namazını size göstereyim mi? dedi. Bunu söylerken henüz namaz vakti değildi. Mâlik ayakta durdu. Sonra rukû'a varıp tekbîr aldı. Sonra başını kaldırdı. Azıcık durduktan sonra secdeye vardı. Sonra başını kaldırıp azıcık durdu. Ve şeyhimiz Amr ibn Seleme'nin namazı gibi kıldırdı. Râvî Eyyûb Sahtiyanı dedi ki: Amr ibn Seleme, başkalarının yapageldiklerini görmediğimiz bir şeyi yapıyordu. Yânî üçüncü ile dördüncü rek'atlar arasında otururdu. Ebû Kılâbe rivayetine devam ederek, Mâlik'in şöyle dediğini haber verdi: Biz Peygam-ber'in yanma geldik ve bir müddet ikaamet ettik. Bize: "Ehlinizin yanına dönseniz-'Fulân namazı fulân vakitte, fulân namazı dafulân vakitte kılınız. Namaz vakti geldiğinde biriniz ezan okusun, en yaşlınız size imâm olsun"' buyurdu [116].

87-.......el-Berâ şöyle demiştir: Peygamber (S)'in rukû'u, iki secde arasındaki oturması birbirine takriben musâvî idi [117].

88-.......Enes (R): Peygamber (S), bize nasıl namaz kıldırır idiyse, onu gördüğüm şekilde size namaz kıldırmaktan vazgeçmeyeceğim, dedi. Sabit ibn Eşlem el-Bunânî, namazın ta'rîfi olmak üzere şöyle dedi: Enes, sizi yaparken görmediğim bir şey yapardı: Başını rukû'dan kaldırdığı vakit, gören secde etmeyi unuttu diyecek kadar ayakta dururdu. İki secde arasında da yine gören unuttu diyecek kadar otururdu [118].

60- Bab: Namaz Kılan Kimse Secde Esnasında Kollarını Yere Yayıp Döşemez

Ve Ebû Humeyd: Peygamber (S) secde etti de ellerini yere yaymaksızın ve biribirine yanaştırmaksızin koydu, dedi [119].

89-.......Bize Şu'betahdîs edip şöyle dedi: Ben Katâde'den işittim, o da Enes ibn Mâlik'ten. Peygamber (S): "Secdede i'iidâl üzere bulununuz. Hiç biriniz kollarını (secde esnasında) köpeğin kolunu yayması gibi yaymasın" buyurdu [120].

61- Namazının Tek Rek'atlarında Olduğu Zamanlarda (Bir Müddet) Dümdüz Oturup, Sonra Ayağa Kalkan Kimse Babı

90-.......Bize Mâlik ibnu'l-Huveyris el-Leysî(R) haber verdi ki, kendisi Peyamber(S)'i şöyle namaz kılarken görmüştür: Peygamber namazının tek rek'atlarmda olduğu zamanlarda (bir müddet) dümdüz oturmadıkça (sonraki rek'at için) ayağa kalkmazdı [121].

62- Bab: Namaz Kılan Kimse Rek'attan Kalktığı Zaman Yere Nasıl Dayanır?

91-.......Ebû Kılâbe şöyle demiştir: Mâlik ibnu'l-Huveyris (R) bize geldi de, bizim şu (Basra'daki) mescidimizde bize namaz kıldırdı. Gelince: Namaz kılmak istemediğim hâlde sizlere namaz kıldıracağım. Lâkin sizlere Peygamber'i nasıl namaz kılar gördüğümü göstermek istiyorum, dedi: Eyyûb dedi ki: Ben, Ebû Kılâbe'ye: Mâ-lik'in namazı nasıl oldu (yânî nasıl kıldırdı)? diye sordum. Bizim şu şeyhimiz, yânî Amr ibn Seleme'nin namazı gibi dedi (ki o şeyh, birinci rek'atta sucûddan başını kaldırdıktan sonra ayağa kalkmadan evvel otururdu). Eyyûb: Bu şeyh, (i'tidâlden başka olarak her intikaalde) tekbîri tamamlar, ikinci secdeden başını kaldırdığında biraz oturur ve yere dayandıktan sonra ayağa

kalkardı, dedi [122].

63- Bab: Namaz Kılan Kimse İki Secdeden (Üçüncüye) Kalkarken Tekbir Alır

Abdullah ibn Zubeyr de kalkışında tekbîr alırdı [123].

92-....... Bize Fulayh ibn Süleyman, Saîd ibnu'l-Hâris'ten tahdîs etti. O, şöyle demiştir: Ebû Saîd Hudrî (R) bize namaz kıldırdı da, bu namazda secdeden başını kaldırırken, (ikinci) secdeye varırken, bu secdeden başını kaldırırken, ikinci rek'attan ayağa kalkarken tekbîrleri açıktan aldı ve: Peygamber'i namazı böyle kılar gördüm, dedi [124].

93-....... Bize Gaylân ibnu Cerîr, Mutarrıf'tan tahdîs etti. O, şöyle demiştir: Ben, İmrân ibn Husayn (R) ile birlikte (Cemel vak'asından sonra) Alî ibn Ebî Tâlib'in arkasında bir namaz kıldım. Emîru'l-Mü'minîn Alî, secdeye varırken, secdeden kalkarken, ikinci rek'attan kıyama kalkarken hep Allâhu Ekber diye tekbîr aldı. Alî namazdan selâm verip çıktığı zaman, İmrân benim elimden tuttu da: Yemîn olsun bu zât bize, Muhammed(S)'in kıldırdığı namazı kıldırdı - yâhud şöyle: Vallahi bu zât bana Muhammed'in namaz kıldın-şını hatırlattı -, dedi [125].

64- Teşehhüdde Oturma Sünneti Babı

Ve Ümmü'd-Derdâ, namazında erkek oturuşu hey'etinde otururdu; kendisi de bir fakîhe idi [126]

94-.......Abdullah ibn Umer'in oğlu şöyle haber vermiştir: Kendisi, Abdullah ibn Umer'in namazda teşehhüd için oturduğunda bağdaş kurduğunu görmüş. (Abdullah dedi ki:) Ben de babam Abdullah ibn Umer gibi bağdaş kurdum. Ben o günlerde yaşça küçüktüm. Babam Abdullah ibn Umer beni bu oturuştan nehy

etti ve: Namazdaki sünnet ancak sağ ayağını dikmen, sol ayağını da bükmendir, dedi. Oğlu ona: Sen bunu yapıp duruyorsun, deyince; İbn Umer: (Evet, yapıyorum) çünkü ayaklarım beni taşımıyor, cevâbını vermiştir [127].

95- Bize Yahya ibn Bukeyr tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-Leys, Hâlid'den; o da Arar ibn Halhala'nın oğlu Muhammed'den; o da Amr ibn Atâ'nın oğlu Muhammed'den tahdîs etti. H Ve yine bize el-Leys ibn Sa'd, Yezîd ibn Ebî Habîb'den ve Yezîd ibn Muhammed'den; onlar da Muhammed ibn Amr ibn Halhala'dan; o da Muhammed ibn Amr ibn Atâ'dan tahdîs etti. Muhammed ibn Atâ şöyle demiştir: Peygam-ber'in sahâbîlerinden bir takım zevat ile beraber otururken, Peygam-ber'in namazını konuştuk. Ebû Humeyd es-Sâidî şöyle dedi: Rasûlullah'm namazını en iyi belleyeniniz ben idim. Ben O'nu görürdüm ki, iftitâh tekbîrini aldığında ellerini omuzlan hizasına getirir. (Sonra Kur'ân'dan bir mikdâr okurdu). Rukû'a vardığında elleriyle dizlerini tutardı. Sonra belini (kamburlaştırmadan) büker, başını kaldırdığında kemiklerinden her biri yerli yerine gelinceye kadar doğrulur. Secde ettiğinde kollarını yere yaymaksızın ve biribirine yanaştırmaksızın koyup, ayaklarının parmaklarını kıbleye karşı getirir. İlk iki rek'at başında (teşehhüd için) oturduğunda, sol ayağının üzerine oturup sağ ayağım diker [128]. Son rek'atta oturduğunda ise, sol ayağını ileri alıp ve diğerini dikip, mak'adesi üstüne oturur idi [129]. el-Leys ibn Sa'd da, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; Yezîd ise Muhammed ibn Halhala'dan; İbnu Halhala ise İbn Atâ'dan işitmiştir. Ebû Salih, el-Leys ibn Sa'd'dan "Kullu fakaarin" şeklinde söyledi. Ve Abdullah ibnu'l-Mubârek, Yahya ibn Eyyûb'dan söyledi. O şöyle demiştir: Bana Yezîd ibnu Ebî Habîb tahdîs etti. Ona da Muhammed ibn Amr "Kullu fakaarin (= Her sırt kemiği)" şeklinde tahdîs etmiştir'.[130]

65- Peygamber (S) İkinci Rek'attan Üçüncü Kalktığı ve Geriye Dönmediği İçin, Birinci Teşehhüdü Vacib Görmeyen Kimse Babı

96-....... ez~Zuhrî şöyle demiştir: Bana Abdulmuttalib oğulları'nın azadhsı olan Abdurrahmân ibn Hürmüz tahdîs etti. Ve Zuhrî bir kerre de Rabîa ibnu'l-Hâris ibn Abdilmuttalib'in azadhsı diye söyledi (ki bu iki nisbet arasında

münâfât yoktur). Ezd Şenûe'den ve Abdu Menâf oğulları'nın halîflerinden olan Abdullah ibn Buhayne —ki Pcy-gamber'in sahâbîlerinden idi— şunu nakletti: Peygamber (S) bir defa onlara öğle namazı kıldırmış. Bu namâzda'ilk iki rek'attan sonra teşehhüde oturmaksızın (secdeden üçüncü rek'ata) kalkmış. İnsanlar da O'na uyarak birlikte ayağa kalkmışlar. Namazı bitirip de -halk,-selâm vermesini bekledikleri sırada- oturduğu yerde tekbîr alıp, selâm vermeden (yanılmaktan dolayı) iki kerre secde etmiş ve sonra selâm vermiştir [131].

66- (Üç ve Dört Rek'atlı Namazlarda) Birinci Oturuşta Teşehhüd Okumak Babı

97-.......Abdullah ibnu Mâlikin ibnu Buhayne (R) şöyle demiştir: Bir kerre Rasûlullah bizlere öğle namazı kıldırdı. Üzerinde oturmak vazifesi varken ayağa kalkiverdi. Nihayet namazının sonunda -bulunduğu zaman oturduğu yerden iki secde yaptı [132].

67- Sonuncu Oturuşta Teşehhüd Okumak Babı

98-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Peygamber'in arkasında namaz kıldığımız vakitlerde'es-âm« ala Cibnyle ve Mîkâ-îyle, es-Selâmu alâfulânin vefulânin {Cibril'e ve Mikâîl'e selâm olsun. Fulân ve fulân meleklere selâm olsun) derdik. Rasûlullah (S) bize döndü de şöyle buyurdu: "Selâm Allah'ın kendisidir [133]. Herhanginiz namaz kıldığında et-Tahıyyâtu liİlâhi ve's-salâvâtu ve't-tayyıbâtu. es-Selâmu ateyke eyyuhen-nebiyyu ve rahmetu İlâhi ve be-rekâtuhu. es-Selâmu aleynâ ve alâ ibâdillâhVs-sâtthıyn (Tahiyyetler Allah'a dönücü ve O'na mahsûstur. Salâvât Allah içindir; tayyibât da O'na mahsûstur. Ey Peygamber, selâm, Allah'ın rahmeti ve bereketleri Senin üzerine olsun. Bize ve Allah'ın sâlih kullarına selâm olsun), desin [134]. Zîrâ bu ibâdu'llâhVs-sâlihıyni dediğinizde, gökte olan ve yerde olan hersâlih kula râcV olmuş olur. (Bundan sonra da:) Eş-hedu en lâ ilahe üle'llâh ve eşhedu enne Muhammeden ahduhu ve rasûluhu (Şehâdeî ederim ki, Allah'tan başka hakk ma'bûd yoktur. Yine şehâdet

ederim ki, Vluhammed O'nun kulu ve elçisidir), deyiniz" buyurdu.

68- (Teşehüdden Sonra) Selamdan Önce Dua Etmek Babı

99-.......Bize Urveibnu'z-Zubeyr, Peygamber'in zevcesi Âİşeʼden haber verdi. Âişe (R) ona şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) namazın içinde (yânî sonunda) [135]: "Allâhumme innî eûzu bike miti azâbVl-kabri. Ve eûzü bike min fitnetVl-MesîhVd-Deccâl Ve eûzu bike mine'l-mahyâ vel-memâti. Allâhumme innî eûzu bike mine1-me'semi vel-mağrami (Yâ Allah, ben kabir azabından Sana sığınırım. Dec-câl Mesih fitnesinden de Sana sığınırım. Hayâtın ve ölümün fitnelerinden de Sana sığınırım. Yâ Allah, ben günâh işlemekten ve borçlu olmaktan da Sana sığınırım)" diye duâ ederdi. Bir sözcü kendisine: Borçtan Allah'a sığınmayı neden çok söylüyorsun? dedi. Bunun üzerine Peygamber:« borçlandığı vakit söz söyler de yalan uydurur; söz verir de sözünde duramaz" buyurdu [136].

Yine ez-Zuhrîden: Şöyle demiştir: Bana Urve haber verdi ki, Âişe: Ben Rasûlullah'tan, namazının içinde Deccâl fitnesinden Allah'a sığınmakta olduğunu işittim, demiştir.

Muhammed ibn Yûsuf şöyle dedi: Ben Halef ibn Âmir'den işit-tim;,o, şeddesiz el-Mesîh ile şeddelenmiş el-Messîh isimleri hakkında: Bu ikisi arasında hiçbir fark yoktur; bunların biri îsâ aleyhi's-selâm, diğeri de Deccâldir, diyordu [137].

100-....... Bize el-Leys, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; o da Ebu'l-Hayr'dan; o da Abdullah ibn Amr'dan; o da Ebû Bekr es-Sıddîk'dan tahdîs etti. Ebû Bekr, Rasülullah'a: Bana bir duâ öğret de, namazımın içinde (yânî sonunda) onunla duâ edeyim, demiş. RasûluIIah da: "Allâhumme innî zalemtu nefsi zulmen kesîran. Ve lâ yagfiru'z-zunûbe illâ ente. Fağfir lî ıhağfiraten min indike ve'rhamnî. İnneke ente'l-gafûru'rrahîmu (—Yâ Allah, şübhesiz ben kendime çok zulüm ettim. Günâhları mağfiret edecek de ancak sensin. Öyle ise kendi rahîmiyyet katından gelen bir mağfiret ile bana mağfiret ve bana rahmet eyle.

Şübhesiz ki. Gafur ve Rahîm, ancak Sen'sin), de" buyurdu [138].

69- Teşehhüdden Sonra (Selamdan Önce) Vacib Olmaksızın Tercih Olunacak Dua Babı

101-.......Bana Şakîk, Abdullah ibn Mes'ûd'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir:

Bizler Peygamber'in beraberinde namaz içinde bulunduğumuzda, es-Selâmu ala İlâhi min ibâdihi, es-Selâmu alâfulânin vefulânin (= Allah'a kullarından selâm olsun. Fulân ve fulân meleklere de selâm olsun) der idik. Peygamber (S) bize: 'Allah'a selâm olsun demeyin. Çünkü Selâm, Allah'ın kendisidir. Lâkin şöyle deyiniz: Et-Tahıyyâtu ve's-salâvâtu ve't-tayyibâtu. Es-Selâmu aleyke eyyuhen-nebiyyu ve mhmetullahi ve berekâtuhu. es-Selâmu aleynâ ve alâ ibâdVllâhVs-sâlihıyn. Zîrâ sizler bu İbâdi"llâhi"s-sâlihıyn "ı söylediğiniz zaman, gökte olan her kula -yâhud gök ile yer arasındaki her sâlih kula- râci' olmuş olur. (Sonra da:) Eşhedu enlâ ilahe ille'l-lâh ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve rasûluhu deyiniz. Sonra musallîen çok beğendiği duayı seçer de onunla niyazda bulunur" buyurdu [139].

70- Namazı Kılıp Tamamlanıncaya Kadar Alnını ve Burnunu Eliyle Silmeyen Kimse Babı

Ebû Abdillah el-Buhârî: Ben el-Humeydî'yi gördüm ki, o musallînin namaz içinde iken alnını elle mesh edip silemiyeceğine bu gelecek hadîsle ihticâc ediyordu, dedi.

102-....... Bize Hişâm, Yahya'dan; o da Ebû Seleme'den tahdîs etti. O, şöyle demiştir. Ben (Kadir gecesini) Ebû Saîd'e sordum. O, şöyle dedi: Ben RasûluIIah (S)'ı su ve çamur içinde secde eder hâl-ile gördüm. Hattâ (namazdan çıktığımızda) Rasûlullah'ın alnında çamur izini gördüm [140].

71- (Namazın Sonunda) Selam Vermek Babı

103-.......Bize ez-Zuhrî, Hind bintu'I-Hâris'ten tahdîs etti. Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) :namâzdan- selâm verdiğinde, selâmını tamamladığı zaman kadınlar hemen kalkarlar , Rasûlullah da ayağa kalkmadan evvel azıcık dururdu [141].

İbn Şihâb şöyle demiştir: Öyle sanıyorum ki -Allah en iyi bilendir- Rasûlullah'ın bu bekleyip eğlenmesi, kadınlar, cemâatin namazdan çıkmış olanları kendilerine yetişmezden evvel savuşmuş bulunsunlar içindir [142].

72- Bab: İmamla Namaz Kılan Kimse İmam Selam Verirken Selam Verir

Ve ibn Umer, imâm selâm verdiği vakit, arkasında olanların hemen selâm vermelerini müstehâb görürdü [143].

104-... Itbân (R): Biz Peygamber'le birlikte namaz kıldık. 0 selâm verdiği vakit, biz de selâm verdik, demiştir [144].

73- İmamın Selamına Karşılık (Olmak Üzere Üçüncü Bir) Selâmı Tekrar Etmeyen ve Namazın İki Selâmı İle İktifa Eden Kimse Babı

105-....... Bize Ma'mer, ez-Zuhrî'den haber verdi. O, şöyle demiştir: Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî haber verdi ve Rasûlıullah'ı hatırladığını, evlerinde bulunan bir kovadan ağzına su alıp püskürdüğünü hatırladığını söyledi. Bu Mahmûd şöyle dedi: Ben Itbân ibn Mâlik el-Ensârî'dcn sonra Salim oğullan'nın birinden işittim. Itbân şöyle dedi: Ben kendi kavmim olan Salim oğullan'na namaz kıldırır İdim. Peygambcr'e geldim de: Gözlerimi inkâr eder oldum. Selİer benimle

kavmimin mescidi arasında engel oluyor. Gönlüm arzu etti ki, Sen bize gelsen ve benim evimde bir yerde namaz kıldırsan, ben de o yeri bir mescid edinsem, dedim. Rasûlullah: "İnşâallah (bunu)yaparın?" dedi. Ertesi sabah Rasûlullah, beraberinde Ebû Bekr olarak, gündüz şiddetlendikten sonra bana geldi. Peygamber içeri girme izni istedi. Ben de izin verdim. Eve girdiğinde oturmadı, hemen: "Evinizin neresinde namaz kıldırmamı isliyorsun?" dedi. Akabinde Itbân Peygambere, namaz kıldırmasını arzu ettiği münâsib bir yeri gösterib işaret etti. Orada Peygamber namaza durdu. Biz de arkasında saff olduk. Selâm verdiği vakit, biz de selâm verdik [145].

74- Namazdan Sonra Zikr (Etmek) Babı

106-.......İbn Abbâs (R) şöyle haber vermiştir: İnsanlar farz namazdan çıkınca yüksek sesle zikretmek (tâ) Peygamber (S)'in zamanında var idi.

Yine aynı senedle İbn Abbâs: Ben bu sesi işitir işitmez, bununla {yânî zikr seslerinin yükselmesiyle) insanların namazdan çıktıklarını bilirdim, demiştir [146].

107- Bize Alî ibnu Abdillah haber verip şöyle dedi: Bize Sufyân (ibn Uyeyne) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Amr (ibn Dînâr) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Ma'bed, İbn Abbâs'tan haber verdi. İbn Abbâs (R): Ben Peygamber (S)'in namazı bitirdiğini tekbîrden anlardım, demiştir.

Alî ibnu'l-Medînî dedi ki: Bize Sufyân, Amr'dan tahdîs etti. Amr ibn Dînâr: Ebû Ma'bed, İbn Abbâs'm azadlı kölelerinin en doğru söz-lüsüdür, demiştir. Alî ibnu'l-Medînî: Ebû Ma'bed'in ismi Nâfiz'dir, dedi [147].

108-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Fakirler Peygamber'e geldiler de: Servet sahihleri en yüksek dereceleri ve devamlı ni'meti alıp gittiler. Onlar bizim kıldığımız gibi namaz kılıyorlar, bizim oruç tuttuğumuz gibi oruç tutuyorlar. Onların artık malları var da onunla hacc ediyorlar, umre yapıyorlar, cihâd

ediyorlar, sadaka veriyorlar, dediler. Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Size bir şey haber vereyim mi ki, siz, onu yaptığınız takdirde hem (bu hususlarda) sizi geçmiş olanlara yetişesiniz, hem de sizden sonraya kalanlardan hiçbir kimse size yetişemesin [148]? Ve içlerinde bulunduğunuz cemâat içinde en hayırlı (ümmet) siz olasınız [149]? Meğer ki (onların içinde size tavsiye ettiğim amelin) benzerini yapan biri bulunsun [150]. Her farz namazdan sonra otuzüç kerre tesbîh eder, tahmîdeder, tekbîr alırsınız'1. Râvî dedi ki: Aramızda ihtilâf ettik: Bâzımız otuz üç kerre tesbîh, otuz üç kerre tahmîd eder, otuz dört kerre tekbîr alırız, dedi. Bunun üzerine (sormak için) yanına döndüm. O: Subhânallâhı, vel-hamdulVllahi ve Allâhu Ekber ta'bîrlerinden her biri otuz üçer oluncaya kadar söylersin dedi [151].

109-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Abdulmelik ibn Umeyr'den; o da Mugîre ibn Şu'be'nin kâtibi Verrâd'dan tahdîsetti. Verrâd şöyle dedi: Mugîre ibn Şu'be, Muâviye'ye yazdığı bir mektûbda bana şöyle imlâ etti. Peygamber (S) her farz namazdan sonra: "Lâ ilahe UW-llâhu vehdehu la şerike lehu. Lehu 1-mülkü ve lehu yl-hamdu ve huve ala külli şey 'in kadîr. Allâhumme la mania limâ a 'tayte velâ mu 'tiye Uma mena He velâ yenfau ze 1-ceddi minke 1-ceddu (= Yegâne Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur. Onun hiçbir ortağı yoktur. Mülk O'-nundur.'Hamd O'na mahsûstur. Her şeye kudreti yeten de O'dur. Yâ Allah, Sen'in verdiğine mâni' olabilecek hiç yok; vermediğini verebilecek de hiç yok. Zenginlik sahibinin zenginliği ve bahtı, Sen'in lûtfun ve ihsanın yerine geçip de kendisine fâide veremez}" der idi [152]. Ve Şu'be, Abdulmelik'ten de bu hadîsi rivayet etti. Ve yine Şu'-be, el Hakem'den; o da el-Kaasım ibnu Muhaymira'dan; o da Ver-râd'dan olmak üzere bu hadîsi rivayet etti. el-Hasen el-Basrî: Bu "el-Ceddu", zenginliktir, dedi [153].

75- Bab: İmam Selam Verdiği Zaman İnsanlara Yönelir

110-....... Bize Ebû Raca, Semûre ibn Cundeb {R)'den tahdîs etti. O: Peygamber (S) bir namaz kıldığı zamâh (selâm verdikten sonra) yüzünü bize

doğru döndürürdü, demiştir [154].

111-....... Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Hudeybiye'de geceleyin yağan yağmurdan sonra bize sabah namazı kıldırdı. Namazdan çıkınca yüzünü cemâate döndürdü de: "Azız ve Ceiîi olan Rabb'ımzın ne buyurduğunu bilir misiniz?" dedi. Sahâbiler: Allah ve Rasûlu en bilendir, dediler. Rasûlullah dedi ki: "Allah: Kulfanmdan kimi bana mü'min, kimi kâfir (olarak) sabaha erişti. Her kim Allah 'in fadl ve rahmeti ile üzerimize yağmur yağdı dedi ise, işte o baha îmân etmiş, yıldıza îmân etmemiştir. Her kim defulân vefulân yıldızın nev'i (yâni batıp doğması) ile üzerimize yağmur yağdı dediyse işte o, bana îmân etmemiş, yıldıza îmân etmiştir" buyurdu [155].

112-.......Enes (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir gece yatsı namazını gecenin bir kısmına kadar geriye bıraktı. Nihayet namazı kıldırdığı zaman yüzünü bizlere döndürdü de: "İnsanlar namazı kılmış ve uyumuşlardır. Sizler ise namazı beklediğiniz müddetçe bir (nevi') namaz içinde olmakta devam etmişsinizdir" buyurdu [156].

76- Selamdan Sonra İmamın Kendi Namaz Yerinde Biraz Eğlenmesi Babı

Ve Bize Adem şöyle dedi: Bize Şu'be ibn Haccâc, Eyyûb Sahtiyânî'den; o da Nâfi'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: İbn Umer farzı kıldığı yerde, sünnetleri de kılardı [157].

Ve (onu izleyerek) Kaasım ibn Muhammed de bunu yaptı.

Ebû Hureyre'den, onun Peygamber'e ref ettiği zikr olunan "İmâm farz kıldığı yerde nafile kılmaz" sözü ise, sahîh değildir [158].

113- Bize Ebu'l-Velîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbrâhîm ibn Sa'd tahdîs edip şöyle dedi: Bize ez-Zuhrî, Hâris'in kızı HİInd'den; o da Ümmü Seleme'den

tahdîs etti. Ümmü Seleme (R): Peygamber (S), (namazdan) selâm verdiği zaman yerinde azıcık beklerdi, demiştir.

İbn Şihâb: Öyle zannediyorum ki, Peygamber'in bu beklemesi, -Allah en iyi bilendir- namaz kılıp da gitmekte olan kadınların çıkmaları (savuşmaları) içindir, demiştir [159].

İbn Ebî Meryem de şöyle dedi: Bize Nâfi' ibn Yezîd haber verip şöyle dedi: Bana Ca'fer ibn Rabîa haber verdi. Ona İbn Şihâb yazıp şöyle demiştir: Bana Fırâs oğulları'na mensûb bulunan Haris kızı Hind, Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme'den tahdîs etti. Bu Hind, Ümmü Seleme'nin arkadaşlarından idi. Ümmü Seleme: Rasûlullah selâm verirdi de, mihrâbdan ayrılmazdan evvel kadınlar mescidden çıkar ve evlerine girerlerdi, demiştir [160].

Ve İbnu Vehb dedi ki: Yûnus'tan; o da İbn Şihâb'dan. O: Bana Hind el-Firâsiyye haber verdi, demiştir [161].

Ve Usmân ibn Umer dedi ki: Bize Yûnus, Zuhrî'den haber verdi. O: Bana Hind el-Firâsiyye tahdîs etti, demiştir [162].

Ve ez-Zubeydî şöyle dedi: Bana ez-Zuhrî haber verdi. Ona da Hind bintu'l-Hâris el-Kuraşiyyetu haber vermiştir. Bu kadın Ma'bed ibnu'I-Mıkdâd'ın nikâhı altında idi. Bu Ma'bed de Zuhre oğullan '-nın yeminli dostu idi. Hind de Peygamberdin zevcelerinin yanlarına girer çıkardı.

Ve Şuayb, Zuhrfden söyledi. O: Bana Hind el-Kuraşiyye tahdîs etti, demiştir. İbnu Ebî Atîk da şöyle dedi: ez-Zuhrî'den, Yahya ibn Saîd tahdîs etti. Onu İbn Şihâb'dan; o da Kureyş'ten bir kadından; o kadın da Peygamber'den tahdîs etmiştir [163].

77- İnsanlara Namaz Kıldırıp Da Bir İhtiyacı Hatırlayan ve İnsanları (Omuzlara) Üzerinden Geçerek Giden Kimse Babı [164]

114-.......Ukbe ibnu'l-Hâris (R) şöyle demiştir; Medine'de Peygamber'in

arkasında ikindi namazı, kıldım. Peygamber selâm verdi. Sonra kalktı, acele acele ve cemâatin omuzları üstünden aşarak, kadınlarına mahsûs hücrelerden birine gitti. İnsanlar, Peygamber'in bu sür'atli gidişinden ürktüler [165]. Biraz sonra cemâatin yanına çıktı. Ve onların, kendinin sür'atli gidişinden hayret ettiklerini görünce: "(Namâzda iken) bizde biraz altın olduğunu hatırladım [166]. Onun beni alıkoymasını istemedim de taksim edilmesini (ve dağıtılmasını) emrettim" buyurdu [167].

78- Namazdan Çıkınca Sağa ve Sola Bükülüp, Sağdan ve Soldan İşine Gitmek Babı

Enes ibn Mâlik, namazdan çıkınca kâh sağa, kâh sola döner gider, ve sırf sağa dönmeyi araştıran yâhud sağa bükülmeyi kasdedenleri ayıplardı [168].

115-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Herhangi biriniz (namazdan çıkarken) muhakKak sağ tarafına dönmek, üzerine vâcibdir zannederek şeytâna namazından bir hisse ayırmasın [169]. Yemîn olsun, ben Peygamber'in sol tarafa döndüğünü çok kerreler görmü-şümdür [170].

79- Çiğ Sarımsak, Soğan ve Pırasa Yemek Hakkında Gelen Hadisler Babı

Ve Peygamber(S)'in: "Her kim açlıktan yâhud (sevip rağbet etmek veya katık edinmek gibi) başka bir sebebden dolayı sarımsak yerse, sakın bizim mescidimize yaklaşmasın" sözü [171].

116-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Hayber gazvesinde "Her kim şu yeşillikten yânı sarımsaktan yediyse, mescidimize yaklaşmasın"

buyurdu [172].

117-.......Bize İbn Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Atâ haber verip şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah'tan işittim, şöyle dedi: Peygamber (S) sarmısağı kasdederek: "Her kim bu yeşillikten yerse mescidlerimize namaza gelmesin" buyurdu. Râvî Atâ ibn Ebî Rebâh dedi ki: Câbir'e (yâhud Abdulmelik ibn Cureyc dedi ki: Atâ'ya): Acaba hangi sarmısağı kasdediyor? dedim. Zannıma göre sarmısağın ancak çiğini kasdediyordu, dedi.

Ve Mahled ibn Yezîd (193), İbn Cureyc'den olmak üzere şöyle dedi: Ancak kokusunu murâd etti, cevâbını verdi-(demiştir) [173].

118- Bize Sâid ibn Ufeyr tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Vehb, Yûnus'tan, o da İbn Şihâb'dan tahdîs etti. Atâ dedi ki, Câbir ibn Ab-dillah şöyle söyledi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Her kim sarmısak yâhud soğan yemiş bulunursa bizden -yâhud mescidimizden- uzak dursun ve evinde otursun" [174].

Yine aynı senedle gelen hadîste, Peygamber (S)'in yanına içinde taze sebzeler bulunan bir tencere getirildi. Peygamber onda hoş olmayan bir koku duydu. Ne olduğunu sordu. İçinde olan sebzelerin ne olduğu kendisine haber verildi. Bunun üzerine sahâbîlerin yanında bulunanlardan birine (işaret ederek), ona: "Götürünüz" buyurdu. (O sahâbî de Peygamber'in) böyle yaptığını görünce, onu yemek istemedi. Bunun üzerine Peygamber: "Sen bundan ye, zîrâ ben senin munâcât etmediklerinle munâcât ederim" buyurdu [175].

Ve Ahmed ibn Salih, ibn Vehb'den olmak üzere "Utıye bi-kıdrın fîhîhadirâtun" yerine, "Utıye bi-bedrin fîhî hadırâtun"demiştir. İbn Vehb: "Bedr"den maksadı "Tabakan fîhî hadırâtun (İçinde yeşil sebzeler bulunan tabak)" dur demiştir. el-Leys ile Ebû Safvân, Yû-nus'tan bu kıdr kıssasını zikretmediler (de, sâdece ilk hadîsle yetindiler).

(Müellif, yâhud şeyhi Saîd ibn Ufeyr yâhud da İbnu Vehb:) Bu kıdr kıssası Zuhrî'nin (mudrec olan) sözünden mi, yâhud zikredilen hadîsin içinde mi rivayet edilmiştir, bilmiyorum, demiştir.

119-.......Abdulazîz şöyle demiştir; Bir kimse Enes ibn Mâlik'e:

Peygamber(S)'den sarmısak hakkında ne işittin? diye sordu. O da: Peygamber (S): "Her kim şu yeşillikten yedi ise bize yaklaşmasın ve bizimle birlikte namaz da kılmasın" buyurdu, dedi.

80- Çocukların Abdest Almaları, Kendilerine Temizlenmek ve Gusl Etmenin Ne Zaman Vacib Olacağı, Cemaat Namazı İle Bayram ve Cenaze Namazlarında Hazır Olup Yetyişkinlerin Saflarına Dahil Olmaları Babı

120-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Ben Süleyman eş-Şeybânî'den işittim, şöyle dedi: Ben Ebû Amr eş-Şa'bî'den işittim, şöyle dedi: Bana, Peygamber ile birlikte yolu kenarda kalmış bir kabre uğrayan bir zât haber verdi. Peygamber o kabrin yanında sahâbîleri-ne imâm olmuş, sahâbîleri de o kabrin arkasında saff bağlamışlardır. Süleyman Şeybânî dedi ki: Ben Şa'bî'ye: Yâ Ebâ Amr, bunu sana nakleden sahâbî kimdir? diye sordum. O: İbnu Abbâs'tır, dedi [176].

121-.......Bana Safvân ibnu Suleym, Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Saîd el-Hudrî'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Cumua gününün yıkanması her baliğ olan kimseye vâcibdir" buyurmuştur [177].

122-.......Bize Sufyân, Amr ibn Dînâr'dan haber verdi. O şöyle demiştir: Bana ibn Abbâs'ın azadlisı olan Kureyb haber verdi. İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir gece Peygamber'in zevcesi teyzem Mey-, mûne bintu'l-Hâris'in evinde kaldım. Peygamber uyudu. Gecenin bir' kısmında olduğu zaman RasûluJlah kalktı. Asılı duran küçük bir kırbadan hafîf bir abdest aldı. Râvî Amr ibn Dînâr bu abdestin pek ha-fîf olduğunu gösteriyordu. Sonra kalkıp namaza durdu. Ben de kalktım, ve O'nun aldığı abdest gibi ben de abdest aldım. Sonra geldim ve Peygamber'in sol tarafına namaza durdum. Peygamber benim yerimi değiştirdi, beni sağ tarafına durdurdu. Sonra Allah'ın dilediği kadar namaz kıldı. Sonra yan üstü

yatıp uyudu, hattâ horladi. Nihayet munâdî geldi, O'na namaz vaktini haber veriyordu. Peygamber kalktı ve onunla beraber namaza gitti, ve abdest almadan namaz kıldırdı. (Sufyân dedi ki:) Biz Amr ibn Dînâr'a: İnsanlar, Peygamber Jin gözleri uyur amma kalbi uyumaz derler (ne dersin?), diye sorduk. Amr da: Ben Ubeyd ibn Umeyr'den; Peygamberlerin ru'yâ-ları vahiydir, dedikten sonra "înnî erâfi'l-menâmi ennî ezbahuke Ben ru'yâmda seni boğazlıyorum diye görüyorum" (es-Saffât. 102) âyetini okuduğunu işittim, dedi [178].

123-.......Enes ibn Mâlik'ten. Ona da anne annesi Muleyketahdîs etti. Muleyke, Rasûlıülah için hazırladığı bir yemeğe Rasûlullah'ı da'vet etmişti. Rasûlullah, o yemekten yedikten sonra: "Kalkınız da size namaz kıldırayım" buyurdu. Enes dedi ki: Ben hemen kullanıla kullanıla simsiyah kesilmiş olan hasırımıza varıp, üzerine (yumuşa-sın diye) biraz su serptim. Rasûlullah namaza durdu. Yetîm benimle beraber, koca karı da bizim arkamızda "saff olduk. Rasûlullah bize iki rek'at namaz kıldırdı [179].

124-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir:-Rasûlullah (S) Minâ'da sütresiz olarak namaz kıldırdığı sırada dişi bir merkebe binerek karşıdan geldim. Ben o zaman bulûğ yaşına yaklaşmıştım. Safflar-dan birinin önünden geçtim. Merkebi otlasın diye salıverdim. Ondan sonra saffa girdim. Bu yaptığıma kimse ses çıkarmadı [180].

125-.......Bize Şuayb, ez-Zuhrî'den haber verdi. O şöyle demiştir: Bana Urve ibn Zubeyr haber verdi. Âişe: Peygamber, yatsıyı gecenin karanlığı şiddetlendiği zaman kıldırdı, demiştir. Ve râvî Ayyaş şöyle dedi: Bize Abdu'I-A'lâ tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den; o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe şöyle demiştir: Rasûlullah işâ namazını geç vakte kadar bıraktı. Nihayet Umer: Kadınlar ve çocuklar hep uyuyakaldılar diye Rasûlullah'a nida etti. Bunun üzerine Rasûlullah dışarıya çıktı da: "Şu muhakkak ki, yer halkından sizden başka hiç kimse bu namazı kılar değildir" buyurdu. (Râvî:) O günlerde Medine ahâlîsinden başka kimse namaz kılmazdı, dedi [181].

126-.......Bize Sufyân es-Sevrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdurrahmân ibnu Abis tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'tan işittim: İbn Abbâs'â biri: Rasûlullah ile birlikte (bayram namazgahına) çıkışta hâzır bulundun mu? diye sordu. İbn Abbâs: Evet (bulundum). O'na olan yakınlığım olmasaydı, orada bulunamayacaktım. -Râvî dedi ki: Yaşımın küçüklüğünden dolayı (bulunamayacaktım) demek istiyordu.- Yine İbn Abbâs dedi ki: Rasûlullah, Kesîr ibnu's-Salt'ın evinin hizasındaki sütunun yanına geldi. Sonra orada hutbe îrâd etti. Sonra kadınların bulunduğu tarafa gelip onlara va'z etti, hatırlatmalar yaptı ve sadaka vermelerini emretti. Bunun üzerine kadınlar, onların herbiri elini üzerindeki (yüzük vesaire gibi) halkalara uzatıp, zînetini Bilâl'ın eteğine atmaya başladı. Sonra Peygamber Bilâl ile birlikte evine döndü [182].

81- Kadınların Geceleyin ve Alaca Karanlıkta Mescidlere Çıkmaları Babı

127-......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ışâ namazını geç vakte kadar bırakmıştı. Nihayet Umer: Kadınlar ve çocuklar uyukladılar diye Rasûlullah'a nida etti. Bunun üzerine Peygamber (hücresinden dışarıya) çıktı da: "Şimdiyeryüzünde sizden başka hiçbir kimse bu namazı beklemiyor" buyurdu. (Râvî dedi ki:) Yatsı namazı o zamanda Medîne'den başka bir yerde kılınmazdı. O zamanlarda müslümânlar yatsı namazını kızıllığın gâib olmasından gecenin ilk üçte birine kadar olan vakit arasında kılarlardı [183].

128- Bize Ubeydullah ibn Mûsâ, Hanzala'dan; o da Salim ibn Abdillah'tan; o da İbn Umer'den tahdîs etti. Peygamber (S); "Kadınlarınız sizden geceleyin mescide izin istediklerinde kendilerine izin veriniz" buyurmuştur [184].

Bu hadîsi el-A'meş'ten; o da Mucâhid'den; o da İbn Umer'den; o da Peygamber'den olmak üzere rivayet etmekte Şu'be ibn Haccâc, Ubeydullah ibn Musa'ya mutâbaat etmiştir.

129-.......Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) zamanında kadınlar farz namazdan selâm verdiklerinde hemen

kalkarlar, Rasûlullah ve birlikte namaz kılmış olan erkekler Allah'ın dilediği kadar dururlar (yânî duracakları kadar dururlar), Rasûlullah kalktığı vakit de erkekler kalkarlardı [185].

130- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten tahdîs etti. H Ve yine bize Abdullah ibn Yûsuf tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mâlik, Yahya ibn Saîd'den; o da Abdurrahmân kızı Amre'den; o da Âişe'den haber verdi. Âişe: Şu muhakkak ki, Rasûlullah (S) sabah namazını kıl-dırırdı, kadınlar mırtları içinde örtünmüşler olarak giderlerdi de, alaca karanlıktan dolayı onlar tanınmazlardı, demiştir [186].

131-.......Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Ben (bazen) namaza (kıraati) uzatmak niyetiyle dururum da (geriden) bir çocuğun ağladığını duyunca, anasına meşakkat ve zahmet getirme-yeyim diye, namazı kısa keserim" buyurdu [187].

132-.......Bize Mâlik, Yahya ibn Saîd'den; o da Abdurrahmân kızı Amre'den; o da Âişe'den haber verdi. Âişe (R): Rasûlullah (S) şimdiki kadınların ihdas ettikleri (fazla süslenme gibi) şeylere erişmiş olaydı İsrâîl oğulları kadınlarının dışarıya çıkmaktan (yâhud mescide gitmekten) men' olundukları gibi bu kadınları da men' ederdi, demiştir.[188]

Yahya ibn Saîd dedi ki: Ben Amre'ye: İsrâîl oğullan kadınları men' mi olunmuşlar? dedim. Amre: Evet, men' olunmuşlardır, dedi [189].

82- Kadınların, Erkeklerin Gerisinde Namaz Kılmaları Babı

133-.......Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) namazdan selâm verdiğinde, selâmını tamamladığı anda kadınlar hemen kalkar; Rasûlullah kendisi ayağa kalkmazdan evvel oturduğu yerde biraz beklerdi. İbn Şihâb ez-

Zuhrî: Öyle düşünürüm ki -Allah en bilendir- Rasûlullah'ın bu beklemesi, kadınların, erkeklerin kendilerine yetişmelerinden evvel savuşup gitmeleri içindir, demiştir [190].

134-.......Enes ibn Mâlik (R); Peygamber (S) -annem- Ümmü Suleym'in evinde namaz kıldırdı. Ben ve bir yetîm çocuk Peygamber'in arkasında namaza durduk, Ümmü Suleym de bizim arkamızda namaza durdu, demiştir [191].

83- Kadınların Sabah Namazı Cemaatinden Sonra Çıkıp Gitmekte Sür'at Etmeleri ve Namazdan Sonra Mescidde Kalışlarının Az Olması Babı

135-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), sabah namazını karanlıkta kildırırdı da, mü'minlerin kadınları namazdan sonra (evlerine) giderler, karanlıktan dolayı tanınmazlar yâhud kadınların bâzısı diğerlerini tanımazlardı [192].

84- Kadının Mescide Çıkmak İçin Kocasından İzin İstemesi Babı

136- Bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yezîd ibn Zu-ray', Ma'mer ibn Râşid'den; o da ez-Zuhrî'den; o da Abdullah ibn Umer'in oğlu Sâlim'den; o da babasından tahdîs etti. Peygamber (S): "Herhangi birinizin karısı izin istediğinde sakın kadım men'etmesin" buyurmuştur [193].

---

[1] Buhârî cemâat, ikaamet, safflan dümdüz yapma hükümlerini beyândan sonra, - bütün nevi'leriyle birlikte namazın sıfatını beyâna başlamıştır.

[2] Iftitâh tekbîri yâhud ihram tekbîri farzdır. Onsuz namaz sahîh olmaz. Namaza başlamak için, kudreti olana göre AHâhu Ekberlafzını söylemek taayyün etmiştir. Çünkü Rasûlullah namaza hep bu lâfız ile başlamıştır. Tesbîh ve tehlîlin, tekbîr yerine geçip

geçmiyeceği hususunda ayrı ayrı görüşler ve tafsilât vardır

[3] Bu hadîste namaza başlama tekbîri açıkça zikredilmiyorsa da, mukadder olarak vardır. Çünkü rükû', şübhesiz olarak namaza başlama tekbîrinin daha evvel söylenmiş olmasını gerektirir.

[4] Bunda ve bundan önceki hadîste zikredilen bu attan düşme hâdisesi, beşinci hicret yılının Zu'1-hicce ayında olmuştur. Peygamber bir ata binip Gâbe'yefyânî Me-dîne yakınındaki ormanlığa) gitmiş, bir hurma ağacının gövdesine çarpıp attan düşmüş, bu sebeble vücûdunun sağ tarafı berelenmiştir. Bundan dolayı mescide çıkamadığı gibi, namazı da oturarak kılmaya mecbur kalmıştır. Evinde ziyarete gelenler de kendisine uyup, öylece namaz kılmışlardır.

[5] İmâm oturarak namaz kıldığı zaman, cemâatin de oturarak namaz kılması hükmü, Peygamber'in vefat hastalığı sırasındaki tatbikatta kaldırılmış olduğu, daha önce geçmişti

[6] İftitâh tekbîrini alırken elleri nereye kadar kaldırmalı? Cumhur bu hadîsle benzerlerine tutunarak, elleri omuzların hizasına kadar kaldırırlar. Haneliler Müslim'in Mâlik İbn Huveyris'ten rivayet ettiği hadîse tutunarak, elleri kulak hizasına kaldırırlar. İmâm Şafiî, her iki sureti cem' için, iki ellerini, parmak uçları kulaklarının üstüne, baş parmaklan kulağın yumuşağına denk olacak veçhile, omuzlarının hizasına getirmeyi tercîh etmiştir. Ellerini başından yukarıya kaldıranlar; göğsüne kadar kaldıranlar da vardır. Hepsi de muhafaza edilmiş olan haberlere uygun düşer. Bu gibi hadîslerin tehâlüfü genişletmeden başka bir şeye delâlet etmez.

[7] Rukû'a varırken ve rukû'dan kalkarken ref'u'î-yedeyn yânîiki eli yukarı kaldırmak hakkındaki ihtilâf meşhurdur. Sahâbîler ile tabiîlerden ve büyük imamlardan bir kısmı rukû'a giderken ve rukû'dan kalktığında elleri kaldırırlar. Buhârî, Sahih 'İndeki rivayetlerle yetinmeyerek il Ref'u'l-yedeyn ft's-salât{- Namazda iki eli kaldırmak)" isminde bir kitâb bile te'Iîf etmiştir. Buhârî bu kitabında, on yedi sahâbîden rivayet etmiştir. Daha sonraki araştırıcıların kimisi ondokuz sa-hâbîden, kimi yirmi sahâbîden, kimi otuz küsur sahâbîden, kimi elli sahâbîden bunun rivayet edildiğini tesbît etmişlerdir. Bu râvîlerin içinde cennetle müjdelenmiş on sahâbînin hepsi de dâhildir. Rivayetlerin -bâzılarına mütevâtır dedirtecek derecedeki- kuvvet ve çokluğuna bakan Evzâî ile Dâvûd ez-Zâhirî,el kaldırmanın vucûbuna bile kaail olmuşlardır.

Diğerleri ise öteki rivayeti daha kuvvetli görürler. Bu mes'efe hakkında gelen hadîsler pek çok olduğundan, münâkaşaları da o nisbette uzun sürer.

Namazda ref u'1-yedeyn sırf taabbüddür; tevhîde, mâsivâyı terke, kul ile ma'bûd arasında hicabın ref'ine işarettir diyenler de vardır. İmâm Şafiî: "Allah'a ta'zîm ve Peygâmber'in sünnetine ıttıbâ'dır" demişdir. İbn Umer'de: Elleri kaldırmak namazın zînetlerindendir. Her yükseltmede on yâni on parmağa mukaabil bir hasene vardır demiştir. (Tecrîd 7er.II, 565-568, 413. hadîsin haşiyesinde).

[8] Buhârî bu ta'lîki bu kitabın "Teşehhüdde oturma sünneti" unvanlı 64. babında tahrîc etmiştir. Bu fıkra o hadîsin bir tarafıdır.

[9] Semiallâhu limen hamideh irtifâ'm, yânî rukû'dan kalkmanın; Rabbena ve leke'i-

hamd ise i 'tidâün, yânî sucûddan evvel doğrulup ayakta durmanın zikridir. Cumhura göre her ikisini cem' etmek imâm için de, me'mûm için de sünnet olmuş* tur. Hanefî'ler, tesmî' İmâmın; tahmîd de me'mûmun vazifesidir, derler.

Hadîsin son fıkrasından sucuda varırken ve secdeden başını kaldırırken ellerin kaldırılmayacağı anlaşılıyor.

[10] Bu hadîsten İbn Umer'İn ikinci rek'attan sonra ayağa kalkarken de ellerini ref ettiği ve bunu Peygamber'den rivayet ettiği anlaşihyor. Teşehhüdden sonra elleri kaldırmak, İbnu'I-Munzir, Beyhakî, Bağâvî ve Buhârî gibi bâzı hadîscilerin mezhebidir.

[11] Bu ta'lîklerden birincisini Buhârî, ikincisini Beyhakî mevsûlen rivayet etmiştir.

[12] Her iki rivayete nazaran da namazda elleri kavuşturmanın sünnetliği sabit oluyor. Zîrâ sahâbîlerin Peygamber gününde böyle, şöyle yapardık, yâhud bize şöyle böyle emrolunurdu demesi, hadîsin merfü' olduğuna alâmettir.

Namazda sağ eli sol elin üzerine koymak Hanefî, Şafiî ve Hanbelîler'e göre sünnettir. İrsali yedeyn, yânî elleri bağlamamak yalnız İmâm Mâlik'in meşhur mezhebi olup, Abdullah ibn Zubeyr, Hasen Basrî ve İbn Sîrîn'in de mezhebleri bu olduğu rivayet edilir.

Leys ibn Sa'd'a göre, kıyam uzar, yorgunluk gelirse el kavuşturulur. Evzâî ise, musallîyi el bağlamak ile bağlamamak arasında muhayyer bırakıyor.

Eller Hanefîler'e göre göbeğin altından; Şâfiîler'e göıe göğsün üzerinden yâhud altından kavuşturulur. Tirmizî şöyle der: "Sahabe ile tabiîler ve tabiîlerin tabiîleri arasında amel sağ eli sol elin üzerine koymak olup, elleri bâzıları göbeğin üstünde, diğer bâzıları da göbeğin altında tutmak re'yinde bulunmuştur. Herhangisi yapılsa, genişlik vardır".

[13] Namaz, kulun Rabb'ına bağlantısıdır. Her kim namazda bu bağlantıyı gerçekleştirirse, ona tecellî tâlialan parlar ve huşû'lu olur. Kur'ân, huşû'Iu namaz kılanın felahına şehâdet etmiştir: "Müzminler muhakkak felah bulmuştur ki, onlar namazlarında huşu 'a riayetkardırlar. Ki onlar boş ve fâidesiz şeylerden yüz çeviricidirler, ki onlar zekâtlarım yapanlardır, ki onlar ırzlarını koruyanlardır" (el-Mu'minûn: 1-5).

[14] Bu hadîs, KitâbuVSalât, "İmâmın insanlara namazı tamamlama hakkında öğüt vermesi.." unvanlı 40. babında da yakın lâfızla geçmişti

[15] Cehrî namazlarda imâmın Besmele'yİ açıktan okuyup okumaması mes'elesi, âlimler arasında meşhur bir hılâfî mes'eledir.

[16] Farz olsun, nafile olsun; namaza giriş tekbîri ile Fatiha arasında bir iftitâh duası okunmasının meşrüiyyeti bu hadîs ve benzeri diğer hadîslerle sabit olur. Pek çok rivayetlerden bilindiği üzere Rasûlullah'ın iftitâh duaları müteaddiddir.Bi-ri metindeki duadır ki, Buhârî'nin bunu ihtiyar ettiği anlaşılıyor. Diğeri Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve İbn Mâce'nin Âişe ile Umer'den rivayet ettikleri: % "Subhâneke Allahumme ve bi-hamdike ve tebâreke's-muke ve taâlâ cedduke i velâ ilahe gayruke{ = Yâ Allah, sana kemâl üzere tesbîh ederim. Teşbihi dehamde bitişik kılarım. İsminzâtın pek yücedir. Celâl ve azametin âlîdir. Senden başka hakk ma'bûd yoktur)." Bunu Hanefîler ile Hanbelîler tercîh etmiştir. Şafiî ise şunları tercîh etmiştir: tnnîveccehtu vechiye lilleziy fatara's-semâvâti ve'l-arda hanîfen ve mâ ene mine'l-rrtüşrikîyn" (ei-En'âm: 79); ""İnne salâtiy ve nusukiy ve mahyâye ve memâtiy lillâhi RabbVl-Âlemin lâ şerike lehu ve bizâlike umîrtu ve ene mine'l-muslimtn" (el-En'âm: 163). Âyette son fıkra "Ke ene evvelu'l-muslimîn" şeklindedir.

[17] Tabiîdir ki, diğer namazlarda olduğu gibi, oturma ve teşehhüdden sonra namazdan çıkmıştır. Buradaki tâ'rîfe göre, iki rek'at olarak kılınmıştır. Bu iki rek'-atın her birinde iki defa rükû' ve iki defa sucûd edilmiş; kıyamlar, rukû'Iar, kavmeler, sucûdlar da çok uzun sürmüştür. Bu güneş tutulması namazı hakkında ileride tafsilât gelecektir.

[18] Bu hadîsten cennet ve cehennemin el'an mahlûk ve mevcûd olduğu, Allah'ın 'v| sevgili kullarına ıyânen açılabileceği istihraç olunur. Hicâb ehline göre, keyfiy-w " yeti ne ta'rîfe, ne ta'rîf olunursa idrâke yol vardır. "Tatmayan bilmez". Birde bu hadîsten, hayvanlara azâb etmenin haram olduğu; mazlum olan hayvanların, mazlum olan İnsanlar gibi kıyamet gününde zâlimlerine musallat edilecekleri de ma'lûm oluyor.

[19] Bu "Dâbbe boşandığı zaman" unvanlı bâbdamevsûlen rivayet edilmiş olan hadîsin bir cümlee'dir.

[20] el-Fatiha'dan başka Kur'ân okuyor mu?" demektir. Çünkü cehrîde olduğu gibi, gizli okunan namazda da el-Fâtiha okunacağında şübhe yoktur.

Buhârî bu hadîsleri me'mûm olan kimsenin, namaz esnasında namazın salâhını muhafaza edebilmek için imâmın hâllerini ve hareketlerini murakabe edip, ona bakması lâzım geleceğini anlatmak için sevketmiştir. Çenenin hareketi orada Kur'ân okumaya delâlet ettiği gibi, zikir ve duâ ile meşgul olduğuna da delâlet edebilir. O hâlde nasıl olmuş da kıraate istidlal olunmuş? Anlaşılan cehri namazda kıyam kıraat mahalli olduğu İçin, sırrî namazda da ona kıyâsen kıraat mahalli saymışlardır..,

[21] Çünkü cennet ni’metleri ebedi dünya ise fanidir. “Kesilmeyen, yasak da edilmeyen..” (el-Vakıa: 33)

[22] Buhârî bu hadîsi Salât ve Rikaak Kitâblan'nda da tahrîc etmiştir.

[23] Namaz İçinde ister duâ, ister başka fiilleri edâ ederken, başı yukarı kaldırıp gökyüzüne bakmak, buradaki te'kîdli nehiy ve şiddetli vaîdden dolayı doğru değildir. Çünkü namaz kılanın kıbleye yönelmiş olması farzdır. Gözleri kaldırmak ise, kıbleden bir nevi yüz çevirmeyi ve namaz hey'etinden bir dereceye kadar çıkmayı tazammün eder.

[24] Yânı musallî sağa sola döner, yönelirse; yönelme ânında kendisine şeytân zafer bulup, ibâdetten meşgul eder. Fiillerinde yanılır ve yanlış yapar. Çünkü maksadının gayrı şeyle meşgul olmuştur Ve kalbi hâzır değildir. Bu fiil, razı olunmamış olduğu için,

şeytâna nisbet edilmiştir...

[25] Bu hadîs, Kitâbu's-Salât "Damgalı kumaş içinde namaz kıldığı zaman..'1 unvanlı 14. bâbda da geçmişti.

[26] Buhârî bunu Kitâbu'1-Ezân "İnsanlara imamlık yapmak için mescide giren... kimse" unvanlı 48. bâbda da rivayet etmişti. Bu başlıktan ve hadîsten, namaz kılan kimsenin herhangi bir ihtiyâcdan dolayı başını tamamen değil de birazcık çevirmesi namaza zarar vermemiş oluyor. Çünkü Peygamber namazı iadeyi değil, devamı emretti.

[27] Bu hadîs Kitâbu's-Salât, "Mescidden tükürüğü el ile kazımak" unvanlı 33. bâbda dahî geçmişti

[28] Buhârî bu hadîsi KÎtâbu'1-Ezân, "İlim ve fazîlet sahibi, imamlığa daha hakklıdır" unvanlı 46. bâbda da rivayet etti.

Hadîsin başlığa uygunluk ve delîllik ciheti şudur: Peygamber perdeyi açtığı zaman, sahâbîler ona yöneldiler. Zîrâ hücre kıblenin solundadır. Oradaki kimsenin işaretine bakan insan, oraya yönelmeye muhtâc olur. Oraya yönelmeleri olmayaydı, Peygamber'in işaretini görmezlerdi.

[29] Umer'in Sa'd'ı azletmesi, vâki' şikâyete inandığından deği], azlinde maslahat gördüğündendİr. O sıralarda İran fetihlerine gönderilecek orduların sevk ve idare mahalli Küfe idi. Cihâda gidecek ordularda kelime birliği bulunması, kumandanın etrafında kalb birliği olması lâzım geldiği için hem bunu te'mîn, hem de yanında alıkoyup re'y'nden istifâde eylemek maksadıyle bunu yapmıştı. Bu azl, fitne maddesini kökünden kazımak için ihtiyatî bir azl idi. Gönderilen tahkik me'muru Muhammed ibn Mesleme (R) idi. Abdullah ibn el-Erkam da maiyyetine verilmiş, Mesîh ibn Avf da yollarda delîl olmak üzere kendilerine refik yapılmıştı.

[30] Bu hadîste son rek'atlarm İlk iki rek'atlardan daha kısa olmasından ve bu farkın âdet veçhile sûre zammı farkından neş'et ettiğinden dolayı, bir derecede kıraatin vücûbuna delâlet vardır.

Namazda kıraatin vücûbu ve vücûb mikdârı hakkında ayrı ayrı görüşler vardır: Şafiî İle Ahmed ibn Hanbel'e göre namazın her rek'atında kıraat vâcib-dir. Ebû Hanîfe'ye göre yalnız ilk iki rek'atta vâcibdir...

[31] Bu hadîste kıraatin Fâîihatu'l-KÎtâb olarak ta'yîni bahis konusu olmaktadır. Şâ-fiîler'ce bu hadîse nazaran musallî ister münferid, ister imâm,isterse me'mûm olsun, namaz da ister sırrı, ister cehrî olsun; her rek'atta Fatiha okumayan mu-sallînin namazı nefy olunuyor. Bu nefiy, onlarca sıhhatin nefyine hamledilmiştir. Hanefîler'e göre Fatiha okumak vâcibdir. Şu ma'nâca ki, terki hâlinde namaz sakıt olur, terk edicisine günâh da terettüb eder. Zîrâ bu hadîsteki nefiy, kemâlin nefyine hamledilmiştir. Ve mutlaka kırâatryânı ister el-Fatiha, ister diğer sûre veya âyetler okumak farz olmakla beraber, Fâtiha'sız namazdan kemâl giderilmiştir

[32] Buharı bu hadîsi Salât ve îsti'zân kitâblannda da tahrîc etmiştir. Bu hadîs, fakîhier arasında "Hadîsu'1-musî' salâtehu(^ Namazı doğru kılmayı bilmeyenin hadîsi)" nâmıyle şöhret bulmuş ve birçok hilafı mes'elelerde iki tarafa ihticâc silâhı olmuştur. Hallâd ibn Râfi'e olan bu iade emirleri tuma'-nînetteki noksandan ileri geldiği beyân siyakından anlaşılıyor. Tuma'nîneti farz bilenler, bu iade emirlerini namaz farzının tuma'nînetsiz yerine gelmeyeceğine; farz görmeyenler ise kemâlin nefyine, yâni böyle olan namazın eksik olarak edâ edilmiş olduğuna hamletmişlerdir.

Hadîsteki "Sonra ne kadar kolayına gelirse o kadar Kur'ân oku" fıkrası bâb başlığına delîl teşkil eder. Hadîsin sonundaki "Bunu namazın bütününde yap" fıkrasından birçok imamlar, her rek'atta rükû' ve sucûd farz olduğu gibi, her rek'atta kıraatin de farz olduğuna kaail olmuşlar ve Ebû Bekr, Umer, İbn Mes'ûd, ÂÎşe ve diğer sahâbîlerden nakledilen rivayetlere tutunmuşlardır. Bâzı Hanefîler ise kıraat yalnız iki rek'atta farzdır. Son iki rek'atta musallî isterse okur, isterse tesbîh eder. Hiçbirşey okunmasa da namazı sahîh olur, derler

[33] Bundan önceki 14. bâbdaki Sa'd hadîsinin bir tarafıdır.

[34] İlk iki rek'atta Fatiha ile bir sûre okumanın meşrûiyyeti bundan anlaşılmaktadır. Hanefîler'e göre farz olan mutlak kıraat olup, kıraatin Fatiha ile tahsisi vâcibdir. Diğerleri ise farz ma'nâsına vâcibdir, derler. Sûre ilâve etmek de Hanefîler'e göre farz ma'nâsına olmayarak vâcibdir. Diğer üç imâma göre sünnettir.

[35] Bu hadîs de 10. bâbda geçmişti

[36] Bu hadîsi Buhârî, Peygamber'in vefatı babında rivayet ederken Ümmü'l-Fadl'ın: Bundan sonra Allah O'nun ruhunu alıncaya ka: dar Rasûlullah bir daha bize namaz kıldırmadı" ziyâdesini rivayet ediyor. Bu ziyâdeye göre Peygamber'in cemâate kıldırdığı son namazın bir akşam namazı olduğu anlaşılır. Hâlbuki Hz. Âişe, sgn namazın bir öğle namazı olduğunu tasrîh etmiştir. Buhârî'nin bu iki rivayetini uzlaştıranlar, Ümmü'l-Fadl'ın bahsettiği son namaz, Peygamber'in kendi hücresinde kıldırdığı namazdır. Âişe'nin zikrettiği son namaz ise, mescidde kıldırdığı namazdır, demişlerdir.

[37] Hakikatte gerek âyet sayısı, gerek lâfızlar sayısı i'tibâriyle en uzun sûre el-Bakara süresidir. Ondan sonra da lâfızlar sayısı İ'îibâriyle olmasa da, âyet sayısı bakımından en uzun sûre el-A'râf süresidir. Tûleyeyn'in, yânî en uzun iki sûrenin tefsirinde râvîlerin ihtilâfı vardır: a. el-A'râf ile el-Mâide, b. A'râf ile En'âm, c. A'râf ile Yûnus, d. A'râf ile Nisa. Herhalde en uzun sûreler denilen iki sûrenin en uzunu A'râf olmuş oluyor.

Öyle anlaşılıyor ki, Zeyd ibn Sabit, Peygamber'in neşât vaktinde bu sûreden, mufassaldaki sûrelerden ziyâdece bir mikdâr okumuş olduğunu söylemek ve Mervân'a biraz daha neşât hâlini gözetip, yalnız mufassalın kısalarıyle yetinmemesini anlatmak istemiştir.

[38] Sûrenin tamâmını mı, yoksa bir kısmını mı okumuştur? Burası sarîh değildir. Zîrâ buradaki lâfız, her iki veçhe de muhtemildir

[39] Secde yeri bir kavle göre "Ve karşılarında Kur'ân okunduğu zaman (derin saygı ile) secde etmiyorlar" (el-İnşikaak: 21) âyeti, diğer kavle göre, sûrenin sonudur.

Bu hadîsde İmâm Mâlik aleyhine getirilen iki hüccet vardır: İmâm Mâlik hem farzda secde âyeti okunduğu vakit -meşhur kavline göre- secdeyi mekruh görür, hem de el-lnşikaak sûresinde secdenin varlığına kaail değildir.

[40] 40 Bu hadîs, gelecek bâbda daha tafsîlli olarak rivayet edilmiştir.

[41] Buharı bu ta'lîki Kitâbu'l-Hacc'da müsned olarak rivayet etti.

[42] Buhârî bu hadîsi Kitâbu Mevâkîti's-Salât, "öğie namazının vakti zeval sırasındadır" unvanlı 11. bâbda zikretmişti. Hadîsin buradaki bâb başlığına delîl olan yeri, son fıkrasıdır. İşte Buhârî bu fıkradan dolayı bu babı yazmıştır

[43] Bu söz -Müslim'in rivayetinden anlaşıldığına göre- ismi söylenmeyen bir kimsenin: Yâ Ümmü'l-Kur'ân'dan başka bir şey okumazsam? suâline cevâbdır. Üç imâm hadîsin zahirine bakıp, Fâtiha'ya sûre ilâve etmenin müstehâb olduğuna kaail olmuşlardır. Hanefîler'e göre ise, bu vâcibdir.

[44] Ümmü Seleme'nin bu sözü 41. haşiyede de geçtiği gibi, Kitâbu'l-Hacc'da gelecek olan hadîsin bir parçasadır. Ümmü Seleme tavaf ettiği sırada namaz kıldırmakta olan Peygamber'in okuyuşunu işitmesi, bâb başlığına delîl teşkîl etmektedir

[45] Senenin belli aylarında, günlerinde Arabistan 'da kurulan umûmî pazarlar, panayırlar vardı. Bunlardan biri Ukaz panayırı idi. Kureyş'in üç panayırı vardı. Bunların biri Arafa'nm arkasında Zu'1-Mecâz'da, diğeri Merru'z-Zahrân'da Me-cenne'de, üçüncüsü ve en mühimmi de Ukaz'da kurulurdu. Ukaz, Taife bir, Mekke'ye üç konak mesafededir. Ukaz panayırı, Zu'1-ka'de hilâlinin ertesi gününden başlar, yirmi gün devam ederdi. Oranın bozulan pazarı, Mecenne'de, Zu'1-hicce'nin başlangıcına kadar sürer, ondan sonra pazar Zu'1-Mecâz'da kurulup Terviye gününe, yânî Zu'1-hicce'nin sekizinci gününe kadar devam ederdi. Ondan sonra da Mir.â'ya, Arafat'a çıkılıp hacc edilirdi. Ukaz yalnız Kureyş'in –if değil, bütün Arabistan pazarlarının en mühimmi idî. Orası alış veriş pazarı olduğu gibi, şiir yarışlarının da pazarı idi. Yedi Muallaka'nm diğer Arab şiirlerine üstün olduklarına peyderpey orada karar verilip, bütün Arabistan halkına orada neşr ve i'lân edilmiştir.

Hadîsteki kıssa Peygamber'in hicretinden önce, Tâif dönüşünden sonra vâki' olmuştur.

[46] Burada ma'kûl kavi, iki âyetten iktibas edilmiştir: "Ey kavmimiz" nidası el-Ahkaaf: 30'dandır. Orada "/z sarrafnâ ileykeneferân mine'l-cinni — O zaman ki cinnlerden bir taifeyi Kur'ân dinlemeleri için sana doğru çevirmiştik..." (el-Ahkaaf: 29)'dan i'tibâren başlayan kıssada Allah, cinn taifesinden bir topluluğu Peygamber'e doğru sevkettiği ve onlar Kur'ân'ı işittikten sonra kendi kavimleri yanına inzâr ediciler olarak dönüp: Ey kavmimiz, diye hitâb ve da'vet ettiklerini Peygamber'ine ve bizlere haber veriyor. Bu hitâbdan sonraki kısım el-Cinn sûresinin baş taraflarıdır. Bu sûrenin büyük kısmı Kur'ân'ı dinleyen cinn kavimlerini nasıl inzâr ve hakk dîne da'vet ettiklerine dâirdir.

[47] Buhârî bu hadîsi Kur'ân'ın sabah namazında açıktan okunmasına delîl olarak sevketmiştir. Yine bu hadîsten Peygamber'in, insanlara ve cinnlere peygamber gönderildiği sarahaten anlaşılmaktadır ki, el-Ahkaaf sûresinin sonları ile el-Cinn süresindeki âyetler de bu yüce elçiliği bizlere bildirmek için indirilmiştir

[48] Buradaki okuma, açıktan okuma demektir. Sükûttan maksad da gizli okumaktır, kıraati terk değildir. Zîrâ Peygamber farz namazları hep imâm olarak kılmıştır. Miinferid ile me'mûmun sırrî namazda kıraatle mükellef olup olmadığı ihtilaflı olsa bile, bu, imâm hakkında vârid olamaz. Çünkü imâmın sırren olsun, cehren olsun kıraatle mükellef olduğunda ihtilâf yoktur. Sabah namazı ile akşam ve yatsının ilk iki rek'atlannda açıktan okuduğu tevâturen ma'lûmdur

[49] Bu ve bundan önceki hadîs, cehrî rek'atlarda kıraatin farz olduğunu gösterir. Bu, bütün imamlar ve fakîhler gibi, İbn Abbâs'ın da kavlidir. Bundan önceki hadîsde Peygamber'in Batnı NahFde sabah namazında açıktan okuduğunu rivayet ettiği gibi, bu hadîste de cehr yerinde cehr etmiş olduğunu söylüyor

[50] Bu hususların caiz olduğu anlaşılır

[51] Bu ta'lîki Müslim, İbn Cureyc tarîkinden rivayet etmiştir

[52] Bunu, İbn Ebî Şeybe, bu lâfza yakın bir lâfızla rivayet etti

[53] el-Ahnef'in bu fiilini Ebû Nuaym el-Mustahrac'da mevsûlen rivayet etti

[54] İbn Mes'ûd'un bu fiilini Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etti

[55] Katâde'nin bu fetvasını Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etti

[56] Bu hadîsi Müellif Buhârî'den başka Tirmizî ve Bezzâr da rivayet etmişlerdir. İmâm olan zât, rivayete göre Amr ibn Avf oğulları'ndan Kulsüm ibnu'I-Hidm el-Ensârî'dir. Hicret esnasında Peygamber Medîne'ye gelmezden evvel, bir müddet onun evinde müsâfir kalmıştır

[57] Bu hadîsten İki yâhud daha ziyâde sûrenin bir rek'atta cem'inde be's olmadığı hükmü istinbât edilmiştir. Hadîsin lâfzı, iki sûrenin cem'inin cevazında sarihtir. Bu kadarının cem'i caiz olunca, ziyâdesinin cevazında da şübhe kalmaz

[58] Bu hadîs aynı kitabın "Öğle namazında kıraat" unvanlı 15. babının ikinci hadîsi olarak geçmişti.

Bu hadîsten, gizli okumakta, insanın okuduğunu kendine İşittirmesi gerektiği, bunun İçin de dilini ve dudaklarını hareket ettirmesinin zarurî olduğu istidlal edilmiştir (Kastallânî).

[59] Bu hadîs de yine aynı kitabın "Namaz içinde gözü imâma doğru kaldırmak.." unvanlı 10. babında geçmişti

[60] Bu hadîsin bâb başlığına delîl teşkîl eden kısmı, Ebû Katâde'nin "Okuduğu âyeti bâzenibizlere işittirirdi" sözüdür. Bundan, gizli okunan namazlarda kıraati ha-fîf işittirmenin caiz olduğu anlaşılmıştır

[61] Namazın birinci rek'atmda, İkinci rek'ata nazaran daha uzun kıraat yapmak, bütün namazlara şâmil olan bir sünnettir

[62] Atâ'nın bu sözünü Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etmiştir.

Şârih Aynî, Beyhakî'den: Atâ: Ben öyle zamanlar bilirim ki, Peygamber'-in sahâbîlerinden iki yüz zât, bu mescidde ne zaman imâm '*,. gayriH-mağdûbi aleyhim vele'd-dâlltn" dese, ortalığı çın çın çınlatırlardı, demiştir.

[63] Ebû Hureyre'nin bu sözünü de Abdurrazzâk rivayet etmiştir. Ebû Hureyre'nin imamları Alâ ibn Hadramî ile Medîne Vâlîsi

Mervân ibnu'l-Hakem idiler. Ebû Hureyre, namazı ikaame, safları düzeltme ile meşgul iken, acele namaza başlayıp yâhud:Acele okuyup ben namaza durmadan âmîn diyecek yere kadar okuma, demek istemiştir.

[64] Nâfi'nin bu sözünü de Abdurrazzâk, İbn Cureyc'den mevsûlen rivayet etmiştir

[65] Cehri namazlarda imâm ile cemâate "Amîn"in açıktan söylenmesi, bu hadîse tutunan bâzı imamlara göre sünnettir. İmamlardan bir cemâat ise, gizli söylenmesine tarafdâr olmuşlardır

[66] Lâfız burada mutlaktır. Bu ıtlâka göre, ister namaz içinde, ister dışında; namazda da ister imâm, ister me'mûm olsun; biri Fatiha okur da "Âmîn" derse bu fazilete mazhar olur. Amîn, böyle olsun yâhud kabul et, yâhud da ümidimizi boşa çıkarma ma'-nâsma İbranî veya Süryânî bir lâfızdır ki, herhangi duadan sonra, o duanın mazmununu icmâlen ve te'kîden tekrar taleb etmeyi ifâde eder. Bu, duâ edene göredir. Duayı dinleyen kimsenin "Âmîn" demesi ise, talebe iştirak ma'nâsınadır

[67] Cumhura göre imâm "Âmîn" der demez, cemâat de "Âmîn" demek lâzım gelir. Bu babın hadîsi de bunun sünnet olduğunu sarahaten gösterir.

Amîn demekte, me'mûmun meleklere muvafakati kavlen ve zamanen muvafakattir. Hadîsin lâfzından bu da sarahaten anlaşılmaktadır

[68] Buradaki hırs,, şübhesiz kötülenmiş olan hırs değildir. "Allah senin hayra olan hırsını, cemâate yetişmeye olan hırsını artırsın" demektir.

Bir daha yapılmasından nehyedilen şey hakkındaki sözler çeşitlidir. İmâm Şafiî'nin tefsîrine göre, saffın gerisinde bir daha yalnızca rukû'a varma demektir. Bâzıları namaza koşa koşa, nefes nefese gelecek şekilde girme; diğer bâzıları da cemâate yetişmek için bir daha bu kadar geç davranma ma'nâsım vermişlerdir.

"Velâ teud' = Bir daha yapma" nehyi, bu sayılan şeylerin hangisiyle alâkalı olursa olsun, Ebû Bekre'ye namazı yeniden kılmak emri verilmemiştir. Cumhura göre, bu fiiller namazı bozucu şeyler olmayıp, ictinâb edilecek mekruhlardandır.

Saff gerisinde tek başına iktidâ ile namaz kılan kimsenin namazı bahsine gelince, Ebû Bekre'nin saff gerisinde fezz olarak namaza girmiş olması namazını bozmadığına kıyâsen, bu namaz sahihtir. Bu nokta, bâb başlığının cevâbı ve delili olmaktadır.

Hadîsteki "Allah hırsını artırsın" tasvibkâr sözü ile ondan gelen "Bir daha yapma" nehyi arasında zıdlik yoktur. Çünkü herbirİ başka cihete hamle-dilmiştir.

[69] Bu kıyamdan rukû'a geçmekte tekbîri uzatıp, Allahu Ekber'in "r"si rukû'da söylenmek suretiyle olur. Yâhud murad, tekbîrde bir uzatma yapmaksızın harflerini iyice belli etmektir; yâhud da namaz tekbîrleri sayısını rükû' tekbîriyle tamamlamaktır (Kastallânî).

Buhârî'nin maksadı, hem rukû'a varırken Allâhu Ekher demek, hem de tekbîrin evvelindeki elif kıyama, sonundaki "r" rukû'a bitişik olacak veçhile tekbîr almaktır

[70] Buhârî bu ta'lîkle, ma'nâ olarak bunu ta'kîb eden bâbda ve ondan sonraki bâbda bulunan hadîsi işaret etmiştir.

[71] Bu hadîs "Tumâ'nînet..." unvanlı 46. bâbda gelecektir

[72] Her kalkıp her eğilişten, yalnız rukû'dan kalkış müstesnadır ki, orası bi'1-icmâ' tahmîd yeridir. Binâenaleyh metindeki "kullemâ = her" lâfzı, tahsis edilmiş âmm bir lâfız olmuş olur

[73] Namazdan sonra Ebû Hureyre'nin bunu söylemesi öğünmek için değil, unutulmuş derecesini bulmuş olan intikaalât tekbîrlerini almakla sünnete riâyet etmiş olduğunu bildirmek içindir.

Her alçalma ve yükselmedeki intikaal esnasında tekbîr almak meşrudur. Bu cumhur kavlidir, bugün amel bunun üzerinedir.

İntikaalât tekbîrlerinin vâcib yâhud sünnet olduğunda ihtilâf edilmiştir

[74] Bu da rukû'da zikredilen diğer ihtimâllerle birlikte, kıyamdan sucuda geçişten başlayıp Allâhu Ekber'iu "r"si sucûd hâlinde vâki' olmak suretiyle olur. Yânı bunda da i'tidâlden sucuda intikaale başlarken alnını yere koyuncaya kadar tekbîri uzatmak ve rukû'da olduğu gibi tesbîhe ondan sonra başlamak lâzım gelir. Diğer intikaalât tekbîrleri de böyledir

[75] Bunca sahâbîler henüz hayâtta iken intikaal tekbîrleri unutulacak derecede metruk mu îdi ki, İmrân, Alî'nin namaz kıldırması ile bunu hatırlıyor? Bu suâlin cevâbı Ahmed ibn Hanbel'in rivayetinde verilmiştir. Yine Mutarrıf şöyie diyor: İmrân ibn Husayn'a: Yâ Ebâ Nuceyd, en evvel tekbîri terk eden kimdir? diye sorduk. Yaşlandıktan ve sesi kısıldıktan sonra Usmân ibn Affân'dır dedi. Demek ki Usmân ma'zeret sebebiyle cehren tekbîr almayı terk etmiş, lâkin sonraları Emevî-Ier arasında sünnet gibi telâkkî edilmiştir

[76] Hakîkaten dört rek'ath bir namazda ihram tekbîri ile beraber tekbîrlerin sayısı yirmi iki'dir. Tahâvî'nin rivayetine göre, bu ihtiyar imâm Ebû Hureyre imiş

[77] Buhârî bu mutâbaatı fâideyi artırmak ve Katâde'nin İkrime'den tahdîsini tasrîh etmek için zikr etmiştir.

[78] İlk intikaal tekbîrini rukû'a intikaale başlarken başlayıp, rıikû'a varıncaya kadar uzatmak sünnettir. Kıyamdan ve celseden sucuda, sucûddan celseye ve kıyama, kaaideden kıyama intikaal ederken de böyledir. Secdeye varırken Şâfiiyye'ye göre sünnet olan dizlerini ellerinden evvel yere dayamaktır. Mâli-kiyye'ye göre ise, iş bunun aksinedir. Her iki tarafın da Rasûlullah'ın fiil ve kavlinden delilleri vardır

[79] Buta'lîk, aynı kitabın "Teşehhüdde oturma sünneti.." unvanlı 64. babında daha mufassal olarak gelecektir.

[80] Hadîs metnindeki "tatbik", rukû'da iki avucunu birbirine yapıştırıp mecmû'-larmı iki dizin arasına getirmektir. Tatbîk'in mukaabili tefrîc'dıi ki, dizleri avuçları içine alıp parmaklarını dağınık olarak kıbleye karşı bacaklar üzerine sarkıtmaktır. Bugün bütün mezheblerce, uygulanan sünnet koyusu işte budur.

Hadîsteki sarahate göre, evvelâ tatbik ile başlanmış, sonradan tefrîc'e geçilmiştir. Eski şekil nesh edilmiştir. Bununla beraber İbn Mes'ûd ile onun ashabı, eski şekli devam ettirmişlerdir. Buna göre nehyin tenzîhî kerâhate hamledilmiş olması da mümkündür. Çünkü Ümer ile Sa'd tatbîk'ten nehyettikleri hâlde, namazı tekrar kılmayı emr de etmemişlerdir.

[81] Bu hadîsi Nesâî de de Salât Kitâbı'nda rivayet etmiştir.

Huzeyfe, Peygamber'in namazı güzel kılamayan kimseye "Sen namaz kılmış olmadın, yeniden kil" hadîsine dayanarak, rükû ve sucûdda tuma'nînet'in. farzlığına kaail olup, bu yapılmayınca namazın kilınmadığına hükmetmiştir. Bu Mâlik, Şafiî ve Ahmed ibn Hanbel'in mezhebidir. Yâhud da namazın kemâlini nefyetmiştir. Ebû Hanîfe-ile İmâm Muhammed buna gitmişlerdir. Onlara göre, rükû' ve sucûdda tuma'nînet farz değil, vâcibdir.

Buradaki fıtrat, dîn yâhud sünnet ma'nâsınadır. Bu kelâmla ileriki kılacağı namazlarda bu fiili yapmaması için, muhatabının fiilinin kötülüğüne tevbîh kasdedilmiştir

[82] Humeyd'in bu sözü aynı kitabın "Teşehhüdde oturma sünneti.." unvanlı 64. babında mevsûlen rivayet edilmiş olarak gelecektir

[83] el-Kuşmeyhenî nüshasında burada görüldüğü gibi arka arkaya iki tane bâb lâf-zıyle gelmiş unvan vardır. Diğer Buhârî nüshalarında buradaki ikinci "bâb" lâfzı yoktur; her iki unvandaki ifâdelerin hepsi bir tek unvan içinde zikr edilmiştir. Ancak onlar Humeydî'nin geçen ta'lîkteki sözünü, birinci cümleye hâss olduğu için bu unvanın arasına koymuşlar da, bâb unvanı şöyle olmuştur: "Rukû'da

. belin dümdüz yapılması ve Humeydî sahâbî arkadaşları içinde: Peygamber rükû' etti, sonra belini (kamburlaştırmadan dümdüz) büktü, demiştir. Ve rukü'u tamamlamanın sınırı ile rukû'da i'tidâl ve tuma'nînet".

Her iki bâbdan sonra rivayet edilen el-Berâ hadîsi, her iki bâb unvânında-kİ hususlara delil olduğu için, ayrı bâblar hâlinde olsa veya bir unvan altında da olsa, netice değişmemektedir

[84] Bu hadîsteki kıyam ile kuûdun istisnası kaydına göre, Peygamber'in kıyam ile kuûdu, diğer rükünlere nisbetle daha uzun tuttuğu anlaşılıyor. Rukû'a, sucuda, i'tidâle, secde aralarındaki celselere tahsîs ettiği zaman İse nisbeten kısa olduğu gibi, şayet

bunlardan birini uzatsa diğerlerini de uzatır; birini kısaltsa diğerlerini de kısaltırmış. Bundan i'tidâlin de rükû' ve sucuda yakın uzunca bir rükün olduğu ma'nâsı çıkarsa da, Şafiî'ye göre ercâh olan bunun kasîr bir rükn olmasıdır. Lâkin gelecek olan diğer hadîslere göre rükû' ve sucûd ise behema-hal kısa rükün olmak lâzım gelmez

[85] Buhârî bu hadîsi, küçük lâfız farkıyle aynı kitabın 14. babında da tahrîc etmişti: Hadîsin buradaki başlığa delîl olan yeri, rükû' ve sucûdu tam yapmayan kimseye Peygamber'in "Dön, namazı yeniden kıl" buyurmasıdır.

Hadîsin sonundaki "Böylece kıl" ta'lîmİnden maksad tekbîri, kıraati, rukû'u, sucûdu ve culûsu ta'rîfe uygun olarak edâ et, demektir. Bütün namazda bunu yapmaktan maksad da, bunları her rek'atta böylece tekrar etmektir.

"Hattâ tatmainne = Bedenin yatışıncaya kadar., fıkrası, rükû' ite sucûdda tuma'nînetin vucûbuna delâlet eder. Bunun vucûbu veya sünnetliği hakkında görüş ayrılıkları vardır. Hadîsin bundan önce geçtiği yerdeki açıklamalara da bakılsın.

[86] Hakkında geçmiş ve gelecek günâhlarının mağfiret edileceği (el-Feilı: 2)âyeti inen Peygamber'in bu lâfızlarla mağfiret istemesi, Allah'a karşı iftikaar arzı, inkı-yâd isbâtı, iz'ân ve ubûdiyyet izhârı, şükür ve ni'metin devamını lalebgibi ma'-nâları mutazammın olduğu gibi, evlâyı terkten, ibâdeti hakkıyle edâ edememiş olmaktan istiğfar ma'nâsına da gelebilir. Zâten duanın kendisi de ibâdettir. Bundan rükû' ile sucûdda zikrin sünnet olduğu zahirdir

[87] Bu iki lâfzın imâm İie me'mûm arasında bölünmesine; birincisinin yalnız tesmî' diğerinin de yalnız tahmîd İle meşgul olmak vazifesi olduğuna kaail olan Mâlik ile Ebû Hanîfc lehine, bu hadîs de hüccettir. Şâfiîler ile Hanbelîler ise, hadîste Peygamber her ikisini cem' ettiği sabit olduğu için, münferid ile imâm her iki kelimeyi cem' etmek gerekir diyorlar. Şâfiîter fazla olarak me'mümun da ikisini cem' etmesine kaaildirler

[88] Bu hadîs ayniyle bu kitabın "İmâmın Âmîn lâfzını açıktan söylemesi..." unvanlı 30. babında geçmişti

[89] Asîlî rivayetinde "bâb" lâfzı yoktur, diğerlerinde ise unvansız olarak mevcud-dur. Bâzıları: Râcih olan "Bâb" sözünün isbâtıdır. Çünkü bundan sonra zikredilen hadîslerde Attâhumme'Rabbena Jeke'l-hamd kelâmına sarih olarak delâlet yoktur. Binâenaleyh evlâ olan bunun kendinden önceki bâbdan bir fasıl menzilesinde olmasıdır, demişlerdir (İbn Hacer, Aynî).

[90] Bu hadîste zikredilen üç vakitte kunûtu meşru görenler, bu hadîs ile ihticâc ederler. Zâhiriyye'ye göre, bütün namazlarda kunût güzel bir fiildir.

Kunût'un namaz içindeki yeri Şafiî'ye göre rukû'dan sonra, İbn Ebî Leylâ'ya göre rukû'dan evveldir. Ebû Hanîfe'ye göre Vitr namazına hâss olmak üzere rukû'dan evveldir... Bâzı sahâbî ve tabiîlere göre de kunûtu rukû'dan önce veya sonra yapmak muhayyerliği vardır

[91] Bundan evvelki hadîste Peygamber'in öğle, yatsı ve sabah namazlarında; bu Enes hadîsinde sabah ile akşam namazlarında: Abdullah ibn Mes'ûd'dan rivayet edilen bir hadîste de muharebe zamanlarında bütün namazlarda kunût duası okuduğu sabittir. Vitir namazında kunût duası okunduğu rivayetleri de başkadır. Burada bahis konusu edilen farz namâzlardaki kunûttur. HanefîÎer farz namâz-lardaki kunûtun muvakkat bir zaman için okunduğunu, sonra nesli olunduğunu ileri sürerler. Şâfiîler ve onlarla beraber olanlar, Peygamber'in dünyâdan ayrılıncaya kadar sabah namazında kunûtu terketmediğine dâir olan Enes ifâdesine bakarak, neshin sabah namazından maadasında olduğuna kaaif olmuşlardır.

[92] Bu hadîs, namaz içinde hamdin faziletini gayet güzel ve açık olarak belirtmektedir

[93] Ebû Humeyd'in bu hadîsi, aynı kitabın "Teşehhüdde oturma sünneti.." unvanlı 63. babında daha geniş ve mevsûl olarak gelecektir

[94] Bu hadîs i'tidâlin uzun bir rükün olduğuna delâlette sarihtir. Bâzı imamların kısa bir rükün oiduğu görüşünde oldukları daha önce geçmişti.

[95] Bundan da i'tidâlin rükû' ve sucuda yakın, uzunca bir rükün olduğu ma'nâsı çıkarsa da, Şafiî'ye göre ercah olan bunun kısa rükün olmasıdır. Aynı kitabın 40. babında da geçen bu hadîs, bir de istisna ihtiva etmekte idi ki, ilgili açıklama için oraya bakılsın

[96] Buhârî bu hadîsi, Kitâbu'I-Ezân, "İnsanlara sırf Peygamber'in namazını ve sünnetlerini öğretmek maksadıyie namaz kıldıran kimse" unvanlı 45. babında daha mufassal olarak tahrîc etmişti

[97] Yânî i'tidâlden intikaale başlarken alnını yere koyuncaya kadar tekbîri uzatmak ve rukû'da olduğu gibi teşbihe ondan sonra başlamak lâzım gelir. Diğer intikaal tekbîrleri de bunlar gibidir

[98] Nâfi'nin bu haberini İbn Huzeyme, Tahâvî ve diğerleri mevsûlen rivayet etmişlerdir. İbn Umer'in meşhur mezhebi budur. Zîrâ: "Biriniz secde ettiğinde evvelâ ellerini yere koysun. Secdeden kalktığında da evvelâ ellerini kaldırsın. Çünkü yüz secde ettiği gibi eller de secde eder" dediği rivayet edilmiştir. Bu sözün de bâzı rivayetlerinde "Peygamber böyle yapardı" ziyâdesi de vardır. Ziyâdenin merfû' olması hakkında dedikodu olmuştur. Bundan dolayı ilim ehli arasında bu konuda görüş ayrılığı olmuştur. Bâzıları dizlerden evvel elleri yere koymanın evlâ olduğuna kaaildirler. Bil'akis dizleri ellerden evvel yere koymayı tercih edenler de çoktur

[99] Ebû Hureyre Mervân ibnu'l-Hakem tarafından istilılâf edildiği zaman, bu namazları kıldırmıştı

[100] İsmâîl Peygamber'in evlâdından olan Arab kabîleleri Mudâr ve Rabîa diye iki büyük kola ayrılıyor. Kureyş, Mudâr'ın en hâlisidir. Bunlar gibi Hicaz'ın doğusunda oturan Huzeyl, Esed, Temîm, Dabbe, Muzeyne gibi kabileler de henüz kâfir ve Peygamber'e muhâsım idiler. Rabîa'dan olan Abdu'1-Kays hey'etinin Peygamber'inyanında: Bizimle senin aranda Mudâr'dan olan şu kâfir kabîle var demeleri de, Ebû Hureyre'nin bu sözlerini te'yîd eder.

[101] Buhârî bu kısımla Zuhrî'den rivayet eden râvîlerin bâzı lâfızlarda ihtilâf ettiklerini işaret etmektedir

[102] Buhârî'nin "Secde etmenin fazileti" unvanı altında açtığı bu bâbdaşu kıyamet ve arz hadîsim zikretmesi, secde ızmm işte bu faziletine delâlet ettiği içindir

[103] Ebû Saîd Hudrî'nin rivayetinde bu ihsanlar naklolunduktan sonra: "Artık kendi menziline girer. Derken Hür îyn'den olan iki zevcesi yanına girip: Seni bizim için, bizi de senin için diriltip yaratan Allah'a hamd ve sena olsun, derler. Râvî der ki: O kimse: Bana verilen nİ'metler hiçbir kimseye verilmiş değildir, diyecek" müjdesiyle söz hitâma erdiriliyor.

Bu hadîste secde etmenin fazileti zahirdir, zâten bâb da bununla unvânlan-dırılmıştı. Keza bunda Ekremu'l-Ekremîn olan Allah'ın keremi, lûtfu ve geniş fadhnın beyânı vardır. Yine bunda sıratın hakk olduğu, cennetin hakk olduğu, nârın hakk olduğu, haşrin hakk olduğu, neşrin hakk olduğu, suâlin hakk olduğu sabittir (Aynî).

[104] Bu bâb ve bundan sonraki bâb ayniyle unvanları ile birlikte Kitâbu's-Salât'ın 27. ve 28. bâblannda da geçmiştir. Ancak 27. babın hadîsinde küçük bir lâfız farkı, 28. bâbda ise üç hadîs vardı.

[105] Bu ta'lîki Müslim mevsûlen rivayet etti.

[106] Ebû Humeyd'in bu hadîsi "Teşehhüdde oturma sünneti.." unvanlı 14. bâbda mevsûlen gelecektir.

[107] Buhârî bu hadîsi aynı kitabın "Musallî sücûdu tam yapmadığı zaman? "unvanlı 38. babında da başka tarîkden az bir lâfız farkıyle rivayet etmişti. Açıklamalar İçin oraya bakılmalıdır.

[108] Yedi kemikten maksad, yedi uzuvdur. Hadîsin bâzı rivayetlerinde yedi uzuv diye gelmiştir. Bu yedi uzuvdan her birinde çok kemik varsa da, bu, ba'zın hükmünü külle vermek nev'inden bir isimlendirmedir

[109] Bu hadîs az. bir lâfız farkıyle Kitâbu'l-Ezân'ın "İmâmın arkasında namaz kılan ne zaman secdeye varır" unvanlı 52. babında da geçmişti. Hadîsin buradaki başlığa delîl olan yeri, alnı yere koymayı ifâde eden cümlesidir.

[110] Bu hadîs ile benzerlerindeki sarahate binâen, yedi uzuv üzerine secde etmenin meşru i yy etinde ittifak vardır. Bu uzuvlar metinden de anlaşıldığı üzere yüz, dizler, eller (yânî ellerin içi), ayak uçları, yânî parmaklardır. Yüzden maksad alındır. Alın üzerine secde etmenin faziletinde ittifak vardır. Burunun bunda dâhil olup olmadığı hususunda görüş ayrılığı vardır. Herhalde alın ile burun üzerine secde etmenin, en az, müstehâb olduğunda şiibhe yoktur.

Diğer secde organlarına gelince, her iki elini, her iki dizini, her iki ayağını yere dayamak -bâzı âlimlere göre- vâcib olduğundan, bunlardan da herhangi organ dolayısiyle secdeyi bozan musaliînin namazı sahîh olmaz. Bâzı âlimlere göre ise bu organların yalnız birer cüz'ünü yere koymakla, farz yerine gelmiş olur. Elbise ile saçların namaz için yâhud namaz içinde toplanması mekruhtur. Bu kerâhat, tenzihi kerâlıattir. Binâenaleyh bunun namaz bozucu olmadığında. ittifak vardır.

[111] Buhârî bu hadîsi Namaz, Oruç ve İ'tikâf Kitâblan'nda uzun, kısa lâfızlarla ve değişik tarîklerden tahrîc etmiştir.

Buradaki başlığa delil olan kısmı, yağmur çisentisinde kıldıkları namazda Peygamber'in alnı ile burnu üzerinde ıslaklık ve çamur izi görüldüğünü ifâde eden kısmıdır. Demek ki, hafîf yağmur ile ıslanmak, hafîf çamura bulanmak bile secdeye mâni' olmuyormuş

[112] Buhârî bu başlıkla, biraz önce geçen elbise toplama yasağının zaruret hâli dışına hamledilmiş olduğunu işaret etmiştir. Metindeki gibi zaruret hâlleri, bu yasaklıktan ve kerâhatten müstesnadır. Bu hadîs Kitâbu's-Salât, "Elbise dar olduğu zaman?" unvanlı 6. bâbda da geçmişti

[113] Sarihler bunehiyde iki hikmet bulmuşlardır: Saçlar olsun, elbiseler olsun mu-sâllî ile beraber secdeden hissedar olmak için. Yere değmesin diye saçlarını çem-renip, elbisesini toplayan kimse mütekebbire benzer bir hey'ete giriyor. Makaam ise hudû' ve huşu' makaamıdır. Bir de Arablar'da âdet, saçları uzatıp salıvermektir; baş üzerine toplamak âdeti onlarda yoktur

[114] Bu hadîs aynı kitabın "Rükû hâlinde duâ" unvanlı 42. babında geçmişti. İki babın hem başlıklarında, hem de hadisin metninde küçük lâfız farkı vardır. Tarîkleri de ayrıdır. Böylece ayrılık hâsıl olmuştur

[115] Peygamber'in yerine getirdiği Kur'ân emri en-Nasr Sûresi'ndeki "Rabbini hamd ile tesbîh et..." (1-3) emridir

[116] Bu hadîs Kitâbu'l-Ezân'm "Seferde bir tek müezzin ezan okusun diyen kimse" unvanlı 17. ile "Kıraatte musâvî olduklarında en büyükleri İmâm olsun" un-vânlı 49. bâblarında geçmişti.

Hadîsin buradaki başlığa delîl olan kısmı "sonra başını kaldırıp azıcık durdu" fıkrası ile "yânî üçüncü ile dördüncü rek'atlar arasında otururdu.." fık-rasıdır. Bu istirahat celsesi ki, birinci ile ikinci, üçüncü ile dördüncü rek'atlar arasında, secdeden başını kaldırdıktan sonra azıcık oturup, ondan sonra kalkmaktır. Daha evvel geçtiği gibi bu celseyi bâzı âlimler müstehâb sayıyor, bâzıla-. rı da tanımıyor. Geçen bâblardaki açıklamalara da bak.

[117] Bu hadîs aynı kitabın "RukÛ'u tamamlamanın sınırı.." unvanlı 40. babında geçmişti. Açıklamalar için oraya bakılmalıdır.

[118] Sabit el-Bunânî bu ifâdelerle Enes'in kavme ve celsesini ta'rîf etmiştir ki, o da Peygamber'in kavme ve celsesini tatbik ediyordu

Bu hadîs de aynı kitabın "Rukû'den başını kaldırdığı zaman beden Uzuvlarının tamamen sakinleşip yatışması" unvanlı 46. babında geçmişti. Açıklamalar için oraya bakılsın.

[119] Bu ta'lîk, iki bâb sonra gelecek olan "Teşehhüdde oturma sünneti.." unvanlı 64. babın ikinci hadîsinin bir parçasıdır.

[120] Kollarını yere yaymaktan nehyolunmasındaki hikmet, nehyolunan hey'etin ten-bel ve namaza lâyıkıyle ehemmiyet vermeme hâline benzemesidir. Hâlbuki kolların kaldırılıp yanlardan uzakça tutulması tevazu' hâline daha münâsibi olduğu gibi, alnı yere dayamaya da dalia ziyâde hizmet eder. Herhalde kolları secdede yaymak mekruhtun Fakat bu, tenzîhî kerâhattir

[121] Bu hadîs birinci ile ikinci, üçüncü ile dördüncü rek'atlar arasında istirahat oturuşuna, yâni azıcık oturduktan sonra müteâkib rek'ata geçmek için ayağa kalkmaya âid olan rivayettir. Buna dayanarak bâzı âlimler bu celsenin müstehâblığına kaail olmuşlar, bâzıları da bu celseyi ihtiyarlık ve za'f kaydıyle müstehâb görmüşler, daha başkaları ise buna da kaail olmamışlardır. Geçen 59. bâbda da bu konuda bilgi verilmişti

[122] Şafiî'ye göre sünnet olan, yere dayanarak kalkmaktır. Hanefîler'de bu dayanma sünnet değildir

[123] İbnu'z-Zubeyr'in bu fiilini İbn Ebî Şeybe sahîh bir isnâdla mevsûlen rivayet etmiştir.

[124] İsmâîlî'nin et-Mustahrac'ındaki hadîsin sonunda tercemesi ile, "Ebû Saîd namazdan çıkınca ona: Senin kıldırdığın namaz hususunda insanlar ihtilâfa düştüler, denildi. Bunun üzerine Ebû Saîd, minberin yanında ayağa kalktı da cemâate hitaben: Vallahi kıldığınız şu namaz hakkında ihtilâf çıkmış, çıkmamış; hiç umurumda değil. Ben Rasûlullah(S)'ı namazı böyle kılar görürdüm, dedi" ziyâdesi de vardır ki, bu, Buhârî'deki metni daha ziyâde îzâh ediyor.

Askalânî'nin dediği gibi, hadîste sözü edilen bu ihtilâf, namazda imâmın tekbîrleri açıktan söyleyip söylememesi hakkında vâki' olmuştu. İmrân hadîsinin şerhlerinden bilindiği üzere, Emevîler ile ta'ym ettikleri âmiller, İntikaalât tekbîrlerini cehren almazlardı. Ebû Saîd'in ihya etmek istediği sünnet unutulmuş ve cemâatten çoğunun meçhulü kalmış olduğundan, tekbîrlerde cehr, sünnete uygun mudur, değil midir? diye ihtilâf vâki' olmuştur.

Kulübü Sitte sahihleri İçinde bu hadîsi yalnız Buhârî tahrîc etmiştir. Buharı hadîsleri üzerine Mustahrac yazan İsmâîiî, başka bir tarîkten Ebû Saîd Hud-rî'nin namaz kıldırması sebebini naklediyor. Ma'lûm olduğu üzere Medîne'nin Emevîler tarafından vâlîsi olan Mervân ibnu'l-Hakem, Medîne'de olmadığı zaman, yâhud bir özrü bulunduğu zamanlarda Ebû Hureyre'yi namaz kıldırmak üzere kendine nâib nasb edermiş. "Bir defa Ebû Hureyre hastalandı, yâhud hazır değildi. Bize namazı Ebû Saîd kıldırdı. Namaza başlarken, rukû'a varırken, secdeye giderken..." diye söze başlıyor.

[125] Bu hadîs kısa ve uzun lâfızlarla aynı kitabın "Tekbîrin sücûdda tamamlanması" ve "Tekbîrin rukû'da tamamlanması" unvânlarıyle geçen 35. ve 38. bâblarında da geçmişti. Açıklamalar için oralara bakılmalıdır

[126] Buhârî Ümmü'd-Derdâ'nın bu oturuşunu ei-Târîhu's-Sctgîr'mde Mekhûl'den mevsûlen rivayet etmiştir. Bunu İbn Ebî Şeybe de rivayet etmiştir

[127] Bir fiilin sünnet oluşuna sahâbînin şahadet etmesi, Peygamber'in bu hususta ya sözünü işitmiş, yâhud fiilini görmüş olduğuna delâlet eder ki, bir merfû' hadîs hükmündedir.

Namazda otururken sağ ayağı dikip sol ayağı bükmek sünneltir. Sünnetin bu kadarı sabit olduktan sonra oturuşun sıfatı hakkında ihtilâf edilmiştir. Bâzı insanlar erkek oturuşu ile kadın oturuşu arasında ayrılık görürler. Buhârî bâb başlığında Ümmü'd-Derdâ'nın namazda teşehhüdde erkek gibi oturduğunu rivayet etmekle berâber,'Ümmü'd-Derdâ'nın bir fakîhe olduğu kaydım ilâve et-mesİ, oturuşlarda erkek ile kadın arasında fark gözetmemek mezhebine mail olduğunu iş'âr eder. Seleften bâzıları kadın hakkında sünnet bağdaş kurmak olduğunu söylemiş; bâzıları da yalnız nafile namazlarda bağdaş kurmasını tecvîz etmiştir.

Herkese göre nafile namazda ve yalnız hasta hakkında farzda bağdaş kurmanın cevazında, âlimler arasında ihtilâf vardır.

[128] Sol ayağın üzerine oturup sağ ayağını dikmeye "iftirâş" denir. Tahâvî'nin rivayetinde teşehhüd hey'eti hakkında tafsîlâf fazladır. Orada şöyle deniliyor: "Sonra oturup sol ayağını iftirâş etti, yânî altına aldı. Sağ ayağının üslünü kıbleye karşı getirdi. Sağ avucunu sağ dizinin üzerine ve sol avucunu sol dizinin üzerine koydu. Ve Şahadet Kelimesi'ni telâffuz ederken parmağı ile işaret elti".

[129] Mak'ade üzerine bu oturmaya "teverruk" denir. Bu hadîsin Ebû Dâvûd'daki rivayetinin sonunda: Ahmed İbn Hanbel rivayetinde şu ziyâde vardır: Ebû Humeyd ile birlikte o mecliste hâzır bulunan sahâbîler: Doğru söylüyorsun, Rasûlullah işte böyle namaz kılardı, dediler" ziyâdesi vardır ki, kıssanın bu fıkrası Buhârî'de yoktur. Ebû Humeyd'İn rivayet ettiği bu hadîs, bu suretle pek ziyâde ehemmiyet kazanıyor. Zîrâ takriben on sahâbînin daha tasdîkına mazhar oluyor.

Bu hadîs, birinci ve ikinci oturuş arasında oturuşça fark gözetenler ile gözetmeyen Ebû Hanîfe arasındaki dayanaklardan biridir. Şafiî ile o tarafta kalan birçok fakîhler, birinci oturuşta yalnız iftirası, ikinci oturuşta ise teverrukü sünnet addederler.

[130] Buhârî buradaki isnâdlarla, bu hadîste vâki' olan an'anelerin semâ menzilesinde olduğunu ifâde etmek istemiştir (Kastallânî).

[131] Bu lassayagöre ilk teşehhüdün mahalli olan birinci oturuşun terki üzerine nok-- sanın yanılma secdesi ile bütünlenip telâfi edilmesi, birinci teşehhüdün farz olmadığına delîl sayılmıştır. Nitekim cumhur kavli budur

[132] Yânî selâmdan önce ve teşehhüdden sonra iki secde yaptı. Bu hadîste "Üzerinde oturma vazîfesi varken ayağa kalkıverdi" dediği İçin, bâzı âlimler bunda vu-cûba bir iş'âr vardır, demişlerdir.

et-teşehhüd; tefa'ul vezninde, namaz oturuşunda Şehâdet Kelimelerİ'ni müş-temil olan "Tahıyyât"ı okumak ma'nâsınadır ki, şer'î bir vazı'dır (Kaamûs Ter.).

[133] Buhârî'nin diğer rivayetinde hadîs es-Selâmu alâ'llâht fıkrasını ihtiva ediyor. Selâm, Allah'ın güzel isimlerinden olunca, es-Selâm alâllah, es-Selâm alâ's-Selâm takdîrinde olmuş oluyor ki, selâmın ma'kûl vechi kalmaz. Peygamber bu se-beble "Selâm Allah'ın kendisidir" (Yânî, O'na selâm gerekmez) buyurmuştur.

[134] Bundan sonraki ibare "Veala ibâdi'ilâhî's-sâlihıyn"lafzıyla selâm etmenin diğer lâfızlara neden üstün olduğunu beyân eden bir ara cümledir. Yoksa "Ve ala İbâdillâhi's-sâlihıyn "den sonra hemen teşehhüd gelir. Nitekim bâzı rivayetlerde bu ara cümlesi kelâmın sonuna ve teşehhüdden sonraya alınmıştır. Bu rivayette.bu sözün araya girmesi râvîlerden birinin tasarrufu gibi görünüyor. Peygamber'in "es-Selâmıt alâ Cibrîyle ve Miköîyle, es-Selâmu alâfulanın ve falanın" diyerek melek isimlerini saymaktan vazgeçirmek için Öğrettiği bu mübarek lâfız, Peygamber'in cevâmi'u'I-kelîm sözlerinden biridir. Farzı muhal sahâbîler ömürleri oldukça birer birer melâike isimlerini saysalardı, yine melâi-kenin çoğu açıkta kalacaktı. Bu lâfız ise bütün melekleri şâmil olduğu gibi, Peygamberler Rasüiler, Sıddîklar, hulâsa sâlih olan kulların hepsini de şâmildir

[135] Fi's-Salât = Namazda" demekle, namazın hangi rüknünde bu duanın okunacağı kat'î olarak büinemese de duâ yerinin namazın sonunda teşehhüdden sonra selâmdan evvel olmak lâzım geleceği aklî karinelerden başka bâzı haberler ile de sabit oluyor. Nitekim bundan sonraki bâbda zikredilecek bu hadîsin diğer rivayetinin sonunda "Sonra dilediği duayı seçer" buyurulmuştur. Hadîsler birbirini tefsir edicidir. Binâenaleyh duâ yerinin son teşehhüdden sonrası olduğu taayyün ediyor. Bu konuda başka hadîsler de vardır.

[136] Mesîh.îsâ ibn Meryem'e de, Deccâl'e de denir. Lâkin ikincisi dâima Deccâl kay-dıyle birinciden ayırdedilir. Deccâl'e Mesîn denilmesi, kendisinden hayır silindiği, yâhud gözlerinden biri silik olup tek gözlü olduğu, yâhud yeryüzünü kısa zaman içinde dolaşacağı içindir.

Meryem oğlu îsâ'ya Mesîh denmesi hakkında türlü türlü vecihler beyân edilmiş ise de, kelimenin İbrânîce "Meşîha"dan alındığına dâir olan vecih, hepsinden kuvvetli görünüyor.

[137] Buhârî bu fıkrada, o zâtın Mesîh ve Messîh isimleri arasında fark görmediğini hikâye ediyor. Bu iki isim arasında fark olduğu görüşleri de vardır.

[138] Bu hadîsi sahâbî sahâbîden rivayet etmiştir. Bundan dolayı da hadîscilerden kimi Abdullah ibn Amr'ın müsnedinde, kimi ise Ebû Bekr'in müsnedinde zikretmişlerdir.

Hadîste taleb, niyaz ve rahmetle ikmâl ediliyor. Ve-duâ Allah'ın Gafûriyet ve Rahîmiyetine İltica ile sona erdiriliyor, ki bu mübarek duanın cevâmi'u'l-kelimden olduğuna şübhe yoktur. Zîrâ kul, büyük ve çok zulüm sahibi olmak gibi taksîrâtınm kemâlini i'tirâf etmekle beraber, mağfiret ve rahmetten ibaret olan in'âmın kemâlini de taleb ediyor. Mağfiret, cehennem ateşinden uzak bırakılmak, rahmet de cennete girdirilerek Rabb'a nazardan hissedar kılınmaktır. Ne saadet! Ne büyük kurtuluş ve zafer!

[139] Buradaki "Sonra en çok beğendiği duayı seçer" ta'bîri, duaların vâcib olmayıp, mcndûb olduğuna delâlet etmiştir.

Teşehhüdden sonra Peygamber'e salât okumak Şafiî'ye göre vâcibdır. Bâzılarına göre ise bu da mendûbdur

[140] Peygamber unutarak yâhud da ru'yâsının tasdiki için bilerek burnundan çamur izini silmemişti. İnsanlar görsün de bu gecenin o gece olduğunu istidlal etsinler diye. Peygamber'in bunu hissetmemiş olması yâhud cevazını beyân için bilerek terketmiş olması da muhtemildir. Müellif Buhârî bu ihtimâllerden dolayı bu husustaki işi, bununla istidlal eden Humeydî'ye muvafakat veya muhalefette müc-tehide bırakıp, hüküm vermemiştir.

Bu hadîs, daha geniş olarak aynı kitabın "Çamur içinde iken de burun üzerinde secde etmek" unvanlı 54. babında da geçmişti.

[141] Namazdan çıkmak için selâmın farz veya sünnet olduğu mes'elesinde görüşler ayrılmıştır.'Mâlik, Şafiî ve Ahmed ibn Hanbel'e göre selâm rükündür; namazdan cüzdür; namaz onunla tamâm olur. Selâm vermedikçe namazdan çıkmak caiz değildir.

Ebû Hanîfe'ye göre bir rivayette vâcib, diğerinde sünnettir.

Bu hadîs, Peygamber'in namazdan çıkmak için selâma devam ettiğini iş'âr edicidir. Buna delâlet eden diğer hadîsler de çoktur. "Sallû kemö raeytuınûnî usalli" hadîsiyle ise, bu kat'î olarak sabittir

[142] Bu sözden Peygamber'in, kadınların mescidden çıkmalarına vakit bırakmak için biraz beklediği anlaşılıyor

[143] İbn Umer'in bu haberini İbn Ebî Şeybe ma'nâsıyle rivayet etmiştir.

[144] Bu hadîs, evvelce daha mufassal bir lâfızla Kitâbu's-Salât'm 46. babında geçmişti. Buhârî bunu Sahîh 'inin on yerden fazla yerlerinde tahrîc etmiştir. Burada Buhârî'nin bu hadîsten çıkarmak istediği hüküm, me'mûmun -duâ ve diğer şeylerle meşgul olarak-selâmını imâmın selâmından sonraya bırakmaması müstehâb olduğudur. İbn Umer'in haberini de bunun için rivayet etmiştir.

[145] Buhârîbu hadîsi Kitâbu's-Salât, "Evlerde mescidler..." unvanlı 46. bâbda, küçük İâfiz farkıyle ve ayrı tarîkten rivayet etmişti. Hadîsin buradaki başlığa dciîl olan yeri, son cümlesidir.

Namazdan çıkmak için kaç kerre selâm verilir? Bu selâmlar ikidir. Birçok hadîslerde bildirildiği üzere musallî bir kerre sağ tarafına yanağın akı görıinün-ceye kadar dönüp "es-Selâmu aleyküm ve rahmetullah", bir kerre de sol tarafına yine yanağın akı görününceye kadar dönüp "es-Selâmu aleykım ve rahmetullah" der. Namazdan çıkarken selâmın sünnet olan lâfzı işte budur. Peyganıber'in başka lâfız ile selâm verdiğini rivayet eden yoktur.

Mâlikîler imâma selâmı redd olmak üzere, muktedînin kıbleye yönelerek üçüncü bir selâm daha vermesini müstehâb görürler.

Buhân muktedînin üçüncü selâmı vermeksizin yalnız iki selâm İle yetineceğine delîl olmak üzere, bu Itbân ibn Mâlik hadîsini buraya getirmiştir. Buhârî, bilindiği üzere, mes'elede ayrı görüşler olduğu zaman başlığı kesin hüküm ver-miyecek bir ifâde ile yazıyor.

[146] Seleften bâzıları farz namazdan sonra tekbîr ile Allah'ı anmakla sesi yükseltmenin müstehâb olduğuna bu hadîsle istidlal etmişlerdir. Zîrâ İbn Abbâs, Peygamber zamanında yapılan bir şeyi haber veriyor ki, bu merfû' haber hükmündedir. Hâlbuki mezheb imamları tekbîr ve zikr ile ses yükseltmenin müstehâb olmadığında müttefiktirler. Yalnız müteahhırînden İbn Hazin bunu müstehâb görüyor. İmâm Şafiî, bu hadîsi Peygamber'in dâima yapmayıp bâzı kerreler sahâbîlerine zikrin keyfiyyetini öğretmek için cehren zikretmiş olduğuna hamledip, namazdan çıktıktan sonra imâmın da me'mûmun da gizlice zikretmelerini ve öğretme maksadı bulunursa, öğretmek için açıktan edilip sonra gizlenmesini tercîh etmiştir.

[147] Buhârî bunu Alî ibnu'I-Medînî'den; o da Sufyân ibn Uyeyne'den; o da Amr ibn Dînâr'dan olarak nakletmekle, bu Ebû Ma'bed hadîsinin sıhhatinde ta'n yapılamiyacağını, Ebû Ma'bed'in âdil bir râvî olduğunu, çünkü bunu Ahmed de Müsned'inde rivayet ettiğini... işaret etmiştir

[148] "Sizlerden sonraya kalanlar.."dan maksad, bu öğreteceğim zikri yapmayıp, derecelere nail olmakta geri kalanlar demektir

[149] En hayırlı olmakla vasıflanan ümmet, sadaka veren zenginlerle zikreden fakîr-lerin toplamı olmak daha uygundur. Bu hayriyyet, yalnız zikredici fakîrlere tahsîs edilirse, zikrin sadakadan mutlaka efdal olduğuna hükmetmek lâzım gelir ki, bu dâima böyle olmaz

[150] Bu istisna hükmünce, öğreteceğim zikirleri yapan zenginler, sizlerin aşağısında kalmamış olurlar demek gibidir. Bu takdîrce istisna edilen zenginler, şikâyet eden fakîrlere ya musâvî, ya onlardan efdal olmuş olurlar. Bundan da zikredici zenginlerin, zikredici fakirlerin -hiç değilse- aşağısında olmadıkları istidlal olunur.

Fakîrlere tesliyyet verici olan Peygamber'in bu öğretmesinden maksad, mutlaka zenginleri fakirlerin aşağısında bırakmak değil, mâlî kudretleriyle yetişe-miyecekleri sevâblara, en yüksek derecelere ve devamlı nİ'mete kolaylıkla yetişebilmelerinin yolunu göstermektir. Çünkü "Bu Allah'ın bir fadlıdır ki, onu kime dilerse ona verir" (el-Mâide: 54; eİ-Hadîd: 21; el-Cumua: 4).

"Allah'ın kiminizi kiminizden üstün kılmaya vesile yaptığı şeyleri temenni etmeyin...'1 (en-Nisâ: 31)âyetindeki nehiy ise, husulü mümkin olmayan şeyleri temenni hakkındadır

[151] Bu rivayete göre râvî Sumeyy başka türlü, ihtimâl ki on bir kerre tesbîh ve tahmîd ve tekbîr edeceğini anlamış. Ehlinden kendisine muhalif olan zât, tekbîrin otuz dört kerre olacağım söylemiş. Ebû Hureyre'den hadîsi alıp bu mes'elede hakem edinilen Ebû Salih, doğrusu otuz üç tesbîh, otuz üç tahmîd, otuz üç tekbîr olduğunu söylemiş. Fakat bu konuda birbirine muhalif rivayetler çoktur. Yalnız Aynî bunlardan on altısını tesbît etmiştir. Biz hulâsa olarak şunu diyebiliriz ki, bu zikirlerin adetleri hakkındaki rivayetler muhtelif olduğu gibi tertîb-leri arasında da ihtilâf vardır.

[152] Namazdan sonra bu zikri okumak müstehâb olduğu gibi, okunması müstehâb diğer zikirler de vardır. Muâviye bu zikri esasen biliyordu. Bildiği hâlde Mugî-re'ye yazıp sormasındaki maksadı bildiğini takvîye ve te'kîddir. Şayet unutulmuş bir parça varsa

bu suretle hatırlamak ve bunu herkese yaymaktır

[153] Bunlar hadîsin diğer tarîkleridir. Bunları Sirâc kendi Müsned'inde; diğerleri de kendi kitâblannda mevsûlen rivayet etmişlerdir

[154] Buhârî bu hadîsi Sahfh'inin onbirden fazla yerinde, ayrı ayrı mes'elelere delîl olmak üzere rivayet etmiştir. Buradaki rivayet Cenâiz Kitâbı'nda gelecek uzun hadîsin mukaddimesidir.

Âlimlerin bâzıları: "İmâmın, me'mûm olanlara arkasını dönmesi, imamlık hakkına müsteniddir. Binâenaleyh namaz bitince arkaya dönmenin sebebi zail olacağından, rnü'mir^lere karşı büyüklenmeyi kaldırmak için onlara yönelmesi lâzım gelir" demiştir. Bâzılarına göre de bu, cemâate katılmak isteyen hâriçteki kimsenin artık namazın bitmiş olduğunu istidlal etmesi için müstehâb kılınmıştır. Zîrâ imâmın yüzü selâmdan sonra da kıbleye dönük olsa, hâlâ namaz kılınıyor zanneder.

Bu hadîsin zahirine göre, imâm namazdan sonra zikrullah gibi bir sebeb-den dolayı otursa yüzünü cemâate dönecek. Hanefîlerin kavli budur. Şâfiîler ise, sağ tarafını cemâate, sol tarafını da mihraba döner, derler.

[155] Bu hadîslerde "Fulân ve fulân yıldızın batıp doğması ile üzerimize yağmur yağdı" demek, yağmurun yıldızın fiili olduğuna kaail olarak söyledikleri; için, ya şirk ma'nâsma küfürdür, yâhud da ni'meti nankörlük ma'nâsına küfürdür, ki, bu da verici ve mâni' olucu Allah olduğuna îmânları olup, nail oldukları nzıktan dolayı Allah'ı anmayı unutup, müşriklere benzeyerek yıldızlardan bahsedenler hakkında sâdık olur. Her iki ma'nâca da ilâhî ni'metleri yıldızlara isnâd etmek, dînen yasaktır. Çünkü birinci ma'nâya göre küfür sarihtir. İkinci ma'nâya göre çirkin bir hatâdır. Çünkü hem dîne aykırıdır, hem de kâfirlerin söyledikleri bir söze benzemektedir

[156] Buhârî bu hadîsi Mevâkıti's-Salât Kitâbı'nın "Yatsı namazının vakti gece yarı sına kadardır..." unvanlı 27. babında da tahrîc etmişti. Hadîsin buradaki başlığa delîl olan kısmı, "Namazı kıldırdığı zaman yüzünü bizlere döndürdü" fıkrasıdır

[157] İbn Umer'in bu fiilini İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir

[158] Buhârî farzı müteâkib nafileye kalkan kimsenin yer değiştirmesini emredici olup Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Beyhakî taraflarından rivayet edilen bu Ebû Hureyre hadîsi için; "Lâ yasıhhu = Sahîh olmaz" diyor. Çünkü bunda inkıta ve zaîflik vardır

[159] Buna göre cemâatin hepsi erkeklerden olursa, bu eğlenme müstehâb olmaz

[160] Bu zikredilen hadîs hakkında diğer bir tarîktir. Bunu ve diğerlerinden çoğunu Muhammed ibn Yahya ez-Zuhlî, ez-Zuhriyyât kitabında mevsulen rivayet etmiştir.

[161] İbn Vehb'in bu haberini Nesâî mevsûlen rivayet etti. Bu daha tafsîlıidır. Kadınlar selâm verdiklerinde hemen kalkarlar, Rasûlullah ile birlikte namaz kılmış olan erkekler duracakları kadar dururlar, Rasûlullah kalktığı vakit de erkekler kalkarlardı". Buna göre kalkıp çıkmaları için erkeklerin imâmı beklemelerinin sünnet olduğu da anlaşılıyor.

[162] Usmân ibn Umer'in hadîsini Buhârî, aynı kitabın gelecek olan "Kadınların Mes-cidlere çıkmaları..." unvanlı 81. babında nvâyet etti

[163] Yalnız bu sonuncu ta'lîk mevsûl değildir. Çünkü Hind, tâbiiyye'dir. Buraya ka-darkİ bütün ta'lîklerin hepsi diğer hadîsçiler tarafından mevsûlen rivayet edilmiştir. Sonuncusu da diğer tariklerde mevsûl olduğundan, sâdece şekil bakımından mevsûl değü, hakikatte o da mevsûldür

[164] Buhârî buradaki başlık ile, bundan Önce geçen "Selâmdan sonra biraz oturma.." hükmünün, hemen kalkmayı gerektiren bir ihtiyâç olmadığı vakte mahsûs olduğunu, hemen kalkmayı gerektiren bir ihtiyâç varsa, imâmın o beklemeyi terk edebileceğini hadîsteki Peygamber'in fiili ile istidlal edip, göstermek istemiştir (Aynî).

[165] Sahâbîler'in bundan ürküp korkmaları tabiî idi. Onlar Peygamber'de ne zaman böyle alışmadıkları bir fevkalâdelik görseler, acaba istenmeyen bir hâdise mi oldu diye, dâima korkarlardı.

[166] Bu, namaz içinde namaza âid olmayan bir şeyi düşünmekle namaza bozukluk arız olmadığını gösterir

[167] Buradaki alıkoymaktan maksad, altınları hatıra getirip de Allah'a yönelmekten meşgul etmek demektir. Peygamber "Öyle adamlar vardır ki, onları ne bir ticâret, ne bir alış veriş Allah zikretmekten, dosdoğru namaz kılmaktan, zekâti vermekten alıkoymaz... "(en-Nûr:37) âyetinin mantûkunca,hiçbir ticâret ve hiçbir dünyevî gailenin kendilerini Allah'ı anmaktan alıkoymayan büyükler zümresinin başı olduğu hâlde, bu düşünceye varması, ihtiyatının kemâlinden olmakla beraber, dünyâ metâimn,mal ve menfâatin insanları hakk yolundan azdırmaktaki acîb te'sîrini bi'1-fiil göstermek için de olduğu hâtıra gelir.

Buhârî bu hadîsi Zekât, İsti'zân Kitâbları'nda da rivayet etmiştir.

[168] Enes'in bu fiili, Müsedded'in el-Müsnedu'i-Kebtr'inde mevsûlen rivayet edilmiştir. Enes'in bu rivayetini te'yîd eden haberler çoktur. Bu cümleden olarak İbn Mâ-ce'nin sahîh sened ile rivayetine nazaran Abdullah ibn Amr: "Namazda Rasû-lullah'ın sağına da soluna da büküldüğünü görmüşümdür" dediği gibi, Alî ibn Ebî Tâlib de: "Namaz kılanın işi sağ cihette ise sağma, sol cihette ise soluna döner" demiştir

[169] Şeytâna hisse ayırmak, böyle bâtıl bir i'tikaad yüzünden vesveseye düşüp şeytânı sevindirmek ve onun masharası olmak demektir.

[170] Müslim'de Enes'ten diğer bir rivayet vardır: Bunda râvî Suddî, Enes'e: Namaz kıldığımda, namazdan nasıl çıkayım? Sağımdan mı, yoksa solumdan mı? diye sordum. Ben Rasûlullah'm ekseriya sağ taraftan çıktığını görürdüm dedi, diyor. Buhârî'nin ta'lîkina Müslim'in bu rivayeti munâfi' gibi görünüyorsa da ha-kîkatîe aralarında zıdlık yoktur. Çünkü Buhârî'nin rivayetinde söl cihete doğru bükülüp gitmenin men' olunduğuna dâir bir işaret yoktur. Yalnız sağ tarafı iltizâm edenlere ayıplaması vardır ki, bu ayıplama sağa dönmenin vücûbunu i'ti-kaada râci'dir. Nitekim hadîste İbn Mes'ûd bu içtihadı reddetmiştir.

N'evevî, İbn Mes'ûd ile Enes hadîsindeki Peygamber'in ençok sağa veya sola döndüğüne âid haberi şöyle te'lîf eder: "Her iki sahâbî de Peygamber'in hem sağa, hem sola doğru dönüp gittiğini çok görmüş olup, şu kadar ki, herbiri kendi i'tikaadına göre ekseriyetin hangi fiilde olduğunu haber vermiştir" der

[171] Bu, hadîsin lâfzı değildir. Fakat bu, musannif Buhârî'nin derin fıkhı anlayışı ve hadîsi -ma'nâsıyle zikretmeye cevaz vermesindendir. Açlık ve diğerleriyle kayıtlama, Müslim'in Câbir'den rivayet ettiği hadîsin bâzı tarîklerinde gelen sahâbî kavlinden alınmıştır

[172] Metinde de tasrîh edildiği üzere, bu hadîs Hayber'de söylenmiştir

[173] Bu hadîslerden çıkarılan hüküm, çiğ sarmısağı yemek haram değil, mekruhtur. Zâhiriyye âlimlerinden bâzısı sarmısağın harâmlığına kaail olmuştur. Kerâhati kokusundan dolayıdır. Zîrâ gerek mesciddeki cemâat, gerek mescid dışındaki hâzırlar kokusundan eziyet duyarlar.

Soğan, pırasa, turp gibi çirkin kokusu olan yeşillikler de sarmısak gibidir. Bu hadîslerden bu gibi çirkin kokulu şeylerle şaibeli yiyeceklerin çiğ olarak yenmesinde kerâhetolduğu gibi, bunları yiyenlerin koku gidinceye kadar mescide ve diğer topluluklara varmaktan nehyolundukları anlaşılıyor

[174] Metnin buraya kadar olan kısmı ayrı, bundan sonrası da ayrı bir hadîstir. Ancak senedleri bir olup, aynı mes'elede birbirini tamamladıkları için Buhârî ikisini bir yere toplamıştır. Hattâ şârih İbn Hâcer Askalânî, birinci kısmın Hayber'de, ikinci kısmın hicretin başlangıcında vâki' hadîsler olduğunu tasrîh ederek, aralarında en az altı senelik bir zaman fasılası bulunduğunu haber veriyor.

[175] Munâcât, bir kimseye fısıldamak ma'nâsmadır. Allah'a niyâzâ munâcât denmesi, gizleme cihetiyle olduğuna binâendir.

Buradaki munâcât, hâzırların muttali' olamayacakları veçhile, meleklerle tekellüm ma'nâsmadır.

[176] Hadîsin bâb başlığına şâhid olan yeri "Peygamber o kabrin yanında sahâbîleri-ne imâm oldu, sahâbîleri de o kabrin arkasında saff bağladılar" fıkrasıchr. Bu hadîs Kitâbu'l-Cenâiz rivayetlerine dâhil olmak lâzım gelirken, Buhârî'nin bunu burada açtığı bâbda zikretmesindeki hikmet, kıssanın cereyan ettiği zamanda henüz baliğ olmamış bulunan İbn Abbâs'ın o cenaze namazında ve o cemâatte hâzır olmasıdır. Bu hadîsi burada rivayet etmekte çocukların cemâatte hâzır ve safflara dâhil olabileceklerini anlatmak istemiştir.

[177] Bulûğ ve ihtilâm, cumua yıkanmasının şartı olunca, cumua namazı da diğer namazlar da bulûğdan evvel vâcib olmamış olur. Cumhurun kavli budur. Zâten Buhârî de Kitâbu'l-Cumua hadîslerinden olan bu hadîsi, bundan evvel ve sonraki iki hadîsle birlikte buradaki bâbda dercetmesi, bunu anlatmak içindir. Bununla beraber gusül için değilse de, abdest ve namaz ile mükellefiyetin çocuklara da daha evvel, yânî on yaşında başladığını ileri sürenler vardır. Delilleri Ebû Davud'un Sw«e/f inde rivayet edilen iki rrierfû' hadîstir

[178] Buhârî bu hadîsi Kitâbu'I-Vudû', "Abdest almakta hafifletme yapma" unvanlı 5. babında da rivayet etmişti. Burada hadîsin bâb başlığına delîi olan kısımları, İbn Abbâs'ın çocuk olduğu hâlde abdest alıp, Peygamber'in yanında namaza durması... fıkralarıdır

[179] Bu hadîs, Kitâbu's-Salât, "Hasır üzerinde namaz..» unvanlı 20. bâbda da geçmişti Buradaki başlığa delîl olan yeri "Yetîm benimle beraber... saff olduk fikrasidir. Çünkü yetîm sözü, küçük çocuğa delâlet etmektedir.

[180] Buhârî bunu Kitâbu'1-Üm, "Küçüğün hadîs işitmesi ne zaman sahîh olur?" unvanlı 18 bâbda da ayrı tarîkden rivayet etmişti. Burada çocuğun cemaatte ve safHarında, hâzır olması fıkrası, başlığa şâhid ve delîl olan kısmıdır.

[181] Buhârî bu hadîsi Kitâbu Mevâkiti's-Salât, "Yatsı namazının fazileti" unvanlı 24. babında da ayrı tarîkten rivayet etmişti.

Hadîsin buradaki başlığa delîl olan kısmı açıktır: Kadınlar ve çocukların mescidde,, cemâatte hâzır bulunmaları fıkrası, hadîsin burada getirilmesine sebebdir.

[182] Bu hadîs, Bayramlar ve İ'tisâm Kitâbları'nda da gelecektir.

Kendine mâlik oiup, kendini oyuna kaptırmayacak yaşa gelen çocuğun bayram ve diğer ibâdet toplantı yerlerinde hâzır olmasının meşru' olduğu bu hadîsten de anlaşılıyor. Keza buna göre kadınlar bayram namazgahında hâzır bulundukları takdirde, imâmın onlara va'z ve tezkîrde bulunması ve sadakayı emretmesi ve bayram namazının sahrada kılınması ve bayram hutbesinin namazdan sonra okunması gibi hususlar da bundan sabit oluyor.

[183] İslâm'ın yayılma başlangıcı olan o târihlerde böyle olması pek tabiîdir. Çünkü diğer dînlerde yatsı namazı olmadığı gibi, müslümânhk Medine'nin de hâricinde yayılmamıştı. Vakıa Mekke'de bâzı müslümânlar vardı. Fakat onlar gizlice kıldıkları için, cemâatle namaz yalnız Medine'ye mahsûs idi.

Bu hadîsin buradaki bâb başlığına şâhid olan fıkrası, "Kadınlar ve çocuklar uyukladılar" kısmıdır

[184] Bu hadîse göre kâd.nlann cemâat namazına çıkacakları ve aym zamanda namaz ,için de olsa dışarı ç.kabilmeleri kocasının yâhud velîsinin iznine bağlı olduğu snicişıiır.

[185] Hadîsin bâb başlığı ile münâsebeti gayet açıktır.

[186] Bu hadîste, kadınların namazı cemâatle edâ etmek için mescide çıkmaları, bâb başlığına delildir

[187] Buhârî bu hadîsi, Kitâbu'I-Ezân, "Çocuk ağlaması sırasında namazı hafîf kıldıran kimse" unvanlı.65. bâbda da rivayet etmişti. Bu hadîs iie çocukların mescide girdirilmelerin.de be's olmadığı, kadınların erkek şaftlarının arkasında cemâate katılmaları caiz olduğu istidlal olunur.

[188] Bu hadîse göre, kadınların camilere gitmeleri, çarşı ve pazarlarda gezinebilme-leri için her türlü fitneden emîn olunmasının şart kılındığı muhakkaktır

[189] Abdurrahmân kızı Anıre'nin İsrâîl oğullan kadınlarının bu men' olunmaları hususundaki bilgiyi Âişe'den, yâhud başkasından aldığı zahir oluyor.

Bu 81. bâb altında yazılan hadîslerin delâlet ettikleri hususlar sırasıyle kısaca şunlardır:

a. Âişe hadîsinden, geri bırakılan yatsı namazını bekleyen cemâat arasında kadınların ve çocukların bulunduğu;

b. îbn Umer hadîsinden, kadınların mescidlere ve dışarıya gitmelerine izin verilmesi gerektiği;

c. Âişe ve Ümmü Seleme hadîslerinden, Peygamber zamanında gece ile gündüz farkı gözetilmeksizin, kadınların cemâatlere, toplantılara devam edip, geri safflarda durdukları bilinmiş oluyor

[190] Hadîsten ve İbn Şihâb'ın bu sözünden Peygamber'in; kadınların mescidden serbestçe çıkmalarına vakit bırakmak için beklediği anlaşılmıştır.

Bu hadîsten; kadınların mescidlere çıkabilecekleri ve erkeklere karışmakst-zın namazı müteâkib hemen mescidi terkedip evlerine dönmeleri; onlar çıkıncaya kadar imâmın namaz kıldığı yeri terketmemesi hususları da sabit olmaktadır.

[191] Hadîste zikredilen bu yetîm çocuk, Peygamber'in azadlısı Ebû Dumeyre'nin oğlu Dumeyre idi.

Bu hadîs, nafile namazı için de cemâat teşkilinin cevazına delîldir. Hanefî-ler'e göre terâvihden mâada tedâî yânî birbirini da'vet suretiyle nafile kılmak mekruhtur. Çağırma olmaksızın nafile kılacak iki kimse, tesadüfi olarak birbirine iktidâ edebilirler.

Keza bu hadîsten, çocukların da erkeklerle beraber bir saffta durabilecekleri; kadınların ayrı saffta olmaları gerekeceği, cemâatin arkasında kadınların tek başına iktidâ etmelerinde be's olmadığı istidlal ediliyor.

[192] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu açıktır. 189. haşiyede geçen açıklama ve görüşler, buraya da aynen uygundur.

[193] Bu hadîste zaman ve mekân kaydı yoktur. Bu mutlaklığa göre, gece olsun, gündüz olsun; gerek mescide ve gerek diğer bir yere gitmek istediklerinde kendilerine izin vermek lâzım geleceği anlaşılırsa da, mutlak'tn mukayyed'e hamli lâzım gelir kaaidesine binâen, diledikleri gibi ipleri salıverilmiş olmayacakları anlaşılır. Bu hadîsin gerektirdiği hüküm, kadının -velev namaz için olsun-dışarı çıkabilmesi, kocasının veya velîsinin iznine bağlı olmasıdır.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

17- EBVÂBU SUCÛDİ'L-KUR'ÂN

(Kur'ân 'ın Secde Edilecek Yerlerine Âid Bâblar) [1]

1-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Mekke'de iken Ve'n-Necmi Sûresi'm okudu da bunun sonunda secde yaptı. O'nunla beraber olanlar da, bir ihtiyar müstesna (mü'min ve müşrik) hep secdeye vardılar. O ihtiyar kimse de bir avuç çakıl veya toprak alıp alnına götürdü ve: Bu kadarı bana yeter, dedi. İşte o kimse ki, ben onu bundan sonra (Bedr'de) kâfir olarak öldürülmüş gördüm [2].

1- Es-Secde, Yani “Elîf Lâm Mîm. Tenzîlu'1-Kitâb” Süresinin Secdesi Babı

2-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) cumua günü sabah namazında Elîf Lâm Mîm. Tenzîlul-kitâbi lâ reybefîhî min RabbVl-Âlemîn, yânî es-Secde Sûresi ile Hel-etâ ale'l-insâni... Sûresini okur idi[3],

2- Sad Süresi'ndeki Secde Babı

3-.......İbn Abbâs (R): Sâd Sûresi'ndeki secde, kat'iyetle emredilmiş secdelerden değildir. Hâlbuki ben Peygamber(S)'i, bu sûrede secde ederken görmüşümdür, dedi [4].

3- Ve'n-Necmi Süresi'ndeki Secde Babı

Bu sûredeki secdeyi İbn Abbâs, Peygamber(S)'den olmak üzere söyledi [5].

4-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Ve'n-Necmi Sûresi'ni okudu da bitiminde secde etti. Oradaki topluluktan hiçbir ferd kalmayıp, muhakkak secde etti. O topluluktan bir kimse de bir avuç çakıl veya toprak aldı da onu yüzüne doğru yükseltti ve: Bu kadarı bana yeter, dedi. Yemîn olsun, ben o kimseyi sonra kâfir olarak öldürülmüş görmüşümdür [6].

4- Müşrik Kişi Pis ve Onun İçin Abdest Almak (Bahis Konusu) Olmadığı Halde, Müslümanların Müşriklerle Beraber Secde Etmeleri Babı[7]

Ve İbn Umer (R) abdestli olarak secde eder idi [8].

5-.......Bize Eyyûb, tkrime'den; o da îbn Abriâs(R)'tan tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Peygamber (S), Ve'n-Necmi Sûresi'ni okumakla secde etti. Ve Peygamberce beraber müslümânlar da, müşrikler de, cinn de, ins de secde etti. (Buhârî dedi ki:) Ve bu hadîsi İbrâhîm ibnu Tahmân da Eyyûb'dan rivayet etmiştir [9].

5- Es-secde Süresi'ni Okuyup da Secde Etmeyen Kimse Babı [10]

6-.......Atâ, îbnû Kuseyt'a şöyle haber vermiştir: Kendisi Zeyd ibn Sâbit'e, en-Necm Sûresi'nin sonundaki sucûddan sormuş. Zeyd de Peygamber'in huzurunda Ve'n-Necmi Sûresi'ni okuduğunu ve Pey-gamber'in bu sûrede secde etmediğini söylemiştir.

7-.......Zeyd ibn Sabit (R): Ben Peygamber'in huzurunda Ve'n-Necmi Sûresi'ni okudum, fakat Peygamber (S) bu sûre(nin bitimin)de secde etmedi, demiştir [11].

6- "İzâ's-semâu inşakkat" Süresindeki Secde Babı

8-.......Ebû Seleme (R) şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre(R)'nin, İzâ 's-semâu inşakkat sûresini okuyup secde ettiğini gördüm. Yâ Ebâ Hureyre, ben seni secde ederken görmedim mi? dedim. Ebû Hurey-re: Ben Peygamber(S)'i bu (sûrede) secde ederken görmeyeydim, secde etmezdim, dedi [12].

7- Okuyucunun Secde Etmesine Tabi' Olarak Secde Eden Kimse Babı

Ibn Mes'ûd da henüz çocuk olduğu hâlde, huzurunda secde âyetini okuyan Temîm ibn Hazlem'e; Haydi, secdeye sen başla, çünkü bu secdede imamımız sensin, demiştir [13].

9-.......İbnUmer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), içinde secde âyeti bulunan sûreyi bize karşı okur ve secde ederdi. Biz de (O'na uyarak) secde ederdik. O kadar (kalabalık ve sıkışık bir hâlde secde ederdik) ki, bâzılarımız alnını koyacak yer bulamazdı [14].

8- İmam Secde Âyetini Okuduğu Zaman (Yer Darlığı ve Secde Edenlerin Çokluğundan Dolayı Secdede) İnsanların Kalabalık Edip Sıkışmaları Babı

10-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) biz yanında olduğumuz hâlde secde âyetini okur ve secde eder, biz de O'-nunla beraber secde ederdik. Öyle ki bâzımız (yer darlığı ve çokluğumuzdan dolayı) alnı için üzerine koyup da secde edeceği bir yer bulamayacak kadar kalabalık edip sıkışırdık [15].

9- "Aziz ve Celik Olan Allah Tilavet Secdesini Vacib Kılmamıştır" Re'yinde (Görüşünde) Bulunan Kimse Babı [16]

Ve İmrân ibn Husayn'a: Bir kimse secdeyi dinlemek için oturmamış olduğu (yânî dinleyici olmadığı) hâlde

secdeyi işitirse (nasıl yapacak)? diye soruldu. îmrân:

Şayet o sûreyi dinlemek için oturmuş olaydı, ne düşünüyordun ki! dedi. (Buhârî dedi ki) İmrân bu sözü ile, dinlemek için oturan kimse üzerine secde etmeyi vâcib görmüyor gibidir [17].

Ve Selmân Fârisî: Biz bunu dinlemek maksadıyle gitmedik (binâenaleyh secde etmeyiz), demiştir [18].

Ve Usmân ibn Affân: Secde etmek ancak secde âyetini dinlemekte olana (yânî dinlemeyi kasdedip, ona kulak tutan kimseye) lâzım gelir, demiştir [19],

Ve İbn Şihâb ez-Zuhrî şöyle demiştir:

İnsan ancak temiz olması hâlinde secde eder. Eğer sen hazarda (yânî mukîm) iken secde edecek olursan,

kıbleye yönelir secde edersin. Eğer seferde binek üzerinde olursan secde sırasında kıbleye yönelmek

senin üzerine borç değil, yüzünün bulunduğu cihete (îmâ ile) secde edebilirsin [20].

Ve Sâib ibn Yezîd (82); kıssa anlatıcının okuduğu secde âyetinde secde etmez idi [21].

11-.......Bize Hişâm ibnu Yûsuf haber verdi. Onlara da. İbnu Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana Ebû Bekr ibnu Ebî Mıiı^y-ke, Usmân ibnu Abdirrahmân'dan; o da Rabîa ibnu Abdillah el-Hüdeyr et-Teymî'den olmak üzere

haber verdi. -Ebû Bekr ibnu Ebî Muleyke: Rabîa insanların en hayırlılanndandır, demiştir.- Yânî bana Ebû Bekr, Usmân'dan; o da Rabîa'dan; Rabîa'nın Umer ibnu'l-Hattâb'ın meclisinde hazır bulunmuş olduğunun kıssasından olmak üzere haber verdi ki, Umer (R), bir cumua günü minber üzerinde en-NahI Sûresi'ni okumuş, nihayet secde âyetine geldiği zaman minberden inip secde etmiş; insanlar da onunla beraber secde etmişler. Ertesi cumua olduğu zaman Umer, o sûreyi yine okumuş, nihayet secde âyetine geldiği zaman: Ey insanlar, biz sucuda uğrayıp geçiyoruz. Binâenaleyh her kim secde ederse, muhakkak sünnete icabet etmiş; doğru yapmıştır. Her kim de secde etmezse, ona da günâh,yoktur, demiştir [22]. Ve Umer (R), kendisi de secde etmemiştir.

Ve Nâfî\ İbn Umer'den olmak üzere bu rivayette şunu ziyâde etmiştir: Şübhesiz Allah Taâlâ (tilâvette) secde etmeyi farz kılmadı; istemekliğimiz müstesnadır [23].

10- Namaz İçinde Secde Âyetini Okuyup da, O Secde Âyeti Sebebiyle Hemen Secde Eden Kimse Babı

12-.......Ebû Râfi' Nufey' şöyle demiştir: Ben Ebû Hurfcyre'nin ardında yatsı namazını kıldım. Ebû Hureyrei/sö's-.yemâi/ inşûkr kat sûresini okudu da, secde yerinde secde etti. Ben: Bu secde ne oluyor? diye sordum. O da: Ben Ebû'l-Kaasım(S)'ın arkasında bu secdeyi yaptım. Binâenaleyh O'na kavuşuncaya kadar ben bu secde yerinde hep yapıp duracağım, dedi [24].

11- Kalabalık ve Sıkışıklıktan Dolayı Secde Etmek İçin Bir Yer Bulamayan Kimse Babı [25]

13-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), içinde secde âyeti bulunan sûreyi okur, secde ederdi. Biz de O'na uyarak secde ederdik. Hattâ bâzımız alnım koymak için bir yer bulamıyordu [26].

[1] el-Müstemlî nüshasında bu şekilde gelmiştir. Diğerlerinin rivayetlerinde "Bâbu mâ câe fî sucûdi'l-Kur'ân ve sünnetihâ (el-Asîlî'de: Ve sünnetihî) - Kur'ân'ın secdeleri ve tilâvet secdesinin sünnetliği hakkında gelen hadîsler babı" şeklindedir. Ebû Zerr nüshasında Besmele düşmüştür.

Kur'ân-ı Kerîm'in ondört veya onbeş yerinde okuyanın da, dinleyenin de secde etmesi gereken Secde âyetleri vardır. Elimizdeki basılı Mushaf'larda bunların yalnız ondördü işaretlenmiştir. Bu secde yerleri, sırasıyla şunlardır:

1. el-A'râf: 206 8. el-Furkaan: 60 12. Fussilet:37

2. er-Ra'd:I5 9. en-Neml:25 (-26; Mâlik 13. en-Necm:62

3. en-Nahl:49-50 ve Şafiî'ye göre) 14. el-İnşikaak:21

4. el-îsrâ:107 10. es-Secde:15 15. el-Alâk:19

5. Meryem:58 II. Sâd: 24 (Burada secde etmek

6. el-Hacc:18, 77 Mâlik ve Şafiî'ye göredir.

Hanefî'ye göre burada secde yoktur.)

Bu secde âyetlerinin sayısını onbeşten on'a kadar indiren görüşler de vardır. İbnu Ebî Şeybe'nin İbnu Mes'ûd'dan rivayetine göre, Azâimu Sucûd, yânî vazgeçilmeyecek olan secdeler Benû İsrâîl, el-İsrâ, Ve'n-Necm, el-lnşikaak ve İkra' bi's-mi Rabbike olmak üzere beştir. Yine İbnu Ebî Şeybe'nin Alî'den rivayetine göre Azâimu Sucûd, Elîf Lâm Tenzil, Hâ Mîm, Ve'n-Necmi, îkra' bi's-mi Rabbike olmak üzere dörttür. Azâimu Sucûd üçtür diyen de vardır.

Tilâvet secdesinin sebebi, okuma, işitme ve iktidâdır. Binâenaleyh okuyan secde edeceği gibi, işiten de secde eder. Cemâat içinde olup işitmeyen de, imâma uyarak secde eder. Hanefîler'e göre tilâvet secdesi okuyana, kasıdlı kasıdsız işitene vâcibdir. Çünkü Hakk Taâlâ şöyle buyurur:

a. " jjâilj M oijüı \j& tsş ıiij a>Uj/5l (4İLİÎ = Onlara ne oluyor ki îmân etmiyorlar, karşılarında Kur 'ân okunduğu vakitte secde etmiyorlar * '(el-fnşikaak:20-21);

b. "tj-i^tj Âı ı_.İLJj= Artık Allah'a secde edip ibâdet etfım'z"(el-Hacc:77);

c. " u^ij i>-ij = Secde edip Allah'a yakınlık peyda «_/*'{el-Alâk:i9). Son iki âyetteki emirler vucûb için olduğu gibi, ilkinde de Kur'ân'ı işitip

secde etmeyenler, Allah tarafından kötüleniyor.Zemm ve kötüleme ise ancak vacibin terkine terettüb eder.

Şafiî'ye göre tilâvet secdesi müekked sünnettir. Bir rivayete göre Mâlik, İmâm Ahmed, İsjıâk, Evzâî, Dâvûd Zahirî de sünnettir demişlerdir.

[2] Müellif Buhârî niçin Ve'n-Necmi ile başladı? dersen; çünkü bu, içinde secde bulunup ilk indirilen sûredir diye cevâb veririm. Nitekim Buhârî'deki tsrâîl rivayetinde böyle sabittir. îkra' Sûresi ilk indirilen sûre olduğunda icmâ' vardır diye i'tirâz edilirse, İkra'dan ilk nazil olan baş tarafıdır. Onun geri tarafı Ebû Cehl'in Peygamber'i namazdan nehyetmesi hakkındaki hadîs delâleti ile daha sonra nazil olmuştur diye cevâb verilir. Müellif bu hadîsi yine burada, Peygam-ber'in Bi'seti'nde, Mağâzî'de ve Tefsîr'de getirmiştir (Kastallânî).

[3] Bu hadîste secde tasrîh edilmedi. Fakat Taberânî'nin el-Mu'cemu's-Sagtr'indeki Alî hadîsinde t« tasrîh vardır. Alî (R): Peygamber (S) sabah namazında Tenzîl es-Secde Sûresi'nde secde etti, demiştir (Kastallânî).

tbnu Battal: Âlimler, es-Secde Sûresi'nde secde etmek üzerine ittifak etmişler, ancak bu sûre ile kılman namaz içindeki secde hususunda ihtilâf eylemişlerdir, demiştir (İbn Hacer).

Bu hadîs, Cumua Kitâbi'nda da geçmiş ve gerekli açıklamalar orada verilmişti.

[4] Hadîs metninde geçen azâim, azîmet'in cem'idir. el-Azm, ve'l-Azîm, ve'1-Azîme bir nesneyi işlemeğe kat'î kalb bağlamakla kasd ve teveccüh kılmak ma'nâsma-dır. Bir kavle göre bir işte ciddi sa'y ve ihtimam eylemek ma'nâsınadır...

el-Azâim, azîme'nin cem'idir,... ve Allah Taâlâ'nm kullarına emr ve îcâb eylediği farzlardan ibarettir (Kaamûs Ter.).

Azîme, aslında bir şeye gönül bağlamak ma'nâsma konulmuş iken, sonra Allah'ın emir ve îcâb eylediği farzlarda kullanılmıştır.

Sâd Sûresi'ndeki secdenin subûtu hakkında pek ihtilâf yoktur. Yalnız İhtilâf, bu 'secdenin azîmetli secdelerden, yânî kat'îyetle emredilmiş ve farz kılınmış secdelerden olup olmadığındadır.

imâm Şafiî, îbn Abbâs'm metindeki "Sâd, azîmetli secdelerden değildir.." sözüyle hüccet getirerek: "Sâd secdesi vâcib değildir. Bu bir şükür secdesidir. Namaz hâricinde müstehâb olarak secde edilir; namazda haramdır" demiştir.

Ebû Hanîfe ile ashabı ise İbn Abbâs'ın mücerred içtihadını ifâde eden bu rivayetle amel etmeyip, Buhârî'nin Sâd Sûresi'nin tefsîrindeki nassa dayanan ve Peygamber'in fiilini bildiren rivayetlerini tercîh etmişlerdir

[5] İbn Abbâs'ın bu hadîsi, bundan sonra gelecek olan bâbda mevsûlen sevk edilmiştir (4. Bâb'ın 5 rakamlı hadîsi).

[6] Bu hadîs de, küçük lâfız farkıyle, bâbların baş tarafında geçmişti.

[7] Buhârî'nin tilâvet secdesi için abdest almanın şart olmayacağına, müşriklerin abdestsiz olarak secde etmeleri ve Peygamber'in onları bundan nehy etmemesiyle istidlal eylemesi, bu secde için abdestin şart olması cevazından dolayı müş-killikten hâlî olmaz. Lâkin Peygamber onları bundan nehyetmedi. Çünkü onlar inatçılar ve itaatsizlerdi. Onlara abdest almakla emretseydi, bu onlara te'sîr etmeyecekti. Yoksa sucûdun abdestsiz caiz olacağından değil (Şâh Veliyyullah, Şerhu TerScimi Sahîhi'l-Buhârî, s. 93).

[8] Asîlî rivayetinde böyle "gayr" lâfzının hazfi iledir. Ekseriyetin rivayetlerinde ise "t^'i j- > ^-. = İbn Umer abdestsiz olarak secde ederdi" şeklindedir.

Birincisi sahâbînin hâline en lâyık olandır, İbn Ebî Şeybe, Ubeydu'bnu'l-Hasen tarîkinden; o da kendisi gibi olduğunu söylediği bir adamdan; o da Saîd ibn Cu-' ! beyr'den rivayet etti ki, İbn Cubeyr: îbn Umer binek devesinden İner, su döker, sonra binerdi ve secdeyi okur, abdest almiyarak secde ederdi, demiştir (İbn Hacer).

[9] Bu hadîste müşriklerin müslümânlarla beraber secde etmelerine âid bilgiler, inşâattan Tefsir Kitâbi'ndaki rivayette gelecektir.

[10] Buhârî bu başlıkla, alt taraftaki hadîsleri, Kur'ân'ın el-Mufassal bölümünde su-cûd yoktur yâhud husûsiyle en-Necm Sûresi 'nde secde yoktur diye hüccet yapanlara karşı reddi işaret ediyor. Çünkü bu halette o sûrede sucûdu terketmek, mutlak olarak terkedildiğine delâlet etmez. Zîrâ bu terkteki sebeb, o anda ya abdestsiz bulunması, yâhud vaktin kerahet vakti olması yâhud o zaman cevazı beyân İçin terketmiş olması ihtimâlleri olabilir. Bu sonuncu İhtimâl, ihtimâllerin en râcih olanıdır. Şafiî de buna cezm etmiştir. Çünkü şayet vâcib olmuş olaydı, bundan sonra elbette ona secde etmesini emreylerdi (îbn Hacer).

[11] Bundan evvel geçen îbn Mes'ûd ve ibn Abbâs hadîslerinde Peygamber'in bu sûrede secde ettiği sabit olmuştu. Burada ise Zeyd ibn Sabit, Peygamber'in secde etmediğini söylüyor. Bu ifâde, bundan Önceki haşiyede işaret edilen ihtimâllerden biri veya bâzısından dolayı secde edilmediğini gösterir.

[12] Bed'u'1-Ezân Kitâbı'nda geçen rivayet ile buradaki 6. babın 8. hadîsindeki rivayet, daha tafsîlli olarak şöyledir:

Râvîlerden Nufey1 es-Sâiğ dedi ki: Bir defa Ebû Hureyre'nin ardında yatsı namazı kıldım. İzâ 's-semâu inşakkat Sûresi'ni okuyup secde yerinde secde etti. Bu nedir? diye sordum. O da: Ebû'I-Kaasım (S)'ın ardında ben de bu secdeyi yaptım. Binâenaleyh O'na kavuşuncaya kadar bu secdeyi hep yapıp duracağım, cevâbını verd

Secde yeri bir kavle göre: Ve karşılarında kur'ân okunduğu zaman secde etmiyorlar"(el-lnşikaak:21) âyeti, diğer kavle göre de sûrenin sonudur.

Ebû Seleme'nin ve Nufey' es-Sâiğ'in, Ebû Hureyre'ye secde etmesinin sebebini sormaları, Kur'ân'ın Mufassal bölümünde secde olmadığına dâir şayi' olmuş bulunan zaîf rivayettir. Hâlbuki Ubeyy ile İbn Abbâs'ın mevkuf veya mür-sel olan o hadîslerine karşı, Ebû Hureyre'nin bu sahîh rivayetleri kuvvetli hüccettir.

Ebû Hureyre'nin yedinci hicret senesinde îmân etmiş olduğundan, İslâmı müteahhir olduğu hâlde, Peygamber'in bu sûrede secde etmesini haber vermesi, Medîne'ye gelmesinden sonra secde etmediği hakkındaki rivayeti çürütür. Zîrâ kaaideten müsbit olan delil, nâfîye karşı hüccetlikte öne geçirilir.

Bu hadîste İmâm Mâlik aleyhine iki hüccet vardır: İmâm Mâlik hem farzda secde âyeti okunduğu zaman -meşhur kavline göre- secdeyi mekruh görür, hem de el-Inşikaak Süresi'nde secdenin varlığına kaail değildir.

Hanefi'ler, Şâfiîler, Hanbelîler bu sûrede secde olduğuna kaaii olmuşlardır.

Nafile namazlarda secde âyeti okumanın cevazında ise, imamlar arasında f yoktur.

[13] Yânî secde bize senin cihetinden taalluk ettiği için, sen bizim imamımız ve met-bûumuzsun demektir. İbri Mes'ûd'un Temîm ibn Hazlem ile olan bu kıssasını Saîd ibn Mansûr, es-Sünen'inde; İbn Ebî Şeybe el-Musannafmda ve Beyhakî es-Sünen'inde mevsûl olarak rivayet etmişlerdir.

Buhârî, İbn Mes'ûd'un bu rivayetini, tilâvet secdesinde muste'mi' (-dinleyici)in okuyucuya tâbi' olacağı mes'elesini te'yîd maksadıyle getirmiştir. Nitekim bâb altındaki hadîs de bu mes'elenin umûmî bir delili olmaktadır. Beyhakî de, Atâ ibn Yesâr'dan şu sözleri rivayet etmiştir: Atâ şöyle demiştir: Bana baliğ oldu ki, biri Peygamber'in huzurunda Kur'ân'dan bir secde âyeti okudu. Okuyan secde etti; Peygamber de ona uyarak secde etti. Sonra bir diğeri de böyle bir âyet okuduktan.sonra secde etmedi de, Peygamber'in secde etmesini bekledi. Beklemesi uzayınca: Yâ Rasûlallah, ben secde âyeti okudum, secde etmedin, demiş. Peygamber cevaben: "iÜ-Uj^-öj^-jI» ÜÏüi cji — //nâmımız sensin, secde edeydin, bizde seninle beraber secde ederdik" buyurmuştur. Aynî burada şöyle diyor: Rasûlullah'm ve Ibn Mes'ûd'un secde etmeyi okuyucunun sucûduna ta'lîk etmeleri "Sen secde et ki, biz de edelim" ma'nâsı-nadır, yoksa ' 'Secde etmezsen, biz de etmeyiz" demek değildir. Zîrâ secde, okuyucuya âid olduğu gibi, işitene de âiddir. Tilâvet eden secde etmediği takdirde sâmi'den sakıt olmaz. Bu, ashabımız Hanefî fakîhlerinin mezhebidir. Mâlikîler ise, sâmi'a secde terettüb etmez de müste'mi'a eder derler. Hanbelîler'e gelince, onlar: "Okuyan secde etmedikçe müstemi' secde etmez" derler.

[14] Peygamber'in bu fiili " jg-" ile anlatıldığı için, bunun devamlı olduğu anlaşılır

[15] Müslim yine İbn Umer'in bu hadîsini, başka bir tarikten söyle rivayet etmiştir:

= öyle olurdu ki, Rasûlullah (S) Kur'ân okuyup yanında sıkışık bulunduğumuz vakitte de bize secde ettirirdi. O kadar ki, bâzılarımız secde edecek yer bulamazdı; bu da namaz hâricinde olurdu".

Bu rivayet " UJJ = Rubbemâ" lâfzı İle başlamıştır. Bu lâfız hem "nâdİ-ren", hem de "çok kerre" ma'nâsına zıdd ma'nâlı kelimelerdendir. Burada çokluğa delâlet ettiği Buhârî'nin " otf = Kâne" rivayeti üstünlük kazanıyor. Müslim'in rivayetinden, burada kasdedilen izdihâmh secdenin namaz içinde vâki' bir secde olmadığı da anlaşılmaktadır

[16] Bu bâb altında gelecek olan hadîs ile daha önce geçen Zeyd ibn Sabit hadîsinden dolayı bu görüşte bulunuyorlar. Onlara göre el-İnşikaak: 20-21. âyeti ile, " iji^ij iıi ijül.ıi = Artık Allah'a secde edip, ibâdet eyleyiniz "(en-Necm:62); " v.^'j J*^*ij = Secdeet ve Allah'a yakınlık peyda et" (eI-A'Iâk:I9) âyetleri vucûba değil, nedbe yâhud namazdaki secdeye hamledilmiştir. Yâhud farz namazda vu-cûb, tilâvet secdesinde nedbe hamledilmiştir.

[17] Imrân'm bu sözünü İbn Ebî Şeybe, sahih bir isnâd ile mevsûl olarak rivayet :.. etmiştir. Dinleyiciye vâcib kılmayınca, tesadüfen işitene vâcib kılmaması evleviyettedir.

[18] Selmân'ın bu haberini Abdurrazzâk, Ebû Abdirrahmân es-Sulemîtarîkıyle mev-sûlen rivayet etmiştir. O şöyle demiştir: Selmân, oturmuş Kur'ân okumakta olan bir topluluğun yanına uğradı. Onlar secde âyetini okuyup secde ettiler. İmrân'a da secde etmesi söylendi. Bunun üzerine İmrân: Biz onu işitmek için gelmedik ki, demiştir.

[19] Usmân'ın bu haberini bu ma'nâ İle Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etmiştir. Sami' ile müste'mi' arasındaki fark şudur: Müste'mİ', işitmeyi kasdedip ona kulak tutan kimsedir. Sami' ise, kasdetmeksizin; tesadüfen işilen kimsedir.

[20] İbn Şihâb'm bu haberini Abdullah ibn Vehb, Yûnus'tan olmak üzere mevsûlen rivayet etmiştir.

işte bâb başlığına delîl olan yer, burasıdır. Çünkü vâcib olan secde, emniyet hâlinde binek üzerinde edâ edilmez

[21] Sâib ibn Yezîd (R) Medîne'de en son vefat eden sahâbîdir. Hicrî 82 yılında vefat etmiştir.

Kaass, kıssalar, haberler ve va'zlar okuyan hikayeci demektir. Kur'ân okumayı kasdetmeksizin naklettiği haberler, va'zlar ve kıssalar arasında tilâvet secdesi olan âyeti okuduğu sırada... demektir.

[22] Umer'itı bu sözü, tilâvet secdesinin vâcib olmayacağında zahirdir. Çünkü muhtar olarak fiili terkedenden günâhın kalkması, bunun vâcib olmadığına delâlet eder. Umer bunu bir sahabe topluluğu önünde söylediği hâlde, hiçbir kimse tarafından redd olunmadığından dolayı, sükûtî bir icmâ' olmaktadır

[23] İsmâîlî ile Beyhakî ve diğerleri bunu böylece rivayet etmişlerdir (İbn Hacer).

[24] Bu hadîse âid açıklamalar, aynı kitabın 6. bâbındaki 8. hadîsin haşiyesinde verilmişti.

[25] Yânî bu kimse ne yapacaktır? Buhârî bu mes'elede imamlar arasında ihtilâf olduğu için, bâb başlığını böyle kesin bir hüküm ifâde etmiyecek şekilde tertîb etmiştir. İmamlardan kimi, öndeki mü'min kardeşinin sırtına secde eder demiş, kimi de, önündeki secdesini yapıp bitirinceye kadar bekler, sonra secde eder demiştir.

[26] Taberânî'nin rivayetinde: " ^^ A^ <> j*-/ ***~î j^= O kadar ki, adamlar birbirinin sırtı üzerine secde etti" ziyâdesi de vardır. Buna göre kalabalıkta birbirinin sırtına da tilâvet secdesi yapılacağı anlaşılıyor. Bunun caiz olup olmadığı mes'elesine gelince, Beyhakî'nin sahîh bir isnâd ile rivayet ettiği Umer hadîsi,

1 bunun namazda bile caiz olduğunu gösterir:

Umer: "Farz olan namazda izdihamdan dolayı alnım yere koyup secde etmeye kaadir olmayan kimse, mü'min kardeşinin sırtına secde etsin" der imiş. Bundan dolayı Sufyân es-Sevrî, Şa'bî, Küfe fakîhleri, Ahmed İbn Hanbel, İs-hâk ibn Râhûye ve Ebû Sevr buna kaail olmuşlardır. İbn Umer'in azâdhsı Nâ-fi': îmâ ile yetinilir, der. Atâ ibn Ebî Rebâh ile Zuhrî'ye göre ise bekler, Önündeki kalkınca kendisi secde eder. İmâm Mâlik ile ashabı da böyle söylerler. Hattâ mü'min kardeşinin sırtına secde ederse namazı tekrar kılar derler. Önündeki kimsenin sırtına farz namazda secde etmeyi caiz görenlere göre tilâvet secdesinde bu, evleviyetle caizdir. Çünkü namazda sucûd farzdır, tilâvet secdesi ise farz değildir

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

23-EBVÂBU'S-SEHV

(Unutup Yanılma ile İlgili Bâblar) [1]

1- Musalli, Farzın İki Rek'atından, Oturmayarak Kalktığı Zaman Bu Yanılma Hakkında Gelen Hadis Babı [2]

1-.......Abdullah ibn Buhayne (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bize namazların birinden iki rek'at kıldırdı. Sonra (birinci teşehhüd için) oturmadan ayağa kalktı. Cemâat de O'nunla beraber ayağa kalktı. Rasûlullah namazını tamamladığında biz selâm vermesini beklerken, selâm vermeden evvel Allâhu Ekber dedi ve oturduğu hâlde (yanılmadan dolayı) iki secde yaptı, sonra da selâm verdi [3].

2-.......Abdullah ibnu Buhayne (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) öğle namazının ilk iki rek'atından sonra, aralarında oturmadan (üçüncü rek'ata) kalktı. Namazını edâ ettiği zaman iki secde yaptı. Sonra bu iki secdenin ardından selâm verdi [4].

2- Bab : Musalli Dört Rek'atlı Farzı Beş Rek'at Kıldığı Zaman? [5]

3-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: (Bir defasında) Rasûlullah (S) öğle namazını beş rek'at kıldırdı. Kendisine: Namazda artırma mı yapıldı? diye soruldu. Rasûlullah: "Bu nasıl suâldir?" buyurdu. Sonra sahâbî de: Namazı beş rek'at kıldırdınız, dedi. Bu cevâb üzerine Rasûlullah, selâm verdikten sonra (yanılmadan dolayı) iki defa secde etti [6].

3- Bab : Namaz Kılan Kimse İki Rek'atta.Selam Verdiği Zaman; Yahud Üç

Rek'atta Selam Verdiği Zaman Namaz Sacdesi Gibi veya Ondan Uzun İki Secde Yapar

4-.......BizeŞu'be, Sa'dibn İbrâhîm'den; odaEbû Seleme'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bir defa Peygamber (S) bize öğle veya ikindi namazını kıldırıp iki rek'atta selâm verdi. Zu'I-Yedeyn isimli sahâbî hemen: Yâ Rasûlallah, namaz kısaldı mı? dedi. Peygamber, sahâbîlerinehitaben: "Zu'l-Yedeyn'insöylemekte olduğu doğru mu?" diye sordu. Sahâbîler evet dediler. Bunun üzerine Peygamber, sonuncu iki rek'atı da kıldırdı, sonra (yanılmadan dolayı) iki secde yaptı [7].

Sa'd ibn İbrâhîm şöyle dedi: Ben Urvetu'bnu'z-Zubeyr'i gördüm ki, o, akşam namazından iki rek'at kıldırıp (yanılarak) selâm verdi ve konuştu. Sonra kalan rek'atı kıldırdı ve (yanılmaktan dolayı) iki secde yaptı. Ve: İşte ben, Peygamber'in böyle yaptığını gördüm, dedi [8].

4- İki Sehv Secdesinin Ardından Teşehhüd Okumayan Kimse Babı

Ve Enes ibn Mâlik ile Hasen el-Basrî, iki sehv secdesi akabinde, teşehhüd okumaksızın selâm vermişlerdir [9].

Katâde de: Sehv secdesi yapan teşehhüd okumaz» demiştir [10].

5-.......Muhammed ibn Sîrîn'den; o daEbû Hureyre(R)'den şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) iki rek'attan ayrıldı. Zu'1-Yedeyn ona: Yâ Rasûlallah, namaz mı kısaldı, yoksa unuttun mu? dedi. Rasûlul-Iah: "Zu'l-Yedeyn doğru mu söyledi?"buyurdu. İnsanlar: Evet, doğru söyledi, dediler. Bu cevâb üzerine RasûluUah kalktı ve sonuncu rek'-atı da kıldırdı. Sonra selâm verdi. Sonra tekbîr alıp secdeye vardı. Her zamanki sucûdu kadar yâhud daha uzun müddet secdede kaldı. Sonra başını kaldırdı [11].

6-.......Seleme şöyle demiştir: Ben, Muhammed ibn Sîrîn'e: Sehv secdelerinde teşehhüd var mıdır? dedim. İbn Şîrîn: Ebû Hureyre hadîsinde teşehhüd yoktur, dedi [12].

5- Sehvin İki Secdesinde Allâhu Ekber Diyen Kimse Babı [13]

7-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) öğle veya ikindi namazlarından birini kıldırdı. Muhammed ibn Şîrîn; Zan-nımın çoğu ikindi namazı olmasıdır, demiştir.- Peygamber, iki rek'at kıldırdıktan sonra selâm verdi. Ondan sonra mescidin önündeki bir tahta parçasına doğru kalktı, elini onun üzerine koydu. O cemâatin içinde Ebû Bekr ve Umer de vardı. Bu ikisi Peygamber'le kelâm etmekten heybet duyup çekindiler. İnsanların acele edenleri çıktılar da (kendi kendilerine): Namaz kısaldı mı? (yâhud: Namaz kısaldı), dediler. Yine o cemâatin içinde Peygamber'in Zu'l-Yedeyn ismini vermekte olduğu bir zât da vardı. O zât: (Yâ Rasûlallah!) Unuttun mu, yoksa namaz mı kısaldı? dedi. Peygamber: "Unutmadım da, kısal-madı da" buyurdu. O zât: Evet, unuttuğun muhakkak, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah iki rek'at kıldırdı. Sonra selâm yerdi. Sonra tekbîr alıp secdeye vardı. Her vakitki sucûdu kadar yâhud daha uzun müddet secdede kaldı. Sonra başını kaldırıp tekbîr aldı. Sonra başını yere koydu. Sonra tekbîr alıp yine (ilk) sucûdu gibi yâhud daha uzun bir secde yaptı. Sonra başım kaldırıp tekbîr aldı [14].

8-.......Bizeel-Leys, İbn Şihâb'dan; o da Abdu'I-Muttalib oğulları'nın yeminli dostu olan İbnu Buhayne oğlu Abdullah el-Esdî(62)'den [15] tahdîs etti ki (o şöyle demiştir): Rasûlullah (S) öğle namazını kıldırdığı sırada, üzerinde teşehhüde oturmak vazifesi varken (oturmayıp üçüncü rek'ata) kalktı. Namazını tamamladığı zaman iki defa secde yaptı. Şöyle ki: Oturduğu hâlde, selâm vermeden evvel herbir secdede tekbîr aldı,Unuttuğu oturmanın yerine Peygamber'le beraber bu iki secdeyi insanlar da yaptılar [16].

İki sehv secdesinde tekbîr getirmek hakmdaki bu hadîsi İbn Şihâb'dan rivayet

etmekte, İbnu Cureyc, el-Leys ibn Sa'd'a mutâbaat eylemiştir [17].

6- Bab: Musalli Kaç Rek'at; Üç Rek'at Mı Yahud Dört Rek'at Mı Kıldığını Bilmediği Zaman, Oturduğu Halde İki Kerre Secde Eder .

9-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Namaza nida edildiği vakit şeytân ezanı işitmemek için yüz-geri edip yeltene yellene kaçar. Ezan bitirildiği zaman gelir. Namaz için ikaamet edilince yine yüzgeri edip kaçar. İkaamet okumak biti-rilince yine gelir, insan ile kalbi arasına sokulur [18]. Fulan şeyi hatırla, fulan şeyi hatırla diyerek (namazdan evvel insanın) hiç de aklında olmayan şeyleri hatırlatır durur. Nihayet insan kaç rek'at kıldığını bilemez olur. İşte herhangi biriniz kaç rek'at; üç rek'at mı, yoksa dört rek'at mı kıldığını bilmediği zaman, oturur hâlde iki kerre secde etsin"[19].

7- Farz Namazda ve Nafile Namazda Yanılmak Babı

Ve jbn Abbâs (R) vitr namazını kıldıktan sonra iki kerre secde etmiştir [20].

10-.......Ebû Hureyre (R) şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Herhangi biriniz kalkıp namaza durduğu zaman şeytân gelir ve namazını karıştırır. Nihayet o kimse kaç rek'at kıldığını bilemez. Sizden herhangi biriniz bu karışıklığı hissettiği zaman oturur ya- ziyette iken iki kerre secde etsin " [21].

8- Bab: İnsan Namaz Kılmakta İken Kendisine Söz Söylendiği ve Onun da Bu Kelamı İşitip Eli ile İşaret Ettiği Zaman (Hüküm Nasıl Olur)?

11-.......(İbn Abbâs'ın kölesi Kureyb şöyle demiştir:) İbn Abbâs, Mısver ibn Mahrame ve Abdurrahmân ibn Ezher -Allah onlardan razı olsun- ben Kureyb'i, Âişe'ye gönderdiler de: Hepimizden Âişe'ye selâm söyle ve ona ikindinin farzından sonraki iki rek'at nafile namazın hükmünden sor; ve ona: "Bu namazı senin kılmakta olduğundan haberdâr olduğumuzu, hâlbuki Peygamber(S)'in bu iki rek'at namazdan sahâbîleri men' ettiği haberinin bize ulaştığını" söyle dediler.

Ve İbn Abbâs (ilâve olarak): Ben, Umer ibn Hattâb ile beraber halktan böyle iki rek'at namaz kılan insanları döverdim, demişti.

Kureyb dedi ki: Ben Âişe'nin yanına girdim ve beni gönderenlerin benimle yolladıkları haberi kendisine tebliğ ettim. Âişe bana cevaben: Sen bu mes'eleyi Ümmü Seleme'ye sor, dedi. Ben de yanından çıktım ve o üç zâta gelip, Âişe'nin cevâbını onlara haber verdim. Onlar beni Âişe'ye gönderdikleri gibi, bu defa da Ümmü Seleme'ye gönderdiler.

Ümmü Seleme (R) şöyle dedi: Ben, Peygamber(S)'den, halkı ikindiden sonraki bu namazdan nehyederken işittim. Sonra bir kerre de Peygamber'i, ikindi namazını kıldığı sırada iki rek'at namaz daha kılarken gördüm. Şöyle ki: Rasûlullah benim odama girmişti. Fakat -o sırada yanımda Ensâr'dan, Haram oğullarından bir takım kadın konuklar bulunuyordu. Rasûlullah namaz kılmağa başladı. O'nun böyle ikindinin akabinde benim yanıma girmesinden sonra namaz kıldığını görünce kendisine bir kız gönderdim ve kıza: Rasûlullah'in yanında dur:"Yâ Rasûlallah! Sana Ümmü Seleme,şu iki rek'at namazdan nehyettiğini işittim, hâlbuki şimdi seni onları kılıyorsun görüyorum" diye soruyor de! Eğer Rasûlullah (namazda bulunduğuna) eliyle işaret ederse, yanından geri çekil, dedim. Kız bu emrimi yerine getirdi. Ve hakîkaten Rasûlullah eliyle işaret etti; kız da O'ndan geri çekildi[22].

Rasûlullah namazdan ayrılınca bana hitaben: "Ey Ebâ Ümeyye kızı! İkindi namazından sonra kıldığım iki rek'at.namazdan sormuştun. Bunun sebebi şudur: Bana Abdu "l-Kays kabilesinden bir takım insanlar gelmişti. Bunlar, şu öğle namazından sonraki iki rek'at (nâfile) namazdan beni meşgul edip alıkoymuşlardı. İşte kıldığım iki rek'at namaz, öğlenin o iki rek'at son sünnettidir" buyurdu.

9- Namaz Kılmakta Olan Kimsenin, Namaz İçinde İken İşaret Yapması

Babı

Bu konudaki hadîsi Kureyb, Ümmü Seleme(R)'den; o da Peygamber(S)'den söylemiştir[23].

12-.......Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R) şöyle demiştir: Bir defasında Rasûlullah'a Amr ibn Avf oğullan arasında bir kavga meydana geldiği haberi ulaşmıştı. Rasûlullah hemen beraberindeki bir takım insanlar içinde olarak, onların arasında barış yapmak üzere yola çıktı. Bu esnada namaz vakti de olmuştu. Bilâl, Ebû Bekr'e geldi de: Yâ Ebâ Bekr! Şübhesiz Rasûlullah gittiği yerde alıkonulmuştur. Namaz vakti de olmuştur. Sen insanlara imamlık yapar mısın? dedi. Ebû Bekr: Peki, istersen kılalım, dedi. Akabinde Bilâl namaz için ikaa-met etti. Ebû Bekr de öne geçip tekbîr alarak insanlara namaz kıldırmaya başladı. İnsanlar henüz namazda iken Rasûlullah safflar içinde yürüyerek geldi, nihayet saffta dikeldi. İnsanlar el çırpmaya başladılar. Ebû Bekr, namazını kılarken başını çevirip bakmazdı. Arkasındaki cemâat el çırpmayı çoğaltınca, başını çevirip baktı ki, Rasûlullah kendisine işaret etmekte ve namazı kıldırmasını emir buyurmaktadır. Ebû Bekr hemen iki elini kaldırıp Allah'a hamd etti, sonra geri geri giderek Rasûlullah'ın arkasına çekildi, saffın içinde durdu. Rasûlullah da öne geçip insanlara namazı kıldırdı.

Rasûlullah namazdan çıkınca yüzünü insanlara yöneltti de şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Size ne oluyordu ki, namaz içinde iken size bir şey arız olduğu zaman el çırpmaya başladınız? El çırpmak ancak kadınlara mahsûstur. Sizden her kime namazı içinde iken herhangi bir şey arız olursa Subhânallah desin. Şu muhakkak ki, o Subhânal-lah dediği zaman, onu işiten kimse muhakkak yüzünü çevirip bakacaktır.

Yâ Ebâ Bekr, sana işaret ettiğim zaman, insanlara namaz kıldırmaktan seni men' eden nedir?" diye sordu. Ebû Bekr de: EbûKuhâ-fe oğlu için, Rasûhıilah'ın önünde durup namaz kıldırması lâyık olmaz, dedi [24].

13-.......Esmâbintu EbîBekr şöyle demiştir: Ben Âişe'nin yanına girdim; o dikilmiş namaz kılmakta idi. İnsanlar da hep dikilmiş namaz kılıyorlardı. Ben,

insanların hâli nedir? diye sordum. Âişe (güneş tutulduğunu anlatmak için) başı ile gökyüzüne doğru işaret etti. Ben yine: Bu bir âyet (yânı insanlara bir azâb alâmeti) mi? dedim. Âişe başıyle evet diye işaret etti [25].

14-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) hasta olduğu hâlde evinde oturarak namaz kıldıydı. Arkasında da bir takım insanlar ayakta namaz kıldılar. Rasûlullah onlara (namaz içinde iken eliyle) "Oturunuz!" diye işaret etti. Namazdan çıktığı zaman. "İmâm ancak kendisine uyulsun diye imâm edilir. Öyle olunca, imâm rukû'a vardığı vakit rukû'a varın; başını kaldırdığı vakit siz de başlarınızı kaldırın" buyurdu[26].

---

[1] el-Câmi'u's-Sahîh'in Avrupa baskısında ve ona göre yapılmış olan Miftâhu Kunüzi's-Sünne fihristinde burası ayrı bir kitâb halindedir.

[2] Ebû Zerr nüshasında "bâb" sözü yoktur. Bu durum ise "Sehv hakkında gelen şeyler" fıkrasının "Kitâb", gerisinin "bâb" başlığı altında olmasını düşündürür.

es-Sehv ve es-Suhv: Bir adamın kalbi başka yere gitmekle bir hususu gaflet edip unutmak ma'nâsmadır; birinci bâbdandır. Şârih der ki: Sehv, "fî" cerr harfi ile sılalanırsa (yanı fiil isme bu harf ile bağlanıp ulanırsa) bilmeyerek terk, ve "an" harfiyle sılalanırsa bilerek terk ma'nâsmadır... (Kaamûs Ter,).

[3] Bu hadîse göre, birinci teşehhüdün yeri olan ilk oturmanın terki üzerine, bu noksanın sehv secdesi ile telâfi edilmesi, birinci teşehhüdün farz olmadığına delîl sayılmıştır.

Bu hadîsteki mes'elelerden biri de sehv secdesinin selâmdan evvel edilmiş olmasıdır. Bu mes'elede fakîhler üç fırkaya ayrılmışlardır: a. Yanılma secdesi mutlaka selâmdan evveldir; b. Yanılma secdesi eğer noksan dolayısiyle olursa selâmdan evvel, ziyâde sebebiyle olursa selâmdan sonradır; c. Yanılma secdesi mutlaka selâmdan sonradır...

Yanılma secdesinin selâmdan evvel veya sonra yapılması hakkındaki ihtilâf, evleviyyet hususunda bir ihtilâftır. Namazın sıhhati ve bozulması ile hiç de alâkası yoktur. Bu noktayı Hidâye sahibi ile Nevevî tenbîh etmişlerdir

[4] Buhârî, sened ve metinde biraz farklı olan bu hadîsi, birinci hadîste yanılmalı kılman namazın öğle namazı olduğunu belgelemek için getirmiştir. Her iki hadîsin bâb başlığına delâletleri açıktır

[5] Buhârî bundan evvel geçen bâb hadîslerinde namaz fiillerindeki noksanın; burada ise namaz fiillerinde yapılan ziyâdenin hükmünü göstermek istemiştir.

[6] Bu hadîs, Müslim'in bir rivayetinde şu ziyâdeyi ihtiva ediyor: Peygamber (S): "Ben de sizin gibi bir insanım. Sizin unuttuğunuz gibi, ben de unutabilirim. Sizin biriniz namazda bir unutma yaptığı zaman, hemen iki secde ile secde etsin" buyurdu. Sonra Rasûlullah henüz oturduğu yerden yüzünü kıbleye çevirdi ve iki defa secde etti.

Yine Müslim'in bir rivayetinde: Namazdan selâm verdikten ve bu suretle suâl ve cevâbdan sonra, Rasûlullah sehv İçin iki secde yaptı" ziyâdesi vardır

[7] Hadîste yalnız iki rek'atta selâm vermekten başkası yok; sonra bunda üç rek'atta selâm vermek de yoktur. Bu takdirde, hadîs ile

bâb başlığının son fıkraları arasında uygunluk yoktur denilirse, buna şöyle cevâb verilmiştir: Üç rek'atta selâm verme, Müslim'de İmrân ibn Husayn'dan gelmiştir; Buhârî ona işaret etmiş gibidir. "Namaz secdesi gibi yâhud daha uzun iki secde yapar" fıkrası da, bundan sonra gelecek babın hadîsinde gelmiştir.

[8] Sa'd ibn tbrâhîm'in bu hadîsini İbn Ebî Şeybe, Gunder'den; o da Şu'be'den tarikiyle mevsûlen rivayet etmiştir.

[9] Enes ile Hasen el-Basrî'nin bu fiillerini, İbn Ebî Şeybe, Katâde tarîkinden mevsûlen rivayet etmiştir.

[10] Katâde'nin bu "Teşehhüd etmez" sözü, Buhârî nüshalarında bu şekilde "lâ" nefî harfiyle gelmiştir. Bu menfî şekil, Katâde'nin, Enes ile Hasen'den rivayet ettiği fiile uygundur. Binâenaleyh, Katâde bu hususta onlara uymuştur.

İbn Hacer, Abdurrazzâk'ın, Ma'mer'den bu fiili "lâ"sız olarak rivayet ettiğini ve Buhârî nushalarındaki "lâ"nm zâid olabileceğim savunmuştur. Aynî ise, İbn Hacer'in görüşünü doğru bulmamıştır (Umdetu'l-Kaari, III, 746

[11] Hadîsin bab başlığına uygunluğu açıktır. Çünkü hadîsin buradaki rivayetinde RasûluHah'ın teşehhüd okuduğu zikredilmemiştir (Umdetu'l-KaarT).

[12] Bu hadîsin de başlığa uygunluğu açıktır. Ebû Nuaym'ın eZ-Mus/a/ircc'ındaki rivayette, İbn Şîrîn: Ben bu hususta Ebû Hureyre'den birşey bellemedim; fakat teşehhüd okumak bana daha sevimlidir, demiştir.

Teşehhüd okumak, onun gayrisinin hadîsinde gelmiştir: Ebû Davud'un İm-rân ibn Husayn'dan rivayet ettiği hadîs bu cümledendir. Şöyle ki: Peygamber onlara namaz kıldırdı, yanıldı ve iki secde yaptı, sonra teşehhüd etti, sonra selâm verdi. Bunu Tirmizî, Nesâî, Hâkim ve İbn Hıbbân da tahrîc etmişlerdir (Umdetu'l-Kaarî).

[13] Yânî namazında unutan kimsenin, iki yanılma secdesinde tekbîr alacağı görüşünde olan.

Âlimler topluluğu sucûd tekbîri ile yetinme üzerindedirler. Hadîslerin çoğu da buna şehâdet etmektedir (Aynî).

[14] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri, son cümlelerdir. Ve bu delâlet apaçaktır.

[15] Bu zâtın nisbeti el-Ezdî'dİr; bazen buradaki gibi zâl, sîn'e tebdîl edilerek el-Esdî şeklinde de söylenir (Kastallânî).

[16] Bu hadîsin de bâb başlığına uygunluğu "Herbir secdede tekbîr alırdı" ifadesidir. Bu hadîsin biraz farklıca bir rivayeti yakında geçmişti.

[17] Bu mutâbaatı Adurrazzâk mevsûlen rivayet etmiştir.

[18] İnsan ile nefsi yâhud kalbi bir şey olduğu hâlde, burada araya girmekten mak-sad, son derece yakınlığı misâllendirmedir. "Kan, beden içinde nasıl akarsa, insanın içinde de şeytân öyle cereyan eder" mealindeki hadîs gibi, yakınlık temsilidir. Namaza edilen niyete ve namazda iken kalbin Hakk tarafına yönelmeşine vesvese ile mâni' olur demektir

[19] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri, son cümleleridir

[20] ibn Abbâs'ın bu fiilini tbn Ebî Şeybe, sahîh bir isnâd ile Ebû'l-Âliye'deıı mevsûlen rivayet etmiştir.

Buhârî bu başlık ile farz namazda ve nafile namazda yanılma meydana geldiği zaman, yanılma secdelerinin yapılıp yapılmayacağı hükmünü belirlemek İstemiştir.

İbn Abbâs'ın vitr namazında yanılma secdesi yaptığının sabit olması, bu secdelerin farz namazda olduğu gibi nafile namazlarda da yapılacağını gösterir. Bu hususta farz ile nafile arasında bir fark olmadığını göstermiştir.

[21] Hadîsteki Peygamber emri, kılınan namazın farz veya nafile olduğunu kayıdia-maksızm, mutlak namaz ta'bîriyle geldiği için,

farza da, nafileye de şumûlü olduğundan bâb başına delîl yapılmıştır, yânî kılınan namâ2 ister farz, ister nafile olsun; yanılma vukua geldiği takdirde sehv için iki kerre secde yapılacağına de-

lâlet etmektedir.

[22] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri, Peygamber'İn namazda iken kızın söylediği sözleri işitip dinlemesi ve sonra eliyle işaret ederek namazda bulunduğunu bildirmesidir. Bu hadîsten, namaz kılan kimsenin başkasının sözünü dinleyip anlamasının cevazı ve bunun namaza zarar vermemesi; namaz kılanın eliyle ve hafif fiillerden sayılacak herhangi bir fiil-ve hareket ile işaret etmesinin namazı bozmayacağı; her âlimin kendisinden daha yüksek âlime mes'eleyi iyice anlamak için müracaat etmesinin miistehâblığı; vâhid haberinin ve kadın haberinin kabulü; mü'minlerin annesi Ümmü Seleme'nin müstesna zekâ ve fetâneti ve suâl hususunda gösterdiği ince rûhluluğu, sonra dîn işine alâka ve ihtimam gösterme derecesi... gibi birçok hükümler çıkarılmıştır.

Bu hadîs, Bühârî'nin Mağâzî Kitâbı'nda da gelecektir.

[23] Bu ta'lîkte haber verilen Kureyb hadîsi, bundan önceki 8. babın 11. hadîsi olarak geçmişti.

[24] Hadîsin bâb başlığına delâlet eden kısmı bu "Rasûlullah kendisine işaret etmekte ve namazı kıldırmasını emir buyurmaktadır" fıkrasıdir. Hadîse âid diğer açıklamalar daha evvel geçtiği yerde verilmişti.

[25] Esmâ'nın bu hadîsinin bâb başlığına delîl olan noktaları da, son kısmındaki iki suâl ve onları Âişc'nin başıyle işaret ederek cevâblamasıdır Bu hadîs dahî İlim Kitabı ile Güneş Tutulması Kitâbı'nda geçmişti.

[26] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri "Onlara oturunuz diye işaret etti" fıkra-sıdır. Hadîs daha evvel "imâm ancak kendisine uyulmak için imâm edilmiştir bâbı"nda geçmişti

Rahman ve Rahim olan Allah 'm ismiyle

20-EBVABUT-TATAVVU

(Tatavvu' Namazı Babları) [1]

1- Farz Namaz Ardında Tatavvu' Kılmak Babı [2]

1-.......Ubeydullah şöyle demiştir: Bize Nâfi', İbn Umer(R)'den haber verdi. O şöyle demiştir: Ben Peygamber (S) ile beraber öğle namazından evvel iki rek'at; öğle namazından sonra iki rek'at; akşam namazının ardından iki rek'at; yatsı namazının ardından iki rek'at; cumua namazının ardından da iki rek'at namaz kıldım. Amma akşam ile yatsı namazlarının ikişer rek'at sünnetlerine gelince, bunlar Peygamber'in evinde kılındı.

İbnu Ebi'z-Zinâd, Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Nâfi'den (olan rivayetinde İbn Umer'in) "Yatsıdan sonraki iki rek'atı ailesi içinde" dediğini söylemiştir.

Bu hadîsi Nâfi'den rivayet etmekte Kesîr ibnu Ferkad ile Eyyûb es-Sahtiyânî, Ubeydullah'a mutâbaat etmişlerdir. Ve Abdullah ibn Umer şöyle demiştir: Bana kızkardeşim Hafsa şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) fecrin tulü' etmesi ardından hafîf iki rek'at kılardı. İbn Umer dedi ki: Çünkü bu sabah namazından evvelki zaman, benim Peygamber'in yanma giremediğim bir saat idi[3].

Ve bu hadîsi Nâfi'den rivayet etmekte Kesîr ibnu Ferkad ile Eyyûb es-Sahtiyânî, Ubeydullah'a mutâbaat ettiler.

Ve İbnu Ebi'z-Zinâd, Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Nâfi'den olmak üzere İbn Umer'in "Yatsıdan sonraki ailesi içinde idi" dediğini nak-letmiştir [4].

2- Farz Namaz Ardında Tatavvu' Kılmayan Kimse Babı

2-.......Amr ibn Dînâr şöyle demiştir: Ben Ebu'ş-Şa'sâ' Câbir ibn Zeyd'den işittim, şöyle dedi: Ben İbnu Abbâs(R)'tan işittim: Ben Rasûlullah (S) ile beraber

öğle ile ikindiyi cem' ederek sekiz rek'at; akşam ile yatsıyı da cem' ederek yedi rek'at kıldım, dedi. (Amr ibn Dînâr dedi ki:) Ben de:

— Yâ Eba'ş-Şa'sâ! Öyle zannediyorum ki, Rasûlullah öğle namazım geri bıraktı; İkindiyi ilk vaktinde acele etti ye yine böyle, akşam namazını geri bıraktı; yatsıyı ilk vaktinde acele kıldı (da bu suretle namazları cem' etmişti), dedim.

Ebu'ş-Şa'sâ:

— Ben de öyle sanıyorum, dedi[5].

3- Seferde Duha (= Kuşluk) Namazı Babı [6]

3-....... Muvarrık şöyle demiştir: Ben İbn Umer'e:

— Duhâ namazını kılar mısın? diye sordum.

— Hayır kılmam, dedi.

— Umer kılar mıydı? dedim.

— Hayır (kılmazdı), dedi.

— Ebû Bekr kılar mıydı? dedim.

— Hayır, diye cevâb verdi.

— Peygamber (S) kılar mı idi? dedim.

— Peygamber'in kılıp kılmadığım bilmiyorum, dedi.

4-.......Bize Amr ibnu Murre tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdurrahmân ibn Ebî Leylâ'dan işittim, şöyle diyordu: Bize sahâbîler arasında Ümmü Hâni'den başka hiçbir kimse Peygamber(S)'i duhâ namazı kılarken gördüğünü tahdîs etmedi. Ümmü Hâni': Peygamber (S) Mekke fethi günü Ümmü Hâni'nin evine girdi,

yıkandı ve sekiz rek'at namaz kıldı. Ben bu namazdan daha hafîf bir namaz asla görmedim. Şu kadar ki, Peygamber rukû'u ve sucûdu tamamlıyordu, demiştir [7].

4- Duha Namazını Kılmayan ve Bu Kılmamayı Mubah Gören Kimse Babı

5- Bize Âdem tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Ebî Zi'b, ez-Zuhrî'den; odaUrve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti. Âişe(R): Ben RasüIullah(S)'ın duhâ nafilesini kıldığını görmedim. Ancak ben o namazı kılıyorum, demiştir[8].

5- Hazarda Duha Namazı Babı

Bunu Itbân ibn Mâlik, Peygamber (S)'den söyledi [9],

6-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Halîlim (yânî kalbî dostum olan Rasûlullah) bana üç şey vasiyyet etti; bunları ölünceye kadar terketmem: Her aydan üç gün oruç tutmak, duhâ namazı kılmak, vitr namazını kılıp da uyumak [10].

7-.......Enes ibn Şîrîn şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik el-Ensârî'den işittim, şöyle dedi: Ensâr'dan iri vucûdlu şişman bir kimse Peygamber'e (geldi ve O'na) hitaben: Yâ Rasûlallah! Ben seninle beraber namaz kılmağa muktedir olamıyorum, dedi. Akabinde Peygamber için bir yemek yaptı ve Peygamber'i evine da'vet etti. Peygamber ona gidince, bir hasırın bir tarafını (yânî bir .yüzünü) Peygamber için su serpip yumuşattı. Peygamber de onun üzerinde iki rek'at (nafile) namaz kıldı. Ve Cârûdoğlu Fulân oğlu Fulân (yânî Abdulhamîd ibnu'l-Munzir), Enes'e hitaben:

— Peygamber (S) duhâ namazı kılar mıydı? diye sordu.

Enes de:

— O günden başka bir günde böyle bir namaz kıldığını görmedim, diye cevâb vermiştir [11].

6- Bab : Öplenin Farzından Önce İki Rekat

8-.......îbn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den on rek'at namaz belledim: Öğle farzından evveliki rek'at; öğlenin ardından iki rek'at; akşam namazından sonra da Peygamber'in evinde iki rek'at; yatsı namazından sonra yine Peygamber'in evinde iki rek'at; sabah namazından önce iki rek'at sünnet namaz. Sabah namazından Önceki zaman, Peygamber'in yanına girilmiyecek bir saat idi. Hafsa bana dedi ki: Müezzin ezan okuyup fecr tulü' ettiğinde de Peygamber iki rek'at (râtibe sünneti) kılardı [12].

9-.......(Âişe -R- şöyle demiştir:) Peygamber (S) öğle farzından önce dört rek'at, sabah farzından evvel de iki rek'at (tatavvu') kılmayı terketmezdi [13].

Bu hadîsi Şu'be'den rivayet etmekte îbnu Ebî Adiyy (194) ile Amr ibn Merzûk (224), Yahya ibn Saîd'e mutâbaat ettiler.

7- Akşam Namazı Farzından Önce Namaz Babı

10-.......Abdullah ibn Bureyde şöyle demiştir: Bana Abdullah el-Muzenî tahdîs etti: Peygamber (-S- üç defa): "Akşam namazından evvel (iki rek'at nafile) namaz kılınız" buyurdu. Üçüncüsünde, insanların bu namazı, devam etmesi lâzım bir ibâdet edinmelerinden hoş-lanmıyarak: "(Bu namaz) isteyen içindir" buyurdu [14].

11-.......Ben, Mersed ibn Abdillah el-Yezenî'den işittim; o şöyle dedi: Ben Ukbe ibn Âmir el-Cuhenî'ye geldim ve:

— Ebû Temîm'in işinden seni hayrete düşüreyim mi? Ebû Te-mîm, akşam namazından evvel iki rek'at namaz kılıyor, dedim.

Bunun üzerine Ukbe:

— Biz Rasûlullah (S) zamanında bunu kılardık, dedi.

— Şimdi seni, bunu kılmaktan alıkoyan nedir? dedim.

— İşle güçle uğraşmak, diye cevâb verdi [15].

8- Nafile Namazların Cemaatle Kılınışı Babı

Bunu Enes ibn Mâlik ile Aişe (R), Peygamber(S)*den zikrettiler [16].

12-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî' el-Ensârî haber verdi ki, o Rasûlullah'ı akledip hatırlamış ve kendi yurdlarında bulunan bir kuyudan Rasûlullah'ın ağzına su ahp kendi yüzüne doğru su püskürttüğünü de hatırlamıştır [17].

İşte bu Mahmûd, Itbân ibn Mâlik el-Ensârî(R)'den işitmiştir. It-bân Bedr'de Rasûlullah'ın maiyyetinde hazır bulunmuşlardan idi. Itbân şöyle diyordu:

Ben Salim oğullan'nda kendi cemâatime namaz kıldırırdım. Onlarla benim aramda bir dere vardı ki, yağmurlar geldiği zaman aramıza perde oluyor ve onların mescidi tarafına geçmek bana meşakkat veriyordu. Rasûlullah'a geldim ve O'na şöyle dedim: Ben gözümden hoşnûd değilim. Benimle cemâatim arasında bulunan dere, yağmurlar geldiği zaman akıyor ve bana o dereyi geçmek meşakkatli oluyor. Arzu ettim ki, Sen gelesin de evimden bir yerde namaz kıldirsan; ben de orayı namazgah edinsem!

Rasûlullah (S): "Bunu yapacağım" dedi. Ertesi sabah gündüz şiddetlendikten (yânî güneş yükseldikten) sonra Rasûlullah ile Ebû Bekr bana geldiler. Rasûlullah içeri girmeye izin istedi. Ben de O'na izin verdim. Eve girdiğinde oturmadı da "Evinden nerede namaz kılmamı istersin?" buyurdu. Ben kendisine,

içinde namaz kılmasını arzu etmekte olduğum yeri işaret edip gösterdim. Rasûlullah namaza dikeldi ve tekbîr aldı. Biz de O'nun arkasında saff olduk. İki rek'at kıldırdı, sonra selâm verdi. O selâm verdiği zaman biz de selâm verip, namazdan çıktık [18]. Ben Rasûlullah için yapılmış olan bir hazîr yemeğini yemesi gayesiyle O'nu alıkoydum. Yurdun ahâlîsi Rasülullah'ın benim evimde bulunduğunu işittiler. Yurd ahâlîsinden birçok kimseler geldiler, ve nihayet evde adamlar çok oldu. Onlardan biri: Mâlik (ibnu'd-Duhşun) ne yapıyor, ben onu görmüyorum? dedi. Oradakilerden biri: O Allah ve Rasûlü'nü sevmeyen bir münafıktır, dedi. Rasûlullah da ona: "Böyle deme! Görmüyor musun ki, o Lâ ilahe iüe*Üâh (Muhammed Rasûlullah) diyor ve bununla Allah'ın rızâsını taleb ediyor" buyurdu. O söyleyen de: Allah ve Rasûlü en bilendir. Amma bize gelince, Allah'a yemîn ederiz ki, biz O'nun sevgisinin ve sözlerinin (yânî nasîhatlerinin) ancak münafıklara olduğunu görüyoruz, dedi. Rasûlullah da: "Şübhesiz Allah, Allah'ın rızâsını arayarak Lâ ilahe illellâh diyen kimseyi ateşe haram etmiştir" buyurdu.

Mahmûd şöyle demiştir: Ben bu kıssayı bir topluluğa söyledim. İçlerinde Rasülullah'ın'sahibi Ebû Eyyûb da vardı. Ebû Eyyûb'un vefat etmiş olduğu Rûm diyârındaki bu gazvede, Muâviye'nin oğ!u Yezîd onların üzerinde kumandan bulunuyordu [19]. Ebû-Eyyûb, benim sözümü reddetti ve: Vallahi Rasülullah'ın senin söylediğini söylemiş olduğunu zannetmem, dedi. Bu söz bana çok ağır geldi. Ve: Eğer Allah bana selâmet verir de, bu gazvemden salimen dönersem ve Itbân ibn Mâlik'i kendi kavminin mescidinde hâlâ hayâtta bulursam, bu hadîsi kendisine tekrar sormaklığım üzerimde Allah hakkı olsun demeğe başladım. Nihayet Bizans seferinden döndüm. Hacc yâhud umre niyetiyle ihrama girdim. Sonra yürüdüm ve Medine'ye geldim. Salim oğulları yurduna vardım. Baktım ki Itbân gözleri görmez, çok yaşlı bir ihtiyar; hâlâ kavmine namaz kıldırıyor. Namazdan selâm verince ben de ona selâm verdim ve benim kim olduğumu kendisine haber verdim. Akabinde ona bu hadîsi sordum. Bunun üzerine Itbân bana bu hadîsi, ilk defa tahdîs ettiği gibi tekrar tahdîs etti.

9- Evde Nafile Namazı Kılmak Babı

13-....... Bize Vuheyb ibn Hâlid, Eyyûb es-Sahtiyânî'derı ve Ubeydillah'tan;

onlar da Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti. İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Namazınızdan bir kısmını ev/erinizde kılınız ve evlerinizi kabirler edinmeyiniz" buyurdu.

Bu hadîsi, Eyyûb'dan rivayet etmekte Abdulvahhâb es-Sakafî, Vuheyb'e mutâbaat etti [20].

---

[1] Bu kitâb adı olacak büyük başlık, Buhârî nüshalarının çoğunda yoktur. Hâlbuki bunun bulunması fayda verir, zarar vermez (Umdetu'i-Kaarî, III, 658).

Buhârî bu büyük başlık altında farz namazların önlerinde ve arkalarında onlara bitişik olarak kılınan müekked ve gayrı müekked râtibe namazlarını ayrı ayrı bâblar altında zikretmiştir. Burada bu râtibe sünnetlerinin mıkdârları bildiriliyor.

[2] Tatavvu', tefa'ul vezninde, tekellüfle tâat eylemek ma'nâsmadır. Bu münâsebetle vâcib ve lâzımdan olmayan nesnede teberru' eylemek ma'nâsma kullanıldı; teneffele (= nafile yaptı) gibi bir şey teberru' ettiği zaman "tatavvaa bini" denilir. Tatavvu', yânî nafile namazı da bu ma'nâdandır (Kaamûs Ter.),

Tatavvu', Şâfiîler'e göre şerîatin terkedilmesi caiz olduğu hâlde, işlenmesini terkedilmesinden üstün tuttuğu şeydir. Böyle olunca tatavvu', sünnet, müstehâb, memdûh, mergûb (yanî rağbetli kılınmış) ta'bîrleri müteradif lâfızlardır (Kastallânî).

[3] Bu hadîste, öğleden evvelki müekked sünnet yalnız iki rek'at gibi görünüyor. Bir de buradaki metnin birinci kısmında, sabah namazının farzından evvel kılınan iki rek'at râtİbeden söz edilmiyor. Çünkü İbn Abbâs, mü'minlerin annesi Hafsa dolayısiyle Peygamber'in kayın biraderidir ve ancak farzlardan evvel ve sonra Peygamber'in evine girip, beraberce kıldığı râtibeleri haber veriyor. Sabah namazının râtibesine gelince, bunu, hadîsin üçüncü fıkrasında açıkladığı gerekçeden ötürü, mü'minlerin annesinden öğrenmiştir. Yine bu hadîste akşam ile yatsı sünnetlerini hep evinde ve ailesi içinde kıldığı ayrıca tasrîh edilmektedir. İbn Umer'in bu nakline göre, müekked olan râtibe sünnetleri on rek'attır...

[4] Bu hadîste takdîm, te'hîr ve tekrar vâki' olmuştur. Nüshalar da birbiriyle ihtilâf etmektedir. Biz bu nüshamızda Mısır Bulak Matbaasi'nda basılmış olan Sultân Abdulhamîd'in nüshasına uygun yürüdük (İdâretu't-Tıbâati'l-Munîriyye baskısı haşiyesi).

[5] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu ve delîl olması şöyledir: Namazları cem' etmek, iki namaz arasının râtibe olan veya râtibe olmayan bir namaz ile ayrılmamasını gerektirir. Bu da birinci namazdan sonra tatavvu'un terkedilmesine delâlet eder, Murâd edilen budur. İkinci olan namazdan sonraki tatavvu'a gelince, ondan sükût edilmiştir. Birinciden evvelki tatavvu' da böyle olması muhtemildir (İbn Hacer).

[6] Buhârî bu başlık ile, seferde duhâ namazının kılınıp kılınmayacağı mes'elesini getiriyor. İbn Umer hadîsi nefye; Ümmü Hâni' hadîsi ise isbâta delâlet ediyor.

İbnu'l-Munîr şöyle demiştir: Bana zahir olan şudur: Buhârî, hadîsleri kendi katında İbn Umer hadîsi gibi nefîce; Ebû Hureyre'ye duhâ namazı kılmasının tavsiye edilmesi hadîsi gibi isbâtca taâruz edince, nefî hadîsini sefere; isbât hadîsini de hazara indirmiştir. Ebû Hureyre hadîsi için "Hazarda duhâ namazı babı" başlığını getirmesi, bu görüşü kuvvetlendiriyor... Ümmü Hâni' hadîsine gelince, onda duhâ namazının kolaylık durumuna göre, seferde kılınacağına işaret vardır (İbn Hacer).

[7] Bu bâbdaki iki hadîsten birincisi olan îbn Umer'in haberi ile ikincisi olan Ümmü HânÎ'nin haberi arasında nefî ve isbât bakımından açık bir zıdhk vardır. İbn Umer ne Peygamber'in, ne de Ebû Bekr ile Umer'in duhâ namazı kıldıkla-.rını bilmediğini söylüyor. Ümmü Hâni' ise kıldığını haber veriyor. Bu müşkil-lik, ya bundan evvelki haşiyede yazıldığı şekilde giderilir, yâhud da İbn Umer'in nefyi, vukû'u nefî değil de, müdâvemeti nefî ma'nâsma hamledilerek giderilir. Başka tevcihler de yapılabilir. Meselâ: Ümmü Hâni' hadîsi, Peygamber'in Mekke fethi sırasında meşguliyetleri sebebiyle kılamadığı bir namazı ancak bu kuşluk vaktinde fırsat bularak kılmış olduğu herhangi bir namaz olabileceği, bir kaza namazı olabileceği veyâhud da fetih için kılınmış bir şükür namazı olabileceği ileri sürülmüştür.

[8] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu açıktır. Hz. Âişe bu hadîsinde, Rasûlullah'm devamlı olarak duhâ namazı kıldığını görmedim, fakat bu duhâ namazını ben devamlı olarak kılarım, demiş olabilir. Buna göre de nefy, namazın aslına değil, muttarıdan devamına yönelik olur.

[9] Buhârî bunu "İmâm bir kavmi ziyaret edip onlara imâm olduğu zaman bâbı"n-da zikretmişti. Bunu İmâm Ahmed, Zuhrî'den; o da Mahmûd ibnu'rrRabî'den; o da Itbân ibn Mâlik senediyle mevsûlen şöyle rivayet etmiştir. "Rasûlullah (S) Itbân'ın evinde kuşluk nafilesini kıldı. Oradakiler arkasında durdular ve O'nun namazına uyarak namaz kıldılar". Bunu Müslim de İbn Vehb rivâyetiyle tahrîc etmiştir (Umdetu'l-Kaarî).

[10] Peygamber'in bu üç kıymetli tavsiyeyi sahâbîler arasında Ebû Hureyre ile Ebu'd-Derdâ'ya yapması dikkatle İncelenmeye değer. Ebû Hureyre ve Ebu'd-Derdâ fakır sahâbîlerden ve feragat sahibi iki sîmâdır. Zengin değillerdi; bunun için kendilerine mâlî ibâdetler tavsiye edilmemiştir. Bunun yerine bedenî ibâdetlerin en şereflisi bulunan nafile namazlar ve oruçla taltîf edildiler.

Bu hadîste duhâ namazı mutlak olarak zikredilmiştir. Müslim'in rivayetinde "İki rek'at kuşluk namazı" diye rek'at sayısı tesbît edilmiştir. Ahmed ibn Hanbel'in rivayetinde ise "Her gün duhâ namazı" diye bir ziyâde de vardır.

[11] Bu hadîs, imamet bâblanndan olmak üzere "İmâm hâzır olanlara namaz kıldırır mı bâbı"nda geçmişti. Hadîsin bâb başlığına uygunluk yeri "O'nu evine çağırdı.." ve devamıdır ki, Peygamber onun evinde namaz kıldırrmştır; bu da hazarda olmuştur.

[12] Bu hadîs, küçük birkaç lâfız farkıyle 1 rakamlı hadîs olarak geçmişti. Oradaki haşiyede de belirtildiği gibi, İbn Umer bu hadîslerde farz olan namazlara bitişik olarak kılman râtibe sünnetlerinin mıkdârlannı bildiriyor. Sabah namazından evvel Peygamber'in evine girilmiyecek olan mahrem zaman olduğu için de sabah namazından evvelki iki rek'at râtibeyi kızkardeşi Hafsa'dan rivayetle haber alıp öğrenmiş oluyor.

[13] Öğle namazından önceki râtibe bu hadîste dört rek'at; bundan önceki hadîste iki rek'at olduğu bildirilmiş olduğundan bir farklılık meydana gelmiştir. Bu farklılık şöyle îzâh edilmektedir: Peygamber öğleden evvelki râtibe sünnetini bazen dört, bazen iki rek'at kılmış; dört rek'atı Âişe, iki rek'atı da İbn Umer haber vermiş olabilir. Yâhud Peygamber mescidde iki, evinde dört" kılmış; birinciyi İbn Umer, ikinciyi Âişe haber vermiştir, ibn Umer Peygamber'in yalnız mesciddeki hâline, Âişe ise hem mesciddeki, hem de evindeki hâline vâkıftır. Gerek İbn Umer, gerek Âİşe, şâjıid oldukları vakıaları bildirmiş olmakla beraber, ÂiiK şe'nin şâhid olduğu vak'alar daha çok olması îcâb eder. Nitekim Taberî: Rasûlullah'ın dört rek'at kılması ekser ahvâlde idi; iki rek'at kıldığı ise az idi, demiştir.

[14] Hadîsin tercemesindeki parantez içinde olan ziyâdeler, Ebû Nuaym'ın el-Mustahrac'mdeki rivayetten alınmıştır.

Bu namazı Peygamber'in kıldığına dâir bir haber nakledilmediği gibi, Dört Halîfeler ile sahâbîlerin büyüklerinden pek çoğunun böyle bir namaz kılmadıkları sahîh rivayetlerle sabittir. .

Bâzıları bu namazın ilk zamanlarda tavsiye edilip, sonra nesh edildiğini İleri sürmüşlerdir. Bu Abdullah ibn Muzenî hadîsini, Bureyde ibn Huseyb (R)'in Ebû Dâvüd'dan rivayet ettiği "Akşam namazından başka, her iki namaz arasında iki rek'at vardır" hadîsiyle mesh edilmiş olduğuna delildir.

Akşam namazının vaktini daraltır diye bu namazın müstehâb olmadığına, kerâhatine ve hattâ bid'atlığma kaail olanlar vardır. Bununla beraber bu namazı müstehâb sayanlar da vardır

[15] Birinci hadîste "İsteyen iç in " buyurulmuş olması, bu hadîste Ukbe'nin kılmamaktaki gerekçesi, bu namaz hususundaki genişlik ve serbestliği açıkça bildirmiş oluyor.

Buhârî "Tatavvu' Bâblan" büyük başlığı altında topladığı birkaç babın hadîsleri ile sabah, öğle, akşam râtibelerini bildirmiştir. Buhârî ikindi ile yatsının İlk sünnetleri hakkında hiçbir hadîs rivayet etmemiştir.

İkindinin sünneti hakkındaki İbn Umer'ın: "Peygamber (S): İkindi'nin farzından evvel dört rek'at namaz kılan kişiye Allah rahmet etsin" hadîsini Ebû Dâvûd, İbn Hıbbân rivayet etmişlerdir. Tirmizî'nin bu ikindi sünneti hakkında Alî'den de rivayeti vardır.

Yatsı namazının farzından evvelki dört rek'at sünnet hakkında da Buhâ-rî'nin rivayeti yoktur. Buhârî'de olmadığı gibi, diğer Sahîh ve Sünen sahihlerinin de Peygamber'in bu dört rek'atı kıldığı hakkında sarih rivayetleri yoktur.

Maamâfîh Abdullah ibn Muzenî'nin: Rasûlullah (S): "Her iki ezan arasında bir namaz vardır" buyurdu. Sonra üçüncüsünde: "Dileyen için" buyurdu, hadîsi, yatsı farzından evvel nafile kılmağa bir mâni* olmadığı için, bu namâzm müstehâbhğını ifâde edebilir. Bu hadîsi Buhârî Sahîh'min birkaç yerinde ayrı ayrı tarîklerden rivayet etmiştir.

[16] Buhârî, Enes'in hadîsini "Hasır üzerinde namaz bâbı"nda; Âişe'nin hadîsini de Kitâbu'I-Kusûf'un "Güneş tutulmasında sadaka vermek bâbı"nda mevsû-len rivayet etmiştir.

[17] Mahmûd, Peygamber'in.kendisine bu suyu püskürttüğü zaman beş yaşında bulunduğunu, Buhârî'nin Kitâbu'l-îmân'da geçen başka bir hadîsinde bildirmiştir. Kendisi küçük sahâbîlerdendir. Muâviye zamanındaki İstanbul muhasarasına İştirak etmiştir. Bu Kostantîniyye gazvesinde bulunduğunu, kendisi bu hadîsin sonunda bildirmektedir.

[18] Hadîsin bâb başlığına delîl olan kısmı burasıdır.

[19] Bu, hicretin ellinci yılında veya biraz sonra Kostantîniyye'yi fethetmek üzere çıkılan gazvedir. Bu seferde Kostantîniyye'ye ulaştılar ve muhasara ettiler, Ebû Eyyûb orada vefat etti:

Muâviye'nin devlet başkanlığı zamanında Kostantîniyye'ye karşı ilk gaza edeceklere Peygamber lisânıyle va'dedilmiş olan büyük ecri almak için, Muâviye'nin oğlu Yezîd'in kumandasında sevkedilen ilk müslümân ordusuna katılmış, Kayser'in şehrine gâzî olarak gelmiş, burada hastalanarak vefat etmiş ve sûrun dibine gömülmüştür.

el-Ikdu'l-Ferîd sahibi Endelüslü tbn Abdi Rabbih (246-328), Utbî'den (ve-fâtı:228) rivâyeten şöyle diyor: İslâm ordusu Halîç'e vardığı vakit Ebû Eyyûb ağırlaştı. Yezîd onu ziyarete gelip: Bir dileğin var mı? diye sordu. O da cevaben: Sizin dünyânızın bana hiç lüzumu yok. Lâkin beni elinden geldiği kadar düşman diyarı içinde ileriye doğru götürüp defn et. Zîrâ Rasûlullah (S)'tan işittim: "Kostantîniyye sûrunun dibinde sâlih bir kimse defn olunacaktır" buyurdu. Umarım ki, o kimse ben olayım, dedi. Vefat ettiğinde Yezîd, kefenlenmesinİ emretti. Serîri üzerine konduktan sonra da müfrezelerini çıkarıp ve serîri kuşa-darak harb ede ede ileriye sürdü... (Tecrîd Ter., I, 114-117'de uzun tafsilât vardır).

[20] Bu mutâbaati Müslim: "Ev/erinizde namaz kılınız; onları kabirler edinmeyiniz" lâfzıyle, Muhammed ibn Musennâ'dan mevsûlen rivayet etmiştir.

Müslim'in Câbir ibn Abdillah'tan bir rivayeti de şöyledir: Peygamber: "Evlerinizde namaz kılınız. Herhangi biriniz farz namazını gittiği mescidde kıldığı zaman, kendi evine de namazdan bir nasîb ayırsın" buyurdu. Bu nasîb, farzların dışındaki her nafileyi şâmildir.

Birçok sahâbîden rivayet olunan metindeki hadîsin ikinci fıkrasında: "Evlerinizi namazdan boş bırakıp, onları kabre çevirmeyiniz" buyurulmuşîur. Bu hadîsten ve bu ma'nâdaki diğer hadîslerden, evlerde kılınan nafilenin mescidde kılman nafileden efdal olduğu anlaşılmıştır. Bu hadîs, gündüz ve gece nafilelerini mescidde kılmayı müstehâb gören seleften bâzılarına karşı hüccettir.

Rahman ve Rahim olan Allah 'in ismiyle

19-KİTÂBUT-TEHECCÜD

(Teheccüd Namazı Kitabı) [1]

1- Geceleyin Teheccüd Namazı Kılmak Babı

Ve Azîz, Celîl olan Allah'ın şu kavli:

"Gecenin bir kısmında da uyanıp, sırf sana mahsûs (fazla bir ibâdet) olmak üzere Kurbânla gece namazı kıl. Ümîd edebilirsin, Rabb *ın seni bir Makaamu Mahmûd'a gönderecektir" (el-îsrâ: 76).

1-.......Bize Sufyân (ibn Uyeyne) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Süleyman ibn Ebî Müslim, Tâvûs'tan tahdîs etti. Tâvûs ibn Keysân, İbn Abbâs'tan işitti ki, o şöyle demiştir: Rasûlullah (S) gecenin bir kısmında teheccüd namazı kılmak için kalktığında şöyle duâ ederdi:

"Allahumme leke'l-hamdu ente kayyimu's-semâvâti vel-ardı ve menfîhinne. Ve leke'l-hamdu leke mülkü 's-semâvâti ve'l-ardt ve men fîhinne. Ve leke H-hamdu nuru 's-semâvâti ve 1-ardı. Ve leke 'l-hamdu entehakku ve va'dukel-hakku ve ükaaukehakkun vekavlukehak-kun vel-cennetu hakkun ve'n-nâru hakkun. Ve'n-nebiyyûne hakkun ve Muhammedun hakkun ve's-sâatu hakkun.

Allâhumme leke eslemtu ve bike âmentu ve aleyke tevekkeltu. Ve ileyke enebtu ve bike hâsamtu ve ileyke hâkemtu. Fağfirlîmâ kad-demtu ve mâ ahhartu ve mâ esrartuye mâ a lentu entel-mukaddimu ve ente'l-muahhiru.

Lâ ilahe illâ ente ev lâ ilahe gayruke "

(= Ya Allah, her hamd Sana mahsûstur. Sen göklerin, yerin ve bunlardaki herşeyin dâimi müdebbirisin. Yine her hamd Sana mahsûstur; göklerin, yerin ve bunlardaki herşeyin melikliği Sen'indir. Yine her hamd Sana mahsûstur, Sen göklerin, yerin ve bunlardaki herşeyin nurusun (aydınJatıcısısın). Yine her hamd yalnız Sen'indir. Sen hakk-sın; Sen'in va'din de hakktır, Sana kavuşmak da hakktır, Sen'in sözün de hakktır. Cennet de hakktır, ateş de hakktır, Peygamberler de hakktır, Muhammed de hakktır. (Kıyamet gününün geleceği) saat de hakktır.

Yâ Allah, kendimi yalnız Sana verdim, yalnız Sana îmân ettim, yalnız Sana güvendim, yalnız-Sana döndüm. Yalnız Sen'in burhanlarına dayanarak mücâdele ettim. Aramızda yalnız Sen'i hakem kıldım. (Yâ Rabb) önce işlediğim, sonra işlerim sandığım, gizli yaptığım ve açıktan işlediğim bütün günâhlarımı bağışla! Öne geçiren, geriye bırakan ancak Sen'sin.

İbâdete lâyık tanrı yok, yalnız Sen varsın (yâhud Sen'den başka ibâdete lâyık tanrı yoktur).

Sufyân şöyle demiştir: Abdulkerîm Ebû Umeyye: "Velâ havle velâ kuvvete illâ billahi (Hareket ve kuvvet ancak Allah iledir) fıkrasını ziyâde etti [2].

Yine Sufyân şöyle dedi: Süleyman ibnu Ebî Müslim, bu hadîsi Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs'tan; o da Peygamber(S)'den işittiğini söyledi [3].

2- Gece (Namazına) Kalkamanın Fazileti Babı

2-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir; Peygamber'in hayâtında birisi bir düş gördüğü zaman, o düşü Rasûlullah'a hikâye ederdi. Ben de bir düş görmeyi ve onu Rasûlullah'a. arzetmeyi temenni ettim. O sırada ben taze bir gene idim ve Rasûlullah zamanının âdeti üzere mes-cidde uyurdum. Derken ben de ru'yâmda şöyle gördüm: İki melek beni yakaladılar ve beni ateşin (yânî cehennemin) yanına götürdüler. Cehennem kuyu duvarı gibi yanlan örülüp durulmuş ve iki tane boynuzu vardı. Bir de gördüm ki, içinde kendilerini iyice tanıdığım bir takım insanlar var. Ben hemen Eûzu billahi mine'n-nâr (= Ben ateşten Allah'a sığınırım) demeğe başladım. İbn Umer dedi ki: Bu sırada bize başka bir melek kavuştu ve bana hitaben: Sen korkma, dedi. Ben bu ra'yâmı (kızkardeşim ve mü'minlerin annesi olan) Hafsa'ya anlattım. Hafsa da bunu Rasûlullah'a hikâye etti. Rasûlullah (S): "Abdullah ne iyi adamdır, keski gecenin bir kısmında kalkıp da namaz kılmayı âdet edinseydi'* buyurmuş [4]. (Salim) Bundan sonra Abdullah geceden az bir kısmı müstesna olmak üzere, uyumaz oldu (demiştir).

3- Gece Namazında Sucudun Uzunluğu Babı

3-.......Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) onbir rek'at namaz kılardı. O'nun gece namazı işte bu idi. O namaz içinde öyle secdeler vardı ki, başını kaldırmadan her birinizin elli âyet okuyacağı kadar dururdu [5] ve (sonunda) sabah namazından evvel iki rek'at kılar, sonra sağ yanı üzerine yatardı. Tâ müezzin (sabah namazının vaktini haber vermek için) O'na gelinceye kadar.

4- Hasta Olan Kimsenin Gece Namazını Terketmesi (Yani Tekedebileceği) Babı

4-.......Bize Sufyân (es-Sevrî), el-Esved'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Cundeb'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) keyf-sizlendi de bu sebeble bir gece yâhud iki gece (namaza) kalkmadı [6].

5-.......Cundeb (R) şöyle demiştir: Cibril (S- bir müddet) Peygamber'e görünmemişti. O sırada Kureyş'ten bir kadın: Muhammed'in şeytânı Muhammed'e gelmekte gecikti, demişti. Müteakiben "Ve'd-duhâ ve 1-leyli izâ secâ. Mâ ve 'd-deake Rabbuke ve mâ kala... (And olsun kuşluk vaktine. Sükûna vardığı dem geceye ki, Rabb'ın seni terketmedi; darılmadi da..)" sûresi indi [7].

5- Peygamber (S)'in Vacib Kılmaksızın Gece Namazına ve Nafile Namazlara Teşvik Etmesi Babı

Ve Peygamber (S) bir gece kızı Fâtıma ve Aliyye'ye (ikisine de selâm olsun) namaza kalkmalarını teşvik için gitmiştir [8].

6-.......Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir gece uyandı da: "Subhânallâh! Bu gece ne fitneler indirildi ve ne hazineler indirildi! Hücrelerin sahibelerini kim uyandırır? Dünyâda nice giyinik kadınlar vardır ki, âhirette

çıplaktırlar" buyurdu [9].

7-....... Alî ibn Ebî Tâlib şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) Bir gece kendisine ve Peygamber kızı Fâtıma'ya geldi de: "Sizler gece namazı kılmaz mısınız?" dedi. Ben: Yâ Rasûlallah, nefislerimiz Allah'ın elindedir. Bizi uyandırmak dilerse uyandırır, dedim. Biz bu sözü söylediğimiz zaman Rasûlullah bana hiçbir cevâb vermeyerek hemen geri döndü. Bu arada yüzünü bizden çevirirken, kendi uyluğuna vurarak: "Ve kânel-insânu eksera şey'in cedelen (= İnsan kısmı ne de çok cidalci oluyor!)" (ei-Kehf: 54) buyurduğunu işittim [10].

8-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah(S)'ın,halk onunla amel eder de üzerlerine farz kılınır korkusuyle, İşlemesini sevdiği bir kısım hayırlı işi (işlemeyip) bırakmak âdeti idi, Rasûlullah asla duhâ namazı kılmamıştı. Duhâ namazını ancak ben kılmaktayımdır [11].

9-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir gece mescidde namaz kıldı. Bir takım insanlar da O'nun namazına uyup gece namazı kıldılar. Sonra ikinci gece de namaz kıldı. Bu sefer O'na uyan insanlar çoğaldı. Sonra üçüncü yâhud dördüncü gecede insanlar toplandılar. Fakat Rasûlullah onların yanına çıkmadı. Sabah olunca: "Yaptığınız işi gördüm. Beni sizin yanınıza çıkmaktan, ancak üzerinize/arz kılınmaktan korkmuş olmaklığım men' etmiştir" buyurdu. Bu da ramazânda olmuştu.[12]

6- Peygamber (S)'in Geceleyin Ayakları Şişinceye Kadar Gece Namazında Dikilmesi Babı

Aişe (R) de: Peygamber ayakları çatlayıncaya kadar ayakta durdu, demiştir [13]. "Futûr", şukûk (yânî yarmak); "İnfatarat" da inşakkat (yânî yarıldı)

ma'nâsınadır [14].

10-.......Ziyâd şöyle demiştir: Ben el-Mugîre'den işittim; şöyle diyordu: Peygamber (S, gece) namaz kılmak için iki ayağı yâhud iki baldın şişinceye kadar ayakta dururdu. Kendisine (niçin bu kadar me-şekkatle ibâdet yapıyorsun?) denilirdi de, Peygamber (S): "Ben çok şükreder bir kul olmayayım mı?" diye cevâb verirdi [15].

7- Seher Sırasında Uyuyan Kimse Babı [16]

11-.......Abdullah ibn Amr ibnu'1-Âsî (R) haber vermiştir ki, Rasûlullah (S) ona hitaben şöyle buyurmuştur: "Allah'a en sevimli olan namaz, Dâvud aleyhi's-selcimın namazıdır. Allah'a en sevimli olan oruç da yine Dâvûd Peygamber'in orucudur. Dâvûd, gecenin yansında uyurdu, gecenin üçte birisinde namaz kılardı. Gecenin altıda fyirinde yine uyurdu. Ve Dâvûd, bir gün oruç tutar, bir gün de oruç tutmazdı [17].

12-.......Eş'as şöyle demiştir: Ben babam Suleym ibn Esved el Muhâribfden işittim; şöyle dedi: Ben Mesrûk'tan işittim; şöyle dedi: Ben Âişe'ye: Hangi amel Peygamber'e daha sevimli idi? diye sordum. Âişe: Devamlı olan amel, dedi. Ben: Rasûlullah (gece namazına) ne zaman kalkar idi? dedim. Âişe: Horoz sesini işittiği zaman kalkardı, dedi.

13-.......el-Eş'as (yukarıda geçen isnâdla): Rasûlullah (S) horoz sesini işitince kalktı, müteakiben namaz kıldı, dediğini rivayet etmiştir [18].

14-.......Âişe (R): Seher vakti O'nu, benim yanımda muhakkak uyur bulurdu, demiştir; "O'nu" zamîriyle de Peygamber(S)'i kas-detmektedir [19].

8- Sahur Yemeği Yiyip De Sabah Namazını Kılıncaya Kadar Uyumayan Kimse Babı [20]

15-....... Bize Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etti ki, Allah'ın Peygamberi (S) ile Zeyd ibn Sabit (R) beraber sahur yemeği yemişler. Sahur yemeğini bitirdiklerinde Allah'ın Peygamberi namaza kalkmış ve namaz kıldırmiştır. (Râvî dedi ki:) Biz Enes'e: Sahur yemeklerini bitirmeleri İle namaza girmeleri arasında ne kadar zaman vardı? dedik. Enes: İnsanın elli âyet okuyabileceği kadar, dedi [21].

9- Gece Namazında Kıyamın Uzun Olması Babı [22]

16-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Bir gece ben Peygamber (S) ile beraber namaz kıldım. Peygamber devamlı ayakta duruyordu. Nihayet ben fena bir iş yapmayı kurdum. (Râvî dedi ki:) Biz: Ne yapmayı düşündün? diye sorduk. İbn Mes'ûd: Oturmak ve Peygamber'i (ayakta yalnız) bırakmak istedim, dedi [23].

17-.......Huzeyfe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) geceleyin teheccüd namazı kılmak için kalktığında ağzını misvak ile ovardı.

10- Bab: Peygamberin Namazı Nasıl İdi?

Ve Peygamber (S), gecenin bir kısmında kaç rek'at namaz kılardı? [24]

18-.......Salim ibn AbdiIIah, babası Abdullah ibn Unıer'in şöyle dediğini haber verdi: Bir kimse:

— Yâ Rasûîallah, gece namazı nasıldır? diye sordu. Rasûlullah (S):

— "İkişer ikişerdir. Sabah vaktinin gireceğinden korktuğun zfc mân, bir tek rek'atla vitr namazı kıl" buyurdu.

19-....... İbn Abbâs (R): Peygamber(S)'in namazı onüç rek'at idi, demiştir. İbn Abbâs (bu namaz ile) gece namazını kasdediyor.

20-......Mesrûk şöyle demiştir: Ben Âişe(R)'ye Rasûlullah(S)'ın geceleyin kıldığı namazını sordum. Âişe: Sabah namazının iki rek'at sünnetinden başka (gâh) yedi, (gâh) dokuz, (gah) onbir rek'attır, dedi.

21-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) gecenin bir kısmında onüç rek'at namaz kılardı. Vitr namazı ile sabah namazının iki rek'at sünneti de bu sayıdandır [25].

11- Peygamber (S)'in Geceki İbadeti, Uykusu ve Gece İbadetinden Nesh Edilen (Mıkdar) Hakkında Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Ey bürünen, gecenin birazı hâriç olmak üzere kalk. (Gecenin) yarısı mıkdârınca yâhud ondan birazını eksilt. Yahud (o yarının) üzerine artır. Kur’ân’ı da açık açık tane tane oku. Hakikat biz sana ağır bir söz vahyediyoruz. Gerçek gece (ibâdete) kalkan nefs, o hem uygunluk Vtibâriyle daha kuvvetlidir. Hem kıraatçe daha sağlamdır. Çünkü gündüz senin için bir meşguliyet" (el-Muzzemmil: 1-7) [26].

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: [27]

"Şübhe yok ki, Rabb'in, senin gecenin üçte ikisinden biraz eksik; yarısı; üçte biri kadar ayakta durmakta olduğunu ve senin maiyyetinde bulunanlardan bir zümrenin de (böyle yaptığını) elbet biliyor. Geceyi, gündüzü Allah saymaktadır. O, bunu sizin sayamıyacağınızı bildiği için, size karşı (ruhsat canibine) döndü. Artık Kur'ân'dan kolay geleni okuyun. Allah muhakkak bilmiştir ki, içinizden hastalar olacak, diğer bir kısmı Allah'ın adlından (nasîb) aramak üzere yeryüzüne yol tepecekler, başka bir takımı da Allah yolunda çarpışacaklardır. O hâlde, O 'ndan kolay geleni okuyun. Namazı dosdoğru kılın. Zekâtı verin. Allah'a gönül hoşluğu ile ödünç verin. Önden nefsleriniz için ne hayr gönderirseniz, onu Allah yanında daha hayırlı ve sevâbca daha büyük olarak bulursunuz. Allah'tan mağfiret isteyin. Şübhesiz ki, Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (el-Muzzemmii: 20) [28].

İbn Abbâs: "Neşee" kelimesi Habeş dilinde "Kaame(= Kalktı)" ma'nâsınadır, demiştir. Yine İbn Abbâs, "Vatae" kelimesini de: Kur'ân'ın uvâtaasım, "Gece okunan Kur'ân'ın gündüzden ziyâde işitmeye, göze ve kalbe (nüfuzu şiddet ve) uygunluğu vardır" şeklinde tefsir etmiş; sonra bu tefsiri te'yîd ederek: "Li-yuvâtıû" (et-Tevbe: 37) Li-yuvâfıkû (yânî uymaları için) ma'nâsınadır, demiştir [29].

22-.......Bana Muhammed ibn Ca'fer, Humeyd et-TavîI'den tahdîs etti ki, o, Enes'ten şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) her aydan (o kadar günlerde) oruç tutmaz idi ki, biz O'nu artık o ayın hiçbir gününde oruç tutmayacak zannederdik. Yine Rasûlullah her aydan (o kadar günlerde) oruç tutar idi ki, biz O'nu artık o aydan hiçbir gün orucu bırakmayacak zannederdik. Yine Rasûlullah'ı geceden bir kısmında namaz kılar görmek istemiyorsundur ki, muhakkak namaz kılar görürdün. Uyur görmek istemiyorsundur ki, muhakkak uyur görürdün [30].

Bu hadîsi Humeyd'den rivayet etmekte Süleyman ibn Bilâl ile Ebû Hâlid Süleyman ibn Hayyan el-Ahmer, Muhammed ibn Ca'fer'e mutâbaat etmişlerdir [31].

12- İnsan Geceleyin Namaz Kılmadığı Zaman, Şeytanın Onun Başının Arka

Köküne Düğüm Bağlaması Babı

23-.......Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Sizin herhangi biriniz (gece) uyuyunca Şeytân onun boyun köküne üç düğüm bağlar. Her düğüme: 'Senin üzerinde uzun bir gece vardır (rahat uyu' telkinini) vurur. O kimse, uyanıp Allah'ı anarsa bir düğüm çözülür. Abdest alırsa bir düğüm daha çözülür. Namaz da kılarsa bir düğüm daha çözülür. Artık o (teheccüd sahibi) kimse, düğümü çözük, gönlü hoş ve neş'eli olarak sabaha girer. Fakat Allah'ı anmaz, abdest alıp namaz kılmazsa, gönlü kirli ve uyuşuk hâlde sabaha girer" [32].

24-.......Bize Ebû Recâ el-Utâridî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Semüre ibnıCundeb (R), Peygamber (S)'den tahdîs etti ki, uzun ru'-yâ hadîsinin içinde Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "O başı taş ile yarılıp berelendiğim gördüğün kimseye gelince, şübhesiz o, Kur'-ân'ı alıyor; müteakiben onu (ezberlemeyi ve onunla amel etmeyi) ter-kediyor, ve farz olan namazdan gafil olarak (bütün gece) uyuyordu" [33].

13- Bab: İnsan Uyuduğu ve Namaz Kılmadığı Zaman Şeytan Onun Kulağına İşer

25-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber'in yanında bir adam anıldı ve bu adam sabaha kadar uykuya dalar; namaza kalkmaz denildi. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Öyle ise onun kulağına $ytân işemiştir" buyurdu [34].

14- Gecenin Son Saatlerinde Namaz İçinde Dua Babı [35]

Azız ve Celîl olan Allah da şöyle buyurdu: "(Çünkü) Muttakîler gecenin az bir kısmında uyurlardı ve seher vakitlerinde de onlar mağfiret dilerlerdi" (ez-Zâriyât: 17-18) [36].

26- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da îbn Şihâb'dan; o da Ebû Seleme ile Ebû Abdillah el-Ağarr'dan; bunların her ikisi de Ebû Hureyre(R)'den tahdîs ettiler ki, Rasûlullah (S) şöyle demiştir: "Gecenin son üçte biri kaldığı zaman Mübarek ve Âlî olan Rabb'ı-mız (keyfiyetini bilmediğimiz bir hâlde) her gece dünyâ semâya iner ve: Bana kim dua eder ki onun duasına icabet edeyim! Benden kim bir hacet ister ki ona dileğini vereyim! Benden kim mağfiret diler ki onun için mağfiret edeyim!' buyurur" [37].

15- Gecenin Evvelini Uyuyup, Sonunu (Namaz, Kıraat, Zikir Gibi İbadetle) İhya Eden Kimse Babı

Ve Selmân Fârisî, kardeşliği Ebu'd-Derdâ'ya: Sen uyu, demiş; gecenin sonundan bir vakit olunca da: Şimdi kalk, demiştir. Peygamber (S) de: "Selmân doğru söylemiştir" buyurdu [38].

27-.......el-Esved şöyle demiştir: Ben Âişe'ye: Peygamber'in gece namazı nasıldı? diye sordum. Âişe (R) şöyle cevâb verdi: Rasûlullah (S) gecenin evvelinde uyurdu. Gecenin sonunda da kalkar, namaz kılardı. (Namazdan) sonra da yatağına dönerdi. Müezzin ezan okumaya başlayınca sıçrayıp kalkardı. Eğer kendisine bir ihtiyâç olmuşsa yıkanır, (yıkanmaya ihtiyâç) yoksa abdest alır ve (mescide) çıkardı [39].

16- Peygamber (S)'in Ramazan’daki ve Diğer Aylardaki Gece İbadeti Babı

28-.......Abdurrahmân ibn Avf un oğlu Ebû Seleme, kendisinin Âişe'den Rasûlullah'ın ramazân ayındaki namazının nasıl olduğunu sorduğunu ve Âişe'nin

cevâbını Saîd'e haber vermiştir. Âişe (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) ne ramazânda, ne de ramazânın gayrı (ge-celer)de onbir rek'at üzerine ziyâde etmezdi. Rasûlullah evvelâ dört rek'at kılardı ki, artık sen o rek'atların güzelliğinden veuzunluğun-dan sorma. Sonra Rasûlullah dört rek'at daha kılardı. Bunların da güzelliğinden ve uzunluğundan sorma. Sonra üç rek'at kılardı. Âişe dedi ki: Ben: Yâ Rasûlallah, vitr kılmandan önce uyur musun? diye sordum. Rasûlullah: "Yâ Âişe, benim iki gözüm uyur, fakat kalbim uyumaz" buyurdu [40].

29-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'i gece namazından hiçbir rek'atta, tâ yaşlamncaya kadar oturarak okur görmedim. Yaşlandığı zaman oturarak okurdu. Üzerinde sûreden otuz yâhud kırk âyet kaldığında ayağa kalkar, ve o âyetleri de okur, sonra rükû' yapardı [41].

17- Gece ve Gündüz Temizlenip Paklanmanın Fazileti İle Gece ve Gündüzde Abdest Almanın Ardından Namaz Kılmanın Fazileti Babı [42]

30-.......Bize Ebû Usâme, Ebû Hayyân'dan; o da Ebû Zuradan; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) sabah namazı sırasında Biiâl'e hitaben şöyle buyurmuştur: "Ya Bilâl! İslâm içinde işlediğin ve senin nazarında menfaatça en ümîdli olan bir amelini baha söyle. Çünkü ben bu gece cennetin içinde, önümde senin iki ayakkabının yürüyüş sesini işittim". Bilâl: Ben kendime göre menfaatça şundan daha ümîdli olan bir iş işlemedim: Ben gece yâhud gündüzün herhangi bir saatinde iyice temizlenir ve bu temizlik ile de muhakkak bana kılmakhğım takdîr Duyurulduğu kadar namaz kılarım, dedi [43].

Ebü Abdillah el-Buhârî: "Deffu na'leyk" ile ayakkabıların hareket ettirilmesini kasdediyor, dedi.

18- İbadette Şiddet ve Katılık Yapmanın (Yani Fazla Meşakkat Yüklemenin) Mekruh Kılınması Babı

31-.......Bize Abdulvâris, Abdulazîzibn Suheyb'den; odaEnes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti, O şöyle demiştir: Peygamber (S) -mescide-girdi. Girince mescidin iki direği arasına bir ip çekilmiş olduğunu gördü. "Bu ip nedir?" diye sordu. Sahâbîler: Bu Zeynep (bintu Cahş)'in ipidir [44]. Zeyneb (namazda ayakta durmaktan) yorulunca bu ipe tutunur, dediler. Bunun üzerine Peygamber: "Hayır (ibâdette böyle güçlük olnıaz). Bu ipi çözünüz. Sizin biriniz zinde ve kuvvetli oldukça namazı (ayakta) kılsın. Yorulup gevşeyince de hemen otursun (ve oturarak tamamlasın)" buyurdu [45].

Dedi ki: Ve Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den; o da Âişe(R)'den söyledi. Âişe şöyle demiştir: Yanımda Esed oğulları'ndan bir kadın vardı [46]. Bu sırada üzerime Rasûlullah girdi. "Bu kadın kimdir?" diye sordu. Fulâncadır; geceleyin uyumaz imiş; namazından zikrolun-du (yâhud namazından zikrediyor), dedim. Rasûlullah: "(Bu sözü) bırak, dâima takat yetireceğiniz işleri yapınız. Şübhesiz Allah, sizusan-madıkça usanmaz" buyurdu [47].

19- Gece Namaza Kalkmayı Âdet Edinen Bir Kimsenin Gece Namazını Terketmesinin Mekruh Kılınması Babı

32-.......Bize Mübeşşir, el-Evzâî'den tahdîs etti. H ve yine bana Muhammed ibn Mukaatil Ebu'l-Hasen tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdullah ibn Mübarek haber verip şöyle dedi: Bize el-Evzâî haber verip şöyle dedi: Bana Yahya ibn Ebî Kesîr tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Seleme ibn Abdirrahmân tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdullah ibn Amr ibni'1-Âs (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S) bana: "Yâ Abdullah! Senfulân kimse gibi olma. O, geceden bir kısmında namaza kalkar idi; sonra gece namazını terketti" buyurdu [48].

Ve Hişâm ibn Ammâr şöyle dedi: Bize İbnu Ebî Işrîn tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Yahya (ibn Ebî Kesîr), Umer ibnu'l-Hakem ibn Sevbân'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme bu

hadîsin benzerini tahdîs etti [49].

Ve bu hadîsi el-Evzâî'den rivayet etmekte Amr ibnu Ebî Seleme, İbnu Ebî Işrîn'e mutâbaat etmiştir [50].

20-Bab [51]

33-....Ebu'l-Abbâs şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Amr(R)'dan şöyle dediğini işittim: Peygamber (S) bana:

— "Senin geceleyin ibâdet ve gündüzleyin oruç tutmakta olduğun bana haber verilmedi mi?" dedi.

Ben:

— Evet ben bunu yapıyorum, dedim. Peygamber:

— "Şübhesiz sen bunu yaptığın zaman gözlerin içeri girer, nefsin yorulur. Şübhesiz nefsin için bir hakk vardır; ehlin için de bir hakk vardır. Onun için (bazen) oruç tut, (bazen) tutma; (gecenin bir kısmında) namaz kıl, (bir kısmında) da uyu" buyurdu [52].

21- Gecenin Bir Kısmında (Yatağı Üzerinde) Dönüp (Allah'ı Anarak) Uyanan ve Akabinde Namaz Kılan Kimse Babı

34-.......Bana Ubâde ibnu's-Sâmit tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim gecenin bir kısmında dönüp uyanır ve akabinde Lâ ilahe illellâhu vahdehû lâ şerike lehû, lehul-mülkü ve lehu 1-hamdu ve huve alâ külli şey 'in kadîr. Elhamdu lillâhi ve sub-hâne İlâhi ve lâ ilahe ille Hlâhu v 'A llâhu ekber ve lâ havle velâ kuvvete illâ billahi (= Allah'tan başka ibâdete lâyık tanrı yoktur, ancak bir Allah vardır. O'nun ortağı yoktur. Mülk ancak O'nundur. Hamd de yalnız O'nundur. O, herşeye gücü yetendir. Bütün hamd Allah'a mahsûstur. Allah noksan sıfatlardan münezzehtir. İbâdete lâyık hiçbir ilâh yoktur; yalnız

Allah vardır. Ve Allah en büyüktür. Ve hiçbir hareket ve kuvvet yoktur; ancak Allah ile vardır) der ve sonra Allâ-hummağfir lî (= Yâ Allah, bana mağfiret eyle) sözünü söyleryâhud dua ederse, icabet edilir. Eğer abdest ahp-namâz kılarsa namazı kabul olunur" [53].

35-.......îbn Şihâb şöyle demiştir: Bana el-Heysem ibn Ebî Sinan haber verdi ki, o da Ebû Hureyre(R)'den işitmiştir. Ebû Hurey-re va'zı içinde menkabeler anlatırken Rasûlullah(S)'ı da anmış, O'nun (Abdullah ibn Revâha'nın aşağıdaki şiirini inşadı sırasında): "Şüb-hesiz kardeşiniz bâtıl söz söylemez" buyurduğunu haber vermiştir [54]. Râvî ez-Zuhrî: Rasûlullah "kardeşiniz" sözüyle Abdullah ibn Revâ-ha'yı kasdetmektedir, demiştir:

"Ve imâ Rasûlullâhi yetlû kitâbeh

İzâ'nşakka ma'rû/un mine'I-Iecri sâtıu

Erânâ'1-hudâ ba'de'Lamâ fe kulûbunâ

Bihî mûkmâtun enne mâ kaale vâkıu

Yebîtu yucâfî cenbehu an

Firâşihi İza's-teskale! bi'1-müşrikîne'l-madâciu"

"Tan yeri ağarıp fecr yükseldiği sırada

Rasûlullah Kitâb'ını okuyarak içimizde

O bize dalâletin ardında hidâyeti gösterdi

Kalblerimiz O'na tereddüdsüz inanmıştır ki

O'nun söylediği herşey muhakkak vâki' olacaktır.

Müşriklere yatakları ağırlık verdiği sıralarda

O Peygamber yanını döşeğinden uzaklaştınyordu" [55].

Bu şiiri İbn Şihâb'dan rivayet etmekte Yûnus ibn Yezîd'e Ukayl ibn Hâlid mutâbaat etmiştir [56].

Ve Muhammed ibnu'l-Velîd ez-Zubeydî şöyle demiştir: Bana ez-Zuhrî, Saîd îbn Müseyyeb ile el-A'rec'den; onlar da Ebû Hureyre'-den olmak üzere haber verdi [57].

36-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber zamanında şöyle ru'yâ gördüm: Elimde kaim ipek kumaş parçası vardı. Ben cennette herhangi bir yere gitmek istersem hemen o kumaş parçası muhakkak oraya uçardı. Ve yine ru'yâda şöyle.gördüm: İki (melek) bana geldiler. Bunlar beni cehenneme götürmek istediler. Fakat bunları üçüncü bir melek karşıladı ve onlara: Korkulmasın (yânı onun için korku olmaz), ondan ellerinizi çekiniz, dedi. (Ben bu ru'yâları-mı kızkardeşim Hafsa'ya anlattım). Hafsa da bu ru'yâlanmın birini Peygamber'e anlattı. Bunun üzerine Peygamber (S) "Abdullah ne iyi adamdır; gecenin bir kısmında namaz kılsa" buyurmuştur. Ondan sonra Abdullah gecenin bir kısmında namaz kılar oldu. Sahâbî-ler de Peygamber'e devamlı Kadir Gecesi'nin, ramazânın yirmi yedinci gecesinde olduğuna dâir gördükleri ru'yâları anlatıyorlardı. Peygamber de cevaben: "Ben sizin rüyalarınızın, ramazânın son on günü içinde uygun düştüklerini görüyorum. Binâenaleyh kim Kadir Gecesi'ni araş-tırırsa, onu ramazânın son on günü içinde arasın" buyurdu [58].

22- Sabah Namazının İki Rek'at Ratibe Sünnetini Kılmayı Devam Ettirmek Babı

37-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) yatsı namazını kıldı. Sonra sekiz rek'at daha namaz kıldı. İki rek'at da oturarak kıldı. Sabah namazının ezanı ile ikaamet arasında da iki rek'at (nafile) kıldı ki, o, bu iki rek'atı hiçbir zaman terk etmedi [59].

23- Sabah Namazının İki Rek'at Ratibesinin Ardından Sağ Yanı Üzerine

Yatış Babı

38-.......Âişe (R): Peygamber (S) sabah namazının iki rek'at râtibe sünnetini kıldığı zaman sağ yanı üzerine yatar idi, demiştir.

24- Sabah Namazının İki Rek'at Sünnetinin Ardından Yatmayarak Konuşan Kimse Babı

39-......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bana Salim Ebu'n-Nadr, Ebû Seleme'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki:

Peygamber (S) sabah namazının iki rek'at râtibesini kıldığı zaman eğer ben uyanık bulunursam, benimle konuşurdu. Uyanık değilsem, namaza çağnhncaya kadar yan üstü yatardı (demiştir) [60].

25- Nafile Namazda İkişer Rek'at İkişer Rek'at Kılınacağı Hususunda Gelen Hadisler Babı [61]

Bu, nafilede iki rek'atta selâm verilecek hadîsi, Ammâr ibn Yâsir, Ebû Zerr, Enes ibn Mâlik (R) ile Câbir ibn Zeyd, îkrime ve Zuhrf den de zikrediliyor [62].

Yahya ibn Saîd el-Ensârî (143) de: "Memleketimizin eriştiğimiz fakîhleri, gündüz nafilesinde muhakkak iki rek'atta bir selâm veriyorlardı" demiştir [63].

40-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bizlere Kur'ân'dan sûre öğretir gibi, işlerin hepsinde îstihâre'yi öğretirdi, "Her biriniz bir işe kasdettiği zaman, farz olmayarak iki rek'at namaz kılsın, sonra şu duayı söylesin;

Allâhumme innî estehîruke bi-ilmike ve estakdiruke bi-kudretike ve es 'eluke

min fadlike H-azîm. Feinneke takdim velâ akdiru ve ta He-mu velâ a'lemu ve ente allâmu'l-ğuyüb.

Allâhumme in kunte ta'lemu enne hâzel-emre hayrun lîfîdînî ve meâşî ve akıbeti emri -yâhud da şöyle buyurdu: Âcili emrî ve icili-hi-fakdurhu lî ve yesserhu it Summe bârik lîfîhî.

Ve in kunte ta'lemu enne hâzel-emre şerrun lîfî dînî ve meâşî ve akıbeti emrî -yâhud şöyle buyurdu: Fî âcili emrî ve ecilihU fasrifhu annî vasrifnî anhu, vakdur liye 'l-hayra haysu kâne summe ardınî bi-hî desin" buyurdu [64].

Câbir: İstihare eden kimse duanın "bu iş" lâfzı yerinde, kendi hacetini adiyle anar, demiştir. Duanın tercemesi şöyledir:

- "Yâ Allah, bildiğin için Sen'den hayırlısını dilerim. Gücün yetiştiği için Sen'den beni kudretlendirmeni dilerim. Hayırlı olanın beyân ve takdirini Sen'in o büyük fadlından isterim. Çünkü Sen'in (herşeye) gücün yeter; benim ise gücüm yetmez. Sen (herşeyi) bilirsin; ben ise bilmem. Ve Sen bütün gaybları pek yakından bilensin! Yâ Allah, şu işin dînim, hayâtım ve âhiretim -yâhud şöyle der: dünyâ ve âhiret işim [65] hususunda bana hayırlı olduğunu bilmekte isen (yânı; Sen'in ilminde böyle olduğu kararlaşmiş ise) bunu bana mukadder kıl ve bunu bana kolaylaştır. Sonra müyesser kıldığın bu işte bana bereketler ihsan eyle!

Ve şu işin dînim, yaşayışım ve âhiretim -yâhud şöyle der: dünyâ ve âhiret işim- hususunda benim için bir şerr olduğunu bilmekte isen, bu işi benden; beni de o işten çevir. Ve hayr her nerede ise, onu benim için makdûr (ve müyesser) kıl. Sonra da beni bu hayrdan râzî kıl" [66]

41-.......ez-Zurâkî, Ebû Katâde'den şöyle dediğini işitmiştir: Peygamber (S): "Sizin biriniz mescide girdiği zaman, iki rek'at namaz kılmadıkça oturmasın" buyurdu [67].

42-.......Enes ibn Mâlik: Rasûlullah (S) bize iki rek'at namaz kıldırdı, sonra

döndü, demiştir [68].

43-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah (S) ile birlikte öğle namazından önce iki rek'at, öğle namazının ardından iki rek'at, curnua namazının ardından iki rek'at, akşam namazının ardından iki rek'at, yatsı namazının ardından da iki rek'at namaz kıldım [69].

44-.......Bize Amr ibn Dînâr haber verip şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah(R)'dan işittim; o şöyle dedi: Rasûlullah (S) hutbe yaparken: "Herhangi biriniz imâm hutbe yaparken yâhud hutbeye çıkmış iken mescide geldiği zaman hemen iki rek'at namaz kılsın" buyurdu [70].

45-.......Ben Mucâhid'den şöyle derken işittim: İbn Umer'e kendi evinde gelindi de ona: Şu Allah'ın Rasûlü Ka'be'ye girmiştir (orada namaz kıldı mı)? denildi. İbn Umer şöyle dedi: Hemen ben geldim ve Rasûlullah'ı Ka'be'den çıkmış buldum. Bilâl'ı de Ka'be'nin kapısı yanında ayakta buldum. Yâ Bilâl, Rasûlullah Ka'be'nin içinde namaz kıldı mı? diye sordum. Bilâl: Evet (kıldı), dedi. Ben: Nerede kıldı? dedim. Bilâl: Şu iki direğin arasında kıldı. Sonra dışarı çıktı ve Ka'be'nin yüzüne doğru (yânı Makaamu İbrâhîm'de) iki rek'at kıldı, dedi [71].

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Ebû Hureyre (R): Peygamber (S) bana iki rek'at kuşluk namazım vasıyyet etti, demiştir [72].

Ve Itbân ibn Mâlik de şöyle demiştir: Güneş yükseldikten sonra Rasûlullah (S) ile Ebû Bekr bana geldiler. Biz Rasûlullah'm arkasında saff olduk; o da bize iki rek'at namaz kıldırdı [73].

26- Sabah Namazının İki Rek'at Sünneti Ardından Konuşmak Babı

46- Bize Alî ibn Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân (ibn Uyeyne) tahdîs etti. Ebu'n-Nadr Salim şöyle dedi: Bana babam (Ebû Umeyye), Ebû Seleme'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki (Âişe şöyle demiştir): Peygamber (S) sabah namazının iki rek'at sünetini kılardı. Eğer ben uyanık bulunmuşsam benimle konuşur; uyanık değil isem yan üstü uzanırdı. (Alî ibn Abdillah dedi ki:) Ben, Sufyân ibn Uyeyne'ye: Bâzıları (İmâm Mâlik'i kasdediyor) bunu sabah namazının (farzından önceki) iki rek'ati diye rivayet ediyorlar? dedim. Sufyân ibn Uyeyne: Bu odur, dedi [74].

27- Sabah Namazının İki Rek'at Sünnetini Muhafaza Etmek ve Bu İki Rek'ata Tatavvu' Adını Veren Kimse Babı [75]

47-....... Bize İbn Cureyc, Atâ'dan; o da Ubeyd ibn Umeyr'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti. Âişe (R): Peygamber (S) nafilelerden hiçbir namaz üzerinde sabah namazının iki rek'at sünneti derecesinde şiddetli muhafaza edici değildi, demiştir [76].

28- Sabah Namazının İki Rek'at Sünnetinde Ne Mıkdar Okunacak Babı

48-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) geceleyin onüç rek'at namaz kılardı. Sonra sabah ezanını işitince hafîf iki rek'at de sabah namazının sünnetini kılardı [77].

49-.......Bize Şu'be, Muhammed ibn Abdirrahmân'dan; o da halası Amre bintu Abdirrahmân'dan; o da Âişe(R)'den tahdîs etti. Âişe: Peygamber (S) ...idi, demiştir.

H ve yine bize Ahmed ibn Yûnus tahdîs edip şöyle dedi: Bize Zuheyr tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahya -ki o ibnu Saîd'dir-, Muhammed ibn Abdirrahmân'dan; o da Amre'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti. Âişe şöyle

demiştir: Peygamber (S) sabah namazı farzından evvelki o iki rek'at sünneti o kadar hafifletirdi ki, ben (gönlümden) kat'î olarak: Acaba Rasûlullah el-Fâtiha Sûresi'ni okudu mu? der idim [78].

---

[1] Buhârî nüshalarının bâzısında ve Wensik'in Fihristinde böyle "Kitâbu't-Teheccüd" şeklinde, diğer bâzılarında da "Besmele" ve "Bâbu't-Teheccüd" şeklinde gelmiştir.

Buhârî'nin maksadı, bu gece namazının hükmüne girişmeksizin meşrûiy-yetini isbâttır.

el-Hucûd: Kuûd vezninde, uyumak ma'nâsınadır; birinci bâbdandır. Müellif Basâir'de seher (yânî uyanıklık) ile tefsîr etmiş ve zıdd ma'nâlı kelimelerden olduğunu takrir eylemiştir.

et-Teheccüd: Tefa'ul vezninde bu da uyumak... ve uyanmak ma'nâsına olmakla zıdd ma'nâlı olur.. (Kaamûs Ter.). Böylece teheccüd kelimesi, namaz ve Allah'ı zikr için gece uyanmak ma'nâsına kullanılarak şer'î ıstılah olmuştur.

Teheccüd namazı el-îsrâ:76. âyetine göre, Peygamber'imİze ümmetinden müstesna olarak tahsis buyurulan bir ibâdet olduğu anlaşılıyor. Fakat bu ziyâde ve müstesna ibâdetin hükmü hakkında fakîhler arasında çeşitli görüşler vardır. Buhârî sarihlerinden İbn Battal, seleften gece namazı Peygamber'e vâcibdî diyenlerin, teheccüd âyeti hakkındaki şu tefsîrlerinî nakletmiştir:"Bu gece namazı senin için beş vakit namaz üzerine ziyâde kılman bir farîzadir; bu namazla sen, ümmetinden mümtaz kılındın" (Vmdetu'l-Kaarî).

Teheccüd namazı, hadîsçiler ve fakîhler cumhuruna göre, ümmet hakkında mendûbdur. Seleften bâzıları, ümmet için de vâcibdir demiştir. Fakat Nevevî, bu görüşün yanlış bir iddia olduğunu bildirip, mendûb ve müekked sünnet olduğunu tasrîh etmiştir.

[2] Bu, Sufyân ibn Uyeyne'nin geçen isnâd ile sevk ettiği diğer bir tarîktir. Hadîsin bu tarîkinde Lâ havle velâ kuvvete illâ billahi fıkrası gelmiştir

[3] Metindeki birinci hadîsin senedinde "Süleyman ibn Ebî Müslim an Tâvûs" şeklinde gelmiş, yânî Süleyman'ın Tâvûs'tan işitmesi tasrîh edilmemiş idi. Buradaki tarîkte ise Süleyman, Tâvûs'tan bu hadîsi işittiğini tasrîh etmiştir.

[4] Hadîsin bâb başlığına mutabakat noktası bu "Abdullah ne iyi adamdır, keski gecenin bir kısmında kalkıp da namaz kılmayı âdet edinse" fıkrasıdır. İşte bu temenni fıkrası hem gece namazının fazîletine delîldir, hem de gece namazı kılan kişilerin iyi insan olma yolunda bulunduklarını göstermektedir.

Buhârî, hadîsin başında görüleceği üzere, ayrı ayrı iki senedi bir tahvil işaretiyle yazıp tesbit eylemiştir

[5] Hadîsin bu "Elli âyet okuyacağı mikdâr dururdu" fıkrası, bâb başlığına uygunluk yeridir. Bu uzun sucûd duâ, Allah'a tadarru' İçindir. Çünkü, sucûd, tevazu1 ve tezellül hâllerinin en beliğidir. Ve yine bundan dolayıdır ki kulun Rabb'ına en yakın olacağı hâl secde hâlidir (fcastallânî).

[6] Bu hadîs, hastalık sebebiyle gece namazının terkedilebileceğine delildir. Bundan sonra gelen hadîs ise, Peygamber'in bu keyfsizliğinin, vahyin gecikmesi veya fasılası sırasına tesadüf ettiğini gösterir gibidir.

[7] Vahyin gecikmesi, böyle bir iki gece namaza kalkamıyacak derecede teessür, gevşeklik ve za'f meydana getirmiş olabileceği gibi, bu sırada herhangi başka bir rahatsızlık da olabilir

[8] Buhârî bu taiîki, bundan sonraki hadîsin arkasında mevsûlen vermektedir.

Bâb başlığı iki şeyi kaplamıştır: Teşvik, ve vâcib kılmayı nefy. Ümmü Seleme ile Alî'nin hadîsi teşvîki, ÂÎşe hadîsi de ikincisi içindir (İbn Hacer).

[9] Mü'minlerin annelerini uyandırmayı emretmesi kendilerine va'z etmek,, sadaka vermeyi çoğaltma ile israfları terketmeyi teşvik eylemek, Peygamber zevceleri olduklarına aklanarak ibâdet ve tâatten gaflet caiz olmayacağını bildirmek içindir. "Giyinikler çıplaklar" zümresinden yâhud örtünücü olmakla beraber elbisesinde israf edecek nice kadınların zuhur edeceğini haber veriyor. Dünyâda müsrifçe giyinenlerin çıplaklar olmaları, hasenattan ârî olmalarına binâendir.

[10] Hadîsteki " Taraka", gece ziyaretine denir. Burada birde "Leyi = Gece" kelimesi getirilmesi te'kîd içindir.

Hz. Alî'nin "Nefislerimiz Allah'ın elindedir" sözü;Allah (ölenin) ölümü zamanında, ölmeyenin uykusunda ruhlarını alır. Bu suretle hakkında ölümü hükmettiği ruhu tutar, diğerini muayyen bir vakte kadar salıverir. Şübhe yok ki, bunda, iyi düşünecek bîr kavim için kat'î ibretler vardır "(ez-Zumer:42) âyetinin ma'nâsından iktibas edilmiştir. Peygamber, Alî'nin bu âyetin ruhunu ifâde eden belîğ bir vecîze ile cevâb vermiş olmasından dolayı hayranlık duymuş ve bu hayranlığını eline dizine vurarak ve el-Kehf:54. âyetini okumak suretiyle İzhâr etmiştir. Diz dövmek, teessür ve teessüf sırasında yapılırsa da burada hâdisenin seyrine göre taaccüb ma'nâsı kasdedilmiştir. Peygamber, Alî'nin gece namazına kalkmak hususunda ileri sürdüğü fikir ve ma'zireti kâfî görüp, başka bir söz söylemeden ve gece namazına kalkmalarında ısrar etmeden, geri dönmüştür

[11] Hz. Âişe'nin:'Peygamber bâzı hayır ve ibâdetleri işlemeyi arzu ettiği hâlde, ümmete farz kılınır düşüncesiyle bırakırdı, demesi "bunları hiç işlemezdi" demek değildir. Belki Peygamber bu ibâdetleri cemâat hâlinde edâ edip resmîleştirmekten çekindiklerini bildirmek istemiştir.

Hadîsin ikinci kısmındaki duhâ namazı mes'elesi, ileride ayrı bir bölüm hâlinde gelecektir. Burada şu kadarını söyleyelim: Âişe'nin bu namazı nefy ve inkârı, namazın aslına değil, belki devamına müteveccih olabilir. Buna göre Âişe:

Ben Rasûlullah'm devamlı duhâ namazı kıldığını görmedim; fakat bu duhâ namazını ben devamlı kılmaktayım, demiş olur.

[12] Peygamber'in gece namazına mescidde cemâatle devam edilmesine müsâade etmeyip, bu suretle ma'ziret göstermesi, ümmetine olan rahmetinin açık delîllerindendir.

Bu rivayetinde de Âişe, Peygamber'in münferid olarak gece namazına devam ettiğine işaretle beraber, endîşesinin yalnız gece namazının edası hususunda olduğunu, ifâde etmiş oluyor.

Hadîsin son fıkrası, bu krıınan namazın, ramazândaki gece namazı, yânî "Teravih Namazı" olduğunu ifâde ediyor.

[13] Buhârî, Âişe'nin bu hadîsini el-Feth Sûresi'nin tefsîri sırasında müsned olarak rivayet etmiştir. Kuşmeyhenî rivayetinde "Kâne yekuumu = ayakta dururdu" şeklindedir. Ebû Zerr rivayetinde ise buradaki gibi "ayakta durdu" şeklinde zabt edilmiştir (İbn Hacer, Kastallânî

[14] Ebû Ubeyde, Mecâzu'l-Kur'ân'da "el-Futûr"u böyle tefsir etmiştir.

"İnfatarat" kelimesini de Dahhâk böyle tefsir etmiştir. Onun bu tefsirini İbn Ebî Hatim mevsûlen rivayet etmiştir

[15] Buhârî bu Mugîre hadîsini Rikaak ve Tefsîr Kitâbları'nda da zikretmiştir. Bu hadîs, Kerîme rivayetinde "Elbette kalkar, namaz kılar" suretinde zabtolunmuştur

[16] Kuşmeyhenî ve Asîlî rivayetinde "Sahur sırasında" şeklindedir; buna göre "Sabahın birazcık evvelinde uyuyan kimse" ma'nâsına olur. Seher vaktinde tekrar uyumak, teheccüd namazından hâsıl olan yorgunluğu dinlendirmek içindir.

[17] Dâvûd Peygamber'in namaza tahsîs ettiği gecenin üçte biri, gece altı parçaya ayrıldıkta dördüncü ve beşinci parçalara tesadüf eden zamandır. Gecenin altıda biri de altıncı cüz'üdür ki, fecrin tulûundan önceki zamandır ve tam seher vaktidir. Davud'un dördüncü ve beşinci parçalan ibâdete ayırmasının sebebi, bu zaman icabet sâatî olmasından dolayıdır. Bu, biraz sonra gelecek olan Ebû Hu-reyre hadîsinde bildirilmiştir. Seher vaktinin tekrar uykuya tahsîs edilmesi de teheccüd namazından hâsıl olan yorgunluğu gidermek içindir

[18] es-Sârıh, horozdur; es-Serha da sayhaya denir. Horozun öttüğü zamanı ta'yîn hususunda gecenin yarısı, ondan biraz evvel veyâhud biraz sonra veya son üçte bir olmak üzere bir haylî görüşler ileri sürülmüştür. Horoz bu vakitlerin hepsinde öter; fakat İbnu Battâl'ın dediği gibi, onun çılgınca sayhalarının arka arkaya gelmesi ancak gecenin son üçte birinde duyulur. Bunlar, Hz. Âişe'nin maksadının son üçte bir olduğuna delâlet olabilir

[19] Buradaki uyur olmaktan maksad, hakîkaten uyku mu yâhud yan üzerine uzanmak mıdır? İki ihtimâl de olabilir.

[20] Çoğunluğun nüshalarında başlık böyledir. Hamavî ve Müstemlî nüshalarında ise "Sahur yemeğini yedikten sonra namaza kalkan kimse babı" şeklindedir.

[21] Bu dört beş dakikalık bir vakit eder denilmiştir. Bâzıları 52 âyetten el-Hakkaa Sûresi'ni misâl olarak getirmişlerdir.

[22] Çoğunluk için başlık böyledir. Hamavî ile Müstemlî nüshalarında ise, "Gece kıyamında namazın uzun olması" şeklindedir. Şübhesiz namazın uzun olması, dolayısıyle kıyamın uzun olmasını gerektirir. Çünkü rükû', sucûd gibi diğer rükünler, kıyamdan daha uzun olmazlar

[23] Nafile namazın, ayakta durmaya muktedir iken oturarak kılınması caiz olduğu hâlde, İbn Mes'ûÜ'un bunu ferjâ iş sayması, Peygamber'e muhalefet şeklinde edebi terk olmasından dolayıdır

[24] Buhârî, bu başlıktaki mes'elelerin cevâbı olacak dört hadîsi arka arkaya getir-. mistir. Bu hadîslerden ilk ikisi "Vitr Bâblan" bölümünde de geçmiş ve gerekli kısa açıklamalar orada verilmişti

[25] Muhammed ibn Kaasım tarikiyle Âişe'den gelen bu onüç rek'at rivayeti ile, ondan evvelki Mesrûk tarikiyle gelen yedi, dokuz, onbir rivayeti arasında bir taâruz görülmemelidir. Kaasım'ın Âişe'den onüç rivayeti, Peygamber'in ekser hallerde kıldığı gece namazına âiddir. Mesrûk rivayetinde ise Âişe, Peygamber'in gâh yedi, gâh dokuz, gâh onbir rek'at kıldığım bildirmiştir.

Bu konuda ayrı ayrı sahâbîlerden gelen çeşitli rivayetler, Peygamber'in ayrı ayrı zamanlarda kıldığı teheccüd namazlarına âiddir. Her sahâbî kendi gördüğünü, bildiğini haber verdiği için, aralarında fark bulunması tabiîdir

[26] Bu Âyetlerle İlgili Bir Tefsir özeti:

"...Çünkü biz sana ağır bir söz ilkaa edeceğiz. Tahammülü, icra ve îfâsı çok zor olan büyük bir kelâmı üzerine indirip, tatbik ve icrasını sana emredeceğiz ki, o söz ağır teklifleri ve mes'ûliyetleri ihtiva eden ve def'u reddi kaabil olmayan Kur'ân ile risâlet emri; ilkaası da onun vahyidir. Rasûlullah'a vahy nazil olurken o kadar ağır ve şiddetle gelirdi ki, derhâl çehresi değişirdi.... Vahy ve ilkaa böyle maddeten bile bir sıklet ve tazyîk ile geldiği gibi, ma'nâsındaki ahkâm ve ahlâkın icra ve tatbikatı da nice mucâhedelere mütevakkıf ağırlıkları muhtevidir. Kur'ân'ı okumak kolay olsa da, onunla amel zordur. Sonra mîzân-da ecr ve sevabı da ağırdır.' Işteibaşlangıçta gece kıyamı ve Kur'ân tertîli ile emr, o cümleden olmak üzere gelecek olan ağır emirlerin icrasına kaabiliyet ve isti'-dâd kazanmak üzere nefslerin terbiyesi ve mucâhede kuvvetlerinin terakki ve inkişâfı için ihzârî bir riyazettir. Bunun gündüz yapılmayıp da geceden başlamasının sebebi hikmeti, çünkü gece nâşiesi, gece yetişen nefs veya gece vukua gelen hâdise veyd gece neş'esi ve neş'eti ...-muvâtaa uygunluk, mutabakat demektir-, yânı gece nâşiesi daha baskın, daha samimî, yâhud kalb ve vicdana daha uygun. Gece sükûnet ve inkıta' hengâmı olduğu için, uyanık olanların gözü gönlüne daha mutabık ve gündüzün manialarıve meşguliyetleri içinde duyulamıyacak hâdiseleri duymak için keşfi daha açık, riyadan, ağyarın muzâhamesinden âzâde olarak ihlâs gayesine daha muvafık, yâhud daha keskin, daha fîi'1 dokunaklıdır. Ve deyişçe, söyleyişçe, söyleyiş ve anlayış cihetiyle daha sağlamdır. Kelâm daha iyi söylenir ve duyulur. Gürültüler kesilmiş bulunacağı cihetle kıraat ve tefekkür, mutâbaa ve tezekkür, söylenen ve dinlenen söz daha sağlam olur... (Hakk Dîni, VII, 5428).

[27] Bu el-Muzzemmil:20. âyetinin sonradan nazil olup, sûrenin evvelindeki gece kıyamı emrini hafifletmiş ve ta'dîl etmiş olduğunda ittifak vardır.

[28] Buhârî bu âyetlerde Müslim'in Sa'd ibn Hişâm tarîkinden tahrîc ettiği şu hadîse işaret eder gibidir: Âişe şöyle demiştir: "Allah bu el-Muzzemmil Sûresi'nin evvelinde gece namazını farz kıldı. AlIah'ınPeygamberi ile sahâbîleri bir yıl gece namazını kıldılar. Nihayet bu sûrenin sonunda hafifletme ruhsatı indirildi de gece İbâdeti, farziyyetinin ardından tatavvu' bir ibâdet oldu Buhârî kendi şartı üzere olmadığı için bu hadîsi getirmekten Enes hadîsi -,ı ile müstağni oldu. Çünkü Enes hadîsi Peygamber'in bazen bütün gece uyuduğuma na delâlet etmektedir. Bu ise tatavvu' yoludur. Eğer vucûb devam etmiş olsaydi, Peygamber kalkmayı ihlâl etmezdi. Ve burası ile hadîsin başlığa uygunluğu zahir oluyor (tbn Hacer).

[29] İbn Abbâs'ın bu tefsirlerinin birincisini Abd ibn Humeyd sahîh bir isnâd ile İbn Cureyc'den; o da İbn Abbâs'tan şeklinde mevsûlen rivayet etmiştir. İkincisini de "Li-yuşâbihû" lâfzıyle Taberî mevsûlen rivayet etmiştir.

Yüce Allah bu 20. âyet ile Peygamber'i gece yarısında, yâhud gece yarısından biraz evvel yâhud gece yarısından biraz sonra teheccüd namazına kalkmakta muhayyer bırakmıştır.

[30] Enes ibn Mâlik, bu hadîsi ile Peygamber'in nafile namaz kılmak ve oruç tutmak hususunda muayyen ve nıuttarid bir programa tâbi' olmadığını bildirmek istiyor

[31] Ebû Hâlid'in mutâbaatını Buhârî, Kitâbu's-Savm'da mevsûlen rivayet etmiştir

[32] Bu hadîsteki düğümü İbn Melek: Bir tenbellik ve atâlet düğümüdür ki, Şeytân bu tenbellik ve atâleti gafillerin üzerine yükler, demiştir. Taybî de: Şeytân'ın gaflet ehlini ağırlaştırması ve bunları bağlamış gibi hareketten alıkoymasıdır, demiştir. Beydâvî de şöyle der: Şeytân'ın düğümü bağlaması, uykuyu zînetle-mesinden ve o kimsede uykuya karşı derin bir sevgi uyandırmasından istiare edilmiştir. Düğümlerin üç tane olması da Allah'ı zikre, abdeste, namaza karşı birer düğüm edinmesinden ve Şeytân'ın bu üç ibâdetten üç tesvîl ve iğfal ile alıkoymasından dolayıdır.

Bu hadîsteki düğümü kalbin düğümünden; azm ve İrâdenin felce uğramasından ibarettir diye tefsir edenler isabet etmişlerdir. Gûyâ Şeytân, teheccüde kalkmak arzusunda bulunan mü'minin gönlüne "Yat, yat, daha gece uzundur" diye vesvese bırakarak, onu gece namazından alıkoymuş oluyor.

Bu hadîsten öğrendiğimiz hakikat, Allah'ı zikrin, abdestin, namazın Şey-tân'ı ve onun telkinlerini, nefsin şerr ve fesada olan temayülünü def etmesi key fiyetidir. Bir de teheccüd sahihlerinin gözü nurlu, gönlü sürûrlu olarak yeni günün ,sabahına girmesidir. Bu neş'e ve sevinç, teheccüd sahihlerinin yüzünde parlar ve açıkça görülür. Her günün hayır ve bereketi ve hattâ sıhhî saadeti de, o günün fecri ile birlikte doğar (Tecrîd Ter., IV, 131-134).

[33] Buhârî bu hadîsi birçok yerlerde parça parça kesilmiş olarak getirmiştir. Tamâmı Kitâbu'l-CenâİZ'in sonlarında gelecektir. Buyu', Cihâd, Bed'u'I-Halk, Edeb, Ehâdîsu'l-Enbiyâ, Tefsîr, Ru'yâ Ta'bîri Kitâblan'nda da tahrîc etmiştir. Müslim de Ru'yâ Kitâbı'nda Muhammed ibn Beşşâr'dan ve Bundâr'dan muhtasa-ran rivayet etmiştir... {Umdetu'l-Kaarî, III, 616-617).

[34] Hattâbî: Bu adamın uykusunun ağırlığı ve kendisini namazdan gafil hâle getirmesi, kulağına işenen ve işitme_duygusu bozulan kimsenin hâline benzetilmiştir demiş ve bu ta'bîri temsîle hamletmiştir.

Taybî: Şeytân bu gafilin kulağını bâtıl şeylerle doldurmuş ve kulağında hakk sözü işitmeye mâni' bir sağırlık meydana getirmiştir denilebilir, demiştir.

Kurtubî ise: Şeytân'ın bu fiilini hakîkî ma'nâya hamletmekte be's görmemiştir.

[35] Bu Ebû Zerr'in rivayetidir. Ondan başkalarının rivâyetinde&aşlık "Gecenin sonunda duâ ve namaz babı ..." şeklindedir

[36] Buhârî bu âyeti başlığa "Yehcaûn = Uyurlar" ma'nâsmdan dolayı, gece İbâdetinin Kur'ân'dan delîli olmak üzere almıştır. Hucâ' fiili hakkında daha Önce açıklama geçmişti. Ma'nânm daha iyi anlaşılması için bu âyeti altı ve üstü ile tekrar yazalım:

"Şübhesiz muttakîler Rabb 'larımn kendilerine vermiş olduğunu almış olarak cennetlerde ve pınarlardadırlar. Çünkü onlar bundan evvel iyi amel edenlerdir. Onlar gecenin (ancak) az bir kısmında uyurlardı. Seher vakitlerinde de onlar istiğfar ederlerdi" (ez-Zâriyât: 15-18).

[37] Bu hadîs, "Nuzûl Hadîsi" diye anılır. Altı Kitâb'da ve diğer sahîh, sünen, müs-ned ve mu'cemlerin hepsinde rivayet çokluğu ile seçkin olmak ve müteşâbihler-den bulunmakla nıühimnı ve meşhurdur. Bunu yirmiden fazla sahâbî rivayet etmiştir.

Hadîsteki "Yenzilu = İner" fiili, Buhârî nüshalarında yâ'nm fethi ile zab-tedilmiştir. Buna göre yakınlık ile te'vîl edilerek ma'nevî nuzûl kasdolunabilir ve: Allah, lûtfu keremi ile kullarına yaklaşır, demek olur. "Dünyâ semâ", Allah'ın bize yaklaşması hâlinden İbaret bulunur. Dünyâ kelimesinin "dunuvv"-den "kurb - yakınlık" ma'nâsım ifâde etmesi de bunu te'yîd eder.

Ebû Bekr ibn Fürek, bâzı âlimlerin bu fiili yâ'nın ötresi ile "Yunziîu = İndirir" şeklinde zabt ettiklerini hikâye etmiştir. Bu takdîrde fiilin hazf olunmuş bir mef'ûle ta'diye etmesi gerekir: "Yunzilullahu meleken-Allah bir melek indirir" demek olur. Kurtubî bu rivayetin sahîhliğine delîl olarak Nesâî'nİn " Sonra var mı duâ eden diyecek bir munâdîyi emreder.." rivayetini delîl getirip, böylece müşkilin kalkacağını bildirir (Fethu'l-Bârî, III, 272).

Aynî'nin Vmdetu'l-KaarT'sinde bu hadîs hakkında çok güzel tevcihler ve açıklamalar vardır. Bu tevcihlerden biri özetle şudur:

Nuzûl, intikaal, i'Iâm, kavi, İkbâl, teveccüh ve bir hükmün çıkışı ma'nâlarına kullanılır. Bu ma'nâların hepsi lügatçılar arasında bilinen şeylerdir. Madem ki nüzulün böyle müşterek ma'-nâsı vardır; Allah'ın kendisiyle tavsîfi caiz olan bir ma'nâya hamledümesi en doğru bir harekettir. Burada Allah'ın rahmetle, dileklerini vermekle, mağfiretler etmek suretiyle teheccüd kılanlara ikbâl ve teveccüh buyurmasıdır denilebilir. Bu bir te'vîl değil, fakat lâfzı, medlulü olan müşterek ma'nâlardan birisine hamletmektir kî, îmâm Mâlik gibi bâzı selefin te'vîlleri de hep bu yolda bir te'vîldir (III, 618-623).

[38] Buhârî başlığa koyduğu bu hadîsi Ktitâbu's-Savm ve Kitâbu'l-Edeb'de Ebû Cu-hayfe'den mevsûlen rivayet ettiği uzunca hadîsten almıştır. Buraya aldığı kısa fıkra, bâb başlığına lâyık vecîz bir ifâdedir. Hadîsin bütününden biraz daha genişçe bir kısmı şöyledir:

"Gece olunca Ebu'd-Derdâ, gecenin evvelinde namaz kılmak istedi. Selmân:

— Uyu, diye men' etti.

Ebu'd-Derdâ da uyudu. Sonra bir daha kalkmak istedi. Yine Selmân:

— Uyu, diye men' etti. Gecenin son vakti olunca Selmân:

— Artık şimdi kalk, dedi.

Beraber kalkıp namaz kıldılar. Namazı müteâkıb Selmân, Ebu'd-Derdâ'ya:

— Şübhesiz senin üzerinde, Rabb'in için bir hakk vardır. Keza senin üzerinde nefsin için de bir hakk vardır. Senin üzerinde ailen için de bir hakk vardır. Binâenaleyh sen her hakk sahibine hakkım ver, dedi.

Sonra Ebu'd-Derdâ, Peygamber'e geldi ve bu hâdiseyi Peygamber'e söyledi. Peygamber de Ebu'd-Derdâ'ya hitaben:

— "Selmân doğru söylemiştir" buyurdu.

[39] Hadîsin başlığa mutabakatı açıktır. Son fıkradaki "Eğer kendisine bir ihtiyâç olmazsa" sözü, cinsî münâsebet yapılmış da yıkanma gerekmişse demektir

[40] Ebû Seleme, ramazânın şeref ve faziletinden dolayı Peygamber'in ramazândaki teheccud namazının kemmiyet ve keyfiyetinde, yânî sayısı ve sıfatında bir değişiklik olabileceğini tahmin ederek, Hz. Âişe'den yalnız ramazândaki gece namazını sormuştu. Fakat Âişe, sorucuda hiç şübhe bırakmamak için,-Peygamber'in hem ramazândaki, hem de ramazândan başka gecelerdeki namazını haber vermiştir. İşte bu cevâb, bâb başlığına uygun düşmektedir. Peygamber'in jıamâzmın bütün sene içinde musâvî olduğu sabit olmaktadır.

Bu hadîsten nafile olan gece namazında bir selâm ile dört rek'at kılındığı da, vitr namazının bir selâm ile üç rek'at kılındığı da sarih olarak sabit oluyor. Hadîsin son fıkrası, Peygamber'in uyku ile abdesünin bozulmadığını açıkça bildiriyor.

[41] Bu hadîsin bir rivayeti "Namazı Kısaltma Kitâbı"nda geçmişti

[42] Kuşmeyhenî nüshasında ikinci kısım "Gece ve gündüz abdest alma sırasında namaz kılmanın fazîleti..." şeklindedir.

[43] Buhârî bu hadîsi Bilâl'ın fazîleti babında da getirmiştir. Müslim de aynı bâbda getirmiştir {Sahîh-i Müslim ve Tercemesi, VII, 370-371).

Bu hadîsten, gece gündüz temizliği devam ettirmenin ve her temizlik akabinde namaz kılmanın fazîleii sabit oluyor.

[44] Bu kadın, Zeyneb'in kendisi değil, kardeşi Hamne bintu Cahş olduğu da söylenmiştir

[45] Bu hadîsten, ayakta namaza başlayıp da mecalsiz kalınca gerisini oturarak tamamlamanın cevazı; ibâdette i'tidâle teşvîk, külfet ve meşakkata girişmekten nehiy; kadınların camide namaz kılmalarının cevazı; bütün gece namaz kılmanın mekruh olduğu hükümleri çıkarılmıştır

[46] Bu kadın Havla bintu Tuveyt'tir ki, Kureyş'in Esed kulundandır.

[47] Buhârî bu hadîsi Kitâbu'l-îmân'da da biraz ziyâde ile rivayet etmiş idi

[48] Bu hadîs hem gece namazına teşvîkı ve tergîbi, hem de bu ibâdete alışıp da sonraları terketmekten sakındırma ma'nâsım taşımaktadır. Çünkü gece namazını âdet edinen bir kimsenin bilâhare terketmesi, ibâdetten yüz çevirmeyi iş'âr edebilir.

Hadîsteki "fulân" diye kinaye edilen şahsın kim olduğu bilinememiştir. Bu mübhemliğin, râvîlerden biri veya kusuru örtmek için bizzat Peygamber tarafından söylenmek ihtimâli vardır.

Buhârî bu hadîsi burada üç senedle sevketmiştir. Üçü de büyük tabiî Ebû Seleme'ye dayanmaktadır. Senedlerdeki râvîlerin Bağdâd, Haleb, Şam, Beyrut, Merv, Yemâme, Medîne gibi çeşitli ilim merkezlerine mensûb olmaları, hadîsin çok yaygın bir şöhreti olduğunu gösterir.

[49] Bunu İsmâîlî ve diğerleri mevsûlen rivayet etmişlerdir. Bu seneddeki İbnu Ebî Işrîn, Abdulhamîd ibn Habîb ed-Dımaşkî el-Beyrûtî, el-Evzâî'nin kâtibidir; hakkında kelâm edilmiştir. Buhârî'nin bunu zikretmesinin fâidesi, Umer ibnu'I-Hakem'in Yahya ile Ebû Seleme arasındaki ziyâdesi, muttasıl senedlerdeki ziyâdeden olduğunu tenbîh etmektir. Çünkü Yahya, Ebû Seleme'den işitmesini tasrîh etmiştir. Eğer arada vâsıta olaydı tahdîsi tasrîh etmezdi (Kastallânî).

[50] Bu son mutâbaayı da Müslim mevsûlen rivayet etmiştir.

[51] Burada "Bâb" lâfzı unvansız gelmiştir. Bu ise kendinden önceki bâbdan bir fasl (^ayırma) menzilesindedir. Musannıfların âdeti, hükümlerden bir hükümde "Bâb" yazıp, sonra onun akabinde de "Fasl" yazmaları şeklinde carî olmuştur. Onlar bu "Fasl" sözüyle bu hükmün kendinden önceki hükümden ayrılığını ve fakat işin aslında da onunla ilgili bulunduğunu göstermek isterler (Umdetu'l'-Kaarî, III, 635).

[52] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bu da Peygamber'in oruç tutmak ve namaz kılmakla emretmekle beraber, bazen de oruç tutmamayı ve gecelerin bir kısmında uyumayı emretmiştir. Şübhesiz bu emr ibâdetlerde şiddet ve meşakkati terk etmeyi gerektirir (Umdetu'l-Kaarî, aynı yer).

Buhârî bu hadîsi Kitâbu's-Savm ile Ehâdîsu'l-Enbiyâ'da; Müslim de Oruç Kitâbı'nda tahrîc etmiştir

[53] Teârre kelimesinin aslı Teârere'dir; idgam edilmiştir.Gece uyumayıp döşek içre kendi kendisine söylenerek bir taraftan öbür tarafa dönmek ma'nâsınadır... Lâkin el-Esâs'ta, en-Nihâye'deTeârr,uykudan kelâmla uyanıp kalkmak ma'nâsı-na resmedilmiştir (Kactmûs Ter.),

Bu uyanma hâli, ekseriyetle söz söylemekle birlikte bulunduğu için, Peygamber bu uyanmayı ta'kîb edecek sözün teşbih, tehlîl olmasını öğretmeyi arzu etmiştir.

[54] Abdullah ibn Revâha (R) bu kasideyi inşâd ettiği sırada Peygamber şiirini tak-dîr ederek, mecliste bulunanlara hitaben "Şübhesiz kardeşiniz bâtıl söz söylemez" buyurmuş ve böylece güzel şiirin, güzel söz gibi, medhe lâyık olduğunu, çirkin şiirin de kötüleneceğİni bildirmiş oluyor.

[55] Şâir Abdullah ibn Revâha son beytiyle şu âyetlere telmîh etmektedir: "Bizim âyetlerimize ancak öyle kimseler îmân ederler ki, bunlarla kendilerine öğüt verildiği zaman, onlar büyüklük taslamıyarak yüzü üstü secdeye kapanırlar ve Rabb 'lerini hamd ile tesbîh ederler. Yanları yataklarından uzaklaşıp, korku ve ümîd ile Rabb Herine duâ ederler. Kendilerini rızıklandırdığımız şeylerden de sarf ederler. Artık onlar için yapmakta olduklarına bir mükâfaat olarak, gözlerin aydın olacağı (ni'metlerden) neler gizlenmiş bulunduğunu kimse bilmez" (es-Secde: 15-17).

Bu son beyit, bâb başlığının ma'nâsma uygundur. Çünkü yataktan yanını uzaklaştırma ya namaz, ya zikr, ya da okumak için olur.

Birinci beyitte Peygamber'in İlmine, üçüncü beyitte ameline, ikinci beyitte gayn tekmilleştirmesine işaret vardır. Çünkü Peygamber, kâmil ve mükemmil-dir (Kastallânî).

[56] Bu mutâbaatı Taberânî el-Mu'cemu'I-Kebîr'de mevsûlen rivayet etmiştir.

[57] Bunu da Buhârî et-Târîhu's-Sagîr'de; Taberânî de el-Mu'cemu'l-Kebîr'de mevsûlen tahric etmişlerdir (Kastallânî).

[58] Buhârî bu hadîsi burada şeyhi Ebu'n-Nu'mân'dan, Ru'yâ Ta'taîri bölümünde de diğer şeyhi Ma'Iâ ibn Esed'den rivayet ediyor. Bu hadîs bâzı küçük lâfız far-kıyle bu kitabın üçüncü bâblnda da geçmişti. Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri "Abdullah ne iyi adamdır; gecenin bir kısmında namaz kılsa" hkrasıdır.

[59] Peygamber'iri yatsıdan sonra kıldığı rek'atlar gece nâfilesidir. Sabah ezam İle ikaameti arasında kıldığı iki rek'at ise, sabah namazının râtibesünnetidir. Peygamber bunu hazarda ve seferde terketmemiştir

[60] Buhârî bu başlık ve hadîslerle Peygamber'in bu yatma ve konuşma fiillerinin vucûb ifâde etmediğini işaret etmektedir.

[61] Bu bâb, nüshaların çoğunda "Sabah namazının iki rek'atında okunacak şeyler bâbı"ndan sonra vâki' olmuştur. Çünkü sabah namazının iki rek'atı ile ilgili bâblar altı tanedir. Bunların birincisi "Sabah namazının iki rek'at râtibesini devam ettirmek babı", sonuncusu ise "Sabah namazının iki rek'at râtibesinde okunacak şeyler bâbı"dir. Bu bâblann ardarda zikredilmesi en uygun olanıdır. Lâkin bâzı Buhârî nüshalarında bu "Nafilede ikişer ikişer..." babı, bu altı babın arasında gelmiştir... (Aynî).

[62] Buhârî burada, üçü sahâbî, üçü de tabiî olmak üzere altı şahıs ismi zikretti. Am-mâr'ınkini Taberânî; Ebû Zerr'İnkini îbn Ebî Şeybe; Enes'inkini ise Buhârî Sa-hîh'inde rivayet etmiştir. Tabiî olan diğer üç zâtın rivayetleri de, diğer hadîsçilerce rivayet edilir

[63] Yahya ibn Saîd el-Ensârî (143), tabiîdir. "Arazimiz" sözüyle Medine'yi kasdet-mektedir. Medîne fakîhleri Zuhrî, Nâfi', Saîd ibn Müseyyeb, Abdurrahmân ibn Kaasim, Ca'fer ibn Muhammed ... ve diğerleridir. Kendisi, bunlardan ve diğerlerinden rivayet etmiştir

[64] Buhârî tstihâre (Hayırlısını isteme) hadîsini, bu "Gece nafilesinin ikişer rek'at kılınacağı hususunda gelen hadîsler bâbı"nda getirmiştir. Buradaki bâb başlığına uygunluğu "Farz olmayarak iki rek'at namaz kılsın" kavlidir. Peygamber'in bu iki rek'at kılsın emri, mutlaklığı ile, gece ve gündüz nafilelerini şâmil

olur.

Buhârî bu İstihare Hadîsi'ni Kitâbu'd-Deâvât ile Kitâbu't-Tevhîd'de de tah-rîc etmiştir. Diğer hadîs imamları da bu hadîsi kitâblannda rivayet etmişlerdir.

Buhârî'deki bu hadîsin senedinde Abdurrahmân ibnu Ebî'l-Mevâlî vardır. Ebû'l-Mevâlî, Alî ibn Ebî Tâlib'in kölesidir. İsmi Zeyd'dir. Abdurrahmân da bunun oğludur. Abdurrahmân sıka'dır; sağlamdır. Kendisinden Sufyân es-Sevrî ve diğer imamlar rivayette bulunmuşlardır.

Bu zât, istihare hadîsini rivayetle teferrüd etmiştir. Buhârî'nin de bu Abdurrahmân ibnu Ebi'l-Mevâlî'den rivayetle teferrüd etmiş olması, bu hadîsin isnâdmdaki latifelerden sayılmıştır. Bu hadîse diğer sahâbîlerden şâhidler gösterilmiştir. Böyle olunca istihare hadîsi, mutlak ferd olmaktan çıkıyor. Tirmizî, Yahya ibn Maîn, Ebû Dâvûd, Nesâî, Ebû Zur'a, İbnu Ebi'l-Mevâlî için sıka'dır demişlerdir. İstihare hadîsi, İbn Mes'ûd, Ebû Eyyûb Ensârî, Ebû Bekr, Ebû Saîd Hud-rî, Sa'd ibn Ebî Vakaas, Abdullah ibn Abbâs, Abdullah ibn Umer, Ebû Hurey-re ve Enes ibn Mâlik olmak üzere, on sahâbîden rivayet edilmiştir. Bu rivayetleri Aynî, Umdetu'l-KactrF'de senedleri ile birer birer zikretmiştir. Metinlerde ziyâde, noksan, takdîm, te'hîr farkları vardır. Yalnız Enes ibn Mâlik'ten gelen rivayet: "İstihare eden kimse husrân görmez. İstişare eden pîşmân olmaz. İktisâde riâyet eden kimse de ihtiyâç görmez" şeklinde, istihareyi teşviki ihtiva etmektedir {Umdetu'l-Kaarî, 111,646-650).

[65] "Yâhud: dünyâ ve âhiret işim" cümlesindeki "yâhud" edatını Cezerî, Miftâhu'l-Hısn'da: Tahyîr içindir; binâenaleyh istihare eden kimse muhayyerdir, dilerse "maâşî ve akıbeti emri" der, dilerse "fî âcili emrî ve ecilihi" der, demiştir. Buna göre, Peygamber tarafından muhayyer kılınmış oluyor. Taybî de: İbarenin zahirine göre bu, râvînin şekkidir; Peygamber'in bunlardan hangisini söylediğini râvî Câbir kestirememiştir', demiştir (Tecrîd Ter., IV, 160-176).

[66] İstihare, İnsanın müstakbel hayr ve saadete mazhar olabilmesi İçin, Allah'ın ilim ve kudretinden yardım istemesi ve beşeriyetin fal, remil gibi mübtelâ olduğu hurâfelerden kurtarılması gayesine ma'tûf, dînî bir vazı'dır. İstikbâlin koyu ka-~' ranlıklan arasında saklanan hayr ve saadet ışığını göremiyen insanlar, mukadderatı ta'yîn için böyle hurafe nev'inden bir takım boş vâsıtalardan

yardım isteyegelmişlerdir. Bu gün Yirminci Medeniyet Asrında ileri milletlerin aydın sınıfları arasında bile bu gibi hurafelerle meşgul olanları görüp işitiyoruz. İslâm Dîni bütün Câhiliyyet hurafeleri ile mücâdele ettiği gibi, bu nevi' âdetlerle, kanâatlerle de.mücâdele etmiştir.

İşte beşeriyeti hurafelerden men' eden İslâm Dîni onlara ivaz olarak hayr ve saadetin, rızâ ve inayetin Allah'tan dilenmesini göstermiştir... [Huccetu'Uâ-hi Bâliğa, II, 5).

[67] Hadîsin bâb başlığına delâleti "İki rek'at kılmadıkça.." emrinde açıktır. Buhârî bu hadîsi Kitâbu's-Salât'm evvellerinde "Mescide girdiği zaman iki rek'at kılsın bâbı"nda zikretmişti. Bu Tahiyyetu'l-Mescid namazıdır

[68] Bu hadîs de o kitabın "Hasır üzerinde namaz bâbı"nda geçmişti

[69] Bu hadîs de Kitâbu'l-Cumua'da "Cumuadan evvel ve sonra namaz bâbı"nda geçmişti. İbn Umer bu namazları, Peygamber farzı kıldırdıktan sonra hücresine gittiği zaman, orada onunla beraber kılmış oluyor.

[70] Bu Câbir hadîsi de Kitâbu'I-Cumua, "îmâm hutbede iken gelen kimse bâbı"n-da geçti

[71] Bu hadîs de Kitâbu's-Salât'm evvellerinde "Yüce Allah'ın: "İbrahim Makaa-mim namazgah erf"(el-Bakafa:125) kavli bâbı"nda geçmişti. Bu hadîsteki "Ka'be'nin yüzüne doğru" sözü, Makaamu İbrahim'dir; Ka'be ile Haceri Es-ved'in arasıdır; Altun Oluk tarafıdır diyenler vardır. Fakat Ka'be'nin insana karşı gelen her cüz'ü kıbledir.

[72] Buhârî bunu ileride gelecek olan "Hazarda duhâ namazı bâbi"nda mevsûlen rivayet etmiştir.

[73] Bu ta'lîk, "Evlerde mescidler bâbı"nda mevsûlen geçmiş olan hadîsin bir parçasıdır. Bir de ileride gelecek olan "Nafile namazım cemâatle kılma bâbı"nda uzunca metin ile tahrîc etmiştir.

İbnu'l-Munir şöyle dedi: Buhâri İstihare, tahıyye ve devamlı fiillerle istidlal etmeyi "Nafile namaz ikişer ikişerdir" kavliyle istidlal etmeyi daha uygun görmüştür. Çünkü bu söz, gündüz nafilesini istidlal etmeye şarflı olarak elvermiyor... (Kastallânî

[74] Bu hadîsin bir rivayeti 39 rakamı ile geçti

[75] Başlığın ikinci fıkrası, müekked râtibe olan sabah namazının iki rek'at sünnetine de tatavvu' yâni nafile ismi verildiğini göstermiş oluyor. Hadîs metnindeki nafileler sözünün, tatavvu'lar.ma'nâsma geldiği kasdediliyor.

[76] Peygamber'in sabah namazından önceki bu iki rek'at sünneti hazarda ve seferde dâima kıldığı ve bundan ötürü sünnet namazlar içinde en te'kîdli bir sünnet olduğu sabittir.

Diğer sünnet namazlar, imâm farza başladıktan sonra kat'iyyen kılınmaz. Çünkü Peygamber "îkaamet edildikten sonra farzlardan başka namaz kılınmaz" buyurmuştur. Yalnız sabah namazının sünneti şiddetle te'kîd edilmiş olduğundan dolayı, müstesna tutulmuştur.

Yine sabah namazının bu kuvvet ve şerefinden dolayı fakîhler, ilim ehlinden fetva mercii olan zâtın, insanların bu dînî ihtiyâcım telâfi edebilmesi için, şâir sünnetleri terkedebileceğinİ tecviz ettikleri hâlde, sabah namazının sünnetini bu cevaz ve müsâadeden müstesna tutmuşlardır (Fethu'I-Kadtr, I, 313).

[77] Buhârî'nin İmâm Mâlik tarikiyle gelen ve Muvatta'da da tahrîc edilmiş bulunan bu rivayetinde, Hz. Âişe bu onüç rek'ata yatsı namazının son sünnetini de katarak haber vermiş oluyor. Bu yatsının iki rek'at son sünneti çıkarılınca on-bir rek'at kalır. Bu, Peygamber'in gece namazıdır. Peygamber gece namazında kıraati uzun tutmak âdetinde iken, sabahın iki rek'at sünnetinde kıraati çok kısa tutardı. Bu rek'atların birinde Fâtiha'dan sonra Kul yâ eyyühe'l-kâfîrûn, ikin-

1} çişinde Kul huvellâhu ahad sûrelerini okumak i'tiyâdında bulunduğunu Müslim ve Dört Sünen sâhibleri İbn Mes'ûd, Enes ibn Mâlik ve İbn Umer'den rivayet etmişlerdir. Kul âmenna billahi ve mâ «rtzı7etfe.ynâ(el-Bakara:136; AIû İmrân:84) ve Rabbena âmenna bimâ enzelte vetteba'nâ'r-rasûle fektubnâ maa'ş-şâhidîn (Âlu tmrân: 53) âyetlerini okuduğunu da Ebû Hureyre'den Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî rivayet etmişlerdir

[78] Buhârî bu hadîsi burada ayrı ayrı iki senedle vermektedir.

Kurtubî şöyle demiştir: Âişe'nin "Acaba Rasûlullah el-Fâtiha okudu mu? derdim" sözüyle, Peygamber'in el-Fâtiha okuduğunda şübhe ederdim ma'nâsı anlaşılmamalıdır. Âişe: Peygamber umumiyetle nafile kılarken kıraati uzattığı hâlde, sabah namazının sünnetinde hafifletirdi; o derecede ki, adetâ insan el-Fâtiha okumadı zannederdi, demek istiyor.

Bu hadîsten teheccüd namazını uzatmak hususundaki Peygamber'in âdetine nisbetle, sabah namazının sünnetinde kıraati hafifletmekte mübalağa edilebileceğini öğreniyoruz. Yoksa, mutlak surette kıraati uzatmakta hiçbir be's yoktur.

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

14- KİTÂBU'L-VİTR

(Vitr Namazı Kitabı)

1- Vitr Namazı Hakkında Gelen Şeyler Babı [1]

1-.......Bize Mâlik, Nâfi'den ve Abdullah ibn Dinar'dan; onlar da îbn Umer'den haber verdi (O, şöyle demiştir): Bir kimse, Rasûlullah'a gece namazını sordu. Rasûlullah (S): "Gece namazı ikişer ikişerdir [2]. Herhangi biriniz sabah vaktinden endîşe ettiği zaman bir tek rek'at kılar ki, (bu tek rek'at) onun evvelce kılmış olduklarını (ekleştirir" buyurdu [3].

Geçen isnâd ile yine Nâfi'den, o: Abdillah ibn Umer vitr'de tek rek'at ile iki rek'at arasında selâm verirdi. O kadar ki, arada bâzı işlerinin yapılmasını bile emrederdi, demiştir[4].

2-.......İbn Abbâs (R), Kureyb'e, Meymûne'nin yanında -ki o İbn Abbâs'ın teyzesidir- gecelediğini haber verip, şöyle demiştir: Ben başımı bir yastığın enine koyup uzandım. Rasûlullah ile ehli de yastığın boyuna başlarını koyarak uzandılar. Rasûlullah gece yarışı oluncaya, ;yâhud buna yakın bir zamana kadar uyudu. Sonra yüzünden uykuyu eliyle silerek uyandı. Sonra Âlu İmrân Sûresi'nden son on âyeti okudu [5]. Sonra Rasûlullah kalkıp asılı duran küçük bir kırbaya uzandı. Güzelce bir abdest aldı. Sonra kalkıp namaza durdu. Ben de (kalkıp) O'nun yaptığı gibi yaptım ve O'nun (sol) yanma namaza durdum. Sağ elini başımın üzerine koydu ve sağ kulağımı tutup bükmeye koyuldu [6]. Sonra iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at namaz kıldı. Ondan sonra tek rek'atlı bir namaz kıldı [7]. Sonra müezzin gelinceye kadar yine uzandı. (Müezzin gelince) kalkıp iki rek'at namaz kıldı, sonra çıktı ve sabah namazını kıldırdı [8].

3-.......Bana Amr (ibn Haris) haber verdi. Ona da Abdurrahmân ibnu'l-Kaasım, kendi babasından; o da Abdullah ibn Umer'den tahdîs etmiştir. Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Gece (kılınacak nafile) namazı [9]ikişer ikişerdir. Gece nafilesinden çıkmak istediğin zaman bir rek'at kıl ki, senin daha önce kılmış olduğun rek'atleri (ekleştirsin) .

el-Kaasim ibn Muhammed: Biz bulûğa erdiğimiz günden beri birçok insanları hep üç rek'atle vitr kılıyorlar gördük. Bununla beraber hepsi -yânî bir de, üç de, beş de, yedi de caizdir. Ben bu sayıdan hiçbirinde be's olmadığım umarım, demiştir [10].

4-......Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) on bir rek'at namaz kılardı [11]. Namazı işte bu idi. Mü'minlerin annesi, gece namazını kasdediyor.- O bu namaz içinde öyle secde eder idi ki, hiç başını kaldırmadan herbirinizin elli âyet okuyacağı kadar dururdu: Ve sonunda sabah namazından evvel iki rek'at kılar, sonra müezzin sabah namazı için kendisine gelinceye kadar sağ yanı üzerine yatardı [12].

2- Vitr Namazının Saatleri (Kılınma Vakitleri) Babı

Ebû Hureyre: Peygamber (S) bana uykuya varmadan evvel vitr namazını kılmayı tavsiye etti, demiştir [13].

5-....... Bize Enes ibn Şîrîn tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Umer'e: Sabah namazından evvelki iki rek'at hakkında ne re'y eder-, sin (yânî ne dersin)? Bunlarda kıraati uzatayım mı? dedim. İbn Umer: Peygamber (S) geceleyin ikişer ikişer namaz kılar ve bir rek'atla vitr yapardı. Sabah namazından evvel sanki eli kulağında ezan (yânî ikaa-met) okunuyormuşçasına (sür'atle) iki rek'at namaz kılardı, dedi. Hammâd: Yânı sür'atle, demiştir [14].

6-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Gecenin her saatinde Rasûlullah (S) vitr namazı kılmıştır [15]. (Son vakitlerindeki) vitri ise (gecike gecike) seher vaktine varıp dayanmıştı [16].

3- Peygamber (S)' in Geceleyin Ehlini Vitr Namazı İçin Uandırması Babı

7-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), ben O'nun döşeği üzerinde aykırı vaziyette uyuduğum hâlde (bana doğru) namazını kılar, vitri kılmak istediği sırada beni de uyandırırdı; ben de vitr namazını kılardım [17].

4- Bab : Musalli Namazının Sonunu Vitr Yapsın

8-.......Bana Nâfî', Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Geceleyin namazınızın sonunu vitryapınız" buyurmuştur [18].

5- Binek Hayvanı Üzerinde Vitr Namazı Babı

9-.......Saîd ibn Yesâr şöyle demiştir: Ben, Abdullah ibn Umer ile birlikte Mekke yolunda gece sefer ediyordum. Yine Saîd dedi ki: Sabah vakti yakın mı diye şübhe edince devemden indim ve vitr namazını kıldım. Sonra Abdullah ibn Umer'e yetiştim. Abdullah ibn Umer: Nerede idin? diye sordu. Ben de: Sabah olacağından-endîşe ettim de inip vitr namazım kıldım, dedim. Bunun üzerine Abdullah: Allah'ın Elçisi'nde senin için güzel bir örnek yok mu? dedi. Ben: Evet, vallahi vardır, dedim. Abdullah: Muhakkak Rasûlullah (S) deve üzerinde vitr namazı kılar idi, dedi [19].

6- Sefer Esnasında Vitr Namazı Babı

10-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) sefer esnasında binek devesi üzerinde, deve yönünü hangi cihete çevirirse çevirsin namaz kılardı. Farzlardan başka gece namazım îmâ ederek edâ ederdi. Vitr namazını da binek devesi üzerinde kılardı [20].

7- Ruku'dan Evvel ve Sonra Kunut'un Meşruluğu Babı [21]

11-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb (es-Sahtıyânî)'den; o da Muhammed (ibn Sîrîn)'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Enes ibn Mâlik'e, Peygamber (S) sabah namazında kunût duasını okudu mu? diye soruldu. O da: Evet, dedi [22]. Bunun üzerine kendisine: Rukû'dan evvel mi kunût yaptı? diye soruldu. O da: Az müddet sürmek üzere rukû'dan sonra kunût yaptı, dedi [23].

12- Bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdulvâhid tahdîs edip şöyle dedi: Bize Âsim ibn Süleyman tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'e kunût hakkında suâl sordum. Enes: Muhakkak ku-nût vardır, dedi. Ben: Kunût rukû'dan evvel mi, yâhud sonra mı idi? dedim. Enes: Rukû'dan evvel idî, dedi. Âsim: Fulân kimse senden rivayet ederek bana haber verdi ki, sen rukû'dan sonra idi demişsin (buna ne dersin)? dedi. Bunun üzerine Enes: O yanlış söylemiştir [24]. Rasûlullah (S) rukû'dan sonra yalnız bir ay kunût yaptı. Bu kunûtun sebebi şu oldu zannederim: Peygamber (S) takriben yetmiş kişiye varan ve kendilerine Kurrâ adı verilen bir takım insanları, müşriklerden bir kavmin yanma göndermişti. O kurrâ, sayıca müşriklerden az idiler, (bunun için onların eliyle helak olmuşlardı). O müşrikler ile Rasûlullah arasında bir ahd de vardı. Rasûlullah bir ay o müşrikler aleyhine düâ ederek kunût yaptı.

Yine (bu isnâdla) bize Ahmed ibn Yûnus haber verip şöyle dedi: Bize Zaide ibn Kudâme, et-Teymî Süleyman ibn Tarhân'dan; o da Ebû Mıclez'den haber verdi. Enes: Peygamber (S) Rı'l ve Zekvân kabileleri aleyhine bir ay dua ederek

kunût yaptı, demiştir [25].

Yine bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hâlid, Ebû Kılâbe'den tahdîs etti. Enes: Kunût (vaktiyle) akşam ve sabah namazlarında idi, demiştir [26].

Hatime: Vitr bâbtarı, 15 merfû' hadîs ihtiva etti. Bunlardan bir tanesi muallaktır. Burada ve daha öncekiler içinde mükerrer olanlar 8 tanedir. Buraya hâlis, 7 hadîstir. Bunları tahrîc etmekte Müslim Buhârfye muvafakat etti. Burada 3 tane de mevsûl âsâr vardır. Vallâhu a'lem (İbn Hacer).

---

[1] Vâv'ın kesr ve fethi ile vitr ve vetr, beş vakit farzlarından sonra gece kılınan tek rek'ath bir namazın ismidir. Bunun fazileti hakkında Sahîh ve Sünen kitâb-larında birçok hadîsler gelmiştir

[2] İkişer ikişerdir demek, her iki rek'atte bir selâm vermek demektir. Müslim'deki rivayette râvî Ukbe ibn Hureys: İbn Umer'e: İkişer ikişer ne demektir? diye sordum. O: Her iki rek'atten sonra selâm verirsin, dedi, diyor. Gece ve gündüz nafile namazlarında iki rek'atte bir mi, yoksa dört rek'atte bir mi selâm vermek daha faziletli olduğu hakkında fakîhler arasında görüş ayrılıkları ve herbirinin tutunduğu delîller vardır....

[3] Bundan vitr namazının sonu, fecrin tulûu vakti olduğu istidlal olunmuştur. Bir de bundan, vitr'den sonra kılınacak nafile namaz olmadığına istidlal olunmuştur

[4] Saîd ibn Mansûr, sahîh bir isnâd ile Ebû Bekr ibn Abdillah el-Muzenî'den gelen rivayette şöyle demiştir: ibn Umer iki rek'at kıldı, sonra: Ey çocuk! Bizim binek devemizi hazırla! dedi. Sonra da kalkıp bir tek rek'at kıldı (Kastallânî).

[5] Âlu îmrân: 190-200. âyetleri. Bundan abdest almaksızın ezberden Kur'ân okunabileceği anlaşılır

[6] Peygamber'in bu kulak bükme fiili, tek olan muktedînin imâmın sağ tarafına durması lâzım geleceğini tenbîh içindir

[7] Bu tek rek'atlı namaz birer rek'at mı, yoksa üç rek'at mı; ibarenin mantûkun-dân sarîh olarak anlaşılamıyor. Onun için vitr namazını fakîhlerin kimi bir niyetle üç, kimi ikincide selâm İle faslederek üç rek'at, kimi de yalnız tek rek'at i'tibâr etmişlerdir

[8] Peygamber'in sabah namazının farzını kıldırmak üzere evinden çıkmadan önce kıldığı iki rek'at ise, sabah namazının sünnetidir.

Bu hadîste Peygamber 6 kerre ikişer rek'at kıldıktan sonra kalkıp bir tek rek'at kılmıştır ki, bu, vitrin tek rek'at olduğuna kaail olanlara pek kuvvetli bir. delildir

[9] Gece kılınan tatavvu' namazları, ikişer ikişer kılınmalıdır, diyenlerin hücceti olan hadîslerden biri budur

[10] Bu, Ebû Nuaym'm Mustahrac1ında önceki isnâd ile sabittir.

[11] On bir ve on üç rek'at kıldığı hakkında sahih rivayetler olduğu gibi, daha az sayılarda kıldığı hakkında da sahîh rivayetler

vardır. Bunlardan Peygamber'in en az bir rek'at, en çok on bir veya on üç rek'at gece nafile namazı kıldığı sabit oluyor

[12] Sağa yatış, Peygamber'in teyâmünü, yânî her şeye sağla başlamayı sevmesinden dolayıdır. Sabah sünnetinden sonra sağ yanı üzere uzanmayı da bâzıları mendûb saymışlardır.

[13] Ebû Hureyre'nin bu sözünü İshâk ibn Râhûye kendi Müsned'inde mevsûlen rivayet etmiştir. Peygamber'in Ebû Hureyre'ye olan bu vasiyyeti, belki uyku gâ-lib gelir diye ihtiyatlı davranmayı tavsiyeden ibarettir. Yoksa gece kalkmaya kaadir olanın, gecenin sonunda kılması efdal olduğunda şübhe yoktur

[14] Bundan, sabah namazının sünnetinin kısa kılınmasının da sünnet olduğu anlaşılmıştır.

[15] "KulIe'I-leyl", tercemedeki gibi "Gecenin her saatinde" ma'nâsına gelebileceği gibi "her gece" ma'nâsına da gelebilir. Tercemenİn her iki sureti de vâki' hâle uygundur. Peygamber, hazarda seferde, sıhhatte hastalıkta vitr kılmağa devam ettiği gibi, yatsı namazından sonra tâ fecrin tulû'una kadar gecenin her cüz'ün-de de vitr kılmıştır. Lâkin Hz. Âişe'nin muradı, tercemede tercîh ettiğimiz ma'nâ olduğuna şâhid Müslim'deki biraz daha mufassal olan rivayettir.

Bu hadîsten gecenin yatsı namazına zarf olup herhangi saatinde yatsıdan sonra vitr kılınabileceği anlaşılır. Peygamber'in gecenin evveli ile gecenin ortasında kılmış olması, cevazı bildirmek için; gecenin sonuna te'hîr etmesi de mîâdında uykudan kalkmaya i'timâdı olanlar hakkında efdal olanın bu olduğunu tenbîh için olduğu hâtıra gelir.

[16] Peygamber'in son zamanlarda ölümünden evvelki âdeti, vitri seher vaktine yaklaştırmak olduğu, Müslim ile Ebû Dâvûd'daki rivayetlerde daha sarîh olarak beyân edilmiştir.

[17] Vitr namazı farz olmamakla beraber, sânına pek ziyâde i'tinâ edilmek lâzım gelen bir namazdır. İşte Peygamber, geceleyin ehlini vitr namazı kılmak üzere bundan dolayı uyandırdı. Bu hadîse göre vitr namazı erkek ve kadın hakkında sabit demek olduğu gibi, "Ehline namazı emret. Kendin de ona sebat ile devam eyle. Biz senden bir nzk istemiyoruz. Seni biz rızıklandırınz. Akıbet takvanındır "(Tâ-hâ:132) âyeti gereğince, uyanık olanların uykudakileri uyandırmalarını mûcib olacak derecede müekked bir ibâdet olmuş oluyor.

[18] Bu hadîse ve yine Ibn Umer'in "Vitr, gecenin sonunda bir rek'attir" merfû' hadîsine ve Peygamber'in teheccüd namazları hakkında rivayetlere bakarak Şâfiîler ile Hanbelîler, vîtr namazının en azı bir, en çoğu on bir ve en kemâllisinin en azı üç rek'attir demişlerdir. Ebû Hanîfe, bir selâmda çıkılmak üzere üç rek'at olduğuna, artık eksik olamıyacağma kaaildir. Mâ-lik'e göre ise, daha evvel selâm ile fasledilmiş çift rek'atlı bir namaz kılınmış olmak şartıyle tek rek'attir. Çift namazın hududu yoktur ve ikiden daha az olamaz. Maahâzâ müsâfirin çift namazdan vazgeçerek bir tek rek'at İle vitr kılmasının cevazı da İmâm Mâlik'ten rivayet edilmiştir. Tek rek'at ile namaz kıldıkları Ebû Bekr, Umer,Usmân, Sa'd ibn Ebî Vakkaas, İbn Abbâs, Muâviye, Ebû Mûsâ el-Eş'ârî, İbnu'z-Zubeyr, Âişe -Allah onların hepsinden razı olsun-'den de nakl olunuyor...

Vitr, akşam namazı gibi bir selâm ile üç rek'at olduğuna, Ebû Hanîfe gibi Umer ibn Abdilazîz, Sufyân es-Sevrî, Ebû Yûsuf, Muhammed, Abdullah İbn Mübarek de kaail olmuşlardır. Alî ibn Ebî Tâlib, Abdullah ibn Mes'ûd, Ubeyy ibn Ka'b, Zeyd ibn Sâbİt, Enes ibn Mâlik, Ebû Umâme ile Huzeyfe'nin ve Yedi Fakîh'in, hattâ Umer ibn Hattâb'm da -Allah onların hepsinden razı olsun- mezhebi bu olduğu rivayet edilmiştir. Bunlar, evvelki mezheb sahihlerine hüccet olan hadîslerdeki vitr lâfzının tek rek'at ma'nâsına gelmek ihtimâli olduğu kadar, Çift ile beraber kılınmış tek rek'at ma'nâsını da muhtemildir, derler... (Tecrîd Ter., 11,347-348).

Bundan, vitri te'hîr etmenin müstehâb olduğu anlaşılır. Hikmeti de -Allâhu a'lem- gece vakti kılınan namazların başlangıcı ve sonu tek olmaktır. Gecenin ilk namazı olan akşam namazı tek rek'atlı olduğundan, gece tâatinin hitâmında başlangıcına benzemek için tek rek'atlı olmak müşâkelede en münâsib olmuş olur. Gecenin girmesiyle beraber tek rak'ath bir namaz ile ibâdete başlamaktaki ilâhî sırr her ne ise, ihtitâmına da teşmîl ediliyor demektir. Amellerin ibtİdâ ve intihâsındaki, fevâtih ile havâtimindeki ehemmiyet, vasattan ziyâde olduğu "Gündüzün iki tarafında, gecenin de yakın saatlerinde dosdoğru namaz kıl. Çünkü güzellikler kötülükleri giderir. Bu, iyi düşünenlere bir öğüttür"(Hûd:H4) âyeti ve Câbir'den naklolunan hadîste " \%^> jjjt j*T ju = Çünkü gecenin sonu şâhidlidir"duyurulmuş olması delaletiyle, gündüzün evveli ve sonu ile gecenin sonunda duanın kabul edileceği daha ümîdli olduğu içindir... (Tecrîd Ter.,\\\,22A).

[19] Bu hadîsteki "Allah Elçisinde en güzel örnek" düstûru, Alî ile İbn Abbâs'tan da rivayet edilmiştir

[20] Bu hadîste, farzlardan başka olan gece namazının ve bu arada vitr namazının binek üzerinde kılındığı sarîh olarak beyân edilmiştir. Gerek bu hadîs, gerek bundan önceki hadîs ile evvelâ seferde vitrin meşrûiyyeti sabit oluyor, ikinci olarak, sefer esnasında binek üzerinde ve binek ne tarafa yönelirse yönelsin îmâ ile nafile kılmak cevazı sabit oluyor... Üçüncü olarak, "Farzlar müstesna"

şeklindeki istisna kaydına göre, zarûretsiz farz namazlarının hayvan üzerinde ki lınmasının caiz olmadığı anlaşılıyor. Özürlü olan ise farzını hayvan üzerinde de kılabilir.

Râtibe sünnetleri de bu hususta tatavvu' hükmündedir. Ancak Ebû Hanî-fe'ye göre, sabahın sünneti için hayvandan inmek gerekir. Dördüncü olarak bu iki hadîs, vitrin vucûbuna kaail olmayanların tutundukları hüccetlerdendir. Bunlara göre, vitr vâcib olmadığı için, binek üzerinde kılınmış ve seferde farzlar terk olunmadığı gibi bu da terk buyurulmadığından, diğer sünnetlerden daha müekked bir sünnet olmuştur.

[21] Bu bâb, aslında sabah namazı bâblannm mutaallaklanndandır. Çünkü burada gelen hadîsler, sabah namâzmdaki Kunût'a delâlet etmektedirler. Babın burada getirilmesi bir kısım âlimlerin vitr'de Kunût'a kaail olmaları i'tibârıyledir. Sonra mezhebler Kunût hakkında ayrı ayrı görüştedirler: Hanefîler'e göre sabah namazında asla Kunût yoktur. Mâlik'e göre sabah namazında Kunût vardır, fakat rukû'dan evveldir...{Şerhu Teröcimi Ebvâb.,.,s,90).

[22] Kunût'un bir çok ma'nâları vardır:

* Tâat ki, Kaanit, Allah'a muti1 demek olur;

* Huşu! Namazda kunût, huşu' ma'nâsına gelir.

* Mutlaka namaz ki, kaanit, musallî demektir;

* Dua. Bildiğimiz Kunût Duası gibi;

* İbâdet;

* Namazda kıyam;

* Namazda uzunca ayakta durma; "Namazın ef-i dalı kunûtu uzun olandır" sahîh hadîsinde olduğu gibi. Bu hadîste kunût, kıyam uzunluğu ma'nâsmdadır. " Yoksa o âhiretten korkarak, Rabbİnin rahmetim umarak gecenin saatlerinde secdeye kapanır, kıyamda durur bir hâlde tâat ve ibâdet eden kimse gibi midir... " (ez-Zumen 9) âyetindeki kaanit İse musallî ma'nâsına geldiği gibi, hâşi', âbid, namazın kıyamında çok okuyan ma'nâlanna da gelir ve hepsi de yakışır.

* Sükût. Zeyd ibn Erkam'ın "Evvelleri biz namazda konuşurduk. (Namazda) Allah için kaanitler olarak'(el-Bakara:238) âyeti inince, namazda kelâm etmemekle me'mûr olduk" (Buhârî, Müslim) demesi, kunûtun bu son ma'nâsına hüccettir.

Bu hadîsteki suâl, sabah namazına âid olduğu için kıyamda iken Kur'ân'ı çokça okur muydu? ma'nâsına bir suâl olduğu, hâtıra gelebilirse de, ikinci defa vâki' olan suâl ve cevâbdan bahis konusu kunûtun, rukû'dan evvel veya sonra okunmuş bîr duâ olduğu apaçık anlaşılıyor.

[23] Enes'in Muhammed ibn Şîrîn tarîkinden rivayet edilen bu hadîste kunûtun yeri rukû'dan sonra gösterilmiş ise de, bundan sonraki hadîste rukû'dan evvel gibi gösterilip yalnız bir ay kadar müddet rukû'dan evvel kunût yapılmış olduğundan beyânı da buradaki ")firi - Az süren bir müddet" ta'bîrinin tefsîri yerine geçmiş olur. Bununla beraber dikkat edilirse Enes'in gerek bu ve gerek gelecek rivayete göre yalnız mühim hâdise üzerine bir ay rukû'dan sonra kunût yapılmış olduğunu haber verip, ne o hâdiseden evvel veya sonra kunût yapılıp yapılmadığından, ne de başka zamanlarda kunût yapılmış ise bunun rukû'dan evvel veya sonra olduğundan, sâkittir.

Kunûtun yeri, İmâm Şafiî'ye göre buradaki İbn Şîrîn rivayetine uygun olarak rukû'dan sonra; İmâm Mâlik'e göre ise Âsim ibn Süleyman tarîkinden gelen müteâkıb Enes hadîsine uygun olarak rukû'dan evveldir. Gerek sabah ve gerek vitr namazında duanın rukû'dan evvel de, sonra da edildiğine dâir rivayetler müteârız ve her ikisi de sahîh olan Enes hadîsinin de iki tarîkden birbirine zıd iki vecihle rivayet edilmiş olması, kunûtun yeri hakkında her iki tarafın kendi mezheblerine hadîs ile ihticâc edebilmelerine mâni'dir. Sabah namâzmdaki kunût, îmâm Şafiî ile İmâm Mâlik'e göre sünnettir. İmâm Şafiî, Râşid Halîfe-ler'in dördünün de sabah namazında kunût duası okuduklarını rivayet etmiştir. Ebû Hanîfe ile Abdullah ibn Mubârek'e göre İse, sabah namazında sünnet değildir. İmâm Ahmed: Yalnız imamlar orduları için kunût duasına sabah namazında devam ile mükelleftirler. Başkalarının da bunu yapmasında be's yoktur, demiştir.

Vitrin son rek'atmda da kunût sünnettir. Ancak ŞâfÎÎ ve Mâlik'in meşhur kavline göre yalnız ramazânın son yarısında sünnettir. Küfe imamları ile Ahmed, Sufyân es-Sevrî, Abdullah ibn Mübarek, İshâk ibn Râhûye'ye göre bütün senenin her gecesinde vitr kunûtu vardır. Ebû Hanîfe'ye göre vâcibdir de.. (Tec-rîd Ter., 111,230-231).

[24] Enes'in " Kezebe" ta'bîri "yanlış söyledi" diye terceme edildi. Kizib, yalan söylemek ma'nâsına geldiği gibi, Hicâzlılar lugâtında hatâ etmek, yanılmak ma'nâsına da kullanılır. Onların lügat örfünde vakıa mutabık olmayan söz -söyleyeni ister müteammid,

İster muhti' olsun- kizibdir. Hadîs kitâblarmda sikalardan olan zâtlar hakkında akranları tarafından bâzı kerre "gibi ta'bîrler kullanılması hep bu örfe göre "hatâ etti" ma'nâsmadır. (Tecrîd Ter.,111, 234).

Kunûtun yeri hakkında sahâbî âlimleri arasında da ihtilâf vardır. Bu ihtilâf ise mubah ihtilâf nev'indendir

[25] Bi'ru MaÛne faciası ile geniş bilgiler Mağâzî Kitâbı'nda gelecektir. Bu acıklı hâdise üzerine Peygamber bir ay kadar o zâlim kabileler aleyhine kunût yapıp, beddua etmişti

[26] Bu hadîsten (ve benzeri olarak daha önce geçen hadîslerden) akşam namazı kunütunun biM-icmâ mensûh olduğu, sabah namazı kunûtunun neshinde ise ihtilâf olduğu öğrenilmiştir.

Müslim ile Ebû Davud'un Berâ ibn Âzib ile İbn Abbâs'tan rivayet ettikleri hadîsler, farz namazların hepsinde kunût yapıldığını isbât etmektedir. Ancak sonradan terk buyurulduğuna göre, farzlarda kunût mensûh olmuştur.

Me'sûr Olan Kunût Duaları

Me'sûr (ya'nî nakledilmiş) olan kunüt duaları birkaç tanedir. Bunlar arasında rivayet bakımından en kuvvetlisi Şâfiîler'in sabah namazında okudukları şu duadır:

' "Hasen ibn Alî (R) şöyle dedi: Dedem Rasûlullah (S) vitr kunûtunda söyleyeyim diye bana şu kelimeleri Öğretti:

"Yâ Allah, hidâyet ettiklerin arasında bana da hidâyet et. Dünyâda, ukbâ-da derdden âzâd ettiklerin içinde beni de âzâd et. Sevdiklerin arasında beni de sev. Bana her neyi bağışlarsan dâim et ve gittikçe artır. Hükmettiğin herhangi bir şerrden beni koru. Zîrâ hükmeden Sen'sin. Sana karşı hükmedilemez. Senin sevdiğin zelîl kalmaz, düşmanı olduğun kimse de azîz olmaz. Yücesin, âlîsin Rabb'ımız! Her neye hüküm ve kazan taalluk ederse hamd Sana. (Her ne ettimse) Sen'den mağfiret dilerim. Sana tevbe ve rucû' ederim"! (Tirmizî, îbn Mâce, Nesâî).

Nesâî'nin rivayetinde duanın sonunda " ziyâdesi de vardır ki, salâtu selâm, evvelce edilen duaların kabulüne vesîle olur.

Hanefîler'in vitr'de her gece, Şâfiîler'in ise yalnız ramazânın son yansında okudukları duâ şudur:

Bu, el-Kütübü's-Sitte'de yok ise de, Abdurrazzâk, Muharrimed ibn Nasr, Tahâvî ve İbn Ebî Şeybe'nin rivayetlerinde bu duaları Umer ile Alî'nin fecr namazında okudukları anlaşılıyor.

15- KİTÂBU'L-İSTİSKAA.. 2

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

15- KİTÂBU'L-İSTİSKAA

(Yağmur Duası Kitabı) [1]

1- Yağmur İsteme Duası [2] ve Peygamber (S)'in Yağmur İsteme Duasına Çıkması Babı

1-.......Abdullah ibn Zeyd [3] şöyle demiştir: Peygamber (R) yağmur isteme duası yapmak üzere (namazgaha) çıktı [4] ve ridâsını tahvîl etti [5].

2- Peygamber (S)' in: "Yâ Allah, içinde bulundukları) « yıllan onlara, Yûsuf Peygamber'in yılları gibi kıtlık yıllan yap" Diye Dua Etmesi Babı

2-.......Bize Mugîre ibnu Abdirrahmân, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) son rukû'dan başını kaldırdığı zaman şöyle der idi: "Yâ Al/ah! Ayyaş ibn Rabta'yi kurtar. Yâ Allah! Selemete'bne Hişâm 'ı kurtar. Yâ Allah! et- Velîd ibnu 7-Vetîd'i kurtar. Yâ Allah! (Kâfirler elinde bunalıp) zaîf ve âciz görülen diğer mü 'minleri kurtar! Yâ Allah! Mudâr (kâfirleri) üstüne baskını daha da şiddetlendir. Yâ Allah! (İçinde bulundukları) bu yılları onlara Yûsuf Peygamberin yılları gibi kıtllk yılları yap!" [6].

Ve yine Peygamber şöyle dedi: "Ğıfâr kabilesine gelince Allah onlara mağfiret etsin. Eşlem kabilesi ile de Allah musâlim olsun, yânı barışık gitsin"[7].

İbnu Ebî'z-Zinâd, babası Ebu'z-Zinâd'dan olmak üzere: Bu duanın hepsi sabah namazı içinde idi, demiştir.

3-.......Mesrûk şöyle demiştir: Biz Abdullah ibn Mes'ûd'un yanında

bulunuyorduk. O şöyle dedi: Peygamber (S) insanlarda (yânî Kureyş'te İslâm'a karşı) aleyhdârlık görünce:" Yâ Allah/Bunlar hakkındaki dileğim) Yûsuf Peygamber'in yedi kıtlık seneleri gibi yedi senedir" dedi. Bunun üzerine onları öyle bir kıtlık yakaladı ki, her şeyi kökünden kuruttu (bütün bitkileri yok etti). O derecede ki, her çeşit hayvan derilerini, ölü hayvan etlerini hem de kokmuşlarını yediler. Onlardan biri gökyüzüne bakınca açlıktan dolayı (gözleri ortalığı) duman görürdü. Derken Ebû Sufyân Peygamber'in yanına geldi de: Yâ Muhammed, Sen Allah'a tâatı ve hısımlara ilgiyi emredip duruyorsun. Kavmin ise helak oldu. Artık onlar için Allah'a duâ et, dedi. Yüce Allah şöyle buyurdu: "O hâlde semânın ap-âşikâr bir duman getireceği günü gözetle. (Öyle bir duman ki) insanları saracaktır o. Bu pek yaman bir azâb (diyecekler). Ey Rabb 'imiz, bizden bu azabı açıp kaldır. Çünkü biz îmân edeceğiz. Onlar için düşünüp, ibret almak nerede? Kendilerine (hakikatleri) açıklayan bir Rasûl geldiği hâlde, yine O'ndan yüz çevirdiler. Bir öğretilmiş, bir mecnûn dediler. Biz bu azabı biraz açıp kaldıracağız. Fakat siz hiç şübhe yok ki, tekrar dönecek olanlarsınız. Çok büyük bir şiddet ve savletle çarpacağımız gün, muhakkak ki biz (onlardan) intikaam alıcılarız" (ed-Duhân: 10-16). Batşe, Bedr günü olandır. Demek ki Duhân da, Batşe de, Li-zâm da, Rûm âyeti de (meydana gelmiş ve) geçmiştir [8].

3- Yağmursuz Kaldıkları Zaman İnsanların İmamdan (Yani En Büyük Âmirlerinden) Yağmur Duası Yapmasını İstemeleri Babı

4-......Bize Abdurrahmân ibnu Abdillah, babası Abdullah ibnu Dinar'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn U mer'i, Ebû Tâlib'in şu şiirini mesel edinerek okuduğunu işittim:

(Hey babasız, ırz ve harîmi himaye eden, kötü sözlü olmayıp kimseye de yük teşkîl etmeyen bir efendiyi bir kavmin terketmesi nedir? O öyle bir seyyiddir ki, bembeyazdır; yüzü suyu hürmetine bulutlardan yağmur istenir; yetimlerin yediricisi, dulların koruyucusudur) [9].

Ve Umer ibn Hamze şöyle dedi [10]: Bize Salim, babası İbn Umer'-den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber(S)'in (Medine'de minbere çıkıp) yağmur duası yaptığını ve daha inmesine mahal kalmadan olukların gürül gürül coşup aktığım

görünce, Rasûlullah'ın mübarek yüzüne baka baka o ma'lûm şâirin:

Ve ebyadu yusteskaa'J-gamâmu bi-vechihi Simâlu'I-yetâmâ, ısmetun li'1-erâmili...

sözünü nice defalar hatırlamışımdır. (Râvî Abdullah ibn Dînâr el-Adevî dedi ki:) Bu söz Ebû Tâlib'in sözüdür [11].

5-.......Bize Muhammed ibnu Abdillah el-Ensârî tahdîs edip şöyle dedi; Bana babam Abdullah ibnu'I-Musennâ, Sumâme ibnu Abdillah ibni Enes'ten; o da Enes ibn Mâlik'ten olmak üzere tahdîs etti ki, halk yağmursuz kalıp kıtlığa uğradıkları zaman, Umer ibnu'I-Hattâb (Peygamber'in amucası) Abbâs ibnu'l-Abdilmuttalib'i vesîle edinerek [12] yağmur duası yapar ve duada: "Yâ Allah, bizler Peygam-ber'imizi vesîle edinerek Sen'den niyazda bulunurduk da, Sen bize yağmur ihsan ederdin. (Şimdi de) Peygamber'imizin amucasını vesîle edinerek Sen'den niyaz ediyoruz; bize (yine) yağmur ihsan eyle" der idi [13]. Râvî Enes: (Bu duanın akabinde) kendilerine yağmur ihsan olunurdu, demiştir [14].

4- Yağmur İsteme Duasında Üst Elbiseyi Tahvil Etme Babı

6-.......Bize Şu'be, Muhammed ibn Ebî Bekr'den; o da Abbâd ibn Temîm'den; o da Abdullah ibn Zeyd'den haber verdi. O: Peygamber (S) yağmur isteme duası yaptı da ridâsım (yânî üst elbisesini) geriye döndürüp tersine çevirdi, dedi [15].

7-.......Afabâd ibn Temîm, kendi amucası Abdullah ibn Zeyd'den olmak üzere, babası Ebû Abdillah ibn Ebî Bekr'e şöyle tahdîs ediyordu: Peygamber (S) namazgaha çıktı ve yağmur isteme duası yaptı; akabinde kıbleye yöneldi, ridâsım kalb etti ve iki rek'at namaz kıldırdı.

Ebû Abdillah el-Buhârî der ki: Sufyân ibn Uyeyne, bu yağmur duası hadîsinin râvîsi, ezan sahibi olan Abdullah ibn Zeyd ibn Abdi Rabbih'tir zannediyordu. Bu

zann bir vehimdir. Çünkü bu yağmur duası hadîsinin râvîsi olan zât, Abdullah ibn Zeyd ibn Âsim el-Mâzinî'dir; Mazimi'1-Ensâr'dır [16].

5- Yağmur İsteme Duasının Camş' Olan Mescid İçinde (Dahi) Yapılması Babı

8-.......Bize Şerik ibnu Abdillah ibni Ebî Nemir tahdîs etti. O da Enes ibn Mâlik'ten şöyle zikrederken işitmiştir [17]: Bir kimse cumua günü Rasûlullah ayakta hutbe yaparken, minberin karşısında bulunan bir kapıdan içeriye girdi ve Rasûlullah'ın karşısında ayakta dikelerek: Yâ Rasûlallah, davarlar helak oldu, yollar kesildi. Binâenaleyh Allah'a duâ et de imdadımıza yetişsin, dedi. Râvî dedi ki: Bu söz üzerine Rasûlullah hemen iki elini kaldırdı da: "Ailâhumme es-kınâ; Allâhumme eskınâ; Allâhumme eskınâ (= Yâ Allah bize yağmur ver; yâ Allah bize yağmur ver; yâ Allah bize yağmur ver)" dedi[18]. Yine Enes şöyle dedi: Allah'a yemîn ederim ki, o sırada biz gökyüzünde ne kalın, ne ince bulut; hiç, hiçbir şey görmüyorduk. Bizimle Sel'i Dağı arasında o zaman hiçbir ev ve hiçbir konak da yoktu. Enes dedi ki: Derken Rasûlullah'ın arka tarafından, kalkan şeklinde bir bulut parçası çıkageldi. Semânın ortasına varınca yayıldı. Sonra yağmur yağmağa başladı. Enes dedi ki: Allah'a yemînle söylüyorum, biz altı gün (yânı bir hafta) güneşin yüzünü görmedik. Sonra öbür cu-mua günü yine Rasûlullah ayakta hutbe yaparken, yine o kapıdan bir kimse girdi, Peygamber'in karşısına geçti ve ayakta dikelerek: Yâ Rasûlallah, mallar helak oldu, yollar da kesilip kapandı. Allah'a duâ et de artık bu yağmuru tutsun, dedi. Enes dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah iki elini kaldırdı ve: "Yâ Allah, etrafımıza (yağsın), üzerimize değil. Yâ Allah, tepelere, dağlara, kal'alara, bayırlara, derelere, ağaçlıklara yağdır" diye duâ etti. Enes dedi ki: Bunun üzerine hemen yağmur kesildi. Ve namazdan çıktığımızda güneşte yürür olduk [19]. Hadîsi Enes'ten rivayet eden Şerîk ibn Abdillah dedi ki: İkinci hafta gelen adam, evvelki hafta gelen adam mıydı? diye Enes'ten sordum. Enes, bilmem, dedi.

6- Yağmur İsteme Duasının Kıbleye Yönelmeksizin Cumua Hutbesi İçinde Yapılması Babı

9-.......Bize İsmâîlibnCa'fer, Serik'ten; o daEnesibnMâlik'ten tahdîs etti (O,.şöyle demiştir): Bir kimse cumua günü Rasûlullah ayakta hutbe yaparken Dâru'I-Kadâ tarafında vaktiyle mevcûd olan bir kapıdan içeriye girdi de, Rasûlullah'm karşısında ayakta durdu [20]. Sonra: Yâ Rasûlallah, mallar helak oldu, yollar kesildi. Allah'a duâ et de bizlere yağmur ihsan etsin, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah iki elini kaldırdı, sonra: "Allâhumme eğısnâ, Allâhumme eğısnâ, Al-lâhumme eğısnâ (= Yâ Allah bize yağmur ver, yâ Allah bize yağmur ver, yâ Allah bize yağmur ver)" dedi [21]. Enes dedi ki: Allah'a yemîn ile söylüyorum, o sırada biz gökyüzünde ne kalın, ne de ince bir bulut görüyorduk; bizimle Sel'ı Dağı arasında hiçbir ev ve hiçbir konak da yoktu. Enes dedi ki: Derken Rasûlullah'ın arka tarafından kalkan şeklinde bir bulut çıktı. O bulut semânın ortasına varınca yayıldı. Sonra yağmur yağmağa başladı. Allah'a yemîn ediyorum ki, biz altı gün güneşi görmedik. Sonra (öbür) cumua günü, yine Rasûlul-Iah ayakta hutbe yaparken, yine o kapıdan bir kimse daha girdi; Ra-sülullah'ın karşısına geçip dikeldi. Ve: Yâ Rasûlallah, mallar helak oldu, yollar kesilip kapandı. Allah'a duâ et de artık bu yağmurları bizden tutsun, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah iki elini kaldırdı, sonra: "Yâ Allah, etrafımıza (yağsın), üzerimize değil. Yâ Allah, tepelere, bayırlara; derelerin içlerine, ağaç ve ot bitecek yerlere (yağdır)" diye duâ etti. Enes dedi ki: Bu duâ üzerine hemen yağmur kesildi. Biz de mescidden çıkıp, güneşte yürüyorduk.

Şerîk ibn Abdillah dedi ki: Enes'e: İkinci hafta gelen zât, evvelki hafta gelen zât mıydı? diye sordum da, o: Bilmiyorum, dedi.

7- Minber Üzerinde Yağmur İsteme Duası Babı

10-.......Enes (R) şöyle demiştir: Cumua günü Rasûlullah (S) hutbe yaparken birdenbire bir adam geldi ve: Yâ Rasûlallah, yağmur kıtaldi. Allah'a duâ et de bize yağmur yağdırsın, dedi. Rasûlullah hemen duâ etti. Derken üzerimize yağmur yağmağa başladı. Öyle ki, az daha evlerimize ulaşamıyacaktık. Ondan sonraki cumuaya kadar üzerimize hep rahmet yağdı durdu. Enes dedi ki: Öbür cumua, bu adam yâhud bir başkası ayağa kalktı ve: Yâ Rasûlallah, bu yağmuru bizden çevirmesi için Allah'a duâ et de, bu yağmuru üzerimizden çevirsin, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah: "Yâ Allah, etrafımıza (yağdır), üzerimize değil" dedi. Enes dedi ki: Yemîn olsun, bulutların sağa sola doğru parçalandıklarını ve etraftakiler üzerine yağmur yağarken Me-dîne ahâlîsinin yağmur altında olmadıklarını muhakkak görmüşümdür [22].

8- Yağmur İsteme Duası Halinde Cumua Namazı İle Yetinen Kimse Babı

11-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e bir adam geldi de: Hayvanlar helak oldu, yollar kesilip kapandı, dedi. Alcabinde Peygamber duâ etti. Artık bize o cumuadan i'tibâren öteki cumuaya kadar yağmur verildi. Sonra bir daha geldi, ve: Evler yıkıldı, yollar kesildi, hayvanlar helak oldu. Allah'a duâ et de şu bulutların sağna-ğını tutsun, dedi. Bunun üzerine Peygamber: "Yâ Allah, tepelere, bayırlara, derelere ve ağaç bitecek yerlere (ağaçlıklara yağdır)" diye duâ etti. Bu duâ akabinde bulutlar, Medîne'nin üstünden kumaş dü-rülür gibi dürüldü.

9- Yağmur Çokluğundan Yollar Kesildiği Zaman Dua Edilmesi Babı

12-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'm yanına bir zât geldi de: Yâ Rasûlallah, hayvanlar helak oldu, yollar kesildi; Allah'a dua ediver, dedi. Rasûlullah hemen duâ etti. Duâ akabinde bir cumuadan diğer cumuaya kadar halkın üzerine hep yağmur yağıp durdu. Nihayet bir zât yine Rasûlullah'a geldi ve: Yâ Rasûlallah, evler yıkıldı, yollar kesildi, hayvanlar helak oldu, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Yâ Allah, dağ başlarına, tepelere, vadilerin içlerine ve ağaç bitecek yerlere (yağdır)" diye duâ etti. Bulutlar hemen Medine'nin üstünden kumaş dürülür gibi dürüldü [23].

10- "Peygamber (S) Cumua Gününde Yaptığı Yağmur İsteme Duasında Dış Elbisesini Tahvil Etmedi" Denilmesi Babı [24]

13-.......Bize Muâfâ ibnu İmrân, el-Evzâî'den; o da İshâk ibn AbdiIIah'tan; o da Enes ibn Mâlik'ten şöyle tahdîs etti: Bir şahıs Pey-gamber'e geldi de (su kıtlığı sebebiyle) malların helakini, çoluk çocuğun meşakkatini şikâyetle arzetti. Bunun üzerine Peygamber yağmur istemek üzere Allah'a duâ etti. (Enes'in râvîsi İshâk ibn İbrâhîm yâ-hud onunla Buhârî arasındaki diğer bir) râvî dedi ki: Enes, ne Peygamber'in dış elbisesini tahvîl ettiğini ve ne de kıbleye yöneldiğini zikretti [25].

11- Bab: Halk Kendilerine Yağmur Duası Yapması İçin İmama Gidip Şefaat İstediklerinde, İmam Onları Geri Çevirmez

14-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Bir kimse Rasûlullah'a geldi de: Yâ Rasûlallah, hayvanlar helak oldu, yollar kesildi, Allah'a duâ ediver, dedi. Rasûlullah Allah'a duâ etti. Derken o cumuadan öteki cumuaya kadar üzerimize yağmur yağıp durdu. Nihayet bir zât Peygamber'e geldi de: Yâ Rasûlallah, evler yıkıldı, yollar kesildi, hayvanlar helak oldu, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Yâ Allah, dağların sırtlarına, tepeler üzerine, derelerin içlerine ve ağaç ve ot bitecek yerlere (yağdır)!' diye duâ etti. Bu duâ akabinde bulutlar, Medine'nin üstünden kumaş dürülür gibi dürüldü [26].

12- Bab: Kuraklık Sırasında Müşrikler Müslümanlardan Şefaat Diledikleri Zaman? [27]

15-.......Bize Mansûr ile el-A'meş, Ebu'd-Duhâ'dan; o da Mesrûk'tan tahdîs etti. Mesrûk şöyle demiştir: Ben İbn Mes'ûd'a geldim. O şöyle dedi: Kureyş kavmi İslâm'a girmekte geciktiler. Bunun üzerine Peygamber (S) onların aleyhine duâ etti de onları bir kıtlık yakaladı ki, o yıl helak oldular, ölü hayvan eti yediler ve kemikleri kemirdiler. Ebû Sufyân, Peygamber'in yanına geldi de: Yâ Muham-med, sen akrabayla ilgilenmeyi emrederek geldin. Senin kavmin ise helak oldular. Artık Yüce Allah'a duâ et, dedi. Rasûlullah veya İbn Mes'ûd: "O hâlde semânın apâşikâr bir duman getireceği günü gözetle... ""ted-Duhân: ıo)

âyetim okudu. Sonra Kureyşliler tekrar kâfirliklerine döndüler. Bu dönüşlerinin cezası da Yüce Allah'ın şu kavlidir: "Çok büyük bir şiddet ve savletle çarpacağımız gün muhakkak ki biz intikaam alıcılarız" (ed-Duhân: 16); bu gün, Bedr günüdür.

Buhârî şöyle dedi: Ve Esbât ibn Nasr, Mansûr'dan isnâdiyle şunu ziyâde etti: Rasûlullah (S) duâ yaptı da onlara yağmlır ihsan olundu. Yedi gün yedi gece adamakıllı ıslandılar. Ondan sonra halk yağır u-run çokluğundan şikâyet ettiler. Bunun üzerine Rasûlullah: "Yâ Allah, etrafımıza yağdır; üzerimize değil" diye duâ etti de, başının üstünden bulut sıyrıldı, etraflarındaki halk yağmurdan istifâde etmeye başladı [28].

13- Yağmur Çok Olduğu Zaman: "Havâleynâ; lâ aleynâ = Etrafımıza; üzerimize değil" Diye Dua Edilmesi Babı [29]

16-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir cumua günü hutbe yapıyordu. İnsanlar ayağa kalktılar ve: Yâ Rasû-lallah, yağmur kıtaldi, ağaçlar kıpkırmızı olup kurudu, hayvanlar helak oldu. Allah'a duâ et de bize yağmur yağdırsın, diye bağırdılar. Rasûlullah iki defa "Yâ Allah, bize yağmur ver; yâ Allah, bize yağmur ver!" diye duâ etti. Allah'a yemîn ederim, o sırada biz gökyüzünde hiçbir bulut parçası görmüyorduk. Hemen bir bulut çıktı ve yağmur yağmağa başladı. Rasûlullah minberden indi de namaz kıldırdı. Namazdan çıktığı zaman yağmur, ondan sonraki cumuaya kadar hep yağıp durdu. Öteki cumua Peygamber (S) kalkıp hutbe yaparken, halk yine kendisine doğru: Evler yıkıldı, yollar kesilip kapandı; Allah'a duâ et de bizden bulutları habsetsin, diye bağırdılar. Bunun üzerine Peygamber (S) gülümsedi, sonra da: "Allâhumme ha-vâleynâ velâ aleynâ (= Yâ Allah etrafımıza yağdır; üzerimize değil)" diye duâ etti. Derken Medine'nin üstü sıyrıldı. Bulutlar Medine'nin etrafına damlarken, Medine'ye bir damla düşmüyordu. Medine'ye baktım, o tâcia sarılmış bir baş gibiydi. '

14- Yağmur İsyeme Duasında Ayakta Dikilerek Dua Etmek Babı

Ve bize Ebû Nuaym, Zuheyr'den; o da Ebû İshâk'tan söyledi:

Abdullah ibnu Yezîd el-Ensârî (yağmur duası için sahraya) çıktı. Yanında el-Berâ ibnu Azib ile Zeyd ibnu Erkam (R) da varlardı.

Abdullah, sahrada yağmur isteme duasını şöyle yaptı: Minber kurmaksızın cemâatle birlikte ayağa kalktı, istiğfar (ve duâ) etti. Sonra kıraati açıktan okuyarak iki rek'at namaz kıldırdı. Bunda ezan okutmadı, ikaamet de yaptırmadı.

Ebû İshâk: Bu Abdullah ibn Yezîd, Peygamber(S)'i gördü, demiştir [30].

17-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Abbâd ibnu Temîm tahdîs etti ki, ona da amucası Abdullah ibn Zeyd el-Mâzinî -ki o, Peygam-ber'in sahâbîlerinden idi- şöyle haber vermiştir: Peygamber (S), kendileri için yağmur isteme duası yapmak üzere insanları (namazgaha) çıkardı. Sahrada ayağa kalktı, ayakta dikelerek Allah'a duâ etti. Sonra kıble tarafına yöneldi, üst elbisesini tahvil eyledi. Nihayet insanlara yağmur ihsan olundu [31].

15- Yağmur İsteme Duası (Namazı) da Kıraati Açıktan Okuma Babı

18-.......Abdullah ibn Zeyd el-Mâzinî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) yağmur isteme duası yapmak üzere (namazgaha) çıktı. Duâ etmek üzere kıbleye yöneldi ve ridâsmı (üst elbisesini) tahvil etti. Sonra iki rek'at namaz kıldırdı, bu iki rek'at içinde kıraati açıktan okudu.

16- Bab: Peygamber (S) -Yağmur İsteme Duasında- Sırtını İnsanlara Nasıl Çevirdi?

19-.......Abdullah ibn Zeyd el-Mâzinî (R) şöyle demiştir: Ben, yağmur isteme duası yapmak üzere sahraya çıktığı gün Peygamber'i gördüm, Râvî dedi ki: Derken arkasını insanlara döndürüp, duâ etmek üzere kıbleye yöneldi. Sonra ridâsını tahvîl etti. Sonra bize, içlerinde kıraati açıktan okuyarak, iki rek'at

namaz kıldırdı [32].

17- Yağmur İsteme Namazı İki Rek'attır Babı

20-.......Bize Sufyân (ibn Uyeyne), Abdullah ibn Ebî Bekr'den; o da Abbâd ibnu Temîm'den; o da amucası Abdullah ibn Zeyd'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) yağmur isteme duası yapmış ve ridâsını kalb etmiştir.

18- Sahra Namazgahında Yapılan Yağmur İsteme Duası Babı

21-.......Bize Sufyân (ibn Uyeyne), Abdullah ibn Ebî Bekr'den tahdîs etti. O da Abbâd ibn Temîm'den işitmiştir; o da amucası Abdullah ibn Zeyd'den. O şöyle demiştir: Peygamber (S), yağmur isteme duası yapmak üzere sahra namazgahına çıktı, orada kıbleye yöneldi, iki rek'at namaz kıldırdı ve ridâsını tahvîl etti.

Sufyân dedi ki: Bana el-Mes'ûdî, (mezkûr Abdullah'ın babası olan) Ebû Bekr'den haber verdi. O (kalb etmeyi tefsîr ederek): Ridâ-sının sağ yanını sol yanı üzerine getirdi, demiştir [33].

19- Yağmur İsteme Duasında Kıbleye Yönelme Babı

22-.......Abdullah ibnu Zeyd el-Ensârî (R) şöyle haber vermiştir: Peygamber (S) namaz kıldırmak üzere sahra namazgahına çıktı. Duâ ettiği yâhud duâ etmek istediği zaman kıbleye yöneldi ve ridâsım tahvîl eyledi[34].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Bâb hadîsinin râvîsi olan bu Abdullah ibnu Zeyd, Mâzinî'dir. (Yağmur isteme duasında ayakta dikilerek duâ etme bâbı'nda geçen) birinci râvî ise Küfî'dir. O, Abdullah ibnu Yezîd el-Kûfî'dir[35].

20- İnsanların Yağmur İsteme Duasında İmamın El Kaldırması İle Beraber Ellerini Yukarı Kaldırmaları Babı

23- Eyyûb ibn Süleyman şöyle dedi: Bana Ebû Bekr ibn Ebî Uveys, Süleyman ibnu Bilâl'den tahdîs etti., Yahya ibnu Saîd şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, o şöyle dedi: Sahra ahâlîsinden A'rabî bir adam cumua günü Rasûlullah'a geldi ve: Yâ Rasûlallah, hayvanlar helak oldu, çoluk çocuk helak oldu, insanlar da helak oldu, dedi. Rasûlullah (S) iki elini kaldırıp duâ etti: İnsanlar da Rasû-lullah ile beraber ellerini kaldırıp duâ ettiler [36]. Enes dedi ki: Henüz mescidden çıkmamıştık ki, üzerimize yağmur yağmaya başladı. Artık öteki cumua oluncaya kadar üzerimize hep yağmur yağdı durdu. O zât, Allah'ın Peygamberi'ne geldi ve: Yâ Rasûlallah, yolcular yolların kapalılığından artık usandı ve yollar geçilmez oldu, dedi.

Ve Uveysî şöyle dedi: Bana Muhammed ibn Ca'fer, Yahya ibn Saîd ile Serik'ten tahdîs etti. O ikisi de Enes'ten işitmişlerdir. Enes: Peygamber (S) iki elini, ben koltuk altlarının beyazını görünceye kadar kaldırdı, demiştir.

21- Yağmur İsteme Duasında İmamın Kendi Elini Yukarıya Kaldırması Babı [37]

24-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hiçbir duasında ellerini yukarıya kaldırmazdı, yalnız yağmur isteme duası müstesna. Çünkü Peygamber (bunda ellerini) koltuk altlarının beyazı görününceye kadar kaldırırdı [38].

22- Sema Yağmur Yağdırdığı Zaman Söylenecek Olan Söz Babı [39]

Ve İbn Abbâs: "Ke-sayyıbin"; yağmur'dur, dedi [40]. İbn Abbâs'tan başkası da "Sâbe yesübu ve esâbe" dedi [41].

25-.......(Âişe -R- şöyle demiştir:) Rasûlullah (S) yağmuru gördüğü zaman: "Allâhumme, sayyıben nâfi'an (Yâ Allah, bize faydalı yağmur ver)" der idi [42].

Bu hadîsi Ubeydullah'tan rivayet etmesinde ona el-Kaasım ibnu Yahya (197) mutâbaat etmiştir ve bu hadîsi el-Evzâî ile Akîl de Nâ-fi'den rivayet etmişlerdir [43].

23- Yağmur Yağarken, Yağmur Taneleri Kendi Sakalı Üzerinden Aşağıya Doğru Yuvarlanıncaya Kadar Yağmura Tutulan (Yahud Tutulmak İsteyen) Kimse Babı [44]

26-.......Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S) zamanında insanlara bir kıtlık isabet etti. Bir cumua günü Rasûlullah minber üzerinde hutbe yaparken, A'râbî'nin biri ayağa kalktı ve: Yâ Rasûlallah, mallar helak oldu, çoluk çocuk da aç kaldı. Bizim için Allah'a duâ et de, bizleri suya kandırsın, dedi. Enes dedi ki: Ra-sûlullah iki elini kaldırdı. Bu esnada gökyüzünde hiçbir bulut parçası yoktu. Enes dedi ki: Dağlar gibi bulutlar -yâhud bulutlar dağlar gibi- gökyüzüne hücum etti. Sonra minberinden inmemişti, tâ ki ben yağmur tanelerinin O'nun sakalı üzerinden aşağıya doğru yuvarlandıklarını gördüm [45]. Enes dedi ki: O günümüz, ertesi gün, daha ertesi gün ve onu ta'kîb eden gün; tâ öteki cumuaya kadar hep üzerimize yağmur yağdı durdu. Ertesi cumua yine o A'râbî, yâhud ondarr başka bîr kimse ayağa kalktı ve: Yâ Rasûlallah, artık binalar yıkıldı, mallar suda boğuldu. Binâenaleyh bizim için Allah'a duâ ediver, dedi. Bunun üzerine Rasülullah iki elini kaldırdı ve: "Yâ Allah, etrafımı-' za (yağdır); üzerimize değil" diye duâ etti. Enes dedi ki: (Bunu söylerken) eliyle semâdan hangi tarafa işaret ettiyse, orası açıldı ve Medîne, üstü açık bir alan gibi oldu. Kanat Vâdîsi bir ay mütemadiyen aktı. Herhangi taraftan kim geldiyse muhakkak bol bol yağmur yağdığını söyledi.

24- Bab: Rüzgar Estiği Zaman (Ne Yapılır)?

27-.......Bana Humeyd et-Tavîl haber verdi ki, o, Enes (R) şöyle derken işitmiştir: Şiddetli bir rüzgâr estiği zaman bundan dolayı Peygamber'in yüzünde (bir endîşe derhâl) belli olurdu [46].

25- Peygamber(S)in:"Ben sabo rüzgârı ile yardım olundum" Sözü Babı

28-.......Bize Şu'be, el-Hakem'den; o da Mucâhid ibn Cebr'den; o da ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti. Peygamber (S): "Ben sabâ rüzgârı ile yardım olundum. Âd kavmi ise batı rüzgârı ile ihlâk olundular" buyurdu [47].

26- Zelzeleler ve Alametler (Büyük Hadiseler) Hakkında Denilenler Babı [48]

29-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "İlim kabz olunmadıkça, zelzeleler çoğalmadıkça, zaman yaklaşmadıkça, fitneler meydan alıp gâlib gelmedikçe, öldürmek ve ancak öldürmekten ibaret olan here çoğalmadıkça, sizlerde mal pek çoğalıp sel gibi akıp taşmadıkça kıyamet kopmaz" [49].

30-.......Bize tbnu Avn, Nâfi'den; o da İbn Umer'den olmak üzere tahdîs etti. O, şöyle demiştir: -Peygamber (S) [50]: "Allâhum-me bârik lenâfîŞâminâ ve Yemeninâ (= Yâ Allah, Şam'ımızda ve Yemen'imizde bize bereket ihsan et)" buyurdu. Bâzı kimseler: "Ve fî Necdinâ (= Necd'imize de)" diye niyazda bulundular. Rasûlullah tekrar: "Allâhumme bârik lenâ fî Şâminâ ve Yemeninâ"

buyurdu. Onlar yine: "Ve fî Necdinâ" deyince: "Zelzeleler ve fitneler işte oradadır. Şeytânın karnı (yânî hizb ve ümmeti) de orada çıkacaktır" buyurdu [51].

27- Yüce Allah'ın:Ve rızkınızı siz herhalde tekzibe mi kalkışırsınız (el-Vakıa: 82) Kavli Babı [52]

İbn Abbâs, ("Rızkakum " yerine) "Şükrakum demiştir [53].

31-.......Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Hudeybiye'de geceleyin yağan yağmurdan sonra, bize sabah namazını kıldırdı. Namazdan çıkınca yüzünü cemâate döndürdü de: "Bitir misiniz Rabb'ınız ne buyurdu?" diye sordu. Allah ve Rasûlü en bilendir, dediler. Dedi ki: "Kullarımdan kimi bana mü'min, kimi kâfir (olarak) sabaha ulaştı. Her kim Allah 'ınfadlı ve rahmeti ile üzerimize yağmur yağdı dedi ise, işte o bana îmân etmiş; yıldıza îmân etmemiştir. Her kim defulân vefulân yıldızın nev'i (yânî batıp doğması) ile üzerimize yağmur yağdı dedi ise, işte o da bana îmân etmemiş; yıldıza îmân etmiştir" buyurdu [54].

28- Bab; Allah'tan Başka Hiçbir Kimse Yağmurun Ne Zaman Geleceğini Bilmez [55]

Ve Ebû Hureyre, Peygamber(S)'den şunu söyledi: "(Gaybdan) beş şey var ki, onları Allah'tan başkası bilmez"[56]

32-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Gaybın anahtarı beştir ki, onları Allah'tan başkası bilemez: Yarın ne olacağını hiçbir kimse bilemez. Rahimlerde olacak şeyi hiçbir kimse bilemez. Hiçbir nefs yarın

(hayr ve şerr) ne kazanacağını bilemez. Keza hiçbir nefs hangi arzda öleceğini bilemez. Hiçbir kimse de yağmurun ne zaman geleceğini bilemez"[57].

---

[1] Ebu'1-Vakt ile Asîlî nüshalarında Kitâbu'l-îstiskaa, Ebû Zerr'in el-Müstemlî'den gelen rivayetinde Ebvâbu'l-îstiskaa şeklindedir. Bâzı rivayetlerde müfred olarak Bâbu'l-İstiskaa şeklinde ve Besmele'sizdir (İbn Hacer, Kastallânî).

[2] es-Sakyu, et-Teskıyetu ve'l-îskaau bir ma'nâyadır, suvarmak ve su içirmek demektir. Bâzıları bunları farkedip, saky ve teskıye, su içirmeğe; iskaa ise suya delâlet etmeye mahsûstur dediler..

el-îstiskaa, bir adamın karnında es-sıkyu dedikleri, zikrolunan su birikmekle müsteskaa olmak ma'nâsınadir ki, bir hastalıktır; tıb kitâblarında açıklanmıştır. Ve bir adamdan içecek su istemek ma'nâsınadır... (Kaamûs Ter.).

Burada maksûd olan beldeleri ve kullan feyizli ve bereketli yağmurlarla suya kandırmasını Razzâku Alem olan Allah Taâlâ'dan niyaz eylemekten ibarettir. Bu diyar ahâlîsi ona "Yağmur Duası" der. İhtiyaç zamanında Rabbu'l-Âlemîn'in nihayetsiz lütuf ve kereminden böyle niyazda bulunmak, dînimizde meşru kılınmış hususlardandır.

Mü'minin hacetini arz edeceği yegâne merci' Allah'tır. Duanın kendisi ve Hâlık'a fakirliğini arzetmek ibâdettir. Yüce Allah, Kitâb'ında: "Bana duâ ediniz ki, dileğinizi vereyim. Duâ ile olsun ibâdet etmekten yüksünenler, sonra zelil ve hakir olarak cehenneme gireceklerdir" (Gâfir: 60); keza: "Muztarr kalanın duâ ve istirham ettiğinde imdadına yetişen, duasına cevâb veren O'ndan başka kimdir ki" (en-Neml: 62) buyurmuştur.

Bu duâ için hazırlık olmak üzere, dargınların barışmaları, herkesin istiğfar ve ettiklerine tevbe, köle âzâdı ve sadaka gibi hayır vecihlerine yönelip Allah'a yaklaşmaya çalışmaları, zulümlerden vazgeçmeleri, yânî can, ırz ve mal gibi kullarla ilgili haklardan dolayı halâllaşmalan mendûbdur. Zîrâ Yüce Allah, Kitâ-bı'ında, Hûd Peygamber'den: "Ey kavmim, Rabb 'inizden mağfiret dileyiniz, sonra O 'na tevbe ediniz ki, üzerinize yağmuru bol bol yağdırsın "(Ey insanlar) artık Rabb 'inizden mağfiret dileyin. Çünkü O çok mağfiret edicidir. (O sayede) gök üstünüze bol yağmur salıverir. Sizin mallarınızı, oğullarınızı da çoğaltır; size bağlar, bostanlar verir; size ırmaklar akıtır" <Nûh: 10-12) buyuruyor.

Binâenaleyh -arasıra edilen yağmur isteme dualarında olduğu gibi- günâhlar ve ma'siyetlerimizden ve bilmediğimiz bir hikmetten dolayı tevbe ve istiğfarımız, niyaz ve istirhamımız istenen semereyi vermese de, yine Allah'a karşı tezellül ve aczimizi ikrar fâidesi vardır ki, o da yaratılış gayemize göre hareket ve kemâl gayemize göre doğru bir adım daha yaklaşmak demektir. Bununla beraber ilâhî rahmete gönül bağlamak, icrası mu'tâd olan tabiî sebeblerin hiçbirini geri bırakmayı gerektirmez.. (Tecrîd Ter.,III,249-262).

Yağmur isteme duası, namazı ve hutbesi ile bu husustaki diğer işler ve bunlarla İlgili tafsîlât, geniş şerhlerden ve fıkıh kitâblanndan okunabilir.

[3] Bu Abdullah ibn Zeyd, ezan hadîsinde geçen Abdullah ibn Zeyd ibn Abdi Rab-bih değildir. Bu zât, Abdullah ibn Zeyd ibn Âsim ibn Ka'b el-Mâzenî el-Ensârî'dir (Buhârî, aynı kitâb, 7. hadîs).

[4] Bu söz, yağmur isteme duasının meşruiyetini isbât eder. Nitekim mesnûn olduğu müslümânlar arasında, üzerinde icmâ edilmiş bir husustur. Buhârî'nin diğer rivayetlerinde "Namazgaha çıktı ve yağmur isteme duası yaptı" denildiği için, tercemede "namazgaha" sözü parantez içinde olarak ilâve edildi.

[5] Buhârî'nin diğer iki ve Müslim'in bir tarîkinden gelen rivayetlerde "havvele" yerine, hemen hemen aynı ma'nâya olan "kallebe" ta'bîri kullanılmıştır. Ebû Davud'un Zuhrî rivayetinde "RÎdânın sağ yanını, sol cepkeni; sol tarafını da sağ cepkeni üzerine getirerek kalbetti" denildiğine göre, "kalb" rivayetleri de "havvele" ma'nâsınadır.

[6] Yûsuf Peygamber'in haber verdiği bu kıtlık yıllan, Yûsuf Sûresi, 43-49. âyetlerinde geçmektedir.

[7] Bu hadîsin yağmur duâsıyle münâsebeti, Buhârî'ye göre, şudur:

Bâzr kabileler ile muayyen şahıslar aleyhine, diğer bir takımlarının lehine duâ buyurulmasından, kâfirler aleyhine duanın ve yağmur duasında da böyle yapmanın caiz olduğunu anlatmak içindir. Kunût duasında ve şâir vakitlerde olduğu gibi, yağmur isteme duasında da İslâm ve müslümânlar aleyhinde olanların aleyhine duâ, meşrû'dur. Kâfirlerin kıtlığa uğramaları, zaîf olmalarını ve binâenaleyh müslttmânlara tecâvüze vakit bulamamalarını intâc eder. Buhârî bu hadîsi burada İşte bu mülâhaza ile tekrar etmiştir. Yoksa hadîste yağmur duasına dâir bir söz geçmiyor.

Hadîsin en son cümlelerindeki mâzî sigâları, ihbârî ma'nâsına da, duâ ma'-nâsma da gelebilir. Hadîsin Üst tarafı duâ olması karînesiyle, mâba'dı da duâ olarak terceme edilmiştir.

[8] Burada dört âyet zikredilmiştir; hâlbuki İbn Mes'ûd'un diğer rivayetlerinde o zaman beş âyetin geçmiş olduğu haber verilmektedir: Lizâm, Rûm, Batşe, Kamer, Duhân. Duhân ile Batşe'nin ne olduğu görüldü. Lizâm, Kureyş reislerinden yetmişinin müslümânlara esîr düşmesidir. Kamer, ayın ikiye ayrılmasıdır

Rûm da er-Rûm:l-2 âyetinde haber verilen, Rûm'un İranlilar'a gaiebesidir.

Bu hadîsin de mevridi Kur'ân'daki Duhân âyetinin tefsiridir. Ebû Sufyân'ın "Onlar için Allah'a duâ et" niyazı üzerine yağmur duası yapılmış olması münâsebetiyle "Yağmur İsteme Duası Kitabı" bâblan arasına mükerre-ren katılmıştır.

[9] Beyitteki"lâfzı ref' ve nasb ile rivayet olunduğu gibi ve lâfızlarıma sıfat ba'de's-sıfat olmak üzere, mansub veya merfû'dur. Ref'in vehi takdirinde mahzûf mubtedâmn haberi olması, nasbin vechi ise kasidenin bundan evvelki beytindeki lâfzına ma'tûf olmasıdır. "yteij"nun başındaki vâv, "Rubbe" ma'nâsına olarak bu lâfızları mecrûr okuyanlar da vardır. Fakat bu vech, o kadar vecîh sayılmamıştır.

Bu kasideyi Ebû Tâlib, eş-Şi'b de Benû Hâşim ve Benû Muttalib ile birlikte mahsur olduğu sırada söylemiştir. Ebû Tâlib Benû Hâşim ile Benû Muttalib'i yanına alarak Şı'bu Ebî Tâlib'e kapandı ve orada üç sene kadar kardeşinin oğlu Muhammed Rasûlullah'ı himaye ederek, akraba ve yakınları ile beraber her türlü meşakkat ve mahrumiyete katlandı. Bu muhasaranın tafsilâtına siyer ve İslâm târihi kitâblarmdan bakılabilir.

Ebû Tâlib, 110 beyit kadar olup 93 beyit kadarı İbn Hişâm'ın es-Sîre'sinde bulunan bu kasideyi işte o zaman söylemiştir. Ebû Tâlib bu uzun kasidesinde Kureyş'in ileri gelenleriyle eskiden beri aralarında mevcûd olan samimiyet ve sevgiden bahsettiği gibi, bazen kadrlerini yükseltir, bazen tehdîd eder, bazen na-sîhat, bazen tevbîh eder. Rasûlullah'ın faziletlerinden bahseder. Peygamber'in zâtına olan şiddetli mahabbetini beyân ile kendisi de, akrabası da toptan mah-volmadıkça düşmanlarına teslim etmiyeceğini söyler. Hulâsa kaside, Kureyş ileri gelenlerinin teker teker isimlerini zikrederek, o zaman İslâm'a en büyük düşmanlıkların kimler tarafından açığa çakarıldığını bizlere gösterir (İbn Hişâm, es-Sîre, II, "Şi'ru Ebî Tâlib fi ıstftâfi Kureyş", 272-280).

[10] İbn Umer'in bahsettiği bu yağmur duasının bir istek üzerine vâki' olduğunu Enes'ten rivayet olunan bundan sonraki hadîsin devamı daha ziyâde isbât etmektedir.

[11] Bu ta'lîk, Ahmed ibn Hanbel ile İbn Mâce tarafından mevsûlen rivayet edilmiştir. Buhârî'nin bunu getirmesi, daha evvel zikrettiği mevsûl hadîsten biraz daha tafsillİ olmasından ve bir de bunda Peygamber'in zikredilmiş olmasından ileri gelmişe benziyor. Çünkü mevsûl hadîste yalnız İbn Umer'in bu beyit ile temes-sül ettiği zikredilmiş olup, Peygamber'in yağmur duası zikredilmiyor. Muallak hadîsi rivayet eden zât, İbn Umer'in torunu Umer ibn Hamze'dir. Hakkında Ahmed ile Nesâî söz etmiş oldukları için, rivayetini Buhârî ta'lîk etmiş demek oluyor. Lâkin bu zât birçok hadîs münekkidi imamlara göre sıkaattandır. Yalnız bazılarınca arasıra rivayette hatâ eder diye, hıfzı cihetinden biraz ma'lûl sayılır. Bu gibi râvîlerin haberleri mutâbaa ve muâdade (yardımlaşma) tarîkiyle "sahîh li-gayrihi" merteb'esine varabilir. Nitekim Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî ve tbn Mâce hadîslerini tahrîc etmekte be's görmemişlerdir... (İbn Hacer, Ay: nî, Kastallânî).

[12] el-Vesîle, ve'l-Vdsile: Paye, rütbe ve yakınlığa denir ki, melikler yanında i'tibâr olunur. Melik yanında onun için vesîle ve vasile vardır denilir; yânî menzile, derece ve kurbet. Müellif el-Basâir'de dedi ki, vesîle hakikati kendisiyle bir nesneye rağbetle ulaşılacak nesneden ibarettir ve bu tavassuldan daha husûsîdir. Zîrâ bu, rağbeti mutazammındır, ba'dehu bu münâsebetle paye ve menzilet de kullanıldı.

et-Tevsîl: Hakk Taâlâ dergâhına takarrub edecek amel İşlemek..

et-Tevessül: Tefa'ul vezninde tevsîl m&'nâs\nw\\T..(Kaamûs Ter.),

Tevessül, vesîle edinmek demektir. Vesîle de, Cevherî'nin beyânına göre âhare takarruba bâdî olan şeye ıtlak olunur. Şevket ve kudretinden dolayı kendisine yanaşmak müşkil olan bir zâttan matlûbunu kolaylıkla elde etmek İçin sevdiği bir zâtı araya koymak gibi ki, o aradaki zât (vesîle), işini gördürmek isteyen kimsenin onu araya koyması da, o kudret sahibi olan zâta aradaki vâsıta ile (tevessül)

olmuş olur. Allah'a takarrub için hüsnü zann olunan sâlihler ile tevessül edildiği gibi, sâlih ameller ile de tevessül edilir. Vesîle lâfzı, Kur'ân-ı Kerîm'de (el-Mâide:35 ile el-tsrâ:57'de) de zikredilmektedir.

"Ey îmân edenler, Allah'tan korkun, ona (yaklaşmaya) vesttearaytn ve O'nun yolunda savaşm. Tâ ki muradınıza gresiniz" (el-Mâide:35).

[13] Abbâs ibnu Abdilmuttalib, Peygamber'in babası Abdullah ibnu Abdİlmutta-lib'in ana baba bir kardeşi olduğu için, Rasûlullah'a neseben en yakın olan zât idi. Umer'in bunca sahabe arasında onunla tevessül edişi, işte bu yakınlığı do-layısiyle oluştu.

[14] Bu hadîsteki kıssa âmmu'r-Ramâde adiyle ma'rûf olan büyük kıtlık senesi içinde vâki1 olmuştur. Bu kıtlık, hicretin onsekizinci senesinde hacc dönüşü başlayıp dokuz ay sürmüştür. Ramâde, ya ihlâk ma'nâsına olan ramd'den, yâhud da kül ma'nâsına olan remâd'dan türemiştir. O sene Arab Yanmadası'na yağmur yağmadı. Yerler kupkuru kalıp, topraklar kül gibi savruldu. İnsanlar da, hayvanlar da aç kaldı. Umer, Medîne ahâlîsini açlıktan kurtarmak için etraftaki emirlere yazıp, zahire istedi. Suriye Emîrİ Ebû Ubeyde'nin gönderdiği dört bin yük zahire ile Filistin Emîri Amr ibn Âs'ın Mısır'dan ve denizden gönderdiği bir gemi yükü buğday, Medîneliler'in sıkıntısını biraz hafifletti.!Bir taraftan da yağmur duası gibi ma'nevî tevessüllerden geri durulmayip, hadîs metninde zikredildiği üzere, Peygamber'in amucası ile istişfâ* yoluna müracaat edilmişti.

Rivayete göre yağmur duası günü Umer, Abbâs'ı da birlikte alıp,'Medine ahâlîsini narnâzgâha çıkarmış. Abbâs'ı minbere beraber çıkarıp ve bileğinden tutup ayağa kaldırmış, kendisi de gözlerini semâya dikip: "Yâ Allah, biz sana Peygamber'in amucası ile tevessül ederek takarrub etmek istiyoruz. Kitâb'ında "Dıvâra gelince, bu, o şehirde iki yetim oğlancığındı. Altında da onlara âid bir define vardı. Babalan iyi bir adamdı... (el-Kehf: 82) buyurdun. Buyuruğun hakktır, doğrudur. Haber verdiğin bu iki yetîmi babalarının salâhı yüzünden korudun. Peygamber'inin de hatırını amucası dolayısiyle hoş et.Zîrâ biz O'nu şefaate vesîle edinerek, günâhlarımızdan da istiğfar ederek Sana yaklaşıyoruz" diye duâ ettikten sonra hâzır bulunanlara hitâb ederek: Rabb'inizden mağfiret dileyin. Çünkü O çok mağfiret edicidir. (O sayede) gök, üstümüze bol yağmur salıverir. Sizin mallarınızı, oğullarınızı çoğaltır; size bağlar, bostanlar verir; size ırmaklar akıtır" (Nûh: 10-12) âyetlerini tilâvet etti... Yağmur duasında istiğfar, bundan dolayı meşru' olmuştur.

[15] Buhârî'nin burada arka arkaya getirdiği iki hadîste ve Müslim'in bir tarîkinden gelen hadîste " Sf- " yerine " çjî " fiili kullanılmıştır. Bu fiilin ma'nâsı hakkında şu bilgiler verilmiştir:

el-Kalbu: Kaaf'ın fethi ve lâm'ın sükûnuyle, bir nesneyi geri döndürmek ve çevirmek ve bir nesneyi tersine çevirmek ve içerisini taşra döndürmek ma'nâ-smadır... Basâir'de istifâde edildiği üzere, kalb bir nesneyi hılkîya tabiî ya ca'lî cihetten çevirip döndürmek, aks ve tahvil ma'nâsınadır; bunun beş sureti vardır: Aşağısını yukarıya ve dışını içine döndürmek ki, tersine çevirmek ta'bîr olunur...

et-Taklîb,\Tef'î\ vezninde, bu dahi bir nesneyi cihetinden geri döndürmek ma'nâsınadır... Ve bir şeyin tersini çevirmek ma'nâsmadır... (Kaamûs Ter.).

Ebû Davud'un Zuhrî rivayetinde: "Ridâsınm sağ yanım sol cepkeni; sol tarafını da sağ cepkeni üzerine getirerek kalb etti" denildiğine göre, bu "kalebe" rivayetleri de "havvale" ma'nâsınadır.

Elbisenin eteğini omuz tarafına ve omuz tarafını etek tarafını çevirmek "Tenkis" dedikleri şeydir. Bahis konusu olan bu rida, Umman dokumalarından olup, boyu dört arşın bir karış, eni de iki arşın bir karış; Vâkıdî'nin naklincgöre boyu altı arşın, eni dört arşın bir karış olup ızârı da dört arşın bir karış ve iki arşın bir karış eninde idi ki, bu hülleyi (ridâ ile ızârdan meydana gelen bu bir takım elbiseyi) Peygamber, cumua günleri ile bayramlarda giyerdi. Başka vakitlerde dürülür saklanırdı.

Tahvil ve tenkîs'teki hikmet, tefe'üldür. "Yâ Rabb, bizim hâl ve kıyafetimiz şimdi nasıl değişti ise, içinde bulunduğumuz darlık ve kıtlık hâli de öyle değişsin" gibi bir ma'nâ ifâde eder.

Yine Buhârî'nin biraz sonra aynı sahâbîden ve Müslim'in de yine ondan rivâyetlerîyle te'yîd edilmiş bulunan hadîse göre, bu ridâyı tahvîl işi duaya başlanacağı sırada vukua gelmiştir. Buna binâen cumhura göre ridâ tahvîli sünnettir. Yalnız Ebû Hanîfe sünnet olduğuna kaail olmayıp, Peygamber'in bu fiili, sünneti beyân için değil, yalnız kıtlığın bolluğa dönüşmesine işaret olmak üzere tefe'ül kasdıyle vâki' olmuştur, der.

[16] Bu yağmur isteme duası hadîsinin râvîsi,Abdullah ibn Zeyd ibn Âsim el-Mâzinî el-Ensârî'dir. Bâzılarının zannettiği gibi ezan hadîsinin râvîsi olan Abdullah ibn Zeyd ibn Abdi Rabbih de değil, Abdullah ibn Yezîd el-Hatmî de değildir. İşte Buhârî, yanlışlıkları önlemek için bu bilgiyi vermek gereğini duymuştur (Bu-hârî, İstiskaa, Bâbu'd-duâ fi'1-istiskaa kaaimen).

[17] Bu yağmur duası hadîsini Enes'ten rivayet edenler, ma'nâları yakın çeşitli lâfızlarla rivayet etmişler, Buhârî ile Müslim de hadîsi çeşitli tarîklerden ayrı ayrı mes'elelere delîl olmak üzere çok kerreler tekrar etmişlerdir.

Bir hafta evvel susuzluktan dolayı sığırlar, davarlar helak oldu diye şikâyet edilirken, bu sefer de suyun bolluğundan şikâyet ediliyor. Çünkü hayvanlar artık mer'aya çıkamıyor; çıkanlar da yağmurdan barınacak yer bulamıyorlar. Bir hafta evvel de yolların kapandığından şikâyet edilmişti. Çünkü hayvanlar su ve mer'a bulamadıkları için sefere çıkmaya takatleri yoktu. Şimdi ise sellerden geçit bulamadığı için yollar kesilmiş, kapanmış oluyor (Tecrîd Ter., III, 295).

[18] Duâ ederken elleri gökyüzüne yöneltmek, Azîz ve Celîl olan Rabb'e karşı tezel ma'nâsmi ifâde ettiğinden, duâ âdâbmdandır.

[19] Bundan zararı def için yapılan duanın tevekküle aykırı olmadığı anlaşılır. Bir de duanın burasındaki Peygamber'in edebi de dikkate değer ki, yağmurun mutlaka kesilmesine duâ etmemiştir. Zîrâ olabilir ki, yağmura olan ihtiyâç büsbütün gidememiştir. Binâenaleyh menfaatin ikbaa ve devam ettirilmesini niyaz etmekle beraber, yalnız zararın giderilmesini niyaz etmiştir.

Gerek buradaki, gerek diğer rivayetteki sözler, hep Peygamber'in duasının Allah katında sür'atle kabul olunduğunu gösterir. Duayı müteâkib hemen bulut peyda olmuş ve daha hutbe tamamlanmadan yağmur yağmağa başlamıştır.

Bu hadîsten, cumua namazım kılarken ayrıca bir de yağmur isteme namazı kılmaya hacet olmadığı, yağmur isteme duâsmm, cumua hutbesi içindeki duaya idhâl edilebileceği anlaşıldığı gibi, ridâyı tahvil ve kıbleye yönelmenin de yağmur isteme duasında şart olmadığı anlaşılıyor. Keza bu hadîs istiskaanın namazsız olarak, yalnız duâ ve istiğfardan ibaret olduğuna kaail olup, cemâatle namazın sünnet olduğuna kaail olmayan Ebû Hanîfe'ye de hüccettir.

[20] Dâru'1-Kadâ, Uıner'İn, borçlarını ödemek için satılmasını vasiyyet ettiği evi İdi. Evvelleri "Dâru Kadâı deyni Umer = Umer'in borcunun ödenmesine âİd ev" denilirken gitgide kısaltılarak "Dâru'1-Kadâ" denilmeğe başlanmıştır. Diğer rivayete göre Dâru'1-Kadâ, Abdurrahmân ibn Avf'un evi imiş; şûra geceleri oraya kapanıp halk ile konuşmadan hükmünü vermiş olduğu için, bu isimle adlandırılmıştır. Bir aralık dîvânlar, yânî hükümetin resmî kayıdları ile Beytu'l-Mâl orada korunurdu. Sonra Seffâh'ın gününde Mescid'e avlu yapıldı. Bu ev hakkında evvelce de bilgiler verilmişti.

[21] Bu duâ, "bize yağmur ver" ma'nâsına da, "bizim imdadımıza yetiş" ma'nâsı-na da gelir. Çünkü el-Gavs, feryâd ederek meded istemeğe, ve meded ve nusra-ta ıtlak olunur; el-Gays ise yağmura denir. Bunlardan if'âl babına nakledildiğinde, ayrı ayrı yukarıda verilen ma'nâlara gelir.

[22] Bu hadîsin hangi rivayetine bakılırsa Rahmeten lil-Âlemîn olan Peygamber'i-mizin bahir bir mu'cizesi olarak, evvelki cumuada olduğu gibi, bu cumuada da duasının sür'atle kabul edilmiş olduğunu göstermektedir.

[23] Allah'ın rahmetinden ibaret olan yağmurun kıtalması ve yokluğu sırasında yağmur isteme duasının meşru' olduğu gibi, bol yağdığı ve taşkınlara sebebiyet verdiği zaman kullardan zararın def edilmesi için de duâ etmek caizdir ve meşrû'-dur. Askalânî buna "(Havayı açma niyazı)" demiştir.Ancak bu ikinci duanın kerem ve ni'met bolluğundan usanç gelmişcesine edilmeyip, rahmeî ve ni'metin bekaa ve devamını istirham ile beraber, yalnız vebal ve zararın kaldırılmasını istemek tarzında olması şükran âdâbındandır.

[24] Yânî dış elbiseyi tahvîl etmek veya etmemek şıklarının her ikisinin aslı vardır; her ikisi de Peygamber'den sabit olmuştur. Bu hadîs, cumua namâzındaki yağmur duasında dış elbisenin tahvîl edilmediğine delîl olmuş oluyor.

[25] Dış elbisenin tahvîli hakkmdaki sahîh rivayetler Buhârî'de hep ibn Zeyd tarî-. kindendir. Enes'ten olan rivayetlerde bundan bahsetmediği sabit oluyor. Nitekim bu hadîsin sonunda, Enes'in râvîsi İshâk ibn Abdillah yâhud onunla Buhârî arasındaki diğer bir râvî: Enes, ne Peygamber'in dış elbisesini tahvîl ettiğini ve ne de kıbleye yöneldiğini zikretti, demiştir. Ancak Enes'in bu konuyu zikretmemesi, diğer râvînin yalancılığını yâhud hatâsını gerektirmediği gibi, Enes'in dış elbiseyi tahvîl ve kıbleye yönelmeyi inkâr ettiğine de delâlet etmez. Nitekim Ta-berânî, el-Mu'cemu'l-Evsat"ında, Enes'ten, Rasûlullah'm yağmur duası yaptığını, namazdan evvel hutbe îrâd ettiğini ve kıbleye yönelerek, dış elbisesini tahvîl , ettikten sonra inip, iki rek'at namaz kıldığını ve yalnız iftitâh tekbîri ile yetindiğini rivayet etmektedir

[26] Bir hafta evvel gelip yağmur duası isteyen kimse, yağmursuzluktan hayvanların helak olduğu, yolların kapandığı gerekçesini ileri sürmüştü. İkinci hafta ise yağmur çokluğundan dolayı evlerin yıkıldığı, yolların kapandığı ve hayvanların helak olduğu gerekçesi ile duâ taleb etmiştir. Peygamber her iki talebi de yerine getirmiştir; reddetmemiştir.

[27] Yânî bâb altındaki hadîslerde "Rasûlullah yağmur duası etti. Onlara yağmur ihsan olundu..." sözleri bulunduğu için, müslümânlar onlara da icabet edip, onlar için şefaat isterler.

[28] Hadîsin ikinci isnâd ile gelen kısmından, Peygamber'in kendi düşmanları için duâ ettiği, hem de duasının semeresinin hâsıl olduğu anlaşılıyor. Ancak bu kısımda isnâd bakımından bir karıştırma ihtimâli vardır. Mekke'deki duâ ile Medine'deki yağmur dualarından biri, bu tarîkde karıştırılmışa benziyor.. Sarihler bu hususla ilgili olarak ayrı ayrı îzâhlar yapmışlardır.

[29] Bundan maksadı, yağmur bolluğu sırasında duayı bu lâfızlar ve benzerlerine hasretmektir. Bunun sebebi de: Çünkü yağmur, Yüce Allah'tan bir rahmettir. Binâenaleyh mutlak olarak tutulmasını istemek münâsib olmaz. Münâsib olan, yağmurun faydalarım celb, zararlarını def etmek isteğidir. İşte "Allâhumme havâleynâ velâ aleynâ" sözünün ma'nâsı budur (Şâh Veliyyullah).

[30] Bu Abdullah ibn Yezîd (R) 17 yaşında Hudeybiye'de hâzır bulunmuştur. Hicrî 64 târihinde, Abdullah ibn Zubeyr tarafından Küfe Vâlîsi iken, ibn Zubeyr'in emri ile yağmur isteme duası için Küfe ahâlîsini sahraya çıkarmış, yanında Berâ ibnu Âzib ile Zeyd ibn Erkam da olduğu hâlde, yağmur isteme duası yapmıştır.

Yağmur isteme duası hakkında Peygamber'den rivayeti yoktur. Lâkin yanında kıdemli sahâbîlerden İki zât olduğu hâlde onların i'tirâzma hedef olmaması, yağmur isteme duasının meşru' ve mesnûn vech üzere yapıldığını gösterir.

[31] Başlıktaki rivayetle hadîs arasındaki fark, birincisinde iki rek'at namaz kıldırıl-dığı zikredilmişken, ikincisinde namaz zikredilmemiştir; fakat siyaktan namaz kılındığı anlaşılmaktadır.

Bu rivayetlerden namazgaha çıkma, ayakta duâ etme, kıbleye yönelip cemâatle iki rek'at namaz kılmanın sünnet olduğu sabit oluyor. Bu hadîs, müteâ-kib bâbda daha tafsîlli olarak gelecektir.

[32] Arka arkaya gelen bu iki bâb başlığına âid mes'elelere, alt taraflarında aynı sa-hâbî tarafından rivayet edilip yazılmış bulunan hadîsler delîl kılınmıştır. Bu hadîs ve râvîsi hakkında daha önce geçen bâblarda gerekli açıklamalar yapılmış idi.

[33] Hadîsin bu iki babında gelen rivayetlerinde "Havvele" yerine "Kalebe" fiili kullanılmıştır. Kalebe fiili de çevirmek, altını üstüne getirmek ma'nâlarma gelir. Ebû Davud'un es-Sünen'indeki Zuhrî rivayetinde: "Ridâsının sağ yanını sol cepkeni, sol yanını da sağ cepkeni üzerine getirerek kalb etti" denildiğine göre, "Kalebe" rivayetleri de "Havvele" ma'nâsınadır.

Bu hadîsten, imâm ile beraber memleket halkının da belli bir günde Allah'a tevazu ile şehir hâricine çıkıp, hep birlikte yağmur isteme duasında bulunmalarının sünnet olduğu istidlal edilmiştir. Dört Sünen ile Ahmed ibn Hanbel'in Müsned'ınûz rivayet olunan İbn Abbâs rivayetinde Peygamber, o gün mütebez-zil, yânî i'tinâsız giyinmiş olarak tevazu' ve tadarru' ile dışarıya çıkmış, namazgaha gelince minbere çıkmıştır... Maamâfîh şehir hâricine çıkmaksızın, mescidde cumua hutbesi esnasında yağmur isteme duası ile yetinildiği de, daha önceki bâblarda zikredilmişti.

[34] Bu hadîs, daha önce de birkaç defa tekrar etmişti. Burada, yağmur isteme duasında kıbleye yönelme mes'elesine hüccet olmak üzere getirilmiştir.

[35] Buhârî, râvîlerin birbirine karıştırılmamasma çok ehemmiyet verdiği için, burada da adı geçen râvîleri nisbetleriyle zikrederek belirtmiş olmaktadır. Daha önce de bu belirtmeyi yapmıştı.

[36] Duâ ederken elleri gökyüzüne yöneltmek, Azîz ve Celîl olan Rabb'a karşı tezel-lül ma'nâsını ifâde ettiğinden, duâ âdâbmdandır. Ancak duanın bu edebi hak kında küçük bir ihtilâf da vardır: Müslim ile Tirmizî'nin rivayetlerinde Umâre ibn Rueybe es-Sakafî (R), Irak Vâlîsi Bişr ibn Mervân'ın minber üzerinde ellerini kaldırmış, duâ ettiğini görünce: "Şu kısacık ellerin Allah belâsını versin. Vallahi ben Rasûlullah'ı duâ ederken gördüm. Şu kabarcıktan ziyâde ellerini kaldırmıyordu" demiş ve söylerken şehâdet parmağı ile ölçüsünü göstermiştir. İşte bu rivayete dayanarak imâm Mâlik -bir rivayete nazaran- duâ esnasında ellerini kaldırmanın mekruh olduğuna kaail olmuştur. Diğer âlimler ise, herhangi duada elleri kaldırmak caizdir, derler. Buhârî de cumhurun kaail olduğu bu cevazı te'yîd için, bu hadîsi bu başlık altında tekrar etmiştir.

Duâ âdabından biri de sonunda ellerini yüze sürmektir. Bunun delili, Tir-mizî'de Abdullah ibn Umer'in rivayet ettiği hadîstir.

[37] Bu bâb başlığından maksûd olan, imâmın ellerini nereye kadar kaldıracağım isbâttır. Bundan önceki bâb başlığından maksûd ise, duada el kaldırmanın aslıdır. Binâenaleyh tekrar yoktur (Şâh Veliyyullah).

[38] Yağmur isteme duasından başka münâsebetlerle elleri kaldırarak duâ buyurul-duğu hakkında Buhârî, Müslim ve diğer sahîh

kitâblar ve sünen'lerde birçok rivayetler vardır. Enes'in metindeki haberi, ya ellerin ziyâde ve meselâ yüz veya baş hizasına kadar kaldırılması yağmur isteme duasına mahsûs olduğunu ifâde etmek maksadıyle vâki' olmuştur, yâhud da Enes, yağmur isteme duasından başka vakitte Peygamber'în ellerini kaldırdığına tesadüf etmemiştir.

Hâlbuki Peygamberdin başka dualarda ellerim yukarıya kaldırdığı vâkı'dır

[39] Buradaki "ma", mevsûle yâhud mevsûfe yâhud da istifhâmiyye olabilir. Buna göre tercemesi: "Semâ yağmur yağdırdığı zaman söylenecek şey", "Semâ yağmur yağdırdığı zaman söylenecek olan hangi şeydir", "Semâ yağmur yağdırdığı zaman ne söylenecek "tir.

[40] Bu ibn Abbâs'ın "Ev ke-sayyıbin... = Yâhud semâdan boşanan bir yağmur gibidir ki..." (el-Bakara: 19) âyetinin tefsiridir. Cumhur kavli de budur. Onun bu tefsirini Ebû Ca'fer et-Taberî, Alî ibn Ebî Tâlib tarîkrnden mevsûlen rivayet etmiştir: İbnu'l-Münîr şöyle dedi: İbn Abbâs'ın bu haberinin Âişe hadîsiyle münâsebeti, babın merfu' hadîsinde "Sayyıben" lâfzı bulunmasıdır. Musannif Buhârî, bâb başlığında bu lâfzın tefsirini takdîm etmiştir. Bu, Buhârî'nin kitabında çok olur (İbn Hacer).

[41] Burada kelimenin türediği asıl olan, sülâsî ve ziyâde fiillerine işaret edilmiş oluyor.

[42] "Allâhumme sayyıben nâfi'an" rivayetinden başka, "Allâhumme sabben nâfi'an" rivayeti de vardır. Sabb, yukarıdan aşağıya akıtmak demek olduğundan, ma'nâsı "Yâ Allah, üzerimize yağmuru nâfı' olarak akıt" olur. Sayyıb, yağmurun faydalısına da, zararlısına da şâmil olduğundan, nâfi' ile vasıflandırıl-masmdaki hikmet açıktır.

[43] el-Evzâî'nin rivayetini en-Nesâî "Amelu yevm ve leyle" kitabında; Ahmed ibn Hanbel de el-Müsned'de tahrîc etti. Bu mutâbaa ve rivayetlerde küçük lâfız farkı vardır.

[44] et-Tamattur, tefa'ul vezninde... ve yağmura tutulmak, bir kavle göre serinlemek için yağmura çıkmak ma'nâsınadir (Kaamûs Ter.).

Belki Buhârî bu başlıkla, Müslim'in Ca'fer ibn Süleyman'dan; o da Sâbıt -' ten; o da Enes'ten tarikiyle tahrîc ettiği şu mealdeki hadîse işaret etmek ıstemış-:™, tir: Enes dedi ki: Bir defa biz Rasûlullah ile beraber iken yağmura tutulduk. Rasûlullah ridâsmı çıkardı, vücûduna yağmur değdi. Bunu niçin yaptın? dediğimizde, "Bu rahmet, Yüce olan Rabb'ının henüz yeni yarattığı bir rahmettir; * onun iç in " cevâbını verdi.

Buhârî, yağmur tanelerinin Peygamber'in sakalı üzerinden yuvarlanmalarının tesadüfi olmadığım, bunun kendi iradesiyle olduğunu beyân etmek ıste-. mise benziyor,İşte bunun için bâb başlığını "Tamattara, yânî yağmurun kendi üzerine düşmesini kasdeden kimse" şeklinde yazdı. Çünkü iradesiyle olmasaydı, başlangıcında minberden inerdi. Lâkin o hutbeyi yağmurun çoğalması ve sakalı üzerinden akmasına kadar uzattı (Askalânî).

[45] Bulutların hücumunu gördüğünde hutbeyi kesmek ve namazı hemen kıldırıp cemâati evlerine göndermek varken, ıslanmcaya kadar minberde kalması tesadüfi değildir. Allah'ın lûtfunun eserini kendi vücûdunda görmek ve bu yağmurun bİ'1-fiil vücûduna değmesini arzulamasından ileri gelmiştir.

[46] Müslim'in Âişe'den rivayetinde " Hava rüzgârlı ve bulutlu olduğu vakit" denilmiştir. Bundan, Peygamber'in ümmet için geçirdiği korkunun yalnız rüzgâra münhasır olmadığı; bulut belirdiğinde de böyle bir korku geçirdiği anlatılmaktadır. Hz. Âişe o hadîsinde Peygamber'in o hâlini daha taf-sîlli anlatmaktadır.

Peygamber, eski ümmetlerden bâzısı böyle rüzgârla helak edildiği, icâ bet mevkiinde bulunan ümmetin isyanı yüzünden onlannkîne benzer bir tabiî azâb olabileceği ihtimâlinden endişeleniyordu. Bu hâlde Allah'a sığmıyor, Al-$1 lah'a duâ ediyordu.

[47] es-Sabâ, doğudan esen rüzgârın ismidir, gün doğuşudur. Batıdan esen rüzgârın ,v adı da ed-Debûr'dur. Kuzeyden esen rüzgâra -şîn'in fethiyle- Şemâl, onun mu-',- kaabili olan rüzgâra da -cîm'in fethiyle- Cenûb denir. Bu aslî rüzgârların arala-1, rında da dört rüzgâr vardır.

^ Peygamber'in "Sabâ rüzgârı ile yardım olundum" buyurması, Ahzâb har-11 ** bine âid olan " i*j>: p by^-j Uj 'f+i* ÜCju j>4 ^^ üt = Size birçok ordular -* geldiği zaman, onların üzerine şiddetli bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz bir takım ordular gönderdik " (e\-Ahzâb:9) âyetine işarettir.

Âd kavminin helaki kıssası Kur'ân'ın birkaç yerinde haber verilmiştir: "Ad'e *Ö gelince, onlar da uğultulu azgın bir fırtına ile helak edildiler. Allah onu yedi -f gece sekiz gün ardı ardınca üzerlerine musallat etti... "(eI-Hakkaa:6-9). Ancak Ad îi£ kavminin İhlâkına me'mûr olan Debûr, yânî batı rüzgârı, Hûd Peygamber'e îmfin Ki etmeyenlerin hepsini öldürmüş iken, Ahzâb'ın dağılmasına sebeb olan Sabâ'da kimse ölmemiştir. Sabâ'nın esmesi Peygamber'e nusrat olmuş ve korkularından kaçan müşrik Arablar, dört beş sene sonra toptan İslâm'a girmişlerdir. He-zîmete uğramalarıyle beraber vucûdlarımn yok edilmemesindeki hikmet de budur.

[48] Şiddetli rüzgârın esmesi huşûa ve Allah'a yönelmeye götüren korkuyu gerekti-' rince, zelzeleler ve benzeri büyük tabiat hâdiseleri buna daha lâyıktır. Hassaten haberde zelzelelerin çoğa varması, kıyamet alâmetlerinden olduğu beyân edilmişken.

Zeyn ibnu'l-Munîr şöyle dedi: Bu bâb başlığının yağmur isteme bâbları arasına konmasının sebebi, zelzelenin ve benzeri büyük hâdiselerin meydana gelmesi, ekseriya yağmur inmesiyle beraber vâki* olmasındandır... (tbn Hacer).

[49] Hadîsteki "Takarrubu'z-zamân - Zamanın yaklaşması" ta'bîrinde çeşitli görüşler ileri sürülmüştür: Bu, gece ile gündüz zamanlarının biribirlerine yaklaşması demektir; bununla murâd kıyamet kopmasının yaklaşmasıdır... gibi. Bu ta'bîre âid güzel bir açıklama, Kaamûs Tercemesi, I, 426-428. sahîfelerinden okunmaya değer.

[50] Bu hadîs, buradaki metinde Peygamber'e nisbet edilmeksizin, İbn Umer üzerine mevkuf olarak rivayet edilmiştir. Hakikatte ise hadîs, merfû' ve mevsûldür. , Zîrâ Abdullah ibn Avn'm oğlu Ubeydullah ibn Avn ile Ezher es-Semmân'ın yine Abdullah ibn Avn tarîkinden gelen rivayetlerinde Peygamber'in ismi anılmıştır. Zâten hadîsin muhtevası re'y ile bilinecek şeylerden olmadığı düşünülürse, duaların ve sonunda geçen ihbarın Peygamber'in lâfzı olduğuna şübhe kalmaz. Bununla beraber Buhârî, başka yerde, başka tarîkden bu hadîsi merfû' olarak tahrîc etmiş olduğu gibi, Tirmizî es-Sünen'inde, İsmâîlî de Buhârî üzerindeki el-Mustahrac'm da böyle tahrîc etmişlerdir.

[51] "Nazartu yemneten veşe'meten" ta'bîri "Sağıma ve soluna baktım" demektir.

Yemen, arkasını Ka'be kapısına veren kimsenin sağ tarafına, Şâm da sol tarafına düştüğüne göre, burada Hicaz'ın güney ve kuzeyinde bulunan bütün diyarlar kasdedilmİş olabileceği gibi, hassaten Yemen ve Şâm adlarıyle anılan iki kıt'a da kasdolunmuş olabilir. Yemen ile Şam'ın faziletlerine âid olan diğer hadîslerden ikinci ihtimâl daha kuvvetli görünür.

Hicaz ile Yemen'in sahil tarafları Tıhâme'dir. Hicaz'ın doğusundan i'tibâ-ren Irak'a kadar uzanan yaylaya da Necd denir.

Kam, bir asırda yaşayan insanların tabakası; içlerinden bir peygamber çıkıp bir müddette yaşamış olanlar; ilim ehlinden bir tabaka... ma'nâlarına gelir. Nitekim "Hayru'l-kurûnikarni., "hadîsinde "Benim karn'ım"dan Peygamber'in muradı, kendisini görmüş olan sahâbîler tabakasıdır. Binâenaleyh "Şeytân'm karn'ı", şeytânın hizbi ve ümmeti demek olur.

Peygamber'in duasında Yemen ile Şam'ın bilhassa zikredilmesi, bu iki ik-lîmin mübarek olduğuna delâlet eder. Necd'in, yânî doğu halkının duadan mahrum bırakılmasmdaki hikmet de, hadîs metninde beyân edilmiştir. Orasının İlâhî gadab asarından olan şiddetli zelzeleler yatağı, fitne ocağı, şeytân hizbi yuvası olduğu Peygamber'ce bilindiği için, kendisi Rahmeten lil-Âlemîn iken, orası lehine duâ etmeye dili varmamıştır. Çünkü geçmiş olan ilâhî kaderi bilip dururken onun hilâfına duâ etmemek gibi yüce ve ince bir edeb gözetmiştir.

Bu hadîsin Buhârî tarafından yağmur isteme hadîslerinin sonunda getirilmesindeki hikmet şudur: Kıtlık ve pahalılık gibi büyük musibetlerde, azab emaresi sayılabilecek şiddetli gök gürültüsü ve şimşek esnasında tevbe, istiğfar ve Hakk'a dönüş sünnet olduğu gibi, zelzele ve benzeri -tekerrür ve çoğalması kıyametin yaklaşmasına alâmet olup, bâzı eski ümmetlere azab olmuş- müdhiş hâdiselerin zuhurunda da Allah'a sığınmanın meşru' ve sünnet olmasıdır.

[52] Bu başlığı yağmur isteme bâbları arasına girdirme vechi, bu âyetin, yağmur istemenin yıldızlarla olacağına kaail olanlar hakkında inmesidir, denilmiştir (Tef-sîru Abd İbnİ Humeyd).

Bu kelâmın baba uygunluğu şöyledir: Çünkü onlar fiilleri Allah'tan başkasına nisbet ediyorlar ve yıldızların onlara yağmur verdiğini; rızık verdiğini zannediyorlardı. Bu ise onların tekzîbi idi. Allah, kullan ve beldeleri için hayât sebebi kıldığı yağmurları yıldızlara nisbet etmekten onları nehyetti ve bunu kendisine izafe etmelerini -çünkü yağmur Allah'ın onlara ni'metidir- ve bu ni'mete karşılık şükrü O'na tahsîs eylemelerini emretti (Aynî).

[53] Bu ta'lîkı, Abd ibn Humeyd kendi Tefsir7inde mevsülen rivayet ettiği gibi, Mansûr ibn Saîd de sahîh bîr isnâdla rivayet etmiştir. îbn Abbâs bu lâfzı, ya "Şukra rızkıkum" şeklinde hazfu muzâf üzere veya rızkı zikredip lâzımı olan şükrü irâde etme kabilinden bir mecaz saymıştır.

[54] Bu hadîste "Fulân ve fulân yıldızla yağmura kavuştuk" demenin küfr olması iki ma'nâyadır. Biri şirk ma'nâsına küfrdür. Çünkü mukaabili îmân olarak beyân edilmiştir. Yağmurun ve diğer kevnî hâdiselerin yıldızların fiili olduğuna kaail olarak söyledikleri için.

Bir ma'nâsı da ni'mete küfrân, yânî nankörlük olabilir ki, bu da verici ve mâni' olucu olduğuna îmânları olup, nail oldukları rızktan dolayı Allah'ın fadl ve rahmetini anmayı unutmakla şirk ehline benziyerek yıldızlardan bahsedenler hakkında sâdık olur.

Her iki ma'nâca ilâhî lütuf ve ni'metleri yıldızlara atf ve isnâd eylemek, dînen yasaktır. Çünkü birinci ma'nâya göre küfr, sarîhdir. İkinci ma'nâya göre fahiş hatâdır. Bununla beraber ne şirk, ne de küfrân maksûd olmaksızın, yalnız yağmurun hangi zamanda yağdığım beyân için: "Şu yıldız zamanında üzerimize yağmur yağdı" demekte hiçbir harâmhk yoktur. Zîrâ bunu söyleyen kimse, hesâb ehlinin fulân yıldızın nev'i dedikleri vakitlerde yağmur yağdırmak Allah'ın carî âdetidir demek ister (Tecrîd Ter., II, 842)

[55] Geçen babın ardından bunu ta'kîb ettirdi. Çünkü o bâbda yağmurun ancak AlIah'ın kazası ile ineceği ve yağmur indirmede yıldızların hiç te'sîri olmadığı vardı. Bunun kaziyyesİ İse, yağmurun ne zaman geleceğini, Allah'tan başkasının bilemiyeceğidir (Askalânî).

[56] Buhârî bunu Kitâbu'I-Imân'da, ve Lukrhân:31. âyetinin tefsîrinde "Fî hamsin = (Bunlar, Allah'tan başkasının bilemiyeceği) beş şey içindedir" lâfzıyle rivayet etmiştir.

el-Cinn Sûresi âyetinde yalnız rasûller istisna edilmiş olmasını Mu'tezile, evliyanın kerametini inkâra delîl edinmek istemişlerdir. Fakat bir rasûle tâbi' !- olan velînin, Allah'ın bildirmesiyle gayb işlerinden birine muttali' olması da-kendisi hakkında keramet olmakla beraber- tâbi' olduğu rasûlün mu'cizesidir. s_ Arada bir fark varsa, o da nebî ve rasûlün gayba ıttılâı, vahyin her nevi' ile olabildiği hâlde, velî yalnız ru'yâ veya ilham yoluyla muttali' olabilmesinden ve -. peygamberin ihbarı tahaddî yânî nübüvvet da'vâsına mukaarin olmasından ibâ-\ rettir. Evliyanın ale'l-ıtlak kerameti, Meryem'in Allah katından merzûk olması j' ve Âsaf ibn Berhıyâ'nın Belkıs'in tahtını bir anda celb etmesi hakkındaki âyet-i lerle de sabit olduğu gibi, bâzı kulların Allah'ın ilhâmiyle bâzı gayblara muttali' olabilmeleri, Buhârî'nin Ebû Hureyre'den rivayet ettiği şu hadîsle de sabittir:

"Hiç şübhe etmeyiniz ki, sizden evvelki ümmetlerde peygamber değilken mu-haddes yânî mülhem olanlar vardı. Benim ümmetimde de böylesi varsa, Umer'dir".

Müslim de Âişe'den bu hadîsi, yakın bir lâfızla rivayet etmiştir ki, bunda muhaddeslik Umer'e kasr edilmemiştir:

"Benim ümmetimde de onlardan varsa, şübhesiz Umer ibnu'l-Hattâb da onlardan biridir" (Tecrîd Ter., III,308-310'dan özetlendi).

[57] Gayb Bilgisi Hakkında Bâzı Âyetler ve Bir özetleme:

"Gaybın anahtarları O'nun yanındadır. Kendinden başkası bunları bilmez.

Karada, denizde ne varsa hepsim O bilir. O'nun ilmi dışında bir yaprak dahi düşmez. Yerin karanlıkları içindeki tek bir tane, yaş ve kuru hiçbir şey müstesna olmamak üzere, hepsi apaçık bir kitâbdadır" (el-En'âm: 59).

"De ki; Göklerde ve yerde gaybı Allah'tan başka kimse bilmez; onlar da ne zaman diriltileceklerini bilmezler"*(en-NemI:65).

"O saatin ilmi şübhesiz ki Allah 'in nezdindedir. Yağmuru O indirir. Rahimlerde olanı O bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiçbir kimse hangi yerde öleceğini bilmez- Şübhesiz Allah (herşeyi) bilendir; herşeyden haberdârdır"(Lukmân:34).

Binâenaleyh, bahis konusu şu beş şeyi bilmek, hiçbir kimsenin tama' edebileceği hususlardan değildir. Taberî'nin rivayetine göre Âişe: Allah'tan başka her kimin gaybı bilebileceğini söyleyen kimse, yalan söylemiş ve Allah'a büyük bir iftirada bulunmuştur. Çünkü gaybı bilmek Allah'a mahsûstur. "Gaybı zann etmeye" gelince, ondan bahsetmekte be's yoktur. Zîrâ zannın mertebesi ne olursa olsun, hiçbir vakitte ilim mertebesini bulamaz. Çünkü ta'yîn ifâde etmez. "Şübhesiz zann, hakk'tan hiçbir şeyin yerini tutmaz"(Yûnus:36; en-Necm:28). İlâhî ilimde olup da Allah'tan başka kimseye ma'lûm olmayan mugayyebât hudûdsuz olup, el-En'âm'daki âyette mutlak olarak gayb ilmi Allah'tan başkasından nefy olunmuştur. Lukmân âyeti ile bu hadîste ise, mugayyebâttan yalnız "mefâtîhu'1-gayb" nâmı verilen bu beşi bahis konusu olmuştur. Demek ki, ikincisini birincisi tefsîr etmekte ve evvelkisindeki mutlaklık, beriki kayıdlarla mülâhaza edilmek gerekmektedir. Nitekim el-Cinn Sûresi'ndeki "Allah bütün gaybı bilendir. O gaybına kimseyi muttali' kılmaz. Meğer ki beğenip seçtiği bir kimse ola. Çünkü O bunun önünden, ardından gözetleyiciler dizer... "(el-Cinn:26-27) âyeti de, gaybm Allah'a hass olmakla beraber, Allah'ın dilediği bir kuluna mu'-cize veya keramet olarak, vahy veya ilham tarikiyle bâzı mugayyebâtı bildirdiğini gösterir.

Gayb ilminin Allah'a mahsûs olması, Allah'ın bildirmesi ile bâzı kullarının bâzı mugayyebâta muttali' olabilmelerine munâfî gelmediği, Allah'ın, Yûsuf Peygamber'den hikâyeten: "Her ikinize (gerek ru'yâda, gerek uyanıkken) rızkınız olacak hiçbir taam gelmez

ki, o taam size gelmeden te 'vîtini (yânî ne key-fiyyette bir taam olduğunu) size evvelden haber vermiyeyim "(Yûsuf:37), ve îsâ Peygamber'den hikâyeten: "Bir de yiyeceğiniz ve evlerinizde biriktirdiğiniz şeyleri size haber verebilirim "(Âlu Imrân:49) âyetleriyle de te'yîd edilmiştir.

Rahman ve Rahim olan Allah 'in ismiyle

13- KİTÂBU'L-IYDEYN

(İki Bayram Namazı Kitabı)

1- İki Bayram ve Bayramda Süslenmek Hakkında Bab [1]

1-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Umer ibn Hattâb çarşıda satılmakta olan kalın ipekten bir kaftan aldı. Müteakiben o kaftanı alıp Rasûlullah'a getirdi ve: Yâ Rasûlallah, bu kaftanı satın al da bayramda ve elçiler geldiği vakitler giyinip onunla süslen, dedi [2]. Rasûlullah da ona: "Bu ancak (âhiretten) nasibi olmayan kimsenin giyeceği libâstır" buyurdu. Bundan sonra Umer Allah'ın dilediği kadar ikaamet etti. Sonra Rasûlullah ona dîbâcdan dokunmuş bir kaftan yolladı. Umer bu kaftanla geldi ve onu Rasûlullah'a getirdi de: Yâ Rasûlallah! Sen, bu ipekli cübbe âhirette nasibi olmayan kimsenin giyeceğidir, buyurmuştun; böyle iken şimdi bana bu ipekli cübbeyi gönderdin! dedi. Rasûlullah (S) da ona cevaben: "Onu satarsın ve bedeliyle bir hacetini görürsün" buyurdu [3].

2- Bayram Günü Mızraklar ve Kalkanlar(la Oynanması) Babı

2-.......Âişe (R) şöyle demiştir: (Bayram günlerinin birinde) Rasûlullah yanıma girdi. O esnada benim yanımda Buâs harblerine âid ezgileri (def çalarak) okuyan iki kız vardı. Yatağına uzanıp yüzünü çevirdi. Derken Ebû Bekr de girdi ve: Peygamber'in yanında şeytân mızmârı mı? diyerek beni azarladı [4]. Rasûlullah hemen ona döndü ve: "Onları bırak" buyurdu [5]. Babamın zihni başka şey ile meşgul olunca ben kızlara işaret ettim, onlar da dışarı çıktılar. Yine bir bayram günü siyahiler kalkanlar ve mızraklarla oynuyorlardı. Ya ben Peygamber'den (bakmağa izin) istedim, yâhud kendiliğinden: "Bakmak arzu ediyor musun?" dedi. Ben: Evet (istiyorum), dedim. Hemen beni arkasında yanağım yanağı üzerine gelecek şekilde ayak üstü di-keltti ve: "Haydin Er/ide oğulları!"

dedi. Nihayet bakmaktan usandığımda: "Artıkyeter mi?" diye sordu. Ben: Evet, dedim. "Öyleyse git" buyurdu [6].

3- İslam Ahalisi İçin Bayramların Sünneti (Yani Bayramların Yapılacak İşler) Babı

3-.......el-Berâ (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den hutbe söylerken işittim; şöyle buyurdu: "Bu günümüzde yapacağımız ilk şey namaz kılmamızdır. Ondan sonra (evlerimize) dönmemiz ve kurbân kesmemizdir. Her kim böyle yaparsa muhakkak bizim sünnetimize uygun iş yapmış olur"[7].

4-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Benim yanıma Ebû Bekr girdi. O sırada benim yanımda Ensâr kızlarından iki kız vardı ki, bunlar Buâs harbinde Ensâr'm birbirleri hakkında söyledikleri şiirleri tegan-nî ediyorlardı. Âişe dedi ki: Bu iki kız teganniyi san'at ve âdet edinmiş kızlar da değil idiler. Ebû Bekr: Rasûlullah'ın evinde şeytân mızmârları mı? dedi. Bu da bir bayram gününde olmuştu. Rasûlul-lah (S) ona: "Yâ Ebâ Bekr, her kavmin bayramı vardır; bu da bizim bayramımızdır" buyurdu [8].

4- Ramazan Bayramı Günü Bayram Namazına Çıkıştan Önce Birşey Yenilmesi Babı

5-.......Bize Huşeym tahdîs edip şöyle dedi: Bize Enes'in oğlu Ebû Bekr'in oğlu TJbeydullah, dedesi Enes'ten haber verdi. Enes ibn Mâlik (R): Rasûlullah (S) ramazân bayramı günü birkaç tane hurma yemeden, bayram namazına çıkmazdı, demiştir [9]. Murecce' ibnu Recâ da şöyle dedi: Bana Ubeydullah tahdîs edip şöyle dedi: Bana Enes: Peygamber'in bu hurmaları tek adetli olarak yer idiğini tahdîs etti [10].

5- Kurban Bayramı Günü Yemeğinin (Bayram Namazından Sonra) Yenilmesi Babı

6-.......Enes (R) şöyle demiştir: "Peygamber (S): "Herkim bayram namazından evvel kurbânım kesmiş ise tekrar etsin" buyurdu. Bunun üzerine bir kimse ayağa kalktı da: Bu, et yemek arzu olunan bir gündür, dedi ve komşularının fakirlik ve ihtiyâçlarını zikretti. Peygamber (komşularının fakirliği hakkındaki sözlerinde) o zâtı tasdîk etti gibi oldu. O zât: Benim yanımda, et için kesilecek iki davardan bana daha sevgili olan yaşma girmemiş bir çepiş var, dedi [11]. Peygamber o zâta bu çepişi kurbân etmesine izin verdi. Artık ben, bu ruhsat ondan başkalarına da sirayet etti mî, yâhud etmedi mi; bilmiyorum [12].

7-.......el-Berâ ibnu Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kurbân bayramı günü bayram namazından sonra bize hutbe yaptı da: "Her kim bizim bu namazımızı kılar, (ondan sonra) keseceğimiz kurbânı keserse, kurbân (sünnetin)e uygun iş yapmış olur. Her kim de kurbânını namazdan evvel keserse, kurbanlık namazdan evvel kesilmiş olur ve onun için kurbân (sevabı) yoktur" buyurdu. Bunun üzerine Berâ ibnu Âzib'in dayısı Ebû Burde ibnu Niyâr: Yâ Rasûlallah! Ben^ davarımı namazdan evvel kurbân etmiş bulundum. Bu günün yeme içme günü olduğunu bildim de, davarımın evimde boğazlanan ilk davar olmasını arzu ettim. Bu sebeble davarımı kestim de namaza gelmeden evvel sabah yemeğini yedim, dedi. Rasûlullah: "Senin bu davarın (kurbân davarı değil), yalnız yenecek et davarıdır" buyurdu. Ebû Burde: Yâ Rasûlallah, bizim henüz yaşına basmamış dişi bir çepişimiz vardır ki, o bana iki davardan daha sevgilidir. (Onu kes-sem) benim için kurbân olarak yeter mi? dedi. Rasûlullah: "Evet, lâkin senden sonra hiçbir kimse için yeîmiyecektir" buyurdu [13].

6- (Bayram Namazı İçin) Minbersiz Olarak Sahra Namazgahına Çıkış Babı

8-....... Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ramazân bayramı

günü ile kurbân bayramı gününde namazgaha çıkardı [14]. İlk başladığı şey namaz olurdu. Sonra namazdan çıkar, cemâat (oldukları hey'ette) safflarmda otururlarken ayağa kalkar, onlara yönelerek kendilerine va'z eder, tavsiyelerde bulunur ve emirler verirdi. Hattâ o esnada bir askerî birlik göndermek isterse gönderir, yâhud başka bir şeyin yapılmasını emredecek olursa emreder ve ondan sonra namazgahtan Medine'ye dönerdi. Ebû Saîd şöyle dedi: İnsanlar (sünnete uygun olarak) hep böyle yapıp dururlarken, nihayet ya bir kurbân bayramında veya bir ramazân bayramı gününde Mervân ibn Hakem ile birlikte namazgaha çıktım. O zaman Mervân, Medîne Emîri idi. Namazgaha geldiğimizde bir de baktım ki, orada Kesîr ibnu's-Salt'ın bİnâ ettiği bir minber var. Bir de gördüm ki, Mervân namazı kıldırmadan evvel o minberin üzerine yükselmeğe davranıyor! Ben hemen (mâni' olmak için) elbisesinden yakalayıp çektim. O da beni çekti. Nihayet o (benden kurtulup) minbere çıktı ve namazdan evvel hutbe îrâd etti. Ben ona:

— Vallahi siz (Rasûl'ün sünnetini) değiştirmiş oldunuz, dedim [15]. O:

— Yâ Ebâ Saîd, senin o bildiğin şey gitmiştir (yânî onun hükmü kalmamıştır), dedi.

Ben de:

— Benim bildiğim şey, (dediğine göre) bilmediğim şeyden vallahi daha hayırlıdır, dedim [16].

Bunun üzerine Mervân:

— Namazdan sonra insanlar (bizi dinlemek üzere) karşımızda oturmayacakları için, ben hutbeyi namazdan evvele aldım, dedi [17].

7- Bayram Namazına Yayan ve Binekli Gitmek, Namazı Hutbeden Evvel, Ezansız ve İkaametsiz Kılmak Babı [18]

9-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), kurbân bayramında ve ramazân bayramında (evvelâ) bayram namazını kıldırır, sonra

namazın ardından da hutbe yapardı [19].

10-....... Bize Hişâm (ibn Yûsuf) haber verdi. Onlara da İbnu

Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana Atâ, Câbir ibn Abdillah'tan haber verdi. Atâ şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah'tan işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) ramazân bayramı günü namaz yerine çıktı da hutbeden evvel namaza başladı [20].

İbn Cureyc şöyle dedi: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh haber verdi ki İbn Abbâs Abdullah ibn Zubeyr'e bey'at olunduğu ilk zamanlarda ona: Ramazân bayramı günü bayram namazı için ezan okunmazdı; hutbe de muhakkak namazdan sonradır, diye haber göndermiştir [21].

(Yine ibn Cureyc, aynı senedle şöyle dedi:) Bana Atâ ibn Ebî Rebâh, İbn Abbâs ile Câbir ibn Abdillah'tan şöyle haber verdi: Onlar: Peygamber zamanında ne ramazân bayramı gününde, ne de kurbân bayramı gününde (bayram namazı için) ezan okunmazdı, demişlerdir.

Yine aynı isnâdla Câbir ibn Abdillah'tan: Atâ şöyle demiştir: Ben Câbir'den işittim; o şöyle diyordu: Peygamber (S) ayağa kalktı ve namaza başladı. Sonra namazın ardından insanlara hutbe yaptı. Allah'ın Peygamber'i hutbeyi bitirince, bulunduğu yüksekçe yerden indi; ve kadınların yanına geldi. Bilâl'ın eline dayanarak kadınlara va'z etti. Bilâl ihramını açmıştı. Kadınlar o elbisenin içine sadaka atıp duruyorlardı.

Seneddeki râvî İbn Cureyc şöyle dedi: Ben Atâ ibn Ebî Rebâh'a: Bu günde imâmın hutbeyi bitirince kadınlar tarafına gidip, onlara va'z ve nasîhatte bulunmasını, üzerine vâcib görüyor musun? diye sordum. Atâ: Bu onlar üzerinde elbette bir hakktır. Bunu yapmamakla bilmem ki ellerine ne geçer? cevâbını verdi [22].

8- Hutbe Bayram Namazından Sonradır Babı [23]

11-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah (S) ile Ebû Bekr, Umer ve Usmân (Allah onlardan râzî olsun) ile birlikte bayram namazında hâzır bulundum. Bunların hepsi de namazı hutbeden evvel kılarlardı.

12-.......İbn Umer (R): Rasûlullah (S), Ebû Bekr, Umer (R) her iki bayram namazını hutbeden evvel kılarlardı, demiştir [24].

13-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ramazân bayramı günü yalnız iki rek'at namaz kıldırdı; ondan evvel de, sonra da hiçbir namaz kılmadı. Sonra yanında Bilâl olduğu hâlde kadınların bulundukları yere geldi, onlara sadaka vermeyi emretti. Kadınlar atmaya başladılar. Kadın taifesi artık halkalarını, gerdanlıklarını (BilâFin eteği içine) atıyor, atıyordu [25].

14-.......el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Bu günümüzde yapacağımız ilk şey namaz kılmamızdır. Ondan sonra evlerimize dönüp kurbân kesmemizdir. Her kim böyle yaparsa, bizim sünnetimize uygun iş yapmış olur. Her kim de namazdan evvel boğazlarsa, bu yalnız ehline takdim ettiği bir et demek olup, kurbân ibâdeti ile hiçbir münâsebeti yoktur". Rasûlullah'm bu sözleri üzerine Ensâr'dan Ebû Burde ibnu Niyâr denilen bir zât:

— Yâ Rasûlallah! Ben (davarımı namaza gelmeden önce) kesmiş bulundum. Bende yaşına girmiş keçiden daha iyi bir çepiş vardır, dedi.

Rasûlullah ona:

— "Dediğin çepişi onun yerine kurbân et. Lâkin sonra da böylesi hiçbir kimse için kifayet etmiyecek -yâhud: kurbân yerine geçmiyecektir"- buyurdu [26].

9- Bayramda ve Harem Arazisi İçinde Silah Taşımanın Mekruh Kılınması Babı [27]

Ve Hasen Basrî de: Müslümanlar, bir düşman saldırısından korkuları olmadıkça, bayram günü silâh taşımaktan nehyolunmuşlardır, demiştir [28].

15-.......Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: Mızrak demiri tabanının çukuruna dokunup da ayağı üzengiye yapıştığı zaman, ben İbn Umer'in yanında idim. Hemen deveden indim ve mızrağı ayağından çıkardım. Bu vak'a Minâ'da oldu. Haccâc'a haber ulaştı da Haccâc, İbn Umer'i yoklamaya geldi. Haccâc: Ah seni yaralayan kimdir, bilseydik! dedi. İbn Umer: Beni yaralayan sensin, dedi. Haccâc: Bu nasıl söz? dedi. O da: Silâh taşınmayacak bir günde silâh taşıttın ve Harem'e silâh girmezken, oraya sen silâh soktun, cevâbını verdi [29].

16-.......Saîd ibn Amr şöyle demiştir: Haccâc, îbn Umer'in yanına yoklamak için girdi, ben de onun yanında idim. Haccâc: O (yâ-nî îbn Umer) nasıldır? dedi. İbn Umer: İyidir, dedi. Haccâc: Seni kim yaraladı? dedi. İbn Umer de (Haccâc'ın bizzat kendisine ta'rîz ederek): Beni, silâh taşımak halâl olmayan bir günde silâh taşımayı emreden kimse yaraladı, dedi. İbn Umer bu sözüyle Haccâc'ı kasdediyordu [30].

10- Bayram Namazına Erken Davranmak Babı

Ve Abdullah ibn Busr: Şu muhakkak ki, bizler şu saatte bayram namazını bitirmiştik, demiştir. Bu bitirme vakti de (kerahet vaktinin geçtiği) nafile kılma zamanıdır [31].

17-.......el-Berâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kurbân bayramı günü bizlere hutbe yapıp şöyle buyurdu: "Bu günümüzde yapmaya başlayacağımız ilk şey, namaz kümamızdır. Ondan sonra (evlerimize) dönmemiz ve kurbân kesmemizdir. Her kim böyle yaparsa, bizim sünnetimize uygun iş yapmış olur. Her kim de namaz kılmadan evvel hayvanı keserse, bu ancak acele edip ehline

verdiği bir etten ibaret olmuş olur; kurbân ibâdeti ile hiçbir münâsebeti olmaz". Peygamber'in bu sözleri üzerine dayım Ebû Burde ibnu Ni-yâr ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Ben davarımı namaz kılmadan evvel kesmiş bulundum. Bende yaşma girmiş keçiden daha iyi bir çepiş vardır, dedi.

Rasûlullah:

— "Dediğin çepişi onun yerine kurbân et -yâhud: Onu kes-. Lâkin (yaşına girmemiş olan böyle) bir çepiş, senden sonra hiçbir kimse için kifayet etmeyecektir" buyurdu [32].

11- Teşrik Günlerindeki İbadet Amelinin Fazileti Babı

İbn Abbâs: "Ve*z-kurûllâhe fî eyyâmin maHûmâtin", zu*l-hicce'nin ilk on günüdür; "Ve'l-eyyâmu'l-ma'dûdâtu" ise teşrik günleridir, demiştir[33]

İbn Umer ile Ebû Hureyre, on günler içinde çarşıya çıkarlar, yüksek sesle tekbîr alırlardı; işiten insanlar da onların tekbîrlerine uyup yine yüksek sesle tekbîr alırlardı[34]

Muhammed ibn Alî el-Bâkır da (bu günlerde yalnız farzlardan sonra değil) nafile namazdan sonra da tekbîr alırdı [35].

18-....... Bize Şu'be, Süleyman ibn Mihrân'dan; o da Müslim el-Batîn'den; o da Saîd ibn Cübeyr'den; o da îbn Abbâs'tan; o da Peygamber(S)'den tahdîs etti. Peygamber (S): "On günlerdeki iyi ameller, bu günler dekinden, yânı teşrik günlerindekilerden daha faziletli değildir" buyurdu. Sahâbîler: Cihâd da mı (daha faziletli değil)? dediler. Peygamber: "Cihâd da; meğer ki Bîr kimse (Allah yolunda cihâda) çıkıp canını ve malını tehlikeye atar da hiçbir şeyi geri getiremez olursa" buyurdu [36].

12- Mina Günlerinde ve (Dokuzuncu Günü Sabahı) Arafat'a Giderken Tekbir Getirmek Babı

Ve Umer ibn Hattâb (R), Minâ'daki kubbesinde (küçük çadırında) tekbîr alırdı da, mescid ahâlîsi bunu işitir; onlar da tekbîr alırlar, çarşı pazarda onlar da tekbîre başlarlardı ve nihayet bütün Minâ, tekbîr sadâlarıyle sarsılırdı [37].

Ve İbn Umer de o günlerde, yânî Minâ günlerinde tekbîr alır dururdu. Namazlardan sonra da, yatağında da, fustâtında da (otağında da), oturduğu yerde de, yürüdüğü yerlerde de; o günlerin hepsinde tekbîr alırdı [38].

Ve müzminlerin annesi Meymûne (öl. 51) de nahr gününde, yânî kurbân kesme gününde tekbîr alırdı [39].

Ve kadınlar teşrik günlerinde Ebân ibn Usmân'ın ve Umer ibn Abdilazîz'in ardından erkeklerle beraber mescidde tekbîr alırlardı [40].

19-.......Bize Mâlik ibnu Enes tahdîs edip şöyle dedi: Bana Muhammed ibnu Ebî Bekr es-Sakafî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Minâ'-dan Arafat'a doğru yürüdüğümüz sırada Enes'e telbiyenin keyfiyetinden sordum. Sizler Peygamber (S) ile beraber iken nasıl yapardınız? dedim. Enes: Lebbeyk okuyan lebbeyk okur, inkâr edilmezdi; tekbîr getiren tekbîr getirir, inkâr olunmazdı (yânî hiç kimse tarafından kendisine niçin telbiye ediyorsun, yâhud niçin tekbîr alıyorsun denilmezdi), dedi [41].

20-.......Ümmü Atiyye (R) şöyle demiştir: Biz kadınlara, bayram günü namazgaha çıkmamız, hattâ bulundukları ev köşelerinden bakire kızlara ve hayızlı kadınlara varıncaya kadar namazgaha çıkarmamız emredilirdi de, kadınlar erkeklerin arka tarafında olurlar, onların tekbîr getirmelerine uyup tekbîr getirirler ve onların duâlarıyle duâ ederlerdi. Onlar bu bayram gününün bereketini ve paklığını (yâ-nî günâhlardan temizlenmeyi) umud ederlerdi [42].

13- Bayram Gününde Harbeye Doğru Namaz Kılınması Babı

21-.......BizeUbeydullah, Nâfi'den; o da îbn Umer'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Ramazân bayramı ve kurbân bayramı günü (namazgahta), Peygamber'in önüne bir harbe dikilirdi. Ondan sonra Peygamber (o harbeye doğru) bayram namazını kıldınrdı.

14- Bayram Günü İmamın Önünde Ucu Demirli Yahud Demirsiz Kısa Mızrak Taşınması Babı

22-.......İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) namazgaha, önünde kısa bir mızrak taşınır hâlde giderdi. Bu mızrak namazgahta Peygamber'in ön tarafına dikilirdi. Peygamber de o mızrağa doğru yönelerek namazı kıldınrdı.

15- Temiz Kadınların ve Hayızlı Kadınların (Bayramda) Namaz Kılınacak Yere Çıkmaları Babı

23-.......Bize Hammâd, Eyyûb'dan; o da Muhammed ibn Sîrîn'den tahdîs etti. Ümmü Atıyye (R): Bizlere, henüz kocaya gitmemiş taze kızları, perde arkasında yaşayan kadınları (namaz kılınacak yere) çıkarmamız emrolundu, demiştir. Ve yine Eyyûb'dan; o da Hafsa bintu Sîrîn'den, Muhammed'in hadîsi tarzında rivayet etti. Eyyûb, Hafsa hadîsinde şunu ziyâde etti: Eyyûb yâhud Hafsa şöyle rivayet etmiştir: Taze kızları ve perde arkasında yaşayan kadınları (çıkarmamız) ve hayızlı kadınlar namaz yerinden uzakça dursunlar (diye bize emredildi) [43].

16- Çocukların Namaz Kılınacak Yere Çıkmaları Babı

24-...."... Bize Sufyân (es-Sevrî), Abdurrahmân (ibn Âbis)'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs'tan işittim, şöyle dedi: Ben bir ramazân bayramı yâhud kurbân bayramı günü Peygamber'-in maiyyetinde namazgaha çıktım.

Peygamber bayram namazını kıldırdı, sonra hutbe yaptı, ondan sonra da kadınların bulunduğu yere geldi de, kadınlara va'z etti, onlara hatırlatmalar yaptı ve sadaka vermelerini emreyledi [44].

17- Bayram Hutbesinde İmamın İnsanlara Yönelmesi Babı

EbûSaîd: Peygamber (S) insanlara karşı ayakta dikildi, dedi [45].

25-.......el-Berâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kurbân bayramı günü Bakî'a çıktı da iki rek'at bayram namazını kıldırdı. Sonra yüzünü bize döndürdü ve şöyle buyurdu: "Bu günümüzde ibâdetimizin ilki namaza başlamamızdır. Ondan sonra (evlerimize) dönüp kurbân kesmemizdir. Herkim böyle yaparsa, işte o bizim sünnetimize uygun iş yapmıştır. Her kim ondan evvel boğazlarsa, o ancak acele edip ailesine verdiği bir şey olmuş olur, kurbân ibâdeti ile hiçbir münâsebeti olmaz"- Bu söz akabinde bir kimse: Yâ Rasûlallah, ben davarımı namazdan evvel kesmiş bulundum. Benim yanımda yaşına girmiş keçiden daha iyi bir çepiş vardır, dedi. Rasûlullah: "O çepişi kes; fakat böylesi senden sonra hiçbir kimse için kâjî gelmez" buyurdu [46].

18- Bayram Namazı Kılınacak Yerdeki Alamet Babı

26-.......Bana Abdurrahmân ibnu Abis tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Abbâs(R)'tan işittim. Ona birisi tarafından: Sen Peygam-ber'le birlikte bayram namazında hâzır bulundun mu? diye soruldu. İbn Abbâs: Evet (bulundum). O'na olan yakınlığım olmasaydı, yaşımın küçüklüğünden dolayı orada bulunamayacaktım. Peygamber namaz yerine çıktı, nihayet Kesîr ibnu's-Salt'ın evinin hizasındaki alâmetin (sütunun) yanına geldi [47]. Ve bayram namazım kıldırdı. Sonra orada hutbe yaptı. Ondan sonra da yanında Bilâl olduğu hâlde kadınların bulunduğu tarafa geldi. Kadınlara va'z etti, hatırlatmalar yaptı ve onlara sadaka vermelerini emir buyurdu. Bu emir akabinde ben kadınları gördüm

ki, onların herbiri elleri üzerindeki şeyleri uzatıyor, onu Bilâl'in elbisesi için atıyorlardı. Sonra Peygamber, Bilâl ile birlikte kendi evine gitti.

19- (Erkeklerin Beraberinde Hutbeyi İşitemedikleri Zaman) İmamın Kadınlara Va'z Vermesi Babı

27-.......Bize İbn Cureyc tahdîs edip şöyle dedi: Bana Atâ, Câbir ibn Abdillah'tan haber verip şöyle dedi: Ben Câbir'den işittim, Peygamber (S) ramazân bayramı günü ayağa kalkıp, bayram namazı kıldırdı. Yânî evvelâ namazla işe başladı. Sonra hutbeyi yaptı. Peygamber hutbeyi bitirince bulunduğu yerden indi ve kadınların yanına geldi. Bilâl'in eline dayanarak kadınlara va'z etti. Bilâl elbisesini açmıştı. Kadınlar sadakalarını onun içine atıp duruyorlardı. Râvî İbn Cureyc: Ben Atâ ibn Ebî Rebâh'a: Kadınların bu verdikleri ramazân bayramı zekâtı mı idi? diye sordum. Atâ: Hayır, lâkin o zamanda vermekte oldukları bir sadaka idi. Herbir kadın kendi gümüş halkalarını atıyor, hepsi de atıyorlardı, dedi [48].

İbn Cureyc: Ben yine Atâ'ya: Sen imâmın hutbeyi bitirince kadınlar tarafına gidip, onlaraıva'z ve hatırlatma yapmasını imâm üzerinde bir hakk görüyor musun? dedim. Atâ: Bu, onlar üzerinde elbette bir hakktır. Bunu yapmamakla bilmem ki ellerine ne geçer! dedi.

İbn Cureyc (yine yukarıki isnâdla) şöyle dedi: Ve bana Hasen ibn Müslim, Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs'tan haber verdi. O şöyle demiştir: Ben, Peygamber (S) ile, ondan sonra Ebû Bekr ile, Umer ile ve Usmân ile birlikte ramazân bayramı namazında hâzır bulundum. Hepsi de namazı hutbeden evvel kılarlardı. Sonra namazı kılmalarının ardından hutbe yapılırdı. Peygamber (S) hutbeden sonra yerinden çıktı. (Cemâat dağılmadan, bilhassa kadınlar çekilmeden erkekler çıkmasınlar diye) mübarek eliyle oturun diye işaret etmesi hâlâ gözümün önündedir. Sonra (oturmakta olan) erkeklerin safflarını yararak gelip, kadınların safflanna kadar gitti. Bilâl de beraberinde idi. . Oraya varınca şu âyeti okudu:

"Ey Peygamber, mü'min kadınlar sana gelip de Allâhu TaâW-ya hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, evlâdlarını öldürmemek, başkasının çocuğunu kocalarına yapıştırma iftirasında bulunmamak, hiçbir iyi işte sana muhalefet etmemek üzere bey 'at etmek isterlerse, bu şartlar dâiresinde

sen de onların bey 'atını kabul et ve kendileri için Allah'tan mağfiret iste. Çünkü Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (ei-Mümtehine: 12).

Sonra bu âyetin okumasını bitirdiği zaman: "Sizler bu bey 'at üzere sabit misiniz?" diye sordu. İçlerinden, kim olduğunu râvîHasen'-in bilmediği, yalnız bir tek kadın; Evet, dedi. Ondan başkası cevâb vermedi [49]. Onun üzerine; "Madem ki öyledir, sadaka verin" buyurdu. Bilâl elbisesini yaydı da sonra: Gelin, anam babam size feda olsun, haydi getirin atın, dedi [50]. Kadınlar da halkalarını, yüzüklerini Bilâl'ın ihramı içine atmaya başladılar.

Abdurrazzâk: el-Fetahu, büyük halkalardır; Câhiliyyet'te vardı, demiştir [51].

20- Bab : Kadının Bayramda Dışa Giyecek Elbisesi Bulunmadığı Zaman (Nasıl Yapacağı)? [52]

28-.......Bize Eyyûb, Hafsa bintu Sîrîn'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Biz taze kızlarımızı bayram gününde namaz yerine çıkmalarından men' eder idik. Basra'ya bir kadın geldi ve Halef oğullan kasrına indi [53]. Ben de o kadının yanına geldim. O kadın, kız kardeşinin kocasının Peygamber ile birlikte on iki gazvede bulunduğunu, kız kardeşinin de bizzat bunlardan altı gazvede kocasıyle beraber bulunduğunu, onun "Biz hastalara bakıyor ve yaralılara ilâç yapıyorduk" dediğini rivayet ettikten sonra dedi ki: Kız kardeşim: Yâ Rasûlallah, bizden herhangi birimizin cilbâbı yânî örtünecek dış elbisesi olmazsa, namaz yerine çıkmamasında be's var mı? diye sormuş. Rasûlul-lah da: "Diğer bir kadın arkadaşı kendi ciîbâblarından birini ona giydirsin de bu kadın hayır (meclislerin) de ve mü'minlerin duasında hâzır bulunsun buyurmuştur [54].

Hafsa bintu Şîrîn şöyle dedi: Ümmü Atıyye buraya geldiğinde ben onun yanına geldim ve: Böyle böyle buyurduğunu sen Peygam-ber'den işittin mi? diye sordum. Ümmü Atıyye şöyle dedi: Babam O'na feda olsun, evet işittim. -Ümmü Atıyye ne zaman Peygamber'i ansa, muhakkak bi-ebî, yânî O'na babam feda olsun der idi- Peygamber (S): "Perde sahibi olan genç kızlar -yâhud: Genç kızlar

ve perde sahibi olan hanımlar (râvî Eyyûb terdîdli söylemiştir)- ve ha-yızlı kadınlar namaz yerine çıksınlar; ve kadınlar da hayır (meclislerince ve mü'minlerin duasında hâzır bulunsunlar; yalnız hayızlı kadınlar namaz yerinden uzakça dursunlar" buyurdu.

Hafsa dedi ki: Ben Ümmü Atıyye'ye: Hayızlılar da mı? dedim. Ümmü Atıyye: Evet, bu hayızlı kadınlar Arafat'ta ve fulân fulân yerlerde hâzır bulunmuyorlar mı? diye cevâb verdi [55].

21- Hayızlı Olan Kadınların Namaz Yerinden Uzakça Durmaları Babı [56]

29-.......Ümmü Atıyye (R) şöyle dedi: Bize namaz yerine çıkmamız ve hayızhları, genç kızları ve perde sahibi kadınları çıkarmamız emredildi. -İbn Avn şekk ederek: Yâhud, perde sahibi olan genç kızları, dedi.- Hayızlı kadınlara gelince, onlar da müslümânların cemaatında ve (topluca yaptıkları) dualarında hâzır bulunurlar ve müslümânların namaz kıldıkları yerden biraz ayrı dururlardı [57].

22- Kurban Bayramı Günü Namaz Kılma Yerinde Nahr ve Zebh Yapmak Babı [58]

30-.......îbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) namaz kılma yerinde -kurbân edilecek hayvanı- nahr veya zebh eder idi [59].

23- Bayram Hutbesi Esnasında İmamın ve İnsanların Kelam Etmesi ve İmam Hutbe Yaparken (Dinden) Herhangi Birşey Sorulduğu Zaman Sorana Cevab Vermesi Babı

31-.......el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) kurbân bayramı günü bayram namazının ardından bize hutbe yaptı da şöyle buyurdu:

"Her kim bizim bu namazımızı kılar ve (ondan sonra) keseceğimiz kurbânı keserse muhakkak kurbân sünnetine uygun iş yapmış olur. Her kim de kurbânını namazdan evvel keserse, o, eti yenmek için kesilmiş bir davar olmuş olur".

Bunun üzerine Ebû Burde ibn Niyâr ayağa kalkıp şöyle dedi: Yâ Rasûlallah, yemîn olsun ki, ben namaza çıkmadan evvel davarı kesmiş bulundum. Ve bu günün yeme içme günü olduğunu bildim de, artık acele ettim, hem kendim yedim, hem aileme ve komşularıma yedirdim. Rasûlullah da: "Bu, eti yenmek için kesilmiş bir davar olmuştur" buyurdu. Ebû Burde: Benim yanımda yaşına girmemiş dişi bir çepiş vardır ki, o bence iki et davarından daha iyidir. (Onu kesecek olsam) benim adıma kurbân yerine yeter mi? dedi. Rasûlullah: "Evet, lâkin senden sonra hiçbir kimse için yetmiyecektir" buyurdu [60].

32-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) kurbân günü bayram namazını kıldırdıktan sonra hutbe yaptı da, bayram namazından evvel kesmiş olan kimseye kurbânını tekrar kesmesini emretti. Bunun üzerine Ensâr'dan bir zât -ki Ebû Burde'dir- ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah, benim bir takım komşularım vardır.

O zât, ya komşularda açlık vardır, veyâhud da onlarda fakîrlik vardır dedi de, şöyle devam etti:

— Ve ben namazdan evvel davarımı kesmiş bulundum. Benim yanımda yaşına basmamış bir dişi oğlak daha vardır ki, o, bana iki et davarından daha sevgilidir, dedi.

Rasûlullah da bu zâta, o keçi oğlağını kurbân etmek hususunda ruhsat verdi [61].

33-.......Cundeb (ibn Abdillah el-Becelî-R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kurbân kesme günü bayram namazını kıldırdı, sonra hutbe yaptı, ondan sonra kurbân kesti de: "Her kim namazı kılmadan evvel kurbân kestiyse, onun yerine başka bir kurbân daha kessin. Her kim-de kesmemiş ise Bismillah ile kessin"

buyurdu [62].

24- Bayram Günü Namaz Yerinden Dönerken (Gittiği Yoldan) Başka Yol Tercih Eden Kimse Babı

34-.......Bize Ebû Tumeylete Yahya ibnu Vâdıh, Fulayh ibn Süleyman'dan; o da Saîd ibnu'l-Hâris'ten; o da Câbir'den haber verdi. Câbir ibn Abdillah (R): Peygamber (S) bayram günü olunca (namaz yerine gitmek için) başka yol, (oradan dönmek için de başka yol) ter-cîh eder idi, demiştir.

Bu hadîsi, Yûnus ibnu Muhammed de, Fulayh'tan; o da Saîd'-den; o da Ebû Hureyre'den rivayet etmekle Ebû Tumeylete'ye mutâ-baat eylemiştir. Ve Câbir hadîsi daha sahîhtir [63].

25- Bab: Cemaatle Bayram Namazı Kılmayı Kaçıran Kimse İki Rek'at Namaz Kılar

Peygamber(S)'in: "Bu gün, biz müslümânların bayramıdır' kavlinden dolayı, namazgaha gelmemiş olan kadınlar da, namaz kılınırken evlerinde kalmış şehirliler de, köylüler de böyle iki rek’at namaz kılarlar [64].

Enes ibn Mâlik de zaviye denmekle tanınan Basra'daki namazgaha iki fersah uzaklıktaki ikaametgâhında bulunup da, Basra'daki namazgaha gelemediği bir günde, himayesindeki Ebû Utbe'ye bütün işçilerini, ehlini, evlâdını bir yere toplamayı emredip, onlara şehir ahâlîsinin namazı gibi, tekbîrleriyle beraber bir bayram namazı kıldırmıştır [65].

İkrime de: Sevâd ehli, yânı köylüler bayramda bir araya toplanıp, şehirdeki imâmın yapmakta olduğu gibi iki rek'at bayram namazı kılarlar, demiştir [66].

Atâ ibn Ebî Rebâh da: Bir kimse bayram namazını kaçırırsa, iki rek'at kılar,

demiştir [67].

35-.......Bize Leys, UkayI (ibn Hâlid el-EyIî)'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Âişe'den şöyle tahdîs etmiştir: Minâ günlerinde benim yanımda iki kız def çalıp tegannî ederlerken içeriye Ebû Bekr girdi. Peygamber de o sırada içeride ihrâmıyle örtünmüş hâldeydi. Ebû Bekr girmesiyle beraber hemen o iki kızı azarladı. Ebû Bekr'in bu azarlaması üzerine Peygamber yüzünü açtı da: "Yâ Ebâ Bekr, o kızlara ilişme, onları serbest bırak. Çünkü bu günler bayram günleridir, bu günler Minâ günleridir" buyurdu.

Yine geçen isnâdla Âişe şöyle demiştir: Peygamber'i şu hâlde gördüm: Habeşliler mescidde oyun oynuyorlardı, ben de Habeşliler'e bakıyordum; bu hâlde iken Peygamber beni perdeliyordu. Umer o Habeşliler'i oyunlarından men' etmeye davrandı. Peygamber Umer'e: "Onları eminler olarak bırak. Ey Erfide oğulları, emniyet içinde olun (oynayın)" buyurdu [68].

26- Bayram Namazından Önce ve Sonra Nafile Namaz (Kılınıp Kılınmayacağı) Babı

Ve Ebû Muallâ şöyle demiştir: Ben Saîd ibn Cubeyr'den işittim ki, İbn Abbâs, bayram namazından önce namaz kılmayı kerîh görmüştür [69].

36-.......(İbn Abbâs -R- şöyle demiştir:) Peygamber (S) bir ramazân bayramı günü namazgaha çıktı ve yalnız iki rek'at namaz kıldırdı. Ondan evvel de, sonra da hiçbir namaz kılmadı. Yanında Bilâl de vardı [70].

izafe etmiştir. Binâenaleyh bayramın sünnetini yerine getirmekte münferid, cemâat, kadınlar, erkekler musâvî olur, demiştir. îbnu Reşîd de: Peygamber "Minâ günleri bayram günleridir" diye isimlendirdiği için, bu günler bayram namazının edası için bir mahal olmuştur; binâenaleyh imâmla kılamayan, onu bu günlerde edâ eder. Çünkü bu namaz bayram günü için meşru kılınmıştır... demiştir (İbn Hacer ve Kastallânî).

---

[1] Iydeyn — İki bayram, ramazân ve kurbân bayramlarıdır. Iyd(= bayram), her yıl tekerrür ettiği için, âdet veya avdet kökünden türemiştir. Bayramın gelişiyle sevincin de avdet etmesinden yâhud Allah'ın, kullarına bayramda döndürdüğü ni'metleri çok olduğu içindir de denilmiştir (Kastallânî).

el-Iyd, ayn'ın kesriyle.. ve cemiyyeti nâs olan ma'rûf güne denir ki, bayram ta'bîr olunur; senede iki kerre ider; biri oruçtan sonradır, arafesi urfîdir ve biri kurbân bayramıdır ki arafesi şer'îdir; avdet'ten yâhud âdet'ten alınmıştır. Sarihin beyânına göre cem'idır; haşeb ma'nâsına olan cem'-ine karışmamak için vâv yaya ibdâl olundu (Kaamûs Ter.).

[2] Hadîsin bâb başlığına delîl olan kısmı burasıdır.

[3] Peygamber'in, Umer'in isteğine karşı olan inkârı, bayram için elbise tavsiye etmesine değil, tavsiye olunan elbisenin ipek olmasınadır. Bu hadîse göre, her kim olursa olsun ipekli giymek haram gibi anlaşılırsa da, buradaki mücmelliği tefsîr edici olan diğer hadîsler delaletiyle, ipek kumaşın yalnız erkeklere haram olup, kadınlara mubah olduğu anlaşılır.

Bayram için güzel elbise giyip süslenmek Kur'ân'da da tavsiye edilmiştir: "

Ey Âdem oğulları, her mescid huzurunda zînetinizi alın (giyinin). Yiyin, için israf etmeyin. Çünkü O (Allah) israf edenleri sevmez" (el-A'râf: 31).

[4] Mızmâr ve mezmûr, nefes İle çalman herhangi bir saza dendiği gibi gınâ'ya yânî ses ile okunan şeye de denir. Mızmâre'deki tâ, vahdet içindir. Câriye genç kız demektir; erkekteki gulâm gibidir. O kızların yanında deften başka âlet bulunmadığı için, burada mızmâr ve mezmûrlar, hep ses ile okunan şeylere hamledil-miştir. Ebû Bekr'in orada kızını azarlaması, bir babanın kızını, kocasının yanında azarlamasına, ona edeb dersi vermeye şer'î selâhiyeti olduğunu gösterir

[5] Bundan düğünlerde, bayramlarda sevinmenin, ölçüyü kaçırmaksızin oyun, eğlence, tegannî etmenin caiz olduğu hükmü alınmıştır. Hattâ bayramlarda sevinç izhâr etmek dînin şeâirindendir

[6] Siyahilerin oynadıkları oyun, kılıç-kalkan oyununa benzer bir oyunmuş. Yalnız kılıç yerine harbe kullanıyorlarmış. Harbe, kısa mızraktır. Buradaki siyâhî-ler HabeşlÎler'dir. Diğer rivayetlerden bu Habeşliler'in hem mescidde harb oyunu oynamış oldukları ve harbelerle hücum ederken veya onlardan korunurken sıçrayışlarının raksa benzer bir oyun olduğu, hem de bunu bayramlarda oynamak âdetleri olduğu anlaşılıyor... Mescidde silâh taşımak ve oyun oynamak caiz değilse de, Habeşliler'in evvelâ bu oyunu, hakikatte oyun değil, silâh kullanma mümârese ve idmanıdır. İkinci olarak o gün silâh taşımaları kimseye zarar vermediği için bu tarzda gösteri yapmalarına izin verilmiştir.

Hadîsteki Benû Erfide, Habeş kavminin lakabıdır. Bâzıları büyük-dedelerinin ismidir derler. Bir takımlarına göre, Habeşliler'in rakseden soyuna denirmiş.

Bâzı grupların semâ ve raksa delîl edindikleri hadîs işte budur. Söz ile olsun, saz ile olsun, mûsikî hakkında âlimlerin görüşleri çeşitlidir. Harâmlığına ve halâllığına kaail olanlar olduğu gibi, mes'eleyi tafsil edip bâzf şartlarla mubah görenler de vardır.

Hadîsin zahiri Peygamber'in, Ebû Bekr'in mâni' olmasına mâni' olduğu için, bu husustaki ruhsatı ve mübâhlığı ifâde etmektedir.

[7] Peygamber hutbe yaparken "îlk yapacağımız şey namaz kılmamızdır.. " diye haber verdiği namaz, yine ilk olarak yapılmış oluyor. Çünkü bayram hutbesi namazdan sonra yapılmaktadır. Hadîsteki sünnet, ıstılah ma'nâsındaki yânî vu-cûb mukaabili olan sünnet değildir. Yol, hayât yolu, yaşayış tarzı ma'nâsma-dır. Bu ise vucûb ile nedb'den daha umûmî bir ma'nâdir. Buna göre hadîsin son fıkrası ise "Bizim gittiğimiz yoldan gitmiş olur" demektir... Buradaki sünnet lâfzından, gerek bayram namazının, gerek kurbân kesmenin sünnet veya vâcib olduğu hususunda müctehidler ayrı ayrı hükümlere gitmişlerdir

[8] Buâs harbleri, Ensâr'ın Evs ve Hazrec adlı iki kardeş kabilesinin, bir kavle göre 120 yıl kadar sürdürdükleri harblerdir. Nihayet İslâm'ın gelmesiyle helak olmak tan kurtulup, kardeşliklerini perçinlemişlerdir (Âlu İmrân:I03).

Bundan evvelki babın haşiyelerinde belirtildiği gibi Peygamber'in Ebû Bekr'e hitaben söylediği bu sözleri, Ebû Bekr'in mâni'

olmasına mâni' olduğunu ifâde etmektedir. Demek ki düğünlerde, bayramlarda bu gibi sevinç izhârı gösteriler meşrû'dur.

[9] Ramazân bayramı namazından evvel birşey yemekteki hikmet, orucun bayram namazı kılınıncaya kadar devam etmesi gibi bir vehmi gidermek ve aynı zamanda vücûda bayram namazı için kuvvet kazandırmaktır

[10] Bu ikinci tarîkin zikrindeki fâîde, Ubeydullah'm: Bana Enes tahdîs etti., diye tasrih etmesidir. Çünkü evvelki tarîkde an'ane ile idi. Bir de Murecce'in Hu-şeym'e mutâbaat etmesi fâidesi vardır.

Hurmaları tek olarak yemesi Allah'ın vahdaniyetine işaret içindir. Nitekim Peygambenbu ma'nâyıjtelmîhen adetli olarak yaptığı işlerin hepsini tek olarak yapmak âdetinde idi

[11] Metindeki "Anâk" lâfzı, dişi oğlağa denir. "eI-Cezâ";cîm'in 1 ve noktalı dâl'ın fethi ile seniyy kertesinden evvel, yânî yaşı o kerteden eksik olan hayvana denir. Müennesi "Ceze'a"dir ve bu hayvana mezkûr zamanda isimdir. Bitecek ve düşecek dişe mülâbis olmaya. Sarihin beyânına göre seniyy, seniyye (ön) dişini bırakmış hayvana denir ki, çatal tırnaklı ve bütün tırnaklı olanlar üçüncü yılda bırakır. Ve deve altıncı yılda bırakır. Pes ceza', seniyy haddine varmayan hayvana denir. Mısbâh'm beyânı üzere kuzu ve oğlak ikinci seneye duhûlünde ve sığır, at dölleri, üçüncüde ve deve beşincide ceza olur. Ve İbn Arabî dedi ki; ceza' vaktin İsmidir, yoksa bitecek ve düşecek dişe münâsebeti yoktur. Oğlak kısmı bir yaşında ceza' olur ve bâzenkuvvetli olmakla daha önce ceza' olur. Türkçe'de ona çepiş ta'bîr olunur. Ve kuzu eğer anası babası gene İse yedi ayda ceza' olur, ki ona toklu ta'bîr'olunur ve koca dölü ise sekiz yâhud on ayda ceza' olur.. (Kaamûs Ter., III, 206-7).

[12] Müteâkib hadîste bu zâtın ismi tasrîh edilmiştir.

Bu, yaşma girmemiş çepişi kurbân etmesi ruhsatının yalnız o zâta has olduğu veya onun şahsında umumîlik ifâde ettiği görüşleri ileri sürülmüştür. Hadîsin zahiri, bu ruhsatın hususîliğini ifâde etmektedir. Nitekim bu husus müteâkib hadîsin sonunda tasrih buyurulmuştur

[13] Bir yaşına girmemiş çepişin kurbân edilmeye elverişli olmadığı bu hadîsin son cümlesindeki sarahatten anlaşılıyor. Nitekim cumhurun kavlince dişi düşmemiş, yaşına basmamış bir keçinin kurbân edilmesi caiz değildir. Toklu'ya gelince, öteden beri sahabe ve tabiînin ilim ehli olanları tarafından tecvîz edildiğini Tirmizî Sözen'inde zikretmiştir.

[14] Musalla, namaz kılınacak yer demektir. Hadîsteki musalla, yânî namazgah, Me-dîne'de, mescidin kapısına bin arşın uzakta bulunan geniş bir meydanın ismidir. Bayramlarda namaz mescidde değil, orada kılınırdı. Bu hadîs bayram namazları için yağmur ve kar gibi bir özür olmadıkça, sahraya çıkmanın sünnet olduğuna delâlet eder. Sahrada bayram namazı kılmak, mescidde kılmaktan daha faziletlidir. Hanefîler buna kaaildir. Peygamber'in mescidi, Mescidi Harâm'-dan başka dünyâdaki bütün mescidlerden efdal iken, Peygamber, bayram namazlarını hep Medîne haricindeki namazgahlarda kıldırmıştır. Mâlikîler ile Hanbelîler'ce Mekke'den başka her nerede olursa olsun, sahrada kılınması ef-daldir. Mekke'nin istisnasının sebebi, Mescidi Harâm'ın fazîleti ile beraber genişliğidir. Şâfiîler'ce Mescidi Haram ile Eeytu'l-Makdis'de bayram namazı kılmak, sahrada kılmaktan efdaldİr. Zîrâ bu iki mescid pek büyük şerefi hâiz olmakla beraber geniştirler ve onlara gitmekte daha ziyâde kolaylık vardır.

[15] Ebû Saîd'in bu sözlerinden, hutbeyi bayram namazından öne almak ile bayram hutbesini de minber üstünde ilk yapan Mervân ibnu'I-Hakem el-Emevî olduğu anlaşılıyor.

İbn Hıbbân'm: Namazı kıldığı yerde ayakta olarak insanlara dönerdi" rivayeti ile İbnHuzeyme'nin:

Bir bayram günü ayaklan üzere durup hutbe yaptı" rivayetine göre, Peygamber zamanında namazgahta minber yoktur, mesciddeki ağaç minber de oraya taşınmamıştır..

Kesîr ibnu's-Salt el-Kindî büyük tâbiî'dir. Peygamber zamanında doğmuş, kendisi ve kardeşleri daha sonra Medîne'ye gelip yerleşmişlerdir. Bunlar Arab eşrâfmdandır. Kesîr ibnu's-Salt sıka râvîlerdendir. Arab eşrafından zengin bir kimse olup, Abdulmelik ibn Mervân'a bir aralık kâtiblik etmiştir. İkaametgâhı musallanın kıble cihetinde ve bitişiğinde olduğu için, ya kendiliğinden, yâhud bâzı rivayetlere göre, Mervân'ın emriyle o minberi kerpiçten bina etmiştir. Ağaçtan yapmaması açıkta ve hava te'sîrlerine ma'rûz olduğundandır.

[16] Burada mühim olan nehyî ani'l-münker yapılmış olmasıdır. Emri bi'1-ma'rûf ile nehyi ani'l-münker hakkında Kitâb ve sünnette pek çok emirler vardır. Bunlar İslâm Dîninin kıvam ve bekaasmı te'mîn eden en mühim esaslardandır. Nitekim ; geçmiş ümmetlerin helak olmaları, hep Allah'ın ve Rasûlü'nün emir ve nehyine muhalefet zamanlarında sükût edip hakkı doğrultmada gevşeklik göstermelerinden olduğunu Kur'ân'da okuyoruz. Sahîh hadîsler de bunu mükerreren te'-yîd eylemiştir.

Ebû Saîd bu acı sözleri söyleyip münkeri nehy ettiği gün, Mervân, üzerlerinde nüfuzlu bir vâlî idi

[17] Bu cevâbına göre Mervân, hutbeyi kendi maslahatını gözeterek, kendi ictihâ-diyle namazın önüne geçirmiş oluyor.

[18] Bu başlıkta üç hüküm vardır: Bayram namazına gitme sıfatı; namazı hutbeden evvel kılmak; bayram namazını ezânsız, ikaametsiz kılmak. Başlık altındaki hadîsler de bu hükümlerin delilleridir.

[19] Bu hadîste Rasûlullah'm evvelâ bayram namazı kıldığı, sonra hutbe yaptığı apaçık belirtilmiştir. Bu, başlıktaki ikinci hükmün delillerinden biridir.

[20] Bu da başlıktaki ilk iki hükmün delîllerindendir.

[21] Bu, 64 hicrî yılında Muâviye'nin oğlu Yezîd'in ölümünün akabinde olmuştu

[22] Bu hadîslerden bilhassa şu hususlar sabit oluyor:

a. Bayram namazlarının hutbeden evvel olduğu,

b. Bayram namazları için ezan ve ikaametin meşru' olmadığı,

c. Bayram namazına yaya gitmenin faziletli olmasıyla beraber, binekli gitmenin de meşru olduğu.

Müellif Buhârî'nin, bayrama binekle gitme meşrûiyyetini, Peygamber'in Bi-lâl'in eline dayanarak va'z etmesi fıkrasından çıkarmış olması muhtemildir. Çünkü yorulup ihtiyâç duyunca mümkin olan kolaylıklardan faydalanmak esâstır.

d. Kadınların da namazgaha çıktıkları. Kadınların hutbeyi iyice işitmemiş olmak ihtimâlinden ötürü ayrıca va'z ve nasîhata lâyık görülüp, sânlarına i'tinâ buyurulduğu görülüyor.

Hadîsin sonundaki Atâ'nın sözü de son derece güzeldir. İslâm ümmetini idare edenler, erkek kadın bütün ümmet ferdlerini okutup eğitmekle kıyamete dek vazifelidirler. Bu öğretme ve eğitme vazîfesi, onlar üzerinde ilâhî bir haktır. Millet ferdlerini, erkek dişi fark yapmaksızın okutup eğitmeyenler, bu hakkı ödemediklerinden ötürü, Allah katında sorumludurlar.

[23] Hutbenin bayram namazından sonra olduğu bundan önceki bâblarda ve hadîslerde de geçmişti. Lâkin oralarda bu mes'ele, diğer mes'eleler içinde zikredilmişti. Burada ise husûsî bir bâbda yeniden yazılmış ve mes'elenin ehemmiyetinden dolayı delîller daha tafsîlli olarak sıralanmıştır.

[24] Bu İbn Umer hadîsiyle, bundan önceki İbn Abbâs hadîsi bâb başlığının en kat'î delilleridir.

[25] Bayram namazının yalnız iki rek'at olduğu, Peygamber devrinden bu güne kadar bütün müslümânlann fiilî icmâı ile de sabit olduğu gibi, bayram namazı tekbîrleri ve bayram namazında Peygamber tarafından okunan sûreler hakkındaki hadîslerle de sabittir. Bayram namazından evvei ve sonra hiçbir nafile namaz bulunmadığı hususunda da bu hadîs en kesin ve şübhe bırakmayan bir delîldir.

[26] Bu hadîs, çok yakın bir lâfızla daha evvel geçmiş ve ilgili açıklamalar orada verilmişti. Burada şu kadar söyleyelim: Ebû Burde o çepişi sonra kurbân etmiştir.

..... Hadîsin son fıkrasından, bir çepiş kurbân etmiş olmak Ebû Burde'nin husûs yellerinden olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Şeriat tebliğ edici, hükümlerden bâzısını bâzı kişilere hass kılabilir. Nitekim şâhidliği iki şâhid yerine geçmek de Huzeyme ibn Sâbit'in husûsiyetlerindendir.

Bu hükmün Ebû Burde'ye hass olduğu bu şekilde anlaşılmakla beraber, bâzıları buna, onun şahsında umûmîdir, demişlerdir. İleri sürdükleri delillerden biri de şudur: Buhârî'nin Ukbe ibn Âmir el-Cuhenî'den rivayetine nazaran bu ruhsat Ebû Burde'ye mahsûs kalmamıştır. Ukbe şöyle diyor: Peygamber (S) kurbanlık olarak sahâbîler arasında taksim etmek üzere bana bir davar sürüsü verdi. Taksimden sonra benim elimde bir çepiş kaldı. Peygamber'e arz ettim. "Onu sen kurbân et" buyurdu (Udhıyeler Kitabı, İmâmın insanlar arasında kurbanlıklar taksim etmesi babı, 3. hadîs).

[27] Bayramlarda ve Harem arazîsinde silâh taşımanın mekruh, belki de haram olması, taşıyan kimsenin dikkatsizlikle, bilhassa kalabalık yerlerde ve dar yollarda başkalarına zarar vermek ihtimâlindendir.

[28] Hasen Basrî'nin bu sözünü ma'nen te'yîd eden hadîsler,İbn Munzir,Abdurraz-zâk ve İbn Mâce tarafından yakın lâfızla rivayet edilmiştir. Harem'deki nehiy hakkında da Müslim, Câbir'den mevsûlen rivayet etmiştir: Rasûlullah (S) Mekke'de silâh taşınmasını nehyetti".

[29] Abdullah ibn Zubeyr vak'asım bertaraf ettikten sonra Abdulmelik ibn Mervân, Haccâc'a, İbn Umer'e hiçbir hususta muhalefet etmemesini yazmış. Hâlbuki İbn Umer, -Sayrafî'nin nakline göre- mancınık kurup Ka'be'ye taş attırdığından dolayı Haccâc'ı muaheze etmiş olduğundan, bu emir kendisine pek ağır gelmiş ve bir desise ile İbn Umer'i öldürmeyi tasarlamış. Bir adama mızrağını zehirleyip, yanlışlıkla olmuş gibi İbn Umer'e dokunuvermesini emretmiş. O da Arafat dönüşünde o kalabalık içinde harbesiyle îbn Umer'in ayağını sıyırtıver-miş. Bir müddet sonra İbn Umer bu yaranın te'sîriyle vefat etmiştir. Bu, 72 yılında olmuştur (ez-Zubeyrî'nin Kitâbu'l-Ensâb'md&n naklen).

[30] Bundan önceki hadîste ibn Umer: "Beni yaralayan sensin" diye, yaralama fiilini sarih olarak Haccâc'a nisbet etmişti. Bu hadîste ise "Beni silâh taşınmayacak bir günde silâh taşımayı emreden kimse yaraladı" diyerek bir ta'rîz yapmış oluyor. Bu durum, ıyâdetİn birden ziyâde olmasını veya suâlin tekrar edilmiş olmasını; bu sebeble İbn Umer'in birinde ta'rîz etmiş, diğerinde sarahatle söylemiş olması ihtimâlini düşündürür.

[31] Abdullah ibn Busr el-Mâzinî, Şam'da en son vefat eden sahâbîdir. Vefatı hicrî 88 yılındadır.

Abdullah ibn Busr'un bu sözünü Ahmed ibn Hanbel, Humeyr tarîkinden mevsûlen şöyle rivayet etmiştir: Dedi ki: Abdullah ibn Busr, bir ramazan yâhud kurbân bayramı günü insanlarla beraber bir namaza çıktı. İmâmın geç davranmasını ayıplayıp reddetti de, başlıktaki sözleri söyledi (Kastallânî)

[32] Hadîs daha önce de küçük lâfız farkı ile geçmişti. Hadîsin buradaki bâb başlığına delâleti ciheti "Bu günümüzde yapmaya başlayacağımız ilk şey... "fıkrası-dır. Çünkü bayram namazını gündüzün evvelinden geri bırakan kimse, namazdan başka bir işe başlamıştır. Çünkü o namazı terke ve ondan başka şeylerle günlük işe başlamış olur.. (Kastallânî).

[33] İbn Abbâs'ın bu sözünü Abd ibn Humeyd kendi Tefsir'inde mevsûlen rivayet etmiştir. Buradaki Kur'ân lâfzını hatırlatan ta'bîrleri rivayet etmede Buhârî Sa hîh'mın râvîleri birbirlerinden ayrılmışlardır. Bir tanesi hâriç, hiçbiri Kur'ân'-daki okunuşa uygun değildir. Buna da Buhârî'nin bu ta'bîrlerle Kur'ân'daki okuyuşu kasdetmediği, sâdece İbn Abbâs'ın sözünü hikâyet etmek istediği İbn Abbâs'ın da sâdece Kur'ân'daki "ma'dûdât" ve "ma VÖmâf "ıtefsîr etmek istediği şeklinde cevâb verilmiştir.. (Kastallânî).

Bu nakle göre: "o^J-^* .Lİ j ibı tjjs'ıij = Bir de sayılı günlerde Allah'ı zik-/ erf/«"(el-Bakara:203) âyeti ile " oUy« fu j iûi ^1 \3/£'i= Ma'lûm olan günlerde Allah Un adını ansınlar,. "(el-Hacc:28) âyetindeki bu ta'bîrleri, İbn Abbâs başlıktaki gibi tefsir etmiştir. Yâni "ma'lûm olan günleri" zu'l-hicce'nin ilk on günü ile, "sayılı günler"i de teşrik günleri ile tefsîr etmiştir. Nitekim Abd ibn Humeyd'İn Fe/sî/-'indemevsûlen rivayet olunduğuna göre, İbn Abbâs: "Allah ; Taâlâ'yı sayılı günlerde Allahu Ekber diye zikrediniz; yine Allah Taâlâ'yı bilinen günlerde Allahu Ekber diye zikrediniz. Sayılı günler, teşrîk günleri; bilinen günler de zu'1-hicce'nin ilk on günüdür" demiştir.

[34] İbn Umer ile Ebû Hureyre'nin bu fillerini Bagavî ile Beyhakî mevsûlen zikretmişlerdir.

[35] Muhammed ibn Alî el-Bâkır'ın bu filini de Dârakutnî, el-Mu'telifte mevsûlen rivayet etmiştir. Teşrîk günlerinde amellerin faziletli olması, yalnız nafile'namazdan efdal olan sünnet kılınmış olan tekbîre münhasır değil, diğer ibâdetler de bunlara dâhildir. Bu İbâdetlerin en mühimmi de hacc mensekleridir.

Zu'1-hicce'nin sekizinci gününe "Terviye Günü", dokuzuncu gününe "Arafe Günü", kurbân bayramının ilk gününe "Nahr Günü", ondan sonraki üç güne "Teşrîk Günleri" denir. Teşrîk günlerinin ilkine "(Minâ'da) ikamaet günü",ikinci gününe " birinci dağılma günü", sonuncu gününe " ikinci dağılma günü" denir.

Gelecek olan hadîs metnindeki «-i* J» , bâzı nüshalarda «.^ i-i» jı dan mak sad, zu'I-hiccenin ilk on günüdür. "And olsun fecre, on geceye... "(el-Fecr:l-2) âyetlerinde sânlarına yemîn edilen günler, bu günlerdir.

[36] Bu hadîsi Buhârî'den rivayet eden râvîler, bâzı lâfızlarını değişik şekilde rivayet etmişlerdir. Buradaki metin Kerîme'nin,

Kuşmeyhenî'den yaptığı rivayettir. Bu rivayet Ebû Zerr Herevî'nin yine Kuşmeyhenî'den olan diğer rivayetine muhalif olduğundan şazdır. Mahfuz olan rivayet şudur:

ibn Abbâs'tan, Peygamber (S):

"Başka günlerin hiç birinde şu on gündeki amellerden daha e/da! hiçbir amel yoktur" buyurdu. Sahâbîler: Cihâd'dan da mı? dediler. Peygamber: "Cihâd'-dan da; meğer ki bir kimse (Allah yolunda cihâda) çıkar, canım ve malını tehlikeye atar, hiçbir şeyi geri getiremez olursa (işte onun ameli bunlardan da efdaldir)" buyurdu.

[37] Umer'in bu fiilini Saîd ibn Mansûr, Ebû Ubeyd ve Beyhakî mevsûlen rivayet etmişlerdir

[38] İbn Umer'in bu fiilini İbnu'l-Munzir ve el-Fâkihî deAhbâru Mekke'de İbn Cu-reyc'den; o da Nâfi'den tarikiyle, mevsûlen rivayet etmişlerdir

[39] İbn Hacer, Meymûne'nin bu fiiline mevsûl olarak vâkıf olmadım, dedi. Umde sahibi İse Meymûne'nin nahr günkü bu tekbîrini Beyhakî rivayet etti, dedi.

[40] Kadınların bu tekbîrlerini Ebû Bekr ibn Ebu'd-Dünyâ Kitâbu'l-Iyd'da mevsûlen rivayet etmiştir. Ebân o zaman Medine Vâlîsi idi. Umer ibn Abdilazîz de mü'minlerİn emîridir.

Buraya kadar zikredilen haberlerden teşrik günlerinde namazlardan sonra tekbîr almanın vâcib veya hiç değilse müstehâb olduğu anlaşılır

[41] Telbiye, hacı olacakların ihrama girdikleri andan i'tibâren birinci taşlamayı yapıp halâl oluncaya kadar, yânî ihramdan çıkıncaya kadar hep Lebbeyk, Lebbeyk diye İbrahim'in da'vetine icabetlerini izhâr ve i'lân etmelerine denir. İbn Umer rivayetinde Rasûlullah'm telbiye lâfızları şunlardır:

Lebbeyk Allâhumme lebbeyk

Lebbeyke lâ şerike leke lebbeyk

inne'l-hamde ve'n-nVmete leke

Ve 'l-mülke lâ şerike leke

Tekbîr'in sîgâsı birkaç türlüdür. Biri şudur: Allâhu Ekber AUâhu Ekber Lâ ilahe illeHlâhu Vallâhu Ekber Allâhu Ekber ve MlâhVl-hamdu

Kurbân bayramında olduğu gibi, ramazan bayramında da namazgaha giderken yolda ve namâzgâhda, bayram gecesinde ve gündüz sabahleyin de yüksek sesle tekbîr almak müstehâbdır. Yalnız Dâvûd Zâhirî'ye göre vâcibdir (Tecrîd Ter., III, 198). Bu tekbîrlere Kur'ân'da da delâlet vardır:eI-Bakara:185.

[42] Bu Ümmü Atiyye hadîsi biraz farklı lâfız ile Kitâbu'l-Hayz'da da geçmişti. Hacc Kitâbı'nda da gelecektir

[43] Hadîs, daha önce de küçük lâfız farkıyle geçmişti.

"el-'Atık" cem'i:Avâtık ve yeni yetişmiş taze kıza denir ve henüz ere varmamış kıza denir, bir kavle göre ortaca yânî gerçi yetişip de henüz ere varmamış olup, lâkin vakti dahi geçmemiş ola. Bunların zevcîerin temellük kaydından henüz âzâde oldukları mülâhazasıyledir, hass vasıftır.. (Kaamûs Ter.).

[44] Hadîsin bâb başlığına delîl olan kısmı, İbn Abbâs'ın çocuk olduğu hâlde Pey-gamber'le beraber bayram namazına çıkmış olmasıdır

[45] Buhârî Ebû Saîd'in bu sözünü "Musallaya çıkmak" babında, uzunca bir hadîs içinde mevsûlen rivayet etmişti.

[46] Berâ'nm bu hadîsi de bâzı küçük lâfız farkları ile birkaç defa geçmiştir.

[47] Kesîr ibnu's-Salt ibn Ma'dîkerb, el-Kindî'dir. Ailesi Kureyş'in halîflerindendir. Başlangıçta Cumah oğulları'nm halîfleri iken, sonra Abbâs'ın halîflerinden olmuşlardır. Amucaları hey'et olarak Peygamber'in huzuruna gelip îmân ettikten sonra Yemen'e dönmüşler ve orada İrtidâd etmiş oldukları için öldürülmüşlerdir. Sonradan kendisi, kardeşleri Zubeyd ve Abdurrahmân ile birlikte Medine'ye hicret ettiler. Kesîr, Peygamber zamanında doğmuş olup, epey rivayetleri vardır. İlkin ismi "Kalîl" iken "Kesîr"e tebdîl edilmiştir. Bu tebdîl ya Peygamber yâhud Umer tarafından yapılmıştır. Kesîr, Medine'nin dışında bayram namazı kılınan yere kerpiçten bir minber bina etmişti. Bu hadîste zikredilen alem, belki bu veya bunun yerinde bulunan bir sütûncuk idi. Kesîr'in evi, namaz yerinin kıble cihetinde imiş.

Bu hadîsten de; kendine mâlik olup gönlünü oyuna kaptırmayacak yaşa gelen çocuğun bayram ve diğer toplu ibâdet yerlerinde hâzır bulunması meşru' olduğu anlaşılır. Keza kadınların böyle toplantılarda hâzır bulunmaları ve onlara ayrıca ehemmiyet verilmesi de anlaşılır. Bu hususta daha önce bilgiler verilmiştik

[48] Fitır sadakasından başka bir sadaka idi demek istiyor. Herhalde İslâm devletinin bir ihtiyâcı için toplanmış bağışlardan idi

[49] Bu kadının ismi ne Buhârî'de, ne Müslim'de zikredilmiyor. îbn Hacer, Hatîbetu'n-Nisâ denmekle ma'rûf olan Esma bintu Yezîd ibn Seken el-Ensâriyye olmasını tahmin ediyor. Bu tahmininin dayanağı da Taberânî ile Beyhakî'deki rivayetinde bu kadın aynı kıssayı naklederken, kendisinin orada hâzır olduğunu söylemesidir

[50] Helümme, fiil isimdir, emir ma'nâsmadır, beri gel demektir. Aslı "hâ lümme" idi ki, hâ tenbîh harfidir, lümme kelimesi toplamak ma'nâsına olan lemem maddesinden emir olduğunda " Sen kendini bize yanaştır" yânî bizim yanımıza gel demektir. Elif hazf olunup, basît bir kelime gibi kullanıldı. Hicâzhlarca müfredi, cem'i, müzekker ve müennesi musâvîdir. Temîm kabilesi "helümme, helummâ, helummû, hefummî, helmumne" diye tasrîf ederler. Lâzım ve müteaddî olup "Beri gelin ve beri getirin"-demek olur (Kaamûs 7fe/-;,IV,531).

[51] el-Fethatuve'l-Feîehatu, bir nevi' büyük yüzük ismidir ki, el ve ayak parmaklarına geçirirler. Bir kavle göre hâtem gibi gümüşten bir halkadır. Arab kadınları parmaklarına takınırlar. Hicaz'da yedi mâdenden yapılıp gelen halkalar gibi. Eğer kaşı olursa "hâtem" denir... Kendisiyle mühür basıldığı cin"... bizim diyarlarda dahî bilinir... kadınlar baş parmaklarına takınırlar. Cem'i: el-Fetahu gelir ki cinsi cem'idir.Futûhve fetahât da gelir (Âsim Efendi, Kaamûs Ter., 1,1035).

Hadîsin bâb başlığına delâlet yerleri, metin tercemesinden açıkça anlaşılmaktadır

[52] Buhârî bâb başlığındaki şartın cevâbını, hadîste gelecek olana havale ederek zik-retmemiştir (ez-Zeyn ibnu'l-Munîr).

[53] Bu kasr, Talhatu't-Talahât denmekle ma'rûf olan Talhatu'bnu Abdillah ibn Halef el-Huzâî'nin kasrı idi

[54] Hayır meclislerinden maksad, dînlerini öğrenecek meclisler, fıkıh ve hadîs meclisleri, ıyâdet edilecek hasta evleri... gibi hayırlı ve sevâb kazanılacak olan mahallerdir

[55] Bu hadîsten, kadınların bayrama çıkmaları yalnız kendi arzularıyla kalmadığı, bizzat Peygamber, tarafından buna emrolunduklan, örtünecek çarşafı ve dış elbisesi olmayana ariyet elbise ile çıkması tavsiye buyurulduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Hayızlıların mescide girmesi caiz değilse de, şehir haricindeki namazgaha gitmelerine cevaz verilmiş oluyor. Çünkü namazgah, yalnız namaza mahsûs yer değildir.

Kadınların bu gibi hayır meclislerinde gidip duâ etmeleri, duâ edenlerle beraber âmîn demeleri, ilim öğrenmeleri ve İslâm cemiyetinde kendilerine düşen ,. içtimaî vazifeleri yerine getirmeleri, Peygamber tarafından hiçbir şübheye ve münâkaşaya meydan bırakmayacak açıklıkla ifâde ve emir buyurulmuştur. Böyle yüce bir medeniyet kuran İslâm'ın mensûbları bulunduğumuz için, Hakk Taâ-Iâ'ya sonsuz hamdu senalar olsun (M. Sofuoğlu).

[56] Bu başlığın muhtevası, bundan evvel geçen hadîsin ihtiva ettiği kısımlardan biridir. Buhârî bu hükme ehemmiyet vermek için tekrar etmiş gibidir (Ibn, Hacer).

[57] Hayızlı kadınların namaz kılınacak yerden biraz ayrı ve uzakça durmaları, orayı kirlendirme ve namaz safflarının düzgünlüğünü bozma endîşesinden dolayıdır. Orası gerçek bir mescid olmadığı için, hayızhları namaz yerine girmekten bu men ediş, tenzîhî bir men' ediştir.

[58] Nahr da, zebh de Türkçe'ye boğazlamak ile terceme edilebilir. Arabça'da ise aralarında fark vardır:

Nahr, hayvanı lebbesinden yânî boynunun göğüs kemiğine bitişik yerinden; zebh ise, boynundaki evdâcından, yânî İki yanındaki şah damarından olmak üzere boğazından kesmek ma'nâsınadır. Deve nahr olunur. Sığır gibi cüssece ikisi arasında olanlar da nahr edilirse de, onların nahr'ine zebh de denilebilir. Nitekim İsrâîl oğullan'nın boğazlamakla mükellef oldukları bakara(sığır) hakkında "Bunun üzerine o ineği (bulup) boğazladılar ki, az kaldı (bunu) yapmıyacaklardı"(el-BakavaJl) buyurulmuştur.

Sünnete muvafık olan, nahr edilecek kurbanlık ve sâireyi ta'rîf veçhile nahr etmek, zebh edilecek olanı zebhetmektir. Nahr edilecek olanı zebh, zebh edilecek olanı nahr etmenin cevazında şübhe eden bile olmamıştır

[59] "Veya" terdîd edatından, nahr ile zebh'in hükmen musâvî olduğu anlaşıldığı gibi, bu hadîsten herkesten evvel imâmın namazgahta kurbânını kesmesi lâzım geleceği de anlaşılır. Bunun iki fâidesi vardır: Namaz kılınmadıkça kurbânlar kesilemiyeceğinden, imâmın namazgahta nahr veya zebhi, kurbân kesmek zamanının girdiğini ilândır. Kurbân, umûmî olan kurbetlerden olduğundan, izhârı efdal olup, insanların gözleri önünde musallada icra edilmesi, sünneti ihya etmek demektir

[60] Yukarıda da geçtiği gibi, bu yaşına girmemiş oğlağı kurbân etmek, Ebû Bur-de'ye mahsûs husûsî bir ruhsat olmuş oluyor.

Hadîsteki karşılıklı sözler, bâb başlığındaki hususun delili olan kısımlardır

[61] Bu ruhsatın sırf ona mahsûs olduğu, başkalarına sirayet etmediği daha evvelki hadîste tasrîh edilmişti. Maamâfîhbunun hususîliği veya onun şahsında umûmî de olabileceği hakkında bâzı görüşler ileri sürülmüş olduğu da geçmişti.

[62] Âişe'nin rivayetinde Peygamber, gözlerinin etrafı, paçaları ve göğsü kara ak bir 't koçu getirip yatırdıktan sonra: Bismülâhi. Allâhumme takabbel min Muham-medin ve âli Muhammedi'n ve min ümmeti Muhammedin - Bismülâhi. Yâ Allah, Muhammed'den, Muhammed ailesinden ve Muhammed ümmetinden kabul et " (Müslim, Edâhî) demiş ve kurbanını bizzat kesmiştir. Buhârî'nin Enes rivayetinde, Peygamberin keserken Bismillah deyip tekbîr aldığı da vardır. Bismillah derken, Besmele'dekiRahmânu'r-Rahtm sıfatlarını zikretmek omakaama münâsib düşmez. Bismillah demek vâcib, kesme esnasında tekbîr almak ve hayvanı sol yanına yatırıp sağ yanma basmak müstehâbdır.

[63] İsmâîlî'nin ei-Mustahrac'daki rivayetinde: "Peygamber (S) bayram namazına çıktığında, gittiği yoldan başka bir yoldan geri döner idi" denilmiştir. Tirmizîde bu hadîsi Ebû Hureyre'den "Rasûlullah (S) bayram günü bir yoldan namazgaha çıktığında, ondan başka bir yoldan döner idi" Iâfzıy-le rivayet etmiş, sonra bu konuda Abdullah ibn Umer ve Ebû Râfi'in de rivayetleri olduğunu haber vermiş, sonra Câbir'in Buhârî'deki isnâd ile hadîsini zikredip -tıpkı Buhârî'nin dediği gibi- "Câbir'in hadîsi, Ebû Hureyre'nİnkinden daha sahîhtir" dedikten sonra: "İlim ehlinden bâzıları bu hadîse uyarak, imâmın, namaza gittiği yoldan başka bir yoldan dönmesini müstehâb görürler. Şafiî'nin kavli de budur" der.

İmâm Şafiî, Kitâbu'l-Ümm'de, imâm için de, me'mûm için de bunun müstehâb olacağını söylemiştir.

İmâm Mâlik de: Yetiştiğimiz imamların hep böyle yaptıklarını gördük, demiştir. İmâm Ebû Hanîfe de bunu müstehâb görür ve terkinde be's görmez.

[64] Buhârî bu başlık ile bayram namazını kaçırmış olanın iki rek'at kılacağına, na-mâzgâha gelmemiş kadınların, namaz kılınırken evlerinde kalmış şehirlilerin ve köylülerin de bu iki rek'atla mükellef olduklarını îmâ etmiştir. Delili de Âişe'-nin tegannî eden cariyeler hadîsinde, Peygamberin: "Bu gün, biz müstümânla-rın bayramıdır" buyurmuş olmasıdır. Yânî bayram, imâm arkasında bulunan ve bulunmayan her mükellef müslümânın bayramı olduğu için, o günün dînî şiân olan namaz ile mükelleftirler demek istemiştir. Bu ma'nâyı te'yîd için de, bundan sonra Enes'ten, Atâ'dan ve İkrime'den ta'lîkan üç rivayet sevk ediyor

[65] Enes'in bu fiilini İbnu Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir. Enes'in bayram namazına gidemediği günlerde bütün ailesini, evlâdını, himayesinde bulunanları toplayıp ma'Iûm tekbîrlerle iki rek'at bayram namazı kıldırmak âdeti olduğuna dâir daha sarîh rivayetler de vardır

[66] İkrime'nin bu sözlerini de yine İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir

[67] Atâ ibn Ebî Rebâh'ın bu sözlerini ei-Feryâbî kendi Musannafmda mevsûlen rivayet etmiştir.

Buhârî burada "Bayram namazını bir sebebden dolayı kaçırıp kılamayan kimse, onu kaza eder", "Bayram namazını kaza ederken, aslı üzere İki rek'at kılar" mes'elelerini ortaya atmıştır. Her iki mes'elede Takîhler ihtilâf etmişlerdir, imâm Mâlik'e ve Şâfiîler'den Muzenî'ye göre, bayram namazını kaçırana kaza lâzım gelmez. Hanefîler'e göre ise, imâm arkasında kılmayı kaçırana kaza yok ise de, imâm da cemâat gibi kaçırmış ise, ertesi gün cemâatle kılınır. Ertesi gün de kaçınlırsa, artık kılınmaz... (Tecrîd Ter., III, 202-203).

"Bu (yâni bayram namazım kaçıranın kaza etmesi) Şafiî'nin mezhebidir. İmâmla beraber bayram namazını kılamayan iki rek'at kılar. Böylece her ne kadar imâmın maiyyetinde cemâati kaçırmış ise de, bayram namazının faziletine erişir. "Hanefîler'e göre bayram namazının kazası yoktur. İmâmla beraber ka-çırmışsa, doğrudan doğruya kendisi kaçırmıştır. Müellif Buhârî bâb başlığına Peygamber'in "Bu bizim bayramımızdır" sözüyle istidlal etti. Çünkü o sözde, bayram, bütün İslâm ahâlîye izafe edilmesi, zahiriyle bayramın bâzı kimselere hass olmadığına, bil'akis herkes için bayram olduğuna delâlet eder. Böyle olunca islâm ahâlîsinin hepsi bu güne hâss olan ibâdet payına nail olması gerekir... Rasûlullah'm erkekler ve cemâatle namaz kılanlarla kayıdlamaksızm "Bu günler bayram günleridir" sözü de, yine buna delâlet eder, yânî bayram yapmanın günün hakkı olduğunu iş'âr eder. Binâenaleyh bu günde kadın, çocuk, bedevî, köylü musâvî olarak, her kim mevcûd olursa bayram yapar.

"Sarihler bu makaamda müşkilliğe uğramışlar, anlayışlar bunda şaşırmış, vehîmler ardarda yürümüştür. Allah yegâne azîz ve allâm olandır (Şâh Veliy-yullah, Şerhu Ebvâb..., s.87-88).

[68] Tegannî eden kızları Ebû Bekr'in tekdîr ettiği gibi, Umer de Habeşliler'in mescidde oynamalarını men' etmeye kalkmıştır. İkisi de bu hususta Peygamber'in izni olduğundan habersiz olarak men'e kalkışmışlardı. Peygamber de bayram günü olduğu, binâenaleyh sevinç gösterisi, tegannî ve belli idman oyunlarının meşru olduğunu bildirerek, onların bu men'Ierini men' etmiştir.

Bu iki hadîste bayram namazı zikredilmediği için, bâb başlığıyle münâsebetini anlamakta müşkiller olmuştur. İbnu'l-Munîr, Peygamber'in bu hadîsteki "Bu günler bayram günleridir, bu günler Minâ günleridir" sözlerinden bu münâsebet alınabilir; çünküPeygamber bayramın sünnetini mutlak olarak güne

[69] Buhârî bu başlıkta tbn Abbâs'ın bayram namazından önce namaz kılmayı kerîh gördüğü haberini getirmiştir. Babın altındaki İbn Abbâs'tan olan merfû' hadîs ise, bayram namazından önce de, sonra da namazın terk edilmesi hakkındadır

[70] Bu hadîs, bu konuda şekk ve şübhe bırakmayacak bir naklî delîl olmakla beraber, diğer bâzı rivayetlerden bayram günü namazdan evvel ve sonra nafile namaz kılmanın caiz olup olmadığı mes'elesi ortaya çıkmıştır.

İbn Mâce'nin Sünen'inde Abdullah ibn Amr'dan, İbn Abbâs hadîsi gibi: 'Peygamber, hiçbir bayram namazında ne evvel, ne de sonra hiçbir namaz kılmadı" rivayeti vardır.

Rivayet olunan hadîslerde Peygamber'in fiili hikâye olunup, o gün bayramdan evvel veya sonra nafile namazı kılmaktan nehye dâir hiçbir fiili hâvî olmadıklarından, sahabe ve tâbiîler'Ie müetehid imamlar, bayram namazından evvel veya sonra, veya hem evvel hem sonra, imâmın veya cemâatten bir ferdin nafile namaz kılmasında kerahet olup olmadığında haylî ihtilâf etmişlerdir. Tafsîl yeri burası değildir.

Metindeki hadîs bu hususta şübhe bırakmayacak kuvvette ve sarahattedir.

Buhârî de, mes'eleye açıklık vermek için bu hadîsi getirmiş oluyor.

İki Bayram Kitabı, 45 merfÜ* hadîs İhtiva etmiştir. Bunlardan 4 tanesi muallak, geri kalanı mevsûldur. Bunlardan gerek burada, gerek önce geçmiş olan bölümlerde tekrar edilenleri 26 tanedir; geri kalanı buraya hâlistir...

Burada sahabe ve tabiîlerden 23 tane muallak haber vardır. Bu muallaklardan bayram namazının hutbeden evvel olduğuna dâir Ebû Bekr, Um er ve Usmân'ın haberleri muallak değildir. Çünkü bunlar ibn Abbâs hadîsi içinde mev-sûldürler.. (tbn Hacer)

67- KİTÂBU'N-NİKÂH.. 5

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

67- KİTÂBU'N-NİKÂH

(Nikâh Kitabı)

1- Nikâha Rağbetlendirme Babı

Çünkü Azîz ve Cclîl olan Allah'ın şu kavli vardır: "Sizin için halâl olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin. Şayet adalet yapamıyacağınızdan endîşe ederseniz bir ile yâhud mâlik olduğunuz câriye ile yetinin. Bu, sizin eğilip sapmamanıza daha yakındır" (en-Nisâ: 3) [1].

1-.......Bize Humeyd ibnu Ebî Humeyd et-Tavîl haber verdi ki, kendisi Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle derken işitmiştir: Üç kişi Pey-gamber'in kadınlarının evlerine geldi de, Peygamber'in ibâdetinden soruyorlardı. Bunlara Peygamber'in ibâdeti haber verilince kendileri bu ibâdeti azimsadılar ve:

— Biz nerede, Peygamber nerede? Muhakkak Allah Peygam-ber'inin geçmiş olan ve gelecekte işlenmesi muhtemel bulunan bütün günâhlarım mağfiret etmiştir, dediler.

İçlerinden biri:

— Bana gelince, ben geceleri dâima namaz kılacağım! dedi. Diğeri de:

— Ben her zaman oruç tutacağım ve oruçsuz olmayacağım, dedi. Üçüncüsü de:

— Ben de kadınlardan ayrı yaşayacağım, hiç evlenmeyeceğim, dedi.

Onlar bu sözleri söylerken Rasûlullah (S) onların yanlarına çıkageldi de:

— "Sizler şöyle şöyle söyleyen kimselersiniz. Dikkat edin! Allah'a yemin ederim ki, ben sizin Allah'tan en çok korkanınız ve en çok takvâlı olanınız bulunuyorum. Bununla beraber ben oruç tutarım, oruçsuz bulunurum, nafile namaz kılarım, (gecenin bir kısmında) uyurum, kadınlarla da evlenirim. (İşte benim sünnetim, hayât yolum budur.) Her kim benim bu sünnetimden (hayât

yolumdan) yüz çevirirse, o benden değildir" buyurdu [2].

2-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Urve haber verdi ki, kendisi Âişe'ye Yüce Allah'ın şu kavlinden sormuş: "Eğer yetîm kızlar hakkında adaleti yerine getiremiyeceğinizden korkarsanız, sizin için halâl olan (diğer) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin. Şayet (bu suretle de) adalet yapamayacağınızdan endîşe ederseniz, o zaman bir tane ile yâhud mâlik olduğunuz câriye ile yetinin. Bu, sizin için (Hakk'tan) eğritip sapmamanıza daha yakındır"(nNisk 3).

Âişe şöyle demiştir:

— Ey kızkardeşimin oğlu! Bu yetîm kız, velîsinin velayet ve himayesinde bulunur. Velîsi onun malı ve güzelliği hakkında rağbet hisseder de o yetîm kızın akranına vereceği mehrin en az mikdârı mukaabilinde onunla evlenmek ister (yânı mehrinden az vermek suretiyle haksızlık eder). İşte (bu âyette) o çeşit velîler, velayetleri altındaki yetîm kızları, haklarında adalet edinceye ve mehrlerini tekmilleyinceye kadar nikâh etmelerinden nehyolundular da bunlardan başka (kendilerine halâl olan) kadınlardan nikâh etmeleriyle emrolundular [3].

2- Peygamber(S)'İn Şu Kavli Babı:

"Sizden kimin evlenmeye gücü yeterse evlensin. Çünkü evlenmek gözü (haramdan) en çok men * eder, ferci de

en iyi korur".

Ve bir de nikâha ihtiyâcı olmayan kimse evlenir mi (evlenmez mi sorusu babı).

3-.......Alkame şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Mes'ûd'un beraberinde idim. Onunla Minâ'da Usmân ibn Affân karşılaştı da:

— Yâ Ebâ Abdirrahmân! Benim sana bir hacetim var! dedi. Akabinde ikisi tenhalığa çekildiler. Usmân, Abdullah'a:

— Yâ Ebâ Abdirrahmân! Seni, bilmekte olduğun gençlik kuvvetini sana hatırlatacak, genç bir kızla evlendirmemiz hususunda arzun var mı? dedi.

Abdullah, nefsi için Usmân'ın zikrettiği bu evlendirmeye bir ihtiyâcı olmadığını görünce, bana işaret etti ve:

— Yâ Alkame! diye seslendi.

Ben de yanına vardım. Bu sırada Abdullah, Usmân'a karşı şunları söylüyordu:

— Haberin olsun! Eğer sen bunu söylediysen, yeminle bildiririm ki, Peygamber (S) de bize şöyle buyurmuştur: "Ey gençler zümresi! Sizden her kim evlenmek külfetine gücü yeterse, evlensin. Nikâh külfetine gücü yetmeyen kimse de oruç tutsun. Çünkü oruç, oruç tutan kimse için şehveti kıran birşeydir" [4].

3- Bab

“Evlenme külfetine gücü yetmeyen oruç tutsun”

4-.......Abdurrahmân ibn Yezîd şöyle demiştir: Ben Alkame ve el-Esved ile beraber Abdullah ibn Mes'ûd'un yanına girdim. Abdullah ibn Mes'ûd şöyle dedi: Bizler Peygamber(S)'in maiyyetinde (evlenmek için) hiçbir imkân bulamayan birtakım gençler idik. Rasûlullah (S) bize:

— "Ey gençler zümresi! Evlenmeye gücü yeten evlensin. Çünkü evlenmek, gözü haramdan en çok men' eder, ferci de en iyi korur. Evlenmeye gücü yetmeyen de oruca devam etsin. Çünkü oruç tutmak, kişi için bir inemedir (yânî şehveti kıran birşeydir)" buyurdu [5].

4- (Aralarında Adalete Gücü Yeten Kimse İçin) Kadınların Çok Olması

Babı

5-.......İbn Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh haber verip şöyle dedi: Biz İbn Abbâs'la beraber Şerif mevkiinde [6] Meymûne'nin cenazesinde hazır bulunduk. İbn Abbâs hazır bulunanlara hitâb edip şöyle dedi:

— Bu ölü, Peygamber'in zevcesidir. Bunun tâbutunu kaldırdığınız zaman, onu sallamayınız ve sarsmayınız; onu orta bir yürüyüşle

mülâyemetle yürüyüp götürünüz. Şu muhakkak ki, Peygamber'in yanında dokuz kadın vardı, bunlardan sekizi için nevbet taksimi yapardı da birisi için nevbet taksimi yapmazdı [7].

6- Bize Müsedded tahdîs etti. Bize Yezîd ibnu Zuray' tahdîs etti. Bize Saîd ibn Ebû Arûbe, Katâde'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber(S)'in dokuz kadını olduğu hâlde, tek bir gece içinde kadınlarının hepsi üzerine dolaşırdı.

Ve yine bana Halîfe ibn Hayyât şöyle dedi: Bize Yezîd ibnu Zuray' tahdîs etti: Bize Saîd, Katâde'den tahdîs etti ki, onlara da Enes, Pey-gamber'den olmak üzere bunu tahdîs etmiştir [8].

7-....... Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: İbn Abbâs bana:

— Evlendin mi? diye sordu. Ben:

— Hayır evlenmedim, dedim. İbn Abbâs:

— Evlen. Çünkü bu ümmetin hayırlısı, kadınları çok olanlardır, dedi [9].

5- Bâb: "Bir kadım kendisine eş yanmak için hicret eden yâhud bir hayır yapan kimseye, niyet ettiği şey vardır".

8- Bize Yahya ibn Kazaa tahdîs etti. Bize Mâlik, Yahya ibn Sa-îd'den; o da Muhammed ibn îbrâhîm ibni'l-Hâris'ten; o da Alkame ibn Vakkaas'tan tahdîs etti ki, Umer ibnu'l-Hattâb (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu:

— "Amel niyete göredir. Herkesin niyet ettiği ne ise, eline geçecek olan ancak odur. Her kimin hicreti Allah'a ve Rasûlü'ne yönelik ise, onun hicreti Allah'a ve Rasûlü'ne varıcıdır. Kimin hicreti de nail olacağı bir dünyâya yâhud nikâh edeceği bir kadına yönelik ise, onun hicreti de (Allah'ın ve Rasûlü'nün rızâsına değil), hicret sebebi olan şeye varıcıdır" [10].

6- Beraberinde Kur'ân Ve İslâm Bulunan Fakır Kimseyi Evlendirmek Babı

Bu konuda Sehl ibn Sa'd'ın Peygamber(S)'den rivayet ettiği hadîs vardır [11].

9-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Bizler Peygam-ber'in beraberinde gazveye giderdik, yanımızda kadınlarımız yoktu (Cinsî münâsebete şiddetle ihtiyâç duyardık). Bunun üzerine biz:

— Yâ Rasûlallah! Erkeklik yumurtalarımızı çıkartıp hadım olalım mı? diye sorduk.

Rasûlullah (S) bizleri hadım olmaktan nehyetti [12].

7- Bir Kişinin Kendi Ahdî Kardeşine Hitaben: "Bak! İki Kadınımdan Hangisini İstersen Ben Senin İçin O Kadını Boşa Yayım" Demesi Babı

Bu hadîsi Abdurrahmân ibn Avf rivayet etti [13].

10-.......Humeyd et-Tavî! şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, şöyle dedi: Abdurrahmân ibn Avf, (Muhacir olup Mekke'den Medîne'ye) geldiği

zaman Peygamber (S), onunla Sa'd ibnu'r-Rabî' el-Ensârî arasında kardeşlik akdi yaptı. Ensârî'nin yanında iki kadın vardı. Ensârî, Abdurrahmân'a kadınlarını ve malını yarı yarıya bölüşmeyi teklif etti. Abdurrahmân ibn Avf, Sa'd ibnu'r-Rabî'e:

— Allah ehlin ve malın hususunda sana bereket ihsan eylesin! Sen bana içinde alışveriş yapılan çarşıya delâlet et, dedi.

Akabinde Abdurrahmân ibn Avf (Kaynukaa kabilesine âid) çarşıya gitti. Sonunda bir mikdâr yoğurt kurusu, bir mikdâr da yağ kazandı. Birkaç günler sonra Peygamber, Abdurrahmân'ı, üzerinde evlenen kişilere mahsûs olan san boyalı bir koku olduğu hâlde gördü ve ona hitaben:

— "Hâlin, şanın nedir yâ Abdarrahmân (evlendin mi)?*' dedi. O da:

— Ensârlı bir kadınla evlendim, dedi. Peygamber:

— "O kadına ne kadar mehr verdin?" dedi. Abdurrahmân:

— Bir çekirdek ağırlığında (beş dirhem) altın verdim, dedi. Peygamber:

— "Bir koyunla olsun düğün aşı yap!" buyurdu [14].

8- Kadınlardan Kesilip Evlenmeyi Terketmenin Ve Erkeklik Yumurtalarını Çıkartmanın Mekruh Kılınması Babı

11-.......İbn Şihâb, Saîd ibmı'l-Müseyyeb'den şöyle derken işittiğini haber vermiştir: Ben Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tan işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S), Usmân ibn Maz'ûn'un kadınlardan kesilip evlenmekten çekinmesini reddetti. Eğer Rasûlullah onun kadınlardan kesilip çekinmesine izin verseydi (biz daha ileri giderek) muhakkak hadımlaşırdık [15].

12-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb haber verdi ki, kendisi Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tan şöyle derken işitmiştir: Yemîn olsun Peygamber (S), Usmân ibnu Maz'ün'un bu kadınlardan kesilme teşebbüsünü reddetmiştir. Şayet Peygamber ona kadınlardan kesilip çekinmeye icazet vermiş olsaydı,

bizler muhakkak erkeklik yumurtalarımızı çıkartırdık [16].

13-.......Kays ibn Ebî-Hazım dedi ki: Abdullah (ibnu Mes'ûd (R) şöyle dedi: Biz Rasûlullah'ın maiyyetinde gazveye giderdik. Yanımızda maldan hiçbirşey yoktu. (Cinsî münâsebete şiddetle ihtiyâç duyardık). Bu sebeble biz:

— Erkeklik yumurtalarımızı çıkartıp hadım olalım mı? diye sorduk.

Rasülullah bizi hadım olmaktan nehyetti. Sonra bize -muayyen bir müddete kadar- elbise (ve benzeri bir ücret) mukaabilinde kadın eş almamıza ruhsat verdi.

Bundan sonra Abdullah ibn Mes'ûd bize karşı şu âyeti okudu: "Ey îmân edenler! Allah Hn size halâl ettiği o en temiz şeyleri (nefsinize) haram kılmayın, haddi aşmayın. Çünkü Allah, haddi aşanları

Sevmez" (el-Mâide: 87)

Esbağ ibnu'l-Ferec de şöyle dedi: Bana İbnu Vehb, Yûnus ibn Yezîd'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Ebû Seleme'den haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben:

- Yâ Rasûlallah! Ben genç bir erkeğim. Nefsim aleyhine kötü bir iş yapmaktan korkuyorum. Kadınlarla evlenecek dünyalık da bulamıyorum, dedim. (Erlik yumurtalarımı çıkartayım mı? demek

istedim.)

Rasülullah (S) bana cevâb vermekten sustu. Sonra bu suretle hâlimi bir daha arzettîm. Yine sükût etti. Sonra bunun gibi bir daha söyledim, yine sustu. (Dördüncü) bir daha söylediğimde Rasülullah

(azarlayarak) bana:

— "Yâ Ebâ Hureyre, senin kavuşacağın mukadderatı yazan ka-lemiin mürekkebi) kurumuştur. Şu hâl üzerine sen ister hadımlaş, ister bırak (müsavidir)" buyurdu [17].

9- Bakire Kızları Nikah Etmek Babı

Ve İbnu Ebî Muleyke dedi ki:

İbn Abbâs, Âişe'ye hitaben: Peygamber (S) senden başka bir bakire ile evlenmedi, dedi [18].

14-.......Âişe (R) şöyle demiştir; Ben:

— Yâ Rasûlallah! Lütfen bana bildirir misin: Sen bir vâdîye in-sen de orada üzerindeki mahsûlü yenilmiş ve mahsûlü yenilmemiş hâlde iki nevi' ağaç bulsan, deveni bunların hangisinde yayar otlatırsın? diye sordum.

Rasûlullah (S):

— "Başkası tarafından otlatılmayan ağaçta otlatırım" buyurdu. Âişe bu sorusu ile Rasûlullah'ın kendisinden başka bakir kız olarak kimse ile evlenmediğini kasdediyordu [19],

15-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

— "(Yâ Âişe!) Sen iki kerre ru'yâda bana gösterildin. Baktım ki, bir zât, senin suretini bir ipekli kumaş parçasında taşıyor ve: Bu resmin sahibi senin müstakbel zevcendir, diyordu. Ben de o ipek kumaşı açıyorum, bir de bakıyorum ki, o kumaş parçasındaki suret sen idin. O zâtın, yânt Cibril'in o sözü üzerine ben; Eğer bu ru 'yâ Allah tarafından gösterilmiş ise, Allah bunu yerine getirir, dedim" [20].

10- Dul Kadınlar Babı [21]

Müzminlerin annesi Ümmü Habîbe (R): Peygamber (S) bizlere hitaben: "Bana kızlarınızı ve kızkardeşlerinizi arz ve teklif etmeyin" buyurdu, demiştir [22].

16-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber'in beraberinde bir gazveden dönüyorduk. Ben yavaş yürüyen bir devenin üzerinde acele hareket ettim. Derken arkamdan bana bir sü-vârî yetişti de beraberindeki bir deynekle benim deveme vurdu. Bu vuruş üzerine benim devem, görmekte olduğun develerin en hızlısı gibi yürüdü. Bir de baktım ki, o zât, Peygamber (S) imiş. Bana:

— "Seni acele ettiren nedir?" dedi. Ben de O'na:

— Ben yakında evlenmiş bir kimseyim, dedim. Peygamber:

— "Kız ile mi yoksa dul ile mi evlendin?" dedi. Ben:

— Dul ile evlendim, dedim. Peygamber:

— "Senin onunla, onun da seninle oynaşacağınız bir genç kızla evlenseydin yâ!" buyurdu.

Câbir devamla dedi ki: Nihayet Medine'ye girmek için hareket edip gittiğimizde Peygamber:

— "Kocasından ayrı kalmış kadının ustura tutunup temizlenmest ve dağınık saçlarını temizleyip taraması için yavaş hareket edin de, evlerinize geceleyin, yânı yatsı vaktinde girin" buyurdu [23].

17-....... Muhârib ibn Disâr es-Sedûsî şöyle demiştir: Ben Câbir ibn Abdillah(R)'tan işittim ,vşöyle diyordu: Ben evlendim. Rasû-lullah (S) bana:

— "Ne ile evlendin?" diye sordu. Ben:

— Dul bir kadınla evlendim, dedim. Rasûlullah:

— "Senin neyin vardı ki bakire kızları ve onlarla oynaşmayı tercih etmedin?" buyurdu...

Muhârib: Ben bu "Senin neyin vardı, bakire kızları neye tercîh etmedin?" sözünü Amr ibn Dînâr'a zikrettim. Amr şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah'tan işittim; o bu fıkrayı: Rasûlullah bana "O seninle, sen de onunla oynaşacak genç bir kızla evlenseydin yâ" buyurdu, şeklinde söylüyordu [24].

11- Küçüklerin Yaşça Büyüklerden Olanlarla Evlendirilmelerinin Hükmünü Beyân) Babı

18-.......Bize el-Leys, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; o da Irak ibn Mâlik'ten; o da Urve'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) Ebû Bekr'-den Âişe'yi nikahlamak için istedi. Ebû Bekr, Peygamber'e:

— Fakat ben Sen'in kardeşinim, dedi. Peygamber de ona:

— "Sen benim Allah'ın dîninde ve kitabında kardeşimsin. Bu cihetle Âişe bana halâldır" buyurdu [25].

12- Bâb: Evlenmek İsteyen Kişi Hangi Kadınla Nikah Akdi Yapar, Kadınların Hangileri Daha Hayırlıdır, Vâcib Kılmayarak Erkeğe, Nutfeleri İçin Tercîh Etmesi Müstehâb Olacak Kadın Çeşidi Nedir?

19-....... Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den olmak üzere tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Kadınların hayırlıları, deve binen Arah kadınlarıdır. Kureyş kadınlarının en iyileri ise küçüklüğünde çocuğu üzerine en şefkatlisi, kocasına karşı da onun elindeki malını korumak hususuna en iyi riâyet edenleridir" buyurmuştur [26].

13- Seriyyeler (Cariyeler) Edinme Ve Cariyesine Hürriyet Verip De Sonra Onunla Evlenen Kimsenin Sevabı Babı

20-.......Bize Salih ibnu Salih el-Hemdânî tahdîs etti. Bize eş-Şa'bî tahdîs edip şöyle dedi:" Bana Ebû Burde tahdîs etti ki, babası Ebû Mûsâ şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Herhangi bir adamın yanında bir câriye bulunur da kendisi ona ilim öğretir ve öğretimini güzel yapar, onu terbiye eder ve edeblendirmesini güzel yapar, sonra onu âzâd eder ve onunla evlenirse, o kimse

için iki ecir vardır. Ehli kitâbdan herhangibir adam hem kendi peygamberine îmân etmiş, hem de bana îmân etmişse, onun için de iki ecir vardır. Herhangibir köle hem efendilerinin hakkını ödemiş, hem de Rabb'inin hakkını ödemiş ise, onun için de iki ecir vardır".

Âmir eş-Şa'bî, muhatabı olan kimseye:

— Sen bu rivayeti hiçbir bedel ödemeksizin al. Hâlbuki vaktiyle, Peygamber devrinde, insan bunun aşağısında bir mes'ele için tâ Medine'ye kadar giderdi, demiştir.

Ebû Bekr Şu'be ibn Ayyaş da Ebû Husayn'dan; o da Ebû Bur-de'den; o da babası Ebû Musa'dan; o da Peygamber'den olmak üzere ' 'O cariyeyi âzâd eder, sonra da on un mehrini verirse..," şeklinde söyledi [27].

21- Bize Saîd ibn Telîd tahdîs edip şöyle dedi: Bana İbnu Vehb haber verip şöyle dedi: Bana Cerîr ibnu Hazım, Eyyûb'dan; o da Mu-hammed ibn Şîrîn'den haber verdi ki, Ebû Hureyre: Peygamber (S) şöyle buyurdu, demiştir [28].

22- Bize Süleyman ibn Harb, Hammâd ibn Zeyd'den; o da Eyyûb'dan; o da Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti (ki, Rasûlullah şöyle buyurmuştur): "İbrâhîm yalnız üç defa (te'vîl ile) yalan söylemiştir: İbrâhîm günün birinde zâlimlerden bir zalim hükümdarın memleketine uğramıştı. Beraberinde (bir kadın güzeli olan eşi)Sâre de vardı... "Hadîsin gerisini -Kitâbu'I-Enbiyâ'da geçtiği gibi- zikretti.

"Nihayet o zâlim hükümdar Sâre'ye, Hâcer ismindeki cariyeyi hediye olarak verdi. Sâre, İbrahim 'in yanına gelince ona:

— Allah o kâfirin elini benden men' etti, bir de bana Hâcer'i hizmetçi olarak verdi, dedi."

Ebû Hureyre: Ey semâ suyunun oğulları, sizin ananız işte bu kadındır, dedi [29].

23-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Hayber'den dönüşte onun)la Medine arasında üç gün ikaamet etti. Bu müddet içinde Safiyye bintu Huyey' ile evlendi. Ben de müslümânla-rı Peygamber'in düğün aşına da'vet ettim. Bu ziyafette ekmek de, et de yoktu. Tabaklanmış deri sofraların yayılması emredildi. Akabinde bunların içlerine hurmadan, akt denilen kuru yoğurttan ve tereyağından konuldu. İşte bu, Peygamber'in düğün yemeği oldu. Yemek esnasında müslümânlar aralarında:

— Safiyye, mü'minlerin analarından birisi midir, yoksa Rasû-lullah'in sağ elinin mâlik olduğu cariyelerden midir? dediler.

Bir kısım müslümânlar da:

— Eğer Rasûlullah Safiyye'yi örterse, o, mü'minlerin analarından birisidir. Eğer onu örtmezse Safiyye, Rasûlullah'm sağ elinin mâlik olduğu cariyelerinden birisidir, dediler.

Rasûlullah (S) hareket etmeğe karar verince, binitinin arkasına Safiyye için üzerine oturacağı bir taht hazırlattı ve Safiyye ile insanlar arasına da bir perde uzattı [30].

14- Cariyenin Hürriyete Kavuşturulmasını Onun Mehri Yapan Kimse Bârı

24-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, Sabit el-Bunânî'den ve Şuayb ibnu'l-Habhâb'dan; o da Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) Safiyye'yi âzâd etmiş ve âzâdlığım kendisine sadak, yânî mehr yapmıştır [31].

15- Yüce Allah'ın "...Eğer fakîr iseler Allah onları /adlından zengin yapar" («ı-Nür: 32) Kavlinden Dolayı Fakîr Olanı Evlendirme Babı

25-.......Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S)'a bir kadın geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Ben nefsimi Sana hibe etmeye (mehirsiz Sen'-inle

evlenmeye) geldim, dedi.

Râvî dedi ki: Rasûlullah kadına baktı, bakışını kadın üzerinde yukarı kaldırdı, aşağıya indirdi, sonra da Rasûlullah başını eğdi. Kadın, Rasûlullah'ın kendisi hakkında hiçbir hüküm vermediğini görünce oturdu. Bu sırada sahâbîlerinden bir adam ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Eğer Sen'in bu kadına bir hacetin yoksa, beni bu kadınla evlendir, dedi.

Rasûlullah:

— "Yanında mehr verecek birşey var mı?" dedi. O sahâbî:

— Hayır vallahi yâ Rasûlallah! dedi. Rasûlullah:

— "Ailenin yanına git de, bak birşey bulacak mısın?"'buyurdu. Bunun üzerine o zât gitti, sonra dönüp geldi de:

— Hayır vallahi, hiçbirşey bulamadım, dedi. Rasûlullah:

— "Bak, demirden bir yüzük olsun (getir)/" buyurdu. Sahâbî dönüp geldi de:

— Hayır, yâ Rasûlallah! Demirden bir halka bile bulamadım. Lâkin şu izârım (belden aşağı ihramım) var -Râvî Sehl: Bu fakîr sa-hâbînin (izârı üzerine giyecek) ridâsı yoktu, dedi-, bu izârımın yarısı kadının olsun, dedi.

Rasûlullah:

— "Sen izârınla ne iş yapabilirsin (neye yarar)? Onu sen giyersen kadının üstünde ondan birşey bulunmaz, açıkta kalır; onu kadın giyerse senin üzerinde birşey olmaz (sen çıplak kalırsın)/" buyurdu [32].

Bu söz üzerine adamcağız bulunduğu yere oturdu. Nihayet bu oturuşu uzayınca da (ümîdsizce) kalkıp gitti. Rasûlullah bu zâtın ümîd-sizce dönüp gittiğini gördü de, onun çağırılmasım emretti. Adam gelince:

— "Kur'ân'dan ezberinde ne var?" diye sordu. Adam:

— Ezberimde şu sûre var, şu sûre var! diye birtakım sûreleri saydı. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Sen bu sûreleri ezberinden okuyor musun?" dedi. O zât:

— Evet okuyorum, dedi. Rasûlullah:

— "Git, Kur'ân 'dan ezberindeki bu sûrelerle seni bu kadına mâlik kıldım (yânî seni onunla evlendirdim)" buyurdu [33].

16- (Nikâhta Erkekle Kadın Arasında Aranan) Denklikler Dîn Hususundadır Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

'O, sudan bir beşer yaratıp da onu soy sop yapandır. Rabb'in kemâliyle kadîr bulunuyor" (el-Furkaan: 54) [34].

26-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: BanaUrveibnu'z-Zubeyr, Âişe(R)'den olmak üzere şöyle haber verdi: Ebû Huzeyfe ibn Utbe ibn Rabîa ibn Abdi Şems -ki bu Ebû Huzeyfe, Peygamber (S) ile beraber Bedir gazasında bulunmuştu- Salim ibn Ma'kıl'ı oğul edinmişti. Nitekim Peygamber de Zeyd ibn Hârise'yi oğul edinmişti. Aynı zamanda Sâlim'e, kardeşi Velîd ibn Utbe ibn Rabîa'nın kızı Hind'i nikâh etmişti. Hâlbuki Salim, Ensâr'dan (Subeyte adında) bir kadının kölesi idi. Câhiliyet zamanında bir kimse birisini evlâd edinirse, insanlar o evlâdlığı o kimsenin adiyle çağırırlardı. (Fulân'ın oğlu Fulân derlerdi). Ve evlâdlık -neseb yönünden oğul gibi- o kimsenin mirasından mîrâs alırdı. Bu töre, Yüce Allah "Evlâdlıklannızı (neseb) babaları adiyle çağırınız. Bu, Allah indinde daha doğrudur. Eğer babalarını bilmiyorsanız, o hâlde dinde kardeşleriniz ve dostlannızdırlar... "(ei-Ahzâb: 5) kavlini indirinceye kadar devam etti. Bu âyetin inmesi üzerine artık âzâdlı köleler ve evlâdlıklar nesebi babaları adına döndürüldüler. Bunlardan babalan bilinmeyenler de (eski efendisine) dînde dost ve kardeş oldu.

Bu vaziyet üzerine Kureyşli, sonra Amirli olan Süheyl ibn Amr'ın kızı Sehle -ki Ebû Huzeyfe'nin öbür karışıdır, Subeyte'nin de ortağıdır-Peygamber'e geldi

ve:

— Yâ Rasûlallah! Biz Sâlim'i oğul edinmiştik. Hâlbuki Allah evlâdlık hakkında bildiğiniz âyeti indirdi (Şimdi ne buyurursun)? diye sordu.

Buhârî'nin şeyhi Ebû'l-Yemân bu hadîsi müellif Buhârî'ye bu suretle zikretti [35].

27-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) amcası Zubeyr ibn Abdilmuttalib'in kızı Dubâa'nın yanma girdi ve ona:

— "Öyle sanıyorum ki, hacca gitmek istiyorsun" dedi. Dubâa da:

— (Evet öyledir, fakat) vallahi kendimde hastalık hissediyorum, dedi.

Rasûlullah:

— "Ey Dubâa, sen hacc et ve (hacca niyet ederken): Yâ Allah, beni hacc menseklerini yerine getirmekten men' ettiğin yerde ihramdan çıkacağım! diye şart kıl" buyurdu.

Dubâa o sırada Mıkdâd ibn Esved'in nikâhı altında bulunuyordu [36].

28-....... Saîd ibnu Ebî Saîd, babasından; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Kadın dört (hâl ve sıfatı) için nikâh olunur; Malı için, soyu için, güzelliği için, dîni için. (Ey mü'min, sen bunlardan) dîndâr olanı ele geçirmeye bak. (Eğer dediğimi yapmazsan) iki elin fakîrleşir" [37].

29-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın yanından zengin bir adam geçti. Rasûİullah (S):

— "Bu zengin kişi hakkında ne dersiniz?" diye onu tezkiye etmişti.

Mecliste hazır bulunanlar da:

— Bu kimse bir kadının izdivacına tâlib olsa, nikâh olunmaya; birisi hakkında şefaat ve tavsiye ederse, şefaati kabul edilmeye; bir söz söylese, sözü dinlenmeye lâyık bir kimsedir! diye şehâdet ettiler.

Sehl ibn Sa'd dedi ki: Sonra Rasûİullah sükût etti. Bu sırada müs-lümânların fakirlerinden birisi geçti. Bu defa da Rasûİullah:

— "'Bu fakır kişi hakkında ne dersiniz?" diye sordu. Orada bulunanlar:

— Bu kimse de bir kadının nikâhına tâlib olsa, nikâh olunmaya; birisi hakkında şefaat ederse şefaati kabul olunmaya ve bir re'y beyân ederse, sözü dinlenmeye lâyık bir kimse değildir! dediler.

Bunun üzerine Rasûİullah:

— "Bu fakır, öbür zengin gibi dünyâ dolusu insandan hayırlıdır" buyurdu [38].

17- Mal Hususundaki Denkliklerin Hükmü Ve Fakîr Erkeğin Zengin Kadınla Evlendirilmesi Babı

30-.......îbnu Şihâb şöyle demiştir: Bana Urve haber verdi ki, o, Âişe'ye: "Eğer yetim kızlar hakkında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız, sizin için halâl olan (diğer) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin. Şayet (bu suretle de) adalet ya-pamıyacağınızdan endîşe ederseniz, o zaman bir tane ile, yâhud mâlik olduğunuz câriye ile yetinin... "(en-Nisâ: 3} âyetinin tefsirini sormuş, Âişe de şöyle cevâb vermiştir:

— Ey kardeşimin oğlu! Âyetteki bu yetime kız, şu öksüz kızdır ki, velîsinin velayet ve vesayeti altında bulunur. Velîsi onun güzelliğine ve malına rağbet eder, fakat o kızın hakkı olan mehrinde eksiltme yapmak ister (onunla böyle evlenmek ister). İşte (bu âyette) o çeşit velîler, velayetleri altındaki yetîme kızları -mehirlerini kemâle ulaştırmak hususunda adalet edinceye kadar- nikâh etmelerinden nehyo-lundular da bunlardan başka kendilerine halâl olan kadınlardan nikâh etmekle emrolundular.

Âişe devamla şöyle dedi:

— Bu âyet indikten sonra insanlar Rasûlullah'tan fetva istediler. Bunun üzerine Allah şunu indirdi: "Senden kadınlar hakkında fetva isterler. De ki: Onlara dâir fetvayı size Allah veriyor. Kendileri için yazılmış olanı onlara vermediğiniz ve nikahlamalarını da beğe-

nip istemediğiniz yetim kızlar ve küçük çocuklar hakkında, bir de yetimlere karşı adaleti ayakta tutmanız hususunda işte Kitâb 'da okunup duran âyetler... " {en-Nisâ: 127) [39].

âyetinde Allah onlara şunu indirdi (yânî bu âyetin delâlet ettiği ma'nâ şudur): Onlar, yetîm kız güzellik ve mal sahibi olduğu zaman, bu kızın nikâhına, nesebine ve mehrini kemâle ulaştırmaya rağbet etmişlerdir. Kız mal ve güzellik azlığından dolayı rağbet edilmemiş olduğu zaman ise, o kızı terkedip, ondan başka kadınları almışlardır.

Âişe dedi ki:

— Kıza rağbet etmedikleri, istemedikleri zaman onu nasıl terke-diyorlarsa, rağbet ettikleri zamanda da o kızı nikâh etmelerine hakları yoktur. Ancak kıza adalet etmeleri ve ona mehirde en yüksek hakkını vermeleri hâlinde nikâh edebilirler [40].

18- Kadının Uğursuzluğundan Sakınılması Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Eşlerinizin, evlâdlarınızın içinde hakîkaten size düşman olanlar da vardır. O hâlde onlardan sakının"

(et-Tegâbun: 14)

31-.......Bana Mâlik, İbn Şihâb'dan; oda îbnUmer'in iki oğlu Hamza ile Sâlim'den; onlar da babalarından olmak üzere tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Uğursuzluk (telâkkîsi Câhiliyet âdeti olarak) kadında, evde ve atta olur" buyurmuştur [41].

32-.......Abdullah ibn Umer şöyle demiştir: Peygamberin yanında uğursuzluğu zikrettiler. Bunun üzerine Peygamber (S): "Eğer herhangi bir şeyde uğursuzluk hâsıl olsaydı evde, kadında ve atta olurdu" buyurdu [42].

33-.......Bize Mâlik, Ebû Hâzım'dan; o da Sehl ibn Sa'd'dan haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Eğer bir şeyde (yânî eşyada) uğursuzluk (düşünülür) olsaydı atta, kadında ve meskende olurdu" buyurmuştur [43].

34-.......Süleyman et-Teymî şöyle demiştir: Ben Ebû Usmân en-Nehdî'den işittim; o da Usâme ibn Zeyd(R)'den ki, Peygamber (S): "Benden sonra erkeklere kadınlardan daha zararlı hiçbir fitne (fe-sâd âmili) bırakmadım" buyurmuştur [44].

19- (Kadın Razı Olduğu Takdirde) Hürre Kadının Kölenin Nikâh Akdi Altında Olması(Nın Cevazı) Babı

"Yerde ve nefislerinizde herhangibir musibet meydana gelmemiştir ki, bu, bizim onu yaratmamızdan evvel mutlakaa bir kitâbda(yaz\\m\$)dır. Şübhesiz ki, bu, Allah'a göre kolaydır" (el-Hadîd: 22).

Şu hâlde mukadderatta olan hâdiselerden kurtulmak mümkin değildir. Bunlarda meskenin, atın, kadının, şahsın hiçbir te'sîri yoktur.

35-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Berîre hakkında üç tane sünnet (yânı kaanûn) meydana gelmiştir: Hürre oldu, akabinde (kocasına karşı) muhayyer kılındı. Rasûlullah (S) Berîre hakkında:

— "Velâ ancak hürriyete kavuşturanındır" buyurdu.

Rasûlullah eve girdi. Taştan edinilmiş bir tencere henüz ateş üzerinde bulunuyordu. Rasûlullah'a evdeki katıktan bir katık ve ekmek yaklaştırıldı. Rasûlullah:

— "Ben ateş üzerinde bir tencere görmedim mi?" dedi.

— Berîre'ye sadaka edilmiş bir parça ettir, Sen ise sadaka yemezsin, denildi.

Rasûlullah:

— "O, Berîre'ye bir sadakadır; bize de Berîre'den bir hediyedir" buyurdu [45].

20- Bâb: Yüce Allah'ın: "İkişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin" (en-Nisâ: 3) Kavlinden Dolayı, Erkek Dört Kadından Fazlasıyle Evlenmez

Alî ibnu'l-Hüseyin aleyhima's-selâm: "İkişer yâhud üçer yâhud dörder olmak üzere" demeyi kasdediyor, dedi. Bunun delili, zikri ulu olan Allah'ın şu kavlidir: "Gökleri, yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı (olmak üzere) elçiler yapan Allah'a hamd olsun... " (Fatın i).

Allah "İkişer yâhud üçer yâhud dörder" demeyi kasdediyor [46].

36- Bize Muhammed (ibn Selâm el-Beykendî) tahdîs etti. Bize Abdete ibnu Süleyman, Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Âi-şe'den olmak üzere ' 'Eğer yetim kızlar hakkında adaleti yerine geti-remiyeceğinizden korkarsınız... 7 (en-Nisâ: 3) kavlinin tefsirinde Urve, Âişe'den şöyle dedi:

— Bu o yetîm kızdır ki, bir. adamın himayesinde bulunur, aynı zamanda o adam bu yetîm kızın velîsidir. Sonunda o adam, o yetîm-le malı sebebiyle evlenir, fakat o kızın sohbetine kötü davranır ve malı hususunda da adalet etmez. îşte bu huyda olan kimse, kendisine ha-lâl olan başka kadınlardan ikişer yâhud üçer yâhud dörder olmak üzere nikâh edip evlensin [47].

21- (Süt Emmenin Hükmü Hakkında) Bâb

"Ve sizi emziren (süt) analarınız da size haram kılındı..."

(en-Nisâ: 23) âyeti, bir de "Nesebden dolayı haram olan süt emmekten dolayı da haram olur" (hadîsi) [48].

37-.......Peygamber'in zevcesi Âişe (R) haber verdi ki, Rasûlullah, Âişe'nin yanında bulunuyordu. Bu sırada Âişe, Hafsa'nın evi önünde izin isteyen bir erkek sesi işitmişti.

Âişe dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Şu adam Sen'in evine girmek için izin istiyor, dedim.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Sanırım ki o, Hafsa'nın süt amcası Fulân kimsedir!" buyurdu.

Âişe dedi ki:

— Âişe'nin süt amcası Fulân hayâtta olsaydı, benim yanıma girebilecek miydi? diye sordu.

Peygamber:

— "Evet girebilirdi. Çünkü süt, doğum ve nesebin haram kılmakta olduğu herşeyi haram kılar" buyurdu [49].

38-.......Bize Yahya ibn Sâid, Şu'be'den; o da Katâde'den; o da Câbir ibn Zeyd'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs şöyle dedi: Peygam-ber'e hitaben:

— Hamza'nın kızını eş almaz mısın? denildi. Peygamber (S):

— "Hamza'nın kızı, benim süt kardeşimin kızıdır" buyurdu. Bişr ibnu Umer dedi ki: Bana Şu'be tahdîs etti. Ben Katâde'den

işittim. Ben Câbir ibn Zeyd'den bunun benzerini işittim, demiştir [50].

39-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi; ona da Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb haber verdi; ona da Ebû Sufyân'ın kızı Ümmü Habîbe haber verdi ki, kendisi:

— Yâ Rasûlallah! Ebû Sufyân'ın kızı olan kızkardeşimi nikâh et! dedi.

Rasûlullah:

— "Sen (kıskanmayip) bunu arzu eder misin?" buyurdu. Ben de:

— Evet arzu ederim. Çünkü ben Sen'in için ortaktan hâlî ve yalnız kalıcı değilim. İsterim ki, hayırda, yânî Sana karşı sevgimde bana ortak olan bârî kızkardeşim olsun! dedim.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "İyi bil ki, kızkardeşin bana haîâl olmaz" buyurdu. Ben:

— Biz duyuyoruz ki, Sen Ebû Seleme'nin kızını nikâh etmek istiyormuşsun! dedim.

Rasûlullah (S):

— "(Eşim) Ümmü Seleme'nin kızını mı?" diye sordu. Ben de:

— Evet, dedim. Rasûlullah:

— "Ümmü Seleme'nin kızı Zeyneb, benim terbiyem altında üvey kızım olmasa bile yine bana nikâhı halâl olmaz. Çünkü o, benim süt kardeşimin kızıdır: Beni ve onun babası Ebû Seleme'yi Suveybe kadın emzirmistir. Bir daha kızlarınızı ve kızkardeşlerinizi bana teklif etmeyin!" buyurdu.

Urve dedi ki: Suveybe, Ebû Leheb'in cariyesi idi. Sonra onu âzâd etti. Sonra bu kadın Peygamber'i emzirdi. Ebû Leheb öldüğü zaman, ailesi halkından bâzılarına ru'yâda Ebû Leheb fena bir hâlde gösterildi. Ona: Ne hâle ulaştın? diye sordu. Ebû Leheb: Sizden sonra hiçbir hayıra kavuşmadım. Yalnız Suveybe'yi âzâd ettiğimden dolayı sununla sulandım! diye başparmağıyle şehâdet parmağı arasında bir delik gösterdi [51].

22- Yüce Allah'ın: "Anneler çocuklarım iki bütün yıl emzirirler. (Bu

hüküm) emmeyi tamâm yaptırmak

isteyenler içindir.,." (el-Bakara: 232) Kavlinden Dolayı "İki Yıldan Sonra Süt Emme Hükmü Yoktur" Diyen Ve (Bu İki Şene İçinde İken) Emmenin Azının Da, Çoğunun Da Haram Kılacağını Beyân Babı [52]

40-.......Bize Şu'be, el-Eş'as'tan; o da babası Ebû's-Sa'sâ Selîm ibnu'I-Esved'den; o da Mesrûk'tan; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Âişe'nin yanında bir adam varken Peygamber (S) içeri girdi. Peygamber bunu hoş görmediğini belli eder gibi yüzünün rengi değişti. Bunun üzerine Âişe:

— Bu benim (süt) kardeşimdir! dedi. Peygamber de:

— "Süt kardeşlerinizin kim olduğuna iyi dikkat ediniz. Çünkü süt, ancak açlıktandır (yânî açlığı giderendir)1* buyurdu [53].

Ümmü Habîbe, iki kızkardeşin nikâhta birleştirilmesinin caiz olmadığım bilmeyerek hadîsteki teklîfi yapmıştı.

23- Fahlın Sütü (Yânî Sütün Meydana Gelmesine Sebeb Olan Erkekle Emen Kişi Arasında Süt Harâmlığı Sabit Olur Mu?) Babı

41........ Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den; o da Âişe'den haber verdi ki, Ebû'l-Kuays'ın erkek kardeşi Ef-lah, hicâb emrinin inmesinden sonra gelip Âişe'nin yanına girmeğe izin istiyordu. Bu Eflâh, Âişe'nin süt amcası idi.

(Âişe dedi ki:) Ben ona izin vermekten çekindim. Rasûrullah (S) gelince yaptığım işi O'na haber verdim. Hemen Eflah'm benim yanıma girmesine izin vermemi emretti [54].

24- Emzirici Kadının (Tek Başına) Emzirmeye Şehâdet Etmesi(Nin Hükmü) Babı

42-.......Abdullah ibn Ebî Muleyke şöyle demiştir: Bize Eyyûb

haber verdi: Bana Ubeydullah ibnu Ebî Meryem, Ukbetu'bnu'l-Hâris'ten tahdîs etti. Abdullah ibn Ebî Muleyke: Ben bu hadîsi Ukbetu'bnu'I-Hâris'ten işittim, lâkin ben Ubeydu'bnu Ebî Meryem'in hadîsini daha iyi ezberlemekteyim, dedi. Ukbetu'bnu'l-Hâris şöyle dedi: Ben bir kadınla evlendim -O Ümmü Yahya bintu İhâb et-Temîmî'dir-. Akabinde bize siyah bir kadın geldi de:

— Ben sizin ikinizi de emzirdim, dedi. Bunun üzerine ben Peygamber'e gittim ve:

— Ben Fulân'ın kızı Fulâne ile evlendim, akabinde bize siyah bir kadın geldi de bana hitaben: Ben ikinizi de emzirmişimdir, dedi; bu kadın sözünde yalancıdır, dedim.

Peygamber benden yüz çevirdi. Ben ise Peygamber'in yüzü cihetinden geldim de bir daha:

— O kadın yalancıdır, dedim. Peygamber (S):

— "O siyah kadın her ikinizi de emzirdiğini söylediği hâlde, evlendiğin kadınla nasılyaparsın? Bu kadını kendinden bırak!'"buyurdu.

Hadîsin sonuncu râvîsi Alî ibn Abdillah el-Medînî bu hadîsi rivayet ederken, şeyhi İsmâîl ibn Uyeyne'nin sebbâbe ve orta parmağıyla işaret ettiğini göstermiştir. O da şeyhi Eyyûb es-Sahtıyânî'nin, Peygamber'in böyle parmaklarıyle iki eşe işaret ederek söylediğini göstermiştir [55].

25- Nikâh Olunmaları Halâl Olan Ve Haram Olan Kadınlar Ve Yüce .Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Analarınız, kızlarınız* kızkardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, birader kızları, hemşire kızları, sizi emziren

süt analarınız, süt hemşireleriniz, karılarınızın anaları, kendileriyle zifafa girdiğiniz karılarınızdan olup himayelerinizde bulunan üvey kızlarınız size

haram kılındı. Eğer onlarla (üvey kızlarınızın analarıyle) zifafa girmemişseniz (onlarla evlenmenizde) size bir be's yok. Kendi sulbünüzden gelmiş oğullarınızın karıları (ile evlenmeniz) ve iki kız kardeşi birlikte almanız da (keza haram edildi). Ancak geçen geçmiştir. Çünkü Allah hakîkaten çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir. Sağ ellerinizin mâlik olduğu kadınlar müstesna olmak üzere, diğer bütün kocalı kadınlar (da size haram edildi. Bu hürmetler) üzerinize Allah'ın farzı olarak (yazılmıştır). Onlardan mâadası ise -nâmûskâr ve zinaya sapmamış insanlar hâlinde (yaşamanız şartıyle) mallarınızla aramanız için- size halâl edildi. O hâlde onlardan hangisiyle fâidelendiyseniz, ücretlerini takdir edildiği veçhile verin. O mehrin mikdârını ta 'yin ettikten sonra aranızda gönül hoşluğu ile uyuştuğunuz şey hakkında üstünüze bir vebal yoktur. Şübhesiz ki Allah hakkıyle bilicidir, mutlak hüküm ve hikmet sahibidir"

(en-Nisâ: 23-24) [56].

Enes ibn Mâlik: "VeH-muhsenâtu mine'n-nisâV\ yânî kocalı hür-re kadınları nikâhla almak haramdır, ancak (harb esîri olarak) sağ ellerinizin mâlik olduğu kadınlar müstesnadır, dedi. O, mâlik olan erkeğin, kölesinin nikâhı altından cariyesini çekip almasında -bir rivayette: evlenmesinde- bir be's görmez.

Yüce Allah şöyle buyurdu: "Allah'a eş tanıyan kadınlarla onlar îmâna gelinceye kadar evlenmeyin. îmân eden bir câriye, müşrik bir kadından -bu sizin hoşunuza gitse de- elbet daha hayırlıdır. Müşrik erkeklere de, onlar îmân edinceye kadar (mü'min kadınları) nikâhla-mayın. Mü *min bir kul, müşrikten -o sizin hoşunuza gitse de- elbette hayırlıdır. Onlar sizi cehenneme çağırırlar. Allah ise, kendi iradesiyle, cennete ve mağfirete çağırır. O, insanlara âyetlerini apaçık söyler. Tâ ki iyice düşünüp ibret alsınlar** (ei-Bakara: 22i) [57].

İbn Abbâs: Dört zevce üzerine ziyâde olan kadın o erkeğe anası, kızı ve kızkardeşinin haram olduğu gibi haramdır, dedi.

Bize İmâm Ahmed ibn Hanbel şöyle söyledi: Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân, Sufyân es-Sevrî'den tahdîs etti (ki o şöyle demiştir): Bana Habîb ibnu Sabit, Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs:

— Size nesebden yedi, evlilik sebebiyle de yedi kadın haram oldu, dedi, sonra da: "Hurrimet aleykum ummehatukum...^ (en-Nisâ: 225) âyetini okudu [58].

Abdullah ibn Ca'fer (ibn Ebî Tâlib), Alî'nin (başka kadından) kızı Zeyneb ile Alî'nin karısı Leylâ bintu Mes'ûd arasını cem'etti. İbn Şîrîn de: Bu birleştirmede be's yoktur, demiştir. el-Hasen el-Basrî bir kerresinde bu birleştirmeyi kerîh görmüş, sonra: Bunda be's yoktur, demiştir.

el-Hasen ibnu'l-Hasen ibn Alî de bir gece içinde bir amcanın iki kızı (iki torunu) arasını cem' etmiştir. Câbir ibn Zeyd, bir amcanın iki ayrı koldan gelen bu iki kız torununu bir adamın nikâhı altında birleştirmeyi -aralarında meydana gelecek yarışma sebebiyle hısımlık koparılacağı için- kerîh görmüştür. (Buhârî şöyle dedi:) Hâlbuki Yüce Allah'ın: "Onlardan mâadası ise -nâmûskâr ve zinaya sapmamış insanlar hâlinde mallarınızla aramanız için- size haiâl edildi..." (en-Nisâ: 24) kavlinden dolayı bu birleştirmede haram kılma yoktur.

İkrime de İbn Abbâs'tan: Karısının kızkardeşi ile zina ettiği zaman, o arkeğe kendi karısı haram olmaz, dediğini söyleyip naklet-mistir. Yahya ibn Kays el-Kindî'den, eş-Şa'bî ile Ebû Ca'fer'in, sabî ile oynayan kimse hakkında: Eğer o kişi zekerini çocuğa girdirdi ise (yânî onunla livâta yaptı ise) artık o çocuğun anasıyla evlenemez, dedikleri rivayet olunuyor [59].

(Buhârî dedi ki:) Bu Yahya el-Kindî, adaletle tanınmış değildir ve burada rivayet ettiği şey üzerinde mutâbaa olunmamıştır.

Yine İkrime, İbn Abbâs'tan: Karısının anasıyle zina ettiği zaman, karısı bu zinâkâr erkeğe haram olmaz, dediğini nakletmiştir (Çünkü haram, halâlı haram etmez).

Ebû Nasr el-Esedî'den, İbn Abbâs'm bunu haram kılmış olduğu da zikrolunuyor. (Buhârî dedi ki:) Bu Ebû Nasr'ın, İbn Abbâs'tan bizzat işitmesi bilinmemiştir.

İmrân ibn Husayn'dan, Câbir ibn Zeyd'den, el-Hasan el-Basrî'den ve Irak ehlinin bâzısından, bunların her biri, kadının anasıyle zina ettiği zaman o kadın kendisine haram olur dedikleri rivayet olunuyor. Ebû Hureyre ise: Kadını yere yapıştırmadıkça, yânî onunla cima yapmadıkça kızı, o erkeğe haram olmaz, demiştir. Saîd ibnu'l-Müseyyeb, Urvetu'bnu'z-Zubeyr ve ez-Zuhrî, anasıyle zina etse de zevcenin beraberinde ikaamet etmeye cevaz vermişlerdir. ez-Zuhrî: Alî ibn Ebî Tâlib'in, karısının anasıyle zina etmiş olan bir adam hakkında: Kansıyle ikaameti haram olmaz, dediğini nakletmiştir (Bey-hakî'nin lafzı: Haram halâlı

haram etmez). (Buhârî şöyle dedi): Bu hadîs mürseldir (yânî munkatı'dır) [60].

26- Bâb:

"Kendileriyle zifafa girdiğiniz karılarınızdan olup himayenizde bulunan üvey kızlarınız size haram edildi.

Eğer onlarla zifafa girmemişseniz, size bir be's yok. Kendi sulbünüzden gelmiş oğullarınızın karıları... " (en-Nisâ: 23).

İbn Abbâs şöyle demiştir: "Duhûl", "Mesîs", "Limâs" hepsi de cima'dan ibarettir. "Kadının çocuğunun kızları erkeğe haram kılınmakta, kadının kızları gibidir" diyen kimse, Peygamberin Ümmü Habîbe'ye karşı söylediği şu "Ve bir daha bana kızlarınızı ve kızkardeşlerinizi teklif etmeyiniz" hadîsini hüccet edinmiştir.

Yine böyle oğul çocuklarının zevceleri de haram kılınmakta oğulların halîleleri, yânî zevceleri gibidirler.

Kız erkeğin himayesinde olmasa da "Rabîbe = Üvey kız" ismi verilir mi? [61] Peygamber (S) kendine âid bir

üvey kızı -Zeyneb bintu Ümmi Seleme'yK onu bakıp besleyecek olan kimseye -Nevfel el-Eşcâî*ye- verdi. Ve

Peygamber (S) kızının oğlu el-Hasen ibn Alfyi oğul diye isimledi [62].

43-.......Bize Hişâm, babası Urve'den; o da Zeyneb bintu Ebî Seleme'den tahdîs etti ki, Ebû Sufyân'm kızı Ümmü Habîbe şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Ebû Sufyân'ın kızı hemşiremle evlenmek hususuna rağbetin var mı? dedim.

Rasûlullah (S):

— "Ne yapayım?" dedi. Ben:

— Onunla nikahlanırsın! dedim.

Rasûlullah:

— "Sen bunu arzu eder misin?" dedi. Ben de:

— (Evet arzu ederim) Ben Sen'in yanında ortaktan hâlî değilim. Ben Sen'in sevgin hakkında kız kardeşimin bana ortak olmasını arzu ederim, dedim.

Rasûlullah:

— "İyi bil ki, fözkardeşin bana haiâl olmaz" buyurdu. Ben:

— Senin Ebû Seleme'nin kızını istemekte olduğun haberi bana ulaştı, dedim.

— "Ümmü Seleme'nin kızını mı?" dedi. Ben:

— Evet, dedim. Rasûlullah:

— "Ümmü Seleme'nin kızı (Zeyneb) benim (terbiyem altında) üvey kızım olmasa bile yine o bana halâl olmaz. Beni ve onun babası Ebû Seleme'yi Suveybe kadın emzirmiştir. Bana kızlarınızı ve kızkar-deşlerinizi teklif etmeyin" buyurdu.

el-Leys ibn Sa'd şöyle dedi: Bize Hişâm ibnu Urve: O, Durre bintu Ebî Seleme'dir, diye tahdîs etti [63].

27- Bâb:

“Ve iki kızkardeşi birlikte almanız da (haram edildi) ancak geçen geçmiştir" (en-Nisâ: 23)

44-.......Bize el-Leys, Ukayl'dan; o da tbn Şihâb'dan tahdîs etti ki, ona Urvete'bnu'z-Zubeyr haber vermiş; ona da Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb haber vermiş. Ümmü Habîbe şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Ebû Sufyân'ın kızı kızkardeşimi nikâhla al! dedim.

Rasûlullah (S):

— "Sen bunu arzu eder misin?" buyurdu.

Ben de:

— Evet arzu ederim. Çünkü ortaktan hâlî değilim ve ben hayırda bana ortak olan kimsenin kızkardeşim olmasını arzu ederim, dedim.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Muhakkak bu bana halat olmaz" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! Allah'a yemîn ederim ki bizler Sen'in Ebû Se-leme'nin kızı Durre'yi nikâh etmek istemekte olduğunu konuşup duruyoruz, dedim.

Rasûlullah:

— "Ümmü Seleme'nin kızını mı?" diye sordu. Ben:

— Evet, dedim. Rasûlullah:

— "Vallahi Ümmü Seleme'nin kızı benim himayem altında olmasa da yine o bana halâl olmazdı. Çünkü o benim süt kardeşimin kızıdır. Beni ve (onun babası) Ebû Seleme'yi Suveybe kadın emzir-miştir. Bir daha bana kızlarınızı ve kızkardeşlerinizi arz etmeyiniz" buyurdu [64].

28- Bâb: "Kadın, Halasının Üzerine Nikâh Edilmez"

45-.......Bize Âsim el-Ahvel, eş-Şa'bî'den haber verdi ki, o da Câbir(R)'den: Rasûlullah (S) bir kadının kendi halası üzerine yâhud kendi teyzesi üzerine nikâh olunmasını nehyetti, dediğini işitmiştir.

Dâvûd ibn Ebî Hind ile İbnuAvn, eş-Şa'bî'den; o da Ebû Hu-reyre'den olmak üzere (bu hadîsin bir rivayetini) söylediler.

46-.......Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den olmak üzere haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Bir kadınla onun halası, yine böyle bir kadınla onun teyzesi birlikte nikâh olunmaz" buyurmuştur [65].

47-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Kabîsa ibnu Zueyb tahdîs etti ki, o Ebû Hureyre'den şöyle derken işitmiştir: Peygamber (S) kadının kendi halası üzerine nikâh olunmasını yine kadının ve teyzesinin bir şahsa nikâh olunmasını nehyetti.

ez-Zuhrî: Biz haram kılmakta, kadının babasının teyzesini de bu menzilede görüyoruz. Çünkü Urve bana Âişe'den tahdîs etti ki, o: "Nesebden haram olanı, sütten haram kılınız" demiştir [66].

29- Sığar Babı

48-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şığar(sûretiyle nikâh)dan nehyetmiştir. Şığâr, bir kimsenin kızım diğerine, o da kızını kendisine vermek üzere aralarında mehr de olmaksızın evîendirmesidir [67].

30- Bâb: Kadına Kendi Nefsini Bir Kimseye Hibe Etmesi (Halâl) Olur Mu?

49-.......Bize Hişâm tahdîs etti ki, babası Urve şöyle demiştir:

Havle bintu Hakîm, nefislerim Peygamber'e hibe eden kadınlardan idi. Bunun üzerine Âişe:

— Kadın kendim erkeğe hibe etmekten haya etmiyor mu? dedi.

"Onlardan kimi dilersen (nevbetinden) geri bırakır, kimi de dilersen yanına alabilirsin. Geri bıraktıklarından kimi istersen (yanına almakta) de sana güçlük yoktur... "(ei-Ahzâb: 5i) âyeti inince de Âişe:

— Yâ Rasülallah! Rabb'in Taâlâ (kadınların değil) ancak Sen'-in arzunun gerçekleşmesine çabuk davranıyor, dedim (demiştir).

Bu hadîsi Ebû Saîd el-Müeddib, Muhammed ibn Bişr ve Abde ibn Süleyman; üçü de Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Âişe'-den olmak üzere, bâzısı bâzısının rivayeti üzerine artırarak rivayet etmişlerdir [68].

31- İhrâmlının Nikâhlanması Babı

50-.......Câbir ibn Zeyd: İbn Abbâs (R) bize, Peygamber (S) ihrâmlı olduğu hâlde evlendi diye haber verdi, demiştir [69].

32- Rasûlullah(S)'In Mut'a Suretiyle Olan Muvakkat Nikâhı En Sonu Nehyetmesi Babı [70]

51-.......İbmı Uyeyne, ez-Zuhrî'den şöyle derken işitmiştir: Bana el-Hasen ibnu Muhammed ibn Alî ile kardeşi

Abdullah ibn Muham-med, babaları Muhammed ibnu'l-Hanefiyye'den haber verdiler ki, Alî ibn Ebî Tâlib (R), İbn Abbâs'a:

— Peygamber (S), Hayber gazvesi zamanında mut'a nikâhını ve evcil eşeklerin etinin yenilmesini yasak etti, demiştir [71].

52-.......Ebû Cemre şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs'tan işittim.

Ona kadınla mut'a nikâhı yapmak soruldu da, o buna ruhsat verdi. Bunun üzerine îbn Abbâs'ın bir kölesi, İbn Abbâs'a:

— Bu müsâade, ancak kadın ihtiyâcının şiddeti ve kadınların azlığı yâhud buna benzer bir ibare (yânı harb ve gazve) zamanlarına âid değil miydi? dedi.

İbn Abbâs da:

— Evet öyledir, diye onu tasdîk etti.

53-.......Câbir ibn Abdillah ile Selemetu'bnu'1-Ekva' (R); ikisi şöyle demişlerdir: Bizler bir ordu içinde bulunduk. Rasûlullah'ın elçisi bize geldi de:

— Size mut'a suretiyle (muvakkat bir zaman için) nikâha ve evlenmeye izin verildi. Muvakkat bir zaman için evlenebilirsiniz! dedi.

İbnu Ebî Zi'b de şöyle dedi: Bana Seleme ibnu'l-Ekva'ın oğlu Iyâs, babasından; o da Rasûlullah(S)'tan olmak üzere şöyle tahdîs etti: "Herhangibir erkekle bir kadın sözleşip, müddet ta'yîn etmeyerek evlenmekte mutabık kalsalar, bunların birlikte yaşamaları'müddeti üç gecedir. Üç geceden sonra bu çiftler bu müddeti artırmak isterlerse artırırlar yâhud ayrılmak isterlerse birbirlerini terkedip ayrılırlar".

Râvî Seleme ibnu'1-Ekva' dedi ki: Bilmiyorum, bu müsâade bize; Peygamber'in sahâbîlerine mahsûs birşey mi yoksa bütün müslü-mân ümmeti mi şâmildir?

Ebû Abdillah el-Buhârî: Mut'anın hükmünü Alî, Peygam-ber(S)'den olmak üzere: "O, neshedilmiştir" diye beyân eyledi, dedi [72].

33- Kadının, Kendi Nefsini Salih Bir Erkeğe Arzetmesi Babı [73]

54-.......Ben Sabit el-Bunânî'den işittim, şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'in yanında idim. Mecliste Enes ibn Mâlik'in kızı da bulunuyordu. Enes şu hadîsi naklederek şöyle dedi: Bir gün Rasûlullah'-ın huzuruna bir kadın geldi de nefsini Rasûlullah'a arzederek:

— Yâ Rasûlallah! Bana bir ihtiyâcın var mı (yânî beni nikâhla alır mısın)? dedi.

Enes'in kızı bunu işitince:

— Baba, bu ne hayası kıt kadınmış! Vay bu ne fuhuş ve fezâ-het, vay bu ne fuhuş ve fezâhet! dedi.

Enes ibn Mâlik:

— (Kızım öyle söyleme.) Emîn ol ki, o kadın senden hayırlıdır. Çünkü o, Rasûlullah'ın peygamberlik ve rasûllük şerefine rağbet edip (O'nun hanedanı arasına girmek üzere) kendisini Rasûlullah'a arz ve teklif etmiştir! dedi [74].

55-.......Bize Ebû Gassân (Muhammed ibn Mutarnf el-Medenî) tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Hazım, Sehl ibn Sa'd'dan şöyle tahdîs etti: Bir kadın kendi nefsini Peygamber'e arzetti. (Peygamber gözlerini indirip sükût etti.) Orada bulunan bir sahâbî:

— Yâ Rasûlallah! Bu kadım benimle evlendir! dedi. Rasûlullah (S):

— "(Mehr olarak) yanında neyin var?" diye sordu.

O sahâbî:

— Yanımda hiçbirşey yoktur! dedi. Rasûlullah:

— "Haydi git, araştır ve demir bir yüzük olsun (bul getir)" buyurdu.

Sahâbî gitti. Sonra dönüp geldi ve:

— Hayır yâ Rasûlallah, dünyalık birşey; demir bir halka bile bulamadım. Ve lâkin şu izârım var. Bunun yarısını verebilirim! dedi.

Râvî Sehl ibn Sa'd dedi ki: Bu fakîr sahâbînin ridâsı bile yoktu. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Bu izârınla ne iş görebilirsin? Onu sen giyersen kadının üstünde ondan birşey bulunmaz, açıkta kalır. Kadın giyerse sen çıplak kalırsın!" buyurdu.

Bunun üzerine o zât bulunduğu yere oturdu. Bu oturuşu uza-yınca da (ümîdsiz bir hâlde) kalkıp gitti. Peygamber bu zâtın (ümîd-siz) gittiğini görünce, onu çağırdı -yâhud çağırıldı- da ona:

— "Kur*ân*dan ezberinde ne var?" diye sordu. Sahâbî:

— Ezberimde şu sûre var, şu sûre var, şu sûre var! diye birtakım sûreler saymağa başladı.

Bunun üzerine Peygamber:

— "Kur'ân'dan ezberindeki sûrelere mukaabil seni bu kadına mâlik kıldık (yânı bu sûreleri kadına öğretmene mukaabil seni onunla evlendirdik)" buyurdu [75].

34- İnsanın Kendi Kızını Yâhud Kızkardeşini Hayır Ehline Arzetmesi (Ve Bunda Bir Eksiklik Olmayacağı) Babı

56-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Salim ibn Abdillah haber verdi ki, o, babası Abdullah ibn Umer'den şöyle tahdîs ederken işitmiştir: Kızkardeşim Hafsa bintu Umer, kocası Huneys ibn Huzâ-fe es-Sehmî'den -ki Rasûlullah'ın sahâbîlerinden idi ve Medine'de vefat etmişti- dul kaldığı zamanki vaziyetini, babam Umer ibnu'l-Hattâb şöyle bildirmişti: Hafsa dul kalınca ben Usnıân ibn Affân'a gidip Haf-sa'yı almasını teklif ettim. Usmân:

— Bu işim hakkında bir düşüneyim! dedi. Birkaç geceler bekledim. Sonra bana kavuştu da:

— Düşündüm, bu günümde evlenmemek ciheti bana hayırlı göründü! dedi.

Umer dedi ki: Ben sonra Ebû Bekr es-Sıddîk'a kavuştum. Ona da:

— İstersen seni Hafsa bintu Umer ile evlendireyim! dedim.

Ebû Bekr sükût etti, bana olumlu veya olumsuz bir cevâb vermedi. Ben Ebû Bekr'e bu sükûtundan dolayı Usmân'dan daha çok gücendim. (Usmân bari menfî olsun bir cevâb vermişti.) Birkaç geceler daha bekledikten sonra RasûluIIah Hafsa ile evlenmeye tâlib oldu. Ben de kızımı Rasûlullah'a nikâh ettim. Bunun üzerine Ebû Bekr bir gün bana kavuştuğunda:

— Sanıyorum ki, sen Hafsa'yı bana teklîf ettiğin zaman, benim sana bir cevâb vermediğimden dolayı bana darılmışsındır! dedi.

Umer dedi ki: Ben de:

— Evet, doğrudur, dedim. Ebû Bekr şöyle dedi:

— O teklifin sırasında sana cevâb vermeme hiçbir mâni' yoktu. Şu kadar ki, Hafsa'yı Rasûlullah'ın zikretmiş olduğunu (yânî onu alacağını) biliyordum. Ben de Rasûlullah'ın sırrım açıklayacak değildim. RasûluIIah Hafsa'yı terkedip almayacak olsaydı, ben teklîfini kabul edip onu alırdım [76].

57-.......Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb şöyle haber vermiştir: Ümmü Habîbe (Ramle bintu Ebî Sufyân), Rasûlullah'a hitaben:

— Bizler aramızda Sen'in Ümmü Seleme'nin kızı Durre'yi nikâh edip alacağını konuşup duruyoruz, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Ben onu Ümmü Seleme'nin üzerine mi alacakmtşım? Ben Ümmü Seleme'yi nikâh etmemiş olsaydım bile Ebû Seleme'nin kızı bana halâl olmazdı. Çünkü onun babası benim süt kardeşimdir" buyurdu [77].

35- Azız Ve Celîl Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Kadınları nikâhla isteyeceğinizi çıtlatmanızda yâhud böyle bir arzuyu gönüllerinizde saklamanızda üzerinize bir vebal yoktur, Allah bilmiştir ki, siz onları mutlakaa hatırlayacaksınız* Ancak kendileriyle gizlice va'dleşmeyin. (Çıtlatma suretinde) meşru' bir söz söylemeniz ise başka. (Farz olan iddet) sonunu buluncaya kadar da nikâh bağını bağlamaya azmetmeyin ve bilin ki, Allah kalblerinizde olanı muhakkak biliyor. Artık O'ndan sakının ve yine bilin ki, şübhesiz Allah çok mağfiret edicidir, çok halimdir*9 (el-Bakara: 235).

"Eknentum fîenfusikum", "Nefislerinizde gizlediğiniz" demektir. Koruduğun ve gizlediğin her bir şey, gizlenmiş birşeydir. (Buhârî dedi ki:) Bana Talha îbnu Gannâm şöyle dedi: Bize Zaide ibnu Ku-dâme, Mansûr ibnu'1-Mu'temir'den; o da Mucâhid ibn Cebr'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs "FÎmâ arradtum bihi min

hıtbetVn-nisâ" kavlin-deki ta'rîzin tefsiri hakkında şöyle demiştir: Erkek "Ben evlenmek istiyorum, bana sâliha bir kadının müyesser olmasını çok arzu ettim" der. el-Kaasım ibn Muhammed de ta'rîzi şöyle tefsir etmiştir: Erkek, kadına: "Şübhesiz sen bana karşı bir kerîmesin (yânı çok ikrâmlı bir kadınsın) ve ben sana çok rağbet etmekteyim" der. Erkeğin "Şübhesiz Allah sana bir hayır sevkedecektir" ve bunun benzeri sözleri de ta'rîz nev'indendir.

Atâ ibn Ebî Rebâh şöyle demiştir: Erkek ta'rîz eder, açıkça söylemez. "Benim bir hacetim var, müjdelen, Allah'a hamdle sen nâfı-ka (yânı geçerli) bir kadınsın" der. Kadın da (ta'rîz olarak sâdece): "Senin söylemekte olduğun sözü işittim" der de ona herhangi birşey va'eletmez.

Kadının velîsi de kadının bilgisi olmaksızın bir va'dde bulunmaz. Eğer kadın iddeti içindeyken bir erkeğe va'dde bulunsa da sonra erkek o kadını nikâhla alsa, iddetinin bitmesi ardından artık onların arası ayrılmaz.

el-Hasan el-Basrî: "Kadınlarla gizlice va'dleşmeyin", "Zina etmeyin" ma'nâsınadır, demiştir. İbn Abbâs'tan zikrolunuyor ki "Kitâb müddetine ulaşıncaya kadar" sözü, "İddet bitinceye kadar" ma'-nâsinadır [78].

36- Evlendirmeden Önce Kadına Bakma Babı [79]

58-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bana şöyle dedi: "Ben seni uykumda gördüm. Melek senin suretini ipekten bir kumaş parçasında getirip: İşte bu (resmin sahibi) senin müstakbel zevcendir, dedi. Sonra ben senin yüzünden örtüyü açtığımda bir de baktım ki, o suret sensin. Cibril'in o sözü üzerine ben: Eğer şu ru'-yâm Allah tarafından gösterilmiş ise, Allah bunu infaz edip yerine getirir, dedim" [80].

59........Bize Ya'kûb ibn Abdirrahmân Ebû Hâzım'dan; o da Sehi ibn Sa'd(R)'dan şöyle tahdîs etti:*Bir kadın Rasûlullah'a geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Ben nefsimi Sana hibe etmek için geldim, dedi. Rasûlullah (S), kadına baktı, ona doğru bakışını yukarı kaldırıp

aşağıya indirdi. Sonra başını eğdi. Kadın, Rasûlullah'm kendisi hakkında hiçbir hüküm vermediğini görünce oturdu. Bunun üzerine sa-hâbîlerinden biri ayağa kalktı da:

— Ey Allah'ın Elçisi! Eğer Sen'in bu kadına ihtiyâcın yoksa, onu

benimle evlendir! dedi; Rasûlullah:

— "Yanında (mehr olarak) bir şeyin var mı?" diye sordu.

O da:

— Hayır vallahi yâ Resûlallah, birşeyim yoktur! dedi. Rasûlullah:

— "Kendi aile halkının yanına git de bak araştır, birşey bulabilir misin?" buyurdu.

Sahâbî gitti. Sonra dönüp geldi de:

— Hayır yâ Rasûlallah! Vallahi hiçbirşey bulamadım, dedi. Rasûlullah:

— "Bak araştjr, velev ki demirden bir yüzük olsun (bul getir)" buyurdu.

Bunun üzerine o sahâbî tekrar gitti, sonra dönüp geldi de:

— Hayır vallahi yâ Rasûlallah, demirden bir halka da bulamadım. Velâkin şu izârım var, bunun yarısı kadının olsun, dedi.

Sehl: Bu sahâbînin ridâsı yoktu, demiştir. Rasûlullah:

— "Sen izârınla ne yapabilirsin, neye yarar? Onu sen giyersen kadının üstünde ondan birşey bulunmaz, açık kalır; onu kadın giyerse senin üzerinde ondan birşey kalmaz, sen çıplak kalırsın" buyurdu.

Bunun üzerine o sahâbî bulunduğu yere oturdu. Bu oturuşu uza-ymca da sonunda (ümîdsiz bir hâlde) kalktı. Rasûlullah onun arkasına dönüp gittiğini görünce emretti de o zât geri çağırıldı. Gelince de Rasûlullah ona:

— "Kur'ân'dan ezberinde ne var?" diye sordu. O sahâbî de:

— Ezberimde şu sûre var, şu sûre var, şu sûre var! diye birtakım sûreler saydı.

Rasûlullah:

— "Sen bu sûreleri ezberinden okuyabilir misin?" diye sordu. Sahâbî:

— Evet okurum, cevâbım verince, Rasûlullah:

— "Git, Kur'ân'dan ezberindeki bu sûrelere mukaabil (yânî bunları o kadına öğretmene karşılık) seni bu kadına mâlik kıldım" buyurdu [81].

37- "Velînin İzni Olmaksızın Yapılan Nikâh Mu'teber Değildir" Diyen Kimse Babı

Çünkü Yüce Allah'ın "Kadınları boşadığınızda, iddetlerini bitirdikleri zaman aralarında meşru' bir surette anlaştıkları takdirde, artık kendilerini kocalarına nikâh etmelerine engel olmayın" (ei-Bakara: 232) kavli

vardır.

(el-Buhârî dedi ki:) Bu engel olmadan nehyin içine dul da girmiştir, bakire de böyledir. Yüce Allah (erkeklere

hitâb ederek): "... Müşrik erkeklere de onlar îmân edinceye kadar mü'min kadınları nikahlamayın,.. n <ei- Bakara: 221) ve keza: "İçinizden bekârları ve kölelerinizden, cariyelerinizden sâlih olanları evlendirin.,. " <en-Nûr: 32) buyurmuştur [82].

60-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi; ona da Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Câhiliyet zamanında nikâh dört nevi' idi. Bunlardan biri, bugün insanların yapmakta oldukları nikâhtır. Şöyle ki: Erkek, diğer bir erkekten velâyetindeki kadını yâhud kızım ister, akabinde o kadının mehrini ta'ym edip mikdârını belirler. Sonra da o kadını nikâh eder. Diğer bir nikâh şekli şudur: Erkek, kendi karısı hayızından temizlendiği zaman karısına: Kendini (şeriflerden) fulân kimseye gönder de, ondan seninle cinsî münâsebet yapmasını iste! der. Ve kadının o cinsî münâsebet yapmasını istediği erkekten gebe kaldığı tebeyyün edinceye kadar kocası asla kadınına dokunmayıp, ondan ayrı durur. Kadının gebeliği belirince isterse kendi kocası o gebe kadınla cima yapar. Kocası bu başka erkekle cinsî münâsebet işini

ancak çocuğun necîb-liğine, asaletine rağbet ettiği için yapar. İşte bu nikâh, "Nikâhu'l-istibdâ'" (yânî başkasından cinsî münâsebet isteme nikâhı) olur.

Diğer bir nikâh nev'i de şudur: On kişiden az bir cemâat toplanırlar da bunların hepsi bir kadının yanına girerler ve herbiri ayrı ayrı kadınla cima yapar. Netîcede kadın bundan gebe kalıp da doğurduğu ve çocuğunu doğurmasının ardından birkaç geceler geçtiği zaman o erkeklere haber gönderir. Artık o erkeklerden hiçbiri gelmemezlik edemez. Nihayet hepsi kadının yanında toplanırlar. Kadın onlara hitaben:

— İşinizden meydana gelip de doğurmuş bulunduğum çocuğu tanıdınız. Bu çocuk, senin oğlundur yâ Fulân! der.

Ve kadın, onlardan arzu ettiği kimsenin ismini söyler. Böylece kadının çocuğu, o adamın nesebine katılır. îsmini söylediği o erkek, bu çocuktan çekinmeye, yânî onu kabul etmemeye muktedir olamaz.

Dördüncü nevi' nikâh şöyledir: Birçok insanlar toplanırlar da bir kadının yanına girerler. O kadının yanma gelen erkeklerden hiçbiri çekinemez. Bu kadınlar birtakım fahişelerdir ki, bunlar kendi kapıları üzerine bir alâmet olsun diye birer bayrak dikerlerdi. Artık kim isterse bu bayraklı kadınların yanına girer. Bunlardan biri gebe kalıp da çocuğunu doğurduğu zaman, o erkekler kadın için toplanırlar ve

kendileri için birkaç kaaif, yânî iz sürmekte maharetli kimseler çağırırlar. Sonra bu kaaifler o kadının çocuğunu, karar verdikleri kimsenin nesebine katarlar. Böylece çocuk onun soyuna katılır ve o şahsın oğlu diye çağırılır. O zât bundan çekinemez.

Nihayet Muhammed (S) hakk ile peygamber gönderilince insanların bugünkü nikâhı müstesna olmak üzere, bu câhiliyet nikâhlarının hepsini yıktı [83]

61-.......Bize Vekî\ Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti. "Senden kadınlar hakkında fetva isterler. De ki: Onlara dâir fetvayı size Allah veriyor. Kendileri için yazılmış olanı (farz edilmiş olan mîrâsı). onlara vermediğiniz ve nikâhlarını da beğenip istemediğiniz yetim kızlar ve küçük çocuklar hakkında, bir de yetimlere karşı adaleti ayakta tutmanız hususunda işte Kitâb'da okunup duran âyetler... "(en-Nisâ: 127) âyetinin

tefsirinde, Âişe şöyle demiştir:

— Bu o yetîm kız hakkındadır ki, bir adamın yanında bulunur. Hattâ o kız, erkeğin malında onun bir ortağı da olabilir. İşte o erkek bu kıza daha lâyık olduğu hâlde, onu kendisi nikâhla almak istemez ve kızın malında başka bir erkeğin kendisine ortak olmasını çirkin gördüğü için, o kızı başka bir erkeğe de nikahlamaz, malından dolayı o kızı başkasıyle evlenmesinden men' eder durur [84].

62-.......Bize ez-Zuhrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Salim haber verdi. Ona da babası Abdullah ibn Umer şöyle haber vermiştir: Kızkardeşîm Hafsa bintu Umer, kocası Huneys ibn Huzâfe es-Sehmfden -ki Peygamber'in sahâbîlerinden ve Bedir ehlinden olup Medine'de vefat etmişti- dul kaldığı zamanki vaziyetini babam Umer şöyle bildirmişti: Hafsa dul kalınca, Usmân ibn Affân'a kavuştum da Hafsa'yı alması için ona teklif ettim.

— Eğer istersen Hafsa'yı sana nikâh edeyim, dedim. Usmân:

— Bu işimde bir düşüneceğim, dedi.

Birkaç geceler bekledim. Sonra bana kavuştuğunda:

— Bu günümde evlenmemem ciheti bana daha hayırlı göründü, dedi.

Umer dedi ki: Müteakiben Ebû Bekr'e kavuştum ve ona da:

— İstersen Hafsa'yı sana nikâh edeyim, dedim...[85]

63-.......el-Hasen el-Basrî "Z-â ta'dulûhunne" âyetinin tefsîri hakkında şöyle demiştir: Bana Ma'kıl ibn Yesâr (R) tahdîs edip şöyle dedi: -Bu âyet zâten onun hakkında inmişti- Ben (ismi Cumeyl bintu Yesâr olan) bir kızkardeşimi bir adamla evlendirdim. Bu adam kız-kardeşimi boşadı. İddeti tamam olunca da gelip beni istiyordu. Ben de ona:

— Seni vaktiyle kizkardeşimle evlendirmiş, onu sana bir aile döşeği yapmış ve sana her veçhile ikram etmiştim. Fakat sen bunlara karşı kardeşimi boşadın. Sonra da gelip onu tekrar istiyorsun. Hayır vallahi, kardeşim sana ebediyyen

dönüp varmaz! dedim.

Fakat bu adam kusursuz (iyi) bir kimse idi. (Kızkardeşim olan) kadın da ona dönmek istiyordu. İşte bunun üzerine Allah şu "Kadınları boşadınız da iddetlerini bitirdiler mi, aralarında meşru' bir surette anlaştıkları takdirde, artık kadınların kendilerini kocalarına nikâh etmelerine engel olmayın... "(ei-Bakara: 232) âyetini indirdi. Bunun üzerine ben:

— Yâ Rasûlallah! Şimdi ne yapayım? dedim.

Râvî: (Rasûlullah'ın emri üzerine) kızkardeşini yeni bir akd ile eski kocasıyle evlendirdi, dedi [86].

38- Bâb: Velî Bizzat Kendisi Kadını İsteyen Olduğu Zaman (Caiz Olur Mu, Olmaz Mı?) [87]

Mugîre ibn Şu'be (amcasının kızı olan) bir kadını istedi. Mugîre o kadına (nikâh velayetinde) insanların en yakını bulunduğu hâlde, o kadının veliliğini başka bir adama emr ve tahsîs etti de, o adam Mugîre'yi o kadınla evlendirdi.

Abdurrahmân ibn Avf da Kaarız kızı Ümmü Hakîm'e: — Sen evlendirme işini bana verir misin? dedi.

Kadın da:

— Evet veririm, deyince, Abdurrahmân: —Ben seni (talihlerin arasından fulânla) evlendirdim, dedi.

İbn Cureyc şöyle ded: Ben, Atâ ibn Ebî Rebâh'a: — Bir kadın var, onun bir amca oğlu kendisini istedi,

dedim. Atâ bana:

— Ben seni nikâh ettim sözüne şâhid tutsun yâhud kadının aşiretinden bîr adama, kadını onunla evlendirmesini emretsin! Dedi [88]. Sehl ibn Sa'd (R) şöyle dedi: Bir kadın,

Peygamber(S)*e:

— Ben nefsimi Sana hibe ediyorum! dedi. Bunun üzerine başka bir adam:

— Yâ Rasûlallah! Şayet Sen'in bu kadına ihtiyâcın yoksa, onu benimle evlendir, dedi [89].

64-.......Bize Hişâm, babası Urve'den; o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe: "Senden kadınlar hakkında fetva isterler. De ki: Onlara dâir fetvayı size Allah veriyor: Kendileri için yazılmış olanı (farz edilmiş olan mîrâsı) onlara vermediğiniz ve nikâhlarım da beğenip istemediğiniz yetim kızlar ve küçük çocuklar hakkında, bir de yetimlere karşı adaleti ayakta tutmanız hususunda işte Kitâb 'da okunup duran âyet* /er..."(en-Nisâ: 127) kavlinin tefsîri yolunda şöyle demiştir:

— Bu o yetime kızdır ki, erkeğin malında erkeğe ortak olduğu hâlde, erkeğin himayesinde bulunur, erkek onunla evlenmeyi istemez, malında kendisi üzerine gireceği için o kızcağızı başka bir adamla evlendirmez ve kızı evlenmekten habseder durur. İşte Allah o velîlerin, böyle kadınları evlenmelerinden men' etmelerini nehyetti [90].

65-.......Bize Sehl ibn Sa'd tahdîs edip şöyle dedi: Bizler Peygamber'in yanında oturuyorduk. Derken bir kadın geldi de kendi nefsini Peygamber'e arzediyordu. Peygamber kadına doğru bakışını alçaltıp yükseltti, fakat kadına bir cevâb vermedi. Bunun üzerine sa-hâbîlerinden bir adam:

— Yâ Rasûlallah! Bu kadını benimle evlendir! dedi.

Rasûlullah (S):

— "Yanında mehr olacak herhangi birşey var mı?" dedi. Sahâbî:

— Yanımda hiçbirşeyim yoktur, dedi. Rasûlullah:

— "Demirden bir yüzük de mi yok?" dedi. Sahâbî:

— Demirden bir yüzük de yoktur, lâkin ben şu üstümdeki bur-demi ikiye bölerim de yarısını kadına verebilirim, diğer yarıyı da kendim alırım, dedi.

Rasûlullah:

— "Bu olmaz. Senin ezberinde Kur'ân 'dan birşey var mı?" dedi. Sahâbî:

— Evet vardır, deyince Rasûlullah ona:

— "Git, ben seni, sendeki Kur'ân mukaabilinde o kadınla evlendirdim" buyurdu [91].

39- Yüce Allah'ın: 'Kadınlarınız içinden artık âdetten kesilmiş olanlarla henüz âdetini görmemiş bulunanlarda eğer şübhe ederseniz, onların iddeti üç aydır..." (et-Talâk: 4) Kavlinden Dolayı İnsanın Kendi Küçük Çocuklarını Nikâh Etmesi(Nin Cevazı) Babı

Çünkü Allah bu âyette, bulûğdan evvelkilerin iddetlerini de üç ay yapmıştır [92].

66-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) Âişe ile Âişe altı yaşında iken evlenmiş, Âişe dokuz yaşında iken de zifafa girdirilmiş, Peygamber'in yanında da dokuz sene kalmıştır [93].

40- Babanın Kendi Kızını, En Büyük İmâmla Evlendirmesi Babı

Umer (R): Peygamber (S) benden kızım Hafsa'yı istedi, ben de Hafsa'yı O'nunla evlendirdim, demiştir [94]

67-.......Bize Vuheyb, HişâmibnUrve'den; o dababası Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) Âişe ile, Âişe altı yaşında iken evlenmiş, dokuz yaşında iken de zifafa girmiştir.

Hişâm: Âişe'nin, Peygamber'in yanında dokuz sene kaldığı bana haber verildi, demiştir [95].

41- Bâb: Sultân Bir Velîdir

Çünkü Peygamber (S): "Biz seni ezberindeki Kur'ân mukaabilinde o kadınla evlendirdik" buyurmuştur [96].

68-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'a bir kadın geldi de:

— Ben nefsimi Sana hibe ettim, dedi ve uzun müddet ayakta dikildi.

Bunun üzerine bir adam:

— Eğer o kadına Sen'in bir ihtiyâcın yoksa, beni onunla evlendir, dedi.

Rasûlullah (S):

— "Yanında kadına mehr vereceğin birşey var mı?" diye sordu. O zât:

— Yanımda şu izârımdan başka birşeyim yoktur, dedi. Rasûlullah:

— "Eğersen izârını o kadına verirsen, sen izârsız olarak oturur kalırsın; onun için sen başka birşey araştır" buyurdu.

O zât:

— Ben hiçbirşey bulamıyorum, dedi. Rasûlullah:

— "Araştır, velev demirden bir yüzük olsun (bul getir)" dedi. Fakat o zât bunu da bulamadı. Bunun üzerine Rasûlullah ona:

— "Ezberinde Kur'ân'dan birşey var mı?" diye sordu. O zât, isimlerini söylediği birkaç sûre için:

— Evet şu sûre, şu sûre vardır, dedi. Rasûlullah:

— "Kur'ân'dan ezberinde bulunan sûrelere mukaabüseni o kadınla evlendirdik" buyurdu.

42- Bâb: Baba Ve Ondan Başka Olan Velî, Bakire Olsun, Dul Olsun; Kadının Rızâsı Olmadıkça Nikâh Yapamaz

69-.......Ebû Hureyre (R) şöyle tahdîs etmiştir: Peygamber (S):

— "Dul kadın kendisinin açıkça emri alınmadıkça nikâh olunmaz. Er görmedik kız da kendisinden izin alınmadıkça nikâh olunmaz" buyurdu.

Mecliste hazır bulunanlar:

— Yâ Rasûlallah! Bakire bir kızın izni nasıl olur? diye sordular. Rasûlullah:

— "Onun izni sükût etmesidir" buyurdu.

70-.......Bize el-Leys, Abdullah ibnu Ebî Muleyke'den; o da Âişe'nin âzâdlısı olan Ebû Amr Zekvân'dan olmak üzere tahdîs etti ki, Âişe (R):

— Yâ Rasûlallah! Er görmedik kız utanır (iznini bildirmez), demiştir de, Rasûlullah (S):

— "Onun rızâsı, susmasıdır" buyurmuştur [97].

43- Bâb: Adam Kızını, Kız İstemediği Hâlde Evlendirdiği Zaman, Bu Adamın Nikâhı Reddedilir

71- Bize İsmâîl ibn Ebî Uveys tahdîs edip şöyle dedi: Bana (büyük İmâm) Mâlik ibn Enes, Abdurrahmân ibnu'l-Kaasım'dan; o da babası el-Kaasım'dan; o da Yezîd ibnu Câriye'rün iki oğlu Abdurrahmân ile Mucemmi'den; onlar da Hansa bintu Hizam el-Ensâriyye'-den şöyle tahdîs etti: Hansâ'yı babası, iznini almadan evlendirmişti. Hâlbuki Hansa dul idi ve bu evliliği istemedi. Rasûlullah'a gidip şikâyet etti. Rasûlullah (S) da onun nikâhını redd ve ibtâl

eyledi.

72- Bize İshâk ibn Râhûye tahdîs etti. Bize Yezîd ibn Hârûn haber verdi. Bize Yahya ibn Saîd haber verdi ki, ona da el-Kaasim ibn Muhammed (ibn Ebî Bekr es-Sıddîk) tahdîs etmiş; ona da Abdurrahmân ibn Yezîd ile kardeşi Mucemmi' ibn Yezîd ikisi de şöyle tahdîs etmişlerdir: Hizam ismiyle çağırılan bir adam, kendi kızını nikâh etmişti... Bunun devamı da geçen hadîs tarzındadır [98].

44- Yetîm Kızların Evlendirilmeleri Babı

Çünkü Yüce Allah'ın şu kavli vardır:

"Eğer yetim kızlar hakkında adaleti yerine getiremiyeceğinizden korkardanız, sizin için halâi olan diğer kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin..." (en-Nisâ: 3).

Kadın isteyen kimse velîye: Beni Fulâne kadınla evlendir, dediği; velî de bir müddet eğlendikten sonra evlendirir yâhud velî, kadın isteyene: Mehr verecek bir şeyin var mı? dediği; onun da: Yanımda şu ve şu var, dediği; yâhud ikisi de bir süre bekledikten sonra velî: Ben seni o kadınla evlendirdim, dediği zaman; bu üç suretteki evlendirme caizdir.

Bu konuda Sehl ibn Sa'd'ın Peygamberden rivayet ettiği çok geçen hadîsi vardır.

73-.......Bize Şuayb ibn Ebî Hamza, ez-Zuhrî'den haber verdi.

Ve el-Leys şöyle dedi: Bana Ukayl, tbn Şihâb'dan haber tahdîs etti. Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, o Âişe'ye şu âyetin tefsirini sorup şöyle demiştir:

— Ey anacığım! "Eğer yetim kızlar hakkında adaleti yerine getiremiyeceğinizden korkarsanız... yâhud mâlik olduğunuz câriye (ile yetinin)..." (en-Nisâ: 3).

Âişe şöyle demiştir:

— Ey kızkardeşimin oğlu! Bu yetîme kız, velîsinin himaye ve terbiyesi altında bulunur, derken o velî, yetîm kızın güzelliğine ve malına rağbet eder, fakat kıza vereceği mehrden eksiltme yapmak ister. İşte bu âyette o çeşit velîler, velayetleri altındaki yetîm kızları -mehirlerini kemâle ulaştırmakta adalet yapmadıkça- nikâh etmekten nehyohmdular ve bunlardan başka kendilerine halâl olan kadınlardan nikâh etmeleri ile emrohmdular.

Âişe (rivayetine devamla) dedi ki:

— Bu âyet indikten sonra insanlar Rasûlullah(S)'tan fetva istediler. Bunun üzerine Allah şu âyeti indirdi: "Senden kadınlar hakkında fetva isterler. De ki: Onlara dâir fetvayı size Allah veriyor: Kendileri için yazılmış olanı (mîrâsı) onlara vermediğiniz ve nikâhlâ-larını da beğenip istemediğiniz yetîm Kızlar ve (henüz ergin olma-

yan) küçük çocuklar hakkında, bir de yetimlere karşı adaleti ayakta tutmanız hususunda işte Kitâb'da okunup duran âyetler..." (en-Nisâ: 127).

Azız ve Celîl Allah onlara bu âyette şunu indirdi ve durumlarını tesbît etti: Yetîm kız, mal sahibi ve güzellik sahibi olduğu zaman, velîler onun nikâhına, nesebine ve (emsâlininkinden az olan) mehrine rağbet ederler. Kız, mal ve güzellik azlığında bulunup da kendisi rağbet edilmemiş bir kimse olduğu zaman ise, velîler onu terkedip başka kadınları almaktadırlar.

Âişe dedi ki:

— O yetîm kızlara rağbet etmez oldukları zaman, onları terkedip de almadıkları gibi, yetîm kızlara rağbet ettikleri zaman onları nikâh etme haklan yoktur. Ancak bu kızlara adalet etmeleri ve onlara hakları olan en yüksek mehri vermeleri hâlinde nikâh edebilirler [99].

45- Bâb: Kadını İsteyen Kişi Velîye Hitaben "Beni Fulâne Kadınla Evlendir" Dediği, Velînin De "Ben Seni Şuna Ve Şuna Mukaabil O Kadınla Evlendirdim'1 Dediğinde; Velî, Kocaya: "Razı Oldun Mu?" Yâhud "Kabul Ettin Mi?" Diye Sormasa Da Bu Nikâh Caiz Olmuştur

74-......Bize Hammâd ibn Zeyd, Ebû Hâzım'dan; o da Sehlibn Sa'd(R)'dan

olmak üzere şöyle tahdîs etti: Bir kadın Peygamber (S)'e geldi de nefsini O'na arzetti. Peygamber bu teklîf üzerine:

— "Bugün benim için kadınlara hiçbir hacet yoktur"buyurdu. Bunun üzerine bir adam:

— Yâ Rasûlallah! Beni bu kadınla evlendir! dedi. Rasûlullah ona:

— "Yanında ne var!" diye sordu. O:

— Yanımda hiçbirşey yok! dedi.

Rasûlullah:

— "Sen o kadına (mehr olarak) birşey ver, velev demirden bir

yüzük olsun" buyurdu. O sahâbî:

— Bende verecek hiçbirşey yoktur, dedi. Bu sefer Rasûlullah:

— "Yanında Kur'ân'dan ne var?" diye sordu. O zât:

— Şu ve şu (sûreler) var! dedi. Rasûlullah:

— "Senin ezberinde bulunan Kur'ân'la (yânî Kur'ân'ı kadına öğretmen mukaabilinde) ben seni o kadınla evlendirdim" buyurdu [100].

46- Bâb: Bir Erkek, Mü'min Kardeşinin Nikâh Etmek Üzere Tâlib Olduğu Kadına -0 Bundan Vazgeçmedikçe- Tâlib Olmaz

75-.......Bize îbn Cureyc tahdîs edip şöyle dedi: Ben Nâfi'den işittim, şöyle tahdîs ediyordu: İbn Umer (R) şöyle diyordu:

— Peygamber (S), sizin bâzınız bir meta' satın almak üzere iken öbür bâzısının o metâ'ı satın almaya kalkışmasını nehyetti. Ve yine bir erkek, mü'min kardeşinin nikâh etmeye tâlib olduğu bir kadını istemeye kalkmaz. Meğer ki, ikinci istemezden evvel, birinci tâlib vazgeçmiş olmalı yâhud da birinci tâlib, ikincisinin istemesine izin vermelidir.

76-.......Ebû Hureyre (R) Peygamber'den naklederek söyledi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Zanndan sakının. Çünkü zann, sözün en yalanıdır, insanların gizli ve eksik şeylerim araştırmayın, topluluğun konuşmasını işitmeye çalışmayın, birbirinizle öfke yarışına girişmeyin, birbirinizle Allah kulları kardeşler olunuz. Bir erkek, mü'min kardeşinin istemekte olduğu kadını - o mü'min istemeyi terkedinceye kadar- nikâh etmek için istemeye kalkmaz" [101].

47- Kadını İstemeyi Terketmenin Tefsiri Babı

77-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Salim ibnu Abdillah haber verdi ki, kendisi Abdullah ibn Umer(R)'den işitmiştir. O şöyle tahdîs ediyormuş: Kızkardeşim Hafsa dul kaldığı zaman, babam Umer ibnu'l-Hattâb onun durumu hakkında şöyle dedi: Ben Ebû Bekr'e kavuştum da ona:

— Eğer istersen Umer'in kızı Hafsa'yı sana nikâh ederim, dedim. Birkaç geceler bekledim. Sonra Hafsa'yı Rasûlullah (S) istedi.

Akabinde Ebû Bekr bana kavuştu da şöyle dedi:

— Muhakkak ki bana arzettiğin hususta sana cevâb vermeme mâni' olan şey, ancak Rasûlullah'ın Hafsa'yı zikretmiş olduğunu bilmiş olmamdır. Ben Rasûlullah'ın sırrını açıklayacak değildim. Şayet Rasûlullah Hafsa hakkındaki düşüncesini bırakaydı, ben elbette onu kabul ederdim.

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Yûnus ibn Yezîd, Mûsâ ibn Ukbe ve İbnu Ebî Atîk de Şuayb ibn Ebî Hamza'ya mutâbaat ettiler [102].

48- Nikâh Akdi Sırasında Hutbe(Nin Müstehâblığı) Babı

78-.......Zeyd ibn Eşlem şöyle demiştir: Ben İbnu Umer(R)'den işittim, şöyle diyordu: Medine'nin doğu tarafından iki adam geldi de birer hutbe yaptılar. Bunun üzerine Peygamber (S): "Şübhesiz beyândan bir kısmı sihrdir (yânı insanı

büyüleyicidir)" buyurdu [103].

49- Nikâhta Ve Düğün Aşında Deff Çalmak Babı

79-.... Hâlid ibn Zekvân şöyle demiştir: er-Rubeyy' bintu Mu içimizde bir Peygamber varchr ki, O, yann ne olacağm, bilir! dedi.

Bunun üzerine Peygamber, kıza. söyle!"

"Bunu bırak da evvelce söylemekte olduğun sözleri soyıe. buyurdu [104].

50- Yüce Allah'ın: "Kadınların mehirleriniyürekten isteyerek ve Allah'tan bir atıyye olarak verin...” (en-Nisâ: 4) Kavli; Mehrin Çoğu Ve Caiz Olacak En Az Mikdârı Babı

Ve yine Yüce Allah'ın: "Eğer bir zevceyi bırakıp da yerine başka bir zevce almak isterseniz, öbürüne yüklerle (mehr) vermiş olsanız bile, içinden birşey almayın,.. " (en-Nisâ: 20) kavli ve yine zikri ulu olan Allah'ın: "Kendileriyle temas etmediğiniz yâhud kendilerine bir mehr ta yyîn eylemediğiniz kadınları boşamışsanız, bunda üzerinize vebal yoktur, -onları zengin olan kudretince, darda bulunan da hâlincema *rûf bir fâide ile fâidelendiriniz. Bu, iyilik etmek şiarında bulunanların üzerine bir borçtur" (el-Bakara: 236) kavli.

Ve Sehl ibn Sa'd da: Peygamber (S): "Velev demirden bir yüzük olsun (bulup kadına ver)" buyurdu, dedi.

80-.......Bize Şu'be, Abdulazîz ibn Suheyb'den; o daEnes(R)'ten şöyle tahdîs etti: Abdurrahmân ibn Avf, bir çekirdek (yânı beş dii> hem) üzerine bir kadınla evlendi. Akabinde Peygamber (S) onda güveylik ferahı ve neş'esi gördü de, kendisine sordu. Abdurrahmân da:

— Ben bir kadınla bir çekirdek ağırlığı mehr üzerine evlendim, dedi.

Katâde'den; o da Enes'ten gelen rivayette: Abdurrahmân ibn Avf, bir çekirdek ağırlığındaki altın mehre karşılık bir kadınla evlendi, tarzındadır [105].

51- Kur'ân Öğretmeye Karşılık Ve Mehr Zikretmeksizin Evlendirme Bârı

81-........ Ben EbÛ Hâzım'dan işittim, şöyle diyordu: Ben Sehl ibn Sa'd es-Sâidî<RVden işittim, şöyle diyordu: Ben Rasulullan in yanında bir topluluk içinde idim. O sırada bir kadın geldi de:

— Yâ RasûÎallah! Bu kadın nefsini Sana hibe etmiştir, sen bu kadın hakkında re'yini ortaya koy! dedi.

Rasûlullah (S) kadına hiçbir cevâb vermedi. Sonra kadın ayağa kalktı da yine:

— Yâ Rasûlallah! Şübhesiz bu kadın kendi nefsini Sana hibe etmiştir. Şimdi Sen bu kadın hakkında re'yini bakıp bildir! dedi.

Rasûlullah ona bu sefer de bir cevâb vermedi. Sonra kadın üçüncü kerre ayağa kalktı da yine:

— Yâ Rasûlallah, şübhesiz bu kadın kendi nefsini Sana hibe etmiştir. Sen onun hakkında re'yini kullan! dedi.

Bunun üzerine bir adam ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! O kadını benimle nikâh et! dedi. Rasûlullah:

— "Yanında (mehr verecek) birşey var mı?" diye sordu. O zât:

— Hayır yok, dedi. Rasûluîlah:

— "Git de araştır, demirden bir yüzük olsun bul" buyurdu. Bunun üzerine o zât gitti, araştırdı, sonra geldi ve:

— Ben hiçbirşey bulamadım, demirden bir yüzük dahî bulamadım, dedi.

Rasûlullah:

— "Sende Kur'ân'dan birşey var mı?" diye sordu. O zât:

— Bende (yânî ezberimde) şu sûre ve şu sûre var, dedi. Rasûlullah:

— "Git, ben sendeki Kur'ân'a karşılık (yânî Kur'ân'ı kadına öğretmene karşılık) onu sana nikâh ettim" buyurdu [106].

52- Eşyalarla Ve Demirden Yüzükle Mehr Yapılması Babı

82-.......Bize Vekî', Sufyân es-Sevrî'den; odaEbûHâzım'dan; o da Sehl ibn Sa'd(R)Man tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir adama hitaben: "Velev demirden bir yüzükle olsun evlen" buyurmuştur [107],

53- Nikâhta Halâl Olan Şartlar Babı

Umer ibn Hattâb da: Hukukun durak yerleri, şartların yanındadır, demiştir. el-Misver ibn Mahrame de şöyle demiştir:

Ben, Peygamber(S)'den işittim, kendisi bir damadını zikretti de onu dâmâdhğı hususunda övdü ve övgüsünü güzel yaptı:

"O bana söz söylediğinde doğru söyledi, va'd ettiğinde bana va'dini yerine getirdi" buyurdu [108].

83-.......Bize el-Leys, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; o da Ebû'l- Hayr'dan; o da Ukbe ibn Âmir'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Yerine getirdiğiniz şartların yerine getirmeniz en haklı olanı, kendisiyle fercleri halâl kılmak istediğiniz mehr şartıdır" buyurmuştur [109].

54- Nikâh Sırasında Şart Kılınması Halâl Olmayan Şartlar Babı

Abdullah ibn Mes'ûd da: Bir kadın, kızkardeşinin talâkını kendi nikâhı için şart kılamaz, demiştir.

84- Bize Ubeydullah ibn Mûsâ.Zekeriyyâ ibn Ebî Zâide'den; o da Saîd ibn İbrahim'den; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre(R)'-den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Hiçbir kadına, kızkardeşinin çanağındaki ni'metin kendi kabına boşalması için onun talâkını istemek (ve onun yerine nikâh olmak) halâl olmaz. Kızkardeşinin talâkını isteyecek kadın iyi bilmelidir M, ezelde ona ne takdir olundu ise, kendisine âid olan ni'met ancak odur" buyurmuştur [110].

55- Evlenen Kimsenin Zağferân Boyası Sürünmesi(Nin Cevazı) Babı

Bu sarı boya hadîsim Abdurrahmân ibn Avf, Peygamber(S)'den rivayet etti.

85-.......Bize Mâlik, Humeyd et-Tavîl'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle haber verdi: Abdurrahmân ibn Avf, Rasûlullah'ı ziyarete geldi. Kendisinde (evlenenlere mahsûs olan) san boya izi vardı. Rasûlullah (S) ona sordu, o da kendisinin Ensâr'dan bir kadınla evlenmiş olduğunu haber verdi. Rasûlullah:

— "O kadına ne kadar mehr verdin?" diye sordu. Abdurrahmân:

— Altından bir çekirdek ağırlığı (yânı beş dirhem) verdim, dedi. Rasûlullah (S) ona:

— "Bir koyunla olsun düğün aşı yap" buyurdu [111].

56- Bâb:

(Bu, kendinden önceki bâbdan bir fasıl gibidir.)

86- Bize Müsedded tahdîs etti. Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân, Humeyd'den tahdîs etti ki, Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Zeyneb bintu Cahş ile evlendi de müslümânlar üzerine hayrı bol yaptı. Peygamber evlendiği zamanlarda yapmakta olduğu gibi (insanlar yemekten sonra otururlarken) dışarı çıktı, mü'minlerin annelerinin hücrelerine varıp onlara duâ ediyor, onlar da kendisine duâ ediyorlardı. Sonra hücrelerden ayrıldı ve (yemekte hazır bulunanlardan) iki kişiyi gecikmişler gördü de yine hücresinden geri döndü. (O iki kişi Peygamber'i görünce çabuk dışarı çıkıp gittiler.)

Enes: Ben o iki kişinin çıkışlarını Peygamber'e haber mi verdim yâhud kerıdisine haber mi verildi, bilmiyorum, dedi [112].

57- Bâb: Evlenen Kimseye Nasıl Duâ Edilir?

87-.......Bize Hammâd ibnu Zeyd, Sabit el-Bunânî'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S), Abdurrahmân ibn Avf in üzerinde san boya izi görünce:

— "Bu nedir?" diye sordu. O da:

— Ben altından bir çekirdek ağırlığı mehr üzerine bir kadınla evlendim, dedi.

Peygamber:

— "Bâreke'llâhu leke (= Allah sana mübarek eylesin)/ Bir koyunla da olsa düğün ziyafeti ver!" buyurmuştur [113].

58- Gelin Ve Güveye Hidâyet Edip Yol Gösteren Kadınlara Ve Gelin İle Güveye Duâ Babı

88-.......Bize Alî ibn Mushir, Hişâm'dan; o da babası Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) beni akd ve nikâh eylemişti. Annem Ümmü Rûmân beni getirdi de Peygam-ber'in evine girdirdi. Evin içinde Ensâr'dan birtakım kadınlar hazır bulunuyorlardı. Bunlar (anama, berâberindekine ve geline):

— Hayır ve bereket üzere geldiniz; hayırlı kısmet üzerine geldin! Dediler [114].

59- Gazveye Çıkmadan Önce Zifafa Girmek İsteyen Kimse Babı

89-.......Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek, Ma'mer ibn RâşicTden; o da Hemmâm'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Peygamberlerden biri gazveye gitmek istediğinde kavmine hitaben: Bir kadının nikâhına mâlik olup da henüz onunla zifaf yapmamış ve onunla zifaf yapmayı istemekte bulunan hiçbir erkek, bu seferimde beni ta'kîb etmesin! diye emir verdi" [115].

60- Dokuz Yaşında Bulunan Bir Kadınla Zifafa Giren Kimse Babı

90-.......Bize Sufyân es-Sevrî, HişâmibnUrve'den; o da babası Urve'den tahdîs etti ki, Peygamber (S)Âişe ile, Âişe altı yaşında iken akd yapmış, dokuz yaşında iken de zifaf yapmıştır. Âişe, Pey-gamber'in yanında dokuz sene kalmıştır [116].

61- Sefer Esnasında Kadınla Zifafa Girmek Babı

91-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Hayber(den dönüşte onun)la Medîne arasında üç gün ikaamet etti. Bu müddet içinde Peygamber'in Safiyye bintu Huyey ile evlenmesi vâki' oldu. Ben de müslümânlan Peygamber'in düğün aşına da'vet ettim. Bu ziyafette ekmek ve et yoktu. Peygamber yemek sofralarının yayılmasını emretti. Akabinde bunların içine de hurma, yağ ve akt denilen kuru yoğurt konulmuştu. İşte bu, Peygamber'in düğün ziyafeti olmuştu. Bu sırada müslümânlar kendi aralarında:

— Safiyye, mü'minlerin analarından birisi (hürr bir kadın) midir, yoksa Peygamber'in sağ elinin mâlik olduğu cariyelerden biri midir? dediler.

Bâzıları da:

— Eğer Peygamber, Safiyye'yi örterse o, mü'minlerin analann-dandır. Eğer örtmezse Safiyye, Peygamber'in sağ elinin mâlik olduğu bir câriyedir! dediler.

Peygamber hareket etmeye karar verince bineğinin arkasına Safiyye için bir yer hazırlattı. İnsanlarla Safiyye arasına da bir perde uzattı. (Böylece Safiyye, mü'minlerin analarından biri oldu.)[117]

62- Kişinin Gündüzleyin (İtan Veya Zînet İçin) Düğün Alayı Ve Ateş Yakma Olmaksızın Nikâhlısıyle Gerdeğe Girmesi Babı

92-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) benimle evlendi. Akabinde annem Ümmü Rûmân beni getirdi de Peygamber'in evine girdirdi. O zaman beni kuşluk vaktinde birdenbire Rasûlullah'tan (O'nu ansızın görüvermemden) başka birşey korkutup heyecanlandırmadı [118].

63- Kadınlar İçin Etrafı Saçaklı Döşek Yüzleri, Döşemeler Ve Benzeri Şeyler (Edinmenin Cevazı) Babı

93-.......Bize Muhammed ibnu'l-Munkedir tahdîs etti ki, Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: (Evlendiğim sırada) Rasûlullah (S):

— "Etrafı saçaklı döşek yüzleri, döşemeler edindiniz mi?" diye sordu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! Bizim böyle döşek yüzleri ve döşemelerimiz nereden olacak? dedim.

Rasûlullah:

— "Muhakkak ki yakında böyle döşemeler olacaktır" buyurdu [119].

64- Kadını Nikâhlı Eşine Götürüp Teslim Eden Kadınlar Babı

94-.......Bize îsrâîl ibn Yûnus, Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den tahdîs etti ki, Âişe bir kadını Ensâr'dan olan bir adamla evlendirmişti. Peygamber (S):

— "Yâ Âişe! Sizin beraberinizde deff çalan, şarkı söyleyen şarkıcılarınız yok mu? Çünkü Ensâr böyle oyun ve eğlencelerden hoşlanır" buyurdu [120].

65- Gelinle Güvey'e (Gerdek Sabahı) Hediye Verme Babı

Ve İbrahim (ibn Tahmân el-Herevî), ismi Ebû'1-Ca'd olan Ebû Usmân'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten söyledi. Ebû Usmân el-Ca'd dedi ki: Enes ibn Mâlik Basra'da Benû Rifâa Mescidi'nde bizim yanı-miza gelmişti. İşte orada ben kendisinden şöyle derken işittim: Peygamber (S) anam Ümmü Suîeym'in tarafına uğradığı zaman onun yanına girer, ona selâm verirdi.

Sonra Enes devamla şöyle dedi: Peygamber, Zeyneb bintu Cahş el-Esedîyye ile evlenip güvey oldu. Annem Ümmü Suleym bana:

— Keski Rasûlullah'a bir hediye versek! dedi. Ben de ona:

— Bunu yap! dedim.

Bunun üzerine annem hurma, yağ ve yoğurt kurusuna yöneldi de bunlardan bir taş tencere içinde hayse yemeği yaptı. Akabinde bu yemeği benimle Rasûlullah'a gönderdi. Ben bu yemeği Rasûlullah'a götürdüm. Rasûlullah bana:

— "Yemeği koy" buyurdu.

Sonra bana emredip isimlerini söylediği "Birtakım adamları bana çağır ve karşılaştığın kimseleri de bana çağır!" dedi

Ben O'nun bana emrettiği işi yaptım ve geri döndüm. Bir de gördüm ki, ev ahâlîsiyle dopdolu olmuş. Bu sırada Peygamber'i de gördüm ki, iki elini bu hayse yemeğinin üzerine koydu da orada Allah'ın söylemesini istediği kelimeleri söyledi. Bundan sonra toplanan insanlardan onar onar çağırmaya, onlar da yemekten yemeye koyuldular. Rasûlullah onlara:

— "Allah 'in ismini zikredin ve her insan kendi önünden yesin" buyuruyordu.

Enes dedi ki: Nihayet yiyenlerin hepsi yemekten dağıldılar. Onlardan dışarı çıkan çıktı da birkaç kişilik topluluk kalıp konuşmaya koyuldu.

Enes dedi ki: Ben onların çıkıp gitmemelerinden gamlanmaya başladım. Sonra Peygamber, zevcelerinin hücrelerine doğru çıktı. Ben de O'nun arkasından çıktım ve O'na:

— O oturup konuşmaya dalan adamlar gitmişlerdir, dedim. Akabinde

Peygamber eve girdi ve evin perdesini sarkıttı. Ben de

hücrenin içinde bulunuyordum ki, kendisi şu âyetleri söylüyordu: "Ey îmân edenler! Peygamberdin evlerine -yemeğe da'vet olunmaksızın, vaktine de bakmaksızın- girmeyin. Fakat da 'vet olunduğunuz zaman girin. Yemeği yiyince dağılın. Söz dinlemek veya sohbet etmek için de (izinsiz) girmeyin. Çünkü bu, Peygambere ezâ vermekte, O sizden utanmaktadır. Allah ise haktan (hakkı açıklamaktan) çekinmez... " (el-Ahzâb: 53).

Ebû Usmân: Enes, kendisinin on sene Rasûlullah'a hizmet ettiğini söyledi, demiştir [121].

66- Gelin-Güvey İçin Elbise Ve Başka Şeyleri Ariyet Olarak Almak Babı

95-.......Bize Ebû Usâme, Hişâm'dan; o da babası Urve'den;

o da Âişe(R)'den tahdîs etti. Âişe, kızkardeşi Esma'dan bir gerdanlığı emânet almış, o da kaybolmuştu. Rasûlullah sahâbîlerinden birtakım insanları onu aramaları için gönderdi. Bu arayıcılara namaz vakti yetişti de bunlar (su bulamayıp) abdestsiz olarak namaz kıldılar. Pey-gamber(S)'e geldiklerinde, su bulamayıp abdestsiz namaz kıldıklarını O'na arzettiler. Bunun üzerine Teyemmüm Âyeti (en-Nisâ: 43, ei-Mâide: 6) indi. Bunun üzerine Useyd ibnu Hudayr, Âişe'ye:

— Allah seni hayırla karşılasın! Vallahi senin başına herhangi bir meşakkatli iş geldiyse, muhakkak Allah ondan bir çıkış yolu ihsan etmiş, müslümânlara da onda bir hayır ve bereket kılınmıştır! dedi [122].

67- Erkeğin Eşine Geldiği Zaman Söyleyeceği Duâ Babı

96-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Dikkat edin! Onların herhangi biri (cinsî münâsebet için) eşine gelip yanaşırken: Bismillâhi, Allâhumme cennibnVş-şeytâne ve cennibVş-şeytâne ma razaktenâ{

= Bismillah, yâ Allah, beni şeytândan uzaklaştır, şeytânı da bize ihsan ettiğin çocuktan uzak kıl)/ derse, sonra aralarındaki bu işte bir çocuk takdir olunur yâhud hükmo-lunursa, o çocuğa hiçbir zaman şeytân zarar veremez" [123].

68- Bâb: Düğün Aşı Bir Haktır (Şerîatte. Sabittir)

Abdurrahmân ibn Avf da:

Peygamber (S) bana: "Velev ki bir koyunla olsun düğün aşı yap!" buyurdu, demiştir [124].

97-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik (R) haber verdi ki, kendisi Rasûlullah(S)'ın Medine'ye gelmesi zamanında on yaşında imiş. Dedi ki:

— İşte o zaman annelerim benim Peygamber'in hizmetine devam etmeme muvafakat ederlerdi. Ben de Peygamber'e on sene hizmet ettim. Peygamber vefat ettiği zaman ben yirmi yaşında bulunuyordum. Ben, indirildiği sırada Hicâb işini insanların en iyi bileni oldum. İndirilen hicâb emrinin ilki Rasûlullah'ın Zeyneb ibnetu Cahş'Ia evlenmesi zamanında oldu. Peygamber (S), Zeyneb'e güvey oldu. Akabinde insanları düğün aşına da'vet etti. Gelenler yemekten yediler. Sonra çıktılar. Onlardan birkaç kişi Peygamber'in yanında kaldı da kalmayı epey uzattılar. Peygamber onların çıkıp gitmeleri için dışarı çıktı, ben de O'nun beraberinde çıktım. Peygamber yürüdü, ben de yürüdüm. Nihayet Âişe'nin hücresinin eşiğine geldi. Sonra o insanların çıkıp gittiklerini zannetti de geri döndü. Ben de O'nunla beraber geri döndüm. Sonunda Zeyneb'in yanına girince bir de gördü ki, o kişiler yerlerinden kalkmayıp hâlâ oturmaktalar. Bunun üzerine Peygamber tekrar geri döndü, ben de O'nun beraberinde döndüm. Sonunda yine Âişe hücresinin eşiğine vardığında, o insanların çıkmış olduklarını düşündü. Geriye döndü, ben de beraberinde geriye döndüm. Bu sefer gördük ki, onlar çıkıp gitmişler. Peygamber benimle kendisi arasına perde çekti, hicâb emri de indirildi (ei-Ahzâb: 5.3) [125].

69- Velev Bir Koyunla Olsun Düğün Aşı Babı

98-.......Bana Humeyd tahdîs etti ki, kendisi Enes(R)'in şöyle dediğini işitmiştir: Abdurrahmân ibn Avf, Ensâr'dan bir kadınla evlenmişti, Peygamber (S) kendisine:

— "O kadına ne kadar mehr verdin?" diye sordu. Abdurrahmân:

— Altından bir çekirdek (yânî beş dirhem) verdim, dedi.

Ve yine Humeyd et-Tavîl'den: Ben Enes'in şöyle dediğini işittim: Muhacirler Medine'ye geldikleri zaman, Ensâr'a konuk oldular. Abdurrahmân ibn Avf, Sa'd ibnu'r-Rabî' üzerine konuk oldu.

Sa'd ona:

— Malımı seninle bölüşeyim, senin için iki zevcemin birinden vazgeçeyim, dedi.

Abdurrahmân ona:

— Allah sana ehlinde ve malında bereket verip mübarek eylesin! dedi. .

Akabinde çarşıya çıktı. Satın alıp satış yaptı, bir mıkdar yoğurt kurusu ve yağ elde edip kazandı. Bu sırada Ebû Haysir'in kızıyla evlendi. Peygamber ona:

— "Bir koyunla da olsun düğün aşı ziyafeti yap! buyurdu [126].

99- Bize Hammâd ibn Zeyd, Sabit el-Bunânfden tahdîs etti ki, Enes (R): Peygamber (S), Zeyneb bintu Cahş'Ia evlenmesi üzerine düğün aşı ziyafeti yaptığı gibi kadınlarının hiçbirisi üzerine duğün aşı ziyafeti vermedi. Zeyneb'le evlenmesi üzerine bir koyunla düğün ası ziyafeti verdi, demiştir.

100- Bize Müsedded, Abdulvâris'ten; o da Şuayb'dan; o da Enes(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) Safiyye bintu Huyey'e hürriyet verip onunla evlendi de, ona hürriyet vermesini onun mehri kıldı ve onunla evlenmesi üzerine hays

yemeğiyle (yânî hurma, kuru yoğurt ve yağ kanşımıyle) düğün aşı ziyafeti vermiştir.

101-.......Beyân ibn Bişr el-Ahmesî şöyle dedi: Ben Enes(R)'ten işittim: Peygamber (S) bir kadınla (Zeyneb bintu Cahş'la) evlendi de beni gönderdi, ben de insanları (o kadının düğün aşı için yapılan) yemeğe da'vet ettim, diyordu [127].

70- Kadınlarının Bâzısı Üzerine Diğerinden Daha Çok Düğün Aşı Ziyafeti Veren Kimse Babı

102-.......Sabit el-Bunânî şöyle dedi: Enes'in yanında Zeyneb ibnetu Cahş'ın evlenmesi zikrolundu da Enes: Ben, Peygamber (S)'in kadınlarından hiçbirisi üzerine, Zeyneb'îe evlenmesi üzerine yaptığı kadar düğün aşı ziyafeti verdiğini görmedim; Peygamber Zeyneb'le evlenmesi üzerine bir koyunla düğün aşı ziyafeti verdi, dedi [128].

71- Bir Koyundan Daha Azıyla Düğün Aşı Yapan Kimse Babı

103-.......Bize Sufyân, Mansür ibn Safiyye'den tahdîs etti ki, annesi Safiyye bintu Şeybe:

— Peygamber (S) kadınlarından biriyle evlenmesi üzerine iki müdd arpa unuyla düğün aşı ziyafeti verdi, demiştir [129].

72-Düğün Aşına Ve Da'vete İcabet Hakkı, Yedi Gün Ve Buna Yakın Süre Düğün Ası Ziyafeti Yapan Kimse, Peygamber<S)'İn (Düğün Aşı İçin) Bir Gün, İki Gün Diye Bir Vakit Ta'yîn Etmediği(Ni Beyân) Babı

104-.......Bize Mâlik, Nâfı'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den olmak üzere haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Sizden biriniz düğün aşına da'vet olunduğu zaman hemen ona gitsin" buyurmuştur.

105-.......Sufyân es-Sevrî şöyle demiştir: Bana Mansûr, Ebû Vâil den; o da Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Esîri çözün, düğün aşı da'vetçisine icabet edin, hastaları ziyaret edin!" buyurmuştur [130].

106-.......Bize Ebû'l-Ehvas, el-Eş'as'tan tahdîs etti. Muâviye ibnu Suveyd söyledi ki, el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bize yedi şeyi işlememizi emretti, yedi şeyden de nehyetti: Bize hasta ziyareti yapmayı, cenaze ardından gitmeyi, aksırana "Allah sana merhamet eylesin" demeyi, yemîni kabul etmeyi, zulme uğrayana yardım etmeyi, selâmı yaymayı, da'vetçiye icabet eylemeyi emretti. Bizi altın yüzüklerden, gümüş kap(kullanmak)tan, semer ve eyer üstüne konulup binicinin üzerine oturduğu ipek yüzlü minderlerden, kassiyye, istebrak ve dîbâc(adı verilen ipekli kumaşları kullanmak)dan da nehyetti.

Bu hadîsi "Selâmı yaymak" lafzıyle Eş'as ibn Ebi'ş-Şa'sâ'dan rivayet etmekte Ebû'l-Ehvas'a Ebû Avâne ile eş-Şeybânî mutâbaat etmişlerdir [131].

107-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Ebû Useyd Mâlik ibn Rabîa, Rasûlullah(S)'ı kendisinin düğün yemeğine da'vet etmişti. O gün henüz gelin olan karısı da da'vetlilere hizmet etmekte idi. Sehl:

— Gelinin o gün Rasûlullah'a ne içirdiğini bilir misiniz? Gelin geceden (bir kap içine) Rasûlullah için biraz hurma ıslatmıştı, Rasûlullah düğün aşını yiyince onun şırasını Rasûlullah'a içirdi, demiştir [132].

73- Da'vete İcabet Etmeyi Terkeden Allah'a Ve Rasûlü'ne Âsî Olmuştur Babı

108-.......Bize İmâm Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da el-A'rec'den haber verdi ki, Ebû Hureyre (R): Yemeğin şerrlisi, zenginlerin da'vet edilip de fakirlerin terkedildiği düğün yemeğidir. Her kim da'vete icabet etmeyi terkederse, muhakkak Allah'a ve RasûhVne isyan etmiştir, der idi.

74- Sığır Ve Davar Ayağı Yemeğine İcabet Eden Kimse Babı

109- Bize Abdan, Ebû Hamza'dan; o da el-A'meş'ten; o da Ebû Hâzım'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Eğer ben sığır ve davar ayağından yapılmış bir paça yemeğine bile da'vet olunsaydım, muhakkak ona icabet ederdim. Şayet bana bir davarın ön ayağı hediye edilse, ben onu elbette kabul ederim" buyurmuştur [133].

75- Düğünde Veya Başka Sebeble Yapılmış Yemeğe Da'vet Edene İcabet Etmek Babı

110-.......İbn Cureyc şöyle demiştir: Bana Mûsâ ibn Ukbe haber verdi ki, Nâfı' şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Umer(R)'den işittim, Rasûlullah (S): "(Düğün aşına) da'vet edildiğiniz zaman bu da'vete icabet ediniz" buyurdu, diyordu.

Nâfi': Abdullah ibn Umer, düğün aşı olsun yâhud başka bir da'vet olsun, oruçlu olduğu hâlde (bile) yapılan da'vete gelirdi, demiştir [134]

76- Kadınların Ve Çocukların Düğün Aşına Gitmeleri Babı

111-.......Bize Abdulazîz ibnu Suheyb tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -Ensâr'dan- birtakım kadınları ve çocukları bir düğün aşından dönüp gelirlerken gördü de çabucak kuvvetle ayağa kalktı ve: "Allah şâhid olsun ki, sizler bana insanların en sevimlilerindensiniz" buyurdu [135].

77- Bâb: Da'vetli, Da/Vet Meclisinde Sevilmez Birşey Gördüğünde Geri Döner Mi?

İbn Mes'ûd da'vete gittiği evde bîr suret gördü de hemen geri döndü.

İbn Umer, Ebû Eyyûb'u da'vet etmişti. Ebû Eyyûb evde, duvar üzerinde bir örtü gördü de İbn Umer'e karşı bunu reddetti.

İbn Umer: Duvara perde koymak üzerinde kadınlar bize gâlib geldiler, dedi. Ebû Eyyûb da: Eğer ben evinde bu sevilmez işin benzerini yapmakta olan herhangi bir kimseye karşı korkuyor idiysem de bu işten dolayı sana karşı korkacak değilim. Vallahi sizin yemeğinizi yemem! dedi ve geriye döndü [136].

112-.......Peygamber'in zevcesi Âişe (R) haber vermiştir. Âişe, kendisinde birtakım resimler bulunan bir şilte satın almıştı. Rasûlul-lah (S) bunu görünce kapının önünde dikildi de içeri girmedi.

(Âişe dedi ki:) Ben bu sırada Rasûlullah'ın yüzünde hoşlanma-mazlık izini tanıdım ve:

— Yâ Rasûlallah! Allah'a ve Rasûlü'ne tevbe ederim, ne günâh işledim? dedim.

Rasûlullah:

— "Bu şiltenin burada işi nedir?" buyurdu, Âişe dedi ki: Ben:

— (Yâ Rasûlallah!) Ben bunu üzerine oturasın ve yaslanasın diye Sen'in için satın aldım, dedim.

Rasûlullah:

— "Bu suretlerin sahihleri kıyamet gününde muhakkak azâb olunurlar. Ve bu kimselere: Sûretlendirdiğiniz bu hayvanları diriltiniz! denilir" buyurdu.

Ve yine Rasûlullah:

— "İçinde suret bulunan eve melekler girmez" buyurdu [137].

78- Kadının Düğün Yemeğinde Erkeklerin İşlerini Yapması Ve Bizzat Hizmetlerinde Bulunması Babı

113-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Ebû Useyd es-Sâidî arûs (yânî gelin) aldığı zaman, Peygamber'i ve sahâbîlerini da'vet etti. Onlar için yemeği yapan da, önlerine süren de Useyd'in henüz evlendiği karısı Ümmü Useyd'den başkası değildi. O, geceden taş bir tencere içinde hurmalar ıslatmış, Peygamber yemeğinden ayrılınca kadın kendi eliyle o şırayı Peygamber'e sundu da O'na böylece ikram ederek içirdi.

79- Düğün Yemeğinde Sarhoş Etmeyen İçki Ve Hurma Şırası (Edinmenin Cevazı) Babı

114-.......Ebû Hazım şöyle demiştir: Ben Sehl ibn Sa'd'dan işittim: Ebû Useyd es-Sâidî, Peygamber(S)'i kendisinin düğün aşına da'vet etti. O gün henüz gelin bulunduğu hâlde, kansı onlara hizmet etmekte idi. Gelin yâhud Sehl: Rasûlullah için ne şırası yaptı bilir misiniz? Rasûlullah için geceden taştan bir kabın içinde bir mikdâr hurma ıslattı, demiştir [138].

80- Kadınlara Yumuşak Ve Güzel Muamele Etmek Ve Peygamber(S)'İn "Kadın Ancak Kaburga Kemiği Gibidir" Sözü Babı

115-.......Bana İmâm Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; odael-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Kadın, kaburga kemiği gibidir. Eğer sen onu doğrultup düzeltmeye kalkarsan kırarsın. Eğer ondaki eğrilikle beraber ondan faydalanmak istersen, ondan faydalanabilirsin" buyurmuştur.

81- Adınlarla İlgili Siyet Babı

116-.......Bize Hüseyin el-Cu'fî, Zâide'den; odaMeysere'den; o da Ebû Hâzım'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim Allah'a ve son güne îmân ediyorsa, o mü 'min kişi komşusuna ezâ etmesin. Bir de kadınlar hakkında birbirinize hayır tavsiye ediniz! Çünkü onlar kaburga kemiğinden yaratılmışlardır. Bu kemiğin en eğri kısmı en üst tarafıdır. Eğer sen eğri kemiği doğrultmaya gidersen, onu kırarsın. Onu kendi hâline bırakırsan, dâima eğri kalır. Onun için sizler birbirinize kadınlar hakkında dâima hayır tavsiye ediniz" [139]

117-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber zamanında hakkımızda birşey, bir vahy inmesinden korktuğumuz için kadınlarla kelâm etmekten ve onlara (haklarında eksiklik yapmak ve onlara yumuşak davranmayı terketmekte) açılıp yayılmaktan çekinir idik. Peygamber (S) vefat edince biz de kadınlar gibi çok söz eder olduk ve onlara karşı kusurda açılıp yayıldık .

82- Bâb:

'Ey îmân edenler, gerek kendilerinizi, gerek aile ferdlerinizi öyle bir ateşten koruyun ki..." (et-Tahrîm: 6) .

118-.......Abdullah ibn Umer (S) şöyle buyurdu: "Herbirerleriniz çoban ve herbirerleriniz sorumludur. İmâm (yânî devlet başkanı) bir çobandır ve o da sorumludur. Erkek, kendi aileferdleri üzerinde bir çobandır, o da bunlardan sorumludur. Kadın da kocasının evi üzerinde bir çobandır, o da eli al-tındakilerden sorumludur. Köle de efendisinin malı üzerinde bir çobandır, o da sorumludur. Dikkat edin! Herbirerleriniz çoban ve herbirerleriniz sorumlusunuz' [140]

83- Aile İle Güzel Geçinmek Babı

119- Bize Süleyman ibnu Abdirrahmân ile Alîibnu Hucr tahdîs edip şöyle dediler: Bize îsâ ibnu Yûnus haber verdi. Bize Hişâm ibnu Urve (kardeşi) Abdullah ibnu Urve'den; o da babası Urve ibn Zubeyr'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir:

Bir zaman onbir kadın bir yerde oturmuşlar ve kocalarının ha-

berlerinden birşey saklamayıp birbirlerine bildireceklerine dâir aralarında taahhüd edip bağlanmışlardı. Bunlardan Birinci Kadın:

— Benim kocam taşlık bir dağ başındaki arık bir devenin etidir. Kolay değil ki yanına çıkılsın, semiz değil ki insanlar tarafından (evlerine) naklolunsun! demiştir [141].

İkinci Kadın da:

— Kocamın hâlini meydana koyup yayamam. Zîrâ ben onları birşey bırakmadan sayamayacağımdan korkarım. Çünkü onun fenalıklarım sayacak olursam, gizli açık her hâlini sayıp dökmek zorunda kalacağım. Bu ise imkânsızdır, demiştir.

Üçüncü Kadın da:

— Benim zevcim upuzun bir beyinsizdir. Ayıplarını söylersem beni boşar; susarsam (aklı başında bir kimse olmadığından sebebsiz) beni kendisinden uzak bırakır, demiştir.

Dördüncü Kadın ise:

— (Kocasını medhederek:) Kocam Tıhâme sahasının gece hayâtı gibidir. Ne sıcaktır, ne soğuk (Orta seciyyetie halûk bir kimsedir). Evimizde ne korku vardır, ne kırgınlık! demiştir.

Beşinci Kadın da şöyle medhetmiştir:

— Benim kocam da evine geldiğinde sanki (avdan gelen) bir parstır. (Avını bana getirir, koynumda mışıl mışıl uyur.) Evden çıkınca dışarıda o bir arslandır.

Evdeki masrafımı hiç sormaz [142].

Altıncı Kadın da şöyle kötüler:

— Kocam oburdur. Yemek yerken siler süpürür, içerken de su kabını kurutur. Yatarken de yorganına bürünür, (evin bir köşesinde tek başına) uyur. Ve benim hüznümü anlamak ve gidermek için elbiseme elini sokmaz!

Yedinci Kadın da:

— Kocam erlik vazifesini yapmaktan âciz ve işini bilmez, ahmak bir kişidir. Her derd onun derdidir. (Vücûdu hastalık karargâhıdır ve huysuzdur), başımı yarar, vücûdumu yaralar. Herşey onun vurmak ve yarmak âletidir, demiştir.

Sekizinci Kadın da kocasını şöyle över:

— Onun vücûduna dokunurken tavşana dokunur gibi yumuşaktır. O güzel kokulu bir bitki gibi hoş kokar.

Dokuzuncu Kadın da şöyle över:

— Kocamın evi yüksek direklidir. Kılıcının hamaili uzundur. Ocağının külü çoktur. Evi de insanların toplantı yerine yakındır (yânı evi şahanedir, kendisi uzun boyludur, evi de konuk kabul edecek yerdedir).

Onuncu Kadın da kocasını şöyle övmüştür:

— Zevcim mâliktir; hem ne kadar mâlik ve sâhibdir? Artık hatır ve hayâlimizden geçen her hayra mâlik ve sâhibdir! Zevcimin bir sürü develeri vardır ki, onların çökecek geniş eylek yerleri vardır. Fakat yaylım yerleri azdır. (Bununla: Develer yayılmaya gönderilmeyip misafire kesilmek için evin yanında eylek yerinde bulundurulur, demek istiyor.) Develer ud sesi duyunca -ki misafiri eğlendirmek üzere saz ve ahenk âletlerinin çalmmasıdır- o zaman develer boğazlanacaklarını anlarlar.

Onbirinci Kadın (ki Ümmü Zer'dir ve kocasının güzel muaşereti cihetinden en bahtiyar olanıdır) aile hayâtını şöyle anlatmıştır [143]:

— Kocam Ebû Zer'dir. Bilesiniz Ebû Zer' ne semâhatli ve ne ahlâklı bir kişidir! O, iki kulağımı mücevherlerle hareket ettirir. Pazu-larım yağdan dolup tombullaştı (vücûdum semirdi) ve beni ferîh, fahur kıldı ve yüceltti. Ben de

hemen yüceldimve ferîh-fahûr oldum. O beni, Şıkk denilen bir dağ kenarında küçük koyun sürücüğü olan bir kabîle içinde buldu. Sonra beni atları kişner, develeri böğürür, ekinleri sürülüp dâneleri samanından ayrılıp müreffeh ve mes'ûd bir cemiyet içine getirdi. Şimdi ben onun yanında ne söylersem reddolunmam, sabaha kadar uyurum, beni kimse uyandırmaz). Bol süt içerim, artık içecek hâlim kalmaz.

— Bundan sonra Âişe, Ebû Zer' ailesinin ferdlerini birer birer Ümmü Zer'e şöyle anlattırıp rivayet ediyor:- Ümmü Zer' der ki:

— Ebû Zer'in anası var. Âh bilesiniz, Ümmü Ebî Zer' ne kadındır! Onun zahîre anbarları, eşyasını koyduğu hararları gayet büyüktür. Evi de geniştir.

Ebû Zer'in oğlu, bilesiniz o ne zarâfetli gençtir! Onun yattığı yer kılına çekilmiş kın gibidir, düzgün, boylu poslu olup karnı çıkık değildir. O dört aylık bir kuzunun kol tarafıyle doyar (çok yemez).

Ebû Zer'in kızı! O ne terbiyeli kızdır! Babasına itaatlidir, anasına da itaatlidir. O dilber kızın vücûdu elbisesini doldurur, güzelliği, edeb ve iffeti ortağının veya akran ve emsalinin kıskançlığını ve hayretini çeker.

Ebû Zer'in cariyesi! Bilseniz o ne sadakatli câriyedir! Aile sırlarımızı kimseye söylemez. Evimizin azığını asla bozmaz ve israf etmez.

Evimizde çer-çöp bırakmaz, temiz tutar. Namusludur, evimize kir getirmez.

Ümmü Zer' anlatmaya devam edip der ki:

— Bir gün Ebû Zer' evden çıktı. Her tarafta süt tulumları yağ çıkarılmak için çalkanmakta idi (Bolluk bir bahar mevsimi idi). Yolda bir kadına rastgeldi. Kadının yanında pars gibi çevik iki çocuğu vardı. Koltuğunun altından kadının iki nâra benzeyen memeleriyle oynuyorlardı. (Kocam bu kadım sevmiş), beni bıraktı, onu nikâh edip aldı. Ondan sonra ben şeref sahibi bir adamla evlendim. O da fütursuz yürür ve en güze1, ata binerdi. Hatt beldesi (Bahreyn eyâleti sahil kısmı) ma'mûllermden olan mızrağını alır, akşam üzeri deve ve sığır nev'inden birçok hayvan sürüp bana gelirdi. Getirdiği her çeşit hayvanlardan, kölelerden, cariyelerden bana birer çift verirdi. Bu kocam

da bana:

— Ey Ümmü Zer'! İstediğin gibi ye, iç ve akrabana da ihsan et!

derdi.

Ümmü Zer' dedi ki:

— Bunanla beraber ben bu ikinci kocamın bana verdiği şeylerin hepsini bir araya toplasam, Ebû Zer'in en küçük kabım doldurmaz.

Hadîsin râvîyesi olan Âişe dedi ki: Rasûlullah (S) -hatırımı hoş ederek-:

— "Yâ Âişe! Ben sana Ebû Zer'in Ümmü Zer'e nisbeti gibiyim... (Şu farkla ki, Ebû Zer' Ümmü Zer'i boşamıştır, fakat ben seninle beraber yaşayacağım)" buyurdu [144].

Ebü Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Saîd ibnu Seleme, Hişâm'-dan yaptığı rivayetinde "Lâ tuaşşışu beytenâ ta'şîşen*' şeklinde söylemiştir.

Yine Ebû Abdillah el-Buhârî: Râvîlerin bâzıları mîm ile "Fe-etekammahu" şeklinde söylemiştir ki, bu daha sahihtir [145].

120-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Yine bir bayram günü Habeş-li siyahiler (mescidde) harbeleriyle oynuyorlardı. Rasûlullah (S) bana perde oldu da ben onların oyunlarına bakıp seyrediyordum. Böylece seyretmekte devam ettim. Nihayet bakmaktan ayrılan ben oldum. (O zaman ben henüz çocuktum.) Oyunu işiten taze bir kızın hâlini, kadrini -neler yapacağını- artık sizler kıyâs edin! [146].

84- Erkeğin Kendi Kızına Kocasının Hâli İçin Öğüt Vermesi Babı

121- Bize Ebû'l-Yemân tahdîs etti. Bize Şuayb haber verdi ki, ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Sevr'den haber verdi ki, Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Allah Ta-âlâ'nın haklarında "Eğer her ikiniz de Allah 'a tevbe ederseniz ne iyi, çünkü ikinizin de kalbleriniz eğrildi... " (et Tahrîm: 4) buyurduğu, Pey-gamber(S)'in zevcelerinden ikisinin kim olduğunu Umer ibnu'I-Hattâb'dan sormağa hırslanır dururdum. Tâ ki Umer hacc yaptı, ben de beraberinde hacc ettim. (Yolun bir yerine geldiğimizde) Umer saptı. Ben de

onunla beraber bir su kabı ile saptım. Umer halâya gitti. Sonra geldi. Ben onun ellerine o kaptan su döktüm, o da abdest aldı. Bu sırada ben ona:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Peygamber'in zevcelerinden o iki kadın kimdir ki, Yüce Allah onlara "Eğer ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz ne iyi, çünkü ikinizin de kalbleriniz eğrildi..." buyurmuştur? diye sordum.

Umer bana:

— Hayret sana ey Abbâs oğlu! Onlar Hafsa ile Âişe'dir, dedi. Sonra Umer o hadîse yönelip şöyle sevkediyordu: Dedi ki:

— Ben Ensâr'dan bir komşumla Benû Umeyye ibn Zeyd yurdu içinde otururdum. Onlar Medine'nin doğu tarafında Avâlî denilen yüksek yerlerde oturuyorlardı. Biz o komşum ile Medine'ye Peygamber'in yanına inmeyi nevbetleşe yapıyorduk. Bir gün o iniyor, bir gün de ben iniyordum. Ben indiğim zaman o günün vahy haberlerini yâ-hud diğer haberleri ona getirirdim, o indiği zaman da bunun benzerini yapardı. Biz Kureyş topluluğu kadınlara galebe ediyorduk. Ensâr üzerine geldiğimizde bir kavim bulduk ki, kadınları onlara galebe ediyor. Akabinde bizim kadınlarımız da Ensâr kadınlarının edebinden (sîretlerinden huy) almağa başladılar. Bir gün ben kanma karşı bağırdım. O da bana söz döndürüp karşılık verdi. Bana karşılık vermesini hoş görmeyip onu azarladım. Karım:

— Sana söz döndürmemi neye münâsib görmüyorsun? Vallahi Peygamber'in zevceleri bile O'na karşılık veriyorlar ve birisi o gün geceye kadar Peygamber'in yanına uğramıyor! dedi.

Bu sözler beni dehşete düşürdü. Ben kadınıma:

— Onlardan bu işi kim yaparsa muhakkak zarar eder, dedim.

Sonra elbisemi üzerime giyinip Avâlî'den Medîne'ye indim ve Hafsa'nm yanına girdim. Ona:

— Ey Hafsa, sizlerden biriniz Peygamber'i tâ geceye kadar bü tün gün boyunca öfkelendiriyor mu? dedim.

— Evet, dedi. Ben de ona:

— Muhakkak perîşân olmuş ve zarar etmişsîndir. Sen Allah'ın, Rasûlü'nün

gadabından dolayı gadab etmesi ve helak olmandan emîn misin? Sen Peygamber'den çok şey isteme ve hiçbirşeyde O'na söz döndürme, karşılık verme ve Peygamber'den sakın ayrı kalma! Senin için bir ihtiyâç belirmiş olursa benden iste. Ve sakın arkadaşının Peygamber'e senden daha parlak ve daha sevgili olması da seni aldatmasın! dedim. (Umer bununla Âişe'yi kasdediyor.)

Umer dedi ki:

— Biz o sıra Gassânîler bize gazve yapmak için atlarını nallati-yorlarmiş diye haberler alıyorduk. Arkadaşım Ensârî kendi nevbeti gününde Medine'ye indi de yatsı vaktinde bize döndü ve kapımı şiddetli bir vuruşla vurdu. Ve:

— Umer burada mı? dedi.

Ben bu soruştan heyecanlanıp onun yanına doğru çıktım. O;

— Bugün büyük bir iş meydana geldi, dedi. Ben:

— Nedir o? Gassânîler mi geldi? dedim. O:

— Hayır, fakat ondan daha büyük ve daha korkunç! Peygamber kadınlarını boşadı, dedi.

Ben kendi kendime: Hafsa eli boş kaldı ve ziyan etti. Ben bunun yakında olacağını zannediyordum, dedim. Akabinde elbiselerimi üzerime giydim, Peygamber'in beraberinde sabah namazını kıldım. Peygamber kendine âid olan ve meşrube denilen yüksekçe odasına girdi ve orada yalnızlığa çekildi. Ben yine Hafsa'nın yanma girdim. Baktım ki o ağlıyor.

— Seni ağlatan nedir? Ben seni bu işten sakındırmadım mı? Peygamber sizleri boşadı mı? dedim.

Hafsa:

— Bilmiyorum, O, işte tâ şu meşrubede ayrılıp çekiimiş, dedi. Ben dışarı çıkıp minberin yanına geldim. Gördüm ki, minberin

etrafında bâzıları ağlar bir topluluk var. Ben de onların yanında birazcık oturdum. Sonra vicdanımda hissettiğim duygu bana galebe etti de yine içinde Peygamber'in bulunduğu yüksek odaya geldim. Peygamber'in siyah uşağı Rebâh'a:

— Umer için izin iste! dedim.

Uşak içeri girip Peygamber'Ie konuştuktan sonra döndü de:

— Peygamber'Ie konuştum. Seni kendisine zikrettim. Birşey söylemeyip sustu, dedi.

Bunun üzerine ben oradan ayrıldım ve tekrar minberin yanında bulunan toplulukla beraber oturdum. Sonra yine vicdânımdaki duygu bana galebe etti. Varıp uşağa:

— Umer için izin iste! dedim. O içeri girdi, sonra çıktı da:

— Seni Peygamber'e zikrettim, sükût etti, dedi.

Ben tekrar dönüp minber etrafındaki topluluğun yanına oturdum. Sonra hissetmekte olduğum duygu bana galebe etti. Yine uşağa gelip:

— Umer için izin iste, dedim.

İçeri girdi, sonra bana doğru döndü de:

— Seni Peygamber'e zikrettim, sustu, dedi.

Geriye dönüp ayrılırken, bir de baktım ki, uşak beni çağırıyor!

— Peygamber sana izin verdi, dedi.

Akabinde ben Rasûlullah'ın huzuruna girdim. Baktım ki Rasû-lullah, kendisiyle arasında bir döşek olmadan hasır örgüleri üzerine yan yatmış, bedeninin yan tarafına örgüler iz yapmış, dolgusu hurma lifi olan deriden bir yastık üzerine yaslanmaktadır. Kendisine selâm verdim, sonra daha ben ayakta dikilirken:

— Yâ Rasûlallah! Kadınlarını boşadın mı? dedim. Gözünü bana doğru yükseltti de:

— "Hayır (boşamadim)" buyurdu. Ben:

— Allâhu Ekber! dedikten sonra yine ayakta olduğum hâlde: İzin istiyorum yâ Rasûlallah! Beni gördün ki, biz Kureyş topluluğu kadınlara gâlib bulunuyorduk. Medine'ye geldiğimizde bir kavim bulduk ki, kadınları onlara galebe ediyor! dedim.

Bu sözlerim üzerine Peygamber gülümsedi. Sonra şunları söyledim:

— Yâ Rasûlallah! Beni gördün! Ben Hafsa'nın yanma girdim de ona: Sakın arkadaşının Peygamber'e senden daha parlak ve daha sevgili olması seni aldatmasın, dedim. (Umer bu sözüyle Âişe'yi kasdediyor.)

Peygamber bir daha gülümsedi. Ben O'nun gülümsediğini gördüğüm zaman oturdum. Gözümü kaldırıp odanın içine baktım. Allah'a yemîn ederim ki, evin içinde tabaklanmamış üç deriden başka gözü geri çevirecek hiçbirşey görmedim.

— Yâ Rasûlallah! Allah'a duâ et, ümmetine genişlik versin. Farslar ve Rumlar üzerine genişlik yapılmış; onlar Allah'a ibâdet etmezlerken dünyâ kendilerine verilmiştir, dedim.

Bunu söyleyince Peygamber dayanmışken doğrulup oturdu da:

— "Sen bu dünyâ ni'metleri hakkında mı düşünüyorsun ey Hat-tâb oğlu! Şübhesiz onlar, tayyibâtlan dünyâ hayâtında acele verilmiş olan kavimdir" buyurdu.

Bunun üzerine ben:

— Benim için mağfiret isteyiver! dedim.

Hafsa o sözü Âişe'ye açıkladığı zaman, işte o sözden dolayı (yâ-nî Peygamber'in Âişe'nin nevbeti gününde Mısırlı Mâriye ile yalnız kalması; Hafsa'nın bunu bilip de Âişe'ye ifşa etmesinden dolayı) Peygamber (S) kadınlarından yirmidokuz gece ayrılıp, yalnızlığa çekildi. Peygamber, kadınlarına öfkesinin şiddetinden ve Allah'ın kendisini "Ey Peygamber, sen zevcelerinin hoşnûdluğunu arayarak Allah'ın sana halâl kıldığı şeyi niçin (kendine) haram ediyorsun?.„" (et-Tahrîm: i) kavliyle azarladığı zaman;

— "Ben kadınların yanına bir ay girecek değilim" demişti. Nihayet yirmidokuz gece geçince Âişe'nin yanına girdi ve onun

nevbetine tesadüf ettiği için onunla başladı. Âişe:

— Yâ Rasûlallah, Sen bizim yanımıza bir ay girmiyeceğine ye-mîn etmiştin. Sen ise bugün benim iyice saymakta olduğum yirmido-kuzuncu gecenin sabahına girdin, dedi.

Peygamber:

— "Ay yirmidokuz gecedir. Bu ay da yirmidokuz gece oldu" buyurdu.

Âişe: Bundan sonra Allah, Tahyîr (ei-Ahzâb: 28-29) âyetini indirdi de Peygamber, kadınlarından ilk olarak muhayyer kılmaya benimle başladı. Ben de kendisini tercîh ettim. Sonra diğer bütün kadınlarını muhayyer kıldı, onlar da Âişe'nin dediği gibi söylediler [147].

85- Kadının, Kocasının İzniyle Nafile Olarak Oruç Tutması Babı

122-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, Hemrnâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S): "Kadın, kocası yanında hazır iken, onun izni olmadıkça (nafile olarak) oruç tutmaz" buyurmuştur [148].

86- Bâb: Kadın, Kocasının Döşeğini Terkederek (Başka Yatakta) Gecelediği Zaman

123-.......Bize Muhammed ibn Adiyy, Şu'be'den; o da Süleyman ibn Mıhrân el-A'meş'ten; o da Ebû Hâzım'dan; o da Ebû Hu-reyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Erkek, karısını kendi döşeğine da'vet ettiği zaman kadın gelmekten çekinirse, sabaha girinceye kadar melekler o kadına la'net ederler" buyurmuştur.

124-.......Bize Şu'be, Katâde'den; o da Zurâre'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R): Peygamber (S): "Kadın, kocasının döşeğini ter-kederek gecelediği zaman, bu ayrılıktan geri dönünceye kadar melekler ona la'net ederler" buyurdu, demiştir [149].

87- Bâb: Kadın, Kocasının Evine, Onun İzni Olmaksızın Hiçbir Kimsenin Girmesine İzin Vermez

125-.......Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur; "Kadına zevci yanında hâzır iken, onun izni olmadıkça (nafile olarak) oruç tutmak haiâl olmaz- Yine bir kadın, kocasının evine, onun izni olmadıkça kimsenin girmesine izin veremez. Yine bir ev kadını kocasının izni olmaksızın aile nafakasından (âdetten fazla) sarfederse, şübhe-siz o fazla sarfiyatın yarısı, kocaya ödenir" [150].

Bu hadîsi Ebu'z-Zinâd Abdullah ibn Zekvân yine Mûsâ ibn Ebî Usmân'dan; o da babasından; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere hassaten oruç hakkında rivayet etmiştir [151].

88- Bâb

(Bu, kendinden önceki bâbdan bir fasıl gibidir.)

126-....... et-Teymî (Süleyman ibn Tarhân el-Basrî), Ebû Usmân'dan; o da Usâme ibn Zeyd(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Ben cennet kapısının üstünde durdum. Bir de gördüm ki, cennete girenlerin çoğu fakirlerdir. Zenginlik sâhible-ri ise, bunların cehennemlik olanlarından başkaları (hesaba çekilmek için) habsolunmuşlardır. Zenginlerin (fakîr hakkını vermeyen) ateş ehli olanları ise, cehenneme sokulmaları önce emrolunmuştu. Ben cehennem kapısının Önünde de durdum. Bir de baktım ki, cehenneme girenlerin çoğu kadınlardır" [152].

89- Beraber Geçindiği Kimsenin İyiliklerine Nankörlük Babı

"el-Aşîr", "Koca"dır ve bu isim "Muaşeretten olup "Birbirine karışmış, beraber bulunulan kimse" demektir [153].

Bu ma'nâda, Ebû Saîd'in de Peygamberden bir hadîsi vardır.

127-.......Bize Mâlik, Zeyd ibn Eslem'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan haber verdi ki, Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ra-sûlullah (S) zamanında güneş tutuldu. Bunun üzerine Rasûlullah, insanlar da kendisiyle beraber olduğu hâlde namaza durdu. Takrî-ben el-Bakara Sûresi'ni okuyacak kadar uzunlukta bir kıyam yaptı. Sonra rukû'a varıp yine uzun bir rükû' yaptı. Sonra (rukû'dan) kalktı ve birinci kıyamın dûnunda olan uzunca bir kıyam daha yaptı. Sonra rukû'a varıp birinci rukû'un dûnunda olan uzunca bir rükû' daha yaptı. Sonra secde etti. Sonra ilk kıyamından az süren uzun bir kıyam yaptı. Sonra rukû'a varıp, ilk rukû'undan az süren bir rükû' yaptı. Sonra başım kaldırıp ilk kıyamın dûnunda olan uzunca bir kıyam yaptı. Sonra birincisinden az olan uzunca bir rükû' daha yaptı. Sonra başını kaldırdı. Sonra secde etti. Bundan sonra güneş açılmış vazıyette iken namazdan çıkıp şöyle buyurdu:

— "Şübhesiz Güneş ile Ay, Allah 'in âyetlerinden iki âyettir. Bunlar hiçbir kimsenin ne Ölümü, ne de hayâtı için tutulurlar. Bunların tutulduğunu gördüğünüzde hemen Allah'ı zikrediniz".

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Namaz içinde, durduğun şu yerinden bir şeye elinle uzandığını gördük. Sonra Sen'in geri çekildiğini gördük! dediler.

Rasûlullah cevaben:

— "(Svet.) Ben cenneti gördüm -yâhud: Cennet bana gösterildi-ds oddan bir salkıma elimle uzandım. Eğer ben o salkımı ele geçire-bilseydirn, dünyâ bakî kaldıkça ondan yerdiniz. Ateşi de gördüm. Fakat ömrümde bu gün gördüğüm kadar çirkin, berbâd hiçbir manzara görmemiştim. Cehennemin ahâlîsinin çoğunu kadınlar olarak gördüm" buyurdu.

— Yâ Rasûlallah! Ne sebeble (kadınlar buna müstahıkk oluyorlar)? diye sordular.

Rasûlullah:

— "Küfürleri sebebiyle" buyurdu.

— Allah'ı inkâr mı ediyorlar? denildi.

Rasûlullah:

— "Kocalarına karşı ni'meti nankörlük ederler, iyiliğe nankörlük ederler. İçlerinden birine dünyâ oldukça iyilik etsen de sonra senden (memnun olmayacağı) birşey görse (hemen): Senden asla hiçbir hayır görmedim ki! der" buyurdu [154].

128-.......Bize Avf, Ebû Recâ İmrân ibnu Milhân'dan; o da İmrân ibn Husayn(R)'dan tahdîs etti. Peygamber (S): "Cennetin içine muttali' oldum. Bir de gördüm ki, cennet ehlinin çoğu fakirlerdir. Ateşin içine de muttali' oldum. Gördüm ki, ateş ehlinin çoğu kadınlardır".

Bu hadîsi rivayet etmekte Eyyûb es-Sahtıyânî ile Selm ibnu Zerîr, Avf e mutâbaat ettiler [155].

90- Bâb:

"Zevcen için üzerinde bir hakk vardır".

Bunu Ebû Cuhayfe (R), Peygamberden olmak üzere söylemiştir [156].

129-.......Abdullah ibn Amr ibni'1-Âs (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bana:

— "Yâ Abdallah! Senin gündüzleyin oruç tutar, geceleyin de nafile namaz kılar olduğun bana haber verilmedi mi?" buyurdu.

Ben de:

— Evet yâ Rasûlallah, öyledir, dedim. Rasûlullah:

— "Böyle yapma! Sen bazen oruç tut, bazen iftar et. Gecenin bir kısmında kalkıp namaz kıl, bir kısmında da yatıp uyu. Çünkü senin bedenin için üzerinde bir hakk vardır, gözlerin için de üzerinde bir hakk vardır, zevcen için de senin

üzerinde bir hakk vardır" buyurdu [157].

91- Bâb:

'Kadın, kocasının evinde bir güdücüdür.

130-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Herbirerleriniz güdücüdür ve herbirerleriniz güttüklerinden sorumludur. Devlet başkanı bir çobandır, erkek de kendi ev halkı üzerinde bir çobandır, kadın da kocasının evi ve çocukları üzerinde bir çobandır. Hâsılı herbirerleriniz çoban ve herbirerleriniz kendi raiyyesinden (yânî idaresi altındakiler den) sorumludur" [158].

92- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Erkekler kadınlar üzerine hâkimdirler. O sebeble ki, Allah onlardan kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de (erkekler onları) mallarından infâk etmektedirler. İyi kadınlar itaatli olanlardır. Allah kendilerini nasıl koruduysa, onlar da öylece göze görünmeyeni koruyanlardır. Şerrlerinden, serkeşliklerinden yıldığınız kadınlara gelince; Onlara öğüt verin, (vazgeçmezlerse) kendilerini yataklarda yalnız bırakın, (yine kâr etmezse) dövün. Size itaat ederlerse, aleyhlerinde bir yol aramayın. Çünkü Allah çok yücedir, çok büyüktür" (en-Nisâ: 34).

131-.......Enes (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) kadınlarının odalarına bir ay girmemeye yemîn etti ve kendisine âid yüksek bir oda içinde oturdu. Yirmidokuz gün geçince oradan indi. Kadınları tarafından:

— Yâ Rasûlallah! Şübhesiz Sen bir ay üzerine yemîn etmiştin, denildi.

Rasûlullah:

— "Şübhesiz (benim kendisinde yemîn ettiğim) ay, yirmidokuz gündür" buyurdu [159]

93- Peygamber(S)İn Kendi Kadınlarından Yüzçevirip Kadınlara Âid Evlerin Dışında Bîr Yere Çekilmesi Babı

Muâviye ibn Hayde(R)*den de Peygamberce yükseltilmiş olarak "Kadın ancak ev içinde terkolunur" hadîsi zikrolunuyor.

Birinci hadîs, bu Muâviye hadîsinden daha sahîhtir (yânî derecesi daha yüksektir) [160].

132-.......Ümmü Seleme şöyle haber vermiştir: Peygamber (S) kadınlarından bâzısına karşı bir ay evlerine girmeyeceğine yemîn etti. Yirmidokuz gün geçince günün evvelinde yâhud âhirinde yanlarına girdi. Kendisine:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Sen bir ay kadınların yanına girmemeğe yemîn etmiştin? denildi.

Peygamber:

— "Şübhesiz (benim yemîn ettiğim) bu ay yirmidokuz gün olmaktadır" buyurdu.

133-.......Bize Ebû Ya'fûr tahdîs edip şöyle dedi: Biz Ebu'd- Duhâ'nın yanında ayı müzâkere ettik. Ebu'd-Duhâ şöyle dedi: Bize İbn Abbâs tahdîs edip şöyle dedi: Bir gün sabaha çıktık, Peygam-ber'in kadınları ağlaşıyorlardi, herbirinin yanında kendi ailesinden kimseler vardı. Ben hemen mescide çıktım, bir de gördüm ki, mescid insanlarla dopdolu. Akabinde Umer ibnu'l-Hattâb geldi ve Peygam-ber'in yanına yükseldi. Peygamber kendine âid yüksek bir oda içinde bulunuyordu. Umer selâm verdi, fakat ona kimse cevâb vermedi. Sonra yine selâm verdi, ona yine hiç kimse cevâb vermedi. Sonra yine selâm verdi, bu sefer de ona kimse cevâb vermedi. Sonra Bilâl onu çağırdı, Umer akabinde

Peygamber(S)'in yanına girdi de:

— Kadınlarını boşadın mı? diye sordu. Peygamber (S):

— "Hayır, lâkin onlardan bir ay ayrılmaya yemin ettim" buyurdu.

Yirmidokuz gün bekledi, sonra kadınlarının yanına girdi [161].

94- Kadınları Dövmenin Mekruh Olacak Derecesi Ve Yüce Allah'ın: "Kadınları (Şiddetli Ezâ Vermeyen Bir Dövüşle) Dövün' (En-Nisâ: 34) Kavli Babı

134-..... Bize Sufyân es-Sevrî, Hişâm'dan; odababasıUrve'-den; o da Abdullah ibn Zem'a'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Sizden herhangi biriniz karısını, köle döver gibi dövmesin. Sonra (belki de) o günün âhirinde o kadınla (boyun boyuna sarılıp) cinsî münâsebet yapacaktır" buyurmuştur [162].

95- Bâb: Kadın, Ma'siyette Kocasına İtaat Etmez

135-.......Bize İbrâhîm ibnu Nâfi', el-Hasen ibnu Müslim'den; o da Safiyye bintu Şeybe'den; o da Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: En-sâr'dan bir kadın kızını evlendirdi. Akabinde kızın başının saçları kökünden düşmeğe başladı. Kadın, Peygamber'e gelip bu durumu kendisine zikretti ve:

— Kızın kocası bana kızın saçlarında ekleme yapmamı emretti,

dedi.

Peygamber (S):

— "Hayır (bu olmaz), şu muhakkak ki, saç ekleyen kadınlar la'netlenmiştir" buyurdu [163].

96- Bâb:

'Eğer bir kadın, kocasının uzaklaşmasından yâhud yüz çevirmesinden endîşe ederse, sulh ile aralarını düzeltmekte her ikisine de günâh yoktur. Sulh daha hayırlıdır..." (en-Nisâ: 128)

136- Bize Muhammed ibn Selâm tahdîs etti. Bize Ebû Muâvi-ye, Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Âişe(R)'den haber verdi ki, o "Eğer bir kadın kocasının uzaklaşmasından yâhud yüz çevirmesinden endîşe ederse..." âyetinin tefsiri hakkında şöyle demiştir:

— Bu, şu kadındır: Bir erkeğin yanında bulunur, erkek onunla konuşmayı, onunla beraber olmayı çoğaltmak istemez, hattâ bu kadını boşamayı ve ondan başka bir kadınla evlenmeyi ister. Kadın (razı etmek için) kocasına: Sen beni nikâhında tut, beni boşama, sonra benden başkasıyle evlen. Sen bana vereceğin nafakadan ve benim için yapacağın nevbet taksiminden muafsın, ben sana halâl ettim! der. İşte Yüce Allah'ın şu "Sulh ile aralarını düzeltmekte ikisine de günâh yoktur. Sulh daha hayırlıdır" kavli bunun içindir [164].

97- Azl Babı

137- Bize Müsedded tahdîs etti. Bize Yahya ibn Saîd, İbn Cu-reyc'den; o da Atâ ibn Ebî Rebâh'tan tahdîs etti ki, Câbir (R): Bizler Peygamber (S) zamanında azl yapıyorduk, demiştir [165].

138-.......Amr ibn Dînâr şöyle demiştir: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh haber verdi ki, kendisi Câbir(R)'in: Bizler Kur'ân inip dururken azl yapıyorduk, dediğini işitmiştir.

Yine Amr ibn Dinar'dan; o da Atâ'dan tahdîs etti ki, Câbir (R): Bizler Peygamber (S) zamanında Kur'ân inip dururken azl yapıyorduk, demiştir.

139-.......Bize Cuveyriye, Mâlik ibn Enes'ten; o da ez-Zuhrî'den; o da İbnu Muhayrîz'den tahdîs etti ki, Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Biz (Musta'lık oğullan gazvesinde) birçok kadın esîrlere kavuştuk. Bizler azl yapıyorduk. Bunu Rasûlullah'a sorduk. Rasûlul-lah (S) üç defa:

— "Sizler hakîkaten bunu yapar mısınız?" diye sordu da akabinde: "Kıyamet gününe kadar bu dünyâda vücûd bulacak her hayât sahibi, kurtuluş yok, muhakkak meydana gelecektir" buyurdu [166].

98- Bir Sefere Çıkmak İstediği Zaman Kadınlar Arasında Kur'a Çekmek Babı

140-.......Bize Abdulvâhid ibnu Eymen tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdullah ibnu Ebî Muleyke, el-Kaasım ibn Muhammed'den; o da Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) bir sefere çıkmak istediğinde kadınları arasında kur'a çekerdi. Bir seferde kur'a Âişe ile Hafsa'ya isabet etti. Peygamber gece olunca Âişe'nin beraberinde, onunla konuşarak yol alırdı. Bir gün Hafsa, Âişe'ye:

— Bu gece sen benim deveme binsen, ben de senin devene bin-sem, sen görmediğin manzaraları görürsün, ben de görmediğim yerleri görürüm, dedi.

Âişe:

— Pekâlâ, diye muvafakat etti.

Bunun üzerine onlardan herbiri diğerinin devesine bindi. (Böylece Hafsa, Âişe'nin devesine binmişi oldu.) Peygamber, Âişe'nin devesinin yanına geldi, hâlbuki onun üstünde Hafsa bulunuyordu. Hafsa'ya selâm verdi. Sonra yola devam etti. Nihayet bir durak yerinde indiler. Bu suretle Âişe, Peygamber'i kaybetmişti. Durak yerinde indiklerinde Âişe (kederinden intihara girişip) iki ayağını (ekseriya içinde zehirli haşerelerin bulunduğu) ızhır otlarının arasına sokmaya ve:

— Yâ Rabb! Bana akreb yâhud yılan musallat fğ. de beni soksun, ben Peygamber'e birşey söylemeye muktedir olmayayım! diye duâ etmeğe başladı [167].

99- Kadın, Kocası Tarafından Kendisine Ayrılmış Olan Nevbet Gününü Kadın Ortağına Hibe Eder Ve Kocası Bu Nevbet Günlerini Nasıl Taksîm Eder Babı

141-.......BizeZuheyr, Hişâm'dan; o da babası Urve'den; oda Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Şevde bintu Zem'a, kendi nevbet gününü Âişe'ye hibe etmişti. Peygamber (S) de Âişe'ye bir kendi gününü, bir de Sevde'nin gününü ayırır olmuştu [168].

100- Kadınlar Arasında Adâlet(İn Vucûbu) Babı

"Kadınlar arasında adalet etmenize ne kadar hırs gösterseniz asla güç yetiremezsiniz. Bari birine büsbütün meyledip de ötekini askılı gibi bırakmayın. Eğer (nefsinizi) ıslâh eder (haksızlıktan) sakınırsanız, şübhe yok ki, Allah çok

mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (en-Nisâ: 129) [169].

101- Bâb: Erkek, Dul Üzerine Bakire İle Evlendiği Zaman (Nasıl Yapar)?

142-.......Bize Hâlid el-Hazzâ, Ebû Kılâbe'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti. Ebû Kılâbe: İsteseydim aşağıdaki hadîsi "Kaale'n-Nebî (S)" der(merfû' olarak rivayet eder)dim.-Lâkin Enes ibn Mâlik (sünnet ta'bîriyle rivayet edip) şöyle demişti: Sünnet olan, bir kişi dul üzerine bakire bir kızla evlendiğinde (nevbete tâbi' olmayarak) yedi gün onun yanında ikaamet eder (sonra nevbet ta'yîn eder. Bakir üzerine) dul bir kadınla evlendiğinde, onun yanında üç gün ikaamet eder.

102- Bâb: Erkek, Bakire Üzerine Dul Bir Kadınla Evlendiği Zaman?

143-.......Bize Eyyûb es-Sahtıyânî ile Hâlid el-Hazzâ, Ebû Kılâbe'den tahdîs ettiler ki, Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Erkek, dul üzerine bakire bir kızla evlendiği zaman, o kızın yanında yedi gün ikaamet eder, sonra nevbet taksimi yapar. Bakire üzerine dul bir kadınla evlendiği zaman ise, o dulun yanında üç gün ikaamet eder, sonra nevbet taksîmi yapar. İşte bu, sünnettendir.

Ebû Kılâbe: Eğer isteseydim, elbette "Enes bunu Peygamber'e yükseltti" der idim, dedi.

Abdurrazzâk da şöyle dedi: Bize Sufyân es-Sevrî, Eyyûb'dan ve

Hâlid ez-Hazzâ'dan haber verdi. Hâlid de: Eğer isteseydim bu hadîsi Peygamber'e yükseltti" der idim, demiştir [170].

103- Bir Tek Gusl İçinde Kadınlarını Dolaşan Kimse Babı

144-.......Bize SaîdibnEbî Arûbe, Katâde'den tahdîs etti. Onlara da Enes ibn Mâlik (R): Peygamber (S) tek bir gecede bütün kadınları üzerine dolaşırdı. O

zaman Peygamber'in dokuz kadını vardı, diye tahdîs etmiştir [171].

104- Erkeğin Bir Günde Bütün Kadınlarının Yanına Girmesi Babı

145-.......Bize Alî ibnMushir, Hişâm'dan; o da babası Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ikindi namazından ayrıldığı zaman, kadınlarının yanma girer ve (cinsî münâsebet olmaksızın) onlardan birine yaklaşırdı. Bir defasında .Haf-sa'nın yanına girdi de orada, kalmakta âdet edinegeldiği zamandan daha çok habsolup kaldı .

105- Bâb: Erkeğin, Kadınlarından Bâzısının Evinde Bakılması Hususunda Kadınlarından İzin İstediğinde, Kadınların Da Kendisine İzin Vermeleri

— Rasûlullah, benim yanıma gelmekte olduğu benim nevbet günüm içinde vefat etti. Allah O'nu, başı gerdan yerimle göğsüm arasında olduğu-hâlde, ruhunu kabzedip aldı. Onun tükrüğü benim tükrüğümle de karıştı [172].

106- Erkeğin, Kadınlarından Bâzısını Diğer Bâzısından Daha Fazla Sevmesi Babı

147-.......Ubeyd de İbn Abbâs'tan işitmiş; o da Umer(R)'den işitmiştir: Umer, Hafsa'nın yanına girip:

— Ey kızcağızım! Sakın ola ki, güzelliği ve Rasûlullah'ın kendisini sevmesi, kendisini hayrete düşürmüş olan şu kadın -Âişe'yi kasdediyor- seni aldatmasın... dedi.

Yine Umer: Ben Hafsa'ya söylediklerimi Rasûlullah'a kıssa edip anlattım. Rasûlullah (S) gülümsedi, dedi [173].

107- Nail Olmadığı Bir Ni'metle Tokluk Gösterişi Yapan Kimsenin (Kötülenmesi) Ve Kadın Ortağına Karşı Övünmenin Nehyolunması Babı

148- Bize Süleyman ibn Harb tahdîs etti. Bize Hammâd ibn Zeyd, Hişâm'dan; o da Fâtıma bintu'l-Munzir'den; o da Esma bintu Ebî Bekr'den; o da Peygamber(S)'den tahdîs etti.

Ve yine bana Muhammed ibnu'l-Musennâ tahdîs etti. Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân, Hişâm'dan tahdîs etti. Bana Fâtıma bintu'l-Munzir, Esmâ'dan şöyle tahdîs etti: Bir kadın (Esmâ'nın kendisi):

— Yâ Rasûlallah! Benim bir kadın ortağım var. Kocamın bana vermediği şeyi (verdi diye) kocamdan yana kadın ortağıma karşı gösteriş yapsam, bu benim üzerime günâh olur mu? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Verilmemiş birşey ile tokluk ve süslük gösterişi yapan kimse, yalandan iki elbise giyen kimse gibidir" buyurdu [174].

108- Gayret (Yânı Kıskançlık) Babı

Verrâd de el-Mugîre ibn Şu'be'den söyledi ki: Sa'd ibnu Ubâde (R) "Eğer karımın yanında (yabancı) bir erkek görsem muhakkak onu kılıcımın geniş yüzü ile değil, keskin tarafı ile vurur öldürürüm" demiştir. Bunun üzerine Peygamber (S): "Sizler Sa'd ibn Ubâde'nin bu gayret ve hamiyyetine taaccûb mü ediyorsunuz? (Şaşmayınız.) Çünkü biz (ben) Sa'd'den daha kıskancım, Allah da benden kıskançtır" buyurmuştur [175].

149-....... Bize el-A'meş, Şakîk'ten; o da Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Allah'tan daha kıskanç hiçbir kimse yoktur. İşte bundan ötürüdür ki, A llah, açık - kapalı; bütün fuhşiyâtı haram kılmıştır. Bir de Allah 'tan ziyâde övülmeyi seven kimse yoktur" buyurmuştur [176]

150- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Hişâm'dan: o da babası Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Ey Muhammed Ümmeti! Bir mü'min kulunu yâhud dişi kulunu zina ederken görmesi üzerine Allah Taâlâ'dan daha gayretli ve hamiyyet-li hiçbir kimse yoktur. Ey Muhammed Ümmeti! Eğer sizler benim bilmekte olduğum şeyleri bilir olsaydınız, muhakkak az güler, çok ağlardınız" buyurmuştur [177].

151-.......Urvetu'bnu'z-Zubeyr, annesi Esmâ'dan tahdîs etti. Esma, Rasûlullah(S)'tan "Allah kadar gayretli hiçbirşey yoktur"^ buyururken işitmiştir.

Ve yine Yahya ibn Ebî Kesîr'den; ona da Ebû Seleme tahdîs etti; ona da Ebû Hureyre, kendisinin Peygamber(S)'den işittiğini tahdîs etti.

152-.......Bize eş-Şeybân, Yahya ibn Ebî Kesîr'den; o da Ebû Seleme'den tahdîs etti ki, o da Ebû Hureyre(R)'den işitmiştir. Peygamber (S): "Muhakkak ki Allah, mü'minler hakkında gayret ve ha~ miyyet gösterir. Allah'ın gayreti, Allah'ın haram kıldığı fena şeyleri, mü'minin işlemesinden dolayıdır -yâhud: işlememesi içindir-"^buyurmuştur [178].

153-....... Bize Hişâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi. Ebû Bekr'in kızı Esma (R) şöyle demiştir: Zubeyr benimle evlendi. O zaman Zubeyr'in yeryüzünde maldan, köleden hiçbirşeyi yoktu. Onun dünyalık olarak su çekici deve ile atından başka birşeyi yoktu. Atının otunu, yemini de ben bulup verirdim, ben sulardım. Su1 kırbasını (söküldüğünde) ben dikerdim. Ben hamur yoğururdum. Yalnız ekmek yapmayı beceremezdim. Onu da Ensâr'dan komşularım olan kadınlar yapıverirlerdi. Bunlar (komşuluk hakkını gözeten) sadakatli, iyi kadınlardı. Sonra Rasûlullah (S) Zubeyr'e bir mikdâr hurmalık ayırıp vermişti [179].

Ben Zubeyr'in bu hurmalığından (deveye yedirmek için) başımın üstünde hurma çekirdeği taşırdım. Bu hurmalık, meskenimden bir fersahın üçte ikisi kadar uzaklıkta idi. Yine böyle bir gün, başımda hurma çekirdeği yüklü olarak

evime gelirken (yolda) Rasûlullah'a kavuştum. Yanında Ensâr'dan birtakım kimseler vardı. Rasûlullah beni çağırdı. Sonra beni arkasında terkisine almak için devesine "Ih, ıh" dedi. Fakat ben erkeklerle beraber yolculuk etmekten utandım. Hem ben Zubeyr'i ve onun kıskançlığını hatırladım. Zubeyr insanların en kıskancı idi. (Ben da'vete icabet etmeyince) Rasûlullah (S), benim utandığımı anladı da devesini sürüp gitti [180].

Zubeyr'in yanına geldiğimde, ona:

— Bugün Rasûlullah, başımda hurma çekirdeği yüklü olarak bana rastladı. Yanında sahâbîlerinden bir cemâat de vardı. Beni bindirmek için devesini çökertmek istedi. Fakat ben utandım. Aynı zamanda senin kıskançlığını da hatırladım, dedim.

Bunun üzerine Zubeyr:

— VaHâhi senin hurma çekirdeği yükün, bana Rasûlullah ile beraber deveye binmenden daha güç oldu, dedi.

Râvî Esma dedi ki: Ben, bu aile yükünü, sonra Ebû Bekr'in bana at seyisliği yapacak bir hizmetçi göndermesine kadar çektim. Babam (hizmetçi göndermekle) sanki beni cariyelikten âzâdlamıştı [181].

154-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kadınlarından birinin (yânî Âişe'nin) yanında idi. Mü'minlerin annelerinden biri de içinde yemek bulunan bir tabak gönderdi. Peygamber'in, evinde bulunduğu kadın (yânî Âişe), tabağı getiren hizmetçinin eline vurdu da tabak elinden düşüp yarıldı. Peygamber (S) yarılan parçalan bir yere getirdi. Sonra içinde bulunan .yemeği yine onun içine toplamaya başladı. Bunu yaparken de hazır bulunanlara "Anneniz kıskandı" buyuruyordu. Sonra Peygamber o hizmetçiyi, evinde bulunduğu kadının yanından sağlam bir tabak getirinceye kadar alıkoydu, sağlam tabağı, tabağı kırılan kadına verilmek üzere o hizmetçiye teslim etti. Kırık tabağı da, kırıldığı kadının evinde alıkoydu [182].

155-....... Bize Mu'temir, Ubeydullah'tan; o da Muhammed ibnu'l-

Munkedir'den; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

— "Ben (ru'yâmda) cennete girdim, yâhud cennete geldim. Orada bir kasr gördüm. Bu kasr kimindir diye sordum. Umer ibnu'l-Hat-tâb'ındır, dediler. Ben onun içine girmek istedim. Beni oraya girmekten ancak senin kıskançlığını bilişim men' etti".

Bunun üzerine Umer:

— Babam, anam Sana kurbân olsun ey Allah'ın Peygamberi! Ben Sana karşı mı kıskanırım? Dedi [183].

156... y. ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Muhammed ibnu'l-Müseyyeb haber verdi. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bizler Rasû-lullah(S)'ın yanında oturduğumuz sırada Rasûlullah şöyle buyurdu:

— "Ben bir kenesinde uyurken kendimi cennette gördüm. O sırada bir kadın, bir köşkün yanında abdest almakta idi. (Yanımdaki meleklere:) Bu köşk kimin içindir? diye sordum. Onlar: Bu köşk Ömer'indir, dediler. Umer'in kıskançlığını hatırladım da hemen yüzümü arkama döndürdüm".

(Râvî dedi ki:) Mecliste hazır bulunmakta olan Umer sevincinden ağladı. Sonra da:

— Sana karşı im kıskançlık edeceğim yâ Rasûlallah? Dedi [184].

109- Kadınların Kıskançlığı Ve Sevgilerinin Şiddetinden Dolayı Hüzünlenip Öfkelenmeleri Babı

157-.......Bize Ebû Usâme, Hişâm'dan; o da babası Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Bir kerre Rasûlullah (S) bana:

— "(Ey Âişe!) Ben senin benden memnun olduğun zamanı ve bana karşı öfkeli bulunduğun vakti pek iyi bilirim" buyurdu.

Âişe dedi ki: Ben de O'na:

— (Yâ Rasûlallah!) Sen bunu nereden biliyorsun? diye sordum.

— "Benden razı ve memnun olduğunda (birşeyi reddederken) %â veRabbiMuhammedi- Muhammed'in Rabbi hakkı için öyle değildir)' dersin. Bana karşı öfkeli olduğun zaman da: 'Lâ ve Rabbi îbrâhtmi = İbrahim'in Rabbi hakkı için öyle değildir)' dersin (adımı anmazsın)" buyurdu.

Âişe dedi ki: Ben de:

— Evet yâ Rasûlallah! Vallahi öyledir. Fakat ben (öfkeli iken) yalnız Sen'in isminden ayrılırım (sevgin ise gönlümde yaşar), diye saygımı arzettim [185]

158-.......Bize en-Nadr tahdîs etti ki, Hişâm şöyle demiştir: Bana babam Urve haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'm kadınlarından hiçbirine karşı Hadîce'ye karşı kıskandığım derecede kıskanmadım. Çünkü Rasûlullah onu çok anardı ve ona övgüleri çok olurdu. Hâlbuki Rasûlullah'a, Hadîce için cennette inciden borularla yapılmış bir ev ile müjdelemesi de vahyolunmuştu [186].

110- Kişinin Kendi Kızını Kıskançlık Ve Adalet Hususlarında Savunması Babı

159-.......Bize el-Leys, Abdullah ibnu Ebî Muleyke'den tahdîs etti ki, el-Mısver ibn Mahrame şöyle demiştir: Ben, Rasûlullah(S)'tan işittim, kendisi minber üzerinde şöyle buyuruyordu:

— "Hişâm ibnu'l-Mugîre oğullan kendi kızlarını Ebû Tâlib'in oğlu Alî'ye nikâh etmeleri hususunda benden izin istediler. Ben onlara buna izin vermem. Sonra yine izin vermem, sonra yine izin vermem. Ancak Ebû Tâlib'in oğlu benim kızımı boşamak isterse, o takdirde onların kızıyle evlenebilir. Çünkü kızım Fâtıma, ancak benden bir parçadır. Ona şübhe veren şey, beni de şübhelendirir; ona ezâ veren şey, beni de ezâlandırır". İşte böyle söyledi [187].

111- Bâb: (Zamanın Sonunda) Erkekler Azalıp Kadınlar Çoğalır

Ve Ebû Mûsâ, Peygamber(S)'den söyledi ki:

"Ve o sırada sen erkeklerin azlığından ve kadınların çokluğundan dolayı (koruyucusuz) kırk kadının bir tek erkeğin ardından yürüyüp ona sığındıklarını görürsün" buyurmuştur [188].

160-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ben size Rasûlullah'tan işittiğim öyle bir hadîs söyleyeceğim ki, onu size benden başka kimse söyleyemeyecektir: Ben, Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "îlmin kaldırılması, cehlin çoğalması, zinanın çoğalması, şa-râb içmenin çoğalması, erkeklerin azalıp kadınların çoğalması kıyamet alâmetlerindendir. O derecede ki, elli kadının yalnız bir bakanı olacaktır" [189].

112- Bâb:

"Yanında nikâh geçmez bir hısımı bulunmayan bir kadınla bir erkek yalnız kalmasın; kocası evde bulunmayan kadının yanına da girilmesin,"

161-.......Bize el-Leys, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; o da Ebû'l-Hayr'dan; o da Ukbetu'bnu Âmir(R)'den tahdîs etti ki, Rasûrullah (S, bir hutbesinde):

— "Sizleri (beraberinde mahremi bulunmayan) kadınların yanlarına girmekten sakındırırım" buyurmuştur.

Bunun üzerine Ensâr'dan bir adam:

— Yâ Rasûlallah! (Zevcin babaları ve oğullarından başka olan) erkek akrabalarına ne dersin? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Onlarla halvet ölümdür" buyurdu [190].

162-.......Bize Amr ibn Dînâr, Ebû Ma'bed'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S):

— "Hiçbir erkek, yanında nikâh geçmez hısımı bulunmayan bir kadınla yalnız kalmasın" buyurdu.

Bunun üzerine bir adam ayağa kalktı da;

— Yâ Rasülallah! Benim kadın hacc yapmak üzere yola çıktı, ben de şu ve şu gazvelere yazıldım? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Sen gazveden vazgeç de karınla beraber hacc et!" buyurdu [191].

113- Erkeğin, İnsanların Yanında Bîr Kadınla Yalnız Kalmasının Caiz Olacağı Babı

163-.......Bize Şu'be tahdîs etti ki, Hişâm şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim, şöyle dedi: Bir kerre Ensâr'dan bir kadın Peygamber'in yanına geldi de, Peygamber o kadınla yalnız kaldı. Konuşmalarının sonunda Peygamber (S): "Allah'ayemin ederim ki, siz Ensâr kadınları bana muhakkak insanların en sevimlilerisinizdir" buyurdu [192].

114- Kadınlara Benzemeye Çalışan Erkeklerin, Kadınların Yanına Girmelerinin Nehyedilmesi Babı

164-.......Bize Abdetu, Hişâm ibn Urve'den; o da babasından; o da Ümmü Seleme'nin kızı Zeyneb'den; o da Ümmü Seleme'den şöyle tahdîs etti: Evde hareketlerini kadına benzeten bir muhannes bulunduğu sırada, Peygamber (S) Ümmü Seleme'nin yanında olmuştu. Bu sırada o muhannes kişi, Ümmü Seleme'nin erkek kardeşi Abdullah ibn Ebî Umeyye'ye hitaben:

— Allah yarın size Tâif i fethederse, ben sana Ğaylân'ın kızına delâlet ederim. O kız (semizlikten dolayı karnı) dört büklümle karşılar, sekiz büklümle de arkaya döner, dedi.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Bu, bir daha sizin yanınıza girmesin!" buyurdu [193].

115- Kadının Habeşliler'e Ve Benzeri Yabancı Erkeklere Töhmetsiz Olarak (Yânı Ayıplanmaksızın) Bakması Babı

165-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'i şu hâlde gördüm:

Habeşliler mescidde oyun oynuyorlar, Peygamber de, ben Habeşliler'e bakayım diye, ridâsiyle beni perdeliyordu, tâ ilk usanan ben oluncaya kadar. O zaman henüz çocuk yaşta taze, eğlence ve oyuna düşkün bir kızın kadrim (yânî neler yapabileceğini ve Peygamber sabrını) varın siz takdir ve kıyas edin [194].

116- Kadınların Kendi İhtiyâçları İçin Dışarıya Çıkmaları Babı

166-.......Âişe (R.) şöyle demiştir: (Peygamber'in kadınlarından) Şevde bintu Zem'a bir gece ihtiyâcı için dışarıya çıktı. Akabinde Umer onu gördü ve kendisini tanıdı da:

— Yâ Şevde, iyi bil ki, vallahi sen bizce tanınmamış değilsin! dedi.

Bu söz üzerine Şevde, Peygamber'in yanına döndü ve Umer'in kendisine söylediği sözü O'na zikretti. Peygamber benim hücremde akşam yemeği yiyordu, elinde de etli bir kemik vardı. Bu hâlde kendisine vahy indirildi. Vahyin te'sîri kendisinden kaldırılınca, O:

— "Allah siz kadınların ihtiyâçlarınız sebebiyle dışarıya çıkmanıza izin vermiştir" buyuruyordu [195].

117- Kadının, Kendi Kocasından Mescide Ve Başka Meşru1 Bir Yere Çıkmak Hususunda İzin İstemesi Babı

167-.......Bize ez-Zuhrî, Sâlim'den; o da babası Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Herhangibirinizin kadini mescide çıkmağa izin istediği zaman, sakın o kadını men' etmesin!" buyurmuştur [196]

118- (Giren Erkekle, Yanına Girilen Kadın Arasında) Süt Emme Hısımlığı Bulunduğunda, Kadınların Yanına Girmek Ve Kadınlara Bakmanın Halâl Olacağı Babı

168-.......Aişe (R) şöyle demiştir: Süt amcam (olan Ebû'I-Kays'ın kardeşi Eflah) hücreme benim yanıma girmek için izin istedi. Ben ona, Rasûlullah'a soruncaya kadar izin vermekten çekindim. Rasûlullah geldiğinde, bunu kendisine sordum. Rasûlullah (S):

— "O senin amcandır, ona izin ver" buyurdu. Âişe dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah,beni ancak kadın emzirmiştir, beni erkek em-zirmedi, dedim.

Âişe dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Şübhesiz o senin amcandır, onun için senin yanına girsin" buyurdu.

Âişe dedi ki: Bu da üzerimize perde vurulmasından sonra olmuştu.

Yine Âişe: Doğumdan dolayı haram olan, sütten de haram olur, demiştir [197].

119- Bâb:

"Kadın kadına mübaşeret etmesin, sonra kadın kendi kocasına öteki kadının vasıflarını söyler (de bir kötülüğe sebeb olur)".

169-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R), Peygamber (S): "Kadın kadına çıplak bedenini sürtmesin. Sonra kadın kendi kocasına, öbür kadının vasıflarını, kocası ona bakıp görürcesine söyler(dc bir kötülüğe sebeb olur)" buyurdu, demiştir.

170-.......Bize el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Bana Şakîk tahdîs edip şöyle dedi. Ben Abdullah(ibn Mes'ûd -R)'dan işittim. O: Peygamber (S): "Kadın kadına çıplak bedenini sürtmesin. Sonra kadın kendi kocasına öbür kadının vasıflarım -kocası ona bakıp görürcesine-söyler" buyurdu, demiştir [198].

120- Erkeğin "Ben Bu Gece Muhakkak Kendi Kadınlarımı Dolaşacağım" Demesi Babı

171-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Davud'un oğlu Süleyman Peygamber -Allah'ın selâmı üzerine olsun-:

— Bir gece içinde yüz kadım dolaşırım da herbir kadın Allah yolunda mukaatele edecek birer oğlan doğurur, diye yemîn etti.

Yanındaki melek ona:

— ı'lnşâallah(= Allah dilerse)*' de! diye söyledi. Fakat Süleyman bunu söylemedi ve söylemeyi unuttu. Akabinde kadınları dolaştı ve neticede kadınlardan bir tanesi müstesna, hiçbiri doğurmadı, o bir kadın da yarım bir insan doğurdu.

Peygamber (S):

— "Eğer Süleyman İnşâallah deseydi, yemininde hânis olmaz ve haceti için de daha ümîdli olurdu" buyurdu [199]

121- Bâb: Erkek Ailesinden Ayrılığını Uzattığı Zaman Ev Halkını Hıyanete Nisbet Etme Yâhud Onların Ufak Tefek Kusurlarını Araştırmak Korkusunu Doğuracağı İçin Gece Vakti Ansızın Evine Girmesin [200]

172-.......Bize Muhârib ibnu Disâr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah(R)'tan işittim, o: Peygamber (S), erkeğin kendi ailesi yanına» seferden geceleyin yâhud ansızın gelivermesinden hoşlanmazdı, dedi.

173-.......Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek haber verdi. Bize Âsim ibn Süleyman, eş-Şa'bî'den haber verdi ki, o da Câbir ibn Abdil-lah(R)'tan şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S): "Sizden biriniz evinden ayrılığını uzattığı zaman, ailesinin yanına geceleyin ansızın gelmesin" buyurdu.

122- Erkeğin (Evlenmekle) Çocuk İstemesi Babı

174- Bize Müsedded, Huşeym'den; o da Seyyâr'dan; o da eş-Şa'bî'den tahdîs e^ti ki, Câbir (R) şöyle demiştir: Ben bir gazvede Ra-sûlullah'ın maiyyetinde bulundum. O gazveden döndüğümüz zaman ben ağır yürüyen bir deve üzerinde acele yürütmek istedim. Bu sırada arkamdan bir binekli kişi bana kavuştu. Ben arkama döndüğümde Rasûlullah ile karşı karşıya geldim. Rasûlullah (S):

— "Seni acele ettiren sebeb nedir?" buyurdu. Ben de O'na:

— Ben yeni evliyim, dedim. Rasûlullah:

— "Bakire bir kızla mı evlendin, yoksa dul bir kadınla mı evlendin?" diye sordu.

Ben:

— Dul ile evlendim, dedim. Rasûlullah:

— "Kendisiyle oynaşacağın ve seninle oynaşacak bir kızla ev-lenseydin!" buyurdu.

Câbir dedi ki: Seferden geldiğimiz zaman bizler hemen Medine'ye girelim diye davrandık. Rasûlullah:

— "Yavaş olun! (Biraz bekleyin) Evlerinize tâ gece olunca, yânı yatsı vaktinde girersiniz... Ki o vakte kadar kocasından ayrı kalan kadın dağınık saçlarını tarasın ve ustura tutunup temizlensin " buyurdu.

Râvî Huşeym dedi ki: Ve bana güvenilir bir adam tahdîs etti ki, o bu hadîste Peygamber'in:

— "Yâ Câbir! el-Keyse, el-Keyse (= Ailene karşı akıllı, reşîd, bağlı ol! Allah'tan çocuk iste)/" buyurduğunu söyledi.

Buhârî: "el-Keys"\e çocuğu kasdediyor, dedi [201].

175-.......Bize Şu'be, Seyyâr'dan; o da eş-Şa'bî'den; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S, Tebûk seferinden döndüğü zaman O'na):

— "Geceleyin Medine'ye girdiğin zaman hemen ailenin yanına girme! (Evvelâ geldiğini duyur.) Tâ ki kocasından ayrı düşen kadın ustura futunsun ve dağınık saçlarını tarasın" buyurmuştur.

Câbir: Rasûlullah (S)

— "Fe-aleyke bi'l-keysi, el-keysi (= Allah'tan çocuk istemeye bak)" buyurdu, demiştir.

Ubeydullah ibn Umer el-Umerî de Vehb ibn Keysân'dan; o da Câbir'den; o da Peygamber'den olmak üzere hadîsi "el-Keys" laf-zıyle rivayet etmekte eş-Şa'bî'ye mutâbaat etmiştir [202].

123- Bâb:

"Kocasından ayrı kalmış olan kadın ustura futunsun ve dağınık saçlarını tarasın"

176-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Biz bir gazvede Peygamber'in maiyyetinde bulunduk. O gazveden dönüp de Me-dîne|ye yakın olduğumuz zaman, ben kendime âid yavaş bir deve üzerinde acele gitmeğe çalıştım. Arkamdan bana bir süvârî yanaştı. Ve beraberinde bulunan bir deynekle benim deveme dörttü. Bu dürtüş üzerine benim yavaş giden devem, görmekte olduğun en güzel deve gibi hızlı gitmeye başladı. Ben arkama dönünce Rasûlullah ile karşılaştım. Ve:

— Yâ Rasûlallah! Ben yeni evlenmiş bir damadım, dedim Rasûlullah (S):

— "Evlendin mi?" diye sordu. Ben:

— Evet (evlendim), dedim.

Rasûlullah:

— "Kızla mı yâhud dul ile mi evlendin?" diye sordu. Câbir dedi ki: Ben:

— Hayır, dul bir kadınla evlendim, dedim. Rasûlullah:

— "Senin kendisiyle oynaşacağın ve onun da seninle oynaşacağı bakire bir kızla evlenseydin ya!" buyurdu.

Câbir dedi ki: Nihayet Medine'ye geldiğimiz zaman bizler evlerimize girmeye davrandık. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Yavaş olun, acele etmeyin, tâ gece olunca, yânı yatsı vaktinde girersiniz. Ki kocasından uzak kalan kadın dağınık saçlarını tarasın ve (temizlenip) ustura tütünsün" buyurdu [203].

124- Bâb:

"Mü'min kadınlara da söyle: Gözlerini sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Zînetlerini açmasınlar. Bunlardan görünen kısmı müstesna. Baş örtülerini yakalarının üstüne koysunlar. Zînetlerini kendi kocalarından yâhud kendi babalarından yâhud kocalarının babalarından yâhud kendi oğullarından yâhud kocalarının oğullarından yâhud kendi biraderlerinden yâhud kendi biraderlerinin oğullarından yâhud kızkardeşlerinin oğullarından yâhud kendi kadınlarından yâhud kendi ellerindeki memlûklerden, yâhud kadınlara ihtiyâcı olmayan erkek hizmetçilerden yâhud henüz kadınların gizli yerlerine muttaliJ olmayan çocuklardan başkasına göstermesinler..." (en-Nûr: 31).

177-.......Ebû Hazım şöyle demiştir: Uhud gününde Rasûlullah'ın yarasının hangi şeyle tedâvî okunduğu hususunda insanlar ihtilâf ettiler de bunu Sehl ibn Sa'd es-Sâidî'ye sordular. Sehl (R), Peygamber(S)'in sahâbîlerinden Medine'de kalanların sonuncusu idi. Bu soruya şöyle cevâb verdi:

— Bunu insanlar arasında benden daha iyi bilen kimse kalmadı. Fâtıma aleyhâ's-selâm Rasûlullah'ın yüzünden kanı yıkıyor, Alî ibn Ebî Tâlib de kalkanı üzerinde su getiriyordu. Sonra bir hasır parçası alınıp yakıldı ve yarası onunla

dolduruldu [204].

125- Yüce Allah'ın Şu Âyeti Hakkında Bâb:

"Ey îmân edenler, sağ ellerinizin mâlik olduğu kimseler, bir de sizden olup da henüz bulûğ çağına erişmemiş küçükler şu üç vakitte yanınıza girmek için sizden izin istesinler...1' (en-Nûr: 58) [205].

178-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Abdurrahmân ibn Âbis'ten haber verdi (o, şöyle demiştir): Ben îbn Abbâs(R)'tan işittim. Bir adam ona:

— Sen Rasûlullah (S) ile beraber kurbân yâhud ramazân bayramına çıkışta hazır bulundun mu? diye sordu.

İbn Abbâs da ona şu cevâbı verdi:

— Evet (bulundum). O'na olan yakınlığım da olmasaydı orada hazır bulunamayacaktım.

Râvî: Yaşımın küçüklüğünden dolayı bulunamayacaktım, demek istiyor, demiştir. İbn Abbâs:

— Rasûlullah (S) namazgaha çıkıp bayram namazını kıldırdı. Sonra insanlara hutbe yaptı, dedi de bu namazda ne ezan, ne de ikaa-met zikretmedi.

Yine îbn Abbâs şöyle devam etti:

— Sonra Rasûlullah, kadınların bulunduğu tarafa geldi, onlara da va'z etti, hatırlatmalar yaptı ve sadaka vermelerini emretti. Bu emir üzerine ben kadınları gördüm ki her biri ellerini kulaklarına, boyunlarına uzatıp zînetlerini Bilâl'e veriyorlardı. Sonra Rasûlullah kalkıp Bilâl ile birlikte kendi evine döndü [206].

126- İnsanın Kendi Arkadaşına: Siz Bu Gece Zifaf Ettiniz Mi? Demesi Ve Yine Bir Kimsenin Azarlama Sırasında Kendi Kızının Böğrünü Eliyle

Dürtmesi Babı [207]

179-.......Bize İmâm Mâlik, Abdurrahmân ibnu'l-Kaasım'dan; o da babası el-Kaasim ibn Muhammed'den haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Ebû Bekr beni azarladı, birçok söylendi. Eli ile de böğrüme vurmağa başladı. (Böyle iken yine) Rasûlullah(S)'ın başı dizimin üzerinde olduğu için hiç kıpırdamadım (yâhud: Beni kıpırdamak-tan, Rasûlullah'ın baldırım üzerinde bulunmasından başka hiçbirşey men' etmiyordu) [208].

---

[1] Buhârî bu âyeti başlığa delîl olarak getirdi. Delîl getirme ciheti şöyledir: Âyet emir sîgasıyledir. Emir de talebi gerektirir. Taleb derecelerinin en azı da nedb'dir. Böylece rağbetlendirme sabit olmuştur (İbn Hacer).

en-Nikâh, nûn'un kesriyle vat' ma'nâsınadır ki, cima eylemektir ve cimâ'-ın ibâhati için bir hâtûnu inşâya şer'î mevzu olan "Zevvectu"ve "Tezevvectu" kavilleriyle kendisine zevç, yânî eş eylemek ma'nâsınadır ve bu iki tarafta carî olur, bir hâtûn ve bir eri kendisine, zikredilen vech üzere çift eylemek ma'nâsi-na da olur, birinci ve ikinci bâblardandır (Kaamûs Ter.).

Fakîhler örfünde Nikâh, diğer medenî akidler gibi, iki tarafın îcâb ve kabulü ile oluşan bir akiddir. Bu akidle kadın ve erkek aralarında bir aile kurmuş olurlar. Aile müessesesi bu akdin hukukî netîcesidir.

[2] Hadîsin başlığa uygunluğu "Benim yolumdan yüz çeviren benden değildir" sö zündedir. Bunda nikâha rağbetlendirme vardır. Bu rivayette Peygamber'in bu sözleri o üç kişiye söylediği anlaşılıyor. Müslim'in rivayetinde ise bu üç kişinin sözleri Peygamber'e ulaşınca, topluluğa karşı bir hutbe yapmış, Allah'a hamd ve senadan sonra: "Bâzı kimseler şöyle şöyle söylemişlerdir. Bu sözleriyle ne demek istiyorlar?" diye söze başlamış ve bu hadîsteki sözleri söylemiştir.

Hadîsteki "Sünnet", yol ma'nâsmadır, farz mukaabili olan "Sünnet" ve nafile demek değildir. Onun için buradaki "Sünnet", sünneti de, farizayı da, nafileyi de şâmildir.

Bu hadîsteki "Raht", Müslim'de "Nefer" şeklinde gelmiştir. "Raht", üç'ten on'a; "Nefer" de üç'ten dokuz'a kadar kişiye denir. Abdurrazzâk'ın Saîd ibn Cubeyr'den rivayetinde'bu üç kişinin Alî ibn Ebî Tâlib, Abdullah ibn Amr ibn As, Usmân ibn Maz'ûn'dan İbaret olduğu açıkça söylenmiştir.

Peygamber bu hadîsinde ibâdet ve istirahat hayâtı ile aile ve medenî çalışma hayâtını bir vecîze hâlinde özetledikten sonra "İşte benim yolum budur, bundan ayrılanlar benden değildir" buyurmakla, müslümânlıkta ruhbanlık, dünyâyı terkedicilik olmadığını açık bir şekilde belirtmiştir.

[3] Hadîsin başlığa uygunluğu "O kızın malına ve güzelliğine rağbet eder" sözünden alınır. Bunun bir rivayeti en-Nisâ Sûresi'nin tefsîrinde de geçmişti.

Buradaki "Fenkihû " emrinin ifâde ettiği nedir? Emir, vucûbda zahir olacağı için, Zâhiriyye bu emrin vucûbu ifâde ettiğine ve binâenaleyh cima' ve infâ-ka kaadir olan her ferd için nikâh aslının farzı ayn olduğuna kaail olmuşlardır. Ehli sünnet cumhuru da nefsin galeyanı ve zinaya düşmek korkusu hâlinde in-fâka kudreti olanlar için farzı ayn olduğunda müttefik iseler de, umûmî surette vucûba kaail değillerdir. Hanefîler'ce ferdî bakımdan galeyan hâlinde vâcib, i'-tidâl hâlinde "Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse, o benden değildir" hadîsi mucibince müekked sünnet; kadına cevr korkusu hâlinde mekruhtur. Bundan başka yine Hanefîler'ce farzı kifâye olduğunu tasrîh edenler de vardır ki, her ferde değilse de, ümmetin mecmû'una nazaran farzdır. Umûmu terkederse günahkâr olurlar demek olur. Biz de âyetten bunu anlıyoruz... (Elmalılı Muhammed Hamdî Yazır, Hakk DM, II, 1289).

[4] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Hadîs, Oru.ç Kitâbı'nda "Nefsi üzerine bekârlıktan korkan kimse için oruç tutmak

bâbı"nda daha tafsîlli olarak geçmişti. Buhârî başlıktaki sorunun cevâbını -kendi yerinde bilinene i'timâd ederek-açıkça zikretmedi. Fakat İbn Mes'ûd'un bu hadîsteki sözü de kısmen bu sorunun cevâbı olarak düşünülebilir.

[5] Bu da aynı hadîsin başka yoldan gelen bir rivayetidir. Hadîs metnindeki e!- Vicâ kelimesi hakkında şu bilgi verilmiştir:

el-Vec', vâv'ın fethi ve cîm'in sükûnu ile el ile, ya hançer ve bıçak ile vurmak ma'nâsmadır. Ve cima' eylemek ma'nâsmadır. Vicâ, kitâb vezninde, koçun yâ tekenin hâyelerini çıkarmayıp, hâyelerinin damarlarını iki taş arasında döğüp inemek ma'nâsınadır, bu surette hâyeleri salim kalır. Bir kavle göre hâ-yeleri hurdahaş edinceye kadar döğmektir, tâ ki, sınup inmiş hükmünde olsun... (Kaamûs Ter.)

[6] Şerif, Ten'îm yakınında bir yerin adıdır. Ten'îm de Mekke'ye üç, dört mil mesafede bir mevziin ismidir. Beyt'e halâl olan etraf mahallerin en yakınıdır (Kaamûs Ter.)

[7] Hadîsin başlığa uygunluğu "Dokuz kadın" sözündedir ki bu, kadınların çokluğudur. Lâkin bu sayı yalnız Peygamber hakkındadır. O'ndan başkaları hakkında ise en çok dört, yâhud üç, yâhud iki olur. Bunlara da (birden fazla ma'nâsına) çok denilir.

Meymûne 7. hicret yılında kaza umresinden dönerken Şerifte Peygamber'le mehirsiz olarak evlenmiş, 51. yılda da yine aynı yerde vefat etmiştir (Hulâsa).

[8] Başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti Gusl Kitâbı'nda da geçmişti, ikinci isnâddaki Halîfe ibn Hayyât, müellif Buhârî'niri üstâdlanndan biridir. Bununla Enes'in hadîsi Katâde ve arkadaşlarına tahdîs ettiğini açıkça göstermek istemiştir.

[9] "Bu ümmet" diye kayıdlaması, diğer ümmetlerden ayırmak İçindir. Çünkü diğer ümmetlerde daha çok kadınlı peygamberler bile vardı. Bu Muhammed Üm-meti'nde ise en çok dört kadın olabilir (Kastallânî).

[10] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun başka bir yoldan bir rivayeti Buhârî'nin ilk hadîsi olmak üzere geçmişti. Başka yerlerde de bâzı sened ve lafız farklarıyle geçmiş, açıklamalar verilmişti

[11] Sehl ibn Sa'd'ın bu hadîsinin bir rivayeti Fadâilu'l-Kur'ân'da, "Ezberden Kur'ân okuma bâbı"nda geçmişti, bir rivayeti de yakında yine gelecektir.

[12] Hadîsin başlığa uygunluğu şöyledir: Peygamber onları yumurtalarını çıkarmaktan nehyetti ve nikâha havale eyledi. Fakîr olan kişi yumurta çıkarmaktan men' edilmiş olduğu hâlde nikâh da etmez olsaydı, zulümle mükellef kılınmış olurdu. Hâlbuki onların herbirinde Kur'ân'dan bir mikdâr ezber vardır. Böylece onların Kur'ân'dan bildikleri mukaabilinde evlendirilmeleri zahir oldu. Başlığın hükmü Sehl hadîsinden tansîs ile İbn Mes'ûd hadîsinden istidlal ile sabit olur (Kastallânî).

[13] Bu başlık, Kitâbu'l-Buyû'da geçen Abdurrahmân ibn Avf hadîsinin bir parçasıdır. Buhârî o hadîsten isnâd ve metin farklılıkları gibi birçok fâîdelere tenbîh olarak bu lafızları alıp, buraya başlık yapmıştır.

[14] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ensârî'nin yanında iki kadın vardı, ona ehlini v malını yarı yarıya bölüşmeyi teklîf etti" sözlerinden alınır.

[15] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Hadîs metnindeki "Tebettul" kelimesi hakkında şu açıklama yapılmıştır:

el-Beti, bâ'nm fethiyle bilinci ve ikinci bâblardan kesmek ve bir nesneyi diğerinden ayırıp ifraz ve temyiz eylemek ma'nâlarmadır.

et-Tebettul, tefa'ul vezninde kesilmek ma'nâsınadır. Ve "Tebettele ile'llâh", mâsivâdan kesilip ihlâs veçhiyle hakka teveccüh ve ubudiyet eylemek, bir kavle göre nikâh ve tezevvücü terkedip zâhidlik eylemek ma'nâsınadır. Müellif "Ve tebettel ileyhi tebtüen = Yalnız O'na yönel" (el-Muzzemmil: 8) âyetine işaret eylemiştir. Bi'1-külliye Hakk'a munkatı' ve müteveccih olup dâima nefsini mâsivâdan kat' ve tecrîd üzere olmayı mutazammındır. eî-Betul, sabûr vezninde şol hâtûna denir ki, rical kısmından bi'1-külliye kesilip, asla onlara dâir haceti, şehvet ve müracaatı olmaz. Meryem el-Azrâ (R) cenabına "Betûl" denmesi bu cihetledir... (Kaamüs Ter.).

el-Ihtısâ, neslin devamının dönüp dolaştığı uzuv olan erkeklik yumurtalarım çıkartıp kendini hadım yapmaktır. Bu, bâzı maksadlar için birtakım şartlarla hayvanlarda tatbîk edilir. Hayvanın yumurtalarının saplan döğülmek veya kıstırılmak suretiyle ezilir yâhud da yumurtalar tamâmiyle çıkartılır. Buna "Hayvan iğdiş etme ameliyesi" denir. Bu, bâzı gayeler için hayvanlarda tecvîz ediliyorsa da

aslında Allah'ın yarattığı şekli değiştirmek, hayvana azâb vermek ve neslin kesilmesini gerektirdiğinden dolayı haram kılınmıştır.

[16] Bu da geçen hadîsin başka yoldan gelen bir rivayetidir.

[17] Buhârî burada getirdiği rivayetlerle de bu konudaki nehyi kuvvetlendirmektedir. Son hadîste Rasülullah, Ebû Hureyre'yi tehdîd ve tekdir edip azarlamıştır. Çünkü Rasûlullah'ın dört kerre sorulan bir soruya sükût ile mukaabele ettikten sonra söylediği sözü, ancak tehdîd ve azarlamadır. Rasûlullah'ın ısrar ile sükûtu, suâlin fenalığını kemâlli bir belâgatle ifâde etmiş, sonunda söylediği cevâb da ancak nehye ve tehdîde delâlet etmiştir. Bu, Yüce Allah'ın şu âyeti gibidir: "De ki: O (Kur'ân), Rabb'inizden gelen bir haktır. Artık dileyen îman etsin, dileyen kâfir olsun..." (el-Kehf: 29).

Ebû Hureyre'nin bu derece ısrarı da, belki Câhiliyet devrinde hadımlığın çeşitli maksadlarla yapılmış olmasına ve bunun zühdî bir maksadla yapılmasının hükmünü anlamak sevkiyledir. İslâm Dîni'nin gidermekle meşgul olduğu Câhiliyet âdetleri arasında tevâşî geleneği de bulunuyor.

[18] Buhârî bunun tamâmını en-Nûr Sûresi'nin tefsîrinde getirmişti.

[19] Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah, Âişe'den başka bakire kız olarak kimse ile evlenmedi" sözündedir. Metindeki "BİKR", er görmedik genç kıza denir. Ebû Nuaym'ın rivayetinde Âişe'nin: "Ben meyvesine dokunulmamış bir ağacım" dediği nakledilmiştir. Bu sözünü en yüksek bir iftihar olarak söylemiştir. Âişe'nin bu hadîsi "Bikr"in nikâhının efdal olduğuna delâlet eder.

Bu hadîste Âişe'nin belâgatinin gayesi ve işlerdeki teennîsinin güzelliği vardır.

[20] Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in, sâdık olan ru'yâda onu görmesinin ardından bakire olduğu hâlde Âişe ile evlenmiş olması yönündendir. Bu hadîsin bir rivayeti Ru'yâ Ta'bîri Kitâbı'nda geçecektir. Müslim de bunu Fadâil Kitâbı'-nda getirmiştir.

[21] Bu başlık Ebû Zerr nüshasında "Dul kadınların evlendirilmesi babı" şeklinde gelmiştir.

[22] Bu, 28. bâbda 44 rakamıyle gelecek olan hadîsin son parçasıdır.

Hadîsin başlığa uygunluğu "Kızlarınızı bana arzetmeyin" sözündedir. Çünkü bu söz, kadınlarına hitâbdır ve onlara üvey kızlarını ve kızkardeşlerini kendisine haram bulunmaları sebebiyle, kendisiyle evlendirmek için arz ve teklîf etmelerini nehyetmiştir.

[23] Buhârî bunun uzun ve kısa, çeşitli rivayetlerini Buyu', îstikrâz, Şurût ve Cihâd Kitâbları'nda getirmişti.

[24] Başlığa uygunluğu "Dul bir kadınla evlendim" sözündedir. Hadîsin son fıkrası, Rasûlullah'in bakire ile evlenme lehine bir hüccet getirmesidir. Çünkü bunda tam ülfet vardır. Dula gelince, belki onun kalbi ilk kocasıyle ilgili olabilir de bu sebeble sevgisi bakirenin aksine kâmil olmaz.

[25] Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in, daha küçük yaşta bulunduğu hâlde Âişe ile evlenmiş olması bakımındandır. Peygamber "Sen Allah'ın dîninde ve kitabında benim kardeşimsin" sözüyle "Mü'minler ancak kardeştirler" (el-Hucurât: 10) âyetine İşaret etmiştir. Bu kardeşlikte ise, nesebî kardeşlikte olduğu gibi, kardeş kızı harâmlığının mevcûd olmadığını ifâde etmiş oluyor.

[26] Hadîste çocuklara şefkatin, onların terbiyelerini güzel yapmanın, işlerini görmenin, malı, emâneti ve tedbîrleri hususunda koca hakkını gözetmenin fazîleti vardır.

"Deve binen kadınlar" sözüyle Hz. Meryem dışarıya çıkmıştır. Bu hadîsin bir rivayeti Peygamberler Kitâbı'nın sonlarında Meryem'in zikri hakkında geçmişti. Ebû Hureyre orada: Meryem asla deveye binmedi, demiştir. O, bu sözüyle Meryem'i bu tafdîlden çıkarmak istemiş gibidir. Buna göre hadîste Kureyş kadınları Meryem üzerine faziletli olmaz.

Hadîsin başlığa uygunluğu birinci ve ikinci nevi' kadınlarda açıktır. Üçüncüye gelince, bu, lüzum yoluyla sabit olur. Çünkü Kureyş kadınları, kadınların hayırlıları olunca, onlardan evlenen nutfeleri için hayırlısını seçmiş olur... (Kas-tallânî).

[27] Hadîsin başlığın ikinci cüz'üne uygunluğu meydandadır. Hadîsin takdîm-te'hîrli bir rivayeti İlim Kitâbı'nda, bir rivayeti de

Cihâd'da geçmişti.

Râvî Âmir eş-Şa'bî buradaki sözü, kendisine böyle bir mes'ele soran bir Horâsânlı'ya hitaben söylemiştir.

[28] Bu da hadîsin başka yoldan gelen ve başlığa güzel bir delâleti bulunan bir rivayetidir.

[29] Hadîsin başlığa uygunluğu İbnu'l-Munîr'in dediği gibi şu cihettendir: Hâcer bir köle idi. Sahîh olarak bilindi ki, îbrâhîm ona (Sâre'nin hibe etmesiyle) mâlik olduktan sonra, ona İsmail'i doğurtmuştur. İsmail'i doğurduğunda Hâcer bir seriyye yânî câriye idi.

Ebû Hureyre aynı senedle Arablar'a hitaben metindeki sözü söylemiştir. Çünkü Arablar hayvanlarını otlatmak İçin yağmur düşme yerleri olan çöllerde çok bulunurlar (Kastallânî).

Ebû Hureyre: "Ey semâ oğulları, ananız bu kadındır" sözüyle, Arablar'ı kasdetmiştir. Çünkü Hâcer, İsmail'in anasıdır. Arablar da İsmail'in neslinden-dir, onlar "Semâ oğullan" ismiyle isimlenmişlerdir. Çünkü onlar, sularının çoğu yağmurdan meydana gelen çöllerde otururlar (Aynî).

İbrahim Peygamber'in birer maslahatı sebebiyle söylediği bu üç yalan gibi olan sözün birincisi es-Sâffât: 85-122. âyetlerinde, ikincisi de el-Enbiyâ: 52-70. âyetlerinde bildirilmiştir. Her iki sûrenin bu konuya âid kısımları yerinden okunmalıdır.

[30] Hadîsin başlığa uygunluğu sahâbîlerin, Safiyye, Peygamber'in zevcesi mi yâ-hud cariyesi mi olduğu hususunda tereddüd etmeleri yönündendir. Böylece hadîs, başlığın birinci cüz'üne uygun olmuştur. Bu hadîs Mağâzî'de, "Hayber gazvesi bâbı"nda geçmiş, Et'ıme'de de gelecektir.

Safiyye, Huyey ibn Ahtab'ın kızıdır. Benû Nadîr ve'Benû Kurayza Yahû-dîleri'nin en şerefli bir ailesine mensûbdu. Hayber Yahudileri'nin başkanı Kinâ-ne ibn Rabî' ile yeni evlenmişti. Her iki yönden asaleti vardı. Kocası, babası bu muharebede ölmüştü.

[31] Buhârî başlıkta bir hüküm zikretmedi. Bu suretle bu mes'elede fakîhler arasındaki görüş ayrılığına işaret etmiş oldu.

Âzâd ettikten sonra câriye ile evlenmesinin iki kat ecri olduğu 13. bâbdaki 20. hadîste zikrolımmuştu. Fakat sadâk'ın âzâd etmekten ibaret olması caiz midir? Bunda âlimler üç takım olmuşlardır: Bu ve benzeri hadîslere dayanarak, nikâhın bu türlüsünü caiz sayanlar arasında Alî, Enes, İbn Mes'ûd (R) ile tâbi ûn'dan Katâde, Saîd ibnu'l-Müseyyeb, Şa'bî, Zuhrî, Evzâî, Atâ ibn Ebî Rebâh Tâvûs ibn Keysân, Sufyân es-Sevrî, Hasen el-Basrîve İbrâhîm en-Nahaî'nin ve daha sonraki müctehidlerden Ahmed ibn Hanbel, Ishâk ibn Râhûye, Ebû Yûsuf ile İmâm Şafiî'nin isimleri zikrediliyor.' Bunlara göre âzâd etmekten başka bir mehr vâdb olmaz.

İbn Umer (R) ise bu nikâhı caiz görmeyenlerdendir. Tâbiûn'dan îbn Şîrîn, Câbir ibn Zeyd bunu mekruh görenlerdendir. Hasen el-Basrî ile en-Nahaî'nin de bu re'yde oldukları rivayet edilmiştir. İbn Şîrîn, âzâd etmeye her ne mikdâr olursa olsun birşey katmak müstehâb olur, demiş. Leys ibn Sa'd, İbn Şubrume, Ebû Hanîfe, Muhammed ibnu'l-Hasen, Zufer, Mâîik, cariyesini âzâd edecek kimse için mehirsiz nikâh etmek Rasûlullah'tan başkasına caiz olmaz. Bu, ancak Peygamber'e hâss birşey idi, diyorlar... Bunlar, Allah Taâlâ, Peygamber'e sadâksız olarak nikâhı mübâh kılmış olduğu için Safiyye'yi, sadak demek olmayan âzâd etme mukaabiIİnde zevç edebilmiştir. Başkası için bu haramdır, derler. Delillerin tafsîli, fıkıh kitâblanna âiddir (Ahmed Naîm, Tecrid Ter,, II, 255-256).

[32] Arablar arasında en sâde ve mütevazı' giyim tarzı, izâr ile ridâdır. İzâr, belden aşağısını örten ihram, ridâ da belden yukarısını örten ihramdır.

[33] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Buhârî bu başlığın yakın bir benzerini 6. bâbm başlığı İçinde getirmiş ve orada Sehl hadîsinin bir rivayetini de İşaret etmişti.

Bu hadîsten Buhârî'nin kasdettiği hedef, bu zâtın, Kur'ân'dan öğrenmiş olduğu mikdârda sûreleri bilmekte olduğu ve Peygamber'in ona, bu kadına öğretmesini emrettiği ve bu sûreleri öğretmenin de evlenmeye karşılık kadın için bir sadak (mehr) olmasıdır. Bu âlimler arasında hakkında ihtilâf edilen bir mes'e-ledir... Peygamber'in "Kur'ân'dan sende bulunan o sûreler karşılığında, seni o kadınla evlendirdim " yâhud "Sende bulunanlar sebebiyle... " sözünün ma'-nâsı nedir? Nitekim Ahmed ibn Hanbel de bu ma'nâyı söylemiştir: Sende bulunanlar sebebiyle onu sana ikram ediyoruz. Yâhud sende bulunan o sûrelere bedel onu sana ikram ediyoruz. Bu Sahîh-i Müslim'deki "O zât o sûreleri kadına öğretti" sözünden dolayı, en kuvvetli olan görüştür. İşte bu görüş, Buhârî'nin burada kasdetmiş olduğu görüştür (İbn Kesîr, Fadâilu'l-Kurân).

[34] Buhârî'nin bu âyeti getirmekten maksadı kendilerine denklik hükmü ilgilenen hem erkek, hem de kadın yönünden meydana gelen hısımlıklara işarettir.

[35] Hadîsin başlığa uygunluğu Huzeyfe'nin, erkek kardeşinin kızı Hind'i, Ensâr' dan olan karısının âzâdlısı iken evlâdlık edindiği Sâlim'le evlendirmesinden alınır. Bu evlendirmede denklik, ancak dînde i'tibâr edilmiştir.

Ebû Huzeyfe, Kureyş eşrafından ve sahâbîlerin en faziletlilerinden idi. Medine'ye hicret etmiş ve iki kıbleye karşı namaz kılmıştı. Habeşe'ye de hicret etmişti. Bedir gazvesinde ve diğer bütün gazvelerde Rasûlullah ile beraber bulunmuştur. Yemâme harbinde, 53 veya 54 yaşında şehîd düşmüştür.

Salim, Farsh idi. Köle sınıfının en faziletlisi ve sahâbîlerin yüksek simalarından idi. Salim de Bedir'de ve diğer gazvelerde hazır bulunmuştur. Ebû Huzeyfe gibi Salim de hicretin 12. yılında Yemâme'deki muharebelerde şehîd olmuştur.

Subeyte, Ebû Huzeyfe'nin karışıdır ve Medine'ye hicret eden kadınlardandır. Subeyte, Sâlim'i âzâd edince, kocası Ebû Huzeyfe onu evlâd edinmişti. Sonra da kardeşinin kızı Hind ile evlendirmişti.

Hadîste bildirilen vakıaya gelince, bunda kadın - erkek en ünlü sahâbîlerin adları zikrolunmuştur ki, Ebû Huzeyfe ile iki karısı; Subeyte ile Sehle, Salim ile karısı ve Ebû Huzeyfe'nin kardeşinin kızı Hind'dİr. Bunlardan Ebû Huzeyfe, Sâlim'i -ki Subeyte'nin âzâdlısı ve Ebp Huzeyfe'nin oğulluğudur- kardeşinin kızı Hind ile evlendiriyor. Sâlim'in evlâdlık vaziyetine medenî ve içtimaî birtakım haklar sabit olmakla, halk arasında: "Ebû Huzeyfe'nin oğlu Salim" diye anılmakta iken, yukarıda tercümelerini gördüğümüz el-Ahzâb âyetleri inince, bu yoldaki evlâdlık kalkıyor. Ne Salim üzerinde Ebû Huzeyfe'nin babalığı ve ne de Subeyte ile Sehle'nin analıkları kalıyor. Bu analık, babalık ve oğulluğunun devamını arzu eden bu aile nâmına Sehle, Rasûlullah'a müracaat ederek Sâlim'in oğulluğunun devamı çâresini soruyor.

Buhârî'nin Ebû'l-Yemân'dan gelen bu rivayetinde Rasûlullah'ın Sehle'ye ne yolda cevâb verdiği bildirilmiyor. Cevâbı, diğer hadîs müelliflerinin rivayetlerinden öğreniyoruz. Bir rivayette Rasûlullah Sehle'ye: "Salim 'i emzir (süt analık te'sîs et)" diye cevâb vermiştir. Sehle de Sâlim'i emzirmiş ve beş yudum süt vermiştir. Bu suretle Salim, Sehle'nin ve dolayısıyle ailenin süt oğlu olmuştur...!

[36] Hadîsin başlığa uygunluğu son cümleden alınır. Bu başlıkla Buhârî; erkeğin kadına nikâh hususundaki benzerliği neseb yönünden değil, dîn yönündendir demek istiyor. Buhârî burada getirdiği iki hadîste zevç tarafı ikisinde de köledir. Birinci hadîste Salim, bu hadîste de Mıkdâd ibn Esved. Kadın tarafı ise Kureyş kabîlesinin en şerefli birer ailesine mensûb olan, bundan önceki hadîsteki Sehl ile bu hadîsteki Dubâa'dır. Her iki hadîste erkekle kadın arasında neseb cihe-tiyle hiç benzerlik yoktur. Buna mukaabil diyanet i'tibâriyle tam bir benzerlik vardır. Her iki hadîsteki çiftler, sahâbîlerin en seçkinlerindendir. Birinci hadîste Sâlim'le Sehle'nin hâl tercemelerini ve dînî mevkilerini görmüştük.

Bu hadîsteki Mıkdâd ile Dubâa'ya gelince: Mıkdâd (R), Kindeli'dir. Amr ibn Sa'lebe'nin oğludur. Esved ibn Abdi Yeğûs'un kölesi iken âzâd edilip oğul edindiği için ona nisbet olunup Mıkdâd ibn Esved diye anılmıştır. Sonra Dubâa ile evlenmiştir. Dubâa, Abdulmuttalib'in torunu olmak cihetiyle nesebce Mık-dâd, onun hiç benzeri değildir. Fakat dînî vaziyetleri i'tibâriyle ikisi de çok yüksektir. Dubâa, Peygamber'in amcası kızıdır. Her zaman ziyaretiyle şereflendirdiği yüksek kadınlardandır. Mıkdâd da sahâbîlerin fazîletli, necîb, hayırlı sîmâla-rındandır. ibn Mes'ûd: Müslümanlığı ilk i'lân eden yedi zâttır, diyerek Mıkdâd ibn Esved'i bunlar arasında saymıştır. Mısır'ın fethinde şehîd olmuş, Medîne'-ye naklolunarak Bakı'a gömülmüştür. Cenaze namazını bizzat Halîfe Usmân kildırmıştır.

[37] Bu dört umde, bir kadını nikâh etmek hususunda rağbet edilip dikkate alınacak şeylerdir, demektir. Fakat nikâhtaki denklik hususu bunlara münhasır değildir. Hadîs, dîn hususundaki denkliğin rağbete en lâyık bir umde olduğunu ortaya koyuyor. Bu cihetle dînî vaziyeti yolunda olan bir köle, nesebi yüksek bir kadınla evlenebiliyor. Rasûlullah'a: Yâ Rasülallah! Kızlarımız kölelerimizle evlenebilecek midir? diye sorulması üzerine: "Ey insanlar, biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık ve sizi şu 'betere ve kabilelere ayırdık. Tâ ki birbirinizi (soyunuzla) tanıyasınız. Şübhesiz ki sizin Allah katında en şerefliniz, takvaca en ileride olammzdtr" (el-Hucurât: 13) âyeti inmiştir. Başlıktaki el-Furkaan: 54. âyeti de bu konuya en belîğ surette delâlet etmektedir. Buhârî onu bu sebeble başlığa koymuştur.

[38] Bu hadîs de hayırlı, faziletli fakirin fakirliğinin denkliğe mâni' bir hâl olmadığına delâlet etmektedir. Peygamber'in yanından geçtiği bildirilen fakirin İbnu Surâka olduğu haber verilmiştir ki, en eski müslümânlardan sâlih bir zât olup Uhud harbinde RasûÎullah ile beraber bulunmuştu. Artık bunun şerefi, haseb ve neseb asaleti gibi içtimaî mefharetlerle ölçülemezdi.

[39] Bunun ve bundan evvelki âyetin hadîs metninde birkaç kelimesi verilmiş olduğu hâlde iyice anlaşılmaları için biz bunların tamâmına yakın kısmının meallerini verdik.

Son âyette "Kitâb'da okunup duran âyetler" ile en-NÎsâ: 2, 3, 6, 9, 10, 11. âyetlere işaret buyurulmaktadır.

[40] Hadîsin başlığa uygunluğu şu yöndendir: Erkek, kendisi fakîr olduğu hâlde zengin bir yetîm kızın velîsi olduğu zaman, kızın

mehrinde adalet ettiği ve âdil olduğu takdirde, kendisi o yetîm kızla evlenmesi caiz olur. Erkek - kadın arasında aranan kefâet, yânî denkliğin mal hususunda da mu'teber olması -bunda ihtilâf olmakla beraber- sahîh olur. Bu hadîsin bir rivayeti en-Nisâ Sûresi'nin tefsirinde de geçmiş ve bâzı açıklamalar verilmişti (Aynî).

Hadîste zikrolunan âyetlerle Câhiliyet devrinde yürürlükte olan insafa, adalete aykırı âdetler yasaklanmış, öksüz kızlar güzel olsun olmasın, zengin olsun olmasın müsâvî ve âdil bir muameleye tâbi' tutulmuşlardır. Bunların emsallerine göre mehr tesmiye edilerek nikâh olunmaları ve mehr ta'yîn edilmeden nikâh olunanların mehri misle nail olmaları ve mallarında adaletle tasarruf edilmeleri emredilmiştir.

Bahis konusu olan ve yetîm kızlarla evlenmeleri düşünülen velîler, mutlak olmayıp, ancak amca oğulları gibi nikâh düşen akrabalardır.

[41] Başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti Cihâd Kitâbı'nda geçmişti; orada doyurucu açıklamalar verilmişti. Hadîsteki "Şu'm" lafzı "Uğursuzluk, hayırsızlık" ma'nâsmadır. Bunun zıddı "Yümn "dür ki, "Kutluluk, hayırlıhk" demektir. Arablar Câhiliyet devrinde kadında, atta, evde uğursuzluk bulunduğuna inanırlardı. Yoksa hılkî bir uğursuzluk mevcûd değildir. Hadîste bu üç şeyin husûsî olarak zikredilmesi, insanların bunlarla sıkı ve daimî ilgili bulunmasdandır.

[42] Bu da aynı hadîsin diğer yoldan bir rivayetidir. Hadîsin birinci kısmı olan "Eğer uğursuzluk olsaydı" şart cümlesi, bu üç şeyde uğursuzluk olmadığını ifâde eder. Bunlarda uğursuzluk olmayınca, başka şeylerde de olmaz.

[43] Taberânî'nin Esmâ'dan gelen bir rivayeti, bu hadîsi îzâh eder mâhiyettedir: Ki-;;nin evi, karısı, atı fena olmak dünyâdaki talihsizliği eseridir. Evin fenası, sahası dar, komşuları murdar olandır. Atın fenası üstüne bindirmeyendir. Kadının fenası kötü huylu olandır.

[44] Başlıktaki âyete göre bu Usâme hadîsindeki kadınların erkekler için fitne ve fe-sâd âmili olması umûmî değildir. Kadınların huysuz ve uğursuz kısmıdır.

Bunun başlığa uygunluğu, kadınlar tarafından olan fitne ve uğursuzluğun daha şiddetli olması yönündendir. Bu sebebledir ki, Buhârî bunu îbn Umer'in iki hadîsiyle Sehl'in hadîsinden sonra zikretmiştir. Kadınların fitnesi, fitnelerin en şiddetlisi ve en azametlisidir. Buna Yüce Allah'ın "Kadınlara... olan ihtiraslı sevgi insanlar için bezenip süslenmiştir... " (Âlu îmrân: 14) âyeti şehâdet etmektedir. Kadınlara olan şehveti, diğer şehvetlerin hepsinden önce zikretti. Çünkü kadınlarla olan mihnet, mihnetlerin en büyüğüdür. Başlıktaki âyette de Allah bunu haber verip, kadınların kötülüklerinden sakındırmıştır. İlâhî takdir ve mukadderatla olanlardan ise kurtuluş yoktur:

[45] Başlığa uygunluğu, Berîre'nin kocasının bir köle bulunması yönündedir. Bu hususta başka görüş de varsa da, Buhârî'ye göre Berîre'nin kocasının köle olduğu görüşü üstün gelmiştir.

Buhârî bu hadîsin birer rivayetini Talâk ile Et'ıme'de de getirmiştir. Müslim ise Zekât ile Itk'ta getirmiştir.

"Köleyi hürriyete kavuşturanın velâsı (velilik hakkı) alınıp satılmaz ve hibe edilemez. Âlimler, nesebin tahvilinin caiz olmadığında ittifak etmişlerdir. Ve-lâ'nm hükmü, nesebin hükmü gibi olunca, nesebin nakledilememesi gibi, velâ da nakledilemez..." (İbnu Battal).

Bundan bilindi ki, âzâd edilen şahıs öldüğünde ona, âzâd eden veya âzâd edenin mîrâsçıları vâris olurlar. Câhiliye'de bu nevi' velilik hakkını satmak, hibe etmek ve diğer yollarla nakletmek câri idi. İslâm bunu yasak etmiştir (Meh-med Zihnî). Müslim Tercemesİ, IV, 484.

[46] Alî ibnu'I-Hüseyin ibn Alî ibn Ebî Tâlib (S) bu âyetteki vâv'larm cem' için değil, nevi'lendirme ve muhayyer kılma için olan "Ev" ma'nâsına olduğunu bildirmiş, bunun delîli olmak üzere de Fâtır: 1. âyetini göstermiştir.

[47] Hadîsin başlığa uygunluğu son fıkrasıdır. Hürr için dörtten fazla kadınla evlenmesinin caiz olmayacağı üzerinde ittifak vardır. Buna yalnız Râfızîler muhalefet etmişlerdir. Onlar Peygamber'in dokuz kadınla evli olarak öldüğünü delîl göstermişlerdir. Fakat bunun O'nun şahsına mahsûs özelliklerden olduğundan gaflet etmişlerdir. Onların muhalefetine i'tibâr yoktur... (Kastallânî).

[48] Bu, Sahîfıayn'da rivayet edilen Âişe hadîsinin bir parçasıdır, lafız Müslim'indir.

[49] er-Radâ, emzik çağındaki çocuğun meme emdiği zaman içinde bir kadının memesini sorması ve emmesidir. Bu emmenin hük'rnü bu hadîste bildirildiği üzere velâdet ve neseb yönünden haram olan herşeyin bu emme ile de haram olmasıdır. Bu hususta müctehidler arasında ihtilâf yok, icmâ vardır. Binâenaleyh ana baba haram olduğu gibi, emmek yoluyla da süt ana, süt baba da haram olur. Sonra bu harâmlık burada kalmayıp süt halalara, süt amcalara, teyzelere, kardeşlere de yayılır.

[50] Bu ikinci serieddeki hadîsi Müslim rivayet etmiştir. Buharı yanında bunun fâi-deşi Katâde'nin Câbir ibn Zeyd'den işitmesini beyân etmesidir.

[51] Ümmü Seleme Peygamber'in kadınlarından olup adı Hind'dir. Fasîh konuşma-sıyle meşhurdur, önce Ebû Seleme Abdullah ibn Esed'le evlenmiş ve onunla birlikte Habeşistan'a hicret etmişti. Kızı Zeyneb orada doğmuş ve Berre adı verilmişti. Ebû Seleme Habeşistan'da vefat etti. Ümmü Seleme, kızı Berre ile Me-dîne'ye geldi, Peygamber'le evlendi, böylece Berre, Peygamber'in rabîbesi (üvey kızı) oldu, Peygamber adını Zeyneb ismi ile değiştirdi... Hadîsten anlaşıldığı üzere Zeyneb'in Peygamber'e harâmlığını gerektiren iki sebeb vardır: Peygamber'in üvey kızı olması; bir de babası Ebû Seleme Abdullah'ın Peygamber'in süt kardeşi bulunmasıdır. Hadîsin başlığa uygunluğu da burasıdır.

[52] Buhârî'nin tutunduğu bu görüş, Alî, İbn Mes'ûd, İbn Umer, İbn Abbâs, Saîd ibn Müseyyeb, Hasen el-Basrî, Atâ, Mekhûl, Tâvûs, Ebû Hanîfe, Leys ibn Sa'd, Mâlik, Evzâî, Sevrî gibi sahâbî ve tâbi'î âlimlerinden naklolunmuştur. Bunlara göre emme müddeti olan iki sene içinde bir kerre emmekle de hürmet sabit olur. Çünkü "Sizi emziren (süt) analarınız da (kendi analarınız gibi) size haram kılınmıştır..." (en-Nisâ: 23) kavli mutlaktır, adedle kayıdlanmış değildir. Adedle kayıdlama Kur'ân'ın nassına ziyâde kılmaktır.

[53] Hadîsteki son cümle, edebî ve hukukî bir vecizedir. Ve "Kendisiyle hürmet sâ bit olan emme, yalnız açlığını sütle telâfi edebilen emzik çağındaki çocuk hakkında mu'teberdir" demektir. Bir süt kuzusu olan çocuğun gelişmesi ve bedenî teşekkülü yalnız sütle te'mîn edildiği için çocuk, emzirici kadının kendi çocuğu gibi kendisinin bir parçası oluyor.

Şafiî ile tarafdârlan bu hadîs ile ve sayıyı ihtiva eden diğer hadîslerle istidlal ederek en az beş defa emzirilmesini şart kılmışlardır. Fakat çocuğun bedenî teşekkülü sırasında kadının beden cüz'ünün karışması bir defa emmekle de hâsıl olur. Yeter ki emme müddeti içinde emzirümiş olsun.

Âişe'nin yanında bulunan süt kardeşinin tbnu Ebi'l-Kuays olduğu zannediliyor. Bunun anası Âişe'yi emzirmiştir ve Âişe'nin süt anası olmakla tanınmıştır.

[54] Hadîsin başlığa uygunluğu Âişe ile süt amcası olan Eflah arasında harâmlığın -sabit olması yönündendir. İşte bu harâmlık sebebiyle Rasûlullah, Eflah'm Âişe'nin yanına girmesine izin verdi. Müslim'in rivayetlerinden birinde Âişe: "Beni kadın emzirdi, erkek emzirmedi" dediği zaman, Rasûlullah: "O senin süt amcandır" buyurmuştur. Bu hadîs erkek suyunun haram kılacağına delâlet etmiştir, fakat bu konuda görüş ayrılığı vardır. Bunun bir rivayeti Şehâdetler Ki-tâbı'nda geçmişti (Aynî, Kastallânî).

[55] Hadîsin başlığa uygunluğu "O kadınla nasıl yaparsın? Onu kendinden bırak..." sözünden alınır... Peygamber'in bu emri ihtiyat ve takva yolu üzere verilmiş bir emirdir, sırf emzirenin sözüyle süt emmenin sübûtu ve nikâhın fesadına hüküm yoluyla değildir. Çünkü Peygamber'in huzurunda bir da'vâlaşma ve şehâdet edası cereyan etmemişti, fakat bu, sırf bir ihbar ve bir istifta'dan ibaret olmuştur. Eğer kadın hâkim huzurunda şehâdet etmiş olsaydı, bu şehâdeti kabul edilirdi... (Kastallânî).

Bu hadîsin birer rivayeti İlim ve Şehâdetler Kitâblan'nda da geçmiş ve bâzı açıklamalar oralarda verilmişti. İlim Kitâbı'ndaki rivayette "Bunun üzerine Ukbe, o kadından ayrıldı, o da başka bir kocaya vardı" ziyâdesi vardır.

[56] Bu iki âyette nikâh olunmaları haram olan kadınlar sayılmış ve bunlardan geri kalanların halâl kılındığı bildirilmiştir. Burada sayılan muharramât, yânî nikâh edilmeleri haram kılman kadınlar ondört oluyor. Bunlardan yedisi neseb, yedisi sebeb, yânî süt ve evlilikle haram olmuştur. Neseb cihetiyle nikahlan haram olan kadınlar, 22. âyette sayılan: Analar, kızlar, kızkardeşler, halalar, teyzeler, oğlan kardeş kızları, kızkardeş kızlarıdır. Sebeb ve süt cihetiyle haram olanlar da 22-23. âyetlerde bildirilen süt analar, süt hemşireler, kaynanalar, üvey kızlar, gelinler, birarada iki kız kardeşler, zevce sahibi evli kadınlardır.

Süt ana ve kardeşlerinde neseb hükümleri carîdir. Binâenaleyh süt analar, süt hemşireler, süt babalar, süt kızlar, süt halalar, süt teyzeler, süt biraderler ve kızları hep neseb hükümlerinde dâhildir. Şu hadîs bunu te'yîd edicidir: "Neseb cihetinden haram olan süt cihetinden haram olur" (Buhârî, Müslim: Âişe'-den) (Meâl-i Kerîm).

[57] Buhârî nikâh olunmaları haram ve halâl olan kadınları içine alan en-Nisâ: 23-24. âyetlerini zikrettikten sonra, bir kısım haram kılınanları içine alan el-Bakara: 221. âyeti getirdi. Bu âyet iki nehyi ihtiva etmektedir: Mü'min erkeklerin gayrimüslim kadınlarla

evlenmeleri, gayrimüslim erkeklerle müslümân kadınların evlenmeleri. Bu iki taraflı yasak İslâm'ın başlangıcında te'sîs ve tatbîk olundu. Sonra bu iki nehyin birincisi el-Mâide; 5 âyeti ile ta'dîl edildi.

[58] Bu îbn Abbâs'm sözüyle Buhârî, İslâm hukukunun en mühim bir faslı olan çok evlilik mes'elesine dokunmuş oluyor... îslâm hukuku dörde kadar nikâha müsâade etmiş ise de yine en mühim esâs, bir zevcedir. Birden fazlasına müsâade, ahlâkî ve içtimaî zaruretler üzerine verilmiştir..

[59] Buhârî'nin bu kitâbda Ahmed ibn Hanbel'den bu hadîsten başka hadîsi yoktur, bir de Mağâzî'nin sonunda bir vâsıta ile bir hadîs vardır. Buhârî bu hadîsi İmâm Ahmed'den müzâkere yâhud icazet yoluyla aldığı için "Bize söyledi" ta'-bîrinİ kullanmış, "Bize tahdîs etti" veya "Bize haber verdi" ta'bîrlerini kullanmamıştır. Buhârî Ahmed ibn Hanbel'in birçok şeyhlerine kavuştuğu için onun ismini zikretmekten müstağni olmuştur... (İbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

[60] Burada getirilen sözler ve fıkhî görüşler hep sahîh senedlerle rivayet edilmiştir. Bunlar hakkındaki fıkhî münâkaşalar ve bunların muhalifi veya zıddı olan görüşler de vardır. Bütün bu tafsilâtı şerhlerden ve bulundukları kitâblardan okumalıdır

[61] Buhârî bunda görüş ayrılığı bulunduğu için soru şeklinde getirdi.

Rabâib, "Üvey kızlar" demek olup "Rabîbe"nin cem'idir. Zifaf olup ismetinin harîmine girilen kadınların başka kocadan olan kızlarıdır ki, bunlar ekseriyetle üvey babalarının terbiyesinde ve yanlarında bulunurlar. Bu sebeble âyette "Fîhucûrikum" diye kaydofunmuştur. Zifafa girilmeyen kadınların kızları olan üvey kızları almakta günâh yoktur. Rabîbeler hakkında: "Analarını vat' etmek kızlarını haram kılar, kızlarım nikâh etmek de analarım haram kılar" sözü İslâm hukukunun umûmî kaaidelerindendir.

[62] Buhârî bu rivayetleri, başlığın cüzlerine hüccet olmak üzere getirmiştir..

[63] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Bunun bir rivayeti daha önce de geçmiş, bâzı açıklamalar orada verilmişti.

Şübhesiz ki Ümmü Habîbe iki kızkardeşin bir adamın nikâhında bulunmasının caiz olmadığım bilmeyerek böyle bir teklîf sunmuştu. Ümmü Habîbe Habeşistan'a hicret eden ilk müslümânlardan olup, dînî salâbetiyle meşhurdur. Adı Ramle'dir

[64] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Buhârî bunu birçok yerlerde getirmiştir ki, herbir yerde hadîsteki bir yere uygun bir unvan vardır. Burada unvânm yeri "Bana arz etmeyiniz" sözüdür (Aynî).

[65] Hadîslerin başht birden nikâh olduğunda, ikisinin nikâhı da bâtıl olur. baKaı uıı «— halası -birisi önce, öbürüsü sonra- ayrı ayrı tezvîc olunursa, Önceki sahîh, sonraki nikâh bâtıl olur.

[66] Bu hükmün bu hadîsten alınmasında nazar vardır. Sanki o evlenme sebebiyle haram olanı, neseble haram olana katmayı irâde etmiş gibidir. Nitekim neseble haram olan, sütle haram olur (Fethu'l-Bârî).

[67] Şiğar'm lügatte bir ma'nâsı ayağı kaldırmak demektir. Köpek işemek için ayağını kaldırınca "Şağara'l-kelbu" denir. Sanki o şahıs: Ben senin kızının ayağını kaldırmadıkça sen de benim kızın ayağını kaldırma demiş gibi oluyor. Yâhud da bu nevi' nikâhta mehr olmadığı için şehrin hâkimden boşalması ma'nâsına olan " Sağar a'l-bel edu" sözünden gelmedir.

Şığâr suretiyle nikâh, mehirsiz olarak değişmek yoluyla nikâh yapmaktır. İslâm'dan önce Arablar arasında bu yoldan kızlarını, kızkardeşlerini veya akrabalarını mübadele etmek ve birinin kadınlık kıymeti (Bıd'ı) öbürü için mehr sayılarak ve ayrıca bir mehr ta'yîn etmeksizin nikâh etmek âdeti yürürlükte idi. Bu yolda mübadele şartiyle iki taraf, kadının kadınlık kıymetini mehr bedeli sayarak nikâh akdi yapıyordu. İslâm'da bu nevi' nikâh akdi, kadınlık şerefini alçaklığı ve birtakım haksızlıklar doğurduğu için yasak edilmiştir.

Bu hadîsin birkaç rivayeti Müslim'de toplanmıştır. Bu mes'ele ile ilgili geniş tafsîlâtı ve fıkhî incelikleri, görüş ayrılıklarını şerhlerden ve fıkıh kitâblann-dan okumalıdır

[68] Hadîsin başlığa uygunluğu ilk kısmından alınır. Bunun bir rivayeti Tefsîr Kitâ-bı'nda da geçmişti. Havle bintu Hakîm -ki ona küçültme sîgasıyle Huveyle bintu Hakîm ibn Umeyye dahî denilir- Usmân ibn Maz'ûn'un karısı ve İslâm!a ilk giren sâliha kadınlardan idi. Usmân'ın vefatı üzerine dul kalmıştı. İşte bu se-beble nefsini Peygamber'e hibe etmiş, mehirsiz olarak Peygamber'le evlenmek istemiş idi. Âişe de kendisinde bulunan kadınların yaratılmış oldukları kıskançlık tabîatinden dolayı o kadını ayıplamıştı. Yoksa kendisi

Yüce Allah'ın, Pey-gamber'ine bunu mübâh kılmış olduğunu bilmişti... {Aynî, Kastallânî).

[69] Hadîsin başlığa uygunluğu, başlıktaki mübhemliği beyân etmesi cihetindendir. Birçok fakîhler bu hadîsle hüccet getirerek nikâh etmekte ihrâmlı için hiçbir sakınca yoktur, şu kadar ki, ihramdan çıkıncaya kadar cinsî münâsebette bulunamaz demişlerdir. Diğer bir kısım müctehidler ise ihrâmhnın nikâh etmesini, nikâh olunmasına cevaz vermemişlerdir. Böyle bir nikâh vâki' olursa, bâtıl olur demişlerdir. Tafsilat geniş şerhlerde ve fıkıh kitâblanndadır.

Peygamber'in bu hadîste haber verilen evlenmesi, yedinci hicret yılındaki hüküm umresinde ihrâmlı iken Meymûne ile nikâhlanmasıdır. Bu hadîsin bir rivayeti Hacc Kitâbı'nın sonlarında da geçmişti

[70] Bu başlığa göre muvakkat bir zaman için olan mut'a nikâhına önce müsâade olunup sonra yasak edildiği anlaşılıyor. Nitekim hadîsler de buna açıkça delâlet etmektedir.

[71] Bunun bir rivayeti Mağâzî'de, Hayber gazvesi bâbı'nda geçmişti.

[72] İbn Ebî Zi'b'İn rivayeti mut'anın tatbîk şeklini göstermektedir. Mut'a nikâhı, muvakkat bir zaman için iki tarafın razı olduğu bir ücret mukaabilinde kadın kiralamaktır. Bu bir nikâh değildir. Çünkü nikâh, çiftlerin bütün hayâtı beraber yaşamak üzere bir aile yuvası kurmalarıdır. Mut'a da, nikâh da iki tarafın rızâsına uygun birer akd olmakla beraber, mut'a muvakkathk, nikâh devamlılık vasıflarıyle birbirinden ayrılır. Mut'ada ta'yîn olunan bedel, âdî bir karşılık mâhiyetinde olduğu hâlde, nikâhtaki mehr, gayet şerefli ve hiçbir akidde bulunmayan bir asalet ifâde eder.

Mut'a, Câhiliyet devrinde mu'teber ve yaygın olan, hattâ kendisine birtakım aile haklan sabit olan bir nikâh nev'i idi. İslâm'ın zuhurundan sonra bâzı gazvelerde gazilerin zina yapmalarını önlemek için geçici olarak müsâade edilmişti. Sonra nesholunup kaldırıldığı üzerinde sünnet ehli İttifak etmiştir. Mut'a nikâhının harâmhğı hakkında Şiî mezhebi muhalefet etmiştir. Onlar bunu hazarda da meşru' görür, tatbîk ederler.

Bu konudaki rivayetleri Müslim çok güzel toplamıştır: Müslim Ter., IV, 290-30

[73] Bu başlıktaki "Bir kadının sâlih bir kimseye nefsini arzetmesi" ta'bîri, bu teklifin yalnız Peygamber'e karşı değil, herhangi iyi bir kimseye karşı da caiz olduğunu ve hayaya, iffete aykırı olmadığını ifâde eder.

[74] Hadîsin başlığa uygunluğu "Kendini Rasûlullah'a arzederek" ve "Kendini Rasûlullah'a arzetti" sözler indedir.

Sabit el-Bunânî, Basra'nın en yüksek tabiî âlim ve râvîlerinden olduğuna göre, hadîsteki vak'a Basra'da geçmiş olacaktır. Enes ibn Mâlik'in Basra'daki ikaameti sırasında sohbetinde bulunmuş ve ondan birçok hadîs almıştır. Hicretin yüzyirmiyedinci yılında vefat etmiştir.

[75] Hadîsin başlığa uygunluğu pek açıktır. Kadınla evlenmek isteyen sahâbînin fakirliği son derecede idi. Arablar arasında en sâde ve mütevazı' giyim tarzı izâr ile ridâ olduğu hâlde, bu fakîrin bir giyeceği bile tam değildi, denilmek istenmiştir. İzâr belden aşağı, ridâ da belden yukarı bürünülen ihramdan ibarettir. Buhârî bu hadîsin bir rivayetini Kur'ân'ın Faziletleri Kitâbı'nda da getirmişti.

[76] Hafsa'nın birinci kocası Huneys, Habeşistan'a hicret eden ilk müsiümânlardan ve Kureyş şeriflerinden idi. Sonra Medine'ye hicret edip Bedir gazvesinde bulunmuştu. İbn Abdilberr'in rivayetine göre Uhud harbinden aldığı bir yaradan şehîd düşmüştü. Umer, kızını pek tabiîdir ki, dînî ve içtimaî bakımdan kendi ayarında birisiyle evlendirmek durumunda idi. Bu sebeble Usmân'a, sonra Ebû Bekr'e teklîf etmişti. Bunlardan haberdâr olan RasûluIIah, Umer'in bu sıkıntısını gidermek ve bizzat taltîf etmek üzere hicretin otuzuncu ayında ve bir rivayete göre üçüncü senesinde Umer'e aile şerefi de bahşetti. Görülüyor ki, RasûluIIah kadınlarını hep böyle birer sebeble almıştır.

[77] Bu hadîsin daha geniş birer rivayeti yakında bu kitabın 26. ve 27. bâblannda 43 ve 44. rakamlarıyle geçmişti.

[78] Buhârî burada el-Bakara: 235. âyetini ve bundaki bâzı ta'bîrlerin tefsirlerini nakletmekle yetinmiştir.

[79] Yânî evlenmeden ve istemeden önce erkeğin kadına, kadının da erkeğe bakmasının cevazı ve hattâ müstehâblığı babı.

Buhârî bu hükmü bâb altındaki iki hadîsten almıştır. Bu hükmü açıkça ifâde eden hadîsleri diğer hadîsçiler getirmişlerdir. Bunların en sahîhî Ebû Hureyre hadîsidir: Bir adam Ensâr'dan bir kadınla evleneceğini söyledi. Rasûlullah: "O kadına baktın mı?" diye sordu. Sahâbî: Hayır, bakmadım, deyince Rasûlullah: "Öyleyse git, o kadına bak. Çünkü Ensâr kadınlarının gözlerinde birşey olabilir" buyurdu (Müslim, Nikâh). Tirmizî'deki Muğîre hadîsi de kızı istemeden Önce bakmanın cevazını açıkça belirtmektedir: Mugîre bir kızı istedi. Peygamber, Mu-gîre'ye: "O kıza bak gör, çünkü bu görüş aranızda meveddet ve ülfeti devam ettirir"h\ıym<\\ı. Bu konuda başka hadîsler de vardır... (îbn Hacer, Kastallânî).

[80] Bu hadîsin bir rivayeti Nikâh Kitâbı'nın baş taraflarında 15 rakamıyle de geçmişti.

[81] Hadîsin başlığa delîlliği "Rasûlullah o kadına baktı" sözündedir. Hadîsin bıı rivayeti yakında geçtiği gibi, Fadâilu'i-Kur'ân, "Ezberden okuma bâbı"nda di geçmişti.

[82] Buhârî bu başlıktaki hükmü burada getirdiği âyetlerden ve hadîslerden çıkarıp almıştır. Çünkü başlıktaki lafızla gelen hadîs, kendi şartı üzere değildir. O hususta meşhur olan Ebû Mûsâ hadîsidir ki, onu Ebû Dâvûd, Tirmizî, Ibn Mâce, İbn Hıbbân ve el-Hâkim rivayet etmişlerdir... (İbn Hacer).

"Lâ nikâha illâ bi-veliyyin = Velînin izni olmaksızın akdolunan nikâh mu'-^ teber değildir" hadîsini Buhârî ile Müslim almamışlardır. Hattâ İmâm Buhârî ile Yahya ibn Mam "Reşidin nikâhında velînin izni şart olduğuna dâir sahîh bir hadîs yoktur" demişlerdir

[83] Hadîsin başlığa uygunluğu "Onlardan biri bugün insanların yapmakta oldukları nikâhtır, ve diğer nikâhlardır" sözlerinden alınır.

Bu hadîsi Ebû Dâvûd da Nikâh Kitâbı'nda rivayet etmiştir. Su hadîsinden Hz. Âişe'nm muazzam ve çok geniş bilgisi apaçık görülmektedir.

[84] Başlığa uygunluğu ' 'Onu kendisi nikâhla almak istemez" sözünden alınır. Çünkü bu söz, bir dereceye kadar velayete delâlet eder. Bunun daha bütün bir rivayeti en-Nisâ tefsîrinde geçmişti.

[85] Bunun da başlığa uygunluğu geçen hadîs gibidir. Bunun da daha bütün bir rivayeti yakında geçmişti.

[86] Bu hadîs, velînin i'tibân üzerine olan delillerin en kuvvetlisi ve en açığı nev'in-dendir. Yoksa erkek kardeşinin engel olmasının hiçbir ma'nâsı olmazdı. Ve çünkü kız, kendini evlendirme hakkına mâlik olsaydı, erkek kardeşine muhtâc olmazdı... İşi kendisine âid bulunana, başkası ona engel oldu denilmez, İbnu'l-Munzir: Ben sahâbîlerin hiçbirinden bunun hilafını bilmiyorum, dedi (Kastallânî).

İmâm Ebû Hanîfe'ye göre âkil, baliğ, reşîd bir kadın velîsinin iznini almaksızın başlı başına kendisini tezvîc edebilir. İmâm Ebû Yûsuf ile İmâm Muham-med'e göre, bu yolda nikâh alacak velînin izni eklenmek suretiyle geçerli olabilir, îmâm Şafiî, tmâm Mâlik ve îmâm Ahmed ibn Hanbel'e göre yalnız kadının "Vardım" demesiyle akdolunan nikâh mu'teber değildir. Bu üç İmâm bu hususta "La nikâha illâ bt-veliyyin = Nikâh ancak velînin izni ile olabilir" hadî-siyle istidlal etmişlerdir.

[87] Yânî velî nikâhta bizzat kendisi kadını isteyici olduğu zaman, kendi kendini ev-Iendirebilir mi yâhud başka bir velîye muhtâc olur mu?

[88] Burada getirilen rivayetler hep senedli olarak sâhiblerine isnâd edilmiş ve şerhlerde' gösterilen yerlerinde tesbît edilmişlerdir.

[89] Bu daha önce geçmiş olan Sehl hadîsinin bir parçasıdır. Peygamber, kadına tâ-lib olan o adamı bu kadınla evlendirmiştir. Çünkü Peygamber, velîsi olmayanların velîsidir. İki tarafın karşılıklı rızâları olduğu takdirde, onları evlendirme selâhiyetine sâhibdir.

[90] Hadîsin başlığa uygunluğu "Onunla evlenmeyi istemez" sözünden alınır. Çünkü bu söz, bunu bizzat üzerine

alması yâhud başkasına emredip de onu evlendirmesinden daha umûmîdir...

[91] Bu hadîsin birkaç rivayeti daha önce geçti. Başlığa uygunluğu Âişe hadîsinin üstündeki hadîste zikrettiğimiz gibidir... (Aynî).

[92] Bu da çocuğun bulûğdan evvel nikâh edilmesinin caîz olduğuna delâlet etmiştir.

[93] Peygamber'in vefatında Âişe onsekiz yaşında idi. Âişe, hicretin elliyedinci yılında vefat etmişti

[94] Bu, daha evvel senedli olarak geçen hadîsin bir parçasıdır; başlığa delâleti apaçıktır.

[95] Başlığa delîlligi açıktır. Ebû Bekr, Âişe'nin babasıdır, kızı Âişe'yi Peygamber'-le evlendirmiştir, Peygamber de en büyük imâm, yânî aynı zamanda islâm Dev-leti'nin başkanıdır.

[96] Bu başlık, devlet başkanının ve valilerin, velîsi olmayanların velîleri olduğunu ve Peygamber'in mehirsiz, yalnız Kur'ân öğretme üzerine evlendirme yaptığını ifâde etmektedir. Bâb altındaki hadîsin bu başlığa uygunluğu ise meydandadır. Bu hadîsin rivayetleri birkaç kerreler geçmişti.

[97] Hadîslerin bâb başlığına uygunluğu meydandadır. Evlenecek erkek ve kadının karşılıklı rızâlarını beyân etmeleri ve bunu şâhidlerin huzurunda yapmaları, kurulacak aile yuvasının hayâtı için çok mühimdir. İmâm Ebû Hanîfe, bu hadîslerle delîl getirerek velînin ne dul kadını, ne de bakir kızı zorla birisine nikâh etmeye hakkı olmadığına, dul kadının nikâhında onunla istişare ederek açıkça muvafakatim; bakir kızın nikâhında da onun en az sükût etmek suretiyle olsun iznini almak velî için en lüzumlu bir vazife olduğuna hükmetmiştir. İmâm Ebû Hanîfe'ye göre âkil, baliğ, reşîd bir kadın, velîsinin iznini almaksızın başlı başına kendini evlendirebilir... Hulâsa İmâm Ebû Hanîfe aile kurumunun en sağlanacak noktasında hem tilmizlerinden, hem de diğer mezheb imamlarından daha nafiz bir nazarla îslâm hukukunun ruhunu görerek, aile binasını aile rüknünün en hürr ve serbest rızâ ve muvâfakatları temeli üzerine kurmuştur...

[98] Bu da geçen hadîsin başka yoldan bir rivayetidir. Hadîslerin başlığa uygunlukları apaçıktır.

[99] Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsından alınır. O da yetîm kızlarla evlenmek hususundaki hüküm, Yüce Allah'ın burada zikrettiğidir. Buharı burada Şuayb ibn Ebî Hamza'dan gelen metni sevketmiştir. Bu hadîsin aslı en-Nisâ tefsirinde ve Nikâh Kitâbı'nda birçok kerreler geçmiştir.

[100] Hadîsin başlığa uygunluğu, zekî olan kimseye gizli olmaz. Hadîsin aslı birçok kerreler geçmiştir.

[101] Hadîslerin başlığa uygunlukları meydandadır.

[102] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bana Ebû Bekr kavuştu..." sözlerinden alınır. Çünkü burada Ebû Bekr'in Umer'e, kızını istemeyi ve cevâb vermeyi terketmesine bir özür bildirmesi vardır, işte bu Ebû Bekr tarafından kızı istemeyi terk için bir tefsirdir (Aynî).

[103] Bu doğu taraftan gelen ikil^bnkân ibn Bedr Eyhem idi; dokuzuncu hicret yılında Medine'ye gelip islam a girm birer hutbe yapmışlardı (Kastallânî).   ^Hileleri hutbeler herhangi bir

Bu iki kişinin Rasûlullah'ın huzurunda

Bu iki kişinin hâcet maksadından hâlî değildir. Hacet sırasında hutbe lettirmek ve icabete rağbetlendirmek için dâima yapılagelen kadım bir ıştır, s te nikâh sırasındaki hutbe de bu ma'nâdandır (Aynı).

[104] Hadîsin başlığa delîlügi meydandadır. H^^J^^İn olan bu avviz ile kardeşi MuâZ da Bedir şehıdlenndendır. Afra kadunn iki kardeş, Ebû Cehl'i kıhç darbesiyle yere serdikten sonra, bunlar oğlu İkrime tarafından şehîd edilmişlerdi.

Şarkı arasındaki bir cümleyi, gaybe ve istikbâle âid vak'ayı bilmek yalnız Allah'a mahsûs olduğu için, Peygamber kendisine nisbet edilmesinden men' etmiştir.

Bu hadîsin bir rivayeti Mağâzî'de, Bedir harbine dâir bir bâbda da geçmişti.

[105] Buhârî başlıktaki âyetleri vTda^nra zikrettiğ azının takdir olunamayacağına işaret etmiş gibidir. Buna âıd

En gelecektir (Aynî).

[106] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Çünkü hadîste Kur'ân'a karşılık ve mehr zikredilmeksizin evlendirme vardır... (Aynî).

[107] Bu tarîk, buraya kadar zikrettiği Sehl hadîsinin dokuzuncu tarîkidir. Arad, cem'i Urûd, altın ve gümüş gibi nakidlerin mukaabİH olan eşya ve metâ'lar; gelip geçici şey... ma'nâlannadır.

[108] Başlık, nikâh akdi sırasında şart koşulması halâl olan şartlar demektir. Umer'-in buradaki en yüksek hukukî vecizesini Ebû Ubeyd, senedli olarak rivayet etmiştir. Buhârî bunu Şartlar Kitâbı'nda da getirmişti. Umer, kendisine yükseltilen bir karı-koca da'vâsuıda, kadın nikâhın feshini isteyip, vaktiyle akd esnasında fesh hakkım hâiz olmayı şart kıldığını ileri sürmesi üzerine "Lehâ şartuha = Ka-dınm şartı mükteseb hakkıdır" diye hükmetmiş. Kocası: Şu hâlde kadınlar bizi boşarlar, demesi üzerine bu eskimez hukuk düstûrunu söylemiştir.

Peygamber'in övdüğü dâmâdı, Zeyneb'in müşrik kocası Ebû'I-Âs ibn Ra-bî'dir. Bunun başlığa uygunluğu, Peygamber'in, kendisi için koyduğu şartlan yerine getirmesinden dolayı müşrik olduğu hâlde damadını övmesi yönündendir

[109] Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsından alınır. Şu hâlde nikâh sırasındaki şart kılman mehr, aile hukuku bakımından yerine getirilmesi vâcib olan en mühim bir şart ve kadın hakkıdır. Çünkü bu mehr şartı üzerine akdedilen nikâhla kadının ferci erkeğe halâl kılınmıştır.

[110] Hadîsin başlığa uygunluğu "Hiçbir kadına kızkardeşinin talâkım istemek halâl olmaz..." sözündedir.

Nevevî, hadîsteki "Kardeş" lafzının neseb yâhud süt yâhud da dîn yönünden kardeşe şumûlü olduğunu, hattâ bu hükmün gayrimüslim kadına da şumû-lü bulunduğunu bildirmiştir. Şu hâlde hadîsteki "Kardeş'lc, beşerî kardeşlik de kasdolunuyor. Bu her asırda cemiyet hayâtında sık sık tesadüf olunan en çirkin içtimaî ve ahlâkî birşey olduğu için, tslâm Dîni bunu haram kılmıştır. Bu çirkin huyun kaynağı, refah saadet İçinde yaşamakta bulunan bir kadının hâiz olduğu aile ni'metinin kendisine geçmesini istemekten ibaret olduğu hadîste edebi bir uslûb ile bildirilmiş, akabinde de herkesin ezelde takdir olunan ni'mete nail olacağı nasihati verilmiştir.

[111] "Velîme", evlenme sırasında yapılan yemeğe, sevinç nişanesi olarak verilen ziyafete denir. Sünnet yemeğine "I'zâr", doğum için verilen ziyafete de "Akıka denilir. Peygamber'in bu hadîsteki "Bir koyunla olsun düğün aşı yap ' emrinden dolayı, bâzı fakîhler bunun vucûbuna, bâzıları da müstehâb olduğuna kaa-il olmuşlardır.

[112] Buhârî bunu burada kısaca getirdi. el-Ahzâb tefsirinde daha uzun bir metinle getirmişti.

Birinci hadîste Abdurrahmân'in zağferân boyasıyla süslenmiş olması, Pey-gamber'in bunu görüp sü{cût etmesi ve düğün ziyafeti yapmakla emretmesi, ikinci hadîste de düğün ziyafeti verme geleneğinin bildirilmesi başlığa delîl kılınmıştır.

[113] Hadîs metnindeki Peygamber'in duası, başlıktaki suâle cevâb vermiş olmaktadır.

[114] Bu, Medine'ye hicret bâblarından önce Âişe'nin Peygamber'le akd ve nikâh yapması bölümünde geçen hadîsin kısaltılmışıdır. En sahîh rivayete göre, Rasûlul-lah'ın Âişe'yi nişan ve akd yapması, hicretten üç yıl evvel oldu. Medine'de zifafları da yine en sahîh rivayete göre hicretin sekizinci ayına rastlayan şevval ayında vâki' olmuştur.

[115] Kadınla zifafa girecek kimsenin üzerine bir kubbe kurulmak âdet olduğu için, bu işte "Buniye aleyhi" veya "Bina aleyhi" ta'bîrleri kullanılır. O peygamber bu emri gazveye, cihâda gidecek gazinin fikrinin toplu olması için vermişti. Bu hadîsin bir rivayeti Humus'ta da geçmişti.

[116] Bunun da bir rivayeti yakında "Kişinin küçük çocuğunu nikâh etmesi bâbı"n-da geçmişti.

[117] Bu hadîsten de anlaşıldığı üzere, Peygamber'in Hayber'den Medine'ye doğru yapılan dönüş seferi arasında Safiyye ile

yaptığı evliliktir ki, başlığa uygunluğu meydandadır.

[118] Bu hadîs de buradaki senedin ayniyle üç bâb önce geçmişti. Yalnız bu metindeki son fıkra ziyâde olmuştur. İşte bundan dolayı Buhârî zikredilen başlığı bağlamıştır. Ne gelin ve güveye âid binekli birer düğün alayı, ne de gelinin önünde zînet için yakılması âdet olan bir ateş vardı. Bu evlenmenin bir kuşluk vakti yapıldığını bildirmesi, başlığa uygunluk noktalarıdır.

[119] Bunun bir rivayeti Peygamberlik Alâmetleri'nde geçmişti. Oradaki rivayette "Muhakkak yakın gelecekte sizin böyle döşek yüzleriniz ve döşekleriniz olacaktır" şeklindedir.

[120] Âişe'nin evlendirdiği kız, Ebû Umâme Es'ad ibn Zurâre'nin yetim kızı Fâriğa'-dır. Ebû Umâme'nin ölümü üzerine Fâriğa, Habîbe, Kebşe adlarında üç kızını Peygamber kendi vesayetine almıştı. Bu düğün Fâriğa'nındı. Rasûlullah onu, Ensâr'dan Nebt ibn Câbir'le evlendirmişti.

et-Tavzîh sahibinin beyânına göre, düğün cem'iyetinde deff ve ona benzer şeyler çalınmasının caiz olduğunda âlimlerin ittifakı vardır... (Aynî).

Bu hadîsin Serik'ten gelen rivayetinde Peygamber; "Bu kızın beraberinde deff çalacak ve şarkı söyleyecek câriye göndermediniz mi?" buyurdu. Ben: O câriye şarkı olarak neyi söyleyecek? dedim. Peygamber (S): " "Eteynâkum eteynâkum -fe hayyânâ ve hayyâkum Ve levla'z-zehebu'S-ahme -ru mâ hallet bi-vâdîkum Ve îevlâ'hhmtatu's-semrâ -mâ seminet azârîkum" sözlerini şarkı olarak söyler" buyurdu (Kastallânî ve rakamlı baskı haşiyesi).

[121] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ümmü Suleym: Keski Rasûlullah'a bir hediye versek! dedi. Ben de hediyeyi Rasûluliah'a götürdüm..." sözlerindedir. Bu hadîsin bir rivayetini Müslim de Nikâh'ta getirmiştir.

[122] Âişe'nin, kendi kızkardeşi Esmâ'dan bir gerdanlık ariyet alması, gelin ile güveyin süslenmek ve giyinmek için elbise ve başka şeyleri ariyet alabileceklerine delâlet etmektedir.

[123] Bu hadîsin birer rivayeti Taharet, "Her hâl üzerine Bismillah demek babı" ile Bed'u'l-Halk'ta "İblîs'in ve askerlerinin sıfatı bâbı"nda geçmiş, oralarda bâzı açıklamalar verilmişti.

[124] Bu ta'lîki Buhârî Buyu' Kitâbı'nın evvelinde uzun bir metinle senedli olarak getirmişti. Bundaki emir, müstehâbhk içindir. Zâhiriyye'ye göre İse vucûb için? dir. Şâfiîler'in bâzısı da emrin zahirinden dolayı vücûba kaail olmuştur.

[125] Başlığa uygunluğu "Topluluğu da'vet etti, onlar yemeğe nâİI oldular" sözünden alınır. Çünkü bu yemek, evlenme ziyafeti içindi...

[126] Başlığa delîlliği ayniyle son cümlesindendir

[127] Buradaki hadîslerin başlığa uygunlukları meydandadır.

[128] Bu hadîsi Müslim de getirmiştir. el-Kirmânî şöyle demiştir: Peygamber'in Zeyneb üzerine daha çok düğün aşı ziyafeti yapmasının sırrı belki de Azîz ve Celîl Allah'ın ni'metine bir şükr olmuştur. Çünkü Allah, Peygamber'i Zeyneb'le "... Simdi madem ki Zeyd o kadından ilişiğini kesti, biz onu sana zevce yaptık..." (el-Ahzâb: 37) âyetiyle evlendirdi.

İbn Battal da: Bu, kadınların bâzısını bâzısından üstün kılmak için vâki' olmadı, tesadüfen böyle oldu. Eğer kadınlarının herbiriyle evlendiğinde koyun bulsaydı, elbette koyunla düğün aşı yapardı. Çünkü O, İnsanların en cömerdidir. Lâkin O dünyâ işlerinde mübalağa etmezdi... demiştir (Aynî).

[129] Müdd, bir sâ'ın dörtte biri mikdârıdır. Bu hesâbca iki müdd, yarım sâ' eder.

[130] Da'vete icabet etmek esâs i'tibâriyle bütün da'vet türlerine şumülü olan ferdle-rin birbirlerine bağlanma ve dayanışmalarını sağlamlaştıran dînî bir vecîbe ve içtimaî bir vazifedir.

[131] Başlığa uygunluğu "Da'vetçiye icabet" sözündedir. Bunun bir rivayeti Cenazeler Kitâbı'nda da geçmişti.

[132] Bunun bir rivayeti Eşribe Kitâbı'nda da gelecektir. Hadîsteki el-Inkâ' lafzı, kuru hurma ve üzümü bir kap içinde ıslatmak suretiyle şıra yapmaktır. Gece ısla-tıhrsa gündüz içilir, gündüz islatılırsa gece içilirdi ve tahammur ettirilmezdi.

[133] eî-Kurâ't gurûb vezninde koyun ve sığır makûlesinin bacaklarının ince olan yerine denir... Lisânımızda "Paça" ta'bîr olunur ki, husûsî yemeği olur (Kaamûs Ter.).

Bu hadîs, Peygamber'in son derece alçakgönüllülüğünü pek güzel isbât etmektedir...

[134] Âlimler da'vete icabet etmemenin günâh olduğunda ittifak etmişlerdir. Şafiî İmamları oruçlu olmak da'vet sahibine güçlük verirse, nafile orucu da bozar demişlerdir.

[135] Bunun bir rivayeti Ensâr'ın Menkabeleri Kitâbı'nda geçmişti. Başlığa delâleti meydandadır.

[136] Bu başlığa cevâb olarak getirilmiş olan haberlerin herbiri yerlerinde senedleriyle naklolunmuşlardır.

[137] Bunun bir rivayeti Buyu' Kitâbi'nda geçmişti.

[138] Bu iki bâbdaki hadîslerin başlıklara delâletleri meydandadır.

[139] Hadîste kadın nev'inin fıtraten hassas ve sinirli olduğuna ve yaratılışı gereği çabuk sinirlenerek eğrilik ve huysuzluk göstermesine işaret edilmiştir. Bu sebeble erkeklerin kadınlar hakkında hayırhah olmaları emrolunmuştur.

[140] Bu hadîste ferdlerin birbirlerine ve cemiyete karşı mükellef bulundukları vazifeleri noktasından "Râî= Çoban" denilmesi, vazifenin kudsiyetini ve onun sa-mîmiyetle edâ edilmesi lüzumunu ifâde etmektedir. Hadîs cemiyetin her bir ferdinin birbirlerine, âmirlerine ve emirleri altındakilere; hattâ hayvanlara ve eşyaya karşı hakk ve vazifelerini, karşılıklı sevgi ve saygı esâslarını ve sorumluluklarını toplamıştır.

Çobana, koruması ve emânetinde duran hayvanları gözetip otlatmakla, kurda kaptırmamakla, hasta olmamalarına bakmakla mükellef bulunduğu için "Râî= Güdüp gözetici" denilmiştir. İnsandan, hayvandan, mallar ve eşyadan her ne olursa olsun koruması ve gözetmesi, salâh ve selâmeti her kimin emânetine verilmiş ise o kimse onun çobanı; gözetilenler de o çobanın güttükleri olmuş olurlar. Binâenaleyh güdücülükten, güdüp gözetme vazifesini güzel yapıp yapmamaktan Allah katında sorumlu olmadık kimse yok demektir!...

[141] Hadîsin bu fıkrası mürekkeb teşbih ile belîğ bir zemmi ifâde etmektedir. "Sert taşlık dağ" ta'bîriyle- zevcin kötü huyluluğuna; "Dağın yüksekliği" ile zevcin kibir ve gururuna, bununla beraber "Arık bir deve eti"yle de zevcin hayâtından ailenin istifâde etmediğine işaret olunmuştur ki, mevhumu mahsûsa teşbihten ibarettir.

[142] Âsim Molla, pars'ın Âdem oğlu için vasıflanmaya ve ibret almaya değer özellikleri olduğunu, avım yemeyip sahibine getirdiğini, pis şey yemeyip temiz et yediğini, aynı zamanda uykucu bir mahlûk olduğunu söylemiştir.

[143] Bu Ümmü Zer' bintu Ukeymil ibn Sâide el-Yemenîyye'dir. İsmi, İbn Dureyd'in naklinde Âtike'dir (Kastallânî).

[144] İki parantez arasındaki ziyâde, bu hadîsin diğer rivayetinden alınarak konulmuştur. O rivayette Âişe de Rasûlullah'a: Babam anam Sana feda olsun yâ Ra-sûlallah! Hattâ Sen bana Ebû Zer'den daha hayırlısın! demek suretiyle yüksek bir zekâ ve fetânet göstermiştir. Hadîsin sonuna eklenen bu rivayete göre Âişe, bu onbir kadın kıssasını, bir edeb şiiri örneği olan yüksek bir uslûb ile Rasûiullah'ın huzurunda hikâye etmiştir.

Hadîsin başlığa uygunluğu gizli olmayacağı üzere, aile İle muaşerette ihsan yânî güzel geçinmek husûsundadır.

Hadîsçiler arasında Ümmü Zer' Hadîsi adiyle meşhur olan bu haber, kişinin hayât yoldaşı ile muaşeretine dâir iyi kötü birtakım aile örneklerini içim almaktadır.

[145] Bu rivayetlerde verilen kelimeler, tercümede ehemmiyetli bir ma'nâ değişikli! yapmayacağı için üzerinde durulmadı.

[146] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde kadınla güzel muaşeret ve iyi ahlâk yaşanışı-nın bulunmasıdır. Bunun bâzı rivayetleri İki Bayram Kitâbı'nda ve daha başka yerlerde geçmişti.

[147] Hadîsin başlığa uygunluğu Umer'in "Ben Hafsa'nm yanma girdim de: Ey Hafsa!.... (Âişe'yi kasdediyor)" cümlesine kadar olan konuşmasından alınır. Gerçekten Umer'in kızına karşı yaptığı bu konuşma, kocasının haliyle ilgili çok güzel öğütler ihtiva etmektedir. Bu sebeble başlığa tam bir delîl teşkil eder.

Bu hadîs et-Tahrîm Sûresi tefsirinde kısaca, Mezâlim Kitâbı'nda "Yüksek oda bâbı"nda uzun bir metinle; İlim'de de kısaca geçmişti. Müslim Ter., IV, 431 (24)'de; Hakk Dîni, VI, 5088-5091'de de geçmektedir.

[148] Hadîsin başlığa uygunluğu, onu tavzih etmesi bakımındandır. Çünkü başlıkta cevaza ve aksine bir hüküm yoktur.

[149] Bunların da başlığa uygunluğu, bundan önceki bâb başlığında zikrettiğimiz gibidir.

[150] Bu sened ayniyle ayrı ayn metinler için birçok keneler geçmiştir.

Bu hadîs üç hükmü İçine almıştır: Birincisi: Kadının, kocası yanında iken nafile orucu tutmasının halâl olmadığı hükmüdür.

İkincisi: Kocanın izni olmadan, kocanın evine kadının misafir kabul etmemesi hükmüdür. Bu misafir yalnız erkeğe münhasır değildir. Kocanın gelmesini istemediği kadın da böyledir.

Üçüncüsü: Hadîste "Kadın, aile azığından kocanın izni olmadan fazla harcama yapmış olursa, bunun yansı kocaya ödenir" buyurulmuştur. Zekât Kitâ-bı'nda geçen Âişe hadîsi bundan daha açık ve tafsîllidir.

[151] Bu senedle gelen hadîsi Ahmed, Nesâî, Dârimî ve Hâkim, Sevrî yolundan; o da Ebu'z-Zinâd'dan; o da Mûsâ ibn Ebî Usmân'dan oruç kıssasıyle rivayet etmişlerdir.

[152] Hadîsin zikredilen başlığa uygunluğu, kadınlarla ilgili hükümleri şâmil bulunması yönündendir. Çünkü onlar hadîste zikredilen nehyi ekseriya işlerler de bu yüzden cehenneme girenlerin en çoğu olurlar... (Aynî).

[153] ...Ve el-Aşîr, bir adamın karîb vcsadîkına ıtlak olunur, fşret'ten alınmıştır... ve zevcenin zevcine denilir ve bir adamın hemdemi olan kimseye denir.. (Kaamûs Ter.)

el-Muâşere ve't-Teâşur, insanlar birbiriyle üns ve ihtilât edip hoşça geçinmek ma'nâsınadır...

[154] Hadîsin başlığa uygunluğu "Kadınlar kocalarına karşı ni'meti nankörlük ederler" sözündedir. Bu hadîsin bir rivayeti Kusûf Kitâbi'nda da geçmişti. Müslim'in aynı kitabında da geçti: Müslim Ter., III, 84, 17 (907).

[155] Kadınlar ni'mete nankörlük üzerinde ısrar ediciler ve kocalarının haklarında şük-retmeyiciler oldukları İçin, cehennem halkının çoğunu teşkil etmişlerdir. Çünkü onların bu hâlleri ma'siyettir. Ma'siyet ise azâb sebeblerindendir... (Aynî).

[156] Ebû Cuhayfe'nin rivayet ettiği bu hadîsin baş tarafı uzuncadır. Peygamber, Ebû'd-Derdâ ile Selmân'ı ahdî kardeş yapmış, Selmân, Ebu'd-Derdâ'yı ziyarete gitmiş, kadınım çok perîşân bir elbise içinde bulmuş, sebebini sorduğunda Ebu'd-Derdâ'nm dünyâ işleriyle uğraşmayıp sırf âhiret işleriyle uğraştığını, yânî devamlı namaz, oruç gibi nafile ibâdetlerle uğraştığını, bu yüzden ailenin fakîrlik içinde kaldığını anlatmış. Selmân o gün Ebu'd-Derdâ'da misafir kalıp, onun geceleyin yapmak âdetinde olduğu bâzı ibâdetlerine mâni' olmuştur. Hadîsin sonu şöyledir: Gecenin son vakti olunca Selmân:

— Artık şimdi kalk, dedi ve kalkıp beraber namaz kıldılar. Namâzm ardından Selmân, Ebu'd-Derdâ'ya:

— Muhakkak ki senin üzerinde Rabb'in için bir hakk vardır. Kendin için de senin üzerinde bir hakk vardır. Ailen için de üzerinde bir hakk vardır. Ziyaretçilerin için de üzerinde bir hakk vardır. Binâenaleyh herbir hakk sahibine hakkını ver! dedi.

Sonra Ebu'd-Derdâ, Peygamber'in huzuruna gelip bu vak'ayı arzedince, Rasûlullah:

— "Selmân doğru söylemiştir" buyurdu.

Buhârî bu hadîsin bir rivayetini Oruç Kitâbı'nda getirmişti.

[157] Hadîsin başlığa uygunluğu son tarafındadır. Bunun da bir rivayeti Oruç Kitâbı'nda geçmişti.

Her hakk bir vazîfe karşılığında olduğu için, burada evli erkek ile kadının birbirlerine karşı birtakım vazifeleri ve haklan bulunduğu en vecîz şekilde ifâde edilmiştir.

[158] Hadîs başlığı aynen içine aldığından dolayı, aralarındaki uygunluk tamdır.

Bunun bir rivayeti Cumua'da, Ödünç îsteme'de ve bu kitabın 82. babında 118 rakamiyle de geçti.

[159] Âyetin şevkiyle hadîsin başlığa uygunluğu zahir oluyor. Çünkü bu âyeti şevkten murâd "Onlara öğüt verin, kendilerini yataklarda yalnız bırakın " emirleridir. Bu da "Peygamber, kadınlarının odalarına bir ay girmemeye yemîn etti" sözüne uygun oluyor (İbn Hacer).

[160] Muâviye ibn Hayde'nin hadîsini Ebû Dâvûd rivayet etmiştir. Buhârî, onun da hüccetliğe elverişli olmakla beraber, rütbesinin inikliğine işaret etmiştir.

[161] Hadîslerin başlığa delîllikleri meydandadır. Hadîsler, kadınlardan serkeşlik, huysuzluk gibi ayrılmayı gerektirir işler meydana geldiği zaman erkeğin karısından bir müddet ayrı kalmasının meşrû'luğunu ifâde etmektedir. Nitekim Allah da "Şerrlerinden, serkeşliklerinden yıldığımz kadınlara gelince, onlara öğüt verin kendilerini yataklarda yalnız bırakın, (bu da kâr etmezse) dövün" (en-Nisâ: 34) buyurmuştur.

[162] Buhârî kadınları dövmenin mekruh olacak derecesinin şiddetli ezâ verici, yaralayıcı dövme olduğunu bildirmek istemiştir. Başlıktaki âyeti ancak Kitâb ile Sünnet arasını uyuşturmak için zikretmiştir. Bunun için de "Gayre muberricin = Şiddetli ezâ verici ve yaralayıcı olmayan bir dövüşle" kaydım söylemiştir.

Bu hadîsin daha bütün bir rivayeti "Ve'ş-şemsi ve d«Aâ/i#"Sûresi'nin tefsirinde geçmişti.

[163] Hadîsin başlığa uygunluğu ma'nâsından alınır. Başlık ise "Halika ma'siyette mahlûka itaat yoktur" hadîsinin şumûlündendir.

[164] Hadîsin bir rivayeti en-Nisâ Sûresi tefsirinde geçmişti.

Kadının kocasına böyle bir anlaşma teklif etmesi, bâzı haklarından vazgeçmesi yoluyla kocasının nikâhında kalması için aralarında sulh yapmaları elbette geçimsizlikten, huzursuzluktan ve ayrılmaktan daha hayırlıdır.

[165] Azl, cinsî münâsebet yaparken meninin inmesi sırasında erkeğin zekerini kadının tenasül yerinden ayırıp, meniyi dışarıya akıtmasıdır.

[166] Bu azl hadîslerinden bâzıları Alışveriş ve Mağâzî Kitâblan'nda da geçmiş ve oralarda açıklamalar verilmişti.

Bu bâbm hadîsleri cidden çetin ve her zaman için de önemlidir. Kısacası Rasûlullah:

a. Hakk Taâlâ'dan başka hakîkî hiçbir müessir olmadığım,

b. Allah'ın takdiri varsa, azl veya başka tedbîrlerin fâide vermiyeceğini,

c. Bütün bu tedbîrlerin dahî kaderden olduğunu ifâde ediyor ve talebleri sarîh olarak nehyetmiyor.

Bu zamanın insanları da besleme, terbiye etme, yetiştirme, velhâsıl yaşama ve yaşatma güçlüklerinden dolayı değişik şartlar ve usûllerle de olsa aynı tedbîrleri bütün millet çapında, hattâ milletler arası çerçevede "Nüfûs Plânlaması", "Doğum Kontrolü" ve benzeri

isimler altında ele almaktadır!.. Her türlü zaruretler karşısında meşru bir çâre ve tedbîr esâsını kaanûnlaştırmış olan İslâm Dîni'nde bulunduğumuz için Allah'a sonsuz hamd ve senalar olsun! {Müslim Ter. IV, 357, 28. haşiye).

[167] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Âişe bu işi ancak Hafsa'nın teklîfine icabette kendisinin cinayet işlemiş olduğunu bildiği için yapmış ve bu cinayet üzerine kendisini cezalandırmak istemiştir.

el-Muhelleb şöyle demiştir: Hadîste insanın güçlük ve sıkıntı sırasında kendi nefsi aleyhine yaptığı duanın ekseriya affedilmiş olduğu vardır. Azîz ve Celîl Allah'ın şu kavli de buna delildir: "Eğer Allah, insanlara hayrı çabucak istedikleri gibi, şerri de aleacele verseydi, elbette onlara ecelleri hükmedilirdi... " (Yûnus: 11) (Aynî).

[168] Hadîsin başlığa uygunluğu, başlığı şâmil bulunması yönündendir. Çünkü "Şevde kendi gününü Âişe'ye hibe etti" sözü, başlığın birinci kısmını şâmil olur. "Peygamber de Âişe'ye... ayırırdı" kısmı, başlığın ikinci kısmını şâmildir ve onu açıklamaktadır... (Aynî)

[169] Yânı kadınlar hakkında iki nevi' adalet vardır. Birisi infâk ve kasm denilen gece geçirme nevbeti gibi, hukukta adalet ve müsavattır ki, bu vus' ve iktidar dahilindedir. Ve teklif olunan adalet budur. Diğeri ise mahabbette adalet ve müsavattır ki, bu beşer vusû' ve iktidarından hâriçtir. Çünkü mahabbet, ıztırârî işlerdendir. "Büsbütün meyletmeyin... " karînesiyle burada adaletten murâd da budur. Ve bundan men', takat getirilemeyecek işi teklif etmektir. Binâenaleyh teklîf olunan adalet, mümkin olan hukukta adalettir ve korkulması lâzım gelen adaletsizlik, diğerini kocalık muamelesinden bi'1-külliye mahrum edip büsbütün muallak ve mühmel gibi bırakmak suretiyle cevrdir. Yânî yemeği, kisve ve ikaametiyle nafakasını vermek ve geceleme nevbetini müsâvî tutup musâhabet ve muâneset eylemek kâfi değildir. Kadının arasıra nefsânî hazzını da vermek, tahsîn etmek lâzımdır. Ancak bu noktada müsavat, takat getirilemeyecek işi teklîf olduğundan, bahse konu değildir.Hattâ böyle bir teklîf erkeğe cevrdir. Adalet denince, herhalde müsavat düşünülmemelidir. Elyâkı lâyıka tercîh etmek de bir hakk, bir adalettir... (Hakk Dîni, II, 1487).

[170] Her iki hadîsin bâb başlıklarına uygunluğu meydandadır.

Hadîslerin rivayet ilmi bakımından bir özellikleri vardır: Ebû Kılâbe: Ben hadîsi, hadîs rivayetinde alışılan şekle göre "An Enesin, anin Nebî" diye merfû' olarak rivayet etmedim. "Kaale: es-Sünnetu... = Enes dedi ki: Sünnet olan..." diye rivayet ettim. Çünkü Enes ibn Mâlik "Sünnet" ta'bîriyle rivayet etmişti. Benim için anladığım lafzı muhafaza ederek aynen nakletmek gerekti, demiş

oluyor.

Nevevîde şöyle demiştir: Ebû Kılâbe'nin "İsteseydim 'Kaale'n-Nebî' diye rivayet edebilirdim" sözü, bu hadîsin isnadının Rasûlullah'a yükseldiğini ifâde eder. Çünkü rivayet ilmi bakımından sahâbî olan râvînin: "Sünnet olan şudur, şu iş sünnet cümlesindendir" ta'bîri, hüküm cihetiyle "Kaaleın-Nebî = Peygamber dedi ki" kuvvetindedir. Ancak "Kaale'n-Nebî" lafzan, "Sünnet olan şudur" ta'bîri ictihâden merfû' olur.

[171] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti Gusl Kitâbı'nda daha bütün olarak geçmişti..

[172] Hadîsin başlığa uygunluğu "Kadınları O'na izin verdiler" sözündedir. Bu hadîsin bu isnâdla daha bütün bir rivayeti "Peygamber'in hastalığı ve vefatı bâbı"nda geçmişti.

[173] Başlığa uygunluğu "Rasûlullah'ın kendisini, yânîÂİşe'yi sevmesi" sözünden alınır. Çünkü Rasûlullah (S), Âişe'yi, diğer kadınlarından daha çok severdi.

Bu hadîs, "Kişinin kendi kızma öğüt vermesi bâbı"nda, yânî 84. bâbda 121 rakamıyle geçmişti.

Sevginin ihtiyarî değil, ıztırârî işlerden olduğu hakkında bir açıklama 169. haşiyede verilmişti.

[174] Buhârî hadîsi burada İki senedle getirmiştir. Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.

el-Muieşebbi', karnı açken zoraki tokluk gösterişi yapan, fakîr olduğu hâlde zenginlik taslayan kimse ma'nâsınadır.

"Sevbey zûr" da "Yalancı iki elbise" demektir ki, bir gömleğin koluna başka bir kumaştan ikinci bir kol eklenerek İki kat gösterilen elbisedir. Mâlik olmadığı nufûz ve servet, ilim ve faziletle övünen kişi böyle yalandan iki kat elbise giyen kalpazana benzetilir ki, böyle sahtekârlar hakkında söylenilegelen ve yüksek bir belagat ihtiva eden bir meseldir.

[175] el-Ğayret, el-Ğayr, el~Ğar ve't-Gıyâr, nâm ve nâmûsa halel verecek haletten ha-miyyet eylemek ma'nâsınadir ki, kıskanmak ta'bîr olunur... Ve Ğıyâr, Hakk Taâlâ kullarına rahmet İndirmek, çok hayır ve rızik ihsan eylemek ma'nâsına-dir. el-Gayrân, Hayran vezninde, Gayret 'ten vasıftır, pek gayretli, hamiyyetlİ, kıskanç kişiye denir.

el-Ğayûr, Sabûr vezninde bu da va.s\îtu..r(Kaamûs Ter.) Bu kelimenin Allah'a ve insanlara nisbetle ma'nâsı başka başkadır. İnsanlar arasındaki gayret, kadının kocası üzerindeki, kocanın da karısı hakkında duyduğu şiddetli heyecandır. Nefsin bu infial ve teessürünü dilimizde kıskançlık kelimesiyle ifâde ederiz. Gayesi de kıskanç kadının kocasını, kocanın da kadınını kötülükten korumasıdır. Nitekim Buhârî, Gayret'in bu ma'nâya delâletini ifâde etmek için bu Mugîre hadîsini burada getirmiştir. Buhârî bu hadîsin bir rivayetini Hudûd Kitâbı'nda tam senedli olarak getirmiştir.

[176] Hadîsteki Ağyer kelimesi, Gayret 'ten gelir. Gayret, kıskançlık demek olduğuna göre Ağyer, daha kıskanç demek olur. İşte Allah, kullarının kötülüklere düşmeleri üzerine en kıskanç olduğu için, açık - gizli fuhşiyâtı, bütün çirkinlikleri haram kılmıştır. Allah'ın bütün fuhşiyâtı ve çirkinlikleri haram kıldığını bildir diği yer, el-A'râf: 33. âyetidir. Bu hadîsin bir rivayeti, o âyetin tefsirinde geçmişti.

Allah'ın medhi sevmesi, bizim bildiğimiz gibi faydalanma vesilesi olan Övülme düşkünlüğü değildir. Allah'ın övülmeyi sevmesi, o övmenin sevabı, faydası, kullara âid bir itaat, bir ibâdet olması ma'nâsınadır.

[177] Bu, Kusûf hadîsinin kısaltılmış bir rivayetidir.

Burada kıskançlık ile tercüme edilen Ğayret'tzn murâd, Gayret 'in lâzımıdır. Ailesini, namusunu kıskanan kimse, tecâvüz edenin nasıl cezasını tertîb ve ukubete uğratırsa, Allah da haramları İşleyenlere şiddetli ukubet hazırlamıştır.

Allah, asabî heyecanlanmadan, ruhî infial ve teessürden münezzeh olduğu için, Allah'a nisbet olunan gayretle insanlardaki teessür ve infialin lâzımı olan Allah'ın kullarına merhameti, hayır ve saadet dilemesi ma'nâsı kasdolunur. Görülen herhangi bir fenalığa, bir zulme karşı, dilimizdeki "İlâhî gayret" sözünün ma'nâsı budur.

Hadîsin son fıkrası "Artık işlemekte oldukları günâhın cezası olmak üzere az gülsünler, çok ağlasınlar onlar!" (et-Tevbe: 82) âyetini hatırlatır. Hakîkaten ilâhî azametin ne olduğunu, suçluların uğrayacakları ilâhî intikaamın şiddetini, kıyamet hâllerini, ateş azabının şiddetini bilseniz! demektir ki, bunları müşâha-de eden, bilen kimsede dünyevî neşve ile sevinç kalmayacağı apaçıktır. "Az gülerdiniz" demek "Gülmeye hiç mecaliniz kalmazdı" demek olur...

[178] Bu hadîsin sonundaki "İşlemek" fiilinin başına "Lâ" olumsuzluk harfini takdir ederek ma'nâ verenler de vardır.

[179] Rasûlullah'm Zubeyr'e verdiği bu hurmalık, Nadîr oğullan sürgün edildikten sonra Allah'ın fey' olarak Rasûlü'ne tahsîs buyurduğu Benû'n-Nadîr hurmalıklarından ayrılmış bir parça idi.

[180] Bir fersah üç mil; bir mil, dörtbin adım olduğuna göre, bir fersahın üçte ikisi sekizbin adım eder.

Rasûlullah'm Esmâ'yı devesine bindirmek istemesi, kendisinin mahremi, yânî nikâh geçmez hısımı olduğu içindir. Çünkü Esmâ'rıın kızkardeşi Âişe, Rasûlullah'm nikâhında idi. Esma baldız oluyordu.

[181] Hadîsin başlığa uygunluğu "Zubeyr'i ve onun kıskançlığım hatırladım" ve "Aynı zamanda senin kıskançlığını bildim" sözler indedir. Bunu Buhârî, daha kısa olarak Beşte bir Kitâbı'nda, "Çekirdek kıssası"nda; Müslim de Nikâh'ta getirmiştir

[182] Bunun başlığa uygunluğu "Anneniz kıskandı" sözündedir.

Hadîste kıskanan kimseden meydana gelen fiillere serzeniş edilmesine işaret vardır. Çünkü bu kıskançlık haleti içinde iken kadının aklı, öfkesinin şiddetinden dolayı habsedilmiş olur (Kastallânî).

[183] Başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti daha uzun olarak Umer'in Menkabeleri bölümünde geçmişti.

[184] Bunun da başlığa uygunluğu açıktır. Bunun bir rivayeti de "Cennetin sıfatı hakkında gelen şeyler bâbr'nda geçti. Bunu Müslim de "Umer ibnu'l-Hattâb'ın fa-dîletleri bâbı"nda getirmiştir.

[185] Bunu Müslim de Âişe'nin fadîletleri'nde rivayet etmiştir.

Âişe'nin, Peygamberler arasından İbrahim'in ismini seçmesi, Peygamberi mizin ve Tevhîd Dîni'nin büyükbabası olması cihetiyledir ki, bu seçiş, Âişe'nin yüksek fetânetve zekâsının burhanıdır.

[186] Bu hadîs birçok yollarla "Peygamber'in Hadîce ile evlenmesi bâbı"nda da geçmişti.

[187] Hadîsin başlığa uygunluk yönü, Peygamber'in kendi kızı Fâtıma'yı, kıskançlık ve adalet hususlarında savunmasının haber verilmesidir. Hadîsin bir rivayeti Fâ-tıma'nm menkabeleri bâbı'nda da geçmişti. Müslim de bunu Fadâü'de getirmiştir.

[188] Ebû Musa'nın bu hadîsi Zekât Kitabı, "Reddedilmeden önce sadakayı verme bâbi"nda senedli olarak geçmişti.

[189] Bunun bir rivayeti İlim Kitabı, "İlmin kaldırılması bâbı"nda geçmişti. Zamanın sonunda harb musibetleri ve diğer felâketlerle, erkeklerin azalıp kadınların çoğalacağı bildirilmiştir. Bu içtimaî hâl, yeryüzünde birtakım fitneler meydana gelip insanlar birbirlerini kitle hâlinde öldürmeye başladıkları zamanlarda olacaktır.

[190] Hadîs, başlığın birinci kısmına açıkça delâlet etmektedir. İkinci kısmı da hadîsin delâletinden istinbât edilmiştir.

Nevevî, hadîsteki "Hamv" sözünü şöyle açıklamıştır: Hadîsteki Hamv'-den murâd, zevcin babası ve büyükbabasıyle oğullarından başka olan akrabasıdır. Zevcin babası, büyükbabası, oğullan, zevcenin mahremleridirler. Bunlarla gelinin yalnız başlarına bir arada oturmaları, yine böyle üvey evlâdlarıyle üvey ananın halvetleri caizdir. Zevcin bunlardan başka halvet sahîh ve caiz olmayan akrabaları zevcin erkek kardeşi, kardeş oğulları, amcası, amcaoğulları, kızkar-. deşin oğullan ve bunların emsali -zevce nikâhlı olmasa- tezvîcleri halâl olan akrabasıdır. Halk bu hususta kolaylığa tutunarak kardeşle kardeş karısının bir arada yalnız bulunabilmeleri âdet olmuştur. İşte bu hayâtı, Rasûlullah ölüme benzetmiştir.

"el-Hamvu mevtan " vecizesinin ma'nâsı: Zevcin babası, büyükbabası ve oğullarından başka olan erkek akrabâsıyle zevcenin bir arada yalnız kalması Ölüme ve aile felâketine götürür, kötü zann ve kıskançlık gibi birtakım sebeblerle aile yıkılır demektir.

[191] Hadîsin birer rivayeti Hacc Kitabı, "Kadınların haccı bâbı'*nda ve Cihâd'da geçmişti.

[192] Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber o kadınla yalnız kaldı" sözündedir. Emîn olan erkeğin İnsanların yanında bir kadınla yalnız kalıp onunla konuşması, kadının ona işlerini söylemesi, onunla istişare etmesinin caiz olduğuna bu hadis delâlet etmektedir.

Bu hadîsin bir rivayeti Ensâr'ın faziletleri bölümünde geçmişti.

[193] Muhannes, hareketleri ve konuşması kadına benzeyen, kendini kadına benzetmeye çalışan erkektir. Tahnîs masdanndan alınmış olup, fail isim ve mef'ûl isim olarak söylenir.

Bu kadın taklîdcisi muhannes, orada hayâsızca konuşmuş, Peygamber'in ve hanımının yanında o şişman kızı vasıflayıp, ona karşı Abdullah'ı tahrîk etmeye çalışmıştı. Bu tavsifinde o kızın semizlikten dolayı karnı dört büklümdür, arkadan bakılınca iki taraftan taşarak sekiz büklüm gözükür, demiştir. Peygamber de böyle hayâsız nâmerdlerin kadınların yanma girmelerini yasak etmiştir.

[194] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun daha bütün bir rivayeti İki Bayram Kitâbı'nda ve bu Nikâh Kitâbı'nda geçmişti.

[195] Hadîsin başlığa uygunluğu son fıkrasmdadır. Buradaki sened, ayniyle yakında "Erkeğin bir günde kadınları yanına girmesi bâbı"nda geçmişti. Bir rivayeti de buradakinden daha bütün olarak el-Ahzâb Sûresi tefsîrinde geçmişti.

[196] Hadîsin mescide ve ona kıyasla başka meşru' yerlere çıkmak hususuna delâleti açıktır. Namaz Kitâbı'nın sonralarında, yine İbn Umer'den gelen bir hadîste Peygamber (S): "Kadınlarınızsizden geceleyin mescide İzin İstediklerinde, kendilerine izin veriniz" buyurmuştur.

[197] Hadîsin aynı senedle bir rivayeti, bu kitâbda "Sütün meydana gelmesine sebeb olan erkek bâbı"nda geçmiş, bâzı açıklamalar orada verilmişti.

[198] Buhâri aynı hadîsi burada birincisi an'ane ile ikincisi işitmekle olmak üzere, iki ayn senedle getirdi. Hadîs ayniyle başlığı içine almaktadır. Metindeki Mübaşereti sarihler, iki kadının bir çarşaf, bir yorgan içinde birbirlerine tenleriyle dokunmaları ve sürünmeleri diye ta'rîf etmektedirler. Eğer kadın kendi kocasına, dokunduğu kadının güzelliğini ta'rîf ve tavsîf ederse, kocası o kadının güzelli ğini hayâl edip aklanarak kendisini boşaması, ötekini almaya kalkması, hattâ evli ise kocasından boşanmak çâreleri araması düşünülebilir. İşte bütün bunlar kadının kadına bedenlerini birbirine sürtüp dokundurmasının doğuracağı aile felâketleridir. Onun için Kaabûsî: Bu hadîs, kendisiyle mefsedetlerden en iyi korunulan haberler cümlesindendir, demiştir.

[199] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bunun bir rivayeti CÎhâd Kitabı, "Cihâd için çocuk isteme bâbı"nda geçmişti. Müslim de bunun birkaç yoldan gelen rivâyetJ lerini Yeminler Kitabı, "Yemînde istisna bâbı"nda getirmiştir {Müslim Ter., V, 218-221).

Allah Taâlâ, Kur'ân'da istikbâle âid sözler ve yapılacak işler hakkında Yüce Peygamber'in şahsında bütün mü'mmlere şu tavsiyeyi bildirmiştir:

Hiçbirşey hakkında Allah 'in meşîeti ile kayıdlamadan 'Ben bunu yarın muhakkak yaparım' deme ve unuttuğun vakit Rabb'ini an,.," (el-Kehf: 23-24). Çünkü azim ve irâdesi, birşeyin meydana gelmesi için kâfîsebeb değildir. Zira: "Hiçbir kimseyann ne kazanacağını bilmez..."(Lukmân: 34). Ancak Allah'ın dilemesi müstesna; o vakit yapabilirsin. Binâenaleyh istikbâlde bir fiile azmederken, işi Allah'ın irâ desine bağlamak, "İnşâallah(= Allah dilerse)" demeyi unutmamalı... (Hakk Dîni, IV, 3242-3243).

Kur'ân'daki şu âyetle bu hadîs arasında ilgi görülmüştür: "And olsun biz, Süleyman'ı imtihan da ettik. Tahtının üstüne bir cesed bıraktverdik. Sonra o yine inâbe etti" (Sâd: 34). Âyette pek mücmel olarak haber verilen vakıanın, yânı bu fitne ve imtihanın ve taht üstüne bırakılan cesedin neden ibaret olduğu-hakkmda müfessırler çok çeşitli ihtimâller sıralamışlardır. Fahruddîn er-Râzî bu ihtimâllerin çoğunu uygun bulmayarak, sâdece üçünü kabul edilebilir görmüştür. Bunların birincisi olarak, hadîste bildirilen vakıayı almış, ve Öbür kadının eksik doğumlu meydana getirdiği çocuğu babasının kürsüsü üzerine bırakıvermişler... İşte onun istiğfar etmesi bu Iltnşâallah"\ unutmuş olmasındandır... diye devam etmiştir (H.B. Çantay, Meâl-i Kerîm. II, 782-783).

[200] Buhârî bu başlıkta bir yasakla, bunun iki sebebini zikretmiştir: Yasak "Erkek, ailesinden ayrılığı uzattığı zaman gece vakti ansızın evine girmesin " cümlesidir. Bu nehyi babın altındaki ikinci hadîs aynen içine almaktadır. Başlıkta bu yasağın birinci sebebi, gece vakti habersiz baskın yapar gibi varış, kocanın uzun zaman evinden ayrılığı sırasında karısının hıyanetinden korkusunu ve şübhesini iş'âr etmesidir. Yasağın ikinci sebebi de, gece ansızın gelmesi, kadının ufak tefek kusurlarını araması demek şeklinde ahnabilmesidir. Az çok her ailede görülen hâl şudur: Aile reîsİ seferde bulunduğu günlerde ev kadını evin nizâm ve intizâmına o kadar ihtimam etmez, kendi durumu İle de gereği gibi meşgul olmaz. Erkek gece habersiz çıkagelince evin nizamsızlığından, kadının bu dağınık hâlinden müteessir olabilir. İşte bu sebeblerledir ki, o yasak çok yerinde bir medeniyet kaaidesi olarak Peygamber tarafından konulmuştur.

[201] Hadîsin başlığa uygunluğu ancak Rasûlullah'm "el-Keyse, el-Keyse yâ Câbir!" sözünden alınabilir. Keys lafzı akıl, rüşd, cima ve çocuk ma'nâlanna hami edilmiştir, işte bu değişik ma'nâlardan dolayı Buhârî hadîsin sonunda "el-Keys'le el-Veled'i kasdediyor" diyerek kendisince üstün olan ma'nâya işaret etmiştir. Şu hâlde Buhârî'ye göre "el-Keyse, el~keyse" lafzının ma'nâsı, "Aklını kullan, rüşd ve fetânet sahibi ol da Allah'tan çocuk iste!" demek oluyor. Ve çocuk istemek akıl ve kiyaset gereği, çocuk istememek de bönlük ve ahmaklık eseri bulunuyor.

[202] Buradaki hadîsler de Câbir'den diğer yollarla gelen rivayetlerdir. Bunlardan biri Alışverişler Kitâbı'nın evvellerinde tam senedli olarak geçmişti.

[203] Bu da Câbir hadîsinin başka bir rivayetidir. Başlığa uygunluğu ve açıklaması daha önce geçtiği gibidir.

[204] Bu hadîsle başlıktaki âyet arasındaki uygunluk sâdece "Kocalarından yâhud babalarından... başkasına göstermesinler" kavlinden meydana çıkmaktadır. Bunun bir rivayeti Gusl Kitâbı'nda da geçmişti. Sehl, Medine'de en son kalan sahâbîdir. Vefatı takriben yüz yaşında, doksanbirinci hicret yılında vâki' olmuştur..

[205] Âyetin devamı şöyledir: "... Sabah namazından Önce, Öğle sıcağında elbiselerinizi çıkaracağınız zaman, bir de yatsı namazından sonra (odanıza girecek olurlarsa) sizden izin istesinler. Bu üç vakit sizin için avret (ve yalnız kalma) vakitleridir. Bunlardan sonra ise birbirinizi dolaşmanızda ne sizin üzerinize, ne de onların üzerine bir vebal yoktur. Allah âyetleri size böylece açıklar. Allah her-şeyi hakkıyle bilendir, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir" (en-Nûr: 58).

[206] Hadîsin başlıktaki âyete uygunluğu el-Muhelleb'in söylediğidir: O zaman İbn Abbâs henüz kadınların avretlerine muttali' olmayan çocuklardan İdi. Bunun için kendisi: "Ona olan yakınlığım da olmasaydı küçüklüğümden dolayı orada hazır bulunamayacaktım" demiştir, işte bu söz, başlıktaki "Bir de sizden olup da bulûğ çağına erişmemiş küçükler... babı" sözüne uyan yerdir... Hadîsin bir rivayeti Bayram namazı, "Musallâ'da bulunan alem yânî sütün bâbı"nda geçmişti... (Aynî).

İbn Abbas hicretten üç sene evvel Hâşim ve Muttalib oğulları Rasûlullah ile birlikte, Ebû Tâlib şı'bındâ mahsur iken doğduğuna göre Peygamber'İn vefatında henüz onüç yaşında demektir. Kendine mâlik olup, kendini oyuna kaptırmayacak yaşa gelen çocuğun bayram ve diğer ibâdet yerlerinde hazır bulunması meşru' olduğu bu hadîsten anlaşılır. Yine buna göre kadınlar bayram namazgahında hazır bulundukları takdirde imâmın onlara va'z ve tezkîrde bulunması ve sadakayı emretmesi ve bayram namazının sahrada kılınması, hutbenin namazdan sonra okunması hükümleri sabit oluyor... (Tecrîd Ter,, II, 758 "476" haşiyesi).

[207] Başlığın birinci fıkrası, Enes ibn Mâlik'in Cenazeler Kitâbi'nda rivayet ettiği hadîsin bir parçasıdır. Annesi ÜmmÜ Suleym'in Ebû Talha'dan olan bir çocuğu öldüğü zaman, kadının çocuğu hazırlayıp bir köşeye koyduğu, Ebû Talha dışarıdan gelince hasta çocuğu sorduğunda "İstirahata kavuştu" diye cevâb vermesi, sonra süslenip Ebû Talha ile cinsî münâsebet yapması, sonra çocuğun öldüğünü haber vermesi, Ebû Talha namaza gidip bu hâdiseyi Peygamber'e ar-zetmesi üzerine Peygamber de ona karşı bu cümleyi söylemiştir.

Bu ta'bîr Buhârî'deki rivayette değil, îbn Battâl'ın şerhinde; bir de es-Sagânî'nin Buhârî nüshasında mevcûddur. Buhârî'deki hadîste Peygamber, Ebû Talha'ya "Allah bu gecenizi size mübarek kılsın " diye duâ etmiş ve bu çiftleşmeden Ümmü Suleym, oğlu Abdullah'a hâmile kalmıştır...

[208] Bu hadîs, Peygamber'in bir seferinde Âişe'nin bir gerdanlığının kaybolması üzerine Peygamber'in ve ordunun susuz bir yerde konaklayıp gerdanlığı aramaları ve bu sürede susuzluktan sıkıntı çekilmesi, bu sırada Ebû Bekr'in gelip kızı Âi-se'yi gerdanlığı kaybetmesi ile insanlara eziyet ve meşakkat verdiği için azarlayıp dürtüklediği ve neticede abdest ve teyemmüm âyetinin indiğini anlatan uzunca hadîsin son kısmıdır. Bu kısım, başlığın ikinci cüz'ünü içine almaktadır. O hadîs, Teyemmüm Kitâbi'nda uzun bir metinle geçmişti.

47- KITÂBU'Ş-ŞERÎKE. 2

(Ortaklık Kitabı) [1]

1- Buğday Ve Benzerlerinde, Yol Arkadaşlarının Kendi Kumanyalarında, Paralar Dışındaki Ticâret Metanlarında Ortaklık;

Ölçülecek, tartılacak şeylerin taksimi nasıl olacak? Bunların tahmin ve oranlama suretiyle taksimi caiz olur mu?

Müslümanlar sakınca görmedikleri zaman –yâhud sakınca görmedikleri için- kumanyalarda onun bâzı parçasını tesadüfi olarak şu ortağın, bâzı kısmını da bu ortağın yemesi suretiyle, avuç avuç ve tutam tutam taksimi;

Ve yine böyle altın ve gümüşün ölçme ve tartma olmaksızın tahmin ve oranlama suretiyle taksimi;

Bir de hurmada çift çift birleştirmek suretiyle yemek (konularıyle ilgili hadîsler) babı [2].

1-.......Câbir ibn Abdillah(R)'tan (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) deniz sahili tarafına bir askerî birlik gönderdi ve bunlar üzerine Ebû Ubeyde ibn Cerrâh'ı kumandan ta'yîn etti. Bu birlik üç yüz neferden ibaretti. Ben de bunların içinde idim. Biz yola çıktık. Nihayet yolun bir kısmında bulunduğumuz zaman azığımız tükendi. Bunun üzerine Ebû Ubeyde, bu askerî birliğin mücâhidlerine yanlarındaki azıkları getirmelerini emretti. Getirilen erzakı bir yere topladı ki, toplanan erzak iki dağarcık hurmadan ibaret idi. Ebû Ubeyde bu hurma ile her gün azar azar vererek bizi geçindiriyordu. Nihayet bu da tükenmişti. Artık bizlerin payına her gün ancak birer hurma düşüyordu. (Câbir bu vak'ayı anlatırken, Câbir'in râvîsi Vehb ibn Keysân:)

Ben Câbir'e:

— Günde bir hurma yetmez, dedim.

Câbir:

— (Sen ne diyorsun?) Bu bir hurma da tükenince vallahi onun yokluğunun acısını da tattık, dedi ve şöyle devam etti:

— Sonra deniz sahiline ulaştık, bir de gördük ki, deniz sahilinde küçük dağ gibi bir balık bulunuyor. İşte bu askerî birlik onsekiz gece bu balığın etinden yediler. Sonra Ebû Ubeyde bu balığın kaburgalarından ikisinin dikilmesini emretti. İki kaburga kemiği dikildi. Sonra bir devesinin hazırlanmasını emretti ve bu hazırlandı. Sonra buna binen bir süvârî bu iki kemiğin altından geçti, fakat onlara dokunmadı [3]

2-.......Seleme ibnu'1-Akva' (R) şöyle demiştir: (Havâzin seferinde) mücâhidlerin azıkları azalıp hafifleşmiş ve fakîr düşmüşlerdi. Bunun üzerine sahâbîler develerini kesmek hususunda (izin için) Pey-gamber'e geldiler. Peygamber de onlara izin verdi. Müteakiben bunlara Umer kavuştu. Onlar bu haberi ona söylediler. Umer onlara:

— Develeriniz gittikten sonra (bu uzun yolculukta) hayâtınız kalmaz, dedi.

Sonra Peygamber'in yanına girdi ve:

— Yâ Rasûlallah! Bunların develeri gittikten sonra, bunların hiçbiri (sağ) kalmaz, dedi.

Bunun Üzerine Rasûlullah da:

— "Öyleyse insanlar içinde nida et: Herkes geri kalan azıklarını

getirsinler!" buyurdu.

İçine konulmak üzere meşin bir sergi yayıldı. Getirenler bu yaygının üzerine koydular, sonunda Rasûlullah ayağa kalktı, duâ etti ve sergi üstündeki erzak için bereket temennî eyledi. Sonra sahâbîlere kaplarıyle gelmelerini emretti. Mücâhidler avuç avuç aldılar, nihayet (hepsi kaplarını doldurup) ayrıldılar. Sonra Rasûlullah (S) şükran makaamında

— "Eşhedu enlâ ilahe ille'llah ve ennîrasûlullah (= Allah'tan

başka ilâh olmadığına ve kendimin Allah'ın elçisi olduğuma şehâdet ederim)" buyurdu [4].

3-.......Râfi' ibn Hadîc (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber (S)'in beraberinde ikindi namazım kılardık. Müteakiben devemizi boğazlardık. (Takrîbî) on parçaya ayırırdık. Gün batmazdan önce de pişmiş kebâblail yerdik [5].

4-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Hakîkaten Eş'arîler gazada azıklarını bitirirlerken yâhudMedine'de ailelerinin yiyeceği azaldığında hemen yanlarındaki erzakı bir tek bez içine toplarlar, sonra bir kap içinde (ölçerek) aralarında eşit olarak taksim ederler. Binâenaleyh Eş'arîler bendendir, ben de Eş'arîler'denimdir" [6].

2- "Herhangi İki Halitadan Meydana Gelmiş Ortak Bir Sürünün Zekâtı Hususunda Bu Halita Şirket Sâhiblerî, Kendi Aralarında Adalet Üzere Birbirlerine Müracaat Ederler" Babı

5-..... Enes ibn Mâlik şöyle tahdîs etmiştir: Ebû Bekr es-Sıddîk (R) Rasûlullah (S)'in farz ve takdir buyurduğu zekât mikdârına dâir, Enes'e şunu da yazmıştır: "Herhangi iki halitadan meydana gelmiş ortak bir sürünün zekâtı hususunda bu halita (şirket) sâhibleri, kendi aralarında adalet gereği birbirlerine müracaat ederler" [7].

3- Koyunların (Sayı İle) Bölünmesi Babı

6-.......Abâye ibnu Rifâa, dedesi Rafı' îbn Hadîc(R)'den; o şöyle demiştir: Biz (Huneyn dönüşünde Tihâme'den olan) Zu'I-Huleyfe'de Peygamber'in beraberinde bulunduk. Sefer hey'eti halkına bir açlık isabet etti. (Huneyn'de) birçok deve ve koyun da ele geçirmişlerdi.

Râfi' devamla dedi ki:

Peygamber (S) ordunun arkalarında kalmıştı. Sahâbüer acele edip ganimet

develerinden, koyunlarından bâzılarını boğazlamışlar ve tencerelere yerleştirmişlerdi. Peygamber gelince emretti, tencereler devrildi. Sonra Peygamber ganimet malını taksim etti. (O günün rayicine göre) on koyunu bir deveye denk saydı.

Bu sırada develerden biri kaçmıştı. Onu ta'kîb ettiler, fakat bu kaçak deve ta'kîbçileri âciz bıraktı. Ordu içinde (ta'kîbe elverişli olan) at da pek az bulunuyordu. Bu sırada mücâhidlerden bir kimse oku ile bu hayvanı ta'kîb edip vurdu da bu sebeble Allah hayvanı durdurdu. Bundan sonra Peygamber:

— "Vahşî hayvanların kaçakları gibi bu ehli hayvanların da muhakkak kaçıcıları vardır. Bunlardan biri size galebe ederse, ona böyle muamele ediniz (avlar gibi vurunuz)" buyurdu.

Dedem dedi ki:

— Biz yarın (zaman olur ki) muhakkak düşmanı umut eder, yâ-hud düşmandan endîşe ederiz (de kılıçlarımızı hayvan kesmekte kör-letmeyiz). Beraberimizde bıçak da bulunmaz. Bu hâlde kamışla hayvan boğazlayabilir miyiz?

Peygamber:

— "Bol kan akıtan her şey ile boğazlanır ve üzerine Allah 3ın ismi de zikrolunursa, o kesilen hayvanı yiyiniz. Yalnız dişle tırnak müstesnadır. Bunun sebebini size muhakkak söyleyeceğim: Dişe gelince; o bir kemiktir (kesmez); tırnağa gelince, o da Habeşliler'in kesme âletleridir" buyurdu [8].

4- Arkadaşlardan İzin İstemedikçe Ortaklar Arasında Hurma Yerken İki Hurmayı Birleştirmemi Terk) Babı

7- ...... Cebele ibn Suhaym şöyle dedi:Ben İbn Umer(R)'den işittim: Peygamber (S) kişinin, arkadaşlarından izin istemedikçe (ortaklar arasında) toplu olarak hurma yerken iki hurmayı birleştirmesini nehyetti, diyordu.

8-.......Cebele şöyle demiştir: Biz bir ara Medine'de bulunuyorduk. O zaman

bize bir kıtlık isabet etmişti. Abdullah ibnu'z-Zubeyr bizlere hurma veriyordu. Biz hurma yediğimiz sırada yanımızdan Abdullah ibn Urner geçerdi de bize: Peygamber (S) iki hurmayı birleştirerek yemekten nehiy buyurdu. Meğer ki, sizden biriniz mü'min kardeşine öyle çift yemeye izin vermiş olsun, der idi [9].

5- Ortaklar Arasındaki Ortak Mal Ve Metâ'ların Âdilce Bir Kıymetle Kıymetlerini T Atîn Eylemek Babı [10]

9-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Her kim ortak kölesinden kendisine âid payını âzâdlarsa -râvî aynı ma'nâda olan "sirken" yShuû "nasîben" kelimelerinden hangisini söylediğim terdîd ile bildirerek- âzâd edici, kölenin âdilâne bir kıymette (ta'yîn olunan) bedelinin tutarına mâlik bulunursa, köle (tamamen) âzâd edilmiştir. Eğer âzâd edici bu servete mâlik bulunmazsa, köleden âzâd ettiği, kendine isabet eden hissesini âzâd etmiş olur" [11].

Hadîsi Nâfi'den alan râvî Eyyûb: "Köleden âzâd ettiği mikdâr âzâd olur" sözü Nâfî'den gelmiş bir söz mü, yâhud Peygamber(S)'den gelen hadîsin içinde bir söz mü, bilmiyorum, demiştir [12].

10-.......Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Herkim kölesinden olan hissesini âzâdetse, o kimseye kendi malından (kalan kıymetini vererek) köleyi tamamen kölelikten kurtarması vâcib olur. Şayet âzâd edicinin malı yoksa, kölenin âdilâne kıymeti takdir olunur. Sonra köle (diğer ortağın payını kazanmak için) meşakkatsiz olarak çalıştırılır" [13].

6- Bâb: Ortaklar Arasındaki Taksimde Ve Maldan Pay Almada Kur'a Çekilir Mî? [14]

11........ Ben en-Nu'mân ibn Beşîr(R)'den işittim; Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Allah'ın (men' ettiği) sınırları üzerinde duran kimse ile, o sınırların içine düşen kimselerin benzeri, bir gemi halkının benzeri gibidir: Onlar gemi üzerinde kur'a attılar. Bâzısına geminin üstü düştü, bâzısına da altı (anbar kısmı) isabet etti. Geminin alt kısmında bulunanlar sudan almak istedikleri zaman yukarıdakilerin üzerine ugru-yorlardi. Bunlar (kendi kendilerine): Biz nasibimiz olan anbarda bir delik açsak (ezâlanmanuş) ve üstümüzde kilere eza vermemiş oluruz, dediler. Şimdi yüksek tabaka sâhibleri bu aşağı seviyedeki insanları bu dilekleriyle başbaşa bıraksalardı, hepsi helak olurlardı. Fakat onların (cinayet işleyecek) ellerini tutsalardı hem kendileri kurtulur, hem de mücrimleri toptan kurtarırlardı" [15].

7- Yetimlerle Ve Mîrâs Sâhibleri İle Ortaklık Babı

12-.......Ve el-Leys şöyle dedi: Bana Yûnus, İbn Şihâb'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi ki, kendisi Âişe'ye Yüce Allah'ın şu: "Eğer yetim kızlar hakkında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız, sizin için halâl olan (diğer) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin..." (en-Nisâ: 3) kavlinin tefsirini sordu. Âişe (R) şöyle cevâb verdi: Ey kızkardeşi-min oğlu! Âyetteki "Yetimler" ile murâd olunan şu yetîm kızdır ki, o, velîsinin velayet ve vasiliği altında bulunup, mal hissesinde velîye ortak olur. Ve bu yetimin malı ve güzelliği velîsinin hoşuna gider. Bu sebeble velîsi ona, mehrinde adalet etmeksizin ve başkasının vereceği kadar mehr vermeyerek, onunla evlenmek ister. İşte (bu âyette) o çeşit velîlerin kendi himayeleri altındaki yetime kızlarla, haklarında adalet ve onların mehrlerini en yüksek mikdânna yükselmedikçe evlenmekten nehyolunup, bunlardan başka kendilerine halâl olan kadınlardan evlenmeleri emrolundu.

Urve dedi ki: Âişe şöyle devam etti: Bu âyet indikten sonra insanlar Rasûlu İlah'tan sorup fetva istediler. Bunun üzerine Allah şu âyeti indirdi:

"Senden kadınlar hakkında fetva isterler. De ki: Onlara dâir fetvayı size Allah veriyor: Kendileri için farz yazılmış olanı (mîrâsı) onlara vermediğiniz ve nikahlamalarını da beğenip istemediğiniz yetim kızlar ve (henüz ergin olmayan)

küçük çocuklar hakkında, bir de yetimlere karşı adaleti ayakta tutmanız hususunda (işte) Kitâb 'da okunup duran âyetler! Hayırdan daha ne yaparsanız, şübhesiz Allah onu da hakkıyle bilicidir" (en-Nisâ: 127).

Allah'ın bu âyette "Kitâb'da size karşı okunup duruyor" diye zikrettiği, içinde "Eğer yetîm kızlar hakkında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız, sizin için halâl olan diğer kadınlardan... nikâh ediniz1" buyurduğu âyet, baştaraftaki birinci âyettir.

Âişe dedi ki: Diğer âyetteki, Allah'ın

= Nikâhlarını beğenip istemediğiniz yetîm kızlar" kavli de, herhangi birinizin himâyesi altında bulunan yetîm kıza mal ve güzellik az olduğu zaman rağbet göstermemesidir. Bu mal ve güzelliği fakîr olan Öksüz kız ara rağbet etmediklerinden dolayı, malına ve güzelliğine rağ-

bet ettikleri yetîm kızları -adalete riâyet etmedikçe- nikâh etmekten yetîm velîleri nehyolundular [16].

8- Arazîlerde Ve (Ev Yâhud Bostanlar Gibî) Diğer Şeylerde Ortaklık Babı

13-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle dedi: Peygamber (S) şufayı ancak taksim olunmamış her malda (carî) kıldı. Sınırlar konulduğu ve yollar ta'yîn edildiği zaman şuf'a yoktur [17].

9- Bâb: Ortaklar Evleri Yâhud Diğer Şeyleri Bölüştükleri Zaman Artık Onlar İçin Dönme De, Şuf'a Da Yoktur

14-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) taksîm olunmayan her malda şuf'a ile hükmetti. Sınırlar konulduğu ve yollar belli edildiği zaman artık şuf'a yoktur [18].

10-Altında, Gümüşte Ve Kendisinde Sarraflık Yapılabilecek Paralarda Ortak Olmak Babı

15-.......Sehnân ibnu Ebî Müslim haber verip şöyle dedi: Ben EbıTI-MinhâTe, elden ele yapılan peşin sarraflıktan sordum. Ebu'l-Minhâl şöyle dedi: Ben ve benim bir ortağım'elden ele peşin ve veresiye birşey satın aldım. Akabinde el-Berâ ibnu Âzib geldi. Biz hemen ona bunun hükmünü sorduk. O şöyle dedi: Ben ve benim ortağım Zeyd ibnu Erkam bunu yaptık ve bunu Peygamber'e sorduk. Peygamber (S): "Elden ele peşin olan şeyi alınız, veresiye olanı ise terkediniz" buyurdu [19].

11- Zımmî İle Ve Müşriklerle Ekincilik Hususunda Ortaklık Akdi Yapmak Babı

16-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S), Hayber arazîsinin çıkaracağı mahsûlün yarısı Yahûdîler'in olmak üzere, Hayber arazîsini işlemeleri ve ekmeleri için Yahûdîler'e verdi [20].

12- Koyunları Taksim Ve Bunda Adalet Etmek Babı

17-.......Ukbe ibnu Âmir(R)'den: Rasûlullah (S) Ukbe ibn Âmir'e, sahâbîleri arasında (vekâleten) taksim etmek üzere bir takım kurbanlık koyunlar vermiş. (Ukbe bunları taksîm edip) bir yaşında bir keçi oğlağı geri kalmıştı. Ukbe bunu Rasûlullah'a söylediğinde, Rasûlullah: "Onu da sen kurbân et" buyurmuştur [21].

13- Buğdayda, Yiyecek Maddelerinde Ve (Mülk Edinilebilecek) Diğer Şeylerde Ortaklık Babı

Ve zikrolunuyor ki, bir adam bir şeyi pazarlık ediyordu. Diğer biri ona göz işareti yaptı (o da onu satın aldı). Umer, o göz işareti yapanın pazarlık yapanla bir ortaklığı olduğunu gördü [22].

18-.......Abdullah ibn Hişâm(R)'dan haber verdi. Abdullah ibn Hişâm Peygamber(S)'e yetişmiş ve annesi (sahâbîyyelerden) Zeyneb bintu Humeyd kendisini (Mekke fethinde) Rasûlullah'a götürmüştü. Annesi:

— Yâ Rasûlallah! Oğlumla İslâm bey'atı yap! dedi. Rasûlullah:

— "O küçüktür" buyurdu ve başını sıvazlayarak Abdullah'a (bereketle) duâ etti.

Yine yukanki isnâd ile torunu Zuhre ibn Ma'bed'den: Dedesi Abdullah ibn Hişâm onu çarşıya çıkarır idi de, çarşıdan erzak alırdı. Bu sırada ona (bazen) îbn Umer ile İbnu'z-Zubeyr kavuşurlardı. Bunlar derhâl Abdullah ibn Hişâm'a: Bizi de (bu mala) ortak et. Çünkü Peygamber (S) senin için bereketle duâ etti, derlerdi. Abdullah da bunları ortak ederdi. Bâzı zaman olurdu ki, tamâm bir deve yükü (kâr) isabet ederdi de, o kârı eve gönderirdi [23].

14- Kölede Ortaklık Babı

19-.......İbn Umer(R)'den: Peygamber (S): "Her kim bir köledeki kendine âid olan payı âzâd ederse, şayet onun kölenin bedeli kadar malı varsa, kölenin tamâmını hürriyete kavuşturması onun üzerine vâcib olur; Âdil bir kıymetle bedeli ta'yîn olunur, ortaklarına kendi hisseleri verilir ve âzâd edilenin yolu boşaltılır" buyurmuştur.

20-.......Ebû Hureyre(R)'den; Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim bir köledeki payını âzâd ederseve malı da varsa, kölenin tamâmı hürriyete kavuşturulur. Şayet âzâd edicinin malı yoksa, köle (diğer ortağın payını kazanması için) üzerine ağır gelmeyecek surette çalıştırılır" [24].

15- Harem'e Armağan Edilen Kurbanlık İri Hayvanda Ve Develerde Ortak Olmak Ve Bir Kimse Kurbanlığı Harem'e Gönderdikten Sonra Kendi Kurbanlığında Diğer Bir Kimseyi Ortak Ettiğinde (Bu Caiz Olur Mu, Olmaz Mı) Babı [25].

21-......Bize Abdulmelik ibn Cureyc, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan; o da Câbir'den; yine İbn Cureyc, Tâvûs ibn Keysân'dan; o da İbn Abbâs'tan olmak üzere haber verdi. O şöyle demiştir: Peygamber (S) zu'1-hiccenin dördüncü gecesi sabahında hacc niyetiyle telbiye ediciler olarak Mekke'ye geldi. İhram vaktinde kendilerine umreden hiçbir şey karışmamıştı. Biz Mekke'ye gelince Peygamber bizlere emretti. Biz de niyet ederek işlediğimiz bu hacc fiilini umreye çevirdik (ve temettü' hacc yapıcılardan olduk). Peygamber kadınlarımıza da halâl olmamızı emretti. Akabinde bu haccın umreye çevrilmesi konusunda insanların dedikodusu yayıldı.

Atâ geçen senedle dedi ki: Câbir: Artık bizlerden herbirimiz hacc ile ihram etmiş ve cimâyı yeni bırakmış olduğu için,erkeklik âleti menî damlatarak mı Minâ'ya yürüyecek? dedi. Ve Câbir bu fiili çirkin gördüğü için eliyle erkeklik âletine, onun menî damlatmasına işaret etti. Câbir'inbu söz ve fiilleriyle o işten men' der olduğu haberi Peygam-ber'e ulaşınca, Peygamber hitâb edici olarak ayağa kalktı ve şöyle buyurdu:

— "Bir takım grupların şöyle şöyle demekte oldukları haberi bana ulaştı. Allah'ayemîn ediyorum ki, elbette ben Allah'a onlardan daha itaatli ve daha takvîlıyımdır. Eğer hacc aylarında umrenin cevazını işin sonunda (yânî şimdi) bildiğim gibi, işin başında (yânî ihrama girerken) de bilmiş olsaydım, kurbanlık sevketmezdim. Ve yanımda kurbanım olmasaydı (şimdi ben de sizler gibi) muhakkak ihramdan çıkardım".

Surâkatu'bnu Mâlik ibn Cu'şum hemen ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Bu hacc aylarında umre yapmak yalnız bize mi mahsûstur, yâhud ebedî midir? dedi.

Rasûlullah:

— "Yalnız bize mahsûs değildir, fakat (hüküm umûmîdir), kıyamete kadar daimîdir" buyurdu.

Câbir dedi ki: Alî ibn Ebî Tâlib (Yemen'den) geldi. O ikisinden biri (yânî Câbir): Alî, Rasûlullah'ın ihrâmlandığı gibi Lebbeyk diyordu. Diğer râvî îbn Abbâs ise: Alî, Rasûlullah'ın haccı ile Lebbeyk diyordu, dedi. Akabinde Peygamber Alî'ye ihramında sabit olmasını emretti ve onu kurbanda ortak yaptı [26].

16- Taksimde On Koyunu Bir Deveye Denk Sayan Kimse Babı

22-.......Abâyetu'bnu Rifâa, dedesi Râfi1 ibn Hadîc(R)'den; o şöyle demiştir: Biz (Huneyn dönüşünde) Tihâme'den sayılan Zu'l-Huleyfe'de Peygamber (S) ile beraber bulunduk. Birçok koyun ve deve ele geçirmiştik. (Acıkdıkları için) topluluk (o hayvanların bâzısını kesip) etleri tencerelerde kaynattılar. Rasûlullah geldi ve o tencerelerin devrilmesini emretti ve tencereler devrildi. Sonra (Rasûlullah ganîmet mallarım taksim ederken) on koyunu bir deveye muâdil saydı. Sonra o ganimet develerinden biri kaçtı. Toplulukta da pek az at vardı. Bu sırada mücâhidlerden bir kimse onu ok atıp vurdu ve böylece Allah hayvanı durdurdu. Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Şübhesiz vahşî hayvanların kaçıcıları gibi, bu hayvanların da kaçıcıları vardır. Bunlardan biri size galebe ederse, ona böyle muamele yapınız" buyurdu.

Abâye dedi ki: Dedem şöyle dedi:

— Yâ Rasûlailah! Bizler yarın düşmanı ümîd ediyoruz, yâhud yarın düşmana kavuşacağımızdan endîşe ediyoruz. Beraberimizde bıçaklar da yok. Bu takdirde kamışla hayvan boğazlayabilir miyiz?

Rasûlullah:

— "Bol kan akıtan her şeyle boğazlamaya acele et! Üzerine Allah'ın ismi de zikrolunduysa, artık o hayvanın etini yiyiniz. Yalnız diş ile tırnak (kesme âleti) değildir. Ve bunun sebebini size söyleyeceğim: Dişe gelince, o bir kemiktir (kesmez). Tırnağa gelince, o da Ha-beşliler'in kesme âletleridir" buyurdu [27].

---

[1] Buhârî'nin Nesefî ve İbn Sebbûye rivayetleri böyle Besmele, Kitâb ve Bâb un-vânlarıyle gelmiştir. Rivayetlerin çoğu yalnız Bâbu'ş-Şerike; Ebû Zerr rivayetinde ise Kitâb ve Bâb ta'bîrleri olmaksızın, sâdece "Fî'ş-Şerîk fî't-Taâm ve'n-Nehdi ve'1-Arûz" şeklindedir.

[2] Bâbdaki bâzı ta'bîrler:

eş-Şirk, lügatte nasîb demektir.Onların buralarda hiçbir ortaklığı yoktur (Sebe': 22) âyetindeki şirk, nasîb demektir.

eş-Şerîke, lügatte şuyû' ve mücâveret suretiyle ihtilâttır.

"Mallarını (birbirine) katıp karıştıran ortakların çoğu mutlak birbirlerine haksızlık eder" (es-Sâd: 24) âyetindeki Hu-latâ, Şürekâ yân; ortaklar ma'nâsmadır.

Şeriat dilinde Şerîket: Birşey hakkında iki ve daha fazla kimselere hakkın subût ve ihtisası ve onların bu şey ile hukuken imtiyazı hâiz olmalarıdır. Seyyid Şerîf Ta'rîf ât'mda şöyle ta'rîf ediyor: Şerîket (Şirket), iki ve daha çok nasibin birbirinden ayrılmaz bir surette karışmasıdır.

Şerîket evvelâ Mülk Şerîketi, Akd Şerîketi diye ikiye ayrılır.

a. Mülk Şerîketi: iki kişinin bir şeye satın alma, mîrâs, hibe gibi mülk edinme sebeblerinden birisiyle yâhud sun'u olmaksızın mallann karışmasıyle yâhud iradeli olarak malların karışmasıyle mâlik olmasıdır. Bu mülk şirketi de ihtiyarî ve cebrî

kısımlarına ayrılır...

b. Akd Şirketi; ortaklardan birinin diğerine: Sana şu İşte ortaklık ettim, demesi, öbürüsünün de kabul etmesi suretiyle vuku bulan akdî şirkettir... Bu akd şirketinin de Mufâvaza Şirketi, Inân Şirketi, Tekabbul Şirketi, Vucûh Şirketi, Taam Şirketi... gibi birçok nevi'leri vardır. Tafsilâtı fıkıhlitâblarmdadır.

Nehd Şirketi'ni Âsim Molla şöyle ta'rîf ediyor:

en-Nehd: Nûn'un kesri ve fethiyle seferber olan yoldaşların kendi aralarında arifane, suretiyle bir seviyede tertîb edip çıkardıkları kumanyaya denir.

Kısmet, şeriat örfünde, yaygın hisseyi ta'yîn etmektir, yânî ölçek, tartı, arşın, metre gibi bir mikyas ile hisseleri birbirinden ayırmaktır. Bunun da çeşitleri

vardır...

Buhârî bu unvanında ölçek ve tartı mikyâslanyle taksimden Nehd'in yânî arifane suretiyle ortaklığın taksimi müstesna olduğuna işaret etmiş ve bunu gelecek hadîsle te'yîd .eylemiştir.

[3] Hadîsin başlığa delîlliği "Ebû Ubeyde bu askerlere azıklarını getirmelerini emretti, azıkların hepsi bir yere toplandı" sözünden alınır. Azık her gün azar azar askerlere dağıtılınca Nehd, yânî kumanya ma'nâsmda olmuştur. Bunda oranlama taksimin zikri yoktur, çünkü onlar alışverişi ve bedeli irâde etmemişlerdir diye i'tirâz olundu. Buna şöyle de cevâb verildi: O azığın toplanmasından sonra askerlerin ondaki hakları müsâvî olmuş ve kendileri onu âdetin cereyanı üzere mucâzefe, yânî tahmîn ve oranlama ile almışlardır (Aynî).

Buhârî bu hadîsi Magâzî ve Cihâd'da; Müslim de Sayd'da getirdi.

[4] Hadîsin başlığa uygunluğu "Herkes geri kalan azıklarını getirsin.." emrindedir. Çünkü Peygamber azıkları onlardan eşit bir pay hâlinde olmaksızın aldı, biriktirdi; sonra oranlama olarak taksim etti. îşte erzakın bir araya toplanıp, sonra oranlama suretiyle taksîm edilmesi Nehd, yânî ortak kumanya mâhiyetinde olmuştur. Nehd'in (kumanyanın) başlangıcı ortaklık, sonu kısmet, yânî taksimdir.

[5] Hadîsin başlığa uygunluğu "On kısma bölünür..." sözünden alınır. Çünkü bunda tartılacak şeyden oranlama olarak nasîblerin toplanması vardır.

[6] Başlığa delîlliği "Yanlarındaki erzakı bir tek bez içinde toplarlar, sonra bunu aralarında taksim ederler.." sözünden alınır.

[7] Hadîs başlığın aynıdır. Aliyyu'l-Kaarî'ye göre hadîsin ma'nâsı: "Ortak bir sürünün zekâtı iki ortağın birinden alındığında, onun, adalet gereği diğer ortağa müracaat hakkı vardır" demek olur. Buna göre hadîsin hükmü bütün şirketleri şâmil bulunur (Mişkaaîu'l-Mesâbih Şerhi).

Bunun tasviri şöyle yapılmıştır: Zekât me'mûru ortak bir sürünün zekât hakkını alırken, bu iki ortağın birisinden zekâtın tamâmını alırsa, veren taraf diğerine müsavat yânî adalet üzere müracaat edebilir.. (Kastallânî).

[8] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sonra Peygamber ganîmet mallarını taksim etti, on koyunu bir deveye denk kıldı" sözündedir.

Buhârî bu hadîsi Şerîket, Cihâd, Zebâıh Kitâblan'nda da getirmiştir.

[9] Hadîslerin başlığa delîllikleri apaçıktır, bunun biri Mezâlim Kitâbı'nda da geçmişti.

[10] " et-Takvîm", tef'îl vezninde eğri bir nesneyi doğrultmak ve bir nesneye kıymet ta'yîn eylemek ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

[11] Hadîsin başlığa uygunluğu "Âdilce bir kıymet..." sözündedir.

[12] Bu söz Nâfi'nin ise, bu kısım münkatı' ve maktu' olur; hadîsten bir parça ise mevsûl ve merfû' olur. Hadîsin tafsilâtı inşâallah Itk Kitâbı'nda gelecektir.

[13] Hadîsin başlığa delîlliği "Kölenin âdilâne kıymeti takdir olunur" sözündedir. Bu hadîse göre, taksîm İçin eşyanın kıymetlerini takdîr ve ta'yîn etmek caizdir. Bu konuda âlimler arasında ihtilâf geçmemiştir. Ancak ihtilâf, metâ'lann ve malların kıymet takdiri yapılmadan taksîm edilmelerindedir. Âlimlerin çoğu ortakların rızâ ve muvâfakatlarıyle kıymet ta'yîni yapılmadan da taksîmin caiz olacağına kaail olmuşlardır

[14] Sorunun cevâbı hazfedilmiştir; takdîri, hadîsin de cevâblayacağı gibi "Evet, kur'a çekilir "dir.

[15] Hadîsin başlığa delîlliği "Bir gemi üzerine kur'a çektiler" sözündedir. "Diyebiliriz ki devletin kaanûn koyma hikmetini, münevver tabakanın, halkın câhil tabakasını ma'rûf ile emr, münkerden nehyederek aydınlatmaya çalışmalarının içtimaî gereğini bu hadîsin tasvir ettiği bedî' şekilden yüksek hiçbir mütefekkir edibin kalemi tasvîr edemez" (Kâmil Mİrâs).

[16] Hadîsin başlığa delîlliği "Velîsinin himayesinde bulunup da velîsinin malına ortak olan yetîm kız" sözünden alınır.

[17] Hadîsin arazîlerde ve diğer şeylerde ortaklığın cevazına delîlliği apaçıktır.

[18] Hadîsin başlığa delîlliği taksimden sonra şuf'anın nefyedilmesinden dönmenin nefyedilmesi lâzım geleceği yönündendir.

[19] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ben, bir ortağımla beraber birşey satın aldım" sözünden almır.

Ibn Erkam ile Berâ'nın Peygamber'den sordukları da semeni semen ile değiştirmenin meşru olup olmadığıdır. Peygamber: Bir mecliste peşin verip almak suretiyle para değiştirmekte be's yoktur. Eğer müddetli olursa bırakınız, caiz değildir demiş oluyor.

[20] Hadîsin başlığa delîlliği, ma'nâsından alınır. Onda Yahûdîler'in Hayber ekinciliğinde ortaklık akidleri vardır. Onlar zimmet ehli İdiler

[21] Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Hadîs aynı sened ve aynı metin ile Vekâlet Kitâ-bı'nın evvelinde de geçmişti.

[22] Bu ta'Iîkı, Saîd ibn mensur senediyle rivayet etmiştir. Bundan karine bulunduğu zaman işaretle yetinilebileceği hükmü alınmıştır.

[23] Hadîs, mülk edinilecek bütün şeylerde ortaklık yapılabileceğine delâlet etmektedir.

[24] Bu iki hadîsin başlığa delîllikleri meydandadır. Bunlar yakında da geçtikleri için daha fazla söze ihtiyâç yoktur.

[25] Başlığın ikinci kısmındaki "Izâ"nm cevâbı takdir edilecektir. Takdiri "Bu caiz olur mu?"dur. Bu sorunun cevâbı gelecek hadîsin sonundaki Peygamber'in sözünden bilinir. O da: "Peygamber^ Alî'ye ihramında kalmasını emretti ve onu kurbanlık hayvanda ortak yaptı" sözüdür.Buhârî bu bâbda Câbir ibn Abbâs'm Peygamber'in haccı hakkındaki hadîslerini getirdi. Bu hadîslerde Alî'nin İhramı, Alî'ye ihramında sabit kalmasını emri ve Alî'yi kurbana ortak yapması vardır. Bunlar hakkında söz Hacc Kitâbı'nda genişçe olarak* geçmiştir (ibn Hacer).

[26] Burada Peygamber'in Medine'den kurbanlık sevketmesinin ardından ortaklığın vâki' olmasının beyânı vardır. Peygamber'in sevkettiği kurbanlıklar altmış üç deve idi. Alî de Yemen'den Peygamber'e geldi; onun da yanında otuzyedı deve vardı. Böylece Peygamber'in sevkettiği develeri yüz oldu. Peygamber bunlarda Alî'yi ortak yaptı (Fethu'l-Bârt).

[27] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sonra on koyunu bir deveye denk saydı" sözünde-dir. Hadîs yakında "Koyun taksîmi bâbı"nda geçmişti. Ancak Buhârî orada Alî ibnu'l-Hakem'den; burada ise şeyhi Muhammed'den senediyle getirmiştir.

31- KİTÂBU'S-SAVM.. 4

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

31- KİTÂBU'S-SAVM

(Oruç Tutmak Kitabı) [1]

1- Ramazân Orucunun Vucûbu Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

Ey îmân edenler, sizden evvelki(ümmet)lere yazıldığı gibi sizin üzerinize de oruç tutmak yazıldı, tâ ki

korunasımz" (el-Bakara: 183) [2]

1-.......Talha ibnu Ubeydillah (şöyle demiştir): Bir A'râbî başının saçları dağınık hâlde RasûlullarTa geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Allah benim üzerime namazdan neyi farz kıldı, bana haber ver! dedi.

Rasûlullah:

— "Beş vakit namaz (farz etti), ancak senin kendiliğinden bir şey kılman olabilir" buyurdu.

O zât:

— Allah benim üzerime oruç tutmaktan neyi farz kıldı, bana haber ver! dedi.

Rasûlullah:

— "Ramazân ayını farz kıldı, ancak senin kendiliğinden bir mikdâr oruç tutman olabilir" buyurdu.

O zât:

— Allah'ın benim üzerime zekâttan farz kıldığı şeyi bana haber ver! dedi.

Rasûlullah p zâta İslâm'ın ibâdet yollarım (zekâtı, mikdârlarını, haccı ve hükümlerini) haber verdi. A'râbî:

— Sana (hakkı) ikram eden Allah'a yemîn ederim ki, ben kendiliğimden gönüllü hiçbir şeyi yapmam, Allah'ın benim üzerime farz kıldığı şeylerden de hiçbir şeyi eksik yapmam, dedi.

Bu sözü üzerine Rasûlullah (S):

"Eğer doğru söylediyse felah buldu"; yâhud da: "Eğer doğ-ö'ylüyorsa cennete girdi" buyurdu [3].

2-.......Ibn Umer (R). şöyle demiştir: Peygamber (S) âşûrâ orucu tuttu ve âşûrâ orucunu tutmayı emretti. Ramazân orucu farz kılınınca, âşûrâ orucu tutmak terk olundu. (Râvî dedi ki:) Abdullah ibn Umer âşûrâ orucunu tutmazdı, ancak tutmakta olduğu nafile oruca tesadüf etmesi olabilirdi [4].

3-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Kureyş, Câhiliyet devrinde âşûrâ günü oruç tutardı. Sonra Rasûlullah (S) -Medine'ye gelince insanlara- bu âşûrâ orucunu tutmayı emretti. Nihayet ramazân orucu farz kılınınca Rasûlullah: "Âşûrâ orucunu tutmak isteyen, onu yine tutsun; isteyen de yesin" buyurdu [5].

2- Oruç Tutmanın Fazileti Babı

4-.......Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Ouıç bir kalkandır. Oruçlu kimse kötü söz söylemesin ve cahillik yapmasın (yânî Câhiliyet fiillerinden birşey yapmasın). Eğer herhangibir kimse kendisiyle döğüşmeye yâhud söğüşmeye girişirse, ona iki defa 'Ben oruçluyum' desin. Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, oruçlu ağızın kokusu, Yüce Allah katında misk kokusundan daha temizdir. Yüce Allah: Oruçlu kimse benim için yemesini, içmesini, cinsî arzusunu terk eder. Oruç, doğrudan doğruya bana edilen (riya karışmayan) bir ibâdettir. Onun ecrini de doğrucan doğruya ben veririm. Hâlbuki diğer güzel amellerin hepsi on misli ile ödenir"[6].

3- Bâb: Oruç Tutmak (Günâhlara) Keffârettır

5-..... Huzeyfe (R) şöyle demiştir: Umer ibnu'l-Hattâb: Peygamber(S)'den fitne hakkındaki hadîsi kim ezberinde tutuyor? dedi. Huzeyfe dedi ki: Ben onu Peygamber'den işittim: "İnsanın ehli, malı, komşusu yüzünden uğrayacağı fitneye namaz kılması, oruç tutması, sadaka vermesi keffâret ofar"buyuruyordu. Umer: Sormakta olduğum, bu fitne değildir. Ben denizin dalgalanışı gibi dalgalanacak olan büyük fitneden soruyorum, dedi. Huzeyfe: Muhakkak bunun önünde kilidli bir kapı vardır, dedi. Umer: O kapı açılacak mı, yoksa kırılacak mı? dedi. Huzeyfe: Kırılır, dedi. Umer: Bu kırık kapı kıyamet gününe kadar kilidlenmemeye lâyıktır, dedi [7].

Râvî Şakîk dedi ki: Biz Mesrük'a: Huzeyfe'ye sor bakalım; Umer kapının kim olduğunu biliyor muydu? dedik. Huzeyfe'ye sordu. Huzeyfe: Evet; Umer, yarından evvel bu gecenin geleceğini bildiği gibi biliyordu, dedi [8].

4- Bâb: Er-Reyyân (Kapısı) Oruç Tutanlar İçindir

6-.......Sehl(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Cennette er~Reyyân denilen bir kapı vardır. Bu kapıdan kıyamet gününde yalnız oruç tutanlar girer; ondan oruç tutanlardan başka hiç kimse girmez. (Kıyamet gününde:) Oruç tutanlar nerede? denilir. Oruç tutanlar kalkarlar ve o kapıdan girerler. Onlardan başka hiçbir kimse buradan girmez. Onlar girdiği zaman kapı kapatılır, artık bu kapıdan hiçbir kimse girmez"[9]

7-.......Ebû Hureyre(R)'den: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Her kim Allah yolunda çift sadaka verirse, cennet kapılarından: Ey Allah'ın kulu! (Buraya gel!) Bu kapı hayırlıdır! diye çağırılır. Çok namaz kılanlardan olan kimse de (cennetin) namaz kapısından çağrılır. Cihâd ehlinden olan kimse de cihâd kapısından çağrılır. Oruç tutanlardan olan kimse de er-Reyyân kapısından çağırılır. Sadaka sahihlerinden olan kimse de, sadaka kapısından çağırılır."

Bunun üzerine Ebû Bekr:

— Babam, anam sana feda olsun yâ Rasûlallah! Bu kapılardan çağırılan kimse üzerine bir zarar var mıdır? Bir kişi bu kapıların hepsinden da'vet olunur mu? diye sordu.

Rasûlullah:

"Evet, hepsinden da'vet olunur. Ve ben, senin onlardan ol-nan ümîd ediyorum" buyurdu [10].

5- Bâb: "Ramazân" Mı, Yâhud "Ramazân Ayı" Mı Denilir?

Ve bu ta'bîrlerin hepsini caiz gören kimse. Peygamber (S) de "Kim ramazân orucunu tutarsa..." ve keza "Ramazânın önüne geçmeyin..." buyurmuştur [11]

8-...Ebû Hureyre(R)'den: Rasûlullah (S): "Ramazân geldiği zamân\cennet kapıları açılır" buyurdu [12].

9-.......İbnu Şihâb şöyle dedi: Bana Temîmîler'in azâdhsı olan İbnu Ebî Enes haber verdi ki, ona da babası Mâlik ibn Ebî Âmir, Ebû Hureyre'den işittiğini tahdîs etmiştir: Ebû Hureyre şöyle diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Ramazân ayı girdiği zaman gök kapıları açılır ve cehennem kapıları kapatılır, şeytânlar da zincirlenir"[13].

10-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Ramazânı (yânî hilâlini) gördüğünüz zaman oruç tutun. Şevval hilâlini gördüğünüz zaman da iftar edin (bayram yapm). Eğer size (gökyüzü bulutlu olmaktan dolayı) hilâl gizli kalırsa, artık ramazân hilâlini (otuza tamamlamakla) takdir ve he-sâb ediniz".

Leys ibn Sa'd'den rivayet eden diğer râvî şöyle demiştir: Bana Ukayl ibn Hâlid ile Yûnus ibn Yezîd tahdîs ettiler ki, Rasûlullah: "Ramazân hilâlini,." buyurmuştur [14].

6- Ramazân Orucunu İnanarak, Sevabını Allah'tan Umarak Ve (Tam İhlâsla) Niyet Ederek Tutan Kimse Babı

Ve Aişe (R), Peygamber'in: "Onlar niyetleri üzere diriltilirler.." buyurduğunu söylemiştir[15].

11-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S): "Her kim inanarak ve sevabını Allah'tan umarak Kadir Gecesi'nde kalkar ibâdet ederse, geçmiş günâhları onun lehine mağfiret olunur. Her kim de ramazân orucunu inanarak ve mükâfatını ancak Allah'tan umarak tutarsa, onun geçmiş (küçük) günâhları mağfiret olunur" buyurmuştur [16].

7- Bâb: Peygamber(S)'İn En Cömert Olduğu Zaman Ramazân Ayı Olurdu

12-...... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hayırda insanların en cömerdi idi. En cömert olduğu zaman da ramazânda Cibril'in kendisine çokça kavuştuğu zamandadır. Cibril aleyhi's-selâm ramazânın her gecesinde O'nunla buluşur, gündüz geceden sıyrılıp çıkıncaya kadar -veya ramazan ayı çıkıncaya kadar- Peygamber Kur'-ân'ı ona arzederdi. Cibril, Peygamber'e kavuştuğu zaman da Peygamber hayırda, eserken maniaya uğramayan rüzgârdan daha cömert olurdu [17].

8- Oruçta İken Yalan Söylemeyi Ve Yalan İle Amel Etmeyi Terkeylemeyen

Kimse Babı [18].

13-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "'Her kim yalan söylemeyi ve yalanla amel etmeyi bırakmazsa, o kimsenin yemesini içmesini bırakmasına Allah için hiçbir ihtiyâç yoktur" [19].

9- Bâb: İnsan Söğüldücû Zaman "Ben Oruçluyum" Der Mi?

14-..... Ebû Hureyre (R).şöyle diyordu:RasûlulIah (S) dedi ki: "Allah: 'Âdem oğlunun işlediği her hayır iş kendisi içindir, fakat oruç böyle değildir. Oruç sırf benim için edilen bir ibâdettir. Onun mükâfatım da ben veririm" buyurdu. Oruç bir kalkandır. Herhangi birinizin oruç günü olduğu zaman artık o kimse kötü söz ve fiil yapmasın, düşmanlık -veya bağırma-da yapmasın. Eğer bir kimse ona söver yâfiud onunla döğüşürse, derhâl: Ben oruçlu bir kimseyim, desin. Muhammed'in nefsi elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, oruçlu ağzın (açlık) kokusu Allah indinde misk kokusundan daha hoş ve daha temizdir. Oruçlunun sevinip neş'eleneceği iki sevinci vardır: Birisi orucu bozduğu zaman sevinir, öbürüsü de Rabb'ına kavuştuğu zaman orucu(nnn mükâfatı) ile sevinir"[20].

10- Bekârlığın Baskısıyla Nefsinin Harama Düşmesinden Endîşe Eden Kimsenin Oruç Tutması Babı

15-.......Alkame şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Mes'ûd'un beraberinde yürüdüğüm sırada Abdullah (R) şöyle dedi: Bizler Peygam-ber'in beraberinde bulunuyorduk. Peygamber (S): "Kim evlenmeye güçyetirirse evlensin. Çünkü evlenmek, gözü haramdan en çok men3 eden, ferci de (yânî ırzı da) en sağlam muhafaza, eyleyendir. Kimin evlenmeye gücü yetmezse oruç tutsun. Çünkü oruç, oruçlu için şehvet kırıcıdır" buyurdu [21]

11-Peygamber(S)'In: "Ramazân Hilâlini Gördüğünüz Zaman Oruç Tutun, Şevval Hilâlini Gördüğünüz Vakit De İftar Edin (Bayram Yapın)" Sözü Babı [22]

Ve Silâtu'bnu Zufer el-Absî, Ammâr ibirYâsir'den söyledi ki o: "Kim şekk günü oruç tutarsa, muhakkak

Ebû Kaasım(S)'a âsî olmuştur" demiştir [23].

16-.......Abdullah ibn Umer(R)'den (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) ramazânı zikretti de şöyle buyurdu: "Hilâli görmedikçe oruç tutmayınız. Ve yine hilâli görmedikçe iftar etmeyiniz. Eğer hilâl size karşı bulutla örtülürse, hilâl için takdir (yânı hesâb) yapınız" [24]

17-.......Abdullah ibn Umer(R)'den (o, şöyle demiştir): Rasülullah (S): "Bir ay, yirmi dokuz gecedir. Hilâli görmedikçe oruç tutmayınız. Eğer hilâl size karşı bulutla örtülürse, şa'bamn sayısını otuz güne doldurup tamamlayın" buyurdu [25].

18-.......Cebele ibnu Suhaym şöyle dedi: Ben İbn Umer(R)'den işittim: Peygamber (S) -iki elinin on parmağım açıp iki kerre işaret ederek-: "Ay şöyle şöyledir" buyurdu, üçüncü işarette ise baş parmağını yumdu, diyordu [26].

19-.......Muhammed ibn Ziyâd tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) yâhud da Ebu'l-Kaasım (S) şöyle buyurdu: "Ramazân hilâlini gördüğünüz vakit (oruca niyet edip) oruç tutunuz. Ve şevval hilâlini gördükten sonra da iftar (yânı bayram) yapınız. Eğer üzerinize hilâl gizlenir ise, şa'bân ayının günlerinin sayısını otuza tamamlayın"

[27].

20........ Ümmü Seleme(R)'den (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) bir ay kadınlarının yanına girmemeye yemîn etmişti. Yirmidokuz gün geçince günün evvelinde yâhud sonunda (Âişe'nin yanına) geldi. Kendisine:

— Sen bir ay (yanımıza) girmeyeceğine yemîn etmiştin? denildi.

Bunun üzerine Peygamber: - "'Ay yirmidokuz gün olur" buyurdu [28].

21-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) kadın arının yanına girmemeye yemîn etti. Rasûlullah'ın bir ayağı yerinden ayrılmıştı (yânî çıkmıştı). Rasûlullah yirmidokuz gece yüksekçe bir yerde ikaamet etti. Sonra aşağıya indi. Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Sen bir ay (eve girmemeye) yemîn etmiştin? dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Ay, yirmidokuz gün olur" buyurdu [29].

12- Bâb: İki Bayram Aylari Noksan Olmazlar

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki:

İshâk: "Bu iki aydan herhangi biri (sayı ve hesâbca) eksik olsa bile, (ecr ve sevâb cihetiyle) tam ve kâmildir" demiştir [30].

Muhammed de: "Bu iki ay noksan olarak birleşmezler" dedi [31].

22-.......Ebû Bekre(R)den (şöyle demiştir): Peygamber (S): "iki öay eksik

olmazlar: Bunlar iki bayram ayı olan ramazân ile zu'l-hicce'dir" buyurdu [32].

13- Peygamber(S)1N: "Biz Yazı Yazmaz Ve (Yıldız) Hesabı Yapmayız" Sözü(NÜ Beyân) Babı

23-.......Abdullah ibn Umer şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Biz Arab kavmi, ümmî bir topluluğuz. Yazı yazmaz ve (yıldız) hesabı yapmayız- Ay, bazen şöyledir, bazen böyledir". Râvî dedi ki: Peygamber bununla, bir defa ay yirmidokuz, bir defa da otuzdur demek istiyor [33].

I4- Bab:

"Hiçbir kimse bir günün ve iki günün orucuyla ramazânın önüne geçmesin".

24-.......Ebû Hureyre(R)'den:(o, şöyle demiştir):Peygamber(S) şöyle buyurdu: "Sizin hiçbiriniz bir günün yâhud iki günün orucuyla ramazânın önüne geçmesin. Ancak i'tiyâd edindiği orucunu tutmakta bulunan bir kimse olması müstesnadır. O kimse ramazânın önündeki bu günün orucunu tutsun" [34].

15- Zikri Ulu Olan Allah'ın Şu Kavli Babı

"Oruç (günlerinizin) gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size halâl edildi. Onlar sizin için, siz de onlar için birer

libâssınız. Allah nefislerinize karşı za'f göstermekte olduğunuzu bildi de tevbenizi kabul etti, sizi bağışladı. Artık (bundan sonra geceleri) onlara yaklaşın ve ^ Allah'ın hakkınızda yazdığını isteyin..." (el-Bakara: 178) [35].

25-.......el-Berâibnu Âzib (R) şöyle dedi: (Oruç ilk farz olduğu sırada) Muhammed(S)'in sahâbîleri arasında bir kimse oruç tutar da iftar zamanında iftar edemederrüyursa, o kimse ne gecesinde ne gündüzünde tâ akşama girinceye kadar birşey yiyemezdi. Ensâr'dan Kays ibnu Sırme oruçlu olduğu birgün iftar vakti olunca evine gelmiş ve kanısına:

— Yanınızda yiyecek var mı? diye sormuştu.

Karısı:

— Hayır yoktur, fakat gider senin için ararım, demişti. Kays o gün arazîsinde çalışıyordu. Yorgunluğundan uyku ona galebe etmiş, iftar zamanını uyku ile geçirmişti. Karısı ona gelip, Kays'ın uykuda olduğunu görünce:

— Vay sana yazık oldu, dedi.

Gündüz olup gün yarıya varınca Kays'a bir baygınlık geldi. Bu durum Peygamber'e söylendi. Bunun üzerine şü âyet indi: "Oruç (günlerinizin) gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size halâl kılındı. Onlar sizin için, siz de onlar için birer libâssınız. Allah nefislerinize karşı zaf göstermekte olduğunuzu bildi de tevbenizi kabul etti, sizi bağışladı. Artık (bundan sonra geceleri) onlara yaklaşın ve Allah *ın hakkınızda yazdlğim İsteyin... " (el-Bakara: 178).

Bu âyetin inmesi üzerine sahâbîler çok sevindiler. Müteakiben de: "(Bütün gece, sâdık) fecr olan ak iplik kara iplikten size seçilinceye kadar yiyin, için, sonra geceye kadar orucu tamamlayın..." (el-Bakara: 178) kelâmı İndi [36].

16- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"(Bütün gece, sâdık) fecr olan ak iplik kara iplikten size seçilinceye kadar yiyin, için, sonra geceye kadar orucu

tamamlayın..." (el-Bakara: 178)

Bu bâbda el-Berâ*mn Peygamber'den rivayet ettiği hadîs vardır[37].

26-.......Adiyy ibn Hatim (R) şöyle demiştir: "Sîze beyaz iplik siyah iplikten seçilinceye kadar yiyiniz içiniz..." (ei-Bakara: W8) âyeti indiği zaman ben hemen bir siyah, bir de beyaz ip edindim ve bunları yastığımın altına koydum. Geceleyin zaman zaman bunlara bakmaya başladım. Fakat bunlar bana birbirinden seçilmiyordu. Kuşluk vakti Rasûlullah'a gittim ve bunu kendisine zikrettim. Rasûlullah (S): "Bu kara iplik ile ak iplik, gecenin karanlığı ile gündüzün aklığından ibarettir" buyurdu [38].

27-.......Sehİ ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: "Size beyaz iplik siyah iplikten seçilinceye kadar yiyiniz içiniz..." (ei-Bakara: i78> âyeti indiğinde "Mine'I-fecri (= Fecrden)" kaydı inmemişti. Birtakım adamlar oruç tutmak istediklerinde bunlardan birisi ayağına beyaz iplik ve siyah iplik bağlamış ve bunların görülmesi kendisine belirinceye kadar yemekten vazgeçmemişti. Bunun üzerine Allah sonradan "MineH-fecri (= Fecrden)" kaydı ve beyânını indirdi de, böylece sahâbîler Yüce Allah'ın "Beyaz iplik ve siyah iplik" kavliyle ancak gece ve gündüzü kasdettiğini öğrendiler [39].

17- Peygamber(S)'in: "Sakın Sizleri Bilâvin Ezanı Sahurunuzdan Men' Etmesin" Kavli Bâbl [40]

28-....... Nâfi', İbn Umer'den; bir de el-Kaasım ibn Muhammed (106) Âişe(R)'den (şöyle demiştir): Bilâl geceleyin ezan okur idi. Rasûlullah (S): Ümmü Mektûm oğlu ezan okuyuncaya kadar yiyiniz, içiniz- Çünkü Ümmü Mektûm oğlu fecr tulü' etmedikçe ezan okumaz" buyurdu [41].

el-Kaasım: Bu ikisinin ezanı arasında ancak şunun (Ümmü Mektûm oğlu'nun) çıkması ve bunun (Bilâl'in) inmesi kadar zaman vardı, demiştir [42].

18- Sahuru Geciktirmek Babı

29-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Ailem içinde sahur yemeğini yer idim de, sonra Rasûlullah'ın beraberinde secdeyi, yânî sabah namazını yetiştirebilmek için benim bir sür'atim (yânî acele edişim) olurdu [43].

19- Sahur İle Sabah Namazı Arasında Ne Kadar Zaman Vardır? Babı

30-.......Enes ibn Mâlik'ten; o da Zeyd ibn Sâbit(R)'den. Zeyd

ibn Sabit şöyle demiştir: Biz Peygamber(S)'in beraberinde sahur yemeği yedik. Sonra Peygamber (sabah) namazına kalktı. Enes dedi ki: Ben de Zeyd'e:

— Sabah ezanı ile sahur arasında ne kadar zaman bulundu? diye sordum.

Zeyd:

— Elli âyet (okuyacak) kadar, diye cevâb verdi [44].

20- Peygamber (S) Ve Sahâbtleri, Oruçlarını Arka Arkaya Ekledikleri Ve Geceleyin Sahur Yemeği Yemek Zikrolunmadığı İçin. Bunu Vâcib Kılmayarak Sahur Yemeği Yemenin Bereketi Babı [45]

31-....... Abdullah ibn Umer(R)'den (o şöyle demiştir): Peygamber (S) orucunu arka arkaya ekledi. Bâzı kimseler de oruçlarını arka arkaya eklediler. Fakat bu onlara ağır geldi de, Peygamber onları, orucu, sahur yemeğini yemeksizin birbirine ulamaktan nehyet-ti. Onlar:

— Sen orucunu ekliyorsun, dediler. Peygamber:

— "Benim hâlim sizin hâliniz gibi değildir. Çünkü ben (Rabb'-im tarafından)

doyurulurum ve sulanırım" buyurdu [46].

32-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Sahur yemeğe yiyiniz. Çünkü sahur yemeğinde bereket vardır" buyurdu [47].

21- Bâb: İnsan Oruç Tutmaya Gündüzleyin Niyet Ettiği Zaman (Sahîh .Olur Mu, Olmaz Mı)? [48]

Ve Ümmü'd-Derdâ: EbuM-Derdâ (bazen gündüz vakti): Yanınızda yiyecek birşey var mıdır? diye sorardı. Eğer

biz: Hayır, yoktur dersek, Ebu'd-Derdâ: Öyleyse ben bu gün oruçluyum, der(oruca niyet eder)di, demiştir.

Ve böyle, gündüzleyin oruca niyet etme fiilini Ebû Talha, Ebû Hureyre, İbn Abbâs ve Huzeyfe de (Allah

onlardan râzî olsun) yapmışlardır [49].

33-.......Seleme ibnu'l-Ekva'(R)'dan (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) âşûrâ günü gündüzü bir kimseyi insanlar arasında şunu nida ve i'lân etmesi için gönderdi: "Her kim yemek yedi ise (gününün karnını yemeyerek) gününü tamamlasın -yâhud- oruç tutsun. Birşey yememiş olan da artık birşey yemesin!" [50].

22- Cünüb Olarak Sabaha Giren Oruçlunun Hâli Babı

34-....... Sumeyye, efendisi Ebû Bekr ibnu Abdirrahmân'dan işitmiştir. Ebû

Bekr şöyle demiştir:,Ben ve babam Abdurrahmân ibnu'l-Hâris, Âişe'nin ve Ümmü Seleme'nin yanına girdiğimiz zaman... H Bize Ebû'UYemân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb ibnu Ebî Hamza, ez-Zuhrî'den haber verdi. O şöyle demiştir: Bana Ebû Bekr ibnu Abdirrahmân ibn Haris haber verdi ki, babası Abdurrahmân, Mervân ibnu'l-Hakem'e (vefatı: 65 H. Ramazânı) şunu haber vermiştir; Âişe ve Ümmü Seleme bu Abdurrahmân'a, Rasûlullah (S) ehliyle cinsî münâsebetten dolayı cünüb olduğu hâlde fecr ona erişirdi. Fecrden sonra Rasûlullah yıkanır ve orucu tutardı, diye haber verdiler.

Bu haber üzerine vâlî Mervân, Abdurrahmân ibnu'l-Hâris'e hitaben: Allah'a yemîn ediyorum ki, sen bu haberi makaale ile Ebû Hu-reyre'yi muhakkak zorluğa düşürüyorsun, dedi. Ve Mervân, o günlerde (Muâviye ibn Ebî Sufyân tarafından) Medîne üzerinde hâkim bulunuyordu. Ebû Bekr dedi ki: Abdurrahmân, Mervân'ın bu sözünden hoşlanmadı. Bundan bir müddet sonra Zu'1-Huleyfe'de bizim Ebû Hureyre ile birleşmemiz mukadder oldu. Ebû Hureyre'nin orada bir arazîsi vardı. İşte bu buluşmada Abdurrahmân, Ebû Hu-reyre'ye: Ben sana bir iş söyleyeceğim. Eğer Mervân o iş hususunda bana yemîn etmiş olmayaydı, ben o işi sana zikretmezdim, dedi. Ve akabinde ona Âişe ile Ümmü Seleme'nin yukarıda geçen sözlerini zikretti. (Ebû Hureyre'nin yüzü renklendi ve:) Görüşüm böyledir (yânî cünüb olarak sabaha giren oruç tutmaz). Bana el-Fadl ibnu Abbâs tahdîs etti, o daha iyi bilendir, dedi.

Ve Hemmâm ibn Münebbih ile Abdullah ibn Umer'in oğlu, Ebû Hureyre'den olmak üzere, Peygamber (S) böyle kişiyeiftâr ile emrederdi, diye söylemişlerdir. (Buhârî dedi ki): Birincisi, yânî Âişe ve Ümmü Seleme hadîsi ittisal bakımından daha sağlamdır[51].

23- Oruçlu Olan Erkek Ve Kadının Derilerinin Birbirlerine Sürüşmelerinin Hükmü) Babı [52]

Ve Aişe (R): Oruçlu erkeğe kadının, yalnız ferci haram olur, demiştir [53].

35-...... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) oruçlu iken öper ve sarmaşıp

derisini kadının derisine dokundururdu. O, sizin nefsine en hâkim olanınızdı[54].

Buhârî dedi ki: İbn Abbâs: "Me'reb", hacet; "Meârib" (Tâhâ: 18), hacetler demektir, demiştir [55].

Tâvûs da: "Gayri ulVl-ırbetV (en-Nûr: 3 i), kendisinin kadınlara bir ihtiyâcı olmayan ahmak kişi demektir, demiştir [56].

24- Oruçlu İçin Öpme(Nin Hükmü) Babı

Ve Câbir ibn Zeyd: Eğer erkek karısına bakar da menî indirirse, orucunu tamamlar, demiştir [57].

36-.......Âişe(R): Rasûlullah (S) oruçlu iken kadınlarının bâzısını muhakkak öperdi, demiş; sonra da gülmüştür[58].

Ma'mer'den; o da Tâvûs'un oğlundan; o da babasından., senediyle rivayet etmiştir (İbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

37-.......Ümmü Seleme'ninkızıZeyneb'den: Annesi Ümmü Seleme şöyle demiştir: Ben Rasûlullah ile beraber saçaklı kadife örtünün altında yattığımız sırada birden hayz oldum. Bunun üzerine ben yavaşça sıyrılıp, hayza mahsûs elbisemi aldım. Rasûlullah: "Neyin var, hayızın mı geldi?" diye sordu. Evet, dedim. Akabinde O'nunla beraber saçaklı kadife örtünün içine girdim. Ümmü Seleme ve Rasûlullah, ikisi de cünüblükten dolayı bir kab içinde yıkanırlardı. Ve Rasûlullah oruçlu olduğu hâlde (ben) Ümmü Seleme'yi öperdi [59].

25- Oruçlunun Yıkanması Babı

Ve İbn Umer oruçlu iken bir bezi ıslatıp kendi üzerine atmıştır [60]. eş-Şa'bî de oruçlu iken hammâma girmiştir [61]

ibn Abbâs tencerede pişmekte olan yemeği yâhud herhangi yiyecek şeyi tadmakta be's yoktur, dedi [62].

Hasen Basrî: Oruçlu için suyu ağıza alıp çalkalamakta ve soğuk suya girip durmakla serinlemekte be's yoktur, demiştir [63]. İbn Mes'ûd: Herhangi birinizin oruç günü olduğu zaman yağlanmış . ve saçları taranmış olarak sabaha girsin, demiştir [64].

Enes ibn Mâlik de: Benim içinde yıkanılacak bazam (= Bakırdan edinilen bir havuzum, küvetim) vardı. Ben

oruçlu iken (sıcak hissettiğimde serinlemek için) kendimi onun içine atar dururdum, demiştir [65].

Ve Peygamber'in oruçlu iken dişlerini misvakladığı zikrolunur [66]. İbn Umer de: Oruçlu, gündüzün evvelinde

ve sonunda dişlerini misvakla ovar, demiştir [67]. Atâ ibn Ebî Rebâh: Eğer oruçlu kimse tükürüğünüm yutarsa, orucunu bozar demem, demiştir [68]. İbn Şîrîn de: Yaş misvakla misvaklamasında be's yoktur, dedi. Kendisine: Yaş misvakın bir tadı vardır, denildi de o: Suyun da bir tadı vardır. Hâlbuki sen abdest alırken ağzına su alıp çalkalıyorsun, dedi [69]. Enes ibn Mâlik, Hasen Basrî, İbrahim Nahaî: Göze sürme ve herhangi bir ilâç sürmekte oruçlu için hiçbir be's görmemişlerdir [70].

38-.......Âişe (R): Peygamber (S) ramazânda ihtilâm olmaktan başka sebeble cünüb olduğu hâlde kendisine fecr erişirdi, akabinde yıkanır ve orucunu tutardı, demiştir [71].

39- Bize İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bana Mâlik, Ebû Bekr ibnu Abdirrahmân ibni'l-Hâris ibn Hişâm ibni'l-Mugîre'nin himayesinde bulunan Sumeyy'den tahdîs etti ki, bu Sumeyy, efendisi olan Ebû Bekr ibn Abdirrahmân'dan şöyle dediğini işitmiştir: Ben babamla beraber gitmiş ve nihayet onun beraberinde olarak Âişe'nin yanına girmiştik. Âişe (R): Rasûlullah (S) üzerine şehâdet ediyorum ki, O, ihtilâmdan dolayı değil, cinsî münâsebetten ötürü cünüb bulunduğu hâlde muhakkak sabaha girer, sonra da cünüb olarak girdiği o gününde oruç tutardı, dedi. Bundan sonra biz Ümmü Seleme'nin yanına girdik. O da Âişe'nin söylediği gibi söyledi [72].

26- Oruçlunun Unutarak Yediği Ve İçtiği Zamandaki Hükmü Babı

Ve Atâ: Oruçlu burnuna su çektikten sonra geri püskürürken burnundaki deliklerden boğazına su girerse, kendisi buna mâlik olamamış ise, bunda be's yoktur, demiştir[73].

Hasen de: Eğer oruçlunun boğazına sinek girerse, oruçluya birşey lâzım gelmez, demiştir [74].

Hasen ve Mücâhid: Eğer oruçlu orucunu unutarak cinsî münâsebet yaparsa, kendisine hiçbirşey lâzım gelmez, demiştir [75].

40-.......Muhammed ibn Şîrîn, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Oruçlu kimse oruçlu olduğunu unutup da yediği ve içtiği zaman, orucunu (bozmayıp) tamamlasın! Çünkü o oruçluya ancak Allah yedirmiş ve içirmiştir" buyurmuştur [76].

27- Oruçlunun Yaş Ve Kuru Misvakla Dişlerini Fırçalaması Babı

Ve Âmir ibn Rabîa'nın: Ben, Peygamber(S)'i oruçlu olduğu hâlde misvakla dişlerini temizlerken ihata edemiyeceğim yâhud sayamacağım kadar çok gördüm, dediği zikrolunuyor[77].

Ebû Hureyre de: Peygamber (S): "Ümmetime meşakkat verecek olmayaydım, her abdest alışta dişlerini misvakla temizlemelerini onlara muhakkak emrederdim" buyurdu demiştir [78]. Bunun benzeri olan hadîs, Câbir ibn Abdillah'tan, Zeyd ibn Hâlid'den; onlar da Peygamber'den olmak üzere rivayet olunuyor. (Buhârî dedi ki:) Peygamber bu hadîsinde oruçluyu oruçsuzdan ayırmamıştır [79].

Ve Aişe: Peygamber (S): "Misvaklanmak, ağızın temiz kalmasına ve Rabb'in razı olmasına sebebdir" buyurdu

demiştir [80].

Atâ ile Katâde de: Oruçlu tükürüğünü yutabilir, demişlerdir[81].

41-.......Humrân şöyle demiştir: Ben Usmân ibn Affân(R)'ı abdest alırken gördüm. Şöyle ki: Evvelâ elleri üzerine üç kerre su döküp yıkadı. Sonra ağzını çalkaladı ve burnuna su verip yine çıkardı. Sonra yüzünü üç kerre yıkadı. Sonra sağ elini dirseğe kadar üç kerre yıkadı. Sonra sol elini dirseğe kadar üç kerre yıkadı. Sonra başını mes-hetti. Sonra sağ ayağını üç kerre, sonra sol ayağını da üç kerre yıkadı. Sonra: RasûluIIah'ı şu benim abdest alışım gibi abdest alırken gördüm. Rasûlullah (S) abdesti aldıktan sonra: "Her kim benim şu abdest atışım gibi abdest alır, sonra da iki rek'at namaz kılar ve bu iki rek'at içinde kendi nefsini birşeyle konuşturmaz (yânî hatırına namazla ilgisi olmayan birşeyi getirmez) ise, muhakkak o kimsenin geçmiş günâhları kendi lehine mağfiret olunur" buyurdu, dedi [82].

28- Peygamberdin : "Herhangi Biriniz Abdest Aldığızaman Burnuna Su Çeksin" Hadîsi Babı

Buhârî dedi ki: Peygamber bu hadîsinde oruçlu ile oruçsuz arasım ayırmamıştır [83]. Hasen de: Eğer boğaza ulaşmazsa buruna dökülen burun ilâcında oruçlu için be's yoktur. Oruçlu kişi gözüne sürme çekebilir, demiştir [84].

Ve Atâ ibn Ebî Rebâh şöyle demiştir: Oruçlu kişi ağzına su alıp çalkalar, sonra ağzındaki suyu dışarıya

boşaltır ve bu sulu tükrüğünü yutmadığı takdirde bu ona zarar vermez. Zâten bunu boşaltınca ağzında hâlis tükrükten başka ne kalır ki? Ben sakız çiğnemek orucu bozar demem. Velâkin oruçlu sakız çiğnemekten nehyolunur. Oruçlu abdest alırken burnuna su çekip çıkardığında boğazına su girerse be's yoktur. Çünkü o, boğazına kaçırmamağa mâlik değildir [85].

29- Bâb: Oruçlu. Ramazan Gündüzünde Bilerek Cinsî Münâsebet Yaptığı Zaman (Kendisine Keffâret Vâcib Olur)

Ve Ebû Hureyre'den, onun şu hadîsi Peygamber'e yükseltir olduğu zikrolunur: "Her kim ramazândan bir

günün orucunu özürsüz ve hastalıksız olduğu hâlde bozarsa, o farz orucu -şayet tutsa- nafile olarak tutacağı

dehr orucu kaza etmez (onu ancak onun yerine tutacağı bir günlük kaza orucu öder)" [86]. İbn Mes'ûd da bu Ebû Hureyre hadîsinin delâlet ettiği hükme kaail olmuştur [87]. Saîd ibn Müseyyeb, Şa'bî, İbn Cureyc, İbrâhîm Nahaî,

Katâde ve Hammâd ibn Süleyman: Ramazân gündüzünde oruç bozan kişi, bozduğu orucun yerine bir gün kaza orucu tutar, demişlerdir [88].

42-.......Âişe (R) şöyle diyordu: Peygamber'e bir adam geldi de, kendini kinaye ederek:

— O yanmıştır, dedi. Peygamber ona:

— "Senin neyin var (hâlin nedir)'?" diye sordu. O zât:

— Ramazân gündüzünde bilerek eşime isabet ettim (yânî cinsî münâsebet yaptım), dedi.

Bu arada Peygamber'e "Arak" denilen bir mıktel (yânîzenbile benzer bir sepet) içinde hurma getirildi. Peygamber:

— "O yama kişi neredcdir?" diye sordu. O adam:

— Benim; buradayım, dedi. Peygamber (S):

— "Bu hurmaları (altmış fakire) sadaka yap!" buyurdu [89].

30- Bâb: Oruçlu, Keffâret Yapacağı Hiçbirşeyi Yok İken Ramazân Gündüzünde Bilerek Cinsî Münâsebet Yapar Da Bu Arada Kendisine Sadaka Verilirse, O Bunu Keffâret' Yapsın [90]

43-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bizler Peygarnber'in yanında oturmuş bulunduğumuz sırada O'na bir-kimse geldi de:

— Yâ Rasûlallah, helak oldum! dedi. Rasûlullah ona:

— "Sana ne oldu ki?" diye sordu. O kimse:

— Oruçlu olduğum hâlde kadınımın üzerine düştüm (yânî onunla cinsî münâsebet yaptım), dedi., Rasûlullah (S):

— "Hürriyete kavuşturacağın bir köle bulabilir misin?" buyurdu. O zât:

— Hayır (bulamam), dedi. Rasûlullah:

— "Öyle ise iki ay zincirleme oruç tutmaya gücün yeter mi?" diye sordu.

O zât:

— Hayır, buna güç yetiremem, dedi. Rasûlullah:

— "Altmış yoksulu doyurmak yolunu bulabilir misin?" buyurdu.

O zât:

— Hayır (bulamam), dedi.

Ebû Hureyre dedi ki: Peygamber bir süre bekledi. Bizler de bu bekleyiş üzerinde iken Peygamber'e içinde hurma dolu bir arak getirildi. Arak, mıktel demektir. Peygamber:

— "O mes'ele soran kimse nerededir?" buyurdu. O zât:

— Benim (buradayım diye ayağa kalktı).

Peygamber:

— "Bu hurmayı al da yoksullara sadaka eti" buyurdu. ft O adam:

— Benden daha fakîr olana mı vereceğim, yâ Rasûlallah? Allah'a yemîn ederim ki, Medine'nin iki kara taşlığı arasında benim ev halkımdan daha fakîr bir ev halkı yoktur, dedi.

Râvî: İki lâbe ile, iki kara taşlığı kaşdediyor, demiştir. Bu sözü üzerine Peygamber, köpek dişleri meydana çıkıncaya kadar güldü. Sonra da o zâta:

— "Haydi bu hurmayı (al da) ailene yedir!" buyurdu [91].

31- Ramazân Gündüzünde Cinsî Münâsebet Yapan Oruçlu, Aile Ferdleri Muhtâc Bulunduklarında Keffâret Erzakından Kendi Ailesine Yedirir Mi Babı [92]

44-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bir adam Peygamber'e geldi ve:

— Kavmin en gerisinde olan bu insan ramazân gündüzünde kadınının üstüne düştü, dedi.

Peygamber ona:

— "Bir köleyi hürriyetine kavuşturacak imkânı bulabilir misin?" buyurdu.

O zât:

— Hayır (bulamam), dedi. Peygamber:

— "Öyle ise zincirleme iki ay oruç tutmağa güç yetirebilir misin?" buyurdu.

O zât:

— Hayır (güç yetiremem), dedi. Peygamber:

— "Altmış fakiri doyurabileceğin birşey bulabilir misin?" buyurdu.

O zât:

— Hayır (bulamam), dedi.

.Ebû Hureyre dedi ki: Bu sırada Peygamber'e içi hurma dolu bir arak getirildi. O zebbîl yânı zenbil denilen kabdır. Peygamber o şahsa:

— "Bu hurmayı kendinden keffâret olmak üzere fakirlere yedir" buyurdu.

O zât:

— Bizim aileden daha muhtâc olanlara mı? Medine'nin iki lâ-besi, iki kara taşlık nahiyesi arasında bizim ailemizden daha muhtâc bir ev halkı yoktur, dedi.

Peygamber:

— "Öyleyse bunu kendi ailene yedir!" buyurdu [93].

32- Oruçlu İçin Kan Aldırmanın Ve Kusmanın Hükmü Babı

Buhârî dedi ki: Ve bana Yahya ibn Salih söyledi: Bize Muâviye ibn Sellâm tahdîs edip şöyle dedi: Bize

Yahya ibn Ebî Kesîr, Umer ibnu'l-Hakem ibn Sevbân'dan tahdîs etti. O, Ebû Hureyre'den işitmiştir.

Ebû Hureyre:

Oruçlu, ihtiyârsız olarak kustuğu zaman orucu bozulmaz. Çünkü kusmak çıkarmaktır; girdirmek

değildir, demiştir [94].

Ve yine Ebû Hureyre'nin: Oruçlu, kusarsa orucu bozulur, dediği zikrolunuyor. Birincisi (yânî kusmak

orucu bozmaz rivayeti) daha sahihtir [95].

İbn Abbâs ile İkrime de: Oruç, içeri giren şeylerden kendini tutmaktır; dışarı çıkan şeyden kendini tutmak

değildir, demişlerdir [96].

Ve İbn Umer oruçlu iken gündüzleyin kendinden kan aldır ir di. Sonra gündüzleyin kan aldırmayı terketti de,

artık geceleyin kan aldırır oldu [97].

Ebû Mûsâ da geceleyin kan aldırırdı [98]. Ve Saıdibn Ebî Vakkaas'ın Zeyd ibn Erkam'ın, Ummü Seleme'nin de oruçlu oldukları hâlde kendilerinden kan aldırdıkları zikrolunuyor [99].

Ve Bukeyr, Alkame'nin anası Mercâne'nin: Biz Aişe'nin yanında kendimizden kan aldırdık da Aişe

bizleri bundan nehyetmedi, dediğini söylemiştir [100].

Hasen Basrî'den; o da birçok kimselerden: Şeddâd ibn Evs'ten, Usâme ibn Zeyd'den, Ebû Hureyre'den,

Sevbân'dan, Ma'kıl ibn Yesâr'dan Peygamber'e yükseltilmiş olarak: Kan alan da, kan aldıran da

oruçlarını bozdu, dediği rivayet olunuyor [101]. Buharı dedi ki: Ve bana Ayyaş söyleyip şöyle dedi: Bize Abdu'1-A'lâ tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yûnus, Hasen'den bunun benzerini tahdîs etti.Hasen'e: Söylediğin bu söz (yânî, kan alan ve aldıran orucu bozdu sözü) Peygamber'den mi? denildi de, Hasen: Evet, dedi.

Sonra bu kesin söylemesinin ardından tereddüd ederek: Allah en bilendir, dedi

[102].

45-....... İbn Abbâs(R)'tan (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) ihrâmlı iken kendisinden kan aldırdı, Peygamber, oruçlu iken de yine kendisinden kan aldırdı [103]

46-.......tbn Abbâs (R): Peygamber (S) oruçlu iken kendisinden kan aldırdı, demiştir [104].

47- Bize Âdem ibn Ebî Iyâs tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be. tahdîs edip şöyle dedi: Ben Sabit el-Bunânî'den işittim; o, Enes ibn Mâlik'e:

—Siz oruçlu için kan aldırmayı kerîh görür müydünüz? diye soruyordu.

Enes:

— Hayır, yalnız oruçluyu zaîf düşüreceği için hoş görmem, dedi [105].

Râvîlerden Şebâbe şunu ziyâde edip dedi ki: Bize Şu'be ibn Hac-câc bu hadîsi "Peygamber zamanında" kaydıyle tahdîs etti [106].

33- Yolculukta Oruç Tutma Ve Oruç Tutmama(Nın Hükmü) Babı

48-.......Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah ile beraber (ramazân içinde) bir seferde bulunduk. Rasûlul-lah birisine (yânı Bilâl'e):

— "İn de benim için sevîk karıştır!" buyurdu. Bilâl:.

— Yâ Rasûlallah^ güneş (yânı güneşin nuru) bakîdir, dedi. Rasûlullah tekrar:'

— "İn de bana sevîk bulamacı yap!" buyurdu. Bilâl yine:'

— Yâ Rasûlallah, daha güneş var! dedi, Rasûlullah üçüncü defa:

— "İn de benim için sevîk karıştır!" buyurdu.

Bunun üzerine Bilâl (devesinden) indi ve Rasûlullah için sevîk buladı. Rasûlullah o bulamacı içti de sonra elini şu doğu tarafa atıp işaret etti, sonra:

— "Gecenin bu doğu taraftan belirdiğim gördüğünüzde, oruçlunun iftar vakti girmiştir" buyurdu [107].

Bu hadîsin aslım Ebû İshâk eş-Şeybânî'den rivayet etmekte Ce-rîr ibn Abdilhamîd ile Ebû Bekr ibn Ayyaş, râvî Sufyân ibn Uyey-ne'ye mutâbaat etmişlerdir [108].

49-....... Âişe(R)'den (o, şöyle demiştir): Hamza ibn Amr el Eslemî: Yâ Rasûlallah, ben arka arkaya oruç tutuyorum, dedi [109].

50-.......Peygamber'in zevcesi Âişe(R)'den (o, şöyle demiştir): Hamza ibn Amr el-Eslemî, Peygamber'e:

— Ben yolculukta oruç tutayım mı? diye sordu. Bu zât çok oruç tutardı. Rasûlullah (S):

— "İstersen oruç tut, istersen ye!" buyurdu [110].

34- Bâb: İnsan Ramazândan Birkaç Gün Oruç Tutsa, Sonra Yolculuk Etse? [111]

51-....... İbn Abbâs(R)'tan (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) Mekke fethi seferine ramazân ayında çıktı. Tâ Kedîd mevkiine ulaşıncaya kadar oruç tuttu. Orada iftar etti, O'nun beraberinde insanlar da iftar ettiler [112].

Ebû Abdillah el-Buhâri: el-Kedîd, Usfân ile Kadîd arasında bir sudur, dedi [113].

52-.......Ebu'd-Derdâ (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber(S)'in maiyyetinde onun seferlerinden birisine (ramazânda) sıcak bir günde çıktık. O kadar ki, insan sıcağın şiddetinden elini başı üzerine koyuyordu. İçimizde Peygamber ile İbnu Revâha'dan başka oruçlu kimse yoktu [114].

35- Peygamberisin. Sıcak Şiddetliyken Güneş Çarpmış Da Gölgelendirilen Kimse İçin "Seferde Oruç Tutmak Hâlis İbâdet Cümlesinden Değildir" Sözü Babı

53-...... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir seferde idi. Bir ara halkın izdihamını ve üzerine güneşe karşı göl-jgelik tutulmuş bir kimse gördü ve:

— "Bu nedir?" diye sordu.

Sahâbîler:

— Oruçludur, dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah (S)

— "Seferde oruç tuîmük birr (yânî hâlis ibâdet) cümlesinden \değildir" buyurdu [115].

36- Bâb: Peygamberin Sahâbîleri Seferde Oruç Tutmak Ve Tutmamak Hususunda Birbirlerini Ayıplamadılar

54-.......Enes ibn Mâlik (R): Bizler Peygamber'in beraberinde

yolculuk ederdik de, oruçlu olan oruç tutmayanı ve oruç tutmayan da oruç tutanı ayıplamazdı, demiştir [116].

37- Yolculuk Sırasında İnsanlar Kendisini Görmeleri (Ve Ona Uymaları) İçin Orucunu Bozan Kimse Babı

55-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Medine'den (fetih için)

Mekke yönünde yola çıktı. Yolda tâ Usfân mevkiine varıncaya kadar oruç tuttu. Sonra bir mikdâr su istedi. Su dolu kabı, insanların kendinin bu fiilini görmeleri için, iki elinin uzanabildiği kadar yukarıya kaldırdı ve onu içip orucunu bozdu. Nihayet Mekke'ye geldi. Bu, ramazân ayında idi [117].

İbn Abbâs şöyle der idi: Rasûlullah (S) seferde oruç tutmuş, bazen de tutmamıştır. Sahâbîlerden de isteyen seferde oruç tutmuş, isteyen de tutmamıştır [118].

38- Bâb: "Oruca Takat Getirenler Üzerine (Eğer Oruç Tutmazlarsa) Bir Fidye Vardır" (D-Bakara: 183) [119].

İbn Umer ile Seleme ibnu'1-Ekva': Bu fidye âyetini, bundan bir âyet sonra gelen şu âyet nesh etti, demişlerdir [120];

"0 ramazân ayı ki insanları irşâd için hakk furkaanı, hidayet delili beyyineler hâlinde, Kur'ân onda indirildi. Onun için sizden her kim bu ay hazarda ise onda oruç tutsun, kim de hasta yâhud seferde ise tutamadığı günler sayısınca diğer günlerden kaza etsin. Allah size kolaylık diliyor, zorluk istemiyor. Hem buyuruyor ki, sayıyı ikmâl eyleyesiniz de size hidâyet buyurduğu vech üzere Allah yı tekbir ile ululayasınız ve gerek ki (el-Bakara: 185) [121].

56-.......İbn Ebî Leylâ tahdîs edip şöyle dedi: Bize Muhammed'in sahâbîleri şöyle tahdîs ettiler: Ramazân orucu nazil oldu. Bu onlara ağır geldi. Oruç tutmaya takat getirenlerden kimisi oruç tutmayı bıraktı da hergün bir fakîri doyurur oldu. Çünkü bu hususta kendilerine ruhsat verilmişti. Müteakiben oruç tutmaya gücü yetenlerin bu fidye verme ruhsatını "Oruç tutmanız sizin hakkınızda (yemenizden ve fidye vermenizden) daha hayırlıdır, eğer bilirseniz" (el-Bakara: i84> âyeti nesh edip kaldırdı da (mukîm ve kuvvetlilerin) hepsi oruç tutmakla emro-lundular [122].

57-.......Nâfi' şöyle demiştir: İbn Umer (R) "Fidyetun taâmu mesâktne = Miskinlerin taamı olan fidye" şeklinde cemi' olarak okudu da: Bu fidye âyeti neshedilmiştir, dedi [123].

39- Bâb: Ramazân Orucunun Kazası Ne Zaman Yerine Getirilip Ödenir?

İbn Abbâs, Yüce Allah'ın mutlak olan "Tutamadığı günler sayısınca başka günler tutar" (ei-Bakam: i84i85)

kavlinden dolayı, kaza oruçlarının ayrılmasında, yânî aralıklı tutulmasında be's yoktur, demiştir [124]. Saîd ibn Müseyyeb, üzerinde ramazân borcu olduğu hâlde zu'1-hiccenin ilk on günü orucunu soran hakkında: Ramazânın kazasını ödemedikçe bunu tutmak doğru olmaz, demiştir [125]. İbrâhîm Nahaî: Ramazân kazasını ödemekte gecikip de nihayet diğer ramazân gelirse, ikisini de tutar demiş ve o kişi üzerine yedirmeyi re'y etmemiştir [126].

Ebû Hureyre'den mürsel olarak zikrolunur ve İbn Abbâs'tan da zikr olunur ki, o, diğer ramazâna kadar

borcunu ödeyemeyen kişi, tutamadığı her bir gün yerine, bir fakire (bir müdd) yedirir, demiştir [127].

Buhârî dedi ki: Yüce Allah böyle kişi hakkında yedirmeyi zikretmedi, ancak mutlak olarak

"Başka günler sayısınca tutar" buyurdu.

58-.......Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân şöyle demiştir: Ben Âişe(R)'den işittim, o şöyle diyordu: Bazen üzerimde ramazân orucundan borç bulunduğu olurdu da ben bu kaza borcumu Ödemeye muktecür olamazdım, ancak şa'bân ayında Öderdim [128].

Râvî Yahya ibn Saîd: Şuğl, yânî Âişe'ye mâni' olan iş, Peygam-ber'den yâhud da Peygamber'le ilgilenmek, sebebidir, demiştir.

40- Hayızlı Kadın Orucu Ve Namazı Bırakır Babı

Ve Ebu'z-Zinâd (133) dedi ki: Sünnetler ve hakkın vecihleri (yânî dînî işler) ekseriya re'yin (yânî aklın ve kıyasın) hilafı üzere gelir de, müslümânlar onlara uymaktan bir ayrılma ve çekinme bulamazlar. Hayızlının orucu kaza edip de namazı kaza etmemesi bu nevi' işlerdendir [129].

59-.... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Kadın hayız gördüğü zaman namaz kılmaz ve oruç tutmaz değil mi?" buyurdu. (Evet dediler.) Rasûlullah: "İşte bu da kadının dîninin eksikliğinden" cevâbını verdi [130].

41- Üzerinde Oruç Borcu Olduğu Halde Ölen Kimse Babı Ve Hasen El-Basrî: Eğer Onun Adına Otuz Kişi Bir Gün-Oruç Tutsa Caiz Olur, Demiştir [131].

60-.......Âişe(R)'den (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S): "Herhangi bir kimse üzerinde oruç borcu olduğu hâlde ölürse, bu ölünün velisi onun adına (niyâbeten) oruç tutabilir" buyurdu [132].

Bu hadîsi Amr ibnu'l-Hâris'ten rivayet etmekte Muhammed ibn Musa'nın babasına Abdullah ibmı Vehb mutâbaat etmiştir. Ve yine bu hadîsi Yahya ibnu Eyyüb da Ubeydullah ibnu Ebî Ca'fer'den rivayet etmiştir [133].

61- Bize Muhammed ibnu Abdirrahîm tahdîs edip şöyle dedi: Bize Muâviye ibnu Amr tahdîs edip şöyle dedi: Bize Zaide, el-A'meş'ten; o da Müslim el-Batîn'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbnu Abbâs'tan tahdîs etti ii, o şöyle demiştir: Peygamberce bir adam geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Anam üzerinde bir ay oruç borcu varken öldü. Ben anam adına bu orucu kaza edebilir miyim? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Evet, sen kaza et! Çünkü Allah 'a olan borç ödenmeye daha lâyıktır" buyurdu [134].

Süleyman ibn Mıhrân dedi ki: Müslim el-Batîn bu hadîsi tahdîs ettiği sırada bizler üç kişi oturmuş olduğumuz hâlde, el-Hakem ibnu Uyeyne ve Seleme ibn Kuheyl ikisi de şöyle dediler: Biz Mücâhid ibn Cebr'den işittik, o bu hadîsi İbn Abbâs'tan zikrediyordu [135].

Ve Ebû Hâlid el-Ahmer'den zikrolunuyor ki, o şöyle demiştir: Bize el-A'meş, el-Hakem'den, Müslim el-Batîn'den ve Seleme ibn Ku-heyl'den; onlar da Saîd ibn Cubeyr'den, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan ve Mucâhid'den; bu son üçü de İbn Abbâs'tan tahdîs ettiler. İbn Abbâs şöyle demiştir: Bir kadırt Peygamber'e hitaben: Kızkardeşim öldü, dedi' [136].

Ve Yahya ibn Saîd ile Ebû Muâviye Muhammed ibn Hazım şöyle dediler: Bize el-A'meş, Müslim el-Batîn'den; o da Saîd ibn Cubeyr'-den; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti. İbn Abbâs: Bir kadın Peygam-ber'e hitaben: Annem Öldü dedi, demiştir [137].

Ve Ubeydullah, Zeyd ibn Ebî Uneyse'den; o da el-Hakem ibn Uyeyne'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den; o da îbn Abbâs'tan olmak üzere söyledi ki, İbn Abbâs: Bir kadın Peygamber'e hitaben: Annem, üzerinde bir adak orucu borcu olduğu hâlde öldü dedi, demiştir [138].

Ve Ebû Harız dedi ki: Bize İkrime, İbn Abbâs'tan tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R): Bir kadın, Peygamber'e hitaben: Annem, üzerinde onbeş günlük oruç borcu olduğu hâlde öldü dedi, demiştir [139].

42- Bâb: Oruçlunun İftar Etmesi Ne Zaman Halâl Olur?

Ve Ebû Saîd el-Hudrî, güneşin kursu (yânı cirmi ve küresi) kaybolduğu zaman orucunu bozmuştur [140].

62-.......Umer ibnu'l-Hattâb (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S)

şöyle buyurdu: "Gece şu taraftan (yânî doğu tarafından) yönelip geldiği, gündüz de şu taraftan (yânî batıdan) arkasına dönüp gittiği, güneş de battığı zaman oruçlu orucunu bozmuştur (yânî orucunu bozma vakti girmiştir)" [141].

63-.......Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) şöyle demiştir: Biz, bir seferde Rasûlullah'ın beraberinde idik, kendisi oruçlu hâldeydi. Güneş battığı zaman, topluluktan bir kimseye hitaben:

— "Yâ Fulân! Kalk da bizlere sevîk bulamacı yap!" buyurdu.

O zât:

— Yâ Rasûlallah, keski biraz daha geceye girseydin! dedi. Rasûlullah:

— "İn ve bizler için sevîk karıştır!" buyurdu. O kişi:

— Yâ Rasûlallah, biraz daha geceye girseydin! dedi. Rasûlullah:

— "İn ve bizler için sevîk,karıştır!" buyurdu. O kişi:

— Gündüz (yânî aydınlık) henüz üzerindedir! dedi. Rasûlullah:

— "İn ve bizler için sevîk karıştır!" buyurdu.

Bunun üzerine o zât bineğinden indi de, kendileri için sevîk bulamacı karıştırdı. Peygamber ondan içti ve sonra:

— "Geceyi şu doğu tarafından yönelip gelmiş gördüğünüz zaman işte bu âh, oruçlunun iftar etme vaktidir" buyurdu [142].

43- Bâb: Oruçlu Kendisine Kolay Gelen Su Ve Diğer Herhangibir Şeyle

Orucunu Bozar

64-.......Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) şöyle demiştir: BizPeygamber'in maiyyetinde yolculuk ettik, kendisi oruçlu hâldeydi. Güneş batınca sahâbîlerden birisine:

— "İn de bizim için sevîk karıştır!" buyurdu.

O zât:

— Yâ Rasûlallah! Keski akşama girseydin! dedi.

Rasûlullah:

— "İn de bizim için sevîkı su ile ezip karıştır!" buyurdu.

O zât:

— Yâ Rasûlallah! Gündüzün aydınlığı henüz üstündedir, dedi.

Rasûlullah:

— "İn de bizim için sevîk bulamacı karıştır!" buyurdu.

Bunun üzerine o zât bineğinden indi de sevîk bulamacı karıştırdı. Onu içtikten sonra Rasûlullah (S) parmağıyla doğu tarafına işaret ederek:

— "Geceyi şu taraftan gelmiş gördüğünüzde bu ân oruçlunun iftar vaktidir" buyurdu [143].

44- İftarın, Vaktinden Geciktirilmemesi Babı

65-.......Sehli ibn Sa'd(R)'den (o şöyle demiştir): Rasûlullah (S):

"İnsanlar-, vakti girince iftar etmeye acele davrandıkları müddetçe dâima hayırla beraberdirler" buyurdu [144].

66-.......Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) şöyle dedi: Ben Peygamber ile beraber bir yolculukta bulundum. Peygamber oruç tuttu. Nihayet akşama girince birisine:

— "İn de benim için sevîk bulamacı karıştır" buyurdu. O zât:

— Akşama girinceye kadar bekîeseydin! dedi. Peygamber (S)

— "İn de benim için sevîk bulamacı karıştır. Sen gecenin şu (doğu) taraftan geldiğini gördüğünde, oruçlu iftarını yapar" buyurdu [145].

45- Bâb: Oruçlu Ramazânda (Güneş Battı Sanarak^ Orucunu Bozsa, Sonra Da Güneş Meydana Çıksa? [146]

67-....... Esma bintu Ebî Bekr (R): Bizler Peygamber'in hayatında yağışlı bir günde iftar ettik, sonra da güneş meydana çıktı, demiştir.

Bu Esma hadîsinin râvîsi Hişâm ibn Urve'ye:

— Onlar Peygamber tarafından bu günün orucunu ödemekle em-rolundular mı? diye soruldu. Hişâm:

— Kaza etmekten kurtuluş yoktur (yânî ödemek lâzımdır), dedi [147].

Ve Ma'mer ibn Râşid şöyle dedi: Ben Hişâm ibn Urve'den işittim; o: Bu günün orucunu ödediler ini, yâhud ödemediler mi, bilmiyorum, diyordu [148].

46- Çocukların Orucu Babı Ve Umer (R) Ramazân İçinde Sarhoş Olmuş Bir Kimseye: Sana Yazıklar Olsun, Bizim Çocuklarımız Bile Oruçludurlar, Demiş Ve O Sarhoşa Dayak Atmıştır [149]

68-.......er-Rubeyyi' bintu Muavviz (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), âşûrâ günü kuşluk zamanı -Medine yakınındaki- Ensâr köylerine şu haberi gönderdi: "Her kim iftar ederek sabahladı ise gününün geri kalan zamanında imsak eîsin^Her kim de oruçlu olarak sabaha ulaştı ise, orucunu tamamlastn".

er-Rubeyyi* dedi ki: Biz bundan sonra âşûrâ orucunu tutardık, çocuklarımıza da tuttururduk. Oruçlu çocuklarımıza boyalı yünden oyuncak düzerdik de bunlardan biri yemek üzerine ağladığı zaman, iftar vakti oluncaya kadar ona bu oyuncağı verirdik [150].

47- Visal Orucu (Yânî Bir Günün Orucunu Öbür Günün Orucuna Yemeden İçmeden Ekleyip Ulamanın Hükmü) [151];

Yüce Allah'ın:

"Sonra orucu geceye kadar imsak ederek tamamlayınız..*" (ei-Bakara: 187) kavlinden ötürü, geceleyin oruç yoktur diyen kimse [152]; Peygamber (S.) ümmetine bir rahmet olmak ve bedenlerinin kuvvetini bakî kılıp korumak için visal orucu tutmaktan nehyetti [153]ve bir

de teammuk'un, yânı teklif edilmemiş bir şeyi , derinletmenin (derinlemesine yapmanın) mekruh ! I kılınması babı [154].

69-....... Enes ibn Mâlik(R) ten: Peygamber (S):

— "Bir günün orucunu öbür günün orucuna eklemeyiniz" buyurdu.

Sahâbîler:

— Sen orucu ekleyip duruyorsun? dediler.

Peygamber:

_ "Ben sizden hiçbiriniz gibi değilim. Çünkü ben yedirilir, içirilirim" yâhud:

"Çünkü ben yedirilir ve içirilir olduğum hâlde gecelerim" buyurdu [155].

70-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) visal orucu tutmaktan nehyetti. Sahâbîler: Sen birbirine ekleyerek oruç tutuyorsun? dediler. Rasûlullah: "Çünkü ben sizler gibi değilim. Ben doyurulur ve sulanırım" buyurdu.

71-....... Ebû Saîd (R), Peygamber(S)'i şöyle buyururken işitmistir:

— "Sizler, orucunuzu öbürüsüne eklemeyiniz. Hanginiz bir günün orucunu diğer günün orucuna eklemek isterse, nihayet sahur vaktine kadar ulaştırsın".

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Sen birbirine ekleyerek oruç tutuyorsun? dediler.

Rasûluİlah:

— "Ben sizin hey'etiniz gibi değilim. Çünkü ben geceyi, beni doyuran bir doyurucum ve beni sulayan bir sulayıcım olduğu hâlde geçiririm" buyurdu 157.

72-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûluİlah (S) ümmetine rahmeten oruçları birbirine eklemekten nehy buyurdu. Sahâbîler:

— Sen bir günün orucunu diğer günün orucuna ekleyip ulaştırıyorsun? dediler.

Rasûluİlah:

— "Ben sizin hey'etiniz gibi değilim. Çünkü Rabb'im beni doyurur ve sular" buyurdu [156].

Ebû Abdillâh el-Buhârî dedi ki: Râvîlerden Usmân ibn Ebî Şey-be bu hadîsteki "Rahmeten lehum(= Ümmete rahmeten)" kısmını zikretmedi [157].

48- Orucunda Birbirine Eklemeyi Çoğaltanlara (Peygamber Tarafından) Ceza Verilmesi Babı

Bu cezây. Enes (R) Peygamberin rivayet etmiştir [158].

73-.......EbûHureyre (R) şöyle demiştir: Rasûluİlah (S) oruçta birbirine eklemekten nehyetmişti. Müslümanlardan bir kimse Rasûlullah'a hitaben:

— Yâ Rasûlallah! Sen bir günün orucunu, öbür günün orucuna

ekliyorsun! dedi.

Bunun üzerine Rasûluİlah:

— "Sizin hanginiz benim gibidir? Ben, Rabb'im beni doyurur ve sular bir hâlde gecelerim" buyurdu.

Fakat sahâbîler bir günün orucunu diğer günün orucuna eklemekten vazgeçmekten (yine) çekindiklerinde, Rasûluİlah oruçlarını bir gün, sonra bir gün daha (arka arkaya iki gün) birbirine ekletti. Sonra (üçüncü günü) hilâli gördüler. Bunun üzerine Rasûluİlah orucu birbirine eklemekten vazgeçmek istemeyenleri cezalandırma yapar gibi:

— "Eğer hilâl (bir ay) geri kalsaydı, eklemeyi sizin için (bir i'tibâr olsun diye) o kadar artırırdım" buyurdu [159].

74-.......Hemmâm ibn Münebbih es-San'ânî, Ebû Hureyre'den işitmiştir. Peygamber (S) sahâbîlerine iki kerre: "Sizleri, orucunuzu öbür günün orucuna eklemekten nehyediyorum" buyurdu. Kendisine: Sen orucunu öbür, günün orucuna ekliyorsun, denildi. Peygamber: "Ben, Rabb'im beni doyurur ve sular hâlde gecelerim. Bunun için sizler amellerden (ibâdetlerden) gücünüzün yeteceği mikdânnı ma-habbet eyleyin (yânı: üzerinize alın)" buyurdu [160].

49- Bir Günün Orucunu Seher Vaktine Kadar Ulaştırmak Babı [161]

75-.......Ebû Saîd el-Hudrî, RasûIullah(S)'i şöyle buyururkenişitmiştir:

— "Sizler orucunuzu öbür günün orucuna eklemeyiniz. Hangi biriniz orucunu öbür günün orucuna eklemek isterse, nihayet onu seher (yânî sahur) vaktine kadar ulaştırsın".

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, sen orucunu öbür günün orucuna ekliyorsun, dediler.

Rasûlullah:

— "Ben sizin hey'etiniz yânî hâliniz gibi değilimdir. Çünkü ben, beni doyurmakta olan bir Doyurucum ve beni sulamakta olan bir Su-layıcım olduğu hâlde gecelerim" buyurdu [162].

50- Nafile Olarak Oruçlu Bulunan Dîn Kardeşine Bu Orucunu Bozdurmaya Yemîn Eden Ve Orucu Bozmak Kendisine Daha Hayırlı Olduğu Takdirde Orucunu Bozan Kimseye Bir Ödeme Gerekmediği Görüşünde Bulunan Kimse Babı [163]

76-.......Ebû Cuheyfe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Selmân el-Fârisî ile Ebu'd-Derdâ arasında kardeşlik akdi yaptı. Selmân, Ebu'd-Derdâ'yı ziyarete gitti. (Ebu'd-Derdâ'yı evde bulamadı) ve karısı Ümmü'd-Derdâ'yı eski bir elbise içinde perişan gördü de:

— Bu hâlin nedir? diye sordu. Ümmü'd-Derdâ:

— Kardeşin Ebu'd-Derdâ'mn dünyâda bir işi ve ihtiyâcı yoktur (o, gündüz oruç tutar, gece namaz kılar), deyip dert yandı.

Bu sırada Ebu'd-Derdâ da geldi. Selmân için yemek yaptı (ve önüne getirdi). Selmân, Ebu'd-Deryâ'ya:

— Sen de ye! dedi.

Ebu'd-Derdâ:

— Ben oruçluyum! demesi üzerine Selmân:

— (Vallâhî bu orucu bozacaksın!) Ve sen yemedikçe ben de yemeyeceğim, dedi.

Ebû Cuheyfe dedi ki: Ebu'd-Derdâ da (orucunu bozup konuğu ile) yedi. Gece olunca Ebu'd-Derdâ, gecenin evvelinde namaza kalkmak istedi. Selmân onu:

— Uyu! diye men' etti.

Ebu'd-Derdâ da uyudu. Sonra bir daha kalkmaya davrandı. yine Selmân:

— Uyu! deyip, onu kalkmaktan men' etti. Gecenin son vakti olunca Selmân:

— Şimdi kalk, dedi. (Kalktılar, abdest alıp) namaz kıldılar. Müteakiben Selmân, Ebu'd-Derdâ'ya:

— İnne ü-Rabbike aleyhe hokkan •Ve li-nefsike aleyke hakkan Ve li-ehlike aleyke hakkan {Ve lUdafyike aleyke hakkan) fe â'tı külle zî hakkın hakkahu

Muhakkak ki senin üzerinde Rabb'in için bir hakk vardır.

Ve yine senin üzerinde kendin için bir hakk vardır.

Ve yine senin üzerinde ailen için de bir hakk vardır.

(Ve hattâ senin üzerinde misafir için de bir hakk vardır) [164].

Binâenaleyh sen her hakk sahibine hakkını ver!] dedi. Sonra Ebu'd-Derdâ Peygamber'e geldi de bu vak'ayı O'na zikretti. Peygamber (S):

— "Selmân doğru söylemiştir" buyurdu [165]

51- Şa'bân Ayında Tutulan Oruc(Un Fazileti) Babı

77-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) -bâzı aylarda çok- oruç tutardı. Hattâ biz O'nu (bu ayda) hiç iftar etmiyor sanırdık. (Bâzı aylarda da o kadar çok)

iftar ederdi ki, biz O'nu hiç nafile oruç tutmuyor sanırdık. Ben Rasûlullah'ın ramazândan başka bir ayın orucunu tamamladığını görmedim. Şa'bân ayındaki kadar da kendisinde çok oruçlu olduğu bir ay görmedim [166].

78-.......Âişe (R), Ebû Seleme'ye tahdîs edip şöyle demiştir: Peygamber (S), hiçbir ayda şa'bândakinden daha çok nafile oruç tutar değildi. Çünkü Peygamber şa'bân ayının çoğunda oruç tutar idi. Ve: "Amellerden (devam etmeye) gücünüzün yeteceği mikdârı alınız. Çünkü Allah, sizler (amelden) bıkmadıkça (sevâb vermekten) bıkmaz" buyururdu. Ve Peygamber'e en sevimli olan namaz, az olsa bile üzerinde devam edilen namazdı. Peygamber herhangi bir (nafile) namazı kılmaya başlayınca ona devam ederdi [167].

52- Peygamber(S)'İn Nafile Orucu Tutması Ve Tutmaması Nevinden Zikrolunan Şeyler Bâbı

79-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ramazândan başka asla bir ayı kamilen oruç tutmadı. (Diğer aylarda) oruç tutardı; bir hâlde ki, O'nu gören: Hayır, vallahi Peygamber (bu ay) iftar etmiyor, der idi. Yine Peygamber bir ay içinde oruçsuz olurdu, ki O'nu gören: Hayır, vallâhî Peygamber (bu ay hiç) oruç tutmuyor, der idi.

80-.......Humeyd et-Tavîl, Enes ibn Mâlik'ten şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) ay içinden (o kadar günlerde) oruç tutmaz idi ki, biz O'nu artık o ayın hiçbir gününde oruç tutmayacak sanırdık. (Hâlbuki sonra O geri kalan günlerde tamamen veya kısmen oruç tutardı.) Ve yine Rasüİullah aydan (o kadar günlerde) oruç tutar idi ki, biz O'nu artık orucu bırakmayacak sanırdık. (Hâlbuki sonra O geri kalan günlerde orucu bırakırdı.) Ve yine sen Rasûlullah'ı geceden bir kısmında namaz kılar görmek istemezsin ki, muhakkak O'nu o sırada namaz kılar görürsün. O'nu uyur görmek istemezsin» meğer O'nu uyur görürsün.

Ve râvî Süleyman ibn Hayyân, Humeyd'den söyledi ki, Humeyd, Enes'ten Rasûlullah'ın orucu hakkında suâl sormuştur [168].

81-......Humeyd et-Tavîl dedi ki: Ben Enes'e Peygamber'in orucunun keyfiyyetinden sordum. Enes (R) şöyle dedi: Ben Peygamber'i her aydan herhangi bir günde oruçlu görmek arzu edince, muhakkak O'nu oruçlu görürdüm. Onu oruçsuz görmek arzu edince de muhakkak O'nu oruçsuz görürdüm. Geceden herhangi bir kısmında namaz kılar görmek isteyince, muhakkak O'nu namaz kılar görürdüm. Uyur görmek isteyince de muhakkak uyur görürdüm. Ve ben Rasûlullah'ın elinden daha yumuşak ne bir yüne, ne de bir ipeğe dokundum. Ve yine ben Rasûlullah'ın güzel kokusundan daha gözel kokan ne bir misk, ne de bir anber kokladım [169].

53- Konuğun (Kendisini Konuklayıp Ağırlayan Kimsenin Tutmakta Olduğu

Nafile) Orucundaki Hakkı Babı [170]

82-.......Abdullah ibnu Amr ibni'1-Âs (R) tahdîs edip, Rasûhıllah yanıma girdi, dedikten sonra, bundan sonraki bâbda gelecek olan, yânî içinde Rasûlullah'ın:

İnne H-zevrike aleyhe hokkan

Ve itine li-zevcike aîeyke hakkan

(= Muhakkak senin üzerinde konukların için bir hakk vardır ve yine muhakkak senin üzerinde eşin için bir hakk vardır) sözleri bulunan hadîsini zikretti [171].

Abdullah dedi ki: Rasûlullah en nihayet bana Dâvûd orucu tutmayı tavsiye edince, ben:

— Dâvûd Peygamber'in orucu ne kadardır? diye sordum. Rasûlullah:

— "Senenin yarısıdır" buyurdu.

54- Nafile Oruç Tutmakta Bedenin {Sağlığının Gözetilmesi, Merhamet Ve Şefkat Edilmesi) Hakkı Babı

83-...JL. Abdullah ibnu Amr ibni'1-As (R) tahdîs edip şöyle demiştir:

Rasûlullah (S) bana;

— "Yâ Abdellah! Senin gündüzleyin oruç tutar ve geceleyin de namaz kılar olduğun bana haber verilmedi mi?" buyurdu.

Ben de:

— Evet, yâ Rasûlallah, öyledir, dedim. Rasûlullah:

— "Öyle yapma! Bâzı günler oruç tut, bâzı günler oruç tutma. Gecenin bir

kısmında namaz kıl, bir kısmında yat uyu.

Fe itme li-cesedike aleyhe hokkan

Ve inne li-aynike aleyke hakkan

Ve inne li-zeycike aleyke hakkan

Ve inne li-zevrike aleyke hakkan

{= Çünkü muhakkak senin üzerinde şu bedenin için bir hakk vardır, Ve muhakkak senin üzerinde gözlerin için bir hakk vardır, Ve muhakkak senin üzerinde eşin için bir hakk vardır, Ve muhakkak senin üzerinde ziyaretçilerin için de bir hakk vardır.) Ve muhakkak (bütün bu hakları edâ etmekle beraber) her ay üç gün oruç tutman sana kâfidir. Çünkü sana herbir haseneye mukaabil on misli sevâb muhakkak olduğuna göre, her ayın üç gün orucu, bütün sene orucu demektir" buyurdu.

Ben nefsim üzerinde ibâdette şiddet yaptıkça bana şiddetlendirildi. Ben:

— Yâ Rasûlallah! Ben bundan ziyâde ibâdet yapmak için kendimde kuvvet buluyorum! dedim.

Rasûlullah:

— "Öyleyse Allah'ın Peygamberi Dâvûd aleyhi's-selâmın orucu gibi oruç tut, ondan fazla tutma!" buyurdu.

Ben:

— Allah'ın Peygamberi Dâvûd aleyhi's-selâmın orucu ne kadardır? dedim.

— "Senenin yarısıdır" buyurdu.

Abdullah yaşlanıp da nefsinde eskisi gibi ibâdete kuvvet kalmayınca "Ah, keski ben Peygamber'in bahşettiği ruhsat ve kolaylığı kabul etmiş olaydım" der dururdu [172].

55- Dehr (Yânı Bütün Sene) Orucu Babı [173]

84-....... Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir:

Vallâhî ben yaşadığım müddetçe muhakkak gündüzleyin oruç tutacağım, geceleyin de muhakkak ibâdetle kaaim olacağım demekte olduğum haberi Rasûlullah'a ulaştırılmış. Rasûlullah bana bunu söyleyip söylemediğimi sordu. Ben de kendisine:

— Babam, anam sana feda olsun, ben bu sözleri söylemiş, böyle adamışımdır, dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Ama sen bu ağır ibâdeti yerine getirmeye muktedir olamazsın. Onun için sen bazen oruç tut, bazen tutma; bazen ibâdete kalk, bazen uyu. Sen (her) aydan üç gün oruç tut. Çünkü her hasene on misli ile mükâfatlanır. Bu da (fazilet ve ecir kazanma bakımından) bütün sene orucu gibidir" buyurdu [174].

— Ben bundan daha fazlasına kuvvet yetiririm, dedim. Rasûlullah:

— "Öyleyse bir gün oruç tut, iki gün oruç tutma" buyurdu.

— Ben bundan daha fazlasına kuvvet yetiririm, dedim.

— "Öyleyse bir gün oruç tut, bir gün tutma. İşte bu, Dâvûd Pey-ğfcmber'in orucudur. Bu, orucun en fazîletlisidir" buyurdu.

— Ben bundan daha fazlasına kuvvet yetiririm, dedim. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Bundan daha fazîletli oruç yoktur" buyurdu [175].

56- Nafile Oruç Hususunda Ehlin (Yani Çocukların, Eşît ve Diğer Yakınların) Hakkı Babı

Bu ehlin haklarını tesbît eden hadîsi Ebû Cuheyfe, Peygamber(S)'den rivayet

etmiştir [176].

85-....... İbn Cureyc şöyle demiştir: Ben Atâ'dan işittim; ona da Mekkeli meşhur şâir Ebu'l-Abbâs es-Sâib haber vermiştir ki, kendisi Abdullah ibn Amr(R)'dan işitmiştir. Abdullah şöyle diyordu: Pey-gamber'e benim arka arkaya oruç tutar ve geceleyin namaz kılar olduğum haberi ulaşmış. Bundan Ötürü ya bana haberci yolladı, yâ-hud da ben kendisine kavuşunca bana:

— "Senin ara vermeden oruç tutar olduğun ve uyumayarak namaz kılar olduğun bana haber verilmedi mi? Oruç tut, iftar et, namaz kıl ve uyu! Çünkü senin üzerinde iki gözün için bir pay vardır. Ve çünkü senin üzerinde nefsin ve ehlin için de birer pay vardır"

buyurdu.

Abdullah:

— Ben bu ibâdet için elbette kuvvetliyimdir, dedi.

Rasûlullah:

— "Öyleyse sen Dâvûd aleyhi's-selâm orucu tut" buyurdu.

— Dâvûd Peygamber'in orucu nasıldır? dedi.

Rasûlullah:

— "Dâvûd bir gün oruç tutar, bir gün tutmaz idi. Ve o düşmanla karşılaştığı zaman kaçmazdı" buyurdu.

Abdullah:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Bu düşmandan kaçmamak hasletini bana kim te'mîn eder? dedi.

(Peygamber: "O bir ilâhî ihsandır" buyurdu.) Râvî Atâ ibn Ebî Rebâh şöyle dedi: Ben bu kıssada ebed orucunu nasıl zikrettiğini bilmiyorum, ancak ben râvîninşöyle dediğini ezberimde tutuyorum: Peygamber (S) iki kerre:

— "Dâima oruç tutan kimse, oruç tutmamıştır" buyurdu [177].

57- Bir Gün Oruç Tutmak Vş Bir Gün İftar Etmek Babı

86-.......Abdullah ibn Amr(R)'dan: Peygamber (S):

— "Aydan üç gün oruç tut!" buyurdu. Abdullah:

— Ben bundan çoğuna takat getiririm, dedi ve devamla daha ço-una takat getireceğini söyledi.

Nihayet, Peygamber:

— "Bir gün oruç tut, bir gün oruçsuz ol" dedi ve "Kur'ân 'ı da her bir ay içinde okuyup hatm eyle!" buyurdu.

Abdullah:

— Ben daha çoğuna da takat getiririm, dedi ve böyle demekten ayrılmadı.

Nihayet, Peygamber:

— "Kur'ân'ı üç gece içinde oku!" buyurdu [178].

58- Davud Alehi's-Selamın Orucu Babı [179]

87-.......Bize Habîb ibnu Ebî Sabit tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebu'l-Abbâs el-Mekkî'den işittim; o bir şâir idi ve hadîsi hususunda ittihâm edilmezdi. Dedi ki: Ben Abdullah ibn Amr ibni'l-Âs(R)'tan işittim: Dedi Peygamber (S) bana hitaben:

— "Muhakkak ki sen her gün oruç tutuyor ve bütün gece ibâdetle kaaim oluyorsun" buyurdu.

Ben:

— Evet öyle yapıyorum, dedim.

Peygamber:

— "Sen böyle yaptığın zaman muhakkak bundan dolayı göz zayıflayıp göz çukuru içine çökecek, nefis de çok yorulacaktır. Her gün oruç tutan, oruç tutmamıştır. Her aydan "üç gün oruç tutmak, senenin tamâmını oruç tutmaktır" buyurdu.

Ben:'

— Ben bundan daha çoğuna takat getiririm, dedim.

Peygamber:

— "Öyle ise Dâvûd aleyhi's-selâmm orucu gibi oruç tut. O bir gün oruç tutar, bir gün oruç tutmaz idi ve düşmanla kavuştuğu zaman da kaçmaz idi" buyurdu.

88-.......Ebû Kılâbe şöyle dedi: Bana Ebu'l-Melîh haber verip şöyle dedi: Ben baban ile beraber Abdullah ibn Amr'ın yanına girdim. Abdullah bize şöyle tahdîs etti: Benim oruç tutuşum Rasûlul-lah'a zikrolunmuş. Rasûlullah bunu duyunca benim yanıma girdi. Ben hemen kendisi için lîf dolu deriden bir yastık koydum. Rasûlullah yer üzerine oturdu. O yastık benimle O'nun arasında kaldı. Akabinde bana:

— "Sana her aydan üç gün oruç tutmak yetmiyor mu?"'buyurdu. Ben:

— (Yetmez) yâ Rasûlallah! dedim. Rasûlullah:

— "(Her aydan) beş gün tut" buyurdu. Ben:

— (Her aydan beş gün de yetmez) yâ Rasûlallah! dedim.

— "(Her aydan) yedi gün tut!" buyurdu. Ben:

— (Her aydan yedi gün oruç bana yetmez) yâ Rasûlallah! dedim.

— "(Her aydan) dokuz gün tut" buyurdu. Ben:

— Yâ Rasûlallah (bu da yetmez)! dedim.

— "(Her aydan) onbir gün oruç tut" buyurdu. Sonra Peygamber (S):

— "Dâvûd Peygamber'in orucunun üstünde oruç yoktur. O, senenin yarısını oruç tutmaktır. Bir gün oruç tut, bir gün iftar et" buyurdu [180].

59- Her Ayın Onüç, Ondört, Onreşînci Günleri Olan "Eyyâmu'l-Bîd"De Oruç Tutmak Babı [181]

89.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Kalbi dostum (Rasûlullah) bana üç şey vasıyyet etti: Her aydan üç gün oruç tutmak, (her gün) iki rek'at duhâ namazı kılmak, uyumadan önce vitr namazı kılmak [182].

60- Bir Topluluğu Ziyaret Edip De Onların Yanında İftar Etmeyen Kimse Babı [183]

90-.......Enes ibn Mâlik(R)'ten (şöyle demiştir):

Peygamber (S) -annem- Ümmü Süleym'in yanına girdi. Annem de O'na hurma ve yağ getirip ikram etti. Peygamber:

— "Yağınızı tulumuna, hurmanızı da kendi kabı içine geri koyunuz. Çünkü ben oruçluyum" buyurdu.

Sonra evin kenarlarından bir tarafına doğru kalktı, durup farz olmayarak (iki rek'at nafile) namaz kıldı. (Peygamber ile biz de kıldık.) Peygamber Ümmü Süleym'e ve evinin halkına dua etti. Ümmü Süleym:

— Yâ Rasûlallah! Benim bir hâssacığım var (ona da duâ ediver), dedi.

Rasûlullah:

— "Hâssacık nedir?" diye sordu.

Ümmü Süleym:

— Hizmetçin Enes'tir, dedi.

Enes dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah âhiretin ve dünyânın hiçbir hayrını bırakmayarak bana duâ etti:

"Allâhumme'nukhu mâlen ve veleden ve bârik lehu (= Yâ Allah! Enes'i çok mal ve çok evlâd ile rızıklandır ve kendisi için bu rızkı bereketli kıl)" dedi. İşte bu duâ bereketliyle ben malca Ensâr'ın en zenginlerindenim.

H yine Enes şöyle dedi: Kızım Umeyye bana söyledi ki Haccâc'-m Basra'ya geldiği (hicri 75 târihine) kadar sulbî evlâdımdan yüzyir-mi bu kadar kişi gömülmüştür [184].

91- Bize İbnu Ebî Meryem tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahya (ibn Eyyûb el-Gâfıkî el-Mısrî) haber verip şöyle dedi: Bana Humeyd et-Tavî! tahdîs etti ki, kendisi Enes'ten; o da Peygamber(S)'den işitmiştir [185].

61- Ayın Sonunda Oruç Tutmak Babı

92-.......İmrân ibnu Husayn(R)'dan: Peygamber (S) İmrân'a sordu, yâhud da başka bir kimseye sordu da İmrân işitiyordu. Peygamber:

— "Yâ Ebâ Fulânin! Bu ayın son günlerinde oruç tuttun mu?" diye sordu.

-Hadîsin râvîlerinden Ebu'n-Nu'mân: Ramazânı kasdediyor dediğini sanıyorum demiştir.-

O adam:

— Hayır, yâ Rasûlallah! diye cevâb verdi. Rasûlullah:

— "(Ramazândan çıkıp) iftar ettiğinde iki gün oruç tut'* buyurdu. Hadîsin sonuncu râvîsi olan es-Salt ibn Muhammed: "O ramazânı kasdediyor zannediyorum" fıkrasını söylemedi.

Ebu Abdillah el-Buhârî dedi ki: Sabit, Mutarnf tan; o da İmrân ibn

Husayn'dan; o da Peygamber'den olan rivayetinde "Min sereri şa'bâne = Şa'bânın sonundan" (bedel) dedi [186].

62- Cumua Günü Orucu Babı

İnsan sırf cumua günü oruçlu olarak sabaha girdiği zaman orucunu bozması lâzım gelir [187].

93-....... Muhamtned ibn Abbâd şöyle demiştir: Ben Câbir'e:

Peygamber (S) cumua günü orucundan nehyetti mi? diye sordum. Câ-bir: Evet nehyetti, dedi.

Ebû Âsım'dan başka râvîler "Yalnız cumua günü oruç tutmaktan" fıkrasını ziyâde ettiler.

94-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim: "Sizden herhangi biriniz cumuadan bir gün evvel yâhud bir gün sonra da oruç tutmadıkça sakın yalnız cumua günü oruç tutmasın!" buyuruyordu.

bu bir adak orucu idi. Ebû Hureyre hadîsinin son fıkrasında ise ramazân orucunu şa'bândanbu nevi' oruçlar tutarak karşılamakta bir mahzur olmadığı görülmüştü.

95-.......Ebü Eyyûb el-Ensârî'den; o da Peygamber'in zevcesi Cuveyriye bintu'l-Hâris el-Musta'lıkıyye(R)'den:

Bir cumua günü Cuveyriye orüçlu.iken Peygamber (S) onun yanına girdi de:

— "Dünkü gün oruç tuttun mu?" diye sordu. Cuveyriye:

— Hayır tutmadım, dedi. Rasûlullah:

— "Yarın oruç tutmak istiyor musun?" dedi. Cuveyriye:

— Hayır, tutmayacağım, deyince Rasûlullah:

— "Öyleyse orucunu boz" buyurmuştur [188].

Râvî Hammâd ibnu'1-Ca'd, Katâde'den işittiğini söyledi. Katâ-de şöyle demiştir: Bana Ebû Eyyûb tahdîs etti ki, kendisine de Cuveyriye; Peygamber ona emretmiş, o da orucunu bozmuş olduğunu tahdîs etmiştir [189].

63- Bâb: İnsan Herhangi Bîr İbâdeti Günlerden Birine Ayırıp Tahsis Eder Mi?

96-....... Alkame şöyle demiştir: Ben Âişe(R)'ye:

— Rasûlullah (S) günlerden bâzılarını herhangi birşeye tahsis eder miydi? diye sordum.

Âişe:

— Hayır, tahsis etmezdi. Onun ameli ve ibâdeti (bahar yağmuru gibi) aralıksız ve devamlı idi. Rasûlallah'm edasına takat getirdiği hayır ve ibâdete hanginiz takat yetiştirir ki? diye cevâb verdi [190].

64- Arefe Günü Orucu Babı

97-.......Ümmü'1-Fadl bintu'l-Hâris(R)'ten (şöyle demiştir): Bir takım insanlar Arafat'ta arefe günü Ümmü'l-FadFin yanında Pey-gamber(S)'in oruçlu olup olmadığı hususunda şübhe ve ihtilâf ettiler. Bâzısı Peygamber oruçludur dedi, bâzısı da oruçlu değildir dediler. Bunun üzerine Ümmü'1-Fadl, Peygamber'e bir kadeh süt yolladı. Peygamber de devesi üzerinde vakfe yapmakta iken o sütü içti [191].

98-....... Mü'minlerin annesi Meymûne bintu'l-Hâris el-Hilâliyye(R)'den:

Arefe günü Arafat'ta insanlar Peygamber'in orucu hususunda şübheye düştüler. Peygamber vakfe yerinde vakfe yaparken Meymûne O'na bir kab süt yolladı da insanlar bakıp dururlarken Peygamber o sütü içti [192].

65- Ramazân Bayramı Gününde Oruç (Tutmanın Hükmü) Babı

99-.......İbnu Ezher oğlunun himayesinde bulunan Ebû Ubeyd şöyle dedi; Ben Umer ibnu'l-Hattâb'ın beraberinde bayram(namâ-zın)da hâzır bulundum. Umer hutbede: İşte bu iki bayram günleri; Rasûlullah (S) bu bayram günlerinde oruç tutmaktan nehyetti: Biri oruçtan çıktığınız ramazân bayramınızın günü oruç tutmanızdan nehyetti, diğer gün ise; onda kurbânlarınızdan yersiniz [193]

100-...... Ebû Saîd (R) şöyle dedi: Peygamber (S) iftar bayra-nı günü ile kurbân bayramı günü oruç tutmaktan; elleri, ayakları sım-ıkı bağlayacak ve hareketten alıkoyacak biçimde elbiseye bürünmek-en; insanın bir tek bez içinde üyeleri üzerine oturup bacaklarını dikip,) hey'et üzere sarınmaktan ve bir de sabah ve ikindi namazlarından tonra namaz kılmaktan nehyetti [194].

66- Kurban Bayramının Birinci Gününde Oruç (Tutlmanın Hükmü) Babı

101-.......Ebû Hureyre (R): İki oruçtan ve iki ahş-verişten nehyolundu: Oruçtan çıkma ve kurbân kesme günleri orucundan, mulâ-bese ve munâbeze (el değdirme ve birbiri üzerine atma) suretiyle pazarlık ve alış-verişten, demiştir [195].

102-.......Ziyâd ibn Cubeyr şöyle dedi: Bir adam İbn Umer'e geldi de bir zâtın

bir gün oruç tutmayı adadığını söyledi ve zannediyorum ki o pazartesi gününü söyledi. Ve bu adanan pazartesi günü de bir bayram gününe tesadüf etti, dedi. Bunun üzerine İbn Umer (R): Allah adağın yerine getirilmesini emretti; Peygamber (S) de bu bayram gününde oruç tutmaktan nehyetti, dedi [196].

103-.......Bize Haccâc ibnu Minhâl tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdulmelik ibn Umeyr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Kazaa ibn Yahya'dan işittim. Bu Kazaa şöyle dedi: Ben Ebû Saîd el-Hudrî'den işittim. O, Peygamber'in beraberinde oniki gazveye iştirak etmiş idi. Ebû Saîd: Ben Peygamber'den dört şey işittim, dedi ki, bu dört şey beni hayrete düşürüp sevindirmiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Beraberinde eşi veya mahrem sahibi bulunmadıkça bir kadın iki günlük mesafeye yolculuk etmez. Ramazân bayramının ilk günü ile kurbân bayramının dört gününden ibaret olan ramazân ve kurbân bayramı günlerinde oruç tutulmaz. Sabah namazından sonra güneş doğup yükselinceye kadar; ve ikindi namazından sonra güneş batıncaya kadar namaz kılınmaz. Namaz kılmak için şu üç mescidden başka hiçbir mescide semerler bağlanmaz, yânı sefer edilmez: Mescidu'l-Harâm, Mescidu'l-Aksâ ve benim şu mescidim" [197].

67- Teşrîk Günlerinde Oruç Tutma(Nın Hükmü) Babı [198]

104-.......Ebû Âbdillah el-Buhârî şöyle dedi: Ve bana Muhammed ibnu'l-Müsennâ şöyle dedi: Bize Yahya (ibn Saîd el-Kattân), Hi-şâm'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana babam Urvetu'bnu'z-* Zubeyr haber verip şöyle dedi: Âişe (R), Minâ günlerinde oruç tutar idi, babası Ebû Bekr de bu Minâ günleri oruç tutardı [199].

105-....... Muhammed ibn Müslim ibn Şihâb ez-Zuhrî, Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da Âişe'den; ve yine ez-Zuhrî, Sâlim'den; o da babası Ibnu Umer'den rivayet etti ki, Âişe ve İbnu Umer (R) her ikisi de: Ka'be'ye hediye

edecek kurbân bulamayan hacılardan başkaları için teşrik günlerinde oruç tutmağa ruhsat verilmedi, demişlerdir [200].

106- Bize Abdullah ibn Yûsuf tahdîs edip şöyle dedi: Bize İmâm Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Abdullah ibn Umer'in oğlu Sâlim'den; o da babası İbn Umer'den haber verdi. İbn Umer (R) şöyle demiştir: Üç gündeki oruç hacca kadar umre ile temettü' edip de arefe gününe ulaşan kimseler içindir. Eğer böylesi bir kurbân bulamaz ve arefe günü girinceye kadar oruç tutmamış ise, Minâ günlerinde oruç tutar [201].

İmâm Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Urve'den; o da Âişe'den bu İbn Umer hadîsi gibi rivayet etti.

İbrâhîm ibn Sa'd, bu hadîsi İbn Şihâb'dan rivayet etmekte İmâm Mâlik'e mutâbaat etmiştir [202].

68- Âşûrâ Günü Oruçu(Nun Hükmü) Babı [203]

107- Bize EbûÂsim,Umer ibnu Muhammed'den; o da Sâlim'-den; o da babası İbn Umer'den tahdîs etti. İbn Umer (R): Peygamber (S): "Âşûrâ günü, insan isterse oruç tutar" buyurdu demiştir [204].

108-.......ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Urveibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) âşûrâ günü orucunun tutulmasını emretmiş idi. Ramazân orucu farz kılınınca isteyen âşûrâ orucunu tuttu, isteyen tutmadı.

109-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Câhiliyet devrinde Kureyş âşûrâ günü oruç tutar idi. (Hicretten evvel) Rasûlullah da âşûrâ orucu tutardı. Medine'ye geldiği zaman da (mu'tâdı üzere) bu orucu tuttu ve sahâbîlerine de bu orucu tutmalarını emretti. (İkinci sene) ramazân orucu farz kılınınca âşûrâ günü orucunu terketti.

Artık isteyen bu orucu tuttu, dileyen de onu terketti.

110-.......Humeyd ibnu Abdirrahmân, Ebû Sufyân'ın.oğlu Muâviye'den işitti ki, Muâviye (R) hacc ettiği (44. hicret) yılında âşûrâ günü Peygamberin minberi üzerinde yaptığı hutbede şöyle diyordu: Ey Medine ahâlîsi! Âlimleriniz nerede? (Biliniz ki) ben Rasûlullah(S)'tan şöyle buyururken işittim: "Bu gün âşûrâ günüdür., Âşûrâ günü oruç tutmak sizlere farz kılınmamıştır. Hâlbuki ben oruçluyum. Dileyen oruç tutsun; dileyen de iftar etsin" [205].

111-.......İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Medine'ye geldiğinde Yahûdîler'in âşûrâ günü oruç tuttuklarını gördü de:

— "Bu ne orucudur? diye sordu. Yahudiler:

— Bu gün iyi bir gündür. Bu gün Allah'ın İsrâîl oğulları'nı düşmanlarından kurtardığı bir gündür. Mûsâ Peygamber (bu ilâhî lûtfa şükr olarak) bu gün oruç tutmuştur, dediler.

Rasûlullah:

— "Biz Musa'ya sizden daha ziyâde haklıyızdır" buyurdu da (Mekke'deki gibi) o günü oruç tuttu, ve sahâbîlerine bu orucu tutmalarını emreyledi [206].

112-....... Ebû Mûsâ (el-Eş'ârî-R) şöyle demiştir: Yahudiler bu âşûrâ gününü bir bayram saymakta idiler. Peygamber (S) sahâbîlerine: "Bu gün sizler de oruç tutunuz!" buyurdu.

113-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'i başkası üzerine üstün tuttuğu bir günde oruç tutmaya samîmi kasd ve azmeder görmedim; ancak şu âşûrâ günü ve bir de şu ramazân ayı müstesna [207].

114-.......Selemetu'bnu'1-Ekva' (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Eşlem kabilesinden (Hind ibnu Esma isminde) bir adama, insanlar içinde şunu i'lân et diye emretti: "Her kim yemek yediyse günün geri kalanında yemekten kendini

tutsun! Yememiş olan kimse ise oruç tutsun. Çünkü bu gün âşûrâ günüdür" [208].

---

[1] Buhârî nüshalarının çoğunda böyle "Kitâbu's-Savm" şeklinde; en-Nesefî rivayetinde ise "Kitabu's-Siyâm" şeklindedir.

es-Savm ve es-Siyâm, ikisi de bir ma'nâyadır ki, oruç tutmak demektir. Bu kelime lugatta yemekten,,içmekten, söylemekten, yürümekten, cinsî yaklaşmaktan kendini tutmaktır. Müellifin el-Basâir'dc beyânına göre, savm, fiilden imsak ve sükûn ma'nâsına konulmuştur. Şeriat Örfünde beyaz iplik siyah iplikten ayrılacak vakitten gün'batanına kadar ibâdet niyetiyle yemek, içmek ve cinsî münâsebetten kendini tutmakta kullanıldı (Kaamûs Ter.).

[2] Bu âyet, ramazân orucunun hem bu ümmete, hem de eski ümmetlere farz yazılmış olduğunu, binâenaleyh öteden beri tatbîk edilegelen ilâhî bir kaanûn olduğunu göstermektedir. Oruca beşeriyetin terbiye ve tehzîb noktasından büyük bir ihtiyâcı ve tatbîkında hesâbsız fâideleri vardır: Çok emredici nefis bu mücâdele ile tehzîb olunur; fenalığa olan hırslan bununla teskin edilir. Oruç hayâtın lezzetini ve irâdenin kıymetini artıran en güzel bir haslettir. Oruç şehveti kırar, nef sânî hevesleri mağlûb eder; azgınlıktan, çirkin fiillerden men* eder; hadîs dünyevî lezzetleri, mevki' ve üstünlük da'vâlarını hor kılar; hayâtın lezzetini artırır, kalbin Allah tarafına meylini artırır; ona melekî bir zevk ve safa bahşeyler. İnsanları her defde sokan şehvetlerin esâsı, karın ve fere şehvetidir. İnsanın insanlığı da bunlara hâkim olmasındadır. Oruç iseilk evvel bu ikisini kırar, ta'tîl eder. Onların zorlamalarım ıztırârdan ihtiyara tahvil eder... (Hakk Dîni, I, 624-627).

[3] Hadîsin bâb başlığına delâleti "Allah benim üzerime oruç tutmaktan neyi farz kıldı, bana haber ver, dedi. Resûlullah: Ramazân ayım farz kıldı... buyurdu" kavlidir.

Bu hadîs îmân Kitâbı'nda da sened ve metin farkıyla geçmişti. Hadîs ramazân ayından başka farz oruç olmadığına açıkça delâlet etmektedir. Binâenaleyh ramazân ayı orucu Kitâb ve sünnet delilleriyle sabit olmuştur. Peygamber devrinden beri devam edip gelen ve kıyamete kadar devam edip gidecek olan bu oruç ibâdeti, en kuvvetli bir icniâ deliline de dayanmış bulunmaktadır.

[4] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ramazân orucu farz kılınınca" sözündedir.

[5] Başlığa uygunluğu "Nihayet ramazân orucu farz kılındı" sözündedir

[6] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır: "Oruç bir kalkandır" cümlesi çok beliğdir. Bununla orucun oruçluya melekî bir haslet bahşettiği ve ona böylece ihtiras kapılarını kapayıp, şerr ve ma'siyet yüzü göstermediği bildirilmiştir. Yemek içmek gibi beşerî hallerden uzaklaşıp, bir zaman için melekî sıfatlar kazanan oruçluyu doğrudan doğruya Allah'ın mükâfatlandırması, mükâfatın kemmiyet ve keyfiyetinin ta'yîrı edilemiyecek derecede yüksekliğini ifâde eder.

Hadîsin son kısm'ı, kudsî hadîstir. Yânî ma'nâ yâhud ma'nâ ve lâfız Allah'tan, ifâde Peygamber'dendir.

Güzel amelin on katı ile mükâfatlandıracağı Kur'ân'la da sabittir: "Kim bir iyilikle, güzellikle gelirse, işte ona bunun on katı var. Kim de bir kötülükle gelirse bu, o mikdârdan başkasıyle cezalanmaz. Onlar (yânî iyilik edenler ds, fenalık yapanlar da) haksızlığa uğratılmazlar"(el-En'âm:16).

[7] Çünkü sağlam kapı bir daha kilidlenebilir. Kırık kapı ise yerinde duramaz ki kilid vurulabilsin. Kapının kırılması Usmân'ın şehâdetidir. Bu fitne Usmâri'ın şehîd edilmesiyle başlayıp, Muhammed Ümmeti'nin birbirine girmesine sebeb olan büyük fitnedir ki, o günden bugüne kadar sönmemiştir.

[8] Başlığa uygunluğu "Namaz kılmak ve oruç tutmak günâhlara keffâret olur" sözündedir. Bu hadîs MevâkîtuVSalât Kitâbı'mn "Namaz keffârettir" babında da geçmişti. İnşâallah Alâmâtu'n-Nübüvve ile el-Fiten kitâblarında da gelecektir

[9] Hadîsin başlığa dehiliği meydandadır. er-Reyyân, İçip kanmak ma'nâsına olan1 er-Reyy masdarından türemiş, suya kanmış ma'nâsına bir isimdir. Oruç tutanların cennete girmelerine mahsûs olan bir cennet kapısıdır.

[10] Hadîsin başlığa uygunluğu "Oruç tutanlardan olan kimse de er-Reyyân kapısından çağrılır" sözündedir.

Herhangi bir hayrı ve ibâdeti diğer dînî vazîfelerden daha fazla ve daha şuurlu yapan mü'min, o hayır ve ibâdetle ihtisas ve İmtiyaz kazanarak, kıyamet gününde cennetlikler cennete girerken, o İbâdete mahsûs olan ve onunla anılan cennet kapısından gireceği bu hadîste bildirilmiştir. Oruçluların kapısı da er-Reyyân'dır. Çift sadaka ta'bîri, diğer rivayet tariklerinde kendi malından iki sığır, iki koyun, iki dirhem olarak tasrîh edilmiştir.

| Peygamber'in Ebû Bekr hakkındaki temennisi, onun yüksek derecesini ve amelî vazîfelere tam bağlılığım ifâde eder. Onun için Buhârî bu hadîsi "Ebû Bekr'in faziletleri bâbı"nda da getirmiştir.

[11] Bâb başlığındaki her iki söylenişin doğruluğuna delîl olmak üzere ilâve edilen Peygamber'in sözleri, bundan sonra gelecek olan merfû' hadîslerden birer parçadır.

[12] Bu hadîste "Ay" sözü olmaksızın, sâdece "Ramazân geldiği zaman... '* denilmiş ve başlıktaki ilk söyleyişin doğruluğuna delîl olmuştur.

[13] Burada da "Ramazân ayı" şeklindeki izâfetli söylenişin doğruluğunun delili verilmiştir.

[14] Buhârî bu ikinci ta'lîk ile Ukayl ve Yûnus'ım, Rasûlullah'ın zamîri olan şeyi izhâr ettiğini rivayet etmiş olduklarını bildirmek istemiştir

[15] Bu, Buhârî'nin Kitâbu'l-Buyû'un evvellerinde mevsûlen rivayet ettiği hadîsin bir parçasıdır. Buharı bu parçayı burada, amellerde aslolanın niyet olduğunu ten-bîh etmek için zikretmiştir. Bununla başlıktaki niyet kelimesi arasındaki uygunluk ciheti de işte budur.

[16] Başlık hadîsin bir parçası olduğu^cin, aralarındaki uygunluk meydandadır. Bu hadîs, îmân Kitâbı'nda da iki başlık altında geçmişti.

[17] Bu hadîs, sened ve metinde bâzı değişiklik ile Vahy Kitâbı'nda da geçmişti.

[18] Buhârî, hadîsteki ile yetindiği için cevâbı ayrıca zikretmem iştir.

[19] Başlık hadîsin bir, parçası olduğu için aradaki uygunluk meydandadır. Bu hadîste oruçlunun yalan ve gıybet gibi kötü fiillerden sakındırılması, bunlar esasen yasak iken oruçlu için bunların daha ziyâde fena olduğunu ve orucun kemâli, ancak bunlardan sakınıldığında hâsıl olacağını tenbîh içindir. Binâenaleyh yalan ve gıybet, âlimlerin cumhuruna göre orucu bozmaz ise de, oruçtan istenen kemâl ve fazîlet hâsıl olmaz. Sufyânes-Sevrî gıybet; Mücâhid ise gıybet ve yalan orucu bozar demiştir

[20] Hadîsin başlığa delîlliği "Bir kimse ona söver yâhud onunla döğüşürse, derhâl: Ben oruçlu bir kimseyim, desin" sözündedir. Bu hadîs biraz farklı bir metinle beş bâb evvel de geçmişti.

[21] Başlık ve hadîsin iyi anlaşılması için bâzı kelimelerin ma'nâlanm verelim:

el-Azb: Ehli, yânî zevcesi olmayan kişiye denir ki ergen ta'bîr olunur sultanlıktır. Cem'i A 'zâb gelir. Müennesinde Azbe denir... ve Azîb de İsmi faildir. Mısbâh'm beyânına göre ismi faili Âzib'dir..

el-Vzbe, cur'a vezninde; Ve'l-Uzûbe, İki dammeile isimlerdir, ergenlik hâ-letine denir. Ve Uzûbe masdar olur ergen ma'nâsına, birinci bâbdan. ei-Taazzub, ergen durmak ma'nâsmadır. Nikâhı terkettiği zaman Taazzube'r-Raculu denir.

el-Uzûb, gurûb vezninde gâib ve yok olmak ve gitmek ma'nâsmadır ve ikinci bâbdandır...

el-Bev'u: Bir nesneye rucû edip varmak, bir kavle göre şâir eşyadan bi'I-külliye kesilip ol nesneye mütehassıs olmak. Müellif Basâir'de dedi ki, Bevâ' maddesi asıl bir mekânın cüz'lerinîn müsavatı, yânî her yeri düz ve beraber olmak ma'nâsına konulmuştur.'.. Diğer ma'nâlar bilcümle ona râci'dir. Meselâ bir şeye rucû' ve inkıta' gûyâ ki ona muvafık mekân bulmakla ona râci' ve muntaki' olmuş

olur... Kufu' adîl ikrar ve i'tirâf ma'nâlannda dahi tesâvî (beraberlik) haleti der-kârdır...

el-îbâetu: Bir nesneyi başka şeye irca' eylemek, ve kaatili kısâsen kati eylemekle kanı maktulün kanma beraber tutulmak, ve konağa kondurmak, konağa konup yerleşmek.

el-Bâetu ve'l-Bâu, nikâh ma'nâsmadır ki tezevvüc ve cima'dan eamdır. Ve bu istirahat ve itmi'nân olan menzil ma'nâsmdan alınmıştır. Ve Böe konağa denir menzil ma'nâsına.

et-Tebvî', tef'îl vezninde nikâh eylemek, yânî cima' yâhud tezevvüc eylemek ma'nâsmadır... Ve bir kimseyi konağa kondurmak, ve konağa konup yerleşmek...

el-Bîe, bâ'nın kesri ve medd ile İbâe'dtn isimdir; yurda ya konağa konmak haletine denir, ve yurda ve konağa Bîe ıtlak olunur.

et-Tebevvu', yurda've konağa konup yerleşmek.

el-Bevâ, bâ'nın fethiyle beraberlik, sevâ' ma'nâsmadır.

el-Vec', el İle, ya hançer ve bıçak ile urmak ma'nâsmadır, ikinci bâbdandır. Ve cima' eylemek ma'nâsmadır.

Viçâ, kitâb vezninde, koçun, ya tekenin hayalarını çıkarmayıp belki hayalarının damarlarını iki taş arasında doğup inemek ma'nâsmadır ki, bu surette hayaları salim kalır. Bir kavle göre hayaları hurdahaş edinceye kadar döğmek-tir, tâ ki sünüp inmiş hükmünde olsun. Mezkûr vech üzece döğmeyip yumurtalar çıkarılır ise(U^)denir, ve ale'1-aks Vicâ' denir.

et-fycâ': Bir kimseyi baştan savıp bertaraf eylemek (Kaamûs Tercemesi)-,

[22] Bu başlık ayniyle Müslim'in rivayet ettiği hadîsin lâfzıdır. Bu babın hadîsleri içinde başlığın aynı olan hadîs, ancak budur. Diğerleri mâ'nâca buna yaklaşırlar.

[23] Bu haberi Dört Sünen sâhibleri rivayet etmiştir. Bunu sahâbî kendi re'yinden söyleyemiyeceği için, bu lâfzan mevkuf, hükmen merfû'dur. Bunun başlığa uygunluğu şu cihettendir: Bunun ma'nâsının gereği, şekk gününde oruç olmamasıdır. Çünkü Peygamber oruç tutmayı ramazân hilâlinin görülmesine ta'lîk etmiştir. Binâenaleyh şa'bâmn sonu olan günde, onun şa'bândan mı, yoksa ramazândan mı olduğu hususunda şekk edildiği zaman oruç tutulmaz.

Şekk günü, halkın hilâlin görülmesini konuştuğu fakat görülmenin sabit olmadığı gündür.

[24] Hadîsin başlığa uygunluğu, başlığın lâfzının ma'nâsı bu hadîsin ma'nâsına dönmekte olması cihetinden ve ikisinin hâsılı musâvî olmasındandır. Bu, "Ramazan mı yoksa ramazan ayı mı denilir bâbı"nda da geçmişti (Aynî).

[25] Bu hadîs, bundan evve! geçen hadîsteki "Hilâli takdir ediniz" kavlini tefsir ve beyân edicidir. Ve bu hadîs ile tefsir edilmesi en lâyık ve (doğruya) en yakın olan tefsirdir (Kastallânî).

[26] Hadîsin başlığa uygunluğu şu cihetledir: Başlığın ma'nâsı orucun ancak hilâlin görülmesiyle vâcib olacağına delâlet eder. Hilâl de bazan yirmidokuz gün olur. İşte hadîs bunu beyân ediyor (Aynî).

Peygamber on parmağını açarak iki defa işaret etmiş; bu, yirmi eder. Üçüncü defasmdaki işaretinde bir baş parmağı yummuş; bu da dokuz eder-; toplamı yirmidokuz olur. Hâsılı i'tibâr hilâl iledir. Ay bazen otuz olur, bazen yirmidokuz olur. Ve bazen de görülmeyebilir. Bu takdirde sayının otuza tamamlanması vâcib olur. Ay, arka arkaya iki veya üç defa yirmidokuz olabilir. Dört aydan daha fazla da yirmidokuz olması vâki' olmaz (Kastallânî)

[27] Li-ru'yetihî" kelimesindeki lâm tevkît İçindir; yânı vakit ma'nâsınadir. Bu lâm= Güneşin Jjıeva\ vakûnâe)kayması ânından gecenin kararmasına kadar güzelce namaz Arı/..." (el-İsrâ': 78) âyetindeki lâm'ın benzeridir. İbn Mâlik ile İbn HİşÂm bu lâm " -^ = Ba'de = Sonra" ma'nâsınadır,

demişlerdir. Buna göre ma'nâ: Güneşin zevalinden sonra" ve "Hilâlin görül-* meşinden sonra" demek olur.

Bu kelimenin sonundaki zamir de hilâle âiddir. Her ne kadar bu zamîr için bir ismin zikri geçmemiş ise de, siyak buna delâlet ettiği için, zamirin hilâle delâlet edeceği bellidir.

Bu hadîste, İbn Umer hadîsinde otuza tamamlanması emrolunanın şa'bân ayından olduğu da açıkça bildirilmiştir (Kastallânî).

[28] îylâ, lügatte mutlak yekmîn ma'nâsmadir. Fakîhler örfünde ise husûsî bir yemindir ki, kocanın cinsî muamelede bulunmamak üzere karısından çekinmeye yemîn etmesidir. Bu çekinme dört aydan fazla veya noksan olmamak üzere bir bir vakitle mukayyed bulunur. Bu fıkhî iylâ,".. £* *~jî [£'} ^~i & öj>% ^AU ~ Kadınlarına yaklaşmamaya yemîn edenler için dört ay beklemek vardır" (et-Bakara: 226) âyeti mucibince dört ay çekinmektir.

Peygamber'in bu hadîste bildirilen iylâsı ise bir şer'î İylâ değil, sâdece bir yemîn idi. Nitekim İbn Abbâs "İylâ haddi olan dört aya ulaşmayarak, kişinin bir, iki, üç ay eşine yaklaşmaktan çekinmek hususundaki yemini, iylâ değildir" demiştir (İbn Ebî Şeybe, Musanna/). Bu menfî hüküm Atâ, Tâvûs, Saîd ibn Cu-beyr ve Şa'bî'den de nakledilmiştir.,Şafiî ile Ahmed dört ayı geçmelidir demişlerdir...

Rasûlullah'ın bu çekinme 'yemininin iylâ olmadığını Müslim Sahîh'mde, dşe'den gelen şu hadîs de te'yîd etmektedir: "Rasûlullah kadınlarının odaları-ıa bir ay girmemeye yemîn etti".

Şer'î.ma'nâdaki iylânm hükmü, iylâ eden kimse, iylâ müddeti içinde karısına yaklaşırsa yeminini bozmuş olacağından, yemîn keffâretinin gerekmesidir. Yemininde sebat edip zevcesi ile dört ay zarfında cinsî münâsebette bulunmazsa bir talâk vâkVölur.. Birçok fer'î mes'eleleri cami' olan iylâ'nın tafsilâtı fıkıh kitâblarından ra'kîb edilmelidir.

[29] Bu Enes hadîsinin başlığa uygunluğu da açıktır. Enes hadîsi, Ümmü Seleme hadîsini hem takviye, hem de biraz daha tafsil etmektedir,

[30] Bu İshâk, İshâk ibn Râhûye veya İshâk ibn Suveyd ibn Hubeyre el-Ada'vî olmak muhtemildir. îshâk ibn Suveyd, bâb hadîsinin tarîklerinden birinin de râ-vîsidir. İshâk'ın bu sözü aynı zamanda bâb hadîsinin bir tefsiridir.

[31] Bu Muhammed, Muhammed ibn Şîrîn veya bizzat müellif Muhammed ibn îs-mâîl olmak muhtemildir. Bu ihtimâlden dolayıdır ki, biz de bu Muhammed'i künyesiz olarak yazdık.

[32] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.

İki bayram ayının hiç noksan olmaması keyfiyeti, âlimler tarafından çeşitli vecihlerle tevcih edilmiştir. Meselâ bâzısı: Bu iki ay, kendilerinde eksiklik olduğu hâlde bir sene içinde birleşmezler, demiştir. Tahâvî de şöyle demiştir: Hadîsin medlulü umûmî değildir. Yânî her sene bu iki ay otuzar gün olur denilmek istenilmemiştir. Çünkü müteaddid senelerde yirmidokuz olduklarına tesadüf ettik. Belki hadîsin ma'nâsı iki bayram ayı olan ramazân İle zu'1-hicce yirmidokuz gün olsalar bile noksan değildir, kâmillerdir. Bunun birisinde oruç tutulur, öbürüsünde hacc edilir. Ve her iki ibâdet, hükümler cihetiyle tam ve kâmildir, nakıs değildir, demektir. Şârih Kirmanı de Tahâvî'nin bu tevcihini şöyle açıklamıştır: "Havanın kapalı olması cihetiyle ramazânın sayısı eksilse, Arafat'ta vukufun zamanı olan Arefe günü bir gün evvel veya sonra değişse bile oruçlunun ve hacının ecri eksilmez." Bu kavil Atâ'dan, Hasen Basri'den, Nâfi'den ve Ebû Ha-nîfe'den de nakledilmiştir.

[33] Buhârî bu hadîsi çok kısa rivayet etmiştir. Müslim'in rivayeti daha tafsîllidir: Rasûlullah (S) bir kerre iki elinin on parmağını açarak: "Bir ay şöyledir, şöyledir" buyurdu ve üçüncüsünde bir baş parmağını yumarak: "Şöyledir" buyurdu. Sonra: "Bâzı ay da şöyle, şöyle, şöyledir" buyurdu ve on parmağını üç defa açıp kapayarak bâzı ayın otuz olduğunu işaret etti.

Bu hadîste kamerî ayların bazen yirmidokuz, bazen otuz olduğu bildirilmiştir. Bundan evvelki üç hadîsle beraber bu dört hadîs hey'et yânî astronomi ilmiyle alâkalıdır. Peygamber İslâm ümmetinin her ferdi için kamerin matla'la-fına âid hesâblan inceden inceye araştırmaya gerek olmayıp, bâzı ayların yirmi-dokuz, bâzı ayların otuz olduğunu bilmek kâfi olduğunu bildirmiş ve hilâli görmekle oruç tutulup bayram edilmesini, hava kapalı olunca da ayın otuza doldurulmasını Öğretmekle riyâzîve astronomik hesâblar külfetinden ümmeti âzâ-de kılmıştır.

İslâm Dînî ibâdetlerimizi en basit ve en açık alâmetlere bağlamıştır. Bunun için Peygamber kamerî ayı İle ta'rîf ederken halkın en İbtidâdî kısmının seviyesine inerek, sağırların, dilsizlerin, Arabça bilmeyen yabancıların bile anlayabilmeleri için eliyle, parmaklanyle işaret buyurmuştur (İbn Battal ve diğerleri). ' Arab kavmi ümmî bir topluluktu (el-Cumua:2). Okur yazar, riyâzî bilgi sahibi kimseler Saadet Asn'nda az idi. Bunun için oruç, hacc gibi vakitleri, ka-tner hilâliyle ta'yîn buyurulan ibâdetlerde hilâli görmekle ve otuza tamamlamakla vakit ta'yînine müsâade buyurulması, ümmet üzerinden büyük güçlüğün kaldırılmasıdır ve büyük bir kolaylaştırmadır.

Fakat Saadet Asrı'ndan bir müddet geçtikten sonra ve bilhassa Abbâsîler'-den Hârûn ve Me'mûn devirlerinde İslâmî ilimlerin her dalında olduğu gibi beşerî ilimlerde ve hey'et ilminde en yüksek derecelere ulaşıldığı herkesçe bilinen ve kabul edilen bir hakikattir...

Zaman geçtikçe ve kamerin ve diğer yıldızların medar ve menzilleri hakkındaki bilgiler yayıldıkça muvakkıtların hesâblan, namaz vakitlerinde amel düstûru olmağa başlamıştır... (Tecrîd Ter., VI, 309-313).

[34] Kişinin i'tiyâd edindiği orucu, Dâvûd orucu yâhud .haftanın, ayın belli günlerinde tutmayı âdet edinip de bu orucun ramazândan bir iki gün evveline tesadüf, etmesi gibidir. Adak ve kaza oruçları da bu suretle müstesnadır.

Hadîsteki nehyin ve sakındırmanın sebebini âlimler şöyle açıklamışlardır: Hadîsin ma'nâsı, ramazâna ulaşmak kasdıyle bir iki gün evvelki oruçla ramazânı karşılamayınız demektir. Bu nehiy, Hristiyanlar'm kendi bozuk re'yleriyle ilâhî farzların sayı ve mikdânnı artırma alışkanlığından sakındırmayı ihtiva eder. Peygamber Kitâb ehlinin ve umumiyetle geçmiş ümmetlerin yapmış oldukları ilâhî rızâya aykırı işlerden ümmetini sakındırırdı.

Bu hadîsteki nehiy tahrîmî midir, yoksa tenzîhî bir nehiy midir? Tirmİzî ilim ehlinden bunun kerâhate hamledildiğini nakletmiştir. Seleften bâzıları bu hadîsin zahirine dayanarak şa'bânın son günü oruç tutmak caiz değildir demişlerdir ki, bu görüş Umer, Alî, Ammâr, Huzeyfe, İbn Mes'ûd ile tabiîlerden Sa-îd ibn Müseyyeb, Şa'bî, Nahaî, Hasen Basrî, İbn Sîrîn'den nakledilmiştir. Şafiî'nin görüşü de böyledir.

İbn Abbâs ve Ebû Hureyre, ramazân orucu ile diğer günlerin orucu arası bîr iki gün ayrılmalıdır diye emretmiş ve farz namazla nafile arası kelâm, kıyam, Öne ve arkaya geçmek gibi bir fiil ile ayırmak nasıl müstehâb ise, ramazân orucu ile diğer günler oruçlarının arasını ayırmak da Öyle müstehâbdır, demişlerdir. İkrime de şekk günü oruç tutan kimse Allah'a ve Rasûlü'ne âsî olur der imiş...

Bâzı âlimler de tatavvu' orucu caiz görmüşlerdir... (Aynî).

[35] Ebû Zerr rivayetinde başlık yapılan kısım "Allah 'in size yazdığım isteyin" kavline kadardır. Diğerlerinin rivayetinde ise âyetin sonu olan "Tâ ki korunsunlar" kavline kadarki kısımdır. Buhârî bu âyeti, bunun inmesinden evvelki hâli beyân etmek İçin başlık yapmıştır. Bunun inmesine Umer ibn Hattâb ile Kays ibn Sırme'nin hâdiseleri sebeb olmuştur. Umer de iftardan sonra gece içinde kadınına yaklaşmış ve bunu Peygamber'e arz edip pişmanlık izhâr eylemişti

[36] Hadîsin başlığa uygunluğu, hadîsin başlıktaki âyetin inme sebebini beyân etmesi yönündendir.

Oruç ilk farz olduğu sırada yatsı namazını kıldıktan, uyuduktan sonra yemek, içmek ve kadınlara yaklaşmak caiz değildi. Bâzıları yatsı namazından sonra kadınlarına yaklaştı, fakat bilâhare pişman oldu.

Âyetteki "Havn" kelimesinde za'f ma'nâsı da vardır.

[37] Buhârî burada haber verdiği bu Berâ hadîsini bundan önceki bâbda mevsûlen rivayet etmişti.

[38] Hadîsin başlığa uygunluğu ve onu açıklayışı meydandadır.

[39] Bu "Minel-fecri" kaydı ya beyândır yâhud teb'îzdir. Kelâm bu kaydın inme-, sinden evvel istiare iken, bu kayıd ile temsile dönmüştür.

[40] Müslim ile Dört Sünen sahihleri Semûre İbn Cündeb'den şu hadîsi rivayet ettiler: O şöyle demiştir: Resûlullah (S) "Sakın sizleri ne Bilâl'ın ezam, ne de müstatil fecr sahurunuzdan men' etmesin. Lâkin sizler ufuktaki mustatîr fecre i'tibâr ^ ediniz". Bu hadîste "Fecri kâzib"den fecri mustatîl; "Fecri sâdik"tan da fecri j- mustatîr ile ta'bîr buyurulmuştur. Fecri mustatîl, sabahlan doğu tarafında ak-wı çil, donuk ve uzun bir nûrânî piramit şeklinde görülen ışık hadisesidir ki, bunun tabanı ufukta ve güneşin bulunduğu cihettedir. Mihveri de ufkun üstünde 10; semâya doğru burçlar dâiresi boyunca uzanmış olur. Ziyası kehkeşân ziyasına 1$. benzer. Bu nûrânî amudun ziyası, ufkun üstünde başa doğru uzayıp gittikçe in-'!»: çeldiği için, şerîat dilinde "Fecri m'ustatîl" veya "Beyaz mustatîl" denilmiştir. Bu mustatîl beyazlığı karanlık ta'kîb eder. Onu müteâkib de ufukta "fecri sâdık" zuhur eder ki, bu da bütün doğu ufkuna boydan boya bir hadd gibi uzanmış ışıktan ibarettir. Ziyanın böyle boylu boyunca istitâre ve intişârından dolayı buna da "Fecri mustatîr" denilmiştir. Buna "Fecri sâdık", "Subhi sâdık" da denilir ki, oruçlu için yemekten, içmekten kendini tutmak ve çekinmek zamanıdır. Sabah namazının da vakitlerinin evvelidir...

Peygamber (S) kâzib ve sâdık fecrleri en basit ve en sâde bir uslûb ile ta'rîf etmiştir: Abdullah İbn Mes'ûd: Rasûlullah "Fecr böyle değildir, böyle olmayınca fecr olmaz" buyurdu. Rasûlullah "Fecr böyle değildir" derken, parmaklarım yukarıya kaldırıp dikti. "Tâ böyle olmayınca"derken de şehâdet ve orta parmaklarını üstüste bindirip sağa sola uzatarak işaret etti, demiştir (Buhârî, Kitâbu'1-Ezân, Tecrîd Ter., II, 488; VI, 319-320).

Rasûlullah'ın yalancı fecre dâir işareti, ufuktan baş semtine doğru uzanan nûrânî amudu gösteriyordu.; Sâdık fecri ta'rîf için de işaretle enlemesine olan nuru göstermişti. Ve hakîkaten en basit zekâ sahibi insanların bile anlayabileceği bir şekilde ta'rîf buyurmuştu.

[41] Kitâbu'I-Ezân'da İbn Mes'ûd'dan gelen hadîs daha tafşîlli olup bu erken ezânm maksadlarını da bildirmektedir: "Tâ ki kaaim olanınızı vazgeçirsin, uykuda olanınızı da uyandırsın..".

Buhârî burada hadîsi -ayrı ayrı İki senedle- İbn Umer'den ve Âişe'den rivayet etmiştir.

[42] "İkisinin ezanı arasında yalnız birinin çıkıp, diğerinin ineceği kadar fasıla bulunurdu" fıkrasından anlaşılabileceği üzere, birincisi fecri kâzibin, diğeri fecri sâdıkm tulû'unda ezan okurlarmış...

Bilâl'in sabah vaktindenevvel geceleyin ezan okuması namaza da'vet İçin değil, uykuda olan uyansın, oruç tutacak olan sahurunu hemen yesin, gece namazında olan kısa kesip vitre başlasın içindir.

[43] Sehl'in sahur yemeği yedikten sonra Peygamber'in beraberinde sabah namâzına yetişmek için acele hareket etmesi cihetinden, hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Bu hadîs, Buhârî'nin ferdlerindendir; bunu Namaz Vakitleri Kitâbı'nm "Sabah Namazının vakti bâbı"nda getirmişti.

[44] Hadîs, iki yüksek sahâbîden geldiği için kuvvet ve sıhhatçe müstesna bir vasfı . hâizdir. İki sahâbînin biri diğerinden rivayet etmiştir. Bu hadîs Namaz Vakitleri Kitâbı'nda "Sabah namazının vakti bâbı"nda da geçmişti.

Bu hadîsten sabah namazının erken ikaame edildiği ve sahurun fecrin tulû-una yakın zamana kadar geri bırakıldığı anlaşılır. Elli âyet okuyacak zaman mik-dârı dört-beş dakîka olarak takdir edilmiştir ki, bir abdest alacak zamandır.

tmsâktan onsekiz dakîka sonra fecri sâdık tulu' etmiş bulunacağından, sa-. bâh namazının ilk vakti girmiş olur ve sabah namazını kılmak sahîh olur. Fakat Hanefiler'e göre efdal olan elli dakîka kadar bir zaman geçmelidir. (Tecrîd Ter., VI, 321).

[45] Sîn'in Ötresi ile "Suhûr", oruç tutmak maksadıyle fecr doğmadan-evvel yemek yemek, sîn'in fethasıyle "Sahur" ise o vakitte yenilen yemektir

[46] Yânî Rabb'im tarafımdan bana yemek yiyen ve su içen kimsenin kuvveti verilir. Murâd hakîkaten yedirilmek, içirilmek değildir. Çünkü hakîkaten yemiş olaydı, orucu eklemek durumu olmazdı (Kastallânî).

[47] Buradaki bereket çeşitli şekillerde tefsir edilmiştir: Sahur yemeği az da olsa bollanır, sahur yemekle oruca kuvvet kazanılır, sahur yemekle ibâdetin daha iyi yerine getirileceğinden ecri ve sevabı bol olur... gibi.

Eğer bereketle murâd, ecr ve sevâbdır dersek, kelime ötre ile "Suhûr" olmalıdır; çünkü Suhûr, tasahhur (seherde yemek yemek) ma'nâsma masdardır. Ecr ve sevâb da fiile âiddir. Masdar, fiili temsîl eder. Eğer bereket, kuvvei ve kuvvetlendirmedir, der isek, o zaman kelime fetha ile "Sahur" olmalıdır (Kastallânî).

[48] Buhârî bu başlığı gerek farz, gerek nafile oruca gündüzleyin niyet etmenin sa-hîh olduğunu bildirmek için açmıştır. Fakat bu hususta âlimler arasında görüş ayrılığı olduğundan, hükmü açıkça söylememiştir. Gündüzleyin niyet etmenin sahîhliğine Ebu'd-Derdâ'nın ve diğerlerinin haberini delîl olmak üzere getirmiştir

[49] Ümmü'd-Derdâ'nm haberini İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir.

Buhârî burada Ebû Talha, Ebû Hureyre, İbn Abbâs ve Huzeyfe'nin de gündüzleyin oruca niyet ettiklerini ta'lîken bildirmiştir. Bu ta'lîklerden Ebû Tal-ha'ya âid olanı Abdurrazzâk; Ebû Hureyre'ye âid olanı Beyhakî; İbn Abbâs'ınkini Tahâvî; Huzeyfe'ninkini Abdurrazzâk muttasıl senedle rivayet etmişlerdir. Bunlar arasında Tahâvî'nin ibn Abbâs'tan rivayeti hepsinden daha açıktır: İbn Abbâs "Bir sabah kalktım. Oruç tutmak arzusunda değildim. Henüz yemek yememiş, su da içmemiştim. Yiyecek birşey bulamayınca oruca niyet ettim" demiştir (Kastallânî).

[50] Bu hadîs, Buhârî'nin üç râvî ile Peygamber'e ulaşan sülâsiyât hadîslerindendir ve bu beşincisidir.

Âlimler fecri sâdık'ın tulû'undan sonra oruca niyet edilip edilmeyeceği hususunda ayrı görüşlere gitmişlerdir. Evzâî, Mâlik, Şafiî,

Ahmed ibn Hanbel, İs-hâk, ramazân orucuna geceden niyet edilmedikçe caiz değildir, demişlerdir. Zâhirîler'in görüşü de böyledir.

Nahaî, Sevrî, Ebû Hanîfe de ramazân, muayyen adak ve nafile oruçlara zevalden evvele kadar niyet etmek sahih ve caiz olduğuna hükmetmişlerdir.

îbn Munzir'in beyânına göre, oruç tutmak tasavvurunda olmayarak, sabahlayan bir kimse, bilâhare nafile oruç tutmak isterse,bu vaziyetteki kimsenin orucu ve niyeti hakkında da âlimler görüş ayrılığına düşmüşlerdir: Bir kısmı, ne zaman olursa olsun gündüzleyin niyetle oruç tutmayı tecviz etmişlerdir. Bir kısmı da buna cevaz vermemiş, oruca geceden .niyet etmek lâzımdır, demişlerdir. İmâm Mâlik, nafile oruca da geceden niyet edilmesine tutunarak "Gündüzün evvelinde yemekten, içmekten kendini tutup çekinmek niyetsiz ameldir; açlıktan ibarettir" demiştir,..

[51] Buhârî hadîsi evvelâ İmâm Mâlik'ten kısaca; bunun ardından da İbn Şihâb ez-Zuhrî'den uzun olmak üzere iki tarîkten getirmiştir. Hadîsin başlıktaki suâle cevâblığı açıktır.

İbn Hacer özetlenmiş olarak şöyle demiştir: Ben derim ki: Bana zahir olan Buhârî'nin muradı, birinci rivayetin (yânî ÂÎşe ve Ümmü Seleme rivayetinin) isnâdca daha kuvvetli olduğudur. Bu rivayet, tercîh edilme bakımından da böyledir. Çünkü bu hadîs Âişe ile Ümmü Seleme'den bir ma'nâda olarak pek çok yollardan gelmiştir. Hattâ İbnu Abdi'1-Berr: O sahih ve mütevâtir oldu demiştir. Ebû Hureyre'den bu konuda gelen rivayetlerin çoğu ise, onun Fadl ve Usâ-me yolundan gelen bu görüşle fetva verir olduğudur. Kendisi bunu Peygamber'e yükseltiyordu. Bizzat kendisi bunu Peygamber'den işitmemişti. Ebû Hureyre bunu ancak Fadl ve Usâme vâsıtasıyle işitmiştir. Onun, Peygamber'in bunu söylediğine yemîn etmesine gelince, kendisi Fadl ile Usâme haberlerine şiddetle i'tı-mâd etmesinden dolayı olmalıdır. O bu görüşünden dönmüştür.. (Fethu'l-Bârî).

Âişe ve Ümmü Seleme'nin bu müşterek rivayetleri mü'minlerin kalblerin-den bir şübheyi gidermiştir ki, böyle cünüb olarak âmdan fecr vaktine erişen oruçlunun orucunun bozulması şübhesidir. Bâzı sahâbîler fecrden evvel herhalde yıkanılmasi gerektiğine kaail olmuşlardı da, mü'minlerin bu iki şefkatli anası bu zannı derhâl gidermeye sür'at etmişlerdir. Hattâ şer'î vaziyeti kemâliyle aydınlatmak için bu cünüblüğün bir ihtilâm neticesi olmadığını da "Min ehlihî= Ailesine yaklaşmaktan" diyerek açıklamışlardır. Allah onlardan râzî olsun.

[52] el-Mubâşir, mufâ'ale vezninde, bir işe kişi bizzat kendi başlamak ma'nâsınadır ki, başkasına havale etmemekten ibarettir. Ve cima eylemek ma'nâsınadır, bir kavle göre İkisi bir sevb içinde derilerini biribîrine sürüşmek ma'nâsınadır (Ka-amûs Ter.). Burada cima ma'nâsma değil, sâdece sarmaşıp derilerini birbirine dokundurmaları ma'nâsınadır (Aynî).

[53] Aişe'nin bu sözünü Tahâvî senediyle rivayet etmiştir: Hâkim İbn İkâl dedi ki: Ben Aişe'ye: Ey mü'minlerin anası! Ben oruçlu iken bana kadınımın hangi uzvu haram olur? dedim. Âişe: Ferci, diye cevâb verdi.

Buna benzer bir rivayet de şudur: Mesrûk dedi ki: Ben Âişe'ye: Ey mü'minlerin anası! Kadının hangi mahalli oruçlu olan kocası için haramdır? dedim. Aişe: Kadının oruçlu olan kocasına her tarafı halâldır, yalnız galîz avret yeri değil, diye cevâb verdi (Ibnu Hazm, el-Muhallâ)

[54] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Hadîsteki "Irb" kelimesi hacet, cinsiyet âleti olan uzuv, kadınlara duyulan hevâ ve nefis ma'nâlannadır. Nefis ma'nâsı Muvatta'da bu hadîsin Ubeydullah'tan gelen rivayet tarîkinde geimiştir. Bu se-beble Tirmizî de G5m/'inde "Irb "ı nefs ile tefsîr etmiştir. Hafız Zeynuddîn Irâ-kî de: "Bu manâ doğruya en yakın olan bir ma'nâdır. Çünkü hadîslerin garîb kelimelerini tefsîrde evlâ olan, hadîslerin diğer tarîklerinde gelen tefsirdir" demiştir.

Aişe bu son sözü ile, siz bu mubah olan öpme ve sarılıp oynaşmadan sakınınız! Sonra nefsinize hâkim olamayıp bir kusur işlersiniz! tenbihinde bulunmuş oluyor.

[55] Buhârî âdeti üzere hadîste geçen garîb kelimenin, Kur'ân'daki geçişini işaret etmek suretiyle tefsirini veriyor. İbni Abbâs'm "Irb" kelimesi hakkındaki bu tef-sîrini, İbn Ebî Hatim, Alî ibn Ebî Talha tarîkinden; o da İbn Abbâs'tan olmak üzere senediyle mevsûlen rivayet etmiştir

[56] Tâvûs'un aynı kelime hakkındaki bu tefsirini de Abdurrazzâk kendi tefsirinde

[57] Câbir ibn Zeyd'in bu haberini, îbn Ebî Şeybe senediyle mevsûlen rivayet etmiştir. Bu haber çoğunluğun rivayetlerinde burada vâki' olmuştur. Ebû Zerr'in rivayetinde ise geçen babın sonunda vâki' olmuştur.

[58] Hadîsin başlığa delîlliği "Rasûlullah oruçlu iken kadınlarından bâzısını muhakkak öperdi" sözündedir. Aişe'nin bu sözden

sonra gülmesi, bu kıssanın sahibesi kendisi olduğunu tenbîh içindir. Bu da ya kıssaya i'timâdda daha belîğ olması için yâhud bu hususta kendisine muhalefet eden kimselerden hayret olarak yâ-hud da kendi nefsine taaccüb ettiği içindir. Çünkü kadınların erkeklere zikretmesi haya edilecek nevi'den bir şeyi söylemiştir. Fakat Âişe'yi, ilmi teblîğ etmek zarureti bunu zikretmeye mecbur etmiştir. Yâhud da Aişe'nin bu gülüşü, Rasûlullah nazarındaki mevkii ve Peygamber'in kendisine olan mahabbetîyle sevinmesinden ötürü olmuştur (Kastallânî).

[59] Başlığa delîlliği "Rasûlullah oruçlu iken (ben) Ümmü Seleme'yi öperdi" sözün-dedir. Bu hadîs, Hayz Kitâbı'nda da geçmişti

[60] İbn Umer'in bu fiilini, ibn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir. Bunun başlığa uygunluk ciheti, ıslak bez beden üzerine atıldığında onu ıslatır; bu da üzerine su döküldüğü zamanki hâline benzer olmasıdır.

[61] Şa'bî'nin fiilini de İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etti.'

[62] ibn Abbâs'ın bu sözünü, İbn Ebî Şeybe ve Beyhakî, mevsûlen rivayet etmişlerdir. Başlığa delîllik ciheti, bir şeyi yutmaksızın ağıza girdirmek olan tatmak, oruca zarar vermez; öyleyse suyu bedene ulaştırmak evlâ tarikiyle zarar vermez olmasıdı

[63] Bunu Abdurrazzâk, ma'nâsı ile rivayet etmiştir.

[64] Buhârî bununla, oruçlu için yıkanmayı kerîh göreni reddetmek İstemiştir. Çünkü o kişi, oruçlunun yıkanmasını suyun boğaza ulaşacağı edîşesiyle kerîh gör-düyse, bu illet, ağıza su alıp çalkalamak, misvak kullanmak, pişen yemeği tadmak gibi şeylerle bâtıldır. Eğer refâhiyet, yânî geçim bolluğu ve yaşama huzuru olduğu için kerîh gördüyse, muhakkak ki seıef, oruçlu için rahat ve huzur üzere olmayı, süslenmeyi, taranmayı, yağ sürünmeyi, sürme çekmeyi ve benzeri şeyleri müstehâb saymışlardır. İşte Buhârî bu eserleri bunun İçin sevkeylemiştir (İbnu'l-Munzir.)

[65] Enes'İn bu küvet haberini Kaasım ibn Sabit mevsûlen rivayet etmiştir

[66] Peygamber'in bu fiilini Ebû Dâvud ve diğerleri rivayet etti.

[67] İbn Umer'in bu sözünü İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etti.

[68] Sırf temiz olduğu ve mi'deden ayrılmamış bulunduğu takdîrde "böyledir. Çünkü bundan sakınmak zordur...

[69] İbn Sîrîn'in bu sözünü îbn Ebî Şeybe senediyle rivayet etti.

[70] Hasen'inkini Abdurrazzâk; İbrâhîm Nahaî'ninkini Saîd ibn Mansûr sahîh bir isnâd ile rivayet etmişlerdir (Kastallânî)

[71] Hadîsin başlığa delîlliği son cümlededir. Bu hadîs iki bâb evvel de geçmişti.

[72] Bunun da başlığa delîlliği meydandadır. Bu da biraz önce geçmişti.

[73] Atâ'mn bu sözünü İbnu Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir.

[74] Hasen Basrî'nin bu sözünü de tbn Ebî Şeybe rivayet etti.

[75] Hasen Basrî ile MücâhÎd'İn bu sözlerini Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etmiştir.

[76] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır.

Taybî: Bu unutma Allah tarafından oruçlu kullar hakkında müstesna bir fadl ve ihsandır. Bu, onlara bir kolaylaştırma ve zorluğu

def etmedir, demiştir.

Hattâbî de: Unutmak bir zarurettir. Zarurî fiiller, hüküm hususunda failine muzâf olmaz. Ve fail zarurî fiillerinden dolayı muâhaze edilmez ve Allah en bilendir, demiştir (Kastallânî).

[77] Bunun Ebû Dâvûd ve Tİrmizî rivayet etti.

[78] Bu Ebû Hureyre hadîsini en-Nesaî rivayet etti.

[79] Câbir'in hadîsini Ebû Nuaym; Zeyd ibn Hâlid'inkini Ahmed ibn Hanbel ile Sünen sâhibleri rivayet etmişlerdir.

[80] Âişe hadîsini AHmed, Nesâî, İbn Huzeyme ve tbn Hıbbân rivayet etmişlerdir

[81] Atâ'nın sözünü, Saîd ibn Mans'ûr; Katâde'ninkini Abdu'bnu Humeyd kendi tef-sîrinde İbn Cureyc'den rivayet etmiştir.

[82] Bu hadîs Kitâbu'1-Vudû', "Üçer üçer abdest alma bâbı"nda da geçmişti. Bunların senedleri farklıdır.

Bu hadîste oruç hükümlerinden birşey yoktur. Bunu burada zikretmesinin münâsebeti "Abdest aldı" sözündedir. Çünkü bunun ma'nâsı bütün sünnetlerini cami', kâmil bir abdest aldı demektir. Misvak kullanmak da kâmil abdestin sünnetleri cümlesindendir.

îbn Battal dedi ki: Bu Usmân hadîsi yaş olsun, kuru olsun, her cins misvakı kullanmanın mübâhlığı hususunda açık bir hüccettir. Bu İbn Sîrîn'in çıkardığı hükümdür... (Aynî).

[83] Bu, Müslim'in rivayet ettiği hadîsin bir tarafıdır.

[84] Hasen Basrî'nin bu sözünün benzerini Hasen'den muttasıl sened ile İbn Ebî Şeybe rivayet etmiştir. Eğer burnuna dökülen "Saût" yânî burun İlâcı boğaza, dola-yısiyle karına kaçarsa oruç bozulur ve bir gün kaza orucu tutar (Kastallânî).

[85] Atâ ibn Ebî Rebâh'ın bu sözlerini Saîd ibn Mansûr rivayet etmiştir.

[86] Yânî farz orucun faziletini nafile oruçta bulamaz.

Bu Ebû Hureyre hadîsini Dört Sünen sahihleri rivayet etmiş, İbn Huzeyme de sahihtir, demiştir.

[87] İbn Mes'ûd'un bu görüşünü Beyhakî rivayet etmiştir

el-Mugîre ibn Abdillah dedi ki: Bana Abdullıh ibn Mes'ûd'un şöyle dediği tahdîs olundu: "Her kim ramazândan bir günün orucunu illetsiz olarak bozarsa ona dehr orucu kifayet etmez. Nihayet Allah'a kavuşur, isterse mağfiret eder, isterse azâb eder" (Kastallânî).

[88] Saîd'in görüşünü Müsedded; Şa'bî'nin, İbn Cubeyr'in ve İbrahim'in görüşlerini sırasıyle İbn Ebî Şeybe; Katâde'nin görüşünü Abdurrazzâk; Hammâd'mkini Ebû Hanîfe'den olmak üzere yine Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etmişlerdir (Kastallânî).

Yânî bu âlİm.ler, ramazân gündüzünde bilerek oruç bozanlar hakkında, üzerine keffâretsiz bir gün oruç kazası vâcib olduğuna kaail olmuşlardır. İbn Battal dedi ki: Ben Buhârî'nin isimlerini zikrettiği bu tabiî âlimlerinin bu konudaki kavillerine, musannaf kitâblarında baktım; onların keffâretin düşmesi kaville rini görmedim. Bu keffâret düşmesi kavilleri yalnız yemek suretiyle oruç bozan hakkındadır. Cinsî münâsebet suretiyle oruç bozan hakkında değildir. Onlar nazarında yemek ve cima' etmek, keffâretin düşmesinde müsâvî olması da muhte-mil olur. Çünkü yemekten, içmekten, cimâ'dan olsun oruç bozan şeye fıtr ismi vâki' olur. Onun fâüi bunun muftırı yânî orucunu bozucudur.. (Umdetu'l-Kaarî).

[89] Hadîsin başlığa delîlliği "Ramazânın gündüzünde eşime isabet ettim" sözünde-dir ki, o, bu sözüyle cinsî münâsebeti kasdetmiştir.

el-Mikteî: Onbeş sa' alır zenbile tenir;

el-Arak:... Hurma yaprağından Örülmüş zenbile denir (Kaamûs Ter.).

Altmış fakire sadaka edileceği bundan sonra gelen Ebû Hureyre hadîsinde açıkça bildirilmiştir. Her bir fakire bir müdd verilir ki, bu, sâ'ın dörtte biridir. Bu altmış fakire verilmesi keffâreti, köle âzâdıve iki ay zincirleme oruç tutmaktan acizlik hâlinde uygulanacak keffârettir

[90] Bu başlıkta şiddetli fakirliğin keffâreti düşürmeyeceğine işaret vardır.

[91] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Çünkü "Ben oruçlu iken bilerek kadınımın üstüne düştüm" sözü cinsî münâsebetten ibarettir.

İki lâbe, Medine'yi çevreleyen iki dağdır. Uhud'la Âir dağlarına Löbetân denilir. Bu iki dağ arasındaki sahaya Medîne Haremi denildiği Hacc Kitâbı'nda îzâh edilmişti.

Bu hadîste kadın hakkındaki hüküm bildirilmediğinden, bu sükût ile ihticâc eden Şafiî ve Dâvûd Zahirî, kadın ile erkeğin ikisine, yalnız bir keffâret lâzım gelir, demişlerdir. Ebû Hanîfe, Mâlik ve Ebü Sevr'e göre kadının i'tirâzsız itaati hâlinde, erkek gibi kadına da ayrıca keffâret lâzım gelir.

Bir de bu hadîste dîn mürşîdlerine dîni öğretmekte izlenecek en güzel yol gösterilmiştir. Dîn âlimlerinin güler yüzlü olmaları, muhâtablarını yumuşaklıkla dîne ısındırmaları öğretilmiştir. Nitekim Peygamber tanımadığı bir bedeviye sert olmayarak şer'î cezaları sırasıyle saymış ve aldığı olumsuz cevâbların bey-yinelerini aramamıştır. Bununla diyânî işlerde semahat ve genişlik yolunun tutulması öğretilmiştir.

[92] Buharı, suâlin cevâbını, hadîs metninde verilen cevâbla yetindiği için, zikretmemiştİr.

el-Mahâvîc; muhtâc'ın cem'i olarak muhtaçlar demektir. Fakat çok ihti-yâclı ma'nâsına olan Mihvâc'm cem'i de olması muhtemildir. Fakirlikte mübalağa İçin âlet İsmi sîgası getirilir (Aynî).

Bu başlık ile bundan önceki arasında zıdlık yoktur. Çünkü önceki başlık, içinde "Oruçlu hiçbirşeyi yokken cima' ettiği ve kendisine sadaka verildiğinde bunu keffâret yapsın" sözü bulunduğu için, çok fakır olmanın, zimmetten kef-fâreti düşürmeyeceğini bildirmiştir. İkinci başlık ise keffâret etme hususunda kendisine izin verilen kişinin keffâreti kendisine tasarruf edip etmiyeceği hakkında tereddüd ortaya koymuştur... (İbn Hacer).

[93] "Onu ailene yedir" sözü, başlıktaki soruya cevâb ve delîl olmuştur.

[94] Bu hadîs, buradaki senedle merfû*dur

[95] Buhârî, Ebû Hureyre'nin ikinci sözünü et-Târîhu'l-Kebîr'mde: "Kim oruçlu iken kusmak kendine galebe-ederse, üzerine kaza yoktur; eğer kendisi kusmak isterse kaza etsin" lâfzıyle rivayet etmiştir. Lâkin Buhâri bunu zaîf sayıyor. Bunu dört Sünen sâhibleri de rivayet etmişlerdir. Tİrmizî: İlim ehli indinde amel bunun üzerinedir, demiştir. Kusuğün az veya çok olmasının farkı yoktur, ihtiyâr-sız ağız dolusu kusmak da, azı gibi orucu bozmaz.

[96] İbn Abbâs ile İkrime'nin bu sözlerini İbn Ebî Şeybe rivayet etti.

[97] îbn Umer'in bu fiilîni İmâm Mâlik el-Muvatta'da rivayet etti.

[98] Ebû Musa'nın bu fiilini İbn Ebî Şeybe rivayet etti.

[99] Bunlardan Saîd'in fiilini İmâm Mâlik ve İbn Abdi'1-Berr; Zeyd'inkini Abdur-razzâk; Ümmü Seleme'ninkini İbn Ebî Şeybe rivayet etmişlerdir.

[100] Bukeyr'in haberini Buhârî et-Târîh'indt rivayet etti.

[101] Bu sahâbîlerin merfûan rivayet ettikleri bu haberi en Nesâî birçok tarîklerden tahrîc etmiştir.

[102] Buhârî bunu et-Tdrfh'inde; Beyhakî de kendi tarîkinden rivayet etmiştir. (Bu haşiyeler Kastallânî ve diğerlerindendir.)

[103] Bu İbnAbbâs hadîsi, Hasen Basrî'nin rivayet ettiği "Kan alan da, kanı alınan da orucu bozdu" hadîsini nesh edicidir. Çünkü hadîsin bâzı tarîklerinde bunun Veda Haccı'nda olduğu gelmiştir.

Bu hadîs, Hasen Basrî'nin rivayetine muarızdır. Bunun İçin bir kısım âlimler bu İbn Abbâs hadîsinin "Kan aldırmak, hem kan alıcının,"hem de kanı alınanın orucunu bozar" hadîsini-nesh ettiğine kaail olup, kan aldırmanın orucu bozmayacağını kabul etmişlerdir. Atâ ibn Yesâr, Kaasım ibn Muhammed, Zeyd ibn Eşlem, İbrahim Nahâî, Sufyân Sevrî, Ebu'l-Âliye, Ebû Hanîfe, Mâlik, Şafiî, kan aldırma ne kan alıcının, ne de kanı alınanın orucunu bozmaz demişlerdir.

Atâ ibn Ebî Rebâh, Evzâî, Mesrûk, Muhammed ibn Şîrîn, Ahmed ibn Han-bel de bozacağı görüşündedirler (Vmdeiu'l-Kaarî)

[104] Bu da İbn Abbâs hadîsinin başka bir tarîkidir.

[105] Böyle olunca hadîs her ne kadar nesh edilmiş de olsa, kan aldırmak bedeni zaîf düşüreceğinden, bedenleri zayıflatmaktan sakınmak ve bunun orucu bozup bozmayacağı hususundaki ihtilâftan kurtulmak için, daman yarıp kan çıkarmak gibi, bunun da terkedilmesi mendûb olur (Kast.allânî).

[106] Bu, Şebâbe hadîsinin isnâd ve metinde Âdem hadîsine uygunluğuna iş'âr eder. Ancak Şebâbe, bunda hadîsin merfû'luğunu te'kîd eden şeyi ziyâde etmiştir (tbn Hacer).

[107] Bu hadîsten yolculukta ramazân orucunu tutmanın, tutmamaktan daha faziletli olduğu hükmü çıkarılmıştır. Çünkü hem Rasûlullah ramazânda sefer hâlinde oruçlu bulunmuş, hem de Yüce Allah "Oruç tutmanız sizin için (yemenizden ve fidye vermenizden) daha hayırlıdır, bilirseniz" (el-Bakara: 184) buyurmuştur... (Kastallânî).

Hadîste inip de sevîk karıştırılması emredilen kimsenin Bilâl olduğu Ebû Dâvûd ile İbn BeşkuvaPm rivayetlerinde apaçık gelmiştir. Bilâl güneşin kursu gâib olsa bile nuru ve ışığının bakî olmasını İftara mâni'dir zannettiği İçin, Ra-sûfullah'a iki kerre bunu söylemiş, Rasûlullah da her defasında bunun oruca zarar vermeyeceğini bildirmiş demektir. Nihayet doğu taraftaki ufukta karanlığın belirmesi, iftar vaktinin girmesi demek olduğunu öğretmiştir.

[108] Buhârî Cerîr'in hadîsini Talâk'ta; Ebû Bekr ibn Ayyâş'm hadîsini de "İftarı erken yapmak bâbr'nda mevsûlen rivayet etmiştir

[109] Hadîsin başlığa uygunluğu, arka arkaya oruç tutmanın yolculukta da oruç tutmayı şâmil olması cihetindendir. Nitekim~hazarda da aslolan oruç tutmaktır (Aynî).

[110] Bu, aynı hadîsin İkinci tarîkidir ve daha tafsîllidir.

Bu babın hadîslerinden âlimler üç türlü hükme varmışlardır: Birisi seferde oruç tutmanın daha faziletli olduğu hükmüdür ki, baş taraftaki hadîsin haşiyesinde delîlİ ile birlikte belirtilmiştir. Esved ibn Yezîd, Ebû Hanîfe bu ictihâdda-dır. İkincisi seferde oruç tutmamanın kuvvet sebebi olduğu için daha faziletli olduğudur. Umer ibn Abdilazîz, Şa'bî, Katâde, Muhammed İbn Alî, Şafiî, Ah-med, İshâk bu görüştedirler.

Üçüncüsü de, yolculukta oruç tutmak ve tutmamakta yolcu muhayyerdir, görüşüdür. Bu üçüncü görüşe babın son hadîsi açıkça delâlet etmektedir. ibn Abbâs, Enes, Ebû Saîd, Saîd ibn Müseyyeb, Atâ, Saîd ibn Cubeyr, Hasen Bas-rî, Nahaî, Mücâhid, Evzâî, Leys ibn Sa'd bu görüştedirler (Özetle, Umdetu'i-Kaarî, V, 365-366).

[111] Yânı oruç yemek mübâh olur mu olmaz mı? Buhârîizânm cevâbını, bâbda zikredilenle yetinerek, söylememiştir.

[112] Hadîsin başlıktaki soruya cevâblığı, Peygamber'in Mekke'yi feth için yola çıktığı, birkaç gün oruç tutup, sonra orucu tutmamasındadır.

Rasûlullah fetih gazasına ramazânın yirmisine tesadüf eden çarşamba günü ikindiden sonra çıkmıştı. Zu'1-Huleyfe civarındaki Salsâl Dağı'na geldiklerinde Rasûlullah tarafından ordu içinde "Oruç tutmak isteyenler oruç tutsun, tutmak istemeyenler de tutmasın" diye nida ettirildi. Kedîd mevkiine geldiklerinde de ikindiden sonra Rasûlullah herkes tarafından görülmek üzere devesi üzerinde orucu bozmuş, sahâbîler de bozmuşlardır (Umdetu'l-Kaari). Bu oruç ' bozmanın ikindiden sonra olduğu Müslim'de de tasrîh edilmiştir. Câbir'den gelen rivayette ona denildi ki, sahâbîlere oruç çok ağır geldi. Ancak sahâbîler ne yapılacağını bekliyorlardı. Rasûlullah ikindiden sonra bir kadeh su istedi... Bu hadîste yolcunun ramazânın bir kısmım tutması, bir kısmını tutmamasının cevazı hükmü vardır.

[113] Buhârî'nin bu tefsîri Magâzî'de diğer bir tarîkten mevsûlen gelecek hadîsin içindedir. el'Kedîd, Medine'den yedi merhale, Mekke'ye iki merhale uzaklıkta bir yerdir. Usfân, Mekke'ye 48 mil uzaklıkta büyük bir köydür. Kadîd, Mekke yakınında bir yerdir.

[114] Hadîsin başlığa cevâblığı meydandadır. O da yolculukta oruç tutmak ve tutmamak şıkları mübâh olmayaydı, Peygamber ve İbn Revâha oruç tuttukları zaman sahâbîler oruç yemezlerdi (Aynî).

[115] Başlık hadîsin bir parçası olduğu için delîlliği açıktır.

Bu hadîsi Müslim de rivayet etmiştir. MüctehİdIer oruçlu olarak yola çıkan kimsenin o günkü orucunu tamamlamasının kendisine vâcib olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir. Ancak bilerek orucunu bozduğu yâhud bozulmasını mûcib olacak bir fiil işlediği takdirde, üzerine keffâretin vâcib olmasında ihtilâf etmişlerdir. Mâlikîler, Hanefîler ve Hanbelîler'e göre böyle kimsenin oruç bozması haram olur, eğer bozarsa üzerine keffâret değil, de kaza lâzım gelir... (Feyzu'l-Gafför... I, 143-144).

[116] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Çünkü başlık hadîsin bir bölümünden ibarettir. Sahâbîlerin yolculuk esnasında kendisinde kuvvet bulan oruç tutar, bulmayan da oruç tutmazdı. Her iki grup da bu fiillerinden dolayı birbirlerini ayıplamazlardt.

[117] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sonra Peygamber su istedi; onu insanların kendisini görmeleri için ellerinin uzandığı yere kadar yükseltip orucunu bozdu" sözlerindedir.

Peygamber ancak insanların kendisini görmeleri ve kendisine uymaları yânî oruçlarını bozmaları için bu seferde böyle orucunu bozmuştur. Çünkü oruç sahâbîier.e zarar vermekte idi. Düşmanla karşılaşıp harb etmek durumu da vardı. İşte bu sebeble Peygamber "Allah size kolaylık diler, size güçlük istemez'\e\-Bakara: 185) kavline tutunarak, onlara rıfkı ve kolaylaştırmayı istemiştir. Bu hadîs 55 rakamıyle de geçmiş ve bâzı açıklamalar orada verilmişti.

[118] İbn Abbâs bu haberi diğer sahâbîlerden öğrenmiştir. Çünkü kendisi o zaman Mekke'de bulunuyordu. Peygamber'in ve sahâbîlerin duruma ve isteğe göre kâh oruç tutup, kâh tutmamaları, bir görüşe göre efdaliyeti değil, cevazı ifâde etmektedir

[119] Burada itâka, yâ istitâa yânî takat getirmek veya tatvîk yânî takat getirmemek ma'nâsına olacaktır. İstitâa ma'nâsına olursa "Gücü yetenler oruç tutmadıkları takdirde fidye versinler" demek olur ki, muhayyer vucûb İfâde eder ve oruç tutmak muraccah olur. İtâkaya bu ma'nâ verilirse "Sizden her kim ramazân ayında hâzır bulunursa, onda oruç tattım "(el-Bakara:185) emrinin ıtlak ve ten-cîziyle mensûh olduğunda şübhe yoktur. Bunun için bu tefsire kaail olanlar, bunun mensûh olduğunda ittifak etmişlerdir... (Hakk Dîni, I, 633).

Bu fidye-hükmü, Medine devrinin başlarında idi; isteyen oruç tutar, isteyen fidye verirdi, sonra gücü yetenler hakkında bu muhayyerlik kaldırıldı (Kas-tallânî).

[120] İbn Umer'in rivayeti 57 rakamıyle bu bâbda gelecektir. Seleme ibnu'l-Ekva'nın' rivayetini ise Buhârî, Tefsir Kitâbi'nda mevsûlen rivayet etmiştir.

[121] Ayet burada, yukarıdaki oruç veya fidye verme muhayyerliğini nesh edici âyet olduğunu göstermek için getirilmiştir. Bâbdaki hadîsler ve açıklamalarıyİe bu hususta kâfi bilgiler verilmiştir. Âyetin tefsiri, Tefsir Kitâbi'nda geniş olarak gelecektir.

[122] îbn Ebî Leylâ, Muâz ibn Cebel'den şunu rivayet etmiştir: "Peygamber (S) Medine'ye geldiği zaman âşûrâ günü ve bir de her aydan üç gün oruç tutmuş idi. Sonra Allah ramazân orucunu farz kıldı. "Ve ale'llezîne yutîkuneku"y& kadar ulaştı. Bunun üzerine dileyen oruç tutuyor, dileyen bir fakîr doyuruyordu. Daha sonra sahih, mukîm olanların hepsine oruç tutmak farz kılındı ve doyurmak ancak oruç tutmaya kuvveti olmayan, çok ihtiyar kimseler hakkında sabit kaldı, da, Allah ' 'Sizden hasta olur yâhud bir yolculuk üzerinde bulunursa..." âyetini indirdi" (Beyhakî, Ebû Nuaym, Ebû Dâvûd).

Yine İbn Ebî Leylâ rivayet etti ki: Rasûlullah Medine'ye geldiği zaman her. aydan üç gün tatavvu'an ve farz olmayarak oruç tutmalarını emretmiş idi. Sonra ramazân orucu farz oldu. Hâlbuki o zaman kavim henüz oruca alışmamış idi; oruç kendilerine pek şiddetli, pek güç geliyordu. Binâenaleyh tutamayan, bir fakîr doyuruyordu. Bundan sonra "Sizden her kim ramazân ayına şâhid olursa,

onda oruç tutsun" âyeti İndi. Binâenaleyh ruhsat ancak hasta ve yolcuya münhasır kaldı ve hepimiz oruç tutmaya me'mûr olduk" (Keza).

[123] Buhârî bu rivayetle, babın başında ta'lîk suretinde verdiği İbn Umer'in sözünü senedlemek ve mevsûlluğunu göstermek istemiştir. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi bu mensûhiyet yalnız sahih ve mukîmlerin fidye vermelerinin neshine münhasırdır. Yaşlılar, oruç tutamayacak devamlı zaîfler hakkında mensûh değil, hüküm bakîdir.

Nitekim bunun Öyle âciz kimseler hakkında mensûh olmadığını İbn Abbâs da açıkça belirtmiştir: "Bu âyet mensûh değildir. Oruç tutmaya kuvveti olmayan yaşlı erkek ve kadın hakkındadır. Bunlar her gün için bir fakîr doyururlar" {Buhârî).

Âyetteki "Miskîn"i müfred olarak okuyan birinci kıraate göre, her orucun fidyesi; mesâkin şeklindeki cemi' okuyuşa göre mecmûunun fidyesi anlaşılır. Bir fakir taamı şer'an sâ' denilen ölçek ile buğdaydan yarım ölçek; arpa, hurma, kuru üzüm vesâireden bir ölçektir. Bir sâ', şer'î dirhem ile binseksen dirhemdir. Şer'î dirhem, on'u yedi miskal gelen-ve vezni sebi' denilen dirhemdir ki, bizim şimdiki dirhemlerimizden iki kırat kadar küçüktür. Binâenaleyh yarım sâ' buğday, onaltı kıratlık örfî dirhem ile bir okka yetmişikibuçuk dirhem demektir. Demek ki İslâm şerîati nazarında en fakır bir kimsenin iki öğün i'tibâriyle günlük yemeği budur. Bu mİkdâr, fitr sadakası vesâir keffâretlerde esâstır. Ancak bu hesâb fıtr sadakası gibi fakirin eline aynen veya kıymeten temlik takdirindedir. Çünkü bilfiil ibâha ile doyurulmak istenildiği zaman bir fakirin iki öğünde doyabilmesi kadar yemesi mu'teberdİr ki, insanına göre daha az veya daha çok olabilir... {Hakk Dînî, I, 631).

[124] İbn Abbâs'm bu sözünü Abdurrazzâk, Ma'mer'den; o da Zuhrî'den olmak üzere rivayet etmiştir.

Çünkü mutlakın hükmü, ıtlâkı üzere cereyan etmektir. Ayrılmağa da, ayrılmamağa da şâmildir

[125] Saîd ibnu'l-Müseyyeb'İn görüşünü İbn Ebî Şeybe rivayet etti.

[126] İbrahim'in görüşünü Saîd ibn Mansûr rivayet etti. Ebû Hanîfe'nin mezhebi de budur.

[127] Ebû Hureyre'ninkini Abdurrazzâkl tbn Abbâs'ınkini de Saîd ibn Mansûr ile Dâ-rakutnî rivayet ettiler.

[128] Hadîsin başlığa uygunluğu, başlıktaki mübhemliği tefsir eder olması dhetinden-dir. Çünkü başlık "Ramazân kazası ne zaman ödenecek?" sorusu idi. Hadîs ise kaza orucunun herhangi vakit içinde ödeneceğine delâlet eder. Ancak ödeme ikinci ramazân girinceye kadar geri bırakılırsa Şafiî'ye göre üzerine fidye vâcîb olur. Bu husustaki görüş ayrılığını biraz önce zikretmiştik (Aynî).

[129] Bu gibi işler yapılır, bunlardaki hikmet, akıl ve kıyas kavrayamasa da Şâri'e havale edilir ve onlarla i'tirâzsiz ibâdet olunur.

Re'yin gereği oruç ile namazın hükümde müsâvî olmalarıdır. Çünkü bunların her ikisi de bir özürden dolayı terkedilir. İbâdettir. Lâkin kıyâsa muhalif olarak gelen dînî işlerde hikmet ciheti aranmaz da, onun işi Allah'a tevkîl edilir. Zîrâ Allah'ın fiilleri hikmetten boş değildir, fakat bunun çoğu insanlara gizli olur, akıllar, onları idrâk edemezler (Kastallânî).

[130] Başlığa delîlliği "Kadın hayız gördüğünde namaz kılmaz, oruç tutmaz" sözünden alınır. Başlık da namazı ve orucu bırakması hakkındadır. Bu hadîs, Hayız Kitâbı'nda "Hayızlımn orucu bırakması" bâbi'nda da geçmişti. Bu, o hadîsin kısaltılmış bir rivayetidir (Aynî).

[131] Başlık "Üzerinde oruç borcu varken ölen kimse adına bunu ödemek meşru' olur mu, olmaz mı?" Ve... meşru olursa bu ödeme yine oruç olarak mı, yoksa sadaka suretiyle mi olacaktır? gibi suâlleri ihtiva etmektedir.

Hasen'in sözü bu sorulardan birine müsbet cevâb olmuştur. Bunu Dâra-kutnî senediyle rivayet etmiştir.

[132] Bu Âişe hadîsi, başlıktaki soruya aynı şekilde müsbet bir cevâb olmaktadır

[133] îbnu Vehb'in mutâbaatmı Müslim, Ebû Dâvûd ve diğerleri senediyle rivayet etmişlerdir. Yahya ibn Eyyûb'un rivayetini de Beyhakî, Ebû Avâne, Dârakutnî, Bezzâr rivayet etmişlerdir.

[134] Bu İbnu Abbâs hadîsi de başlıktaki birinci soruya açık bir cevâb teşkîl etmekte dir. Fakat bu cevazın tafsilinde ve tatbikatında yâni bu borç yine oruç olarak, yoksa sadaka şeklinde mi olacağı hususunda görüş ayrılıkları olmuştur. Bu ayrılıkları babın

sonunda kısaca özetleyelim.

Bu İbn Abbâs hadîsini Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce de rivayet etmişlerdir.

[135] Bu İsnâdlann hâsılı şudur: A'meş bu hadîsi bir mecliste üç kişiden işitmiştir. Evvelâ Müslim İbnu'l-Batîn'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den; sonra el-Hakem'den ve Seleme'den; onlar da Mücâhid ibn Cebr'den.

[136] Bu isnâd da A'meş hadîsi üç şeyhden ve üç şeyhden herbiri de üç şeyhden rivayet ediyor. Bunu Tirmizî de rivayet etmiştir.

[137] Yahya ile Ebû Muâviye'nin bu hadîsleri, Nesâî ve diğerlerinin rivayet ettikleri hadîslerdendir.

[138] Ubeydullah'm hadîsini Müslim de rivayet etmiştir. Arnned ibn Hanbel'deki rivayette Ebû Bişr bu adağın sebebini "Bir kadın gemiye bindi de bir ay oruç tutmayı adadı ve bunu tutamadan öldü" diye beyân etmiştir.

[139] Ebû Harîz, Sîcistân kaadısıdır. Bu hadîsi İbn Huzeyme ve diğerleri senediyle rivayet etmişlerdir.

Bu rivayetlerde bir kadın, bir adarru bir ay, İki ay ve onbeş gün şeklindeki ihtilâflar, vakıaların ayrı ayrı oluşlarına hamledilir. Bunların ortak noktası, ölü adına oruç tutmanın cevazıdır (Kastallânî).

İmâm Şafiî bu hadîse dayanarak kadîm görüşünde borçlu bulunan ölünün nâmına velîsinin oruç tutmasına cevaz vermişti. Yeni görüşünde ise hiçbir kimsenin başkası hesabına oruç tutması caiz olmadığı, ancak Ölü nâmına sadaka verebileceği içtihadında bulunmuştur ki, İmâm Ebû Hanîfe ve İmâm Mâlik'in mezhebleri de böyledir. Şu kadar ki, bunlara göre ölünün vasiyeti üzerine sadaka verilir.

Sadakanın mikdânna gelince, İmâm Şafiî ile İmâm Mâlik'e göre bir müdd, İmâm Ebû Hanîfe'ye göre buğdaydan yarım sâğ diğer hububattan bir sâ' ta-sadduk edilir.

İmamların bu konuda dayandıkları naklî delillerden birisi Peygamber'in "Hiçbir kimse başka birisi hesabına namaz kılamaz, fakat sadaka verir" hadîsidir (en-Nesâî, İbn Abbâs'tan.)

Aklî delilleri de, orucun ve namazın bedenî ibâdet olmalarıdır.

[140] Başlıktaki suâlin cevâbı mukadderdir, takdiri "Güneşin batmasıyle halâl olur"-dur. Yânî geceden bir parçanın girmesi beklenmez,

Ebû Saîd'in bu fiili de başlıktaki sorunun cevâbıdır. Bunu Saîd ibn Man-sûr ile Ebû Bekr ibnu Şeybe rivayet etmişlerdir.

[141] Bu Umer ibnu'l-Hattâb hadîsi de başlıkta bulunan soru tarzındaki mübhemliği açıklamaktadır.

Güneş battığı zaman, oruçlunun orucunu bozma vakti girmiştir, yâhud da oruçlu hükmen orucunu bozmuştur. Çünkü gece oruç için şer'î bir zarf değildir. Onun için geceden bir cüz'ün geçmesini beklemek lüzumsuzdur

[142] Bu İbnu Ebî Evfâ hadîsi "Seferde oruç tutmak bâbı"nda da başka bîr sened ve küçük bir lafız farkıyle geçmişti. Orada da belirttiğimiz üzere, Rasûlullah'ın mükerreren inip de sevîk bulamacı karıştırmasını emrettiği zâtın, Bilâl Habeşî olduğu, diğer rivayetlerde gelmiştir.

[143] el-Cedhu; Sevîk yânî kavrulmuş unu su ile karıştırıp bulamaç yapmak;

el-İcdâh: Kavud dedikleri kavrulmuş buğday veya unu ezerek su ile bula-yıp karıştırmak demektir (Kaamûs Ter.).

Hadîs, su ve diğer şeylerle oruç bozulduğunun delili olduğundan, oruçlu bulabildiği ve kendisine elde edilmesi kolay olan her bir şeyle İftar eder.

Bu hadîs bundan önce de iki defa geçmişti. Nitekim bundan sonraki bâbm ikinci hadîsi olarak da gelecektir

[144] Bu Sehl ibn Sa'd hadîsi, iftar vakti girdikten sonra orucu bozmakta acele davranmanın müstehâb olduğunun delilidir. Abdurrazzâk'ın rivayetinde Amr ibn Meymûn: Muhammed'in sahâbîleri İftara çabuk, sahuru geciktirmek hususunda insanların en ileri gidenlerindendi, demiştir. İbn Abdi'1-Berr de: l£târı çabuk, sahuru da geç yapmağa dâir rivayet olunan hadîslerin hepsi sahihtir, mütevâtirdir, demiştir.

Enes İbn Mâlik'ten de Peygamber'in İftar etmedikçe akşam namazı kılmadığı, hiç olmazsa bir yudum su içtiği, rivayet edilmiştir (Umdetu'l-Kaarî).

[145] Abdullah ibn Ebî Evfâ hadîsinin başlığa delîlliği açıktır. Güneşin battığı sabit olduktan sonra iftarı geciktirmemek, sünnetin gereği olmuştur.

[146] Yânî ramazânda pruçlu, güneş battı sanarak orucunu bozduktan sonra güneş meydana çıksa, o kimse bu günün orucunu tekrar tutup öder mi, yoksa ödemez mi? Bu günün orucunun ödenip ödenmeyeceği hususunda görüş ayrılığı bulunduğu için Buhârî, izâ'nın cevâbı olan hükmü bildirmemiştir.

[147] Hadîste soru hemzesi mukadderdir. Böyle yanılma ile oruç sakatlanırsa, bunu kaza etmek lâzım olduğunda Dört İmâm ittifak etmişlerdir. Günün kalanında vakta hürmeten yenmez. Bunda keffâret lâzım gelmez.

[148] Mücâhid'den, Atâ'dan ve Urve ibnu'z-Zubeyr'den bu günün orucunun kaza edilmeyeceği rivayet olunmuştur. Onlar bunu unutarak yemek yiyen kimse menzilesinde tutmuşlardır.

İbnu'l-Munîr: Mükellefler ancak zahir ile hitâb olunmuşlardır. Binâenaleyh bu hususta ictihâd edip de yanılırlarsa, bunda üzerlerine güçlük yoktur, demiştir.

Ma'mer'in bu hadîsini Ebû Dâvûd, İbn Mâce rivayet etmişlerdir (Kastallânî).

[149] Umer'in bu fiilini Saîd ibn Mansûr ile el-Bagavî senediyle rivayet etmişlerdir. Bu haberin başlığa uygunluğu "Çocuklarımız bile oruçludurlar" sözündedîr.

[150] Müslim'in rivayetinde Ensâr köylerinin Medîne civarında bulunduğu, bu çocukların küçük yaşta oldukları ve oruç tutturmakla beraber bu çocukları yanlarına alarak beraberlerinde mescide götürüp İslâm ibâdetine alıştırdıkları açıkça be-. lirtilmiştir. Müslüman çocuklarını oruç, namaz gibi îslâm ibâdetlerine küçük yaşlardan i'tibâren alıştırma çalışmaları Peygamber devrinden beri devam ede-gelmektedir. Âlimlerin cumhuruna göre bulûğ çağma ulaşmayan çocuklara,oruç vâcib değildir. Seleften İbn Şîrîn ile Zuhrî gibi bâzıları müstehâb olduğuna kaa-il olmuşlardır. îmâm Şafiî de bu içtihada tutunarak, çocuğun oruç tutmaya bedenî kuvveti yetecek derecede olursa temrin için, alıştırmak için oruçla emredilirler demiş ve bunun da haddini yedi ve on yaş olarak ta'yîn etmiştir.

[151] Buhârî bâb içinde zikrettiği hadîslerle yetindiği için hükmü söylememiştir.

[152] Yânî gece cjruç için bir mahall ve bir zarf değildir. Çünkü el-Bakara:187. âyeti, oruç vaktinin geceye kadar devam ettiğini ve gecenin oruç vaktinin sonu olduğunu beyân etmiştir. Allah orucun sınırını geceye kadar diye sınırlamış ve ta'yîn buyurmuştur.

[153] Buhârî işaret ettiği bu nehiy hadîsini Âişe'den olmak üzere, babın sonunda senediyle rivayet etmiştir.

[154] et-Teammuk, bir şeyi derinletmek ve derenliğine gitmek demektir. Burada ise teklif edilmemiş olan bir işin külfetini yüklenmekte mübalâğa etmekten ibarettir.

[155] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu açıktır. Çünkü hadîs başlığın istediği cevâbı açıklamaktadır.

[156] Burada getirilmiş olan Abdullah ibn Umer, Ebû Saîd ve Âişe hadîslerinin hepsi de aynı mealde olarak birbirine eklemek suretiyle oruç tutmaktan nehyi ifâde etmektedirler.

Hz. Âişe hadîsinde bu nehyin ümmet için rahmet olduğu ziyâdesi vardır.

[157] Bu Âişe hadîsi burada Usmân ibn Ebî Şeybe ile Muhammed ibn Selâm tarîkinden getirilmiştir.. Buhârî bu sözü ile hadîsin Muhammed ibn Selâm rivayeti olduğuna delâlet etmiştir. Bu hadîsi Müslim, Usmân ibn Ebî Şeybe tarîkinden bu .ziyâde ile getirmiştir. Şu hâlde Usmân bu ziyâdeyi kâh vermiş, kâh vermemiş oluyor (Kastallânî).

[158] el-Nekâl, en-Nukle, el-Menkel; işkence ve ukubete denir ki, sairlere medarı ibret olur.

ei-Tenkıl: Bir adama şâirlere korku ve ibret olacak bir iş eylemek ma'nâsı-nadır. Enes'İn rivayet ettiği bu tenkîl hadîsini Buhârî, Kitâbu't-Temennfde mevsûlen getirmiştir.

"Eksere = Çoğaltan" ile kayıdlamadan, bunu az yapana ceza olmadığı anlaşılabilir. Çünkü az sayıda günü birbirine eklemek meşakkat olmayacağı düşünülür. Lâkin cezanın olmamasından, cevazın subûtu lâzım gelmez {lbn Hacer).

[159] Peygamber'in sahâbîlerine, oruçları eklemekten nehyettiği hâlde sahâbîlerin bundan vazgeçmeyi kabul etmemeleri, Rasûlullah'ın hükmüne muhalefet demek olduğundan, bu nasıl mümkin olabilir diye bir suâl hâtıra gelir. Bedruddîn Aynî bu suâle: Sahâbîler bu nehyi tahrîmî bir nehiy değil, tenzîhî bir nehiy olarak anlamışlardı diye cevâb veriyor.

[160] el-Kelif: Âşık ve aşüfteye denir. "O onun âşıkı" yerine "Huve kelifu fulânete" denilir. el-Kulf, Ekle/u ve Kelfâu'nun cem'idir. ei-Kelifmasdar olur, bir kimseye ziyadesiyle aşk ve mahabbet eylemek; el-Külfeîu: ... zahmet ve yorgunlukla işlenen işe ve irtikâb olunan meşakkatli işe denir.

et-Tekettüf: bir adam üzerine rene ye meşakkatli iş olmak; et-Teklîf: Bir adama rene ve meşakkatli bir iş işlemekle emreylemek ma'-nâsıhadır (Kaamûs Ter.).

[161] Yânî bir günün orucunu ertesi günün seher vaktine kadar ulaştıranın cevazı bâ-bi. Burada orucu seher vaktine kadar ulaştırmaya, bunun surette asıl ulaştırmaya benzemesinden dolayı visal denilmiştir. Yoksa ulamanın hakîkati gündüz olduğu gibi, gecenin bütününde de imsak edilmesidir. Lâkin ulamanın, ancak gecenin bütününde hakikat olduğu da'vâsının subûtuna ihtiyâç duyulur. Pey-gamber'in orucunu sahur vaktinden diğer günün sahur vaktine kadar ulaştırır olduğu rivayeti gelmiştir. Bunu Ahmed ile Adurrazzâk, Alî'den rivayet etmişlerdir (Kastallânî).

Bu tatbîkat îmâm Ahmed ve bâzı hadîsçilerin mezhebidir. Şâfiîlerden bu, hakîkî visal değildir diyenler vardır (Aynî).

[162] es-Seher (es-Sahar): (iki fetha İle) subhtan, yânî tan yeri açılmazdan evvelce olan vakte denir... (Kaamûs Ter.).

Bu hadîsin aslı, biraz evvel 71 rakamıyle de geçmiş idi.

[163] Nafile olarak oruçlu bulunan birisine bir dîn kardeşi orucunu bozdurmaya ye-mîn etse ve bunun üzerine o kimseye orucunu bozmak daha hayırlı olduğu kanâati belirip de bozsa, kendisine kaza lâzım gelmez. Buhâri'ye göre bu yemîn o kimse için bir Özür oluyor.Selmân, Ebu'd-Derdâ, Mücâhid, Tâvûs, Atâ, Sev-ri, Şafiî, Ahmed ve İshâk'a göre de nafile orucu özürlü, özürsüz bozan kişiye kaza lâzım gelmez. Diğer gruba göre başlama ile taahhüd edilmiş bir ibâdetin iftar hâlinde kaza ile ikmâl ve telâfi edilmesi gerekir.

[164] Bu fıkra Tirmizî ile İbn Huzeyme tarafından rivayet edilmiştir. Buhârî'nin bundan sonra gelecek 53-54,'bâblannda "înne li-zevrike aleyke hakkan = Muhakkak ziyaretçilerin için de bir hakk vardır" seklindedir.

[165] Hadîsin başlığa uygunluğu Ebu'd-Derdâ'nın Selmân için yemek yapması, Ebu'd-Derdâ oruçlu İken konuşmadan sonra orucunu bozması, sonra Peygamber'e gelip bunu zikretmesi, Peygamber'İn ona kaza etmeyi emretmemiş olması ciherinden-dir... (Aynî).

Son fıkra, hadîsin Peygamber tarafından tasvîb ve takririni isbât eder. Bu hadîste dört nevi' hakk zikredilmiştir: Allah hakkı, zatî hakk, aile hakkı, konu-komşu yânî vatandaşlık hakkı. Her hakk bir vazife mukaabili bulunduğundan "Her hakk sahibine hakkı verilmelidir" emriyle de bu vazifelere işaret ; buyurulmuştur. Vazifenin bu yolda taksimi, ahlâkçıların amelî ahlâka göre yap, tıklan taksîmin esâsıdır. Dînî, zatî, beytî, medenî vazîfelerdir. Şu kadar ki, ahlâkçılardan bir kısmı dînî vazifeyi almakta, bir kısmı bırakmaktadır. Vazife, insan için yapılması bir borç olduğuna göre, en heybetli kürrelere kadar bütün kâinatın yaratılış gayelerine göre bir vazifenin, bir seyir ve hareketin esîri oldukları görülüp dururken, insanın bu umûmî hareket kaanûnundan kendisini müstesna tutması hiç doğru olmaz. Kur'ân bu umûmî hareketi ve nizâmı, Hâlık'a ibâdet mâhiyyetinde bildirmiştir. Onun için insanın ahlâkî vazîfelerinin başında hadîsin bildirdiği gibi, Rabb'ine karşı yapılacak vazifeler sayılmalıdır. Hadîs, ahlâkın ana bölümlerini en vecîz biçimde tesbît edip bildirmesinden başka şu fıkhı hükümleri de bildirmektedir: Müstehâb olan ibâdetlerin îfâsı bev, denî ve ruhî

kuvvetlerimizin ziyamı ve kırılmasını mûcib olmaması ve vâcib olan asıl vazifelerimizin ifâsına mâni1 olacak dereceye varmaması; bu derece sıkıcı -s zühdî bir hayâttan bizleri men' etmesi; kardeşlik kurmanın meşruluğu; kardeşleri ve tanıdıkları ziyaretin dînî ve medenî bir davranış olduğu; bir lüzum üzerine yabancı bir kadınla görüşüp konuşmanın cevazı; hayırdan ve vazifeden gaflet eden bir müslimin irşâd edilmesi.. (Ibn Hacer, Aynî).

[166] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Şa'bân ayındaki kadar kendisinde çok oruçlu olduğu bir ay görmedim" sözündedir.

Bu hadîste Rasûlullah'ın şa'bân ayındaki orucunun ve buna kıyâsen diğer İbâdetlerinin başka aylara nisbetle daha çok olduğu bildirilmiştir. Bunda ramazânı fazla ibâdetle ve yüksek bir ubudiyet şuuru ile karşılama hazırlığı da vardır.

[167] Bu hadîsteki "Rasûlullah şa'bân ayının hepsini oruç tutar idi" sözü ile, geçen rivayetteki "Şa'bân ayındaki kadar kendisinde çok oruçlu olduğu bir ay görmedim" sözü arasında müşkil görülmüştür. Buna buradaki "Kullunu = Hepsini" kavliyle "Gâlibuhu = Çoğunu" ma'nâsı kasdedilmiş olup, birinci hadîs ikinciyi tefsîr edici, beyân edicidir diye cevâb verilmiştir. Bâzıları da, Rasûlullah şa'bânın bazen evvelinde, bazen ortasında, bazen de sonunda oruç tutardı ve şa'bâm oruçsuz bırakmazdı, ma'nâsınadır demişlerdir.

[168] İbn Abbâs hadîsinin de Enes ibn Mâlik hadîsinin de metinleri müşkildir. Her iki sahâbînin bu hadîsleriyle anlatmak İstedikleri ma'nâ güçlükle anlaşılıyor. Her iki hadîsin bu müşkilliğinden dolayı sarihler çeşitli tasarruflara gitmişlerdir. Fakat hepsinin ortak oldukları cihet şudur: İbn Abbâs'ın da, Enes'in de bu haberleriyle Peygamber'in nafile namaz kılmak ve oruç tutmak hususunda muayyen.-ve düzgün bir programa tâbi' olmadığını bildirmek istemeleridir.

[169] Enes hadîsinin ma'nâsı, nafile namaz kılmak ve nafile oruç tutmak hususunda Peygamber'in hâli muhtelif idi. İcâbına göre gâh ayın ilk günlerinde, gâh ortasında, bâzı ayların da son günlerinde oruç tutardı. Yine böyle, Peygamber bâzı defa gecenin önünde, bâzı defa ortasında, bâzı geceler de sonunda namaz kılardı. Gecenin bu muhtelif zamanlarında namaz kıldığını, yine böyle gündüzleri oruçlu bulunduğunu her görmek isteyen sahâbî Peygamber'i mükerreren gözleyerek namaz kılarken yâhud oruçlu iken rastlar ve dilediği gibi görürdü... İşte hadîsin ma'nâsı budur. Yoksa Peygamber mütevâliyen oruç tutardı yâhud bütün gece namaz kılardı denilmek istemiyor (Aynî).

İbn Abbâs hadîsi Peygamber'in ramazândan başka hiçbir ayda baştan başa oruçlu olmadığını açıkça öğretmiştir. Hadîsin bu fıkrası, bu hususta bir nasstır. İşte bu nassın ve açıklığın irşâd ve delaletiyle, hadîsin'bundan sonrasında şöyle demiş olduğunu anlıyoruz: Peygamber'in ramazândan gayrı aylarda tuttuğu oruçların zamanları ve günleri ta'yîn edilip belirlenmiş değildi. Bir ayın önündeki, ortasındaki, sonundaki günlerde hem oruçlu olduğu, hem de oruçsuz olduğu günler bulunurdu. Bundan dolayı ayın her gününü oruçlu veyâhud oruçsuz sanırlardı.

Enes ibn Mâlik de kendi hadîslerinde aynı hakîkati ifâde etmiş oluyor. Oruç hususunda böyle olduğu gibi namaz hususunda da böyleydi. Bir gecenin birkaç . saatinde yatmak, kalkıp namaz kılmak hâlleri sık sık tekerrür ediyordu. Onun bu hâllerini gözleyen ve müşahede edenler, Peygamber'i adetâ bütün gece namaz kılar veyâhud bütün gece uyur zannederlerdi {Tecrid Ter,, IV, 120-121).

Hadîsin son fıkrası, Peygamber'in yaratılışça da, huyca da en mükemmel sıfatlar üzere olduğunu, bunun da kemâlin tamâmı ve cemâlin bütünü olduğunu ifâde etmektedir (Kastatlânî).

[170] Yânî konuğun, kendisini konuklayıp ağırlayan kişinin tutmakta bulunduğu nâ-file oruçtaki hakkı. Bununla nafile oruç tutmakta olan ev sahibinin, konuğu sebebiyle orucunu bırakması kasdedümektedir.

[171] Buhârî hadîsin tamâmını değil de sâdece buradaki başlığa delîl olacak kısmını kısaltılmış olarak getirmiştir. Konuğun ev sahibinin orucundaki hakkı, ev sahibinin konuğunu râm ve enîs eylemek ve genişlik yapmak için nafile orucunu bozmasıdır. Eşin eşi üzerindeki haklarından biri de cinsî münâsebet ihtiyâcının yerine getirilmesidir. Arka arkaya nafile oruç tutan ve geceleri çok nafile namaz kılan eş ise böylece zayıf düşeceğinden, eşinin bu ihtiyâcını yerine getiremi-yecektir.

[172] Hadîsin başlığa delîUiği "Muhakkak senin üzerinde bedenin için bir hakk vardır.,. " sözündedir.

Nafile ibâdet yapan kişi, bedenini zayıf düşürüp de diğer farzları yapmaktan âciz kılmamak için bedenini hoş ve sıhhatli tutması, kendi boynunda sabit bir borç ve hakktır.

[173] Yânı bütün sene oruç tutmak caiz olur mu, olmaz mı? Bu hususta deliller tearuz ettiği, bir de men'in Abdullah'a mahsûs olması.ihtimâlinden dolayı Buhârî hükmü beyân etmemiştir.

[174] Hadîsin başlığa delîl yeri "Bu da bütün sene orucu gibidir" fıkrasıdır.

[175] Yânî Dâvûd Peygamber'in orucundan daha fazîletli oruç yoktur. Peygamber'-in bu son sözü, başlıkta açıklanmayan hükmü açıklamış oluyor.

[176] Bundan beş bâh önce geçen 50. bâbdaki Selmân- ile Ebu'd-Derdâ kıssası hadîsi ki, Peygamber, Selmân'm sözlerini takrir etmiş idi.

Nafile ibâdette ehlin hakkı, onlara rıfkla muamele etmek ve kendilerine in-fâk eylemektir. Devamlı ibâdetle meşgul olununca bu vazifeler yerine getirilemez.

[177] Peygamber'in iki defa tekrarladığı bu sakındırma, ibâdette şiddete gidilmesinin men'ine delâleti i'tibâriyle çok mühimdir.

Nafile ibâdetlerde şiddete gidilmesi, bedene zayıflık, meşakkat ve meşguliyet meydana getireceğinden nefse, aileye, hısımlara ve derece derece bütün vatandaşlara karşı yerine getirilmesi gerekli hakklar ve vazifeleri aksatacak ve bunları engelleyecektir.

[178] Hadîsin bâb başlığına delîlliği bellidir. Buhârî bu hadîsi daha uzun bir metin ile FadâiluM-Kur'ân Kitâbı'nda da getirmiştir.

[179] Geçen babın ardından bunu getirmesi birinci ile bir gün oruç, bir gün iftarın efdaliyyetine tenbîh; bu ikinci ilede Dâvûd Peygamber'in bu fiiline uymayı İşaret içindir.

[180] Her iki hadîsin başlığa delîlliği meydandadır.

[181] Eyyâmu'l-Bîd, bâ'nın kesriyle "Eyyâmu'1-Leyâlî'l-Bîd" takdirindedir ki, parlak olan gecelerin günleri demektir. Her ayın onüç, ondört ve onbeşinci günleridir. Bir kavle göre oniki, onüç ve ondördüncü günlerinden ibarettir. Hulâsa bu kelâm, bu takdîr üzere olduğundan izâfetsiz "el-Eyyâmu'1-Bîd" demek caiz değildir. Şârihdediki: "Peygamber (S) bizlere eyyâmu'l-bîdde oruç tutmamızı emrederdi" hadîsi bundandır. Bu günler, onüçüncü, ondördüncü ve onbeşinci, yâhud da onikinciden ondördüncü günlere kadardır. Bütün gece mehtâb olduğu için böyle isimlendirildiler (Kaamûs Ter,),

[182] Buhârî bu hadîsi küçük bir lâfız farkıyle Ebvâbu't-Tatavvu', "Bâbu salâti'd-duhâ fî'I-hadar.." bölümünde de rivayet etmişti. Üç gün oruç tutmaktan zahiren anlaşılan, her ayın onüç, ondört ve onbeşinci günleri olan eyyâmu'l-bîd'dir. Maamâfîh ayın arka arkaya üç günü olmak da muhtemildir.

Her ayın üç günü oruca ayrılması, h'er hasene ve her hayrın on misli sevâb ile karşılanacağı va'd edildiğinden (el-En'âm: 160) bu hesâbca her ayın oruçlu geçirilmiş gibi olması gayesine dayandırılmıştır.

[183] Yânî kendisi nafile orucu tutmakta iken bir topluluğu ziyaret edip de onların yanında iftar etmeyen kimse. Bu, on bâb önceki "Kardeşine, tutmakta olduğu nafile orucu bozdurmaya yemîn eden kimse" babına karşılık olan bir bâbdır (Aynî).

[184] Hadîs metnindeki Huveysa lâfzı Hâssa isminin küçültmesidir. "Senin hizmetine tahsis olunan küçük" demektir. Bâzı rivayetlerde Uneys gelmiştir ki, bu da Enescik demektir. Ahmed ibn Hanbel de "Huveydimüke(= Senin küçük hizmetçin)" şeklinde rivayet etmiştir.

Enes ibn Mâlik'in hâl tercemesine daha önceki bölümlerde İşaret edilmişti. Enes Basra'da ikaamet etmiş ve orada 93 hicrî yılında yüz yaşını aşkın olarak vefat etmiştir. Haccâc'm Basra'ya gelişinde seksen küsur yaşında bulunduğu bildiriliyor. Tezkirâtu't-Huffâz'da en son vefat eden sahâbîdir deniyor.

Enes'İn bu hâli ve hadîste bildirdiği zürriyetçokluğu, Peygamber'in kendisi hakkındaki duasının kabul olunduğunun en güzel misâlidir.

[185] Bu tarîkin zikredilmesinin fâidesi, Humeyd'in bu hadîsi Enes'ten işitmesini beyândır. Çünkü Humeyd'in bazen Enes üzerine

tedlîs eder olduğu meşhur olmuş tur. ZâÎde de Humeyd, halîfeler işinden birşeye girişinden ötürü Humeyd'in hadîsini atmıştı. Hâlbuki Buhâri Humeyd'in nakdîn hadîslerini, içlerinde işitme tasrîhi bulunan tarîklerle tahrîce ehemmiyet vermiştir... (Kastallânî).

[186] Hadîs metnindeki "Serer" lâfzı, ayın son yirmisekiz, yirmidokuz ve otuzuncu günleridir. Bu günlerde ay gizlendiği, açık görülmediği için, bu günlere "es-Serer" ismi verilmiştir.

Bu hadîs, yukarıda Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği "Sakın ramazânı bir gün, iki gün evvel oruç tutarak karşılamayın " hadîsine zahiren zıdd görülürse de zıdlık yoktur. Muhtemil ki bu adam şa'bâmn sererinden evvel de oruçlu idi. Yâhud

[187] İbn Hacer: Bu ziyâde Firabrî'den yâhud da onun berisindeki râvîlerden olmuşa benziyor. Çünkü bu Buhârî'nin en-Nesefî rivayetinde vâki' olmadı., demiş.ise de, Aynî, bunun Nesefî rivayetinde gelmemesi, bunun Buhârî'nin gayrısından olmasını gerektirmez, diye i'tirâz etmiştir (Kastallânî).

Bu ifâdelere göre bu ziyâde, hadîslerin birinden alınmış bir hüküm olarak bizzat Buhârî'nin de olabilecektir.

[188] 190 Müctehidler bu hadîslerden üç türlü hükme varmışlardır:

a. Cumua günü orucunun mutlak surette kerâhatidir. Nahaî, Şa'bî, Zuhrî, Mücâhid, Âlî, Ahmed, Ishâk...

b. Kerâhatsiz olarak mutlak surette mübâh olduğudur. İbn Abbâs, Muham-med ibn Munkedir, İmâm Mâlik, Ebû Hanîfe...

c. Yalnız cumua günü oruç tutmanın kerâhatidir. Cumuadan bir gün evvel veyâhud bir gün sonra tutarsa mekruh değildir. Ebû Hureyre, İbn Şîrîn, Tâvûs, Şafiî...

d. Harâmhğıdır. Bu da nehy hususunda gelen nasslafın zahirine dayanan îbn Hazm'ın görüşüdür.

[189] Bu Hammâd ibnu'1-Ca'd zaîftir. Ebû Hatim: "Hadîsinde be's yoktur" demiştir. Bu zâtın Buhârî'de buradan başka yerde hadîsi yoktur. Bağavî bu hadîsi "Hudbetu'bnu Hâlid'in hadîsinin cem'inde" mevsûlen rivayet etmiştir. Buhârî bununla burada bir hadîsiyle mutâbaa olarak istişhâd etmiştir (Aynî ve Kastallânî}.

[190] Başlığa uygunluğu, başlıktaki suâlin cevâbının hadîs içinde bulunması cihetiy-ledir. O da Peygamber'in günlerden herhangi birini bir ibâdete tahsis etmediğidir. Hadîsin bu başlıkla getirilmesi tahsisi terketmeye delâlet eder (Aynî).

[191] Ümmü'1-Fadl1 m ismi Lubâbe'dir. Abn Abbâs'm anasıdır. el-Fadl büyük oğlu olduğu için Ümmü'1-Fadl diye künyelenmiştir.

Peygamber'in Arafat'ta oruçlu olup olmadığı sahâbîler arasında araştırma konusu edilmiş. Bunu İşiten Ümmü'1-Fadl bir kadeh süt göndermiş. Hutbeden sonra Peygamber vakfe hâlinde bunu içmekle, orçlu olmadığı anlaşılmıştır. Bu sebeble hacılar için Arafat'ta oruçlu bulunmamak müstehâb sayılmıştır.

[192] Bu hadîste süt gönderenin Meymûne;birirîci hadîste ise kızkardeşi Ümmü'1-Fadl olduğu bilinmiştir. Buna göre hâdisenin iki kerre olmasına yâhud her iki kadın beraberce süt gönderdiler de hâdise onlardan herbirine nisbet edilmiş olmasına hamledilir. Hâlin açıklığa kavuşması için Meymûne'nin, Ummü'l-Fadl'ın isteği üzerine süt göndermiş olması ve aksi de (yânî Ümmli'l-Fadl'ın, Meymûne'nin İsteği ile süt göndermiş olması da) olabilir (Kastallânî).

[193] Hadîs, başlıktaki mübhemliği açıklar olduğu cihetten hüccetliğe uygun düşmüş tür. O açıklama da, ramazân bayramı gününde oruç tutmanın sahîh olmayacağıdır (Aynî).

Ramazân bayramının ilk günü İle teşrik günleri dediğimiz kurbân bayramının dört gününde oruç tutmak Hz. Umer'in bu hadîsinin serinliğinden dolayı nehyedilmiştir; haramdır.

[194] Bu hadîs Kitâbu's-Salât'ın evvellerinde "Avretten örteceği mikdâr babı" ile diğer birkaç yerde daha geçmiş ve gerekli açıklamalar oralarda verilmiş idi.

[195] Hadîs başlıktaki mübhemliği beyân eder olması yönünden başlığa hüccetliği uygun düşmüştür.

[196] Peygamber (S) şu günde oruç tutmaktan nehyetti sözü, başlıktaki mübhemliği açıkladığı için, başlığa hüccetliğe uygun düşmüştür.

İbn Umer "Nezirlerini îfâ etsinler"\eİ~Hacc:29) âyetiyle Peygamber'in bayram günü oruç tutmayı nehyetmesinin karşılaşmış olduğunu belirtmiş oluyor. Zerkeşî: İbn Umer kendi nazarında deliller karşılaştığı için kesin bir fetva yîK vermekte duraklamıştır, dedi.

el-Bedru'd-Demâmînî de onu şu görüşle çürütmeye çalıştı: İş Zerkeşî'nin zannettiği gibi değildir. Bil'akis İbn Umer, iki hükümden birinin, yâni nezirleri, îfâ emrinin âmm, diğerinin, yânı bayram günü oruçtan men' ise hâss olduğunu &hi tenbîh etmiştir. Sanki o sorucuya âmm'a karşı hâss ile hükmü yerine getireceğini anlatmıştır,.. Maamâfîh bu görüşe de İ'tirâz edilmiştir... (Kastallânî).

[197] Bu hadîsin de başlığa hüccetliği meydandadır. Bu hadîs Kitâbu's-Salât'ın sonlarında, "Kudüs Mescidi bâbı"nda da geçmişti.

[198] Teşrik günleri, İbn Umer ile âlimlerin çoğuna göre nahr gününden sonraki üç gündür. İbn Abbâs'tan ve Atâ'dan ise bunların nahr günü ile ondan sonraki üç gün olmak üzere dört gün olduğu rivayet edildi. Atâ bu dört günü teşrik.günleri diye isimledi. Birinci görüş daha zahirdir. Peygamber (S); "Mînâ günleri üçtür. Kim iki günde (Minâ'dan dönmek için) acele ederse üstüne günâh yoktur. Kim de geri kalırsa ona da günâh yoktur "(e\-Bakara:203) buyurmuştur (Sünen sâhib-leri). Bu hadîs Minâ günlerinin teşrik günleri olduğunda sarihtir. Teşrik günlerinin en faziletlisi birincileridir ki, o da Yevmu'l-Karr'dır. Çünkü Minâ ahâlîsi bu günde kararlı, yânî sabit ve sakin olmak isterler. Bu günde Nefr yânî Minâ'dan dağılmak caiz olmaz. Bunlar "Sayılmış günler" ve Minâ günleridir. Teşrik günleri diye isimlendirilmişlerdir. Çünkü kurbân etleri bu günlerde güneşe serilir (Kastallânî).

Teşrik günleri, nahr gününden sonraki günlerdir. Bunların iki yâhud üç olduğunda İhtilâf edilmiştir. Bunların teşrik günleri diye isimlendirilmesi, bunlarda kurbân etlerinin güneşte serilmesinden, yâhud kurbânın güneşin parlamasına kadar kesilmiyeceğinden, yâhud bayram namazının güneş parladığı sırada vâki' olmasındandır, denildi. Bir de teşrik, herbır namaz ardındaki tekbîrdir, denildi... (İbn Hacer).

Teşrik günlerinde oruç hakkında başlıca üç görüş vardır:

a. Hedy sevkedemeyen mutemetti1 olsun, başkası olsun; teşrik günlerinde oruç tutmak mutlak surette caiz değildir.

b. Mutlak surette caizdir.

c. Kurbânı olmayan mutemetti' hacı için bu günlerde oruç tutması caizdir. Buhâri'ye göre bu üçüncü göFüş üstün olduğu içindir ki bu başlığın altında

Âişe ile İbn Umer'in hadîslerini getirmiştir.

[199] Âişe ve babasının bu fiilleri, başlıktaki mübhemliği açıkladığı için, delîllİğe uygun düşmüştür.

[200] Âişe ile ibn Umer'in bu hadîsleri, başlıktaki mutlaklığı kayıdlamak suretiyle açıkladıklarından dolayı delîlliğe uygun düşmüşlerdir. Başlığın mutlak olması, teşrik günlerinde oruç tutmak husussundaki ihtilâf sebebiyle idi. Buhârî bu ıtlâkin tazammun etmekte olduğu ihtilâfı Âişe haberi ile ve yine Âişe ve İbn Umer haberi ile açıklamış oldu ki, o da teşrik günlerinde orucun cevazı mutlak olarak değil de, sâdece kurbân bulamayan mutemetti'e mahsûs olduğudur.

[201] Başlığa delîlliği "... Minâ günlerinde oruç tutar" sözünden alınır. Çünkü bu kelâm, geçen hadîsin haşiyesinde zikrettiğimiz gibi başlığın mutlaklığım tavzih ediyor.

[202] Buradaki rivayet ve mutâbaat, yukanki hadîsi daha da kuvvetlendirmektedir.

[203] el-Aşûrâu, el-Aşûrâu, ve'l-Âşûr: Kâfur vezninde muharrem ayının onuncu, bir kavle göre dokuzuncu gününe denir. Biraz sonra zikri gelecek olan el-Işr kelimesinden alındığı için, bir hesâbca yine onuncu olur. Sâme'l-âşûra denir ki, muharremin onuncu yâhud dokuzuncu günü oruç tuttu demektir.

el-Işr; ayn'ın kesriyle, deve kısmı su içtiği günün onuncu günü su içmek için suya gelmeye denir, yâhud dokuzuncu günü gelmesine denir ki, deveyi sekiz gün dokuz gece sudan alıkoyup dokuzuncu günü suya getirirler. Hâsılı içtiği günden hesâbla yine onuncu olur... (Kaamûs Ter.}.

[204] Musannif Buhârî başlıktan sonra evvelâ âşûrâ orucunun vâcib olmadığına delâlet edici haberleri getirmekle işe başladı. Sonra da bu orucun tutulmasını rağ-betlendirmeye delâlet edici haberleri getirdi... (İbn Hacer).

[205] Muâviye'nin bu hutbeyi bu suretle Medîne âlimlerine meydan okurcasına îrâd etmesine kendisini sevkeden sebeb, görünüşe göre âşûrâ orucu hakkında vâcib, haram, mekruh olmak üzere ihtilâf edildiğini işitmiş ve mübâh ve müstehâb olduğunu bildirmek istemişe benziyor (Nevevî).

[206] Buradaki emretme, Şâfiiyye'ce müstehâblığın kuvvet kazanması ma'nâsına ham-ledilmiştir. Peygamber'İn bu günde oruç tutması, sırf onların sözleriyle Yahû-dîler'i tasdik için değildir. Peygamber bu orucu bundan evvel de tutuyor idi. Nitekim bu Âişe hadîsinde açıkça belirtilmiştir.. (Kastaltânî).

[207] Âşûrâ orucu hakkındaki fıkhî hükme gelince, bu orucun vâcib değil, sünnet ol duğunda âlimlerin İttifakı vardır. Yalnız İslâm'ın başlangıcındaki hükmünde ihtilâf edilmiştir. Bâzıları vâcib İdi, bâzıları sünnet veya müekked sünnet İdi; şu kadar ki ramazân orucu farz kılındıktan sonra müstehâb olmuştur demişlerdir,

[208] Bu hadîs, Buhârî'nin sülâsiyâtından, yânî üç râvî vâsıtasıyle Peygamber'e ulaşan hadîslerinden biridir.

Şârih Bedruddîn Aynî, Umdetu'l-Kaarrde bu oruç hakkında rivayet edilen haberlerin hepsini hayret edilecek bir himmetle toplayıp nakietmiştir. Allah hepsinin sa'ylerini meşkûr eylesin! Âmîn!

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

48- KİTÂBU'R.-REHN

(Rehin Tutma Kitabı)

1- Hazardaki Rehin Hakktnda Bâb [1]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: Eğer bir sefer üzerinde iseniz, bir yazıcı da bulamadınızsa o zaman (te'mînât dayanağı), alınmış rehinlerdir,, " (el-Bakara: 283) [2].

1-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Yemîn olsun Peygamber (S) kendi zırhını arpa almak karşılığında rehin bırakmıştır. Ben de bir defa Peygamber'e bir arpa ekmeği ve bir mikdâr bayat yağ götürdüm. Muhakkak Peygamber'i şöyle derken işitmişimdir:

— "Muhammed'in ev halkı için birsâ' ölçeği hububattan başka birşey sabahlamamış ve akşâmlamamıştır. Ve hakîkaten Muhammed'in ailesi halkı dokuz evdir" [3].

2- Zırhını Rehin Eden Kimse Babı

2-....... Bize el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Biz İbrâhîm en- Nahaî'nin yanında selefteki rehn'i ve kefîPi müzâkere ettik. İbrâhîm şöyle dedi: Bize el-Esved, Âişe'den tahdîs etti ki (o şöyle demiştir):

Peygamber (S) bir Yahudi'den bir müddete kadar va'deli buğday satın aldı ve zırhını ona rehin yaptı [4].

3- Silâhın Rehnedilmesi Babı

3-.......Amr ibn Dînâr şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah'tan işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

— "Ka'b ibn'I-Eşref{i öldürmek) için kim hazırdır? Çünkü o, Allah'a ve Rasûlü'ne eza etmiştir" buyurdu.

Muhammed ibn Mesleme:

— Ben hâzırım, dedi.

Akabinde Muhammed ibn Mesleme, Ka'b'a vardı ve:

— Biz, senin bize bir vesk yâhud iki vesk ödünç (hurma) vermeni istedik, dedi. Ka'b onlara:

— Kadınlarınızı bana rehin edin, dedi. Muhammed ve arkadaşları:

— Sen bugün Arab'ın en güzel erkeği iken, biz sana kadınlarımızı nasıl rehin edebiliriz! dediler.

Ka'b:

— Öyle ise bana oğullarınızı rehin verin, dedi.

Onlar:

— Oğullarımızı nasıl rehin ederiz? Sonra bunların biri hakkında "Biri iki deve yükü hurmaya rehin olundu!" diye sövülür ki, bu bize ebedî bir ardır. Lâkin biz sana silâhımızı» zırhımızı rehin edelim, dediler. -Sufyân ibn Uyeyne: Silâhı kasdediyor, demiştir-,

(Ka'b kabul ederek) kendisine gelmesi için İbn Mesleme'ye va'-de, yânı zaman ta'yîn etti... Sonunda onlar İbnu'l-Eşref i öldürdüler. Sonra Peygamber'e gelip haber verdiler [5].

4- Bâb: Rehin Edilen Hayvan, Binilir Ve Sağılır [6]

Ve Mugîre ibn Mıksem, İbrâhîm en-Nahafden: "Binek hayvanı bulunduğunda yemi verildiği kadar binilir, sütlü hayvan da yemi verildiği kadar sağılır. Rehin de buluntu gibidir" sözünü nakletmiştir [7].

4-.......Ebû Hureyre (R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S): "Rehin, nafakası mukaabiiinde binilir. Sağım hayvanı da rehin olduğu zaman nafakası mukaabiiinde sütü içilir" buyururdu.

5-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Binek hayvanı rehin olduğu zaman yemi verilmekle binilir. Sağım hayvanı rehin olduğu zaman, onun sütü de yemi verilerek içilir. Hulâsa rehin edilen hayvanın nafakası, ona binen ve sütünü içen kimse üzerine vâcibdir [8]

5- Yahudilerin Ve Diğerlerinin Yanında Rehin Etme Babı

6-.......Âişe (R): Rasûlullah (S) bir Yahudi'den hububat satın aldı ve kendi zırhını o Yahudi'ye rehin etti, demiştir [9]

6- Bâb: Rehin Veren, Rehin Alan Ve Bunun Benzeri Kimseler İhtilâf Ettikleri Zaman Beyyine Da'vacıya, Yemîn İse Da'vâlıya Âid Olur

7-....... İbn Ebî Muleyke şöyle demiştir: Ben îbn Abbâs'a bir mektûb yazıp sordum. O da bana: Peygamber (S): "Yemin etmek da'vâhya âiddir" diye hükmetti, cevâbını yazdı [10].

8-....... Ebû Vâil şöyle dedi: Abdullah ibn Mes'ûd (R) bir mecliste-: Her kim bir malı hakk etmek için kendisi yalancı olarak yalan bir yemîn üzerine and

içerse, Allah kendisine öfkeli olduğu hâlde Allah'a kavuşur. Allah bunun tasdikini de indirmiştir, dedi ve sonra şu âyeti okudu:

"Hakikat, Allah'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyı satın alanlar; işte onlar; Onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kıyamet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz, onları temize çıkarmaz. Onlar için pek acıklı bir azâb vardır" (Âiu tmrân: 77).

Sonra Eş'as ibn Kays bulunduğu yerden çıkıp bizim yanımıza geldi de: Ebû Abdirrahmân size ne tahdîs ediyor? dedi. Râvî dedi ki: Biz onunla konuştuk. Râvî dedi ki: Eş'as: Ebû Abdirrahmân doğru söyledi. Yemîn olsun ki, bu âyet benim hakkımda indirildi. Benimle bir adam arasında bir kuyu hakkında bir çekişme vardı. Rasûlullah'a muhakeme olduk. Rasûlullah (S):

— "Şahidin yâhud onun yemini" buyurdu. Ben:

— O takdirde bu zât (doğru, eğri) aldırmayarak yemîn eder, dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— ' 'Her kim yemininde fâcir (yânî yalancı) olduğu hâlde yemini ile bir malı hakk etmek için yalan bir yeminle yemin ederse, Allah'a, kendisine öfke edici hâlde kavuşur" buyurdu.

Allah bunun tasdikini de indirdi. Sonra Rasûlullah bu Âlu İm-rân: 77. âyetini sonuna kadar okudu: "Hakikat, Allah'a olan ahid-lerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyı satın alanlar; işte onlar; Onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kıyamet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz, onları temize çıkarmaz- Onlar için pek acıklı bir azâb vardır" [11].

---

[1] Bu kitâb ve bâb başlığı Meydûmiyye'nin huzurunda okunup arz olunmuş olan nüshada bu şekildedir. el-Câmi'u's-Sahîh 'in el-Kuşmeyhenî ile İbn Şebbûye mıs-halannda da "Kitâbu'r-Rehn" şeklindedir. Diğer nüshalarda bu unvanlar değişik şekillerde gelmiştir.

Buradaki bâb başlığındaki "Hazar" kaydı, ihtirazı değil, vâkıî bir kayıd-dır; yânı rehin seferde de, hazarda da caizdir.

er-Rehn, lügatte mutlak surette habs ma'nâsmadır; tutmak ve bağlamak demektir. "Her insan kazanana bağlıdır'" (el-Müddessin 38) âyetinde rehine, mah-bûse ve merbûte ma'nâsmadır. Bu İlâhî vecîze şu âyetle de gelmiştir: "Her kişi kazancına bağlıdır" (et-Tûr: 21).

Şeriat dilinde Rehn: Bir malı kendisinden almak mümkin olan borç gibi bir hakk mukaabilinde bahsetmektir. Rehn masdar ismiyle mef'ûle isimleme olarak rehnedilmiş mala da ıtlak olunur (Seyyid Şerif, et-Ta'rîfât).

el-îriihan, rehin kabul etmek; er~Râhin, rehin veren kimsedir.

el-Mürtehin de rehin alan kimsedir. el-Merhûn ve er-Rehîn, rehnedüen maldır; müennesinde Merhum ve Rehine denir. Rehn'in cem'i Rihân ve Rühün'dür.

[2] Buhârî bu âyeti rehnin Kur'ân'daki dayanağını göstermek için getirmiştir. Bu âyetin bir tefsirinde İbn Abbâs: "Borcu yazacak kâtib bulunur da kâğıd yâhud mürekkeb yâhud kalem bulunmazsa, yazıya bedel aynı hakk sahibinin eline verilen rehin ile hakk emniyete alınır" demiştir (Aynî).

[3] Hadîsin başlığa uygunluğu "Muhakkak Peygamber kendi zırhını arpa karşılığında rehin bırakmıştır" sözündedir. Hadîs, Buyu Kitâbı'nın başlarında da geçmişti. Bir rivayette hadîsin son fırkası "Hakîkaten Peygamber'in yanında (o vakit) dokuz kadın vardı" şeklindedir.

[4] Başlığa uygunluk "Zırhım ona rehin etti" fıkrasındadır

[5] Hadîsİe başlık arasında uygunluk "Biz sana lem'eyi, yânî silâhı rehin edelim" sözünün zahirine göredir. Her ne kadar işin kendisinde rehnin hakikati yoksa da, bu mikdâr, mutabakat yönünde yeterlidir (Aynî).
Bu hadîs Mağâıî'detayrı bir bâbda getirilen uzunca hadîsin kısaltılmışıdır.

[6] Bu başlık, Hâkim'in A'meş yolundan; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre'-den; o da Rasûlullah'tan olmak üzere rivayet ettiği hadîsin lâfzıdır.

[7] İbrahim'in bu her iki fetvasını da Saîd ibn Mansûr, senediyle rivayet etti. İbrâhîm, aşağıdaki hadîslere dayanarak "Rehin edilen hayvan yemi sahibine âid olmak üzere binebilir; yine böyle rehin edilen sağımlı hayvanın yemi kendisine âid olmak üzere rehneden onun sütünden istifâde edebilir" demiş oluyor. Şafiî'nin ve Zahirî mezhebi âlimlerinin de görüşü budur.

Sufyân es-Sevrî'ye, Ebû Hanîfe'ye, İmâm Mâlik'e.. göre, rehnedenin reh-nettiği hayvan üzerinde böyle bir hakkı yoktur. Böyle bir hakk kabulü, rehinlik hükmüne aykırıdır. Çünkü rehin devamlı habsden ibarettir... Bu imamlar Şafiî ve Zâhirîler'in delîl edindikleri Ebû Hureyre hadîsi hakkında, bu hadîs mücmeldir; rehnedenin mi, rehin alanın mı; kimin bu hayvana bineceği ve kimin sağım hayvanını sağıp sütü içeceği bildirilmemiştir. Bu haklann râhin veya mür-tehinden birisine âid olması ancak delîl ile mümkün olabilir, derler...

[8] Hadîslerin başlığa delâletleri açıktır. Başlıktaki ta'lîk vesilesiyle bunlar hakkında bilgi ve açıklama verilmiş oldu.

[9] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır; zâten hadîs yakında da geçmişti.

[10] Hadîs başlığın bir kısmının lâfzını ihtiva etmektedir.

Râvî Abdullah ibn Ebî Muleyke, Âlu İmrân tefsirinde de gelecek bir rivayetinde görüleceği üzere, iki kadın arasında meydana gelen da'vâdan dolayı İbn Abbâs'a bir rnektûb yazıp görüşünü sormuş, o da cevâbında Peygamber'in hadîsteki hükmünü yazmıştır.

Buhârî bu hadîsi Şehâdetler ve Tefsîr Kitâblarfnda da getirmiştir.

[11] Hadîsin başlığa uygunluğu "Şahidin yâhud onun yemini" sözündedir. Bu hadîs az bir lâfız ve sened farkı ile Şirb Kitabı, "Kuyu hakkında çekişme bâbı"n-da da geçmişti.

Hadîste İbn Mes'ûd'un rivayetini te'yîd eden ve o âyetin kendisi hakkında İndiğini bildiren Eş'as İbn Kays, Ebû Muhammed el-Kindî'dir. Onuncu hicret yılında Yemen'e mensûb Kinde kabilesi tarafından İslâm'a girmek için Peygam-ber'e gönderilen hey'et içinde bulunmuştur. Sonraları Yermuk, Kaadisiyye, Me-dâin, Nihâvend gazalarında bulunmuştur. Hz. Usmân tarafından Azerbaycan Valiliğine ta'yîn edilmiştir. Sıffîn Harbi'nde Alî'nin beraberinde bulunmuş, Alî'nin şehâdetinden kırk gün önce, 63 yaşında vefat etmiştir (R).

81- KITABU'R-RIKAAK.. 3

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

81- KITABU'R-RIKAAK

(Kalbi İnceltecek Şeyler Kitabı) [1]

1- Sağlık Ve Boş Vakit Hakkında Gelen Şeyler Ve "Yaşama, Ancak Âhiret Yaşamasıdır" Babı

1-....... İbn Abbâs (R): Peygamber (S): "Sağlık ve boş vakit, insanlardan pekçoğunun bunlardan faydalanmak hususunda aldan-dıkları iki büyük ni'mettir" buyurdu, demiştir [2].

Abbâs el-Anberî şöyle dedi: Bize Safvân ibnu îsâ, Abdullah ibn Saîd ibn Ebî Hind'den tahdîs etti ki, babası Saîd: Ben, İbn Abbâs'-tan işittim; o Peygamber(S)'den geçen hadîsin benzerini rivayet etti, demiştir.

2-....... Bize Şu'be, Muâviye ibn Kurre'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki Peygamber (S - Hendek kazılması sırasında, Abdullah ibn Revâha'ya âid olan-) şu beyti söylemiştir:

"Alîâhumme lâ ayşe illâ ayşu'l-âhire Fe-eslihi 'l-Ensâra ve 'UMuhâcire (Yâ Allah, yaşama ancak âhiret yaşamasıdır. Sen Ensâr ve Muhâcirler'i iyileştir!)"

(Bunun benzeri hadîsi Peygamber'den rivayet etmekte Sehl ibn Sa'd da Enes'e mutâbaat etmiştir.)' [3].

3-.......Bize Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R) tahdîs edip şöyle dedi: Bizler Rasûlullah(S)'ın maiyyetinde idik. Kendisi hendek kazıyor, bizler de toprak taşıyorduk. Rasûlullah bizim yanımıza uğrar ve şu beyti söylerdi:

"Alîâhumme lâ ayşe illâ ayşu'l-âhire

Fağfir lî'l-Ensârî ve'l-Muhâcire

(= Yâ Allah, âhiret yaşayışından başka gerçek yaşayış yoktur. Sen Ensâr'ı ve

Muhâcirler'i mağfiret eyle!)"

Bunun benzeri hadîsi Peygamber'den rivayet etmekte Sehl ibn Sa'd, ona mutâbaat etmiştir [4].

2- Dünyânın Âhirete Nisbetle Meseli Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Bilin ki, dünyâ hayâtı ancak bir oyundur, bir eğlencedir, bir süstür, aranızda bir Öğünüştür. Mallarda ve evlâdlarda bir çoğalıştır. Bunun misâli, bitirdiği nebat ekincilerin hoşuna giden bir yağmur gibidir. Sonra o bitki kurur da, sen onu sapsarı bir hâle^ getirilmiş görürsün. Sonra da o, bir çer-çö'p olur. Âhirette çetin azâb vardır, Allah'tan mağfiret ve rızâ vardır.

Dünyâ hayâtı bir aldanış metâından (fâidesinden) başka birşey değildir" (el-Hadîd: 20) [5].

4-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber (S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Cennette bir kamçı kadar yer, dünyâdan ve dünyâdaki şeylerden daha hayırlıdır. Sabahleyin veya akşamleyin -herhangibir zamanda- Allah yolunda cihâd için bir yürüyüş, hiçşübhesiz dünyâdan ve dünyâdaki herşeyden daha hayırlıdır" [6].

3- Peygamber(S)'İn: "Sen Dünyâda Bir Yabancı Yâhud Bir Yolcu Gibi Ol!" Sözü Babı

5-.......el-A'meş şöyle demiştir: Bana Mucâhid ibn Cebr tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) benim omuzumu tuttu da bana:

— "Abdullah, sen dünyâda yabancı kimse gibi yâhud yolcu gibi ol!" buyurdu.

(Mucâhid dedi ki:) İbn Umer de:

— "(Ey mü'min!) Akşama eriştiğinde sabahı gözleyip bekleme, sabaha eriştiğinde de akşamı gözleme (işlerini zamanında yap)! Sıhhatinden bir kısmını hastalık zamanına ayır, hayâtından bir kısmını da ölümün için faydalı kıl!" diye vasiyet ederdi [7].

4- Bâb: Emel Ve Emelin Uzunluğu Hakkındadır

Ve Yüce Allah'ın şu kavilleri: "(Her can ölümü tadıcıdır. Ecirleriniz muhakkak kıyamet günü tastamam verilecektir.) O vakit kim o ateşten uzaklaştırılıp cennete sokulursa, artık o muhakkak muradına ermiş olur. Bu dünyâ hayâtı, aldanma metâından başka (birşey) değildir" (Âlu İmrân: 185);

"Bırak onları; yesinler, eğlensinler; onları emel oyalayadursun. Sonra bilecekler onlar" (ei-Hıcn 3); "And olsun, sen onları (Yahûdîler'i) insanlardan, müşrik olanlardan ziyâde hayâta düşkün bulacaksın.

Onlardan herbiri arzu eder ki (kendisine) bin yıl ömür verilsin. Hâlbuki onun çok yaşatılması kendisini azâbdan uzaklaştırıcı değildir. Allah, onlar ne işlerlerse hakkiyle görücüdür" (el-Bakara: 96) [8].

Alî ibn Ebî Tâlib (R) şöyle demiştir: Dünyâ arkasını dönerek göçüp gitti, âhiret ise yönelip gelmektedir. Bunlardan herbirinin oğulları vardır.

Sizler âhiretin oğullarından olunuz da dünyânın oğullarından olmayınız. Çünkü bu gün çalışma var, hesaba çekilme yok; yarın ise hesaba çekilme var, amel yoktur [9].

6-.......Abdullah ibn Mes'üd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kum üzerine bir murabba', yânî kare resmi çizdi. Sonra (başlangıcı) karenin ortasından olarak, kare dışına uzanan bir çizgi çizdi. Sonra bu çizginin ortasından i'tibâren bu ortadaki çizgiye dik açıyla dayanan birtakım küçük çizgiler çizdi. Sonra Peygamber (bu çizgileri ta'-

rîf ederek):

— "Şu (karenin ortasındaki uzun çizgi) insandır. Şu (kare de) eceldir, her tarafından onu kuşatmıştır. Şu kare dışında uzanan çizgi de, insanın emelidir. Şu ufak çizgiler de insana arız olan âfetler, musibetlerdir, îmdi insana şu âfet oku hatâ eder, dokunmazsa, öbür âfet isabet eder, o da hatâ eder dokunmazsa, Öbürü isabet eder (en sonu ecel -denilen ölüm- onu yakalar)" [10].

7-.......Bize Hemmâm ibn Yahya, İshâk ibn Abdillah ibn Ebî

Talha'dan tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R): Peygamber (S) birçok çizgiler çizdi de:

— "Şu (insanın beslemekte olduğu) emeldir. Şu da insanın ece-l'ıdir... İnsan böyle uzak emelinin talibi iken, kendisine en yakın olan çizgi birden ona geliverir!" buyurdu [11].

O da kendisini kuşatmakta olan kare şeklindeki ecel çizgisidir. Çünkü kendisini

5- Bâb: Allah, Altmış Sene Yaşayan Kimseye Ömür Hususunda Ma'ziretini Giderip Reddetmiştir

Çünkü Yüce Allah:

"... Size iyice düşünecek kimsenin düşünebileceği, öğüt kabul edebileceği kadar ömür vermedik mi? Size korkutan da gelmişti... " (Fâtır: 37) buyurmuştur. (İbn Abbâs:) Saç ağarmasını kasdediyor, demiştir [12].

8-.......Bize Umer ibnu Alî, Ma'n ibn Muhammed el-Gıfârî'den; o da Saîd ibn Ebî Saîd el-Makburî'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Allah Taâlâ altmış seneye kadar yaşatıp ölümünü geri bıraktığı (hâlde yaratanı ve yaşatanı tanımayan) kimsenin özrünü izâle ve reddeder" buyurmuştur.

Bu hadîsi el-Makburî'den rivayet etmekte Ebû Hazım ile İbnu Aclân da, Ma'n ibn Muhammed'e mutâbaat ettiler [13].

9-.......İbnu Şihâb şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben RasüIullah(Sytan işittim: "İhtiyar kimsenin gönlü iki huyda her zaman genç bir hâlde bulunur: Dünya sevgisinde ve emel uzunluğunda!" buyuruyordu [14].

el-Leys: Bana Yûnus tahdîs etti, dedi. İbn Vehb de yine Yûnus'-tan söyledi ki, İbn Şihâb: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb ile Ebû Seleme haber verdi, demiştir.

10-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S): Âdem oğlu büyür, onunla beraber şu iki şey de büyür: Mal sevgisi ve uzun ömür (temennisi)" buyurdu.

Bu hadîsi Şu'be, Katâde'den rivayet etti.

6- (Gösteriş Ve Şöhret İçin Değil) Sırf Allah'ın Rızâsı İstenilerek Yapılan Amelfin Fazileti) Babı

11-....... ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî' haber verdi ve bu Mahmûd, Rasûlullah(S)'ı hatırladığını söyledi.

Yine bu Mahmûd, Rasûlullah'm, onların yurdunda bulunan bir kuyudan ağzına su alıp bunu yüzüne püskürttüğünü de hatırladığını söyledi.

Bu Mahmûd şöyle dedi: Ben İtbân ibn Mâlik el-Ensârî'den işittim. Sonra Salim oğulları'nm birinden de işittim, şöyle dedi: Rasûlullah (S) gün yükseldiği zaman benim yanıma geldi. (İki rek'at nafile namaz kıldırdıktan sonra) şöyle buyurdu;

— "Kıyamet gününe ıLâ ilahe illellah'1 tevhidini söyleyerek ve bununla da sırf Allah'ın rızâsını isteyerek ulaşan mü'min kula, Allah muhakkak ateşi haram

kılacaktır!" [15].

O hadîs Namaz Kitabı, "Evlerde mescidler edinilmesi bâbi"nda uzun bir metinle geçmişti. Oradaki hadîs bu Mahmûd tarafından rivayet edilmişti. Burada ise Mahmûd, Itbân'ın râvîsi bulunuyor.

12-....... Bize Ya'kûb ibn Abdirrahmân, Amr'dan; o da Saîd el-Makburî'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle demiştir: "Yüce Allah şöyle buyurur; Mü'min kulumun dünyâdaki ailesinden en sevdiği birisini elinden aldığımda, sonra o da benden ecrini istediğinde, benim katımda o kulumun mükâfatı ancak cennettir!" [16].

7- Dünyâ Nimetleri Ve Güzelliklerinden Ve Bunlara Aşırı Rağbetten Sakınılması Babı

13-.......Ensâr'dan Amr ibn Avf-ki kendisi Âmir ibn Lueyy oğullan'nın yemînli dostu idi ve RasûIullah(S)'m beraberinde Bedir'de hazır bulunmuştu- şöyle haber vermiştir: Rasûlullah, harb etmeksizin Bahreyn ahâlîsiyle bir sulh akdi yapmış ve üzerlerine Alâ ibn Hadra-mî'yi emîr ta'ynı etmişti. Toplanan cizye mallarını getirmek üzere de bilâhare Rasûlullah, Ebû Ubeyde ibnu'I-Cerrâh'ı Bahreyn'e gönderdi. Ebû Ubeyde onların cizye mallarını alarak Bahreyn'den Medine'ye geldiğinde, Ensâr onun gelişini işitti. Onun bu gelişi, Ensâr'ın Rasû-lullah'la beraber sabah namazı kıldıkları zamana denk gelmişti. Ensâr sabah namazını kılınca, hemen Ebû Ubeyde'ye karşı çıktılar. Rasûlullah sahâbîleri bu hâlde görünce gülümsedi de onlara:

— "Öyle sanıyorum ki, sizler Ebû Ubeyde'nin gelişini ve onun birçok mal getirdiğini işitmişsiniz!" buyurdu.

Onlar da:

— Evet yâ Rasûlallah! dediler. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Sevininiz ve sizi sevindirecek nVmetleri (bundan sonra her zaman) ümîd ediniz! Vallahi ben bundan sonra sizin üzerinize fakirlik geleceğinden korkmam.

Fakat sizin üzerinize geleceğinden korktuğum şey, sizden önce gelip geçen ümmetlerin önüne dünyâ ni'metlerinin yayıldığı gibi sizin önünüze de yayılarak, onların birbirlerine hased ettikleri ve nefsâniyet güttükleri gibi, sizin de birbirinize düşmeniz ve bunun onları âhiret işlerinden alıkoyduğu gibi, sizleri de âhiret işlerinden alıkoymasıdır" buyurdu [17].

14-....... Bize el-Leys, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; o da Ebû'l-Hayr'dan; o da Ukbe ibnu Âmir(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) -vefatına yakın- bir gün çıktı da Uhud şehîdleri üzerine ölüye namaz kılar gibi namaz kıldı. Sonra Medine'ye dönüp minbere çıktı ve (dirilere ve ölülere veda eder gibi bir hutbe yapıp) şöyle buyurdu:

— "Ben sizin Kevser havuzuna önden gideniniz olacağım. Ben sizin Hakk yolundaki hizmetlerinize şâhidlik edeceğim. Vallahi ben şu anda (cennetteki) havuzumu görüyorum. Ve emîn olunuz ki, bana Arz hazînelerinin anahtarları -yâhud: Arz'ın anahtarları- verilmiştir. Vallahi ben vefatımdan sonra sizlerin müşrikliğe döneceğinizden hiç endîşe etmem. Fakat ben sizlerin dünyâya aşırı düşkünlük yapıp nef-sâniyet yarışına kalkışmanızdan (birbirinizle didişmenizden) korkarım!" [18].

15-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— "Sizin üzerinize en çok korkmakta olduğum şey, Allah'ın sizler için çıkaracağı Arz bereketleridir (dünyâ zenginlikleridir)" buyurdu.

Kendisine:

— Arz bereketleri nedir? diye soruldu. Rasûlullah:

— "Dünyâ çiçekleri, dünyâ güzellikleridir" buyurdu. Bir sahâbî O'na:

— Hayır, şerr getirir mi? diye sordu.

Bu soru üzerine Peygamber sustu, hattâ biz üzerine vahiy indiriliyor olduğunu zannettik. Sonra Rasûlullah alnından terlerini silmeye başladı da:

— "Soran kimse nerede?" buyurdu. O zât;

— Benim (yâ Rasûlallah)! dedi.

Ebû Saîd dedi ki: Biz and olsun, o adamı bu meydana çıktığı zaman övdük. Rasûlullah şöyle buyurdu:

— "Hayır, hayırdan başka birşey getirmez. Şübhesiz bu dünyâ malı yeşildir, tatlıdır. Baharın bitirdiği şeylerin hepsi çok yiyen ve karnını şişiren hayvanı öldürür yâhud da ölüme yaklaştırır. Ancak yeşil ot yiyen hayvan böyle değildir, onu otlayan hayvan ölüm tehlikesinden uzaktır. Bu hayvan o yeşil otu yer, nihayet iki böğrünü şişi-rince bahar güneşini karşılar. Kolayca gübresini çıkarır, işer, genişler. Sonra yine otlamağa döner, ve bol bol otlar. İşte bu dünyâ malı da (yeşil ot gibi) tatlıdır. Bundan hakkıyle alan ve aldığını da hakkı olan yere koyup harcayan kimseye bu ne güzel bir ni'mettir. Dünyâ malını haksız olarak hırsla alan kimseye gelince o da dâima yiyen, fakat bir türlü doymayan obur kimse gibi olmuştur!" [19].

16-.......Zehdem ibnu Mudarnb şöyle demiştir: Ben İmrân ibnu Husayn(R)'dan işittim ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

— "Sizin hayırlı olanlarınız, benim asrımda yaşayanlarınızda. Sonra onların ardından gelenlerdir. Sonra onların ardından gelenlerdir".

İmrân: Ben Peygamber'in, kendi asrından sonra hayırlı nesiller olarak iki nesil mi, yâhud üç nesil mi zikrettiğini bilmiyorum, demiştir. Peygamber devamla şöyle buyurdu:

— "Onlardan sonra öyle bir kavim olur ki, onlar kendilerinden şahidlik yapmaları islenilmeden şâhidlik yaparlar, hıyanet ederler, bunlara güvenilmez. Bunlar nezr ederler, fakat nezrlerini ifâ etmezler. Bunlar arasında (çok yemek yemek) semizlik, şişmanlık meydana çıkar (hayâtın gayesi bu olur)/ [20].

17- Bize Abdan, ... Abîde'den; o da Abdullah ibnu Mes'-ûd(R)'dan tahclîs etti. Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "İnsanların hayırlısı benim asrımdır. Sonra onlara yakın olanlardır. Sonra onlara yakın olanlardır. Sonra onların ardından bir kavim gelir ki, onlardan herbirinin şehâdetleri yeminlerinin,

yeminleri de şehâdetle-rinin önüne geçer!" [21].

18-.......Kays ibn Ebî Hazım şöyle demiştir: Ben (bir hastalığında Habbâb'ı ziyarete gitmiştim) Habbâb o gün karnında yedi kerre dağlama tedavisi yapmıştı. İşte o gün Habbâb'dan işittim, o şöyle dedi:

— Eğer Rasûlullah (S) bizi ölümü dua etmekten nehyetmiş ol-mayaydı, muhakkak ben ölümü çağırırdım. Muhammed'in sahâbî-leri(nden bir kısmı) ölüp gittiler. Dünyâ onlardan (onların âhiret saadetlerinden) bir şey eksiltmedi. (Çünkü darlık içinde yaşadılar.) Bizler ise dünyâdan o kadar çok mala kavuştuk ki, bugün biz onu topraktan (yânı bina yapmaktan) başka koyacak (sarfedecek) yer bulamıyoruz!

19-.......Kays şöyle demiştir: Ben Habbâb'ın yanına geldim; o, kendisine âid bir duvar yapmakla meşgul idi. Şöyle dedi:

— Bizden evvel geçip giden arkadaşlarımız var ki, dünyâ onların (âhiret saadetlerinden) hiçbirşey eksiltmedi. Bizler ise onların ardından öyle çok şeye (mala) kavuştuk ki, biz onu topraktan başka koyacak yer bulamıyoruz!

20-.......Buradaki râvî de: Habbâb ibnu'l-Erett (R): Biz Rasûlullah (S) ile beraber hicret ettik dedi, diyerek, onun bu hadîsini nak-letmiştir [22].

8- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Ey insanlar, şübhe yok ki Allah'ın va'di bir gerçektir. O hâlde sakın sizi dünyâ hayâtı aldatmasın. Çok aldatıcı

olan (şeytân) da sakın sizi Allahfın hilmi ve mühlet vermesi) ile aldatmasın. Çünkü şeytân sizin bir düşmanınızdır. Onun için siz de onu bir düşman tutun.

O (kendisine tâbi' olan) güruhunu ancak alevli cehennemin yaranından

olmaları için da\et eder" (Fâtır: 5-6) [23].

21-.......Usmân ibn Affân'ın hizmetçisi Humran ibn Ebân haber verip şöyle dedi: Usmân oturaklarda otururken ben ona abdest suyunu getirdim. Kendisi abdest aldı ve abdest alışı güzel yaptı. Sonra şöyle dedi:

— Ben Peygamber(S)'in bu mecliste otururken abdest aldığını ve abdest almayı güzel yaptığını gördüm. Sonra: "Kim benim şu abdest alışım gibi abdest alır, sonra mescide gelir de iki rek'at namaz kılar, sonra oturursa, onun geçmiş günâhları mağfiret olunur" buyurdu.

Yine Usmân:

— Peygamber "Aldanmayınız (yânî mağfirete aldanıp da günâh kazanmaya cür'et etmeyiniz)/" buyurdu, demiştir [24]

9- Sâlih Kimselerin (Ölümleriyle Bu Hayâttan) Gitmeleri Babı

"ez-Zihâb'\ "Yağmur"dur, deniliyor [25].

22-.......Mirdâs el-Eslemî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Bu ümmetin sâlih kulları birbiri ardınca bu hayâttan gider, geriye arpanın yâhud hurmanın çalkantı kozalakları gibi değersizleri kalır ki, Allah onlara hiçbir değer vermez."

Ebû Abdillah el-Buhârî: "Hufâle"ve "Husâle"denilir (yânîbu iki kelime bir ma'nâyadır), demiştir [26]

10- Mal Fitnesinden Sakınılması Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı;

"Mallarınız da, evlâdlannız da ancak birer imtihandır. Büyük mükâfat ise şübhesiz Allah kalındadır" (el-Enfâl: 28; et-Teğâbun: 15) [27].

23-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Altın, gümüş ve iyi cins elbise kulu olan kişiler kahrolsun! Böyle kişiye verilirse memnun olur, verilmezse (Allah'ın takdirine kızar) razı olmaz!" [28].

24-.......Atâ ibn EbîRebâh şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs(R)'tan işittim, şöyle diyordu: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuru-yordu: "Âdem oğlunun iki vâdî dolusu malı olsa, muhakkak bir üçüncüsünü ister. Âdem oğlunun iç boşluğunu (hırslı gönlünü) topraktan başka birşey dolduramaz. Allah (ihtirastan) tevbe eden kişinin tev-besinı kabul eder" [29].

25-....... İbn Cureyc haber verip şöyle demiştir: Ben Atâ'dan işittim, şöyle diyordu: Ben İbn Abbâs(R)'tan işittim, şöyle diyordu: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu:

— "Âdem oğlunun bir vâdî gibi -yâhud: dolusu- malı olsa, muhakkak kendisine onun bir mislinin daha olmasını arzu eder. Âdem oğlunun aç gözünü ancak toprak doldurur. Allah tevbe eden kimsenin tevbesini kabul eder."

İbn Abbâs: Ben bu lafız, tilâveti neshedilmiş Kur'ân mıdır yâhud değil midir, bilmiyorum! demiştir.

Atâ da: Ben (Mekke'de) minber üzerinde Abdullah ibnu'z-Zu-bey'rden: "Ben bu lafız Kur'ân'dan mı yâhud değil mi, bilmiyorum" derken işittim, demiştir.

26-.......Bize Abdurrahmân ibnu Süleyman ibni'l-Gasîl tahdîs etti ki, Abbâs ibnu Sehl ibn Sa'd şöyle demiştir: Ben Abdullah ibnu'z-Zubeyr'den Mekke'de minber üzerinde hutbe yaparken işittim; o şöyle diyordu:

— Ey insanlar! Peygamber (S) şöyle buyurdu: "EğerÂdem oğluna altın ile dolu bir vâdî verilseydi, o kendisine ikinci bir vâdî verilmesini arzu ederdi. Şayet

kendisine ikinci bir vâdî verilse, üçüncüsünü isterdi. Âdem oğlunun iç boşluğunu ancak toprak kapatır. Allah da (hırstan) tevbe eden kimsenin tevbesini kabul eder" [30].

27-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Âdem oğlunun altından bir vâdîsi olsa o kendisinin iki vâdîsi olmasını ister. Onun ağzını topraktan başka birşey asla dolduramaz. (Hırstan) tevbe edenin tevbesini Allah kabul eder."

Buhârî şöyle dedi: Ve bize Ebû'l-Velîd söyledi: Bize Hammâd ibn Seleme Sabit el-Bunânî'den; o da Enes'ten tahdîs etti ki, Ubeyy ibn Ka'b (R): "el-Hâkumu't-tekâsüru" Sûresi ininceye kadar biz "Lev kâne li'bniÂdeme" sözünü Kur'ân'dan bir âyet sanırdık, demiştir [31].

11- Peygamber(S)'İn "Bu Dünyâ Malı Yeşildir, Tatlıdır" (Yânî Yeşil Ve Tatlı Ot Gibi Çekicidir) Kavli Babı

Ve Yüce Allah da şöyle buyurdu:

"Kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma ve güzel atlara, hayvanlara, ekinlere olan

ihtiraslı sevgi insanlar için bezenip süslenmiştir. Bunlar, dünyâ hayâtının (geçici) birer fâidesidir. Allah ise, nihayet dönüp varılacak yerin bütün güzelliği O'nun nezdindedir" (Mu imrân: m) [32].

Umer ibnu'l-Hattâb da bu âyet hakkında:

Yâ Allah! Biz ancak Sen'in bizler için zînetlediğin şeylerle ferahlanmaya muktedir oluyoruz. Yâ Allah, ben Sen'den, malı haklı yerinde harcamama (muvaffak kılmanı) isterim! Demiştir [33].

28-....... Hakîm ibn Hızâm (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den istedim;

O da bana verdi. Sonra yine istedim, O da bana verdi. Sonra yine istedim, yine verdi. Bundan sonra: "Bu mal... "buyurdu.

Bazen râvî Sufyân ibn Uyeyne: Hakîm şöyle dedi, demiştir: Peygamber (S) bana: "Yâ Hakîm! Şübhesiz bu mal yeşildir, tatlıdır. Her kim bu malı nefis güzelliği ile hırssız olarak alırsa, o mal kendisi için bereketli, meymenetli kılınır. Kim de bunu nefis düşkünlüğü ile, hırsla alırsa, mal alan için bereketli kılınmaz. O ihtiraslı kişi yiyip yiyip de hiç doymayan (köpek açhğı hastalığına tutulmuş) kimse gibi olur. Yüksek el, alçak elden hayırlıdır!" buyurdu [34]

12- "İnsanın Kendi Malından (Hayır Yollarına Harcayıp) Önden Gönderdikleri, Kendisinindir" Babı

29-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S)

— "Hanginize mirasçısının malı, kendi malından daha çok sevimlidir?" diye sordu.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Bizden herbir kişiye muhakkak kendi malı daha sevimlidir! dediler.

Rasûlullah:

— "Çünkü kişinin kendi malı, ölümünden Önce hayır yoluna harcayıp önden gönderdiği malıdır. Mirasçının malı da kişinin hayra sar-fetmeyip ölünceye kadar geri bıraktığı malıdır" buyurdu [35].

13- Bâb:

"(Mallarını Allah yolunda harcamayıp) çoğaltanlar, (sevâblarmı) azaltanlardır"

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Kim dünyâ hayâtını ve onun zînetini arzu ederse, onların yaptıklarının karşılığını burada tamamen öderiz. Onlar bu hususta bir eksikliğe de uğratılmazlar. Onlar öyle kimselerdir ki, âhirette kendilerine ateşten başkası yoktur.

Dünyâda işleyip yaptıkları şeyler orada boşa gitmiştir. Zâten yapageldikleri şeyler hep boştur" (Hûd: 15-16) [36].

30-.......Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Ben gecelerden bir gece dışarı çıktım. Baktım ki, Rasûlullah (S) da, yanında hiçbir insan olmayarak, tek başına yürüyor.

Ebu Zerr dedi ki: Ben O'nu, beraberinde kimsenin yürümesini istemiyor sandım.

Ebû Zerr dedi ki: Ay'ın gölgesinde yürümeye başladım. Rasûlullah dönüp beni gördü de:

— "Kimdir o?" diye sordu.

— Ebû Zerr'dir, Allah beni Sana feda eylesin! dedim. O:

— "Yâ Ebâ Zerr! Gel!" diye çağırdı.

Ebû Zerr dedi ki: Ben de O'nun beraberinde bir müddet yürüdüm. O:

— "Malı devamlı çoğaltanlar kıyamet gününde sevabı azaltanlardır, ancak Allah'ın kendisine bir hayır (yânî mal) verdiği, onun da bu malı sağına, soluna, önüne, arkasına veren ve bu malda hayır yapan kimse böyle değildir."

Ebû Zerr dedi ki: Sonra Rasûîullah beni, etrafı taşhk bir meydanda oturttu da:

— "Ben sana dönünceye kadar burada otur!" buyurdu. Ebû Zerr dedi ki: Sonra kara taşlık arazî içinde ben kendisini

görmez oluncaya kadar gitti. Ve bana dönmesi epey gecikti ve gecikmeyi uzattı. Sonra ben O'nun gelmekte olduğunu işittim. Gelirken: "Hırsızlık yapsa ve zina etse de mi?" sözlerini söylüyordu. Ebû Zerr dedi ki: Rasûlullah gelince

sabredemeyip:

— Ey Allah'ın Peygamberi, Allah beni Sana feda etsin. Sen taşlık yerin kenarında birisiyle konuşuyordun, fakat ben Sana cevâb veren bir kimse işitmedim, dedim.

— "Bu, Cibril aleyhi's-seiâmdır. Harre'nin yanında bana geldi de: Ümmetini müjdele: Her kim Allah 'a hiçbirşeyi ortak kılmayarak (tevhîd inancıyle) ölürse, cennete girer, dedi. Ben: Yâ Cibril! O kimse hırsızlık yapsa ve zina etse de mi? dedim. Evet, dedi. Ben yine: Hırsızlık yapsa ve zina etse de mi? dedim. O da: Evet; şarâb içmiş olsa da, dedi" [37].

Nadr ibn Şumeyl şöyle dedi: Bize Şu'be tahdîs etti. Ve bize Ha-bîb ibnu Ebî Sabit, el-A'meş, Abdulazîz ibnu Rufey' üçlüsü de tahdîs edip: Bize Zeyd ibnu Vehb bu hadîsi tahdîs etti, dediler.

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Ebû Salih'in Ebû'd-Derdâ'dan olan hadîsi mürseldir, sahîh olmaz. Biz sâdece bunun ondan rivayet edildiğini tanıtmak istedik. Sahîh olan, Ebû Zerr'in hadîsidir.

Ebû Abdillah'a Atâ ibn Yesâr'ın, Ebu'd-Derdâ'dan olan hadîsi soruldu.

Ebû Abdillah yine:

— O da mürseldir, sahîh olmaz. Sahîh olan, Ebû Zerr'in hadîsidir, dedi.

Yine Buhârî:

— Siz Ebu'd-Derdâ'mn şu "İnsan ölüm sırasında Lâ ilahe itte'-llah sözünü söyleyip öldüğü zaman" hadîsinin üzerine ibtâl çizgisi vurunuz (çünkü o, mürseîlerdendir), dedi [38].

14- Peygamberdin: "Ben Uhud Dağı Kadar Altınım Olmasını Arzu Etmem" Sözü Babı

31-.......Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Ben (bir kerresinde) Medine'nin Harre mevkiinde Peygamber(S)'in beraberinde yürüyordum. Uhud Dağı bizim

karşımıza çıkınca, Peygamber:

— "Yâ Ebâ Zerr!" diye seslendi. Ben:

— Lebbeyke yâ Rasûlallah! (Buyur!) dedim. Rasûlullah:

— "Benim yanımda şu Uhud Dağı kadar altın olup da, ondan benim yanımda bir dînâr altın bulunduğu hâlde üzerimden üç gün geçmesi beni sevindirmez. Ancak borç için hazırlamakta olduğum mik-dâr altın müstesnadır. Beni sevindiren, ancak o kadar çok altını Allah'ın kulları uğrunda şöyle, şöyle ve şöyle verip dağıtmamdır!" buyurup sağına, soluna ve arkasına eliyle verme işaretleri yaptı.

Sonra yürüdü. Yine:

— "Malları çok olanlar kıyamet gününde sevâbları az olanlardır, ancak sağına, soluna, arkasına şöyle, şöyle ve şöyle verip hayır yollarına harcayanlar müstesnadır. Bu cömert insanlar da ne kadar azdırlar!" buyurdu.

Sonra bana:

— "Ben senin yanma gelinceye kadar olduğun yerde dur, oradan ayrılma!" buyurdu.

Sonra gecenin karanlığı içinde görünmez oluncaya kadar gitti. Bu sırada ben yüksekçe bir ses işittim de Peygamber'e bir musibet arız olmuş olmasından korktum ve hemen O'nun yanına gitmek istedim. Fakat O'nun bana "Ben sana gelinceye kadar yerinden ayrılma!" diye tenbîhlediği sözünü hatırladım da yerimden ayrılmadım. Nihayet benim yanıma geldi. Ben:

— Yâ Rasûlallah, bir ses işittim de üzerine korkup endişelendim, diye vaziyeti kendisine zikrettim.

Rasûlullah:

— "O sesi sen de işittin mi?" buyurdu. Ben de:

— Evet işittim, dedim. Rasûlullah:

— "O, Cibril'di; bana geldi de: Ümmetinden Allah'a hiçbirşeyi ortak kılmayarak Ölen kimse cennete girer, dedi. Ben: O kimse zina etse ve hırsızlık yapsa da mı? diye sordum. Cibril: Zina etse ve hırsızlık yapsa da! diye cevâb

verdi!" [39].

32-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Benim Uhud Dağı kadar altınım olsa, ondan yanımda bir parça şey bulunduğu hâlde üzerimden üç gecenin geçmemesi beni sevindirir, ancak bir borç ödemek için ayırıp hazır tutmakta olduğum mikdâr hâriçtir" buyurdu [40].

15- Bâb:

"Asıl zenginlik kalb zenginliğidir"

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Onlara verdiğimiz mal ve evlâd ile bizim kendilerinin hayırlarına acele ettiğimizi mi sanıyorlar? Hayır, onlar (işin) farkına varmıyorlar. Hakîkaten Rabb 'lerini büyük tanıyıp O'nun korkusuyla incelenler, Rabblerinin âyetlerine îmân etmekte sebat gösterenler, Rabb 'lerine eş tutmaz olanlar, Rabb 'terinin huzuruna döneceklerinden yürekleri korkarak vergilerini verenler; işte bunlardır ki, hayırlarda sür'at yarışı yaparlar ve bunlar onun için tâ önde gidenlerdir. Biz hiçbir kimseye gücü yeteceğinden başkasını teklîf etmeyiz. Nezdimizde hakkı söyleyen bir kitâb vardır. Onlar asla haksızlığa uğratılmazlar. Hayır, onların (kâfirlerin) kalbleri bundan cehalet içindedirler. Hem onların bundan başka bizzat işlemekte oldukları daha nice (kötü) amelleri de vardır" (el-Mü'minûn: 56-63).

Sufyân ibn Uyeyne (tefsirinde):

Onlar o kötü işleri henüz yapmadılar, fakat ölümlerinden önce onları muhakkak yapacaklardır (da aleyhlerine azâb kelimesi gerçekleşecektir), diye tefsir etmiştir.

33-.......Bize Ebû Salih, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) "Zenginlik mal çokluğundan meydana gelir değildir. Lâkin asıl zenginlik,

insanın gönül zenginliğidir" buyurmuştur [41].

16- Fakirliğin Fazileti Babı [42]

34-.......Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R) şöyle demiştir:~Rasûlullah(S)'ın yanından bir adam geçti. Rasûlullah yanında oturmakta olan bir adama:

— "Şu adam hakkındaki görüşün nedir?" diye sordu. O adam:

— Bu, insanların eşrafından (şeriflerinden) bir adamdır. Vallahi bu zât bir kadınla nikâhlanmaya tâlib olsa nikâh olunmaya; birisi hakkında şefaat etse şefaati kabul edilmeye lâyık bir kimsedir, dedi.

Rasûlullah sükût etti. Sonra oradan diğer bir adam daha geçti. Rasûlullah yine yanında oturana:

— "Bu adam hakkındaki re'yin, görüşün nedir?" diye sordu. O da:

— Yâ Rasûlallah! Bu, müslümânların fakirlerinden bir adamdır. Bu, bir kadınla nikâhlanmaya tâlib olsa, nikâh olunmamaya; birisi hakkında şefaat ederse şefaati kabul edilmemeye; bir re'y söylerse sözü dinlenmemeye lâyık bir kimsedir, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "İşte bu (fakîr) zât, öteki zengin gibi dünyâ dolusu insandan hayırlıdır!" buyurdu [43].

35-.......el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Vâil'den işittim, şöyle dedi: Bizler Habbâb(R)'a hasta ziyaretine gitmiştik. O şöyle dedi:

— Bizler Allah rızâsını isteyerek Peygamber(S)'le beraber Medine'ye hicret ettik. Artık ecir ve mükâfatımız (va'di gereği) Yüce Allah üzerine vâki' olmuştur. Biz Muhâcirler'den bâzı kimseler bu hicretin dünyâ ücretinden (ganimetlerden) hiçbirşey almadan geçip gittiler. İşte onlardan biri de Mus'ab ibn Umeyr'dir.

Mus'ab, Uhud günü şe-hîd edildi ve arkasında çizgili yün bir kumaştan başka birşey bırakmadı. Biz o tek kumaş ile onu kefenlemeye çalıştık. Başını örttüğümüz zaman ayakları meydana çıkıyor, ayaklarını örttüğümüzde başı meydana çıkıyordu. (Bu yokluk karşısında) Peygamber bize şehidin başını örtmemizi ve ayaklarının üstrne de ızhır otundan bir mikdâr koymamızı emretti. Biz Muhâcirler'den kimi de hicretin meyvelerini toplama zamanına ulaştı ve o şimdi bu meyveleri toplamaktadır! [44].

36-.......Bize Ebû Recâ, İmrân ibn Husayn(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Ben (Mi'râc gecesi) cennete üzerinden baktım da, cennet ehlinin çoğunun fakirler olduğunu gördüm. Cehenneme de baktım. Cehennemdekilerin çoğunu da kadınlar gördüm!" buyurmuştur.

Bu hadîsi rivayet etmekte Ebû Recâ'ya Eyyûb es-Sahtıyânî ile Avf el-A'rabî mutâbaat etmişlerdir.

Dahr ile Hammâd ibnu Necîh de Ebû Recâ'dan; o da İbn Ab-bâs'tan olmak üzere söylemişlerdir [45].

37-.......Enes ibn Mâlik (R): Peygamber (S) ölünceye kadar yüksek bir masa üzerinde yemek yemedi, yine ölünceye kadar inceltilmiş (hâlis buğday unundan) yufka ekmeği de yemedi, demiştir.

38-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Vallahi Peygamber (S) vefat etti. Öyle bir hâlde ki, o zaman benim rafımda herhangi bir ciğer sahibinin yiyeceği yarım vesk arpadan başka birşey yoktu. Ben, bana âid olan bu raf içindeki arpadan yemeğe devam ettim. Nihayet bunu yemek bana uzun geldi de, ben o arpayı ölçtüm, sonra tükendi [46].

17- Bâb: Peygamber(S)'İn Ve Sahâbîlerinin Yaşayışları Nasıldı Ve Onların Kendilerini Dünyâ Ni'metlerı Ve Lezzetlerinden Uzaklaştırmaları

39- Ebû Nuaym Fadl ibn Dukeyn, bu hadîsin yansından bir kısmını tahdîs etti. Bize Umer ibnu Zerr tahdîs etti. Bize'Mucâhid ibn Cebr tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle der idi: Kendisinden başka ilâh olmayan Allah'a yemîn ederim ki [47] , muhakkak ben (bazen) açlıktan karnımı yere dayardım, bazen de açlıktan karnıma taş bağlardım. Bir gün ben (Rasûlullah ile sahâbîlerinin mescidden) çıkıp gittikleri yol uğrağı üzerine (aç ve mecalsiz) oturdum. Bu sırada Ebû Bekr geçti. Ona Allah'ın Kitâbı'ndan bir âyet sordum. Bu soruşum ancak (beni doyurmak üzere) kendisini ta'kîb etmemi istemesi içindi. Fakat geçti gitti; ümîd ettiğim çağırmayı yapmadı. Sonra Umer uğradı. Ona da Allah'ın Kitâbı'ndan bir âyet sordum. (Maksadım âyeti öğrenmek değildi, çünkü âyeti ben iyi biliyordum.) Yine Umer'in (beni doyurmak üzere) benim kendisini ta'kîb etmemi istemesi içindi. Umer de geçti gitti, benim ümîd ettiğim çağırmayı yapmadı. Sonra bana Ebû'l-Kaasim (S) uğradı ve beni gördüğü zaman, bendeki hâlsizliği ve yüzümdeki açlık alâmetini anladı da gülümsedi. Sonra bana:

— "Yâ Ebâ Hırr!" dedi. Ben de:

— Lebbeyke yâ Rasûlallah (= Buyur, emrine hazırım yâ Rasû-lallah)! dedim.

Rasûlullah:

— "Ardımsıra gel!" buyurdu, yürüdü.

Ben de O'nu ta'kîb ettim. Eve girdi. Ben de izin istedim. Bana da izin verildi. Rasûlullah girdiğinde bir bardak içinde süt buldu.

— "Bu süt nereden geldi?" diye sordu.

— Onu Sana fulân kimse yâhud fulân kadın hediye ettiî dediler. Rasûlullah da bana:

— "Yâ Ebâ Hırr!" diye seslendi. Ben de:

— Buyur yâ Rasûlallah, emrine hazırım! dedim.

— "Haydi Suffa ehline git de onları bana çağır!" buyurdu.

Ebû Hureyre dedi ki: Suffa ehli, İslâm konuklan idiler. Sığınacak aileleri, malları ve dayanacak bir kimseleri yoktu. Rasûlullah bir sadaka geldiğinde, sadaka malını onlara gönderirdi. Kendisi sadaka malından birşey almazdı. Bir hediye geldiğinde de bunu Suffa ehline gönderirdi. Hediyeden kendisi de alır ve

Suffa ehlini onda ortak yapardı.

Ebû Hureyre dedi ki: Suffa ehlini (süt ziyafetine) çağırmak bana fena geldi. (Kendi kendime) dedim ki: "Suffa halkı içinde şu bir bardak süt nedir ki! Lâyık olan, şu sütten bana bir yudum isabet etmeli idi de kuvvet kazanmalı idim. Da'vet edilmelerine me'mûr olduğum Suffa halkı şimdi gelip onlara dağıttığında, bu bir bardak sütten bana ne düşecek?" diye endişeleniyordum.

Fakat Allah'a ve Rasûlü'ne itaatten başka çâre yoktu. Bu sebeble gittim, Suffa halkını da'vet ettim. Geldiler, izin istediler, tzm verilmesi üzerine evin içinde baştan başa yerlerini aldılar [48]. Bunun üzerine Rasûlullah bana:

— "Yâ Ebâ Hırrl" diye seslendi. Ben de:

— Buyur yâ Rasûlallah! Emrine hazırım! dedim. Rasûlullah:

— "Şu süt bardağını al, konuklara ver!" buyurdu.

Ben de bardağı alıp vermeğe başladım. Bir kişiye veriyordum, o kanıncaya kadar içiyordu, sonra bardağı bana veriyordu. Ben de bardağı alıp diğer bir kişiye veriyordum. O da kanıncaya kadar içiyor, sonra bardağı bana veriyordu. Bu suretle bütün halk kana kana içip bardağı bana vererek tâ Rasûlullah'a kadar gelip dağıtım işi sona erdi. Artık da'vetlilerin hepsi süte kanmışlardı.

Şimdi süt bardağını Rasûlullah aldı, elinde tutarak bana bakıp gülümsedi [49] ve:

— "Yâ Ebâ Hırrl" buyurdu. Ben de:

— Emret yâ Rasûlallah, emrine hazırım! dedim. Rasûlullah:

— "Süt içmedik bir ben, bir de sen kaldın!" buyurdu. Ben de:

— Doğru buyurdun yâ Rasûlallah! dedim. Rasûlullah bana:

— "Haydi otur da iç!" buyurdu. Ben de oturup içtim. Rasûlullah tekrar:

— "İç!" buyurdu. Ben de içtim. Rasûlullah tekrar:

— "İç!" diye emrediyordu (Ben de içiyordum). En sonu:

— Yâ Rasûlallah! İçemiyeceğim! Seni hakk ile gönderen Allah'a yemîn

ederim ki, süt gidecek bir yol bulamam! dedim.

— "Öyle ise bardağı bana ver!" buyurdu. Ben de verdim. Rasûlullah da Allah'a hamd etti ve Besmele çekip geri kalan sütü içti [50].

40-.......Bize Kays ibn Ebî Hazım tahdîs edip şöyle dedi: Ben Sa'd ibn Ebî Vakkaas(R)'tan işittim, şöyle diyordu. Muhakkak ki, ben Allah yolunda ilk ok atan Arab mücâhidiyim. Ben kendimizi pek iyi bilirim ki, biz, Allah yolunda gaza ettiğimiz sıra huble ağacı ve şu semer ağacı denilen dikenli bâdiye ağaçlarının yapraklarından (ve yemişlerinden) başka yiyeceğimiz yoktu. Ve herbirimiz muhakkak davarların gübre çıkarışı gibi hiç birbirine karışmayan kuru gübre çıkarır olmuştuk. Sonra görüyorum ki, Esed oğulları kabilesi bana İslâm hükümleri ve âdabı üzerine öğretme ve doğrultma yapar oldular. (İslâm'daki öncülüğümle beraber dîn rükünlerini bana Esed oğulları öğretmeğe kalkarsa) o takdirde ben ziyan etmiş, geçmişte yaptığım çalışmalarım da zayi' olmuş gitmiştir! [51].

41-.......Âişe (R): Medine'ye geldiğinden vefatı zamanına kadar Muhammed(S)'in aile halkı üç gün arka arkaya buğday ekmeğinden karnını doyurmadı, demiştir.

42-.......Âişe (R): Muhammed(S)'in aile ferdleri bir günde iki öğün yemek yemedi; yediği iki öğünden biri muhakkak hurma idi, demiştir.

43-.......Âişe (R): RasûlulIah(S)'m döşeği tabaklanmış deriden idi, içi de hurma lifi dolu idi, demiştir.

44-.......Bize Katâde tahdîs edip şöyİe dedi: Biz (Basra'da) Enes ibn Mâlik(R)'in yanına giderdik, ekmekçisi yanıbaşında ayakta dururken bize:

— Yiyiniz, ben Peygamber(S)'in Allah'a kavuşuncaya kadar ne inceltilmiş hâlis buğday unundan yapılmış yufka ekmeği gördüğünü, ne de gözüyle

kızartılmış davar gördüğünü bilmiyorum, dedi.

45-.......Âişe (R): Üzerimize ay gelir geçerdi de evimizde yemek pişirecek bir ateş yakmazdık. Bizim yemeğimiz, sâdece hurma ile sudan ibaretti. Ancak bize bir parça et verilmesi müstesna, demiştir.

46-....... Âişe (R), Urve'ye hitaben:

— Ey kızkardeşimin oğlu! Biz Peygamber ailesi iki ay içinde üç hilâl görürdük de RasûIullah(S)'ın evlerinde bir ateş yakılmazdı, demişti.

Urve de:

— Teyzeciğim, sizleri ne yaşatırdı? diye sorunca da:

— İki siyah şey: Hurma ile su! diye cevâb verip şunu ilâve etmiştir:

— Ancak Rasûlullah'ın Ensâr'dan birtakım komşuları vardı. Bu komşuların da sağımlı develeri olurdu. Onlar evlerinden bu sağımlı develerden sağıp geri vermek üzere Rasûlullah'a ariyet verirlerdi de, böylece onların sütlerini bize içirirlerdi, demiştir [52]

47-.......Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Allâhumme urzuk âle Muhammedin kûten (= Yâ Allah! Muhammed ailesine geçinecek kadar rızk ihsan eyle)/" diye duâ ederdi, demiştir [53].

18- (İfrat Ve Tefrit Arasındaki) Doğru Yolu Tutmak Ve Salih Amele Devam Etmek Babı

48-.......Eş'as şöyle dedi: Ben babam EbûVSa'saa'dan işittim, şöyle dedi: Ben Mesrûk'tan işittim, şöyle dedi: Ben Âişe(R)'ye:

— Peygamber(S)'e amelin hangisi daha sevimli idi? diye sordum. Âişe:

— (Yapıcısının devam ettiği) devamlı amel! dedi. Mesrûk dedi ki: Ben Âişe'ye:

— Rasûlullah (gece namazına) ne zaman kalkardı? dedim. Oda:

— Rasûlullah, horoz sesini işittiği zaman kalkardı, dedi.

49-.......Âişe (R): Rasûlullah(S)'m en çok sevdiği amel, sahibinin üzerinde devam eder olduğu ameldi, demiştir.

50-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— "Sizden hiçbirinizi asla kendi ameli kurtaramaz!" buyurdu. Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Seni de mi amelin kurtaramaz? diye sordular.

— "Evet, beni de kendi amelim kurtaramaz. Ancak Allah beni rahmetiyle bürüyüp korur. Sizler doğru yolu tutun, ifrat etmeyin, gündüzün ilk ve son saatlerinde yürüyün, gecenin sonundan da bir mikdâr faydalanın. Ve sizler (her hâl ve hareketinizde) i'tidâle tutunun, i'tidâle tutunun ki, maksadınıza eresiniz" buyurdu [54].

51-....... Bize Süleyman ibn Bilâl, Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): * 'Doğru yolu tutunuz, (işleriniz ve ibâdetlerinizde) ifrat etmeyiniz. Şunu iyi biliniz ki, sizlerden hiçbirinizi kendi ameli cennete girdiremiyecektir. Amellerin Allah'a en sevgili olanı da, az olsa bile en devamlı yapılanıdır" buyurmuştur.

52-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Bir kerresinde Peygamber(S)'e:

— Amellerin hangisi Allah'a daha sevimlidir? diye soruldu da,

Peygamber:

— "Az olsa da en devamlı yapılanıdır" buyurdu ve: "Sizler amellerden takat yetirebileceğiniz kadarını üzerinize alınız!" tavsiyesini de ilâve etti.

53-....... Alkame şöyle demiştir: Ben mü'minlerin anası Âişe(R)'ye:

— Ey mü'minlerin anası! Peygamber'in ameli nasıl idi? O herhangi bir şeyi günlerden birine tahsîs eder miydi? diye sordum.

Âişe:

— Hayır, tahsîs etmezdi. O'nun ameli devamlı olurdu. Sizin hanginiz Peygamber (S)'in güç yetirmekte olduğu kadar amele güç yetirebilir? Dedi [55].

54-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe, Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber(S):

— "Doğru yolu tutunuz, amellerde ifrata gitmeyiniz, (ameller üzerine sevâbla) müjdeleyip sevdiriniz. Şu muhakkak ki, hiçbir kimseyi kendi ameli cennete girdiremez" buyurdu.

Sahâbîler:

— Seni de mi kendi amelin girdiremez yâ Rasûlallah?diye sordular.

Rasûlullah:

— "Evet beni de, ancak Allah beni bir mağfiret ve bir rahmetle bürüyüp korumuştur" buyurdu.

(Buhârî'nin üstadı) Alî ibn Abdillah el-Medînî: Ben bu hadîsi Ebu'n-Nadr'dan; o da Ebû Seleme'den; o da Âişe'den senediyle bilmekteyim, demiştir.

Affân ibn Müslim de şöyle dedi: Bize Vuheyb tahdîs etti ki, Mûsâ ibn Ukbe şöyle demiştir: Ben Ebû Seleme'den işittim; o da Âişe'den ki, Peygamber (S): "Doğru yolu tutunuz, müjdeleyip sevdiriniz" buyurmuştur.

Mucâhid ibn Cebr de (en-Nisâ: 8; el-Ahzâb: 70 âyetlerindeki "Kavlensedîden"hakkında:) "Sedâd"ve "Sedîd", "Doğru" ma'-nâsınadır, demiştir.

55-.......Hilâl ibn Alî şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim, şöyle

diyordu: Rasûlullah (S) bir gün bizlere namaz kıldırdı, sonra minbere çıktı ve eliyle mescidin kıble tarafına işaret edip göstererek

şöyle buyurdu:

— "Şimdi sizlere namaz kıldırdığımdan beri mescidin şu kıble duvarı önünde cennet ve ateş, misâllendirilmiş olarak bana gösterildi. Ben hayır veşerrde bugünkü gibisini görmedim, ben hayır veşerrde bugünkü gibisini görmedim!" buyurdu [56].

19- Korkmakla Beraber Ümîdli Olmak (İkisinden Birine Sıkışıp Kalmamak) Bâbî

Sufyân ibn Uyeyne: Bana göre Kur'ân-ı Kerîm'de şu âyetten daha şiddetli bir âyet yoktur, demiştir:

"Ey kitâb ehli!) Tevrat'ı, İncîVi ve Rabb'inizden size indirileni (Kur'ân'ın hükümlerini) dosdoğru tatbik ve icra edinceye kadar siz hiçbirşey üzerinde değnizdir... " (el-Mâide: 68) [57].

56-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben RasûruHah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Allah, (kullarının birbirine rahmet ede-geldikleri) rahmeti yarattığı gün, onu yüz rahmet olarak yarattı da kendi yanında doksan dokuz rahmeti tutup alıkoydu, geri kalan tek bir rahmeti de bütün mahlûkları arasına salıverdi. Eğer kâfir, Allah yanında bulunan rahmetin hepsini bilir olsaydı, cennetten ümidini kesmezdi. Eğer mü'min de Allah yanındaki azabın hepsini bilir olsaydı, ateş azabından emîn olmazdı!" [58].

20- Allah'ın Haramlarından Sabretmek Ve Azîz, Celîl Olan Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Ancak sabredenlere ecirleri hesâbsız ödenecektir" (ez-Zumer:]0).

Umer ibnu'l-Hattâb da: Biz yaşayışımızın hayrını sabırla bulduk, demiştir [59].

57-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle haber vermiştir: Ensâr'dan bâzı kimseler RasûIullah(S)'tan (mal) istediler. Onlardan isteyen herbir kimseye Rasûlullah muhakkak verdi de, nihayet yanındaki mallar tükendi. Elleriyle infâk ettiği şeylerin hepsi tükendiği zaman, onlara şöyle buyurdu:

— "Yanımda bulunan hayırdan (yânı maldan) hiçbirşeyi sizlerden alıkoymuyorum. Şu muhakkak ki, kim (istemeyip) iffetli kalmak isterse, Allah onu iffetli kılar. Kim de sabretmeye çalışırsa, Allah ona da sabır ihsan eder. Kim insanlardan müstağni olmak isterse, Allah onu müstağni kılar. Sizlere sabırdan daha hayırlı ve sabırdan daha geniş hiçbir atıyye asla verilmemiştir!" buyurdu [60].

58-.......el-MugîreibnŞu'be(R) şöyle diyordu: Peygamber (S) iki ayağı şişinceye yâhud kabarıncaya kadar gece namazı kılardı. Kendisine (Allah Sen'in gelmiş, gelecek bütün günâhlarını mağfiret ettiği hâlde bu yorucu ibâdetin sebebi nedir?) denildiğinde:

— "Ben çok şükredici bir kul olmayayım mı?" diye cevâb verirdi [61].

21- Bâb:

"Kim Allah'a güvenip dayanırsa o, kendisine yetişir... " (et-Talâk: 3) [62].

er-Rabf ibnu Huseym de; "Kim Allah'a korunursa, Allah ona bir çıkış yeri ihsan eder" (et-Taiâk: 2) kavli hakkında: "İnsanlar üzerine sıkışıklık yapan herşeyden" demiştir [63].

59-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Ben Husayn ibn Abdirrahman'dan işittim, şöyle dedi: Ben Saîd ibn Cubeyr'in yanında oturuyordum. O İbn Abbâs(R)'tan söyledi: RasûluIIah (S): "Ümmetimden yetmişbin kişi cennete hesaba çekilmeden girerler, onlar efsun yapmazlar, uçan hayvanlarla uğursuzluk olacağı görüşüne gitmezler ve her hususta Rabb'lerine güvenip dayanırlar" buyurmuştur [64].

22- Dedikodunun Çirkin Görülmesi Babı

60-.......Bize birden çok kimseler haber verdi. Onlardan biri Mugîre ibn Mıksem, biri fulân kimse, üçüncüsü de bir adamdır. Bunların üçü de eş-Şa'bî'den; o da el-Mugîre ibn Şu'be'nin kâtibi olan Verrâd'dan şöyle dediğini naklettiler. Muâviye ibn Ebî Sufyân, el-Mugîre'ye:

— Benim için Rasühıllah(S)'tan işitmiş olduğun hadîsi yaz! diye mektûb yazıp yolladı.

Verrâd dedi ki: Bunun üzerine el-Mugîre de Muâviye'ye şunları

yazdı:

— Ben Rasûlullah'ın namazdan çıkması akabinde üç kerre şunları söyler olduğunu işittim; "Lâ ilahe ille 'llâhu vahdehu lâ şerike le-hu lehu 'l-mulku ve lehu H-hamdu ve huve ala kullî şey 'in kadîr". Ve

yine RasûluIIah, "Kîle ve kaale(= Denildi ve dedi)" den, çok çok suâl sormaktan, mal telef etmekten, analara itaatsizlik etmekten, kızları diri diri gömmekten nehyederdi, diye yazdı.

Ve Huşeym'den: Bize Abdulmelik ibnu Umeyr haber verip şöyle dedi: Ben Verrâd'dan işittim; o bu hadîsi el-Mugîre'den; o da Pey-gamber'den olmak üzere tahdîs ediyordu [65]

23- Dili (Uygunsuz Konuşmaktan) Korumak Babı

Ve Peygamber(S)'in: "Allah'a ve son güne îmân eden hayır söylesin yâhud sussun!" kavli ile Yüce Allah'ın şu kavli:

'İnsan bir söz atmayadursun, mutlak yanında hazır bir gözcü vardır" (Kaaf: ıs) [66].

61-.......Bize Amr ibnu Alîtahdîs etti, kendisi Ebû Hâzım'dan işitmiştir. O da Sehl ibn Sa'd(R)'dan ki, Rasûhıllah (S): "Her kim iki çene kemiği arasındaki dilini ve iki budu arasında bulunan organını (şerrden korumayı) bana te'mîn ederse, ben de ona cenneti te'-mîn ederim!" buyurmuştur [67].

62-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Allah 'a ve son güne îmân eden hayır söylesin yâhud sussun. Allah 'a ve son güne îmân eden komşusuna ezâ etmesin. Allah 'a ve son güne îmân eden, konuğuna ikram etsin!"

63-....... Ebû Şurayh el-Huzâî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bu hadîsi tebliğ ederken (benim iki gözüm yüzünü gördü) iki kulağım söylediklerini işitti ve kalbim de ezberledi. Peygamber:

— "Konukluk üç gündür. Onlardan biri gelip geçici olandır" buyurdu.

— Konuğun caize olanı, yânî gelip geçici olanı nedir? denildi. Peygamber:

— "(Onun gelip geçicisi) bir gün ve bir gecedir. Kim Allah 'a ve son güne îmân ediyorsa, konuğuna ikram etsin. Kim Allah 'a ve son güne îmân ediyorsa hayır söylesin yâhud sükût etsin!" buyurdu [68].

64-.......Ebû Hureyre (R), Rasûlullah (S) şöyle buyururken işitmiştir: "Kul bazen içinde ne olduğu belli olmayan (yânî kötülüğünü ve ne sabit olacağını düşünmeden) bir söz söyler de, o söz sebebiyle ateşin içinde, güneşin doğduğu yer ile battığı yer arasından daha uzak bir derinliğe kayıp gider!"

65-.......Bize Abdurrahmân ibnu Abdillah, yânı İbn Dînâr, babası Abdullah'tan; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tah-dîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Bir kul, Allah'ın hoşnûd olduğu kelimelerden bir kelimeyi ehemmiyet vermiyerek söyler de Allah o kimseyi bu kelime sebebiyle birçok derecelere yükseltir. Bir kul da Allah 'ı öfkelendirecek kelimelerden bir kelimeyi, hiç ehemmiyet vermeden söyler de, kendisi o kelime sebebiyle cehennemin içine düşer!" [69].

24- Allah Saygısından Dolayı Ağlamak Babı

66-........ Ubeyduüah şöyle dedi: Bana Habîb ibnu Abdirrahmân, Hafs ibrrÂsım'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Yedi sınıf insan vardır ki, Allah onları (kıyamet gününde) gölgelendirecektir: Biri (lisânen yâhud kalben) Allah 'ı anıp da iki gözü yaş akıtan kişidir..." buyurmuştur [70].

25- Azîz Ve Celîl Olan Allah'tan Korkma(Nın Fadlı) Babı

67-.......Bize Cerîr, Mansûr'dan; o da Rıb'î'den; o da Huzeyfe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Sizden önce geçen ümmetlerden bir kişi vardı. Amelinin kötülüğünü düşünerek ailesine şöyle vasiyet etti:

— Ben öldüğüm zaman sizler benim cesedimi alın ve beni küçük küçük zerrelere parçalayın da sıcak bir günde denize serpip dağıtın! dedi.

Ölünce ailesi ferdleri onu dediği şekilde yaptılar. Allah onun zerrelerini topladıktan sonra, ona:

— Seni bu yaptığın işe sevkeden nedir? diye sordu. O kul da:

— Beni bu işi yapmaya sevkeden, ancak Sen 'den korkmamdır, dedi.

Bunun üzerine Allah onu mağfiret eyledi!" [71].

68-.......Bize Katâde, Ukbe ibnu Abdilgâfir'den; o da Ebû Saîd(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle zikretmiştir: "Sizden önce geçenler içinde yâhud sizden önceki ümmetlerden bir adam vardı. Allah ona mal ve evlâd getirmişti, yân? ona mal vermişti."

Dedi ki: "Kendisine ölüm yaklaşınca oğullarına:

— Ben sizler için hangi çeşit bir baba oldum? dedi. Oğulları:

— Sen bize hayırlı bir baba oldun, dediler. Oda:

— Şu muhakkak ki, bu baba, Allah yanında bir hayır biriktir-memiştir, dedi."

Katâde bu "Lem yebteir..." sözünü, "Allah yanında bir hayır biriktirmedi" diye tefsir etmiştir. "Baba şöyle devam etti:

— Bu baba, Allah huzuruna vardığında Allah onu azâb edecektir. Bunun için bakınız! Ben öldüğüm zaman siz beni yakınız, kapkara kömür olduğum zaman beni ezip öğüterek ufalayınız -yâhud: Beni iyice inceltiniz-. Sonra şiddetli esen bir rüzgâr olduğu zaman benim zerrelerimi rüzgâra verip uçurunuz, dedi ve oğullarından bu söylediklerini -yapacaklarına dâir:

— Rabb'ime yemîn olsun ki, yapacağız! diye kesin ahd ve mî-sâklarım aldı.

Sonra oğulları onun kendilerine söylediği bu işleri yaptılar. Allah Taâlâ o kimseye "Ol!" buyurdu, o da hemen bir adam olup ayakta durdu. Sonra Allah ona:

— Ey kulum, bu yaptığın vasiyete seni sevkeden nedir? diye sordu.

O zât:

— Sen'in mahâfetin -yâhud: Sen'den korkmaktır-, dedi. Allah:

— Kusuru -yâhud: Elden kaçan fırsatı- Allah'ın merhamet et-

mesi telâfi eder, buyurdu."

Süleyman et-Teymî yâhud Katâde şöyle dedi: Ben bu hadîsi Ebû Usmân'a tahdîs ettim. O da: Ben bunu Selmân el-Fârisî'den; o da Peygamber'den tahdîs ediyordu. Ancak o şunu ziyâde etti: "O adam: Benim zerrelerimi denize serpin, dedi" yâhud Ebû Saîd'in tahdîs ettiği gibi. Muâz da şöyle dedi: Bana Şu'be tahdîs

etti ki, Katâde: Ben Ukbe'den işittim, demiş; Ukbe de: Ben Ebû Saîd'den işittim; o da Peygamber'den, demiştir [72].

26- Ma'siyetlerden Vazgeçme(Nin Vucûbu) Babı

69-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Benim meselim ve beni kendisiyle Allah 'in peygamber gönderdiği şeyin meseli, şu kimsenin meseli gibidir: O bir kavme, geldi de:

— Ben şurada gözlerimle bir ordu gördüm (onlar beni soydular, ben kaçtım). Ben çıplak bir korkutucuyum. Hemen kurtulmaya, hemen kaçmaya bakın! dedi.

Bu haber üzerine kavimden bir taife ona itaat edip sözünü tutarak bütün gece vakaar ve haysiyetleriyle kaçıp kurtuldular.

Kavimden bir taife de onu yalanladılar. Bunun üzerine sabahleyin ansızın ordu onları basıp hepsini öldürdü" [73].

70-.......Bize Ebu'z-Zinâd, Abdurrahmân'dan tahdîs etti. O da Ebu'z-Zinâd'a Ebû Hureyre(R)'den işittiğini tahdîs etmişti. Ebû Hu-reyre de RasûlulIah(S)'tan şöyle buyururken işitmiştir: "Benim meselimle insanların meseli, ancak şu adamın meseli gibidir: O bir ateş yaktı da, ateşin ışığı etrafını aydınlattığı zaman küçük kelebekler ve ateşin içine düşer olan şu hayvanlar ateşin içine düşmeğe başladılar. O adam da bu hayvancıkları geri çekmeye başladı. Fakat hayvanlar ona gâlib gelip hepsi de ateşin içine düşüyorlardı. İşte ben de sizlerin izâr bağlarınızdan tutuyor ve sizleri ateşten çekip kurtarmaya çalışıyorum, insanlar ise ateşe giriyorlar!" [74].

71-.......Âmir eş-Şa'bî şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Amr'dan işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S): "Müslüman, dilinden ve elinden müslümânların selâmette kaldığı kimsedir. Muhacir de Allah'ın nehyettiği şeyleri terkedendir" buyurdu [75].

27- Peygamber(S)'İn: "Benim Bilmekte Olduğum Hakikatleri Sizler Bilir Olsaydınız, Muhakkak Az Güler Çok Ağlardınız" Kavli Babı

72-.......Ebû Hureyre (R) şöyle der idi: Rasûlullah (S): "Benim bilmekte olduğum hakikatleri sizler bilir olsaydınız, muhakkak az güler, çok ağlardınız" buyurdu [76].

73-....... Enes ibn Mâlik (R) de: Peygamber (S): "Benim bilmekte olduğum şeyleri sizler bilir olsaydınız, elbette az güler, çok ağlardınız" buyurdu, demiştir [77].

28- Bâb:

"Cehennem, şehvet perdeleriyle örtülmüştür

74-.......Bana Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o dael-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Ateş, şehvet perdeleriyle perdelenip örtüldü. Cennet de nefsin hoşlanmadığı mükellefiyetlerin zorluklarıyle perdelenip örtüldü" buyurmuştur [78].

29- Bâb:

'Cennet sizin herbirinize kendi nalınının tasmasından daha yakındır. Ateş de bunun gibi yakındır".

75-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R): Peygamber (S): "Cennet sizin herbirinize, kendi ayağındaki ediğin tasmasından daha yakındır. Ateş de bunun gibi yakındır" buyurdu, demiştir [79].

76-.......Bize Şu'be, Abdulmelik ibn Umeyr'den; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre(R)'-den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Şâir sınıfının söylediği en doğru beyit:

Ela kullu şey'in mâ halâîlâhe bâtüu

(Ve kullu naîmin îâ mâ hâlete zâilu)

(= Allah'tan başka herşey bâtıldır,

Ve her ni'met çaresiz zail olucudur) beytidir" buyurmuştur [80].

30- Bâb:

"İnsan (dünyâ ni'meti hususunda) kendinden aşağıda olan kimseye baksın da, kendinin üstünde olana bakmasın".

77-.......Bana Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o dael-A'rec'den; oda Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Sizden birinizya-ratıhş, mal ve evlâd hususunda kendisinden üstün kılınmış kimselere baktığı zaman (üzülmesin), hemen kendisinden aşağı (hâili) kimselere baksın" buyurmuştur [81].

31- Bir Güzellik İşlemeyi Yâhud Bir Çirkinlik Yapmayı Kasdeden Kimse Babı

78-.......Bize Ebû Recâ el-Utâridî, İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti. Peygamber (S) Azîz ve Celîl olan Rabb'inden rivayet ettiği bir hadîsinde şöyle dedi: "Şübhesiz Yüce Allah (eşyadaki) güzellikleri ve çirkinlikleri takdir edip yazdı. Sonra güzellerin güzelliğini, fenaların ve kötülerin de çirkinliklerini beyân edip açıkladı. Her kim bir güzel iş yapmak diler de onu yapamazsa, Allah o kimse hesabına kendi dîvânında (meleklerine) tam bir hasene (sevabı) yazdırır. Eğer o

kimse güzel bir iş yapmak ister ve yaparsa Allah o kimse lehine kendi dîvânında on hasene sevabından yediyüz misline ve daha çok emsaline kadar hasene sevabı yazdırır. Bir kimse de çirkin bir iş yapmayı kas-deder ve onu işlemezse, Allah kendi dîvânında onun lehine tam bir hasene sevabı yazdırır. Eğer o kimse fena bir iş yapmak ister de o fenalığı yaparsa, Allah onun aleyhine bir tek kötülük yazdırır" [82].

32- Günâhların Küçük Görülenlerinden Sakınılması Babı

79-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Sizler muhakkak birçok ameller yapmaktasınız ki, onlar sizin gözlerinizde kıldan incedir. Şu muhakkak ki, bizler Peygamber(S)'in zamanında onları helak edici günâhlar sayardık.

Ebû Abdillah el-Buhârî: Enes, bu "Mûbikaat" sözüyle "Muh-likât"ı kasdediyor, demiştir [83].

33- Bâb: Ameller (Ölüm Sırasındaki) Sonlarına Göre Değerlendirilir Ve Onlardan Korkulacak Olanlar?

80-....... Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R) şöyle dedi: Peygamber (S) Hayber harbinde müşriklerle mukaatele etmekte olan bir adama baktı. O adam savaştaki yeterlilik bakımından müslümânlann en büyükleri derecesinde idi. Ona baktı da:

— "Her kim cehennem ehlinden bir adama bakmak isterse, şu adama baksın!" buyurdu.

Peygamber'in bu sözü üzerine sahâbîlerden bir zât hiç ayrılmak-sızın o adamı ta'kîb edip gözledi. O adam sonunda yaralanınca çabuk ölmek isteyerek kendi kılıcının sivri ucunu iki memesinin arasına koydu. Sonra üzerine dayanıp yüklendi, kılıç iki küreği arasından dışarı çıktı (ve öldü). Onun bu işi Peygamber'e ulaşınca:

— "Kul, insanların görüşünde cennet ehlinin amelini yapar, hâlbuki o,

muhakkak ateş ehlindendir. Yine kul insanların görüşünde ateş ehlinin amelini yapar, hâlbuki o, cennet ehlindendir. Ameller ancak (ölüm sırasındaki) sonlarına göre değerlendirilir" buyurdu [84].

34- Bâb: Yalnız Yaşamak Kötü Topluluklara Karışmaktan Rahatlıktır

81-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Bir bedevî Arab Peygamber(S)'e geldi de:

— Yâ Rasûlallah! İnsanların hangisi hayırlıdır? diye sordu. Rasûlullah:

— "Caniyle, maliyle (Allah yolunda) cihâd eden adamdır ve bir de vadilerden bir vâdî içinde (yalnızlığa çekilerek) Rabb'ine ibâdet eden ve insanları şerrinden rahat bırakan adamdır" buyurdu.

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Şuayb'e, ez-Zubeydî, Süleyman ibn Kesîr ve en-Nu'mân mutâbaat etmişlerdir. Ve Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Atâ ibn Yezîd'den yâhud Ubeydullah'tan; o da Ebû Saîd'den; o da Peygamber'den olmak üzere söyledi.

Yûnus, îbnu Musâfir, Yahya ibn Saîd üçlüsü de İbn Şihâb'dan; o da Atâ ibn Yezîd'den; o da Peygamber'in bâzı sahâbîlerinden; onlar da Peygamber(S)'den söylediler [85].

82-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle diyordu: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "İnsanlar üzerine Öyle (sıkıntılı) bir zaman gelir ki, onda müslümân kişinin hayırlı malı koyun sürüşüdür. Müslümân o koyun sürüsünü dağ başlarına ve yağmur düşen vadilere götürür, böylece dîni yüzünden olacak fitnelerden kaçar kurtulur!" [86].

35- (İnsanlardan) Emânetin Kaldırılması Babı [87]

83-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S- bir A'râbî'nin sorusuna cevâb olarak):

— "Emânet zayi' edildiği zaman kıyameti bekle!" buyurdu. A'râbî:

— Emâneti zayi' etmek nasıl olur yâ Rasûlallah? diye tekrar sorunca:

— "İş ehli olmayan kimseye havale edilip dayandırıldığı zaman kıyameti bekle!" buyurdu [88].

84-.......Huzeyfe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bize iki hâdise haber verdi. Bunlardan birisini gördüm, öbürüsünü görmeyi gözlüyorum. Rasûlullah bana (emânetin nasıl indirildiğini şöyle) haber verdi: "Emânet (yânı dîn duyguları, adalet ve emniyet umdeleri ilk önce) sâlih kimselerin gönüllerinin derinliğine indi. (Böylece emânet fıtrî oldu.) Sonra o kullar Kur'ân 'dan bilgi aldılar, sonra sünnetten bilgi aldılar (bu da kesbî oldu)."

Rasûlullah bize emânetin geri kaldırılmasını da haber verip şöyle buyurdu: "(Fıtrî ve kesbî duygular sahibi olan) bilgili kişi, bir uyku uyur. O uyurken emânet kalbinden silinip alınır da, emânetin eseri (izi, yeri), rengi uçuk bir nokta hâlinde yanık yeri gibi kalır. Sonra o bilgin kişi bir uyku daha uyurken, emânetin (geri kalan kısmı da) alınır. Bunun eseri ve yeri de balta sallayan bir işçinin avucundaki kabarcık gibi kalır (bir zaman sonra o da söner gider). Şu hâlde (o mübarek) emânet, senin ayağına düşürdüğün bir ateş parçasının düştüğü yeri şişirip senin onu bir kabarcık şeklinde görmen gibidir. Hâlbuki bu kabarcıkta (bedenin hayâtı üzerinde te'sîrli) birşey yoktur (bir zaman sonra söner gider). Şu vaziyette halk birbirleriyle alışveriş etmek ve medenî münâsebette bulunmak için (müşkil bir günün) sabahına erişmiş bulunur. Hiçbir kimse emâneti edâ etmek imkânım bulamaz. Şöyle ki, bazen 'Fulân oğulları içinde emîn bir kimse vardır (emâneti ona verelim)' denilir. Bazen birisinin lehine: 'O ne akıllıdır, ne tedbirlidir; o ne zerâfetli zâttır, o ne kahramandır!' diye şehâdet olunur. Hâlbuki hakkında propaganda yapılan şahsın kalbinde hardal dânesi kadar îmândan bir eser yoktur. "

Huzeyfe dedi ki: Bana öyle bir zaman karşı geldi (öyle bir zamanda yaşadım) ki, o (saâdetli ve emânetli) devirde ben kiminle alışveriş edeceğim diye tasalanmazdım. Çünkü medenî münâsebette

bulunacağım kimse müslümânsa, onu İslâm Dîni (bana hıyanet etmekten) men' ederdi. Eğer Hnstiyân (ve Yahûdî) ise, onu bulunduğu yerin vâlîsi hıyanetten men* ederdi. (Bu suretle o devirde umûmî bir emniyet vardı.) Bu gün ise, ben fulân ve fulândan başka kimse ile alışveriş edemez oldum! [89].

85-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben RasûlulIah(S)'tan işittim: "İnsanlar ancak yüz deve gibidirler; içlerinde hemen hemen kâmil sıfatlı, kullanışlı bir tane iyi binek devesi bulamazsın!" buyuruyordu [90].

36- (Amellerde) Gösteriş Yapma Ve İşitilip Şöhret Kazanma Düşkünlüğümün Kötülüğü) Babı

86-.......Seleme ibn Kuheyl şöyle demiştir: Ben Cundeb ibn Abdillah'tan işittim. Peygamber (S) şöyle buyurdu, diyordu.

Seleme dedi ki: Ben (bu zamanda) Cundeb'den başka kimseden "Peygamber (S) şöyle buyurdu" derken işitmedim. Cundeb'e yaklaştım ve onun şöyle demekte olduğunu işittim: Peygamber (S): "Kim (işlediği hayrı şöhret için) insanlara duyurursa, Allah onun (gizli işlerini) duyurur. Kim de (herhangibir hayrı) gösterişçe yaparsa, Allah da onun gösterişçiliğini meydana çıkarır" buyurdu [91].

37- Allah'a Tâat Yolunda Nefsîyle Mücâhede Eden Kimse(Nin Fazileti) Babı

87-....... Bize Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etti. Muâz ibn Cebel (R) şöyle demiştir: Ben bineği üzerinde iken Peygamber(S)'in arka tarafına binmiş, O'nunla aramda ancak semerin ağacı olup beraber yol aldığımız sıra bana:

— "Yâ Muâz!" diye nida etti. Ben:

— Lebbeyke yâ Rasûlallahi ve sa'deyke (= Buyur yâ Rasûlallah, tekrar tekrar emrine hazırım, tekrar tekrar yardıma hazırım)! dedim.

Sonra bir müddet yürüdü. Sonra yine:

— "Yâ Muâz!" diye seslendi. Ben:

— Buyur yâ Rasûlallah, tâate hazırım, yardıma hazırım! dedim. Sonra bir müddet daha yürüdü. Sonra yine:

— "Yâ Muâz ibne Cebel!" diye seslendi. Ben:

— Buyur yâ Rasûlallah, itaatine ve yardım etmeye hazırım! dedim.

— "Allah'ın kulları üzerinde ne hakkı vardır bilir misin?" diyre sordu.

Ben:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedim.

— "A ilah 'in kullan üzerinde sabit olan hakkı, kulların Allah 'a itaat ve ibâdet etmeleri ve Allah'a hiçbirşeyi ortak kılmamalandır" buyurdu.

Sonra bir süre daha yürüdü. Sonra:

— "Yâ Muâz ibne Cebel!" dedi.

Ben yine:

— Lebbeyke yâ Rasûlallahi ve sa'deyke! dedim.

— "Kullar bu tevhîd ve ibâdeti yaptıkları zaman, kulların Allah üzerindeki hakları nedir bilir misin?" diye sordu.

Ben:

— Allah ve Rasûlü en bilendir! dedim.

— "Kulların Allah üzerindeki hakkı, Allah'ın onları azâb etmemesidir" buyurdu [92].

38- Tevazu, Yânî Alçak Gönüllü Olma(Nın Fazileti) Babı

88-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah(S)'ın Adbâ ismi verilen bir dişi binek devesi vardı. (Koşuda ve seferde) onun önüne geçilmezdi. Bir ara genç bir yük devesi üstünde bir bedevî geldi. (Yapılan koşuda) bu yük devesi Adbâ'yı geçti. Ve bu geçiş, müs-lümânlar üzerine ağır geldi ve:

— Adbâ'nm önüne geçildi! dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Allah 'in dünyâdan yükselttiği herbir şeyi muhakkak alçalt-ması hakk bir kaanûndur!" buyurdu [93].

89-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Allah şöyle buyurdu: Her kim beni tanıyan ve ihlâs ile bana ibâdet eden bir kuluma düşmanlık ederse, ben de ona harb i'-lân ederim. Kulum bana, kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevgili olan birşeyle yaklaşamaz. Kulum bana nafile ibâdetlerle de yaklaşmaya devam eder. Nihayet ben onu severim. Ben kulumu sevince de artık onun işitir kulağı, görür gözü, tutar eli, yürür ayağı mesabesinde olurum (ve bu organlarıyle meydana gelmesini arzu ettiği bütün dileklerini veririm). Diliyle de her ne isterse muhakkak onları da kendisine ihsan ederim. Bana sığınmak isteyince de muhakkak kulumu sığındırır, korurum. Ben yapmasını dilediğim hiçbirşey hakkında, mü 'minin ölümü karşısındaki tereddüdüm gibi tereddüt etmedim. Fakat bunda kulum ölümden hoşlanmıyordu, ben de kuluma acı gelen şeyi sevmiyordum " [94].

39- Peygamber(S)'İn (İki Parmağıyle İşaret Edip): "Ben ve kıyamet şu ikisi gibi yakın gönderildim" Kavli İle Azîz Ve Celîl Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Göklerin ve YerHn gaybı Allah'a mahsûstur. Saat (kıyamet) hâdisesi de ancak göz kırpma gibidir. Yâhud o, daha yakındır. Çünkü Allah herşeye hakkıyle kaadirdir" (en-Nahi: 77) [95].

90-.......Sehl ibn Sa'd (R): Rasûlullah (S) iki parmağını (şehâdet parmağı ile orta parmağını) uzatıp işaret ederek: "Kıyamet günü ile ben şu ikisi gibi ba's olundum" buyurdu, demiştir.

91-.......Bize Şu'be, Katâde'den; o da Ebu't-Teyyâh'tan; o da Enes(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Kıyamet günü ile ben işte şu iki parmak gibi yanyana ba's olundum" buyurmuştur.

92-.......BizeEbûBekr ibn Ayyâs, Ebû Husayn'dan; o daEbû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S), iki parmağını kasdederek: "Ben ve kıyamet, şu iki parmak gibi birbirine yakın olarak gönderildim" buyurmuştur.

Bu hadîsi Ebû Husayn'dan rivayet etmesinde İsrâîl ibn Yûnus, Ebû Bekr'e mutâbaat etmiştir [96].

40- Bâb: (Güneşin Garbdan Doğması) [97]

93-.......Bize Ebu'z-Zinâd, Abdurrahmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Güneş batıdan doğuncaya kadar kıyamet kopmaz- Güneş batıdan doğduğu zaman, insanların hepsi onu görürler de toptan hepsi îmân ederler. İşte bu, *... Rabb Hnin âyetlerinden biri geldiği gün, daha evvelden îmân etmiş veya îmânında bir hayır kazanmış olmayan hiçbir kimseye (o günkü) imânı asla fayda vermez...n (ei-En'âm: 158) olduğu zamandır. Muhakkak ki, kıyamet şübhesiz kopacaktır; öyle bir hâlde ki, alım-satım için satıcı ile müşteri aralarında kumaşlarını yaymış olacaklar da alım-satım yapamadan ve kumaşlarını da düremeden ansızın kopacaktır. Yine muhakkak kıyamet kopacaktır. Şöyle ki: Kişi sağımlı devesinin sütünü sağıp getirdiği hâlde, onu tadıp içmeden ansızın kopacaktır. Yine kıyamet şübhesiz kopacaktır. Öyle bir hâlde ki, kişi su havuzunu sıvayıp tamir edecek, fakat kıyamet ansızın kopacak da havuzun suyunu kullanmak nasîb olmayacaktır. Kıyamet muhakkak kopacak; öyle bir çabuklukta ki, sizden herhangibiriniz yemek yerken, lokmasını ağzına kaldıracak, fakat kıyamet ansızın kopacak da o lokmasını yiyemeyecektir" [98].

41- Bâb:

'Allah'a kavuşmayı arzu eden kimseye Allah da kavuşmasını sever".

94-.......Bize Katâde, Enes ibn Mâlik'ten; o da Ubâde ibnu's- Sâmit(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

— "Her kim Allah'a kavuşup görmeyi arzu eder severse, Allah da ona kavuşup görmeyi sever. Her kim de Allah 'a kavuşmaktan hoşlanmazsa, Allah da ona kavuşmaktan hoşlanmaz."

Âişe yâhud Peygamberdin kadınlarından biri:

— (Yâ Rasûlallah!) Bizler ölümden elbette hoşlanmayız! dediler.

Peygamber, kadınlara:

— "Ölüm sizin bildiğiniz gibi değil, lâkin bu şöyledir: Mü 'mine ölüm hâli gelince, Allah'ın o kuldan hoşnûdluğu, Allah'ın ikram ve ihsanı ile müjdelenir. Bu müjde üzerine artık mü'mine (ölüm gibi) kendisini karşılayacak hâllerden daha sevimli birşey olamaz. O anda mü'min Allah 'a kavuşmayı arzu edip ister, Allah da mü'min kuluna kavuşmayı sever. Fakat kâfir öyle değildir: Ona ölüm hâli hazır olduğunda, Allah'ın azabı ve ukubeti müjdelenir. O anda kâfire, önündeki ölüm gibi hâllerden daha çirkin bir hâl olamaz. Bu suretle kâfir, Allah'a kavuşmayı fena görür, Allah da onunla buluşmayı çirkin görür."

Bu hadîsi Ebû Dâvûd Süleyman et-Tayâlisî ile Amr ibnu Mer-zûk, Şu'be'den kısaltarak rivayet ettiler.

Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Zurâre ibn Ebî Evfâ'dan; o da Sa'd ibn Hişâm'dan; o da Âişe'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere söyledi [99].

95-.......Bize Ebû Usâme, Bureyd'den; o da Ebû Burde'den; o da Ebû Mûsâ(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Her kim Allah 'a kavuşmayı severse, Allah da ona kavuşmayı sever. Her kim de Allah'a kavuşmayı sevmezse, Allah da onunla buluşmayı istemez" buyurmuştur.

96-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'I-Müseyyeb ile Urvetu'bnu'z-Zubeyr, ilim ehlinden birçok adamlar içinde haber verdiler ki, Peygamber(S)'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Rasû-lullah (S) sıhhatte iken:

— "Hiçbir peygamberin ruhu, cennetteki durağını görmedikçe kabzolunmaz. Sonra (ölümle hayât arasında) muhayyer kılınır" buyurur dururdu.

Hastalanıp ruhu kabzolunmak zamanı gelince, başı benim dizimin üstünde bulunduğu bir sırada kendisine bir süre baygınlık geldi. Sonra ayıhnca gözünü tavana doğru dikti. Sonra:

— "Yâ Allah, en yüksek refiki isterim" diye duâ etti. Bunun üzerine ben: "Artık Rasûlullah şimdi bizleri ihtiyar

etmiyor" dedim. Ve bildim ki, Rasûlullah'm bu duası sıhhatli zamanında bize söyleyegeldiği haber(in kendisinde tecellîsi)dir.

Âişe: Peygamberdin tekellüm ettiği en son kelime, işte bu "Allâ-humme er-Refîkal-Alâ" duası oldu, demiştir [100].

42- Ölümün (Aklı Giderici) Şiddetleri Babı [101]

97-.......Âişe (R) şöyle derdi: RasûIullah(S)'ın ölüm hastalığı müddetince ön yanında deriden yâhud ağaçtan, içi su dolu bir kap dururdu -terdîdli söyleyen râvî Umer ibn Saîd'dir-. Rasûlullah ellerini suyun içine sokmaya ve ıslak elleriyle yüzünü meshetmeye başlar ve "Lâ ilahe illeHlâh! Ölümün birçok şiddetleri, sadmeleri vardır" diyordu.

Sonra elini kaldırdı da tâ ruhu alınıncaya kadar: "Yâ Allah, beni en yüksek refik camiasında kıl!" diye duâ etmeye başladı. Ve bu duâ ile Peygamber'in mübarek eli düştü. (Allah O'na salât ve selâm eylesin!) [102].

98-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Çöl Arablarından kaba ve câhil birtakım adamlar vardı. Bunlar Peygamber(S)'e gelirler ve:

— Kıyamet ne zaman kopacak? diye sorarlardı. Rasûlullah da bunların en küçük yaşlısına bakar da:

— "Şu genç yaşarsa, buna ihtiyarlık erişmeden sizin başınıza kıyametiniz kopar (hepiniz ölürsünüz)" buyururdu.

Hişâm ibn Urve: Peygamber "Kıyametiniz kopar" sözüyle, onların ölümlerini kasdediyordu, demiştir [103].

99-.......EbûKatâdeRıb'îel-Ensârî(R) şöyle tahdîs ederdi: RasûlulIah(S)'in yânından bir cenaze geçirilmişti. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Kendisi rahat/ayan veya kendisinden kurtulunmuş olandır" buyurdu.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Rahatlayan veya kendisinden rahatlanan nedir? diye sordular.

Rasûlullah:

— "Mü'min olan kul, dünyânın yorgunluklarından ve ezalarından Azız ve Celîl olan Allah'ın rahmetine gidip istirahat eder. Fâcir olan kula gelince ondan da diğer kullar, şehirler, ağaçlar ve hayvanlar kurtulup istirahat ederler" buyurdu.

100-.......Muhammed ibn Amr ibn Halhala şöyle demiştir: Bana Ma'bed ibn Ka'b, Ebû Katâde'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "(Ölmekle) istirahat eden ve kendisinden istirahat edilendir. Mü'min dünyâ yorgunluğundan istirahat eder" buyurmuştur [104].

101-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Ölüyü üç şey ta'kîb edip kabre kadar gider de ikisi tekrar geri döner, biri orada onunla beraber kalır: Ölüyü ailesi, malt ve ameli ta'kîb eder. Neticede ailesi ve malı geriye döner de, kendisiyle beraber sâdece ameli kalır " [105].

102-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Sizden biriniz vefat ettiği zaman, sabah akşam ona oturacağı yer arz olunup gösterilir. Ateşten olan ve cennetten olan oturağı gösterilir de ona tâ diriltileceği vakte kadar: İşte burası senin durağındır! denilir" [106].

103-.......Âişe (R): Peygamber (S): "Sizler ölülere sövmeyiniz. Çünkü onlar önden göndermiş oldukları amellerin karşılıklarına ulaşmışlardır" buyurdu, demiştir [107].

43- Sûr'a Üfürülmesi Babı

Mucâhid İbn Cebr: "SÛr" (el-Kehf: 100; Yâsîn: 51; ez-Zumer: 68; Kaaf: 20), boru hey'eti gibidir. "Zecretun" (es*saffât: 19; en-Nâziât: 13), "Sayha" ma'nâsınadır, demiştir.

İbn Abbâs da: "en-Nâkûr" (ei-Müddessir: 7), "Siir"duT.

"er-Râcife" (en-Nâziât: 6), birinci üfürmedir. "er-Râdîfe" (en-Nâziât: 7) de ikinci üfürmedir, demiştir [108].

104-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Biri müslümânlardan, biri de Yahûdîler'den olan iki adam birbirleriyle sövüştüler. Müslüman, Yahudi'ye:

— Muhammed'i âlemler üzerine seçip tercih eden Allah'a yemîn ederim ki! dedi.

Yahûdî de müslümâna hitaben:

— Musa'yı âlemler üzerine seçip tercih eden Allah'a yemîn ederim ki! dedi.

Ebû Hureyre dedi ki: Yahûdî bu yemini yaptığı sırada müslü-mân öfkelendi de Yahudi'nin yüzüne bir tokat vurdu. Bunun üzerine Yahûdî, RasûIullah(S)'ın yanına gitti de, kendisinin ve müslümân kişinin işinden olup biten şeyleri Rasûlullah'a haber verdi. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "BeniMûsâ üzerine daha hayırlı kılmayınız! Çünkü insanlar kıyamet gününde hep çarpılıp bayılacaklardır. (Onlarla beraber ben de çarpılıp bayılırım.) Fakat ben ilk ayılan kimseler içinde olurum. O anda Musa'yı Arş'ın bir tarafına sıkıca tutunmuş hâlde görürüm. Bilmiyorum, Mûsâ da bayılanların içinde idi de benden evvel mi ayıldı yâhud bayılmaktan Allah'ın müstesna kıldığı kimselerden mi idi?" [109].

105-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Bayılıp düşecekleri zaman insanlar hep bayılıp düşerler. Kalkışta ben, ayağa kalkanların ilki olurum. Bir de görürüm ki, Mûsâ Arş'a sıkıca tutunmuş

durmaktadır. Artık ben Mûsâ da bayılanların içinde miydi (yâhud değil miydi) bilemiyorum."

Bu hadîsin aslını Ebû Saîd de Peygamber'den rivayet etmiştir.

44- Bâb:

"Allah kıyamet günü bütün yer tabakalarını kabzeder" Bu hadîsi Nâfi\ Ibn Umer'den; o da Peygamber(S)'den

rivayet etmiştir [110]

106-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: BanaSaîd ibnu'l-Müseyyeb, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Allah (kıyamet günü) bütün yer tabakalarını kabzasına alır, gökleri de sağ eli içine dürer büker. Sonra (mahşer halkına): İşte ben kâinatın Melik'iyim! Yeryüzünün melikleri nerede? diye hitâb eder" buyurmuştur.

107-.......Ebû Saîdel-Hudri (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Kıyamet gününde bütün Arz, tandırda pişirilen bir tek ekmek (gibi) olur. Cebbar olan Allah, onu kudret eliyle evirir çevirir (düzelinceye kadar) altüst eder. Sizin biriniz yolculukta bazlamasını (tandıra koyup pişirinceye kadar) evirip çevirdiği gibi. (Bu muazzam ekmek, uzun müddet mahşerde bekleyen) cennet ehli için yolcu konuk azığı olarak hazırlanır."

Ebû Saîd dedi ki: Bu sırada bir Yahûdî geldi de:

— Yâ Ebâ'l-Kaasım! Rahman Sana mübarek kılsın! Cennet ehlinin kıyamet günü yol azığının ne olduğunu Sana haber vereyim mi? dedi.

Rasûlullah:

— "Evet" buyurdu. Yahûdî:

— Rasûlullah'ın söylediği gibi, Arz bir tek ekmek yapılır! dedi. Bunun

üzerine Rasûlullah bize baktı. Sonra (taaccüb edip hoşlanarak) son dişleri meydana çıkıncaya kadar güldü. Sonra Yahûdî:

— Sana cennet ehlinin ekmeklerinin katığını da haber vereyim mi? dedi" ve şöyle devam etti:

— Cennet ehlinin katıkları Bâlâm ve Nûn'dur, dedi.

Sahâbîler:

— Bunlar nedir? diye sordular. Yahûdî:

— Öküzle balıktır! Bu iki hayvanın ciğerlerinin en nefis uç parçalarını cennet ehlinden yetmiş bin kişi yiyecektir, diye cevâb verdi [111].

108-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Kıyamet günü insanlar, beyaz, duru beyaz ve kepekten arınmış undan yapılan çörek gibi bir saha üzerinde toplanırlar."

Sehl ibn Sa'd'ın yâhud başka birisinin rivayetinde: "O sahada bir kimseye delâlet edecek, yol gösterecek (dağ taş gibi) hiçbir alâmet yoktur" demiştir [112].

45- Bâb: Toplanma Nasıl Olacaktır?

109-....... Bize Vuheyb, Abdullah ibn Tâvûs'tan; o da babası Tâvûs ibn Keysân el-Yemânî'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"İnsanlar (mahşerde) üç fırka olarak toplanırlar. Birinci fırka gelecek hayâtı özleyen, (geride kalan dünyâ hayâtından) nefret eden zümredir. (Bunlar azık ve binekleri bol olanlardır). İkinci fırka ikisi bir deve, üçü bir deve, dördü bir deve, onu bir deve üzerinde sevko-lunurlar. Bunların bakıyyesini (ki üçüncü fırkadır) bir ateş hasredip toplar. Onlar nerede istirahat ederlerse o ateş de beraberlerinde istirahat eder, onların geceledikleri yerde onlarla beraber geceler, onların sabahladıkları yerde beraberlerinde sabahlar. Ve onlarla beraber yürüyüp onların

akşamladıkları yerde onlarla beraber akşamlar" [113].

110-.......BizeEnes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etti: Bir adam:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Kâfir kıyamet günü yüzü üzerinde nasıl haşr olunur? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Dünyâda onu iki ayağı üzerinde yürüten Allah, kıyamet gününde yüzü üzerinde yürütmeye kudretli değil midir?" diye cevâb verdi.

Râvî Katâde:

— Evet, Rabb'imizin izzetine yemîn ederim ki, kudretlidir! demiştir [114].

111-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Amr ibn Dînâr şöyle demiştir: Ben Saîd ibn Cubeyr'den işittim. Ben İbn Abbâs(R)'tan işittim. Ben Peygamber(S)'den işittim: "Muhakkak ki, sizler Allah 'a yalınayaklılar, çıplaklar, yayalar ve sünnetsizler olarak kavuşacaksınız" buyuruyordu, demiştir.

Sufyân ibn Uyeyne: Bu hadîs, bizim İbn Abbâs'ın Peygamber(S)'-den işittiğini saymakta olduğumuz hadîslerdendir, demiştir.

112-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Amr'dan; o da Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlul-lah(S)'tan işittim, O, minber üzerinde hutbe yapıyor: "Muhakkak ki, sizler Allah'a yalınayaklılar, çıplaklar, sünnetsizler olarak kavuşacaksınız" buyuruyordu.

113-.......Bize Şu'be, el-Mugîre ibnu'n-Nu'mân'dan; o da Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir. Peygamber (S) bizim aramızda ayağa kalktı da hutbe yaparak şöyle buyurdu: "Muhakkak sizler yahnayaklılar, çıplaklar olarak toplanacaksınız. '...İlk yaradışa nasıl başladıksa, üzerimizde

hakk bir va 'd olarak yine onu iade edeceğiz* Hakikatte failler biziz!' (el-Enbiyâ: 104) Mahlûklar içinde kıyamet gününde ilk olarak elbise giydirilecek kimse İbrahim'dir. Şu da muhakkak ki ümmetimden birtakım adamlar getirilecek de onlar yakalanıp sol tarafa (cehennem tarafına) götürülecekler. Hemen ben:

— Yâ Rabb! Onlar benim sahâbîlerimdir! derim. Allah bana:

— Sen onların senden sonra dînde ne bid'atler meydana getirdiklerini bilmezsin! der.

Ben de Allah'ın sâlih kulunun (Meryem oğlu îsâ'nın) dediği gibi (şöyle) derim: 'Ben içlerinde bulunduğum müddetçe üzerlerinde bir murâkıb idim. Fakat vaktâ ki Sen beni (içlerinden) aldın, üstlerinde murakib ancak Sen kaldın. Ve zâten Sen herşeye hakkıyle şâhidsin. Eğer kendilerine azâb edersen, şübhe yok ki, onlar Sen Hn kullarındır. Eğer onları mağfiret edersen, yine şübhesiz ki, mutlak gâüb ve yegâne hüküm ve hikmet sahibi olan da Sen'sin!' (ei-Mâide: 117-118)."

Dedi ki: "Bunun üzerine bana:

— Bunlar ökçelerine basarak geri dönmüş mürtedler olmakta devam etmişlerdir, denilir".

114-.......Abdullah ibn Ebî Muleyke şöyle demiştir: Bana el- Kaasım ibn Muhammed ibn Ebî Bekr tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Sizler yahnay aklılar, çıplaklar, sünnetsiz-ler olarak toplanacaksınız" buyurdu.

Âişe dedi ki: Ben de:

— Yâ Rasûlallah! Erkekler ve kadınlar birbirlerine (avret yerlerine) bakarlar?! dedim.

Rasûlullah:

— "Haşr işi, onların bunu düşünmelerinden bile çok şiddetli ve çetindir" buyurdu.

115-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Biz (kırk kişi kadar bir

topluluk) bir kubbenin içinde Peygamber(S)'in beraberinde bulunuyorduk. Peygamber (S):

— "Sizler cennet ehlinin dörtte biri olmanıza razı olur musunuz?" buyurdu.

Bizler:

— Evet! dedik. Peygamber:

— "Cennet ehlinin üçte biri olmanıza razı olur musunuz?" diye sordu.

Biz tekrar:

— Evet! diye cevâb verdik. Peygamber:

— "Cennet ehlinin yarısı olmanıza razı olur musunuz?" buyurdu.

Bizler yine:

— Evet! dîye cevâb verdik. Peygamber:

— "Muhammed'in nefsi elinde bulunan Allah'a yemîn ederim ki, ben sizin cennet ehlinin yarısı olmanızı kuvvetle ümîd ediyorum. Şu da muhakkak ki, cennete müslümân nefisten başkası girmeyecektir. Sizler şirk ehline nisbetle siyah öküzün derisi üzerindeki beyaz kıl mesabesinden başka değilsiniz. Yâhud da sanki kırmızı öküzün derisi üzerindeki siyah kıl mesabesinde!" buyurdu [115].

116-.......Bana kardeşim Abdulhamîd, Süleyman ibn Bilâl'den; o da Sevr'den; o da Ebû'l-Gays'tan; o da Ebû Hureyre(R)'den tah-dîs etti ki, Peygamber(S) şöyle buyurmuştur: "Kıyamet günü ilk çağrılacak kimse Âdem Peygamber'dir. Zürriyeti ona arz olunup görürler. Onlara:

— Bu, babanız Âdem 'dir! denilir. Âdem:

— Lebbeyke ve sa'deyke (yâ Rabb)/ der. Allah ona:

— Zürriyetinden cehennem kaafilesini çıkar (gönder)/ buyurur.

Âdem:

— Yâ Rabb! Ne kadar çıkarayım? der. Allah:

— Her yüz kişiden doksandokuzu çıkar! buyurur".

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlajlah! Bizlerin herbir yüz kişisinden doksandokuz kişi alındığı zaman, bizden ne kadarı geri kalacak? dediler.

Peygamber:

— "Benim ümmetim, diğer ümmetler içinde siyah öküzdeki beyaz kıl gibidir!" buyurdu [116].

46- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Ey insanlar, Rabb'inizden sakınım Çünkü o saatin zelzelesi büyük birşeydir" (ei-Hacc: i)

Yaklaşan yaklaŞtl" (en-Necm: 57) "Saat yaklaştı" (ei-Kamer: 1) ma'nâsınadır.

117-.......Ebû Saîd (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Allah Taalâ:

— Yâ Âdem! buyurur. Adem hemen cevâb olarak:

— YâRabb, mükerreren icabet eder, her emrini yerine getirmeye dâima kıyam eylerim. Ve her hayır Sen'in iki elinde(tmir ve neh-yinde)dirr der.

Allah Taâlâ:

— Ateşe girecekleri (halk arasından) çıkarıp gönder! der.

Âdem:

— Yâ Rabb, ateşe gönderileceklerin mikdârı ne kadardır? diye

sorar.

Allah Taâlâ:

— Her bin kişiden dokuzyüzdoksandokuzu! diye cevâb verir.

Allah Âdem'e böyle buyurduğu sıra, (bunun verdiği şiddetli korkudan) çocuğun ihtiyarlayacağı 'Ve her gebe kadının çocuğunu düşüreceği zamandır. Ve onda mahşer halkım sarhoşlar hâlinde görürsün. Hâlbuki onlar hiç de sarhoş değillerdir. Fakat Allah'ın azabı çok

Şiddetlidir' (el-Hacc: 2)".

Oradakilere bu haber ağır geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Bu (binde bir) kişi hangimizdir? diye sordular.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Size müjdeler olsun! Muhakkak ki, sizden bir kişiye mukaa-bil Ye'cûc ve Me'cûc'den bin kişi (cehenneme gönderilecektir)/** buyurdu.

Sonra da:

— "Nefsim elinde bulunan Allah'ayemîn ederim: Ben sizlerin cennet ehlinin üçte biri olmanızı kuvvetle tama' etmekteyim" buyurdu.

Râvî dedi ki: Bunun üzerine bizler Allah'a hamdettik ve tekbîr

getirdik. Sonra Rasûllulah:

— "Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, ben sizlerin cennet ehlinin üçte biri olmanızı kuvvetle tama' etmekteyim" buyurdu.

Râvî dedi ki: Bunun üzerine biz yine Allah'a hamdettik ve tekbîr getirdik. Bundan sonra Rasûlullah:

— "Nefsim elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, ben sizlerin cennet ehlinin yarısı olmanızı kuvvetle tama' etmekteyim. Çünkü ümmet/ere nisbetle sizin meseleniz, siyah öküzün derisi üzerindeki beyaz kıl gibidir. Yâhud da eşeğin ön ayaklarının iç taraflarında bulunan dâire şeklindeki mühre gibidir" buyurdu [117].

47- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Sahiden onlar (öldükten sonra) diriltileceklerini sanmıyorlar mı? Büyük günde. Âlemlerin Rabbi için insanların kalkacağı günde" (et-Tatfîf: 4-6) [118].

İbn Abbâs: "Aralarındaki ipler de parçalanıp kopmuştur" (ei Bakara: 166) âyetindeki "îpler", dünyâda birbirleriyle olan bağlar, münâsebetler ma'nâsınadır, demiştir [119].

118-.......Bizeİbnu Avn, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "İnsanlar Âlemlerin Rabbi için ayağa kalkacakları gün, onlardan herbiri kulaklarının yarılarına kadar kendi terleri içinde ayağa kalkacaklar" buyurmuştur.

119-.......Bize Süleyman ibn Hilâl, Sevr'den; o da İbn Zeyd'- den; o da Ebû'I-Gays'tan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Kıyamet günü insanlar mahşer yerinde (sıkışmaktan, şiddetten, güneşin yaklaşmasından) terleyecektir. Öyle bir derecede ki, dökülen ter yetmiş zira' derinliğinde yere geçecek ve onların ağızlarına yükselip gemliyecek, hattâ kulaklarına ulaşacaktır".

48- Kıyamet Gününde Kısas Babı [120]

Kıyamet "Hâkka"dır. Çünkü sevâblar ve işlerin sabit olan hakikatleri ondadır. "el-Hakkatu" ve"I-Hâkkatu" bir ma'nâyadır [121]

'el-Kaaria", "elrĞâşiye", "es-Sâhha" (Abese: 33), "et-Teğâbun" (Saîdler, şakilerin yerlerine inmeleri sebebiyle) cennet ehlinin cehennem ehlini aldatmasıdır [122].

120-.......Abdullah ibn Umer (R): Peygamber (S): "Kıyamet günü insanlar arasında verilen ilk hüküm, kan da'vâları hakkındadır" buyurdu, demiştir [123].

121-....... Bana Saîd el-Makburî, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Kimin yanında kardeşine âid haksız alınmış bir hakk varsa, o haksızlıktan dolayı hakk sahibiyle halâllaşsın. Muhakkak olan şu ki, kıyamette hiçbir dînâr ve hiçbir gümüş yoktur. Kardeşinin hakkı için kendi hasenelerinden alınmadan evvel, dünyâda onunla halâllaşsın. Âhireîte zâlimin o hakkı karşılayacak haseneîeri bulunmazsa, kardeşinin seyyielerinden alınır da o zâlimin üzerine atılır" [124].

122-.......Bize Yezîd ibn Zuray' tahdîs edip şu "Biz onların göğüslerindeki kîni söküp atacağız..-" (ei-A'râf 43; ei-Hıcr: 47) âyetini okudu ve şöyle dedi: Bize Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Ebu'l-Mutevekkil en-Nâcî!den tahdîs etti ki, Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Kıyamet günü mü'-minler (sırattan geçerek) ateşten kurtulurlar da cennetle ateş arasındaki bir köprü üzerinde durdurulurlar. Orada, dünyâda iken aralarında meydana gelmiş haksızlıklar birbirlerinden kısas yapılır. Nihayet haksızlıklardan temizlendikleri ve pampâk oldukları zaman onlara cennete girmelerine izin verilir. Muhammed'in nefsi elinde bulunan Allah 'a yemin ederim ki, o mü 'mirilerden herbiri cennetteki menziline, dünyâdaki meskeninden daha doğru yol bulur" [125].

49- "Kim Hesaba Çekilirse Azâb Edilmiş Olur" Babı

123- Bize Ubeydullah ibn Mûsâ, Usmân ibnu'l-Esved'den; o da Abdullah ibnu Ebî Muleyke'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S):

— "Kim hesaba çekilirse azâb edilmiş olur" buyurmuştur. Âişe dedi ki: Ben:

— Yüce Allah "O, kolayca bir hesâb ile hesaba çekilecek" (ei-inşikaak: 8) buyurmuyor mu? dedim.

Peygamber:

— "Bu senin söylediğin âyetteki 'Kolay hesâb \ arzdır" buyurdu [126].

124-.......Bize Yahya ibn Saîd, Usmân ibnu'l-Esved'den tahdîs etti: Ben İbnu Ebî Muleyke'den işittim, şöyle dedi: Ben Âişe(R)'den işittim, şöyle dedi: Ben Peygamber (S)'den işittim, dedi.

H ve Usmân ibnu'l-Esved'e bu hadîsi İbnu Ebî Muleyke'den; o da Âişe'den; o da Peygamber'den senediyle rivayet etmesinde İbnu Cureyc, Muhammed ibn Suleym, Eyyûb es-Sahtıyânî, Salih ibn Rüstem dörtlüsü de mutâbaat etmişlerdir.

125-.......Bize Abdullah ibn Ebî Muleyke tahdîs etti. Bana el- Kaasım ibnu Muhammed tahdîs etti: Bana Âişe (R) tahdîs etti. Ra-sûlullah (S):

— "Kıyamet günü hesaba çekilen bir kimse, başka değil, muhakkak helak olur" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! Allah Taâlâ: "O vakit kitabı sağ eline verilen kimseye gelince; o kolayca bir hesâb ile hesaba çekilecek *' buyurmuş değil mi? dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Bu (senin söylediğin) ancak bir arzdır. Kıyamet günü ince hesaba çekilecek kimse muhakkak azâb olunur" buyurdu [127].

126-.......(Buradaki senedlerden biriyle) bize Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den tahdîs etti. Bize Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etti: Allah'ın Peygamberi (S) şöyle der idi: "Kıyamet günü kâfir kişi getirilir de ona:

— Re'yini haber ver: Senin yer dolusu altının olsaydı şu azâb-dan kurtulmak için onu feda eder miydin? diye sorulur.

Oda:

— Evet feda ederim! der. Bunun üzerine ona:

— Fakat senden, bundan daha kolay olan şey (yânî Tevhîd) istenilmişti! denilir" [128].

127-.......Adiyy ibn Hatim (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Sizlerden herbir kişiye kıyamet gününde Allah muhakkak kelâm söyleyecektir. Öyle bir hâlde ki, kendisiyle Allah arasında hiçbir tercüman bulunmaz. Sonra o kimse bakar, fakat önünde hiçbirşey göremez. Sonra önüne bakar, kendisim ateş karşılar. Sizlerden her kim bir tek hurma yarısıyle olsun ateşten korunmağa gücü yeterse bunu yapsın!"

el-A'meş dedi ki: Bana Amr ibn Murre, Hayseme'den tahdîs etti ki, Adiyy ibn Hatim şöyle demiştir: Peygamber (S) ateşi zikretti de:

— "Ateşten kendinizi koruyunuz!" buyurdu. Sonra yüzünü döndürüp çekti. Sonra:

— "Ateşten korununuz!" buyurdu.

Sonra yüzünü bulunduğu yönden çevirip çekti. Bunu üç defa yaptı. Hattâ biz kendisini ateşe bakıyor zannettik. Sonra yine:

— "Bir hurma yarısıyle de olsa ateşten korununuz. Bunu da bulamayan, güzel bir sözle kendini ateşten korusun!" buyurdu [129].

50- Bâb:

'(Ümmetimden) yetmiş bin cennete hesaba çekilmeden girecektir".

128-.......Husayn ibn Abdirrahmân şöyle dedi: Ben Saîd ibn Cubeyr'in yanında idim, şöyle dedi: Bana İbn Abbâs (R) tahdîs edip şöyle dedi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Bütün ümmetler bana ar-zolunup gösterildi. Bir peygamber, yanına bir ümmet alıp geçiyordu. Bir peygamber, beraberinde bir toplulukla

geçiyordu. Bir peygamber, beraberinde on kişiyle geçiyordu. Bir peygamber, beraberinde beş kişiyle geçiyordu. Bir peygamber de yalnız başına geçiyordu. Ben uzakta büyük bir karaltı gördüm de:

— Yâ Cibril! Bunlar benim ümmetim mi? diye sordum. O:

— Hayır değildir, lâkin şu ufka bak! dedi.

Ben oraya bakınca çok büyük bir karaltı gördv ı. Cibril:

— İşte bunlar senin ümmetindir. Bunların yetmiş bin olan öncüleri, üzerlerinde hiçbir hesâb ve azâb yoktur, dedi.

Ben:

— Niçin bunlara hesâb ve azâb yoktur? dedim. Cibril:

— Onlar ateşle dağlama tedavisi yapmazlar, rukye yapmazlar, eşya ve kuşlarla uğursuzluk inancına gitmezler, onlar ancak Rabb'~ lerine dayanıp güvenirlerdi, dedi".

Peygamber bunu söyleyince Ukkâşe ibn Mıhsan kendisine doğru ayağa kalktı da:

— (Yâ Rasûlallah!) Beni onlardan kılması için Allah'a duâ edi-ver! dedi.

Rasûlullah:

— "Yâ Allah! Bunu onlardan kıl!" diye duâ etti. Sonra O'na diğer bir adam kalktı da o da:

— Beni de onlardan kılması için Allah'a duâ ediver! dedi.

— "Bu hususta Ukkâşe senden öne geçti" buyurdu [130].

129-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb tahdîs etti; ona da Ebû Hureyre (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Ben RasûluIIah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu:

— "Ümmetimden bir zümre (cennete) girer ki, onlar yetmişbin-dir. Onların yüzleri ayın ondördüncü gecesindeki parlaması gibi parlar".

Ebû Hureyre dedi ki: Bunun üzerine Ukkâşe ibnu Mıhsân el-Esedî, üstünde bulunan kaplan postu gibi siyah beyaz çizgili elbiseyi kaldırarak ayağa kalktı ve:

— Yâ Rasûlallah! Beni onlardan kılması için Allah'a duâ edi-ver! dedi.

Rasûlullah:

— "Yâ Allah, bunu onlardan kıl!" diye duâ etti. Sonra Ensâr'dan bir adam ayağa kalktı ve:

— Yâ Rasûlallah! Beni de onlardan kılması için Allah'a duâ edi-ver! dedi.

Rasûlullah:

— "Bunda Ukkâşe senin önüne geçti!" buyurdu.

130-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Muhakkak ki, ümmetimden yetmiş bin yâhudyediyüzbin (bunların hangisini söylediğinde Ebû Hazım şekk etmiştir) -kişi veya zümre hesâb ve ikaab görmeksizin ilk defa olarak cennete- girecektir. Bunlar birbirlerine tutunmuşlar olarak, bâzısı bâzısına tutmuş vaziyette cennete girerler. Bu ilk zümrenin sondakileri cennete girinceye kadar öndekileri girmez (yânî, bir saff hâlinde hepsi birden gireceklerdir). Bunların yüzleri, bedir gecesinde ayın ışığı üzeredir".

131-.......BizeNâfi', İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuşur: "Cennet ehli cennete, cehennem ehli de cehenneme girdikleri zaman, sonra bir i'lâncı ayağa kalkar da aralarında: Ey ateş ehli, artık ölüm yoktur! Ey cennet ehli, artık ölüm yok, ebedîlik vardır! diye nida eder".

132-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Cennet ehline hitaben: Ey cennet ehli, artık ebedîlik vardır, ölüm yoktur! Ateş ehline hitaben de: Ey ateş ehli, artık ebedîlik vardır, ölüm yoktur! denilir".

51- Cennetin Ve Ateşin Sıfatları Babı [131]

Ve Ebû Saîd el-Hudrî: Peygamber (S): "Cennet ehlinin yiyeceği ilk taam, balık ciğerinin ziyâdesidir" buyurdu, demiştir.

"Cennâtu Adn{- Adn cennetleri)" (Birçok yerde geçer): İkaamet cennetleri, ebedîlik manasınadır. "Adentu bi~ardın", "Bir yerde ikaamet ettim" demektir. "Ma'din" lafzı da bundandır. "Ma'dini sıdkın", "Menbiti sidkin" ta'bîrleri de bundan, yânî "İkaamet etmek" ma'nâsındadır [132].

133-.......Bize Avf, Ebû Recâ'dan; o da İmrân'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Cennete çıktım da ahâlîsinin çoğunun fakirler olduğunu gördüm; cehenneme çıktım, onun ahâlîsinin çoğunu da kadınlar olarak gördüm" buyurdu [133].

134-.......Bize Süleyman et-Teymî, Ebû Usmân'dan; o da Usâme'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuşun "Ben cennetin kapısı önünde durdum, oraya girenlerin çoğu fakirler idi. Zenginlik sahihleri (fakirlerle beraber cennete girmekten) alıkonulmuşlardı. Lâkin ateş ehli, ateşe girmeye emrolunmuşlardı. Ben cehennemin kapısı önünde de durdum. Oraya girenlerin çoğunun kadınlar olduğunu gördüm!"

135-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Cennet ehli cennete, cehennem ehli de cehenneme ayrılıp gidince, ölüm (mefhûmuna bir koç suretinde vücûd verilerek) getirilir. Tâ cennetle cehennem arasında yatırılır. Sonra kesilir. Sonra bir nidâcı: Ey cennet ehli, artık ölüm yoktur! Ey cehennem ehli, ölüm yoktur! diye nida eder. Cennet ehlinin ferahına bir ferah daha ziyâde olunur. Cehennem ehlinin hüzün ve kederine bir hüzün daha artırılır!"

136-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle haber verdi: "Mübarek ve Yüce Allah cennet ehline:

— Ey cennet ehli! diye hitâb eder. Onlar da:

— Ey Rabb'imiz, buyur, emrini yapmaya hazırız, ubûdiyyette dâimiz! derler.

Yüce Allah:

— Bu hâlinizden razı mısınız? buyurur. Onlar da:

— Rabb'imiz, nasıl razı olmayalım? Sen bize, halkından hiçbir kimseye vermediğin bunca ni'metleri ihsan eyledin! derler.

Allah;

— Ben size bunlardan daha şerefli bir ni'met vereceğim! buyurur.

— Yâ Rabb! Bunlardan daha üstün hangi ni'met var ki? derler. Allah:

— Sizden razı ve hoşnûd olmaklığımın şerefi size lâyık kılındı. Artık bundan sonra ebedî olarak size darılmayacağım! buyurur".

137-....... Humeyd et-Tavîl, şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Harise ibn Surâka Bedir harbinde vurulup şehîd oldu. O genç bir oğlandı. Annesi er-Rubeyy' bintu'n-Nadr, Peygamber(S)'e geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Hârise'nin benim yanımdaki menzilesini bil* mektesindir. Eğer o cennette ise, onun acısına sabrederim ve sabrımın sevabım Allah'tan umarım. Eğer (cennette değil de) diğer bir yerde ise, yapacağım ağlamayı görürsün (yâhud ne yapmamı re'y edersin)? dedi.

Rasûlullah:

— "Yazık sana! Sen aklını mı kaçırdın? Cennet bir tane midir? Cennet, şübhesiz birçok cennetlerdir. Şu muhakkak ki, senin oğlun elbette Firdevs Cenneti'ndedir!" buyurdu.

138-....... Bize el-Fudayl, Ebû Hâzım'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S):

— "(Kıyamet gününde) kâfirin iki omuzu arası, sür'atli birsüvâ-rî yürüyüşü ile üç günlük mesafedir" buyurmuştur [134].

el-Buhârî dedi ki: Ve İshâk ibn İbrâhîm şöyle dedi: Bize el-Mugîre ibnu Seleme haber verdi. Bize Vuheyb, Ebû Hâzım'dan; o da Sehl ibn Sa'd(R)'dan tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Cennette bir ağaç vardır ki, bir süvârî, onun gölgesinde yüz sene yürür de, onun gölgesini geçip bitiremez" buyurmuştur.

Ebû Hazım şöyle dedi: Ben bu hadîsi en-Nu'mân ibn Ebî Ay-yâş'a tahdîs ettim de o şöyle dedi: Bana Ebû Saîd tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Cennetin içinde şübhesiz öyle bir ağaç vardır ki, iyi cins, ta'lîmli ve çok sür'atli bir atın binicisi yüz yıl onun gölgesinde yürür de yine onun gölgesini kesip bitiremez" buyurmuştur.

139-....... Bize Abdulazîz, Ebû Hâzım'dan; o da Sehl ibn Sa'd(R)'dan tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Muhakkak benim ümmetimden yetmişbin yâhud yediyüzbin (kişi veya zümre hesâb ve ikaab görmeksizin ilk defa olarak) cennete girecektir." -Bu iki sayının hangisini söylediğini Ebû Hazım bilemiyor.-

Sehl dedi ki: "Bunlar sımsıkı saff olmuşlar, birbirlerine tutunmuşlardır. Bu ilk zümrenin sondakileri cennete girinceye kadar, öndeki-leri girmeyecektir (yânî saff hâlinde hepsi birden gireceklerdir). Bunların yüzleri, ayın ondördüncü gecesindeki kamerin sureti üzere parlaktırlar".

140-....... Bize Abdulazîz, babası Ebû Hazım Seleme ibn Dînâr'dan; o da Sehl(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Cennet ehli cennette kendilerinden yükseklerdeki köşkleri (mesafe uzaklığından dolayı) güçlükle görebilirler. Sizin gökyüzündeki yıldızı güçlükle görür olduğunuz gibi!"

(Abdulazîz şöyle dedi:) Babam Ebû Hazım şöyle dedi: Ben bu hadîsi en-Nu'mân ibn Ebî Ayyâş'a tahdîs ettim, o: Ben şehâdet ediyorum ki, Ebû Saîd'den işittim, o bu hadîsi tahdîs ediyor ve bunda şu ziyâdeyi getiriyordu: "Nasıl ki gündüz doğu ve batı ufkundaki ışıklı kalan parlak yıldızı -aradaki mesafe uzunluğundan dolayı- zorlukla görebilirsiniz!"

141-...... Bize Şu'be tahdîs etti ki, Ebû İmrân şöyle demiştir:

Ben Enes ibn Mâlik(R)'den işittim, Peygamber (S) şöyle demiştir: "Yüce Allah kıyamet gününde ateş ehlinin en hafif azâblısına hitaben:

— Eğer senin Arz'daki herşeyden malın olsa, bu azaba karşılık fidye verir miydin? buyurur.

O kul:

— Evet, fidye verirdim, der. Yüce Allah:

— Sen Âdem'in sulbünde iken ben senden bundan daha kolay

olanını istemiştim: Bana hiçbirşeyi ortak kılmamanı istemiştim. Fakat sen bana ortak kılmana devam edip durdun! buyurur".

142-........ Bize Hammâd ibn Zeyd, Amr ibn Dînâr'dan; o da Câbir(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Şefaatle ateşten sanki seârîr gibi çıkarlar" buyurdu.

Hammâd dedi ki: Ben Amr'a:

— "es-Seârfr" nedir? diye sordum. Amr:

— "ed-Dağâbîs"dir, dedi.

Amr ibn Dînâr'ın dişleri düşmüş, bu sebeble ağzı da düşmüştü (Bu sebeble noktalı şîn ile olan kelimeyi böyle üç noktalı sâ ile telâffuz etmişti) [135].

Hammâd dedi ki: Ben Amr ibn Dînâr'a:

— Yâ Ebâ Muhammedi Sen Câbir ibn Abdillah'tan: Ben Pey-gamber'den işittim, O "Şefaatle (bir kavim) ateşten çıkar" buyururken işittim, dediğini bizzat işittin mi? diye sordum.

O:

— Evet bunu söylerken kendisinden bizzat işittim, dedi [136].

143-.......Bize Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etti: Peygamber (S): "Bir

kavim, kendilerine cehennem ateşi dokunduktan sonra sımaları kırmızımsı siyah bir renkte olarak cehennemden çıkacak ve cennete girecekler de cennet ehli bunlara 'Cehennemlikler" diye isim vereceklerdir" buyurdu.

144-.......Bize Amr ibnu Yahya, babası Yahya ibn Umâre'den; o da Ebû Saîd eI-Hudrî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Cennet ehli cennete, dûzah ehli dûzaha girdikten sonra Yüce Allah:

— Kimin kalbinde bir hardal tanesi ağırlığınca îmân varsa, ateşten çıkarınız! diye ferman buyuracaktır.

Bunun üzerine (bu gibiler) simsiyah yanmış ve kömüre dönmüş oldukları hâlde çıkacaklar da hemen hayât nehrinin içine atılacaklar ve orada seyl uğrağında -yâhud seylin kokmuş kara çamuru içinde-kalan yabanı reyhan tohumları nasıl sür'atle biterse öylece bitecekledir".

Ve Peygamber (S): "Görmez misiniz, bu tohumlar (ne güzel) sapsarı olarak ve iki tarafına salınarak çıkıp sürerler!" buyurdu [137].

145-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû İshâk'tan işittim, şöyle dedi: Ben en-Nu'mân ibn Beşîr(R)'den işittim, şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Kıyamet gününde cehennem ehlinin azâbca en hafif ceza göreni o kimsedir ki, onun iki ayağı altının çukurlarına iki ateş parçası konulacak, bunların te'-sîriyle onun beyni (tencere gibi) kaynayacaktır".

146-.......En-Nu'mân ibn Beşîr (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Şübhesiz kıyamet gününde ateş ehlinin en hafif azâblısı şöyle bir adamdır ki, onun iki ayağı altının çukurlarında iki ateş parçası vardır da, bunların sıcaklığından onun beyni bakır tencere ve dar boğazlı olup içinde su ısıtılan kumkuma adındaki ma'denı kabın kaynaması gibi kaynayacaktır".

147-.......Bize Şu'be, Amr ibn Murre'den; o da Hayseme'den;

o da Adiyy ibn Hâtim(R)'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) ateşi zikredip yüzünü geri çekti ve bakındı da, ondan taavvuz edip Allah'a sığındı. Sonra yine ateşi zikretti, yüzünü geri çekip sakındı, yine ateşten taavvuz edip Aliah'a sığındı. Sonra: "Sizler tek hurmanın yarısıyle, bunu da bulamayan güzel bir sözle olsun ateşten korununuz" buyurdu.

148-.......Bize Abdulazîz ibnu Ebî Hazım ile ed-Derâverdî, Yezîd ibn Abdillah'tan; o da Abdullah ibnu Habbâb'dan; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den tahdîs etti ki, o, Rasûlullah(S)'tan işitmiştir: Rasû-lullah, yanında amcası Ebû Tâlib anıldı da:

— "Umarım ki, benim şefâatim kıyamet gününde amcama fayda verir. Şefaatimle amcam, topuklarına ulaşabilen ateşten bir çukura konulur da o çukurdan dimağının aslı kaynar" buyurdu [138].

149-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Allah kıyamet gününde insanları toplar. Onlar:

— İçinde bulunduğumuz şu sıkıntılı durumdan bizleri kurtarması için Rabb'imize karşı şefaat istesek! derler.

Müteakiben Âdem(S)'e gelirler ve:

— Sen, Allah'ın kendi eliyle yarattığı, sana kendi ruhundan hayât verdiği, meleklere emredip de meleklerin senin için secde ettikleri kimsesin. Sen bizim için Rabb'in huzurunda şefaat et! derler.

Âdem de:

— Ben buna ehil değilim, der ve o işlemiş olduğu hatîesini zikreder. Siz, Allah'ın gönderdiği ilk resul olan Nuh'a gidin, der.

Sonra onlar Nuh'a gelirler. Nûh; işlemiş olduğu hatîesini anar da:

— Ben buna ehil değilim. Siz, Allah'ın kendisini bir haltl edindiği İbrâhîm(S)'e gidin, der.

Akabinde onlar İbrahim 'e gelirler. îbrâhîm de, işlediği hatîesini anarak:

— Ben buna ehil değilim. Siz isa'ya gidin, der. Akabinde isa'ya gelirler: O da:

— Ben buna ehil değilim, siz Muhammed(S)'e gidin. Allah O'-nun geçmiş ve geri kalmış bütün günâhlarını mağfiret buyurmuştur! der.

Bunun üzerine insanlar bana gelirler. Ben Rabb 'imin huzuruna izin isterim. O'nu görünce hemen secdeye-kapanırım. Allah dilediği kadar beni bu vaziyette bırakır. Sonra Allah tarafından bana:

— Başını kaldır! îste, sana verilir; söyle, sözün dinlenir; şefaat et, şefaatin kabul olunur! buyurulur.

Ben secdeden başımı kaldırır ve Rabb'imin bana öğreteceği bir tahmîd ile Rabb'ime hamd ederim. Sonra şefaat ederim. Benim için bir sınır ta'yîn buyurur. Sonra ben insanları ateşten çıkarır ve cennete girdiririm. Sonra döner yine evvelki gibi secdeye kapanırım. Böylece nihayet üçüncü yâhud dördüncü defada:

— Yâ Rabb! Ateş içinde Kur'ân 'in habsettiklerinden başka (yânî ebedîlik vâcib olanlardan başka) kimse kalmıyor! derim".

Katâde: Bu "Kur'ân'm habseîtikleri" sözünün yanında, yânı üzerine "Huiûd" (yânı ebedîlik) vâcib olanlar sözünü söylerdi [139].

150-.......Bize İmrân ibnu Husayn (R) tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Muhammed'in şefaati ile bir kavim ateşten çıkar da cennete girerler. Onlar 'Cehennemlikler' diye isimlendirilirler" buyurmuştur.

151-.......Bize îsmâîl ibn Ca'fer, Humeyd'den;odaEnes(R)'ten şöyle tahdîs etti: Hârise'nin anası Rubeyy' bintu'n-Nadr, Rasûlul-lah(S)'a geldi. Oğlu Harise ibn Surâka Bedir harbinde, atanı bilinmeyen serseri bir ok isabeti ile öldürülmüştü. Geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Sen oğlum Hârise'nin kalbimdeki mevkiini bil-mişsindir. Eğer oğlum cennette ise ben (onun acısına sabredip) ağlamam. Cennette değilse, ona nasıl ağlama yapacağımı görürsün! dedi. Rasûlullah da ona:

— "(Ey kadın!) Sen aklını mıyitirdin? Cennet bir tane midir? Şübhesiz ki, cennet birçok cennetlerdir (birçok derecelerdir)/ Ve muhakkak ki, senin oğlun

elbette en yüksek olan Firdevs cennetindedir"

buyurdu.

Ve yine Rasûlullah şöyle buyurdu:

— "Sabahleyin veya akşamleyin herhangibir zamanda Allah yolunda bir yürüyüş hiç şübhesiz dünyâdan ve dünyâdaki şeylerin hepsinden hayırlıdır. Ve elbette cennette herhangibirinizin yayının arası kadar veya ayağının yeri kadar olan bir kısım dünyâdan ve dünyâdaki herşeyden hayırlıdır. Şayet cennet ehli kadınlardan bir kadın Arz'a çıkmış olaydı, muhaflkak yer ile gök arasını aydınlatır ve ikisi arasını güzel bir koku doldururdu. Ve elbet o kadının nasîfi, yânı baş örtüsü dünyâdan ve dünyâdaki herşeyden hayırlıdır" [140].

152-.......Ebû Hureyre (R) dedi ki: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Cennete girecek herbir kişiye, düny_âda iken kötü amel yapmış olduğu takdirde cehennemdeki oturağı kendisine muhakkak gösterilecektir. Bu da şükrünün artması içindir. Cehenneme girecek herbir kimseye de, dünyâda iken güzel işler işlemiş olaydı cennetten olacak oturağı kendisine muhakkak gösterilecektir. Bu da kendisi aleyhine bir hasret olması içindir!"

153-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben bir kerre:

— Yâ Rasûlallah! Kıyamet gününde Sen'in şefaatin en ziyâde kime olacak? diye sordum,

Rasûlullah (S):

— "Yâ Ebâ Hureyre! Hadîs (bellemek) için sende gördüğüm hırsa göre, bu hadîsi senden evvel kimsenin bana sormayacağını zâten îah-mîn ediyordum. Kıyamet gününde halk içinde şefaatime en ziyâde mazhar olacak kimse, kalbinden ve gönlünden hâlis ve samîmi olarak 'La ilahe illefilâh' diyen kimsedir" buyurdu [141].

154-.......BizeCerîr, Mansûr'dan; o da İbrahim'den; odaAbîde'den; o da

Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Ben ateş ehlinin cehennemden son çıkacak ve cennet ehlinin cennete son girecek olanını bilip duruyorum. Bu bir kimsedir ki, cehennemden emekliye emekliye çıkar. Yüce Allah ona:

— Git, cennete gir! buyurur.

O kimse cennete varır, ona öyle bir hayâl gelir ki, cennet dop-doludur (herkes kendilerine âid yerlerini almış, açık bir yer kalmamıştır). Dönüp:

— Yâ Rabb! Ben cenneti dopdolu buldum! der. Allah yine:

— Git, cennete gir! buyurur,

O kimse cennete varır. Yine cennet ona dopdolu gibi hayâl ettirilir. Dönüp:

— Yâ Rabb! Cenneti ben dopdolu buldum! der. Allah ona:

— Git, cennete gir! Dünyâ kadar ve dünyânın on misli kadar yer senindir -yâhud: Dünyânın on misli kadar yer senindir-! buyurur.

O kul:

— Sen yegâne Melik olduğun hâlde benimle alay mı ediyorsun -yâhud: Bana gülüyor musun-? der".

Râvî dedi ki: (Bu ilâhî va'di o kimse alaya hamlettiğinden dolayı) Vallâhî Rasûlullah'm gerideki dişleri belirinceye kadar güldüğünü gördüm. Sahâbîler arasında:

— Cennet ehlinin en aşağı menzil sahibi, işte bu kimsedir! denilirdi [142].

155-....... Abbâs (R) Peygamber(S)'e:

— Sen amcan Ebû Tâlib'e herhangi birşeyle fayda verdin mi? diye sordu [143].

52-.Bâb: Sırat, Cehennem Köprüsüdür

156-....... Buradaki iki senedde Ebû Hureyre (R) haber verip şöyle demiştir: Bir defasında birtakım insanlar:

— Yâ Rasûlallah! Kıyamet gününde biz Rabb'imizi görecek miyiz? diye sordular.

Rasûlullah (S):

— "Önünde görmeye engel hiçbir bulut yokken güneşi görmeniz hususunda itişip kakışma suretiyle bir zarar ve sıkışıklığa düşer misiniz?" diye sordu.

Sahâbîler:

— Hayır yâ Rasûlallah, dediler. Rasûlullah tekrar:

— "Önünde engel hiçbir bulut yok iken ayın ondördüncü gecesi kameri görmek hususunda itişip kakışma suretiyle bir zarar ve sıkışıklığa uğrar mısınız?" diye sordu.

Sahâbîler:

— Hayır yâ Rasûlallah (bunda da sıkışıklık yapılmaz), deyince Rasûlullah:

— "İşte şübhesiz sizler O'nu kıyamet gününde böyle apaçık, sı-kışıksız olarak göreceksiniz. Allah bütün insanları bir araya toplayacak da: Her kim her neye tapıyor idiyse onun ardına düşsün! buyuracak (yâhud Allah'ın emriyle bu sözü diyen diyecek). Artık güneşe tapmakta olan güneşin ardına düşer; kamere tapmakta olan kamerin ardına düşer; tâğûtlara tapmakta olanlar onların ardına takılıp gidecek. Yalnız bu ümmet, içlerinde münafıkları da olduğu hâlde yerinde durup kalacak. Allah onlara, evvelce tanıdıklarından başka surette gelip: Ben sizin Rabb'inizim! buyuracak. Onlar (Rabb'lerini o tecellî ile tanıyamadıkları için); Biz Sen 'den Allah 'a sığınırız, Rabb '-imiz bize gelinceye kadar bizim yerimiz burasıdır, (yerimizden ayrılmayız). Rabb'imiz bize geldikte, biz O'nu tanırız! diyecekler. Allah onlara bu defa da tanıdıkları surette gelip: Ben sizin Rabb'inizim! buyuracak. Onlar da: Sen bizim Rabb'imizsin! diyecekler. Ve (O'-nun daVeti üzerine) O'na tâbi' olacaklar [144]. Ve cehennem köprüsü kurulur".

Rasûlullah buyurdu ki:

— "Ümmetini onun üstünden en evvel geçirecek, ben olacağım. O gün rasûllerin duaları 'Allâhumme! Sellim settim (= Yâ Allah, selâmet ver, selâmet ver) '(den ibaret) olacaktır. Sırat Köprüsü 'nde sa '-dân dikenlerine benzer birçok çengeller vardır. Sizler sa'dân dikenlerini gördünüz mü?"

Sahâbîler:

— Evet görmüşüzdür yâ Rasûlallah! dediler. Rasûlullah devamla dedi ki:

— "İştebu çengeller sa'dân dikenler ine benzerler. Ancak şu var ki, ne kadar büyük olduklarını yalnız Allah Taâlâ bilir, tşte bu çengeller insanları (kötü) amellerinden dolayı kapıp alırlar. Kimi kötü ameli sebebiyle helak olur. Kimi hardal gibi ezik ezik ezildikten sonra kurtulur. Nihayet Allah Taâlâ kulları arasında hüküm ve adaletini tamamlayıp sırf ilâhî rahmeti olarak, nâr ehlinden dilediklerini cehennemden çıkarmayı irâde ettiğinde meleklerine, ilâhî rahmete nâi-liyetleri murâd olanlardan Allah'a birşeyi ortak edinmemişleri, 'Lâ ilahe ille 'ilâh * diye şehâdet etmişleri cehennemden çıkarsınlar diye ferman buyuracaktır. Melekler bunları cehennemde, üzerlerindeki su-cûd izleri, alâmetleriyle tanıyıp çıkaracaklardır. Allah Âdem oğlu'ndan sucûd eserini yemeyi ateşe haram kılmıştır. Melekler onları ateşten kavrulup kapkara olarak çıkaracaklar. Sonra üzerlerine hayât suyu denilen bir su dökülecek de sel uğrağında biten yabanî reyhan tohumları nasıl çabuk biterlerse (yeniden) öyle biteceklerdir. Ve onlardan yüzü ateşe dönük bir kimse kalır ki, o:

— Yâ Rabb! Beni şu ateşin kokusu zehirleyip duruyor, yalım beni yakıp duruyor, benim yüzümü bu ateşten döndür! diyecek.

O kimse mütemadiyen yüzünü ateşten çevirmesi için Allah'a duâ edip duracak. Sonunda Allah ona:

— Senin istemekte olduğun şeyi sana verirsem, ondan başka bîr-şey daha istemen olacak mı? buyuracak.

O kul:

— İzzetineyemîn ederim ki, Sen'den, ondan başkasını istemem! diyecek.

Allah onun yüzünü ateşten döndürecek. Sonra bunun ardından o kul:

— Yâ Rabb, beni cennetin kapısına yanaştır! diyecek. Allah:

— Sen ondan başka birşey istemeyeceğine azmedip kesin söz vermiş değil miydin? Yazık sana ey Âdem oğlu! Sen ne kadar sözünde durmaz, ahdine vefa etmez kişisin! buyuracak.

O kul Allah'a devamlı duâ edip duracak. Allah:

— Bu isteğini sana verirsem, ondan başkasını ister misin? buyuracak.

O kul:

— Hayır, izzetine yemîn ederim ki, ondan başka birşey istemem! deyip, ondan başka hiçbir şey istemeyeceğine dâir Allah'a birçok ahidler ve mîsâklar verecek.

Bunun üzerine Allah onu cennetin kapısına yaklaştıracak. O kimse cennet kapısına yanaşıp da ondaki güzellikleri görünce Allah'ın dilediği kadar bir müddet sükût edecek. Sonra:

— Yâ Rabb! Beni cennetin içine girdir! diyecek. Sonra Allah da:

— Sen ondan başka hiçbirşey istemeyceğine kesin söz vermiş değil miydin? Yazık sana ey Âdem oğlu! Sen ne sözünde durmaz kimsesin! buyuracak.

Oda:

— Yâ Rabb! Beni mahlûkaatının en bedbahtı kılma! diyecek ve bu söz üzerine duâ ve niyazını tekrar ede ede nihayet Allah Taâlâ ona

Gülecek [145]. Allah ona gülünce de, o kimseye, cennete girmesine izin vermiş olacaktır. Cennete girdiği zaman da o kula:

— Fulân şeyden temenni eti denilir, o da temenni edecek. Sonra ona:

— Fulân şeyden de temenni eti denilecek.

O da uzun uzun temennilerde bulunacak. Nihayet bütün temennileri kesilince, Allah Taâlâ ona:

— Bunların hepsi ve bir o kadar dahası da hep senindir.' buyuracaktır".

Ebû Hureyre: Bu kimse, cennet ehlinin cennete en son girecek

kişisidir, demiştir.

Hadîsi Ebû Hureyre'den rivayet edenlerden birisi olan Atâ ibn Yezîd el-Leysî dedi ki: Ebû Hureyre bunu rivayet ederken, Ebû Saîd el-Hudrî de Ebû Hureyre'nin beraberinde oturuyor ve Ebû Hurey-re'nin dediklerinden hiçbir şeyi değiştirmeye lüzum görmüyordu. Tâ "Bunların hepsi senin ve bir o kadar dahası da hep senindir" sözüne gelince, Ebû Saîd, Ebû Hureyre'ye:

— Ben Rasûlullah(S)'tan "Bunların hepsi ve daha on misli de senindir, buyuracaktır" derken işittim, dedi.

Ebû Hureyre de:

— Ben Rasûlullah'tan yalnız "Bunlar ve beraberinde bir misli daha senindir" buyurduğunu belledim, dedi [146].

53- Âhirette Peygamber'e Âid Olacak Havz Ve Yüce Allah'ın: "Biz verdik sana hakikatte kevser" (ei-Kevsen 1) Kavli Hakkında Bâb [147]

Abdullah ibn Zeyd de:

Peygamber (S): "Havz başında bana kavuşmanıza kadar sabrediniz" buyurdu, demiştir [148]

157-.......BizeEbû Avâne, Süleymanibn Mihrân'dan; odaEbû Vâil Şakîk'tan; o da Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Ben havz başına sizden önce varacak olan öncünüzüm " buyurmuştur [149].

Ve bana Amr ibnu Alî tahdîs etti. Bize Muhammed ibn Ca'fer tahdîs etti. Bize Şu'be tahdîs etti ki, el-Mugîre ibn Mıksem şöyle demiştir: Ben Ebû Vâil Şakîk'tan işittim; o da Abdullah ibn Mes'ûd'-dan ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Ben sizin havz üzerine ilk erişeniniz ve sizin orada karşılayıcınızım. Ve muhakkak orada benim yanımda sizlerden birtakım adamlar kaldırılacaklar. Sonra onlar muhakkak benim önümden sürüklenecekler (de havzdan uzaklaştırılacaklardır). Ben:

— Yâ Rabbt Onlar benim sahâbîlerim! derim. Bana:

— Sen onların Sen 'den sonra (dînde) ne bid'atler çıkardıklarını bilmezsin! denilecektir".

Bu hadîsi Ebû Vâil'den rivayet etmekte Âsim, el-A'meş'e mutâ-baat etmiştir.Ve Husayn da Ebû Vâil Şakîk'tan; o da Huzeyfe'den; o da Peygamber'den olmak üzere söyledi.

158-.......BanaNâfi', İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Önünüzde bir havuz vardır ki, (büyüklüğü) Cerbâ ile Ezruh arası gibidir" buyurmuştur [150].

159-.......Bize Ebû Bişr ile Atâ ibnu's-Sâib, Saîd ibn Cubeyr'den haber verdi ki, İbn Abbâs (R): Kevser, Allah Taâlâ'mn O'na, yânî Rasûlü'ne ihsan buyurmuş olduğu çok hayırdır, demiştir.

Ebû Bişr dedi ki: Ben Saîd ibn Cubeyr'e:

— Birçok kimseler Kevser'in cennette bir nehir olduğunu söylüyorlar, dedim.

Bunun üzerine Saîd ibn Cubeyr:

— Cennetteki o nehir de Allah Taâlâ'mn O'na ihsan buyurduğu hayırdandır, cevâbını verdi [151].

160-.......Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Benim havzım (açıları müsâvî olarak) bir aylık yol genişliğindedir. Onun suyu sütten daha beyaz, kokusu miskten daha hoştur. Bardakları da gökyüzünün yıldızları gibi çoktur. Her kim ondan içerse, o kimse artık ebediyyen susamaz".

161-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Şübhesiz havzımın (sahası) mikdârı Eyle ile Yemen 'in San 'â şehri arasındaki mesafe gibidir. Muhakkak ki, havzda semânın

yıldızları sayısınca ibrikler vardır" [152].

162-.......Bize Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Ben cennette yürüdüğüm sırada bir nehir gördüm, iki tarafında inciden oyulmuş kubbeler vardı. Yâ Cibril! Bu nedir? diye sordum. Cibril: Bu nehir, Rabb'inin Sana vermiş olduğu Kevser'dir, diye cevâb verdi. Ben gördüm ki, onun toprağı -yâhud kokusu- keskin ve temiz misk idi".

Şekkeden Buhârî'nin üstadı Hudbe ibnu Hâlid'dir.

163-.......Bize Abdulazîz, Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Sahâbîlerimden birtakım insanlar muhakkak havz başında benim yanıma geleceklerdir. Nihayet ben onları görüp tanıdığım zaman onlar benim önümden çekilip götürülürler. Ben: Onlar benim sahâbîlerim! derim. (Allah tarafından vazîfeli melek) bana: Sen onların, Senden sonra (havzdan mahrûmluğa sebeb olacak ma'siy etlerden) neler meydana getirdiklerini bilmezsin! der".

164-.......Bize Muhammed ibn Mutarnf tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Hazım tahdîs etti ki, Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Ben sizin havz başında öncünüzüm. Benim yanıma gelen ondan içer, ondan içen de ebediyyen susamaz. Ve muhakkak benim yanıma birtakım kavimler gelecekler ki, ben onları tanırım, onlar da beni tanırlar. Sonra benimle onların arasına bir perde konulur".

Ebû Hazım şöyle dedi: Ben bu hadîsi kendilerine tahdîs ederken bunu benden en-Nu'mân ibnu Ebî Ayyaş işitti de:

— Sen bu hadîsi Sehl'den bu şekilde söylerken işittin mi? diye sordu.

Ben de:

— Evet böylece işittim, dedim. Bunun üzerine en-Nu'mân:

— Ben Ebû Saîd el-Hudrî üzerine şehâdet ediyorum ki, muhakkak ben de ondan bu hadîsi işitmişimdir. O bu hadîste şunları da ziyâde ederek,

Peygamber'in şöyle buyurduğunu söylüyordu: "Ben;

— Onlar bendendirler, derim. Bana:

— Sen onların Sen'in ardından neler ortaya çıkardıklarını bilmezsin, denilir.

Ben de:

— Benden sonra dînde değiştirme yapanlar uzak olsunlar, uzak olsunlar! derim".

İbnAbbâs: "Suhkan", "Bu'den(= Uzak olsunlar)" ma'nâsma-dır. "Sahîkun", "Baîdun(= Uzak olun)", "Sahakahu" ve "Esha-kahu", "Eb'adehu", yânî "Onu uzaklaştırdı" şeklinde söylenir, demiştir [153].

Ve Ahmed ibnu Şebîb ibn Saîd el-Habatî şöyle dedi: Bize babam Şebîb, Yûnus ibn Yezîd'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Saîd ibnu'1-Müseyyeb'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre şöyle tahdîs ederdi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Kıyamet günü benim yanıma sahâbt-lerimden bir zümre gelecek de onlar benim havzımdan geri döndürülüp koyulacaklardır. Ben de:

— Yâ Rabb! (Onlar benim) sahâbîlerim! derim.

— Senden sonra onların ne bid'atler ortaya çıkarmış oldukları hakkında Sen 'in hiçbir ilmin yoktur. Muhakkak onlar arkaları üzere dönüp gerisin geri dînden çıkmışlardır, buyurur".

165-.......Saîd ibnu'l-Müseyyeb, Peygamber'in sahâbîlerinden şöyle tahdîs ediyordu: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Havz başına sahâbîlehmden birtakım adamlar gelecekler de havzdan uzaklaştırılıp koyulacaklardır. Ben de:

— Yâ Rabb! Onlar benim sahâbîlerimdir! derim. Bana:

— Sen'in ardından onların (dînde) çıkardıkları bid'atler hakkında Sen'in hiçbir bilgin yoktur. Onlar arkalarına dönüp gerisin geri dînden çıkmış kimselerdir, buyurur".

Şuayb, ez-Zuhrî'den söyledi ki, Ebû Hureyre, Peygamber (S)'den "Yuclevne{ — Uzaklaştırılırlar)" lafzıyle tahdîs ederdi. Ukayl de "Yuhalleûne" şeklinde hemzeli olarak söylemişir. ez-Zubeydî de ez-Zuhrî'den; o da Muhammed ibn

Alî'den; o da Ubeydullah ibn Ebî Râfi'den; o da Ebû Hureyre(R)'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere bu hadîsi böyle rivayet edip söylemiştir.

166-.......Bana Hilâl ibn Alî, Atâibn Yesâr'dan; o daEbû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Ben (havz başında) dikilip durduğum sırada bir zümre görürüm. Nihayet onları tanıdığım zaman benimle onlar arasından bir adam (bir melek) ortaya çıktı da onlara:

— Geliniz! dedi. Ben ona:

— Bunları nereye götürüyorsun? dedim. Melek:

— Vallahi cehneneme götürüyorum! diye cevâb verdi.

— Bunların hâli, günâhı nedir? dedim. Melek:

— Bunlar Sen 'in ardından kıçları üzerine dönüp (dînlerine) arkalarını çevirerek irtidâd ettiler! dedi.

Sonra ben havz başında bir zümre daha gördüm. Nihayet onları tanıdığım zaman yine benimle onlar arasından bir adam daha ortaya çıktı da bu topluluğa:

— Geliniz! dedi. Ben ona da:

— Bunları nereye götürüyorsun? diye sordum.

— Vallahi ateşe götürüyorum, diye cevâb verdi.

— Bunların günâhı nedir? dedim. Melek:

— Sen'den sonra bunlar kıçları üzerine dönüp dînlerine arkalarını çevirerek gerisin geri dînden çıkmışlardır! dedi.

Ben bu havza yaklaşıp da geriye çevrilenlerden hiçkimsenin cehennemden kurtulacağım sanmıyorum. Ancak çobansız yolunu şaşıran deve sürüsünden yolunu bulanlar misâli bunlardan da (tek tük) cehennemden kurtulanlar olabilir!"

167-.......Bize Enes ibn Iyâd, Ubeydullah'tan; o da Hubeyb,'den; o da Hafs ibn Âsim'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Evimle minberim arasındaki saha, cennet bahçelerinden bir bahçedir, minberim de

havzimın üzerindedir" buyurmuştur [154]

168-.......Abdulmelik ibn Umeyr şöyle dedi: Ben Cundeb(R)'den işittim, şöyle dedi:Ben Peygamber(S)'den işittim: "Ben havz başında sizin öncünüzüm" buyuruyordu.

169-....... Bize el-Leys, Yezîd ibn Ebî Habîb'den; o da Ukbe ibn Âmir(R)'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) birgün dışarı çıkıp Uhud (harbi) şehîdleri üzerine ölüye cenaze namazı kılar gibi namaz kıldı. Sonra (Medîne'ye) dönüp minbere çıktı ve (ölülere, dirilere veda eder gibi bir hutbe yapıp) şöyle buyurdu: "Ben sizin, havz başına ilk ulaşanınız olacağım. Ve sizin hakk yolundaki hizmetlerinize şe-hâdet edeceğim. Vallahi ben şu anda muhakkak (cennetteki) havzı-ma bakıp görüyorum. Şuöhesiz bana Arz 'in hazînelerinin anahtarları yâhud: Arz'ın anahtarları- verilmiştir. Vallahi ben, benden sonra sizin üzerinize müşrikliğe dönmenizden korkmam. Lâkin ben sizin bu hazîneler (yâhud dünyâ) hususunda birbirinizle nefsâniyet yarışına girişip didişmenizden korkarım" [155].

170-.......Bize Şu'be, Ma'bed ibn Hâlid'den tahdîs etti. O da Harise ibn Vehb'den şöyle derken işitmiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim: Ve kendisi havzı zikretti de: "(Onun büyüklüğü) Medine ile San'â arasındaki saha gibidir" buyurdu.'

Ve İbnu Ebî Adiyy, Şu'be'den; o da Ma'bed ibn Hâlid'den; o da Hârise'den: Onun Peygamber'den işittiğini ve "Onun havzı, Me-dfne ile San 'â arasındaki mesafe sahası kadardır" dediğini ziyâde etmiştir.

el-Mustevrid, râvîye:

— Sen ondan "Kapları" söylediğini işitmedin mi? dedi. Râvî:

— Hayır, diye cevâb verdi. Bunun üzerine el-Mustevrid:

— "Orada yıldızlar gibi kaplar görülür" dedi [156].

171-.......Esma bintu Ebî Bekr (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Ben havz başında olacağım. Hattâ sizden bana gelmekte olanları gözetlerken, benim önümde birtakım insanlar yakalanacak. Bunun üzerine ben:

— Yâ Rabb! (Onlar) benden ve benim ümmetimdendir, derim.

(Buna cevaben:)

— Sen onların Sen 'den sonra neler yaptıklarını bildin mi? Vallahi onlar Sen 'den sonra ayak topukları üzerinde dönmekten hiç mi hiç ayrılmadılar, denilir".

Râvî dedi ki: Abdullah ibn Ebî Muleyke:

— Yâ Allah! Biz topuklarımız üzerinde dönmemizden yâhud dînimizden fitnelere uğratılmamızdan Sana sığınırız! diye duâ ederdi.

"Alâ a'kaabihim yenkisûn", "Topuk üzerinde geriye dönüyorlar" demektir. Bir rivayette âyetteki gibi gelmiştir: "Fe kuntum ala a'kaabıkum tenkısûn" (ei-Mu'minûn: 66) "Topuklarınız üzerinde geriye dönüyordunuz" demektir.

---

[1] er-Rikaak, "Rakîk'"m cem'idir. "Raktk", "Rikkaf'ten alınmış bir sıfattır, yufka şeye denir. "Rikkat", şefkat ve merhamet ma'nâsmadır ki, kalb inceliğinden meydana gelen sevgidir. Rikkat ile Dikkat bir ma'nâya olmakla beraber, aralarında şöyle bir fark da vardır: Rikkat, derinliği i'tibâriyledir ki, yufkalık ta'bîr olunur; Gılzat, yânî kabalık mukaabili kullanılır. Meselâ "Fulânın kalbi rakîktir" dediğimizde, katı yürekli değildir, yufka yüreklidir demek olur. Dikkat de etrafı ve eni i'tibâriyledir ki, bundan da incelik'le ta'bîr olunur. Meselâ "Fulân dikkatli nazar sahibidir" dediğimizde, ince ve etraflı görüşlü, demiş oluruz. Bu bilgilere göre "Kitâbu'r-rikaak", kalbde bir nevi' yufkalık ve incelikler meydana getirecek özellikteki hadîsleri toplayan kitâb demektir.

[2] Bu hadîsteki iki ni'met, sıhhat ve ferâğ'dir. Hakîkaten insanların derin bir gafletle devam edip gidecek sandığı, fakat günün birisinde uçup gittiğini görerek aldandığı iki büyük ni'mettir. Beden sağlığı bütün işlerin yapılması, bütün vazifelerin görülmesi ancak kendisiyle mümkin olan herşeyin başı ve dayanağı bulunan en büyük bir ni'met olduğu şübhesizdir. Sağlık olmadan ne dünyevî, ne uhrevî hiçbir iş tam yapılamaz.

Ferağ: Bir işten meşguliyeti terk ile kurtulup boş olmak ma'nâsınadır.

Dînî ve hayâtı çalışmalar için boş vakit demektir. Bu zaman fırsatının ne büyük bir ni'met olduğunu haylazlar değil, çalışma sâhibleri takdîr eder. Bu iki ni'metten istifâde edememek, yufka yürekle ve kalb inceliğiyle acınacak hâllerdir.

[3] Bu iki parantez arasına aldığımız mutâbaat, bunu ta'kîb eden hadîsten sonra yazılmıştır, fakat yeri burası gibi görünüyor. Bu hadîsin bir rivayeti Ensâr'm Menkabeleri bölümünde de geçmişti. Rasûlullah bu beyitleri okuyarak zorluk ve yorgunluk içinde hendek kazmakta çalışan sahâbîleri şevklendirip yorgunluklarını hafifletmeye çalışırdı.

[4] Bu mutâbaat, bâzı Buhârî nüshalarında var, bâzılarında yoktur. Telvîh sahibinin dediği gibi, bunun burada bulunması, uzun bir düşünmeye muhtâc olur. Onun için bâzıları bunun buradan düşürülmesi lâzımdır, demişlerdir.

[5] Dünyâ hayâtı, yânî âhiret kazancı için sarf edilmeyen, bekaa âlemi ni'metleri-nin kazanılmasına vâsıta kılınmayan fânî hayât,

sırf çocukları aldatan ve yorgunluktan başka netîcesi olmayan şu hâllerden ibarettir:... Dünyâ hayâtı, aldanma metâından başka birşey değildir... Ancak Saîd ibn Cubeyr'den rivayet edildiği üzere aldanma metâı olması, âhiret talebinden alıkoyması cihetiyle-dir. Amma Allah'ın rıdvânına ve âhiret taleblerine vesîle edinilmesi i'tibâriyle ne güzel meta', ne güzel vesîledir. O hâlde insan olanlar, dünyâ-hayâtm geçici zevklerine kendilerini kaptırmayip, sonundaki o firak ile bir taraftan o şiddetli azabı, bir taraftan da o mağfiret ve ndvânı düşünmeli de yalnız azâb korkusuyle değil, o mağfiret ve ndvâna lâyık bir neş'e, bir aşk ve mahabbetle âhiret için çalışmalı, o büyük murada ermelidir (Hakk Dîni, VI, 4750-4752).

Bu âyet asıl dünyâyı değil, dünyânın kötü taraflarını îzâh etmekte, onlardan kaçınılmasını tavsiye etmektedir. Çünkü dünyâ da, dünyâda olanlar da boşuna yaratılmamıştır (el-Mu'minûn: 115; Sâd: 27). Hayât, ni'metlerin aslıdır (el-Bakara: 28). Dünyâ hayâtı kötülenmiş değildir. Kötülenmiş olan, onu Allah'a ve Peygamber'e itaate, güzel amellere sarfetmemek, âhireti insanlığı unutup sırf dünyâya ve dünyânın fenalıklarına tapmaktır (Meâl-i Kerîm).

[6] Hadîsten maksad, cennette az mikdâr yerin dünyâdan ve dünyâdaki herşeyden daha hayırlı olduğudur. Çünkü cennet bakî, dünyâ ve içindekiler fânidir. Onun için hayâtı, âhireti kazanma yolunda harcamahdır.

[7] Bu hadîs dâima hatırda tutulmaya, hattâ levha yapılıp dâima göz önünde bulundurulmaya lâyık son derece kıymetli bir hayât düstûrudur. İbn Umer'in tavsiyesi de bu hadîsin en güzel bir tefsiri mahiyetindedir.

el-Hâkİm de İbn Abbâs'tan şu hadîsi rivayet etmiştir:

Peygamber (S) va'z ederken, bir adama hitaben şöyle buyurdu "Beş şeyden evvel beş şeyi ganimet bil: İhtiyarlığından önce gençliğini, hastalığından önce sağlığını, fakirliğinden önce zenginliğini, meşgûllüğünden önce boş vaktini, ölümünden evvel hayâtını!"

Çünkü akıllı olan kimse, akşama girdiği zaman sabahı beklemez; sabaha girdiği zaman da akşamı beklemez, fakat bunlardan evvel ecelinin kendisine erişeceğini düşünür de ölümünden sonra faydasına kavuşacağı işleri yapar, sağlık günlerinde iyi işlere koşar. Zîrâ hastalık ansızın gelir de onu amelden men' edebilir...

Şu sözleri söyleyen ne kadar güzel söylemiştir:

İzâ hebbet nyâhuke feğtenimbâ

Fe-inne li külli hâfıkahn sükûnu

Ve lâ tağM ani'l-ihsâni fihâ

Fe mâ tediî's-sukûne meta yekunu

îzâ zafiret yedâke felâtuhassır

Fe-inne'd-dehre âdetuhû yekûnu

(= Rüzgârın estiği zaman onu ganimet edin. Çünkü her hareket edenin sükûnu vardır. Sakın onda ihsandan gâfıl olma, zîrâ sen sükûnu ne zaman olacak bilmezsin. Ellerin zafere ulaştığı zaman kusur yapma, çünkü dehrin âdetidir, hainlik yapar.) (Kastallânî)

[8] Başlıktaki bu âyetler, yaradılış sırrından habersiz olanların sırf dünyâya yönelik emellerinin ve bunların kötülük ve boşluğunun delilleridir.

[9] Buhârî bunu böyle Alî'nin sözü olarak getirdi. Bunu İbnu'l-Mubârek ez-Zühd de birçok yollarla tsmâîl ibn Ebî Hâlid'den, Zubeyd'den, Âmir oğullan'ndan olan bir adamdan rivayet etmiştir. İbn Ebî Şeybe ve Hılye'de Ebû Nuaym da bunu rivayet etmişlerdir. Ebû Nuaym'm rivayetinin baş tarafında şunlar vardır: "Üzerinize korktuğum şeylerin en korkuncu hevâya uymanız ve tulu emeldir. Hevâya uymak, Hakk'tan men' eder. Emel uzunluğuna gelince, o da insana âhir eti unutturur. Dikatedin! Dünyâ arkasına dönerek gitti... dedi". Hakimlerin bâzısı da Alî'nin bu sözünden olarak: Dünyâ arkasına dönüp gidicidir, âhiret ise gelmektedir. Dönüp gitmekte olana yönelip de gelmekte olana arka dönen kimseye hayret olunur! demiştir... (Kastallânî).

Biz Hz. Alî'nin bu büyük ve hikmetli sözünü el-Bakara: 96. âyetinden sonraya almak suretiyle küçük bir yer değişikliği yaptık.

Emel ve recâ hakkında güzel bir açıklama: Hakk Dîni, V, 3579'da vardır.

[10] Peygamber'İn bu hadîste anlattığı çizgilerini sarihler çeşit çeşit îzâh etmişlerdir.

[11] Bunlardan en uygun sanılan resim, şöyledir:

Peygamber kazâ-kader, tabiî ölüm, zamansız ölüm gibi karmaşık mes'eleleri en sâde zihinlere de yaklaştırmak için çizgiler ve resimlerle tasvir edip anlatmıştır.

Emel, uzun ömür ve bol mal gibi nefsin hoşlandığı şeyleri ümîdlenmektir ki, Türkçe'de "Ummak" ta'bîr olunur.

Ma'nâca emele yakın olan "Temenni" ve "Recâ" ta'bîrleri de vardır. Bunlar arasında bâzı farklar vardır: Emel, bir kişinin meydana gelmesi mümkin olan şeyi elde etmek istemesidir. Meydana gelmeyince kişi o arzu ettiği şeyi temenni eder, demişlerdir. Recâ da gönlün sevdiği bir şeye -müstakbelde hâsıl olması için-takılmasıdır. Dilciler "Temenni" ile "Recâ" arasında şöyle bir fark da bildirirler: "Temenni", sahibine tenbellik verir ve arzusunun meydana gelmesi için ciddî bir ehemmiyetle çalışmaz. "Recâ" sahibi ise, bunun aksine, maksadının husulü için çalışır. Bu bakımdan "Recâ", sahibi için bir fazilettir, övülmüştür. "Temenni" ise emel gibi kötülenmiştir.

Hayır îfâ etmeye, maişet te'mîn etmeye yönelik emeller hayırlı emellerdir. Bu nevi' hayır emellere aykırı olan emeller kötülenmiştir.

Bâzı hakîmler: Bu nevi' uzun emeller aklı yıpratır, dîni bozar, kanâati giderir, demişlerdir. her taraftan kuşatmakta olan bu kare şeklindeki çizginin ondan dışarıya doğru uzanan çizgiden daha yakın olduğunda hiç şübhe yoktur.

Bu hadîs dahî insanoğlu uzun emel ile yaşarken, günün birinde kendisine en yakın olan ecelin pençesine düştüğünü tasvîr etmektedir.

[12] Bu âyet, gafil yaşayan, hâlini ve gidişini düzeltmeyen kimseler için bir tevbîh, yânî azarlamadır. Bu azarlamanın uzun yaşlılar hakkında daha da büyük olacağı şübhesizdir.

Tecrübe zamanı dahî ta'bîr olunan bu müddeti yaşayan bir kimse için Ya-ratan'ım bilmekte özür kalmamıştır. Bu müddet hakkında muhtelif rivayetler gelmiştir: Altmış, kırkaltı, kırk, bulûğ yaşı, yirmi. Yirmiden altmışa kadar denilmiş ise de hakikatini Allah bilir. Bulûğdan sonra her vefat eden hakkında bu müddet tahakkuk etmiş demektir. Altmış, Peygamber'den rivayet edilmiş olduğu üzere a'zamîsi demektir. Yânî bundan sonra küfre hiç ma'ziret kalmıyor demektir (Hakk Dini, V, 3994)

Bu satırların nâçiz yazarı Mehmed Sofuoğlu 25 Mart 1984/24 Cumâda'l-âhir 1404 târihinde altmış yaşını tamamlayıp altmışbir yaşını işlemektedir. Yüce Allah'tan şu niyazda bulunur: "Ey Rabh'im, bana ve ana-babama lütfettiğin ni'metine şükretmemi ve (geri kalan ömrüm içinde) Sen 'in razı olacağın iyi işler yapmamı bana ilham et. Rahmetinle beni de sâlih kullarının arasına sok! (en-Neml: 19).

[13] Allah'ı bilmek, dînî ve dünyevî hayır ve saadet yollarını öğrenmek için tecrübe zamanı demek olan bu müddet, bu hadîste altmış yaş olarak sınırlandırılmıştır ki, artık bu yaşa varan kimsenin kusurları hakkındaki özürlerini Allah reddediyor. Bundan sonra ancak tevbe ve istiğfar etmek ve bütün varlığı ile Allah'a yönelmek yolu açık bulunuyor...

[14] Bu Ebû Hureyre hadîsi ile ondan sonra gelen Enes hadîsi de insanoğlunun mal hırsını ve uzun ömür hayâl ve temenni etmesini pek güzel belirtmiştir.

[15] Mahmûd ibnu'r-Rabî' küçük sahâbîlerdendir. Rasûlullah'm onun yüzüne su püskürtmesi, beş yaşında iken olmuştu. Bu vak'ayı anlatan hadîsi Vudû' Kitâbı'nda geçmişti.

itbân ibn Mâlik el-Hazrecî, es-Sâlimî, Rasûlullah'a gelip: Yâ Rasûlallah, gözlerimde hayır kalmadı, kavmime namaz kıldıran benim. Mescİdlerine gidip namaz kıldıramaz oluyorum. Gönlüm ister ki, bana gelip evimde namaz küdırsan da Sen'in namaz kıldığın yeri namazgah edinsem! dedi. Rasûlullah: "tnşâaüahyaparım" dedi... İşte burada kıldırdığı namaz, bu va'dettiği namazdır...

[16] Safıyyehû", kulun ana-baba, kan-koca, evlâd, kardeş gibi sevdiği bir kimsesi ma'-nâsınadır. Buradaki "îhtisâb" da, sevdiği birinin ölümü üzerine, Allah için sabredip sabrının ecrini yalnız Allah'tan istemek ma'nâsınadir.

[17] Bu hitâbıyle Rasûlullah sahâbîleri ve onların şahıslarında gelecek nesilleri dünyâya ve dünyâ servetlerine aşın rağbet

etmekten ve dünyâ maliyle çok meşgul olup âhiret işlerini ihmâlden ve dünyâ malı yüzünden birbirlerine düşüp kötüleşmekten sakındırmıştır. Bunun bir rivayeti son fıkranın farklılığıyle Cizye'de "Zimmet ehliyle mütâreke bâbı"nda geçmişti.

[18] Bunun bir rivayeti Cenazeler Kitabı, "Şehîd üzerine cenaze namazı bâbı"nda geçmişti.

[19] Zekât'ta "Yetimlere sadaka vermek bâbı"ndaki rivayetin sonunda "Kıyamet gününde bu mal, kendi sahibinin cimriliğine şehâdet edecektir" ziyâdesi vardır.

[20] Bunlar yemelerde, içmelerde genişleme ve çok yemeleri sebebiyle semizleyip şişmanlarlar, semizlik ve şişmanlığı severler, onların hayât gayeleri böyle bol bol yiyip içmek ve semizlenmekten ibaret olur. Bunun birer rivayeti Şehâdetler'de ve Menâkıbu's-Sahâbe'de geçmişti.

[21] Bu da aynı hadîsin başka yoldan bir rivayetidir. Daha sonra gelecek insanların ahlâk yönünden düşüklüklerini ifâde ediyor.

[22] Habbâb'ın her üç hadîsteki bu sözleri, fetihler ve fetihlerde elde edilen ganimetlerin çokluğu sebebiyle zenginliklerinin arttığım, bunun da bâzı kimseleri meşgul edip âhiret yolundan alıkoyduğunu, âhiret saadetlerini eksilttiğini açıkça belirtmektedir!

[23] O hâlde sakın dünyâ hayâtı sizi aldatmasın... Dünyâya dalıp da uhrevî vazifelerinizi unutmayın, dünyâ için âhiretinizi feda etmeyin. Çünkü gençlik uçup ihtiyarlık çöktüğü gibi, dünyâ her ne olsa bir rü'yâ gibi gelir geçer; âhiret ebedî olmak üzere gelir çatar. Ve sakın o çok aldatıcı şeytân sizi Allah ile de aldatmasın... Yânî Allah Kerîm'dir, Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir, Allah herşeye vekîl-dir diyerek günâhlara, tenbelliklere, sefâhetlere sevketmesin... Fi'1-vâki' Allah öyledir. Fakat öyledir diye aldanmak, Allah saygısını duymamak, izzet ve celâlini hesaba almamak, Allah'ın îkaabını tanımamak gibi bîr cinayet ve aynı zamanda Allah'ın îmân ile çalışan sâlih kullarına va'd edilen ni'metlerden mahrumiyettir. Çünkü küfür ve küfrân edenlere şiddetli azâb, îmân ile sâlih amellere çalışanlara mağfiret ve büyük ecir vardır (Hakk Dîni, V, 3975).

[24] Hadîsin başlığa uygunluğu, bu "Aldanmaymız!" fıkrasmdadir. Bu hadîsin birkaç rivayetini Müslim de Tahâret'te getirmiştir.

[25] Yânî ez-Zehâb, zây'ın fethasıyle gitmek, geçmek; zây'ın kesresiyle ez-Zihâb ise yağmur ma'nâsmadır.

[26] Bunun bir rivayeti Mağâzî'de de geçmişti. Bunun bâzı rivayetlerinde "İyi kulların ruhları birer birer kabzolunur..." lafzıyle, yine bâzılarında "Hufâle" ve "Husâle" lafızlarıyledir. Sâlih kulların bu fânî hayâttan birer birer çekilip gitmeleri ve değersiz insanların çok olması, kıyametin yaklaşması alâmetlerinden olduğu bildirilmiştir.

[27] "Mallarınız ve evlâdlarınız bir fitnedir"; yânî sizi meftun edip birtakım zahmetlere ve günâhlara sokmağa sebeb olan ve birtakım hayırlardan, tâatlerden alıkoyun bir ibtilâ ve mihnettir. Hâlbuki büyük ecir Allah kalındadır. Onun için Allah mahabbetini, Allah zikr ve tâatini mal ve evlâd mahabbetine dahî tercih etmeli, mal ve evlâd kaygılarıyle uğraşırken Allah için ibâdet ve tâati bozmamalıdır (ffakk Dîni, VI, 5037-5038).

[28] Bunun bir rivayeti Cihâd'da, "Gazvede nevbetçilik bâbı"nda geçmişti.

Hadîs, mal ve menfaat düşkünü hırslı kimselerin rûh hâllerini ifâde etmektedir. Hadîsin son fıkrasını te'yîd eden bir âyet meali şudur: "'içlerinden sadakaların taksimi) hususunda seni ayıplayacaklar da var. Çünkü eğer içlerinden kendilerine verilirse hoşlanırlar. Şayet yine kendilerinden onlara (diledikleri şey) verilmezse, derhâl kızarlar" (et-Tevbe: 58).

[29] Hadîsin "Mal fitnesinden sakınılması" başlığına uygunluğu açıktır. İslâm Dîni mal kazanmaktan ve ihtiyâç zamanı için mal biriktirmekten men' etmiş değildir; bil'a-kis bunu teşvik etmiştir. Zenginlik ve fakirliğin, sâhiblerinin hâl ve hareketlerine göre iyi yönleri de, kötü yönleri de olabilmektedir. Zenginliğin fena yönü bu hadîste bildirildiği üzere, ihtiras derecesinde insanlık faziletine engel olan nev'idir. Allah'a kul olma yerine altın, gümüş ve diğer mallara kul köle olacak derecede hırsla zenginliklere bağlanmak, insanlara ve Allah yollarına harcamayı bırakıp serveti kendini ebedî kılacakmışçasına doymaz ve aç gönüllü yaşamaktır...

Bu hadîsteki "Altın, gümüş ve değerli elbise kulu " ta'bîri, bu servetlere, âzâd kabul etmez bir köle gibi bağlanan, hayırdan, içtimaî yardımdan uzaklaşan ihtiraslı kimsenin vaziyetini en belîğ bir uslûb ile tasvir etmektedir!...

[30] Bu İbn Abbâs hadîsi, rivayet yollan çok olan hadîslerdendir. Buhârî bu bâbda beş yol ile İbn Abbâs'tan, İbnu'z-Zubeyr'den, Enes ibn Mâlik'ten getirmiştir.

Mişkât şerhinde şöyle dedi: Bunun ma'nâsı şöyledir demek mümkin olur: Adem oğlu mal sevgisi, mal kazanmaya çalışma sevgisi ve bundan doymama üzerine cİ-bîllendirilmiştir. Ancak Allah'ın koruduğu ve bu cibilleyi nefsinden izâleye muvaffak kıldığı kimseler müstesnadır; bunlar da ne kadai azdır. "Allah tevbe edenin tevbesini kabul eder" sözünü şunu bildirmek için tam yerine koydu. Bu zikredilen cibillet kötülenmiştir, günâh yerinde câridir; bunun izâlesi mümkindir, lâkin bu da Allah'ın muvaffak kılması ve doğrultmasıyle olur. Bunun benzeri Yüce Allah'ın "Kim nefsinin aşırı cimriliğinden korunursa, işte onlar felah bulanların tâ kendileridir" (el-Ha$n 9; et-Tegâbun: 16). Burada ince bir nükte de şudur: Âdem oğlunun zikrinde onun topraktan yaratıldığına ve tabmda ondan bir kabza, yânî tutma olduğuna, bunun izâlesinin de Allah'ın tevfîk bulutlarından yağdırmasıyle mümkin olup semere vereceğine İşaret vardır... (Kastallânî).

[31] Bu et-Tekâsür Sûresi de çok mal toplama hırsını daha belîğ bir uslûbla kötülediği için, sahâbîler "Lev kâne... " sözünün, Peygamber'in sözünden olup, Kur'ân olmadığını bildiler...

[32] ...İşte böyle şehevât mahabbetini pek güzel birşey zannetmeleri, kendilerini her fenalığa sürükler. Bunlara böyle mahabbet ise göründüğü gibi güzel birşey değildir. Bunların emel gayesi edilmeye değerleri yoktur. Nihayet bunlar alçak bir hayât me-tâıdır.

"İnsan bırakır hepsini hîn-i seferinde"

Dönüp dolaşıp varılacak, emel gayesi edinilecek şey bunlarda değil, Allah ya nindadir ki, bu dünyâ hayâtından geçilip Allah'a varıldığı zaman erilir. O şehevât, . dünyâ hayâtı geçirmek üzere verilmiş, vâsıta olmak i'tibâriyle Allah tarafından birer ni'met iseler de, bu alçak hayâta ve bunun metâı olan şehvetlere mahabbet etmek ve bu yüzden Allah yanındaki hüsnü metâı feda eylemek ne kadar budalalıktır, ne kadar alçaklıktır!... (Hakk Dîni., II, 1052)

[33] Umer'in bu duasını ed-Dârakutnî, Mâlik'in Garibeleri Kitâbı'nda; İsmâîl ibn Ebî Uveys'ten; o da Mâlik'ten; o da Yahya ibn Saîd el-Ensârî yolundan rivayet etmiştir.

[34] Hadîsin birer rivayeti Vasiyetler'de ve Beşte bir'de de geçmişti: Yüksek el, dâima veren eldir; alçak el de verileni almak için daha aşağıda açılan eldir. Bu, eskimez tslâmî düstûrlardandır.

[35] Bu hadîs de hakîkaten iyi düşünenlerde kalb inceliği ve uyanma meydana getirecek yüce ve çok kuvvetli sözlerden biridir!

[36] Bundan anlaşılan şudur ki, dünyâda insanlar amelde müsabaka ve imtihan için yaratılmış olduklarından, her amelin üzerine sabit olacak iyi ve kötü bir semere vardır. Her çalışan sa'y ve ameli mukaabilinde muhakkak bir semereye erer. "Muhakkak sa'yigörülecek" (en-Necm: 40) demek olur ki, bu semere, kendi istediği muradı kadar olmasa bile herhalde amelinin değerinden de aşağı olmaz... Ve herhangi bir amelin asıl semeresi, Allah katında ona tertîb ve takdîr edilmiş olan neticesidir. En büyük hakkı da bundan sahibinin gözetmiş olduğu maksad ve gayeyi geçmemektir. Onun için en büyük murâdları fânî olan dünyâ hayât ve zînetinden ibaret bulunanların amellerinin ecri de dünyâ hayâtından ileri geçmez, bâkîyâta ermez. Bunlar, maksad ve niyetlerine göre, sa'y ve amellerinin bütün mükâfatını dünyâda almış tüketmiş bulunurlar... Çünkü dünyâ hayâtı zâten fânî olduğundan, onu tutmak veya tezyîn etmek için ne yapılsa boştur. Ecel gelince hepsini siler süpürür. Allah'tan başkası fânî olduğundan, Allah için yapılmayan her amel de bâtıldır {Hakk Dîni, IV, 2771-2772).

[37] Hadîs, bâzı ziyâde ve noksanlarla İstikraz ve İsti'zân'da ve daha başka yerlerde geçti. Müslim de Zekât'ta getirdi.

[38] Buhârî burada hadîs ilminin hârika inceliklerinden bâzılarını ortaya koymaktadır. Allah ona bu derin ve ihatalı ilmine karşılık büyük mükâfatlar ihsan eylesin (Âmîn)!

[39] Fâsik, fışkından, günahkâr günâhından tevbe etmek suretiyle temizlendikten yâ-hud Allah hakları ile küf haklarından dolayı mukadder olan azabı çekerek temizlendiklerinden sonra cennete girecektir, denilmiş oluyor. Yânî böyle büyük günâhlar, mü'minin sonunda cennete girmesine mâni' olmaz demektir.

[40] Bu hadîsin bir rivayeti İstikrâz'da geçmişti.

[41] Bu hadîste "Mal"a "Araz" denilmesi, sahibine sonradan geldiğinden dolayıdır. Çünkü bir zaman ânz, sonra da zail olur.

[42] Bundan murâd, Allah'ın kendisi için taksim ettiğine razı, fakirliğin sıkıntılarına sabredici, kendisinden Allah'ı gücendirecek hiçbir söz ve fiil çıkmayan, kazanmayı terketmeyen, dilenmekle de hiç uğraşmayan İffetli fakirdir. Yoksa maksad, fakîrliğin mutlak olarak zenginlikten hayırlı olduğu değildir. Çünkü insanı türlü sıkıntılara, borçlara ve hattâ günâhlara düşürecek olan fakirlikten, Rasûlullah, Allah'a sığınmıştır.

[43] Rasûlullah'm burada övdüğü fakîr de iffetli, sabırlı, ahlâklı, dürüst bir kimse ve ilk müslümânlardan bir mücâhid idi.

[44] Hadîs metnindeki "Nemîre" kelimesini Kurtubî, cariyelerin giydiği; Sa'leb de yaşlı kadınların giydikleri çizgili bir sevb diye tefsîr etmişlerdir. Buna göre bu bez, Mus'ab ibn Umeyr'in bir koca-karı libâsını giyecek derecede fakirlik ve ih tiyâç içinde geçen fedakâr hayâtını daha belîğ ifâde eden bir husus olmuştur. Hâlbuki Mus'ab, Mekke'de servet ve ni'met içinde idi. Hicret edince fakîrliğe düşmüştü. Bu hadîste Mus'ab'ın fazileti ve onun bu fakîrliğiyle beraber, âhiret sevabından hiçbirşey eksilmediği hakikati vardır. Bunun bir rivayeti Cenazeler Kitâbı'nda da geçmişti.

[45] Fakirlerin cennette çoğunluğu oluşturması şöyle tevcîh edilmiştir: Birçok ma'-siyetleri işlemeye sevkeden maldır, malın verdiği azgınlıktır. Dünyâda maldan mahrum fakirler çoğunlukta olduklarından, dünyâda dînî vazifelerine bağlı bir hayât yaşayan fakîrler cennette çoğunluğu teşkil etmişlerdir...

Kadınların cehennemde çoğunluğu oluşturmaları ise, kadınların tab'an erkeklerden asabi olmaları, zînete ve dünyâ gösterişine düşkün bulunmaları, ekseriyetle kocalarına karşı isyancı ve nankör olmaları gibi sebeblere bağlanmıştır.

[46] Bu hadîsler, bütün Arabistan'a hâkim olmuş ve en mükemmel bir idare kurmuş devlet başkanı olarak vefat eden Peygamber'in evinde yaşanan mütevazı' hayâtı göstermektedir. Böylece hadîsler başlığa uygun olup, bâzı hâllerde fakîrliğin tercîh edildiğine ve fazîletine delâlet etmişlerdir.

[47] Hadîs, metnin başındaki "Âllâhu'llezî" lafzındaki hemzenin yemîn vâv'ı ma'-nâsına oiduğu, Hafız Ebû Zerr'den Yûnûniyye nüshasında naklolunmuştur.

[48] Suffa ehlinin eve gelen mikdârı bildirilmemiştir. Bâzıları yetmişten fazla olduğunu rivayet etmiştir. Bıhârî, Namaz Kitâbi'ndaki hadîste Suffa ehlinin kadrosu yetmiş olduğunu, Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Hılye'dt yüze yakın bir sayı bildiriliyor. Bu konuda en isabetli söz Ebû Nuaym'ın, Suffa ehlinin muayyen bir kadrosu olmadığına dâir rivayetidir. Suffa ehli, mescidin bitişiğinde "Suffa" denilen bir sundurmada oturup, hazarda Kur'ân ile, seferde rihâd ile meşgul olduklarından, hâlin gerektirmesine göre sayıları bazen artar, bazen eksilirdi.

[49] Rasûlullah'm gülümsemesi, Ebû Hureyre'nin "Bana süt kalmayacak" sanarak endîşelenmesindendir.

[50] Rasûlullah'm burada hamdetmesi, az süte Allah Taâlâ'nın çok bereket ihsan buyurmasındandır.

Bu hadîste, Peygamber'in ve sahâbîlerinin yaşayışlarının nasıl olduğunun en güzel beyânı vardır. Bu hadîsin bir kısmı kısaca Isti'zân'da geçti. Sonra onu burada Ebû Nuaym Fadl ibn Dukeyn'den yalnız olarak uzun metinle tekrar etti. Bunu Tirmizî, ez-Zuhd'de; Nesâî de er-Rıkaak'ta rivayet etti. el-Kirmânî şöyle dedi: "Hadîsin yarısından bir mikdârını" sözüyle Buhârî, Taamlar KÎtâbı'nda Yûsuf ibn îsâ yolundan zikrettiği hadîse dayanmıştır. O, bu hadîsin yansına yakındır... Böylece hadîsin hepsi müsned olur... Bu hadîste düşünüp çıkarabilecekler için birçok fâideler vardır (Aynî).

[51] Esed oğulları, Peygamber'in vefatından sonra dînden çıkmış, o sırada peygamberlik iddia eden reîsleri Tuleyha ibn Huveylid el-Esedî'ye tâbi' olmuşlardı. Ebû Bekr zamanında Hâlid ibn Velîd kumandasında gönderilen ordu ile tenkil edilmişler, geri kalanları da İslâm'a dönmüşlerdi. Bunların çoğu Kûfe'de oturmayı tercih etmişlerdi. Bunların başkanları, Sa'd ibn Ebî Vakkaas Küfe vâlîsi bulunduğu sırada Umer'e, dîn ve ibâdet işleri hakkında birtakım şikâyetlerde bulunmuş ve valilikten azledilmesine sebeb olmuşlardı.

Sa'd ibn Ebî Vakkaas, hadîsteki bu serzenişlerini bu vak'a ürerine söylemiştir.

Bu hadîsin bâzı rivayetleri Sa'd'ın faziletleri ile Et'ime'de de geçmişti. Müslim de bunu kitabın sonunda getirmiştir.

[52] Hz. Âişe'den gelen bu altı hadîs ve diğerleri, Peygamber'in ve ailesi ferdlerinin yaşayışlarındaki sadeliği; dünyâ lezzetlerinden uzak, ölmeyecek derecede az yeme ve içme suretiyle hayât sürdüklerini en güzel şekilde belirtmektedir. Hâlbuki Peygamber ve ailesi ferdleri, isteseydi bundan daha bol beslenme ve yüksek yaşama yapabilirlerdi.

[53] el-Kût:... Bedeni tutacak mikdâr, yânî insan bedeni kendisiyle ölümü kapatıp yaşamasını sürdüreceği gıda demektir.

[54] Bu hadîsler gerek ibâdet ve tâatlerde ve gerek diğer her türlü çalışma ve hareketlerde ifrat ve tefritten sakınıp, orta yolu tutmanın, i'tidâlîi olmanın fazîleti-ne ve sevimliliğine delâlet etmektedirler. Doğru yolu tutmak ve i'tidâlîi olmak, mü'minin hiç değişmez hayât düstûrları olmalıdır.

[55] Bu hadîslerin bâzı rivayetleri daha önce Oruç ve Namaz Kitâbları'nda geçmişti. Başlığa delâletleri meydandadır.

İktisâd, lügatte "Amelde i'tidâl" demektir ki, "Kasd"dan alınmıştır. Çünkü matlûbunu iyi tanıyan bir kimse, onu hiç eğilip bükülmeden, istikaamet üzere kasdeder. Maksûdunun mevzii ve mevkiini bilemeyen ise, tahayyür içinde kalır. İfrat ve tefrit ile kâh sağa, kâh sola bocalar, çabalar durur. İşte bu sebeble iktisâd, maksûda götüren amel demek olmuştur. Mâlî işlerdeki îktisâd'm da esâsı budur... (Hakk Dîni, II, 1736).

[56] Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabı, "İmâma doğru göz kaldırmak bâbı"nda geçmişti. Bunda namaz kılan kişiye, gözleri önünde cennet ve cehennemin misâllerini getirmesi ve böylece şeytânın hatırlatmasından meydana gelecek fikirlerden korunması tenbîhi vardır... Başlık ile hadîs arasındaki uygunluk, bu

bakımdandır.

Bu babın hadîslerinin çoğu tekrar edilmiştir, bâzısında diğeri üzerine ziyade de vardır (Kastallânî).

[57] Ey kitâb ehli, siz hiçbirşey üzerinde değilsiniz"; yânî diyanetiniz yok; dîn nâmını verdiğiniz, gittiğiniz yol birşey değildir. Tâ ki Tevrat'ı, ve Inctl i ve Rabb'-inizden size indirilenlerin hepsini -ki Kur'ân ve Kur'ân'ın bu âyeti de bu cümledendir- ikaame edesiniz, bunlara hakkıyle riâyet edesiniz. Önden geleni sonradan gelenin tasdikinden geçirerek, mecmû'unun hâsılına göre Allah'ın ahid-lerini ve akidlerini tanıyıp îfâ edesiniz. İşte o zaman bir şey üzerinde bulunmuş, bir dîne sâhib olmuş olursunuz. Yoksa bu gidişiniz dinsizlikten, yolsuzluktan başka birşey değildir.. (Hakk Dîni, II, 1738).

[58] Hadîsle âyet arasındaki münâsebet şu bakımdandır: Âyet "İndirilmiş olan Kitabın" içindekilerle amel etmeyene, kurtuluş hâsıl olmayacağı ve emredilen amelleri işlemeksizin kuru kuruya olan ümidinin ona fayda vermeyeceğine delâlet etmektedir. Korkmakla beraber ümîdli olmak ma'nâsını ifâde eden bir âyet: "Onların taptıkları da, hangisi Rabb 'terine daha daha yakın (olacak) diye vesî-le arayıp duruyorlar, O 'nun rahmetini umuyorlar, O "nun azabından korkuyorlar. Çünkü Rabb'inin azabı korkunçtur" (el-isrâ: 57)

[59] Umer'in bu sözünü Ahmed ibn Hanbel Zühd Kitâbı'nda, Mucâhid'den sahîh bir senedle rivayet etmiştir.

Ma'lûm ki, sabr, nefsin iyi bir iş yapmak veya fenalıktan kaçınmak için acıya, meşakkate tahammül kuvvetidir. Başlıca iki olarak düşünülür1: Birisi elem ve külfete sabırdır ki, bununla tâat ve mucâhedenin ve güzel amellerin meşakkatlerine tahammül olunarak yüksek himmet sâhiblerinin nail oldukları başarılara erilir. Birisi de lezzet ve şehvetlere karşı sabırdır ki, bununla da nehyedilen-lerden ve hoş görünüp de sonu fena olan aldatıcı, tehlikeli, maddeten ve ma'-nen zararlı şeylerin zararlarından sakınılır, korunulur... Sabrın derecesi hususunda fıtrî kaabiliyetin bir hükmü bulunduğu reddedilmemekle beraber, terbiyenin, i'tiyâdm, azim ve irâdenin ve onun için de îmânın ehemmiyeti çok büyüktür... (Hakk Dîni, VIII, 6081-6082).

[60] Çünkü sabır, bütün ahlâk güzelliklerini toplayan güzel bir melekedir.

[61] Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber(S)'in Allah'ın bunca ni'metlerine karşı şükür için ayaklan şişinceye kadar tâatin zorluğuna sabr etmesidir.

[62] Âyetin devamı şöyledir: "Kim Allah'a korunursa. Allah ona bir çıkış yeri ihsan eder. Onu hatır ve hayâline gelmeyecek bir cihetten de nzıklandmr. Kim Allah 'a güvenip dayanırsa, O, kendisine yetişir. Şübhesiz ki, Allah emrini yerine getirendir, Allah herşey için bir ölçü ta'yîn etmiştir" (et-Talâk: 2-3).

[63] Aynî, Rabî' İbn Huseym'in bu tefsîriyle "Kim Allah 'a güvenip dayanırsa o ken dişine yetişir1* kavlini açıklamak istemiştir, demiştir. Hakîkaten bu söz her iki âyetin de tefsiri olabilir.

[64] Hadîsin uzunca bir rivayeti Tıbb'da, 42. Bâb, 67. hadîste; kısa bir rivayeti Peygamberler Kitâbı'nda geçmişti. Tıbb'da geçtiği yerdeki 71. haşiyede bu hadîs hakkında İbnu'l-Kayyım'dan güzel bir te'Iîf de nakletmiştik.

[65] Hadîsin bâzı rivayetleri Namaz, Dualar, Kader, 1'tisâm Kitâbları'nda da gelmiştir.

Kîle ve kaale: Dedi-kodu demektir. Bu iki kelime, birincisi meçhul, ikincisi ma'lûm olmak üzere ya iki fiildir yâhud iki masdardır. Her iki takdîre göre şerhlerde birtakım lisânı bilgiler verilmiştir... Şârih Hattâbî bunun ilmî medlulü hakkında: Kîle ve kaale, meclislerde, toplantı yerlerinde ve insanların dillerinde "Fulân hakkında şöyle denildi, fulân da böyle dedi" suretinde meydana gelen fuzûlî muvâverelerdir ki, dünyevî ve uhrevî hiçbir ciddî fâidesi yoktur, demiştir.

[66] Bundan önceki iki âyet şöyledir: "And olsun insanı biz yarattık. Nefsinin ona ne vesveseler vermekte olduğunu da biz biliriz. (Çünkü) biz ona şâh damarından daha yakınız. Hatırla ki (İnsanın) hem sağında, hem solunda oturan, onun amellerini tesbît etmekte olan iki de (melek) vardır" (Kaaf: 16-17).

Yânı her insanın söylediğini alıp zabta me'mûr iki melek vardır. İfâdesini zabteder dururlar... Gerek hayra ve gerek şerre dâir ağzından ne çıkarsa herhalde yanında bir rakîb, ne yaptığını, ne söylediğini gözeten bir murâkıb hazır. Hiçbir dediğini kaçırmadan kaydederlerken Allah ona her yakından daha yakındır. O sırada insanın nefsinde onların dahî vâkıf olamayacakları gizlilikleri bilir, dilediği te'sîri yapabilir. Şu hâlde meleklerin zabt ve hıfzı O'nun ihtiyâcından değil, kulların istikbâli için hikmete mebnîdir... Bu âyetin zahirinden anlaşıldığına göre, bu melekler ağızdan çıkan her sözü yazarlar, bunun delâletinden fiilleri de yazdıkları anlaşılır... {Hakk Dîni, VI, 4513-4514).

[67] Bilhassa dil ile ferci zikretti. Çünkü bu ikisi, dünyâda insan üzerine en büyük belâdırlar. Bunların şerrlerinden korunan, şerrlerin en büyüğünden korunmuş olur. Bu, her ân hatırda tutulup günlük hayâtta uygulanacak çok kıymetli bir hayât düstûrudur.

[68] Bunun bir rivayeti Edeb Kitâbı'nda da geçmişti.

[69] Bu hadîsler dâima az konuşmayı teşvîk etmektedir. Bir söz söyleneceği zaman, onun ne ma'nâlara geleceği ve ne te'sîrler icra edeceği, zararı, faydası enine boyuna tefekkür ve tezekkür edilmelidir. Nitekim belki de Allah, kişinin dinlemesi, söylemesinin iki katı olsun diye, insanda iki kulak ile bir dil yaratmıştır

[70] Bu, Ezân'ın Başlaması ve Zekât Kitâbı'nda tam olarak geçen hadîsten bir parçadır.

Hâkim'in Enes'ten rivayetinde "Her kim Allah'ı zikredip de gözyaşları Allah haşyetinden yere akacak derecede gözleri sulanırsa, kıyamet gününde azab o/m/ı-maz.'" buyurulmuştur. Halvette Allah'ı zikretmek ihlâsa yakın ve riyadan uzak olduğu için makbuldür.

[71] Bunun bir rivayeti İsrâîl oğullan'nın zikri'nde geçti.

[72] Bunun birkaç rivayetini Müslim, Tevbe'de getirmiştir. Müslim Ter., VIII, 247-250 "2756-2757".

[73] Buhârî bunun bir rivayetini 1'tisâm'da, Müslim de Peygamber'in fazîletleri bölümünde getirdi. Hadîste ma'siyetlere düşmekten sakındırma ve ma'siyetlerden vazgeçme gerektiği apaçık meydandadır.

[74] Bunun bir rivayeti Peygamberler Kitabı; "Biz Davud'a (oğlu) Süleyman 'j ihsan ettik..." (Sâd: 30) kavli'nde de, kısaltılmış olarak geçmişti.

Bu ateş yakan adam temsili, el-Bakara: 17. âyette de biraz farklı olarak geçmektedir.

[75] Bu hadîs de Peygamber'in cevâmi'u'l-kelim denilen câmiâlı sözlerindendir. Bunda Mekke fethi ile Medîne'ye hicret etme sevabına erişemeyenlerin gönüllerini hoş etme yüksek müjdesi vardır.

Bunun bir rivayeti îmân'da da geçmişti.

[76] Rabb'ini daha çok bilen kimse, Rabb'inden daha çok korkulu olur. Korku şiddetinin alâmeti de ceza gerektiren bir günâh işlediği zaman kalbin devamlı ürper-mesi, bedenin değişmesi, haşyet ve ağlamaktır.

"İlâhî azametin ne olduğunu, cürüm ehlinin uğrayacakları ilâhî intikaa-mın şiddetini, kıyamet hâllerini, ateş azabının dehşetini bilseniz" demektir ki, bunları müşahede eden kimsede dünyâ neşvesi ve sevinci kalmayacağı açıktır. "Az gülerdiniz" demek "Gülmeye hiç mecaliniz kalmazdı" demek olur.

[77] Yüce Allah Kur'ân'da da şöyle buyurmuştur: "Artık işlemekte oldukları günâhın cezası olmak üzere az gülsünler, çok ağlasınlar onlar!" (et-Tevbe: 82).

[78] Bu hadîs de Peygamber'in câmialı sözlerindendir. Nefisler şehvetlere îneyletse de şehvetleri kötülemekte, nefislere hoş gelmeyip meşakkatli olsa da tâatlere teşvîkte çok beliğdir.

[79] Yânî tâatler cennete, ma'siyetler cehenneme yaklaştırır.

[80] Bu, Lebîd ibn Rabîa el-Âmirî'nin kasidesinden bir beyittir. Lebîd'i Buhârî, 1b-nu Ebî Hayseme ve diğerleri sahâbîlerden saymışlardır. Lebîd, Usmân'ın devrine kadar yaşamış, yüzyirmi yâhud yüzelli yaşında Kûfe'de vefat etmiştir. Beytin başlığa uygunluğu, dünyâda Allah'a tâate dönmeyen ve O'na yaklaştırmayan herşey bâtıl olunca, onlarla uğraşmak, insana ayakkabının bağı kadar yakın olmakla beraber cennetten uzaklaştırıcı olması bakımındandır... (Kastallânî).

[81] Kirmanı: Dünyâ zînetleri hususunda kişi, kendi noksanı, kolay olması, Allah'ın in'âm ettikleriyle ferahlaması ve onlara şükretmesi için kendinden aşağıda olana baksm. Dîn işlerinde âhiretle ilgili hususlarda ise faziletler kazanmakta rağbetinin artması İçin kendinden üstün kimselere baksm demiştir.

[82] Bu hadîste, Allah'ın bu ümmet üzerindeki fadhnın genişliğinin beyânı vardır. Çünkü böyle olmayaydi, hemen hemen cennete kimse giremezdi. Zîrâ kulların çirkinlikler işlemeleri, haseneler işlemelerinden daha çoktur. Bunu Müslim de îmân'da getirmiştir.

Güzel amellere on katından yediyüz katına ve daha çoğuna kadar sevâb verileceği, Kur'ân'da da va'd edilmiştir: (el-Bakara: 245, 261; el-En'âm: 160).

[83] Hadîsin ma'nâsı, Yüce Allah'ın şu kavline dönücüdür: "... Siz onu kolay ve küçük sanıyordunuz. Hâlbuki o, Allah katında büyüktür" (en-Nûr: 15).

[84] Hadîsin bir rivayeti Cihâd, "Fulân şehîddir denilmez bâbı"nda geçmişti. Ka-der'de de gelecektir.

[85] Hadîsteki "Bir vâdî içinde yalnızlığa çekilerek" ta'bîri, umûmî ahlâkın bozulduğu fitne zamanlarında İslâm umdelerini korumak için kendi evinde veya çalışma sahasında münzevî bir hayât yaşama tarzı tercîh edilmesinin hayırlı olduğunu bildirmektedir. Arzu edilen, halkın dedikodusundan çekinerek mü'minin kendi bucağında Islâmî düstûrlar İçinde yaşamasıdır. Bu hâlde dahî dîn ve devletin korunması için içtimaî dayanışmanın en belirgin görünüşü olan cihâda katılmanın en güzel uslûb ile emredilmesi de, hadîste hedef alınan gayenin bir anarşistlik değil, sâde bir inziva olduğunu gösterir.

[86] Bunun bir rivayeti îmân'da da geçmişti

23 Ağustos 1954'te Nazilli'de Kestane Câmii'nden iki sokak aşağıdaki köşede, oğlu Hâlis'in dükkânı önünde, baba dostu Hafız Hacı Alî Şeyh Efendi , isteğim üzerine:

a. Kur'ân'Ia çok meşgul ol.

b. Her işinde ve hareketinde Allah rızâsını gözet.

c. Ekseriya uzleti tercîh et!

öğütlerini vermişti. Bu zât Arabça bilir, hafız, âlim ve ma'nevî ilimlerde mütehassıs idi. Tab'ıma uyan bu üç Öğüdü bütün hayâtımda uygulamaya çalıştım. Resmî vazifelerimde de, husûsî durumlarımda da bu öğütlerden çok faydalar gördüm. Allah ona rahmetler ihsan etsin. Beni bunları uygulayacak bir vazîfe-de kullanan Allah'a da hadsiz hamd ve senalar olsun! (Mehmed Sofuoğlu)

[87] Emânet, bir adam emîn ve i'timâd edilir olmak ma'nâsınadır. Bu ma'nâda isim de olur. "O emânet ehlidir" denilir ki, onda hıyanet yoktur demektir. Emânet, emîn kimsenin uhdesine vedîa kılınan şeye de denir. "Biz emâneti göklere, Yer'e ve dağlara arz (ve teklif) ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler..." (e\-Ahzâb: 72) âyetindeki "Emânet", farz kılınan farzlardır... Müellifin Basâîr'dc beyânına göre, bâzıları emâneti Tevhîd Kelimesi'yle, bâzıları adalet ile ve bâzıları hecâ harfleri ile, bâzıları akıl ile tefsir eylediler... Bâzıları indinde tabüyye ve ihtiyâriyyeyi şâmil ilâhî tâattir, lâkin ekser olan akıl ve tekliftir.. (Kaamûs Ter,).

[88] Buradaki "Emânet'le murâd, devlet nufûz ve kudreti dediğimiz âmme velayetidir denilmiştir... Kur'ân'da bu siyâsî vazife daha şümullü olarak şöyle ifâde edilmiştir: "Şübhesiz ki Allah sizlere emânetleri ehline vermenizi, insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder... " (en:Nisâ: 58). Bu hadîsin bir rivayeti İlim Kitâbı'nın evvelinde geçmişti.

[89] Huzeyfe ibnu'l-Yemân, Peygamber'in istikbâle âid bâzı sırrlar, incelikler bildirdiği bir sahâbîdir. Onun için Huzeyfe'den rivayet edilen yüz kadar hadîs, hep böyle ince işaret ve remizler ihtiva eder. Nitekim bu hadîs de öyledir.

Emânet, Kur'ân'da, hadîslerde zikrolunduğu konulara göre, birkaç ma'-nâya gelir: Hepsinde Emânet, umûmî bir ta'bîr ile "Hıyanet" mukaabili kullanılmıştır. Bu hadîsin baş tarafındaki emânetin fıtrî dîn duygusu ile kesbî ilim, ibâdet, adalet ve medeniyet umdeleri olduğu açık olarak anlaşılmaktadır. Bu kutsal duygunun, Allah'a karşı kulluk vazifelerinin, insanlar arasında içtimaî bir nizâm ve emniyet te'mîn eden umdelerin Allah tarafından insan gönüllerine nasıl ilham ve vahyolunup, sonra bunların birer birer nasıl silinip gittiğini Huzeyfe, en belîğ bir uslûb ile Peygamber'in nübüvvet lisânından nakletmiştir. Bir cümle ile, islâm nurunun nasıl doğduğunu, nasıl zayıflayıp söndüğünü bildirmiştir.

Hadîsin ikinci fıkrasında da İslâm nuru doğduğu ve yaşadığı müddetçe ziyasını saçtığı yerlerde müslim, gayrimüslim bütün ferdler arasında umûmî bir emniyet ve i'timâd teessüs ettiği, o nurun zayıflamasıyle de bütün gönülleri umûmî bir emniyetsizlik karanlığı kapladığı tasvîr olunmuştur.

Hadîsin son fıkrasında Huzeyfe, hem bu emniyet devrinde yaşadığını, hem de İçtimaî nizâmın bozulup emniyetsiz bir muhît içinde kalarak fulândan ve fulândan başka kimse ile medenî muamelede bulunmadığını bildiriyor. Huzeyfe, Usmân'ın şehîd edilmesinden kırk gün sonra, yânî hicretin otuzaltıncı yılında vefat ettiğine göre, o günlerin siyâsî, içtimaî çalkantılarını belirtmiş oluyor.

Buhârî bu hadîsi bu sened ve metinle Fitneler Kitâbı'nda; Müslim de îmân'da getirmiştir.

[90] Hadîsin başlığa uygunluğu şöyledir: İnsanlar çok fakat onlardan Allah tarafından razı olunmuşlar azdır. Nitekim yüz deve içinde binilecek asîl devenin bir tane oluşu da böyledir. Razı olunmayanlar, farzları zayi' edenlerdir. Ibn Abbâs Emânetr\, "Farzlar"la tefsîr etmiştir. Yüce Allah şöyle buyurdu: "Lâkin insanların çoğu bilmezler" (Pek çok yerde geçer); "Fakat onların çoğu cahillik ederler" (el-En'âm: 111).

[91] es-Sum'a: İşitilsin kasdıyle bir iş işlemeğe denir; Riya, görülsün kasdıyle işlemeğe denir.. Sîn'in dammıyle ve fethiyle lügattir, muşhûru damme iledir (Kaamûs Ter.).

İşitilsin ve görülsün kasdıyle şöhret ve riya için yapılan işler, Allah rızası kasdıyle yapılmadığından makbul ve sevâblı olmazlar. Böyle işitilme ve gösteriş kasdıyle iş yapanlar Kur'ân'da kötülenmiştir: "... Onlar namaza kalktıkları vakit üşene üşene kalkarlar, insanlara gösteriş yaparlar. Allah >ı ancak birazcık hatıra getirirler" (en-Nisâ: 142); "Onlar insanlara gösteriş yapanlardır" (el-Mâûn: 6).

İmâm Râgıb Müfredât'mda şöyle dedi: İnsanın dîn husumundaki şirki iki türlüdür: a. Büyük şirk ki, o Allah'a ortak tanımaktır. Bu en büyük küfürdür (çn-Nisâ: 48). b. Küçük şirktir ki, bâzı işlerde Allah'tan başkasını Allah ile birlikte tanımaktır. Bu, riyadır, münafıklıktır..

[92] Başlığa uygunluğu, içinde tevhîd hususunda nefisle mücâhede ve kişinin kendi nefsi ile cihâdı bulunmasıdır ki, bu en büyük cihâddır. Nefsiyle mücâhede kötü huylan giderir, güzel huylan meydana getirir. Yüce Allah şöyle buyurdu: "Bizim uğrumuzda mücâhede edenlere; biz onlara elbette yollarımızı gösteririz. Şübhe-siz ki, Allah muhakkak ihsan erbâbıyle beraberdir" (el-Ankebût: 69); "Amma kim Rabb 'inin makaamından korktu, nefsini hevâdan alıkoydu ise işte muhakkak ki, cennet onun varacağı yerin tâ kendisidir" (en-Nâziât: 40-41). Bu hadîsin birer rivayeti İlim, Namaz, Cihâd, Libâs'da da geçti.

[93] Başlığa uygunluğu, Allah'ın bu kaanûnundadır. Çünkü bunda tevâzu'u teşvîk, yukarı kalkmak ve yukarı kaldırmayı da kötüleme vardır. Bunun bir rivayeti Cihâd'da "Peygamber'in dişi devesi bâbi"nda da geçmişti.

[94] Bu Ebû Hureyre hadîsi, mecazî ve temsîlî ifâdeler ihtiva etmektedir. Başlığa uygunluğu hakkında el-Kirmânî: Nafile ibâdetlerle Rabb'e yaklaşmak ancak tevazu' ve tezellülün en son derecesiyle olur... demiştir...

Mü'minin hayâtının son demindeki tereddüd ta'bîrini sarihler, ölüm meleğinin tereddüdü ile te'vîl etmişlerdir. Nitekim Azrâîl, Musa'nın ruhunu almaya me'mûr olup geldiğinde, Mûsâ Peygamber Azrail'i tokatlamıştı. Bunun üzeri ne bu melek birkaç defa gidip gelmişti. Azrail'in bu tereddünü Yüce Allah kendisine izafe buyurmuştur.

[95] Ayet, kıyametin kopması denilen o saat hâdisesinin ne kadar çabuk ve ansızın vukü'a geleceğini pek belîğ ifâde etmektedir. Kur'ân'da bunu belirten başka âyetler de vardır...

[96] Bu hadîslerin birkaç rivayetini Müslim de Fiten'de, "Kıyametin yaklaşması bâ-bı"nda getirmiştir: Müslim Ter., VIII, 504-507, "2949-2953".

[97] Ebû Zerr'in Kuşmeyhenî'den gelen nüshasında bu başlık: "Güneşin batıdan doğması babı" şeklindedir.

[98] Bu hadîs Fitneler Kitabı'nın sonunda gelecek olan uzun hadîsten kısaltılmıştır. Ölümün yaklaştığı anda olduğu gibi, o gün artık teklifin zamanı geçmiş mes'-ûliyet zamanı başlamış, îmân ile kazanılması mümkin hiçbir hayır kalmamış olur. "Fakat hışmımızı gördükleri zaman îmânları fâide verecek değildi. Allah 'in, kulları hakkında carî olagelen âdeti budur. İşte kâfirler burada hüsrana uğradı" (el-Mu'min: 85) medlulü üzere, be'sin gözle görüldüğü böyle ye's zamanında îmân kabul edilmez ve hiçbir fayda vermez. îmânın makbul olması, hazır ve şâhid olunana değil, gaybe ve istikbâle ilgilenmesinde, ıyânî değil, burhânî olmasında ve istikbâl için bir hayır kazanmaya imkân bulunacak kadar önden bulunmasındadir... (Hakk Dîni, III, 2104-2109).

[99] Hattâbî şöyle dedi: Allah'a kavuşmak birkaç vech üzeredir. Bunlardan biri "Allah yın huzuruna çıkmayı yalan sayanlar, gerçek en büyük ziyana uğramışlardır..." (en-En'âm: 31; Yûnus: 45) kavimdeki gibi, öldükten sonra dirilmek ma'nâsınadır. Biri de "Kim Allah'a kavuşmayı umarsa, şübheyok ki, Allah'ın ta'yîn ettiği o vakit, herhalde gelecektir..." (el-Ankebût: 5) kavlindeki gibi, ölüm ma'nâsınadır. İbnu'1-Esîr, en-Nihâye'de: Burada Allah'a kavuşmaktan murâd, âhiret yurduna dönmek ve Allah katındakileri istemektir; bununla garaz ölmek değildir, çünkü ölümden herkes hoşlanmaz... demiştir (Aynî).

[100] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in ölüm ile hayât arasında muhayyer kılındığı sırada Allah'a kavuşmayı tercîh İle ölmeyi tercih etmiş olmasıdır. Bu hususta onun sünnetine ittibâ' etmek yakışır. Bunun bir rivayeti Dualar Kitâbı'nda da geçmişti. Müslim de bunu Duâlar'da getirdi.

[101] Ölüm sekreteri, ölümün akü gideren şiddetleridir. Bu "Ölüm sekresi" ta'bîri Kur'-ân'da da gelmiştir: "(Bir gün bakarsın ki) ölüm sekresi (ölüm baygınlığı) gerçek olarak gelmiş, işte bu senin kaçıp durduğun şeydir (denilmiştir)" (Kaaf: 19).

[102] Bu, Mağâzî'nin sonunda "Peygamber'in ölümü bâbı"nda geçen hadîsin kısaltılmış bir kısmıdır.

[103] Şübhesiz bu, Rasûlullah'ın câhil bedevilere verdiği hikmetli bir cevâbdır. Bu ce-vâbla şunu demek istemiştir: Siz büyük kıyametten sormayı bırakınız, onun zamanını ancak Allah bilir. Size lâzım olan, kendi ölümünüz zamanını sormak ve onun için hazırlıklı bulunmaktır!.. Her insanın Ölümü, küçük kıyametin kop-masıdır. Büyük kıyamet ise, insanların hepsinin ölüp kabirlerinden kalkmaları ve hesaba çekilmeleridir! (Hakk Dîni, VI, 4325-4326'da "Saat" hakkında güzel bir özet vardır).

[104] Bunu Müslim de Cenazeler Kitâbı'nda getirmiştir.

[105] Bunu Müslim de Zühd ve'r-Rekaaık'ta getirdi.

[106] Müslim'in "Nâr'ın sıfatı bâbı"ndaki bir rivayetinde şu ziyâde vardır: "Sonra ölüye: İşte burası, kıyamet günü gönderileceğin karargâhındır! denilir".

[107] Hadîsteki "Sövmek"ten maksad, ölünün kötülüklerini sayıp dökerek hayırsız bir kimse olduğunu ortaya koymaktır. Ölüleri bu suretle kötülüklerİyle anmak, bu hadîsle nehyedilmiştir. Ebû Dâvûd ile Tirmizî'nin Sönenlerinde Abdullah ibn Umer'den rivayetlerinde Rasûlullah (S): "Ölülerinizin iyilik/erini anınız, kötülüklerinden dilinizi tutunuz" buyurmuştur.

[108] Son iki kelimenin geçtiği âyet: "O gün sarsan sarsacak. Onun ensesine binecek olan da ardından gelecek!" Tefsiri için bk. Hakk Dîni, VII, 5556.

"Sûr", ekser müelliflerin kavlince ise bâzı hadîslerde geldiği üzere büyük boru gibi birşeydir ki, üç defa nefh olunacaktır: Biri Feza = Korkutma ne/hası, ikincisi Sa'k — Yere çarpıp öldürme; üçüncüsü de Kıyam — Kalkma nefhast'dn. Ve buna me'mûr olan melek ise İsrafil'dir. en-Neml: 87. âyetteki birincisi, ez-Zumer: 68'deki ikinci; Yâsîn: 51 ve 68'deki de üçüncü üfürmelerdir... (Hakk Dîni, V, 3707-3708)

[109] Bütün insanların bayılıp düşecekleri ve ölecekleri bu büyük kıyamet hâdisesini söyleyen âyetlerden biri şudur: "Sûr'a üfürülmüş, artık Allah'ın diledikleri müstesna olmak üzere göklerde kim var, yerde kim varsa hepsi düşüp ölmüştür. Sonra ona bir daha üfürülmüştür. O anda görürsün ki (ölüler dirilip) ayakta bakınıp duruyorlar!" (ez-Zumer: 68).

Bu âyetin delâletine göre, üfürme ikidir: Birincisi Ölüm üfürmesi, İkincisi Diriltme üfürmesi'dh. Cumhur, üfürmenin üç olduğunu söylemişlerdir. Birincisi Feza" = Korku üfürmesi'&u. Nitekim en-Neml: 87'de bu açıkça söylenmiştir. Allah'ın istisna ettikleri, bâzılarına göre Cebrâîl, Mîkâîl, israfil, Azrâîl, Arş'ı taşıyan melekler, Rıdvan melekleri, cennetin hazinedarı Mâlik, cehennem bekçileridir.

Bu hadîslerin bâzı rivayetleri Husûmetler ve Enbiyâ'da da geçmişti

[110] İbn Umer'in bu hadîsi Tevhîd Kitâbı'nda ve Müstemlî nüshasında burada da sabittir.

Başlıktaki ifâdeye yakın bir âyet şudur: "Allah 'ı hakk olduğu veçhile tak-dîr etmediler. Hâlbuki kıyamet günü Arz toptan (ancak) onun bir kabzasıdır. Gökler de onun sağ eliyle toplanıp dürülmüşlerdir. O, katmakta devam ettikleri ortaklardan münezzehtir, çok yücedir" (ez-Zumer: 67).

[111] Bunun bir rivayeti Tefsîr'de, ez-Zumer: 67'de de geçmişti. Bunu Müslim de Tev-be'de getirmiştir.

Hadîs, Yahudiler arasındaki eski peygamberlerden alıp geldikleri bir telâk-kîyi beyân etmektedir. Bu telâkkî vahy ile Rasûlullah'a bildirilip bir mu'cize olarak tebliğ edilmiştir. Bilâhare aynı meclise gelen bir Yahûdî hahamı tarafından da bu mu'cize te'yîd olunmuş ve aralarındaki bu telâkkî îzâh ve tafsîl edilmiştir. Rasûlullah bu te'yîdden hoşlanarak gülmüştür.

[112] Bunda Dünyâ Arzının gideceğine ve bütün alâkaların kesileceğine bir ta'rîz vardır. Abdurrazzâk, Abd ibn Humeyd ve Taberî tefsirlerinde, Beyhakf de Şuayb'-ın da îbn Mes'ûd'dan "O günkü yer başka bir yere, gökler de (başka göklere) tebdil olunacaktır. (İnsanlar) bir olan, kahhâr olan Allah 'in huzurunda toplanacaklardır" (ibrâhîm: 48) âyeti hakkında buna yakın bir hadîs rivayet etmişlerdir... (Kastallânî).

[113] Bu hadîsi Müslim de Kitâbu'I-Cenne ve sıfatı naîmiha...'da "İnsanlar üç fırka üzere toplanırlar bâbi"nda getirdi.

[114] Buhârî bunun bir rivayetini Tefsîr'de, el-Furkaan: 34'te; Müslim de Tevbe'de getirdi. İlgili âyet şöyledir: "O yüzleri üstü cehenneme toplanacaklar; işte onların yeri çok kötü, yolu çok sapıktır" (el-Furkaan: 34).

"Selâsu tarâık"\n "Üç fırka" ma'nâsina gelmesinin Kur'ân'dan şahidi el-Cinn: 11. âvetidir.

[115] Buhârî bunun bir rivayetini Nezirler1 de; Müslim'de îmân'da getirmiştir. Müslim Ter., I, 299-301 "221,222".

Hadîsin başlığa uygunluğu, bu ümmetin cennet ehlinin yansı olması ancak haşrdan sonra olması yönündendir.

[116] Bunun benzeri bir rivayet Ebû Saîd el-Hudri'den, Peygamberler Kitabı, "Ye' cûc ve Me'cûc kıssası bâbı"nda geçmişti.

[117] Hadîs, Enbiyâ'da "Ye'cûc ve Me'cûc kıssası"nda ve Müslim'de îmân'da geçti.

[118] Arz'ın ziizâli, zelzelesi, Yer'in, Arz hareketi dediğimiz zıngır zıngır sarsıntısı-dır. Zell, hareket ma'nâsı ifâde ettiği için, zelzele ve zilzâl onun katlanmışı olarak tekerrürü ifâde eder. Bu el-Hacc Sûresi âyetinde, el-Vâkıa'da ve daha birçok sûrelerde beyân ve ihbar edilmiş olan kıyamet zelzelesidir...

[119] İbn Abbâs'm bu tefsirini Abd ibn Humeyd ve İbn Ebî Hatim rivayet etmişlerdir.

[120] Kısas, lügatte birşeyi misliyle mukaabele, herhangibir hakkı misliyle takas etmek demektir.

[121] el-Hâkka, el-Vâkıa, es-Sâa gibi kıyamet gününün isimlerinden olduğunda ihtilâf yoktur. Fakat Hakk, Hakka, Hakikat, Hâkk, Tahakkuk mefhûmlanyle alâkasına ve vasıfliktan isimliğe nakline göre, bu kelimenin ne gibi bir mefhûm ifâde ettiği hakkında ondan fazla vecih nakledilmiştir:

*Hakk, sabit ve vâcib ma'nâsına olarak el-Hâkka, vukû'u vâcib, geleceği hiç şübhesiz sabit olan saat demektir.

* Hakk, birşeyi hakikati üzere tanımak ve tanıtmak ma'nâsına masdar olarak el-Hâkka, kendisinde işler hakîkatiyle tanınacak, yânî eşyanın hakikatini keşf ve izhâr edecek saat demektir. Bu ma'nâ "Baldırın açılacağı gün.. " (el-Kalem: 42)'den anlaşılan mefhûma da muvafıktır.

*el-Hâkka, işlerin havakkım hâvî, yânî kendisinde sıdk ve tahakkuku vâcib sabit umur ve ahvâl vâki' olan demektir ki, kıyamette vukû'u ve vücûdu vâcib olan sevâb ve ikaab ve şâire gibi kat'î işleri ifâde eder.

* Hakka, "Hakka" ma'nâsınadır. Hakka, "Hukûk"un müfredi olan "Hakk"tan daha husûsîdir. "Hâzihi hakkı" denir ki, "Bu benim hakkım" demek olur.

* Hakka, şaşmaksızm inen ve yapacağını yalansız yapan musibet demektir ki, "Onun vukû'una hiçbir yalancı yoktur" (el-Vâkıa: 2) ma'nâsınadır.

* Kavim üzerine vukû'u hakk olan vakit demektir ki, birinci ma'nâya yakındır.

* Herbir doğruluğa eğriliğe, iyiliğe kötülüğe ceza ve mükâfatın hâkk olduğu, diğer deyişle her âmile amelinin hakk olduğu vakit demektir ki, o, kıyamettir.

* Mükelleflerin amellerinin hepsinin eserleri tamâmıyle tahakkuk edip, bekleme sınırından çıktığı hakk saat demektir. Çünkü bütün sevâb ve ikaab o gün husule gelir.

* "Hâkaktuhu ve hakkaktuhu = Ben onunla haklaştım da ben yendim" denilmesinde olduğu gibi, haklamak ma'nâsınadır. Çünkü o, Allah'a dîninde bâtılla yarışa kalkanları hep haklar, mağlûb eder...

Bunların herbirinden bir ma'nâ anlaşılmakla beraber, demek oluyor ki, el-Hâkka, "Ve ne bildirdi sana o hakka nedir?" (el-Hâkka: 7) buyurulduğu üzere, dirayetle bilinir birşey değildir!.. Yânî o Hakka öyle büyük, öyle müdhiş bir hâiledir ki, onun şiddet ve fezâatinin azameti mahlûkaattan birinin dirâyetİyle, tahmîn ve takdiri ile bilinmez, kimsenin tasavvuruna, ihatasına sığmaz. Onun ne olduğunu bi'1-fiil vukû'u anlatır... (Hakk Dîni, VII, 5310-5313).

[122] el Kaaria: Dehşetleriyle kalbleri vuran; el-Ğâşiye: Şiddetleri insanları kaplayıp bürüyen; es-Sâhha: Kulakları sağır edici kuvvetli ses.

[123] Başlığa uygunluğu, kıyamet günündeki hükmün kısastan ibaret olması yönün-dendir.

[124] Başlığa uygunluğu, dünyâda ödenip halâliaşılmayan hakların âhirette kısas yapılıp ödetilmesi, eğer zâlimin hasenesi yoksa, mazlumun seyyielerinden alınıp ona yükseltilmek suretiyle kısasın yapılmasıdır.

[125] Seneddeki râvîlerin isimleri arasında bu âyetin okunması, hadîs metninin bu âyetin tefsiri gibi olduğunu beyân etmek içindir (Kastallânî).

Âyetlerin tamâmı şöyledir: Kinden göğüslerinde (dünyâdan kalma) ne varsa söküp atacağız. Altlarından ırmaklar akacaktır, ffamd olsun Allah 'û ki, bizi buna hidâyetle kavuşturdu, eğer Allah bize hidâyet etmeseydi, kendiliğimizden bunun yolunu bulamazdık. And

olsun ki, Rabb İmizin rasûlleri gerçeği getirmişlerdir, derler..." (el-A'râf: 43);

"Biz onların göğüslerindeki kîni söküp atacağız. Hepsi kardeşler hâlinde, karşı karşıya tahtları üzerine dayanarak oturacaklardır" (el-Hıcr: 47).

Bu hadîslerin birer rivayeti Mezâlim Kitâbı'nda da geçmişti.

[126] "Hİsâben yesîren": Hiç münâkaşa edilmeyen kolay bir hesâb ki, Rasûlullah bunu "Arz" ve "Sâde kitaba bakılıp geçiştirilmek" ile tefsîr etmiştir.

[127] Arz'dan maksad, amelleri tartılmak üzere insanların mîzâna yâhud amellerin sahihlerine arz olunmasıdır. Arz günündeki hesâb, sağ taraf sahihleri denilen bahtiyarlar hakkında pek kolay geçeceği Kitâb'm nassı ile bilinmiştir. Ehl-i ye-mîn muhasebeye arz olundukları gün gufran ile müjdelenip, amellerinin kendilerine arzında, kusûrlanyle beraber nail oldukları büyük ni'metlere muttali' olacaklardır. Mağfiret müjdesine bitişmeyen muhasebe ise ağırdır. Haseneler-den sanılan nice amellerin kabul olunmadığı hesâb münâkaşası esnasında meydana çıkacağından, bu münâkaşa azaba götürücü yâhud başbaşa selâmete erişilse de münâkaşanın kendisi azâb olmuş olur.

[128] Bunun bir rivayeti Peygamberler Kitâbı'nda, el-Bakara: 30'da geçmişti.

[129] Bunun bir rivayeti Zekât'ta geçmişti. Müslim de bunu Zekât'ta getirdi: Müslim Ter., III, 204-206 "1016".

Hadîste birçok fâideler olduğu gizli değildir

[130] Bunun kısa bir rivayeti Peygamberler Kitabı'nda ve Tıbb'da geçmişti. Bunun birkaç rivayetini Müslim de îmân'da getirmiştir: Müslim Ter., I, 295-299 "216, 220".

[131] Bed'u'l-Halk'ta "Cennetin sıfatı hakkında gelen şeyler babı" ve "Ateşin sıfatı babı" şeklinde vâki' oln.uştu.

[132] Mi,da ‘yle geçer: "Şübhesiz ki, takva sahihleri ^e, ırmaklarda, hakk meclisinde, kudret sahibi, mülkü çok yüce olan Allah'ın yanındadırlar" (el-Kamer: 54-55)

[133] Bunun bir rivayeti yakında geçti.

[134] Kâfir vücûdunun bu genişliği, fazla ölçüde azâb olunması içindir.

[135] es-Seârîr: Cemi' bünyesiyle kuşkonmaz otuna benzer bir nebat adıdır. Ve burunda meydana gelen çatlaklara denir...

eş-Şu'rûre: Şîn'in dammryle küçük acura denir ki, hıyarın biraderi olan acurun hurda nev'idir; cem'i "Şeârîr"gelir ve "Şeârîr" perakende ve târmâr ma'-nâsında kullanılır.

ed-Dağâbîsu: Dâd'ın fethi ve noktalı ğayn ile "Duğbûs"un cem'idir. "Duğ-bûs", "Usfûr" vezninde acur dedikleri sebzenin hurda nev'ine denir ki, Arabistan'da olur, küçük acurlar ma'nâsınadır ve "Sumâm" dedikleri nebatın ve dikenli nebatın yenilen şahlarına denir, bir kavle göre kuşkonmaz otuna benzer bir nebat adıdır.. (Kaamûs Ter.)

[136] Müslim'in îmân'da getirdiği bu hadîsin bir rivayeti şöyledir:... Hammâd dedi ki: Amr ibn Dînâr'a: Sen Câbir ibn Abdillah'ın "Şübhesiz Allah Taâlâ bir kavmi şefaatle ateşten çıkarır" sözlerini Rasûlullah'tan tahdîs ederken işittin mî? diye sordum. Evet diye cevâb verdi. (Müslim Ter., I, 265-266 "191").

[137] Bunun bir rivayeti îmân, "îmân ehlinin birbirlerinden üstün oluşları bâbı"nda geçmişti.

[138] Bunun bir rivayeti "Ebû Tâlib kıssası bâbi"nda da geçmişti. Ebû Tâlib hayâtı boyunca Peygamber'i himaye edip büyük yardımlarda bulunmakla beraber açıkça îmân etmeden vefat ettiği için azabı hakk etmiş bulunuyordu. Peygamber'in onun hizmetlerinin

mükâfatı olarak yapacağı şefaati ile bu hafif azâb ile cezalandırılacaktır.

[139] Bunun bir rivayeti el-Bakara Sûresi'nin evvelinde, Enes'ten; el-lsrâ Sûresi'nde Ebû Hureyre'den daha uzun metinlerle geçmiştir. Üzerine "Hulûd" vâcib olanlar: "Şübhesiz ki, Allah kendisine ortak koşulmasını mağfiret etmez, ondan başkasını dileyeceği kimse için mağfiret eder... " (en-Nisâ: 47, 116) gibi (Kastallânî).

[140] Bu hadîsin bir rivayeti yakında bu babın evvelinde geçti. Buradaki rivayette son kısım ziyâde olmuştur.

Hârise'nin anası Rubeyy' bintu Nadr'dır, aynı zamanda Enes ibn Mâlik'in halasıdır. Oğlu Harise ibn Surâka küçük olduğu için harbe alınmamış, orada su içmek üzere havuz başına geldiğinde atılan bir ok Hârise'nin boğazına isabet ederek onu öldürmüştü. Harise şehâdeti zamanında erlik çağma varmamış bir oğlandı. Bedir harbine, seyre gelmişti.

[141] Bunun bir rivayeti İlim Kitabı, "Hadîs bellemeye hırs bâbı"nda geçmişti. "Mu-hammeden Rasûlullah"bu tevhidin tamamlayıcısıdır. Bunların ikisi birbirinden asla ayrılmaz, Muhammed(S)'in şefaatinden faydalanmayacak kimse yoktur. Çünkü O, âlemlere rahmet için gönderilmiştir (el-Enbiyâ: 107). O, bütün halkın korkunç mevki'den rahat bulması için umûmî bir şefaati olduğu gibi, bâzı kâfirlerin azabının hafifletilmesi, azabı hakk etmiş bâzı mü'minlerin cehennem ateşinden necatı, cahîme girmiş mü'minlerin kurtulması, bâzı mü'minlerin hesâbsız, ikaabsız cennetlere girmesi, keza cennetlere giren mü'minlerin derecelerinin yükselmesi için çeşit çeşit şefaatleri vardır. Bu şefaatler içinden en ziyâde faydalanacakların muhlis mü'minler olduğunda şübhe yoktur. Yukarıda verilen âyetin tefsirinde Peygamber'in âlemlere rahmet olarak gönderilmesi ve bunun dünyâda ve âhirette nasıl gerçekleştiğini okumalıdır!..

[142] Buhârî bunun bir rivayetini Tevhîd'de, Müslim de îmân'da ayrı bir başlıkta getirmiştir. Müslim Ter., I, 258-259 "186".

[143] Buhârî bunu burada kısaltarak ve Peygamber'in cevâbını hazfederek getirdi. Ebû Tâlib kıssası'nda ve Edeb'de şöyledir: Abbâs ibn Abdilmuttalib (R), Pey-gamber(S)'e: Amcan Ebû Tâlib'den Seni nasıl bir hiss alıkoydu? O seni her zaman saldırıdan korurdu ve Sen'in için düşmanlarına karşı öfkelenirdi? dedi.

Peygamber de ona: "Ebû Tâlib şimdi topuklarına kadar bir ateş çukuru içindedir. Eğer benim şefaatim olmasaydı, muhakkak o, cehennemin en derin çukurunda bulunurdu" diye cevâb verdi.

Bu bâbda yirmiüç hadîs vardır, bunların çoğu ateşin sıfatı hakkındadır (Aynî).

[144] Kaadı Iyâd'm tefsirine göre, emrine yâhud bu hususa tevkfl edilen meleklerine tâbi' olacaklar, demektir.

[145] Bu "Dihk", Allah'ın zâtına göre fiilî sıfatlardan bir sıfattır. Birçokları bunu rızâ ve hayır irâdesi ile tefsir etmişlerse de, "Dıhk" müteşâbih bir sıfattır deyip, duraklamadan îmân etmek te'vîlden daha salim bir yoldur...

[146] Başlığa uygunluğu "Sonra cehennem köprüsü kurulur" sözündedir ki, o Sırat 'tan ibarettir. Sırat, cehennem köprüsüdür, dedi. Çünkü Namaz Kitabı, "Sucûdun fadlı bâbı"nda "Sonra Sırat kurulur" demişti. Buradaki başlıkta her iki lafzı birleştirmiş oldu.

Buhârî bu hadîsin bâzı rivayetlerini değişik sahâbîlerden Tefsir de (en-Nısa: 39; el-îsrâ: 3), Tevhîd'de,... getirdi. Müslim de îmân'da getirmiştir: Müslim Ter., I, 246-250 "182".

Bu ru'yet hadîsi, rivayet yollarının çokluğu ile meşhur hadîslerdendir. Uzun kısa birçok ve birbirlerini îzâh eder mâhiyette metinlerle rivayet olunmuştur...

[147] Bu babın hadîslerinde, Peygamber'in bir havzı olduğu beyân edilmiştir. Bu havz, yine Peygamber tarafından sütten daha beyaz, baldan daha tatlı, genişliği ve uzunluğu şuradan şuraya kadar..., ondan içen bir daha susamaz gibi vasıflarla tavsîf edilmiştir. Bir de Kevser Sûresi'nde Peygamber'e ihsan olunduğu ifâde edilen Kevser vardır. Bu ikisinden murâd bir midir? Havz, nehrin menbâı veya döküldüğü yer midir? Yoksa ayrı mıdır? diye tedkîk edilmiştir. Meşhuru, havz mahşerdedir; bâzıları mîzândan ve sırattan evveldir demişler, diğer bâzıları da onlardan sonra cennetin kapısına yakın ve Muhammed ümmetinden cennetlik olanların aralarındaki haklan halâllaşmak için habs olu nacakları yerde olduğunu söylemişlerdir. Âlûsî der ki: Buna göre havz, tebdîl olunacak arzda demek olur...

Kaadi Zekeriyyâ, Peygamber'in biri sırattan evvel, biri de sırattan sonra olmak üzere iki havzı olup, ikisine de "kevser" denildiğini nakletmekle beraber, sahîhi, havzın sırattan sonra ve Kevser'in cennette olduğuna ve onun döküldüğü yer olduğu için havz'a da "Kevser" denilmiş bulunduğunu söylemiştir... Tirmizî'nin hadîsinde: "Her peygamberin bir havzı vardır ve hep onlar hangisinin gelicisi

daha çok diye övünme yarışı yaparlar. Ve ben muhakkak onların en çok gelicisi olacağımı umarım " buyurulmuştur. Bu hadîs, Tirmizî'nin dediği gibi, hasen garîbdir. Onun için bu havzlara îmân ve i'tikaad vâcib değildir. Fakat Muhammed aleyhi's-selâmm havzına dâir olan hadîsler tevatüre yakın derecede meşhur olduğu için, sünnet ehli indinde ona îmân vâcib olduğu akaaid . kitâblarında zikredilmiştir... Şübhesiz Kevser Sûresi mucibince Rasûluilah'a Kevser'in verilmiş olduğuna îmânın ittifakla vâcib olduğunda söz yoksa da, onun bir nehir veya havz olmasına i'tikaad sahîh olmakla beraber, vâcibdir denilemez. Zîrâ diğer kaviller de vardır (Hakk Dîni, VII, 6181-6182).

[148] Bu, Huneyn gazvesi bâbı'nda geçen hadîsin bir parçasıdır. Biraz yukarısından şöyledir: "Ey Ensâr cemâati! Benden sonra yakında sizler (dünyâ işlerind'e) başkalarının size tercih edileceği zamana ulaşacaksınız. Bununla beraber sizler sabrediniz. Nihayet (kıyamet günü) havz başında bana kavuşacaksınız!"

[149] et-Farat ve el-Fönt, su başına kaafileden önce gidip havzları, kovalan ve su alma İşlerinden benzer tedbîrleri alıp hazırlık yapacak kimseye denir. Ben sizin faratınızım demek, sizden önce havzm başına gidip onu hazırlayıcıyım demektir (en-Nevevî).

[150] Ibnu'1-Esîr, en-Nihöye'sinde, Cerbâ ile Ezruh Şam'da iki köy adıdır, aralarında üç günlük mesafe vardır, demiştir. Bu hadîsin Ebû Hureyre'den gelen rivayetinde "Sizinle Cerbâ ve Ezruh arasında" denildiğine göre, İbn Umer'in bu rivayeti "Bulunduğunuz Medîne ile Şam'daki Cerbâ ve Ezruh kasabaları ara sındaki mesafe kadar" diye tefsîr olunur. Bu suretle bir aylık mesafe rivayetine uygun olur.

[151] Bu cevâb, aynen İbn Abbâs'm kendisinden de nakledilmiştir.

Kevser 'in cennette bir nehir olduğu hakkındaki sahih hadîslere karşı, bunda diğer ma'nâ ve ihtimâllerden bahsedilmesi, çok hayır mefhûmunun kat'iyet ve şümulüyle beraber, hadîslerin bir misâl ile tefsîr olması ihtimâlidir... Bu konuda Hakk Dîni, VIII., 6186-6188 okunmaya değer.

[152] Eyle, Kızıldeniz'in Akabe Körfezi sonunda bir kasabadır. Peygamber "devrinde ma'mûr bir ticâret merkezi idi. Ahâlîsi muahede İle îslâm tâbi'iyyetini kabul etmişti.

Havuzun uzunluk ve genişliğine dâir sahâbîler tarafından çeşitli mesafeler nakledilmiştir. Rasûlullah birçok hutbelerinde ayn ayrı vak'alar üzerine "Havz"-dan bahsetmiş ve bunlarda başka başka şehirler arasındaki mesafeyi havuzun mesaha ölçüsü olarak kullanmıştır. Bu uzaklıklarla havuzun büyüklüğünü mu-hâtabların bilip tanımakta oldukları uzaklıklarla misâllendirmiştir

[153] Suhkan, sîn'in Ötresi ile- uzaklaşmak ve ırak olmak yâhud helak olmak ma'nâ-sına "Bu'd" gibi mâderdir. " î^ c*Xü UT ^'Jui u* Vı = Haberiniz olsun ki, Semûd kavmi ilâhî rahmetten nasıl uzaklaştıysa Medyen 'e de öylece bir uzaklık" (Hûd: 95) âyetindeki gibi mukadder fiilin te'kîdî mef'ûlü mutlakı olarak, makaa-mina kaaİm bir duâ cümlesi hâlinde ve "Kahrolsun" tarzında bir zecr ifâde eyler. Fiilin takdîrinde iki şekil vardır: Birisi "Fe ashakahumu'llâhu ıshâkan" takdirinde olarak "Allah onları rahmetinden uzaklaştıran da uzaklaştırsm" demektir ki, bu suretle "Suhkan " müteaddî olan "Ishâk" ve "İb'âd" ma'nâsma olmuş olur. Birisi de "Feashakahumu'llâhu fesahıkusuhkan" takdîrinde olup "Allah onları rahmetinden uzaklaştırsm da, onlar da uzaklaştıkça uzaklaşsın, kahrolsunlar" demek olur (Hakk Dîni, VII, 5219).

[154] Kaadı Iyâd: "Minberim havzım üzerindedir" cümlesi hakkında şöyle dedi: Âlimlerin çoğu bu fıkrayı zahirine hamlederek, minberi Allah aynen Peygamber'in havzı üzerinde iade buyurur, demişlerdir. Bu cümleden açıklıkla anlaşılan ma'-nâ da budur. Bâzı âlimler de: Bu, Peygamber'in havzı üzerinde bir minber bulunduğunu ifâdedir, demişlerdir.

Hattâbî de: Bu mübarek arz parçasında ibâdet, sahibini cennete ulaştırır. Minber yakınında ibâdet de cennette Peygamber'in havzından içmeye vesîle olur, ma'nâsı kasdedilmiştir, demiştir.

[155] Bunun bir rivayeti Cenazeler Kitâbı'nda geçmişti. Müslim de bunu Peygamber'in Faziletleri bâbı'nda getirmişti. Müslim'deki bir rivayetin sonunda: Ukbetu'bnu Amir: İşte bu görüşüm Rasûlullah'ı minber üzerinde son görüşüm oldu, demiştir (Müslim Ter., VII, 177-178).

Tenâfus; lügatte, kıymetli birşeyi en önce elde etmek üzere yarışmak ma'-nâsınadır.

[156] Buhârî'nin bu bâbda getirdiği hadîslerin çoğunu Müslim de Fadâil Kitabı, "Peygamberimizin havzını ve sıfatlarını isbât bâbı"nda getirmiştir. Müslim Ter., VII, 172-186, "2289-2305". Bu son iki hadîsi de aynı bâbda, "2298" ve "2293" ra-kamlarıyle getirmiştir.

Yâ Allah.bizleri hatime sırasında tuzaklara düşürme! Bizleri kendilerine hiçbir korku olmayan ve mahzun da olmayacak olanlardan kıl! Ve bizlere Peygamberimiz Muhammed(S)'ir. havzmdan Tahmetinb içir yâ Erham='r-Râhimîn, ya Rabbe'l-Âlemîn! (Âmîn!)

92- KİTABUT-TA'BIR.. 3

Rahman ve Bahîm olan Allah'ın ismiyle

92- KİTABUT-TA'BIR

(Ru'yâ Ta'bîri Kitabı) [1]

1- Bâb: Rasûlullah(S)'A İlk Vahy Başlangıcı Uykuda Sâliha Ru'yâ yânî Güzel Ve Doğru Ru'yâ) Görmekle Olmuştur

1-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Urve, haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: RasûlulIah(S)'ın ilk vahy başlangıcı uykuda sâli-ha ru'yâ (yânî güzel ve doğru ru'yâ) görmekle olmuştur. Hiçbir ru'-yâ görmezdi ki, sabah aydınlığı gibi açık meydana gelmesin [2]. Kendisi Hıra Dağı'na gider ve orada birçok geceler tahannüs -yânî ibâdet-eder ve bunun için azık hazırlardı. Sonra Hadîce'ye döner ve bir o kadar zaman için yine azık hazırlardı. Nihayet bir gün kendisi Hıra Mağarası'nda bulunduğu sırada kendisine hakk (yânî vahy) geldi. Şöyle ki: Mağarada iken melek O'na geldi ve:

— İkra' (yânî oku)! dedi. Peygamber de ona:

— "Ben okuma bilmem! dedim" diye cevâb verdi. Peygamber devamla dedi ki:

— "O zaman melek beni tuttu da takatim kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bıraktı da yine:

— lkra'(= Oku)/ dedi. Ben de ona:

— Ben okumak bilmem, dedim.

Yine benî aidi ve ikinci defa takatim kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni salıverdi de yine:

— İkra'(= Oku)! dedi. Ben:

— Okumak bilmem! dedim.

Yine beni üçüncü defa takatim kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bıraktı da:

— 'Yaratan Rabb 'inin adiyle oku! O insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Rabb 'in nihayetsiz kerem sahibidir. Ki O, kalemle öğretendir. İnsana bilmediğini O öğretti' (ei-Aiâk: ı-5) âyetine kadar ulaştı."

Bunun üzerine Rasûlullah (kendisine vahyolunan) bu âyetlerle korkudan vücudundaki etleri titreyerek döndü. Nihayet Hadîce'nin yanma girdi ve:

— "Beni sarıp örtünüz! Beni sarıp örtünüz!" dedi. Korkusu gidinceye kadar kendisim sarıp örttüler.

— "Yâ Hadîce! Bana ne oluyor?" dedi ve ona olan haberi haber verdi ve ona:

— "Kendimden korktum" dedi. Hadîce de O'na:

— Öyle deme (Sana hiçbir korku yoktur)! Sen hayırla müjdelenip sevin! Allah'a yemîn ederim ki, Allah Seni hiçbir zaman utandırmaz. Çünkü Sen hısımlarına bakarsın, sözü dosdoğru söylersin, işini görmekten âciz olanların ağırlığını yüklenirsin, zayıflara yemek ye-dirirsin, hakk yolunda meydana gelen hâdiselerde ve mühim işlerde insanlara yardım edersin, dedi.

Bundan sonra Hadîce O'nu birlikte alıp, Hadîce'nin babasının kardeşi (amca oğlu) olan Varaka ibnu Nevfel ibn Esed ibn Abdiluzzâ ibn Kusayy'a götürdü. Bu zât Câhiliyet zamanında Hrıstiyan Dîni'-ne girmiş bir kimse olup İbrânîce yazı bilir ve încîFden Allah'ın dilediği mikdârda bâzı şeyleri İbrânîce yazardı. Varaka gözlerine körlük arız olmuş yaşlı bir ihtiyardı. Hadîce ona:

— Ey amcam oğlu! Dinle de bak! Kardeşinin oğlu ne söylüyor! dedi.

Varaka:

— Ey kardeşimin oğlu! Ne görüyorsun? diye sorunca, Peygamber ona gördüğü şeyleri haber verdi.

Bunun üzerine Varaka dedi ki:

— "Bu gördüğün Mûsâ üzerine indirilmiş olan Nâmûs'tur (yânî vahy sırrının sahibidir). Ah keski Sen'in da'vet günlerinde genç olaydım, kavmin Sen'i çıkaracakları zaman, keski hayâtta olsam!"

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Onlar beni çıkaracaklar mı?" diye sordu. Varaka da:

— Evet, Sen'in gibi birşey getirmiş (yânî vahy tebliğ etmiş) bir kimse yoktur ki, düşmanlığa uğramasın. Şayet Sen'in da'vet günlerine yetişirsem, Sana son derecede yardım ederim, cevâbını verdi.

Ondan sonra çok geçmedi, Varaka vefat etti. Ve o esnada vahy fetreti oldu (yânî bir müddet için vahy kesilmesi oldu). Hattâ bundan dolayı Peygamber çok hüzünlendi ve kendisini saran hüzün içinde, kederinden dolayı birkaç defa yüksek dağların başlarından kendini

aşağıya atmak için gitmiş, her defasında kendini dağdan aşağısına atmak için bir dağın zirvesine çıktığında kendisine Cibrîl görünüp:

— Yâ Muhammedi Şübhesiz. Sen hakk olarak Allah'ın Rasûlü'-sün! demiş; bununla ıztırabı sükûna kavuşur ve gönlü sevinir ve geriye dönerdi.

Vahiy fetreti kendisine uzun olduğu zaman yine böyle kendini dağdan aşağı atmak için gitmişti. Dağın zirvesine yükseldiğinde yine kendisine Cibril görünüp, O'na bu "Sen muhakkak Allah'ın Rasû-lü'sün!" sözlerini söylemiştir [3].

İbn Abbâs "Fâlihu'l-ısbâh" (ei-Enâm: 96) kavlinin tefsirinde "Is~ bâh", gündüzleyin güneşin ziyası, geceleyin de ayın ziyâsıdir, demiştir [4].

2- Salih Kimselerin Ru'yâsı Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Bâb1:

"And olsun ki, Allah, RasûWnün gördüğü ru'yânın hakk olduğunu tasdik etmiştir. İnşâallah emniyet içinde (kiminiz) başlarınızı kazıtarak, (kiminiz) saçlarınızı kısaltarak korkusuzca mutlakaa Mescidi Haram 'a gireceksiniz* Fakat Allah sizin bilmediğinizi bildi de, ondan önce yakın bir feth yaptı" (ei-Feth: 27) [5].

2- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da İshâk ibn Ab-dillah ibn Ebî Talha'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Salih bir kişi (veya sâliha bir kadın) tarafından görülen güzel ru'yâ, peygamberliğin

kırkaltı cüz'ünden bir cüz'üdür" buyurmuştur [6].

3- "Ru'yâ Allah Tarafındandır" Babı

3-.......Ben Ebû Katâde'den işittim ki, Peygamber (S): "Hoş ve doğru ru 'yâ Allah tarafındandır (yânî O'ndan gelen enfüsî bir telkin ve ta'lîmdir). Hulm de şeytândandır" buyurmuştur [7].

4-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R), Peygamber(S)'den şöyle buyururken işitmiştir: "Sizden biriniz sevdiği bir ru'yâ görürse, bilsin ki o muhakkak A ilah tarafmdandır. Ru 'yâ sahibi bu ru 'yası üzerine A l-lah'a hamdetsin ve başkasına da söylesin. Buna aykırı hoşlanmadığı bir ru'yâ gördüğünde de muhakkak ki bu ru'yâ da şeytândandır. Bu hâlde de ru 'yâ sahibi, ru 'yânın şerrinden A ilah 'a sığınsın ve ru 'yasını kimseye söylemesin. Bu suretle o ru'yâ, sahibine zarar vermez" [8].

4- Bâb:

"Doğru ve güzel ru'yâ, nübüvvetin kırkaltı cüz'ünden bir cüz'üdür" [9].

5- Bize Müsedded tahdîs etti (şöyle dedi): Bize Abdullah ibnu Kesîr el-Yemân tahdîs etti. Müsedded tahdîsi sırasında Abdullah ibn Yahya'yı hayırla övdü. Ve yine Müsedded: Ben Abdullah ibn Yahya'ya Yemâme'de kavuştum; o da babası Yahya ibn Kesîr'den (şöyle demiştir): Bize Ebû Seieme, Ebû Katâde'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Doğru ve güzel ru'yâ Allah tarafından-dır (yânî o, Allah tarafından gelen bir telkin ve öğretmedir). Hulm de şeytândandır. Kişi düşünde şeytânı bir hayâl gördüğünde, uyanınca şeytânın şerrinden Allah'a sığınsın (yânî Eûzu billahi mine*ş-şeytânVr-racîm desin) ve sol tarafına (şeytânı kovmak ve horlamak için) tükürsün. Bu surette o düş, sahibine

zarar vermez!" [10].

Yine geçen senedle: Babası Ebû Abdillah'tan (ki o, Yahya ibn Kesîr'dir); o şöyle demiştir: Bize Abdullah ibnu Ebî Katâde, babası Ebû Katâde'den; o da Peygamber(S)'den geçen hadîsin benzerini tahdîs etti [11].

6-.......Bize Şu'be, Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten; o da Ubâde ibnu's-Sâmit(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Mü'minin ru'yâsı nübüvvetin kırkaltı cüz'ünden bir cüz'dür" buyurmuştur [12].

7-.......Bize İbrâhîm ibn Sa'd, ez-Zuhrî'den; o da Saîd ibnu'I-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Mü'minin ru'yâsı, nübüvvetin kırkaltı cüz'ünden bir cüz'dür" buyurmuştur.

Bu hadîsi Sabit el-Bunânî, Humeyd et-Tavîl, îshâk ibnu Abdil-lah ve Şuayb dörtlüsü Enes'ten; o da Peygamber'den olmak üzere rivayet etmişlerdir [13].

8-.......Bana İbnu Ebî Hazım ile ed-Derâverdî, Yezîd ibnu Abdillah ibn Habbâb'dan; o da Ebû Saîd ed-Hudrî(R)'den tahdîs etti ki, Ebû Saîd, Rasûlullah(S)'tan şöyle buyururken işitmiştir: "Sâliha ru'yâ, nübüvvetin kırkaltı cüz'ünden bir cüz'dür" [14].

5- Mübeşşirât (Yânî Sevinç Ve Ferah Veren Güzel Ru'yâlar) Babı [15]

9-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim.

— "Mübeşşirâttan başka nübüvvetten (ilham alacak) birşey kalmadı" buyuruyordu.

Sahâbîler:

— Mübeşşirât nedir? diye sordular. Rasûlullah:

— "Sâliha ru'yâdır" buyurdu [16].

6- Yûsuf Peygamberin -Selâm Ona- Ru'yâsı Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Bir vakit Yûsuf, babasına: Babacığım, gerçek ben rüyamda onbir yıldızla Güneş'i ve Ay'ı gördüm. Gördüm ki, onlar bana secde edicilerdir" demişti. (Babası Ya'kûb) dedi ki: Oğülcağızım, ru yânı kardeşlerine anlatma. Sonra sana bir tuzak kurarlar. Çünkü şeytân insanın apaçık bir düşmanıdır. Rabb'in seni öylece (ru'yâda gördüğün gibi)

beğenip seçecek, sana ru'yâ ta'bfrine âid bilgi verecek, sana karşı da, Ya'kûb hanedanına karşı da nVmetlerini

-daha evvel ataların ibrahim'e ve İshâk'a tamamladığı gibi- tamamlayacaktır. Şübhesiz ki Rabb'in herşeyi bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir'9 (Yûsuf: 4-6).

Ve yine Yüce Allah'ın şu kavli:

"Yûsuf babasını ve anasını tahtının üstüne çıkarıp oturttu. Hepsi onun için (ona kavuştukları için) secdeye kapandılar. Yûsuf dedi ki: 'Ey babam, işte bu, evvelce gördüğüm ru yânın gerçekleşmesidir. Gerçek, Rabb 'im

onu doğru çıkardı. Bana iyilik etti. Çünkü beni zindandan çıkardı. Şeytân benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra da O, sizi çölden getirdi. Şübhesiz ki, Rabb Hm dileyeceği şeyleri çok güzel, çok ince tedbîr edendir.

Hakkıyle bilen tam hikmet sahibi olan O'dur. Yâ Rabb, Sen bana mülk (ve saltanat) verdin ve sözlerin te'vüini

öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan, Sen dünyâda da, âhirette de benim velîm, yardımcımsın. Benim canımı müslümân olarak al. Beni sâlihlere kat" (Yûsuf: 100-101) [17].

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi:

"Fâtır" ve"I-Bedf" ve"l-Mübtedıu'" ve"l-Bârî'" ve ve'1-Hâhku" (bu beş ismin ma'nâsı) birdir. "Mine'l-Bed'i" sözünden "Bâdie"dir [18].

7- İbrâhîm Halîl Peygamberin -Ona Selâm Olsun-Ru'yâsı Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Artık o oğul îbrâhîmHn yanında koşmak çağına erişince (babası): Oğülcağızım, ben seni ru 'yâmda boğazlıyorum görüyorum! Bak artık ne düşünürsün? dedi. Oğul: Babacığım, sana edilen emir ne ise yap. İnşâallah beni sabredenlerden bulacaksın, dedi. Vaktaki bu suretle ikisi de (A ilah 'in emrine) ram oldular, (İbrahim) onu alnı üzere yıktı. Biz ona: Yâ îbrâhîm, ru yâna sadâkat gösterdin.

Şübhesiz ki, biz iyi hareket edenleri böyle mükâfatlandırırız; diye nida ettik..." {es-sâffât: 102-105) [19]

Mucâhid: "Eslemâ", "İkisi de emrolunduklan işi kabul edip boyun eğdiler"; "Ve tellehâ" da "Onun yüzünü yere koydu" demektir, demiştir [20].

8- Bir Topluluğun (İbareleri Farklı Olsa Da) Bir Tek Ru'yâ Üzerinde Uyuşmaları Babı

10-.......Bize el-Leys, UkayPden; o da İbn Şihâb'dan; o da Sâlim ibmı Abdillah'tan; o da babası Abdullah ibn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti: Birtakım insanlara, kadir gecesi ru'yâlarında ramazânın son yedi günü içinde gösterildi; diğer birtakımlarına da o, ramazânın son on günü içinde gösterildi. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Sizler kadir gecesini ramazânın son yedi gecesi içinde araştırınız*' buyurdu [21] .

9- Zindan Ehlinin, Fesâd Ve Şirk Ehlinin Ru'yâları Babı

Çünkü Yüce Allah'ın şu kavli vardır:

"Onunla beraber zindana iki de delikanlı girdi Bunlardan biri: 'Ben ru 'yâmda kendimi şarâb sıkıyor gördüm9 dedi. Öbürü de: 'Ben de ru'yâmda kendimi, başımda ekmek götürüyor, kuşlar da ondan yiyor gördüm' dedi. 'Bize bunun ta 'bîrini haber ver. Çünkü biz seni iyilik edenlerden görüyoruz'. Dedi ki: 'Size mıhlanacağınız bir taam gelecek oldu mu, ben size muhakkak onun ne olduğunu, size gelmezden evvel haber veririm. Bu, Rabb'imin bana öğrettiği ilimlerdendir. Çünkü ben Allah'a inanmaz bir kavmin dînini -ki onlar ahireti inkâr edenlerin tâ kendileridir- terkettim. Atalarım İbrahim'in, İshâk'ın, Ya'kûb'un dînine uydum. Allah'a herhangi birşeyi ortak tutmamız bizim için (doğru) olmaz. Bu (tevhîd) bize ve insanlara Allah'ın lutfu ve inayetidir. Fakat insanların çoğu (buna karşı) şükretmezler. Ey zindan arkadaşlarım, darmadağınık birçok düzme tanrılar mı hayırlıdır

-Fudayl ibn Iyâd da burada tâbi'lerinden bâzısına şöyle

demiştir: Yâ Abdallah! [22]- yoksa hepsine ve herşeye Gâlib ve Kahhâr olan bir tek Allah mı? Sizin O'nu bırakıp taptıklarınız kendinizin ve atalarınızın takmış oldukları kuru adlardan başkası değildir. Allah bunlara hiçbir burhan indirmemiştir. Hüküm Allah 'tan başkasının değildir. O, kendisinden gayriye ibâdet etmemenizi emreylemiştir. Doğru dîn, işte budur. Fakat insanların çoğu bilmezler. Ey zindan arkadaşlarım (ru'yâlarınıza gelince): Biriniz efendisine şarâb içirecek,

diğeri ise asılıp tepesinden kuşlar yiyecektir, işte hakkında fetva istemekte olduğunuz mes'ele (böylece) olup bitmiştir'. Bu ikisinden kurtulacağım bildiği kimseye: 'Beni efendinin yanında an' dedi.

Fakat şeytân, efendisine anmayı ona unutturdu da (bu yüzden Yûsuf) daha nice yıllar zindanda kaldı. (Bir gün Mısır) hükümdâr(ı): 'Ben ru 'yâmda yedi zaîf ineğin yemekte olduğu yedi semiz inekle yedi yeşil başak ve diğer yedi kuru başak görüyorum. Ey ileri gelenler, eğer ru 'yâ ta 'bîr ediyorsanız, benim bu ru 'yâmı da çözüm' dedi.

Onlar da: 'Bunlar karmarışık düşlerdir. Biz böyle düşlerin ta 'bîrini bilici kimseler değiliz' dediler.

Zindandan iki arkadaştan kurtulanı, nice zaman sonra (Yûsuf'u) hatırladı da:

'Ben size onun ta 'bîrini haber vereyim, hemen beni gönderin' dedi. (Zindana gidip:) 'Yûsuf, ey çok doğru sözlü: Kedisini yedi arık inek yemekte olan yedi semiz inekle yedi yeşil başak ve diğer yedi kuru başak hakkında bize bir fetva ver! Ümîd ederim ki, insanlara (isabetli cevâbınla) dönerim. Belki bu suretle onlar (senin yüce kadrini) bilirler!1 dedi. Yûsuf: 'Yedi sene âdetiniz üzere ekin ekin. Yiyeceğiniz az bir mikdâr hâriç olmak üzere, biçtiklerinizi başağında bırakın. Sonra bunun ardından yedi kurak yıl gelecek, (tohumluk için)

saklayacağınızdan az bir mikdâr hâriç olmak üzere, önceden biriktirdiklerinizi yiyip götürecek. Sonra bunun ardından da bir yıl gelecek ki, insanlar onda yağmura kavuşturulacak ve onda sıkıp sağacaklar!' dedi. Bunu duyan pâdişâh: 'Onu bana getirin!1 dedi. Bunun üzerine ona elçi gelince: 'Efendine dön de ellerini kesen o kadınların zoru neydi, kendisine sor. Şübhe yok ki, benim RabbHm, onların fendini hakkıyle bilicidir' dedi" (Yûsuf: 36-50) [23].

"Veddekere", "Zekere" fiilinden ifteâle'dir.

"Ümmetin", "Karnin"dir. "Emetin" şeklinde de okunan bu kelime "Nisyân" ma'nâsınadir.

İbn Abbâs:

"Ya'sırûn", "Üzümleri ve yağları sıkarsınız"; "Tuhsinûn" "Ekersiniz" ma'nâsınadır, demiştir [24].

11-.......Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Eğer ben zindanda Yûsuf'un kaldığı kadar kalsaydım da sonra bana melik tarafından da'vetçi gelseydi, ben hemen ona icabet ederdim" buyurdu, demiştir [25].

10- Ru'yâda Peygamber(S)1 Gören Kimse Babı

12-.......ez-Zuhrî'den: Bana Ebû Seleme tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuru-yordu: "Her kim beni ru'yasında görürse, muhakkak o, uyanık bir hâlde beni görecektir. Çünkü şeytân bana benzer bir surete giremez!" [26]

Ve Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: İbn Şîrîn, Peygamber'i ru'-yâda görmek, ancak gören kişi O'nu hayâtında vasıflandığı suret üzere gördüğü zaman mu'teber olur, demiştir [27].

13-.......Bize Sabit el-Bunânî tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Her kim ru'yâsında beni görürse, muhakkak o, beni görmüştür. Çünkü şeytân benim kılığımla hayâle giremez. Mü'minin ru'yâsı, nübüvvetin kırkaltı cüz'ünden bir cüz'dür" buyurdu.

14-.......Ubeydullah ibnu Ebî Ca'fer şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme haber verdi ki, Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Sâliha olan rtı'yâ Allah tarafındandır (yânîO'ndan gelen enfüsî bir telkîn ve öğretmedir). Hulm de şeytândandır. Her kim ru'yâsında hoşuna gitmeyecek birşey görürse (uyanınca) sol tarafına üç defa (şeytânı kovmak ve horlamak için) 'Tuh' desin ve şeytânın şerrinden A ilah 'a sığınsın (yânı Eûzu billahi mine 'ş-şeytâni 'r-ra-cîm desin). Bu suretle o düş, sahibine zarar vermez. Ve muhakkak ki, şeytân benim kılığıma giremez (yânî benim suretimle görünmeye teşebbüs edemez)" [28].

15-.......ez-Zuhrî şöyle dedi: Ebû Seleme şöyle dedi: Ebû Katâde (R): Peygamber (S): "Her kim ru'yâsında beni görürse, muhakkak o, hakkı (yânî gerçek olarak beni) görmüştür" buyurdu, demiştir [29].

ez-Zubeydî'ye ez-Zuhrî'den rivayetinde, Yûnus ile ez-Zuhrî'nin erkek kardeşinin oğlu mutâbaat etmişlerdir.

16-....... Bize el-Leys tahdîs etti. Bana İbnu'1-Hâd, Abdullah ibn Habbâb'dan tahdîs etti ki, Ebû Saîd el-Hudrî (R) Peygam-ber(S)'den: "Her kim ru'yâsında

beni görürse, muhakkak o, hakkı görmüştür. Çünkü şeytân benim şekil ve hilkatime giremez" buyururken işitmiştir [30].

11- Geceleyin Görülen Ru'yâ (Gündüzleyin Görülen Ru'yâya Musâvî Olur Mu Yâhud Bunlar Farklı Olurlar Mı?) Babı

Bu "Gece ru'yâsı" hadîsini, Semure ibn Cundeb (R) (Ta'bîr Kitâbı'nın sonunda) rivayet etmiştir.

17-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Bana kelâm anahtarları -veya kilidleri, hazîneleri- verildi. Ben korku salmak suretiyle yardım olundum. Bir de ben dün gece uyuduğum sırada, bana Yer'deki hazînelerin anahtarları getirildi de benim iki avucu-mun içine konuldu" buyurdu.

(Sonra) Ebû Hureyre: Rasûlullah (bu hazînelerden hiçbirisine nail olmadan) gitti. Şimdi bu hazîneleri yerlerinden sizler çıkarırsınız! demiştir [31].

18- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Nâfi'den: o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Ben bu gece ru'yâmda kendimi Ka'be'nin yanında buldum. Ve ben orada esmer bir adam gördüm ki, o görmekte olduğun esmer erkeklerin en güzeli idi, onun kulak memelerine geçmiş bir saçı vardı ki, o da görmekte olduğun saçların en güzeli nev'inden olup, bunları taramış idi. Ve bu saçlar su damlatıyordu. Bu zât iki adam üzerine -yâhud: İki adamın omuzları üzerine- dayanarak Ka'be'yi tavaf ediyordu. Ben:

— Bu kimdir? diye sordum.

— Bu, Meryem 'in oğlu Mesih 'tir, denildi.

Bu sırada ben, düz değil çok kıvırcık saçlı, sağ gözü sakat, sanki salkımındaki emsalinden dışarı çıkmış iri bir üzüm tanesi gibi olan bir adamla karşılaştım. Ben:

— Bu kimdir? diye sordum. Bana:

— Deccâl Mesih'tir, denildi" [32].

19- Bize Yahya ibn Abdillah tahdîs etti. Bize el-Leys, Yûnus'-tan; o da İbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah'tan şöyle tahdîs etti: İbn Abbâs (R) şöyle tahdîs ediyordu: Bir adam RasûIullah(S)'a geldi de:

— "Bana bu gece ru'yâmda bir ru'yâ gösterildi..." dedi ve hadîsin tamâmını şevketti [33].

Ve (şu üç zât:) Süleyman ibnu Kesîr, ez-Zuhrî'nin kardeşinin oğlu ve Sufyân ibnu Hüseyin ez-Zuhrî'den; o da Ubeydullah'tan; o da İbn Abbâs'tan; o da Peygamber(S)'den şeklinde rivayetinde ez-Zuhrî'ye mutâbaat etmişlerdir.

Ve ez-Zubeydî de ez-Zuhrî'den; o da Ubeydullah'tan söyledi ki, İbn Abbâs yâhud Ebû Hureyre de Peygamber'den diye söylemiştir.

Ve Şuayb ibn Hamza ile İshâk ibn Yahya da ez-Zuhrî'den söylediler ki, Ebû Hureyre, Peygamber'den tahdîs ediyordu. Ma'mer ibn Râşid, zikredilen bu hadîsi isnâd etmiyordu, nihayet sonra onu is-nâd etti [34].

12- Gündüzleyin Görülen Ru'yâ Babı

Ve Abdullah ibnu Avn da ibn Sîrîn'den:

Gündüzleyin görülen ru'yâ, geceleyin görülen ru'yânin benzeridir, demiştir [35].

20-.......Bize Mâlik, İshâk ibn Abdillah ibn EbîTalha'dan haber verdi ki, o da Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle derken işitmiştir: Ra-sûlullah (S), Mılhân kızı Ümmü Harâm'ın ziyaretine gidip yanına girerdi. Ümmü Haram, Ubâde ibnu's-Sâmit'in nikâhı altında idi. Bir gün Rasûlullah yine ziyaretine geldi. O da

Rasûlullah'a yemek yedirdi ve başını taradı. Sonra Rasûlullah bir müddet uyudu. Sonra gülümseyerek uyandı. Ümmü Haram dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Seni ne güldürüyor? diye sordum. Rasûlullah:

— eiRu 'yâmda bana ümmetimden bir kısım mücâhidlerin şu deniz ortasında, tahtlar üzerindeki hükümdarlar hâlinde -yâhud: Tahtlar üzerine kurulmuş hükümdarlar misâli- gemilere binerek Allah yolunda deniz harbine gittikleri gösterildi de ona gülüyorum!" buyurdu.

Şekk ile söyleyen, râvî İshâk'tır. Ümmü Haram dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Beni de o deniz gazilerinden kılması için Allah'a duâ ediver! diye rica ettim.

Rasûlullah da ona duâ buyurdu. Sonra Rasûlullah başını yastığa koydu. (Bir müddet daha uyudu.) Sonra yine gülümseyerek uyandı. Bunun üzerine yine ben:

— Yâ Rasûlallah, Seni ne güldürüyor? diye sordum. Rasûlullah bu defada da önce dediği gibi:

— "Bana yine ümmetimden bir kısım mücâhidlerin hükümdarların tahtlarına kuruldukları gibi (kara nakliyeleri üzerinde debdebeli büyük bir kuvvetle) Allah uğrunda gazaya gittikleri gösterildi" buyurdu.

Ümmü Haram dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Beni de onlardan kılması için Allah'a duâ ediver! dedim.

Rasûlullah:

— "(Hayır!) Sen önceki (deniz) gâztlerindensin!" buyurdu. (Enes ibn Mâlik dedi ki:) Ümmü Haram, Muâviye ibn Ebî Suf-

yân(ın Şam Valiliği) zamanında, deniz gazasında gemiye binmişti, fakat denizden karaya çıktıkları zaman Ümmü Haram, bindirildiği katırdan düştü de Allah yolunda şehîd oldu [36].

13- Kadınların Ru'yâsı Babı [37]

21-.......Bana Hârice ibn Zeyd ibn Sabit şöyle haber verdi: Ensâr'dan bir kadın olan Ümmü'1-Alâ (R), Rasûlullah ile bey'at etmiştir. Ümmü'1-Alâ, râvîsi Hârice'ye, kendilerinin Muhâcirler'i aralarında kur'a ile taksim ettiklerini haber verip şöyle demiştir: Bizim ailemizin payına Usmân ibn Maz'ûn düşmüştü. Biz Usmân'ı evlerimizde konukladık. Fakat Usmân (bir müddet sonra) ölüm sebebi olan bir hastalıkla hastalandı. Vefat edince gasledildi ve kendi elbisesi içinde kefenlendi. Sonra Rasûlullah (S) cenazenin yanına geldi. Ümmü'1-Aiâ dedi ki: Ben (cenazeyi tezkiye ederek): — Ey Ebâ's-Sâib! Allah'ın rahmeti senin üzerine olsun! Benim (senin hakkında bildiğim ve cemâate bildirmek istediğim) şehâdetim şudur ki: Allah Taâlâ muhakkak sana ikram etmiştir! dedim. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Allah Taâlâ'nın bu ölüye ikram ve inayet buyurduğunu sana ne bildiriyor?" buyurdu.

Ben de O'na:

— Yâ Rasûlallah! Babam Sana feda olsun! Allah (bu îmânlı kuluna ikram etmez de) kime ikram eder? dedim.

Bu defa da Rasûlullah:

— "Usmân ibn Maz'ûn'a gelince; yemîn ederim ki, ona yakın gelmiştir (yânî o ölmüş bulunuyor). Ve yine Allah'a yemîn ederim ki, ben de bu ölü için hayır ve saadet umarım. Yine Allah'a yemîn ederim ki, ben Allah'ın Rasûlü iken bana (ve size yarın) Allah tarafından ne muamele edileceğini bilemem!" buyurdu [38].

Bunun üzerine Ümmü'1-Alâ dedi ki:

— Vallahi bundan sonra ben kimseyi tezkiye etmeye cesaret edemiyorum! demiştir [39].

22-.......Bize Şuayb, ez-Zuhrî'den bu hadîsi haber verdi: Rasûlullah (S):

— "Ben Usmân ibn Maz'ûn'a da ne yapılacağını bilmem" buyurdu.

Ümmü'1-Alâ: Rasûlullah'ın bu sözü beni kederlendirdi de akabinde uyudum.

Ru'yâmdaUsmân'a âid akmakta olan bir pınar gördüm. Uyanınca bu ru'yâyı Rasûlullah'a haber verdim. Rasûlullah:

— "Bu senin Usmân için gördüğün akan pınar, onun (sevâb getiren) amelidir" buyurdu [40].

14- Bâb:

"Hulm şeytandandır. Bir şahıs hulm gördüğü zaman sol tarafına tükürsün ve Aziz ve Celîl olan Allah'a sığınsın".

23-.......Bizeel-Leys, Ukayl'den; o daİbnŞihâb'dan; odaEfaû Seleme'den şöyle tahdîs etti: Ebû Katâde el-Ensârî, Peygamber'in sa-hâbîlerinden ve suvârîlerindendi, O şöyle dedi: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Ru'yâ, Allah tarafındandır. Hulm de şeytândandır. Sizden herhangibiriniz hoşlanmayacağı bir hulm gördüğü zaman, uyanınca hemen sol tarafına tükrük atsın ve şeytândan Allah'a sığınsın, böylece şeytân ona zarar veremez!" [41].

15- Süt (Ru'yâda Görüldüğü Zaman Ne İle Ta'bîr Edilir?) Babı

24-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim:

— "Uykuda iken bana bir kadeh süt getirildi. Ondan o kadar içtim ki, kanıklık eserlerinin tâ tırnaklarımdan sızdığını hâlâ duyuyorum. İçtikten sonra artığımı (Umer ibnu'l-Hattâb'a) verdim" buyuruyordu.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Bunu ne ile te'vîl ettin? diye sordular.

— "İlim ile" cevâbını verdi [42].

16- Bâb: Bîr Şahıs Ru'yâsında Sütün, Parmaklarından Yâhud Tırnaklarından Aktığını Gördüğü Zaman?

25-.......İbn Şihâb'dan (o şöyle demiştir): Bana Hamze ibnu Abdillah ibn Umer tahdîs etti ki, kendisi babası Abdullah ibn Umer(R)'-den şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S):

— "Ben uykuda iken bana bir kadeh süt getirildi. Ben o sütten o kadar içtim ki, kamp doymayı tâ parmaklarımdan çıkar hâlde duyuyordum. İçtikten sonra artanını Umer ibnu'l-Hattâb'a verdim" buyurdu.

Etrafında bulunan sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, bunu ne ile te'vîl ettin? diye sordular. O da:

— "ilim ile" diye cevâb verdi [43].

17- Ru'yâda Gömlek Görülmesi (Ve Ta'bîrî) Babı

26-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Ebû Usâme ibn Sehl tahdîs etti ki, kendisi Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S):

— "Ben uyuduğum esnada insanlar bana arz olunuyorlardı. Üstlerinde gömlekler vardı. Bu gömleklerin kimi memelere ulaşıyor, kimi daha kısa idi. Bu sırada Umer ibnu 'l-Hattâb benim yanıma uğradı. Onun üstünde (eteklerini yerde) sürüklediği bir gömlek vardı" buyurdu.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, bunu ne ile te'vîl (yânî ta'bîr) ettin? diye sordular.

Rasûlullah: '— "Dîn ile" cevâbını verdi [44].

18- Ru'yâda Gömleği Yerde Sürükleme Babı

27-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim:

— "Ben uyuduğum sırada insanlar bana arz olunuyorlardı. Üstlerinde gömlekler vardı. Bu gömleklerin kimi memelere varıyor, kimi bundan daha kısa idi. Umer ibnu'l-Hattâb da bana arzolundu. Onun üstünde (eteklerini yerde) sürüdüğü bir gömlek vardı" buyu-ruyordu.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, bunu ne ile te'vîl ettin? diye sordular. Rasûlullah:

— "Dîn ile (te'vîl ettim)" diye cevâb verdi [45].

19- Ru'yâda Yeşillikler Ve Yeşil Bahçe Görmek Babı

28-.......Muhammed ibn Şîrîn dedi ki: Kays ibnu Abbâd şöyle dedi: Ben bir halkada bulundum ki, orada Sa'd ibn Mâlik ile İbnu Umer de vardı. Derken Abdullah ibn Selâm uğradı. Oradakiler:

— Bu cennet ehlinden olan bir adamdır! dediler. Ben de ona:

— Buradakiler senin hakkında şunu, şunu söylediler, dedim. Abdullah ibn Selâm:

— Subhânallah! Onlara, hakkında kendileri için bir ilim mev-cûd olmayan bir sözü söylemeleri uygun olmaz. Ben sâdece şöyle bir ru'yâ görmüştüm: Sanki yemyeşil bir bahçenin içine konulmuş bir sırık vardı. Bu sırık orada dikilmişti. Bu sırığın başında da bir kulp vardı. Bu sırığın aşağısında da bir mınsaf vardı -"Mınsaf", "Vasîf" (yânî "Hizmetçi") demektir-. Bana: Bu sırığa çık! denildi. Ben çıktım ve hattâ tepedeki kulpu elime aldım. Nihayet bu ru'yâmı Rasû-lullah'a arzettim. Rasûlullah (S): "Abdullah, bu en sağlam kulpu tutmuş olarak vefat eder" buyurdu [46].

20- Erkeğin Ru'yâda Bir Kadını Açması Babı

29-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"(Yâ Âişe!) Sen iki kerre ru'yâmda bana gösterildin. Bir adam ipekten bir parça üzerinde senin suretini taşıyordu. O adam:

— Bu (suretin sahibi) senin müstakbel zevcendir, diyordu. Şimdi ben o sureti açıyorum ki (yânî yüzünden anlıyorum ki),

o suret, sen idin. Cibril'in o sözü üzerine ben:

— Eğer şu ru'yâm Allah tarafından gösterilmiş ise, Allah bunu infaz edip gerçekleştirir, dedim" [47].

21- Ru'yâda İpek Elbise Görmek Babı

30-.......Bize Hişâm, babası Urve'den haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Ben seninle evlenmeden önce sen bana ru'yâda iki kerre gösterildin: Ben meleği, ipekten bir kumaş parçası üzerinde senin suretini taşıyor gördüm. Ben ona:

— Bu kumaş parçasını aç! dedim.

Melek onu açtı, bir de baktım ki, o sen idin. Ben:

— Eğer bu ru*yâ Allah tarafından ise Allah bunu infaz eder! dedim.

Sonra melek, seni bir ipek parçası üzerinde taşırken, ikinci defa bana gösterildin. Ben ona:

— Bu parçayı aç! dedim.

O da açtı; bir de baktım ki, o suret sen idin. Bunun üzerine ben:

— Eğer bu ru'yâ Allah tarafından gösterilmiş ise, Allah bunu infaz eder, dedim" [48].

22- Ru'yâda Elde Anahtarlar Görülmesi Babı

31-....... İbn Şihâb'dan (o, şöyle demiştir): Bana Saîd ibnu'l- Müseyyeb haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Ra-sûluIIah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Ben cevâmi'u'l-kelim ile gönderildim. Ben (bir aylık mesafedeki düşman gönüllerine) korku salmak suretiyle yardım olundum. Bir de ben uyuduğum sırada, bana yer'in hazînelerinin anahtarları getirildi de benim elime konuldu".

Muhammed (ibnu'z-Zuhrî) şöyle demiştir: Ve bize şöyle baliğ oldu ki, "Cevâmi'u'l-kelim" şudur: Allah Taâlâ, Peygamber'den önceki kitâblarda bir iş hakkında, iki iş hakkında veya bunun benzeri hakkında yazılmakta olan birçok şeyleri onun içine toplar birleştirir [49].

23- Ru'yâda Sağlam Kulpa Ve Halkaya Yapışmak Babı

32-.......(Buradaki iki senedde) Abdullah ibn Selâm (R) şöyle demiştir: Ben kendimi ru'yâmda sanki bir bahçe içinde gördüm. Bahçenin ortasında bir direk vardı. Bu direğin en yüksek yerinde de bir tutunacak kulp, bir çember vardı. Bana:

— Haydi bu direğe çık! denildi. Ben:

— Gücüm yetmez! dedim.

Bunun üzerine yanıma bir hizmetçi geldi ve arkamdan elbisemi kaldırdı. Ben direğe çıktım ve oradaki kulpa sımsıkı yapıştım. Neticede o kulpa sımsıkı yapışır hâlde iken uyandım. Akabinde bu ru'-yâmı Peygamber(S)'e arzedip anlattım. Peygamber:

— "Gördüğün bu bahçe, İslâm bahçesidir (yani İslâm Dîni'dir). O direk de İslâm direği olan Tevhîd'dir. O kulp da çok sağlam olan îmân kulpudur. Sen ölünceye kadar İslâm Dîni'ne yapışarak yaşayacaksın" buyurdu [50].

24- Ru'yâda Büyük Çadırın Direğini Yastığının Altında Yâhud: Yastığının Yanında- Görmek Babı [51]

25- Ru'yâda Kalın İpek Kumaş Görmek Ve Yine Ru'yâda Cennete Girmeyi Görmek Babı

33-.......ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben ru'yâda şöyle gördüm: Sanki elimde ipekten bir kumaş parçası vardı, bununla cennette hangi mekâna doğru işaret edersem, o beni muhakkak oraya doğru uçuruyordu. Ben bu ru'yâmı Hafsa'ya anlattım. Hafsa da bunu Pey-gamber(S)'e arzetti. Bunun üzerine Peygamber:

— "Şübhesiz senin bu kardeşin ne iyi bir adamdır -yâhud: Şüb-hesiz Abdullah ne iyi bir adamdır-!" buyurmuştur [52].

26- Ru'yâda Kayd (Yânı Bağlama) Görmek Babı

34-.......Bize Muhammed ibn Şîrîn tahdîs etti ki, kendisi Ebû Hureyre(R)'den şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

— "Zaman yaklaşınca mü'minin ru 'yası yalan çıkmaz. Çünkü mü'minin ru'yâsı, nübüvvetin kırkaltt cüz'ünden bircüz'dür. Nübüvvetten cüz' olan şey ise yalan olmaz" [53].

Ve Muhammed ibn Şîrîn şöyle dedi: Ben de bunu söylerim (yânı bu ümmet ve onların sâhhınm ve tacirinin ru yaları sâdiKa omr aa ru'yâları doğru olan olur).

Geçen senedle İbn Şîrîn dedi ki: (Ebû Hureyre tarafından) şöyle deniyordu: Ru'yâ üç sınıftır: Nefsin konuşması, şeytânın korkutması ve Allah tarafından olan müjde. Kim ru'yâsında hoşlanmayacağı birşey görürse, bunu hiç kimseye anlatmasın ve kalkıp namaz kılsın!

Yine İbn Şîrîn dedi ki: Ebû Hureyre ru'yâda ğull (lâle ve kelepçe) görmekten hoşlanmazdı da kayıddan (yânî bağdan ve bağlanmadan) hoşlanırdı. Ve "Kayd,

dînde sebattır" denilirdi [54].

Ve Katâde, Yûnus ibn Ubeyd, Hişâm ibn Hassan ve Ebû Hilâl bu hadîsin aslını İbn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygam-ber(S)'den rivayet etmişlerdir. Bunların bâzısı da ("Ru'yâ üç sınıf-tır"dan "Kayd, dînde sebattır" sözüne kadar olan) bu ifâdeleri merfû' olarak hadîste kılmışlardır.

Buhârî dedi ki: Ve Avf el-A'râbî'nin hadîsi merfû'u mevkuftan ayırmakta daha açıktır (bilhassa İbn Sîrîn'in "Ben de bunu söylerim" kavlinin açıklamasıyle).

Ve Yûnus ibn Ubeyd: Ben onların bâzısının bunu hadîse katmalarını sanmam, onlar ancak bu "Kayd" hakkındaki hadîsi Peygam-ber'den söylemişlerdir, dedi.

Buhârî: "el-Ağlâl", ancak boyunlarda olur, dedi [55].

27- Ru'yâda Akan Pınar Görülmesi Babı

35-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Zeyd ibn Sâbit'in oğlu Hârice'den; o da Ensâr kadınlarından biri olup Rasû-lullah (S) ile bey'at eden Ümmü'1-Alâ'dan tahdîs etti. Ümmü'1-AIâ (R) şöyle demiştir: Muhâcirler'in (Mekke'den Medîne'ye geldiklerinde) ikaamet edecekleri yerleri tesbît etmek üzere Ensâr, kendi aralarında kur'a çektikleri zaman Usmân ibn Maz'ûn'un ikaameti bizim aileye düşmüştü. Usmân bizim evimizde bir müddet ikaametten sonra hastalandı. Bizler onun hastalığında işlerini görüp hastabakıcılığı-nı yaptık, nihayet vefat etti. Sonra onu kendi elbisesi içinde kefenledik. Akabinde Rasûlullah bizim yanımıza (cenazeye) geldi. Ben:

— Yâ Ebâ's-Sâib! Allah'ın rahmeti senin üzerine olsun! Benim senin hakkındaki şehâdetim şudur: Muhakkak Allah sana ikram etmiştir! dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah bana:

— "(Allah'ın bu ölüye ikram ettiğini) sana bildiren nedir?" diye sordu.

Ben de:

— Vallahi bilmem! dedim. Rasûlullah:

— "Amma Usmân 'a gelince; muhakkak ki ona yakın gelmiştir (yânî o ölmüştür). Ben de onun için Allah'tan hayır ve saadet umarım. Vallahi yine ben, Allah 'in Rasûlü iken,-bana ve size (Allah tarafından) ne muamele edileceğini bilemem" buyurdu.

Ümmü'1-Alâ: Vallahi ben bundan sonra kimseyi tezkiye etmeye cesaret edemedim, dedi.

Yine Ümmü'1-Alâ dedi ki: Ben ru'yâmda Usmân ibn Maz'ûn'un akan bir pınarı olduğunu gördüm. Akabinde Rasûlullah'a gelip bu ru'yâmı kendisine zikrettim. Rasûlullah:

— "Bu senin gördüğün pınar, kendisinden sonra onun için akmaya devam eden amelidir" buyurdu [56].

28- Ru'yâda İnsanlar Suya Kanıncaya Kadar Kuyudan Su Çekip Çıkarma Babı

Bu, kuyudan su çekme hadîsini Ebû Hureyre (R) Peygamber(S)'den rivayet etti [57].

36-.......Bize Nâfi' tahdîs etti ki, ona da İbn Umer (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Ben bir kuyu üzerinde bulunup ondan (kova ile) su çıkarmakta olduğum sırada birden yanıma Ebû Bekr ile Umer geldi. Akabinde Ebû Bekr kovayı aldı da biryâhud iki dolu kova su çekti. Fakat onun su çekişinde bir za'f ve güçlük vardı. Allah Ebû Bekr'i mağfiret etsin. Sonra kovayı Ebû Bekr'in elinden Umer ibnu'l-Hattâb aldı. Ve o alınca bu kova Umer'in elinde büyük bir kovaya dönüştü. Ben, insanlar içinde Umer'in gördüğü işi işleyebilecek kuvvette kuvvetti ve kâmil bir kişi göremedim. En sonu insanlar o meydanı develerin sulak ve eylekyeri edindiler" [58].

29- Ru'yâda Kuyudan Zaîflıkla Beraber Bir Yâhud İki Dolu Kova Su Çekmek Babı

37-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe, Sâlim'den; o da babası İbnUmer (R)'den, Peygamber(S)'in Ebû Bekr ile Umer'in kuyudan su çekmeleri hakkındaki hadîsini tahdîs etti. Peygamber bu ru'yâsmda şöyle buyurmuştur: "Ben rüyamda insanları (bir kuyu başında) toplanmışlar gördüm. O sırada Ebû Bekr kalktı. (Halkı sulamak için kuyudan) bir yâhud iki kova su çekti. Fakat Ebû Bekr'in su çekmesinde bir za'f vardı. Allah Ebû Bekr'i mağfiret etsin! Bundan sonra Umer ibnu'l-Hattâb kalktı. (Kovayı Ebû Bekr'den aldı.) Kova -Umer'in elinde- büyük bir kovaya dönüştü. Artık ben insanlar içinde Umer'in gördüğü işi işleyebilecek kuvvette kuvvetli ve kâmil bir kişi göremedim. En sonu insanlar o meydanı develerin sulak ve eylek yeri edindiler" [59].

38-.......Ebû Hureyre (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Ben uyuduğum esnada kendimi duvarı örülmemiş bir kuyu başında gördüm. Kuyunun üzerinde bir kova bulunuyordu. Ben hemen o kuyudan Allah 'in dilediği kadar su çıkardım. Sonra kovayı Ebû Kuhâfe'nin oğlu aldı, o da dolu olarak bir yâhud iki kova su çekti. Onun çekişinde bir zaîflık vardı. Allah onu mağfiret eylesin! Sonra o kova, olduğundan daha büyük bir kova hâline dönüştü. Bu sefer onu Hattâb oğlu Umer aldı. Artık ben insanlardan Umer ibnu'l-Hattâb'ın çekişi gibi kusursuz su çeken hiçbir abkâri (ulu ve kâmil kişi) görmedim. Nihayet insanlar kendileri ve hayvanları gereği gibi suya kandıktan sonra, su yöresinde olan otlaklarına istirahata çekildiler" [60].

30- Ru'yâda İstirahat Etmek Babı

39-.......Bize Abdurrazzâk, Ma'mer'den tahdîs etti ki, "Hemmâm da Ebû Hureyre(R)'den şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Ben uyurken kendimi bir havuz başında, insanları sular hâlde gördüm. Derken benim yanıma Ebû Bekr geldi ve beni rahat-landırmak için elimden kovayı alıp iki kova su çekti. Onun çekişinde bir nevi' za'f vardı. Allah onu mağfiret eylesin! Müteakiben Hattâb oğlu geldi ve ondan kovayı aldı. Artık o, kuyudan su çıkarmağa devam etti. Nihayet insanlar (suya kanıp) arkalarına döndüler, havuz

ise hâlâ su kaynayıp akar hâlde idi" [61].

31- Ru'yâda Köşk Görmek Babı

40-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'I-Müseyyeb huzurunda bulunduğumuz sırada, O bize şöyle buyurdu: "Ben bir kerre uyurken kendimi cennette gördüm. O sırada bir kadın gördüm ki, o bir köşkün yanında abdest almakta idi. (Yanımdaki meleklere);

— Bu köşk kimindir? diye sordum. Onlar:

— Bu Umer ibnu'l-Hattâb içindir, dediler.

(Oraya girmek istedim, fakat) Umer'in kıskançlığım hatırladım da hemen yüzümü arkama çevirdim".

Ebû Hureyre: Umer ibnu'l-Hattâb (sevincinden) ağladı da, sonra:

— Babam anam Sana feda olsun yâ Rasûlallah; ben Sana karşı mı kıskançlık edeceğim! Dedi [62].

41-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Ben ru'yâmda cennete girdim ve orada altından yapılmış bir köşk ile karşılaştım. Ben (yanımda bulunanlara):

— Bu kime âiddir? diye sordum. Onlar:

— Kureyş'ten bir adamındır, dediler.

Ey Hattâb oğlu!Bana oraya girmekten mâni' olan, ancak bilmekte olduğum kıskançlığındır!" Umer:

— Yâ Rasûlallah! Sana karşı da mı kıskanacağım? dedi [63].

32- Ru'yâda Abdest Almayt Görmek Babı

42-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah'm huzurunda bulunduğumuz sırada O şöyle buyurdu: "Ben uyuduğum sırada kendimi cennette gördüm. O sırada bir kadınla karşılaştım ki, o kadın bir köşkün yanında abdest almakta idi. Ben:

— Bu köşk kimindir? diye sordum. Oradakiler:

— Umer'e âiddir, dediler.

Umer'in kıskançlığını hatırladım da hemen yüzümü arkama çevirdim".

Umer ağladı da:

— Yâ Rasûlallah! Babam anam Sana feda olsun! Sana karşı mı kıskanacağım? Dedi [64].

33- Ru'yâda Ka'be'yi Tavaf Etmek Babı

43-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Ben uyuduğum sırada kendimi ru'yâmda Ka'be'yi tavaf ediyor buldum. O sırada esmer, salıverilmiş düz saçlı bir kişi gördüm. İki kişi arasında idi, başı su döküyordu. Ben (orada bulunanlara):

— Bu kimdir? diye sordum. Onlar:

— Meryem oğlu'dur, dediler.

Ona yönelmek üzere ilerlediğim sırada bir de kırmızı yüzlü, uzun boylu, başı kıvırcık saçlı, sağ gözü sakat, börtlek; sanki salkımında-ki benzerlerinden dışarı çıkmış iri bir üzüm tanesi! Ben (oradakile-re):

— Bu kimdir? diye sordum. Onlar:

— Bu, Deccâl'dir, dediler.

Ona benzemek bakımından insanların en yakın olanı tbnu Katan '-dır."

İbnu Katan, Huzâa kabilesinin bir kolu olan Mustalık oğulları boyundan bir

adamdı [65].

34- Bâb: Bir Şahıs Ru'yâda Sütten Artanını Başkasına Verdiğini Gördüğü Zaman?

44-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, O şöyle buyuruyordu:

— "Ben uyuduğum sırada bana süt dolu bir kadeh verildi. Ben ondan o kadar içtim ki, kanıklık eserlerinin cereyan etmekte olduğunu hâlâ duyuyorum. Sonra artanını Umer'e verdim".

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, bunu ne ile te'vîl ettin? diye sordular. O da:

— "İlim ile" cevâbım verdi [66].

35- Ru'yâda Emînlik Olması Ve Korkunun Gitmesini Görmek Babı

45-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) zamanında, Rasûlullah'ın sahâbîlerinden birtakım insanlar ru'yâ görürlerdi de, bu ru'yâlarını Rasûlullah(S)'a anlatırlardı. Rasûlullah da o ru'-yâlar hakkında Allah'ın dilediği ta'bîrleri söylerdi. Ben ise o sırada yaşı küçük bir oğlan idim. Evlenmeden önce benim evim mescid idi (ben orada barmırdım). Kendi kendime: Eğer sende bir hayır varsa, elbette bu adamların görmekte oldukları gibi ru'yâ görürsün! dedim. Nihayet bir gece yattım da:

— Allah'ım! Eğer bende bir hayır bilmekte isen, bana bir ru'yâ göster! diye duâ ettim.

Ben böyle uyumakta iken birden benim yanıma iki melek geldi. Onlardan herbirinin elinde demirden yapılmış ucu çevgenli birer sopa vardı. Onlar beni cehenneme yöneltip götürüyorlardı. Ben onların ikisi arasında olduğum hâlde:

— ' 'Yâ Allah! Ben cehennemden Sana sığınırım!" diye duâ ediyordum.

Sonra bana şöyle gösterildi: Beni, elinde demirden yapılmış çevgenli bir sopası bulunan bir melek karşıladı ve o bana:

— Asla korkmayasın! Sen ne güzel adamsın, eğer namaz kılmayı çoğaltır olsan! dedi.

Akabinde bunlar beni götürdüler ve nihayet beni cehennemin kenarı üzerinde durdurdular. Bir de baktım ki, cehennem kuyu duvarı gibi örülmüştü. Onun, örülü kuyunun yanları gibi birçok çıkıntılı yanları vardı. Her iki çıkıntı arasında elinde demirden yapılmış ucu çev-

genli bir sopası bulunan bir melek vardı. Ben cehennemin içinde, başlan aşağı taraflarında olmak üzere zincirlerle asılmış birtakım insanlar gördüm. Ve yine ben onun içinde Kureyş'ten birçok insanları tamdım. Akabinde melekler beni sağ taraftan götürdüler.

Ben (uyandıktan sonra) bu ru'yâmı kızkardeşim Hafsa'ya anlattım. Hafsa da bunu Rasûlullah'a arzetti. Rasülullah (S):

— "Şubhesiz Abdullah iyi bir adamdır. (Keski gece namazı kılmayı âdet edinse!)" buyurmuştur.

Râvî Nâfi': İbn Umer bundan sonra gece namazım çok yapmaktan vazgeçmedi, demiştir [67].

36- Ru'yâsında Sağ Taraf Üzerine Alınıp Yürütülen Kimse Babı

46-.......Bize Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'den haber verdi ki, Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber (S) zamanında ergen olup bekâr genç bir oğlan idim ve (o zamanın âdeti üzere) ben mescidde geceleyip uyurdum. O zaman uykusunda bir ru'yâ gören kimse, bu ru'yâsını sabahleyin Peygamber(S)'e arzederdi. Ben de:

— Yâ Allah! Eğer benim için Senin yanında bir hayır varsa, bana bir ru'yâ göster ki, onu bana Rasülullah ta'bîr etsin! diye dua ettim.

Akabinde uyudum. Ru'yâmda iki melek gördüm, onlar bana geldiler ve beni götürdüler. Sonra onlara başka bir melek kavuştu. O bana:

— Sen korkutulmayacaksın, çünkü sen iyi bir adamsın! dedi.

Akabinde o iki melek beni cehenneme götürdüler. Baktım ki, cehennem kuyu duvarı gibi örülmüştü. İçinde bâzılarını tanıdığım birtakım insanlar vardı. Müteakiben o iki melek beni alıp sağ taraf üzerine götürdüler.

Sabaha ulaşınca ben bu ru'yâmı Hafsa'ya anlattım. Hafsa da bunu Peygamber(S)'e arzettiğinde, Peygamber:

— "Şubhesiz Abdullah ne iyi bir adamdır, fakat gecenin bir kısmında nafile namaz kılmayı çoğaltsa!" buyurmuştur.

ez-Zuhrî: Ve Abdullah ibn Umer bundan sonra geceden bir kısmında nafile namaz kılmayı çoğaltır oldu, demiştir [68].

37- Ru'yâda Kendisine Kadeh Verilmesi Babı

47-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim; O: "Ben uyuduğum sırada bana süt dolu bir kadeh getirildi de, ben ondan içtim. Sonra artanımı Umer ibnu'l-Hat-tâb'a verdim*' buyuruyordu.

Sahâbîler:

Yâ Rasûlallah! Bunu ne ile te'vîl (yânî ta'bîr) ettin? diye sordular.

Rasûlullah:

— "ilim ile" diye cevâb verdi [69].

38- Bâb: Ru'yâda (Uçucu Olmayan) Birşey Uçtuğu Zaman?

48-.......Ubeydullah ibnu Abdillah şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn

Abbâs(R)'tan RasûluIlah(S)'ın zikretmiş olduğu ru'yâsım sordum. İbn Abbâs şöyle dedi: Bana Rasûlullah'ın şöyle buyurduğu zikrolundu: "Ben uyurken ru'yâmda ellerime altından iki bilezik konulduğunu gördüm. (Bunlar kadın zîneti olduğu için) bunlardan korktum ve bunları çirkin gördüm. Bunun üzerine bana izin verildi de ben bunları üfledim. Bunların ikisi de uçtu. Ben bu iki bileziği benden sonra çıkacak olan iki yalancı (peygamber) ile te'vîl ettim".

Ubeydullah ibn Abdillah: Onlardan biri Feyrûz ed-Deylemî'nin

Yemen'de öldürdüğü el-Esved el-Ansfdir, diğeri de Museylime'dir, demiştir [70]

39- Bâb: İnsan Ru'yâda Boğazlanacak Sığırlar Gördüğü Zaman?

49-....... Bize Ebû Usâme, Bureyd'den; o da dedesi Ebû Burde'den; o da Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den zannediyorum ki, o da Peygam-ber'den tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Ben ru'yâda kendimi Mekke'den hurmalıkları olan bir arazîye hicret ediyorum gördüm. Düşüncem, o hurmalık arazînin el-Yemâme yâhud da Hecer olduğuna gitti. Bir de gördüm ki, o, Câhiliyet'te Yesrîb denilen Me-dîne'dir. Ben orada birtakım sığırlar gördüm. Allah en hayırlıdır (Allah'ın onlar için yapacağı en hayırlıdır). Sonra gördüm ki, o sığırlar, Uhud günü şehîd edilen mü'minlerdir. O hayır da Allah'ın onunla getirmiş olduğu hayır ve Bedir gününden sonra Allah'ın bizlere onunla vermiş olduğu sıdkın sevabıdır" [71].

40- Ru'yâda Üfürme Görülmesi Babı

50-.......Bize Ma'mer ibn Râşid haber verdi ki, Hemmâm ibn Münebbih: İşte bu Ebû Hureyre'nin bize RasûluIlah(S)'tan tahdîs ettikleri hadîslerdendir dedi ki, O: "Bizler, kitâb ehline göre en sonra gelmişleriz; kıyamet gününde en başa geçecek olanlarız" buyurmuştur. Ve yine Rasûlullah şöyle buyurmuştur: "Bir kerre uyurken ru'-yâmda bana Yer'in hazîneleri getirildi ve ovucumun içine iki altın bilezik konuldu. Bu bilezik ru 'yası bana ağır geldi ve beni kederlendirdi. Allah tarafından bana: O iki bileziğe üfür! diye vahy verildi. Ben de onlara

üfledim, hemen ikisi de uçup gitti. Ben bu iki bileziği, iki yalancı (peygamber) ile te'vîl ettim ki, ikisi arasında bulunduğum San 'â'nin sahibi el-Esved el-Anst ile Yemâme'nin sahibi (Musçy\ime)dir" [72].

41- Bâb: İnsan Ru'yasında Birşeyi Bir Taraftan Çıkarıp Da Onu Başka Bir Yerde İskân Ettiğini Gördüğü Zaman?

51-.......Bana kardeşim Abdulhamîd, Süieymân ibn Bilâl'den; o da Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Salim ibn Abdillah'tan; o da babası Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Ben ru'yâmda şöyle gördüm: Sanki (Sudanlı) siyah, başının saçı dağınık bir kadın Medine'den çıktı da nihayet Mehye'a'ya -ki orası Cuhfe 'dir- varıp, orada durdu. Ben bu ru 'yâmı, fyfedîne vebasının Mehye'a'ya naklolunmasıyle te'vîl ettim".

42- Ru'yâda Siyah Kadın Görmek Babı

52-.......Bana Salim ibn Abdillah, babası Abdullah ibn Umer(R)'den Peygamber(S)'in Medine hakkındaki ru'yasını şöyle tahdîs etti: ' 'Ben ru 'yâmda başı dağınık siyah bir kadın gördüm ki, o Medine'den çıktı da nihayet Mehye'a'da konakladı. Ben bu m 'yâmı Me-dîne vebasının Cuhfe'den ibaret olan Mehye'a'ya taşınmasıyle te'vîl ettim ".

43- Ru'yâda Başının Saçı Dağınık Kadın Görmek Babı

53-.......Bana Süleyman, Mûsâibn Ukbe'den; o da Sâlim'den:

o da babasından tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Ben ru'yâmda başının saçı dağınık siyah bir kadının Medine'den çıkıp nihayet Mehye'a'da durduğunu gördüm.- Ben bunu Medine vebasının Cuhfe'den ibaret olan Mehye'a'ya taşınması ile te'vîl ettim" [73].

44- Bâb: İnsan Ru'yâda Kılıç Sallayıp Hareket Ettirdiği Zaman?

54-.......Bize Ebû Usâme, Zeyd ibn Abdillah'tan; o da dedesi Ebû Burde'den; o da Ebû Mûsâ el-Eş'arî(R)'den; -zannederim- o da Peygamber(S)'den tahdîs etti. O, şöyle buyurmuştur: "Ben ru'yâmda kendimi, bir kılıç salladığımı ve kılıcımın ortasının kırılıp bir gedik açıldığını gördüm. Bunun te'vîli Uhud günü mü'minlerden isabet alanlar imiş. Sonra bir kerre daha kılıç salladım. Kılıç bu sefer olduğundan daha güzel hâle döndü. Bunun te'vîli de Allah 'in onunla getirdiği fetih ve mü'minlerin birleşmeleridir" [74].

45- Ru'yâsı Hakkında Yalan Söyleyen Kimse Babı

55-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Eyyûb'dan; o da İkrime'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuş-tur: "Her kim görmediği bir ru 'yayı gördüm diye iddia ve ısrar ederse (kıyamet gününde) ona iki şair (=arpa) dönesinin birbirine düğümlenmesi teklif ve hiçbir zaman yapamayacağı bu işle azâb olunur [75].

Her kim de bir cemiyetin duyulmasını istemedikleri yâhud bundan kaçındıkları bir haberini işitmeye çalışırsa, onun iki kulağına kıyamet gününde kurşun dökülür. Her kim de (hayât sahibi) bir suret resmederse, ona da:

— Haydi buna rûh üfle (can ver)/ diye teklif olunarak azâb olunur.

Hâlbuki o, hayât vermek kudretini hâiz değildir" [76].

Sufyân: Eyyûb bize bu hadîsi vasletti (yânî senediyle rivayet etti), demiştir.

Kuteybe de şöyle dedi: Bize Ebû Avâne, Katâde'den; o da İkrime'den; o da Ebû Hureyre'den "Ru'yâsı hakkında yalan söyleyen kimse" kavlini tahdîs etti.

Şu'be de Ebû Hâşİm er-Rummânî'den söyledi. O: Ben İkrime'-den işittim, Ebû Hureyre (R): "Bir suret yapan, rüyasında yalandan birşey gördüğünü iddia eden

ve istenilmeyen bir sözü işitmeye çalışan kimse..." sözünü söyledi [77].

56-.......Bize Hâlid ibn AbdiIIah et-Tahhân, Hâlid el-Hazzâ'dan;

o da İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R): "işitmeye çatışan, yalandan ru'yâ gördüğünü iddia eden ve suret yapan" diyerek, yukarıda geçen hadîs tarzında rivayet etmiştir.

Hişâm ibn Hassan el-Kardûsî, İkrime'den; o da İbn Abbâs'tan, onun kavli olmak üzere, Hâlid el-Hazzâ'ya nıutâbaat etmiştir.

57-.......Bize İbn Umer'in kölesi olan Abdurrahmân ibnu Abdillah ibn Dînâr babası Abdullah ibn Dînâr el-Adevî'den; o da İbnu Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Yalanlardan en büyük yalan, ru 'yasında görmediği şeyi iki gözüne göstermek iddiasıdır" buyurmuştur [78].

46- Bâb:

"İnsan uykusunda hoşlanmayacağı birşey gördüğünde o ru'yâyı kimseye haber vermesin ve onu

zikretmesin"

58-.......Bize Şu'be tahdîs etti ki, Abdu Rabbih ibn Saîd şöyle demiştir: Ben Ebû Seleme'den işittim, şöyle diyordu: And olsun ki, ben ru'yâ görürdüm de bu ru'yâ beni hasta yapardı. Nihayet Ebû Ka-tâde'den işittim, şöyle diyordu. Ben de ru'yâ görürdüm de, gördüğüm ru'yâ beni hastalandırır idi. Nihayet Peygamber(S)'den işittim, O şöyle buyuruyordu: "Güzel ru'yâ Allah tarafındandır. Sizden her-hangibiriniz sevmekte olduğu birşey gördüğü zaman bunu, kendisini seven kimselerden başkasına anlatmasın. Hoşlanmayacağı birşey gördüğü zaman ise, bu ru'yânın şerrinden ve şeytânın şerrinden ("Eûzu billahi mine'ş-şeytânVr-racîm" diyerek) Allah'a sığınsın ve sol tarafına üç defa tüfleşin

ve sakın bu kötü ru 'yasını kimseye söylemesin. Çünkü bu suretle o çirkin ru'yâ kendisine zarar veremez".

59-.......Bana İbnu Ebî Hazım ile ed-Derâverdî, Yezîd ibn Abdillah'tan; o da Abdullah ibnu Habbâb'dan; o da Ebû Saîd el-Hudrî-(R)'den tahdîs etti ki, o da Rasülu!Iah(S)'tan şöyle buyururken işit-miştir: "Sizden biriniz sevdiği bir ru'yâyı görürse, bilsin ki, o Allah tarafından(b\r telkin)<#r. Ru 'yâ sahibi bu ru'yâsı üzerine Allah'a ham-detsin ve onu başkasına da söylesin. Buna aykırı, hoşlanmadığı bir ru 'yâ gördüğünde de muhakkak ki, bu ru 'yâ da şeytândandır. Bu hâlde ru 'yâ sahibi, ru 'yânın şerrinden Allah 'a sığınsın ve ru 'yasını kimseye söylemesin. Çünkü bu suretle o ru'yâ, sahibine zarar vermez" [79].

47- Ta'bîr Edici, Tabirde İsabet Etmediği Zaman Ru'yâ Tefsirinin İlk Ta'bîr Ediciye Âid Olacağı Görüşüne İ'tikaad Etmeyen Kimse Babı [80]

60-.......İbn Abbâs (R) şöyle tahdîs ediyordu: Bir kişi Rasûlullah(S)'a geldi de şöyle dedi:

— Ya Rasûlallah! Ben bu gece ru'yâmda yerle gök arasında bir bulut gördüm, ondan yere yağ ve bal yağıyordu. İnsanların da bu yağdan ve baldan avuç avuç almakta olduklarım görüyordum. Kimi çok, kimi az topluyordu. Bu sırada yerden göğe bir ip uzandığını gördüm. Onun ardısıra Seni görüyordum ki Yâ Rasûlallah, Sen o ipe tutunup yukarıya (göğe doğru) yükseldin. Sonra o ipi başka bir kimse tuttu, o da yükseldi. Sonra başka bir kimse daha tutup bu (üçüncü kimse) de yükseldi. Sonra (dördüncü) biri tuttu. Fakat bu defa ip koptu. Sonra ip bağlanıp bitiştirildi. Bunun üzerine Ebû Bekr:

— Yâ Rasûlallah, babam anam Sana feda olsun! Vallahi beni bırakıp herhalde müsâade ediniz de, bu ru'yâyı ben ta'bîr edeyim! dedi.

Rasûlullah da:

— "Haydi ta'bîr et!" diye izin verince, Ebû Bekr şöyle yordu:

— Bu zâtın gördüğü bulut, İslâm'dır. Ondan yağan yağ, bal Kur'-ândır. Onun

tatlılığından çok veya az (kaabiliyet derecelerine göre, müslümânlar) faydalanacaklardır. Gökten yere erişen ip de, üzerinde bulunduğun hakk ve adalet ipidir. Sen onu tutuyorsun. Allah da Sen'i yükseltiyor. Sen'den sonra o hakk ve adalet ipini başka birisi tutacak ve o iple yükselecek. Sonra başka birisi daha tutacak, o da yükselecek. Sonra bir kimse daha tutacak, fakat ip kopacak. Sonra orîun için bağlanıp, o da yükselecek.

Bu ta'bîrin sonunda Ebû Bekr:

— Yâ Rasûlallah, babam anam Sana kurban olsun! Bana haber versen, bu ta'bîrimde isabet mi ettim, yoksa hatâ mı ettim? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Bâzısında isabet, bâzısında hatâ ettin" buyurdu.

Ebû Bekr:

— Yâ Rasûlallah, hatâ ettiğim ciheti Allah rızâsı için bana haber versen! dedi.

Rasûlullah:

— "Allah adına and vererek ısrar etme!" buyurdu [81].

48- Ru'yâ Ta'bîrini Sabah Namazının Ardından Yapmak Babı [82]

61-....... Bize Ebû Recâ İmrân el-Utâridî tahdîs etti. Bize Semure ibn Cımdeb (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S), sahâbî-lerine hitaben:

— "Sizlerden herhangibiriniz ru'yâ gördü mü?" diye sormayı çok yapardı.

Semure dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah, Allah'ın anlatmasını istediği kimselere karşı anlatır, ta'bîrini yapardı. Bir gün sabah vakti bize kendi gördüğü ru'yâsını şöyle anlattı: "Bana bu gece iki kişi (yânı iki melek) geldiler. Onlar beni götürüyorlardı ve onlar bana:

— Bizimle yürü! dediler.

Ben de onların beraberinde yürüdüm. Nihayet biz, yatmakta olan bir adamın yanına vardık. Bunun baş ucunda da elinde taş bulunan başka bir adam durmuş, o yatan adamın başını taşla vurup kırıyordu. Taşı başına her vurduğunda taş o tarafa yuvarlanıp gidiyordu. Atan adam da arkasından koşuyor ve onu tekrar alıp getiriyordu. O dönüp gelmeden, bunun başı iyi oluyor ve eski hâline dönüyordu. Sonra taşı getiren adam, yatan adamın üzerine dönüyor ve birinci defa yaptığı gibi tekrar onun başını ezme işini yapıyordu".

Rasûlullah dedi ki: "Ben bu iki meleğe:

— Subhânaîlah! Bu iki adam nedir? diye sordum. İki melek bana:

— Yürü, yürü! dediler".

Rasûlullah dedi ki: "Bizler yürüdük ve sonunda arka üstü yat-rmş bir adamın yanına geldik. Onun baş ucunda da elinde demirden çatal bir kanca bulunan Başka bir adam ayakta duruyordu. Ayakta duran adam, yatan adamın yüzünün bir tarafı üzerine eğiliyor ve ağzının yan tarafını tâ başının arkasına kadar kesip parçalıyordu. Yine onun boğazını da başının arkasına kadar kesip parçalıyor, gözünü de başının arkasına kadar yırtıp parçalıyordu".

Râvî dedi ki: Bazen Ebû Recâ "Yüşerşiru(= Keser)" yerine "Ya-şukku(= Ysirar)" ta'bîrini söylemiştir.

Rasûlullah dedi ki: "Sonra bu adam ağzın diğer tarafına geçiyor ve orasını da birinci yanını yaptığı gibi yarıp parçalıyordu. Bu kısmLparçalamayı bitirinceye kadar ağzın diğer yanı olduğu gibi iyileşiyordu. Sonra adam tekrar oraya dönüyor, orasını birinci defada yaptığı gibi kesip yarma yapıyordu".

Rasûlullah dedi ki: "Ben yine yanımdaki iki meleğe:

— Subhânattah! Bu iki adamın hâlleri nedir? diye sordum". Rasûlullah dedi ki: "İki melek bana:

— Yürü, yürü! dediler.

Biz yine yürüdük ve tennûr gibi altı geniş, üstü dar bir fırın yanına geldik".

Râvî dedi ki: Zannederim ki, O şöyle diyordu: "Bir de baktık ki, onun içinde karışık bağırmalar ve birçok sesler vardı".

Dedi ki: "Biz onun ağzına doğru baktık ki, içeride birçok çıplak erkekler ve

çıplak kadınlar vardı. Onların aşağısından kendilerine bir ateş alevi geliyordu. Onlara bu alev geldikçe, bağırıp çağırıyorlardı".

Rasûlullah dedi ki: "Ben yanımdaki iki meleğe:

— Bu çıplak erkekler ve kadınlar nedir? diye sordum". Dedi ki: "Melekler bana:

— Yürü, yürü-! dediler".

Dedi ki: "Biz yine yürüdük ve bir nehir üzerine geldik".

Râvî dedi ki: Zannediyorum ki, o şöyle diyordu: "Nehir kan gibi kırmızı idi. Baktık ki, bu nehrin içinde yüzmekte olan bir adam vardır. Nehrin kenarında da yanıbaşında birçok taşlar toplamış olan bir adam vardı. Nehirdeki bu adam yüzdüğünce yüzüp geliyor, sonra yanında taşlar toplayan adamın yanına geliyor, ve ona doğru ağzını açıyor. Kenardaki adam da ona bir taş atıp yutturuyor, bunun üzerine nehirdeki adam yüzerek geriye doğru gidiyor. Sonra tekrar kenardakine doğru dönüp geliyor. Kenardakinin yanına her dönüşünde kenardaki, onun ağzının içine bir taş atıyor ve ona taşı yutturuyor".

Rasûlullah dedi ki: "Ben yanımdaki iki meleğe:

— Bu iki adamın hâli nedir? diye sordum. Onlar da bana:

— Yürü, yürü! dediler".

Rasûlullah dedi ki: "Biz yine yürüdük ve sonunda görmekte olduğun en çirkin görünüşte olan çirkin manzaralı bir adamın yanına geldik. Bir de baktık ki, onun yanında yakmakta olduğu ve etrafında koşmakta bulunduğu bir ateş vardır".

Rasûlullah dedi ki: "Ben yine meleklere:

— Bu adamın hâli nedir? diye sordum". Rasûlullah dedi ki: "Onlar da bana:

— Yürü, yürü! diye emrettiler.

Biz yine yürüdük, sonunda uzun ağaçlar ve bol bitkilerle sarılmış bir bahçeye geldik. Bahçede baharın her bir çiçeğinden vardı. Bahçenin ortasında çok uzun boylu bir adam vardı ki, ben onun semâya doğru uzanan başını hemen hemen göremiyordum. Adamın etrafında da asla görmediğim kadar pek çok çocuklar vardı".

Rasûlullah dedi ki: "Ben yanımdaki iki meleğe:

— Bu uzun adam ve bu çocuklar nedir? diye sordum". Rasûlullah dedi ki: "İki melek bana:

— Yürü, yürü! dediler".

Rasûlullah dedi ki: "Biz yine yürüdük ve sonunda büyük bir bahçeye vardık ki, ben asla ondan daha büyük ve ondan daha güzel bir bahçe görmüş değilim".

Rasûlullah dedi ki: "Yanımdaki iki melek bana:

— Bu ağaçların içinde yükseğe çık! dediler".

Rasûlullah dedi ki: "Biz meleklerle o ağaçların içlerinde yükseklere doğru çıktık. Nihayet altın ve gümüşten tuğlalarla bina edilmiş olan bir beldeye ulaştık. Medine'nin kapısına geldik ve açılmasını istedik. Kapı bizim için açıldı. Kapıdan şehre girdik. Bizleri onun içinde birtakım adamlar karşıladılar ki, bunların vücûdlarımn yarısı görmekte olduğun en güzel insan şeklinde, diğer yarısı da görmekte olduğun en çirkin insan şeklinde idi".

Rasûlullah dedi ki: "Yanımdaki iki melek o insanlara:

— Gidiniz de şu nehir içine giriniz (ve onun hâlis suyu ile çirkin sıfatınızdan yıkanınız)/ dediler".

Rasûlullah dedi ki: "Orada enliliğine akmakta olan bir nehir vardı ki, sanki onun suyu süt kadar beyaz idi. O insanlar gittiler ve o nehrin içine girdiler. Sonra onlar kendilerinden o çirkin sıfatlar gitmiş olarak bizim yanımıza döndüler ve onlar en güzel surette dönmüşlerdi".

Rasûlullah dedi ki: "Melekler bana:

— Bu Medine, Adn Cenneti'dir, işte burası Sen 'in menzilindir! dediler".

Rasûlullah dedi ki: "Gözlerim yükselip yukarıya doğru baktı ki, gökyüzündeki çok uzak bulut gibi bembeyaz bir köşk gördüm".

Rasûlullah dedi ki: "Melekler bana:

— İşte orası da Sen'in menzilindir! dediler". Rasûlullah dedi ki: "Ben de onlara:

— Allah sizlere bereketler ihsan eylesin, beni bırakın da ben oraya gireyim, dedim.

Onlar:

— Sen şimdi oraya giremezsin. Sen ileride oraya gireceksin! dediler".

Rasûlullah dedi ki: "Ben meleklere:

— Ben bu gece boyunca çok hayret verici şeyler görmüşümdür. Benim gördüğüm bu şeyler nedir? dedim".

Rasûlullah dedi ki: "İki melek bana şöyle anlattılar:

— Bizler Sana haber vereceğiz: Şu yanına geldiğin ve taş ile başı ezilen birinci adam yok mu; işte o, Kur'ân'ı alıyor, onu reddediyor ve farz namazı kılmadan başı üzerinde uyuyordu. Şu üzerine gelip, başının arkasına kadar ağzının bir tarafı ve boğazı da başının arkasına kadar, gözü de başının arkasına kadar yırtılıp parçalandığını gördüğün adama gelince; o adam da erkenden evinden gider ve öyle bir yalan söylerdi ki, onun bu yalanı her tarafa yayılırdı. Şu yukarısı dar, aşağısı geniş fırın gibi binanın içinde görmüş olduğun o çıplak erkek ve kadınlara gelince; onlar da zina eden erkekler ve zina eden kadınlardır. O nehirde yüzmekte olup üzerine geldiğin ve kendisine taş yutturulan adam ise; o ribâ yiyen kimsedir. Bir ateş yanında onu yakıp etrafında koşmakta olan o çirkin manzaralı adama gelince; o da cehennemin bekçisi olan Mâlik'tir. O büyük bahçenin içinde gördüğün uzun boylu adama gelince; o da İbrahim Peygamber 'dir. Onun etrafındaki çocuklar ise, fıtrat üzere ölen herbir çocuktur".

Semure dedi ki: Müslümanların bâzısı:

— Yâ Rasûlallah! Müşriklerin çocukları da mı? diye sordular. Rasûlullah:

— "Müşriklerin çocukları da" buyurdu. "Melekler devamla:

—Kendilerinin bir kısım güzel, diğer kısımları da çirkin olan o topluluğa gelince; onlar bir kısım güzel amellerini diğer çirkin amel-leriyle karıştırmış olan kimselerdir ki, Allah onların suçlarından vazgeçmiştir, dediler" [83].

Kastallânî: Bu Ta'bîr Kitâbı'nın sonu 915 yılı şa'hân ayının yirmincisi olan pazartesi günü bitirildi, demiştir. Bizim hu çalışmamız da Allah'ın yardımı ile 5 temmuz 1984/6 şevval 1404 perşembe günü ikindiden sonra bitirildi.

[1] Ta'bîr, "Tefsîr" ma'nâsına olup Türkçe'de "Düş yormak" diye ifâde edilir. Ta'bîr, "Geçmek" ma'nâsına olan iıUbûr" maddesinden alınan tef îl vezninde masdardır, görülen düşün zahirinden bâtınına, şeklinden delâlet ettiği hakîkate geçirmek demek olur. Buna göre ru'yâ da kişinin düşünde gördüğü suret ve misâldir ki, bu enfüsî suret ve misâlden, onun delâlet ettiği meal ve hakîkate geçilmiş olur.

Ibnu'l-Arabî ru'yâyı şöyle ta'rîf etmiştir: Ru'yâ, Allah Taâlâ'nın melek vâ-sıtasıyle hakikat veya kinaye olarak kulun şuurunda uyandırdığı enfüsî idrâkler ve vicdanî duygulardır yâhud da şeytanî telkînlerden yaş-kuru karışık hayâllerden ibarettir. Ru'yânm uyanıklıkta benzeri nefsimizden geçen hâtıralardır. Bu hâtıralar bazen bir maksada yönelik olarak bir nizâm silsilesi içinde nefse gelir, bazen de karmakarışık bir surette tasavvur olunur. Bu i'tibâr ile ru'yâ, enfüsî ve kalbî bir görüştür, Nitekim ru'yet de âfâkî ve gözle görüştür...

[2] Ru'yâ, peygamberlik nurlarının başlangıcı olunca, bunun şafak ışığına benzetilmesi en yüksek edebî belagat numûnesidir. Şafak sökmekle ziyanın karanlıkları yararak ufuklara yayıldığı gibi, doğru ru'yâ ile doğan peygamberlik güneşi de Câhiliyet karanlıklarını yararak âlemin ufuklarına yayılmıştır, demek oluyor. ..

[3] Bunun bir rivayeti Vahyin başlaması bâbı'nda geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmişti.

[4] İbn Abbâs'm bu tefsirini Taberî, Alî ibn Ebî Talha yolundan; o da İbn Abbâs'-tan olmak üzere rivayet etmiştir.

[5] Başlığın birinci fıkrası bâzı nüshalarda "er-Ru'yâ's-Sâlihâ = İyi ve Güzel Ru'yâ" şeklinde gelmiştir.

Başlıktaki âyette sıdkı, doğruluğu bildirilen ru'yâyı Rasûlullah (S) Hudey-biye seferine çıkmazdan önce görmüştü. Ru'yâsmda emniyet içinde Mekke'ye girilip umre edileceğini, sahâbîlerin kimi başını tıraş ettiğini, kimi saçlarını kısalttığını görmüştü. Bu ru'yâsım sahâbîlerine bildirince, onlar da Peygamber'in ru'-yası hakk ve vukû'u muhakkak olduğunu bildiklerinden sevinmişlerdi. Ru'yânın bu sene gerçekleşeceğini sanarak Hudeybiye seferine katılmışlardı. Hâlbuki umreye mâni' olan müşriklerle Hudeybiye muâhedenâmesi imzalanıp kurban kesilerek geri dönülünce, ru'yânın bu sene gerçekleşeceğini sananlar: Hani Mekke'ye girecektik? Bu ru'yâ nerede? diye bir şübhe ortaya koymuşlardı. Hâlbuki ru'yâ gelecek sene gerçekleşecekti vç gerçekleşti. Hudeybiye seferi hicretin altıncı yılında İdi. Yedinci yılında da muahede hükmüne göre umre yapıldı. Bundan önce de Hayber fetholundu ki, âyetteki "Fethen karîben = Yakın feth" budur. Feth Sûresi ve bu âyet, Hudeybiye seferinden dönüşte yolda ve bir rivayete göre Cuh-fe'de inmiştir.

[6] Rasûlullah'a sâliha ve sâdıka suretiyle vahy altı ay devam etmiştir. Ondan sonra ekseriyetle vahy vazîfesiyle görevli Cibrîl vâsıtasiyle veya vasıtasız vahyo-lunmuştur. Onun peygamberlik ve rasûllük hayâtı yirmiüç sene devam ettiğine göre, ru'yâ yoluyla vahy müddeti, peygamberlik zamanının kırk altı cüz'ünden bir cüz'ü olur. Bu bakımdan sâlih mü'minin gördüğü ru'yâ, sıhhat ve isabet i'tibâriyle peygamberliğin kırkaltı cüz'ünde bir cüz'üne uygun bulunur demektir. Yoksa peygamberlikten böyle bir cüz'ü bakîdir ve o kuvvette bir ilmî hususiyeti hâiz olarak devam etmektedir sanılmamahdır. Sonra bu zann, ru'yâyı vahy ve nass derecesine yükseltir, bu da teşrî'in devamını gerektirir ki, çok tehlikelidir. Dînî umdelerin istikrarına aykırıdır

[7] Bu Ebû Katâde hadîsi, başlığı içine alıcı ve açıklayıcı mâhiyettedir.

Hulm, uykuda görülen ve enfüsî, âfâkî hiçbir ma'nâya delâleti olmayan şeytanî hayâlden ibarettir. Türkçe'deki "İhtilâm" da bundan alınmıştır ki, "Şeytân aldatma" diye ifâde ederiz.

[8] Bu hadîste Peygamber, güzel ve çirkin ru'yâ görenlerin nasıl hareket edeceklerini öğretmiştir. Kötü ru'yâ gören, bunun şerrinden Allah'a sığınsın demek, Eûzu billahi mine'ş-şeytânVr~racîm desin ma'nâsınadır.

[9] Bu başlık, bundan önce geçen hadîsten bir parçadır.

[10] Bunun hâsılı şudur: Sâliha ru'yânm âdabı üçtür: Bu güzel ru'yâya karşılık Allah'a hamdetmek, onunla sevinip müjdelenmek ve onu yalnız sevdiği kimselere söylemek. Hulmun, yânî kötü ve karışık ru'yânın âdabı da dörttür: Onun şerrinden ve şeytânın şerrinden Allah'a sığınmak, uykusundan uyandığı zaman sol tarafına tüflemek, bu kötü ru'yâyı asla kimseye söylememek ve üzerinde

bulunduğu yandan öbür tarafa dönmek. Bu son kayıdı, yânî bulunduğu yandan öbür tarafa değişme fıkrasını Müslim rivayet etmiştir (Kastallânî).

[11] Bu, daha önceki sened üzerine atıftır. Bu, Müsedded'in bu hadîste iki tarîki olduğuna delâlet eder: a. Biri Abdullah ibn Yahya'dan; o da babasından; o da Ebû Seleme'den... b. Diğeri Abdullah ibn Yahya'dan; o da babasından; o da Abdullah ibn Ebî Katâde'den; o da babası Ebû Katâde'den; o da Peygamber'-den... (Aynî).

[12] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bunun birkaç rivayetini Müslim de Ru'yâ Ta'bîri Kitâbı'nda rivayet etmiştir.

[13] Bu dört râvînin Enes'ten yaptıkları bu rivayetlerinin bâzısını Buhârî, bâzısını da diğer muhaddisler rivayet etmişlerdir.

[14] Bu hadîsteki "Sâliha ru'yâ" ta'bîri, geçen iki hadîsteki mutlaklığı bir kayıdla-madır. Yânî mü'minin gördüğü güzel ru'yâ, sâdece nübüvvetin kırkaltı cüz'ünden bir cüz'dür. Kötü ru'yâ ise bu nevi'den olmayıp, o şeytân telkinidir.

[15] Mübeşşirât kelimesi, "Mwftejy/reJInincem'idir; "7efej';rIImasdarmdan ismi fail sîgasıdır. "Tebşir", muhatabın gönlüne ferah ve sevinç koymaktır ki, müjde vermek diye tercüme olunur. Bu i'tibâr ile hâlis mü'minlerin gönülleri ru'yâ ile ilâhî müjdelere ve telkinlere mâkes oluyor demektir. Ahmed ibn'Hanbel'in, Ebu'd-Derdâ'dan rivayetinde Rasûlullah (S): "Dünyâ hayâtında da, âhirette de onlar için müjdeler vardır... (Yûnus: 64) kavimdeki dünyâ hayâtına âid müjde, müs-lümâmn gördüğü saf ru'yâdır, âhirete âid olan müjde de cennettir" buyurmuştur. Bu hadîsi Tirmizî, İbn Mâce, Hâkim de Ubâde ibnu's-Sâmit'ten rivayet etmişlerdir.

[16] Müslim'in İbn Abbâs'tan rivayetinde Rasûlullah'm sahâbîleriyle bu konuşması, vefatı hastalığında idi. Âişe'den rivayete göre de Rasûlullah: "Vefatımdan sonra (istikbâle âid haber alacak) yalnız size mübeşşirât kalıyor" buyurmuştur. Ebû Ya'lâ'nın Enes ibn Mâlik'ten rivayetinde ise: "Artık nübüvvet ve risâlet haberleri kesiliyor, benden sonra nebi ve rasûl yoktur, lâkin size mübişşirât, yâriisâ-lih ru'yâ kalıyor, o güzel vâsıta ile haber alırsınız" buyurmuştur.

Bu konuda ilham ile i'tirâz şübhesi ileri sürülmüştür: İlham, Allah tarafından feyz yoluyla kulun gönlüne birşeyin atılıp telkîn olunmasıdır. Bu da vahye nisbetle peygamberlerin ru'yâsı mesabesindedir. İlham da ru'yâ gibi peygamberlerden başkasına da vâki' olur. Nitekim Umer'in fazileti hakkında Peygamber: "Umer muhakkak muhaddislerdendir..." buyurmuştur. 'İşte burada "Muhaddesûn", "Mulkemûn" demektir. Öyleyse "îlhâm" da ru'yâ mâhiyetinde Allah tarafından telkîn vâsıtası olduğu hâlde, îlhâm niçin mübeşşirâttan sayılmamıştır? Buna cevâb: Mübeşşirâtın ru'yâya tahsis buyurulması, bütün mü'-minleri şâmil telkîn vâsıtası olması i'tibârîyledir. Hâlbuki İlham pek az mü'mi-ne mahsûstur.

[17] Buhârî burada Yûsuf: 4-101 âyetlerinde sabit olan Yûsuf Peygamber'in bu büyük ru'yâsının bütün safhalarının aynen gerçekleştiğine işaret etmiş oluyor. Bunun tamâmı Kur'ân'dan ve meallerden okunup öğrenilebilir.

[18] Buhârî burada zikrettiği beş ismin hepsi bir ma'nâya döner, o da hiçbirşey yokken, bütün eşyânm îcâd edip yaratıcısı ma'nâsıdır, demiş oluyor. Son isim hem-zesiz ve hemzeli olduğuna göre, "Sahra" veya "Başlatmak ve başlamak" kökünden mahlûkaatı ilk başlatan ma'nâsına germekte ve böylece hepsi de Fâtır ve Hâlife ma'nâsına delâlet etmektedir.

[19] Bundan sonraki iki âyet şöyledir: "Hakikat bu, apaçık ve kati bir imtihandı. Ona büyük bir kurbanlık fidye verdik" (es-Sâffât: 106-107).

Denildi ki, İbrahim'in ru'yâsı üç gece tekerrür etti. Birincisi "Tevriye" gecesi idi ki, bir ses ona: "Allah oğlunu boğazlamanı emrediyor" demişti. Îbrâhîm sabaha çıkınca, bunun Allah'tan mı, şeytândan mı geldiğinde tereddüd etti. Akşam oldu, yine aynı ses aynı emri verdi. O vakit anladı ki, bu ru'yâ Hak'tandır. Üçüncü akşam da bu tekerrür etmişti. Artık kanâati büsbütün sağlamlaştı. Bu üç güne sırasıyle "Tevriye", "Arafe", "Nahr" denilmesi bundandır. "Tevriye" tereddüd demektir. En zahir kavle göre kurban edilmek istenen zât, İsmâîl aleyhi's-selâmdır. Çünkü o hicretin akabinde ihsan buyurulmuş, İshâk ile müjdeleme ise bundan sonra vâki' olmuştur... (Beydâvî, Medârik)

[20] Yânî oğul kendisini kesilmeye teslîm etti, baba da onu yüzü üzerine yatırıp kesmeyi kabul etti. Çünkü oğul ona: Ey babacığım, beni yüzüme bakarken kesme, ki bana acımayasm! demişti. Mucâhid'in bu tefsîrini el-Feryâbî kendi tefsîrinde rivayet etmiştir.

Buhârî burada da geçen bâbda olduğu gibi, bu konuda gelen âyetlerle yetindi, hiçbir hadîs zikretmedi.

[21] Yedi, onun içinde dâhildir. Bir topluluk Kadir gecesini son on gece içinde görüp, diğerleri de, onu son yedi içinde görünce, sanki bunların hepsi yedi üzerinde uyuşmuş oldular. Bunun için Peygamber iki fırkanın yedi üzerinde uyuşmalarından dolayı onların hepsine "Kadir gecesini son yedi içinde araştırınız" buyurdu.

Buhârî, en gizli olanı en açık olan üzerine tercîh etmekteki âdeti üzere yürüdü de, Peygamber'in Oruç Kitabı sonlarında geçen hadîsindeki: "Ben sizin ru 'yalarınızı son yedi üzerinde uyuşmuş görüyorum. Kim kadir gecesini aramağa çalışırsa, onu ramazânın son yedisi gecesinde arasın" sözünü zikretmedi (Kas-

tallânî).

Kastallânî'nin işaret ettiği hadîs şöyledir:

îbn Umer{R)'den: Peygamber'in sahâbîlerinden bâzı kimselere kadir gecesi ru'yâda ramazanın son yedi gecesi içinde gösterildi. Rasûlullah (S) da sahâbî-lerine: "Ben sizin ru 'yatarınızın son yedi içinde uyuşmuş olduğunu görüyorum. Bunun için kim kadir gecesini aramaya çalışırsa, son yedi gece içinde arasın" buyurdu. "Kadir gecesinin son yedi gece içinde aranması babı", bak: 4. cilt, s.1869, "Kitâbu Salâti't-Terâvîh", Bâb: 3, Hadîs: 7.

[22] Fudayl ibn lyâd'ın bu sözü, Kerîme nüshasında buradadır. Ebû Zerr nüshasında ise "Rabbine dön" kavlinden sonra, bunlardan başka nüshalarda ise "Üzümler ve yağ" sözünden sonra vâki' olmuştur. Kerîme nüshasında bulunan en yakışanıdır (Aynî).

[23] Bu âyetlerin hepsi Kerîme rivayetinde sevkedilmiştir. Bunlar 14 âyettir. Bunlarda Yûsuf Peygamber'in zindanda iken, oradaki iki kişinin ru'yâlarını ta'bîri ve neticesinin gerçekleşmesi safhaları anlatılmaktadır.

[24] Buhârî bununla, zikredilen âyetlerde gelen bâzı lafızların tefsirlerine işaret etmiştir.

[25] Başlığa uygunluğu ma'nâsından alınır. Bunun birer rivayeti Peygamberler ve Tefsîr'de geçmişti.

Peygamber burada Yûsuf kıssasının bir safhasını işaret etmiştir. Yûsuf kadar hapiste uzun müddet kalmış olsaydım, saraydan gelen hükümdarın da'vet-çisine muhakeme ve tahkîkaat İstemeden hemen icabet ederdim demek suretiyle, Yûsuf Peygamber'in sabrım ve metanetini takdir etmişti.

[26] Peygamber'i m'yâsında gören mü'minin uyanık iken de görmesini, sarihler, Peygamber'in hayâtına tahsîs etmişlerdir. Çünkü Peygamber'in vefatından sonra görülen nı'yâ üzerine O'nu dünyâda görmek mümkin değildir. Ancak âhirette görmek suretiyle ru'yâmn doğruluğu gerçekleşebilir. Buna göre, her kim beni dünyâda m'yâsında görürse, muhakkak âhirette beni uyanık hâlde görür demek olur ki, cennetle müjdelenmedir.

[27] îbn Sîrîn'in bu sözünü tsmâîl ibn Ishâk, Hammâd ibn Zeyd yolundan; o da Ey-yûb'dan olmak üzere rivayet etmiştir.

[28] Bunun birer rivayeti Tıbb'da ve Ta'bîr'de geçmişti.

[29] "Muhakkak o hakkı görmüştür", yânî "Beni hakk ve gerçek görüşle görmüştür, görüşü bâtıl değildir".

[30] "Benim oluşumla oluşamaz" sözünün ma'nâsi şudur: Yüce Allah O'nun istediği her surete girmeye ona kuvvet verse de, şübhesiz Allah ona, Peygamber'in suretinde sûretlenmesine imkân ve kuvvet vermez (el-Kastallânî).

[31] Başlığa uygunluğu "Dün gece uyuduğum sırada" sözündedir.

"Mefâtihu l-kelim", "Kelâm miftâhlan" veya "Kelâm meftâhlan" olup söz anahtarları veya söz kilidleri-hazîneleri ma'nâsınadır. Bunlar Kur'ân-ı Kerîm ile hadîslerdir.

Peygamber'İn korku salmak suretiyle yardım olunmasına şu âyet delâlet etmektedir: "Hakkında Allah'ın hiçbir hüccet indirmediği şeyleri O'na eş tanıdıklarından dolayı küfredenlerin kalblerine korku salacağız..." (Âlu İmrân: 151).

Yeryüzü hazînelerinin verilmesini Ibnu't-Tîn, Peygamber'den sonra Allah'ın Muhammed Ümmeti'ne birçok fetihler müyesser

kılması, Kisrâlar'in, Kayser-ler'in hazînelerinin ganimet alınmasını mübâh kılması suretinde tefsîr etmiştir.

[32] Başlığa uygunluğu "Ben bu gece kendimi Ka'be'nin yanında buldum" sözündedir. Bunun bâzı rivayetleri Peygamberler'de ve daha başka yerlerde geçti.

[33] Buhârî hadîsi kısaca işaret etti. Bunun tamâmı bu senedle inşâallah 46- bâbda. 60 rakamı İle gelecektir.

[34] Buhârî aynı hadîsin değişik yollardan rivayetlerini göstermektedir.

[35] Bunu, Alî ibn Ebî Tâlib el-Kayravânî, Kitâbu't-Ta'bîr'de, Mes'ade ibnu'1-Yesa'-dan; o da Abdullah ibn Avn'dan; o da Muhammed ibn Sîrîn'den olmak üzere rivayet etmiştir.

[36] Başlığa uygunluğu "Rasûlullah uyudu, sonra gülümseyerek uyandı" sözünde-dir. Ümmü Haram, Rasûlulfah'ın süt teyzesi olduğu gibi Enes ibn Mâlik'în de annesinin kızkardeşî olduğu için; onun da teyzesidir. Peygamber bu hısımlığı sebebiyle onu ziyaret ederdi.

Bu deniz seferi, Usmân'm halifeliği zamanında ve hicretin yirmisekizinci yılında Şam Vâlîsi bulunan Muâviye'nin kumandasında Kıbrıs Adası'na yapılmıştı. Kıbrıs'ın fethiyle sonuçlanan bu sefer, müslümânların ilk deniz gazası olmuştu. Bu sefere sahâbîlerin yaşlıları da katılmışlardı. Peygamber'in vefatından sonra Humus'ta ikaamet eden Ubâde ibnu's-Sâmit ile kadını Ümmü Haram da bu sefere katılmışlardı. Ümmü Haram Kıbrıs'a çıktıkları zaman, hırçın bir katıra bindirilmişti. îhtiyâr Ümmü Haram katırdan düşerek boynu kırılıp, gaza yolunda şehîd düşmüştür. Böylece Rasûlullah'ın ru'yâsı ve Ümmü Haram hakkındaki duası gerçekleşmiştir. Bu hadîsin bir rivayeti Cihâd'da geçmişti.

[37] Alî ibn Ebî Tâlib el-Kayravânî, kendine âid Kitâbu't-Ta'bîr'inde: Kadınlarla erkeklerin ibaresinin hükmü arasında hiçbir fark yoktur. Kadın, kendisine ehil olmayan birşey gördüğü zaman, bu onun kocasına âid olur, demiştir (Kastallâ-nî).

[38] Rasûlullah'ın bu son kelâmı "...Bana ve size ne yapılacağım bilmem..." (el-Ahkaaf: 9) âyetine uygun düşmüştür.

[39] Bu hadîsin bir rivayeti Cenâzeler'de de geçmişti.

[40] Bu da geçen hadîsin başka bir rivayetidir. İşte bu hadîste Ümmü'I-Alâ'nm Usmân için gördüğü ru'yâsı başlığa delildir. Rasûlullah'ın "Bu akan pınar onun amelidir"buyurması, onun arkasından devamlı sevâb getiren bakî bir ameli vardır demektir. Hakîkaten ona duâ eden bir çocuğu olup, onun da Bedir'de şehîd olduğu bilinmektedir...

[41] Bu başlıktaki hadîsin benzeri yakında geçmişti.

[42] Çünkü süt ile ilim, faydalarının çokluğunda ve vücûd ile ruhun iyiliğinin temeli olmakta ortaktır. Kaadi Ebû Bekr İbnu'l-Arabî: Sütü karınlardaki fışkı ile kan arasından süzüp çıkaran Allah (en-Nahl: 66), şekk İle cehl arasından bilgiyi yaratmaya kaadirdir, demiştir... (Kastallânî).

[43] Bu da bundan önce geçen hadîsin başka yoldan bir rivayetidir. Bunun bir rivayeti İlim Kitâbı'nda da geçmişti.

[44] Çünkü gömlek, dünyâda avreti örter, dîn de âhirette ayıbı Örter ve sahibini her çirkinlikten perdeler.

[45] el-Hakîm et-Tirmizî'nin Nevâdiru'l-Usûlkitabında, Rasülullah'a bu soruyu soranın Ebû Bekr es-Sıddîk olduğu ve gömleğin dîn ile ta'bîr edileceği, gömlek uzunluğunun, sahibinin ardından eserlerinin bekaasma delâlet ettiği üzerinde ittifak ettikleri vardır. Bir de bu gömlek uzunluğu, ru'yâda övülen mesellerdendir. Uyanıkken gömleği yerde sürüklendiğinde ise kötülenir. Çünkü gömleği uzatmak aleyhine tehdîd gelmiştir (Kastallânî).

[46] Hadîs başlığın ikinci fıkrasına uygundur. Bunun bir rivayeti Abdullah ibn Se-lâm'm fazileti bâbi'nda da geçmişti. Müslim de bunun Fadâil'de birkaç tane rivayetini getirmiştir.

Hadîsin sonunda Rasûlullah'ın "Sağlam kulp"ta'bîri, şu âyetin muhtevasına işarettir: "Hakikat îmân ile küfr apaçık meydana çıkmıştır. Artık her kim azgınları tanımayıp da Allah 'a îmân ederse, o muhakkak ki kopması olmayan en sağlam kulpa yapışmıştır... " (ei-Bakara: 256).

[47] Başlığa uygunluğu "Şimdi ben o sureti açıyorum ki" sözündedir. Bunun bir rivayetini Buhârî, Nikâh'ta; Müslim de Fadâil'de getirmiştir.

[48] Bu da aynı hadîsin biraz farkla başka bir yoldan rivayetidir.

[49] Başlığa uygunluğu "Ben uyuduğum sırada bana Yer'in hazînelerinin anahtarları getirildi de elime konuldu" sözündedir.

Bunun birer rivayeti CÎhâd'da ve bu kitâbda geçmişti.

"Cevâmi'u'l-kelim", yânî câimalı sözler, az lafız ile çok ma'nâları toplayan edebî vecizeler demektir. Hadîsteki "Cevâmi'u 'l-kelim " ile murâd, Kur'ân-ı Kerîm'dir ki, onun her âyeti, her cümlesi böyle müstesna bir üslûbu ihtiva ederek Peygamber tarafından teblîğ edilmiştir. Çünkü lafız kısalığı ile beraber ma'nâ bolluğunda Kur'ân en yüksek derecededir. Cevâmi'u'l-kelim olan hadîsler de çoktur...

Hadîsin diğer fıkraları daha önce geçtiği yerde açıklanmıştı

[50] Başlığa uygunluğu "O kulpa sımsıkı yapıştım" sözünden alınır. Bu, yakında geçen hadîsin bir rivayetidir. Buhârî bunu burada ayrı ayrı iki senedle getirmiştir: Biri Abdullah ibn Muhammed'den ki, el-Müsnidî ile ma'rûftur... İkincisi de Halîfe ibn Hayyât'tan; o da Muâz ibn Muâz yolundan.

Ru'yâ ta'bîr edicileri: Halka ve kulp, kendisine sıkıca tutunmuş kimsenin dinindeki kuvvetine ve kurtuluşuna delâlet ederler, demişlerdir.

[51] Buhârî belki bu başlıkta Ya'kûb ibn Sufyân, Taberânî ve Hâkim'in Abdullah ibn Amr ibni'l-Âs'tan rivayet ettikleri şu hadîse İşaret etmiştir: Ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Ben uykumda iken Kitöb'ın direğini başımın altında [aşıyorum gördüm. Gözüm onu ta'kîbetti. Bir de baktım ki, o beni Şam'a kasdettirdi. Dikkat edin! Fitneler vâki olacağı zaman îmân Şam'dadır"...

Bu hadîs, İbn Hâcer'in de dediği gibi, Buhârî'nin şartına en yakındır... (Kas-tallânî).

[52] Bu hadîsin birer rivayeti daha geniş olarak Namaz Kitabı, "Gece namazı bâbı"n-da geçmiştir. Müslim'deki rivayetlerden birinde Rasûlullah: "Evet, Abdullah ibn Umer ne iyi bir gençtir, keski gece namazı kılaydı..." şeklinde gelmiştir.

[53] Başlığa uygunluğu "Bağdan ve bağlanmadan hoşlanırdı" sözündedir.

Zaman, vakit demektir. Vaktin azma da, çoğuna da*lugatçiler zaman demişlerdir. Astronomiye göre zaman, güneşin burçlar mıntıkasına bir kerte geçmesi müddetine denilmiştir ki, bu bir senedir, dört mevsime ayrılmıştır. Bahar, yaz, güz, kış,

"Zamanın yaklaşması" ta'bîrine gelince, sarihler bunda iki türlü anlayış olduğunu bildirirler: Birisi gece ile gündüz zamanlarının birbirine yaklaşmaları demektir ki, gece ile gündüzün müsâvî olduğu zamanlardır. Bir de kıyamet kopmazdan Önceki günlerde de gece ile gündüzün dâima eşit olacağı bildirilmiştir...

İkinci görüş, zamanın yaklaşması ile maksad, kıyamet kopmasının yaklaşmasıdır. Bu ma'nâ birincisi gibi birtakım hesâblar ve astronomik ıstılahlara muh-tâc olmadığı için şârih İbn Battal bunu tercîh etmiştir...

Bu hadîsle ilgili güzel bir açıklama Kaamûs Ter., I., 426-427. sahîfelerin-den okunmaya değer.

[54] Buhârî bu kısımlarda ru'yâ ta'bîrinin imâmı olan Muhammed ibn Sîrîn'den bâzı nakiller ve bilgiler nakletmektedir. Bunlar da diğer hadîsçiler tarafından se-nedlerle rivayet edilmektedir.

[55] Buhârî bu sözüyle "el-Ağlâl"in boyunlara takılan bir işkence âleti olduğunu ifâde etmiştir ki, bu birçok âyetlerde geçmektedir.

[56] Yânî ölümünden sonra sevabı cereyan eden amelidir. Usmân, zenginlerden idi.

Onun vefatından sonra devam eden bir sadakası olması uzak olmaz. Onun kendisinden sonra es-Sâib adında da bir oğlu vardı. Bu hadîsin bir rivayeti "Kadınların ru'yâsı bâbı"nda da geçmişti.

[57] Ebû Hureyre'nİn rivayet ettiği bu hadîs, bundan sonraki bâbda gelecektir.

[58] Ebû Bekr'İn bir yâhud iki kova su çekmesine mukaabil, Umer'in koca bir kova ile kuvvetle su çekip halkı sulamasında, hattâ bu kuyu başının develer için sulak ve eylek edinilmesinde, Ebû Bekr'in devlet başkanlığı zamanında dînden çıkma isyânlarıyle uğraşması ve başkanlığının az devam etmesi sebebleriyle İslâm fetihlerinin azlığına, Umer zamanında ise hiçbir mania ile karşılaşmayarak uzun zaman fetihlerin devam etmesine ve İslâm adalet ve hürriyetinden halkın kana kana faydalanmasına işaret vardır, denilmiştir.

Bunun bir rivayeti "Ebû Bekr'in fazileti bâbf'nda da geçmişti.

[59] Bu hadîs, bundan öncekinin başka yoldan gelen bir rivayetidir.

[60] Âlimler dedi ki: Bu ru'yâ, Ebû Bekr ile Umer'in halifelikleri hususunda cereyan edecek şeylerin zuhuru, insanların bu iki zâtla faydalanması gibi şeylerin açık bir misâlidir. Bu iyiliklerin hepsi, Peygamber'den alınmıştır. Çünkü bu işin (devleti ve İnsanları idare işinin) en büyük ve en mükemmel sahibi O idi....

Bu hadîsleri Müslim de Fadâil'de getirmiştir.

[61] Başlığa uygunluğu "Beni rahatlandırmak için" sözünden alınır. Bunu Müslim de Fadâil'de getirmiştir.

[62] Bunun birer rivayeti Cennetin sıfatı ile Umer'in fazileti bâbı'nda geçti.

[63] Bunun bir rivayeti Nikâh'ta da geçmişti. "Köşk, Kureyş'ten bir adamındır" sözünden, Peygamber onun Umer olduğunu ya karineler ile yâhud da vahy ile bilmiştir, denildi.

[64] Bunun bir rivayeti bundan önceki bâbda Câbir'den olarak geçmişti.

[65] Başlığa uygunluğu "Kendimi Ka'be'yi tavaf eder buldum" sözündedir.

çiler: Ka'be'yi tavaf etmek hacc etmeye, evlenmeye ve devlet başkanından arzulanan bir işin husulüne, ana-babaya iyiliğe, bir âlime hizmet etmeğe, imâmın işine girmeye delâlet eder... dediler. "Beytimi tavaf edenler için... tertemiz yap" (el-Bakara: 125; el-Hacc: 26) kavlinden dolayı, günâhlardan temizlenme de olur. Bazen güzel bir kadınla evlenmek İsteyene isteğinin tamamlanacağına delîl olur... Bunun bir rivayeti Peygamberler'de geçmişti.

[66] Bunun da bir rivayeti yakında geçmişti

[67] Başlığa uygunluğu "Sana asla korku olmayacak" sözünden alınır.

[68] Bu da bundan evvel geçen hadîsin bir rivayetidir. Ru'yâsında sağ taraf üzerine alınıp yürütüldüğünü gören kimse için, onun Sağ ehli'nden olduğu ta'bîr edilir..

[69] Hadîsin bir rivayeti yakında geçmişti.

[70] Bu hadîsin bir rivayeti Alâmâtu'n-Nübüvve'de geçmişti. el-Esved el-Ansî'nin kıssası da Mağâzî'nin sonlarında geçmişti. Museylime'nin kavmi Benû Hanîfe idi. Kendisi Vâkıdî'nin beyânına göre, onyedi kişilik bir hey'et içinde Medine'ye gelmiş, peygamberlikten kendisine bir hisse verilmesini istemişti.

Bu hadîs, ru'yâda uçucu olmayan bir şeyin uçtuğu görüldüğünde, bunun uygun gelecek bir şeyle ta'bîr edileceğine işaret etmiştir.

[71] Mü'minlerin kalblerinin tesbît edilmesi nev'inden olan hayır. Çünkü insanlar onlar için ordular topladılar da Allah mü'minlerin îmânlarını artırdı, düşmanlar onlardan korkup dağıldılar. Yâhud da hayırla murâd, ganimetler ve diğer fetihlerdir. Bu birinci ma'nâ, âyette şöyle ifâde edilmiştir: "Onlar öyle kimselerdir ki, halk kendilerine; (Düşmanlarınız olan) insanlar size karşı ordu hazırladılar, o hâlde onlardan korkun! dedi de, bu söz onların îmânlarını artırdı ve: Allah bize yeter, o ne güzel vekildir! dediler" (Âlu İmrân: 173).

Ekseriyete göre bunun ma'nâsı, Allah'ın sevabı maktuller için dünyâda kalmalarından daha hayırlıdır demektir. Buna Allah'ın yaptığı iş daha hayırlıdır ma'nâsı da verildi ki, bu da Uhud günü öldürülmeleridir. Elbette ki, cihâd yolunda şehîd olanlar için Allah'ın hazırladığı mükâfatlar daha hayırlıdır. Şehîd olmayanlar için ise, Bedir'den sonra müslümânların kalblerinin islâm'da tesbî-ti ve daha sonraki Hayber ve Mekke fetihleri -ki bunlar hep Allah'ın getirdiği şeylerdir- hep hayırlı şeylerdir. Peygamber, ru'yânm son kısmını işte böyle yormuş olmaktadır. (Müslim Ter., VII, 148).

[72] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ben on/ara üfledim" sözündedir. Üfürmek, ta'-bîrciler indinde kelâm ile ta'bîr olunur. Allah o iki yalancıyı, Peygamberinin kelâmıyle helak etti ve onların öldürülmelerini emretti. Hadîsin bir rivayeti, yakında geçmişti.

el-Esved el-Ansî ile Museylime'nin maceraları Zekât, Cihâd ve Siyer, Mağâ-zî... kitâblannda da, oralardaki konulara uygun olarak geçmiş idi.

Ebû Bekr'in ilk halîfelik günlerinde Yemâme'de Museylime; San'â'da el-Esved peygamberlik iddia ederek Yemen ve Yemâme halkını sapıtıp gaflete düşürmüşler ve îslâm Dîni'nden döndürmüşlerdi. Museylime'nin ordusu Benû Ha-nîfe kabilesi idi. Bunların üzerine sevkediİen iki ordu, Museylime'yi Yemâme'de; Esved'i de San'â'da, kuvvetlerinin mühim bir kısmı ile birlikte öldürmüştür. Museylime'yi Hamza'nın kaatili olan Vahşî öldürmüştür. {İslâm Târihi, Sadr-ı İslâm, X, 93-109; İslâm Ansiklopedisi, "el-Esved el-Ansî" mad: c.IV, s.389-390; "Museylime" mad: c.VIII, 820-821'de genişçe bilgi verilmiştir).

[73] Buhârî bu hadîsi burada ayrı ayrı üç şeyhten getirmiş ve herbirini ayrı bir başlıkta sevketmiştir. Bunlar sırasıyfe tsmâîl ibn Abdillah, Ebû Bekr el-Mukaddemî ve İbrahim ibnu'l-Munzir'dir.

Cuhfe, Râbiğ civarında olup Medine'ye sekiz konak uzaklıktadır. Medîne ilk zamanlar hastalıklı ve Bathân deresinden akan pis sular sebebiyle havası bozuk bir yerdi. Rasûlullah'm bu ru'yâsından ve alınan tedbîrlerden sonra, Medî-ne'nin havası düzelmiştir. Rasûlullah'm bu ru'yâsı, ta'bîriyle beraber teblîğ bu-. yurduğu ru'yâlanndandır. Ta'bîrde bir mesel olmuştur.

[74] Bu Nübüvvet Alâmetleri'nde daha geniş olarak geçen hadîsten bir parçadır. Ra-sûlullah o uzun ru'yâsmda, kılıcında bir gedik açıldığını, yanında bir sığır boğazlandığını, elini zırhının içine koyup muhafaza ettiğini görmüştü. Bu ru'yâsındaki kılıç gediğini Ehli Beyti'nden birisinin şehîd olmasıyle, sığır boğazlanmasını sahâbîlerinden bir kısmının şehîd olmalarıyle, zırhı da Medîne ile ta'bîr etmişti {Zâdu't-Meâd, 2, 349).

el-Muhelleb şöyle dedi: Bu ru'yâ, mesel darbı nev'indendir. Peygamber sa-hâbîleriyle savlet edince, bunlar kılıçla ta'bîr edildi. Kılıç hareket ettirilmesinden de onlara harb emriyle ta'bîr edildi. Kılıçtaki kırıktan da sahâbîlerinden ölenlerle ta'bîr edildi. İkinci hareket ettirmede daha düzgün hâle dönmesi, mü'minlerin toplanmaları ve onlara fetihler verilmesi ile ta'bîr edildi. Ru'yâ ta'bîrcileri şöyle dediler: Kılıç kuşanan, bir velayet saltanatına yâhud kendisine verilecek bir vediaya nail olur yâhud bekâr ise, nikâha yâhud zevcesi hâmil ise oğlana nail olur... (Kastallânî).

[75] îki dânenin birbirine eklenmesi, âdeten muhal olduğundan yalancı ru'yâcmın azabının devamından kinaye olarak bu muhal teklîf zikrolunmustur. Ru'yâ bir uyku şuuru olduğundan ve şaîr ile şuur arasında iştikaak münâsebeti bulunduğundan, hububat arasından şaîr = arpa dânesi zikrolunmuştur.

[76] Hadîste yalancı ru'yâcı hakkında ağır bir ceza bildirilmiştir. Bunun sebebi yukarıda geçtiği üzere ru'yânın nübüvvetten bir cüz' olması ve bu suretle bir ilâhî i'lâm bulunması i'tibâriyle yalan ru'yâ iddiası, Allah'a karşı yalan ve bühtan olmasıdır. Bir milletin dahilî sırlarını duymaya çalışmak bir casusluk olduğundan, bu da ağır bir cürüm olup kendi cinsinden ağır bir ceza ile cezalandırılacağı bildirilmiştir. Resim hakkında gelen cezalar, şirkten sakındırmak içindir, islâm'ın evvelinde cezalar ilâhî vahdet esâsını korumak nâmına daha şiddetli idi. Şirk rejimi yıkılıp îslâm inkılâbının temeli olan İlâhî vahdet umdesi kuruldukça, bu cezalar tedrîcî olarak hafiflemiştir (Tecrîd Ter., XII, 310).

[77] Buhârî buradaki üç senedle de hadîsin geliş yollarını göstermiştir.

[78] Hadîslerin başlığa delâletleri meydandadır. Her ikisi de geçen hadîslerin mavnasını kuvvetlendirmektedir. Görmediği hâlde ru'yâ görme iddiasının büyük günâh olduğu en belîğ şekilde ifâde buyurulmuştur.

[79] Burada iki sahâbîden gelen bu hadîslerin başlığa delâletleri meydandadır. Bunlara yakın olan birer rivayetleri "Ru'yâ Allah'tandır bâbı"nda da geçmişti. Bu hadîslerde geçmekte olan ihbar ve tahdîs lafızlarının birbirine yakın olduğunu "Giriş"te zikredip anlatmıştık...

[80] el-Kirmânî şöyle dedi: Ru'yâ ta'bîr edicilerin sözleri içinde ilk ta'bîr edenin sözü mu'teberdir. O ta'bîrin yönünde isabet ettiğinde kabul olunur, isabet etmezse kabul olunmaz. Çünkü medar (yânî dönüş) ancak doğruya İsabet üzerine olur... Buna göre başlığın ma'nâsı burada verildiği gibidir. Bunun için Peygamber, Ebû Bekr'e "Bâzısında halâ ettin..." buyurmuştur...

Buhârî bu başlıkla Enes hadîsine işaret etmiş gibidir. Enes: Rasûlullah şöyle buyurdu, dedi de bir hadîs zikretti. Bu hadîste "Ru'yâ, ilk ta'bîr edicinindir" fıkrası vardır. Bu hadîs zaîf olmakla beraber, bunun şahidi olan hadîsi Ebû Dâ-vûd, TÎrmizî, İbn Mâce hasen bir senedle rivayet etmişler, Hâkim de sahihtir demiştir... (Aynî).

[81] Başlığa uygunluğu hadîsin sonundan alınır. Bunu Müslim de Ta'bîr'de getirdi. Ru'yâyı ta'bîr eden Ebû Bekr'in, Peygamber tarafından açıkça söylenmeyen isabetli ve hatalı yönlerinin araştırılması hadîs sarihleri için derin bir uğraşma ve ihtilâf konusu olmuştur. Bu araştırmalara göre bâzıları, Ebû Bekr'in hatâsı, Peygamber'in huzurunda ru'yâ ta'bîr etmesidir demiş. Fakat bu ru'yâ ta'bîrine âid bir hatâ değildir. Kaldı ki, Ebû Bekr, ru'yâyı Rasûlullah'tan izin alarak ta'bîr etmişti. Ru'yâ ta'bîrine âid hatâ iddia edenler, şu iki nokta üzerinde durmuşlardır: Birisi yağ ile balın yalnız Kur'ân ile ta'bîr edilmiş olmasıdır. Hâlbuki yağ ile bal, ayrı ayrı iki şey olduğundan, bunlar Kitâb ve Sünnet ile ta'bîr edilmeliydi. Öbürüsü de, elinde ip kopan Hz. Usmân idi. Meydana gelen fitne üzerine hakk ve adalet ipi kopmuş ve Hz. Usmân şehîd edilip, bundan sonra ip başkası için bağlanmıştı. Ebû Bekr ta'bîrinde ise, Usmân'm şehâdetinden Önce, onun için bağlandığını "Sonra onun için ulandı" sözü ile ifâde etmiştir. Hâlbuki ru'yâda Usmân ipe yapışmış, fakat ip onunla kopmuştur... Netîce, bunun tefsirinde doğru olan, ipin Usmân'm kavminden başka bir kimsenin velayeti üzerine bağlanmağa hamledilmesi idi, demişlerdir.

Ebû Bekr, ta'bîrindeki hatalı yerlerin bildirilmesini Allah adına and vererek rica ettiği hâlde, Peygamber'in bunu söylememesi, o fitne ve fesâd hâdiselerini açıklayıp da gönüllerde endîşe uyandırılması doğru olmadığı hikmetine dayanır. Ru'yâdan anlaşıldığına göre, Ebû Bekr ve Umer'in hilâfetleri zamanında fitne çıkmayacaktır. Hakîkaten de öyle olmuştur.

Bu hadîsin başka bir rivayetinde Ebû Bekr'in Peygamber'den sonra en güzel ve isabetli ru'yâ ta'bîr ettiğine dâir bir ziyâde vardır (Nevevî ve diğerleri)

[82] el-Muhelleb'in söylediğinin özeti şudur: Ru'yâyı sabah namazının arkasında ta'bîr etmek, diğer vakitlerden daha evlâdır. Çünkü ru'yâ sahibi, vaktin yakınlığından dolayı ru'yâsını iyi hıfzeder, ta'bîrcinin zihni de söyleyeceği şeyler hakkında huzurlu olur (Kastallânî).

[83] Başlığa uygunluğu "Bir ğadât zamanında" sözünden alınır. Çünkü "Ğadât", güneşin doğmasından önce ma'nâsına gelir. Cevheri: "Gadve" sabah namazı ile güneşin doğması arasıdır, demiştir.

Buhârî bu hadîsi Mıemmil ibn Hişâm ile Mûsâ ibn îsmâîl adlı şeyhlerinden olmak üzere Namaz, Cenazeler, Buyu', Cihâd, Bed'u'1-Halk, Gece Namazı, Edeb, Peygamberler ve Tefsîr'de parça parça olarak getirmiştir. Ancak bu Ru'yâ Ta'bîri Kitâbı'nda, bir de Cenazeler Kitâbı'nm sonunda tamâm olarak getirmiştir. Müslim de Ru'yâ Ta'bîri'nde getirmiştir.

Hatime: . .

Abdurrazzâk'ın Ma'mer'den rivayet ettiği şu hadîs, ru'yâ ta'b^edicinin âdâbındandır: Ebû .Musa'ya: Biriniz bir ru'yâ görüp de onu ^^^ cağı zaman, ta'bîrci kardeşi: Hay.r bize, şerr düşmanlarımıza olsund yazmıştır. Bunun râvîleri s.kalardır, fakat senedi kopuktur... Bu konuda birtakım âdâb yazılmıştır...

62- KİTÂBU FADÂİLİ ASHÂBİ'N-NEBÎ (S) 2

Rahman ve Rahim olan Allah'm ismiyle

62- KİTÂBU FADÂİLİ ASHÂBİ'N-NEBÎ (S)

(Peygamber'in Sahâbîlerinin Faziletleri Kitabı)

Ve Müslümanlardan Peygamber İle Sohbet Eden Yâhud O'nu Gören Kimse, O'nun Sahâbîlerindendir [1]

1-....... Amr ibn Dînâr şöyle demiştir: Ben Câbir ibn Abdillah(R)'tan işittim, şöyle diyordu: Bize Ebû Saîd el-Hudrî (R) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"îmanlar üzerine bir zaman gelir ki, o zamanda insanlardan bir

cemâat gaza eder. Onlara:

— İçinizde Peygamber'le sohbet eden kimse var mıdır? diye so-

rarlar.

Onlar da:

— Evet vardır! diye cevâb verirler.

Nihayet (ordu içindeki sahâbîye hürmeten zafer kapısı) onlara

açılır.

Sonra insanlar üzerine bir zaman daha gelir. İnsanlardan bir gurup daha gaza eder. Onlara da:

— İçinizde Peygamber'in sahâbîleriyle görüşen kimse var mıdır?

diye sorulur. Onlar da:

— Evet var! diye cevâb verirler; onlara da fetih müyesser olur. Sonra insanlar üzerine bir zaman daha gelir, yine bir topluluk

harb ederler. Onlara da:

— İçinizde Peygamber'in sahâbîlerini gören ile görüşen tabiî kimse var mıdır?

diye sorulur.

Bu defa onlar da:

— Evet vardır! derler; onlara da fetih müyesser olur" [2].

2-.......Ebû Cemre şöyle demiştir: Ben Zehdem ibn Mudarrib'den işittim, şöyle dedi: Ben İmrân ibn Husayn(R)'dan işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S): "Ümmetimin hayırlısı, benim asrımdır. Sonra onlara yakın olan(tab'û)lardır. Sonra onlara yakın olanlardır" buyurdu.

İmrân: Rasûlullah, kendi asrından sonra (hayırlı olarak) iki asır mı, yoksa üç asır mi zikretti bilmiyorum, demiştir.

Rasûluİlah devamla: "Sizden sonra bir kavim gelecektir ki, bunlar şehâdet etmeleri istenmeden şehâdet edecekler, bunlar hıyanet edecekler, kendilerine i'timâd edilmeyecek, yine bunlar adak adayacaklar, fakat adaklarını yerine getirmeyecekler. Artık bunlarda (aşırı yemek içmek hayâtın gayesi olduğundan) semizlenme meydana gelecektir" buyurmuştur [3].

3-.......Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "İnsanların hayırlısı benim asrımdır. Sonra onlara yakın olanlardır (yânî tâbiîler'dir). Sonra onlara yakın olanlardır. Sonra bir kavim gelir ki, onlardan birinin şehâdeti (ihtiras ile) yeminine; ye-mîni de şehâdetinin önüne geçer".

Hadîsin râvîlerinden İbrâhîm en-Nahaî: Bizler çocuk iken velîlerimiz bizi "Eşhedü billahi..." gibi şehâdet sözlerimizden ve "Allah ile ahdim olsun" şeklindeki ahd sözlerimizden dolayı döverlerdi, demişti [4]

1- Muhacirlerin Menkabelerî Ve Üstünlükleri Babı [5]

Ebû Bekr Abdullah ibnu Ebî Kuhâfe et- Teymî (R) Muhâcirler'dendir.

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: "Allah'ın, memleketler ahâlîsinden Peygamber'ine verdiği fey', Allah'a, Peygamberine, hısımlara, *" yetimlere, yoksullara, yolda kalanlara âiddir. Tâ ki (bu % mallar) içinizden (yalnız) zenginler arasında dolaşan bir devlet olmasın..." (e\-Ha$r:iyf itf ve Allah şöyle buyurdu:

"[Ey îmân edenler, ne oldunuz ki, size: Allah yolunda elbirlik gazaya çıkın denildiği zaman yere (mıhlanıp) ağırlaştınız? Ahiretten (vazgeçip yalnız) dünyâ hayâtına mı razı oldunuz? Fakat bu dünyâ hayâtının fâidesi âhiretin yanında pek azdır.] Eğer siz O*na (Rasûlü'ne)

yardım etmezseniz, kâfirler O'nu (Mekke'den) çıkardıkları zaman bizzat Allah Oyna yardım etmişti.

İkinin ikincisinden ibaretti. O zaman bunlar mağaradaydılar. Peygamber o vakit arkadaşına: Tasalanma. Allah, hiç şübhe yok, bizimle beraberdir diyordu. [Allah O'nun üzerine sekînetini indirmiş, O*nu I görmediğiniz ordularla te 'yîd etmiş, kâfirlerin kelimesini I alçaltmıştı. Allah'ın kelimesi ise; o, çok yücedir. Allah mutlak gâlibdir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir]" (et-Tevbe: 38-41) [6]

Âişe, Ebû Saîd, İbn Abbâs (R): (Mekke'den Medine'ye' doğru çıktıkları zaman) Ebû Bekr Mağara'da Peygamberin beraberinde idi, demişlerdir [7].

4-.......el-Berâ (R) şöyle demiştir: Ebû Bekr (R) Âzib'den onüç dirhem mukaabilinde bir binek devesi satın aldı. Akabinde Ebû Bekr, (babam) Âzib'e hitaben:

— (Oğlun) el-Berâ'ya emret de devemi bana naklediversin! dedi.

Âzib:

— Bu isteğin olmaz. Ancak sen ve Rasûlullah beraberce Mekke'den Medine'ye doğru yola çıktığınız zaman, müşrikler de sizi ara-maktalarken nasıl yaptığınızı bize anlatırsan olur, dedi.

Ebû Bekr şöyle dedi:

— Mekke'den hareket ettik. Bütün gecemizi ve gündüzümüzü ihya ettik, yâhud yürüdük. Nihayet sıcak vakte girdik. Güneş gündüzün yansına gelip

dikildi. Ben, kendisine sığınıp barınabileceğimiz bir gölge görebilir miyim diye etrafa bir göz attım. Büyük bir kaya gördüm. O'nun yanına geldim ve onun kalan gölgesine baktım. Oradan bir yeri düzelttim. Sonra orayı Peygamber için döşedim. Sonra O'na:

— Yâ Nebiyyallah, yat! dedim.

Peygamber yattı. Sonra ben, etrafıma bakmak üzere, arayıcılardan herhangi bir kimse görür müyüm diye gittim. Derken koyunlarım bulunduğumuz kayaya doğru sürüp getirmekte olan bir koyun çobanı ile karşılaştım. O da bizim gibi o kayanın gölgesinden.faydalanmak istiyordu. Ona sorup:

— Sen kimin çobanısın ey delikanlı? dedim.

— Kureyş'ten bir adamın çobanıyım, dedi ve onun ismini söyledi.

Ben onun söylediği adamı tanıdım. Sonra:

— Senin koyunlarında süt var mı? dedim. O:

— Evet vardır, dedi. Ben:

— Sen bize süt sağar mısın? dedim.

O:

— Evet sağarım, dedi; Ben ona emrettim de o sürüsünden bir koyunu durdurup tuttu.

Sonra ona, koyunun memesini tozlardan silkelemesini emrettim. Sonra da ona ellerini silkeleyip temizlemesini emrettim. Avuçlarından birini diğerine şöylece vurup silkeledi. Ve çoban benim için bir adam kandıracak kadar az bir süt sağdı. Ben Rasûlullah için ağzında bir bez parçası olan deriden bir su kabı yapmıştım. Ondan sütün üzerine biraz su döktüm, hattâ süt kabının aşağısı serinledi. Akabinde o süt kabını Peygamber'in yanına götürdüm ve kendisini uyanmış buldum. O'na:

— İç yâ Rasûlallah! dedim.

Rasûlullah içti, ben de bundan hoşnûd oldum. Sonra :

— Hareket etme vakti gelmiştir yâ Rasûlallah! dedim. O:

— "Evet" dedi ve hareket ettik.

Kureyşliler bizi arıyorlardı. Bize onlardan atının üzerinde Surâ-katu'bnu Mâlik ibn Cu'şum'dan başka hiçbir kimse erişmedi. Ben:

— İşte arayanlar bize yetiştiler yâ Rasûlallah! dedim.

— "La tahzen inne'llâhe maanâ- Tasalanma, çünkü Allah hiç şübhe yok bizimle beraberdir" (et-Tevbe: 40) dedi [8].

"Akşamleyin getirirken, sabahleyin salıverirken onlarda sizin için güzel bir zînet (ve zevk) vardır" (en-Nahi: 6) [9].

5-.......Ebû Bekr (R) şöyle demiştir: Biz mağarada iken (bizi aramağa çıkan müşrikler bize çok yaklaşmış, üstümüze gelmişlerdi). Ben:

- Yâ Rasûlallah! Bunlardan birisi eğilip de ayaklarının altına baksa bizi muhakkak görecekler, dedim.

Rasûlullah (S):

— "Yâ Ebâ Bekr! Üçüncüleri Allah olan iki kimseyi ne zannediyorsun?" dedi [10].

2- Peygamberdin Şu Kavli Babı:

"Ebû Bekr'in kapısından başka (mescide açılan) kapıları kapatınız". Bunu İbn Abbâs, Peygamber'den söyledi [11].

tenir, yarı canınız tükenmeden varamayacağınız memleketlere kadar götürürler. Şübhesiz ki Rabb'iniz çok şefkatli, çok merhametlidir" (en-Nahl: 5-7).

6-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) son hastalığında-

insanlara bir hutbe yaptı da:

— "Allah bir kulunu dünyâ ile kendi yanında bulunan şeyler ara-' sında muhayyer bıraktı. O kul da Allah katındaki şeyleri tercih etti" buyurdu.

Râvî dedi ki: (Bu söz üzerine) Ebû Bekr ağlamaya başladı. Biz, Rasûlullah'm muhayyer kılınmış bir kuldan haber vermesi sebebiyle onun ağlamasına hayret ettik. Meğer o muhayyer kılınan kul Rasû-lullah'ın kendisi imiş, Ebû Bekr de o sözü en bilenimiz imiş. Rasûlullah (Ebû Bekr'i ağlar görünce):

— "Sohbeti (yânî arkadaşlığı) hususunda da, malı hususunda da insanların bana en çok vergisi olanı Ebû Bekr'dir. Bir halîl edinecek olaydım elbette Ebû Bekr'i bir halîl edinirdim. Lâkin İslâm yönünden meydana gelen kardeşlik ve sevgi (şahsî dostluktan daha faziletlidir). Mescidde Ebû Bekr'in kapısından başka kapatılmadık hiçbir kapı kalmasın" [12].

3- Peygamberden Sonra Ebû Bekrin Fazileti Babı

7-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Biz, Peygamber(S)'in hayâtı zamanında: İnsanlar arasında fulân fulândan hayırlıdır, fulân da fulân kimseden hayırlıdır, diye konuşurduk. Neticede Ebû Bekr'i, sonra Umer ibnu'l-Hattâb'ı, sonra Usmân ibn Affân'ı (Allah onların hepsinden razı olsun) hayırlıdır, derdik [13].

4- Feygamrer(S)'İn: "Eğer Bir Halîl Edinecek Olaydım... Kavli Babı

Bunu Ebû Saîd (rivayet edip) söyledi [14].

8-.......İbn Abbâs(R)'tan: Peygamber(S): "Ümmetimden birini sevgisi samîmi ve silinmesi kaabil olmayan bir dost edinecek olsaydım, hiç şüphesiz Ebû Bekr'i edinirdim. Fakat o benim dîn kardeşim ve (hazarda, seferde) sahibim,

arkadaşımdır" buyurmuştur.

9-.......Eyyüb es-Sahtıyânî'den: o da İkrime'den; o da ibn Abbâs'tan gelen hadîste Peygamber (S): "Eğer bir halîl edinecek olsaydım, elbette onu (Ebû Bekr'i) halıl edinirdim. Fakat İslâm kardeşliği daha üstündür" buyurmuştur.

el-Buhârî dedi ki: Bize Kuteybe tahdîs etti: Bize Abdulvahhâb, Eyyûb es-Sahtıyânî'den geçen hadîsin benzerini tahdîs etti [15].

10-.......Abdullah ibn Ebî Muleyke şöyle demiştir: Bir kerre Küfe ahâlîsi (yânî Küfe kaadısı Abdullah ibn Utbe ibn Mes'ûd), Abdullah ibnu'z-Zubeyr'e, dedenin mîrâsı hakkında bir mektûb yazıp bu mes'-eleyi sordu. İbnu'z-Zubeyr de: Hakkında Rasûlullah(S)'ın "Eğer İslâm Ümmeti içinden bir kimseyi sâdık, samîmi dost edinecek olsaydım, muhakkak onu dost edinirdim" buyurmuş olduğu zât (yânî Ebû Bekr), dedeyi, mîrâs hükmünde baba yerine koymuştur, diye ce-vâb verdi [16].

5- Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir.)

11-.......Cubeyr ibn Mut'ım (R) şöyle demiştir: Bir kerre Peygamber(S)'in yanına bir kadın geldi. (Giderken) Peygamber kadına tekrar kendisine müracaat etmesini emretti. Kadın sanki Peygamber'in ölümünü ta'rîz ederek:

— Ben gelir de seni bulamazsam? diye sordu. Peygamber:

— "Şâyetbeni bulamazsan Ebû Bekr'e müracaat ef'buyurdu [17].

12-.......Hemmâm (ibnu'l-Hâris en-Nahaî el-Kûfî) şöyle demiştir: Ben Ammâr-ibn Yâsir(R)'den işittim; o: Ben Rasûlullah(S)'ı gördüğümde, O'mın beraberinde

(ilk müslümânlar olarak) beş köle, iki kadın, bir de Ebû Bekr'den başka kimse yoktu, diyordu [18].

13-.......Ebu'd-Derdâ (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'in yanında oturuyordum.. Bu sırada Ebû Bekr, elbisesinin eteğini diz kapaklarını açıncaya kadar toplayarak (telâşla) çıkageldi. Peygamber bize:

— "Arkadaşınıza gelince, o birisiyle çekişmiş olacak" buyurdu.

Ebû Bekr selâm verdi ve: .

— Yâ Rasûlallah! Benimle Hattâb oğlu arasında bir şey (bir çekişme) oldu. Ben bu çekişmede Umer'e tecâvüz ettim. Sonra pişman oldum da kendisinden beni affetmesini istedim. Fakat Umer kabul etmedi. Ben de Sana geldim, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah üç kerre:

— "Allah seni mağfiret etsin yâ Ebâ Bekr!" dedi Sonra Umer de bu dargınlıktan pişman oldu da Ebû Bekrim evine

gitti ve:

— Ebû Bekr burada mı? diye sordu. -Ev halkı:

— Hayır, burada değil, diye cevâb vermeleri üzerine, Umer de Peygamber'in huzuruna geldi ve O'na selâm verdi.

Bu sırada Peygamber'in yüzü değişmeye başladı. Hattâ Ebû Bekr korktu da iki dizi üzerine çöktü ve iki kerre:

— Yâ Rasûlallah! Vallâhî bu işte Umer'den ziyâde ileriye gitmi-şimdir, dedi.

Bunun üzerine Peygamber (hepimize hitaben):

— "Şübhesiz ki, Allah beni size peygamber göndermişti. Bunu size tebliğ ettiğimde hepiniz bana: 'Yalan söyledin' demiştiniz- Ebû Bekr ise: 'Doğru söyledin' demiş ve bana canı ile, malı ile yâr ve yardımcı olmuştur*' buyurdu.

Sonra Rasûlullah iki kerre:

— "Şimdi sizler benim bu dostumu, bu nisbeti ve bu hususiyeti, ile bana bırakırsınız değil mi?" buyurdu.

Râvî Ebu'd-Derdâ: Ebû Bekr, hakkında Peygamber'in ortaya

koyduğu bu büyütmeden sonra artık O'nun hatırı için hiç incitilmedi, demiştir [19].

.......Amr ibnu'1-Âs (R) şöyle tahdîs etmiştir: Peygamber (S) Amr'ı Zâtı Selâsil ordusu üzerine kumandan yapıp göndermişti. Amr dedi ki: Bu gazveden döndüğümüzde Peygamber'in huzuruna geldim ve:

— insanların hangisi sana en sevimlidir? diye sordum. Peygamber:

— "Âişe'dir" dedi. Ben:

— Erkeklerden en sevimli olan kimdir? dedim. Peygamber:

— "Âişe'nin babasıdır" buyurdu. Ben:

— Sonra kimdir? dedim. Peygamber:

— "Sonra Umer ibnu'l-Hattâb'dır" buyurup, birtakım adamların adlarını saydı [20].

15-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah (S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Bir çoban, sürüsünün içinde bulunduğu sırada sürüye kurt saldırdı ve ondan bir koyun aldı. Çoban (ondan koyunu geri almak için) ardından araştırdı. Derken kurt çobana döndü de:

— Yırtıcı hayvan(\ann sürüye saldıracağı o fitne) gününde, koyun sürüsünün benden başka çobanı bulunmayacak o günde, koyunu benden kim kurtarır? dedi.

Ve yine bir adam bir sığırın üzerine yük yüklemiş olarak onu sev-keder giderken, sığır o kimseye yüzünü çevirdi de onunla kelâm edip:

— Ben bunun için yaratılmadım, lâkin ben tarla sürmek için yaratıldım, dedi ".

(Râvî dedi ki:) İnsanlar (bu hikâyeden hayret ederek):

— Subhânallah! dediler. Peygamber ise:

— "Ben bu hayvanların böyle söz söylediklerine inanıyorum; $bû Bekr de, Umer ibnu'l-Hattâb da (inanıyorlar)" buyurdu [21].

16-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Ben kendimi ru'yâmda üzerinde bir kova olan bir kuyu başında gördüm. O kuyudan Allah'ın dilediği kadar su çektim. Sonra kovayı Ebû Kuhâfe'nin oğlu aldı, o da kova ile bir yâhud iki kova su çekti. Ebû Kuhâfe oğlu Ebû Bekr 'in su çekmesinde bir zayıflık vardı. Allah Ebû Bekr'e bu za'fından dolayı mağfiret etsin. Sonra bu küçük kova büyük bir kovaya dönüştü. Onu Umer ibnu'l-Hattâb aldı. Ben insanlar içinde Umer'in çekişi gibi su çekebilecek kuvvette kavı ve kâmil bir kişi göremedim. Nihayet insanlar o kuyu başını develerin sulak ve eylek yeri edindiler" [22].

17-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah(S):

— "Kim giydiği elbisesini büyüklenerek (yerde) sürüklerse, kıyamet gününde Allah ona (rahmet bakışıyle) bakmaz" buyurdu.

Ebû Bekr:

— Benim elbisemin iki tarafından birisi -ben onu sürünmekten korumazsam- muhakkak yerde sürünür (ne buyurursun)? diye sordu.

Rasûlullah:

— ' 'Sen kaftanını sürüklemeyi büyüklenerek yapar değilsin" buyurdu.

Hadîsin râvîlerinden Mûsâ ibn Ukbe, Sâlim'e:

— Abdullah ibn Umer: "Kim izârmı yerde sürüklerse" sözünü zikretti mi? diye sordu.

Salim de:

— Ben babam Abdullah'tan ancak "Elbisesini" sözünü zikrettiğini işittim, demiştir [23].

18-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu:

— "Kim Allah yolunda (yânî Allah rızâsı için) şeylerden herhangi birşeyden çift sadaka verirse, kapılardan, yânî cennet kapılarından: Ey Allah'ın kulu! Bu kapı hayırlıdır! diye çağırılır. Her kim de devamlı namaz kılanlardan olursa, o da (cennetin) namaz kapısından çağırılır. Cihâd ehlinden olan ise cihâd kapısından çağırılır. Sadaka verenlerden olan kimse ise sadaka kapısından çağırılır. Oruç tutanlardan ise oruç kapısından ve Rey yân kapısından çağırılır".

Ebû Bekr:

— Bu kapıların hepsinden çağırılan kimse üzerine bir zarar var mıdır? dedi.

Yine Ebû Bekr:

— Yâ Rasûlallah, bir kimse bu kapıların hepsinden çağırılır mı? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Evet, hepsinden da'vet olunur ve ben senin onlardan olacağını ümîd ediyorum yâ Ebâ Bekr!" dedi [24].

19-....... Bize Süleyman ibn Bilâl, Hişâm ibn Urve'den; o da Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den; o da Peygamber'in zevcesi Âişe(R)'den tah-dîs etti (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) vefat etti, Ebû Bekr, es-Sunh denilen yerde idi [25]. Râvî İsmâîl: Âliye mevkiini kasdediyor, demiştir. Umer ayağa kalktı da:

— Vallahi Muhammed ölmedi, diyordu. Âişe dedi ki: Umer yine:

— Vallahi gönlüme şundan başka birşey vâki' olmuyor: Rasûlullah ölmedi ve Allah O'nu muhakkak (dünyâda) diriltecek de (O'na öldü diyen) bir takım adamların ellerini ve ayaklarım kesecektir! dedi.

Ebû Bekr geldi. Rasûlullah'm yüzünden örtüyü açtı ve O'nu öptü de:

— Babam anam sana feda olsun. Sen ölü olarak da, diri olarak da tertemizsin. Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, Allah sana ebeden iki ölüm taddırmayacaktır, dedi.

Sonra odadan dışarıya çıktı da:

— Ey Rasûlullah'm ölmediğine yemîn eden adam, yavaş ol; acele etme! dedi.

Ebû Bekr konuşunca Umer oturdu. Ebû Bekr Allah'a hamd ve sena etti de şöyle dedi:

— Dikkat edin! Kim Muharnmed'e tapıyorsa, bilsin ki Muhammed ölmüştür. Kim Allah'a ibâdet ediyorsa, bilsin ki Allah, ölmeyecek olan diridir. Yüce Allah O'na: "Muhakkak sen de öleceksin, onlar da elbet ölecekler*' (ez-zumen 30) buyurdu. Yine Allah şöyle buyurdu: "Muhammed bir rasûlden başka (birşey) değildir. Ondan evvel daha nice rasûller gelip geçmiştir. Şimdi O, ölür yâhud öldürülürse ökçelerinizin üstünde (geriye) mi döneceksiniz? Kim iki ökçesi üzerinde (ardına) dönerse, elbette Allah'a hiçbir şeyle zarar yapmış olmaz. Allah şükredenlere mükâfat verecektir" (Âiu imrân: 144).

Râvî dedi ki: Bunun üzerine insanlar sessizce ağlamağa başladılar [26].

Yine Râvî dedi ki: Bu sırada Ensâr, Benû Sâide sakîfesinde, Sa'd ibn Ubâde'nin yanında toplanmışlar ve:

— Bizden (Ensâr'dan) bir emîr, sizden (Muhâcirler'den) bir emîr

olsun, diyorlarmış.

Bunu haber alan Ebû Bekr es-Sıddîk, Umer ibnu'l-Hattâb ve Ebû Ubeydetu'bnu'l-Cerrâh onların yanına gittiler. Umer konuşmaya davrandı. Ebû Bekr onu susturdu. Umer:

— Vallahi ben bu davranışımla ancak benim hoşuma giden ve Ebû Bekr'in ulaşamayacağından korktuğum bir konuşmayı hazırlamak istedim, der idi.

Sonra Ebû Bekr konuştu. O, insanların en belîğ söz söyleyeni

olarak konuştu ve sözleri içinde:

— Biz(Kureyşli)ler emirler, sizler ise vezirlersiniz, dedi. . Bunun üzerine Habbâb ibnu'l-Munzir:

— Hayır vallahi bunu yapmayız. Bizden bir emîr, sizden bir emîr

olsun, dedi.

Bunun üzerine Ebû Bekr:

— Hayır. Lâkin biz(Kureyşli)ler emirleriz, sizler vezîrler (yânî müsteşârlar)siniz. Kureyş yurtça Arablar'ın ortası_(yânî en şereflisi), haseblerce (yânî huylar ve fiillerce) de en çok ve en hâlis Arab olanlarıdır. Bu sebeble Umer'e yâhud Ebû Ubeyde'ye bey'at ediniz, dedi.

Umer:

— Hayır, biz sana bey'at ediyoruz. Çünkü sen bizim seyyidimiz, hayırlımız ve Rasûlullah'a en sevgili olammızsın, dedi.

Akabinde Umer, Ebû Bekr'in elini tutup ona bey'at etti, ardından insanlar da ona bey'at ettiler. Bu sırada Ensâr'dan biri:

— Siz Sa'd ibn Ubâde'yi öldürüyordunuz, dedi.

Umer de:

— Onu Allah öldürsün, diye beddua etti.

Abdullah ibn Salim, ez-Zubeydî'den söyledi: Abdurrahmân ibnu'l-Kaasım şöyle demiştir: Bana el-Kaasim haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber'in (başı benim dizimde bulunduğu bir sırada üzerine bir baygınlık geldi. Sonra ayılınca) gözü açılıp evin tavanına doğru dikildi. Sonra üç defa:

— "Allah'ım beni er-ReJîku'I-A"lâ zümresine kat" diye duâ etti.

Ve el-Kaasım ibn Muhammed, ölümle ilgili olan bu hadîsi (yânî Umer'in "Rasûlullah ölmedi" sözünü, Ebû Bekr'in "O öldü" sözünü ve iki âyetin okunmasını) tamâmiyle nakletti.. Âişe şöyle demiştir:

— Ebû Bekr ile Umer'in hutbelerinden her bir hutbe ile Allah muhakkak menfâat ihsan etmiştir. Yemîn olsun Umer bir takım adam-

O'±ıJtJ/*jiiıııııi-ı uuıiiuı ve ların ellerini keseceğini söylemesiyle insanları

korkutmuştur. Ve muhakkak onların içinde münafıklık olacaktı. Allah onları bununla hakka döndürdü. Sonra muhakkak Ebû Bekr insanlara hidâyet (yânı doğru yolu) göstermiş ve onlar da (onun sözü ve zikrolunan âyeti okuması sebebiyle), âyeti okuyarak çıkıp gitmişlerdir: "Muhammed bir rasûlden başka (birşey) değildir. Ondan evvel daha nice rasûller gelip geçmiştir. Şimdi O ölür yâhud öldürülürse, ökçelerinizin üstünde (geriye) mi döneceksiniz? Kim iki ökçesi üzerinde (ardına) dönerse, elbette Allah'a hiçbir şeyle zarar yapmış olmaz. Allah şükredenlere mükâfat verecektir" (Âiu imrân: 144) [27].

20-.......Muhammed ibnu'l-Hanefiyye şöyle demiştir: Ben babam Alî ibn Ebî Tâlib'e:

— Rasûlullah(S)'tan sonra insanların en hayırlısı hangisidir? diye sordum. .

Babam:

— Ebû Bekr'dir, dedi. Ben:

— Sonra kimdir? dedim Babam:

— Sonra Umer'dir, dedi.

Ben, "Usmân" denilmesinden korktum da:

— Umer'den sonra sensin, dedim. Babam:

— Ben müslümânlardan bir adam olmaktan başka birşey değilim, dedi [28].

21-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah(S)'ın yaptığı seferlerin birinde beraberinde yola çıktık. Ya Beydâ'ya, ya da Zâtu'l-Ceyş'e vardığımızda (yanımda ariyet olan) bir gerdanlığım koptu [29]. Onun aranması için Rasûlullah bekledi. İnsanlar da O'nunla beraber beklediler. Hâlbuki bir su yanında değillerdi; beraberlerinde de su yoktu. İnsanlar Ebû Bekr'e gelip:

— Âişe'nin yaptığını görüyor musun? Rasûlullah'ı da, O'nunla beraber insanları da (yollarından) alıkoydu. İnsanlar su başında değiller, yanlarında su da

yok! dediler.

Ebû Bekr yanıma geldi. Rasûlullah başını dizimin üzerine koyup uyumuştu. Ebû Bekr:

— Sen Rasûlullah'ı da, insanları da yolundan alıkoydun. Su başında değiller, yanlarında da su yok! dedi.

Âişe dedi ki: Ebû Bekr beni azarladı ve Allah'ın, onun söylemesini istediği şeyleri söyledi, eli ile de böğrümü dürtmeye başladı. Beni kıpırdamaktan Rasûlullah'ın dizim üzerinde bulunmasından başka hiçbirşey men' etmiyordu. Rasûlullah sabah oluncaya kadar uyudu, hiç su yoktu. İşte bunun üzerine Allah, Teyemmüm (d-Mâide:6) âyetini indirdi. İnsanlar teyemmüm ettiler. Useyd ibn Hudayr (R):

— Yâ Ebâ Bekr hanedanı! Bu sizin ilk bereketiniz değildir, dedi.

Âişe: (Sonra, gideceğimiz sırada) üzerine bindiğim deveyi kaldırdık ve gerdanlığı altında bulduk, demiştir [30].

22-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):

"(Ey müstakbel müslümânlar!) Sahâbîlerime sövmeyiniz. Sizden biriniz UhudDağı kadar altın sadaka verse, sahâbîlerden birinin iki avuç (hurma) sadakasına erişemez; bunun yarısına da ulaşamaz" buyurdu [31]

Bu hadîsi el-A'meş'ten rivayet etmekte Şu'be'ye, Cerîr, Abdullah ibn Dâvûd, Ebû-Muâviye ve Muhâdır mutâbaat etmişlerdir.

23-.......Saîd ibnu'l-Müseyyeb şöyle dedi: Bana Ebû Mûsâ el- Eş'arî haber verdi ki, kendisi evinde abdest alıp sonra dışarıya çıkmış. (Ebû Mûsâ devamla şöyle dedi:) Evden çıkınca:

— Bu günümde muhakkak Rasûlullah'tan ayrılmayacağım ve muhakkak O'nun maiyyetinde olacağım diye ahdettim.

Râvî dedi ki: Ebû Mûsâ bu niyetle Mescid'e geldi ve Peygamber-(S)'i sordu.

Mescidde bulunanlar:

— Peygamber Mescid'den çıktı ve şu tarafa yönelip gitti, dediler.

Ben de Mescid'den çıkıp Peygamber'i sora sora ızı üzerinde arkasından gittim. Nihayet Peygamber'i Erîs Kuyusu'na (kuyunun bulunduğu bostana) girmiş buldum[32]. Ben de kapının yanına oturdum. Bu bostanın kapısı hurma dalından yapılmıştı. Nihayet Rasûlullah hacetini yerine getirip abdest aldı. Ben de kalkıp O'nun yanına vardım. Gördüm ki, Rasûlullah Erîs Kuyusu'nun ağzındaki bileziğin (yâ-hud kuyu ağzının etrafına örülmüş düz taşların) ortasına oturmuş ve (serinlemek için) iki baldırını açarak kuyuya sarkıtmıştı. Ben Rasû-lullah'a selâm verdim. Sonra geri dönüp kapının yanına oturdum. Ve kendi kendime:

— Artık bugün ben muhakkak Rasûlullah'ın kapıcısı olacağım,

diye karar verdim.

Bu sırada Ebû Bekr geldi, kapıyı çaldı. Ben:

— Kimdir o? diye sordum.

— Ebû Bekr! dedi.

— Biraz bekle, dedim, Sonra gittim ve:

— Yâ Rasûlallah! Şu bekleyen Ebû t^fcçmr, (yanınıza gelmek için) izin istiyor, dedim.

Rasûlullah:

— "Ona izin ver ve kendisini cennetle müjdele" buyurdu. Hemen geri döndüm ve Ebû Bekr'e:

— Gir! Hem Rasûlullah seni cennetle müjdeler, dedim.

Ebû Bekr içeriye girdi ve kuyu bileziğinde Rasûlullah'ın sağ tarafında O'nun yanına oturdu. Ve Rasûlullah'ın yaptığı gibi baldırların açarak ayaklarını kuyuya sarkıttı. Sonra ben dönüp (kapı yanındaki yerime) oturdum. Ben, (evden çıkarken) kardeşimi abdest alıp arkamdan bana yetişmek üzere bırakmıştım. Kardeşimi kasdederek:

— Allah fulân kuluna hayır kasdederse, şimdi o da buraya gelir, diye

hatırladım.

Bu sırada bir insan kapıyı salladı.

— Kimdir o? dedim.

— Umer ibnu'l-Hattâb'dır! diye cevâb verdi.

— Yavaş ol, biraz bekle, dedim.

Sonra Rasûlullah'a geldim, kendisine selâm verip:

— (Yâ Rasûlallah!) Şu bekleyen Umer ibnu'l-Hattâb'dır, izin istiyor, dedim.

Rasûlullah:

— "Ona izin ver ve kendisini cennetle müjdele" buyurdu. : Geldim ve Umer'e:

— Gir, Rasûlullah seni cennetle müjdeledi, dedim.

Umer de girdi ve kuyu ağzındaki bilezikte Rasûlullah'ın sol tarafına oturdu. O da iki ayağını kuyuya sarkıttı. Sonra ben kapı yanındaki yerime dönüp oturdum. Yine (kardeşimi hatırlayarak):

— Allah fulân kimseye hayır ve saadet dilerse, o da buraya gelir, (bu saadete erişir), dedim.

Yine bir insan geldi, kapıyı hareket ettirdi.

— Kimdir o? dedim.

— Usmân ibnu Affân'dır, dedi.

— Yavaş ol, biraz bekle, dedim.

Ve Rasûlullah'a gelip haber verdim. Rasûlullah:

— "Ona izin ver ve kendisine, erişecek belâ ve imtihan üzerine onu cennetle müjdele" buyurdu.

Ben de geldim ve Usmân'a:

— Gir, Rasûlullah sana erişecek belâ ve musibet üzerine cennetle müjdeledi,

dedim.

O da girdi. Fakat kuyu bileziğini dolmuş buldu da Rasûlullah'ın karşısında başka tarafa oturdu [33].

Râvî Şerîk ibn Abdillah şöyle dedi: Saîd ibnu'l-Müseyyeb: İkisinin Peygamber'in beraberinde, Usmân'm da karşılarında oturmuş olmasını ben onların kabirleriyle te'vîl ettim, dedi [34].

24-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etmiştir: Peygamber (S) bir defasında Ebû Bekr, Umer ve Usmân ile birlikte Uhud Dağı'-na çıkmıştı. Orada bulundukları sırada dağ onları salladı. Bunun üzerine Peygamber: "Ey Uhud, sabit ol! Bil ki senin üstünde bir peygamber, bir sıddîk (çok doğru seciyeli bir zât), iki de şehîd bulunuyor" buyurdu [35].

25-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Ben (ru'yâmda) bir kuyu başında bulunup ondan su çekerken yanıma Ebû Bekr ile Umer geldiler. Ebû Bekr kovayı aldı da bir yâhud iki kova su çekti. Onun su çekmesinde bir zayıflık vardı. Allah ona mağfiret eylesin! Sonra kovayı Ebû Bekr'in elinden Hattâb oğlu aldı. Kova onun elinde büyük bir kovaya dönüştü. Artık ben insanlardan Umer'in yaptığı işi yapacak kuvvette kâmil bir kişi göremedim. Nihayet insanlar o kuyu başını develerin sulak ve eylek yeri edindiler"[36].

Râvî Vehb ibn Cerîr: "el-Atanu", develerin çöküp eylenme yeri demektir, nihayet develer suya kandılar da orada eylenip kaldılar demektir, demiştir.

26-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben, Umer ibnu'l-Hattâb tâbutu üzerine konmuş olduğu hâlde onun için Allah'a duâ eden cemâatin içinde ayakta dikildim. Bu sırada bir adam arkamda dirseğini omuzum üzerine koymuş da şöyle diyordu:

— (Yâ Umer!) Allah sana merhamet etti. Ben muhakkak Allah'ın seni iki dostunla (Peygamber ve Ebû Bekr'le) beraber bulunduracağını kuvvetle

umuyordum. Çünkü ben, Rasûlullah(S)'tan çok defa bir düzeye: "Ben, Ebû Bekr ve Umer'le şöyle oldum; ben Ebû Bekr ve Umer'le şöyle yaptım; ben Ebû Bekr ve Umer'le şuraya gittim" derken işitir dururdum. Bunun için ben, Allah'ın seni muhakkak iki dostunla beraber bulunduracağım kuvvetle ümîd ederdim.

(İbn Abbâs dedi ki:) Bir de dönüp baktım ki, bu sözleri söyleyen Alî ibn Ebî Tâlib(R)'dir [37].

27-.......Urvetu'bnu'z-Zubeyr şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn

Amr'a müşriklerin Rasûlullah'a yaptıkları işkencenin en şiddetlisini sordum. Abdullah ibn Amr (R) şöyle dedi: Ben günün birinde Peygamber (S) Ka'be'nin Hıcr'ında namaz kılarken yanına Ukbe ibn Ebî Muayt'ın geldiğini gördüm. Ukbe, Peygamber'in ridâsmı toplayıp boynuna koydu ve O'nu şiddetli bir boğuşla boğmağa başladı. Tam bu sırada Ebû Bekr geldi ve nihayet onu Peygamber'den uzaklaştırdı da: "Siz bir adamı, Rabblm Allah'tır demesiyle öldürür müsünüz? Hâlbuki O size Rabb Hnizden apaçık mu 'cizeler de getirmiştir..." (ei-Mü'min: 28) âyetini söyledi [38].

6- Küreyş Kabilesinin Adiyy İbn Ka'b Şu'besine Mensûb Olan Ebû Hafs Umer İbnu'l-Hattâb(R)'In Menkabeleri Babı [39]

28-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Ben (ru'yâmda) kendimi cennete girmiş gördüm. Orada Ebû Talha'nın karısı Rumeysâ ile karşılaştım. Bir de gürültüsüz, sakin bir ayak sesi işittim. Ve:

— Kimdir bu? diye sordum. Cibril:

— Bilâl'dır! diye cevâb verdi.

Cennette bir de büyük bir köşk gördüm. Avlusunda bir câriye vardı. Ben:

— Bu köşk kimindir? dedim. Cibril:

— Umer'indir! dedi.

Onun içine girmek ve bakmak istedim. Fakat yâ Umer, senin kıskançlığını hatırladım. Umer de:

Anam babam sana feda olsun yâ Rasülallah! Sana karşı mı kıskanacağım? dedi"[40].

29-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Biz Rasûlullah'ın huzurunda bulunduğumuz sırada O bize şöyle dedi: "Ben uyurken kendimi cennette gördüm. O sırada bir kadın bir köşkün yanında abdest almakta idi. Ben (yanımdaki meleklere); — Bu köşk kimindir? diye sordum. Onlar:

— Ömer'indir, dediler.

Ben Umer'in kıskançlığını hatırladım da hemen yüzümü arkama çevirdim:

— Umer (sevincinden) ağladı da:); — Yâ Rasûlallah, Sana karşı mı kıskançlık edeceğim, dedi" [41].

30-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Hamza, babası Abdullah ibn Umer ibni'l-Hattâb(R)'dan haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

— "Ben uyurken (yânî ru'yâmda bir bardak) süt içtim. O kadar içtim ki, şimdi bile onun kanıklığını tırnaklarımda cereyan ediyor görüyorum. Sonra (artığımı içmesi için bardağı) Umer'e sundum".

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, bu ru'yânızı ne ile te'vîl edip yordunuz? diye sordular.

Rasûlullah:

— "ilim ile yordum" buyurdu [42].

31-.......Sâlim'in oğlu Ebû Bekr, babası Sâlim'den; o da Abdullah ibn

Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Ben ru 'yâmda kendimi bir kuyu başında makaralı bir kova ile (yâhud genç bir dişi deve ile çekilen kovayla) su çekiyorum gördüm. O sırada Ebû Bekr geldi ve zayıf bir çekişle kuyudan bir yâhud iki kova su çekti. Allah Ebû Bekr'e mağfiret eylesin! Sonra Umer ibnu'l-Hattöb geldi ve o küçük kova büyük bir kovaya dönüştü. Artık ben Umer'in gördüğü işi işleyebilecek kuvvette kâmil bir kişi göremedim. Nihayet insanlar suya kandılar ve orayı develerin sulak ve ey tek yeri edindiler" [43].

îbn Cubeyr: "el-Abkarîyy", halıların veya altın sulu eşyanın en güzelidir, demiştir. Yahya ibn Ziyâd el-Ferrâ da: Pek çok ince tüyleri olan en iyi halılar, yaygılardır, demiştir [44].

32-.......Sa'dibnEbî Vakkaas (R) şöyle demiştir: Umer ibnu'l- Hattâb, Rasûlullah'ın huzuruna girmek için izin istedi. Hâlbuki Ra-sûlullah'ın yanında Kureyş kabilesinden birtakım kadınlar vardı, Ra-sûlullah ile konuşuyorlardı. Sesleri de Rasûlullah'ın sesinden yüksek bir tonda olarak, çok söyleniyorlardı. Umer ibnu'l-Hattâb izin isteyince bu kadınlar hemen kalktılar ve sür'atle perdeye gittiler. Rasû-lullah, Umer'in gelmesine izin verdi. Umer içeriye girdiği sırada Rasûlullah (kadınların bu hâline) gülüyordu. Bunun üzerine Umer:

— Yâ Rasûlallah! Allah seni bütün ömründe güldürüp sevindirsin! dedi (ve sebebini sormuş oluyordu).

Peygamber (S):

— "Yanımda bulunan şu kadınların hâline taaccüb ettim: Onlar senin sesini işitince acele perdeye koştular" buyurdu.

Bunun üzerine Umer de:

— Yâ Rasûlallah! Sen onların ta'zîmine daha lâyıksın! dedi ve kadınlara hitaben de:

— Ey nefisleri düşman olan kadınlar! Rasûlullah'a ta'zîm etmeyip de benden mi çekiniyorsunuz? dedi.

Kadınlar da:

— Evet senden çekiniyoruz! Çünkü sen Rasûlullah'tan daha yoğun sözlü ve daha katı yüreklisin, dediler.

Bunun (bir münâkaşa hâlini alması) üzerine Rasûlullah:

— "Sus ey Hattâb oğlu! Nefsim elinde olan Allah 'a yemîn ederim ki, sen bir yolda giderken şeytân asla sana yaklaşamaz. O muhakkak senin yolundan başka bir yola yönelip gider" buyurdu [45].

Bize Muhammed ibnu'l-Müsennâ tahdîs etti. Bize Yahya (ibn Saîd el-Kattân), İsmâîl'den tahdîs etti. Bize Kays tahdîs edip şöyle dedi:

Abdullah ibn Mes'ûd: Umer İslâm'a girdiğinden beri bizler (dînde) azîzler (yânî gâlibler) olmakta devam ettik, demiştir [46].

33-.......İbnu Ebî Muleyke, İbn Abbâs'tan şöyle derken işitmiştir: Umer, (vefat ettiğinde) şeririnin üzerine konuldu. O yerden kaldırılmadan önce insanlar O'na duâ ederek ve cenaze namazı kılarak O'nun etrafını çepeçevre kuşattılar. Ben de Umer'in tâbutu etrafındaki insanların içinde bulundum. Beni hiçbir şey korkutmadı, ancak şu olay beni ürpertti: Bir adam benim omuzumu tuttu. Baktım ki o, Alî'dir. Alî, Umer'e rahmet okudu ve:

— Yaptığı işlerin benzeriyle Allah'a kavuşmak istediğim senden daha sevgili hiçbir kimseyi arkanda bırakmadın. Allah'a yemîn ederim ki, ben Allah'ın muhakkak seni (hücrede veya cennette) iki dostunla beraber bulunduracağını kuvvetle zannediyor idim. Ve çünkü ben bildim ki, kendim bizzat Peygamber'den çok defa bir düzeye şöyle buyururken işitirdim: "Ben, Ebû Bekr ve Umer'le gittim. Ben, Ebû Bekr ve Umer'le girdim. Ben Ebû Bekr ve Umer'le çıktım"[47].

34-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir kerresinde Uhud'a çıktı. Beraberinde Ebû Bekr, Umer ve Usmân da vardı. Orada bulundukları sırada dağ debelenip onları salladı. Bunun üzerine Peygamber ayağı ile dağa vurdu da: "Yâ Uhud! Sabit dur! Çünkü senin üzerinde ancak bir Peygamber, bir sıddîk ve iki deşehîd vardır" buyurdu [48].

35-.......Zeyd ibn Eşlem tahdîs etti ki, (Umer'in âzâdhsı olan) babası Eşlem şöyle demiştir: Bir kerre Abdullah ibnu Umer, benden Umer'in hâl ve sânına dâir bâzı menkabeler anlatmamı istedi. Ben de hatırladığım bâzı şeyleri ona haber verdim. Bunun üzerine İbn Umer: Rasûlullah (S) müstesna olmak üzere ben, Umer derecesinde güzel huylu hiçbir kimse kat'î surette görmedim. Rasûlullahim ruhunun alınmasından Umer ibnu'l-Hattâb'ın hayâtının son bulmasına kadar Umer, insanların en ciddîsi ve en cömerdi idi, diye beni te'yîd etti [49].

36-.......Enes ibn Mâlik(R)'ten (şöyle demiştir): Bir kimse Peygamber'e kıyametten sordu da:

— Kıyamet ne zaman kopacak? dedi. Peygamber (S) de ona:

— "O saate, o güne ne hazırladın?" diye sordu. O kimse:

— Hiçbirşey hazırlamadım. Yalnız ben Allah'ı ve Rasûlü'nü severim, dedi.

Rasûlullah da:

— "Öyle ise sen sevdiklerinle berabersin" diye müjdeledi. Enes: Peygamber'in bu "Sen sevdiklerinle beraber olacaksın"

müjdesiyle sevindiğimiz gibi hiçbirşeyle sevinip ferahlanmadık, demiştir.

Yine Enes ibn Mâlik: Ben Peygamber(S)'i, Ebû Bekr'i, Umer'i seviyorum. Onlara olan bu sevgim sebebiyle (kıyamette) onlarla beraber olacağımı umuyorum. Hernekadar ben onların hayır işlerine benzer hayır ve ibâdet işlememiş isem de! demiştir [50].

37-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Muhakkak sizden önce gelip geçen ümmetler içinde (Allah tarafından) kendilerine haber ilham olunan kimseler bulunurdu. Eğer ümmetim içinde de bunlardan bir kimse bulunursa, şübhesiz (bulunacaktır;) o da Umer'dir".

Zekeriyyâ ibnu Ebî Zaide, Sa'd'dan; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere şunu ziyâde etti: Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir:

Peygamber (S) şöyle buyurdu: "And olsun îsrâîl oğullarından sizden evvel gelip geçen insanlar içinde öyle kimseler vardı ki, onlar peygamberler (derecesinde) olmadıkları hâlde kendilerine haber ilham olunurdu. Eğer ümmetim içinde de bunlardan bir kimse bulunursa, o da Ömer'dir"[51].

İbn Abbâs (R): "Ne bir nebi, ne de mukaddes" demiştir [52].

38-.......Saîd ibnu' 1-Müseyy eb ile Ebû Seleme ibn Abdirrahmân şöyle demişlerdir: Biz Ebû Hureyre(R)'den işittik, şöyle diyordu: Ra-sûlullah (S) şöyle buyurdu: "Bir çoban koyun sürüsü içinde bulunduğu sırada sürüye kurt saldırdı ve ondan bir koyun aldı. Çoban onun arkasına düştü; nihayet koyunu o kurttan kurtardı. Bunun üzerine kurt çobana yöneldi de:

— Sürünün benden başka çobanı bulunmayacak olan o yırtıcı hayvanlar gününde koyunu benden kimden kurtarır? dedi".

İnsanlar (kurdun konuşmasına şaşarak):

— Subhânallah, dediler. Bunun üzerinde Peygamber (S):

— "Ben kurdun böyle konuştuğuna inanıyorum. Ebû Bekr ile Umer de böyle inanırlar" buyurdu.

Râvî: Peygamber "Ebû Bekr ile Umer de böyle inanırlar" dediği zaman orada Ebû Bekr ile Umer mevcûd değillerdi, demiştir [53].

39-...... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu:

— "Ben uyuduğum sırada (ru'yâmda) birtakım insanlar gördüm. Onlar bana arz olundular. Üstlerinde gömlekler vardı. Bu gömleklerin kimi memelere ulaşıyor, kimi de bundan daha az yere ulaşıyordu. Umer de bana arz olundu. Üstünde (eteklerini yerde) sürüdüğü bir gömlek vardı".

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, bunu ne ile te'vîl (yânî ta'bîr) ettin? diye sordular.

— "Dîn ile" cevâbını verdi [54].

40-....... Bize Eyyûb es-Sahtıyânî, İbnu Ebî Muleyke'den tahdîs etti ki, el-Mısver ibn Mahrame (R) şöyle demiştir: Umer vurulduğu zaman demlenmeye, endîşelenmeye başladı. Hemen (pek sevdiği) İbn Abbâs yanına gelerek endîşesini gidermek ve teselli etmek mak-sadıyle:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Eğer bu vurulmadan ölüm olursa, vaziyetten o kadar endîşe etme! Yemin olsun, muhakkak sen Rasûlul-lah(S)'a yâr ve hemdem oldun ve O'na pek güzel dostluk ettin. Sonra Rasûlullah'tan -O, senden hoşnûd olarak- ayrıldın. Ondan sonra Ebû Bekr'e arkadaş oldun. Ona da pek iyi yoldaş oldun. Sonra Ebû Bekr'-den de -o, senden hoşnûd ve razı olarak- ayrıldın. Sonra Peygamber'in ve Ebû Bekr'in bunca arkadaşlarına dost oldun; bunlara da pek güzel dostluk ettin. Eğer sen (bu defa) sahâbîlerden ayrılırsan, muhakkak onlar senden hoşnûd ve razı oldukları hâlde ayrılacaksın! dedi.

Bunun üzerine Umer:

— Rasûlullah ile sohbet ve O'nun hoşnûdluğu hakkında zikrettiğin o güzel hâtıralar Yüce Allah'ın bana bahşettiği bir minnet ve ihsanıdır. Ebû Bekr'in sohbeti ve onun benden hoşnûdluğu hakkında zikrettiğin hâtıralar da yine hiç şübhesiz zikri ulu olan Allah'ın bir minnet ve ihsanıdır ki, onu bana bahsetmiştir. Senin şu anda bende görmekte olduğun ıztırab ve endîşeme gelince, o senin için ve senin en yakın ve en sâdık dostların içindir [55]. Vallâhî şayet benim şu yer dolusu altınım olaydı azız ve celîl olan Allah'ın azabından kurtulmak için o azabı görmeden önce bu altınları (hiç tereddüd etmeden) muhakkak feda ederdim, demiştir.

Hammâd ibn Zeyd şöyle demiştir: Bize Eyyûb, Abdullah ibn Ebî Muleyke'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs: Ben Umer'in yanına girdim, demiş ve bu sözleri söylemiştir [56].

41-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'in beraberinde Medine bustânlarından bir bustânın içinde idim. Bir adam geldi de kapının açılmasını istedi. Peygamber:

— "Ona kapıyı aç da kendisini cennetle müjdele" buyurdu.

Ben o kimseye kapıyı açtım. Gördüm ki, o Ebû Bekr'dir. Ve kendisini Peygamber'in söylediği şeyle müjdeledim. Bu müjde üzerine Ebû Bekr Allah'a harndetti. Sonra bir adam daha gelip o da kapının açılmasını istedi. Peygamber:

— "Ona kapıyı aç ve kendisini cennetle müjdele" buyurdu. Ben kapıyı açtım ve Umer'le karşılaştım. Ona da Peygamber'in

söylediği şeyi haber verdim. O da Allah'a hamdetti. Sonra bir kimse . daha kapının açılmasını istedi. Peygamber yine bana:

— "Ona kapıyı aç ve kendisine isabet edecek belâ ve imtihana "karşı onu cennetle müjdele" buyurdu.

Gelenin Usmân olduğunu gördüm ve ona da RasûluIlah(S)'ın söy-, lediklerini haber verdim, O da Allah'a hamdetti, sonra:

— (Gelecek musibetlere karşı) yardımına sığınılacak olan ancak Allah'tır, dedi [57].

42-......Abdullah ibn Hişâm: Biz Peygamber (S) ile beraber bulunuyorduk. Peygamber (o topluluk içinde) Umer ibnu'I-Hattâb'ın elini tutuyordu, demiştir [58].

7- Kureyş Kabilesinden Ebû Amr Usmân İbnu Affân(R)'In Menkabeleri Babı [59]

Ve Peygamber (S): "Kim Rûme Kuyusu'nu kazdırırsa ona cennet vardır" buyurdu da, o kıryuyu Usmân kazdırdı (ve vakfetti) [60].

Ve yine Peygamber: "Her kim zorluk ordusunu teçhiz ederse, onun için cennet vardır" buyurdu da akabinde o orduyu Usmân techîz etti [61].

43-.......Bize Hammâd, Eyyûb'dan; o da Ebû Usmân'dan; o da Ebû Mûsâ(R)'dan tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Peygamber (S) bir bustâna girdi de bana bustânın kapısını bekleyip korumamı emretti. Derken bir adam geldi, izin istiyordu. Peygamber:

— "Ona izin ver ve kendisini cennetle müjdele" buyurdu. Kapıyı açınca Ebû Bekr'le karşılaştım.

Sonra diğer biri geldi, izin istiyordu. Peygamber yine:

— "Ona izin ver ve kendisini cennetle müjdele" buyurdu. : Gördüm ki o da Umer'miş.

Sonra başka biri geldi, o da izin istiyordu. Peygamber biraz sustu, sonra:

— "Ona izin ver ve kendisine isabet edecek belâ ve imtihan üzerine cennetle müjdele" buyurdu.

Kapıyı açınca Usmân ibn Affân ile karşılaştım [62]. Hammâd şöyle demiştir: Ve bize Âsim el-Ahvel ile Alî ibnu'l-Hakem tahdîs ettiler; bunlar Ebû Usmân'dan işitmişlerdir; o, Ebû ; Musa'dan, yukarıki hadîsin benzerini tahdîs ediyordu. Âsim bu hadîste şunu ziyâde etmiştir: Peygamber (S) içinde su olan bir yerde oturmuş idi, iki diz kapağı yâhud bir diz kapağı açılmıştı. Usmân oraya girince Peygamber hemen açık olan yerini örttü [63].

44-.......İbnu Şihâb şöyle demişth: BanaUrve haber verdi. Ona da Ubeydullah ibn Adiyy ibni'l-Hıyâr haber verdi ki, Mısver ibn Mah-rame ile Abdurrahmân ibnu'l-Esved ibn Abdi Yegûs, Ubeydullah ibn Adiyy'e:

— Seni ana bir kardeşi el-Velîd (ibn Ukbe ibn Ebî Muayt) için Usmân'la konuşmandan men' eden nedir? İnsanlar el-Velîd hakkında ithamı çoğaltmışlardır, dediler.

(Ubeydullah dedi ki:) Bunun üzerine ben Usmân'a gitmeyi kas-dettim. Namaza çıktığı zaman ona:

— Benim sana bir hacetim var, o hacet sana nasihattir, dedim. Usmân:

— Ey insan! dedi.

RâvîMa'mer ibn Râşid dedi ki: Ben sanıyorum ki, Usmân: Senden Allah'a sığmıyorum, dedi.

Bunun üzerine ben Usmân'ın yanından ayrıldım da Mısver ile Abdurrahmân'm yanına döndüm. Bu sırada Usmân'ın elçisi çıkageldi (Usmân beni çağırmış). Ben Usmân'ın yanına vardım. Usmân bana:

— Senin nasihatin nedir? dedi. Ben Usmân'a hitaben:

— Şübhesiz ki münezzeh olan Allan, Muhammed'i hakk ile gönderdi ve O'na Kitâb'ı indirdi. Sen de Allah'a ve Rasûlü'ne icabet edenlerden oldun. îki kerre hicret ettin. Allah Elçisi'yle sohbet ve arkadaşlık yaptın ve'O'nun yolunu görüp bildin. İnsanlar (sîretinin kötülüğü sebebiyle) Velîd'in hâli hakkında çok söz etmişlerdir, dedim [64]

Usmân:

— Sen Rasûlullah'a yetiştin (O'ndan hadîs işittin) mi? dedi. Ben:

— Hayır O'ndan hadîs işitmedim, lâkin O'nun ilminden bana, perdesi arkasındaki bakire kıza ulaşmakta olan yaygın ilim ulaşmıştır, dedim.

Usmân şöyle dedi:

— Amma ba'du = Sözün bundan sonrasına gelince: Şübhesiz Allah, Muhammed'i hakk ile peygamber göndermiş, ben de Allah'a ve Rasûlü'ne icabet eden kimselerden olmuşumdur. Ve Peygamber'le gönderilmiş olan bilgilere îmân etmiş, senin de söylediğin gibi iki defa hicret etmişimdir. Rasûlullah'la sohbet etmiş ve O'na bey'at eyle-mişimdir. Allah'a yemîn ederim ki, Allah O'nu vefat ettirinceye kadar ben O'na isyan etmedim ve O'nu hiçbir zaman aldatmadım. O'ndar. sonra Ebû Bekr geldi. Ona da isyan etmedim ve aldatmadım. Sonra Umer geldi. Ona da isyan etmedim ve aldatmadım. Sonra ben halîfe seçildim. Öyle olunca benim sizin üzerinizde, onların hakkı gibi hakkım olmadı mı? dedi. Ben:

— Evet oldu, dedim. Usmân:

— Öyleyse sizlerden bana ulaşan şu uydurma haberler nedir? Amma Velîd'in durumundan zikrettiğin şeye gelince, inşâallah biz onun hakkında haklı karârı alacağız, dedi.

Sonra Alî'yi çağırdı da Velîd'e deynekleme cezası vurmasını emretti. Alî de el-Velîd ibn Ukbe'ye seksen deynek vurdu [65].

45-.......Bize Abdulazîz ibnu Ebî Seleme el-Mâcişûn, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den; o da îbn Umer'den tahdîs etti ki, İbn Umer (R): "Bizler Peygamber'in hayâtı zamanında (sahâbîler arasındaki fazilet derecelerini görüşürdük de), sahâbîlerden hiçbirisini fazilette Ebû Bekr'e denk tutmazdık. Sonra Umer'e, sonra Usmân'a da mü-sâvî ve muâdil kimse bulmazdık. Bunlardan sonra Peygamber(S)'in diğer sahâbîlerini bırakırdık. Onların arasında fazilet farkı aramazdık" demiştir.

Bu hadîsi Abdulazîz'den rivayet etmekte Abdullah ibn Salih, Şâzân'a mutâbaat etmiştir [66].

46-.......Bize Usmân -ki o İbnu Mevheb'dir- tahdîs edip şöyle dedi: Mısırlılar'dan bir adam geldi, Beyt'i hacc eyledi,- bu sırada oturmakta olan bir topluluk gördü de:

— Bu topluluk kimlerdir? dedi. Oradakilerden biri:

— Bunlar Kureyş'tir, dedi. O zât bu sefer:

— Bunların içinde şeyh kimdir? dedi.

Onlar:

— Abdullah ibn Umer'dir, diye cevâb verdiler.

Bu zât:

— Ey Umer'in oğlu! Ben senden birşey soracağım, onu bana tahdîs et: Uhud günü Usmân (harbe katılmayıp) kaçmıştır, bilir misin? diye sordu.

İbnu Umer:

— Evet, diye cevâb verdi.

Sorucu:

— Usmân'ın Bedir gününde kaybolup harbde hazır bulunmadığını bilir misin? dedi.

İbn Umer:

— Evet biliyorum, dedi.

O kimse:

— Usmân'ın Rıdvan Bey'atı'nda kaybolup Hudeybiye'de hazır

bulunmadığını biliyor musun? dedi. İbn Umer:

— Evet biliyorum, diye tasdik etti.

Bu kimse (sorularına aldığı tasdik cevâblarını fikrine uygun bulup tahsîn ederek):

— Allâhu Ekber, dedi.

Bunun üzerine İbn Umer (bu adamın yanlış düşüncelerini düzeltmek üzere):

— Gel, sana hakikati beyân edeyim: Uhud harbi günü Usmân'ın kaçmasına gelince; ben çok iyi bilir, sana da bildiririm ki, Allah Uhud'da bulunmamak kusurunu afv ve bundan doğan günâhını mağfiret etmiştir [67]. Bedir gazasından kaybolması ise, Usmân'ın nikâhında Rasûlullah'ın kızı Rukayye vardı. Rukayye Bedir seferi sırasında ağır hasta idi. Rasûlullah Usmân'a: "Ey Usmân! Senin için Bedir'de hazır bulunan bir gâzîsevabı ve bir gâzînîn ganimet payı vardır" buyurup izin vermesi sebebiyledir. Rıdvan Bey'atı'ndan kaybolmasına gelince (Mekke'ye vazîfe ile gönderilmiş olmasındandır). Eğer Mekke vadisinde Usmân'"dan ziyâde şeref ve nufüz sahibi bir kimse bulunsaydı, muhakkak Rasûlullah Usmân'ın yerine onu gönderirdi. Rasûlullah, Usmân'ı gönderip, o Mekke'ye gittikten sonra Rıdvan Bey'atı yapılmıştı. Usmân'ın bu şerefli bey'attan mahrum olmaması için, Rasûlullah (S) sağ eline işaret ederek: "İşte bu, Usmân'ın elidir" buyurup onunla sol eli üzerine vurdu da "İşte bu Usmân için bey'attır" buyurdu.

Abdullah ibn Umer, Mısırlı sorucuya (bu açıklamaları verdikten sonra):

— Sana verdiğim bu cevâblarla beraber, artık şimdi gidebilirsin, dedi [68].

47-.......Saîd'den; o da Katâde'den tahdîs etti ki, Enes (R) onlara tahdîs edip şöyle demiştir: Peygamber (S) beraberinde Ebû Bekr, Umer ve Usmân olduğu hâlde Uhud Dağı'na çıkmıştı. Orada bulundukları sırada dağ deprendi. Peygamber hemen: "Ey Uhud sakin ol!" buyurdu. Enes: Zannediyorum ki Peygamber ayağı ile dağa vurdu da: "Senin üzerinde bir Peygamber, bir sıddîk ve iki şehîdden başkası yoktur" buyurdu, demiştir [69].

8- (Umer İbnu'l-Hattâb'dan Sonra) Bey'at Kıssası Ve Hilafet İşinde Sahâbîlerin Usmân İbn Affânfln Başkalarından Öne Geçirilmesi) Üzerinde İttifak Etmeleri Babı

Bu bâbda Umer ibnul-Hattâb'ın öldürülmesi de vardır.

48-.......Amr ibnu Meymûn şöyle demiştir: Ben, Umer ibnu'l- Hattâb'ı vurulmasından birkaç gün önce Medine'de görmüştüm: Hu-zeyfe ibnu'l-Yemân ile Usmân ibn Huneyf'in yanı başlarında durdu

da[70]:

— Nasıl yaptınız? Irak ahâlîsine takat yetiremeyecekleri harâc yüklemiş olmanızdan korkuyor musunuz? dedi.

Onlar:

— Biz Irak arazîsine onların tâkai yetirebilecekleri, büyük bir fazlalık olmayan bir vergi yükledik, dediler.

Umer:

— Arazîye takat yetiremeyecekleri bir harâc yüklemiş olmanızdan iyi düşünüp sakınınız, dedi.

Amr ibn Meymûn dedi ki: Huzeyfe ile İbnu Huneyf:

— Hayır,biz oraya takatlerinin üstünde vergi yüklemedik, dediler.

Bunun üzerine Umer:

— Eğer Allah beni selâmette kılarsa, muhakkak ben Irak ahâlîsinin dullarını benden sonra ebediyyen bir erkeğe muhtâc olmayacakları hâlde bırakacağım, dedi.

Amr ibn Meymûn şöyle dedi: Umer'in üzerinden sâdece dördüncü gece geçti. Nihayet dördüncü gecenin sabahında Umer vuruldu. Vurulduğu sabah ben Mescid'de saff içinde dikeliyordum. Benimle Umer arasında Abdullah ibn Abbâs bulunuyordu. Umer'in âdeti iki saff arasından geçerken "Saffları düzeltiniz" diye emreder, nihayet saff-larda imtizâmsızlık görmeyince mihraba geçer, iftitâh tekbîrini alırdı. Cemâatin toplanması için ekseriya ilk rek'atte Yûsuf Sûresi'ni yâhud en-Nahl Sûresi'ni yâhud da bunlara benzer uzunlukta bir sûre okurdu. O sabah da bu suretle mihraba geçip tekbîr aldı. Müteakiben ben Umer'in:

— "Köpek beni öldürdü (yâhud köpek beni yedi)" dediğini işittim.

O anda (Ebû Lû'lû Fîrûz denilen mecûsî) bir Acem genci Umer'i hançerlemişti ve elinde iki yüzlü bir hançerle kaçmaya ve geçtiği saf f-larda sağlı sollu râsf geldiği kimseleri vurmaya başlamıştı. Nihayet bu suretle onüç kimseyi hançerledi. Bunlardan yedisi öldü. Bu kanlı vaziyeti gören müslümânlardan birisi borus denilen geniş başlığını câ-nînin boynuna atıp geçirdi. Kâfir köle yakalandığını anlayınca kendini hançerleyerek intihar etti.

Umer yaralanınca Abdurrahmân ibn Avf'ın elinden tutup, onu mihraba geçirdi.

Amr ibnu Meymûn şöyle dedi: Umer'e yakın bulunan herkes benim görmekte olduğum bu işi (yânı kölenin Umer'i hançerlemesini) muhakkak görmüştür. Amma mescidin kenarlarında bulunan kimselere gelince onlar birşey bilmiyorlardı. Ancak onlar Umer'in namaz içindeki sesini kaybetmişlerdi. Onlar bundan taaccüb ederek:

— Subhânallah, Subhânallah, diyorlardı.

Abdurrahmân cemâate hafif bir namaz kıldırdı. Namazdan çıkınca Umer, İbn Abbâs'a:

— Ey Abbâs oğlu! Git gör bakalım, beni kim vurdu? dedi.

İbn Abbâs bir müddet dolaştıktan sonra geldi ve:

—Cânî Mugîre ibn Şu'be'nin kölesidir, dedi.

Umer:

— Şu san'atkâr mı? dedi.

İbn Abbâs: 4

— Evet, diye tasdîk etti.

Umer:

— Allah onun canını alsın! Ben ona iyilik emretmiştim. Allah'a lıamd olsun ki, benim ölümümü müslümânlık iddiasında bulunan bir kimsenin eliyle yaptırmadı! dedi.[71].

Sonra Umer, İbn Abbâs'a hitaben şunları söyledi:

— Sen ve baban Abbâs, ikiniz Medine'de kâfir kölelerin çqk olL masını arzu ediyordunuz.

Abbâs, sahâbîler içinde ençok kölesi olan kimse idi. Bunun üzerine İbn Abbâs, Umer'e:

— İstersen yaparım, yânî eğer istersen Medine'deki köleleri öldürürüz, dedi.

Umer, İbn Abbâs'a:

— Yanlış söyledin. Onları sizin dilinizle konuşmaları, sizin kıblenize namaz kılmaları ve haccınızı hacc yapmalarından sonra öldürebilir misin? dedi.

Amr ibn Meymûn devamla dedi ki: Sonra Umer kendi evine taşındı. Biz de beraberinde gittik. Durum öyle idi ki, sahâbîlere ve Me-dîne halkına bundan önce bu derece elem verici bir musibet erişmemişti. Bâzı kimse yaralarında tehlike yoktur diyor, bâzı kimse de ben Umer üzerine korkuyorum diyordu. Yaralar tedaviye başlandığı sırada bir'mikdâr nebîz getirildi. Umer onu içti, fakat hemen karnından dışarı çıktı. Sonra süt getirildi. Umer onu da içti, fakat bu da karnındaki yaradan çıkmaya başladı. Bunun üzerine herkes, Umer'-in bu yaralardan öleceğini bildiler. Biz de Umer'in yanına girdik. Artık insanlar takım' takım geldiler de Umer'in iyiliklerini söylüyor, onu övüyorlardı. Bu sırada Umer'in yanına Ensâr'dan genç bir insan geldi de:

— Ey Müzminlerin Emîri! Allah'ın sana olan lutûf ve insaniyle sevin: Rasûlullah'la sohbetin ve iyice bilmekte olduğun İslâm'daki kıdemin (bunca yüksek hizmetlerin) vardır. Sonra halîfe oldun, hep adalet ettin. Bu beşerî faziletlerden sonra şehîdlik rütbesi vardır! dedi.

Umer:

— Bu halifelik işinin bana bir kefâf olmasını, yânî ne aleyhime ikaabi, ne de lehime sevabı olmasını arzu ettim, dedi.

O genç arkasını dönüp giderken Umer onun izârının uzunluğundan dolayı yerde sürünüyor olduğunu gördü de:

— Şu genci bana geri getirin, dedi. O genç gelince, ona:

— Ey kardeşim oğlu! Elbiseni yerden kaldır. Çünkü bu kaldırma elbisen için daha bekaa verici (yâhud daha temiz kılıcı), Rabb'ın için de daha takvâlı olur, dedi.

Bundan sonra Umer oğluna hitaben şunları söyledi:

— Ey Umer'in oğlu Abdullah! Üzerimde olan borçlara bak! dedi.

Borçlarını hesâb ettiler ve borcunu seksen bin yâhud buna yakın buldular. Umer şöyle devam etti:

— Eğer Umer ailesinin malı bu borca yeterse, borcu onların mallarından öde! Eğer Umer'in malı borca yetmezse Adiyy ibn Ka'b oğulları'ndan mal iste. Eğer onların malları da yetmezse Kureyş kabilesinden mal iste ve onlardan öteye, yânî daha başkalarına gitme Bu mallarla benim borcumu öde! Mü'minlerin Anası Âişe'ye git de ona: Umer sana selâm söylüyor, de: "Mü'minlerin Emîri" ta'bîrini söyleme. Çünkü ben bu gün Mü'minlerin Emîri değilim. Ve Âişe'ye: Umer ibnu'l-Hattâb iki arkadaşının yanma gömülmek için senden izin istiyor, de! dedi.

ibn Umer, Âişe'ye gitti, ona selam verip yanına girmeye izin istedi. Sonra Âişe'nin yanına girdi, onu oturmuş (Umer için) ağlıyor buldu. İbn Umer, Âişe'ye:

— Umer ibnu'l-Hattâb sana selâm ediyor ve iki arkadaşının beraberinde gömülmesi hususunda izin istiyor, dedi.

Âişe:

— Ben burayı kendim için düşünüyordum. Fakat bu gün elbette Umer'i nefsime üstün tutarım, dedi.

Abdullah dönüp gelince, Umer'e:

— İşte Abdullah ibn Umer gelmiştir, denildi. Umer:

— Beni kaldırın, dedi.

Bir kimse Umer'i kendisine dayadı. Umer, Abdullah'a:

— Yanında ne haber var? diye sordu. Abdullah:

— Ey Mü'minlerin Emîri,.yanımda senin arzu etmekte olduğun şey vardır. Âişe (iki arkadaşınla gömülmene) izin verdi, dedi.

Umer:

— el-Hamdü lillâh{ = Allah'a hamd olsun)! Bu gün benim için dostlarımın yanma gömülmekten başka daha ehemmiyetli hiçbir iş ve arzu yoktur. Ben ölünce cenazemi hücreye taşıyınız. Sonra Âişe'ye teslim ediniz. Sen Âişe'ye: Umer ibnu'l-Hattâb senden izin diler, de. Eğer Âişe benim oraya gömülmem için izin verirse, beni oraya girdiriniz. Şayet Âişe beni reddederse, sizler benim cesedimi müslii-mânlarm kabirlerine götürüp gömünüz, diye vasiyet etti.

Bu sırada mü'minlerin anası Hafsa geldi. Beraberinde birtakım kadınlar yürüyordu. Biz onları görünce kalktık. Hafsa babasının huzuruna girdi ve yanında bir müddet ağladı -bir nüshada: Bir müddet eylendi-. Erkekler Umer'in yanına girme izni istediler. Hafsa da kendi ev halkına âid olan bir yere girdi. Biz o içeri mekândan onun ağlamasını işittik. Gelen erkekler Umer'e:

— Ey Mü'minlerin Emîri, vasiyet et, yerine birini halef seç de onu bize tavsiye et, dediler.

Umer:

— Mü'minlerin bu halifelik işine Rasûlullah'm kendilerinden razı olarak vefat ettiği şu neferler yâhud şu topluluktan daha lâyık bir kimse bulmuyorum, dedi ve Alî, Usmân, ez-Zubeyr, Talha, Sa'd ibn Ebî Vakkaas, Abdurrahmân ibn Avf diye isimlerini saydı.

Ve Umer şunu da söyledi:

— Abdullah ibn Umer de sizlerle hazır bulunup nezâret eder. Fakat ona bu halifelik işinden hiçbirşey yoktur (yânî onun re'y hakkı olmayacaktır). -Umer'in, oğlunun re'y hakkı olmamasından kınlan gönlünü, o şûrada hazır bulunmasını söylemesi- ibn Umer'i teselli hey'etinde olmuştur.

Umer devamla:

— Eğer emirlik Sa'd'a isabet ederse, o bu işin ehli ve yeridir. İsabet etmezse, sizden hanginiz emîr yapılırsa Sa'd'ın yardımını istesin (ondan istifâde etsin). Çünkü ben Sa'd'ı Küfe Valiliğinden ne aczi, ne de hıyanetinden dolayı ayırdım, dedi [72].

Umer devamla şunları söyledi:

— Benden sonraki halîfeye ilk Muhâcirler'i tavsiye ederim. Bu ilk Muhacirlerdin haklarının tanınmasını ve onlara yapılan hürmetin muhafaza edilmesini tavsiye ederim. Ve yine benden sonraki halîfeye Ensâr'a da hayırlı olmasını tavsiye ederim. O Ensâr ki, Peygam-ber'in ve Muhâcirler'in Medine'ye gelmelerinden önce Medine'yi yurt ve îmân evi edinmiş olan kimselerdir [73]. İşte onların iyilerinin iyilikleri kabul olunmalı, kötülerinin kötülüğü ve kusurları affedilmelidir. Ben yeni halîfeye bütün memleketler halklarına da hayırla muamele etmesini tavsiye ederim. Çünkü onlar İslâm'ın yardımcılarıdır, mal toplayıcılardır, çoklukları ve kuvvetleriyle düşmanı öfkelendirenlerdir. Onlardan ancak kendi nzâlarıyle mallarının fazlası alınmalıdır. Ve yine ben yeni halîfeye, bedevilere de hayırla muamele etmesini tavsiye ederim. Çünkü bedeviler Arab'ın aslı ve İslâm'ın maddesidirlef. Onların mallarının (en iyilerinden değil de) etraf olanlarından alınıp fakirlerine verilmesini tavsiye ederim. Ve yeni halîfeye Allah'ın zimmetini ve Rasûlullah'm zimmetini tavsiye ederim: Allah'ın ve Rasû-lü'nün ahd ve emâmnda olan (Yahûdî, Hristiyan..) her topluluğun ahd ve emânlarmın yerine getirilmesini tavsiye ederim. Bütün ferd-lerin ve grupların hakları verilmeli, vazifeleri ve işleri görülmelidir. Onlara bir düşman saldırdığında, onların arkalarından ve önlerinden müdâfaa edilmeleri için harb yapılmalı ve kendileri ancak takat yeti-recekleri cizye vergisi ile mükellef kılınmalıdırlar [74].

(Râvî şöyle devam etti:) Umer vefat edince, onu evinden çıkardık (onun namazını Suheyb kıldırdı). Sonra yürüyerekonu Âişe'nin hücresine getirdik.

Abdullah selâm verdikten sonra Âişe'ye:

— Umer ibnu'l-Hattâb senden izin ister, dedi. Âişe:

— Onu içeriye girdiriniz, dedi.

Umer hücrenin içine girdirildi ve orada iki arkadaşının yanında kabrine konuldu.

Umer'in gömülmesi işi bitirilince, o şûra hey'eti toplandı. Bu toplantıda Abdurrahmân ibn Avf, ihtilâfı azaltacak ve seçimi kolaylaştıracak şu amelî teklifi söyledi:

— Seçmedeki re'yinizi kendinizden gönül hoşluğu ile üç kişiye veriniz! dedi.

Bu teklif üzerine ez-Zubeyr:

— Ben seçim işimi, yânî re'yimi Alî'ye tahsis ettim, dedi. Talha da:

— Ben seçim işimi Usmân'a tahsis ettim, dedi. Sa'd ibn Ebî Vakkaas:

— Ben seçim işimi Abdurrahmân ibnAvf'a tahsis ettim, dedi. Bunun üzerine Abdurrahmân, Alî ile Usmân'a da:

— Arkadaşlar, hanginiz devlet başkanlığı adaylığından feragat ederse bu seçim işiyle meşgul olmayı ona verelim. Allah ve müslü-mânlar ona murâkıb ve şâhiddir. Onlar işin kendisinde (yâhud kendi i'tikaadında) bu işe kimin daha elverişli olduğunu şübhesiz daha iyi görür ve bilirler, dedi.

Alî ile Usmân sükût ettiler. Bunun üzerine Abdurrahmân iki arkadaşına:

— Öyleyse bu seçim işiyle uğraşmayı bana havale ediyor musunuz? (Çünkü ben size rekaabet edecek değilim.) Allah üzerimde şâhiddir ki, ben sizin efdalinizi seçmekte kısaltma, yânı eksiklik yapmak yacağım (adaletten ayrılmayacağım), dedi.

Onlar da:

— Evet (bu seçim işini sana havale ediyoruz), dediler. (Abdurrahmân üç gün üç gece uyku bile uyumaksızın bütün halk

tabakalarıyle temas ederek umûmî arzuyu anladı [75].) Bunun üzerine son

akdedilen toplantıda Alî'nin elini tutarak:

— Yâ Alî, kat'î bilirsin ki, senin Rasülullah'a hısımlığın ve hâm'da kıdemin vardır. Allah, üzerinde murâkıbdır. Yemîn olsun eğer ben seni emîr seçersem, İslâm ümmeti üzerinde muhakkak adalet edersin. Yine yemîn ederim ki, eğer Usmân'ı seçersem, muhakkak sen onun da sözlerini dinler ve elbette emirlerine itaat edersin, dedi.

Sonra Abdurrahmân ibn Avf, diğerine yânî Usmân'a dönerek, Alî'ye söylediğinin benzerini ona da söyledi. Abdurrahmân onların her ikisinden de bu suretle mîsâk (yânî çok sağlam söz ve ahd) aldıktan sonra, Usmân'a:

— Yâ Usman elini kaldır! dedi ve Usmân'a bey'at etti.

Alî de Usmân'a bey'at etti. (Sonra kapılar açıldı.) Medîne ahâlîsi de girdiler ve Usmân'a bey'at ettiler [76].

9- Kureyş Kabilesinin Hâşimî Koluna Mensûb Olan Ebu'l-Hasen Alî İbnu Ebî Tâlib(R)İn Menkabeleri Babı [77]

Ve Peygamber (S) Alî'ye hitaben: "Sen bendensin, ben de sendenim" buyurmuştur [78].

Umer ibnu'l-Hattâb da: Rasûlullah, Alî'den razı olarak vefat etti, demiştir [79].

49-.......Bize Abdulazîz, Ebû Hâzım'dan; o da Sehl ibn Sa'd(R)'dan tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) Hayber günü:

— "Bayrağı yarın bir kişiye vereceğim ki, Allah fethi onun iki eliyle müyesser kılacaktır" buyurmuştur.

Râvî dedi ki: Bunun üzerine orada bulunan sahâbîler o gecelerini bayrağın onlardan hangisine verileceği hayâline dalıp huzursuzlukla geçirdiler. İnsanlar sabaha girince Rasûlullah'ın huzuruna gittiler. Hepsi bayrağın kendisine

verilmesini umuyorlardı. Fakat Rasûlullah:

— "Alî ibn Ebî Tâlib nerededir?" diye sordu. Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, onun iki gözü ağrıyor, dediler. Rasûlullah:

— "Ona haber gönderin de onu bana getirin" buyurdu.

Alî gelince, Rasûlullah onun gözlerine tükürdü ve ona şifâ duası yaptı. Akabinde Alî'nin gözleri iyileşti, hattâ onda hiçbir ağrı yokmuş gibi oldu. Hemen bayrağı Alî'ye verdi. Bunun üzerine Alî:

— Yâ Rasûlallah, Hayber Yahûdîleri ile onlar da bizim gibi (müs-lümân) oluncaya kadar vuruşacak mıyım? dedi.

Rasûlullah:

— "Tâ Hayberliler'in sahasına ininceye kadar hey'etin üzeresü-

kûnetle yürü. Sonra onları İslâm'a girmeye da'vet et. Ve onlara İslâm'da üzerlerine vâcib olacak Allah haklarını haber ver. Allah'a yemin ederim ki, senin sayende Allah'ın bir tek kişiye hidâyet vermesi senin lehine, senin kırmızı develerin olmasından daha hayırlıdır" buyurdu [80].

50-....... Selemetu'bnu'1-Ekva' (R) şöyle demiştir: Alî, Hayber'de gözünde rahatsızlık olduğu için Peygamber'den geride kalmış idi. Alî kendi kendine: Ben göz rahatsızlığı sebebiyle Rasûlullah'tan geriye kalır mıyım? diyerek dışarı çıktı ve Peygamber'e yetişti. Allah'ın, sabahında fetih ihsan ettiği gecenin akşamı olunca, Rasûlullah (S):

— "Yemîn olsun, İslâm bayrağını yarın muhakkak bir kimseye vereceğim ki (yâhud yarın bayrağı bir adam alacak ki), Allah ve Ra~ sûlü onu sever yâhud o kimse Allah'ı ve Rasûlü'nü sever. Allah ona fetih ihsan edecektir" buyurdu.

Ertesi gün Alî ile karşılaştık. Hâlbuki biz, göz rahatsızlığından dolayı onun gelmesini ummuyorduk. Sahâbîler:

— İşte Alî geldi, dediler.

Rasûlullah bayrağı ona verdi. Allah Hayber'in fethini ona müyesser kıldı [81].

51-.......Ebû Hazım Seleme ibn Dînâr'dan (o şöyle demiştir):

Bir kimse Sehl ibn Sa'd(R)'a geldi de:

— Medîne Emîri şu Fulân kişi minber yanında Alî'yi razı olunmayan birşeyle zikrediyor, dedi.

Râvî Ebû Hazım dedi ki: Sehl:

— Bu emîr Alî için ne söyledi? der. Râvî Ebû Hazım dedi ki:

— Emîr, Alî'ye Ebû Turâb diyor, deyince Sehl ibn Sa'd güldü de:

— Vallahi bu lakabı Alî'ye muhakkak Peygamber isim yapmıştır ve Alî'ye bundan daha sevgili bir isim de olmamıştır, dedi.

Ebû Hazım dedi ki: Ben (bu unvanı Peygamber'in Alî'ye nasıl verdiğini öğrenerek) lezzet almak istedim de, Sehl ibn Sa'd'a bu hadîsi sordum ve:

— Yâ Ebâ Abbâs, bu isim verme işi nasıl oldu? dedim.

O da şöyle anlattı:

— Bir kerre Alî, Fâtıma'mn yanma girmiş, sonra bir şeyden Fâ-tıma'ya darılarak dışarı çıkmış ve Mescid'de yatmıştı. Bu sırada Fâtıma'mn yanına Peygamber gelip: "Amcan oğlu nerede?" diye sorduğunda Fâtıma: Mescid'dedir, dedi. Bunun üzerine Peygamber Mes-cid'e çıktı ve Alî'yi, sırtından ridâsı düşmüş, sırtına toprak bulaşmış bir hâlde yatıyor buldu. Bunun üzerine Peygamber (S), Alî'nin sırtından topraklan eliyle silkmeye başladı ve iki kerre: "Otur yâ Ebâ Tu-râb! Otur yâ Ebâ Turâbf" buyuruyordu [82]

52-.......Sa'd ibnu Ubeyde şöyle demiştir: İbn Umer'in yanına bir adam (yânî Nâfi' ibnu'l-Ezrak) geldi de, ona Usmân'dan sordu. İbn Umer, Usmân'ın güzel amellerinden zikretti de o kimseye:

— Belki Usmân'ın işlerinden sana zikrettiğim şeyler, sana kötü geliyordur,

dedi.

O kimse:

— Evet kötü geliyor, dedi. İbn Umer:

— Allah senin burnunu topraklandırıp horlasın, dedi. Sonra o kimse İbn Umer'e Alî'den sordu. îbn Umer, Alî'nin güzel

amellerini zikretti de:

— Alî budur, evi de Peygamber'in evlerinin en güzelidir (yâhud ortasındadır), dedi.

Sonra yirîe:.

— Belki benim Alî'den söylediğim şeyler sana kötü geliyordur, dedi.

O adam:

— Evet (kötü geliyor), dedi. Bunun üzerine İbn Umer ona:

— Allah senin burnunu toprağa sürtüp horlasın. Git de benim hakkımda neye gücün yeterse yap! Dedi [83].

53-.......Bize Şu'be, el-Hakem'den tahdîs etti ki, o şöyle demiştir:

Ben İbnu Ebî Leylâ'dan işittim, şöyle dedi: Bize Alî şöyle tahdîs etti: Fâtıma aleyhi's-selâm değirmen taşı çevirmenin te'sirinden elinde meydana gelen rahatsızlıktan şikâyet etti. O sırada Peygamber'e birtakım esirler gelmişti. O esirlerden bir hizmetçi istemek üzere Peygamber'in evine gitti, fakat Peyganıber'i evde bulamadı; Âişe'yi buldu ve ona ne için geldiğini haber verdi. Peygamber geldiğinde Âişe, Fâ-tıma'mn gelişini Peygamber'e haber verdi.

Alî dedi ki: Bunun üzerine Peygamber bize geldi ve bizi yataklarımıza girmiş hâlde buldu. Ben hemen ayağa kalkmaya davrandım. Peygamber derhâl:

— "Yerinizde durunuz" buyurdu ve ikimizin arasına oturdu; hattâ ben göğsüm üstüne dokunan iki ayağının serinliğini hissettim.

Sonra Peygamber (S):

— "İyi dinleyiniz! Ben size, sizin benden istediğiniz esîr hizmetçiden daha hayırlı birşey öğreteceğim: Siz (geceleyin) yatağınıza girdiğinizde otuzdört defa Allâhu Ekber; otuzüç kerre Subhânallah dersiniz. Otuz üç kerre de el-Hamdu Kllah dersiniz. İşte bunları söylemeniz sizlere hizmetçiden hayırlıdır" buyurdu [84].

54-.......Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir: Peygamber (S),

Alî'ye hitaben: "Senin bana bağlılığın, Harun'un Musa'ya bağlılığı derecesinde olmandan razı olmuyor musun?" buyurdu [85]

55-....... Bize Şu'be, Eyyûb es-Sahtıyânî'den; o da Ibn Sîrîn'den; o da Abîde es-Selmânî'den haber verdi ki, Alî (R) Irak ahâlîsine:

— Bundan evvel hüküm veregeldiğiniz gibi hüküm veriniz. Çünkü ben (Ebû Bekr ve Ümer, üzerinde çekişme ve fitneye götürücü) ihtilâfı çirkin görüyorum. Tâ ki, insanların bir cemâati olsun yâhud da ben arkadaşlarımın öldüğü gibi ölürüm, demiştir.

Muhammed ibn Şîrîn (Râfızîler tarafından) Alî üzerine rivayet edilen (Şeyhayn'e muhalefet) haberlerinin çoğunu yalandan ibaret görür idi [86].

10- Ca'fer İbn Ebî Tâlib El-Hâşimî(R)^Nin Menkabeleri Babı

Peygamber (S), Ca'fer'e hitaben: "Sen hilkatin (vucûd yapılısın) ve ahlâkın yönünden bana benzedin" buyurmuştur. [87]

56-....... Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): İnsanlar: Ebû Hureyre çok (hadîs rivayet) ediyor, deyip duruyorlar. Hâlbuki ben, karnımın doyması mukaabilinde boğaztokluğuna Rasûlullah'tan hiç ayrılmaz idim. Hattâ ben mayalı (yâhud katikhk) ekmek yemez, yeni ve güzel elbise giymezdim. Bana

hiçbir erkek ve hiçbir kadın da hizmet etmezdi. Ben (bazen) açlıktan karnıma taş bağlardım. Şu muhakkak ki, ben (bazen) yanımda yânı ezberimde bulunan âyetleri bir kimseye -o beni evine götürsün de beni doyursun diye, sırf bu maksadla- okutmak isterdim. Fakirler için insanların en hayırlısı Ca'fer ibn Ebî Tâlib idi. O bizleri evine götürürdü ve evinde bulunan şeyleri bize yedirir idi. Hattâ şu da muhakkak ki, o bize bazen içinde hiçbir-şey bulunmayan yağ tulumunu çıkarır idi de, biz de onu yarar ve etrafında bulunan yağ kırıntılarını yalar idik [88].

57-....... eş-Şa'bî_şöyle demiştir: İbn Umer (R), Abdullah ibn Ca'fer'e selâm verdiği zaman:

— es-Selâmu aleyke ey iki kanatlı adamın oğlu! der idi.

Ebû Abdillah el-Buhârî: (îbn Umer'in sözündeki) "İki kanat", iki tarafın hepsidir, demiştir [89].

11- Abbâs İbn Abdîlmuttalib(R)'İn Zikri

58-.......Enes(R)'ten (o, şöyle demiştir): Halk kıtlığa uğradıklarında Umer ibnu'l-Hattâb, Abbâs ibnu Abdümuttalib ile (tevessül ederek) yağmur duası yapar ve: "Yâ Allah, bizler (hayâtta iken) Peygamberimiz ile tevessül ederek senden niyazda bulunurduk da sen bize yağmur ihsan ederdin. Bizler (şimdi de) Peygamberimizin amcası ile tevessül ederek senden niyaz ediyoruz; bize (yine) yağmur ihsan et!" diye duâ ederdi.

Enes: Bu duayı edince insanlara yağmur verilirdi, demiştir [90]

12- Rasûl]Ullah(S)'In Hısımlarının Menkabeleri Ve Peygamberin Kızı Fâtıma Aleyhi'ş-Selâmın Menkabesi Babı [91]

Ve Peygamber (S): "Fâtıma cennet ehli kadınlarının seyyidesidir' * buyurmuştur [92]

59-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: (Rasûlullah'ın vefatı üzerine) Fâtıma, Ebû Bekr'e haber gönderdi de Allah'ın kendi Rasülü'ne fey' (yânî harb-siz ganimet) olarak bahşettiği ve Peygamber'in de mü'minlere sadaka yaptığı Medine yakınındaki Benû Nadîr, Fedek hurmalıkları ile Hayber hurmalıklarının beşte birinin kalanından isabet eden Peygamber'in mirasını istiyordu. Ebû Bekr:

— Rasûlullah (S): "Biz Peygamber cemâati vâris olunmayız. Bizim bıraktığımız mal, sadakadır (mülkiyet Beytu'l-Mâl'e âiddir)" buyurdu. Şimdi Muhammed ailesi ancak bu maldan, yânî mülkiyeti Allah'ın olan bu vakıf maldan yerler. Onların yenilecek mikdâr üzerine artırma yapma hakları yoktur. Vallahi ben, Peygamber'in bu sadakaları (vakıf malları) üzerine kendi zamanında yürürlükte olan uygulamadan hiçbirşeyi değiştirmem. Rasûlullah'ın bu mallar üzerindeki muamelesi gibi muamele ederim, dedi.

(Fâtıma'nın vefatından sonra) Alî de bunun böyle olduğuna şe-. hâdet ettikten sonra:

— Yâ Ebâ Bekr! Esasen biz senin fazîletini tanıyıp bilmişizdir, dedi de kendisinin Rasûlullah'a olan yakınlığını ve kendilerine âid bu-Junan haklarını zikretti.

Bunun üzerine Ebû Bekr de konuştu ve:

— Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, bana Rasûlullah'ın hısımlarına hizmet etmek, kendi hısımlarıma yardım etmekli-ğimden daha sevimlidir, dedi [93].

60-.......Vâkıd şöyle demiştir: Ben babamdan (yânî Muhammed ibn Zeyd ibn Abdillah ibn Umer'den) işittim; o İbn Umer'den tahdîs ediyordu ki, Ebû Bekr (R): "(Ey insanlar), siz Muhammed(S)'e hürmetinizi, O'nun ev halkı hususunda da gözetip muhafaza ediniz" demiştir [94].

61-.......İbnu Ebî Muleyke'den: O dael-Mısver ibn Mahrame(R)'den: Rasûlullah (S): "Fâtıma benden bir parçadır. Her kim onu öf-kelendirirse, şübhesiz beni öfkelendirmiş olur" buyurmuştur [95]

62-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) vefat sebebi olan hastalığı sırasında kızı Fâtıma'yı yanma çağırdı ve ona gizli birşey söyledi. Fâtıma ağladı. Sonra bir daha çağırıp Fâtıma'ya yine gizli birşey söyledi. Bu defa da Fâtıma güldü.

Âişe dedi ki: Sonra ben Fâtıma'ya bu ağlamanın ve gülmenin sebebini sordum. Fâtıma:

— Peygamber bana gizlice vefat sebebi olan bu hastalığı sonunda ruhunun alınacağını haber verdi. Bunun üzerine ben ağladım. Sonra bana, yine gizlice, benim O'nun ev halkından kendisine ilk ulaşan kimse olacağımı ve kendisinin ardından gideceğimi haber verdi. Buna da güldüm, dedi [96].

13- Ez-Zubeyr İbnin-Avvâm(R)'In Menkabeleri Babı

ibn Abbâs da: ez-Zubeyr, Peygamberin havârîsidir (yânî en hâlis yardımcısı ve en samimî dostudur), dedi.

el-Buhârî de: Isâ Peygamberin havarileri, elbiselerinin beyazlığından dolayı böyle isimlendirildiler, demiştir [97].

63-.......Urve ibnu'z-Zubeyr şöyle demiştir: Bana Mervân ibnu'l-Hakem haber verip şöyle dedi: Usmân ibn Affân'a ruâf hastalığı se- nesinde (otuzbirinci hicret yılında) salgın hâlinde hüküm süren bir ru- âm hastalığı isabet etti ve hattâ bu hastalık, Usmân'ı hacc etmekten men' etmişti. Usmân da ölüm endişesiyle vasiyet etmeye başlamıştı. Usmân'ın yanına Kureyş'ten bir adam girdi de: rkr--

— Yerine bir halîfe ta'ynı et, dedi.

Usmân:

— Herkes bunu söyledi, dedi. O kimse de:

— Evet öyle söylüyorlar, diye te'yîd etti.

Usmân:

— Kimin halef yapılmasını söylüyorlar? diye sorunca, o kimse

sükût etti.

Râvî Mervân dedi ki: Usmân'ın yanına başka bir adam daha gir- misti. O kimsenin (kardeşim) el-Hâris olduğunu zannediyorum. O da Usmân'a:

— Yerine bir halef göster, dedi. Usmân yine:

— Herkes bunu söyledi, dedi. O zât da:

— Evet öyle söylüyorlar, diye Usmân'ı te'yîd etti. Usmân yine:

— Kimin halef yapılmasını söylüyorlar? diye sorunca, o da sükût etti.

İbn Abbâs'ın bu sözü, Berâe Tefsîri'nde gelecek olan hadîsin parçasıdır.

Bu defa Üsmân kendisi:

— Belki insanlar ez-Zubeyr'i söylemişlerdir, dedi. Haris

— Evet, diye tasdîk etti.Usmân:

— Dikkat edin! Nefsim elinde bulunan Allah'a yemîn ederim ki, şübhesiz ez-Zubeyr, benim faziletli olduklarım bildiğim kimselerin en hayırhsıdır. Ve yine şübhesiz o, Rasûlullah'a, onların en sevimli olanıdır, dedi [98].

64-.......Hişâm şöyle demiştir: Bana babam Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verip şöyle dedi: Ben Mervân ibnu'l-Hakem'den işittim (şöyle diyordu): Ben Usmân'ın yanında idim. Ona bir adam geldi de:

— Yerine bir halef göster, dedi. Usmân:

— Bu söylendi mi? diye sordu. O zât:

— Evet, halef olması söylenen kimse ez-Zubeyr'dir, dedi. Usmân üç kerre:

— Dikkat edin! Allah'a yemîn ederim ki, muhakkak sizler, ez-Zubeyr'in en hayırlınız olduğunu bilmektesinizdir, dedi [99].

65-.......Câbir (R): Peygamber (S): "Şübhesiz her peygamberin havarisi vardır. Ve şübhesiz benim havarim de ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm'dır" buyurdu, demiştir [100].

66-.......Abdullah ibnu'z-Zubeyr (R) şöyle demiştir: Ahzâb günü ben, Ebû Seleme'nin oğlu Umer ile beraber (çocuk olduğumuzdan) kadınların yanında bırakıldım. Bir de baktım ki, babam ez-Zubeyr, atının üstünde iki yâhud üç kerre Kurayza oğulları'na gidip geliyor. Ben evimize dönüp geldiğimde babama:

— Ey babacığım! Ben seni Kurayza oğulları yurduna gidip gelirken gördüm, dedim.

Babam:

— Ey oğulcuğum! Sen beni öyle gördün mü? dedi.

Ben de:

— Evet, dedim. ' * Babam (bu hareketinin sebebini bildirmek için) dedi ki:

— Rasûluilah (S): "Kurayza oğulları'na kim gider de onların haberlerini bana getirir?" dedi. Ben de (icabet edip) gittim. Gelince Rasûluilah bana babasıyle anasını bir arada zikrederek: "Zubeyr! Babam anam sana feda olsun!" buyurdu [101].

67-.......Bize Hişâm ibn Urve, babası Urve'den haber verdi (o, şöyle demiştir): Yermuk vak'ası gününde Peygamber'in sahâbîleri, Zubeyr'e hitaben:

— Ey Zubeyr! Rumlar'a şiddetli bir saldırı yapmaz mısın ki, biz de seninle beraber şiddetli bir saldırı yapalım? dediler.

ez-Zubeyr, Rûmiar üzerine amansız hamleler yaptı. Rumlar bu hamle sırasında Zubeyr'in omuz kökü üzerine iki darbe vurdular. Bu iki geniş yara arasında Bedir harbinde yediği bir darbenin çukurluğu vardı.

Urve: Ben çocukken bu üç darbenin yerlerine parmaklarımı sokar, oynardım, demiştir [102].

14- Talha İbnu Ubeydillah(R)'In Zikri Babı

Umer: Peygamber (S), Talha'dan razı olarak vefat etti, demiştir [103]:

68-.......Ebû Usmân Abdurrahmân en-Nehdî: Şu Uhud harbi günlerinde harbin kızıştığı öyle günler, saatler oldu ki, Rasûlullah'ın harbettiği o zamanlarda, RasûIulIah(S)'m maiyyetinde harbeden Talha ile Sa'd'dan başka kimse kalmadı, demiştir. Ebû Usmân bu hadîsi, Talha ile Sa'd'ın hadîsinden olmak üzere rivayet etmiştir (yânî kendisine onlar bunu tahdîs etmişlerdir demek istemiştir).

69-....... Kays ibnu Ebî Hazım: Ben Talha'nın (Uhud harbinde) Peygamber'e siper edip koruduğu elini gördüm. O el (yaralanıp) çolak olmuştu, demiştir [104].

15- Zühre Kabilesine Mensûb Olan Sa'd İbn Ebî Vakkaas(R)'In Menkabeleri Babı

Zühre oğulları, Peygamber'in dayılarıdırlar. Sa'd ibn Ebî Vakkaas'ın adı Sa'd ibn Mâlik'tir [105].

70-.......Ben Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den işittim, şöyle dedi: Ben Sa'd ibn Ebî

Vakkaas(R)'tan işittim: Peygamber (S) Uhud günü beni taltif ve tebcil için babası ile anasını birlikte zikretti (yânî: Babam anam sana feda olsun, buyurdu), diyordu [106].

71-.......Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R): Yemîn olsun ben kendimi İslâm'a giren(erkek)lerin üçte biri (yânî üçüncüsü) olarak gördüm, demiştir.

72-.......Saîd ibnu'l-Müseyyeb şöyle diyordu: Ben Sa'd ibn Ebî Vakkaas(R)'tan işittim, şöyle diyordu: İslâm'a, benim kendisinde İslâm'a girdiğim günde başka kimse girmedi. Yemîn olsun ben İslâm'a girenlerin üçte biri (yânî üçüncüsü) .olduğum hâlde yedi gün beklemişimdir.

el-Buhârî dedi ki: Bu hadîsi rivayet etmekte Ebû Usâme, İbnu Ebî Zâide'ye mutâbaat etti de: Bize Hişâm tahdîs etti, dedi [107]

73-.......Kays ibn Ebî Hazım şöyle demiştir: Ben Sa'd ibn Ebî Vakkaas(R)'tan işittim, şöyle diyordu: Ben Allah yolunda ok atmış olan Arab mücâhidlerinin muhakkak birincisiyim. Ve biz Peygamber'in beraberinde gaza ediyorduk. Yanımızda bizim ağaç yaprağından başka yiyecek birşeyimiz de yoktu. Hattâ bizlerden herbirimiz, hacetini yaparken, muhakkak devenin yâhud koyunun çıkardığı gibi kuru dışkı çıkarırdı, bu dışkı katılığından dolayı birbirine karışmazdı. (İslâm'a yaptığımız bunca hizmetlerden sonra Esed oğulları İslâm (esâsları ve ibâdeti) üzerinde bizi ayıplar oldular. Yemîn olsun ben onların iddia ettikleri gibi namazı güzel kıldıramıyorsam, o tak-dîrde ben onların öğretmesine muhtâc olurum ve bunca amelim de boşa gitmiş olur!

(Râvî dedi ki:) Esed oğullan (Sa'd Irak'ta vâlî iken Halîfe Umer'e) Sa'd aleyhine gammazlık etmişlerdi de: Sa'd namazı güzel kıldırmıyor, demişlerdi [108].

16- Peygamberdin Kadın Tarafından Olan Hısımlarının Zikri Babı

Peygamber'in dâmâdlarından birisi Ebû'l-Âs ibnu'r- Rabfdir [109].

74-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Alî ibn Hüseyin tahdîs etti ki, el-Mısver ibn Mahrame (R) şöyle demiştir: Alî bir ara Ebû Cehl'in kızı ile nişanlanmak istedi. Alî'nin bu arzusunu Fâtıma işitti ve akabinde Rasûlullah'a geldi ve:

— Kavmin senin kızların için öfkelenmez olduğunu söylüyorlar. Bak işte Alî, Ebû Cehl'in kızını nikâh edecek! dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah kalktı (bir hutbe yaptı). Mısver dedi ki: Ben Rasûlullah'tan bu hutbesinde şehâdet getirdikten sonra şöyle derken işittim:

— "Amma ba'du(- Sözün bundan sonrasına gelince): Şübhesiz ben (kızım Zeyneb'i) Ebû'l-Âs ibn Rabî'a nikâh ettim. O bana söz verdi ve bana karşı verdiği sözde doğru hareket etti. Şübhesiz Fâtı-ma bendendir parçadır. Muhakkak ki, ben ona fenalık yapılmasını çirkin görürüm. Vallahi Allah Rasûlü'nün kızı, Allah düşmanının kızı ile bir erkeğin yanında bir araya gelmez".

(Râvî dedi ki:) Bunun üzerine Alî, Ebû Cehl'in kızı ile evlenmeyi bıraktı.

Muhammed ibn Amr ibn Halhala şunu ziyâde etti: îbn Şihâb'-dan; o da Alî'den; o da Misver'den; o şöyle demiştir: Ben Peygam-ber'den işittim; Abdu Şems oğullârı'ndan bir damadını (Ebû'1-Âs'i) zikretti ve onu dâmâdhğı hususunda çok güzel övdü: "O bana söz verdi, sözünde gerçek çıktı ve bana verdiği va'diyerine getirdi" buyurdu [110].

17- Peygamberin Âzâdlısı Zeyd İbn Hârîse(R)'Nin Menkabeleri Babı [111]

el-Berâ da: Peygamber(S)'in Zeyd'e hitaben: "Sen bizim kardeşimiz ve dostumuzsun" buyurduğunu söylemiştir [112].

75-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber, bir fırka mücâhid hazırladı da başlarına Usâme ibn Zeyd'i emîr (yânî kumandan) ta'yîn edip sefere gönderdi. Bâzı kimseler Usâme'nin emîr-liği hakkında i'tirâz ve dedikodu ettiler. Bunun üzerine Peygamber

— "Siz şimdi Usâme'nin kumandanlığını kötülüyorsunuz. Siz bundan önce onun babasının kumandanlığı hususunda da kötüleme yapmıştınız. Allah hakkı için Zeyd kumandanlığa nasıl tamâmiyle lâ-yıksa ve o, bana insanların en sevimlilerinden biriyse, hiç şübhesiz şu Usâme de babasından sonra bana insanların en sevimlilerindendir" buyurdu [113].

76-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Bir kerre Peygamber (S) benim yanımda bulunurken bir izci gelmişti. O sırada Usâme ibn Zeyd ile Zeyd ibn Harise yan-üstü yatmışlardı. O izci onların ayaklarına baktı da:

— Şübhesiz şu ayakların bâzısı bâzısından olmuştur! dedi.

Râvî dedi ki: İzcinin bu sözü ile Peygamber sevindi ve bu söz kendisini hayrete düşürdü de bunu Âişe'ye haber verdi [114].

18- Usâme İbn Zeyd'in Zikri Babı

77-.......Bize Leys, ez-Zuhrî'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti (ki, o şöyle demiştir); Mahzûm oğullan'na mensûb bir kadının işi Ku-reyş'e keder verdi de:

— (Bu kadının şefaat edilmesi için) Rasûlullah'ın huzurunda, Rasûlullah'ın sevgilisi olan Usâme'den başka kimse konuşmaya cesaret edemez, dediler.

Ve bize Alî (ibn Abdillah el-Medînî) tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Ben o Mahzûmlu kadının hadîsini sormak üzere ez-Zuhrî'ye gittim. O bana bağırdı.

Alî dedi ki: Ben Sufyân'a:

— Sen bu hadîsi başka hiçbir kimseden alıp yüklenmedin?.dedim.

Sufyân:

— Ben bu hadîsi, Eyyûb ibn Musa'nın ez-Zuhrî'den; o da Ur-ve'den; o da Âişe(R)'den senediyle yazdığı bîr kitâbda buldum. Âişe şöyle demiştir: Mahzûmoğulları'nda (Fâtıma adlı) bir kadın hırsızlık yapmıştı. Kureyş:

— Bu kadının affı hakkında Peygamber'le kim konuşabilir? dediler. .

Ve hiç kimse Peygamber'e söylemeye cesaret edemedi. Nihayet Usâme ibn Zeyd Peygamber'e söyledi. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "İsrâîl oğulları, kendi aralarında şerefli, nufûz sahibi büyük kişiler hırsızlık yaparsa onları bırakırlardı da, içlerindeki zayıf kimseler hırsızlık yaparsa onların elini keserlerdi. Eğer (kızım) Fâtıma çalmış olsaydı, muhakkak onun elini de keserdim!" buyurdu [115]

19- Bab

(Bu, evvelki babın bir faslı gibidir.)

78-.......Abdullah ibn Ûînâr haber verip şöyle demiştir: Bir gün Abdullah ibn Umer mescidde iken, mescidin bir tarafında (siyah.renkli) birisinin ihramını sürüyerek gezdiğini gördü de, İbn Dînâr'a:

— Şuna bak, kimdir? Keski bu kimse yanımda bulunsaydı (da ona öğüt verseydim)! dedi.

Bunun üzerine orada bulunan bir insan İbn Umer'e:

— Yâ Ebâ Abdirrahmân, bunu tanımıyor musun? Bu, Usâme ibn Zeyd'in oğlu Muhammed'dir, dedi.

Râvî İbn Dînâr dedi ki: Bunun üzerine İbn Umer bir müddet başını önüne eğdi ve elleriyle yeri karıştırdı. Sonra:

— Eğer Rasûlullah bu Muhammed'i görseydi, muhakkak onu severdi, dedi [116]

79-.......Bize Ebû Usmân Abdurrahmân en-Nehdî, Usâme ibn Zeyd(R)'den tahdîs etti; o da Peygamber(S)'in onu, yânî Usâme'yİ ve Alî'nin oğlu Hasen'i kucağına alarak:

— "Yâ Allah! Sen bunları sev! Çünkü ben bunları seviyorum" duasını söyler olduğunu tahdîs etmiştir.

Ve Nuaym ibn Hammâd, İbnu'I-Mubârek'ten söyledi; o şöyle demiştir: Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den haber verdi (o, şöyle demiştir): Bana Usâme ibn Zeyd'in bir kölesi şöyle haber verdi: Üm-mü Eymen'in oğlu olan Eymen'in oğlu Haccâc -Ümmü Eymen'in oğlu ve Haccâc'ın babası olan Eymen, Usâme ibn Zeyd'in ana-bir kardeşi idi ve bu Eymen, Ensâr'dan bir zâttır- (Mescide girip namaz kıldı). İbn Umer onun rukû'unu ve sucûdunu tamamlamadığını gördü de:

— Namazını yeniden kıl, dedi.

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Ve bana Süleyman ibn Abdirrahmân tahdîs etti: Bana el-Velîd ibn Müslim tahdîs etti: Bize Abdurrahmân ibn Nemr, ez-Zuhrî'den tahdîs etti: Bize Usâme ibn Zeyd'in âzâdhsı Harmele tahdîs etti ki, kendisi İbn Umer'le birlikte bulunduğu sırada mescide el-Haccâc ibn Eymen girip namaz kılmış. Fi*kat el-Haccâc, rukû'unu ve sucûdunu tam yapmamış. Bunun üzerine İbn Umer ona:

— Namazını tekrar kıl! diye emretmiştir. el-Haccâc dönüp giderken, İbn Umer bana:

— Yâ Harmele! Bu namaz kılan kimdir? dedi. Ben de ona:

— Ümmü Eymen'in oğlu olan Eymen'in oğlu el-Haccâc'dır, dedim.

Bunun üzerine İbn Umer:

— Eğer Rasûlullah bu sîmâyı görseydi (Eymen'i ve anasını sev-

diği için) muhakkak onu da severdi, dedi ve Peygamber'in Usâme'ye olan sevgisini ve Ümmü Eymen'in doğurduğu erkek ve kız çocuklarım zikretti.

el-Buhârî dedi ki: Ve bana arkadaşlarımdan bâzısı (Ya'kûb ibn Süleyman yâhud ez-Zuhlî), Süleyman ibn Abdirrahmân'dan: Ümmü Eymen, Peygamber'in dadısı (ikinci anası, mürebbîyesi) idi, diye tahdîs etti [117]

20- Umer İbnıtl-Hattâb'ın Oğlu Abdullah(R)'1n Menkabeleri Babı [118]

80- Bize Muhammed ibn îsmâîl-el-Buhârî tahdîs etti [119]. Bize İshâk ibnu Nasr tahdîs etti. Bize Abdurrazzâk, Ma'mer'den; o da ez-Zuhrî'den; o da Salim'den tahdîs etti ki, babası Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber'in sağlığında sahâbîlerden birisi bir düş görünce onu Peygamber'e anlatırdı. Ben de bir düş görmemi ve onu Peygamber'e hikâye etmemi temenni ettim. O sırada ben bekâr, ergen bir gençtim. Ve Peygamber zamanındaki âdet üzere ben mescidde uyurdum. Bir kerre ben de ru'yâmda şöyle gördüm: Beni iki melek yakalayıp cehenneme götürdüler. Ben cehennemi kuyu duvarı gibi örülmüş gördüm. Cehennemin kuyu boynuzları gibi iki tane boynuzu da vardı. Orada (Kureyş'ten) kendilerini iyi tanıdığım kimseler bulunuyordu. Ben hemen:

— Ateşten Allah'a sığınırım, ateşten Allah'a sığınırım! demeğe başladım.

Bu sırada o iki meleğe diğer üçüncü bir melek kavuştu da, o melek bana:

— Korkutulmayacaksın! dedi.

Ben bu ru'yâmı kızkardeşim Hafsa'ya naklettim. O da bunu Peygamber'e kıssa etti. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Abdullah ne iyi kişidir! Bir de geceleyin teheccüd namazı kılar olsaydı!" buyurmuştur.

Abdullah (ibn Umer'in oğlu ve kendisinin râvîsi olan) Salim: Peygamber'in bu temennisinden sonra babam Abdullah, geceden az bir kısmı müstesna olmak üzere gece uyumazdı, demiştir [120].

81-.......Bize İbnu Vehb, Yûnus'tan; o da ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'den; o da

İbnu Umer'den; o da kızkardeşi Hafsa(R)'dan tah-dîs etti ki, Peygamber (S) Hafsa'ya: "Muhakkak ki, Abdullah iyi bir kimsedir" buyurmuştur [121].

21- Ammâr Ve Huzeyfe(R)'Nin Menkabeleri Babı [122]

82-.......Alkame şöyle demiştir: Ben Şam'a geldim ve mescidde iki rek'at namaz kıldım. Sonra:

— Yâ Allah! Burada bana iyi bir meclis arkadaşı müyesser kıl!

diye duâ ettim.

Akabinde bir topluluğa geldim ve onların yanına oturdum. Baktım, yaşlı bir adam gelmiş tâ yambaşıma oturmuş. Ben:

— Bu zât kimdir? dedim. Oradakiler:

— Ebu'd-Derdâ'dır, dediler. Ben o zâta:

— Ben biraz önce Allah'tan bana iyi bir meclis arkadaşı müyesser kılmasını duâ etmiştim. Allah seni bana müyesser kıldı, dedim.

O:

— Sen kimlerdensin? dedi. Ben:

— Küfe ahâlîsindenim (ilim almak için geldim), dedim.

Ebu'd-Derdâ:

— Peygamber'in giydiği ayakkabılarının, dayandığı yastığının, su kabının sahibi (yânı bunların taşıyıcısı) olan İbnu Ümmi Abd -İbn Mes'üd- sizin içinizde değil mi? Peygamberinin dili île (yânî duası üzerine) Allah'ın şeytândan kurtardığı Ammâr aranızda değil mi? Ve yine kendisinden başka hiç kimsenin bilmediği Peygamber'in sırrının (gizli haberlerinin) sahibi olan (Huzeyfe) sizin içinizde değil mi? dedi.

Sonra da:

— Abdullah ibn Mes'ûd: "Ve*l-leylî izâ yağşâ.., "yi nasıl okuyor? diye sordu.

Ben de kendisine:

— "Ve'l-leyli izâ yağşâ ve'n-nehârî izâ tecettâ ve'z-zekeri ve'l-

ünsâ" şeklinde okudum. Ebu'd-Derdâ:

— Vallâhî Rasûlullah beni böyle okutmuştur. Ben Rasûlullah' tan ağız ağıza böyle öğrendim, dedi [123].

83-.......İbrâhîm en-Nahâî şöyle demiştir: Alkame Şam'a gitti.

Şâm mescidine girince:

— Yâ Allah! Bana iyi bir meclis arkadaşı müyesser kıl! diye duâ etti.

Akabinde Ebu'd-Derdâ'nm yanına oturdu. Ebu'd-Derdâ ona:

— Sen kimlerdensin? diye sordu. Alkame:

— Küfe ahâlîsindenim, dedi. Ebu'd-Derdâ, Ebû Huzeyfe'yi kasdederek:

— Kendisinden başka kimsenin bilmez olduğu o sırrın (gizli haberlerin) sahibi sizin içinizde yâhud sizden değil mi? dedi.

Alkame dedi ki: Ben:

— Evet (Küfe'de, aramızdadır), dedim. Ebû'd-Derdâ:

— Peygamberinin dili ile (yânî O'nun duası üzerine) Allah'ın kurtardığı kimse (Amr'ın şeytândan kurtarılmasını kasdediyor) sizin içinizde yâhud sizden değil mi? dedi.

Ben:

— Evet (bizdedir), dedim. Ebu'd-Derdâ:

— Peygamberin o misvakını veya sırânnı (yânî sırrını) taşıyan kimse sizin içinizde veya sizden değil mi? dedi.

Ben:

— Evet bizdedir, dedim. Ebu'd-Derdâ:

— Abdullah ibn Mes'ûd "Ve'i-leyli izâ yağşâ ve'n-nehân izâ tecellâ" âyetinden sonrasını nasıl okuyprdu? dedi.

Ben:

— "Ve'z-zekeri vel-ünsâ" diye okuyor, dedim. Ebu'd-Derdâ:

— Şu Şamlılar bana karşı "Fie mâ halaka'z-zekerâ vel-ünsâ" kıraatinde ısrar ediyorlar da, en sonu beni Rasûlullah'tan işittiğim kıraatten caydırmak istiyorlar! dedi [124].

22- Ebû Ubeyde İbnu'l-Cerrâh(R)'In Menkabeleri Babı [125]

84-.......Ebû Kılâbe şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Herpeygamber ümmetinin güvendiği emin bir kimsesi vardır. Ey Muhammed Ümmeti, bizim eminimiz de hâsseten Ebû Ubeyde ibnu'l-Cerrâh'tır" buyurmuştur.

85-.......Huzeyfe ibnu'I-Yemân (R) şöyle demiştir: Necrân hey'eti Peygamber'den kendilerine emîn bir zâtın emîr gönderilmesini istediklerinde, Peygamber (S) onlara:

— "Sizin üzerinize muhakkak emîn bir kimse göndereceğim ki, o şübhesiz hakkıyle güvenilir bir kimsedir" buyurdu.

Bu sözü üzerine sahâbîleri, bu emînlik ve emirliğe rağbet ederek herbiri kendisinin gönderilmesini gözetlediler. Bu sırada Peygamber, Ebû Ubeyde(R)'yi gönderdi [126].

23- Mus'ab İbnu Umeyr(R)'İn Zikri Babı [127]

24- El-Hasen İle El-Hüseyin{R)'İn Menkabeleri Babı

NâfT ibnu Cubeyr ibn Muf im, Ebû Hureyre'nin:

Peygamber (S), el-Hasen ibn Alî ile boyun boyuna sarmaştı, dediğini söylemiştir [128].

86-.......Bize Ebû Mûsâ (îsrâîl ibn Mûsâ), el-Hasen el-Basrî'den tahdîs etti; o, Ebû Bekre(R)'den isitmiştir (o, şöyle demiştir): Ben Pey-gamber(S)'den işittim. O, minber üzerinde torunu Hasen de yanıba-şmda olduğu hâlde, bir kerre insanlara (yânî cemâate), bir kerre de Hasen'e bakıyor ve onlara:

— "Bu benim oğlumdur, şeref sahibi bir efendidir. Allah'ın bu oğlum sebebiyle müslümânlardan iki fırkanın arasını iyileştirmesi umulur" buyuruyordu [129].

87-.......Usâme ibn Zeyd(R)'den: Peygamber (S): Usâme'yi Hasen (ibn Alî) ile beraber kucağına alırdı da: "Yâ Allah, ben bunları seviyorum, sen de bunları sev" buyururdu. Râvî: Yâhud buna benzer bir söz söyledi, demiştir.

88-.......Enes ibn Mâlik(R)'ten (o, şöyle demiştir): Hüseyin ibn Alî aleyhi's-selâm Kerbelâ'da şehîd edildikten sonra, başı Kûfe'ye getirildi. Ve o sırada Yezîd ibn Muâviye'nin Küfe Vâlîsi bulunan Abdullah ibn Ziyâd'ın karşısında bir taş .içine konuldu. Bu İbn Ziyâd, elindeki süngüsüyle mübarek başın burnuna, gözlerine vurmağa başladı...

Enes rivayetine devamla dedi ki: Ziyâd bu Hüseyin'in güzelliği hakkında bir söz söyledi. Bunun üzerine Enes: Hüseyin, Ehli Beyt içinde Rasûlullah'a en çok benzeyeni idi, demiştir. O sırada Hüseyin'in başı vesme bitkisi ile boyalı idi [130].

89-.......Adiyy (ibn Sabit el-Ensârî) haber verip şöyle demiştir:

Ben el-Berâ ibn Âzib(R)'den işittim, şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'i gördüm ki, O, Hasen ibn Alî'yi omuzu üzerine almış da: "Yâ Allah! Ben bunu seviyorum, bunu sen de sev!" Duyuruyordu.

90-.......Ukbe ibnu'I-Hâris (R) şöyle demiştir: Ben Ebû Bekr(R)'i şu hâlde gördüm: Kendisi Alî'nin oğlu Hasen'i yüklenmiş de:

— Peygamber'e benzeyen, Alî'ye benzemeyen (yavru), babam sana feda olsun! diyordu.

Bu sırada Alî de yanında gülüyordu.

91-.......îbn Umer (R): Ebû Bekr: Ey insanlar! Muhammed'e hürmetinizi, onun ev halkı hususunda da gözetip muhafaza ediniz! dedi, demiştir.

92-.......Enes ibn Mâlik (R): Hiçbir kimse Peygamber(S)'e, Hasen ibn Alî kadar çok benzer değildi, demiştir [131].

93-.......BizeŞu'be, Muhammed ibn Ya'kûb'dantahdîs etti (o, şöyle demiştir): Ben İbnu Ebî Nu'm'dan işittim (şöyle diyordu): Ben Abdullah ibn Umer(R)'den işittim: İbn Umer'e (Iraklı) bir kimse -Şu'be: Ben onun "Sinek öldüren" dediğini sanıyorum, demiştir- ih-râmlı bir kişinin hâlinden sormuştu. İbn Umer:

— Irak ahâlîsi sinekten (yânî sinek öldürmenin cinayet olup olmadığından) soruyorlar. Hâlbuki onlar (vaktiyle) Rasûlullah'ın kızı Fâtıma'nın oğlunu öldürmüşlerdi. Peygamber (S) ise, o iki torunu hakkında: "Onlar benim dünyâdan (öpüp kokladığım) iki reyhânımdır" buyurmuştur [132].

25- Ebû Bekrin Himayesinde Bulunan Bilâl İbn Rebâh(R)'In Menkabeleri Babı [133]

Peygamber (S) Bilâl'e hitaben:

Ben cennette önümde senin ayakkabılarının hışırtısını. işittim" buyurmuştur [134]

94-.......Câbir ibn Abdillah (R) haber verip şöyle demiştir: Umer: Ebû Bekr bizim seyyidimizdir. O bizim seyyidimizi de hürriyete kavuşturdu, der idi ve bununla da Bilâl'i kasdederdi [135].

95-.......Kays ibn HâzınVdan: (Bilâl, Peygamber'İn ölümünden sonra Medine'den çıkıp gitmek istedi. Fakat Ebû Bekr ona müsâade etmedi de, Mescid'de müezzinlik yapmasını istedi. Bilâl de: Ben Ra-sûlullah'sız Medine'yi istemem, Rasûlullah'ın makaamını O'ndan boşalmış hâlde görmeye dayanamam, dedikten sonra) Bilâl, Ebû Bekr'e hitaben:

— Eğer sen beni vaktiyle ancak nefsin için satın aldıysan, beni yanında tut, bir tarafa bırakma. Eğer beni ancak Allah için satın alıp hürriyete kavuşturdun ise, beni Allah'ın ameliyle bırak, dedi... [136].

26- Abdullah İbn Abbâs(R)'In Zikri Babı

96-.......Abdullah ibn Abbâs (R): Peygamber (S) beni bağrına bastı da: "Yâ Allah, buna hikmet öğret*' diye duâ etti, demiştir [137].

97-.......Bize Abdulvâris (bu hadîsi senediyle) tahdîs etti. Peygamber bunda: "Yâ Allah, buna Kitâb'ı öğret" diye duâ etti, demiştir.

Ve bize Mûsâ ibn îsmâîl tahdîs etti. Bize Vuheyb, Hâlid el-Hazzâ'dan olmak üzere, geçen senedle o hadîsin benzerini (yânî Ebû Ma'mer'in rivayetinin benzerini) tahdîs etti.

el-Buhârî bu hadîsin sonunda: "Hikmet", peygamberlik dışındaki re'y ve ictihâdda İsabet etmektir, tefsirini nakletmiştir [138].

27- Hâlid İbnu'l-Velîd(R)'İn Menkabeleri Babı

98-.......Enes ibn Mâlik(R)'ten (şöyle demiştir): Peygamber (S) Zeyd'in, Ca'fer'in ve İbn Revâha'nm şehîd olduklarını insanlara, onların haberleri Medine'ye gelmeden önce haber verip şöyle buyurdu:

— "Sancağı Zeyd ibn Harise aldı, akabinde Zeyd vuruldu. Sonra sancağı Ca'fer ibn Ebî Tâlib aldı, o da vurulup öldürüldü. Sonra sancağı Abdullah ibn Revâha aldı, o da vurulup öldürüldü".

Bunları söylerken Peygamber'in iki gözü yaş akıtıyordu. Peygamber devamla:

— "Nihayet sancağı Allah'ın kılıçlarından bir kılıç (yânî Hâlid ibnu'l-Velîd) aldı da, sonunda Allah o orduya fetih müyesser kıldı" buyurdu [139].

28- Ebû Huzeyfe'nin Âzâülısı Olan Sâlim(R)'İn Menkabeleri Babı [140]

99-....... Mesrûk şöyle demiştir: Bir defasında Abdullah ibn Amr'ın yanında Abdullah ibn Mes'ûd anıldı. Bunun üzerine Abdullah ibn Amr şöyle dedi: İşte bu o kimsedir ki, ben Rasûlullah(S)'ın: "Kur'ân okumayı dört kişiden isteyiniz: Abdullah ibn Mes'ûd'dan -Rasûlullah isim saymaya Abdullah ile başladı- Ebû Huzeyfe'nin âzâd-lısı Salim'den, Ubeyy ibn Ka'b'dan ve Muâz ibn Cebel'den" buyururken işittiğimden sonra, artık onu sevmeye devam edeceğim.

Râvî Amr ibn Murre: Ubeyy ile mi, yoksa Muâz ile mi saymağa başladı, bilmiyorum, demiştir [141].

29- Abdullah İbn Mes'ûd(R)'In Menkabeleri Babı [142]

100-.......Ben Mesrûk'tan işittim, şöyle dedi: Abdullah ibn Amr (R) şöyle dedi: Şübhesiz Rasûlullah ne çirkin söz söyler ve ne de bunu arzu edici idi. Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Sizin bana en sevgili olanınız, ahlâk yönünden en güzel olanınızdır".

Ve yine Rasûlullah: "Kur'ân 'ı şu dört kişiden okumak isteyiniz: Abdullah ibn Mes'ûd'dan, Huzeyfe'nin âzâdlısı Sâlim'den, Ubeyy ibn Ka'b'dan ve Muâz ibn Cebel'den" buyurdu [143].

101-.......Alkame'den (o şöyle demiştir): Ben Şam'a girdim ve mescidde iki rek'at namaz kıldım. Akabinde:

— Yâ Allah, bana bir meclis arkadaşı ihsan eyle! dedim. Bu sırada gelmekte olan bir şeyh gördüm. Bana yaklaşınca:

— Allah'ın benim duamı kabul etmiş olmasını umarım, dedim. O bana:

— Sen nerelisin? dedi. Ben:

— Küfe ahâlîsindenim, dedim. O zât:

— Peygamber'in giydiği ayakkabıların, dayanacağı kısa bastonunun, su kabının sahibi olan kimse (yânî tbn Mes'ûd) sizin içinizde değil mi? Şeytânın şerrinden kurtarılmış olan kimse (yânî Ammâr) sizin içinizde değil mi? Kendisinden başkasının bilmediği Peygamber'in sırrının (gizli haberlerinin) sahibi olan kimse (yânî Huzeyfe) sizin içinizde değil mi?

— İbnu Ümmü Abd " Ve H-leyli..." sûresinin üçüncü âyetini nasıl okudu? dedi.

Ben derhâl:

— "Ve'I-teyli ilâ yağşâ ve'n-nehâri izâ tecellâ ve'z-zekeri ve'l-ünsâ" şeklinde okudum.

O zât, yânî Ebu'd-Derdâ:

— Bu âyeti bana Peygamber (S) okuttu. Ben bunu Peygamber'in ağzından

kendi ağzıma böylece aldım. Fakat şu Şamlılar bana karşı ısrara devam ediyorlar da nihayet beni " Ve 'z-zekeri ve H-ünsâ" kıraatinden "Vemâhalaka'z-zekerâ ve'l-ünsâ"kıraatine döndürecekler, dedi [144].

102-.......Abdurrahmân ibn Yezîd en-Nahaî şöyle dedi: Biz bir defasında Huzeyfe'ye:

— Sahâbîler içinde güzel hâl ve hareketi, meslek ve yolu bakımından Peygamber'e yakın olan kimdir ki, biz onu bilip, onun görünür hâline bakarak hayâtını örnek alalım? diye sorduk.

Huzeyfe:

— Güzel hâl ve hareketi, meslek ve meşrebi ve sîreti yönünden Peygamber'e İbnu Ümmi Abd'den daha yakın hiçbir kimse bilmiyorum, dedi [145].

103-.......el-Esved ibn Yezîd en-Nahaî tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den işittim, şöyle diyordu: Ben kardeşimle beraber Yemen'den Medîne'ye geldiğim zaman bir müddet bekledik. Peygamber'in hâllerini ve yakınlarını gözetledik. Bu esnada bizim en çok öğrendiğimiz husus, Abdullah ibn Mes'üd'un Ehli Beyt'ten bir kişi olduğunu zannetmemizdir. Çünkü biz Peygamber(S)'in huzuruna dâima İbn Mes'ûd ile anasının girdiğini görüyorduk [146].

30- Muâviye İbnu Ebî Sufyân(R)'In Zikri Babı [147]

104-.......Abdullah ibnu Ebî Muleyke şöyle demiştir: Muâviye (R) yatsı namazından sonra tek rek'atla vitir kıldı. Yanında da İbnu Abbâs'm kölesi Kurayb vardı. Müteakiben Kurayb, İbn Abbâs'a geldi (de bunu ona haber verdi). İbn Abbâs, Kurayb'e:

— Muâviye hakkında konuşmayı ve onun işini reddetmeyi bırak. Çünkü o,

Rasülullah (S) ile beraber bulunmuştur (yânî âlimdir), dedi [148].

105-.......İbnu Ebî Muleyke şöyle tahdîs etmiştir: (Kurayb tarafından) İbn Abbâs'a:

— Senin Mü'minlerin Emîri Muâviye hakkında bir sözün var mı? Çünkü o, vitir namazını ancak bir tek rek'atle kılmıştır, denildi.

İbn Abbâs:

— İsabet etmiştir, çünkü Muâviye bir fakîhtir, dedi [149].

106-.......Ebu't-Teyyâh şöyle demiştir: Ben Humrân ibn Ebân'dan işittim ki, Muâviye (R) şöyle demiştir:

— Sizler (ikindi namazından sonra) öyle bir namaz kılıyorsunuz ki, yemîn olsun bizler Peygamber (S) ile o kadar beraber bulunduk da O'nun bu namazı kıldığını hiç görmedik. Ve yine yemîn olsun ki, Peygamber bil'akis o iki rek'atten (yânî ikindiden sonra iki rek'at kılmaktan) nehyetmiştir, dedi [150].

31- Fâtıma Aleyhi's-Selâmın Menkabeleri Babı

Ve Peygamber (S):

"Fâtıma, cennet ehli kadınlarının seyyidesidir" buyurmuştur [151].

107-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan; o da İbnu Ebî Muleyke'den; o da Mısver ibn Mahrame(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Fâtıma benden bir parçadır. Her kim onu öfkelendir irse beni öfkelendirmiş olur" buyurmuştur [152].

32- Âişe(R)'Nin Fadlı Babı [153]

108-.......(Abdurrahmân ibn Avf'm oğlu) Ebû Seleme şöyle demiştir: Âişe (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) bir gün:

— "Yâ Âişe! Şu (yanımdaki) Cibril'dir, sana selâm ediyor/" buyurdu.

Ben de:

— Selâm, Allah'ın rahmeti ve bereketleri onun üzerine de olsun! Benim göremediğim Cibril'i Sen görüyorsun, dedim.

Âişe bu son sözü ile Rasûlullah'ı kasdediyordu [154].

109-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şüyle buyurdu: "Erkeklerden birçoğu (fazilette) kemâle ulaştı. Hâlbuki kadınlardan İmrân kızı Meryem ite Fir'avn 'in kadını Âsiye'den başkası kemâle ermedi. Ümmetimin kadınlarına karşı Âişe'nin fazileti de tirit aşının diğer yemeklere karşı fazileti gibidir" [155].

110-.......Abdullah ibnu Abdirrahmân, Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle derken işitmiştir: Ben RasûIulIah(S)'tan işittim: "Âişe'nin diğer kadınlara karşı fazileti, tirit aşının diğer yemeklere karşı fazileti gibidir" buyuruyordu [156].

111-....... İbnu Avn, el-Kaasım ibn Muhammed'den şöyle tahdîs etmiştir: Âişe hasta oldu. İbnu Abbâs ona hasta ziyaretine geldi de:

— Ey Mü'minlerin Anası, sen Rasûlullah (S) ile Ebû Bekr'in, senden Önce varıp cennette hazırladıkları güzel bir makaama gideceksin (ne mutlu sana! Artık endîşe etme, ferah ol)! Dedi [157].

112-.......Şu'be, el-Hakem ibn Uteybe'den tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Ben Ebû Vâil'den işittim, şöyle dedi: Alî ibn Ebî Tâlib, Ammâr ibn Yâsir ile kendi oğlu Hasen'i Kûfeliler'in Alî tarafına yardımlarını istemeleri için Kûfe'ye gönderdiği zaman, Ammâr bir hutbe yapıp, bunda: Ben kesin surette biliyorum ki, Aişe dünyâda ve âhi-rette Peygamber'in zevcesidir. Lâkin Allah sizleri, kendi hükmüne mi, yâhud Âişe'ye mi tâbi' olacaksınız diye imtihan etmektedir, demiştir [158].

113-.......Âişe(R)'den: Kendisi, kızkardeşi Esmâ'dan ariyet bir gerdanlık almıştı. Sonra bu gerdanlık bir seferde kayboldu. Rasûlul-lah (S), sahâbîlerinden bâzı kimseleri -ki Useyd ibn Hudayr da bunlar arasında idi- onu aramağa gönderdi. Onlara bu sırada namaz vakti erişti. Su bulamadıkları için abdestsiz olarak namaz kıldılar. Peygamber'e geldikleri zaman bunu kendisine arzettiler. İşte bu vak'a üzerine Teyemmüm Âyeti (ei-Mâide: 6) inmiştir. Bunun üzerine Useyd ibn Hudayr, Âişe'ye:

— Allah seni hayır ile mükâfatlandırsın. Vallâhî senin başına (hoşlanmadığın) hiçbir iş gelmez ki, Allah onda senin için de, müslü-mânlar için de bir hayır bulundurmasın, dedi [159]

114-.......Urve ibnu'z-Zubeyr'den (şöyle demiştir): Rasülullah (S) vefat sebebi olan hastalığı içinde, kadınlarının nevbetlerinde dolaşmayı ve Âişe'nin evinde olmayı şiddetle arzu ederek:

— "Yarın ben nerede olacağım? Yarın ben nerede olacağım?" demeğe başladı.

(Urve dedi ki:) Âişe:

— Benim nevbet günüm olunca, Peygamber (bu sözü söylemez) sükût ederdi, dedi [160].

115-.......Urve ibnu'z-Zubeyr şöyle demiştir: İnsanlar Peygamber'e takdim edecekleri hediyelerini Âişe'nin nevbeti gününde vermeyi kasdederlerdi. Âişe

şöyle dedi: Kadın arkadaşlarım (bundan gayrete gelerek) Ümmü Seleme'nin yanında toplandılar da:

— Ey Ümmü Seleme, şübhesiz biliyorsun ki, insanlar hediyelerini Âişe'nin nevbeti gününde getirmeye çalışıyorlar. Hâlbuki bizler de Âişe'nin hayır istemekte olduğu gibi hayır istemekteyiz. Binâenaleyh sen Rasûlullah'a söyle de, O, insanlara hediyelerini kadınlarından kimin yanında bulunur ve kimlerin nevbet günlerini dolaşırsa, orada vermelerini emretsin! dediler.

Âişe dedi ki: Ümmü Seleme diğer kadınların kendisine söylediklerini nevbetinde Peygamber'e zikretti. Ümmü Seleme dedi ki:

— Ben bunu Peygamber'e zikrettim, O benden yüz çevirdi. Sonra benim nevbetimde bana geldiğinde kendisine bunu yine zikrettim, benden yine yüz çevirdi.Üçüncü nevbetim de geldiği zaman bunu kendisine yine söyledim. Bu defa bana: "Yâ Ümme Seleme, Âişe hakkında bana eziyet etme. Çünkü şu bir hakikattir ki, vallahi Âişe'den başka sizden hiçbir kadının örtüsü altında bulunduğum hâlde bana vahiy inmedi" buyurdu [161].

Bu hadîsin daha uzun bir rivayeti Hibe Kitabı, "Hibenin kabulü bâbı"nda geçmişti.

Bir Tenbîh ve Hatırlatma

Şârih el-Kirmânî burada Sahîh-i Buhârî'nin ilk yansının sona erdiğini, bunu ta'kîb eden Ensâr'ın Menkabeleri Kitâbı'nm da ikinci yarının başlangıcı olduğunu, Sahîh-i Buhârî'nin hıfz ve zabtına i'tinâ eden ve bunu sağlam ve muhkem yapan hadîs âlimlerinin büyüklerinden naklederek bildirmiştir (el-Behiyyetu'l- Mısriyye 1354/ 1935 baskısı, 15. Cüz, 32. sahîfe).

Bunu kısaca nakleden şârih Aynî de, bu vesile ile Umdetu'l-Kaari'nin yedinci cildini burada sona erdirmiştir (VII, 668).

Şârih Kastallânî de: "Burası kitabın birinci yansının sonudur" demiş ve el-Kirmânî'den aynı surette naklettikten sonra: "Kitabımızın bu kısmının yazılması da bunun toplayıcısı Ahmed ibn Muhammed ibn Ebî Bekr el-Kastallânî'nin eliyle 911 hicret yılı Receb'inin onbiri perşembe günü buraya geldi. Allah'tan bunu tamamlamaya ve yazmaya yardım etmesini, kabul ve ikbâlle beraber

bununla bana ve müs-lümânlara hâlde ve mealde fayda vermesini... istiyorum" demiştir (VI, 139).

Tecrîd-i Sarih mütercimlerinden Kâmil Mîrâs da: "Bu eserimizde biz de hicretin 1363 yılı Ramazân'ının onsekizinci çarşamba günü Ensâr'm Menkabeleri Bâbı'na gelmiş bulunuyoruz. Seleflerimizin durak yeri edindikleri burada biz de dokuzuncu cildi bitiriyoruz, ikmâlini Cenâb-ı Hakk'ın tevfîk ve inayetinden diler ve Hâtemu'l-Enbiyâ'nın âlî fuyûzâtından istiâne ederiz" diyor (IX, 446).

Biz de el-Câmi'u's-Sahîhrm tamâmım Türkçe'ye terceme etmekte olduğumuz bu Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi kitabımızda, 1401 hicri yılı Ramazân'ının 29'u, arefe gününe tesadüf eden 31 Temmuz 1981 cumua günü ikindi ezanı okunurken buraya ulaşmış ve böylece Ensâr'ın Menkabeleri Kitâbı'na gelmiş bulunuyoruz. Yüce Allah'tan sağlık ve afiyet içinde en güzel şekilde tamamlamaya muvaffak kıl-. masını, kabul ve ikbâlle beraber bununla ben Mehmed Sofuoğlu kuluna ve bütün müslümanlara hâlde mealde fayda vermesini niyaz ediyorum.

29 Ramazân 1401/31 Temmuz 1981 Üsküdar-Bağlarbaşı

---

[1] Fadâil, Fadîlef'm cem'idir. Fadîlet, Nakîsa'nm zıddı ve Rezîlet'in mukaabilidir ki, insana eksiklik getiren vicdanî temayüller ve haricî hareketlerdir. Şu hâlde Fadâil, sahibine yükseklik veren güzel huylar, dostâne ve hayırhâhâne hâl ve hareketler demek olur.

Ashâb, Sahb'm cem'idir ve aslında masdar olan Sahabe ma'nâsmda kullanılır. Sahabe, ibn Esîr'e göre Sâhib*in cem'idir. Söhib ise güzel muaşeret eden (yânî iyi geçinen) yâr ve dost demektir. Sahabe, çeşitli suretlerde ta'rîf edilmiş. Bunlar arasında en meşhur ta'rîf, İmâm Buhârî'nin yukarıdaki ta'rîfidir. Bu ta'rîfe göre sahabe iki kısım oluyor: Peygamberle görüşen, Peygamber'i gören. Peygamber'le görüşüp konuşmak, O'nu görmeyi gerektirirse de, burada öyle bir görme gereği yoktur. Çünkü Abdullah ibn Ümmi Mektûm, Peygamber beraberinde bulunan ve sohbeti "Yüzünü ekşitip çevirdi, kendisine o a'mâ geldi diye. Sana hangi şey bildirdi? Belki o (senden öğrenecekleriyle) temizlenecekti. Yâhud öğüt alacaktı da bu öğüt kendisine faide verecekti" (Abese: 1-4) âyeti üe.te'yîd edilmiş bir şahâbî iken, gözleri kör olduğu için Peygamber'i görememişti.

Peygamber'in sahâbîleri iki toplu kısma ayrılır: Muhacirler, Ensâr. Buhârî burada evvelâ bu iki sınıftan herbiri hakkında ve umûmî olarak gelen hadîsleri sıralamıştır.

[2] Bu hadîste sahâbîler, tabiîler ve tabiîlerin tâbi'lerinin yüzü suyu hürmetine fetih ve zafer müyesser olacağı bildirilmiş ve öylece de gerçekleşmiştir. Bu sebeble bu hadîsten, Peygamber'in en açık mu'cizelerinden birisi ve üç tabaka cemâati nin fazileti anlaşılmıştır. Bu üç tabaka cemâati âhiretle ilgili hususlarda son derece kuvvetlidirler. îmân ve irâde kuvvetiyle bu üç devirde İslâm orduları zaferden zafere koşmuşlardır.

[3] Hadîs, ilk üç neslin faziletini ve ondan sonraki nesillerde ortaya çıkacak ahlâkî çürümeyi ve dünyâ hırsını apaçık belirtmektedir. Bunlar, Peygamber'in haber verdiği gibi gerçekleşmiştir.

[4] Hadîsteki Kartı'in ma'nâlarından biri "Zaman" demektir. Bu zamanın ta'yî-_i ninde on, yirmi, otuz, altmış, yetmiş, seksen, yüz, yüzyirmi sene olmak üzere çeşitli görüşler ve ictihâdlar vardır. Bunlar arasında bir karnın yüz sene olduğunu ileri sürenler, Peygamber'in bir çocuğun başını okşayarak: "Bir kam yaşa!" diye duâ edip de, o çocuğun yüz sene yaşadığı hakkındaki bir haberi hüccet getirmişlerdir.

Bu hadîste evvelâ zikrolunanlar sahâbî, tabiî ve etbâu't-tâbiî asıllarıdır. Bu üç asır müslümânlar arasında doğruluk ve adalet yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Sahâbî asrı yüz sene kadar devam etmiştir. Meselâ Medîne'de Sehl ibn Sa'd ile Sâib ibn Yezîd; Basra'da Enes ibn Mâlik doksanbirinci hicret yılına kadar yaşamışlardır. TâbÎî asrı da yaklaşık olarak yüzseksen târihine kadar devam etmiştir. En son vefat eden tabiî, Half ibn Halîfe'dir ki, İbn Sa'd'a göreyüzsek-senbir târîhinde vefat etmiştir.

[5] Muhacirler, Allah için ve İslâm Dîni'nin kökleşmesi ve yükselmesi için yurtlannı bırakarak Mekke'den Medine'ye göç eden müslümânlardır. Ensâr da Medî-neliler'dir ki Evs ve Hazrec kabileleri halkı ile bunlara tâbi' olan müslümânlardir.

[6] Buhârî bu bâb başlığında el-Haşr: 7. ve et-Tevbe: 40. âyetlerini getirmiştir. Bunlar Hicret ve Muhâcirler'le ilgili olduğu için başlığa çok uygun düşmüşlerdir. el-Haşr: 7. âyeti yalnız Nadîr oğulları'ndan almanlar değil, diğer bütün fey'ler de, haraçlar da, cizyeler de, vergilerden alınan mal da Muhâcirler'e ve öteki sınıflara âiddir (Medârik). Biz ma'nâmn tam anlaşılması için et-Tevbe: 38-41. âyetlerinin meallerini tam olarak buraya aldık. Bu 38-41. âyetler, İstanbul'da yapılan 7. İslâm Konferansı sonunda Hafız Abdurrahmân Gürses tarafından okunmuştu. Yine bu âyetler 28-30 Mayıs 1981 târîhinde Erzurum Atatürk Üniversitesi Islâ-mî İlimler Fakültesi'nce tertîb edilen Hicret Kongresi sonunda da Kur'ân-i Kerîm asistanı Hafız Nihad Temel tarafından okunmuş ve kongre üyeleri bunlardaki uyarıcı ve tevbîh edici yüksek ma'nâlardan dolayı çok duygulanmışlardı

[7] Kur'ân'm şehâdeti ve birçok sahîh hadîslerin delâletleriyle Ebû Bekr'in Rasû-hıllah'a mağarada refakati sabit bir hakikat olduğundan, âlimler Ebû Bekr'in sahâbîliğini inkârı küfür saymışlardır.

[8] Hadîste Ebû Bekr'in fazileti apaçıktır. Bunun çokfarklı bir bir rivayeti yakında Nübüvvet Alâmetleri Bâbı'nda da geçmişti

[9] Bu âyet yalnız el-CâmÎ'u's-Sahîh'in el-Kuşmeyhenî rivayetinde vardır. Bu âyetlerde hayvanların insanlara olan hizmetleri hatırlatılıyor: "Davarları da O yaratmıştır ki, bunlarda sizin için ısıtıcı ve koruyucu maddeler ve nice nice menfâatler vardır. Onlardan yersiniz de. Akşamleyin getirirken, sabahleyin salıverirken onlarda sizin için güzel bir zînet vardır. Onlar sizin ağırlıklarınızı yük-

[10] Rasûlullah bu sözüyle et-Tevbe: 40. âyetteki "Onlar mağarada iken ikinin ikincisi" ve "Allah bizimle beraberdir" ifâdelerindeki ma'nevî maiyyete işaret etmiştir. Bunda Ebû Bekr'e âid büyük bir fazîlet vardır.

[11] Buhârî bunu yakın lâfızla Namaz Kitabı, "Küçük kapı ve geçit bâbı"nda senediyle getirmiştir

[12] Bu Ebû Saîd hadîsi de Namaz Kitâbı'nın aynı babında geçmişti.

Ebû Bekr'in sahâbîliği herkesçe bilinen mütevâtir ve haber olmakla beraber bu sohbetin bir özelliği daha vardır ki: "İkinin ikincisi olarak mağarada bulunurlarken Peygamber o vakit arkadaşına: Tasalanma. Allah hiç şübhesiz bizimle beraberdir, diyordu" (et-Tevbe: 40) nassı ile de sabit olmasıdır. Ebû Bekr'in Rasûlullah'm sahibi olduğuna Allah şâhiddir. Ebû Bekr'in sohbetini tanımamak, Kur'ân'ın nassını tanımamaktır, yânî küfürdür... Bu büyük fazilet sahâbîler içinde yalnız Ebû Bekr'e âiddir.

Mescid, mü'minlerin annelerinin hücreleri ve büyük Muhâcirler'in evleri ile çevrili olduğu gibi, bunların herbirinden mescide kolayca girebilmek için oraya açılır küçük birer kapı vardı. Peygamber bu hutbesinde Ebû Bekr'in kapısından başka bütün kapıların kapatılmasını emretmiştir.

[13] Başlığa uygunluğu, Peygamberin hayâtta olduğu günlerde Ebû Bekr'in faziletinin Peygamber'in faziletinden sonra ilk sırada oluşunun sabit olması yönün-dendir

[14] Bir bâb önce geçmiş olan 6 rakamlı Ebû Saîd el-Hudrî hadîsine işaret etmiştir.

[15] Buradaki hadîslerin başlığa delîllikleri meydandadır.

[16] Yânî büyükbabayı,.baba gibi tek başına mîrâsçı kılmış, kardeşler için bir hakk tanımamıştır.

Bu hadîste Ebû Bekr'in fazileti vardır. Çünkü torunu Abdullah ibnu'z-Zubeyr, "Dede,mîrâsah'*kk kazanmada baba gibidir" diye cevâb yazarak, dedesi Ebû Bekr'in görü- .nün üstünlüğünü en belîğ bir uslûbla bildirmiştir.

[17] Bu hadîste de Ebû Bekr'in faziletine bir işaret vardır. Y-ine bunda Ebû Bekr'in Peygamber'den sonra Halîfe olacağına da bir işaret vardır. Hakîkaten bu da öylece vâki' olmuştur.

[18] Başlığa uygunluğu, Ebû Bekr'in İslâm'a girişteki önceliğinden dolayı husûsî bir fazileti olması yönündendir. Çünkü hürr erkeklerden hiçbiri ondan önce İslâm'a girmemişti.

Ammâr'ın haber verdiği ilk müslümân beş köle de Bilâl el-Habeşî, Zeyd ibn Harise, Âmir ibn Fuhayre -ki Ebû Bekr'in kölesidir ve efendisiyle beraber müslümân olmuştur-, Ubeyd ibn Zeyd, Ebû Fukeyhe -ki Saffân ibn Umeyye'-nin kölesi idi-. Bâzı siyerciler bu listedeki Ebû Fukeyhe yerine Şükrân'ı zikretmişlerdir. İkİ kadın da: Hadîce ile Ümmü Eymen yâhud Sumeyye'dir.

Bu hadîsten İslâm Dîni'nin ilk meydana çıkışından i'tibâren köle denilen bu mazlum sınıfı korumaya başladığı da açıkça anlaşılmaktadır.

[19] Ebû Bekr'in fazileti ve bütün sahâbîler üzerindeki üstünlüğü hakkında gelen bu hadîs, Peygamber'in sahâbîleri arasındaki karşılıklı hürmet ve dayanışmayı da İslâm Ümme'i için uyulma örneği olarak ifâde etmektedir.

[20] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bu da şöyledir: Peygamber'e insanların en sevgilisinin Ebû Bekr olması, Ebû Bekr için birçok fazîlet olduğuna ve onun Peygamber'den sonra insanların en faziletlisi bulunduğuna delâlet etmektedir (Aynî).

[21] Peygamber'in son sözü, Ebû Bekr ile Umer'in îmânlarının kemâline yüksek i'ti-mâdım ifâde eder. Allah'ın kudretini tanıma ve îmânlarmdaki selâbet İ'tibârİy-le bu iki dostunu Peygamber bu hadîste kendi nefsi menzilesine yükseltmiştir. Bu, her iki sahâbî için çok yüksek bir fazilettir.

[22] Bu hadîs küçük farkla bundan evvelki kitâbda 134 rakamı ile geçmişti.

Hadîsin buradaki başlığa uygunluğu şu yöndendir: Peygamber (S), ru'yâ-da kendisini kuyudan su çeker hâlde gördü ve Ebû Bekr'i de Umer'den Önce zikretti. Bu ise Ebû Bekr'in Umer üzerindeki ve daha sonra gelenler üzerindeki fazlına delâlet eder. Ebû Bekr'in su çekişteki za'fma gelince, bu eksikliğe delâlet etmez. Çünkü onun halîfelik günleri kısa olmuştur (Aynî).

[23] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in: "Sen bu sürüklemeyi büyüklenerek yapar değilsin " sözünden alınır. Bu sözde Ebû Bekr için bir fazîlet vardır. Çünkü Peygamber ona, sevmediği şeyin zıddına, yânî tevâzu'luğuna şehâdet etmiştir (Aynî).

[24] Başlığa uygunluğu "Senin onlardan olacağını ümîd ediyorum yâ Ebâ Bekr" s6-zündedir. Peygamber'in umudu vâki'dir, muhakkaktır. Bu sözde Ebû Bekr'in faziletine en kuvvetli delîl vardır. Bu, Ebû Bekr'in bütün dînî, ahlâkî ve amelî vazîfeleri tamâmiyle yerine getirir olduğuna delâlet eder.

[25] es-Sunh, Haris ve Hazrec oğuliarı'na âid evlerin bulunduğu mahallenin ismidir. Bu mahalle ile Peygamber'in evi arasında bir mi! uzaklık vardı (Aynî).

[26] Bu hadîsten Ebû Bekr'in, Umer'den daha âlim olduğu açıkça anlaşılır. Peygamber'in vefatı akabinde cereyan eden bu mes'ele, Ebû Bekr'in görüş nüfuzunu, ilim ve irfanının kemâlini, en müşkil zamanlarda Ebû Bekr'de görülen metanet ve mekânet, sahâbîlerden hiçbirisinde görülemiyordu. Bunun için Ebû Bekr söz söylemeye başlayınca sahâbîler derhâl başına toplanıvermişti.

[27] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Çünkü bunda Ebû Bekr'in, diğer sa-hâbîler üzerindeki fazileti vardır. Zîrâ hepsinin önüne geçirilmiş ve Rasûlullah'ın halîfesi olmuştur.

Buhârî bu hadîsi değişik senedler ve uzun, kısa metinlerle Sahîh'mm birçok yerinde getirmiştir. Namaz, Cenazeler, Muzâraa... gibi.

[28] Hadîste Alî ibn Ebî Tâlib, Ebû Bekr'in fazîlelini açıkça ifâde etmiştir.

Muhammed ibnu'l-Hanefiyye, Hasen ve Hüseyin'den sonra Hz. Alî'nin en âlim ve en muttaki oğludur. Annesi Havle bintu Ca'fer el-Hanefiyye olduğu için, anasına nisbetle anılmıştır.

[29] el-Beydâ, en sahîh kavle göre, Zu'1-Huleyfe'nin diğer adıdır. Zâtu'1-Ceyş de Medine'ye bir berîd, yâni dört fersah mesafede bir yerin ismidir. Her ikisi de Me-dîne ile Mekke yolu üzerindedir.

[30] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bu sizin ilk bereketiniz değildir, yâ Ebâ Bekr hâ-nedâni!" sözündedir.

Bu hadîs, Teyemmüm Kitâbı'nda geçmişti.

Her ikisi de Medenî olan en-Nisâ Sûresi İle el-Mâide SûresÎ'nde birer teyemmüm âyeti vardır. el-Mâide'deki âyetin baş tarafı abdestle ilgili olduğu İçin, ona Abdest Ayeti de denir. Bu kıssada İnen teyemmüm âyetinin hangisi olduğu hakkında görüş ayrılıkları vardır. el-Humeydî'nin bir rivayetinde el-Mâide: 6. âyetinin indiği belirtilmiş olduğundan, parantez içinde ona işaret ettik.

[31] Hadîs, umûmî surette sahâbîler hakkında gelmiştir. Sahâbîlere sövmenin ha-râmlığına delâlet eder. Ancak bu harâmlık Ebû Bekr hakkında daha kuvvetlidir: Sahâbîler'in umûmunda Ebû Bekr de dâhil olduğu, onun da Peygamber'den sonra insanların en faziletlisi olması yönünden, hadîsle başlık arasında uygunluk görülmüştür.

Müdd'ün en amelî ölçüsü, iki avuç birleştirilerek avuçlamaktır. Bu mikdâr hububata müdd denir. Peygamberdin müddü misâl ve mikyas seçip onunla takdîr buyurması, müddün örf ve âdette verilen sadaka mikdânnın en az sınırı olması i'tibâriyledir.

[32] Erîs, Medine'de, Kubâ mevkiine yakın meşhur bir bostandır. İçindeki'kuyu da bostana izafetle Erîs Kuyusu diye anılmıştır. Hz. Usmân'm halifeliği zamanında Peygamber'den gelen mühür, halîfenin parmağından bu kuyuya düşmüştü. Râvî Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin, Ebû Ruhm ve Ebû Burde adlarında iki kardeşi vardır. Bu hadîste ismini açıkça söylemediği, fakat arkasından yetişip buradaki hayra katılmasını temenni ettiği kardeşi, bunlardan birisidir.

[33] Başlığa uygunluğu, burada bu üç sahâbînin: Ebû Bekr, Umer ve Usmân'm faziletlerinin açıklanması ve Ebû Bekr'in cennetle müjdelenme ve Peygamber'in sağma oturmakta öne geçmesi sebebiyle daha faziletlileri olması yönündendir. Buhârî'nin bunu Ebû Bekr'in menâkıbmda getirmesinden maksadı, hâsseten bu noktaya işaret etmektir.

[34] Nevevî: İşte bu te'vîl doğru firâset nev'indendir, demiştir.

[35] Hadîsin başlığa uygunluğu gizli olmayacağı üzere sıddîk sözünden alınır. Buhâ-rî bunu Umer'in Fazîleti bâbı'nda da getirdi. Müslim de Ebû Hureyre'den: "Rasûlullah Hıra Dağı'nın üstünde Ebû Bekr, Umer, Usmân ve daha başkaları ile bulunduğu sırada..." suretinde bir rivayet getirmiştir. Hıra Dağı Mekke'de bulunduğundan bu hadîsler, vakıanın hem Mekke'de, hem de Medine'de meydana geldiğine delâlet eder (Aynî).

[36] Başlığa uygunluğu, bunda Peygamber'den sonra hilâfetin Ebû Bekr'e geçeceğine işaret olması, Ebû Bekr'in Umer'den ve diğerlerinden öne geçirilmesi, onun en faziletli olduğuna delâlet etmesi yönündendir.

Bu hadîs, biraz farklı olarak 16 rakamıyla de geçmişti.

[37] Hadîs, Ebû Bekr ile Umer'in faziletlerine delâlet eder, lâkin burada maksad Ebû Bekr'in Umer ve diğerlerine üstünlüğü menkabesidir. Çünkü o herşeyde, hattâ Peygamber'in zikretmesinde de önde gelmektedir. Bu hadîs Umer'in faziletinde de biraz farkla gelecektir.

[38] Başlığa uygunluğu "Ebû Bekr geldi ve nihayet onu Peygamber'den uzaklaştırdı.." sözlerinden alınır. Ebû Bekr'in söylediği âyet, Mûsâ ile Fir'avn kıssasına ve Fir'avn'ın Musa'yı öldürmeye karar verdiği zamanki vak'aya âiddir. Tamâmı şöyledir: "Fir'avn ailesinden olup îmânını gizlemekte bulunan bir mü'min de şöyle dedi; Siz bir adamı Rabb'im Allah'tır demesiyle Öldürür müsünüz? Hâlbuki o, size Rabb 'inizden apaçık mu 'cizeler de getirmiştir. Bununla beraber eğer o bir yalancı ise, yalanı kendine. Eğer doğrucu ise sizi tehdîd edegeldiği azabın bir kısmı olsun size çarpar. Şübhesiz Allah, haddi aşan, yalancı olan kimseyi muvaffak etmez" (el-Mü'min: 28).

[39] Umer'in babası Hattâb İbn Nufeyl'dir; Kureyş'in önde gelenlerindendir. Anası Hanteme de Hâşim İbn Mugîre'nin kızıdır. Umer, Peygamber'in ikinci halîfesi-dir, kendisine Peygamber tarafından el-Fârûk lâkabı ve Ebû Hafs künyesi verilmiştir. Hafsa onun en büyük çocuğudur. Ebû Bekr'den sonra on yıl, altı ay, dört gece devlet başkanı olmuş, kendisini el-Mugîre'nin kölesi Ebû Lu'lu' Fîrûz öldürmüştür. Umer, yiğitliğin, adaletin, mülk ve millet irâdesinin benzersiz örneğidir. Hakkında müstakil eserler yazılmıştır.

[40] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in cennette Umer'e âid bir köşk görmesidir. Hadîste adı geçen Ebû Talha, Ensâr'dan Zeyd ibn Sehl'dir; yiğit bir İslâm mücâhididir. Peygamber: "Gaza meydanında Ebû Talha'nın bir haykırması, düşman üzerine yüz bahâdır kuvvetinden daha te'sîrlidir" buyurmuştur. Ebû Talha'nın

karısı Rumeysâ'mn asıl adı Sehle veya Rumeyle'dir. Bu, Ebû Talha'nm Ümmü Suleym'den başka bir karısı olmalıdır.

[41] Bu, aynı hadîsin başka bir sahâbîden küçük lâfız farkı ile rivayetidir

[42] Hadîsin Umer'in faziletine delîlliği, Peygamber'den en sağlam ve eskimez dîn ilimlerini alıp bellemiş olmasıdır. Bu hadîs, İlim Kitâbı'nda da geçmişti.

[43] Hadîs, Ebû Bekr'in faziletleri bâbı'nda da geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmişti.

[44] Hadîsin sonunda İbn Cubeyr ile Yahya "el-Abkariyy" kelimesinin lügat ma'-nâlarını söylemişlerdir. Burada bundan kavmin seyyidi kasdedilmiştir. Bu ez-Zerâbî sözü Kur'ân'da da geçer: "Orada yüksek tahtlar, (önlerine) konmuş kaplar, sıra sıra dizilmiş yastıklar, yayılıp serilmiş saçaklı halılar vardır" (el-Gâşİye: 13-16).

[45] Hadîsin başlığa uygunluğu Peygamber'in yeminle te'yîd ettiği son kısımdır. Buhârî bu hadîsi burada iki tarîk ile getirmiştir.

Birinci tarîkten gelen hadîs "İblîs'in ve ordusunun sıfatı bâbı"nda da geçmişti.

[46] Bu Abdullah ibn Mes'ûd hadîsinin de Umer'in faziletine delîlliği gizli değildir.

[47] Hadîsin başlığa delîlliği, Alî'nin hem kendi sözlerinde, hem de Peygamber'den çok işittiğini söylediği Peygamber'in sözlerindedir.

[48] Hadîsteki sıddîk ile Ebû Bekr; iki şehîd ile de Umer ile Usmân murâd edilmiştir.

[49] Başlığa uygunluğu, İbn Umer'in Umer hakkında te'kîdli olarak söylediği sözlerdedir.

[50] Başlığa uygunluğu, Enes'in sözünden alınır. Çünkü o, amelde Ebû Bekr ile Umer'i Peygamber'e yanaştırmıştır

[51] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Buhârî burada hadîsi iki senedle ve biraz farklı lâfızla rivayet etmiştir.

Hadîsin son fıkrasındaki "Bulunursa1"1 şartı, şekk için değil, aksine fıkranın ma'nâsmı te'kîd içindir. Çünkü islâm Ümmeti öbür ümmetlerin efdalİ olduğundan, öbürlerinde bulunan ihrâmlı kimselerin İslâm Ümmeti'nde de bulunması muhakkaktır.

Bu hadîste peygamber olmadıkları hâlde kendilerine Allah tarafından haber ilham olunduğu bildirilen zâtlara "Muhaddesûn" deniliyor ki, kendilerine hâdiseler, vakıalar ilham olunan kimseler demektir.

[52] İbn Abbâs el-Hacc: 53. âyetine bu "Muhaddes" lâfzım ziyâde ederek: " uj .iuAİ Nj ^ ^j j^j 'j* îui ^ ıi.jî" okumuştur. İbn abbâs bu hususta konumuz olan hadîse dayanmış olsa gerek. Şu hâlde "Muhaddes", nübüvvet'in dûnunda bir vahy ve ilham mertebesi demek oluyor. Ve bu yüksek paye Umer'e tevcîh buyuruluyor.

[53] Bu hadîs Ebû Bekr'in Menkabeleri bâbı'nda geçti. Buhârî bunu burada değişik bir sened ve biraz farklı lâfızla getirmiştir.

[54] Başlığa uygunluğu, içinde Umer'in fazileti bulunması yf^t de îmân Kitabı, "îmân ehlinin amellerde birbirlerinden ustun oluşları babı nda küçük farklılıkla geçmişti.

[55] Umer'in Abdullah ibn Abbâs ile onun yakınları ve arkadaşları hakkında endîşe , etmesi, kendisinden sonra kopacak bir fitne ve ihtilâl sezmesinden dolayı İdi. Hakîketen bu fitne, Usmân zamanında başlamış ve sürüp gitmiştir.

[56] Hadîsin başlığa uygunluğu "Yemîn olsun sen muhakkak Rasûlullah'a yâr ve hemdem oldun..." sözlerinden alınır. Çünkü bu sözlerde Umer lehine büyük bir fazîlet vardır.

Umer, hicretin yirmiüçüncü yılı zu'1-hiccesinİn yirmialtmcı günü sabah namazında iken Mugîre ibn Şu'be'nin İranlı kölesi Ebû Lu'lu' tarafından zehirli bir hançer ile vurulup şehîd olmuştur (Aynî).

Umer devlet işlerinde ve halkın idaresinde bir kusur yapmış olmaktan dolayı erişecek Allah azabından korkuyor, bunun dehşetini ifâde ediyordu.

[57] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bu hadîs başka bir tarikten ve daha uzun bir metin ile "Ebû Bekr'in Fazîletleri bâbı"nda da geçmişti.

Usmân'm bu hadîsin sonunda Allah'a hamdettikten sonra söylediği "(Mu-sîbet ve imtihanlarda) yardımına sığınılacak olan ancak Allah 'tır" sözü, Kur'-ân'da Ya'kûb Peygamber'in ve bizim Peygamberimiz Muhammed'İn tebliğinde de geçmektedir: Yûsuf: 18, el-Enbiyâ: 112.

[58] Başlığa uygunluğu şu yöndendir: Peygamber'in o cemâat içinde Umer'in elini tutması, son derece sevgiye ve beraber olmaya delildir. Eğer Umer'de büyük bir fazilet olmasaydı, elbette Peygamber onun elini tutmazdı (Aynî).

[59] Usmân'ın neseb zinciri Peygamber'le Abdu Menâf'da birleşir. Ebû Amr, kün-yesidir. Evvelâ Peygamber'in kızı Rukayye ile; onun Ölümü üzerine de diğer kızı Ümmü Kulsüm ile evlendiği için "İki nûr sahibi" ma'nâsına "Zu'n-Nurayn" lakabı ile şöhret kazandı.

[60] Bu ta'lîk Vakf'ta, "Bir arazî yâhud kuyu vakfettiği zaman bâbı"nda senediyle geçti.

[61] Bu da bundan evvel zikredilen yerde aynı kitabın aynı bâbındaki aynı hadîste geçmişti. Zorluk ordusu, Tebûk seferi için hazırlanan ordudur. Bu sefer bir kıtlık senesinde ve yazın en sıcak zamanına tesadüf ettiğinden "Darlık ve güçlük seferi" diye anılmıştır. Bu Tebûk seferinde Usmân, dokuzyüz elli deve ve elli at vermek suretiyle askerin techîzine katılmış ve Rasûlullah'a da bin dînâr vermiştir.

[62] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bu hadîs yakında bundan önceki bâ-bın sonunda da geçmişti.

[63] Hammâd'm bu hadîsinde Peygamber, Usmân'ın girmesiyle ondan haya ederek açık olan dizini örtmüştür. Çünkü Usmân hayasının çokluğu ile meşhur idi, bunun için Peygamber onun yanında, hayanın gerektirdiği örtünmeyi yapmıştır. Bâzı âlimler bu hadîsle dizkapağmm avret olmadığına delîl getirmişlerdir (Kastallânî).

[64] Müslim'in Haddler Kitâbı'ndaki rivayette bu Velîd'in vâlîlik yaptığı yerde sabah namazını iki rek'at kıldırdıktan sonra "Daha kıldırayım mı?" dediği, şa-râb içtiği ve kusarken görüldüğü şâhidlerle isbât edilip hadd cezası vurulduğu bildirilmiştir.

[65] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sonra Usmân Alî'yi çağırdı da Velîd'e deynekleme cezası vurmasını emretti,." sözlerindedir. Çünkü Usmân, kardeşine deynek cezası vurdurmuştur. Bu hareket de Usmân'ın hakkı gözetmesine delâlet eder..

[66] Başlığa uygunluğu, Usmân'ın Ebû Bekr ve Umer'den sonra insanların en faziletlisi olduğuna delâlet etmesi yönündendir...

Tirmizî bu hadîs sahihtir, fakat ma'nâsı i'tibâriyle garîbdir, demiştir. Bu ga-rîbliği gidermek ve hadîse bir açıklık vermek için sarihler çeşitli tevcihler yapmışlardır. Şârih Hattâbî şöyle demiştir: Saadet asrında efdaliyet derecesi, sahâbîlerin yaşlı başlı ihtiyarlan arasında aramlmıştır. O ihtiyarlar ki, Rasûlul-lah onlarla İslâm'ın mühim işlerini müşavere ve müzâkere ederdi. Alî ise sağlığında gençlik çağında idi. Binâenaleyh İbn Umer bu hadîsi ile Alî'yi horlamak, küçük görmek ve Usmân'dan sonra gelen fazilet derecesinden indirmek istememiştir. Çünkü Alî'nin mertebesi meşhurdur. Onu ne İbn Umer, ne de sahâbîlerden başka bir zât inkâr eder. Usmân'dan sonra Alî'nin sahâbîlerin en faziletlisi olduğunda ümmetin icmâı vardır.. (Aynî)

[67] Abdullah ibn Umer bu afv ve mağfiret hususuna dâir görüşünü şu âyetlere dayandırmıştır:

' "Hakikat, iki ordu karşılaştığı gün içinizden geri dönen(\er yok mu); onları irtikâb ettikleri bâzı şeyler yüzünden ancak şeytân kandırmak istedi. And olsun Allah (yine) onları affetti. Çünkü Allah çok mağfiret edicidir, halimdir" (Âlu İmrân: 155).

Bu âyette bildirilen iki'ordu ile murâd: a. Peygamber ile sahâbîleri, b. Ebû Sufyân ile Kureyş kuvvetleridir. Uhud harbi hakkında Cihâd Kitâbı'nda yeterli açıklama geçmişti

[68] Başlığa uygunluğu, bunda Usmân'a âid büyük bir fazilet bulunması yönünden-dir. O da Allah'ın onu affetmesi, mağfiret etmesi, kendisi kaybolduğu hâlde onun için ecir ve pay hâsıl olmasıdır. Bu, Usmân'dan başkası için hâsıl olmamıştır. Bir de Peygamber sağ elini işaret ederek: "Bu, Usmân'ın elidir" deyip sol eline sürmek suretiyle Usmân için bey'at etmesidir, işte bunlar Allah'ın Usmân'a ihsan ettiği büyük fadldır (Aynî).

Rıdvan Bey'atı Mısver ibn Mahrame ile Mervân'ın ortak rivayet ettikleri Hudeybiye hadîsinde geçmişti (Cihâd Kitabı).

[69] Bu hadîs daha önce de geçmişti. Buradaki başlığa uygunluğu "iki şehid" sözünden alınır. Çünkü bu şehîdlerden biri Usmân(R)'m kendisidir

[70] Umer, bu iki sahâbîyi Irak arazîsi üzerine harâc verisi, ahâlîsi üzerine de cizye vergisi koymaları vazifesiyle Irak'a göndermiş idi (Kastallânî).

[71] İbn Sa'd'ın ez-Zuhrî'den sahîh bir senedle rivayetine göre Umer, İslâm fetihlerinin genişlemesi ve esirlerin çoğalması üzerine Medine'nin nizamı nâmına erlik çağına ermiş genç esirlerin Medine'ye girmelerine izin vermiyordu. Nihayet Küfe Vâlîsi Mugîre ibn Şu'be'den aldığı bir mektûbda, yanında bulunan genç bir san'atkân zikrediyor ve bunun demir ve ağaç nakış işlerindeki ustalığından, iyi bir marangoz olduğundan ve MedîneIİler'İn bundan fayda göreceklerinden söz ederek, Medîne'ye girmesine izin verilmesini tavsiye ediyordu. Bunun üzerine i Mugîre'nin bu kölesine izin verildi. Mugîre buna aylık yüz dirhem harâc kesmişti. Köle bunun ağırlığından Umer'e şikâyet etti. Fakat Umer, kölenin san'atı-na göre bu haracı çok bulmadı. Köle titizlenerek çıktı. Ve birkaç gün sonra bu û'ikd su'ikasdı yaptı.

ez-Zuhrî'nin rivayetine göre, cânînin taşıdığı hançer, iki başlı olup kabzası ortasında imiş. Bununla Umer'i üç yerinden yaralamış. Bu yaralardan birisi göbeği altında olup, geniş bulunduğundan ölüme sebeb olmuştur.

Bu kölenin îrân fetihleri sırasında esîr edilerek Medîne'ye getirilen ve ma-iyyetiyle beraber müslümân olan Hürmüz'ün teşvikiyle bu cinayeti işlediğine dâir de rivayet vardır. Ve bu rivayette daha mühim sebeb bildirilmektedir: Cizye Kitabı, 3. hadîs.

[72] Şûra hey'etinin altısı, Peygamber'İn kendilerini cennetle müjdelediği on büyük sahâbîdendir. Geriye Saîd ibn Zeyd ile Ebû Ubeyde kalıyordu. Ebû Ubeyde evvelce vefat etmişti. Saîd ibn Zeyd, Umer'in amca oğlu bulunduğundan, seçim işinde akrabasının re'yi bulunmasını istememişti.

[73] Bu ifâdeler Ensâr'm medhine âid olan şu âyetlere uygun düşmüştür: "Onlardan evvel (Medine'yi) yurt ve îmân evi edinmiş olan kimseler, kendilerine hicret edenlere sevgi beslerler. Onlara verilen şeylerden dolayı göğüslerinde bir ihtiyâç (meyli) bulmazlar. Kendilerinde fakirlik ve ihtiyâç olsa bile (onları) öz canlarından daha üstün tutarlar. Kim nefsinin hırsından ve cimriliğinden korunursa mu-râdlarına erenler onların tâ kendileridir" (el-Haşr: 9).

[74] Verâ, vâv'ın üç harekesiyle mebnî olarak el- Verâ, ma'rife olarak zarflardandır Ense cihetine denilmekle zıdd ma'nâlı kelimelerdendir: "Huve verâeke ev hal-feke ev kuddâmeke" (yâni: O Senin arkanda yâhud önündedir) denilir... (Kaa-mûs Ter.).

[75] Bu iki parantez arasındaki ziyâde, hadîsin diğer bir rivayet tarîkinden alındı ki,

bunu el-Medâyinî getirmiştir (İbn Hacer).

[76] Bu uzun hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Çünkü hadîs başlıktakilerin hepsini şâmil bulunuyor.

Bu hadîsin bir parçası Cenazeler Kitabı, "Peygamber'in kabri hakkında gelen haberler bâbı"nda geçmişti. Buhârî bu şûra hadîsini Hükümler Kİtâbı'n-da da Humeyd ibn Abdirrahmân ibn Avf rivayeti ile Mısver ibn Mahrame'den getirmiştir. Orada hadîsi buradakine

benzer ve buradakinden daha tamam olarak sevketmiştir.

Umer'in bu kıssasında birçok fâideler vardır: Umer'in müslümânlara ve zimmet ehli olan gayrimüslim tebeaya şefkati, onlara nasîhatİ, müslümânlar içinde sünneti ayakta tutması, Rabb'inden şiddetle korkması, dîn İşine kendi işinden ziyâde ehemmiyyet vermesi, borcun ödenmesini vasiyyeti, hayır ehli yanında gömülmeye dikkati, devlet başkanını ta'yînde şûraya gidilmesi ve en faziletli olanın öne geçirilmesi, devlet başkanlığının bey'atla bağlanılıp sabit olacağı, her hâlde ma'rûf ile emre yapışma, harâc ve cizye vergilerini ağırlaştırmaktan sakınma ve takat yetirilemeyecek vergileri terketmek.;. ve daha başka birçok fâideler ki, bunlar düşünmekle zahir olur. Muvaffak kılıcı ancak Allah'tır (Fethu'l-Bârî, Umdetu 'l-Kaarî).

[77] Alî'nin anası Fâtıma bintu Esed İbn Hâşim ibn Abdi Menâf'tır. Bu kadın Hâşi-mîler arasında ilk Hâşimî çocuk doğuran bir Hâşimî kadın olmakla meşhurdur. Fâtıma müslümân olup sahâbiyye kadınların büyükleri sırasına geçmiş, Rasûlullah hayâtta iken Medine'de vefat etmiştir (Kastallânî).

[78] Bu ta'lîk Umretu'1-Kadâ babında gelecek olan uzun el-Berâ ibn Âzib hadîsinin bir parçasıdır. Bu uzun hadîsin bir rivayeti Sulh Kitâbi'nda da geçmişti. Bu fıkradaki "Min'1" edatının bu nev'ine "Min el-ıttısâlî" denilir ki, İki müteallakın medhûlüne bağlılığını ifâde eder. Buna göre bu fıkranın ma'nâsı: Ey Alî! İlim, hısımlık, neseb yönlerinden, aramızda çözülmez bir bağlılık var, demek olur. "Senin bana bağlılığın, Harun'la Musa'nın bitişikliği menzilesindedir" hadîsi de böyledir.

[79] Umer'in bu sözü, bundan evvel geçen bâbdaki Umer'in vefatı hadîsinden bir parçadır

[80] Bu hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Çünkü Alî'nin faziletine ve yiğitliğine delâlet etmektedir. Aynı zamanda bunda Peygamber'in bir mu'cizesi de vardır. Çünkü bayrağı vereceği kimsenin eliyle Hayber fethini haber vermiş, haber öylece gerçekleşmiştir. Bu hadîs, Cihâd Kitâbı'nda "Elleriyle bir kimse İslâm'a giren kişinin fazileti bâbi"nda da geçmişti.

[81] Bu da geçen hadîsin başka bir tarîkidir.

[82] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde Alî'nin fazîletine ve Peygamber yanındaki mertebesinin yüksekliğine delâlet etmesi yönündendir. Bu delâlet şöyledir: Çünkü Peygamber, Alî'nin yanma yürüdü ve Mescid'e girdi, Ali'nin sırtından toprakları eliyle silkti ve onu razı kılmak istedi. Zîrâ Alî ile Fâtıma arasında birşey olmuştu da Alî bu sebeble Mescid'e çıkmış ve orada yatmıştı.

Peygamber'in dâmâdı Alî'yi böyle bir künye ile künyelemesi mîzâh ve bu vesile ile Alî'yi taltif etmektir.

Bu hadîs, Namaz Kitabı, "Kişinin Mescid'de uyuması bâbf'nda da geçti.

[83] Başlığa uygunluğu "Sonra Alî'den sordu, İbn Umer de Alî'nin güzel amellerini zikretti" sözünden alınır. Çünkü Abdullah îbn Umer Alî'yi güzel vasıflanyle medhetmiştir. Bu da Alî'nin fadlı ve fazîleti olduğuna delâlet eder.

İbn Umer'in ona: "Gücün neye yeterse yap" sözünün ma'nâsı: Benim sana söylediğim şeyler haktır. Hak söyleyen, kendisi hakkında söylenecek bâtıllara ehemmiyet vermez, demek oluyor.

[84] Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in Alî ile Fâtıma'nm yatakta bulunurlarken yanlarına girmesi ve onlara yataklarından kalkmamayı emretmesi yönün-dendir. Bu, Alî'nin Peygamber'in yanında büyük bir derecesi olduğuna delâlet eder (Aynî).

İbn Teymiyye şöyle demiştir: Kim uyku uyuyacağı sırada hadîste bildirilen zikre devam ederse, ona meşakkat ve yorgunluk arız olmaz. Çünkü Fâtıma çok. çalışmaktan meydana gelen yorgunluğundan şikâyet etmişti de Peyamber onu bu yolda zikre devam etmeye sevkeylemiştir (Kastallânî).

Peygamber'in kızı Fâtıma'ya bir köle vermemesinde, teblîğ ettiği İslâm esasları içinde esirliğin doğurduğu kölelik müessesesini kaldırmak ve hiç olmazsa bu mazlum sınıfı lıürr insanların sâhib oldukları medenî bir hayat hakkına eriştirmek esası bulunuyordu. Böyle iken kızının kapısına bir köle bağlamak, ısrarla öğrettiği bu esâsa aykırı bulunduğundan idi.

[85] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Peygamber bunu, Tebûk seferine çıkarken Alî'yi Medine'de halef bıraktığı ve Alî'nin de sefere katılmak istemesi üzerine söylemişti. O hadîste: "Şu kadar var ki, benden sonra peygamber yoktur" fıkrası da vardır.

[86] Alî bu hadîsi çocuk anası cariyelerin satılıp satılmaması hakkındaki görüş ayrılıkları üzerine söylemiştir. Bu da şöyle

olmuştur: Alî Irak'a geldiği zaman: Ben Umer'le beraber, çocuk anaları olan cariyelerin âzâd edilmeleri görüşünde İdim. Şimdi köle edilmelerini düşündüm, demiş. Yapılan i'tirâz üzerine bunu söyle-' mistir (Aynî).

[87] Ca'fer, Alî'nin kardeşidir; Alî'den on "yaş büyük idi. Sekizinci hicret yılında Mûte harbinde şehîd oldu. Künyesi Ebû Abdillah et-Tayyâr'dır. İki kanadlı, iki hıc-retlidir. Yiğit ve cömert idi. İlk müslümânlardandır. Habeşistan'a hicret etti ve Necâşî'nin İslâm'a girmesine sebeb oldu. Sonra Medine'ye hicret etti. Sonra Ra-sûlullah onu Mûte seferinde ordunun kumandanı yaptı. O harbde iki eli kesilince Allah ona cennetle meleklerle beraber uçacağı iki kanat ihsan etmiştir (Aynî).

Buhârî buradaki ta'lîki Kaza Umresi Bâbı'nda senedli ve uzun olarak rivayet ettiği el-Berâ hadîsinde getirmiştir.

[88] Hadîsin başlığa uygunluğu "Fakirler için insanların en hayırlısı Ca'fer ibn Ebî

Tâlib idi..." sözlerindedir. Çünkü Ebû Hureyre'nin bu beyânları Ca'fer için çok güzel menkabedir

[89] Başlığa uygunluğu, Ca'fer'e "İki kanatlı" denmesinin büyük bir menkabe olması yönündendir. et-Taberânî sahîh bir senedle Abdullah ibn Ca'fer'den rivayet etti ki, Ca'fer'in oğlu Abdullah şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Sana mübarek otsun. Baban melekle beraber gökte uçuyor" buyurdu.

Ebû Hureyre de Rasûlullah: "Ben Ca'fer ibn Ebî Tâiib'i melekte beraber uçuyor gördüm" buyurdu, demiştir. Bunu Tirmizîile el-Hâkim rivayet ettiler... (Aynî).

[90] el-Abbâs, Peygamber'in amcası olup Peygamber'den iki yâhud üç yaş büyük idi. İslâm'a girmesi meşhur rivayete göre Mekke fethinden sonradır. Güzel, semiz, beyaz, uzunca boylu, gür sesli bir zât idi. Bir rivayette İslâm'a girişi eskidir; müslümânhğını gizler idi. Müslümanlığını fetih günü açığa çıkardı. Usmân'ın devlet başkanlığında öldürülmesinden iki sene evvel, otuziki yılında, seksense-kizyaşinda iken Medine'de öldü ve el-Bakı' mezarlığına gömüldü (Aynî, Kas-tallânî).

Bu hadîs, bu sened ve metin ile Yağmur Duası Kitâbı'nda, "İnsanların imâmdan yağmur duası yapmasını isteme4eri bâbı"nda da geçmiş, gerekli açıklamalar orada verilmişti.

[91] Rasûlullah'ın hısımları Peygamber'e sâhib olan yâhud O'nu gören erkek ve kadınlardan yakın dedesi Abdulmuttalib'e mensûb olanlardır. Onlar, Alî ile Fâtı-ma'dan olan çocukları: el-Hasen, el-Hüseyin, Muhsin, Ümmü Kulsüm; Ca'fer ve çocukları; Hamza ibnu Abdümuttalib ve çocukları; Abbâs ibn Abdilmutta-lib ve erkek çocuklarıdırlar.

Fâtıma, Uhud harbinden sonra Alî ile evlendi. O zaman Fâtıma onbeş yaş ve beş aylık, Alî de yirmibir yaş ve beş aylık ömründe idi (Aynî).

[92] Bu ta'lîk, Peygamberlik Alâmetleri Kitâbı'nm son taraflarında senedli olarak geçmişti, oraya bak!

[93] Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah'ın hısımları..." sözünden alınabilir. Bu isnâd aynı ile birkaç kerre geçmiştir. Bu hadîs, buradakinden daha bütün olarak Beştebir Kitâbı'nm evvelinde geçti.

[94] Yânî Ehli Beyt'e ezâ etmeyiniz demiş oluyor. Ehli Beyt, başta Fâtıma olduğu hâlde Alî, Hasen, Hüseyin ile Peygamber'in kadınlarıdır. Şiîler, Peygamber'in. kadınlarım Ehli Beyt'ten saymazlar. Fakat görüş doğru değildir. Ehli Beyt, Peygamber'in evine nisbeti, bağlılığı olanlar demek olduğuna göre, mü'minlerin anneleri de Ehli Beyt'te dâhil bulunması gerekir. Nitekim "Ey Peygamber kadınları, siz diğer kadınlardan biri gibi değilsiniz. Eğer Allah'tan korkuyorsanız (yabancı erkeklere) yumuşak söylemeyin; sonra kalbinde bir maraz bulunanlar tama 'a düşerler. Sözü, ma 'rûf veçhile (ve ağır başlı) söyleyin. Vakaar ile evlerinizde oturun. Evvelki câhiiiyet yürüyüşü gibi yürümeyin. Namazı dosdoğru kılın. Zekâtı verin. Allah'a ve Rasülü'ne itaat edin. Ey Ehli Beyt, Allah sizden ancak kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak ister" (el-Ahzâb: 32-33) âyetinde de Peygam-ber'imizin kadınlarına "Ehli Beyt" diye hitâb edilmiştir.

[95] Başlığa uygunluğu meydandadır. Buhâri bunu Nikâh'ta ve Talâk'ta da getirmiştir.

[96] Bu hadîs, bu isnâd ve metnin ayniyle Yahya ibn Kazaa'dan olmak üzere Peygamberlik Alâmetleri Kitâbı'nın sonlarında geçmişti. Bu, tam bir tekrardır... (Aynî).

[97] ez-Zubeyr, Kureyşî ve Esedî'dir. Nesebi Peygamber'le Kusayy'da birleşir. Annesi Peygamber'in halası olan, Abdulmuttalib'in kızı Safiyye'dir. ez-Zubeyr, cennetle müjdelenen on zâttan biridir. Onaltı yaşında müslümân olmuş, evvelâ" Habeşistan'a, sonra Medine'ye hicret etmiştir. Bütün gazvelerde hazır bulun muştur. Zevcesi, Âişe'nin baba ve kızkardeşi Zâtu'n-natıkayn Esmâ'dır. Zu-beyr seksen yaşında iken Cemel harbinde, otuzaltıncı yılda öldürülmüştür. Onu Amr ibn Curmûz öldürmüştür. Kabri, Basra tarafında Canavarlar Vâdîsi'nde-dir (Aynî).

[98] Hadîsin başlığa uygunluğu "Dikkat edin! Nefsim elinde bulunan Allah'a yemîn ederim ki..." sözlerinden alınır.

[99] Bunun da başlığa uygunluğu Usmân'ın "Dikkat edin!...." sözündedir.

[100] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bu hadîs, Buhârî'nin Müslim'den ayrı olarak rivayet ettikler inden dir. Havarinin tefsiri de yakında geçmişti

[101] Başlığa uygunluğu "Rasûluilah babasıyle anasını benim için bir arada zikretti ve şöyle buyurdu..." sözlerinden alınır. Buhârî'nin râvîlerinden Dâvûdî: Rasû-lallah'ın babasını anasını birleştirerek feda olsun diye tebcil ettiği zât, sahâbîler içinde ikidir: Zubeyr ve Sa'd ibn Ebî Vakkaas.... demiştir.

Bu cümle bir duâ veya bir haber değil, tebcîl için söylenen bir ta'bîrdir.

[102] Bu hadîste de Zubeyr'in kahramanlığı apaçıktır

[103] Talha da Kureyş'tendir. Nesebi, Peygamber'in nesebi ile Murre ibn Ka'b'da birleşir. Ebû Bekr'in nesebiyle de Temim ibn Murre'de birleşir. Ebû Talha, Ebû Bekr'in delaletiyle İslâm'ın ilk günlerinde müslümân olmuştur.' Talha, cennetle müjdelenen on sahâbîden biridir. Otuzaltmcı yılda Cemel harbinde öldürülmüştür.

Talha'ya "Talhatu'1-Hayr", "Talhatu'1-Cûd" lakablan verilmiştir. Annesi el-Alâ'nın kızkardeşi Sa'be bintu'l-Hadremî'dir, Bu kadın müslümân olmuş, hicret etmiş, oğlundan sonra biraz daha yaşamıştır.

Umer'in başlıktaki sözü, Usmân'a bey'at kıssası ve Umer'in öldürülmesi babında geçmişti.

[104] Hadîslerin Talha'nın faziletine delâletleri gizli değildir. Alî, Talha'nın Cemel Vak'ası'nda şehîd olduğunu duyunca çok ağlamış, hattâ gözyaşları sakalını ıslatmış, sonra da: Ey Talha, benîm ve senin, Allah'ın haklarında şöyle buyurduğu muttekîlerden olmamızı ümîd ederim: "Biz onların göğüslerindeki kînî söküp attık. Hepsi kardeşler hâlinde, karşı karşıya, tahtları üzerine dayanarak oturacaklardır" (el-Hıcr: 47) demiştir (Kastallânî).

[105] Sa'd'ın mensûb olduğu Zühre oğullan, Peygamber'in dayılarıdır. Çünkü Peygamber'in annesi Âmine, Zühre oğullan'ndan idi. Ebû Vakkaas'ın asıl adı Mâ-Hk ibn Vehb'dir. Bu, Kılâb ibn Murre'de Peygamber'in neseb zinciri ile birleşir. Sa'd, onyedi yaşında iken müslümân olmuştur. Cennetle müjdelenen on sahâ-bîden biridir. Bunlardan en son vefat edendir; ellibeş yılında, seksenüç yaşında ölmüş ve Medîne mezarlığı el-Bakı'da gömülmüştür.

[106] Daha önce geçen Talha hadîsinde de belirtildiği gibi, Uhud harbinde Peygamber yalnız Talha ile Sa'd hakkında babası ile anasını birlikte feda etme ta'bîrini kullanmıştır. Diğer sahâbîler hakkında yalnız babasını yâhud yalnız anasını feda ile tebcîl etmiştir.

[107] Müslümanlığın ilk günlerinde müslümânlar gizli bir cemiyet hâlinde yaşadıkları. için, Sa'd'm kendisine delâlet eden Ebû Bekr ile Peygamber'den başka kimseyi .tanımamış olması ve bu sebeble kendisini üçüncü saymış olması çok muhtemeldir.

[108] Hadîsin başlığa uygunluğu Sa'd'ın: "Ben Allah yolunda ok atmış olan Arab mücâhidlerinin muhakkak ki birincisiyim" sözündedir. Bu, Sa'd için büyük men-kabedir. Bu ilk okun atılışı şöyle olmuştur: Medine'ye hicretin birinci yılında Peygamber, Ubeyde ibn Haris kumandasında Muhâcirler'den altmış kişilik bir süvari müfrezesini, Ebû Sufyân'ın Şam'dan getirmekte olduğu kervanı vurmak için Râbığ Vâdîsi'ne göndermişti. Bu harb, müslümânları yurtlarından uzaklaştıran Kureyş ile ilk temas idi. Peygamber müfrezeye bir bayrak da vermiş idi ki, bu da müslümânlarm ilk bayrağı oluyordu. Ubeyde, Ebû Sufyân ile karşılaştığında ilk oku Sa'd ibn Ebî Vakkaas atmış, bu da islâm'ın şerefini yükselten İslâm cihâdının ilk oku olmuştur.

Irakhlar'ın Sa'd aleyhinde Umer'e ulaştırdıkları şikâyetler, Umer'in bu şikâyetleri ve ithamları tahkîk ettirmesi ve başka gerekçe ile Sa'd'i Irak Vâlîlili-ği'nden ayırması kıssası, Namaz Kitabı; "Namazın sıfatı bâbı"nda geçmişti. Buhârî bunu Et'ıme ve Rikaak'ta da getirmiştir.

Umer yaralandığı zaman Halifelik seçimi için teşkil ettiği şûra üyeleri arasında Sa'd'a da yer vermiş ve: Ben Sa'd'i aczinden dolayı azletmedim., dediği o kıssada geçmiş idi.

[109] es-Sthr, kadın tarafından olan hısımlığa denir. Fakat burada kişinin kızının zevci ma'nâsı kasdedilmiştir. Buhârî'nin: Peygamber'in dâmâdlarından birisi Ebû'l-Âs ibnu'r-Rabî'dir, demesi de bunun delilidir.

[110] Bu ziyâde, Beşte bir" Kitabı'nda, uzunca bir metinle geçmişti.

Ebû'I-Âs, Abdu Şems oğullan'ndandır, adı Lakît yâhud Huşeym'dir; Ebû'İ-Âs künyesiyle meşhurdur; adiyle anılmamıştır. Anası Hâle bintu Huveylid'dir ki, Hadîce'nİn kızkardeşî oluyor. Ebû'l-Âs, Peygamber olmazdan evvel Muhammed'in en büyük kızı Zeyneb ile evlenmişti. Bedir günü müşriklerle beraber esîr düşünce Peygamber, Zeyneb'i Medine'ye göndermesi şartıyle onu âzâd etmiş, o da Mekke'ye vardığında bu va'dini yerine getirip Zeyneb'i Medine'ye göndermişti. Sonra Peygamber, Zeyneb'i Ebû'1-Âs'a yeni bir nikâhla tekrar vermiştir. Ebû'l-Âs, Yemâme'de şehîd düşmüştür.

[111] Zeyd ibn Harise, Kelb kabîlesindendir. Annesiyle birlikte kendi kabilesine ziyarete giderlerken çapulcuların baskınına uğrayıp, esîr edilmiş. O zaman sekiz yaşında olan Zeyd'i Ukâz Panayırı'nda satılığa çıkarmışlar. Hakîm ibn Hızâm onu dörtyüz dirhem bedel ile halası Hadîce için satın almıştı. Hadîce de evlendikleri zaman onu Peygamber'imize hediye etmişti. Bir müddet sonra Zeyd'in Mekke'de olduğunu duyan babası ve amcası, oğlunun bedelini verip almak üzere, Mekke'ye gelip Rasûlullah'a müracaat ettiler. Peygamber, Zeyd'i, yanında kalmak yâhud babasıyle ailesine gitmek arasında muhayyer kıldı. Zeyd, Rasûlul-lah'ın yanında kalmayı tercih etti. Rasûlullah da Zeyd'i evlâd edindi ve kendi dadısı Ümmü Eymen ile evlendirdi. Bu evlilikten Usâme doğdu.

Zeyd'in çok üstün kaabiliyetleri ve menkabeleri vardır, Zeyd'in menkabe-lerinin en büyüğü, adının Kur'ân'da (el-Ahzâb: 37) zikredilmiş olmasıdır.

Kölelerden ilk müslümân olan Zeyd'dir. Zeyd, ordu kumandanlığına kadar yükselmiş, ve Mûte harbinde şehîd olmuştur.

[112] Peygamber'in bu sözü el-Ahzâb: 5. âyetindeki emre uyma ve itaat etme örneğidir. Buhârî, el-Barâ'nın bu hadîsini Sulh Kitâbı'nda getirmişti.

[113] Mûte harbinde sıra ile kumandan olan Zeyd ibn Harise, Ca'fer ibn Ebî Tâlib ve Abdullah ibn Revâha arka arkaya şehîd düşmüşler, gâzîler de ağır kayıplarla Medine'ye dönmüşierdi. Peygamber, içlerinde Ebû Bekr, Umer, Ebû Ubeyde... gibi büyüklerin de bulunduğu büyük bir ordu hazırlayıp, Usâme'yi bu ordunun başkumandanı ta'yîn etmişti. Bu ta'yîne i'tirâz sözleri üzerine, Peygamber, metindeki sözleri söylemişti. Bu, Usâme için büyük bir fazilettir.

[114] Usâme ile babasının rengi biraz farklı olduğu için, CâhilÎyet devrinde Usâme'nin nesebi hakkında dedikodu edilmişti. Zeyd, Rasûlullah'ın evvelâ kölesi, sonra evlâdhğı olduğu için, bu dedikodulardan üzülmüştü. Şimdi ise dedikoducular, kendi kanâatlerince hükme medar olan izcinin bu sözü ile susturulmuş oluyorlardı. Peygamber bu şübhenin giderilmiş olmasından sevinmiştir.

eî-Kaaif, izci demektir ki, eldeki, ayaktaki, yüzdeki çizgilere bakarak bulduğu benzerlikle fer'in nesebini asl'a katan ve döndüren kimsedir. Kaaifin sözüne hukuken ehemmiyet verilir ve "Kıyâfe(= İzcilik)"bir ilim sayılırdı. Za-mâmmızdaki parmak izi işlemleri de belki kıyâfe ilminin bir şu'besi sayılabilir.

[115] Bu, Âişe hadîsinin diğer bîr tarîkten gelen rivayetidir. Hadîsin bu bâbda getirilme sebebi, Usâme'nin, Rasûlullah'ın müstesna teveccühüne güvenerek, kimse nin cesaret edemediği bir şefaat ve delâlette bulunmasıdır. Bu kadın Fâtıma bintu Esved'dir. Bu hırsızlığı Mekke'nin fethi günü yapmıştı. Yüksek içtimaî mevkiine güvenerek, ganimet malından kıymetli mücevherler çalmıştı. Bu hırsızlık haberi yayılınca, Kureyşliler bunun şer'î hadden affı çârelerini aramağa başlamışlar ve Usâme'yİ bulmuşlardı.

Bunda Usâme'ye âid büyük ve açık bir menkabe vardır.

[116] Abdullah ibn Umer bu hükmü, Rasûlullah'ın Zeyd'i ve Usâme'yİ çok sevdiğini bildiği için, onların zürriyeti olan Muhammed'i de seveceğini, onlara kıyâs ederek vermiştir (Aynî).

[117] Ümmü Eymen, Bereke bintu Sa'lebe'dir. Aslen Habeşli olup, Peygamber'in babası Abdullah'ın cariyesi idi. Evvelâ Ubeyd ibn Amr ile -yâhud Abîd ibn Hilâl el-Hazrecî ile- evlenmiş, onda Eymen adındaki oğlunu doğurmuş idi. İlk kocasının ölümü üzerine Peygamber onu Zeyd ibn Harise ile evlendirdi. Ondan da Usâme'yi doğurmuştur. Peygamber: "Ümmü Eymen, annemden sonra benim ikinci annemdir" buyururdu.

Ümmü Eymen, Peygamber'in vefatından sonra vefat etmiştir.

Buhâri hadîsin bu kadarını Süleyman'dan işitmemiş de, bunu arkadaşlarından bâzısına yüklemiş ve böylece işittiği ile işitmediğini beyân etmiştir. Onun mükâfatını ancak Allah verir! Tahriri ne kadar ince ve ne kadar şiddetlidir! (Aynî).

[118] Abdullah erlik çağına ermeden küçük yaşta babası Umer'le beraber müslümân olmuştur. Babası ve anası Zeyneb'le beraber de Medine'ye hicret etmiştir. Hicret sırasında on yaşında idi. Bedir, Uhud gazaları müstesna olmak üzere, bütün gazvelerde hazır bulunmuştur. Bedir ile Uhud'a, yaşı küçük olduğu için götürülmedi. Bunlardan sonra gelen Hendek gazvesine onbeş yaşında katıldı. Sahâ-bîlerin en yüksek âlimlerinden ve müctehidlerinden idi. Çok hadîs rivayet eden sahâbîlerden biridir. Sünnetle amel eder, bid'atten şiddetle çekinirdi. İmâm Mâlik: "İbn Umer seksendört yaşına kadar yaşadı. Bunun altmış senesini fetva vermekle, yânî müslümânların dînî mes'elelerini çözmekle geçirdi. Onun bütün ilimlerini kölesi Nâfi' öğrenip yaydı" demiştir. Muhammed'in Peygamber oluşunun ikinci yâhud üçüncü yılında doğmuştu. Hicretin yetmişüçüncü yılında vefat etti. Zâlim Haccâc'ın sû'ikasdine uğramıştır. Şöyle ki: Abdulmelik ibn Mervân, saltanatı zamanında Hicaz'da vâlî ve kumandan bulunan Haccâc'a her vesile ile gönderdiği emirnamelerde İbn Umer'e hürmet etmesi, haccda ve dînî hususlarda onun emri hâricine çıkmamasını bildiriyordu. O sene hacc emîri de ta'yîn olunan Haccâc'a hacc mes'eklerinde İbn Umer'e muhalefet etmemesini bildirmişti. Zâlim vâlî uzayıp giden bu tavsiyelerden sıkılmıştı. Nihayet Arafat vakfesinin sünnet olan zamanını geçiren Haccâc hutbe yaparken, İbn Umer: Beytu'Uahı tahrîb eden, Allah dostlarını Öldüren zâlim, bu gün de Peygamber'in sünnetini tahrif etti! diye bağırmıştı. Bunun üzerine Haccâc, adamlarından birisine verdiği zehirli bir harbeyi Arafat'tan dönüşte halkın kalabalık olduğu - --J- 1-"K" hairlmna saDİattırarak yaralamış ve o da bu yaradan zehirlenerek ölmüştür (Biraz kısaltma ile Kastallinai, İrşadü’s, VI , 134- 135)

[119] Ebû Zerr nüshasında böyle gelmiştir. O: Bu Muhammed, müellif Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî'dir. Buhârî bununla kendisini kasdetti, demiştir. Bu Muhammed ziyâdesi, diğer nüshalarda yoktur.

[120] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in Abdullah için: "Abdullah ne iyi kişidir" demesi ile üçüncü meleğin: "Sen korkutulmayacaksın" sözündedir.

[121] Başlığa uygunluğu açıktır. Çünkü Peygamber'in: "Abdullah iyi bir kişidir" sözü, Abdullah için büyük bir menkabedir.

Hafsa, Umer'in kızı ve Abdullah ibn Umer'in kızkardeşidir; Peygamber'in de kadınlarındandır.

Bu hadîsler Namaz Kitabı, "Teheccüd namazı bâbı"nda da geçmişti.

[122] Ammâr ibn Yâsir, ilk müslümânlardandır. Annesi Sumeyye'dir. Bu baba, oğul ve ana; üçü de ilk günlerde müslümân olmuşlar ve Kureyş'in işkencelerine uğramışlardır. Hattâ Sumeyye, bu işkence sırasında fecî' şekilde (ayaklan iki deveye bağlanıp sürülmek suretiyle) parçalanmış ve müslümânların İlk şehidi olmuştur. Yâsir de daha evvel öldürülmüştü. Ammâr yaşamış, evvelâ Habeşistan'a, sonra Medine'ye hicret etmiştir. Bütün gazvelerde bulunmuş, sonra otuzyedin-cİ yılda Sıffîn Vak'ası'nda şehîd edilmiştir. Alî ile beraberdi.

Huzeyfe ibnu'İ-Yemân, babasıyle beraber Medine'de müslümân olmuşlardır. Abs kabilesine mensûbdur. Peygamber kendisini sırdaş edinmiş, olmuş olacak fitneleri ve hâdiseleri ona gizlice bildirmiştir... İran fetihlerinde bulunmuş, Ni-hâvend harbinde Nu'mân ibn Mukarrîn'in şehîd olması üzerine, başkumandan olarak büyük zaferler kazanmıştır. Böyle iken Huzeyfe çok mütevâzî bir hayât sürmüştür. Usmân'ın şehîd edilmesinden kırk gün sonra 36 yılında vefat etmiştir.

[123] Başlığa uygunluğu "Allah'ın şeytândan kurtardığı kimse sizde değil mi?" sö-zundedır. Çünkü bununla murâd Ammâr ibn Yâsir'dir. Bir de: "Peygamberin sırr sahibi sizde değil mi?' sözündedir. Çünkü bundan da maksad Huzeyfe ibnu'I-Yeman dır.

[124] Bu da geçen hadîs hakkında diğer bir tarîktir.

el-Leyl Sûresi'nin bu üçüncü âyetinin İbn Mes'ûd ile Ebu'd-Derdâ'mn ısrarla İddia ettikleri kıraati, mütevâtir olan Mushaf'ta tesbît olunan kıraate muhaliftir. Denilebilir ki, bu âyet iki kerre nazil olmuştur. Birincisi "Ve'z-zekeri verl-ünsâ" suretinde idi. Bu kıraati İbn Mes'ûd ile Ebu'd-Derdâ ezberlemişler. Sonra ikinci bir defa da " Ve mâ halaka 'z-zekerâ ve *l-ünsâ' * suretinde nazil olmuştur. Fakat bu iki büyük sahâbî bunu işitmemiş olacaklar ve böylece cumhurun mütevâtiren rivayet ettikleri kıraate muhalefet etmiş bulunmaktadırlar.

Nitekim Abdullah ibn Mes'ûd "Muavvizetân " sûrelerini de Kur'ân'dan değildir, sanmıştı (Aynî).

[125] Ebû Ubeyd'nin adı Âmir ibn Abdillah ibni'l-Cerrâh'tır. Nesebi, Fıhr'de Pey-gamber'in nesebiyle birleşir. Anası Ümeyye bintu'l-Hâris'tir. Ebû Ubeyde'nin babası Bedir harbinde kâfir olarak ölmüştür. Rivayete göre Kureyş tarafında bulunan babasını Ebû Ubeyde kendisi öldürmüştür.

Ebû Ubeyde, sahâbîlerin en büyük mücâhidlerindendir, bütün gazvelerde bulunmuştur. Peygamber'in vefatından sonra Ebû Bekr ve Umer zamanlarında yapılan fetihlerde bazen başkumandan, bazen de Hâlid ibn Velîd'in maiyyetin-de olarak çok büyük hizmetler îfâ etmiştir. Nihayet Umer'in Şam'da vâlîsi İken, hicretin onsekizinci yılında meydana gelen Amvâs taunundа vefat etmiş, cenaze namazını Muâz ibn Cebel kıldırmıştır. Kabri Amsâ Köyü yakınında Gûrbi-sân mevkiindedir (Aynî).

[126] Hadîslerin başlığa uygunluğu açıktır.

Emânet, bütün sahâbîlerde ortak bir sıfat olduğu hâlde, bunun Ebû Ubey-de'ye tahsîs buyurulması, onda ziyâde olduğunu bildirmek içindir. Peygamber'in, sahâbîlerin büyüklerinden herbirini bir meziyetle tahsîs etmesi, onda o meziyet ve faziletin çok bulunduğunu bildirmek içindir. Bunu Tirmizî ile îbn Hıbbân'-ın, Enes'ten rivayet ettikleri şu hadîs açıklamaktadır: "Ümmetimin en merhametlisi Ebû Bekr'dir, ilâhî emirde en şiddetli olanı Ömer'dir. Hayada en sâdık olanı Usmân'dır, halâ! ve haramı en iyi bileni Muâz ibn Cebel'dir. Farâizi en iyi bileni Zeyd ibn Sâbit'tir. En düzgün Kur'ân okuvanı Ubeyy ibn Ka'b'dır. Her ümmetin bir emtni vardır; bu İslâm Ümmetı'nin emâneti Ebû Ubeyde'ye hâsstır" (Fethu'l-BârTdekı tenbîh fırkasından nakledildi).

[127] Buhârî burada Mus'ab'ın menkabeleri hakkında hiçbir hadîs getirmemiştir. Sanki o, Sahth1 ini toplamış, yazmış, fakat beyaza çekmemiş de, beyaza çekme işi talebeleri tarafından yapılmış gibidir.

Mus'ab, sahâbîlerin en büyüklerinden ve fazîletlilerindendir. Peygamber, Erkam'ın evine girmesi akabinde müslümân olmuş, Peygamber onu Medîneli-ler'e Kur'ân okutması için hicretten önce Medine'ye göndermiştir. Medîne'de ilk cumua namazım kıldırandır (ibn Hacer, Kastallânî).

Cenazeler Kitâbı'nda onun faziletine âid şu hadîs geçmişti: "Habbâb ibn Erett (R) şöyle demiştir: Biz Mekke'den Medine'ye dünyâ için değil, Allah rızâsı için Peygamber'le beraber hicret ettik. Arlık ecir ve mükâfatımız Allah'a âid-dir. Muhacirlerden bu ecir ve sevâbdan hiçbirşey tatmadan âhirete gidenler vardır ki, Mus'ab ibn Umeyr onlardandır. Onlardan kendilerine hicret semeresi ulaşan ve bu meyveyi devşirenler de vardır. Mus'ab, Uhud günü şehîd olmuştu da biz onu saracak bir kefen bulamamıştık. Yalnız şehîdin bir kaftanını bulmuştuk. Biz şehidi ona sarmağa çalıştık. Başını bururken ayaklan açılıyordu, ayaklarım kapatırsak başı açığa çıkıyordu. Peygamber (S) bize şehîdin başını Örtmemizi ve ayaklarının üstüne de ızhır otu koymamızı emretti".

[128] Hasen İle Hüseyin, Peygamber'in Alî ile Fâtıma'dan doğan torunlarıdır. Hasen hicretin üçüncü yılı ramazânında doğmuştur. 37 yaşında Halîfe olmuş, yedi ay bu vazifede kaldıktan sonra, kendi arzusu ile ayrılmıştır. Bundan sonra yedi yıl daha yaşamış, 49. hicret yılında zehirlenerek öldürülmüştür.

Nâfi'den gelen hadîs Buyu' Kitâbı'nda uzun bir metinle geçmişti.

[129] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bu benim oğlum seyyiddir..." sözündedir.

Bu hadîs Sulh Kitâbı'nda da geçmişti

[130] Hüseyin ibn Alî ibn Ebî Tâlib.Peygamber'in Fâtıma ile Alî'den doğan ikinci torunudur. İbn Sa'd, Tabakaat'mda Hüseyin'in dördüncü hicret yılında doğ-, duğunu bildirmiştir. Bu hadîste anlatılan Kerbelâ faciası, hicretin 61. yılında, âşûrâ gününde vâki' olmuştu. Ve tbn Ziyâd'ın karşısına Hüseyin'in başıyla beraber, yetmiş iki şehîdin başlan da getirilmişti. Hüseyin şehîd olduğu zaman ellidört yaşında idi.

Fakat, çok geçmeden, Allah'ın intikaam ve cezası bu şerîri yakaladı. Bir sene sonra İbrâhîm İbn Eştur -ki Muhtar es-Sakafî'nin kumandanlarından idi-Abdullah ibn Ziyâd'ı öldürdü. İbn Ziyâd'ın başı da Muhtar es-Sakafî tarafından Muhammed ibn Hanefiyye'ye veyâhud Abdullah ibnu'z-Zubeyr'e gönderildi.

Hadîsin sonundaki vesme bitkisi hakkında şu bilgi verilmiştir: el- VesmetU, temre vezninde, çivit yaprağına denir, bir kavle göre bir başka nebat adıdır ki, yaprağı ile boyalanın ;it ^Kaamûs Ter.).

[131] Buradaki hadîslerin Hasen ile Hüseyin'in faziletine delâletleri gizli değildir. Bunlar daha önceki bâblarda da geçmişti. İbn

Hacer'in Fethu'l-BârTdc dediği gibi, Buhârî Sahîhİ'nin bu kısımları talebeleri tarafından beyaza çekilmiş olması ihti mâlinden, Menkabeler Kitâbı'nın tertibinde bâzı öne geçirme, arkaya bırakma veya kimi sahâbîleri hiç zikretmeme gibi düzensizlikler olmuştur.

[132] Başlığa uygunluğu, Peygamber'İn "Onlar benim iki rey hanımdır" sözündedir. Reyhan, güzel kokulu bir ottur.

İbn Umer: Irakhlar'm en büyük cinayeti işlerken, onun dînî ve şer'î fecaatinin derecesini araştırmadıkları hâlde, şimdi enhakîr bir mes'ele hakkında fetva istemeleri şaşılacak birşeydir, demek istemiştir.

[133] Bilâl İbn Rebâh, Habeşli'dİr. Peygamber'İn devamlı müezzini olmuştur. BİlâhUmeyye ibn Halefin kölesi iken müslümân olmuş, İslâm'ı terketmesi için efendisi tarafından işkencelere uğratılmış. Bunun üzerine Ebû Bekr onu satm alarak hürriyete kavuşturmuştur. Bilâl evvelâ Habeşistan'a, sonra Medine'ye hicret etmiştir. Hazarda ve seferde Peygamber'den ayrılmamıştır. Hicretin yirminci yılında, altmış küsur yaşında iken Amvâs taunundan Şam'da vefat etmiştir.

[134] Bu, Gece Namâzı'nda geçen hadîsin bir parçasıdır.

[135] Başlığa uygunluğu, Umer'in Bilâl'e seyyid demesi yönündendir. Bu söz, Bilâl için büyük bir menkabedir.

[136] Hadîsin devamı şöyledir: Bunun üzerine Ebû Bekr, Bilâl'e: Ey Bilâl, hem Allah hakkı için, hem benim için Medine'de kal, dedi. Bilâl de Ebû Bekr zamanında Medine'de kaldı. Ebû Bekr'in ölümü üzerine Umer'den izin alarak Şâm taraflarına gitmiştir.
Başlığa uygunluğu "Beni Allah ameliyle başbaşa bırak" sözünden alınabilir. Çünkü onun bu sözü, maksadının Allah'a doğru yalnız gitmek ve Allah ameliyle meşgul olmak olduğuna delâlet eder. Bu ise az olmayan bîr menkabedir (Aynî).

[137] Abdullah ibn Abbâs, Abdulmuttalib'in torunu ve Peygamber'in amca oğludur. Annesi Ümmü'1-Fadl, mü'minlerin annesi Meymûne'nin kızkardeşidİr. ibn Abbâs hicretten üç yıl evvel Mekke'de doğmuştu. Peygamber'in ölümü sırasında onüç yaşında idi. İbn Abbâs hicretin altmişsekizinci yılında Tâif'te vefat etmiş, cenaze namazını Muhammed ibn Hanefiyye kıldırmış ve: "Bugün tslâm Ümmeti'nin en büyük terbiyecisi ölmüştür" demiştir.

[138] îmâm Şafiî'ye göre hikmet, Rasûlullah'ın sünnetidir. Bu tefsire göre, hadîsin iki rivayet yolu arasında tenazur bulunur, Bir rivayet tarikinde Kitâb ve Kur'-ân'm te'vîli öğretilmesi mukaabilinde, bu rivayette sünnet öğretilmesi temennî-si kasdedilmiş olur. Bir de el-Bağâvî'nin A/u'cem'indeki rivayette: "Yâ Allah, bunu dînde fakîh kıl, Kur'ân'ın da te'vtl ve tefsirini öğret" suretinde duâ edilmiştir. Şu hâlde İbn Abbâs'ın müfessir, muhaddis ve fakîh olması hakkında duâ buyurulmuş oluyor. İşte bu duaların bereketiyle îbn Abbâs, tslâmî ilimlerin hepsinde en yüksek dereceye yükselmiştir. Kendisine "Habru'I-Ümme", "Tercümânu'l-Kur'ân" ve "Sultânu'l-Müfessirîn" gibi ulu lakablar sahâbîler ve tâibîler tarafından verilmiştir.

[139] Bu hadîste şehîd oldukları bildirilen üç kumandan İslâm ordusunun gözbebeği idiler. Bu hâdise, Mûte harbinde cereyan etmişti.

Peygamber'in elçisi Haris ibn Umeyr, Havran Emîri Şurahbîl tarafından öldürülünce, üçbin kişilik bir ordu hazırlandı ve Zeyd ibn Harise kumandan yapılıp gönderildi. Şâyed Zeyd şehîd olursa yerine Ca'fer İbn Ebî Tâlİb; bu da şehîd olursa Abdullah ibn Revâha'nın sıra ile kumandan olmaları emrolunmuş-tu. Mûte'de harb edildi. Fakat düşman ordusu yüzbin mevcûdlu idi. En sonra Hâlid kendiliğinden kumandayı ele almış ve İslâm ordusunu selâmete çıkarmıştır.

Hadîsin başlığa uygunluk noktası son fıkradaki "Allah 'in kılıçlarından bir kılıç... "sözündedir. Bu, Hâlid'e, Peygamber tarafıdan verilmiş bir kahramanlık unvanıdır. Hâlid, Ebû Bekr ve Umer zamanlarında da büyük orduları sevk ve idare etmiş, birçok fetihler kazanmıştır. Umer zamanında Suriye Vâlîsi iken, valilikten azledilmiş; bir rivayete göre hicretin yirmibirinci yılında Suriye'de Hımış şehrinde vefat etmiştir.

[140] Salim ibn Ma'kıl, Ebû Abdillah diye künyelenir. Fars'ın Istahr ahâlîsindendir. Sahâbîlerin âlimlerinden ve büyük telindendir. Hem Muhâcirler'den, hem de Ensâr'dan sayılmıştır; şöyle ki: Salim, Ebû Huzeyfe'nin zevcesi Subeyte'nin kölesi : olup, onun âzâdlaması üzerine Huzeyfe, Sâlim'i evlâdlığa almıştı. Salim bu sû-retle Kureyş camiasına karışarak Medine'ye hicret ettiği için Muhâcirler'den olmuştur. Diğer taraftan Sâlim'i âzâd eden, Ebû Huzeyfe'nin kansı Subeyte, Ensâr'ın Ubeyd oğulları kolundan olduğu için bu nisbetle de Ensâr'dan sayılmıştır. Hicrette Umer'le beraber Peygamber'den önce Küba'ya gelmişler ve orada Peygam-ber'i beklemişlerdir. Bu sırada Umer dâhil olduğu hâlde bütün Muhâcir'e namazlarda Salim İmamlık yapmıştır. Sâlim'le Huzeyfe, Bedir'den başlayarak bütün gazvelerde hazır bulunmuşlar, nihayet Yemâme harbinde her ikisi de şe-hîd olmuşlardır.

[141] Peygamber'in Kur'ân öğretilmesi için bu dört sahâbîyi husûsî olarak zikretmesi, bunların Kur'ân'm lâfız ve nazmım herkesten iyi olarak zabtetmekle beraber, edâ ve kıraat hususunda herkesten ziyâde meleke sahibi olmalarındandır. Sonra bu dört zât, Kur'ân'ı Peygamber'in ağzından doğrudan doğruya almaya ehemmiyet vermişlerdir.

[142] Abdullah ibn Mes'ûd'un büyük babası Gâfıl ibn Habîb'dir. Annesi, Ümmü Abd'-^ dir. Babası da, anası da Huzeyl kabîlesindendir. Babası Mes'ûd, Câhiliyet zamanında ölmüştür. İbn Mes'ûd'un kendisi İslâm'a ilk giren altı kişinin altıncısıdır. Evvelâ Habeşistan'a, sonra Medine'ye hicret etmiştir. Bedir'den i'tibâren bütün gazvelerde hazır bulunmuştur. Hicretin otuzikinci yılında Medîne'de veya Kûfe'de vefat etmiştir. Vefatında altmış küsur yaşında idi.

[143] Hadîs bundan önceki bâbda da geçmişti, buradaki rivayette baş taraftaki ziyâde gelmiştir.

Kur'ân okutacakların adları sayılırken îbn Mes'ûd ile başlanması, onun kıdemini ve arkadaşları arasındaki üstünlüğünü ifâde eder.

[144] Bu hadîs de az farkla daha önce geçmişti. Orada "Ve'l-leyli.. " Sûresi'nin bu âyetinin okunuşu hakkında biraz açıklama da verilmişti. Bu âyetin okunuşu, Tefsir Kitâbı'nda da gelecektir.

[145] Bu hadîsteki İbnu Ümmi Abd, Abdullah ibn Mes'ûd'dur. Bu Ümmü Abd, onun anasının adıdır

[146] Bu, Peygamber'in evine çok girip çıkmaları, onların Peygamber'le devamlı beraber bulunmaları hususiyetine delâlet eder. Bunda ise İbn Mes'ûd'un fadlına ve hayrına delâlet vardır (Aynî).

[147] Muâviye ibn Ebî Sufyân Sahr ibn Harb ibn Umeyye, Kureyşli ve Emevî'dir. Nesebi Abdu Menâf'ta Peygamber'le birleşir. Annesi Hind bintu Rabîa'dır. Babası ile annesinin neseb zinciri Abdu Şems'te birleşir. Muâviye, babası, anası ve kardeşi Yezîd ibn Ebî Sufyân Mekke fethi günü müslümân oldular. Muâviye, Hudeybiye günü müslümân olduğunu, İslâm'ını babası ve anasından gizlediğini söyler İdi. Muâviye ve babası, kalbleri İslâm'a ahştınlanlardır. Ve Huneyn ganimetlerinin taksiminde birinci tabakadan idiler. Sonra Muâviye ve babasının müslümânhkları güzel oldu. Muâviye Rasûlullah'a kâtiblik de yaptı. Umer ve Usmân'ın 20 sene Şâm Vâlîliği'ni yaptı. Kırkıncı yılda hilâfete geldi ve 20 sene kadar da bu makaamda kaldı. Beyaz, güzel bir zâttı. Halîm, kerîm, siyâsî, akıllı, ve tedbîri! sıfatlarıyle sıfatlanmıştır. Sekseniki yâhud yetmişsekiz yaşında iken, altmışıncı hicret yılında Şam'da vefat etmiştir (Kastallânî).

[148] İbn Abbâs'm bu sözünde Muâviye'nin Rasûlullah'a sahâbîlik yaptığı yönünden zikri ve fadlı vardır.

[149] Bu, bundan önce zikredilen hadîsin başka bir tarîkidir. İbn Abbâs'm: "Muâviye sünnette isabet etmiştir, çünkü o fakîhtir (yânî fıkıh bâblannı bilir)" demesi, hadîsin başlığa uygunluk yönüdür.

[150] Bunun da başlığa uygunluğu, içinde Muâviye'nin zikri bulunması yönünden-dir. Muâviye (R) bu sözü hutbede söylemiştir.

[151] Fâtıma, Peygamber'in en küçük kızıdır. Annesi Hadîce'dir. Fâtıma hicretten onüç sene evvel Mekke'de doğdu. Uhud harbinden sonra Peygamber tarafından Alî ibn Ebî Tâlib'e nikâh edildi. O zaman Fâtıma onbeş yaşını altı ay geçmişti. Alîde yirmibir yaşında idi. Peygamber'in nesli Fâtima'nm çocukları ve torunlarında devam etmiştir. Hasen, Hüseyin, Muhsin isimlerinde üç erkek ile Ümmü Kulsüm, Zeyneb isimlerinde iki kız evlâdrdünyâya gelmiştir. Peygamber'in diğer çocuklarından torunları olmamıştır,

Fâtıma duru beyaz bir sîmâya mâlik olduğundan Zehra lakabı ile anılır. Peygamber'den altı ay sonra vefat etmiş, kocası Alî tarafından gasledilip, namazı kılınarak, geceleyin gömülmüştür (Hulâsa; Aynî).

Peygamber'in bu başlıktaki sözü, Peygamberlik Alâmetleri Bâbı'nda se-nedli olarak geçmişti.

[152] Bu hadîs, "Peygamber'in kadın yönünden hısımları bâbı"nda geçmiş ve orada bâzı bilgiler verilmişti.

[153] Âişe, Ebû Bekr es-Sıddîk'ın kızıdır. Annesi Ümmü Rûmân bintu Âmir'dir. Âi-şe, İslâm içinde hicretten sekiz sene kadar önce doğdu. Peygamber'in vefatında onsekiz yaş civarında idi. Peygamber'in vefatından sonra Aişe, yarım asra yakın bir zaman yaşadığı için, şer'î ilimlerin dörtte birinin Âişe'den naklolunduğu söylenir. Atâ ibn Ebî Rebâh: ÂÎşe insanların en fakîhi, en âlimi, ümmet hakkındaki re'y ve içtihadında en güzel isabet edeni İdi, demiştir.

Urve ibnu'z-Zubeyr de: Fıkıhta, tıbbda, şiir ve Arab tarihinde Âişe derece sinde fazileti hâiz hiçbir kimse görmedim, demiştir. Peygamber'in zevceleri içinde O'na en sevgili olması, iftiracıların isnadından Allah'ın onun berâetini, müslü-mânların mihjâblarında kıyamete kadar tilâvet olunacak bir vahiy olarak indirmiş olması, Âişe'nin hususiyetlerinden bâzılarıdır.

Âişe, Muâviye'nin halifeliği zamanında yetmiş yaşma yaklaşmış olduğu hâlde hicretin ellisekizinci yılında Medine'de vefat etmiş, cenaze namazını Ebû Hu-reyre kıldırmıştır (Kastallânî).

[154] Başlığa uygunluğu, Cibril'in ona selâmının, onun büyük bir fadla mâlik olduğuna delâlet etmesi yönündendir. Bâzıları bu hadîsle Hadîce'nin Âişe'ye üstünlüğüne istidlal etmişlerdir. Çünkü Hadîce hakkında gelen hadîs, Peygamber'in Hadîce'ye: Cibril sana Rabb'inden selâm söylüyor, buyurmuş olmasıdır. Burada ise Selâm, hâsseten Cibril'dendir (Aynî).

[155] Bu hadîslerin başlığa uygunluğu gizli değildir. Bunlar daha Önceki kitâblarda da geçmişti.

[156] Başlığa uygunluğu, İbn Abbâs'm Âişe'nin cennete gireceğini kesin şekilde söylemesi yönündendir. Çünkü bu husus, ancak Peygamber'den bildirilmekle söylenebilir. Bu da büyük bir fazilettir.

[157] Bu Basra'da Alî ile Âişe arasında cereyan eden Cemel Vak'ası'nda olmuştur. Ammâr: Siz Allah'ın, imâma tâbi' olup ona karşı çıkmamak hususundaki hükmüne mi yâhud Âişe'ye mi tâbi' oluyorsunuz? diye sizleri imtihan etmektedir, demiş oluyor.

[158] Ammâr'ın: Dünyâ ve âhirette Âişe'nin Peygamber'in zevcesi olduğunu söylemesi, Âişe için büyük bir fazilettir. Hadîsin başlığa uygunluğu bu sözdendir.

[159] Bu hadîsin uzunca bir rivayeti Teyemmüm Kitâbı'nın evvelinde geçti. Hadîsin buradaki başlığa uygunluğu "Allah seni hayır ile mükâfatlandırsın.." sözlerin-dedir.

Hakîkaten Âişe'nin gerdanlığının kayboluşu, müslümârilar için bir kolaylık olan Teyemmüm Âyeti'nin inmesine vesile olmuştur. Teyemmüm Ayeti iki yerdedir. Biri burada işaret edilen el-Mâide: 6. âyeti, diğeri de en-Nisâ: 43. âyetidir.

[160] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in Âişe'nin evinde olmayı ve orada ÂÎşe tarafından bakılmasını arzûlamasmdadır. Bu, Âişe için büyük bir fazîlettir. Peygamber'in bu arzusu şu hadîste daha açıktır:

Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'in hastalığı ağırlaşıp, ağrısı şiddetlendiği zaman benim evimde bakılmak üzere diğer zevcelerinden izin istedi, onlar da izin verdiler... (Buhârî, Abdest Alma ve Ezanın Başlaması Kitâblan).

Şu hadîs de metindekinin benzeri olup, Âişe'nin fazîletini iyice belirtmektedir:

Âişe (R) şöyle demiştir: Rasülullah (S) ölüm hastalığında Âişe gününün geç kaldığından şikâyet ederek: "Ben bugün kimin nevbet indeyim? Yarın kimin nev-betinde olacağım?" der (ve benim günümü özlediğinden dolayı) diğer kadınlarına özür beyân ederdi. Benim nevbetin geldiğinde Yüce Allah O'nun ruhunu benim göğsümde aldı ve benim odama gömüldü. (Buhârî, Cenazeler Kitabı).

[161] Bu, Âişe'nin fazileti hakkında en büyük bir müjdedir.

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

35- KİTÂBU'S-SELEM

(Selem Akdi Kitabı)

1- Bilinen Ölçekte Selem Babı [1]

1-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S)Medîne'ye geldiğinde insanlar selem suretiyle bir ve iki sene va'deli - râvî İsmâîl ibn Uleyye: Yâhud iki yıl veya üç yıl va'deli demiştir, diye şekkli söyledi- hurma alışverişi yaparlardı. Bunun üzerine Rasûlullah: "Her kim hurmada selem suretiyle alışveriş yaparsa ölçeği belli, tartısı belli mikdârda selem yapsın" buyurdu.

Bize Muhammed (ibn Selâm?) tahdîs edip şöyle dedi: Bize İsmâîl, İbnu EbîNecîh'ten bu hadîsi: "Mikdân bilinen ölçekte ve bilinen tartıda (olarak yapsın)" şeklinde haber verdi [2].

2- (Tartılacak Şeylerde) Bilinen Bîr Tartıda Olarak Yapılan Selem Babı

2-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Medine'ye geldiğinde, Medîneliler selem suretiyle iki sene ve üç sene va'deli hurma alışverişi yapıyorlardı. Peygamber: "Kim herhangi bir şeyde selef suretiyle alışveriş yaparsa bilinen ölçekte, bilinen tartıda olarak bilinen bir müddete değin akdetsin" buyurdu.

Bize Alî ibnu Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bana İbnu Ebî Necîh: "Bilinen bir ölçekte, bilinen bir müddete kadar olarak yapsın " buyurdu, diye tahdîs etti.

3-.......Ebu'l-Minhâl şöyle demiştir: Bentbn Abbâs(R)'tan işittim şöyle diyordu: Peygamber (S) Medîne'ye geldi ve "Selem, bilinen ölçekte, bilinen tartıda ve bilinen müddete kadar olur" buyurdu [3].

4-.......Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: BanaEbu'l-Mucâlid'in oğlu Muhammed yâhud Abdullah haber verip şöyle dedi: Bir kerre Abdullah ibnu'ş-Şeddâd ibni'1-Hâd ile Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'nin oğlu ve Küfe tabiî kaadısı Ebû Burde Âmir, selem hakkında (yânı selem yoluyla akdedilen alışverişte satıcının yanında satılan malın aslı bulunmazsa bu selemin caiz olup olmaması hakkında) ihtilâf ettiler. Bu mes'elenin çözümü için beni Abdullah ibn Ebî Evfâ(R)'ya gönderdiler. Ben de gidip ona bunu sordum. O cevaben: Biz Rasûlullah zamanında, Ebû Bekr ve Umer devirlerinde buğday, arpa, kuru üzüm ve hurmada selem yoluyla muamele yapardık, dedi. Ve ben bu mes'-eleyi Abdurrahmân ibnu Ebzâ(R)'a da sordum. O da İbnu Ebî Evfâ gibi cevâb verdi [4].

3- Satilan Malın Aslı Yanında Bulunmayan Kimseye Yapılan Selem (Akdinin Hükmü) Babı

5-.......Bize Ebû'l-Mucâlid'in oğlu Muhammed tahdîs edip şöyle dedi: Abdullah ibnu Şeddâd ile Ebû Burde beni Abdullah ibn Ebî Evfâ'ya gönderdiler ve: Ona, Peygamber zamanında Peygamberdin sahâbîleri buğdayda selem yaparlar mıydı? diye sor, dediler. Gidip sordum. Abdullah (R): Biz Şâm ahâlîsinin zirâatçısıyle bilinen bir ölçekte (ölçülmek üzere) bilinen bir va'deye kadar buğdayda, arpada, kuru üzümde selem yoluyla alışveriş muamelesi yapardık, dedi. Ben ona: Selem, satılacak malın aslı yanında olan (yânî kendi mülk ve tasarrufunda bulunan) kimseye mi (hâsstır)? diye sordum. Abdullah ibn Ebî Evfâ: Bizler Şâm zirâatçilerine, malın aslına mâlik olup olmadıklarını hiç sormazdık, dedi.

Sonra o ikisi beni Abdurrahmân ibn Ebzâ'ya da yolladılar. Ben gidip ona da bu mes'eleyi sordum. O: Peygamber'in sahâbîleri, Peygamber zamanında selem akdi yaparlardı. Fakat biz sahâbîler Şâm zirâatçtlerine, bize zahire verecek ekinleri var mıdır, yoksa yok mudur diye sormazdık, dedi [5].

6- Bize İshâk ibn Şâhîn tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hâlid ibnu Abdillah eş-Şeybânî'den; o da Muhammed ibn Ebî Mucâlid'den bu hadîsi tahdîs etti. O: Biz

onlarla buğdayda ve arpada selem muamelesi yapardık, demiştir. Ve Abdullah ibnu'l-Velîd, Sufyân es-Sevrî'den: O bize eş-Şeybânî tahdîs etti deyip, ve zeytin yağı alışverişinde de selem muamelesi yapardık dedi, diye söylemiştir. Ve yine bu isnâdla bize Kuteybe ibn Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Cerîr ibnu Abdil-hamîd, eş-Şeybânî'den tahdîs etti ve burada: "Buğdayda, arpada, kuru üzümde" diye söylemiştir [6].

7-.......Bize Amr haber verip şöyle dedi: Ben Ebu'l-Bahterî et-Tâî'den işittim, şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'a hurma ağacının meyvesinde yapılacak selem akdinden sordum. O: Peygamber (S), kendisinden yenilinceye kadar ve tartılıncaya kadar hurma ağacının meyvesinin satışından nehyetti, dedi. O adam (belki Ebu'l-Bahterî): Tartılacak olan, hangi şeydir (çünkü ağaç üzerindeki hurmayı tartmak mümkin değildir)? dedi. İbn Abbâs'ın yanındaki bir adam: Korununcaya (veya tahmin edilinceye) kadar, dedi.

Ve Muâz et-Temîmî şöyle dedi: Bize Şu'be, Amr'dan tahdîs etti. Ebu'l-Bahterî şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs'tan işittim; o, Peygam ber (S) nehyetti, diyerek .yukanki hadîsin benzerim söyledi [7].

4- Hurma Ağacknın Meyvesi) Hususundaki Selem Babı

8-....... Ebu'l-Bahterî şöyle demiştir: Ben Abdullah ibnu Umer(R)'e, hurma ağacının meyvesi hususundaki selemin hükmünü sordum. îbn Umer: Hurma ağacının meyvesinin, yemeye elverişli oluncaya kadar satılması nehyolundu. Ve basılmış gümüş paranın veresiye olarak hâzır altınla satılması da nehyolundu, dedi. Ve ben îbn Abbâs'a da hurma ağacının meyvesi hususundaki selemi sordum. O da: Peygamber (S) hurma ağacı meyvesini, ağaçtan yenilinceye yâhud sahibi ağaçtan yiyinceye ve tartılıncaya kadar satmayı nehyetti, dedi [8].

9-.......Ebu'l-Bahterî şöyle dedi: Ben İbnu Umer'e hurma ağacının meyvesi hususundaki selem akdini sordum. İbn

Umer (R): Peygamber (S) yemeye elverişli oluncaya kadar meyve satmaktan nehyetti; gümüşü veresiye olarak hazır altınla satmaktan da nehyetti, dedi. Ve ben İbn Abbâs'a da bu mes'eleyi sordum. O da: Peygamber (S) hurma ağacının meyvesini, sahibi yiyinceye yâhud ondan yenilinceye ve tartılıncaya kadar satmaktan nehyetti, dedi. Ben tekrar: Tartılacak nedir? diye sordum. İbn Abbâs'ın yanında bulunan bir adam: Koru-nuncaya (veya tahmin edilinceye) kadar, dedi. [9].

5- Selem Akdinde Kefîuin Hükmü) Babı

10-.......Âişe (R): Rasûlullah (S) bir Yahudi'den bedelini sonra ödemek üzere hububat satın aldı da, ona kendine âid demirden yapılmış olan zırhını rehin verdi, demiştir [10].

6- Selem Akdinde Rehin Babı

11-....... el-A*meş tahdîs edip şöyle demiştir; Biz îbrâhîm en Nahaî'nin yanında selem akdindeki rehni müzâkere ettik. İbrahim şöyle dedi: Bana el-Esved, Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir Yahudi'den bedeli bilinen bir müddete kadar veresiye hububat satın almış, Yahûdî de Peygamber'den demir bir zırh rehin almıştır [11].

7- Bilinen Bîr Müddete Kadar Yapılan Selem Babı

İbn Abbâs, Ebû Saîd el-Hudrî, Esved ibn Yezîd, Hasen el-Basrî selemin muayyen bir müddete mahsûs olmasına kaaildirler. İbn Umer de: Salâhı belirmemiş ekinde, olmadıkça, ^ bilinen bir fiatla sıfatlanmış hububatta bilinen bir müddete kadar selem yapmakta be's yoktur, demiştir [12],

12-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Medine'ye geldi. Medîneliler meyveler hususunda iki ve üç sene va'deli selem yapıyorlardı. Peygamber (S) onlara: "Meyveler hususunda bilinen ölçekte, bilinen va'deye kadar olmak üzere selem akdi yapınız" buyurdu.

Ve Abdullah ibnu'l-Velîd şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne tah-dîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Ebî Necîh tahdîs etti de "Bilinen ölçekte ve bilinen tartıda olmak üzere" diye söyledi [13].

13-....... (Abdullah ibn Ebî Evfâ'nın kölesi, olan) Muhammed ibnu Ebî Mucâlid şöyle demiştir: Ebû Burde ile Abdullah ibn Şed-dâd, beni Abdurrahmân ibn Ebzâ'ya ve Abdullah ibn Ebî Evfâ'ya yolladılar. Ben de gidip bu ikisine selef suretiyle satış akdinden sordum.İkisi de şöyle dediler:Biz Rasûlullah'ın beraberinde birçok ga-nîmetlere nail olurduk. Bize Şâm zirâatçilerinden bir takımları gelirler, biz de onlarla ta'yîn edilmiş bir müddete kadar buğday, arpa, kuru üzüm alım satımı hususunda selef akdi yapardık. İbnu Ebî Mucâlid dedi ki: Ben onlara: O Şâm zirâatçilerinin ekilmiş ekinleri var mıydı yâhud yok muydu? diye sordum. Onların ikisi de: Biz Şâm zirâatçi-lerine bize zahire verecek ekinleri var mı, yok mu diye sormazdık, dediler [14].

8-Dişi Devenin Doğurmasına Kadar Yapılan Selem Babı

14-.......Bize Mûsâ ibnu İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: BizeCuveyriye ibnu Esma, Nâfi'den haber verdi ki, Abdullah ibnu Umer şöyle demiştir: Câhiliyet devri ahâlîsi develeri (veya herhangi bir malı) habelu'l-habeleye (yânî gebe devenin dişi doğacak yavrusunun doğurmasına) kadar satış, alış muamelesi yaparlardı. Peygamber (S) bu akıbeti meçhul alışverişi yapmaktan nehyetti.

Hadîsin râvîsi olan Nâfi' bunu "Dişi devenin kendi karnındaki yavruyu doğurmasına kadar" diye tefsîr etmiştir [15].

---

[1] el'Câmi'u's-Sahîh'm el-Müstemlî rivayetinde Besmele böyle öne geçirilmiştir. Kuş-meyhenî rivayetinde ise "Kitâb" ile "Bâb" arasındadır. Nesefî "Kitâbu's-Selem"i hazfetmiş, "Bâb"ı tesbît eylemiş, Besmele'yi de "bâb"dan sonraya koymuştur (ibn Hacer).

[2] Selem ile Selef, vezin ve ma'nâca aynıdır. Her ikisi de teslim ve takdim ma'-nâsınadır. Mâverdî: Selef, Irak ehli lügati; Selem, Hicaz ehli lügatidir, demiştir. Kudurî: "Selem, İki bedelden birinin ta'cîlini, öbürüsünün te'cîlini tazammun eden akidden ibarettir" diye ta'rîf etmiştir. Seyyid Şerif:"Selem, semende derhâl; müsemmende de muaccel olarak mülkiyeti îcâb eden bir akiddir" diye ta'rîf etmiştir.

Selem'm halk dilindeki ta'rîfi de: "Peşin para ile veresiye mal almak" sûretinde bir vecizedir.

Bu alışverişe selem denilmesi, alım satım meclisinde malın parasının (re'su'l-mâl'in) peşin olarak teslim edilrnesindendir. Selef denilmesi de yine mal parasının öne geçirilmesinden dolayıdır.

Selem akdinin câizHğine Kur'ân'dan delil, el-Bakara: 282; müdâyene = Borçlanma âyetidir. İbn Abbâs:"Selem satışım Allah Kur'ân'da halâl kılmıştır" deyip, hüccet için bu müdâyene âyetini okumuştur. Bu âyette her iki nevi' satış zikredilmiştir. Biri hâzır bir malı peşin para ile elden ele satmaktır. Bunun tesbît ve yazılmasında şer'î bir mecburiyet olmadığı bildirilmiştir. Yazılması emredilen satış, muayyen bir va'deye bağlanmış olduğu anlaşılan satıştır ki, bu da selem'dir.

Fakîhler örfünde satılan mala Müseliemün fîh, semen'e Re'su'l-Mâl, satıcıya Müsellemün İleyh, müşteriye de Rabbu's-Selem ismi verilmiştir. 2 Bu hadîs, selemin ölçülen ve tartılan herşeyi şâmil olduğunu İfâde ediyor. Bu hadîsin sarîhliğinden dolayı hakkında selem akdi yapılacak mal, ölçülen şeylerden olursa ölçüsünün, tartılan şeylerden olursa tartısının ta'yîni -ölçüler ve tartılar farklı olabileceği için- şarttır.

[3] Bu hadîsler, İbn Abbâs hadîsinin ayrı ayrı yollardan gelen rivayetleridir. Hadîslerin başlığa delîlliğİ açıktır. Bu hadîslerdeki "Selem, bilinen bir va'deye değin yapılsın" cümlesi, selemin sahîhliği için onun bir müddete, bir müblete bağlanmış olmasını ifâde eder.

Bilinen müddetin ma'nâsı, eğer selem bir müddete bağlanmış olursa, bu va'denin zamanı ta'yîn edilsin demektir. Hattâ, tesliminde müşkillik bulunan malın teslîm edilme yeri de tesbît edilmelidir. Bu kayıdlar aldatmaları, zararları ve dolayısıyle ihtilâfları önlemenin hukukî yollan ve tedbîrleridir.

[4] Buhârî'nin bu hadîsi bu bâbda getirmesine hiçbir sebeb yoktur. Çünkü bâb, bilinen ağırlıkta selem hakkındadır. Hâlbuki hadîste tartılacak şeylere delâlet eder birşey yoktur, denildi. Bu i'tirâza şöyle cevâb verildi: Bu hadîsin bundan sonraki bâbda gelecek tarîklerinin birinde: "Biz onlarla buğdayda, arpada, zeytin yağında selem yapardık" lâfzı gelecektir. Bu ise tartılacak şeylerdendir. İşte Buhârî bu hadîste ona işaret etmiş gibidir (Aynî).

[5] Hadîsin başlığa delîlliği "Selem, satılacak malın aslı yanında olan kimseye mi hâsstır?" kavliyle "Biz Şâm zirâatçilerine bize zahîre verecek ekinleri var mıdır, yok mudur diye sormazdık" sözündedir.

Selem yoluyla satılan malın aslı hububata nisbetle tarladaki ekilmiş ekin; meyveye nisbetle meyve ağacıdır

[6] Buhârî burada aynı hadîsin birkaç tarikini özetlemiş ve bu tarîklerde gelen selem maddelerini ayrı ayrı göstermiştir. Bu tarîklerin birinde zeytinyağı zikredilmiştir ki, bu susam yağı, şıra, pekmez... gibi akıcı mallarda da selemin cevazı için en metîn bir şer'î dayanaktır.

[7] Bu iki tarikteki ifâdelere göre yenilmek, tartılmak ve tahmin edilmek fiilleri meyvelerin salâhının meydana çıkmasından sonra olacaklardır. Bunun ma'nâsı meyvelerin salâhı meydana çıktığı zaman selem akdinin cevazıdır. Bundan sonraki bâb da bunu isbât edecektir (Kastallânî).

[8] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu meydandadır. Zâten bu hadîs, bundan evvel geçen hadîsin başka bir tarikidir.

[9] Bu da aynı hadîsin bir başka tarîkidir. Bu hadîslerde hem îbn Umer'e, hem de îbn Abbâs'a aynı soru yöneltilmiş; her İkisi de aynı cevâbı vermişlerdir ki, bu husus, hadîsin kuvvetini gösterir. Yukarıda da söylendiği gibi, ağacı üzerindeki hurma meyvelerinin salâhları belirdikten sonra selem yoluyla satışlarının yapılacağı anlaşılmıştır.

Selem ve selefi, semen ve bedelde peşînen ve derhâl; metâ'da da müddet-lendirilmiş olarak mülkiyeti îcâb ve ifâde eden bir

akiddir demiştir. Bu da satış gibi îcâb ve kabul ile tamam olur. Selem mikdârı, sıfatı ta'yîn edilebilen şeyler de sahih ve mu'teber olur. Ölçülebilecek şeyler ölçü ile, tartılabilecek olanlar tartı ile,|tnikdârlan ve müddetleri belli edilir. Sayılacak şeylerde sayı ile tesbît yapılır.

[10] Hadîsin başlığa delâleti ya kefaletle te'mînât kasd edilmesi yönündendir; şüb-hesiz rehin verilen şey borcun kefilidir, çünkü o şey borç için satılır; yâhud kefîl ve rehinin her ikisi de bir vesîka oluşları bakımındandır. Yâhud da Buhârî âdeti üzere hadîsin rehin hakkındaki tarîklerinin birinde gelen şu rivayetine işaret etmiştir: el-A'meş dedi ki; Biz İbrâhîm'in yanında selemde rehni ve kabîli müzâkere ettik... Bu hadîste rehin ve kefîl açıkça gelmiştir. Çünkü kabîl, kefîl demektir (Kastallânî).

[11] Hadîsin başlığa delâleti açıktır. Allah da Kur'ân'da: "Ey îmân edenler, ta*yîn i ;4'v edilmiş bir vakte kadar birbirinize borçlandığınız zaman onu yazın... Eğer bir sefer üzerinde iseniz yâhud bir yazıcı da bulamadımzsa, o vakit borçludan alın-, -;6ş mtş rehinler de yeter..." (el-Bakara: 282-283) buyurmuştur.

Buradaki rehin umûmîdir; binâenaleyh buraya selem de girer. Çünkü selem de satış nevi'lerinden biridir.

İbn Battal şöyle demiştir: Nahaî'nİn Âişe hadîsiyle hüccet getirmesinin vechi, rehin semende caiz olunca, müsemmende de caiz olmasıdır. Müsemmen de malıdır, rehin de maldır; aralarında fark yoktur (Kastallânî).

[12] Buhârî, bilinen müddete kadar selemin câizliğine delîl için bâzı büyüklerin görüşlerini getirdi. Bunların görüşlerini sırasıyla Şafiî, Abdurrazzâk, İbn Ebî Şey-be, Saîd ibn Mansûr senedli olarak rivayet etmişlerdir. İbn Umer'İn sözünü de İmâm Mâlik, el-Muvatta'da rivayet etmiştir.

[13] Hadîsin başlığa delîlliği "Bilinen bir müddete kadar" sözündedir. Bu hadîs "Bilinen ölçekte olarak selem bâbı"nda da geçmişti.

[14] Bunun da başlığa delîlliği "İsmi konulmuş yânî ta'yîn edilmiş bir müddete kadar" sözündedir. Çünkü o, bilinmiş bir müddettir. Bu hadîs de yakında geçmişti

[15] Hadîsin başlığa uygunluğu "Habelu'l-habeleye kadar" sözündedir. Çünkü bunun ma'nâsı, yavrunun yavrulamasıdır. Nâfi' bunu dişi devenin doğurması diye tefsîr etmiştir. Bu hadîste, âdetle ma'rûf bulunan bir şeye isnâd edilmiş olsa bile, bilinmeyen bir müddete kadar selem yapmanın caiz olmadığı hükmü vardır. İmâm Mâlik İse, bu yolda yapılan selemin cevazına kaail olmuştur.

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

53-KİTÂBU'S-SULH

(Barış ve Barışıklık Kitabı) [1]

1- İnsanların Arası Bozulduğu Zaman Onu İyileştirme Ve Barışı Kurma Hakkında Gelen Şeyler Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

'İnsanların toplanıp gizli konuşmalarının çoğunda hayır yoktur. Meğer ki toplanıp konuşanlar bir sadaka vermeyi yâhud bir iyilik yapmayı veya insanlar arasını iyileştirip düzeltmeyi emreden kimseler olsun. Her kim bu üç hayrı Allah'ın rızâsını dileyerek yaparsa, biz ona çok büyük bir mükâfat vereceğiz" (en-Nisâ: ıi4) [2]

Ve devlet başkanının (ve onun vekîli olan âmirin) insanlar arasını düzeltmek için adamlarıyle ihtilâf ve çekişme yerlerine çıkıp gitmesi [3]

1-....... Bana Ebû Hazım, Sehl ibn Sa'd(R)'dan tahdîs etti ki (o, şöyle demiştir): Amr ibn Avf oğulları'ndan bir takım insanlar arasında bir kavga olmuştu. Bunun üzerine Peygamber (S) bunların arasını düzeltmek için sahâbîlerinden bâzı insanlarla birlikte Avf oğullan'na (onların Kubâ'daki yurduna) çıkıp gitti. Namaz vakti gelmişti. Hâlbuki Peygamber henüz Medine Mescidi'ne gelmemişti. Bilâl geldi, namaz için ezan okudu da Peygamber hâlâ gelmemişti. Bunun üzerine Bilâl, Ebû Bekr'e geldi ve:

— Peygamber (ara düzeltmek sebebiyle) alıkonuldu. Namaz vakti de geldi. Sen cemâate imâm olup namaz kıldırır mısın? dedi.

Ebû Bekr:

— Evet, istersen namaza ikaamet et, dedi.

Ve Ebû Bekr öne geçip namaza durdu. Sonra Peygamber geldi, safflar arasında yürüyerek tâ birinci saffta durdu. Peygamber'i gören insanlar el

çırpmaya başladılar. Ebû Bekr namazda başım çevirip bir tarafa bakmazdı. İnsanlar el çırpmayı çoğaltınca dönüp baktı. Ve Peygamber'i arkasında gördü. Peygamber ona eliyle işaret ederek yerinde durmasını ve öylece namazı kıldırmasını emretti. Ebû Bekr de elini kaldırıp (Peygamber'in bu emrinden dolayı) Allah'a hamcletti. Sonra Ebû Bekr birinci saffa girinceye kadar arkasına geri geri çekildi. Peygamber de ilerledi ve insanlara namazı kıldırdı. Namazı bitirince insanlara karşı döndü de:

— "Ey insanlar! Namazınızın içinde size bir şey arız olunca el çırpmaya başladınız. Namaz içinde el çırpmak ancak kadınlara mahsûstur. Her kime namazı içinde (hatırlatmaya değer) birşey arız olursa Subhânattah desin. Çünkü onun teşbihini işiten kimse (yânı imâm) muhakkak ona döner" buyurdu.

(Sonra Peygamber):

— "Yâ Ebâ Bekr! Sana işaret ettiğim zaman, seni yerinde durmaktan ne men' etti de insanlara namaz kıldırmadın?" diye sordu.

Ebû Bekr:

— (Yâ Rasûlallah!) Ebû Kuhâfe'nin oğluna Peygamber'in önünde insanlara namaz kıldırması yakışmazdı, dedi [4].

2-....... Bize Mu'temir tahdîs edip şöyle dedi: Ben babam Süleyman ibn Tarhân'dan işittim ki, Enes (R) şöyle demiştir: (Medine'ye gelişinin ilk günlerinde) Peygamber'e:

— (Hazrecliler'in başkanı) Abduilah ibn Ubeyy'in yanına gitseniz (de İslâm'a çağırsanız hayırlı olur), denildi.

Bunun üzerine Peygamber bir eşeğe binerek; müslümânlar da kendisiyle beraber yürüyerek, Abdullah ibn Ubeyy'in (Âliye'deki menziline) gitti. Gidilen yol çorak bir arazî idi. Peygamber, İbn Ubeyy'in semtine vardığında, o, Peygamber'e:

— Benden uzak dur! Vallahi eşeğinin kokusu bana ezâ veriyor! dedi.

Buna karşı Ensâr'dan Hazrec kabilesinden bir adam:

— Vallahi Rasûlullah'ın eşeği, koku yönünden elbette senden daha temizdir, dedi.

Abdullah ibn Ubeyy hesabına onun kavminden biri öfkelendi de, bu iki kişi sövüştüler. Bunlardan herbirinin taraftarları öfkelendiler de aralarında hurma deyneği ile, ellerle ve pabuçlarla vuruşma oldu.

Enes; "Eğer mü 'minlerden iki zümre birbiriyle dönüşürlerse, aralarını bulup barıştırın..."\e\-Hucmat: 9) âyetinin indirildiği haberi bize ulaştı, demiştir [5].

2- Bâb: İnsanlar Arasını İyileştirip Düzelten Kimse Yalancı Değildir

3-.......Bize İbrâhîm ibnu Sa'd, Salih ibn Keysâ.Vdan: o da İbn Şihâb'dan tahdîs etti ki, ona Humeyd ibn Abdirrahmân; ona da annesi Ukbe kızı Ümmü Kulsüm haber vermiştir: Ümmü Kulsüm, Ra-sûlullah (S)'dan: "İnsanlar arasını iyileştirip düzelten ve bunun için hayır maksadıyle söz ulaştıran veya hayır kasdıyle söz söyleyen kimse yalancı değildir" buyururken işitmiştir [6].

3- İmâmın Kendi Arkadaşlarına Hitaben:

'Bizi Götürün, Aralarını İyileştirip Barıştıralım"

Sözü Babı

4-.......Sehl ibn Sa'd (R)'dan (şöyle demiştir): Kubâ ahâlîsi birbirleriyle döğüştüler; hattâ birbirlerine taşlar attılar. Bu hâdise Ra-sürullah'a haber verilince, Rasûlullah (S) hemen: "Bizi götürün de aralarım iyileştirip barıştıralım" buyurdu [7].

4- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı;

"Kadınla kocasının kendi aralarında bir sulh anlaşması yapmalarında bir günâh yoktur" («ı-Nisâ: 128).

5-.......Aişe(R) "Eğer bir kadın kocasının uzaklaşmasından yâhud yüz çevirmesinden endîşe ederse, sulh ile aralarını düzeltmekte 'En yassâlahâ" kıraatine göre: Barış anlaşması yapmalarında- ikisine de günâh yoktur.Barış hep hayırdır... " (en-Nisâ: 128) âyetinin tefsiri hakkında şöyle demiştir:

Bu öyle bir adamdır ki, karısından hoşlanmayacağı yaşlılık yâhud da bunun gayrı kötü bir hâl görür de o kadından ayrılmak ister. Bunu sezen karısı: Sen beni nikâhında tut ye benim için (nafaka ve diğer şeylerden) istediğin taksimi yap, der. Âişe: İşte, kadın ile kocası bu suretle karşılıklı razı olurlarsa, bu anlaşmada günâh yoktur, demiştir [8].

5- Bâb: Birbirleriyle Çekişen Kimseler Yâhud Topluluklar Bir Haksızlık Ve Zulüm Barışı Üzerine Anlaşma Yaptıkları Zaman Bu Barış Reddedilmiştir

6-.......Ebû Hureyre ile Zeyd ibnHâlid el-Cuhenî (R), ikisi de şöyle demişlerdir: Bir bedevi geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Hasmımla aramızda Allah'ın Kitabı ile hüküm ver, dedi.

Hasmı olan kimse de ayağa kalktı ve:

— O doğru söyledi. Onunla aramızdaki da'vâya Allah'ın Kitabı ile hükmet, dedi.

Çöl Arabi da'vâyı şöyle anlattı: Benim oğlum bu adamın yanında ücretle hizmetçi idi, onun karısı ile zina etti. Bana: Oğluna taşlanmak cezası düşer, dediler. Ben oğlumu bu cezadan yüz koyun ve bir de cariyeyi fidye verip kurtardım. Sonra bu mes'eleyi ilim sahibi olanlara sordum. Onlar bana: Oğlunun üzerine ancak yüz deynek ile bir yıl gurbete gönderme cezası düşer dediler, dedi.

Bu ifâde üzerine Peygamber (S):

— "Elbette aranızda Allah'ın Kitabı ile hükmedeceğim: Câriye ile koyunlar

sana geri verilecektir; oğluna da yüz deynek vurulacak ve bir sene de sürgün edilecektir. Sana gelince yâ Uneys -ki Uneys ibn Dahhâk el-Eslemî adında sahâbîlerden bir adamdır-, sen yarın kuşluk vaktinde bu adamın karısına git (suçunu i'tirâf ederse) ona taşlama cezası uygula!" buyurdu.

(Râvî dedi ki): Ertesi günü kuşluk vaktinde Uneys o kadına gitti ve (suçunu i'tirâf etmesi üzerine) o kadına taşlama cezası uyguladı [9].

7-.......Âişe(R) şöyle demiştir: Rasûlullah(S): "Herkim bizim şu dîn işimizin içinde ondan olmayan bir bid'at îcâd ederse, o reddedilmiştir; bâtıldır" buyurdu.

Bu hadîsi Abdullah ibn Ca'fer el-Mahramî ile Abdulvâhid ibnu Ebî Avn da, Saîd ibn İbrahim'den rivayet etmişlerdir [10].

6- bâb: (barış yazısı) nasıl yazılır?

(barış anlaşması yazısı) "bu fulân oğlu fulân ile fulân oğlu fulân'ın barış anlaşmasıdır" başlığı ile yazılır **[11]**.

8-.......Bize Şu'be, Ebû İshâk'tan tahdîs etti. O şöyle demiştir:

Ben el-Berâ ibn Âzib(R)'den işittim, o şöyle dedi:

Rasûlullah (S) Hudeybiye'de Mekkeliler'le barış anlaşması yapmaya karar verdiği zaman, taraflar arasında barış yazısını Alî yazdı. Alî "Allah'ın Elçisi Muhammed" yazdı. Müşrikler:

— Sen "Allah'ın Elçisi Muhammed1' yazma. Biz senin rasûl olduğunu kabul etseydik, seninle harbetmezdik, dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah, Alî'ye hitaben:

— "Rasûlullah sözünü sil!" buyurdu. Alî de:

— Ben onu silen kimse olmam, dedi.

Bunun üzerine onu Rasûlullah bizzat kendi eliyle sildi. Ve gelecek sene kendisi ile sahâbîleri Mekke'ye girip üç gün ikaamet etmeleri; oraya ancak silâhlan kılıfları içinde olarak girmeleri şartı üzere Mekkeliler'le barış anlaşması yaptı.

Râvîye: Bu "Culubbânu's-silâh" nedir? diye sordular. îçinde-kiyle beraber kılıftır, dedi [12].

9-.......el-Berâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) (altıncı hicret yılının) Zu'1-Ka'de ayında umre yapmak istedi (yola çıktı). Mekke ahâlîsi bunu kabul etmeyip, Peygamber'i, Mekke'ye girmesine bırakmadılar. Nihayet Peygamber Mekkeliler'le, (gelecek yıl) Mekke'de üç gün ikaamet etmek üzere, bir barış anlaşması yaptı. Barış yazısını yazdıkları zaman: "Bu Allah Elçisi Muhammed'in üzerinde sulh anlaşması yaptığı yazıdır" başlığını yazmışlardı. Mekkeliler'in müşrik elçileri:

— Bizler bu "Allah elçiliğini" ikrar etmiyoruz. Eğer biz senin Allah Elçisi olduğunu biliyor olsaydık, seni (Mekke'ye girmekten) men' etmezdik. Lâkin sen, Abdullah oğlu Muhammed'sin, dediler.

Rasûlullah:

— "Ben Allah'ın Elçisiyim ve ben Abdullah oğlu Muhammed'im" dedi.

Bundan sonra Alî'ye:

— "Rasûlullah lâfzını sil!" buyurdu. Alî:

— Hayır, vallahi ben Sen'in (Rasûlullah) unvanını ebeden silmem! dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah yazıyı aldı ve:

— "Bu, Muhammed ibn Abdillah'ın üzerinde sulh anlaşması yaptığı maddelerdir" diye yazdı.

(Maddeler şunlardır):

1. Mekke'ye silâh girmeyecek; silâh ancak kılıfında girecek;

2. Mekkeliler'den bir er kişi Muhammed'e tâbi' olmak isterse, Mekke'den çıkamayacak;

3. Muhammed'in sahâbîlerinden birisi Mekke'de kalmak isterse, bunun da Mekke'de ikaameti men' edilmeyecektir.

(Ertesi yıl) Rasûlullah Mekke'ye girdi ve ta'yîn edilen üç günlük müddet sona ermeye yaklaşınca, Mekke müşrikleri Alî'ye geldiler de:

— Anlaşmanın müddeti geçti. Artık sahibine (Peygamber'ine) söyle de Mekke'den çıksın! dediler.

Peygamber de (sahâbîleriyle birlikte) Mekke'den çıktı. Bu sırada Hamza'nın kızı Peygamber'e:

— Yâ ammî, yâ ammî! diye feryâd ederek arkalarına takılmıştı. Alî ona uzandı ve eliyle tuttu da (mahfede bulunan) Fâtıma'ya

hitaben:

— Amcanın kızını al! deyip, onu mahfeye yükledi.

Medine'ye geldikten sonra Hamza'nın kızının misafirliği hakkında Alî, Zeyd ibn Harise, Ca'fer çekiştiler. Alî:

— O, benim amcamın kızıdır. Onun terbiyesine ben herkesten fazla hakk sahibiyim, dedi.

Ca'fer de:

— O, benim amcamın kızıdır. Teyzesi de benim nikâhım altındadır. (Terbiyesi bana düşer), demişti.

Zeyd ibn Harise de:

— O, benim (ahdî) kardeşimin kızıdır, diyordu.

(Bu da'vâ kendisine arzedilince) Peygamber (S), Hamza'nın ki-un teyzesine âid olduğuna hükmetti ve:

— "Teyze, terbiye hususunda ana menzjlesindedir" buyurdu. Sonra Alî'ye hitaben:

— "Sen bendensin, ben de sendenim (yânî sen bana neseble, /gi ile bağlısın, ben de sana bağlıyım)" diye naziklik gösterdi.

Ca'fer'e de:

— "Sen de yaratılışım bakımından ve ahlâkım bakımından ba-benzedin" dedi.

Zeyd ibn Hârise'ye de:

— "Sen bizim kardeşimiz ve dostumuzsun" dedi [13].

7- Müşriklerle Barış(In Hükmünü Beyân) Babı

Müşriklerle barış konusunda Ebû Sufyân(Sahr ibn Harb)'dan Hırakliyus'la ilgili hadîs vardır [14].

Avf ibn Mâlik de, Peygamber(S)'den: "Sonra sizinle Asfar oğulları (yânî Rumlar) arasında bir mütâreke, yânî bir barışma olur" dedi [15].

Yine bu konuda Sehl ibn Huneyf, Esma bintu Ebî Bekr ve Mısver ibn Mahreme de Peygamberden hadîs rivayet etmişlerdir [16].

Ve Mûsâ ibn Mes'ûd da şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Saîd, Ebû İshâk'tan; o da el-Berâ ibn Âzib (R)'den tahdîs etti; o şöyle demiştir: Peygamber (S) Hudeybiye günü müşriklerle üç madde barış anlaşması yaptı: 1. Müşriklerden her kim Allah'a îmân edip Peygamber'e gelirse, Peygamber onu müşriklere geri verecek; müslümânlardan da her kim müşrikler tarafına giderse Mekkeliler onu geri vermeyecektir. 2. Mekke'ye gelecek sene girilecek ve Mekke'de ancak üç gün ikaamet edilecek. 3. Mekke'ye kılıç, yay ve benzeri silâhlar muhafazaları içinde olarak girilecek.

(Barış maddeleri kararlaşıp yazılacağı sırada) Ebû Cendel (ki, Kureyş elçisi olan Süheyl ibn Amr'ın oğludur, Mekke'den hapisten kaçarak) ayaklan zincirde, seke seke oraya gelmişti. (Süheyl, anlaşma maddesi gereğince oğlunu istedi.)

Peygamber de Ebû Cendel'i Kureyşliler'e geri verdi [17].

(Buhârî dedi ki): Râvî Müemmel ibn îsmâîl, Sufyân es-Sevrî'den rivayetinde Ebû Cendel'i zikretmedi de, onun yerine "İllâ bi-culubbi's-silâh" dedi [18].

10-..... Bize Fulayh, Nâfi'den; o da Ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki: Rasülullah (S) umre yapmak niyetiyle (Medine'den) çıkmıştı. Fakat Kureyş kâfirleri Rasülullah ile Ka'be arasına girip men' ettiler. Rasühıllah da Hudeybiye'de kurbânını kesti ve başını tıraş etti (ihramdan çıktı). Ve müşriklerle: "Gelecek sene umre yapmak, Pey-gamber'in sahâbîleri Mekkeliler'e karşı kılıçlardan başka silâh taşımamak ve Mekke'de, Mekkeliler'in istedikleri müddetten fazla ikaamet etmemek" şartları üzerine barış anlaşması yaptı. Bu suretle Rasülullah, gelecek sene umre yaptı. Rasülullah onlarla yaptığı barış anlaşmasına uygun olarak Mekke'ye gidip üç gün orada ikaamet edince, (bu müddetin girmesinde) Mekkeliler Rasûlullah'a Mekke'den çıkmasını söylediler; O da Mekke'den çıktı [19]

1l-.......Sehl ibn Ebî Haşmete (R) şöyle demiştir: Abdullah ibn Sehi ile Mes'ûd ibn Zeyd'in oğlu Muhayyısa, Hayber'e (hurma toplamağa) gitmişlerdi. O sene Hayberli Yahûdîler'le müslümânlar arasında barış anlaşması vardı [20].

12-.......Bana Humeyd tahdîs etti ki, onlara Enes şöyle tahdîs etmiştir: Nadr'm kızı olan er-Rubeyyı', genç bir kızın ön dişini kırmıştı. Onlar, yânî Rubeyyı'm kavmi, o kızın sâhiblerine diyet vermek istediler. Ve yine onlar kızın kavminden, Rubeyyı'den kısası afvetmelerini istediler. Kızın sâhibleri diyet almayı kabul etmediler, kısası afvetmeyi de kabul etmediler. Bunun üzerine Peygamber'e gelip O'nun huzurunda muhakeme oldular. Peygamber (S) onlara kısasla emretti. Enes ibn Nadr hemen:

— Yâ Rasûlallah! er-Rubeyyı'ın ön dişi kırılacak mı? Hayır, Seni

hakk ile peygamber gönderen Allah'a yemîn ederim ki, onun ön dişleri kırılmaz, dedi.

Peygamber: 'i — "Yâ Enes! Allah'ın Kitâbı'nın hükmü kısastır" buyurdu.

Akabinde da'vâcılar diyete razı olup, Rubeyyı'den kısası afvet-tiler. Bunun üzerine Peygamber:

— "Allah'ın kullarından öyle kimse vardır ki, o Allah'a yemin etse, muhakkak Allah onun yeminini yerine getirir (onu yemininde doğru çıkarır)" buyurdu [21].

el-Fezârî, Humeyd'den; o da Enes'ten "Kızın kavmi razı oldular ve diyeti kabul ettiler" sözünü ziyâde etmiştir.

9- Peygamberdin Alî'nin Oğlu Hasen İçin (Allah İkisinden De Razı Olsun): "Şu Benim Oğlumdur; Bir Seyyiddir. Umarım Ki Allah Bu Oğlum Sebebiyle İki Büyük Fırka Arasını Düzeltir" Sözü Bâbî [22]

Ve zikri ulu Allah'ın şu kavli: "Eğer mü'mirilerden iki zümre birbiriyle döğüşürlerse, aralarım bulup barıştırın*'

(el-Hucurât: 9) [23].

13-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Ebû Mûsâ İsrail'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben el-Hasen el-Basrî'den işittim. O Allah'a yemîn ederek şöyle diyordu: Vallahi Alî'nin oğlu Hasen, Muâviye'yi (Medâin'de) dağlar misâli ordu birlikleriyle karşılamıştı. Amr ibn Âs, Muâviye'yi harbe teşvîk ederek:

— Ben (karşımızda) öyle ordu birlikleri görüyorum ki, onlar karşılarındaki (sayıca ve keyfiyetçe) akranı olan orduyu kesin surette boğup öldürmedikçe, geri dönmeyecektir, dedi.

Muâviye de Amr ibn Âs'a -ki vallahi Muâviye bu iki adamın hayırhsıdır-:

— Ey Amr! Eğer muhaliflerimiz askerlerimizi veya askerlerimiz muhaliflerimizi öldürürlerse (Allah'ın ifâsını emrettiği) insanların işlerini benim adıma yerine getirmeyi kim üzerine alır? Bana bu öldürülenlerin kadınlarına,

yetîm ve dullarına bakmayı kim tekeffül eder? dedi.

Ve (barış için) Hz. Hasen'e, Kureyş'ten ve Abdu Şems oğulları'n-dan iki kişiyi: Abdurrahmân ibn Semure ile Abdullah ibn Âmir ibn Kurayz'ı gönderdi. Ve bunlara hitaben:

— Haydi şu adama (Alî'nin oğlu Hasen'e) gidiniz. Ona barışı arzediniz. Ona (barış istediğimi) söyleyiniz. Ne arzu ederse onları öğrenip geliniz! dedi.

Bunlar Hz. Hasen'e gittiler, huzuruna girip konuştular. Ve (Muâviye'nin tekiîfini) söylediler. İsteklerini sordular. Hasen ibn Alî bunlara cevaben:

— Bizler Abdulmuttalib oğulları'yız. (Kerem ve cömertliğe alışmışız. Halifelik adına) Beytu'l-mâl'den bize düşen hisse nedir ki? (Onunla etrafımızdaki muhtaçları infâk edeceğiz.) Şübhesiz bu ümmet (görüyorsunuz, ihtiyâçtan) kendi kanı içinde şaşırmış birbirini kırıyor, dedi.

Onlar cevaben:

— Muâviye size şöyle şöyle (mal, elbise, erzak) arzediyor; (bunları dağıtırsınız) ve daha neye ihtiyâcınız varsa onu sormamızı ve sizin bildirmenizi istiyor, dediler.

Hz. Hasen:

— Bu söylediğiniz şeyleri bana karşı kim tekeffül edip üzerine alır? dedi.

Muâviye'nin elçileri:

— Biz bunları senin için üzerimize alırız! dediler.

Ve Hasen ibn Alî her ne istediyse, onlar "Biz te'min ederiz" diye karşıladılar, Hasen bu suretle (yânî vâki' olan şartlar üzerine dînî maslahatı ve ümmetin maslahatını gözeterek) Muâviye ile sulh and-laşması yaptı.

el-Hasen el-Basrî şöyle dedi: Ben Ebû Bekre (Nufey' ibn Haris -R)'den işittim; o şöyle diyordu: Ben Rasûlullah'ı minber üzerinde torunu Hasen ibn Alî yanıbaşında olduğu hâlde gördüm. Kendisi bir kerre cemâate, diğer bir defa da Hasen ibn Alî'ye dönüp, ona işaret ederek şöyle buyuruyordu: "Şübhesiz bu benim oğlumdur, bir sey-yiddir (şeref sahibi efendidir). Allah'ın bu oğlum sebebiyle müslü-mânlardan iki büyük fırkanın arasını düzeltmesini umarım."

Ebû Abdillah Buhârî dedi ki: Alî ibn Abdillah bana şöyle dedi: el-Hasen el-Basrî'nin Ebû Bekre'den işitmesi, bize ancak bu hadîs ile sabit olmuştur [24].

10- Bâb: İmâm (Hasımlardan Birine Yâhud Her İkisine Birden) Barışmaya İşaret Eder Mi?

14-.......Ebu'r-Ricâl Muhammed ibn Abdirrahmân tahdîs etti ki, annesi Amrete bintu Abdirrahmân şöyle demiştir: Ben Âişe (R)'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) kendi kapısı önünde (bir alacak da'vâsından dolayı) hasımların yüksek sesle çekiştiklerini işitti. İki hasımdan biri (yânî borçlu) ötekinden (yânî alacaklıdan) borcun bir mikdârmı indirmesini ve alacağını kendinden yumuşaklıkla taleb etmesini istiyordu. Borç veren ise:

— Vallahi indirme işini yapmam, diyordu.

Bunun üzerine Rasûlullah evinden bu iki muhâsımın yanına çıktı da:

— "Ma'rûfolan bir iyiliği işlememek üzere Allah üzerine yemîn eden nerededir?" diye sordu.

Borç veren utanarak:

— Benini yâ Rasûlallah! Şimdi borçlu bunlardan hangisini arzu ederse onun olsun, dedi (ve yarı yarıya sulh oldu) [25].

15.......Ka'b ibn Mâlik'in oğlu Abdullah şöyle tahdîs etmiştir: Babam Ka'b'ın, Eslemî Abdullah ibn Ebî Hadred üzerinde bir mal alacağı vardı. Ka'b, borçlu olan Abdullah'a kavuştu ve ondan alacağını istedi. Her ikisi, sesleri yükselinceye kadar birbirine söylendiler. Bu sırada Peygamber (S) bunları yanına uğradı da:

— "Yâ Ka'b!" dedi ve "Abdullah'ın üzerindeki alacağının yarısını al!" der gibi eliyle işaret etti.

Bunun üzerine Ka'b da Eslemî'deki alacağının yarısını aldı ve öbür yarısını ona terketti [26].

11- İnsanlar Arasını İyileştirip Barıştırmanın Ve Yine İnsanlar Arasında Adalet Yapmanın Fazileti Babı

16-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûhıllah (S) şöyle buyurdu: "Her insanın bedenindeki her bir eklemin faydalarına karşı (şükretmesi kendi) üzerine bir sadakadır. Güneşin doğmakta olduğu her gün (yânî her günün gündüzünde) insanlar arasında adalet yapması büyük bir sadakadır" [27].

12- Bâb: İmâm Barışmaya İşaret Ettiği Ve Üzerinde Hakk Bulunan Kimse De Barıştan Çekindiği Zaman, İmâm (Yânî Hâkim), O Kimse Üzerine Kendisine Apaçık Olan Hükümle Hükmeder

17-.......Zuhrî şöyle demiştir: Bana Zubeyr'in oğlu Urve haber verdi ki, Zubeyr şöyle tahdîs ediyordu: Kendisi, Bedir'de hazır bulunmuş olan Ensâr'dan bir adamla Harre mevkiinde hurmalıklarını suladıkları su yolları ve su nevbeti hakkında Rasûlullah huzurunda da'vâlaşmış. Rasûlullah, Zubeyr'e:

— "Yâ Zubeyr! Tarlanı sula, sonra suyu habsetmeyip komşuna salıver" buyurdu.

Ensârî zât bundan öfkelendi de:

— Yâ Rasûlallah! Zubeyr halanın oğlu olduğu için mi? diyerek (tarafgirlik yaptığını) ta'rîz etti.

Hemen Rasûlullah'ın yüzünün rengi değişti. Sonra Rasûlullah, Zubeyr'e:

— "Yâ Zubeyr! Tarlanı sula, sonra suyu habset; hurma ağaçlarının köklerine erişmedikçe bırakma!" buyurdu.

Rasûlullah o vakit Zubeyr'e kendi hakkını bol bol kullanmasını söyledi. Hâlbuki bundan önce Zubeyr'e, hem kendisine, hem de Ensârî lehine müsamahalı bir sulama yapmasını işaret etmiş idi. Ensârî Rasûlullah'a öfkelenince, Rasûlullah Zubeyr'e apaçık hüküm içinde hakkını bol bol

kullanmasını bildirmiştir.

Urve dedi ki: Zubeyr:

— Vallahi ben şu âyetin bu hâdise hakkında indiğini zannediyorum, dedi: "Öyle değil;Rabb'ine andolsun ki, onlar aralarında kimi oraya, kimi buraya çektikleri şeylerde seni hakem yapıp, sonra da verdiğin hükümden yürekleri hiç bir sıkıntı duymadan tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça îmân etmiş olamazlar"\(en-Nisâ: 65) [28].

13- Alacaklılar Arasında Ve Mîrâs Sâhibleri Arasında Barış, Ve Bunların Herbirine Birşeyi Bedel Ve İvaz Verme Sırasında Ölçüp Tartmadan Takdir Ve Tahmîn Yapma(Nın Hükmü) Babı

İbn Abbâs şöyle demiştir: İki ortağın bir insan üzerinde alacakları olup da onun iflâsı yâhud ölmesi... hâlinde, ortaklardan herbiri diğerinin payına düşenden çıkmasında ve şunun borcu ve şunun da bulunan malı almasında be's yoktur. Eğer ikisinden birinin aldığı şey helak olursa, arkadaşına dönmez [29].

18-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Babam Abdullah, Uhud günü şehîden vefat etmişti. Hâlbuki üzerinde borç vardı. Üzerindeki borca mukaabil o yılın hurma mahsûlünü almalarını (ve babamı borçtan temize çıkarmalarını) alacaklılarına arz ve teklif ettim. Alacaklılar o mahsûlde borca vefa edecek mikdâr görmediler de, bu teklifimi kabul etmediler. Bunun üzerine ben Peygamber'e geldim ve bu durumu kendisine zikrettim. Peygamber:

— "Hurma mahsûlünü kestiğin ve onu harmana koyduğun zaman (bana bildir)" buyurdu.

Ben Rasûlullah'a bildirdim. Rasûlullah beraberinde Ebû Bekr ve Umer olarak geldi ve hurma mahsûlünün yanına oturdu, bereketle duâ etti. Sonra:

— "Alacaklılarını çağır ve onlara haklarını tastamam ver!" buyurdu.

Artık ben, babam üzerinde hakkı olan hiçbir alacaklı bırakmadım, muhakkak

herbirine borcunu ödedim. Ve on üç vesk mikdârı da arttı. Yedi vesk acve nev'inden, altı vesk levn nev'inden yâhud altı vesk acve nev'inden, yedi vesk levn nev'inden olmak üzere fazla geldi. Akabinde ben Rasûlullah'a akşam namazı kılarken tesadüf ettim. Kendisine bu ödemeyi ve fazlayı zikrettim. Rasûlullah güldü ve:

— "Sen Ebû Bekr ile Umer'e git de bunu onlara haber ver!" buyurdu.

Ben onlara haber verdim. Onlar:

— Yemîn olsun, biz, Rasûlullah'ın hurmalıkta yaptığı şeyleri yaptığı zaman, hurmanın böyle çoğalacağını kesin olarak bilmişizdir, dediler [30].

Hişâm ibn Urve, Vehb ibn Keysân'dan; o da Câbir'den senediyle yaptığı rivayetinde (akşam namazı yerine) ikindi namazı diye söyledi. Ebû Bekr'i de zikretmedi. Peygamber güldü sözünü de söylemedi. Ve Câbir: Babam üzerinde otuz vesk ölçeği hurma borcu bırakmıştı, dedi.

Muhammed ibn İshâk ise Vehb ibn Keysân'dan; o da Câbir'den senediyle yaptığı kendi rivayetinde, öğle namazında bulduğunu söylemiştir [31].

14- Borç İle Ve Mevcûd Olan Şey İle Sulh Babı

19-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Ka'b'm oğlu Abdullah haber verdi; ona da babası Ka'b ibn Mâlik (R) şöyle haber vermiştir: Kendisi, yânî Ka'b ibn Mâlik el-Ensârî, Abdullah ibn Ebî Hadred'el-Eslemî üzerinde bulunan bir alacağını, Rasûlullah zamanında, Mes-cid'de, (hasmının yakasına yapışıp) borcunu ödemesini istedi. Her ikisinin sesleri, evinde olan Rasûlullah işitecek derecede yükseldi. Rasûlullah onlara doğru çıkıp, hücresinin perdesini açtı ve:

— "Yâ Ka'b ibne Mâlik!" diye nida etti. Ka'b:

— Lebbeyk yâ Rasûlallah! deyince, Rasûlullah (S) eliyle işaret vererek:

— "Yansım indir (yânî alacağmdanyarısınıbağışla)",buyurdu. Ka'b da hemen:

— Vallâhî bağışladım yâ Rasûlallah! dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah, Abdullah ibn Ebî Hadred el-Eslemî'ye hitaben:

— "Şimdi kalk da (kalan) borcunu öde!" buyurdu [32].

---

[1] Başlık, el-Câmi'u's-Sahîh'in en-Nesefî, el-Asîlî ve Ebu'1-Vakt nüshalarında böyledir. Diğer nüshalarda "Kitâb"" yerine "Bâb" gelmiştir. es-Sâgânî nüshasında "Ebvâbu's-Sulh, Bâbu mâ câe..." şeklindedir. Ebû Zerr nüshasında bunların hepsi kaldırılıp "Mâ câe fi'1-İslâh beyne'n-Nâs" dîye kısaltılmış. el-Kuşmeyhenî nüshasında buna "İnsanlar arası bozulduğu zaman" fıkrası ziyâde olmuştur.

es-Salâh, es-Salûh, es-Salâha: Bir nesne fâsid ve tebâh olmayıp iyi olmak ma'nâsma 3. ve 5. bâbdan masdardır, Fesede'nm zıddıdır. Ve Salâh, bir nesne bir şeye yaraşık ve uygun olmak ma'nâsmadır.

es-Sulh: Sâd'ın dammıyle barışıklık ma'nâsma isimdir ki, iki taraf fesâd ve nizâ'ı kaldırıp aralan iyi olmaktan ibarettir...

el-Musâleha, iki taraf çekişmeyi terkedip barışmak ma'nâsmadır.

el-lslâh: Bir nesneyi iyi ve sâlih kılmak ma'nâsmadır; gerek işin başında ve gerek fesadını gidermek ile sonradan kılsın, ki onarmak ta'bîr olunur (Kaa-mûs Ter.).

Şerîat ıstılahında sulh, da'vâcı ile da'vâh arasındaki niza' ve husûmeti iki tarafın nzâlarıyle kesen bir akiddir. Diğer akîdier gibi îcâb ve kabul ile olur.

Sulh'un birçok kısımları vardır: Müslimiıı kâfir ile sulhu; kan koca arasında sulh; azgın topluluk ile âdil topluluk arasında sulh., gibi.

[2] Bunârî bu en-Nisâ: 114. âyetini başlığa delîl olarak getirmiştir. Çünkü bu âyette insanlara, arasındaki çekişme ve fesadı giderip arayı düzeltmenin fazileti ve barışın işlenmesini teşvik ile da'vet olunmuş birşey olduğu hükmü vardır.

[3] Bu da bâb başlığının devamıdır.

[4] Hadisin başlığa uygunluğu açıktır: Peygamber insanlar arasındaki çekişmeyi gi derip onları barıştırmak için Küba'ya gitmiş ve bu yüzden namaza geç kalmıştır. Bu hadîs Ezan Kitâbı'nda da geçmiştir. Burada imâmın insanlar arasında barışı kurmak için ihtilâf yerlerine gitmesi ve barışı sağlamasının fazileti beyân için getirilmiştir.

[5] Hadîsin başlığa uygunluğu şöyledir: Peygamber Medîne'ye gelişinin evvelinde Abdullah ibn Ubeyy'in bulunduğu yere, onları İslâm'a da'vet için gitmiştir. Çünkü da'vet ve tebliğ kendisine farz idi. Ve onun İslâm'a girmesiyle kavminin İs lâm'a girmelerini ümîd ediyordu. Peygamber'in bu çıkışı, işin aslında onlar lehine en büyük ıslâh ve en büyük iyileştirme idi. Enes'in sözü, bu âyet bu sırada İndirildi ma'nâsına değil, bu gibi hâdiseler hakkında indirildiği ma'nâsmadır.

[6] Bunun ma'nâsı, böyle kimse yalan günâhına hakk kazanmaz demektir. Çünkü hadîste yalanın aslı yok edilmiş değildir. Fakat yalan üzerine rütbelendirilmiş olan günâh yok edilmiştir. Şübhe yok ki yalan, gerek ıslâh gerek başka mak-sadla söylensin, yine mâhiyeti i'tibâriyle yalandır. Yalnız bâzı hususlarda fesadı düzeltmek için ruhsat verilmiştir.

Bu hususta âlimler arasında görüş ayrılığı vardır: Bâzısı, Müslim'de Ümmü Kulsüm'ün: "İnsanların dedikodusuna şu üç yerden başkasında ruhsat verildiğini işitmedim: Harbde; insanlar arasını düzeltmekte; kadının kocasına, kocanın da karısına karşı (aile düzenliği için) va'dinde" hadîsine dayanıp, bu ruhsatı kabul etmiştir. Bâzı âlimler de bu hadîsteki ruhsatı yalan söylemek ma'nâsına değil de, sözü tevriye ve mecaz şeklinde söylemeye hamledip, yalana hiçbir yerde asla cevaz vermemişlerdir. Muhellib bunu şöyle açıklamıştır:

Hiçbir kimse için yalanı mübâh i'tikâad etmek caiz değildir. Çünkü Rasû-lullah, yalanı mutlak surette men' etmiş ve yalanın îmândan uzak olduğunu haber vermiştir. Peygamber bu hadîste İnsanlar arasım düzeltmeye çalışan kimseler için, iki taraf arasında hayır olan şeylerin söylenmesini; aralarında şerr olmak üzere duyduklarından sükût etmelerini öğretmiştir. Böyle hareket etmek güçlü

ğü kolaylaştırmak, uzağı yakınlaştırmak sayılır. Yoksa bir vakıanın aksini haber vermek demek değildir. Çünkü hakîkatin hilafını haber vermeyi Allah haram kılmış, Peygamber'i de harâmlığı bildirmiştir.

Bunun gibi, karı kocanın birbirlerine va'di de yalan nev'inden değildir. Çünkü va'd, yerine getirildiği zamana kadar hakîkat mâhiyetini kazanmaz. Va'din yerine getirilmesi ise istikbâlde ümîd edildiğinden, bu da yalan sayılmaz. Harb-de cevaz verilen hud'a da iki ma'nâya ihtimâli olan lâfızlarla vehîm vermektir, yoksa hakikati zıddı ile haber vermek değildir... (Özetlenerek Aynî'den).

[7] Bu hadîs, bu kitabın birinci hadîsinin başka bir senedden gelen rivayetinin bir parçasıdır. Bu kısmın başlığa uygunluğu ise, tam tamına aynı lâfızla olmasıdır.

[8] Hadîs; Hz. Âişe'nin başlıktaki âyetle ilgili bir tefsiridir. Uygunluk gizli değildir. Daha fazla açıklama inşâallah Tefsîr Kitâbı'nda gelecektir.

[9] Hadîsin başlığa uygunluğu "Câriye ile koyunlar sana geri verilecektir" sözün-dedir. Çünkü onların anlaşması zina edene vâcib olan hadd nev'inden olarak yapılmış bir sulh anlaşması ma'nâsmadır. Hâlbuki zina suçunun cezasının böyle câriye ve koyun olması, şerîatte caiz değildir. Bu, bir zulüm ve haksızlık sulhu idi. İşte bundan dolayı Peygamber tarafından bozulup reddedilmiştir (Kastallânî).

Buhârî bu hadîsi şartlar, Hükümler, Vekâlet,-l'tisâm ve Vâhid Haberi Ki-tâbları'nda da getirmiştir.

[10] Hadîsin başlığa uygunluğu, başlığın hadîsin ma'nâsında dâhil bulunması yönün-dendir. Yânî bir haksızlık üzerine anlaşma yapan, dînde olmayan bir şey yapmıştır; onun için bu haksızlık ve zulüm anlaşması reddedilecektir (Aynî).

Bu hadîs, İslâm'ın asıllarından ve temellerinden sayılmıştır. Çünkü bunun ma'nâsı, her kim dînde aslına şâhid olunmayan birşey îcâd ederse, ona dönülmez demektir. Nevevî: Bu hadîs, ezberlenmesine ve münker işleri ibtâlde ve bununla delîl getirmeyi yaygınlaştırmada kullanılmasına' ehemmiyet verilmesi gereken hadîslerdendir, demiştir (Fethu'l-Bârî).

Bu hadîsi Müslim de Akdiye'de getirmiştir. Buhârî hadîsin sonunda, bu hadîsin iki senedini daha haber vermiştir. Bu senedlerden birincisini Buhârî, Kulların Fiillerinin Yaratılması Kitâbı'nda; ikincisini de Dârakutnî rivayet etmiştir (Kastallânî).

[11] Eğer barış anlaşması yapanlar insanlar arasında tanınmış meşhur kimseler ise, bu kadarla yetinilir. Yazıda bunların kabile ve neseblerine nisbet etmeye ihtiyâç yoktur. Amma bu gibi resmî vesikaları yazanlar, tarafların isimlerini, babalarının isimlerini, dedelerinin isimlerini, nisbetlerini yazmalarına gelince, bu karışma ve seçilememe endîşesinden dolayı bir ihtiyattır... (Aynî).

[12] Hadîsin başlığa uygunluğu "Allah'ın Elçisi Muhammed yazdı" sözündedir. Çünkü kâtib, O'nun babasının ismini de, dedesinin ismini de zikretmedi. Çünkü "Allah'ın Elçisi" ismi, yalnız O'nun için vardı. Peygamber, kâtibin bu yazısını ikrar etmiştir. Sonra da Peygamber, hiçbir ziyâde olmaksızın "Muhammed ibn Abdullah" ile yetinmiştir.

Bu kısaltmaların hepsi, karışmadan ve seçilmemekten emîn olunduğu için yapılmıştır.

Bu hadîsi Müslim Mağâzî'de; Ebû Dâvûd Hacc'da getirmiştir.

[13] Hadîsin başlığa uygunluğu "Mukaadât(= Sulh anlaşması yapmak)" lâfzında-dır. Bu lâfız başlığa delâlet etmektedir.

Bu hadîste çocuk terbiyesi hususunda ananın yakınları babanın yakınlarından öne geçirilmiştir. Hadîste daha birçok hükümler vardır. Bunlar inşâal-lah ileride verilecektir.

Buhârî bu Hudeybiye vak'asım Sahîh'inm birçok yerinde ayrı ayrı başlıklara delîl olarak getirmiştir. Buhârî yalnız bu Sulh Kiîâbı'nda bu hadîsi ayrı se-ned ve metin ile dört ayrı yerde getirmiştir.

Hudeybiye anlaşmasının uzun bir rivayeti Şartlar Kitâbı'nda gelecektir. Bu anlaşmanın maddeleri müslümânlar hesabına çok ağır olmakla beraber, İslâm Dîni'nin ve İslâm Devleti'nin varlığı ilk defa Kureyş tarafından kabul ve tasdik edilmiş olması bakımından, esâsında çok mühimdir. Ve İslâm'ın yükselme safhalarından hayırlı bir dönüm noktasıdır. Bu hususlar ileride daha geniş verilecektir

[14] Bu, Sulh Kitâbı'mn başında geçmişti. Burada bundan maksad, o hadîste zikredilen barış müddetini işaret etmektir

[15] Bu hadîs Cizye Kitâbı'mn sonunda gelecektir

[16] Bu üç sahâbînin hadîslerini Buhârî sırasıyle Cizye, Hibe ve Şartlar Kitâbları'-nda senedli olarak getirmiştir

[17] Peygamber Ebû Cendel'i, yapılan barış anlaşmasının 1. maddesi gereğince kendisinden babası tarafından geri verilmesi istendiği için ve bir de babasının onu Öldürmeyeceğini göz önüne alarak geri vermiştir.

[18] Râvî Müemmel ibn İsmail'in bu tarîkini Ahmed ibn Hanbel rivayet etmiştir.

[19] Hadîsin başlığa uygunluğu, metindeki "Ve kaadâhum" sözündedir. Çünkü "Mukaadât" lâfzında barış ma'nâsı vardır

[20] Bunun başlığa uygunluğu ise "Hayberli Yahûdîler'le müslümânlar arasında barış anlaşması vardı" sözündedir. Yânî Hayber ahâlîsi olan Yahudiler ile müslümânlar arasında barış anlaşması yapılmıştı.

Buhârî bu Sehl hadîsini Cizye, Edeb, Diyetler, Hükümler Kitâbları'nda; Müslim de Haddler'de getirmiştir.

[21] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sonra topluluk razı oldular ve diyeti kabul ettiler" sözündedir. Çünkü diyetin kabulü kısas yerinedir. Bu da ancak barışma ile olur. Buhârî bu hadîsi Tefsîr'de ve Diyetler'de de getirmiştir. el-Fezârî'nin rivayetini de Buhârî, el-Mâide'nin tefsirinde getirmiştir.

[22] Buhârî bu başlıktan sonra içinde Peygamber'in bu sözünün geçtiği el-Hasen el-Basrî'den gelen uzunca hadîsi getirmiştir ki, bununla Hasen ibn Alî'nin iki mühim İslâm fırkası arasındaki fitne ve fesadı ne suretle giderip barışı sağladığını ortaya koymuştur. Hasen ibn Alî kuvvetli bir orduya sahip iken, sırf müslü-mânlar arasında kan dökülmesinden çekindiği için, bâzı şartlarla barış yapmış ve Muâviye adına halifelikten vazgeçmiştir. Bu mühim haberi Hasen Basri'nin dilinden öğreniyoruz.

[23] el-Hucurât: 9. âyetinin bu parçası, barışın muhakkak bir hayır olduğunu iki kelime ile en vecîz ve en belîğ olarak ifâde etmiştir.

[24] Başlık hadîsten alınmış olduğu için, uygunluk gizli değildir.

Hasen Basri hadîsin geliş sureti hakkında bu mühim bilgileri vermekle Hasen ibn Alî'nin aralarını düzelttiği bu iki büyük fırkanın kimler olduğunu ve bunların büyüklük yönlerini iyice anlamış oluyoruz.

İbn Hişâm'm bildirdiğine göre Alî'nin ölümü üzerine Kûfeliler Hasen'e, Şamlılar Muâviye'ye bey'at etmişler. Hasen, hilâfet işinde müslümânların iki fırkaya ayrılmalarını günlerce düşünmüş, müslümânlar arasında kan dökülmesine bir türlü razı olmayıp, müslümânların arasını düzeltmek İçin 41. hicret yılının 5 Şevvâl'inde hilâfetten Muâviye lehine çekilmiştir. Halifeliğe altı aydan biraz noksandır. Böylece Peygamber'in o sözü bu vak'aya İşaret olmuş, hâdiseler Pey-gamber'in haber verdiği gibi cereyan etmiş, bu da Peygamber'in mu'cizeierin-den biri olmuştur.

[25] Başlığa uygunluğu "Hangisini arzu ederse onun olsun" sözünde, sulh olmak ma'nâsı bulunması yönündedir.

[26] Hadîsin başlığa uygunluk noktası, Ka'b'ın, alacağını Ödetmek için borçluya müracaat etmesi ve Peygamber'in bu müracaatı bildiği hâlde men' etmemesi, hattâ Ka'b'a, alacağının yarısını bir insancıllık olarak bırakmasını İşaret etmesidir.

[27] Başlığa uygunluğu "İnsanlar arasında adalet etmesi bir sadakadır" sözündedir. Bu sözde ıslâh olduğu bellidir. el-Kirmânî'nin dediği gibi, insanlar arasını iyileştirip barıştırmak, adaletten bir nevi'dir. Başlık da adalet, barıştırma üzerine atfedildi ki, bu âmmın hâss üzerine atfı nev'indendir (Kastallânî).

[28] Hadîsin başlığa uygunluğu, ma'nâsından alınır:

Bu da'vâda Rasûlullah, Zubeyr ile Ensârî arasında evvelâ sulh yoluyla hükmetmek istemiştir. Zubeyr'e sulama ile yetinip, suyu habsetmemesini emretmiştir. Ensârî'nin i'tirâzı üzerine, iki tarafın ma'rûf olan haklarını bol bol kullanmaları görüşüne tutunarak,

Zubeyr'e, örfen hakkım bol bol kullandıktan sonra suyu bırakmasını emretmiştir.

[29] Ibnu'1-Esîr en-Nihâye'de dedi ki: Yânîmetâ' vârisler arasında olup, onu taksîm etmemişler yâhud ortaklar arasında olup taksîm etmemiş olurlar ve mal onlardan bâzısının elinde bulunduğu hâlde, onlardan herbiri satıştan evvel kendi payını ayniyle tanımamış ve sahibi teslim almamış olsa da satış yapmalarında be's yoktur.

Ibn Abbâs'ın bu sözünü Atâ, ondan tefsir edilmiş olarak rivayet edip: Bir topluluk, meydana gelecek bir ortaklıkta olup da şu on dînâr nakit, şu da on dînâr alıp ortaklıktan çıkmalarında be's yoktur, demiştir. Tahâruc, Hurûc'dm tefâuldür. Sanki herbiri satışla kendi mülkünden sahibine çıkmaktadır (Kas-tallânî).

eî-Tahâruc, tefâul vezninde çıkışmak ma'nâsmadır ki, murâd, ortakların bâzısı hâne ve bâzısı arazî üzere ve yine böyle mirasçıların kimi nakiller ve kimi metâ'lar üzere sulh ve teslîm almakla çıkışmaktır. Fıkıh kitâblarınöa; husûsan Hidâye'dt mahsûs bir fasıl ile pekçok hükümleri açıklanmıştır (Kaamûs Ter.)

İbn Abbâs'in bu sözünü Ibn Ebî Şeybe senedli olarak rivayet etmiştir.

[30] Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir. Çünkü içinde mirasçıların alacaklılarla barışıp sulh olmaları vardır. Bu barış, Câbir'in: "Babamın üzerinde alacağı bulunan hiçkimseyi bırakmadım, ille herbİrine borcu ödedim" sözü bildiriyor. Çünkü onlardan alacağını teslîm almak hususundaki sulhtan hiçkimse hâlî kalmamıştır (Aynî).

[31] Bunlar Câbir hadîsinin diğer senedleridir. Bunlar da hep sahîh senedlerdir. Râ-vîler Câbir'in Rasûlullah İle kıldığı namazı ta'yînde ihtilâf etmişlerdir. Bu ihtilâf, hadîs ehlinin sahîhliğinde bir kötüleme olmaz. Bundan maksad, Peygamber'-in bereketinin husulünde uyuşmalarıdır, ki bu da hâsıl olmuştur. Bu namazın ta'-yîn edilmesine büyük bir ma'nâ rütbelenmez (Kastallânî).

[32] tbnu't-Tîn şöyle dedi: Bu hadîste başlık yaptığı şey yoktur. Bu i'tirâza, hadîste borçla ilgili husustaki sulh vardır; Buhârî buna, mevcûd olan şeyle ilgili husustaki sulhu evleviyet yoluyla katmıştır, diye cevâb verildi (İbn Hacer).

68- KİTABUT-TALAK.. 3

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

68- KİTABUT-TALAK

(Boşamak-Boşanmak Kitabı) [1]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Ey Peygamber, kadınları boşayacağınız vakit, onları iddetlerine doğru boşayın. O iddeti de sayın. Rabb 'iniz olan Allah'tan korkun. Onları evlerinden çıkarmayın. Kendileri de çıkmasınlar. Meğer ki apaçık bir kötülük meydana getirmiş olsunlar. Bunlar Allah 'in hudududur. Kim Allah'ın hududunu çiğneyip aşarsa muhakkak ki, kendisine yazık etmiş olur. Bilmezsin, olur ki Allah bunun arkasından bir iş peyda ediverir" (et-Taiâk: i) "Ahsaynâhu", "Biz onu muhafaza ettik ve saydık" demektir. Sünnete uygun boşama, kocanın kadınına, hayızdan temizlenmişken cinsî münâsebet yapmaksızın talâk vermesi ve bunu iki şahidin huzurunda yapmasıdır [2].

1-.......Bana Mâlik, Nâfi'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer (R) Rasûlullah zamanında karısını hayızlı hâlinde iken boşamıştı. Umer ibnu'l-Hattâb, oğlunun bu hareketinin hükmünü Rasûlul-lah(S)'a sorduğunda şöyle cevâb vermiştir: "Oğlun Abdullah'a emret de karısına geri dönsün. Sonra kadın o hayzından temizlenip tekrar hayız görünceye, sonra tekrar temizleninceye kadar onu yanında tutsun (yânî onunla birlikte yaşasın). İkinci hayzından temizlendikten sonra dilerse o kadını yanında tutup aile hayâtını devam ettirsin ve dilerse -cinsi münâsebet yapmadan- onu boşasın. İşte kadının bu iki kirlenmesi ve temizlenmesi zamanı, kadınların boşanmaları için Allah'ın emrettiği iddet müddetidir" [3].

1- Bâb: Hayız Görmekte Olan Kadın Hayız Hâlinde Boşanırsa, Kadın Meşru' Olmayan Bu Talâk Üzerine İddet Bekletilir

(Çünkü hayız hâlinde talâk, haram ve günâh olmakla beraber, muteberdir.)

2-.......Enes ibn Şîrîn şöyle demiştir: Ben İbn Umer'den işittim, şöyle dedi: İbn Umer kendi karısını hayızlı hâlinde iken boşadı. Akabinde Umer bunu Peygamber'e zikretti. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Abdullah karısına dönsün!" buyurdu.

(Enes ibn Şîrîn dedi ki:) Ben, İbn Umer'e:

— Bu sana bir boşama sayılır mı? diye sordum. İbn Umer:

— Bu suâlden kendini tut (çünkü talâkın vukuunda şübhe yoktur), dedi.

Ve Katâde'den; o da Yûnus ibn Cubeyr'den; o da İbn Umer'den gelen rivayette şöyledir: İbn Umer: Peygamber, Umer'e:

— "Oğlun Abdullah 'a emret de karısına dönsün!" buyurdu, dedi. Yûnus ibn Cubeyr: Ben İbn Umer'e:

— Bu bir boşama sayılır mı? diye sordum. İbn Umer:

— Bana haber ver: Eğer İbn Umer acz gösterse yâhud ahmaklık etse (onun aczi veya ahmaklığından dolayı o talâkın sayılması mümte-ni' olur mu)? dedi.

Ve Ebû Ma'mer şöyle dedi: Bize Abdulvâris tahdîs etti. Bize Ey-yûb, Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, İbn Umer:

— Bu, benim üzerime (Peygamber tarafından) bir boşama he-sâb edildi, demiştir [4].

2- Karısını Boşa Yan Kimse(Ye Bu Boşama Caiz Olur Mu?) Ve Erkek, Nikâhlı Karısını Talâk İle Karşılar Mı? Babı [5]

3-....... Bize el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Ben ez-Zuhrî'ye:

— Peygamber'in kadınlarından hangisi O'ndan Allah'a sığındı? diye sordum.

ez-Zuhrî cevâb olarak şöyle dedi:

— Bana Urve, Âişe(R)'den şöyle haber verdi: Cevn kızı (Umey-me),Rasûlullah(S'e nikâh olunup) huzuruna girdirildiği ve Rasûlul-lah da ona yaklaştığı zaman: "Senden Allah'a sığınırım!" dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S) ona: "Sen sânı büyük olan Allah'a sığındın, artık ailenin yanına git!" buyurdu [6].

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Bu hadîsi Haccâc ibnu Ebî Menî', dedesi Ebû Menî' Ubeydullah (ibn Ebî Ziyâd)'dan; o da ez-Zuhrî'den rivayet etti ki, ona da Urve: Âişe şöyle dedi..., diye haber vermiştir [7].

4-.......Ebü Useyd (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber'in beraberinde çıktık, nihayet eş-Şavt denilen hurma bahçesine kadar yürüdük. İki bahçeye ulaştığımızda onların arasında oturduk. Peygamber (S) bizlere:

— "İşte şuraya oturun!" buyurdu.

Ve kendisi bahçeye girdi. Oraya Cevniyye getirilmiş, hurmalıktaki bir eve, en Nu'mân ibn Şerâhîl'in kızı Umeyme'nin evine indirilmişti. O kadının beraberinde ebesi, dadısı da bulunuyordu. Peygamber o kadının yanma girince, ona:

— "Nefsini bana bağışla!" dedi. Umeyme:

— Hiç melike bir kadın nefsini kendi teb'asına hibe eder mi? diye karşıladı.

Râvî Ebû Useyd dedi ki: Bunun üzerine Peygamber, kadının sinirliliğini yatıştırmak için elini uzatıp onun üzerine koymak istediğinde, Umeyme:

— "Senden Allah'a sığınırım" dedi. Peygamber de:

— "Sen hakikaten sığınılacak YüceMakaam'asığındın!" buyurdu. Sonra Peygamber bizim yanımıza çıktı ve bana:

— "Yâ Ebâ Useyd! Sen bu Umeyme kadına râzıkıyye (denilen beyaz keten kumaştan biçilmiş) iki kat elbise giydir ve onu ailesinin yanına götürüp onların arasına koy" buyurdu.

Ve el-Huseyn ibnu'l-Velîd en-Neysâbûriyyu da, Abdurrahmân ibn Gasîl'den; o da Abbâs ibn Sehl'den; o da babası Sehl ibn Sa'd ile Ebû Useyd'den söyledi. Bu

ikisi şöyle demişlerdir: Peygamber (S), Şerâhîl kızı Umeyme ile evlendi [8]. Bu kadın Peygamber'in huzuruna girdirildiğinde, Peygamber elini kadına doğru uzatıp yaydı. Kadın bu hareketten hoşlanmamış gibi davrandı. Bunun üzerine Peygamber, Ebû Useyd'e o kadını çehizleyip hazırlamasını ve ona râzıkî denilen iki kat elbise giydirmesini emretti [9].

5- Bize Abdullah ibn Muhammed tahdîs etti. Bize Ibrâhîm ibnu Ebî'l-Vezîr tahdîs etti. Bize Abdurrahmân, Hamza'dan; o da babası Ebû Useyd'den ve Abbâs ibn Sehl ibn Sa'd'dan; o da babası Sehl ibn Sa'd'dan bu geçen hadîsi tahdîs etti [10].

6-.......Bize Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den tahdîs etti ki, Ebû Gallâb Yûnus ibn Cubeyr şöyle demiştir: Ben İbn Umer'e:

— Bir adam karışım hayızlı iken boşamış, dedim, îbn Umer de:

— Sen İbn Umer'i tanıyor musun? Şübhesiz İbn Umer karısını hayızlı iken boşadı. Akabinde Umer, Peygamber'e bunu zikretti. Peygamber (S) de ona: Abdullah'ın karısına dönmesini emretti de "Kadın temiz olduğu zaman onu boşamak isterse, işte o zaman boşasın" buyurdu.

Yûnus ibn Cubeyr dedi ki: Ben İbn Umer'e:

— Peygamber senin bu hayızlı iken yaptığın boşamayı bir talâk saydı mı? dedim.

tbn Umer:

— Bana re'yini haber ver: Eğer İbn Umer acz gösterse yâhud ahmaklık etse, onun bu hâllerinden dolayı o talâkın sayılması müm-teni' olur mu? dedi [11].

3- Yüce Allah'ın: "Boşama İki Defadır, (Ondan Sonrası) Ya İyilikle Tutmak, Ya Güzellikle Salmaktır..." (Ei-Bakara: 229) Kavlinden Dolayi Üç Talâk Vermeye Cevaz Veren Kimseler(İn Beyânı) Babı [12]

Abdullah ibnu'z-Zubeyr de karısını kesin olarak boşamış olan hasta bir kimse hakkında: Ben bu adamın kesin olarak, yânı üç talâk ile boşamış olduğu kadınının, bunun malına mîrâsçı olmasını düşünmem, demiştir. eş-Şa'bî ise: Kadın iddet içinde bulunduğu müddetçe, boşayan o adama mîrâsçı olur, demiştir. Kûfe'nin tabiî kaadısı Abdullah ibn Şubrume: Kadının iddeti sona erdiği zaman evlenebilir mi? Dîye sordu da, eş-Şa'bî: Evet evlenir, diye cevâb verdi. Bu sefer İbnu Şubrume, eş-Şa'bî'ye: Re'yini bana haber ver: Diğer kocası da ölse, yine ona da mîrâsçı olacak mı (böylece her iki kocadan beraberce bir defada mîrâs alması mı lâzım gelecek)! diye i'tirâz etti.

Bu i'tirâz üzerine eş-Şa'bî, kadın iddet içinde bulunduğu müddetçe o adama mîrâsçı olur demesinden geri döndü [13].

7-.......Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R) şöyle haber vermiştir: Uveymir el-Aclânî, Âsim ibn Adiyy el-Ensârî'ye geldi de ona:

— Re'yini bana haber ver: Bir adam karısının beraberinde bir adam bulsa, kadının kocası o adamı öldürür, siz de onu kisâsen Öldürür müsünüz, yoksa bu kimse nasıl yapmalı? Yâ Âsim, bu müşkil işi bir kerre benim için Rasûlullah'a soruver,. dedi.

Bunun üzerine Âsim bu mes'eleyi Rasûlullah'a sordu. Fakat Ra-sûlullah (S) bu soruları, hoşlanmayıp ayıpladı. O derece ki, Rasûlullah'tan işittiği sözler Âsım'a ağır geldi. AkabindeÂsım ailesine döndüğü zaman Uveymir geldi ve:

— Yâ Âsim! Rasûlullah sana ne söyledi? dedi.

Âsim da:

— Sen bana hayır getirmedin. Rasûlullah, benim O'na sorduğum mes'eleyi çirkin gördü, dedi.

Uveymir:

— Vallahi ben çekinmem, bunu kendim Rasûlullah'a sorarım,

dedi.

Uveymir yönelip, insanların ortasında iken Rasûlullah'a geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Bir kimse kansıyle beraber bir kişiyi (zina üzerinde) bulsa, kadının kocası o erkeği öldürmeli, sonra siz de (kısas olarak) onu öldürmeli misiniz? Yoksa bu adam ne yapmalı? diye

sordu.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Senin ve kadının hakkında Allah Kur'ân indirdi. Git o kadını getir!'* buyurdu.

Sehl dedi ki: Bu kan-koca (en-Nûr: 6-10 âyetinde öğretildiği üzere) birbirleriyle la'netleştiler. Ben de insanlarla beraber Rasûlullah'ın yanında idim, la'netleşmeleri bitince Uveymir:

— Yâ Rasûlallah! Eğer ben bu kadını nikâhımda tutarsam, ona yalan isnâd etmiş (bir yalancı) olurum! dedi ve Rasûlullah ona emir vermeden önce, o, kadınını üç talâk ile boşadı.

İbnu Şihâb: La'netleşmeden sonra karısına üç talâk verip boşamak ve hâkim tarafından infaz edilmek, la'netleşen çiftler hakkında bir kaanûn olageldi, demiştir [14].

8-....... İbnu Şihâb şöyle demiştir; Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi; ona da Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Rifâa el-Kurazî'nin karısı Rasûlullah'a geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Rifâa beni boşamış ve boşamayı kesin yapmıştı. Sonra ben de Abdurrahmân ibnu'z-Zubeyr el-Kurazî ile evlenmiştim. Fakat Abdurrahmân'm erliği şu elbise saçağı gibi(gevşek)dir, dedi.

Rasûlullah (S):

— "Sanırım ki sen (eski kocan) Rifâa 'ya dönmek istiyorsun. Fakat (ikinci kocan) Abdurrahmân senin balcağızından, sen de onun balcağızından tatmadıkça bu olmaz" buyurdu [15].

9-.......Ubeydullah şöyle demiştir: Bana el-Kaasım ibnu Muhammed, Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Bir kimse karısını üç talâk ile boşamış. Sonra kadın başka bir erkekle evlenmiş. İkinci koca da (kadınla cima yapamadan) kadını boşamış. Bu ikinci koca kadını boşadıktan sonra, kadının ilk kocasına varması halâl olur mu? diye Peygamber'e soruldu.

Peygamber (S) de:

— "İkinci erkek kadının balçığından, birinci erkeğin tatması gibi tatmadıkça halâl olmaz" buyurdu [16].

4- Kadınlarını (Kendilerini Boşamaları Yâhud İsmette Devam Etmeleri Arasında) Muhayyer Kılan Kimse Bârı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Ey Peygamber, zevcelerine şöyle söyle: Eğer siz dünyâ hayâtım ve onun zînetini istiyorsanız, gelin size boşama

bedellerini vereyim de hepinizi güzellikle salıvereyim. (Yok eğer Allah % Rasûlü'nü ve âhir et yurdunu istiyorsanız, haberiniz olsun, Allah içinizden güzel hareket edenlere pek büyük bir mükâfat hazırlamıştır) (el-Ahzâb: 28-29) [17].

10-.......Bize Müslim ibn Subayh, Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Âişe (R): Rasûlullah (S) bizleri muhayyer kıldı da bizler Allah'ı ve Ra-sûlü'nü tercih ettik ve O bu muhayyer kamayı bizim üzerimize bir şey (yânî talâk) saymadı, demiştir [18].

11-.......Bize Âmir eş-Şa'bî tahdîs etti ki, Mesrûk şöyle demiştir: Ben Âişe'ye hıyereden (yânî erkeğin karışım talâk hususunda muhayyer kılmasından) sordum. Âişe (R):

— Peygamber (S) bizleri muhayyer kıldı, fakat bu bir talâk mı oldu? dedi.

Mesrûk:

— Karım beni tercih edecek olduktan sonra, ben karımı bir ker-re yâhud yüz kerre muhayyer kılmaktan bir endîşe duymam, demiştir.

5- Bâb: Erkek Karısına "Senden Ayrıldım" Yâhud "Seni Salıverdim" Yâhud "Sen Kocandan Boşsun" Yâhud "Uzaklaştırılansın" Yâhud Kendisiyle Talâk Kasdedilen Bir Söz Söylediği Zamân,Bu Kocanın İşi, Niyetine Göredir (Bu Sözlerle Boşamaya Niyet Etmişse Boşama Vâki' Olur, Değilse Vâki' Olmaz).

Buna Azîz ve Celîl olan Allah'ın şu kavilleri delâlet etmiştir: "Kendilerini güzel bir şekilde salıverin.,." (el-Ahzâb: 49);

"Hepinizi güzellikte salıvereyim19 (el-Ahzâb: 28);

"Boşanma iki defadır. (Ondan sonra) ya iyilikle tutmak, ya güzellikle salıvermektir..." (el-Bakara: 229);

"Sonra müddetlerini doldurfmaya yaklaştıkları zaman, onları ya güzellikle tutun, yâhud güzellikle kendilerinden

ayrılın ve içinizden adalet sahibi iki kişiyi de şâhid yapin... '- (et-Talâk: 2) [19]

Ve Âişe (R): Peygamber (S), ebeveynimin bana ondan ayrılmayı emretmeyeceklerini muhakkak bilirdi, demiştir [20].

6- Zevcesine Hitaben "Sen Bana Haramsın" Diyen Kimse Babı [21]

el-Hasen el-Basrî de: Bu sözde i'tibâra alınacak olan kocanın niyetidir, demiştir (yânî bu sözle talâka yâhud zıhâra niyet etmişse, niyet edilen şey vâki'

olur, çünkü bunların ikisi de harâmhğı gerektirir) [22].

İlim ehli de: Erkek üç talâkla boşadığı zaman, artık o kadın başka bir erkekle evleninceye kadar, kendisine kesin olarak haram olmuştur, dediler. Alimler buna talâk yâhud ayrılma sözü açıkça telâffuz edilmiş olması sebebiyle haram ismini verdiler. Kadın hakkında zikredilen bu haram kılma, bir yiyecek maddesini kendi nefsine haram kılan kimse gibi değildir. Çünkü halâl olan yiyecek için haram denilmez (eğer halâl yiyecek ve içeceği haram ederse, bu boş bir sözdür). Hâlbuki boşanmış kadın için haramdır denilir. Bunun delîli Yüce Allah'ın üç talâk hakkında şöyle buyurmuş olmasıdır: "Eğer erkek zevcesini üçüncü defa olarak boşarsa, ondan sonra kadın, kendisinden başka bir ere nikahlanıp varıncaya kadar ona halâl olmaz..." (el-Bakara: 230).

İmâm el-Leys de Nâfi'den söyledi. İbn Umer, karısını üç talâk ile boşayan kimsenin hükmü sorulduğu zaman: "Eğer sen kadınını bir kerre yâhud iki kerre boşadıysan (senin karına dönme hakkın vardır). Çünkü Peygamber (S) bana bunu emretti. Eğer sen karını üç talâkla boşadıysan artık o kadın başka bir erkekle evleninceye kadar sana haram olmuştur" derdi [23].

12-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Bir adam karısını kesin olarak boşadı. Kadın da boş bir adamla evlendi. Akabinde o ikinci kocası da kadını boşadı. İkinci kocanın erkeklik âleti elbise saçağı gibi gevşek idi. Bu sebeble arzu etmekte olduğu cinsî münâsebetten hiçbirşe-ye ulaşamadı. Bunun üzerine çok geçmeden kadını boşadı. Kadın, Peygamber'e geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Birinci kocam beni kesin olarak boşadı. Sonunda ben de ondan başka bir erkekle evlendim. Bu ikinci erkek benimle zifafa girdi, ondaki erkeklik âleti ancak elbisenin saçağı gibi gevşekti. O bana ancak bir defa yaklaştı, benden hiçbirşeye ulaşamadı (yânî cima yapamadı). Şimdi ben ilk kocama halâl olur muyum? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "İkinci kocan senin balağından tadıncaya kadar, sen de onun balağından tadıncaya kadar sen birinci kocana halâl olmazsın" buyurdu [24].

7- Bâb:

"Ey Peygamber, sen zevcelerinin hoşnûdluğunu arayarak Allah'ın sana halâl kıldığı şeyi niçin (kendine) haram ediyorsun..." (et-Talâk: 1).

13-.......Saîd ibn Cubeyr, İbn Abbâs'tan: Erkek, karısını kendisine haram kıldığı zaman bu söz birşey (yânî talâk) değildir, derken işitmiş olduğunu haber vermiştir.

Ve yine İbn Abbâs (buna delîl getirerek): "And olsun Allah'ın Rasûlü'nde sizin için pek güzel bir örnek vardır..." (ei-Ahzâb:2i) âyetini söylemiştir [25].

14-.......îbn Cureyc şöyle demiştir: Atâ ibn Ebî Rebâh, Ubeyd ibn Umeyr'den şöyle derken işittiğini söyledi: Ben Âişe(R)'den şöyle derken işittim: Peygamber (S) Zeyneb ibnetu Cahş'ın yanında eğlenir ve onun yanında bal şerbeti içerdi. Bunun üzerine Hafsa ile ben birbirimizle şöyle tavsiyeleştik: İkimizden hangimizin yanına Peygamber gererse, O'na:

— Ben Sen'den megâfir kokusu duyuyorum, Sen megâfir mi yedin? desin, dedik.

Peygamber iki kadından birinin yanına girince, o kadın bu sözü Peygamber'e söyledi. Peygamber de:

— "Hayır (ben megâfir yemedim). Fakat Zeyneb bintu Cahş'ın yanında bal şerbeti içtim. Artık bir daha onu içmeğe dönmem" dedi

İşte bunun üzerine şu âyetler indi: "Ey Peygamber! Sen zevcelerinin hoşnûdluğunu arayarak Allah 'in sana halâl kıldığı şeyi niçin (kendine) haram ediyorsun? (Bununla beraber üzülme) Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir. Allah sizin için yeminlerinizin çö-zümlüğünü farz kılmıştır. Allah sizin yardımcınızdır ve O hakkıyle bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir. Hani Peygamber, zevcelerinden birine gizli bir söz söylemişti. Bunun üzerine o açıklayınca, (Peygamber) bunun bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Artık bunu kendisine söyleyince, o zevce: 'Bunu sana kim haber

verdi?' dedi. (Peygamber de:) 'Bana herşeyi bilen, herşeyden haberdâr olan Allah haber verdi' dedi. Eğer ikiniz de Allah 'a tevbe ederseniz ne iyi, çünkü ikinizin de kalbleriniz eğildi. Yok, onun aleyhinde birbirinize arka verirseniz, hiç şübhesiz Allah bizzat onun yar-dımcısıdır, Cebrail de, mü 'minlerin sâlih olanları da. Bunların ardından bütün melekler de ona yardımcıdırlar" (et-Tahrîm: ı-4).

Bu âyetteki "Eğer tevbe ederseniz1"deki tesniye zamiri, Âişe ile Hafsa'ya âiddir. "Hani Peygamber zevcelerinden birine gizli bir söz söylemişti" fıkrası da "Hayır, ben bat şerbeti içtim" sözüne işarettir [26].

15-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûhıllah (S) balı ve tatlıyı severdi, ikindi namazından döndüğü zaman kadınlarının yanına girer ve onlardan birinin yanına yaklaşırdı. Bir gün Umer'in kızı Haf-sa'mn yanına girdi de, orada kalmakta olduğundan daha çok kaldı. Ben bunu kıskandım (ve bunun sebebini soruşturdum). Bana:

— Hafsa'ya, kavminden bir kadın küçük bir çömlek bal hediye etti, o da bu baldan Peygamber'e şerbet içirdi, denildi.

Ben de kendi kendime: Vallahi biz bunun için muhakkak bir hile yaparız! dedim.

Akabinde Şevde bintu Zem'a'ya şöyle dedim:

— Biraz sonra Rasûlullah muhakkak sana yaklaşacaktır. Sana yaklaştığında O'na: Sen megâfîr mi yedin? dersin, O da sana: Hayır, diyecektir. Bunun üzerine sen de O'na: Sen'den hissetmekte olduğum bu koku nedir? dersin. O da sanajnuhakkak: Hafsa bana bal şerbeti içirmişti! diyecektir. Sen de O'na:. O balın arısı urfut ağacından toplamıştır! dersin. Bana geldiğinde ben de böyle söyleyeceğim. Yâ Sa-fiyye, sen de böyle söyle! dedim [27].

Âişe bu ta'lîmâtın tatbik suretini şöyle anlatmıştır: Şevde şöyle diyordu:

— Vallahi çok geçmedi Rasûlullah kapının önünde durdu. Yâ Âişe, senden korktuğum için bana emrettiğin sözü hemen Rasûlul-lah'a oracakta iken söylemek istedim.

(Âişe dedi ki:) Rasûlullah ona yaklaşınca, Şevde O'na:

— Yâ Rasûlallah, sen megâfîr zamkı mı yedin? demiş O da:

— "Hayır!" diye cevâb vermiş. Şevde:

— Sen'den hissetmekte olduğum bu koku nedir? demiş. Rasûlullah:

— "Hafsa bana bal şerbeti içirmişti!" buyurmuş. Şevde:

— O balın arısı urfut ağacında yayılmış! demiş.

Nihayet Rasûlullah benim odama dönüp geldiğinde ben de bu sözlerin benzerini söyledim. Safiyye'ye gittiğinde o da bunların benzerini söylemişti. Sonra Rasûlullah dönüp Hafsa'nın nevbetinde yanına vardığında, Hafsa:

— Yâ Rasûlallah! Sana o bal şerbetinden içireyim mi? diye sorduğunda Rasûlullah:

— "Hayır, benim ona ihtiyâcım yoktur!" buyurdu. Âişe (rivayetine son vererek) dedi ki: Şevde bana:

— Vallahi biz Rasûlullah'ı bal şerbetinden mahrum ettik, diyordu.

Ben de Sevde'ye:

— Sus! dedim (ve Hafsa hakkındaki hîle ve tedbîrimizin duyulmasını istemedim) [28].

8- Bâb: Nikâhtan Önce Talâk Yoktur

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Ey îmân edenler, mü'min kadınları nikahlayıp da sonra kendilerine dokunmadan, onları boşadığınız zaman sizin için üzerlerine sayacağınız bir iddet yoktur. O surette onları fâidelendirip, kendilerini güzel bir şekilde salıverin" (ei-Ahzâb: 49). İbn Abbâs da: Allah talâkı nikâhtan sonra kıldı, demiştir [29].

Ve nikâhın varlığından önce talâkın olmadığı hususunda Alî'den, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den, Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den, Ebû Bekr ibnu Abdirrahmân ibni'l-

Hâris ibn HişânVdan, Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe'den, Ebân ibn Usmân'dan, Alî ibnu'l-Htiseyin-(Zeyne'l-Abidîn)den, Kaadı Şurayh'den, Saîd ibn Cubeyr'den, el-Kaasım ibn Muhammed ibn Ebî Bekr es-Sıddîk*tan, Salim ibn Abdillah'tan, Tâvûs'tan, el-Hasen el-BasrîMen, İkrime'den, Atâ'dan, Amir ibnu Sa'd el-Becelî'den, Câbir ibn Zeyd'den, Nâfi' ibn Cubeyr(ibn Muf ım)'den, Muhammed ibnu Ka'b el-Karazfden, Süleyman ibnu Yesâr'dan, Mucâhid'den, el-Kaasım ibn Abdirrahmân (ibn Abdillah ibn Mes*ûd)'dan, Amr ibnu Herim el-Ezdî*den, eş-Şa'bî Amir ibn ŞerâmTden rivayet olunuyor ki, nikâhtan önce kadın boş olmaz [30].

9- Bâb: Erkek Zorlanmış Olduğu Hâlde, Karısı İçin: "Şu Kadın Benim Kızkardeşimdir" Dediği Zaman, O Erkek Üzerine Ne Talâk, Ne Zıhâr Nevinden Birşey Olmaz

Peygamber (S) şöyle buyurdu: "İbrahim Haiti Peygamber, karısı Sâre için: 'Bu benim kızkardeşimdir' dedi. İbrahim'in karısı için böyle söylemesi, Azız ve Celîl Allah'ın rızâsı hakkında (yânı O'nun rızâsıyle) olmuştu (çünkü Sâre, Allah'ın Dîni'nde onun kızkardeşi idi)" [31].

10- Öfke, Zorlama, Sarhoşluk Ve Delilik Hâllerinde Verilen Talâkın Hükmü; Sarhoşla Delinin İşlerinin Hükmü (Yânı Bunların Sözleri Ve İşlerindeki Hükümleri Bir Midir, Ayrı Mıdır?); Talâkta Meydana Gelen Yanılma Ve Unutmanın Hükmü; Yanılma Ve Unutmakla Meydana Gelen Şirkin Ve Diğer İşlerin Hükümlerinin Kişilerin Niyetlerine Bağlı Olduğu) Babı

Çünkü Peygamber(S)'in şu kavli vardır:

"Ameller ancak niyetlere göredir. Herkesin niyet ettiği ne ise, eline geçecek olan ancak odur..."[32]

eş-Şa'bî de (yanılan ve unutanın talâklarının vâki olmayacağına delîl getirici

olarak): "Ey Rabb'imiz, unuttuk yâhud yanıldıysak, bizi tutup sorguya çekme.,. " (ei-Bakara: 286) âyetini okumuştur. Vesveseli kimsenin ikrarının caiz olmayacağı. Zîrâ Peygamber (S), kendisi aleyhine zina ikrarı yapan kişiye: "Sende delilik var mı?" buyurmuştur.

Alî ibn Ebî Tâlıb de şöyle demiştir:

Hamza yaşlı develerin böğürlerini yardı. Peygamber (S) Hamza'yı bu fiilinden dolayı kınamaya başladı. Bir de gördü ki, Hamza iki gözü kıpkızıl sarhoş olmuş. Sonra Hamza, Peygamber'e: Sizler başka değil, ancak babamın kölelerisiniz, dedi. Bu söz üzerine Peygamber, Hamza'nın çok sarhoş olduğunu bildi de yanından dışarı çıktı, biz de beraberinde çıktık (yânî Peygamber onu sarhoş iken işlediği suçlardan dolayı cezalandırmadı).

Usmân ibn Affân: Delinin ve sarhoşun talâkı yoktur (yânî vâki* olmaz), demiştir. İbn Abbâs da: Sarhoşun ve zorlanan kimsenin talâkı caiz değildir (yânî vâki' değildir), demiştir. Ukbetu'bnu Amir de: Vesveseli kişinin talâkı caiz (yânî vâki') olmaz, demiştir. Atâ ibn Ebî Rebâh: Boşamak istediği ve boşamaya başladığı zaman onun şartı olur (yânî bir şart koşması ve boşamayı bir şarta bağlaması lâzımdır), demiştir.

Nâfi' de şöyle dedi:

Bir adam karısını, eğer evden dışarı çıkarsa kesin olarak boşadığında hükmü soruldu da, ibn Umer:

Eğer kadın evden çıkarsa, o adamdan kat*î olarak kesilmiştir; evden dışarı çıkmazsa (şart bulunmadığı için) hiçbirşey olmaz, dedi. ez-Zuhrî de "Eğer şunu şunu yapmazsam karım üç defa boştur" diyen kimse hakkında şöyle demiştir: O kişi söylediğinden ve yemîn ettiği zaman bu yemini ile kalbini bağladığı şeyden sorulur. Eğer istediği bir müddet ismi söylemiş ve yemîn ettiği sırada kalbini ona bağlamış ise, bu onun dînine ve emânetine

bırakılır (yânî sözü tasdîk olunur ve Allah ile kendi arasındaki şeye mâlik olur).

İbrâhîm en-Nahaî de şöyle demiştir:

Eğer erkek karısına "Benim sende hiçbir hacetim yok" derse, niyeti mu'teber olur(Eğer talâk niyet etmişse kadın boşanmış olur, değilse olmaz). Her kavmin

talâkı kendi dilleriyle olur. (Meselâ, Türkçe ile: "Boşadım seni bir talâk" dese, bir nc'î talâk vâki' olur; "İki talâk" dese, iki; "Üç talâk" dese, üç talâk vâki' olur.) Katâde şöyle dedi: Erkek karısına, her temizlik sırasında bir kerre cinsî münâsebet yaparak: "Eğer hâmile kalırsan sen üç defa boşsun" derse ve kadının gebeliği meydana çıksa, o adamdan kesin olarak boşanıp ayrılmış olur. el-Hasen el-Basrî de şöyle demiştir: Erkek karısına hitaben "Sen kendi ailene katıl" dediği zâmân, niyeti mu'teber olur (Eğer bu sözle talâk niyet etmişse, talâk vâki' olur; değilse olmaz). İbn Abbâs: 'Talâk (geçimsizlik gibi) bir hacetten dolayı yapılır, ıtâk ise kendisiyle Allah'ın rızâsı aranan bir iştir" demiştir. ez-Zuhrı de: Eğer erkek karısına Sen benim karım değilsin" derse, niyeti mu'teber olur: Eğer bu sözle talâk niyet etmişse, ona niyet ettiği şey vardır,

demiştir. Alî de (Umer'e hitaben): Sen üç şeyden: iyileşinceye kadar deliden, bulûğa erişinceye kadar çocuktan,

uyanıncaya kadar uyuyan kimseden kalemin yazmaktan kaldırılmış olduğunu bilmedin mi? demiştir.

Yine Alî: Bunamiş kimsenin boşamasından başka her boşama caizdir (vâki'dir), demiştir [33].

16-.......Bize Katâde, Zurâre ibn Evfâ'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Şübhesiz Allah benim ümmetimden nefislerinin söylediği şeyleri (yânı gönüllerinden geçen yaramaz hâtıraları), kişi onları işlemedikçe yâhud diliyle söylemedikçe cezalandırmaktan vazgeçmiştir" buyurdu [34].

Ve Katâde: Kişi karısını gönlünde gizlice boşadığı zaman, onun bu boşaması hiçbirşey değildir, demiştir.

17-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân, Câbir ibn Abdillah(R)'tan şöyle haber verdi: Eşlem kabilesinden bir adam Peygamber (S) mescidde iken geldi de, kendisinin zina etmiş olduğunu söyledi. Peygamber ondan yüz çevirdi. Bu sefer o zât, Peygamberdin yüzünü döndürdüğü tarafa geçti ve kendi nefsi aleyhine dört kerre şehâdet etti. Bunun üzerine Peygamber onu çağırdı da:

— "Sende delilik var mı? Sen evlendin mi?" diye sordu. O zât:

— Evet evlendim, dedi.

Bunun üzerine Peygamber, onun (bayram namazı kılınan) musallada taşlanmasını emretti. Taşlar ona isabet edip ıztırab verince kaçtı, nihayet Harre'de yetişildi de öldürüldü [35].

18-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: BanaEbû Seleme ibnu Abdirrahmân ile Saîd ibnu'I-Müseyyeb haber verdiler ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) mescidde iken Eşlem kabilesinden bir adam geldi de, O'na nida edip:

— Yâ Rasûlallah! Şübhesiz bu hayırdan en geri (en alçak) olan adam -kendisini kasdediyor- zina etmiştir, dedi.

Rasûlullah, ondan yüz çevirdi. Bu sefer o zât, Rasûlullah'ın yüzünü döndürdüğü tarafa geçti de yine:

— Yâ Rasûlallah! Şübhesiz ki bu en geri olan adam zina etmiştir, dedi.

Kasûlullah ondan yine yüz çevirdi. Bu sefer o zât yine Rasûlullah'ın yüzünü döndürmüş olduğu tarafa çekildi de, O'na karşı aynı sözü söyledi. Rasûlullah yine ondan yüz çevirdi. O zât da dördüncü defa olarak Rasûlullah'ın yüzünü döndürdüğü tarafa çekildi. Böylece kendisi aleyhine dört kerre şehâdet edince, Rasûlullah onu çağırdı da:

— "Sende delilik var mı?" diye sordu. O zât:

— Hayır (yoktur), dedi. Bunun üzerine Peygamber:

— "Bunu götürünüz ve taşlayınız!" emrini verdi. O zât evlenmiş hâlde idi.

Ve yine ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Câbir ibn Abdillah el-Ensârî'den bir kimse haber verdi ki, Câbir şöyle demiştir: Ben o zâtı taşlayanların içinde bulundum. Hepimiz onu Medine'deki musallada taşladık. Taşlar isabet edip canını acıtınca hızlıca kaçtı. Nihayet biz ona Harre'de yetiştik ve taşladık, sonunda öldü [36].

11- Hul' Ve Hulu'da Talâk Nasıl Olur Babı [37]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: "...Kadınlara verdiğiniz birşeyi geri almanız sîze halâl olmaz. Meğer ki erkekle kadın, Allah'ın sınırlarım (evlilik haklarını) ayakta tutamayacaklarından korkmuş (ümîdlerini kesmiş) olsunlar. Eğer bu suretle siz de onların (karı-kocanın), Allah 'in sınırlarını hakkıyle muhafaza ve îfâ edemiyeceklerinden korkarsanız, o hâlde (kadının boşanmak için) fidye vermesinde ikisi üzerine de vebal yoktur. Bunlar Allah'ın sınırlarıdır. Onları çiğneyip geçmeyin. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, işte onlar zâlimlerin tâ kendileridir" (el-Bakara: 229) [38].

Umer (R), devlet başkanı ve hâkim huzurunda olmaksızın yapılan hul'u geçerli kılmıştır. Usmân (R) de kadının saç bağından başka mâlik olduğu şeylerle yapmış olduğu hul'u geçerli kılmıştır.

Tâvûs da:

Kocanın karısından fidye alması, Allah'ın buyurduğu gibi, ancak Allah'ın karı-kocadan herbirine diğerine karşı muaşerette, sohbette farz kıldığı hususlarda "Allah'ın sınırlarını ayakta tutamayacaklarından korktuklarında11 halâl olur, demiştir. Tâvûs'un oğlu da: Babam Tâvûs, beyinsizlerin söylediği "Kadın kocasına karşı: Ben seninle cünüblükten dolayı yıkanmam! deyinceye kadar hulu' halâl olmaz" sözlerini söylemedi (; Allah'ın buyurduğunu söyledi), demiştir [39].

19- Bize Ezher ibmı Cemîl tahdîs etti. Bize Abdulvahhâb es-Sakafî tahdîs etti. Bize Hâlid el-Hazzâ, İkrime'den; o da İbn Ab-bâs(R)'dan şöyle tahdîs etti: Sabit ibn Kays'ın karısı, PeygamDer(S)'e geldi de:

— Yâ Rasûlallah! (Kocam) Sabit ibn Kays; ben ona ne ahlâk, ne de dîn hususunda dar ılınıyorum. Lâkin ben (kocamı çirkin gördüğümden) müslümânlık hayâtımda küfrü çirkin buluyorum (bu se-beble kocamdan ayrılmak istiyorum), dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Sen Sâbit'in vaktiyle mehr verdiği bustânını kendisine geri verir misin?" diye sordu.

Kadın:

— Evet (geri veririm)» dedi. Rasûlullah, Sabit ibn Kays'a:

— "Bahçeyi kabul et ve bu kadını bir talâk ile boşa!" buyurdu.

Ebû Abdillah el-Buhârî: Şeyhim Ezher ibnu Cemîl, bu hadîsi İbn Abbâs'a varan senedle rivayet etmesinde mutâbaa olunmuyor, dedi (Çünkü başkaları bunu İkrime'den mürsel olarak rivayet etmiş, İbn Abbâs'ı zikretmemişlerdir) [40].

20-.......Bize Hâlid et-Tahhân, Hâlid el-Hazzâ'dan; o da İkrime'den (mürsel olarak): Abdullah ibn Ubeyy'in kızkardeşi şeklinde bu hadîsi tahdîs etti. Peygamber (S) o kadına:

— "Sen onun bahçesini kendisine geri verir misin?" diye sordu. Kadın da:

— Evet, deyip, bahçeyi kocasına geri verdi. Peygamber de kocasına kadını boşamasını emretti. İbrâhîm ibn Tahmân, Hâlid el-Hazzâ'dan o da İkrime'den; o

da İbn Abbâs'tan söyledi ki, İbn Abbâs şöyle demiştir: Sabit ibn Kays'-ın karısı, Rasûlullah'a geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Ben kocam Sâbit'e, dîn ve ahlâk hususlarında gücenip darılmıyorum. Lâkin ben (onu sevmediğimden dolayı, geçinmesinde) ona takat getiremiyorum, dedi.

Rasûlullah:

— "Öyleyse bahçesini Sâbit'e geri vereceksin!" buyurdu. Kadın da:

— Evet, dedi [41].

21-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Sabit ibn Kays ibn Şemmâs'ın karısı Peygamber'e geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Ben Sâbit'e dîn ve ahlâk hususunda ukubetle ceza vermiyorum, fakat ben kufrânu'1-aşîr yapmaktan (yânî kocanın haklarında taksir yapmaktan) korkuyorum, dedi.

Rasûlullah (S) da:

— "Sâbit'e bahçesini geri verecek misin?' diye sordu. Kadın.

— Evet, deyip Sâbit'e bahçesini geri verdi, Rasûlullah da Sâbit'e kadınından ayrılmasını emretti.

22- Bize Süleyman ibn Harb tahdîs etti. Bize Hammâd, Eyyûb'-dan; o da îkrime'den Sâbit'in karısı Cemile... diye tahdîs edip hadîsin tamâmım zikretti [42] .

12- Karı-Koca Arasının Açılması, Zaruret Sırasında Hâkim Hulu' Yapmaya İşaret Eder Mi; Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"(Eğer kan ile kocanın) aralarının açılmasından endîşeye düşerseniz, o vakit kendilerine erkeğin ailesinden bir

hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. Bunlar barıştırmak isterlerse, Allah aralarında onları uyuşmaya

muvaffak buyurur. Şübhesiz ki, Allah hakkıyle bilicidir, haberdârdır" (en-Nisâ: 35) [43]

23-.......Bize el-Leys, Abdullah ibnu Ebî Muleyke'den; o dael-Mısver ibn Mahrame ez-Zuhrî'den tahdîs etti. O: Ben Peygam-ber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu, demiştir: "Mugtre oğullan benden Alî'nin, onların kızı ile nikâh olması hususuna izin istediler. Ben buna izin vermem..." [44] .

13- Bâb: Evli Cariyenin Satılması Talâk Olmaz

24-.......Peygamberdin zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Berîre hakkında üç tane sünnet (yânî kaanûn) meydana gelmiştir: Bu sünnetlerin biri şudur: Berîre hürriyete kavuşturuldu da akabinde kocası hakkında muhayyer kılındı. (İkinci sünnet şudur:) Rasûlullah (S) Berîre hakkında: "Velâ hakkı, hürriyete kavuşturanındır'"buyurdu. Bir de Rasûlullah içeriye girdi. Tencerede ocak üstünde, içinde et kaynıyordu. Rasûlullah'a evdeki katıklardan ekmekle bir katık yaklaştırıldı. Rasûlullah.

— "Ben içinde et pişen bir tencere görmedim mi?" buyurdu. Oradakiler:

— Evet, lâkin bu Berîre'ye sadaka verilmiş bir ettir. Sen de sadaka yemezsin! dediler.

Rasûlullah:

— "O, Berîre'ye sadakadır, ondan da bize hediyedir" buyurdu [45].

14- Câriye, Kölenin Nikâhı Altında İken Hürriyete Kavuştuğunda Muhayyer Kılınması Babı [46].

25-.......Bize Şu'be ile Hemmâm ibh Yahya, Katâde'den; o da İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R), Berîre'nin kocası Mugîs'i kasdederek:

— Ben onu bir köle olarak gördüm, demiştir.

26-.......Bize Eyyûb es-Sahtıyânî, İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R), Berîre'nin kocasını kasdederek:

— Şu, Fulân oğullarının kölesi Mugîs'tir. Hâlâ gözümün önünde ona bakıyor gibiyim: Mugîs, Medîne sokaklarında ayrılmasına ağlayarak Berîre'nin arkasından giderdi.

27-.......Bize Abdulvahhâb, Eyyûb'dan; o da İkrime'den tahdîs etti ki, îbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Berîre'nin kocası Fulân oğullarına âid Mugîs denilen siyah bir köle idi. Hâlâ gözümün önünde görür gibiyim: Zavallı Mugîs, Medîne sokaklarında Berîre'nin arkasında dolaşır dururdu.

15- Peygamber(S)'İn Berîre'nin Kocası Hakkında Şefaat Etmesi Babı

28-.......Bize Hâlid el-Hazzâ, îkrime'den; o da İbn Abbâs'tan şöyle tahdîs etti: Berîre'nin kocası Mugîs denilen bir köle idi (Berî-re'yi çUgınca severdi.) Hâlâ gözümün önünde görür gibiyim: Zavallı Mugîs (onu razı edip de kendisini tercih etmesi için) ağlayarak ve gözyaşları sakalının üzerinde akarak Berîre'nin arkasında döner dolaşırdı. Bir kerre Peygamber (S) babam Abbâs'a:

— "Yâ Abbâs Mugîs'in Berîre'ye olan aşırı sevgisine, Berîre'nin deMugıs'e olan buğzuna, nefretine hayret etmez misin?" buyurdu.

Sonra da Peygamber, Berîre'ye:

— "Keski şu Mugîs'e dönsen olmaz mı?" buyurdu. Berîre de:

— Yâ Rasûlallah! Ona dönmemi emrediyor musun? dedi. Peygamber:

— "Hayır, ben (emretmiyorum) ancak şefaat ediyorum" buyurdu.

Berîre de:

— Öyleyse benim o adama ihtiyâcım yoktur! Dedi [47].

16- Bâb:

(Bu, önceki bâbdan bir fasıl gibidir.)

29-.......Bize Şu'be, el-Hakem ibn Uteybe'den; o da İbrâhîm erı-Nahaî'den; o

da el-Esved ibn Yezîd'den haber verdi ki, Âişe (R), Berîre'yi satın almak istedi, fakat efendileri velâ hakkının kendilerine âid olmasını şart kılmalarından başka türlü satışa razı olmadılar. Âişe de bu vaziyeti Peygamber'e zikretti. Peygamber (S):

— "Sen Berîre 'yi satın al ve hürriyete kavuştur. Çünkü velâ hakkı ancak hürriyete kavuşturanındır" buyurdu.

Peygamber'in yanına bir et getirildi de:

— Bu, Berîre'ye sadaka verilen ettir, denildi. Bunun üzerine Peygamber:

— "O, Berîre'ye bir sadakadır, bize de (ondan) hediyedir"

buyurdu.

30- Bize Âdem ibn Ebî Iyâs tahdîs etti. Bize Şu'be tahdîs edip 'Berîre kocasından muhayyer kılındı" fıkrasını ziyâde etti [48].

17- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Allah'a eş tanıyan kadınlarla, onlar îmâna gelinceye kadar evlenmeyin. îmân eden bir câriye, müşrik bir kadından -bu sizin hoşunuza gitse de- elbet daha hayırlıdır..." (el-Bakara: 221) [49].

31- Bize Kuteybe tahdîs etti. Bize el-Leys, Nâfi'den tahdîs etti ki, İbn Umer'e Hıristiyan ve Yahûdî kadınlarının nikâh edilmesinin hükmünden sorulduğunda:

— Şübhesiz Allah müşrik kadınlarını mü'min erkeklere haram kılmıştır. Ben, îsâ Allah'ın kullarından bir kul olduğu hâlde, bir kadının kendi Rabb'inin îsâ olduğunu söylemesinden daha büyük bir müşriklik bilmiyorum, der idi [50].

18- Müşrik Kadınlardan İslâm'a Girenlerin Nikâhı Ve İddetleri Babı

32-.......Bize Hişâm es-San'ânî, İbn Cureyc'den haber verdi.Ve Atâ (el-Horâsânî), İbn Abbâs'tan söyledi: Peygamber (S) ile mü'-minlerce müşrikler iki menzile üzerinde bulunuyorlardı: Birincisi harb ehli olan müşriklerdi ki, Peygamber onlara mukaatele eder, onlar da Peygamber'e mukaatele ederlerdi. İkincisi ahd ehli olan müşriklerdi ki, Peygamber bunlara mukaatele etmez, onlar da Peygamber'e mukaatele etmezlerdi. Harb ehli olan müşriklerden bir kadın Medine'ye müslümân olarak hicret edince, üç hayız görünceye ve temizleninceye kadar evlenilmek üzere tâlib olunmazdı (Çünkü bu kadın, İslâm'a girmesi ve hicreti sebebiyle hürre kadınlardan olmuştu.) Temizlendiği zaman onunla nikâh yapmak halâl olurdu. Eğer o kadın Medine'de başka erkekle nikâh etmeden önce eski kocası hicret edip gelirse, bu kadın ilk nikâhı ile kocasına geri verildi. Ve yine harb ehli olan müşriklerden erkek bir köle yâhud bir câriye hicret edip gelirlerse,

bunların her ikisi de hürdürler. Bunlara da (Mekke'den Medîne'ye hicret eden) Muhâcirler'e olan haklar (yânî tam İslâm hürmeti ve hürriyet) vardı.

Sonra Atâ, ahd ehlinin kıssasından da Mucâhid'in hadîsi gibi zikretti: O da şudur: Eğer ahd ehli olan müşriklerden bir erkek köle yâ-hud bir câriye hicret edip gelirse, bunlar o müşriklere geri verilmez de bunların kıymetleri bedelleri geri verildi [51].

Yine Atâ, geçen isnâdla İbn Abbâs'tan söyledi: Karîbe -yâhud Kureybe- bintu Ebî Umeyye -ki Ümmü Seleme'nin kızkardeşidir- Umer ibnu'l-Hattâb'ın nikâhında idi. Umer onu boşadı, müteakiben o kadınla Muâviye ibn Ebî Sufyân evlendi. Ebû Sufyân'ın kızı Ümmü'l-Hakem de -ki bu kadın Muâviye ile Ümmü Habîbe'nin baba bir kız-kardeşleri idi- Iyâd ibn Ganin el-Fıhrî'nin nikâhında idi. Bu Iyâd, Ümmü'l-Hakem'i boşadı. Akabinde bu kadınla Abdullah ibnu Us-mân es-Sakafî evlendi [52].

19- Bâb: Zımmînin Yâhud Harbînin Nikâhındaki Müşrike Yâhud Nasrâniyye Bir Kadın İslâm'a Girdiği Zaman (Hüküm Nasıldır? Sırf İslâm'a Girişi İle Aralarında Ayrılık Hâsıl Olur Mu Yâhud Kadına Muhayyerlik Mi Sabit Olur?)

Abdu'l-vâris, Hâlid el-Hazzâ'dan; o da İkrime'den; o da İbn Abbâs(R)'tan olmak üzere söyledi: Nasrâniyye bir kadın, kocasından bir saat önce İslâm'a girdiğinde, o kadın, kocasına haram olmuştur. Ebû Dâvûd ibnu Ebfl-Furât da İbrâhîm es-Sâığ'dan söyledi ki, o şöyle demiştir: Atâ ibn Ebî Rebâh'a: Ahd ehli olan zımmîlerden bir kadın İslâm'a girse, ondan sonra da kadın daha iddet içinde iken kocası İslâm'a girse, kadın o kocanın karısı mıdır? diye soruldu.

Atâ: Hayır, ancak kadının yeni bir nikâh ve yeni bir sadak istemesi vardır (Çünkü İslâm, aralarını ayırmıştır), diye cevâb verdi.

Mucâhid ibn Cebr de: Kadın İslâm'a girdiği zaman, henüz iddeti içinde iken kocası da İslâm'a girse, kadını ile evlenir, demiştir. (Buhârî, Atâ'nın geçen sözünü kuvvetlendirmek için şu âyeti delîl getirdi:) Yüce Allah: "Bunlar onlara halâl değildir, onlar da bunlara halâl olmazlar" (el-Mumtehıne: 10) buyurdu (yânı kadın müslime olarak çıkışıyle, aralarında ayrılık vukû'a geldiği için, aralarında halâllık kalmamıştır). Hasen Basrî ile Katâde, İslâm'a giren karı-koca iki Mecûsî hakkında: Onlar kendi nikâhları üzeredirler. Onlardan biri diğerinden önce İslâm'a girer, öteki İslâm'a girmekten çekinirse, kadın kesin olarak ondan ayrılmıştır. Bu takdirde koca için kadın üzerine yeniden istemekten başka hiçbir yol kalmamıştır, demişlerdir.

İbn Cureyc de şöyle demiştir:

Ben Atâ'ya: Müşriklerden bir kadın müslümânlara geldiğinde, onun müşrik olan kocasına Yüce Allah'ın "Kâfir zevcelerin bu kadınlara sar/ettiklerini onlara verin,,." (ei-Mumtehine; ıo) kavlinden dolayı, kadının eski mehrinin bedeli verilir mi? diye sordum.

Atâ: Hayır verilmez, bu surette zikredilen verme, ancak Peygamber (S) ile, ahd ehli müşrikler arasında idi(; bugün ise hayır), diye cevâb verdi.

Mucâhid de:

Bunların hepsi, Peygamber ile Kureyş arasında yapılmış olan sulh müddeti içinde idi (sonra bu, fetih günü kesildi), demiştir [53].

33-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Urve ibu'z-Zubeyr haber verdi ki,

Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Mü'min kadınlar (fetihten evvel Mekke'den) Peygamber'e muhacir olarak geldikleri zaman, Yüce Allah'ın "Ey îmân edenler, mü 'min kadınlar muhacir olarak geldikleri zaman, onlan imtihan ediniz..." (ei-Mumtehıne:io) kavliyle, Peygamber onları imtihan ederdi.

Âişe dedi ki: Mü'min kadınlardan bu âyetteki şartları ikrar edenler, imtihanı ikrar etmiş olurdu. Kadınlar sözleri ile bu şartları ikrar ettikleri zaman Rasûlullah (S) onlara:

— "Sizler ikrar ettiniz, artık gidiniz; ben sizlerle bey'atlaşmışım-dır" derdi.

Âişe dedi ki: Allah'a yemînle söylerim ki, hayır, Rasûhıllah'ın eli bu bey'atlaşmada kesin olarak hiçbir kadının eline dokunmadı. Rasûlullah kadınlarla sâdece sözle bey'at yapmıştır. Vallahi Rasûlullah kadınlar üzerine Allah'ın kendisine emrettiği taahhüdlerden başka bir taahhüd almadı. Kadınlardan bey'at ahdi aldığı zaman onlara hitaben sâdece söz olarak: "Ben sizlerle bey'atlaştım" buyururdu [54].

20- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Kadınlarına yaklaşmamaya yemîn edenler için dört ay beklemek vardır. Eğer erkekler (o müddet içinde keffâretle kadınlarına) dönerlerse, şübhe yok ki, Allah cidden mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (el-Bakara; 226). ıFe in fâW\ "Raca'û" (yânî "Dönerlerse") demektir [55].

34-.......Humeyd et-Tavîl, Enes ibn Malîk(R)'ten şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) kadınlarından ıylâ yemini yapmış, ayağı evinden ayrılmış ve kendisine âid olan yüksekçe bir odada yirmidokuz gece ikaamet etmişti. Sonra aşağıya indi. Kendisine:

— Yâ Rasûlallah! Sen bir ay ayrı kalmaya yemîn etmiştin? dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Bu ay yirmidokuz gündür" buyurdu.

35-.......Bize el-Leys, Nâfi'den tahdîs etti ki, İbn Umer (R) geçen el-Bakara: 226. âyette Yüce Allah'ın ismini söylemiş olduğu "Iylâ" hakkında:

— O dört aylık müddetten sonra hiçbir kimseye ya iyilikle kadını tutması yâhud da talâka azmetmesi şıkklarından başka birşey ha-lâl olmaz, nitekim Azîz ve Celîl Allah da böyle emretti, der idi.

Buhârî dedi ki: Ve bana îsmâîl ibn Ebî Uveys şöyle dedi: Bana Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer'den şöyle tahdîs etti: "Iylâ" zamanından i'tibâren dört ay geçince, erkek bizzat boşayıncaya kadar hüküm durdurulur. Erkek bizzat boşayıncaya kadar üzerine talâk vâki' olmaz, demiştir. İşte bu "erkek bizzat boşamadıkça talâk vâki' olmaz*' görüşü Usmân'dan, Alî'den, Ebu'd-Derdâ'dan, Âişe'den ve Peygam-ber'in sahâbîlerinden olan oniki kişiden de zikrolunuyor [56].

21- Ailesi İçinde İken Kaybolan Kimsenin Vy. Malı İçinde İken Kaybolmuş Şeyin Hükmü Babı

Saîd ibnu'l-Müseyyebr Erkek, Allah yolunda harb ederken safî içinde kaybedildiği zaman karısı bir sene bekler, demiştir. Abdullah ibn Mes'ûd da bir câriye satın aldı ve bir sene (bedelini ödemek için) onun sahibini aradı, fakat onu satanı bulamadı, o kaybolmuştu. Artık İbn Mes'ûd onun bedelini fakirler için çıkardı da ondan fakirlere bir dirhem, iki dirhem vermeğe ve: Yâ Allah! Bunu, onun sahibi adına kabul eyle! demeğe başladı. Ve eğer Fulân çekinirse -yâhud gelirse- sevâb banadır, onun bedelini ödemek de benim üzerimedir, dedi. Akabinde

İbn Mes'ûd: İşte bulunmuş eşyada Hânını yaptıktan sonra sizler de benim yaptığım gibi yapınız! dedi. İbn Abbas da İbn Mes'ûd'un sözü gibi söyledi. ez-Zuhrî, düşman arazîsinde esîr olmuş kimse hakkında: Mekânı bilinir, karısı evlenmez, malı taksim olunmaz. Onun haberi kesilince, onun hükmü de kaybolmuş kimsenin hükmüdür, demiştir [57].

36-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Yahya ibn Saîd'den; o da el-Munbais'in âzâdhsı Yezîd'den tahdîs etti: Peygamber(S)'e koyun yitiğinin hükmünden sorulduğunda:

— "Sen onu (i'lân etmek üzere) al. Çünkü o senin yâhud başka bir mü'min kardeşinin yâhud da kurdundur" buyurmuştur.

Peygamber'e deve yitiğinin hükmü soruldu da bu sefer Peygamber öfkelendi ve iki yanağı kızardı, akabinde:

— "Ondan sana ne? Onun gezecek pabucu ve su tulumu berâ-berindedir. Sahibi ona kavuşuncaya kadar, kendi kendine suyu içer, ağaçları (veya uzun otları) yer" buyurdu.

Peygamber'e yerde bulunmuş şeyin hükmü soruldu. Peygamber (S):

— "Ağzının bağını ve kabını iyice tanı, sonra onu bir sene i'lân et. Onu tanıyıp bilen kimse gelirse (kendisine verirsin), kimse gelmezse onu kendi malına karıştır" buyurdu.

Sufyân ibn Uyeyne şöyle dedi: Ben Rabîa ibn Ebî Abdirrahmân'a kavuştum da ondan bu hadîsten başka birşey ezberlemedim. Ben kendisine:

— el-Munbais'in âzâdhsı olan Yezîd'in bulunmuş hayvanın işi hakkındaki hadîsine ne dersin (yânî bana bu Yezîd'in, bulunmuş hayvan hakkındaki hadîsinden haber ver)! O hadîs Zeyd ibn Hâlid'den midir? diye sordum.

— Evet ondandır, diye cevâb verdi.

Sufyân dedi ki: Hadîsi bana mürsel olarak tahdîs eden Yahya ibn Saîd şöyle dedi: Ve Rabîa, el-Munbais'in âzâdhsı olan Yezîd'den; o da Zeyd ibn Hâlid'den şeklinde söylüyordu.

Sufyân dedi ki: Ben Rabîa'ya kavuştum da ona yukarıda geçen (Sen bu Yezîd'in bulunmuş hayvanın işi hakkındaki hadîsine ne dersin?) sorusunu söyledim [58].

22- Zıhâr Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Zevci hakkında seninle direşip duran, Allah'a da şikâyet etmekte olan kadının sözünü Allah dinlemiştir. Allah sizin konuşmanızı zâten işitiyordu. Çünkü Allah hakkıyle işitici, kemâliyle görücüdür. İçinizden zıhâr yapagelenlerin karıları, onların anaları değildir. Anaları, kendilerini doğuranlardan başkası değildir. Şübhe yok

ki, onlar herhalde çirkin ve yalan bir lâf söylüyorlar. Muhakkak Allah çok affedici, çok mağfiret edicidir.

Kadınlarından zıhâr ile ayrılmak isteyip de sonra dediklerini geri alacaklara, birbiriyle temas etmezden evvel, bir köle âzâd etmek lâzımdır. îşte size bununla öğüt veriliyor. Allah ne yaparsanız hakkıyle haberdârdır. Fakat kim bunu bulamazsa yine birbiriyle temas etmezden evvel, fasılasız iki ay oruç tutsun. Buna da güç yetiremezse altmış yoksul doyursun... " (el-Mucâdele: 1-4) [59].

(el-Buhârî şöyle dedi:) Bana İsmâîl ibn Ebî Uveys söyledi. Bana Mâlik tahdîs etti ki, o İbn Şihâb'a kölenin zihânnın hükmünü sormuş. O da: Hürr kimsenin zıhân gibidir, demiştir.

İmâm Mâlik: Kölenin (zıhâr keffâretindeki) orucu da iki aydır, demiştir.

el-Hasan ibnu'1-Hürr (ibni'l-Hakem en-Nahaî el-Kûfî): Hürr erkek ve köle erkeğin hürre kadından ve cariyeden yaptıkları zıhâr müsavidir, demiştir [60].

İkrime de: Eğer hürr erkek kendi cariyesinden zıhâr yaparsa, bu birşey değildir. Çünkü zıhâr ancak hürre kadınlardan yapılır, demiştir. (Hanefî ve Şafiî'nin mezhebleri de budur.)

el-Buhârî şöyle dedi: Arab kelâmından "Li-mâ-kaalû" kavli ben-zerindeki "Lam", "fi" ma'nâsında kullanılır. Yânî "Li-mâ-kaalû" demek, "Fî-mâ-kaalû" ve "Fî-ba'zı mâ-kaalû" veya "Fî nakzı mâ-kaalû" demektir. Bu terdîdde ikincisi daha üstün ve daha sahihtir. Çünkü o, evvelki sözünü bozacak bir fiile gelir ki, o da zıhân bozucu olan tutmaya azmetmektir. (Buhârî dedi ki:) Ve bu (Dâvûd ez-Zâhirî'nin "Âyetten murâd zahirî ma'nâsıdır, o da sözden dönmenin zıhâr lafzını tekrar etmek suretiyle vâki' olmasıdır, böylece kef-fâret vâcib olmaz" görüşünden) evlâdır. Çünkü Yüce Allah, haram kılınan münker ve yalan söze delâlet etmez [61].

(Kitâbu't-Talâk'ın devamı onikinci cilddedir.)

23- Talâkta Ve Diğer Şer'î İşlerde Anlatıcı İşaretin Hükmü Babı [62]

Ve İbn Ömer şöyle demiştir:

Peygamber (S): "Allah gözyaşı ile (iç üzüntüsü ile) insanı azâb etmez -Ve eliyle dilini işaret etti de:- İşte bunun yüzünden azâb eder" buyurdu.

Ka'b ibn Mâlik de: Peygamber (S) bana: "Abdullah ibn Ebî Hadred el-Eslemî üzerindeki alacağının yarısını al!"

der gibi, eliyle işaret etti, demiştir.

Esma bintu Ebî Bekr de şöyle demiştir:

Peygamber (S) Güneş tutulması zamanında kusûf namazı kıldı.

Ben, Aişe namaz kılarken yanına gittim de: Bu insanlara ne oluyor? dedim. (Güneş tutulması meydana geldiğini anlatmak için) başı ile Güneş'i işaret etti. Ben: Bu bir âyet mi? diye sordum. Aişe cevaben başı ile "Evet" diye işaret etti.

Enes ibn Mâlik de:

Peygamber (S) eliyle Ebû Bekr'in namazda öne geçmesini işaret etti, demiştir. İbn Abbâs da: Haccda taşları atmadan, kurbân kesmeden sorulunca Peygamber (S) eliyle (Öne geçirme, sonraya bırakma hususunda) günâh yoktur diye işaret etti, demiştir.

Ebû Katâde de şöyle demiştir:

Peygamber (S) ihrâmlıya hitaben avlanmış av hakkında:

"Sizden (Ebû Katâde'ye bu yaban eşeğini avlamasını) emredip onun üzerine sevkeden yâhud bu hayvanı işaret edip gösteren bir kimse var mıdır?" diye sordu.

İhrâmlılar: — Hayır yoktur! diye cevâb verdiler.

Peygamber: — "Öyleyse bu av etinden kalanını yiyiniz!1'buyurdu [63].

37-....... Bize İbrâhîm ibn Tahmân, Hâlid el-Hazzâ'dan; o da İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R): Rasûlullah (S) devesine binmiş olarak tavaf etti ve el-Haceru'l-Esved'in bulunduğu köşeye her gelişinde, elindeki (mıhcen denilen çengelli) deynekle ona istilâm için işaret etti ve tekbîr getirdi... demiştir.

Ve Zeyneb ibnetu Cahş (R) da şöyle demiştir: Peygamber (S): — "Lâ ilahe ille'llâh, vukû'u yaklaşan bir şerrden vay Arab'ın hâline! Bu gün Ye'cûc ve Me'cûc'un şeddinden şunun ve şunun gibi bir delik açıldı!" buyurdu da (baş parmağıyle onu ta'kîb eden şehâ-det parmağını) halka şeklinde bağladı [64].

38-.......Bize Seleme ibn Alkame, Muhammed ibn Sîrîn'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ebû'l-Kaasım (S):

— "Cumuada öyle bir saat vardır ki, bir müslümân kul namazda bulunup ve o saate rast getirip Yüce Allah'tan bir hayır isterse, muhakkak Allah ona dilediğini verir" buyurdu ve o saatin kısa olduğunu anlatmak için eli ile ve baş parmağını orta ve adsız parmaklarının ortasına (yânî iç tarafına) koyarak İşaret etti.

Bizler:

— Peygamber bu işaretle onun süresini azaltıyor, dedik. Buhârî bundan sonra Abdulazîz el-Uveysî şöyle dedi diyerek, gelecek hadîsin isnadına başladı [65].

39-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Bir Yahûdî, Rasûlullah (S) zamanında bir cariyeye saldırdı da üzerinde bulunan zîne"t eşyalarını aldı, başım da ezdi. Ailesi o cariyeyi Rasûlullah'a getirdiler. Câriye hayâtının son nefeslerinde idi, dili de tutulmuş hâldeydi.

Bu hâlde Rasûlullah ona, kendisini öldürenden başka bir kimse için:

— "Seni Fulân mı öldürdü?" diye sordu. Câriye başıyle "Hayır!" işareti yaptı.

Rasûlullah yine onu öldürenden başka bir diğer kimse için de sordu. Câriye yine başıyla "Hayır!" işareti yaptı. Rasûlullah bu defa onun kaatili için:

— "Seni Fulân kimse mi öldürdü?" diye sordu. Bu sefer kadın yine başıyle

"Evet!" işareti yaptı.

Bunun üzerine Rasûlullah emretti de o Yahudi'nin başı iki taş arasında ezildi [66].

40-.......Abdullah ibn Umer (R): Ben Peygamber(S)'den eliyle doğu tarafına işaret ederek "Fitne işte şuradadır" buyururken işittim, demiştir [67].

41-.......Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) şöyle demiştir: Biz bir seferde Rasûlullah'ın beraberinde idik. Güneş battığı zaman bir kimseye:

— "Haydi bineğinden in de bana sevîk bulamacı yap!" buyurdu.

O zât:

— Yâ Rasûlallah! Akşama girseydin! dedi. Sonra Rasûlullah yine:

— "în de bana sevîk karıştır!" buyurdu. O zât yine:

— Yâ Rasûlallah! Akşama girseydin, çünkü üzerinde gündüz aydınlığı vardır! dedi,

Sonra Rasûlullah (S):

— "Haydi in de bana sevîk karıştır!" buyurdu.

Bunun üzerine o zât devesinden indi de üçüncü emirde Rasûlullah için sevîk karıştırdı, Rasûlullah da onu içti. Bundan sonra Rasûlullah eliyle doğu tarafına işaret etti de:

— "Gecenin işte bu taraftan belirip gelmekte olduğunu gördüğünüzde oruçlu orucunu bozar" buyurdu.

42-.......Bize Yezîd ibn Zuray', Süleyman et-Teymî'den; o da Ebû Usmân'dan tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):

— "Sakın sizden hiçbir kimseyi Bilâl'ın nidası -yâhud: Ezânı-

sahûryemeğinden men'etmesin. Çünkü o ancakkaaim olanınız* yâ-nî çalışanınızın geri dönmesi için nida eder -yâhud: Ezan okur-. O kimsenin sanki sabahı yâhud fecri sâdıkı kasdederek, sabah yâhud fecr olmuş demesi olmaz".

Râvî Yezîd ibn Zuray' yalancı fecri işaret için iki elini yukarı kaldırdı, sonra da sâdık fecri işaret için, onlardan birini diğeri üzerine uzatmıştır.

Ve el-Leys şöyle dedi: Bana Ca'fer ibnu Rabîa, Abdurrahmân ibn Hürmüz'den tahdîs etti. O: Ben Ebû Hureyre'den işittim ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

— "Cimri ile infâk eden cömerdin meseli, şu iki kişinin meseli gibidir: Bunların üzerlerinde iki memelerinden köprücük kemiklerine kadar demirden cübbeleri vardır. Cömerd olan infâk eder etmez o demir zırh, onun derisi üzerinde tâ ayak parmaklarını örtünceye ve izlerini silinceye kadar uzar. Cimriye gelince, o her harcama yapmak istedikçe, zırhın herbir halkası kendi yerine yapışıp sıkışır. Artık o cimri, sıkan zırhı genişletmeye çalışır, fakat zırh genişlemez".

Bunu söylerken parmağı ile boğazını işaret ediyordu [68].

24- Li'ân (Yânı La'netleşme) Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Zevcelerine zina isnâd eden, kendilerinin kendilerinden başka şâhidleri de bulunmayan kimselere gelince, onlardan herbirinin yapacağı şâhidlik, kendisinin hakikaten sâdıklardan olduğunu Allah 'a yemin ile dört (defa tekrar edeceği) şâhidliktir. Beşinci de, eğer yalancılardan ise, Allah'ın la'neti muhakkak kendisinin üstüne(olmasını ifâde etmesi)dir. O kadının billahi zevcinin muhakkak yalancılardan olduğuna dört defa şehâdet etmesi, beşincide de eğer o sâdıklardan ise muhakkak Allah'ın gazabı kendisinin üzerine (olmasını söylemesi), ondan bu azabı (cezayı) def eder" (en-Nûr: 6-9) [69].

Dilsiz olan kimse karısına yazı ile yâhud ifâde edici el işaretiyle yâhud ma'rûf bir îmâ ile zina isnâd ettiği zaman, o dilsiz, isnâd tekellüm eden kimse gibidir (üzerine la'netleşme sabit olur). Çünkü Peygamber (S), farz kılınmış işlerde (acz hâlinde) işaretle yapmayı caiz kılmıştır. Bu işaretle amel etmek, bâzı Hicaz ehlinin ve onlardan başka ilim ehlinin kavlidir.

Ve Yüce Allah şöyle buyurdu:

"Bunun üzerine Meryem, çocuk isa'ya işaret etti. Onlar: 'Biz henüz beşikte bulunan bir sabi ile nasıl

konuşuruz?1 dediler..." (Meryem: 29).

Müfessir ed-Dahhâk: "Zekeriyyâ: 'Rabb'im bana bu hususta bir nişan ver' dedi. Allah: Senin nişanın sâde

bir remzden başka insanlara üç gün söz söyleyememendir... ** (Âiu imrân: 4i) âyetindeki "İllâ remzen", "İllâ işâreten" ma'nâsınadir, demiştir.

Ve insanların bâzısı da [70]:

(Dilsizden ve gayrısından işaretle) hadd de, li'ân da yoktur, demiş; sonra da: Yazı ile yâhud işaretle yâhud îmâ ile talâk caizdir, demiştir. Hâlbuki zina isnâdıyle talâk arasında fark yoktur. Eğer bu Ba'zu'n-nâs: Kazf (yânî zina isnadı), sözden başkasıyle olmaz, derse ona: Talâk da böyledir, ancak söz ile caiz ve vâki' olur. (Hâlbuki sen bunun sözsüz vukû'una muvafakat etmiştin, binâenaleyh sana li'ân ve hadd'de de bu görüşünün benzeri lâzım gelir). Yoksa {bunların hepsinde işaretin mu'teber olmamasıyle) talâk da, kazf da bâtıl olur. İşaretle yapılan ıtk da böyledir (O zaman kazf ile talâk arasını ayırmak delilsiz tahakkümdür) denilir. Sağır kişi de böyledir (; kendisine işaret edildiğinde anladığı zaman) la'netleşme yaptırılır. eş-Şa'bî ve Katâde: Dilsiz, karısına "Sen boşsun" demesi yerine parmaklarıyle işaret ettiği zaman, kadın ondan bu işaretiyle bâin talâkla boş olur, demişlerdir.

îbrâhîm en-Nahaî de:

Dilsiz kişi talâkı eliyle yazdığında, bu ona lâzım olmuştur, dedi. (Ebû Hanîfe'nin üstadı) Hammâd ibn Süleyman: Dilsiz ve sağır başıyle söylerse, yânî işaret ederse, caiz olur (işaret ettiği şey nafiz olur ve işaret, ibare yerine ikaame olunur), demiştir [71].

43-.......Bize el-Leys, Yahya ibn Saîd el-Ensârî'den tahdîs etti ki, o da Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle derken işitnıiştir: Rasûlullah (S):

— "Dikkat edin! Size Ensâryurtlarının, mahallelerinin (yânı kabilelerinin) hayırlılarını haber vereyim mi?" buyurdu.

Sahâbîler:

— Evet (haber ver) yâ Rasûlallah! dediler. Rasûlullah:

— " (Evvelâ) Neccâr oğulları'dır. Sonra onları ta'kîb eden Abdu'l-Eşhei oğulları'dır, sonra onların arkasından gelen el-Hâris ibnu'l-Hazrec oğulları, sonra onları ta'kîbeden Sâide oğulları" buyurdu.

Bundan sonra da eliyle şöyle işaret etti: Parmaklarını bir topladı, sonra da eliyle birşey atan kimse gibi onları açıp yaydı, sonra:

— (Mertebeleri farklı olsa da) "Ensâr yurtlarının hepsinde hayır vardır" buyurdu [72].

44-.......Ebû Hazım şöyle demiştir: Ben bu hadîsi Rasûlullah'ın sahibi olan Sehl ibn Sa'd es-Sâidî(R)'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S):

— "Kıyamet günü ile ben sununla şunun yakınlığı gibi –yâhud da: Şu iki parmak gibi- gönderildim" buyurdu da şehâdet parmağı ile orta parmağın arasını ayırdı [73].

45-.......Bize Cebele ibnu Suhaym tahdîs etti: Ben İbn Umer'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S):

— "'(Otuz sayısını kasdederek) Ay şöyle, şöyle, şöyledir" buyurdu.

Sonra da (yine iki eliyle ve yirmidokuzu kasdederek):

— "Ve şöyle, şöyle, şöyledir" buyurdu.

Bu el hareketleriyle bir kerre otuzu, bir kerre de yirmidokuzu işaret ediyordu [74].

46-.......Ebû Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) eliyle Yemen tarafına işaret etti de iki kerrre:

— "îmân işte şu taraftadır, îmân işte şu taraftadır. Dikkad edin! Katılık.ve kalblerin kabalığı da yüksek sesli çığırtkanlardadır. Şeytânın iki boynuzunun doğacağı yer olan Rabîa ve Mudar kabîlelerin-dedir" buyurdu [75].

47-.......Bize Abdulazîz ibnu Ebî Hazım, babasından; o da Sehl ibn Sa'd(R)'dan haber verdi ki, Râsulullah (S):

— "Ben, yetimin işine bakan kimse ile cennette şöyle bulunacağız" buyurdu ve şehâdet parmağıyle orta parmağım biraz açarak işaret etti (de insanlara gösterdi) [76].

25- Bâb: Erkek, Çocuğun Nefyini Ta'rîz Ettiği Zaman (Hükmünün Beyânı) [77]

48-....... Bize İmâm Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Saîd ibnu'l- Müseyyeb'den; o'da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: Çöl halkından bir adam Peygamber(S)'e geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Benim siyah çocuğum oldu (karımdan şübhe-leniyorum), dedi.

Rasûlullah da:

— "Senin develerin var mı?" diye sordu. Bedevi:

— Evet var! dedi. Rasûlullah:

— "O develerin renkleri nasıldır?" diye sordu.

O da:

— Kırmızıdır, diye cevâb verdi. Rasûlullah:

— "Bunların içinde beyazı siyaha çalar boz deve var mıdır?" dedi.

O da:

— Evet vardır! diye cevâb verdi. Rasûlullah:

— (<O boz renk nereden oldu?" diye sordu. Bedevi:

— Belki soyunun bir damarı çekmiştir! dedi. Rasûlullah da:

— "Senin bu oğlun da eski bir soy köküne çekmiş olabilir!" buyurdu [78].

26- La'net Edecek Kimseye Yemîn Ettirmek (Yânı Bilinen La'netleşme Kelimelerini Söyletmek) Babı

49-.......Bize Cuveyriye, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Ensâr'dan bir adam karısına zina isnadı yapmıştı da, Peygamber (S) onların ikisine de la'netleşme yemini yaptırmış, sonra da aralarını ayırmıştır [79].

27- Bâb: Erkek, La'netleşmeye Kadından Önce Başlar

50-.......Bize îkrime, Abbâs(R)'tan şöyle tahdîs etti: Hilâl ibn Umeyye kendi karısını zina etmekle ittihâm etti. Akabinde Peygam-ber(S)'e geldi de (ittihâmmda doğru söyleyenlerden olduğuna Allah adiyle) dört kerre şehâdet etti. Peygamber:

— "Şübhesiz ki, Allah ikinizden birinizin yalancı olduğunu bilmektedir. İkinizden tevbe edecek var mı?" buyuruyordu.

Sonra zevcesi ayağa kalkıp o da (kocasının yalancılardan olduğuna Allah adiyle dört kerre) şehâdet etti [80].

28- La'netleşme Ve La'netleşmenin Ardından Kadını Boşayan Kimse Babı

51 -.......Sehl ibn Sa' d es-Sâidî şöyle haber vermiştir: Aclân oğullan'ndan Uveymir, Âsim ibn Adiyy el-Ensârî'ye geldi de ona:

— Yâ Âsim, sen ne düşünürsün, re'yini bana haber ver: Bir kimse karısının beraberinde bir adamı (zina hâlinde) bulsa, kadının kocası o adamı öldürür, sonra siz de kendisini kısas olarak Öldürür müsünüz, yoksa bu kimse nasıl yapmalı? (Dört şâhid bulmaya gitse iş bitmiş olacak, sükût etse namusunda susmuş olacak?) Yâ Âsim, sen bu müşkil mes'eleyi benim için Rasûlullah'a soruver, dedi.

Akabinde Âsim, Rasûlullah'tan bunu sordu.Fakat Rasûlullah bu sorulan çirkin gördü ve ayıpladı. Hattâ Rasûlullah'tan işittiği sözler Âsım'a ağır geldi.Âsim ailesinin yanına dönünce, Uveymir ona geldi ve:

— Yâ Âsim! Rasûlullah sana ne söyledi? diye sordu. Âsim da Uveymir'e:

— Sen bana hayır getirmedin. Rasûlullah, benim kendisine sormuş olduğum soruları çirkin gördü, dedi.

Bunun üzerine Uveymir:

— Vallahi ben vazgeçmeyeceğim, bunu Rasûlullah'a kendim soracağım, dedi.

Akabinde Uveymir döndü ve Rasûlullah insanların ortasında iken yanına geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Bana haber ver: Bir kimse, karısıyle beraber bir adamı bulsa, kadının kocası o adamı öldürmen', sonra siz de kısas olarak onu öldürmeli misiniz? Yoksa bu koca ne yapmalı? diye sordu.

Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Senin ve kadının hakkında Allah (Kur'ân âyeti) indirmiştir. Şimdi git, kadını getir!" buyurdu.

Sehl dedi ki: Kadını getirince, bu karı-koca Rasûlullah'ın huzurunda la'netleştiler. Ben de insanlarla beraber Rasûlullah'ın yanında idim. Bu karı-koca la'netleşmelerini bitirince, kocası Uveymir:

— Yâ Rasûlallah! Eğer ben bu kadını nikâhımda tutarsam, onun aleyhine yalan söylemiş olurum, dedi ve Rasûlullah ona emretmeden önce kadım üç talâkla boşadı.

İbn Şihâb: Artık Uveymir ile karısının bu ayrılmaları, la'netle-şen çiftlerin (-kocanın talâkıyle- ayrılmalarının) sünneti (yânı âdeti, kaanûnu) oldu, demiştir [81].

29- Mescidde La'netleşme Babı

52-.......Bize İbn Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana İbnu Şihâb, la'netleşmeden ve ondaki sünnetten; Sâide oğulları'nın kardeşi Sehl ibn Sa'd hadîsinden şöyle haber verdi: Ensâr'dan bir adam Rasûlullah'a geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Bana haber ver: Bir kimse karısıyle beraber bir kişiyi (zina üzerinde) bulsa, kadının kocası o adamı öldürmen' mi? Yoksa bu koca nasıl yapmalı? dedi.

Bunun üzerine Allah onun şahsı hakkında la'netleşecek çiftin işinden Kur'ân'da zikrettiği âyeti indirdi. Akabinde Peygamber (S) ona:

— "Allah senin ve zevcen hakkında hükmetmiştir" buyurdu.

Sehl dedi ki: Bunun ardından o karı-koca, ben de mescidde hâzır ve şâhid iken mescidde la'netleştiler. La'netleşmeleri bitince o koca (yânı Uveymir):

— Yâ Rasûlallah! Eğer ben bu kadını nikâhımda tutarsam,ona yalan iftira etmiş olurum, dedi ve la'netleşmelerinden ayrıldıkları zaman, Rasûlullah ona emretmeden önce, o karısını üç talâkla boşadı ve böylece Peygamber'in huzurunda o kadından ayrıldı,

Sehl yâhud İbn Şihâb: îşte bu, la'netleşen her çift arasında olan ayırmadır, dedi.

İbn Cureyc şöyle demiştir: İbn Şihâb şöyle dedi: Artık sünnet (yânı âdet ve kaanûn), bunların ardından la'netleşen karı-koca arasının ayrılması oldu. La'netleşme yapan Havle kadın (la'netleşme sırasında) hâmile idi. Doğurduğu oğlu anasına nisbetle çağrılır oldu.

Râvî dedi ki: Sonra la'netleşen kadının mîrâsı hususundaki sünnet de, kadının kendi nesebine katılan o çocuğa vâris olması, çocuğun da Allah'ın kendisine farz kıldığı mikdâr kadına vâris olması tarzında cereyan etti.

İbn Cureyc, İbn Şihâb'dan; o da Sehl ibn Sa'd es-Sâidî'den olmak üzere bu hadîs şunu da söyledi: Peygamber (S):

— "Eğer kadın kızılca keler gibi kırmızı ve kısa bir çocuk getirirse, ben elbette kadının doğru söylemiş olduğunu ve kocasının ona iftira ettiğini düşünürüm. Eğer kadın, vücûdu siyah, gözleri geniş, kıçının iki yanı büyük bir çocuk doğurursa, elbette ben Uveymir'in bu kadına zina isnadında doğru söylediğini sanırım" buyurdu.

Sonra kadın çocuğu, bu tiplerden sevilmeyen vasıf üzere (yânî kocasını doğrulayıcı vasıf üzere) getirdi [82].

30- Peygamber(S)'İn: "Eğer ben beyyinesiz olarak bir kimseyi recm edici olsaydım, o zânîyi recm ederdim" Kavli Babı

53-.......Bana el-Leys, Yahya ibn Saîd'den; o da Abdurrahmân ibnu'l-Kaasım ibni Muhammed'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti (ki, o şöyle demiştir): Peygamber'in yanında la'netleşme zikro-lundu. Âsim ibn Adiyy de bu konuda (yakışmayacak derecede sert)ı bir söz söyledi. Bundan sonra Âsim, Peygamber'in yanından ayrıldı. Akabinde kendisine kendi kavminden birisi gelip, kansıyle berâber bir adam bulduğunu ona şikâyet ediyordu. Bunun üzerine Âsim:

— Ben bu belâya başka değil, ancak kendi sözümden dolayı uğratıldım, dedi.

Akabinde o adamı Peygamber'e götürdü. O kimse de Peygam-ber'e kansıyle halvet hâlinde bulduğu adamı haber verdi. Âsım'm getirdiği bu adam çok san, az etli, düz ve sarkık saçlı idi. Bu adamın, karısının yanında bulunduğunu iddia ettiği adam ise iri vücûdlu, esmer ve çok etli bir kimse idi. Peygamber (S):

— "Ya Allah! (Bu mes'elenin hükmünü) bize beyân et!" dedi.

Sonra o kadın, kocasının kadınla beraber bulduğunu zikrettiği adama benzer bir çocuk dünyâya getirdi. Peygamber bu karı-koca arasında la'netleşme yaptırmıştı. Bir adam mecliste İbn Abbâs'a:

— Bu kadın, Peygamber'in "Eğer ben bir kimseyi delilsiz recm etseydim, bunu recm ederdim" buyurduğu kadın mıdır? (Yânî bu Uveymir'in karısı mıdır?) diye sordu.

îbn Abbâs:

— Hayır (bu o değildir). Bu, İslâm içinde kötü fiili açığa çıkarmakta olan (fakat bu, kendisinde beyyine ile sabit olmayan, i'tirâf da etmeyen başka) bir kadın idi, dedi.

Leys ibn Sa'd'ın kâtibi olan Ebû Salih ile Abdullah ibn Yûsuf, bu hadîsteki "Hadlen" kelimesini noktalı hâ'nın fethi ve dâl'in kesri ile "Hadilen" şeklinde söylemişlerdir [83].

31- La'netleşme Yapan Kadının Mehri Babı

54-.......İbn Cubeyr şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Umer'e, karısına zina isnad eden kimse hakkındaki hükmü sordum. İbn Umer bana şöyle cevâb verdi: Peygamber (S) Aclân oğullarından bir karı-koca arasında zina töhmetinden dolayı ayırmakla hükmetti. Şöyle ki: Peygamber (la'netleşmeden önce):

— "Allah, ikinizden birinizin yalancı olduğunu bilmektedir. Binâenaleyh ikinizden tevbe edecek var mı?" diye sordu.

İkisi de tevbe etmekten çekindiler. Peygamber yine:

— "Allah ikinizden birinin yalancı olduğunu biliyor. Sizden tevbe edecek var mı?" diye sordu.

Onlar tevbe etmekten çekindiler. Peygamber üçüncü defa:

— "Allah, ikinizden birinizin yalancı olduğunu bilmektedir. Binâenaleyh ikinizden tevbe edecek var mı?" buyurdu.

Onlar bu sefer de tevbe etmekten çekindiler. Bunun üzerine Peygamber (S), la'netleşmelerinin ardından bu karı-koca arasını ayırdı.

Eyyûb es-Sahtıyânî geçen senedle şöyle demiştir: Amr ibn Dînâr bana: Bu hadîsin içinde birşey daha vardır (ben onu Saîd ibn Cubeyr'-den işitip ezber etmiştim) ki, seni onu tahdîs eder görmüyorum, dedi:

Saîd şunu da söylemişti: La'netleşen erkek:

— Benim (bu kadına vermiş olduğum) malım ne olacak? dedi. ."** Yine Saîd dedi ki: Ona:

— "O mal sana âid değildir. Eğer sen zina isnadında doğru olsan bile sen o kadınla o mal mukaabilinde cima etmiştin (böylece kadın onun hepsini hakk

etmiş oldu). Eğer sen zina isnadında yalancı isen, o mal senden daha uzaktır" denildi [84].

32- İmâmın (Devlet Başkanının Yâhud Vekili Olan Hâkimin) La'netleşecek Karı-Koca Ya Hitaben: "Şübhesiz ikinizden biriniz yalancıdır. Sizden tevbe edecek var mi?" Demesi Babı

55- Bize Alî ibn Abdillah el-Medenî tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Amr ibn Dînâr şöyle demiştir: Ben Saîd ibn Cubeyr'den işittim, o şöyle dedi: Ben İbn Umer'e la'netleşen kan-kocanın hükmünden (bunların arası ayrılır mı diye) sordum. İbn Umer şöyle cevâb verdi: Peygamber (S) la'netleşecek karı ile kocaya hitaben:

— "Sizin hesabınız Allah'a âiddir. (Kulun bildiği şudur:) İkinizden biri yalanadır" buyurdu.

La'netleşmeden sonra kocaya:

— "Artık bu kadın üzerinde senin hâkimiyetine hiçbir yol kalmadı" buyurdu.

Koca:

— Benim malım (verdiğim mehr bedeli ne olacak)? diye sordu. Peygamber:

— "O mal senin değildir. Çünkü sen kadına zina isnadında doğru söylemiş olsan bile, o malı sen kadının fercini kendine halâl kılmak mukaabilinde vermiş idin, (mal da kadının olmuş idi). Eğer ona sen zina isnadında yalan söylemiş isen, mehr malını istemek senden daha uzaktır" buyurdu.

Râvî Sufyân: Ben bu hadîsi Amr ibn Dinar'dan işitip ezberledim, demiştir.

Eyyûb es-Sahtıyânî de şöyle dedi: Ben Saîd ibn Cubeyr'den işittim, şöyle dedi: Ben İbn Umer'e:

— Kansıyle la'netleşmiş kimse (ayrılır mı)? dedim.

İbn Umer iki parmağıyle işaret etti... Sufyân ibn Uyeyne de iki parmağı: Sebbâbe parmağı ile orta parmağı arasını ayırdı.

Peygamber de Aclân oğulları'ndan karı-kocanın arasını ayırdı da:

— "Allah ikinizden birinizin yalancı olduğunu bilmektedir. Sizden îevbe edecek var mı?" diye üç kerre sordu.

Buhârî'nin şeyhi Alî ibn Abdillah el-Medînî şöyle dedi: Bana Sufyân: Ben bu hadîsi Amr ibn Dinar'dan ve Eyyûb'dan sana haber verdiğim gibi ezberledim, demiştir [85]

33- La'netleşen Karı-Koca Arasını Ayırma Babı

56-.......Bize Enes ibnu Iyâd, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den tahdîs etti ki, ona da Abdullah ibn Umer (R): Rasûlullah (S), karısına zina isnâd eden bir adamla karısını ayrı ayrı yemîn ettirerek, aralarını ayırdı, diye haber vermiştir.

57-.......Ubeydullah el-Umeri (şöyle demiştir): Bana Nâfi' haber verdi ki, İbn Umer (R): Peygamber (S) Ensâr'dan bir kan-koca arasında la'netleşme yaptırdı da, bunların arasını ayırdı, demiştir [86].

34- Bâb: Çocuk, La'netleşme Yapan Kadının Soyuna Katılır

58-..... Bana Nâfi', İbn Umer'den tahdîs etti ki, Peygamber (S), bir adamla karısı arasında la'netleşme yaptırmıştır. Adam kadından doğacak çocuğu reddetmiş, bunun üzerine Peygamber, o karı-kocamn arasını ayırıp, çocuğu da kadının nesebine katmıştır [87].

35- İMÂMIN La'netleşmede: "Yâ Allah (bu mes'eledeki hükmü) açıkla!' Kavli Babı

59-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın huzurunda la'netleşen iki kişi zikrolundu. Âsim ibn Adiyy de bu konuda -öyle bir kimseyi derhâl öldüreceği nev'inden- bir söz söyledi. Sonra ona karısıyle beraber bir adam bulduğunu zikretti. Bunun üzerine

Âsim:

— Benim bu işle belâya uğratılmam, başka değil, ancak kendi sözüm (yânı olmamış şeyi sormam) yüzündendir, dedi.

Ve o akrabasını Rasûlullah'a götürdü. O da Rasûlullah'a karısıyle bir adamı yalnız bulduğunu haber verdi. Âsım'ın hısımı olan bu adam çok san, az etli, düz saçlı bir kimse idi. Bunun karısının yanında bulduğu kişi ise esmer, kalın bacaklı, çok etli ve saçları çok kıvırcık bir kimse idi. Rasûlullah (S):

— "Yâ Allah, beyân eyle!" dedi.

Sonunda kadın, kocasının yanında bulduğunu zikrettiği adama benzer bir çocuk doğurdu. Âsım'ın hısımı, karısını yabancı biriyle halvette bulduğunu zikretmesinin ardından, Rasûlullah o kan-koca arasında la'netleşme yaptırdı.

Bir adam bu mecliste İbn Abbâs'a:

— Bu kadın, Rasûlullah'ın "Eğer ben bir kimseyi delîlsiz olarak recm eder olaydım, elbette bu kadım recm ederdim " buyurduğu kadın mıdır? diye sordu.

İbn Abbâs:

— Hayır, bu îslâm içinde fahişeliği açıktan yapan (fakat i'tirâf etmeyen, aleyhine bu hususta beyyine de dikilemeyen) bir kadındı, demiştir [88].

36- Bâb: Erkek Karısını Üç Talâkla Boşadığında, Kadın İddetîni Beklemesinin Ardından Başka Bir Koca İle Evlense. Fakat İkinci Koca Kadınla Cinsî Münâsebet Yapmasa (Bu Hâlde Kadını Boşasa, Bu Kadın Birinci Kocaya Halâl Olur Mu)?

60- Bize Amr ibn Alî tahdîs etti. Bize Yahya ibn Saîd el-Kat*tân tahdîs etti. Bize Hişâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam Urve ibnu'z-Zubeyr, Âişe'den; o

da Peygamber(S)'den olmak üzere tahdîs etti.

61- Bize Usmân ibn Ebî Şeybe tahdîs etti. Bize Abdetu, Hişâm'-dan; o da babasından; o da Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Rifâa el-Kurazî bir kadınla evlendi. Sonra da o kadını boşadı. Kadın da başka biriyle evlendi ."Sonra bu kadın Peygamber'e geldi de, kocasının kendisiyle cinsî münâsebet yapamadığını ve kocasının erkeklik âletinin ancak elbise saçağı gibi gevşek olduğunu zikretti. Peygamber (S) kadına:

— "Sen ikinci kocanın balçığından tatmadıkça, kocan da senin balçığından tatmadıkça, sen ilk kocana dönemezsin" buyurdu [89].

37- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Kadınlarınız içinden artık âdetten kesilmiş olanlarla henüz âdetini görmemiş bulunanların iddetlerinde, eğer şübhe ederseniz, onların iddeti üç aydır... " (et-Talâk: 4) [90]

Mucâhid "Eğer şübhe ederseniz" kavlinin tefsiri hakkında: Eğer siz kadınların hayız görmekte yâhud görmemekte olduklarını ve hayızdan kesilip oturmuş olanları ve henüz hiç hayız görmemiş olanları(n hükümlerini) bilemezseniz, onların iddetleri üç aydır, demiştir [91].

38- Yüce ALLAH'IN: "Yüklü kadınların iddetleri ise yüklerini vazJ etmeleri(yle biter) " (et-Talâk: 4) Kavli Babı [92]

62-.......Abdurrahmân ibn Hürmüz el-A'rec şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme Abdurrahmân ibn Avf haber verdi. Ona da Ebû Sele-me'nin kızı Zeyneb, Peygamber'in zevcesi olan annesi Ümmü Sele-me'den şöyle haber vermiştir: Eşlem kabilesinden Subey'a denilen bir kadın (Mekke'den hicret etmesinin

ardından Mekke'de vefat eden) kocası Sa'd ibn Havle'nin nikâhı altında idi. Bu Sa'd vefat ettiği zaman, kadın gebe idi. (Doğurunca) bu kadına Ebu's-Senâbîl ibnu Ba'-kek evlenmek üzere tâlib oldu. Kadın onunla nikâh olmayı kabyl etmedi. Ebu's-Senâbîl (onun başka isteyenler için) süslendiğini görünce:

— Vallahi sen iki müddetin sonuncusunu (yânî dört ay on günü) iddet beklemedikçe, o kimse ile evlenmen uygun olmaz, dedi.

Kadın doğurmasının ardından on geceye yakın durdu. Sonra Pey-gamber'e gelip sordu. Peygamber (S) ona:

— "Nikâh et" (Çünkü iddetin doğurmanla bitmiştir) buyurdu.

63-....... el-Leys, Yezîd ibn Ebî Habîb'den tahdîs etti ki, İbn

Şihâb ona şöyle yazmıştır: Ubeydullah ibn Abdillah, ona babasından (yânî Abdullah ibn Utbe ibn Mes'ûd'dan) haber vermiştir ki, o İbnu Erkam'a, Subey'a el-Eslemiyye'den Peygamber'in ona fasıl fetva verdiğini sormasını yazmış. Sorulduğunda kadın:

— Peygamber (S) bana, çocuğu doğurduğum zaman nikâh olmama fetva verdi, demiştir.

64-.......Bize Mâlik, Hişâm ibn Urve'den; o da babasından; oda el-Mısver ibn Mahrame'den şöyle tahdîs etti: Subey'a el-Eslemiyye, kocasının ölümünün ardından birkaç geceler sonra çocuk doğurdu. Akabinde Peygamber(S)'e geldi ve ondan nikâh olmak üzere izin istedi. Peygamber de ona izin verdi, o da nikâh oldu [93].

39- Yüce Allah'ın: 'Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç hayız ve' Kavli Babı

Ve İbrâhîm en-Nahaî, iddeti içinde iken bir kadınla evlenip de kadın bu kocanın yanında üç hayız görmüş bulunan kimse hakkında: Bu kadın evvelki

kocasından kesin olarak boş olmuştur ve kadın bu hayızları, birinci kocadan sonraki koca için hesâb edemez, demiştir.

ez-Zuhrî ise: Kadın bu üç hayzı birinci için olduğu gibi ikincisi için de iddet hesâb eder (ikisine bir tek iddet

yeter), demiştir. Sufyân es-Sevrî'ye ise Zuhrî'nin bu sözü daha sevgilidir.

Ebû Ubeyde Ma'mer ibnu'l-Musennâ: Kadının hayzı yakın olduğu zamanda da, temizliği yakın olduğu zamanda da "Akraati'l-Meretu" denilir

(yânî bu kelime iki zıdd ma'nâda kullanılır). Ve kadın karnında bir çocuk toplamadığı zaman "Mâ karaat bi- selân kattu = Onun döl yatağı asla birşey toplamadı" denilir, demiştir [94].

40- Fâtımâ Bintu Kays Kıssası Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"... Boşanan kadınları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. Meğer ki, apaçık bir kötülük meydana

getirmiş olsunlar. Bunlar Allah 'in sınırlarıdır. Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa muhakkak ki, kendisine yazık etmiş olur. Bilmezsin olur ki, Allah bunun ardından bir iş peyda ediverir" (et-Talâk: 1);

"Boşanan o kadınları, gücünüzün yettiği kadar, ikaamet ettiğiniz yerin bir kısmında oturtun. Evleri başlarına dar

etmek (onları çıkmaya mecbur kılmak) için kendilerine zarar yapmayın. Eğer onlar yüklü iseler yüklerini koyuncaya kadar nafakalarını verin. Eğer (kendilerinden olan evlâdlarınızı) sizin fâidenize emzirirlerse onlara ücretlerini verin. Aranızda güzelce müşavere edin. Eğer güçlüğe uğrarsanız o hâlde çocuğu erkeğin hesabına bir başka kadın emzirecektir. Genişliği olan, nafakayı genişliğine göre versin. Rızkı kendisine daraltılmış bulunan fakır de nafakayı Allah'ın ona verdiğinden versin. Allah hiçbir nefse, ona verdiğinden başkasını yüklemez. Allah, güçlüğün arkasından kolaylık ihsan eder" (et-Talâk: 6-7) [95].

65-......Bize İmâm Mâlik, Yahya ibn Saîd'den; o da el-Kaasım ibn Muhammmed'den ve Süleyman ibn Yesâr'dan tahdîs etti. Yahya ibn Saîd el-Ensârî, el-Kaasım ibn Muhammed ile Süleyman ibn Yesâr'dan işitmiştir ki, onlar şöyle zikrediyorlardı: Yahya ibn Saîd ibni'l-Âs, Abdurrahmân ibnu'l-Hakem'in kızını (Amre'yi) kesin olarak boşadı. Kadının babası Abdurrahmân, onu boşanmış olduğu evinden nakletti. Mü'minlerin annesi Âişe bu nakletmeyi işitince, kadının amcası olan Mervân ibnu'l-Hakem'e şu haberi gönderdi: -Mervân o zaman Muâviye'nin Medine üzerindeki vâlîsi bulunuyordu- Ve:

— Yâ Mervân, Allah'tan sakın ve o kadını boşanmış olduğu evine geri gönder, dedi.

Mervân da, Süleyman ibn Yesâr'ın hadîsinde Âişe'ye cevâb olarak:

— Abdurrahmân ibnu'l-Hakem bana galebe etti (onu nakledenlere mâni' olmaya muktedir olamadım), demiştir.

el-Kaasım ibn Muhammed de kendi hadîsinde şöyle dedi: Mervân da Âişe'ye cevâb vererek:

— Sana Fâtıma bintu Kays'ın işi ulaşmadı mı? dedi. Âişe de Mervân'a:

— Fâtıma hadîsini zikretmemen sana zarar vermez, dedi. Mervân ibnu'l-Hakem de Âişe'ye:

— Eğer senin yanında bir şerr (gerekçesi) varsa (yânî eğer sence Fâtıma bintu Kays'ın çıkma sebebi, kendisiyle kocasının hısımları arasında vâki' olan şerr ise) bu ikisi (yânî Amre ile kocası Yahya ibn Saîd) arasındaki şerr de (Amre'nin intikaalinin cevazı hususunda) sana yeterli bir sebebdir, dedi [96].

66-.......BizeŞu'be, Abdurrahmânibnu'I-Kaasım'dan; o da babasından tahdîs etti ki, Âişe: Fâtıma bintu Kays'ın nesi var? Söylediği söz hususunda Allah'tan sakınmaz mı? demiştir ki, bununla Fâtıma'nın, kesin boşanmış kadın için: Süknâ ve nafaka yoktur, sözünü kasdetmektedir.

67-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Abdurrahmân ibnu'l-Kaasim'dan;

o da babasından tahdîs etti ki, Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Âişe'ye hitaben:

— Hakem'in kızı Fulâne'yi görmedin mi? Kocası onu kesin olarak boşadı da bunun üzerine o kadın hemen kocasının evinden dışarı çıktı, dedi.

Âişe de:

— D kadın dışarıya çıkmakla kötü bir iş yapmıştır, dedi. Bu sefer Urve, Âişe'ye:

— Sen Fâtıma bintu Kays'ın (kendisine boşandığı evden dışarı çıkmasına izin verildiği hakkındaki) sözünü işitmedin mi? diye kar*-şıhk verdi.

Bunun üzerine Âişe:

— Dikkat et! Şu muhakkak ki, o hadîsin zikrinde Fâtıma lehine hiçbir hayır yoktur (Çünkü o hüküm ona hâss idi), dedi.

İbnu Ebi'z-Zinâd, Hişâm'dan; o da babası Urve'den olmak üzere şunu ziyâde etti: Urve: Âişe, Fâtıma bintu Kays'ı şiddetli şekilde ayıpladı ve:

— Şübhesiz Fâtıma vahşî, yânî kimsesiz bir mekânda idi de bulunduğu tarafta üzerine endîşe duyuldu. İşte bunun için Peygamber (S) ona, taşınmasına ruhsat verdi, demiştir [97].

41- Boşanmış Kadın, Kocasının Evinde İddetini Beklemesi Sırasında Kendisine Hücum Edilmesinden Yâhud Ailesi Aleyhine Kötü Sözler Söylenmesinden Korkulduğu Zaman (Bu Kadın Boşandığı Evden Başka Bîr Eve Geçebilir) Babı

68-.......Bize îbnu Cureyc, İbn Şihâb'dan; o da Urve'den haber verdi ki, Âişe (R): Bu (kesin boşanmış kadın için nafaka ve süknâ yoktur) görüşünü, Fâtıma bintu Kays'a karşı redd ve inkâr etmiştir [98].

42- Yüce ALLAH'IN: "... Boşanmış kadınlara, eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın kendi

rahimlerinde yarattığını (hayız ve gebeliği) gizlemeleri halâl olmaz. " (el-

Bakara: 228) Kavli Babı

69-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) -Veda Haccı'nin sonunda Mekke'den ayrılmak istediği zaman Safiyye bintu Hu-yey'i çadırının kapısı önünde hüzünlü bir hâlde gördü de ona:

— "Ey vuduna akr isabet edesi -yâhud: Boğazı ağrıyasıca- kadın! Çünkü sen (hayızınla) muhakkak bizleri yolumuzdan alıkoyu-cusunl Sen nahr günü farz, olan ifâde tavafını yaptın mı?" buyurdu.

Safiyye:

— Evet yaptım, dedi. Rasûlullah:

— "O takdirde (Veda tavafı yapmamakta) be's yoktur, haydi sen de yollan!" buyurdu [99].

43- Bâb:

"Kocaları bu bekleme müddeti içinde barışmak isterlerse, onları geri almaya (herkesten) çok haklıdırlar. Erkeklerin meşru* surette kadınlar üzerindeki hakları

gibi, kadınların da onlar üzerinde hakları vardır..." (el-Bakara: 228).

Ve erkek, kadını bir yâhud iki talâkla boşadığında, kadına tekrar dönmeyi nasıl yapar? [100]

70-.......Bize Yûnus tahdîs etti ki, el-Hasen el-Basrî: Ma'kıl ibn Yesâr, kızkardeşini bir adamla evlendirdi de, akabinde bu adam onun kızkardeşini bir talâkla boşadı, demiştir [101].

71-.......Bize el-Hasen şöyle tahdîs etti: Ma'kıl ibn Yesâr'in kız kardeşi bir adamın nikâhı altında idi. Kocası onu boşadı. Sonra da kadından iddeti tamâm

oluncaya kadar ayrı kaldı. Sonra da onu kardeşi Ma'kü'dan tekrar istedi. Ma'kıl da boşayıp tekrar istemesinden dolayı arlanarak kızdı, sonra ona:

— Kardeşimden uzak dur! dedi.

Hâlbuki kocası iddeti içinde iken ona dönmeye muktedir idi. Sonra adam Ma'kıl'dan onu tekrar istedi. Ma'kıl da adam ile kadın arasına engel oldu. Bunun üzerine Yüce Allah: "Kadınları boşadımz da iddetlerini bitirdiler mi, aralarında meşru ' bir surette anlaştıkları takdirde artık kendilerini kocalarına nikâh etmelerine engel olmayın..."

(d-Bakara: 232) âyetini indirdi. Akabinde Rasûlullah, Ma'kıFı çağırdı da ona karşı bu âyeti okudu. Bunun üzerine Ma'kıl hamiyyeti, kızgınlığı bıraktı ve Allah'ın emrine boyun eğdi [102].

72-.......Bize el-Leys, Nâfi'den şöyle tahdîs etti: Umer ibnu'l- Hattâb'ın oğlu (R), hayız hâlinde iken karısını bir boşama ile boşadı. Rasûlullah (S) .ona karısına dönmesini, sonra kadın temiz oluncaya kadar onu tutmasını, sonra kendisinin yanında kadının diğer bir hayız daha görmesini, sonra bu hayızdan da temizleninceye kadar kadına yine mühlet vermesini, eğer kadını boşamak isterse, onunla cinsî münâsebet yapmaksızın üçüncü defa temizlendiği zaman onu boşamasını emretti ve:

— "İşte bu temizlik haleti, Allah'ın, kadınların içinde boşanmalarını emrettiği iddettir" buyurdu.

Râvî dedi ki: Abdullah ibn Umer, üç defa boşayacak kimsenin hükmü sorulduğunda, soranlardan herbirine:

— Eğer üç defa boşamış isen, artık o kadın senden başka bir koca ile evleninceye kadar sana haram olmuştur, der idi.

Kuteybe'den başkası bu hadîste şunu ziyâde etti: el-Leys ibn Sa'd'-dan; o şöyle dedi: Bana Nâfi' tahdîs etti ki, İbn Umer:

— Eğer bir kerre yâhud iki kerre boşamış olaydın elbette kadına dönme hakkın vardı. Çünkü Peygamber (S) bana bununla (yânî kadına dönmekle) emretti, demişti [103].

44- (Kesin Olmayarak Boşanmış Olan) Hayızlı Kadına Dönüş Yapma Babı

73-.......Bize Muhammed ibn Şîrîn tahdîs etti. Bana Yûnus ibn Yezîd tahdîs edip şöyle dedi: Ben tbn Umer'e (karısını hayızlı iken boşayan kimsenin hükmünü) sordum da o (gâib sîgasıyle cevâb vererek):

— İbn Umer de karısını hayızlı iken boşadı. Akabinde Umer bunu Peygamber'e sordu. Peygamber (S) ona, oğlunun kadına dönmesini, sonra kadını iddetinin bitmesinin önünde (temizken cima yapmadan) boşamasını emretti, dedi.

Râvî Yûnus ibn Cubeyr dedi ki: Ben İbn Umer'e:

— Sen bu boşamanı bir boşama sayıyor muydun? diye sordum. İbn Umer:

— Bana haber ver: Eğer İbn Umer âciz olmuş ve ahmaklık etmişse (onu bir talâk olmaktan ne men' eder)? diye cevâb verdi [104].

45- Bâb: Kocası Vefat Etmiş Olan Kadın Dört Ay On Gün Süslenmeyi Ve Koku Sürünmeyi Terkeder

Ve ez-Zuhrî: Ben kocası ölmüş olup bulûğa ulaşmamış genç kadının da güzel kokuya yaklaşmasını uygungörmem. Çünkü onun üzerine de bâliğa gibi iddet bekleme vardır, demiştir.

74-.......Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb şu üç hadîsi haber verip şöyle demiştir: Ben, babası Ebû Sufyân ibn Harb vefat ettiği zaman Peygamber'in zevcesi Ümmü Habîbe'nin yanına girmiştim. Derken Ümmü Habîbe içinde sarı renk de bulunan "halûk" adındaki güzel kokulu karışık süslenme boyasını yâhud da diğer bir süslenme boyasını istedi. Akabinde bu boyadan (eline sürdüğü boyayı azaltmak için) bir kıza sürdükten sonra kendi iki yanağının safhalarına (ve kollarına) sürdü. Sonra şöyle dedi:

— Vallahi benim böyle koku ve boya ile süslenmeye hiç ihtiyâcım yoktur. Şu var ki, ben Rasûlullah(S)'tan minber üzerinde şöyle buyururken işittim: "AHah'a ve son güne îmân eden bir kadının kocasından başka bir ölü için yası, üç günden fazla sürdürüp süslenmeyi terketmesi halâl olmaz. Lâkin kadın kocasının ölümü üzerine dört ay on gün hüzünlü olup, zîneî ve süsünü bırakır."

Zeyneb şöyle dedi: Sonra bir kerre de ben erkek kardeşi vefat ettiği zaman Zeyneb bintu Cahş'ın yanına girmiştim. O da bir koku isteyip bundan kendisine sürdü. Sonra şöyle dedi:

— Dikkat edin! Vallahi benim koku sürünmeye hiçbir ihtiyâcım yoktur. Şu kadar ki, ben Rasûlullah'tan minber üzerinde şöyle buyururken işittim: "Allah'a ve son güne îmân eden bir kadının, kocasından başka bir ölü için üç günden fazla matem tutup zînet ve süsünü terketmesi halâl olmaz. Lâkin kadın kocasının ölümü üzerine dört ay on gün hüzünlü kalıp zînet ve süsünü bırakır",

Zeyneb şöyle dedi: Ben annem Ümmü Seleme'den şöyle derken işittim: Bir kadın Rasûlullah'a gelip:

— Yâ Rasûlallah! Kızımın kocası vefat etti. Şimdi de gözleri rahatsız oldu. Bu durumda ben kızımın gözlerine sürme çekeyim mi? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Hayır!" buyurdu.

Kadın iki yâhud üç defa bu isteğini tekrarladı. Rasûlullah da bunların hepsinde "Hayır!" diyordu. Sonra Rasûlullah:

— "Kocası ölen kadının iddeti dört ay on gündür. Câhiliyet zamanında sizden biriniz (bir sene beklerdi de) senenin başına geldiğinde bir deve tezeği atardı (ve böylece matemden çıkardı)" buyurdu.

Zeyneb'in râvîsi Humeyd dedi ki: Ben Zeyneb'e:

— Bu, "Senenin başında deve tersi atardı" sözünden maksad nedir? diye sordum.

Zeyneb şöyle cevâb verdi:

— Câhiliye devrinde kadın kocası Öldüğü zaman, evinin en küçük ve en hakir bir odasına (karanlık bir köşesine) girer ve en kötü elbiselerini giyerdi de, artık

bir sene geçinceye kadar hiçbir koku sürünmez, hiçbir tuvalet ve temizlik yapmazdı. (Böyle ağır bir hapis hayâtını tamamladıktan) sonra kadının yanma merkeb yâhud koyun yâhud kuş nev'inden bir hayvan getirilirdi de kadın (efsûnlanır gibi) o hayvanı kendi vücûduna sürterdi. Kadının böyle vücûduna sürte süite ezdiği hayvan artık yaşayamaz ölürdü. Sonra kadın o çirkin hapis odasından çıkardı. Bu defa kadının eline bir deve tersi verilirdi, o da bunu fırlatır atardı. Bu merasimden sonra artık kadın temizlenir, yıkanır ve istediği gibi süslenerek ortaya çıkar da evlenme teklif edecek isteyicilerine görünebilir, kendini onlara arzederdi.

İmâm Mâlik'e -Allah ona rahmet eylesin- "Tataddu bihi" ne demektir? diye soruldu. İmâm Mâlik: Kadın onu cildine sürer demektir, diye cevâb verdi [105].

46- (Ölüm İddeti İçinde) Süslenmeyi Terketmekte Olan Kadının Gözüne Sürme Kullanmasının Hükmü) Babı

75-.......Bize Humeyd ibnu Nâfi', Ümmü Seleme'nin kızı Zeyneb'den; o da annesinden olmak üzere şöyle tahdîs etti: Kocası ölen bir kadının yakınları, bu kadının gözlerinin ağrımasından endîşe ettiler de Rasûlullah'a geldiler ve kadının gözlerine sürme çekmek hususunda O'ndan izin istediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S- izin vermeyip) şöyle buyurdu:

— "Gözüne sürme çekme! Câhiiiyet zamanında sizden herhangi biriniz (kocası öldüğünde) en kötü elbiseleri içinde -yâhud: Evinin en kötü yerinde- (bir sene) beklerdi. Bir sene tamâm olup da yanından bir köpek geçtiği zaman bir deve tezeği atardı (ve bu suretle id-detinden çıkardı). Şimdi sen dört ay on gün geçinceye kadar sakın gözüne sürme çekme!"

Humeyd geçen senedle şöyle dedi: Ben Ümmü Seleme'nin kızı Zeyneb'den işittim, o ÜmmüHabîbe'den şöyle tahdîs ediyordu: Peygamber (S):

— "Allah'a ve son güne îmân eder müslim bir kadına, kocasından başka bir ölü üzerine üç günden fazla matem tutup zînet ve süsünü terketmesi halâl olmaz. Kocasının ölümü üzerine dört ay on gün süslenmeyi terkeder" buyurdu [106]

76-.......Bize Seleme ibn Alkame, Muhammed ibn Sîrîn'den tahdîs etti ki Ümmü Atıyye: Bizler, kocanın ölümü sebebiyle olmak müstesna, bir ölü için üç günden çok süslenmeyi terketmemizden nehyo-lunduk, demiştir.

47- Ölüm İddeti Bekleyen Kadının Hayızdan Temizlendiği Sırada Kust Bitkisi Kullanması Babı

77-.......Ümmü Atıyye (R) şöyle demiştir: Biz herhangi bir ölü üzerine üç günden fazla zînet ve süslenmeyi terketmemizden nehyo-lunurduk. Ancak kocanın ölümü üzerine dört ay on gün zînet ve süslenmeyi terkederdik. Bizler bu süre içinde gözlerimize sürme çekmekten, güzel koku sürünmekten ve Yemen'in asb elbisesi müstesna, süs için boyanmış elbise giymekten de nehyolunurduk. Fakat bizlere temizlenme sırasında, bizlerden biri hayzından yıkanmak istediğinde Azfâr kustundan bir parça kullanmamıza ruhsat verilmiştir. Biz kadınlar cenaze ardından gitmekten de nehyolunurduk.

Ebû Abdillah el-Buhârî: Kaaf ile "el-Kust" ve kef iIe"el-Küst", yine kef ve kaaf harfleriyle olan "el-Kâfûr" ve "el-Kaafûr" gibidir; "Nübzetun" da "Kıt'atun" ma'nâsınadır, dedi [107].

48- Bâb: Ölüm İddeti Bekleyen Kadın, Yemen'in Asb Kumaşından Yapılmış Elbise Giyebilir

78-.......Ümmü Atıvye (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Allah 'a ve son güne îmân eder bir kadına kocasından başka bir 'ölü üzerine üç günden fazla zînet ve süslenmeyi lerketmesi halâl olmaz. Şübhesiz o kadın bu süre içinde gözüne sürme de çekmez, süs için boyanmış elbise de giymez, ancak Yemen'in asb denilen çizgili kumaşını giyebilir" buyurdu.

(Buhârî'nin şeyhi olan Muhammed ibn Abdillah ibni'l-Müsennâ) el-Ensârî söyle dedi: Bize Hişâm tahdîs etti. Bize Hafsa bintu Şîrîn tahdîs etti. Bize Ümmü Atıyye şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) -geçen şeyleri- nehyetti ve:

— "O kadın güzel koku da sürünmez. Ancak hayızdan temizlendiği sıralarda bir parçacık kustyâhud tırnak kustu buhuru sürebilir" buyurdu.

Ebû Abdillah el-Buhârî: "el-Kust" ve "el-Küst", "el-Kâfûr" ve "el-Kaafûr" gibidir, dedi [108].

49- Bâb:

"İçinizden-ölenlerin geride bıraktıkları zevceler, kendi kendilerine dört ay on gün beklerler. İşte bu müddeti bitirdikleri zaman artık onların kendileri hakkında meşru' veçhile yaptıkları şeyden dolayı size günâh yoktur. Allah ne işlerseniz hakkıyle haberdârdır" (el-Bakara: 234).

79-.......Bize Şibl ibn Ubâde, İbn Ebî Necîh'ten tahdîs etti ki, Mucâhid ibn Cebr "İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları zevceler... " (ei-Bakara:234) âyetinin tefsiri hakkında şöyle demiştir:

— Bu iddet (yânı burada zikredilen dört ay on gün bekleme) kadının kocasının ev halkı yanında beklemesi vâcib bir iş idi. Yüce Allah bundan sonra şunu indirdi: "Sizden zevcelerini bırakıp ölecek , olanlar, eşlerinin kendi evlerinden çıkanlmayarak yılına kadar fâi-delenmesini vasiyet etsinler. Bunun üzerine onlar kendiliklerinden çı-

karlarsa, artık onların bizzat yaptıkları meşru' işlerden dolayı size Sorumluluk yoktur... " (el-Bakara:240).

Mucâhid dedi ki: Allah bu ikinci âyette senenin tamâmını yedi ay yirmi gün olarak kadın için kocası tarafından bir vasiyet yaptı. Eğer kadın isterse, kocasının kendisi için yaptığı vasiyetinde oturur, isterse dört ay on günün sonunda çıkar gider. Ve bu, Yüce Allah'ın ' 'Evlerinden çıkanlmayarak... eğer çıkarlarsa size günâh yoktur " kavlidir. Bununla bu (yedi ay yirmi günlük) iddet dahî olduğu gibi kadın üzerine vâcibdir. Bu sözü râvî İbnu Ebî Necîh, Mucâhid'den olmak üzere söylemiştir [109].

Atâ ibn Ebî Rebâh da İbn Abbâs'ın şöyle dediğini söyledi: Bu birinci âyet,

(ikinci âyette zikredilen) kadının ailesi yanındaki iddeti-ni neshetti. Artık kadın istediği yerde iddetini bekler (çünkü süknâ iddete tâbi'dir. Bir yıllık iddet dört ay on gün ile neshedilince, süknâ da, yânı kocasının evinde oturma da neshedilmiştir). Ve bunun gibi Yüce Allah'ın "Çıkarılmaksızın..." kavli de neshedilmiştir.

Ve yine Atâ şöyle dedi: Kocası ölen kadın isterse kendi (kocasının) ailesi yanında iddet bekler ve kendisi hakkında yapılmış vasiyette oturur, isterse Yüce Allah'ın "Kadınların kendi nefisleri hakkında yaptıkları meşru* işlerde size günâh yoktur" kavlinden dolayı, çıkar giderler.

Atâ dedi ki: Sonra mîrâs âyeti geldi ve süknâyı, yânî koca evinde oturma vücûbunu neshetti. Artık kadın istediği yerde iddet bekler ve ona süknâ da yoktur [110].

80-.......Bana Humeyd ibnu Nâfi', Ümmü Seleme'nin kızı Zeyneb'den; o da Ebû Sufyân'ın kızı Ümmü Habîbe'den olmak üzere şöyle tahdîs etti: Ümmü Habîbe, babasının ölüm haberi gelince, (üçüncü günü içinde) bir koku istedi, bunu iki koluna sürdü ve şöyle dedi:

— Benim güzel koku sürünmeye hiç ihtiyâcım yoktur. Şu var ki, ben Peygamber(S)'den şöyle buyururken işitmişimdir: "Allah'a ve son güne îmân eder hiçbir kadına, kocasından başka bir ölü üzerine üç günden fazla kokulanma ve süslenmeyi terketmesi halâl olmaz. Kadın ancak kocasının ölümü üzerine dört ay on gün zîneti bırakır" [111].

50- Zinâ Ücretinin Ve Bozuk Nikâhın Hükmü Babı

el-Hasenu'1-Basrî: Bir kimse, kendisine haram kılınmış olan bir kadınla onun haram olduğunu bilmeyerek evlendiği zaman, bu çiftin arası ayrılır ve kadına sâdece aldığı mehr vardır, ondan başka birşey yoktur, demiştir.

Hasen Basrî:

Bundan sonra o kadına mehri vardır (yânî mislinin mehri vardır), demiştir

[112].

81-.......İbn Mes'ûd (R): Peygamber (S) köpek bedelinden, kâhin ücretinden ve zina ücretinden nehyetti, demiştir [113].

82-.......Bize Avn ibnu Ebî Cuheyfe tahdîs etti ki, babası Ebû Cuheyfe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) döğme yapıcıya, kendine döğme yaptırana, ribâ yiyicisine ve ribâ yedirene la'net etti. Köpek bedelinden, zina kazancından nehyetti ve suret yapıcılara da la'net etti.

83-.......BizeŞu'be, Muhammed ibn Cuhâde'den; o da Ebû Hâzım'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) cariyelerin zina karşılığı olan kazancından nehyetmiştir [114].

51- Kendisiyle Zifaf Olunmuş Kadının Mehri, Duhûlün Nasıl, Yânî Ne İle Sabit Olacağı Ve Kadını Duhûlden Yâhud Cimâ'dan Önce Boşadığında Hükmün Nasıl Olacağı Babı

84-.......Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: Ben İbn Umer'e, karısına zina isnâd eden kimse hakkındaki hükmü sordum. îbn Umer şöyle dedi: Peygamber (S) Aclân oğullarından bir karı-koca arasında zina töhmetinden dolayı ayırma yaptı. Şöyle ki: Peygamber la'netleşme-den önce:

— "Allah biliyor ki, ikinizden biriniz yalancıdır, sizlerden tevbe edecek var mı?" dedi.

Onlar tevbe etmekten çekindiler. Peygamber yine:

— "İkinizden birinizin yalana olduğunu Allah bilmektedir, sizden tevbe edecek var mı?" diye sordu.

Onlar yine tevbeden çekindiler. Bunun üzerine la'netleşmedenı sonra aralarını ayırdı.

Râvî Eyyûb şöyle dedi: Amr ibn Dînâr bana: Bu hadîste birşey vardır, ben seni onu tahdîs ederken görmüyorum, dedi. O da şöyle dedi: O adam:

— Benim kadındaki mehrim, malım var? dedi. Peygamber (S):

— "Senin malın yoktur. Eğer iddianda doğru söyleyici isen, kadına onun mukaabilinde zifaf ettin. Yok eğer yalancı isen, o mal senden daha uzaktır" buyurdu [115].

52- Kendisine Mehr Takdir Edilmeksizin (Ve Dokunulmaksızın) Boşanmış Olan Kadın İçin Mut'a (Yânî Bir Malla Fâidelendirmenin Vucûbu) Babı

Çünkü Yüce Allah'ın şu kavilleri vardır: "Kendileriyle temas etmediğiniz yâhud kendilerine bir mehr ta 'yîn eylemediğiniz kadınları boşamışsanız, (bunda) üzerinize vebal yoktur. Onları -zengin olanınız kudretince, darda bulunanınız da hâlince olmak üzerema 'rûf bir fâide ile fâidelendiriniz. Bu, iyilik etmek şiarında bulunanların üzerine bir borçtur. Eğer siz onları kendilerine temas etmeden önce boşar, (fakat daha evvelden) onlara bir mehr ta'yîn etmiş bulunursanız, o hâlde ta 'yîn ettiğiniz o mehrin yarısı onlarındır. Meğer kiy kendileri vazgeçmiş olsunlar. (Ey erkekler!) Sizin bağışlamanız takvaya daha yakındır. Aranızdaki üstünlüğü unutmayın. Şübhesiz Allah, ne yaparsanız hakkıyle görücüdür" (el-Bakara: 236-237);

"Boşanan kadınların da meşru* surette fâidelenmeleri haklarıdır ki, bu, Allah'tan korkanlar için bir vazifedir.

İşte Allah akıllarınız ersin diye size âyetlerini böylece açıklar" (el-Bakara: 241-242) [116].

Peygamber (S) la'netleşmede koca, kadını boşadığı zaman, kadını için herhangibir fâidelendirme zikretmemistir[117].

85-......Bize Sufyân ibnUyeyne, Amr ibn Dinar'dan; o da Saîd ibn Cubeyr'den; o da ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S), karı ile kocaya hitaben:

— "Hesabınız Allah'a âiddir. İkinizden biriniz yalancıdır" (Ve la*netleşmeden sonra, kocaya:) "Senin kadın üzerine hâkimiyetine hiçbir hukuk yolu kalmamıştır (yânî kadın üzerine senin alâkan ve kocalık hakkın kalmamıştır, aynlmışsınızdır)" buyurdu.

Bunun üzerine koca:

— Yâ Rasûlallah! Benim mehr olarak verdiğim malım ne olacak? diye sordu.

Rasûlullah:

— "O mal sana âid değildir. Çünkü sen kadına zina isnadında doğru söylemiş olsan bile, o malt sen kadının /ercini kendine halâl kılman mukaabilinde vermiştin (ve kadımn olmuştu). Eğersen ona zina isnadında yalan söylemiş isen, mehr malını istemek sana daha uzaktır, senin için ondan ayrılman daha da uzak olmuştur" buyurdu [118].

---

[1] Talâk, lügatte herhangi bağlı bir şeyin bağım çözmek ma'nâsmadır.

islâm hukukunda Talâk, Tatltk ma'nâsında bir isimdir. Tattık de nikâh bağını çözüp salıvermektir ki, dilimizde boşamak ve boşanmak ta'bîr olunur. İslâm şerîati zaruret zamanında talâkı hukukî bir çâre olarak kabul etmiş ve bu hakkı kocanın eline vermiştir. Kan-koca arasındaki düşmanlık mahzurunun çözümlenmesi çârelerinden birisi olmak hikmetiyle kullanılacaktır. O hâlde kadının bunda doğrudan doğruya bir tercîh hakkı yoktur. Meğer ki, dilediği zaman kadın kendisini boşamakta muhtar olduğuna dâir nikâh zamanında veya sonra erkek tarafından bir tefvîz yapılmış olsun. Bu olmadığı surette, kadın ancak hul' ile kendisini kurtarmak için müracaat edebilir (el-Bakara: 229)... Burada talâk ile nikâhı fesh, tamâmiyle birbirinden farklıdır. Talâk, aile kurumunu teennî ile karı-kocanın kendi elleriyle düzeltici bir sistemdir. Fesih ise mahkemelerde herkes huzurunda da'vâlaşmak suretiyle tutulan kesin ayırıcı bir yoldur. Bu i'tibâr ile Talâk, geçimsiz bir aile kadınına karşı bir tenbîh ve hatırlatma mahiyetindedir. Bu ihtardan sonra koca tarafından iddet içinde kadına müracaat edip aile dirliğinin eski hâline döndürülmesi emrolunuyor. Kadın, iki kerre tekrar edilen bu İhtarlardan uyanmadığı takdirde, münâsebetin kesilmesi demek olan "Bâin talâk" gerçekleşiyor. Rıc'îolan talâkta, talâk ile kadın, kocasından bütün bütün ve derhâl ayrılmış değildir. Üç hayzın veya üç ayın sonuna kadar aile geçimsizliği giderilebilir. Bunun için bu arada erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden de bir hakem ta'yîn edilip barıştırma çalışmaları yapılması da emredilmiştir (en-Nisâ: 35).

[2] Buhârî burada âyetteki "tddeti sayınız" sözünün ma'nâsım açıkladıktan sonra, Talâk'ın sünnî olanını ta'rîf etmiştir. Bunun zıddı da bıd'î olan talâktır.

[3] Başlıktaki âyet ile bu hadîsin ma'nâlanna göre sünnete uygun, yânî müstahsen olan talâk, kadının ay başında kirlendiği zaman değil, temiz iken ve kendisiyle cinsî münâsebet yapılmadan verilen talâktır. Binâenaleyh kadın hayız içinde hasta hâlde iken yâhud temiz hâlinde olan kadına cinsî yaklaşma yapıp da boşamak haramdır. Buna şeriat örfünde Bıd'î talâk denir ki, büyük günâhlardan sayılır.

"Size nefislerinizden kendilerine ısınastmz diye zevceler yaratmış olması, aranızda bir sevgi, bir merhamet yapması da onun âyetlerindendir..." (er-Rûm: 21) âyeti gereğince aile kurumu içinde Allah'ın yarattığı sevgi, kadının temiz hâlinde tam ve arızasız bulunur. ÂÎle kurumu çiftler arasındaki sevgi ve saygıya dayandıkça gayet sağlamdır. Ufak tefek saygısızlıklarla bu metin bina sarsılmaz. Fakat ailenin kurucuları arasındaki sevgi giderse, dayanaksız kalan bina yıkılır ki, bu bir tabiî talâktır. Her iki tarafın kendilerine yeni birer yuva kurabilmeleri için İslâm hukuku o tabiî talâkı şer'î bir talâk kabul ederek şekil vermiştir.

Buhârî başlıktaki âyetin sonunda sünnî talâkın ta'rîfini "Temizlik hâlinde ve cinsî münâsebette bulunmaksızın iki şâhıd dikerek verdiği talâktır" şeklinde yapmıştır.^Bununla "Sünnî" ta'bîri, farz mukaabili olan sünnete mensûb demek olmayıp, bid'at mukaabili olduğuna işaret etmişti ki, müstahsen demektir. Talâk haddizatında çirkin bir iş olmakla beraber, bunun nevi'leri arasında bu hadîste emredilen şekline "Sünnî talâk" deniliyor ki, güzel ve meşru' talâk demek oluyor.

Nikâh ile kurulmuş olan aile yuvasının çeşitli sebebler yüzünden devamı imkansızlaşır, bir ıztırab ve huzursuzluk hâlini alırsa, kan-kocayı bu ıztırâbdan kurtarıp, taraflara yeni bir aile kurma fırsatı tanıma çâresi olarak talâk müessesi meşru kılınmıştır.

Boşama ve boşanma hukuku ile İlgili bâzı Kur'ân âyetleri, Mushaf tertîbi-ne göre şunlardır: el-Bakara: 228-232, en-Nisâ: 35,130,el-Ahzâb: 49,et-Talâk; 1-7, et-Tahrîm: 5. Bunların çoğu daha sonraki başlıklarda ve hadîslerde gelecektir.

[4] Bu Abdullah ibn Umer hadîsi, rivayet yollarının çokluğu ile meşhurdur. Metinde Peygamber'in Umer'e: "Oğlun Abdullah'a emret de âdetini görmekte iken boşadığı karısına müracaat etsin" emrini, İmâm Mâlik vucûba hamletmiş, kişinin âdet içinde boşadığı karısına müracaat etmesi cebrolunur, demiştir. Diğer müctehidler bu emri mendûb kabul edip, o kişiye karısına dönmesi emrolunur,< cebrolunmaz demişlerdir. Hayız hâlinde talâk haramdır, fakat mu'teberdir, vâ-ki'dir. Zâhirîler'e göre vâki' değildir. İmâm Ebû Hanîfe "Kişi karısını hayız hâlinde boşarsa günâh işlemiş olur. Bu cihetle derhâl müracaat edip aile dirliğini düzeltmek îcâb eder. Bu müracaatı yapmaz da İddet müddeti mürâcaatsız geçerse, kadın bir talâk ile boş olur" demiştir.

İddet, nikâhın zevalinden sonra kadının muayyen bir zaman için bekleme-sidir.

"Hayız hâlinde talâk haram ve günâh olmakla beraber mu'teberdir" hükmünde birçok âlimlerin görüş birliği vardır, buna yalnız Zahirîler, Haricîler ve Râfızîler muhalefet etmişlerdir.

[5] Sarihler başlığın birinci kısmını da parantez içinde yazıldığı gibi, bir suâl şeklinde takdîr etmişler ve ikinci soru cümlesini ona atfetmişlerdir. Başlık bu takdîr ile daha iyi anlaşılmıştır. Başlığın ilk kısmının cevâbı olumludur, yânî talâk müessesesi meşrû'dur. Çünkü Yüce Allah nikâhı meşru' kıldığı gibi, talâkı da meşru' kılmıştır: Nitekim Yüce Allah "Boşama iki defadır..." (el-Bakara: 229), "Ey Peygamber, kadınları boşayacağınız vakit iddetlerine doğru boşayın... " (et-Talâk: 1) buyurmuştur. Amma Ebû Davud'un Sünen'mde sahîh bir senedle rivayet edilmiş olan "Allah'a talâktan daha sevimsiz hiçbirşey yoktur" hadîsine gelince, bu sebebsiz olarak vâki' olduğu zamanki talâka hamledilmiştir (Kastallânî). Başlığın ikinci kısmındaki sorunun cevâbı da gelecek hadîsteki Peygamber'in fiili ile olumlu olarak cevablandirümıştır,

[6] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ailene katıl" sözünden alınır.Çünkü bu söz, talâktan kinayedir. Peygamber (S) o kadına bu sözle karşılık vermiştir. Bu da gerekçesi olduğu takdîrde nikahladığı karısını böyle bir sözle karşılayıp boşamasının cevazına delâlet etmiştir... (Aynî).

[7] Buhârî bununla hadîsin diğer bir yoldan gelişini göstermiştir.

[8] Râvî burada o kadını dedesine nisbetle söyledi. Hâlbuki yukarıda geçtiği üzere, onun babasının adı en-Nu'mân'dır.

[9] Bu hadîslerin Talâk kitâbı'nda gösterilmesinin sebebi "Ailenin yanına git", "Yâ Useyd! Bu kadını ailesinin evine götür" emirlerinin kinaye suretiyle talâk olmasıdır.

Umeyme, Cevn oğulları'ndan Nu'mân ibn-Şerâhîl'in kızıdır. Cevn oğulları, İbn Esîr'in beyânına göre, Ezd soyundan bir kabiledir. Cevn oğulları, Kinde Emîrleri'nden idi. Rivayete göre Kinde EmîrÎ, Peygamber'le hısımlık kurmak için dul kızı Umeyme'yi Peygamber'e arzetti, O da kabul etti. tbn Sa'd'm Hi-şâm'dan rivayetine göre, Umeyme'nin nikâhı kıyılıp kesinlik kazanınca, Peygamber'in kadınlarından Âişe ile Hafsa kıskanmışlar, Umeyme'nin yanma giderek, onun başını tarayıp kınalamışlardı. Sonra Âişe, Umeyme'ye: Peygamber yanma girdiğinde "Senden Allah'a sığınırım!" dersen bu sözden memnun olur, diye böyle söylemesini tenbîh etti. O da böyle söyledi. Peygamber de aile nizâmı üzerinde müessir olmamak için Umeyme'nin babası yanma götürülmesini emretti.

Kinayeli lafızlar talâk lafzı gibi sarîh olmadığından, bununla talâka hüküm vermek çok zordur. Mütekellimin niyeti ile haricî ve zahirî karinelere ihtiyâç vardır. Talâkta kinaye "Talâktan başka ma'nâya delâlet eden ve mütekellimin maksadı bu iki ma'nâ içinde gizli bulunan lafızdır" diye ta'rîf edilir. Hadîsteki "Ailenin yanına git" sözü, talâk kasdıyle söylendiği ve talâk ifâde ettiği gibi, kadının aile ziyaretine gitmesine müsâade ma'nâsına da delâlet eder. Bu cihetle kinayeli lafızlarla verilen talâklarda mütekellimin niyetine ve zahir

hâline i'ti-bâr olunur. Talâka niyet etmiş olmasıyle diyâneten talâk vâki' olur. Fakat kazaen, yânı hukuken vâki' olmaz. Meğer ki koca, talâka niyet ettiğim ortaya koyup i'tirâf eylemiş, zahirî ve haricî hâller de talâk kasdıyle söylendiğine delâlet etmiş bulunsun. Nasıl ki Umeyme hadîsinde "Senden Allah'a sığınırım" demesi üzerine Peygamber'in ona: "Sen Büyük Allah'a sığındın" dedikten sonra, "Ailenin yanına git" buyurması, bu muhavere delaletiyle Peygamber'in talâka niyet etmiş olmasıyle talâk hükmünü ifâde ediyor.

[10] Buhârî burada aynı hadîsin başka bir geliş yolunu vermiştir.

[11] Bu İbn Umer hadîsinin burada tekrar getirilmesi, İbn Umer'in karısını, bir muhalefet sırasında boşamakla karşılamış olmasından dolayıdır, denildi.

[12] ŞârÎh İbn Hacer ile Aynî, Buhârî'nin bu başlık ile selef dediğimiz sahâbî, tabiî ve etbâu't-tâbiî âlimlerinden bir kısmının bir arada verilen üç talâkın üçünün birden vukuunu caiz görmeyenlerin mezhebine işaret ettiğini bildirmişlerdir. Buna göre pek kısa olan bu unvan ile Buhârî şöyle demek istiyor: Karısını bir defada ve bir sözle "Üç kerre boşsun!" diyerek boşayan kimsenin bu talâkını selef âlimlerinden caiz görenler ve üç talâk vâki' olur diyenler olduğu gibi, caiz görmeyenler ve yalnız bir talâk vâki' olur içtihadında bulunanlar da vardır.

Buhârî başlıkta cumhurun görüşünü almış, bunu da "Boşama iki defadır..." âyetine dayandırmıştır. Bu âyetle istidlal şekline gelince: "Talâk iki defadır" sözünün zahirinden istifâde edilen hükme göre, karısına: "Sen boşsun, sen boşsun!" diye ayrı ayrı iki talâk vermek caizdir, sahihtir, vâki'dir. Bu yolda boşamak caiz olunca, iki talâkın ikisini birden ve bir sözle "Sen iki kerre boşsun!" diyerek boşamak da caiz ve sahîh olmak lâzım gelir. İki talâkın bu suretle bir arada bir sözle verilmesi sahîh olunca "Sen üç kerre boşsun!" diyerek, üç talâkın birden verilmesi de caiz olur. Şu kadar ki, bu talâklar ayrı ayrı zamanlarda üç temizlikte verilmek îcâb ederken, bir mecliste ve bir arada cem'i ve bir sözle verilmesi bıd'îdir, nehyedilmiştir, haramdır (Cessâs, Ahkâmu'l-Kur'ân; Beydâ-vî, Envâru't-Tenzîl).

[13] Bu üçüncü başlık altında Buhârî'nin kısaca naklettiği müctehid imamların görüşleri, yerlerinde ve şerhlerde senedli olarak rivayet edilmiştir.

[14] Hadîsle başlık arasındaki uygunluk "Uveymir, kadınını üç talâkla boşadı" sö-zündedir. Çünkü Rasûlullah bu boşamayı reddetmeyip tenfîz eylemiştir... (Kas-tallânî). Bu da üç talâkla boşayan kimseye üç talâk vâki' olacağına delâlet etmiştir... Bu hadîsin bir rivayeti en-Nûr Sûresi tefsirinde geçmişti (Aynî).

Hz. Umer de bu kaanûna dayanarak üç talâk vukuuna tercîhan tutunmuş olacaktır. Çünkü Uveymir'in, Peygamber emretmeden üç talâk vererek karısından kesin surette ayrılmaya teşebbüs etmesi, üç talâk vukûunun yalnız Ia'-netleşmenin bir fer'i olmayıp, yaygın bir âdet olduğunu ifâde eder. Umer'in hükmüne sahâbîlerin sükûtu bunu te'yîd eder...

"Bu unvanın ifâde ve delâlet ettiği üzere, bu mühim ve içtimaî mes'ele üzerinde üç nesil dediğimiz sahabe, tâbiûn ve etbâu't-tabiîn devirlerinde ihtilâf cereyan etmiş ve bu ihtilâf, Buhârî'nin yaşadığı üçüncü hicret asrı ortalarına kadar devam edip gelerek, fıkıh mezhebleri âlimleri müsbet ve menfî ictihâdlarda bulunmuşlardır. Hattâ burada durmayarak son asırlarda birçok tefsîr, hadîs, fıkıh âlimleri eserlerinde bu bahsi incelemişler ve bir kısmı da müstakil eserler yazmışlardır. Bilhassa Hanbelî şeyhlerinden ibn Teymiyye Fetvâ'sıyte şâir te'Iîf-lerinde, tilmizi allâme tbnu'l-Kayyım t'lâmu'l-Muvakkıîn'de; Şâfiîler'den Hafız İbn Hacer Tuhfetu'l-Mufttâc ile diğer eserlerinde; Hanefîler'den İbnu Humâm Fethu'l-Kadîrinde, İbn Âbidîn Durru'l-Muhtâr haşiyesi'nde; ÂIûsî de meşhur tefsirinde bu bahse dâir her iki tarafın karşılıklı delillerini ve cevâblannı îzâh ile beraber, herbiri bir zümrenin mezhebini tercih etmişlerdir.

Her devirde içtimaî ehemmiyetini koruyan bu mes'ele, zamanımızda da ehemmiyetlidir... Ahmed Hamdî Akseki tarafından da mükemmel bir eser yazılmış ise de henüz basılmamıştır..." (Kâmil Miras, Tecrîd Tercemesi, II, 446 - 465).

Merhum üstâd bu mes'eleyi burada güzel bir surette inceleyip özetlemiştir. Yerinden okunması tavsiyeye değer.

[15] Hadîsin başlığa uygunluğu "Rifâabeni boşamış ve boşamayı kesin yapmıştı" sözünden alınır. Bu "Boşamayı kesin yapmıştı" sözünün bir defada verilen üç talâka ihtimâli olduğu gibi, ayrı ayrı verilen üç talâka da ihtimâli vardır. Birinci ihtimâle göre Peygamber asrında bir defada verilen üç talâkın üç olarak mu'te-ber olduğuna delâlet eder. Hadîsin başlığa delîl olarak sevkedilmesinin sebebi budur.

[16] Hadîsin başlığa uyguftluğu "Erkek karısını üç talâkla boşadı" sözünden alınır. Bu sözün üç talâkın ayrı ayrı verilmiş olması uzak olmamakla beraber, bir arada verilmiş olmasına delâleti daha açıktır. İşte Âişe'nin bu iki hadîsi arasındaki mühim fark budur: Birincide "Beni boşadı ve boşamayı kesin yaptı" suretinde; ikincide "Beni üç talâk ile boşadı" ibaresiyle rivayet olunmasıdır. Hadîsin "Balçağız" ta'bîri, cinsî temastan kinayedir.

[17] Zevceleri Peygamber(S)'den zînet elbiseleri ve ziyâde nafaka istemişlerdi, bu âyetler bu sebeble indi. Bunun üzerine Rasûlullah, Âişe'den başlayarak hepsini muhayyer kıldı. Âişe: Ben Allah'ı, Rasûlü'nü ve âhiret yurdunu İsterim, dedi. Diğerleri de böyle söylediler... Burada bu muhayyer kılma, sırf bir muhayyer kılmak mı idi? Yoksa irâdetin elinde olsun gibi bir talâk tefvizi miydi? diye bîr bahis üzerinde ihtilâf etmişlerdir... (Hakk Dîni, V, 3889).

[18] Hadîsin başlığa delâleti meydandadır. Bundan sonraki de aynı hadîsin başka yoldan gelen rivayetidir. Bunda Âişe'nin "Bu bir talâk mı oldu?" sözü, bunun bir talâk olmasını inkâr yollu bir soru ile İfâde edilmiştir. Bu hadîsleri Müslim de Talâk'ta getirmiştir.

[19] Başlıktaki ta'bîrler talâk kinâyelerindendir. Bunlar talâka ve talâktan başkasına muhtemil olur. Bunlarla talâk, ancak niyet edilmişse vâki' olur. Çünkü bu ta'bîrler talâk için konulmuş değillerdir, fakat hükümde daha umûmî olan ma'nâ için konulmuşlardır. Daha umûmî olan ise, kullanma maddesinde kendisine sâdık olanların hepsine ihtimâlli olur. Onlardan biri ancak ta'yîn edici tirşeyle teayyün eder. Bu işin kendisinde ta'yîn edici ise, ancak niyettir (Kastallânî).

Buhârî bu kinayeli ta'bîrlerin aynı zamanda talâk ma'nâsına ihtimâlli olarak Kur'ân'da da kullanıldığım göstermek için bu ta'bîrlerin geçtiği bâzı âyetleri burada zikretmiştir.

[20] Bu ta'lîk, el-Ahzâb Sûresi tefsirinin evvellerinde geçmiş olan Muhayyer kılma hadîsinden bir parçadır. Bu Muhayyer kılma hadîsi'nin bir rivayeti Nikâh Kitâ-bı'nda da geçmişti.

[21] Buhârî bâb altında zikrettikleriyle yetindi de buna herhangi bir cevâb zikretmedi.

[22] Zıhâr (el-Ahzâb: 4; el-Mucâdile: 2-4 âyetlerinde geçer): Bİr adamın kendi zevcesine "Sen bana anamın zahrı, yânî sırtı gibisin" demesidir ki, "Anam bana nasıl haram ise sen de bana öyle haramsın" demek olur. Bu söz, Câhiliyet devrinde ebedî boşamayı ifâde ederdi. Yukarıda zikredilen âyetler Zıhâr'da ebedî harâmhk ve talâka keffâret suretiyle muvakkat bir mâhiyet vermekte, Câhiliyet âdetini ma'-kûl bir şekilde ıslâh etmektedir: Hakk Dîni, V, 3869; IV, 4775-4780.

[23] İbn Umer'in bu cevâbını, ilim ehlinin sözünü te'yîd için getirmiştir ki, bununla başlık arasındaki münâsebet noktası burasıdır

[24] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sen birinci kocana halâl olmazsın" sözünden alınır. Çünkü birinci kocası, onu üç talâkla boşamıştı. Haram ta'bîri de şübhesiz üç talâkın ardından söylenir. Âişe'nin rivayet ettiği bu Rifâa'nın karısı hadîsinin bir rivayeti yakında geçmişti ve orada bâzı açıklamalar verilmişti... (Aynî).

[25] Bu hadîs Müslim'de daha açıktır: ... Saîd ibn Cubeyr, İbn Abbâs'tan tahdîs ederek yazdı ki, İbn Abbâs R), kişinin kendi karısını nefsine haram kılması hakkında: Bu söz keffâret vermesi lâzım gelen bir yemindir (talâk değildir), der İdi. İbn Abbâs bunun ardından el-Ahzâb: 21. âyetini söyledi (Müslim Ter., IV, 415-416).

İbn Abbâs delîl olarak bu âyeti okumakla et-Tahrîm Sûresi'nİn inmesi se-beblerinden biri olmak üzere rivayet edilen Peygamber'in cariyesi Mâriye'yi kendisine haram etmesi kıssasına işaret etmek İstemiştir.

Şârih Hattâbî de: Âlimlerin çoğu Rasûlullah'ın cariyesi Mâriye el-Kibtıyye'yi kendisine haram kılması üzerine indiğini söylediler, demiştir. İnme sebebi birkaç hâdise olmuş olabilir.

[26] Hadîsin başlıktaki âyetle uygunluğu meydandadır.

Rasûlullah'm halâl ve mübâh olan birşeyi nefsine haram kılması ve bunun gizli kalmasına dikkat etmesi, kadınlarını memnun etmek ve aralarında iki hi-zib hâlinde hissolunan fıtrî kadınlık kıskançlığının aile nizâmı üzerinde aksi te'-sîr yapmasından sakınmak içindi. Fakat bunun bir halâlı haram kılacak dereceye varması uygun olmadığı açıkça bildirilmiştir. İşte bu hâdise, başlıktaki ve devamı olan âyetlerin inmesinin sebebi olmuş oluyor.

[27] el-Mağâfîr, el-Mağâsîr ma'nâsmadır ki, Sumâm ve Urfut gibi meşe ağaçlarından terleyip akan zamka benzer şıraya denir. Müfredi "Minber" vezninde "Miğfer" ve "Mağfur", mimlerin ötresiyle "Muğför" ve "Muğfîr"... gelir... (Kaamûs Ter.).

Bir bitkidir ki, yaprağı geniş olup dikenleri vardır, yeryüzüne yayılır, meyvesi pamuk gibi beyaz ve çirkin kokuludur. Bal ansı ondan yer... (Aynî).

[28] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde Peygamber'in kendisini bal içmekten men' etmesinin bulunması bakımındandır. Bu men* de Peygamber'in "Benim ona ihtiyâcım yoktur" sözünden anlaşılır. Bunu Hişâm'ın rivâyetindeki "Ben yemin ettim, bunu kimseye haber verme" dedi, akabinde "Ey Peygamber... "âyeti indi ziyâdesi te'yîd etmektedir.

Tahrîm, İ'tikaadî veya fiilî, aslî veya arızî, muvakkat veya gayrı muvakkat surette haram etmek, haram kılmak veya men' eylemek, mahrum kılmak ma1-nâlanna gelebilir ki, ya ilâhî teshir ile veya zorla veya akıl cihetinden yâhud şer'î cihetten yâhud resim ve âdette emri sayılan biri tarafından yasak veya men' edilmek, mahrum kılınmak suretlerini şâmil olup, talâk, zıhâr, îlâ gibi bâzı yemîn kısımları da buna dâhil olur. Burada ise Peygamber'in kendine yaptığı bir haram kılma vak'asının ismi olarak, bu sûre O'na muzâf kılınmıştır. Ve esasen haram kılma, Allah'a âid olup, Allah'ın halâl kıldığım harâ;;ı kılmak iyi olmadığı anlatılmıştır.

Bu vak'anın hulâsası burada nakledilen hadîslerde anlatılmıştır (Hakk Dîni, VI, 5084). Elmalıh Muhammed Hamdı Yazır, Tahrîm Sûresi tefsirinin baş tarafında bu konuyu iyice incelemiş, birçok hadîslerin tercümelerini verdikten sonra, bunlarla sûrenin iniş sebeblerini ayrı ayrı irtibâtlamış ve bu konuda çok güzel doyurucu bilgileri özetlemiştir: VI, 5084-5102.

[29] İbn Abbâs'ın bu sözünü, İbn Ebî Şeybe, Abdullah ibn Numeyr'den; o da İbn Cureyc'den; o da Atâ'dan; o İbn Abbâs'tan "Talâk ancak nikâhtan sonra, hürriyet vermek de ancak mâlik olmadan sonra vardır" lafzıyle rivayet etmiştir. Bu, hakkında ihtilâf bulunmayan bir husustur. Şübhesiz Allah da talâkı nikâhtan sonra kılmıştır (Aynî).

Kİrmânî de şöyle demiştir: En yüksek fakîhlerden bu yirmiüç kişilik cemâatin isimlerini saymaktan Buhârî'nin maksadı, kadının nikâhtan önce boşanmayacağı üzerinde icmâ olmasının yakın bulunmasını bildirmektir (Kastallânî). .... Bu, meşhur hilâfiyât mes'elelerindendir. Âlimlerin bu mes'elede mutlak olarak talâkın vâki' olması, mutlak olarak vâki' olmaması, umûmî olanla husûsî olan arasında tafsîl yapma gibi çeşitli mezhebleri vardır. Cumhur, talâkın vâki' olmayacağı üzerindedir. Buhârî de bunu göstermiştir.... (Fethu'l-Bârî).

[30] Burada isimleri sıralanmış olan fakîhlerin görüşleri, şerhlerde ve diğer ilgili yerlerde hep senedli olarak rivayet edilmiştir

[31] Fîr'aynlann âdetinden biri şu idi: Onlar boş kadına ancak isteme ve rızâsı ile yaklaşırlardı, fakat evli kadına yaklaşmaları böyle değildi. Onlar evli kadını sevdikleri zaman, onu kocasından zorla alırlardı (Kastallâni).

Buhârî bu başlık altında îbrâhîm kıssasını zikretmekle, zorlanma hâlinde böyle söyleyen kimseye, tbrâhîm kıssasında vâki' olana kıyâs ederek bu sözün kendisine zarar vermeyeceğine delîl getirmek istemiştir. Çünkü İbrâhîm'e, Fir'-avn'ın arzularında kendisine muhalefet edenleri öldürmekte olduğu tahakkuk ediyordu. Onun o vakitte hâli, zorlanmış olan kimsenin hâli gibidir. Hattâ daha kuvvetli idi. Çünkü bu Fir'avn'ın kâfirliği, zulmü ve en küçük birşeyde kendisine muhalefet edenlere azabı çok şiddetli idi... (Aynî).

Buhârî, İbrahim'in bu kıssasının anlatıldığı hadîsi Hibe, Ikrâh, ve Peygamberler Kitâbları'nda da getirmiştir.

[32] Buhârî bu bâbda, öfke, zorlama, sarhoşluk, delilik, hâllerinde kasd ve irâdeye bitişik olmayarak verilen talâkların şer'î ve hukukî kıymeti olmadığını birçok sahâbî ve tabiî âlimlerinden nakletmektedir. Iğlâk kelimesinin ma'nâsmda ihtilâf edilmiştir. Bunun aslı olan Ğalak, kapı kapamak ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.) Hicaz âlimleri Iğlâk'ı İkrah ile; Irak âlimleri Gadab ile tefsir etmişlerdir. İbn Esîr de en-Nihâye'de Ğalak\, göğüs darlığı ve sabır azlığı diye tefsîr etmiştir, tbn Hacer; Buhârî'nin "Bâbu't-Talâk fi'1-Iğlâk ve'1-Kurh" başlığındaki "el-Kurh" kelimesini Iğlâk üzerine atfetmiş olması, Iğlâk ile Gadab ma'nâsını kas-dettiğine açıkça delâlet eder, demiştir.

İkrah, "İnsanın tab'an veya şer'an istemediği şeye sevk ve icbar edilmesi" diye ta'rîf olunduğuna ve Gadab da gayrı iradî meydana gelen heyecanlanmadan ibaret bulunduğuna göre, Öfkeli hâldeki ve zorlanma hâlindeki talâklar, irâdeye bitişik olmamakta birleşirler. Şerhlerde Mukreh, "Zâilu'l-irâde"; Sarhoş da "Zâilu'1-akl" olarak ta'rîf olunuyor. Bu ta'lîle göre, zorlanan kişinin ve sarhoşun talâkı da mu'teber olmamak gerektir.

Buhârî bunların talâklarının mu'teber olmadığına meşhur niyet hadîsini delîl getirmiştir. Bu hadîs gereğince kişinin her türlü söz, fiil ve hareketlerinin kıymeti ancak niyetine bağlıdır. Niyetin her türlü hareket ve işler üzerinde pek büyük te'sîri vardır. İşte böyle yüksek bir hakikati bildirmekte olduğu içindir ki, Buhârî, Sahîh'ini de bu hadîsle başlatmıştır. Özetle ifâde edilirse, bu hadîste vicdanî temayüllerimizin, medenî münâsebetlerimizin hayır veya şerre yakın, iyi veya fena olmasının tek mi'yârı, niyetlerimiz olduğu ve her fiil ve hareketin îcâb veya terkinde niyetin hâkim bulunduğu teblîğ buyurulmuştur.

[33] Bundan önceki haşiyede de belirtildiği gibi, Buhârî Sahîh'mm en başında yazmış olduğu Niyet hadîsi ile burada zikredilen şeylerde niyetin mu'teber olduğuna işaret etmiştir. Çünkü aslında hüküm ancak âkil, muhtar, kasdedici, hatırlayıcı olan kimselere yönelir. Zorlanan, muhtar değildir. Sarhoş, sarhoşluğu içinde âkil değildir. Mecnûn da deliliği hâlinde böyledir. Yanılan ve unutan da hatırla-yıcı değildir (Aynî).

"Sende delilik var mı?" hadîsi, Mutehâribûn ve Hudûd'da senediyle getirilen hadîsin bir parçasıdır. Hamza'nın sarhoşluğu hadîsi Mağâzî'de, Bedir harbi bâbı'nda senediyle geçmişti.

"Her kavmin talâkı kendi dilleriyle olur" fıkrasında Aynî, Farsça ve Türkçe talâk ta'bîrlerini yazarak misâl vermiştir ki, bu, kendisinin üç dili çok iyi bildiğinin şâhidlerindendir.

Bu başlık altında isimleri ve sözleri verilmiş olan sahâbî, tabiî fakîhlerinin bu görüşleri şerhlerde hep senedleriyle birlikte rivayet edilmiştir.

[34] Bu hadîste vesveseden ibaret olan nefsî hâtıralar ve temayüller, zihnî varlıklar dan ibaret olduğu için, bunların ma'siyet olmakta hiç te'sîrleri yoktur. Bunlar haricî vücûd ile fiilen veya kavlen meydana çıkmakla mes'ûjiyet sabit olur. Şu kadar ki, bu hâtıralar gelip geçici olmakla şartlanmıştır, bir de var ki ma'siyet hâtırası üzerine gönülden silinmez bir surette ısrar edilirse artık bu hâl, kalb için bir âfet ve ma'siyet olduğundan, buna uhrevî mes'ûliyet ve ceza terettüb eder.

[35] Hadîsi burada getirmekten maksad "Sende delilik var mı?" sorusudur. Çünkü bunun gereği şayet o zât deli olsaydı, kendi ikrârıyle amel edilmeyecekti. Bu sorudan da murad, "Sen bazen cinnet getirir, bazen ayılır mısın?" demektir. Çünkü Peygamber ona hitâb ettiğinde, o ayıktı yâhud hitâb ona, soru orada hazır bulunanlaradır (Kastallânî).

[36] Bu da Mâiz kıssası hakkında Ebû Hureyre'den gelen diğer bir hadîstir. Bu kendi nefsi aleyhine dört kerre şehâdet edip de hukuken suçu sabit olan ve akabinde taşlanan kimse Mâiz ibn Mâlik el-Eslemî'dir. Buhârî bu bâbda getirdiği bu iki hadîsi Muhâribûn Kitâbı'nda da; Müslim ise Hudûd Kitâbı'nda getirmiştir

[37] eî-Hal\ hâ'nın fethi ve lâm'ın sükûnu ile esvâb makûlesini soyup çıkarmak, nez' ma'nâsınadır...

el-Hul'u, hâ'nın ötresiyle zevç ve zevcesini kendinden ya başkasından bedel mukaabilînde talâk, yânî nikâhından izâle eylemek ma'nâsınadır. el-Muhâlea ve't-Tehâlu': Zevç, zevce hul'u edişmek; el-Ihtılâ', iftiâl vezninde hatun mehri-ni bahş yâhud gayrı bedel verip, zevcinden boş olmak ma'nâsınadır... (Kaamûs Ter.)

Bununla ta'bîr edilmesi, erkekle kadının birbirine libâs olmasındandır: el-Bakara: 187.

[38] Bu âyette hulu'da yapılacak şeyin beyânı vardır. Bu, kocasından bedel verip ayrılmış olan Sabit ibn Kays'ın karısı hakkında inmiştir ki, İslâm'da ilk yapılan hulu'dur. Bu suretle, huF olup nikâhtan sıyrılmak caizdir ve bu bir bâin talâk olur ve talâkın da böyle ric'at caiz olmaz bâin nev'i vardır (Hakk Dîni, I, 787).

[39] Umer, Usmân ve Tâvûs'un uygulama ve sözleri şerhlerde ve yerlerinde senedli olarak rivayet edilmiştir.

[40] Hadîsin başlığa uygunluğu, hulu'da talâkın nasıl yapılacağının beyânı bulunması yönündendir. Hadîste de görüldüğü gibi, mal mukaabilinde zevcin nikâhı izâle etmesine islâm hukukunda "Huiu'" denir. Kan-kocanın nikâhı feshetmelerine de "Muhölea" denir. Rasûlullah'ın Sabit ibn Kays'a: Bustânı al talâkını ver! buyurması, îcâbî bir emir değildir. Sevimsiz vaziyette nikâhın devamı her iki taraf için fesadı gerektireceğinden, iki tarafın hallerini iyileştirmek için verilmiş irşâdî bir emir ve tavsiyeden ibarettir, denilmiştir

[41] Buhârî bunları yukarıda geçen "Ezher bunda İbn Abbâs'tan diye mutâbaa olunmuyor" sözünü te'yîd için zikretmiştir... (Aynî).

[42] Buhârî bu rivayetle Sabit ibn Kays'la hulu'laşan kadının isminin Cemile olduğuna işaret etmiştir...

[43] Hakemi seçme hakkı evvelâ zevç ve zevceye âiddir. Ve bunun her iki taraftan aKrabâlannın müşâveresiyle yapılması müstehâb olacağı da "Min ehlihî" ve "Min ehlihâ" kayıdlarının işaretinden anlaşılıyor. Zira akrabaları onların iç yüzlerini daha iyi bilirler ve salâhlarını daha ziyâde arzu ederler. O hâlde akrabaları bulunmadığı veya yabancılardan olmaları kendilerince uygun görüldüğü surette şübhesiz caiz olmak lâzım gelir.

Bu hakemlerin selâhiyet dereceleri ne olacaktır? Te'lîf veya ayırma, her ikisini de yapabilirler mi? Bu noktada müctehidler ayrı ayrı görüşler ileri sürmüşlerdir... Şübheyokki, âyetin siyakı, te'lîf üzerindedir. Ayırmadan bahis münâsib görülmeyip, ondan sükût edilmiş ve bunun için bir ictihâd konusu olmuştur (HakkDîni, II, 1353).

[44] Hadîsle başlık arasında uygunluk şöyledir: Fâtıma'nın, Alî'nin başka bir kadınla evlenmesine razı olmaması, Alî ile aralarında vukû'u beklenen şikaak olmuştu. Peygamber (S) îmâ ve işaretiyle Alî'yi bu ikinci evlilikten men' etmesiyle aralarında aynhk meydana gelmesini önleyip savmıştır (el-Kirmânî ve diğerleri).

[45] Başlıkla uygunluğu şöyledir: Hürriyete kavuşturmak için talâk olmayınca, satış evleviyetle talâk olmaz. Şayet hürriyet verme bir talâk olsaydı, Rasûlullah Berî-re'yi muhayyer kılmazdı (Aynî).

[46] Buhârî, âdeti olduğu üzere bu başlığın, burada getirdiği Berîre kıssası hadîslerinin bâzı tarîklerinde mevcûd olduğuna işaret etmek istemiştir... (Aynî).

[47] Hadîsin başlığa delîlliği "Ben ancak şefaat ediyorum" sözündedir.

[48] Berîre kıssasının bu rivayetinde, Berîre'nin köle olan kocasından ayrılmak hususunda muhayyer kılındığı ziyâdesi gelmiştir.

Köleyi hürriyete kavuşturanın velâsı (velilik hakkı) alınıp satılmaz ve hibe edilemez... Bundan bilinir ki, âzâd edilen şahıs öldüğünde ona, âzâd eden veya âzâd edenin mirasçıları vâris olurlar.

[49] Âyetin devamı: "Müşrik erkeklere de, onlar îmân edinceye kadar (mü'min kadınları) nikahlamayın. Mü 'min bir kul müşrikten, o sizin hoşunuza gitse de elbette hayırlıdır. Onlar sizi cehenneme çağırırlar, Allah ise kendi iradesiyle cennete ve mağfirete çağırır. O, insanlara âyetlerini apaçık söyler. Tâ ki iyice düşünüp

ibret alsınlar".

"Nikâh, lügatte zammetmek ma'nâsından alınmış olarak, Örfte sifâhın, yânî zinanın zıddı olan cinsî münâsebeti meşru' kılan akd ma'nâlarında kullamır. Şer'an "Muta' müki üzerine cereyan eden bir akd" diye ta'rîf olunur ki, burada murâd budur.

Müşrik, Kur'ân dilinde iki ma'nâya gelir ki, biri zahirî, diğeri hakîkîdir. Zahirî müşrik, açıktan açığa Allah'a şerik koşan, ilâhın birden fazla olmasına kaail olanlardır. Bu ma'nâca kitâb ehline müşrik denmez. Hakîkî müşrik de hakîkaten tevhîde ve İslâm Dîni'ne kâfir olanlar, yânî mü'min olmayan gayrı müslim-lerdir. Bu ma'nâca kitâb ehli olan Yahûdî ve Hristiyanlar dahî müşriktirler. Zîrâ bunlar zahiren tevhîd iddialarına rağmen, hakikatte Allah'a çocuk isnâd ederler. Nasârâ "Teslîs"e kaaildirler ve "Mesîh, ibnu'llahtır" (et-Tevbe: 30) derler. Yahûdîler de "Uzeyr ibnu'llahtır'*(et-Tevbe: 30) demişlerdir. Böyle demekle beraber Tevhîd de İddia ederler. Binâenaleyh her ikisi de zahirde müşrik değilseler de hakikatte (gizli) müşriktirler. Bunun için mutlak olarak müşrik denildiği ve bilhassa îmân mukaabili zikredildiği zaman ıtlak üzere cereyan eder ve umumiyetle kâfirleri şâmil olur. "Kitâb ehlinden olan kâfirler de, müşrikler de size Rabb'inizden hiçbir hayır indirilmesini istemezler..." (el-Bakara: 105) gibi mutlak küfr ile bi't-tekaabül zikredildiği zaman da, müşrik, kâfirden daha husûsî olarak kitâb ehlinden mâadasına hâss olur. Bu âyette de müşrikât ve müşrikin mü'min mukaabili olarak mutlak ve eliflâm ile süklenmiş olarak en şâmil, istif-râklı, âmm bir lafızla zikredilmiş bulunduğundan zahirî ve hakîkî bütün müşrikleri, yânî umûm kâfirleri şâmildir... Bunda hürmetin şiddetine tenbîh için umûmî olarak gayrı mü'minlere müşrik denilmiş "Onlar ki sana indirilene de, senden evvel indirilenlere de inanırlar. Âhirete ise onlar, şübhesiz bir bilgi ve inanç beslerler" (çi-Bakara: 4) medlûlünce Muhammedî teblîğât veçhile mü'min muvahhid olmayanların hepsinde, zahiren olmasa bile hakîkaten bir müşriklik bulunduğu ve bunlarla nikâhın ateşe atılmak demek olduğu da bilhassa hatırlatılmıştır ki, hürmetin şiddetine tenbîhtir. Ancak "Sizden evvel kitâb verilenlerden hürr ve iffetli kadınlar..." (el-Mâide: 5) âyeti beyânıyle, bu âyetin birinci fıkrasından kitâb ehli kadınları İstisna olunarak, kitâb ehlinden kız almaya kerahetle ruhsat verilmiş ve fakat ikinci fıkra muhkem olarak kalmış ve kız vermek hiçbir surette tecvîz edilmemiştir..." (Hakk Dîni, I, 770 - 774).

[50] Hadîsin başlığa uygunluğu, İbn Umer'in başlıktaki âyetin umûmu ile amel et miş ve onu ne tahsis edilmiş, ne de neshedilmiş olarak görmemiş olması yönün-dendir. "Ekber" sözü Hristİyanlar'ın "Mesîh ibnullahtır" demelerine ve Yahûdîler'in "Uzeyr ibnu'ilahtır" (et-Tevbe: 30) demelerine işarettir... (Aynî).

[51] O müşriklere verilen bu bedeller, müslümân esirlerin fidyeleri nev'indendi, artık onlara mâlik olmaları caiz değildi. Çünkü onlardaki köle edilme sebebi olan küfür kalkmıştı.

[52] Hadîs, Buhârî'nin yalnız olarak rivayet ettiklerindendir. Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır, çünkü hadîs bu husustaki uygulamaları içine almaktadır. Bu hadîsteki uygulamalar şu âyetteki hükümlere göre yürütülmüştür: "Ey îmân edenler, mü'min kadınlar muhacir olarak geldikleri zaman onları imtihan edin. Allah onların îmânlarını daha iyi bilendir. Fakat siz de mü 'min kadınlar olduklarına bilgi edinirseniz, onları kâfirlere döndürmeyin. Bunlar onlara halâl değildir. Onlar da bunlara halâl olmazlar. Kâfir zevcelerinin sarf ettikleri mehri onlara geri verin. Sizin onları nikâhla almanızda, mehirlerini verdiğiniz takdirde üzerinize bir günâh

yoktur. Kâfir zevcelerinizi tutmayın. Sarf ettiğiniz mehri isteyin. Kâfirler de (size hicret eden mü'min kadınlara) harcadıklarını istesinler. Bu Allah'ın hükmüdür. Aranızda O hükmeder. Allah hakkıyle bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir" (el-Mumtehıne: 10).

Bu Ümmü'l-Hakem, Peygamber, Ümmü Seleme ile evlendiği zaman orada hazır bulunmuştu. Ümmü'l-Hakem Mekke fethi günü müslümân oldu. "Kâfir kadınları nikâhınızda tutmayın... "âyeti indiği zaman, bu kadın Iyâd ibn Ganm el-Fıhrî'nin nikâhında idi. O zaman Ümmü'l-Hakem'i boşadı da onunla Abdullah ibn Usmân es-Sakafî evlendi. Sonra bu zât, Cezîre beldelerinin çoğunu fethetti ve Rumlar üzerine ilk asker birlikleri geçiren de bu zât idi. Şam'da yirminci hicret yılında altmış yaşında iken Öldü... (Aynî).

[53] Başlıkta İşaret edilmiş olan soruların cevâbları, başlık altında getirilmiş bulunan nakillerle verilmiştir. Burada getirilmiş olan görüşlerin hepsi şerhlerde ve yerlerinde senedli olarak rivayet edilmiştir.

[54] Hadîsin başlığa uygunluğu, bunda başlığın içine aldığı mes'elenin aslına ilgisi bulunması yönündendir. Bu kadar ilgi de kâfidir. Buhârî bunu burada iki se-nedle getirmiştir. Bunlardan biriyle gelen hadîs Şartlar Kitâbı'nda geçmişti... (Aynî).

Buna "Kadınlar Bey'atı"denir; birçok defalar yapılmıştır: Medine ye hicretten sonra da, Mekke fethi günü de bu şartlarla kadınlardan bu şekilde bey'at alınmıştır.

[55] Iyîâ, esasen yemîn etmek ma'nâsınadır. Şer'an zevcesine cima etmemek üzere yemîn etmektir...

Iylâ ile dönme yapmayıp, talâka azmetmek mes'elesinde selef üç suretle ihtilâf etmişlerdir: İbn Abbâs: Talâkın azimeti dört ayın bitmesidir, demiştir, tbn Mes'ûd, Zeyd ibn Sabit ve Usmân ibn Affân'ın kavilleri de budur. Bunlar bir bâin talâk vâki' olur demişlerdir. Alî, İbn Umer ve Ebu'd-Derdâ'dan İki rivayet vardır ki, biri evvelkiler gibidir. Biri de müddet geçtikten sonra ya rucû' etmek veya boşamak üzere koca tevkîf olunur ki, Âişe'nin kavli de budur. Üçüncü kavil Saîd ibn Museyyeb, Salim ibn Abdİllah, Ebû Bekr ibn Abdirrahmân, Zuhrî,. Atâ, Tâvûs kavlidir ki, dört ay geçtiğinde bir rıc'î talâk vâki' olur. Hanefîler evvelkine, Şafiî ve MâlİkîIer de ikinciye kaail olmuşlardır. Talâk lafzı sarîh olup, rıc'i ifâde ederse de azimeti talâk ta'bîri kinaye gibi beynûnette (ayrılıkta) zahirdir. Sonra azm, kalbî işlerden olduğu için ayrıca telâffuzu gerekir değildir. Iylâ yemini buna kâfidir. Bir de bu âyette ıylâ için rucû' veya talâk arasında başka bîr şıkk yoktur. Binâenaleyh bu yemini bozmamak, onunla talâka azimdir. Bu azm ile ıylâ, talâka niyet edilen kinayeli lafızlar kabîlinden olmuş olur ki, bunlarla da bir bâin talâk vâki' olur. Iylâda artık koca başkaca bir de boşama yapsın diye beklenerek, üçüncü bir şıkk ihdas olunamaz" {Hakk Dîni, I, 781-782).

[56] Hadîslerin başlıkla ilgileri gizli değildir.

Buhârî buradaki zâtların görüşlerini de senedli olarak Târihinde rivayet etmiştir... (Aynî).

[57] Başlığın birinci fıkrası talâk konusuyla doğrudan ilgilidir. Buhârî kayıp eşyalar ve mallara âid olan ikinci fıkrayı ise istidrâd olarak zikretmiştir.

Lukata, yerde bulunan ve sahibi bilinmeyen maldır. Dâlle, kaybolmuş canlı hayvan ma'nâsında kullanılır.

[58] Bu son sözlerden hâsıl olan -Fethu'l-BârT de de ifâde edildiği gibi-şudur: Yahya ibn Saîd bu hadîsi el-Munbais'in âzâdhsı Yezîd'den mürsel olarak tahdîs etti. Sonra Sufyân'a, Rabîatu'r-Re'y'in bunu el-Munbais'in âzâdhsı Yezîd'den; o da Zeyd ibn Hâlid'den şeklinde tahdîs ettiğini söyledi, böylece hadîsi ona ulaştırıyordu. Sufyân bunu, Rabîa'ya kavuşması ve ona bundan sorması; onun da bunu ikrar etmesi üzerine yüklenmiştir.

Hadîsin başlığa uygunluğu şu bakımdandır: Kaybolmuş hayvan, kaybolmuş kimse gibidir. Kaybolmuş hayvanda mâlikin mülkiyeti devam ettiği gibi, nikâhın da karı-koca arasında bakî olması vâcib olur. Bu hadîs Lukata KÎtâ-bı'nda birkaç kerreler geçmiştir (Kastallânî).

[59] Sırt ve arka demek olan "Zahr" kelimesinden alınmış olan Zıhâr veya Muzâ-hara, bir kimsenin zevcesine "Sen bana anamın zahrı, yânî arkası gibisin" demesi veya onun bir uzvunu kendine mahrem olan kadınlardan birinin karın, bel, kasık gibi bakmak haram olan bir uzvuna benzetmesidir ki, halâlı haram kılan çirkin bir sözdür. Bu ma'nâca Zıhâr ve Muzâhara bir ayrılma ma'nâsını içine aldığından, "Zahîr olmak" ma'nâsına "Muzaheret"ten ayırmak için "Miti" ile kullanılır. Onun için "Yuzâhırûne nisâehum" denilmeyip "Yuzâhırune min nisâihîm" buyurulmuştur. Evvel emirde bu, söylenmesi caiz olmayan bir mün-ker, bir cinayet, bir yalandır... Ve haberleri olsun ki onlar, o zıhâr sözünü söyleyenler herhalde münker, yânî gayrı meşru', çirkin bir lakırdı ve bir yalan söylüyorlardır. Yalandır; çünkü kadınları anaları değildir. Hem başkasına zarar verici bir yalandır, bir tezvirdir. Kadının gönlünü kırar ve hukukunu haleldar eder. Bununla beraber Allah'ın halâl kıldığım haram kılmak gibi bir küstahlıkla Allah haklarına tecâvüzdür. O hâlde ağıza alınmaması lâzım gelen bir cinayet, bir günâhtır. Fakat söylenince de hükümsüz kalamaz. Yalan ihbarı olmakla beraber,

gerektirmesiyle bir hürmet inşâsından hâli de olamaz. Öyle ki, erkeğin ağzından çıkan bu çirkinlik, kadının hayız zamanındaki ezaya benzer bir hürmet ifâde eder... (Hakte Dîni, VI, 4778-4779)

[60] Bu el-Hasen ibnu'1-Hurr, büyük bir fakîhtir. Buhârî'nin ondan Sahih içinde bundan başka rivayeti yoktur.

[61] " Veüezîne yuz&hirûne min nisâihim summe yeûdûne li-mâ-kaalû = Kadınlarından Zihâra kalkışıp da sonra dediklerini telâ/î için dönecek olanlar", yânî söylediklerini geri alıp evvelki gibi zevcesiyle geçinmek, zevciyet muamelesi yapmak isteyenler ki, bunu istemelidirler. Fakat kendilerini kirletmiş olan o çirkinliği telâfi edip temizleyebilmek için sâdece niyet etmek veya sözü geri almak kâfi gelmeyip, ona keffâret olacak güzel bir amel yapmak da lâzımdır. Onun için yânî zi-hârdan dönmek için çâre, bir köle âzâd etmektir... Bu âyetteki "Avdet"in ma'nâsında birkaç vecih söylenmiş ise de, muhtar olan ma'nâ "Ade'l-ğaysu alâ mâ efs^dehû" meselinde olduğu gibi, bozduğunu ıslâh ve telâfi için düzeltmek üzere dönmek demektir. {Hakk Dîni, aynı yer).

Zıhâr hakkında Ebû Dâvûd, Tirmizî ve Nesâî'de birçok hadîsler vardır. Buharı kendi şartı üzere olmadıkları için onları zikretmemiştir (Kastallânî).

[62] Âlimler topluluğu, işaret anlatıcı olduğu zaman konuşma yerine geçeceği görüşüne gitmişlerdir

[63] Buhârî bu başlık altında işaretin talâkta ve diğer işlerde konuşma yerine geçeceğine tenbîh için çeşitli hükümlere işaretlerin zikrini içine alan birçok hadîsler zikretmiştir. Burada birer parçasıyle zikredilen bu hadîslerden İbn Umer'inki Cenâzeler'de, Ka'b'mki Mulâzeme'de, Esmâ'nmki Kusûf'ta, Enes'înki Namaz Kitâbı'nda, İbn Abbâs'ınki İHm'de ve Hacc'da, Ebû Katâde'ninki de Hacc'da senedleriyle geçmiştir.

[64] İbn Abbâs hadîsinin bir rivayeti Hacc Kitâbı'nda, Zeyneb ibnetu Cahş hadîsinin bir rivayeti Nübüvvet Alâmetleri'nde geçmişti.

[65] Ebû Hureyre hadîsinin bir rivayeti Cumua Kitâbı'nda geçti.

Peygamber'in bu işareti icabet müddetinin pek kısa olduğuna açıkça delâlet ederse de, bâzıları Peygamber'in baş parmağını elinin ortasına tesadüf eden diğer İki parmağına bastığına bakarak, o saatin mübhem olduğuna işaret ettiğine hükmetmişlerdir.

[66] Bu hadîsle Şâfiîler, Mâlikîler, Hanbelîler kaatilin öldürdüğü şekilde öldürülmesine delîl getirmişlerdir. Ebû Hanîfe, "La kavede illâ bi's-seyf" hadîsinden dolayı, ancak kılıçla öldürülür demiştir.

[67] Bunun bir rivayeti Fiten'de gelecektir.

[68] Bunlardan Abdullah ibn Ebî Evfâ'nın hadîsinin bir rivayeti Oruç Kitâbı'nda; Abdullah ibn Mes'ûd'un hadîsi Namaz Kitâbı'nda; Ebû Hureyre'nin hadîsinin bir rivayeti Zekât'ta geçmiştir.

Bunların hepsinde el İle işaret ederek anlatma fıkrası mevcûd olduğu için, başlığa delâletleri apaçıktır. Bunları bu kadar güzel bir tertîbie sıralayarak konuyu birçok delillerle en kuvvetli şekilde tesbît eden İmâm Buhârî'ye kıyamete dek gelecek nesiller adına teşekkürler ve Yüce Allah'tan bol rahmetler!... (M. Sofuoğlu)

[69] Bu (en-Nûr: 6-9) âyetlerinde bildirilen li'ân müessesesi, Tefsîr kısmında da geçtiği gibi, karısına zina isnâd edip de ne erkek iddiasını, ne de kadın berâetini şâ-hidlerle isbât edemedikleri takdirde, iki tarafın la'netleşmeleri, yânî la'nete bitişik yemîn ile te'kîd edilmiş şehâdetleriyle, onlar için ve kıyamete kadar gelecek benzerleri için hukukî bir çâre, bir çözüm yoludur.

[70] Buradaki "Ba'zu'n-nâs", Kûfeliler'dir, onların içinde Ebû Hanîfe de vardır. Bu, daha önce geçen "Bu bâzı Hicaz ehlinin kavlidir" fıkrasına münâsibdir (Kastallânî).

[71] Buhârî bu sözlerinin hepsi İle dilsizin li'ân ve hadd mes'elesinde hükmü konusunda Hicaz ehli ile Kûfeliler arasındaki ihtilâfı beyân etmek istemiştir.. (Aynî).

[72] Başlığa uygunluğu "Sonra eliyle işaret etti..." sözündedir. Bu hadîsin bir rivayeti Ensâr'ın Menkabeleri'nde geçmişti, fakat

oradaki rivayette "Sonra eliyle işaret etti: Parmaklarını topladı, sonra da eliyle birşey atan kimse gibi onları yaydı" fıkrasını söylemedi.

[73] Bunun bir rivayeti en-Nâziât Sûresi tefsirinde geçti.

[74] Müslim'in rivayeti daha tafsîllidir: Rasûlullah iki elinin on parmağını açarak: "Bir ay şöyledir, şöyledir" buyurdu ve üçüncüsünde baş parmağını kısarak "Ve şöyledir. Bâzı ay da şöyle, şöyle, şöyledir" buyurup, on parmağıyleüç defa işaret etti (Oruç Kitabı).

[75] Mudar ve Rabîa, meşhur iki kabiledir.

[76] Peygamber'in iki parmağının arasını biraz açarak cemâate göstermesi, Peygam-ber'le ümmet ferdleri arasındaki derece farkına işaret içindir.

[77] ez-Zemahşerî: et-Ta'nz, birşey zikretmendir ki, sen onunla zikretmediğin bir-şeye delâlet edersin. Kinaye ise şeyi, konulmuş olduğu lafzının gaynsıyle zikretmendir, demiştir.

[78] Başlığa uygunluğu "Benim siyah bir çocuğum'oldu" sözünden alınır. Çünkü bunda çocuğu kendinden nefyetmeye bir ta'rîz vardır. Ben beyazım, bu çocuk siyahtır; binâenaleyh benden olmaz demek istemiştir. Buharı bunun bir rivayetini Muhâribûn Kitâbi'nda da getirmiştir. Hudûd'da da gelecektir.

Dâvûdî: "Lealle" burada tahkik içindir, "Belki" ma'nâsma değildir, dedi. Kûfeliler ve Şafiî bu hadîsle delîl getirdiler de ta'rîzde hadd yoktur, li'ân da yoktur. Çünkü Peygamber, karısına bu ta'rîzi yapan adam üzerine haddi vâcib kılmadı. İmâm Mâlik ta'rîzde hadd ve li'ânı vâcib kıldı...

İbnu'l-Arabî de: Bu hadîste benzeriyle kıyâs ve i*tibârın sahîhliğine kesin bir delîl vardır... demiştir... (Aynî).

[79] Hadîsin başlığa delîlliği açıktır.

[80] Bâşhğa uygunluğu, la'netleşmeyi ve buna başlayanın erkek olduğunu içine alması yönündendir.

[81] Başlığa uygunluğu "Uveymir, Rasûlullah emretmeden önce kadını üç talâkla boşadı" sözündedir. Şübhe yok ki Uveymir, kadını la'netleşme yapmasının ardından boşamıştı.

Bu mes'elede fakîhler arasında görüş ayrılığı vardır. Bâzıları bu ayrılığın sırf li'ân ile, bâzıları kocanın boşaması ile, bâzıları hâkimin hükmü i!e kesinleştiğini; bâzıları da li'ân ile beraber kocanın boşamasiyle kesinleştiğini söylemişlerdir. Li'ânın hükmünün, li'ân ile veya hâkimin ayırması ile karı-koca ayrılığı olduğunda ittifak etmişlerdir.

[82] Başlığa uygunluğu "Akabinde o karı-koca mescidde birbiriyle la'netleştiler" sözü ndedir.

el-Vahara:... yeşil ve zehirli kelere benzeyen bir nevi' keler ismidir, bir kavle göre kertenkeleden bir nev'in ismidir ki, basıp gezdiği yeri zehirler. Ve Vahara, kısa yapılı deveye ve siyah, çirkin, bed-endâm, alâ kavlin kızıl çehreli bodur hatuna denir (Kaamûs Ter.)

[83] Başlığa uygunluğu meydandadır. Buhârî bunun bir rivayetini Muhâribûn'da; Müslim de Li'ân'da getirmiştir

[84] Başlığa uygunluğu "O senin malın değildir..." sözlerinden alınır. Çünkü bu mal İle murâd, erkeğin kadına vermesi gereken ve onun mukaabilinde evlenmiş bulunduğu mehr'dir. tcmâ, zifaf olmuş kadının mehrin hepsini hakk edeceği üzerinedir. İhtilâf ise, zifaf olmamış kadın hakkındadır. Cumhur onun da duhûlden evvel boşanmış diğer kadınlar gibi, mehrin yarısını alacağı görüşü üzerindedir... (Aynî).

[85] Yânî bu hadîsi Sufyân, Amr ibn Dinar'dan ve Eyyûb es-Sahtıyânî'den; onların ikisi de İbn Umer'den rivayet etmiştir. Hadîsin başlığa uygunluğu bundan evvelki gibi olup, meydandadır.

[86] Bu, bir önceki hadîsin başka yoldan bir rivayetidir. Başlığa delâletleri meydandadır.

[87] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Buhârî bunun bir rivayetini Farâiz'de; Müslim de Li'ân'da getirmiştir.

Bu hadîs, üç hükmü şâmildir: Birincisi la'netleşmedir ki, bunda ihtilâf yoktur. Âlimler bunun sahîhliği ve meşrû'luğu üzerinde ittifak etmişlerdir. İkincisi ayırmadır, bunda âlimler, bunun nasıl olacağı hususunda ayrı ayrı görüşler ileri sürmüşlerdir. Yakında zikredilmişti ki, Mâlik ile Şafiî ayrılmanın sırf la'netleşme ile olacağını, Ebû Hanîfe de ayrılmanın ancak hâkimin ayırması ile olacağını söylemiştir. Üçüncüsü de hadîsin zahirine göre çocuğun anaya katılmasıdır... (Aynî).

[88] Başlığa uygunluğu "Yâ Allah, beyân ey/e/"dedi. Sonra kadın... doğurdu..." sözlerinden ahmr... Bunun bir rivayeti dört bâb önce geçmişti.

İbnu'l-Arabî: Rasûlullah'ın "Yâ Allah, beyân eyle!" duasının ma'nâsı, yalnız kan-kocadan birinin doğruluğunun sübîitunu istemek değildir, fakat bunun ma'nâsı kadının benzerliği açıklayacak bir çocuk doğurmasını ve doğurmaktan çekinmemesini istemektir... demiştir (Kastallânî).

[89] Buhârî hadîsi burada iki senedle getirdi. Hadîs başlıktaki mes'eleyi açıklamaktadır. Bunun bir rivayeti "Üç talâka cevaz veren kimse bâbı"nda geçmişti. Bu hadîsierdeki "Balçağız" ta'bîri, cinsî münâsebetten kinayedir

[90] Şârih İbn Battâl'ın yanındaki Buhârî nüshasında bu başlıktan önce "Kitâbu'l-îdde Bâbu kavli'llâhi Taâlâ" şeklinde vâki' olmuştur.

[91] Bu iddet mes'elesiyle ilgili bâzı tafsilât el-Bakara: 228. âyetin tefsirinde de geçmişti. Buradaki "Eğer şekkediyorsanız"kaydı, ihtirazı bir kayıd değil, bu mes'-eleyi soranların veya soracak olanların vuku' bulan veya bulacak olan suâllerine nazaran vukû'îdir. Bu mu'tarıza cümlesi demektir. Yoksa hayızdan kesilip kesilmediklerinde şekk ediyorsanız dernek değildir. Zîrâ "Yeisne" sîgasıyle ye'sin ma'lûm olduğu söylendikten sonra, yeiste şübhe ediyorsanız demek olmayacağı bellidir. Binâenaleyh ma'nâ şu olur: Bunların iddetleri nasıl olacağını kestire-meyip de müşkil görüyor, işkilleniyor, soruyorsanız, biliniz ki "Onların iddetleri üç aydır", üç ay beklerler, bu müddet zarfında bir gebelik belirmezse, nihâyetinde evvelkiler gibi "Onları ya iyilikle tutun yâhud iyilikle aynhn"dn. Hayız âdeti görmeyenler de öyle üç aydır... Bunlar gerek onyedi yaşından küçük olup henüz bulûğa ermemiş olduklarından dolayı hayız görmemiş olanlar ve gerek bulûğ yaşının a'zamîsi olan onyedi yaşını geçmiş ve binâenaleyh yaş i'tibâriyle baliğ bulunmuş oldukları hâlde hayız âdeti olmamış bulunanları şâmildir (Hakk Dîni, VI, 5065-5066).

[92] Bu, et-Talâk: 4. âyeti "İçinizden ötenlerin geride bıraktıkları zevceler kendi kendilerine dört ay on gün beklerler... " (el-Bakara: 234) âyetinden sonra inmiş olduğu için, onun zevci vefat eden kadınların iddeti hakkındaki dört ay on gün âyetinin umûmundan gebelere âîd olan cihetini bu et-Talâk: 4. âyeti açıkça beyân etmiş bulunuyorki, böyle sonraki târîh ile olan beyân, usûl ilminde tebdîl beyânı denilen nesh kısmına dâhil olduğundan, bu hâmil âyetinin umûmu, o vefat âyetinin umûmundan bir noktasını ta'dîl suretiyle nesheylemiştir... Binâenaleyh gebe kadınların talâkta da, vefatta da iddetleri, doğurmakla tamâm olur (Hakk Dîni, VI, 5069).

[93] Hadîslerdeki bilgiler ve uygulama, başlığa uygundur. Hadîsler de ayrı ayrı yollardan gelen rivayetlerdir.

temizlenme müddeti beklerler... " (ei-Bakara: 228)

[94] "Kurû'"ve "Akra'", "Kar'"mcem"vlu ki, zıdd ma'nâlı kelimelerden olup hayız ve temizlik ma'nâları arasında müşterek bir lafızdır, binâenaleyh mücmeldir. Ma'nâsının ta'yîni taleb ve araştırma ile beyâna bağlıdır. İmâm Mâlik ve Şafiî bunu Tahur ile, Hanefîler Hayız ile tefsir etmişlerdir...(Hakk Dînî, I, 784). es-Selâ, asâ vezninde şol yufka deriye denir ki, ana karnında çocuk onda doğar ve ekseri beraberce çıkar, eğer doğduğu anda yüzünden sıyırıp alınmaz ise çocuk helak olur. İnsanda ve hayvanlarda olana denir. Türkçedc "Eş" ve "Son" ta'bîr ederler... (Kaamûs Ter.).

[95] Vucd, insanın vus'u, gücünün yetebildiği varlığı demektir. Binâenaleyh kadının kocasına gücünün yetmeyeceği bir süknâ teklif etmeğe de hakkı yoktur. Sonra belli ki, bu emirler sağ olanlaradır. Zevci vefat eden kadının iddetinde süknâ ve nafaka talebine hakkı yoktur. O, vârisler arasında bulunduğu için, terîkeden hissesi ne ise onu alır.

Bu âyetler boşanan kadınların nafaka mes'elesi hususundaki asılları, düstûrları değişmez ve asla eskimez kaanûnların bâzılarını ihtiva etmektedirler. Başlıkta işaret edilen Fâtıma bintu Kays kıssasını anlatan hadîslerde bunların bâzı uygulamaları görülecektir.

[96] Bu hadîsin başlığa uygunluğu, içinde Fâtırtıa bintu Kays kıssasından bir fıkranın bulunması bakımındandır.

Bu Abdurrahmân ibnu'l-Hakem, o sırada Medine Emîri bulunan Mervâp ibnu'l-Hakem'in kardeşi idi. O, Fâtıma bintu Kays hadîsinin hükmünü umûmî kılmakta yanılmıştır. Çünkü Fâtıma hadîsindeki süknâ ve nafaka olmaması hükmü, kendisinde bulunan bir özürden dolayı ancak şahsına hâss bir hüküm idi Bu hüküm Amre'nin durumuna teşmil edilemez ve uygulanamazdı. Zâten Kur'ân ve diğer hadîsler buna mâni' idi.

[97] Peygamber, Fâtıma bintu Kays'a bu şahsî durumu ve zarûretli hâlinden dolayı boşandığı evden çıkmasını emretmiş ve nafakası da olmadığını bildirmişti. Fâ-tıma'ya bu şahsî illet ve zaruretleri için mübâh kılınmış olan durum, elbette başkalarına teşmîl edilemezdi. Zâten Kur'ân ve diğer hadîsler buna mâni' idi. İşte Âişe, Fâtıma'nın şahsiyle ilgili bir hükmü, illetini bildirmeksizin umûmî imiş gibi yayıp fetva vermesini ayıplamış, bunu redd ve inkâr etmiştir.

İmâm Müslim bu Fâtıma bintu Kays kıssasını anlatan hadîslerin yirmiden fazla rivayetini Sahîh'ine alıp, birbirini açıklayacak bir tertîble çok güzel şekilde sıralamıştır: Müslim Tercemesi, IV, 436-448, Talâk, "Üç talâkla boşanan kadına nafaka yoktur babı".

[98] Buharı geçen hadîsi burada başka bir yoldan kısaltılmış olarak getirdi. Bunun açıklaması daha önceki haşiyede kısmen verilmişti.

[99] Hadîsin başlığa uygunluğu kadınların hayız nev'inden iddia ettikleri hususta tas-, dîk edilmeleri lehine bir şâhid bulunması bakımındandır. Görmez misin Rasûlullah, Safiyye'yi sözü hakkında imtihan etmedi de, yalanlamadı da... Bunun bİT rivayeti Hacc, "Temettü' bâbı"nda da geçmişti... (Aynî).

[100] Buûle, Ba'P'm cem'idir. Ba'l, bir zamanlar tapınılan bir putun ismi olduğu gibi, yükseklik ma'nâsıyle "Seyyid" ve "Mâlik", yânî "Efendi", "Zevç" ve "Zevce" ma'nâlarına da gelir. Erkeklere muzâf olursa hanımları, kadınlara muzâf olunca da efendileri, kaaim zevçleri demek olur ki, burada böyledir. O hâlde meali: Ve o boşananların efendileri, yânî onları boşayan ve fakat rıc'î talâk ile boşayıp henüz efendiliğini muhafaza eden kocaları onlara bu müddet zarfında dönme ile yine nikâhlarına döndürmeye herkesten haklıdırlar. Hattâ iddet zarfında erkek sözle veya fiille dönmek ister de kadın razı olmazsa, söz erkeğindir... (Hakk Dîni, I, 785).

[101] Buhârî hadîsi burada iki yoldan getirmiştir ki, birincideki kısalığı, ikinci hadîs gidermektedir

[102] Hadîsin başlığa uygunluğu "Kadından kendini boşalt" sözündedir. Bunun bir rivayeti Tefsir Kitâbı'nda da geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmişti.

[103] Bu hadîsin de bir rivayeti Talâk evvelinde geçmişti.

[104] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır, bunun bir rivayeti Talâk Kitâbi'nın evvellerinde de geçmişti.

[105] el-Ihdâd, kadının kocası yâhud hısımlarından birinin ölümü sebebiyle zînet ve süsü bırakıp yas ve matem hâlinde kalmasıdır. Kadının deve tersi atması keyfiyeti bir yıllık uzun ve çok sıkıntılı iddet hayâtını bir deve tersi kadar ehemmiyetsiz geçirdiğine işaret sayıldığı bildiriliyor.

Peygamber: Ey kadınlar, Câhiliyet'te böyle iken, şimdi İslâm'ın bu dört ay on gün iddetini çok görmeyin, demek istiyor.

Bu hadîsin böyle bir rivayeti Cenazeler Kitâbi'nda geçti. Müslim de bunu Talâk'ta böylece getirmiştir

[106] Bu göze sürme çekme isteğinin sırf tedâvî maksadıyle yapılmamış olduğu sanılır. Eğer öyle olsaydı tedâvî zarureti, iddet içinde de olsa tedaviyi mübâh hattâ vazife kılardı. Demek ki Rasûlullah o genç kadının bu müracaatında böyle bir tedâvî zarureti tesbît etmemiş, bil'akis başka maksadlar sezmiştir. Onun için izin vermemiştir.

[107] Hadîsin başlığa uygunluğu "Azfâr kustundan bir parça... " sözündedir. Kaaf ve kef harfleriyle yazılan bu kelimeler hakkında şöyle deniliyor: '!^_r", "^ir", " j»-j" üçü de lügattir. Bu isim ile ma'rûf bir köktür, iki nev'i olur, birine "Hind kustu", birine "Arab kustu" derler...

el-Azfâr vt ez-Zafâr, "Sehâb" vezninde koku aksâmındandir. Dibinden derisi soyulmuş tırnak tarzında olur... Türkçe'de "Şeytan tırnağı" ve "Tırnak buhuru" dedikleri güzel kokulu şeydir... (Kaamûs Ter, II, 590).

- Buna "Kustu Azfâr" denildiği gibi "Kustu Zafâr" da derler. Zafâr, Aden sahilinde bir şehrin adıdır ki, tırnak şeklinde olan Hind kustu Hindistan'dan evvelâ oraya gelir. Bundan dolayı Arab kadınlarının yıkanma sırasında kötü kokuyu gidermek için kullandıkları bu ıtıra "Kustu Azfâr" ve "Kuşta Zafâr" da derler.

Bu hadîsin bu sened ve metinle aynısı HayzKitâbı'nda da geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmişti.

[108] Başlığa uygunluğu "Yalnız Yemen'in asb kumaşından yapılmış elbise giyebilir" sözündedir.

Asb, Yemen kumaşlarındandır, çizgili kumaştır da denildi. Bu kumaş siyah beyaz iplikle dokunur ve çizgileri devamlı kalırmış. İbnu'1-Esîr: Ölüm idde-ti bekleyen kadın, dokunduktan sonra boyanmış kumaşlardan nehyedilmiş oluyor, demiştir... (Aynî).

Âsim Molla da: Ve Asb, Yemen kumaşlarından bir türlü kumaşın adıdır... demiştir.

Buhârî hadîsin sonunda "Küsf've "Kust" kelimelerini açıklayıp, bunlar "el-Kâfûr" ve "el-Kaafûr" kelimelerinde olduğu gibi kef harfiyle de, kaaf harfiyle de söylenir demiştir

[109] Onu bu sözü söylemeye sevkeden sebeb el-Hattâbî'nin de dediği gibi, neshedici-nin mensûhtan önce olmasını müşkil görmesidir. Böylece o, bu âyetin kullanılmasının da mümkin olduğunu düşünmüştür... (Kastallânî).

[110] Müfessirler topluluğu İşbu el-Bakara: 240 âyetinin inmesi, 234. âyetten evvel olduğunu ve fakat tilâvette geri bırakıldığını söylemişlerdir. Maamâfîh târîh mü-beyyen değildir, evvelkisi iddet, bu da nafaka içindir. Bu 240. âyette nekre olarak "Ma'rûf" evvelkinde "BiV-maV«/" buyurulması, bunun İnmesi önden, öbürününki sonradan bulunduğundan dolayı olduğuna işarettir diyorlar. Dışarı çıkma hâlinde günâhı nefyetme gösterir ki, bu bir sene tamamen iddet değil-dir. Zîrâ iddet olsa idi, çıkmaları günâh olurdu. Binâenaleyh bu âyet evvelkinden inmede dahî müteahhir olsa idi,.dört ay on gün iddet müddetiyle müteânz olmazdı. O hâlde mukaddem olduğundan dolayı nafakaya âid olan bu müddetin İddet müddetiyle mensûh veya tahsis edilmiş olması gerekmezdi. Lâkin şurası unutulmamak lâzım gelir ki, bu bir seneye kadar intifa hakkı, vasiyet veya vasiyet hükmünde olarak sabittir. Hâlbuki ileride görüleceği üzere kadın da dörtte bir veya sekizde bir hisse ile kocaya vâris olacaktır. Bu suretle mîrâs âyetlerinin inmesinden sonra vârise vasiyet, mensûh olduğundan, bu vasiyet de mensûh-tur. Binâenaleyh zevci vefat eden zevcelere kendi mîrâs hisselerinden başka bir de nafaka vâcib değildir. Bu âyet, İslâm'ın evvelinde zevceye mîrâs yok iken inmiş ve sonra mîrâs hükümleriyle neshedilmiştir. Ve bu nesh, zevcenin aleyhine değil, lehine olmuştur. "Bir sene"de iddet ma'nâsı mülahaza edenler, bu neshin, nüzûlu sonra olan iddet âyetiyle olduğuna da kaail olmuşlardır. Demek ki, her iki takdirde mensûhtur. Ancak Mucâhid'den süknâ hakkında mensûh olmadığına dâir münferid bir kavil vardır. İmâm Şafiî de ona kaail olarak bunlara nafaka yoktur, fakat bir sene süknâ hakkı vardır, demiş; süknâ dahî nafakadan sayıldığından, bu telâkkî rivâyeten vedirâyeten zayıftır (Hakk Dîni, I, 816-817).

[111] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde iddet bekleyen kadınla ilgili söz bulunması bakımındandır; bunun bir rivayeti yakında geçti.

[112] el-Hasen'in bu sözünü İbn Ebî Şeybe senediyle getirmiştir.

[113] Bunun başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti Buyu' Kitabı, "Köpek bedeli bâbı"nda da geçmişti.

[114] Câriyenin kazancıyla murâd, zina karşılığında aldığı bedeldir; bu da zina mehri hükmündedir.

[115] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sen kadına zifâfettin " sözünden alınır. Buhârî bu sözün mantûkundan mehrin kemâlini istinbât etti. Hadîs bu isnâd ve metinle "La'netleşenin mehri bâbı"nda da geçmişti.

[116] Buhârî 236-237. âyetlerle mutlak olarak her boşanan kadın için mut'anin vucûbuna istidlal etmiştir. Bu Saîd ibn Cubeyr'in ve başkasının kavlidir. İbn Cerîr de bunu tercih etmiştir.

Buhârî 241-242. âyetlerinin umumîliği ile de yine mutlak olarak boşanmış herbir kadın için mut'anın, yânî birşeyle faydalandırmanın vucûbuna istidlal etmiştir... (Aynî).

[117] Bu da Buhârî'nin sözündendir. Bununla Peygamber'in, kendinden la'netieşme hakkında rivayet edilmiş hadîslerde mut'a

zikretmediğini belirtmek istemiştir. Sanki Buhârî bununla la'netleşmede kadın için bir mut'a yoktur görüşüne tutunmuş gibidir.

Kirmanı de şöyle demiştir: Buhârî'nin kelâmından anlaşılan, her boşanan kadın için bir mut'a olduğu, la'netleşen kadının ise boşanmış kadınlar toplulu-ğuna dâhil olmadığıdır. Sonra dedi ku "Tallakuhâ" lafzı, onun boşanmış olduğu hususunda sarihtir dedi, sonra buna ayrılmanın sırf la'netleşme ile hâsıl olmasıyle cevâb verdi. Çünkü Peygamber, kocaya: "Senin onun aleyhine hiçbir hukuk yolun yoktur" buyurdu. Kocanın onu boşaması, Peygamber'in emriyle olmamıştır... (Aynî).

"Talâk" ve "îddet" mes'eleleri böyie arzu ve nikâh talebine müteallik ince birtakım vazifeler ve içtimaî âdaba müntehî olunca, hukuk bakımından da bâzı beyâna ihtiyâç hissedilir. Nikâhlananlar evvel emirde iki kısımdır: Mehr farz ve takdir edilmiş olan, olmayan. Bunlardan herbiri de iki kısımdır: Nikâhtan sonra duhûl vâki' olan, olmayan. Binâenaleyh boşanmışlar da bu suretle dört kısımdır: Evvelkisi medhûlün bihâ ve mehr ta'yîn edilmiş olan ki, bunların

. hükmü yukarıda zikredilmiş, talâk üzerine zulmen hiçbirşey alınmayıp mehirle-rinin tamamen te'diyesi ve üç "kar'" iddet beklemeleri lüzumu beyân olunmuş idi. İkincisi medhûlün bihâ olup mehri tesmiye edilmemiş bulunandır. Bunlara da aynı şekilde "Ve lehûnne mislü'llezîaleyhinne bi'l-ma'rûfi" (el-Bakara: 228) medlûlünce mehri misil lüzumu iş'âr kılınmış idi ki, bununla alâkalı daha bâzı beyânlar gelecektir. Üçüncüsü ne medhûlün bihâ, ne mehri farz kılınmış olma-. yan; dördüncüsü de medhûlün bihâ olmayan vefakat mehri farz kılınmış bulunandır ki, bu ikisi de gelecek iki âyetle, bir de el-Ahzâb'da "Sizin kadınlar üzerini;

\'~ •"= sayacağınız bir iddet yoktur" (Âyet: 49) âyetiyle beyân olunacaktır... Her nikâhın kadına mâlî bir fâide ile neticelenmesi lâzımdır. Mehr tesmiye edilmeden nikâhın sahîh olması mutlak olarak hiçbirşey lâzım gelmez demek değildir. O zaman "Ve lehünne mislu llezîaleyhinne bVl-ma'rûf ma'nâsız kalmış olurdu. Buna binâen mehr tesmiyesi olmadığı hâlde duhûl bulunmuş olsa idi, mehri misil lâzım gelecek idi. Duhûlden önce boşanmış olunca, bu mahrumiyete mukaa-bil bir mut'a olsun verilmek gerekir... (Hakk Dîni, I, 804-805).

... Zevç onu vermeli; vermezse müslümânların hâkimleri alıvermelidir. Bu meta', medhûlün bihâ olanlar için iddet nafakası, olmayanlar için de mut'a'-dır... (Hakk Dîni, I, 817).

[118] Buhârî, yakında "La'netleşenin mehri bâbı"nda geçmiş olan bu hadîsi "Peygamber la'netleşmede bir mut'a zikretmedi" sözünü kuvvetlendirmek İçin getirmiştir. Çünkü bunda mut'a için bir girişme yoktur... (Aynî).

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

65- KITABUT-TEFSIR

(Kur'ân'in Tefsiri Kitabı) [1]

1- Fâtihatu'l-Kitâb Sûresi

"er-Rahmân", "er-Rahîm"; "Rahmet" kökünden türemiş iki isimdir. "er-Rahîm" ve "er-Râhim", "el-Alîm" ve "el-Alim" gibi bir ma'nâyadır [2].

1- Fâtihatu'l-Kitâb Hakkında Gelen Hadîsler Babı

Bu sûreye, Mushaflarda bunun yazılmasıyle başlanmakta ve namaz da bunun okunmasıyle başlanmakta olduğu için "Ümmü'l-Kitâb" adı da verilmiştir.

'ed-Dîn",, hayırda, şerrde karşılık demektir. Meselde "Kemâ tedînu tudânu" denilir. Mucâhid: "Dîn", hesaba çekmektir, demiştir. "Medînîn", "Hesaba çekilenler" demektir [3].

1-.......Ebû Saîd ibnu'l-Muallâ (R) şöyle demiştir: Ben mescidde namaz kılıyordum. Rasûlullah beni çağırdı. Ben icabet edemedim. (Namazdan sonra:)

— Yâ Rasûlallah, ben namaz kılıyordum, diye Özür beyân ettim.

Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— ' 'A ilah Kur 'ân 'da: Ey îmân edenler, sizi hayât verecek şeylere da'vet ettiği zaman Allah'a ve Rasûlü'ne icabet edin (ei-Enfâi: 24) bu-yurmadı mı?" dedi.

Sonra bana:

— "Ey Sa'd, sen bu mescidden çıkmadan önce sana muhakkak bir sûre öğreteceğim ki, o Kur'ân 'daki sûrelerin (sevâbca) en büyüğüdür!" buyurdu.

Sonra elimi tuttu. Mescidden çıkmak istediği sırada ben:

— (Yâ Rasûlallah!) "Sana bir sûre öğreteceğim ki, o, Kur'ân'-daki sûrelerin en büyüğüdür!" demedin mi? dedim.

Rasûlullah:

— "Osûreel-HamdutillâhiRabbVUÂlemîn'dirkU namazlarda tekrar olunan yedi âyet ve bana ihsan olunan Büyük Kur'ân 'dır" buyurdu [4].

2- "Gayr'l-Mağdûbi Aleyhim vela'd-dâllîn*' Babı [5]

2- Bize Abdullah ibn Yûsuf tahdîs etti: Bize (İmâm) Mâlik, Su-meyy'den; o da Ebû Salih Zekvân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi. Rasûlullah (S): "İmâm -namazda Fatiha okurken-Gayri H-mağdûbi aleyhim vela 'd-dâllîn dediği^ zaman, siz de Âmîn deyiniz. Her kimin Âmîn demesi meleklerin Âmîn demelerine uyarsa, onun geçmiş günâhları mağfiret olunur" buyurmuştur [6].

2- El-Bakara Suresi

Rahman ve Rahîm olan Allahhn ismiyle [7]

3- Yüce Allah'ın "Ve Âdem'e Bütün İsimleri Öğretti."(Âyet: 31) Kavli Babı

3-.......Enes(R)'ten, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: Müminler kıyamet gününde toplanırlar da:

— (Bir kimseden) Rabb'imizin huzurunda bize şefaat etmesini istesek, dediler.

Akabinde Âdem'e geldiler ve:

— Sen insanların babası Âdem'sin. Allah seni kendi eliyle yarattı, meleklerini sana secde ettirdi ve sana herşeyin isimlerini öğretti. Bulunduğumuz şu durumdan bizleri rahata erdirmesi için Rabb'in katında bizlere şefaat et! derler.

Âdem, işlemiş olduğu hatîesini ve bundan dolayı Rabb'inden utanmakta olduğunu zikreder ve:

— Ben buna ehil değilim. Siz Nûh 'a gidiniz. Çünkü o, Allah 'in yer ahâlîsine peygamber göndermiş olduğu ilk rasûldür, der.

Akabinde onlar Nûh Peygamber'e gelirler. Nûh da Rabb'inden, hakkında hiçbir bilgisinin bulunmadığı birşeyi istemesini ve bu sebeb-den utanmakta olduğunu zikrederek:

— Ben şefaat edecek makaamda değilim. Siz Halîlu V -Rahman 'a gidiniz, der.

Kitâbu't-Tefsfr/417I

Müteakiben onlar İbrahim 'e gelirler. O da (hatîesini ve bu se-bebden Rabb'inden utanmakta olduğunu zikrederek):

— Ben buna ehil değilim. Siz Allah'ın kelâm ettiği ve kendine Tevrat verdiği bir kul olan Musa'ya gidiniz, der.

Onlar da Musa'ya gelirler. Mûsâ da bir nefis karşılığında olmaksızın insan öldürmüş olduğunu, bu sebeble Rabb'inden utanmakta olduğunu zikrederek:

— Ben buna ehil değilim. Siz Allah 'in kulu ve Rasûlü, Allah 'in Kelimesi ve Ruhu olan isa'ya gidin, der.

îsâ da onlara:

— Ben buna ehil değilim. Siz geçmiş ve geri kalmış günâhlarını Allah'ın mağfiret eylediği bir kul olan Muhammed'e gidiniz, der.

Onlar bundan sonra bana gelirler. Ben de Rabb'imin huzuruna izin istemek üzere giderim. Bana izin verilir. Rabb'imi-görünce secdeye kapanırım. Allah beni dilediği kadar bu vaziyette bırakır. Sonra Allah tarafından:

— Başını kaldır, iste; sana verilir; söyle, sözün işitilir; şefaat et, şefaatin kabul edilir, denilir.

Ben başımı kaldırır ve bana öğreteceği bir tahmîd ile Rabb'ime hamd eylerim. Sonra şefaat ederim. Benim için bir hudûd ta'yîn buyurur. Ben de o mikdâr insanı cennete girdiririm. Sonra tekrar Rabb 7-me dönerim. Rabb'imi görünce, bundan evvel yaptığım gibi, secdeye kapanırım. Sonra şefaat ederim. Yine benim için bir sınır ta'yîn eder. Ben o mikdâr insanı cennete girdiririm. Sonra üçüncü defa Rabb'i-me dönerim, sonra dördüncü defa dönerim de:

— (Yâ Rabb!) Ateşte Kur'ân'in habsettiklerinden ve üzerine hu-lûd vâcib olanlardan başka kimse kalmadı, derim."

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Ancak Kur'ân'ın habsettik-leri, yânı Yüce Allah'ın kâfirler hakkındaki "Hâlidîne fîhâ (- Orada devamlı kalıcılar olarak)'* sözünün habsettikleri kaldı, dedi [8].

4- Bâb [9]

Mucâhîd: "İlâ şeyâtînihim" demek "Münafıklardan ve müşriklerden olan arkadaşlarına" demektir. "Muhîtun

bVl-kâfirîn", "Allah onları toplayacaktır"; "Sıbğatun", "Dîn"dir. "Ale't-hâşıîn", "Gerçek mü'minler üzerine"

demektir, demiştir.

Yine Mucâhid: "Bi-kuvvetin" demek, "İçindekilerle amel ederek" demektir, demiştir.

Ebû'l-Âliye de:

"Maraz", "Şekk"tir demiştir. "Ve mâ halfehâ", "Hayâtta kalanlara bir ibrettir" demektir. "Lâ şiyete", "Lâ beyaza"; yânî "Hiç beyaz yok" demektir.

EhıH-Aliye'den başkaları: "Yesûmûnekum", "Yûlûnekum"; yânî "Sizi evirip çeviriyorlar" demektir, dediler.

"el-Velâye" (vâv'ın fethâsıyle); "Besleyicilik, terbiyecilik, mâlikiyet ve sâhibiyet" demek olan "Velâ"nın masdarıdır. Vâv kesre yapıldığı zaman, yânî "Vilâye" dendiği zaman, bunun ma'nâsı "İmaret", yânî "Emirlik, beylik ve buyuruculuk"tan ibaret olur.

Bâzıları: Yenmekte olan taneli bitkilerin hepsi "FûnTdur, dedi.

Katâde: "Fe-bâû", "Fe'n-kalebû" (yânî: Döndüler) demektir, dedi.

Ondan başkaları: "Yesteftihûne" (yânî: Fetih istiyorlardı), "Meded ve nusrat istiyorlardı" demektir;

"Şerav", "Sattılar" demektir, dediler.

"Râınâ", bönlük, ahmaklık ma'nâsma olan "Ruûnet" masdarındandır. Onlar bir insanı ahmaklığa nisbet

etmek istedikleri zaman "Râmâ" derlerdi. liLâ yeczî", "Lâ yugnî" (yânı: Fayda vermez) demektir. "Hutuvât" ise, adım atmak ma'nâsına olan "el-Hatv" masdarındandır.

Buna göre ma'nâ: "Şeytânın izlerine, yollarına uymayın" demek olur. ilO hâlde kendiniz bilip dururken, Allah'a eşler koşmayın" (ci-Bakara: 22),

4-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'e:

— Allah katında hangi günâh en büyüktür? diye sordum. Peygamber:

— "Allah seni yarattığı hâlde, Allah 'a benzer bir eş uydurman-dır" buyurdu.

Ben:

— Hakîkaten bu elbette pek büyüktür! dedim.

— Sonra hangi (günâh büyüktür)? diye sordum. Peygamber:

— "Seninle beraber yemek yemesinden korkarak, çocuğunu öldürmendir" buyurdu.

— Bundan sonra hangisi (büyüktür)? dedim. Peygamber:

— "Komşunun zevcesiyle zina fiilini iş/emendir" buyurdu [10].

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: ııVe üstünüze bulutu gölge yapmış, size kudret helvâsıyle yelve kuşunu indirmiş, size rızk olarak verdiğimiz şeylerin iyilerinden, güzellerinden yiyin (demiştik). Onlar (nan-körlükleriyle) bize zulmetmemişler, fakat kendi kendilerine zulmetmişlerdi" (el-Bakara: 57) [11].

Mucâhid: "el-Menn " samga (yânî zamk)'dır, "es-Selvâ" da kuştur, demiştir.

5-.......Saîd ibn Zeyd(R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Kızılımtırak beyaz mantar, kudret helvası nev 'inden birrızıktır. Suyu da göz ağrısına şifâdır" buyurdu [12].

5- Bâb:

"Hani (Tîh'ten çıktıktan sonra) şu kasabaya girip dilediğiniz yerde istediğinizi bol bol yiyin. Kapısından secde ederek girin ve (dileğimiz) Hıtta'dır deyin, kusurlarınızı örtelim; iyilik edenleri ise daha artıracağız,

demiştik" {Âyet: 58).

"Ragaden", "Geniş, çok" demektir [13].

6-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: (Allah tarafından) İsrâîl oğullarına:

— Kudüs'ün kapısından eğilirek (tevazu' ile) giriniz ve Hıtta (= Yâ Rabb! Dileğimiz günâhımızı indirmendir) deyiniz, denildi.

Onlar (tersine) kıçları üzere emekleyerek girdiler ve (o kelimeyi) değiştirdiler de "Hıttatun habbetun fî şaaratın" şeklinde söylediler [14].

6- Bâb: Yüce Allah'ın "De Ki: Kim Cebrail'e Düşman Olursa... ** (Âyet:

97) Kavli [15]

Ve İkrime: "Cebre" ve "Mîke" ve "Serâfî", "Abdun; "ıl" ise "Allah"tir, demiştir [16].

7-.......Enes (R) şöyle demiştir: Abdullah'ton Mâm bir arazîde hurma toplarken Rasûlullah'm Medine'ye gelmesini işitmiş. Akabinde Peygamber'in yanına geldi ve:

— Ben sana üç şey soracağım ki, bunların cevâblarım ancak peygamber olan bilebilir: Kıyamet alâmetlerinin birincisi nedir? Cennet ehlinin ilk yemeği nedir? Çocuğu babasına yâhud anasına çekip benzeten şey nedir? dedi.

Peygamber (S):

— "Bunların cevâblarını biraz önce bana Cibril haber verdi" dedi.

Abdullah ibn Selâm:

— Cibril mi? dedi. Peygamber:

— "Evet" dedi. Abdullah;

— Cibril, melekler içinde Yahûdîler'in düşmanıdır, dedi. Bunun üzerine Paygamber (yâhud râvî): liDe ki: Kim Cibril'e

düşman olursa (kahrından gebersin)/ Çünkü kendinden evvelki ki-tâbları tasdik edici ve mü 'minler için aynen hidâyet ve müjde olan Kur'ân % Allah 'in izniyle senin kalbinin üstüne o indirmiştir. Kim Allah % meleklerine, rasûllerine, Cebrail'e, MîkâîVe düşman olursa, şüb-hesiz Allah da o (gibi) kâfirlerin düşmanıdır'" (ei-Bakara: 97-98) âyetini okudu. Ve şöyle devam etti:

— "Kıyamet alâmetlerinin ilki, insanları doğudan batıya sürecek bir ateştir. Cennet ehlinin ilk yemeği balık ciğerinin (sarkmış olan) fazlasıdır. Çocuğun baba ve ana soylarına çekmesi şöyledir: Cinsî münâsebet sırasında erkeğin suyu, kadının suyu önüne geçtiğinde, çocuğu kendine çeker. Kadının suyu erkeğinkinin önüne geçtiği zaman çocuğu o kendine çeker" buyurdu.

Bunun üzerine Abdullah ibn Selâm:

— Eşhedu en tâ ilahe ille'llah ve eşhedu enneke rasûlullah! dedi de şöyle devam etti:

— Yâ Rasûlallah! Yahûdîler insanı hayrette bırakacak surette yalan söyleyen, asılsız iftiralarda bulunan bir kavimdir. Eğer Sen beni onlardan sormadan önce benim müslümân olduğumu bilirlerse, muhakkak bana iftira ederler. (Siz evvelâ beni onlardan sorunuz) dedi.

Akabinde bir Yahûdî topluluğu geldi. Peygamber:

— "İçinizde Abdullah (ibn Selâm) nasıl adamdır?" diye sordu.

Yahûdîler:

— O bizim hayırlımız ve hayırlımızın oğludur. Seyyidimiz ve sey-yidimizin oğludur, dediler.

Peygamber:

— "Abdullah ibn Selâm İslâm 'a girerse ne dersiniz? (Siz de müslümân olur musunuz?) diye sordu.

Bunun üzerine Yahûdîler:

— Böyle şeyden Allah onu korusun! dediler. Bunun üzerine Abdullah, Yahûdîler'e karşı çıktı da:

— Eşhedu enlâ ilahe ille'llah ve eşhedu enne Muhammeden rasûlullah, diye iki şehâdet kelimesini söyleyiverdi.

Bu şehâdetler üzerine Yahûdîler:

— O bizim şerrlimizdir ve şerrlimizin oğludur, dediler, ve Abdullah ibn Selâm'in değerini eksilttiler.

Abdullah:

— Yâ Rasûlallah! İşte korkmakta olduğum şey budur, dedi [17].

7- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Biz neshettiğimiz veya geri bıraktığımız bir âyetin yerine ya ondan daha hayırlısını, yâhud onun benzerini getiririz* Allah'ın her şeye kemâliyle kaadir olduğunu bilmedin mi?" (Âyet. 106) [18].

8-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Umer (R):

— Bizim en düzgün Kur'ân okuyanımız Ubeyy ibn Ka'b'dır. En isabetli hüküm verenimiz de Alî ibn Ebî Tâlib'dir. Şübhesiz biz, Ubeyy ibn Ka'b'm okuyuş usûlü ve edasından bir kısmını terketmekteyiz. Bununla beraber Ubeyy: Ben Rasûlullah'tan işittiğim hiçbirşeyi ter-ketmem (unutmam), diye iddia etmektedir. Hâlbuki Yüce Allah: "Biz bir âyetten nesheder veya geri bırakırsak, ondan daha hayırlısını yâhud onun benzerini getiririz... " (Âyet: 106) buyurmuştur, dedi [19].

8- Bâb:

"Onlar: 'Allah kendine çocuk edindi' dediler. Hâşfiy O (bu gibi şeylerden) pak ve münezzehtir... " (Âyet: ııe) [20].

9-.......Abdullah ibn Abbâs(R)'tan: Peygamber (S) şöyle demiştir: "Allah şöyle buyurdu: Bâzı Âdem oğlu beni yalanladı. Hâlbuki beni yalanlamak ona yakışmazdı. Bâzısı da bana sövdü. Hâlbuki bana sövmek ona yakışmazdı. Âdem oğlunun beni yalanlamasına gelince; o (öldükten sonra) benim onu eskisi gibi îâde edip yaratmağa gücüm yetmez sanır. Bana sövmesi hususu da: Benim çocuğum olduğunu söylemesidir. Hâlbuki ben zevce ve çocuk edinmekten uzak bulunuyorum" [21] .

9- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Siz de İbrahim'in makaamından bir namaz yeri edinin..." (Âyet: 125).

"Mesabe", insanların tekrar tekrar gidip dönmekte oldukları yerdir [22].

10- Bize Müsedded Yahya ibn Saîd^den; o da Humeyd'den; o da Enes'ten tahdîs etti: Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Umer (R):

— Üç şey hakkındaki dileğim Allah'ın vahyine uygun geldi, yâ-hud Rabb'im bana muvafakat etti. Ben: Yâ Rasûlallah! Makaamu İbrahim'den bir namaz yeri edinseniz! dedim. (Bu lafızla âyet indi.) Yine ben: Yâ Rasûlallah! Yanınıza iyi ve kötü kimseler giriyor. Mü'-minlerin anaları olan kadınlarınızın örtünmelerini emretseniz! dedim. Bunun üzerine Allah Hicâb (ei-Ahzâb: 59) âyetini indirdi.

Umer dedi ki:

— Bana Peygamber'in bâzı kadınlarına darılması haberi ulaştı. Bunun üzerine kadınların yanma gittim ve: Kadınlar! Ya bu hırçınlığa nihayet verirsiniz, yâhud iyi biliniz ki Allah, sizin yerinize Rasû-lü'ne sizden daha hayırlı kadınlar verir, dedim. Nihayet Peygamber'in kadınlarından birisinin yanma vardım. Kadın bana: Yâ Umer! Rasû-lullah* kadınlarına öğüt vermez mi ki, sen onlara va'z vermeye kalkışıyorsun? dedi. Bunun üzerine de Allah şu âyeti indirdi: "Eğer o sizi boşarsa, yerinize -Allah'a itaatle teslim olan, Allah'ın birliğini tas-dîk eden, namaz kılan, günâhlardan tevbe ile vazgeçen, ibâdet eyleyen, oruç tutan kadınlar, dullar ve kızlar olmak üzere- Rabb 'inin ona sizden daha hayırlılarını vermesi umulur" (et-Tahrîm: 5) [23].

İbnu Ebî Meryem şöyle dedi: Bize Yahya ibnu Eyyûb haber verdi: Bana Humeyd tahdîs edip: Ben Enes'ten işittim, o da Umer'den demiştir [24].

10- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Hani İbrahim o BeytHn temellerini hmâîl ile birlikte yükseltiyordu (da ikisi şöyle duâ etmişlerdi): Ey Rabb 'imiz, bizden (şu hizmeti) kabul buyur. Şübhesiz Sen hakkıyle işiten, kemâliyle bilensin'" (Âyet: 127).

"el-Kavâid", onun temelleridir. Bunun müfredi "KaaideturTdur. Kadınlardan olan "Kavâid"in müfredi ise"Kaaid"dir [25].

11 -.......Abdullah, ibn Muhammed ibn Ebî Bekr, Abdullah ibn Umer.'e, Peygamber'in zevcesi Âişe(R)'den haber verdi ki (o şöyle demiştir): Rasûlullah (S) bana:

— "Kavmin Kureyş'in Ka'be'yi bina ettiklerini ve İbrahim'in temellerinden kısalttıklarını görmedin mi (yânı bilmedin mi)?" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah, onların kısalttıkları temeli Sen İbrahim'in temelleri üzerine döndürmez misin? dedim.

Rasûlullah:.

— "Kavmin küfür zamanına yakın olmasaydı (muhakkak ben Ka'be'yi İbrahim'in temelleri üzerine döndürürdüm) " buyurdu.

Abdullah ibn Umer, Âişe'den bunu rivayet ettikten sonra: — Yemîn olsun Âişe bunu muhakkak Rasûlullah'tan işitmiştir. Ben Rasûlullah'ın Hıcr'a yakın olan iki köşeyi isti'lâm etmemesinin, ancak Beyt'in (bu iki köşesinin) İbrahim'in temelleri üzerinde tamamlanmamış olmasından ileri geldiğini sanıyorum, demiştir [26].

11- Bâb:

"Deyin ki: Biz Allah'a ve bize indirilene îmân ettik... " (Âyet: 136).

12-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Kitâb sahibi olanlar Tevrat'ı İbrânîce (metni) ile okurlar, Arab dili ile de onu müslümân-lara tefsir ederlerdi.

Rasûlullah (S) bu hususta sahâbîlefine: "Sizler Ehli Kitâb'ı tasdik de etmeyin, tekzîb de etmeyin. Sizler şunu söyleyin: Biz Allah'a, bize indirilene (Kur'ân'a), İbrahim'e, İsmâîVe, Is-hâk 'a, Ya 'kûb 'a ve torunlarına indirilenlere, Mûsâ yya, îsâ ya verilenlere ve bütün peygamberlere Rabb 'leri katından verilenlere îmân ettik. Onlardan hiçbirim diğerinden ayırdetmeyiz. Biz Allah 'a teslim olmuş müslümânlarız" (Âyet: 136) [27].

"İnsanlardan birtakım beyinsizler: Müslümanları, üzerinde durdukları eski kıbleden çeviren (sebeb) nedir? diyecekler. De ki: Doğu da Allah 'in, batı da. O, kimi dilerse onu doğru yola iletir" (Âyet: hi) [28].

13-.......el-Berâibn Âzib(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) Medine'de onaltı ay yâhud onyedi ay Kudüs'teki Beytu'l-Makdis'e doğru namaz kıldı. Fakat her zaman kıblesinin Ka'be ciheti olmasını arzu ederdi. Rasûlullah, Ka'be'ye doğru ilk namazını kıldı yâhud ikindi namazını kıldı. Bir cemâat de O'nunla birlikte kıldılar. Ondan sonra, O'nunla birlikte namaz kılanlardan biri çıktı ve bir mescidde bulunan bir cemâate, onlar namaz kılarlarken uğradı. Onlara:

— Peygamber ile birlikte Mekke'ye doğru namaz kıldığıma Allah için şehâdet ederim, dedi.

Bu şehâdet üzerine o cemâat namazlarını bozmadan oldukları gibi Ka'be'den tarafa döndüler. Kıble değiştirilmeden evvel ilk kıbleye doğru namaz kılarak vefat etmiş, öldürülmüş birtakım insanlar vardı. Biz bunlar hakkında ne diyeceğimizi (nasıl bir hüküm vereceğimizi) bilemedik. O zaman Allah şu âyeti indirdi: "...Allah sizin îmânınızı zâyV edecek değildir. Çünkü Allah insanlara çok şefkatli, çok merhametlidir" (Âyet: 143) [29].

' 'Böylece sizi vasat (orta) bir ümmet yapmışızdır. İnsanlara karşı şâhidler olasınız, bu Rasûl de sizin üzerinize tam bir şâhid olsun diye" (Âyet: 143).

14-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Kıyamet gününde Nûh çağrılacak, Nûh:

— Lebbeyke ve sa 'deyke yâ Rabb (= Da'vetine icabet ettim, huzuruna

geldim, emrine hazırım yâ Rabb)/ diyecek.

Allah:

— (Emirlerimi ümmetine) tebliğ ettin mi? diye soracak. Nûh da:

— Evet ettim! diyecek.

Bunun üzerine Nuh'un ümmetine:

— Nûh size tebliğ etti mi? diye sorulacak. Nuh'un ümmeti de:

— Bizi böyle âhiret azabından korkutan bir peygamber gelmedi! diyecekler.

Bu cevâb üzerine Allah:

— Ey Nûh, senin tebliğ ettiğine kim şehâdeî eder? diye soracak. O da:

— Muhammed ve O'nun ümmeti, diye cevâb verecek. Akabinde Muhammed ile ümmeti, Nuh'un, ümmetine Allah'ın

hükümlerini tebliğ etmiş olduğuna şehâdet edecekler. Rasülünüz de sizin üzerinize bir şâhid olacaktır. İşte şu beyânım, zikri ulu olan Allah 'in şu kavlidir: Böylece sizi orta bir ümmet yapmışızdır. İnsanlara karşı şâhidler olasınız, bu Râsûl de sizin üzerinize şâhid olsun diye (Âyet: 143)".

"el-Vasat", "el-Adi" demektir [30].

12-"...Senin Üstünde Durageldiğin (Ka'be'yi Tekrar) Kıble Yapmamız O Rasûlfe (Sana) Uyanları, Ayağının İki Ökçesi Üzerinde Geri Döneceklerden Ayırdetmemiz İçindir. Gerçi Bu Elbette Büyük Bir Mes'eledir. Ancak Bu Allah'ın Doğru Yola İlettiği Kimseler Hakkında Değil" (Âyet: 143) Babı

15-.......Abdullah ibnUmer(R)'den: İnsanlar Kubâ Mescidi'nde sabah namazı kılarlarken birisi geldi de:

— Allah, Peygamber üzerine Ka'be'ye yönelmesi için Kur'ân indirdi; siz de Ka'be'ye: yöneliniz! dedi.

Onlar da namaz içinde Ka'be'ye yöneldiler [31].

13- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Biz yüzünü çok kerre göğe doğru evirip çevirdiğini muhakkak görüyoruz. Şimdi seni herhalde hoşnûd olacağın bir kıbleye döndürüyoruz- Yüzünü artık Mescidi Haram tarafına çevir. (Ey Mü'minler!) Siz de nerede bulunursanız (namazda) yüzlerinizi o yana döndürün. Şübhe yok ki, kendilerine kitâb verilenler bunun Rabb Herinden gelen bir gerçek olduğunu pek iyi bilirler. Allah onların yapacaklarından gafil değildir" {Âyet: 144).

16-.......Enes ibn Mâlik (R) -ömrünün sonlarında-: İki kıbleye (yânı Kudüs'e ve Ka'be'ye) doğru namaz kılanlardan benden başka kimse kalmadı, demiştir.

14- And Olsun Ki, Sen Kendilerine Kitâb Verilenlere Her Âyeti Getirmiş Olsan, Onlar Yine Senin Kıblene Uymazlar. Sen De Onların Kıblesine Tâbi' Olucu Değilsin. Onların Kimi Kiminin Kıblesine Uyucu Değildir. And Olsun Sana Gelen Bunca İlimden Sonra, Onların Hevâlarına Uyacak Olursan, O Takdirde Şübhesiz Ve Muhakkak Yazık Etmişlerden(Sayılır)Sin" (Âyet: 145) Babı

17-....... îbn Umer(R)'den (şöyle demiştir): İnsanlar Küba'da sabah namazı içinde bulundukları sırada bir adam geldi de:

— Bu gece Peygamber'e Kur'ân indirilmiş ve Ka'be'ye dönmesi emredilmiştir. Dikkat edin! Siz de Ka'be'ye yönelin! dedi.

İnsanların yüzü Şâm tarafına yönelik bulunuyordu. Bu haber üzerine yüzlerini Ka'be tarafına döndürdüler [32].

15- 'Kendilerine Kitâb Verdiklerimiz Onu Öz Oğulları Gibi Tanırlar. Öyle

İken İçlerinden Bir Güruh, Kendileri Bilip Durdukları Hâlde Yine Mutlakaa Hakkı Gizlerler. Hakk Rabb'indendir. O Hâlde Sakın Şübhecilerden Olma" (Âyet: 146-147) Bâb1 [33]

18-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: İnsanlar Kubâ'da sabah namazı içinde bulundukları sırada bir kimse gelip:

— Şübhesiz bu gece Peygamber'in üzerine Kur'ân indirilmiş ve kendisi namazda Ka'be'ye yönelmekle emrolunmuştur! Bunun için sizler de Ka'be'ye yöneliniz! dedi.

Cemâatin yüzleri Şâm cihetine yönelik iken, hemen Ka'be tarafına döndüler.

16- "Herkesin Yüzünü Kendine Döndürücü Olduğu Bir Yöneîi Vardır. Öyleyse Siz De (Ey Mü'minler) Hayır İşlerine Koşun, Birbirimizle Yarış Edin. Nerede Bulunursanız Allah Hepinizi (Bir Araya) Getirecektir. Şübhesiz Ki, Allah Herşeye Hakkıyle Kaadirdir" (Âyet: İ4s) Babı [34]

19-.......Ebû İshâk şöyle demiştir: Ben el-Berâ ibn Âzib(R)'den işittim, o: Biz Peygamber'le birlikte onaltı yâhııd onyedi ay Beytu'l-Makdis tarafına doğru namaz kıldık. Sonra Allah O'nu Ka'be yönüne döndürdü, dedi.

'Hangi yerden sefere çıkarsan namazda yüzünü Mescidi Haram 'a doğru çevir. Bu emir, Rabb 'inden gelen mutlak bir haktır. Allah, yapacaklarınızdan gâfİl değildir" (Âyet: 149).

"Onun şatrına", "Onun yönüne" demektir [35].

20-.......Abdullah ibn Dînârtahdîs edip şöyle demiştir: Ben İbn Umer(R)'den işittim, o şöyle diyordu: İnsanlar Küba'da sabah na-mâzı içinde bulundukları sırada onlara bir adam geldi de:

— Bu gece Kur'ân indirildi ve Ka'be tarafına yönelmek emro-lundu, siz de

Ka'be tarafına yöneliniz! dedi.

Saff hâlindeki bu insanlar hiçbir değiştirme yapmaksızın, oldukları gibi yerlerinde döndüler de Ka'be tarafına yöneldiler; hâlbuki yüzleri Şâm cihetinde idi.

"Hangi yerden çıkarsan (namazda) yüzünü Mescidi Haram'a doğru çevirir. (Siz de ey mü'minler) nerede olursanız olun, yüzlerinizi o yana döndürün. Tâ ki, aleyhinizde insanların, içlerindeki zâlim olanlarından başkasının (tutunabileceği) hiçbir hüccet kalmasın. Artık onlardan korkmayın, benden korkun. Tâ ki, size karşı olan nV-metimi tamamlayayım. (Bu sayede) siz de hidâyete kavuşmayı ümîd edebilirsiniz" (Âyet: 150) [36].

21- Bize Kuteybe ibn Saîd, Mâlik'ten; o da Abdullah ibn Dî-nâr'dan tahdîs etti ki, îbn Umer (R) şöyle demiştir: İnsanlar Kubâ'-da sabah namazı içinde bulundukları sırada kendilerine bir adam geldi ve:

— Bu gece Rasülullah'ın üzerine Kur'ân indirilmiş ve Ka'be tarafına yönelmesi emredilmiştir. Siz de Ka'be'ye yöneliniz, dedi.

İnsanların yüzleri Şâm tarafına yönelik iken hemen Ka'be cihetine döndüler.

17- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Şübhe yok ki, Safa ile Merve Allah'ın şeâirindendir. İşte kim o Beyt 7 hacc veya umre kasdı ile ziyaret ederse, bunları güzelce tavaf etmesinde üzerine bir be's yoktur. Kim gönlünden koparak bir hayır işlerse (mükâfatını görür). Çünkü Allah tâatlerin ecrini veren ve hakkıyle bilendir" (Âyet: ıss).

"Şeâir", "Alâmetler" demektir. Bunun müfredi "Şaîre'Mir. İbn Abbâs: "Safvân", "Taş"tır, "Hıcâre" de denilir. Bunlar öyle çıplak taşlardır ki, üzerlerinde hiçbirşey bitirmezler; bunun müfredi "Safvâne"dir, bu da "Safa" ma'nâsınadır. "es~Safâ" ise cemf içindir, demiştir [37].

22-.......Urve şöyle demiştir: Ben Peygamber'in zevcesi Âişe*-" ye şunu sordum:

— Yüce Allah'ın şu kavli hakkında ne dersin: "Şübhe yok ki Safa ile Merve A ilah Hn şeâirindendir. İşte kim o Beyt H hacc ve um e kasdıyle ziyaret ederse, bunları güzelce tavaf etmesinde üzerine bir günâh yoktur" buyurdu. Ben bu sözden o iki tepe arasında tavaf etmemekten hiçbir kimse üzerine bir günâh olmadığını düşünüyorum, dedim.

Âişe:

— Hayır öyle değil. Eğer âyet senin söylemekte olduğun gibi (sa'y mubahtır demek) olsaydı, âyet: "Safa ile Merve arasında sa'y etmemekte günâh yoktur" suretinde olurdu. Şübhesiz bu âyet Ensâr hakkında indirilmiştir. Onlar İslâm'dan evvel Kudeyd mevkiinin hizasında bulunan Menât putu için ihrama girerlerdi. Ensâr'dan ihrama girenler (kendi putlarının karşısında üzerlerinde başkalarının Isâf ve Naile putları bulunan) Safa ve Merve arasında sa'y etmeyi günâh sayarlardı. İslâm Dîni gelince Ensâr: Safa ile Merve arasında sa'y etmek bize ağır geliyor, diye bunun hükmünü Rasûlullah'tan sordular. Bunun üzerine Allah: "Şübhe yok ki, Safa ile Merve Allah'ın şeâirindendir. İşte kim o Beyt 7 hacc ve umre kasdıyle ziyaret ederse, bunları güzelce tavaf etmesinde üzerine bir günâh yoktur" âyetini indirdi.

23-.......Âsim ibn Süleyman şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik(R)'e Safa ile Merve'den sordum. Enes: Biz bunlar Câhiliyet işin-dendir (bunları tavafla ibâdet ederlerdi) diye düşünürdük. İslâm'a giriş olunca bu iki tepe arasında sa'y etmekten kendimizi tuttuk. Bunun üzerine Yüce Allah: "Şübhe yok ki, Safa ile Merve Allah 'in şeâirindendir. İşte kim o Beyt 7 hacc veya umre kasdıyle ziyaret ederse, bunları güzelce tavaf etmesinde üzerine günâh yoktur" âyetini indirdi [38] .

18- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"İnsanlar içinde Allah'tan gayrisini O'na emsal edinen adamlar vardır ki, onları Allah'a olan sevgi gibi severler. îmân edenlerin Allah'a sevgisi ise

(herşeyden) sağlamdır. (Allah'a eşler uydurarak nefislerine) zulmedenler azabı görecekleri zaman, bütün kuvvetin hakîkaten Allah'ın olduğunu ve Allah'ın hakîkaten pek çetin azâblı bulunduğunu bilselerdi" (Âyet: 165) [39].

"Endâden", "Azdâden", yânî "Muhalif benzerler" demektir; müfredi "Nidd"dir.

24-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir söz söyledi, ben de diğer bir söz söyledim. Peygamber:

— 'Allah'in yarattıklarından herhangi birşeyi A Hah 'a denk yapıp, ona dua ederek ölen kimse ateşe girer" buyurdu.

Ben de:

— Allah'a bir benzer çağırmayarak ölen kimse cennete girer, dedim [40].

19- Bâb:

' 'Ey îmân edenler, maktuller hakkında size kısas yazıldı. Hür, hür ile; köle, köle ile; dişi, dişi ile (kısas olunur). Fakat kimin lehinde maktulün kardeşi tarafından cüz'î birşey affolunursa (kısas düşer). Artık örfe uymak, onu

güzellikle ödemek (lâzımdır). Bu, Rabb'inizden bir hafifletme ve rahmettir. O hâlde kim bufafv ve edâ)dan sonra (kaatile) tecâvüzde bulunursa, onun için pek acıklı bir azâb vardır" (Âyet: ns).

Uf iye (= Affolunursa)", "Terk olunursa" demektir [41].

25-.......Amr ibn Dînâr tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Mucâhid ibn Cebr'den işittim, şöyle dedi: Ben İbn Abbâs(R)'tan işittim, şöyle diyordu: İsrâîl oğullan'nda kısas vardı fakat onlarda diyet yoktu. Yüce Allah bu ümmete hitaben: "Üzerinize maktuller hakkında kısas yazıîdu Hür, hür ile; köle, köle ile;

dişi, dişi ile (kısas olunur). Fakat kimin lehine maktulün kardeşi tarafından cüz T birşey affolunursa (kısas düşer)".

"Afv", kasden öldürmede (velînin affedilenden) diyeti kabul etmesidir.

Ma'rüfatâbi' olmak ve güzellikle ödeme yapmak: Maktulün velîsi diyeti ma'rûfla yânî şiddet göstermeden ister, kısastan affedilen kimse de diyeti güzellikle, yânî bekletmeden ve eksiltmeden öder, demektir.

İşte bu (afv ve diyet hükmü, sizden önceki milletler üzerine yazılmış olan hükümlerden) Rabb'iniz tarafından yapılmış bir hafifletme ve bir rahmettir. Artık bundan sonra (yânî diyeti kabulden sonra) kim tecâvüz ederse ona acıklı bir azâb vardır.

26- Bize Muhammed ibnu Abdillah el-Ensârî tahdîs etti: Bize Humeyd tahdîs etti ki onlara da Enes, Peygamber(S)'in: "Allah'ın Ki-tâbı{nm) hükmü kısas yapmaktır" buyurduğunu tahdîs etmiştir.

27-.......Abdullah ibnu Ebî Bekr es-Sehmî şöyle demiştir: Bize Humeyd, Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etti ki, Enes'in halası olan Rubeyy', bir cariyenin ön dişlerini kırmış, Rubeyy'in kavmi o cariyeden afv istediler. Cariyenin ailesi affetmediler. Rubeyy'in ailesi onlara diyet arzettiler. Cariyenin kavmi diyeti de kabul etmeyip kısasta direttiler. Akabinde Rasûlullah'a geldiler, O'nun huzurunda da (afv ve diyeti kabul etmeyip) kısasta direttiler. Bunun üzerine Rasûlullah (S) kısas ile emretti. (Rubeyy'in erkek kardeşi) Enes ibnu'n-Nadr:

— Yâ Rasûlallah! Rubeyy'in ön dişi kırılacak mı? Seni hakk ile gönderen Allah'a yemîn ederim (ve ümîd ederim) ki, Rubeyy'in dişi kırılmaz! dedi.

Rasûlullah:

— "Yâ Enes (ibne'n-Nadr)/ ^//a/z'm Kitâbı(n\n hükmü) kısastır" buyurdu.

Hakîkaten da'vâcılar bunun akabinde razı olup Rubeyy'den kısası affettiler. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Allah'ın kullarından öylesi vardır ki, o, Allah'a yemîn etse muhakkak Allah onun yeminini yerine getirir" buyurdu [42].

20- "Ey İmân Edenler, Sizden Evvelkilere Yazıldığı Gibi, Sizin Üzerinize De Oruç Yazıldu Tâ Ki Konmasınız" (Âyet: 183) Bâbl [43]

28-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Âşûrâ günü Câhiliyet ahâlîsi oruç tutarlardı. Ramazân orucu emri inince Peygamber (S): "isteyen âşûrâ günü oruç tutar, isteyen de tutmaz" buyurdu.

29-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Âşûrâ günü, ramazân ayında oruç tutmak farz kılınmazdan önce oruç tutulur idi. Ramazân ayı orucunu tutma emri inince Peygamber (S): "Dileyen âşûrâ orucu tutar,

30-.......Bize Ubeydullah ibn Mûsâ,îsrâîl ibn Yûnus'tan; o da Mansûr'dan; o da İbrahim en-Nahaî'den; o da Alkame ibn Kays'tan haber verdi ki, Abdullah ibn Mes'ûd yemek yerken yanma Eş'as ibn Kays girdi de:

— Bu gün âşûrâdir! dedi. İbn Mes'ûd da:

— Âşûrâ, ramazân orucu inmezden önce oruç tutulur bir gündü. Ramazân orucu inince âşûrâ orucu terkedildi. Onun için yaklaş da bizimle yemek ye! dedi.

31-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Câhiliyet devrinde Kureyş âşûrâ günü oruç tutardı. (Hicretten önce) Peygamber (S) de âşûrâ orucu tutardı. Medine'ye hicret edip gelince de bu orucu (âdeti üzere) tuttu. Sahâbîlerine de bu orucun tutulmasını emretti, (ikinci sene şa'-bân ayında) ramazân orucu inince, ramazân orucu farîza oldu, âşûrâ terkedildi. Artık dileyen âşûrâ orucunu tutar, dileyen de tutmaz oldu [44].

21-“Oruç Sayılı Günlerdir. Artık Sizden Kim (O Günlerde) Hasta Yâhud Sefer Üzerinde Olursa, Tutamadığı Günler Sayısınca Başka Günlerde Tutar. Gücü Yetmeyenler Üzerine De Bir Yoksul Doyumu Fidye (Lâzımdır).

Bununla Beraber Kim Gönül İsteğiyle Bir Hayır Yaparsa İşte Bu, Onun İçin Daha Hayırlıdır. Oruç Tutmanız Sizin Hakkınızda Hayırlıdır, Bilirseniz" (Âyet: Is4) Kavli Babı [45]

Atâ ibn Ebî Rebâh: Yüce Allah'ın buyurduğu gibi, mükellef kişi hastalıktan dolayı ayın hepsinde oruç tutmaz, demiştir. el-Hasen el-Basrî ile İbrahim en-Nahaî, emzikli ve hâmile kadın hakkında:

Eğer bunlar kendi nefisleri yâhud çocukları üzerine bir zarar gelmesinden korkarlarsa oruç tutmazlar, sonra kaza ederler, demişlerdir.

Yaşlı ihtiyar oruç tutmaya güç yetiremezse (o da oruç tutmaz, üzerine kaza değil de fidye vâcib olur). Enes ihtiyar olduktan sonra bir yâhud iki yıl ramazânda her gün bir fakire ekmek ve et yedirip, oruç tutmamıştır. Âmmenin kıraati "Yutîkûnehû" şeklindedir, bu ekserdir [46]

32-.......Amr ibn Dînâr, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan tahdîs etti. Atâ,İbn Abbâs'tan "Ve ale'llezîneyutavvakûnehû fıdyetun taâmu miskine" şeklinde okurken işitmiştir.îbn Abbâs:

— Bu âyet nesh edilmiş değildir. Âyetteki kişiler yaşlı erkek ile yaşlı kadındır ki, bunlar oruç tutmaya muktedir olamazlar; bu se-beble bunlar, her bir gün yerine bir fakiri doyururlar, demiştir [47].

22- Bâb:

'İçinizden kim o aya erişirse, onda oruç tutsun.,,(Âyet: 185)

33-.......Bize Ubeydullah, Nâfi'den; İbn Umer'in "Fidyetu taamı mesâkîne" şeklinde okuduğunu, "Ve aleHlezîneyutîkûnehu" âyeti neshedilmiştir, dediğini tahdîs etti [48].

34-....... Bize Bekr ibnu Mudar, Amr ibnu'l-Hâris'ten; o da Bukeyr ibnu Abdillah'tan; o da Selemetu'bnu'l-Ekvâ'ın âzâdlısı olan Yezîd'den tahdîs etti ki, Seleme (R) şöyle demiştir: "Oruca güç yeti-remeyenler üzerine de bir yoksul doyumu fidye lâzımdır" âyeti indiği zaman, oruç tutmamak ve fidye vermek isteyenler oldu. Nihayet ondan sonraki "İçinizden kim o aya erişirse, onda oruç tutsun"âyeti indi de (sağlam ve mukîmler hakkında) bu oruç tutmayıp fidye vermek muhayyerliğini neshetti [49].

Ebû Abdillah el-Buhârî: Bukeyr ibn Abdillah, üstadı Yezîd ibn Ebî Ubeyd el-Eslemî'den önce vefat etti, dedi [50].

23-' 'Oruç Gecesinde Kadınlarınıza Yaklaşmak Size Halâl Edildi. Onlar Sizin İçin, Siz De Onlar İçin Birer Libâssınız. Allah Nefislerinize Karşı Za'f Göstermekte Olduğunuzu Bildi De Tevbenizi Kabul Etti, Sizi Bağışladı. Artık (Bundan Sonra Geceleri) Onlara Yaklaşın Ve Allah'ın Hakkınızda Yazdığını İsteyin" {Âyet: İ87)Bâbı

35-....... Ebû İshâk Amr ibn Abdillah şöyle demiştir: Ben el-Berâ ibn Âzib(R)'den işittim: Ramazân orucu indiği zaman sahâbî-ler ramazânın hepsinde kadınlara yaklaşmıyorlardı. Birtakım erkekler ise kendi nefislerine hıyanet ediyorlardı. Müteakiben Allah: "Allah sizin nefislerinize karşı za'fgöstermekte olduğunuzu bildi de tevbenizi kabul etti, sizi bağışladı... *' âyetini indirdi [51].

24- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'Sâdık fecr olan ak iplik kara iplikten size seçilinceye kadar yiyin için, sonra geceye kadar orucu tamamlayın.

Mescidlerde Vtikâfta bulunduğunuz zaman kadınlarınıza (geceleri de) yanaşmayın. Bu (hükümler) Allah'ın sınırlarıdır. Sakın onlara yaklaşmayın. İşte Allah âyetlerini böylece insanlara açıklar. Tâ ki korunsunlar" (Âyet: 187).

"el-Âkif", "el-Mukîm"dir.

36-.......Ebû Avâne, Husayn'dan; o daeş-Şa'bî'dentahdîs etti ki, Adiyy ibn Hatim bir beyaz, bir de siyah ip edindi. Nihayet gece, gecenin bir kısmı olunca onlara baktı, fakat bu iki ip kendisine açıkça belirmediler. Sabaha yaklaşınca:

— Yâ Rasûlallah! Ben yastığımın altına iki ip koydum, dedi.

Rasûlullah (S):

— "Şübhesiz senin yastığın bu takdirde çok genişmiş. Çünkü (bu âyette zikredilen) beyaz iple siyah ip, senin yastığının altında olmuşlardır (yânî çok uyumuşsun)" buyurmuştur.

37-....... Adiyy ibn Hatim (R) şöyle demiştir:

— Yâ Rasûlallah! Siyah iplikten seçilecek beyaz iplik nedir? Bunlar hakîkaten iki ip midir? diye sordum.

O:

— "Eğer sen bu iki ipe baktıysan, şübhesiz sen elbette geniş kafalısın" buyurduktan sonra "Bunlar senin düşündüğün gibi iki ip değildir. Biri gecenin karanlığı, diğeri de gündüzün beyazlığıdır"^ buyurdu.

38-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir:' "Size beyaz iplik siyah iplikten seçilinceye kadar yiyin için" âyeti indi, fakat "Mine'I-fecri" beyânı inmemişti. Birtakım insanlar oruç tutmak istedikleri zaman, onlardan birisi ayaklarına beyaz ip ve siyah ip bağladı da o ipler kendisine iyice belirinceye kadar yemeğe devam etti. Akabinde Allah o kelâmın ardından "MineH-fecri{Fecrden)" beyânını indirdi. Sahâbîler böylece Allah'ın ancak gece ile gündüzü kasdetmekte olduğunu bildiler [52].

25- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"... İyilik ve tâat, evlere arkalarından gelmeniz değildir. Fakat iyilik (Allah'tan) sakınandır. Evlere kapılarından gelin. Allah'tan sakının. Tâ ki muradınıza kavuşasınız" (Âyet: 189).

39-.......el-Berâ ibn Âzib (R): Ensâr ve Kureyş'ten başka diğer Arablar Câhiliyet devrinde (hacc ve umre niyetiyle) ihrama girdikleri zaman, evlerine (kapılarından değil de) arka taraflarından gelirlerdi. Bunun üzerine Allah şu âyeti indirdi: "İyilik ve tâat evlere arkalarından gelmeniz değildir. Fakat iyilik Allah'tan sakınandır. Evlere kapılarından geliniz* [53]

26- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Fitne kalmayıncaya, dîn de yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Vazgeçerlerse, artık zâlimlerden başkasına hiçbir husûmet yoktur" (Âyet: 193) [54]
.

40-.......Bize Ubeydullah, Nâfı'den; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti. (Yetmiş üçüncü senenin sonunda Haccâc'ın Mekke'de) Abdullah ibnu'z-Zubeyr'i muhasara ettiği o fitne zamanında iki adam Abdullah ibn Umer'e geldiler de, ona:

— Şübhesiz insanlar helak edildiler (yâhud: Görmekte olduğun şu ihtilaflı işleri yaptılar). Sen ise Umer'in oğlu ve Peygamber'in sa-hâbîsi olduğun hâlde bu savaşa çıkmandan seni men' eden nedir? dediler.

İbn Umer onlara:

— Beni bundan, Allah'ın kardeşimin kanını haram kılmış olması men' etmektedir, dedi.

O iki adam:

— Allah ' 'Hiçbir fitne kalmayıncaya kadar onlarla savaşın" bu-yurmadı mı?

dediler.

İbn Umer de:

— Bizler onlarla harb ettik, nihayet hiçbir fitne kalmadı ve dîn de yalnız Allah'ın oldu. Sizler ise bir fitne olsun ve dîn de Allah'tan başkasına âid olsun diye harb etmek istiyorsunuz, dedi.

Usmân ibn Salih şunu ziyâde etti: Abdullah ibn Vehb şöyle dedi: Bana Fulân kişi (Mısır kaadısı ve âlimi Abdullah ibn Luhey'a'dır denildi) ile Hay ve ibnu Şurayh, Bekr ibn Amr el-Meâfirî'den haber verdi. Ona da Bukeyr ibn Abdillah, Nâfi'den şöyle tahdîs etmiştir: Bir adam İbn Umer'e geldi de:

— Yâ Ebâ Abdirrahmân! Azîz ve Celîl olan Allah yolunda cihâdı terkederek bir yıl hacc, bir yıl da umre yapmana seni ne şevketti? Hâlbuki sen Allah'ın cihâda çok teşvîk ettiğini bilmişsindir! dedi.

İbn Umer de ona:

— Ey kardeşim oğlu! İslâm beş şey üzerine kuruldu: Allah'a ve Rasûlü'ne îmân etmek, beş namazı kılmak, ramazân orucu tutmak, zekâtı ödemek, Ka'be'yi hacc yapmak dedi.

O zât:

— Yâ Ebâ Abdirrahmân! Allah'ın kendi Kitâbı'nda zikrettiği şeyi işitmiyor musun: "Eğer müzminlerden iki zümre birbiriyle dö-ğüşürlerse aralarım bulup barıştırın. Eğer onlardan biri diğerine karşı hâlâ tecâvüz ediyorsa, siz o tecâvüz edenle Allah Un emrine dö'nün-ceye kadar savaşın..." (ei-Hucurât: 9)?

"Onlarla hiçbir fitne kalmayıncaya kadar savaşın..." (d-Bakara: 193)! dedi,

İbn Umer:

— Biz Rasûlullah zamanında bunu yaptık. İslâm ehli az idi.. îrnân-lı kişi dîni hakkında fitneye uğratılırdı. Müşrikler onu ya öldürürler, yâhud da devamlı azâb ve işkence ederlerdi. Nihayet müslümânlar çoğaldı ve hiçbir fitne (yânî dînî baskı) kalmadı, dedi.

Bu sefer o zât İbn Umer'e:

— Alî ve Usmân hakkındaki görüşün, sözün nedir? dedi. İbn Umer:

— Usmân'a gelince, (Uhûd'daki kaçışını) Allah ondan affetmiş gibidir. Amma sizler ondan bu suçunu affetmeyi hiç istemediniz. Alî'ye gelince, o, Rasülullah'ın amcasının oğlu ve kızı Fâtıma'nın kocası-dır. -Ve eliyle işaret ederek:- (Rasülullah'ın odaları arasındaki) yerinde görüp durduğunuz şu ev, Alî'nin evidir, dedi [55].

27- Allah'ın Şu Kavli Babı:

'Allah yolunda mallarınızı harcayın. Kendinizi tehlikeye atmayın. (Dâima) iyilik edin. Çünkü Aüah iyilik edenleri sever" (Âyet: 195). "Tehlüke" ve "Helak" bir ma'nâyadır [56].

41-.......Bize Şu'be tahdîs etti ki, Süleyman ibn Mıhrân şöyle demiştir: Ben Ebû Vâil'den işittim; o da Huzeyfe'den. Huzeyfe (R): "Allah yolunda mallarınızı harcayın ve kendinizi tehlikeye atmayın" âyeti nafakayı, yânî Allah yolunda mal harcamayı terk hakkında indi, demiştir [57].

28- Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Artık içinizden kim hasta olur yâhud da başından bir eziyeti bulunursa, ona oruçtan yâhud sadakadan yâhud da kurbândan biriyle fidye (vâcib olur)..." (Âyet: 196) [58].

42-.......Abdurrahmân ibnu'l-Esbahânî şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Ma'kıl'dan işittim, o şöyle dedi: Ben şu mescidin içinde, yânî Küfe Mescidi'nde Ka'b ibn Ucre(R)'nin yanma oturdum da ona "Oruçtan bir fidye" âyetim sordum. Ka'b ibn Ucre şöyle anlattı: (Hu-deybiye'de) bitler yüzüm üzerinde saçılıp dağılır hâlde ben Peygam-ber'in yanma taşındım. Peygamber (S):

— "Ben meşakkatin sende bu dereceye ulaştığını zannetmiyordum. Sen bir davar bulabilir misin?" diye sordu.

Ben:

— Hayır (bulamam), dedim. Peygamber:

— "Üç gün oruç tut, yâhud herbir fakire yarım sâ' ölçeği buğday düşmek üzere altı fakiri doyur ve başını tıraş et" buyurdu.

İşte bu âyet husûsî olarak benim hakkımda indi, fakat bu umûmî olarak sizin hakkınızdadir, dedi [59].

29- Bâb:

'Kim hacca kadar umre ile fâidelenmek isterse... (Âyet: 196) [60]

43-....... îmrân ibn Husayn (R) şöyle demiştir: Allah'ın Kitâbı'nda mut'a âyeti, yânî haccda temettü' yapma âyeti inmiştir. Akabinde biz de Rasûlullah'ın beraberinde temettü' haccı yaptık. Temettü' yapmayı haram kılan Kur'ân indirilmedi; ölünceye kadar Peygamber de bundan nehyetmedi. Bir adam kendi re'yi ile istediği şeyi söylemiştir.

Muhammed el-Buhârî: O adamın Umer olduğu söylenir, dedi [61].

30- Bâb:

(Hacc mevsiminde ticâretle) RabbHnizden rızk istemenizde bir günâh yoktur1' (Âyet: i98).

44-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ukâz, Mecenne ve Zu'l-Mecâz

Câhiliyet devrinde birtakım büyük pazarlardı. Müslümanlar hacc mevsimlerinde buralarda ticâret yapmayı günâh saymışlardı. Bunun üzerine "Hacc mevsimlerinde (ticâretle) RabbHnizden rızk istemenizde bir günâh yoktur..." âyeti indi [62].

31- Bâb:

"Sonra insanların döndüğü yerden siz de dönün. Allah'tan mağfiret isteyin. Şübhesiz ki, Allah çok mağfiret edicidir, çok merhamet eyleyicidir" (Âyet: 199).

45-.......Âişe (R)'den (o, şöyle demiştir): Kureyş ile Kureyş'in dîninde olan müşrikler (Câhiliyet devrinde) Muzdelife'de vakfe yaparlardı. Bunlara "Hums" ismi verilirdi. Bunlardan başka olan Arab hacıları ise Arafat'ta vakfe yaparlardı. İslâm gelince Allah, Peygam-ber'ine Arafat'a gitmesini, sonra orada vakfe yapmasım, bundan sonra dâ oradan dönmesini emretti. İşte bu, Yüce Allah'ın şu kavlidir: "Sonra insanların döndüğü yerden siz de dönün.,." [63].

46-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Hacc niyetiyle ihrama girinceye kadar kişinin Beyt'i (hacc aylarında umre için) tavaf etmesi halâl değildi. Bineğine binip Arafat'a gittiğinde fidyesi deveden yâhud sığırdan yâhud koyundan kendisine kolay gelen bir hediye hayvandır. Bunlardan kendisine kolay olandan hangisini isterse kurbân eder. Şu kadar ki, böyle bir kurbanlık bulması kolay olmayan kişiye arefe gününden önceki hacc günleri içinde üç gün oruç tutması vâcib olur. Eğer bu üç günün sonuncusu arefe günü olursa, üzerine günâh yoktur. Bundan sonra ikindi namazından tâ karanlık oluncaya kadar Arafat'ta vakfe yapmak için gitsin. Vakfeden sonra Arafat'tan hareket etmeye davransınlar. Arafat'tan hareket ettikleri zaman geceyi geçirecekleri yer olan Muzdelife'ye kadar ilerlesinler. Sonra Allah'ı çok zikretsin(ler). Sabaha girmenizden önce tekbîr ve tehlîli çok söyleyiniz. Sonra (oradan Minâ'ya doğru) hareket ediniz. Çünkü insanlar da oradan hareket ediyorlardı. Ve Yüce Allah: "Sonra insanların (hep beraber) döndükleri yerden siz de dönün. Allah'tan mağfiret isteyin. Şübhesiz ki, Allah çok mağfiret edicidir, çok merhamet eyleyicidir" (Âyet: 199)

buyurdu. En sonunda cemreyi taşlarsınız [64].

32- Bâb:

'İnsanlardan kimi de: Ey Rabb 'imiz bize dünyâda da güzellik ver, âhirette de güzellik ver ve bizi o ateş azabından koru der" (Âyet: 201).

47-.......Enes ibn Mâlik (R): Peygamber (S) her zaman: "Yâ Allah! Ey Rabb'imiz, bize dünyâda da güzellik ver, âhirette de güzellik ver ve bizi o ateş azabından koru" diye duâ ederdi, demiştir [65].

33- Bâb:

"Hâlbuki o, düşmanların en yamanıdır... " (Âyet: 204). Atâ ibn Ebî Rebâh: "Nesi", "Hayavân"dır, demiştir [66].

48-.......Bize Sufyân es-Sevrî, îbn Cureyc'den; o da Abdullah ibn Ebî Muleyke'den; o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe bu hadîsi Pey-gamber'e yükselterek "Allah'a erkeklerin en çok nefretlisi, düşmanlığı en şiddetli olanıdır" buyurdu, demiştir.

Ve Abdullah ibnu'l-Velîd el-Adenî şöyle dedi: Bize Sufyân es-Sevrî tahdîs etti. Bana İbnu Cureyc, tbnu Ebî Muleyke'den; o da Âi-şe'den; o da Peygamber'den senediyle tahdîs etti [67].

34- "Yoksa Siz, Sizden Evvel Geçenlerin Hâli Başınıza Gelmeden Cennete Girivereceğinizi Mi Sandınız? Onlara Öyle Yoksulluklar Ve Sıkıntılar Gelip Çattı Ve (Çeşitli Belâlarla) Sarsıldılar Kî, Hattâ Peygamberleri

Beraberindeki Müzminlerle Birlikte: 'Allah'ın Yardımı Ne Zaman?' Diyordu. Gözünüzü Açın, Allah'ın Yardımı Muhakkak Yakındır" (Âyet: 214) Babı

49-.......İbn Cureyc şöyle demiştir: Ben İbn Ebî Muleyke'den işittim, şöyle diyordu: îbn Abbâs (R) şöyle dedi: "Hattâ o rasûller kavimlerinin îmânından ümîdlerini kesip de onların va 'd edildikleri ilâhî yardım hususunda muhakkak yalana çıkarıldıklarını zannettikleri Sirada... " (Yûsuf: 110).

îbn Ebî Muleyke dedi ki: İbn Abbâs bu Yûsuf: 110. âyetinden anladığı "yardımın gecikmesi ve yavaş gelmesi" ma'nâsım el-Bakara: 214. âyetinden de anladı da: "Hattâ o rasül, maiyyetindekimüzminlerle birlikte; 'Allah hn yardımı ne zaman?' diyordu. Gözünüzü açın! Allah'ın yardımı muhakkak yakındır" (ei-Bakara: 214) âyetini okudu.

İbn Ebî Muleyke dedi ki: Ben Urvetu'bnu'z-Zubeyr'e kavuştum da ona bu âyette "Kuzibû" fiilindeki zâl harfinin şeddesiz okunmasını sordum. O şöyle dedi: Âişe, İbn Abbâs* m bu fiildeki zâl'i şeddesiz okumasını inkâr ederek;

— Maâzallâhi (= Allah'a sığınırım). Yemîn ederim ki, Allah Ra-sûlü'ne her ne va'd ettiyse, Rasûlü ölümünden önce o va'din muhakkak gerçekleşeceğini kat'î olarak bilmiştir. Lâkin belâlar, rasûllerden hiç ayrılmayıp devam edip durdu da, maiyyetinde bulunan mü'min-İerin, kendilerini yalanlayacak olmalarından korkmuşlardır, dedi.

Âişe bu âyeti "Ve zannû ennehum kadkuzzibû" şeklinde zâl'in şeddesiyle okur idi [68].

35- Bâb:

"Kadınlarınız sizin (çocuk yetiştiren) tarlanızdır. O hâlde tarlanıza dilediğiniz gibi gelin. Kendiniz için önden (iyi ameller) gönderin. Bir de Allah'tan korkun ve bilin ki, herhalde siz O 'na kavuşacaksınız. Îmân edenlere müjdele" (Âyet: 223).

50-.......Bize Abdullah ibnu Avn haber verdi ki, Nâfi' şöyle demiştir: İbn Umer (R) Kur'ân okuduğu zaman, okumasını bitirinceye kadar Kur'ân'dan başka birşey konuşmazdı. Bir gün ben onun huzurunda Mushaf'ı tuttum, o da ezberden el-Bakara Sûresi'ni okudu. Nihayet ondan bir yere ulaştığında, bana:

— Sen bu âyetin ne hakkında indirildiğini bilir misin? dedi. Ben:

— Hayır bilmem, dedim. İbn Umer:

— Bu âyet şu şu hususta (yânî kadınlara arka taraflarından gelmek sözleri hakkında) indirildi, dedi ve sonra okumasına devam etti.

Ve Abdussamed'den (o dedi ki): Bana babam Abdulvâris ibn Saîd tahdîs etti. Bana Eyyûb es-Sahtıyânî, Nâfi'den; o da İbn Umer'den tahdîs etti. İbn Umer "Kadınlarınıza istediğiniz gibi geliniz" kavli hakkında:

— Kocası kadına oradan gelir, demiştir.

Bu hadîsi Muhammed ibn Yahya ibn Saîd, babası Yahya ibn Sa-îd'den; o da Ubeydullah ibn Umer'den; o da Nâfi'den; o da İbn Umer'den olmak üzere rivayet etmiştir.

5l-.......Câbir (R) şöyle demiştir: Yahûdîler: Erkek, kadın ile arka tarafından gelip cima' ederse doğacak çocuk şaşı olur, derlerdi. (Bu bâtıl inancı yıkmak üzere) "Kadınlarınız sizin bir ekinliğinizdir. O hâlde tarlanıza dilediğiniz taraftan geliniz" âyeti indi [69].

36- Bâb:

"Kadınları boşadınız da iddetlerini bitirdiler mi, aralarında meşru' bir surette anlaştıkları takdirde artık kendilerini kocalarına nikâh etmelerine engel olmayın..." (Âyet: 232).

52-.......el-Hasen el-Basrî şöyle demiştir: Bana Ma'kü ibnu Yesâr tahdîs edip: Benim bir kizkardeşim vardı, onu benden istiyorlardı, dedi.

.........Buradaki senedlerde Yûnus ibn Ubeyd, el-Hasen'den tahdîs etti ki, Ma'kıl ibn Yesâr'ın kızkardeşini kocası boşamış ve kadım iddeti tamamlanıncaya kadar terketmiş. Akabinde boşayıp iddeti tamamlanan bu kadını velîsinden tekrar istemiş. Velîsi olan erkek kardeşi Ma'kıl bunu kabul etmemiştir. Bunun üzerine "Artık kadınların kendilerini kocalarına nikâh etmelerine engel olmayın" âyeti inmiştir [70].

37- Bâb:

"Sizden ölenlerin geride bıraktıkları zevceler kendi nefislerini dört ay on gün bekletirler. İşte bu müddeti bitirdikleri zaman artık onların kendileri hakkında meşru' vech ile yaptıkları şeyden dolayı size günâh yoktur. Allah, ne işlerseniz hakkıyle haberdârdır" (Âyet: 234)

"Affederlerse"\ "Hibe ederlerse" demektir [71].

53-.......Abdullah ibnu'z-Zubeyr şöyle dedi: "Sizden ölenlerin geride bıraktıkları zevceler kendi nefislerini dört ay on gün bekletirler... " (234.) âyeti var, bir de "Sizden zevceler bırakıp ölecek olanlar eşlerinin (kendi evlerinden) çıkarılmayarak, yılına kadar fâidelen-melerini vasiyet etsinler. Bunun üzerine onlar kendiliklerinden çıkarlarsa, artık onların bizzat yaptıkları meşru' işlerden dolayı size meşrûtiyet yoktur..." (240.) âyeti var.

İbnu'z-Zubeyr dedi ki: Ben Usmân ibn Affân'a şöyle dedim:

— Bu 240. nafaka âyetini ondan önceki diğer âyet, yânî 234. (dört ay on gün bekleme) âyeti neshetmiştir. Böyle iken hükmü neshedilen bu âyeti Mushaf'ta niçin yazıyorsun? yâhud: Bu mensûh âyeti Mushaf'ta niçin bırakıyorsun? dedim.

Usmân da:

— Ey kardeşimin oğlu! Ben Mushaf'tan hiçbirşeyi bulunduğu yerinden değiştirmem, dedi [72].

54- Bize İshâk ibn Râhûye tahdîs etti. Bize Ravh ibn Ubâde tahdîs etti. Bize Şibl ibnu Abbâd, Abdullah ibn Ebî Necîh'ten; o da Mucâ-hid ibn Cebr'den tahdîs etti. Mucâhid şöyle demiştir: "Sizden ölenlerin geride bıraktıkları zevceler kendi nefislerini dört ay on gün bekletirler. İşte bu müddeti bitirdikleri zaman... " (234). Burada zikredilen dört ay on günlük iddet, kadının, kocasının akrabaları yanında bekleyeceği iddettir ki, bu vâcib bir iddettir [73]. Yüce Allah: "Sizden zevceler bırakıp ölecek olanlar eşlerinin (kendi evlerinden) çıkarılmayarak yılına kadar fâidelenmelerini, bakılmalarını vasiyet etsinler. Bunun üzerine onlar kendiliklerinden çıkarlarsa, artık onların bizzat yaptıkları meşru' işlerden dolayı size mes 'ûliyet yoktur..." 240. âyetini indirdi.

Mucâhid dedi ki: Allah evvelki âyette dört ay on gün iddet bekleyen kadına, bir vasiyet olarak yedi ay yirmi gün daha ekleyip, senenin tamâmını tahsîs etti. O kadın isterse kendine yapılmış olan vasiyeti içinde ikaamet eder, isterse oradan çıkar. İşte bu Yüce Allah'ın: "Eşlerinin evlerinden çıkarılmayarak fâidelenmelerini vasiyet etsinler, Bunun üzerine o kadınlar kendiliklerinden çıkarlarsa artık onların bizzat yaptıkları meşru' işlerden dolayı size meşguliyet yoktur" kavlidir. (Dört ay on günlük) iddet ise, olduğu gibi kadın üzerine vâcibdir. İbnu Ebî Necîh, bunu Mucâhid'den olmak üzere söyledi.

Atâ ibn Ebî Rebâh da dedi ki: İbn Abbâs şöyle dedi: Bu âyet, kadının kendi ailesi yanında iddet beklemesini neshetti. Artık kadın istediği yerde (dört ay on günlük) iddetini bekler. Bu, Yüce Allah'ın: "Çıkarılmayarak..." kavlidir.

Atâ (İbn Abbâs'tan rivayet ettiğini tefsîr ederek) şöyle dedi: Kadın isterse kocasının ailesi yanında iddet bekler ve kendine yapılan vasiyette ikaamet eder, isterse Yüce Allah'ın: "Onların bizzat yaptıkları meşru'işlerden size meşguliyet yoktur" kavlinden dolayı başka yere çıkar gider.

Yine Atâ: Sonra (en-Nisâ: 11-12) mîrâs âyeti geldi de süknâ hakkım neshetti. Artık kadın (süknâ hakkı olmayarak, vasiyeti terkedip) dilediği yerde iddetini bekler, dedi.

Ve Muhammed ibn Yûsuf el-Feryâbî'den: Bize Verkaa ibn Amr el-Havârizmî, İbn Ebî Necîh'ten; o da Mucâhid'den bu suretle tahdîs etti. Ve yine Abdullah ibn Ebî Necîh'ten; o da Atâ'dan tahdîs etti ki, İbn Abbâs: Bu âyet, kadının, kendi ailesi içinde iddet beklemesini neshetti, artık kadın istediği yerde iddetini bekler.

Çünkü Yüce Allah: "Çıkarılmayarak,.." buyurmuştur. Bu da yukarıda, Mucâhid'den rivayet edilen tarzdadır [74].

55-.......Bize Abdullah ibnu Avn tahdîs etti ki, Muhammed ibn Şîrîn şöyle demiştir: Ben bir meclisde oturdum, orada Ensâr'dan büyük büyük adamlar vardı. İçlerinde Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ da vardı. Ben, Abdullah ibn Utbe'nin, Haris kızı Subey'a'nın durumu hakkındaki hadîsini zikrettim. Abdurrahmân ibn Ebî Leylâ:

— Lâkin onun amcası olan Abdullah ibn Mes'ûd buna kaail olmazdı (yânı bu hükmü söylemezdi), dedi.

Bunun üzerine ben (Abdullah ibn Utbe'yi kasdederek):

— Eğer Kûfe'nin yanı başında ikaamet eden bir adama isnâden yalan söylediysem şübhesiz ben cesaretli, yânı utanmaz bir kimseyim-dir, dedim.

Bu sırada İbn Şîrîn sesini yükseltti de şöyle dedi:

— Sonra ben çıktım, akabinde Mâlik ibn Âmir'e yâhud Mâlik ibn Avf'a kavuştum ve ona: Hâmile iken kocası ölmüş olan kadının iddeti hakkında İbn Mes'ûd'un görüşü nasıl idi? diye sordum. O da bana şöyle cevâb verdi: İbn Mes'ûd: Siz o kadına ruhsatı tatbik etmeyerek, onun üzerine uzun olan iddeti mi tatbik ediyorsunuz? Yemîn olsun kısa olan en-Nisâ Sûresi, yânî et-Talâk Sûresi, en uzun iddet olan bu el-Bakara âyetinden sonra inmiştir, dedi.

Eyyûb es-Sahtıyâriî de Muhammed ibn Sîrîn'den söyledi ki, İbn Şîrîn (şekksiz olarak):

— Ben Ebû Atıyye Mâlik ibn Âmir'e kavuştum..., demiştir [75].

38- "Namazları Ve Orta Namazı Muhafaza Ediniz. (Âyet: 238) Babı

56-.......Buradaki iki senedle Alî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Hendek günü: "Müşrikler bizi güneş batıncaya kadar orta namazından habsettiler. Allah onların kabirlerini ve evlerini ateş doldursun" buyurdu.

Râvî Yahya ibn Saîd: Yâhud Peygamber: "Allah onların kabirlerini ve içlerini ateş doldursun" buyurmuştur, diye şekk ile rivayet etmiştir [76].

39- "Ve Allah İçin Tam Huşu' Ve Taâtle Dîvân Durun Yânî "Tam İtaat Ediciler Olarak Namaza Durun" (Âyet: 238) Babı

57-.......Zeyd ibn Erkam (R) şöyle demiştir: Bizler namaz içinde kelâm söylerdik. Bizim birimiz yanındaki kardeşine ihtiyâcı husûsunda söz söylerdi. Nihayet şu: "Namazları ve orta namazı muhafaza ediniz. Allah 'in dâvânına tam huşu' ve itaatle durun" âyeti indi de, bunun üzerine bize namazda sükût etmemiz emredildi [77].

40- Azîz Ve Celîl Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Fakat korkarsanız, o hâlde (namazı) yürüyerek yâhud süvârî olarak kılın (bırakmayın). Tehlikeden emîn olduğunuz vakit ise yine Allah'ı, size bilmediğiniz şeyleri nasıl öğretti ise öyle anın" (Âyet: 239).

Saîd ibn Cubeyr şöyle dedi [78]:

"Kursiyyuhu", "Onun ilmi" demektir. "Bastaten", ziyâde ve fazlaya denilir. "Efriğ", "Boşalt" yânî "İndir"; "Velâ yeûduhû", "Ona ağır gelmez"; "Âdenf, "Bana ağır gelip belimi büktü", "el-Âdu ve'l-Aydu" "Kuvvet"; "es-Sinetu", "Uyku başlangıcı, mızganma, uyuklama"; "Lem-yetesenneh", "Değişmedi, bozulmadı"; "Fe-buhıte", "Hücceti gitti", "Hâviye", "İçinde hiçbir can yoldaşı, yânî hiçbir kimse yok"; "Urûşuhâ", "Binaları", "es-Sinetu", "Uyku başlangıcı, uyuklama"; "Nûnşiruhâ", "Onu çıkarırız". "Vsârun"; "içinde ateş bulunan kalın bir sütün gibi yerden göğe doğru şiddetle esip herşeyi koparan rüzgâr, kasırga".

İbn Abbâs da: "Salden", "Üzerinde hiçbirşey bulunmayan"demektir, dedi.

İkrime de: "Vâbilun", "Şiddetli yağmur"; "et-Tallu", "Hafif yağmur, çiğ,

nem"dir dedi. İkrime'nin zekrettiği bu şeyler mü'min amelinin meselidir [79].

58-.......Bize Mâlik, Nâfi'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer (R) kendisine korku namazı sorulduğu zaman şöyle der idi: İmâm Öne geçer, insanlardan bir taife de onun arkasında saff durur. İmâm onlara bir rek'at namaz kıldırır. Bu sırada onlardan bir taife namaz kılanlarla düşman arasında bulunur, namaz kılmayip, onları korurlar, îmâm'ın beraberindekiler bir rek'at kıldıkları zaman selâm vermeyerek, o namaz kılmayanların bulunduğu yere çekilirler. Bu sefer o namaz kılmamış olanlar, imâmın arkasına geçip imâmla birlikte bir rek'at namaz kılarlar. Sonra imâm İki rek'at kılmış olduğu hâlde selâm verip namazdan çıkar. İmâm namazdan çıktıktan sonra o iki taifeden herbiri kendi başlarına birer rek'at daha namaz kılarlar. Böylece iki taifeden her biri iki rek'at namaz kılmış olur. Korku bundan da çok olursa, ister yaya olarak ve ayaküstü durarak (yânî rükû' ve sucûdu terkederek), ister hayvan üzerinde olarak, kıbleye ister yüzle-yerek, ister yüzlemeyerek (îmâ ile) kılarlar.

Nâfi': İbn Umer bu ta'rîfi muhakkak Rasûlullah'tan; O'nun ta'-rîfi olmak üzere söyledi zannederim, demiştir [80].

41- Bâb:

"Sizden zevcelerini geride bırakıp Ölecek olanlar eşlerinin kendi evlerinden çıkarılmayarak, yılına kadar fâidelenmelerini vasiyet etsinler. Onlar kendiliklerinden çıkarlarsa artık onların bizzat yaptıkları meşru' işlerden

dolayı size meşguliyet yoktur... " (Âyet: 240).

59-.......Bize Habîb ibnu'ş-Şehîd tahdîs etti ki, İbnu Ebî Muleyke şöyle demiştir: Abdullah ibnu'z-Zubeyr dedi ki: Ben Usmân ibn Affân'a:

— el-Bakara Sûresi'ndeki şu "Sizden zevcelerini geride bırakıp ölecek olanlar eşlerinin kendi evlerinden çıkarılmayarak, yılma kadar fâidelenmelerini vasiyet etsinler... " (Âyet: 240) âyetini diğer (234.) âyet neshetmiştir. Böyle iken sen o

neshedilmiş âyeti niçin Mushaf'a yazıyorsun? dedim.

Usmân:

— Sen de onu yerinde bırakacaksın, ey kardeşimin oğlu! Ben Mushaf'tan hiçbirşeyi bulunduğu yerinden değiştirmiyorum, dedi. Humeyd ibnu'l-Esved: Bu metin tarzında demiştir [81].

42- Bâb:

*Hani İbrahim: 'Ey Rabb Jim, ölüleri nasıl dirilteceğini bana göster demişti-.." (Âyet: 200)

60-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Biz şekketmeye İbrahim'den daha haklıyız: Hani İbrahim: Ey Rabb Hm, ölüleri nasıl dirilteceğini bana göster, demiş, Allah da: İnanmadın mı yoksa? demiş; o da: İnandım, fakat kalbimin (gözümle de görerek) yatışması için (istedim) demişti" [82].

43- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Sizden herhangi biriniz arzu eder mi ki, hurmalardan, üzümlerden onun bir bahçesi olsun, altından ırmaklar aksın, orada kendisinin her çeşit meyveleri bulunsun, (fakat) ona ihtiyarlık çöksün, âciz ve küçük çocukları da olsun, derken o bahçeye içinde bir ateş bulunan bir bora isabet etsin de o yanıversin? İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildirir. Olur ki iyi düşünürsünüz" (Âyet: 266).

61-.......İbn Cureyc şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Ebî Muleyke'den işittim; o, İbn Abbâs'tan tahdîs ediyordu: Yine İbn Cureyc şöyle demiştir: Ben onun kardeşi Ebû Bekr ibn Ebî Muleyke'den de işittim; o da Ubeyd ibn Umeyr (el-Leysî el-Mekkî)'den tahdîs ediyordu. O şöyle demiştir: Umer ibnu'l-Hattâb (R)

bir gün Peygam-ber'in sahâbîlerine hitaben:

— Şu "Sizden herhangi biriniz arzu eder mi ki..." âyeti hangi şey hakkında indi düşünürsünüz? diye sordu.

Oradakiler:

— Allah en bilendir, dediler.

Bu cevâb üzerine Umer öfkelendi de:

— Biliyoruz, yâhud bilmiyoruz deyiniz, dedi. İbn Abbâs:

— Benim gönlümde o âyetten birşey (bir ilim) var ey Mü'minle-rin Emîri! dedi.

Umer de ona:

— Ey kardeşim oğlu! Kendini küçük görmeyerek söyle! dedi. İbn Abbâs:

— Bir amel için mesel yapılmıştır, dedi. Umer:

— Hangi amel için? dedi.

İbn Abbâs yine "Bir amel için" dedi. Umer:

— Azîz ve Celîl olan Allah'ın tâatiyle amel eden zengin bir adam için ki, sonra Allah o adama şeytânı yolladı, o da ma'siyetlerle amel etti. Nihayet Allah o adamın iyi amellerini zayi' etti.

"Fe-surhunne", "Onları parça parça kes" demektir [83].

44- Bâb:

"Onlar insanlardan yüzsüzlük edip de birşey istemezler..," (Âyet: 273».

"Elhafe aleyye", "Elahha aleyye" ve "Ahfâni bi'l-mes'ele"; bunların hepsi bir ma'nâya olup "İstekte aşın gitti" demektir.

"Fe-yuhfıkum", "Israrla istemekte sizi yorar" elemektir.

62-.......Atâ ibn Yesâr ile Abdurrahmân ibn Ebî Amre el-Ensârî; ikisi şöyle demişlerdir: Biz Ebû Hureyre(R)'den işittik, o şöyle diyordu: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Miskin, insanların verdiği bir hurma, iki hurma, bir lokma, iki lokmanın geri çevirdiği şu dilenci kişi değildir. Hakîkî miskin (kendisini geçindirecek nafakası olmadığı hâlde) insanlara el açıp istemekten çekinip iffetli kalmağa çalışan kimsedir. İsterseniz okuyunuz."

Buhârî'nin üstadı Saîd ibn Ebî Meryem: Yüce Allah'ın şu kavlini kasdediyor, dedi: "Onlar insanlardan yüzsüzlük edip birşey istemezler..."[84].

45- Bâb:

'Hâlbuki Allah alışverişi halâl, ribâyı (faizi) haram kılmiştir" (Âyet: 275).

"el-Mess"* "Delilik"tir.

63-.......Bize Müslim (ibnu's-Subayh el-Kûfî), Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: el-Bakara Sûresi'nin sonundan ribâ hakkındaki âyetler indiği zaman, Rasülullah (S) bu âyetleri insanlara karşı okudu. Sonra şarâb hususunda ticâret yapmayı haram kıldı [85].

46- Bâb: "Allah Ribâyı Mahveder" (Âyet: 276), Onu Tamâmiyle Giderir [86]

64-....... Süleyman ibn Mıhrân şöyle demiştir: Ben Ebû'd-Duhâ'dan işittim; O, Mesrûk'tan tahdîs ediyordu: Âişe (R) şöyle demiştir: el-Bakara Sûresi'nin sonlarındaki âyetler indiği zaman Rasülullah çıktı da mescidde bunları okudu. Akabinde şarâb hususundaki ticâreti haram kıldı.

47- Bâb:

'(Eğer böyle yapmazsanız) Allah ve Rasûlü'nden mutlak bir harb olunacağını bilin'1" (Âyet: 279) [87].

65-.......Şu'be, Mansûr'dan; odaEbû'd-Duhâ'dan; o da Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: el-Bakara Sûresi'nin sonundan o âyetler indirildiği zaman Peygamber (S) onları mescidde okudu ve şarâb ticâretim haram kıldı.

48- Bâb:

"Eğer borçlu darlık içinde bulunuyorsa, ona geniş bir zamana kadar mühlet verin. Sadaka olarak bağışlamanız ise sizin için daha hayırlıdır, eğer bilirseniz" (Âyet: 280).

Ve bize Muhammed ibn Yûsuf, Sufyân es-Sevrî'den; o da Man-sûr'dan ve el-A'meş'ten; onlar da Ebû'd-Duhâ'dan; o da Mesrûk'-tan söyledi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: el-Bakara Sûresî'nin sonundan o âyetler indirildiği zaman, Rasûlullah (S) mescidde ayağa kalktı da, bu âyetleri bize karşı okudu. Sonra şarâb hakkında ticâret yapmayı haram kıldı [88].

49- Bâb:

"Öyle bir günden sakının ki, hepiniz o gün Allah*a döndürüleceksiniz. Sonra herkese kazandığı tastamam verilecek, onlara haksızlık edilmeyecektir" (Âyet: 28i>.

66-.......İbn Abbâs (R): Peygamber (S)'in üzerine inen son hüküm âyeti, ribâ âyetidir, demiştir [89].

50- "(Göklerde Ne Var, Yerde Ne Varsa Hepsi Allah'ındır.)

Eğer siz içinizdekini açıklar yâhud gizlerseniz, Allah onunla sizi hesaba çeker. Sonra kimi dilerse ona mağfiret eder, kimi dilerse onu da azâblandırır. Allah herşeye kaadirdir" (Âyet: 284).

67-.......Bize Miskin (ibn Bukeyr el-Harrânî), Şu'be'den; o da Hâlid el-Hazzâ'dan; o da Mervân el-Asfar'dan; o da Peygamber'in sahâbîlerinden olan bir adamdan -ki o, İbn Umer'dir- bu "Eğer ne~ fislerinizdekini açıklar yâhud gizlerseniz... " âyeti nesh edilmiştir, diye tahdîs etti [90].

51- Bâb:

"O Rasûl, RabbHnden kendisine indirilene îmân etti...' (Âyet: 285-286).

İbn Abbâs: "Isran", "Ahden" demektir; "Gufrâneke" denilir ki, "Mağfiretini isteriz, bize mağfiret eyle" demektir, demiştir.

68-.......Bize Şu'be, Hâlid el-Hazzâ'dan; odaMervânel-Asfar'dan; o da Rasûlullah'm sahâbîlerinden olan bir adamdan onun -el-Asfar: Ben o mübhem adamın İbn Umer olduğunu zannediyorum, demiştir 'Eğer siz nefislerinizdekini açıklar yâhud gizlerseniz. " âyetini ondan sonraki âyet neshetti, dediğini haber verdi [91].

3- Alu Imrân Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle [92]

52- Bâb [93]

"Tukaat" ve "Takıyye" bir ma'nâya olup "Birşeyden sakınmak" demektir.

"Sırmn", soğuğun şiddeti ve soğuk ma'nâsinadır.

"Şefâ hufratin", çukurun ucu ve kenarı demektir; kuyunun kenarı gibi ki, o da onun ucu, kenarı, sivri ve keskin kıyışıdır.

"Tubevviu", "Asker yeri ediniyordun" demektir.

(el-Musevvemu", bir alâmetle yâhud beyaz yün ile yâhud alâmet olabilen şeylerle bir nişanı olan demektir.

"Rıbbiyyûne" cemi'dir; tekili "Rıbbiyy'Mir; "Rabbe mensûb âlim (veya cemâat) ma'nâsınadır.

"Tehıssûnehum", (Allah'ın sizi onlar üzerine saldırtması ve izni ile) "Siz onları öldürüp köklerini kazıyordunuz" demektir.

"Guzzen"; tekili "Gazi" olup, gazve yapan, yânî düşmanla cenk ve kıtal etmeye giden mücâhid 9, ma'nâsınadır.

"Senektubu", "Yazacağız" yânî "Onların söylediklerini ilmimizde muhafaza edeceğiz" demektir.

"Nuzulen min indillâh = Allah indinde bir sevâb olarak".

Bu, "Nuzulen" masdarının "Ben onu konuk ettim" sözünde olduğu gibi mefûl isim sîgası ile "Ve vt: munzelun min indillâh", yânî "Allah yanında konuk edilmiş olarak" ma'nâsına olması da caiz olur.

("Nüzul", konuk için hazırlanan ikram olup, sonra genişletilip rızk ma'nâsına da kullanılmıştır.)

Mucâhid: "el-Haylu'l-musevvemetu", "İnce ve son derece güzel atlar" ma'nâsınadır, demiştir. İbn Cubeyr: "Hasûran", Şehvetlere meyli ve kudreti olmakla beraber kemâlinden dolayı nefsini men' edip kadınlara gitmeyen ma'nâsınadır, demiştir. îkrime: "Min fevrihim", "Bedir günü öfkelerinden" demektir. Mucâhid: "Yuhricu'l-hayye = Diriyi çıkarır" sözünün tefsirinde:

"Nutfe (göz görüşünde hareketsiz) Ölü gibi çıkar, hâlbuki ondan, yânî meniden canlı yavru çıkar" demiştir.

"el-îbkâr", fecrin evvelidir. "Aşıyy" ise güneşin meylidir. Ben onu güneşin batma tarafına meylidir zannediyorum.

53- (Bâb:)

"Ondan bir kısmı muhkem âyetlerdir". Mucâhid şöyle demiştir: Bunlar haram ve halâldir.

"Diğer bir kısmı da müteşâbihlerdir". Bunlar da birbirlerini tasdîk ederler. Bunlar Yüce Allah'ın şu kavilleri gibidir:

"... Allah onunla birçoğunu şaşırtır, yine onunla birçoğunu yola getirir. Onunla /âşıklardan başkasını şaşırtmaz" (el-Bakara: 26).

"Allah'ın izni olmadan hiçkimsenin îmân etmesi mümkin değildir. O, akıllarını iyi kullanmayanlara murdarlık verir" (Yûnus: ıoo).

"Hidâyeti kabul edenlere gelince, Allah onların muvaffakiyetini artırmış, onlara (ateşten nasıl) kaçınacaklarını ilham etmiştir" (Muhammed: n>.

"Zeyğ", "Şekk" demektir. "Fitne istemek", müteşâbihleri aramak demektir. "Râsihûn, yânî itimde üstün olanlar bilirler de: Biz O'na îmân ettik, derler" [94]

69-.......Bize Yezîd ibnu İbrâhîm et-Tusterî, Abdullah ibn Ebî Muleyke'den; o da el-Kaasım ibn Muhammed'den tahdîs etti ki, Âi-şe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şu âyeti okudu: "Sana Kitâb*ı indiren O'dur. Ondan bir kısım âyetler muhkemdir ki, bunlar Kitâbhn anasıdır (temelidir). Diğer bir kısmı da müteşâbihlerdir. İşte kalble-rinde eğrilik bulunanlar sırf fitne aramak ve onun te'vîline yeltenmek için, onun müteşâbih olanına tâbi' olurlar. Hâlbuki onun te 'vttini Allah Han başkası bilmez. İlimde yüksek dereceye erenler ise: Biz ona inandık. Hepsi Rabb 'imiz katındadır, derler. (Bunları) salim akıllılardan başkası iyice düşünemez" (Âyet: 7).

Âişe dedi ki: Rasûlullah: "Sen Kur'ân 'in yalnız müteşâbih âyetlerine uyan dalâlet sahihlerini gördüğünde, işte onlar Allah 'in bu âyette isim ve sıfatlarını söylediği kimselerdir, artık hepiniz onlardan sakınınız" buyurdu [95].

54- Bâb:

“Ben onu da, zürriyetini de o taşlanmış şeytandan Sana ğdirinm" (Âyet: 36).

70-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o daSaîdibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Doğumları hiçbir çocuk yoktur ki, doğuru-lurken şeytân ona muhakkak dokunur olmasın. İşte şeytânın ona bu dokunmasından dolayı çocuk çığrınarak ağlar. Şeytânın bu dokunmasından Meryem ile oğlu İsâ müstesnadırlar."

Sonra Ebû Hureyre: İsterseniz "Ben onu ve zürriyetini o taşlanmış şeytândan Sana ısmarlarım" âyetini okuyunuz, dedi [96].

55- Bâb:

"Hakikat, Allah'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az'bir bahâyı satın alanlar, işte onlar; onlar için ahirette

hiçbir nasîb yoktur -hiçbir hayır yoktur-... " (Âyet: ıi)

"Elîm", "el-Elem" kökünden "Mu'lim" yânı "Elem verici, acıtıcı" demektir. Bu "Elim" lafzı, mufîl yerindedir.

— O âyet benim hakkımda indirildi: Amcamın oğlunun toprağında benim bir kuyum vardı. (O bunu inkâr ediyordu.) Peygamber bana: "(O kuyunun senin olduğuna) Beyyinen yâhud onun yemini lâzımdır" buyurdu. Ben: Yâ Rasûlallah, bu takdirde o yemîn eder, dedim. Bunun üzerine Peygamber: "Her kim müslümân bir kişinin malını koparıp almak için yalancı olarak sabr yemini

yaparsa, o kimse Allah'ın öfkesine uğrayarak Allah'a kavuşur" buyurdu [97].

72-....... Bize el-Avvâm ibnu Havşeb, İbrâhîm ibn Abdirrahmân'dan; o da Abdullah ibn Ebî Evfâ(R)'dan (şöyle dediğini) haber verdi: Bir kimse çarşıda bir malı satışa çıkardı. Satıcı, müslümânlar-dan alıcı olan bir kimseyi kandırmak için bu mala onun vermediği para verilmiştir diye yemîn etti. Akabinde şu âyet indi: "Hakikat Allah 'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyı satın alanlar, işte onlar; onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kıyamet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz, onlan temize çıkarmaz. Onlar için pek acıtıcı bir azâb vardır" [98].

73-.......Abdullah ibn Ebî Muleyke'den (o, şöyle demiştir): İki kadın bir ev içinde yâhud bir hücrede deri işleri dikerlerdi. Bunlardan birisi avucuna biz batırılmış olarak dışarı çıktı ve öbür kadın aleyhine da'vâ etti. Kadınların bu da'vâsı İbn Abbâs'a arz olundu. îbn Abbâs:

— Rasûlullah (S): "Eğer insanlara yalnız da'vâlanyle (delilsiz, şâhidsiz) istedikleri şeyler verilecek olsaydı, kavmin malları ve kanları zayi' olup giderdi" buyurdu. Aleyhine da'vâ edilen kadına, Allah adına yalan yere yemîn etmenin fenalığını hatırlatınız ve şu âyeti de kendisine okuyunuz, dedi: "Allah 'in ahdini ve yeminlerini az bir paraya değişenler, işte bunlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur..."

İbn Abbâs'ın bu emri üzerine oradakiler da'vâlı kadına bunları hatırlattılar. Bunun üzerine da'vâlı kadın suçunu i'tirâf etti. İbn Abbâs da'vâcı kadına da:

— Peygamber (S): "Yemîn da'vâlıya düşer" buyurdu, dedi" [99].

56- Bâb:

"De ki: Ey kitâbhlar, hepiniz bizimle sizin aranızda müsavi (ve âdil) bir kelimeye gelin: Allah'tan başkasına tapmayalım..." (Âyet: 64).

"Sevâın", "Kasdin" yânî "Adaletli" demektir [100].

74- Bana İbrâhîm ibn Mûsâ, Hişâm ibn Yûsuf es-San'ânî'den; o da Ma'mer ibn Râşid'den tahdîs etti.

Ve yine bana Abdullah ibmı Muhammed el-Müsnidî tahdîs etti. Bize Abdurrazzâk tahdîs etti. Bize Ma'mer haber verdi ki, ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe haber verip şöyle dedi: Bana îbnu Abbâs tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Suf-yân, kendi ağzından benim ağzıma olmak üzere, yânî ağız ağıza tahdîs edip şöyle dedi: Ben, benimle Rasûlullah arasında yapılmış olan sulh müddeti içinde gittim.

Ebû Sufyân dedi ki: Ben Şam'da bulunduğum sırada iken Pey-gamber'den Hırakl'e bir mektûb getirildi.

Ebû Sufyân dedi ki: Bu mektubu Dıhye ibn Halîfe el-Kelbî getirmiş ve mektubu Busrâ ahâlîsinin büyüğüne (Haris ibn Ebî Şemir el-Gassânî'ye) vermiş, Busrâ'nın büyüğü olan bu zât da mektubu Hırakl'e vermişti.

Ebû Sufyân dedi ki: Hırakl:

— Şu kendisinin peygamber olduğunu söylemekte olan adamın kavminden burada kimse var mı? diye sordu.

Yanındakiler:

— Evet vardır, dediler.

Ebû Sufyân dedi ki: Akabinde ben Kureyş'ten bir toplulukla beraber çağrıldım. Hırakl'in huzuruna girdik ve Hırakl'in önünde oturtulduk. Hırakl:

— Peygamber olduğunu söylemekte olan bu Zât'a neseb yönünden en yakın bulunanız hanginizdir? diye sordu.

Ebû Sufyân dedi ki:

— Benim, dedim.

Kitâbu't-Tefsîr/4255

Beni HırakPin önünde oturttular, arkadaşlarımı da benim arkamda oturttular. Sonra tercümanım çağırdı da ona:

— Bunlara söyle ki, ben, peygamber olduğunu söylemekte olan o Adam hakkında bu zâta bâzı şeyler soracağım. Eğer bu zât bana yalan söylerse, sizler onu tekzîb ediniz de! dedi.

Ebû Sufyân dedi ki: Allah'a yemîn ederim ki, arkadaşlarımın benim yalanımı ötede beride yaymaları olmayaydı, muhakkak (Peygamber hakkında) yalan uydururdum. Bundan sonra Hırakl, tercümanına:

— Bu adama: Sizin içinizde O'nun hasebi (kıymeti, şerefi) nasıldır? diye sor! dedi.

Ebû Sufyân dedi ki:

— O içimizde haseb sahibidir, dedim [101].

— Babaları içinde bir melik var olmuş mudur? dedi. Ebû Sufyân dedi ki: Ben:

— Hayır, dedim.

— Söylediğini söylemesinden önce (yânî dav'vetten önce) siz O'nu hiç yalan söylemekle ittihâm ettiniz mi? dedi.

Ben:

— Hayır, dedim. Hırakl:

— O'na insanların eşrafı mı, yoksa zaîfleri mi tâbi' oluyorlar? dedi.

Ebû Sufyân dedi ki: Ben:

— O'na halkın eşrafı değil, zaîfleri tâbi' oluyorlar, dedim.

— O'na tâbi' olanlar artıyorlar mı, yoksa eksiliyorlar mı? dedi. Ebû Sufyân dedi ki: Ben:

— Hayır onlar eksilmiyorlar, fakat artıyorlar, dedim. Hırakl:

— İçlerinde O'nun dînine girdikten sonra beğenmemezlikten dolayı dînden dönen kimse var mı? dedi.

Ebû Sufyân dedi ki: Ben:

— Hayır yoktur, dedim.

— O'nunla harb ettiniz mi? dedi. Ebû Sufyân dedi ki: Ben:

— Evet harb ettik, dedim. Hırakl:

— O'nunla harbiniz(in sonucu) nasıl oldu? dedi. Ebû Sufyân dedi ki: Ben:

— Bizimle O'nun arasında harb nevbet nevbet olur: Bazen O bize zarar verir, bazen de biz O'na zarar veririz, dedim.

Hırakl:

— O gadr ediyor mu (yânî ahdi bozuyor mu)? dedi. Ebû Sufyân dedi ki: Ben:

— Hayır O gadr etmiyor, ancak biz şimdi O'nunla bir müddete kadar mütâreke halindeyiz; bu müddet içinde ne yapacağını bilmiyoruz, dedim.

Ebû Sufyân dedi ki: Allah'a yeminle söylüyorum, bu sözden başka konuşma içine bir kelime sokmam bana mümkin olmadı. Hırakl:

— Sizden bu sözü O'ndan evvel söylemiş (yânî O'ndan evvel peygamberlik da'vâsına kalkışmış) bir kimse var mı? dedi.

Ben:

— Hayır yoktur, dedim. Sonra tercümanına dedi ki:

— Ona söyle: Ben sana içinizde O'nun hasebini sordum. Sen içinizde O'nun haseb sahibi olduğunu söyledin. Rasûller de böyle kavimlerin haseb sâhibleri içinden gönderilirler. Ben sana, O'nun babaları içinde bir melik var mıdır diye sordum. Sen hayır yoktur dedin. Ben de babalarından bir melik olaydı, bu da babalarının hükümdarlığını geri almak isteyen bir kimsedir diye düşünürdüm dedim. Ve yine ben sana O'na tâbi' olanlar halkın zaitleri midir, yoksa eşrafı mıdır? diye sordum. Sen: Hayır O'nun tâbi'leri halkın zaîfle-ridir, dedin. Rasûllerin tâbi'leri de zâten onlardır. Ve yine ben sana, o söylediği peygamberlik sözünü söylemesinden önce, sizler O'nu yalan söylemekle ittihâm eder miydiniz diye sordum. Sen: Hayır, O'nun yalan söylediğini görmedik, dedin. Ben de şu hakikati bildim ki: Önceden insanlara karşı yalan söylememiş iken, sonradan

gidip de Allah'a karşı yalan söyleyemezdi. Ve yine ben sana, onlardan O'nun dînine girdikten sonra beğenmemezlikten dolayı dînden dönen var mir dır diye sordum. Sen: Hayır dînden dönen yoktur, dedin. îmân da mûcib olduğu neş'e ve gönül ferahı kalblere karışıp kökleşince böyle olur. Ben sana, onlar artıyorlar mı, yoksa eksiliyorlar mı diye sordum. Sen: Onlar artıyorlar, dedin. İşte îmân da tamamlanıncaya kadar hep böyle bu minval üzere gider. Ben sana, O'nunla harb ettiniz mi diye sordum. Sen: O'nunla harb ettiğinizi, harbin sizinle O'nun

arasında nevbet nevbet olup bazen O'nun size zarar verdiğini, bazen de sizin O'na zarar verir olduğunuzu söyledin. Rasûller de böyle imtihana tâbi' tutulurlar, sonra akıbet onların lehine olur. Ben sana O zât gadr ediyor mu diye sordum. Sen, O'nun gadr etmez olduğunu söyledin. Rasûller de böyledir, gadr etmezler. Ben sana, O'ndan evvel bu peygamberlik sözünü söylemiş bir kimse var mı diye sordum. Sen: Hayır yoktur, dedin. O'ndan evvel bu sözü söylemiş bir kimse olaydı, bu da kendisinden evvel söylenilmiş bir söze uymuş bir kimsedir diyebilirdim diye düşünürdüm, dedi. Ebû Sufyân dedi ki: Sonra Hırakl:

— O size ne emrediyor? dedi. Ebû Sufyân dedi ki: Ben:

— O bize namaz kılmayı, zekât vermeyi, akraba ile ilgilenmeyi ve iffetli olmayı emrediyor, dedim.

Hırakl:

— Eğer O'nun hakkında söylemekte olduğun şeyler doğru ise, O muhakkak bir peygamberdir. Ben bir peygamberin çıkacağını bilmekte idim, lâkin ben O'nun sizden olacağını zannetmezdim. Eğer ben O'nun yajıına varabileceğimi bilseydim, elbette O'nunla buluşmayı çok arzu ederdim. Eğer ben O'nun yanında olaydım (O'na hizmet ederek) ayaklarım yıkardım. Yemîn ederim ki, O'nun hükümdarlığı şu ayaklarımın bastığı yerlere muhakkak ulaşacaktır, dedi.

Ebû Sufyân dedi ki: Bundan sonra Hırakl, Rasûlullah'ın mektubunu istedi ve onu okudu. Mektubun içinde şunlar yazılmıştı [102]:

' 'Bismi İlâhi 'r-rahmâni 'r-rahîm.

Allah'ın Kulu ve Rasûlü Muhammed'den Rûm'un büyüğü Hı-rakl'e: Hidâyet yoluna uyanlara selâm olsun! Bundan sonra: Ben seni îsiâm da'vetine, yânî müslümânlığa da'vet ediyorum. İslâm 'a gir ki selâmette bulunasın. Müslüman ol ki, Allah senin ecrini iki kat versin! Eğer bu da'vetimi kabul etmezsen Hristiyan

çiftçilerin günâhı senin boynuna olsun! Ey kitâblılar (Yahudiler ve Hristiyanlar), hepiniz bizimle sizin aranızda müsâvî (ve âdil) bir kelimeye gelin: Allah'tan başkasına tapmayalım,, O'na hiçbirşeyi ortak tutmalıyım, Allah V bırakıp da kimimiz kimimizi rabbler diye tanımayalım. (Buna rağmen) eğer kitâblılar bu da 'vetten yüz çevirirlerse, siz de onlara: Şâhid olun, biz muhakkak müslümânlarız, deyiniz. "

Hırakl mektubun okumasını bitirdikten sonra yanında sesler yükseldi ye gürültü Çoğaldı. Bizim dışarıya çıkarılmamız emredildi, biz de dışarıya çıkarıldık. Dışarıya çıktığımız zaman ben arkadaşlarıma:

— îbnu Ebî Kebşe'nin (yânı Peygamber'in) işi hakîkaten kuvvetlenip büyüyor. Şu da muhakkak ki, Asfar oğullarının, yânı Rûm-lar'ın meliki O'ndan korkmaktadır, dedim.

Artık, Rasûlullah'm işinin gâlib geleceğine tâ Allah kalbime İslâm'ı ve inkıyadı girdirinceye kadar keşin bilici olmakta devam ettim[103].

ez-Zuhrî şöyle demiştir: Nihayet Hırakl, Rûm büyüklerini da'-vet etti de, onları Hımıs'ta bulunan bir sarayının içinde topladı ve onlara:

— Ey Rûm cemâati, (bu Zât'a bey'at edip de) felaha ve zamanın sonuna kadar rüşde nail olmayı ve mülkünüzün sizin için sabit olmasını istemez misiniz? diye hitâb etti.

Râvî dedi ki: Bu hitâb üzerine o topluluk, yaban eşekleri kadar sür'atle kapılara doğru kaçıştılarsa da kapıları kapanmış buldular. Hırakl, (onların bu derece kaçışlarım görüp îmânlarından ümîd kesince):

— Bunları benim huzuruma getirin! deyip, onları çağırdı. Akabinde:

— Ben ancak sizin dîniniz üzerindeki şiddetinizi denemişimdir. Şimdi ise sizlerden arzu ettiğim dîninize olan şiddetli bağlılığınızı gözlerimle görmüş bulunuyorum, dedi.

Bu söz üzerine oradakiler Hırakl'den razı olup ona ta'zîm için secde ettiler [104].

57- BÂB:

'Siz sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcayıncaya kadar asla iyiliğe ermiş olmazsınız. Her ne infâk ederseniz şübhesiz Allah onu bilir1" (Âyet: 92).

75-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle diyordu: Ebû Talha Medîne'de hurmalık mal yönünden Ensâr'ın en zengini idi. Kendisine mallarının en sevimlisi de "Bîruhâ" (denilen bustânı) idi. Bîruhâ, Mescidin karşısında idi. Rasûlullah (S) da Bîruhâ'ya girer ve'onun içindeki güzel sudan içerdi. "Siz sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harca-madıkça hâlis iyiliğe ermiş olmazsınız" âyeti indirilince, Ebû Talha kalktı da:

— Yâ Rasûîallah! Şübhesiz Allah "Siz sevdiğiniz şeylerden har-camadıkça hâlis iyiliğe ermiş olmazsınız" buyuruyor. Mallarımın bana en sevimli olanı Bîruhâ'dır. Bîruhâ, Allah için sadakadır. Ben bu sadakanın hayrını ve Allah katında bunun âhiret zahîresi olmasını umarım. Yâ Rasûîallah, bu bustânımı Allah'ın Sana gösterdiği uygun bir yere sarfet, dedi.

Rasûlullah:

— "Bu ne kadar büyük ve hoştur! Bîruhâ sahibine kazanç getiren bir maldır, Bîruhâ kazanç getiren bir maldır. Ben senin dediğini işittim. Ben bu bustânı hısımların arasında bölüştürmeni ve onlara vermeni uygun görüyorum" buyurdu.

Ebû Talha:

— Ben de böyle yaparım yâ Rasûîallah, dedi.

Akabinde Ebû Talha, o bustânı kendi hısımları ve amca oğulları arasında taksîm etti.

Abdullah ibn Yûsuf ile Ravh ibn Ubâde "Zâlike mâlun râyı-hun (= Bu gidici bir maldır)" şeklinde ("ye" harfiyle) söylediler.

Bana Yahya ibn Yahya tahdîs edip: Ben İmâm Mâlik'in huzurunda "Mâlun râbihun" şeklinde ("be" harfiyle) okudum, dedi[105].

76-.......Enes ibn Mâlik (R): Ebû Talha o bustânı Hassan ibn Sabit ile Ubeyy ibn Ka'b'a tahsis etti. Ben Ebû Talha'ya o ikisinden daha yakın olduğum hâlde o bustândan bana birşey vermedi, demiştir [106].

58- Bab:

“...De ki: Eğer doğru söyleyenler iseniz Tevrat'ı getirin de onu okuyun" (Âyet: 93) [107].

77-....... Bize Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti: Yahudiler, kendilerinden zina edişmiş bir erkek ile bir kadını Peygamber'e getirdiler. Peygamber (S) onlara:

— "Siz kendinizden zina edenlere nasıl ceza yaparsınız?" diye sordu.

Yahudiler:

— Biz zina eden erkek ve kadının yüzlerine kömür sürüp karartır ve onları döveriz, dediler.

Peygamber:

— "Siz Tevrat'ta recmi (yânî taşlama cezasını) bulmuyor musunuz?" dedi.

Yahudiler:

— Biz Tevrat'ta böyle birşey bulmuyoruz, dediler. Bu sözleri üzerine Abdullah ibn Selâm onlara:

— Sizler yalan söylediniz: Eğer doğru söyleyenler iseniz Tevrat'ı getirin de onu okuyun! dedi.

Onlardan, Tevrat'ı okutan âlimleri elini recm âyeti üzerine koydu da, recm âyetini okumayarak, ondan önceki ve sonraki âyetleri okumağa başladı. Abdullah ibn Selâm onun elini recm âyetinin üstünden çekti de:

— Bu nedir? dedi. Yahûdîler bu âyeti görünce:

— İşte bu, recm âyetidir, dediler.

- Peygamber zina edenlerin recm edilmelerini emretti, akabinde onlar mescidin yanında cenazelerin konduğu yerin yakınında recm edildiler. Ben o zina eden kadının erkek arkadaşını, kadını taşlardan korumak içiri, kadının üzerine doğru meyledip kapanır hâlde gördüm [108].

59- Bab

'Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz*.. " (Âyet: ııo) [109].

78-.......Ebû Hureyre (R) "Siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz" kavlinin tefsîri hakkında: Siz insanların bâzıları için insanların en hayırlılarısınız. Çünkü sizler İslâm camiasına boyunlarında zincirler bulunan esîr insanları getirirsiniz, nihayet bu esîr insanlar İslâm Dîni'ne girerler, demiştir [110].

60- Bâb:

"O zaman içinizden iki zümre za'f göstermişti. Hâlbuki onların yardımcısı Allah'tı. Mü'minler ancak Allah'a güvenip dayanmalıdır" (Âyet: 122) [111].

79-.......Amr ibn Dînâr şöyle demiştir: Ben Câbir ibn AbdilIah(R)'tan işittim, şöyle diyordu: "O zaman içinizden iki zümre za'f göstermişti. Hâlbuki onların yardımcısı Allah 'ti... " âyeti, bizim hakkımızda indi.

Câbir dedi ki: İki taife bizleriz: (Evs'ten) Harise oğulları ve (Haz-rec'den) Selime oğulları. Ve biz, Allah'ın "Hâlbuki onların velîleri Allah'tı" kavlinin

inmemesini arzu etmeyiz.

- Râvî Sufyân ibn Uyeyne bir kerresinde:- "Hâlbuki onların velîleri Allah'tı" kavlinin inmemiş olması beni sevindir mezdi, şeklinde söylemiştir [112].

61- Bâb:

'işten hiçbirşey sana âid değildir... " (Âyet: 128).

80-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Salim, babası Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti. O Rasûlullah'tan işitmiştir. Rasûlullah (S) Uhud'da yaralanıp dişi kırıldıktan sonra) sabah namazının son rek'-atinde rükû'dan başını kaldırıp: Semiallâhu limen hamideh. Rabbena leke'l-hamd dedikten sonra: "Yâ Allah, Fulân'a, Fulân'a ve Fulân 'a la'net et!" der idi. Bunun üzerine Allah: "işten hiçbirşey sana âid değildir. Allah ya onların tevbesini kabul eder, yâhud onları kendileri zâlim kimseler oldukları için azâblandırır" âyetini indirdi.

Bu hadîsi İshâk ibn Râşid el-Harrânî de ez-Zuhrî'den rivayet etti.

81-.......Bize İbnu Şihâb, Saîd ibnu'l-Müseyyeb ile Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan; onlar da Ebû Hureyre(R)'den olmak üzere tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) bir kimsenin aleyhine beddua etmek yâhud bir kimsenin lehine hayır duâ etmek istediği vakit rukû'dan sonra kunût yapardı.

Râvî bazen şöyle demiştir: Rasûlullah:

— "Semiallâhu limen hamideh Rabbena lekeH-hamd" dediği

zaman "Yâ Allah, el-Velîdibnu'l-Velîd'i, Seleme ibnu Hişâm'ı, Ayyaş ibn Rabîa'yı kurtar! Yâ Allah, Mudar'ı daha beterine, içinde bulundukları bu yılları Yûsuf Peygamber'in o şiddetli yıllarına benzet!" der ve bunu açıktan söylerdi.

Yine Rasûlüllah bâzı kerre sabah namazının bir kısmında:

— "Yâ Allah, Fulân veFulân'a la'net et!" diye bâzı Arab kabilelerine beddua

ederdi.

Nihayet Allah: "İşten hiçbirşey sana âid değildir. Allah ya onların tevbesini kabul eder, yâhud onları kendileri zâlim kimseler oldukları için azâblandinr" âyetini indirdi (de Peygamber namazda beddua etmeyi bıraktı) [113].

62- Bâb:

"Peygamber ise arkanızdan sizi çağırıyordu... " (Ayet: 153) "Uhrâkum" lafzı "Ahırıkum" lafzının müennes

kılınmışıdır. ibn Abbâs: İki güzelliğin biri fetih yâhud şehîdliktir, demiştir [114].

82-.......el-Berâibn Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Uhud gününde okçu piyadelerin başına Abdullah ibn Cubeyr'i kumandan yapmıştı. Müslümanlar bozulmuş hâlde yönelip kaçtıkları zaman Ra-sûlullah onların arkalarından ("Ey Allah'ın kulları, bana geliniz; ey Allah'ın kulları bana geliniz..." diye) çağırıyordu. O sıra Peygam-ber'in yanında oniki kişiden başka kimse kalmamıştı [115].

63- "Sonra O Kederin Ardından Allah Üzerinize Öyle Bir Emînlik, Öyle Bir Uyku İndirdi Ki... " (Âyet): İmi Kavli Rart [116]

83-.......Katâde şöyle demiştir: Bize Enes ibn Mâlik tahdîs etti ki, Ebû Talha şöyle demiştir: Bizler Uhud günü harb şaftlarımızda bulunurken bizleri uyku kapladı.

Ebû Talha dedi ki: Kılıcım elimden düşerdi, ben onu alırdım. Kılıcım elimden tekrar düşerdi, ben onu yine alırdım [117].

64- "Kendilerine Yara İsabet Ettikten Sonra Yine Allah'ın Ve Rasûvün Da'vetine İcabet Edenler (Hele) İçlerinden İyilik Yapanlar Ve (Fenalıktan) Sakınanlar İçin Pek Büyük Mükâfat Vardır" (Âyet: 172) Babı

"el-Karh", "Yara" demektir. "îstecâbû", "Ecâbû(= İcabet etti)";

"Yestecîbu", "Yucîbu(= İcabet eder)" ma'nâsınadır [118].

65- Bâb:

"Onlar öyle kimselerdir ki, halk kendilerine: (Düşmanlarınız olan) insanlar size karşı ordu topladılar, o hâlde onlardan korkun dedi de, bu söz onların imânını artırdı ve: Allah bize yeter, o ne güzel vekildir, dediler" (Âyet: 173) [119].

84-.......İbn Abbâs (R): "Hasbunallâhu ve nVmel-vekîl=Allah bize yetişir, O ne güzel vekildir" cümlesini İbrahim Peygamber, Nem-rûd ateşi içine atıldığı zaman söyledi. Ve yine bu cümleyi Muham-med (S) ile sahâbîleri de: "Halk kendilerine; (Düşmanlarınız olan) insanlar size karşı ordu topladılar, o hâlde onlardan korkun, dedikleri zaman bu söz onların îmânını artırdı ve: Allah bize yeter, O ne güzel vekildir, dediler".

85-.......İbn Abbâs (R): îbrâhîm Peygamberdin ateşe atıldığı zaman söylediği son sözü "Hasbiye'llâhu ve nVme*l-vekîl=Allah bana yeter, O ne güzel vekildir** cümlesidir, demiştir [120].

66- Bâb:

'Allah'ın fazlından kendilerine verdiğini (harcamakta) cimrilik edenler sakın bunun kendileri için bir hayır olduğunu sanmasınlar..." (Âyet: ıso)

"Seyutavvakûn", "Boyunlarına halka yapılacak" demektir; "Boynuna halka taktım" sözündeki gibi.

86-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Her kim ki Allah kendisine mal verir de o malın zekâtını ödemezse, kıyamet gününde o zekâtı verilmeyen mal, sahibi için çok zehirli erkek bir yılan suretine konulur. Bunun iki gözü üstünde iki nokta vardır. Bu azgın yılan kıyamet gününde mal sahibinin boynuna gerdanlık yapılır. Sonra yılan (ağzı ile) sahibinin çenesini iki tarafından yakalar da: Ben senin (dünyâda çok sevdiğin) malınım, ben senin hazinenim! der.

Sonra Rasûlullah şu mealdeki âyeti okudu: "Allah'ın fazlından kendilerine verdiğini (sarfetmekte) cimrilik edenler sakın bunun kendileri için bir hayır olduğunu sanmasınlar. BiVakis bu, onlar için bir şerrdir. Onların cimrilik ettikleri şey, kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mîrâsı Allah'ındır. Allah ne yaparsanız hakkıyle haberdârdır" (Âyet: ist» [121].

67- Bâb:

"(And olsun ki, mallarınız ve canlarınız hususunda imtihana çekileceksiniz.) Sizden evvel kendilerine kitâb verilenlerden ve Allah *a eş tanıyanlardan da herhalde incitici birçok (lâflar) işiteceksiniz..." (Âyet: i86>.

87-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi; ona da Usâme ibn Zeyd (R) şöyle haber vermiştir: Rasû-lullah (S) Bedir vak'asından önce bir gün Fedek dokuması kaplı, saçaklı bir palan vurulmuş bir merkeb üzerine bindi ve (henüz çocuk bulunan) Usâme ibn Zeyd'i terkisine aldı da Haris ibn Hazrec ma-hallesınde(kı evinde hasta bulunan) Sa'd ibn Ubâde'ye hasta ziyaretine gitti.

Usâme dedi ki: Giderken yolda Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûl*-ün içinde

bulunduğu bir meclise uğradı. Bu vak'a Abdullah ibn Ubeyy müslümân olmazdan evvel idi. Bu mecliste müslünıânlardan, puta tapan müşriklerden, Yahûdîler'den Karışık birtakım kimseler vardı. Abdullah ibn Revâha da bu mecliste bulunuyordu. Merkebin kaldırdığı toz meclisi kapladığı için Abdullah ibn Ubeyy, kaftamyle burnunu kapadı. Sonra:

— Bizim üzerimizi tozutmayınız! dedi.

Rasûlullah onlara selâm verdi. Sonra da durup merkebden indi ve onları İslâm'a da'vet etti ve onlara Kur'ân okudu. Bunun üzerine Abdullah ibn Ubeyy:

— Ey kişi! Bu söylediklerin hakk ve gerçekse, bunlardan güzel birşey olmaz. Fakat bizim meclisimize gelip de bizi bununla ezâlan-dırma! Kendi menziline git, sana gelen olursa ona anlat! dedi.

Bunun üzerine (büyük şâir) Abdullah ibn Revâha:

— Yâ Rasûlallah, (İbnu Ubeyy'e bakma) meclisimizde bizi Kur'ân ile ört, onun nûrlarıyle bürü! Biz duanızı, Kur'ân okumanızı çok severiz! dedi.

Bunun üzerine müslümânlarla müşrikler, Yahudiler sövüşmeye başladılar. Hattâ birbirlerine saldırıp öldürmeye yaklaştılar. Rasûlullah ise onları devâmh sükûnete kavuşturmaya çalışıyordu. Nihayet yatıştılar. Sonra Rasûlullah merkebine binip yürüdü. En sonu Sa'd ibn Ubâde'nin evine varıp içeri girdi. Peygamber (S) -Ensâr'ın Hazrec kolunun büyüklerinden olan- Sa'd'a:

— "Ey Sa'd! -Abdullah ibn UbeyyH kasdederek- Ebû Hubâb'-ın ne söylediğini duymadın mı? (Duymuş ol ki) o şöyle şöyle söyledi" (diye biraz önce geçen vak'ayı) anlattı.

Sa'd ibn Ubâde de:

— Yâ Rasûlallah! Sen İbn Ubeyy'in kusurunu affet, biraz da onu ma'zûr gör! Sana Kur'ân indiren Allah'a yemîn ederim ki, Allah'ın irâdesi Sen'in üzerine indirdiği hakkın gelmesi suretiyle (yânî Sana peygamberlik gelmesi suretiyle) tecellî etmiştir. Hâlbuki şu bel-decik halkı İbn Ubeyy'in başına tâc giydirmeye, üzerine de melike mahsûs sarık sarmaya (bu suretle onu kendilerine melik edinmeye) hazırlanmışlardı. Allah Sana ihsan buyurduğu peygamberlik hakkıyle onların tasavvurlarını imkânsız bir hâle koyunca, bu mahrumiyetle İbn Ubeyy mahzun ve kederlenmiş oldu. Yâ Rasûlallah! Abdullah ibn Ubeyy işte bu

kederle, gördüğün çirkin harekette bulunmuştur (Siz onu afv buyurun), dedi.

Rasûlullah (S) da onu affetti. Esasen Rasûlullah ile sahâbîleri, Allah'ın emri veçhile, gerek müşriklerin gerek ehli kitabın kusurları-

nı affedip, ezalarına sabrediyorlardı. Çünkü Azîz ve Celîl olan Allah şöyle buyurmuştur:

"And olsun ki, mallarınız ve canlarınız hususunda imtihana çekileceksiniz. Sizden evvel kendilerine kitâb verilenlerden ve Allah'a ortak tanıyanlardan da herhalde incitici birçok sözler işiteceksiniz. Eğer katlanır, sakınırsanız, işte bu, hâdiselere karşı gösterilmiş bir azim-(ve metânet)ctentf/r" (Âyet: 186).

Ve Allah şöyle buyurdu:

"Kitâb ehlinden birçoğu, Hakk kendilerince belli olduktan sonra ruhlarındaki hasedden ötürü sizi îmânınızdan sonra küfre döndürmek hevesine düştü. Allah'ın emri gelinceye kadar şimdilik onları bırakın. Serzeniş de etmeyin. Şübhesiz ki Allah herşeye hakkıyle kaadİrdîr" (el-Bakara: 109).

Peygamber (S) bu affı, Allah'ın kendisine emrettiğine te'vîl ediyordu. En sonu Allah onlar hakkında (savunma harbine) izin verdi. Bu izin üzerine Rasûlullah, Bedir gazvesine çıkıp da, Allah İslâm ordusu eliyle Kureyş müşriklerinin büyüklerini öldürünce, Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûl ile onun müşriklerden ve puta tapanlardan olan ma-iyyeti:

— Artık Bedir vak'ası, müslümânlığa yönelip yüzünü göstermiş açık bir galebedir, dediler ve Rasûlullah'a İslâm üzere bey'at edip müs-lümân oldular [122]
.

68- Bâb:

"Getirdikleriyle sevinen, yapmadıklarıyle de övülmelerini arzu eden kimseler; onların azâbdan kurtulacak bir yerde bulunacaklarını sakın sanma. Onlara pek acıtıcı bir azâb vardır" (Âyet: iss)

88-.......Zeyd ibn Eşlem, Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Sai'd ei-Hudrî(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah zamanında münafıklardan birtakım kimseler, Rasûlullah gazaya çıktığı zaman O'ndan arkada kalırlardı ve Rasûlullah'tan geri kalıp evlerinde oturmalarından fe-rahlanırlardı. Rasûlullah harbden dönüp geldiği zaman da çürük birtakım özürler ileri sürüp yemîn ederler ve yapmadıkları işlerle övülmelerini isterlerdi. İşte "Getirdikleriyle sevinen, yapmadıklarıyle Övülmelerini arzu eden kimseler..." âyeti bunlar sebebiyle inmiştir.

89-.......İbn Cureyc, Abdullah ibn Ebî Muleyke'den haber verdi ki, ona da Alkame ibn Vakkaas haber vermiştir: (Medîne vâlîsi) Mer-vân ibnu'l-Hakem kendi kapıcısı Râfi'e:

— Yâ Râfi'! İbn Abbâs'a git de şöyle sor: (Kur'ân'da bildirildiği üzere) kendisine verilen dünyalıkla ferahlanan ve yapmadığı bir işle medh olunmaya sevinen her kişi azâb olunacaksa, bütün müslümân-lar herhalde azâb olunacaklardır (demektir)?

İbn Abbâs bu soruya şöyle cevâb vermiştir:

— Bu âyetle sizin aranızda ne münâsebet var? (Bu âyet Yahûdî-Ier hakkında inmiştir.) Bir kerre Rasûlullah, Yahûdîler'i çağırıp onlara (Tevrat'taki vasıflarına dâir) bir suâl sordu. Onlar da suâlin hakîkî cevâbını sakladılar da ondan başkasını haber verdiler. Bununla beraber verdikleri bu cevâb ile Rasûlullah yanında takdîr olunduklarını sandılar ve hakîkati gizleyerek verdikleri cevâb ile de sevindiler.

Bundan sonra İbn Abbâs:

— "Allah bir zaman kendilerine kitâb verilenlerden onu muhakkak insanlara açıklayıp anlatacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz diye tey~ mînât almıştı. Onlar ise o sözü sırtlarının arkasına attılar. Onun mukaabilinde az bir menfâati satın aldılar. Müşteri oldukları o şey ne kötüdür. Getirdikleriyle sevinen, yapmadıklarıyle de övülmelerini arzu eden o kimseler; işte onların azâbdan kurtulacak bir yerde bulunacaklarını asla sanma. Onlara pek acıtıcı bir azâb vardır" (Âyet: 187-188).

Bu hadîsin râvîsi olan Hişâm ibn Yûsuf'a İbn Cureyc'den rivayet etmesinde

Abdurrazzâk mutâbaat etmiştir.

90- İsmâîlî onu ulaştırıp şöyle demiştir: Bize Muhammed ibn Mu-kaatil el-Mervezî tahdîs etti. Bize el-Haccâc ibn Muhammed el-Mıssîsî el-A'ver, İbn Cureyc'den haber verdi. Bana Ubeydullah ibn Ebî Mu-leyke, Humeyd ibn Abdirrahmân ibn Avf'tan haber verdi ki, ona da .Mervân bu hadîsi haber vermiştir [123].

69- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Hakikat göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde temiz akıl sâhibleri için elbette ibret verici deliller vardır" (Âyet: 190).

91-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben bir gece teyzem Meymûne'nin yanında kaldım. Rasûlullah (S) ailesi ile bir müddet konuştu. Sonra uyudu. Gecenin son üçte biri olunca oturdu da gökyüzüne baktı

ve:

— "Hakikat göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün arka arkaya gelişinde temiz akıl sâhibleri için elbette ibret verici deliller vardır" ilâhî kelâmını söyledi.

Bundan sonra kalktı ve dişlerini misvâklayarak abdest aldı. Akabinde onbir rek'at namaz kıldı. Sonra Bilâl ezan okudu. Rasûlulİah evde iki rek'at daha kıldı, sonra da çıkıp sabah namazını kıldırdı [124].

70- "Onlar Ayakta İken, Otururken, Yanları Üstünde Yatarken Hep Allah'ı Hatırlayıp Anarlar Ve Göklerin, Yerin Yaratılışı Hakkında İnceden İnceye Düşünürler (Ve Şöyle Derler): Ey Rabb 'İmiz, Sen Bunları Boşuna Yaratmadın. Sen Pak Ve Münezzehsin. Bizi Ateş Azabından Koru" (Âyet: 19i) Babı

92-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben bir gece teyzem Meymûne'nin yanında kaldım. Ve kendi kendime: Ben muhakkak Rasû-lullah'ın (gece) namazına iyice bakacağım, dedim. Rasûlullah için bir yastık atıldı. Akabinde Rasûlullah o yastığın uzunlamasında uyudu. Uyandığında yüzünden uykuyu (gidermek için eliyle) yüzünü meshet-meye başladı. Sonra Âhı İmrân Sûresinden son on âyeti okuyup bitirdi. Sonra duvarda asılmış küçük bir su kırbasına geldi, onu alıp onun suyu ile abdest aldı. Sonra namaza durdu. Ben de kalktım, O'-nun yaptığı gibi yaptım. Sonra gelip O'nun yanıbaşında namaza durdum. Rasûlullah elini benim başımın üzerine koydu. Kulağımı tuttu ve onu bükmeye başladı (yânî beni sağ tarafına geçirdi). Sonra iki rek'-at namaz kıldı. Sonra yine iki rek'at, sonra yine iki rek'at, sonra yine iki rek'at, sonra yine iki rek'at, sonra yine iki rek'at namaz kıldı. Ondan sonra tek rek'atli bir namaz kıldı [125].

71- Bâb:

"Ey RabbHmiz, hakikat Sen kimi o ateşe sokarsan, şübhesiz onu hor ve hakîr edersin. (Orada) zâlimlerin hiçbir yardımcıları da yoktur" (Âyet: 192).

93-.......Abdullah ibn Abbâs, hizmetçisi Kureyb'e, teyzesi ve Peygamberdin zevcesi olan Meymûne'nin yanında bir gece geçirdiğini haber verip, şöyle demiştir: Ben başımı yastığın enine koyarak uzandım. Rasûlullah (S) ile ehli de yastığın boyuna başlarını koyarak uzandılar. Rasûlullah uyudu. Gece yarıyı bulduğunda yâhud biraz evvelce yâhud biraz sonraca uyandı. Uykuyu (gidermek için) elleriyle yüzünü silmeye başladı. Ondan sonra Âlu İmrân Sûresi'nin son on âyetlerini okudu. Sonra kalkıp asılı duran küçük bir kırbaya uzandı. Oradan güzelce bir abdest aldı. Sonra namaza durdu. Ben de kalkıp O'nun yaptığı gibi yaptım. Sonra gittim, yanına (yânî sol tarafına) namaza durdum. Sağ elini başımın üzerine koydu ve sağ kulağımı tutup büktü (yânî beni sağ tarafına geçirdi). Sonra iki rek'at, sonra yine iki rek'at, sonra yine iki rek'at, sonra yine iki rek'at, sonra yine iki rek'at, sonra yine iki rek'at namaz kıldı. Ondan sonra tek rek'atli bir namaz kıldı. Sonra müezzin da'vete gelinceye kadar yine uzandı.

Müezzin gelince yine kalktı, hafif iki rek'at namaz kıldıktan sonra odasından çıkıp sabah namazını kıldırdı [126].

72- Bâb:

"Ey RabbHmiz, doğrusu biz 'RabbHnize inanın* diye insanları îmâna çağıran bir da*vetçiyi işidip hemen îmâna geldik. Ey Rabb 'imiz, artık bizim günâhlarımızı mağfiret et, kusurlarımızı ört, canımızı da iyilerle beraber al. Ey Rabb 'imiz, Sen Hn rasûllerine karşı bize va 'd ettiklerini ver bize. Kıyamet günü yüzümüzü kara çıkarma. Şübhe yok ki, Sen asla sözünden dönmezsin" {Âyet: 192-194).

94-.......îbn Abbâs (R) hizmetçisi Kureyb'e, teyzesi ve Peygamber'in zevcesi olan Meymûne'nin yanında gecelediğini haber verip şöyle demiştir: Ben başımı yastığın enine koyarak uzandım. Rasûlullah ile ehli de yastığın boyuna başlarını koyarak uzandılar. Rasûlullah uyudu. Nihayet gece yarıyı bulduğunda yâhud biraz evvelce yâhud biraz sonraca uyandı. Oturdu da uykuyu (gidermek için) eliyle yüzünü silmeye başladı. Ondan sonra Âlu İmrân Sûresi'nin son on âyetlerini okudu. Sonra kalkıp asılı duran bir küçük kırbaya uzandı, ondan güzelce bir abdest aldı. Sonra namaza durdu.

İbn Abbâs dedi ki: Ben de kalktım, O'nun yaptığı gibi yaptım. Sonra gittim, yanına (yânî sol tarafına) durdum. Sağ elini başımın üzerine koydu ve sağ kulağımı tutup büktü. Sonra iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at namaz kılıp, ondan sonra tek (rek'atli bir namaz) kıldı. Sonra müezzin da'vete gelinceye kadar yine uzandı. Ondan sonra yine kalktı, hafif iki rek'at namaz kıldıktan sonra odasından çıkıp sabah namazını kıldırdı127.

127 Bu hadîs de bundan önce gelen iki bâbdakİ hadîslerin benzeridir.

"' İşte o temiz akıllılar "Ey Rabb'imiz, sen bunları boşunayaratmadın"dan

buraya kadar devam eden bu duaları söyleyerek tefekkür ederler. Kendilerinin

Rabbâniyyûn olduklarını anlatan bu dualar onların tefekkür zamanındaki hâlleri ve tefekkürlerinin hâkim başlangıçlarıdır. Son dört bâbdan beri başlıklarda yazılagelen bu âyetler Yüce Allah'a edilecek tazarru' ve niyazın ilâhî bir Örneği ve öğretilmesidir.

4-En-Nisâ Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismivle

İbn Abbâs şöyle demiştir: tYestenkifû{= Çekinir)", "Yestekbiru{ = Büyüklenmek ister)" demektir. "Kıvâmen", "Yaşayışlarınızı doğrulttuğunuz şey"; "Lehunne sebîlen", "O kadınlar için bir yol ta'yîn edinceye kadar". Bununla zinâkâr evli için recm'i, bekâr için de deynekleme cezasını kasdeder.

İbn Abbâs'tan başkası (yânî Ebû Ubeyde) de şöyledemiştir: "Mesnâ" ve "Sülâse" ve "Ruba'" ile "iki", "Üç" ve "Dörd"ü kasdeder. Arab dörtten öteye geçmez [127].

73- Bâb;

Eğer yetim kızlar hakkında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkar sanız..." (Âyet: 3)

95- Bize, İbrâhîm ibn Mûsâ tahdîs etti. Bize Hişâm ibn Yûsuf haber verdi ki, İbn Cureyc şöyle demiştir: Bana Hişâm ibn Urve, babası Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da Âişe(R)'den haber verdi (o şöyle demiştir): Bir adamın yanında babası ölmüş yetîm bir kız vardı. Bu adam o yetîm kızla evlendi. Yetîm kızın bir hurmalığı vardı. O adam kız için gönlünde bir arzusu olmadığı hâlde, bu yetîm kızı sırf o hurmalık sebebiyle tutuyordu. "Eğer yetîm kızlar hakkında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız, sizin için halâl olan diğer kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin. Şayet (bu suretle de) adalet

yapamayacağınızdan endîşe ederseniz, o zaman bir (tane ile) yâhud mâlik olduğunuz câriye (ile yetinin). Bu (tek zevce veya câriye) sizin (haktan) eğritip sapmamanıza daha yakındır" âyeti, işte bu zât hakkında indi.

Râvî Hişâm ibn Yûsuf: Ben Urve'nin:

— O yetîm kız bu hurmalıkta ve adamın malında ortağı idi, dediğini sanıyorum, demiştir [128].

96-.......Ibn Şihâb şöyle demiştir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, kendisi Âişe'den Yüce Allah'ın "Eğer yetîm kızlar hakkında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsanız... " kavlinin tefsîrini sormuş. Âişe (R) de şöyle demiştir:

— Ey kizkardeşimin oğlu, bu âyetteki yetîm kız, velîsinin velayet ve vesayeti altında bulunup malında erkeğe ortak yapar. Kızın malı ve güzelliği, velîsi olan erkeğin hoşuna gider. Bu sebeble velîsi onunla evlenmek ister. Fakat kızın mehrinde adalet etmek ve başkasının vereceği kadar mehr vermek istemez. İşte (bu âyette) o çeşit velîlerin velayeti altındaki yetîm kızları -haklarında adalet ve onların mehirlerini en yüksek mikdârına yükseltmedikçe- nikâh etmeleri neh-yolunup, bunlardan başka kendilerine halâl olan kadınlardan nikâh etmeleri emrolunmuştur.

Âişe devamla dedi ki:

— Bu âyet indikten sonra insanlar Rasülullah'a sorup fetva istediler. Bunun üzerine Allah şu âyeti indirdi: "Senden kadınlar hakkında fetva isterler. De ki: Onlara dâir fetvayı size Allah veriyor; Kendileri için yazılmış olanı (mîrâsı) onlara vermediğiniz ve nikâhlarını da beğenip istemediğiniz yetîm kızlar ve (henüz ergin olmayan) küçük çocuklar hakkında, bir de yetimlere karşı adaleti ayakta tutmanız (onlara iyi bakmanız) hususunda işte Kitâb'da okunup duran âyetler (2., 3., 6., 9., 10. ve 11. âyetleri kasdediyor). Hayırdan daha ne yaparsanız şübhesiz Allah onu da hakkıyle bilicidir" (Âyet:i27).

Âişe dedi ki:

— Yüce Allah'ın bu diğer âyetteki "Ve tergabûne en-tenkıhû-hunne" kavli de herhangi birinizin himayesinde bulunan yetîm kıza, mal ve güzelliği az olduğu

zaman onunla evlenmeye rağbet göster-memesidir.

Âişe dedi ki:

— Bu mal ve güzelliği az olan yetîm kızlara rağbet etmediklerinden dolayı malına ve güzelliğine rağbet ettikleri yetîm kızları -adalete riâyet etmedikçe- nikâh etmekten yetîm velîleri nehyolundular [129].

74- Bâb:

"(Velîlerden) kim zengin ise (yetimin malını yemekten) kaçınsın. Kim de fakır ise, o hâlde örfe göre yesin. Artık onlara mallarını teslim ettiğiniz vakit karşılarında şâhid bulundurun. Tam bir hesâb sorucu olmak bakımından ise Allah yeter" (Âyet: 6).

"Bidâran", "Mubâdereten" (yânı: Hacet yokken, bulûğlarından önce çabuk davranarak) demektir [130].

"A'tednâ", "A'dednâ" (yânı "Aded"in ifâl babından) "Hazırladık" demektir. "A'tâd'T'Hazırlık" masdann)dan olan "Efalnâ" (yânı A'tednâ) da aynı ma'nâyadır [131].

97-.......Âişe (R); *'(Velîlerden) kim zengin ise yetimin malından yemekten kaçınsın. Kim de fakir ise, o hâlde örfe göre yesin.."

kavli hakkında: Bu âyet yetîm malı hususunda indi. Yetîmin velîsi fakîr olduğu zaman, o malın işlerini iyilikle bakıp yerine getirmesi karşılığında (hizmet ücreti ve zarurî olan ihtiyâcı kadar) o maldan yer, demiştir [132].

75- Bâb:

Miras taksim olunurken (mirasçı olmayan) hısımlar, yoksullar da hazır

bulunursa kendilerini ondan (birşey vererek) rızıklandırın, (gönüllerini alacak) güzel sözler de söyleyin*' (Âyet: 8).

98-.......îkrime'den: İbn Abbâs (R): *'Miras taksim olunurken (mîrâsçı olmayan) hısımlar, yetimler, yoksullar da hazır bulunursa..." âyeti muhkemdir, neshedilmiş değildir, demiştir.

Bu hadîsi İbn Abbâs'tan rivayet etmekte İkrime'ye Saîd ibn Cu-beyr mutâbaat etmiştir [133].

76- Bâb:

"Allah size mîrâs taksimini şöyle tavsiye eder; Çocuklarınızda erkeğe iki dişinin payı mikdârıdır... (Âyet: 11).

99-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Peygamber ile Ebû Bekr beraberce yürüyerek Benû Selime yurdundaki evim,de beni hasta ziyaretine gelmişlerdi. Peygamber beni birşey düşünemez derecede baygın bulmuştu. Bunun üzerine Peygamber abdest suyu isteyip abdest almış, sonra abdest suyundan bir mikdârını benim üzerime serpmişti. Ben ayıldım ve:

— Yâ Rasûlallah! Malımda (veraset hususunda) ne yapmamı (ne suretle tasarruf etmemi) emredersin? diye sordum.

Bunun üzerine şu mealdeki âyet indi: "Allah size miras taksimini şöyle tavsiye eder: Çocuklarınız hakkmda(k\ hüküm) erkeğe iki dişinin payı mikdârıdır. Fakat çocuklar ikiden fazla kadınlar iseler, ölünün bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Dişi çocuk bir tek ise, o zaman terikenin yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, ana-babadan her-birine terîkenin altıda biri verilir. Çocuğu olmayıp da ona ana ve babası mîrâsçı olduysa üçte biri anasınındır. Erkek, dişi kardeşleri varsa o vakit altıda biri anasınındır. (Fakat bütün bu hükümler ölenin) edeceği vasiyetten veya borc(unun ödenmesinin sonradır. Siz babalarınızdan ve oğullarınızdan hangisinin faide cihetinden size daha yakın olduğunu bilmezsiniz- (Bu hükümler ve hisseler) Allah Han birer farizadır. Şübhesiz ki, Allah hakkıyle

bilicidir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir" [134].

77- Bâb:

"Zevcelerinizin çocuğu yoksa terîkesinin yarısı sizindir. Eğer onların çocuğu varsa, size terîkesinden (düşecek hisse) dörtte birdir..." (Âyet: 12) [135].

100-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: İslâm'ın başlangıcında kişinin malı, öldüğü zaman mîrâs olarak oğluna kalırdı. Vasiyet de ana ile babanın hakkı idi (yalnız ebeveyne vasiyet edilirdi). Bilâhare Allah bundan irâde ettiği kısmını (mîrâs âyetiyle) neshetti de mîrâsı erkeğe, iki dişi payı kadar ta'yîn buyurdu. Ana ile babadan her birisine de (eğer çocuk varsa) altıda bir verdi, çocuk yoksa üçte bir verdi. Yine kadına (çocuk bulunduğu surette) sekizde bir, çocuksuzsa dörtte bir verdi. Zevceye de (çocuk yoksa) yarı, (çocuk varsa) dörtte bir hisse verdi [136].

78- Bâb:

"... Kadınlara zorla mirasçı olmanız ve onları -kendilerine verdiğiniz mehirden birazını giderebilmeniz için- tazyik etmeniz size halâl olmaz*.." (Âyet: 19)

Ve İbn Abbâs'tan: "Lâ ta'dulûhunne", "Onları kahretmeyin"; "Hüben", "Günâh"; "en-Teâtû", "Meyletmeniz"; "Nıhleten", "en-Nıhletu", "el-Mehru" demektir, diye tefsir ettiği zikrolunuyor [137].

101-.......Bize (Ebû İshâk Süleyman ibnu Feyrûz) eş-Şeybânî, İkrime'den; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti. eş-Şeybânî şöyle dedi: Bu hadîsi Ebü'l-Hasen Atâ es-Suvâî de zikretti ki, ben onun bunu muhakkak İbn Abbâs'tan zikrettiğini

düşünüyorum: "Ey îmân edenler, kadınlara zorla mîrâsçı olmanız ve onları -kendilerine verdiğiniz mehirden birazını gider(\p elinize geçirebilmeniz için-tazyik etmeniz size halâl olmaz. Meğer ki arayı açacak bir fuhuş işlemiş olsunlar. Onlarla iyi geçinin. Eğer kendilerinden hoşlanmadınızsa, olabilir ki birşey sizin hoşunuza gitmez de Allah onda birçok hayır takdir etmiş bulunur" (Âyet: 19).

İbn Abbâs dedi ki: Câhiliyet halkının şu âdetleri vardı: Bir adam vefat ettiği zaman, onun velîleri kalan zevcesini de mîrâs almaya herkesten haklı olurlardı. Velîlerden bâzısı isterse ilk mehri ile o kadınla evlenir, isterlerse onu başka birisiyle evlendirip mehrini alırlardı. Yine isterlerse o kadını kimseyle evlendirmezler (fidye vermesi için hab-sederler, ölünce mîrâsını alırlar)dı. Ölenin velîleri o kadına, kadının ailesinden daha haklı olurlardı. İşte bu âyet, bunlar hakkında (bu kötü âdetleri kaldırmak hususunda) indi.

79- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'(Erkek ve dişiden) herbiri için baba ve ananın, yakın hısımların terîkelerinden de vârisler yaptık. Akd ile yeminlerinizin bağladığı kimselere de hisselerini verin. Allah herşeyin üstünde hakîkî bir şâhiddir" (Âyet: 33) [138].

"Mevâlî", "Velîler", "Mirasçılar" demektir. Ma'mer de şöyle demiştir: "Evliya", "Mevâlf'dir, yine "Evliya", "Mirasçılaradır.

"Yeminlerinizin karşılıklı muâhade akdettiği kimseler..."; bu, yemîn mevlâsıdır ki, yeminle bağlanan kişiden ibarettir. "el-Mevlâ", yine "Amcaoğlu"; "el-Mevlâ'1-mu'tıku", "Kölesine hürriyet veren kişi"; "el-Mevlâ'1-mu'taku", "Kendisine hürriyet verilen kimse"; "el-Mevlâ'1-meliku", "İnsanların işlerini (yürütmeyi, idare etmeyi) üzerine alan kimse", bir de dînde olan "Mevlâ" vardır [139].

102-.......İbn Abbâs(R)'tan (o, şöyle demiştir): "Erkek, dişi; herbiri için mevtalar kıldık ", "Mirasçılar kıldık" demektir. "Karşılıklı yeminlerinizin bağladığı kimseler", Muhâcirler'le Ensâr'dır ki, Muhacirler Medine'ye geldikleri ilk zamanlarda Peygamber'in bunlarla Medîneli Ensâr arasında kurduğu

kardeşlik akdleri sebebiyle Zevu'l-Erham'dan evvel (hısımlık sahihlerinden evvel) mirasçı olurlardı. Fakat sonra "Erkek, kadın; herbiri için mirasçılar kıldık"âyeti inince, akidleşme ve kardeşlik akdiyle kurulmuş olan mîrâsçılık nesholundu.

Sonra İbn Abbâs, "Karşılıklıyeminlerinizin bağladığı kimseler" kavli hakkında: Artık bu yalnız yardım etmek, ihsan etmek, nasîhat etmekten ibaret kaldı. Akidleşen iki kişi arasında mîrâsçılık gitmiş oldu. Ancak yeminli dostu için vasiyet edebilir.

(Buhârî dedi ki:) Bu hadîsi râvî Ebû Usâme, İdrîs ibn Yezîd'den işitti. İdrîs de Talha ibn Musarnf tan işitti.

80- Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Şübhesiz ki, Allah zerre kadar haksızlık etmez- Bir iyilik olursa onu kat kat artırır. Kendi canibinden pek büyük bir mükâfat verir'1" (Âyet: 40).

103- Bana Muhammed ibnu'l-Abdilazîz tahdîs etti. Bize Ebû Umer Hafs ibnu Meysere, Zeyd ibn Eslem'den; o da Atâ ibn Yesâr'-dan; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) zamanında birtakım insanlar:

— Yâ Rasûlallah! Biz kıyamet gününde Rabb'imizi görecek miyiz? dediler.

Peygamber:

— "Evet (kıyamet gününde Rabb'inizi göreceksiniz); Güneşin ziyâını öğle vakti önünde hiçbir bulut yokken görmek için itişip kakışmaya', birbirinize zahmet vermeye hacet görür müsünüz?" diye sordu.

Sahâbîler:

— Hayır görmeyiz, dediler.

Peygamber:

— "Ayın ondördüncü gecesi önünde hiç bulut yok iken görmek için

birbirinize zahmet vermeye hacet görür müsünüz?' dedi.

Onlar:

— Hayır görmeyiz, dediler. Peygamber:

— "İşte bu iki kürreden herhangi birisinin ziyâını (sıkışmadan, meşakkatsiz, tam bir açıklıkla) gördüğünüz gibi, kıyamet gününde Azız ve Celîl olan Allah 'ı, birbirinize meşakkat ve zahmet vermeden açıkça göreceksiniz" buyurdu.

Ve şöyle devam etti:

— "Kıyamet günü olduğu zaman bir dellâl: Her ümmet neye ve kime tapıyor idiyse onun ardına düşer (yânî düşsün)/ diye i'lân edecek. Bunun üzerine Allah'tan başka şeylere: putlara, heykellere, dikili taşlara tapagelen ne kadar müşrik varsa, onlardan hiçbiri geri kalmaksızın cehennemin içine dökülecekler. Artık ortalıkta yalnız Allah 'a ibâdet eden gerek sâlih, gerek fâcir kimselerle (müşrik olmayan) kitâb ehli bakıyyelerinden başka kimse kalmayınca, Yahûdîler'-den geri kalanlar çağırılacak ve onlara:

— Siz kime ibâdet ederdiniz? diye sorulacak. Onlar:

— Biz Allah'ın oğlu Uzeyr'e ibâdet ederdik! diye cevâb verecekler.

Bunun üzerine onlara:

— Siz yalan söylüyorsunuz. Allah hiçbir eş ve oğul edinmedi! denilecek.

— Şimdi siz ne istersiniz? diye sorulacak. Onlar da:

— Ey Rabbimiz, çok susadık, bize su ihsan et! diyecekler. Bunun üzerine onlara:

— Haydi su başına gelmez misiniz? diye işaret olunacak.

Akabinde onlar bir araya getirilip cehenneme doğru sevk olunacaklar. O cehennem ateşine ki, onların görüşünde yalımları birbirini kırıp geçiren serâb gibi görünecek ve onu su zannedip birbiri ardınca ateşin içine dökülecekler. Sonra Nasrânîler{in bir taifesi) çağrılacak. Onlara da:

— Siz kime tapardınız? diye sorulacak. Onlar da:

— Biz Allah'ın oğlu isa'ya ibâdet ederdik, diyecekler. Onlara da:

— Siz yalan söylüyorsunuz. Allah hiçbir eş ve hiçbir oğul edinmiş değildir, denilecek ve: Ne istiyorsunuz? diye sorulacak.

Onlar da kendilerinden evvelki Yahûdîler'in su isteyip cehenneme sevkolunmaları gibi cehenneme sevkolunacaklar.

Artık meydanda sâlih veya fâşık olarak Allah 'a ibâdet eden mü min muvahhidlerden başka kimse kalmayınca, Âlemlerin Rabbı onlara evvelden bildikleri en yakın bir sıfatta gelecek, yânî tecellî edecek ve Allah tarafından bu muvahhidlere [140]:

— Sizler ne bekliyorsunuz? (Görüyorsunuz) her ümmet ibâdet etmekte bulunduğu şeyin ardına düşüp gidiyor! buyurulacak.

Onlar da:

— Ey Rabb'imiz, biz dünyâda iken (seni tanımayan, sana ibâdet etmeyen) şu insanlardan kendilerine en ziyâde muhtâc olmamıza rağmen ayrılıp ayrı yaşadık, Sen 'in rızân için bunlarla arkadaşlık yapmadık. Biz şimdi kendisine kulluk edegeldiğimiz Rabb'imizi (O'nun kerem ve inayetini) bekliyoruz! diyecekler.

Bunun üzerine Yüce Allah onlara iki yâhud üç kerre:

— Ben sizin Rabb'inizim! buyuracak.

Onlar da her seferinde:

— Biz Allah'a hiçbirşeyi ortak kılmayız! diyecekler" [141].

81- Bâb:

"Her ümmetten birer şâhid, onların üzerine de seni bir şâhid olarak getirdiğimiz zaman nice olur?" (Âyet: 41).

"el-Muhtâl" ve "el-Hattâl" birdir.

'Birtakım yüzleri silmemizden önce", "Onları enseleri gibi oluncaya kadar dümdüz yapmamızdan önce"demektir.

"TamaseH-kitâbe{ = Kitabı sildi)", "Onu mahvetti" demektir. "Saîran", çok yanıcı ateş demektir [142].

104-.......(Buradaki iki senedde) Abdullah ibnMes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bana hitaben:

— "Bana karşı Kur'ân oku!" diye emretti. Ben de O'na:

— Kur'ân Senin üzerine indirildiği hâlde, ben onu Sana karşı mı okuyacağım? dedim.

Peygamber:

— "Şübhesiz ben Kur'ân'ı kendimden başkasından işitmeyi severim" buyurdu.

Ben de kendisine en-Nisâ Sûresi'ni okumağa başladım. "Her ümmetten birer şâhid, onlar üzerine de seni bir şâhid olarak getirdiğimiz zaman nice olur!" âyetine ulaştığımda Peygamber bana:

— "Okumayı tut (yânı durdur)/" buyurdu.

O sırada gördüm ki, Peygamber'in iki gözü yaş döküyordu [143].

82- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"... Eğer hasta olur, ya bir sefer üzerinde bulunursanız yâhud sizden biriniz ayak yolundan gelirse,.." (Âyet: 43) [144].

"Saîden", "Yeryüzü" demektir.

Ve Câbir şöyle demiştir: Câhiliyet'te kendileri önünde muhakeme olmak istedikleri tâğûtlar, Cuheyne kabilesinde bir tâğût, Eşlem kabilesinde bir tâğût ve Arab kabilelerinden herbirinde birer tâğût idi. Bunlar birtakım kâhinlerdir ki, üzerine şeytânlar müstakbel hakkında kâinattan haberlerle inerler. Umer ibnul-Hattâb da:

'el-Cibtu", "es-Sıhr"; "et-Tâğûtu", "eş-Şeytân"dır, demiştir.

İkrime de: "et-Cibt", Habeşe dilinde "Şeytân", "et-Tâğût" ise "Kâhin" demektir, demiştir [145].

105-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Esmâ'yaâid olan bir gerdanlık kayboldu. Peygamber (S) onun aranması için birtakım adamlar yolladı. (Kendisi ve ordu bekledi.) Bu sırada namaz vakti geldi. Hâlbuki bir su başında değillerdi, bir su da bulamadılar. Akabinde abdestsiz oldukları hâlde namaz kıldılar. Bunun üzerine Yüce Allah şunu, yâ-nî Teyemmüm âyeti'ni indirdi [146].

83- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Ey îmân edenler, Allah'a itaat edin. RasûVe ve sizden olan emir sahihlerine de itaat edin... " (Âyet: 59).

106-.......Abdullah ibn Abbâs (R): "Ey îmân edenler, Allah 'a itaat edin, RasûVe ve sizden olan emir sahihlerine de itaat edin. Eğer birşey hakkında çekişirseniz, onu Allah 'a ve RasûVe döndürün, eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız. Bu hem hayırlı, hem netice Vtibâriyle daha güzeldir" âyeti, o zaman Peygamber'in kendisini bir seriyyede (askerî birlikte) kumandan yaparak gönderdiği Abdullah ibn Huzâfe ibn Kays ibn Adiyy hakkında indi, demiştir [147].

84- Bâb:

'Öyle değil, Rabb 'ine and olsun ki, onlar aralarında kimi oraya, kimi buraya çektikleri (kavga ettikleri) şeylerde seni hakem yapıp, sonra da verdiğin hükümden yürekleri hiç sıkıntı duymadan tam teslimiyetle teslim olmadıkça îmân etmiş olmazlar"

107-.......Urve ibnu'z-Zubeyr şöyle dedi: ez-Zubeyr, Harre mevkiinde hurmalıkları suladıkları su yolundan (su nevbetinden) dolayı Ensâr'dan bir adamla nizâlaştı.

Peygamber (S):

— "Yâ Zubeyr! Tarlanı sula, sonra suyu habsetme de komşuna doğru salıver!" buyurdu.

Bunun üzerine Ensârî zât:

— Yâ Rasûlallah, Zubeyr halanın oğlu olduğu için mi? diye ta'-rîz etti.

Bu sözden dolayı Peygamber'in yüzü değişti. Sonra:

— "Yâ Zubeyr, tarlanı sula, sonra suyu tâ hurma ağaçlarının köklerine dönüp erişinceye kadar habseî. Sonra suyu komşuna doğru salıver!" buyurdu.

Peygamber, Ensârî kendisini öfkelendirdiği zaman apaçık hükümde Zubeyr'in hakkını tastamam aldırttı. Hâlbuki birinci emirde onlara» içinde genişlik bulunan bir işle emretmişti.

ez-Zubeyr şöyle dedi: Ben şu âyetlerin muhakkak bu hâdise hakkında indiğini zannediyorum: "Öyle değil, RabbHne and olsun ki, onlar aralarında çekiştikleri şeylerde seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden yürekleri hiç sıkıntı duymadan, tam teslimiyetle teslim olmadıkça îmân etmiş olmazlar" [148].

85- Bâb:

"(Kim Allah'a ve Rasûl'e itaat ederse, işte onlar) Allah'ın kendilerine nVmetler verdiği peygamberlerle, sıddîklarla, şehîdlerle, iyi adamlarla beraberdirler. Onlar ne iyi arkadaştır!" (Âyet: 69).

108-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'tan "Hasta olan herbir peygamber muhakkak dünyâ ile âhiret arasında muhayyer kılınır" buyururken

işittim. İçinde ruhunun alındığı hastalığında kendisini bir boğaz kısılması ve şiddetli bir ses kalınlaşması yakalamıştı. İşte o zaman ben kendisinden şu âyeti söylerken işittim: "... Allah'ın kendilerine nVmetler verdiği peygamberlerle, sıddîklarla, şehîdlerle, iyi adamlarla beraberdirler, onlar ne iyi arkadaştır!" Artık ben de bundan, Rasûlullah'ın bu iki dilek arasında muhayyer kılındığını bildim [149].

86- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Size ne oluyor kiy Allah yolunda -ve acz ve ıztırâb içinde bırakılıp: 'Ey Rabb 'imiz, bizi ahâlîsi zâlim olan şu memleketten çıkar, bize tarafından bir sâhib gönder, bize katından bir yardımcı yolla' diyen erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda- düşmanla çarpışmıyorsunuz?" (Âyet: 75) [150]

109-.......Ubeydullah (ibn Ebî Yezîd): Ben İbn Abbâs'tan: Ben, annem (Ümmü'1-Fadl Lubâbe bintu'l-Hâris el-Hilâliyye, Mekke'de) zaîf kılınmak istenenlerden idim, dediğini işittim, demiştir.

110-.......İbnu Ebî Muleyke'den (o şöyle demiştir): İbn Abbâs: "Erkeklerden, kadınlardan, çocuklardan za'fve acz içinde bırakılıp da hiçbir çâreye gücü yetmeyen ve (hicrete) bir yol bulamayanlar müstesna" (Âyet:98) kavlini okudu da:

— Ben ve annem, Allah'ın ma'ziretli saydığı kimselerden idik, dedi.

İbn Abbâs'tan: "Hasırat", "Daraldı"; "Telvû elsinetekum bVş-şehâde", "Eğer şâhidlikte dillerinizi eğip bükerseniz" ma'nâsınadır, dediği zikrolunuyor.

İbn Abbâs'tan başkası da: "el-Murâğam", "Hicret edilecek yer"-dir; "Râgamtu", "Kavmimden hicret ettim" demektir. "Mevkuten", "Vakitleri belli edilmiş" demektir; "Allah mü'minler üzerine namaz vakitlerini ta'yîn etti" demiştir [151].

87- Bâb:

"Siz hâlâ niçin münafıklar hakkında -Allah onları kazandıkları (günâhlar) yüzünden tepesi aşağı getirdiği hâlde- iki zümre oluyorsunuz?*.." (Âyet: 88).

İbn Abbâs: "Erkesehum", "Beddedehum(= Onları dağıtıp parçaladı)", "Fietun", "Cemâat" demektir, demiştir.

111-.......Zeyd ibn Sabit (R), ' 'Siz hâlâ niçin münafıklar hususunda iki zümre oluyorsunuz?" kavli hakkında şöyle demiştir: Pey-gamber'in sahâbîlerinden birtakım insanlar Uhud'dan geri döndüler. Peygamber'in sahâbîleri o dönenler hakkında iki fırkaya ayrıldılar da bir fırka: "O dönekleri öldür"; diğer fırka ise: "Hayır, onları öldürme" diyorlardı. İşte bunun üzerine "Siz hâlâ niçin münafıklar hususunda -Allah onlan kazandıkları (günâhlar) yüzünden tepesi aşağı getirdiği hâlde- iki zümre oluyorsunuz? Allah 'in saptırdığım siz mi doğru yola getirmek istiyorsunuz? Allah kimi saptırırsa, artık onun için hiçbir yol bulamazsın" âyeti indi.

Peygamber (S): "Medine Taybe'dir. Medine, ateşin gümüşün pisliğini gidermesi gibi, pis insanları giderir (dışına atar)" buyurdu [152].

88- Bâb:

'Onlara emînlik veya korku haberi geldiği zaman, onu yayıverirler (yânı ortaya çıkarırlar) " (Âyet: 83) [153].

"Yestaribitûnehu", "Onu meydana çıkarırlar"; "Hastben", "Kâfî gelici"; "İllâ inâsen", "Onlar Allah'ı bırakırlar da yalnız dişilere taparlar; yânî ölülere, ruhsuz varlıklara, taşlara yâhud özlü çamura ve buna benzer şeylere"; "Merîden", "Mütemerriden(=İsyanda ve kötülükte çok ısrarlı)"; "Fe-le- yubettikunne", "Muhakkak kesecekler". "Bettekehû", "Kattaahû(= Onu kesti, parça parça etti)"; "Kilen" ve "Kavlen" bir ma'nâyadır; "Söz söylemek" demektir; "Tubia", "Mühür

basıldı" demektir [154].

89- Bâb:

"Kim bir mü'mini kasden öldürürse cezası, içinde ebedî kalıcı olmak üzere cehennemdir... " (Âyet: 93).

112-.......Bize Mugîre ibnu'n-Nu'mân tahdîs edip şöyle dedi: Ben Saîd ibn Cubeyr'den işittim, şöyle dedi: Bir âyet var ki, onun hükmü hakkında Küfe âlimleri ihtilâf ettiler. Bunun üzerine ben onun hükmü (yânî tefsiri) hakkında bineğime binip İbn Abbâs'a gittim. Ona bu âyetin hükmünden sordum. İbn Abbâs (R), şu "Kim bir mü 'mini kasden öldürürse, cezası, içinde ebedî kalıcı olmak üzere cehennemdir. Allah ona gadâb etmiştir, ona la'net etmiştir ve ona çok büyük bir azâb hazırlamıştır"(93.) âyeti indi. Bu âyet bu konuda inen son âyettir ve bunu hiçbirşey neshetmemiştir, dedi [155].

90- Bâb:

"Size (müslümânca) selâm verene, 'Sen mü'min değilsin' demeyin... " (Âyet: 94).

es-Silmu ve's-Selemu ve's-Selâmu" bir ma'nâyadır.

113-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan; o da Atâ ibn Ebî Rebâh'tan; o da İbn Abbâs(R)'tan "Size selâm verene 'Sen mü'min değilsin' demeyin... " kavli hakkındaki hadîsini tahdîs etti.

Atâ dedi ki: İbn Abbâs şöyle dedi: Bir adam kendine âid küçük bir davar sürüsünün başında bulunuyordu. Bir seriyyede bulunan müs-lümanlar ona kavuştular. Adam onlara es-Selâmu aleykum diye selâm verdi. Bu selâma rağmen onlar da bu adamı Öldürüp sürüsünü aldılar. İşte Allah bu hâdise

hakkında "Dünyâ hayâtının geçici menfâatini arayarak., »"kavlini ihtiva eden bu âyeti indirdi. O dünyâ hayâtının geçici menfâati, bu küçük davar sürüşüdür.

Atâ ibn Ebî Rebâh: İbn Abbâs (fethalı lâm'dan sonra elifle) "es-Selâme" şeklinde okudu, demiştir [156].

91- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Müzminlerden özür sahibi olmaksızın (evlerinde) oturanlarla, Allah yolunda mallarıyle, canlarıyle savaşanlar bir olmaz... " (Âyet: 95) [157].

114-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Sehl ibn Sa'd es- Sâidî (R) mescidde Mervân ibnu'I-Hakem'i gördüğünü haber verip şöyle tahdîs etti: Ona doğru geldim, nihayet yanma oturdum. O bize haber verdi ki, ona da Zeyd ibn Sabit (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) bana: "Müzminlerden (evlerinde) oturanlarla Allah yolunda savaşanlar bir olmaz" âyetini yazdırmak istedi de, tam bana yazdırdığı sırada yanına İbnu Ümmi Mektûm çıkageldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Vallahi^cihâda gücüm yetseydi, ben de muhakkak gider, düşmanlarla harb ederdim, dedi.

İbnu Ümmi Mektûm gözleri kör bir kişi idi. Bunun üzerine Allah kendi Rasûlü'ne vahy indirdi. Bu sırada O'nun uyluğu benim uyluğum üzerinde bulunuyordu. Vahyin (Rasûlullah üzerindeki) ağırlığı bana o kadar ağır bastı ki, sonunda ben dizimin ufalanıp dağılmasından korktum. Sonra Rasûlullah'tan vahy hâli sıyrıldı da, Allah "Gayra ulVd-dararı{= Zarar sahibi olanlar başka)" diye bir istisna gönderdi [158].

115-.......el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: "Mü'minlerden oturanlarla» Allah yolunda savaşanlar bir olmaz..." âyeti indiği zaman, Rasûlullah (S) Zeyd ibn Sâbit'i çağırdı (da bunu yazmasını emretti). Zeyd de bu âyeti yazdı. Bu sırada İbnu Ümmi Mektûm geldi ve Rasûlullah'a, kendine isabet eden noksanlığından şikâyet etti. Bunun üzerine Allah "Zarar sahihleri müstesna19 kaydını indirdi.

116-.......el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: "Mü'minlerden oturanlarla, Allah yolunda savaşanlar bir olmaz" âyeti indiği zaman, Peygamber (S):

— "Fulân kimseyi (yânî Zeyd ibn Sâbit'i) çağırın" buyurdu.

(Onu çağırdılar.) Zeyd'in beraberinde devât (yânî yazı yazacak âlet) ve levh yâhud kürek kemiği vardı. Rasûlullah:

— "Yaz: Müzminlerden oturanlarla, Allah yolunda savaşanlar bir olmaz..!" buyurdu.

Peygamber'in arka tarafında İbnu Ümmi Mektûm vardı. O:

— Yâ Rasûlallah! Ben çok zarardayım, dedi.

Bunun üzerine derhâl o yazım işinin yerinde (daha yazı kurumadan): "Müzminlerden özür sahibi olmaksızın oturanlarla, Allah yolunda savaşanlar bir olmaz" şeklinde bir istisna kaydı nazil oldu [159].

117-.......(Buradaki iki senedde) İbn Curyec haber verip şöyle demiştir: Bana Abdulkerîm el-Cezerî haber verdi. Ona da Abdullah ibnu'l-Hâris'in âzâdlısı Mıksem haber vermiş; ona da İbn Abbâs (R) haber verip: "Müzminlerden oturanlar", Bedir harbine çıkmayanlardır; "Savaşanlar" ise Bedir harbine çıkanlardır, demiştir [160].

92-Bâb:

"Öz nefislerinin zâlimleri olarak canlarını alacağı kimselere melekler derler ki: 'Ne işte idiniz?' Onlar: 'Biz yeryüzünde (dînin emirlerini uygulamaktan) âciz kimselerdik!' derler. Melekler de: 'Allah'ın arzı geniş değil miydi? Siz de orada hicret edeydiniz yâ!' derler.

İşte onlar (böyle); onların barınakları cehennemdir. O ne kötü bir yerdir" (Âyet: 97).

118-.......Muhammed ibnu Abdirrahmân Ebû'l-Esved tahdîs edip şöyle demiştir: (İbnu'z-Zubeyr'in Mekke üzerindeki halifelik günlerinde) Medine halkına (Şâmlılar'la harbetmek için) bir ordu çıkarmaları kesinleşti. Ben de bu orduya yazıldım. Akabinde İbn Abbâs'm âzâdlısı İkrime'ye kavuştum. Ona bu orduya yazıldığımı haber verdim. İkrime beni bu işten şiddetle nehyetti. Sonra şöyle dedi: Bana İbnu Abbâs şöyle haber verdi:

— Müslümanlardan (Mekke'de kalıp hicret etmeyen) birtakım insanlar, Rasûlullah zamanında müşriklerle beraber olarak onların camiasını çoğaltıyorlardı. Bedir harbi sırasında düşman saffları arasında bulunan bu kişilere ok atılıyor ve atılan ok, varıp bunlardan birisine isabet ediyor ve onu öldürüyordu, yâhud kılıçla vurulup öldürülüyordu. Bunun üzerine Allah: "Öz nefislerinin zâlimleri olarak... " âyetini indirdi.

Bu hadîsi Leys ibn Sa'd da Ebû'l-Esved'den; o da İkrime'den olmak üzere rivayet etmiştir [161].

93- Bâb:

"Erkeklerden, kadınlardan, çocuklardan za'f ve acz içinde bırakılıp da hiçbir çâreye gücü yetmeyen ve (hicrete) bir yol bulamayanlar müstesna" (Âyet: 98).

119-.......Abdullah ibnEbîMuleyke'den, İbn Abbâs (R) Yüce Allah'ın "İlle 1-mustad'afin" kavli hakkında:

— Annem Ümmü'1-Fadl Lubâbe bintu'l-Hâris, Allah'ın ma'zi-retli saydığı kimselerdendi, demiştir [162].

94- Yüce Allah'ın Şu Kavli Bâbı:

'İşte onlar (böyle). Allah'ın onları affedeceğini umabilirler. Allah çok affedici,

çok mağfiret eyleyicidir" (Âyet: 99).

120-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) yatsı namazını kıldırırken Semiallâhu limen hamideh dediği zaman, bundan sonra secdeye varmazdan evvel şöyle deyip duâ etti:

— "Yâ Allah, Ayyaş ibn Ebı Ralna'yı kurtar!

Yâ Allah, Selemetu'bnu'l-Hişâm'ı kurtar!

Yâ Allah, el-Velîd ibnu'l-Velîd'i kurtar!

Yâ Allah, kâfirler elinde bunalıp zaîf ve âciz görülen (diğer) mü '-mirileri de kurtar! „

Yâ Allah, Mudar'ı (Mudar'ın evlâdı olan Kureyş'e ukubetini artır) daha beterciğine; (içinde bulundukları); bu yılları Yûsuf Peygamber'in o şiddetli yıllarına benzet!" [163].

95- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"... Eğer size yağmurdan bir eziyet olursa, yâhud hasta bulunursanız silâhlarınızı koymanızda üzerinize vebal

yoktur -fakat yine bütün ihtiyat tedbîrlerini alın. Şübhe yoktur ki, Allah kâfirlere hor ve hakir edici bir azâb hazırlamıştır-" (Âyet: 102).

121-.......İbn Cureyc şöye demiştir: Bana Ya'lâ ibn Müslim ibn Hürmüz, Saîd ibn Cubeyr'den haber verdi ki, İbn Abbâs (R) Yüce Allah'ın "Eğer size yağmurdan bir eziyet olursa, yâhud hasta bulup nursanız... " kavli hakkında: Addurrahmân ibn Avf yaralı idi (işU bu âyet onun hakkında indi), demiştir [164].

96-Bab:

"Senden kadınlar hakkında fetva isterler. De ki: Onlara dâir fetvayı size Allah veriyor... Yetim kızlar... hususunda Kitâb'da size karşı okunup duran âyetler..." (Âyet: 127).

122-.......Âişe (R), "Senden kadınlar hakkında fetva isterler. De ki: Onlara dâir fetvayı size Allah veriyor: Kendileri için yazılmış olan mîrâsı onlara vermediğiniz ve nikâhlarım da beğenip istemediğiniz yetim kızlar ve küçük çocuklar hakkında..." âyeti konusunda şöyle demiştir: Bu şu adamdır ki, yanında yetîm kız bulunur, kendisi o kızın işlerini gören velîsi ve kızın mîrâsçısıdır. Kız bu adamı, adamın malında hattâ hurmalığında ortak etmiştir. Adam o kızla nikâh olmayı istemez ve o kızı başka bir adamla da evlendirmek istemez. Çünkü bu takdirde o kızla evlenecek olan başka adam, velîsi bulunan adamın malında velîsine ortak olacaktır. Zîrâ kız velîsinin malında ortaktır. Bundan dolayı kızı evlenmekten men' eder dururdu. İşte bu âyet bu sebeble indi [165].

97- Bâb:

"Eğer bir kadın kocasının uzaklaşmasından yâhud kendisinden yüz çevirmesinden endîşe ederse... " (Âyet: 128).

İbn Abbâs: "Şikaak", "Bozuşma"dır. "Zâten nefislerde kıskançlık hazırlanmıştır...": Bu, onun herhangi birşey

hususundaki hevâsi, yânî aşırı isteğidir. O şeye karşı şiddetle arzu duyar, üzerine düşer. "Kel-muallakati (= Askıya alınmış gibi)": O bekâr da değil, eş sahibi de değil vaziyette; "Nuşûzen", "Buğz" demektir, demiştir [166].

123-.......Hişâm ibn Urve, babası Urve'den haber verdi ki, Âişe (R), Yüce Allah'ın "Eğer bir kadın kocasının uzaklaşmasından yâ~ hudyüz çevirmesinden endîşe ederse..." kavli hakkında şöyle demiştir: Bir erkeğin yanında, yânî nikâhı

altında bir kadın olur, erkek bu kadına sevgi ve beraberliği çoğaltmak istemez, kadından ayrılmak ister. Bunu hisseden kadın, kocasına hitaben: Ben senin beni boşamak-sızın nikâhın altında bırakman için (nafaka, giyim, yanımda geceleme ve diğer) haklarımdan bir kısmını sana geri vereyim mi, der; (kan-koca bu şartla sulh olup evliliklerini devam ettirirler). İşte bu âyet, bu hususta indi [167].

98- Bâb:

"Şübhesiz münafıklar cehennemin en aşağı tabakasındadırlar..." (Âyet: 145).

İbn Abbâs: "Ateşin en aşağısında" demektir; "Nafakan", "Seraben" (yânî baca) demektir, demiştir [168].

124-.......el-Esved (ibn Yezîd en-Nahaî) şöyle demiştir: Bizler Abdullah ibn Mes'ûd'un ders halkasında bulunuyorduk. Huzeyfe ibnu'l-Yemân geldi, nihayet başımıza dikildi de selâm verdi. Bundan sonra:

— Yemîn olsun ki, münafıklık sizlerden daha hayırlı olan bir topluluk üzerine indirilmiştir, dedi.

el-Esved (Huzeyfe'nin bu sözünden hayret ederek):

— Siibhânallah! Muhakkak ki Allah "Şübhesiz münafıklar cehennemin en aşağı tabakasındadırlar" buyuruyor, dedi.

Abdullah ibn Mes'ûd (Huzeyfe'nin sözünden, hakk söz getirmesinden ve sakındırmasından hoşlanarak) gülümsedi. Huzeyfe de mescidin bir kenarına oturdu. Bunun akabinde Abdullah ibn Mes'ûd kalktı ve beraberinde bulunan sahâbîleri de dağıldılar.

el-Esved dedi ki: Bu sırada Huzeyfe beni çağırmak için bana bir çakıl attı. Ben de yanına geldim. Huzeyfe:

— Ben söylediğimi iyice bilmiş olduğu hâlde Abdullah ibn Mes'-ûd'un gülmesinden (yânî sâdece gülmekle yetinmesinden) hayret ettim. Yemîn olsun ki, siz(tâbiî)lerden daha hayırlı olan bir topluluk üzerine münafıklık indirilmiş,

sonra onlar bu hâllerinden tevbe edip döndüler, Allah da onların tevbelerini kabul buyurdu, dedi [169].

99- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

Nûh 'a, ondan sonraki peygamberlere vahyettiğimiz ve İbrahim'e, İsmail'e, İshâk'a, Ya'kûb'a, evlâdlarına, îsâ 'ya, Eyyûb 'a, Yûnus 'a, Hârûn 'a ve Süleyman 'a Vahyeylediğimiz ve Davud'a Zebur verdiğimiz gibi şübhesiz sana da vahyettik biz" (Âyet: 163) [170].

125-.......Sufyân es-Sevrî şöyle demiştir: Bana el-A'meş, Ebû Vâil'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Hiçbir kimse için: 'Ben Yûnus ibnu Metîâ'dan hayırlıyım' demesi lâyık olmaz" buyurmuştur.

126-.......Hilâl ibn Alî, Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Çeygamber (S): "Her kim ben Yûnus ibn Met-tâ'dan hayırlıyım derse, yalan söylemiştir" buyurmuştur [171].

100- Bâb:

"Senden fetva isterler. De ki: Allah, babası ve çocuğu olmayanın mîrâsı hakkındaki hükmü şöylece açıklar: Eğer evlâdı ve babası olmayan bir erkek ölür, onun bir tek kızkardeşi kalırsa, terîkesinin yarısı onundur. Eğer mirasçı erkek kardeş ise, çocuksuz (ve babasız) ölen kızkardeşinin bıraktığıfnm tamâmını alır)" (Âyet: 176).

"el-Kelâle", kendisine baba yâhud oğul vâris olmayan kimsedir. Bu "Tekellelehu*n-nesebu(= Neseb onu çepçevre kuşattı)"dan masdardır [172].

127-.......el-Berâ ibn Âzib (R): En son inen sûre Berâetun'dur. En son inen âyet de "Senden fetva isterler..." âyetidir, demiştir [173].

5-El-Mâide Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

"Hurum": Tekili "HarâmurT'dur. "Fe-bimâ nakzıhım mîsâkahum":

"Bi-nakzıhım mîsâkahum" (Âyet: i3)"Onlar verdikleri o kesin te'mînâtı çözüp bozmuş oldukları için" (demektir; "Mâ" kelimesi zâiddir).

"Allah'ın sizler için yazdığı: Yânî Allah'ın sizler içiriş takdir ettiği Mukaddes Arz'a girin" (Âyet: 2i>; "Tebûu",

"Yüklenip taşırsın"; "Dâire", devlet, yânî dolaşan felâket demektir (es-Suddî böyle tefsîr etmiştir). (Suddfden) başkası da: "el-Iğrâ", "Musallat kılma, saldırtma'Mır, dedi.Sufyan es-Sevrî: Kur'ân içinde bana "Ey Kitâb ehli,

Tevrat % İncîVi ve Rabb'inizden size indirilen Kur'ân'ı (onun hükümlerini) dosdoğru tatbik ve icra edinceye kadar siz hiçbirşey üzerinde değilsiniz" (Âyet: 68) kavlinden daha şiddetli bir âyet yoktur, demiştir.

"Mahmasa", "Son derece açlık"; "Kim bir nefsi kurtarırsa bütün insanları diriltmiş gibi olur" (Âyet: 32), yânî: Haklı olarak öldürmek müstesna, kim bir nefsi öldürmeyi haram kılarsa, bu haram kılmadan dolayı insanlar diri kalır, demektir.

"Şir'aten ve minhâcen", "Bir yol ve bir sünnet"; "Kadınların ücretleri" kadınların mehirleridir. "el-Muheymin", "Emîn ve şâhid" demektir; Kur'ân, kendinden önceki her kitâb üzerine bir emîn ve şâhiddir [174].

101- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"... Bu gün sizin dîninizi kemâle erdirdim..." (Âyet: 3)

İbn Abbâs: "Mahmasa", "Son derece açlık"tır, demiştir.

128-.......Sufyân es-Sevrî, Kays ibn Müslim'den; o da Târik ibn Şihâb'dan (bu zât Peygamber'i görmüştür) olmak üzere şöyle tahdîs etmiştir: Yahûdîler, Umer ibnu'l-Hattâb'a:

— Sizler bir âyet okumaktasınız ki, eğer o âyet biz Yahûdîler'e inmiş olaydı, biz o âyeti, yânî indiği günü muhakkak bir bayram edinirdik, dediler.

Bunun üzerine Umer:

— Şübhesiz'ben o âyetin nerede indirildiğini, ne zaman indirildiğini ve Rasûlullah'm onun indirildiği zaman nerede bulunduğunu kesin olarak bilmekteyim: Bu âyet Arafe gününde ve bizler de Allah'a yemîn olsun Arafe'de (vakfede) bulunurken indirilmiştir, dedi.

Sufyân es-Sevrî: Ben Umer'in "Cumua günü idi" deyip demediğinde şübhe ediyorum, demiş (âyeti okumuştur): "Bu gün sizin dîninizi kemâle erdirdim..." [175].

102- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Su bulamamışsanız, o vakit tertemiz bir toprakla teyemmüm edin., " (Âyet: 6)[176].

"Teyemmemû", "Kasdediniz"; "Âmmîne", "Âmidîne", yânî "Kasdediciler olarak" demektir. "Emmemtu" ve "Teyemmemtu" bir ma'nâyadır.

İbn Abbâs:

"Lemestum (= Dokundunuz)", "Temessûhunne (= Kadınlara dokunursunuz)"; "Vellâtî dahaltum bihinne

(= Kendilerine dâhil olduğunuz kadınlar)'* (en-Nisâ: 23) ,,tve "el-İfdâ"' (en-

Nisâ: 21); bunların hepsi nikâh, yânî cinsî münâsebet ma'nâsınadır, demiştir [177].

129-.......Peygamber'in zevcesiÂişe (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah'in yaptığı seferlerin birinde O'nunla birlikte yola çıktık. Nihayet ya el-Beydâ'ya yâhud Zâtu'l-Ceyş'e vardığımızda (yanımda ariyet olan) bir gerdanlığım koptu (kayboldu). Aransın diye Rasû-lullah o yerde bekledi. İnsanlar da O'nunla beraber beklediler. Hâlbuki bir su başında değillerdi, yanlarında da su yoktu, insanlar Ebû Bekr es-Sıddîk'a gelip:

— Âişe'nin yaptığını görmüyor musun? Rasûlullah'ı da, insanları da yollarından alıkoydu. Su başında değiller, beraberlerinde de su yok, dediler.

Bunun üzerine Ebû Bekr (benim yanıma) geldi. Rasûlullah da başını benim dizimin üstüne koyup uyumuştu. Ebû Bekr bana:

— Seri'Rasûlullah'ı da, insanları da yollarından alıkoydun. Su başında değiller, beraberlerinde de su yok, dedi.

Âişe dedi ki: Ebû Bekr be.m azarladı ve Allah'ın söylemesini istediği sözleri söyledi. Eli ile de böğrüme vurmaya başladı. Beni kıpır-damaktan, Rasûlullah'ın dizim üstünde bulunmasından başka hiçbirşey men' etmiyordu (yânî başı dizimde olduğu için hiç kıpırdamadım). Sabah olunca Rasûlullah kalktı, hiç su yoktu. Allah Teyemmüm Ayeti'ni indirdi (herkes teyemmüm etti).

Useyd ibn Hudayr (R):

— Ey Ebâ Bekr hanedanı! Bu sizin ilk bereketiniz değildir, dedi.

Âişe dedi ki: (Sonra gideceğimiz sırada) üzerine bindiğim deveyi kaldırdık. Bir de gördük ki, gerdanlık onun altında imiş [178].

130-.......Abdurrahmân ibnu'I-Kaasırn, babası el-Kaasım ibnu Muhammed ibn Ebî Bekr es-Sıddîk'tan; o da Âişe(R)'den (şöyle dediğini) tahdîs etmiştir: Benim bir gerdanlığım, bizler Medîne'ye gi-!rerken el-Beydâ'da düştü. Bunun üzerine Peygamber (S) devesini çöktürüp indi. Müteakiben başını kucağıma koyup uyudu. Ebû Bekr geldi de göğsümü eliyle şiddetli bir itişle itti ve:

— İnsanları bir gerdanlık yüzünden burada habsettin, dedi.

Beni acıtmış olduğu hâlde, Rasûlullah'ın kucağımda bulunmasından dolayı bende ölüm (hareketsizliği) vardı. Sonra Peygamber uyandı, sabah namazı vakti de geldi. Etrafta su arandı, fakat su bulunamadı. Bunun üzerine "Ey îmân edenler, namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi ve başınıza meshedip her

iki topuğa kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüb olduysanız boy ab-desti alın. Eğer hasta olmuşsanız yahud bir sefer üzerindeyseniz veya içinizden biri ayakyolundan gelmişse yâhud da kadınlara dokunmuş-sanız ve bu hâlde su da bulamamışsanız, o vakit tertemiz bir toprakla teyemmüm edin, bunun için (niyetle) ondan yüzlerinize ve ellerinize sürün..." âyeti indi. Bunun üzerine Useyd ibn Hudayr (R):

— Ey Ebâ Bekr ailesi, yemîn olsun ki, Allah sizin sebebinizle insanlara bereket vermiştir, sizler insanlar lehine muhakkak bir be-.reket olmuşsunuzdur, dedi [179].

103- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

Artık sm Rabb'inle beraber git! Bu suretle ikiniz harbedin! Biz muhakkak burada oturumlarız (Âyet: 24) [180].

131-.......(Buradaki iki senedde) Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: el-Mıkdâd ibnu'l-Esved, Bedir gününde:

— Yâ Rasûlallah! Biz Sana, İsrâîl oğulları'nın Mûsâ Peygamber'e "Artık sen RabbHnle beraber git. Bu suretle ikiniz harbedin. Biz muhakkak burada oturucularız" dedikleri gibi demeyiz. Fakat biz Sana: "(Düşman üzerine) yürü, biz de Sen'inle beraberiz" deriz,, dedi.

Bu sözü ile Mıkdâd, Rasûlullah'tan bütün gamları giderdi.

Bu hadîsi Vekî' ibnu'l-Cerrâh da Sufyân es-Sevrî'den; o da Mu-hânk'tan; o da

Târik ibn Şihâb'dan rivayet etti. Bunda: el-Mıkdâd, bu sözü Peygamber'e hitaben söyledi, ziyâdesi vardır [181].

104- Bâb:

"Allah'a ve Rasûlü'ne harb açanların, yeryüzünde fesâdçılığa koşanların cezası, ancak öldürülmeleri, ya asılmaları yâhud elleriyle ayaklarının çapraz olarak kesilmesi yâhud da (bulundukları) yerden sürülmeleridir..." (Âyet: 33).

Allah'a muharebe, O'na küfretmektir [182]

132-.......Abdullah ibn Avn tahdîs edip şöyle demiştir: Bana Ebû Kılâbe'nin himayesinde bulunan Süleyman Ebû Recâ', Ebû Kı-lâbe'den tahdîs etti ki, Ebû Kılâbe, Umer ibnu'l-Abdilazîz'in sırtının arkasında oturuyordu. Huzuruna giren insanlar "Kasâme"yi zikrettiler. Umer, "Kasâme" hakkında istişare yapınca, ona "Kasâme"-nin şânmı zikredip:

— Biz kasâme hususunda kısasa kaail oluruz, senden önceki halîfeler de kısasla, yânî kaatilin öldürülmesiyle hükmetmişlerdir, dediler.

Bunun üzerine Umer ibnu'l-Abdüazîz, sırtının arka tarafında bulunan Ebû Kılâbe'ye döndü de:

— Sen ne dersin yâ Abdallah ibne Zeyd, yâhud da: Sen ne dersin yâ Ebâ Kılâbe? diye sordu.

Ben:

— İslâm'da evlendikten sonra zina etmiş yâhud bir nefis mukaa-bilinde olmaksızın bir insan öldürmüş yâhud da Allah'a ve Rasü-lü'ne harb açmış bir adamdan başka, hiçbir nefsin öldürülmesinin halâl olduğunu bilmiş değilim, dedim.

Bunun üzerine Anbese ibnu Saîd: Bize Enes ibn Mâlik şöyle şöyle (yânî Urenîler hadîsini) tahdîs etti, dedi.

Ebû Kılâbe şöyle dedi: Ben dedim ki: Bana da Enes tahdîs edip şöyle dedi: Bİr topluluk Peygamber'in huzuruna geldiler de (İslâm üzere bey'atlaştıktan sonra) kendisiyle kelâm edip konuştular. Akabinde:

— Bizler bu Medîne toprağını (yânî havasım) ağır bulduk, dediler.

Peygamber de:

— "Şunlar bize âid birtakım develerdir, (sadaka develeriyle beraber güdülmek için) çıkıyorlar, siz de bunlar içinde çıkın, bunların sütlerinden ve sidiklerinden için" buyurdu.

Bunun üzerine o kimseler, o deve sürüsü içinde çıkıp gittiler. Onların sidiklerinden ve sütlerinden içtiler ve eski sağlıklarına kavuştular. Çobanın üzerine hücum edip onu öldürdüler, develeri de sür'atle sürüp götürdüler. Artık bunlardan hangi şey geri bırakılır? Bunlar insan öldürdüler, Allah'a ve Rasûlü'ne harb açtılar, ve Allah'ın Ra-sûlü'nü endişelendirdiler.

Râvî Anbese, Ebû Kılâbe'den hayret ederek:

— Subhânallah, dedi.

Ebû Kılâbe şöyle dedi: Ben de Anbese'ye:

— Sen benim Enes'ten rivayet ettiğim hadîs hususunda beni itti-hâm mı ediyorsun? dedim.

Anbese de:

— (Hayır ittihâm etmiyorum, lâkin sen hadîsi gereği gibi getirdin.) Bize bunu Enes böyle tahdîs etti, dedi.

Ebû Kılâbe şöyle dedi: Ve Anbese:

— Yâ buranın ehli (yânî: Ey Şâm ehli)! Şübhesiz sizler, Allah içinizde bunu (yânî Ebû Kılâbe'yi) ve bunun benzeri olanları bıraktığı müddetçe muhakak hayırla beraber olmakta devam edeceksiniz! Dedi [183].

105- Yüce Allah'ın 'Bütün yaralar birbirine kısastır... (Âyet: 45) Kavli Babı [184]

133-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: er-Rubeyy' -ki o, Enes ibn Mâlik'in halasıdır- Ensâr'dan bir cariyenin ön dişini kırmıştı. Cariyenin kavmi er-Rubeyy'den kısas istediler. Akabinde (aralarında hüküm vermesi için) Peygamber'e geldiler. Peygamber (S) de kısas ile emretti. Bunun üzerine Enes ibnu Mâlik'in amcası olan Enes ibnu'n-Nadr:

— Hayır vallahi yâ Rasûlallah, er-Rubeyy'in ön dişi kırılmaz, dedi.

Rasûlullah da:

— "Yâ Enes! Allah'ın Kitabı kısastır" buyurdu.

Akabinde hakîkaten da'vâcı olan topluluk er-Rubeyy'den kısası terketmeye razı oldular da diyeti kabul ettiler. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Allah'ın kullarından öyle kimse vardır ki, o Allah'ayemîn etse, Allah onun yeminini muhakkak yerine getirir" buyurdu [185].

106- Bâb:

'Ey Rasûl, RabbHnden sana indirileni tebliğ et... (Âyet: 67).

134-.......Sufyân es-Sevrî, İsmâîl ibnu Ebî Hâlid'den; o da eş-

Şa'bî'den; o da Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Âişe (R) Mesrûk'a şöyle demiştir: Her kim sana Muhammed, kendisine indirilenlerden herhangi birşeyi sakladı (teblîğ etmedi) derse, muhakkak ki, o yalan söylemiştir. Çünkü Allah şöyle buyuruyor: "Ey Rasûl, Rabb 'inden sana indirileni teblîğ et. Eğer yapmazsan A Hah yın Elçiliği yni teblîğ (ve îf â) etmiş olmazsın. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Şübhesiz ki, Allah kâfirler güruhunu muvaffak etmez* [186].

107- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'Allah sizi yemînlerinizdeki lağvdan dolayı sorumlu " (Âyet: 88) [187].

135-.......Hişâm ibn Urve, babası Urve ibnu'z-Zubeyr'den lahdîs etti ki, Âişe (R): Şu "Allah sizi yemînlerinizdeki lâğvdan dolayı sorumlu tutmaz..." âyeti insanın "Hayır vallahi, evet vallahi" sözü hakkında indi, demiştir.

136-....... Hişâm ibn Urve şöyle demiştir: Bana babam Urve ibnu'z-Zubeyr, Âişe'den haber verdi ki, Âişe'nin babası Ebû Bekr, Allah yemîn keffâreti âyetini indirinceye kadar hiçbir yemînde döneklik etmezdi. Ebû Bekr: Ben edilen yeminin zıddını, ondan daha hayırlı görürsem, muhakkak Allah'ın verdiği ruhsatı kabul eder, o hayırlı işi yaparım, demiştir [188].

108- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'Ey îmân edenler, Allahhn size halâl ettiği o en temiz ve güzel şeyleri (nefsinize) haram kılmayın..." (Âyet: 87) [189].

137-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber(S)'in beraberinde gazveye giderdik. Bizim yanımızda kadınlar bulunmazdı. (Cinsî münâsebete şiddetle ihtiyâç duyardık.) Bu durumda biz:

— Erkeklik yumurtalarımızı çıkartıp hadım olalım mı? diye sorduk.

Peygamber bizi hadım olmaktan nehyetti. Bundan sonra bize (belli bir müddete kadar) elbise (ve benzeri bir ücret) mukaabilinde kadın eş almamıza ruhsat verdi.

(Râvî Kays ibn Ebî Hazım dedi ki:) Bundan sonra Abdullah ibn Mes'ûd şu âyeti okudu: "Ey imân edenler, Allah'ın size halâl ettiği o en temiz şeyleri (nefsinize) haram kılmayın. Haddi aşmayın. Çünkü Allah haddi aşanları

sevmez'*) [190].

109- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Ey îmân edenler, içki, kumar, dikili taşlar, fal okları ancak şeytânın amelinden birer murdardır. Onun için ı bunlardan kaçının ki, muradınıza eresiniz" (Âyet: 90) [191].

Ve İbn Abbâs: "el-Ezlâm", (Câhiliye Arabları'nın) ; mühim işlerde kendisiyle fal açıp kısmet istemekte oldukları yelesiz oklardır. "en-Nusub" ise müşriklerin ihtiram için diktikleri birtakım dikili taşlardır ki, yanlarında kurban keserler (kanları bu taşlara sürerlerdi), demiştir.

İbn Abbâs'tan başkası da:

"ez-Zelem", henüz yele geçirilmemiş oktur, bu "el-Ezlâm"ın tekilidir. (Yele geçirilirse ona "Sehm" denir.) "el-İstiksâm", fal oklarını falcının torba içinde döndürmesidir. Eğer ok (çekildiğinde, "Rabb'im beni nehyetti" çıkmak suretiyle) o işi nehyederse, kişi o işi terkeder; ("Rabb'im bana emretti" çıkmak suretiyle) o işi emrederse, okun emrettiği işi yapar. "Yucîlu", "Döndürür" demektir. O fâl oklarına, kısmetini istemekte oldukları çeşitli işlerin adlarını üzerlerine yazıp, birçok alâmetlerle alâmet ve nişan yaparlardı. (Kısmet isteme falı çektiğini haber vermek isteyen kişi) "Faaltu minhu(= Ben bundan yaptım)" yerine "Kasemtu" der. "Kusûm" da (üç harfli ve "Kendisinden haber vermek" demek olan) masdardır [192].

138-.......İbn Umer (R): Şarâbın haram kılınması indi. O gün(yânî haram kılınmasından önce) Medine'de beş çeşit içki vardı, bunlar arasında üzüm şarâbı yoktu, demiştir.

139-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: (İçkinin haram kılındığı sırada) bizde "Fadîh" ismini vermekte olduğumuz (hurma koruğundan ateşte kaynatılmadan yapılan) içkiden başka hiçbir haram yoktu. O gün ben ayakta (babalığım Ebû

Talha'mn evinde) Ebû Tal-ha ile Fulân ve Fulân kişilere fadîh içkisi dağıtıyordum. O sırada hemen birisi geldi ve:

— Haber size ulaştı mı? dedi. Mecliste bulunanlar:

— Ne haberi? diye sordular.

O da:

— Hamr (yânî içki) haram kılındı, dedi.

Meclistekiler bana:

— Yâ Enes! Şarâb testilerini dök! diye emrettiler. (Ben de emirlerini yerine getirdim.)

Enes dedi ki: Bu bir adamın sözü üzerine mecliste bulunanlar

râbın nasıl ve ne zaman haram kılındığını araştırıp soruşturmadılar (buna lüzum görmediler) ve o adamın haberinden sonra bir daha dönüp şarâb içmediler.

140-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Birtakım insanlar Uhud harbi gecesi sabaha kadar hamr içmişlerdi. O gün bunların hepsi şehîd olarak öldürüldüler. Bu, şarâbın haram kılınmasından önce idi [193].

141-.......İbn Umer şöyle demiştir: Ben Umer ibnu'l-Hattâb'dan işittim, Peygamber'in minberi üzerinde hutbe yaparken şöyle diyordu:

— Amma ba'du: Ey insanlar, şu muhakkak ki, hamrm haram kılınması emri inmiştir. Hamr beş şeyden yapılır: Üzümden, hurmadan, baldan, buğdaydan, arpadan. Hamr, aklı örten (düşünmeyi gideren) her içkidir! [194].

110- Bâb:

"imân edip de güzel güzel amellerde bulunanlar, (bundan sonra haramlardan) sakındıkları, îmânlarında

sebat ile iyi iyi işlere devam ettikleri, sonra dâima sakınıp iyice inandıkları ve yine sakınmakta devam ve

ısrar ile güzel işlerle uğraştıkları takdirde (Haram kılınmazdan önce) tattıklarında üzerlerine hiçbir suç yoktur. Allah, iyi ve güzel hareket eden muhsinleri Sever" (Âyet: 93).

142-.......Bize Sabit el-Bunânî, Enes(R)'ten tahdîs etti (ki şöyle demiştir): "Fadîh" denilen şu hurma şarâbının döküldüğü gün; -(Buhârî dedi ki:) Ve bana Muhammed (ibn Selâm el-Beykendî), Ebu'n-Nu'mân'dan rivayetinde şunu ziyâde etti:- Eries dedi ki: Ben o gün Ebû Talha'nın evinde içki içmekte olan bir topluluğa sâkîlik ediyordum. Hamrın haram kılındığı hakkındaki kelâm indi. Rasûlullah bir nidâcıya emredip i'lân ettirdi. Bu sesi işitince Ebû Talha bana:

— Çık bak, bu ses nedir? dedi.

Enes dedi ki: Ben de çıktım, sonra dönüp:

— O nidâcı: Ey mü'minler! Biliniz ki, şarâb haram kılınmıştır! diye nida edip i'lân ediyor, dedim.

Bunun üzerine Ebû Talha bana:

— Haydi git, o şarâbı dök! dedi.

Enes dedi ki: (Döktüm, herkes de evindeki şarâbını döktü.) Me-dîne sokaklarında su gibi şarâb aktı.

Enes dedi ki: O zaman Medîneliler'm hamrı "Fadîh" idi. Bu sırada halktan bâzı kimseler:

— (Uhud günü mücâhidlerden) bir topluluk, karınlarında şarâb olduğu hâlde öldürüldüler (bunlar ne olacak)? dediler.

Enes dedi ki: Bunun üzerine Allah: "îmân edip de iyi işler yaparak Ölenlerin üzerine, daha evvel tattıkları şeyler hususunda günâh yoktur... " âyetini indirdi [195]
.

111- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

Ey îmân edenler, size açıklanırsa fenanıza gidecek şeyleri sormayın..." (Âyet: 101>.

143-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Bir kerresinde Rasûlullah (S) bir hutbe yaptı ki, ben Rasûlullah'ın o hutbesi kadar te'-sîrli bir hutbe hiç işitmedim. O hutbesinde Rasûlullah:

— "(Ey sahâbîlerim!) Eğer benim bilmekte olduğum şeyleri sizler bilir olaydınız, muhakkak az gülerdiniz ve hiç şübhesiz çok ağlardınız" buyurdu.

Enes dedi ki: Bu hitabe üzerine Rasûlullah'ın sahâbîleri yüzlerini elbiseleriyle örttüler; onlar, içten gelen bir inleme ile ağlıyorlardı.

Bu sırada birisi:

— Yâ Rasûlallah, benim babam kimdir? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Baban Fulân kimsedir" diye cevâb verdi.

Bunun akabinde şu "Ey îmân edenler, size açıklanırsa fenanıza gidecek şeyleri sormayın..." âyeti indi.

Bu hadîsi Nadr ibnu Şumeyl ile Ravh ibn Ubâde de Şu'be'den rivayet etmişlerdir [196].

144-.......îbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir topluluk Rasûlullah'a saygısızca ehemmiyetsiz şeyler sorarlardı. Bir kimse:

— Babam kimdir? der, diğer biri de devesini kaybettiğini söyleyip:

— Devem nerede? der idi.

Bunun üzerine Allah o kimseler hakkında şu âyeti indirdi: "Ey îmân edenler, açıklanırsa hoşunuza gitmeyecek olan şeyleri sormayın. Eğer Kur 'ân indirilirken onları sorarsanız, size açıklanır. (Açıklanmadığına göre) Allah onlan af/etmiştir. Allah çok mağfiret edicidir, cezada da aceleci değildir" (Âyetrioi) [197].

112- Şu Kelâmfln Tefsiri) Babı:

"Allah ne Bahiri dan, ne Sâibe'den, ne Vasilerden, ne de Hâm'dan hiçbirini meşru' kılmamıştır... " (Âyet: 103)

ve "İz kaale'Mhu (= Allah dedi)", "Allah der" ma'nâsınadır. "İz kaale'ttâhu" kelâmı da "Kaalellâhu" demektir. Buradaki "İz" sıladır, yânî fazladan gelmiştir. "el-Mâide", faile vezninde ise de, bunun aslı mefüle veznidir ki, "Mâide", "Menyûde (= Hazırlanmış sofra)" ma'nâsınadır.

"lyşetin râdiyetin" ve "Tutlîkatin bâinetin" ta'bîrlerinde olduğu gibi. (Lügat yönünden) ma'nâsı: Onu hayırdan, yânî yiyecek olarak sahibi hazırladı, demektir. (İştikaak yönünden de) "Madenî yemîdunî" denilir ki: "Benim için yiyecek kazandı, hazırladı" demektir.

Ve İbn Abbâs: "Seni vefat ettireceğim", "Seni öldüreceğim" ma'nâsınadır, demiştir '" [198].

145-.......Saîd ibnu'I-Müseyyeb şöyle demiştir: "el-Bahîra", sütü tâğûtlara âid olmak üzere, sütünden insanların faydalanması men' olunan devedir ki, artık onun sütünü hiçbir insan sağmaz. t(es-Sâibe" ise Câhiliyet Arabları'nın taptıkları putlara adamakta olup serbest salıverdikleri, üzerine hiçbir yük yükletilmeyen devedir.

Yine Saîd ibnu'l-Müseyyeb şöyle demiştir: Ebû Hureyre (R) de dedi ki: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

— "Ben (kusûf namazı kılarken) cehennemde Amr ibnu Âmir el-Huzâî'yi kendi bağırsaklarım ateş içinde sürükler hâlde gördüm. Çünkü o, develeri salma adak yapanların ilki (yânî önderi) idi."

Yine Saîd ibnu'l-Müseyyeb şöyle dedi: "el-Vasîle" o genç devedir ki, deve yavrularının ilkinde dişi doğurmakla başlar. Sonra bunun ardından ikinci dişiyi doğurur. İşte Arablar, iki dişiden birini aralarında hiç erkek olmadan diğer dişiye ulayıp eklediğinden dolayı, böyle deveyi tâğûtlan için adayıp serbest kılarak salı verirlerdi, "el-Hâm" ise, dişi deveyi birçok sayıda aşıp dölleyen, develerin puhûru, yânî döl hayvanıdır ki, bu döllemelerini bitirdiği zaman Arablar, bunu tâğûtlan için terkederler ve onu yük taşımaktan affedip, artık üzerine hiçbir yük yüklenmez olur. işte böyle salıverilmiş yaşlı puhûr deveye "el-Hâmî (= Sırtını yükten koruyan)" diye isim verirler.

Ebû'l-Yemân el-Hakem ibn Nâfi' şöyle dedi: Bize Şuayb ibn Ebî Hamza haber verdi ki, ez-Zuhrî: Ben Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den işittim, o bu ta'rîfleri haber veriyordu, dedi. Saîd ibnu'l-Müseyyeb dedi ki: Yine Ebû Hureyre: Ben Peygamber'den bu ta'rîflerin benzerini işittim, dedim.

Bu hadîsi İbnu'1-Hâd, İbnu Şihâb'dan; o da Saîd ibnu'l-Müsey-yeb'den; o da Ebû Hureyre'den rivayet etti ki, Ebû Hureyre (R): Ben, Peygamber(S)'den işittim, demiştir [199].

146-.......Yûnus ibn Yezîd el-Eylî, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "(Ben husuf namazında) cehennemi de gördüm, onun bâzısı bâzısını (şiddetli hararetle) kırıp yiyordu. Ben Amr ibn Luhayy'ı da kendi bağırsaklarını çekip sürükler hâlde gördüm. Çünkü bu Amr, (putlar adına) develeri adak olarak salıverenlerin ilkidir" [200].

113- Bâb:

“... Ben içlerinde bulunduğum müddetçe üzerlerinde bir kontrolcü idim. Fakat Sen beni vefat ettirip içlerinden

alınca, üstlerinde görüp gözetici yalnız Sen oldun. Zâten Sen herşeye hakkıyle şâhidsin" (Âyet: 117).

147-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir hutbe yaptı da:

— "Ey insanlar! Şübhesiz sizler (kıyamet gününde) Allah 'in huzuruna yalınayaktılar, çıplaklar ve erlik yerleriniz sünnetsiz olarak toplanacaksınız" buyurdu.

Bundan sonra şu âyeti okudu: "(O günü biz göğü, kitâblann sa-Mfesini dürüp büker gibi düreceğiz.) tik yaratışa nasıl başladıksa, üzerimize hakk bir va 'd olarak, yine onu iade edeceğiz. Hakikatte failler

biziz'* (el-Enbiyâ:lO4).

Ve şöyle devam etti:

— "Kıyamet günü yaratıklardan ilk elbise giydirilecek olan kişi îbrâhîm 'dir. Dikkat edin! Şu muhakkak ki, o gün ümmetimden birtakım adamlar getirilir de onlar tutulup sol tarafa götürülürler. Ben hemen; Yâ Rabb! Onlar benim sahâbîlerimdir, derim. Bana: Şübhesiz sen, onların senin ardından dînde ne bid'atler çıkardıklarını bilmiyorsun, denilir. Buna cevaben ben de, Allah'ın sâlih kulunun (Meryem oğlu îsâ'nm) dediği gibi söylerim: Ben içlerinde bulunduğum müddetçe üzerlerinde bir kontrolcü idim. Fakat Sen beni vefat ettirip içlerinden alınca, üstlerine görüp gözetici yalnız Sen oldun... derim. Yine bana: Şübhesiz bunlar, sen kendilerinden ayrıldığından

beri ökçeleri üzerine basarak geri dönmüş mürtedlerdir, denilir" [201].

114- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Eğer kendilerine azâb edersen, şübhe yok ki, onlar Senin kullarındır. Eğer onları mağfiret edersen, şübhesiz

Sen mutlak gâlib, yegâne hüküm ve hikmet sahibi (Âyet: 118).

148-......Saîd ibn Cubeyr, İbn Abbâs'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Yine kıyamet günü birtakım insanlar yakalanıp sol tarafa

sevkedilirler. Ben de, sâlih kul Meryem oğlu isa'nın dediği gibi derim: Ben içlerinde bulunduğum müddetçe üzerlerinde bir kontrolcü idim. Fakat Sen beni vefat ettirip içlerinden alınca, üstlerinde görüp gözetici yalnız Sen oldun. Zâten Sen herşeye hakkıyle şâhidsin. Eğer kendilerine azâb edersen, şübhe yok ki onlar Senin kullarındır. Eğer onları mağfiret edersen mutlak gâlib, yegâne hüküm ve hikmet sahibi olan da hakîkaten Sen'sin Sen" [202].

6- el-En'âm Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle İbn Abbâs şöyle demiştir:

"Sonra onların fitnesi,.. " (Âyet: 23) "Onların ma'zireti" demektir; "Ma'rûşât (= Çardaklanmışlar)", (Âyet: 145) üzümden ve başkasından çardak yapılan meyveler; "Hamûleten(= Yük taşıyacak)" (Âyet: i42), üzerine yük yükletilip taşınan hayvanlar; "Ve le-lebesnâ... " (Âyet: 9):

"Ve onları elbette düşmekte oldukları şübheye düşürürdük"; "Yen'evne anhu.." (Âyet: 26), (Onlar hem insanları bundan vazgeçirmeye çalışır) hem kendileri ondan uzaklaşırlar"; "Ve tubselu... " (Âyet: 7i) "Ayıbı ortaya çıkarılır, rezîl edilir"; "Ubsilû" (Âyet: 70), "Rezîl ve rüsvây edildiler"; "Bâsıtû eydihim" (Âyet: 93), "Melekler ellerini uzatırlar"; "el-Bast", "Dövmektir.

"isteksertum" (Âyet: 128), "Ey cinn cemâati, insanlardan birçoğunu saptırdınız"; "Mimmâ zeree mine'l-harsi" (Âyet: 136), "Onlar meyvelerinden ve mallarından Allah için bir hisse, şeytân ve putlar için de bir hisse ayırdılar"; "Ekinneten" (Âyet: 25): Tekili "Kinân (= Perde, kılıf)"dır; "Amma iştemelet aleyhi.. " (Âyet: 142143),

"Yoksa bu iki dişinin rahimlerini bürüdüğü yavruları mı haram etti?", yânî: Rahimler erkek yâhud dişi yavrudan başkasını bürür mü? Öyleyse niçin bâzısını haram kılıyor, bâzısını halâl kılıyorsunuz? "Demen mesfûhan" (Âyet: 145), "Dökülmüş kan"; "Sadefe" (Âyet: 156), "Yüz çevirdi"; "Ublisû" (Âyet: 44), "Ümîdsiz oldular"; "Ve ublisû" (Âyet: no), "Helake teslim edildiler"; "Sermeden" (ei-Kasas: 7i) "Fasılasız, devamlı" (bunu burada "Geceyi bir sükûn kıldı" kavli münâsebetiyle zikretti, denildi).

"îstehvethu" (Âyet: 71) "Şeytânlar onu saptırıp şaşkın hâlde çöle düşürmek istediler"; "Yemterûn" (Âyet: 2),

"Şübhe ederler (sonra da sizler yeniden diriltilme hakkında şübhe edersiniz)"; "Vakrun" (Âyet: 25),

"Sağırlık" (Kulaklarının içine de sağırlık koyduk); "el-Vikru" ise, o "Yük"tür; "Esâtiru", (Âyet: 25) tekili

"Ustûre" ve "İstâre"dir, bu da "Turrehât", yânî bâtıllar ve faydadan boş sözler,

masallar demektir; "e/-Be'sâu" (Âyet: 42), "Şiddet" ma'nâsına olan "el-Be's"ten de zarar, kötü hâl ve fakirlik ma'nâsına olan "el- BuV'tan da olabilir; "Cehreten" (Âyet: 42), göz görüşü ile açıktan açığa demektir; (Sâd harfiyle) "es-Suveru",

(Âyet: 72) "Sûret"in cem'idir, sîn ile "Sûre"nin cem'i "Suver" olduğu gibi; "Melekût" (Âyet: 75), "Mülk" demektir. "Rahabût hayrun nün rahamût (= Korkmak merhamet edilmekten hayırlıdır)" meseli veznindedir.

Sen "Turhabu hayrun min en turhame" dersin ki, "Sana dâima korkmak ve endişeli olmak haleti, rahmet ve şefkat edilme mevkiinde olmak haletinden hayırlıdır", demektir (Kaamûs Ter.)

"Cenne aleyhi" (Âyet: 76), "Üstünü karanlık bürüyüp örttü"; "Taâlâ" (Âyet: 100) "Çok yüce"dir; "Ve in ta'dü"

(Âyet: 70), "O nefis fidye denkleştirip verse bu kıyamet gününde ondan kabul edilmez"; "Husbânı" (Âyet: 91)

Allah'a âiddir denilir ki, "Hesabını görmek" demektir; bir de "Husbân", mermiler'e ve şeytânlara atılan taşlarca denilir. "Mustakarrun" (Âyet: 98) "Karar yeri sulbde", "Mustevdâ"' (Âyet: 98) "Emânet yeri" de rahimdedir;

"el-Kınvu" (Âyet: 99), hurma salkımıdır, ikisi "Kınvânı", cem'i de yine "Kınvânun"dur; "Sınvan" ve "Sinvânun"

gibi [203].

115- Bâb:

'Gaybzn anahtarları O'nun yanındadır. Kendinden başkası bunları bilmez..." (Âyet: 59) [204].

149-.......Bize İbrâhîm ibn Sa'd, İbn Şihâb'dan; o da Salim ibn Abdillah'tan; o da babası Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Gaybın anahtarları beştir: O saatin ilmişübhesiz ki, Allah'ın nezdindedir. Yağmuru (takdir edilen vakitte ve yerde) O indirir. Rahimlerde olanı

O bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiçbir kimse hangi yerde öleceğini bilmez. Şübhesiz Allah herşeyi bilendir, herşeyden haberdârdır [205]

116- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"De ki: O size üstünüzden, yâhud ayaklarınızın altından bir azâb göndermeye veya sizi birbirinize katıp kiminizden kiminin hıncını tattırmaya kaadirdir..." (Âyet: 65).

"Yelbisekum", "İltibâs"tan "Sizi karıştırır" manasınadır. "Yelbisû", "Yahhtû", yânî "Karıştırırlar", "Şıyâan", "(Birbirine muhalif) fırkalar yapar" demektir.

150-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Şu "De ki: O size üstünüzden bir azâb göndermeye kaadirdir" âyeti indiği zaman Rasûhıllah (S) -bunun bu birinci cümlesi akabinde- "(Rabb'im) Senin kerîm vechine (yânî zâtına) sığınırım" dedi.

Râvî dedi ki: "Yâhud ayaklarınızın altından bir azâb göndermeye kaadirdir" cümlesinin ardından: "(Rabb'im) Senin kerîm vechine sağınının" dedi. " Yâhud sizin fırkalarınızı birbirine katıp, kiminizden kiminin hıncını tattırmaya kaadirdir" cümlesini müteâkib de Rasûlullah: "Bu daha hafiftir yâhud daha kolaydır" buyurdu [206].

117- Bâb:

İmân edip de îmânlarını haksızlıkla karıştırmayanlar' (Âyet: 82).

151-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir; "îmân edip de îmânlarına zulüm karıştırmayanlar; işte emîn olmak hakkı onlarındır; onlar doğru yolu

bulmuş kimselerdir" âyeti indiği zaman, Peygamber'in sahâbîleri:

— Hangimiz nefsine zulmetmemiştir? dediler.

Bunun üzerine "Allah 'a ortak koşmak elbette büyük bir zulümdür" (Lukmân:i3) âyeti indi [207].

118- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Yûnus'u ve LûVu da hidâyete ilettik. Herbirine âlemlerin üstünde yüksek meziyetler verdik" (Âyet: 86).

152-.......Ebû'l-Âliye şöyle demiştir: Bana Peygamber'inizin amca oğlu, yânî İbn Abbâs (R) tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Hiçbir kul için: Ben Yûnus ibn Meîtâ'dan hayırlıyım demek lâyık olmaz" buyurmuştur.

153-.......Ebû Hureyre(R)'den, Peygamber (S): "Hiçbir kul için:

Ben Yûnus-ibn Meîtâ'dan hayırlıyım demek yakışmaz" buyurmuştur [208].

119- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'îşte o peygamberler Allah'ın hidâyet ettiği kimselerdir, O hâlde sen de onların gittiği doğru yolu tutup ona uy... " (Âyet: 90).

154-.......Bize Hişâm ibn Yûsuf es-San'ânî haber verdi ki, onlara da İbn Cufeyc haber verip şöyle demiştir: Bana Süleyman el-Ahvel haber verdi. Ona da Mucâhid haber vermiştir: Mucâhid, İbn Abbâs'a:

— Sâd Sûresi'nde secde var mıdır? diye sormuş.

O da:

— Evet vardır, dedikten sonra, şu "Biz ona (yânî İbrahim'e) Is-hâk ile Ya'kûb'a ihsan ettik ve herbirini hidâyete erdirdik..." kavlinden ' '0 hâlde sen de onların gittiği doğru yolu tutup ona uy" âyetine

kadar okudu ve:

— O da (yânî Dâvûd da) burada zikredilen peygamberlerdendir, dedi.

Yezîd ibnu Hârûn, Muhammed ibn Ubeyd, Sehl ibnu Yûsuf, el-Avvâm ibn Havşeb'den; o da Mucâhid'den şunu ziyâde etmişlerdir: Mucâhid: Ben İbn Abbâs'a bunu sordum da o:

— Peygamberiniz de buradakilere uyması emrolunan kimselerdendir, dedi [209]

120- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Biz Yahudiler'e bütün tırnaklı hayvanları haram ettik. Sığır ve koyunun iç yağlarını da üzerlerine haram kıldık.

Bunların sırtlarına veya bağırsaklarına yapışan yâhud kemiğe karışan (yağlar bu hükümden) müstesnadır. Bu

haram kılmayı onlara zulümlerinden dolayı ceza olarak yaptık. Biz elbette doğru söyleyicileriz" (Âyet: i46) [210].

İbn Abbâs: "Her tırnaklı", deve ve devekuşu (ve benzerleri); "el-Havâyâ", "Bağırsaklardır, demiştir.

İbn Abbâs'tan başkası da: "Hâdû", "Yahûdî oldular" demektir. Amma Yüce Allah'ın "Hudnâ"

(el-A'râf: 156) kavline gelince, o "Tevbe ettik" demektir, "Hâid1 "Tâib", yânı "Tevbe edici"dir, dedi. r»»

155-.......Atâ ibn Ebî Rebâh şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah(R)'tan işittim, dedi ki: Ben Peygamber(S)'den işittim: "Allah Ya-hûdîler'e la'net etsin! Allah onlara ölmüş hayvanın iç yağlarını haram. ettiği zaman, onlar bu yağları erittiler, sonra sattılar da onun bedelini yediler" buyurdu.

(Buhârî'nin şeyhi) Ebû Âsim şöyle dedi: Bize Abdulhamîd tah-dîs etti. Bize Yezîd ibn Ebî Habîb tahdîs edip şöyle dedi: Bize Atâ ibn Ebî Rebâh yazıp: .Ben Câbir'den; o da Peygamber(S)'den (bu hadîsin benzerini) işittim, dedi [211].

121- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı: [212]Kötülüklerin Açığına Da, Gizlisine De Yaklaşmayın... " (Âyet: 15i) .

156-.......Bize Şu'be, Amr ibn Murre'den; o da Ebû Vâil'den tahdîs etti ki, Abdullah ibnu Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Mü'minleri Allah'tan ziyâde kötülüklerden koruyan bir kimse yoktur. Mü'min-lerin en büyük koruyucusu olduğu için Allah açık, gizli bütün kötülükleri, çirkin işleri haram kılmıştır. Bir de Allah'tan ziyâde medhedilip övülmeyi seven kimse de yoktur. İşte bunun için Allah kendisini (Kur'-ân'da birçok güzel sıfatlarla) medhetmiştir.

Râvî Amr ibn Murre dedi ki: Ben Ebû Vâil'e:

— Sen bu hadîsi Abdullah ibn Mes'ûd'dan işittin mi? diye sordum.

Ebû Vâil:

—Evet, ben bunu Abdullah'tan işittim, dedi. Ben yine ona:

— Abdullah ibn Mes'ûd bu hadîsi Peygamber'e yükseltti mi? dedim.

O:

— Evet yükseltti, dedi [213].

"Vekîl", "Hafız, muhafaza edici ve etrafını çepçevre kuşatıcıdır.

"Kubulen", "Kabîl"in cem'idir, ma'nâsı birçok azâb nevi'leri-dir ki, o azâblardan herbir nev'i bir "Kabil", bir sınıftır. •

"Zuhrufe'l-kavU(= B$Ltı\ söz)": Bâtıl olduğu hâlde güzelleştir-diğin ve süslediğin herşeydir. İşte bu süslenmiş bâtıl bir "Zuhruf"-tur.

"f/ar«m(= Ekin, mahsûl)": "Hıcrun" yânî "Haram" demektir. Men' edilmiş herşey bir hıcr ve mahcurdur. "el-Hıcru", "Bina ettiğin her binâ"dır. Beygirlerden dişiye de "Hıcr" denilir; akl'a da "Hıcr" ve "Hıcen" denir. "el-Hıcr" ismine gelince, o, Semûd kavminin yeridir. Yerden etrafını duvarla çevirdiğin şey de bir "Hıcr"-dır. İşte bu ma'nâdan dolayı Ka'be'nin Hatîm'ine "Hıcr" ismi verildi. Sanki bu, "Maktûl'Men "Katil" gelmesi gibi, "Mahtûm"dan türemiştir. Yemâme'nin Hacr'ı ise, o bir menzildir [214].

122- Yüce Allah'ın:

"Muhakkak Allah bunu haram etti diye bildiğim söyleyecek şâhidlerinizigetirin! de..." (Âyet: 150).

Hicaz ahâlîsinin lügati, tekil için de, iki kişi için de, cemf için de "Helumme"d\r [215].

157-.......Ebû Hureyre(R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Güneş battığı yerden doğmadıkça kıyamet kopmayacak-tır. İnsanlar onu gördükleri zaman yeryüzünde bulunanlar îmân ederler. Fakat işte o gün 'Daha evvelden (mân etmiş olmayan hiçbir kimseye (o günkü) îmânı fayda vermeyecek' zamandır" (Âyet: 158) [216].

158-....... Bize Ma'mer ibn Râşid, Hemmâm ibn Münebbih'ten haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Güneş battığı yerden doğuncaya kadar kıyamet kopmaz. Güneş oradan doğup insanlar onu görünce, toptan hepsi îmân ederler. İşte bu, hiçbir nefse îmânının fayda vermeyeceği zamandır".

Sonra Rasûlullah şu âyeti okudu: "Daha evvelden îmân etmiş veya îmânında bir hayır kazanmış olmayan hiçbir kimseye (o günkü) îmânı asla fayda vermez.

De ki: Bekleyin! Çünkü biz de bekleyidle-rizl"

7- El-A'râf Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

İbn Abbâs şöyle demiştir: "Ve riyâşen" (Âyet: 26), "Mal"; "el-Mu'tedîn" (Âyet: 55), duada ve başka işlerde haddi aşanlar; "Hatta afev" (Âyet: 95), "Nihayet çoğaldılar" ve "Malları çoğaldı"; "el-Fettâh", Kaadı, hâkim, "İftâh beynenâ ve beyne kavmina" (Âyet: 89), "Ey Rabb'imiz, bizimle kavmimiz -. arasında Sen hakk olanı hükmet"; "Nateknâ" (Âyet: - 171), "Kaldırdık", ("Biz bir zaman dağı sanki o bir gölgelikmiş gibi çekip üstlerine kaldırmıştık");

"İnbeceset", (Ayet: ıeoj, "İnfeceret", yânî "Kaynayıp aktı"; "Mutebberun" (Âyet: 139), "Hüsrana uğratılmış, helak edilmiş"; "Âsâ", "Tasalanırım"

"Tasalanma" (ei-Mâide: 29)- "Şimdi ben o kâfirler güruhuna karşı nasıl tasalanırım?" (Âyet: 93).

(Bunların hepsi İbn Abbâs'tan nakledilen tefsirlerdir.)

İbn Abbâs'tan başkası şöyle demiştir:

"Mâ meneake en lâ tescude = Seni secde etmenden men' eden nedir?" (Ayet: 12) buyuruyor. "Yahsıfâni" (Âyet:

22), Cennet yapraklarından yapraklar alıp, birbiri üstüne yamamağa başladılar, yaprakların bâzısını dikerine eklemeye başladılar. "Sev'atihımâ" (Âyet: 22),

Adem ile Havva'nın ferclerinden kinayedir (Cevheri: "Sev'e", "Avret"tir demiştir).

"Mustekarrun ve metâun ilâ hîn = Bir zamana kadar yerleşip kalmak ve geçinmek" (Âyet: 24); "illâ hîn"f burada

"Kıyamet gününe kadar" demektir. Arablar indinde "Hîn" bir saatten, sayısı

ihata edilmeyecek vakte kadar demektir [217].

Uer-Riyâş ve'r-Rîş" bir ma'nâyadır; o da meydana çıkan, görünen güzel ve kıymetli elbiseden ibarettir.

"Kabîluhu" (Âyet: 27), "Kabilesi, kendilerinden olan nesli"; "Iddârekû" (Âyet: 38), "Toplandılar". * 'Meşakku H-insân ve 'd-dâbbeti = İnsan ve hayvan vücudundaki tabu delikler" (Âyet: 40). Bunların hepsi "Sumûmen" diye isimlendirilir. Bunun tekili "Semmun"dur. Bu delikler dokuz tanedir: İki gözü, iki burun deliği, ağzı, iki kulak deliği, dübürü, zekerinin veya memesinin deliği.

"Gavâşın" (Âyet: 4i), "Örtünülen şeyler" {"Onlara cehennemden döşekler, üstlerine örtüler vardır").

"Nuşuren" (Âyet: 57), "Dağılan, yayılan, esen rüzgârlar"; "Nekiden"(kya. 58), "Pek az" {"Güzel memleketin bitkisi Rabb Jinin izniyle bol çıkar, fena olandan ise fâidesi pek az birşeyden başkası çıkmaz").

"Keenlem yağnev" (Âyet: 92), "Şuayb'ı yalanlayanlar

sanki yurtlarında yaşamamışlar gibi oldular".

"Hakîkun" (Âyet: io5), "Hakk" {"Allah'a karşı haktan başkasını söylememekliğim üzerime borçtur").

"tsterhebûhum" (Âyet: 116), "Rehbet" masdarından

"Onları korkuttular"; "Telakkafu" (Âyet: in), "Yutuyor";

"Tâiruhum" (Âyet: i3i), "Nasîbleri" ("Gözünüzü açın ki, onların uğursuzluğu ancak Allah tarafındandır, fakat çokları bilmezler"). "Tûfân", Seyl'dendir, çok ölüm için de "Tûfân" denilir. "el-Kummelu" (Âyet: 133), "Keneler, küçük kenelere benzeyen böcekler".

"Uruş" ve "Arîş" (Âyet: 137), "Bina"; "Sukıta" (Âyet: 149),

"Her pişman olan muhakkak eli düşmüştür"; "el- Esbât" (Âyet: 160), İsrâîl oğulları'nın kabileleridir. "İz ya'dûne fVs-sebti" (Âyet: 163), Cumartesi gününün harâmlığım bozup haddi aşanlar, "Taaddî",

"Tecâvüz"dür. "Şurrean" (Âyet: i63>, "ŞevârV", yân?

"Balıklar akın akın su yüzüne çıkarak"; "Betsin" (Âyet: 165), "Şiddetli bir azâb'\ "Velâkinnehu ahlede ile'l-

ardı" (Âyet: 176). "Lâkin o yere, dünyâya meyletti, oturdu, geri kaldı"

"Senestedricuhum" (Âyet; i85>, "Biz onları derece derece helake yaklaştırırız", yânı "Biz onlara emniyette oldukları mevki'lerinden geliriz", Yüce Allah'ın "Allah onlara hesâb etmedikleri yerden geliverdi" (ei-Haşn 2) kavli gibi.

"Min cinnetin" (Âyet: 184), "Delilikten". "Eyyâne mursâha" (Âyet: 187), "Kıyametin meydana çıkması ne zamandır?" (Kıyametin subûtunun ne zaman olduğunu sorarlar). "Fe merret bihi" (Âyet: 189), "Havva'ya gebelik

devam etti, onu tamamladı". "Yenzeğanneke" (Âyet: 200),

"Sana şeytândan bir hafiflik, bir fit gelirse"; "Tayfun" (Âyet: 20i), "Hayâl, delilik, küçük günâh". "Mulimm",

"Deli", "Bihilemem", "Onda delilik vardır"; "Tâifun" da denilir, bu tekildir. "Yemuddûnehum" (Âyet: 202),

"Onları süslüyorlar". "Hîfeten", "Korkarak", "Hufyeten" ise "Gizlemek" masdarındandır. "el-Âsâl" (Âyet: 205), tekili "AsîTdir ki, ikindi ile akşam arasındaki vakit ma'nâsınadır; "Bukraten ve astten" kavli gibi [218].

123- Aziz Ve Celîl Olan Allah'ın Şu Kavli Babı:

"De ki: Rabb'im ancak hayâsızlıkları, onların açığını, gizlisini (ve her türlü günâhı, haksız isyanı, Allah'a -hiçbir zaman bir burhan indirmediği- herhangi birşeyi eş tutmanızı, Allah'a bilmeyeceğiniz şeyleri isnâd etmenizi) haram etmiştir" (Âyet: 33) [219].

159-.......Bize Şu'be, Amr ibn Murre'den; 0 daEbû VâiPden; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan tahdîs etti. Amr ibn Murre dedi ki:

Ben, Ebû Vâil'e:

— Sen bu hadîsi Abdullah ibn Mes'ûd'dan işittin mi? diye sordum.

Ebû Vâil:

— Evet, bunu ondan işittim, dedi ve o bu hadîsi Rasûhıllah'a

yükseltti. Dedi ki:

— Mü'minleri Allah'tan ziyâde fenalıklardan koruyan bir kimse yoktur. Mü'minlerin en büyük koruyucusu olduğu için Allah, açık gizli bütün çirkin işleri haram kılmıştır. Ve yine Allah'tan ziyâde medh ve senayı seven kimse de yoktur. Bunun için Allah kendisini (Kur'-ân'da birçok güzel vasıflarla) medhetmiştir [220].

124- Bâb:

"Vaktaki Mûsâ ta'yîn ettiğimiz vakitte geldi, Rabb'i ona (ilâhî sözünü) söyledi. Mûsâ: 'Rabb 'im, göster bana

Sen'i göreyim' dedi. Yüce Allah: 'Sen beni kat'iyyen göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse, Sen de beni görürsün' buyurdu. Derken Rabb 7 o dağa tecellî edince, onu paramparça ediverdi. Mûsâ da baygın yere düştü. Ayılınca: 'Seni tenzih ederim. Sana tevbe ettim. Ben îmân edenlerin ilkiyim' dedi" (Âyet: 143).

İbn Abbâs: "Bana gösterfSana bakayım)", "Bana atıyye ver" demektir, demiştir.

160-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Yahûdîler'den

bir adam, yüzüne tokat vurulmuş olarak Peygamber'e geldi ve:

— Yâ Muhammedi Ensâr'dan olan sahâbîlerinden bir adam yüzüme tokat vurdu, dedi.

Peygamber:

— "Onu çağırın" buyurdu. Akabinde o adamı çağırdılar. Peygamber:

— "Bunun yüzüne niçin tokat vurdun?" diye sordu. O sahâbî:

— Yâ Rasûlallah, ben Yahüdîler'in yanma uğradım. Bu adamdan "Musa'yı bütün beşeriyet üzerine süzüp seçen Allah'a yemîn ederim" derken işittim."Muhammed üzerine de mi?" dedim ve o esnada beni bir Öfke tuttu da ona tokat vurdum, dedi.

Peygamber (S):

— "Peygamberler arasında beni daha hayırlı kılmayınız. Çünkü kıyamet günü insanlar bayılacaklar (onlarla beraber ben de bayılacağım). İlk ayı/an ben olacağım. Bu sırada ben Musa'yı Arş'in ayaklarından birini tutmuş olarak göreceğim. Artık Mûsâ benden evvel

mi ayıldı, yoksa Tûr'daki ilk bayılması ile mi mücâzât edildi, bilmi-yorum" dedi [221]

125- Bâb:

"el-Mennu ve's-selvâ = Kudret helvası ve bıldırcın (Âyet: 160) [222].

161-.......Bize Şu'be, Abdulmelik ibn Umeyr'den; o da Amr ibn Hureys'ten; o da Saîd ibn Zeyd(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Domalan mantarı, kudret helvası (gibi Allah'ın külfetsiz ni'-metleri) nev'inden bir rızıktır, suyu da göz ağrısına şifâdır" buyurmuştur [223].

126- Bâb:

"De ki: Ey insanlary şübhesiz ben göklerin ve yerin mülk ve tasarrufuna mâlik olan, kendisinden başka hiçbir tanrı bulunmayan, hem dirilten hem öldüren Allah'ın size, hepinize gönderdiği elçisiyim. O hâlde Allah'a ve O'nun ümmî nebî olan Rasûlü'ne -ki kendisi de o Allah'a ve O'nun sözlerine îmân

etmekte olandır-

îmân edin, O'na tâbi' olun. Tâ ki doğru yolu bulmuş olasınız" (Âyet: 158) [224].

162-.......Ebû İdrîs el-Havlânî tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Ebu'd-Derdâ'dan işittim, şöyle diyordu: Ebû Bekr ile Umer arasında bir münâkaşa olmuştu da, Ebû Bekr, Umer'i öfkelendirmişti. Umer, öfkelenmiş olarak Ebû Bekr'den ayrılıp gitmiş, Ebû Bekr de ondan af istemek için ardından gitmiş. Fakat Umer bu affı yapmayıp Ebû Bekr'in yüzüne kapısını kapatmış. Bunun üzerine Ebû Bekr, Rasûlullah'ın yanına geldi.

Ebu'd-Derdâ dedi ki: Biz Rasûlullah'ın yanında bulunuyorduk.

Rasûlullah:

— "Şu arkadaşınıza gelince, o muhakkak kendisini tehlikeli bir şeye atmıştır" buyurdu.

Ebu'd-Derdâ dedi ki: Umer de Ebû Bekr'i affetmemesinden pişman olup geldi, selâm verdi, Peygamber'in yanına oturdu ve Rasû-lullah'a kendisiyle Ebû Bekr arasında olan haberi anlattı.

Ebu'd-Derdâ dedi ki: Rasûlullah da öfkelendi. Ebû Bekr ise (iki dizi üstüne çökerek):

— Vallahi yâ Rasûlallah, bu işte ben Umer'den daha çok ileriye gitmişimdir, demeğe başladı.

Bunun üzerine Rasûlullah hepimize hitâb ederek:

— "Şimdi sizler benim sahibimi bana bırakıyor musunuz? Sız-

ler benim dostumu bana bırakıyor musunuz? Ben: Ey insanlar, şüb-hesiz ben size, hepinize A ilah 'in elçisiyim... dedim de sizler: Sen yalan söyledin, dediniz. Ebû Bekr ise: Sen doğru söyledin, dedi" bu vurdu [225].

127- Yüce Allah'ın: 'Hıtta Deyiniz" (Âyet:161) Kavli Babı

163-.......Bize Ma'mer, Hemmâm ibn Münebbih'ten haber verdi ki, o, Ebû Hureyre(R)'den şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "İsrâîl oğulları'na: 'Beytu'l-Makdis kapısından secde ediciler olarak (tevazu' ile) giriniz ve Hıtta{ = Yâ Rabb, dileğimiz günâhımızı affetmendir) deyiniz de günâhlarınızı sizin lehinize mağfiret edelim, denildi. Onlar ise bu emri ters çevirdiler de, kıçları üzerinde sürünerek girdiler ve (Hıtta yerine) Habbetu Jî şaaratin(= K\l çuval içinde tane) sözünü söylediler"[226].

128- Bâb:

'Sen afv yolunu (kolaylığı) tut, iyiliği emret, câhillerden yüz çevir" (Âyet: 199)

"Urf" (= Örf), "Ma'rûf' demektir [227].

164-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Uyeyne ibn Hısn ibn Huzeyfe Medine'ye geldi ve kardeşi oğlu Hurr ibn Kays'ın yanına inip misafir oldu. Hurr ibn Kays ise Umer ibnu'l-Hattâb'ın kendisine yaklaştırmakta olduğu kimselerden idi.

Genç, ihtiyar birtakım kurrâ ve fakîhler Umer'in meclislerinin sâhibleri ve onun müşaveresinde hazır bulunan kimselerdi (Umer, mühim âmme işlerini bunlara danışır, müşavere ederdi). Uyeyne, kardeşinin oğlu Hurr ibn Kays'a;

— Ey kardeşim oğlu! Senin şu Emîru'l-Mü'minîn'in yanında yüksek bir mevkiin var. Benim için huzuruna girmeye izin isteyiver, dedi.

- O da

— Ben senin için Halîfe'nin yanına girme izni isteyeceğim, dedi. İbn Abbâs dedi ki: Akabinde Hurr, Uyeyne için izin istedi, Umer

de ona izin verdi. Uyeyne, Umer'in yanına girince, ona hitaben:

— Hiyy (yânî şu bir felâkettir) ey Hattâb oğlu! Vallahi sen bize ne bol atıyye verirsin, ne de aramızda adaletle hükmedersin! dedi.

Umer bu sözlerden öfkelendi de Uyeyne'nin üzerine yürümeye kasdetti. Heybetli Halîfe bu bedevi zorbayı döveceği sırada, kardeşi oğlu Hurr ibn Kays müdâhale ederek:

— Yâ Emîra'l-Mü'minîn! Şübhesiz Yüce Allah, Peygamber'ine: "Halkın kusurlarını affet, ma 'rûfile emreyle ve câhillerden yüz çevir"

buyurdu. Ve şübhesiz bu Uyeyne de o câhillerdendir, detfi.

İbn Abbâs dedi ki: Hurr ibn Kays bu âyeti okuyunca, o haşmetli Halîfe, olduğu yerde çakılmış gibi irkildi. Vallahi bir adım ileri gitmedi. Esasen Umer, Allah Kitâbı'nın mukaddes huzurunda durup kalmak i'tiyâdmda idi.

165-.......Bize Vekî' ibnu'l-Cerrâh, Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Abdullah ibnu'z-Zubeyr(R)'den tahdîs etti ki, o, "Affı tut, ve urf ile emret..." kavli hakkında:

— Allah bu âyeti ancak insanların ahlâkı hususunda indirdi, demiştir.

Abdullah ibnu Berrâd da şöyle dedi: Bize Ebû Usâme tahdîs etti: Bize Hişâm, babası Urve'den tahdîs etti ki, Abdullah ibnu'z-Zubeyr:

— Allah, Peygamberi'ne insanların ahlâkından affı alıp tutmasını emretti, demiştir yâhud da dediği gibi demiştir [228].

8- El-Enfâl Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

Yüce Allah'ın şu kavli:

"Sana harb ganimetlerinden sorarlar. De ki: Bu ganimetler Allah'ın ve

Rasûlü'nündür. O hâlde tam mü'minlerseniz Allah'tan korkun, aranızı düzeltin. Allah'a ve Rasûlü'ne Mat edin" (Âyet: d [229]

İbn Abbâs: "el-Enfâl", "Ganîmetler"dir, demiştir. Katâde: "Rîhukum{ = Rüzgârınız)", "Harbdir, demiştir. "Nafile", "Atiyye"dir deniliyor [230].

166-....... Saîd ibn Cubeyr dedi ki: Ben İbn Abbâs(R)'a:

— el-Enfâl Sûresi(nin inmesi sebebi nedir)? diye sordum. O:

— Bedir gazvesi hakkında indi, dedi [231].

"eş-Şevketu" (Âyev.ıi), "Silâh ve keskinlik"; "Murdifîn" (Âyet: 9), "Dalga dalga"; "Redifenî" ve "Erdefenî", "Benim ardımdan geldi" demektir.

"Zûkû{ = Tadınız) "(Ayiet:50) "Başlayınız ve tecrübe ediniz" demektir, buradaki "Zevk(= Tatma)", ağzın tatması nev'inden değildir.

"Fe yerkumuhu" (Âyet:37), "Onu bir yere biriktirip toplar".

"Şerrid" (Âyet:57), "Dağıt"; "Ve in cenahû ile'ssilmi" (Âyet:67), "Ve eğer barışa meylederler, onu isterlerse". "es-Silmu, es-Selmu ve's-Selâmu"birdir, yânî bir ma'nâyadır. "Hattâyushine" (Âyet.67), "Gâ-lib gelinceye kadar".

Mucâhid de şöyle dedi: "Mukâen" (Âyev.35), parmaklarını ağızlarına sokmaları ve böylece ıslık çalmalarıdır; "Tasdiyeten", düdük çalıp ses çıkartma ve elleri birbirine çarparak ses çıkartmaktır. "Li-yusbitâke" (Âyet: 30), "Seni habsetmeleri için".

129- Bâb:

*Şübhesiz yerde yürüyen hayvanların Allah katında en kötüsü, hakkı akıllarına sokmaz (ve hakkı duyup söylemez olan) sağırlar ve dilsizlerdir" (Âyet: 22).

167-.......Bize Verkaa, İbnuEbîNecîh'ten; o da Mucâhid'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs "Şübhesiz yerde yürüyen hayvanların Allah katında en kötüsü, hakkı akıllarına sokmaz (ve hakkı duyup söylemez olan) sağırlar ve dilsizlerdir" âyeti hakkında:

— Bunlar Kureyş'în.Abdu'd-Dâr oğullan kolundan bir topluluktur, demiştir [232].

Buna yakın bir âyet de şudur: "Yeryüzünde yürüyen hayvanların Allah katında en kötüsü şübhesiz ki kâfir olanlardır. Artık onlar îmâna gelmezler" (Âyet: 56).

130- Bâb:

“Ey îmân edenler, sizi, size hayât verecek şeylere da'vet ettiği zaman Allah'a ve Rasûlü*ne icabet edin. Bilin ki,

şübhesiz Allah, kişi ile kalbi arasına girer ve siz hakîkaten yalnız O'na dönüp toplanacaksınız" (Âyet: 24).

"Istecîbû", "Ecîbû", yânî "İcabet ediniz"; "Li-mâ yuhyîkum", "Size hayât verecek şeye; sizi ıslâh edip

iyileştirecek şeye" demektir [233].

168-.......Ebû Saîd ibnu'l-Muallâ (R) şöyle demiştir: Ben namaz kılıyordum. Rasülulîlah bana uğradı ve beni çağırdı. Ben namazı bitirinceye kadar O'nun yanına gitmedim, O'ndan sonra yanına gittim. Rasûlullah (S):

— "Senin gelmenden seni men' eden nedir? Allah: 'Ey îmân edenler, sizi, size hayât verecek şeylere çağırdığı zaman Allah'a ve Rasûlü'ne icabet edin... 'buyurmadı mı?" dedi.

Sonra Rasûlullah bana:

— "Sen bu mescidden çıkmadan önce, sana muhakkak Kur'-ân'daki en büyük sûreyi öğreteceğim" buyurdu. .

Rasûlullah mescidden çıkmağa davrandığı zaman, ben kendisine va'd ettiği şeyi hatırlattım.

Ve Muâz ibnu Ebî Muâz şöyle dedi: Bize Şu'be, Habîb'den tah-dîs etti ki, o, Hafs'tan işitmiştir. O da Peygamber'in sahâbîlerinden bir adam olan Ebû Saîd'den bu hadîsi işitmiştir:... Ve Rasûlullah:

— "Osûre, el-Hamdu lillâhi Rabbi'l-âlemîn'dir; namazda tekrar edilen yedi âyettir" buyurdu [234]

131- "Hani bir zaman da: 'Yâ Allah, eğer bu, Sen'in katından (gelme) hakkın kendisi ise, durma bizim

üstümüze gökten taş yağdır yâhud bize acıtıcı bir azâb getir' demişlerdi" (Âyet: 32).

Sufyân ibn Uyeyne şöyle demiştir:

Yüce Allah Kur'ân'da "Matar" ismini söylediğinde, muhakkak "Azâb" ma'nâsına söyledi. Arab kavmi ise

"Yağmur"a "Gays" ismini verir.

Bu da Yüce Allah'ın şu kavlidir: "O, ümîdlerini kestikten sonra yağmuru indirmekte, rahmetini yaymakta olandır.. " (eş-şûrâ: 28).

169-.......Bize Şu'be, Abdulhamîd'den -ki o ez-Ziyâdî'nin arkadaşı İbnu Kurdîd'dir-, Enes ibn Mâlik(R)'ten işittiği şu haberi tahdîs etti: Ebû Cehl:

— "Yâ Allah, eğer bu Kur'ân, Sen'in katından (gelme) hakkın kendisi ise, durma bizim üstümüze gökten taş yağdır yâhud bize acıtıcı bir azâb getir" dedi.

Bunun üzerine şu âyetler indi: "Hâlbuki sen içlerinde iken, Allah onları

azâblandıncı değildi. Onlar istiğfar ederlerken de Allah yine onları azâblandıncı değildir. (Sen içlerinden çıktıktan sonra) Allah onlara ne diye azâb etmeyecek? Onlar Mescidi Haram 'dan kendileri ona (onun hizmetine) ehil olmadıkları hâlde, men' edip duranlardır. O (hizmete) takvaya erenlerden başkaları onun ehilleri değillerdir. Fakat onların pekçoğu bunu bilmezler" (Âyet: 33-34) [235].

132- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'Hâlbuki sen içlerinde iken, Allah onları azâblandıncı değildi. Onlar istiğfar ederlerken de Allah yine onları azâblandırıcı değildir" (Âyet: 33).

170-.......Bize Şu'be, ez-Ziyâdî'nin sahibi olan Abdulhamîd'den tahdîs etti ki, o, Enes ibn Mâlik'in şöyle dediğini işitmiştir:

Ebû Cehl:

— "Yâ Allah, eğer bu Kur'ân Sen'in katından (gelme) hakkın kendisi ise, durma bizim üstümüze gökten taş yağdır, yâhud bize acıtıcı bir azâb getir" dedi.

Bunun üzerine şu âyetler indi: "Hâlbuki sen içlerinde iken Allah onları azâblandırıcı değildi. Onlar istiğfar ederlerken de Allah yine onları azâblandırıcı değildir. Allah onlara ne diye azâb etmeyecek? Onlar Mescidi Haram 'dan kendileri ona ehil olmadıkları hâlde men * edip duranlardır. Hâlbuki takvaya erenlerden başkaları onun ehilleri değillerdir. Fakat onların pekçoğu bunu bilmezler" (Âyet: 33-34) [236].

133- Bâb:

"Bir fitne kaimayıncaya ve dîn tamâmiyle Allah'ın oluncaya kadar onlarla muharebe edin... "

(Âyet: 39)

171-....... Bize Hayve ibn Şurayh, Bekr ibn Amr'dan; o da Bukeyr ibn Abdillah'tan; o da Nâfi'den şöyle tahdîs etti: Abdullah ibn Umer(R)'e bir adam geldi de:

— Yâ Ebâ Abdirrahmân! Allah'ın kendi Kitâb'ında zikrettiği şu âyeti işitmiyor musun: "Eğer müzminlerden iki zümre birbiriyle döğüşürlerse, aralarını bulup barıştırın. Eğer onlardan biri diğerine karşı hâlâ tecâvüz ediyorsa, siz o tecâvüz edenle, Allah 'in emrine dö-nünceye kadar savaşın... " (d-Hucurât:9) buyuruyor. Allah'ın kendi Kitâb'ında zikrettiği gibi, müslümânlar arasındaki harbe katılıp kıtal yapmandan seni nasıl bir düşünce men' etti? diye sordu.

İbn Umer de:

— Ey kardeşim oğlu! Okuduğun bu âyeti delîl edinip harbetmek-tense Yüce Allah'ın, içinde büyük tehdîdler buyurmakta olduğu şu âyeti delîl getirip onunla amel etmem, bana daha sevimlidir: "Kim bir mü 'mini kasden öldürürse cezası, içinde ebedî kalıcı olmak üzere cehennemdir. Allah ona gazâb etmiştir, ona la 'net etmiştir ve ona çok büyük bir azâb hazırlamıştır" (en-Nisâ:92), dedi.

İbn Umer'in bu sözü üzerine o Haricî zât:

— Şübhesiz ki Allah: "Bir fitne kaîmayıncaya ve dîn tamâmıyle Allah'ın oluncaya kadar onlarla muharebe edin..." buyuruyor, dedi [237]

İbn Umer de:

— Biz Rasûlullah zamanında müslümânlar henüz az iken o harbi müşriklere karşı yapmışızdır (yoksa müslümânlar birbirlerine karşı değil). O zaman kişi dîni hususunda fitneye, musîbete uğratılır, baskı yapılırdı: Müşrikler ya onu öldürürler yâhud da onu sımsıkı bağlarlardı. Nihayet müslümânlar çoğaldı, artık hiçbir fitne kalmadı, dedi.

O Haricî genç, îbn Umer'in, onun istemekte olduğu kıtal hususunda kendisiyle uyuşmaz olduğunu görünce (konuyu değiştirip):

— (Hâricîler'in "Hatâ etti" dedikleri) Alî ve Usmân hakkındaki görüşün nedir? dedi.

İbn Umer:

— Alî ve Usmân hakkındaki görüşüme gelince: Allah Usmân'ı affetmiştir. Fakat siz onu affetmeyi istemediniz. (Usmân Bedir'de bulunmadı, Uhud'dan kaçtı, Rıdvan Bey'atı'nda yoktu dersiniz. Bedir sırasında Peygamber'in kızı olan eşi hasta idi. Rasûlullah ona izin verdi; Uhud'da ordunun bozulması sırasında Usmân da bir tarafa çekilmişti; Rıdvan Bey'atı'nda ise Rasûlullah onu vazîfe ile Mekke'ye göndermişti.) Alî'ye gelince: O, Rasûlullah'ın amcasının oğlu ve kızının kocasıdır -eliyle Fâtıma'nın mezarına işaret ederek:- ve işte şu, Peygamber'in kızıdır; yâhud: O'nun kızı, görüp durduğunuz şu yerdedir, dedi [238].

172-....... Saîd ibn Cubeyr şöyle dedi: Üzerimize yâhud yanımıza İbn Umer çıkıp geldi. O sırada bir adam ona:

— Müslümânlar arasındaki fitne harbi hakkında nasıl düşünüyorsun? diye sordu.

İbn Umer de onun sorusuna:

— Fitne nedir bilir misin? Muhammed (S) müşriklerle harbederdi. Müşrikler üzerine harbe girmek bir fitne (ve müşrik baskısını gidermek) içindi. Yoksa sizin kıtaliniz gibi melikük ve saltanat üzerine açılmış bir harb değildi, diye cevâb verdi [239].

134- Bâb:

"Ey Peygamber, müzminleri harbe teşvik et. Eğer içinizden sabr ve sebata mâlik yirmi kişi bulunursa, onlar ikiyüze galebe ederler. Eğer sizden yüz kişi olursa, kâfirlerden binini yener. Çünkü onlar anlamazlar güruhudur" (Âyet: 65).

173-.......İbn Abbâs(R)'tan (şöyle demiştir): "Eğer sizden sabrediciyirmi kişi bulunursa, onlar ikiyüze gâlib gelirler" âyeti inince, mü'minler üzerine birinin on

düşmandan kaçmaması farz yazıldı.

Sufyân ibn Uyeyne birçok kerre: Yirmi kişinin iki yüz düşmandan kaçmaması diye söyledi. Bundan sonra "Şimdi Allah sizden yükü hafifletti..*" âyeti inince, Allah yüz kişinin ikiyüz düşmandan kaçmamasını farz kıldı.

Sufyân bir kerresinde şunu ziyâde etti: "Müzminleri harbe teşvik et. Eğer içinizden sabredid yirmi kişi bulunursa, onlar ikiyüze galebe ederler... " (âyeti) indi, dedi.

Yine Sufyân dedi ki: Küfe kaadısı Abdullah ibnu Şubrume de:

— Ben ma'rûfu emretme ve münkerden nehyeylemeyi de zikredilen bu hüküm gibi zannediyorum, demiştir [240].

135- Bâb:

"Şimdi Allah sizden yükü hafifletti. Bildi ki> sizde muhakkak bir zaf vardır. O hâlde eğer içinizden sabırlı yüz kişi olursa ikiyüzü yenerler, eğer sizden bin kişi olursa ikibine galebe ederler Allah'ın izniyle. Allah sabr ve sebat edenlerle beraberdir" (Âyet: 66).

174-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: "Eğer sizden sabredici yirmi kişi olursa, ikiyüze gâlib gelirler"' âyeti indiği zaman, mü'minler üzerine birinin on düşmandan kaçmaması farz kılındığında, bu müslümânlara ağır geldi. Akabinde şu hafifletme hükmü geldi de Allah şöyle buyurdu: "Şimdi Allah sizden yükü hafifletti. Bildi ki, sizde muhakkak bir za f vardır. O hâlde eğer sizden sabırlı yüz kişi olursa,

ikiyüzü yenerler",

İbn Abbâs: Allah mü'minlerden sayıyı hafifletince, onlardan hafifletilen mikdâr mukaabilinde sabırdan eksildi, demiştir [241].

9- Berâe Sûresi [242]

"Velîceten{ = Sır dostu)'* (Âyet: ıe>, bir şeyin içine girdirdiğin her şey; "eş-Şukkatu" (Âyet: 42), "Sefer"; "e/-Habâl" (Âyet: 47), "Şerr, fesâd ve ölüm"; "Velâ teftinnî{ = Beni fitneye düşürme)" (Âyet: 49),"Beni azarlama, kınama"; "Kerhen" ve "Kurhen" (Âyet: 53) bir ma'nâya olup, "İstemeyerek" demektir.

"Muddehalen{ = Sokulacak bir delik)" (Âyet: 57), içine sokulacakları delik; itVe hum yecmehûne" (Âyet: 57)

'Onlar yüzlerini koşa koşa o tarafa çevirirlerdi"; "el- Mu*tefikât" (Âyet: 70) "Altı üstüne getirilmiş şehirler",

"t'tefeket", "Yer onu ters çevirdi"; "VeH-mu'tefikete ehvâ", "Lût kavminin altı üstüne gelen kasabalarım da

O kaldırıp derin bir çukura attı" (en-Necm: 53).

"Cennâti Adnin", "İkaamet cennetleri"

(yâhud: Devamlılık, Ebedîlik cennetleri) (Âyet: 72); "Adentu bi-ardın", yânî

"Bir yerde ikaamet ettim"; "Ma'din" de bu ma'nâdandır ki, Arz'ın içindeki altın ve gümüş gibi cevherlerin bulunduğu yerdir, her nesnenin asıl mekânı demektir. "Fulân sıdk ma'dinindedir" denilir ki, "O doğruluk mekâmndadır" demektir.

"Maal-havâlif", "Oturan ve geri kalanlarla beraber";

"el-Hâlif", "Benim arkamda kalan ve benden sonra oturan kimse"dir. "Kalanlar içinde ona halef oluyor"

sözü, bu lafızdandır. Eğer bu "//avâ/(/""müzekkerlerin cem'i ise, kadınlar için olan cem'in "el-Hâlife"den olması caiz olur. Çünkü "Fevâil" vezni "Fâile"nin cem'idir. Şu muhakkak ki, müzekkerin cem'i olduğu takdirinde, bu Arab kelâmında bulunmaz, ancak şu iki lafız: "Fâris-Fevâris", "Hâlik-Hevâlik" lafızları bulunur.

"el-Hayrât{ = Bütün hayırlar)" (Âyet: 88) bunun tekili "Hayratun"dur, bunlar

da fazlalıklardır. "Murceûne li- emrillâhi" (Âyet; ioö), "Allah'ın emrine geciktirilmişlerdir". "eş-Şefâ", "Kenar, kıyı, onun keskin tarafı"dır. "el-Curuf{ = Uçurum) ", "Sevilerden ve vadilerden su ile kazılıp uçurumlaşan yerler." "Har",

"Hâir"in kalbedilmişi olup "Yıkılan, çöken" demektir,

"Yoksa yapısını yıkılacak bir yarın kenarına kurup da onunla beraber cehennem ateşinin içine çöküp giden kimse mİ?" (Âyet: 109).

"Le-Evvâhun şefekan ve farakan", "Şefkatli ve yufka yürekli olduğu için çok âh vâh eden kimse"dir.

"İbrahim cidden çok duâ eden, kalbi yufka ve merhametli ve çok sabırlı bir zât idi" (Âyet: ıi4>. (Bu "Evvâhun" kelimesi "Âh vâh etmek" mavnasından fa'âl veznindedir.) Şâir de şöyle demiştir:

"Geceleyin kalktığım zaman hüzünlü adamın inleyip sızlanması gibi âh vâh ederek, dişi devemin sırtına

semerini bağlarım..."[243].

Kuyu yıkılıp çöktüğü zaman "Tekevvereti'I-bi'ru" denilir; "İnhâra" fiili de onun gibi "Yıkıldı, çöktü" demektir [244].

136- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Müşriklerin içinden kendileriyle muahede ettiklerinize Allah'tan ve Rasûlü'nden bir ültimatomdur" (Âyet: i) [245].

"Ezânun" (Âyet: 3) "İ'lâm" yânî "Bildirmektir.

Ve ibn Abbâs şöyle demiştir:

"Yekülune huve uzunun" (Âyet: ei), "O işittiği herşeyi tasdik eden bir kulaktır derler"; "Onların mallarından sadaka al ki, bununla kendilerini temizler ve onları da temizler, bereketlendirirsin" (Âyet: 103), (bunlar bir

ma'nâyadır). Bunların benzeri (Kur'ân'da yâhud Arab dilinde) çoktur.

"Zekât", Allah'a itaat ve ihlâs ma'nâlarına da gelir. "Vay hâline o Allah'a ortak tanıyanların ki, onlar zekât vermezler, onlar âhireti inkâr edenlerin tâ kendileridir"

(Fussiiet: 6-7), yânî onlar "Lâ ilahe ille'ilah = Yoktur çalap Allah'tır ancak" tevhidine şehâdet etmezler.

Yudâhûne" (Âyet. 30), "Benzetiyorlar" ma'nâsınadır [246].

175-.......Ebû İshâk şöyle demiştir: Ben el-Berâ ibn Âzib(R)'den işittim. O: (Hükümlerden) en son inen âyet "Senden fetva isterler. De ki: Allah, babası ve çocuğu olmayanın mîrâsı hakkındaki hükmü şöylece açıklar" (en-Nisâ:i76) kelâmı; en son inen sûre de Berâetun'dur. diyordu [247].

137- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'(Ey müşrik/er!) Yeryüzünde dört ay daha (güvenlikle) dolaşın. Bilin ki, siz Allah'ı âciz bırakabilecekler değilsiniz. Allah herhalde kâfirleri rüsvây edicidir" (Âyet: 2)

"Sîhû (= Seyahat edin)", "Yürüyün" demektir [248].

176-.......Bana UkayI, İbn Şihâb'dan tahdîs etti. Ve bana Humeyd ibnu Abdirrahmân haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ebû Bekr (R) şu (ma'Iûm olan dokuzuncu yıldaki) haccda, birinci bayram günü gönderdiği birçok münâdîler içinde, beni de nida etmeye gönderdi. Bütün bu münâdîler Minâ'da

— "Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hacc etmesin ve hiçbir çıplak kişi de Beyt'i tavaf etmesin" diye i'lân ediyorlardı.

Humeyd ibn Abdirrahmân dedi ki: Sonra Rasûlullah (S) Ebû Bekr'in ardından Alî ibn Ebî Tâlib'i gönderip, Berâe Sûresi'ni i'lân etmesini emretti.

Ebû Hureyre dedi ki: Alî de bizimle beraber nahr gününde Mi-nâ'daki insanlar

arasında Berâe'yi ve "Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hacc etmesin, hiçbir çıplak da Beyt'i tavaf etmesin" diye bağıra bağıra i'lân etti [249].

138- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

“Ve bu, en büyük hacc günü Allah'tan ve Rasûlü'nden insanlara (şöyle) bir i'lamdır: Allah ve Rasûlü müşriklerden artık kesinlikle uzaktır. Eğer tevbe ve dönüş ederseniz bu sizin için hayırlıdır. Eğer yine yüz çevirirseniz, şunu bilin ki şübhesiz, siz Allah'ı âciz bırakabilecekler değilsiniz. O küfredenlere acıtıcı bir azabı müjdele" (Âyet: 3).

"Âzenehum", "Onlara bildirdi" demektir [250].

177-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Humeyd ibn Abdirrahmân haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ebû Bekr (R) şu haccda, birinci bayram günü gönderdiği birçok münâdîler içinde beni de nida etmeye gönderdi. Bütün bu münâdîler Minâ'da:

— "Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hacc etmesin, hiçbir çıplak da Beyt'i tavaf etmesin!" diye i'lân ediyorlardı.

Humeyd dedi ki: Sonra Peygamber (S) Ebû Bekr'in ardından Alî ibn Ebî Tâlib'i gönderip, Berâe Sûresi'ni i'lân etmesini emretti.

Ebû Hureyre dedi ki: Bunun üzerine Alî de bizimle beraber nahr gününde Minâ'daki halkın arasında Berâe'yi ve "Bu yıldan sonra hiçbir müşrik hacc etmesin, hiçbir çıplak da Beyt'i tavaf etmesin" diye i'lân ediyordu [251].

139- Bâb:

'Muahede yaptığınız müşriklerden size hiçbirşey eksiklik yapmamış, aleyhinizde hiçbir kimseye yardım etmemiş

olanlar (bu hükümden) müstesnadır" [252]

(Ayet: 4)

178-....... İbn Şihâb'dan; ona Humeyd ibn Abdirrahmân haber vermiştir. Ona da Ebû Hureyre (R) haber vermiştir: Ebû Bekr (R), Veda Haccı'ndan (bir sene) evvel Rasûlullah (S) onu hacc emîri yapıp Mekke'ye gönderdiğinde, Ebû Bekr de Ebû Hureyre'yi kurban bayramının ilk günü Minâ'da, insanlar içinde i'lân yapan büyük bir cemâat içinde (şu iki maddeyi) i'lâna me'mür etmiştir: Bu yıldan sonra hiçbir müşrik kesin olarak hacc etmeyecektir; Beyt'i de hiçbir çıplak tavaf etmeyecektir!

Ve Humeyd: Nahr günü, Ebû Hureyre'nin bu hadîsinden dolayı büyük hacc günüdür, der idi [253].

140-Bâb:

"(Eğer ahidlerinden sonra yine analarını bozarlar ve dîninize saldırırlarsa) küfrün Önderlerini hemen öldürün.

Çünkü onlar andları olmayan adamlardır.., " (Âyet: 12) [254].

179-....... Bize Zeyd ibnu Vehb tahdîs edip şöyle dedi: Bizler Huzeyfe ibnu'l-Yemân'ın yanında bulunuyorduk. Huzeyfe:

— Bu âyetin sahihlerinden üç kişi, münafıklardan da dört kişiden başka kimse kalmadı, dedi.

Bir bedevi de:

— Sizler ey Muhammed(S)'in sahâbîleri, bize (birtakım şeyler) haber veriyorsunuz ki, bizler onları bilemiyoruz. Şu kimselerin hâli nedir ki, onlar bizim evlerimizi yarıp açıyorlar ve en kıymetli mallarımızı çalıyorlar? dedi.

Huzeyfe:

— Bunlar (kâfirler ve münafıklar değil) fâsıklardır. Evet onlardan dört kişiden başka kimse kalmadı. Onlardan biri çok yaşlı bir ihtiyardır ki, o soğuk su içse artık onun soğukluğunu da hissetmez olmuştur (şehvetinin gitmesi ve mi'desinin bozukluğundan dolayı eşya arasını farkedemez olmuştur), dedi [255].

141- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Altım ve gümüşü yığıp biriktirip de onları Allah yolunda harcamayanlar, işte bunlara pek acıklı bir azabı muştula" (Âyet: 34).

180-.......Abdurrahmân el-A'rec tahdîs edip şöyle demiştir: Bana Ebû Hureyre (R) tahdîs etti ki, kendisi RasûIullah(S)'tan: "(Zekâtını vermeyen) herbirinizin hazînesi kıyamet günü çok zehirli erkek bir yılan suretinde olacaktır" buyururken işitmiştir.

181-.......Zeyd ibn Vehb şöyle demiştir: Ben bir ara Rebeze'ye, yânî Ebû Zerr el-Gıfârî'nin yanma uğradım ve ona:

— Seni bu yere indiren sebeb nedir? diye sordum. O şöyle dedi:

— Biz Şam'da bulunuyorduk. Orada "Altım ve gümüşü yığıp biriktirip de onları Allah yolunda harcamayanlar; işte bunlara pek acıklı bir azabı muştula" âyetini okur (ve bunun kitâbehli ilemüslü-mânlar hakkında indiğini) anlatırdım.

Muâviye ise:

— Bu âyet bizim hakkımızda değil, bu âyet ancak kitâb ehli hakkında inmiştir, dedi.

Ebû Zerr dedi ki: Ben de Muâviye'ye:

— Bu âyet muhakkak hem bizim, hem de onlar hakkındadır, dedim [256].

142- Azız Ve Celîl Olan Allah'ın Şu Kavli Babı:

"O gün bunlar, üzerlerine yakılacak cehennem ateşinin içinde kızdırılacak da o kimselerin alınları, böğürleri ve

sırtları bunlarla dağlanacak; işte bu nefisleriniz için toplayıp sakladıklarınız! Artık saklayıp istifçilik ettiğiniz bu nesneleri tadın! (denilecek)" (Âyet: 35).

Ve Ahmed ibnu Şebîb ibn Saîd şöyle dedi:

Bize babam Şebîb ibn Saîd el-Basrî, Yûnus ibn Yezîd el-Eylî'den; o da İbn Şihâb'dan tahdîs etti ki, Hâlid

ibnu Eşlem şöyle demiştir:

Biz Abdullah ibn Umer'in beraberinde yola çıktık. İbn Umer: Bu "Altını ve gümüşü yığıp biriktirenler" âyeti,

zekât indirilmeden önce idi. (Çünkü o zaman sadaka, yetecek mikdârdan fazla olanından farz idi.) Zekât

âyeti indirilince, Allah zekâtı mallar için bir temizlik sebebi kıldı, dedi [257].

143- Yüce Allah'ın Şu Kavlî Babı:

"Hakikatte ayların sayısı Allah yanında, Allah'ın Kitâbı'nda -tâ gökleri ve yeri yarattığı gündenberi- oniki

aydır. Onlardan dördü haram olanlardır" (Âyet: 36).

"el-Kayyımu", "Kaaim olan, ayakta duran" demektir [258].

182-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb es-Sahtıyânî'den; o da Muhammed ibn Sîrîn'deıı; o da Abdurrahmân ibn Ebî Bek-re(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur. "İşte zaman (yânî yıl) hakîkaten A ilah 'in gökleri ve yeri yarattığı günkü hey 'eti gibi bîr devre girmiştir. Sene oniki aydır. Bunlardan dördü haram aylardır ki, üçü birbiri ardınca olan zu'l-ka'de, zu'1-hicce ve muharrem, biri de Mudar'ın ayı olan cumada ile şa'bân arasındaki receb ayıdır" [259].

144- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Eğer siz ona yardım etmezseniz, kâfirler onu (Mekke'den) çıkardıkları zaman ikinin ikincisinden ibaret iken bizzat Allah ona yardım etmişti. O zaman onlar mağaranın içindeydiler. Peygamber, o vakit arkadaşına; 'Tasalanma, Allah hiç şübhe yok bizimle beraberdir* diyordu" (Âyet: 40); yânî Allah bizim yardımcımızdır, diyordu.

"es-Sekînetu", "Sükûn" masdanndan faile veznidir [260].

183-.......Sabit el-Bunânî tahdîs edip şöyle demiştir: Bize Enes tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Bekr (R) tahdîs edip şöyle dedi: Ben Sevr mağarasında Peygamber'in yanında idim. Bu sırada (bizi aramağa çıkmış ve mağaranın üzerine gelmiş olan) müşriklerin ayak izlerini gördüm.

— Yâ Rasûlallah, bunlardan biri ayağım kaldırsa bizi görecek, dedim.

Rasûlullah (S):

— "Üçüncüleri Allah olan ikikişiyisen ne zannediyorsun?"'buyurdu [261].

184- Bize Abdullah ibnu Muhammed tahdîs etti. Bize Sufyân ibnu Uyeyne, İbnu Cureyc'den; o da İbnu Muleyke'den; o da Abdullah ibnu Abbâs(R)'tan tahdîs etti. İbnu Muleyke dedi ki: îbn Ab-bâs ile İbnu'z-Zubeyr arasında bey'at sebebiyle bir darılma meydana geldiği zaman, ben İbn Abbâs'a (İbnu'z-Zubeyr'in

şu şereflerinden dolayı bey'at edilmeye lâyık olduğunu belirtip):

— Onun babası Zubeyr ibnu'l-Avvâm'dır. Anası Ebû Bekr'in kızı Esmâ'dır, teyzesi Âişe'dir, dedesi Ebû Bekr'dir, baba tarafından ninesi Safiyye bintu Abdilmuttalib'dir -ki, bu Zubeyr'in anasıdır-, dedim.

Buhârî'nin üstadı Abdullah ibn Muhammed dedi ki: Ben Sufyân ibn Uyeyne'ye:

— Bu hadîsin isnadı nedir? diye sordum. ,i Bunun üzerine Sufyân: "Bize tahdîs etti" dediği sırada onu bir

insan (bir sözle yâhud benzeri bir şeyle) meşgul etti de, bu sebeble İbnu Cureyc diyemedi [262].

185-.......Bize Haccâc ibn Muhammed el-Missîsî tahdîs etti. İbn Cureyc şöyle dedi: İbn Ebî Muleyke şöyle dedi: Abdullah ibn Abbâs ile İbnu'z-Zubeyr arasında birşey vardı. Ben İbn Abbâs'ın yanına git-, tim ve:

— İbnu'z-Zubeyr'e harb etmek, bu suretle Allah'ın haram kıldığı Harem'de kıtali halâl kılmak mı istiyorsun? dedim.

İbn Abbâs:

— Böyle yapmaktan Allah'a sığınırım. Şübhesiz Allah İbn Zu-beyr ile Umeyye oğulları'nı Harem'de kıtali halâl kılanlar olarak takdir edip yazdı. Ben Allah'a yemîn ederim ki, ebedî olarak Harem'de harbi halâL kılmam, dedi.

Yine İbn Abbâs şöyle devam etti:

— İbn Zubeyr tarafından olan insanlar bana; İbn Zubeyr'e (halîfe olarak) bey'at et dediler. Ben onlara: Bu halifelik işi îbn Zubeyr'-den uzak değildir. Zîrâ onun babası Peygamber'in havârîsidir. -İbn Abbâs bu sözüyle ez-Zubeyr'i kasdediyordu.- Dedesine gelince, Peygamber'in mağara arkadaşıdır -Ebû Bekr'i kasdediyordu-. Annesine gelince, o da Zâtu'n-Nitakayn'dır -İbn Abbâs bununla Esma bintu Ebî Bekr'i kasdediyordu-. Teyzesine gelince, müzminlerin anasıdır -Bununla Âişe'yi kasdediyordu.- (Büyük) halasına gelince, o da Peygamber'in zevcesidir -İbn Abbâs bununla da Hadîce'yi kasdediyordu-. Peygamber'in halası ise onun ninesidir. -İbn Abbâs bununla Safiyye bintu Abdilmuttalib'i

kasdediyordu-. Sonra İbn Zubeyr İslâm'da afiftir, ayıplardan nezihtir, Kur'ân'ı güzel okuyucudur. (İbnu Ebî Hay-seme, Târîh'inde burada şunu ziyâde etti: Ben İbn Zubeyr'i kabullendim de amca oğullarımı, Umeyye oğulları'nı terkettim.) Val-lâhî eğer Umeyye oğullan bana ulaşıp iyilik ederlerse, hısımlıktan dolayı iyilik ederler; eğer onlar üzerime emîrler olurlarsa, benzerlerim olan kerîm kişiler benim emîrim olmuş olurlar. İbn Zubeyr benim üzerime Tuveytler'i, Usâmeler'i ve Humeydler'i tercîh etti -İbn Abbâs bu sözleriyle Esed oğulları'nın bir kolu olan Tuveyt oğullan'ndan, Usâme oğullarından ve Humeyd oğulları'ndan birtakım batınları, soyları kasdediyor-. Şübhesiz İbnu Ebi'l-Âs meydana çıktı, şeref ve fazilette ileriye yürümektedir -İbn Abbâs bu sözüyle Abdulmelik ibn Mervân ibnu'l-Hakem ibn Ebi'I-Âs'ı kasdediyor-. O kişi ise muhakkak kuyruğunu büktü -İbn Abbâs bu sözüyle İbn Zubeyr'i kasdedip, onun büyük işlerden gerilediğini ifâde ediyor- [263].

186-.......Umer ibnu Saîd şöyle dedi: Bana Abdullah ibnu Ebî Muleyke haber verip şöyle dedi: Biz İbn Abbâs'ın yanına girdik. O şunları söyledi: Sizler şu halifelik işine kalkışan İbn Zubeyr'e hayret etmiyor musunuz? Ben kendi kendime: Elbette nefsimle, Ebû Bekr ve Umer için yapmadığım hesâblaşmayı İbn Zubeyr için yapacağım, yânı İbn Zubeyr'e yardım etmek, onu müdâfaa hususunda nefsimle münâkaşa edeceğim. Ve elbette Ebû Bekr'le, Umer herbir hayra İbn Zubeyr'den daha yakın bulunuyorlardı, dedim. Ve yine: O, yânî İbn Zubeyr, Peygamber'in halasının oğludur; Zubeyr ibnu'l-Avvâm'ın oğludur; Ebû Bekr'in oğlu, yânî torunudur; Hadîce'nin erkek kardeşinin oğludur; Âişe'nin kızkardeşi Esmâ'nm oğludur, dedim. Bir de gördüm ki, o benden yüz çevirerek yükselip uzaklaşıyor da benim, kendisinin hâssasından olmaklığımı istemiyor! Bunun üzerine ben şöyle dedim: Zanneder değilim ki, ben kendimden bu yumuşaklığı ona izhâr edeceğim de o bunu terkedecek ve benden olan bu yumuşaklıktan razı olmayacak; ve yine zannetmem ki, o benden uzaklaşmasında bana herhangibir hayır isteyecek! Eğer ondan meydana gelen bu hâlden, onun için bir ayrılma, bir kurtuluş yoksa yemîn olsun amca oğullarım olan Umeyye oğulları'nın benim üzerimde emîr olmaları, bana onlardan başkalarının emîr olmalarından daha sevimlidir (Çünkü Umeyye oğulları, bana Esed oğulları'ndan daha yakındırlar) [264].

145- Yüce Allah'ın: "Kalbleri müslümânlığa alıştırılmak istenenlere... " (Âyet: 60) Kavli Babı [265]

Mucâhid: Rasûlullah onları atıyye ile ülfet ettirip alıştırıyordu, demiştir.

187-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Peygamber'e (Yemen'den Alî ibn Ebî Tâlib tarafından arıtılmamış altın cevherinden) bir mİkdâr gönderilmişti. Peygamber (S) bunu dört kişi arasında bölüştürdü ve:

— "Ben bunları (kendilerine ulaşan bu mala rağbetle İslâm'da sabit olmaları için) alıştırıyorum" buyurdu.

Bunun üzerine bir adam:

— Sen bu taksimde adalet etmedin, dedi. Peygamber:

— "Bu adamın soyundan öyle bir kavim çıkacaktır ki, onlar dînden, okun avı delip çıkması gibi çıkacaklardır" buyurdu [266].

146- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Sadakalarda, bağışlarda bulunan müzminlerle bir türlü, güçlerinin yetebildiğinden başkasını bulamayan fakirlerle diğer bir türlü eğlenenler; Allah onları maskaraya çevirmiştir. Onlar için pek acıtıcı bir azâb da vardır"

(Âyet: 79).

"Yelmizûne", "Ayıplıyorlar"; "Cuhdehum" ve "Cehdehum", "Tâkatuhum" yânî "Takatleri" demektir.

188-.......Ebû Mes'ûd (el-Bedrî el-Ensârî -R) şöyle demiştir: Sadaka vermekle emrolunduğumuz zaman, bizler ücretle arkamızda yük taşır(kazancımızdan sadaka verir)dik. Ebû Akîl de bir gün yarım sâ' hurma sadakası getirdi. Başka bir

insan da ondan daha çok mikdâr-da sadaka getirdi. Bunları gören münafıklar:

— Şübhesiz Allah zengindir, bu birinci adamın getirdiği sadakaya muhtâc değildir. Şu diğer adam da o getirdiği çokça sadakayı, başka sebeble değil, ancak gösteriş olması için yapmıştır, dediler.

İşte bunun üzerine şu âyet indi: "Sadakalarda, bağışlarda bulunan mü 'minlerle bir türlü, güçlerinin yetebildiğinden başkasını bulamayan fakirlerle diğer bir türlü eğlenenler; Allah onları maskaraya çevirmiştir. Onlar için pek acıtıcı bir azâb da vardır" [267].

189-.......Ebû Mes'ûd el-Ensârî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) sadaka vermekle emrederdi de (gücü olmayan) herhangi birimiz çalışır, uğraşır, sonunda (kazandığı ücret olan) bir müdd ölçeği getirirdi. Bu gün ise bunlardan birinin yüzbinlik (dirhem veya dînâr) serveti vardır.

Râvî Şakîk: Ebû Mes'ûd bu son sözü İle kendisinin çok servete sâhib olduğunu kapalıca ifâde eder gibidir, demiştir [268].

147- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

Onlar için istiğfar et yâhud istiğfar etme. Eğer onlar için yetmiş defa istiğfar dahî etsen, yine Allah kendilerini asla mağfiret etmeyecektir..." (Âyet: 80) [269]

190-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Abdullah ibnu Ubeyy ibn Selûl vefat ettiği zaman, oğlu Abdullah ibnu Abdillah, Rasûlullah'a geldi de babasını içinde kefenlemek için kendisine gömleğini vermesini istedi, Rasûlullah da ona kendi gömleğini verdi. Sonra Abdullah, Rasûlullah*ın, babasının cenaze namazını kıldırmasını istedi. Rasûlullah onun cenaze namazını kıldırmak için ayağa kalkınca Umer de ayağa kalktı ve Rasûlullah'm elbisesinden tuttu da:

— Yâ Rasûlallah! Rabb'in Seni onun üzerine cenaze namazı kıldırmandan nehyetmiş olduğu hâlde, Sen yine onun üzerine namaz kıldıracak mısın? dedi.

Rasûlullah (S):

— "Allah beni ancak muhayyer kıldı da: Onlar için Allah'tan mağfiret iste yâhud onlar için mağfiret isteme. Eğer onlar için yeftmiş defa mağfiret istesen de yine Allah onları asla mağfiret etmeyecektir buyurdu. Ben ise bu yetmiş üzerine mağfiret istemeyi artıracağım" dedi.

Umer yine:

— Muhakkak ki o bir münafıktır, dedi.

Râvî dedi ki: Sonunda Rasûlullah onun üzerine cenaze namazını kıldırdı. Bunun akabinde Allah: "Onlardan ölen hiçbir kimseye ebedî dua etme. (Gömmek veya ziyaret için) kabrinin başında da durma. (Çünkü onlar Allah *ı ve Rasûlü ynü inkâr ile kâfir oldular, onlar fâsıklar olarak öldüler)" (Âyet: 84) kavlini indirdi [270].

191-.......İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Ubeydullah ibnu AbdilIah, İbn Abbâs'tan haber verdi ki, Umer ibnu'l-Hattâb (R) şöyle demiştir: Abdullah ibnu Ubeyy ibn Selûl öldüğü zaman, Rasûlullah onun cenaze namazını kıldırması için da'vet olundu. Rasûlullah gitmeğe kalkınca ben O'na doğru sıçradım ve:

— Yâ Rasûlallah! Bu adam şu günde şöyle şöyle, şöyle ve şöyle sözler söylediği hâlde Sen yine bu Ubeyy oğlu'nun üzerine cenaze namazı kıldıracak mısın? dedim ve Ubeyy oğlu'nun aleyhine, onun vaktiyle söylemiş olduğu sözlerini sayıyordum.

Rasûlullah (S) tebessüm etti ve:

— "Benden geri dur yâ Umer!" buyurdu. Ben kendine karşı sözü çoğaltınca da:

— "Ben istiğfar edip etmemek arasında muhayyer kılındım da istiğfar etmeyi tercih ettim. Eğer yetmişten fazla istiğfar ettiğim takdirde mağfiret olunacağını bilseydim, muhakkak yetmiş üzerine daha da arttırırdım" buyurdu.

Umer dedi ki: Akabinde Rasûlullah onun üzerine cenaze namazını kıldırdı. Sonra namazdan ayrıldı. Az bir zaman geçince Berâe Sûresinde şu iki âyet indi: "Onlardan ölen hiçbir kimse üzerine ebedî dua etme, kabrinin başında durma.

Çünkü onlar Allah h ve Rasû-lü 'nü inkâr ile kâfir oldular, onlar fâşıklar olarak öldüler " (Âyet:84).

Umer ibnu'l-Hattâb: Bundan sonra ben Rasülullah'a karşı olan cür'etime hayret ettim. Allah ve Rasûlü en bilendir, demiştir [271].

148- Yüce ALLAH'IN: "Onlardan hiçbir kimseye ebedî dua etme, kabrinin başında da durma" (Âyet: 84)

Kavli Babı

192-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûl vefat edince, oğlu Abdullah ibn Abdillah, Rasülullah'a geldi. Rasûlullah da ona kendi gömleğini verdi ve onu bunun içinde kefenlemesini emretti. Sonra da onun üzerine cenaze namazı kıldırmağa kalktı. Bu esnada Umer ibnu'l-Hattâb, Rasûlullah'ın elbisesini tuttu ve:

— Bu bir münafık iken ve Allah Seni onlar lehine mağfiret istemekten nehyetmiş olduğu hâlde, Sen bu adam üzerine cenaze namazı mı kıldıracaksın? dedi.

Rasûlullah (S):

— "Allah beni muhayyer kıldı -yâhud: Allah bana haber verdide: Onlar için istiğfar et yâhud onlar için istiğfar etme. Onlar için yetmiş kerre istiğfar etsen de Allah onlara asla mağfiret etmeyecektir buyurdu" dedi ve: "Ben yetmiş üzerine artıracağım" buyurdu.

Râvî dedi ki: Rasûlullah onun üzerine cenaze namazını kıldırdı, biz de O'nun beraberinde namazı kıldık. Bundan sonra Allah, Peygamberi üzerine: "Onlardan ölen hiçbir kimsenin üzerine cenaze namazı kılma, (Defin veya ziyaret için) kabrinin başında da durma. Çünkü onlar Allah *ı ve Rasûlü 'nü inkâr ile kâfir oldular, onlar fasık adamlar olarak öldüler" (Ayet:84) [272].

149- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'Onlara döndüğünüz zaman kendilerinden vazgeçmeniz için Allah'a and edecekler. O hâlde onlardan yüz

çevirin. Çünkü onlar murdardır. Kazanageldiklerinin cezası olarak varacakları yer de cehennemdir"

(Âyet: 95).

193-.......Ka'b ibn Mâlik'in oğlu Abdullah şöyle demiştir: Ben babam Ka'b ibn Mâlik'ten, Tebûk gazvesinden geri kaldığı zaman şöyle dediğini işittim: Vallahi Allah'ın bana ihsan buyurduğu ni'metler içinde beni İslâm Dîni'ne hidâyetinden sonra nefsimde Rasûlullah'a doğru söylemekten daha büyük hiçbir ni'met ihsan etmemiştir. Evet büyük ni'met, Rasûlullah'a yalan söyleyip de helak olmuş bulunmamak ni'metidir. Nitekim Rasûlullah'a yalan söyleyenler helak oldular. Hakkında vahiy indirildiği zaman şöyle buyuruldu: "Onlara döndüğünüz zaman kendilerinden vazgeçmeniz için Allah 'a and edecekler. O hâlde onlardan yüz çevirin. Çünkü onlar pistir. KazanageU dikleri günâhların cezası olarak varacakları yer de cehennemdir. Kendilerinden hoşnûd olmanız için sizeyemîn edecekler. Eğer siz onlardan razı olursanız şübhesiz Allah o fâşıklar güruhundan razı Olmaz "(Âyet:95-96) [273].

150- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Kendilerinden hoşnûd olmanız için size yemin edecekler. Eğer siz onlardan razı olursanız, şübhesiz

Allah o fâşıklar güruhundan razı olmaz"

(Âyet: 96) [274].

151- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Diğer bir kısmı da günâhlarını Vtirâf ettiler. Onlar iyi bir ameli başka bir kötü ile karıştırmışlardır. Olur kif Allah onların tevbelerini kabul eder. Çünkü Allah hiç şübhesiz çok şefkatli, çok merhametlidir '

(Âyet: 102) [275].

194-....... Semure ibn Cundeb (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bize şöyle buyurdu: "Bu gece bana iki melek geldi de beni uykudan uyandırdılar. Akabinde bunlar beni binaları altın ve gümüş tuğlalarla yapılmış bir şehre götürdüler. Bizi orada birtakım adamlar karşıladılar ki, onların vücûdlannın yarısı, senin gördüğün şeylerin en güzeli yaratılışında idi. Öbür yansı da gördüğün şeylerin (yânı insanların) en çirkinine benziyordu. İki melek onlara:

— Şu nehre gidiniz ve içine giriniz! dediler.

Onlar da nehre girdiler, sonra bize dönüp geldiler. Bir de gördük ki, onlardan bu çirkinlik gitmiş ve en güzel bir insan suretine değişmişlerdi. O iki melek bana:

— tşte burası Adn Cenneti'dir. Şu (muhteşem) bina da Sen'in menzilindir! dediler.

Melekler sözlerine şöyle devam ettiler:

— Hani o yarı vücûd{arı güzel ve yarı vücûcllart çirkin olan insanlar topluluğu var ya, işte onlar güzel ve hayır işleri diğer şerr ve kötü işlerle karıştıran kimselerdi. Allah onların (günâhlarını i'tirâf ve tevbe sebebiyle) kötülüklerini affetti, dediler" [276].

152- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'Ne Peygamberin, ne de mü'min olanların müşriklere mağfiret dilemeleri doğru değildir... " (Âyet: 113).

195-.......Müseyyeb ibn Hazn (R) şöyle demiştir: Ebû Tâlib'e vefat (belirtileri) geldiği zaman, Peygamber (S) onun yanına girdi. Ebû Tâlib'in yanında Ebû Cehl ile Abdullah ibnu Ebî Umeyye vardı. Peygamber:

— "Ey amcam! Lâ ilahe ille'llâh tevhidini söyle de, ben Allah katında bununla senin lehine münâkaşa ve mücâdele edeyim", dedi.

Buna karşı Ebû Ceh] ve Abdullah ibnu Ebî Umeyye ikilisi de:

— Yâ Ebâ Tâlib! Abdulmuttalib milletinden yüz mü çevireceksin? diye men' ettiler.

Peygamber sonunda:

— "Yemîn ederim ki, ben hakkında mağfiret dilemekten nehy olunmadığım müddetçe muhakkak Allah'tan senin lehine mağfiret isteyeceğim" dedi.

Bunun üzerine şu âyet indi: "Müşriklerin o çılgın ateşin sahibi oldukları muhakkak meydana çıktıktan sonra, artık onların lehine velev hısım olsunlar, ne Peygamberin, ne de mü 'min olanların mağfiret istemeleri doğru değildir" [277].

153- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"And olsun ki, Allah ve Peygamberi, içlerinden birtakımının gönülleri hemen hemen eğrilmek üzere iken

güçlük zamanında ona tâbi' olan Muhacirler He Ensâr 'ı da tevbeye muvaffak buyurdu ve sonra onların bu

tevbelerini kabul eyledi. Çünkü O çok şefkatli, çok merhametlidir" (Âyet: 117).

196-....... İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Abdurrahmân ibnu Ka'b haber verip şöyle dedi: Bana Abdullah ibnu Ka'b haber verdi. Bu Abdullah, Ka'b kör olduğu zaman onun oğullarından babası Ka'b'ın yedicisi idi. Abdullah şöyle dedi: Ben babam Ka'b ibn Mâlik'-ten, onun uzun hadîsi içinde şunu işittim: "Hanişu

tevbeleri (Allah'ın hükmüne kadar) geri bırakılan üç kişi de o derece bunalmışlardı ki, yeryüzü bütün genişliğiyle bunlara dar gelmiş, vicdanları da kendilerini sıktıkça sıkmıştı..."

Ka'b bu hadîsin sonunda şöyle dedi:

— Yâ Rasûlallah! Allah ve Rasûlü'nün rızâsı için hâlis sadaka olmak üzere malımdan sıyrılıp çıkmam, tevbemin kabulü îcâbındandır, dedim.

Rasülullah (S):

— "(Hayır,) sen malının bir kısmım kendine alıkoy. Bu senin için daha hayırlıdır..." buyurdu [278].

154- Bâb:

"Geri bırakılan (ve haklarında hüküm geciken) üç kişinin tevbelerini de kabul etti. Çünkü yeryüzü bunca

genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmıştı. Nihayet Ailah(ın hışmın)"dan yine Allah'tan başka sığınacak hiçbir yer olmadığını anladılar (da bundan) sonra Allah onları da eski hâllerine dönsünler diye tevbeye muvaffak buyurdu.

Şübhesiz ki Allah, evet ancak O tevbeyi en çok kabul eden, hakkıyle merhamet eyleyendir"

(Âyet: 118).

197-......ez-Zuhrî tahdîs edip şöyle demiştir: Bana Abdurrahmân ibn Abdillah ibn Ka'b ibn Mâlik haber verdi ki, babası Abdullah ibn Ka'b şöyle demiştir: Ben babam Ka'b ibn Mâlik'ten işittim. Bu Ka'b, tevbeleri kabul edilen üç kişiden biridir. O Zorluk gazvesiy-le Bedir gazvesinden başka, Rasûlullah'ın yaptığı gazvelerden hiçbirinde Rasûlullah'tan geri kalmamıştır. O şöyle dedi:

— Ben Rasülullah'ın o gazveden dönüp gelmesi yaklaştığı vakit, Rasûlullah'a

karşı doğru söylemeye karar verip azmettim. Rasû-lullah bir kuşluk vakti Medine'ye geldi. Rasûlullah çıkmış olduğu herbir seferden muhakkak kuşluk vaktinde Medine'ye gelir ve (evine girmeden önce) ilk iş olarak mescide girip iki rek'at namaz kılar idi. (Ben huzurunda ma'ziretsiz olarak geri kaldığımı i'tirâf ettikten sonra) Peygamber benimle ve iki arkadaşımla konuşmaktan insanları neh-yetti. Seferde geri kalanlardan bizden başka kimseyle konuşmaktan nehyetmedi. İnsanlar da bizimle konuşmaktan çekindiler. Böylece eğlenip kaldım. Nihayet bu iş üzerime uzadı. Ve bana, ölmem ve Pey-gamber'in benim üzerime cenaze namazı kılmaması yâhud Rasülullah'ın ölmesi hâlinde benim insanlardan yana bu menzilede olup da onlardan hiç kimsenin benimle konuşmaması ve üzerime namaz kılmamasından daha üzücü hiçbirşey yoktu. (Bizimle konuşmaktan nehyetmesinden sonra geçen ellinci) gecenin son üçte biri kaldığı zaman, Rasûlullah, Ürnmü Seleme'nin yanında bulunduğu hâlde, Allah Taâlâ Peygamberi'nin üzerine bizim tevbemizin kabulünü bildiren vahyini indirdi. Ümmü Seleme benim durumum hakkında iyilik edici ve işimi çok ehemmiyetle düşünen kimse idi. RasûluIlah(S):

— "Yâ Ümme Selemete! Ka'b'ın tevbesi kabul edildi" buyurdu.

Ümmü Seleme:

— Ka'b'a haberci gönderip muştulayayım mı? dedi. Rasûlullah:

— "O takdirde insanlar çok kalabalık edip sizi ezerler ve diğer gecelerde uyumanızı da men' ederler" buyurdu.

Nihayet Rasûlullah sabah namazını kıldığı zaman Allah'ın bizim üzerimize tevbesini (pişmanlıklarımızın kabulünü) i'lân etmiştir... Esasen Rasûlullah sevindiği zaman yüzü parlardı, hattâ o bir ay parçasına benzerdi. Ve bizler bilhassa şu üç kişi, o birtakım özürler beyân etmiş kimselerden kabul edilen hükümden geri bırakılan kimseleriz. Allah bizim tevbemizi indirdiği zaman, o seferden geri kalanlardan olup da bâtıl özürler beyân eden, Allah'ın elçisine yalan söyleyen kimseler Kur'ân'da zikredildikten zaman, bir kimsenin zik-redildiği en şerrli biçimde anılmışlardır. Münezzeh olan Allah şöyle buyurdu: "Seferden onlara döndüğünüz vakit size özür beyân edeceklerdir. De ki: Faydasız özür dilemeyin. Size kesin olarak inanmıyoruz. Allah bize (hâllerinizden birçok) haberler vermiştir. (Bundan sonraki) hareketinizi de Allah, Rasûlü ile beraber görecektir. En sonra gizliyi ve aşikârı bilen Allah 'a döndürüleceksiniz de O size neler yapıyordunuz, hepsini haber verecektir"

(Âyet:94) [279].

155- Bâb:

“Ey îmân edenler, Allah'ın korumasına girin, bir de sâdık olanlarla beraber olun"

(Âyet: 119).

198-.......Abdullah ibnu Ka'b ibn Mâlik -ki kendisi Ka'b ibn Mâlik'in yedicisi idi- şöyle demiştir: Ben Ka'b ibn Mâlik'ten işittim, Tebûk kıssasından geri kaldığı zamanki haberini şöyle tahdîs ediyordu: (Bundan sonra ben Rasûlullah'a şöyle dedim: Yâ Rasûlallah! Allah beni bu badireden ancak doğruluğumla kurtardı. Artık tevbe-min kabulü ühâmındandır ki, ben, bundan böyle yaşadığım müddetçe doğrudan başka bir söz söylemeyeceğim.)

-Ka'b dedi ki:- Vallahi Rasûlullah'a vâki' olan bu sözlerimden beri müslümânlardan hiçbirisini bilmem ki, doğru söylemekte Allah'ın bana yaptığı imtihân(ve mukaabilinde in'âm ve ihsân)dan daha güzel imtihanım ona yapmış olsun! Rasûlullah'a o sözlerimi arzettik-ten bugüne kadar yalan söylemek hatırımdan geçmedi. (Bundan öte yaşadığım zaman içinde de Allah'ın beni yalandan koruyacağını umarım.) Azız ve Celîl olan Allah, Rasûlü'ne: "And olsun ki Allah, Peygamber ile Muhacirler ve Ensâr üzerine tevbe nasîb etti..." âyetim "Sâdıklarla beraber olun" kavline kadar indirdi [280].

156- Bâb:

"And olsun size kendinizden öyle bir Rasûl gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır ve güç gelir.

Üstünüze çok düşkündür. Mü 'minlere cidden şefkatlidir, çok merhametlidir" (Âyet: 128-129).

"Rauf", "Re'fet" masdarından olup "Çok şefkatli" demektir [281].

199- Bize Ebû'l-Yemân tahdîs etti. Bize Şuayb haber verdi ki, ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana İbnu's-Sabbâk şöyle haber verdi: Vahyi yazan kimselerden biri olan Zeyd ibn Sabit el-Ensârî şöyle demiştir: Ebû Bekr, Yemâme'de şehîd olanların ölümü haberini yollayıp beni çağırdı. Yanında Umer de bulunuyordu. Ebû Bekr bana şunları söyledi: Umer bana geldi ve:

— Yemâme gününde insanların öldürülmesi çok şiddetli oldu. Ben diğer harb sahalarında da harbin şiddetli olup Kur'ân hafızlarının şehîd edilmelerinden, bu sebeble de Kur'ân'dan büyükçe bir kısmın zayi' olup gitmesinden endîşe ediyorum, ancak Kur'ân'ı toplamanız hâlinde bu gitme olmaz. Binâenaleyh ben senin muhakkak Kur'ân'ı toplamanı düşünüyorum, dedi.

Ebû Bekr dedi ki: Ben de Umer'e:

— Rasûlullah'ın yapmadığı şeyi ben nasıl yaparım? dedim.

Umer:

— Vallahi bu hayırdır, dedi ve bana bu hususta müracaattan vazgeçmedi.

Nihayet Allah benim göğsümü bu iş için açtı ve ben de Umer'in düşündüğünü düşündüm.

Zeyd ibn Sabit dedi ki: Umer, onun yanında konuşmadan oturduğu hâlde Ebû Bekr bana hitaben şöyle dedi:

— Şübhesiz sen genç ve akıllı bir adamsın. Biz seni hiçbir kusurla ittihâm etmiyoruz. Sen Rasûlullah için vahyi yazıyordun. Bu sebeble sen Kur'ân'ı tetebbu' et ve onu bir araya topla!

Zeyd bu teklife karşı:

— Vallahi eğer bana dağlardan bir dağın nakledilmesini emretmiş olsaydı, o iş benim üzerime Ebû Bekr'in bana emrettiği bu Kur'ân'ı toplama işinden daha ağır olmazdı, dedi.

Zeyd dedi ki: Ben:

— Sizler, Peygamber'in yapmadığı bir işi nasıl yapıyorsunuz? dedim.

Ebû Bekr:

— Allah'a yemîn ederim ki, bu hayırlı bir iştir, dedi.

Ben bu i'tirâzımı tekrar tekrar ona döndürmekte devam ettim. Nihayet Allah, Ebû Bekr'le Umer'in akıllarını yatırdığı ve göğüslerini ferahlandırdığı bu işe benim de aklımı açtı ve gönlümü ferahlandırdı. Bunun üzerine ben kalktım, Kur'ân'ın ardına düşüp gereği gibi

araştırdım ve onu yazılı bulunduğu deri parçalarından, kürek kemiklerinden, hurma dallarından ve hafızların ezberlerinden bir yere topladım. Ve et Tevbe Sûresi'nden iki âyeti, Ebû Huzeyme el-Ensârî'nin yanında buldum. O iki âyeti ondan başka kimsenin yanında bulmadım: "And olsun size kendinizden öyle bir Rasûl gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır ve güç gelir, Üstünüze çok düşkündür. Müzminlere cidden şefkatlidir, çok merhametlidir" (Âyet:i28-i29).

Netîcede içlerinde Kur'ân toplanılan bu sahîfeler, Allah kendisini vefat ettirinceye kadar Ebû Bekr'in yanında kaldı. Sonra Allah kendisini vefat ettirinceye kadar Umer'in yanında kaldı. Bundan sonra da Umer'in kızı Hafsa'nın yanında kaldı [282].

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmesinde Şuayb'e, Usmân ibnu Umer mutâbaat etti. Ve yine Şuayb'e Leys ibn Sa'd da mutâbaat etti. Bunların ikisi de Yûnus ibn Yezîd'den; o da İbn Şihâb'dan diye rivayet ettiler. Ve el-Leys şöyle dedi: Bana Abdurrahmân ibnu Hâlid, İbn Şihâb'dan tahdîs etti ve: Ebû Huzeyme el-Ensârî'nin beraberinde buldum, dedi.

Ve Mûsâ ibn îsmâîl, İbrâhîm ibn Sa'd'dan söyledi ki, o: Bize İbnu Şihâb "Ebû Huzeyme'nin beraberinde" şeklinde tahdîs etti, demiştir.

Ve Mûsâ ibn İsmail'e İbrâhîm'den rivayet etmesinde Ya'kûb ibn İbrâhîm mutâbaat edip babası İbrâhîm ibn Sa'd'dan, künye ile "Ebû Huzeyme'nin beraberinde" şeklinde rivayet etmiştir.

Ve Ebû Sâmit Muhammed ibn Ubeydillah el-Medenî de şöyle demiştir: Bize îbrâhîm ibn Sa'd tahdîs edip "Huzeyme'nin beraberinde" yâhud "Ebû

Huzeyme'nin beraberinde" şeklinde şekk ile ve tahkîk ile söylemiştir [283].

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle [284]

10- Yûnus Sûresi

157- Bâb:

Ve İbnu Abbâs şöyle demiştir: "O su ile yeryüzünün nebatı karıştı"(Âyet: 24), "O su ile her renk nebat bitti".

"Dediler ki: Allah kendine evlâd edindi. Hâşâ, Allah bundan münezzehtir; O, müstağnidir" (Âyet: 68).

Zeyd ibn Eşlem: "îmân edenlere Rabb'leri indinde muhakkak bir sıdk kademi vardır" {Âyet: 2), O, Muhammed(S)*dir, dedi.

Mucâhid ibn Cebr de: "Kademi sıdk", "Hayr"dır, dedi [285].

"Tilke âyâtun" (Âyet: d denilir; bu "İşte bunlar Kur'ân'ın alemleridir, işaretleridir" demektir, yânî buradaki

"77M*?" "Hâzini" manasınadır. (Kelâmın hitâbdan gaibe öndürülmesi bakımından) bunun benzeri "Hattâ izâ küntüm fVl-fülki ve cereyne bihim bi-rîhın tayyibetin{ - Hattâ siz gemilerde bulunduğunuz, onlar bunları güzel bir hevâ akımıyle akar gibi götürdükleri)" kelâmıdır. "Bihim"m ma'nâsi "Bikum"dur (yânı birincide "Tilke", "Hâzihî" ma'nâsma olduğu gibi, ikinci kelâmda da "Bihim", "Bi-kum" ma'nâsınadır. Birincide işaret ismi gâibden hitaba, ikincide ise zamîr, mübalağa nüktesiyle gaibe döndürülmüştür).

"Da'vâhum" (Âyet: ıo), "Onların duaları"; "Uhîta bihim... (= Onlar çepçevre kuşatıldıklarını sanırlar)"

"Helake yaklaştırıldıklarım sanırlar" demektir. Nitekim "Ehâtat bihi hatîetuhu

(= Suçu kendisini çepçevre

kuşattı)" (ei-Bakara: si) de böyledir.

"Ittebaahum" "Ve'tbaahum" bir mavnayadır,

"Arkalarına düştü demektir; "Adven", "Udven" yânî

"Düşmanlık" masdarındandır (Âyet: 90).

Mucâhid şöyle dedi: "Eğer Allah insanlara hayrı çabuk istedikleri gibi, şerri de acele verseydi, elbette onlara ecelleri hükmedilirdi" (Âyet: n>; bu, insanın oğluna ve malına Öfkelendiği zaman "Yâ Allah, ona bereket ve

hayır ihsan etme, ona la'net eyle" demesi gibidir.

"Onlara ecelleri hükmedilirdi" demek, aleyhine beddua edilen kimse elbette helak edilirdi ve Allah onu öldürürdü demektir.

iyi iş ve güzel amel yapanlara daha güzel iyilik bir de ziyâde vardır" (Âyet: 26); "Ve misluhâ husnâ", yânî bu

güzelliğin misli ihsan ve ikram olarak onun gibi diğer bir güzelliktir, ziyâde de mağfirettir.

Mucâhid'den başkası da: "Ziyâde" Yüce Allah'ın yüzüne, cemâline bakmaktır, demiştir. "el-Kibriyâ",

"Mülk" yânî "Meliklik, hükümdarlıktır. "Bu yerde devlet ikinizin elinde olsun diye mi bize geldiniz?" (Âyet: 78).

158- Bâb:

"Isrâîl oğullarını denizden geçirdik. Hemen Fir'avn, askerleriyle beraber zulmederek ve saldırarak arkalarına düştü. Nihayet su onu boğmaya başlayınca, şöyle dedi:

'İnandım. Hakikat Isrâîl oğulları 'nın imân ettiğinden başka tanrı yokmuş. Ben

de müslümânlardanım"*

(Âyet: 90).

"Nuncike", "Biz seni Arz'dan bir necve üzerine atarız"

demektir. "Necve" de "Neşez"dir ki, o da yüksek mekân ma'nâsınadır [286]

200-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Medine'ye geldi, Yahudiler âşûrâ orucu tutuyorlardı. Onlar:

— Bu, kendisinde Musa'nın Fir'avn'a gâlib olduğu gündür, dediler.

Bunun üzerine Peygamber sahâbîlerine:

— "Sizler Musa'ya onlardan daha ziyâde haklısınız, onun için sizler de bu günü oruç tutun" buyurdu [287].

11- Hüd Süresi

Rahman ve rahim olan Allah'ın ismiyle

İbn Abbas şöyle demiştir:

"Asibun" , "Şedidun" (haza yevmun asibun =BU çetin bir gündür) (ayet 77) .

"Lâ cereme", "Evet (şübhesiz onlar âhirette en çok zarar görenlerin tâ kendileridir)" (Âyet: 22).

İbn Abbâs'tan başkası da bu kelimeler hakkında şöyle dedi: "Hâka bi-him" (Âyet: 8), "Onlara indi ve isabet etti";

"Yehîkû", "İner". "Yeûsun", "Ümidimi kestim" sözünden feûl veznidir,

"Çok ümîd kesen" demektir. "İnnehû le-yeûsun kefûr=İnsana bizden bir rahmet tattırıp da sonra bunu kendisinden soyup alıyersek, and olsun o ümidini kesen bir adam, bir nankördür" (Âyet: 9).

Mucâhid de: "Lâtebteis", "Lâ tahzen", yânî 'Tasalanma" demektir; "O hâlde işleyegeldikleri şeylerden dolayı tasalanma" (Âyet: 36).

"Onlar göğüslerini dürüp bükerler" hususunda şekk ve şübhelenme vardır, güçleri yeterse "Allah'tan

gizlemeleri için" demiştir.

Ebû'l-Meysere de: "el-Evvâh" Habeş dilinde "er- Rahîm", yânî "Çok merhametlidir, dedi. Ve İbn

Abbâs: "Bâdiye'r-rey, "Bize zahir olan görüşle" ma'nâsınadır, dedi. Mucâhid: "el-Cûdî", Cezîre'de bir dağdır, dedi [288].

el-Hasen el-Basrî:

"Çünkü sen muhakkak ki yumuşak huylu, aklı başında bir adamsın, dediler" (Âyet: 87); kavmi bu sözleriyle

Şuayb ile alay ediyorlar, demiştir, îbn Abbâs: "Yâ semâu eklıî mâeki~Ey gök, suyunu tut!" (Âyet: uyf "Asîb", "Şiddetli, çetin", "Lâ cereme'

"Evet"; "Hattâ izâ câe emrunâ ve fârettennûru-Nihayet emrimiz geldi ve fırında su kaynadı" (Ayet: 40) ma'nâsınadır, demiştir. İkrime de:

"Tennûr", yeryüzüdür, dedi [289].

"Haberin olsun ki, ondan (o peygamberden düşmanlıklarını) gizlemeleri için göğüslerini dürüp bükerler, (Hakkı işitmemek için) elbiseleriyle örtündükleri zaman da hâllerine dikkat et. Hâlbuki Allah onların gizleyeceklerini de, açığa vuracaklarını da biliyor. Çünkü O sinelerin tâ özünü bilendir" (Âyet: 5); "Ondan" zarfını "Peygamber'den" diye tefsir etti.

İkrime'den başkası da: "Ve hâka", "Nezele" (yânî "İndi"), "Yehîku", "Yenzilu" (yânî "İner") ma'nâsınadır; "Yeûsun", "Yeistu(= Ben ümîd kestim)" ma'nâsından feûl veznidir, demiştir.

Mucâhid: "Lâ tebteis", "Lâ tahzen" (yânî "Tasalanma"); "Yesnûne sudûrahum('= Göğüslerini dürüp bükerler)19: Hakta şübhe ve şübhelenme vardır.

Eğer güçleri yeterse "Ondan, yânî Allah'tan gizlemeleri için" diye tefsir etmiştir.

201-....... İbn Cureyc şöyle dedi: Bana Muhammed ibnu Abbâd ibn Ca'fer haber verdi ki, o İbn Abbâs'tan "Elâ innehum tes-nevnî sudûruhum{~ Gözünüzü açın, onların göğüsleri şiddetle bükülüp duruyor)"şeklinde okurken işitmiştir. Muhammed ibn Ab-bâd dedi ki: Ben İbn Abbâs'a bunu sordum da, o şöyle cevâb verdi:

— Birtakım insanlar vardı ki, bunlar halâya gidip de avret yerlerini çıplak olarak meydana çıkarmalarından ve kadınlarıyle cinsî münâsebet yapıp da yine avret yerlerini çıplak olarak meydana çıkarmalarından utanıyorlardı. İşte bu kelâm onlar hakkında indi [290].

202-.......İbn Cureyc (şöyle demiştir): Ve bana Muhammed ibn Abbâd ibn Ca'fer haber verdi kî, İbn Abbâs "Elâ innehum tesnevnî sudûruhum" şeklinde okumuştur.

(Muhammed ibn Abbâd dedi ki:) Ben:

— YâEbâ'l-Abbâs! "Mâ tesnevnîsudûruhum ~ Göğüsleri dü-rülüp bükülürler" ne demektir? diye sordum.

İbn Abbâs:

— Erkek, karısıyle cinsî münâsebet yapar, bundan (yânî avret yerini açmaktan) haya edip utanırdı yâhud halâya gider, bundan da utanırdı. İşte bunun üzerine "Haberiniz olsun ki, onlar, ondan giz-Lmeleri için göğüslerini dürüp bükerler... " (Âyet: 5) indi.

203- Bize el-Humeydî tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne tah-dîs eı -Jize Amr ibnu Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: İbn Abbâs "Elâ innehum yesnûne sudûrahum li-yestahfû minhu elâ hîne yesteğşûne si-yâbehum{ = Haberiniz olsun ki, onlar ondan gizlemeleri için göğüslerini dürüp büker. Elbiseleriyle örtündükleri zaman da hâllerine dikkat et!)" şeklinde okudu.

Amr ibnu Dînâr'dan başkası da yine îbn Abbâs'tan "Yesteğşûne", "Yugattûne ruûsehum" (yânî başlarını örterler) şeklinde okuduğunu söyledi [291].

"Sîe bihim", "Lût bunlar yüzünden fena hâlde sıkıldı, kaygıya düştü, yânî kavmine zannı kötü oldu ve kavminin konuklarına kötülük yapmaları endişesiyle göğsü daraldı" (Âyet: 77).

"Fe-esri bi-ehlik bi-kıtaın mine'l-leyli= Sen hemen gecenin bir kısmında, yânî karanlıkta ailenle yürü" (Âyet: 8i).

"tleyhi unîbu= Ancak O'na dönerim" (Âyet: 88) [292].

159- Yüce Allah'ın "O'nun Arşh Su Üzerinde İdi Kavli Babı [293]

204-....... Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle demiştir: "Azîz ve Celîl olan Allah: Ey kulum, sen fakirlere nafaka ver ki, ben de sana nafaka vereyim, buyurdu".

Rasûlullah devamla dedi ki: "Allah 'in eli (yânî vermekte tükenmeyen hazîneleri) doludur. Harcamak onu eksiltmez, o gece ve gündüz dâima akar".

Yine Rasûlullah devamla dedi ki: "Allah'ın göğü ve yeri yarattığı günden beri infâk ve in'âm ettiği ni'metlerin mâhiyetini düşündünüz mü? (Bundan bana haber verebilir misiniz?) Şübhesiz ki O'nun elindeki (kerem ve ihsânındaki) ni'meîierden hiçbir şey eksilmemiş-tir. Çünkü O'nun Arş'ı (tahtı) su üzerindedir (hudûdsuz ni'met denizi üzerinde kurulmuştur). Ve adalet terazisi O'nun elindedir, terazinin gözü (bazen) alçalır, (bazen yukarı) yükselir (bu suretle insanların kimine çok, kimine az rızık verir)"[294].

"Vterâke{= Seni çarpmış)", "Aravtu(= Onu çarptım)" ma'nâ-sından İftiâl masdanndan iftealtu veznindedir. Ve "Fulânun ya'rû-hu(= Fulân ona çarpıyor)" ve "Vterânî{ = Beni kaplıyor)" sözleri bu asıldandır. "Biz: Tanrılarımızdan kimi seni fena çarpmış demekten başka bir söz söylemeyiz'* (Âyet: 54).

"Yürür hiçbir mahlûk hâriç olmamak üzere hepsinin alnından tutan odur"

{Âyet: 56), yânî hepsi O'nun mülkünde, idaresinde ve ta-sarrufundadır. "Anîd", "Anûd", "Ânid"; hepsi bir ma'nâya olup "Çok inadçı" demektir; bu, tecebbürün, zorbalığın te'kîdidir.

' 'Ista 'marakum"; ' *A ilah sizi topraktan meydana getirdi ve sizi orada ömür geçiriciler -yâhud da: Vmâr ediciler- yaptı" (Âyet: 60). "A*-martuhu'd-dâra fehye umra" denilir ki, "Ben evi Ömrü müddetince ona mülk yaptım" demektir. "Nekirahum", "Enkerahum", "Isten-kerahum"; bunların hepsi bir ma'nâya olup "Onlardan hoşlanmadı*'

(Âyet: 70} demektir.

"İnnehu hamîdun mecîdun = Şübheyok ki, O, asıl hamde lâyık, hayrı, ihsanı çok olandır" (Âyet: 73), yânî "Mecid", "Mâcid" sığasından Fail veznidir. "Hamîd"de "Hamide(= Hamdetti)" fiilinden olup "Mahmûd", yânî "Hamdedilmiş" ma'nâsınadır.

'Siccîlun", balçıktan pişirilmiş sert ve büyük taşlar; "Emrimiz geldiği zaman o memleketin üstünü altına getirdik ve tepelerine balçıktan pişirilmiş, istif edilmiş taşlar yağdırdık" (Âyet: 83). "Siccîl" ve "Siccîn" bir ma'nâyadır, bunlardaki lâm ile nûn, zâid harflerden olmaları ve herbiri diğerine çevrilebilmeleri bakımından iki kardeştirler. (Câhiliyet ve İslâm devirlerine erişmiş muhadram) Şâir Temîm ibnu Mukbil de buna şâhid olacak şu beyti söyledi:

"Nice yaya askerler kuşluk vaktinde miğferlerin yerlerine, yânî başlara öyle şiddetli darbe indiriyorlar ki, battallar, yiğitler bunu birbirlerine emir ve tavsiye ediyorlar"; burada "Siccînen", "Şedîden" demektir.

" Ve ilâ Medyene ahâhum Şuayben = Medyen V de kardeşleri Şu-ayb'ı gönderdik" (Âyet: 84) "İlâ Medyene", "Medyen ahâlîsine" demektir. Çünkü Medyen, Medyen'in kurduğu ve onun ismiyle isimlendirilmiş bir beldedir. Bu ta'bîrin benzeri "Ve's'eli'l-karyete", "Ve's'eK'l-tyra" sözleridir ki, "Karye ahâlîsine" ve "Kervan halkına sor" demektir (Yûsuf: 82); "İçinde bulunduğumuz şehre, aralarında geldiğimiz kervana da sor. Biz şekksiz şübhesiz doğru söyleyicileriz"

(Yûsuf: 82):

"Siz Allah hn emrini arkanıza atılmış birşey kıldınız" (Âyet: 92).

Şuayb, bununla "Siz O'na yönelmediniz" demektir. Bir adam diğer birinin hacetini yerine getirmediği zaman "Benim hacetimi sırtının ardına attın ve beni arkaya atılmış birşey kıldın" denilir. Buradaki "ez-Zıhrî"nin bir ma'nâsı da: "Beraberinde ihtiyâç zamanında kendisiyle yardım sağlayacağın bir binek hayvanı yâhud bir kap alman" demektir. "Erâzilunâ", "Düşüklerimiz, en aşağı tabakalarımız" demektir {Âyet: 27).

"O'nu (Kur'ân'ı) kendiliğinden uydurdu, derler. De ki: Eğer ben O'nu kendiliğimden uydurduysam günâhı benim üstüme olsun..." (Âyet: 35). Buradaki "İcramı" kelime'si "Ecremtu" fiilinden masdar-dır. Bâzıları sülâsî olan "Ceremtu" fiilinden isimdir dediler, ikisi de "Ben günâh işledim" ma'nâsınadır. "el-Fulk", "el-Felek", "Fuluk" bir ma'nâyadir. Tekil ve çoğul yerinde kullanılır. Tekil yerinde "Se-fîne", çoğul yerinde "Süfün", yânî "Gemi" ve "Gemiler" ma'nâsınadır (Âyet: 38).

"Bismillâhi mecrâha ve mursâha - Onun akması da durması da Allah'ın adiyledir" (Âyet: 4i). "Mecrâha", "Onun gitmesi" demektir. Bu "Cereytu" fiilinin mîmli masdarıdır. "Mursâha" da "Onun durması" demektir, bu da "Habsettim" ma'nâsma olan "Erseytu" fiilinin mîmli masdarıdır. Bu "Durdu" ma'nâsma olan "Reset", sülâsî fiilinden "Mersâhâ", "Aktı" ma'nâsma olan "Ceret" sülâsî fiilinden "Mecrâha" şeklinde okunur. Ve yine bu iki kelime fail isim vezninde "Mucrîhâ" ve "Mursîhâ" olarak da okundu ki, onun akı-tıcısı ve durdurucusu, gemiyi yapan yâhud yapılmasını emreden Allah tarafındandır, demek olur. "Kudurin râsiyetin", "Sabit sabit kazanlar" (es-Sebe1: 13) demektir. Bunu "Mursâha" nın zikrine istid-râd olarak getirdi.

160- Yüce -Allah'ın Şu Kavli Babı:

"(Allah'a karşı yalan düzenden daha zâlim kimdir?)

Onlar Rahb Herine arzedilecekler, şâhidler de: 'İşte bunlar Rabb'lerine karşı yalan söyleyenlerdir' diyecekler. Haberiniz olsun ki, Allah'ın la'neti zâlimlerin tepesinedir" (Âyet: ış>.

"Sâhib", "Ashâb"ın tekili olduğu gibi, "Eşhâd"ın tekili de "Şâhid"dir.

205-.......Bize Saîd ibnu Ebî Arûbe ile Hişâm ibn Ebî Abdillah tahdîs edip şöyle dediler: Bize Katâde tahdîs etti ki, Safvân ibnu Muh-riz şöyle demiştir: Abdullah ibnu Umer, Ka'be'de tavaf ettiği sırada bir adam karşısına geldi ve:

-Yâ Ebâ Abdirrahmân -yâhud da: Ey Umer'in oğlu!- Sen Pey-gamber'den (kıyamet gününde mü'min ile Allah arasında olacak) "Necvâ(-Gizli konuşma)" hakkındaki beyânı işittin mi? diye sordu.

İbn Umer de şöyle dedi:

— Ben Peygamber'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Mü'min Rabb'ine yaklaştırılır -Râvî Hişâm: "Mü'min Rabb'ine yakınlaşır9' demiştir-. Nihayet Rabb 'i onun üzerine şefkat yanını kor da ona günâhlarını şöyle ikrar ettirir: Şu günâhı biliyor musun? der. Kul: Biliyorum, der: Akabinde iki kerre: Rabb'im, biliyorum, Rabb'im biliyorum, der. Allah da: Ben o günâhlarını dünyâda (insanlardan) gizledim. Bu gün $e ben senin lehine bu günâhlarını mağfiret ediyo-

rum, buyurur. Sonra mü'minin hasenat sahîfesi kendisine verilir. Diğerlerine yâhud kâfirlere gelince, onlar şâhidlerin huzurunda: îşte bunlar Rabb'lerine karşı yalan söyleyenlerdir! diye nida olunur."

Râvî Seybân ibn Abdirrahmân, Katâde'den: Bize Safvân, İbn Umer'den tahdîs etti, şeklinde söyledi [295].

161- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

' 'Rabb 'inin yakalayışı -ahâlîsi zulmeder hâlde bulunan memleketleri yakaladığı zaman- işte böyle olur. Şübhesiz

ki, O'nun çarpması pek elemlidir, pek çetindir" (Âyet: 102).

"er-Rifdul-merfûd" (Âyet: 98) "Yardım edici yardım".

"Refedtuhû" "Ona yardım ettim" demektir. "Lâ terkenû ile 'llezîne zalemû = Zulmedenlere meyletmeyin"

(Âyet: ıi3). "Fe-levlâ kâne", (Âyet: ıi6). "Fe-hellâ kâne" (yânî "Olsaydı ya") demektir "Utrifû (= Helak

edildiler)" (Âyet: 116), -yânı teref, helak edilmelerine sebeb oldu-.

İbn Abbâs: "Zefir", "Şiddetli ses"; "Şehîk", "Zaîf ses"tir (Âyet: 106) demiştir [296].

206-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Allah zâlime muhakkak ki mühlet verir verir de, onu yakalayacağı zaman göz açtırmadan ansızın yakalar".

Ebû Mûsâ dedi ki: Bundan sonra Rasûlullah şu âyeti okudu: "Rabb Hnin yakalayışı -ahâlisi zulmeder hâlde bulunan memleketleri yakaladığı zaman- işte böyle olur. Şübhesiz ki O'nun çarpması pek elem vericidir, pek çetindir."

162- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Gündüzün iki tarafında, gecenin de yakın saatlerinde dosdoğru namaz kıl. Çünkü güzellikler kötülükleri

(günâhları) giderin Bu, iyi düşünenlere bir öğüttür" (Âyet: 114) [297].

"Zulefen" "Saatler ardından saatler" demektir.

"Muzdelife" de bu ma'nâdah isimlendirildi (insanların gece saatlerinde oraya gelmelerinden yâhud Allah'a

yakın olmaları ve kendileri için Allah katında derece hâsıl olmasından). "ez-Zulefii" "Menzile ardından menzile"dirv "Zulfâ"ya gelince, o "Yakın olmak" ma'nâsmdan masdardır. "İzdelefü", "îctemeû" (yânî

"Toplandılar"), "Ezlefnâ", "Cema'nâ" (yânî 'Topladık" demektir.

207-.......İbn Mes'ûd(R)'den (şöyle demiştir): Bir adam yabancı bir kadından bir öpücük aldı. Akabinde bu adam Rasûlullah'a geldi de, yaptığı öpme işini O'na zikretti. Hemen müteakiben Rasûlullah'a şu âyet indirildi: "Gündüzün iki tarafında» gecenin de yakın saatlerinde dosdoğru namaz kıl. Çünkü güzellikler

kötülükleri (günâhları) giderir. Bu, iyi düşünenlere bir öğüttür".

O kimse:

— (Yâ Rasûlallah!) Bu âyet yalnız benim için mi? diye sordu. Rasûlullah (S):

— "Ümmetimden bununla amel eden herkes içindir" buyurdu [298].

12- Yûsuf Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

163- Bâb:

Fudayl ibnu Iyâd (öl. 187), Husayn ibnu Abdirrahmân es-Sulemî*den; o da Mucâhid ibn Cebr'den olmak üzere: "el-Muttekeen" (Âyet: 3i), "Utruc"dur, dedi. Fudayl: "el-Utruc", Habeş dilinde

"Mutken"dir, dedi. Sufyân ibn Uyeyne de bir adamdan; o da Mucâhid'den olmak üzere: "Mutken", bıçakla kesilen her şey'dir, dedi.

Katâde de: "Ke innehû le-zû ilmin = Şübhe yok ki Ya'kûb bir ilim sahibi idi" (Âyet: 68); yânî "O bildiği

ile amel edici idi" demiştir.

Saîd ibn Cubeyr de şöyle demiştir: "Suvâu'l-melik"

(Âyet: 72), Fârisî'nin mekkûku, yânî mikyâli'dir; bu, iki tarafı birbirine kavuşan ve Acemler'in su içmekte

oldukları bir kaptır.

İbnu Abbâs: "Levlâ en tufennidûni" (Âyet: 94), "Beni cahilliğe nisbet etmezseniz" ma'nâsınadır, demiştir.

İbn Abbâs'tan başkası: "Gayâbetun " (Âyet: ıo>, senden birşeyi gayb eden her şey "Gayâbe"dir.

"el~Cubbu'\ duvarı örülmemiş kuyudur. "Bû doğru söyleyenler olsak da sen bize inanıcı değilsin" (Âyet: n),

"Sen bizi tasdik edici, doğrulayıcı değilsin"; "Ö tam erginlik çağına girince kendisine hüküm ve ilim verdik"

(Âyet: 22). Buradaki "Eşüddehû", "Noksanlığa başlamadan önceki en olgun çağı" demektir. Bu, müfredde ve cemi'de bir tek lafızla olur, bu sebeble "Beleğa eşüddehû ve beleğa eşüddehum(= Olgunluk çağına erişti, olgunluk çağına eriştiler)" denilir.

Bâzıları da "Eşüdd" lafzının tekili "Şüdd"dür, dediler.

"el-Muttekeu" (Âyet: 3i), "Yaslanılan şey", içmek yâhud konuşmak yâhud da yemek yemek için üzerine

yaslandığın masadır. Bu tefsir ile "Mutteke' = Nârenciye"dir diyenin sözünü ibtâl etti.

Zîrâ Arab kelâmında "Mutteke"' lâfzının "Narenciye" ile tefsir edilmişliği yoktur. Bunun Narenciye olduğuna

kaail olanlara karşı hüccet getirdiği şeylerden biri de şudur: "Mutteke"'nin yastıklar nev'indendir diyenlere

gelince, onlar evvelkinden daha şerrli bir görüşe kaçmışlardır. (Bâzıları da) tâ'nın sükûnu ile; bu ancak

"Mutku"dur dediler. "Mutk" da ancak "Bazr"ın kenarıdır, kadının fercindeki dilcik denilen kabarcığın

kenarıdır (yânî, o kadından sünnet edilen yerdir).

Kadın için "Metkaau" ve "İbnu Metkaae", "Sünnet edilmemiş" ve "Sünnet edilmemiş kadının oğlu"

denilmesi, bu "Metk" lafzındandır. Şayet burada "Utrucc" (yânî "Narenciye" cinsinden bir meyve)

varsa, şübhesiz o, üzerine yaslanılacak olan masadan sonra vardır.

"Kad şeğafehâ" {Âyet. 30), "Sevgi yüreğinin zarına işlemiş"; "Beleğa ilâ şığâfihâ(= Kalbinin iç zarına

ulaştı)" denilir. "Şığâf" kalbin kılıfıdır. Amma ayn harfiyle okunuşa gelince o, "Sevgi ve aşk gönlünü

kaplamış, gönlü aşkla yakılmış kimse" ta'bîrindendir.

"Asbu ileyhinne" (Âyet: 33) "Onlara meylederim" demektir. "Edğâsu ahlâm " (Âyet: 44), "Karmakarışık düşler, hiçbir teVîli ve ma'nâsı olmayan düşler" demektir. "ed-Dığs", kuru ottan ve benzeri şeylerden elin dolusu bir demet şeydir. Ve "Eline bir demet al da onunla vur" {$&&. 44) sözü, bu demet ma'nâsındandır; bu, "Karışık ruyalar" kavlinden değildir. "Edğâs" lafzının tekili "Dığs"tır [299].

"Nemîru", "Zahire getiririz"; "Nezdâdu keyle baîrin", "Bir devenin taşıyacağı mikdâr zahire de artırırız".

Bunlarla şuna işaret ediyor: "Zahire yüklerini açtıkları zaman sermâyelerini kendilerine geri gönderilmiş

buldular. Ey babamız, daha ne istiyoruz, işte sermâyemiz de bize geri verilmiş; biz bununla tekrar ailemize zahire getiririz, kardeşimizi koruruz, bir deve yükü zahire de artırırız, dediler" (Âyet: 65).

"Âvâ ileyhi" (Âyet: 69) "Yûsuf, kardeşi Bünyâmîn'i yanına aldı"; "es-Sikaaye" (Âyet: 70), "Su içilen kap".

"Tefteu Yûsufu tezkuru", "Hâlâ Yûsufu anıp duruyorsun"; "Haradan", "Hastalanmış olacaksın",

yânî "Gam seni eritiyor"; "Hâlâ Yûsuf'u anıp duruyorsun. And olsun ki, sonunda ya kendinden hastalanıp eriyeceksin, yâhud helake uğrayanlardan olacaksın, dediler" (Âyet: 85).

"Tehassesû", "Haber arayın" demektir; "(Yâ'kûb:) Oğullarım, gidin, Yûsuf'ta kardeşinden haber arayın.

Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin.

Zîrâ hakikat şudur ki, kâfirler güruhundan başkası Allah'ın rahmetinden ümidini kesmez, dedi" (Âyet: 88).

"Müzcâtun", "Az şey"; "Ve cVnâ bi-bidâetin müzcâtin=Biz az bir sermâye ile gel$ik" (Âyet: 88).

"Allah'ın azabından bir kaplayıcı" (Âyet: 107):

Herşeyi kaplayıcı olan umûmî bir azâb [300].

164- Bâb: [301]

"İstey'&sû", "Ümîd kestiler" ma'nâsına; "Lâ tey'esû min ravhıllâhi","A\\ah'm ravhı; ümîd" ma'nâsınadir;

"Allah'ın rahmeti ve nefeslendirmesi" demektir.

Ümîd kesmemenin ma'nâsı ümîd etmektir.

"İzâ'stey'esû minhu ve halasû neciyyen - Artık ondan ümîdierini kestikleri zaman fısıldaşarak" (Âyet: so), yânî

suçlarını i'tirâf ettiler (yâhud: Gizlice bir tarafa çekildiler), demektir. "en-Neciyy" "Gizlice fısıldaşan"

demektir. Cem'i "Enciyetun"dur. "Yetenâcevne","Gizlice konuşurlar" ma'nâsınadır. Bunun tekili

"Neciyyun"dur. Bunda tekil, tesniye, cemi*, müzekker ve müennes birdir; hep "Neciyy" ile ifâde edilir. Çünkü aslında masdardır. Bazen de "Enciye" şeklinde cemi'lenir.

165- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"(Rabb'in seni öylece beğenip seçecek, sana m'yâ ta 'bîrine âid bilgi verecek),

sana karşı da Ya Jkûb

hanedanına karşı da nimetlerini daha evvelden ataların İbrahim'e ve İshâk'a tamamladığı gibi tamamlayacaktır...

208-.......Abdullah ibn Umer(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S): "Kerîm oğlu, kerîm oğlu, kerîm oğlu kerîm, İbrâhîm oğlu, îshâk oğlu, Ya'kûb oğlu Yûsuf'tur" buyurmuştur [302].

166- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

“And olsun ki Yûsuf'un ve kardeşlerinin haberlerinde, soranlar için nice ibretler vardır"

(Âyet: 7).

209- Bana Muhammed (ibn Selâm) tahdîs etti. Bize Abdete ib-nu Süleyman, Abdullah -Ebû Zerr nüshasında: Ubeydullah- el-Umerî'den; o da Saîd ibn Ebî Saîd'den haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'a:

— İnsanların en kerîmi, en şereflisi kimdir? diye soruldu.

Oda:

— "Allah katında insanların en kerîmi, en muttaki olanlarıdır"

diye cevâb verdi, Sahâbîleri:

— Biz sana insanların dîn ve ahlâkça en şerefli olanını sormuyoruz (soyu yönünden en kerîm olanını soruyoruz), dediler

Rasûlullah (S):

— "O yönden insanların en kerîmi, Allah'ın peygamberinin oğlu, Allah'ın peygamberinin oğlu, Allah'ın Malilinin oğlu olan Allah'ın Peygamberi Yûsuf'tur" buyurdu.

Sahâbîler yine:

— Biz Sana bunu da sormuyoruz, dediler. Rasûlullah:

— "Sizler Arab'ın ma'denlerini mi (yânî nisbet olunup övüne-geldikleri asıllarını, köklerini mi) soruyorsunuz?" deyince, onlar:

— Evet bunu soruyoruz, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Câhiliyet devrinde hayırlı olanlarınız, dîni iyi anladıkları ve amel ettikleri müddetçe İslâm devrinde de hayırlı olanlarınızdır" buyurdu.

Bu hadîsi Ubeydullah el-Umerî'den rivayet etmekte Ebû Usâme Hammâd ibn Usâme, Abdete ibn Süleyman'a mutâbaat etmiştir [303].

167- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Ya'kûb: Hayır, nefisleriniz sizi aldatıp bir işe sürüklemiş. Artık (bana düşen) güzel bir sabırdır, dedi"

(Âyet: 18)

"Sevvelet", "Süsledi" demektir.

210-.......Yûnus ibn Yezîd el-Eylî tahdîs edip şöyle dedi: Ben ez-Zuhrî'den işittim. O da şöyle dedi: Ben Urve ıbnu'z-Zubeyr'den, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den, Alkame ibn Vakkaas'tan ve Ubeydullah ibnu Abdillah'tan, iftiracılar onun hakkında söylediklerini söyledikleri ve Allah'ın da kendisini berî kıldığı zamanki Peygamber'in zevcesi Âişe hadîsini işittim. Bu dört râvîden herbiri bana bu hadîsten birer bölümü tahdîs ettiler. Peygamber (S), Âişe'ye hitaben:

— "Eğer sen bu isnâdlardan berî isen, yakında Allah seni beri kılar. Ve eğer böyle bir günâha yaklaştınsa Allah'tan mağfiret iste ve Allah'a tevbe et" buyurdu.

Âişe dedi ki: Ben de şunları söyledim:

— Vallahi ben bu vaziyette bir misâl bulamıyorum, ancak Yûsuf'un babası Ya'kûb'u örnek buluyorum: (Yûsuf'un kardeşleri Yûsuf'un gömleği üzerinde yalan bir kan lekesi getirdikleri zaman) Ya'kûb, oğullarına: Hayır, nefisleriniz size bir işi süslemiş, bir fitneye sürüklemiş. Artık bana düşen güzel bir sabırdır. Sizin şu anlatışınıza karşı yardımına sığınılacak, ancak Allah'tır, dedi.

Bu esnada A1-1 ah: "0 uydurma haberi getirenler içinizden bir zümredir, onu sizin için bir şerr sanmayın; biVakis o sizin için bir hayırdır" kavlinden i'tibâren on âyeti indirdi (en-Nûn 11-20) [304].

211-.......Ebû Vâil şöyle dedi: Bana Mesrûk ibnu'1-Ecda' tahdîs edip şöyle dedi: Bana Âişe'nin annesi olan Ümmü Rûmân tahdîs edip şöyle dedi: Âişe'yi ateşli hastalık yakalamış olup, benim beraberimde bulunduğu sırada Peygamber (içeri girdi de):

— "Belki Âişe'nin bu hastalığı kendisi hakkında söylenmekte olan hadîsten dolayıdır" buyurdu.

Bu sırada Âişe yatağından doğrulup oturdu ve şunları söyledi:

— Benim meselimle sizin meseliniz, Ya'kûb ile oğullarının meseli gibidir: "Sizin vasıf yapageldiğiniz o sözlere karşı kendisinden yardım istenilecek olan ise ancak Allah'tır [305].

168- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"O'nun bulunduğu evdeki kadın onun nefsinden murâd almak istedi, kapıları sımsıkı kapadı ve: Sana

söylüyorum, beri gel! dedi" (Âyet: 23)

Ve Ikrime: "Heyte leke", Havran dilinde "Helümme" ma'nâsınadir, dedi. Saîd ibnu Cubeyr de: "Taâle (=

Beri gel)" ma'nâsınadır, dedi [306].

212-.......Şu'be, Süleyman ibn Mıhfân'dan; o da Ebû Vâil'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R): Kadın "Heyte leke" sözünü söyledi, demiş; ardından: "Biz o kelimeyi, ancak bize öğretildiği gibi okuruz" gerekçesini ilâve etmiştir.

"Mesvâhu"(Âyet:23), "İkaamet yeri"; "Elfeyâseyyidehâ"(Âyet: 25), "İkisi efendisini buldular"; "Innehum elfev âbâehum dallın" <es-sâffât: 69), "Çünkü onlar atalarını sapkın kimseler bulmuşlardı"; "Bel nettebiu mâ elfeynâ aleyhiâbâenâ" (ei-Bakara: no>, "Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye uyarız, dediler"; "Bel acibtu ve yesharun" (es-sâffât: i2)"Ben taaccûb ettim,

hâlbuki onlar alay edip eğleniyorlar" [307].

213-.......Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan (şöyle demiştir): Kureyş, Peygamber tarafından İslâm Dîni'ne girmekte geciktikleri zaman, Peygamber (S):

— "Yâ Allah, Yûsuf'un yediydi gibi yedi yıllık bir şiddet ile bunların belâsını başımdan at da, onlarla uğraşmayayım" diye duâ etti.

Bunun üzerine onları öyle bir kıtlık senesi yakaladı ki, herşeyi kökünden silip giderdi. O derecede ki, onlar kemikleri bile kemirip yediler, hattâ bir adam göğe bakardı da kendisiyle gök arasında (açlığından ileri gelen göz zayıflığından dolayı) duman gibi birşey görmeğe başlardı. Allah: "O hâlde semânın apâşikâr bir duman getireceği günü gözetle" buyurdu. Yine Allah: "Biz bu azabı biraz açıp kaldıracağız. Fakat siz hiç şübhe yok ki, tekrar dönecek olanlarsınız

(ed-Duhân: 10-16) buyurdu.

İbn Mes'ûd: Kıyamet günü onlardan azâb açılıp kaldırılır mı? O açlık yüzünden görülen duman da "el-Batşe", yânı çok büyük şiddetle çarpıp yakalamada geçmiştir, dedi [308].

169- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Melik adamlarına: Onu (Yûsuf'u) bana getirin, dedi. Bunun üzerine Yûsuf'a elçi gelince: Efendine dön de

ellerini kesen o kadınların zoru neydi, kendisine sor. Şübhe yok ki, benim Rabb Hm onların fendini hakkıyle

bilicidir, dedt (Hükümdar o kadınları toplayıp:)

Yûsuf'un nefsinden kâm almak istediğiniz zaman ne hâlde idiniz (Onun size karşı bir meylini hissettiniz mi)?

dedi. (Kadınlar:) Hâşâ, Allah için biz onun üstünde bir fenalık bilmedik, dediler** (Âyet: 50-51).

"Hûgâ9*, bir tenzih ve istisnadır. "Haşhaşa", "Açığa çıktı" demektir [309].

214-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Allah Lût Peygamber'e rahmet etsin. Yemin olsun p zâten çok sağlam bir kaleye sığınıyordu... Eğer ben zindanda Yûsuf'un kaldığı gibi uzun zaman hapis kalsaydım, onu hapisten çağırmağa gelen kişinin da'vetine hemen icabet ederdim. Biz İbrahim'den daha haklıyız. İbrahim: Ey Rabb 'im, ölüleri nasıl dirilteceğini bana göster, demiş; Allah: "Buna inanmadın mı yoksa? demiş. O da: İnandım, fakat kalbimin yatışması için istedim, diye söylemişti (ei-Bakara: 260)" [310].

170- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'Nihayet rasûller ümîdlerini kesecek hâle geldikleri Vakİt." (Âyet: 110).

215-.......İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, kendisi Âişe'ye "Nihayet rasûller ümîdlerini kesecek hâle geldikleri vakit..." kavlini sorarken, Âişe aşağıdaki cevâbları vermiştir.

Urve dedi ki: Ben Âişe'ye:

— Rasûller yalana mı nisbet edildiler yâhud tekzîb mi edildiler? diye sordum.

Âişe:

— Tekzîb edildiler, dedi.

Ben Âişe'ye:

— Rasûller kavimlerinin kendilerini tekzîb ettiklerini kesin bilmişlerdir, bu, zann ile değildir? dedim.

Âişe:

— Evet, hayâtıma yemîn ederim ki, onlar bunu kesin olarak bilmişlerdir;

zannetmemişlerdir, dedi.

Ben yine Âişe'ye:

— Rasûller kendilerine yapılan yardım va'dinde aldatıldıklarını zannettiler, dedim.

Âişe:

— Bundan Allah'a sığınırım. Rasûller bunu Rabb'lerine zanne-dici değildir, dedi (ve "Kuzibû" şeklinde şeddesiz okumayı reddetti).

Ben Âişe'ye:

— Öyleyse şu âyet nedir? dedim. Âişe:

— Bunlar rasûllere tâbi' olan kimselerdir ki, Rabb'lerine îmân etmiş ve rasûlleri de tasdîk etmişlerdi. Fakat üzerlerindeki belâ uzamış ve zafer de kendilerinden gecikmiştir. Nihayet rasûller, kavimlerinden kendilerini yalanlayanların îmâna gelmelerinden ümîd kesecekleri hâle geldikleri ve yine rasûller, kendilerine tâbi' olanların da kendilerini yalanlayacaklarını zannettikleri vakit, işte tam bu sırada, Allah'ın yardımı ve zaferi rasûllere gelmiştir, dedi.

216-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Urve haber verip şöyle dedi: Ben Âişe'ye:

— Belki bu "Kuzibû" şeklinde şeddesizdir, dedim. Âişe:

— (Böyle şeddesiz okumaktan) Allah'a sığınırım, dedi [311].

13- Er-Ra'd Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

Ve İbnu Abbâs şöyle demiştir:

"İki ovucunu açan gibidir" (Âyet: 14) kavli, Allah'ın beraberinde başka bir ilâha ibâdet eden müşrikin meselidir. Bu, uzaktan suyun içindeki hayâline bakıp duran şeytânın meseli gibidir. Kendisi suya uzanıp elde etmek ister, fakat buna muktedir olamaz.

İbn Abbâs'tan başkası da şöyle demiştir: "Sahhara" (Âyet: 2), "Zelîl kıldı, itaatli kıldı"; "Mutecâviratun" (Âyet: 4), "Birbirine yakın"; "el-Mesulât" (Âyet: 6) "Ukubet misâlleri"; bunun tekili "Mesuletun"dur. "Mesulât",

"Şebehler, misâller" demektir. Yüce Allah: "Onlar, kendilerinden evvel gelip geçmiş kavimlerin (o acıklı)

günleri gibisinden başkasını mı bekliyorlar?" (Yûnus: 102) buyurdu.

"Bi-mikdârın", "Bi-kaderin" demektir: "Onun yanında herşey ölçü iledir" (Âyet: 8).

"Lehu muakkıbâtun=Oynun önünde ve arkasında kendisini Allah'ın emriyle gözetleyecek ta'kîbciler vardır" (Âyet: 11). Bunlar koruyucu meleklerdir; bunlardan birincilerinin ardından diğerleri gelip gözetlemeye devam ederler. Bu, "Muakkıbât" aslından olmak üzere, birşeyin izinden gelene "el- Akîb" denildi, "İzinde ta'kîb ettim" de denilir [312].

"el-Mıhâl" (Ay*. 13), "Ukûbet"tir. "Ke-bâsıtı yedeyhi = Onlar ancak ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan adam gibidir ki, o buna asla ulaşıcı "Ur" (Âyet: 14).

"Zebeden râbiyen", "Yükselen köpük"; "Rabâ, Yerbû" fiilindendir, bu fiil artmak, çoğalmak, yükselmek, şişmek

ma'nâsınadır.

"Ev metâin", "Yâhud meta"'. Üzerine ateş yakılan ma'den cevherlerinden de bunun gibi bir köpük, posa çıkar. "Metâ"\ kendisiyle metâ'landığın, faydalandığın şeydir. "Cufâen", "Köpük, çerçöp, bâtıl, asılsız şey".

"Ecfeeti'l-kıdru", yânı tencere kaynadığı zaman köpük onun üstüne yükselir, sonra köpük hiç fayda vermeden

yok olur gider. İşte hakk, bâtıldan bunun gibi seçilir (Âyei: 17) [313].

"el-Mıhâd" (Âyet: ist, "Yatak"; "Yedreu bVl-hasenetVs-seyyiete" <.w 22), "Onlar kötülüğü iyilikle savarlar"; "Dere'tuhû annV\ "Onu kendimden defedip savdım" demektir.

"Selâmun aleykum" (Âyet: 24), Yânî "Selâmun aleykum" derler. "Ke ileyhi metâbi" (Âyet: 3o>, "En son dönüşüm de yalnız O'nadir".

"Efelem yey'es" (Âyet: 3i), "Apaçık bilmedi mi?".

"Kaarıatun" (Âyet: 3i>, "Dâhiye, büyük belâ".

"Feemleytu" (Âyet: 32), "Uzun zaman" ma'nâsına olan

"Meliyy"den "Mulâve"den alınmış olup "Kâfirler(e azabı geri bırakmak suretiyle) müddeti uzattım" demektir; "Meliyyen" sözü de bu ma'nâdandır. Arzdan uzun ve geniş sahraya "Meliyy" denilir. ilEşakku" (Âyet: 34), "Meşakkat" masdarından olup "Daha şiddetli ve daha meşakkatli" demektir.

"Vallâhu yahkumu, lâ muakkibe li-hükmihî = Allah hükmeder, O'nun hükmünü ta'kîb edip değiştirebilecek

yOktUr" (Âyet: 41).

Ve Mucâhid şöyle dedi:

"Mutecâviratun" (Âyet: 4), Arz'ın iyi toprakları, kötü topraklan, ot bitirmeyen çorak yerleri birbirine komşudurlar.

"Sınvânun", bir tek kökten çıkmış iki ve daha çok çatallı hurma ağaçlarıdır. "Gayru sınvânın" ise yalnız bir gövdesi olan hurma ağacıdır. Bunların hepsi bir su ile sulanıyor (Âyet: 4), Adem evlâdlarının iyisi ve kötüleri

gibi. Bunların iyi kötü hepsinin babaları da birdir;

Adem'dir. "Ağır bulutlar", içinde su olan bulutlar demektinÂyet: 12).

"Attah*tan başkalarına dua edenlerin hâli, suya doğru iki avucunu uzatan kimse gibidir, o diliyle suyu çağırır

ve eliyle suya işaret eder, fakat su ona ebeden gelmez"

(Âyet: 14). "VMîler kendi mikdârlarınca (ölçülerince) seyl olmuşlardır, seylin köpüğüdür. Demirin ve zînet yapılanma'denlerin de pisliği, posası olur" (Âyet:

i7) [314].

171- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'Allah her dişinin neye gebe olacağını, rahimlerin neyi eksik, neyi artık yapacağını bilir. O'nun nezdinde herşey

Ölçü İledİr" (Âyet: 8).

"Gıda", "Eksildi" demektir [315].

217-.......Mâlik, Abdullah ibn Dinar'dan; o da İbnu Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Gaybın anahtarları beştir ki, onları Allah 'tan başkası bilemez; Yarın ne olacağını Allah'tan başka hiçkimse bilemez- Rahimlerin eksiltmekte oldukları şeyleri Allah'tan başkası bilemez. Allah'tan başka hiçbir kimse yağmurun ne zaman geleceğini bilemez. Hiçbir nefis hangi arzda öleceğini bilemez. Kıyametin ne zaman kopacağım da Allah'tan başkası bilemez" [316].

14- İbrâhîm Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

İbn Abbâs: "Hâdin" (er-Rad: 7), "DaVet edicidir [317]. Mucâhid de: "Sadîd" (Âyet: 16), "Kusmuk ve kan dır dedi.

Sufyân ibn Uyeyne de: "Allah'ın, üzerinizdeki nVmetini hatırlayın" (Âyet. 6), "Allah'ın sizin yanınızdaki ellerini

(ni'metlerini) ve günlerini (vakıalarını) hatırlayın" demektir, dedi.

Ve Mucâhid: "O size istediğiniz şeylerin hepsinden verdi" (Âyet: 34), "Kendisine rağbet ettiğiniz şeylerin

hepsinden verdi" demektir, dedi.

"Yebğûnehâ ivecen = Onu eğriliğe çevirmek isterler" (Âyec 3), "Onun için bir eğrilik ararlar" demektir. (tlz teezzene Rabbukum" (Âyet: 7), "Rabb'iniz size bildirdi, Hân etti" demektir.

"Rasûlleri onlara apaçık burhanlar getirmişti de onlar ellerini ağızlarına itmişlerdi" (Âyet: 9), bu bir meseldir;

ma'nâsı "Emrolunduklan haktan kendilerini çektiler, ona inanmadılar" demektir.

"Zâlike li-men hâfe makaamî-Bu, benim makaamtmdan korkanlaradır" (Âyet: 14), "Allah'ın kıyamet günü huzurunda dikeceği makaamdan korkanlara" demektir.

"Ve min verâihi" (Âyet: n), "Önünden de" demektir.

"Innâ kunnâ lekum tebean~Biz sizin tebeanız idik"

(Ayet: 2i); tekili "7BW"dir, "Gâib"in cem'i "Gayeb" olduğu gibi.

"Ve mâ ene bi-musrihikum ve mâ entüm bi musrıhiyye" (Âyet: 22), "Ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz".

"Istesrahanî", "Benden feryâdla yardım istedi"; "Yestesrıhu", "Ondan çığlıkla yardım ister" demektir. Bu, "es-Surâh", "Çığlık koparmak, yardım dilemek" masdarındandır.

"Velâ hılâlun-Ne bir dostluk olmayan" (Âyet: 3i>; bu, "Onunla samimî dostluk kurdum" fiilinin masdarıdır; bunun yine "Hulletun{- Dost)" ve "Hılâlun(= Dostluk kurma) "un cem'i olması da caiz olur.

"Uctusset" (Âyet: 26), "Koparılmış".

172- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Görmedin mi Allah sana nasıl bir mesel getirmiştir? Güzel bir kelime, kökü sabit ve dalı semâda olan güzel

bir ağaç gibidir ki, o ağaç, Rabb Hnin izniyle her zaman yemişini verir durur" (Âyet: 24-25) [318].

218-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah'ın yanında bulunuyorduk.

— "Bana müslümâna benzeyen, yâhud da: Müslim kimse gibi olan, yaprağı düşmeyen, şöyle olmayan, şöyle olmayan, şöyle olmayan ve meyvesini her zaman verip duran bir ağacı haber veriniz*' buyurdu.

İbn Umer dedi ki: Onun hurma ağacı olduğu gönlüme düştü, Ebû Bekr ile Umer'i de konuşmuyorlar görünce, ben konuşmak istemedim. Oradakiler birşey söylemeyince Rasûlullah (S):

— "O, hurmadır" buyurdu. Oradan kalktığımızda ben Umer'e:

— Ey babacığım! Yemîn olsun onun hurma ağacı olduğu gönlüme düşmüştü, dedim..

Umer:

— Konuşmandan seni men' eden nedir? dedi. İbn Umer dedi ki: Ben:

— Sizleri konuşur görmedim de, konuşmamı çirkin gördüm yâ-hud birşey söylemeyi çirkin gördüm, dedim.

Umer:

— Gönlüne düşen o ağacı söylemekliğin, bana şundan ve şundan daha sevimli olurdu, dedi [319].

173- Bâb:

“Allah, îmân edenlere o sabit sözde dâima sebat ihsan eder" (Âyet: 27).

219-.......Alkame ibnu Mersed haber verip şöyle demiştir: Ben Sa'd ibn Ubeyde'den işittim; o da el-Berâ ibnu Âzib(R)'den ki, Rasû-lullah (S) şöyle buyurmuştur: "Müslüman, kabrine konulup da suâl melekleri tarafından sorulduğunda Lâ ilahe ille llâhu ve enne Muham-meden rasûluüahi diye (yânı: Allah'tan başka hiçbir tanrı yoktur, Mu-hammed Allah'ın elçisidir diye) şehâdet eder. İşte bu şehâdet, Yüce Allah'ın şu kavlidir: Allah, îmân edenlere dünyâ hayâtında da, âhi-rette de, o sabit sözünde dâima sebat ihsan eder. Allah zâlimleri şaşırtır. Allah ne dilerse yapar" [320].

174- Bâb:

"Allah'ın ni'metine bedel küfrü seçenleri, kavimlerini de helak yurduna sokanları görmedin mi?" (Âyet: 28)

Buradaki "Elem tere", "Elem ta'lem(= Bilmedin mi)"

ma'nâsınadir. Yüce Allah'ın şu kavilleri gibi: "Görmedin mi Allah sana nasıl bir mesel getirmiştir?"

(Âyet: 24); "Sayıları binlerce olduğu hâlde ölüm korkusuyla yurdlarından çıkanları görmedin mi? (ei-Bakara:

243).

"el-Bevâr", "el-Helâk"tır. "Bâre, Yebûru, Bevren" masdarındandır. "Kavmen buran" (ei-Furkaan: 18), "Helak

olucu kavim" demektir.

220-.......Sufyân ibn Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan tahdîs etti ki, Atâ ibn Ebî Rebâh, îbn Abbâs'tan işitmiştir. İbn Abbâs, "Allah 'in nVmetine bedel küfrü seçenleri görmedin mi?" kavli hakkında: Bunlar Mekke ahâlîsinin kâfirleridir, demiştir [321].

15- El-Hıcr Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle Ve Mucâhid: "İşte bu, bana hakk olan dosdoğru bir yoldur buyurdu" (Âyet: 4i). Bu "Hakk Allah'a döner ve hakkın yolu ancak Allah'a meyleder, yükselir (başka şey üzerine meyletmez)" demektir, dedi.

İbn Abbâs da: "Senin ömrüne yemin ederim" (Âyet: 72),

"Senin yaşama müddetine, hayâtına yemîn ederim" demektir. "Kaale innekum kavmun münkerûn = Siz tanınmamış bir zümresiniz dedi" (Âyet: 62); Lût Peygamber, gençler suretinde gelen melekleri tanımadı, dedi.

İbn Abbâs'tan başkası şöyle dedi: "Biz hiçbir memleketi, onun belli bir yazısı olmaksızın helak etmedik" (Âyet: 4), buradaki "Belli yazı", takdîr ve ta'yîn edilmiş eceldir.

"Lev mâ te'tinâ bVl-melâiketi = Bize melekleri getirmeli değil miydin?" (Âyet: 7>; buradaki "Lev mâ", "Lev lâ"

manasınadır.

"ŞiyaVl-evvelîn" (Âyet: ıo), "Evvelki ümmetler" ma'nâsınadır. Velîler için de yine "Şıya' vardır" denilir

ki, onun yolu ve mezhebi üzerinde ittifak etmiş topluluklar, demektir.

İbn Abbâs şöyle dedi: "Kavmi ona koşarak geldiler" (Hûd: 78); buradaki "Yuhraûne", "Sür'at ederek,

koşarak" ma'nâsınadır. "Elbette bunda fikir ve firâseti olanlar için ibretler vardır" (Âyet: 75); buradaki

"Mutevessimîn", "Nazar edenler, düşünenler" demektir. "Innemâ sukkıret ebsârunâ" (Âyet: 15),

"Muhakkak gözlerimiz perdelendirildi" demektir.

"And olsun biz gökte burçlar yapmış ve onu ibretle bakanlar için donatmışızdır" (Âyet: 16); buradaki

"Burçlar", Güneş ve Ay'a âid menzillerdir.

"Biz aşılayıcı rüzgârlar gönderdik" (Âyet: 22), buradaki

"Levâkıh", "Melâkıh"tır ki, "Aşılayıcı" ma'nâsına olan

"Mulkıha"nın cem'idir. "Hamein", "Hameetin"\n cem'idir. "Hamein" de, değişmiş balçık çamurudur;

"el-Mesnûn" da kuruması için dökülmüş ma'nâsınadır

(Âyet: 26, 28, 33).

"Lâ tevcel" (Âyet: 53), "Korkma"; "Dâbire havlâi" (Âyet: 66), "Bunların arkaları" demektir.

"Ve innehumâ le-bi-imâmin mubın — Bu yerlerin ikisi de apaçık bir yol üzerindedir" {kyet. 19); "el-İmâm", önder edindiğin ve kendisiyle doğru yol bulduğun herşeydir.

"Ahazethumu's-sayhatu = Onları o sayha yakaladı" (Âyet: 73,83), "Onları helak yakaladı" demektir [322]

175- Bâb:

"Biz onu (göğü) taşlanan her şeytândan koruduk. Ancak kulak hırsızlığı eden şeytân vardır ki, onun ardına da apaçık bir ateş parçası düşmektedir" (Âyet: 17-18).

221- Bize Alî ibnu Abdillah el-Medînî tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan; o da İkrime'den; o da Ebû Hurey-re(R)'den tahdîs etti. Ebû Hureyre bunu Peygamber'e eriştirir [323]. Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Allah gökyüzündeki meleklere bir işin yerine getirilmesini hükmettiği zaman, düz ve sert bir taş üzerindeki zincir (sesi) gibi olan bu ilâhî hükme melekler tamâmiyle itaat ederek korku ile kanatlarını birbirine vururlar."

Alî ibnu'l-Medînî şöyle dedi: Sufyân ibn Uyeyne'den başkası bu "Safvân"

kelimesini "Safavân" şeklinde söyledi.

"Gönüllerinden bu korku giderilince de melekler (Cebrâîl ve Mî-kâîl gibi Mukarrebûn meleklerine):

— Rabb'iniz ne söyledi? diye sorarlar. Mukarrebûn melekleri, sorana:

— Allah hakk sözü söyledi, diye Allah'ın hüküm ve takdirini bildirirler ve: Allah pek yücedir, pek büyüktür! derler.

Bu suretle kulak hırsızı şeytânlar, Allah'ın o emir ve takdirini işitirler. O sırada kulak hırsızı şeytânlar (yerden göğe kadar) birbirinin üstünde zincirleme dizilmiş (ve kulak hırsızlığına hazırlanmış) bulunurlar."

-Sufyân ibn Uyeyne, dinleyici şeytânların birbirleri üstünde dizilişlerini eliyle şöyle vasıfladı: Sağ elinin parmaklan arasını araladı da onların bir kısmını diğerleri üzerine dikti:-

"Şeytânlar bu vaziyette iken bâzı defa meleklerin konuşmalarını işiten en üstteki şeytâna bir ateş parçası yetişir de, altındaki şeytâna o haberi işittirmeden önce, onu yakar. Bâzı defa da ateş ona erişemeyip alt tarafında bulunan şeytâna haberi atıp yetiştirir. O da haberi kendisinden sonra bulunan daha aşağıdaki şeytâna atar ve bu suretle haber tâ yere kadar ulaşır."

Sufyân ibn Uyeyne bazen şöyle demiştir: "Nihayet o haber yere ulaşır ve sihirbazın ağzına atılır. Sihirbaz o haberle beraber yüz yalan uydurup halka söyler. İlâhî emir yeryüzünde gerçekleşince de sihirbaz kişi doğru söylemiş olur. Ve ondan bu haberi işitenler, insanlara:

— Sihirbaz bize, fulân ve fulan günleri şöyle şöyle olacak diye haber vermedi mi? Gördünüz sihirbazın haber verdiklerini doğru bulduk, derler; bu da sihirbazın gökyüzünden işitildi dediği o sözden dolayı yapılan bir tasdiktir. Artık onun verdiği haberlerin hepsini doğru saymışlardır" [324].

222-.......Bize Amr, İkrime'den; o daEbû Hureyre'den: "Allah bir işi hükmettiği zaman..." hadîsini tahdîs etti de bu rivayette "Sihirbazın ağzı üzerine" sözünden sonra "Kâhinin ağzı üzerine" sözünü ziyâde etti.

Alî ibn Abdillah dedi ki: Ve bize Sufyân tahdîs etti de, bu hadîsinde şöyle

dedi: Amr ibn Dînâr şöyle dedi: Ben İkrime'de işittim, şöyle diyordu: Bize Ebû Hureyre tahdîs edip şöyle dedi: "Allah bir işi hükmettiği zaman"'ve "Sihirbazın ağzı üzerine" sözünü söyledi.

Alî ibn Abdillah dedi ki: Ben Sufyân ibn Uyeyne'ye:

— Sen bunu Amr'dan işittin mi? diye sordum. O:

— Ben İkrime'den işittim, dedi ki: Ben Ebû Hureyre'den işittim, evet, dedi.

Alî ibnu'l-Medînî şöyle dedi: Ben Sufyân'a:

— Bir insan senden, Amr'dan; o da İkrime'den; o da Ebû Hureyre'den rivayet etti. Ebû Hureyre bu hadîsi Peygamber'e yükseltiyordu; o "Furriğâ" şeklinde okudu, dedim.

. Sufyân:

— Amr ibn Dînâr o kelimeyi böyle okudu, kendisi bunu bu şekilde râ ile mi işitti yâhud işitmedi mi, bilmiyorum, dedi.

Sufyân:

— Bu kelime râ harfiyle bizim kırâatimizdir, dedi [325].

176- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'And olsun ki, Hıcr sahihleri de gönderilen peygamberleri yalanlamışlardır" (Âyet: 80).

223-.......İmâm Mâlik, Abdullah ibn Dinar'dan; o da Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) -Tebûk'e giderlerken-Hıcr şehrinin harabeleri yanından geçtikleri sırada sahâbîlerine: "Bu helak edilmiş kimselerin yurtlarına girip konaklamayınız, ancak ağlayıcılar olmanız hâli müstesnadır. Eğer ağlayıcılar olamıyorsanız, onlara isabet eden azabın benzeri sizlere isabet'etmemesi için, onların yurtlarına girmeyiniz" buyurmuştur [326].

177- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"And olsun ki, biz sana tekrarlanan yediyi ve şu büyük Kur'ân'ı verdik"

(Âyet: 87).

224-.......Ebû Saîd ibnu'l-Muallâ şöyle demiştir: Ben namaz kılarken Peygamber (S) benim yanıma uğradı da, beni çağırdı. Ben O'nun yanına gitmedim. Nihayet namazı kıldıktan sonra yanına vardığımda bana:

— "Gelmenden seni men' eden nedir?" buyurdu. Ben:

— Namaz kılıyordum, dedim. Rasûlullah:

— "Allah: İmân edenler, Allah 'a ve RasûVe icabet ediniz (ei-(Enfâh 24) buyurmadı mı?" dedi.

Sonra Rasûlullah bana:

— "Sen bu mescidden çıkmadan önce ben sana Kur'ân'daki en büyük sûreyi öğreteceğim" buyurdu.

Sonra Peygamber mescidden çıkmak için yürüdüğü zaman ben kendisine o sözünü hatırlattım. Bunun üzerine:

— "O sûre el-Hamdu lillâhi RabbVl-âlemîn Sûresi'dir, O (namazlarda) tekrar edilen yedi âyet ve bana verilen büyük Kur'ân 'dır" buyurdu [327].

225-.......Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Ümmü'l-Kur'ân, tekrarlanan yedi âyettir ve büyük Kur'ân'dır" buyurdu, demiştir [328].

178- "Kur'ân'ı Parça Parça Ayıranlara... " (Âyet: 91) Babı

"el-Muktesimîn", "Yemîn edenler" demektir. "Lâ uksimu", yânî "Yemîn ederim" ta'bîri, bu

"Muktesimîn" ma'nâsındandır. Bu son fiil "Le- uksimu(= Elbette yemîn ederim)" şeklinde de okunur.

'Kaasemehumâ = fblîs, Âdem ile Havva'ya yemîn etti"

(ei-Arâf: 2i) ve o ikisi İblîs'e yemîn etmediler, ma'nasinadır.

"Birbirlerine Allah adiyle yemîn ettiler, andlaştılar" demektir, dedi [329].

226-.......Ebû Bişr, Saîd ibn Cubeyr'den, İbn Abbâs'ın "Kurân'/ parça parça ayıranlar"'-kavli hakkında: Onlar kitâb ehlidir ki, onlar Kur'ân'ı parça parça ayırıp, bâzısına îmân ettiler, bâzısına da kâfir oldular, demiştir.

227- Bana Ubeydullah ibn Mûsâ, el-A'meş'ten; o da Ebû Zab-yân'dan; o da İbn Abbâs(R)'tan, onun "Muktesimler üzerine azâb indirdiğimiz gibi*' kavli hakkında: Bâzısına îmân ettiler, bâzısına küfrettiler; bunlar Yahûdîler ve Hrıstiyanlar'dir, demiştir [330].

179- Yüce Allah'ın: 'Sana Yakın Gelinceye Kadar Rabbhne İbâdet Et (Âyet: 99) Kavli Babı

Salim ibn Umer: "el-Yakîn", "Ölümüdür, demiştir [331].

16- en-Nahl Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

180- Rûhu'l-Kudüs, Cibril'dir Babı

"Onu RabbHn tarafından hakk olarak RûhuH-Kudüs indirmiştir" (Âyet: 102) [332]
.

"Onların kurmakta oldukları tuzaklardan dolayı hiçbir darlıkta olma, sıkıntıya düşme" (Âyet: 127), (Dar yer,

sıkıntılı bir iş ma'nâsına şeddesiz ve şeddeli olarak)

"Emrun daykun" ve "Dayyıkun" denilir; "Heynun ve Heyyinun"; "Leynun ve Leyyinun"; "Meytun ve

Meyyitim" kelimeleri de onun gibi hem şeddesiz, hem de şeddeli olarak kullanılır.

Ve İbn Abbâs: "Et takallubihim" (Âyet: 46), "Dönüp dolaşmalarında, gidip gelmelerinde" ma'nâsınadır, dedi.

Mucâhid de: "O, sizi sallayıp çalkalar diye yeryüzüne sabit ve muhkem dağlar, ırmaklar, yollar koydu"

(Âyet: 15); buradaki "Temîdu",

"Tekeffeu" (yânî: Hareket ettirir, meylettirir) ma'nâsınadır. liMufratûn-Onlar cehennemin öncüleri yapılmışlardır" (Âyet: 62), "Onlar orada unutulmuş olanlardır" ma'nâsınadır, dedi.

Ve Mucâhid'den başkası, "Kur'ân okuduğun zaman o kovulmuş şeytândan Allah'a sığın" (Âyet: 98) kavli hakkında: Bu öne geçirilmiş ve geriye bırakılmıştır.

Bunun sebebi şudur: Çünkü Eûzu billahi mine'ş- şeytâni'r-racîm demek, Kur'ân okumanın önünde olur.

istiâzenin manâsı Allah'a sığınmaktır. (Bâzıları bunu "Kur'ân okumak istediğin zaman" şeklinde takdir

etmişlerdir.)

"Ve aleİlâhi kasdu*s-sebîl = Doğru yolu açıkça bildirmek Allah'a âiddir" (Âyet: 9>; buradaki "Kasdu's-

SebîV\ "Yolu beyân" ma'nâsınadır.

"ed-Dif'u" (Âyet: 5), "Kendisiyle ısınıp korunduğun şey"; "Akşamleyin getirirken, sabahleyin salıverirken"

(Âyet: 6), "Akşamleyin sürüleri mer'adan geri döndürürken, sabahleyin de onları otlağa çıkarırken, onlarda sizin için güzel bir zînet ve zevk vardır";

"Onlar sizin ağırlıklarınızı yüklenirler, yarı canınız tükenmeden varamayacağınız memleketlere kadar

götürürler" (Âyet: i), buradaki "Bi-şıkkıH-enfüsi",

"Nefislerin yarısı külfet ve meşakkat" ma'nâsınadır.

"Yoksa onlar Allah'ın kendilerini yavaş yavaş azaltmak suretiyle cezalandıracağından emniyete mi girdiler?"

(Âyet: 47), buradaki "Ala tahavvufın", "Yavaş yavaş eksiltmek, azaltmak" ma'nâsınadır.

"Sağmal hayvanlarda da sizin için elbette bir ibret vardır" (Âyet: 66), "el-En'âm" lafzı, hem müennes, hem

de müzekker kılınır; tekili olan "en-Naam" lafzı da böyledir, "el-En'âm", "en-Naam"ın cemâatidir.

"Allah yarattıklarından sizin için gölgeler yaydı.

Dağlardan size yuvalar, siperler yaptı. Sıcaktan sizi koruyacak giyecekler, harbde sizi koruyacak giyecekler yaptı" (Âyet: 8i); burada sıcaktan koruyacak giyimler,

gömleklerdir. Amma harbden koruyacak giyimlere gelince, şübhesiz onlar demirden yapılmış zırhlardır.

"Bir ümmet diğer ümmetten (malca ve sayıca) daha çoktur diye, yeminlerinizi aranızda bir hile ve fesâd

konusu edinerek, ipliğini sağlamca büktükten sonra söküp bozan kadın gibi

olmayın" (Âyet: 92); buradaki

"Dahalen beynekum = Aranızda bir dahal" ta'bîri, (bir şeye giren hıyanet, aldatma gibi) sahîh olmayan

herşey'dir.

İbn Abbâs: "Hafede" (Âyet: 72), kişinin çocuğunun

çocuğudur; "Hurma ağacının meyvesinden ve üzümden bir içki ve güzel bir rızk edinirsiniz" (Âyet: 67); buradaki

"es-Seker", (ağaçların meyvelerinden yapılıp) haram kılınmış olan içki'dir, "Güzel rızk" ise, Allah'ın halâl kıldıklarıdır, demiştir.

Sufyân ibn Uyeyne de Sadaka Ebû'l-Huzeyl'den

"Eşkâl. " kavli hakkında: O Mekke'de ismi Harka olan bir kadındı, ipliğini sağlam sağlam büktüğü

zaman, onu söküp bozardı, demiştir. îbn Mes'ûd da: "Hakîkaten îbrâhîm bir ümmetti" (Âyet: 120) kavlindeki "Ümmet", "Hayır öğretmenedir, demiştir.

181- "İçinizden Kimi En Aşağı Ömre Kadar Geri Götürülür" (Âyet: 70) Kavli Babı [333]

228-.......Enes ibn MâIik(R)'ten (o şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle duâ ederdi: "(Yâ Allah) Cimrilikten, tenbellikten, fazla ihtiyarlıktan, kabir azabından, Deccâl fitnesinden, hayât ve ölüm fitnelerinden Sana sığınırım" [334].

17- Benû Isrâîl Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

229- Bize Âdem tahdîs etti. Bize Şu'be tahdîs etti ki, Ebû îshâk şöyle demiştir: Ben Abdurrahmân ibn Yezîd'den işittim, o şöyle dedi: Ben İbn Mes'ûd(R)'dan işittim; o, Benû İsrâîl (yânı el-İsrâ), el-Kehf, Meryem Sûreleri hakkında: Muhakkak ki, bu sûreler ilk atiklerdendirler, bunlar ilk kazanılanlardan ve ezber edilenlerdendirler, dedi [335].

İbn Abbâs: "O hâlde sizi kim (dirilterek) geri çevirebilir? diyecekler. Sen de: Sizi ilk defa yaratmış olan (kudret sahibi diriltecek-tir)/ de. O vakit sana başlarım sallayacaklar da: Ne vakit O? diyecekler. Sen: Yakın olması muhtemeldir, de*' (Âyet: 5i); buradaki "Fe-se-yungidune ileyke ruûsehum", "Sana başlarını sallayacaklar" raa'-nâsınadır, dedi.

İbn Abbâs'tan başkası da şöyle dedi: (Üç harfli fiilden) "Nağa-dat sınnuke", "Dişin yerinden hareket etti" ma'nâsınadır.

"Ve kadayna ilâ Benîİsrâîle" (Âyet: 4), "Biz İsrâîl oğulları'na, kendilerinin Arz'da muhakkak fesâd çıkaracaklarını haber verdik" ma'nâsınadır. "el-Kadâ" lafzı birçok ma'nâlara gelir: "Kadâ Rabbüke" (Âyet: 33), "Rabb'in emretti" demektir. "Hükmetmek" ma'nâsi da bu lafızdandır: "Şübhesiz senin Rabb'in onların arasında hüküm verecektir" (Yûnus: 93, en-Nemi: 78, ei-Casiye: 16>; "Yaratmak" ma'nâsı da bu lafızdandır: "Bu suretle Allah onları yedi gök olmak üzere yarattı" (Fussüet: 12).

"Nefîren" (Âyet: 6), kişinin beraberinde giden kimselerdir ki, cem'iyeti ve topluluğu demektir. "Ve liyutebbirû mâ alev tetbîran" (Âyet: 7), "Galebe ve isti'lâ ettiklerini helak ettikçe etsinler diye (üstünüze düşmanlar saldırdık)";'- 'Biz cehennemi kâfirlere bir hapishane yaptık" (Âyet:8), yânî hiç çıkamayacakları bir hapis yeri, bir alıkoyma yeri yaptık.

"Artık o memlekete karşı söz hakk olmuştur" (Âyet: 16), yânî geçmİş olan o azâb sözü vâcib olmuştur; "O hâlde kendilerine yumuşak bir söz söyle" (Âyet: 28); buradaki "Meysûren", "Leyyinen", yânî "Yumuşak" ma'nâsınachr.

"Çocuklarınızı fakirlik korkusuyla öldürmeyin. Onları da, sizi de biz rızıklandırırız. Hakikat onları öldürmek büyük bir suçtur" (Âyet: 3i); buradaki "HıVen" "Günâh ve suç" ma'nâsınadır. "Hatı'tu-Ben günâh işledim" ta'bîrinden alınmış bir isimdir; "el-Hatau", fetha ile harekelenmiştir. "Günâh işlemek" ma'nâsına olan fiilin masdarıdır. "Hatı'tu", "Ahta'tu", yânî "Günâh işledim, yamldım" ma'nâsınadır.

"Yeryüzünde kibir ve azametle yürüme. Çünkü sen (ne kadar bassan) cidden Arz't yaramazsın, boyca da dağlara eremezsin" (Âyet: 37), buradaki "Tahrıka", "Kesemezsin" ma'nâsınadır. "İz hum necva" (Âyet: 47), "Onlar gizli gizli konuşurlarken"; buradaki "en-Necvâ" lafzı, "Gizli konuştum" ma'nâsma olan "Nâceytu" fiilinden bir masdardır. Allah onları bu masdar ile vasıfladı, ma'nâsı: "Onlar gizli gizli konuşurlarken" demektir.

"Rufâten" (kyzv. 49)y "Kırıntı, döküntü"; "İstefziz", "Korkudan hoplat, rahatsız et, onları hafifletip zorla; "Bi-haylike", "Süvarilerinle"; "er-Raclu ve'r-Reccâletu", "Yayalar, piyadeler" ma'nâsına cemi'dir. Bunların tekili "Râcilun"dur. "Sâhibun"un cem'i "Sahbun", "Tâcirun"un cem'i "Tecrun" olduğu gibi (Âyet: 64) (Âyet:68), "Çakıllı bir fırtına, şiddetli bir rüzgâr", "el-Âsıb", bir de rüzgârın atıp fırlattığı şeyler ma'nâsına gelir; "Hasabu cehenneme = Cehennemin içine atılan şeyler" (ei-Enbiyâ: 98) ta'bîri bu ma'nâdandır, onun içinde atılan şey (yânî içine atılan kavimler), onun hasabıdır. "Hasaba fVl-Ard" denilir ki, bu da "Arz'ın içine gitti" demektir. "el-Hasbâ"dan türemiştir. "Târeten uhrâ", "Diğer bir defa" ma'nâsınadır. Bu "Târe" lâfzı masdardır. "Târe" lafzının cem'i "Tıyeratun" ve "Târâtun"dur [336].

"Le-ahtenikenne zurriyetehu illâ kalîlen —And olsun onun zür-riyetini, birazı müstesna olmak üzere, muhakkak kendime bend ederim", onları azdırma ve saptırma ile köklerini kazır, helak ederim demektir. "Fulân kimse Fulân'ın yanında bulunan ilmi kendine bend etti" denilir ki, o "İlmin hepsini kendinde topladı" demektir. "Her insanın amelini kendi boynuna doladık" (Âyet: 13), buradaki "Tâire-//«""Dünyâdan olan nasibi, payı" ma'nâsınadır.

İbn Abbâs da şöyle demiştir: Kur'ân'daki her "Sultân", "Hüccet" ma'nâsınadır (Âyet: 33, 80). "Evlâd edinmeyen, mülkünde hiçbir ortağı olmayan, zull ve aczden dolayı hiçbir yardımcıya ihtiyâcı bulunmayan Allah 'a hamd olsun de, O'nu büyük bil, büyüklükle an** (Âyet: ııi); buradaki "Veliyyun mine'z-zulli", "Zelîllik ve acizlikten dolayı hiçbir velîsi olmayan, yânî hiçbir kimseyi velî ve dost edinmeyen" demektir.

182- "Kulunu Bir Gece Mescidi Haram'dan Mescidi Aksâ'ya... Götüren (Allah, Her Türlü Eksikliklerden) Münezzehtir'* (Âyet: 1) Kavli Babı [337]

230-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) -Mescidi Harâm'dan- götürüldüğü İsrâ gecesinde îliyâ şehrinde, yânî Kudüs'te kendisine birinde şarâb, diğerinde süt dolu iki kadeh getirildi (ve bunlardan istediğini seç denildi). Rasûlullah ikisine baktı da sütü aldı. Cibrîl, Rasûlullah'a: Seni fıtrata hidâyet eden Allah'a hamd olsun, şayet şarâbı alsaydın, ümmetin azacaktı, dedi [338].

231-.......Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân şöyle dedi: Ben Câbir ibn AbdiHah(R)'tan işittim, şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "(İsrâ haberinde) Kureyş beni yalanlayınca Hıcr'da ayakta durdum. Müteakiben Allah bana Beytu'l-Makdis ile gözümün arasındaki uzaklığı kaldırdı da (bana sorulanları) Mescidi Aksâ'ya bakarak, onun nişanelerinden Kureyş'e haber vermeğe başladım."

Ve Ya'kûb ibn İbrâhîm şunu ziyâde etti: Bize İbn Şihâb'ın kardeşinin oğlu, amcası İbn Şihâb'dan: "Beytu'l-Makdis'e geceleyin yürütüldüğümüz zaman Kureyş beni yalanlayınca..." şeklinde tahdîs edip, yukarıdakinin benzerini nakletmiştir [339].

"Kaasıfen" (Âyet: 69), "Herşeyi kırıp büken bir rüzgâr".

183- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"And olsun ki', biz Adem oğullarını üstün bir izzet ve şerefe mazhar kılmışızdır... " (Âyet: 70) [340]

"Kerremnâ" ve "Ekremnâ" bir ma'nâyadır. "Dı'fe'l- hayât ve dı'fel-memât" (Âyet:75), "Hayât azabının iki katını ve ölüm azabının iki katını" demektir.

"Hılâfeke" ve "Halfeke" bir ma'nâya olup, "Arkandan" demektir (Âyet: 76).

*'Nâe bi-cânibihî" (Âyet: 83), "Yanını uzaklaştırdı" demektir. "De kî: Herbirt kendi aslî tabîatine göre hareket eder" (Âyet: 84), buradaki "Şâkiletihi", "Nâhiyetihi" ma'nâsınadır, bu "Şâkile" kelimesi "Şeklihi" ma'nâsından

türemiştir."Ke le-kad sarrafnâ (Âyet: 4i, 89) "Yemîn olsun biz yöneltmişizdir"; "Kabilen (Âyet: 92), "Gözle görerek, karşısında olarak" demektir. Ebe kadına "Kaabile" denildi çünkü o doğuracak kadının doğumunu karşılayıcıdır ve onun doğan çocuğunu, doğuşu ânında tutup alır.

"Haşyete'l-infâk" (Âyet: ıoo), "Harcama korkusu", "Enfaka'r-raculu", "Adam fakîr oldu", "Nafika'ş-şey'u" "Şey gitti" demektir.

"Katûran", "Mukattiran" yânî "Cimri" demektir: "De ki: Rabb 'inin rahmet hazînelerine siz mâlik olsaydınız, o

zaman harcama korkusuyla muhakkak cimrilik ederdiniz* insan çok cimridir" (Âyet: 100)

"Li ezkaan'\Ayet. \oı, 109), "İki çene kemiğinin birleşme yeri üzerine" demektir, bunun tekili "Zekan"dır.

Mucâhid şöyle demiştir: "Şübhesiz ki cehennem hepinizin cezasıdır, tastamam bir ceza" (Âyet: 63), buradaki "Mevfûran", "Vâfiran", yânî "Mükemmel" ma'nâsınadır. "Bize karşı onun öcünü bulamazsınız" (Âyet: 69), buradaki "Tebîan", "Sâiran = İntikaam alıcı" demektir.

İbn Abbâs da: "Tebîan", "Nâsıran = Yardım edici" demektir.

"Onların varacağı yer cehennemdir kis ateşi yavaşladıkça biz onun alevini artırırız" (Âyet: 97), buradaki "Kullemâ habat", "Söndükçe" demektir, demiştir.

Yine İbn Abbâs şöyle demiştir: "Malını israfla saçıp savurma" (Âyet: 26), "Malını bâtıl yolda harcama" demektir.

"Şayet Rabb'inden umduğun bir rahmeti aramak için onlardan yüz çevirmek zorunda kalırsan, o hâlde kendilerine yumuşak bir söz söyle" (Âyet: 28), buradaki "Bir rahmet", "Bir rızk" demektir. "Ben de ey Fir'avn,

seni herhalde helak edilmiş sanıyorum" (Âyet: 102), buradaki "Mesbûran", "La'netlenmiş" demektir.

"Senin için hakkında bir bilgi hâsıl olmayan şeyin ardından gitme" (Âyet: 36), buradaki "La tak/u", "Lâ tekul" (yânî "Söyleme") demektir. "Fecâsû hılâle'd-diyâr = Evlerin aralarına girip araştırdılar" (Âyet: 5), yânî "Sizi öldürmek ve yağmalamak için evlerin ortalarına kasdettiler". "Rabb'iniz, /adlından arayasınız

diye sizin için denizde gemileri yürütendir" (Âyet: 66), buradaki "Yüzcî", "Yucrî = Akıtıp yürütür" demektir. "Yahırrûne IVl-

ezkaanî- Çenelerinin üstüne kapanarak secde ediyorlar" (Âyet: 107-109), buradaki "LVl-ezkaan...— Çeneleri üzerine", "Yüzleri üzerine" demektir [341].

184- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Bir memleketi helak etmek dilediğimiz vakit, onun nVmet ve refahtan şımarmış elebaşılarına emrederiz de, orada (bu emre rağmen) itaatten çıkarlar. Artık o memlekete karşı azâb sözü hakk olmuştur. îşte biz onu artık kökünden mahv ve helak etmişizdir" (Âyet: ı&).

232- Bize Alî ibnu Abdillah tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Bize Mansûr, Ebû Vâil'den haber verdi ki, Abdullah ibn Mesûd (R): Biz câhiliyette bir kabile çok oldukları zaman "Emira Benû Fularım = Fulân oğulları çok oldu" der idik, demiştir.

Yine bu senedle: Bize el-Humeydî tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Ve el-Humeydî, Sufyân'dan "Emira" şeklinde söyledi [342].

185- Bâb:

fEy Nûh ile beraber taşıdığımız (insanlar) zürriyeti, şu bir hakikattir ki, Nûh pekçok şükreden bir kuldu" (Âyet: 3) [343].

233-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bir kerresinde Rasûlullah'ın sofrasına et yemeği getirildi ve kendisine bir kol kaldırılıp sunuldu. Çünkü Rasûrullah etin bu kısmını severdi. Ondan ön dişleriyle bir lokma kopardı. Sonra şöyle anlattı:

"Ben kıyamet gününde bütün insanların seyyidiyim, efendisiyim. Bu neden bilir misiniz? Bütün insanlar, evvelkiler ve sonra gelenler olarak düz ve geniş bir sahada toplanırlar. Öyle düz ve geniş sâhâ ki, orada bir çağırıcı çağırınca sesini herkese işittirecek, bakan bir insanın gözü de mahşer halkım bir bakışta görebilecek (Dağ, tepe gibi görmeye, işitmeye bir mâni' bulunmayacak). Bir de güneş (bütün sı-caklığıyle) yaklaşacak. Artık insanların gamı, meşakkati dayanamayacakları ve taşıyamayacakları bir dereceye ulaşacak. Bu sırada insanlar birbirine:

— Size ulaşan şu faciayı görmüyor musunuz? Rabb'inizin huzurunda şef âat edecek bir şefaatçi (bulmak çâresine) niye bakmıyorsunuz? diyecekler.

Bunun üzerine mahşer halkının bâzısı bâzısına:

— Haydi Âdem 'e gidiniz! diyecek, akabinde insanlar Âdem Peygamber'e gidecekler ve ona:

— (Ey Âdem!) Sen insan nev'inin babasısın. Allah seni kendi eliyle yarattı ve sana kendi canibinden olan rûh üfledi, sonra meleklere emretti, onlar da sana secde ettiler. Rabb'ine bizim hakkımızda şefaat dile. Ey atamız, içinde bulunduğumuz şu müşkil vaziyeti görmüyor musun? Bize ulaşan şu sıkıntıyı bilmiyor musun? diyecekler]

Âdem de:

— Rabb'im, bugün öyle bir öfke etmiştir ki, ne bundan önce böyle öfkelenmiş, ve ne de bundan sonra bunun benzeri bir öfke ile öfke edecektir. Hem Rabb'im beni cennet ağacı meyvesinden birini yemekten nehyetmiş iken, ben âsî olup yemiştim. (Onun için size şefaat edemem, şimdi ben kendimi düşünüyorum.) Vay nefsim, nefsim nefsim! Siz benden başka bir şefaatçiye gidiniz: Nûh 'a gidiniz! diyecek.

Onlar da Nûh 'a varacaklar ve:

— Ey Nûh, sen yeryüzü halkına gönderilen rasûllerin birincisi-sin. Allah sana Kur'ân'da "Çok şükreden kul" adını vermiştir. Lütfen hakkımızda Rabb'in huzurunda şefaat et! İçinde bulunduğumuz sıkıntılı hâli görmüyor musun? diyecekler.

Nûh Peygamber de:

— Azız ve Celîl olan Rabb 'im bugün celâllenmiştir. Öyle bir derecede ki bundan önce böyle gadâb etmemiş, bundan sonra da böyle celâllenmeyecektir. Benim de bir dua edişim var: Ben onu vaktiyle kavmimin helaki için dua etmiştim. (Ben de şimdi kendimi düşünüyorum.) Vay nefsim, nefsim, nefsim! Şimdi siz benden başka bir şefaatçiye gidiniz, İbrahim'e gidiniz! diyecek.

Onlar da İbrahim 'e varacaklar ve:

— Ey İbrahim, sen yeryüzündeki insanlardan Allah 'in Peygamberi ve Haltlisin (dostusun) Rabb'in huzurunda bize şefaat et, içinde bulunduğumuz şu sıkıntılı hâli görüyorsun! diyecekler.

İbrahim Peygamber de onlara:

— Bu gün Rabb'imin celâl sıfatı tecellî etmiştir. Hem bir derecede ki bundan önce böyle gadâb etmemiş,, bundan sonra da böyle gadâb etmeyecektir. Ben üç kene yalan(a benzer söz) söylemiştim. -RâvîEbû Hayyân hadîsin içinde bunları zikretmiştir [344].- (Şimdi kendimi düşünüyorum.) Vay nefsim, nefsim, nefsim! Artık siz benden başkasına gidiniz, Musa'ya gidiniz! diyecektir.

Onlar da Musa'ya gidecekler ve:

— Yâ Mûsâ, sen Allah'ın rasûlüsün. Allah seni elçi yapmasıyla ve kelâm söylemesi ile insanlar üzerine faziletli kıldı. Rabb'in huzurunda bizim için şefaat et! İçinde bulunduğumuz acıklı hâli görmektesin, diyecekler.

Mûsâ Peygamber de onlara:

— Rabb 'im bugün celâl sıfatı ile tecellî etti, o derecede ki, ne şimdiye kadar bu derece öfkeli olmuş, ne de bundan sonra bunun gibi öfkeli olacaktır. Ben ise öldürülmesiyle me'mûr olmadığım bir canı öldürdüm [345]. (Şimdi ben nefsimi düşünüyorum.) Ah nefsim, nefsim, nefsim! Siz benden başka bir şefaatçiye gidiniz, isa'ya gidiniz! diyecek. Onlar da îsâ Peygamber'e gelecekler ve:

— Yâîsâ, sen Allah'ın Rasûlüsün ve Allah Taâlâ'mn Meryem'e koyduğu ve onun tarafından olan bir ruhsun, sen beşikte bir sabî iken insanlara söz söyledin! Rabb 'in huzurunda bizim için şefaat et, içinde bulunduğumuz ıztırâbı görmektesin! diyecekler.

îsâ Peygamber de onlara:

— Rabb'im bugün, bundan evvel benzerini yapmadığı ve.bundan sonra da benzerini yapmayacağı bir gadâbla gadâb etmiştir, diyecek ve kendine âid hiçbir günâh zikretmeden: Âh nefsim, nefsim, nefsim! diye endîşesini açıklayarak: Siz benden başkasına gidiniz, Mu-hammed'e gidiniz! diyecek.

Onlar da Muhammed'e gelecekler de:

— Yâ Muhammed! Sen Allah'ın Rasûlü'sün ve peygamberlerin hâtemisin. Allah senin geçmiş ve gelecek bütün günâhlarını mağfiret etmiştir. Rabb'in huzurunda bizim için şefaat et, içinde bulunduğumuz elem ve ıztırâbı görmektesin! diyecekler.

Bunun üzerine ben hemen Arş'in altına giderim de Azîz ve Celîl olan Rabb'ime secde edici olarak yere kapanırım. Sonra secdemde Allah bana kendisine yapılacak hamdlerinden ve üzerine güzel senadan öylesini açıp ilham edecektir ki, benden önce onu hiçbir kimseye açmamıştır. (Ben o hamdler ve senalarla hamd ve sena ettikten) sonra Allah tarafından bana:

— Yâ Muhammed! Başını kaldır, iste, istediğin sana verilecektir; şefaat et, şefaatin kabul olunacaktır! buyurulur.

Ben secdeden başımı kaldırıp:

— Yâ Rabb ümmetim! Yfl Rabb ümmetim! diye şefaat dileğimi söylerim.

Bana:

— Yâ Muhammed, ümmetinden üzerinde hesâb ve suâl olmayanları cennetin kapılarından olan sağ kapıdan cennete koy! Onlar ı cennetin bundan başka olan öbür kapılarında da insanlarla ortaktırlar, buy urulacak."

Bundan sonra Rasûlullah: "Nefsim elinde bulunan Allah'a ye-

mîn ederim ki, cennetin kapı kanatlarından iki kanadın arası Mekke ile Himyer yâhud Mekke ile Busrâ arası kadar geniştir" dedi [346].

186- Yüce Allah'ın:

Ve Davud'a da Zebur'u verdik" (Âyet: 55) kavli babı [347]

234-.......Bize Abdurrezzâk, Ma'mer ibn Râşid'den; o da Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Dâvûd Peygamber'e (Zebur'u) okumak kolaylaştırıldı. Dâvûd, kendi binit hayvanının eyerlenmesini emrederdi de, eyerleyecek kişi eyerlemesini bitirmesinden önce Dâ-vûd Zebur'u okur idi. "

Peygamber kur'ânı, yânî okumayı kasdediyor [348].

187- Bâb:

"De ki: Allah'ı bırakıp boş yere (tanrı diye) söylediklerinizi çağırın. Onlar sizden herhangibir sıkıntı gideremiyecekleri gibi, değiştiremezler de" (Âyet: 56).

235-.......Yahya ibn Saîd el-Kattân tahdîs edip şöyle demiştir: Bize Sufyân es-Sevrî tahdîs etti. Bana Süleyman el-A'meş, İbrahim en-Nahaî'den; o da Ebû Ma'mer'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'-ûd (R) "Rabb lerine vesile arayıp duruyorlar*' (Âyet: 55) kavli hakkında şöyle demiştir: İnsanlardan bir topluluk, cinnlerden bir topluluğa ibâdet ediyorlardı. Nihayet o cinnler İslâm Dîni'ne girdi, o insanlar ise cinnlerin dînine tutunup kaldılar.

Ubeydullah el-Eşcaî, Sufyân'dan; o da el-A'meş'ten yaptığı rivayette: "De ki: Allah *ı bırakıp boş yere (tanrı diye) söylediklerinizi çağırın" fıkrasını ziyâde etti [349].

188- Bâb:

'Onların taptıkları da -hangisi Rabb Herine daha yakın (olacak) diye- bizzat vesile arayıp duruyorlar, O'nun rahmetini umuyorlar, Oynun azabından

korkuyorlar. Çünkü O'nun azabı korkunçtur" (Âyet: 57).

236-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şu "Onların taptıkları da hangisi Rabb 'lerine daha yakın olacak diye bizzat vesile arayıp duruyorlar... " âyeti hakkında: Cinnden birtakım kimseler, başkaları tarafından ibâdet ediliyorlardı, akabinde bunlar İslâm'a girdiler, demiştir [350]

189- Bâb:

'Geceleyin sana gösterdiğimiz o temaşayı ancak insanlara bir fitne ve imtihan yaptık... " (Âyet: 60)

237-.......Sufyân ibnUyeyne, Amr ibn Dinar'dan; o da İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs "Geceleyin sana gösterdiğimiz o temaşayı ancak insanlara bir fitne ve imtihan yaptık" kavlindeki rü'yâ hakkında: O rü'yâ gözün gördüğü âyetlerdir ki, Rasûlullah'a sefer ettirildiği gece gösterildi, demiştir.

İbn Abbâs, âyetin devamındaki' * Ve Kur 'ân 'da la 'net edilmiş olan ağaç" da zakkum ağacıdır, demiştir [351].

190- Yüce Allah'ın:'Sabah Namazını Da (Eda Et). Çünkü Sabah Namazı Şâhidlîdir" (Âyet: 78) Kavli Babı

Mucâhid:

"Kur'âneH-fecri", "Sabah namâzı'Mır, demiştir.

238-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Ebû Seleme ile İbnu'l-Müseyyeb'den; onlar da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Cemâat namazının tek kişinin namazı üzerine fadlı,

yirmibeş derecedir. Gece melekleri ile gündüz melekleri de sabah namazında birleşirler."

Ebû Hureyre: İsterseniz "Ve sabah namazını da. Çünkü sabah namazı şâhidlidir" âyetini okuyunuz, der idi.

191- Yüce Allah'ın: Ümîd Edebilirsin, Rabb Hn Seni Hamdedilmiş Bir Makaama Gönderecektir" (Âyet: 78) Kavli Babı [352]

239-.......Âdem ibn Alî şöyle demiştir: Ben İbn Umer(R)'den işittim, şöyle diyordu: Kıyamet gününde insanlar küme küme olurlar, her ümmet kendi peygamberinin ardına düşerler (ve büyük peygamberlere): Yâ Fulân şefaat et, (Yâ Fulân şefaat et), derler. En sonu şefaat dileği Peygamber(S)'e erişip nihayet bulur. Bu şefaat vakıası Allah'ın, Peygamberi Muhammed'i Mâkaamu Mahmûd'a göndereceği eün vuku' bulur [353]

240-....... Şuayb ibnu Ebî Hamza, Muhammed ibnu'1-Munkedir'den; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti ki, Rasûlul-lah (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim ezan okunurken tamâmını işitip dinlediği (ve müezzinin söylediği kelimeleri söyleyip bitirdiği) zaman Allâhumme Rabbe hâzihVd-da'vetVt-tâmme ve's-salâtVl-kaaime âti Muhammeden eUvesîlete ve'l-fadîlete ve'b'ashu makaa-men Mahmûdenellezî vaadtehu (= Yâ Allah! Ey bu tam da'vetin ve kılınmak üzere olan bu namazın Rabb'i! Muhammed'e vesîleyi, fa-dîleti ihsan et, bir de kendisine va'd ettiğin Makaamu Mahmûd'u verip oraya vardır -da şefaatçi kıl-) diye duâ ederse, o kişiye kıyamet gününde şefaatim ulaşır."

Bu hadîsi Hamza ibnu Abdillah, babası Abdullah ibn Umer'-den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere rivayet etti [354].

192- Bâb:

'De ki: Hakk geldi, bâtıl zeval buldu. Şübhesiz ki, bâtıl dâima zeval bulucudur" (Âyet: 8i).

"Yezhaku", "Yehliku", yânî "Helak olur" demektir.

241-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Mekke'nin fethi günü

Peygamber (S) Mekke'ye girdi. Ka'be'nin etrafında ibâdet için dikilmiş (kurşunla sağlamlaştırılmış) üç yüz aitmiş put vardı. Peygamber elindeki bir deynekle bunlara dürtüyor ve şöyle diyordu: "Hakk geldi, bâtıl gitti helak oldu. Hakk geldi, hâlbuki (ölen bâtıl) ne îcâda, ne de öleni diriltmeye muktedir değildir" [355].

193- Bâb:

'Sana ruhu sorarlar" (Âyet: 85) [356]

242-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'in maiyyetinde Medine tarlalarında yürüyordum. Peygamber de hurma dalından bir deyneğe dayanıyordu. O sırada birkaç Yahûdî tesadüf etti. Bâzısı bâzısına:

— Şu ruhtan sorun, dedi. Diğer bâzısı da:

— (Hayır sormayın) bu size iyilik getirmez (yâhud size şübhe verir), dedi.

Bâzısı da:

— Sizi hoşlanmayacağınız birşeyle karşılamasın, dedi.

Sonunda O'na sorun dediler de, Peygamber'e ruhtan sordular. Peygamber kendini tuttu, onlara hiçbir cevâb vermedi. Ben O'na vahy indirilmekte olduğunu bildim de olduğum yerimde dikildim. Vahy inince Peygamber şunu söyledi: "Sana ruhu sorarlar. De ki: Rûh, Rabb 'imin emri cümlesindendir. Size az bir ilimden başkası verilmemiştir [357]

194- Bâb-.

'Namazında pek bağırma, sesini pek de kısma; ikisinin arası bir yol tut'* (Âyet: 110).

243-.......İbn Abbâs (R) "Namazında pek bağırma, sesini pek de kısma" kavli hakkında şöyle demiştir: Bu âyet, Rasûlullah Mekke'de gizli yaşarken indi. Rasûlullah sahâbîleriyle namaz kıldığı zaman, Kur'ân okurken sesini yükseltiyordu. Müşrikler ise Kur'ân'ı işitince hem Kur'ân'a, hem onu indirene, hem de Kur'ân kendisine gelene sövüyorlardı. Bunun üzerine Yüce Allah, Peygamber'ine hitaben: "Namazında Kur'ân okurken sesini çok açıklama, pek de kısma, ikisinin arası bir yol tut" buyurdu [358].

244-.......Bize Zaide ibnu Kudâme, Hişâm'dan; o da babası Urve'den tahdîs etti ki, Âişe(R): Bu "Sesini çok açıklama "kelâmı, dua hakkında indi, demiştir [359].

18- el-Kehf Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

Ve Mucâhid şöyle dedi:

'Takriduhum" (Âyet: 12), "Güneş onları terkediyordu"; Ve kâne lehu sumurun" (Âyet: 34), "O adamın başkaca geliri de vardı", yânî altın ve gümüşü vardı.

Mucâhid'den başkası da şöyle dedi: Ötre ile "es-Sumuru", "es-Semer"in cemâatidir.

"Bâhıun nefsehu" "Nefsini helak edecektin";

"Esefen", "Üzüntü duyarak": "Demek bu söze (Kur'ân'a) inanmazlarsa, bir üzüntü duyarak arkalarından kendini tüketecektin" (Âyet: 6) [360].

"el-Kehf", dağda olan açıklık, mağara; "er-Rakîm" (Âyet: 9), "Yazı", "Merkum" da "Rakm" masdarından "Yazılmış şey" ma'nâsınadır.

"Onların kalblerini (sabr ve sebat ile hakka) bağlamıştık" (Âyet: 14), "Onlara sabr ilham etmiştik". "Eğer inananlardan olması için onun kalbine rabıta vermeseydik, az daha onu mutlak açığa vuracaktı" (ei- Kasas: 10).

"Şatatan", "İfrâtan", "O takdirde and olsun ki, hakikatten uzaklaşmış oluruz" (Âyet: i4); "el-Vasîd" (Âyet: ıs), mağaranın giriş yeri; bunun cem'i "Vesâid" ve "Vusud"dur; "Vasîd", "Kapı"dır da deniliyor;

"Mu'sadetun" (ei-Beied: 20), "Kapatılmış"; bu"Asade'l-hâbe" ve "Evsade = Kapıyı kapattı" fiilinden türemiştir

(Müellif bunu istidrâden zikretti).

"Baasnâhum" (Âyet: 19), "Onları dirilttik, yânî uyandırdık"; "Eyyuhâ ezkâ taâmen = Onun hangi yiyeceği daha temizse" (Âyet: 19): "O şehir ahâlîsinden hangisinin yiyeceği daha çoksa" demektir. Bu daha çok halâl olanı ma'nâsınadır deniliyor, keza asıl üzerine daha çok nemâlı olanı ma'nâsınadır da deniliyor.

İbn Abbâs: "O iki bağ mahsûlünü vermiş, bundan birşeyi zulmetmemişti" (Âyet: 34), yânî eksik bırakmamıştı

ma'nâsınadır, dedi.

Saîd ibn Cubeyr de İbn Abbâs'tan olmak üzere: "er-Rakîm", kurşundan yapılmış levha'dır, onların vâlîsi bu gençlerin isimlerini onun üzerine yazmış, sonra da o levhayı kendi hazînesine atmıştı, demiştir.

"Biz nice yıllar onların kulaklarına (perde) vurduk"

(Âyet: ıi): "Yânî, Allah onları yıllarca tam bir sükûn içinde uyuttu, onlar da uyudular."

İbn Abbâs'tan başkası da şöyle dedi:

"Ve eletteilu"{$ü\âsî 2. bâbdan) "Tencû(= Kurtuldu, kurtulur)" ma'nâsınadır. Mucâhid de: "Mevtten",

"Kurtulacak yer, korunacak yer, sığınak" ma'nâsınadır, dedi. "Onlar için va'dedilen bir zaman vardır ki, onun karşısında hiçbir sığınak bulamayacaklardır" (Âyet: 58). "Onlar Kur'ân dinlemeye tahammül edemiyorlardı" (Âyet: 101).

195- Azîz Ve Celîl Allah'ın Şu Kavli Babı:

'İnsanın cedeli (husûmeti) ise herşeyden fazladır (Âyet: 54) [361].

245-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Hüseyin'in oğlu Alî haber verdi. Ona da babası Hüseyin ibn Alî, Alî ibn Ebî Tâlib(R)'den şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) bir gece Alî ile (kendi kızı ve Alî'nin eşi olan) Fâtıma'yı ziyaret etti de, onlara: "Siz ikiniz namaz kılmaz mısınız?" (diye teheccüd namazına teşvik) buyurmuştur [362].

"Recmen bVl-gayb" (Âyet; 22), "Gayb taşlamak": Apaçık belli olmadı, demektir. "Ve hâne emruhu furutan = Onun işi haddi aşmaktı" (Âyet: 28), "Pişman olmaktı" demektir. "Surâdikuhâ = Cehennemin duvarları- çepeçevre kendilerini kuşatmıştır" (Âyet: 29): Duvarlar ve büyük çadırlarla çevrilen hücre gibi. "Ve huve yuhâviruhu == Onunla konuşurken" (Âyet: 33,37), bu, karşılıklı konuşmak, birbirine cevâb döndürmek ma'nâsına olan "Muhavere" masdarındandır.

"Ve lâkinnâ huve'llâhu Rabbî" (Âyet: 38), "Fakat ben (mü'mi-nim), O Allah benim Rabb'imdir. Ben Rabb'ime hiçbir şeyi ortak koşmam" demektir. Sonra "Ene"den elîfi hazfetti de iki nûn'dan birini diğerinin içine girdirdi, böylece kelime "Lâkinnâ" oldu. "Ve ferrecnâ hılâlehumâ neheren - Biz o iki bağın arasından bir de nehir fışkırttık" (Âyet: 33) buyuruyor. "Saîden zelekan" (Âyet: 40), "Üzerinde ayak sabit olmayan kaypak bir toprak". "İşte bu makaamda nusrat ve hâkimiyet, hakk olan Allah 'indir, O sevâbca da hayırlı, akıbetçe de hayırlıdır" (Âyet: 44), buradaki "Velayet", "el-Velî"nin masdarı-dır; "Ukuben", "Akıbet", "Ukbâ" ve "Ukbetun" hepsi birdir, "Âhiref've "Son" ma'nâsınadır. "Kıbelen", "Kubulen" ve "Ka-belen": Gözleri önünde ve açıktan karşılamak ma'nâsınadır.

"Biz peygamberleri müjde verici ve korkutucu kimseler olmaktan başka bir sıfatla göndermedik. Kâfir olanlar ise hakkı bâtıl ile yerinden kaydırmak için mücâdele ederler" (Âyet: 56). Buradaki "Li-yudhıdû", "îzâle etmeleri için" demektir. "ed-Dahad", "Üzerinde ayak sabit olmaz kaypak şey" demektir.

196- Bâb:

"Bir zaman Mûsâ genç adamına şöyle demişti: Ben iki denizin birleştiği yere varıncaya kadar durmayıp gideceğim, yâhud uzun zamanlar geçireceğim" (Âyet: 60).

"Hukuben"* "Zamanen" demektir. Bunun cem'i "Ahkaab'Mir [363].

246-....... Saîd ibn Cubeyr şöyle dedi: Ben, İbn Abbâs'a:

— Nevf el-Bukâlî, Hızır'ın sahibi olan Mûsâ, İsrâîl oğullan'nin sahibi olan Mûsâ değildir iddiasında bulunuyor, dedim.

Bunun üzerine İbn Abbâs şöyle dedi:

— Allah'ın düşmanı yalan söylemiştir. Bana Ubeyy ibn Ka'b tah-dîs etti ki, o, Rasûlullah(S)'tan şöyle buyururken işitmiştir:

"Mûsâ Peygamber, îsrâîl oğulları içinde hitâb edici olarak ayağa kalkmıştı. Kendisine:

— İnsanların en âlimi kimdir? diye soruldu. Mûsâ:

— Benim,diye cevâb verdi.

Bu husustaki ilmi (Allah en iyi bilendir diyerek) Allah'a havale etmediğinden dolayı, Allah ona itâb etti. Ve Allah ona: 'İki denizin birleştiği yerde benim bir kulum var ki, o senden daha âlimdir' diye vahyettu Mûsâ:

— Yâ Rabb, ben ona nasıl yol bulayım? dedi. Ona:

— Beraberinde bir balık alırsın, o balığı bir zenbîl içine koyarsın. Balığı nerede kaybedersen, işte o kul, oradadır! buyurdu.

Bundan sonra Mûsâ bir balık aldı, akabinde onu bir zenbîl içine koydu, sonra Mûsâ gitti, beraberinde kendisine hizmet eden genci Yûşâ ibn Nün da gitti. Nihayet (iki denizin birleştiği yerdeki) kayanın yanına geldiklerinde, ikisi de

başlarını yere koyup uyudular. Balık zenbt-lin içinde debelendi ve zenbîlden sıçrayıp dışarı çıktı, akabinde denize düştü. Allah ondan suyun akışını tuttu da deniz içinde kendine su künkü gibi (bir boşluk bırakarak) yol açtı. Nihayet deniz suyu onun üzerinde tak gibi oldu. Mûsâ uyanınca -arkadaşı Yûşâ, Musa'ya ba-

ıığı(n hârika işini) haber vermeyi unuttu.- O günlerinin kalanı ile bütün gece gittiler, nihayet ertesi sabah olunca Mûsâ hizmetçisine:

— Kuşluk yemeğimizi getir, bu seferimizden yorgunluk duyduk, dedi."

Dedi ki: "Hâlbuki Mûsâ emrolunduğu o yerin Ötesine geçmedikçe yorgunluk duymamıştı. Hizmetçisi:

—- Gördün mü, kayanın dibinde barındığımız zaman balığın gittiğini haber vermeyi unutmuşum. Onu söylememi bana şeytândan başkası unutturmadı. Balık deniz içinde şaşılacak bir surette yolunu alıp yitti, dedi.

Ve balığın suya girmesinde balık için bir yol meydana geldiğini söyledi. Deniz içinde böyle bir yolun meydana gelmesi Mûsâ ile gencine hayret edilecek birşey olmuştu. Mûsâ:

— Zâten bizim arayacağımız şey bu idi, dedi. Ve izlerinde geri döndüler."

Dedi ki: "Geldikleri yoldaki ayak izlerine basa basa döndüler. Nihayet o taşın yanma vardıklarında, üzerine bir elbise örtülmüş bir zât gördüler. Mûsâ ona selâm verdi. Hızır da Musa'ya:

— Bu senin bulunduğun yerde "Selâm" nereden? dedi. Oda:

— Ben Musa'yım, dedi. Hızır:

— îsrâîl oğulları'nın Musa'sı mı? diye sordu.

— Evet, ben sana, sana öğretilmiş olan rüşd ve hidâyetten bana da birşey öğretmen için geldim, dedi.

Hızır:

— Doğrusu sen benim beraberimde asla sabredemezsin yâ Mûsâ! Ben, Allah'ın ilminden bana öğrettiği bir ilim üzerindeyim ki, onu sen bilemezsin, sen de Allah'ın ilminden sana öğrettiği öyle bir ilim üzerindesin ki, onu da ben bilemem, dedi.

Mûsâ:

— Beni inşâallah sabırlı bulacaksın, sana hiçbir işte âsî olmayacağım, dedi.

Hızır:

— Eğer bu surette bana tâbi' olacaksan, ben sana anıp söyleyin-ceye kadar sen bana hiçbirşey sorma, dedi.

Bunun zerine Hızır ile Mûsâ (gemileri olmadığı için) deniz kıyısında yürüyerek gittiler. Yanlarına bir gemi uğradı. Kendilerini gemiye yüklesinler diye gemicilerle söyleştiler. Gemiciler Hızır'ı tanıdılar ve bu sebeble onları ücretsiz olarak gemiye aldılar. Hızır ile Mûsâ gemiye bindiklerinde, Mûsâ, Hızır'ın gemi levhalarından (yânı tahtalarından) birini keser ile sökmüş olduğunu gördü. Mûsâ hemen Hızır'a:

— Bu gemiciler topluluğu bizi gemilerine ücretsiz almışlarken, sen onların gemilerine kasdedip içindekileri batırmak için mi gemiyi deliyorsun? And olsun sen büyük bir iş yaptın, dedi.

Hızın

— Ben sana beraberimde asla sabredemezsin demedim mi? dedi.

Mûsâ:

— Unuttuğum şeyden dolayı beni muâhaze edip cezalandırma

ve bana şu arkadaşlık işinde güçlük gösterme, dedi."

Râvî Ubeyy ibn Ka'b dedi ki: Rasûluüah (S): "Bu, Musa tarafından olan unutmanın birincisi oldu" buyurdu.

Dedi ki: "O sırada bir serçe kuşu geldi de geminin kenarına kondu ve denizden bir gaga su aldı. Hızır, Musa'ya:

— Benim ilmimle senin ilmin, A ilah 'in ilminden ancak şu serçenin bu denizden eksilttiği şey gibidir, dedi.

Sonra gemiden çıktılar, müteakiben onlar deniz kenarında yürüdükleri sırada Hızır, oğlanlarla beraber oynamakta olan bir oğlan çocuğu gördü. Akabinde Hızır o çocuğun başını eliyle tuttu ve onu eliyle koparıp, çocuğu öldürdü. Mûsâ,

Hızır'a:

— Tertemiz bir canı, diğer bir can karşılığı olmaksızın öldürdün. And olsun sen çok kötü bir iş yaptın, dedi.

Hızır:

— Ben sana beraberimde asla sabredemezsin demedim mi? dedi

ve: Bu, birinciden daha da şiddetlidir, diye söyledi.

Mûsâ:

— Eğer bundan sonra sana birşey sorarsam, artım benimle arkadaşlık etme. O takdirde tarafımdan muhakkak bir özre ulaşmış-sındır (benden ayrılmakta ma'ziretli sayümışsındır), dedi.

Yine gittiler. Nihayet bir memleket halkına vardılar ki, ora ahâlîsinden yemek istedikleri hâlde kendilerini misafir etmekten çekinmişlerdi. Derken orada yıkılmağa yüz tutmuş bir duvar buldular. -Yıkılmağa yüz tutmuş ma'nâsma onun meyletmiş olduğunu söyledi. - Hızır kalkıp o duvarı eliyle rioğrultuverdi. Mûsâ ona:

— Bunlar öyle bir kavim ki, biz onlara geldik, onlar bizi doyurmadılar ve bizi misafir etmediler; isteseydin elbet buna karşı bir ücret alabilirdin, dedi

Hızır:

— İşte bu, benimle senin orandaki ayrılıktır, dedi ve: İşte üzerinde sabredemediğin şeylerin içyüzü budur (Âyet: 82)" kavline kadar

söyledi.

Rasûlullah (S): "Çok arzu ettik ki Mûsâ sabretmiş olsaydı da aralarında geçen maceranın haberlerini Allah da bize anlatsaydı" buyurdu.

Saîd ibn Cubeyr geçen senedle: İbn Abbâs: "Önlerinde her sağlam gemiyi zorla almakta olan bir hükümdar vardır" (Âyet: 79) şeklinde okurdu,ve yine İbn Abbâs: "Çocuğa gelince, o bir kâfir idi, anası ile babası ise îmân etmiş kimselerdi" (Âyet: 80) şeklinde okurdu, demiştir [364].

197- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Bunun üzerine onlar bu iki deniz arasının birleşik yerine ulaştıklarında balıklarım unuttular. Balık deniz içinde bir deliğe doğru yolunu tutup gitmişti" (Âyet: 6i).

"Sereben", "Gidecek yol", "Yesrubu" da "Girer, gider" ma'nâsınadır. "Ve sâribun bVn-nehâr = Gündüz yoluna giden" (erRad: ıo) kavli de bu "Sereb" lafzındandır.

247- Bize İbrâhîm ibn Mûsâ tahdîs etti. Bize Hişâm ibn Yûsuf haber verdi ki, ona da îbnu Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana Ya'lâ ibnu Müslim ve Amr ibnu Dînâr, Saîd ibnu Cubeyr'den haber verdi. İbnu Cureyc'in bu iki şeyhinden herbiri arkadaşı üzerine artırma yapıyordu. Ya'lâ ile Amr'dan başkaları da: Ben bu hadîsi Saîd ibn Cubeyr'den olmak üzere tahdîs ederken işittim, dedi.

Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: Bizler, kendi evinde İbn Abbâs'ın yanında bulunuyorduk. O:

— Bana sorunuz, dediği zaman ben:

— Yâ Ebâ Abbâs! Allah beni sana feda etsin. Kûfe'de halka va'z ve haberler anlatan hikayeci bir adam var, ona Nevf deniliyor. İşte o zât, Hızır'ın sahibi olan Mûsâ, îsrâîl oğulları'nın Musa'sı değildir diye söylüyor, dedim.

İbnu Cureyc dedi ki: Amr ibnu Dînâr'a gelince, o da Saîd'den yaptığı tahdîsinde bana şöyle dedi: İbn Abbâs:

— Allah'ın düşmanı olan o Nevf yalan söylemiştir, dedi. Ya'lâ ibn Müslim ise yine Saîd'den yaptığı tahdîsinde bana şöyle

dedi: İbn Abbâs şöyle dedi:

— Bana Ubeyy ibn Ka'b tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S): "Allah 'in rasûlü olan o Mûsâ aleyhi 's-selâm bir gün kavmine te'strli bir va'z ve Allah'ın ibretli günlerini hatırlatma yaptı, nihayet bu va'-zın te 'şîrînden gözler yaş akıtıp kalbler incelince, Mûsâ eski hâline döndü. Bu sırada bir adam kendisine erişti de:

— Yâ Rasûlallah, yeryüzünde senden daha âlim bir kimse var mı? diye sordu.

Mûsâ:

— Hayır yoktur, dedi.

Mûsâ âlimliği Allah'a döndürmediği için Allah onu azarladı. Kendisine Allah tarafından:

— Evet, senden âlim vardır! denildi. Mûsâ:

— Yâ Rabb! O daha âlim kul nerededir? diye sordu. Allah:

— İki denizin birleştiği yerdedir, diye cevâb verdi.

Mûsâ:

— Yâ Rabb, benim için bir alâmet yap da onun sayesinde bu âlim zâtı bileyim, dedi."

İbn Cureyc dedi ki: Amr ibnu Dînâr bana şöyle söyledi: "Bu mekân üzerindeki alâmet, balığın senden ayrıldığı yerdir (sen orada o zâta kavuşursun), dedi."

Ya'lâ ibn Müslim ise bana şöyle söyledi: "Kendisine ruh üfürü-lecek haysiyette ölü bir balık al, dedi. Mûsâ bir balık aldı, akabinde onu bir zenbîl içine koydu ve genç hizmetçisine:

— Ben seni ancak sununla mükellef tutuyorum: Bu balığın senden ayrılacağı yeri bana haber vereceksin, dedi.

O genç de:

— Sen beni çok birşeyle mükellef kılmadın, dedi."

İşte bu zikri ulu olan Allah'ın "Ve iz kaale Mûsâ ti-fetâhu... - Bir zaman Mûsâ genç adamı Yûşâ ibn Nûn'a şöyle demişti... "(Âyet:60)

kavlidir.

İbn Cureyc dedi ki: Genç adamın ismini söylemek Saîd ibn Cureyc tarafından değildir. Dedi ki: "Mûsâ bir kayanın gölgesinde, nemli bir toprakta istirahatte

bulunduğu sırada birden o balık zenbîlin içinde debelenip hareket etti. Mûsâ ise uyuyordu. Genç adamı kendi kendine:

— Ben Musa'yı uyandırmam, dedi.

Nihayet Mûsâ kendiliğinden uyandığı zaman ise hâdiseyi Mûsâ'ya haber vermeyi unuttu. Balık debelenip hareket etmiş ve sonunda denize girmişti. Allah da o balıktan suyun akışını tutmuş, hattâ balığın su içindeki izi taş içinde gibi olmuştu."

İbn Cureyc dedi ki: Amr ibnu Dînâr bana işte böyle "Sanki balığın izi bir taş içinde gibiydi" şeklinde söyledi ve iki baş parmakları arasıyle onlardan sonra gelen iki parmaklan arasını (yânî orta parmak ve ondan sonraki parmak arasını) halka yapıp gösterdi...

"... Mûsâ genç adamına: Kuşluk vakti yemeğimizi getir. Bu yolculuğumuzdan and olsun yorgun düştük, dedi" (Âyet: 62).

"Musa'nın genç adamı Musa'ya:

— Allah senden yorgunluğu kessin! dedi."

İbn Cureyc: Bu duâ cümlesi Saîd ibn Cubeyr'den değildir, demiştir.

"Mûsâ, Yûşâ'ya balığın debelenmesi ve kaybolması kıssasının Hızır'ın bulunduğu yerin alâmeti olduğunu haber verince, ikisi beraber geldikleri yol üzerinde geriye döndüler, nihayet o kayaya ulaştıklarında orada Hızır'ı buldular."

İbn Cureyc dedi ki: Usmân ibn Ebî Süleyman bana: "Denizin ortasında yeşil bir kadife yaygı üzerinde" şeklinde söyledi.

Saîd ibn Cubeyr yine geçen senedle şöyle dedi: "Onu kendi elbisesiyle örtünmüş, elbisenin bir tarafını ayaklarının altına, bir tarafını da başının altına koymuş olarak buldu. Mûsâ ona selâm verdi. O hemen yüzünden örtüyü açtı ve:

— Benim toprağımda selâm mı? Sen kimsin? dedi. Mûsâ:

— Ben Musa'yım, dedi. Hızır:

— fsrâîl oğulları'nın Musa'sı mı? dedi. Mûsâ:

— Evet o, dedi. Hızır:

— Hâlin nedir, ne istiyorsun? dedi. Musa:

— Sana öğretilen rüşdden bana da öğretmen için geldim, dedi. Hızır:

— Tevrat'ın senin elinde olması ve sana vahy gelmekte bulunması sana kâfi gelmiyor mu? Yâ Mûsâ! Bende bir ilim var ki onu senin bilmen yaraşmaz, sende de öyle bir ilim vardır ki benim de onu bilmekliğim lâyık olmaz, dedi.

Bu sırada bir kuş gagasıyle denizden su aldı. Hızır yine:

— Vallahi benim ilmim ile senin ilmin, Allah 'in ilminin yanında ancak şu kuşun gagasiyle denizden aldığı gibidir, dedi.

Nihayet bir gemiye bindikleri zaman, bu sahilin ahâlîsini diğer sahile taşımakta olan birçok küçük gemiler buldular. Gemi sahihleri Hızır'ı tanıdılar da:

— O Allah'ın iyi bir kuludur, dediler."

(Belki Ya'lâ ibn Müslim) dedi ki: Biz Saîd ibn Cubeyr'e: O Ha-dır (Hızır) mıdır? dedik. O: Evet o Hadır'dır, biz onu ücretle taşımayız, diye söyledi.

"Geminin levhalarından birini keserle sökmek suretiyle gemiyi deldi de, o söktüğü levhanın yerine bir kazık soktu. Mûsâ ona:

— Sen onun insanlarını suda boğmak için mi gemiyi deldin? Ye-mîn olsun sen büyük bir iş yaptın, dedi."

Mucâhid "İmrân" sözü hakkında: "Büyük" ma'nâsınadır, dedi. "Hızır da ona:

— Ben sana, benim beraberimde sen asla sabredemezsin demedim mi?"

Birincisi (Mûsâ tarafından) bir unutma oldu. Ortası ise (eğer bundan sonra sana birşey sorarsam., demesinden dolayı) bir şart; üçüncüsü ise (isteseydin elbette bir ücret alırdın demiş olduğu için) bir kasıd olmuştur.

"Mûsâ:

— Unuttuğum şeyden dolayı beni muâhaze etme ve bana şu arkadaşlık işinde güçlük gösterme, dedi.

Sonra bir oğlan çocuğu ile karşılaştılar. Hızır hemen onu öldürdü."

Ya'lâ ibn Müslim, geçen senedle dedi ki: Saîd ibn Cubeyr şöyle dedi: "Hızır

oynamakta olan birçok oğlanlar buldu da onlardan kâfir ve zekî birini yakaladı, onu yere yatırdıktan sonra bıçakla kesti. Mûsâ (evvelkinden daha şiddetle reddederek):

— Sen tertemiz, günâh işlememiş ve bir can mukaabili de olmayan bir canı öldürdün mü? dedi."

İbn Abbâs bu kelimeyi "Zekiyyeten, zâkiyeten müslimeten" şeklinde okur idi. Bu senin "Gulâmen zâkiyen" sözün gibidir.

"Onlar yine gittiler ve yıkılmağa yüz tutmuş bir duvar buldular. Hızır o duvarı doğrulttu."

Saîd ibn Cubeyr, Amr ibn Dinar'dan olmak üzere: "Hızır o duvarı eliyle doğrulttu" dedi de, kendi elini şöyle yukarı kaldırıp duvarın dümdüz olduğunu gösterdi.

Ya'lâ ibn Müslim: Ben Saîd ibn Cubeyr'in: "Hızır o duvara eliyle dokundu da duvar dümdüz oldu" dediğini sanıyorum, dedi.

"Mûsâ Hızır'a:

— Eğer isteseydin muhakkak bu duvarı doğrultma karşılığında bir ücret alırdın, dedi."

Saîd: "Kendisiyle yemek yiyebileceğimiz bir ücret alırdın " dedi. "Onların arkalarında", "Onların önlerinde" demektir. İbn Abbâs böyle "Onların önlerinde bir hükümdar vardı" şeklinde okudu.

İbn Cureyc dedi ki: Saîd ibn Cubeyr'den başkaları, o gemileri zorla alan melikin ismi Huded ibnu Buded olduğunu, öldürülen o çocuğun isminin de Ceysûr olduğunu iddia ediyorlar.

"Her sağlam gemiyi zorla alan bir melik vardı. İşte ben, gemi o hükümdara uğradığı zaman ayıplı olmasından dolayı onu terketme-sini istedim. Gemiciler o hükümdarı geçtikleri zaman, bu delik gemiyi iyileştirdiler ve onunla faydalandılar (gemi ellerinde kaldı).1'

Râvîlerden kimi "O deliği karûre (yânı cam) ile kapattılar", dedi; kimi de "Zift ile kapattılar" dedi.

"O öldürülen çocuğun ana-babası iki mü'min idiler; çocuk ise

kâfir idi. Biz o mü'min ana-babayı bir azgınlık ve kâfirlik bürüme-sinden, çocuk sevgisinin onları, o çocuğun dîni üzere ona mutâbaat etmelerinden endîşe ettik. İstedik ki, onların Rabb'i bunun yerine kendilerine temizlikçe daha hayırlısını, merhametçe daha yakınım versin. Hızır bunu Musa'nın:

— Sen tertemiz bir nefsi mi öldürdün? sözüne münâsib olarak söyledi."

"Merhametçe daha yakını", yânî ana-baba, Allah'ın ihsan edeceği çocukla, Hızır'ın öldürdüğü evvelki çocuktan daha fazla merhamete nail olacaklar ma'nâsmadır.

Saîd ibn Cubeyr'den başkası: O ana-babaya, öldürülenin yerine bir kız çocuğu verildi, dedi. Dâvûd ibn Ebî Âsim ise birden fazla râ-vîden: O bir kız çocuğudur, diye söyledi (meşhur olan da budur).

198- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Oradan geçip gittikleri zaman Mûsâ genç adamına:

Kuşluk yemeğimizi getir, bu yolculuğumuzdan and olsun yorgun düştük, dedi. Genç: Gördün mü, kayaya sığındığımız vakit ben balığı unutmuşum. Onu söylememi şeytândan başkası unutturmadı. O şaşılacak bir surette (denize atıldı) deniz içinde yolunu tutup gitti, (Âyet: 62-63).

"De ki: Yaptıkları işler bakımından en çok ziyana uğrayanları, kendileri muhakkak iyi yapıyorlar sanarak dünyâ hayâtında çalışmaları boşa gitmiş olanları size haber vereyim mi?11 (Âyet: 103-104).

Buradaki "Sun'an", "Amelen" manasınadır. "Onlar bunların içinde ebedî kalıcıdırlar, oradan ayrılmak istemezler" (Âyet: ıos). Buradaki "Hıvelen", "Tahavvulen" ma'nâsınadır.

"Mûsâ: İşte, dedi, bizim arayacağımız bu idi* Şimdi izlerinin üzerinde gerisin geri döndüler" (Âyet: 64); -yânî geliş yollarının üzerindeki izlerine tâbi' olarak dündüler.-"Le kad cVte şey'en imran=And olsun ki, sen büyük

bir iş yaptın" (Âyet: 713 "Le kad cVte şeyden nukran=And olsun ki, sen çok

kötü bir iş yaptın" (Âyet: 74).

Bu iki âyetteki "İmran" ve "Nukran" lafızları "Dâhiye", yânî "Belâ, felâket" ma'nâsmadır. "Yenkaddu", "Yenkaadu{= Yıkıldı)" (Âyet: 77) lafızları "Diş yıkıldı, söküldü" ta'bîri gibidir.

"Le-tehızte", "Ve'ttehızte" (Âyet: 77) bir ma'nâya olup "Elbette alırdın" demektir. "Ruhmen" (Âyet: 81), "er- Ruhm "dandır, bu kelime mübalağa bakımından "Rahmet"ten daha şiddetli, daha kuvvetlidir. Biz "Ruhmen" lafzının "RahînV'den türemiş olduğunu sanıyoruz. Mekke şehri "Umme Ruhm" diye çağrılır ki, bu "Kendisine devamlı rahmet inen şehir" demektir [365].

248- Bana Kuteybe ibnu Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bana Suf-yân ibnu Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan tahdîs etti ki, Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs'a:

— Nevf el-Bukâlî, İsrâîl oğullarının sahibi olan Mûsâ, Hızır'ın sahibi olan Mûsâ değildir diye söylüyor, dedim.

Bunun üzerine İbn Abbâs şöyle dedi:

— Allah'ın düşmanı yalan söylemiştir: Bize Ubeyy ibnu Ka'b tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Mûsâ Peygamber İsrâîl oğullan içinde hutbeye kalkmıştı. Kendisine;

— İnsanların en âlimi kimdir? diye soruldu. Mûsâ:

— Benim, diye cevâb verdi.

Bu husustaki ilmi (Allah en iyi bilendir diyerek) Allah 'a döndürmediğinden dolayı Allah ona itâb etti (yânî onu azarladı). Ve ona:

— "Evet iki denizin birleştiği yerde kullarımdan bir kul var ki, işte o senden daha âlimdir" diye vahyetti.

Mûsâ:

— Yâ Rabb! Beni ona ulaştıracak yol nasıldır? dedi. Allah:

— Bir zenbîl içinde bir balık alırsın, artık balığı her nerede kaybedersen, işte

orada balığın izini ta'kîb et (o en âlim kula kavuşursun), buyurdu."

Rasûlullah şöyle devam etti: "Mûsâyola çıktı, beraberinde kendisine hizmet eden genci Yûşâ ibn Nûn da yola çıktı. Yanlarında balık olduğu hâlde yürüyüp, sonunda (iki denizin birleştiği yerdeki) kayaya ulaştılar ve onun yanında konakladılar."

Dedi ki: "Akabinde Mûsâ başını yere koyup uyudu".

Sufyân ibnu Uyeyne geçen senedle ve Amr'dan başkasının -Katâde'nin- hadîsinde şöyle demiştir: "Kayanın dibinde bir pınar vardı ki, ona el-Hayyât denilir. Onun suyuna isabet eden herşey muhakkak canlanıp dirilir. İşte o balığa bu hayât pınarının suyundan birkaç su serpintisi isabet etti" dedi [366].

"Balık hareket etti ve zenbtlin içinden sıyrılıp kurtuldu, denize girdi. Mûsâ uyandığı (ve gencin haber vermeyi unutup da bir müddet yürüyüp yoruldukları) "zaman genç adamına dedi ki: Kuşluk yemeğimizi getir. Bu yolculuğumuzdan and olsun yorgun düştük" (Âyet: 64).

Dedi ki: "Mûsâ Peygamber emrolunduğu o yerin ötesine geçmedikçe yorgunluk duymamıştı. Genç adamı Yûşâ ibn Nûn, Mûsâ'-ya:

— Gördün mü, taşın dibinde barındığımız zaman ben balığı unutmuşum. Onu söylememi bana şeytândan başkası unutturmadı. O şaşılacak bir surette denize atıldı, deniz içinde yolunu tutup gitti, dedi.

Mûsâ:

— İşte bizim arayacağımız bu idi, dedi.

Şimdi izlerinin üzerinde gensin geri döndüler (Âyet: 63-64). Nihayet o kayanın yanına ulaştılar. Oradaki denizde balığın yittiği yolu, tâk (yânî bina kemeri) gibi buldular. Balığın deniz içinde böyle bir yol açması Musa'nın hizmetçisine hayret verici birşey olmuştu. O kayanın yanına vardıklarında bir de baktılar ki, bir elbiseye bürünmüş bir zât duruyor. Mûsâ ona selâm verdi. O zât:

— Bu senin bulunduğun yerde selâm nereden? dedi. Mûsâ da:

— Ben Musa'yım, dedi. O zât:

— İsrâîl oğullan'nın Musa'sı mı? diye sordu. Mûsâ:

— Evet, dedi, ve şöyle devam etti: Sana öğretilen rüşd ve hidâyetten bana da birşeyler öğretmen üzere sana tâbi' olayım mı? dedi.

Hızır ona:

— Yâ Mûsâ! Sende Allah 'in ilminden sana öğrettiği öyle bir ilim vardır ki, onu ben bilemem; bende de Allah'ın ilminden bana öğrettiği öyle bir ilim vardır ki, onu da sen bilemezsin, dedi.

Mûsâ:

— Fakat yine de ben sana tâbi' olayım, dedi. Hızır:

— Eğer bana tâbi' olacaksan, ben sana anıp söyleyinceye kadar bana hiçbirşey sorma, dedi.

Bunun üzerine Hızır'la Mûsâ deniz kıyısında yürüyerek gittiler. Yanlarına bir gemi uğradı. Hızır (gemiciler tarafından) tanındı, bu sebebie gemiciler onları navlunsuz olarak -ücretsiz olarak şeklinde de söyler- kendi gemilerine yüklediler. Onlar da gemiye bindiler."

Dedi ki: "O sırada bir serçe kuşu geminin kenarına kondu da gagasını denize daldırdı. Hızır Musa'ya:

— Benim ilmim, senin ilmin ve bütün mahlûkaatın ilmi, Allah '-in ilmi içinde ancak şu serçenin gagasını daldırıp denizden aldığı mik-dârdır, dedi."

Dedi ki: "Musa'ya ansızın olmadı ki, Hızır bir kesere doğru gidip, onunla gemiyi deldi. Mûsâ ona:

— Bu gemiciler topluluğu bizi navlunsuz olarak gemilerine almışlarken, sen onların gemilerine kasdedip içindekileri batırmak için mi deliyorsun? And olsun sen büyük bir iş yaptın (Âyet:7i) dedi.

Yine gittiler, bir de baktılar ki bir çocuk, diğer çocukların beraberinde oynuyor. Hızır, o çocuğun başını eliyle tuttu da onu kesip kopardı. Mûsâ, Hızır'a:

— Sen tertemiz bir canı, diğer bir can karşılığı olmaksızın öldürdün ha? And olsun ki, sen çok kötü bir şey yaptın, dedi.

Hızır şöyle dedi:

— Ben sana beraberimde asla sabredemezsin demedim mi? Mûsâ:

—Eğer, dedi, bundan sonra sana birşey sorarsam benimle arkadaşlık etme. O takdirde tarafımdan muhakkak özre ulaşmışsındır.

Yine gittiler. Nihayet bir memleket halkına vardılar ki, ora ahâlisinden yemek istedikleri hâlde kendilerini misafir etmekten çekinmişlerdi. Derken yıkılmak isteyen bir duvar buldular. O bunu eliyle şöyle yapıp derhâl doğrultuverdi (Âyet: 74-??). Mûsâ Hızır'a dedi ki:

— Biz bu memlekete girdik. Onlar bizi misafir etmediler ve bize yemek vermediler. Eğer isteseydin elbet buna karşılık bir ücret alırdın.

Hızır da şöyle dedi:

— İşte bu, benimle senin ayrılışımızdır. Sana üzerinde sabrede-mediğin şeylerin içyüzünü haber vereceğim... (Âyet:77-82)*i.

Rasülullah (S -kıssayı buraya kadar naklettikten sonra): "Çok arzu ederdik ki, Mûsâ sabretseydi de, aralarında olan işler Allah tarafından bizlere hikâye olunsaydı" buyurdu.

Dedi ki: İbn Abbâs: "Önlerinde her sağlam gemiyi zorla almakta olan bir melik vardı. Oğlana gelince, o bir kâfir idi" şeklinde okurdu.

199- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"De ki: Yaptıkları işler bakımından en çok ziyana uğrayanları size haber vereyim mi?" (Âyet: 103) [367].

249-.......Mus'ab ibn Sa'd ibn Ebî Vakkaas şöyle demiştir: Ben babam Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a "De kî: Ameller bakımından en çok ziyana uğrayanları size haber vereyim mi?" kavlinden sordum: Onlar Harûriyye taifesi midir? dedim.

Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R):

— Bu en çok ziyana uğrayanlar Harûrîler değildir. Bu büyük ziyana

uğrayanlar Yahûdîler'le Nasrânîler'dir, Yahûdîler'e gelince, onlar Muhammed'i yalanlamışlardır. Nasrânîler ise cennete kâfir olmuşlar da cennette hiçbir yiyecek ve içecek yoktur demişlerdir. Harûrîler ise, kuvvetli bir te'mînât ile desteklemelerinin ardından Allah'ın ahdini (Allah'a verdikleri sözü) bozanlardır, dedi.

Sa'd, onlara "Fâsıklardır" diye isim verir idi [368].

200- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

O en çok ziyana uğrayanlar, Rabb Herinin âyetlerini ve O*na kavuşmayı inkâr edip de (hayır nâmına bütün) yaptıkları boşa gitmiş olanlardır ki, biz kıyamet gününde onlar için hiçbir ölçü tutmayacağız" (Âyet: 105).

250-.......el-Mugîre ibnu Abdirrahmân haber verip şöyle dedi:

Bana Ebû'z-Zinâd, el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Şu muhakkak ki, kıyamet gününde iri bedenli, semiz bir kişi (hesâb yerine) gelecektir ki, o, Allah yanında sivrisineğin kanadı ağırlığında (bir sevâb) tartmaz. "

Ebû Hureyre yâhud Rasûlullah: Ey mü'minler, şu âyeti okuyunuz: ' 'Biz kıyamet gününde onlar için hiçbir ölçü tutmayacağız" dedi [369].

Ve Yahya ibn Bukeyr'den; o da el-Mugîre ibn Abdirrahmân'-dan; o da Ebû'z-Zinâd'dan olmak üzere bu hadîsin benzerini rivayet etmişlerdir.

19-Meryem Sûresi ("Kâf-Hâ-Yâ-Ayn-Sâd") [370]

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

İbn Abbâs şöyle dedi: "Onlar bize gelecekleri gün neler işitecekler, neler görecekler!" (Ayet: 38>; Allah şunu buyuruyor: Onlar (yânî kâfirler) bu günde (bu dünyâ gününde hakkı) işitmiyorlar ve görmüyorlar, onlar apaçık bir sapıklık içindedirler. İbn Abbâs "EsmV bihim ve ebsir" kavlini kasdediyor. Kâfirler (işitmenin ve görmenin fayda vermeyeceği) o kıyamet gününde pek işitici ve pek görücüdürler. "İbrahim'in babası dedi ki: Ey İbrahim,

benim tanrılarımdan yüz mü çeviricisin? And olsun ki, vazgeçmezsen seni muhakkak taşlarım..." (Âyet: 46),

buradaki "Muhakkak seni taşlarım", "Muhakkak seni kötülerim" ma'nâsınadır.

"Biz onlardan evvel nice nesiller helak ettik ki, onlar mal ve metâ'ca da, gösterişçe de daha güzeldiler" (Ayet: 74), buradaki "Esasen", "Mal ve meta'"; "Rien", "Manzara, yânî gösterişçe" demektir.

Ebû Vâil şöyle dedi: Meryem "Takf"in "Akıl sahibi (ve kötü fiilden vazgeçici)" olduğunu bildi de, bu sebeble "Doğrusu ben senden Rahmân(olan Allah) 'a sığınırım; eğer sen fenalıktan hakkıyle sakınan isen, dedi" (Âyet: 18)

Sutyân ibn Uyeyne şöyle dedi: "Görmedin mi biz kâfirlerin başına, kendilerini alabildiğine (günâha tahrik ve) tehyîc eden şeytânları gönderdik" (Ayet: 83), buradaki

"Teuzzuhum ezzen", "Onları alabildiğine ma'siyetler işlemeye sevkeder" demektir.

Mucâhid de: "Le kad cVtum şey'en idden = And olsun ki, siz pek çirkin birşey söylediniz" (Ayet: 89), buradaki "İdden", "Pek eğri" ma'nâsınadir, demiştir.

İbn Abbâs: "Günahkârları ise susuz olarak cehenneme süreceğiz" (Âyet. 86), buradaki "Virden", "Susuzlar olarak"; "Esasen" (Ayet: 74), "Mal"; "İdden", "Büyük bir söz"; "Rizken" (Aya: 9S), "Savtan(= Hafif ses)" ma'nâsınadır, dedi.

Mucâhid: "De ki: Kim sapıklık içinde ise Rahman (olan Allah) onufn dünyalığının ipini) uzattıkça uzatır... "(Ayet: 75), buradaki "Fe'l-yemdud", "Onu terkeder" ma'nâsmadır, dedi.

Mucâhid'den başkası da şöyle dedi: "Sonra arkalarından öyle kötü bir nesil geldi ki, namazı bıraktılar, şehvetlerine uydular. İşte bunlar da azgınlıklarının

cezasına uğrayacaklardır" (Ayet: 59), buradaki "Ğayyen", "Husrân (= Şerr, ziyâri)";

"Bukıyyen" (Âyet: 58), "Bâkf'nin cemâati olup "Ağlayıcılar", "Suliyyen" (Âyet: 70), bu "Ateşe girmek ve yanmak" ma'nâsına olan "Şaliye, Yaslâ"nın masdarıdır. "Nediyyen" (Ayet: 73) ve "en-Nâdî" bir olup, "Meclis ve topluluk" ma'nâsınadır.

201- Yüce Allah'ın: 'Sen Onları Hasret Günü İle Korkut... " (Ayet: 39) Kavli Babı

251-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Kıyamet günü ölüm, aklı karalı alaca bir koyun suretinde getirilir. Akabinde bir nida edici:

— Ey cennet ehli! diye nida eder.

Cennetlikler hemen boyunlarını uzatıp başlarını ona doğru kaldırır ve ona bakarlar. Nida edici o koça işaret ederek:

— Sizler bunu tanıyor musunuz? der. Onlar, hepsi onu görmüş olarak:

— Evet tanıyoruz, bu ölümdür, derler. Bundan sonra nidâcı:

— Ey nâr ehli! diye nida eder.

Onlar da boyunlarını uzatıp başlarını kaldırarak ona doğru bakarlar. Nidâcı yine o koyunu işaret ederek:

— Sizler bunu tanıyor musunuz? diye sorar. Onların hepsi de koyunu görmüş oldukları hâlde:

— Evet tanıyoruz; bu, ölümdür, derler. Akabinde o boğazlanır. Bundan sonra:

— Ey cennet ehli! Cennette ebedî yaşayacaksınız, artık ölüm yoktur. Ey ateş ehli! Sizler de yerinizde ebedîsiniz, artık ölüm yoktur,

der."

Bundan sonra Rasûlullah şu âyeti okudu: "Sen onları ilâhî emrin yerini bulduğu vakit ile; hasret (ve pişmanlık) günü ile korkut. Onlar hâlâ gaflet içindedirler, onlar hâlâ îmân etmiyorlar. "

Rasûlullah bu âyeti okurken: "İşte bunlar (yânı gaflette olanlar) dünyâ ehlidir" demiştir [371].

202- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Ve biz (elçiler) senin Rabb'inin emri olmadıkça inmeyiz. Önümüzde, ardımızda ve ikisinin arasında ne varsa hepsi O'nundur..." (Âyet:64)

252-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Cibril'e:

— "Ve bizi ziyaret etmekte olduğundan daha çok ziyaret etmene ne mâni' oluyor?" dedi.

İşte bunun üzerine şu âyet indi: "Bizler senin Rabb 'inin emri olmadıkça inmeyiz. Önümüzde ardımızda ve ikisi arasında ne varsa hepsi O'nundur. Senin Rabb'in unutkan değildir" [372].

203- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Şu, âyetlerimizi inkâr eden ve: Bana elbette mal ve evlâd verilecektir, diyen adamı gördün mü?" (Âyet: 77).

253- Bize el-Humeydî tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne, el-A'meş'ten; o da Ebu'd-Duhâ'dan tahdîs etti ki, Mesrûk şöyle demiştir: Ben Habbâb ibnu'l-Erett'ten işittim, şöyle dedi: Ben el-Âs ibn Vâil'e geldim de onun yanında bulunan bir hakkımı ödemesini istiyordum. O:

— Sen Muhammed'e küfretmedikçe, sana alacağını vermem, dedi.

Ben de:

— Sen ölüp de sonra diriltilinceye kadar ben O'na küfretmem, dedim.

O:

— Ben öldükten sonra diriltilecek miyim? dedi. Ben:

— Evet diriltileceksin, dedim. O:

— Öyleyse şübhesiz orada benim malım ve çocuğum olacaktır. Ben alacağım sana orada vereyim, dedi.

Bunun üzerine bu âyet indi: "Âyetlerimizi inkâr eden ve: Bana elbette mal ve evlâd verilecektir, diyen adamı gördün mü?"

Bu hadîsi şu beş kişi: Sufyân es-Sevrî, Şu'betu'bnu'l-Haccâc, Hafs ibnu Gıyâs, Ebû Muâviye Muhammed ibn Hazım ve Vekî\ Süleyman el-A'meş'ten rivayet etmişlerdir.

204- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

'O, gayba mı vâkıf, yoksa Rahman hn yanında bir ahid mi edinmiş?" (Âyet: 78)

"Afiden", "Mevsikan", yânı "Te'mınâf'tır, dedi.

254-....... Bize Sufyân es-Sevrî, el-A'meş'ten; o da Ebu'd-Duhâ'dan; o da Mesrûk'tan haber verdi ki, Habbâb (R) şöyle demiştir: Ben Mekke'de demirci idim. Âs ibn Vâil es-Sehmî'ye bir kılıç yap-

mıştım. Ona geldim de kılıç yapma ücretini ödemesini istiyordum. Bana:

— Sen Muhammed'e küfredinceye kadar ben ücretini sana vermem, dedi.

Ben de:

— Ben Muhammed'e Allah seni öldürüp de sonra diriltmedikçe küfretmem, dedim,

O:

— Allah beni öldürdüğü ve sonra da diriltttiği zaman, benim, malım ve çocuğum olur, dedi.

Bunun üzerine Allah şunu indirdi: "Âyetlerimizi inkâr eden ve: Bana elbette mal ve evlâd verilecektir, diyen adamı gördün mü? O, gayba mı muttali' olmuş, yoksa Rahman (olan Allah) katında bir ahid mi edinmiş?*'

"Ahden", "Mevsikan" demektir, dedi.

eî-Eşcaî, Sufyân'dan yaptığı rivayetinde "Kılıç" ve "Mevsikan" isimlerini söylemedi [373].

205- Bâb:

'Hayır, öyle değil. Biz onun söyleyegeldiği sözü yazarız, azabını da uzattıkça uzatırız" (Âyet: 79).

255-........ Ben Ebu'd-Duhâ'dan işittim; o, Mesrûk'tan tahdîs ediyordu ki, Habbâb (R) şöyle demiştir: Ben Câhiliyet devrinde demirci idim. Benim Âs ibn Vâil üzerinde bir (kılıç yapma ücreti) alacağım vardı.

Râvî dedi ki: Habbâb, bu alacağını ödemesi için Âs ibn Vâil'e geldi. Âs:

— Sen Muhammed'e küfretmedikçe ben alacağını sana vermem, dedi.

Habbâb da:

— Vallahi ben Muhammed'e, Allah senin canını alıp, sonra da sen tekrar diriltilmedikçe küfretmem, dedi.

Âs:

— Öyleyse sen beni, öleceğim, sonra da diriltileceğim ve bana mal ve çocuk

verilinceye kadar bırak da ben borcumu sana orada öde-yeyim, dedi.

Akabinde bu âyet indi: "Âyetlerimizi inkâr eden ve: Bana elbette mal ve evlâd verilecektir, diyen adamı gördün mü?"

206- Bâb: Azîz Ve Celîl Allah'ın Şu Kavli:

"Onun söyler olduğuna biz mîrâsçı olacağız ve o bize tek başına gelecektir" (Âyet: 80).

İbn Abbâs: "Dağlar dağılıp çökecektir", "Yıkılacaktır" ma'nâsınadır, dedi.

256-....... Bize Vekî', el-A'meş'ten; o da Ebu'd-Duhâ'dan; o da Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Habbâb (R) şöyle demiştir: Ben demirci-kuyumcu bir adam idim. Âs ibn Vâil üzerinde bir alacağım vardı. Ben ona gelip alacağımı istiyordum. Bana:

— Muhammed'e küfretmedikçe ücretini ödemem, dedi. Habbâb dedi ki: Ben de ona:

— Sen ölünceye, sonra da diriltilinceye kadar ben Muhammed'e asla küfretmem, dedim.

Âs ibn Vâil:

— Ben ölümden sonra diriltilecek isem, orada malıma ve çocuklarıma döndüğüm zaman alacağım sana ödeyeceğim, dedi.

Habbâb dedi ki: Bunun üzerine şu âyetler indi: "Âyetlerimizi inkâr eden ve: Bana elbette mal ve evlâd verilecektir, diyen adamı gördün mü? O gayba mı vâkıf, yoksa Rahman (olan Allah) katında bir ahid mi edinmiş? Hayır öyle değil, biz onun söyleyegeldiği sözü yazarız, azabını da uzattıkça uzatırız. Onun söyler olduğuna (yânı mallarına) biz mîrâsçı olacağız ve o bize tek başına gelecektir' (Âyet:77-80).

20- Tâhâ Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

İbn Cubeyr ve ed-Dahhâk ibnu Muzâhim: Nabatiyye dilinde "Tâhâ", "Yâ raculu" ma'nâsınadır, dediler [374].

Mucâhid şöyle dedi:

"Elkaa" (Âyet: 65), "Yaptı" demektir. Bir harfi nutkedemeyip söyleyemeyen yâhud kendisinde temteme yâhud fe'fee nev'inden pepelik olan herkese "Dilinde ukde, yânı düğüm vardır" denilir (Âyet: 27) [375].

"Üşdüd bihî ezrî" (Âyet: 3i), "Onunla sırtımı kuvvetlendir".

"Fe-yeshatekum" (Âyet: 6i), "Sizi helak eder, kökünüzü hazır".

' 'Dediler ki: Bunlar herhalde iki sihirbazdır ki, sizi büyüleriyle yerlerinizden çıkarmak ve en şerefli, en üstün dîninizi gidermek istiyorlar" (Âyet: 63), buradaki "el-Muslâ", "el-Emsel"in müennes kılınmışıdır; "Tarîkatikumul-muslâ", "En şerefli, en yüksek olan dîninizi gidermek istiyorlar" diyor;

"Huzu'l-muslâ" denilir ki "En üstün olanı al" demektir. "Onun için bütün tuzaklarınızı bir araya toplayın. Sonra saff hâlinde gelin... " (Âyet: 64). "Sen bu gün saffa geldin mi?" denilir ki, kendisinde namaz kılınan musallayı kasdeder.

"Fe-evcese fi nefsihî hîfeten Mûsâ = Onun için Mûsâ, içinde bir nevV korku hissetti" (Âyet: 67), bir korku gizledi. Bu "Hîfeten" kelimesinin aslı "Havfeten"dir, hâ'nın kesresinden dolayı vâv gitti de "Hîfeten" oldu.

-SİZİ muhakkak hurma dallarına asacağım" (Âyet: ?i), buradaki "Fî cuzûVn-nahli", "Âlâ cuzûi'n-nahl(= Hurma dalları üzerine)" ma'nâsınadır. "Fe mâ hatbuke yâ Sâmiriyyu = Senin kalbin ne idi yâ Sâmirî" (Âyet: 95), yânî "Seni yaptığın işe sevkeden ne idi?" "Misâse" (Âyet: 97), "Ona dokundu, temas etti" ma'nâsına olan (mufâale babından) "Mâssehu"nun masdarıdır.

"Üstüne düşüp taptığın tanrına bak! Biz onu cayır cayır yakacağız, sonra onu parça parça edip denize atacağız"

(Âyet: 97), buradaki "Le-nensifennehû", "Le-nezriyennehu (= Onu toz hâlinde dağıtıp ezerek savuracağız)"

ma'nâsınadır. "Sana dağları sorarlar. De ki: Rabb'im onları ufalayıp savuracak da yerlerini dümdüz bir toprak hâlinde bırakacak, onlarda ne bir iniş, ne de bir yokuş göremeyeceksin" (Âyet: 105-107). Buradaki "Kaaansaf saf an", "Üzerinde su yükselecek yer, düz ve bitkisiz arazî" ma'nâsınadır.

Mucâhid şöyle dedi:

"Dediler ki: Biz sana verdiğimiz sözden kendimize mâlik olarak caymadık. Fakat biz o kavmin zînetinden birtakım ağırlıklar yüklendik de onları ateşe atmıştık.

Sâmirî de (kendi zînetini) böylece atmıştı" (Âyet: 87), buradaki "Evzâren", "Ağırlıklar", "Min zînetVl- kavmi", "Fir'avn ümmetinden âriyeten almış oldukları (altın, gümüş) zînet eşyaları"; "Fe-kazeftuhâ", "Ben

yaptı" ma'nâsınadır.

"Mûsâ onları unuttu" (Âyet: ss) -yânî Sâmirî ve ona uyanları-. Onlar: Mûsâ buzağı olan Rabb'de hatâ etti, yanıldı (yânî onu burada aramadı da Tûr'a aramaya gitti), diyorlar.

"Hulâsa: O, kendilerine böğüren bir buzağı heykeli döküp çıkarmıştı. 'İşte sizin de, Musa'nın da tanrısı budur! Fakat Mûsâ unuttu' demişlerdi. Bilmiyorlar edemiyor, onlara ne bir zarar, ne de bir fâide vermek kudretine mâlik olamıyordu" (Âyet: 88 89), yânî o buzağı heykeli, onlara hiçbir söz döndüremiyor.

"O gün Rahman için sesler kısılmıştır, artık, bir hışırtıdan başka birşey işitemezsin" (Âyet: ıos>, buradaki "Hemsen", "Ayakların yere düşme sesi" ma'nâsınadır.

"O: 'Rabb'im, beni niçin kör hasrettin? Hâlbuki ben hakîkaten görücü idim' demiştir" (Âyet: 125),yânî "Beni hüccetimden kör olarak hasrettin, Hâlbuki ben dünyâda görücü idim" demiştir. îbn Abbâs, şu âyet hakkında şöyle dedi:

"Hani o bir ateş görmüştü de ailesine: Siz burada durun. Hakikat ben bir ateş gördüm. Belki ondan size bir kor getirir, yâhud ateşin yanında bir yol (gösterici) bulurum demişti" (Âyet: 10). Mûsâ ve ehli, anasının bulunduğu Mısır'a

giderlerken Tûvâ vâdîsinde konak etmiş, karanlık ve soğuk bir gecede yollarını şaşırıp kaybetmişlerdi. İşte o zaman Mûsâ "Eğer ben o ateşin yanında yol gösterecek bir kimse bulamazsam, size ısınacağınız bir ateş parçası getiririm" demiştir.

Sufyân ibn Uyeyne de şöyle demiştir: "Emselehum tarîkaten" (Âyet: 104), "Görüş ve amelce en âdil olanı" ma'nâsınadır. İbn Abbâs şöyle demiştir: "Kim bir müzmin olarak iyi iyi amellerde bulunursa o hiçbir zulümden de ezilmekten de korkmaz" (Âyet: 1121, buradaki "Zulmen" ve "Hedman", zulme uğratılmaz ve hasenelerinden bir eksiltme yapılmaz ma'nâsınadır. "Onlarda ne bir iniş, ne de bir yokuş göremeyeceksin. O gün O da 'vetçiye -

kendisine hiçbir muhalefet göstermeksizin uyup, izinden gideceklerdir" (Âyet: 107-108), buradaki "ivecen", "Vâdî", "Emten", "Yükselen tepe"; "Slratehe'l-ûtö" (Âyet: 21), "İlk haleti, ilk şekli"; "Ulu'n-nuhâ" (Âyet: 54,58) - "Akıllar sahihleri"- "Takva sahihleri"; "Maîşen danken" (Âyet: 124), "Dar ve sıkıntılı bir yaşama", "Bedbahtlık" ma'nâsınadır.

"Benim gazabım da kimin üzerine vâcib olursa, muhakkak kî o (helak uçurumuna) yuvarlanmıştır" (Âyet: si), buradaki "Hevâ", "Şakiye", yânî "Bedbaht oldu" ma'nâsınadır.

"Çünkü sen mukaddes vâdîde, Tûvâ'dasın" (Âyet: 12),

"Sen, mübarek vâdî olan Tûvâ'dasın" demektir.

"Tuvâ", vâdînin ismidir, "Bi-melkinâ" (Âyet: 87)

"Bi-emrinâ(= Kendi emrimizle)" demektir. "Mekânen SUVen" (Âyet: 58),

"Aralarında orta bir yer" ma'nâsınadır.

"Onlara denizde kuru bir yol aç diye vahyetmiştik" (Âyet: 77), buradaki "Yebesen" ve "Yâbisen" bir ma'nâya olup "Kuru" demektir. "Sonra da (hakkındaki) takdire göre sen buraya geldin ey Mûsâ" (Âyet: 90), buradaki "Ala kaderin", "(Takdir ettiğim) bir va'de göre" demektir. "Lâ teniyâ fî zikri = Beni hatırlamakta gevşeklik göstermeyin" (Âyet: 42), yânî zayıflamayın.

"En yefruta aleynâ= Onun bize karşı aşırı gitmesinden korkuyoruz" {Âyet: 45), yânî "Ukubette aşırı gitmesinden.." demektir.

207- Yüce Allah'ın:'Ben Seni Kendim İçin Seçtim" (Âyet: 41) Kavli Babı

257-.......Muhammed ibn Şîrîn, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Âdem ile Mûsâ buluştular da, Mûsâ, Âdem'e:

— Sen (kendi şekaavetinle) insanları bedbaht eden ve onları cennetten çıkaran kimsesin, dedi.

Âdem de ona;

— Sen Allah 'in elçilik vermekle seçkin kıldığı ve kendisi için süzüp seçtiği, üzerine Tevrat indirdiği bir kimsesin, dedi.

Mûsâ:

— Evet (öyledir), dedi.

Âdem:

— Sen (Tevrat'ta benim işlediğim) hatîeyi buldun ki, o hatîe, benim üzerime Allah beni yaratmazdan önce takdir edilip yazılmıştı,

dedi."

Böylece Âdem, Musa'ya delîl ve burhanla gâlib oldu" [376].

"el'Yemmu" (Âyet: 39), "Deniz" ma'nâsınadır.

208- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"And olsun ki, biz Musa'ya: 'Kullarımla geceleyin yolaçık da -yetişmelerinden korkmayarak, (boğulmaktan da)

endîşe etmeyerek- onlara denizde kuru bir yol aç' diye vahyetmişizdir. Derken Fir'avn ordularıyle birlikte arkalarına düştü, deniz de kendilerini nasıl kapladıysa öylece kaplayıverdt Fir'avn, kavmini saptırdı ve onları doğru yola iletmedi"

(Âyet: 77-79».

258-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Medîne'ye geldiği zaman, Yahudiler âşûrâ orucu tutuyorlardı. Rasûluilah onlara:

— "Bu oruç nedir?" diye sordu. Yahudiler:

— Bu, Mûsâ Peygamber'in Fir'avn'a gâlib geldiği gündür, dediler.

Bu cevâb üzerine Peygamber (S):

— "Biz müslümânlar Musa'ya Yahûdîler'den daha yakınız, onun için bu gün oruç tutunuz" buyurdu [377].

209- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"(Biz de Adem'e: Hiç şübhesiz ki, bu senin de, zevcenin de düşmanıdır.) Bundan dolayı o sakın sizi cennetten

çıkarmasın. Sonra zahmete düşersin, demiştik" (Âyet: 117).

259-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurdu:

"Mûsâ, Âdem'le hüccet yarışına girip çekişti de Âdem'e hitaben:

— Sen günâhın sebebiyle insanları cennetten çıkaran ve onları dünyâ zahmetleriyle bedbaht kılan zâtsın, dedi."

Dedi ki: "Âdem de:

— Yâ Mûsâ! Sen de Allah 'in elçiliği ve kelâmı ile seçmiş olduğu zâtsın. Öyle iken sen Allah'ın beni yaratmasından önce üzerime yazdığı yâhud beni yaratmadan evvel üzerime takdir etmiş olduğu bir işten dolayı beni kınıyor musun? dedi."

Rasûlullah (S): "Âdem, Musa'ya delil ve burhanla gâlib oldu" buyurdu [378].

21- el-Enbiyâ Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

260-....... Bize Şu'fae tahdîs etti ki, Ebû İshâk şöyle demiştir:

Ben Abdurrahmân ibnu Yezîd'den işittim. Abdullah ibn Mes'ûd (R): Benû İsrâîl güresi, el-Kehf, Meryem, Tâhâ ve el-Enbiyâ Sûreleri; bu beş sûre ilk atiklerdendirler (Mekke'de iki inenlerdendirler) ve bunlar benim ilk ezberlediğim kadîm servetimdendirler, demiştir [379].

Katâde: "Derken o bunları parça parça etti'* (Âyet:58), buradaki "Cuzâzen", îbrâhîm o putları parça parça etti ma'nâsınadır.

el-Hasen el-Basrî de: "Ve bütün bunlar kendi feleki içinde yüzmektedirler" (Âyet:33), buradaki "Felek", ip bükme âletinin döndüğü boşluğun benzeridir; "Yeshabûn", "Devrederler" ma'nâsınadır, dedi.

İbn Abbâs da: "Hani kavmin davarı geceleyin çobansız olarak ekin içinde yayılmıştı" {Âya:^8), buradaki "Nefeşet", "Otlamıştı"; "Ve lâ hum minnâ yushâbûn - Bizden ise onlar hiç sabâhat gösterilmezler" (Âyet:43), buradaki "Yeshabun", "Men' olunmazlar" ma'nâsınadır. "İnne hâzihi ummetukum ummeten vâhideten = Hakikat şu, bir tek dîn olarak sizin dîninizdir" (Ayev.92), İbn Abbâs: Bu, "Dîniniz, bir tek dîndir" ma'nâsınadır, dedi.

îkrime: "Siz de, Allah'ı bırakıp tapmakta olduklarınız da hiç şübhesiz ki cehennemin odunlarısınız, siz oraya gireceksiniz" (Âyet:58), buradaki "Hasebu", Habeş dilinde "Hatab", yânî "Odun" ma'nâsınadır, dedi.

İkrime'den başkası da şöyle dedi: "Fe lemmâ ahassû beysenâ = Onlar azabımızı hissettikleri zaman... " (Âyet:i2), buradaki "Ehassû", "Hissettim" ma'nâsmdan türemiş olup "Onun vukuunu bekledikleri zaman" ma'nâsınadır. "Hâmidîn", "Ocakları sönmüşler"; "Hasîd", "Kökleri kazınmışlar" (Âyet:i5) ma'nâsınadır. Bu "Hasîd" lafzı, tekil, tesniye ve cemi' ma'nâsına gelir. "Onun huzûrundakiler kendisine ibâdet etmekten asla kibirlenmezler ve yorulmazlar"

(Âyei:i9), buradaki "Lâyestahsırûn", "Yorulmazlar" ma'nâsınadır. "Hasîr(= Yorgun)" ve "Hasertu baîri(= Devemi yordum)" ta'bîrleri bu ma'nâdandır.

"Min kuflifeccin amîk = Her uzak yoldan "(ei-Hacc:27)'deki "Amîk", "Baîd" yânî "Uzak" ma'nâsınadır. "Summenukisû" (Âyet:65), "Sonra yine kafalarını döndürdüler" ma'nâsınadır. "Biz Davud'a sizin için muharebenin şiddetinden korumak için giyecek san'atını öğrettik*' (Âyet:80), "Zırhlar örme san'atını öğrettik" demektir.

"Ve takattaû emrahum beynehum = Aralarındaki (dîn) işlerinde fırka fırka, hizib hizib oldular" demektir. "Lâ yesmeûne hasîsehâ = Bunlar cehennemin gizli sesini bile duymazlar" (Âyet:i02), buradaki "el-Hasts", "el-Hıss", "el-Cersu", "el-Hemsu"; hepsi de bir ma'nâya olup "Gizli ses" demektir.

"Âzannâke mâ minnâ min şehidin =Sana bildirdik, bizden ftif-bir şâhidyoktur" (FussüctAi), bunu "Onlar yine yüz çevirirlerse, deki: Size müsavat üzere bildirdim.." (Âyet:i09)'daki "Âzantukum "un ma'-nâsını belirtmek için getirmiştir.

"Âzannâke", "Sanabildirdik", "Âzantukum", "Size bildirdim" demektir. Ona bildirdiğin zaman sen ve o bilgide müsâvî olursun da gadr (yânı zulm) etmezsin.

Mucâhid de şöyle dedi: "Le-allekum tus'elûne Çünkü sorguya çekileceksiniz" (Âyet:i3), "İçinde bulunduğunuz hâl size anlatılacak" demektir. ' 'Bunlar O 'nun rızâsına ermiş olandan başka kimseye şefaat etmezler" (Âyet:28), buradaki "Irtedâ", "Radiye" yânî "Razı oldu" demektir. "O zaman babasına ve kavmine: Sizin tapmakta olduğunuz bu heykeller nedir? demişti. Onlar: Biz atalarımızı bunların tapı-cıları olarak bulduk, dediler. İbrahim: And olsun siz de, atalarınız da apaçık bir sapıklık içindesiniz, dedi" (Âyet: 52-54). Buradaki "Temâsîl", "Tapılan heykeller, putlar" ma'nâsınadır [380]. "es-Sicillu" Â "es-Sahîfe" ma'nâsınadır.

210- Bâb:

"(Hatırla o günü ki, biz göğü kitâbların sahîfesini dürüp büker gibi düreceğiz.) İlk yaratışa nasıl başladıksa, üzerimizde hakk bir va'd olarak, yine onu iade

edeceğiz- Hakikatte failler bizleriz" (Âyet: ıo4>.

261-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir hutbe yaptı da şöyle buyurdu: "Şübhesiz sizler Allah 'm huzuruna ayaklarınız çıplak, vücûdiannız çıplak, erlik yerleriniz sünnetsiz olarak toplanacaksınız. O gün ki, biz göğü kitâbların sahîfesini dürüp büker gibi düreceğiz. İlk yaratışa nasıl başladıksa, üzerimizde hakk bir va 't/ olarak, yine onu iade edeceğiz. Hakikatte failler bizleriz. Ve kıyamet günü peygamberlerden ilk elbise giydirilen kişi, İbrahim'dir. Gözünüzü açın! Şu muhakkak ki, yine o gün, ümmetimden birtakım adamlar getirilecek de bunlar yakalanıp sol tarafa (ateş tarafına) götürülecekler. Ben hemen: Yâ Rabb! Onlar benim sahâbîlerimdir, derim. Bana: Sen bunların senin ardından ortaya çıkardıkları bid'atleri bilmezsin, denilir. Bunun üzerine ben de, sâlih kul îsâ'nın dediği gibi (şöyle) derim: Ben içlerinde bulunduğum müddetçe üzerlerinde bir kontrolcu idim. Fakat Sen beni içlerinden alınca, üstlerinde gözetle-yidyalnız Sen oldun. Zâten Sen herşeye hakkıyle şâhidsin (eı-Mâide:ii7). Bana: Sen onlardan ayrıldığından beri onlar ökçeleri üzerine basarak geri dönen mürtedlerdir, diye cevâb verilecektir" [381].

22- el-Hacc Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

Sufyân ibnu Uyeyne: "Muhbitîn olanları müjdele" (Âyet: 34), "İtaatli olanları müjdele" demektir, dedi.

İbn Abbâs da şu kelâm hakkında şöyle dedi: "Biz senden evvel hiçbir rasûl, hiçbir nebi göndermedik ki o, birşey arzu ettiği zaman, şeytân onun dileği hakkında ille bir fitne meydana atmış olmasın. Nihayet Allah şeytânın ilkaa edeceği şeyi neshedip giderir. Yine Allah âyetlerini sabit kılar..." (Ayet. 52). Buradaki "Peygamber birşey arzu ettiği zaman şeytân onun arzusu hakkında ille bir fitne atar" demek, "Peye*^mber konuştuğu, yânî kendisine Allah tarafından indirilmiş âyetlerden birşey tilâvet ettiği zaman, şeytân onun sözü hakkında bir fitne atar, Allah da hemen şeytânın ettiğini ibtâl eder ve kendi âyetlerini

muhkemleştirip sabit kılar" demektir. "Peygamberdin umniyesi" kıraatinden ibarettir deniliyor. Buradaki "Umniye"nin "Kıraat" ma'nâsına geldiğine, yânî "Temenni ettiği zaman" demek, "Okuduğu zaman" demek olduğuna şâhid, şu âyettir: "Onların içinde ümmîler de vardır ki, kitabı bilmezler. (Bütün bildikleri önderlerinin telkin ettiği) bir sürü kuruntu ve yalandan başkası değil" (ei-Bakara: 78), yânî "Onlar sâdece okuyorlar, fakat yazı yazmıyorlar" [382].

Mucâhid de: "Nice memleket vardır ki, halkı zulümde devam edip dururlarken biz onları helak ettik. Şimdi duvarları tavanlarının üstüne çökmüştür. Ve biz nice kuyuları muattal, nice yüksek sarayları bomboş bıraktık" (Âyet: 45). Buradaki "Meşîdun bVl-kassatı", "Kireçle binası yüksek yapılmış" ma'nâsmadır, dedi.

Mucâhid'den başkası da şöyle demiştir:

"... Kendilerine âyetlerimizi okuyanlara nerdeyse saldırıverecek olurlar" (Âyet: 72), buradaki "Yastûne",

"Yakalayıp mağlûb etmek" ma'nâsına olan "Satvet" masdarından "Çabuk saldırıyorlar" demektir.

"Yastûne", "Yantuşûne(= Sert yakalıyorlar)" ma'nâsmadır, denilir. "Onlar sözün en güzeline irşâd edilmişlerdir (Âyet: 24), buradaki

"Hamîdin" yolu, İslâm Dîni'dir.

İbn Abbâs şu kelâm hakkında şöyle dedi: "Kim dünyâda da, âhirette de ona (o peygambere) Allah'ın asla yardım etmeyeceğini sanıyorsa, evinin tavanına bir ip uzatsın, sonra kendini yerden kessin de (yânı kendini boğsun da) bir baksın, bu hilesi onun öfkelenmekte olduğu şeyi giderecek mi?" (Âyet: is>, bu âyetteki

"Semâya ip uzatsın", "Evinin tavanına ip uzatsın (o ipi sımsıkı boynuna taksın)", demektir.

"O saatin zelzelesini göreceğiniz gün, emzikli her kadın, emzirdiğini unutup geçer" (Âyet: 2), buradaki "Tezhelu", (Göreceği dehşetten dolayı kendisine en sevgili şeyden) "Meşgul edilir" demektir.

211- Bâb:

Ve insanları sarhoş görürsün... (Âyet: 2).

262-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle dedi: "Azız ve Celîl olan Allah kıyamet günü:

— Yâ Âdem! der. Âdem de:

— Lebbeyke Rabbena ve sa*deyk (Ey Rabb'imiz, emrine tekrar tekrar icabet eder ve her emrini yerine getirmeye girişirim)! der.

Bir sesle kendisine:

— Şübhesiz Allah sana zürriyetinden cehenneme gidecekleri halk arasından seçip dışarı çıkarmanı emrediyor! diye nida edilir. O da:

— Yâ Rabb! Cehenneme gönderileceklerin mikdân ne kadardır? diye sorar.

Allah:

— Her bin kişiden -sanırım ki şöyle buyurdu:- dokuzyüz dok-sandokuzu, buyurdu.

İşte Allah, Âdem 'e böyle buyurduğu zaman (bunun verdiği dehşetli korkudan) gebe kadın çocuğunu düşürür, çocuk da ihtiyarlar. Ve sen o anda insanları sarhoş (olmuş gibi) görürsün. Hâlbuki onlar sarhoş değildirler. Fakat Allah'ın azabı pek çetindir. "

Bu haber sahâbîlere ağır geldi, hattâ korkudan yüzlerinin rengi değişti. Bu hâl üzerine Peygamber: "Ye'cûc ve Me'cûc'den dokuzyüz doksandokuz olarak sizden bir kişi çıkarılır. Sonra sizler mahşer halkının toplamı içinde beyaz öküzün derisi üzerindeki siyah bir tüy mesâbesindesiniz. Yâhud da siyah bir öküzün derisinde sanki beyaz bir tüy gibisiniz. Ben sizlerin cennet ehlinin dörtte biri olmanızı kuvvetle umarım" buyurdu.

Biz:

— Allâhu Ekber dedik. Bundan sonra Peygamber:

— "Ben sizlerin cennet ehlinin üçte biri olmanızı umarım" buyurdu.

Bizler yine tekbîr ettik. Bundan sonra da:

— "Ben sizlerin cennet ehlinin yarısı olmanızı umarım" buyurdu.

Biz yine Allâhu Ekber diyerek tekbîr getirdik.

Ebû Usâme, el-A'meş'ten yaptığı rivayetinde "Bi" cerr harfiyle: "Sen insanları sarhoşlar görürsün, hâlbuki onlar sarhoş değillerdir" şeklinde 'söylemiştir.

Cerîr ibn Abdilhamîd, îsâ ibni Yûnus ve Ebû Muâviye de: "Sekrâ ve mâ hum bi-sekrâ" şeklinde söylediler [383].

212- Bâb:

"insanlardan kimi de Allah'a yalnız bir taraftan tutup ibâdet eder. Eğer kendisine bir hayır dokunursa, ona yapışır. Eğer bir fitne isabet ederse yüzü üstü döner. O dünyâda da, âhirette de hüsrana uğramıştır. Bu ise apaçık bir ziyanın tâ kendisidir.

O, Allah h bırakır da kendisine ne zarar, ne fâide vermeyecek olan şeylere tapar. Bu ise (Hakk'tan) en uzak sapıklığın tâ kendisidir" (Âyet: 11-13).

Buradaki "Alâ harfin", "Alâ şekkin" demektir.

Bundan sonraki sûrede gelecek olan ' Etrafnâhum", "Kendine refahı bollaştirdık" (ei-Mu'minûn: 33) demektir.

263-.......İbn Abbâs (R) "İnsanlardan kimi de Allah 'a yalnız bir taraftan (yânı şekk üzere) ibâdet eder" âyeti hakkında şöyle demiştir: (Bedeviler'den herhangi) bir adam Medine'ye gelirdi. Eğer karısı oğlan doğurmuş ve beygirleri de yavrulamış olursa: *'Bu dîn, iyi bir dîndir" derdi. Eğer karısı doğurmamış, beygirleri de yavrulama-mış ise; "Bu kötü bir dîndir" derdi [384].

213- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'Bu iki sınıf, Rabb Heri hakkında birbirleriyle da'vâlaşan iki hasım zümredir... " (Âyet: 19).

264-....... Bize Ebû Hâşim, Ebû Mıclez'den; o da Kays ibnu îbâd'dan haber verdi ki, Ebû Zerr (R) şu âyet hakkında: "Bu iki (sınıf, yânı îmân edenlerle etmeyenler) Rabb Heri hakkında birbirleriyle da 'vâlaşan iki hasım zümredir"; şübhesiz bu âyet Bedir günü birbirleriyle cenkleşen şu altı kişi hakkında inmiştir, diye yemîn ediyordu: Hamza ibn Abdilmuttalib ve onun iki arkadaşı (Alî ibn Ebî Tâlib ve Ubeyde ibnu'l-Hâris ibn Abdilmuttalib) ile Utbe ibn Rabîa ibn Abdi'ş-Şems ve onun iki arkadaşı (yânî Utbe'nin kardeşi Şeybe ve el-Velîd ibn Utbe) haklarında inmiştir. (Bu iki zümre Bedir günü birbirlerine karşı cenge çıkmışlardı.)

Bu hadîsi aynı isnâd ve metin ile Sufyân es-Sevrî, Ebû Hâşim'-den rivayet etti. Buhârî'nin üstadı Usmân ibn Ebî Şeybe de: Cerîr'-den; o da Mansûr'dan; o da Ebû Hâşim'den; o da Ebû Miclez'den senediyle Ebû Zerr'in kavli olarak söyledi.

265-.......Bize Ebû Mıclez, Kays ibn Ubâd'dan tahdîs etti ki, Alî ibn Ebî Tâlib (R): Kıyamet gününde ben Rahman'in huzurunda müşriklerle muhakeme olmak üzere duruşmak için ilk diz çöken kişi olacağım, demiştir.

Bu hadîsin râvîsi Kays ibn Ubâd da: "Bu iki zümre, Rabb Heri hakkında birbirleriyle da'vâlaşan iki hasım zümredir*' âyeti bunlar hakkında (yânî Hamza ve iki arkadaşı ile Utbe ve iki arkadaşı hakkında) indi, demiştir.

Yine Kays: Bedir gününde birbirlerine karşı cenkleşmeğe çıkan kimseler bunlardır: Alî, Hamza ibnu Abdilmuttalib, Ubeyde ibnu'l-Hâris ibn Abdilmuttalib (bu üçü müslümândır); Şeybe ibnu Rabîa ibn Abdi'-ş-Şems, kardeşi Utbe ibnu Rabîa ve el-Velîd ibn Utbe [385].

23- el-Mu'minûn Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

Sufyân ibn Uyeyne şöyle dedi: "Seb'a tarâık" (Âyet: ı?)

"Yedi semâ" demektir; "İşte bunlardır ki, hayırlarda çabukluk yarışı yaparlar ve bunlar hayırlar için tâ önde gidenlerdir" (Âyet: ei), (Allah tarafından) bunlar için saadet geçmiştir de, onun için bunlar hayırlarda öne geçicidirler. "Rabb'lerinin huzuruna döneceklerinden kalbleri korkarak vergilerini verenlerdir" (Âyet ei) buradaki "Veciletûn" "Korkanlar olarak" demektir.

Ibn Abbâs da şöyle dedi: "Heyhâte heyhâte", "Uzaktır uzaktır" demektir. "Sayıcılara sor" (Âyet: m), "(İnsanların amellerini sayan) meleklere sor" demektir.

"Karşınızda âyetlerimiz okunuyordu da sizler gerisin geri dönüyordunuz" (Âyet: 66), buradaki "Tenküsûne",

"Geri geri gitmek istiyordunuz" demektir. "Âhirete îmân etmez olanlar mutlakaa doğru yoldan sapanlardır"

(Âyet: 74), buradaki "Le-nâkibûne", "Elbette doğru yoldan sapanlar" demektir. "Ateş yüzlerine vurup yakacak, orada onlar dişleri sırıtıp kalacaklardır" (Âyet: km), buradaki "Kâlihûne", "Çirkin yüzlü olanlardır" ma'nâsınadır.

İbn Abbâs'tan başkası da şöyle dedi:

"And olsun biz insanı çamurdan (süzülmüş) bir hulâsadan yarattık" (Âyet: 12-14); burada "Sülâle", "Çocuk"tur (Çünkü babasından sıyrılmıştır), "Nutfe" de "Sülâle", yânî "Süzülmüş bir hulâsa"dır [386].

"Yoksa, 'Onda bir delilik var' mı diyorlar? BiVakis o peygamber, onlara hakkı getirmiştir. Fakat onların çoğu hakkı çirkin görenlerdir" {Âyet: 70), buradaki "Cinnet" ile "Cunûn" bir ma'nâya olup "Delilik" demektir. "İşte

onları o müdhiş sayha adalet olmak üzere hemen yakalayıverdi de kendilerini bir çerçöp hâline getirdik. Artık uzak olsun zâlimler güruhu" (Âyet: 4i), buradaki

"Ğusâ", "Köpük ve suyun üstüne yükselen ve kendisiyle faydalanılmayan

çerçöp" ma'nâsinadır [387].

24- En-Nûr Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

"Min hilâlini" (Âyet: 43), "Bulut katlarının aralarından";

"Sena berkitil" (Âyet: 43), "Onun şimşeğinin parıltısı, ziyası"; "Muzhniyne" (Âyet: 49), "İtaat ediciler olarak";

"el-Mustahzf'ye, yânî "İtaat edici"ye "Muz'ınun" denilir. "Eştâten" (Âyet: 6i), "Dağınık dağınık"; "Şettâ",

"Şettâtun", "Şettun" bir ma'nâya olup, "Dağınık" demektir.

İbn Abbâs:

"Sûretun enzelnâhâ (ve faradnâhây (Âyet: i) "Bu indirdiğimiz ve beyân ettiğimiz bir sûre" ma'nâsınadır, dedi.

İbn Abbâs'tan başkası şöyle dedi:

Sûreler cemâatine "Kur'ân" ismi verildi. "Sûre"ye de, diğerinden kesilmiş olduğu için "Sûre91 ismi verildi. Sûrelerin bâzısı bâzısına, yânî birbirlerine yaklaştırılıp yanyana birleştirildikleri (bağlandıkları) zaman, bu sûreler topluluğuna "Kur'ân" adı verildi. Sa'd ibnu Iyâd es-Sumâlî şöyle dedi:

"el-Mişkât", Habeş dilinde "Duvarda öte tarafa geçmeyen bir oyuk"tur.

Ve Yüce Allah'ın şu; "İnne aleynâ cem'ahu ve kurânehu = Şübhesiz onu (göğsünde) toplamak ve onu (dilinde akıtıp) okutmak bize âiddir" (ei-Kıyâme: n-ıs) kavli:

Onun bâzısını bâzısıyle te'lîf etmek bize âiddir. "Fe izâ kara'nâhu fettebV kurânehu", "Biz onu topladığımız ve

te'lîf ettiğimiz zaman, sen onun kurbânına, yânî onun içinde toplanmış olan

şeylere uy, Allah'ın sana emrettikleri ile amel et, nehyettiklerinden de vazgeç" demektir.

"Onun şiirinin kuranı yoktur" denilir ki, bu "Onun şiiri için bir te'lîf yoktur" demektir. Bu sûreler topluluğuna

"Furkaan" ismi de verildi. Çünkü o, hakk ile bâtıl arasını iyice ayırır. Kadın için:

"Mâ karaat bi-selen kattu = Kadın, içinde çocuğun gelişeceği ince deriyi asla toplamadı" denilir ki, bu,

"Kadın karnında bir çocuk toplamadı" demektir [388].

Dedi ki: "Farradnâhu", "Biz onda çeşit çeşit birçok farizalar indirdik" ma'nâsınadır. Bunu şeddesiz olarak

"Faradnâhu" okuyan kimsenin okuyuşuna göre ise: "Biz hem sizin üzerinize, hem de sizden sonra gelecek

nesiller üzerine onu farz kıldık" buyurur demek olur.

Mucâhid şöyle dedi:

"Yâhud henüz kadınların gizli yerlerine muttali' olmayan çocuklardan başkasına göstermesinler" (Âyet: 31),

kendileri küçük olduklarından dolayı kadınların gizli yerlerini bilmeyen çocuklara göstermesinler demektir.

eş-Şa'bî de: "Gayri ulVl-ırbeti", "Kadına hiçbir ihtiyâcı olmayan kîmse"dir, dedi, Mucâhid ise: O, kendisine karnından başka düşüncesi olmayan ve -kadınlar üzerine kendisinden korkulmayan kimsedir, dedi. Tâvûs da: Bu, kadınlar hususunda kendisinde hiçbir ihtiyâç bulunmayan ahmak kişidir, demiştir [389].

214- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Zevcelerine zina iftirası atan, kendilerinin kendilerinden başka şâhîdleri de bulunmayan kimselere gelince, onlardan herbirinin yapacağı şâhidlik, kendisinin hakîkaten doğru söyleyenlerden olduğunu Allah'a yemîn ile (dört defa tekrar edeceği) şâhidliktir" (Âyet: 6).

266-.......Bize el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Bana ez-Zuhrî, Sehl ibn Sa'd'dan şöyle tahdîs etti: (Aclân oğullan'ndan) Uveymir (ibnu'l-Hâris ibn Zeyd), yine Aclân oğulları'nın seyyidi olan Âsim

ibn Adiyy'e geldi de:

— Bir kimse karısıyle beraber bir kişiyi (zina üzerinde) bulsa, kadının kocası zina edeni öldürmeli, siz de onu (kısâsen) öldürmeli misiniz? Yoksa bu kimse nasıl yapmalı? Bu konuda siz ne dersiniz? diye bu müşkil mes'eleyi benim için Rasûlullah'a sor, dedi.

Bunun üzerine Âsim, Peygamber'e gelip:

— Yâ Rasûlallah! diye (söze başlayıp) sordu.

Fakat Rasûlullah bu sorulardan hoşlanmadı (ve bu soruları ayıpladı). Sonra Uveymir, Âsim ibn Adiyy'e (:Rasûlullah ne söyledi? diye) sordu. O da:

— Rasûlullah böyle sorulan çirkin gördü ve ayıpladı, diye ce-vâb verdi.

Bunun üzerine Uveymir:

— Vallahi ben vazgeçmem, bunu Rasûlullah'a bizzat kendim sorarım, dedi.

Akabinde Uveymir gidip:

— Yâ Rasûlallah! Bir adam karısıyle beraber bir kişiyi (zina üzerinde) bulsa, kadının kocası zina eden erkeği öldürmeli, sonra siz de (kısas olarak) onu öldürmeli misiniz? Yoksa bu koca nasıl yapmalı? diye sordu.

Bu soru üzerine Rasûlullah (S):

— "(Ey Uveymir!) Senin ve kadının hakkında Allah Kur'ân (âyeti) indirmiştir" dedi.

Ve bu kadın ile kocaya, Allah'ın kendi Kitâbi'nda isimlendirdiği şekilde la'netleşmelerini emretti. Ve ilk önce erkek, karısına karşı la'netle yemîn etti. (Sonra da kadın, kocasına karşı bundan iki başlık sonra gelecek hadîste bildirildiği şekilde yemîn etti.) [390]

Sonra Uveymir:

— Yâ Rasûlallah! Bu kadını nikâhımda tutarsam, ona zulmetmiş olurum, deyip kadını boşadı.

Ve Uveymir ile karısının bu vak'asından sonra la'netleşen çiftlerin -kocanın boşamasıyle- ayrılmaları bir sünnet, yânî kaanûn oldu. Sonra Rasûlullah, mecliste bulunanlara:

— "Bakınız! Eğer bu kadın -vücûdu siyah, gözlerinin siyahı ko-. yu, kıçının iki yanı büyük, baldırları kaba- kıyafette bir çocuk getirirse, muhakkak ben Uveymir'in bu kadına zina isnadında doğru söylediğini sanırım. Eğer kadın keler fasilesinden kızılca kurt gibi kızıl bir çocuk doğurursa, bu defa da ben şübhesiz Uveymir'in, kadına bühtan ve iftira ettiğini sanırım!" buyurdu.

Sonra kadın, Rasûlullah'ın Uveymir'i doğrulayıcı yollu tasvîr ettiği şekilde çocuk getirdi. Bu sebeble çocuk sonra anasına (Havle kadına) nisbet edilir oldu.

215- Bâb:

"Beşinci(şehâdet)de eğer yalancılardan ise, Allah'ın la'neti muhakkak kendisinin üstünedir1" (Âyet: 7).

267-.......Fulayh, ez-Zuhrî'den; o da Sehl ibn Sa'd'dan şöyle tahdîs etti: Bir adam Rasûlullah'a geldi de:

— Yâ Rasûlallah, bir adam, karısının beraberinde başka bir adamı görüp de onu öldürür, siz de onu kısas olarak öldürür müsünüz, yoksa o koca nasıl

yapacak? Bu hususta re'yin nedir? dedi.

Bunun üzerine Allah o kadın ile kocası hakkında Kur'ân'da zik-rolunun la'netleşmeyi indirdi. Akabinde Rasülullah, o kocaya:

— "Senin ve kadının hakkınızda hükmedilmiştir" buyurdu.

O koca ile kadın la'netleştiler, ben de Rasûlullah'm yanında hazır bulunuyordum. La'netleşme ardından adam kadından ayrıldı. Böylece la'netleşen karı-koca arasında ayırma yapmak bir sünnet oldu. Kadın gebe idi. Uveymir kadının gebeliğinin kendisinden olmasını reddetti. Kadının doğurduğu oğlan, anasına nisbetle çağrılır oldu. Sonra mîrâs hususundaki sünnet de çocuğun anasına vâris olması, anasının da o çocuk tarafından Allah'ın kadına ta'yîn ettiği hisseye vâris olması şeklinde kaanûn oldu [391].

216- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'O kadının, billahi zevcinin muhakkak yalancılardan olduğuna dört defa şehâdet etmesi, kendisinden bu cezayı dep eder" (Âyet: 8).

268-.......Bize İkrime, İbn Abbâs'tan şöyle tahdîs etti: Hilâl ibnu Umeyye, Peygamber'in huzurunda, karısına Şerik ibn Sehmâ ile zina etti diye söz attı. Peygamber (S) de Hilâl'e:

— "Beyyineyi (yânî dört şahidi) hazırla, yâhud sırtına hadd vurulur" buyurdu.

Bunun üzerine Hilâl:

— Yâ Rasûlallah! Bizim birimiz karısının üstünde bir erkek görürse şâhid aramağa mı gidecek (Şahidi getirinceye kadar işini görüp savuşmaz mı)? diye i'tirâz etti.

Peygamber:

— "Sen bey yineyi hazırla, aksi takdirde arkana zina iftirası cezası (seksen

deynek) vurulur" demeğe devam etti. Bunun üzerine Hilâl:

— Sen'i hakk ile gönderen Allah'a yemîn ederim ki, muhakkak ben kesin olarak doğru söylüyorum. Ve emmim ki, Allah muhakkak benim arkamı hadden kurtaracak bir vahy indirecektir, dedi.

Bu sırada hemen Cibril indi ve Peygamber'e "Zevcelerine zina isnâd edenler... " âyetini ' 'Eğer doğru söyleyenlerden ise" kavline kadar okudu. Bunun üzerine Peygamber ayrıldı da kadına haber gönderdi. Kocası Hilâl de gelip hazır oldu. İlk önce Hilâl (yukarıda geçtiği gibi dört) şehâdet ve yemîn etti. Peygamber:

— "Şübhesiz ki, Allah ikinizden birinizin muhakkak yalancı olduğunu bilmektedir. Şu hâlde ikinizden tevbe edecek ve la'netleşme yemininden dönecek olan var mıdır?" buyuruyordu.

Sonra Hilâlin zevcesi ayağa kalktı, (dört kerre) Allah adiyle, Allah'ı şâhid kılarak yemîn etti. Beşinci yemine sıra geldiğinde mecliste hazır bulunanlar kadını durdurdular da:

— Bak kadın, bu beşinci yemîn, azabı vâcib kılıcıdır, diye hatırlatma yaptılar.

Râvî İbn Abbâs dedi ki: Bu hatırlatma üzerine kadın biraz ağır-laşıp durakladı. Hattâ biz kadını yemîn etmekten vazgeçecek ve geriye dönecek sandık. Sonra kadın kendini toparladı da:

— Ben (şimdiye kadar şerefle yaşamış olan) kavim ve kabîlemi, bundan sonraki günlerde rezîl ve rüsvây etmem! dedi ve la'netleşme yemînini yerine getirdi.

Bunun ardından Peygamber (S):

— "Bu kadına bakınız! Eğer gözleri sürmeli, iki kıçının iki kıy-nağı iri, baldırları kalın tipte bir çocuk getirirse, çocuk Şerîk ibn Seh-mâ'ya âiddir" buyurdu.

Kadın da hakîkaten böyle bir çocuk doğurdu. Bunun üzerine Peygamber:

— "Eğer Allah Kitâbı'mn (la'netleşme) hükmü geçmemiş olsaydı (yânı o hüküm yerine getirilmemiş olsaydı), benimle bu kadın için elbette bir muamele olacaktı (yânî ben bu kadına zina cezası uygulardım)" buyurdu [392].

217- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'Beşinci şehâdet de eğer kocası doğru söyleyenlerden ise muhakkak Allah'ın gazabının kendi üzerine (olmasını

söytemesijdır" (Âyet: 9).

269-....... Bize amcam el-Kaasım ibnu Yahya, Ubeydullah ibnu Amr'dan tahdîs etti. el-Kaasım bu hadîsi Ubeydullah'tan işitmiş; o da Nâfi'den; o da İbnu Umer(R)'den: Bir adam, Rasûlullah zamanında kendi karısına zina isnâd etti ve o kadının çocuğunun kendinden olduğunu kabul etmedi. Rasûlullah bu kadın ile kocasına emredip, Allah'ın buyurduğu gibi, birbirlerine karşı la'netleştirdi. Sonra çocuğun kadına âid olduğuna hükmetti ve la'netleşen bu karı-koca arasını da tamamen ayırdı [393].

218- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"0 uydurma haberi getirenler içinizden bir zümredir. Onu sizin için bir şerr sanmayın. BiVakis o, sizin için bir hayırdır. Onlardan herkese kazandığı günâh vardır.

Onlardan günâhın büyüğünü üzerine alan adam ise; en büyük azâb onundur" (Âyet: 11).

"Effak", "Çok yalancrdır.

270-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Ma'mer'den; o da ez-Zuhrî'den; o da Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R): Onun büyüğünü üzerine alan ve iftirayı başlatan, Abdullah ibnu Ubeyy ibnu SelûPdür, demiştir [394].

219- Bâb:

"Onu işittiğiniz vakit erkek müzminlerle kadın müzminlerin, kendi vicdanları önünde iyi bir zanda bulunup da 'Bu apaçık bir iftiradır' demeleri lâzım değil miydi? Buna karşı dört şâhid getirmeli değil miydiler?

Madem ki, onlar bu şâhidleri getirmediler, o hâlde onlar Allah indinde yalancıların tâ kendileridirler" (Âyet: 11-12).

271- Bize Yahya ibnu Bukeyr tahdîs etti. Bize el-Leys, Yûnus'-tan tahdîs etti ki, İbnu Şihâb şöyle demiştir: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Saîd ibnu'l-Müseyyeb, Alkame ibnu Vakkaas, Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe ibn Mes'ûd; beş kişi, Peygamber'in zevcesi Âişe'nin hadîsini, yânı iftira sahihlerinin, kendisi için söylediklerini söyledikleri zaman Allah'ın Âişe'yi onların dedikodularından temize beri kılması hadîsini haber verdiler. Bu râvîlerin herbiri bana Âişe hadîsinden bir taifeyi tahdîs etti. Bunlardan bâzılarının hadîsi, diğer bâzısının hadîsini tasdîk etmektedir. Maamâfîh bunların bâzısı, Âişe hadîsini diğer bâzısından daha iyi muhafaza edici idi. Urve'nin bana Âişe'den tahdîs ettiği hadîs şudur:

Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) sefere çıkmak istediği zaman kadınları arasında kur'a çekmek âdetinde idi. Onlardan hangisinin kur'ası çıkarsa, Rasûlullah onu beraberinde sefere çıkarırdı.

Âişe dedi ki: Yapmak istediği bir gazvede aramızda kur'a çekti ve bu kur'ada benim adım çıktı. Ben Rasûlullah'm beraberinde sefere çıktım. Bu sefer Hicâb Âyeti indikten sonra idi. Ben hevdecimin içinde taşınır ve onun içinde olarak indirilirdim. Bütün yolculuğu bu şekilde yürüdük. Nihayet Rasûlullah bu gazvesinden ayrılıp da döndüğü ve Medine'ye yaklaştığımızda (bir yerde konakladı, gecenin bir kısmını orada geçirdi, sonra) geceleyin hareket edilmesini bildirdi. Hareket emrini verdikleri zaman ben kalkıp (hacetimi yerine getirmek için yalnız başıma) ordunun konakladığı bölgeyi geçtim. Hacetimi yerine getirdiğim zaman dönüp yerime geldim. Baktım ki, Yemen boncuğundan dizilmiş gerdanlığım kopup düşmüş. Hemen dönüp gerdanlığımı aradım. Fakat onu aramak beni yoldan alıkoymuştu.

Benim yol nakliyâtımı yapmakta olan kimseler gelip benim hev-decimi yüklemişler ve hevdecimi, binmekte olduğum deve üzerinde götürmüşler. Onlar beni hevdecin içinde sanıyorlarmış. O zaman kadınlar hafif hafif idiler, şişmanlamazlardı; et ve yağ onları ağırlaştir-mazdı. Çünkü az yemek yerlerdi. Bu sebeble bana hizmet edenler, hevdeci yüklemek üzere kaldırdıklarında, hevdecin ağırlık derecesinin farkına varmayarak yüklemişler. Ben de küçük yaşta taze bir ka-dın idim. Bu yüzden deveyi kaldırmışlar ve çekerek yürümüşler. Ordu gittikten sonra ben gerdanlığımı buldum. Akabinde ben ordu birliklerinin konakladıkları yerlere geldim, fakat oralarda ne bir çağıran, ne de bir cevâb veren kalmıştı. Bunun üzerine ben orada evvelce bulunduğum konak yerime geldim. Ve onlar beni hevdecde bulamazlar da beni aramak üzere dönüp yanıma gelirler, diye düşündüm. Ben bu düşünce ile yerimde otururken gözlerim bana galebe etmiş de uyumuşum.

Safvân ibnu'l-Muattal es-Sulemî sonra ez-Zekvânî [395] arkadan gelmekle, (askerin kalmış olan eşyalarını toplamak ve diğer konak yerine götürerek sahihlerine vermekle) görevli idi. Bu zât, askerin arkasından sabaha yakın yürümüş, benim bulunduğum yere gelmiş, uyuyan bir insan karaltısı görünce benim yanıma gelmiş ve beni görünce tanımış. Bu zât beni perdelenme emrinden önce görür idi. Ben onun beni tanıdığı sırada onun: "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn=Biz muhakkak Allah'ın mülküyüz ve biz ancak O'na dönücüleriz" (ei-Bakara: 156) istircâ' sözlerini söylemesiyle uyandım. Uyanınca hemen ferâceme bürünüp yüzümü örttüm. Allah'a yemîn ederim ki, o bana bir tek kelime söylemedi, ben de ondan "İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn " istircâ' sözünden başka hiçbir kelime işitmedim. Devesini ıhtırıp çök-türdü. Benim binmem için devenin ön ayağına bastı, ben de deveye bindim. Safvân, bindiğim deveyi önünden çekerek yürüdü. Nihayet kaafile konak yerine indikten sonra, öğle sıcağında orduya yetiştik. Bu sırada hakkımda (iftira ederek) helak olan helak olmuştur. İftiranın büyüğüne ve çoğuna girişen Selûl kadının oğlu Abdullah ibnu Ubeyy olmuş. Müteakiben Medine'ye geldik.

Medine'ye geldiğimizde ben bir ay hasta oldum. Meğer bu sırada insanlar, iftira sâhiblerinin sözlerine dalmışlar. Ben ise bunlardan hiçbir şeyin farkında olmuyor, bilmiyordum. Yalnız hastalığımda beni işkillendiren birşey vardı: Rasûlullah'tan, hastalandığım başka zamanlarda görmekte olduğum lütuf ve şefkati bu hastalığımda görmüyordum. Ancak Rasûlullah yanıma giriyor, Selâm veriyor, sonra da (adımı anmadan): "Hastanız nasıl?" diyor, sonra da ayrılıp

gidiyordu. İşte bu hâl beni işkillendirip üzüyordu. Fakat ben şerri hissetmiyordum. Nihayet hastalığım yeni sıhhat bulup henüz nekaahat devresine girdikten sonra, dışarıya çıktım. Benimle beraber Mıstah'ın annesi de Medine dışındaki sahalara doğru çıktı. Oraları bizim hacetimizi def ettiğimiz yerlerdi. Oraya biz ancak geceden geceye çıkardık. Bu âdet evlerimizin yakınında halâlar edinmemizden önce idi. O zamanlar bizim hâlimiz ibtidâî Arablar'ın sahrada halâya çıkma hususundaki ne-zâhetine benziyordu. Biz evlerimizin yanında halâlar edinmekten eziyetlenip incinirdik.

İşte ben Mıstah'ın anası ile dışarı çıkıp gittim. Bu kadın, Ebû Ruhm ibnu Abdi Menâfin kızıdır. Annesi de Sahr ibnu Âmir'in kızıdır ki, bu kadın da Ebû Bekr es-Sıddîk'ın teyzesidir. Bu Ebû Ruhm kızının oğlu da Mıstah ibnu Usâse'dir. Orada işimizi bitirdikten sonra ben ve Mıstah'ın annesi, evimden tarafa dönüp gelirken Mıstah'ın annesinin ayağı yün yâhud keten çarşafı içinde sürçtü. (Arablar arasında bir felâket zamanında söylenmesi âdet olan "Düşmanın helak olsun" duası yerine) Bu kadın:

— Mıstah helak olsun! diye, oğluna beddua etti.

Ben de ona:

— Ne kadar fena söyledin! Bedir'de hazır bulunan bir kimseye mi sövüyorsun? dedim

Kadın bana:

— Âh şu saf taze! Sen onun söylediği sözü duymadın mı? dedi.

Ben:

— O ne dedi ki? diye sordum.

Bunun üzerine o bana iftira sâhiblerinin sözünü söyleyip haber verdi. Artık hastalığımın üstüne bir hastalık daha arttı. Evime dönünce yanıma Rasûlullah geldi, Selâm verdikten sonra:

— "Hastanız nasıl?" diye sordu. Ben de:

— Ebeveynimin yanına gitmem için bana izin verir misin? dedim.

-Âişe: Ben o sırada bu haberi ebeveynim tarafından tahkik etmek istiyordum, demiştir.- Rasûlullah bana izin verdi. Ben de ebeveynimin yanma geldim ve

anam(Ümmü Rûmân)a:

— Ey anacığım! İnsanlar ne konuşuyorlar? dedim. Annem:

— Ey kızcağızım! Kendini üzme, sen kendi nefsini ve sağlığını düşün. Vallahi bir erkeğin yanında sevgili, parlak, güzel bir kadın olsun ve onun birçok ortaklan bulunsun da, onun aleyhinde çok lâf etmesinler; bu pek nâdirdir, dedi.

Âişe dedi ki: Ben de:

— Subhânallah! İnsanlar bunu mu konuşmaktalarmış? dedim.

Âişe dedi ki: Bunun üzerine bu gecenin tamâmında ağladım. Sabaha kadar gözümün yaşı dinmiyor, gözüme de hiç uyku girdiremi-yordum. Sonra ağlayarak sabaha ulaştım. Rasûlullah da o sabah Alî ibn Ebî Tâlib'i ve Usâme ibn Zeyd'i yanına çağırmış. Vahiy gecikince ailesi ile ayrılması hususunda onlarla istişare etmek istemiş,

Âişe dedi ki: Usâme'ye gelince, o, Peygamber'in ailesinden bilip durduğu berâeti ve Ehlu Beyt için gönlünde besleyip durduğu sevgiyi Rasûlullah'a tavsiye ve işaret etti de:

— Yâ Rasûlallah! Onlar Sen'in ehlindir. Biz onun hakkında hayırdan başka birşey bilmeyiz, dedi.

Amma Alî ibn Ebî Tâlib'e gelince, o da:

— Allah Sana dünyâyı dar etmemiştir. Âişe'den başka kadınlar çoktur. Maamâffh Âişe'nin cariyesi Berîre'ye de sorsan, o da Sana doğruyu söyler, demişti.

Âişe dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah, Berîre'yi çağırıp:

— "Ey Berîre! Sen (Âişe'de) sana şübhe veren birşey gördün mü?" diye sordu.

Berîre de:

— Hayır! Sen'i hakk peygamber olarak gönderen Allah'a yemîn ederim ki, ben Âişe'den kendisini ayıplayabileceğim bir kusur olmak üzere kesin olarak şundan fazla birşey görmüş değilim: Âişe yaşı küçük, taze bir kadındı. Ailesinin hamurunu yoğururken uyur kalırdı da, evin besi koyunu gelir hamuru yerdi,

demiş [396].

Bunun akabinde Rasûlullah ayağa kalktı da iftirayı en evvel ortaya atan Abdullah ibn Ubeyy ibn SelûPden dolayı o gün söz söylemekte ma'ziretli tutulmasını istedi.

Âişe dedi ki: Kendisi minber üzerinde olduğu hâlde hitâb edip:

— "Ey müslümânlar topluluğu! Ev halkım hususunda bana ezası ulaşan bir şahıstan dolayı bana kim yardım eder? Vallahi ben ehlim hakkında hayırdan başka birşey bilmiş değilim. Bu iftiracılar bir adamın da ismini ortaya koydular ki, bu zât hakkında da ben hayırdan başka birşey bilmiyorum. Bu ismi zikredilen (faziletli) kimse şimdiye kadar benimle beraber olmak müstesna, ailemin yanına girer değildi" demiştir.

Bunun üzerine Ensâr'ın Evs kabîlesinden Sa'd ibnu Muâz ayağa kalkarak [397]:

— Yâ Rasûlallah! O kimseye karşı Sana ben yardım edeceğim. Eğer bu iftirayı çıkaran Evs'ten ise, ben onun boynunu vururum. Eğer Hazrec kardeşlerimizden ise yapılacak işi Sen bize emredersin, biz de emrini yerine getiririz, demiş.

Âişe dedi ki: Bu defa Sa'd ibnu Ubâde ayağa kalkmış [398]. Bu da Hazrec kabîlesinin büyüğü idi. Ve bu vak'adan evvel iyi bir kimse idi. Fakat bu defa kabile hamiyyeti onu cahilliğe sürükledi de Sa'd ibn Muâz'a karşı:

— Sen yalan söyledin. Allah'ın ebedîliğine yemîn ediyorum ki, sen onu (yânî Abdullah ibn Ubeyy'i) öldüremezsin ve onu öldürmeye muktedir olamazsın, demiş.

Bu defa da Sa'd ibnu Muâz'ın amcasının oğlu olan Useyd ibnu Hudayr [399] ayağa kalkarak, Sa'd ibnu Ubâde'ye karşı:

— Allah'ın ebediyetine yemîn ediyorum ki, sen yalan söyledin. Vallahi biz onu elbette öldürürüz. Sen muhakkak bir münafıksın ki, münafıklar hesabına bizimle mücâdele ediyorsun, diye mukaabele etmiş.

Bu suretle Evs ve Hazrec kabileleri ayaklanmışlar. Hattâ birbirleriyle

vuruşmaya kasdetmişler. Rasûlullah ise henüz minber üzerinde dikiliyormuş. Hemen minberden inip onlar sükûta varıncaya kadar onlara yumuşak sözler söylemiş, kendisi de (başka konuşmadan) susmuş.

Âişe dedi ki: Ben o günümü de gözümün yaşı dinmeden ve uyumadan geçirdim.

Âişe dedi ki: Ben iki gece ile bir günü hiç uyumadan ve gözümün yaşı da kesilmeden devamlı ağladığım hâlde, babam ve annem benim yanımda bulundular. Onlar ağlamak benim ciğerimi parçalayacak sanıyorlardı.

Âişe dedi ki: Bu şekilde ebeveynim yanımda oturdukları, ben de ağlamakta bulunduğum sırada Ensâr'dan bir kadın benim yanıma girmeye izin istedi. Ben de ona izin verdim. O da oturup benimle ağlıyordu.

Âişe dedi ki: Biz bu hâl Üzere iken Rasûlullah yanımıza girdi, Selâm verdikten sonra oturdu.

Âişe dedi ki: Hâlbuki Rasûlullah, bundan evvel hakkımda dedikodu başladığı günden beri yanımda oturmamıştı. Ve Rasûlullah, bir ay beklediği hâlde kendisine hakkımda birşey vâhyolunmamıştı.

Âişe dedi ki: Rasûlullah oturduğu zaman Şehâdet Kelimeleri'ni söyledikten sonra:

— "Amma ba'du: Yâ Âişe! Hakkında bana şöyle şöyle sözler erişti. Eğer sen bu isnâdlardan bert isen, yakında A ilah seni muhakkak bert kılıp temizliğini i'lân edecektir. Yok eğer sen böyle bir günâha yaklaştınsa Allah 'tan mağfiret iste ve Allah 'a tevbe et! Çünkü kul, günâhını i'tirâf ve sonra Allah'a tevbe ederse, Allah da onun tevbesini kabul eder" dedi.

Âişe dedi ki: Rasûlullah bu konuşmasını bitirince (musibetin şiddetli hararetinden) gözümün yaşı kesildi. Hattâ gözyaşından bir damla bulamıyordum. Hemen babama:

— Rasûlullah'a, söylediği söz hususunda benim tarafımdan ce-vâb ver! dedim.

Babam:

— Vallahi ben Rasûlullah'a ne diyeceğimi bilmiyorum, dedi. Sonra anneme:

— Rasûlullah'a cevâb ver! dedim. O da:

— Vallahi Rasûlullah'a ne diyeceğimi bilmiyorum, dedi.

Âişe dedi ki: Bunun üzerine ben Kur'ân'dan çok delîl okuyamayan küçük yaşta bir taze olduğum hâlde şöyle dedim:

— Vallahi ben kesin anladım ki, siz bu dedikoduyu işitmişsiniz. Hattâ bu söz sizin gönüllerinizde yer etmiş ve ona inanmışsınız. Şimdi ben size beriyim desem, benim muhakkak berîe olduğumu Allah bilip dururken, sizler benim bu sözümü tasdik etmeyeceksiniz. Ve eğer benim muhakkak beri olduğumu Allah bilip dururken ben size fena bir i'tirâfta bulunsam, sizler beni hemen tasdik edeceksiniz. Vallahi ben bu vaziyette sizin için başka hiçbir mesel bulamıyorum, ancak Yûsuf'un babası Ya'kûb'un dediği sözü buluyorum: "Fe sabrun ce-mîlun. Vallâhul-mustaânu alâ mâ tasıfûn = Artık bana (düşen) güzel bir sabırdır. Sizin şu söylemekte olduklarınıza karşı yardımına sığınılacak, ancak Allah'tır" (Yûsbf:i8).

Âişe dedi ki: Bundan sonra dönüp yatağıma yattım.

Âişe dedi ki: Ben o zaman kendimin muhakkak beri olduğumu biliyor, Allah'ın da beni muhakkak temize çıkaracağını biliyordum. Lâkin vallahi Allah'ın benim hakkımda okunacak bir vahiy indireceğini hiç zannetmiyordum. Ve sânım da, nefsim de bana âid bir me'-sele için Allah'ın tilâvet olunacak bir kelâmla konuşmasından çok hakîr idi. Lâkin Rasûlullah'ın uykuda bir ru'yâ görmesini ve Allah'ın da o ru'yâ ile beni temize çıkarmasını umuyordum.

Âişe dedi ki: Vallahi Rasûlullah, oturduğu yerden kalkmamıştı, ev halkından bir kimse de dışarı çıkmamıştı. Rasûlullah üzerine vahiy indirildi. O'na vahiy inerken olagelen hâl hemen gelip O'nu yakaladı ki, kış gününde bile üzerine indirilen sözün ağırlığından dolayı inci dânesi gibi ter dökülürdü.

Âişe dedi ki: Rasûlullah'tan vahiy hâli sıyrılıp açılınca kendisi sevincinden gülüyordu. Tekellüm ettiği ilk söz şu oldu:

— "Yâ Âişe! Azız ve Celîl olan Allah 'a gelince, O seni muhakkak temize çıkardı."

Bunun üzerine annem bana:

— Kızım, Rasûlullah'a doğru kalk da teşekkür et, dedi. Âişe dedi ki: Ben:

— Vallahi ben O'na doğru da kalkmam, Azîz ve Celîl olan Allah'tan başkasına da hamd etmem, dedim.

Allah, şu on âyetin hepsini indirdi:

"O uydurma haberi getirenler içinizden bir zümredir. Onu sizin için bir şerr sanmayın. Bil 'akis o sizin için bir hayırdır. Onlardan herkese kazandığı günâhı vardır. Onlardan günâhın büyüğünü üzerine alan o adama da büyük bir azâb vardır. Ne vardı onu işittiğiniz vakit erkek mü 'minlerle kadın mü 'minler kendilerine güzel zannda bulunsalardı da 'Bu açık bir iftiradır' deselerdi ya! Ona dört şâhid getirselerdi ya! Madem ki onlar şâhidleri getiremediler, o hâlde onlar A Hah indinde yalancılardan ibarettirler. Eğer dünyâda ve âhirette Allah 'in fadlı ve rahmeti üstünüzde olmasaydı, içine daldığınız bu yaygaralardan dolayı sizi herhalde büyük bir azâb çarpardı. O zaman siz o iftirayı dillerinizle birbirinize yetiştiriyordunuz ve bunu kolay sanıyordunuz. Hâlbuki bu, Allah yanında büyük bir günâhtır. Onu işittiğiniz vakit: 'Bunu söylemek bize yakışmaz, hâşâ, bu büyük bir bühtandır' deseydiniz ya! Eğer siz îmân eden kimseler iseniz, böyle birşeye hayâtta bulunduğunuz müddetçe bir daha dönmeyesiniz diye Allah size öğüt veriyor. Ve sizin için âyetlerini açık açık bildiriyor. Allah hakkıyle bilen, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir. Kötü sözlerin îmân edenlerin içinde yayılıp duyulmasını arzu edenler; dünyâda da, âhirette de onlar için pek elem verici bir azâb vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz. Ya üzerinizde Allah 'in fadlı ve rahmeti olmasaydı, ya hakîkat Allah çok re fetli, çok merhametli olmasaydı (hâliniz neye varırdı)? Ey îmân edenler! Şeytânın adımlan ardınca gitmeyin. Kim şeytânın adımlarına uyarsa, şübhesiz ki o, kötülüğü ve meşru' olmayan şeyleri emreder. Eğer üzerinizde Allah'ın fadlı ve rahmeti olmasaydı, içinizden hiçbiriniz ebedî temize çıkamazdı. Ancak Allah 'tır ki, kimi dilerse temize çıkarır. Allah hakkıyle işiten, hakkıyle

bilendir" (en-Nûr: 11-21).

Allah işte bu âyetleri benim berâetim hakkında indirince, babam Ebû Bekr, akrabalığından ve fakirliğinden dolayı nafaka vermekte olduğu Mıstah ibn Usâse için:

— Kızım Âişe'ye bu iftirayı söyledikten sonra vallahi ben de Mıs-tah'a birşey vermem, diye yemîn etti.

Bunun üzerine Allah: "Sizden fazilet ve servet sahibi olanlar hısımlarına,

yoksullara, Allah yolunda hicret edenlere vermelerinde kusur etmesin, affetsin, aldırış etmesin. Allah 'in size mağfiret etmesini arzu etmez misiniz? Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (en-Nûr:22) âyetini indirdi.

Bunun üzerine Ebû Bekr:

— Evet, vallahi ben Allah'ın beni mağfiret etmesini muhakkak

severim, dedi ve Mıstâh'a veregeldiği nafakayı tekrar vermeye başladı ve:

— Ben bu nafakayı ondan ebediyyen koparmam, dedi.

Âişe dedi ki: Rasûlullah zevcesi Zeyneb bintu Cahş'a da benim hâlimi:

— "Yâ Zeyneb! Âişe hakkında ne bilirsin, yâhud ne gördün?" diye sormuş,

Zeyneb cevaben:

— Yâ Rasûlallah! Ben kulağımı, gözümü (işitmediğim, görmediğim şeylerden) muhafaza ederim. Vallahi Âişe hakkında hayırdan başka birşey bilmem, diye güzel şehâdet etmiştir.

Bu hususta Âişe: Zeyneb, Rasûlullah'm kadınları arasında güzelliği ve Rasûlullah yanındaki mevkii i'tibâriyle bana rekaabet eden bir kadındı. Fakat Allah onu verâsı sebebiyle (iftiracılara katılmaktan) korudu. Kızkardeşi Hamne bintu Cahş ise Âişe ile muharebeye başladı da (yânî iftiraya şiddetle tutunmaya ve iftiracıların söylediklerini hikâye etmeye başladı da) bu sebeble iftira sâhiblerinden helak olanlar içinde helak oldu [400].

220- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Eğer dünyâda ve âhirette Allah'ın fadlı ve rahmeti üstünüzde olmasaydı, içine daldığınız yaygaradan dolayı

sizi herhalde büyük bir azâb çarpardı" (Âyet: 14).

Mucâhid: "Telâkkavnehû" "Onu bâzınız bâzınızdan rivayet ediyordunuz"; "Tufîdûne" de "Söylüyordunuz" demektir, dedi.

272-.......Bize Süleyman ekA'meş, Husayn'dan; o da Ebû Vâil'den; o da Mesrûk'tan; o da Âişe'nin annesi Ümmü Rûmân'dan olmak üzere haber verdi ki, Ümmü Rûmân: Âişe'ye atılan iftira atıldığı zaman, Âişe bayılıp yere1 düştü, demiştir.

221- Bâb:

"O zaman siz o iftirayı dillerinizle alıyordunuz ve hiçbir bilginiz olmayan şeyi ağızlarınızla söylüyordunuz ve bunu kolay sanıyordunuz. Hâlbuki bu, Allah indinde büyüktür" {Âyet: 15).

273-.......İbnu Cureyc şöyle haber vermiştir: Abdullah ibnu Ebî Muleyke: BenÂişe'den "İz telikûnehû bi-elsinetikum " şeklinde okurken işittim, dedi [401].

222- Bâb:

"Onu duyduğunuz zaman 'Bunu söylememiz bize yakışmaz- Hâşâ, seni tenzih ederiz. Bu, büyük bir iftiradır' demeniz (lâzım) değil miydi?" (Âyet: 16).

274-.......Abdullah ibnu Ebî Muleyke tahdîs edip şöyle demiştir: Âişe (ölüm sıkıntısından) mağlûb olmuş bir hâlde iken, ölümünden önce huzuruna girmek için İbn Abbâs izin istedi. Âişe:

— Bana sena edilmesinden endîşe ediyorum, dedi (de izin vermek istemedi).

Kendisine:

— İzin isteyen Rasûlullah'ın amcasının oğlu ve müslümânların önde gelenlerindendir, denildi.

Bu sefer Âişe:

— Ona izin verin, girsin, dedi.

İbn Abbâs, Âişe'nin yanma girdikten sonra:

— Kendini nasıl hissediyorsun? diye hâlini sordu. * Âişe:

— Eğer Allah'a takvâlı olursam hayırdayım, diye cevâb verdi. İbn Abbâs da:

— İnşâallah sen hayırla berabersin. Rasûlullah'ın zevcesisin. Ra-sûlullah senden başka bir bakire ile evlenmedi. (İftira kıssasından dolayı) senin hüccetin gökten indi, dedi.

İbn Abbâs ziyaretini bitirip dışarı çıkarken, içeriye Abdullah ibnu'z-Zubeyr girdi. Âişe ona:

— Yanıma Abdullah ibnu Abbâs girdi de beni sena edip övdü. Hâlbuki ben unutulmuş birşey olmamı (yânî zikredilir birşey olmamamı) arzu etmişimdir, dedi [402].

275-........ İbnu Avn, el-Kaasım'dan tahdîs etti de: İbn Abbâs (R) Âişe'nin huzuruna girmek için izin istedi, deyip yukarıdaki hadîsin benzerini söyledi, fakat "Nisyen mensiyyen" kısmını zikretmedi.

223- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Eğer siz îmân eden kimselerseniz böyle birşeye hayâtta bulunduğunuz müddetçe bir daha dönmenizi size haram

(Âyet: 17).

276-.......Sufyânes-Sevrî, el-A'meş'ten; o da Ebu'd-Duhâ'dan;

o da Mesrûk'tan; o da Âişe'den tahdîs etti: (Rasûlullah'm şâiri) Hassan ibn Sabit geldi de Âişe'nin huzuruna girmek için izin istiyordu. Mes-rûk: Ben Âişe'ye:

— Bu Hassan için yanma gelmesine izin veriyor musun? dedim.

Âişe (R):

— (İftira işine bulaşmış olduğundan dolayı) ona büyük bir azâb kâbet etmiş değil mi? dedi.

Sufyân: Âişe bu sözüyle Hassan'm gözünün1 gitmesini kasdedi-yor, dedi.

Hassan şöyle dedi:

— "Hasânun rezânun mâ tuzennu bi-nbetin Ve tusbıhu garsey mm luhûmi'l-gavâfilr"

(= Hiçbir şübhe ile ittihâm edilmeyen tam akıllı ve iffetlidir.

İffetli kadınların etlerinden yemediği için aç olarak sabahlar.)

Hassân'ın bu beytine karşı Âişe:

— Fakat sen böyle değilsin, dedi [403].

224- Bâb:

"Ve işte size âyetlerini açık açık bildiriyor. Allah hakkıyle bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir' (Âyet: 18).

277-......Bize Şu'be, el-A'meş'ten; o da Ebu'd-Duhâ'dan haber verdi ki, Mesrûk şöyle demiştir: Hassan ibn Sabit, Âişe'nin yanına girdi de gazel vechi üzere şiir okuyup şöyle dedi: — Hasânun rezânun mâ îuzennu bi-rîbeîin.

Ve îusbihu garsâ min luhûmi'l-gavâfili. Âişe Hassân'm bu şiirine karşı:

— Sen böyle değilsin (sen iffetli kadınlara gıybet ettin), dedi. Mesrûk dedi ki: Ben Âişe'ye:

— Allah "Onlardan onun büyüğünü üzerine alan kimse" âyetini indirmiş

olduğu hâlde sen bu Hassan gibilerinin senin huzuruna girmelerini serbest bırakacak mısın? dedim.

Âişe:

— Körlükten daha şiddetli hangi azâb vardır? dedi ve: Şübhesiz bu Hassan, Rasûlullah tarafından müşriklere reddiye yapar, onu savunurdu, sözünü ilâve etti [404]
.

225- Bâb:

"Kötü sözlerin îmân edenlerin içinde yayılıp duyulmasını arzu edenler; onlara dünyâda da, âhirette

de pek acıtıcı bir azâb vardır. Allah bilir, siz . bilmezsiniz. Ya üzerinizde Allah'ın fadlı ve rahmeti, ya hakikat Allah çok şefkatli, çok merhametli olmasaydı (hâliniz neye varırdı)?" (Âyet: 19-20)

"Sizden fazilet ve servet sahibi olanlar hısımlarına, yoksullara, Allah yolunda hicret edenlere vermelerinde kusur etmesin, affetsin, aldırış etmesin. Allahhn sizi mağfiret etmesini sevmez misiniz? Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (Âyet: 22).

278- Ve Ebû Usâme söyledi ki, Hişârn ibn Urve şöyle demiştir: Bana babam Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Benim hakkımda söylenenler söylendiği zaman ve ben de hiç-birşeyin farkında değil iken, Rasûlullah (S) hitâb etmek üzere ayağa kalktı, Şehâdet Kelimeleri'ni söyledi, Allah'a hamd edip lâyık olduğu şekilde övdü. Bundan sonra:

— "Amma ba'du: Aileme töhmet isnâd eden birtakım insanlar hakkında yapılması gereken işi, bu husustaki fikirlerinizi bana söyleyiniz. Allah'a yemîn ederim ki, ben ailem üzerinde hiçbir kötülük bilmemişimdir. Onların ailem halkına kendisiyle töhmet isnâd ettikleri kimseye gelince, yine Allah'a yemîn ederim ki, ben o adam üzerinde de asla hiçbir kötülük bilmemişimdir. O zât benim evime, ben hazır iken müstesna, asla girmemiştir. Ben bir seferde bulunup

evimden gaybubet etmişsem, o zât da muhakkak benim maiyyetim-de, benimle beraber gaybubet etmiştir" dedi.

Bunun üzerine Sa'd ibn Muâz ayağa kalkıp:

— Yâ Rasûlallah, bana izin ver de onların boyunlarına vuralım, dedi.

Buna karşı Hazrec oğullarından bir adam ayağa kalktı -ki Hassan ibn Sâbit'in anası bu adamın topluluğundan idi- ve Sa'd ibn Mu-âz'a hitaben:

— Sen yalan söyledin. Dikkat et! Allah'a yemîn ederim ki, eğer o iftirayı söyleyenler Evs kabilesinden olsalar, sen onların boyunlarının vurulmasıyle sevinemezsin, dedi.

Nihayet mescidin içinde Evs ile Hazrec kabileleri arasında bir şerr olması yakınlaştı.

Âişe dedi ki: Ben bu iftirayı henüz bilmiş değildim. Bu günün akşamı olunca ben bâzı ihtiyâcım için dışarıya çıktım. Beraberimde Mıstâh'ın anası da vardı. Yürürken bu kadının ayağı tökezledi de:

— Mıstah helak olsun! dedi. Ben de ona:

— Ey ana! Sen oğluna mı sövüyorsun? dedim.

Kadın sustu. Sonra kadın ikinci defa ayağı takılıp sürçtü. Kadın yine:

— Mıstah helak olsun! dedi. Ben yine kendisine:

— Sen oğluna mı sövüyorsun? dedim.

Sonra kadın üçüncü kerre ayağı takılıp sürçtü, bu kerre de yine:

— Taase Mıstahum = Mıstah helak olsun! bedduasını söyledi. Ben de kendisini azarladım. Bunun üzerine kadın:

— Vallahi ben Mıstah'a ancak senin yüzünden sövüyorum, dedi.

Ben de:

— Benim hangi hâlim hakkında? diye sordum. Kadın bana âid olan hadisi açtı. Ben:

— Bu söz hakîkaten oldu mu? dedim. Kadın:

— Evet vallahi, dedi.

Âişe dedi ki: Akabinde ben evime döndüm, öyle bir hâlde ki, düştüğüm şiddetli dehşetten dolayı kendisi sebebiyle dışarı çıkmış olduğum ihtiyâçtan ne az ve ne de çok birşey bulamıyordum [405].

Ben daha çok hasta oldum, Rasûlullah'a:

— Beni babamın evine gönder, dedim.

O da beni, beraberimde bana hizmet edecek bir oğlanla gönderdi. Ben eve girdim. Annem Ümmü Rûmân'i evin alt katında, babam Ebû Bekr'i de evin üst katında okur hâlde buldum. Annem:

— Ey kızcağızım, seni buraya getiren sebeb nedir? diye sordu.

Ben de kendisine sebebi haber verdim ve iftiracıların benim hakkımda söyledikleri sözü de ona zikrettim. Bir de gördüm ki, bana ulaşan gamın benzeri anama ulaşmamış. Annem bana:

— Ey kızcağızım, bu işi kendi üzerinden aşağıda tut (kendini üzme). Allah'a yemîn ederim ki, bir erkeğin yanında sevmekte olduğu güzel bir kadın olsun ve bunun birçok kadın ortaklan bulunsun da kadınlar ona hased etmesinler ve onun hakkında söz edilmesin; bu

pek nâdirdir, dedi.

Gördüm ki bana ulaştığı derecede anama-gam ulaşmamıştı. Ben

anama:

— Bunu babam da bilmiş hâlde mi? diye sordum.

O:

— Evet (bilmektedir), dedi.

— Rasûlullah da bilmiş mi? dedim.

— Evet (o da bilmiştir), dedi.

Ben "Rasûlullah" sözünü söyletmek istedim ve ağladım. Bu sırada evin üst katında okumakta olan babam Ebû Bekr benim sesimi işitti de aşağıya indi ve anama:

— Âişe'nin nesi var? dedi.

Anam:

— Şanında zikredilen şey kendisine ulaşmış, dedi. Bunun üzerine babamın iki gözü yaş akıttı.

— Senin üzerine yemîn ediyorum ki, ey kızcağızım, sen muhakkak kendi evine döneceksin, dedi.

Bunun üzerine ben (hemen evime) döndüm. And olsun Rasûlullah da benim odama girmiş ve hizmetçi kızdan da sormuştur. Cariyem:

— Allah'a yemîn ederim ki, ben Âişe üzerine hiçbir ayıp şey bilmiş değilim. Ancak şu var ki, o uyuyup kalıyordu da nihayet koyun içeriye giriyor ve onun ekmeklik hamurunu yâhud ekmeklik ma'cû-nunu yiyordu, dedi.

Cariyemin bu sözleri üzerine Peygamber'in sahâbîlerinden bâzısı onu azarladı da:

— Ey kadın! Rasûlullah'a doğru söyle! dedi.

Hattâ sahâbîler Berîre'ye o düşük işi açıkça söylediler. Bunun üzerine cariyem Berîre:

— Subhânallah! Allah'a yemîn ederim ki, ben Âişe üzerine, kuyumcunun hâlis altım üzerine bilmekte olduğu bilgiden başka birşey

bilmemişimdir, dedi.

Bu iş, kendisi hakkında söylenilmiş olan adama da ulaştı. O da: -Subhânallahi! Allah'a yemîn ederim ki, ben hiçbir dişi kim-

senin elbisesini asla açmış değilim (yânî ben hayâtımda hiçbir kadınla asla cinsî münâsebet yapmadım), demiştir.

Âişe: Ve o zât Allah yolunda şehîd olarak öldürüldü, dedi.

Âişe-devâmla şöyle dedi: Anamla babam hiç ayrılmadan benim yanımda

sabahladılar. Nihayet mescidde ikindi namazını kıldırmış olduğu hâlde Rasûlullah benim yanıma girdi. Sonra anam ile babam beni sağımdan ve solumdan aralarına almış hâlde iken Rasülullah içeriye girdi de, Allah'a hamd edip övdü. Sonra "Amma ba'du" diyerek şunları söyledi:

— "Yâ Âişe! Eğer bir kötülük yapmış isen yâhud nefsine zulmet mişsen Allah 'a tevbe et. Çünkü Allah, kullarından tevbeyi kabul eder" dedi.

Âişe dedi ki: Bu sırada Ensâr'dan bir kadın gelmiş ve kapıda oturmakta idi. Ben Rasûlullah'a:

— (Onun anlayışına göre hareminin ululuğuna lâyık olmayan) birşeyi zikretmeye şu kadından haya etmez misin? dedim.

Rasülullah va'zmı yaptı. Ben de babama yöneldim de:

— Rasûlullah'a cevâb ver! dedim. Babam:

— Ben ne söyleyeyim? dedi.

Bunun üzerine ben anama yöneldim de:

— Rasûlullah'a sen cevâb ver! dedim. O da:

— Ben ne söylerim? dedi.

Eöyleçe onların ikisi de Rasûlullah'a cevâb vermeyince, ben Şe-hâdet Kelimelerisni söyledim, Allah'a hamd ettim ve O'nu lâyık olduğu sıfatlarla sena edip övdüm. Bundan sonra "Amma ba'du" deyip şunları söyledim:

— Vallahi eğer ben sizlere "Ben hiçbir günâh işlemedim" desem-Azîz ve Celîl olan Allah benim muhakkak doğru söyleyici olduğuma şehâdet edip dururken- benim bu sözüm, sizin yanınızda bana fayda verici değildir. Yemîn olsun sizler bu iftirayı konuşmuşsunuz ve bu sizin kalblerinize içirilmiş. Ve eğer ben, Allah benim böyle bir iş yapmadığımı bilip dururken, sizlere "Ben bunu yaptım" desem, . sizler muhakkak "Âişe bu işi nefsine karşı ikrar etti" diyeceksiniz. Vallahi ben bu vaziyette kendim için ve sizin için başka bir mesel bulamıyorum. -Tam burada zihnimde Ya'kûb'un ismini araştırdım, fakat onu hatırlamaya muktedir olamadım.- Ancak Yûsuf'un babasını buluyorum ki, o zaman Yûsuf un babası şöyle demişti: "Artık bana düşen güzel bir sabırdır. Sizin şu söylediklerinize karşı, yardımına sığınılacak olan da ancak Allah'tır"

<Yûsuf:i8).

Ve tam saatinde Rasülullah üzerine vahiy indirildi. Bizler sükût

ettik. Akabinde O'ndan vahiy hâli kaldırıldı. Ben O'nun yüzündeki sevinci apaçık belirmiş buluyordum. Rasülullah alnındaki terleri eliyle siliyor ve:

— "Sevin yâ Âişe! Allah senin tertemiz olduğunu kesin surette indirmiştir" dedi.

Âişe dedi ki: Ben, olduğumdan daha şiddetli bir şekilde öfkelenmiştim. Ebeveynim bana:

— Rasûlullah'a doğru kalk, dediler. Ben de:

— Vallahi ben ne O'ha doğru kalkarım, ne de O'na ve size hamd ederim; lâkin ben, benim berâetimi indirmiş olan Allah'a hamd ederim. Çünkü yemîn olsun ki, sizler o iftirayı işittiniz de onu inkâr etmediniz ve değiştirmediniz! dedim.

Âişe şöyle der idi: Cahş kızı Zeyneb'e gelince, Allah onu dîni sebebiyle {yânî dîndârlığı sebebiyle) korudu da o, hakkımda hayırdan başka birşey söylemedi. Amma onun kizkardeşi Hamne'ye gelince, işte o, helak olanlar içinde helak oldu. O iftira hususunda kelâm edenler ise, Mistah ile Hassan ibnu Sâbit'tir. Münafık olan Abdullah İbnu Ubeyy İse bizzat bu İftirayı eşelemek ve yayılmasını istemek suretiyle ortaya çıkarmakta ve toplamakta olan kimsedir, işte o, "0 zümreden günâhın büyüğünü üzerine alan", odur. Ve Hamne'dir.

Âişe dedi ki: Bu sebebden Ebû Bekr, Mistah'ı ebeden hiçbir fayda verici şeyle faydalandırmayacağına yemîn etti. Bunun akabinde Azîz ve Celîl olan Allah: "Sizden fazilet ve servet sahibi olanlar, vermelerinde eksiltme yapmasınlar... " <en-Nûr: 22) âyetini sonuna kadar indirdi. Bununla Allah Ebû Bekr'i kasdeder. "Bolluk (yânî servet) sahibi olanlar, hısımlık sahibi bulunanlara ve fakirlere, vermelerini eksik yapmasınlar": Bununla da Allah, Mıstah'ı kasdeder. "Allah'ın size mağfiret etmesini arzu etmez misiniz? Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" kavline kadar indirdi. Nihayet Ebû Bekr:

— Evet, vallahi ey Rabbimiz, bizler şübhesiz Sen'in bize mağfiret etmeni elbette sever, arzu ederiz, dedi ve Mıstah'a veregeldiği nafakayı tekrar ona döndürdü [406].

226- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Baş örtülerini yakalarının üstüne (orayı kapayacak surette) koysunlar" (Âyet: 3i)

Ve Ahmed ibnu Şebîb şöyle dedi:

Bize babam Şebîb ibn Saîd, Yûnus ibn Yezîd'den tahdîs etti. İbnu Şihâb, Urve'den; o da Aişe'den söyledi ki, Aişe (R): Allah ilk muhacir kadınlara rahmet eylesin. Allah "Kadınlar baş örtülerini yakalarının üstüne koysunlar" emrini indirince, o kadınlar izâr denilen dış elbiselerini yardılar da onlarla başlarını örttüler, demiştir [407].

279-.......Bize İbrâhîm ibnu Nâfi', el-Hasen ibn Müslim'den;

o da Safiyye bintu Şeybe'den taridîs etti ki, Âişe (R) şöyle der idi: Şii "Kadınlar baş örtülerini yakalarının üstüne koysunlar" âyeti indiği zaman, izârlarını aldılar da onları etekleri yönünden yardılar ve bunlarla başlarını örttüler, demiştir [408].

25- el-Furkaan Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

İbn Abbâs şöyle dedi:

"Hebâen mensurun = Saçılmış zerreler" (Âyet: 23), rüzgârın savurmakta olduğu ince topraktır; "Rabb'ine (yânı san'atına) bir bakmadın mı? Gölgeyi nasıl uzatmıştır. Eğer O dileseydi onu elbette durdururdu.

Sonra biz güneşi (nasıl) ona bir delil yapmışızdır" (Âyet: 45); burada "Uzatılan gölge", tan yerinin ağarmaya başladığı vakit ile güneşin doğması arasında uzayan ve yayılan gölgedir (ki, bu en hoş bir manzaradır); "Sâkinen'%

"Devamlı duran"; "Sümme cealnâ Jş-şemse aleyhi delîlen = Sonra biz güneşin doğuşunu, gölgenin meydana gelmesine bir delîl yapmışızdır" [409].

"O, iyice düşünüp ibret almak arzusunda bulunanlar, yâhud şükretmek isteyenler için gece ile gündüzü birbiri

ardınca getirendir" (Âyet: 62); buradaki "Hılfeten", "Birbiri ardınca" demektir, geceleyin kendisinden bir amel kaçmış olan kimse ona gündüzleyin erişir, yâhud gündüzleyin bir ameli kaçmış olan kimse ona geceleyin erişir (telâfî eder).

el-Hasen el-Basrî de "Ey Rabb'imiz, bize zevcelerimizden ve nesillerimizden gözlerimizin sevinci olarak (iyi insanlar) ihsan et, bize takva sahihlerini önder kıl" (Âyet: 74) kavli hakkında: Bu, "Bize Allah'a itaat yolunda bulunan zevceler ve nesiller ver" demektir. Mü'minin gözünü, sevdiğini Allah'a tâat yolunda görmesinden daha fazla sevindirecek birşey yoktur, demiştir.

İbn Abbâs: "Subûren" -"Helâken"- (Âyet: 12-13), "Veylen" ma'nâsınadır, dedi. İbn Abbâs'tan başkası: "es-Saîr = Çılgın ateş" (Âyet: ııj müzekkerdir. "Tasa'ur" ve "Ittırâm"ın ma'nâsı "Şiddetle yanmak"tır.

' 'Bu âyetler, onun başkasına yazdırıp da kendisine sabah akşam okunmakta olan evvelkilere âid masallardır, dediler" (Âyet. 5); buradaki "Tumlâ aleyhi" sözü "Emleytu" ve "Emleltu" tabirlerinden olup "Kendisine okunmakta olan" ma'nâsınadır. "erRessu", "Ma'den" ma'nâsınadır; bunun cem'i "Risâs" gelir (Âyet: 38). "Mâ.ye'beu bikum Rabbî" (Âyet: 77), "Rabb'im size değer vermezdi"; "Mâ abe'tu bihi şey'en" denilir ki "Ben ona birşey değeri vermedim", yânî "O sayılmaz, i'tibâr edilmezdir" demektir.

"Inne azâbehû kâne garâmen = Gerçek onun azabı daimî bir helaktir" (Âyet: 65); bu "Garâmen", "Helak" ma'nâsınadır.

"Fe atev" (Âyet: 20, "Tağav", yânî "Azgınlıkta sınırı aştılar" demektir.

Sufyân ibn Uyeyne de "Âd kavmine gelince, onlar da uğultulu azgın bir fırtına ile helak edildiler" (ei-Hâkkaa: 6) kavlindeki "Âtiyetin", hâzinleri üzerine şiddetle esen, böylece ölçüsüz ve tartısız çıkan şiddetli rüzgârdır [410].

227- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

' O yüzleri üstü cehenneme sürülüp toplanacaklar, onların yeri çok kötü, yolu çok sapıktır" (Âyet: 34)

280-....... Enes ibn Mâlik şöyle tahdîs etmiştir: Bir adam:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Kâfir, kıyamet gününde yüzüstü nasıl haşrolunur? diye sordu. Peygamber (S):

— "Dünyâda onu iki ayağı üzerinde yürüten Allah, kıyamet gününde yüzüstü yürütmeye kudretli değil midir?" diye cevâb verdi.

Bu hadîsin râvîsi Katâde: Evet Rabb'imizin izzetine yemîn ederim ki, O buna elbette kaadirdir, dedi [411].

228- Yüce Allah'ın7 Şu Kavli Babı:

'Onlar ki, Allah'ın yanına başka bir tanrı daha (katıp) tapmazlar. Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar, zina etmezler. Kim bunları yaparsa cezaya Çarpar" (Âyet: 68).

281-.......Buradaki iki senedle gelen hadîste Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'a sordum -yâhud Rasûlullah'a şöyle soruldu-:

— Allah katında hangi günâh en büyüktür? dedim. Rasûlullah (S):

— "Seni Allah yaratmış olduğu hâlde Allah 'a bir benzer uydur-mandır" buyurdu.

— Sonra hangi (günâh büyüktür)? diye sordum.

Rasûlullah:

— "Seninle beraber yemek yemesinden korkarak çocuğunu öldünnendir" buyurdu.

— Bundan sonra hangisi (büyüktür)? dedim. Rasûlullah:

— "Komşunun halîiesiyîe (yânı zevcesiyle) zina etmendir" buyurdu.

İbn Mes'ûd dedi ki: Rasûlullah'ın bu cevâblarını tasdik edici olarak şu âyet indi: *'Onlar ki Allah 'in yanına başka bir tanrı daha (katıp) tapmazlar. Allah'ın haram kıldığı nefsi haksız yere öldürmezler, zina etmezler. Kim bunları yaparsa cezaya çarpar" [412].

282-....... Abdulmelik ibnu Cureyc şöyle demiştir: Bana el-Kaasım ibnu Ebî Bezzete haber verdi ki, kendisi Saîd ibnu Cubeyr'e:

— Kasdederek bir mü'mini öldüren kimse için tevbe var mıdır? diye sorup, akabinde ona karşı "Allah'ın haram kıldığı cam haksız olarak öldürmezler" âyetini okudum, demiş.

Saîd ibn Cubeyr de ona:

— Senin bu âyeti bana karşı okuduğun gibi, bunu İbn Abbâs'a karşı okudum. İbn Abbâs bana şöyle dedi: Bu âyet Mekkiyye'dir. Bunu, Medine devrinde inmiş olan en-Nisâ Sûresi'ndeki şu âyet neshetmiş-tir: * 'Kim bir mü 'mini kasden öldürürse cezası, içinde ebedî kalıcı olmak üzere cehennemdir. Allah ona gadâb etmiştir, ona la 'net etmiştir ve ona çok büyük bir azâb hazırlamıştır" <Âyet:93) [413].

283-.......Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: Küfe ehli kasden bir mü'minin öldürülmesinde (bundan tevbe kabul edilir mi hususunda) ihtilâf ettiler. Ben bu konuda İbn Abbâs'a sormaya gittim (ve sordum). İbn Abbâs:

— Bu, "Kim bir mü 'mini kasden öldürürse cezası, içinde ebedî kalmak üzere cehennemdir..." âyeti, en son inen vahiyler içindedir ve bunu hiçbirşey neshetmemiştir, dedi [414].

284-....... Saîd ibn Cubeyr dedi ki: Ben İbn Abbâs'a:

— Yüce Allah'ın "Onun cezası, içinde ebedî kalmak üzere cehennemdir" kavlinden sordum.

İbn Abbâs:

— Kasden insan öldürenin tevbesi yoktur, dedi.

Ben ona, zikri celîl olan Allah'ın sonuna kadar "Allah'ın beraberine başka bir tanrı katıp tapmazlar..." kavlini sordum. İbn Abbâs:

— Bu âyet, Câhiliyet devri (müşrikleri) hakkındadır, dedi [415].

229- Bâb:

"Kıyamet günü de azabı katmerleşir ve o azabın içinde hor ve hakir ebedî kalır" (Âyet: 69).

285-.......Saîd ibnu Cubeyr şöyle dedi: İbnu Ebzâ dedi ki: İbn Abbâs'a "Kim bir mü'minikasden öldürürse onun cezası, içinde ebedî kalmak üzere cehennemdir'1" (en-Nisâ:93) kavli soruldu. Bir de "Allah 'in haram kıldığı canı haksız olarak öldürmezler... Meğer ki tevbe edip iyi amelde bulunan kimseler ola" kavline kadar ulaşıp bundan da soruldu (yânî bundan da sor denildi). Ben bunları İbn Abbâs'a sordum. İbn Abbâs dedi ki:

— Bu âyet indiği zaman Mekke ahâlîsi: Hakîkaten bizler Allah'a denk uydurup ortak kıldık, Allah'ın haram kıldığı canı haksız olarak öldürdük ve çirkin işler yaptık, dediler. Allah akabinde "Meğer ki şirkten tevbe edip îmân eden, iyi amelde bulunan kimseler ola. İşte Allah bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (Âyet:70) kavlini indirdi.

230- Bâb;

'(Şirkten) tevbe edip îmân eden ve iyi amelde bulunan kimseler müstesnadır. İşte Allah bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir *' (Âyet: 70).

286-....... Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: Abdurrahmân ibnu Ebzâ bana, şu iki âyeti İbn Abbâs'tan sormamı emretti: "Kim bir mü 'mini kasden öldürürse onun cezası, içinde devamlı kalmak üzere cehennemdir" (en-Nisâ:93). Ben bu âyeti İbn Abbâs'a sordum. İbn Abbâs:

— Bu âyeti hiçbirşey neshetmedi, dedi.

"Onlar ki, Allah 'in yanına başka bir tanrı daha (katıp) tapmazlar..." (d-Furkaan:68); ben bunu da sordum. İbn Abbâs:

— Bu, şirk ehli hakkında indi, dedi [416].

231- Bâb:

'(Bu tekzibinizden dolayı size) artık yakın bir azâb lâzım oluyor" (Âyet: 77).

"Lizâmen", "Heleketen" demektir.

287....... Bize Müslim ibn Sabîh tahdîs etti ki, Mesrûk söyle demiştir: Abdullah ibnu Mes'Ûd (R) şöyle dedi: Beş alâmet vâki' olup geçmiştir: ed-Duhân:10; eI-Kamer:l-2; er-Rûm:l-2, el-Batşe (ed Duhâni6) ye "Artık yakın bir azâb lâzım oluyor" (ci-Furkaan:77) kavlindeki "Lizam" [417]

26- eş-Şuarâ Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah 'in ismiyle

Mucâhid: "Siz her yüksek yerde bir alâmet bina edip eğlenir misiniz" (Âyet: 128) kavimdeki "Te'besûn{ = Abesle uğraşır mısınız)?", "Bina eder misiniz?" demektir, dedi.

"Siz burada emîn emîn bırakılacak mısınız? Bağların, pınarların içinde, ekinlerin ve tomurcukların nâzik, yumuşak hurma ağaçlarının içinde" (Âyet: 146-149) kavlindeki "Hedîm", dokunulduğu zaman kırılıp ufalanan Iatîf şey ma'nâsınadır. "Mine'l-musahharin", "Mine'l-meshûrîn" (yânî büyülenmişlerdensin) (Âyet. 153)

ma'nâsınadır.

"Leyke"ve "el-Eyke", "Eyketun"un cem'idir; "Eyke" de "Ağaçlardın cem'idir ki, "Orman" demek olur (Âyet: 176) [418].

' 'Hulâsa onu tekzîb ettiler de kendilerini o gölge gününün azabı yakalayıverdu Hakikat bu, o günün büyük azabı idi7' (Âyet: is9>.

"YevzmVz-zulle", Azabın onları gölgelemesidir [419].

"Mevzûnin", "Ma'lûmin" (yânî "Bilinmiş") ma'nâsınadır (ei-Hicn 19).

*'Mûsâ'ya: 'Asanı denize vur' diye vahyettik. (Vurunca) derhâl deniz yarıldı, herbir parçası kocaman dağ gibi oldu" (Âyet: 63>; buradaki "Tavd", "Cebel" (yânî "Dağ") ma'nâsınadır [420].

"Şübhesiz bunlar azar azar birer cemâattir" (Âyet. 54); buradaki "eş-Şirzimetu", "Tâifetun kalîletun" (yânî "Az bir cemâat") demektir.

Ki o kıyam ettiğin vakit seni ve secde edenler içindeki dolaşmanı dâima görendir" (Âyet. 218H9); buradaki "Fî'ssâcidîn'% "Namaz kılanlar içinde" ma'nâsinadır.

İbn Abbâs şöyle dedi:

' 'Siz her yüksek yerde bir alâmet bina edip eğlenir misiniz? Ebedî kalacağınızı umarak yer altında su mahzenleri edinir misiniz?" (Âyet: 128-129); buradaki ı'er-Rey'u", "Eyfâ" yânî "Arz'dan olan yükseklik"ma'nâsınadır; "er-

Rey'atu", "Riyeatu"nun vahidi, yânî tekilidir. "Masâm'(= Masna'lar)", içinde su edinilen her bina masnaa'dır.

"Dağlardan şımarık şımarık evler yontuyordunuz" (Âyet:149); buradaki "Ferinin", "Merihîn", "Fârihîn"; hepsi

bir ma'nâyadır. "Fârihin", (yontucuların hâli olup) maharetli ustalar ma'nâsınadır, deniliyor.

"Velâ te'sev fVl-ardı müfsidîn= Yeryüzünde fesâdçılar olarak bozgunculuk etmeyin" (Âyet: ıs3); "Velâ te'sev",

"Ase, Yeîsu, Aysen" babından olup, "Fesadın en şiddetlisi" ma'nâsınadır.

"Sizi ve evvelki ümmetleri yaratan(Allah)dan korkun" (Âyet: 184), buradaki "el-Cibille", "Halk" ma'nâsınadır. "Cubile", "Hulika" (yânî "Yaratıldı") demektir. (Yâsîn: 62'deki) "Cubulen" de bu bâbdandır. "Cubulen, Cibilen ve Cublen", "Halk" ma'nâsınadır. Buradaki "Cubulen" ile "Halk"ı, "Yarattı" ma'nâsını kasdediyor. Bu ma'nâyı İbn Abbâs söyledi.

232- Bâb: "Kabirlerinden Kaldırılacakları Gün Beni Rüsvây Etme" (Âyet: 87) [421]

288 "Ve ^râhîm ibnu Tahmân (öl. 160), İbnu Ebî Zı'b'den- o da Saıd ibnu Ebî Saîd el-Makbûrî'den; o da babası Ebû Saîd Key san dan; o da Ebû Hureyre(R)'den söyledi ki, Peygamber (S) söyle .buyurmuştur: "ibrahim Peygamber -ona salât ve s!lâm olsun- Îrft met günûI babası Azer'i üzeri tozlu ve siyahtı bir hâlde gördü " el-Gabere(= Toz), "Siyahlıktan ibarettir [422].

289-......". Bize kardeşim Abdulhamîd, İbnu Ebî Zı'b'den; o da Saîd el-Makbûrî'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "İbrâhîm (kıyamet gününde yüzü toz içinde) babasına kavuşacak da: Yâ Rabbt Sen bana insanlar diriltile-cekleri gün beni zelîl ve rüsvây etmeyeceğini va'd etmiştin, diyecek. Allah da: Ben cenneti kâfirlere haram

kılmışımdır, buyuracak" [423].

233- Bâb:

'Sen (îlkin) en yakın hısımlarını inzâr et. Mü yminlerden sana tâbi* olanlara kanadını indir (yanını yumuşat)"

(Âyet: 2!3-2!4)

290-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: "Sen en yakın hısımlarını inzâr et'" âyeti indiği zaman Peygamber (S) Safa Tepesi üzerine çıkıp yükseldi de:

— "Ey Fıhr oğulları! Ey Adiyy oğulları!" diye bütün Kureyş soylarını oymak oymak nida etmeye başladı.

Nihayet çağrılanlar oraya toplandılar. Çağrılanlardan herhan-gibiri oraya çıkmaya muktedir olmadığı zaman, toplantıda ne olacağına bakması için bir elçi göndermiştir. Kureyş'Ie beraber Ebû Leheb de geldi. Peygamber bu topluluğa hitaben:

— "(Ey Kureyş!) Haydi bana re'yinizi haber veriniz! Ben size şu vâdfde birtakım düşman süvarileri vardır, sizin üzerinize baskın yapmak istiyorlar diye haber versem, bana inanır mısınız?" dedi.

Topluluk:

— Evet inanırız. Biz senin üzerinde yaptığımız her tecrübede, senin doğru sözl'i olduğunu tesbît ettik, dediler.

Peygamber: ,

— '-'Öyleyse ben size, şiddetli bir azabın önünde sizleri uyarıp sakındırıcıyim..." dedi.

Bu hitabe üzerine Ebû Leheb:

— Yazık sana! Bundan sonraki günlerde hüsrana, zarara uğra-yasın! Bizleri

bu konuşma için mi burada topladın? dedi.

Bu sözleri üzerine şu sûre indi: "BismVllâhVr-rahmânVr-rahîm. Ehû Leheb'in iki eli kurusun. Kendisi de kurudu (helak oldu). Ona ne malı, ne kazandığı faide vermedi... " (Ebü Leheb Sûresi: ı-5) [424].

291-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb ile Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân haber verdiler ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Allah: "Sen en yakın hısımlarına azabı haber verip uyar" âyetini indirdiği zaman Rasülullah (S) ayağa kalktı da şöyle hitâb etti:

— "Ey Kureyş topluluğu! (Yâhud buna benzer bir hitâb kelimesiyle.) Müslüman olup nefislerinizi Allah'ın azabından satın alınız. Ben Allah'ın azabından hiçbirşeyisizden men'edemem. Ey Abde Menâf oğulları! Sizden de ben Allah'ın azabından hiçbirşeyi def' ede-. mem! Ey Abbâs ibne Abdilmuttalib! Senden de Allah'ın azabından hiçbir parçasını men' edemem. Ey Allah Elçisi'nin halası Safiyye! Senden de ben Allah'ın azabından bir kısmını olsun def edemem. Ey Muhammed'in kızı Fâtıma! Malımdan ne dilersen iste (veririm, fakat) Allah'ın azabından bir parçasını bile senden savıp def' edemem" buyurdu.

Bu hadîsi rivayet etmekte Buhârî'nin şeyhi Ebû'l-Yemân'a Es-bağ ibnu'l-Ferec mutâbaat etmiştir. Buhârî'nin diğer üstadı Esbağ da Abdullah ibn Vehb'den; o da Yûnus ibnu Yezîd el-Eylî'den; o da İbnu Şihâb ez-Zuhrî'den olmak üzere rivayet etmiştir [425].

27- en-Neml Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

"el-Hab'u" (Âyet: 25), "Gizlediğin herşey" ma'nâsınadır. "Lâ kıbele" (Âyet: 37),

"Lâ takate" ma'nâsınadir.

' 'Ona denildi ki: Köşke gir. Kadın onu görünce derin bir su sandı, iki ayağını açtı. Süleyman: O, hakîkaten sırçadan yapılmış, düzeltilmiş şeffaf bir açıklıktır, dedi.

Kadın: Ey Rabb 'im, hakikat ben kendime yazık etmişim. Süleyman 9ın maiyyetinde âlemlerin Rabb H olan

Allah'a teslim oldum, dedi" (Âyet: 44); buradaki "es- Sarh", sırçalardan edinilmiş olup duvar ve saha sıvamaya yarayan her hare ve her şeffaf çamurdur.

Bir de' "es-Sarh", "Köşk" ma'nâsınadır. Bunun cem'i "Surûh"tur [426].

İbn Abbâs şöyle dedi:

"Hakikat orada bir kadını onlara hükümdarlık eder buldum. Kendisine herşey verilmiştir. Onun bir de çok büyük bir tahtı vardır" (Âyet: 23); buradaki "Ve lehâ arşun", "Güzel san'ath, değeri pek pahalı büyük bir tahtı vardı" demektir [427].

"Süleyman: Ey ileri gelenler, onun tahtını, kendilerinin bana müslümân olarak gelmelerinden evvel hanginiz bana getirir? dedi" {Âya. m; buradaki "Müslimîn", "İtaat ediciler olarak" demektir. ki: Çabucak gelmesini istemekte olduğunuzun (yânı azabın) bir kısmı ensenize binmek üzeredir" (Âyet: 72);

buradaki "Redife", "Yakın oldu" ma'nâsınadır. "Sen dağları görür, onları yerinde durur sanırsın. Hâlbuki onlar bulut geçer gibi geçer gider. Bu herşeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır..." (Âyet: 88); buradaki "Câmideten", "Yerinde durucu" rha'nâsınadır [428].

"Ey RabbHm, bana ve ana-babama lütfettiğin nVmetine şükretmemi ve (geri kalan ömrüm içinde) Sen Hn razı

olacağın iyi işler yapmamı bana ilham et. Rahmetinle beni de sâlih kulların arasına sok" (Âyet: i9>; buradaki

"EvzVnî", "Beni alıştırıp nefsim üzerine hâkim kıl da bendeki ni'metinin şükrünü yerine getireyim" demektir [429].

Mucâhid de şöyle dedi: "Nekkırû lehâ arşehâ" (Âyet: 4i), "Onun tahtını başkalaştırıp bilinmez şekle getirin" (Âyet: 4i) demektir. "Ve ûtînâ 1-ilme min

kablihâ - Ve bize o kadından önce ilim verilmişti ve biz müslümân olmuştuk" (Âyet: 42)

Mucâhid: Bu sözü Süleyman söylüyor, demiştir, "es-Sarhû", "Su havuzu"dur ki, Süleyman onun üzerine şeffaf sırçalar vurdurmuş, o havuza sırçalar giydirip döşetmişti.

28- el-Kasas Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'm ismiyle

"Allah ile birlikte diğer bir tanrı daha edinip tapma. O 'ndan başka hiçbir tanrı yok. O ynun vechinden başka herşey helak olucudur. Hüküm O ynundur ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz" (Âyet: ss). Buradaki "İllâ vehehu", "İllâ mulkehu" ma'nâsınadır. "İllâ" istisnâsıyle Allah'ın yüzü murâd edildi de denilir [430].

Ve Mucâhid: "Fe amiyet aleyhim el-enbâu yevmeizin = Artık o gün

onlara karşı bütün haberler kör olmuştur. Artık birbirlerine de birşey soramazlar" (Âyet: 66); buradaki "c Enbâu{- Haberler)", "Hüccetler" ma'nâsınadır, demiştir [431].

234- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Hakikat sen her sevdiğini hidâyete erdiremezsin. Fakat Allah'tır ki kimi dilerse ona hidâyet verir ve O, hidâyete

erecekleri daha iyi bilendir" (Âyet: 56).

292-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'I-Müseyyeb haber verdi ki,

babası el-Müseyyeb ibn Hazn (R) şöyle demiştir: Ebû Tâlib'e ölüm (alâmetleri) geldiği zaman ona Rasûlullah (S) geldi. Ve amcasının yanında Ebû Cehl ibn Hişâm ile Abdullah ibn Ebî Umey-ye ibni'l-Mugîre'yi buldu. Rasûlullah, Ebû Tâlib'e:

— "Ey amca! La ilahe illellâh kelimesini söyle de bununla Allah katında senin lehine şefaat için hüccet getireyim" dedi.

Bunun üzerine Ebû Cehl ile Abdullah ibnu Ebî Umeyye:

— (Yâ Ebâ Tâlib!) Abdulmuttalib milletinden yüz mü çeviriyorsun? diye men' ettiler.

Rasûlullah da amcasına Tevhîd Kelimesi'ni arza devam ediyordu. O ikisi de devamlı olarak o söyledikleri makaaleyi, yânî sözü tekrar ediyorlardı. Nihayet Ebû Tâlib bunlara karşı söylediği son söz olarak:

— O (yânî ben) Abdulmuttalib milleti üzeredir, dedi ve "La ilahe ille İlâh" demekten çekindi.

Râvî dedi ki: Rasûlullah:

— "Yemîn ederim ki, ben hakkında mağfiret dilemekten neh-yolunmadıkça muhakkak Allah'tan senin için mağfiret isteyeceğim" dedi.

Bunun üzerine Allah: "Müşriklerin, o çılgın ateşin yaranı oldukları muhakkak meydana çıktıktan sonra artık onların lehine, velev hısım olsunlar, ne Peygamber İn, ne de mü 'min olanların mağfiret istemeleri doğru değildir" (et-Tevbe: ii3) âyetini indirdi. Yine Allah Ebû Tâlib hakkında indirdi de Rasûlü'ne hitaben şöyle buyurdu: "Hakikat sen her sevdiğini hidâyete erdiremezsin. Fakat Allah 'tır ki, kimi dilerse ona hidâyet verir ve O, hidâyete erecekleri daha iyi bilendir" (Âyet:56) [432].

İbn Abbâs şöyle dedi [433]: "Hakîkaten Kaarûn, Musa'nın kavminden idi. Fakat onlara karşı serkeşlik ettL Biz ona öyle hazîneler verdik ki, anahtarlarım taşımak bile) güçlü kuvvetli büyük bir cemâate ağır geliyordu. O vakit kavmi ona: 'Şımarma, çünkü Allah şı-manklan sevmez'demişti"(Âyçt.76). Buradaki "Ulû'l-kuvvet(~Kuvvet sâhibleri)'» "Erkeklerden oluşan kuvvet sahibi bir cemâat onun anahtarlarım kaldırmaz" ma'nâsınadır. "Le-tenûu" da "Anahtarlar o

cemâate elbette ağır basar" demektir.

"Mûsâ 'nın anası, yüreği çocuğundan başka herşeyden bomboş olarak sabahladı. Eğer (Allah'ın va'dine) inananlardan olması için kalbine rabıta vermeseydik az daha onu açıklayacaktı" (Âyet:io).

"el-Ferihîn", (Âyet: 76) "el-Merihîn", yânî "Şımarıkları sevmez" demektir. "Anası Musa'nın kızkardeşine dedi ki: 'Onun izini ta'kîb et" (Âyet:ii) yânî "Onun haberini öğrenip bildirmem için izinin arkasından git, dedi". Bazen bu "el-Kasas" fiili, bir sözü kıssa etmek, nakletmek, anlatmak ma'nâsına olur: "Biz sana bu Kur 'ân h (bu sûreyi) vahyetmek suretiyle en güzel beyânı kıssa olarak sana anlatacağız. Hâlbuki sen daha evvel bundan elbet haberdâr olmayanlardandın" (Yûsuf:3) âyetinde olduğu gibi.

"Mûsâ 'nın kızkardeşi de, berikiler farkında olmayarak onu uzaktan gözetledi" (Âyet:ii); buradaki "An cunübin", "An bu'din" yânî "Uzaktan" ma'nâsınadır. "An cenabetin" ve "An ictinâbin" ta'-bîrleri de yine bir şey olup, aynı ma'nâyadır.

"Derken Mûsâ ikisinin de düşmanı olan birini yakalamak isteyince..." (Âyet:i9); buradaki "Yebtışu" vt "Yebtuşu" fiilleri, sülâsî ikinci ve birinci bâblardan olup sıkı ve sert şekilde arslan yakalayışı gibi yakalama ma'nâsınadır.

"Şehrin öte başından koşarak bir adam geldi. Mûsâ: Memleketin önde gelenleri seni öldürmek için (toplandılar) hakkında müzâkere ediyorlar. Hemen buradan çık git. Şübhesiz ki, ben sana hayır isteyicilerdenim, dedi. " (Âyet:20), buradaki "Ye'temirûne", "İstişare ediyorlar" demektir.

"eUUdvân" (hyzv.2%), "el-Adâu", "et-Teaddî" hepsi bir olup "Hakkı tecâvüz etmek" ma'nâsınachr.

"Ânese", "Absara", yânî "Gördü"; "el-Cezvetin minel-nâri"

(Âyet: 29), "Ateşten bir parça" ma'nâsınadır.

"el-Cezvetu", kendisinde alev bulunmayan ateşli odundan kalın bir parçadır. "Şihâb" (en-Nemi: 7) ise, kendisinde alev bulunan ateştir. Yılanlar birçok cinstir: "el-Cânnu" (Âyer.31), "el-Efâî", "el-Esâ-vid"... gibi

"Rıd'en" (Âyet:34), "Yardım edici olarak"; İbn Abbâs: "Beni tasdîk edip doğrulayacak bir yardımcı olarak" şeklinde fiili merfû' okuyup söyledi.

İbn Abbâs'tan başkası da şöyle dedi: "Seneşuddu adudeke bi~ ahîke = Senin pazunu kardeşinle şiddetlendirip kuvvetlendireceğiz"

(Âyet:35) buradaki "Se-nesudduke", "Sana yardım edeceğiz" demektir. Bir şeyi kuvvetlendirdiğin zaman muhakkak sen onu takviye edecek bir pazu yapmış olursun.

"Biz onları (dünyâda insanları) ateşe da'vet edegelen rehberler yaptık. Kıyamet gününde ise asla yardıma kavuşturulmayacaklar dır. Bununla beraber bu dünyâda biz onların arkalarına la 'net de taktık. Kıyamet gününde onlar çok kötülenmiş olanlardır" (Âyet:4i-42); buradaki "Mine'l-makbûhîn", "Helak edilmişlerdendirler" ma'nâsınadır.

"And olsun ki, biz onlar için nasihat kabul etsinler diye sözü birbiri ardınca ekleyip (indirip) durmuşuzdur" (Âyet:5i); buradaki "Ve le-kad vassalnâ 1-kavle = Yemin olsun biz sözü ekleyip durduk", "Ye-

mîn olsun biz sözü beyân ettik ve tamamladık" ma'nâsınadır.

"... Biz onları tarafımızdan bir nzık olarak her şeyin mahsûllerinin gelip toplanacağı korkusuz bir haremde yerleştirmedik mi?"

(Âyet:57); buradaki "Yucbâ", "Yuclebu" yânî "Celb edilip toplanır" ma'nâsınadır.

"Biz bol geçimi ile şımarmış nice memleketleri helak ettik" (Âyet:58); buradaki liBatırat'\ "Eşiret(= Çok sevindi, taşkınlık etti, azdı)" ma'nâsınadır.

"Senin Rabb'in memleketlerin ana merkezlerine, karşılarında âyetlerimizi okuyacak bir rasûl gönderinceye kadar o memleketleri helak edici değildir ve biz ahâlîsi zâlim olan memleketlerden başkasını helak edici değiliz" (Âyet: 59). Buradaki "Ummihâ", "Memleketlerin ana merkezi: Mekke ve etrafında bulunanlar"dir.

"Göğüsleri neler saklıyorsa, neleri de açıklıyorsa Rabb'in hepsini bilir" (Âyet:69); buradaki "Tekinnu", "Tuhfî(=: Gizliyor)" ma'-nâsınadir. "Eknentu'ş-şey'e", "Onu gizledim", "Kenentuhû" ise "Onu gizledim ve onu açığa çıkardım" demek olup zıd ma'nâlı fiillerdendir. "Veykeenne'llâhe", "Elem tereenne'llâhe..."gibidir: "Vay demek ki, Allah kullarından kimi dilerse onun rızkını yayıyor, daraltıyor... ", yânı "Ona rızkını bollatiyor ve daraltıyor...". "Vay

demek ki hakikat şudur: Kâfirler asla felah bulmayacaklar" (Âyet: 82).

235- "Herhalde O Kur'ân'i Senin Üzerine Farz Kılan Allah, Seni Dönülecek Yere Döndürecektir" (Âyet: 85) Babı

293-.......Bize Sufyân ibnu Dînâr el-Usfurî, (İbn Abbâs'ın kölesi) İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs: "Le râdduke ilâ maâd"\ "O seni muhakkak Mekke'ye döndürecektir" şeklinde tefsir etmiştir [434].

29- el-Ankebût Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

Mucâhid, "Uyanık insanlar oldukları hâlde şeytân onların amellerini süsleyip, kendilerini yoldan saptırmıştır" (Âyet: 38), yânî onları dâller, sapıklar yaptı, demiştir.

"Bu dünyâ hayâtı bir eğlenceden, bir oyundan başka birşey değildir. Âhiret yurdu ise şübhe yok ki, o hayâtın tâ kendisidir; bunu bilmiş olsalardı" (Âyet: 64); buradaki "Hayavân" ve "Hayy" bir ma'nâya olup "Dirilik" demektir.

Mucâhid'den başkası da şöyle dedi:

"And olsun biz onlardan evvelkileri de imtihan etmişizdir. Allah elbette sâdık olanları bilir, elbette yalancı olanları bilir" (Âyet: 3); "Allah îmân edenleri de elbet bilir, münafıkları da elbet bilir", (Âyet: id; bu âyetlerdeki "Fe-le-yaHemenneHlâhu", "Allah bunu bildi" demektir. Bu ta'bîr, "Ki Allah murdarı temizden ayırdetsin..." (ei-Enfâi: 37) kavli gibi, "Fe-li-yemizellâhu", "Allah elbette temyiz edecek" menzilindedir [435].

"Onlar herhalde kendi yüklerini de, o yükleriyle beraber daha nice yükleri de bizzat yüklenecekler ve düzmekte

oldukları şeylerden kıyamet günü sorumlu olacaklardır" (Ayet: 13). Buradaki "Onlar herhalde kendi ağırlıklarıyle beraber birtakım ağırlıkları da yüklenecekler" sözü, "Kendi günâhlanyle beraber daha birtakım günâhları da yüklenecekler" sözüyle bir ma'nâyadır [436].

30- "Elif. Lam. Mîm. Gulibeti'r-Rûm" Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

"İnsanların mallarında artış olsun diye faiz cinsinden verdiğiniz şey, Allah katında artmaz. Allah'ın rızâsını dileyerek verdiğiniz zekât ise, işte sevâblarını kat kat artıranlar onlardır" (Âyet: 39).

"Allah katında artmaz"; bu, ondan daha fazlasını arayarak bir atıyye veren kimse için (bu niyetle verdiği) atıyyede âhiret ecri yoktur, demektir.

Mucâhid şöyle dedi:

"Artık îmân edip de güzel güzel amellerde bulunanlar; işte onlar bir bahçede (yaşayıp) sevinçli olurlar" (Âyet: 15);

buradaki "Yuhberûn", "Yuna'amûn" yânî "Ni'metlendirilirler, refahlı kılınırlar" demektir.

"Kim küfrederse, küfrü kendi aleyhinedir. Kim de iyi bir amelde bulunursa, kendileri için hazırlamış olurlar"

(Âyet: 44); buradaki "Yemhedûn" "Yatacak yerlerini dümdüz ederler" (yânî kabirlerde yâhud cennette yatacak yerlerini düzeltip hazırlarlar) dernektir, "el-Vedk" (Âyet: 48)

"Yağmur" ma'nâsınadir. İbn Abbâs, "O, size kendi nefislerinizden bir temsil getirdi; Sizi rızıklandırdığımız şeylerde sağ elinizin mâlik olduğu kölelerden ortaklarınız olmasını ister de bu hususta siz onlarla müsavi olur, onları kendinizi saydığınız gibi sayar mısınız? İşte biz âyetleri, aklını kullanacak bir kavim için böyle açıklarız" (Âyet: 28); bu âyet, Allah'tan başka tapmakta oldukları ilâhlar

ve Yüce Allah hakkında indi, demiştir. Neft' ma'nâsına olan sorunun cevâbı "Siz onda müsavi olur musunuz?" cümlesidir. Ey efendiler, sizler memlûklerinizden, sizin birbirinize mîrâsçı oluşunuz gibi, onların size mîrâsçı olacaklarından korkarsınız. (Bundan murad üç şeyin de nefyidir: Ortaklığın, müsâvîliğin ve efendilerin kölelerinden korkmalarının nefyidir.) [437]

"Allah'ın reddine asla imkân bulunmayan o gün gelmezden evvel -ki o gün (bütün insanlar) bölük bölük ayrılacaklardır- yüzünü haydi o dosdoğru dîne çevir" (Âyet: 43). Buradaki "Yasaddaûn" "Yeteferrakûn(- Ayrılacaklar)" ma'nâsınadır ki, bir bölüğü cennette, bir bölüğü cehennemde olacak, demektir.

"Fasdâ' bimâ tu'mer" (ei-Hıcr: 94), "Şimdi sen ne ile emrolunduysan apaçık bildir..."; buradaki "Isda"\

"Ifrık" ve "Emdi" ("Açıkla, i'lân et, yürüt, yerine getir, infaz eyle") ma'nâsınadır.

İbn Abbas'tan başkası:

"Allah sizi bir zaftan yaratan, sonra diğer bir za'fın ardından kuvvet veren, sonra kuvvetin arkasından da yine za fa ve ihtiyarlığa getirendir. O, ne dilerse yaratır, O hakkıyle bilendir, kemâliyle kaadirdir" (Âyet: 54); buradaki "Duf" ve "DaJ" kelimeleri, bir ma'nâya gelen iki lügattir, dedi.

Ve Mucâhid:

"Sonra kötülük eden(ümmet)lerin akıbeti ateş oldu. Çünkü onlar Allah'ın âyetlerini yalanlamışlardı ve onları

eğlenceye alıyorlardı" (Âyet: ıo>; buradaki "es-Sûâ", kötülük yapanların cezası olan "İsâef'tir, dedi.

294-....... Mesrûk şöyle demiştir: Bir adam (Kûfe'nin) Kinde mevkiinde [438] hadîs söylerken (Kur'ân'da zikredilen Duhân (Âyet:iO) hakkında):

— Kıyamet günü bir duman gelecek de kâfirlerin, münafıkların kulaklarını sağır, gözlerini kör edecek, mü'minlere de yalnız nezle hastalığı şeklinde te'sîr edecek, dedi.

Biz bu sözden korktuk da hemen İbn Mes'ûd'a geldik. İbn Mes'~ ûd birşeye yaslanır hâlde istirahat ediyordu. Bu sözü işitince öfkelendi, hemen toparlanıp oturdu ve:

— Kişi bildiğini söylesin, bilmediği şey hakkında da "Allah en bilendir" desin! Çünkü insanın bilmediği birşey hakkında "Bilmiyorum" demesi de ilimden bir nevi'dir [439]. Çünkü Allah, kendi Pey-gamberi'ne: "De ki: Ben, buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum ve ben size kendiliğimden (birşey) teklif edenlerden de değilim" (Sâd: 86) buyurmuştur (ve bununla hasımlarına karşı tebliğlerinde samimî olduğunu söylemesini emretmiştir).

(Duman mes'elesine gelince, bu, dünyâda cereyan etmiştir. Bu, Kureyş'e âid bir vak'adır; Kindeli'nin sandığı gibi kıyamete âid değildir.) Şöyle ki: Kureyş müşrikleri İslâm Dîni'ni kabulde ağır davranıp geri kaldılar, bunun üzerine Peygamber (S):

— "Yâ Allah! Yûsuf Peygamber'in kavmi aleyhine verdiğin yedi kıtlık yılı gibi, Kureyş'e de yedi yıl (yokluk azabı) vererek bana yardım et!" diye duâ etti.

Bu beddua üzerine Kureyş'i şiddetli bir kıtlık yakaladı. O derecede ki, birçokları bu kıtlık içinde açlıktan helak oldu. Ölü etleri ve kemikleri yediler. Aç olan kişi yerle gök arasındaki hava tabakasını (göz zayıflığından, kuraklığın dehşetli sisinden) duman şekli gibi görüyordu. Bu çok ciddî ve şiddetli hâl üzerine Kureyş başkanlarından Ebû Sufyân, Peygamber'e geldi de:

— Yâ Muhammed, sen bize geldin ve hısımlarla ilgilenmeyi emrediyorsun. Kavmin ise açlıktan helak oldular. Artık onlar için duâ et, dedi.

(Peygamber'in duâsıyle kıtlık kalktı.)

îbn Mes'ûd bu sözlerin ardından şu âyetleri okudu: "O hâlde semânın apâşikâr bir duman getireceği günü gözetle. O duman insanları saracaktır. 'Bupek yaman bir azâbdır* (diyecekler): Ey Rabb 'imiz, bizden bu azabı açıp kaldır. Çünkü biz îmân edeceğiz! Onlar için düşünüp ibret almak nerede? Kendilerine (hakikatleri) açıklayan bir Rasûl geldiği hâlde. Yine ondan yüz çevirdiler. Ona: Bir öğretilmiş, bir bir mecnûn' dediler. Biz bu azabı biraz açıp kaldıracağız. (Fakat) siz, hiç şübheyok ki tekrar dönecek olanlarsınız33

(ed-Duhân: 10-15).

(Bu âyetlerde duhân azabının açılacağı ve açıldığı bildiriliyor. Bu duman, Kindeli'nin dediği gibi âhiret azabı olsaydı) bu âhiret azabı bir kerre geldikten sonra Kureyş müşriklerinden kaldırılır mıydı? Kureyş müşrikleri (o kıtlıktan kurtulduktan) sonra yine küfürlerine, şirklerine döndüler. Bu dönekliğin cezasını bildiren Allah'ın şu: "Çok büyük bir şiddet ve savlette kendilerini yakalayacağımız gün, muhakkak ki biz (onlardan) intikaam alıcılarız33 (ed-Duhân:i6) kavlindeki in-tikaam günü, Bedir günüdür. (Kindeli'nin sandığı gibi kıyamet günü değildir. Alınan intikaam da Kureyş'in Bedir'de öldürülmeleridir). "Lizâmen " (ei-Furkaan:77) ile murad da yine Bedir günüdür (müşriklerin Bedir'de esîr olmalarıdır). "Elîf. Lam. Mîm. Rumlar mağlûb oldu. Yakın bir yerde. Hâlbuki onlar bu yenilmelerinin ardından gâlib olacaklar33 (Âyet: 1-4) [440].

236- Bâb:

"Allah'ın yaratışına hiçbirşey bedel olamaz" {Âyet: 30),

"Allah'ın dînine hiçbirşey bedel olamaz" ma'nâsınadır. "Bu, evvelkilerin âdetinden başka birşey değildir" (eş-Şuarâ: 137)

' 'el-Fıtratu' \ ' 'el-İslâmu" manasınadır [441].

295-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Her doğan çocuk, muhakkak fıtrat üzere doğurulur. Sonra anasıyle babası onu Yahûdî, yâhud Nasrânt, yâhud Mecûsîyaparlar. Nitekim her hayvanın yavrusu organları tam olarak doğar. Siz hiç o yavrunun burnunda, kulağında eksik, kesik birşey gördünüz mü?"

Bundan sonra Ebû Hureyre (naklettiği hadîsin ma'nâsma delîl getirerek): "O hâlde sen yükünü bir muvahhid olarak dîne, Allah hn o fıtratına çevir ki, O, insanları bunun üzerine yaratmıştır. Allah'ın yaratışına hiçbirşey bedel olamaz. Bu dimdik ayakta duran bir dîndir. Fakat insanların çoğu bilmezler" [442]

31- Lukmân Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

"Hani Lukmâriy oğluna -ona öğüt verirken- şöyle demişti: Oğulcağızım, Allah'a ortak koşma. Çünkü şirk elbette büyük bir zulümdür... " (Âyet: 13) [443]

296-.......Abdullah ibnu Mes'ûd (R) şöyle demiştir: "İmân edenler, bununla beraber îmânlarına zulüm katmayanlar; işte emînlik ancak onlar içindir, doğru yola giden de onlardır" (ei-En'âm:82) âyeti indiği

zaman bu, Rasûlullah'ın sahâbîlerine ağır geldi ve:

— Hangimiz îmânına zulüm karıştırmaz ki? dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Buradaki zulüm sizin düşündüğünüz ma'nâda değildir. Lukmân 'in kendi oğluna hitaben söylediği sözünü işitmiyor musun:... Şüb-hesiz ki şirk elbette büyük bir zulümdür..." buyurdu [444].

237- Bâb:

'O saatin ilmi, şübhesiz ki Allah'ın yanındadır" (Âyet: 34).

297- Bize İshâk ibn Râhûye, Cerîr ibn Abdilhamîd'den; o da Ebû Hayyân Yahya ibn Saîd'den; o da Ebû Zur'a'dan; o da Ebû Hu-reyre(R)'den şöyle tahdîs etti: Bir gün Rasûlullah, meydanda, insanlar içinde oturuyordu. Derken yürüyerek bir adam O'na geldi de:

— Yâ Rasûlallah! îmân nedir? diye sordu.

— "îmân Allah'a, meleklerine, rasûllerine ve Allah'a kavuşmaya inanman ve yine öldükten sonra son dirilmeye inanmandır" diye cevâb verdi.

O zât:

— Yâ Rasûlallah! İslâm nedir? dedi. Rasûlullah (S):

— "İslâm Allah 'a ibâdet etmen ve O'na hiçbirşeyi ortak kılmaman, namazı kılman, farz kılınmış zekâtı vermen ve ramazânda oruç tutmandır" dedi.

O zât:

— Yâ Rasûlallah! İhsan nedir? diye sordu. Rasûlullah:

— "İhsan, Allah'ı görüyormuşsun gibi ibâdet etmendir. Eğersen Allah'ı görmüyorsan, şübhesiz O seni görür" buyurdu.

O zât:

— Yâ Rasûlallah! Kıyamet ne zaman? dedi. Rasûlullah:

— "Bu mes'elede sorulan, sorandan daha âlim değildir. Lâkin ben sana onun (daha evvel meydana gelecek) alâmetlerini haber vereceğim; Kadın kendi sahibesini doğurduğu zaman, işte bu, kıyametin alâmetlerindendir. Yalın ayaklılar, çıplaklar takımı insanların başkanları oldukları zaman, işte bu da kıyametin alâmetlerindendir. Kıyametin vakti, Allah 'tan başka kimsenin bilemeyeceği beş şeyin içindedir (yânı beş şeyden biridir): O saatin ilmi şübhesiz Allah'ın nez-dindedir. Yağmuru O indirir. Rahimlerde olanı O bilir. Hiçbir kimse

yarın ne kazanacağım bilmez- Hiçbir kimse hangi yerde öleceğini bilmez. Şübhesiz Allah (herşeyi) bilendir, herşeyden haberdârdır (Âyet: 34)".

Sonra o zât ayrıldı gitti. Rasûlullah:

— "Onu bana geri getirin" buyurdu.

Sahâbîler onu geri çevirmek için aradılar, fakat hiçbirşey göremediler. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Bu Cibril'dir, insanlara dînlerini öğretmek için geldi" buyurdu [445].

298-.......Abdullah ibn Umer (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Peygamber (S): "Gaybın kilitleri beştir" buyurdu, sonra şu âyeti okudu: "0 saatin ilmi şübhesiz ki Allah hn yanındadır. Yağmuru O indirir. .." [446]

32- es-Secde Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

Ve Mucâhid şöyle dedi: 11 Sonra O, bunun zürriyetini hakîr bir sudan yapmıştır" (Âyet: 8); buradaki "Min mâin mehîni", "Zaîf bir sudan" demektir ki, o da erkeğin menîsidir [447].

"Biz yerde çürüyüp kaybolduğumuz vakit mi, hakîkaten biz mi yeni bir yaratılışta bulunacağız? dediler" (Âyet: io>; buradaki "Dalalnâ", "Helaknâ" (yânı "Helak olduğumuz vakit mi?") ma'nâsınadır.

Ve Ibn Abbâs şöyle dedi:

' 'Suyu kupkuru ve çorak yere sevkettiğimizU onunla gerek hayvanlarının, gerek kendilerinin kısmen yiyegeldikleri ekini çıkarmakta olduğumuzu da görmediler mi? Hâlâ da görmeyecekler mi?" (Âyet: 27);

buradaki "el-Ardu'l-curuzu", "Kendisine hiçbir fayda vermeyecek olan tek yağmurdan başka yağmur yağdırılmayan (yâhud kendisinden yağmur ve bitki kesilmiş olan) toprak" ma'nâsınadır.

"Biz onlardan evvel nice nesiller helak ettik. Yurtlarında kendileri de gezip duruyorlar. Bu onları hidâyete sevketmedi mi?" (Âyet: 26); buradaki "£v« lem yendi", "Eve lem yubeyyin" (yânî: "Onlara beyân edip açıklamadı mı?") ma'nâsınadır [448]

238- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Artık onlar için, yapmakta olduklarına bir mükâfat olarak gözlerin aydın olacağı neler gizlenmiş bulunduğunu kimse bilmez" (Âyet: 17).

299-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)Men tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Mukaddes ve çok yüce olan Allah: Ben iyi kullarım için göz görmedik, kulak işitmedik ve insan kalbine gelmedik birtakım ni 'metler hazırladım, buyurdu" demiştir.

Ebû Hureyre (bunun ardından): İsterseniz şu âyeti okuyun, demiştir: "Artık onlar için, yapmakta olduklarına bir mükâfat olarak gözlerin aydın olacağı neler gizlenmiş bulunduğunu kimse bilmez" [449].

300-.......Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre, bundan evvel geçen hadîs gibi, Rasûlullah'ın Allah şöyle buyurdu... dediğini rivayet etmiştir. Bunda Sufyân ibn Uyeyne'ye:

— Sen Peygamber'den mi, yâhud kendi içtihadından olarak mı rivayet ediyorsun? diye soruldu.

O da:

— Rivayet olmasaydı ben hangi şeyi söyleyebilirdim? dedi. Ve Ebû Muâviye, el-A'meş'ten; o da Ebû Salih'ten olmak üzere; Ebû Hureyre "Kurrâtı"

şeklinde cemi' lafzıyle okudu, dedi.

301 .... Bize Ebû Salih, Ebû Hureyre(R)'den; o da Peygamber(S)'den şunu tahdîs etti: "Yüce Allah: Ben sâlih kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir insan kalbine gelmeyen birtakım ni'metler hazırladım ki, ey mü'min kulum, sen muttali' kılındığın (yânî bildiğin) ni'metleri bırak (onlar Allah'ın gizli ni'metleri yanında çok hafiftir)/"

Râvî Ebû Hureyre (yâhud Peygamber), bundan sonra şu âyeti okudu: "Artık onlar için, yapmakta olduklarına bir mükâfat olarak gözlerin aydın olacağı nVmetlerden neler gizlenmiş bulunduğunu kimse bilmez" [450].

33- el-Ahzâb Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

"Kitâblılardan olup da onlara yardımda bulunanları da, yüreklerine korku düşürerek kalelerinden indirdi. Bir kısmını öldürüyordunuz, diğer bir kısmını da esîr ediyordunuz*'(Âyet. 26); buradaki "Sayâsîhım", "Kasrlarından, kalelerinden" ma'nâsınadır [451].

"O Peygamber, müzminlere Öz nefislerinden daha yakındır. Zevceleri de analarıdır. Hısımlar da Allah'ın Kitabı 'nda birbirlerine, diğer mü 'minlerden ve muhacirlerden daha yakındırlar. Şu kadar ki, dostlarınız için herhangibir iyilikte bulunmanız müstesna. Bu, Kitâb 'da yazılıdır" (Âyet: 6).

302-.......Bize babam Fulayh ibnu Süleyman, Hilâl ibn Alî'den; o da Abdurrahmân ibnu Ebî Amre'den o da Ebû Hureyre(R)'den lahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Ben herbir mü'-mine muhakkak dünyâ ve âhiret işlerinde insanların en yakınıyım-dır. İsterseniz (delîl için) O Peygamber, mü 'minlere öz nefislerinden daha yakındır... âyetini okuyunuz. Herhangibir mü 'min ölür de mal bırakırsa, bu mala kim olursa olsun, onun asabesi mirasçı olsun.

Herhangibir mü'min de borçyâhud (fakır bir) aile bırakırsa, o da bana gelsin, ben onun velîsiyim" [452].

239- Bâb:

"Onları babalarına nisbetle çağırın. Bu, Allah katında daha doğrudur... " (Âyet: 5). Birçok Buhârî nüshalarında bundan sonra 6. âyet vardır.

303-.......Mûsâ ibn Ukbe şöyle dedi: Bana Salim, babası Abdullah ibn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti: Biz Rasûlullah'ın âzâdhsı olan Zeyd ibn Hârise'yi Kur'ân'daki şu âyet ininceye kadar ancak Zeyd ibnu Muhammed diye çağırır dururduk: "Onları babalarına nisbetle çağırın. Bu, Allah indinde daha doğrudur. Eğer babalarını bilmiyorsanız, o hâlde dînde kardeşleriniz, dostlannızdır. Hatâ ettiklerinizde ise üstünüze bir vebal yoktur. Fakat kalblerinizin kasdet-tiğinde vebal vardır. Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" [453].

240- Bâb:

"Müzminler içinde Allah'a verdikleri sözde sadâkat gösteren nice erler var, İşte onlardan kimi adadığım ödedi, kimi de bunu bekliyor. Onlar hiçbir suretle ahidlerini değiştirmediler" (Âyet: 23).

"Nahbehu", "Ahdehu" (yânî "Sözünü") demektir. "Eğer (Medine'nin) etrafından üzerlerine girilmiş olup da sonra kendilerinden fitne istemeydi, muhakkak ki bunu hemen yaparlardı, bundan pek azfbir zamandan) fazla geri kalmazlardı" (Âyet: i4>; buradaki "Aktârihâ",

"Cevânibihâ"; "Fitne işlenseydi elbette bunu getirirlerdi", "Elbette bunu verirlerdi" manasınadır [454].

304-.......Enes ibn Mâlik (R): Biz şu \ 'Mü 'minler içinde Allah 'a verdikleri sözde sadâkat gösteren nice erler vardır..." âyetini sonuna kadar Enes ibn Nadr (ile benzerleri) hakkında indiğini düşünür dururduk, demiştir [455].

305-..... ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Hârice ibnu Zeyd ibn Sabit haber verdi ki, babası Zeyd ibn Sabit şöyle demiştir: Biz (Hafsa'nın yanındaki) Kur'ân sahîfelerini Mushaflara naklettiğimiz sırada el-Ahzâb Sûresi'nden bir âyeti -ben onu Rasûlullah her zaman okurken işitip durduğum hâlde- kaybettim. Ve o âyeti (yazılı olarak) hiçkim-senin yanında bulamamıştım. Yalnız ben onu Rasûlullah'in, tek başına şâhidliğini iki kimsenin şâhidliğine denk tuttuğu Ensâr'dan Huzeyme(ibn Sâbit)'in yanında bulmuştum. (En sonunda, onu da hey'-etin kararıyle Mushaf'taki sûresine koyduk.) O âyet, Allah'ın: "mü'minler içinde Allah 'a verdikleri sözde sadâkat gösteren nice erler vardır.,," kavlidir [456].

241- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Ey Peygamber, zevcelerine de ki: Eğer siz dünyâ hayâtını ve onun zînetini arzu ediyorsanız, gelin size boşanma bedellerini vereyim de hepinizi güzellikle salıvereyim" (Âyet: 28).

Ve Ma'mer: "et-Teberrüc" (Âyet: 33), kadının kendi güzelliklerini (erkeklere göstermek için) meydana çıkarmasıdır. "SünneteHlâhi" (Âyet: 38), "Allah onu sünnet yaptı, Allah onu kaanûn yaptı" ma'nâsınadır, dedi [457].

306-....... ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân haber verdi; ona da Peygamber'in zevcesi Âişe (R), Allah kadınlarını muhayyer kılmasını emrettiği zaman Rasûlullah'ın kendisine geldiğini haber verip, şöyle demiştir: Rasûlullah muhayyer kılmaya benden başladı da:

— "Ben sana birşey zikredeceğim, anan ve babanla istişare edinceye kadar acele cevâb vermen gerekmez" dedi.

Hâlbuki kendisi ebeveynimin benim O'ndan ayrılmamı emreder olmadıklarını

kesince bilmişti.

Âişe dedi ki: Sonra Rasûlullah (S):

— "Şübhesiz ki Allah Ey Peygamber, zevcelerine şunu söyle: Eğer siz dünyâ hayâtım ve onun zînetini istiyorsanız, gelin size boşama bedellerini vereyim de sizi güzellikle salıvereyim... buyuruyor" deyip, iki âyetin tamâmını okudu.

Ben de ona:

— Zikrettiğin bu iki işin hangisi hakkında ben ebeveynime danışacağım? Ben elbette Allah'ı, Rasûlü'nü ve âhiret yurdunu isterim, dedim [458].

242- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Eğer Allah % Rasûlü'nü ve âhiret yurdunu diliyorsanız şübhe yok ki Allah, içinizden güzel hareket edenler için

büyük mükâfat hazırlamıştır" (Âyet: 29).

307- Ve Katâde (Yüce Allah'ın şu) "Allah'ın evlerinizde okunup duran âyetlerini ve hikmeti hatırlayın (Âyet:34) kavli hakkında: Buradaki Allah'ın âyetleri ile hikmet, Kur'ân ile sünnet'tir, demiştir.

Ve İmâm el-Leys ibn Sa'd şöyle dedi: Bana Yûnus ibn Yezîd tah-dîs etti ki, İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme ibnu Abdir-rahman haber verdi ki, Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) kadınlarını muhayyer kılmakla emrolunduğu zaman bu işe benden başladı ve:

— "Ben sana bir emir anlatacağım. Cevâb vermekte acele etmemenden sana bir zarar yoktur, tâ ki ebeveynine damşasm" buyurdu.

Âişe dedi ki: Rasûlullah ebeveynimin bana O'ndan ayrılmayı emretmeyeceklerini muhakkak bilmekteydi.

Âişe dedi ki: Sonra Rasûlullah şöyle dedi:

— "Şübhesiz senası ulu olan Allah şöyle buyurdu: Ey Peygamber! Zevcelerine şöyle söyle: Eğer siz dünyâ hayâtını ve onun zînetini istiyorsanız, gelin size boşama bedellerini vereyim de hepinizi güzel-

likle salıvereyim. Yok eğer Allah *ı ve Rasûlü 'nü, ve âhiret yurdunu istiyorsanız, haberiniz olsun ki, Allah içinizden güzel hareket edenlere pek büyük bir mükâfat hazırlamıştır".

Âişe dedi ki: Ben de:

— Bunun hakkında mı ebeveynime danışacağım? Ben elbette Allah'ı ve Rasûlü'nü ve âhiret yurdunu isterim, dedim.

Âişe dedi ki: Sonra Peygamber'in diğer zevceleri de benim yaptığım gibi yaptılar.

el-Leys'e Mûsâ ibn A'yen, Ma'mer'den; o da ez-Zuhrî'den şeklinde mutâbaat etti. ez-Zuhrî: Bana Ebû Seleme haber verdi, demiştir. Ve Abdurrazzâk ile Ebû Sufyân el-Ma'meriyyu da Ma'mer'den; o da ez-Zuhrî'den; o da Urve'den; o da Âişe'den olmak üzere söylediler [459].

243- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Allah'ın açığa çıkarıcısı olduğu şeyi içinde gizliyor, insanlardan korkuyor dun. Hâlbuki Allah kendisinden korkmana daha çok lâyıktı" (Âyet: 37).

308-.......Hammâd ibn Zeyd şöyle dedi: Bize Sabit el-Bunânî, Enes ibn Mâük(R)'ten, bu "Allah \n açığa çıkarıcısı olduğu şeyi içinde gizliyordun... " âyeti, Zeyneb ibnetu Cahş ile Zeyd ibn Harise hakkında indi, diye tahdîs etti [460].

244- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Kadınlarından kimi dilersen (nevbetinden) geri bırakır, kimi de dilersen yanına alabilirsin. Geri bıraktıklarından

kimi istersen (yanına almakta) de sana güçlük yoktur... " (Âyet: 51).

İbn Abbâs "Turdu", "Tuahhıru(= Geri bırakırsın)" ma'nâsınadır; "ErcVhu'%\-A.'rM: ııo, eş-şuarâ: 139), "Ahhırhuf = Onu geri bırak)" demektir, demiştir.

309-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Ben nefislerini Rasûlullah'a hibe eden (ve mehirsiz nikâh olunan) kadınları ayıplardım ve:

— Hiç kadın, kadınlığını (mehirsiz) hibe eder mi? derdim.

Yüce Allah: "O kadınlardan kimi dilersen geri bırakır, kimi de dilersen yanına alabilirsin. Geri bıraktıklarından kimi istersen (yanına almakta) de sana güçlük yoktur. Gözleri aydın olup tasalanmamalarına ve kendilerine verdiğin ile hepsinin hoşnûd olmalarına en elverişli olan budur. Allah kalblerinizde olanı bilir. Allah hakkıyle bilendir, ukubette acele etmeyendir" âyetini indirince, o zaman (anladım ki, Allah, Peygamberi'ne mü'minlerin üstünde bir hakk ve yüksek bir irâde vermiştir,) ben Rasûlullah'a:

— Rabb'in Ta'âlâ (kadınlarının değil), ancak Sen'in arzunun gerçekleşmesine çabukluk veriyor, dedim [461].

310-.......Âsim el-Ahvel, Muâze(bintu Abdillah el-Adeviyye)'den; o da Âişe(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şu "Onlardan kimi dilersen nevbetinden geri bırakır, kimi de dilersen yanına alabilirsin. Geri bıraktıklarından kimi istersen yanına almakta da sana güçlük yoktur..." âyeti indikten sonra, biz kadınlarından nevbetinde bulunduğu kadının gününde (öbür kadına yönelmek isteyince) her zaman izin isterdi.

Muâze dedi ki: Ben Âişe'ye:

— Sen Rasûlullah'a ne der idin? diye sordum. Âişe:

— Ben de O'na: Yâ Rasûlallah, eğer izin vermek bana âid (bir hakk) ise, ben Sen'in üzerine hiçbir kimseyi tercîh etmek istemem! diye cevâb verirdim, dedi

[462].

Bu hadîsi Abbâd ibnu Abbâd da Âsim el-Ahvel'den işitmekte Abdullah ibnu'I-Mubârek'e mutâbaat etmiştir.

245- Bab: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Ey îmân edenler, Peygamberin evlerine -yemeğe da 'vet olunmaksızın, vaktine de bakmaksızın- girmeyin.

Fakat da'vet olunduğunuz zaman girin.

Yemeği yiyince dağdın. Söz dinlemek veya sohbet etmek için de (izinsiz) girmeyin. Çünkü bu, Peygamber'e eza

vermekte, o sizden utanmaktadır. Allah ise hakkfı açıklamaktan çekinmez. Bir de onun zevcelerinden lüzumlu birşey istediğiniz vakit perde ardından isteyin. Bu, hem sizin kalbleriniz, hem onların kalbleri için daha temizdir.

Sizin Allah'ın Rasûlü'ne eza vermeniz doğru olmaz, kendinden sonra da zevcelerini nikâhla almanız da ebedî caiz değildir. Bu, Allah katında çok büyük bir günâhjtır" (Âyet: 53) [463].

Denilir ki "înâhu", "İdrâkuhu" (ve "Bulûğunu", yânı "Erişmek vakti gelmek") ma'nâsınadır. Yine "Enâ, Yenî, Enâten" ("Fe huve ân") denilir.

"Lealle's-sâate tekûnu karîben = Belki de o saat yakındır" (eŞ-şûrâ: \i) (Kıyâs olan tâ ile "Karîbeten" demek idi. Müellif buna şöyle cevâb verdi:) Müennes ismin sıfatını vasıf yaptığın zaman "tâ-ı merbuta" ile "Karîbeten" dersin. Onu zaman zarfı (yânı zaman ismi) veya sıfattan bedel, yânî sıfatın yerine isim yaptığın zaman ve sıfatı kasdetmediğin zaman ise müennesten "Hâ"yı (yânî yuvarlak tâ'yı) çıkarır, "Karîben" dersin. Burada (Şûra Âyeti'nde) zikredilen kelimenin lafzı da böyledir. Onda sıfat irâde etmezsen, erkek ve dişi için lafzında vâhid, tesniye ve cemi' müsâvî olur (tâ'sız, tesniyesiz ve cemi'siz olur).

311-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Umer ibnu'l-Hattâb (R) şöyle dedi:

Ben:

— Yâ Rasûlallah! Senin yanına hayırlı hayırsız kimseler giriyor, mü'minlerin analarına perde içine girmelerini emretsen! dedim.

Bu dileğim üzerine Allah, Hicâb Âyeti'ni indirdi [464].

312-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Zeyneb bintu Cahş ile evlendiği zaman, cemâati düğün yemeğine çağırdı. İnsanlar yemek yediler, sonra da oturup konuşmaya koyuldular. Rasûlullah (onların anlayıp da kalkmaları için) kalkmağa davranır gibi yaptı, fakat oturanlar yerlerinden kalkmadılar. Rasûlullah bu vaziyeti görünce (onların kalkıp gitmeleri için) yerinden kalktı. Rasûlullah kalkınca, onlardan kalkanlar da kalkıp gittiler, fakat üç kişi oturdu kaldı. Peygamber, Zeyneb'in yanına girmek için geldi. Gördü ki o topluluk hâlâ oturmaktalar. (Peygamber geri döndü.) Sonra onlar kalkıp gittiler. Bunun üzerine ben de gittim ve varıp Peygam-ber'e onların gittiklerini haber verdim. Peygamber geldi ve içeriye girdi. Ben de O'nunla içeriye girmeye davrandım. Peygamber benimle kendisi arasına perdeyi sarkıttı. Allah şu âyeti indirdi:

Ey îmân edenler. Peygamber'in evlerine, yemeğe da'vet olunmaksızın, vaktine de bakmaksızın girmeyin. Fakat da *vet olunduğunuz zaman girin. Yemeği yiyince dağdın. Söz dinlemek ve sohbet etmek için de (izinsiz) girmeyin. Çünkü bu, Peygamberce eza vermekte, O sizden utanmaktadır. Allah ise haktan çekinmez... fÂyet:53).

313-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Ben bu Hicâb Âyeti'ni insanların en iyi bileniyim. Zeyneb bintu Cahş (taranıp süslenerek) Rasûlullah'a hediye edildiği zaman, Zeyneb evde Rasûlullah'ın yanında oldu. Rasûlullah bir yemek yaptı ve cemâati yemeğe çağırdı. Cemâat yemekten sonra oturup konuşmaya koyuldular. Peygamber

onların çıkıp gitmeleri için dışarı çıkmaya, sonra yine Zeyneb'in evine dönmeğe başladı. Onlar ise hâlâ oturmuş konuşuyorlardı. Bunun

üzerine Yüce Allah:

"Ey îmân edenler, Peygamberdin evlerine, yemeğe da'vet olunmaksızın, vaktine de bakmaksızın girmeyin..." âyetini sonuna kadar indirdi. Bunun akabinde hicâb, yânî perde gerildi, oturan topluluk da kalkıp gittiler.

314-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Peygamber (S) Zeyneb bintu Cahş ile gerdeğe girdi de ekmek ve etle düğün aşı yaptı. Ben konuklan yemeğe da'vetçi olarak gönderildim. Da'vetlilerden bir takım geliyor ve yemek yiyip gidiyorlardı. Sonra bir takım daha geliyor, onlar da yiyorlar ve çıkıp gidiyorlardı. Ben çağıracağım kimseyi bulamayıncaya kadar cemâatin hepsini da'vet ettim. (Da'vetlilerden kimsenin kalmadığını ve hepsinin yemek yiyip gittiklerini anlayınca):

— Ey Allah'ın Peygamberi, artık ben da'vet edeceğim hiçbir kimse bulamıyorum, dedim.

Peygamber:

— "Yemek sofranızı kaldırınız!" buyurdu.

Bu sırada da'vetlilerden üç grup,yemekten sonra gitmeyip evin içinde oturmuş konuşuyorlardı. Peygamber Âise'nin odasına kadar gitti de:

— "es-Selâmu aleykum ehlel-beyti ve Rahmetullâhi{ = Selâm ve Allah'ın rahmeti üzerinize olsun ey ev halkı)/" dedi.

Âişe de:

— Selâm ve Allah'ın rahmeti Sen'in üzerine de olsun, ehlini nasıl buldun; Allah Sana mübarek eylesin! dedi.

Peygamber sırasıyle kadınların hepsini dolaşıyor ve onlara Âi-şe'ye söylediği sözlerin benzerini söylüyor, onlar da Peygamber'e Âi-şe'nin söylediği gibi sözler söylüyorlardı. Bundan sonra Peygamber, Zeyneb'in evine döndü ve üç grup kişiyi hâlâ evde oturup konuşmaktalar buldu. Peygamber çok utangaç idi. Bu sebeble tekrar Âişe'nin odası tarafına çıkıp gitti. Nihayet o topluluğun çıkıp gittiklerini kendisine ben mi haber verdim, yâhud başkası tarafından mı haber verildi bilmiyorum. Akabinde Peygamber döndü. Nihayet. ayağını kapının eşiğine koyunca, bir ayağı içeride, diğer ayağı dışarıda iken kendisiyle benim arama kapı perdesini sarkıtıp indirdi. Ve bu sırada Hicâb Âyeti indirildi.

315-.......Enes (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Zeyneb ibnetu Cahş'la evlendiği zaman insanları ekmek ve et ziyâfetiyle doyurdu. Sonra zifaf gecesinin sabahında yapageldiği gibi, mü'minlerin annelerinin hücrelerine doğru çıkıp onlara selâm veriyor ve lehlerine duâ ediyor, onlar da kendisine selâm veriyor ve duâ ediyorlardı. Peygamber bu dolaşmadan kendi evine döndüğü zaman iki kişi gördü

ki konuşmak bunları çekip gitmişti. Peygamber bu iki kişiyi (konuşmaya dalmış hâlde) görünce tekrar evinden geriye döndü. Bu sırada o iki kişi de Allah'ın Peygamberi'nin kendi evinden gerisin geri döndüğünü görüp çabucak yerlerinden fırladılar. Artık o iki kişinin çıkışlarını Peygamber'e ben mi haber verdim, yoksa başkası tarafından mı haber verildi bilmiyorum. Akabinde Peygamber döndü ve eve girdi ve benimle kendisi arasına kapının perdesini sarkıttı. Ve bu sırada Hicâb Âyeti indirildi

Ve İbnu Ebî Meryem şöyle dedi: Bize Yahya ibn Eyyûb haber verdi. Bana Humeyd et-Tavîl tahdîs etti ki, o Enes'ten; o da Peygamber'den işitmiştir [465].

316-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber'in kadınlarından Şevde bintu Zem'a, Hicâb Âyeti indikten sonra bir ihtiyâcı için evinden dışarı çıkmıştı. Şevde iri yapılı bir kadındı. Bu seb'eble kendisini tanıyanlara (örtülü olsa da) gizli olmazdı. Bu defa Umer ibnu'l-Hattâb onu dışarıda gördü de:

— Yâ SevdeJ îyi bil ki, vallahi sen bize karşı gizli olamıyorsun. Bak, düşün! Sen nasıl evinin dışına çıkıyorsun? dedi.

Âişe (rivayetine devamla) dedi ki: Bunun üzerine Şevde evine dönüp geldi. O sırada Rasûlullah benim odamda idi, akşam yemeği yemekteydi, elinde de etli bir kemik vardı. Bu hâlde iken Şevde içeri girdi ve:

— Yâ Rasûlallah! Ben bâzı ihtiyâcım için evimden çıkmıştım. Umer bana şöyle şöyle söyleyip çıkışıma i'tirâz etti, diye şikâyet etti.

Âişe devamla dedi ki: Bunun üzerine Allah, Peygamber'ine vahy gönderdi. Sonra kendisinden vahy hâli kaldırıldı. O kemik elinde olduğu hâlde ve onu yere koymaksızın Şevde'ye:

— "Siz kadınlara kendi ihtiyâçlarınız için (örtünmüş olarak) evlerinizden dışarı çıkmanıza izin verilmiştir" buyurdu [466].

246- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Eğer birşeyi açıklar veya onu gizleseniz şübhe yok ki, Allah herşeyi hakkıyle bilicidir. Onlar için ne babaları, ne oğullan, ne erkek kardeşleri, ne erkek kardeşlerinin oğulları, ne kızkardeşlerinin oğullan, ne kendi kadınları,

ne de sağ ellerinin mâlik oldukları hakkında hiçbir vebal yoktur. Allah'tan korkun. Çünkü Allah herşeyin üzerinde bir şâhiddir" (Âyet: 54-55) [467]

317-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Hicâb (emri) indikten sonra

(süt babam) Ebû'l-Kuays'm kardeşi Eflah bana (ziyarete) gelip izin istedi. Ben:

— Bu hususta Peygamber(S)'den izin isteyinceye kadar ona izin vermem. Çünkü .beni Eflah'ın kardeşi Ebû'I-Kuays emzirmedi, lâkin beni Ebû'l-Kuays'ın karısı emzirdi, dedim.

Bunun akabinde Peygamber yanıma girdi. Ben ona:

— Yâ Rasûlallah! Ebû'I-Kuays'in kardeşi Eflah gelip benden izin istedi. Ben de Sen'den izin istemeden izin vermekten çekindim, dedi.

Peygamber:

— "(Süt) amcana izin vermenden seni men' eden nedir?'* buyurdu.

Ben de:

— Yâ Rasûlallah! Beni emziren erkek değildir, lâkin beni Ebû'l-Kuays'm karısı emzirdi, dedim.

Rasûlullah bana:

—' "Ona izin ver, çünkü o senin amcandır, sağ elin topraklansın!" buyurdu.

Hadîsin râvîsi Urve: İşte Rasûlullah'ın söylediği bu "Amcana izin ver" sözünden dolayıdır ki, Âişe: Neseb yönünden haram kılmakta olduklarınızı süt emmeden dolayı da haram kılınız, der idi, demiştir [468].

247- Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Şübhesiz Allah ve melekleri o peygambere çok salât ederler. Ey îmân edenler, siz de ona salât edin, tam teslimiyetle de selâm verin" (Âyet: 56).

Ebû'l-Aliye: Allah'ın salâtı, melekler yanında O'nu sena etmesidir. Meleklerin salâtı, duadır, demiştir.

İbn Abbâs da: "Yusatlûne", "Yuberrikûne", yânî "Bereketle duâ ediyorlar" ma'nâsına; "Le- nuğriyenneke"

(Âyet: 60),

"Le-nusallitanneke" (yânî "Seni onlara musallat ederiz") ma'nâsınadır. demiştir [469].

318- Bana Saîd ibnu Yahya ibn Saîd tahdîs etti. Bize babam Yahya tahdîs etti. Bize Mıs'ar, el-Hakem ibnu Uyeyne'den; o da İbnu Ebî Leylâ'dan; o da Ka'b ibnu Ucre'den şöyle tahdîs etti:

— Yâ Rasûlallah! Sana selâm vermeyi bilmişizdir. Fakat Sana salât nasıldır? diye soruldu.

Rasûlullah (S):

— ' *A llâhumme sallı alâ Muhammedin ve ala âli Muhammedin kemâ salleyte alâ âli İbrâhîme inneke hamîdun mecîdun. Allâhum-me bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ bârekte alâ âli İbrâhîme inneke hamîdun mecîdun{ — Yâ Allah, Muhammed'e ve Muhammed'in âline salât eyle! Nitekim Sen İbrahim'in âline salât etmiştin. Şübhe yok ki, Sen Hamîdsin

(çok öğülmüşsün), Mecîd'sin (yüksek kerem ve şeref sahibisin). Yâ Allah, Muhammed'e ve Mu-hammed ailesine, İbrahim ailesine bereket ihsan ettiğin gibi bereket ihsan eyle!) deyiniz" buyurdu [470].

319-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Biz:

— Yâ Rasûlallah! Şu teslîm, yânî Sana selâm verme bilinmiştir. Fakat Sana nasıl salât edeceğiz? diye sorduk.

Rasûlullah bize şu salâtı söyleyiniz diye öğretti: "Allâhûmme sallı alâ Muhammedin, abdike ve rasûlike, kemâ salleyte alâ âli İbrâhîme. Ve bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin, kemâ bârekte alâ âli İbrâhîme{ = Yâ Allah, kulun ve ra-sûlün Muhammed'e de, İbrâhîm âline salât ettiğin gibi salât et. Muhammed'e ve Muhammed âline de İbrâhîm âline bereket ihsan eylediğin gibi bereket ihsan eyle)*'

Leys'in kâtibi Ebû Salih, el-Leys ibn Sa'd'dan: "Alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ bârekte alâ âli İbrâhîme... ° şeklinde söyledi.

320-....... İbnu Ebî Hazım ile ed-Derâverdî, her ikisi de Yezîd(ibnu'l-Hâd)'den şöyle tahdîs ettiler: Ve dedi ki: "Kemâ salleyte alâ İbrâhîme ve bârik alâ Muhammedin ve âli Muhammedin kemâ bârekte alâ İbrâhîme ve âli İbrâhîme" [471].

248- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

'Ey îmân edenler, siz de Mûsâ 'yi incitenler gibi olmayın,.." (Âvet: 69).

321-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Mûsâ çok hayâlı kişi idi. Yüce Allah 'in şu kavli buna delâlet eder: Ey îmân edenler, siz de Musa'ya ezâ edenler gibi olmayın. Nihayet Allah onu dedikleri şeyden temize çıkardı. O, Allah indinde yüzlü idi" [472].

34- Sebe' Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

"Muâcizîne" (Âyet: 5,38) denilir ki, bu "Musâbıkîne" (yânî "Öne geçme yarışı yapıcılar") m a'n âsi nadir. "SİZ ne yerde, ne gökte O'nu âciz bırakıcılar değilsiniz..." (ei- Ankebût: 22); buradaki "Bi-mu'cizîne", "Bi-fâitîne" (yânî "Geçip kurtulucular") ma'nâsınadır.

"Muâciziyye", "Musâbıkıyye" (yânî "Benimle öne geçme yarışı yapıcı") ma'nâsınadır.

'O küfredenler geçtiklerini ve sizi âciz bırakacaklarını asla zannetmesinler" (d-Enm. 59); buradaki "Sebekû",

"Fâtû(= Geçip gittiler)", "înnehum lâ yu'cizûne", "Lâ yefûtûne" ma'nâsınadır. "Yoksa kötülükler yapanlar

bizden kaçıp savuşacaklarını mı sandılar? Ne fena hükmediyorlar" (e\-.\nkebûv. 4); buradaki "En-yesbikûnâ",

"Bizi âciz bırakacaklarını mı?" ma'nâsınadır. "Bi- mu'cizîne", "Geçip kurtulucular", "Muâcizîne",

"Muğâlibîne" (yânı "Yenme yarışı yapıcılar") ma'nâsınadır ki, onlardan herbiri, arkadaşı olan diğerinin aczini meydana çıkarmak ister.

"Onlardan öncekiler de (peygamberlerini) tekzîb ettiler. Hâlbuki bunlar öbürlerine verdiklerimizin onda birine

ermemişlerdir..." {Ayei: 45), buradaki "MVşâr", "Uşr" (yânî "Onda bir") ma'nâsınadır.

"Fakat onlar (bu ni'metin şükründen) yüz çevirdiler. Biz de Arım selini gönderdik, o ikişer cennetlerinin yerinde de ekşi yemişli acı ılgın ve az bir şey de Arabistan kirazından (olmak üzere harâb) ikişer bustân

peyda ettik" (Âyet: i6>; buradaki "Ukulu", "Semeni" (yânî "Meyveler") demektir.

"Bâid" ve "Ba'id" (Âyet: ıgj bir olup "Uzaklaştır" ma'nâsınadır.

Ve Mucâhid şöyle dedi: "Lâ ya'zubu" (Âyet: 3).

"Lâ yağibu(= Gâib olmaz)"; "et-Arimu" (Âyet: 16),

"Sedd" demektir. Kırmızı su ki, Allah onu şeddin içine gönderdi de şeddi yarıp parçaladı ve onu yıktı. Vâdîyi kazdı, o iki bahçe yanlarından yükseldiler ve böylece su kayboldu da artık ikisi de kurudu, o kızıl su şedden (yâhud seylden) değildi, lâkin o bir azâb idi ki, Allah onu Sebe' ehli üzerine istediği yerden salıvermişti.

Amr ibn Şurahbîl de: Yemen ehlinin lügatinde "el- Arim" "el-Musennât" (yânî kat kat bina edilmiş baraj) demektir, dedi. Şurahbîl'den başkası da: "el-Arim'%

"(İçinde su bulunan) vâdf'dir, dedi [473]. "SâbÎğât" (Âyet: il),

"Uzun uzun mükemmel zırhlar" demektir.

Mucâhid şöyle dedi: "Yucâzâ" (Âyet: ı?), "Yuâkabu(= Cezalandırılır mı?)" ma'nâsınadır. "De ki: Ben size sırf Allah için ikişer ikişer, teker teker (karşımda) durmanızı, sonra arkadaşınızda hiçbir mecnûnluk olmadığını iyi

düşünmenizi va'z ederim... " (Âyet: 46); buradaki "Eizukum bi-vâhidetin", "Ben size birtek şeyi öğüt veririm, yânî Allah'a tâat etmenizi öğüt veririm" demektir; "Mesnâ ve furâdâ", "İkişer ikişer ve birer birer" ma'nâsınadır.

"Ona îmân ettik demişlerdir. Fakat onlar için uzak bir yerden tevbeye el sunmak nerede. Hâlbuki daha evvel ona küfretmişler di. Uzak bir yerden gaybe atıp tutuyorlardı. Artık kendileriyle arzu ettikleri şeylerin arasına bir sedd çekilmiştir, bundan evvel benzerlerine de yapıldığı gibi. Çünkü hepsi de insanları kötü zanna düşüren bir şübhe^ içinde idiler" (Âyet: 52-54). Buradaki "et-TenâvuşJ\ "Ahiretten dünyâya redd, yânî geri döndürmek"; "Beyne mâ yeştehûne", "Maldan, çocuktan yâhud dünyâ hayâtının zîneti ve güzelliğinden arzu etmekte oldukları şeyler arasına";

"Bi-eşyâıhım", "Bi-emsâlihim" (yânî "Benzerlerine") ma'nâsınadır.

İbn Abbâs şöyle dedi:

"Ke'l-cevâb", "Ke'l-cevbe mineH-Ardı", (Arz'dan sükûnetli mevki' gibi), "el-Hamt", "Dallarıyle misvak, yânî diş temizliği yapılan erâk ağacı", "el-Eslu" "et-

Tarfâu", yânî "Ilgın ağacı"; "el-Arim" de "Güçlük" ma'nâsına olan "Arâme" masdarından "Şedîd", yânî

"Şiddetli" demektir.

249- Bâb:

"(O'nun nezdinde, kendisine izin verdiği kimselerden başkasının şefaati fâide vermez.) Nihayet kalblerinden

korku giderildiği zaman (birbirine): Rabbiniz ne buyurdu? derler. (Şefaat edecekler de:) Hakkı söyledi, derler. O çok yüce, çok büyüktür"

(Ayet: 23) [474].

322-.......Bize Amr ibnu Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: Ben İkrime'den işittim, şöyle diyordu: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim, şöyle diyordu: Şübhesiz Allah'ın Peygamberi (S) şöyle buyurdu: "Allah gökyüzündeki meleklere bir emrin yerine getirilmesini hükmettiği zaman, Allah'ın düz bir taş üstünde (hareket ettirilen) zincir (sesi) gibi mehâbetli olan bu ilâhî hükme melekler tamâmiyle boyun eğerek (korku ile) kanatlarını birbirine vururlar. Gönüllerinden bu korku giderilince de melekler Cebrail ve Mîkâîl gibi mukarreb (yânî Allah'a yaklaştırılmış) meleklere:

— Rabb'iniz ne söyledi? diye sorarlar. Onlar da sorana:

— Allah hakkı söyledi, O çok yücedir, çok büyüktür I derler.

Bu suretle kulak hırsızı şeytânlar Allah'ın oemrve takdirini işitirler. O sırada kulak hırsızı şeytânlar (yerden göğe kadar) birbirinin üstünde zincirleme dizilmiş (ve kulak hırsızlığına hazırlanmış) bulunurlar. -Sufyân ibn Uyeyne avucunu

çevirip parmaklarının arasını ayırdı da bu dizilişi avucuyla vasıfladı.- Şeytânlar bu vaziyette iken en üstteki şeytân meleklerin o konuşmasını işitir de hemen onu altın-dakine atar, sonra diğeri de o sözü kendinden aşağıdakine atar, nihayet en aşağıdaki o sözü sihirbazın yâhud kâhinin diline atar. Bâzı defa meleklerin konuşmasını işiten en üstteki şeytâna bir. ateş parçası yetişip, altındaki şeytâna o haberi atıp işittirmeden onu yakar. Bazen de ateş kendisine erişmeden önce o haberi altındaki şeytâna atıp ulaştırır. Artık o haberi alan sihirbaz kimse, bu haberin beraberinde yüz yalan daha uydurur (insanlara söyler ve ilâhî emir yeryüzünde gerçekleşince insanlar tarafından):

— O bize fulan günü, şöyle şöyle ve şöyle demiş değil miydi? diye söylenir de, böylece şeytânın gökyüzünden işitmiş olduğu o kelime sebebiyle sihirbaz yâhud kâhin kişi doğrulanır" [475].

250- .Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

'O, çetin bir azâbdan evvel bunu size haber veren (bir peygamberden başkası değildir"

(Âyet: 46).

323-.......İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Bir gün Peygamber (S) Safa Tepesi'ne çıktı da:

— "Yâ sabâhâh - Ey Kureyş buraya geliniz! Büyük bir iş karşısında bulunuyorsunuz!" diye seslendi.

Bunun üzerine Kureyş, Peygamber'in yanına toplandı.

— Sana ne oldu? diye sordular. Peygamber:

— "Bana re'yinizi haber veriniz: Şimdi ben size 'Düşman (var), sizi ya sabah baskınına yâhud akşam baskınına uğratacaktır' diye haber versem, beni tasdik eder misiniz?" dedi.

Kureyş:

— Evet tasdîk ederiz, dediler. Peygamber:

— "Öyle ise ben sizi şiddetli bir azâbdan evvel, bunu size haber veren bir nezîrim" dedi.

Ebû Leheb:

— Helake uğrayasın! Bizleri bunun için mi buraya topladın? dedi. Bunun üzerine Allah: "Tebbet yedâ EbîLehebin = Ebû Leheb'-

in iki eli kurusun... " sûresini indirdi [476].

35- el-Melâike (Fâtır) Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

Mucâhid şöyle dedi: "el-Kıtmîr" (Âyet: 13), hurma çekirdeğinin zarıdır.

"Günâh işleyen hiçbir nefis, başkasının günâhını çekmez. Eğer yükü ağır bir kişi diğer birini onu taşımaya çağırırsa, bu hısımı da olsa, kendisine ondan hiçbirşey yükletilmez..." (Âyet: ıs); buradaki "Muskale",

"Musakkale" ma'nâsınadir. Mucâhid'den başkası da şöyle dedi:

"Körle gören, karanlıkla nûr, gölge ile sıcak bir olmaz'* (Âyet: i9-2i); buradaki "el-Harûr", gündüzleyin güneşle

beraber olan şiddetli sıcaktır. İbn Abbâs da şöyle dedi:

"el-Harûr", geceleyin olan sıcaklıktır, "es-Semûm" ise gündüzleyin olan sıcaklıktır.

"Allah'ın gökten bir su indirdiğini ve işte onunla nevVleri başka başka meyveler bitirip çıkardığımızı

görmedin mi? Dağlardan da beyaz beyaz, kırmızı kırmızı, renkleri çeşitli ve kuzgûnî siyah yollar yaptık"

(Âyet:. 27);

buradaki "Garâbîbu sudun", "Şiddetli karanlıklar", müfredi "el-Gırbîb" de "Şiddetli siyahlık" demektir [477]

36- Yâsîn Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

Mucâhid şöyle dedi:

"Feazzeznâ" (Âyet: 14), "Şiddetlendirip kuvvetlendirdik" demektir.

Ey kulların üzerine çöken hasret (hazır ol, çünkü) onlar kendilerine herhangibir peygamber gelmeyedursun,

ille onunla alay ederlerdi" (Âyet: 30), yânî onların dünyâda iken rasûllerle alay etmeleri, kendilerine âhirette büyük bir hasret ve pişmanlık olmuştur.

'Ne Güneş 'in Ay Ja erişip çatması, ne de gecenin gündüzü geçmiş olması gerekmez. Hepsi de birer felekte yüzerler" (Âyet: 40). Güneşin Ay'a erişmesi olmaz; bu, ikisinden birinin ışığı diğerinin ışığını örtmez, onların

ikisi de böyle birbirinin ışığını örtmeleri gerekmez (Çünkü herbirinin bir sınırı vardır, onu geçmezler ve ondan geri de kalmazlar).

Gecenin gündüzü geçmiş olması da gerekmez. Güneş ve Ay'dan herbiri, istemekte ciddî ve gayret göstericiler olarak arkadaşını ta'kîb ederler, (kıyamet günü müstesna, asla bir yere gelip birleşmezler).

"Gece de onlar için bir âyettir. Biz ondan gündüzü sıyırıp çıkarırız. Bir de bakarsın ki, karanlığa girmişlerdir" (Âyet: 37); buradaki "Neslehu", "Gece ile gündüzden herbirini diğerinden çıkarırız", bunlardan herbiri kararlaştırılmış zamana kadar cereyan eder dır demektir [478].

"Ve kendilerine bunun gibi binecekleri nice şeyleri yaratmış olmamızdır" (Âyet: 42); buradaki "Min mislini",

hayvanlardan olan binekler demektir (çünkü onlar kara gemileridir).

"Şübhe yok ki, bu gün cennet yaranı sevinçli bir zevk ve eğlence içindedirler" (Âyet: 55); buradaki "Fekihûn",

"Mu'cebûn(= Beğenilmiş, hoşnûd kılınmışlar, hayret edilecek ni'metliler ve ferahtılar)" demektir.

"Onlar Allah'ı bırakıp kendileri yardım edilecekler ümidiyle ma 'bûdlar edindiler. Ki bunlar onlara asla yardım edemezler. (BiVakis) kendileri bunlar için hazırlanmış bir sürü avenedir" (Âyet: 74-75). Yânı, hesâb sırasında hazır edilip toplanmış askerler; (Ibn Kesîr: Bu putlar kıyamet günü ibâdet edicilerinin hesabı sırasında hazır edilip toplanmışlardır ki, putperestlerin horlanmaları daha belîğ ve aleyhlerine hüccet dikmek daha açık olsun, demiştir).

Ve İkrime'den "FVl-fulkVl-meşhûn{- Dopdolu gemide)" (Âyet. 4i), "Ağırlaştırılmış gemide" ma'nâsınadır dediği zikrolunuyor. Ve İbn Abbâs: "Tâirukum" (Âyet: 19), "Masâibukum" (yânî "Musibetleriniz") demektir. "Sûra üfürülmüştür. Artık bakarsın ki onlar kabirlerinden (kalkıp) Rabblerine doğru koşup gidiyorlar" (Âyet: sm buradaki "Yensilûn", "Yahricûn" (yânî "Çıkıyorlar") ma'nâsınadır; "Merkadınâ{=. Uyuduğumuz yer)" (Âyet:

52), "Çıktığımız yer" demektir.

"Hakikat Ölüleri diriltecek olan, Önden gönderdikleri şeyleri ve bıraktıkları eserleri yazmakta bulunan biziz

biz. Zâten biz herşeyi apaçık bir kitâbda yazıp saymışızdır" (Âyet: 12), yânî "Biz onu hıfzetmiş, korumuşuzdur".

"Yine dileseydik onları oldukları yerde suratlarını değiştirip, bambaşka çirkin bir mâhiyete getirirdik de ne

ileri gitmeye, ne de geri dönüp gelmeye güçleri yetmezdi" (Âyet: 67); buradaki "Mekânetihim" ile

"Mekânihim" bir ma'nâyadır.

251- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Güneş de (ilâhî bir âyettir ki) kendi karargâhında cereyan etmektedir. Bu, mutlak gâlib, herşeyi hakkıyle 1™ Aiinhyın takdiridir" bilen Allah'ın takdiridir

(Âyet: 38).

324-.......Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Ben güneşin batışı sırasında mescidde Peygamber'in beraberinde idim. Peygamber (S):

— "Yâ Ebâ Zerr! Güneş nerede gurûb eder bilir misin?" diye sordu.

Ben:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedim. Peygamber:

— "Güneş gider, tâ Arş'ın altında secde eder. İşte bu Yüce Allah 'in şu kavlidir: Güneş de (ilâhî bir âyettir ki) kendi karargâhında cereyan etmektedir. Bu, mutlak gâlib, herşeyi hakkıyle bilen Allah '-in takdiridir."

325-.......Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'e, Yüce Allah'ın "Güneş kendi karargâhında cereyan etmektedir" kavlinden sordum. Peygamber: "Onun müstakarrı Arş'ın altındadır" buyurdu [479].

37- Ve's-Sâffât Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

Mucâhid şöyle dedi: "Uzak bir yerden gaybe atıp tutuyorlardı" (Sebe1:52), buradaki "Uzak bir yerden", "Her yerden" ma'nâsınadır. "Ki onlar MeleH A 'lâ'ya kulak verip dinleyemezler, her yandan kovularak atılırlar. Onlar için (âhirette)

ardı arası kesilmez bir azâb vardır" (Âyet: 8-9),

buradaki "Yukzafûne", "Atılıyorlar"; "Vâsıbun",

"Dâim" (yânî "Devâmli") ma'nâsınadır.

"Hakikat biz onları yapışkan bir çamurdan yarattık"

(Âyet: ıi); buradaki "Lâzibun", "Lâzımun", yânî "Cıvık yapışkan" ma'nâsınadır.

"Onlardan kimi kimine yönelip mes'ûl tutmaya kalkışırlar. Hakikat siz bize sağdan gelirdiniz, derler"

(Âyet: 27-28); buradaki "Sağdan" sözüyle, hakkı kasdediyor. Bunu kâfirler, şeytâna hitaben söylerler.

"Orada bir humar da yok, onlar bundan sarhoş da olmazlar" (Aya. 4iy, buradaki "Ğavlun", "Karın ağrısı";

"Yunzefûn", "Akıllan gitmez" ma'nâsınadır.

"İçlerinden bir sözcü: Hakikat benim bir arkadaşım vardı, der" (Âyet: 51), buradaki "Karin", "Arkadaş"

ma'nâsınadır. "Çünkü onlar atalarını sapkın kimseler bulmuşlardı da, kendileri de onların izleri üzerinde

koşturuluyorlardı"(Ayev. 69-70), buradaki "Yuhreûne{~ Koşturuluyorlar)", "Hervele hey'eti gibi" (yânî

"Hervele yapanlar gibi sür'atle koşturuluyorlar") demektir.

"Derken (kavmi) koşarak onun önüne çıktılar" (Âyet: 94};

buradaki "Yeziffûn", "en-Neselâne fi'1-meşyi" {yânî "Koşmanın aşağısında kısa adımlarla sür'atli yürüyüş")

ma'nâsınadır.

"Bir de O'nunla cinnler arasında bir hısımlık uydurdular. And olsun ki, bizzat cinnler dahî onların muhakkak (cehenneme) ihzâren getirileceklerini pek iyi bilmişlerdir. Allah onların isnâd edegeldiklerinden yücedir, münezzehdir" (Âyet:

158-159).

Kureyş kâfirleri: "Melekler Allah'ın kızlarıdırlar, meleklerin anaları da cinnlerin hâsslarının kızlarıdır" dediler.

Yüce Allah da: "And olsun ki, bizzat cinnler dahî onların muhakkak ihzâren getirileceklerini pek iyi

bilmişlerdir", yânî "Bu sözü söyleyen sizler hesaba çekilmek içi.* orada hazır edileceksiniz".

Ve İbn Abbâs şöyle dedi: "Biziz o saff saff dizilenler mutlak biz" (Âyet: ıö5), buradaki "Saff saff dizilenler", meleklerdir.

"O zulmedenleri, onlara eş olanları, Allah'ı bırakıp tapmakta ısrar ettikleri şeyleri hep bir araya toplayın da cehennem yoluna götürün. Onları habsedin. Çünkü onlar mes'ûldürler" (Âyet, mi); buradaki "SırâtVl-

Cahîm", "Cehennemin ortası; çılgın ateşin ortası" (Âyet: 55) demektir.

"Sonra üzerine de onlar için çok sıcak bir su ile karıştırılmış içki vardır" (Âyet: 67), buradaki "Le-şevben",

"Yiyecekleri karıştırılır; yiyecek ve içecekleri çok sıcak su ile karıştırılır" demektir.

"Medhûran" (ei-AW: n>, "Matrûdan(= Tardedilip kovulmuş)" ma'nâsınadır (Âyet: 9da) "Tardetmek" ma'nâsına olan "Duhûran" geçmişti).

"Yanlarında da bakışlarını yalnız zevçlerine döndürmüş iri gözlü kadınlar vardır ki, bunlar örtülüp saklanmış

yumurtalar gibidirler" (Âyet: 48-49); buradaki "Beydun meknûnun{-Saklanmış beyaz yumurta)", "Saklanmış

inci" ma'nâsınadır.

"Biz ona sonra gelenler içinde (iyi bir nâm) bıraktık" (Âyet: 78, 129), yânî "O dâima hayırla anılacaktır".

"Bir âyet -bir mu'cize- gördükleri vakit, onu eğlenceye tutarlar" (Âyet: 14), buradaki "Yesteshırûne"

"Yesharûn(= Eğlenirler)" ma'nâsınadır.

"O en güzel yaratanı; sizin de, evvelki atalarınızın da Rabb'i olan Allah'ı bırakıp da BaTe mi tapıyorsunuz?"

(Âyet: 125-126); buradaki "Bal" (Büyük bir putun ismi olup Yemen dilinde) "Rabb" ma'nâsınadır.

252- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Yûnus da hiç şübhesiz gönderilen peygamberlerdendi" (Âyet: 139).

326-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S): "Hiçbir kimseye Yûnus ibn Mettâ'dan daha hayırlı olması lâyık değildir" buyurdu.

327-.......Muhammed ibnu Fuleyh tahdîs edip şöyle demiştir:

Bana babam Fuleyh ibn Süleyman, Âmir ibnu Lueyy oğulları'ndan olan Hilâl ibnu Alî'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Hureyre-(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Her kim ben Yunus ibn Mettâ'dan hayırlıyım derse, muhakkak yalan söyledi" buyurmuştur [480].

38- Sâd Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

328-......, el-Avvâm ibn Havşeb şöyle dedi: Ben Mucâhid'e Sâd Sûresi'ndeki secdeden sordum. Mucâhid şöyle dedi: Bu, İbn Abbâs'a soruldu da o: "Onlar Allah'ın hidâyet ettiği kimselerdir. O hâlde sen de onların gittiği doğru yolu tutup ona uy..." (ei-Enâm:90) kelâmını

söyledi. İbn Abbâs bu Sâd Sûresi'nde (24. âyetinde) secde eder idi [481].

329- Bana Muhammed ibnu Abdillah tahdîs etti [482]. Bize Mu-hammed ibnu Ubeyd et-Tenâfisiyyu tahdîs etti ki, el-Avvâm şöyle demiştir: Ben Mucâhid'e Sâd Sûresi'ndeki secdenin mâhiyetini sordum. O şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'a:

— Hangi delilden dolayı secde ediyorsun? dedim. İbn Abbâs da bana:

— Sen şu âyetleri okumuyor musun: ' 'Biz ona İshâk ile Ya 'kûb 'u ihsan ettik ve herbirini hidâyete erdirdik. Daha evvel de Nûh 'm, ve onun neslinden Davud'u, Süleyman % Eyyûb 'w, Yûsuf'u, Mûsâ *yı ve Harun'u hidâyete (nübüvvete) kavuşturduk... Onlar Allah'ın hidâyet ettiği kimselerdir. O hâlde sen de onların gittiği doğru yolu tutup ona uy..." (eUEn'âm:84-90). (Ey Mucâhid ve arkadaşları!) İşte Dâvûd da Peygamber'inizin kendisine uyması emredilen kimselerdendir, bunun için Rasûlullah da (Davud'un secde ettiği) bu yerde secde etti, dedi [483].

"Ucabun (Âyet:5), "Acîbun" (yânî "Şaşılacak birşey") ma'nâ-sınadır.

"el-Kıttu" (Âya-AG), "es-Sahîfetu" demektir, o burada "Hasene-ler sahîfesi"dir.

Mucâhid şöyle dedi: "Küfredenler bir izzet (bir onur), bir tefrika içindedir" (Âyev.2); buradaki "İzzet", "Muâzzîn(= İzzet ve yenme yarışında yâhud câhiliyet hamiyetinde ve büyüklenmesinde)" ma'nâ-sınadır.

"Biz bunu diğer millette (yânî dînde) işitmedik. Bu, uydurmadan başkası değildir" (Âyet:7); buradaki "el-MilletVl-âhire", Kureyş dînidir; "el-İhtilâk" da "Yalan ve uydurma" ma'nâsınadır [484].

Yâhud o göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan şeylerin mülkü -tasarrufu onların mı ? Öyle ise sebeblerine yapışarak göğe yükselsin-ler" (Âyet: ıo); buradaki "el-Esbâb", semânın kapılarındaki yollarıdır.

"Onlar derme çatma patilerden birikmiş öyle bir ordudur ki, işte şurada hezimete uğratılmışlardır" (Âyet:ii): Kureyş'i kasdediyor.

Onlardan evvel Nûh kavmi, Âd ve o kazıklar sahibi Fir 'avn, Se-mûd, Lût kavimleri ile Eyke sahihleri de tekzîb etmişlerdi. İşte o partilerim akıbeti)/" (Âyet: 12-13); "İşte o partiler", "Geçmiş olan bu milletler (hep helak edildiler)" ma'nâsınadır.

"Onların her biri başka değil, gönderilen peygamberleri tekzîb ettiler de bu yüzden azabım hakk oldu. Bunlar da iki sağım aralığı kadar bile gecikmeyecek bir tek korkunç sesten başkasını gözetmiyorlar" {Âyet: i4-i5>; buradaki "Fevâk", "Rucû'", yânî "Dönmek" ma'nâsınadır. "Kıttanâ" (Âyet; 16), "Azabımızı" ma'nâsınadır.

"Biz onları eğlence edinirdik..." (Âyet: 63), "Biz onları ihata etmiştik" (yâhud "Onlarda hatâ etmiştik") ma'nâsınadır. "Etrâb", "Emsal" (yânî "Bir-yaşıt") demektir.

Ve İbn Abbâs şöyle dedi: "Kuvvetlerin ve basiretlerin sahihleri olan kullarımız İbrahim'i, İshâk% Ya'kûb'u da an" (Âyet:45); '.'el Eyd", "Kulluk hususundaki kuvvet"; "el-Ebsâr", "Allah'ın emri hususundaki görüş"tür.

"Gerçek ben mal sevgisine sırf Rabb'imi zikretmek için düştüm.*. " (Âyet:32); buradaki "An zikri RabbV\ "Min zikri Rabbî" ma'nâsına-dır.

"... Hemen ayaklarını ve boyunlarını okşamaya başladı" (Âyet:33), "Atların boyunlarına ve ayaklarına eliyle dokunuyordu"; "el-Esfâd" (Âyet:38), "Bağlar, bukağılar, kayıdlar" ma'nâsınadir.

253- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Süleyman: 'Ey Rabb'im, beni mağfiret eyle. Bana öyle bir mülk (ve saltanat) ver ki, o benden başka hiçbir kimseye lâyık olmasın. Şübhesiz bütün murâdları ihsan eden Senesin Sen!1 dedi"

(Âyet: 35).

330-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Cinn taifesinden bir ifrît dün gece namazımı bozdurmak için bana ansızın hücum etti.

-Yâhud Peygamber buna benzer bir kelime söyledi.- Lâkin Allah beni gâlib getirip ona istediğimi yapmaya fırsat verdi. Sabah olunca hepiniz onu güresiniz diye mescidin direklerinden birine bağlamak istedim. Fakat kardeşim Süleyman Peygamber'in; Yâ Rabb, bana mağfiret et ve benden sonra kimseye olmayacak bir mülkü bana bağışla, demiş olduğu hatırıma geldi."

Râvî Ravh: Peygamber o ifrîti hor olarak kovdu, demiştir [485].

254- Bâb:

“Ve ben kendiliğinden birşey teklif edenlerden de değilim1" (Âyet: 86).

331-.......Mesrûk şöyle dedi: Bizler Abdullah ibnu Mes'ûd'un yanına girdik. O:

— Ey insanlar! İçinizden her kim bir ilim bilirse onu söylesin, bilmeyen de "Allah en bilendir" desin. Çünkü insanın bilmediği şey için "(Bilmiyorum) Allah en bilendir" demesi de ilimdendir. Azız ve Celîl olan Allah, kendi Peygamber'ine hitaben: "Ben buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum ve ben size kendiliğimden birşey teklif edenlerden de değilim, de!" buyurdu. Şimdi ben size ed-Duhân:10. âyetini anlatacağım:

Rasûlullah (S) Kureyş'i İslâm'a girmeye çağırdı. Onlar İslâm'a girmeğe ağır davranıp geciktiler. Bunun üzerine Peygamber: "Yâ Allah, Yûsuf'un zamanındaki yıllar gibi yedi şiddet yılı ile bana yardım et" diye Kureyş aleyhine duâ etti. Akabinde onları öyle bir kıtlık yakaladı ki, herşeyi kökünden giderip yok etti. O derecede ki, onlar ölmüş hayvanları ve derileri yediler. Hattâ bir insan açlıktan dolayı kendisiyle gök arasında bir duman görmeğe başladı. Azîz ve Celîl olan Allah şöyle buyurdu:' '0 hâlde semânın apâşikâr bir duman getireceği günü gözetle. O, insanları saracaktır. Bu pek yaman bir azâb... " (ed-Duhân:10-ll).

Dedi ki:

— Bunun üzerine Kureyşliler şöyle duâ ettiler: "Ey Rabb 'imiz, bizden bu azabı açıp kaldır. Çünkü biz îmân edeceğiz (dediler). Onlar için düşünüp ibret

almak nerede? Kendilerine açıklayan bir peygamber geldiği hâlde. Yine ondan yüz çevirdiler. O'na kimi bir öğretilmiş, kimi bir mecnûn dediler. Biz bu duman azabını biraz açıp kaldıracağız. Fakat siz hiç şübhe yok ki tekrar dönecek olanlarsınız

(ed-Duhân:12-15).

İbn Mes'ûd dedi ki:

— Kıyamet günündeki azâb onlardan kaldırılır mı? Yine dedi ki:

— Kureyş'ten o azâb kaldırıldıktan sonra onlar yine küfürlerine döndüler. Allah da onları Bedir günü tekrar yakaladı. Yüce Allah: ' 'Çok büyük bir şiddet ve satvetle çarpacağımız gün muhakkak ki biz onlardan intikaam alıcılarız" (ed-Duhân:i6) [486].

39- ez-Zumer Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

Ve Mucâhid şöyle dedi:

"... Kıyamet günü yüzünü o fecî' azâbdan kim kurtaracak?" (Âyet: 24), yânî "Ateş içinde yüzü üzerine sürüklenmekten kendini kim kurtaracak?" demektir.

Bunun delili Yüce Allah'ın şu kavlidir: "Bizim âyetlerimiz hakkında sapıklığa düşenler şübhesiz bize gizli kalmazlar. O hâlde ateşin içine atılacak olan kimse mi hayırlıdır, yoksa kıyamet günü korkusuzca gelecek olan kişi mi?,.. " (Fussilet: 40).

"And olsun ki biz Kur'ân'da insanlar için nasihat kabul etsinler diye, her misâlden örnekler gösterdik. Onu tenâkuzsuz ve ihtilafsız, dosdoğru Ar abca bir Kur'ân olarak indirdik, tâ ki sakınsınlar" (Âyet: 27-28); buradaki

"Gayra zîıvecin", "Eğrilik ve belirsizlik olmayarak" ma'nâsınadır.

"Kendisinde birbirine sertlik ve geçimsizlik gösteren birçok ortakların hakkı

bulunan bir adamla (bir köle ile) yalnız bir kişinin adamı olan diğer birini Allah (müşriklerle muvahhid hakkında) bir misâl olarak getirmiştir. Bu ikisinin hâli bir olur mu?... " (Âyet: 29);

bu âyette kendisinde birçok ortak sâhibler bulunan adamİa tek adama hâss olup başkalarından salim bulunan adam; onların bâtıl ilâhlanyle Hakk İlâh için bir meseldir [487].

"Allah kuluna kâfi değil mi? Seni ondan başkalanyle korkutuyorlar... " (Âyet: 36); "Ondan başkalanyle", "Putlarıyle; putlarının zarar vermeleriyle" demektir.

"İnsan bir zarar dokunduğu zaman bizi çağırır. Sonra kendisine tarafımızdan bir nVmet verdiğimiz vakit: 'Bu, bana ancak ilimden (bilgimden) dolayı verilmiştir' der.

Hayır, bu bir imtihandır. Lâkin onların çoğu bilmezler" (Âyet: 49); buradaki "Havvelnâ", "A'teynâ" (yânî

"Verdik") ma'nâsınadır. *

* 'Sıdki getirene ve onu tasdik edenlere gelince: İşte onlar takvaya erenlerin tâ kendileridir" (Âyet: 33); buradaki

"Sıdkı getiren", "Kur'ân'ı getiren ve onu tasdik eden kimse"dir ki, o, kıyamet günü: Rabb'im, bu bana verdiğin ve içindekilerle amel ettiğim Kur'ân'dır, diyerek gelecek olan mü'mindir.

Mucâhid'den başkası da şöyle dedi: "Muteşâkisûne"

(Âyet: 29), "Birbirlerine zorluk çıkaranlar, ihtilâf edenler";

"er-Raculu", "eş-Şekisu(= Dâima zorluk çıkaran, adalete razı olmayan kişi"; "Raculen silmen" ta'bîri

"Raculen salimen (ve sâlihan)" şeklinde de söyleniyor.

"Allah bir olarak anıldığı zaman âhirete inanmazların kalbleri tiksinir. Başkası anıldı mı bunların derhâl yüzleri güler" (Âyet: 45); buradaki "İşmeezzet", "Nefret etti, tiksindi" demektir.

"Allah şirkten sakınanları umduklarına nail olmalarına sebeb olan iyi amelleri

ile selâmete erdirir... " (Âyet: 6i);

buradaki

"Bi-mefâzetihim" "Fevz"den olup "Bi-fevzihim" (yânî "Kendi kazançları, zaferleri ile") demektir.

"Melekleri görürsün ki, Rablerine hamd ve teşbih ederek Arş'in etrafını kuşatmışlardır..." (Âyet: 75);

buradaki "Hâffiyne min havlVl-arşı", "Arş'ın iki yanından -bütün yanlarından-onu dolaşıcılar olarak

çepçevre kuşatanlar" demektir. "Allah, kelâmın en güzelini ahenkli, katmerli (tıklım büklüm hakikatlerle dolu) bir kitâb hâlinde indirmiştir... " (Âyet: 23); buradaki "Muteşâbihen" lafzı,

"İştibâh" (yânî "Seçilememezlik, karışıklık")dan değil, lâkin "Tasdikte ve güzellikte bâzısı bâzısına benzer (içinde tenakuz ve ihtilâf bulunmaz)" ma'nâsmdandır.

255- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"De ki: Ey kendilerinin aleyhinde haddi aşan kullarım, Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Çünkü Allah

bütün günâhları mağfiret eder. Şübhesiz ki, O çok mağfiret edici, pek merhamet eyleyicidir" (Avet: 53).

332-....... Ya'Iâ ibn Müslim ibn Hürmüz, Saîd ibn Cubeyr'in kendilerine İbn Abbâs(R)'tan şöyle haber verdiğini söylemiştir: Müşriklerden birtakım insanlar adam öldürmüşler ve birçok cinayet işlemişler, zina etmişler ve bunda da çok ileri gitmişlerdi. Bunlar bu günâhlarıyle Muhammed'e geldiler de:

— Senin söylemekte olduğun tebliğ ve kendisine da'vet etmekte olduğun İslâm Dîni şübhesiz çok güzeldir. Eğer bize işlediğimiz bunca günâhlar için bir keffâret bulunduğunu haber versen! dediler.

Bunun üzerine şu mealdeki âyetler indi: "Onlar ki, Allah'ın yanına başka bir tann daha katıp tapmazlar. Allah 'm haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar, zina etmezler. Kim bunları yaparsa cezaya çarpar. Kıyamet günü de azabı katmerleşir ve o azabın içinde hor ve hakir ebedi bırakılır. Ancak tevbe edip îmân eden, iyi amelde bulunan kimseler müstesnadır. İşte Allah bunların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok mağfiret edici, pek merhamet eyleyicidir" (ei-Furkaan: 68-70).

Bir de şu kelâm indi: "De ki: Ey kendilerinin aleyhinde haddi aşan kullarım, Allah 'in rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Çünkü Allah bütün günâhlara mağfiret eder. Şübhesiz ki, O çok mağfiret edici, pek merhamet eyleyicidir" [488].

256- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Allah'ı hakkıyle takdir edemediler... (Âyet: 67).

333-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'ın huzuruna Yahûdî hahamlarından bir âlim geldi ve:

— Yâ Muhammedi Biz (kitâblanmızda) Allah'ın şöyle vasıflandığını buluyoruz: "Allah gökleri bir parmağında, yer tabakalarını da bir parmağında, bütün ağaçlan bir parmağında, suları ve toprakları bir parmağında, öbür mahlûkları da (beşinci) bir parmağında tutarak: Ben bütün kâinatın Melik'iyim! der" diye nakletti.

Peygamber (S) Yahûdî âliminin (Tevrat'tan naklettiği) bu haberi tasdîk ederek, sondaki dişleri görününceye kadar güldü. Bundan sonra Rasûlullah: "Allah'/ hakk (ve lâyık) olduğu veçhile takdir etmediler..." âyetini okudu [489].

257- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

Hâlbuki kıyamet günü arz küresi toptan onun bir kabzasıdır. Gökler de onun sağ eliyle dürülmüşlerdir. O katmakta devam ettikleri ortaklardan münezzehtir, çok yücedir" (Âyet: 67).

334-.......Ebû. Hureyre (R) dedi ki: Ben Rasûlullah(S)'tan şöyle buyururken bizzat işittim: "Allah Arz'ı kabz edecek, sağ eliyle gökleri dürecek, sonra: 'Ben Melik Hm; yeryüzünün hükümdarları nerede?' buyuracak"[490]

258- Şu Kaalin Babı:

"(Birinci) sûr'a üfürülmüş, artık Allah'ın diledikleri müstesna olmak üzere göklerde kim var, yerde kim varsa hepsi düşüp ölmüştür. Sonra ona bir daha üfürülmüştür. O anda görürsün ki (ölüler dirilip) ayakta bakınıp duruyorlar" (Âyet: 68).

335-.......Bize Abdurrahîm, Zekeriyyâ ibn Zâide'den; o da Âmir ibn Şurahbîl eş-Şa'bî'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Ben ikinci üfürmeden sonra başını kaldıracak olanların ilkiyim. Bir de bakarım ki, Mûsâ Arş'a yapışmış duruyor. Artık o birinci nefhada ölmedi de hep böyle mi idi, yâhud ikinci nefhadan sonra benden önce mi diriltildi, bilmiyorum' [491].

336-....... el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Salih'ten işittim, şöyle dedi: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "İki ne/ha kırk vardır."

Ebû Hureyre'nin arkadaşları:

— Yâ Ebâ Hureyre: Kırk gün mü? diye sordular.

Ebû Hureyre dedi ki: Ben cevâb vermekten çekindim. Birisi:

— Kırk sene mi? diye sordu.

Ebû Hureyre dedi ki: Ben yine cevâb vermekten çekindim. Bir

başkası:

— Kırk ay mı? diye sordu.

Ebû Hureyre dedi ki: Ben buna da cevâb vermekten çekindim. (Çünkü günlerle, aylarla, yıllarla müddet ta*yîn edecek bilgim yoktu. Ebû Hureyre dedi ki:) Rasûlullah:

— "insandan her parça çürür, yalnız kuyruk sokumundaki bir parçası çürümez, ikinci yaratma o parça içinde terkîb edilir" buyurdu [492]

40- el-Mu'min Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

Mucâhid şöyle dedi:

"Hâmîm"; bunun mecazı (yânı yolu, hükmü), diğer sûre evvellerindeki kesik kesik harflerin mecazıdır. Ve şöyle de deniliyor: Hayır, bu Şurayh ibnu Ebî Evfâ'nın şu kavlindeki kullanışından dolayı, bir isimdir [493]:

Yuzekkirunî hâmîme ve'r-rumhu şâcirun, Fe-hellâ-teİâ hâmîme kahle't-tekaddumi

(= Harb günü o bana mızraklar birbirine girip karıştığı hâlde Hâmîm'i hatırlattı, keski o bu Hamimi

harbde ileriye geçmeden önce henüz mızraklar birbirine karışmadan okumuş olsaydı!) [494]

"ŞedîdVl-ikaabı, zVt-tavli" (Âyet: 3) kavlinde "et-Tavlu" "et-Tefâdulu" (yânî "Fadl ve kerem") ma'nâsınadır.

-Katâde: Bunun aslı "Sahibi üzerine müddeti uzayan ni'metlendirme"dir,

demiştir.-

"Rabb'in şöyle buyurdu: Bana duâ edin. Size icabet edeyim. Çünkü bana ibâdetten büyüklük taslayıp

uzaklaşanlar hor ve hakir olarak ateşe gireceklerdir"

(Âyet: 60); buradaki "Dâhırîne", "Alçalıcüar olarak"

(Suddî: "Küçülücüler ve zeliller olarak" demiştir) ma'nâsınadır.

"Ey kavmim, benim karşılaştığım bu hâl nedir? Çünkü ben sizi kurtuluşa da *vet ediyorum, siz beni ateş çağırıyorsunuz" (Âyet: 4i); buradaki "Necat" (Ateşten kurtarıcı olan) "îmân" ma'nâsınadır.

Siz beni Allah'a küfredeyim, hiçbir surette tanımadığım nesneleri O'na ortak tutayım diye çağırıyorsunuz. Ben de sizi O mutlak Kaadir'e, O çok mağfiret ediciye da\et ediyorum. Sizin beni mutlakaa tapmaya da'vet ettiğinizin dünyâda da, âhirette de asla hiçbir da'veti yoktur..." (Âyet: 42-43);

buradaki "Hiçbir da'vete hakkı olmayan" -yâhud "Hiçbir da'veti kabule hakkı olmayan"- ta'bıriyle, müşriklerin Allah'tan başka tapmakta oldukları vesen'i, put'u kasdediyor.

"Onlar Kitâbh ve Peygamberimizle gönderdiğimiz şeyleri tekzfb edenlerdir. Artık bilecekler. Boyunlarında lâleler, zincirler bulunduğu zaman ki, onlar sıcak suyun içinde sürüklenecekler, sonra ateşte yakılacaklardır"

(Âyet: 70.-72); buradaki "Yuscerûn", "Onları ateş yakacak"

ma'nâsmadır. (Bu, Yüce Allah'ın: "Onun yakıtı insanlar ve taşlardır" (ei Bakara: 24) kavli gibidir.)

"Size olan bu azâb şundandır: Çünkü siz yeryüzünde haksız yere şımarıklık ediyor, çılgınca taşkınlık gösteriyorsunuz" {Âyev. 75); buradaki "Temrahûne",

"Tebterûne" (yânî "Çok şımarıyor, azıyor, hakkı beğenmiyor, kabul etmiyorsunuz") ma'nâsınadır. el-Alâ ibnu Ziyâd (öl: 94), insanları, cehennemi hatırlatıp kötülüklerden sakındırıyordu. O sırada bir adam ona: Sen insanları niçin Allah'ın rahmetinden ümîdsizliğe düşürüyorsun? dedi. el-Alâ da ona: Azîz ve Celîl olan Allah "Ey kendilerinin aleyhinde haddi aşan kullarım, Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin..." (ez-Zumer: 53)

buyururken, ben insanları ümîdsizliğe düşürmeye muktedir olabilir miyim? Bununla beraber Allah "Hakikat müsrifler (yont haddi aşanlar) ateş yaranının tâ kendileridir" (Âyet: 43) de buyuruyor. Lâkin sizler amellerinizin kötülüklerine, çirkinliklerine rağmen cennetle müjdelendirilmenizi arzu etmektesiniz. Fakat Allah, Muhammed(S)'i ancak kendisine itaat edenleri cennetle müjdeleyici, âsî olanları da ateşle korkutucu olarak göndermiştir, dedi [495].

337-.......Bize el-Evzâî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Yahya ibnu Ebî Kesîr tahdîs edip şöyle dedi: Bana Muhammed ibnu İbrâhîm et-Temîmî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Amr ibni'1-Âs'a:

— Müşriklerin Rasûlullah'a yaptıkları kötülüklerin en şiddetlisini bana haber ver, dedim.

Abdullah ibn Amr şöyle dedi:

— Rasûlullah (S) Ka'be'nin avlusunda namaz kılıyordu. Bunun üzerine Ukbe ibn Ebî Muayt çıkageldi. Ukbe, Rasûlullah'ın omuzun-dan tuttu da ridâsım boynunda dürüp toparladı (ve onunla) Rasûlul-lah'ı şiddetli bir şekilde boğmağa başlamıştı ki, tam bu sırada Ebû Bekr karşıdan yönelip geldi, hemen Ukbe'nin omuzunu tuttu ve onun saldırısını Rasûlullah'tan def etti ve: "Siz bir adamı, RabbHm Allah 'tır demesiyle öldürür müsünüz? Hâlbuki o, size Rabb Hnizden apa± çık mu 'cizeler de getirmiştir. Bununla beraber eğer o bir yalancı ise, yalanı kendine. Eğer doğru söyleyici ise, sizi tehdîd edegeldiği azâbin bir kısmı olsun sizi çarpar. Şübhesiz Allah, haddi aşan, yalancı olan kimseyi muvaffak etmez" (Âyet: 28) kelâmını okudu [496].

41- Hâmîm es-Sccde (Fussilet) Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

Ve Tâvûs, İbn Abbâs'tan olmak üzere şöyle dedi:

"Sonra göğe -ki o bir buhar hâlinde idi- doğruldu da ona ve Arz3a: İkiniz de ister istemez gelin, buyurdu.

Onlar da: İsteye isteye geldik, dediler" (Âyet: 11);

buradaki "İ'tiyâ tav'an", "Atıyâ(= Veriniz)"; "Kaaletâ eteynâ", "A'taynâ tâıîne(= Boyun eğerek verdik)" ma'nâsınadır [497].

el-Minhâl söyledi ki, Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir:

Bir adam (ki Nâfi' ibnu'l-Ezrak'tır) Ibn Abbâs'a: Ben Kur'ân'da bana zahirleri ihtilâf etmekte olan birçok

şeyler buluyorum, dedi. (Ibn Abbâs: Sana ihtilaflı görünen bu şeylerden getir, dedi.) O da şunları söyledi: "Sûra üfürüldüğü zaman da artık aralarında o gün (böbürlenecekleri) soyları, sopları olmadığı gibi (birbirlerinin hâlini de) soruşamazlar" (ei- Muminûn: ıoi), "Onlardan kimi kimine yönelip birbirini soruşurlar"

(es-Sâffât: 27-50);

"Küfredenlerle o peygambere âsî olanlar o gün hâk ile yeksan edilselerdi de Allah'tan bir sözü gizlememiş olsalardı temennisinde bulunacaktır" (en-Nisâ: 42),

"Rabb'imiz olan Allah'a and ederim ki, biz eş tutanlardan değildik... " (d Enam: 23) -bu âyette onlar, müşrik olduklarını gizlediler...

"Sizi (tekrar) yaratmak mı (sizce) daha güç, yoksa göğü mü? Ki onu Allah bina etmiştir. Onun boyunu O yükseltti. Derken ona bir nizâm verdi. Onun gecesini kararttı, gündüzünü (aydınlığa) çıkardı. Bundan sonra

da yeri yayıp döşedi" (en-Nâziât: 27-30). Yüce Allah bu âyette göğün

yaratılmasını Yer'in yaratılmasından

önce zikretti. Sonra şu âyette şöyle buyurdu:

"... Gerçek siz mi o Arz'ı iki günde yaratana küfrediyor, O'na ortaklar katıyorsunuz? O, Alemlerin (Âyet: 9);

Ve Yüce Allah şöyle buyurdu:

"Allah gafur, rahim bulunuyor", "Allah azız» hakîm bulunuyor", "Allah semV, basîr bulunuyor", sanki

Allah bu sıfatlarla sıfatlanmış oldu da sonra geçti (yânî bundan değişti) gibi?

İbn Abbâs bu sorularına cevâb vererek şöyle dedi: Yüce Allah'ın "O gün aralarında soy, sop olmayacak" sözü, birinci üfürmededir: "(Birinci) sûra üfürülmüş, artık Allah'ın diledikleri müstesna olmak üzere göklerde kim var, yerde kim varsa hepsi düşüp ölmüştür. Sonra ona bir daha üfürülmüştür. O anda görürsün ki, ayakta bakınıp duruyorlar" (ez-zumen 68). İşte bu sırada aralarında (kendilerine fayda verecek) soy sop yoktur.

(Herkes kendi nefsi ile meşgul bulunduğu için) birbirleriyle soruşamazlar [498].

Sonra diğer bir üfürmede birbirlerine yönelip soruşurlar [499].

Amma Yüce Allah'ın "Biz müşrikler değildik" ve "Allah'tan bir sözü gizlemezler... " sözlerine gelince, şübhesiz Allah ıslâh ehlinin günâhlarını mağfiret eder. Müşrikler: Geliniz de bizler müşrikler değildik diyelim, dediler de ağızları üzerine mühür vuruldu ve elleri nutkedip konuşur. İşte bu sırada Allah'tan hiçbir sözün gizlenmez olduğu bilindi. İşte "Küfredenlerle o peygambere âsî olanlar o gün yerle bir edilselerdi de

Allah'tan bir sözü gizlememiş olsalardı temennisinde bulunurlar" (en-Nisâ: 4i> âyetindeki bu temenni hâli, bu

sırada olur [500].

Ve Arz'ı iki gün mikdârı sürede yarattı. Sonra göğü yarattı. Sonra irâdesi göğe yöneldi de gökleri diğer iki

günlük süre içinde tesviye edip nizâma koydu. Sonra Arz'ı yayıp genişletti. Arz'ın genişletilip yayılması ise

ondan suyu, mer'ayı çıkarmak, dağları, tepeleri ve bunlar arasındaki şeyleri diğer iki gün süresinde yaratmasıdır. İşte bunların hepsi Yüce Allah'ın "Dahâhâ = Arz'ı yaydı" sözüdür. Amma "Arzh iki günde yarattı" sözüne gelince, Arz ve Arz'da bulunan herşey dört günlük süre içinde yaratıldı. Gökler de iki günde yaratıldı. (Hâsılı: Arz'ın kendisinin yaratılması, göğün yaratılmasından öncedir. Arz'ın dahvı, yânı yayılması ise, ondan sonradır.)

Ve "Allah gafur, rahim bulunuyor". Yüce Allah kendi zâtını bunlarla isimlendirdi (bu isimlendirme geçmiştir). Amma bu "Gafûriyet" ve "Rahîmiyet" kavline (bunun ma'nâsına) gelince, o böyle olmakta devam ediyor (bu vasıf asla kesilmiyor). Çünkü Allah bir şeye mağfiret etmek yâhud merhamet etmek isterse muhakkak olarak istediğini o şeye isabet ettirir. (İbn Abbâs ona:) Binâenaleyh Kur'ân sana ihtilaflı olmasın, çünkü hepsi Allah katındandır, dedi. (Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi:)

Bu geçen hadîsi bana Yûsuf ibn Adiyy tahdîs etti [501].

Bize Ubeydullah ibnu Amr, Zeyd ibn Ebî Uneyse'den; o da el-MinhâPden olmak üzere bu hadîsi tahdîs etti [502].

Ve Mucâhid şöyle dedi: "Onlar için kesiksiz bir ücret vardır" (Âyet: 8>; bu "Gayru mahsûbin{- Hesâbsız,

tükenmeyen)** ma'nâsmadır.

"Allah dört gün (sonunda) orada üstünde sabit dağlar yaptı, onda bereketler yarattı, orada arayanlar için dört

günde müsâvî gıdalar takdir etti" (Âyet: ıo) buradaki

"Akvâtahâ", "Erzâkahâ" (yânî "Bızıklanni") ma'nâsmadır [503]

"Her gökte ona âid emri vahyettV (Âyet: u)j "Kendisine emrettiği şeyleri vahyetti".

"Bundan dolayı biz de dünyâ hayâtında zillet azabım kendilerine tattırmamız için, uğursuz uğursuz günlerde

üzerlerine çok gürültülü bir bora gönderdik. Ahiret azabı elbet daha horlayıcıdır..." (Âyet: ıe>; buradaki

"Eyyamın nahısâtın", "Uğursuz uğursuz günlerde" ma'nâsınadir [504].

"Biz onlara birtakım yanaşmaları sebeb yaptık da önlerinde ne var, ardlarında ne varsa onlar bunları süslü

gösterdiler..." (Âyet: 25); buradaki "Kayyadnâ lehum", "Kurenâe = Biz o karînleri onlara yaklaştırdık" demektir[505].

"Hakikat 'Rabb'imiz Allah'tır' deyip de sonra doğruluğa yapışanlar; işte onların üzerlerine

'Korkmayın, tasalanmayın, vaJd olunduğunuz cennetle sevinin' diye diye melekler inecektir" (Âyet: 30); bu

meleklerin inmesi, ölüm vaktindedir.

"... Senin hakikaten boynunu bükmüş gördüğün Arz da O 'nun âyetlerindendir. Fakat biz üzerine suyu indirdiğimiz vakit o harekete gelir, kabarır. Ona muhakkak can veren (Allah) elbet Ölüleri de dirilticidir.

Çünkü O, herşeye kaadirdir" (Âyet: 39); buradaki "Ihtezzet ve rabet", "Bitkilerle harekete gelir, kabarır" demektir.

Mucâhid'den başkası da {"Ve rabet "in ma'nâsı hakkında) "Meyve ve çiçekler kapçıklarından, tomurcuklarından doğdukları zaman kabarırlar" ma'nâsınadır, dedi.

"And olsun ki, şayet ona dokunan bir sıkıntıdan sonra kendisine bizden (zenginlik ve sıhhat gibi) bir rahmet tattırırsak, mutlakaa: Bu, benim hakkımdır..." (Âyet: 50); yânî "Benim amelim sebebiyledir, bu bana haklı kılınmıştır" der.

"Onda arayanlar için dört günde müsâvî gıdalar takdir etti" (Âyet: ıo), yânî "Arz'daki gıdaları, arayanlar için

müsâvî olarak takdîr etti".

"Semûd'a gelince; biz onlara doğru yolu gösterdik... " (Âyet: 17),

"Onları hayra ve şerre delâlet ettik (yânî,

"Mutlak olarak hayır ve şerr yollarına delâlet ettik").

Bu, "Biz ona iki de yol gösterdik" (ei-Beied: ıo>, "Gerçek biz insana doğru yolu gösterdik... " (eninsân: 3) kavilleri gibidir. Maksada irşâddan ibaret olan "Huda", "Biz onu yolların başına yükselttik" menzilesindedir (ma'nâsındadır).

"Onlar Allah'ın hidâyet ettiği kimselerdir. O hâlde sen de onların gittiği doğru yolu tutup ona uy..." (ei-En'im: 90) kavli de bu ma'nâdandır (yânî Buhârî'nin "İrşâd" ve

"Is'âd" -Sâd harfiyle- ta'bîr ettiği gayeye ulaştırıcı delâlet nev'indendir).

"O gün Allah'ın düşmanları; işte onlar toplu hâlde ateşe sürülecekler" (Âyet: 19); buradaki "Yûzeûne",

"Yukeffûne(= Men'edilecekler)" ma'nâsınadır.

"... O'nun ilmi olmaksızın meyvelerden hiçbiri tomurcuklarından çıkmaz, hiçbir dişi gebe kalmaz ve doğurmaz... " (Âyet: 47); buradaki "Min ekmâmihâ" sözü,

"Çiçek tomurcuğunun kapçığı, yuvası" demektir.

Başkası da şöyle dedi:

Üzüm için de meydana çıktığı zaman yine "Kâfur" ve

"Kufurrâ" denilir (Herşeyin kapçığı, onun kâfurudur).

"Keenhu veliyyun hamîm = Sanki o sıcak dosttur" (Ayet: 34), yânî yakındır.

"Önce taptıkları nesneler onlardan uzaklaşıp

kaybolmuştur. Onlar kendilerine kaçacak hiçbir yer

olmadığını anlamışlardır" (Âyet: 48); buradaki "Min mahtsun"dan "Hâsa anhu" denilir ki, "Meyi etti"

demektir.

"Gözünü aç, muhakkak onlar Rabb'lerine kavuşmaktan bir şübhe içindedirler.

Gözünü aç, O hakîkaten herşeyi

çepçevre kuşatandır" (Âyet: 54); buradaki "Mirye" ve "Murye" bir olup "Şübhe içinde olmak, şübhe etmek"

ma'nâsınadır.

Ve Mucâhid şöyle dedi:

"Siz dilediğinizi yapın, çünkü O, ne yaparsanız hakkıyle görendir" (Âyet: 40), bu vaîd, yânî tehdîddir.

İbn Abbâs şöyle dedi:

"Ne (her) iyilik, ne de (her) kötülük bir olmaz- Sen kötülüğü en güzel olan hasletle önle. O zaman görürsün ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse bile yakın dosttur" (Âyet. 33); buradaki "Daha güzel olan şey", öfke

sırasında sabr, kötülüğe uğrama sırasında affetmektir.

Sabrı ve affı yaptıkları zaman Allah onları korur ve düşmanları onlara alçalıp boyun eğer: "Sanki o düşman yakın bir dosttur".

259- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Siz ne kulaklarınız, ne gözleriniz, ne de derileriniz kendi aleyhinize şâhidlik eder diye (düşünüp) sakınmadınız- BiVakis Allah, yapmakta olduklarınızın birçoğunu bilmez sandınız" (Âyet: 22).

338-.......Bize Yezîd ibmı Zuray', Rahv ibnu'l-Kaasım'dan; o da Mansûr ibnu'l-Mu'temir'den; o da Mucâhid ibn Cebr'den; o da Ebû Ma'mer'den tahdîs etti ki, İbn Mes'ûd (R) "Siz ne kulaklarınız, ne gözleriniz, ne de derileriniz kendi aleyhinize şâhidlik eder diye sakınmadınız..* " âyetinin tefsîri hakkında şöyle demiştir: Kureyş'ten iki adam vardı, bunların Sakîf kabilesinden, kadınları yönünden bir hısımları vardı, yâhud da Sakîf ten iki adam ve onların Kureyş'ten olan kadın yönünden bir hısımları vardı. Bunlar Beyt'te konuşurlarken biri diğerlerine:

— Söylemekte olduğumuz sözleri Allah'ın işitiyor olduğunu zannediyor musunuz? dedi.

Onlardan biri:

— Bir kısmını işitir, dedi. Bâzısı da:

— Eğer bir kısmını işitirse, yemîn olsun hepsini işitir, dedi.

İşte bunun üzerine ' 'Siz, ne kulaklarınız, ne gözleriniz, ne de derileriniz kendi aleyhinize şâhidlik eder diye (düşünüp) sakınmadınız..." âyeti indirildi [506].

260- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'Rabb Hnize karşı beslediğiniz şu zannınız, işte sizi o helak etti. Bu yüzden hüsrana düşenlerden oldunuz" (Âyet: 23).

339-....... Bize Mansûr, Mucâhid'den; o da Ebû Ma'mer'den tahdîs etti ki, Abdullah ibnu Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Beyt'in yanında üç kişi bir araya geldiler. Bunların ikisi Kureyşli, biri Sakîfli yâhud da ikisi Sakîfli, biri Kureyşli idi. Bunlar karınlarının yağı çok, kalblerinin anlayışı az kimselerdi. Bunlardan biri:

— Söylemekte bulunduğumuz sözleri Allah'ın işitiyor olduğunu zannediyor musunuz? dedi.

Diğeri:

— Eğer açıktan söylersek işitir, gizli söylersek işitmez, dedi.

Kalan diğeri de:

— Eğer açıktan söylediğimiz zaman işitmekte ise, muhakkak ki, O, gizli söylediğimiz zamanda da işitir, dedi.

İşte bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah "Siz, ne kulaklarınız, ne gözleriniz, ne de derileriniz kendi aleyhinize şâhidlik eder diye (düşünüp)

sakınmadınız... " âyetini indirdi.

Sufyân ibn Uyeyne bu hadîsi tahdîs edip şöyle derdi: Bize Mansûr ibnu'l-Mu'temir yâhud Abdullah ibnu Ebî Necîh yâhud Humeyd tahdîs etti. Bunlardan biri yâhud bunlardan ikisi. Sonra kanâati Mansûr üzerinde sabit oldu ve bu tereddüdü bir kerre değil, birçok kerre-ler terkeyledi [507].

261- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

'Şimdi eğer day anabilirlerse, işte onların yurdu: Ateş! Eğer tekrar dönmek isterlerse, bu suretle de onlar

hoşnûd edilecek değillerdir" (Âyet: 24) [508].

340- Bize Amr ibnu Alî tahdîs etti. Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân tahdîs etti. Bize Sufyân es-Sevrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Man-sûr, Mucâhid'den; o da Ebû Ma'mer'den; o da Abdullah ibn Mes'-ûd'dan zikredilen hadîs tarzında tahdîs etti [509].

42- Hâ Mîm Ayn Sîn Kaaf (eş-Şûrâ Sûresi) [510]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

"Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır. Ne dilerse yaratır. Kimi dilerse ona kızlar bağışlar, kimi dilerse ona erkekler lütfeder. Yâhiıd (o çocukları) erkekler, dişiler olmak üzere çift verir. Kimi de dilerse onu kısır bırakır...." (Âyet: 49-50).

İbn Abbâs'tan, buradaki "Akîmen", "Çocuk doğurmaz" ma'nâsınadır dediği; "İşte biz sana da böylece emrimizden bir Rûh vahyettik..." (Âyet: 52);

buradaki "Rûh", Kur'ân'dır dediği zikrolunuyor.

Ve Mucâhid şöyle dedi:.

"O gökleri ve yeri yaratandır. Size hem kendinizden eşler, hem davarlardan eşler yaptı* Sizi bu suretle zürriyetlendirip üretiyor..." (Âyet: id; buradaki "Yezreukum fîhi (= Sizi bu nizâm içinde üretiyor)",

"Nesilden sonra nesil oluyor" ma'nâsınadır. "Sizinle bizim aramızda hiçbir hüccet yoktur... " (Ayet: 15),

"... Hiçbir husûmet yoktur" ma'nâsınadır [511].

"Onların, ateşe arz olunurlarken zilletten boyunlarını büke büke göz ucuyla bakacaklarını göreceksin..." (Âyet: 45); buradaki "Tarfin hafiyyen", "Zeffl bakış" ma'nâsınadır.

Mucâhid'den başkası da şöyle dedi:

"Eğer o dilerse rüzgârı durdurur da gemiler denizin sırtı üstünde kalırlar... " (Âyet: 33); buradaki "Denizin sırtı üstünde durup kalırlar" sözü "Denizde hareket etmezler ve akıp gitmezler" demektir.

"Yoksa onların, Allah'ın izin vermediği şeyleri dînden kendilerine şeriat yapan ortakları mı var?... " (Âyet: 21);

buradaki "Şereû", "îbtedeû" (yânî "Bid'at çıkaranlar") manasınadır [512]

262- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

ki: Ben bu tebliğime karşı akrabalıkta sevgiden başka hiçbir mükâfat istemiyorum" (Âyet: 23).

341-.......Abdulmelik ibnu Meysere şöyle demiştir: Ben Tâvûs (ibn Keysân el-Yemenî)'tan işittim. İbn Abbâs'a "lüe'l-meveddetefi'l-kurbâ""1 sorulmuş. Saîd ibn Cubeyr:

— Peygamber'in en yakını Muhammed âilesidir, diye cevâb vermişti.

Bunun üzerine îbn Abbâs şöyle demiştir:

— (Ey Saîd) acele ettin! Kureyş'ten hiçbir oba yoktur ki, onlar içinde Peygamber'e bir hısımlık bulunmasın. Çünkü Peygamber (S): "Ey Kıtreyş, hiç olmazsa sizinle aramdaki yakınlığı gözetin, ilgilenin " buyurdu [513].

43- Ha Mîm Ez-Zuhruf Sûresi [514]

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

Mucâhid şöyle dedi: "Biz atalarımızı bir ümmet üzerinde bulduk... " (Âyet: 22); buradaki "Alâ ümmetin",

"Alâ imâmin" (yânî "Bir imâm, bir önder") üzerinde bulduk ma'nâsınadır.

"Onun yâ Rabb demesi hakkı için muhakkak ki onlar îmâna gelmezler güruhudur" (Âyet: 87); buradaki "Kîlihi

yâ Rabb" -bir okuyuşta nasb ile "Kîlehu yâ Rabbi"- sözünün tefsiri şudur: "Yâhud biz onların içlerinde gizlediklerini ve aralarındaki fısıltılarını işitmiyoruz mu (ve sözlerini işitmiyoruz mu) sanıyorlar?,,, " (Âyet: 80) [515].

Ve İbn Abbâs şöyle dedi: "Eğer bütün insanlar (küfre imrenecek) bir tek ümmet hâline gelemeyecek olsalardı, o Rahman'a (Allah'a) küfreden kimselerin tavanlarını, üstünden çıkacakları merdivenleri, odalarının kapılarım, üzerine yaslanacakları tahtları hep gümüşten yapardık,.. " (Âyet: 33-34). Bunun ma'nâsı: "Eğer insanların hepsini kâfirler yapması olmasaydı, ben muhakkak kâfirlerin evlerine gümüşten tavanlar, gümüşten merdivenler, gümüşten tahtlar yapardım" demektir. "Yoksa biz bunlara güç yetiremezdik..." (Âyet: 13);

buradaki "Mukriniyne", "Mutikıyne" (yânî "Biz bunlara hâkim olmaya takat getiremezdik") ma'nâsınadır.

"Nihayet onlar bizi gadablandınnca kendilerinden intikaam aldık. Derhâl onları toptan suda boğduk" (Âyet: 55); buradaki "Âsafûnâ", "Ashatûnâ" (yânî "Bizi öfkelendirdiler") manasınadır.

"Kim o Rahmân'ın zikrinden göz yumarsa biz ona şeytânı musallat ederiz, artık bu onun ayrılmaz bir arkadaşıdır" (Âyet: 36); buradaki "Ya'şu", "Ya'mâ" (yânî "Kör olursa") manasınadır.

Mucâhid şöyle dedi: "Siz haddi aşan bir kavimsiniz diye artık o Kür'ânh sizden vazgeçip bırakı mı verelim?" (Âyet: 5), yânî "Sizler Kur'ân'ı tekzîb edeceksiniz de sonra bu tekzîbe karşılık cezaya uğratılmayacak mısınız?"

"Onun için biz kuvvetçe bunlardan daha çetinlerini helak ettik. O evvelkilerin misâli geçmiştir" (Âyet: 8);

buradaki "Mada meseluH-evvelîn", "Mada sünnetu'l-evvelîn" (yânî "Evvelkilere uygulanan kaanûn") geçmiştir, ma'nâsınadır.

"Biz ona hâkim olmaya muktedir değildik..." (Âyet: 13);

buradaki "Ona" sözüyle develeri, atları, katırları, eşekleri (yânî bütün binek hayvanlarını) kasdediyor.

"Süs içinde yetiştirilmekte olup da kendisi mücâdelede (hüccetini) açıklayamayan kişiyi mi (Allah'a nisbet ediyorlar)?" (Âyet: ıs), yânî "Sizler zînet içinde yetiştirilen cariyeleri, kızları o Rahmân'ın çocukları mı yaptınız? Sizler nasıl hükmediyorsunuz?"

"Onlar o Rahmân'ın bizzat kulları olan melekleri de dişiler yaptılar! Onların yaratılışlarında hazır mı idiler?! Onların (bu yalan) şâhidlikleri yazılacak, onlar sorguya çekileceklerdir. Eğer o Rahman dileseydi tapmazdık, dediler. Onların buna dâir hiçbir bilgileri yoktur. Onlar yalandan başka birşey söylemiyorlar" (Âyet: 19-20);

"Rahman dileseydi biz onlara tapmazdık" sözleriyle putları kasdediyorlar. Yüce Allah da "Onların buna dâir hiçbir bilgileri yoktur" buyuruyor. Yânî "Müşriklerin söylemekte oldukları bu sözler hakkında hiçbir bilgileri yoktur, onlar sırf zannetmekte, yalan söylemektedirler. Putlar -yâhud müşrikler- bilmezler". "îbrâhîm bunu (Tevhîd kelimesini) dönsünler diye zürriyeti içinde bakî bir kelime yaptı" (Âyet: 28); buradaki "Akıbıhı" "Veledini" (yânî

"Çocukları içinde") ma'nâsınadır.

"Mukterınîne" (Âyet: 53) "Beraberce yürüyenler" ma'nâsınadır. "Bu veçhile onları sonrakiler için bir geçmiş ve misâl yaptık" (Âyet: 56): Fir'avn kavmi, Muhammed Ümmeti'nin kâfirleri için bir geçmiş ve ibret verici bir meseldir. "Yasıddûne" (Âyet: si) "Yadıccûne(= Gürültü ediyorlar)" ma'nâsınadır. "Yoksa onlar işi sağlam mı tutmuşlar! İşte biz de hakîkaten sağlam tutanlarız" (Âyet: 79); buradaki "Mubrımûne", "Mucmıûne(= Sağlam yapanlar)" ma'nâsınadır.

"O Rahman'in bir çocuğu olsaydı, ben O'na tapanların ilki olurdum, de!" (Âyet: 8i); burada "Tapanların ilki",

"İnananların ilki" ma'nâsınadır.

"Bir zaman da îbrâhîm babasına ve kavmine: Ben sizin tapmakta olduklarınızdan kesin olarak uzağım, demişti"

(Âyet: 26).

Arablar "Nahnu minke'l-berâu ve'l-halâu(= Biz senden uzak ve boşuz)" derler; bu müzekker. Ve müennesten bir, iki ve cemf için kullanılan bir lafızdır. Bunların her biri hususunda bir lafızla "Berâun" denilir. Çünkü bu lafız masdardır. Eğer "Beriun" demiş olaydı, ikide "Biriyâni", cemf de "Beriyûne" denilecekti. Abdullah ibn Mes'ûd (bu lafzı "yâ" harfiyle) "İnnenî beriyun" şeklinde okumuştur.

"ez-Zuhruf" (Âyet: 35), "ez-Zeheb" (yânî "Altın") ma'nâsınadır. 'Eğer biz dileseydik, size bedel yeryüzünde ardınızd a kalacak melekler yaratırdık" (Âyet: 60), yânî "Onların bâzısı bâzısına halef olurlardı".

263- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'Cehennemlikler: ıYâ Mâlik, Rabbln bizi öldürsün!* diye çağrıştılar. O da: 'Siz muhakkak kalıcılarsınız1 dedi" (Âyet: 77).

342-.......Ya'lâibnuUmeyye (R): Ben Peygamber(S)'denminber üzerinde "Yâ Mâlik, Rabb Hn işimizi bitirsin artık! diye bağrışırlar... " âyetini okurken işittim,

demiştir [516].

Ve Katâde: "Biz onları sonra gelecekler için bir mesel yaptık'* (Âyet:56), "Bir va'z ve öğüt yaptık" ma'nâsmadır, dedi.

Katâde'den başkası şöyle dedi: "Mukriniyn" (Âyet:i3), "Dâbı-tiyn(= Zabtediciler, hâkim olucular)" ma'nâsınadır. "Fulân kişi fu-lânın mukrımdır" denilir ki, zabtedicisidir demektir.

"Onlar altın tepsiler ve testilerle tavaf edileceklerdir. Canlarının isteyeceği, gözlerinin hoşlanacağı ne varsa hepsi oradadır ve siz içinde ebedî kalacak olanlarsınız" (Âyet:77); buradaki "el-Ekvâb", "Emzikleri olmayan ibrîkler"dir.

"Eğer o Rahmânhn bir çocuğu olsaydı, ben O'na tapanların ilki olurdum, de!" (Âyet:8); bu "O'nun çocuğu olmadı" demektir (Bu tefsire göre baştaki *'/« " şartıyye değil, nâfiye kabul edilmiş oluyor). "Fe-ene evvelul-âbidîn", "Fe-ene evvelu'l-ânifîn" (yânî "O takdirde ben öfkelenenlerin ilki, kabul etmeyenlerin, çekinenlerin ilki olurdum") ma'nâsınadır. Bunlar iki lügattir: "Raculun âbidun" ve "Abi-dun."

Abdullahibn Mes'ûd -"VekîlihiyâRabb!"yerine- "Vekaale'r-rasûlu yâ Rabb!" şeklinde okudu (Bu, şâz bir kıraattir). "Evvelul~ âbidîn", "Abide, Ya'bedu" fiilinden olup "Câhidîn" (yânî "îlk inkâr edenlerden olurdum") ma'nâsınadır, deniliyor.

Ve Katâde şöyle dedi: "Şübhesiz O (Kur'ân) yanımızdaki ana kitâbdadır; çok yüce, çok hikmetlidir" (Âyet:4); buradaki liFı ümmVl-kitâb", "Cumleti'l-kitâb", "Ash'l-kitâb" ma'nâsınadır.

'-Siz haddi aşan bir kavimsinizdir diye artık o Kur'ân'ı sizden vazgeçip bırakı mı verelim?" (Âyet:5); buradaki "Musnfîn", "Muşri-kîn" ma'nâsınadır. Allah'a yemîn ederim ki, eğer bu Kur'ân, bu ümmetin evvellerinin onu reddettikleri için yeryüzünden kaldırılmış olaydı, onlar muhakkak helak olurlardı, (lâkin Allah kullarına rah-metiyle döndü, yirmi sene onlara tekrar tekrar vahiy indirip, Kur'ân 'a çağırdı).

"Onun için kuvvetçe bunlardan daha çetinlerini helak ettik. O evvelki ümmetlerin misâli geçmiştir" (Âyet:8); buradaki "Meselu'l-evvelîn", "Ukûbetu'l-evvelîn" (yânî "Evvelki ümmetlere uygulanan ceza") ma'nâsınadır.

' 'Kullarından kimi O 'na bir cüz' isnâd ettiler. Hakikat insan açıkça küfürbâzdır" (Âyet: 15); buradaki "Cüz'en", "Idlen (= Denk pay)" ma'nâsınadir [517].

44- Hâ Mîm Ed-Duhân Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

Ve Mucâhid şöyle dedi:

"Denizi durgun ve açık bırak. Çünkü onlar boğulfmaya mahkûm ol)muş bir ordudur" (Âyet: 24); buradaki

"Rahven", "Kuru yol olarak" demektir [518].

"And olsun ki, biz onlara (hâllerini) bilerek (zamanlarındaki) âlemlerin üstünde bir imtiyaz vermiştik" (Âyet: 32); buradaki "Ale'l-âlemîn" "Onun iki yanı arasındaki insanlar üzerine (yânî "Biz İsrâîl oğulları müzminlerini kendi zamanlarındaki insanlar üzerine seçtik") ma'nâsınadır. "Tutun onu da sürükleyerek cehennemin tâ ortasına götürün" (Âyet: 47);

buradaki "Fa'tulûhu", "Onu itin, sert şekilde def edin" ma'nâsınadır.

"Onlara bembeyaz, şahin gözlü harfleri eş yaptık" (Âyet: 54), "Onları kara ve iri gözlü hûrîlerle nikahladık. Bakış onların içlerinde hareket edip oynar".

"Şübhesiz ki ben, beni taşlamanızdan; benim de Rabb'im, sizin de Rabb'iniz (olan Allah)a sığındım" Âyet: 20); buradaki "Taşlamakla murâd,

"Öldürmektir. "Ve rehven", "Sakin" demektir (ki, bu tekrar edilmiştir).

Ve İbn Abbâs şöyle dedi:

"Şübhesiz ki, o zakkum ağacı, günâha düşkün olanın yemeğidir. O, sıcak suyun kaynadığı gibi karınlar içinde kaynayacak erimiş ma'denler gibidir" (Âyet: 43-46); buradaki "Kel-muhlV, zeytinyağı tortusu gibi erimiş siyah ma'den(yâhud

ince katranjdir.

İbn Abbâs'tan başkası şöyle dedi:

"Bunlar mı hayırlı yoksa Tubba* kavmi ve onlardan evvelkiler mi? Biz onları bile helak ettik. Çünkü onlar da günahkârdılar" (Âyet: 37). "Tubba"\ Yemen meliklerêdir; onlardan herbiri "Tubba*" diye isimlendirilir. Çünkü o kendi arkadaşını ta'kîb eder (ve denildi ki, çünkü dünyâ ahâlîsi ona tâbi' olurlardı, Câhiliyet'te Tubba'ın mevkii, İslâm'da Halîfe'nin mevkiidir). "Gölge"ye de "Tubba'" ismi verilir, çünkü o da güneşe tâbi' olur.

264- Bâb:

'O hâlde semânın apâşikâr bir duman getireceği günü gözetle" (Âyet: 10).

Katâde: "Gözetle", "Bak" manasınadır, demiştir [519].

343- Bize Abdan, Ebû Hamza'dan; o da el-A'meş'ten; o da Müslim ibn Subayh'tan; o da Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'-ûd (R) şöyle demiştir: Beş vakıa (Peygamber zamanında olmuş) geçmiştir: ed-Duhân azabı, Rûmlar'ın Farslar'a gâlib olması, Ay'ın ikiye bölünmesi mu'cizesi, el-Batşetu'1-kübrâ, el-Lizâm [520].

265- Bâb:

'(Öyle bir duman ki, bütün) insanları saracaktır. Bu, pek elem verici bir azâb... " (Âyet: 11).

344-.......Mesrûk dedi ki: Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Bu azâb ancak şu sebebden olmuştur: Çünkü Kureyş, Peygamber'e karşı isyanda ileri gitmek istediklerinde, Peygamber onlar aleyhine Yûsuf'un seneleri gibi kıtlık seneleriyle

sıkıştırılmalarına duâ etti. Bunun üzerine onlara bir kıtlık ve çetinlik isabet etti, hattâ kemikleri bile yediler. Kişi gökyüzüne bakarak da çetinlik ve meşakkatten dolayı kendisiyle gök arasında duman şeklinde birşey görürdü. İşte Yüce Allah şunu indirdi: "O hâlde semânın apâşikâr bir duman getireceği günü gözetle. O insanları saracaktır. Bu pek elem verici bir azâb (diyecekler)" (Âyet:10-ll).

İbn Mes'ûd dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah'a gelindi de:

— Yâ Rasûlallah! Mudar kabileleri için Allah'tan yağmur iste, çünkü onlar helak oldular! sözleri söylendi.

Rasûlullah (S):

— "(Nasıl?) Mudar için mi duâ edeyim? Sen hakîkaten cür'et-kârsın!" buyurdu da akabinde yağmur duasını yaptı, onlar da yağmura doyuruldular.

Bunun üzerine "Sizhiç şübhe yok ki, tekrar dönecek olanlarsınız" (Âyet:15) İndî.

Bu yağmurla onlara refah (bolluk ve rahat) isabet edince, onlar kendilerine refah isabet ettiği zamanki müşriklik hâllerine tekrar döndüler. Bunun üzerine Azîz ve Celîl Allah şunu indirdi: "Çok büyük bir şiddet ve savletle çarpacağımız gün muhakkak ki biz (onlardan) intikaam alıcılarız" (Âyet:i5).

İbn Mes'ûd: Bedir gününü kasdediyor, dedi [521].

266- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Ey Rabb'imiz, bizden bu azabı açıp kaldır. Çünkü biz imân edeceğiz" (Âyet: 12).

345-.......Mesrûk şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Mes'ûd'un yanına girdim, o şöyle dedi: Bilmediğin birşey için "Allah en bilendir" demekliğin şübhesiz ilimdendir. Şübhesiz Allah, kendi Peygamber'i-ne: "De ki: Ben buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum ve ben size kendiliğimden birşey teklif edenlerden de değilim" (sâd:86) buyurdu.

Kureyş, Peygamber'e inâdlarıyle galebe edip, O'na karşı isyanda ileri gitmek istedikleri zaman, Peygamber (S):

— "Yâ Allah! Onlara karşı bana Yûsuf'un zamanındaki yedi yıl gibi, yedi kıtlık yılı ile yardım et!" diye duâ etti.

Akabinde onları öyle bir kıtlık yakaladı ki, açlık ve meşakket-ten dolayı artık onda kemikleri, ölmüş hayvanı yediler. Nihayet iş o dereceye geldi ki, herhangi biri bakardı da açlığından dolayı kendisiyle gökyüzü arasında duman şekline benzer birşey görürdü. Müşrikler: ftEy Rabb 'imiz, bizden bu azabı açıp kaldır. Çünkü biz îmân edeceğiz** dediler.

Peygamber'e:

— Eğer bu azabı biz onlardan açıp kaldırırsak, onlar bu sözlerinden dönerler, denildi.

Bununla beraber Peygamber, Rabb'ine duâ etti. Akabinde Allah onlardan bu azabı açıp kaldırdı. Onlar da yine müşrikliğe döndüler. Allah da onlardan Bedir gününde intikaam aldı. İşte bu dönekliğin cezasını bildiren, Yüce Allah'ın şu kavlidir: "O hâlde semânın apâşikâr bir duman getireceği günü gözetle. O insanları saracaktır,.. " Zikri ulu olan Allah'ın "Muhakkak ki biz onlardan intikaam alıcılarız*1 (Âyet:io-i6) kavline kadar [522].

267- Bâb:

"Onlar için düşünüp ibret almak nerede? Kendilerine açıklayan bir Rasûl geldiği hâlde" (Âyet: 13).

'ez-Zikr" ve"z-Zikrâ" bir olup "Düşünüp öğüt almak" m a'n âşinâdır.

346-.......Mesrûk dedi ki: Ben Abdullah ibn Mes'ûd'un yanına girdim... Bu konuşmadan sonra şöyle dedi: Rasûlullah (S) Kureyş'i İslâm'a girmeye da'vet ettiği zaman onlar kendisini tekzîb ettiler ve O'iîa karşı isyanda ileri gitmek istediler, Rasûlullah da;

— "Yâ Allah, bunlara karşı bana, Yûsuf'un yedi yılı gibi, yedi kıtlık yılıyla yardım eyle!" dedi.

Akabinde onları öyle bir kıtlık yakaladı ki, herşeyi giderip yok etti. O derece bir açlık ki, kendileri ölmüş hayvanı yer oldular. Her-hangibiri ayağa kalkardı da etrafa baktığında, meşakkatten ve açlıktan dolayı kendisi ile gök arasında duman gibi birşey görürdü... Sonra Rasûlullah şu âyetleri okudu: ' 'O hâlde semânın apâşikâr bir duman getireceği günü gözetle. O insanları saracaktır. Bu, pek yaman bir azâb (diyecekler).... Biz bu azabı biraz açıp kaldıracağız. Fakat siz hiç şübhe yok ki tekrar dönecek olanlarsınız" (Âyet:io-i6).

Abdullah ibn Mes'ûd: Kıyamet günü onlardan azâb kaldırılacak mı imiş? dedi.

Yine Abdullah: "el-Batşetu'l-Kübrâ" da Bedir gününde olmuştur, dedi [523]

268- Bâb:

'Sonra yine ondan yüz çevirdiler. Ona "Bir öğretilmiş, bir mecnûn' dediler"

347-.......Mesrûk dedi ki: Abdullah ibnMes'ûd (R) şöyle dedi: Şübhesiz Allah, Muhammed'i peygamber göndermiş ve ona şöyle demesini buyurmuştur: "De ki: Ben buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum ve ben size kendiliğimden birşey teklif edenlerden de değilim" (Sâd:86>.

Şübhesiz Rasûlullah, Kureyş'in kendisine karşı inâd ve isyanda ileri gitmek istediklerini görünce:

— "Yâ Allah, bunlara karşı bana Yûsuf'un yedi yılı gibi yedi ki t İik yılı ile yardım eî" dedi.

Akabinde onları bilinen o kıtlık yılı yakaladı. O kıtlık herşeyi giderip yok etti. Hattâ müşrikler kemikleri ve derileri yediler. -Râ-vîlerden biri şöyle dedi:- Nihayet onlar derileri ve ölmüş hayvanları yediler. Yerden duman şekli gibi birşey çıkmağa başladı. Bunun üzerine Ebû Sufyân, Peygamber'e geldi de:

— Ey Muhammed! Şübhesiz kavmin helak olmuştur. Onlardan bu azabı açıp

kaldırması için Allah'a duâ et! dedi.

Rasûlullah da duâ etti.

Sonra râvîlerden Mansûr'un hadîsinde: "Bunun ardından dönersiniz" dedi.

Sonra da "Semânın apâşikâr bir duman getireceği günü gözetle... "den i'tibâren "... Siz hiç şübhe yok ki, tekrar dönecek olanlar^ siniz" kavline kadar okudu.

İbn Mes'ûd: Âhiret azabı (onların başına geldiğinde) kaldırılır mı imiş? Duhân, Batşe ve Lizâm olup geçmiştir, dedi.

Râvîlerden Süleyman'ın Farslar'a galebesi mu'cizesi (Peygamber zamanında olup) geçmiştir demiştir, dedi.

269- Bâb:

'Çok büyük bir şiddet ve savletle çarpacağımız gün, muhakkak ki biz onlardan intikaam alıcılarız" (Âyet: 16) [524].

348- Bize Yahya (ibn Mûsâ el-Belhî) tahdîs etti. Bize Vekî\ el-A'meş'ten; o da Müslim (Ebu'd-Duhâ)'den; o da Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Abdullah ibnu Mes'ûd (R): Beş vak'a (Peygamber zamanında olup) geçmiştir. (Gelecekte vâki' olacak sanılmamalıdır:) Lizâm (demlen Bedir esîrleri), Rûm(lar'ın Farslar'a galebesi), Batşe (denilen büyük Bedir harbinde müşriklerin yakalanıp öldürülmeleri), Ka-"mer(in ikiye bölünmesi) ve Duhân (azabı).

45- Hâ Mîm el-Câsiyc Sûresi [525]

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

"Ve sen her ümmeti diz çökmüş bir hâlde göreceksin. Her ümmet kitabına çağrılacak (ve onlara): Bu gün yapageldiklerinizin karşılığı verilecek (denilecektir)" (Âyet: 28); buradaki "Câsiyeten", "Dizleri üzerine çökmüşler olarak" demektir [526].

"Karşınızda hakkı söyleyip duran bu (kitâb), bizim kitâbımızdır. Şübhe yok ki, neler yapıyor idiyseniz, biz istinsah ediyorduk" (Âyet: 29); buradaki "Nestensihu",

"Nektubu" (yânı "Yazıyorduk") ma'nâsınadır. "Siz bu gününüze kavuşmayı nasıl unutmuş idiyseniz, bu gün biz de sizi öylece (azâbda) bırakacağız..." (Âyet: 34); buradaki "Nensâkum", "Netrukuhum(= Sizi terkediyoruz)" ma'nâsınadır.

270- Bâb:

"(Dinsizler:) Bu, dünyâ hayâtımızdan başka değildir. Ölüyoruz, yaşıyoruz. Bizi o sürekli zamandan başkası helak etmez, dediler. Hâlbuki onların buna dâir hiçbir bilgisi yoktur. Onlar sâde öyle sanırlar" (Âyet: 24) [527].

349-.......ez-Zuhrî, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle dedi:

— "Azız ve Celîl olan Allah şöyle buyurdu: Dehre söven Ademoğlu beni ezâlandırır. Dehr benim. Her iş benim elimdedir. Geceyi de, gündüzü de ben evirip çeviriyorum" [528].

46- Ha Mîm el-Ahkaaf Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

Ve Mucâhid şöyle dedi:

'O sizin O'nun hakkında taşınp geldiğiniz şeyleri çok iyi bilendir" (Âyet: 8) buradaki "Tufîdûne fîhV\ "Kur'ân

veya Peygamber hakkında söyleyegeldiğiniz sözleri" manasınadır.

Bâzıları da "... Bundan evvel bir kitâb yâhud bir ilim artığı varsa, da Mânızda doğru söyleyiciler iseniz, bana

getirin" (Âyet: 4) kavlindeki "Eseretin", "Esretin" ve "Esaretin" "İlim bakıyyesi" ma'nâsınadır, dedi.

İbn Abbâs: "De ki: Ben Rasûllerden ilk defa gelmiş biri değilim. Bana ve size ne yapılacağını bilmem. Ben, bana

vahy olunmakta bulunandan başkasına uymuyorum. Ben apaçık korkutandan başkası değilim" (Âyet: 9); buradaki "Mâ kuntu bid'an mine'r-rusuV\ "Ben rasûllerin ilki değilim" ma'nâsınadır, dedi.

İbn Abbâs'tan başkası da şöyle dedi:

"De ki: Bana haber verin, eğer (bu Kur'ân) Allah tarafından olup da siz onu inkâr ediyorsanız ve Isrâîl oğulları 'ndan bir şâhid de onun benzerine (dayanarak) buna şâhidlik etmiş, îmân etmiş olduğu hâlde siz kibrinize yediremiyorsanız, şübhe yok ki, Allah o zâlimler güruhunu muvaffak etmez" (Âyet: 10); buradaki "Eraeytum" lafzındaki soru elifi, ancak bir tehdîddir. Eğer iddia etmekte olduğunuz şey sahîh olsa, ibâdet edilmeye hakk kazanmaz. Bu "Eraeytum" sözü, göz görmesi ma'nâsına değildir. Bu ta'bîr ancak "Biliyor musunuz?" ma'nâsınadır ki, "Allah'tan başka ibâdet etmekte bulunduğunuz şeylerin herhangi birşey yarattıkları haberi size ulaştı mı?" demektir [529].

271- Bâb:

"Ana ve babasına; ' Öff size, benden evvel nice nice nesiller gelip geçtiği hâlde beni diriltip çıkarılacağımla mı tehdîd ediyorsunuz?' diyen; anası, babası Allah'a yalvarırlar, ona: 'Yazık sana, imân et. Allah'ın va'di

hiç şübhesiz haktır' derler. O ise: 'Bu, evvelkilerin masallarından başkası değildir' der" (Âyet: 17).

350-....... Yûsuf ibnu Mâhek şöyle demiştir: Mervân ibnu'l-Hakem, Hicaz üzerinde vâlî idi. Onu Muâviye Medine'ye vâlî yapmıştı. (Muâviye'den aldığı bir mektûb üzerine) bir gün hutbe yaptı, hutbede Muâviye'nin oğlu Yezîd'e babasından sonra bey'at olunması için Yezîd'i zikretmeye (yânî onu propaganda etmeye) başladı. Bunun üzerine Ebû Bekr'İn oğlu Abdurrahmân, Mervân'a karşılık verip birtakım sözler söyledi. Vâlî de adamlarına:

— Onu yakalayın, diye emretti.

Abdurrahmân da Âişe'nin evine girdi. Me'murlar (Âişe'ye hur-meten) onu dışarı çıkarmaya ve yakalamaya muktedir olmadılar. Bu sırada Mervân:

— Şübhesiz bu Abdurrahmân, Allah'ın kendisi hakkında "Ana ve babasına: 'Öff size, benden evvel nice nice nesiller gelip geçtiği hâlde beni (diriltip mezardan) çıkarılacağımla mı tehdîd ediyorsunuz!..." âyetini indirdiği kimsedir, dedi.

Bunun üzerine Âişe, perde arkasından Mervân'a:

— Allah bizim hakkımızda (yânî Ebû Bekr hanedanı hakkında) benim berâetimi bildiren âyetlerden başka, Kur'ân'da hiçbir âyet indirmedi, sözleriyle karşıladı [530].

272- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

Onlar o azabı vadilerine doğru gelen bir bulut hâlinde gördükleri zaman; 'Bu bize yağmur verici bir buluttur' dediler. (Hûd dedi ki:) 'Hayır, bu, çarçabuk gelmesini istediğiniz şeydir; bir rüzgâr ki, onda elem verici bir azâb vardır*' (Âyet: 24).

İbn Abbâs: "Ârid", "Buluf'tur, demiştir.

351-.......Ebu'n-Nadr, Süleyman ibn Yesâr'dan tahdîs etti ki, Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'ın küçük dilini görünceye kadar ağzını açarak güldüğünü görmedim. O, yalnız gülümser idi.

Âişe dedi ki: Rasûlullah (S) yağmur yüklü siyah bir bulut, yâhud bir rüzgâr gördüğünde yüzünde bir endîşe sezilirdi.

Âişe dedi ki:

— Yâ Rasûlallah! İnsanlar bulut görünce onda yağmur bulunduğunu umarak ferahlanırlar. Hâlbuki ben Seni, böyle birşey gördüğün zaman yüzünde isteksizlik sezilir görüyorum!

Rasûlullah da ona: - "Yâ Âişe! O kara bulutta rüzgârla azâb olunan bir kavmin

azâb, bulunmasından beni emin kılacak şey nedir? Bir kavim o azabı gtmüşlerdide 'Bu bize yağmur verici bir buluttur'demirdi..[531]

47- Muhammed (S) Sûresi [532]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

"O küfredenlerle muharebede karşılaştığınız vakit boyunlarını vurun. Nihayet onları mecalsiz bir hâle getirdiğiniz zaman artık bağı sıkı tutun. Ondan sonra ise ya iyilik yapın, yâhud fidye alın. Yeter ki harb erbabı

ağırlıklarını bıraksın..." (Âyet: 4); buradaki "Evzârahâ", "Asâmehâ" ma'nâsınadır ki, "Günâhlarım bıraksınlar da neticede müslimden (yâhud musâlimden) başka kirnse kalmaz olsun, yânı harb bitsin" demektir. [533]

"... Allah, yolunda öldürülenlerin amellerini asla boşa çıkarmaz. Onlara muvaffakiyet verir, hâllerini iyileştirir,

onları, kendilerine tanıttığı cennete sokar" (Âyet: 4-6); buradaki "Arrafehâ",

"Beyyenehâ" (yânî "Kendilerine

beyân ettiği") ma'nâsınadır.

"Bunun sebebi şudur; Çünkü Allah şübhesiz îmân edenlerin velîsidir. Kâfirlere gelince onların velîsi yoktur" (Âyet: 11).

Mucâhid, buradaki "imân edenlerin Mevlâsı", onların "Velîsi" (yardımcısı) ma'nâsınadır, dedi [534].

"Bunun için iş ciddîleşince derhâl Allah'a sadâkat gösterselerdi kendileri için elbet hayırlı olurdu" (Âyet: 21);

buradaki liFe-izâ âzamel-emru", "Cedde'1-emru" (yânî "İş ciddîleşince") ma'nâsınadır. "Gevşek davranmayın" (Âyet: 35), "Zaîf olmayın" ma'nâsınadır. İbn Abbâs: "Yoksa kalblerinde maraz bulunanlar, kinlerini Allah'ın asla meydana çıkarmayacağını mı sandılar?" (Âyet: 29); buradaki "Adganehum (Kinlerini)", "Hasedlerini" ma'nâsınadır, dedi.

"Muttokîlere va'd olunan cennetin sıfatı şudur: tçinde rengi, kokusu, hiçbir vasfı bozulmayan sudan ırmaklar, tadına asla çözülme gelmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şarâbdan ırmaklar, süzme baldan ırmaklar

vardır.,," (Âyet: 15); buradaki "Gayri âsinin", "Gayri muteğayyirın" (yânî "Değişip bulaşıcı olmayan") ma'nâsınadır, dedi [535]

273- Bâb:

"Demek idareyi ve hâkimiyeti ele alırsanız hemen yeryüzünde fesâd çıkaracak, akrabalık münâsebetlerinizi bile parçalayıp keseceksiniz, öyle mi?" (Âyet: 22).

352-.......Süleyman ibn Hilâl şöyle dedi: Bana Muâviye ibnu Ebî Muzerred, amcası Saîd ibn Yesâr'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Allah, halkı yarattı. Bu yaratmayı yerine getirip tamamlayınca Rahim (= Hısımlık) ayağa kalktı da Rahman 'in (azamet)

ridâsının eteğini tuttu. Bunun üzerine Allah ona:

— Ne istersin? diye sordu. Rahim:

— (Yâ Rabb!) Bu kalkışım, kesilmekten Sana sığınanın kalkmasıdır (yânî Sana sığınıyorum), dedi.

Allah:

— Senin hakkını tanıyıp ilgiyi devam ettirene ben de mükâfatını vermeyi sürdürmemden ve seninle ilgiyi koparana ben de mükâfat verme ilgimi kesmemden razı olur musun? buyurdu.

Rahim de:

— Evet razıyım yâ Rabb, dedi. Allah Taâlâ da:

— işte rahimle (hısımlıkla) ilgilenmeyi devam ettirenlerle, devam ettirmeyip bu ilgiyi kesip koparanların hâli böyle olacaktır, buyurdu."

Ebû Hureyre: İsterseniz şu âyeti okuyunuz, dedi: "Demek idareyi ve hâkimiyeti ele alırsanız hemen yeryüzünde fesâd çıkaracak, hısımlık münâsebetlerinizi bile parçalayıp keseceksiniz öyle mi?"[536].

353-.......Muâviye ibn Ebî Muzerred şöyle demiştir: Bana amcam Ebu'l-Hubâb, Saîdu'bnu Yesâr, Ebû Hureyre'den bu hadîsi tahdîs etti. Sonra Ebû Hureyre: RasûlulIah(S): "İsterseniz *Fe-helaseytum in tevelleytum' âyetini okuyunuz" buyurdu, dedi.

354- Bize Bişr ibnu Muhammed tahdîs etti. Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek haber verdi. Bize Muâviye ibnu Ebi'l-Muzerred bu hadîsi haber verdi. Burada da Rasûlullah (S): "İsterseniz Helaseytum... âyetini okuyunuz" buyurmuştur [537].

48- el-Feth Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

Mucâhid:

""Daha doğrusu siz RasûVûn de, müzminlerin de ailelerine temelli dönmeyeceklerini sandınız. Bu, sizin kalblerinizde süslendi. Kötü zannda bulundunuz. Bu yüzden helake mahkûm bir kavim oldunuz9* (Âyet: 12);

buradaki "Buran'\ "Helak olucular" ma'nâsınadır, dedi.

Ve yine Mucâhid:

' 'Sîmâhum fî vucûhihim" = Nişanları yüzlerindedir" (Âyet: 29); bu, "Yüz derilerinin ter ü tazeliği, rnülâyemeti,

nazikliği (hey'eti, üslûbu, kılığı)" ma'nâsınadır, dedi. Mansûr ibnu'l-Mu'temir de yine Mucâhid'den olmak üzere: O "Tevâzu'"dur (Alçak gönüllülük'tür), dedi. Bu âyetteki "Şat'ehu", "Filizi"; "Festağlaza", "Ğaluza" (yânı "Kalınlaştı, kuvvetlendi"); "Festevâ ala sûkıhî", "Taşıyıcı sapları üzerinde doğrulup kalktı" demektir. "es-Sâku", ağaç ve bitkinin taşıyıcısıdır. Ve şöyle denilir; '"Dâiretu^s-sevH-Kötülük çenberi", senin "Raculu's-sev'i = Kötülük adamı" sözün gibidir. "Dâiretu's-sev'i" "Azâb"dır (yânî onu her tarafından kuşatır da kurtulamaz).

"Tuazzirûhu" (Âyet: 9), "Ona yardım edesiniz" demektir. "Şat'ehu", başağın filizidir. Bir tek dâne, on yâhud

sekiz yâhud yedi filiz bitirir de bu filizlerin bâzısı bâz isiyle kuvvetlenir, yânî birbirleriyle kuvvetlenirler.

İşte bu Yüce Allah'ın "Fe-âzerehu = Onu kuvvetlendirdi" sözüdür. Şayet bir tek filiz olaydı taşıyıcı sapı doğrulup kalkamazdı. İşte bu zikrolunan şey, Allah'ın kendi Peygamberi için beyân ettiği bir meseldir. Çünkü Peygamber tek başına çıktı. Sonra Allah O'nu, dâneyi kendisinden bitenlerle kuvvetlendirdiği gibi sahâbîleriyle kuvvetlendirdi [538].

274- Bâb:

'Biz hakikat sana apâşikâr bir feth (ve zafer yolu) (Âyet: 1).

355- Bize Abdullah ibn Mesleme, (İmâm) Mâlik'ten; o da Zeyd ibn Eslem'den; o da babası Eslem'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S), seferlerinden birinde (yânî Hudeybiye dönüşünde) geceleyin yol alıyordu. Umer ibnu'l-Hattâb da beraberinde yürüyordu. Bu sırada Umer ibnu'l-Hattâb, Rasûlullah'a birşey sordu. Fakat Rasûlullah (vahiy ile meşgul bulunduğundan) Umer'e cevâb vermedi. Umer sonra yine sordu. Rasûlullah yine cevâb vermedi. Sonra Umer (Rasûlullah işitmedi sanarak) bir daha sordu. Rasûlullah yine cevâb vermedi. Bunun üzerine Umer ibnu'l-Hattâb kendi kendine:

— Umer'in anası, sen Umer'i kaybetti (yânî kaybetsin de yok olasın)! Sen üç kerre Rasûlullah'a sorguda ısrar ettin de Rasûlullah bunların hepsinde sana cevâb vermedi, dedi.

Umer dedi ki: Bunun üzerine ben devemi hareket ettirip sürdüm. Sonra hakkımda Kur'ân indirilmesinden korkarak insanların önüne geçtim. Fakat çok beklemedim, bir çağmanın bana bağırmakta olduğunu işittim. Ve (kendi kendime):

— Şimdi hakkımda Kur'ân inmiş olmasından hakîkaten korkmaktayım, dedim.

(Ve bu korku içinde) Rasûlullah'ın huzuruna geldim ve kendisine selâm verdim. Rasûlullah (sevinçle) bana:

— "Bu gece bana bir sûre indirilmiştir ki, yemîn olsun o sûre bana, üstüne güneş doğan herşeyden daha çok sevimlidir" buyurdu.

Sonra Rasûlullah "Biz hakikat sana apâşikâr bir feth (ve zafer yolu) açtık" sûresini okudu [539].

356-...... Şu'be ibnu'l-Haccâc şöyle demiştir: Ben Katâde'den işittim ki, Enes ibn Mâlik (R) "Hakikat biz sana apâşikâr bir feth açtık" kavli hakkında:

— Bu apâşikâr feth, Hudeybiye sulhudur, demiştir [540].

357-.......Bize Muâviye ibnu Kurre tahdîs etti ki, Abdullah ibnu Mugaffel (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), Mekke'nin fethi günü el-Feth Sûresi'ni okudu da, bu okuyuşunda sesini uzatıp yükseltti.

Muâviye ibn Kurre: Eğer Peygamber'in okuyuşunu sizlere aynen hikâye etmek isteseydim, muhakkak bunu (Abdullah ibn Muğaf-fel'in naklettiği gibi) yapardım, dedi [541].

275- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"(Bu), geçmiş ve gelecek günâhını Allah'ın mağfiret etmesi, senin üzerindeki ni 'metini tamamlaması, seni (bu sayede) doğru yola iletmesi içindir" (Âyet: 2) [542]

358-....... el-Mugîre ibn Şu'be (R) şöyle der: Peygamber (S) -gece namazında- iki ayağı şişinceye kadar ayakta durdu. Kendisine:

— Allah Sen'in geçmiş ve gelecek günâhlarını mağfiret eyledi, denildi.

Peygamber:

— "Ben (bu mağfirete karşı) çok şükreder bir kul olmayayım mı?" diye cevâb verdi.

359-.......Bize Hayve ibn Şurayh, Ebû'l-Esved'den haber verdi. O Urve'den; o da Âişe(R)'den şöyle işitmiştir: Şübhesiz ki, Allah'ın Peygamberi geceleyin namazda iki ayağı çatlayıncaya kadar ayakta dikilirdi. Bunun üzerine Âişe O'na;

— Yâ Rasûlallah! Allah Sen'in geçmiş gelecek günâhını mağfiret etmiş olduğu hâlde niçin bu kadar meşakkatle ibâdet ediyorsun? dedi de, Rasûlullah (S):

— "Ben (bu ilâhî mağfirete karşılık gece namazı ile) çok şükreder bir kul

olmamı arzu etmeyeyim mi?" diye cevâb verdi.

Vücûdunun eti çoğaldığı zamanlarda oturarak namaz kılardı, rükû' yapmak istediğinde ayağa kalkar, bir mikdâr okur, sonra rükû' yapardı [543].

276- Bâb:

"Hakikat biz seni bir şâhid, bir müjdeci, bir korkutucu olarak gönderdik" (Âyet: 8).

360-....... Bize Abdulazîz ibnu Ebî Seleme, Hilâl ibn Ebî Hilâl'den; o da Atâ ibnu Yesâr'dan tahdîs etti ki, Abdullah ibnu Amr ibni'1-Âs (R) şöyle demiştir: Şübhesiz Kur'ân'daki şu "Ey Peygamber, biz seni hakîkaten bir şâhid, bir müjdeci ve bir korkutucu (ve O'nun emri ile bir da'vetçi ve nur saçan bir kandil) olarak gönderdik" (d-Ahzâb: 45-46) âyeti; bunu Allah, Tevrat'ta da söylemiştir: "Ey Peygamber, şübhesiz biz seni bir şâhid, bir müjdeci, bir koruyucu olarak gönderdik. Sen elbette benim kulum ve rasûlümsün. Ben sana el-Mutevekkil adını verdim. Bu peygamber kötü huylu, katı kalbli, çarşılarda çağırgan değildir. O, kötülüğü kötülükle defetmez, lâkin o affeder, yüz çevirip geçer. Allah, eğrilip sapan milleti bu peygamberin irşâdiyle 'Lâ ilahe itte'llâh9 tevhîd sözünü söylemeleri suretiyle doğrultmadıkça onun ruhunu almayacaktır. Allah bu tevhîd kelimesiyle (yânî bunun sihirli te'sîriyle) birçok kör gözleri, sağır kulakları ve kılıflı kalbleri açacaktır" [544].

277- Bâb:

O müminlerin yüreklerine sekîneti indirendir... (Âyet: 4) [545].

361-.......el-Berâ' ibni Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber'in sahâbîlerinden bir adam -ki o, Useyd ibn Hudayr'dır- el-Kehf Sûresi'-ni okuyordu. Atı da evinde

bağlanmış hâldeydi. Okurken atı ürküp deprenmeğe başladı. O zât dışarı çıkıp etrafa baktı, hiçbirşey göremedi. (O okudukça) at yine deprenmeğe başladı. O zât sabaha ulaşınca bunu Peygamberce zikretti. Peygamber (S): "Bu (yânî atın kendisinden ürktüğü şey) sekînettir. Okuduğun Kur'ân sebebiyle inmiştir" buyurdu [546].

278- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"And olsun ki, Allah müzminlerden -seninle o ağacın altında bey'at ederlerken- razı olmuştur da, kalblerindekini bilerek üzerlerine sekîneti indirmiş ve onları yakın bir feth ile ve alacakları birçok ganimetlerle mükafatlandırmıştır. Allah azizdir, hakim bulunuyor" (Âyet: 18-19) [547].

362-.......Câbir ibn Abdülah (R): Bizler Hudeybiye gününde bindörtyüz kişi idik, demiştir [548].

363-.......Katâde şöyle demiştir: Ben Ukbe ibn Suhbân'dan; o da ağaç altında hazır bulunan kimselerden olan Abdullah ibnu Mu-gaffel el-Muzenî(R)'den işitti ki, Peygamber (S) parmaklarla küçük taşlar atmayı nehyetmiştir.

Ve yine Ukbe ibnu Suhbân: Ben Abdullah ibnu'l-Mugaffel el-Muzenî(R)'den, yıkanma yerinde bevl etmek hakkındaki nehyi de işittim, demiştir [549].

364-....... Bize Şu'be, Hâlid ez-Hazzâ'dan; o daEbû Kılâbe'den; o da ağaç altında bey'at eden sahâbîle-den olan Sabit ibnu'd-Dahhâk(R)'tan tahdîs etti [550].

365-....... Habîb ibnu Ebî Sabit şöyle demiştir: Ben Ebû Vâil Şakîk ibn Seleme'ye geldim ve ona (Alî'nin öldürdüğü Haricî topluluğunu) sordum. O

şöyle dedi: Biz Siffîn mevkiinde idik. Bir adam:

— Allah'ın Kitabı'na çağrılanları görmedin mi? dedi. AK:

— Evet (ben Allah'ın Kitâbı'yle amele çağrıldığım zaman icabet etmeye en lâyık kimseyim), dedi.

Bunun üzerine Sehl ibnu Huneyf şöyle dedi:

— Sizler (bu re'yde) kendinizi ittihâm ediniz. Yemîn olsun ki, bizler Hudeybiye gününde kendimizi şu hâlde görmüşüzdür -Sehl, Peygamber'le müşrikler arasında yapılan sulh anlaşmasını kasdediyor-: Eğer bizler o gün harb yapmayı re'y etmiş olaydık, elbette harbe girişirdik. O sırada Umer Peygamber'e geldi de:

— Biz müslümârilar hakk üzerinde, düşmanımız olan onlar ise bâtıl üzerinde değiller mi? Bizim ölülerimiz cennette, onların ölüleri ise ateşte değiller mi? dedi.

Peygamber:

— "Evet Öyledir" buyurdu.

Umer:

— Öyleyse dînimiz uğrunda bu değersiz şeye (yânî zayıflık ve acizliğe delâlet eden bu şartlar üzere sulha) niçin değer veriyor, kabul ediyoruz ve Allah henüz aramızda hükmetmemiş olduğu hâlde, niçin geri dönüyoruz? dedi.

Bunun üzerine Peygamber:

— "Ey Hattâb oğlu! Ben muhakkak surette Allah'ın rasûlüyüm. Allah beni ebediyyen zayi' etmeyecektir"1 buyurdu.

Akabinde Umer öfkeli olarak geri döndü ve sabredemedi de nihayet Ebû Bekr'e geldi ve ona:

— Yâ Ebâ Bekr! Biz hakk üzerinde, onlar da bâtıl üzerinde değiller mi? dedi.

Ebû Bekr:

— Ey Hattâb oğlu! Şübhesiz bu zât, Allah'ın rasûlüdür ve Allah O'nu ebeden zayi' etmeyecektir, dedi.

Müteakiben el-Feth Sûresi indi [551].

49- el-Hucurât Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

Mucâhid şöyle dedi: "Ey îmân edenler, Allah'ın ve Rasûlü'nün huzurunda öne geçmeyin... " (Âyet: 1);

buradaki "Lâ tukaddimû", Allah, O'nun diliyle birşeyi hükmedinceye kadar Allah Rasûlü'nün önünde kendiliğinizden birşey peyda etmeyin ma'nâsınadır [552].

"Allah'ın Rasûlü yanında seslerini yavaşlatanlar; onlar Allah'ın takva için kalblerini imtihan ettiği kimselerdir..."

(Âyet: 3);

buradaki "İmtihan etti", "Hâlis kıldı" ma'nâsınadır. "Birbirinizi kötü lakablarla çağırmayın..." (Âyet: 11);

buradaki "Tenâbuz", İslâm'a girmesinden sonra kişinin kâfirlikle çağınlmasıdır.

"...Eğer Allah'a ve Rasûlü'ne itaat ederseniz, O, sizin amellerinizden hiçbirşey eksiltmez..*" (Âyet: i4>; buradaki "Lâ yelitkum","Lâ yenkuskum" (yânî "Sizi eksiltmez")

ma'nâsınadır; "Kendilerinin amelinden birşey de eksiltmedik. Herkes kazancı mukaabilinde bir rehindir"

(et-Tür: 21)

âyetindeki "Mâ-eletnâ", "Mâ-nakasnâ" (yânî "Eksiltmedik") manasınadır [553],

279- Bâb:

"Ey îmân edenler, seslerinizi Peygamber'in sesinden yüksek çıkarmayın. O'na sözle birbirinize bağırdığınız gibi bağırmayın. Ki siz farkına varmadan amelleriniz boşa gidiverir" (Âyet: 3).

Buradaki "Lâ teş'urûn", "Lâ ta'lemûn", yânî

'Bilmeyerek" ma'nâsınadır. "eş-Şâir" sözü de bu "Şuur" kökündendir.

366-.......Abdullah ibnu Ebî Muleyke şöyle demiştir: Çok hayır işleyici iki kişi hemen hemen helak olacaklardı. Ebû Bekr'le Umer'i kasdediyorum. Bunlar huzuruna Temîm oğulları süvarileri geldiği zaman, Peygamber'in yanında seslerini yükselttiler. Bunların biri (yânı Umer) Peygamber'e Mucâşî' oğulları'nın kardeşi olan el-Akra' ibn Hâbis'i emîr ta'yîn etmesini işaret etti. Diğeri de başka birini işaret etti.

Râvî Nâfi' ibn Umer: Ben bu işaret edilen kimsenin ismini ezberimde tutamıyorum, demiştir.

Bunun üzerine Ebû Bekr, Umer'e:

— Sen mutlak olarak bana muhalefet etmek istiyorsun, dedi. Umer de:

— Ben sana muhalefet etmek istemedim, dedi.

Böylece bu konuda sesleri yükseldi. Bunun üzerine Allah "Ey îmân edenler, seslerinizi Peygamber'in sesinden yüksek çıkarmayın..." âyetini indirdi [554].

Abdullah ibnu'z-Zubeyr: Artık Umer bu âyetten sonra Peygamber'in kendisinden sorup anlamak isteyeceği kadar sesini Rasûlullah'a işittirmez oldu, dedi. Abdullah bu kısmı büyük babasından, yânı Ebû Bekr'den zikretmedi [555].

367-.......AbduUah ibnu Avn şöyle demiştir: Bize (Basra kaadısı) Mûsâ ibn Enes, babası Enes ibn Mâlik(R)'ten haber verdi ki, Peygamber (S), Sabit ibn

Kays'ı kaybetti (göremedi). Sahâbîlerden bir adam -ki Evsliler'in seyyidi Sa'd ibn Muâz'dır-:

— Yâ Rasûlallah! Ben Sâbit'le ilgili bilgiyi Sen'in için öğrenirim, dedi ve Sâbit'e gitti.

Onu evinde, başını aşağıya eğmiş olarak oturur hâlde bulmuş ve ona:

— Hâlin nedir? diye sormuş. O da:

— Hâlim şerrlidir, kötüdür. Sabit, sesini Peygamber'in sesinden fazla yükseltir bir kimsedir. Onun şimdiye kadar işlediği ibâdet ve ameli boşa gitmiştir. Artık Sabit cehennem ehlindendir, diye cevâb vermiş.

Bu adam da Peygamber'e gelip, Sabit şöyle şöyle dedi diye haber vermiştir.

Râvî Mûsâ dedi ki: O sahâbî İkinci defa Sâbit'in yanına büyük bir müjde ile dönüp gitmiştir. Şöyle ki, Peygamber o sahâbîye:

— "Sâbit'e git de ona: Sen cehennemlik kişilerden değilsin. Lâkin sen cennet ehlindensin! de" buyurmuştur [556].

280- Bâb:

'Hücrelerin ardından sana ünlüyenler; onların çoğunun akılları ermez" (Âyet. 4).

368-.......İbnu Cureyc şöyle demiştir: Bana Abdullah ibnu Ebî Muleyke haber verdi. Onlara da Abdullah ibnu'z-Zubeyr şöyle haber vermiştir: (Dokuzuncu yılda) Temîm oğulları'ndan bir grup su-vârî hey'eti Peygamber'in yanına geldiler. (Bunlar İslâm'a girdikten sonra) Ebû Bekr:

— (Yâ Rasûlallah!) Bunlara el-Ka'kaaa ibne Ma'bed'i emîr ta'-yîn et! dedi.

Umer de:

— Hayır o olmaz, Akra' ibn Hâbis'i emîr ta'yîn et, dedi. Ebû Bekr:

— Sen şuna yâhud muhakkak bana muhalefet etmek istiyorsun, dedi.

Umer de:

— Hayır, ben sana muhalefet etmek istemedim, dedi.

Bu suretle Ebû Bekr ile Umer birbirleriyle mücâdele etmişler, hattâ sesleri yükselmişti. İşte bunun hakkında sonuna kadar şu âyetler indi: ' (Ey îmân edenler, A ilah 'in ve Rasûlü 'nün huzurunda öne geçmeyin. Allah'tan korkun. Çünkü Allah hakkıyle işiten» herşeyi bilendir. Ey îmân edenler, seslerinizi Peygamber'in sesinden yüksek çıkarmayın. O'na sözle, birbirinize bağırdığınız gibi bağırmayın ki siz farkına varmadan amelleriniz boşa gidiverir. Hücrelerin ardından sana ünlüyenler; onların çoğunun akılları ermez** (Âyet: 1-3). [557]

281- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Eğer onlar sen kendilerine çıkıncaya kadar sabretselerdi, kendileri için elbet daha hayırlı olurdu..."

(Âyet: 5) [558].

50- Kaaf Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

'Öldüğümüz ve bir toprak olduğumuz vakit mi? Bu uzak bir dönüştür" (Âyet: 3); hayâta döndürülmek *£/zofc"tır, olacak değildir, yânî "Ölümden sonra diriltilmemiz uzak olur" demektir.

"Üstlerindeki göğe hiç de bakmadılar mu onu nasıl bina ettik. Onu nasıl donattık. Onun hiçbir gediği de yok"

(Âyet: 6); buradaki "Furûc", Tutuk" (yânî "Açık yerler, yarıklar, çatlaklar") ma'nâsınadır; bunun tekili

"Ferc'Mir.

"And olsun, insanı biz yarattık. Nefsinin ona ne vesveseler vermekte olduğunu da biliriz. (Çünkü) biz ona şah damarından daha yakınız" (Âyet: ıej; buradaki

"Min hablVl-verîd", insanın boğazında bulunan iki verîd damarlarıdır. "Hobi", "Boyun ipi" yânî "Boyun damarı"dır [559].

Mucâhid de şöyle dedi:

"Toprağın onlardan neleri eksilteceğini biz muhakkak bilmişizdir. Yanımızda da herşeyi koruyan bir kitâb vardır" (Âyet: 4): "Arz'ın onların kemiklerinden neyi yiyip eksilteceğini bilmekteyiz"dir.

"(Biz bütün bunları) tâatimize dönen her kulun kalb gözünü açmak, ona ibret vermek için (yaptık)" (Âyet: 8);   burada "Tebsıraten", "Basîraten" ma'nâsınadır [560]

"Gökten de bereketli bir su indirdik de onunla bahçeler, biçilecek dâneler bitirdik. Ve tomurcukları birbiri üstüne

binmiş uzun boylu hurma ağaçları (yetiştirdik)" (Âyet: 9- 10); buradaki "HabbeH-hasîdi- Biçilecek dâne)",

"Buğday "dır;

"Bâsıkaat", "Uzun uzun" ma'nâsınadir [561].

"Ya biz ilk yaratışta acz mi gösterdik? Hayır, onlar bu yeni yaratıştan şübhe içindedirler" (Âyet: 15); buradaki

"Efe'ayînâ(= Biz âciz mi olduk)", "Efe'a'yâ aleynâ(= Bizi yorup âciz mi bıraktı)" ma'nâsınadır.

"Onun yoldaşı olan dedi ki: İşte yanımda olan şey karşındadır" (Âyet 23); buradaki "Karînuhu", "Ona takdir kılınmış olan şeytân"dır [562].

"Biz bunlardan evvel nice nesilleri helak ettik ki, onlar kuvvetçe kendilerinden daha çetin idiler. (Ölümden kurtulmak için) memleketlerde delikler aramışlardı. Fakat kaçmağa bir çâre var mı idi?" (Âyet: 36): buradaki

"Nakkabû","Darabû" (yânî "Ölümden korunmak için beldelerde dolaştılar") ma'nâsınadır.

"Şübhesiz ki, bunda aklı olan yâhud kendisi huzur içinde olarak kulak veren kimseler için elbette öğüt vardır" (Âyet: 37); buradaki "Elka's-sem'a", dinlemek ve işitmekle meşgul bulunmasından dolayı nefsini başkasıyle

konuşturmayan kimse demektir. Sizi inşâ ettiği ve yaratılmanızı inşâ ettiği zaman [563].

"Hatırla ki insanın hem sağında, hem solunda oturan, onun amellerini tesbît etmekte olan iki de melek vardır.

O bir söz atmayadursun, mutlak yanında hazır bir gözcü vardır" (Âyet: 17-18); buradaki "Rakîbun atîd", "Hazırlanmış bir rasada" (yânî hayır ve şerrden her hareketi ve sözünü rasad eden, murakabe eden, bakan yâhud yazan) ma'nâsınadır.

"(O gün) herkes, beraberinde sürücü ve şâhid bulunduğu hâlde gelmiştir" (Âyet: 21); buradaki "Sâık" ve

"Şehîd", iki melektir; biri "Yazıcı", diğeri "Şehîd"dir.

"Şehîd", "Kalb ile şâhid" (Ebû Zerr nüshasında:

"Gaybe şâhid") demektir [564].

"And olsun ki, biz gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunan herşeyi altı günde yaratmışızdır* Bize hiçbir yorgunluk da dokunmamıştır" (Âyet: 38); buradaki "Luğûb", "Yorgunluk" ma'nâsınadır.

Mucâhid'den başkası da şöyle dedi:

"İstifti tomurcuğu olan uzun hurmalar" (Âyet: 9) sözündeki "Nadîd", kapçıkları içinde bulunmakta

devam ettikleri süredeki tomurcuklardır. Bunun, yânî "Nadîd" lafzının ma'nâsı, "Mendûd = Birbiri üzerine dizilip istiflenmiş"dir. Kapçıklarından çıktığı zaman artık "Nadîd", yânî "İstiflenmiş" değildir. "Gecenin bir kısmında ve yıldızların batışından sonra dahî teşbih et" (et-Tûn 49); "Gecenin bir cüz'ünde ve secdelerin arkalarında da O'nu tesbîh et" (Âyet: 40) [565].

Asım, Kaaf Sûresi'ndeki kelimeyi "EdbârVs-sucûd" şeklinde hemzenin fethiyle okur, et-Tûr Sûresi'ndekini de "IdbârVn-nucûm" şeklinde kesre ile okur. Kaaftaki de, Tûr'daki de beraberce kesre de okunurlar, nasb da

yânî fetha ile de okunurlar.

İbn Abbâs: "O gün o hakk sayhayı işiteceklerdir. İşte bu, çıkış günüdür" (Âyet. 42); bu "Çıkış günü", insanlar

kabirlerinden çıkarlar, demiştir.

282- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

“O gün cehenneme: Doldun mu? diyeceğiz- O da: Daha var mı? diyecek" (Âyet: 30) [566].

369-.......Bize Şu'be, Katâde'den, o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Cehennemlikler cehenneme atılacaklar. (Atıldıkça, cehennem:) Daha ziyâde var mı? diyecek. Nihayet (izzet sahibi olan Rabb) ayağını basacak (onu horlayacak). Bu sefer cehennem: Yetişir, yetişir! diyecektir."

370-.......Bize Avf el-A'râbî, Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Muhammed ibn Mûsâ: Ebû Sufyân el-Himyerî bu hadîsi Peygamber'e yükseltti. Hadîsi sahâbî üzerinde en çok durdurup mevkuf olarak rivayet etmekte olan Ebû Sufyân el-Himyerî'dir (yânîo, hadîsi çok az Peygamber'e yükseltir idi), demiştir. "Allah tarafından cehenneme: Doldun mu? denilir. O da: Daha ziyâde var mı? diyecek. Bunun akabinde Rabb Tebâreke ve Taâlâ ayağını cehennemin üzerine koyacak. Bu sefer cehennem: Yetişir, yetişir! diyecektir" [567].

371-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, Hernmâm ibn Münebbih'ten haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Cennet ve ateş münâkaşa ettiler. Şöyle ki: Ateş:

— Ben kibirliler ve zorlayıcı kimselerle tercih olundum, yânî onlara tahsis olundum, dedi.

Cennet de:

— Bana ne oldu ki, bana insanların yalnız zaîflan ve sakatları giriyor? dedi.

Allah Tebâreke ve Taâlâ da cennete şöyle buyurdu:

— Sen benim rahmetimsin, ben seninle kullarımdan dilediğime

rahmet ederim.

Ateşe de şöyle buyurdu:

— Sen sırf benim azâbımsın; ben seninle kullarımdan dilediğime azâb ederim.

Cennet ve cehennemden herbiri için dolmak hakkı vardır. Fakat cehennem dolmak bilmez, en sonu Allah ona ayağını koyar. O

da:

— Yetişir, yetişir, yetişir! der.

îşte o zaman cehennem dolar, bâzısı bâzısına büzülür. Azız ve Celîl olan Allah, halkından hiçbir kimseye zulmetmez. Cennete gelince, Azîz ve Celîl olan Allah, onun için (onun boşluklarını doldurmak için) yeniden birtakım halk yaratır " [568].

283- Bâb: Yüce Allah'ın:

"Ne derlerse sen sabret. Rabb'ini, güneşin doğuşundan evvel ve batışından önce hamd ile teşbih et" (Âyet: 39).

372-.......Cerîr ibnu Abdillah (R) şöyle demiştir: Biz bir gece Peygamber'in maiyyetinde oturuyorduk. Ayın öndördüncü gecesinde idi. Peygamber (S) kamere baktı da şöyle buyurdu:

— "Şübhesiz ki sizler, şu Ay'ı görmekten hiçbiriniz mahrum olmaksızın görmekte olduğunuz gibi Rabb'inizi de göreceksiniz. Artık güneşin doğmasından önceki ve batmasından önceki namazların hiçbirinden alıkonmamak elinizden gelirse, ona çalışınız. "

Bundan sonra Peygamber: "Rabb'ini, güneşin doğuşundan evvel ve batışından evvel hamd ile teşbih et" âyetini okudu [569].

373-.......Bize Verkaa, İbnu Ebî Necîh'ten; o da Mucâhid ibn Cebr'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs: Rabbı Taâlâ, Peygamberce, bütün namazların arkalarında tesbîh etmesini emretti, demiştir.

İbn Abbâs bununla "Ve secdelerin arkalarında da O'na tesbîh

et" (Âyet: 40) kavlini kasdediyor [570]

51- Ve'z-Zâriyâti Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

Alî aleyhi's-selâm: "ez-Zâriyât'\ "Rüzgârlaradır, dedi. Airden başkası da: "Onlara dünyâ hayâtının misâlini getir: O, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki, bununla yeryüzünün bitkisi birbirine karışmış, en nihayet o bitkiler kuru bir çöp kırıntısı hâline gelip, rüzgârlar onu savuruvermiştir..." (ei-Kehf: 45) âyetindeki gibi "Tezrühu"

"Tuferrikuhu(= Onu dağıtıverir)" ma'nâsınadır [571].

"Arz'da kâmil bilgi sâhibleri için nice âyetler vardır.

Kendi nefislerinizde de! (Bunları) hiç de görmüyor musunuz?" (Âyet: 20-21). (el-Ferrâ dedi ki:) Bir girişten

(yânî ağızdan) yiyor, içiyor; sonra yediği şeyler iki yerden çıkıyor.

"İbrahim'in şerefli konuklarının haberi sana geldi mi? Hâni bunlar onun yanına gelmişlerdi de *Selâmen'

demişlerdi. İbrahim de: 'Selâm; tanınmamış bir zümre' demişti. Hemen gizlice ailesine gidip semiz bir dana

getirdi de..." {Âyev. 2<\~26); buradaki "Fe-râğa", "Feracaa" (yânî "Hemen döndü") ma'nâsınadır.

"Derken içine onlardan gizli bir korku çöktü. 'Korkma' dediler ve onu çok bilgin bir oğulla müjdelediler. Bunun

üzerine zevcesi (Sâre) bir feryâd içinde yönelip elini yüzüne vurdu. 'Doğurmaz bir kocakarı!' dedi" (Âyet. 28-29); buradaki "Fe-sakket", "Hemen parmaklarını topladı ve eliyle kendi alnına vurdu" demektir.

"Âd'da da (ibretvardır). Hani onların üzerine o kısır rüzgârı göndermiştik, her uğradığı şeyi bırakmıyor, mutlakaa onu kül gibi savuruyordu" (Âyet: 41-42); buradaki "er-Ramîm", Arz'ın bitkisidir; kuruduğu ve ayaklarla basılıp çiğnendiği zaman ufalanır (nihayet rüzgâr onu savurur yok eder).

"Biz göğü kuvvetle bina ettik. Çünkü biz muhakkak ve mutlak bir vüs'at ve kudrete mâlikizdir" (Âyet: 4iy,

buradaki "Le-mûsıûne", "Vüs'at sahibiyiz" ma'nâsınadır. "AleH-mûsı' kadruhu ve aleH-muktıri

kadruhu = Onları, zengin olan kudretincet darda bulunan da kudretince ma 'rûf bir fâide ile fâidelendiriniz" (ei-Bakara: 236) âyetinde de "A/m.»'" Bunun gibidir, yânı "Kuvvetli" ma'nâsinadır [572].

"Yeri de biz döşedik, (Bak biz) ne güzel do şey idleriz.

Herşeyden de iki çift yarattık, inceden inceye düşünesiniz diye** (Âyet;'48-49); buradaki "Zevceyn'le,

erkek ve dişiyi kasdediyor.

"Dillerinizin ve renklerinizin birbirine uymaması da yine O'nun âyetlerindendir" (er Rûm: 22/de olduğu gibi,

renklerin ihtilâfı da, tatların tatlı ve ekşi gibi çift olması da böyledir, yânî bunlar da çifttirler. "O hâlde hepiniz Allah'a kaçın.... " (Âyet: 50); Allah'tan yine Allah'a kaçın (yânî Allah'a ma'siyetten O'na tâate yâhud azabından rahmetine yâhud ikaabından îmân ve tevhîd ile sevabına kaçın).

"Ben cinnleri de, insanları da ancak bana kulluk etsinler diye yarattım" (Âyet: 56); yânî "Ben bu iki fırka ehlinden saadet sahibi olanları, başka bir maksadla değil, ancak beni birlemeleri için yarattım". Bâzıları da (âyeti umumîliğe hamlederek):

"Allah onları tevhîdi işlemeleri için yarattı da bâzısı (Allah'ın onu muvaffak kılmasiyle) bunu işledi, bâzısı ise (Allah'ın onu yardımsız bırakmasıyle) tevhîdi terketti". Ve bu kelâmda kaderci olan Mu'tezile lehine hiçbir hüccet yoktur [573].

"Artık muhakkak ki o zulmedenler için geçmiş arkadaşlarının hissesi gibi bir hüsran nasibi yardır. Şimdi acele etmesinler" (Âyet: 59); buradaki "Zenûb" "Büyük kova"dır.

Mucâhidise: "Zenûben", "Sebîlen" (yânî "Yol"), "Sarratin" (Âyet 29), "Sayhatin"; "el~Aktm", "Doğurmaz

kadın" ma'nâsınadır, dedi. Ve ibn Abbâs şöyle dedi:

"ZâtVl-hubuk semâya yemîn ederim... " (Âyet: 7); buradaki "Hubuk", semânın istivası, düzgünlüğü ve güzelliğidir [574] "Ellezîne hum fi gamratin (= Ki onlar bir gamre içindedirler)" (Âyet: ii), "Onlar kendi dalâletleri, sapıklıkları içinde uzunluk yarışı yapmaktadırlar" demektir.

İbn Abbâs'tan başkası da şöyle dedi: "Hepsi de bunu birbirlerine tavsiye mi ettiler?" (Âyet: 53),

"Hepsi bunun üzerinde anlaştılar, uyuştular mı?" demektir. "Ki aşırı hareket edenlere hâss olmak üzere

RabbJin nezdinde nişanlanmıştır" (Âyet: 34); buradaki "Musevvemeten", "Alâmet ve nişan" ma'nâsına olan

"Sîmâ"dan olup "Muallemeten" (yânî "Alâmetlenmiş, nişanlanmış") demektir.

"Kutile'l-insânu" (Abese: i7>; burada "Kutile'l-harrâsûn"

(Âyet: 10),

"La'netlendi o koyu yalancılar" ma'nâsınadır [575].

52- Ve't-Tûri Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

"And olsun Tür'a, neşredilmiş kâğıdlar içinde yazılı Kitâb'a, Ma'mûr Ev% yükseltilmiş tavana, dolan denize

ki, RabbHnin azabı hiç şübhesiz vâkVdir (inecektir) "(Ayeu 1-7)

Ve Katâde: "Kitabın mestûrin", "Kitabın mektûbin" (yânî "Satır satır yazılmış kitâb") ma'nâsınadır, dedi.

Mucâhid de şöyle demiştir: "et-Tûr", Süryânîce'de

"Dağ"dır.

"Rakkın menşur", "Yayılmış deri sahîfe", "K«> Sakfi'l-merfû'", "Gökyüzü"dür. "el-Bahrul-mescûr",

"Alevlendirilmiş deniz" demektir.

el-Hasenu'l-Basrî de:

Denizler alevlendirilir, nihayet suları gider de artık deniz yataklarında bir damla su kalmaz, demiştir [576].

Mucâhid: "îmân edip de zürriyyetleri de îmân ile kendilerine tâbV olanlar; biz onların nesillerini de kendilerine kattık. Kendilerinin amelinden birşey de eksiltmedik. Herkes kazancı mukaabilinde bir rehindir"

(Âyet: 21); buradaki "Ve mâ eletnâhum", "Mâ nakasnâhum" (yânî "Eksiltmedik") ma'nâsınadır, dedi.

Mucâhid'den başkası da: "O gün gök sallanıp çalkalanır" (Âyet: 7); buradaki

"Temûru", "Tedûru" (yânî "Devreder");

"Ahlâmuhum" {Âyet: 32), "Akılları" ma'nâsınadır, demiştir.

İbn Abbâs: "İşte Allah bize lütfetti. Bizi sam yeli azabından korudu. Gerçek biz bundan evvel (muvahhid olarak) O'na ibâdet ediyorduk. Şübhesiz ki O, el-Berru'l-Rahîmdir" {Ay*. 2i-2sy, buradaki "el-Berr",

"Latîf(= Lûtuflu, sâdık, ihsan edici, keremli)"; "Eğer gökten bir parça düşer görseler, bu birbiri üstüne yığılmış bir buluttur derler" (Âyet: 44); buradaki

"Kisfen", "Kıt'an" (yânî "Parça"); "Yoksa o bir şâirdir, biz ona, zamanın felâketli hâdiselerini gözetliyoruz mu diyorlar?"(Ayetim); buradaki "el- Menûn", "Ölüm" ma'nâsınadır, demiştir [577].

İbn Abbâs'tan başkası da: "Orada birbirleriyle Öyle kadeh çekişirler ki, onda ne bir saçmalama, ne de bir günâha sokma yoktur" {Âyet: 23); burada "Yetenâzeûne" "(Neş'e ile birbirlerine dolu kadeh) verip alma yarışı yaparlar" ma'nâsınadır, demiştir.

374........Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: (Hacc sırasında) hasta olduğumu Rasûlullah'a arzettim. Rasûlullah (S) bana: "İnsanların arkasından deveye binerek tavaf et" buyurdu. Öylece tavaf ettim. Rasûlullah da Beyt'in yanında namaz kılıyor, "Ve't-Turi ve kitabin mestûrin..." sûresini okuyordu [578].

375-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bana arkadaşlarım ez-Zuhrî'den tahdîs ettiler. O da Muhammed ibn Cu-beyr ibn Mut'ım'den; o da babasından. Babası Cubeyr ibn Mut'ım şöyle demiştir: Ben bir akşam namazında Peygamber (S)'den Tûr Sûresi'ni okuduğunu işittim. Okurken şu "Yoksa onlar bir şey siz olarak mı yaratıldılar? Yâhud kendilerinin yaratıcıları kendileri midir? Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattılar? Hayır onlar iyi bilmiyorlar. Yâhud Allah'ın hazîneleri onların yanında mı? Veya onlar hâkim ve gâlib kimseler mi?..." (35-37) âyetlerine ulaştığı zaman, kalbim artık uçmağa yaklaştı [579].

Sufyân ibn Uyeyne şöyle dedi: Bana gelince, ben ancak ez- Zuhrî'den işitmişimdir ki, o, Muhammed ibn Cubeyr ibn Mut'ım'den; o da babasından olmak üzere tahdîs ediyordu. Babası Cubeyr ibn Mut'ım: Ben Peygamber'den akşam namazında Tûr Sûresi okurken işittim, demiştir. Ben ez-Zuhrî'den bana "Şu âyetlere ulaşınca..." şeklinde söyledikleri kısmı ziyâde ettiğini işitmedim (yânî bu ziyâdeyi bana o arkadaşlarım söylediler).

53- Ve'n-Necmi Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

Ve Mucâhid şöyle dedi:

'Battığı dem yıldıza and olsun ki [580], sahibiniz sapmadı. Bâtıla da inanmadı. Kendi nevasından söylemez o. O,

kendisine Allah tarafından ilkaa edilegelen bir vahyden başkası değildir. O'nu müdhiş kuvvetlere mâlik olan öğretti. Ki O, akıl ve re'yinde kâmildir. Hemen doğruldu. O, en yüksek ufukta idi. Sonra (Cebrail ona)

yaklaştı. Derken sarktı. İki yay kadar, yâhud daha yakın oldu da. Allahhn kuluna vahyettiğini etti" (Âyet: ı ıo); buradaki "Zû mirretin", "Bir kuvvet sahibi";

"Kaabe kavseyni", yaydan, kabzasıyle kiriş mahalli olan yer ma'nâsınadır [581].

"Erkek sizin de dişi O'nun mu? O takdirde bu, insafsızca bir taksim" (Âyet. 21-22); buradaki "Dîzâ",

"Avcâu" (yânî "Pek eğri"); "Şimdi îmândan dönen, maldan biraz verip de gerisini sert kaya gibi elinde tutan

adamı gördün mü?" (Âyet: 33-34); buradaki "Ekdâ", "Atasını kesti, vermedi" ma'nâsınadır [582]

"Hakikat şu: Şı'râ yıldızının RabbH de O'dur" (Âyet: 49); buradaki "eş-Şı'râ"> el-Cev2â yıldızının arkasından

doğan yıldızdır [583]:

"Gaybın ilmi O'nun nezdindedir de kendisi mi görüyor? Yoksa Musa'nın ve vazifesini tastamam ifâ eden

İbrahim 'in sahîfelerinde olanlardan haberdâr mı edilmedi... " (Âyet: 35-37); buradaki "Ellezi veffâ",

"Üzerine farz kılınanları tastamam yapan" demektir.

"Yaklaşan yaklaştı" (Âyet: 57); "Kıyamet saati yaklaştı" demektir. "Şimdi siz bu söze mi şaşıyorsunuz? Ve gülüyorsunuz da ağlamıyorsunuz. Siz gafil ve oyuna düşkünler misiniz?" (Âyet: 59-61); buradaki "Sâmidûn'\ "Gına ve oyun"dur. İkrime de: Bu Himyer dilinde "Tegannî ediyorlar" ma'nâsınadır, dedi [584].

Ve İbrâhîm en-Nahaî de şöyle demiştir:

"Şimdi siz onun bu görüşüne karşı da kendisiyle mücâdele mi edeceksiniz?" (Âyet: 12); buradaki "Efetumârûnehu", "Efe-tucâdilûnehu(= Onunla mücâdele mi edeceksiniz?)" ma'nâsınadır. "Efe-temrûnehu"

şeklinde okuyan ise "Efe-techadûnehu(= Onu inkâr mı ediyorsunuz)?" demeyi kasdeder. "Göz ağmadı, aşmadı da" (Âyet: 17); Muhammed'in gözü ağmadı; "Ve mâ tağâ", "Vegördüğü şeyleri tecâvüz etmedi" [585].

And olsun ki (Lût) onlara azâb ile yakalayacağımızı da haber vermişti. Fakat onlar bu korkutmaları şübhe ile tekzîb ettiler" (ei-Kamer: 36); bundaki "Fe-temârav",

"Tekzîb ettiler" ma'nâsınadır [586]. el-Hasenu*l-Basrî: "Ve'n-necmi izâ hevâ", "Gayb olduğu dem yıldıza and olsun ki..." ma'nâsınadır, demiştir.

İbn Abbâs da: "Hakikat odur (insanları) başkalarına muhtaç olmaktan kurtaran ve sermâye sahibi kılan" (Âyet: 48); buramdaki "Ağnâ ve aknâ", "Verdi ve razı kıldı" ma'nâsınadır, demiştir.

376-....... Bize Vekî' ibnu'I-Cerrâh, İsmâîl ibn Ebî Hâlid'den;

o da Âmir eş-Şa'bî'den tahdîs etti ki, Mesrûk şöyle demiştir: Ben Âi-şe'ye:

— Ey âna! Muhammed Rabb'ini gördü mü? diye sordum. Âişe dedi ki:

— Bu söylediğin sözden ötürü tüylerim diken diken oldu, ürperdim. Sen şu üç şeyden nerdesin ki, her kim onları sana söylerse muhakkak yalan söylemiştir: Her kim Muhammed, Rabb'ini gördü derse, muhakkak yalan söylemiştir, dedi.

Sonra Âişe (buna delîl getirici olarak) şu âyetleri okudu: "Gözler O'nu idrâk

etmez ve fakat o, gözleri idrâk eder. O latiftir, habîbdir" (ei-En'âm; 103); "Bununla beraber hiçbir beşer için kaabil değildir ki, Allah ona başka surette kelâm söylesin. Ancak vahy ile veya bir hi-câb arkasından veyâhud bir rasûl gönderip de izniyle ona dilediğini vahy etmesi müstesna. Çünkü O, çok yüksek, çok hakimdir" (eş-şûrâ 51).

Yine Âişe devamla:

— Ve her kim sana, yarın ne olacağını bilirim derse, muhakkak yalan söylemiştir, dedi, sonra şunu okudu: "Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilmez" (Lukmân: 34).

Yine Âişe devamla:

— Her kim sana Rasûlullah ketmetti (vahyden gizledi), derse, muhakkak yalan söylemiştir, dedi.

Sonra şu âyeti okudu: "Ey Rasûl!Sana Rabblnden her indirileni tebliğ et; etmezsen O'nun elçiliğini edâ etmiş olmazsın*' (ei-Mâîde: 67).

Velâkin Rasûlullah, Cibril aleyhi's-selâmı iki kerre kendi suretinde gördü, dedi [587].

284- Bâb:

İki yay kadar yâhud daha yakın oldu'\Âyetı 9). Yaydan, kabzasıyle kiriş yeri kadar oldu.

377-.......Bize eş-Şeybânî tahdîs edip şöyle dedi: Ben, Zirr ibn Hubeyş'ten işittim; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan: "İki kavsın kaa-bı yâhud daha yakın oldu da, bu suretle Allah 'in kuluna verdiği vahyi verdi" (Âyet: 9-10) kavli hakkında Zirr dedi ki: Bize Abdullah ibn Mes'ûd (R): "Peygamber (S) Cibril'i gördü, onun altıyüz kanadı vardı" diye tahdîs etti [588].

285- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Kuluna vahyettiğini vahyetti" (Âyet: 10).

378-.......Bize Zaide ibnu Kudâme el-Kûfî tahdîs etti ki, eş-Şeybânî şöyle demiştir: Ben, Zirr'e Yüce Allah'ın "İki kavsın kaabı yâhud daha yakın oldu da A Hah hn kuluna verdiği vahyi verdi" kavlini sordum. Zirr:

— Abdullah ibn Mes'ûd bize: Muhammed, Cibril'i gördü, onun altıyüz kanadı vardı diye haber verdi, dedi [589].

286- Bâb:

'And olsun ki o, Rabb'inin en büyük âyetlerinden bir kısmını görmüştür" (Âyet: 18) [590].

379-.......Bize Sufyân (ibn Saîd), el-A'meş'ten; o da İbrâhîm en-Nahaî'den; o da Alkame'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R) "And olsun ki, o, Rabb'inin en büyük âyetlerinden bir kısmını görmüştür" âyeti hakkında:

— Peygamber (S) yeşil bir Refref gördü, ufku kapatmıştı, demiştir [591].

287- Bâb:

“Siz de gördünüz değil mi Lât ve Uzzâ'yı ve üçüncü olarak da Menâtı Uhrâ'yı?" (Âyet: 19-20) [592].

380-.......Bize Ebû'l-Cevzâ tahdîs etti ki, îbn Abbâs (R) Yüce Allah'ın "el-Lât veî-Uzzâ" kavli hakkında:

— el-Lât hacılara su ile sevîk bulamacı karan bir adam idi, demiştir [593]

381-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Humeyd ibn Abdirrahmân'dan haber verdi ki Ebû Hüreyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Kim yemîn eder ve yemininde 'Lâtve Uzzâ hakkı için' derse (bunun keffâreti için) hemen *Lâ ilahe ilte'llâh' desin. Ve arkadaşına 'Gel seninle kumar oynayayım' diyen kimse de hemen bir şeyi sadaka versin" buyurdu [594].

288- Bâb:

“ Ve üçüncü olarak da Menâtı Uhrâ 'yi" (Âyet: 2») [595].

382- Bİze el-Humeydî tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Bize ez-Zuhrî tahdîs etti: Ben Urve'den işittim (o şöyle diyordu): Ben Âişe'ye (Safa ve Merve âyeti hakkında) sordum. O şöyle dedi: (Câhiliye devrinde) el-Muşellel mevkiinde bulunan Menât et-Tâğıye yanında -veya ona ibâdet için- ihrama girenler Safa ile Merve arasında tavaf etmezlerdi. Yüce Allah "Şübheyok ki, Safa ile Merve Allah'a ibâdet etmeye vesile olan nişanlardır..." (ei-Bakara: 158) âyetini indirdi. Bunun üzerine Rasûlullah ile müslümânlar beraberce o iki tepe arasında tavaf ettiler.

Râvî Sufyân ibn Uyeyne: Menât putu, deniz tarafında bir dağ olan Kudeyd'den el-Muşellel mevkiinde bulunuyordu, demiştir.

Abdurrahmân ibn Hâlid de İbn Şihâb'dan olmak üzere söyledi ki, o şöyle demiştir: Urve dedi ki: Âişe şöyle dedi: "İnne's-safâ..." âyeti (Evs ve Hazrec'den oluşan) Ensâr hakkında inmiştir. Onlar ve Gassân kabilesi İslâm'a girmelerinden önce Menât için ihrama girer, telbiye ederlerdi... Bu hadîs de Sufyân ibn Uyeyne'nin hadîsi gibidir.

Ma'mer ibn Râşid de Zuhrî'den; o da Urve'den; o da Âişe'den olmak üzere şu hadîsi söyledi: Ensâr'ın Menât için telbiye edip ihrama girenlerinden birtakım adamlar -ki Menât Mekke ile Medîne arasında bulunan bir put idi-:

— Ey Allah'ın Peygamberi, bizler Menât'ı ta'zîm etmek maksa-dıyle Safa ile Merve arasında tavaf etmiyorduk, dediler... Bu da geçen hadîs tarzındadır [596].

289- Bâb:

"Haydi secdeye kapanın ve kulluk edin1" (Âyet: 62).

383- Bana Ebû Ma'mer tahdîs etti. Bize Abdulvâris tahdîs etti. Bize Eyyûb es-Sahtıyânî, İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R): Peygamber (S) en-Necm Sûresi'nde secde etti. Ve O'nunla birlikte müs-lümânlar, müşrikler, bütün cinn ve ins de secde ettiler, demiştir.

Bu hadîsi Eyyûb'dan rivayet etmekte İbnu Tahmân, Abdulvâ-ris'e mutâbaat etmiştir. İbnu Uleyye bu hadîsi Eyyûb'dan tahdîsinde İbn Abbâs'ı zikretmemiştir (yânî mürsel olarak sevketmiştir).

384-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R): İçinde secde âyeti inen ilk sûre Ve'n-Necmi Sûresi'dir, demiştir.

Yine Abdullah ibn Mes'ûd şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bu sûreyi okuduğunda secde etti, O'nunla beraber arkasında bulunan kimseler de secde ettiler. Yalnız bir adam secde etmedi. Ben onu bir avuç toprak alıp da onun üzerine secde ettiğini gördüm. Bu hâdiseden sonra ben o adamı Bedir'de kâfir olarak öldürülmüş gördüm. O, Umeyye ibnu Haleftir [597].

54- "Ikterabeti's-sâatu" (yânî el-Kamer) Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

Mucâhid şöyle elemiştir:

"Saat yaklaştı. Ay yarıldı. Onlar bir mu'cize görürlerse yüz çevirirler ve müstemirr bir büyüdür derler" (Âyet: ı-2); buradaki "Müstemirr", "Gidici" (yânî "Gelip geçici") ma'nâsınadır [598].

'And olsun onlara vazgeçirecek nice mühim haberler gelmiştir*' (Âyet. 4); buradaki "Muzdecer", "(Zecrde daha ziyâdesi olmayacak) en son derece ve gayeye ulaşmış sakındırıcı öğüt yâhud acı haber" ma'nâsınadır. "Uzdıcıra", "DaVetten zorla vazgeçirildi ve deli olarak uçuruldu, kapıldı" demektir. Bu "Mecnûn dediler ve zorla da'vetten vazgeçirilmişti" (Âyet: 9) kelâmına işarettir.

"Onu levhalar ve mıhlarla yapılmış gemiye yükledik ki, o, nankörlük edilmiş bulunan o zâta bir mükâfat olmak

üzere bizim gözlerimiz önünde akıp gidiyordu" (Âyet: 13-H); buradaki "Dusur", "Geminin kaburgalarındır.

"Li-men kâne kufira = Nankörlük edilmiş olan kişiye" ki Allah: "Ona nankörlük edildi" buyuruyor- Allah

tarafından bir mükâfat olmak üzere [599].

"Bir de suyun herhalde aralarında taksîmli olduğunu kendilerine haber ver. Her su nevbeti, hazır bulunmak

iledir" (Âyet: 28); buradaki "Muhtadar", (Devenin gelmediği gün Salih'in kavmi) "Suya gelecekler" demektir [600].

Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: "...0 da'vet edenin görülmemiş, tanınmamış birşeye da yvet edeceği gün, gözleri zelil ve hakir olarak hepsi de çıvgın çekirgeler gibi kabirlerinden çıkacaklar, o dafvet ediciye koşarak, kâfir olanlar: Bu çok zorlu bir gün, diyecekler" (Âyet: 6-s>; buradaki "Muhtnne"mn masdarı olan "eUIhta"\ "en-Neselân" yânî "Boynu uzatarak, dalgalanarak yelmek, sür'atle koşmak" ma'nâsınadır.

îbn Cubeyr'den başkası da şöyle demiştir: "Neticede arkadaşlarını çağırdılar. O da alacağını aldı ve deveyi

keşti" (Âyet: 29>; buradaki "Fe-teâtâ", "Fe-âtahâ biyedihi", yânî "Kılıcını eliyle uzanıp aldı da deveyi kesti" demektir.

"Çünkü biz onların üzerine korkunç bir ses gönderdik de hayvan ağılına konan kuru çalı çırpı ve'otlar gibi oluverdiler" (Âyet. i\y, buradaki "KeH-muhtezırı",

"Kırılmış, yanmış ağaçlar gibi" demektir [601].

"Uzducira", "Men' ettim" ma'nâsına olan "Zecertu" fiilinden LJftu'ile veznindedir. "Kufira.,." (Âyet: 14).

"Nankörlük edilmiş bulunan ve nankörlük eden kavmine, Nuh'a ve ashabına yapılan ezalara karşılık olmak için biz yaptığımızı yaptık" demektir.

"And olsun ki, onlara bir sabah yakalarını hiç bırakmayacak olan bir azâb baskın yaptı" (Âyet: 38);

buradaki "Azâbun mustakırrun", "Azâbun hakkun" demektir [602].

"Şımarık, aşırı yalancı kimmiş; yarın bilecekler" (Âyet: 26»; buradaki "el-Eşeru", "el-Merahu ve't-tecebbur"

(yânî "Şımarık ve cebredici, zorba" demektir), deniliyor.

290- Bâb:

'Saat yaklaştı, Ay yarıldı. Onlar bir mu ycize görür iseler yüz çevirirler..." (Âyet: 1-2) [603]

385-.......İbn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah zamanında Ay, iki parçaya ayrıldı. Bir parçası dağın üstünde, bir parçası da önünde idi. Bunun üzerine Rasûlullah^(S):

— "Şâhid olun" buyurdu.

386-.......Yine Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber'in beraberinde idik. Ay iki parça oldu. Bunun üzerine Peygamber (S) bize:

— "Şâhfd olun, şâhid olun" buyurdu.

387-.......İbn Abbâs (R): Peygamber (S) zamanında Ay yarıldı, demiştir.

388-.......Bize Şeybân, Katâde'den tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R): Mekke ahâlîsi Peygamber'den kendilerine bir mu'cize göstermesini istediler. Peygamber (S) de onlara Ay'ın ayrılmasını gösterdi, demiştir.

389-....... Buradaki senedde de Enes (R): Ay iki parçaya ayrıldı, demiştir [604].

291- Bâb:

"Ki nankörlük edilmiş bulunan o zâta bir mükâfat olmak üzere, bizim gözlerimiz önünde akıp gidiyordu.

And olsun ki, biz bunu bir âyet olarak bırakmışızdır. O hâlde düşünüp ibret alan var mı?" (Âyet: 14-15).

Katâde:

Allah Nuh'un gemisini bıraktı, hattâ bu ümmetin evvelleri onun enkazına ulaştı, demiştir [605].

390-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R): Peygamber (S) "Fe-helmin müddekir" (şeklinde noktasız dâl harfiyle) okurdu, demiştir.

292- Bâb:

"And olsun ki biz Kur'ân'ı düşünmek için kolaylaştırmışızdır. O hâlde düşünen var mı?" (Âyet: 17).

Mucâhid: "Yessernâ", "Biz onun okunmasını kolaylaştırdık" ma'nâsınadır, demiştir [606].

391- Bize Müsedded, Yahya'dan; o da Şu'be'den; o da Ebû İs-hâk'tan; o da el-Esved'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan: Pey-gamber(S)'in "Fe-helmin muddekir" şeklinde okur olduğunu tahdîs etti.

293- Bâb:

"(Öyle bir fırtına ki) insanları, sanki onlar köklerinden sökülmüş hurma kütükleri imiş gibi tâ temelinden koparıyordu. İşte benim azabım ve tehdîdlerim nice (Âyet: 20-21) [607].

392- Bize Ebû Nuaym tahdîs etti. Bize Zuheyr, Ebû İshâk'tan tahdîs etti. O da el-Esved'e "Min muddekir" mi yâhud "Min müzzekir" mi? diye soran bir adamdan işitmiştir. el-Esved o adama şöyle cevâb vermiştir: Ben Abdullah ibn Mes'ûd'dan bunu dâl harfi olarak "Fe-hel min muddekir" şeklinde okurken işittim. îbn Mes'ûd: Ben de Peygamber(S)'den bunu dâl harfi olarak "Fe-hel min muddekir" şeklinde okurken işittim, dedi.

294- Bâb:

'Çünkü biz onların üzerine korkunç bir ses gönderdik de onlar, hayvan ağılına

konan kuru çalı çırpı ve otlar gibi oluverdiler. And olsun ki, biz Kur'ân'ı düşünmek için kolaylaştırmışındır. O hâlde düşünen var mı?" (Âyet: 31-32) [608].

393-.......Bize babam (Usmân el-Ezdî el-Mervezî), Şu'be'den; o da Ebû İshâk'tan; o da el-Esved'den; o da Abdullah ibn Mes'-ûd(R)'dan haber verdi ki, Peygamber (S) bu âyeti "Fe-helmin mudde-kir" şeklinde okumuştur.

295- Bâb:

"And olsun ki, onlara bir sabah, (yakalarını) asla bırakmayacak olan bir azâb baskın yaptı. İşte tadın benim azabımı ve tehdîdlerimil" (Âyet: 38-39).

394-.......Bize Şu'be, Ebû İshâk'tan; o da el-Esved'den; o da Abdullah'tan; o da Peygamber(S)'den olmak üzere, O'nun "Fe-hel min muddekir" şeklinde okuduğunu tahdîs etmiştir.

296- Bâb:

“And olsun ki, biz sizin benzerlerinizi hep helak etmişizdir. Öyleyken düşünen var mı?" (Âyet: 51),

395-.......Bize Vekî' er-Ruvâsî, İsrail ibn Yûnus'tan; o da Ebû İshâk'tan; o da el-Esved ibn Yezîd'den olmak üzere tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mes'ûd (R): Ben Peygamber'in huzurunda "Fe-helmin muzzekir" şeklinde zâl ile okudum da Peygamber (S): "Fe-hel min muddekir" şeklinde dâl ile söyledi, demiştir [609].

297- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

Yakında o cemiyet bozulacak, onlar arkalarını dönüp kaçacaklardır" (Âyet: 45) [610].

396-.......Buradaki iki tarîk râvîleri, İkrime'den; o da İbn Abbâs(R)'tan olmak üzere tahdîs ettiler ki, Rasûlullah (S) Bedir günü küçük, yuvarlak bir çadır içinde şöyle duâ etmiştir:

— "Allah'ım!Ben Sen'den ahdini ve va'dini (yerine getirmeni) isterim. Allah 'im! Eğer (mü'rninlerin helakini) diliyorsan, bu günden sonra ibâdet edilmeyecek!"

Bu sırada Ebû Bekr, Peygamber'in elini tuttu da:

— Yâ Rasûlallah, yeter! Rabb'ine karşı duada ısrar ettin, dedi.

Bu esnada Rasûlullah bir zırh içinde ayakta duruyordu. "Yakında o cemiyet bozulacak, onlar arkalarını dönüp kaçacaklar" âyetini okuyarak çadırdan dışarı çıktı.

298- Bâb:

'Daha doğrusu onlara va 'd olunan asıl azabın vakti, o saattir. O saatin azabı daha belâlı ve daha acıdır" (Âyet: 46)

Yânî bu "Emerru", "Murûr"dan değil de "Merâre"den(uAcılik" masdarından)dir.

397-....... İbn Cureyc talebelerine haber verip şöyle demiştir:

Bana Yûsuf ibnu Mâhek haber verip şöyle dedi: Ben mü'minlerin anası olan Âişe'nin yanında idim, şöyle dedi:

— Yemîn olsun ki, Muhammed(S)'in üzerine Mekke'de iken "Daha doğrusu onlara va'd olunan asıl azabın vakti, o saattir. O saatin azabı daha belâlı ve daha

acıdır" âyeti indirilmiştir. Ben o sırada oyun oynayan bir kızdım [611].

398-.......Bize Hâlid ibn Abdillah et-Tahhân, Hâlid ibn Mıhrân el-Hazzâ'dan; o da İkrime'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) Bedir gününde kendisine âid olan yuvarlak bir çadır içinde iken:

— "Ya Rapb! Sen'den ahdini ve va'dini (gerçekleştirmeni) istiyorum. Yâ Allah! Eğer istedinse bu günden sonra ebeden ibâdet edilmez!" dedi.

Ebû Bekr, Peygamber'in elini tuttu da:

— Yâ Rasûlallah, bu dileğin Sana yeter. Sen Rabb'ine karşı duada ısrar ettin", dedi.

Rasûlullah zırh içinde idi. Bu sözlerin akabinde "Yakında o cemiyet bozulacak, onlar arkalarını dönüp kaçacaklardır. Daha doğrusu onlara va 'd olunan asıl azabın vakti, o saattir. O saat daha belâlı ve daha acıdır"" âyetlerini söyleyerek çadırdan dışarı çıktı [612].

55- er-Rahmân Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

Mucâhid:

"er-Rahmân. Öğretti Kur'ân % Yarattı inşânı. Belletti ona o güzel beyânı. Güneş ve Ay hesâblı" (Ayet: ı-5)[613]; buradaki "Bi-husbânin", "Değirmen taşının mihveri" demek olan "Husbân" gibidir, yânî onun veznindedir, dedi [614].

Mucâhid'den başkası da şöyle demiştir:

"Mizanı koydu. Tartıda haksızlık etmeyin. Teraziyi adaletle doğrultun, tartılanı eksik yapmayın diye"

(Âyet: 6-9); buradaki "Teraziyi adaletle doğrultun" kelâmıyle Yüce Allah terazinin dilinin dosdoğru

tutulmasını kasdediyor [615].

"Samanlı dâneler, hoş kokulu nebatlar vardır" (Âyet: 12); buradaki "el-Asfu", ekinin yeşili, tâzesidir. Ekine

ulaşmadan evvel tazesinden birşey kesildiği zaman, işte bu "Asf'tır. "Reyhan", ekinin rızkıdır, "el-

Habbu", ekinden yenilecek olan dânelerdir.

"Reyhan", Arab kelâmında "Rızk"tır.

Bâzısı da (yânî el-Ferrâ): "el-Asf", hububattan yenilen nevi'leri kasdediyor; "er-Reyhan", yenilmeyen olgun

nevi'dir, demiştir.

Başkası da (yânî Ebû Ubeyde): "el-Asf", buğday yaprağıdır, demiştir. Ebû Mâlik de: "el-AsfJ\ yerden biten bitkinin ilk filizleridir, Nabath çiftçiler ona "Hebûr" ismi verirler, demiştir.

Mucâhid de şöyle demiştir:

"el-Asf", buğdayın yaprağı, "er-Reyhân", "Rızk"tır. "O insanı bardak gibi kupkuru bir balçıktan yarattı.

Cânnı da yalın bir ateşten yarattı" (Âyet: 14-15); buradaki "el-Mâric", ateş yakıldığı zaman ateşin üzerine

yükselmekte olan sarı ve yeşil alevdir.

Bâzıları da Mucâhid'den olmak üzere şöyle demiştir:

"Min salsâlin ke'l-fahhâr1", "Pişirilmiş toprak kabın yapılması gibi" demektir [616]. "Üzerlerine ateşten bir

yalınla bir duman salıverilecek" (Âyet: 35); buradaki "eş- Şuvâz", ateşten bir alevdir.

"O hem iki doğunun Rabb'i, hem iki batının Rabb'idir" (Âyet: \ıy. Güneşin kış mevsiminde bir doğuş yeri, yaz mevsiminde bir doğuş yeri vardır. "İki batının Rabb'i" de yine güneşin kıştaki ve yazdaki batış yerleridir.

iki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir. (Böyle iken) aralarında birbirine tecâvüz etmeye mânV bir perde vardır" (Âyet: 20); buradaki "Lâ yebğıyânı{ = Birbirine tecâvüz etmezler)", "Birbirine karışmazlar"

demektir.

"Denizde uzun dağlar gibi yükselen gemiler de O'nun"

(Âyet: 24); buradaki "el-Munşeât", gemilerden yelkenleri yükseltilmiş olandır. Amma yelkeni yükseltilmemiş

olanına gelince, o "Münşeat" değildir [617].

Mucâhid şöyle demiştir: "Üzerinize ateşten bir yalınla bir duman salıverilecek.

Öyle ki birbirinizi kurtaramayacak, yardımlaşamayacaksınız" (kyev. 15); buradaki "Nuhâs", "Bakır"dır, (yânî eritilmiş bakır) onların başları üzerine dökülür, onlar bununla azâb olunurlar [618].

"Rabblnin huzurunda durmaktan korkan kimseler için iki cennet vardır" (Âyet: 46). Bu, bir ma'siyet işlemeye

karar veren, akabinde Azız ve Celîl Allah'ı hatırlayıp da o günâhı terkeden kimsedir. "eş-Şuvâz", ateşten bir alevdir. "Mudhâmmetânı" (Âyet: 64), suya kanmaktan dolayı bitkileri siyâh(a yaklaşmış koyu yeşil) iki

cennet. "Salsâl", "Kumla karıştırılmış kuru çamur"dur, bu, iyi pişirilmiş toprak kabın vurulunca ses vermesi gibi tın tın ses çıkarır. "Lahmun muntinun" denilir de bununla etin ateşte yanıp kızardığını kasdederler ("Koktu" ma'nâsını değil).

Kapıyı kapatma sırasında "Sarrâ'1-bâbu = Kapı ses çıkardı" denilmesi gibi aynı ma'nâda olarak "Salsâl"

masdarı da söylenir. "Salsâl" da "Sarsar" gibi, katlanmış mudâaf bir fiildir. "Sarsara" fiili de

"Kebebtuhu = Onu yüzü üstü yere çarptım" ma'nâsına olan "Kebkebtuhu" gibidir, (bunlar aynı zamanda fâu'1-fiil ve ayne'l-fiilleri -yânî birinci ve ikinci harfleri beraberce- tekrar edilmiş olarak kullanılan fiillerdir),

"İçlerinde her nevi' meyveler, hurma ve nâr vardır" (Âyet: 68). Bâzıları (Ebû Hanîfe ve Ferrâ) da "Hurma ve

nâr meyve değildir" demişlerdir. Arab kavmine gelince, onlar hurmayı ve nârı meyve sayarlar. (Allah bu ikisinin isimlerini, meyvelik üzerindeki faziletlerinden dolayı tekrar etmiştir. Bu, ânımdan sonra faziletini belirtmek için hâssı zikretmek nev'indendir) [619].

Azîz ve Celîl olan Allah'ın şu sözü de bunun gibidir: "Namazlara ve orta namaza devam edin... " (el-Bakara: 238).

Burada Allah, mü'minlerin bütün namazlar üzerine muhafız olmalarını emretti, sonra da ikindi namazını - şiddetlendirmek yânî ta'zîm edilmesini te'yîd etmek için- tekrar etti. Nitekim konumuz olan âyette de meyve sözünden sonra hurma ve nar isimlerini tekrar buyurmuştu.

Şu âyet de bu ilFâkihe ve nahl ve rummân" sözünün benzeridir: "Görmedin mi göklerde olan herkes ve yerde bulunan herkes; Güneş, Ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu hakîkaten Allah'a secde ediyor. Bir çoğunun üzerine de azab hakk olmuştur. Allah kimi hor kılarsa onu saadete kavuşturacak yoktur. Şübhesiz ki, Allah ne dilerse yapar7' (ei-Hacc: ısj. Bu âyette Allah "Göklerde olan herkes ve yerde bulunan herkes Allah'a secde eder" buyurdu; sonra da "İnsanların birçoğu hakîkaten Allah'a secde eder, birçoğunun üzerine de azab hakk olmuştur" buyurdu. Hâlbuki Allah bunları evvelindeki "Göklerdeki herkes ve yerde bulunan herkes" kelâmı içinde zikretmişti [620].

Mucâhid'den başkası şöyle demiştir: "(Bu cennetlerin ikisi de) çeşit çeşit ağaçlı" (Ayet: 48); buradaki "Efnân", "Ağsân" manasınadır. "Ve iki cennetin derimi yakındır" (Âyet: 54), "Onlardan toplanacak, derilecek meyveler yakındır –zahmetsizce alınıverecek derecede yakın- [621].

el-Hasenu'1-Basrî: "O hâlde Rabb'inizin hangi ni'metlerini yalan sayabilirsiniz?"; buradaki "Fe-bi-eyyi âlâi", "Ni'metlerinin hangisini" ma'nâsınadır, demiştir. Katâde de: "Rabbikûma" tesniye zamîriyle cinn ve ins'i

kasdediyor, demiştir [622].

Ebu'd-Derdâ "O her gün bir iştedir" (Âyet: 29) kavli hakkında: Günâhı mağfiret eder, sıkıntıyı, kederi açıp giderir, bir kavmi yükseltir, diğerlerini alçaltır, demiştir [623].

İbn Abbâs da: "Berzah", "Mâni' olucu bir perde"; "el- Enâm" (Âya-, ıo), "Halk"; "Aynâni naddâhatâni"(Âyet. 6$),

"Durmayıp fışkıran iki pınar"; "Zul-celâl" (Âyet: 27)

"Azamet sahibi" ma'nâsınadır, demiştir.

İbn Abbâs'tan başkası da şöyle demiştir:

"Mâric" (Âyet: 15), ateşin hâlis olanıdır (yânı dumansız olanıdır). Bu "Merec" birkaç ma'nâda söylenir:

a. Bâzısı bâzısına zulmeder hâlde onları terkettiği zaman "Merece'l-emiru raiyyetehu" denilir.

b. "Merece emru'n-nâsi = İnsanların işi karıştı", "Fe-hum fî emrin meric" (Kaaf: 5), "Şkndi onlar karışık bir

iştedirler" demektir. Bu sözlerde "Merece", "Ihtalata" yânî "Karıştı" ma'nâsınadır. Bu lâzımdır, geçişsizdir. "Merace'l-bahrân = İki deniz karıştı" bu ma'nâdandır.

c. "Merâce'l-bahreyni" (Âyet: 2b), "İki denizi mercetti, yânî salıverdi" demektir; bu, müteaddî olan şu kullanıştandır: "Merecte dâbbeteke(= Hayvanını salıverdin)": Onu (otlasın diye) terkettin. "Ey ins ve cinn, ileride size kalacağız" (Âyet: 31); buradaki

"Senefruğu Iekum = "Sizleri hesaba çekeceğiz" ma'nâsına bir mecazdır. Yoksa Yüce Allah'ı hiçbir şey, diğer şeyden alıkoymaz. Bu "Senefruğu lekum" ta'bîri Arab kelâmında ma'rûftur: "Le-eteferreğanne leke = And olsun yalnız sana kalacağım, yalnız senin

için boşalacağım" denilir; bu, kendisinde hiçbir meşguliyet olmayarak demektir ki, bunu söyleyen kişi "And olsun ben seni gafletin üzerinde

yakalayacağım" demiş olur [624]

299- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

“O iki cennetten başka iki cennet daha vardır' (Âyet: 62) [625].

399-.......Bize Ebû İmrân el-Cevnî, Ebû Bekr ibnu Abdillah ibn Kays'tan; o da babası Abdullah ibn Kays'tan (yânî Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den) tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "İki cennet vardır ki, bunların kapları ve içlerinde bulunan şeyler hep gümüştendir. Diğer iki cennet daha vardır ki, bunların kapları ve içlerinde bulunan şeyler de altındandır. Adn cennetindeki cennetliklerle bunların kendi Rabb'lerine bakmaları arasında, Allah'ın vechi üzerindeki büyüklük ridâsından başka birşey bulunmayacaktır" [626].

300- Bâb:

"Çadırlar içinde perdelenmiş huriler vardır" (Âyet: 72) [627].

İbn Abbâs: (iHûr", gözbebekleri siyah dilberlerdir, demiştir. Mucâhid ise:

"Maksûrât", "Habsedilmiş", dilberler ki bunların bakışları ve nefisleri sırf kendi eşlerine hasredilmiştir.

"Kaasırâtun" "Kendi eşlerinden başkasını istemeyen dilberler" ma'nâsınadır, demiştir [628].

400-.......(Bu senedde de) yine bize Ebû İmrân el-Cevnî, Ebû Bekr ibn Abdillah ibn Kays'tan; o da babası Abdullah ibn Kays'tan (yânı Ebû Mûsâ el-Eş'ârî-R-den) tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Şübhesiz ki, cennette içi boşaltılmış geniş bir inciden çadır vardır. Bunun eni altmış mil mesafe devam eder. Bunun her köşesinde bir aile bulunur ki, başkaları onları

göremezler. O mü'-minler birbirlerini ziyaret ederler. Ve iki cennet vardır ki, bunların kapları ve içlerindeki şeyler gümüştendir. Diğer iki cennet daha vardır ki, bunların da kapları ve içlerinde bulunan şeyler şundandır (yâ-nî altındandır). Adn cennetindeki cennetliklerle bunların kendi Rabb'lerine bakmaları arasında, Allah'ın yüzü üzerindeki büyüklük (yânı azamet) ridâsından başka birşey bulunmayacaktır" [629].

56- el-Vâkıa Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

Mucâhid şöyle demiştir:

"Yer bir sarsıntı ile sarsıldığı, dağlar didik didik parçalandığı zaman" (Âyet: 4-5); buradaki "Ruccet",

"Zulzilet" (yânî "Sallandı"); "Busset" de, sevîk denilen kavutun e2ilip ufalanması gibi "Ezilip ufalandı" ma'nâsınadır. "Fisidrin mahdûdin" (Âyet: 28) kelâmındaki "Mahdûd", "Yükünün yânî meyvasının çokluğundan dalları basıp bükülmüş" demektir. Yine bu kelime hakkında, "Dikenleri silinmiş, dikensiz kılınmış" demektir de deniliyor [630].

"Ve talhın mendûdin" (Âyet: 29), meyvesi aşağıdan yukarı istifli olan muz'dur.

"Hakikat biz onları yepyeni bir yaratılışla yarattık da onları bakire kızlar, zevcelerine sevgi ile düşkün hep bir

yaşıt yaptık, sağcılar için" (Âyet. 35-38); buradaki "Urub", "Arûb"un cem'i olup "Kocalarına sevdirilmiş kadınlar" ma'nâsınadır [631].

"Bir çok evvelkilerden, bir çok da sonrakilerdendir"

(Âyet: 3940); buradaki "Sulletun", "Ummetun" ma'nâsınadır [632].

"Solcular; onlar ne solculardır! Sıcaklık ve kaynar bir su, ve bir de kapkara dumandan bir gölge içindedirler"

(Âyet: 4i-43); buradaki "Yahmûmin", "Kara duman" demektir.

"Çünkü onlar bundan evvel şımartılmış, şehvetlerine düşkün kimseler idiler. O büyük günâh üzerinde ısrar

ederlerdi" (Aycv. 45 46); buradaki "Yusırrûne",

"Yudîmûne" yânî "Onu devam ettiriyorlardı" demektir [633]

"Sonra hakîkaten siz, ey sapkınlar ve tekzîbcüer, muhakkak ki zakkum ağacından yiyeceklersiniz. Öyle

ki, karınlarınızı hep ondan doldurucularsınız, üstüne de o kaynar sudan içeceklersiniz; susamış develerin içişi gibi içeceklersiniz" (Âyet: 5255); buradaki "Hîm",

"Huyâm" illetine, yânî suya kanmama hastalığına ututulmuş susuz develerdir.

"Innâ le-muğramûn" (Âyet: 66), "Bizler hakîkaten ağır borca düşürüldük" demektir.

"Eğer siz hakk dîne boyun eğmeyecek, ceza çekmeyecekseniz, o bağaza gelen canı geri çevirseniz ya eğer sâdıklarsanız" (Âyet: 86-87); buradaki "Gayra medînîn", "Gayra muhâsebîn", yânî "Hesaba

çekilmeyecek iseniz" demektir [634].

"Eğer o Ölen mukarreblerden ise artık rahatlık, güzel rızk ve Naîm cenneti onundur" (Âyet: 88-89), buradaki

"Ravh", "Cennet, bolluk ve saadet", "Reyhan",

"Rızk" ma'nâsınadır.

"Aranızda ölümü biz takdir ettik ve biz yerinize diğer benzerlerinizi getirmemiz ve sizi bilemeyeceğiniz bir yaratılışta ve surette tekrar peyda etmemiz hususunda önüne geçilecekler de değiliz" (Âyet: 60-ei), buradaki "Nunşiekum", "Dileyeceğimiz herhangi bir yaratışta sizleri tekrar inşâ edeceğiz"

demektir.

Mucâhid'den başkası şöyle demiştir: "Eğer dileseydik muhakkak ki onu bir ot kırıntısı yapardık dâ siz de şaşakalırdınız" (Âyet: 65), buradaki "Tefekkehûne",

"Ta'cebûne" (yânî "Şaşar, hayret ederiz") ma'nâsınadır [635].

"Uruben" (Âyet: 37), "Ağırlaştırılmış, değerlendirilmiş (sevgili, güzel konuşan kadınlar)" demektir. Tekili

"Arûb"dur. "Sabûr"un cem'i "Subur" vezninde olduğu gibi. Mekkeliler böyle sevgili, âşık ve güzel konuşan

işveli kadına "el-Aribe"; Medîneliler "el-Ganice"; Iraklılar ise "eş-Şekile" ismi verirler.

"Kıyamet koptuğu zaman hiçbir nefis onun vukuunda yalancı değildir, O alçaltıcı, yükselticidir" (Âyet-1-3);

buradaki "Alçaltıcı ve yükseltici" kavli hakkında, yine Mucâhid'den başkası: "Bir kavmi ateşin içine indirici,

bir kavmi de cennete yükseltici" ma'nâsınadır, demiştir.

"Ala sururin mevdûnetin = Onlar cevherlerle örülmüş tahtlar üzerindedirler" (Âyet: 15); buradaki "Mevdûne",

"Cevherlerle örülmüş, dokunmuş" manasınadır.

"Vadinu'n-nâke{ = Devenin kolanı)" ta'bîri de bu ma'nâdandir(ki, birbiri üzerine bükülüp katlanmış yâhud istif edilmiş tirşeden yâhud kıldan dokunan yassı kolana denir).

"el-Kûb" (Âyet: 18), "Kulakları -emziği- ve sapı olmayan sürâhî, testi"; "el-Ebârtk(= İbrikler)", "Emzikleri ve

sapları olan kaplar". "Ve mâin meskûbin" (Âyet: 3i),

"Dâima akan su"; "Ve furusun merfûatın" (Âyet: 34),

"Bâzısı bâzısının üzerine yükseltilmiş döşeklerdedirler".

"Mutrafîne" (Âyet: 45), "Metâ'lananlar, her türlü ni'metlerle faydalanıp

ni'metlenenler". "Gayra medînîn" (Âyet: 86), "Dîne boyun eğmeyenler, hesaba çekilmeyecek olanlar iseniz" demektir.

"O hâlde (rahimlere) dökmekte olduğunuz o menî nedir? Bana haber verin. Onu siz mi insan suretine

getiriyorsunuz yoksa yaratanlar biz miyiz?" (Âyet: 58-59); buradaki "Menî", kadınların rahimlerindeki nutfe'dir.

"Şimdi bana çakmakta olduğunuz ateşi söyleyin. Onun ağacını siz mi yarattınız yoksa yaratanlar biz miyiz? Biz onu hem bir ibret, hem çöl yolcularına bir faide kıldık" (Âyet: 71-72);

buradaki "Mukvîn", "Çöl yolcuları"; "el-Kıyyu"

"Hiçbirşey bulunmayan sahra, çöl" ma'nâsınadır.

"Hayır, işte yıldızların düştüğü yerlere and ediyorum" (Âyet: 75), "Kur'ân'ın muhkemliğine yemîn ediyorum"

demektir. "Yıldızların düştüğü zamanlarındaki düşme yerlerine yemîn ediyorum" ma'nâsınadır da deniliyor.

"Mevâkı'" kıraati de, "Mevki'" kıraati de bir ma'nâyadır [636].

"Şimdi siz bu kelâmı mı hor görücülersiniz?" (Âyet: 8i);

buradaki "Mudhınûn", "Mukezzibûn" (yânî "Yalanlayıcılar") ma'nâsınadır. Bunun benzen şudur: "Artık o yalanlayanlara boyun eğme. Onlar arzu ettiler ki, sen yumuşak davranasın da kendileri de yumuşaklık

göstersinler" (el-Kalem: 8-9).

' 'Eğer sağcılardan ise, artık sağcılardan selâm sana" (Âyet: 9i-92): Bu, "Senin sağcılardan olduğun teslim (yânî

kabul) edilmiştir" ma'nâsınadır. Burada "İnneke" kelimesinden "înne" terkedilmiştir. Bu "İnne" terk edilmiş ise de, onun ma'nâsı murâddır, irâde edilmiştir. Nitekim sen bir adama hitaben -O adam sana: "Ben yakında yolcu olacağım" demiş olduğu zaman-: "Ente musaddakun musâfirun an kalîlin" dersin. Bu söz: "Sen tasdîk edildin ki, sen yakında yolcu olacaksın" demektir.

"Selâm" lafzı bazen sağcılardan muhataba duâ gibi olur. Bu senin:

"Sakyen mine'r-ricâl = Allah seni sulasın" sözün gibidir. Eğer "Selâm"\ merfû' söylersen, o takdîrde bu, duadandır.

"Türün = Çakmak çakıp duruyorsunuz" (Âyet: 7i),."Ateş çıkarıp duruyorsunuz" demektir. Bu "Evreytü = Ateş

yaktım" ma'nâsındandır. "Onlar cennette ne boş bir lâf ne de günâha sokacak

bl 'sey işitmezler" (Âyet: 25); buradaki "Lağven", "Bâtı.en"; "Te'stmen", "Günâha sokmak" demektir.

301- Yüce Allah'ın "Ve uzatılmış bir gölge içindedirler" (Âyet: 30) Kavlî Babı

401- Bize Alî ibnu Abdillah el-Medînî tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne, Ebû'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hurey-re(R)'den tahdîs etti. Ebû Hureyre bu hadîsi Peygamber(S)'e ulaştırıyordu ki, şöyle buyurmuştur: "Cennette bir ağaç vardır, bir süvârt onun gölgesinde yüz yıl yürüse, onun gölgesini asla kesip bitiremez. İsterseniz: Ve uzatılmış bir gölge içindedirler âyetini okuyunuz " [637].

57- el-Hadîd Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

Mucâhid şöyle demiştir:

"Allah'a ve Rasûlü'ne îmân edin, size (tasarruf için) vekâlet verdiği maldan harcayın.., " (Âyet: 7>; buradaki

"Mustahlefîne fih", "Muammerine fîh" (yânî "Allah sizi onda yaşatılanlar ve

ömür verilenler kıldı") ma'nâsınadır [638].

"O, sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için kulunun üzerine açık açık âyetler indirmekte olandır..."

(Âyet: 9); buradaki *'Karanlıklardan aydınlığa", "Delâletten hidâyete, sapıklıktan doğru yola*' demektir.

"And olsun ki, biz elçilerimizi açık açık burhanlarla gönderdik ve insanların adaleti ayakta tutmaları için,

beraberlerinde de kitabı ve mizanı indirdik. Bir de kendisinde hem çetin bir sertlik, hem insanlar için birçok menfâatler bulunan demiri indirdik.., " (Âyet: 25); buradaki "Birçok menfâatler", "Kalkan ve silâhtır [639].

"İşte bu gün ne sizden, ne de küfredenlerden hiçbir fidye kabul olunmaz. Sığınacağınız yer ateştir, size yaraşan odur. O ne kötü gidiş yeridir" (Âyet: 15); buradaki "Hıye mevlâkum", "(Küfrünüze ve şübhelenmenize karşılık) size her menzilden daha lâyık olandır" ma'nâsınadır.

"Kitâb ehli hakîkaten Allah'ın fadlından hiçbir şeye nail olamayacaklarım, muhakkak bütün inayetin Allah'ın elinde bulunduğunu, onu ancak dileyeceği kimselere vereceğim bilmeyecekleri için mi (inâd ediyorlar?

Hâlbuki bunu biliyorlar.) Allah büyük fadi sahibidir"

(Âyet: 29); buradaki "Li-ellâ ya'leme ehlu'l-Kitâbi", "Liya'leme ehlu'l-KitâbÎ" (yânî bu Kitâb ve Beyân ve bu

va'd ve vaîd, kitâb ehlinin şunu bilmeleri içindir ki...) ma'nâsınadir.

"O hem evveldir, hem âhirdir; hem zahirdir, hem bâtındır. O, herşeyi kemâliyle bilendir" (Âyet: 3);

buradaki "ez-Zâhir", ilimce herşey üzerine zahir; "el- Bâtın" da yine ilimce herşey üzerine bâtın

ma'nâsınadır deniliyor [640].

"O günde ki, erkek münafıklarla kadın münafıklar, îmân etmiş olanlara: 'Bizi

bekleyin. Nurunuzdan bir

parça alalım' diyeceklerdir..." (Âyet: 13); buradaki (Hamza kıraatine göre) "Enzirûna", "İntezirûnâ" (yânî

"Bizi bekleyin") ma'nâsınadır.

58- el-Mucâdele Sûresi [641]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

Mucâhid şöyle demiştir:

"Allah'a ve Rasûlü'ne muhalefet etmekte olanlar, muhakkak ki, kendilerinden evvelkilerin uğratıldıkları zillete uğratılmışlardır. Hâlbuki biz (onlara) açık açık âyetler de indirmişizdir. Kâfirlere horlayıcı bir azâb vardır" (Âyet: 5); buradaki "Yuhâddûneltâhe' "Yüşâkkunellâhe" (yânı "Allah'a muhalefet edenler");

"Kubitû", "Hor olmak, mahvolmak, belâya uğramak" ma'nâlarına "el-Hızy" masdanndan olup, "Hor ve zelîl kılındılar..." demektir [642].

"Bunları şeytân istilâ etmiş, artık o, bunlara Allah'ı hatırlamayı bile unutturmuştur. Bunlar şeytân fırkasıdır.

Gözünüzü açın ki, şeytân fırkası hakîkaten ziyana düşenlerin tâ kendileridir" (Âyet: i9>; buradaki "îstahveze", "Galebe" ma'nâsınadır [643].

59- el-Haşr Sûresi [644]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

"Eğer Allah onların üstüne sürgünü yazmamış olsaydı bile hiç şübhesiz dünyâda kendilerini yine şiddetle azâblandıracaktı. Âhirette de onlar için ateş azabı vardır" (Âyet: 3>; buradaki "el-Celâu", "Bir arzdan diğer arza çıkarmak" ma'nâsmadır [645].

402-....... Saîd ibn Cubeyr şöyle dedi: İbn Abbâs'a:

— et-Tevbe Sûresi (ne hakkında indi)? diye sordum. O:

— et-Tevbe mi? Hayır, o el-Fâdıha Sûresi'dir. Zîrâ o devamlı şekilde "Ve minhum... ve minhum..." (= Ve onlardan... ve onlardan...)" diye iniyordu. Nihayet onlardan dokunulmadık hiçbir kimseyi bırakmayıp mutlakaa bu sûrede zikrolunacağını zannettiler, dedi.

Saîd ibn Cubeyr dedi ki: Ben yine:

— el-Enfâl Sûresi (ne hakkında indi)? dedim. İbn Abbâs:

— O, Bedir harbi hakkında indi, dedi. Saîd dedi ki: Ben:

— el-Haşr Sûresi (ne hakkında indi)? dedim. İbn Abbâs:

— O, Benu'n-Nadîr hakkında indi, dedi [646].

403-.......Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs(R)'a:

— el-Haşr Sûresi, dedim. O:

— en-Nadîr Sûresi de, dedi [647].

302- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'Herhangi bir hurma ağacını kestiniz yâhud kökleri üstünde dikili bıraktınızsa hep Allah'ın izniyledir, /âşıkları rüsvây edeceği içindir" (Âyet: s>; buradaki "Lîne", "Hurma ağacı"; "Acve" yâhud "Berine" olmayan hurma çeşitleri demektir [648].

404-.......Bize Leys, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S), Nadîr oğullarının hurma ağaçlarını yaktırdı ve kestirdi. Bu harb sahası -Nadîr oğulları'nın hurmalığı olan- Bu-veyre mevkiidir. Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi: "Her-hangibir hurma ağacını kestiniz yâhud kökleri

üstünde dikili bıraktınızsa hep Allah'ın izniyledir. (Bu izin de) fâşıkları rüsvây edeceği içindir" [649]

303- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Allah'ın onlardan Rasûlü'ne verdiği fey' (e gelince); siz bunun üzerine ne ata, ne deveye binip koşmadınız*

Fakat Allah, rasûllerini dileyeceği kimselere musallat eder. Allah herşeye hakkıyle kaadirdir" (Âyet: 6) [650]

405-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne birkaç defalar Amr ibn Dînâr'dan; o da ez-Zuhrî'den; o da Mâlik ibnu Evs ibni'l-Hadesânî'den tahdîs etti ki, Umer ibnu'l-Hattâb (R) şöyle demiştir: Nadîr oğulları'nın mallan, Allah'ın kendi Rasûlü'ne fey' olarak döndürdüğü mallardandır. Bunlar müslümânların, üzerine atlar ve develerle yolculuk ve harb etmeden ele geçirdikleri mallardandır. Bu mallar Rasûlullah'a hâssa oldu, kendisi bunlardan ailesinin bir senelik nafakasını (ayırır) infâk eder, sonra arta kalanını Allah yolunda cihâd hazırlığı olmak üzere silâhlar, atlar ve develer hususuna tahsis ederdi [651].

304- Bâb:

'Rasiil size ne verdiyse onu alın, size ne yasak ettiyse ondan da sakının" (Âyet: 7).

406-....... Abdullah ibnu Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Allah şu kadınlara la'net etmiştir: Bedenlerine döğme yapanlar, yaptıranlar, yüzünün tüylerini yolanlar, seyrek dişli güzel görünmek için dişlerinin arasını yontan sırıtkanlar, Allah'ın yarattığını değiştirenler.

Abdullah'ın bu hadîsi Esed oğullan'ndan Ümmü Ya'kûb.deni-len bir kadının kulağına ulaştı. (Bu kadın Kur'ân okur, anlardı.) Hemen İbn Mes'ûd'a geldi ve:

— Senin şöyle şöyle kadınlara la'net ettiğin haberi bana ulaştı, dedi.

İbn Mes'ûd da ona:

— Ben Rasûlullah(S)'ın la'net ettiği kimselere niye la'net etmeyeyim? Ve Allah'ın Kitâbı'nda var olan kimselere niye la'net etmeyeyim? dedi.

Kadın:

— And olsun ki, ben Mushaf'ın iki kabı arasında ne varsa okudum, fakat senin söylemekte olduğun şeyi onda bulamadım, dedi.

İbn Mes'ûd da ona:

— Yemîn olsun eğer sen onu okumuş isen, elbette onu bulmuş-sundur. Allah Taâlâ'nın: "Rasûl size ne verdiyse onu alın, size ne yasak ettiyse ondan da sakının'* buyurduğunu okumadın mı? dedi.

Kadın:

— Evet, dedi. İbn Mes'ûd:

— Şübhesiz ki, Rasûlullah ondan nehyetti, cevâbını verdi. Kadın:

— Ben senin ehlin (Zeyneb bintu Abdillah es-Sakafiye'nin) bunu yapmakta olduğunu görüyorum, dedi.

İbn Mes'ûd:

— Ehlime git ve ona bak, dedi.

Kadın ona gitti, baktı, fakat düşünmüş olduğu hacetinden bir-şey göremedi. (Dönüp bunu tbn Mes'ûd'a bildirince) İbn Mes'ûd:

— Eğer eşim böyle yapmış olaydı, o bizimle arkadaşlık etmezdi, dedi [652].

407-.......Buradaki senedde Sufyân es-Sevrî şöyle demiştir: Ben Abdurrahmân ibn Âbis'e, Mansûr'un İbrahim'den; onun da Alka-me'den, Abdullah ibn

Mesûd(R)'m: Rasûlullah (S), kendi saçlarına başkasının saçını ekleyen kadına la'net etti, hadîsini zikrettim de, Abdurrahmân:

— Ben de bu hadîsi Ümmü Ya'kûb denilen bir kadından; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan olmak üzere Mansûr'un hadîsi gibi işittim, dedi.

305- "Onlardan evvel yurdu hazırlayıp îmâna sâhib olan kimseler, kendilerine hicret edenlere sevgi beslerler. Onlara verilen şeylerden dolayı göğüslerinde bir ihtiyâç bulmazlar,.. " (Âyet: 9) [653] Babı.

408-.......Amr ibnu Meymûn şöyle demiştir: Umer ibnu'l-Hattâb (R) -Ebû Lu'lu' kendisini vurduktan sonra- şöyle dedi:

— Ben, benden sonraki halîfeye ilk Muhâcirler'i tavsiye ediyorum. Onların haklarını onlara tanımasını tavsiye ediyorum. Ve yine ben, Peygamber(S)'in hicret etmesinden önce yurt hazırlayıp îmâna sâhib çıkmış olan Ensâr'ı da tavsiye ediyorum. Yeni halîfenin bunların iyilerinden iyiliklerini kabul etmesini, kötü iş yapanlarından da kusurlarını affetmesini tavsiye ediyorum [654].

306- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"... Onlar kendilerinde fakirlik ve ihtiyâç olsa bile, Muhacirleri Öz canlarından daha üstün tutarlar. Kim nefsinin hırsından ve cimriliğinden korunursa, işte murâdlarına erenler onların tâ kendileridir"(Âyet: 9).

Bu âyetteki "el-Hasâsa", "Fakirlik"; "el-Muflihûn",

"Ebedî hayâta zafer bulanlar"; "el-Felâh", "el-Bakaa" ma'nâsınadır. "Hayye ale'l-felâh", "Çabuk kurtuluşa

yönel" demektir. el-Hasenu'1-Basrî de: "Göğüslerinde bir hacet bulmazlar", "Bir hased bulmazlar" ma'nâsınadır, dedi.

409-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'a bir adam geldi de:

— Yâ Rasûlallah, bana açlık ve meşakkat isabet etti (yânî açlıktan dermansız kaldım), dedi.

Rasûlullah (S) onu (doyurmak için) kadınlarına haber gönderdi, fakat onların yanlarında hiçbirşey bulamadı. Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Bu gece şu adamı konuk edip yemek yedirecek bir adam yok

mu ki, Allah ona rahmet eylesin?" dedi. Derhâl Ensâr'dan bir zât ayağa kalktı:

— Ben, yâ Rasûlallah! diye cevâb verdi.

Akabinde o adamı alıp ailesine götürdü. Kadınına hitaben:

— İşte Rasûlullah'ın konuğu; ondan hiçbirşeyi tutup alıkoyma (konuğa ikram et), diye tenbîh etti.

Kadın:

— Vallahi yanımda çocukların azığından başka birşey yok, dedi.

Kocası:.

— O hâlde çocuklar akşam yemeği yemek istedikleri vakit onları uyut, gel, kandili söndür, biz bu gece karınlarımızı dürelim (yânî Rasûlullah'ın konuğu için biz bu geceyi aç geçirelim), dedi.

Kadın, kocasının dediği işleri yaptı. Sonra o konuk sabahleyin Rasûlullah'ın huzuruna vardı. Rasûlullah:

"And olsun ki, Azız ve Celfl olan Allah, bu gece Fuiân erkek

veFulâne kadının işlerinden hayret etti -yâhud güldü, yânî acîb hoş-nûd oldu-" dedi.

Azîz ve Celîl Allah da (onlar ve bütün Ensâr hakkında) şunu indirdi : ' 'Onlar kendilerinde fakirlik ve ihtiyâç olsa bile, onları öz canlarından daha üstün tutarlar. Kim nefsinin hırsından ve cimriliğinden korunursa, işte onlar murâdlarına erenlerin tâ kendileridir" [655].

60- el-Mumtehıne Sûresi [656]

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

Ve Mucâhid şöyle demiştir: "Ey RabbHmiz, bizi o küfredenler için bir fitne yapma..." (Âyet: 5):

"Bize onların elleriyle azâb etme, sonra onlar: Bunlar hakk üzerinde olsaydı, kendilerine bu yenilme ve esirlik azabı isabet etmezdi, derler (bu onların dünyâ hayatiyle aldanarak küfre meftun olmalarına sebeb de olur)" manasınadır [657],

'Kâfirlerin ismetlerine yapışmayın.,. " (Âyet: 10), bu âyetle Peygamber'in sahâbîleri Mekke'de bulunan kâfire kadınlarından ayrılmakla emrolundular [658].

307- Bâb:

'Ey îmân edenler, benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olanları dostlar edinmeyin,.. " (Âyet: 1).

410-.......Amr ibnu Dînâr tahdîs edip şöyle demiştir: Bana el-Hasen ibnu Muhammed ibn Alî (ibn Ebî Tâlib) tahdîs etti. Kendisi Alî'nin kâtibi olan Ubeydullah ibn Ebî Râfi'den işitmiştir. Ebû Râfi' şöyle diyordu: Ben Alî(R)'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) beni, Zubeyr'i ve Mıkdâd'ı gönderdi ve:

— "Gidin, Hah bustânına kadar ilerleyin. Orada hevdec içinde yolcu bir kadın ve yanında bir mekîûb vardır. Çabuk o mektubu o kadından alıp bana getirin!" buyurdu.

Hemen atlarımızı koşturarak gittik, nihayet o bustâna vardık. Hakîkaten biz orada mahfe içinde bir kadınla karşı karşıya geldik.

Ona:

— Mektubu çıkar! dedik.

Kadın:

— Benim yanımda hiçbir mektûb yoktur, diye inkâr etti.

Biz kadına:

— Elbette o mektubu çıkarırsın yâhud biz senin elbiseni soyup

atarız, dedik.

Kadın çaresiz kalıp saçının bağı içinden mektubu çıkardı. Biz de mektubu alıp Peygamber'e getirdik. Mektûbda "Hâtıb ibn Ebî Bel-tea'dan Mekke'deki müşriklerden olan insanlara" unvanı yazılı olduğu, içinde de Peygamber'in işinden bâzısını (yânî harb hazırlığı yaptığım) Mekkeliler'e haber vermekte olduğu görüldü. Peygamber:

— "Ey Hâtıb, bu ne iştir?" diye sordu. Hâtıb şöyle cevâb verdi:

— Yâ Rasûlallah, bana karşı acele etme! Ben Kureyş'e ahidle bağlı olan bir kimseyim, ben soyca Kureyş'in kendisinden değilim. Maiy-yetinizde bulunan Muhâcirler'in Kureyşliler'le yakınlıkları, hısımlıkları vardır. Onlar bu hısımhklarıyle Mekke'deki ailelerini ve mallarını korurlar. Benim ise içlerinde neseb yönünden münâsebetim olmadığı için yakınlarımı himaye etmelerine bir vesile olmak üzere onlarda bir minnet eli yapmak istedim. Yoksa ben bu işi ne bir küfr, ne de dînimden dönme olarak yapmış değilim, dedi.

Hâtıb'ın bu müdâfaası üzerine Peygamber oradakilere:

— "Şübhesiz Hâtıb size dosdoğru söyledi" buyurdu. (Fakat öfkesi geçmeyen) Umer;

— Yâ Rasûlallah, beni bırak da şunun boynunu vurayım, dedi. Rasûlullah:

— "Şübhesiz ki Hâtıb, Bedir harbinde hazır bulunmuştur. Sana ne bildirecek, belki Azız ve Celîl olan Allah Bedir'de bulunanların yüksek mucâhedelerini bildi de onlara: Dilediğinizi yapın, ben size mağfiret ettim, buyurdu" dedi.

Amr ibn Dînâr dedi ki: İşte şu kısım Hâtıb hakkında indi: "Ey îmân edenler,

benim de, sizin de düşmanınız olanları dostlar edinmeyin. Sevgi yüzünden onlara ulaştırırsınız. Hâlbuki onlar Hakk 'tan size gelene küfretmişlerdir. O RasûVü de, sizi de Rabb İniz olan Allah 'a îmân ediyorsunuz diye çıkarıyorlardı. Eğer siz benim yolumda savaşmak, benim rızâmı aramak için çıkmışsanız, onlara hâlâ ma-habbet mi gizleyeceksiniz?... "[659].

Râvî Sufyân ibn Uyeyne: Ben bu âyetin Alî'den gelen bu hadîsin içinde mi, yoksa bu Amr ibn Dînâr'm sözü mü olduğunu bilemiyorum, demiştir [660].

411-Bize Alî ibnu'l-Medînî tahdîs edip dedi ki: Sufyân ibn Uyeyne'ye:

— "Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olan kimseleri dostlar edinmeyiniz..." kelâmı bu Hâtıb işi hakkında mı indi? diye soruldu.

Sufyân:

— Bu insanların hadîsidir, yânı onların rivayetleridir. Amma benim Amr ibnu Dinar'dan ezberlediğim ise, ondan nuzûl zikri olmaksızın rivayet ettiğim hadîstir. Ben ondan tek bir harf terketmedim. Ve ben, benden başka bir kimsenin bu hadîsi (nuzûl fıkrası olmaksızın) Amr ibn Dinar'dan ezberlemiş olduğunu da zannetmiyorum, dedi.

308- Bâb:

'Ey îmân edenler, mü 'min kadınlar muhacir olarak geldikleri zaman onları imtihan edin..." (Âyet: 10).

412-....... Bize İbn Şihâb'ın kardeşinin oğlu, amcasından tahdîs etti (Amcası ez-Zuhrî şöyle demiştir): Bana Urve haber verdi. Ona da Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S), mü'mine kadınlardan kendisine hicret edip gelenleri şu âyet ile, Yüce Allah'ın şu kavliyle imtihan eder idi: "Ey Peygamber, mü'min kadınlar sana şu şartlar üzerine bey 'at etmeye geldiklerinde... bu suretle onlara bey 'at ver... (Sonundaki ' 'Gafurun Rahîm"

kavline kadar)" (Âyet: 12).

Geçen senedle Urve dedi ki: Âişe şöyle dedi: Artık mü'min kadınlardan bu âyetteki şartları ikrar edip kabul eyven kadına Rasûlullah: "Ben seninle sözlü olarak bey 'at ettim" derdi. Allah'a yemîn ederim ki, Rasûlullah'm eli, bey'atlaşmada hiçbir kadının eline do-kunmamıştır. Rasûlullah kadınlarla ancak "Ben seninle bu şartlar üzerine bey'atlastım" sözüyle bey'atlaşırdı.

İbn Şihâb'ın kardeşinin oğluna, ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Yûnus ibn Yezîd, Ma'mer ibn Râşid ve Abdurrahmân ibnu İshâk mutâ-baat etmişlerdir. İshâk ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den ve Amrete bintu Abdirrahmân'dan diye söylemiştir [661].

309- Bâb:

'Mü'min kadınlar sana bey 'at etmek üzere geldikleri zaman..." (Âyet: 12).

413-.......Ümmü Atıyye (R) şöyle demiştir: Biz kadınlar RasûluIIah'a bey'at ettik. Kendisi bize "Allah'a hiçbirşeyi ortak tutmamaları..." âyetini okudu. Ve bizleri ölü üzerine çığlıkla matem tutmaktan nehyetti. Bu (matem tutmamak şartını söylediği) sırada bir kadın bey'at etmekten elini çekti de:

— Fulâne kadın (yakınım olan bir ölüye ağlamamda) bana yardım etmiş, yânî benimle beraber ağlamıştı, ben onun bu beraber ağlamasına karşılık vermek istiyorum, dedi.

Peygamber (S) o kadına hiçbirşey söylemedi (sükût etti). Bunun üzerine kadın gitti. Sonra kadın yine geldi de, Peygamber onunla bey'-atlaştı [662].

414-.......Cerîr ibn Hazım tahdîs edip şöyle demiştir: Ben ez-Zubeyr ibnu Hırrît el-Basrî'den işittim; o da İkrime'den, ki tbn Ab-bâs (R) Yüce Allah'ın "Herhangibir ma'rûf hususunda sana âsî olmamaları" kavli hakkında:

— Bu, hiç şübhesiz, Allah'ın kadınlar üzerine şart (yânî gerekli) kıldığı büyük

bir şarttır, demiştir.

415-.......Bize Sufyân ibnu Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: ez- Zuhrî bize bu hadîsi tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû İdrîs tahdîs etti ki, o da Ubâdetu'bnu's-Sâmit(R)'ten şöyle dediğini işitmiştir: Bizler Peygamber(S)'in yanında idik.

— "Allah'a (ibâdette) hiçbirşeyi ortak kılmamanız, zina etmemeniz, hırsızlık yapmamanız... şartları üzerine benimle bey'at, yânî ahd eder misiniz?" buyurdu.

Ve ("Ey Peygamber, mü'min kadınlar sana bey 'atlaşmaya geldiklerizaman..." mealindeki) Kadınlar Âyeti'ni okudu...

Sufyân ibn Uyeyne'nin lafzının çoğu ("Kadınlar" lafzı olmaksızın, sâdece) "Âyeti okudu" şeklindedir.

Peygamber devamla şöyle buyurdu:

— "İçinizden her kim ahdinde durursa, onun ecri ve mükâfatı Allah üzerindedir. Bu dediklerimden birini yapıp da ondan dolayı dünyâda ikaab olunur, cezâlandırılırsa, bu ceza ona bir keffârettir. Bu suçlardan birini yapıp da yaptığı fiili Allah örterse, işi Allah'a kalır. İsterse ona azâb eder, dilerse onu mağfiret eyler."

(Biz de bu şartlar üzerine O'na bey'at ettik.) [663] Bu hadîsi Ma'mer ibn Râşid'den; o da ez-Zuhrî'den yoluyla "Bize Kadınlar Âyeti'ni okudu" fıkrasıyle birlikte rivayet etmekte Sufyân ibn Uyeyne'ye Abdurrazzâk ibnu Hemmâm mutâbaat etmiştir.

416-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben fıtr günü kılınan bayram namazında Rasülullah ile, Ebû Bekr ile, Umer ile ve Usmân ile beraber hazır bulundum. Bunların hepsi de namazı hutbeden evvel kıldırırlardı. Sonra namazın ardından hutbe okurlardı. Allah Pey-gamberi'nin hutbeden sonra indiği ve erkekleri yerlerinde oturtmak üzere eliyle işaret etmesi hâli gözümün önündedir. Sonra erkeklerin safflarını yara yara kadınların safflarına kadar gitti. Bilâl de beraber idi. Peygamber orada şöyle buyurup: "Ey Peygamber, mü'min kadınlar - Allah 'ö hiçbirşeyi ortak tutmamaları, hırsızlık yapmamaları, zina etmemeleri, çocuklarını öldürmemeleri, elleriyle ayakları arasından bir iftira düzüp

getirmemeleri, herhangibir iyilik hususunda sana âsî olmamaları şartıyle- sana bey'atleşmeye geldikleri zaman, bey 'atlerini kabul et. Onlar için Allah 'tan mağfiret isteyiver. Çünkü Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" âyetinin tamâmını okudu. Bu âyeti okuyup bitirdikten sonra:

— "Siz kadınlar bu bey'at üzere sabit kadem misiniz?" diye sordu.

İçlerinden -râvî Hasen ibn Müslim'in kim olduğunu bilemediği-

bir kadın:

— Evet yâ Rasûlallah! dedi.

Rasûlullah'a o kadından başkası cevâb vermedi. Bunun üzerine

Rasülullah (S):

— "Öyleyse sadaka verin" buyurdu.

Bilâl ihramını yaydı, onlar da halkalarını, yüzüklerini Bilâl'ın ihramı içine atmaya başladılar [664].

61- es-Saff Sûresi [665]

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

Mucâhid şöyle demiştir: "Ey îmân edenler, AllahUn yardımcıları olun. olun. Nitekim Meryem oğlu Isa da havarilerine: 'Allah'a doğru benim yardımcılarım kimdir?' demiş, havariler de: 'Allah yardımcıları (olan kullar) biziz' diye söylemişlerdi..."

(Âyet: 14); buradaki "Men ensâri ile ilâhi", "Ben Allah'a doğru giderken bana tâbi* olacaklar kimdir?" ma'nâsınadır [666].

İbn Abbâs: "Şübhesiz ki Allah kendi yolunda, birbirine kenetlenmiş bir bina gibi safflar bağlayarak çarpışanları sever" (Âyet: 4); buradaki "Mersûsun",

"Bâzısı bâzısına yapıştırılmış" ma'nâsınadır, demiştir. İbn Abbâs'tan başkası (yânı Yahya ibn Ziyâd el-Ferrâ) da: "Bâzısı bâzısına kurşunla yapıştırılmış" . ma'nâsınadır, demiştir [667].

310- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Benden sonra gelecek rasûlün ismi Ahmed'dir... (Âyet: 6) [668].

417-....... Cubeyr ibn Mut'ım (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Benim birçok isimlerim vardır; Ben Muhammed'im, ben Ahmed'im, ben o Haşîr'im ki, insanlar benim kademim (yânî izim) üzere haşrolunacaklardır. Ben o Manî'yim ki, Allah benimle küfrü mahvedecektir. Ben Âkıb'ım" [669].

62- el-Cumua Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

311- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

'Onlardan henüz kendilerine katılıp erişmemiş bulunan diğerlerine dahî..." (Âyet: 3) [670].

Umer ibnu'i-Hattâb "Femdu ilâ zikrVllâhi" şeklinde okudu [671].

418-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Biz Peygamberdin yanında oturuyorduk. Kendisine el-Cumua Sûresi indirildi. -Müslim şunu ziyâde etti:

Onu okudu.- "Onlardan henüz kendilerine katılıp erişmemiş bulunan diğerlerine dahî" âyetine vardığı zaman, râvî dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Bize henüz katılmayanlar kimlerdir? diye sordum.

Rasûlullah sorana bir cevâb döndürmedi. O, bu suâli üç defa sordu. Selmân el-Fârisî aramızda idi. Rasûlullah elini Selmân'ın üzerine koydu. Sonra:

— "Eğer îmân Süreyya yıldızında olsaydı şunlardan birtakım adamlar -yâhud bir adam- muhakkak ona uzanıp alırlardı" buyurdu [672].

419-....... Buradaki senedde, Sevr ibn Zeyd ed-Dîlî, Ebu'l- Gays'tan; o da Ebû Hureyre'den, Peygamber (S)'in: "Şunlardan birtakım adamlar ona muhakkak uzanıp alırlardı" buyurduğunu haber vermiştir [673].

312- Bâb:

“Onlar bir ticâret yâhud bir oyun, bir eğlence gördükleri zaman ona yönelîp dağıldılar... " (Âyet: 11).

420-......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Biz Cumua günü biz Peygamber'in beraberinde (namazda) iken yiyecek taşıyan bir kervan geldi. İnsanlar kalkıp ona doğru yürüdüler, yalnız oniki kişi dağılmadı. Bunun üzerine Allah şu âyeti indirdi: "Onlar bir ticâret, yâhud bir oyun, bir eğlence gördükleri zaman ona yönelip dağıldılar. Seni ayakta bıraktılar. De ki: Allah nezdindeki eğlenceden de, ticâretten de hayırlıdır. Allah rızk verenlerin en hayırlısıdır" [674].

63- el-Munâfıkûn Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah 'in ismiyle

313- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Münafıklar sana geldikleri zaman: ıŞehâdet ederiz ki, hakikaten sen Allah'ın rasûlüsün* derler. Allah da bilir

ki, hakîkaten sen elbette O'nun rasûlüsün. Bununla beraber Allah şehâdet eder ki, doğrusu münafıklar kesin

olarak yalancıdırlar" (Âyet: I) [675].

421-....... Zeyd ibn Erkam (R) şöyle demiştir: Ben bir gazada bulundum. Orada (münafıkların başı) Abdullah ibn Ubeyy'den şöyle derken işittim:

— Ey topluluk! Rasûlullah'ın yanındakilere nafaka vermeyin, tâ ki etrafından dağıtsınlar ve O'nun yanında Medine'ye bir dönersek her hâlde izzet ve kuvveti çok olan (yânî kendisi) en zelîl ve zaîf olanı Medine'den muhakkak çıkaracaktır!

(Râvî Zeyd dedi ki:) Ben İbn Ubeyy'in bu sözlerini amcama yâ-hud Umer'e söyledim. O da bunu Peygamber'e söyledi. Bunun üzerine Rasûlullah beni çağırdı. Ben de İbn Ubeyy'in sözlerini kendisine naklettim. Bu defa Rasûlulîah, Abdullah ibn Ubeyy ile adamlarına haber gönderdi. Bunlar geldiler ve:

— Biz böyle birşey söylemedik, diye yemîn ettiler! Rasûlullah beni yalanladı, onu doğruladı.

Bunun üzerine ben o kadar gamlandım ki, ömrüm içinde bana asla bunun benzeri bir keder isabet etmemişti. Artık evde oturdum (dışarı çıkmadım). Amcam da bana:

— Ey oğul, uslu durmadın, en sonu Rasûlullah'ın seni yalanlamasını ve sana öfkelenmesini istedin! dedi (de beni daha da keder-lendiriverdi).

Son derece bunaldığım bu sırada Yüce Allah "Münafıklar sana geldikleri zaman..." sûresini indirdi. Bu sûrenin gelmesi üzerine Peygamber (S) bana haber

gönderdi. Huzuruna vardığımda bu sûreyi okudu ve:

— "Yâ Zeyd! Şübhesiz Allah (nakletmiş olduğun sözde) seni doğrulamıştır" buyurdu [676].

314- Bâb:

"Onlar yeminlerini (sütrelenecekleri) bir kalkan edindiler de Allah'ın yolundan saptılar... " (Âyet: 2) [677],

422-.....Buradaki senedde de yine Zeyd ibn Erkam (R) şöyle demiştir: Ben amcamın beraberinde idim. Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûle'den işittim, o şunları söylüyordu:

— Rasûlullah'm yanında bulunanlara nafaka vermeyiniz, tâ ki etrafından dağilsınlar.

Ve yine o:

— Yemîn olsun, biz Medine'ye dönersek elbette en azız olan, oradan en zelîl ve en zaîf olanı çıkaracaktır, dedi.

Akabinde ben onun bu sözlerini amcama zikrettim. Amcam da bunu Rasûlullah'a söyledi. Bunun üzerine Rasûlullah (S), Abdullah ibn Ubeyy'e ve arkadaşlarına haber gönderip çağırttı (Geldiler ve:)

— Biz böyle söz söylemedik, diye yemîn ettiler.

Rasûlullah, onları doğruladı, beni de yalanladı. Bundan dolayı bana, ömrümde benzeri asla isabet etmemiş olan bir gam isabet etti. Artık ben evimde oturup kaldım. Bunaldığım bu sırada Azız ve Celîl olan Allah "Münafıklar sana geldikleri zaman... " kavlinden i'tibâ-ren "Onlar: Rasûlullah hn yanında bulunanlara nafaka vermeyin..." kavline ve "Muhakkak ki en şerefli ve kuvvetli olan, Medine'den en zaîf olanı çıkaracaktır" (Âyet:8) kavline varıncaya kadarki âyetleri indirdi.

Akabinde Rasûlullah bana haber gönderdi de, o âyetleri bana kzrşı okudu. Bundan sonra:

— "Şübhesiz Allah seni doğrulamıştır" buyurdu [678]

315- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Bu şundandır: Çünkü onlar îmân ettiler, sonra kâfir oldular. Bu yüzden kalblerinin üstüne mühür basıldı.

Onun için onlar anlayamazlar" (Âyet: 3) [679].

423-.......el-Hakem ibnu Uteybe şöyle demiştir; Ben Muhammet! ibnu Ka'b el-Kurazî'den işittim. O da dedi ki: Ben Zeyd ibn Er-kam(R)'dan işittim, şöyle dedi: Abdullah ibnu Ubeyy: "Rasûlullah'm yanında bulunanlara nafaka vermeyin" dediği zaman ve yine o: "Elbette Medine'ye dönersek..." sözlerini söylediği zaman, ben onun bu sözlerini Peygamber'e haber verdim. Ensâr beni bundan dolayı kınadı. Abdullah ibnu Ubeyy de böyle söz söylemediğine yemîn etti. Bunun üzerine ben konak yerine döndüm ve uyudum. O sırada Ra^ sûlullah (S) beni çağırdı. Yanına vardığımda şöyle buyurdu:

— "Şübhesiz Allah seni doğrulamıştır, şu kelâm indi: Onlar öyle,kimselerdir ki» Allah'ın Rasûlü yanında bulunanlara nafaka vermeyin, tâ ki dağılıp gitsinler... diyorlardı. Hâlbuki göklerin ve yerin hazîneleri Allah hndır. Fakat o münafıklar ince anlamazlar. Onlar; Eğer Medine'ye dönersek and olsun, en şerefli ve kuvvetli olan oradan en hakir olanı muhakkak çıkaracaktır, diyorlardı. Hâlbuki şeref, kuvvet ve galibiyet Allah'ındır, Rasûlü'nündür, müzminlerindir. Fakat münafıklar bunu bilmezler" (Âyet:7-8).

Ve Yahya ibnu Ebî Zaide, el-A'meş'ten; o da Amr ibn Murre'-den; o da Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ'dan; o da Zeyd ibnu Er-kam(R)'dan; o da Peygamber(S)'den senediyle söylemiştir [680].

316- Bâb:

"Onları gördüğün zaman gövdeleri hoşuna gider. Eğer söylerlerse sözlerini dinlersin. Onlar giydirilmiş odunlar

gibidir. Her gürültüyü kendi aleyhlerinde sanırlar. Onlar düşmandır. O hâlde onlardan sakın. Allah gebertsin

onları. Nasıl olup da haktan döndürülüyorlar" (Âyet: 4).

424-.......Ebû İshâk tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Zeyd ibnu Erkam'dan işittim, şöyle dedi: Biz Peygamber'in beraberinde bir sefere çıktık. Bu seferde insanlara bir şiddet ve zorluk isabet etti. Abdullah ibnu Ubeyy, kendi arkadaşlarına hitaben:

— "Rasûlullah'ın yanında bulunan kimselere nafaka vermeyin, tâ ki etrafından dağılıp gitsinler" dedi.

Ve yine o:

— "And olsun eğer Medine'ye dönersek en şerefli ve kuvvetli olan, oradan en hakîr olanı elbette çıkaracaktır" dedi.

Akabinde ben Peygamber'e geldim ve bu sözleri kendisine haber verdim. Peygamber, Abdullah ibn Ubeyy'e haber gönderip bu sözleri ona sordu. Abdullah ibn Ubeyy de böyle birşey yapmadığına bütün gücüyle yemîn etti. Ensâr:

— Zeyd, Allah'ın Rasûlü'ne yalan söyledi, dediler.

Onların söyledikleri bu sözden dolayı benim gönlüme bir şiddet, bir sıkıntı düştü. Nihayet Azîz ve Celîl olan Allah "İzâ câeke'l-munâfıkûn" sûresi içinde, beni doğrulayan âyetleri indirdi. Bunun üzerine Peygamber onlar lehine mağfiret istemek için onları çağırdı da, onlar başlarını büktüler."

"Huşubun musennedetun" kavli hakkında: Abdullah ibn Ubeyy ve arkadaşları en güzel giyimli iri vucûdlu ve yakışıklı adamlardı, dedi [681].

317- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Onlara: Gelin, Allah'ın Rasûlü sizin için mağfiret isteyiversin denildiği zaman başlarını çevirdiler. Gördün ki, onlar kibirlerine yediremeyerek hâlâ yüz döndürüyorlar" (Âyet: 5); buradaki "Levvev ruûsehum = Başlarını büktüler" ta'bîri, "Başlarını hareket ettirdiler, Peygamber'i hor görüp istihza ettiler" demektir. Bu, "Leveytu" fiilinden olmak üzere şeddesiz de okunuyor.

425-....... Zeyd ibn Erkam (R) şöyle demiştir: (Bir gazvede) amcamla beraber idim. Ben Abdullah ibn Ubeyy ibn SelûTü işittim, şöyle diyordu:

— "Rasûlullah'ın yanındakilere nafaka vermeyin, tâ ki etrafından dağılsınlar. Eğer O'nun yanından Medine'ye dönersek, daha azız olan, daha zelîl olanı muhakkak oradan çıkaracaktır."

Ben onun bu sözlerini amcama söyledim. Amcam da bunu Pey-gamber'e söyledi. (Abdullah ve arkadaşları bunu söylemediklerini ye-mînle kuvvetlendirince) Peygamber onları doğruladı. Bu şöyle oldu: Peygamber beni çağırttı, ben de O'na anlattım. Bunun üzerine Ra-sûlullah (S), Abdullah ibnu Ubeyy ve arkadaşlarına haber gönderip çağırttı. Onlar, söylemediklerine yemîn ettiler. Bu sebeble Peygamber beni yalanladı. Bundan dolayı bana öyle bir gam isabet etti ki, asla böylesi bir gam başıma gelmemişti. Gittim, evimde oturdum. Am-, cam da bana:

— Kendini Peygamber'e tekzîb ettirecek ve öfkelendirecek kadar ileri gitmekten ne istedin? dedi.

Bunun üzerine Yüce Allah: "Münafıklar sana geldiği zaman: Şe-hâdet ederiz ki, sen muhakkak ve mutlak Allah'ın rasûlüsün, dedi-

ler..." sûresini indirdi. Peygamber adam gönderip beni çağırttı. Ve bu sûreyi okudu da:

— "Allah seni doğruladı" buyurdu [682].

318- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Onlar için ha mağfiret istemişsin, ha mağfiret istememişsin, haklarında müsavidir. Allah onları kesin olarak mağfiret etmez* Şübhe yok ki, Allah fasıklar güruhuna hidâyet etmez" (Âyet: 6).

426- Bize Alî el-Medînî tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Amr ibn Dînâr şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Câbir(R)'den işittim, şöyle dedi: Bizler bir gazvede idik. -Sufyân, bir defasında gazve yerine "Bir ordu içinde idik" şeklinde söylemiştir.- Derken Muhâ-cirler'den biri Ensâr'dan birinin kıçına vuruverdi. Bunun üzerine vurulan Ensârî:

— Ey Ensâr, yetişin! diye bağırdı. Muhâcirler'den olan da:

— Ey Muhacirler, yetişin! diye bağırdı. Bu bağırmaları Rasûlullah işitti de:

— "Nedir bu Câhiüyet da'vâsı?" diye sordu. Orada bulunanlar:

— Yâ Rasûlallah, Muhâcirler'den bir kimse, Ensâr'dan birinin kıçına ayağının ucuyla vuruvermişti, dediler.

Rasûlullah:

— "Bırakın bu âdeti. Çünkü o çirkin birşeydir" buyurdu. Akabinde bunu Abdullah ibnu Ubeyy işitti ve:

— Onlar bunu yaptılar ha! Dikkat edin, vallahi eğer Medine'ye dönersek en şerefli ve kuvvetli olan, oradan en hakîr olanı muhakkak çıkaracaktır, dedi.

Bu söz Peygamber'e ulaştı. Umer ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Beni bırak (yânî izin ver) de şu münâfıkın boynunu vurayım, dedi.

Peygamber (S):

— "Onu bırak. İnsanlar: Muhammed sahâbîlerini öldürtüyor diye konuşmasınlar" buyurdu.

Muhacirler Medine'ye geldikleri zaman, Ensâr, Muhâcirler'den daha çok idiler. Sonra bir müddet ardından Muhacirler çoğaldılar.

Râvî Sufyân: Ben bu hadîsi Amr'dan ezberledim, dedi. Amr da: Ben Câbir'den işittim: Biz Peygamber'in maiyyetinde idik... diyordu, demiştir [683].

319- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Onlar öyle kimselerdir ki; Allah'ın Rasûlü yanında bulunanlara nafaka vermeyin, tâ ki sökülüp dağılsınlar,

diyorlardı. Hâlbuki göklerin ve yerin hazîneleri Allah'ındır. Fakat o münafıklar ince anlamazlar" (Âyet: 7) [684].

427-.......Mûsâ ibn Ukbe şöyle demiştir: Bana Abdullah ibnu'l- Fadl tahdîs etti ki, kendisi Enes ibn Mâlik'ten şöyle derken işitmiş-tir: Ben (Basra'da iken) Harre vak'asında musîbete uğrayanlar üzerine hüzünlenmiştim. (Bu sırada Kûfe'de bulunan) Zeyd ibnu Erkam bana bir mektûb yazdı da, benim şiddetli hüzüne düştüğüm haberinin kendisine ulaştığını ve Rasûlullah(S)'tan şöyle buyururken işittiğini zikrediyordu: "Allah 'im! Sen Ensâr'ı ve Ensâr oğullarım mağfiret eyle!"

Râvî İbriu'1-Fadl "Ensâr'm oğullarının oğullan" hakkında duâ edip etmediğinde şekk etmiştir.

Enes ibn Mâlik'in yanında bulunanların bâzısı Enes'ten, Zeyd ibn Erkam'm kim olduğunu sordular. O da:

— Bu mektûb sahibi o kimsedir ki, Rasûlullah "İşte bu, kulağı sebebiyle Allah'ın kendisine vefa verdiği kimsedir" buyururdu [685].

320- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

'Onlar: Eğer Medîne'ye dönersek, and olsun en azız olan, oradan en zelil olanı muhakkak çıkaracaktır, diyorlardı. Hâlbuki izzet Allah'ın, Rasûlü'nün ve müzminlerindir. Lâkin münafıklar bunu bilmezler" ö(Âyet: 8).

428- Bize el-Humeydî tahdîs etti. Bize Sufyân ibnu Uyeyne tah-dîs edip şöyle dedi: Biz bu hadîsi Amr ibn Dinar'dan ezberledik. O şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdillah(R)'tan işittim, şöyle diyordu: Biz bir gazvede bulunduk. Muhâcirler'den bir adam, Ensâr'dan bir adamın kıçına vurdu. Ensârî:

— Yetişin ey Ensâr! diye bağırdı. Muhacir de:

— Yetişin ey Muhacirler! diye imdâd istedi.

Bu bağırmaları Allah, kendi Rasûlü'ne işittirdi. O da:

— "Bu nedir?" diye sordu. Oradakiler:

— Muhâcirler'den bir adam, Ensâr'dan bir adamın kıçına vurdu. Ensârî olan "Yetişin ey Ensâr!" dedi; Muhacir olan da "Yetişin ey Muhacirler!" dedi.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Bu çağırma âdetini bırakın. Çünkü o, kötü birşeydir" buyurdu.

Câbir dedi ki: Peygamber Medine'ye geldiği zaman Ensâr daha çok idi. Sonra bir zaman ardından Muhacirler çok oldular. Abdullah ibn Ubeyy:

— "Onlar bu işi yaptılar mı? And olsun eğer Medine'ye dönersek, en azız olan, oradan en zelîl olanı muhakkak çıkaracaktır" dedi.

Umer ibnu'I-Hattâb (R):

— Yâ-Rasûlallah! Beni serbest bırak da şu münâfıkın boynunu vurayım, dedi.

Peygamber:

— "Onu bırak. İnsanlar: Muhammed sahâbîlerini öldürtüyor diye konuşmasınlar" buyurdu [686].

64- et-Tegâbun Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

Ve Alkame ibn Kays, Abdullah ibn Mes'ûd'dan söyledi ki, o Yüce Allah'ın "Allah'ın izni olmayınca hiçbir musibet çatmaz. Her kim de Allah'a imân ederse Allah onun kalbine hidâyet verir..." (Âyet: ıi) kavli hakkında:

O şu kimsedir ki, kendisine bir musibet isabet ettiği zaman, musibetin Allah'tan olduğunu bilerek ona rızâ gösterir, demiştir [687].

Mucâhid de: "0 günde ki, Allah o toplama günü için hepinizi bir araya getirecek. İşte bu aldanma günüdür.., " (Âyet: 9>; buradaki "Tegâbun", cennet ehlinin ateş ehlini aldatmasıdir, demiştir [688].

(Bâzı nüshalarda et-Talâk: 4., 5. ve 9. âyetlerdeki bâzı ta'bîrle-rin tefsirleri de burada et-Tegâbun'Ia beraber verilmiştir.) [689]

65- et-Talâk Sûresi [690]

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

"Kadınlarınız içinden artık âdetten kesilmiş olanlarla henüz âdetini görmemiş bulunanların iddetlerinde eğer

şübhe ederseniz, onların iddetleri üç aydır. Yüklü kadınların iddetleri ise yüklerini koymaları (ile biter).,. "

(Âyet: 4); buradaki "Eğer şübhe ederseniz", "Eğer hayız oluyor mu, yâhud olmuyor mu, bilmezseniz" demektir.

Hayızdan oturmuş olan kadınlarla henüz hayız olmamış kadınlara gelince,

bunların iddetleri üç aydır [691].

"RabbHnin ve O'nun rasûllerinin emrinden uzaklaşıp azmış olan nice memleket vardır ki, biz onları en çetin bir hesaba çekmiş, onları akıllara şaşkınlık verecek bir azaba uğralmışızdır. İşte o memleket (halkı) yaptığının ağırlığını tatmış, işinin sonu bir hüsran olmuştur" (Âyet: 8-9); Mucâhid: Bu âyetteki "Vebale emrihâ",

"Cezâe emrihâ" (yânî "İşinin cezasını") ma'nâsınadır, demiştir.

429-....... İbnu Şihâb şöyle demiştir: Bana Salim, haber verdi ki, ona da babası Abdullah ibn Umer (R) şöyle haber vermiştir: Kendi karısını hayız hâlinde iken boşamıştı. Akabinde Umer ibnu'I-Hattâb, Abdullah'ın bu işini Rasûlullah'a zikretti. Rasûlullah (S) bu işte öfkelendi. Sonra: "Oğlun o kadına geri dönsün, sonra kadın temizlenip tekrar âdetini görünceye, sonra tekrar temizleninceye kadar onu yanında tutsun. İkinci âdetinden temizlendikten sonra kendisine kadını boşamak fikri zahir olursa, o kadınla cinsî münâsebet yapmadan, temiz hâlinde iken kadını boşasın. İşte bu, Allah'ın emrettiği gibi olan iddettir" buyurdu [692].

321- Bâb;

"... Yüklü kadınların iddetleri ise yüklerini koymaları (yânî doğurmaları ile biter). Kim Allah'a korunursa O kendisine işinde bir kolaylık verir" "Ölâtu't-ahmâV'in vahidi "Zâtu hamlin"dir.

430-.......Yahya ibn Kesîr şöyle demiştir: Bana Abdurrahmân ibn Avf in oğlu Ebû Seleme haber verip şöyle dedi: İbn Abbâs'a bir adam geldi, Ebû Hureyre de yanında oturuyordu. O adam İbn Abbâs'a:

— Kocasından kırk gün sonra doğuran bir kadın hakkında bana fetva ver, dedi.

İbn Abbâs:

— Bu kadının iddeti iki müddetten (yânî vefat iddeti ile hami iddetinden) en uzak olanıdır, dedi.

(Ebû Seleme dedi ki:) Ben "Yüklü kadınların iddetleri ise yüklerini koymalarıdır" âyetini söyledim. Ebû Hureyre de:

— Ben kardeşimin oğlu, yânî Ebû Seleme ile beraberim, dedi. Bunun üzerine İbn Abbâs, gulâmı Kureyb'i, Ümmü Seleme'ye

gönderip ona sordurdu. Ümmü Seleme de şöyle dedi:

— Subey'a el-Eslemiyye gebe iken kocası öldürüdü. Sonra Su-bey'a, kocasının ölümünün ardından kırkıncı gecede doğurdu. Ardından kendisiyle evlenilmek üzere tâlib olundu. Rasûlullah (S) da onu nikâh ettirdi. Ebü Senâbil ibnu Ba'kek de onu isteyenler arasında idi.

Ve Süleyman ibn Harb ile Ebu'n-Nu'mân şöyle dediler [693]: Bize Hammâd ibnu Zeyd, Eyyûb es-Sahtıyânî'den tahdîs etti ki, Mu-hammed ibn Şîrîn şöyle demiştir: Ben, içlerinde Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ'nın da bulunduğu bir müzâkere halkasında idim. İbnu Ebî Leylâ'nın arkadaşları ona çok ta'zîm ediyorlardı. İbnu Ebî Leylâ, kocası ölen kadının iddeti hakkında:

— İki müddetin en uzağıdır, dedi.

Bunun üzerine ben Subey'a bintu'l-Hâris'in hadîsini, Abdullah ibn Utbe'den senediyle tahdîse başladım. Onun arkadaşlarının bâzısı beni susturmak için dudağını ısırıp işaret etti.

Muhammed ibn Şîrîn dedi ki: Ben onun bu görüşü inkâr ettiğini anladım. Bunun üzerine ben de ona:

— Eğer ben Abdullah ibn Utbe Kûfe'nin bir nahiyesinde bulunurken onun üzerine yalan söylemiş isem, o takdirde ben çok ctir'et-li bir kimseyimdir, dedim.

O da bana karşı inkâr işareti yaptığından utandı.

İbnu Ebî Leylâ: Lâkin amcası İbn Mes'ûd bunu söylemedi, dedi.

îbn Şîrîn dedi ki: Ben bundan sonra Ebû Atıyye Mâlik ibnu Âmir'e kavuştum da ona bu hadîsi tesbît etmek için sordum. Mâlik, bu Subey'a hadîsini (Abdullah ibnu Utbe'nin Subey'a'dan tahdîs ettiği gibi) bana tahdîs etmeye koyuldu. Bunun

ardından ben Mâlik ibn Âmir'e:

— Sen Abdullah ibn Mes'ûd'dan bu konuda birşey işittin mi? diye sordum.

Süleyman ibn Harb, Buhârî'nin üstadıdır. Bu hadîsi burada böyle "Kaale" ta'-bîriyle üstadından getirmiştir. Süleyman ibn Harb ile Ebu'n-Nu'mân ikisi de Hammâd ibnu Zeyd'den; o da Eyyûb'dan diyerek, senedi ve hadîsi sevketmişlerdir

- Biz Abdullah ibn Mes'ûd'un yanında idik. O: Sizler kadın üzerine ruhsat yapmıyor da onun aleyhine tağlız mı yiyorsunuz (yanı müddetin uzununu mu tatbik ediyorsunuz)? En kısa olan bu en-Nısa Sûresi -et-Talâk Sûresi- en uzun sûreden (yânî en uzun sure olan el-Bakara'dan) sonra indi: "Yüktü kadınların ıddetlen, yüklerim koymaları (yânî doğurmaları ile biter)" [694]

66- "Li-me tuharrimu" Sûresi [695]

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

322- Bâb:

"Ey Peygamber, sen kadınlarının hoşnûdluğunu arayarak, Allah'ın sana halâl kıldığı şeyi niçin (kendine) haram ediyorsun? Bununla beraber Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (Âyet: I).

431-.......tbn Abbâs(R): Harâm(olsım ta'bîrini kullandığımda bu kişi keffâret yapar demiştir. Ve yine İbn Abbâs şu âyeti söylemiştir: "And olsun ki, Allah 'in Rasûlü 'nde sizin için güzel bir numune vardır... " (-el-Ahzâb: 21) [696].

432-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), Zeyneb bintu Cahş'ın

yanında bal şerbeti içerdi ve onun yanında çok kalırdı. Bunun üzerine ben ve Hafsa, Rasûlullah ikimizden hangimizin yanına gelirse ona "Sen meğâfir mi yedin? Ben sende meğâfir kokusu buluyorum" desin diye söz birliği yaptık. (Rasûlullah geldiğinde Hafsa bu sözü söyledi). Rasûlullah (S):

— "Hayır, ben meğâfir yemedim. Lâkin ben Zeyneb bintu Cahş'-ın yanında bal şerbeti içmiştim. Artık bir daha onu içmem. Ve işte yemîn de ettim. Sakın bunu başka bir kimseye haber verrrie!" buyurdu [697].

323- Bâb:

"Sen zevcelerinin hoşnûdluğunu arıyordun..."; "Allah, yeminlerinizin (keffâretle) çözülmesini size farz kılmıştır.

Allah sizin yardımcınızdır ve O hakkıyle bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir" (Âyet: 1-2) [698]

433-.......Bize Süleyman ibnu Bilâl, Yahya ibn Saîd'den; o da Ubeyd ibnu Huneyn'den tahdîs etti; o da İbn Abbâs'tan işitmiştir ki, o hadîs anlatarak şöyle demiştir: Umer ibnu'l-Hattâb'a bir âyetten sormak isterdim, bir sene durdum, heybetinden soramadım. Nihayet hacç yapmak üzere yola çıktı. Beraberinde ben de çıktım. Döndüğümüzde yolun birazında (Merru'z-Zahrân'da) idik, bir ihtiyâcı için erâk ağaçlarına doğru saptı.

İbn Abbâs dedi ki: Ben onun için durdum, nihayet işini bitirdi. Sonra beraberinde yürüdüm. (O abdest alıyor, ben de suyunu döküyordum; bir sırasını buldum.) Ona:

— Ey mü'minlerin emîri! Peygamberdin kadınlarından Peygam-ber'e karşı birbirine sırt dayayan (yânî yardımlaşan) o iki kadın kimdir? dedim.

Umer:

— Onlar Hafsa ve Âişe'dir, dedi. İbn Abbâs dedi ki: Ben:

— Vallahi bir seneden beri bunu sana sormak istiyordum, fakat sana

saygımdan dolayı soramıyordum, dedim.

Umer:

— Öyle yapma, bende bir ilim olduğunu zannettiğin birşeyi hemen bana sor ki, bir bilgim varsa onu sana haber veririm, dedi.

İbn Abbâs dedi ki: Sonra Umer şöyle dedi:

— Vallahi biz doğrusu Câhiliyet zamanında kadınlar için bir emir sayıya almazdık, tâ Allah onlar için indirdiğini indirinceye ve haklarında verdiği payı verinceye kadar. Ben, dedi, kendi kendime bir işte düşünürken, karım "Şöyle şöyle yapsan" dedi.

Umer dedi ki:

— Ben de ona: "O senin neyine gerek? Benim istemekte olduğum bir işte senin külfete girmen ne oluyor?" dedim. O da bana: "Hayret ederim sana, ey Hattâb oğlu! Sen kendine karşı söz döndü-rülmesini istemiyorsun. Hâlbuki senin kızın Rasûlullah'a karşı söz döndürüyor, mırıldanıyor, hattâ o günü öfkeli bırakıyor" deyiverdi.

Hemen Umer kalktı, yeninde ridâsına aldı, tâ Hafsa'ya kadar gidip yanına girdi ve ona şunları söyledi:

— Ey kızım, sen Rasûlullah'a karşı söz döndürüyor, hattâ bütün gün öfkeli bırakacak kadar söyleniyormuşsun! dedi.

Hafsa da:

— Vallahi biz hepimiz O'na söz döndürmesi yapar, mırıldanırız, dedi.

Bunun üzerine ben:

— Bilirsin ki, ben seni Allah'ın ukubetinden ve Rasülü'nün öfkesinden dâima sakındırırım. Ey kızım! Şakın seni arkadaşının güzelliği ve Rasûlullah'ın ona sevgisi aldatmasın -Âişe'yi kasdediyordu-! dedim.

Umer dedi ki:

— Sonra çıktım, yakınım olduğu için Ümmü Seleme'nin yanına girdim ve ona söyledim. Ümmü Seleme de:

— Taaccüb ederim sana ey Hattâb oğlu! Herşeye girdin, nihâ-: yet Rasûlullah ile zevceleri arasına da mı girmek istiyorsun? dedi.

İşte bu söz beni öyle bir tutuş tuttu ki, vicdanımda duyduğum teessürü kısmen kırdı [699]. Bunun üzerine onun yanından da çıktım.

Ve benim Ensâr'dan bir arkadaşım vardı. Ben gitmediğim zaman o bana haber getirir, o gitmediği zaman da ben ona haber getirirdim. Bu esnada biz Gassân meliklerinden birisinden de endîşe ediyorduk; bize yürüyeceği söyleniyor, yüreklerimiz ondan dolgun bulunuyordu. Bir de baktım ki, arkadaşım Ensârî kapıyı çalıyor "Aç, aç" dedi. Ben:

— Gassânî mi geldi? dedim. O:

— Hayır, ondan daha şiddetli; Rasûlullah kadınlarından bir köşeye çekilmiş, dedi.

Gönlümden: Hafsa ile Âişe'nin burnu sürtüldü, dedim. Elbisemi aldım, çıktım, nihayet vardım. Anladım ki, Rasûlullah birkaç basamakla çıkılır bir meşrebede (şerbetlik denilen bir hücrede) siyah bir uşağı da basamağın başında. Ben uşağa:

— Söyle, bu Umer ibnu'l-Hattâb'dir, dedim. Nihayet bana izin verildi.

Umer dedi ki:

— Ben Rasûlullah'a bu söylediğim sözleri hikâye ettim. Ümmü Seleme'nin sözüne geldiğimde Rasûlullah gülümsedi. O bir hasır üzerinde bulunuyordu. Kendisiyle hasır arasında hiçbirşey yoktu. Başının altında içi lif dolu bir meşin yastık vardı. Ayaklarının yanında dökülmüş biraz karaz (yânî Arab samgı denilen selem posası), baş ucunda da asılı bir posteki vardı. Rasûlullah'ın böğründe hasırın izlerini gördüm de ağladım.

O:

— "Seni ağlatan nedir? buyurdu. Ben de:

— Yâ Rasûlallah, Kisrâ ve Kayser bulundukları hâl içindeler. Sen ise Allah'ın Rasûlü'sün! dedim.

O:

— "Dünyâ onların, âhiret bizim olmasına razı olmuyor musun?" buyurdu [700].

324- Bâb: [701]

"Hani Peygamber, zevcelerinden birine gizli bir söz söylemişti. Bunun üzerine o zevce bunu haber verip de Allah da ona bunu açıklayınca, (Peygamber) bunun bir kısmını bildirmiş, bir kısmından da vazgeçmişti. Artık bunu kendisine söyleyince, o zevce: 'Bunu sana kim haber verdi?' dedi. O da: 'Bana herşeyi bilen, herşeyden haberdâr olan haber verdi3 dedi" (Âyet: 3) [702].

Bu bâbda Aişe'nin Peygamber'den olan hadîsi vardır

434-....... Buradaki senedde Yahya ibn Saîd tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Ubeyd ibnu Huneyn'den işittim, şöyle dedi: Ben îbn Abbâs(R)'tan işittim, şöyle diyordu: Ben Umer'e sormak istedim de:

— Ey mü'minlerin emîri! Rasûlullah'a karşı birbiriyle yardım-laşan o iki kadın kimdir? dedim.

Ben sözümü tamamlamamıştım ki, o:

— Âişe ve Hafsa'dır, diye cevâb verdi [703].

325- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Eğer her ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz ne iyi, çünkü hakîkaten sizin kalbleriniz kaymıştır. Yok eğer O 'nun aleyhinde birbirinize arka verirseniz, hiç şübhesiz Allah bizzat O'nun yardımcısıdır, Cebrail de mü'minlerin sâlih olanları da. Bunların ardından bütün melekler de O'na yardımcıdır" (Âyet: 4)

Bu başlık arasındaki bâzı tefsirler:

"Sağavtu"ve "Asğaytu", "Meylettim"; "Li-tesğâ" "Li- temîle"; "Zahîr'% "Avn, yânî yardımcı";

"Tezâherûne", "Taavunûne" ma'nâsınadır.

Ve Mucâhid şöyle dedi:

"Ey îmân edenler, kendilerinizi ve aile ferdlerinizi koruyun..."(Ayet. 6), "Kendilerinize ve aile ferdlerinize Allah'a takvâlı olmayı tavsiye ediniz ve onları edeblendiriniz" demektir [704].

435-.......Bize Yahya ibn Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ubeyd ibnu Huneyn'den işittim, şöyle diyordu: Ben İbnu Abbâs'tan işittim, şöyle diyordu: Ben Umer'e, Rasûlullah'a karşı birbiriyle yardımla-şan o iki kadını sormak ister dururdum. Bir sene bekledim, fakat sormak için uygun bir yer bulamadım. Nihayet onunla beraber hacc etmek üzere yola çıktım. (Dönüşümüzde) Zahrân mevkiinde bulunduğumuz zaman Umer, kendi ihtiyâcı için ileri gitti. Gelince:

— Bana abdest suyu yetiştir, dedi.

Ben de kendisine bir kap ile su yetiştirdim. O abdest alırken ona su dökmeye başladım. Burayı suâl için uygun bir yer gördüm de:

— Ey mü'minlerin emîri! Rasûlullah'a karşı birbirlerine arka olan o iki kadın kimdir? dedim.

İbn Abbâs dedi ki: Ben sözümü tamamlamamıştım ki, o:

— Âişe ve Hafsa'dır, dedi [705].

326- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Eğer o sizi boşarsa yerinize -Allah'a itaatle teslim olan, Allah Jın birliğini tasdik eden, namaz kılan, günâhlardan tevbe ile vazgeçen, ibâdet eden, oruç tutan kadınlar, dullar ve kızlar olmak üzere Rabbanin ona sizden hayırlılarını vermesi umulur"

(Âyet: 5).

436-.......Enes (R) şöyle demiştir: Umer (R) şöyle dedi: Peygamber'in kadınları kıskançlık hususunda Peygamber'e karşı birleştiler. Ben onlara:

— Eğer O sizi boşarsa, yerinize Rabb'inin O'na sizden hayırlılarını vermesi umulur, dedim.

Akabinde bu âyet indi [706].

67- "Tebâreke'llezî bi-yedihi'l-mülk" Sûresi [707]

"Tefâvüt" (Âyet: 3), "İhtilâf; "Tefâvüt" ve "Tefevvüt" bir ma'nâyadır [708].

"Tekâdü temeyyezu mineH-gayz" (Ayet: 8), "Öfkesinden hemen hemen parçalanacak gibi olur" ma'nâsınadır.

"O, yeri sizin fâidenize hor kılandır. O hâlde onun omuzlarında yürüyün, Allah'ın rızkından yiyin» son gidiş ancak O'nadır" (Âyet: is>; buradaki "Menâkıbihâ",

"Câniblerinde, taraflarında" ma'nâsınadır.

"Teddeûne" ve "Ted'ûne" (Âyet: 27), "Tezekkerûne" ve "Tezkurûne" gibidir (yânî "İddia edip durduğunuz, söyleyip durduğunuz" ma'nâsınadır).

“Onlar; üstlerinde kanatlarını açarak,. kapayarak uçan kuşları da görmediler mi? Bunları (havada), O rahmeti herşeyi kaplayan Allah'tan başkası tutmuyor. Şübhesiz ki O herşeyi hakkıyle görendir" (Âyet: 19); buradaki "Yakbıdne", "Kanatlarını çarparak..." ma'nâsınadır. Mucâhid şöyle demiştir:

"Sâffâtin", "Kanatların yayılmasıdır; "O, eğer rızkını tutup kesiverirse, şu size rızk verebilecek kim? Hayır onlar bir azgınlık, bir nefret içinde mütemadiyen inâd etmişlerdir" (Ayet-. 21); buradaki "Nufûrin", "Küfür" ma'nâsınadır.

68- Nûn ve'1-Kalem Sûresi [709]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

Ve Katâde "Men'e güçleri yetecek adamlar tavrıyle erkenden gittiler" (hyev. ıs); buradaki "Hardin", "Sırf

nefislerindeki ciddî bir men'e, öfkeye (güçleri yeterek erkenden gittiler)" demektir, dedi.

ibn Abbâs da: "Fakat onu (simsiyah olmuş hâlde) görüverince: 'Herhalde biz yanlış gelenleriz' dediler"

(Âyet: 26); buradaki "Le-dâllûne", "Kendi bahçemizin mekânını sapıtanlarız" (yânî yanlış bahçeye gitmiş kimseleriz) ma'nâsınadır, demiştir. İbn Abbâs'tan başkası da şöyle demiştir:

"(O bahçe) simsiyah kesilmiş gibi oldu" (Âyet: 20);

"Geceden kesilip ayrılan sabah gibi ve gündüzden kesilip kopan gece gibi oldu'* demektir. Bu "Sarim", yine kumun çoğundan-büyüğünden kesilip ayrılmış her kum ma'nâsına ve yine bu "Sarım", "Katıl" ve "Maktul" gibi "Masrûm" (yânî "Biçilmiş, kesilmiş") ma'nâsına olur [710].

327- Bâb:

Kaba, haşîn; bütün bunlardan başka da kulağı kesik olan hiçbir kişiyi tanıma" (Âyet: 10-13) [711]

437-.......İbn Abbâs (K)"Utullin ba'de zâlike zenîmin" kavli hakkında:

— O Kureyş'ten bir adamdır ki, kulağında davar küpesi (veya kesiği) gibi bir

sarkıntısı vardır, demiştir [712]

438-.......Ma'bed ibn Hâlid şöyle demiştir: Ben Harise ibnu Vehb el-Huzâî(R)'den işittim, o şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Dikkat edin! Size cennet ehlini haber veriyorum: Her zaîf olan ve her mütevâzi' mü'min kişi -yâhud: insanlar tarafından zaîf görülen kişi-dir ki, o mü'min Allah üzerine yemin etse, muhakkak ki, Allah onu yemininde gerçek çıkarır. Dikkat edin! Size ateş ehlini de haber veriyorum: Onlar da her katı yürekli, kibirli -şerrliy ululuk taslayan kimselerdir" [713].

328- Bâb:

"(O gün) baldırın açılacağı, kendilerinin secdeye da'vet edilecekleri bir gündür. Fakat güç yetinmeyeceklerdir"

(Âyet: 42) [714].

439-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "(Kıyamet günü) Rabb'imiz kendi sakından açar, derhâl O 'nun azametine her mü'min vemü'mi-ne secde eder. Yalnız dünyâda insanlara göstermek ve halka işittirmek için secde eden secdesiz kalır. Gerçi öylesi de secde etmeye gider, fakat onun sırtı tek bir tabakaya döner" [715].

69- el-Hâkka Sûresi [716]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

'Ad'e gelince: Onlar da uğultulu, azgın bir fırtına ite helak edildiler. Allah onu

yedi gece, sekiz gün ardı ardınca üzerlerine gönderdi... " (Âyet: 6-7); buradaki "Husûmen". "Ardı ardınca" ma'nâsınadır [717].

İbnu Cubeyr şöyle demiştir:

"Artık kitabı sağ eline verilmiş olana gelince, der ki: Alın, okuyun kitabımı. Çünkü ben hakîkaten hesabıma kavuşacağımı bilmiştim. İşte O, hoşnûd bir hayât içindedir" (Âyet: 21); "Onun içinde rızâ ve hoşnûdluk vardır" demek istiyor.

'Kitabı sol eline verilmiş olana gelince; o da der ki: Âh keski benim kitabım verilmeseydi. Hesabımın da ne olduğunu bilmeseydim. Âh keski o kat 'f bir son verici olsaydı..." (Âyet. 25-27); buradaki "el~Kaadiye"t "Nefsi

öldürmüş olan ilk ölümdür" ki, sonra onun ardından diriîtilmiştir [718].

"O, âlemlerin Rabb'inden indirilmedir. Eğer (Peygamber) bâzı sözleri bize karşı kendiliğinden uydurmuş olsaydı, elbette onun sağ elini (kuvvetini) ahverirdik, sonra da hiç şübhesiz onun kalb damarını koparırdık. O vakit sizden hiçbiriniz buna mâni* de olamazdınız" (Âyet: 43-47), buradaki "Ahadun" lafzı hem cemi' için, hem de tek için olur.

İbn Abbâs:

"el-Vetîn", kalbin verîd (yânî atar) damarlarıdır, demiştir [719].

Yine İbn Abbâs şöyle demiştir:

"Hakikat su bastığı zaman sizi akan gemide biz taşıdık" (Âyet: ıi); buradaki "Tağal-mâu", "Su çok olduğu zaman" ma'nâsınadır. "Semûd'a gelince, onlar tâğıye ile helak olundular" (Âyet: 5) denilir ki, bu tuğyanları sebebiyle helak olundular demektir. Ve yine

"Nûh kavmi üzerine suların tuğyan edip taşması gibi üzerime hüzünlendirici şeyler tuğyan etti (yânî çok oldu)" denilir [720].

"Gıslînden başka yiyecek de yoktur" (Âyet: 36); buradaki Gıslîn^f cehennem ehlinin kanla karışık irinlerinden

akan şeydir [721]. "...Sanki onlar, içleri bomboş hurma kütükleri idiler"

(Âyet: 7); buradaki "A 'câzu nahlin",

"Hurma kökleri ve gövdeleri" manasınadır.

"Şimdi onlardan bir kalan görüyor musun?" (Âyet: s>; buradaki "Bâkıyetin", "Bakıyyetin" (yânî "Kalan") ma'nâstnadır.

70- Seele Sâilun Sûresi [722]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

"Günahkârlar o günün azabından (kurtulmak için şunları) feda etmek ister: Oğullarını, karısını, kardeşini,

kendisini barındırmakta olan soyunu sopunu ve yeryüzünde kim varsa hepsini. Ki nihayet kendisini kurtarsın. Fakat ne mümkinl Çünkü hâlis alevdir, bedenin bütün uçlarım söküp koparandır" (Âyet: 11-16);

buradaki "el-Fasîle" kendisine en yakın olan babalarının en küçüğüdür. Soyundan intisâb eden ancak ona intisâb eder (yânî ona bağlanır); "Li-şşevâ", "İki el, iki ayak, vücûdun etrafı, uçları ve başın derisi" ma'nâsınadır. Baş derisinin tekiline "Şevât" denilir. Vücûddan Ölüm yeri olmayan kısımlar "Şevân"dır.

"Şimdi o küfredenlere ne oluyor ki, senin sağından, solundan halka halka hep gözlerini sana doğru dikip bakmaktadırlar? Onlardan herkes naîm cennetine sokulacağını mı ümîd ediyor?" (Âyet: 36 38); buradaki

"Izûn", "Cemâatler" ma'nâsınadir, bunun tekili "IzetuiTdur [723].

"O gün onlar, sanki dikili birşeye koşuşuyorlar gibi kabirlerinden fırlaya fırlaya çıkarlar" (Âyet: 43); buradaki

"Yûfidûn", "Çabuk çabuk, hızh hızlı, sür'atle hareket ediyorlar" demektir. Bunun masdarı olan "el-Iyfâd",

"el-Isrâ'" (yânî "Çabuk hareket etmek, sür'at eylemek") ma'nâsınadrr.

71- Nûh Sûresi [724]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

"Siz neye ummazsınız Allah için bir vakaar? Yaratmışken O sizi tavır tavır bu tavra kadar!" (Âyet: 13-14); buradaki "Etvâran" "Şu tavır, şu tavır olarak" demektir. "Tavrını geçti" denilir ki, "Kadrini geçti" ma'nâsınadır [725].

"Bunlar büyük büyük tuzaklar yaptılar" (Âyet: 22); buradaki "Kubbâr", "Kubâr"dan daha şiddetli ve daha beliğdir. "Cummâl" ve "Cemil" de böyledir.

Çünkü şeddeli olan kelime belâgatçe şeddesizden daha şiddetlidir. "Kubbâr", "Kebîr" ma'nâsınadır. Yine hafifletmekle şeddesiz olan "Kubâran" da "Kebîr" ma'nâsınadır. Arab "Raculun hussânun ve cemmâlun" der ve yine "Racûlun husânun ve cumâlun" der. ikinci

"Husânun" ve "Cumâlun" kelimeleri hafifletilmiştir, yânî şeddesizdir. Şeddeliler, şeddesiz olanlardan daha

beliğdirler.

"Nûh: 'Ey Rabb'im, yeryüzünde kâfirlerden yurt tutan hiçbir kimse bırakma' demişti" (Âyet: 26); buradaki

"Deyyâr", "Devr" masdarından türemiştir, lâkin bunun vezni "Deverân"dan "Fey'âlun"dur. Nitekim

Umer ibnu'l-Hattâb "el-Hayyu'l-Kayyâm" şeklinde okudu, bu da "Kumtu" fiilindendir [726].

Başkası da: "(Yeryüzünde dolaşan) bir tek deyyâr bırakma" demektir, dedi [727].

"Nûh şöyle demişti:..* Ey Rabb'im, beni, anamı, babamı, îmân etmiş olarak evime girenleri (kıyamete kadar gelecek) erkek mü 'minleri ve kadın mü 'minleri

Sen mağfiret eyle. Zâlimlerin helakinden başka birşeyini de artırma!" (Âyet: 28); buradaki "Tebâren", "Helâken"

ma'nâsınadır, dedi (Bu ikisini söyleyen Ebû Ubeyde'dir).

Ve İbn Abbâs şöyle demiştir: "Şöyle dedim: Artık RabbHnizden mağfiret isteyin. Çünkü çok mağfiret edicidir. (O sayede) gök üstünüze bol bol yağmur salıverir. Sizin mallarınızı, oğullarınızı da çoğaltır; size bağlar, bustânlar verir; size ırmaklar akıtır" (Âyet: ıo-i2); buradaki "Mıdrâran", "Yağmurların bâzısı bâzısının ardından gelir, ardarda yağar*' ma'nâsınadır [728].

"Size ne oluyor, Allah için bir vakaar ummuyorsunuz?" (Âyet: 13); buradaki "Vakaaran",

"Azameten" ma'nâsınadır [729].

329- Bâb:

"Sakın taptıklarınızı bırakmayın. Hele Vedd'den, Suvâ'dan, Yegûs'tan, Yeûk'tan ve Nesr'den asla vazgeçmeyin, dediler" (Âyet: 23) [730].

440-.......İbnu Cureyc şöyle demiştir: Ve Atâ el-Hurâsânî, İbn Abbâs(R)'tan olmak üzere şöyle dedi: Nûh kavmindeki vesenler, sonradan Arab kavminde oldu. Vedd putuna gelince; o, Devmetu'I-Cendel'de Kelb kabilesinin idi. Suvâ' putu, Huzeyl kabilesinin idi. Yeûs, Murad kabilesinin, sonra da Yemen'in Sebe' şehrinin yanında el-Cevf mevkiinde Gutayf oğulları'nm idi. Yeûk, Yemenli bir kabîle olan Hemdân'ın idi. Nesr de Hımyer'in Zu'1-Kelâ' hanedanının idi. Bu isimler esasen Nûh kavminden bâzı sâlih adamların isimleridir. Bu iyi kimseler vefat ettikleri zaman şeytân onların mensûb oldukları kavimlerine, bunların adlarına, hayâtlarında oturageldikleri mey-ki'lere birtakım putlar dikin ve onlara bu adamların isimlerini verin diye vahyetmiştir. Onlar da putları dikmişler ve

bunlara o iyi kimselerin adlarım vermişledir. Bu heykellere ilk zamanlarda ibâdet edilmemiştir. Nihayet bunları dikmiş olan nesiller vefat ettikleri ve bunlarla ilgili bilgiler neshedilip unutulduğu zaman, cehaletle bunlara tapılmıştır [731].

72- "Kul ûhiye ileyye" Sûresi [732]

Rahman ve Rahîm olan Allah ‘ın ismiyle

İbn Abbâs: "Hakîkaten Allah'ın kulu, ona ibâdet için kalktığı zaman neredeyse onlar etrafında keçeler oluyorlardı" (Âyet: ı?>; buradaki "Libeden", "A'vânen" (yânî "Yardımcı" demek olan "Avn"ın cem'i olup "Yardımcılar") ma'nâsınadır, demiştir.

441-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), sahâbîlerinden bir topluluk içinde Ukâz panayırına doğru, oraya gitmek üzere yürüdü. O târihte şeytânlar ile semâ haberi arasına engel konulmuş, yânî semâdan haber almaktan men' edilmişler ve üzerlerine delici ateş parçalan atılmağa başlamış bulunuyordu. (Semâya doğru çıkıp kovulan) Şeytânlar, kavimleri yanına döndüklerinde kendilerine:

— Ne olursunuz (neden bir haber getirmiyorsunuz)? dediler.

Onlar da:

— Semâdan haber almaktan men' edildik, üzerimize ateşler gönderildi, dediler.

Bunun üzerine îblîs onlara:

— Sizin haber almanıza engel olan muhakkak yeni meydana gelmiş birşeydir. Arzın doğularını ve batılarını dolaşın da semâdan haber almanıza engel olan bu yeni meydana gelmiş işin ne olduğuna

bakın, dedi.

Akabinde cinnler yürüdüler, Arz'ın doğularını ve batılarını dolaştılar, her yerde kendileriyle semâ-haber arasına engel olan bu işin ne olduğuna bakıp arıyorlardı.

İbn Abbâs dedi ki: İşte bunların içinden Tıhâme yönüne yöne-lip gitmiş olan takını, Ukâz panayırına gitmek üzere nahle mevkiinde bulunan Rasûlullah'ın bulunduğu yere varmış oldular. O sırada Rasûlullah orada sahâbîlerine sabah namazım kıldırıyordu. (Namazda okuduğu) Kur'ân'i işitince bunlar ona iyice kulak verip işitmeye çalıştılar. Ve birbirlerine:

— Semâdan haber almanıza mâni' olan işte budur, dediler. İşte o zaman bu haberciler kendi kavimleri yanına döndüklerinde:

— Ey kavmimiz, "Biz hakîkî hayranlık veren bir Kur'ân dinledik ki, o Hakk 'a ve doğruya götürüyor. Bundan dolayı biz de ona îmân ettik, Rabbİmize hiçbirşeyi asla ortak tutmayacağız" dediler.

Azîz ve Celîl olan Allah da Peygamberi üzerine: "De ki: Bana şu hakikat vahyolunmuştur: Cinnden bir zümre benim okuyuşumu dinlemiş de şunu söylemişlerdir: Biz hakîkî hayranlık veren bir Kurbân dinledik..." âyetlerini indirdi.

Rasûlullah'a ancak cinnİn bu sözleri vahyolunmuştur [733].

73- el-Muzzemmil Sûresi [734]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

Rabb'inin adını an, O'na tebettul edip kesil** (Âyet: 8); Mucâhid: Buradaki "Tebettul edip kesil", "O'na ihlâs

et manasınadır, dedi [735].

"Çünkü bizim yanımızda bukağılar var ve yakıcı bir ateş var'1 (Âyet: 12). el-Hasenu*l-Basrî şöyle demiştir: "Enkâlen",

"Kuyûden" yânî "Bukağılar (bağlama tobrukları)" ma'nâsınadır.

"Eğer siz küfrederseniz» çocukları ak saçlı ihtiyarlara çevirecek olan bir günden kendinizi nasıl koruyabileceksiniz? Gök bile o sebeble yarılmış, O'nun va'di fiile çıkarılmış olacaktır" (Âyet: 17-18); buradaki

"Munfatırun bihV\ "Onunla ağır yük yükletilmiş,

ağırlıkla bastırılmış" demektir.

İbn Abbâs da şöyle demiştir:

"0 günde yerler, dağlar sarsılır ve dağlar akıp dağılan bir kum yığınına döner" (Âyet: m>; buradaki "Kesîben

mehîlen", "Akıcı kum" ma'nâsınadır.

"Fir'avn, o RasûVe isyan etti de biz de onu ağır ve çetin bir tutuşla yakalayıverdik" (Âyet: ıe>; buradaki

"Vebîlen", "Şedîden" ma'nâsınadır.

74- el-Muddessir Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

"Ey bürünüp sarınan! Kalk artık korkut. Rabb'ini büyük tanı, elbiselerini temizle, azabı terkeyle, iyiliği çoğu isteyerek- yapma. Rabb 'in için katlan. Çünkü o boru öttürülünce; işte o gün, kâfirlerin aleyhine pek çetin bir gündür, kolay değildir" (Âyet: 1-10); buradaki

"Yevmun asîrun", "Yevmun şedîdun" ma'nâsınadır [736].

"Artık şefaat edicilerin hiçbir şefaati onlara fayda vermeyecek. Böyle iken şunlara ne oluyor ki, hâlâ öğütten yüz çeviricidirler? Sanki onlar arslandan ürküp kaçan vahşî eşeklerdir!" (Âyet: 48-5i>; buradaki "Kasvere

insanların hafif hışırtısı, tikırdısı ve sesleri ma'nâsınadır. Ebû Hureyre (R) de:

Arslan ve her şiddetli şey "Kasvere "dir, demiştir.

"Mustenfira", "Nefret eden, kaçan", ürkütülmüş, korkutulmuş" ma'nâsınadır [737].

442- Bize Yahya ibn Mûsâ el-Belhî tahdîs etti. Bize Vekî' ibnu'I-Cerrâh, Alî ibnu'l-Mubârek'ten; o da Yahya ibn Ebî Kesîr'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Ben Ebû Seleme ibn Abdirrahmân ibn Avf a Kur'ân'dan ilk inen vahyi sordum.

O:

— Yâ eyyuhel-muddessir..." der. Ben:

— "îkra' bVsmi Rabbikellezîhalaka" olduğunu söylüyorlar, dedim.

Bunun üzerine Ebû Seleme şöyle dedi:

— Ben Câbir ibn Abdillah'a bundan sordum ve ona senin söylediğini söyledim. Câbir şöyle dedi: Ben sana Rasûlullah'ın bize tahdîs ettiğinden başka birşey tahdîs etmiyorum. Rasûlullah şöyle buyur-, du: "Ben Hıra'da i'tikâf ettim. Oradaki i'tikâfımı yerine getirdiğim zaman, (oradaki mağaradan) aşağıya indim. Bu esnada nida olundum. Ben sağımdan baktım, hiçbirşey göremedim; solumdan baktım hiçbirşey göremedim. Önüme baktım yine birşey göremedim, arkama baktım yine hiçbirşey göremedim. Başımı yukarı kaldırdığımda birşey gördüm ...A kabinde Hadîce 'ye geldim ve: Beni disâr(\a) örtün ve üzerime soğuk su dökün! dedim." Rasûlullah devamla buyurdu ki: "Beni örttüler ve üzerime soğuksu döktüler." Rasûlullah devamla buyurdu ki: "Akabinde Ey bürünüp sarınan (= Muddessir), kalk artık inzâr et, RabbHni büyükle... âyetleri indi" [738]

330- Bâb: Yüce Allah'ın "Kalk da inzâr et" Kavli

443-.......Buradaki râvîlerin oluşturduğu senedde de Peygamber(S)'in "Ben Hırâ'da i'tikâf ettim..." buyurduğunu, Usmân ibn Umer'in, Alî ibnu'l-Mubârek'ten rivayet ettiği hadîsin benzeri olarak rivayet etmişlerdir.

331- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Ve RabbHni tekbîr edip büyükle' (Âyet: 3).

444-.......Yahya ibn Ebî Kesîr tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Ebû Seleme'ye:

— Kur'ân'ın hangi kısmı ilk Önce indirildi? diye sordum. O:

— "Yâ eyyuheH-müddessir" dedi. Ben kendisine:

— Bana, ilk indirilenin ' (lkra * bi 'smi Rabbike llezî halaka *' olduğu haber verildi, dedim.

Bunun üzerine Ebû Seleme ibn Abdirrahmân şöyle dedi:

— Ben de Câbir ibn Abdillah'a: Kur'ân'ın hangi kısmı ilk önce indirildi? diye sordum. Câbir de bana: "Yâ eyyuhel-müddessiru "dur, dedi. Ben de kendisine: Bana, ilk indirilen kısmın "İkra' bVsmirab-bike'ttezthalaka" olduğu haber verildi, dedim. Bunun üzerine Câbir şöyle dedi: Ben sana Rasûlullah(S)'ın söylediği şeyden başkasını haber vermiyorum. Rasûluilah şöyle buyurdu: "Ben Hırâ'da Vtikâfta bulundum, ttikâfımı yerine getirince dağdan aşağıya inip vadinin içine girdiğimde nida edildim. Önüme, ardıma baktım; sağımdan ve solumdan baktım, bir de gördüm ki, o melek gökle yer arasında bir taht üzerinde oturmuş... Akabinde Hadîce'ye geldim de: Beni örtün ve üzerime soğuk su dökün, dedim. Bu sırada bana "Yâ eyyuhe'l-müddessir = Ey bürünüp örtünen Müddessir! Kalk inzâr et ve Rabb'ini büyükle! İndirildi [739]

332- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Ke elbiselerini tertemiz(Âyet: 4).

445-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân haber

verdi ki, Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, kendisi vahyin bir ara kesilmesinden söz ediyordu. İşte bu hadîsi sırasında şöyle buyurdu:

— "Ben yürürken birdenbire gökyüzünden bir ses işittim. Başımı kaldırdım. Bir de baktım ki Hırâ'da, bana gelen melek (yânı Cib-rîl aleyhi's-selâm) semâ ile Arz arasında bir kürsî üzerine oturmuş. Bundan çok korktum. Evime dönüp: Beni örtün, beni örtün! dedim. Beni örttüler. Bunun üzerine Yüce Allah: "Ey bürünüp örtünen (Mud-dessir)!" Sûresi'ni "Veyr-ricze fehcur" kavline kadar indirdi."

Bu (temizlik emri), namaz farz kılınmadan önceydi. Buradaki "er-Rucze", Vesenler, putlardır[740].

333- Bâb: Yüce Allah'ın: Ve 'r-ricze fehcur' * Kavli

"er-Riczu" ve"r-Ricsu' "Azâb"dır, deniliyor [741].

446-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Ben Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan işittim, o şöyle dedi: Bana Câbir ibnu Abdillah (R) haber verdi. O da Rasûlullah(S)'tan işitti ki, Rasûlullah vahyin bir süre kesilmesi vaktini anlatıyordu:

— "Ben yürürken gökten bir ses işittim, hemen gözümü gökyüzü tarafına kaldırdım. Gördüm ki, bana Hirâ'da gelmiş olan melek, gök ile yer arasında bir kürsî üzerinde oturmaktadır. Ben ondan korktum, hattâ yere düştüm. Aileme geldim de: Beni örtün, beni örtün! dedim. Onlar beni örttüler. Akabinde Yüce Allah "Yâ eyyuheH-mud-dessir!" sûresini "Fehcur" kavline kadar indirdi."

Ebû Seleme: "er-Rıczu", vesenler, putlardır, dedi. Bundan sonra vahy kızıştı da arka arkaya devam etti (ardı arası kesilmedi) [742].

Diğeri de Abdullah ibn Muhammed el-Müsnidî, o da Abdurrazzâk, o da Ma'-mer ibn Râşid, o da ez-Zuhrî yolu.

75- el-Kıyâme Sûresi [743]

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

Ve Yüce Allah'ın Şu: "Onu acele etmen için dilini onunla depretme" (Âyet: 16) Kavlinin Tefsiri

Ve İbn Abbâs şöyle demiştir:

"Kıyamet gününe and ederim. Kendini alabildiğine kınayan nefse de yemin ederim. İnsan zanneder mi ki,

herhalde biz onun kemiklerini toplayıp bir araya getirmeyeceğiz? Evet, biz parmak uçlarını bile derleyip iade etmeye kaadiriz. Fakat insan, önündekini yalanlamak diler" {Âyet: ı-5); buradaki "Suden", "Hemelen" (yânî "Kaanûnlarla mükellef tutulmaz, cezalandırılmaz, ihmâl edilmiş") ma'nâsınadır.

"Li-yefcura emâmeh": İnsan: "Tevbe edeceğim, iyi amel yapacağım" der durur (yânî, insan gelecek zaman içinde günâh işlemek üzerinde devam etmek ister ve tevbe edeceğim,iyi amel yapacağım der durur) [744].

"O gün insan: Kaçış nereye? diyecek. Hayır, hiçbir sığınak yok" (Âyet: ıo-ıi); buradaki "Lâ vezera", "Lâ hısna" ma'nâsınadır [745].

447-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kendisine vahy indiği zaman onunla dilini hareket ettirip depretirdi. Bu hadîsin râvîlerinden Sufyân ibn Uyeyne, dili hareket ettirme keyfiyetini vasıflayip ta'rîf etmiştir. Peygamber bununla Kur'ân'ı bellemeyi istiyordu. İşte bunun üzerine Allah: "Onu acele bellemen için dilini onunla depretme..." âyetlerini indirdi.

334- Bâb:

'Onu (göğsünde) toplamak ve onu okutmak, şübhesiz bize aiddir " (Âyet: 16) [746].

448-.......Mûsâ ibnu Ebî Âişe el-Kûfî, Saîd ibn Cubeyr'e, Yüce Allah'ın "Dilini onunla depretme" kavlinden sordu. İbn Cubeyr dedi ki: İbn Abbâs şöyle dedi:

— Peygamber (S) kendisine vahy indirildiği zaman dudaklarını hareket ettirdi. (Cibril'in diliyle) kendisine: "Vahy ile dilini hareket ettirme*1 denildi. Peygamber Kur'ân'dan birşeyin kaçmasından korkuyordu. "Onu toplamak ve okutmak bize âiddir"; yânı buradaki "Cem'ahu" "Kur'ân'ı senin göğsünde toplamamız bize âıddir"; "Kurânehu " da "Onu senin dilinle okutmak yine bize âiddir." "Öyleyse biz onu okuduğumuz vakit", "Üzerine indirildiği vakit", "Sen onun kıraatine uy. Sonra açıklamak da hakikat bize âiddir", yânî "Onu senin dilin üzere beyân etmemiz de bize âdidir" buyuruyor [747].

335- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Öyleyse biz onu okuduğumuz vakit sen onun kıraatine uy" (Âyet: 18).

İbn Abbâs şöyle demiştir:

'Okuduğumuz vakit", "Onu beyân ettiğimiz vakit"; "Sen ona uy", "Onunla amel et" demektir.

449- Bize Kuteybe ibn Saîd tahdîs etti. Bize Cerîr ibn Abdilha-mîd, MûsâibnEbîÂişe'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, "Lisânını onunla depretme" kavli hakkında İbn Abbâs şöyle demiştir:

— Rasûlullah (S), Cibril vahiyle indiği zamanlarda, vahy sebebiyle dilini ve dudaklarını hareket ettirmesi nev'inden bir hâlde olurdu. Böyle vahy inmesi

haleti kendisine şiddetli olurdu. Vahy inmesi hâletindeki bu şiddetli oluş, kendisinden tanınır, bilinirdi. îşte kendisine şiddetli olurdu. Vahy inmesi hâletindeki bu şiddetli oluş, kendisinden tanınır, bilinirdi. İşte kendisine olan bu şiddet sebebiyle Allah "Lâ uksimubi-yevmi'l-kıyâme" Sûresi'ndeki "Onu acele etmen için dilini onunla depretme. Onu toplamak ve onu okutmak, şübhesiz bize âiddir" âyetlerini indirdi. "Cem'ahu": Onun senin göğsünde toplamamız bize âiddir, onu okutmak da bize âiddir. "Biz onu okuduğumuz vakit sen onun okunuşuna uy": Biz onu indirdiğimiz zaman sen onu iyi dinle, "Sonra onu beyân etmek de hakîket bize âiddir": Onu senin dilinle açıklamamız bize âiddir, buyurdu.

İbn Abbâs:

— Artık Cibrîl O'na geldiği zaman susar, Cibril gittiği zaman da getirdiği vahyi Allah'ın kendisine va'd ettiği gibi okur oldu [748].

"Sana yaklaşsın, çünkü lâyıksın. Yine sana yaklaşsın, çünkü lâyıksın" (Âyet: 34-35); buradaki "Evlâ leke fe-evlâ", bir tehdîddir.

76- "Hel Etâ Ale'l-İnsâni" Sûresi [749]

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

"İnsanın üzerine uzun devirden öyle bir zaman geldi ki, o, anılmaya değer birşey bile değildi. Hakikat biz insanı

birbiriyle karışık bir damla sudan yarattık. Onu imtihan ediyoruz. Bu sebeble onu işitici, görücü yaptık"

(Âyet: 1-2);

burada "Hel etâ aleH-insâni'"deki "HeV'in ma'nâsı hakkında şöyle deniliyor: "Hel", "Cahd" (yânî inkâr ve nefî) de olur, haber de olur (yânî kararlaştırılmış bir işten kendisiyle haber verilen edad ma'nâsına da olur). Buradaki "Kad" ma'nâsına olan haber nev'indendir [750].

Yüce Allah "İnsan bir şeydir, fakat o müddet içinde insan anılır, bu ad ile tanınır birşey değildi" buyuruyor. Bu "İnsan nâmıyle anılmadığı devir", Allah'ın onu balçıktan yaratmaya başladığı zamandan içine rûh üflenmesine kadardır [751].

"Min nutfetin emşâcın", "Karışık bir nutfeden" demektir ki, bu "Karışık nutfe" kadının suyu, erkeğin suyu, daha sonra kan ve alaka'dır. Birşey birşeyle karıştırıldığında "Meşîcun" denilir. Bu, senin ona "Halîtun" ve "Memşûcun" demekliğin gibidir; bu "Mahlûf'un benzeridir.

"Gerçek biz ona yolu gösterdik. İster şükredicU ister nankör olur. Hakikat biz kâfirler için zincirler, bukağılar, alevlendirilmiş bir ateş hazırladık" (Âyet: 3-4); buradaki (Selâsile" kelimesi (Nâfi', Hişâm, Ebû Bekr ve Kisâî kıraatlerinde) diğerleri gibi tenvînlidir. Bâzıları bunun tenvînli olmasına cevaz vermemiştir.

"İyiler adağını yerine getirirler, şerri yaygın olan o günden korkarlar" (Âyet: 7); buradaki "Mustatlren", "Çok uzamış, yayılmış" ma'nâsınadır. "el-Belâ" ve "el-Kamtarîr", "Şiddetli, yaygın musîbet"tir. "Yevmun kamtarîrun" ve "Yevmun kumâtırun" şeklinde de söylenir. "el-Abûs" (Âyet: io),

"el-Kamtarîr", "el-Asîb" (Hud 77), bunlar belâ içinde olabilecek günlerden en şiddetlileridir [752].

' 'Biz yarattık onları. Mafsularını da biz pekiştirdik. Dilediğimiz vakit de yerlerine kendileri gibi olanları getiririz" (Âyet. 28). Ma'mer (ibn Râşid) buradaki "Esrahûm", "Şiddetu'1-halk" yânî "Yaratılışlarının sağlamlığındır. Senin deve semeri ve kadın mahfesi nev'inden hayvan üzerine bağladığın herşey "Me'sûr"dur, yânî "Bağlanmıştır, demiştir [753].

77- el-Murselât Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

"(O kâfirlere şöyle denilecek:) Haydi o yalan diyegeldiğiniz şeye gidin. Haydi

o üç çatallının gölgesine gidin. Ki o gölgelendirici değil, alevden de korumaz. Çünkü o öyle kıvılcım atar ki, herbiri sanki bir saraydır. Herbiri sanki sarı sarı erkek develerdir. Yalan sayanların vay o gün hâline! Bu, dillerinin konuşmayacağı bir gündür. Onlara izin de verilmeyecek ki özür dilesinler" (Âyet: 29-36). Ve Mucâhid, buradaki "Cumâlât", "Hıbâl" (yânî

gemileri bağladıkları kalın ipler) ma'nâsınadır, demiştir [754].

"Onlara rükû' edin (eğilin) denildiği zaman rükû' etmezler" (Âyet: 4); bu, "Namaz kılın denildiği zaman namaz kılmazlar" ma'nâsınadır, demiştir.

İbn Abbâs'a "Bu, dillerinin konuşmayacağı bir gündür"(Âyet: 35) kavli, "Rabb'imiz olan (Sen) Allah'a and ederiz

ki, biz müşriklerden değildik" (d-Enâm: 22) kavli ve bir de "O gün ağızlarının üstüne mühür basarız... " (Yâsîn: 65) âyetleri soruldu (yânî: Bunlar arasını birleştirmek nasıldır? denildi). O da bu soruya: Kıyamet günü çok çeşitli zamanları ve mekânları olan uzun bir gündür.

Bir zaman ve mekânda konuşurlar, bir zaman ve mekânda da ağızları üzerine mühür basılır (konuşmaz olurlar), diye cevâb vermiştir.

450-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah'ın beraberinde idik. Kendisine "Vel-murselâti" Sûresi indirildi. Biz de hemen bu sûreyi O'nun ağzından almağa çalışıyorduk. Bu sırada bir yılan çıktı. Biz hemen onu öldürmeğe koşuştuk, fakat yılan bizleri geçti ve kovuğuna girdi. Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Sizler onun şerrinden korunduğunuz gibi, o da sizin şerrinizden korundu" buyurdu.

451-.......Buhârî burada bu Abdullah ibn Mes'ûd hadîsinin rivayet edildiği ayrı ayrı beş senedi tam olarak vermiş, metin vermemiştir.

452-...... el-Esved şöyle demiştir: Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Bizler (Minâ'da) bir mağaranın içinde Rasûlullah(S)'ın beraberinde bulunduğumuz

sırada kendisine "Vel-murselâti" Sûresi indi. Biz de hemen O'nun ağzı bu sûreyi okumakla henüz ıslak olduğu hâlde (yânî inmesinin ilk vaktinde taze taze), bu sûreyi O'nun ağzından aldık. Bu sırada bir yılan çıktı. Rasûlullah (S):

— "Üzerinize vâcibdir: Bu yılanı öldürünüz" buyurdu. Abdullah dedi ki: Biz yılana doğru koşuştuk, fakat yılan bizim

önümüze geçti.

Abdullah dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Yılan sizin şerrinizden vikaaye olundu, nitekim sizler de onun şerrinden vikaaye olundunuz" buyurdu [755].

336- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

'Çünkü o ateş öyle kıvılcım atar ki, herbiri sanki bir saraydır" (Âyet: 32) [756].

453-....... Bize Abdurrahmân ibnu Abis en-Nahaî tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'tan işittim. O "İnnehâ termîbi-şererin kel-kasan" kavlini ilKe'l-kasari" şeklinde fetha ile okuyor ve şöyle diyordu:

— Biz ağacı üç zira' kadar yâhud daha az uzunlukta olarak kaldırırdık. Biz bu uzunluktaki ağacı kışın onunla ısınmak için kaldırır dikerdik de buna "el-Kasar" ismi verirdik [757]

337- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Sanki o kıvılcımın herbiri sarı sarı erkek develerdir (Âyet: 33) [758].

454-....... Abdurrahmân ibnu Abis şöyle dedi: Ben İbn Abbâs(R)'tan işittim, o "İnnehâ termî bi-şererin ke'l-kasrı" -sâd'm sükûnu ile- kelâmı hakkında şöyle dedi:

— Biz üç zira' kadar ve bundan uzun ağaç gövdesini almaya karar verirdik de bunu kışın soğuğundan siperlenmek için kaldırır dikerdik. İşte biz bu uzunluktaki ağaca "el-Kasar" ismi verirdik. "Keennehu cumâlâtun sufrun", buradaki "Cumâlât'% "Birbiri üstüne yığılıp toplanır da nihayet adamların belleri gibi olan gemilerin bağlandığı kalın iplerdir [759].

338- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Bu, onların konuşamayacakları gündür (Âyet: 35).

455-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Biz Pey-

gamber'in beraberinde (Minâ'da) bir mağara içinde bulunduğumuz sırada kendisine "VeH-murselâti" Sûresi indi. Peygamber bu sûreyi tilâvet ediyordu. O'nun ağzı bu sûreyi okumakla taptaze olduğu hâlde (yânî ilk inişinde) ben de O'nun ağzından bu sûreyi almaya çalışıyordum. Ansızın bir yılanın üzerimize hücum ettiğini gördük. Pey-gayber (S):

— "Yılanı öldürün" buyurdu.

Biz de onu öldürmeye davrandık. Fakat yılan gitti. Bunun üzerine Peygamber:

— "Siz yılanın şerrinden korunduğunuz gibi, o da sizin şerrinizden korundu" buyurdu.

Buhârî'nin üstadı Umer ibnu Hafs: Ben bu hadîsi babam Hafs ibn Gıyâs'tan ezberledim, bunda "Minâ'da bir mağara içinde bulunuyorduk" fıkrası vardır, demiştir [760].

78- "Amme Yetesâelûne" Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

Mucâhid şöyle dedi:

"Çünkü onlar hiçbir hesâb ummuyorlardı" (Âyet: 27), "Onlar hesaba çekilmekten korkmuyorlardi" ma'nâsınadır.

"Ona hitâbda bulunmaya mâlik olamazlar" (Âyet: 37). 'Kendilerine kelâm hususunda izin vermesi müstesna, O'na kelâm edemezler" demektir [761]. "O gün Rûh ve ıa "Onlar birbirlerine neyi soruşturuyorlar? Hakkında ihtilâf edici oldukla büyük haberi mi?" (Âyet: 1-3) kelâmından dolayı "Amme Sûresi" ve "Nebe' melekler saff saff ayakta duracaktır. Bir kelime söyleyemezler, ancak o Rahman hn izin verdiği ve doğru söyleyen kimse müstesna" (Âyet: 38); buradaki "Savâben", "Dünyâda hakk söyleyen ve onunla amel eden" (yâhud "La ilahe ille'llah diyen kimse) müstesna, demektir [762].

îbn Abbâs, "Parıl parıl parıldayan bir kandil astık. O sıkıcı mengenelerden de şarıl şarıl bir su indirdik.

Onunla dâne, nebat ve sarmaşmış bahçeler çıkaralım diye" (Âyet: 13-16); buradaki "Seccâcen", "Şarıl şarıl dökülen"; "Elfâfen", "Birbirine sarmaşmış" ma'nâsınadır, demiştir. Yine İbn Abbâs, buradaki "Vehhâcen", "Mudîen(Ziya saçan)" ma'nâsınadır, demiştir.

İbn Abbâs'tan başkası da şöyle demiştir:

"Onlar orada ne bir serinlik, ne de içilecek birşey tatmayacaklar. Sâde bir kaynar su, bir de irin!" (Âyet: 2425); buradaki "Gassâkan", "Seyyâlen" (yânî"Çok akan") ma'nâsınadır. Çünkü bu "Gasağat aynuhu", "Gözü aktı, şibillendi" ve "YağsıkuH-cerhu", "Yara akıyor" (yânî "Ondan sarı su akıyor") "Seyelân ediyor" ma'nâsındandır. "Gassak" ve "Gasîk" bir şey gibidir. "(Bunlar^ RabbHnden bir mükâfat ve yeter bir bağış olarak (verilir)" (Âyet: 36); buradaki "Atâen hısâben", "Kâfî ve bol bir mükâfat olarak", "A'tânî mâ ahsebenî = Bana yeter dedirttiği şeyi verdi" denilir ki, "Bana yetecek şeyi verdi" demektir.

(Burada "Hisâben", "Hasbu", yânî "Yeter" ma'nâsındandır.) [763]

339- Bâb:

'O gün sûra üfürülecek de hepiniz bölük bölük geleceksiniz" (Âyet: 18).

456-..... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— "Sûra iki üfleme arasında kırk vardır" buyurdu. Arkadaşlarından biri Ebû Hureyre'ye:

— Bu, kırk gün mü? diye sordu.

Ebû Hureyre dedi ki: Ben cevâb vermekten çekindim. O kimse:

— Kırk ay mı? dedi.

Ebû Hureyre dedi ki: Ben cevâb vermekten çekindim. O soran:

— Kırk yıl mı? dedi.

Ebü Hureyre: Ben yine cevâb vermekten çekindim, dedi. Rasûlullah:

— "Sonra Allah semâdan bir su İndirir de (ölü olan) sizler yeşil otun bitmesi gibi -kabirlerinizden- bitersiniz. İnsan bedeninden her-şey çürür, yalnız bir tek kemik parçası çürümez. O da kuyruk sokumu kemiğidir. Kıyamet günündeki (ikinci) yaratma, bu parçadan terkîb olunur" buyurdu [764].

79- "Ve'n-naziâti" Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

Mucâhid şöyle dedi:

"Ona o en büyük mu'cizeyi gösterdi. Fakat Fir'avn yalanladı ve isyan etti" (Âyet: 20-21); buradaki "En büyük âyet", Musa'nın asası ve eli'dir.

"Onun boyunu O yükseltti, derken ona bir nizâm vmfl"(Âyet:28); buradaki "Semkehâ", "Onu direksiz olarak bina etti" demektir [765].

"Fir'avn'a git Çünkü o pek azmıştır" (Âyet: nj; buradaki "Tağâ", "Asâ" (yânî "Sınırı geçip isyan etti") ma'nâsınadır.

"Onlar derler ki; Biz mi sahiden eski hâle döndürülmüş olacağız? Biz çürüyüp dağılmış kemikler olduğumuz vakit mi?" (Âyet: ıo-ıi); buradaki "Izâmen nahıraten" hakkında: "en-Nâhira", "en-Nahıra", "et-Tâmıu", "et- Tamau" ve "el-Bâhılu", "el-Bahîlu" (vezinlerinde olduğu) gibi, ma'nâda müsavidir, deniliyor.

Bâzıları da: "en-Nahıratu", "Çürümüş"; "en-Nâhıratu" ise içi oyulup boşaltılmış olankemik'tir, ki içinden rüzgâr geçtikçe (içinin boşluğundan dolayı) ses çıkarır, demişlerdir [766].

İbn Abbâs: Buradaki "el-Hâfıra", "(Ölümümüzün ardından) ilk işimiz, yânî hâlimiz olan hayâta mı döndürüleceğiz?" ma'nâsınadır, dedi [767].

İbn Abbâs'tan başkası: "Sana o saati, onun ne zaman demir atacağını sorarlar" (Âyet: 42); buradaki "Eyyâne mursâhâ", "Onun varıp dayanacağı son ne zamandır?" ma'nâsınadır. Geminin mursâsı, varıp duracağı son yerdir, demiştir [768].

457-.......SehlibnSa'd(R):BenRasûlullah(Sym "Kıyamet günü ile ben şu ikisi gibi gönderildim " buyurup da şehâdet parmağı ve onun yanındaki orta parmağıyle işaret ettiğini gördüm, demiştir [769].

"Fakat o en büyük belâ geldiği zaman** (Âyet: 34); buradaki "et-Tâmme", "Herşeyi kaplayacak felâket" ma'nâsınadır ki, kıyametin isimlerindendir.

80- Abese Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın İsmiyle

"Yüzünü ekşitip çevirdi, kendisine o a*mâ geldi diye. Sana hangi şey bildirdi? Belki o (öğrenecekleriyle) temizlenecekti. Yâhud öğüt alacaktı da bu öğüt kendisine faide verecekti. Amma kendisini ihtiyâcsız gören adam; işte sen onu karşına alıyorfona yöneliyor)sun" (Âyeu ı-6); buradaki "Abese**, "Yüz ekşitti ve yüz çevirdi" ma'nâsınadır [770]

Başkası da şöyle dedi:

"O çok şerefli, kadri yüce, tertemiz sahîfeler dedir. Kıymetli, sevgili, takva sahibi kâtiblerin elleriyle yazılmıştır" (Âyet: Mi®; buradaki "Mutahhare", "Ona tam bir surette temizlenmiş olanlardan başkası el süremez" (ei-vskıa: 79) demektir. Ve onlar meleklerdir. Ve bu "Bir de işi tedbîr edenlere" (en-Nâaât: 5) gibidir. Hem melekleri, hem sahîfeleri "Mutahher", yânı tertemiz kılmıştır. Çünkü sahîfeler üzerine temizleme vâki' olur. Onun için tathîr, onun gibi onların taşıyıcılarına da yapılmıştır. "Seferetun", meleklerdir. Vahidi "Sâfir'Mir. "Sefertu", "Aralarını iyileştirdim" demektir. Melekler Allah'ın vahyi ile indiklerinde, ve onu te'diye hususunda kavmin arasını ısİ.ih edip iyileştiren sefir gibi kılınmıştır [771].

Ve başkası: "Tesaddâ", "Ondan tegâfil ediyorsun" ma'nâsınadır, dedi [772]. Mucâhîd: "Gerçek (insan cinsi Allah'ın) emrettiği şeyleri yerine getirmedi" (Âyet: 23); buradaki "Lemma yakdı",

"Hiçbir kimse emrolunduğu şeyleri yerine getirmez" ma'nâsınadır, dedi.

İbn Abbâs;

"O gün yüzler vardır, parıl parıl parlayıcıdır, gülücüdür, sevinicidir. O gün yüzler de vardır, üzerleri tozludur. Onu da bir karanlık ve siyahlık kaplayacaktır" (Ayet. 38-4i); buradaki "Terhakuhâ", "Onu bir şiddet kaplar; "Musfiratun", "Muşrıkatun" yânî "Parlayıcı" ma'nâsınadır, demiştir.

Yine İbn Abbâs şöyle demiştir: "Bi-eydîseferetin", "Ketebetin esfâran" yânî "Kitâbları yazan kâtibler eliyle" ma'nâsınadır; "Sen ise ondan kendini alıkoyup oyalanırsın" (Âyet: it»; buradaki "Anhu telehhâ", "Onu bırakıp başkasıyle uğraşıyorsun" ma'nâsınadır. "Esfâr"m tekili "Sifrun"dur, deniliyor.

458-.......Katâde tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Zurâre ibn Evfâ'dan işittim, o Sa'd ibn Hişâm'dan; o da Âişe(R)'den tahdîs ediyordu ki, Peygamber(S) şöyle buyurmuştur: "Kur'ân'ı ezberleyerek okuyan hafız kişinin meseli (sıfat ve sânı) es-Seferetu'l-Kirâm olan meleklerle beraberdir. Kuran 'ı hafız olmayarak kendisine zor geldiği hâlde taahhüdedip çalışarak okuyan kimsenin meseli ise, ona iki ecir vardır" (Kur'ân okumak ecri, zorluk ecri) [773]

81- "İze's-semsu kuvvirat" Sûresi [774]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

"Güneş duruldugu zaman, yıldızlar (dağılıp) düştüğü zaman, dağlar yürütüldüğü zaman, gebe develer salıverildiği zaman, vahşî hayvanlar bir araya toplandığı zaman, denizler ateşlendiği zaman, nefisler çiftlendirildiği zaman... nefis ne hazırlamışsa bilmiştir"(Âyet: 1-14) [775].

Buradaki "Fe~ıze'n-nucûmu inkederet", "Yıldızlar saçılıp döküldüğü zaman" demektir [776].

el-Hasenuî-Basrî: "Ve iza'l-bihâm succirat", "Denizlerin suları gidip de bir damla su kalmadığı zaman" ma'nâsınadır, demiştir.

Mucâhid de: Bu "Doldurulmuş denizler" (et-Tûn 6) de olduğu gibi ("Doldurmak"ma'nâsındandır) demiştir.

Mucâhid'den başkası da şöyle demiştir:

"Succiret", yânı denizler yarılıp akıtıldığı, bâzıları diğerlerine ulaştığı ve hepsi

bir deniz olduğu (böylece

Arz'ın her tarafını kapladığı) zaman, ma'nâsınadır [777].

"And ederim o sinen ve geri dönenlere, akıp akıp yuvalarına gidenlere, karanlığa yöneldiği zaman geceye,

nefeslendiği dem sabaha ki, şübhesiz muhakkak o (Kur'ân) çok şerefli bir elçinin (getirdiği) kelâmdır" (Âyet:

15-19). Burada "el-Hunnes", aktığı yerde gizlenen ve tekrar dönen, ahuların ormandaki yuvalarında gizlenmeleri gibi gizlenip sütrelenenler, ma'nâsınadır.

"Sabah nefeslendiği zaman", "Gündüz yükseldiği zaman" ma'nâsınadır [778].

"O gayb üzerine asla cimri değildir" (Âyet: 24); burada "Zî" harfiyle "ez-Zanînu", "Ittihâm edilmiş", Dâd harfiyle "ed-Dan(nu", "Kendisine tebliğ edilmek üzere verilen şeye cimrilik eden" ma'nâsınadır [779].

Umer ibnu'l-Hattâb (R): "en-Nufûsu zuvvicet", cennet ehlinden ve ateş ehlinden her biri kendi benzeri ile tezvîc olunur, yânî çiftleştirilir dedi de, bundan sonra "O zulmedenleri ve onlara eş olanları, Allah'ı bırakıp tapmakta oldukları şeyleri hep bir araya toplayın da cehennem yoluna götürün" (es-saffât: 22) âyetini okudu.

"Ve yöneldiği dem geceye yemîn ederim" (Âyet: \ıy, buradaki "As'ase", "Geri döndüğü zaman" manasınadır [780].

82- "İze's-semâu infatarat" Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

"Gök yarıldığı zaman, yıldızlar dağılıp döküldüğü zaman, denizler fışkırtıldığı zaman, kabirler deşilip alt üst edildiği zaman her nefis önden ne yolladı, geriye ne bıraktıysa bilecektir" (Âyet: 1-5). er-Rabî' ibnu Huseym:

Buradaki "Fucciret"', "Taşıp aktı" ma'nâsınadır, demiştir [781].

"Ey inşân, o keremi bol RdbbHne karşı seni aldatan ne? Ki O seni yaratan, sana şu salim ve dengeli organları veren, sana şu nizâm ve i'tidâli bahşedendir. Seni dilediği herhangibir surette terkîb edendir" (Âyet: 6-8).

83- "Veylun li'1-mutaffifîne" Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

"Ölçekte ve tartıda hileye sapanların vay hâline! Ki onlar insanlardan ölçekle aldıkları zaman tastama alırlar, onlara ölçekle yâhud tartı ile verdikleri zaman ise eksiltenlerdir. Sahiden onlar (öldükten sonra) büyük bir gün için diriltileceklerini sanmıyorlar mı? Âlemlerin Rabbi için insanların kalkacağı günde?" (Âyet: 1-6) [782].

"Hayır biVakis, onların işleyegeldikleri mahiyetler kalblerini yenmiş, paslandırmıştır" (Âyet: 14).

Mucâhid şöyle demiştir: Buradaki "Bel râne", günâhların sabit olması ma'nâsınadır. "Nasıl o kâfirlere işleyegeldiklerinin sevabı verildi mi?" (Âyet: 36); buradaki "Suvvibe", "Cüziye", yânî "Cezalandırıldı" ma'nâsınadır [783].

"Mucâhid'den başkası da şöyle demiştir:

"el-Mutaffif", "Başkasına tam vermeyen" ma'nâsmadır.

"Onlara mühürlü hâlis bir şarabdan içirilecek ki, onun

içiminin sonu bir misktir. O hâlde nefaset isteyenler bunu arzu etmelidirler. Onun katkısı tesnîmdendir" (Âyet:

25-27). Buradaki "er-Rahîk", "Şarâb"; "Hitâmuhu misk", "Tînetuhu misk"; "et-Tesnîm", "Cennet ehlinin içeceklerine üstün olur" manasınadır [784].

459-.......Ma'n şöyle demiştir: Bana Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) "İnsanlar (he-sâb için) Âlemlerin Rabbi dîvânında durdukları gün o kadar Tesnîm, esasen hörgücleyerek yukarı yükseltmek ma'nâsma masdar olup, yükseklik ma'nâsıyle cennet çeşmelerinden birinin ismidir. Ibn Abbâs'tan rivayet edildiğine göre, cennet içkilerinin en yükseğidir.

terleyecekler ki hattâ onlardan herhangi biri iki kulağının yan yerine kadar kendi teri içinde kaybolacaktır" buyurmuştur [785]

84- "Ize's-semâu inşakkat" Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın İsmiyle

"Gök yarıldığı (yarılmakla da) RabbHni dinleyip boyun eğdiği zaman, ki gök zâten buna lâyık olarak yaratılmıştır. Yer uzatıldığı, içinde ne varsa atıp bomboş kaldığı, (bu hususta da) Rabb İni dinleyip boyun eğdiği

zaman, ki yer zâten buna lâyık olarak yaratılmıştır. Ey insan, hakikat sen Rabb 'ine kavuşuncaya kadar durmadan didineceksin, nihayet O'na ulaşacaksın** (Âyet: 1-6).

Mucâhid şöyle demiştir: Buradaki "Ezinet", "Rabb'im dinledi ve itaat etti"; "Elkat mâfîhâ", "İçindeki ölüleri dışarı atıp onlardan bomboş oldu" demektir [786].

Yine Mucâhid şöyle demiştir: "Amma kitabı arkasından verilen kimse" (Âyet: ıo>; bu, kitabını sırtının arkasından sol tarafından alacak kimse ma'nâsınadır [787].

"And ederim o şafaka, o geceye ve onun derleyip topladığı şeylere" (Âyet: 16 iv); buradaki "Vesaka", "Hayvandan ve diğerlerinden topladığı" ma'nâsınadır. "Çünkü O, hakîkaten ve kesin olarak Rabb'ine dönmeyeceğini sanmıştı" (Âyet: i4>; buradaki "Zanne len yehûra", "Bize asla dönmeyecek sandı" ma'nâsınadır

[788].

İbn Abbâs da: "Hâlbuki Allah, onlar yüreklerinde neler saklıyorlar, pek iyi bilendir" (Âyet: 23); buradaki "Yûûne", "Yesturûne" (yânî "Setredip örtüyorlar") ma'nâsınadır,demiştir.

340- Bâb:

'O, kolayca bir hesâb ile muhasebe edilecek (Âyet: 8) [789]

460-.......Buhârî burada sâdece hadîsin bir senedini vermiştir.

461-.......Buhârî burada da başka bir sened vermekle yetinmiştir.

462-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Hesaba çekilen bir kimse, başka değil, behemahal halâl olur" buyurdu.

(İbn Ebî Muleyke dedi ki:) Âişe şöyle dedi: Ben:

— Yâ" Rasûlallah! Allah beni Sana feda kılsın. Azîz ve Celîl olan Allah "Kitabı sağ eline verilen kimseye gelince; o, kolay bir hesâb ile muhasebe edilecek" buyurmuyor mu? dedim.

Rasûlullah:

— "O arzdır, arzolunurlar ve her kim hesâbda münâkaşa olunursa helak olur" buyurdu [790].

341- Bâb:

"Elbette ve elbette siz tabaktan tabaka bineceksiniz" (Âyet: 19) [791]

463-.......Mucâhid şöyle demiştir: İbn Abbas: "Hiç şübhesiz sizler tabaktan tabaka bineceksiniz" kavlinin ma'nâsı: "Sizler hâlden hâle bineceksiniz (Hakk'a doğru varacaksınız)" demektir, dedi; ardından da:

— İşte bu suretle yükselen Peygamber'iniz salla'llâhu aleyhi ve sellem'dir, sözünü söyledi [792].

85- el-Burûc Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

"And olsun burçlara sâhib olan göğe, o va'd olunan güne, şâhidle meşhûde ki, tutuşturucu (malzeme ile hazırladıkları) o ateş çukurlarının sahihleri gebertilmiştir" (Âyet: ı-5).

Mucâhid: Buradaki "el-Uhdûd", "Yerde olan yarık"tır; "Hakikat erkek müzminlerle kadın müzminleri belâya uğratanlar, sonra da tevbe etmeyenler, işte onlar için cehennem azabı vardır, onlar için bir de yangın azabı vardır" (Âyet: ıo); buradaki "Fetenû{= Fitneye uğrattılar)", "Azâb ettiler, işkence ettiler" ma'nâsınadır, demiştir [793].

İbn Abbâs da: Yüce Allah'ın "el-Vedûd" (Âyet: 14) kavli hakkında: "Habîb" (yânî "Çok seven"), "el-Mecîd", "el-Kerîm(= Cömert)" manasınadır, demiştir [794].

86- et-Târık Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

{"Târik", "Yıldız"dır, geceleyin sana gelen de "Târık"tır. "en-Necmu's-sâkıb", "Işık saçıcı yıldız" demektir.)

"And olsun o göğe ve Tarık'a. Tarık'ın ne olduğunu sana hangi şey bildirdi? (O, ziyâsıyle karanlığı) delen yıldızdır. Hiçbir nefs hâriç değildir ille onun üzerinde bir gözeten vardır" (Âyet: ı-4) [795]

"And olsun o dönüş sahibi olan göğe, o (nebat ile) yarılan yere ki, hakîkaten o Kur'ân (hakk ile bâtılı kesin) ayırdeden bir sözdür, o bir şaka değildir" (Âyet: 11-14).

Mucâhid, buradaki "Zâtı'r-rec'ı", "Bulut"tur ki, yağmurla döner; "ZâtVs-sadh", "Yer"dir, nebatla (ve pınarla) yarılır durur, demiştir [796].

İbn Abbâs: "Le-kavlun faslun", "Elbette haktır"; "Lemmâ aleyhâ hafız", "İllâ aleyhâ hafız" ma'nâsınadır, demiştir.

87- "Sebbih isme Rabbike'1-a'lâ" Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

"Rabb'inin o çok yüce adını tesbîh et ki, O herşeyi yaratıp düzene koyandır. Takdir eden, ona göre de yol gösterendir. Yeşil otu çıkaran, sonra da onu kapkara kupkuru bir hâle getirendir. Seni okutacağız da sen asla unutmayacaksın, Allah'ın dilediği başka91 (Âyet: ı-7).

Mucâhid: Buradaki "Kaddera fe-hedâ", "İnsan için bedbahtlığı ve mes'ûdluğu takdir etti, hayvanları da otlaklarına hidâyet etti" ma'nâsınadır, dedi [797] .

İbn Abbâs:

"Gusâen ahvâ", "Kurumuş ufalanmış, rengi değişici" ma'nâsınadır, demiştir [798].

464-.......el-Berâ ibnu Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber'in sahâbîlerinden bize ilk önce hicret edip gelenler Mus'ab ibnu Umeyr ve İbnu Ümmi Mektûm'dur. Bunlar geldiler ve bize Kur'ân okutmaya başladılar. Sonra Ammâr ibn Yâsir, Bilâl ve Sa'd (ibn Ebî Vak-kaas) geldiler. Daha sonra yirmi kişi içinde Umer ibnu'l-Hattâb geldi. Bunlardan sonra Peygamber (S) -Ebû Bekr ve Âmir ibn Fuheyre ile-geldi. Artık ben Medine ahâlîsinin, Peygamber'in gelişiyle ferahlandıkları kadar hiçbirşey ile ferahlandıklarını görmedim. Hattâ genç kızlar ve çocukları görüyordum ki, bunlar:

— îşte bu Rasûlullah'tır, geldi! diyorlar (seviniyorlardı).

Ben "Sebbih isme Rabbike'l-a'lâ" Sûresini onun gibi birkaç süre içinde okuyuncaya kadar Rasûlullah Medine'ye gelmemişti [799].

88- "Hel etâke hadîsü'l-gâşiye" Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

"Herşeyi sarıp kaplayacak olan kıyamet gününün hadîsi sana geldi mi? Birtakım yüzler o gün zelildir. Yorucu işler yapan, fakat boşuna yorulandır. Kızgın bir ateşe girecek, son derece sıcak bir kaynaktan içeceklerdir.

Onlar için darV dikeninden başka bir yiyecek yoktur ki, o ne semirtir, ne de açlığı giderir" (Âyet: ı-7) [800].

İbn Abbâs:

Buradaki "Âmiletun", "Nâsibetun"> "Hristiyanlar"dır, demiştir.

Mucâhid: "Aynun âniyetun", "Sıcaklıkta sonuna ulaşmış, içilmesi son derecede sıcaklığa erişmiş pınar" demektir ki, bu "Onlar cehennemle kaynar su arasında dolaşacaklardır" (er Rahman: 44) buyurulan sıcaklığı son dereceye ulaşan gayet kızgın bir pınardır.

"Birtakım yüzler o gün güzeldir, çalıştığından hoşnûddur, yüksek bir cennettedir. Orada boş bir lâf işitmez. Orada dâima akan bir nice pınar... " (Âyet: 8-12);

"Orada lâğiye işitmez", "Kötü söz işitmez" ma'nâsınadır.

"ed-DarV", şibrık denilen bir bitkidir; Hicaz ahâlîsi ona "ed-DarV" ismini verirler, kuruduğu zaman zehirdir [801].

"Musaytırın" (Âyet: 22), "Musallat" ma'nâsınadır, sâd ile ve sîn ile okunur.

İbn Abbâs "Şübhesiz onların dönüşleri ancak bizedir, sonra hesâbları da muhakkak bize âiddir" (Âyet: 25-26);

buradaki "Iyâbehum", "Merci'uhum" (yânî "Dönüşleri") ma'nâsınadır, demiştir.

89- Ve'1-Fecri Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

'And olsun fecre, on geceye, hem çifte hem teke (Âyet: 1-3) Mucâhid: , "Yaratılmış olan herşey");

liel-Vitr9\ "Allah"tır, demiştir [802].

"Görmedin mi Rabb'in nice yaptı Âd'e, (yânı) o direk sahibi İrem 'e? Ki o, şehirler içinde bir benzeri yaratılmayandı. Ve vadilerde kuyuları oyan Semûd'a, o kazıklar sahibi Fir'avn'a, ki bütün bunlar memleketlerde

azgınlık edenlerdi. O suretle ki, orada fesadı çoğaltmışlardı. Bundan dolayı Rabb 'in de üzerlerine bir azâb kamçısı yağdınverdi. Çünkü Rabb 'in şübhesiz ki rasad yerindedir" (Âyet: 0-1.4),

Yine Mucâhid dedi ki: Buradaki "İreme zâtVl-İmâd", kadîme olandır (yânî ilk Âd'dir). "İmâd", "Direkler sahibi" yânî "Çadırlarda oturan, bir yerde ikaamet

etmeyenler" ma'nâsınadır. "Azâb kamçısı", onların azâblandırıldıkları şeydir.

"Amma insan ne zaman Rabb'i onu imtihan edip de kendisine kerem eder, ona nVmetler verirse: 'Rabb'im beni şerefli kıldı' der. Fakat ne vakit de onu deneyerek üzerine rızkını daraltırsa, şimdi de: 'Rabb 'im beni hor kıldı' der. Hayır, siz biVakis yetime iyilik etmezsiniz, yoksulu yedirmek için birbirinizi kandırmazsınız. Mîrâsı halâl haram demeyip alabildiğine yersiniz, malı pek seversiniz" (Âyet: 15-20).

"Eklen lemmen", "Hırslı, hepsini derip toplayıcı bir yiyişle"; "Cemmen", "Çok yığmacasına, çok toplarcasına" ma'nâsınadır. Mucâhid "Ve'ş-şef* ve'l-vetri" kavli hakkında: Allah'ın yarattığı herşey "Şef"yâ\r. "el-Vitru" ise Allah Tebâreke ve Taâlâ'dır, demiştir.

Mucâhid'den başkası da şöyle demiştir:

"Savte azâbın{ = Azâb kamçısı)" ta'bîri, Arab

kavminin herbir azâb nev'i için söylemekte olduğu bir kelimedir (yânî bir kelâmdır) ki, bunun içine kamçı da girer. "Le-bVl-mirsâd", "Dönüş ancak O'nadır" ma'nâsınadır. "Lâ tehâddûne", "Muhafaza etmiyorsunuz"; "Lâ tehuddûne", "Miskini doyurmaya teşvîk etmiyor, emretmiyorsunuz" demektir.

"Ey itmı'nâne ermiş rûh! Dön Rabb'ine, sen O'ndan razı, O da senden razı olarak. Haydi gir kullarımın içine. Gir cennetime!" (Âyet. n soy, buradaki "en-NefsuH-mutmaınne", "Sevâb işlemekle îmânını doğrulaycı nefs" demektir.

el-Hasenu'1-Basrî de şöyle demiştir:

"Yâ eyyetuhâ'n-nefsu! Pizız ve Celîl olan Allah onu kabzetmek isteyince, Allah'a gidişte sükûna kavuşan ve Allah'ın da ona sebat ve istikrar verdiği, Allah'tan razı olan, Allah'ın da ondan razı olduğu ve ruhunu kabzedip almakla emrettiği ve Allah'ın onu cennete girdirip de sâlih kullarından kıldığı nefs"tir [803]. Ondan başkası da şöyle demiştir: "Câbû", "Kayaları deldiler" demektir. "Ceyb"in aslı "Kesmektir. "Gömleğe yaka kesmek" ma'nâsından "Gömleğe yaka kesildi" ta'bîrinden alınmıştır. "Yecûbu'l-felâte", "Çölü kesip gidiyor" demektir.

"Lemmen", "Hepsini topladım, sonuna geldim, yânî hepsini tükettim" ma'nâsınadır.

90- "Lâ uksimu (Bi-hâze'1-beledi)" Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

"Şu beldeye yemîn ederim, -sen bu beldeye halâl iken, babaya da, doğana da (yemîn ederim) ki, biz insanı hakikat meşakkat içinde yarattık" (Âyet: ı-4). Mucâhid şöyle demiştir:

Yemîn edilen bu beled, Mekke'dir; orada insanlar üzerine günâh olan şey, sana günâh değildir. "Vâlid' (yânî baba) Âdem, "Ve mâ velede", onun zürriyetidir [804].

"O, kendisine kimsenin güç yetiremeyeceğini mi sanıyor? O 'Yığın yığın mal telef ettim' der, O kendisini hiçbir gören olmadığını mı sanıyor? Biz ona vermedik mi iki göz, bir dilr iki dudak?Biz ona iki de yol gösterdik'"

(Âyet: 6-10).

Buradaki "Lubeden", "Çok mal" ma'nâsınadır.

"Necdeyn{ = İki yol)", hayır ve şerr'dir. "Mesğabe", "Yaygın açlık"; "Metrabe", "(Fakirliğinden dolayı evi olmayıp) toprağa düşmüş kimse*' demektir. "Fakat insan o yokuşa saldıramadı"; bunun ma'nâsı: İnsan dünyâda o yokuşa (insanlık vazifelerinin meşakkatlerine) saldırıp tırmanamadı, deniliyor. Bundan sonra Yüce Allah o akabeyi, yânî sarp yokuşu tefsir edip şöyle buyurdu: "Bu sarp yokuşun ne olduğunu sana hangi şey bildirdi? O, kul azâd etmektir, yâhud salgın bir açlık gününde yemek yedirmektir" (Âyet: 11-16) [805].

91- "Ve'ş-şemsi ve-duhâhâ" Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

"And ederim Güneş'e ve onun aydınlığına, ona tâbi" olduğu zaman Ay 'a, ona

parlaklık verdiği zaman gündüze, onu örtüp bürüdüğü zaman geceye, göğe ve onu bina edene, Yer 'e ve onu yayıp döşeyene, her bir nefse ve onu düzenleyene, sonra da ona hem kötülüğü, hem (ondan) sakınmayı ilham edene ki, onu tertemiz yapan muhakkak umduğuna ermiş, onu alabildiğine örten ise elbette ziyana uğramıştır97 (Âyet: i-ıo>[806]. Mucâhid şöyle demiştir: Buradaki "Duhâhâ", "Onun ışığı"; "tzâ telâhâ "Onun ardından gittiği zaman"; "Tahâhâ", "Dehâhâ" (yânî aynı ma'nâda olup) "Onu döşeyene" demektir. "Dessâhâ", "Nefsi saptırıp azdırmak" (yânî korumayıp kötülüklerle gerileterek gömen); "Fe-ethemehâ", "Allah nefse şakiliği -bedbahtlığı- ve saîdliği -mes'ûdluğu- tanıtıp öğretti" ma'nâsınadır [807].

Yine Mucâhid:

"Semûd kavmi azgınlığı yüzünden tekzıb etti" (Âyet: in kelâmindaki "Bi-tağvâhâ", "Ma'siyetleri yüzünden";

"Bundan dolayı Rabb'leri de onları günâhları yüzünden örtüverdU Öyle ki, hepsini bir yaptı, bunun sonundan

korkmaz" (Âyet: 14-ıs), yânî "Hiçbir kimsenin sonundan korkmaz" ma'nâsmadır, demiştir [808].

465-.......Abdullah ibnu Zem'ate (R) haber verdi ki, kendisi Peygamber(S)'den hutbe yaparken Salih Peygamber'in dişi devesini ve onu yıkıp öldüren kimseyi zikrettiğini işitmiştir. Rasûlullah bu hutbesinde " (O kavmin) en şakîadamı ayaklandığı zaman'* (Âyet: 12) kavlini okudu da şöyle buyurdu:

— "O dişi deveye doğru şiddetli (fesâdçı, habîs), kuvvetli ve kendi cemiyeti içinde arkalı bir adam fırlayıp kalktı. O, kavmi içinde (Mekke'deki) Ebû Zem'a'nın benzeri idi".

Rasûlullah bu hutbesinde kadınları da zikretti:

— "Sizden biriniz karısını köle döver gibi dayakla dövmek ister, belki de o, gününün sonunda o kadınla bir yatakta yatacaktır!" buyurdu.

Sonra Rasûlullah (içtimaî edeblerden olmak üzere) bir hatâ eseri yellenen kişiye gülmeleri (ve bu suretle onu teşhir etmelerinin kötülüğü) hususunda

onlara öğütler verdi de:

— "Herhangi biriniz insanın yapageldiği böyle bir işten niçin gülersiniz (ve sahibini utandırırsınız)?" buyurdu.

Bu hadîsin râvîlerinde*n Ebû Muâviye şöyle demiştir: Bize Hi-şâm, babası Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da Abdullah ibn ZemVdan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S): "Zubeyr ibnu'l-Avvöm'ın amcası Ebû Zem'a'nın benzeri" buyurdu [809].

92- "Ve'1-leyli'izâ yağşâ" Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

["And olsun bürüyüp örttüğü zaman geceye, açıldığı zaman gündüze, erkeği dişiyi yamdana ki, hakîkaten

sizin sa'yiniz çeşit çeşittir" (Âyet: ı-4)]

İbn Abbâs:

"O en güzeli yalan sayarsa" (Âyet: 9), "Verilen şeyin yerine geçen bedeli yalan sayarsa" ma'nâsmadır, demiştir.

Mucâhid de şöyle demiştir:

"Tereddâ" (Âyet: 11), "Öldü"; «TelezZâ" (Âyet: 14), Alevlendikçe alevlendi" ma'nâsınadır. Bu lafzı, Ubeyd ıbnu Umeyr, "Tetelezzâ" şeklinde aslı üzere iki tâ ile okudu.

342- Bâb:

'Açıldığı zaman gündüze (Âyet: 2).

466-.......Alkame şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Mes'ûd'un talebelerinden birkaç kişi içinde olarak Şam'a girdim. Bizim gelişimizi Ebu'd-Derdâ işitmiş, akabinde bizim yanımıza geldi de:

— İçinizde Abdullah ibn Mes'ûd'un kıraati üzere okuyan kimse var mı? diye sordu.

Biz:

— Evet var, dedik. Ebu'd-Derdâ:

— Hanginiz en iyi okuyan? dedi.

Arkadaşlarım işaret edip beni gösterdiler. Ebu'd-Derdâ bana:

— Oku! dedi.

Ben " Ve H-leyü izâ yağşâ ve Jn-nehâri izâ tecellâ ve 'z-zekeri ve 'l-ünsâ" şeklinde (Mâ'nın hazfıyle) okudum.

Ebu'd-Derdâ:

— Sen bu okuyuşu sahibin İbn Mes'ûd'un ağzından mı işittin? diye sordu.

— Evet, dedim. Ebu'd-Derdâ:

— Ben de bu okuyuşu Peygamber (S)'in ağzından işitmişimdir. Bu Şamlılar bize karşı dayatıp, bu okuyuşumuza razı olmuyorlar, dedi [810].

343- Bâb:

'Erkeği ve dişiyi yaratana (Âyet: 3)

467-.......Bize el-A'meş, İbrâhîm en-Nahaî'den tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Abdullah ibn Mes'ûd'un talebeleri Ebu'd-Derdâ'nın oturduğu yere (yânî Şam'a) geldiler, Ebu'd-Derdâ da bu gelenleri aradı ve onları buldu da:

— Hanginiz Abdullah'ın okuyuşu üzere okuyor? diye sordu. Alkame:

— Hepimiz onun kıraati üzere okuruz, dedi. Ebu'd-Derdâ:

— Hanginiz ezber ediyor? dedi. Arkadaşları Alkame ibn Kays'ı işaret ettiler. Ebu'd-Derdâ:

— Sen, İbn Mes'ûd'un "Vel-leyli izâ yağşâ" sûresini nasıl okurken işittin? dedi.

Alkame:

— "Ve'z-zekeri ve'l-ünsâ" şeklinde okurken işittim, dedi. Ebu'd-Derdâ:

— Şehâdet ediyorum ki, ben de Peygamber(S)'in bu âyeti böylece okuduğunu işitmişimdir. Fakat bu Şamlılar benim "Ve halaka'z-zekera ve'l-ünsâ" şeklinde okumamı istiyorlar, vallahi ben onlara tâbi olmuyorum, dedi [811].

344- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Bundan sonra kim verir ve sakınırsa (Âyet: 5).

468-.......Alî (R) şöyle demiştir: Biz Bakî'u'l-Garkad mezarlığında Peygamber'in beraberinde bir cenazede bulunduk. Peygamber (S):

— "Sizlerden hiçbiriniz müstesna olmamak üzere muhakkak cennetten olacak oturağı ve ateşten olacak oturağı yazılmıştır" buyurdu.

Bunun üzerine sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Öyleyse (Allah'ın bizim üzerimize yazmış bulunduğu bu yazımıza) dayanıp güvenemez miyiz? dediler.

Rasûhıllah:

— "Sizler çalışıp amel ediniz. Herkes yaratıldığı şeye kolaylaştırılmıştır" buyurdu.

Sonra da: "Kim verir ve sakınırsa, o en güzeli de tasdik ederse... " âyetlerini "Biz de ona en güç olanı müyesser kılarız"(Âyet. ıo) kavline kadar okudu.

345- Yüce Allah'ın Ve O En Güzeli Tasdik Ederse (Âyet: 6) Kavli Babı

469-.......Buradaki senedle el-A'meş; Sa'd ibn Ubeyde'den; o da Ebû Abdir rahman'dan tahdîs etti ki, Alî (R): Biz Peygamber'in yanında oturuyorduk, demiş ve geçen hadîsi zikretmiştir.

346- Bâb:

*Bîz de ona en kolay olanı kolaylaştıracağız (Âyet: 6-7).

470-....... Bize Şu'be, Süleyman el-A'meş'ten; o da Saîd ibn Ubeyde'den; o da Ebû Abdirrahmân es-Sulemî'den; o da Alî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir cenazede bulundu. Orada eline bir deynek aldı, onunla yere vurmaya ve birtakım çizgi ve izler meydana getirmeye koyuldu da:

— "Sizden hiçbir kimse müstesna olmamak üzere, muhakkak ateşten yâhud cennetten oturacağı yer yazılmıştır" buyurdu.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Öyle ise bizler bu yazımıza dayanmayalım mı (Amelin fâidesi nedir)? dediler.

Rasûlullah (S):

— "Sizler amel edip çalışın. Çünkü herkes niçin yaratıldıysa, o şey kendisine kolaylaştırılmıştır" buyurdu ve "Kim verir ve sakınırsa, o en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolaya hazırlayacağız..."

âyetlerini okudu.

347- Yüce Allah'ın "Amma Kim Cimrilik Eder, Kendisini Müstağni Görürse" (Âyet: 8) Kavli Babı

471-.......Bize Vekî' ibn Cerrah, el-A'meş'ten; o daSa'd ibn Ubeyde'den; o da Ebû Abdirrahmân'dan tahdîs etti ki, Alî aleyhi's-selâm şöyle demiştir: Bizler Peygamber'in yanında oturuyorduk.

— "Sizden hiçbir kimse müstesna olmamak üzere muhakkak cennetten oturacağı yer ve ateşten oturacağı yer yazılmıştır" buyurdu.

Biz de:

— Yâ Rasûlallah! Öyleyse bizler (çalışmayı bırakıp) bu yazıya dayanmayalım mı? dedik.

Rasûlullah (S):

— "Hayır (siz o yazıya dayanıp durmayın). Siz çalışıp amel edin. Çünkü herkes (yaratıldığı şeye) kolaylaştırılmıştır" buyurdu.

Bundan sonra da şu âyetleri okudu: "Kim verir ve sakınırsa, o en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolaya hazırlayacağız. Amma kim cimrilik eder, kendisini ihtiyâcsız görür ve o en güzeli yalan sayarsa, biz de onu o en güç olan için hazırlayacağız" (Âyet: 5-10).

348- Bâb: Yüce Allah'ın "Ve O En Güzeli Yalanlarsa Kavli

472-.......Alî (R) şöyle demiştir: Bizler Bakfu'l-Garkad(mezar-

lığın)da bir cenazede bulunduk. Rasûlullah (S) bizim yanımıza gelip oturdu. Biz de O'nun etrafına oturduk. Rasûlullah'ın beraberinde bir deynek vardı. Rasûlullah başını eğdi, düşünceli bir hâlde elindeki dey-nekle yere vurup dürtüştürmeğe, çizgiler ve izler meydana getirmeğe başladı. Sonra:

— "Sizden hiçbir kimse ve yaratılmış hiçbir nefis müstesna olmamak üzere, muhakkak cennetteki ve cehennemdeki yeri yazılmış, takdir edilmiştir. Ve herkesin bedbaht ve bahtiyar olduğu muhakkak yazılmıştır" buyurdu.

Bunun üzerine sahâbîlerden bir adam:

— Yâ Rasûlallah! Öyle ise bizler ameli terkedip bu yazımız üzerine dayanıp durmayalım mı (yânı amelin fâidesi nedir)? dedi.

Rasûlullah (S):

— "Saadet ehlinden olan kimse, saadet sahibinin ameline varıp ulaşacaktır. Bizlerden şekaavet ehlinden olan kimse de şekaavet ehlinin ameline varıp ulaşacaktır" buyurdu ve şunu ilâve etti: "Saadet ehli, saadet ehlinin ameline kolaylaştırılırlar, şekaavet ehline gelince, onlar da şaktlik ehlinin ameline kolaylaştırılırlar".

Rasûlullah bundan sonra "Kim verir ve sakınırsa ve o en güzeli de tasdik ederse...*' âyetlerini okudu [812].

349- Bâb:

'Biz de onu, o en zor olana hazırlayacağız" (Âyet: 10).

473-....... el-A'meş dedi ki: Ben Sa'd ibn Ubeyde'den işittim; o, Ebû Abdirrahmân es-Sulemî'den tahdîs ediyordu ki, Alî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir cenazede idi. Eline birşey aldı da onunla yere dürtüp vurmaya, birtakım izler meydana getirmeye başladı da:

— "Sizden hiçbir kimse müstesna olmamak üzere, muhakkak ateşten olacak oturacağı yeri ve cennetten olan oturacağı yeri yazılmıştır" buyurdu.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Öyleyse bizler ameli terkedip de bu yazımız üzerine dayanıp durmayalım mı? dediler.

Rasûlullah:

— "Sizler çalışıp amel ediniz. Çünkü herkes ne için yaratılmış ise o kendisine kolaylaştırılmıştır: Saadet ehlinden olan kimseye saadet ehlinin ameli kolaylaştırılır. Amma şakilik ehlinden olan kimseye geline, ona da şekaavet ehlinin ameli kolaylaştırılır" buyurdu.

Bundan sonra şu âyetleri okudu: "Kim verir ve sakınırsa, o en güzeli de tasdik

ederse, biz de onu en kolaya hazırlayacağız. Amma kim cimrilik eder, kendisim ihtiyâcsız görür ve o en güzeli yalan sayarsa, biz de onu o en güç olan için hazırlayacağız" [813].

93- Ve'd-Duhâ Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

Mucâhid:

"And olsun kuşluk vaktine, sükûna vardığı dem geceye" (Âyet: ı-2>; buradaki "Secâ", "İstevâ" (yânî "Dümdüz oldu") ma'nâsınadır, dedi.

Mucâhid'den başkası da: "Secâ", "Karanlık bastı", bir de "Sükûna kavuştu" ma'nâsınadır; "5eraz, bir fakır olduğunu bilip de zengin yapmadı mı?" (Âyet: 8); buradaki "Ailen", "Kendisine muhtaç olanlar sahibi" (yânî "Kendisine muhtâc olanlar çok oldu ve fakır oldu") ma'nâsınadır, demiştir.

350- Bâb:

'Rabb'in seni terketmedi ve danlmadı" (Âyet: 3).

474-....... Bize el-Esved ibn Kays tahdîs edip şöyle dedi: Ben Cundub ibn Sufyân (R)'den işittim, şöyle dedi: Rasûlullah (S) rahatsızlandı da iki yâhud üç gece kalkmadı. Bir kadın geldi ve:

— Yâ Muhammedi Ben umarım ki, şeytânın seni bırakıp ter-ketmiş olsun! Görüyorum ki, iki yâhud üç geceden beri sana yaklaşmadı, dedi.

Bunun üzerine Azîz ve Celîl Allah: "And olsun kuşluk vaktine, sükûna vardığı dem geceye ki, Rabb *in seni terketmedi ve danlmadı" sûresini indirdi

[814].

351- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Rabb'in seni terketmedi ve danlmadı". Buradaki "Mâ veddeake" fiili şeddeli de, şeddesiz de okunur; ikisi de bir ma'nâyadır: "Rabb'in seni terketmedi" demektir.

İbn Abbâs da: "Mâ veddeake", "Seni terketmedi"; "Mâ kala", "Seni buğz etmedi" ma'nâsınadır, demiştir.

475-.......Buradaki senedde el-Esved ibn Kay s şöyle demiştir:

Ben Cundub el Becelî'den işittim (şöyle diyordu): Bir kadın:

— Yâ RasûlaÎlah! Sahibinin (yânı Cibrîl'in) muhakkak sana gelmekte yavaşlayıp geciktiğini zannediyorum, dedi.

Bunun üzerine "Rabb*in seni terketmedi ve danlmadı" sûresi indi [815].

94- "Elem Neşrah" Sûresi

Rahman ve Rahtm olan Allah'ın ismiyle

"Göğsünü senin için açıp genişletmedik mi? Senden yükünü de indirmedik mi? Ki o senin sırtına ağır gelmişti. Senin nâmını da yükselttik. Demek hakîkaten güçlükle beraber bir kolaylık var. Muhakkak güçlükle beraber bir kolaylık var" (Âyet: ı-6).

Mucâhid: "Vizrake", "Câhiliyet'te olan yükünü"; "Enkada", "Senin sırtına ağır basmıştı" manasınadır, dedi [816].

"Güçlükle beraber bir kolaylık var" âyeti hakkında Sufyân ibn Uyeyne şöyle demiştir: Yânı bu "Aynı zorluğun beraberinde diğer bir kolaylık var" ma'nâsmadır. Bu ifâde, Yüce Allah'ın "De ki: Siz bizde iki güzelliğin birinden başkasını mı gözetliyorsunuz?"

(et-Tevbe: 52) kavli gibidir (yânı mü'minler için birden fazla güzellik sabit olduğu gibi, birden fazla kolaylık da

sabit olur).

"Bir zorluk da iki kolaylığı asla yenemez" [817]. "O hâlde boş kaldın mı hemen yorul. Ve (her işinde) ancak Rabb'ine sarıl" (Âyet: 7-8).

Mucâhid: "Fensab ", "(Farzı bitirdiğinde) ihtiyâcın hususunda yine Rabb'in yolunda yorul" ma'nâsmadır, demiştir [818].

İbn Abbâs'tan zikrolunuyor ki, o: "Biz senin göğsünü açmadık mı?" kavli hakkında: Allah onun göğsünü İslâm için açıp genişletti, demiştir [819].

95- "Ve't-Tîni" Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

"And olsun incire, zeytine, Sına Dağı'na ve şu emîn beldeye ki, biz hakikat insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına çevirdik" (Âyet: 1-5).

Mucâhid şöyle demiştir: Buradaki "İncir" ve "Zeytin", insanların yemekte bulunduğu şeylerdir [820].

"O hâlde hangi şey sana dini yalan saydırabilir?" (Âyet: 7) kavli hakkında: "İnsanların amelleri mukaabilinde

cezaya uğratılacaklarını sana yalandır dedirtip yalan saydıracak olan şey nedir?" ma'nâsınadır, deniliyor.

Sanki bu:" (Bunca delillerden sonra) sevabı ve ikaabı sana yalan saydırmaya kimin gücü yeter?" demiş gibidir [821].

476-.......Adiyy ibn Sabit haber verip şöyle demiştir: Ben el- Berâ(ibn Âzib -R)'dan işittim: Peygamber (S) bir seferde idi, yatsı namazında iki rek'atin birinde "Ve't-tîni ve'z-zeytûni" sûresini okudu (dedi) [822].

Mucâhid: "AhsenuH-takvîm", "En güzel yaratma"dır, demiştir.

96- "İkra' bi'smi Rabbike'llezî halaka" Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle Kuteybe ibnu Saîd şöyle dedi: Bize Hammâd ibnu

Zeyd, Yahyâ'bnu Atîk'ten tahdîs etti ki, el-Hasenu'I- Basrî: İmâmın evvelinde (yânı Kur'ân'ın evveli olan Fâtiha'nın başında) "BismillâhVr-rahmânVr-rahîm"i yaz, bundan sonraki her iki sûre arasına da bir çizgi çek, demiştir [823].

Eğer vazgeçmezse andolsun onu alnından tutup sürükleriz, yalancı günahkâr alnından. O vakit meclisini da'vet etsin dursun! Biz de zebanileri çağırırız" (Âyet: 15-18).

Mucâhid: Buradaki "Nâdiyehu", "Aşiretini"; "ez-Zebâniyetu", "Melekleri" ma'nâsınadır, demiştir.

Ma'mer ibn Müsennâ: "Şübhesiz dönüş ancak Rabb'inedir" (Âyet. 8)dek\ "er-Ruc'â", "Merci"* (yânî "Dönüş") ma'nâsınadır; "Le-nesfean", "Le-ne'huzen" (yânî "Elbette onu yakalarız") ma'nâsınadır. Hafif nûn, yânî şeddesiz nûn ile "Le-nesfean", "Elinden yakaladım" ma'nâsına olan "Seaftu bi-yedîhî"dendir.

352- Bâb:

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir.)

Besmele hakkındaki araştırma el-Fâtiha'nın başında da geçmişti.

477-.......Ebû Salih Selmûye haber verip şöyle demiştir: Bana Abdullah ibnu'l-Mubârek tahdîs etti ki, Yûnus ibnu Yezîd şöyle demiştir: Bana İbnu Şihâb haber verdi. Ona da Peygamber'in zevcesi Âişe (R) haber verip şöyle demiştir: RasûluIlah(S)'in ilk vahy başlangıcı uykuda, doğru rü'yâ görmekle olmuştur. Hiçbir rü'yâ görmezdi ki, sabah aydınlığı gibi apaçık meydana çıkmasın (yânı her gördüğü rü'yâ muhakkak sabah aydınlığı gibi apaçık meydana gelirdi). Bundan sonra kendisine yalnızlık sevdirildi. Hıra mağarasına katılır, orada ailesinin yanına dönmeden, sayısı belli gecelerde tahannus ederdi -Râvî ez-Zuhrî: "Tahannus", "Taabbud",yânî "İbâdet etmek" ma'nâsi-nadır, demiştir-. İşte bunun için yanına azık alır giderdi. Oradaki ibâdet gecelerinden sonra Hadîce'ye döner ve bir o kadar zaman için yine azık tedârik ederdi. Nihayet O Hıra mağarasında bulunduğu sırada ona ansızın Hakk (emri, yânı vahy) geldi. Şöyle ki: O'na Melek gelip:

— Oku! dedi. Rasûlullah:

— Ben okuyucu değilim" diye cevâb verdi. Rasûlullah buyurdu ki:

— "O zaman melek beni alıp takatim kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bırakıp yine 'Okul' dedi. Ben de ona: Ben okuyucu değilim, dedim. Yine beni alıp ikinci defa takatim kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni salıverip yine 'Oku!' dedi. Ben de: Okuyucu değilim, dedim. Beni üçüncü kerre tuttu ve yine takatim kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bıraktı da: 'Yaratan Rabb 'inin adiyle oku! O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Rabb 'in nihayetsiz kerem sahibidir. Ki o, kalemle öğretendir. İnsana bilmediğini O öğretti' (Âyet; 1-5) âyetlerini söyledi."

Bunun üzerine Rasûlullah, bu âyetleri alarak, korkudan vücûdunun etleri titreye titreye döndü ve Hadîce'nin yanına girdi de:

— "Beni sarıp örtün, beni sarıp örtün" dedi.

Korkusu gidinceye kadar kendisini sarıp örttüler. Sonra Rasûlullah,

Hadîce'ye:

— "Ey Hadîcel Bana ne oluyor ki? And olsun ben kendimden korktum" dedi ve vukû'a gelen haberi Hadîce'ye haber verdi.

Hadîce de ona:

— Öyle deme, sevin, Allah'a yemîn ederim ki, Allah Seni hiçbir vakit utandırmaz. Yine Allah'a yemîn ediyorum, çünkü Sen hısımlara iyilik ekler durursun, sözü dosdoğru söylersin, işini görmekten âciz olanların ağırlığını yüklenirsin, fakîre verir, kimsenin kazandirama-yacağını kazandırırsın, konuğa yemek yedirir ağırlarsın, hakk yolunda meydana gelen hâdiseler ve mühim işlerde halka yardım edersin, dedi.

Bundan sonra Hadîce, Rasûlullah'ı birlikte alıp, O'nu babasının erkek kardeşinin, yânî Hadîce'nin amcasının oğlu olan Varaka ibnu Nevfel'e götürdü. Bu zât Câhiliyet zamanında Hristiyan Dîni'-ne girmiş bir kimse olup, Arabça yazı yazabilir ve İncil'den de Allah'ın yazmasını dilediği mikdârda bâzı şeyleri Arabça yazardı. Varaka gözleri görmez olmuş yaşlı büyük bir şeyh idi. Hadîce, Varaka'ya:

— Ey amca! Kardeşinin oğlundan dinle bak, ne söylüyor! dedi. Varaka:

— Ey kardeşimin oğlu! Ne görüyorsun? deyince, Peygamber gördüğü şeyleri kendisine haber verdi.

Bunun üzerine Varaka:

— Bu gördüğün, Mûsâ Peygamber üzerine indirilmiş olan Nâ-mûs'tur (yânî vahy meleğidir). Âh keski Sen'in da'vet günlerinde genç olaydım. Kavmin Sen'i çıkaracakları zaman keski hayâtta olsaydım! dedi, ve bir cümle daha zikretti [824]
.

Rasûlullah:

— "Onlar beni çıkaracaklar mı ki?" diye sordu. Varaka da:

— Evet, (çünkü) Sen'in gibi birşey getirmiş (yânî vahy tebliğ etmiş) bir kimse, muhakkak eziyete uğratılmıştır. Eğer Sen'in da'vet gününe diri olarak yetişirsem, Sana son derecede yardım ederim, cevâbını verdi.

Bundan sonra çok geçmedi, Varaka vefat etti. O esnada bir vahy fetreti oldu (yânî bir müddet için vahy kesikliğe uğradı). Rasûlullah bundan hüzünlendi [825]
.

Muhammed ibn Şihâb şöyle dedi: Bana Ebû Seleme Abdurrah-mân ibn Avf haber verdi ki, Câbir ibn Abdillah el-Ensârî (R) de -geçen hadîsi rivayet edip- şöyle demiştir: Rasûlullah vahy fetretinden bahsederken sözü arasında şöyle buyurdu:

— "Ben (bir gün) yürürken birdenbire gökyüzü tarafından bir ses işittim. Gözümü kaldırdım, bir de baktım ki, Hırâ'da bana gelen melek (yânî Cibril aleyhi's-selâm) gök ile yer arasında bir kürsîüze-_ rinde oturmuş. Ben bundan çok korktum ve hemen (evime) dönüp: Beni örtün, beni örtün, dedim. Beni disâr demlen örtü ile sarıp örttüler. Akabinde Yüce Allah: Ey bürünüp sarınan! Kalk artık korkut, Rabb'inin büyüklüğünü Vlân ett elbiselerini temizle, pisliği -azâbı- terkeyle... " el-Müddessir âyetlerini indirdi".

Ebû Seleme: Buradaki "er-Ric", Câhiliyet ehlinin ibâdet ede-geldikleri vesenler, putlardır, dedi.

Câbir: Bundan sonra vahy kesilmeyip arka arkaya devam edip durdu, dedi [826]
.

353- Bâb: Yüce Allah'ın "İnsanı Bir Kan Pıhtısından Yarattı" Kavli

478-....... Bize el-Leys, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Urve'den tahdîs etti ki, ÂÎşe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'a vahyin ilk başlangıcı sâlih rü'yâdır. Sonra O'na melek geldi de: "Yaratan Rabb 'inin adiyle oku! O insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Rabb 'in nihayetsiz kerem sahibidir. Ki O, kalemle öğretendir. İnsana bilmediğini O öğretti** âyetlerini söyledi.

354-Bâb: Yüce Allah'ın "Oku! Rabb'in Nihayetsiz Kerem Sahibidir" Kavli

479-.......Buradaki iki senedde yine Âişe(R)'den: Rasûlullah'a vahyin ilk başlangıcı sâdık rü'yâ (görmekle) olmuştur. O'na melek geldi de: "Yaratan Rabb Hnin adiyle oku! O insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku! Rabb 'in nihayetsiz kerem sahibidir. Ki O, kalemle öğretendir. İnsana bilmediğim O öğretti" âyetlerini söyledi.

355- Bâb:

'O, kalemle öğretendir

480-.......İbn Şihâb dedi ki: Ben Urve'den işittim. Âişe(R): Sonra, Peygamber (S) Hadîce'ye döndü de:

— "Beni örtün, beni örtün" dedi şeklinde söyleyip, yukarıda geçen hadîsi zikretmiştir [827].

356- Bâb:

'Sakınsın o. Eğer (küfürden) vazgeçmezse, and olsun onu alnından tutup sürükleriz. Yalancı, günahkâr alnından!" (Âyet: 15-16).

481-.......Bize Abdurrazzâk, Ma'mer ibn Râşid'den; o da Abdulkerîm el-Cezerî'den; o da îkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir gün Ebû Cehil:

— Eğer Muhammed'i Ka'be yanında namaz kılarken görürsem, muhakkak boynu üzerine ayağımla basıp çiğneyeceğim, demişti.

Bu haber Peygamber(S)'e ulaşınca:

— "Eğer Ebû Cehil bunu yapmaya davransaydı, muhakkak onu melekler yakalayacaktı" buyurdu.

Bu hadîsi, Ubeydullah'tan; o da Abdulkerîm'den rivayet etmekte Abdurrazzâk'a, Amr ibnu Hâlid mutâbaat etmiştir [828]

97- "İnnâ enzelnâhu" Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

"Gerçek biz onu kadir gecesinde indirdik... " (Âyet: I) [829];

"O tan yeri ağarıncaya kadar bir Selâm'dtr" (Âyet: 5).

Deniliyor ki, (lâm'ın fethasıyle) "Matla'", mîmli masdar olup "Tulu'", yânî "Doğuş"; lâm'ın kesresiyle ', "Fecrin kendisinden doğurulacağı yer", yânî mekân ismidir. "Enzelnâhu "da "Hu" zamîrindeki hâ, Kur'ân'dan kinayedir. "Enzelnâhu", cem? yerinde, yânî cemf nûn'u ile gelmiştir. Hâlbuki "İndirici", tek olan Allah'tır. Arab vahidin fiilini te'kîd eder de fiilin daha sabit ve daha te'kîdli olması için, onu cemi* lafzıyle getirir [830].

98- "Lem yekûn" Sûresi [831]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

"Kitâblılardan ve müşriklerden küfredenler kendilerine apaçık bir hüccet, (yânı) içinde en doğru hükümler yazılı, temiz sahîfeleri okuyacak Allah'tan bir rasûl gelinceye kadar (dînlerinden) ayrılacak değillerdi" (Âyet: 1-3). Buradaki

"Münfekkîn", "Üzerinde bulundukları şeyden zail olup ayrılacak değillerdi" ma'nâsınadır [832].

"Hâlbuki onlar Allah'a, O'nun dîninde ihlâs sahibi muvahhidler olarak ibâdet etmelerinden, namazı dosdoğru kılmalarından, zekâtı vermelerinden başkasıyla emrolunmamışlardı. En doğru dîn de bu idi"

(Âyet: 5);

buradaki "Kayyime", "Kaaime" (yânî "Sabit ve ayakta duracak olan ebedî dîn") ma'nâsmadır.

"Dînu'l-kayyime" terkibinde Allah, dîni müennes olan bir şeye izafe etti [833].

482-...,... Şu'be şöyle dedi: Ben Katâde'den işittim; o daEnes ibn Mâlik(R)'ten, ki Peygamber (S) Ubeyy ibn Ka'b'a hitaben:

— "Şübhesiz Allah bana Lem yekûnVllezîne kefeni sûresini sana karşı okumamı emir buyurdu" dedi.

Ubeyy, Peygamber'e:

— Allah benim ismimi andı mı? diye sordu. Peygamber:

— "Evet andı" buyurunca, Ubeyy ağladı [834].

483-.......Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den tahdîs etti ki, Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), Ubeyy'e hitaben şöyle:

— "Allah bana sana karşı Kur'ân'ı okumamı emretti" dedi.

Ubeyy:

— Allah benim ismimi Sana açıkça andı mı? diye sordu. Peygamber:

— "Allah senin ismini bana açıkça söyledi" buyurdu. Bunun üzerine Ubeyy ağlamağa başladı.

Katâde şöyle demiştir: Bana haber verildi ki, Peygamber, Ubeyy'e karşı "Lem yekûnVllezîne kefem min ehlVl-kitâbi" sûresini okumuştur.

484-.......Saîd ibnu Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) Ubeyy ibn Ka'b'a:

— "Allah bana Kur'ân'ı sana okumamı emir buyurdu" dedi. Ubeyy:

— Allah benim ismimi Sana söyledi mi? dedi. Peygamber:

— "Evet (söyledi)" buyurdu. Ubeyy:

— Ben Âlemlerin Rabbi katında anılmış mı oldum? dedi. Peygamber:

— "Evet" deyince, Ubeyy'in iki gözü yaş akıttı [835].

99- "İzâ zulziletfl-ardu zilzâlehâ" Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

357- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"Kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyor idiyse onu görecek" (Âyet: 7).

'Evhâ lehâ", "Evhâ ileyhâ", "Vaha lehâ" ve "Vaha ileyhâ" ma'nâda birdir, deniliyor [836].

485-.......Bize Mâlik, Zeyd ibn Eslem'den; o da Ebû Salih es-Semmânî'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

— "Atlar şu üç kimseye âid olur: Bir kimse için ecirdir, bir kimse için ihtiyâcına bir perdedir, bir kimse üzerine de bir günâhtır. At kendisi için ecir ve

sevâb olan kimseye gelince, o atını Allah yolunda (cihâd için) bağlamıştır, atın bağım da bol otlu geniş bir sahada veya çayırlıkta uzatmıştır. Bu bol otlu sahadan veya çayırlıktan atın bu uzun ipinde iken yediği her ot, sahibi için birer hasenedir, iyiliktir. Hele bir de atın ipi kopsa da şahlanarak bir veya iki yükseklik -yâhud bir iki mil kadar- neşât ile koşsa, yerde tırnaklarının bıraktığı izleri ve onun gübreleri de sahibi için haseneler olur. Bir de hayvan bu arada bir nehre uğrayıp da ondan içerse -sahibi sulamak istememiş olsa bile- bu su da sahibi için haseneler, iyilikler olur. İşte cihâd için bağlanan bu gaza atı, sahibi için büyük bir ecirdir.

Bir kimse de atını halka muhtaç olmamak, iffetini korumak için bağlar da sonra bu kimse gerek hayvanların üzerindeki Allah hakkını, gerek arkalarına takatlerinden fazla yüklememeyi unutmazsa, bu at da o kimse için (fakirliğe karşı) bir perdedir.

Bir kimse de atını öğünmek için, gösteriş için ve müslümânlara düşmanlık için bağlarsa, bu hayvan da onun üzerine büyük bir vizrdir".

Rasûlullah'a merkeblerden soruldu da, O:

— "Onlar hakkında Allah bana her hükmü toplayıcı bir vecize olan şu âyetten başka birşey indirmedi: Her kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyor idiyse onu görecek; kim de zerre ağırlığınca bir şerr yapıyor idiyse onu görecek (Âyet: 7-8)" [837].

358- Bâb:

'Kim de zerre ağırlığınca şerr yapıyor idiyse onu görecek" (Âyet: 8)

486-.......İbnu Vehb şöyle dedi: Bana Mâlik, Zeyd ibn Eslem'den; o da Ebû Salih es-Semmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber'e eşeklerden sorulduğunda şöyle buyurmuştur: "Eşekler hakkında bana her hükmü toplayıcı bir vecize olan şu âyetten başka birşey indirilmedi: Her kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyor idiyse onu görecek, kim de zerre ağırlığınca bir şerr

yapıyor idiyse onu görecek" [838].

100- "Ve'1-âdiyâti" Sûresi [839]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

Mucâhid şöyle demiştir:

"Muhakkak insan, Rabb'ine karşı çok nankördür" (Âyet: 7); buradaki "el-Kenûd", "el-Kefûr" (yânı "Çok nankör") ma'nâsmadır. Şöyle deniliyor:

"Fe-eserne bihi nak'an", "Derken orada bir toz yükseltenlere" ma'nâsmadır. "Li-hubbVl-hayri", "Mal

sevgisinden dolayı"; "Le-şedîdun'\ "Pek cimridir"ma'nâsmadır. Ve cimri kişi için "Şedîd" ta'bîri söylenir.

"Göğüslerde ne varsa onlar da derlenip toparlandığı zaman" (Âyet: ıo); buradaki "Hıssıle", "Ayrılıp seçildiği zaman" ma'nâsmadır.

101- el-Kaaria Sûresi [840]

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

"O gün insanlar yaygın pervaneler gibi olacak. Dağlar atılmış renkli yünler gibi olacak" (Âyet: 4-5); buradaki

"KeH-ferâşVl-mebsûs", "Birbiri üzerine binen çekirge dalgaları gibi" demektir. İnsanlar işte bunun gibi o gün bâzıları bâzıları içinde dolaşır durur. "Ke'l-ihni'l- menfûşi", "Renkli yünlerin didilmişleri gibi".

Abdullah ibn Mes'ûd bu "KeH-ihni" lafzını "Ke's-sûfi* şeklinde okudu.

102- "Eihâkumu't-tekâsurıT Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

"Sizi çoklukla bobürleniş oyaladı, tâ kabirleri ziyaret edişinize kadar77 (Âyet: 1-2);

İbn Abbâs:

'et-Tekâsur'% mallarda ve çocuklarda yapılan çokluk yarışıdır, demiştir [841].

103- "Ve'1-asri" Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah 'in ismiyle

"And olsun asra ki, muhakkak insan kesin bir ziyandadır. Ancak îmân edenlerle güzel güzel amellerde bulunanlar, bir de birbirine hakkı tavsiye ve sabrı tavsiye edenler böyle değildir" (Âyet: 1-3).

Yahya ibn Ziyâd el-Ferrâ:

"el-Asr", "ed-Dehr"dır (yânî, âlemin başlangıcından son bulmasına kadar olan müddettir); -acibeleri ve ibretleri şâmil bulunması sebebiyle- Allah bununla yemîn etti, demiştir [842].

104- "Veylun Li-Kulli Humezetin" Sûresi

Rahman ve Rahtm olan Allah'ın ismiyle

"Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi ve ayıplamayı âdet edinen her kişinin vay hâline! Ki o, malı yığıp tekrar tekrar sayandır. Malı hakîkaten kendisine ebedî hayât vereceğini sanır o. Hayır. O, and olsun Hutame'ye atılacak. O Hutamefnin neydiğini sana bildiren ne? O, Allah'ın tutuşturulmuş bir ateşidir ki, tırmanıp yüreklerin tâ üstüne çıkacaktır" (Âyet: ı-7).]

Buradaki "el-Hutame", "Sekar" (el-Kamer: 48; el-Müddessir: 26-27) ve "Lazâ" (el-Leyl: 14; el-Maâric: 15)

gibi "AteşMin ismidir [843].

105- "Elem tere" Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah 'in ismiyle

"Rabbanin fil sahihlerini nasıl ettiğini görmedin mi?

O, bunların kötü plânlarını boşa çıkarmadı mı? O bunların üzerlerine sürü sürü kuşlar göndermedi mi? Ki bunlar onlara pişkin tuğladan taşlar atıyorlardı. Derken onları yenik ekin yaprağı gibi yapıverdi" (Âyet: 1-5).]

Mucâhid: Buradaki "Elem tere", "Elem ta*lem" (yânî "Bilmedin mi?") ma'nâsınadır demiştir. Yine Mucâhid:

Buradaki "Ebabil", "Alay alay, bölük bölük, birbiri ardınca, katar katar, toplu toplu kuş sürüleri" ma'nâsınadır demiştir [844].

İbn Abbâs:

'Minsiccîl", "Senk" ile "Kil" kelimelerindendir, demiştir [845].

106- "Li-iylâfi Kureyşin" Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah ‘ın ismiyle

"KureyşH emniyet ve selâmete, kış ve yaz kendilerini seyr ve seferde esenliğe kavuşturduğundan dolayı, şu

BeyVin Rabb'ine ibâdet etsinler; onları açlıktan doyuran, kendilerine korkudan emînlik verendir O*'

(Âyet: 1-4).

Mucâhid:

"Li-iylâfi Kureyşin", "Kureyş öteden beri bu yolculuklara ülfet edip alıştılar da artık kışta ve yazda yaptıkları bu seferler kendilerine meşakkat olmuyordu" demektir.

“Ve âmenehum", "Allah onları kendi haremleri içinde her bir düşmanlarından emîn kıldı" ma'nâsınadır, demiştir [846].

Sufyân ibn Uyeyne: "Li-iylâfi", "Kureyş üzerindeki ni'metlerim sebebiyle alıştırılmasından dolayı" ma'nâsınadır, demiştir [847].

107- "Eraeyte" Sûresî [848]

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

"Dîni yalan sayam gördün mü? İşte yetimi şiddetle iten, yoksulu doyurmayı teşvik etmeyen odur. İşte (bu vasıflarla beraber) namaz kılanların vay hâline ki, onlar namazlarından gafildirler, onlar gösterişçilerin tâ kendileridirler. Onlar zekâtı da men' ederler" (Âyet: ı-7).]

Mucâhid şöyle demiştir:

Buradaki "Yedu'u'l-yetime", "Yetimi hakkından şiddetle def eder, iter" ma'nâsınadır. Bu ta'bîrin

"İttim" dernek olan "DaaVdan olduğu söylenir;

"O gün onlar cehennem ateşine itilip kakılırlar" (et-ra: 13) kavlindeki "Yuda'ûne" de "İtilip kakılırlar" m a'n asmadır.

"Onlar namazlarında sehvediddirler, yanılıcıdırlar",

"Oyalama, eğlenicidirler -namazın ehemmiyetinden gaflet edip onu gereği gibi ciddî kılmayanlardır-*' ma'nâsınadır. ma'rûf olan iyilik cinsinin hepsidir. Arablar'ın bâzısı: "el-Mâûn", "Su"dur, demiştir.

İkrime de: "Afâw/i"un en yükseği, farz kılınmış olan zekâttır. En aşağısı ise faydalanılacak şeyleri âriyeten vermektir, demiştir [849].

108- "İnnâ a'taynâke'I-kevser" Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

"Biz verdik sana hakikatte Kevser. Sen de Rabb'in için namaz kıl, kurbân da

kesiver. Doğrusu sana buğz edendir ebter" (Âyet: ı-3).[850]

İbn Abbâs:

"Şânieke", "Aduvveke" (yânî "Sana düşmanlık eden") m a'n âşinâdır, demiştir.

487-.......Katâde tahdîs etti ki, Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) semâya yükseltildiği zaman (gördüklerini) anlatırken şöyle buyurmuştur: "Ben bir ırmak üzerine götürüldüm. Onun iki taraf sahili, içleri boşaltılmış olarak hâlis inci kubbelerdi.

— Yâ Cibril, bu nedir? diye sordum. O da:

— İşte bu Kevser'dir! diye cevâb verdi" [851]

488-....... İsrâîl ibn Yûnus, Ebû İshâk'tan; o da Ebû Ubeyde (Âmir ibn Abdillah ibn Mes'ûd)dan; o da Âişe(R)'den tahdîs etmiştir. Ebû Ubeyde: Ben, Yüce Allah'ın "Biz hakikatte sana Kevser'i verdik" kavlinden sordum. Âişe:

— Kevser muazzam bir ırmaktır ki, Peygamberiniz(S)e bahşedilmiştir. Onun iki taraf sahili üzeri, içi boşaltılmış hâlis incidir. Bu ırmağın bardakları yıldızlar sayısmcadır, dedi.

Bu hadîsi Zekeriyyâ ibnu Ebî Zaide, Ebu'I-Ahvas ve Mutarrıf da Ebû İshâk'tan rivayet etmişlerdir.

489-.......Bize Ebû Bişr, Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) Kevser hakkında: O da Allah'ın Peygamber'ine vermiş olduğu hayırdır, demiştir.

Ebû Bişr dedi ki: Ben, Saîd ibn Cubeyr'e:

— İnsanlar Kevser'in cennette bir ırmak olduğunu söylüyorlar, dedim.

Bunun üzerine Saîd ibnu Cubeyr:

— Cennette bulunan o nehir de Allah'ın kendi Peygamber'ine vermiş olduğu

hayırdandır, dedi [852]

109-"Kul yâ eyyuha'l-kâfirûne" Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah *m ismiyle

"Deki:

Ey kâfirler, tapmam sizin taptığınıza Siz ki tapmıyorsunuz benim taptığıma Ben de tapıcı değilim sizin taptığınıza Size dîniniz, bana dînim " (Âyet: i-ğ)

(-Mehmed Akif-) [853]

Burada "Sizin dîniniz size", yânî "Küfr size"; "Benim dînim de bana", yânî "İslâm dîni de bana"dır,

Duyuruluyor. Yüce Allah burada "Dînî" şeklinde asliyle söylemedi. Çünkü bundan önceki âyetlerin sonları hep nûn harfiyledir. Âyet sonlarının birbirine uygun olması için "Dînf'nin sonundaki yâ zamîri hazf edilmiştir. Nitekim şu âyetlerde de "Yehdîn" ve

"Yeşfîn" şeklinde böyle yâ zamîrini hazf ile söylemiştir:

"(O Rabb) ki beni yaratan ve bana doğru yolu gösterendir. Bana yediren, bana içiren O'dur. hastalandığım zaman bana şifâ veren O'dur. Beni öldürecek, sonra beni diriltecek olan O dur"

(eş-Şuarâ: 78-81).

Başkası da (yânî Ferrâ'dan başkası da) şöyle dedi: Ben, şimdi sizin ibâdet etmekte bulunduğunuz şeylere ibâdet etmem. Ömrümden kalan süre içinde de tapmakta olduklarınıza tapmam için yaptığınız çağrıda da sizlere icabet etmem. Sizler benim ibâdet etmekte olduğuma ibâdet ediciler değilsiniz. Onlar öyle kimselerdir ki, Allah onlar hakkında şöyle buyurmuştur:

“... And olsun sana Rabb'inden indirilen (bu Kur'ân) onlardan birçoğunun taşkınlığını ve gâvurluğunu artıracaktır. O hâlde o kâfirler güruhuna karşı gamlanma" (ei-Mâide: 68) [854]

110- "İzâ câe nasrullâhi" Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

"Allah'ın nusratı ve fetih gelince, sen de insanların fevc fevc Allah'ın dînine gireceklerini görünce, hemen

Rabb 'ini hamd ile teşbih et, O 'nun mağfiretini iste. Şübhesiz ki, O tevbeleri çok kabul edendir" (Âyet: ı-3).[855]

490-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kendisine "İzâ câe nasrullâhi ve H-fethu *" indikten sonra kıldığı her namazda muhakkak "Subhâneke Rabbena ve bi-hamdike, Allâhumme'ğfir /?" derdi.

491-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) rukû'unda ve sucûdunda "Subhâneke'ttâhumme Rabbena ve bi-hamdike, Allâhumme'ğfir IV sözlerini söylemeyi çok yapar olmuştu. Rasûlullah bunu çok söylemekle * (Rabb 'ini hamd ile teşbih et ve O yndan mağfiret iste"

âyetindeki Kur'ân emrini yerine getiriyor, onunla amel ediyordu [856].

359- Bâb:

'Sen de insanların fevc fevc Allah'ın dînine gireceklerini görünce" (Âyet: 2).

492-....... Bize Abdullah ibni Ebî Şeybe tahdîs etti. Bize Abdurrahmân ibn

Mehdî, Sufyân es-Sevrî'den; o da Habîb ibnu Ebî Sâ-bit'ten; o da Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti. Umer (R) Bedir ihtiyarlarına, Yüce Allah'ın ftîzâ câe nasrullâhi ve'l-fethu" kavlinden sordum. Onlar:

— Bu, şehirlerin ve sarayların fethidir, dediler. Umer:

— Sen ne dersin ey Abbâs oğlu? diye sordu. Ben İbn Abbâs da:

— Bu, Rasûlullah'm ecelidir -yâhud: Muhammed için beyân edilmiş bir meseldir- ki, bununla nefsinin vefat edeceği kendisine bildirildi, dedi [857].

360- Bâb:

"Sen de hemen Rabb'ini hamd ile tesbîh et ve O'nun mağfiretini iste. Şübhesiz ki O, tevbeleri çok kabul edendir" (Âyet: 3).

Allah, kullara mağfiret ve tevbe kabul etmeğe çok dönücü demektir. İnsanlardan olan "Tevvâb" ise,

"İşlemiş olduğu günâhtan çok tevbe edici ma'nâsınadır.

493-.......Ebû Avâne, Ebû Bişr'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Umer beni Bedir ihtiyâr-Iarıyle beraber kendi meclisine girdirirdi. Buna bâzısı içerlemiş gibi:

— Bunu niçin bizimle beraber alıyorsun? Bizim onun kadar oğullarımız var? demişler.

Umer de:

— O bildiğiniz sebebden (yânî o, sizin de bildiğiniz ilim sahibi kimselerden olduğu için meclisime alıyorum), demiş.

Günün birinde Umer, İbn Abbâs'ı yine çağırdı da, Bedir ihti-yârlarıyle beraber meclisine girdirdi. Sonra anladım ki, o gün Umer beni onlara göstermek için çağırmış.

Umer:

— Yüce Allah' in ' 'Izâ câe nasrullâhi ve 1-fethu" kavli hakkında ne dersiniz? diye sordu.

Bâzıları:

— Bize nusrat ve fetih verildiği zaman Allah'a hamd etmemiz ve mağfiret dilememiz emrolundu, dediler.

Bâzıları da sükût etti, birşey söylemedi. Umer bana:

— Sen de mi böyle söylüyorsun ey Abbâs oğlu? dedi. Ben:

— Hayır, dedim.

— Ya ne diyorsun? dedi. Ben:

— O, Rasülullah'ın ecelidir. Allah bunu kendisine bildirdi de: "Allah 'in nusratı ve fetih geldiği zaman ", işte bu Sen'in ecelinin alâmetidir. "Artık Rabb Hne hamd ile tesbîh et ve O'ndan mağfiret iste. Şübhesiz ki O, tevbeleri çok kabul edendir" buyurdu, dedim.

Umer de:

— Benim bilmekte olduğum da ancak senin söylemekte olduğun şeydir, dedi [858]
.

111- "Tebbet yedâ Ebî Lchebin ve tebbe' Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

"Ebû LehebHn iki eli kurusun, kendisi de kurudu" (Âyet: 1).

"Fir'avn'ın düzeni başka değil, ancak hüsranda idi"

(ei-Mümin: 37>; buradaki "Tebâb", "HüsrârTdır.

"Onlara biz zulmetmedik, fakat onlar kendi nefislerine zulmettiler. Binâenaleyh Allah'ı bırakıp taptıkları (yalancı) tanrılar, Rabb Herinin (azâb) emri geldiği zaman, onlara hiçbir fâide vermedi, ziyanlarını artırmaktan başka birşey yapmadı" <Hûd: ıoı>; buradaki "Tetbtb", "Tedmîr" (yânî "Yok etmek, helak etmek") manasınadır [859].

494-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: "En yakın hısımlarını (ve onlardan ihlâsa erdirilen cemâatini) inzâr et" (eş-şuarâ: 214) âyeti inince, Rasûlullah (S) çıkıp Safâ'ya yükseldi ve:

— "Yâ sabâhâh! -Ey Kureyşt Buraya geliniz! Büyük bir iş karşısında bulunuyorsunuz!-" diye nida etmişti.

Kureyş:

— Bu kimdir? dediler de Peygamber'in yanma toplandılar.

Peygamber onlara:

— "Ne dersiniz? Ben size 'Şu dağın arkasından birtakım atlar çıkacak' diye haber versem, sizler beni doğrular mısınız?" buyurdu.

— Biz sende bir yalan tecrübe etmedik, dediler. Peygamber (S):

— "Öyleyse ben sizlere şiddetli bir azabın önünde bir uyanayım " buyurdu.

Ebû Leheb:

— Yazık sana! Bizi buraya bunun için mi topladın! dedi, sonra kalktı.

Bunun üzerine "Tebbet yedâ EbîLehebin ve tebbe kad tebbe" sûresi indi.

el-A'meş o gün bu âyeti bu şekilde okumuştur [860].

361- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

'Ona ne malı, ne kazandığı faide vermedi (Âyet: 2)

495-.......el-A'meş, Artır ibnu Murre'den; o da Saîd ibnu Cubeyr'den; o da İbn Abbâs(S)'tan şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) Mekke içindeki Bathâ'ya, seyl yerine doğru çıktı ve oradaki tepeye (yânî Safa Tepesi'ne) yükseldi. Akabinde:

— "Yâ sabâhâh! -Ey Kureyş! Buraya geliniz! Büyük bir iş karşısında bulunuyorsunuz!-" diye seslendi.

Bunun üzerine Kureyş, Peygamber'in yanına toplandılar. Peygamber:

— "Re'y edip düşündünüz mü? Eğer ben size, düşman sizi ya sabah baskınına yâhud akşam baskınına uğratacaktır diye söylesem, beni doğrular, tasdik eder misiniz?" diye sordu.

Kureyş:

— Evet (doğrular, tasdîk ederiz), dediler. Peygamber:

— "Öyle ise ben sizi şiddetli bir azabın önünde bir korkutucu, bir uyarıcıyım" dedi.

Bu söz üzerine Ebû Leheb:

— Bizi bunun için mi topladın? Yazık sana! dedi. Akabinde Azîz ve Celîl Allah: "Ebû Leheb *in iki eli kurusun.,." sûresini sonuna kadar indirdi [861].

362- Bâb: Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"O alevli bir ateşe girecek" (Âyet: 3).

496-.......el-A'meş tahdîs edip şöyle demiştir: Bana Amr ibnu Murre, Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Ebû Leheb:

— Yûh sana! Bizleri bunun için mi topladın? demiş, bunun üzerine "Ebû Leheb yin iki eli kurudu... " sûresi inmiştir [862].

363- Bâb:

"Karısı da, odun hammâlı olarak". Mucâhid: "Odun hammâlı olarak", "Koğucu, ötekine berikine söz götüren fesâdcı kadın" ma'nâsınadır, demiştir.

"Boynunda bükülmüş bir ip de olduğu hâlde" (Âyet: 4-5).

"Mesed", Mukl ağacının lifinden bükülmüş ipe denilir. O da (âhirette) ateşte takılacak olan zincirdir [863].

112- "Kul huve'llâhu ahad" Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

"De ki: O Allah'tır, bir tektir. O Allah'tır, sameddir,

O doğurmamıştır ve doğurulmamıştır. Hiçbirşey O'nun dengi değildir" (Âyet: ı-4) [864]

"Vâhid" ma'nâsına olan "Ahad" lafzı, ulamada tenvînlenmez, deniliyor.

497-....... Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle demiştir: "Yüce Allah şöyle buyurdu: Âdem oğlu beni yalanladı, hâlbuki beni yalanlamak ona yakışmazdı. Bâzısı da bana sövdü, hâlbuki bana sövmek ona yakışmazdı. Âdem oğlunun beni yalanlamasına gelince: Beni ilk defa yarattığı gibi, Allah beni öldükten sonra tekrar yaratamaz sözüdür. Hâlbuki ilk yaratma, benim üzerime ikinci defa yaratmaktan daha kolaydır. Âdemoğlunun bana sövmesine gelince: Allah bir çocuk edindi sözüdür. Hâlbuki ben ahadım, samedim, doğurmadım ve doğurul-madım ve hiçbir kimse benim dengim olmamıştır" [865].

364- Bâb: Yüce Allah'ın: "O Allah Sameddir" Kavli

Arablar, şeriflerine "Samed" ismi verirler. Ebû Vâil: O, efendiliği kendisinde son bulan seyyiddir, demiştir [866].

498-....... Bize Ma'mer ibn Râşid, Hemmâm ibn Münebbih'ten haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle dedi: "-Allah buyurdu:- (Bâzı) Âdem oğlu beni yalanladı. Hâlbuki ona yakışmazdı. Ve yine o bana sövdü. Hâlbuki sövmek ona yakışmazdı. Beni yalanlamasına gelince: Benim onu ilk evvel yarattığım gibi yeniden yaratmayacağımı söylemesidir. Amma bana sövmesine gelince: 'Allah çocuk edindi' sözünü söylemesidir. Hâlbuki ben o samedim ki, doğurmadım, doğurulmadım ve hiçbir kimse benim dengim olmamıştır".

365- Bâb:

'O doğurmamıştır, doğurulmamıştır ve hiçbirşey O'nun dengi değildir" (Âyet: 3-4).

'Kufuen", "Kefîen", "Kifâen" bir ma'nâyadir [867]

113- "Kul eûzu bi-Rabbi'I-felâk" Sûresi

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

'De kUSabâhhn RabbHne sığınırım, yarattığı şeylerin şerrinden; karanlığı çöküp bastığı zaman gecenin şerrinden, düğümlere üfürenlerin şerrinden. Ve hased edenin hased ettiği zaman şerrinden" (Âyet: 1-5)] [868].

Mucâhid şöyle demiştir: "el-Felâk", "es-SabuhM (yânî "Sabah"); "Ğâsık", "Gece"; "İzâ vakabe", "Güneşin batması" ma'nâsınadır. "O, sabahın ayrılmasından ve sabahın açılmasından daha açıktır" denilir. Herbir şeyin içine girdiği ve karanlık bastığı zaman "Vakabe" denilir.

499-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne, Abdete (ibnu Ebî Lubâbe)'den tahdîs etti ki, Zırr ibnu Hubeyş şöyle demiştir: Ben Ubeyy ibn Ka'b'a Muavvizeteyn'den sordum. Ubeyy ibn Ka'b (R) şöyle dedi: Ben de RasûIulIah(S)'a sordum da O:

— "(Cibril'in diliyle) bana bu iki sûre söylendi, ben de size söyledim" buyurdu.

Ubeyy: İşte biz de Rasûlullah'in söylediği gibi okuyup söylüyoruz, dedi [869].

114- "Kul Eûzu Bi-Rabbi'n-Nâsi" Sûresi

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

"De ki: Sığınırım RabbHne nâsın, Melik'ine nâsın, îlâhhna nâsın, şerrinden o vesvâsın ki, fiskos eder bağrında nâsın, gerek cinnden olsun, gerekse nâstan" (Âyet: 1-6) [870].

İbn Abbâs'tan, şöyle dediği zikrolunuyor:

"el-Vesvâs" şudur: Çocuk doğurulduğu zaman, şeytân onu geriletir, sindirir. Azîz ve Celî! Allah anıldığı zaman şeytân gider, Allah'ın anılmadığı zaman ise onun kalbinde sabit olup kalır.

500-.......Bize Abdetu'bnu Ebî Lubâbe, Zırr ibn Hubeyş'ten tahdîs etti. Ve yine bize Âsim tahdîs etti ki, Zırr şöyle demiştir; Ben Ubeyy ibn Ka'b'a sordum da:

— Yâ Ebâ Munzir! Kardeşin (ve ilim yoldaşın) Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle şöyle sözler söylüyor (yânı "Kul eûzu bi-RabbVl-felâk"ve *'Kuleûzu bi-RabbVn-nâsi" sûreleri Kur'ân'dan değildir, diyor). Sen ne dersin? dedim.

Ubeyy bana cevâb verip şöyle dedi:

— Bu iki sûreyi ben de RasûlulIah(S)'a sordum. Cevâb olarak bana: "Bunlar Kur'ân'dandır, oku! denildi. Ben de okudum" buyurdu.

Ubeyy:

— İşte biz de Rasûlullah'ın okuyup söylediği gibi okuyoruz, dedi [871].

Rahman ve Râhîm olan Allah'ın ismiyle

Ey Rabb 'im! Bana bir hüküm ihsan et ve benisâlihler zümresine kat. Sonrakiler içinde bana bir sadâkat dili -zikr cemîl- tahsis eyle! Benî naîm cennetinin vârislerinden kıl (eş-Şuarâ; 82-84).

Ey Rabb 'imiz! Bizim günâhlarımızı ve işimizdeki israfımızı mağfiret eyle,

ayaklarımızı sabit kıl ve kâfirler güruhuna karşı bizlere yardım et! (Âlu İmrân: 147).

Ey Rabb'imiz! Bizlere eşlerimizden ve zürriyetlerimizden gözler bebeği olacak (iyi insanlar) ihsan et! Bizi takva sahihlerine rehber kıl! (el-Furkaaan: 74).

Ey Rabb 'imiz! Bize ve îmân ile daha önden bizi geçmiş olan (dîn) kardeşlerimize mağfiret buyur ve îmân etmiş olanlar için kalblerimizde bir kin tutturma!

Ey Rabb 'imiz! Şübhesiz ki, Sen çok mağfiret edicisin, çok merhamet eyleyicisin! (el-Haşr: 10).

Ey Rabb'imiz! Bize dünyâda da bir güzellik ver, âhirette de bir güzellik ver ve bizi o ateş azabından koru! (el-Bakara: 201).

Ey Rabb'imiz! Hesâb ayağa kalkacağı gün bana, ana ve babama ve bütün îmân edenlere mağfiret eyle! (tbrâhîm: 41).

Galebe sahibi Rabb Yn onların isnâd etmekte oldukları vasıflardan yücedir, münezzehtir, gönderilen bütün peygamberlere Selâm ve Âlemlerin Rabb'i olan Allah'a hamd olsun! (es-Sâffât; 180-181).

—

---

[1] Buhârî râvîierinden Ebû Zerr el-Herevî ile Ebû'1-Vakt nüshalarında kitâb başlığı böyle "Kitâbu Tefsîri'l-Kur'ân" şeklinde gelmiştir. Başkalarında ise muzâ-fun ileyh olan "Kur'ân" hazfedilip, ondan ivaz olarak "Tefsîr" kelimesi ma'rîfe kılınmıştır. Bu sonuncularda Besmele de unvandan sonraya konulmuştur.

Tefsîr, lügatte beyândan ibarettir. Istılahta Tefsîr, Kur'ân nazmının medlullerini açmaktır. Tefsîr ile Te'vîl bir ma'nâya mıdır? denilip: Tefsîr, muradın lafızla beyânı; Te'vîl ise muradın ma'nâ ile beyânıdır denilmiştir.

[2] Bu, Besmele'nin tefsiridir. Besmele, FâtÎha'dan bir cüz' ve bir âyet olduğunu kabul edenlere göre Besmele, Kur'ân'm ilk âyeti olduğu için, müellif Buhârî Kur'ân Tefsîri'ne Besmele ile başlamıştır. Fakat asıl zât ismi olan ve.bu ikisinden önce bulunan "Allah" ismi hakkında sükût etmiştir. Rivayet ilminin bayrak-dârı olan Buhârî, Rabb'in zâtını İdrâk ve ihatadan âciz olan bilgi vâsıtamızın bu ismin mâhiyetini ta'yîn hususunda da hayrette olduğuna kanâat ederek sükût etmiş ve lisân âlimlerinin bu kelime hakkındaki sözlerinden hiçbirisine işaret etmemiştir. Yüce Allah'ın zâtını idrâkten acz ile hâsıl olan sükût, nasıl en derin bir idrâk iş'âr ederse, mübarek hass isminin mâhiyetini anlamaktan âciz kalarak sükût etmek de kemâlli bir belâgatle derin bir hayranlık ifâde eder. Bu sebeble âlimlerinin cumhuruna göre "Allah " ismi ne türemiştir, ne de nakledilmiştir. O doğrudan doğruya VâcÎbu Taâlâ'mn-zâtına mahsûs isim olmuştur: >'... O'nun hiçbir adaşı olduğunu bitir misin?" (Meryem: 65) âyetindeki inkârî istifham ile, bunun başka bir varlığa isim yapılmadığı tesbît edilmiştir.

"Rahman"ve "rtaAfm"inbir ma'nâya olması bir kökten, yânî "Rahmet" masdarından türemiş olmaları bakımındandır. Yoksa faîl sığası mübalağa sîga-larındandır, ma'nâsı fail ma'nâsmdan ziyâdedir. Bazen faîl sîgası müşebbehe sıfat ma'nâsma da gelir, bunda sırf failin hilâfına sübûta delâlet etmesinden dolayı yine ma'nâ ziyâdeliği Vardır. Çünkü fail vezni hudûsa delâlet eder...

[3] Fatiha Sûresi'ne bu sebeble "Ümmü'l-Kur'ân" denilmesi, Ebû Ubeyde'nin Mecâzu'l-Kur'ân adlı eserinin başında tesbît ettiği görüşüdür. FâtÎha'ya başka isimler de verilmiştir; her biri bir hususiyeti ifâde eder: Ümmü'l-Kur'ân, çünkü bu sûre, diğer sûrelerin aslı ve menşei, yânî kökü ve tohumu gibidir ve birşeyin asıl ve menşeine "Ümra" denilmesi meşhurdur. Fatiha, Kur'ân'm mebde1 ve meâda dâir hikmetlerini, amelî hükümlerini, esâs maksadlarmı ve muhtevasının asıllarını içine alan belîğ bir Özetidir. Aynı sebeblerden dolayı "el-Vâ/iye", "el-Kâfiye", "el-Kenz" isimleri de verilir. "el~Seb'u'l-Mesâni"(el-Hıcr. 87), "es-Salât", yânî Nâmâz Sûresi: Çünkü Fâtiha'sız namaz yoktur. Her namazda en az iki kerre okunur. Şükür Sûresi, Dua Sûresi, Şifâ veya Şâfiye Sûresi, istemeyi öğretme Sûresi ki, bunda suâl ve duanın istemenin şartı, edebi, istenenin en mükemmeli pek belîğ bir surette öğretilmiştir.

Burada Buhârî "Mâliki yevmi'd-dîn "deki "Dîn " kelimesinin ceza ve karşılık ma'nâsına olduğunu ve âyetin ma'nâsı "Ceza gününün mâliki" demek olduğunu bildirmiştir. Bundan sonra"Dfn"'m hesâb ma'nâsına da geldiğini el-Mâûn: 1 ve el-lnfitâr: 9. âyetleriyle, "Medîntn" kelimesinin de el-Vâkıa: 86. âyetinde bu ma'nâya geldiğine işaret etmiştir.

"Dîn" kelimesi Arabça'da kaza, siyâset, tâat, âdet, hâl, kahr... ve bütün bunlarla alâkalı ve hepsine dayanır ve ölçü olan millet ve şeriat ma'nâlanna da gelir.

[4] Bu hadîste Fatiha Sûresi "es-Seb'u'l-Mesâni" ve "Büyük Kur'ân" adiyle adlandırılmıştır. Seb', yedi sayısının adıdır. Fatiha da ittifakla yedi âyettir. el-Mesâni de Mesnâ'mn cem'idir ki, çift ve tekrarlanan demektir. Kur'ân'da da bu isimle adlandırılmıştır. "Andolsun ki, biz sana (namazın her rek'atinde) tekrarlanan yediyi ve şu Büyük Kur'ân'ı verdik" (el-Hıcr: 87).

Bu Ebû Saîd el-Muallâ hadîsi, es-Seb'u'l-Mesâni ile el-Fâtiha Sûresi mu-râd olunduğunda nassdır, kuvvetli bir delildir.

et-Tûrbeştî şöyle demiştir: Eğer, Kur'ân'ın es-Seb'u'l-Mesâni üzerine atfı nasıl sahîh olur? Çünkü bu caiz olmayan şeylerdendir, denilirse, biz deriz ki: Bu öyle değildir. Bu ancak bir şeyin iki vasıfla zikrinden ibarettir ki, bu iki vasıftan biri diğeri üzerine atfedilmiştir. Takdir şöyledir: Biz sana es-Seb'u'1-Mesâni ve Büyük Kur'ân denilen sûreyi verdik, yânî bu iki vasfı toplayan sûreyi verdik demektir (Kastallânî).

[5] Ahmed ibn Hanbel ile îbn Hıbbân, Adiyy ibn Hâtim'den; Peygamber (S): "el-Mağdûbialeyhim, Yahudiler'dir. Vela'd-dölltn ise Hnstiyanlar'dır" buyurdu diye rivayet etmişlerdir... İbnu Ebî Hatim: Ben müfessirler arasında bu hususta hiçbir ihtilâf bilmiyorum, demiştir. es-Suheylî de: Bunun şahidi Yüce Allah'ın Yahudiler hakkındaki "Gadâb üstüne gadâba döndüler'" (el-Bakara: 90), Nasârâ hakkındaki: "Bundan evvel hakîkaten hem kendileri sapmış, hem bir çoğunu saptırmış ve dümdüz yoldan ayrılıp sapagelmiş bir kavmin hevâsına uymayın (el-Mâide: 77) kavlidir, demiştir.. (Fethu'l-Bâri).

[6] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu meydandadır.

Bu hadîsin iki sened ile Ebû Hureyre'den gelen iki rivayeti Namaz Kitabı, "İmâmın Âmîn demeyi açıktan söylemesi bâbı"nda

geçmişti. Müslim ile Buhâ-rî'nin başka yerdeki diğer rivayetlerinde "Çünkü melekler de Âmîn derler" ziyâdesi vardır. Bu ziyâde, kelâmın ma'badine illet olmuş olur. Âmîn orada da bildirildiği gibi "Böyle olsun" yâhud "Kabul et" yâhud "Ümîdimizi boşa çıkarma" ma'nâsma îbrânî veya Süryânî bir lafızdır ki, herhangi duadan sonra, o duânm içindekileri icmâlen ve te'kîden tekrar taleb etmeyi ifâde eder. Bu, duâ edene göredir. Duayı dinleyen kimsenin "Âmîn "demesi ise talebe, yânî İstenen şeylere iştirak etmeyi ifâde eder.

[7] Ebû Zerr nüshasında "Rahman Rahîm Allah'ın adiyle. el-Bakara Sûresi" şeklinde gelmiştir. Yânî bu, el-Bakara Sûresi hakkında gelen tefsirlerin beyânıdır. el-Bakara Sûresi hicretten sonra ilk inen sûredir. Bununla beraber bütün Kur'-ân'in en son inen "Öyle bir günden sakının ki, hepiniz o gün Allah ya döndürüleceksiniz. Sonra herkese kazandığı tastamam verilecek, onlara haksızlık edilmeyecektir'* (el-Bakara: 281) âyeti de bundadır. Demek ki Medine'de ilk inmeye başlayan ve en sonra tamamlanan sûre budur. Âyetleri Kûfeliler'in sayımında 286, Basrahlar'ın sayımında 287, Hicâzhlar'm sayımında 285, Şâmlılar'ın sayınımda 284'tür. Bu sayım ihtilâfı, kıraatte olduğu gibi, bâzı âyet başlarında rivayetin taaddüdündendir... Kelimeleri 6120, harfleri 25.500'dür.

[8] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sana herşeyin isimlerini öğretti" sözündedir. Bu-hârî bunu burada iki ayrı senedle getirmiştir. Bu hadîsin bir rivayetini Tevhîd Kitâbı'nda da getirmiştir. Müslim de îmân'da getirmiştir.

"Âdem'e bütün isimleri öğretti" sözü, ya o isimleri Allah kendi vaz' edip Âdem'in ruhuna nakş ve ilham etti veya Âdem'e bunları lüzumunda vaz'edip kullanacak husûsî bir istî'dâdı hâiz bir rûh nefyini takdir etti, demektir ki, evvelki zahir, ikinci muhtemeldir. Ta'lîm ile, yânî öğretmek ile bildirmek herkesin bildiğidir; bundan Âdem'in, aslı lisân olan isimleri birdenbire bir i'lâm ile bilmiş olmayıp, terbiye sırrı hükmünce bir istî'dâd ile az-çok bir tedrîc içinde belleyeceği anlaşılır... (Hakk Dîni, I, 308-309).

[9] Müellif Buhârî bu unvansız başlık altında el-Bakara Sûresi âyetlerinde gelen bâzı kelime ve terkîblerin tefsirlerini nakletmiştir. Bunlar yazılma sırasına göre şöyledir;

el-Bakara: 10. âyetteki "İlâ şeyâttnihim" terkibine işaret edip, Mücâhid'in bunu metindeki gibi tefsir ettiğini bildirmiştir. Keza 19. âyetin sonundaki "Mu-hîtun bVl-kâfirîn"cümlesini "Allah onları toplayacaktır" şeklinde; 138. âyetteki "Stbğatu'ilâhî" terkibini "Allah'ın dîni" şeklinde; 45. âyetteki "Ale'l-hâşiîn" terkibini "Gerçek mü'minler üzerine" şeklinde; 63. âyetteki "Bi-kuvvetin " terkibine işaret edip, Mucâhîd'in bunu da "İçindekilerle amel ederek" şeklinde tefsir ettiğini bildirdi.

10. âyetteki "Fî kulûbihim marad" cümlesine işaret edip, Ebû'I-Âliye'nin bu "Marad" (yâhud: "Maraz'*) kelimesini "Şekk" yâni "Şübhe" ile tefsir ettiğini bildirdi.

Buhârî: "Biz onu hem önündekilere, hem ardındakilere ibret verici bir ceza ve takvaya erenlere de bir öğüt yaptık" mealindeki 66. âyetine işaret ettikten sonra, bundaki "Ve mâ halfehâ" terkibini "Hayâtta kalan insanlar için bir ibret yaptık" şeklinde tefsir etti. Ebû'l-Âliye de böyle tefsîr etmiştir.

71. âyete İşaret edip, bundaki "Lâ şiyete" kelâmını "Lâ beyaza"; yânî"Hiç beyaz yok" diye tefsîr etmiştir.

Ebû'l-Âliye'den başkaları (yânî Ebû Ubeyd el-Kaasım ibn Sellâm ile Ebû Ubeyde Ma'mer ibnu'l-Müsennâ) da 49. âyetteki "Yesûmûnekum sûe'l-azâbi" cümlesinin tefsirini "Onlar sizleri azabın en kötüsü içinde evirip çeviriyorlardı" şeklinde söylediler.

"İşte bu makaamda nusrat ve hâkimiyet, hakk olan Allah'ındır. Sevâbca da hayırlı, akıbetçe de hayırlıdır" (el-Kehf: 44) âyetine işaret edip, Ebû Ubeyde'-nin vâv'ın fethâsıyle "Velayet "in "Rubûbiyet", yânî besleyicilik, terbiyecilik, mâlikiyet ve sâhibiyet; vâv'ın kesresiyle olan "Vilâyet "in İse emirlik, yânî beylik ve buyuruculuk ma'nâsmadır dediğini; el-Bakara: 61. âyetteki "Fûmihâ"nm tefsirine işaret edip, bâzı müfessirlerin yenilmekte olan taneli bitkilerin hepsinin "Fûm " demek olduğunu söylediklerini -bâzı müfessirlerle Atâ ile Katâde'yi kas detmiştir. Çünkü el-Ferrâ bu ikisinden "Fûm"u böyle tefsîr ettiklerini nakletmiştir-; yine aynı 61. âyetteki "Vebûâ bi-ğadabin mine'llâhi"yi Katâde'-nin "Döndüler" dîye tefsîr ettiğini; Katâde'den başkaları, yânî Ebû Ubeyde, el-Bakara: 89. âyetindeki "Yesteftihûne "yi "Meded ve nusrat İhtiyorlardı" diye tefsîr ettiğini bildirmiştir.

Müteakiben el-Bakara: 102. âyetinin sonundaki "Onlar kendilerini cidden ne kötü şey mukaabilinde sattıklarını bilmiş olsalardı" fıkrasında bulunan "Şerav" fiilini "Sattılar" şeklinde tefsîr ettiğini bildirmiştir.

Sonra Buhârî, el-Bakara: 104. âyete işaret edip, Allah'ın bu âyette mü'-minleri, sözleri ve fiillerinde kâfirlere benzemelerinden nehyettiğîni bildirmiştir. Yine el-Bakara: 48, 122'de aynen tekrarlanmış olan âyete işaret edip, bunlardaki "Lâ teczî" fiilini "Lâ yuğnî" (yânî: Fayda vermez) şeklinde tefsîr etmiştir. Ebû Ubeyde de böyle tefsîr etmiştir.

Keza el-Bakara: 168, 208. âyetlere İşaret edip, buradaki "HutuvâtVş-Şeytâni" terkibini "Şeytânın İzleri" şeklinde tefsîr etmiştir. Buhârî nihayet el-Bakara: 22. âyetini de bundan sonra zikrettiği hadîse bir hazırlık olmak üzere getirmiştir. Azîz ve Celîl olan Allah evvelâ mü'min, kâfir, münafıklardan olan bütün insanlara: "Ey insanlar sizi de, sizden Öncekileri de yaratan Rabb'inize ibâdet ediniz... " (el-Bakara: 21) âyetiyle hitâb etti. Sonra da kâfirlere ve münafıklara: "... Ohâlde kendiniz bilip dururken, Allah'a eşler koşmayın"(eİ-Bakara: 22) diye hitâb etti (İbn Hacer ve Aynî).

[10] Buhârî bu hadîsi bundan önceki âyete uygun olarak zikretti. Âyetteki "Endad” Nidd'in cem'idir. "Misi" ve "Emsal" gibi vezin ve ma'nâlan birdir.Âyetteki "CaV" fiili, Allah'a hangi şeyden olursa olsun misil tasavvur etmenin uydurma olacağını, hakk olmayıp bâtıl olacağını gösterir.

Hadîste Peygamber "Allah'a bir misiluydurmandır"günâhını en önde saydı. Çünkü bu günâhların en büyüğüdür. Yüce Allah "Allah'a ortak koşmak elbette büyük bir zulümdür" (Lukmân: 13) buyurmuştur. Peygamber bundan sonra metindeki diğer büyük günâhları sıralamıştır. Bunların kötülükleri ve insanlığa zararları meydandadır.

[11] Bâzı nüshalarda bu âyetle bundan önceki âyetin başında "Bâb" vardır.

Tîh sahrasında İsrâîl oğullan'na gönderilen rızklar kudret helvası ve bıldırcın kuşudur. Yüce Allah o vakit bu kavme verdiği ni'metleri bu âyetlerde arka arkaya sıralayıp, bunları hatırlamalarını emretmektedir.

[12] İbnu Beytâr Câmi'u'l-Edviye ve'l-Ağdiye adlı müfredatında: Kem'e dalı ve yaprağı olmayan toparlak bir nebattır. Rengi kırmızımsıdır, beyaza meyleder. Bahar mevsiminde biter. Çiğ ve pişmiş olarak yenir. Suyu en iyi göz ilâcıdır, demiştir. Hadîste bunun kudret helâvıs nev'İnden olduğu zikredilmiştir. Bununla ekilmeden ve kul emeği karışmadan, Allah tarafından külfetsiz meydana gelen bir ilâhî ni'met olması iade edilmiştir.

[13] Hatt, bir şeyi aşağıya almak ve arkadan yük indirmek demek olduğundan, "Hıtta" bir nevi' indiriş demek olur ki, husûsî bir tarzda yükü yıkmak veya boyunlarındaki vebali İndirmek karar ve duasını ifâde eder... Yânî nüzul kararını veriniz ve günâhlarınıza istiğfar ediniz demek olur. Ve bütün aşere kıraatlerinde Hıtta merfû okunur. Binâenaleyh müfred değil, mahzûf bir mübtedânın haberi olarak "işimiz hıttadır" takdîrinde bir cümledir...

[14] Hadîsin âyetle alâkası meydandadır. İsrâîl oğulları'na uzun, günahlı çöl hayâtından kurtulup Kudüs'e hareketleri emrolunduğunda, şehre girerken kapısı önünde dîndârâne bir tevazu' ile girmeleri ve kapı önünde Hıtta diyerek tevbe ve istiğfar etmeleri de emredilmişti. Onlar bu iki emri de tersine alarak, hadîste bildirildiği şekilde girmişlerdir. Böylece Allah'ın bir ni'metine daha nankörlük etmişlerdi.

[15] Âyetin tamâmı bir sonrakiyle birlikte metin içinde verildi.

İbn Cerîr şöyle dedi: Bu âyetin te'vîlinde ilim ehli ittifak etmişlerdir ki, o da, İsrâîl oğulları Cibril'in kendilerine düşman, Mîkâîl'in de dostları olduğunu iddia ettikleri zaman, onlara cevâb olarak inmiştir (Kastallânî).

[16] İbn Abbâs'm âzâdlısı îkrime: Cebre, Mîke ve Serâfi, abd yânî kul ma'nâsınadır; "//" ise Allah'tır demiştir. Bununla "Cebrâîl"deki "Cebre"y\, "Mîkâîl"dekı "Mîke"yi ve "İsrâjîl"de\d "Serâfi" lafızlarının her üçünün de abd ma'nâsına geldiğini, bunların her üçü de "Abdîl" yâm "Abdullah" demek olduğunu söylemiş oluyor (Kastallânî).

Bu kelimeler çeşitli şekillerde hemze ile de, ayn ile de telâffuz edilmişlerdir ... (Aynî).

[17] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun biraz değişik bir rivayeti Ma-gâzî'den önce 50. bâbda ve Ehâdîsu'l-Enbiyâ'da da geçmişti.

[18] Bu âyetteki "uLj= Nense7m" fiili, birinci nün ile sîn'in fethalan ve bundan sonra sakin bir hemze ile okunmuştur. Bu, "Geri bırakmak" ma'nâsına olan Neşe've Nesi'e"den alınmıştır. Bunu İbn Kesîr ile Ebû Amr böyle okumuşlardır. Metinde Buhârî de bu kıraati almıştır. Elimizdeki Mushaflarda Âsim kıraati üzere " i4_L; =Nunsihâ" şeklindedir. Bu, "Unutturmak" ma'nâsına olan "însâ"da.n alınmıştır. Gönüllerden ve hafızalardan gidermek ma'nâsmadir. Bu kıraate göre âyetin ma'nâsı: "Biz bir âyetten herhangi bîr şeyi nesheder yâhud hafızadan silip unutturursak..." demek olur.

[19] Hadîste Ubeyy, Rasûlullah'tan işittiği hiçbirşeyi terketmeyeceğini söyleyerek, Kur'ân'dan bâzı şeylerin neshini kabul etmiyordu. Umer de "Mâ nensah..." âyetini okuyarak onu reddetmektedir. Çünkü bu âyet, Kur'ân'm bâzı âyetleri hakkında neshin subûtuna da delâlet etmektedir.

Nesh, lügatte değiştirmek ve birşeyi kaldırıp yerine başka birşey koymaktır, istilânda Şeriat neshi ve Ayet neshi olmak üzere İki surette alınır. Şeriat neshi, İslâm'ın kendisinden evvelki şerîatleri neshetmesidir ki, bunda şübhe ve tereddüd yoktur. Âyet neshi, bir âyeti okuyarak İbâdet etmek veya âyetten alınan şer'î hüküm ile amel etmek veya ikisinin birden yânî hem kıraatle ibâdetin, hem de

âyet hükmüyle amelin nihayet bulduğunu beyândan ibarettir. Bir âyetin okunmasının nihayeti veya hükmünün nihayeti Allah'a ma'lûmdur. Biz onu devamlı sanırken, neshle karşılaşınca nihayete erdiğini anlarız. Bu sebebje usûl âlimleri Nesh'i "Tebdil Beyânı" nev'inden saymışlardır. Âlimlerin cumhuru bu âyetle delîl getirerek, neshin cevazını kabul etmişlerdir. Bâzıları Kur'ân'da âyet neshini inkâr ederek, neshi yalnız şeriat neshine sığıştirmışlardır.

"Şeriat usûlünden neshin meşruiyetini isbât edici olan bu âyetin şevki, geçmiş kitâbların neshinin cevazı hakkında nass ise de, mantûku i'tibâriyle "Min âyetin" âmm olduğundan, bâzı Kur'ân âyetlerini de zahir olarak şâmildir..." (Hakk Dîni, I, 459).

[20] Âyetin devamı şöyledir: "Bil'akis göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nun. Hepsi de O'nun emrine boyun eğmişlerdir".

Âyetteki ve hadîsteki Veled, kişinin büyük küçük, erkek dişi, bir ve daha fazla çocuğuna denir ki, umumiyetle çocuk demektir. Bu suretle çocuk edinmek fânilerin, muhtaçların işidir. Allah bu gibi şeylerden münezzehtir. Yahûdî-ler: Uzeyr, Allah'ın oğlu, dediler. Hristiyanlar: Mesîh.îsâ, Allah'ın oğlu'dur, dediler. Arab müşrikleri de: Melekler Allah'ın kızlarıdır, dediler. İşte bütün bu bâtıl sözler ve iddialar, başlıktaki âyetle reddedilmiş ve Allah bunlardan tenzih olunmuştur.

[21] Bu, kudsî hadîslerdendir. Yânî Kur'ân'dan sonra ikinci derecede bulunan Allah kelâmıdır. Allah bunun ma'nâsmı Peygamber'e haber vermiş, O da bu ma'-nâyı kendi ibaresi ile ümmetine tebliğ etmiştir. Bu, aynı zamanda müteşâbih hadîslerdendir. Bunun bir rivayeti Bed'u'l-Halk'm başlarında geçmişti.

"Geçmiş şerîatlerin sahihleri Allah'a hilkatte ilk sebeb olması i'tibâriyle "Baba" derlerdi, hattâ babaya küçük baba, Allah'a büyük baba derlerdi; fakat evlâdı var .demezlerdi. Sonradan câhiller, bundan murâd tevlîd ve vilâdet ma'nâsı zannederek 'Babanın evlâdı olur' dediler, 'Oğlu var, kızı var' demeye başladılar. Bu ise Allah'ı bilmemek, O'na şirk koşmaktır. Çünkü evlâdda babaya bir benzeyiş vardır. "Çocuk, babanın cüz'üdür" denilir. Nitekim îsâ'ya "Allah'ın oğludur" diyenler, O'na Allah da dediler. Bu âyet de bunu isbât etti ve İslâm'da bundan dolayı Allah'a "Baba" demek bir küfür olmuştur... "(Hakk Dîni, I, 480).

[22] Bu "Mesâbeten" lafzı, âyetin baş tarafındadir, tamâmı şöyledir: "HanibizBeyt'i insanlar için bir toplantı yeri ve emîn bir mahal yapmıştık (hatırlayın). Sizde İbrahim 'in makaamından bir namaz yeri edinin. îbrâhîm ile hmâîVe de: Evimi tavaf edenler, orada kalanlar, rükû' ve sucûd eyleyenler için titizlikle temizleyin, dili kuvvetli emir vermiştik" (el-Bakara: 125).

Makaamu îbrâhîm, îbrâhîm Peygamber'in Beyt'i bina ederken veyâhud insanları hacca da'vet ederken üzerine çıktığı taşın bulunduğu yerdir ki, bu gün de Makaamu İbrâhîm nâmıyle tanınır. Tavaf namazı burada kılınır.

[23] Hadîsin başlığa uygunluğu Umer'in dilediği lafızla "Siz de tbrâhîm 'in makaa-mından bir namaz yeri edininiz " âyetinin inmesidir. Bunun bir rivayeti Namaz Kitabı, "Kıble hakkında gelen şeyler bâbı"nda da geçmişti.

[24] Buhârî bu senedi, hadîsin diğer rivayetlerini göstermek için zikretmiştir.

[25] Yânî Kavâid lafzı, temel kaaideleri ile kadınların kavâidi arasında müşterektir, fark bunların müfredlerindedir. Müennes kılma tâ'sı ile Kaaide "Temel ; ta -sız olan Kaaid ise hayızdan kalıp oturmuş kadındır.

[26] Başlıktaki âyete uygunluğu "ibrahim'in temellerinden kısalttılar" sözündedir.

[27] Ehli Kitabı tasdik ve tekzîb etmeyip durmanın sebebi şudur: Çünkü tasdik ettiğimiz şey tahrîf edilmiş ise, biz de onların tahrifine katılmış oluruz; tekzîb ettiğimiz takdîrde, tekzîb ettiğimiz şey semavî kitaba uygun ve doğru olabilir. Bu suretle Allah'ın bize îmân etmemizi emrettiği şeyi inkâr etmiş oluruz. Bunun için Kitâb ehli milletlerin propagandalarına karşı Peygamber'in bize öğrettiği gibi davranıp, Yüce Allah'ın bu âyette emrettiği esâsları söyleyeceğiz.

[28] Ebû Zerr nüshasından başkalarında buradaki âyetin başında "Bâb" sözü de vardır.

[29] Hadîsin üst taraftaki âyete uygunluğu meydandadır. Hadîste Peygamber'le birlikte Mekke'ye doğru namaz kıldıktan sonra diğer bir mesdd cemâatine uğrayan kimse Abbâd ibn Bişr, bir kavle göre de Abbâd ibn Nehîk idi. Uğradığı mescid de Harise oğullan Mescidi idi. Bu gün ona Kastallânî'nin beyânına göre "Mescidu'l~KibIeteyn(= İki Kıble Mescidi)" deniyor.

[30] Ebû Saîd hadîsinin üst taraftaki âyete uygunluğunu, bizzat Peygamber bildir mistir. Hadîsin sonundaki: "Vasat", "Adi" demektir, sözü de merfû'dur; haberin kendisindendir, müdrac değildir.

[31] Her iki rivayetten anlaşıldığına göre, kıble değiştirilmesi vak'ası Medine'de ikindi namazında uygulanmış, Kubâ Mescidi'nde de ertesi gün sabah namazında uygulanmıştır. Şu hâlde Kubâ halkı âyetin inmesinden ve Peygamber'in tatbikinden sonra akşam ve yatsı namazlarını Kudüs'e doğru kılmış bulunuyorlar. Bu iki namaz kıble değişmesi kendilerine ulaşmadan önce. kılındığı için sahihtir.

[32] Buradaki bâb başlıkları ve altlarındaki hadîslerin birbirlerine uygunlukları meydandadır. Abdullah ibn Umer'den gelen bu hadîsin çok az farklı bir rivayeti 15 rakamıyle geçmişti. Buhârî bu İbn Umer, el-Berâ ve Enes hadîslerini buradaki bâblarda tekrar tekrar getirmiştir. Bunlar aynı hadîslerin kuru kuruya tekrarları değildir. Bunlar ayrı ayrı senedlerle ve bâzı küçük farklılıklarla birbirini te'yîd eder ve açıklar şekilde birtakım fâideler için böyle arka arkaya getirilmişlerdir

[33] Umer, Yahûdîlİk'ten müslümân olan Abdullah ibn Selâm'a bu âyetteki bilginin ne olduğunu sormuş, o da cevaben: Yâ Umer, ben Peygamber'i gördüğüm zaman oğlumu tanıdığımdan ziyâde tanıdım. Çünkü oğlumda, anası ihanet etmişse şübhem olabilir. Fakat Peygamber hakkında zerrece şübhem yoktur. Onun vasıflan Tevrat'ta zikredilenlerin aynı ve tamâmıdır, demiş. Bunun üzerine Umer onun başını öpmüştür.

[34] Kıble, bir ümmetin rûhânî birliğini sağlayacak ilk cismânî tezahürü te'mîn eder ve kıblesiz bir ümmet olmaz. Ümmetlerden herbirinin bir yöneti vardır ki, ona yönelir. İbrâhîm milletine uymak ve bu suretle en büyük ve en seçkin bir ümmet olmak isteyenlerin yöneti de en kadîm olmakla ma'rûf bulunan Ka'be'dir. bu muazzam ümmet, buna yönelmelidir. Ve her birinin de buna yönelecek bir ciheti, bir yöneti vardır. Meselâ: Kuzey halkı Ka'be'nİn kuzey cihetine, güney halkı güney cihetine, doğu halkı doğu cihetine, batı halkı batısına ve aradakiler aradan bir cihete yönelirler. Hepsinin cihetleri muhtelif olmakla beraber, yine cümlesi bir Ka'be etrafında toplanmış olurlar. Ka'be alttan üstten göğe kadar bir merkez ve dâire; ona yönelen Arz ahâlîsi, onun etrafında sıra sıra birer dâiremsi saff teşkîl ederek yeknesak, yek-emel, yek-hedef büyük bir cemâat teşkil edebilirler. Binâenaleyh sizden herbiriniz yönetine yönelerek hayırlar yapmakta yarışınız. Zîrâ kıbleden maksad da böyle muntazam vahdetle hayır yarışına girişmektir... (Hakk Dîni, I, 533-534).

[35] Kıble mes'elesi gayet mühim ve kıble tahvili ise azametli bir emir ve bilhassa bunun içine aldığı nesh mes'elesi şeytânların fitne ve fesâd için tesvîlât vesîlesi edinebilecekleri ince bir mes'ele olduğundan dolayı, kıble hakkındaki bu emirler gelecek âyetlerde bir daha tekrar ile te'kîd olunacak ve ihtiva ettiği bâzı hikmetler açıklanacaktır.

[36] Yânî kıble tahvîli emrinin sizin anlayabileceğiniz başlıca iki hikmeti vardır: Birisi bu emir, Ehli Kitâb ve müşrikler gibi muhalifleriniz olan bayağı insanlar tarafından aleyhinize kullanmaya hiçbir hüccet bırakmamak içindir. Çünkü geçmiş kitâblara nazaran va'dedilmiş olan Hâtemu'l-Enbiyâ'nm vasıfları arasında kıbleyi Ka'be'ye çevireceği hakkında delâletler veya işaretler vardır... Bu sebeble Ehli Kitâb: "Hâtemu'I-Enbiyâ'nın kıblesi Mekke'de olacaktı, Muhammed ve sahâbîleri ise hâlâ Beytu'l-Makdis'e duruyorlar" diye şübhe edebilirler ve bunu : naklî hüccet olarak ileri sürebilirler. Sonra İbrâhîm kıblesine muhalefet, İbrâhîm Milleti da'vâsıyle mütenâsib değildir. Bunu da müşrikler aklî bir hüccet olarak getirebilirler. İşte kıble tahvîli emrinde evvelâ size karşı böyle aklen ve naklen haklı olabilecek hüccet getirmeleri büsbütün kaldırmak ve hasımlarınıza aleyhinizde hiçbir hüccet bırakmamak hikmeti vardır. Bir de ni'metimi tamamlamam içindir ki, bu sayede hidâyete ermeyi ve doğru yolda salimen gidip murada ermeyi ümîd edebilesiniz. Asıl ni'met, "Sırât-ı MustakîirT'e hidâyet İdi, kıble emri de bu sırât-ı müstakimdendir. Ni'meti tamamlamak, bir ni'metin noksan ciheti bırakılmayip mümkin olan kemâline erdirmek demek olduğundan, bu ni'me tin tamamlanması da o yoldan doğruca gidip kurtuluşa ermektir. Alî, ni'metin tamâmı, İslâm üzere ölmektir, demiştir (Hakk Dîni, I, 137-53'8).

[37] Mescidi Haram etrafında bulunan Safa ve Merve tepeleri Allah'ın şeâirinden-dir. İbâdet ve yakınlık için belliklerden, husûsî alâmetlerden, menseklerden-dir. Esasen Safa kaypak taş, Merve, küçük ve yumuşakça taş demek olup, ta'rîflâmı ile es-Safâ, el-Merve, Mekke'de bilinen İki tepenin özel isimleridir. Ta'rîf .harfleri el-Beyt, en-Necm gibi lâzımdır, "tim"maddesinden "Alem", "Alâmet" h ve ",4/mm"gibi "Şuur" maddesinden "Şeâîr", "Şaîre"nin veya "Şiâre"nin veya "Meş'ar"m cem'idir ki, husûsî alem, bildirici alâmet, bellik ma'nâsınadır. Nitekim harbde iki tarafın tanışması için kullanılan alâmet ve işarete de "Şi-âr"(= Parola) denilir: Şeâir bazen ibâdetin kendisine, bazen de yerine denir. Ezan, cemâat ile namaz, cumua ve bayram namazları, hacc, dînin şeâirinden-dirler. Bunun gibi camiler, minareler, haccdakİ mensekler, husûsî yerler, meşâ-ir ve şeâirdendir ki, işte Safa ile Merve de bunlardandır.

İbn Abbâs'm "Safa" kelimesi hakkında verdiği bu bilgileri Taberî, Alî ibn Ebî Talha yoluyla rivayet etmiştir.

[38] Âyette Safa ile Merve arasında sa'y denilen tavaf hakkında "Üzerine günâh yoktur" buyurulduğundan ve bu da zahiren bîr muhayyer kılma gibi görünmekle be-râber, hakîkatîe vâcib'e, mendûb'a, mübâh'a muhtemildir. Fakat Peygamber, haccı sırasında Safâ'ya yaklaştığı zaman: "Safa ile Merve Allah'ın şeârinden-dir. Allah'ın başladığı ile başlayınız" diye emretmiş ve kendisi de Safâ'danbaş-

, lâyıp Beyt'i görünceye kadar üzerine çıkmıştır. O hâlde âyette zahiren ~ - muhayyerliği ifâde eden "Lâ cunâha aleyhi" niçin gelmiştir? İşte bunun cevâbı âyetin inme sebebindendir. Onu da buradaki hadîsler açıklamıştır: Câhiliye devrinde Safa üzerinde Isâf adında bir put, Merve üzerinde Naile adında bir put uyardı. Câhiliye halkı bunların arasında tavaf eder, bunlara elle dokunurlardı. İslâm gelip putları kırdıktan sonra müslümânlar Safa ile Merve arasında tavaf etmekten çekindiler; bunun üzerine metindeki âyet indi ki, "Korkmayın, bunda günâh yoktur, bil'akis bunlar şeâirdendir" diye bu sa'ye teşvik buyuruldu ve bu teşvikin bir nevi' vücûb ifâde eylediği de hadîslerle beyân edildi {Hakk Dîni, 556).

[39] Müteâkib iki âyet şöyledir: "O zaman arkalarından uyulup gidilenler kendilerine uyanlardan hızla uzaklaşmışlardır. Hepsi o azabı görmüşlerdir. Aralarındaki ipler (münâsebetler) de parçalanıp kopmuştur. Ve tâbi' olanlar şöyle demişlerdir; Bizim için (dünyâya) bir dönüş olsaydı da bu gün bizden uzaklaştıkları gibi, biz de o gün onlardan uzaklaşsaydık. Böylece Allah onlara bütün yaptıklarını hasretler hâlinde kendilerine gösterecektir ve onlar cehennemden çıkacak da değillerdir" (Âyet: 166-167).

"Allah'ın birliği ve kudreti bu kadar fiili ve kavlî âyetleriyle zahir iken, İnsanlardan bâzıları Allah'a karşı denkler, nazîrler edinirler ve onları Allah'ı sever gibi severler. Emirlerine, nehiylerine, arzularına itaat ederler de Allah'a isyan eylerler. Şübhe yok ki, böyle yaprrak, gerek Allah'ı inkâr ederek olsun ve gerek olmasın, ulûhiyet ma'nâsında onları Allah'a ortak yapmaktır. Bunların bir kısmı bu şirki apaçık söylerler. Fir'avnlara, Nemrûd'lara yapıldığı gibi, onlara açıktan açığa ilâh, ma'bûd nâmını vermekten çekinmezler; 'Rabb'imiz, tanrımız' derler. Ve hattâ ilâhlarının tevellüd ve tevâlüdüHe kaail olarak, onlara aynı cinsten ma'bûd payesinde oğullar, kızlar tasavvur ve isnâd ederler.

Diğer bir kısmı da açıktan söylemeden aynı muameleyi yaparlar, onları Allah sever gibi severler, ni'rnetin sahibi tanırlar, onların mahabbetini hareket başlangıcı edinirler, Allah'a yapılacak şeyleri onlara yaparlar. Allah rızâsını düşünmeden onların rızâlarını elde etmeye çalışırlar. Allah'a isyan olan şeylerde

bile onlara itaat ederler.

Bu âyet bize gösteriyor ki, ulûhiyet ma'nâsında son derece mahabbet bir esâstır. Ve ma'bûd, en yüksek sevgilidir ve böyle son derece sevilen şeyler ne olursa olsun ma'bûd edinilmiş olur... Fi'1-vâki' herhangibir ümîde sebeb sayılan dilberler, kahramanlar, hükümdarlar gibi insanları Allah gibi seven ve onlar uğrunda herşeyi göze aldıran nice kimseler vardır ki, bu, şirk noktasını,. putperestlik esâsını, beşeriyetin en büyük yarasını teşkil eder. Yunan, Roma, Avrupa medeniyeti ve edebiyatında böyle sevgi ma'bûdlarının haddi hesabı yoktur... Hıristiyanlık dahî bu rûh ile doludur. Hâsılı reislerini ve büyüklerini Allah sever gibi sevenler ve onların hakk emrine muhalif emirlerine itaat ederek Allah'a isyan edenler, bunları Allah'a eş ve emsal edinmiş olurlar ki, bütün putperestlik esâsı, bu tarz sevgidir..." (Hakk Dîni, I, 572-580).

[40] Bu îbn Mes'ûd hadîsi, biraz değişik lafızlarla da rivayet edilmiştir. Müslim'de de bu iki cümle şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlullah: "Kim Allah'a birşeyi ortak kılmadan ölürse, cennete girer" buyurdu. Ben de: Kim Allah'a birşeyi ortak edinerek ölürse cehenneme girer, dedim.

Bunlar lafızca farklı ise de ma'nâda birdir. Hadîs ile başlıktaki âyet arasındaki uygunluk meydandadır.

[41] Bu âyet, kısasın vâcİbliğini ve bu kısasın ancak ehlinden afv ile düşebileceğini ve bu affın üstün ve evlâ olduğunu, bununla beraber afv sırasında mal üzerine barış anlaşması yapmanın da câizliğini tesbît etmiştir. Böylece Yahûdîler'in affın meşru' olmadığı ve diyetin kısastan önce bulunduğuna dâir olan hükümleri ni, kısâsen öldürmenin asla caiz olmadığına kaail olan Hristiyan hükümlerini ve insanlık eşitliğini gözetmeyip şeref da'vâsıyle haddi aşan Arab âdet ve hükümlerini de kaldırdı ve hayât hakkında eşitliği te'sîs ve Plân etti...

Bunun için dişinin erkek, erkeğin dişi mukaabilinde kısâsen öldürüleceğine imamlar arasında ittifak edilmiştir. Bunu te'yîd ve tefsir edici olmak üzere el-En'âm: 45'de "en-Nefs bi'n-nefsi" buyurulmuş ve bununla kısasta istenen mü-mâselet ve müsavat, nefis ve can mümâseleü olduğu gösterilmiştir. Ve hayât hakkı herkes için eşittir ve kısas bu eşitliğe dayanır. Maktul kim olursa olsun, onun kaatili veya birden fazla kaatilleri, o maktulden fazla yaşama hakkına mâlik değillerdir. İşte bu suretle âyetin başı âmm ""Hür hür ile; köle köle ile; dişi dişi ile", maktûku da "en-Ate/su W'M-ne/M"benzeşmesiyle nefisleri müsâvî kılmayı beyân ile tecâvüzden sakınmak içindir... (Hakk Dîni, I, 602).

[42] Hadîslerin başlıktaki âyetle İlgileri meydandadır. Bunların farklıca birer rivayeti Sulh'ta ve Diyetler'de de getirilmiştir.

[43] Medîne'ye hicretten birbucuk sene sonra kıble değiştirilmesini müteâkıb, şa'-bânın onunda ramazân orucu farz kılınmıştır. Oruç Ötedenberi tatbik edilegelen ilâhî bir kaanûndur. Buna beşeriyetin terbiye ve tehzîb bakımından büyük bir ihtiyâcı ve tatbikinde birçok faydalan vardır.

[44] Hadîsler ramazân orucundan evvel diğer kitâblı milletlerden olarak Kureyş'in tuttuğu âşûrâ orucunu Peygamber'in de tuttuğunu ve sahâbîlerine de tutmalarını emrettiğini, ramazân farz olunca onun serbest bırakıldığını bildirmektedir.

[45] Bu âyette; hasta ve yolcu gibi muvakkat özürlülerin bu özürleri sona erince tutamadıkları günleri kaza etmeleri bildirildiği gibi, daimî özürlüler, yâni gerek edâen ve gerek kazaen oruca zor dayanabilen, orucu güçsünen yânî oruç takatlerini tüketecek olanların da fidye verecekleri öğretilmiştir. Meselâ pek ihtiyarlamış veya iyileşmesi ümîdsiz müzmin bir hastalığa tutulmuş bulunanlar üzerine de yedikleri her oruç yerine bir fidye, yânî bir miskin yemeği vermeleri gerektiği bildirilmiştir.

Fidye birşeyin yerine geçmek üzere verilen bedel demektir. Bir günlük orucun fidyesi bir miskîn yemeği ile de ifâde edilmiştir. Bir miskin yemeği, şer'an sâ' denilen ölçek ile buğdaydan yarım ölçek; arpa, hurma, kuru üzüm vesâire-den bir ölçektir. Bir sâ', şer'î dirhem ile binseksen dirhemdir. Binâenaleyh yarım sâ' buğday onaltı kıratlık örfî dirhem ile bir okka yetmişikibuçuk dirhem demektir. İslâm şerîatinde en fakîr bir kimsenin İki öğün i'tibâriyle bir günlük yemeği budur. Bu mikdâr fıtır sadakası ve sair bütün keffâretlerde esâstın

[46] et-Tavk: Bir nesneye güç yetip takat getirmek ma'nâsına birinci bâbdan mas-dardır.

et-Tatvîk: Bir kimseye bir iş teklîf eylemek, kudret vermek, bir adamın nefsi bir işi kendisine kolaylaştırmak ve ruhsat vermek... ma'nâlannadır.

el-ltâka: Bir nesneye güç yetip kaadir olmak ma'nâsınadır ki, takat getirmek ta'bîr olunur... (Kaamûs Ter.),

Yutîkûne, if'âl babından ve "İtâka" masdarmdan muzâri fiildir. Itâka, Takat ve Tavk 'tandır. Tavk, tâ'nın fethiyle Takat; tâ'nın ötresiyle de boyuna takılan gerdanlık veya ağır bir demirdir. Takat, vüs' ve istitâat ma'nâsına ma'rûf ise de esasen aralarında bir fark vardır;. Vusu' takatin üstündedir. Çünkü Vu-su', birşeye kolaylıkla kaadir olmak, Takat de şiddet ve meşakkatle kaadir olmaktır. Binâenaleyh Itâka, gücü yetmek, dayanmak ma'nâsına gelirse de, esâsında güç yetişmek, güç tükenmek, zor dayanmak hattâ dayanamamak ma'-nâsınadır ki, buna Tatvîk, Tatavvuk, Tatayyuk, ictihâd denir...

Burada ttâka'nm tatvîk ve ictihâd gibi son derece güçsünmek, güç tükenmek, zor dayanmak, hattâ dayanamamak ma'nâsına olduğu görülür. Hakîkaten dirâyeten böyle olduğu gibi, rivâyeten de bunun "Yutavvakûnehû" yânı "Lâ yutîkûnehu" diye tefsir edilmiş bulunduğunu görüyoruz... "Ve ale'ttezîne yutîkûnehu", "Oruç kendilerine güç gelen, yânı oruca dayanamayanlar" demektir... {Hakk Dîni, I, 632-634).

Buhârî burada Atâ ibn Ebî Rebâh'ın, el-Hasen el-Basrî'nin ve İbrahim en-Nahaî'nin bu âyetle ilgili tefsirlerini nakletmiştir.

[47] Bu İbn Abbâs hadîsi de, âyetin tefsirini ve bunun mensûh olmadığını açıkça belirtmektedir. Bu tefsir ve görüş Alî'den, İbn Umer'den ve şâir sahâbîlerden de rivayet edilmiştir.

[48] Bu kıraatte "Fidye" tenvînsiz "Taâm"a izafetle ve "Taam" da kesreli okunur, daha sonraki "Miskin'" kelimesi de cemî' sîgasıyle "Mesâkîne" şeklinde okunmuştur. Bu okuyuşa göre, fakirler yemeği fidye demektir. Evvelki okuyuşta her orucun fidyesi, bu okuyuşta da toplamının fidyesi anlaşılır. Bir fakîr yemeğinin mikdân bundan önceki babın haşiyesinde anlatılmıştı.

[49] Bu nesh işi şu rivayetlerde daha açık anlatılmıştır: İbn Ebî Leylâ, Muâz ibn Ce-bel'den şöyle rivayet etti: Peygamber Medîne'ye geldiği zaman âşûrâ günü ve bir de her aydan üç gün oruç tutmuştu. Sonra Allah ramazân orucunu farz kıldığı âyeti indirdi; "Ve ale'ttezîne yutîkûnehû fıdyetun taâmu miskine" sözüne kadar ulaştı. Bunun üzerine dileyen oruç tutuyor, dileyen bir fakîr doyuruyordu. Daha sonra sahîh ve mukîm olanların hepsine oruç farz kılındı ve fakîr doyurmak ancak oruca güç yetiremeyen ihtiyar kimseler hakkında sabit kaldı.

Yine İbn Ebî Leylâ şöyle rivayet etmiştir: Rasûiullah Medîne'ye geldijji zaman her aydan üç gün gönüllü olarak ve farz olmayarak oruç tutmalarını emretmişti. Sonra ramazân orucu indi. Hâlbuki o zaman insanlar henüz oruca ahşmamıştı, oruç kendilerine pek şiddetli, pek güç geliyordu. Binâenaleyh oruç tutmayan, bir fakîr duruyordu. Bundan sonra "İçinizden kim o aya erişirse, onda oruç tutsun"ayeti indi. Bunun üzerine oruç tutmayıp fidye verme ruhsatı ancak hasta ve yolcuya â'id kaldı, hepimiz oruç tutmaya me'mûr olduk.

Bunlarda bir nesh İşareti vardır. Fakat bunun yaşlı kimselerden başkalarında olduğu açıktır. (Hakk Dîni, I, 637).

[50] Bukeyr ibn Abdillah 120 yılında yâhud biraz önce, biraz sonra vefat etmiştir. Yezîd ibn Ebî Ubeyd el-Eslemî ise 146 veya 147'de vefat etmiştir.

[51] Hadîsle âyet arasındaki ilgi meydandadır. Bu hadîsin Oruç Kitâbı'nda geçen bir rivayetinin sonunda "Bu âyetin inmesi üzerine sahâbîler çok sevindiler..." ziyâdesi vardır.

[52] Hadîslerin bâb başlığındaki âyete uygunlukları meydandadır. Sehl hadîsinde bu "Mine'l-fecri" kaydının sonradan indiği bildirilmiş, bu beyân ile kasdolunan ma'nâ açıkça söylenmiştir. "Mine'l-fecri", beyaz ipliğin beyânıdır. Bununla siyah ipliğin beyânından iktifa edilmiştir. Çünkü ikisinden birini beyân etmek, diğeri için de bir beyândır.

[53] Hadîs başlıktaki âyetin nuzûl sebebini bildirdiği için, aralarındaki uygunluk tamdır. "Bu âyetteki ifâdenin bir hakîkî ma'nâsı, bir de kinayeli ma'nâsı vardır.

1 Hakîkati i'tibâriyle Câhiliyet ahâlîsinin ihramda yaptıkları bu aksiliğin bir ibâdet olmadığıdır. Kinayeli ma'nâsı i'tibâriyle de Rasûlullah'a yıldız ilmi suâli sormak, ilâhî hikmet ve ilâhî hükümleri beyân ve tebliğ için gönderilmiş olan Peygamber'i hâşâ bir müneccim ve Kur'ân'ı bir nücûm kitabı yerine koymak, âdî İlimlerin maksadlanyle nübüvvet ilminin isteklerini birbirinden ayıramamak, işe tersinden başlamak demektir. İşlere böyle tersinden başlamakla hayra eril-mez. Hayır böyle aksilikle değildir, lâkin hayır ehli ancak muttakî' olan, korunandır. Ve evlere kapılarından gelin. İşlere doğru yoluyla, lâyıkı veçhile girişin, aksilik etmeyin..." (Hakk Dîni, I, 685).

[54] Başlıktaki âyetin bir benzeri el-Enfâl: 39'da da geçmektedir.

Bundan önceki üç âyet şunlardır: "Size harb açanlarla, Allah yolunda siz de döğüşün; ancak aşırı gitmeyin. Şübhesiz ki, Allah aşırı gidenleri sevmez. Onları nerede yakalarsanız öldürün. Onları, sizi çıkardıkları yerden çıkarın. Fitne öldürmekten beterdir. Onlar Mescidi Haram yanında, orada sizinle döğüşmedik-çe siz de orada kendileriyle döğüşmeyin. Fakat (orada) sizi öldürürlerse, siz de onları öldürün. Kâfirlerin cezası böyledir. Bununla beraber (muharebeden) vazgeçerlerse (siz de bırakın), şübhesiz ki, Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (Âyet: 190-192).

Fitne, aslı lügatte karışığını ayıklamak için altını ateşe koymaktır. Bundan mihnet ve belâya sokmak ma'nâsına kullanılmıştır ki, burada bu ma'nâyadır. t Yânî vatandan çıkarmak gibi insanları azaba uğratacak belâ ve mihnet öldür-- mekten daha ağırdır. Ölümden daha ağır ne vardır demeyiniz, zîrâ ölümü te-mennî ettiren hâl, ölümden daha ağırdır. Bu nazmın şevkinde insanı vatanından çıkarmak da ona ölümü temennî ettirecek fitneler ve mihnetler cümlesinden olduğuna işaret vardır. Şirk, küfür neşri, İrtİdâd, Allah'ın haramlarını yırtıp parçalamak, umûmî asayişi bozmak, vatandan çıkarmak hep birer fitnedir. Allah korusun, mü'minin dîninden dönüp kâfir olması, öldürülmesinden eşeddir... İşte bütün bunlar "Fitne öldürmekten daha şiddetlidir" düstûrunda özetlenerek harbin sebebi kılınmış ve müslümânlar fitneyi def etmek için fî sebîlillah gazaya teşvîk edilmiştir... Onlarla hiçbir fitne kalmaymcaya, yânî şirk ve tefrika kalmayıncaya ve dîn de hep Allah'ın oluncaya kadar, yalnız Allah'a boyun eğilip itaat edilinceye kadar harb edip savaşın. "Çünkü Allah katında hakk dîn ancak İslâm'dır" (Âlu İmrân: 19). Binâenaleyh bunlarda hakk tevhîd dîni olan İslâm'dan başka bir düı bulunmasın. Fitnenin başı olan şirk kalksın. Bunun için Peygamber (S): "Ben bu insanlara Lâ ilahe ille Ulah diyecekleri âna kadar harbe me'mûrum, onu dedikleri zaman benden canlarını, mallarını kurtarırlar" buyurmuştur (Buhârî, îmân). Diğerleri cizye ile dahî kan ma'sumiyetine mâlik olabilecekleri hâlde, fitneci müşriklere bu müsâade verilmemiştir. Bundan başka bilhassa Mekke'de gayrimüslimin ikaametine müsâade de edilmemiştir.. {Hakk Dîni, I, 695-698).

[55] Hadîsin başlıktaki âyete uygunluğu meydandadır. Buhârî bu hadîsi burada iki senedle getirmiştir. İbn Umer'e gelen kişilerin el-Alâ ibn Irâr ile Hıbbân yâhud Nâfi' ibnu'l-Ezrak olduğu söylenmiştir.

Abdullah ibnu'z-Zubeyr'in fitnesi, Haccâc'ın Mekke'de Abdullah İbnu'z-Zubeyr'i muhasara etmesi fitnesidir. Bu muhasara 73 yılının sonlarında oldu. Abdullah İbnu'z-Zubeyr bu yılın sonunda Öldürüldü. Abdullah ibn Umer de 74. yılın evvelinde vefat etti.

[56] Şu unutulmamalıdır ki, harb denilen şey parasız, malsız olmaz, masraf da ister. Bunun için Allah yolunda harcama da yapın, mal tedârik edip harb ihtiyâçlarına sarfedilmek üzere vergi ve yardım verin, lâkin yalnız mal kazanmak sevdasına düşüp de kendi kendinizi tehlikeye bırakmayın. Sâde para kazanmak ve istirahat etmek sevdasının insanları esaret: istilâsı ve mahkûmiyet gibi büyük tehlikelere düşüreceğini ve bu tehlikenin önüne geçmek ancak Allah yolunda harb etmek ve harbe alışmakla mümkin olacağını unutmayın.

[57] Bu âyetin şevki ve inme sebebi Allah yolunda harb ve kıtalden ve o uğurda mal harcamaktan kaçınmanın bir tehlike olduğunu hatırlatmak içindir. Müslim, Ne-sâî, Ebû Dâvûd ve TİrmizÎ'de bu Huzeyfe hadîsini tefsir edici olarak şöyle rivayet edilmiştir: Emevîler devrinde Abdurrahmân ibn Velîd kumandasında bir İslâm ordusu Kostantmiyye, yânî İstanbul şehrine gaza etmişti. Ebû Eyyûb el-Ensârî de bu asker arasında idi. Rumlar şehrin sûrlarına arkalarını dayamışlardı. O sırada müslümânlardan bir zât kalede düşman üzerine açıktan hücum etmiş, bunu gören müslümânlar "Men meh! Lâ ilahe ille'llah, kendi kendini tehlikeye atıyor" demişlerdi. Bunun üzerine Ebû Eyyûb el-Ensârî: Ey müslümânlar! Bu âyet biz Ensâr topluluğu hakkında indi. Allah Peygamber'İne nus-rat ve dîni olan İslâm'ı gâlib getirip yardımcıları da çoğalınca, o zaman biz artık mallarımızın başında durup onların ıslâhıyle

meşgul olalım mı? demiştik. Allah: "Allah yolunda mallarınızı harcayın, kendinizi tehlikeye atmayın" âyetini indirdi. Binâenaleyh kendini tehlikeye atmak, mallarınızın başında durup onları ıslâh ile uğraşmanız ve cihâdı terketmenizdir", demiş ve bunun Üzerine hiç durmayıp Allah yolunda cihâda girişmiş ve nihayet şehîd olup Kostantmiyye'de defnolunmuştur. Ebû Eyyûb bu suretle, tehlikeye atılma'nın, Allah yolunda cihâdı terketme demek olduğunu ve bu âyetin bu hususta indiğini haber vermiştir. Bu, tbn Abbâs'tan, Huzeyfe'den, Hasen, Katâde, Mucâhid, Dahhâk'tan dahî böyle rivayet edilmiştir, (tbn Hacer, Kastallânî, Hakk Dîni, I, 701-703).

[58] Âyetin baş tarafı şöyledir: "Haca da umreyi de Allah için tam yapın. Fakat bunlardan ahkanursanız, o hâlde kolayınıza gelen kurbân (gönderin, bununla beraber) kurbân yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. Artık içinizden kim hasta olur yâhud başından bir eziyeti bulunursa, ona oruçtan ya sadakadan, yâhud da kurbândan biriyle fidye (vâcib olur)... "

[59] Hadîsin başlıktaki âyete uygunluğu meydandadır. Bu hadîsin birkaç rivayeti Hacc Kitâbı'nda geçmiş ve gerekli açıklamalar da orada verilmiştir.

[60] Âyetin bu kısmı içine olan yukarısı şöyledir: "Emîn olduğunuz vakit ise kim hacca kadar umre ile fâidelenmek isterse kolayına gelen bir kurbân (kesmek vâ-cib olur). Fakat onu bulamazsa, hacc günlerinde (ihrâmlı olarak) üç, döndüğünüz vakit yedi gün olmak üzere oruç tutmak (vâcib olur ki) bunlar tam on gün eder. Bu, ailesi (ikaametgâhı) Mescidi Harâm'da bulunmayanlara âiddir. Allah'tan korkun ve bilin ki, Allah, cezası cidden çetin olandır" (Âyet: 196).

"Bir senenin hacc aylarında hacc ile umrenin birleşmesi ve birleşmemesine göre haccm üç nev'i vardır: tfrâd haccı, temettü' haccı, kıran haccı.

İfrâd haccı: Mîkaat'tan yalnız hacc niyetiyle ihrama girip, geliş tavafını yaptıktan sonra hacc fiilleri bitinceye kadar Mekke'de ihrâmlı olarak kalmaktır. Bunda umre bulunmayıp tek bir hacc yapılmış olduğundan müfrid hacc veya ifrâd hacc ismi verilir.

Temettü' haccı: Mîkaattan umre niyetiyle ihrama girip, umre için tavafı ve sa'yi yaparak tıraş olup ihramdan çıkmak, sonra Mekke'de bir Mekkeli gibi kalıp, nihayet Zu'1-hİccenin sekizincisi terviye gününde hacc için Harem'den ihrama girerek haccı tamamlamak ve kurbân kesmektir. Uzun müddet ihramda kalınmamak için umreden bu suretle istifâde edildiğinden dolayı buna temettü' , haccı adı verilmiştir.

Kıran haccı: Mîkaattan hem umre ve hem de hacc; ikisine birden niyet ile ihrama girip Mekke'ye varınca evvelâ umre için tavaf ve sa'y, daha sonra hacc için geliş tavafı ve sa'y etmek, sonra ihramdan çıkmaksızın, nihayetine kadar hacc fiillerini yapmak ve kurbân kesmektir. Câhiliyette umre ile haccın hacc ay-. lannda birleştirilmesi caiz değildi; bu âyet bunların meşrû'luğunu beyân için inmiş ve şükrânesi olmak üzere kurbânı da vâcib kılmıştır.

[61] Hadîs de âyetteki gibi hacc aylarında umre ile temettü' yapmanın cevazına delâlet etmektedir. Bu hadîsi Müslim, Hacc Kitâbı'nda rivayet etmiştir. Müslim'de hadîsin birçok rivayetleri sıralanmıştır (Müslim Ter., IV, 99-105).

[62] Ukâz, Taife bir; Mekke'ye üç konak mesafededir. Ukâz Panayırı zu'1-ka'de hilâlinin ertesi gününden başlar ve yirmi gün devam ederdi. Oranın bozulan pazarı Mecenne'de zu'1-hicce evveline kadar sürerdi. Mecenne, Merçu'z-Zahrân'da idi. Ondan sonra Arafat'ın arkasında bulunan Zu'1-Mecâz'da pazar kurulup ter viye gününe, yânî zu'1-hiccenin sekizinci gününe kadar devam ederdi. Ondan sonra da Minâ'ya, Arafat'a çıkılıp hacc edilirdi. Bu pazarların en mühimmi Ukâz idi. Bu pazar yalnız Kureyş'in değil, bütün Arabistan pazarlarının,en mühimmi idi. Orası alışveriş pazarı olduğu gibi, hitabet ve şiir yarışlarının da pazarı idi. "Yedi Muallaka"nın şâir Arab şiirlerine üstün olduklarına peydepey orada karar verilip, bütün Arabistan halkına orada neşr ve i'lân edilmiştir.

İşte Arablar Câhiliye devrinde hacc mevsimlerinde bu pazar ve panayırları açarlar ve onlardan ticâret, alışveriş yoluyla geçim te'mîn ederlerdi, İslâm Dîni gelince müslümânlar hacc aylarında bunlardan sakınmaya başlamıştır, işte bu çekingenlik üzerine bu âyet inmiş ve hacc aylarında olsun kazanmaya ve ticâretle erzak edinmeye bir mâni' bulunmadığını bildirmiştir. Bu âyetin sonundaki "FîmevâsimVl-hacc" kaydı, Ibn Abbâs'ın kıraatidir. Âyetin devamı şöyledir: "Arafat'tan (oradan vakfeden sonra seller gibi) boşanıp'aktığınız zaman el-Meş'aru'l-Harâm'ın yanında Allah'ı zikredin. O size nasıl hidâyet ettiyse, siz de O'nu öylece anın. Siz bundan evvel gerçek sapıklardandınız" (Âyet: 198).

[63] Hadîsteki "Hutns", bahâdır olmak ma'riâsına gelen Hamaset vazsd-aimdan Ah-mes'in cem'idir. Bu Hutns kelimesi, dînde şiddet ve salâbetli olanlar demektir ki, bunlar Âmir oğulları, Sakîf ve Huzaa kabîleleri idiler. Ibn Ishâk'm rivayetine göre bu Hums bid'atı, Fil senesinde yâhud biraz önce veya biraz sonra ortaya çıkarılmıştı. Kureyş: Biz İbrahim'in evlâdıyız, Ka'be'nin sahibiyiz, Mek-keli'yiz. Arab kabilelerinden hiçbiri bizim bulunduğumuz şeref ve asalete sâ-hib değildir. Binâenaleyh biz bu şerefli mevkiimizi korumalıyız. Bundan son ra Harem dışında hiçbirşeye ta'zîm etmeyip, bütün hürmetlerimizi Harem dâhilinde yapmalıyız. Arafat'ta halk ile bir arada yanyana, omuz omuza durup vakfe yapmak, sonra halk ile geri dönüp Muzdelife'ye gelmek bizim kadrimizi indirir" diyerek, Arafat'ta vakfeyi terketmişlerdi. Mekke dışındaki Arablar Arafat'ta vakfe yapmağa devam ederlerken, Kureyş ve onun

dindaşları olan Âmir oğullan, Sakîf ve Huzaa kabîleleri halkı Harem hududu dahilindeki Muzdelife'de vakfe yaparlardı ve oradan dağılıp giderlerdi. Bu suretle Kureyş, İbrâhîm Peygamber zamanından, beri devam edip gelen Arafat vakfesini değiştirmişti. Hâlbuki haccdan en yüksek gaye, Arafat vakfesi idi. Kureyş'in çıkardığı Arafat'ta vakfeyi terk bid'ati, bu âyetle kaldırılmıştır. Bu âyet, Arafat'ta bulunmanın haccın iki farzından biri olduğunun da delilidir. Arafat'a yetişmeyen hacca yetişmemiş olur.

[64] Bu hadîsinde ibn Abbâs hacc fiillerinin yapılışıyle ilgili bilgilerin bir kısmını Özetle bildirmektedir. 99. âyetin inmesiyle Câhiliyet devri bid'atleri kaldırılmış, Veda Haccı'nda Peygamber bizzat sahâbîleriyle Arafat'ta vakfe yapmış, gün battıktan sonra oradan bütün insanlarla beraber Muzdelife'ye hareket etmiştir

[65] Bundan önceki iki âyet şöyledir: "Hacc ibâdetlerinizi bitirince (Câhiliyet'te) atalarınızı andığınız gibi, hattâ daha kuvvetli bir anışla Allah 't anın. Artık o insanlardan kimi: 'Ey Rabb 'imiz, bize (nasibimizi) dünyâda ver' der ki, onun âhiretten nasibi yoktur" (Âyet: 200-201).

"Fahruddîn er-Râzî, Tefsîr'inde der ki: Saadetlerin mertebeleri üçtür: Rû-hânî, bedenî, haricî. Rûhânî saadet ikidir: Birisi ilim ile nazar, yânî düşünme kuvvetinin kemâli, biri de fâzıla ahlâk ile amelî kuvvetin kemâlidir. Bedenî saadet de ikidir: Sıhhat, güzellik. Haricî saadet de ikidir: Mal, mevki. "Bize dünyâda ver" talebi de bu kısımlardan herbirini şâmildir. Çünkü ilim, dünyâda zînetlenme ve akranın önüne geçmek için istenirse dünyâda olur. Bunun gibi fâzıla ahlâk dahî dünyâda başa geçmek ve dünyâ işlerini zabt ve idare etmek için istenirse, bu da dünyâda olur. Öldükten sonra dirilmeye îmânı olmayanlar gerek rûhânî, gerek cismânî herhangibir fazileti isterlerse, ancak dünyâ için isterler..."

"Haserte", insanın nefsinde, bedeninde, hâllerinde nail olmakla sevineceği her ni'mettir ki, ismî ma'nâsıyle güzel ve güzellik demektir. Esasen Hasen, yânî güzel, sevinme ve rağbet sebebi olan herhangi birşey demektir ki, Hüsn, güzellik onun nefsinde müessir olan husûsî bir halettir. Onun için Hüsn haddi zâtında vâkıî bir iş olmakla beraber kıymeti, enfüsî te'sîrleri i'tibâriyledir, yânî güzel, güzel saymadan öncedir, fakat tecellîsi onunladır. Bunun için güzel üç nev'idin'Ya akl ve basîret cihetinden güzel sayılan veya hevâ cihetinden güzel sayılan veya güzellik cihetinden güzel sayılandır. Avâmm güzelliği hissiyle ve ekseriya gözüyle arar. Kur'ân'da gelen hüsnler ise ekseriyetle basîret cihetinden

güzel sayılanlardır..

Müfessirler, dünyâ ve âhiret haseneleri nedir suâline: dünyâda sağlık, yeterlilik, hayra muvaffak kılınma, âhirette de sevâbdır, demişlerdir..." {Hakk Dîni, I, 725-727).

[66] Âyetin tamâmı, sonraki iki âyetle beraber şöyledir: "İnsanlardan Öyle kimseler vardır ki, onun bu dünyâ hayâtına âid sözü hoşunuza gider ve o kalbinde olana Allah'ı şâhid getirir. Hâlbuki o düşmanların en yamanıdır. O, yeryüzünde iş başına geçti mi, orada fesâd çıkarmaya, ekini ve zürriyeti kökünden kurutmaya koşar. Allah fesadı sevmez. Ona: 'Allah 'tan kork' denildiği zaman, izzeti nefsi (cahilane kibri) kendisini (daha ziyâde) günâh işlemeye götürür. İşte öylesine, cehennem yetişir. O, hakikat ne kötü yataktır'* (Âyet: 204-206).

el-Eledd, lügat yönünden çok eğri demektir. Bâzıları ei-EIedd'i, şiddetli cidalci diye tefsir etmişlerdir. Bu tefsiri Kaamûs Mütercimi şöyle açıklıyor: el-Eledd, müteannid, mütemerrid, husûmeti şiddetli adama denir ki, ihlâs ve insaf tarafına meyi eylemez...

Bu âyetler Sakîf oğulları'ndan Ahnes ibn Şerîk hakkında inmiştir. Bu münafık, Zühre oğullan'nın yemînli dostu imiş. Peygamber'e gelmiş, müslümân-hk göstermiş, diller dökerek sevgiden bahsetmiş, yeminler etmiş. Sonra Peygamber'in yanından çıkınca müslümânların bir ekinliğine uğramış, ekinleri yakmış, hayvanları öldürüp telef etmişti. Nuzûl sebebi bu olmakla beraber, âyetin muhtevası bu gibi vasıflarla vasıflanmış olan münafıkların hepsini şâmil olduğunu tahkîkçı müfessirlerin çoğu açıkça söylemişlerdir.

Bu münâsebetle âyet, bir iş başına geçirilecek insanların dillerine bakılma-yıp, hâllerinin incelenmesi gerektiğini bildirmiştir.

[67] Müellif bu ikinci senedi, hadîsin Peygamber'e yükseltilmesini açıkça söylediği içm zikretmiştir.

[68] Bu iki âyet, yânî Yûsuf: 110 ile el-Bakara: 214. âyetleri, bu okuyuş ihtilâfı ve her iki âyette bulunan "Kuzibû" fiillerindeki naibi fail zamirlerinin peygamberlere veya ümmetlere döndürülmesi ile beraber, ümîdsizlik ardından yardımın gelmesi hususunda birbirine benzemektedirler. Yânî el-Bakara âyeti bu hususta Yûsuf âyetine benzemektedir. İşte bu benzerlik sebebiyle tbn Abbâs, Yûsuf âyetini bu el-Bakara âyetinin tefsiri sırasında okumuştur.

Rasûlullah, Mekke'deki müşriklerin muhalefetinden sonra Muhacirlerle yurdu ve malları terkederek Medine'ye hicret ettiği zaman, evvelâ Yahûdîler'in düşmanlığıyle karşılaştı. Bu sebeble bu âyet indi. Uhud ve Hendek muharebeleri sebebiyle indiği de rivayet edilmiştir. Bu âyet gösteriyor ki, ittırat kaanûnu gereğince Muhammed ümmeti, bütün eski ümmetlerin geçirmiş olduğu bâzı hâllerle karşılaşacak, ihtilâflar görecek, mukaavemetlere uğrayacak, sıkıntılar, zaruretler geçirecek, sebat edenler akıbet muvaffak olacaklardır.

İlk hilkatte olduğu gibi, Muhammed'in peygamberliğinden i'tibâren de beşer fıtratı hakk macerasında yeni bir inkişâfa başlayacak "Zaman Allah 'm gökleri ve yeri yarattığı günkü hey'etine dönmüştür" hadîsi ma'nâsınca Muhammed asrı, küll'ün mîzânına bir başlangıç olacaktır. Bundan sonra da âlemde hakka karşı yine azgınlık ve düşmanlık olacak, geçmiş ümmetler gibi fırkalar meydana gelecek ve bütün bunlar içinde Peygamber'in ve sahâbîlerin yoluna giden, Kitâb, Sünnet ve cemâat ile korunmasını bilip Hakk'in tevhidini amellerinin esâsı edinen hakk ehli... sabr, sebat ve çalışma ile ilâhî nusrata erecek, hakkın galebesini görecek ve küllî selâmeti kuracaktır. Ve muvaffak olmak için târihten ibret alıp, ona göre korunmalıdır {Hakk Dîni, I, 752).

[69] Ayetle hadîslerin uygunluğu meydandadır. Câbir hadîsinde bildirildiği gibi Yahûdîler, bir kimse zevcesinin önüne arkasından cima' ederse doğacak çocuğu şaşı olur derler ve bunu Tevrat'a dayandırırlarmış. Bu, Rasûlullah'a nakledilmiş, "Yahûdîleryalan söyledi"buyurmuş ve başlıktaki âyet inmiştir.. Hars esasen zirâat gibi ekin ekmek demek olup, ekin yeri ma'nâsına isim de olur ki, burada bu ma'nâyadır. Bu ta'bîr ile kadının kadınlık organı bir yere, erkeğin nutfesi tohuma, doğacak çocuk da bitecek hâsılata benzetilerek bir istiare yapılmış ve bununla Allah'ın bir önceki âyette emrettiği ekin yeri açıklanmıştır.

[70] Buhârî bu hadisi burada üç senedle getirmiştir.

İddet bittikten sonra birinci kocanın kendiliğinden kadına dönme hakkı kalmaz, lâkin kadının rızâsıyle yeniden nikâh edebilir. Buna da ma'rûf veçhile olmak şartıyle hiç kimsenin, hattâ velîlerin bile mâni' olmaya hakkı yoktur. Meselâ şâhidsiz veya mehrİ misilden aşağı bir mehirle razı olmak gibi ma'rûfun hilafı olursa, o zaman velîsi men' etmeye selâhiyetlidir. İki talâkta böyle rızâlaşma ile iki defa nikâh yenilemek caizdir. Fakat üçüncüsünde başka bir kocaya varmadan halâl olmaz... Bâzıları âyete şu ma'nâyı vermişlerdir: "Ey zevçler, kadınlarınızı boşadığınız ve bunun üzerine onlar da iddetlerini bitirdikleri vakit, onlara baskı yapıp başka kocaya varmaktan men' etmeyiniz, iki tarafın rızâsıyle meşru' surette nikâh ile gerek siz ve gerek başkası, dilediklerine varsınlar". İbn Abbâs, Zuhrî, Dahhâk: Bu âyet zevcelerini boşadıktan sonra başka bir kocaya varmaktan men' eden zevçler hakkında inmiştir. Çünkü Câhiliyet hamiy-yeti İle bâzıları boşanmış kadınlarını zulnıen tazyik eder, evlenmelerine meydan vermezlerdi, demişlerdir. Rivayet kuvvetine göre müfessİrlerİn çoğu evvelki ma'-nâya taraftar olmakla beraber, dirayet bakımından bunu daha üstün görenler de vardır. Esasen bu iki ma'nâ birbirine zıd değildir; biri diğerini gerektirir... İHakk Dîni, I, 793-794).

[71] Buhârî bu fiillerin geçtiği şu âyete işaret etmiş ve fiilin^tefsîrini vermiştir: "Eğer siz onları kendilerine temas etmeden önce boşar (fakat daha evvelden) onlara bir mehr ta 'yîn etmiş bulunursanız, o hâlde ta 'yîn ettiğiniz o mehrin yarısı onlarındır. Meğer ki kendileri vazgeçmiş olsunlar, yâhud nikâh düğümü elinde bulunan kimse bağış yapmış olsun... " (Âyet: 237).

[72] Abdullah ibnu'z-Zubeyr, hükmü neshedilenin Mushaf'a yazılmayacağını zannetmiş gibidir. Usmân (R), onun müşkil saydığı bu sorusuna metindeki cevâbı vermiştir. Bu cevâbda: Ben âyetleri Mushaf'ta nasıl tesbît edilmiş bulduysam, sonra da onları bulduğum tertîb üzere yerlerinde tesbît ettim... demiş oluyor. Bu cevâbda âyetlerin tertîbinin tevkîfî olduğu hükmü de vardır.

[73] İddetin hikmeti, "Boşanmış kadınlar kendi nefislerini üç hayız ve temizlenme müddeti bekletirler. Eğer onlar Allah 'a ve âhiret gününe inanıyorlarsa Allah 'in kendi rahimlerinde yarattığını gizlemeleri onlara halâl olmaz..." (Âyet: 228) nas-smdan açıkça görüldüğü üzere, rahmin temizliğinin meydana çıkması ve bunda asıl da hayz idi. Üç hayız, ekseriya üç ayda cereyan edebileceği gibi her kadın da hayız sahibi olmaz. Boşanmada kadının hayız sahibi olup olmaması da dikkate alınacak bir sebeb olur. Bunun için boşamada hayız sahibi olanların iddeti kuru' ile hayızdan kesilmişlerin de ona bedel aylar ile olması sırf hikmet olur. Fakat ölüm herkes için müsâvî bir sebebdir. Bundan meydana gelen ayrılıkta kadmm hayız sahibi olup olmamasının hiç hükmü yoktur. Bundan Ötürü Ölüm iddetinin umûm için müsâvî ve muttarit bir surette olması da sırf hikmettir. Hayızdan kesilme gibi üç ay ile takdiri bu müsavata kâfi değildir. Bütün hayız sahibi olanlar bakımından da müsavatı te'mîn için daha fazlasına lüzum olabilir. Aynı zamanda ölüm iddetinin, boşamaktan ziyâde bir matem ma'nâsını içine alması da yaraşır. Kadın için nikâh ni'metinin gitmesi, her hâlde sevinç ile karşılanacak bir hâdise sayılmamalıdır. Bununla beraber boşamakta teselli vesilesi olacak bir ni'met ciheti düşünülebilir. Ölüm ise hiçkimse için inşirah vesilesi değildir. Bunun tek tesliyeti "tnnâUUâhi veinnâileyhirâciûn" (ei-Bakara: 156)îmânıdır... (Hakk Dîni, I, 802).

[74] İslâm'ın ilk zamanlarında kocası vefat eden kadın mîrâs almaz, yalnız bir sene onun evinde bakılırdı. O vaziyette iddet de bir yıldı. Eğer kadın o müddet zarfında çıkar giderse, bu hakkından mahrum edilirdi. Bilâhare nafaka ve süknâ ile vasiyet, mîrâs âyeti ile; bir sene iddet de vefat iddeti olan dört ay on gün ile neshedîîdi. Mucâhid'e göre bu âyet muhkemdir. Kocası ölen kadın süknâyı tercih etmez, onun malından nafaka almazsa iddeti dört ay on gündür. Süknâyı ve nafakayı tercîh ederse, bir senedir. Bu re'y râcihtir (H.B. Çantay, Kur'ân-ı. Hakîm ve Meâl-i Kerîm, haşiye).

[75] Müfessirier cumhuru, bu 240. âyetinin inmesinin, 234. âyetinden evvel olduğunu ve fakat tilâvette geri bırakıldığım söylemişlerdir. Bununla beraber târîh açıkça beyân edilmiş değildir. 234. âyet iddet, 240. âyet ise nafaka içindir.

240. âyette nekre olarak "Mz'rtî/", evvelkinde "B/7-ma'rû/"buyurulması, bunun inmesi önce, öbürünün inmesi daha sonra olduğundan dolayı böyle geldiğini, müfessirier beyân ediyorlar. Kadının evden çıkması hâlinde günâhın olmaması, bu bir senenin

tamamen iddet olmadığını gösterir. Çünkü iddet olsaydı, kadınların çıkmaları günâh olurdu. Buna göre bu âyet inmede dahî evvelkinden geride olsaydı, dört ay on gün iddet müddetiyle çelişmezdi.

Bu hadîste İbn Mes'ûd'un kısa olan en-Nisâ Sûresi dediği âyet şudur: "... Hâmile kadınların iddetleri ise çocuklarım doğurmaları ile biter. Kim Allah Han korkana O, kendisine işinde bir kolaylık verir" (et-Talâk: 4).

[76] Çünkü düşmanların harb için hücumlarından dolayı korku namazı suretiyle olsan, vaktinde kılamamışlar, güneş battıktan sonra kılmışlardı... Bunun bu isimle anılmasının vechi ve hikmeti olarak şöyle denilmiştir: İkindi namazı vakti, herkesin ticâret ve geçim için en ziyâde meşgul oldukları bir vakittir. Gece ve gündüz meleklerinin bir yere gelmesi vaktidir. Bir de şer'î gündüz İle iki gündüz, iki gece namazlarının ortasındadır. Bu sebeble her iki ma'nâsıyle ortadadır.

[77] Bu "Allah için tam Mat ediciler olarak namaza durun" emriyle, namazda Allah için niyetin, iftitâh tekbîrinin ve ayakta durmanın, huşu' İle dünyâ kelâmından sükûtun farziyeti anlatılmıştır.Bu suretle ayakta durmak, namazın ilk rüknüdür. "Okuyun, rükû' edin, sucûdedin" emirleri gereğince kıraat, rükû', sucûd, ka'de tertîbde bundan sonradır. Her namazda evvelâ dîvân durmak vardır. Bu sebeble namaz esasen bir kunûttur.

Namazda dünyâ kelâmından sükût edilmesi hadîsleri İbn Mes'ûd'dan, Ebû Saîd'den ve diğer sahâbîlerden de rivayet edilmiştir.

[78] Buhârî bu başlık âyetinden sonra, bu sûrenin âyetlerinde geçen bâzı kelime ve ta'bîrlerin tefsirlerini nakletmiştir. Biz bunların daha iyi anlaşılması için geçtikleri cümleler İçinde vermeye çalışalım:

"O'nun kürsîsi (yânî ilmi) gökleri ve yeri kuşatmıştır" (Âyet: 255).

"O'nu ne bir uyuklama tutabilir, ne de bir uyku" (Âyet: 255).

"İbrahim: 'Allah güneşi doğudan getiriyor. Haydi sen de onu batıdan getir' deyince ise, o kâfir şaşırıp (yânî hüccetsiz) kalmıştı. Allah zalimler güruhunu muvaffak kılmaz" (Âyet: 258).

" Yâhud o kimse gibisini görmedin mi ki, binalarının çatılan çökmüş, duvarları üstüne yıkılmış (kimsecikleri de kalmamış) bir kasabaya uğramış. Allah burasını ölümden sonra acaba nasıl diriltecek? demiş. Allah da onu yüz yıl ölü bırakmış. Sonra diriltmiş. (Kendisine:) Ne kadar eğlendin? demiş, O da; Bir gün yâhud bir günden az, diye söylemişti. Allah ona: Hayır, yüz yıl kaldın. İşte yiyeceğine, içeceğine bak, henüz bozulmamıştır. Bir de merkebine bak. {Böyle yapmamız) seni insanlara ibret nişanesi kılmamız içindir. Merkebin kemiklerine de bak, onları nasıl birleştirip yerli yerine koyuyoruz. Sonra da onlara et giydiriyoruz, dedi. O kişi (bu işler) kendisine apaçık belli olduğu zaman: Biliyorum ki, Allah, şübhesiz herşeye gücü yetendir, dedi" (Âyet: 259).

"Ey îmân edenler, sadakalarınızı -malını insanlara gösteriş için harcayan, Allah'a ve âhiret gününe inanmayan bir kimse gibi- başa kakmak ve incitmek suretiyle heder etmeyin. Çünkü onun hâli, üstünde bir toprak bulunup da kendine şiddetli bir yağmur isabet eden, bu suretle o, kendisini kaskatı bir taş hâlinde bırakmış olan kaypak bir kayanın hâli gibidir. Onlar dünyâda İşledikleri hiçbirşeyden sevâb kazanmaya muktedir olmazlar. Allah kâfirler güruhuna hidâyet vermez" (Âyet: 264).

"Allah 'in rızâsını istemek ve ruhlarında olan îmânı kökleştirip kuvvetlendirmek için mallarını harcayanların hâli de bir tepenin üzerinde bulunan güzel bir bahçenin hâline benzer ki, ona bol bir yağmur isabet etmiş de meyvelerini iki kat vermiştir; ona bol bir yağmur düşmese de bir çisinti (bulunur). Allah, ne yaparsanız hakkıyle görücüdür" (Âyet: 265).

"Sizden herhangi biriniz arzu eder mi ki, hurmalardan, üzümlerden onun bir bahçesi olsun, altından ırmaklar aksın, orada kendisinin her çeşit meyveleri bulunsun, (fakat) ona ihtiyarlık çöksün, âciz ve küçük çocukları da olsun, derken (o bahçeye) içinde bir ateş bulunan bir bora isabet etsin de o yanıversin? îşte Allah size âyetlerim böyle apaçık bildirir. Olur ki iyi düşünürsünüz" (Âyet: 266).

[79] Yânî işler ihlâsla olduğu zaman, Allah katında artar; riya ile olduğu zaman ise yok olup gider.

[80] Buna Korku Namazı denir. Bunda hâlin gerektirmesine göre nasıl ve ne tarafa durmak mümkin ise öylece, velev hayvan üstünde îmâ ile olsun, münferiden kılınız, ve her hâlde mümkin olduğu kadar kılınız, terketmeyiniz. Korku namâzı nm cemâatle kılınabilen diğer bir sureti en-Nisâ: 102'de gelecektir. Onda korku *' -bundan azdır. Fakat düşman ile bi'1-fiil harb esnasında bunların hiçbiri yapılamaz, hareket namazı bozacağından, o zaman namazı kazaya bırakmak zarurî olur. Nitekim Hendek muharebesinde Ahzâb günü güneşin batmasına kadar böyle olmuş da Rasûlullah, dört namazı kazaya bırakmış ve güneşin batmasından sonra tertîb üzere bu namazları kaza etmiştir.

Yüce Allah "Namazları ve orta namazı muhafaza edin ve Allah için huşu' ve hudû' ediciler olarak namaza durun " âyetiyle farz namazları kendi vakitlerinde edâ etmeyi emir buyurduğu gibi, bu farzın hiçbir vakit düşmeyeceğini bildirmek için de: "'Eğer

korkarsamz, o hâlde namazı yürüyerek yâhud binek üzerinde olarak küm..." buyurmuştur. Dînin direği olan namaz farzı, iki şehâ-det gibi, hemen hemen hiçbir sebeb ile düşmeyecek bir vecîbe olduğu için, sağlıkta, hastalıkta, hazarda, seferde, kuvvette, acz hâlinde, korkuda, emniyette mükelleften düşmez.

Müslümanların ma'nevî yükselmeleri gibi dünyevî selâmetleri de namazı Peygamberdin öğrettiği şekilde muhâfazasıyle ilgilidir: el-Ankebût: 45.

Peygamber, ümmet arasında sevginin ve çekişmekten uzaklaşmanın farz namazları güzel edâ ile alâkalı olduğunu bildirmiştir ("Namazda safflan düzgün ve sık tutma babı").

[81] Bu hadîsin bir rivayeti iki bâb önce de başlığıyle beraber geçmişti. Orada hadîsi başka bir yolla rivayet etmişti. Orada da bildirildiği gibi İbnu'z-Zubeyr'in nes-hedici dediği âyet şudur: "Sizden ölenlerin (geride) bıraktıkları zevceler kendi nefislerim dört ay on gün bekletsinler. İste bu müddeti bitirdikleri zaman artık onların kendileri hakkında meşru' vech ile yaptıkları şeyden dolayı size günâh yoktur. Allah ne işlerseniz hakkıyle haberdârdır" (Âyet: 234).

Bu beklemeden maksad, kadının o müddet içinde evlenmemesi, kocasının öldüğü evden başka yere çıkmaması, zînetini bırakmasıdır. Bu iddetten maksad, kadının gebe olup olmadığının gerçekleşmesidir. Gebe ise müddet bittikten sonra doğurmasını bekler ve ondan sonra evlenir. Değilse bu müddet bitince evlenebilir. Gebe kadının çocuğu iddet içinde doğarsa, beklemeye hacet yoktur...

[82] Âyetin devamı şöyledir: "Allah da dedi ki: Dört kuş tut. Onları kendine alıştır. Sonra (kesip) her parçasını bir dağın üzerine bırak. Sonra da onları çağır. Koşarak sana geleceklerdir. Bil ki, şübhesiz Allah mutlak azizdir, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir" (Âyet: 260).

Rasûlullah'ın buradaki "Bizşübhe etmeye İbrahim'den daha haklıyız'"sözü İbrâhîm'in de, Rasûlullah'ın da öldükten sonra diriltilme hakkında şübhe ve tereddütleri bulunduğunu ifâde etmez. İbrâhîm ilk hilkate kıyâs ederek bunun ne şekilde olacağını gözle görmek ve aklî istidlalini şuhûdî bir bilgi ile sağlayarak îmânında bir selâbet, kalbinde bir sükûnet te'mîn etmek istemişti. Âyetin devamında bildirildiği üzere İbrâhîm'in bu arzusu yerine getirildi. Kendisi tara fından kesilen ve hayatî unsurları birbirine karıştırılan dört kuşun bütün maddî parçalan İlâhî Kudret'in ilişmesiyle birleştirildi ve İbrahim'e gösterildi... Bu hadîsin daha uzun bir rivayeti Ehâdîsu'l-Enbiyâ'da geçmişti.

[83] Hadîsin başlıktaki âyetle ilgisi meydandadır. Bu, Buhârî'nin Müslim'den ayrı olarak rivayet ettiği hadîslerdendir.

[84] el-Bakara Sûresi'nin 261'den 272. âyetine kadarki 12 âyette sadaka denilen ieti-mâî yardıma teşvik edilmiş, bu yardım mukaabilinde kat kat ilâhî mükâfatlar olduğu bildirilmiş, sadakaların nevi'leri, tatlı dilin bile sadaka olduğu, verilen sadakanın minnetdârlık vesilesi kümmaması, sadaka vermenin âdabı gibi birçok içtimaî yardım düstûrları ve öğütleri verilmiştir. Bunlardan sonra başlıktaki 273. âyet gelmektedir. Bunda da yardıma muhtâc olan hakîkî miskînlerin, yâni fakirlerin vasıfları bildirilmiştir. Âyetin tamâmı şöyledir: "(Sadakalar) Allah yolunda kendilerini vakfetmiş fakirler içindir ki, onlar yeryüzünde dolaşmaya muktedir olmazlar. Hâllerini bilmeyen, iffetli kalmağa çalışmalarından dolayı onları zengin kimseler sanır. Sen o gibileri sımalarından tanırsın. Onlar insanlardan yüzsüzlük edip de birşey istemezler. Siz (hakk yolunda) ne mal harcarsanız, şübhesiz Allah onu hakkıyle bilir" (Âyet: 273).

Bu âyet Suffa sâhâbîleri hakkında inmiştir. Suffa, Peygamber'in mescidine bitişik üstü kapalı, etrafı açık bir yerdi. Burada kimsesiz, fakîr muhacirler otururdu. Sayıları dörtyüze varan bu topluluktan çıkanların yerine yenileri alınırdı. Bunların işi sırf Kur'ân öğrenmek, Peygamber'in va'zlerinî, hadîslerini bellemek ve cihâd etmekti. Bunların geçimleri Peygamber ile zengin sahâbîlerce karşılanırdı. Bunlar İslâm'ın ilk yatılı öğrencileri idiler. Bunlara kaldıkları yere nisbetle Suffa Ashabı denilmiştir. Bundan dolayı İslâm Âlemi'nde medreseler hep camiler etrafında yapılır ve orada okuyan ilim yolcularından da Suffa sa-hâbîlerinin meslekine girmeleri beklenirdi...

[85] Âİşe'nin ribâ hakkında indiğini bildirdiği bu âyetler, el-Bakara Sûresi'nin 275'den 281'ekadarki âyetleridir. Bunlardan 275. âyetin tamâmı şöyledir: "Ribâyiyenler, kendilerini şeytân çarpmış birer deliden başka bir hâlde kalkmazlar. Böyle olması da onların: Alım satım da ancak ribâ gibidir, demelerindendir. Hâlbuki Allah, alış verişi halâl, ribâyı (faizi) haram kılmıştır. (Bundan böyle) kim Rabb 'inden kendisine bir öğüt gelip de faizden vazgeçerse, geçmişi ona ve işi de Allah 'a âiddir. Kim de tekrar faize dönerse,onlar o ateşin sahihleridirler ki, orada onlar ebedî kalıcıdırlar".

[86] Tamâmı şöyledir: "Allah ribâyı mahveder, sadakayı ise artırır. Allah (haramı halâl tanımakta ısrar eden) çok kâfir, çok günahkâr hiç kimseyi sevmez".

Allah, malı artırır zannedilen ribâyı tedricen eksilte eksilte nihayet mahveder... Malı eksiltir zannedilen sadakaları artırır, nemâlandınr. Ribâ, yânî faiz, malları ve üretim yapacak hayâtları kurt gibi yiye yiye bitirir, nihayet anamalların da batmasına ve hayâtların sönmesine sebeb olur. Hâlbuki sadakalar, hayâtın ecri ve bereketi olur...

[87] Bir Öncekiyle birlikte âyetin tamâmı şöyledir: "Ey îmân edenler, gerçek müzminler iseniz Allah 'tan korkun, faizden (henüz alınmamış olup da) kalanı bırakın (almayın). İşte böyle yapmazsanız Allah 'a ve Rasûlü 'ne karşı harb olunacağını bilin. Eğer (faizciliğe) tevbe ederseniz mallarınızın başları (sermâyeleriniz) yine sizindir. Bu suretle ne haksızlık yapmış, ne de haksızlığa uğratılmış olursunuz" (Âyet: 278-279).

"Burada ribâyı terketmeyenleri gerek ribâ halâldir i'tikaadına dönmüş mür-ted veya ahdi bozmuş kâfir olsun, gerekse harâmlığma îmân eder ve fakat îmân ile amel etmez fâsık mü'min olsun, İkisine de Allah harb i'lânı emretmiştir. Çünkü bunlar zekâtı inkâr veya vermekten çekinenler gibi ya mürted veya bağîdirler. Hâriçteki kâfirlere harb i'lânı her vakit için zarurî olmadığı hâlde bunlara harb i'lâm mutlak olarak vâcib kılınmıştır. Demek olur ki, ribâdan sakınmak İslâm tâbiiyyetinde bulunanların hepsine farzı ayn bir ferdî vazîfe olduktan başka umûmî surette ribâ muamelesini kaldırmak da mühim bir içtimaî vazîfedir. Çünkü ribâ öyle bir fitnedir ki, toplulukta cereyan ettiği müddetçe ferdlerin ondan sakınması çok zor ve belki imkânsız olur..."

Bu ribâ âyetleriyle ilgili tefsîr,Elmalılı Muhammed Hamdı Yazır'ın Hakk Dîni Kur'ân Dili, I, 950-976 sahîfelerinden okunmalıdır.

[88] Müellif Buhârî'nin bu başlıklarda yaptığı tertîb, onun âyetler sözüyle maksadının borçlanma (282.) âyetine kadar olan ribâ âyetlerinin hepsi olduğunu gerektirir.

[89] Hadîsle başlıktaki âyet arasında uygunluk yok gibi görünüyorsa da, Dâvûdî yine İbn Abbâs'tan: En son inen âyet "Kendisinde Allah'a döndürüleceğiniz günden sakının..." âyeti olduğunu rivayet etmiştir. Bu âyet de Veda Haccı'nda inmiştir ki, iki rivayet arasında zıddiyet yoktur. Bu âyetle ribâ âyetlerinin hepsi toptan inmişlerdir. Buhârî, İbn Abbâs'ın bu iki hadîsi arasını böyle bir işaretle birleştirmeyi kasdetmîş olabilir.

"Bu âyet Kur'ân'm en son inen âyetidir. Şöyle ki, Rasûlullah hacc ettiği zaman Kelâle âyeti (yânî en-Nisâ: 176) inmişti. Sonra Arafat'ta vakfede iken "... Bu gün sizin dîninizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nVmetimi tamamladım ve size dîn olarak müslümânhğı (verip, ondan) hoşnûd oldum... " (el-Mâide: 3) âyeti indi. Sonra da işbu "Allah 'a döndürüleceğiniz günden sakının" âyeti indi ve Cibril: "Yâ Muhammed, bunu el-Bakara'dan ikiyüzsekseninci âyetin başına koy" dedi. Ve bundan sonra Rasûlullah seksenbir gün yaşadı ki, yirmibir gün veya yedi gün ... yaşadığı da söylenmiştir.

İyi veya kötü amellere ileride terettüb edecek ecir veya ceza sâhiblerinin kazancı olmak üzere Allah katında defterlerine kaydolunmuş bir karz veya taah-hüd mesabesinde bulunduğundan, son inen bu âyetin ölümü veya kıyamet gününü hatırlatarak inmesi pek ma'nâlı olduğu gibi, bunun bilhassa ribâ bahsini ta'kîb ederek, borçlanma hükümleri arasında kaydolunması da gayet belîğ ve ma'nîdârdır" (Hakk Dîni, I, 975-976).

[90] Müslim'de şu hadîs vardır: Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: "Siz nefislerinizdekini açsanız da, gizleseniz de Allah onunla sizi hesaba çeker.., " âyeti indiği zaman, bu, Rasûlullah'ın sahâbîlerine şiddetli geldi. Rasûlullah'a geldiler, dizleri üzerine çöktüler ve şöyle hitâb ettiler: Ey Allah'ın elçisi! Amellerden takat getirebileceğimiz şeylerle mükellef kılındık. Bunlar namaz, oruç, cihâd ve zekâttır. Hâlbuki şu âyet İndirilmiştir. Biz ona takat getiremeyiz, dediler. Rasûlullah: "Sizden önceki iki kitâb sahihlerinin dedikleri gibi "İşittik ve âsî olduk" sözünü mü söylemek istiyorsunuz? Hayır şöyle söyleyiniz, dedi: "İşittik, itaat eyledik. Gufranını dileriz, ey Rabbİmiz, gidiş ancak Sana'dır". Onlar da bunları söylediler. Akabinde bunlar ve devamı olan kısım indirildi... (Müslim Ter., I, 173-1975).

Bu kısımda "Allah kimseye kudretinden öte teklif yapmaz" fıkrası inip, takat getirilmeyecek şeylerle teklif olunma endîşelerini giderdi. Demek ki, sa-hâbîler, başlıktaki âyetin bütün görünür ve gizli ihtimâllerini dikkate almışlar ve bunun azim ve irâdeyle olmayan nefsî hâtıraları da içine aldığı ihtimâlinden korkmuşlardı... İşte bu hadîste bildirilen nesh, âyetin şümulüne giren ve fakat insanın azim ve irâdesi dışında gönlünden geçen hâtıralardan dolayı hesaba çekilmeyeceği hususudur.

[91] Bu, bundan önceki bâbda geçen hadîsin başka bir yoldan gelen rivayetidir. Ondan sonraki iki âyet şunlardır:

"O Rasûl de kendisine Rabb'inden indirilene îmân etti, müzminler de. Onlardan herbiri Allah'a, O'nun meleklerine, kitâblarına, rasûllerine inandı. O'nun rasûllerinden hiçbirini diğerlerinin arasından ayırmayız (hepsine inanırız). İşittik, itaat ettik. Ey Rabb 'imiz, mağfiretini isteriz. Son varış ancak Sana 'dır, dediler.

"Allah hiçbir kimseye gücünün yeteceğinden başkasını yüklemez. Herkesin kazandığı hayır kendi fâidesine, yaptığı şerr kendi zarannadır. Ey Rabb'i-miz, unuttuk yâhud yanıldıysak bizi tutup sorguya çekme! Ey Rabb 'imiz, bizden evvelki ümmetlere yüklediğin gibi üstümüze ağır bir yük yükleme! Ey Rabb 'i-miz, takat getiremeyeceğimiz şeyleri bize taşıtma! Bizden günâhları sil. Bizlere mağfiret et, bizlere merhamet eyle! Sen bizim Mevlâmızsın. Artık kâfirler güruhuna karşı da bizlere yardım et!"

Bu, "Rabbena lâ tuâhıznâ"dan nihayetine kadar olan kısım aynı zamanda bütün arzulara uygun, gayet mühim yedi isteği dile getiren büyük bir duadır. Müslim'in rivayetinde Rasûlullah bunlarla duâ ettiğinde herbir duayı söyledikçe Allah tarafından "Öyle yaptım" diye kabul edildiği bildirilmiştir (Müslim Ter., I, 173-175).

Ebû Mes'ûd, Peygamber'in "Her kim geceleyin el-Bakara Sûresi'nin sonundan iki âyeti okursa, ona yeter" buyurduğunu rivayet etmiştir. (Buharı, Kur'ân'ın Faziletleri).

Umer ile Alî'den de: "el-Bakara Sûresi'nin sonundaki iki âyeti okumadan uyuyacak aklı başında bir müslümân bulunacağını sanmam" dedikleri rivayet edildi.

Ebû Zerr de, Peygamber'in: "Bu iki âyeti öğreniniz, kadınlarınıza, °Zulla-rınıza da öğreüniz.Çünkü bu âyetler hem salâttır, hem Kur'ân 'dır, hem duadır" buyurduğunu rivayet etmiştir (Hâkim ve Beyhakî).

Allah biz kullarına da bu duaların ma'nâlarım anlama ve gereğini yapma ile va'd ettiği icabet feyzinden büyük nasîbler ihsan eylesin! Amîn!

[92] Ebû Zerr el-Herevî'nin rivayeti böyle Besmele iledir.

[93] Buhârî bu sûrenin tefsîriyle ilgili hadîslerden önce sevkettiği bu "Bâb"da, sûre içindeki âyetlerde geçen bâzı kelime ve ta'bîrlerin ma'nâlannı nakletmiştir. Biz bunların içinde geçtikleri cümleleri de, buradaki sıraya göre göstermeye çalışalım:

"Meğer ki onlardan gelebilecek bir tehlikeden dolayı sakınmış olasınız. Allah size asıl kendinden sakınmanızı emrediyor..." (Âyet: 28).

"Onların bu dünyâ hayâtında harcayıp sarfedegeldiklerinin misâli, kendilerine zulmeden bir kavmin ekinlerini vurup da mahveden kavurucu ve soğuk bir rüzgârın hâli gibidir. Onlara Allah zulmetmedi. Fakat kendileri kendilerine Zulmediyorlar" (Âyet: 117).

"Ve yine siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi o kurtarmıştı..." (Âyet: İ03).

"Hani sen, mü 'minleri muharebeye elverişli yerlerde tabiye edip yerleştirmek üzere erkenden ailenden ayrılmıştın...*" (Âyet: 121).

"Evet siz sabr ve sebat eder, sakınırsanız, bunlar da ansızın üstünüze gelecek olurlarsa onların bu gelişleri anında Rabb 'iniz size nişanlı nişanlı beş bin melekle imdâd edecektir" (Âyet: 125).

"Nice peygamber, maiyyetinde birçok âlimler (yâhud cemâatler) olduğu hâlde, muharebe etti de, Allah yolunda kendilerine gelen belâlardan dolayı ne gevşeklik, ne za'f göstermediler; düşmana boyun da eğmediler. Allah sabredenleri sever" (Âyet: 146).

"And olsun ki, Allah'ın size olan va'dî -O'nun izni ile onları öldüregeldi-ğiniz, hattâ sevmekte olduğunuz zaferi de size gösterdiği zamana kadar- yerine gelmişti..." (Âyet: 152).

' 'Ey îmân edenler, siz o küfredip de yeryüzünde seyahat ve seferde yâhud gazada bulundukları zaman ölen kardeşleri hakkında: 'Bizim yanımızda olsalardı ölmezler, öldürülmezlerdV diyenler gibi olmayın. Allah bunu onların yüreklerinde akıbet bir hasret yaptı. Allah hem diriltir, hem Öldürür. Allah ne yaparsanız hakkıyle görendir" (Âyet: 156).

"Hakikat Allah fakirdir, biz zenginleriz diyenlerin lâfını, and olsun ki Allah işitmiştir: Söyledikleri o sözü haksız yere peygamberleri öldürmeleriyle beraber yazacağız ve: 'Tadın o yangın azabını!' diyeceğiz*' (Âyet: 181).

"Fakat Rabb'lerinden korkanlar, altlarından ırmaklar akan cennetler -kendileri içinde ebedî kalmak,Rabb 'leri katından verilecek nice ziyafetlere de konmak üzere- hep onların. Allah 'in nezdinde olan (ni'metler) iyiler için daha hayırlıdır" (Âyet: 198).

' 'Kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma ve güzel atlara, hayvanlara, ekinlere olan ihtiraslı sevgi insanlar için bezenip süslenmiştir. Bunlar dünyâ hayâtının geçici birer fâidesidir. Allah(a gelince) nihayet dönüp varılacak yerin bütün güzelliği O'nun nezdindedir" (Âyet: 14).

"Geceyi gündüzün içine koyarsın, gündüzü geceye sokarsın. Ölüden diri çıkarırsın, diriden ölü çıkarırsın. Sen kimi dilersen ona sayısız nzk verirsin " (Âyet: 27). .

' 'Orada Zekeriyyâ Rabb 'ine duâ etti: Rabb 'im, bana Sen 'in tarafından çok temiz bir zürriyet ihsan et. Muhakkak Sen duayı hakkıyle işitensin, dedi. O, mihrâbda durup namaz kılarken melek ona şöyle nida etti: Gerçek, Allah sana kendisinden bir kelimeyi tasdik edici, bir efendi, nefsine hâkim ve sâlihlerden bir peygamber olmak üzere Yahya'yı müjdeler" {Âyet: 39).

"Zekeriyyâ: Rabb 'im bana bu hususta bir nişan ver, dedi. Allah da: Senin nişanın sâde bir işaretten başka İnsanlara üç gün söz söyleyememendir. Bununla beraber Rabb'ini çok an ve akşam sabah O'nu tesbîh et, dedi" (Âyet: 41).

Zemahşerî: "el-Aştyy" güneşin inmesi zamanından batmasına kadardır, "el-tbkâr" ise fecrin tulü' etmesinden duhâ vaktine kadardır, demiştir.

Bâb'm başındaki "Tukaat", "Takıyye", "Takva", "İttikaa" hakkında bir açıklama:

"İttikaa, vikaayeyi kabul etmek, diğer ta'bîrle vikaayeye girmek. Vikaaye ise... elem ve zarar verecek şeylerden sakınıp kendini iyice korumak demektir. O hâlde lügat yönünden İttikaa veya onun ismi olan "Takva", kuvvetli bir himayeye girerek korunmak, hâsılı kendini iyi sakınıp korumak demek olur. Bunun lâzımı olarak korkmak, ictinâb ve ihtiraz etmek, tevakki eylemek ma'nâlannda da kullanılır. TevakkVĞt tekellüf, İttikaa'âa sadelik vardır.En şâmil ve en kuvvetli vikaaye ise, ancak Allah'ın vikaayesidir. Zîrâ beşer vikaayesi istikbâle ve akıbete tamamen hâkim olamadığı gibi, hâlde görülen elem ve zararların bile hepsine hâkim olamaz. Binâenaleyh iyi korunmak demek olan IttİkaaMmn hakîkati, ancak Allah'ın vikaayesine girmekle gerçekleşebilir..." {HakkDîni, I, 168-169); Takva hakkında daha geniş bilgi: II, 1152-1153; VI, 4479-4480.

[94] Bunların hepsi MucâhİdMin sözleridir. Bunu Abdu'bnu Humeyd, Ravh'tan; o da Şibl'den; o da İbn Ebî Necîh'ten senediyle Mucâhid'den rivayet etmiştir... "Bunlar birbirini tasdik eder" sözü, müteşâbihin tefsiridir. Birinci âyetten anlaşılan fâsıklar, yânî sapıkların sapıklığı ancak insanları dînlerinde fitneye düşürmek ve sapıtmak isteyerek müteşâbihin muhkeme uygun olmayan ma'nâsma tâbi' olmaları cihetinden olduğudur. Bu suretle onlann sapıklığı artar durur. Bu âyetin ihtiva ettiği ma'nâyı tasdîk etmek için, bundan sonraki âyeti zikretti. Çünkü "Allah akıllarını iyi kullanmayanlara niurdârlık verir" buyurdu. İşte bunun gibi, hidâyeti kabul edenin de hidâyeti artar durur.. (Aynî, Kastallânî).

Müfessir Mucâhid: "Muhkem âyetler haram ve halâle dâir olan âyetlerdir. Müteşâbih âyetler de bâzısı bâzısını tasdîk Ve tefsîr eden âyetlerdir" demiştir ki, onun bu sözü, biraz sonra açıklanacak olan Kur'ân'ın Tefsiri Usûlü'nün kısa bir ifadesidir.

[95] Bu âyet, Kur'ân nasıl tefsîr edileceğini bildiren, tefsîr usûlünü ve esâsım ortaya koyan bir âyettir.

Muhkem, lügatte metin ve sağlam kılınmış demektir. Istılahta ise ibaresi, yânî lâfızları ve kelimeleri Allah'ın muradına delâlet hususunda şübheden ve başka ma'nâya delâlet ihtimâlinden korunmuş oian nasstır.

Müteşâbih, ibaresinin kasdedilen ma'nâya delâleti hususunda şübhe ve ihtimâl bulunandır. Yânî herbiri murâd olunabilecek gibi görünmekte birbirine benzer birçok- ma'nâlan muhtemildir ki, hepsi mi veya birisi mi kasdolunduğu

zahir bir surette seçilemez.

Muhkem âyetler tamâmiyle açık olup doğrudan doğruya birer ilmî burhandırlar. Bu sebeble bunların umûmuna Ümmü'l-Kitâb = Kitabın Anası adı verilmiştir ki, ana âyetler demektir. Bu i'tibârla müteşâbihler muhkemlere dönücü ve onun fer'i durumundadırlar. Müteşâbihlerin medlulleri, muhkemlerin delâletleriyle ta'yîn edilir.

Âyette Ümmü 1-Kitâb adı verilen ana âyetlerin hepsi muhkem olmakla beraber, birbirlerine kıyâs ve tatbik edilince aralarında ıtlak, takyîd, umûm-husûs, takrir, tefsîr, istisna... gibi birtakım farklar vardır. Bu bakımdan usûl âlimleri umûmî surette muhkemleri dört dereceye ayırmışlardır: Zahir, Nass, Müfesser, (Husûsî manâsıyle) Muhkem dereceleridir. Müteşâbihleri de medlûllerindeki iş-tibâh ve ihtimâle göre dört dereceye ayırmışlardır: Hafî, Müşkil, Mücmel, (Husûsî ma'nâsıyle) Müteşâbih dereceleridir.

Umûmî ma'nâsiyle muhkemlerin dört derecesi, umûmî ma'nâca müteşâbihlerin dört derecesiyle mukaayese edilince, zahirin hafî, nassm müşkil, mü-fesserin mücmel, muhkemin müteşâbih mukaabili olduğu görülür. Ve müteşâbihler camiasının, ana kitâb olan muhkemler câmiâsıyle îzâh ve tefsîr olunacağı anlaşılır...

Bu muhkemler ile müteşâbihler tamâmiyle karşılıklı bir taksim mâhiyetinde zikredilmiş bulunduklarından inhisarı ifâde ederler. Binâenaleyh herbiri husûsî ma'nâlarma hamledildikleri takdirde bu sekiz kısımdan altısı hâriç kalmış olacağından muhkemler ilk dördü, müteşâbihler de son dördü şâmil olmak üzere, umûmî ma'nâlarma hamledilmiş bulunduklarında şübhe yoktur. Bu âyet bu veçhile söz anlama, tefsîr usûlü ve hüküm çıkarma ile ilgili en büyük bir esâsı öğretmiştir ki, herhangibir kelâmı veya kitabı İyice anlayabilmek için akılda, nakilde bundan başka bir yol yoktur. Usûl ilminde bunlar bütün tatbîkaatıyle şerh ve tafsil edilmişlerdir. Hele cidden kaanûn ve hukukî mes'eleleri anlamak için bu usûl en zarurî olan ilmî şartlardandır. Daha geniş bilgi için: Hakk Dîni, II, 1035-1045; Tanrı Buyruğu, Mukaddime, 46-49.

[96] Kaadı Iyâd, bütün peygamberlerin bu hususiyette ortak oldukları fikrini tercih etmiştir (Nevevî).

Ebû Hureyre tarafından bu hususa delîl olmak üzere okunması istenen âyetler, İmrân'm karısı ve Meryem'in annesinin, Meryem İle ilgili sözlerini ve onun hakkında duasını ihtiva eder. Birbiriyle ilgili üç âyetin mealleri şöyledir:

' 'f/an/ Imrân 'in karısı: Rabb 'im, karnımdakini âzâdlt bir kul olarak Sana adadım. Benden olan bu adağı kabul et. Şübhesiz (niyazımı) hakkıyle işiten, (niyetimi) kemâliyle bilen Sen 'sin Sen, demişti. Fakat onu (kız çocuğu) doğurunca, Allah onun ne doğurduğunu daha iyi bilici iken: Rabb 'im, hakikat ben onu kız olarak doğurdum. Erkek, kız gibi değildir. Gerçekten ben adım Meryem koydum. Ben onu da, zürriyetini de taşlanmış şeytândan Sana sığındırırım, dedi. Bunun üzerine Rabb 7 onu güzel bir kabul ile kabul buyurdu ve onu güzel bir nebat gibi büyüttü. Zekeriyyâ'yı da ona bakmaya me'mûr etti... "(Âyet: 35-37). Bu hususta verilen tıbbî bilgiler şöyledir: "Doğumdan evvel akciğerler havasızdır. Gaz mübadelesi (oksijen alıp karbondioksit vermek) plasenta ("Son" denilen özel bir uzuv) yolu ile olur. Çocuk doğunca rahim büzüldüğünden, son'un bitiştiği yer daralır ve çocuğun oksijen tedâriki güçleşir.

Göbeğin bağlanması ile de bu, tamamen kesilir. Bu suretle çocuğun kanında oksijen azlığı ve karbondioksit çokluğu hâsıl olur. Bu durumda teneffüs merkezinin uyanması ile nefes almak ihtiyâcı hâsıl olur ve teneffüs başlar. Çocuk evvelâ 4-5 defa arka arkaya çabuk ve sathî teneffüs eder. Nefes alma ve verme ağlamakla olur..." (Prof. Dr. Şevket Salih Soysal, Çocuk Sağlığı, İstanbul 1955, s. 23).

Bu bilgilerden, o anda çocuğun vücûdunda karbondioksit artıp oksijenin azalması, içteki ve dıştaki basınç farklılığı ve bunlar dolayısıyle çocuğun bir tazyik altında ve ıztırâb içinde olduğu anlaşılıyor. Bu tazyiklerin hadîste mecazî olarak şeytân dokunması ile ta'bîr edilmiş olması muhtemel olduğu gibi, hakîkaten şeytân tarafından bir ilâve tazyik yapılmış olması da mümkindir {Müslim Ter. VII, 246-247, 80-81, haşiyeler).

Bu hadîs Kitâbu'l-Enbiyâ, 46. Bâb, 103 rakamıyle de geçmişti.

[97] Sabr Yemini şu yemine denir ki, yemîn terettüb eden adam, onun üzerine hab-solunmuş oiur ki, o yemini edâ edinceye kadar mahbûs olur, murâd zikrolun-duğu üzere sabr tarikiyle olan yemîndir. Şârih der ki, gerçi o yeminin sahibi masbûrdur, İâkin bu yemîn zımnında habsolunduğu için mecazen sabr ile sıfat-İanmıştır (Kaamûs Ter.).

Bu hadîsin bir rivayeti Şehâdetler Kitâbi'nda geçmişti.

[98] Bununla, bundan Önceki hadîs arasında zıddhk yoktur, Çünkü o, kuyu hakkında, bu da mal hakkındadır. Âyet beraberce bu iki sebeble inmiştir. Âyetin lafzı âmmdır, yânı umûmîdir; bu iki sebebe de uzanır. Bir de: Belki âyet Abdullah ibn Ebî Evfâ'ya ancak bu malın satışı sırasında ulaşmış da, o da âyet bu sebeble indi sanmıştır, denildi (Aynî).

[99] Âyetin buradaki da'vâ ile ilgisi de meydandadır. Duruşma sırasında da'vâcı kadının delili ve şahidi bulunmadığından, da'vâlıya yemîn etmek düşmüştü. Yalan yere yemîn etmesini önlemek için, kendisine Peygamber'İn sözü ve âyet hatırlatılmış, kadın da bundan ders alarak yalan yere yemîn etmeyip, suçunu i'tirâf etmiş, böylece hakk da yerine getirilmiştir.

Peygamber'İn "Yemtn.da'vâhya düşer" sözü de hiç eskimeyecek ebedî bir hukuk ve muhakeme düstûrudur.

[100] Burada muhtelif vicdanların, muhtelif milletlerin, muhtelif dînlerin, muhtelif kitâblarm esâsî bir vicdanda, bir hakk kelimede nasıl tevhîd olunabilecekleri, İslâm'ın beşeriyyet âlemine ne kadar geniş, ne kadar açık, ne kadar dosdoğru bir hidâyet yolu, bir hürriyet Öğretmiş bulunduğu ve artık bunun Arab ve Acem'e inhisarı olmadığı tamamen gösterilmiştir. "Allah'tan başka ma'bûd tanımayalım ve O'na hiçbirşeyi ortak koşmayalım ve bâzımız bâzımızı Allah'tan beride rabb edinmesin" kelimesinde toplanan vahdet vicdanından daha geniş, daha hâkim hiçbir vicdan bulunmak mümkün değildir ki, onun arkasına düşülsün. Dînî terâkkiler (yükselişler) vicdanların ayrılık ifâde eden hususiyetlerinde değil, kül-liyetinde ve genişliğindedir. Bütün hürriyet ve eşitlik da'vâsınm esâsı bu bir kelimede, bir vicdanda toplanır... (Hakk Dîni, II, 1131-1132).

[101] el-Haseb: İki fethâ İle mahsûb ma'nâsınadır ki, fiil bi-ma'nâ mef'ûldür. Ve Haseb, bir kişinin babalan ve dedeleri cihetinden fahr ve mübâhât tarikiyle zikr ve ta'dâd eylediği güzellikler ve öğünme sebeblerine denir, bir görüşe göre mal ve menâle denir, yâhud dîn ve millettir, yâhud kerem yâhud fiil ve amelde olan ulüvv ve şeref yâhud güzel fiil ve sâlih amel yâhud babalar ve dedeler cihetinden sabit olan şeref ve asalet, yâhud şân ve bâl ve kadr ve haysiyettir. Ve bâzılar indinde haseb ve kerem, bir kimsenin zâtına mahsûstur, her nekadar soyunda şerâfet ve asalet yok ise de lâkin mecd ve şeref, soyuna ve ırkına mahsûstur ki, neseb yüksekliği olmayan kimseye necd ve şeref sıfat olmak sahîh değildir (Kaa-mûs Ter.)

[102] Peygamber'in bu mektubunun "Selâmun ala men ıttebau'l-hudâ" fıkrası, Tâ-hâ: 47. âyetinin bir parçasıdır, yalnız âyette selâm eliflâm'h olarak "es-Selâm" şeklindedir. Mektubun son fıkrası ise bu uzun hadîsin burada getirilmesinin sebebi olan Âlu İmrân: 64. âyetidir, yalnız âyetin basında "KuI=Dp &/'ıemri var dır. O emir mektuba alınmamıştır, çünkü o emir, âyetin yazılmasıyle yerine getirilmiş oluyordu.

[103] Müşrikler Rasûiullah'ı Ebû Kebşe adındaki kimseye nisbet ederlerdi. Bu adam, putlara ibâdet hususunda Kureyş'e muhalefet ederek "Şı'râ'1-Abûr" adlı yıldıza tapmış bir Huzâalı idi. Rasûlullah da putlara ibâdet hususunda Kureyş'e muhalefet edince, ona benzeterek "Ebû Kebşe'nin oğlu" ismini verdiler. Bir rivayete göre de Ebû Kebşe, Peygamber'in annesi cihetinden büyük dedelerindendir. Pey-gamber'i ona nisbet etmekle, güya ona çekmiş olduğunu kasdetmek isterlerdi (İbnu'1-Esîr, en-Nihâye).

Arablar Romalılar'a "Benû'I-Asfar" derlerdi.

Ibn Abbâs'ın Ebû Sufyân'dan rivayeti burada son buluyor. Bundan sonraki kıssa, ez-Zuhrî'nin İbnu'n-Nâtûr'a ulaştırdığı rivayettir. Ebû Sufyân'dan rivayet edilmiş değildir. İbnu'n-Nâtûr, Abdulmelik'in halifelik günlerinde hayâtta idi. ez-Zuhrî, kıssayı ondan dinlemiş.

[104] Buhârî bu uzun Hırakl hadîsini çeşitli kitâblarda açtığı bâblara delîl olmak üzere, Sahîh'min birkaç yerinde getirmiştir. Meselâ Vahy Kitâbi'nda 6 rakamıyle; Cihâd'da 101. Bâb'da .151 rakamıyle getirmişti. Bu getirmeler aynı hadîsin tıpatıp tekrarı değildir. Hadîslerin senedlerinde ve metinlerinde muhakkak bâzı farklılıklar vardır. İşte Büyük İmâm, bu ayrı ayrı senedlerle ve farklı metinlerle gelen bütün sahîh hadîsleri böylece ihmâl etmemiş ve hepsini son derecede başarılı bir yerleştirişle Sahîh'ine yerleştirmiştir.

Bu Tefsir Kitâbı'nda da hadîsi ayrı ayrı iki senedle'getirdi: a. İbrahim ibn Mûsâ, Hişâm ibn Yûsuf'tan; o da Ma'mer ibn Râşid'den; o da ez-Zuhrî'den... b. Abdullah ibn Muhammed el-Müsnidî, Abdurrazzâk'tan; o da Ma'mer'den; o da ez-Zuhrî'den...

Hadîsin buradaki metninde de bâzı fıkraların Öne geçirilme, geriye bıra-kalma, özetlenme gibi farklılıkları vardır. Hadîsin ez-Zuhrî'den gelen İbnu'n-Nâtûr fıkrası burada diğer yerlere nisbetle çok özetlenmiş olarak verilmiştir.

[105] Bu hadîs Zekât Kitâbı'nda da geçmişti. "Gidici maldır" rivayetine göre her mal gibi bu da gidicidir, böyle hayır yolunda gitmesi, en iyi bir gidiştir, denmiş oluyor.

[106] Bu Vakıfta geçen hadîsin bir parçasıdır. Enes, Ebû Talha'nm üvey oğlu idi.

[107] Âyetin baş tarafı ile tamâmı şöyledir: "Tevrat indirilmezden evvel-Ya'kûb'un kendisine haram kıldığı şeylerden başka-yiyeceğin her türlüsü Israîi oğullan için halat idi. De ki: 'Eğer doğru söyleyiciler iseniz, Tevrat 'i getirin de onu okuyun'" (Âyet: 93).

Yahudiler, Peygamber'e: Sen tbrâhîm'in Tevhîd Dîni'nde olduğunu iddia ediyorsun. Hâlbuki o senin gibi deve eti yemez, deve sütü içmezdi, dediler. Bu âyetin inme sebebi, budur.

Ya'kûb hakkında en sahîh rivayet şudur: Ya'kûb, ırku'n-nese' (siyatik) hastalığına tutulmuş ve bundan şifâ bulursa, en sevdiği yiyeceği yememeyi adamıştı. Bir rivayete göre, en sevdiği de deve eti ve sütü imiş; bu adağı tabîblerin tavsiyesi veya hastalığında bir gece pekçok acı çekmesi sebebiyle veya sırf bir zühd ve taabbüd İçin yapmış olduğu da rivayet edilmiştir.

[108] Hadîsin âyetle ilgisi açıktır. Bu hadîste Yahûdîler'in bir yalanı ortaya çıkarılmıştır.

"Ey îmân edenler, Allah'tan nasıl korkmak lazımsa öylece korkun. Sakın siz müslümânlar(o\mak)dan başka (bir sıfatla) can vermeyin. Hepiniz toptan sımsıkı Allah 'in ipine sarılın. Parçalanıp ayrılmayın. Allah 'in, üzerinizdeki nV~ metini düşünün. Hani siz (birbirinizin) düşmanlardı) idiniz de O, kalblerinizi (İslâm'a ısındırıp) birleştirmişti. îşte O'nun (bu) ni'meti sayesinde (dîn) kardeşler^) olmuştunuz ve yine siz bir ateş çukurunun tam kenarında iken oradan da sizi O kurtarmıştı. îşte Allah size âyetlerim böylece apaçık bildiriyor. Tâ ki doğru yola eresiniz. Sizden öyle bir cemâat bulunmalıdır ki (onlar herkesi) hayra çağırsınlar, iyiliği emretsinler, kötülükten vazgeçirmeye çalışsınlar. îşte onlar muradına erenlerin tâ kendileridir. Siz kendilerine apaçık debiler, âyetler geldikten sonra parçalanıp ayrılanlar, ihtilâfa düşenler gibi olmayın; îşte onlar(m hâli); En büyük azâb onlarındır. O günde ki, nice yüzler bembeyaz olacak, nice yüzler de kapkara kesilecek. Yüzleri simsiyah olanlara gelince (onlara): îmânınızdan sonra küfrettiniz hâl. İşte o küfretmenize mukaabil tadın azabı! (denilir). Yüzleri bembeyaz olanlar ise Allah 'in rahmeti içindedirler. Onlar bunun içerisinde ebedî kalıcıdırlar. (Bütün) bunlar Allah'ın -Hakk(m İkaamesine sebeb) olarak sana okuyageldiğimiz- âyetlerdir. Allah âlemlere hiçbir haksızlık etmek istemez. Göklerde ne var, yerde ne varsa (hepsi) Allah 'in. (Bütün) işler ancak Allah 'a döndürülür" (Âyet: 102-109).

"islâm içtimaiyatının esâsları, İ'tisâm âyetlerinde özetlenmiştir... Bu âyetlerin ihtiva ettiği hikmet ve içtimaî prensiplerin tefsîr ve izahıdır ki, cildlerle ki-tâblara sığmayan ilimleri ve felsefeyi meydana getirmiştir. Rasûlullah'ın hayâtı bu âyetlerin tatbîki ve îzâhıyle geçmiştir. Denilebilir ki O'nun bütün hadîsleri bu âyetlerin çeşitli derecede izahlarından ibarettir. Biz bu mesrudâtı "îmân ve i'tikaad" sâikasıyle değil, sırf felsefî ve ilmî bir hakîkat olmak suretiyle derme-yân etmiş olmak da'vâsındayız. Bu i'tibârla da'vâmızı isbât etmek isteriz. Bu maksad için ise, içtimaî esâsların tefsirleri hükmünde olan Peygamber hadîslerini îzâhen dercedeceğiz..." (Bundan sonra yirmi kadar hadîs meali ve îzâhlan yazılıp netîceler çıkarılmıştır. Filibeli Şehbenderzâde Ahmed Hilmi-Ziya Nur, İslam Târihi, tstanbul 1982, s. 164-169).

[109] Âyetin tamâmı şöyledir: "Siz insanlar için (insanlığın fâidesi için) çıkarılmış en hayırlı bir ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışırsınız, Allah 'a îmân edersiniz. Kitâblılar da inansaydı kendileri için elbette hayırlı olurdu. İçlerinden îmân edenler vardır. Fakat onların pekçoğu (hakk dînden çıkmış) fâsıklardır" (Âyet: 110).

Burada Muhammed Ümmeti'nin asıl seçkin özelliği, Tevhîd îmânı ile iyiliği emr ve kötülükten vazgeçirmeye çalışmak olduğu ve bilhassa bu vasıf altında insanlar için en hayırlı bir ümmet oldukları bildirildi. Bu yazîfe, esâs i'tibâriyle yalnız "Emîr sâhibleri"ne âid olmayıp, umûmî olarak mü'minlerin bizzat veya bi'1-vâsıta bununla ilgilenmeleri lâzım geleceği ve bir ümmetin hayırlılığı da ekserisinin salâhıyle olabileceği ve nitekim sair ehli kitabın bu hasleti hâiz olmamaları, içlerinde ilâhî tâatten çıkmış fâsıkların ekseriyet teşkil etmelerinden neş'et ettiği ve müslümânların ekseriyeti bu seçkin hasleti muhafaza ettikçe kendilerine diğer kâfirlerin, fasıkların nihayet bir ezadan başka zararları dokunmayacağı hatırlatılıyor... (Hakk Dîni, II, 1158).

[110] Ebû Hureyre'nin âyetteki hayırlılığı tefsîri, esirin gâzî eliyle İslâm'a girip saadete erişmesidir, yânî müslümâmn bâzı insanların İslâm ve hidâyetine sebeb olması yönündendir.

[111] Bir önceki âyet şöyledir: "Hani sen mü 'mirileri muharebeye elverişli yerlerde yerleştirmek üzere erkenden ailenden ayrılmıştın, Allah hakkıyle işiten, kemâliyle bilendi". Bir önceki ile beraber başlıktaki bu âyet Uhud harbinin başlama safhasını hatırlatmaktadır... Uhud yakınında münafık Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûl'ün geri dönmesi esnasında Rasûlullah'ın ordusunun iki yanlarını teşkil eden Ensâr'dan iki taife dahî kalb zayıflığına düşüp, az daha dönecek gibi olmuşlar. Fakat "Onların velîleri Allah'tır" medlûlünce, Allah onları saklamış, kalbleri-ni toplamışlar ve niyetlerini düzeltmişlerdir. Bu 122. âyetin bunlara işaret olduğu beyân edilmiştir.

[112] Hadîsten anlaşılan ma'nâ şudur: Bu âyetin inmesi Câbir'i sevindirmiştir. Çünkü bu âyetle onlara şeref ve Allah velayetinin tesbîti hâsıl olmuştur. Bu, onların azm'den boş olan bu himmetlerinin onları sevindirdiğine delâlet etmiştir.

[113] Hadîslerin bâb başlığındaki âyetle İlgileri açıktır. Hadîsler bu âyetin Peygam-ber'in namaz içinde yapmakta olduğu beddualar üzerine indirildiğini ve bunun üzerine böyle beddualara son verildiğini bildirmektedir.

Allah'ın aleyhlerinde bedduadan nehyettiği kimseler -ayn ayrı yollardan gelen rivayetlere göre- Safvân ibn Umeyye, Süheyl ibn Amr, Hârİs ibn Hişâm ibn Amr'dır ki, bunlar o zaman henüz îmân etmemiş bulunduklarından, İslâm'a haylî zararları dokunuyordu. Bunların üçü de Mekke fethi günü müslümân olmuşlar ve müslümânlıktaki hayâtları pek fazîletli devam etmiştir. Bunlardan Süheyl ibn Amr Kureyş İleri gelenlerinden olup Hudeybiye andlaşmasında Kureyş hey'eti-nin başı ve yüksek bir hatîb idi.

[114] Âyetin tamâmı şöyledir: "O yakıt siz (harb meydanından) boyuna uzaklaşıyor, bir kimseye dönüp bakmıyordunuz. Rasûl ise arkanızdan sizi çağırıyordu. Bunun üzerine Allah sizi keder üstüne kederle cezalandırdı. (Allah'ın sizi affetmesi) ne elinizden gidene, ne de basınıza gelene esef etmemeniz içindir. Allah ne yaparsanız hakkıyle haberdârdır" (Âyet: 153).

' 'Ne zayi' ettiğiniz fırsat ve nusrata, ne de uğradığınız musîbetlere mahzun olmayasınız. Dünyânın vakıalarına karşı metîn ve tecrübeli olarak Allah'a sığınıp istikbâle hazırlanasınız. Zîrâ bu suretle tecrübe ile görülmüş oldu ki acı acıyı unutturur. En büyük zannedilen gamları unutturacak gamlar olur. Ve bir an içinde Allah mağlûblan gâlib, mahzunları memnun edebilir. Ve Allah bütün yaptıklarınızdan ve yapacaklarınızdan haberdârdır" {Hakk Dîni, III, 1204).

[115] Hadîs, âyette bildirilen çağırmanın Uhud günü cereyan edişini bildirmiş oluyor. O bozgunluk sırasında Peygamber'İn yanından ayrılmayıp sebat edenlerin burada on iki kişi oldukları bildirilmiştir. Vâkıdî ile Belâzorî'de bunların onaltı kişi oldukları bildirilip isimleri sayılmıştır

[116] Âyetin tamamı şöyledir: "Sonra o kederin ardından Allah üzerimize öyle bir emînîik, öyle bir uyku indirdi ki, O, içinizden bir zümreyi örtüp buruyordu. Bir zümre de canlan sevdasına düşmüştü. Allah 'a karşı câhiliyet zatını gibi hakka aylan bir zann besliyorlar ve: 'Bu işten bize ne!' diyorlardı. De ki: 'Bütün iş Allah 'indir.' Onlar sana açıklayamayacaklannt içlerinde saklıyorlar, diyorlar ki: 'Bize bu işten birşey (bir pay) olsaydı, burada öldürütmezdik\ Şöyle de: "Siz evlerinizde olsaydınız bile üzerlerine öldürülmesi yazılmış olanlar yine muhakkak yatacakları (öldürülecekleri) yerlere çıkıp gidecekti. (Allah bunu) göğüslerinizin içindekini yoklamak, yüreklerinizdekini temizlemek için yaptı. Allah göğüslerinizdeki özü hakkıyle bilendir" (Âyet: 154).

Bu âyette haber verilen "Nuâs= Uyku", hislerin ta'tîlinden ibaret olan bir gaflet değil, gönüllere huzur ve emniyet veren ilâhî bir sekînettir. Ve o sırada pek ziyâde İhtiyâç duyulan bir istirahattir. Bu ilâhî ni'metin yalnız hâlis mü'-minlere ihsan edildiğine ve münafıklar can baş derdine düşerek uyku yüzü görmediklerine âyette hassaten işaret edilmiştir.

[117] Hadîste bu ilâhî sükûnete mazhar olanlardan birinin Ebû Talha olduğu açıkça görülmektedir.

[118] Bu âyet Uhud'un akabinde Hamrâu'1-Esed gazvesi hakkında inmiştir. Rivayet olunuyor ki, Ebû Sufyân ve arkadaşları Uhud'dan çekilip Ravha denilen yere vardıklarında pişman olmuşlar, "Çoğunu öldürdük, azı kaldı, neye bıraktık?" diyerek dönüp müslümânlara tekrar hücum etmek istemişlerdi. Peygamber de bunu derhâl haber almış ve onları yıldırmak, kendinin ve sahâbîlerinin kuvvetini göstermek için Ebû Sufyân'ı ta'kîb etmek üzere sahâbîlerini teşvik etmiş ve: "Bu gün bizimle beraber ancak dünkü günümüzde hazır bulunanlar çıksın " buyurmuş idi. Bunun üzerine Peygamber'Ie beraber bir cemâat hareket ettiler ki, yetmiş kişi oldukları söylenmiştir. Medîne'den sekiz mil mesafede bulunan Hamrâu'1-Esed adındaki mevkie kadar vardılar. Sahâbîler yaralı idiler, çok zahmet çekiyorlardı, ecirlerini kaçırmamak İçin katlanıyorlardı. İçlerinde öyle yaralılar vardı ki, nevbetle birbirlerini sırtlarında taşıyorlardı. Biraz birisi yükleniyor, biraz sonra binen inip, altındakini yükleniyordu. Yine içlerinde saat be-sâat birbirlerine dayanarak gidenler bulunuyordu. Hep bunlar yaraların ıztırabından idi. Fakat Allah müşriklerin kalblerine bir korku attı da kaçtılar

gittiler. İşte bu âyet bu hal içinde Rasûlullah'm da'vetine icabet eden bu mü'-minler hakkındadır (Hakk Dîni, II, 1231).

Buhârî bu bâb altında herhangibir hadîs getirmemiştir.

[119] Bu âyet de el-Bedru's-Suğra gazvesi hakkında inmiştir.

Ebû Sufyân Uhud harbinden dönerken: Yâ Muhammed, gelecek sene Bedir panayırı günlerinde istersen -dostlarımızı Öldürdüğünüz- Bedir mevkiinde sizinle karşılaşalım, demişti. Rasûlullah da: "İnşâattan" diye cevâb vermişti.

Gelecek sene girince Ebû Sufyân bir kısım Mekke müşrikleriyle beraber hareket edip Merru'z-Zahrân mevkiine gelerek konmuştu. Fakat Allah bu düşman reisinin kalbine bir korku saldı, hemen Mekke'ye dönmeye karar verdi. Bu sırada el-Eşca' kabilesinin başkanı Nuaym ibn Mes'ûd, yanında bir kaafile ile çı-kageldi. Medine'ye gidiyorlar di. Nuaym o sırada henüz müslümân olmamıştı. Ebû Sufyân, Nuaym'e: Bu sene burada buluşmak ve cenkleşmek üzere Muham-med'le sözleşmiştik. Fakat benim burada fazla kalmağa vaktim müsait değil. Al sana on deve. Medine'ye vardığında Muhammed'i korkut! Büyük bir kuvvetle gelmişler, sizi bekliyorlar, de! diye ta'lîmât verdi. Nuaym Medine'ye geldiğinde, Peygamber'in asker hazırlamakta olduğunu görünce: Ebû Sufyân Mekkeliler'i başına toplayıp gelmiş: Vazgeçin. Giderseniz hiçbiriniz geri gelmez! diye tehdîd etmişti. Bunun üzerine Rasûlullah: "Hasbuna'llah ve ni'me'l-vekîl=Allah bize yetişir, O ne güzel vekildir" deyip, maiyyetiyle hareket etti. Bedir'e vardıklarında orada düşmanı bulamadılar. Panayırın devamı müddeti olan sekiz gün orada kaldılar. Sahâbîler yanlarında ticâret malı da getirmişlerdi. Bir misli kazancı ile satarak Medîne'ye döndüler. 74. âyet bunu açıkça belirtmektedir. İslâm târihinde bu sefer el-Bedru's-Suğra = Küçük Bedir Seferi diye anıhr. eUBedru'l-Kübrâ = Büyük Bedir ise, zafer menkabeleriyle dohı olan İlk İslâm gazvesidir.

[120] Buradaki tbn Abbâs hadîsleri, o korkulu haber ve tehdîdler karşısında Peygamber ve sahâbîlerin azimlerini ve Allah'a dayanıp güvenmelerini en belîğ şekilde ifâde etmektedirler

[121] Bu hadîsin bir rivayeti Zekât Kitabı, "Zekâtı men' edenin günâhı bâbı"nda geçmişti.

Âyetteki "Göklerin ve yerin mirası", seleften halefe intikaal edegelen mal ve şâire gibi semavî ve arzî miraslardır. Semavî mîrâs, peygamberlik ve ilim gibi yüce bilgileri de şâmildir. Bundan şu da anlaşılır ki, evvelâ mîrâs, bir ilâhî kaa-nûndur. İkinci olarak "Allah'ın fazlından kendilerine verdiği", yalnız mallara mahsûs değildir. Bir de burada bu sûreyi ta'kîb edecek olan en-Nisâ Sûresi'nde gelecek mîrâs âyetlerine bir nevi' hazırlama vardır.

[122] Hadîsin başlıktaki âyetle ilgisi açıktır. O âyetin Yahûdî Fınhâs'm: "Allah fakirdir, biz zenginiz" (Âyet: 181) dediği vak'ası veya şiirleriyle müşrikleri Rasûlullah aleyhine teşvik ve harekete getiren Yahûdî Ka'b ibn Eşref veya Rasûlullah'ın gelip de kendilerine Kur'ân okuduğu o mecliste "Eğer bu hakk ise... meclisimizde bununla bizi ezâlandırma" diye küstahlık eden Abdullah ibn Ubeyy sebebiyle indiği hakkında üç rivayet vardır. Buhârî bu hadîsi burada yazmakla, üçüncü rivayeti âyetin en açık bir İnme sebebi saymış oluyor.

Âyetin baş tarafında: "And olsun ki, mallarınız ve canlarınız hususunda muhakkak imtihana çekileceksiniz" buyurulmuştur. Bu, mallarınızda telefe gö-türen'bâzı âfetler ve nefislerinizde öldürülme, yaralanma veya esirlik veya diğer bâzı zahmetler, meşakkatler, korkular ve şâire gibi mukadderat ile belâlara uğratılacaksınız, demektir. Allah'ın tecrübe ile ilim edinmesinden münezzeh ve müs-tağnî bulunduğu bilindiğinden, bu gibi âyetlerde belvâ ve ibtilâ, imtihan muamelesi yapmak ma'nâsma bir İstiaredir ki, nüktesi ilmî tecrübenin ehemmiyetine ve hareketlerde tecrübenin e*sâs edilmesine kulları bir irşâddır.

Hadîsteki el-Bakara: 109 âyetini ihtiva eden kısım, İbn Ebî Hâtim'in, Bu-hârî'nin geçen senediyle kendi tefsîrinde ayrıca getirdiği başka bir hadîsin sonudur. Abdullah ibn Ubeyy'in ve tarafdârlarmm İslâm'a girmeleri zahirî idi. Hakikatte kinlerini gönüllerinde gizlemişler ve her vesîle ile fesâd çıkarmışlardır.

[123] İkinci hadîsteki bu suâli metinde de görüldüğü üzere Mervân İbnu'l-Hakem, İbn Abbâs'a Muâviye'nİn halifeliği zamanında Medîne vâlîsi iken sormuştur.

Buhârî bu 188. âyetin inme sebebi hakkında iki hadîs getirdi. Birinci hadîse göre âyet, münafıklar hakkında inmiştir. İkinci hadîse göre İbn Abbâs, âyetin Yahudiler hakkında indiğini haber vermiştir. Şu hâlde âyette haber verilen,ahlâkî hüküm ve uhrevî ceza hem münafıkları, hem de Yahûdîler'le müşrikleri şâmil bulunuyor. Çünkü her iki hadîste haber verilen hilekârlık, gaddarlık, hakk ve hakîkati saklamak gibi cürümler, münafıklarla Yahûdîler ve müşrikler, hattâ bunların ahlâkında bulunan hîlekâr müslümânlar arasında müşterek cürümlerdir. Cezaları da aralarında müşterek acıtıcı azâbdır.

[124] Hadîsle âyet arasındaki ilgi meydandadır.

Semâvât ve Arz: Mekân mefhûmunun içine aldığı bütün ulviyyât ve süfliy-yâtıyle beraber mekânı mevcudat;

Halk: Bunların zât ve sıfatlarıyle bulundukları tarz ve vücûd keyfiyetleri üzere îcâd ve ifnalarını ifâde eden hakîkî illiyet mefhûmunun hâsılı; İhtilâfu'l-leyli ve'n-nehâr: Zaman mefhûmunu veren ve harekât ile alâkadar olup bu mevcudatın mahlûkiyyetlerinİ ve inzibatlarını gösteren tevâlî ve ta-havvüldür. îşte hakk ilimlerinin keşfi usûlü işbu "Semâvât ve arz, gece, gündüz, halk, ihtilâf ve lübb" vâkıat ve mefhûmları üzerindeki tefekkürdür. Rasûlul-lah, bir rivayette bu âyetleri okuduktan sonra: "Vay bunu okuyup da bu bâbda tefekkür etmeyene!"; diğer bir rivayette: "Vay bunu çeneleri arasında çiğneyip de bunda teemmül etmeyene!" buyurmuştur.

el-Bakara Sûresi'nde İlâhm vahdaniyetini isbât ve takrir siyakında bu âyetin bir benzeri geçmiş İdi (Âyet: 164). O daha mufassal ve sekiz nevi' delilleri ihtiva ettiği hâlde, bunda o esâsın bir icmâliyle beraber siyak ve matlûb noktası bakımından pek ince bir İnkişâfı vardır. Bunun için onun nihâyetinde "Aklı ile düşünen bir kavim için nice âyetler vardır"; bunda "Temiz akıl sahihleri için ibret verici deliller vardır" buyurulmuş, Rasûlullah da buna ondan ziyâde derin bir aşk ile alâkadar olmuştur. Demek olur ki, evvelki matlabda mutlak olarak akıl kifayet edebileceği hâlde, burada temiz ve hâlis akıl demek olan "Lübb" lâzımdır. Çünkü orada ilâhın vahdaniyetinin isbâtıyle. Allah'ı bilmenin ilkeleri bahis konusu idi; burada ise o bilgilerde terakki bahis konusudur ki, bunu gelecek olan âyetteki vasıflar iş'âr eder...

eî-Bakara: 164. âyeti "Hepinizin tanrısı bir tek Tann'dır. Ondan başka hiçbir tanrı yoktur. O hem Rahman 'dır, hem Rahim 'd/r" âyetini ta'kîb ediyor, ve binâenaleyh evvelemirde vücûd ve ilâhın vahdaniyeti âyetlerini takrir ederek, şirkten tevhide götürüyordu, buna akıl kâfi idi. Buradaki âyet ise "Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah 'indir. Allah herşeye hakkıyle kaadirdir" âyetini ta'kîb ediyor. Ve binâenaleyh îmân ehline ilâhî saltanatın suret ve tecellî sırlarım, Allah Taâlâ'nın mülkündeki tasarruf hükümlerini, hilkatin gayesi ve sırrını isbât eden âyetleri takrir siyakında geliyor. Bu da aklî ve nakli bilgilerle süslenmiş ve ilâhın vahdaniyetine îmân ile ubudiyet ve ma'rifette merhaleler katetmiş kâmil akıllar ve îmânlı kalbler erbabının kân olabileceğinden, aralarındaki farkı bundan sonra gelecek âyet işaret etmiştir... (Hakk Dîni, II, 1255-1258),

[125] Hadîsin başlıktaki âyete uygunluğu "Sonra Âlu İmrân Sûresi'nden son on âyeti okudu" sözünden alınır. Bu hadîsin bir rivayeti bundan önceki bâbda geçtiği gibi, Vitr Bâblan'nda da geçmiş idi.

Başlıktaki âyette "Ulu't-Elbâb"m vasıflan sayılmaktadır. Utiı't-Elbâb, ayakta iken, otururken, yatarken, yânî gerek iştigâl ve gerek istirahat hâllerinin hepsinde Allah'ı zikrederler, dillerinden bırakmazlar. Bu üç hâl, insanın bütün hâllerini şâmildir. Hattâ bedenî hareketleri şâmil olduğu gibi yükselme, ortalanma, düşme gibi haleti de şâmildir. Demek ki, bu "Temiz akıllılar" her ne hâlde bulunurlarsa bulunsunlar, kalbleri Allah'ı anmaktan başka birşey ile it-mı'nân zevkini bulamadığından Allah'ı anmaktan gaflet etmezler, gönülleri ilâhî murâkebeye gömülmüştür...

Ulu 'l-Elbâb 'in böyle zikrullaha müdâvemet ile tavsifleri dînî terbiyede yükselmiş Rabbâniyyûn olduklarını bildirir ki, bu vasıf burada bahis konusu olan tefekkür suretiyle keşf ve müşahede edecekleri fennler ve İlimlerin önde gelen bir şartı demek olur... (Hakk Dîni, II, 12584261).

[126] Bu hadîs de bundan önceki bâbda geçen hadîsin benzeridir.

[127] Buhârî burada sûrenin tefsîrine başlarken sûrede geçen bâzı ta'bîr ve terkîble-rin tefsirlerini vermiştir. Biz buradaki sıralanışlarına göre bunların geçtikleri âyetlerin meallerini verelim:

"Ne Mesîh, ne en yakın melekler Allah'ın kulu olmaktan asla çekinmez.

Kim Oyna kulluktan çekinir ve kibirlenmek isterse (düşünsün ki Allah) onların hepsini huzurunda toplayacaktır" (Âyet: 172).

"Allah'ın sizi başına diktiği mallarınızı beyinsizlere vermeyin. Kendilerine bunlardan yedirin, giydirin, onlara güzel söyleyin" (Âyet: 5).

"Kadınlarınızdan fuhuşu irtikâb edenlere karşı içinizden dört şâhid getirin. Eğer şehâdet ederlerse -onları ölüm alıp götürünceye yâhud Allah onlara bir yol açıncaya kadar- kendilerini evlerde alıkoyun (kendilerini insanlarla karışmaktan men' edin)" (Âyet: 15).

"Eğer yetîm kızlar hakkında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkar-sanız, sizin için halat olan (diğer) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâh edin. Şayet (bu suretle de) adalet yapamayacağınızdan endîşe ederseniz, o zaman bir (tane ile) yâhud mâlik olduğunuz câriye (ile yetinin). Bu (tek zevce veya câriye) sizin haktan eğritip sapmamanıza daha yakındır" (Âyet: 3).

"Arab dörtten öteye geçmez" hükmünde görüş ayrılıkları vardır.

[128] İslâm'dan evvel zevcelerin sayısı sınırlandırılmış değildi. Onun için bir adamın on hattâ daha fazla karısı olabilirdi. Bu âyette zevcelerin sayısı ençok dörde indirilince, bundan ziyâde karısı bulunan müslümânlar, fazlasını derhâl terketti-ler. Zevceler

arasında adalet, yedirme, barındırma, zevcî muamele, sevgi ve şâire hususlarında tam bir müsâvîliktir. Bu te'mîn edİlemeyince -ki te'mîni hemen hemen imkânsızdır- bir zevce ile yetinmek zurûrîdir. "Bu (birtek zevce veya câriye) sizin haktan eğrilip sapmamanıza daha yakındır" kaydı da aslolan kaaidenin, adalet kaaidesinin bir tek zevce ile evlenmekten ibaret olduğunun pek açık bir delilidir. İslâm düşmanlarının dillerine doladıkları gibi "Birkaç zevce ile evlilik" aslî bir kaaide değil, bir şazdır; ihtiyâç hâlinde bir ruhsattır... Bu da tatbiki çok güç bir adalet esâsına dayandırılmıştır: "Kadınlar arasında adalet etmenize ne kadar hırs gösterseniz asla güç yetiremezsiniz. Bari (birine) büsbütün meyledip de ötekini askılı gibi bırakmayın. Eğer (nefsinizi) ıslâh eder, (haksızlıktan) sakınırsanız, şübhe yok ki, Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (Âyet: 129) (Çantay, Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm'den özetle alındı).

[129] Âyetlerin inme sebebini en sarih olarak getiren bu Hz. Âişe rivayetidir. Yetîm-lerin velîler tarafından mal ve güzelliğine tama' ederek başka kimselere nikâhtan men' edilip, lâyık olmayan bir mehr ile kendilerine cebren nikâh edilmeleri, nefisçe ve malca zarara uğratılmalan ve bu suretle mal ve güzelliği az olan yetîm kızlara hiç rağbet edilmeyerek bütün bütün sefalete düşürülmeleri, âyetin İnmesinin aslî sebebini teşkil etmiştir. Ve bunun için âyet, emirden evvel nehyi içine almış ve umûmî olarak kadınlara adalet gayesi de nüzulün hikmeti olmuştur. Ve işte birden fazla olacak zevcelerin sınırlandırılması bu hikmet ve fâide cümlesinden bulunduğu gibi, birden fazla zevceye müsâade de kadın nev'inin sefaletine meydan vermemek ve zürriyeti çoğaltmak hikmet ve fâidesini içine almıştır... (Hakk Dîni, II, 1286-1287).

Birden fazla kadınla evlenme hususuna gelince: Bunun esâs i'tibâriyle sırf bir müsâade ve mübâh kılma olduğunda ve haksızlık korkusu takdirinde mekruh bulunduğunda söz yoktur. Bununla beraber âyet, bunun da bâzı hâllerde -mendûbluğunu ve belki vucûbunu bildirmekten boş değildir ki, bunu da en ziyâde gerek erkekler ve gerek kadınlar için fuhuş ve zina tehlikesinin yüz göste receği hâllerde aramak lâzımdır. "Mesnâ ve sülâse ve ruba'1 mûcebince bu müsâadenin a'zamîsi dört olmuştur... (Hakk Dîni, II, 1290).

[130] Başlıktaki âyetin baş tarafı şöyledir: "Yetimleri nikâh çağına erdikleri zamana kadar gözetip deneyin. O vakit kendilerinde bir akıl ve salâh gördünüz mü mallarını onlara teslim edin. Büyüyecekler (de ellerine alacaklar) diye bunları israf ile tez elden yemeyin. (Velîlerden) kim de fakır ise... " Buhârî bu kısımda bulunan "Bidâran" kelimesinin tefsirini vermekle yetinmiştir.

[131] "Aytednâ" kelimesinin geçtiği âyet, bir öncekiyle birlikte şöyledir: "Allah indinde (makbul olan) tevbe, kötülüğü ancak cahillik sebebiyle yapacakların, sonra da çarçabuk vazgeçip tevbe edecek olanların tevbesidir. İşte Allah Un, tevbeleri-ni kabul edeceği.kimseler bunlardır. Allah (herkesin içini dışını) hakkıyla bilendir, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir. (Yoksa makbul olan tevbe), kötülükleri yapıp yapıp da onlardan herhangi birine tâ ölüm gelince: Ben şimdi hakîkaten tevbe ettim, diyenlerin tevbesi değil. Kendileri kâfir olarak öleceklerin tevbesi de değil, onlar; biz onlar için pek acıtıcı bir azâb hazırlamışızdır" (Âyet: 17-18).

[132] Hadîsin âyetle İlgisi açıktır: Âişe âyetin tefsîrinde: Fakîr olan velî veya vasî ma'rûf veçhile maldaki çalışması, hizmeti ve-zarûrî haceti kadar yer, demekle mes'ele-ye daha fazla açıklık getirmiştir. Ancak bu ma'rûf, "Aranızda mallarınızı bâtıl yollarla yemeyin" (Âyet: 28), "Yetimlerin mallarını haksızlıkla yiyenler..." (Âyet: 10), "Yetimlerin işlerini adaletle yerine getirmeniz... " (Âyet: 127) âyetleriyle bilinir.

[133] Hadîsin başlıktaki âyetle ilgisi açıktır. Buhârî bu mutâbaatı Vasiyetler Kitabı, "Yüce Allah'ın: iMîrâs taksim olunurken...' (Âyet: 8) kavli bâbı"nda senediyle ulanmış olarak getirmiştir. Lafzı şöyledir: "İbn Abbâs dedi ki: Birtakım insanlar bu âyetin neshedildiğini iddia ediyorlar. Allah'a yemînle söylerim ki, hayır, neshedilmemiştir. Lâkin bu âyet insanların gevşeklik ettikleri âyetlerdendir. Bun lar iki yakındırlar: Biri mîrâs alır; işte bu riziklandmlandır. Diğeri mîrâs almaz; işte bu da iyilikle söz söyleyendir: Sana birşey vermeye mâlik olamıyorum, der". Bunun ikisi de İbn Abbâs'tan sahîh olan, güvenilecek olan isnâdlardır. İbn Abbâs'tan diğer birçok zayıf rivayetler de gelmiştir (İbn Hacer, Kastallânî).

[134] Bu Câbir hadîsinin bir rivayeti Abdest Alma Kitâbı'nda geçmişti. Oradaki hadîsin sonunda Câbir (R): "... Akabinde ben ayıldım ve: Yâ Rasûlallah! Benim mîrâsırn kime kalacak? Benim mirasçılarım kelâle (yânî usûl ve furû'dan olmayan kimseler)dir, dedim. Bunun üzerine farizalar, yânî mîrâs paylan âyeti indi" demişti. Buradaki farizalar âyetinden murâd, en-Nisâ Sûresi'nin "Aliah size mîrâs taksiminde şöyle tavsiye eder...'ı kavlinden başlayıp ' 'A Hah alimdir, hakimdir" (Âyet: 12) kavlinde son bulan iki mîrâs âyeti, yâhud yine bu sûrenin sonunda olan "Senden fetva isterler. De ki: Allah, babası ve çocuğu olmayanın mîrâsı hakkındaki hükmü şöylece açıklar; Eğer çocuğu (ve babası) olmayan bir erkek ölür, onun bir tek kızkardeşi kalırsa, terîkesinin yansı onundur... " (176.) âyetidir ki, bunların her ikisinde de "Kelâle"den bahis buyurulmuştur.

[135] Âyetin tamâmı şöyledir: "Zevcelerinizin çocuğu yoksa, terîkesinin yarısı sizindir. Eğer onların çocuğu varsa size terîkesinden (düşecek hisse) dörtte birdir. Fakat bu da onların edecekleri vasiyet ve borçtan sonradır. Eğer çocuğunuz yoksa bıraktığınızdan dörtte biri onlarındır. Şayet çocuğunuz varsa, terîkenizden sekizde biri -edeceğiniz vasiyet ve borç(\xn edâsın)tfa« sonra- yine onlarındır. Eğer mîrâsı aranan erkek veya kadın, çocuğu ve babası olmayan bir kimse olur ve onun erkek veya kızkardeşi bulunursa, bunlardan herbirinin (hakkı) altıda birdir. Eğer onlar bu mikdârdan çok iseler, o hâlde onlar ölünün edeceği vasiyet ve borçtan sonra üçte birde ortaktırlar. (Gerek vasiyette ve gerek borç ikrarında mîrâsçılara asla) zarar verici olmamalıdır. (Bu emirler ve

hükümler) Allah '-tan size bir vasiyettir. Allah hakkıyle bilendir, halimdir" (Âyet: 12).

[136] Hadîsle âyetin uygunluğu "Zevç için (çocuk yoksa) malın yarısı vardır" kavlin dedir. Bu hadîs, bu isnâd ve bu metinle Vasiyetler Kitabı, "Mîrâsçıya vasiyet yoktur bâbı"nda da geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmişti. Ana-babanm ve mîrâsı olan erkek, dişi yakın kısımların ırsî hisseleri tesbît edildikten sonra vasiyet yalnız uzak hısımlara münhasır olmak üzre müstehâb oldu.

"İşbu mîrâsın tafsili âyetinin nüzulünde de Ata şöyle rivayet etmiştir: Sa'd ibn Rabî' (R) şehîd olmuş, iki kızı, bir zevcesi, bir de erkek kardeşi kalmıştı. Erkek kardeşi malın hepsini alıverdi, kadın da Peygamber'e gelip: "Yâ Rasû-lallah, işte Sa'd'in kızları; Sa'd öldürüldü, bunların amcası da mallarını aldı" diye hâlini arzetti. Peygamber de: "Haydi şimdilik git, Ümîd ederim ki, Allah bu hususta hükmünü yakında verecektir" buyurmuş idi. Bu müddet sonra kadın yine geldi ve ağladı. Bunun üzerine bu âyet indi. Akabinde Rasûlullah, kızın .amcasını çağırdı: "Sa'd'ın iki kızına üçte iki ve bunların anasına sekizde bir ver; bakîsi de senin" buyurdu, ve işte bu âyet mucibince İslâm' da ilk taksîm olunan mîrâs bu oldu".

"Demek ki, bu öbüründen evvel neticelenmiştir. Demek kî nüzul hikmetinin en mühim yönü, kadınların ve küçüklerin mîrasçılığa hakkıyle ortak edilmeleri ve nikâhın gerek zevç ve gerek zevce için mîrâsçı olma sebeblerine girdirtlmesi büyük inkılâbı ile mîrâsçılığın keyfiyet ve kemmiyetinin kat'î surette ta'yîni ve bundan evvelki âdetler ve hükümlerin neshedüip atılmasıdır" (Hakk Dîni, II, 1300-1301).

[137] Buhârî bu başlıkta üç kelimenin tefsirini nakletti ki, bunların geçtiği âyetler sırasıyle şunlardır:

"Yetimlere mallarını verin. Temizi murdara değişmeyin. Onların mallarını, kendi mallarınızı da katarak yemeyin. Çünkü bu, muhakkak büyük bir günâhtır" (Âyet: 2).

"... Bu sizin eğritip sapmamanıza daha yakındır" (Âyet: 3).

"Kadınların mehirleriniyürekten isteyerek ve Allah'ın bir atıyyesİ olarak verin. Bununla beraber eğer ondan birazını gönül hoşluğu île size bağışlamış olurlarsa, onu da içinize sine sine yiyin" (Âyet: 4).

[138] Yânı nikâh akdi ile zevç veya zevcenin veya muvâlât akdi ile mevlâ'l-muvâlâtın terîkelerinden mîrâs alır vârisler yaptık. Herkesi yalnız kendi kazancıyle bırakmayıp, mîrâsı da hakk yaptık ve bunu yalnız erkeklere veya kadınlara tahsis etmeyip ikisine de verdik. Bir de yalnız ana-baba veya evlâd terîkesinden değil, umûmî olarak akrabanın terîkelerinden derecelerine göre ta'mîm ettik, hısımlıkla da kalmayıp akidlerle de mîrâs verdik ki, bütün bunlar sırf ilâhî fazldir. Zira Allah vermezse, kimsenin mîrâsa konması mümkün değildir. Binâenaleyh birbirinizin hisselerine göz dikmeyin de, bütün o vârislere nasîblerini verin..." {Hakk Dîni, II, 1347-1348).

[139] Buhârî burada "Mevlâ" kelimesinin birçok ma'nâlara geldiğine işaret edip, bunlardan beş tanesini zikretmiştir. Lügatte bu kelime hakkında şu bilgiler verilmiştir:

el-Mevlâ: Mîm'in fethi ve elifin kesriyle Mâlik ma'nâsmadır. "O, onun mevlâsıdır, yânî mâlikidir" denilir. Ve kula denir ,46rf ma'nâsına; cariyeye Mevlât denir.

Ve kul azâd eden adama denir, Mu'tık ma'nâsına: ve âzâd olunmuş kula denir Mu'tak ma'nâsına; ve bir adamın yâr hemdemine ve sahibine denir; ve bir kimsenin yakın hısımına denir, amcaoğlu ve dayıoğlu gibi; ve komşuya denir, câr ma'nâsına; ve bir adamın hem-ahdine ve halîf ve muâkidine denir; fa-râizde Mevlâ'l-muvâlât bundandır. Ve bir adamın oğluna, amcasına, mihmân ve nezîline, şerik ve ortağına denir; ve bir adamın kız karındaşı oğluna denir ki, yeğen ta'bîr olunur. Ve bir adamın velîsine denir ki, işlerinde velayeti olan kimseden ibarettir, nikâh ve yetîm velîsi gibi. Ve bir adamın mürebbîsine denir. Muîn ve nasır ma'nâsınadır. İn'âm eden adama, in'âm olunmuş adama denir; bir adamın dostuna, muhibbine denir. Ve bir kimsenin tabiine denir. Ve dâmâ-da denir, sıhr ma'nâsına; ve seyyid ve şân sahibi adama denir... Ve Mevlâ lafzı-nın cem'i Mevâlî gelir. Bu, yakınlık ma'nâsına olan Vely maddesinden mef'al veznidir (Kaamûs Ter.)

[140] Buradaki "İtyân", yânî Allah'ın gelmesi ile "suret" mes'elelerine gelince: İtyân hakkında âlimlerin görüşleri çeşitlidir:

a. İtyân, ilâhî fiillerden bir fiildir ki, ona îmân etmek vâcib olduğu gibi Yüce Zâtı'nı hudûstan da tenzîh etmek vâcibdir.

b. Rabbimiz Taâlâ ve Tekaddes Hazretleri'nin ityânı, kulların kendisini görmesinden ibarettir. Gâibde olan birşeyi görebilmek için, âdeten o şeyin görene doğru gelmesi gerektiği için ityân, mecazen ru'yet ma'nâsınadır... (Ahmed Na-îm, Tecrîd Ter., II, 668-669; 450 rakamlı hadîsin haşiyesi).

[141] Hadîs ile başlıktaki âyet arasındaki uygunluk, hadîsin ma'nâsmdan anlaşılan şu yöndendir: Yüce Allah'ın kıyamet günü mü'min ve kâfir kulları arasında büyük adaletiyle hükmedeceği ve onlardan hiçbirine zerre kadar haksızlık etmeyeceği yönündendir... (Aynî).

Bu ru'yet hadîsi, tarîklerinin çokluğu ile meşhur olan hadîslerdendir. Uzun, kısa birçok ve birbirini açıklar mâhiyette metinlerle rivayet edilmiştir.

Bundan önceki haşiyede de kısaca ifâde edildiği gibi, bu hadîste bildirilen ru'yet, Allah'ı görüş değildir. Bu ru'yet, yalnız Allah'ın kendi hass kullarıyle Allah'tan başka birtakım mahlûklara kulluk edenlerin aralarını fark ve temyîz için vâki' olan ilâhî bir tecellîdir. Cennetteki ru'yet, sevâb ve keramet olarak ru'yettir; o, bundan başkadır.

[142] Buhâri'nin bu başlıkta tefsirlerini verdiği kelime ve ta'bîrlerin geçtiği cümleler, sır asiyle şöyledir:

"... Allah kendim beğenen ve dâima büyüklenen kimseyi sevmez" (Âyet: 37).

"Biz birtakım yüzleri silip belirsiz edip de enselerine çevirmezden yâhud cumartesi yaranına ettiğimiz la'net gibi kendilerini de la'netlememizden evvel îmân edin, Allah'ın emri yerine gelecektir" (Âyet: 47).

"İşte onlardan kimi ona îmân etti, kimi de ondan yüz çevirdi. Çılgın bir ateş olarak cehennem yeter (onlara)" (Âyet: 55).

[143] Bu âyet gereğince her peygamberin ümmeti hakkında tasdik ve tekzîb suretiyle şehâdet etmesi, bundan sonra da Muhammed Peygamber'in -şehâdet üzerine şehâdet olarak- şehâdet etmesi, bütün beşeriyeti şâmil ve İfâsı ağır bir vazife idi. Peygamber âmme üzerine şâhid olduğu gibi, şefaatçi de idi. Bu iki vazifenin büyük.lüğü, kendisini ağlatmıştı.

Âyetteki "Nasıl olacak?" sorusunun cevâbı, onun ardından gelen âyette şöyle bildirilmiştir: "Küfredenlerle o Rasûle âsî olanlar o gün hâk ile yeksan edilselerdi de Allah 'tan bir sözü gizlememiş olsalardı temennisinde bulimacaklar-dır" (Âyet: 42).

[144] Âyetin tamâmı şöyledir: "Ey îmân edenler, siz sarhoşken, ne söyleyeceğinizi bitinceye ve cünüb iken de -yolcu olmanız müstesna- gusledinceye kadar namaza yaklaşmayın. Eğer hasta olur, ya bir sefer üzerinde bulunursanız yâhud sizden biriniz ayak yolundan getirse yâhud da kadınlara dokunup da bir su bulamazsanız, o vakit temiz bir toprağa teyemmüm edin; yüzlerinize ve ellerinize sürün. Şübhesiz Allah çok affedici, çok mağfiret eyleyicidir" (Âyet: 43).

[145] Burda tefsirleri verilen "et-Tâğût" kelimeleri, 51 ve 60 rakamlı âyetlerde geçmektedir. Câbir hadîsini tbn Ebî Hatim, Umer ile İkrime'nİn sözlerini de Abd ibn Humeyd, senedli olarak rivayet etmişlerdir. Bu iki isim hakkında şu bilgiler verilmiştir:

Tâğût, Tuğyân'dan mübalağa sîgasıyle bir cins ismidir ki, aslı Ceberut gibi Tağavût olup mekânı kalb ile Tavağût yapılarak vâv, elife kalbedilmiştir. Müf-rede, cem'e, müzekkere, müennese ıtlak edilir. Aynı Tuğyan kesilmiş, tuğyân-kâr, azgın, azman, azıtkan demek gibidir. İbn Cerîr'in ta'rîfi: Allah'a karşı tuğyânkâr olup, kahr ve cebr ile veya bi'r-rızâ perestiş edilip ma'bûd tutulan gerek insan, gerek şeytân, gerek vesen ve gerek sanem ve gerek herhangi birşey demektir. Bunun tefsîrinde: "Şeytân veya sihirbaz veya kâhin veya ins ve cin-nin mutemerridleri veya Allah'a karşı ma'bûd tanımp râzî olan FÎr'avn ve Nem-rûd gibiler veya sanemler" diye müteaddid rivayetlere tesadüf edilir. Ebû Hayyân dedi ki: Bunlar birer misâl ile beyân olmak gerektir, çünkü Tâğût bunların her-birinde kullanılır... (Hakk Dîni, I, 869-870).

Cibt ise, put demektir. Kâhine de denildiği naklediliyor. Bu suretle bu iki kelime Allah'tan başka ilâh edinilen ruhlu ve ruhsuz ma'bûdların tam isimleridir. Birbiri yerine kullanılabilirler... {Hakk Dîni, II, 1368).

[146] Bu hadîsin daha uzun bir rivayeti Teyemmüm'de geçmişti. Bu en-Nisâ: 43. âyetinin, el-Mâide: 6, yânî abdest âyetinden sonra İnmiş olması lâzım geliyor.

[147] Bu Abdullah ibn Huzâfe'nin kumandan yapılıp gönderildiği seriyye, Mağâzî Ki-tâbı'nda, "Abdullah ibn Huzâfe es-Sehmî ve Alkame ibn Mucezziz el-Mudlîcî; ve buna Ensâr Seriyyesi denilir babı' 'nda, 340 rakamiyle Alî tarafından rivayet edilen hadîsteki seriyyedir. Kumandan Abdullah bu seferde öfkelenip odun toplatmış, ateş yaktırarak askerlerin ateşe girmelerini emretmişti. Bâzıları ateşe girmeyi düşünürken, içlerinden biri "Biz Peygamber'e ateşten kaçmak için uyduk..." diyerek bu emre itaat gerekmediğini belirtmişti.

Bu Abdullah ibn Huzâfe, ikinci Habeşe hicretine katılan ilk müslümânlar-dandır. Kisrâya elçilikle gönderilmişti. Usmân zamanında Mısır'da vefat etmiştir.

"Âyette Allah İle Rasûl'ü hakkında "İtaat edin ve itaat edin" diye İtaat açıkça söylendiği hâlde, Ulu'1-emr hakkında ayrıca "İtaat edin" buyurulma-yıp, bunlara itaat, Rasûl'e atfen ve sırf Rasûl'e itaate tebean emrolunmuş ve bu suretle tebaiyyet altında itaatin hem aynı kuvvetle mutlak olduğu gösterilmiş, hem de isyan mevkileri hükümden hâriç bırakılmıştır. "Halika isyan yanında mahlûka itaat yoktur", "İtaat ancak ma'rûftadır" hadîsleri de bunu beyân edicidir. Şu halde âmirin her emri me'mûru mes'ûliyetten kurtarmağa yetmez..." (Hakk Dîni, II, 1374-1375).

[148] Hadîsin âyetle uygunluğu meydandadır. Bu hadîsin bir rivayeti Şirb Kitâbı'nda, arka arkaya üç bâbda geçmişti. Orada belirtildiği gibi, Peygamber, Zubeyr ile Ensârî arasında evvelâ sulh yoluyla hükmetmek İstemiş, sulama İle yetinip suyun habsedilmemesini emretmişti. Ensârî'nin i'tirâzı üzerine, iki tarafın ma'rûf olan haklarını tam almalarına yönelip, Zubeyr'e örfen kana kana suladıktan sonra suyu salıvermesini emretmiştir.

[149] Bu hadîsin bir rivayeti "Peygamber'in hastalığı ve vefatı bâbı"nda geçmişti.

Âyetin ma'nâsi, Allah'ın ve Rasûlü'nün emrettikleriyle amel edip, Allah'ın ve Rasûlü'nün nehyettiklerini terkedenler, Allah'ın kendilerine ni'metler verdiği... kimselerle beraber olurlar, demektir.

Taberânî, senediyle ÂÎşe'den şunu rivayet etmiştir: Âişe dedi ki: Rasûlul-lah'a bir adam geldi de:

— Yâ Rasûlallah, Sen bana nefsimden ve ailemden daha sevgilisin. Ben evde bulunup Seni düşünür, Sana gelmedikçe sabredemem. Sana gelir, Sana bakarım. Senin ölümünü düşündüğüm zaman Sen'in peygamberlerle beraber yükseltileceğini bilirim. Ben cennete girsem bile Seni göremem diye endîşe ediyorum, dedi.

Rasûlullah, ona hiçbir cevâb vermedi. Nihayet Cibrîl bu âyeti indirdi. Ben dedim ki,'el-Vâhidî'nin zikrettiği haberde bu zât Sevbân'dır (Aynî).

[150] İşbu "Ahâlîsi zâlim olan memleket", Ümmü'l-Kurâ'dan olan Mekke'ye işarettir ki, müşrik olan Mekke ehli, zaîflara ve husûsiyle içlerinde bulunan mü'min-lere son derece zulüm ve ezâ ediyorlardı. Ve zâten "Şübhesiz şirk elbette büyük bir zulümdür" (Lukmân: 13) medlûlünce, şirk bütün zulümlerin başı olan büyük bir zulümdür. Allah, mazlumların dualarını kabul ve Peygamber'in eliyle Mekke'nin fethini nasîb edip, Muhammed'in velayeti ve nusratı İle bekam etmiş ve muazzez kılmıştır. Demek ki, tecâvüzî harb, ancak böyle Allah rızâsı için mazlumları zâlimlerin pençesinden kurtarmak ve halk üzerinde Allah Taâlâ'mn adalet ve rahmet hükümlerini uygulamak için meşru' olabilir, yoksa zulüm ve istibdadı umûmîleştirmek ve memleketler isti'lâ eylemek gibi sırf tecâvüz ve taaddî için harb etmek asla meşru' değildir. Tam açıklık İçin bu mühim nokta, yânî harbin gayesi mes'elesi bir de şu suretle nasslaştınlarak tesbît olunuyor: "îmân edenler Allah yolunda harbederler. Küfredenler de şeytân yolunda savaşırlar. Öyle ise o şeytânın dostlanyle döğüşün! Şübhesîz ki, şeytânın hilekârlığı zaîftir" (Âyet: 76).

Müfessirler diyorlar ki, bunun için hakk ve hayır ehli, hayâtlarında fakirlik ve ibtilâ içinde bulunsalar bile ilelebed azîz olarak güzel isimleri bakî kalır. Bu gün olmazsa yarın, behemahal mes'ûd olurlar. Şerr, şeytanet, tuğyan ve tez-vîr ile hüküm icra eden cebbarların tahakkümleri de ne olsa söner, yerlerinde yeller eser; şayet anılırlarsa la'netle anılırlar. el-EnbÎyâ: 105 ve el-Kasas: 83. âyetlerinde olduğu gibi (Hakk Dîni, II, 1392-1394).

[151] Buradaki iki hadîs, ayrı ayrı iki tarîkten gelen hadîslerdir, ikincisinin sonunda Buhârî'nin tefsirlerini naklettiği kelime ve ta'bîrler, buradaki sıralarına göre en-Nisâ: 90, 135, 100 ve J03. âyetlerinde geçmektedir.

[152] Bu hadîsin birer rivayeti Hacc Kitâbı'nın sonlarında ve Mağâzî'de geçmişti. Uhud yolundan dönen insanlar, münafık reîsi Abdullah ibn Ubeyy ve ona tâbi' olan üçyüz kadar kişidir. Bunların geri dönmesiyle Peygamber'in maiyyetinde yedi-yüz mücâhid kalmıştı. Uhud harbinden sonra müslümânlar bu dönenler hakkında iki fırka olup hadîsteki sözleri söylemişlerdir. "Onları öldür" diyenler, bunların münafık olduğuna; "Öldürme" diyenler ise onların zahirde İslâm kelimesini söylemiş olduklarına tutunuyorlardı. Âyette bunların esasen münafık oldukları beyân olunarak, umûmî surette harb hukukuyla ilgili bâzı hükümler teblîğ olunmak üzere bu ve devamı olan âyetler inmiştir.

[153] Âyetin tamâmı şöyledir; "Onlara emînlik veya korku haberi geldiği zaman onu yayıverirler. Hâlbuki bunu ö RasûVe ve kendilerinden olan emir sahihlerine döndürmüş olsalardı, o haber arayıp yayanlar bunu elbet onlardan Öğrenirlerdi. Allah 'in üzerinizdeki lûtfu-lnûyeti ve rahmeti olmasaydı, birazınız müstesna olmak üzere, muhakkak ki şeytâna uymuş gitmiştiniz" (Âyet: 83).

İsîinbât: Nebt çıkarmaktır. Nebt de bir kuyu kazılırken ilk çıkan su demektir. ' İşte halledilmesi istenen bir hâdise, bir mes'ele karşısında ilkeleri ve mevcûd bilgileri tebebbu' ve istikra, tedkîk ve mukaayese ederek, yeni bir ilim istihraç et-, meye dahî îstinbât ve İstihraç ta'bîr olunur ki, bu bir meleke ve husûsî bir iktidardır. Herhangi bir işte böyle bir ehliyet ve iktidarı hâiz bulunanlar, o işin müctehidi ve hakkıyle sahibi ve Allah indinde Ulu'l-emr'dirler. Bunun için yukarıda "Eğer birşeyde çekişirseniz, onu Allah'a ve

RasûVe döndürün" (Âyet: 59) diye, Allah'a ve Rasûlü'ne müracaat olunduğu gibi, burada da Rasûlullah'a ve böyle emir sahihlerine müracaat tavsiye olunarak, bunlara tâatin, Rasûl'ün tâatine bağlı ve mülhak olduğu bir daha anlatılmıştır. Bundan dolayıdır ki, ic-mâ'da mu'teber olan re'y, bu gibi emir sahihlerinin re'yidir. Bu âyet bize bilhassa şu hükümleri anlatıyor:

a. Hadîslerin hükümleri içinde doğrudan doğruya nass ile bilinmeyip, is-tinbât ile bilinecek, olanlar da vardır.

b. İstinbât da bir hüccettir.

c. îstinbât'a ehil olmayan avamın hâdiselerin hükümlerinde ilim ehline müracaatı ve taklidi.

d. Rasûlullah dahî istinbât ile mükelleftir...

Nüzul sebebine gelelim: Münafıklar fırsat buldukça tezvîrât ve kötü haberler neşrederler, müslümânların zaîflerinden birtakım halk da seriyyelerin halleriyle ilgili tatlı veya acı herhangibir haber işittikleri zaman sahîh olup olmadığını araştırmadan ve Önünü ardını saymadan, doğudan doğruya neşre kalkarlardı. Ve bu gibi saygısızlıklardan bâzı mefsedetler hâsıl olurdu... (Hakk Dîni, II, 1403-1404).

[154] Bu başlıkta tefsirleri verilen kelime ve ta'bîrler bulundukları sıraya göre şu âyetlerde geçmektedir: 86, 117, 119, 122, 155.

Buhârî bu başlık altında herhangibir hadîs getirmemiştir.

[155] Bu âyetin nüzul sebebi Mıkyes ibn Dahâbe adında bir mürtedd olmuştur. Şöyle ki: İşbu Mıkyes ibn Dabâbe el-Kinânî ve kardeşi Hişâm müslümân olmuşlardı. Mıkyes bir gün kardeşi Hişâm'ı Neccâr oğulları içinde öldürülmüş buldu, gelip RasûluIIah'a kıssayı anlattı. Rasûlullah da onunla beraber Bedir s ah ahilerinden Zubey ibn Iyâz el-Fihrî'yî Neccâr oğullan'na gönderdi. Kaatili biliyorlarsa kısas etmesi için Mıkyes'e teslim etmelerini ve eğer biliniyorlarsa diyeti ödemelerini emrediyordu. "Allah'ın Rasûlü'ne sem'an ve tâaten, kaatili bilmiyoruz, lâkin diyeti veririz" dediler, ve yüz deve getirdiler; onlar da aldılar, Medine'ye döndüler. Yolda gelirken şeytân Mıkyes'e şöyle bir vesvese verdi: Kardeşinin diyetini kabul edeceksin de kendine baş kakmcağı mı yapacaksın? Yanmdakini öldür, cana can olsun, diyet de kâr kalsın! dedi. Bu vesvese üzerine Fıhrî'nin bir gafletini gözetip kaya ile başını parçaladı. Sonra develerin birine binip gerisini sürerek've kâfir olarak Mekke'ye döndü gitti. Bu âyet bu vak'a üzerine indi. Rasûlullah'm Mekke fethi günü emân verdiği şahıslardan istisna ettiği, bu idi. Bu mürtedd kaatü o gün Ka'be'nin örtüsüne yapışmış olduğu hâlde emân verilmeyip öldürüldü... {Hakk Dîni, II, 1423).

Bu nüzul sebebini İbn Ebî Hatim, Saîd ibn Cubeyr'den rivayet etmiş, İbn Hacer Askalânî de Fethu'l-Bârî'fe kısaca nakletmiştir.

[156] Âyetin tamâmı şöyledir: "Ey îmân edenler, Allah yolunda harbe çıktığınız zaman (mes'eklerin) tam açıklanmasını bekleyin. Size selâm verene, dünyâ hayâtının (geçici) menfâatini arayarak 'Sen mü ymin değilsin' demeyin. İşte A ilah 'in katında pekçok ganimetler vardır. Evvelce siz de böyle iken Allah size lütfetti. O hâlde (mes'elelerin) iyice açıklanmasını bekleyin. Şübhesiz ki, Allah ne yaparsanız hakkıyle haberdârdır^.

Sarihlerin bildirdiklerine göre, o sürücük sahibi Âmir ibnu'l-Adbat el-Eşcaî imiş, onu Öldüren Ebû Katâde'nin seriyyesinde bulunan Mahlem ibn Cusâme imiş. O ancak bizden korktuğu için bize selâm verdi deyip öldürmüş...

Mütebeyyin olan, zahir olandır. Bâtın hakkında verilecek hükümde müte-beyyin olmak için zahirî delile dayanmalıdır. Bâtına zahirden hükmoîunur. Ve gizli işlerde birşeyin delili, o şey makaamına kaaimdir. Selâm veya teslîmiyet zahir ve mütebeyyin bir iş, kalb ve vicdan ise hafî ve bâtın olduğundan, o zahir ve mütebeyyini bırakıp da kalb ve vicdana bunun maksadı şu veya bu diye zahirin hilâfına doğrudan doğruya hükmetmeye kalkışmak tebeyyünsüz hareket etmektir. Bunun için bir kimsenin zahirde verdiği selâmı, gösterdiği teslimiyeti hiçe sayıp da onun hilâfına tevehhümler ile doğrudan doğruya kalbine hükmetmeğe kalkışmayınız, zahirine göre muamele ediniz, bir zahiri diğer bir zahir; bir mütebeyyini diğer bir mütebeyyin nakzederse, o zaman da en kuvvetli ve en açık olanı tercîh etmek için tesebbüt ve ihtiyat ile muhakeme ediniz. îsâ ibn Verdân kıraatinde ikinci mîm'in fethiyle "Mü'menen" okunduğuna göre: "Sana emân verilmez" demeyiniz, böyle deyip de hemen vurmayınız... {Hakk Dîni, II, 1425-1426).

[157] Âyetin devamı şöyledir: "... Allah, mallarıyle, canlarıyle savaşanları, derece V-tibâriyle, oturanlardan çok üstün kıldı. (Gerçi) Allah hepsine de cenneti va'd etmiştir. (Fakat) Allah savaşanlara, oturanların üstünde daha büyük bir ecir vermiştir. Kendi canibinden dereceler, mağfiret ve rahmet (vermiştir). Allah çok mağfiret edici, pek merhamet eyleyicidir" (Âyet: 95-96).

- Bu âyette topallık, körlük, yatalaklık gibi şer'î bir özür sebebiyle harbe katılamayanlara da, katılanlara da, yânî her iki zümreye de cennet va'd olunmuştur. Ancak mücâhidlerin cennetteki dereceleri daha yüksektir.

[158] Bu hadîsin bir rivayeti CÎhâd Kitâbı'nda da geçmişti.

[159] Darar, birşeye dâhi! olan eksikliktir ki, maraz veya körlük, topallık gibi sakatlık demektir. Nitekim anadan doğma köre ve pek zaîf hastaya Darîr denilir. Levazım ve mühimmat tedârikinden âciz olmak da bu ma'nâdadır. Binâenaleyh "Uird-darar" zararlılar, dertli, sakat, âciz, özürlüler; bunların gayrı olan "Gayrı ulu'd-daran" ise sahîh, salim ve kaadir olanlar demek olur.

Bu âyetin evvelâ mutlak olup bu fıkranın sonradan indiği, buradaki hadîslerden açıkça anlaşılmaktadır.

[160] Hadîsin başıığa uygunluğu meydandadır. Ancak buradaki nüzul sebebi, bundan önce geçen hadîslerdeki nüzul sebebinin hilafıdır. İki sebebi uyuşturma vechi nedir? dersen, ben de şöyle derim: Kur'ân, birşey hakkında indiği zaman, bu şeyin ma'nâsı hakkında da kullanılır (Aynî).

[161] Hadîsin bildirdiğine göre "Bu âyet Mekke'de müslümân olmuş ve hicret farz bulunduğu esnada hicret etrfıemiş olan birtakım kimseler hakkında inmiştir. Demek ki, hicret vâcib İken kâfirlerle beraber yürüyüp oturmak, doğrudan doğruya küfr değil ise de herhalde bir ma'siyet ve nefse zulümdür. Müfessirlerin beyânına göre bu âyet bir yerde dînini ayakta tutmaya imkân bulamayan bir adamın, oradan hicret etmesi vâcib olduğuna delâlet etmektedir... Bu âyet inince Rasûlullah bunu Mekke müslümânlanna göndermiş, Cündüb ibn Damre (R) oğullarına: Beni yükleyiniz. Çünkü ben ne zaîf sayılanlardan, çaresizlerden, ne de yolu bilmeyenlerdenim. Vallahi .bu Mekke'de yatmam! demiş idi. Oğullan bunu sedyeye koyup Medine'ye yöneldiler. Pek ihtiyar idi, yolda Ten'îm mevkiinde vefat etti..." {Hakk Dîni, II, 1437).

[162] Bu hadîsin bir rivayeti altı bâb önce geçmişti. İbn Abbâs; annem Allah'ın maziretli saydığı kimselerdendi demekle, başlıktaki âyette müstesna kılman çaresiz kimselerdendi demiş oluyor.

[163] Bu hadîsin bir rivayeti ayrı senedle Yağmur İsteme Kitâbı'nın evvellerinde Peygamber'in duası babında geçmişti.

Hadîsin başlıkla uygunluğu, Allah'ın ma'ziretli kıldığı kimselerin bu hiçbir çâreye gücü yetmeyen kimseler olması ve Peygamber'in bu hadîste onlara duâ etmesi, onları hicretten men' edenlere de beddua etmiş olması yönünden-dir (Aynî).

[164] Bir öncekiyle birlikte âyetin baş tarafı şöyledir: "Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman, eğer kâfirlerin size fenalık yapacağından endîşe ederseniz, namazdan kısaltmanızda üzerinize bir vebal yoktur. Şübhesiz ki kâfirler sizin apaçık düş-manınızdır. Sen de içlerinde bulunup da kendilerine namaz kıldırdığın vakit, onlardan bir kısmı seninle birlikte namaza dursun, silâhlarım yanlarına alsınlar. Bu suretle secde ettikleri zaman da arka tarafınızda bulunup düşmana karşı dursunlar. (Bundan sonra) henüz namazını kılmamış olan diğer kısmı gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar ve onlar da ihtiyat tedbîrlerini ve silâhlarım alsınlar. O küfredenler arzu ederler ki, silâhlarınızdan ve eşyanızdan gafil olasınız da üstünüze derhâl bir baskın yapsınlar... " (Âyet: 101-102).

Bu âyetler mücâhidler hakkındaki İlâhî hafifletmeler cümlesinden olmak üzere seferde, korku hâlinde ve düşman karşısında ve belki hastalık ve yağmur gibi umûmî olarak zaruret mevkilerinde namazın keyfiyetini beyân ve bu suretle hem cihâdın, hem namazın dîndeki kesin ehemmiyetini meydana koymaktadır. . Âyet, düşman karşısında vaziyetin müsâadesine göre, namazı kısaltmanın cemâat ile yapılabilecek husûsî bir suretini anlatmaktadır. Korku hâlindeki kısaltma ise, el-Bakara: 239. âyetinde geçmişti ki, korkunun derecesine göre yürüyerek edaya veya îmâya, bunlar da olamadığı takdirde kazaya bırakılmaya müsâiddir... {Hakk Dîni, II, 1439, 1443).

[165] Bu hadîsin bir rivayeti bu sûrenin evvelinde "Eğer yetîm kızlar hakkında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkar sanız..-"{en-Nisâ: 3) âyeti bâbı'nda geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmişti

[166] Burada tefsirleri verilen kelime ve ta'bîrler, başlık yapılanla onu ta'kîb eden âyette geçmektedir. Tam anlaşılması için bu iki âyetin meallerini vermek daha iyi ola-. çaktır:

' 'Eğer bir kadın, kocasının uzaklaşmasından yâhud yüz çevirmesinden endîşe ederse, sulh ile aralarım düzeltmekte ikisine de vebal yoktur. Sulh daha hayırlıdır. Zâten nefislerde kıskançlık hazırlanmıştır. Eğer iyi geçinir, (kötülükten) sakınırsanız, şübhesiz ki Allah, yapacağınız herşeyden tamamen haberdârdır. Kadınlar arasında adalet etmenize ne kadar hırs gösterseniz, asla güç yetiremez-siniz. Bari birine büsbütün meyledip de ötekini (ne dul, ne kocalı bir durumda) askılı gibi bırakmayın. Eğer (nefsinizi) ıslâh eder, (haksızlıktan) sakınırsanız, şübheyok ki, Allah çok mağfiret edici,pek merhamet eyleyicidir" (Âyet: 128 129).

[167] Nitekim Tirmizî'nin İbn Abbâs'tan rivayet ettiği hadîste Şevde bintuZem'a annemiz de böyle yapmıştı. Hadîsin lafzı şöyledir: Şevde, Rasûlullah'm kendisini boşamasından korktu da:

— Yâ Rasûlallah, beni boşama, ben günümü Âişe'ye bırakayım, dedi ve böyle yaptı.

Rasûlullah Âişe için iki gün ayırır oldu. Biri Âişe'nin, biri de Sevde'nin günü. Ve Sevde'yi kadınları içinde bıraktı. Rasûlullah bunu, meşrû'luğu ve cevazı hususunda ümmetinin örnek alması için yaptı (Kastallânî).

Âişe: Rasûlullah, kadınlarından her kadının gününü ve gecesini ayırırdı. Yalnız Şevde bintu Zem'a gününü ve gecesini Rasûlullah'm hoşnûdluğunu dileyerek, Peygamber'in zevcesi Âişe'ye hibe etmişti, demiştir (Buhârî, Sulh).

Yânî sulh olmalarında meselâ Rasûlullah'm zevcelerinden Şevde bintu Zem'-a'nın boşanmaktan endîşe ederek, nevbetini Âişe'ye terketmesi gibi, kadının erkeği cezbetmek için hakkı olan mehrinde veya nevbetinde tenzilât ye fedâkârlık yaparak veya birşey bağışlayarak aralarını düzeltmeğe çalışmasında ve erkeğin bunu kabul etmesinde bir günâh yoktur. Yânî böyle birşey rüşvet gibi bir günâh olmaz. Sulh, herhalde ayrılmaktan ve geçimsizlikten hayırlıdır (Hakk Dîni, II, 1486).

[168] Münafık kelimesi Nafk, Nâfıkaa: Yer altında bulunan lâğım, canavar ini, izb'-dendir. İsmi Nifâk'tır ki, örfte dışı mü'min, içi kâfir demektir. Böyle kimseye Münafık derler. İmâm Râgıb'a göre Nifak, şerîate bir kapıdan girip öbüründen çıkmaktır. Canavar ini de böyle iki kapılıdır (Çantay).

[169] Bu hadîsi en-Nesâî de Tefsîr'de getirdi. Huzeyfe bu hükmü şu âyetten istidlal etmiştir: "Ancak tevbe edenler, hâllerini düzeltenler, Allah'a sımsıkı sarılanlar, dînlerinde Allah için hâlis bulunanlardan başka. Çünkü bunlar mü 'minler-le beraberdirler. Müzminlere ise Allah çok büyük bir ecir verecektir" (Âyet: 146).

[170] Müfessirler diyorlar ki, Hz. Nûh, Allah tarafından dilinden İlâhî şer'î hükümler teşrî' kılman peygamberlerin evvelidir. Ve ilk evvel ümmeti azâb olunan peygamber de odur. Bunun için evvelâ o zikrolunmuş, sonra bütün peygamberler özetlenip, bâzıları açıkça söylenerek tafsil edilmiş ve bunda büyük peygamberlerin evveli bulunan İbrahim'den başlayıp Nûh ile beraber oniki peygamber zikredilmiş ve Mûsâ bunlar arasında sayılmayıp, en nihayete bırakılmıştır. Zîrâ bunların sayılmasından asıl maksad, kitâb indirmekte Mûsâ gibi olmayan ve kitâb ehlince kabul edilen peygamberleri bir arada göstermektir. Bununla beraber peygamberlerin bunlara münhasır olmadığını beyân " Ve ondan sonraki peygamberlere" icmalinin tafsilini tamamlamak için: "Öylerasûllergönderdik ki, kıssalarını hakikat önceden sana bildirdik. Yine öyle peygamberler yolladık ki, sana onların kıssalarını haber vermedik. Allah Musa'ya da hitâb ile konuştu" (Âyet: 164). Binâenaleyh Allah'ın vahyettiği peygamberler, gönderdiği rasûller gerek burada ve gerek bundan evvel İsimleri, kıssaları bildirilmiş olan ma'Iûm ve meşhur zevata münhasır zannedilmemelidir. İnsanlara daha birçok peygamberler gönderilmiştir ki, bunların sayılarını, isimlerini, yerlerini, kavimlerini, kıssalarını ancak Allah bilir... (Hakk Dîni, II, 1528-1529).

[171] Hadîsteki "Ben" mütekellim sîgasiyle bu sözü söyleyen kişinin kendisi murâd olunabildiği gibi, Rasûlullah da murâd olunabilir. Birinciye göre: Hiçbir kimse için kendisini Yûnus Peygamber'den üstün saymak ve böyle söylemek doğru değildir, demek olur. İkinciye göre: Hiçbir kimse için Muhammed Peygamber, Yûnus Peygamber'den hayırlıdır, demek doğru değildir, ma'nâsma olur. Yûnus Peygamber'in bir kıssası el-Kalem: 48-50. âyetinde geçer. Oradaki İlâhî hitâb Yûnus Peygamber'in mertebesinin aşağı indirilmesine delâlet eder suretinde hatıra gelmesi düşünülen bir yanlış anlaşılmayı karşılamak için Rasûlullah, peygamberler arasından bilhassa Yûnus'u zikretmiştir. el-Kalem:48-50. âyetlerinde kısaca zikredilen Yûnus kıssası, es-Sâffât Sûresi'nin 139. âyetinden 148. âyetine kadar devam eden on âyetin bir özetidir.

[172] Âyetin devamı: "Eğer kızkardeş iki (veya daha fazla) ise oğlan kardeşinin bıraktığının üçte ikisini alırlar. Eğer erkek ve dişi kardeşler ise, o zaman erkek için dişinin iki hissesi vardır. Allah size şaşırırsınız diye açıklıyor. Allah herşeyi hakkıyle bilendir ".

Kelâle: Baba, ana, çocuk cihetlerinin gayrı olan, yânî usûl, furû' silsilesini teşkil eden dikey nesebin hâricinde bulunan yakınlık demektir. Bu kelime esasen yorulup kuvvetten düşmek veya etraftan ihata edilmek ma'nâlarına bir masdâr olup, evvelkinde Kelâi, ikincide Iklîl (yânî tâc) ile-münâsebetlidir. Bu yakınlık, baba ve çocuk yakınlığına nisbetle zayıf veya onun başını yâhud etrafını sarmış bulunduğundan bu İsimle isimlendirilmiştir. Karabet (yakınlık), yakınlık sahibi ma'nâsına geldiği gibi, Kelâle de kelâle sahibi ma'nâsına olarak ne çocuk, ne de baba ve ana bırakmamış olan murise, bir de ne çocuk, ne de baba ve ana olmayarak kalan vârise dahî denilir. Meselâ kardeşlik bir kelâle, usûl ve furû'-dan birşey bırakmadan vefat eden kardeş bir kelâle, onun arkasından kalan kardeş, amca, hala vesaire de hep kelâledir... Kelâle'nm tefsirinde sahâbîlerin kavilleri ve araştırmaları çoktur. Ebû Bekr'in tercihine göre Kelâle: Ana, baba ve çocuğun dışındakiler'dîr ki, tercih edilen ve sahîh kavi de budur... {Hakk Dîni, II, 1310).

Bu Kelâle mîrâsı, sûrenin 12. âyetinde de anlatılmıştı.

[173] el-Bakara'da İbn Abbâs'tan: En son inen ribâ âyetidir, diye geçmişti. en-Nisâ'-dakinin sonunculuğu, mîrâs hükümlerinin inmesi i'tibâriyledir. el-Bakara'-dakinin sonuncu olması ise ribâ hükümleri i'tibâriyledir denilmek muhtemel olur (Kastallânî).

[174] Burada tefsirleri nakledilen kelime've ta'bîrlerin, buradaki sıraya göre geçtiği ayetlerin rakamları şunlardır: 1, 13, 21, 29, 52, 14, 5, 48, 68, 32, 48, 3.

[175] Bu âyet, hadîsin imân Kitâbi'ndaki rivayetinde de işaret edildiği gibi, onuncu hicret yılında Veda Haccı'nda, Arafe günü olan cumua günü ikindiden sonra Peygamber (S) Arafat'ta Adbâ adındaki dişi devesinin üzerinde vakfede iken inmişti; devenin ayaklan vahyin şiddetiyle üzerinden basan yükün ağırlığına kat-lanamayip çöküvermişti.

Bu âyette İslâm Dîni'nin artık kemâl devrine erdiği, beşeriyetin maddî ve ma'nevî muhtâc olduğu bütün temel hükümlerin tamamlandığı bildirilmiştir.

Umer'in cevâbı da üç vecihle suâle uygundur: Evvelâ âyet, Arafe günü ikindiden sonra indiği için, bayram gecesi inmiş yâhud inmesiyle hemen bayram tahakkuk etmiş demektir. İkinci olarak: Cumua günü İnmiştir ki, o gün, müslümânların her hafta tekerrür eden bayramıdır. Üçüncü olarak: Arafe gününün kendisi de bir bayramdır. Nitekim bu hadîs İshâk ibn Kubeysa rivayetinde: Arafe olan cumua gününde İndi. Cumua da,arafe de-Allah'a hamd olsun-bize bayramdırlar, şeklindedir.

Sûrenin isminin de bu bayram oluşla ilgisi şöyle belirtilmiştir:

Mâide: Yemekli sofra demektir. en-Nisâ Sûresi'ni, el-Mâide Sûresi'nin ta'-kîb etmesi ne kadar uygun ve ne kadar ma'nâlıdır! îsâ'nın Mâide'sinin bu sûrede zikredilmiş olması bu isimlendirmenin zahiren bir vechi gibi görünürse de, doğrusu onun için buna "el-Mâide Sûresi" denilmiş değil, bu, el-Mâide Sûresi olduğu için, o bunda zikredilmiştir. Esâsında bu sûre, İslâm ni'metinin Mâide'-sidir. Burada "Bu gün sizin dîninizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki ni'metimi tamamladım ve size dîn olarak müslümânlığı (verip ondan) hoşnûd oldum" mü-eddâsınca İslâm ni'meti tamamen kurtarılmış, ahidlerine vefa, akidlerini îfâ eden îmân ehline sunulmuştur (Hakk Dîni, II, 1544).

[176] Abdestle beraber Teyemmüm Âyeti'nin tamâmı şöyledir: "Ey îmân edenler, namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ve dirseklerinize kadar ellerinizi ve başınıza meshedip her iki topuğa kadar ayaklarınızı yıkayın. Eğer cünüb olduysanız boy abdesti alın. Eğer hasta olmuşsanız yâhud bir sefer üzerinde iseniz veya içinizden biri ayakyolundan gelmişse yâhud kadınlara dokunmuşsanız ve bu hâlde su da bulamamışsanız, o vakit tertemiz bir toprakla teyemmüm edin, bunun için (niyetle) ondan yüzlerinize ve ellerinize sürün. Allah sizin üzerinize bir güçlük yapmayı dilemez, fakat iyice temizlenmenizi ve üstünüzdeki ni'metinin tamamlanmasını diler; tâ ki şükredesiniz" (Âyet: 6).

Bu âyete Teyemmüm Âyeti denilmiştir. Nüzul sebebi, Âişe'den gelen hadîste görüleceği üzere, bir seferde su bulunamamasidir. Bu gibi hâllerde abdest yerine geçmek üzere teyemmümü emretmiştir. Gerçi bu âyet baş tarafında ab-destin farzlarını tesbît etmekte ve aynı zamanda bir abdest âyeti olduğu muhakkak bulunmakta ise de, abdest evvelâ bu âyetle teşrî' edilmiş olmayıp, tâ Mekke'de namazla beraber farz kılınmış ve hattâ îslâm'da hiçbir zaman abdestsiz namaz kılınmamış olduğu bilindiğinden, bununla abdestin farziyyetİ doğrudan değil, temizlik hükümlerini İstinbâtta esâs edilmek üzere takrîren tesbît edilmiş ve bunun ismi abdestten ziyâde teyemmüme İzafe edilmiştir... Bu Teyemmüm Âyeti en-Nisâ: 43'de de geçmişti. Burada fazla olarak "Minhu " kaydı zikredilmiş ve bu suretle teyemmümde sırf kasd ve niyet ile mesh yetmeyip, toprağa dokunmak da lâzım olduğu bildirilmiştir. "Min " ibtidâ veya teb'îz olmak muhtemeldir. İbtidâ olduğuna göre, elin toprağa dokunması kâfidir. Teb'îz olduğuna göre de, muhakkak elden yüze ve kollara da biraz şey sürülmesi lâzım gelir. {Hakk Dîni, II, 1583-1589).

[177] İbn Abbâs buradaki dört lafız ve ta'bîrin Kur'ân'da bir ma'nâya, nikâh ma'nâ-sma, yânî cinsî münâsebet ma'nâsına olduğunu bildirmiştir. Bu dört ta'bîrin Kur'ân'da geçtiği yerler, buradaki sıraya göre şöyledir: El-Mâide: 3, el-Bakara: 236-237; en-Nisâ: 23; en-Nisâ: 21.

[178] Hadîsin bu metni başka senedle Teyemmüm Kitabı'nda geçmişti. Vak'anın o iki yerden hangisinde olduğunda şekkeden Âişe'nin kendisidir. Beydâ, en sa-hîh kavle göre Zu'1-Huleyfe'nin diğer ismidir, Zâtu'I-Ceyş de Medîne'ye bir be-rîd, yânî dört fersah mesafede bir yerin İsmidir. Her ikisi de Medîne ile Mekke yolu üzerindedir.

Bilindiği üzere her ikisi de Medenî olan en-Nisâ ile el-Mâide Sûreleri'nde birer teyemmüm âyeti vardır. el-Mâide'deki âyetin baş tarafı abdeste dâir olduğu için, ona Abdest Âyeti de derler, bu kıssada inen teyemmüm âyetinin hangisi olduğu hakkında görüş ayrılıkları vardır. Birincisinde yalnız teyemmümden bahsedildiğine, ikincisine Abdest âyeti de denildiğine bakarak, bu defa inen âyet en-Nisâ: 43 yetidir diyenler varsa da Ebû Bekr Humeydî'nin bir rivayetinde "Ey îmân edenler, namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ve dirseklerinize kadar ellerinizi yıkayın... tâ ki şükredesiniz" âyeti indi, denildiğine göre, ilk inen ,el-Mâide'deki âyet olmak lâzım gelir (Tecrtd Ter., II, 203).

[179] Bu da bundan önce zikredilen hadîsin başka yoldan ve ayrı bir metinle gelmiş, bir rivayetidir. Bunda el-Mâide âyetinin bu seferde indiği açıkça belirtilmiştir.

Useyd ibn Hudayr, İkinci Akabe gecesi Peygamber tarafından Evs üzerine nakîb ta'yûı olunan Ensâr'ın büyüklerindendir. Düşürülmüş gerdanlığı yollarda aramaya gidenlerin başında idi.

Buhârî'nin diğer bir rivayetinde Useyd, Âişe'ye: "Allah seni hayır ile mükâfatlandırsın. Vallahi senin başına hoşlanmadığın hiçbir iş gelmez ki Allah onda senin İçin de, müslümânlar için de bir hayır bulundurmasın" demiştir ki, bu sözler, kıssanın iftira hâdisesinden sonra olduğuna delâlet eder. Gerdanlık düşmesi hâdisesinin birden fazla olduğu da anlaşılabilir... Birinde iftira hâdisesinin vukû'u, diğerinde de Teyemmüm Âyeti'riin indiği ma'nâsı anlaşılabilir...

[180] Âyetin biraz öncesi şöyledir: "Mâsâ dedi ki: Ey kavmim, Allah'ın size takdîr ettiği Mukaddes Yer 'e girin, arkanıza dönmeyin, sonra nice zararlara uğrayanların hâline dönmüş olursunuz. Dediler ki: Ey Mûsâ, doğrusu orada zorbalar güruhu var. Doğrusu onlar oradan çıkıncaya kadar biz kat Hyyen giremeyiz. Eğer onlar oradan çıkarlarsa, biz de muhakkak giricileriz. (Peygambere muhalefetten) korkmakta olan kimselerden Allah'ın kendilerine m'met ihsan ettiği iki er: Onların üzerine kapıdan girin. Ona girdiniz mi, hiç şübhesiz ki siz gâttbsi-niz. Artık ancak Allah 'a güvenip dayanın, îmân etmiş kimselersiniz, dedi. Onlar da şöyle söylediler: Yâ Mûsâ, onlar orada bulundukça biz oraya ilelebed giremeyiz, ^irtık sen Rabb'inle beraber git..." (Âyet: 21-24).

[181] Bu hadîsin farklıca bir rivayeti Bedir gazvesi'nde geçmişti. Bu hadîs Bedir harbi öncesinde cereyan eden bir müzâkere safhasını açıkça işaret etmektedir.

Âyetlerde Mûsâ Peygamber'in kavmi ile yaptığı harb müzâkeresinde verdiği emirlere kavminin muhalefeti açıkça görülmektedir. Hadîsteki Mıkdâd'm sözlerinde ise, Muhammed Peygamber'in sahâbîleriyle yaptığı harb müzâkere ve istişaresinde sahâbîlerin Peygamber'e bağlılıkları, itaatleri dile getirilmiş, bu teslîmiyet ifâdesi, Mûsâ kavminin hâli de zikjedilmek suretiyle, iyice kuvvetlendirilmiştir. Allah onların hepsinden razı olsun

[182] Ölüm cezası yalnız öldürene; asma cezası, öldürmekle beraber yol kesen ve mal alan kimseye; kesme cezası yalnız mal alana; sürgün cezası da bunlardan başka suretlerde fesâd yapanadır. İbn Abbâs ile İmâm Şafiî'nin kavli budur, imâm Âzam'a göre, nefy'den maksad, habsetmektir (Celâleyn). Âyetin devamı ile sonraki âyet şöyledir: "Bu onların dünyâdaki rüsvâylığıdır. Âhirette ise onlara pek büyük bir azâb da vardır. Şu kadar ki, siz kendileri üzerine kaadir olmazdan (kendilerini ele geçirmezden) evvel tevbe edenler (yânî tevbe eden muhâriblerle yol kesenler) müstesnadırlar. Bilin ki, şübhesiz Attan çok mağfiret edici, pek merhamet eyleyicidir" (Âyet: 33-34).

[183] Bu hadîs temizlikte deve sidikleri konusunda, Mağâzî'de geçmişti. İnşâallah Diyetler Kitâbı'nda da Allah'ın yardımıyle bahislerinin kalamyle gelecektir. Bu-hârî bu hadîsi yedi yerde, dokuz yol ile getirmiştir.

Bu hâin adamlar Peygamber'in çobanı Yesâr'ı öldürdükleri zaman elini, ayağını kestiler, gözlerine diken hatırdılar, ölünceye kadar o hâl üzere bıraktılar. Haberi Medîne'ye ulaşınca Rasûlullah onları ta'kîb etmeye yirmi atlı hazir-- layıp başlarına Kurz ibn Câbir el-Fıhrî'yi kumandan ta'yîn etti. Kurz onları yakalayıp Peygamber'in huzuruna getirdi. Peygamber de dînden dönme, ni'-mete nankörlük, yol kesicilik, öldürme ve işkence gibi fiillerine kısas olmak üzere ellerinin, ayaklarının kesilmesini ve gözlerinin çıkarılmasını emretti. Başlıktaki âyetin inme sebebi bu vak'adır.

[184] Âyetin tamâmı şöyledir: "Biz Tevrat'ta onların üzerine (şunu da)yazdık: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş (karşılıklıdır. Hulâsa bütün) yaralar birbirine kısastır. Fakat kim bu kısası sadaka olarak bağışlarsa o, kendi günâhına keffârettir. Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse onlar zâlimlerin tâ kendileridirler".

Kısas, misli misline tekaabül ve takas demek olduğundan benzeşme bulunmayan veya benzeşme muhafaza edilememesi ihtimâli bulunan yaralara' kısas yapılamaz. Bunlar tam ma'nâsıyle ödenemeyip zaruri olarak tam ma'kûl bir misil olmayan maliyet i'tibâriyle, yânî diyet veya hukûmetî adi ile ödenebilir. Kısas tam bir hakk alma olduğu için, bunda kulun haklan içinde Allah hakları ve umûmî haklar dahî tam alınmış olur ve başka hiçbir ceza lâzım gelmez {Hakk Dîni, II, 1690-1693).

[185] Hadîsin bir rivayeti uzunca bir metin İçinde Sulh Kitabı, "Diyet hususunda sulh bâbı"nda geçmişti. Hadîsteki Enes ibn Nadr'ın yetnînle söylediği "Rubeyy'in dişi kırılmaz" sözü, Peygamber'in hükmünü redd değil, fakat Allah katındaki yakınlığı ve Allah'ın fadlı ve lûtfuna güvenmesi, Allah'ın onu eli boş çıkarmayıp da'vâcılara affı ilham edeceğine güvenmiş olduğundan dolayı bu kırmanın vukuunu nefyetmiştir. Ve hakîkaten netîcede iş böyle vâki' olmuştur (Kastallâ-nî).

[186] es-Sa'lebî, el-Hasen el-Basrî'den şunu rivayet etmiştir: Rasûlullah şöyle buyurdu: "Allah beni elçiliğe me'mûr ettiğinde çok sıkıldım. Biliyordum ki, insanlardan bir kısmı beni yalanlıyorlar. Kureyş müşrikleri, Yahudiler, Hristiyanlar tehdîd ediyorlar. Bunun üzerine bu âyetle teblîğ vazifesinin korkusuz yerine getirilmesi emredildi. Artık benden o sıkıntı ve endîşe tamâmiyle zail oldu".

[187] Yemînlerle ilgili bâzı hükümler el-Bakara: 225. âyette de geçmişti. el-Mâide âyetinin tamamı ise şöyledir: "Allah sizi yemînlerinizdeki lağvdan dolayı sorumlu tutmaz. Fakat kalblerinizin azmettiği yeminler yüzünden sizi sorumlu tutar. Bunun da keffâreti ailenize yedirmekte olduğunuzun orta derecesinden on yoksulu doyurmak yâhud onları giydirmek, yâhud bir kul âzâd

etmektir. Fakat kim bunları bulamazsa, üç gün oruç tutması lâzımdır. İşte bu, yemîn ettiğiniz vakit yeminlerinizin keffâretidir. Yeminlerinizi muhafaza edin. Allah âyetlerini size böylece açıklıyor, tâ ki şükredesiniz".

Yemîn: Esasen kuvvet ve sağlamlık demektir. Bu münâsebetle sağ ele "Yemîn" denildiği gibi "Bir kelâmı, Allah'ın ismini mahsûs bir surette zikrederek takviye etmeye" de dînen "Yemîn" denilir ki, söylediği sözü Allah huzurunda, Allah'ı şâhid ederek, O'nun azameti inamına söylediğini göstermek suretiyle bir taahhüd İfâde eder.

Lağv: t'tibâr derecesinden düşük olan kelâm demektir. "Lağv Yemini" de bir akd ve kasıd bulunmayan yemîndir. Bu da birşeye kanâatine göre yemîn etmek ve sonra hilafı olduğu anlaşılmaktır ki, bunda yalan söyleme kasdı yoktur. Fakat Şafiî, lâğv yeminini lisanda "Hayır vallahi, evet vallahi" gibi sırf te'kîd için söylenip, yemîn ma'nâsı hatıra gelmeyen yemîn lâfızlarına hamletmiş ve bunda keffâret lâzım gelmeyeceğine kaail olmuştur... Yalan kasdiylebile bile yalan olarak yapılan yemîne de "Gamüs Yemîni" denilir ki, keffâreti yoktur, bunun günâhından keffâret ile kurtulunmaz...

Yemîn kısımlarından bir de "Munâkıde Yemîn" vardır ki, bununla istikbâlde birşey yapmaya veya yapmamaya azmedilir ve bu suretle ta'lîkî bir akd yapılır, "Fulân şeyi yaparsam şöyle olsun, şunu vallahi yapacağım yâhud vallahi yapmayacağım" tarzında yapılan yemînlerdir (Hakk Dîni, I, 780-782).

Ve bu gibi yeminler birer akd oldukları için îfâ edilmeleri lâzım gelir. Edilmezse Allah sorguya çeker. Bunlar ise iki türlüdür: Birisi ma'siyet olmayan birşeye yemîndir ki, bunun bozulması asla caiz değildir, büyük günâhtır. Diğeri ma'siyet olan birşeye yemîndir ki, bunda sebat, bozulmasından daha günâhtır. Ve bunun için iki şerrin hafifini tercih edip "Bir kimse birşeye yemîn eder de sonra gayrisini daha hayırlı görürse, o hayırlı şeyi yapsın ve yeminine keffâret versin " hadîsince yeminin bozulması tercih edilir ve keffâret verilir... (HakkDîni, II, 1801).

[188] Bu da yine bizzat Âişe'dendir. ed-Dâvûdî: Bu ikinci hadîs, birinci hadîsin bir tefsiridir, demiştir. tbnu't-Tîn de: Hakk olan birinci hadîs lağv yemininin tefsiri hakkındadır, ikinci hadîs ise yemîn akdinin (yânî munâkıde yemininin) tefsiri hakkındadır, demiştir (Aynî).

[189] Rivayet edilir ki: Bir gün Rasûlullah, sahâbîlerine kıyameti tavsîf etmiş ve son derecede uyarmalarda bulunmuş idi. Sahâbîler bundan müteessir olup duygulanarak, Usmân ibn Maz'ûn evinde toplanmışlar, dâima oruçlu olmaya, döşek üzerinde uyumamaya, et ve yağlı yememeğe, kadınlara yaklaşmamaya, koku sü-rünmemeye, dünyâyı terketmeye, eski çul ve paçavra giyinip yeryüzünde seyâ hat etmeye ve erkekliklerini kesmeye ittifakla karar vermişler. Bu haber Rasûlullah'a ulaşmış, onlara: "Ben böyle emroiunmadım. Muhakkak ki nefsinizin, üzerinizde bir hakkı vardır. Nafile oruç tutun, oruçsuz da olun; geceleri nafile namaz kılın, uyku da uyuyun. Ben namaz kılarım, uyku da uyurum; oruç tutarım, oruçsuz da olurum; et de yerim, yağ da yerim; kadınlara da yaklaşırım. Benim sünnetimden yüz çeviren, benden değildir" buyurmuş, bu âyetler inmiştir.

[190] Bu hadîsin bir rivayeti Nikâh'ta gelecektir. Müslim de bunu Nikâh'ta getirmiştir: Müslim Ter., IV, 291-292, Üçüncü bâb, ll-"1404".

el-Ihtisâ, neslin devamının dönüp dolaştığı organ olan erkeklik yumurtalarım çıkartıp kendini hadım yapmaktır.

Mut'a Nikâhı, muvakkat bir zaman için iki tarafın razı olduğu bir ücret mukaabilinde kadın kiralamaktır. Bu bir nikâh değildir. Çünkü «nikâh, çiftlerin bütün hayâtı beraber yaşamak üzere bir aile yuvası kurmalarıdır. Mut'a da, nikâh da iki tarafın rızâsına uygun birer akid olmakla beraber, mut'a muvakkat-hk, nikâh devamlılık vasıflanyle birbirinden ayrılır. Mut'ada ta'yîn olunan bedel, âdi bir karşılık mâhiyetinde olduğu hâlde, nikâhtaki mehr, gayet şerefli ve hiçbir akidde bulunmayan bir asalet ifâde eder.

[191] Bundan sonraki âyet meâlen şöyledir; "Şeytân,içkide ve kumarda ancak aranıza düşmanlık ve kın düşürmek, sizi Allah h anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık siz (hepiniz) vazgeçtiniz değil mi?" (Âyet: 91).

[192] Nusub, dikilmiş ma'nâsınamüfred veyâNisâb'm veya Nusbe'nin cem'idir, bunun cem'i de Ensâb gelir. Bâzı müfessirler bunu "Sanemler" diye tefsir etmişlerdir. Fakat diğerleri "Esnam" ile "Ensâb"m farkını göstermişlerdir. Şöyle şaki, Esnam, sûretli ve nakışlı taşlar, putlardır. Nusub İse dikili taşlardır ki, sû-retli ve nakışlı olması şart değildir, vesen gibidir.

Hâsılı Câhiliye'de ve Ka'be'nin etrafında böyle dikilmiş veya konulmuş birtakım taşlar vardı ki, bunlara hürmet ve ta'zîm ederler ve üzerlerine kurban keserlerdi... (Hakk Dîni, II, 1564).

Başlıktaki âyet, içkilerin haram kılınması hakkında üçüncü ve son olarak inmiştir. Birincisi en-Nisâ: 42; İkincisi el-Bakara: 219; üçüncüsü de bu el-Mâide: 90. âyettir.

[193] Hadîslerin başlığa uygunlukları meydandadır. CâbÎr'in Uhud'da içki içip şehî-den ölenler hakkındaki hadîsinin bir rivayeti Cihâd'da, "Cihâd'ın fadlı bâbi"n-da geçmişti: "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma..." (Âlulmrân: 169).

[194] Umer'în bu hutbesindeki hamr ta'rîfi hakîkaten çok vecîz ve o kadar da câmia-h, eskimez bir ta'rîftir

[195] Görülüyor ki, bu âyette îmân ve sâlih amel iki kerre ve takva üç mertebe olarak zikredilmiş, nihayet ihsan mertebesine gelmiştir ki, takvanın bu üç defa zikri, takvanın muhtelif vecihleri ve mertebelerine işarettir. Evvelâ mâzî, hâl, istik^ bâl; üç zamana işarettir, ikinci olarak üç hâle işarettir ki, birincisi insanın kendisiyle yine kendi nefsi ve vicdanı arasında takva ve îmân; ikincisi kendisiyle i diğer insanlar arasında takva ve îmân; üçüncüsü kendisiyle Allah arasında takva ve îmândır. Bunun için üçüncüsünde îmân, ihsana tebdîl edilmiş, Rasûlullah'ın "İhsan, Allah'ı görüyormuşsun gibi ibâdet etmendir, sen onu görmüyorsan da O seni görmektedir" ta'rîfine işaret buyurulmuştur. Üçüncü olarak el-Bakara Sûresi'nin evvelinde beyân olunduğu şekilde başlangıç, orta ve son olmak üzere takvanın üç mertebesi bulunduğuna işarettir. Dördüncü olarak sakınılacak şeylerin mertebelerine işarettir. Çünkü

evvelâ ikaabdan sakınmak için haramı terk, saniyen harama düşmemek için şübhelİleri terk, sâlisen nefsi alçaklık ve değersizlikten korumak, tabîat ve i'tİyâd kirlerinden temizlemek için bâzı mubahları

terk gerektir.. (Hakk Dîni, il, 1807).

Bu hadîsin bir rivayeti Mezâlim'de, "Yollara şarâb dökülmesi bâbi"nda geçmişti.

[196] Rasûlullah'ın burada kinaye yoluyla rivayet edilen cevâbı, diğer rivayet yolunda açıkça söylenerek: "Baban Zuhre oğulları'ndan Huzâfe ibn Kays'tır" buyurmuştur. Yine bu rivayette birisi de ayağa kalkarak: Yâ Rasûlallah, benim babam nerede? diye sormuş, Rasûlullah buna da; "Cehennemde" diye cevâb

vermiştir.

İbn Huzâfe'nin bu umûmî teessür sırasında bu sorusunun ne derece uygunsuz olduğu açıktır. Bu âyetin inme sebebi olarak Alî ibn Ebî Tâlib'den ve Ebû Hu-reyre'den başka rivayet de vardır. Müslim, Ebû Hureyre'den şunu rivayet etti: Rasûlullah bize hutbe yapıp: "Ka'beyi ziyaret etmek, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır" (Âlu İmrân: 97) âyetiyle:

— "Hacc farz olmuştur, hacc edin" buyurdu.

Birisi:

— Her sene mi? diye sordu.

Rasûlullah cevâb vermedi. O adam aynı suâli üç kerre sorunca:

— "Sizi kendi hâlinize bıraktığım müddetçe, siz de beni kendi hâlime bıra-

kın. Eğer evet dersem, muhakkak hacc her sene için farz olur. Buna ise takat .^ getiremezsiniz. Sizden evvelki ümmetleri çok soru sormaları ve peygamberleri-,;! ne karşı olan ihtilâfları helak etmiştir. Size herhangi birşeyi emrettiğim zaman, ^ onu gücünüzün yettiği derecede yerine getirmeye çalışın. Birşeyden nehyettiğim .,}i vakit de, ondan kaçının" buyurdu.

Alî'nin hadîsinde: Rasûlullah'ın bu hutbesi üzerine bu âyet indi, demiştir.

[197] Bundan sonraki âyet şöyledir: "Sizden evvel de bir kavim onları sordu da, sonra o yüzden kâfirler oldular" (Âyet: 102).

Bu âyet, Rasûlullah'tan soru sormayı mutlak olarak nehyetmiş değildir. Çünkü O'ndan hukukî, dînî, içtimaî her türlü mes'eleler sorulur ve bunların cevâb-Ian bildirilirdi. Da'vâlar arzolunur, onlara adaletle hükmedilirdi. .Binâenaleyh âyetin men' ettiği ve sakındırdığı sorular, ancak ve yalnız dünyevî faydası olmayan değersiz şeylere âid sorulardır.

[198] Başlıktaki âyetin devamı, bir sonrakiyle beraber şöyledir: "...Fakat o küfredenler, Allah'a karşı (bize bunları o emretmiştir diye) yalan düzerler. Onların çoğu ise akıllan ermez. Onlara: Allah 'in indirdiğine ve o Rasûle gelin denildiği zaman: Atalarımızı üzerinde bulduğumuz şey bize yeter, dediler. Ya ataları hiçbirşey bilmiyorlar ve doğru yola gitmiyorlar idiyse?" (Âyet: 194-195).

Buhârî bundan sonra el-Mâide Sûresi'ne bu ismin verilmesine sebeb olan îsâ Peygamber'le havarileri arasında cereyan eden konuşmasını ve îsâ'nın Allah'tan havarilerin istediği sofra mu'cizesini dileyip duâ etmesini anlatan 112-115. âyetlerdeki bâzı kelime ve ta'bîrlerin ma'nâlarını vermektedir.

Mâide hakkında lügatte şu bilgiler verilmiştir:

el-Mâide, fâide vezninde buğday ve arpa makûlesi zahireye denir taam ma'-nâsına, burada taamdan murâd zahîredir ve üzerinde bi'I-fiil taam hazır olan sofraya ve tepsiye denir, taam konulmayan sofraya ve tepsiye mâide denilmez, fakat ona Hıvân denir. Müellif Fîrûzâbâdî'nin Basâir'de beyânına göre Mâide, faile bi-ma'nâ mef'ûledir... (Kaamûs Ter.).

İbn Abbâs'm ma'nâ verip tefsir ettiği "Seni vefat ettireceğim " kelâmı, Âlu tmrân: 55. âyetinde olmakta beraber, bundan sonraki bâb başlığında gelecek olan el-Mâide: 117. âyeti ile bu Âlu İmrân: 55. âyeti, bunların ikisi de îsâ Pey-gamber'in kıssası oludğu için burada zikredilmiş olmalıdır.

[199] Bu ta'bîrler hakkında şu ta'rîfler de verilmiştir:

Câhiliye ahâlîsi bir dişi deve beş batın doğurur ve beşinci erkek olursa kulağını bahr ederler, yânî yararlar, salıverirlerdi ve artık onu ne sağarlar, ne binerler, ne kullanırlardı ki, bahîra budur. İkinci olarak, bir adam başına bir derd geldiği ve meselâ hasta olduğu zaman "Şifâ bulursam dişi devem sâibe olsun" diye adak yapar, bahîra gibi salıverir, ondan faydalanmayı haram ederdi. Üçüncü olarak koyun dişi doğurursa kendilerinin, erkek doğurursa putlarının olurdu. Şayet ikisini birden doğurursa "Kardeşini ekledi" derler, bu dişiden dolayı erkeğini de kurbân etmezlerdi ki, vasîle de budur. Dördüncü olarak, bir erkek devenin dölünden on batn doğarsa onun sırtını haram sayarlar ve hiçbir sudan ve mer'adan men' etmezler, "Sırtını yükten korumuştur" derlerdi ki, Ham ve Hamt de budur... (Hakk Dîni, II, 1823).

[200] Müfessirler şöyle demişlerdir: Amr ibn Luhayy el-Huzâî, Mekke'ye melik olmuş idi. İsmâîl'in Tevhîd Dîni'ni ilk evvel değiştiren de bu olmuş idî. Sanemler yaptırmış, vesenler diktirmiş, bahîra, sâibe, vasîle, hâm âdetlerini koymuştu. İbn İshâk bâzı âlimlerden şöyle rivayet etti: Bir ara Amr Mekke'den Şam'a gitmişti. Belkaa mıntıkasındaki eski Maâb şehrine vardığında Amâlika'nın putlara taptıklarını gördü. Onların bu putlardan kurak zamanlarda yağmur, harb ve felâket zamanlarında yardım dilediklerini öğrendi. Onlardan isteyip aldığı "Hubel" adlı bir putu götürüp Ka'be'ye dikti. Halkı buna ta'zîm ve İbâdete çağırdı. Şârih Aynî'nin bildirdiğine göre meşhur "Lât" putu da Huzâa'nın eseridir... Huzâa ile Huzâa oğulları'nm Hicaz'da kurdukları bu putçu idare üçyüz kusur sene devam etmiştir. Onun kurduğu bu putperestlik nizâmı, Peygamber'-in Tevhîd inkılâbıyle yıkılmcaya kadar asırlarca yaşamıştır. Huzâa, halka teklîf ettiği her bid'ati, bir peygamberin şeriatı gibi kabul ve devam ettirmiştir. Güvenilir kaynaklardan alınan bilgiye göre, bunun sırrı bir noktada toplanıyor: Hu-zâahlar çok cömert idiler, zirâatsız Hicaz'ın aç halkını refah içinde yaşatmışlardır. Amr'ın her hacc mevsiminde onbin deve kestiği, onbinlerce elbise hazırlayıp açlara, çıplaklara yedirip giydirdiği rivayet ediliyor.

[201] Hadîsin âyetle uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti Peygamberler Kitabı, "İbrâhîm'in Menkabelerİ bâbı"nda da geçmişti.

[202] Buhârî bu hadîsin birer rivayetini de Ehâdîsu Enbiyâ ile er-Rikaak'ta getirmiştir. Bu âyetin baş tarafı ile bir önceki şöyledir;

"Allah: Ey Meryem oğlu îsâ, insanlara Allah'ı bırakıp da beni ve anamı iki tanrı edininiz diyen sen misin? dediği zaman, o şöyle söyledi: Seni tenzih ederim, hakkım olmadık bir sözü söylemekliğim bana yakışmaz. Eğer onu söyledimse elbette bunu bilmişsindir. Benim içimde olan herşeyi Sen bilirsin. Ben ise Sen 'in zâtında olanı bilmem. Şübhesiz ki gayblan hakkıyle bilen Sen 'sin Sen. Ben onlara Senin bana emrettiğinden başkasını söylemedim. (Dediğim hep şu idi:) Benim de Rabb 'im, sizin de Rabb 'iniz olan Allah 'a kulluk edin. Ben içlerinde bulunduğum müddetçe...." (Âyet: 116-117).

"O insanlara: Beni ve anamı Allah'tan başka iki ilâh edinin diye sen mi söyledin?" Bunun ne müdhiş bir tevbîh hitabı olduğunu düşünmeli ve îsâ'nın ulûhiyet makaamına karşı nasıl bir acz ve ubudiyet mevkiinde bulunduğunu anlamalıdır. Şübhe yok ki, bu tevbîhin asıl hedefi, şimdi meydana çıkacağı üzere, bizzat îsâ Peygamber değil, onu ma'bûd edinen Teslîs sahihleridir. Fakat onların Hz. îsâ'ya ta'zîm nâmına aşın gittikleri küfrün, ona Allah'ın huzurunda nasıl bir mes'ûliyet yöneltmiş olduğunu ve binâenaleyh o kâfirlerin Hakk katında nasıl bir tevbîh ve ikaab mevkiinde bulundukları tasavvur edilmelidir. Bu âyetten anlaşılıyor ki, Allah'tan başka îsâ'yı ilâh edinenler bulunduğu gibi,anası Hz. Meryem'i de ilâh edinenler varmış... (Hakk Dîni, II, 1851).

[203] Buhârî, âdeti olduğu üzere burada da başlığın altında el-En'âm Sûresi'nden bâzı kelime ve ta'bîrlerin tefsirlerini nakletmiştir. Bunların içinde geçmekte bulundukları âyetlerin sıra rakamları yanlarında tarafımdan gösterilmiştir.

[204] Âyetin devamı şöyledir: "... O'nun ilmi dışında bir yaprak dahî düzmez. Karada ve denizde ne varsa hepsini O bilir. Yeryüzünün karanlıkları içindeki tek bir tane, yaş ve kuru (hiçbirşey) müstesna olmamak üzere, hepsi apaçık bir kitâb-dadır". Meftâh, mîm'in fethasıyle mekân ismi, açılacak yer demektir. Mîm'in kes-riyle de "Miftâh"gibi âlet ismi olup anahtar demektir... Gâib ve şâhid, ma'kû-lât ve mahsûsât, külliyât ve cüz'iyât, büyük küçük, düşme ve istikrar, hareket ve sükûn, hayât ve memat, hâsıl olmuş, olacak; gizli, açık herşey bütün tafsîlâ-tı, bütün inceliği ile gayet açık ve belîğ bir kitâbdadır. Yânî ilâhî ilimde veya Mahfuz Levh'dedir. Hem müfredatı, hem nizâmlar silsilesi ile Allah indinde ma'-lûm ve mazbuttur.

Kara ve deniz vakıalarından sonra düşme vakıalarının yaprak ve tane ile temsil olunması, bütün semavî cirimlerin hareketlerinin birer yaprak ve tane gibi düşme kaanûnlarma tâbi* bulunduğuna bir delâleti vardır. Ve dikkate lâyıktır ki, bu delâlet eşyadan nasıl ve ne suretle okunabilirse, Kur'ân'dan da o kadar okunabümektedir. Doğrudan doğruya gök cisimlerinin, yıldızların sükût ve hareketleri ifâde olunmayıp da yaprağın ve tanenin düşmesi tasrîh olunması, hem ilâhî ma'lûmâtın çokluk ve inceliğini tasvir, hem de insanlara nazaran düşme kaa-nûnlarmın yapraklar ve hububatta cereyanı sarîh ve bedîhî ve ecrâmda hafî ve istidlali olduğuna ve yerde karanlıklarda bir tane düşmesinin, semânın içinde ecrâmın düşme ve hareketlerini bilmeye bir anahtar teşkil edebileceğine bir îmâdır. Bu âyetin evvelâ gaybdan şuhûda, ma'kûldan mahsûsa, sonra derece derece mahsûsâttan ma'kûle, şuhûddan gayb'a giden öyle bir bedî' tertîbi vardır ki, bunun ne îzâhı biter, ne acibeleri tükenir (Hakk Dîni, III, 1947-1948).

[205] Hadîs burada Lukmân Sûresi'nin okunmasıyle gelmiştir. Lukmân Sûresi'nin tef-sîrinde de ibn Umer: Rasûlullah sonra şu âyeti okudu, deyip Lukmân âyetini zikretmiştir. Bu hadîsin bir rivayeti Yağmur Duâsı'nda geçmişti. Inşâallah er-Ra'd ve Lukmân'da da

gelecektir.

Başlıktaki "Gaybın anahtarları ve hazîneleri" kelâmının Lukmân'ın sonundaki 34, âyetle tefsir edilmiş olduğunu bu hadîs açıkça göstermektedir. Şu hâlde bu beş şeyi bilmek, hiçbir kimsenin tama' edebileceği hususlardan değildir.

[206] Üstten gönderilecek azâb, Lüt kavminin, Fîl sahihlerinin başlarına inen taş yağdırma, Nûh kavminin su tûfânı... gibi azâblardır. Alttan gelecek azâb da Kaa-rûn'un yere batması, Fir'avn'ın suyla helaki, zelzele gibi azâblardır. Bâzı âlimler yukarıdan gelecek azabı sultânların, devlet başkanlarının ve iş başındaki büyük devlet adamlarının zulümleri ile, aşağıdan gönderilecek azabı da ayak takımının çapulculuklarıyle tefsir etmişlerdir. Gerek baştaki idarecilerin zulmü, gerek ayak takımının cemiyet nizâmım bozacak bir hâle gelmesi, bir milletin harâb olmasına sebeb olan en büyük azâb ve felâkettir. Bu azâblar doğrudan doğruya Allah tarafından gönderildiği için, Peygamber'imiz bunların her birinden Allah'a sığınmıştır.

Âyetteki üçüncü azâb," yânî bir milletin muhtelif ve birbirine zıd içtimaî fırkalarının ihtiras ve ihtilâf şevki ile birbirlerine girmeleri, birbirlerinden intikam almağa kalkışmaları da büyük bir âfet ve ilâhî azâbdır. Bu azâb, kulların birbirlerine saldırmalarıyle meydana geleceği için, Peygamber: "Bu Allah 'in semavî ve arzî âfetlerinden daha hafiftir yâhud daha kolaydır" buyurmuştur.

Siya', Şia'nın cem'i, şîa da birbirinin arkasından giderek bir emîre veya başkana tarafdâr olan fırka demektir.

[207] îmâna şirk karıştırmak yâ münafıklıkla, ya dînden çıkmak suretiyle olur. Müşrik ve münafık olmayanların mazhar oldukları emh ve emân, cehennemde devamlı kalmaktan emn ve emândır. Yoksa âsîye azâb olacağı bir çok nasslarla sabittir.

Bu hadîsin bir rivayeti îmân Kitâbı'nda geçmişti

[208] Bu hadîslerin birer rivayetleri Peygamberler Kitâbı'nda ve daha başka yerlerde geçmişti. Oralarda da yazıldığı gibi,"Ben Yûnus'tan hayırlıyım" sözü iki ihtimâle müsâiddir: Birisi, kişi kendini Yûnus'a tercih etmek; öbürüsü, mütekellim zamîriyle Rasülullah'ı kasdederek: Muhammed, Yûnus Peygamber'den hayırlıdır demek ihtimâlidir.

[209] Yânî Dâvûd, Sâd Sûresi: 24. âyette tevbe olmak üzere secde etti. Rasûlullah da ona uyarak şükr olmak üzere secde etti. Bu açıklama en-Nesâî'de rivayet edilmiştir.

ibn Abbâs'ın bu hadîste okuduğu âyetler şunlardır: "Biz ona tshâk ile Ya'-kûb'« ihsan ettik ve herbirini hidâyete (peygamberliğe) erdirdik. Daha evvel de Nûh yu ve onun neslinden Dâvûd 'u, Süleyman 'ı, Eyyûb 'u, Yûsuf'u, Mûsâ 'yi ve. Hârûn yu hidâyete kavuşturduk. Biz iyi hareket edenleri işte böyle mükâfatlandırırız. Zekeriyyâ'ya, Yahya'ya, isa'ya, İlyâs'a da. Onların hepsisâlihterdendi. İsmail'i, Elyesa'ı, Yûnus'u, LûVu da (hidâyete ilettik). Onların nerbirineâlemlerin üstünde yüksek meziyetler verdik. Onların babalarından, zürriyetlerinden, kardeşlerinden kimine de (yine üstünlükler verdik), onları seçtik, onları doğru bir yola götürdük. İşte o yol, A ilah ım hidâyet yoludur ki, O, bunu kullarından kime dilerse ona nasîbeder. Eğer onlar da Allah 'a eş koşsalardı, yapageldikleri herşey kendi hesâblanna elbette boşa gitmişti. Onlar, kendilerine kitâb, hikmet ve peygamberlik verdiklerimizdir. Şimdi bunlar (Kureyş kavmi) bunları (bu delilleri) tanımayıp da kâfir olurlarsa (zâten) biz ona, bunu inkâr etmeyen bir kavmi vekil kilmısızdır. Onlar (o peygamberler) Allah ym hidâyet ettiği kimselerdir. O hâlde sen de onların gittiği doğru yolu tutup ona uy..." (Âyet: 84-90).

Yânî semavî dînlerin hepsinde müşterek olan esâslarda: Allah'a, meleklere, kitâblara, peygamberlere, âhiret gününe, kadere, öldükten sonra dirilmeye îmân gibi. Bir de geçmiş peygamberlerin bunca musibetlere, tehlikelere, inkârlara göğüs germeleri, vazifelerini herşeye rağmen hakkıyle edâ etmiş olmaları hususunda.

Bu "Uktedih" emrindeki "hâ" zamîr değil, sakıt hâ'sıdır. Yânî durma haletinde "d"nin harekesini muhafaza eden mücerred bir harftir. Bunun için sâ kin okunur. Ve Hamza, Kisâî, Ya'kûb Halefi ÂşÎr kıraatlerinde vasılda (ulamada) hazfedilir, okunmaz. Ancak İbn Âmir kıraatinde '//wtfâ"ya-râci' zamirdir. Vasi haletinde kesr ile veya medd ile okunur... (Hakk Dîni, IIJ, 1974).

[210] Bizim anladığımıza göre "Her tırnaklı", sığır ve davar dâhil olmamak üzere, gerek beygir gibi tek tırnaklı olsun, gerek parmak veya parmak nişaneleri bulunsun, tırnağı bulunan hayvanların hepsini şâmil olmalıdır. Zîrâ burada "tırnaklı", sığır ve davar ile mütekaabil gibi zikredilmiştir. Yahudiler geviş getirmekle beraber, çatal tırnağı bulunan hayvanların halâl ve bu iki vasıf bulunmayan hayvanların haram olduğunu söylemekte olduklarına göre, sığır, koyun, keçi ve emsali gibi hem geviş getiren, hem çatal tırnaklı olanlardan mâadası kendilerine haram olmuş oluyor. Bu suretle deve, geviş getirirse de çatal tırnaklı olmadı-

> ğından, domuz çatal tırnaklı ise de geviş getirmediğinden; beygir, merkeb, katır vesâirede ikisi de bulunmadığından haram oluyor... (Hakk Dîni, III, 2078).

[211] Bu hadîsin daha uzun bir rivayeti Alışverişler Kitâbı'nın sonlarında, "ölmüş hayvan ve putları satmak bâbı"nda geçmişti.

[212] Buradan i'tibâren üç âyet ma'nâda bir bütün teşkil ettiği için meallerini verelim:'

"De ki: Gelin, üzerinize Rabb 'inizin neleri haram ettiğini ben okuyayım: Ona hiçbirşeyi ortak yapmayın. Anaya babaya iyilik edin. Fakirlik endişesiyle * çocuklarınızı öldürmeyin. Sizin de onların da rızkını biz vereceğiz. Kötülüklerin açığına da, gizlisine de yaklaşmayın. Bir hakk olmadıkça Allah Un haram kıldığı cana kıymayın. İşte Allah size, aklınızı başınıza alasınız diye bunları emretti.

Yetimin malına, rüşdüne erişinceye kadar, o en güzel olanından başka bir suretle yaklaşmayın. Ölçüyü, tartıyı tam ve doğru tartın. Biz kimseye gücünün yettiğinden başkasını tekUf etmeyiz. Söz söylediğiniz vakit, hısım dahî olsa adaleti gözetin. Allah 'in ahdini (verdiğiniz sözü) yerine getirin. İşte A ilah size iyice düsünesiniz diye bunları emretti.

Şübhesiz emrettiğim bu yol, benim dosdoğru yolumdur. O hâlde ona uyun. £ (Başka aykırı) yollara tâbi' olmayın. Sonra sizi O'nun (Allah'ın) yolundan ayı-'", rır. İşte Allah size bunları emretti ki (kötülüklerden) sokmasınız" (Âyet: 151-153). .i" İbn Abbâs şöyle demiştir: Bu âyetler, o muhkem âyetlerdir ki, kitâbların

hiçbirinde neshedilmemiştir. Bunlar Âdem oğullarının hepsine haramdır. Ve ,,; "bunlar o muhkemlerdir ki, kitabın anasıdır". Bunlarla amel eden cennete girer, etmeyen cehenneme...

Ka'bu'l-Ahbâr'da: Bu âyetler Tevrat'ın başlangıcıdır. "Bismi'llahrr-rahmânVr-rahîm. Kultaâlev... "demiştir. Bu suretle bütün insanların şerîatleri bunlar üzerine toplanmış, bunların Musa'ya indirilen "On emir" olduğu da söv lenmiştir. Bunu el-Bukaaî "Masâıdu'n-nazar li'l-îşrâf alâ Makaasıdı's-Süver" adındaki eserinde şöyle îzâh eder: Yânî bu âyetler Allah Taâlâ'nın Mûsâ(A)'a yazdığı Cevher Levhler'de ilk yazdığı on âyeti müştemildir ki, şunlardır: Şirkten, yalan yeminden, ana-babaya isyandan, katiden, zinadan, çalmaktan, iftiradan, başkasının elindekine göz dikmekten nehy, cumartesiye ta'zîm ile enir... Sûrenin başından beri fzâh,olunagelen, Tevhîd îmânıdır. Bu, şirki nehyde dâhil olmakla beraber, üçüncü âyette bilhassa tavzîh ve telhis de edilmiştir. Binâenaleyh bunlar evvel âhir bir esâsta münderic olan ve hakk dînin esâsını teşkil eden ümmetlerin ve asırların değişmesiyle değişmeyen On hüküm'dür... (Hakk Dîni, III, 2091).

[213] Hadîsin ikinci fıkrasındaki Allah'ın medh ve senayı sevmesi, bizim bildiğimiz gibi faydalanma vesîlesi olan medh ve sena düşkünlüğü değildir. Bu, O'na yapılan medh ve senanın sevabı, faydası, kullara âid bir tâat, bir ibâdet olması yönündendir. Kur'ân'daki bu hamd ve senaların hayır ve menfâati Allah'a değil, kullara âiddir.

[214] Buhârî burada bâzı kelime ve ta'bîrlerin ma'nâ ve tefsirlerini nakletmektedir ki, bunların geçtiği âyet rakamları şunlardır: 102, 111, 112, 138.

[215] Yânî bu mahsûller ve hayvanlar, atalarımızdan beri Allah'ın dilemesiyle haramdır diye müşriklerin avâmmını aldatan şeytânlarını ve kodamanlarını da hazır etmelerini söyle ki, hüccetin teblîği tamâm olsun. 148. âyette müşriklerin bu iddiaları verilmektedir.

Bu "Helumme(= Getirin)"ta'bîri, Hicaz ehlinin lügatinde fiil ismidir, çekilmez. Necd ehlinde emir fiilidir, şöyle çekilir: Hetumme, Helummâ, Helummâ, Helummî, Helummâ, Helmumne (Aynî).

[216] Âyetin baş tarafı şöyledir: "Onlar hâlâ kendilerine meleklerin gelmesini yâhud bizzat Rabb 'inin gelmesini veya Rabb 'inin âyetlerinden birinin gelmesini mi bekliyorlar? Rabb'inin âyetlerinden biri geldiği gün, daha evvelden..."

Bu hadîs, Müslim, îmân, Müslim Ter., I, 206-207, "Kendisinde îmân kabul edilmeyecek olan zamanın beyânı bâbı"nda 248 rakamıyle geçmektedir. Bundan sonra gelen hadîs de bu hadîsin diğer yoldan gelen rivayetidir.

[217] Deki ki: Orada yaşayacaksınız, orada Öleceksiniz, yine oradan (diriltilip) çıkarılacaksınız" (Âyet: 25).

[218] Buhârî'nin burada tefsirlerini naklettiği kelime ve ta'bîrlerin bulundukları âyet rakamları yanlarında gösterilmiştir.

[219] Bu âyete benzerliği yakın olan bir âyet, el-En'âm: 151'de geçmişti.

[220] Yine bu hadîsin de bir rivayeti bundan önceki sûrenin tefsirinde, 121. bâbda geçmişti.

[221] Tecellîye iki eser teretttib etti: Biri dağın parçalanması, biri de Musa'nın bayılıp düşmesi. Demek ki, Mûsâ dağ dolayısıyle olan izafî bir tecellîye bile tahammül edemedi, tam ve mutlak bir zatî tecellî olsa bütün dünyâ muzmahill olacaktı. Ve işte "Len terânV buyurulmasının hikmeti bu idi, yoksa haddizatında tecellîde imtina veya lutufta cimrilik yok, mes'ele tahammüldedir. Bu fena âleminde onu görmeye tahammül olunamaz..." (Hakk Dîni, III, 2277).

Hadîsin başlığa uygunluğu, son cümlesinden alınır. Bunun bir rivayeti Husûmetler Kitâbı'nda geçmişti

[222] Âyet, bir öncekiyle beraber şöyledir: "Musa'nın kavminden bir cemâat vardır ki, (halkı) hakka irşâd ederler, onunla (hükümde) adalet yaparlar. Biz onlan onikiye, torunlara, ümmetlere ayırdık. (Tîh'te susayan) kavmi su istediği zaman: Asanı taşa vur, diye vahyettik de ondan oniki pınar kaynayıp aktı. İnsanların her kısmı su içecekleri yeri iyice belledi. Onları üstlerindeki bulutla gölgelendirdik. Onlara kudret helvâsıyle bıldırcın indirdik. Size rızk olarak verdiğimizin en temiz ve güzellerinden yiyin dedik. Onlar bize zulmetmediler, fakat kendi kendilerine zulmediyorlardı".

Bu âyetin hemen hemen bir benzeri el-Bakara: 57. olarak geçmiştir.

[223] el-Kem'e: Toprak altında bulunan yaprağı ve sapı olmayan, Allah'ın bâzı seneler ihsan etmekte olduğu bir rızktır. Meydana çıkması kış mevsiminin sonu ile ilkbahar mevsiminin sonuna kadar olur. Bu ancak zirâat âletlerinin dokunmadığı ve yürüyenlerin ayaklarının basmadığı sahrada bulunur. Tat yönünden değil de, renk ve şekilce toparlak patatese benzer. Üç nev'i olur... (Rakamlı nüshadaki haşiyeden).

Buna göre Ege bölgesindeki "Domalan" denilen mantar ta'rîf edilmektedir. Çimenlik yerlerde toprak altından çıkarılır. Bunun kudret helvası nev'in-den olması ise ekilmeden, kul emeği geçmeden, kendi kendine vücûda gelen ilâhî ı bir ni'met olması yönündendir. Bâzı sarihler "el~Menn"i "İnam" ma'nâsma hamletmişlerdir ki, buna göre hadîsin ma'nâsı: Domalan mantarı Allah'ın zahmetsiz verdiği ni'metlerdendir, demek olur.

[224] Ümmî" İsmi mensubunda üç nisbet muhtemildir:

a. "Ümm" nisbetidir ki, "Sanki anasından doğduğu hâl üzere kalmış, aslî -fıtratına yeni bir kazanç ile değişiklik arız olmamış" mefhûmunu ifâde eder.

b. Arab Ümmeti'ne mensûb olmak demek olur" ki, "Biz hesâb yapmaz ve yazı yazmaz bir. ümmetiz" mısdâkınca Arablar, hesâb ve kitâb bilmez bir cemâat olmakla ma'rûf idiler.

c. Ümmü 'l-Kurâ *ya mensûb, yânî Mekkeli demektir. Ve bu üç nisbetin üçün-'* de de "Ümmî", okuyup yazmağa uğraşmamış ma'nâsma bir vasıftır. Ümmîlik alelade kimseler hakkında âdeten ilim eksikliğini ifâde eden bir noksanlık ;! sıfatı iken, bir ümmînin, okuyup yazanlardan fazla âlim olması Allah tarafından âdet hilâfına olarak, kazanmaksızın hibe edilmiş fıtrî bir kemâle delâlet eder.

Ve ilmî ve amelî kemâlleri, okuyup yazanları âciz bırakan bir peygamber hakkında her türlü şübheyi kesip atan ve onun doğrudan doğruya Allah katından gönderilmiş bulunduğunu zarurî olarak isbât eden harikulade bir kemâl sıfatı,

. . yânî bir mu'cizedir. Bu haysiyetle "er-Rasûlu'n-Nebiyyu'l-Ümmî" vasfı "O ri-sâlet ve nübüvveti bedîhîmu'cize sahibi" demenin daha beliğidir, nitekim Türk şâiri Fuzûlî bunu şu beytiyle anlatmıştır.

Bakî mu'cizeler ne hacet vasfı hakk isbâhna, Câhil iken el, Sen 'in ilmin yeter burhan sana (Hakk Dîni, III, 2298).

[225] Hadîsin başlığa uygunluğu son fıkrasındaki "Ey insanlar, şübhesiz ben size, hepinize Allah *ın elçisiyim..." kavlİndedir. Bu hadîsin biraz değişik bir rivayeti, Ebû Bekr'in menkabeleri bâbı'nda geçmişti.

Bâzı nüshalarda hadîsin sonunda şu ziyâde vardır:

Ebû Abdillah el-Buhârî: "Gâmara", "Hayırda öne geçti" demektir, dedi

[226] Hıtta kelimesini ihtiva eden âyet, bir sonrakiyle birlikte şöyledir: "O zaman onlara: Şu şehirde yerleşin. Onun dilediğiniz yerinden yiyin. Hıtta deyin. Kapısından hepiniz secde edici olarak girin ki, suçlarınızı mağfiret edelim. İyi hareket edenlere ileride daha fazlasıyle vereceğiz, denilmişti. Fakat İçlerinden o zulmedenler, sözü kendilerine söylenenden başka bir şekle koydu. Biz de üstlerine, zulmeder oldukları için, gökten murdar bir azâb İndirdik" (Âyet:161-162).

Bu âyetlerin hemen hemen aynı lafızla benzerleri el-Bakara:58-59'da da geçmişti. Orada bâzı açıklamalar da verilmiştir.

Bu hadîsin farklı bir senedle bir rivayeti de 5. bâbda 6 rakamıyle geçmişti

[227] Bu âyet, en mükemmel salâhı, iyiliği ve bütün ahlâk güzelliklerini toplayıcıdır. Bunun için Ca'fer es-Sâdık: Kur'ân'da bu âyetten ziyâde ahlâk güzelliklerini toplayan bir âyet yoktur, demiştir.

Urf: Güzel ve güzel sayılmış fiil demektir. Urf: İnsanların teârüf eder, yâ-nî yekdiğerine karşı tatbikini müteakiben tanır, güzel telâkki eder, vücûbunu veya cevazını, lüzumunu veya güzelliğini i'tîrâf eyler, ürküp "Böyle şey mi olur?" diye redd ve inkâra kalkışmaz oldukları şey demektir...

Urf, ma'rifet ve i'tirâf ile alâkadar olduğundan "Urfle emret" şunu da bildirir ki, emrolunacak şey, ya emrolunur olunmaz fıtraten i'tİrâf olunacak bir-şey olmalı, haddizatında ma'rûf bulunmalı veyâhud evvelâ umûmî surette bir ta'rîf olunup, ondan sonra emredilmelidir. insanların ma'rifet havsalasına girmeyen ve girmek ihtimâli bulunmayan şeyler emredilmemelidir... Hâsılı bir emir, esasen bir güzelliği ihtiva etmeli veya gerektirmelidir. Ve emrolunan fiil ne derece ma'rûf olursa, o emir zahir ve bâtında o derece geçerli olur... Bu âyet ahlâk ilmi, teşri' ve siyâset ilmi noktasından o kadar cem'iyetU bir düstûrdur ki, inceliklerini ve tefrîâtını sayıp İstatistik yapmak mümkin değildir.. Bütün ahlâk güzelliklerini toplayan bu âyetin bir tefsiri gibi, şu kudsî hadîs de gelmiştir: "Faziletlerin en yükseği, seni kat' edeni vasi ve seni mahrum edene atıyye vermek ve sana zulmedeni affeylemektir" {Hakk Dîni, III, 2357-2359).

[228] Hadîslerin başlığa uygunlukları meydandadır. Bu âyet Peygamber'e hitâb olmakla beraber, O'nun şahsında bütün insanlara emirdir. İnsanlar birbirlerinin kusurlarım affetmeli, birbirlerine İyi öğütler vermeli, kötü şeylerden sakındırmalı, kendisini ve Rabb'ini bilmezlerden yüz çevirip, onların gayrı ahlâkî sözlerine ve hareketlerine karşılık vermemelidir. Bunlar eskimez ahlâk temelleridir.

[229] Bâzı buhârî nüshalarında bu âyetin başında "Bâb" sözü vardır.

[230] Enfâl, Nefe/ln cem'idir. Esasen Nefilve Nafile bir asi üzerine ziyâde olan şey demektir; namaz, oruç vesâir ibâdetlerde aslolan farz üzerine ziyâde bulunanlara Nafile denildiği gibi, cihâdda asıl âhiret sevabı üzerine zâid olan ganimete de Nefel denilmiştir. Bundan başka bir gâzîye ganîmet hissesinden fazla olarak, meselâ "Şu sipere ilk girene şu verilecektir" gibi, tenfîl yoluyla verilmesi şart edilen mala da Nefel denilir.

Birinci âyetteki "el-Enfâl" bu sûreye isim yapılmıştır. İsimlendirme sebe bi, ganimetin, Allah'ın Kelimesini en yüksek kılmak için yapılan muharebeye zâid olarak, bir de Allah'ın atıyyesi olmasıdır (Beydâvî).

"Rîhukum" kelimesinin geçtiği âyet, bir Öncekiyle birlikte şöyledir: "Ey îmân edenler, bir düşman topluluğuna çattığınız vakit sebat edin ve Allah 'ı çok anın. Tâ ki umduğunuza kavuşsanız. Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne İtaat edin. Birbirinizle çekişmeyin. Sonra korku ile za 'fa düşersiniz, rüzgârınız (kesilip) gider. Bir de sabır ve sebat edin. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir" (Ayet: 45-46).

[231] Ebû Dâvûd, en-Nesâî, İbn Hıbbân ve Hâkim de yine İbn Abbâs'tan bu sûrenin Bedir ganîmetlerinin taksimi hakkında sahâbîlefden bâzıları arasında çıkan bir ihtilâf üzerine indiğini rivayet etmişlerdir.

Buhârî bu hadîsten sonra, sûre içinde geçecek bâzı kelime ve ta'bîrlerin tefsirlerini nakletmiştir. Bunların yanlarındaki rakamlar,,içinde geçtikleri âyet rakamlarıdır.

[232] Bunlar Uhud günü Kureyş'in sancağını taşıyorlardı, sonunda hepsi öldürüldüler, isimleri siyer kitâblarındadır. Bunlar halkın en şerrlileridirler. Çünkü onlardan başka her hayvan yaratıldığı hususta Allah'a itaatlidir. Bunlar ise ibâdet için yaratıldılar da kâfir oldular. Âyetin inmesine husûsiyle bunlar sebeb iseler de âyet, zahiri bakımından her müşriki şâmil olur (Kastallânî).

[233] Ve biliniz ki, Allah muhakkak kişi ile kalbinin arasına perde olur-. Ona kalbinden kalbine ondan daha yakın, daha hâkimdir. OndakÎni gönlünden, gön-lündekini ondan daha iyi bilir ve daha yakından zabt ve temellük eder. Kudreti o kadar nufûz edicidir ki, yalnız kişi İle başkaları arasına değil, onunla kalbi arasına girer, hisseden "Ben" ile hissedilen "Ben"i birbirinden ayırır. İnsanı bir anda gönlündeki emellerinden mahrum ediverir. Azimlerini bozuverir, niyetlerini tahvil ediverir; kanâatlerim, zevklerini değiştir iver ir. Onunla kalbinin arasını öyle ayırır, öyle açar ki, birbirinin zıddı kesilir, insanın kendini kendine hasım eder. Kişi ile kalbinin arasına öyle girer ki, aklını elinden ahverir, nihayet canını alır öldürüverir. Bunun için Allah sizinle kalbiniz arasına perde çektiği ve ölüme da'vet ettiği vakit icabet etmemeye ve cebrine mukaavemet eylemeye İmkân bulamazsınız ve bir lâhza sonra başınıza ne geleceğini bilemezsiniz. O hâlde kalbinizle aranız açılmadan, canınız elinizden alınmadan, fırsat elinizde iken Allah'ın Rasûlü sizi diriltecek, ebedî hayâta yükseltecek ilim veya amel; herhangi birşeye da'vet ettiği zaman ihmâl etmeyip istekle İcabet ediniz... {Hakk Dîni, III, 2386-2387).

[234] Bu hadîsin değişik bir senedle biraz farklıca bir rivayeti el-Fâtiha tefsirinde geçmişti.

Burada hadîsin sonundaki rivayeti getirmesinin fâidesi, bunda, Hafs'ın, hadîsi Ebû Saîd'den işitmesinin açıkça söylenişi bulunmasıdır.

[235] Hadîs ile başlık arasındaki uygunluk meydandadır, çünkü hadîs, başlığı ve daha ziyâdesini aynen İçine almıştır.

"Hâsılı o zaman o kâfirlerin başlarına taş yağdırılmaması veya diğer bir elemli azâb ile köklerinin kazınmaması, onların ona hakk kazanıcı olmamalarından değil, Yüce Allah'ın Rasûlü'ne ve istiğfar etmeleri düşünülenlere büyük fadlından ve İçlerinde Peygamber varken veya istiğfar eden veya edecek olanlar .., bulunurken azâb etmek istememesinden idi. Yoksa Allah'ın onlara azâb etmeye-.. cek neleri vardı.." {Hakk Dîni, III, 2399). Hakîkaten Peygamber'in hicretinden sonra Bedir'de Allah onlara çok elem verici dünyevî bir azâb indirivermistir.

[236] Buradaki âyet ve hadîs, ayniyle bundan evvelki bâbda geçmişti. Şu kadar var ki, bundan evvelki hadîste Buhârî'nin şeyhi Ahmed ibnu'n-Nadr idi, buradaki hadîste ise şeyhi, onun kardeşi Muhammed ibnu'n-Nadr'dır. İşte Buhârî buradaki başlığı koyup, ayniyle hadîsi, ancak kendisinin bu hadîsi kardeş olan iki şeyhten rivayet ettiğinin bilinmesi için zikretmiştir.

el-Hâkim: Buhârî'nin Nişâbûr'a geldiği zaman bu iki kardeşin evine iner olduğu ve onların yanlarında kalmayı çok yapar olduğu haberi bana erişti, demistir (Aynî).

[237] Yânî şirk baskısı olmasın ve dîn, hepsi Allah için olsun. Allah'ın kullarını başkalarına mahkûm tutan bâtıl dînler, hakk dîn karşısında izmihlale düşsün, hakk hâkim olsun da fitne ve mihnetle kimse hakk ma'bûddan başkasına itaat edip boyun eğmeğe zorlanmasın. el-Bakara:193. âyette de bunun bir benzeri geçmişti. Yalnız burada "Kullunu" var, orada yoktu. Buhârî'nin el-Bakara âyetinin tefsîrindeki rivayetine göre İbn Umer'le bu buluşma ve konuşma, Abdullah ibnu'z-Zubeyr ile Yezîd ibn Muâviye ve Mervânîler arasında harb devam ettiği sıra vâki' olmuştur. Abdullah ibn Umer Cemel, Sıffîn, Harre gibi müslümânlar arasında cereyan eden kanlı vak'alara -Alî'yi ve İbnu'z-Zuberyr'i takdir ettiği hâlde- fiilen katılmamıştı. İşte Haricî genci bunun sebebini soruyor ve dayandığı delîle göre itaat olunması i'tikaad olunan devlet başkanına karşı muhalefet edenlere karşı harbedilmesi re'yinde bulunuyor.

İbn Umer de ona cevâb vererek: Dayandığın âyetteki fitne İle maksad, müs-lümânlann kendi aralarındaki ihtilâf değil, küfür ve şirk demektir ki, biz şirke karşı harbi, müslümânlann azlık zamanında yaptık ve gâlib geldik, diyor.

[238] Hadîsin başlığa uygunluğu, Yüce Allah "Hiçbir fitne kaîmayıncaya kadar on-' larla savaşın" buyuruyor sözündedir.

Fitne, lügatte karışığını almak için altını ateşe koymaktır. Bundan mihnet ve belâya sokmak ma'nâsına kullanılmıştır.

"Fitne kıtalden beterdir" (el-Bakara: 191) buyurulmuştur. Çünkü katlin zahmet olması çabuk geçer, fîtneninkî devam eder. Kati insanı yalnız dünyâdan çıkarır, fitne ise hem dînden hem dünyâdan oldurur. Binâenaleyh fitneye .," tutulmaktan ise, o fitneyi çıkaranları öldürmek veya ölmek veya çıkardıkları ' fitneyi kendi başlarına yıkmak elbette yeğdir. İki şerrin en hafifi tercîh olunur kaaidesi de bu gibi nasslardan çıkarılmıştır... Ölümü temennî ettiren hâl, ölümden a' daha ağırdır. Bu nazmın şevkinde insanı vatanından çıkarmak da ona ölümü V temennî ettirecek fitneler ve mihnetler cümlesinden olduğuna işaret vardır. Şirk, küfür neşri, irtidâd, Allah'ın haramlarına saygısızlık, umûmî asayişi bozmak hep birer fitnedirler. Allah korusun mü'minin dönüp kâfir olması, öldürülmesinden şiddetlidir... İşte bütün bunlar "Fitne katiden eşeddir" düstûrunda özetlenerek harb ilânı sebebi topluca beyân buyurulmuş ve müslümânlar fitneyi def için Allah yolunda ya gâzî veya şehîd olmağa rağbet edilmiştir (Hakk Dîni, I, 695).

[239] Bu, zikredilen hadîsin başka bir yoldan rivayetidir. Bu, öncekinden kısadır. Bunların ayrı ayrı iki vakıa olmaları da muhtemel olur (Aynî).

[240] Bu nisbete kadar düşman karşısında sabr ve sebat etsinler, bu nisbette ve böyle bir azim ve îmân ile harbe ve sabra alışsın, çalışsın, ilâhî nusrata dayanıp mücâ-hede eylesinler. Daha fazlasında mükellefiyet yoktur, Ve sabr ve sebat emirleri hudûdsuz da değildir. Bu nisbetin böyle İki fıkra adedle ifâdesi, iki nükteye dayanır: Birincisi kalb itmi'nânının artması için bir tekrirdir. Yânî bu nisbetin sâde yirmi ve ikiyüz gibi iki az cemâate sığışmayıp çoğaldıkça da aynı nisbetin cereyanını anlatmaktadır. İkincisi, İslâm'ın başlangıcındaki askeri teşkilâtın esâsî cüzlerine işarettir. Demek oluyor ki, îmân, bir mü'mini kâfire karşı on kattan fazla büyülten bir kuvvettir. Ve bu kuvvet sâde ferdiyetle değil, en az yirmi kişilik bir içtimaî birlik ile tebarüz eyler.

Bu galebe kâfirlerin anlamaz bir kavim olmalarındandır. Başlangıcı ve me-âdı anlamazlar. Allah'ı ve âhireti bilmezler. Harbleri mü'minler gibi Allah rızâsı için Allah'ın emrine uymak ve Allah'ın kelimesini en yüksek kılmak niyet ve maksadıyle değildir.., (Hakk Dîni, III, 2430).

[241] Müslümanlar çoğaldıkça içlerinde zaîf olanlar da bulunduğundan, bundan sonra ,,; sâdıklarda olduğu gibi, birin ona kadar sabredip kaçmaması ve ederse "O mu-;, hakkak Allah'ın gazabına uğramıştır, onun yurdu cehennemdir "(hyev.\6) olacağı hakkındaki ilâhî hüküm hafifletilmiştir... Şu hâlde bundan şöyle bire iki nisbetinden fazlada sabredemiyenler kaçak sayılmazlar. Fakat silâh ve gereçleri

bulunduğu hâlde, ikiden yüz çevirip kaçanlar, o hükmü hakk etmiş kaçak olurlar. Ve bunda en küçük temel<cüz, yüz kişilik bir bölük olarak mü'teberdir. Bundan anlaşılır ki, bu hafifletme, birin ona veya daha fazlasına galebesi İmkânını gidermek değil, ikiden ziyâdeye karşı sabr ile harbin vücûbunu veya mendûbluğunu hafifletmedir... {Hakk Dîni, III, 2431)

[242] Bu Berâe Sûresi, Medine'de en son inen sûredir. İnmeye dokuzuncu hicret yılında başlamıştır. Bunun Berâe, Tevbe, eî-Mukaşkışe... gibi yirmi kadar ismi vardır.

Bu sûreyi ilk bakışta diğerlerinden ayıran bir özellik, evvelinde Besmele olmamasıdır... Bunun evvelinde Besmele inmediği şübhesİzdir. Bunun sebebini (şu hikmette aramak lâzım gelir: Hz. Alî'den rivayet edildi ki, burada Besmele niçin yazılmadığı kendisinden sorulduğu zaman. "BismVllâhVr-rahmânVr-rahîm, y,ş; biremândır. Bu sûre ise kılıç ve ahidleri atma ile indi" demiştir. Sufyânibn Uyey-ne de bu ma'nâyı anlatırken "Size selâm verene 'Sen mü'min değilsin'demeyin" (en-Nisâ:94) âyetiyle te'yîd ederek anlatmıştır. Yânî selâm vermenin emâm kaldırmaya mâni' bulunduğu düşünülürse "Rahman ve Rahim" sifatlarıyle ilâhî

vai,' rahmeti te'kîd edilmiş bir surette hatırlatma ve o rahmete erişme vesîlesİ olarak Allah'ın ismini zikretmek demek olan Besmele'nin ma'sûmluğu kesme ve emâ-nı kaldırmaya aykırı ve çelişici olacağı da ortaya çıkar. Hakîkaten mes'ele iyi düşünülürse ne aklen, ne de naklen bu sûrenin evvelinde Besmele'nin ne inmesine, ne yazılmasına, ne de okunmasına cevaz tasavvur olunmak ihtimâli yoktur. Hattâ burada "Rahmet"i açıkça söylemeyerek sâde "BÎsmi'llah. Berâetun mine'llah" demekte bile iki büyük sakınca vardır: Evvelâ bu, tenakuz olur. Çünkü Besmele, Allah'ın ismine sarîh bir vuslat, "Berâetun mine'llah" ise "Allah'tan alâkayı kesmek" demektir. Bu ikisi ise, açıktan açığa mütenâkızdir. İkinci olarak bunun zahirinden "Allah'ın ismiyle teberrük ve teyemmün, Allah'tan alâkayı kesmektir" demek gibi bir ma'nâ zihne gelir ki, bunun bir küfr olacağında şübhe yoktur. İşte bundan dolayı bu sûrenin evvelinde Besmele inmemiş ve yazılmamış olduğu gibi, okunması dahî tecviz edilemez. Ve hattâ bu tahkîke nazaran, namazda böyle bir yanılma vâki' olsa, çirkin bir tegayyür bulunacağından, namaz fâsid olmak lâzım gelir. Ancak bu mahzur yalnız sûrenin evve-lindedir. Parçalarına gelince, diğer sûrelerin parçalarındaki kıraat hükümlerinden farkı zahir değildir. Filvaki' teamül de böyledir. Meselâ sonundan "Lekad câe-hum rasûlun" diye okunacağı zaman, Besmele terkedilmez... (Hakk Dîni, III, 2442-2444).

[243] el-Evvâh; müteevvih ve mutadarrı' demektir ve bu fa'âl vezni üzeredir. Buhârî burada bu beyt İle Evvâh lafzının Teevvuh masdanndan fa'âl vezni üzere oldu-ğunahuccet getirmektedir. Lügatte bu kelime hakkında şu bilgiler verildi: Ev-hu, Âht, Evvih, Evvi, Evveh, Âvûh Tâlut vezninde, Âhın, Evvetâhu ki, mecmuu onüç lügattir, bîr kelimedir ki, şikâyet ve acı duyma sırasında, yânî gam ve derd-den şikâyet vaktinde, kezâlik hasta oldukta yâhud bir uzuv derdli olup ağndık-ta söylenir. Lisânımızda Âh ile ve Ö/ile ta'bîr olunur. el-Evhu, et-Te'vîhu, et-Teevvuhu, "Âh vâh demek" ma'nâsmadır... el-Evyâh, Şeddâd vezninde ya-kînî ilim sahibi adama denir, yâhud duâ icabetine muvaffak olana yâhud duası çok olan mutadarrı' adama yâhud kalbi yufka, rahmet ve rikkat sahibi adama yâhud fakîh ve âlim adama denilir yâhud mü'min demektir; bu sonuncusu Ha-beşe lügatidir (Kaamûs Ter.).

[244] Buhârî âdeti üzere sûrenin baş tarafında, sûre içinde geçen bâzı kelime ve ta'-bîrlerin ma'nâlarını ve tefsirlerini nakletmiştir. Bu kelime ve ta'bîrlerİn sonlarındaki rakamlar içinde geçmekte bulundukları âyet rakamlarıdır.

[245] Berâet maddesinin asıl ma'nâsı Müfredat ve Basâir'de beyân olunduğuna göre: "Herhangi bir mekruhtan ayrılmak ve uzaklaşmak" demektir... Bu kelimenin bir de siyâsî ve harb hukuku bakımından kararlaşmış ma'nâsı vardır ki, burada asıl kasdedilen de odur. Nitekim Ebû Bekr er-Râzî bunu îzâh ile Ahkâtnu'l-Kur'ân'da: "Berâet dostluğu kesmek, ma'sûmluğu kaldırmak ve emânı gidermektir" der. Fahruddîn er-Râzî de Tefsirinde: "Berâetin ma'nâsı ismetin kesilmesidir. 'Fulân'dan berî oldum' denilir ki, aramızda ismet kesildi, aramızda alâka kalmadı demektir..." der. Ve işte burada Berâet herhangibir eksikliğin kerahetinden selâmet ve uzaklaşma aslî ma'nâsım içine almakla beraber, bilhassa hukukî ve siyâsî ma'nâsiyle devletler hukuku ıstılahında "harb hâlinin meydana gelmesini gerektiren münâsebet kesme" demektir ve bu suretle sûrenin ilk âyeti bir ültimatom ve ondan sonrası bunun mûcib sebebleriyle umûma i'lân ve izahıdır... Görülüyor ki, bu âyet "Fulân'dan Fulân'a mektûb" denilmesi gi-bİ, bir başlık üslûbundadır. Fakat burada herhangibir mektûb veya tahrîrin değil, muntazam bir resmî tebliğin ve bilhassa siyâsî edebiyattan olmak üzere bir atma, bir ültimatom başlığının bütün gerekli rükünleriyle bîr tahrîr numunesi vardır. Bunda evvelâ teblîğin mâhiyeti, ikinci olarak gönderici ve gönderme vâsıtası, üçüncü olarak kendilerine gönderilenler ve haysiyetleri, dördüncü olarak alâkalı olanlar tamamen eklenerek gayet vecîz ve aynı zamanda açık ve müessir bir surette ta'rîf edilip gösterilivermiş ve anlatılmıştır ki, bu teblîğin sebebi şirk ve müslümânlara önceden yapılmış ahiddir. Demek oluyor ki, müsfümânlara önceden and etmemiş olanlara esasen bir alâka ve münâsebet olmadığından, böyle bir münâsebet kesme ihbarına lüzum yoktur. Ancak müslümânlarm muahede yaptıkları müşriklere karşı doğrudan doğruya ahdi bozmaksızın, evvelâ ahdi atmak ile böyle bir münâsebet kesmeyi haber vermeleri lâzım gelmiştir. Çünkü Allah ve Rasûlü o ahidlerden bendirler..-. (Hakk Dînî, III, 2446-2447.)

[246] Bu başlıkta da Buhârî, bâzı kelime ve ta'bîrlerin ma'nâ ve tefsirlerini naklet-miştir. Bu tefsirlerin çoğu Alî ibn Ebî Talha el-

Hâşİmî yoluyla İbn Abbâs'tan nakledilmişlerdir.

Bu sûrenin âyetlerinde geçen bir kelimeyi tefsir ederken bazen bir istidrad olarak başka bir sûredeki âyete de işaret etmektedir. Nitekim burada Fussiiet: 6-7. âyetini bir istidrad ve şâhid olarak zikretmiştir.

[247] Hadîsin başlığa uygunluğu son cümlesindedir. Bunun bir rivayeti en-Nisâ'nın sonunda geçmiş, ilgili açıklamalar da orada verilmişti.

[248] Bu âyet o ültimatomun içindeki aslî şeyleri özetlemiştir. Bundan sonra eski hâl ve vaziyette kalmanıza imkân yoktur. Ya küfürden vazgeçip Hakk'm emrine teslim olursunuz veya Dünyâ ve Âhiret perîşân olursunuz.

[249] Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabı ile Hacc'da da geçmişti.

Bu, Ebû Bekr'in emirliği ile dokuzuncu hicret yılında yapılan haccdır ki, Mekke fethinden bir sene sonra ve Rasûlullah'm bizzat idare ettiği Veda Hac-cı'ndan bir sene evvel idi. Sekizinci yılda Mekke fethinden sonra Mekke'ye emîr ta'yîn edilen Attâb ibn Esîd(R)'in emirliği ile hacc edilmişti.

[250] Sûrenin evveli müşriklere karşı muahedelerinin ayrılması ile berâetin mutlak olarak subûtunu ve bunun suret ve hükmünü haber verme ve kâbını bildirmedir. Ve işbu "Allah'tan ve Rasûlü'hden bir Hamdır" kelâmı da herkese i'Iân ve i'-lâmm.vücûbunu ihbar ve târihini tesbît ile tahakkukunu te'kîd ve gelecek olan sebebleri ve neticelerini îzâh eden bir beyânnamedir.Baştaki berâet "îllellezîne" diye henüz vâsıl olmak üzere bulunan mutlak bir berâettir. Bu ikinci İse "Müşriklerden beridir" dîye "A/m " ile sılalanmış bi'l-fül tahakkuku başlamış bir berâettir... Hadîslerden anlaşıldığı üzere Alî, bu i'Iâname'mûr edilmiş, Arafat'tan i'tibâren Minâ günlerinin nihayetine kadar o sene hacc vaktinde bu i'lân vazîfesi yapılmış ve bu arada dört ay mühlet için de bayram günü başlangıç olmuştur.

Bu veçhile sûrenin başı veciz ve açık bir nebz, bir münâsebet kesme ultimatomu, bu âyetten i'tibâren de gerekçeleriyle açıklanmış bir harb i'lânı beyannâmesini ihtiva etmektedir.

[251] Hadîs bundan evvelki hadîsin başka bir şeyhden ve "Rasûlullah" yerine "Peygamber" şeklindeki küçük bir lafız farkıyle tekrarıdır

[252] Âyetin devamı şöyledir: "O hâlde onların müddetleri bitinceye kadar ahidlerini tamamlayın. Çünkü Allah (haksızlıktan) sakınanları sever". Yânî bunları, o ahid bozanlara karıştırmayınız, onlar gibi dört ay müddet geçince hemen harbe kal-.; kısmayınız, bunlara onlar gibi muamele etmeyiniz de müddetleri bitinceye ka-<k dar ahidlerini tamâmı tamâmına edâ eyleyiniz. Çünkü Allah muttakîleri H muhakkak sever. Ahd haklarını gözetmek de takva cümlesindendir. Velev kî

müşrik olsun, ahdine riâyet eden vefakâr ile etmeyen gaddarı müşâvî tutmak. takvaya aykırıdır.

[253] Bu da yukarıda zikredilen Ebû Hureyre hadîsinin başka bir rivayetidir. Burada haccın ekber vasfıyle vasıflandırılmasında birkaç ma'nâ vardır:

a. Umreye "Küçük hacc" denildiğinden, buna nazaran asıl hacc, "Ekber Hacc" olur. Hudeybiye'den sonra hicretin yedinci senesi kaza umresi yapılmıştı. Bu suretle o gün küçük hacc günü olmuştu. Sekizinci sene Mekke fethiyle geçmiş ve İslâm'da ilk hacc, bu dokuzuncu sene başlamış idi. Ve şu hâlde bu ma'nâ ile "Ekber Hacc" bundan böyle her sene var demektir. Çünkü Ekber

Hacc günü demek, asıl ma'nâsiyle hacc günü demeye müsavidir.

b. Bir hacc amelini teşkil eden fiillerin en büyük kısmı demek olur ki, bu da her sene ve her haccda vardır.

c. Müslümanların ve müşriklerin toplandığı pek büyük bir toplannia ile İslâm yurdunda ilk ve bir kerre olarak yapılan hacc demek olur... (HakkDîni, : III, 2450-2451).

[254] Hakikatte onlar için, onların nazarında yemîn denilen şey yoktur. Kalblerinde yemînin hiçbir hükmü, kıymeti olmadığından ağızlarıyle ne kadar yemîn etseler boştur; yemîne riâyet etmez, yemîn bozmayı bir sakınca saymazlar. Yeminsiz oldukları, küfürde bu kadar ileri gittikleri belli olmuş bulunanlarla artık ahid yapmak imkânsız olur. Bunlarla bir ahid yapabilmek, yemînsizlikten vazgeçmelerine bağlıdır. Bu ise ancak kıtal ile mümkin olur. Zîrâ böyle kâfirler kati ve kıtalden başka birşeyden çekinmezler. Bunun için bu yeminsizlere, bu küfür imamlarına kıtal ediniz ki, vazgeçsinler. O küfür ve işlemekte oldukları büyük cürümlere, o

yemînsizliğe, dinsizliğe son versinler. Yânî böyle diye ve bu arzu ve ümîd ile kıtal ediniz; harbden maksadınız bu olsun. Yoksa mütecavizlerin âdeti olduğu üzere sırf telef etmek, sâde zarar ve eziyet etmek olmasın {Hakk Dîni, III, 2467-2468).

[255] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bu âyetin sâhiblerinden kimse kalmadı" sözünde-dir. Çünkü Buhârî'nin bu hadîsi burada getirmesinin maksadı, bu "Küfrün önderlerini öldürün" âyeti olduğuna delâlet eder. Hadîsin ma'nâsımn özeti, Huzeyfe, münafıklar hakkında Rasûlullah'm sirr sahibi idi. Münafıkları o bilirdi. Rasûlullah'tan sonra münafıkları Huzeyfe'den başka hiçbir beşer bilmezdi. Peygamber (S) münafıklardan ve bu âyetin haklarında inmiş olduğu küfür ehlinden birtakım kimselerin isimlerini Huzeyfe'ye gizlice söylemiş, hepsinin isimlerini söylememişti (Aynî).

[256] Bu hadîslerin birer rivayeti Zekât Kitâbı'nda da geçmişti. Orada daha tafsîlli-dirler. Son hadîsin devamı şöyle oluyor: "Bu sebeble Muâviye ile aramız açıldı.

O beni Halîfe Usmân'a şikâyet etti. Bunun üzerine Medine'ye çağırıldım. Medine'ye geldiğimde halk beni hiç görmemiş gibi yanıma toplandı. Ben Usmân'a bu hâli söyledim. O: Yakın bir yere çekil ve halk ile görüşme, dedi. Ben de: Bunu yapamam, kanâatimi söylemekten vazgeçmem, dedi."

Ebû Zerr'in mezhebine göre, aile nafakasından fazla mal biriktirmek ha-;. râm idi, bu yolda fetva verirdi. İnsanları bunu kabule teşvik eder, bunu kabul etmeyenlere ağır sözler söylerdi.

Âyet altın ve gümüşün hakkı, insanlığın faydalan bakımından yaratılma hikmeti, alışveriş vâsıtası yânî semen olarak Allah'ın kullarının hakîkî ihtiyâçlanna sarfotunup tedavül etmek, hem de "Yalnız zenginler arasında dolaşan bir devlet olmaması" (el-Haşr: 7), güzel surette sarfedilmek olduğunu, tedavülden çekip saklayarak biriktirmenin içtimaî bir haksızlık olduğunu beyân etmektedir.

[257] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bu, zekâtın indirilmesinden Önce idi" sözünden alınır. Bu hadîs bu senedle aynen Zekât Kitâbı'nda da geçmişti. Seneddeki Hâlid ibn Eşlem Medîneli meşhur tabiî müfessir Zeyd ibn Eslem'in kardeşidir.

[258] Dört hürmetli ay, bunlarda yapılan ma'sîyetin günâhı, tâatin sevabı diğerlerinden daha şiddetli ve daha kıymetli olmak hasebiyle, öbür aylardan ziyâde ta'-zîm ve ihtiram edilmesi lâzım gelen muhterem aylardır. Bunlar ma'rûf ta'bîriyle "Üçü serd, biri ferddîr", yânî üçü arka arkaya, biri tektir...

İşte bu en pâydâr, en doğru dîndir. Onikİden ve dörtten fazla veya eksik aylarla nesi'li sayılır hesâb ve takvimler değil, İslâmî hükümlerde tutulması lâzım olan dosdoğru hesâb, ancak bu sayı ve esastır. Çünkü bu, kıymeti sırf beşerî İ'tibâr ile kaaim olan farzı veya herkes için hilkatte delîl ve alâmeti zahir olmayan takvîmlere dayalı bir hesâb değil, şu görülen âlemi yaratan tarafından tanzim edilen bir takvimdir... {Hakk Dîni, III, 2523)

[259] Hadîsin bir rivayeti Bed'u'1-Halk Kitâbı'nm evvellerinde geçmişti. Peygamber bu hadîsi Veda Haccı'nda Minâ'dakİ hitabesi içinde söylemişti. Yânî zamanda- . ki haksızlıklar kalktı, aylar fıtrattaki yerlerini buldu, fıtrî düzgünlükleriyle yeni bir devre girdi. Zu'1-hicce zu'1-hicce oldu, hacc hakîkaten zu'1-hiccede yapıldı. Çünkü geçen seneye kadar nesi' yürürlükte olduğundan Ebû Bekr'in hacc ettiği dokuzuncu senede bile hacc zu'1-ka'dede yapılmış, zu'1-hicce sayılmış idi. Şimdi bu haksızlıklar kalktı ve hattâ bütün bakış noktalarından zaman, yeni bir devre girdi.

Bu başlıktaki âyetin sonunda "İşte bu ayakta duran tfm<#r"buyurulan en doğru hesâb ve en doğru takvimdir... Hilâl tahavvüllerinin carî olduğu bu âlemi yaratan Yüce Allah'ın takdir ve takvimiyle sabit ve o günden beri tertîbli nizamiyle haddizatında câri ve herkes için kamerin hilâl ve bedri kadar zahir ve meşhur olan ve kıymetini haktan alan fıtrî, açık ve dosdoğru bir hesâbdır. İkinci' olarak bu aylardan dört ayın hürmeti, öteden beri ayakta duran bir dîn ve şerî-attir. Tâ İbrâhîm ve İsmâîl zamanından beri Arablar buna verâseten tutunmuşlar ve riâyet edegelmişlerdi. Câhiliye'de bile haram aylara ta'zîm ederler ve bu ta'zîm cümlesinden olarak bu aylarda kıtalden sakınırlardı...AfeS7J dedikleri tak-vîm değiştirmelerini meydana çıkardıkları zamana kadar bu hürmet, bir diyanet ve kadîm âdet üzere yürürlükte idi... (Hakk Dîni, III, 2524).

[260] Yânî Allah avn ve ismeti ile herhalde ve dâima beraberimizde, koruyucumuz ve yardımcımızdır. Maiyyetinde hiçbir hüzün şaibesi bulaştırmayacak, nerede olursak olalım bizi koruyacak daimî bir velayet ile hâfızımızdır. Artık bu muhakkak iken hüzne cevaz yoktur... diye kat'î teselli veriyor, hüzünden nehyediyordu. Rivayete göre bu sırada müşrikler izleri ta'kîb ede ede gelmişler, mağaranın üstüne çıkmışlardı. Bu anda idi ki, Ebû-Bekr mahzun olmuş, "Yâ Rasûlallah, ben öldürülürsem nihayet bir adamım; fakat Sen isabet alırsan Allah'ın dîni gitti" diye teessür etmiş idi. Bunun üzerine Rasûlullah, aşağıda gelecek hadîsteki o ve-cîz teselli sözünü söylemişti.

[261] Bunun bir rivayeti Ebû Bekr'in menkabeleri bâbı'nda geçmişti. Peygamber bu sözüyle Ebû Bekr'e: Durum böyle iken o endîşen ne? "Mahzun olma, Allah bizimle beraberdir" buyurmuştu.

[262] Senedin başında zikredilen Abdullah ibn Muhammed, Buhârî'nin üstadıdır. Bu-hârî buradaki hadîslerden üçünü arka arkaya bu şeyhinden getirmiştir. Bu hadîs ile. bundan sonrakinin »başlığa uygunlukları, ikisinin de Abdullah ibn Muhammed'den olmaları, bu hadîste fazîletlerinİ arz hususunda Esma ile Ai-şe'nin zikrinin bulunması, bunun da Ebû Bekr'in faziletini gerektirmesi yönünden olması mümkindir. Başlıkta.da Ebû Bekr'in faziletini bildirme vardır (Aynî). İbn Abbâs ile İbn Zubeyr arasında bey'at sebebiyle olan dargınlık şöyle olmuştur: Muâviye öldüğü zaman İbn Zubeyr, onun oğlu Yezîd'e bey'at etmeyi kabûletnıedi ve Yezîd ölünceye kadar bunda ısrar etti. Sonra İbn Zubeyr kendisinin halifeliğine da'vet etti. Kendisine halîfe olarak bey'at edildi. Ona Hicaz, Mısır, Irak, Horasan ve Şam ehlinin çoğu itaat ettiler. Sonra Mervân Şam'a gâlib oldu ve İbn Zubeyr tarafından emîr bulunan ed-Dahhâk ibn Kays'ı öldürdü. Sonra 65 senesinde Mervân öldü, yerine oğlu Abdulmelik geçtr. Muhtar ibn Ebî Ubeyd Kûfe'ye galebe etti. Orada İbn Zubeyr tarafında bulunanlar kaçtılar. Muhammed ibn Hanefiyye ile İbn Abbâs Hüseyin'in öldürülmesi müddetinde Mekke'de ikaamet ediyorlardı. İbn Zubeyr onları kendisine bey'at etmeye çağırdı. Onlar bunu kabul etmediler ve: İnsanlar bir halîfe üzerine toplanmca-ya kadar bey'at etmeyiz, dediler. Onların bu görüşüne bir cemâat de tâbi' oldu. İbn Zubeyr onlara şiddet gösterip sıkıştırdı... Onlar Taife çekildiler... (Kas-tallânî).

[263] İbn Hacer, Fethu'l-Bârî'de şöyle dedi: Bu söz, Abduimelik hakkında söylediği "O ileri gidici yürüyüşle yürüyor" sözüne uygundur. İş, İbn Abbâs'ın dediği gibidir. Çünkü Abdulmelik, kendi İşinde devamlı ilerlemekte olmuş, nihayet Irak'ı İbn Zubeyr'den kurtarmış ve İbn Zubeyr'İn kardeşi Mus'ab'ı öldürmüştür. Bundan sonra Mekke'deki İbn Zubeyr'e birçok askerler hazırlayıp göndermiş ve olan işler olmuştur. İbn Zubeyr'in halifelik işi ise Allah ona rahmet eylesin, öldürü-lünceye kadar hep geri gitmekte olup durmuştur.

İşte bu yukarıda ismi zikredilen Abdullah ibn Muhammed'den getirmekte olduğu hadîslerden üçüncü hadîstir.

[264] Bu da zikredilen hadisin başka yoldan gelen rivayetidir.

[265] Âyetin tamâmı şöyledir: "Sadakalar, Allah 'tan bir fan olarak ancak fakirlere, kalbleri müslümânltğa alıştırılmak istenenlere, kölelere, esirlere, borçlulara, Allah yolunda harcamaya ve yol oğluna mahsûstur. Allah hakkıyle bilendir, tam bir hüküm ve hikmet sahibidir".

Bu, İslâm devletindeki zekât ve diğer vergi gelirlerinin sarfedileceği sekiz sınıf harcamanın yerini ta'yîn eden bir âyettir. Bu harcama yerlerinden biri kalbleri İslâm'a alıştınlahlardır. Bunlar başlıca üç kısım idiler: Bir kısmı bâzı kâfirler idi ki, Rasûlullah bunların şerrlerini savmak ve müslümânlara eziyetlerini men' ve diğer kâfirlere ve müşriklere ve zekâtı men' eyleyenlere karşı İslâm tarafına yardımları için atıyye ile kendilerini İslâm'a meylettirirdi. Diğer bir kıs-: mı kendilerine atıyye vermekle, emsalleri eşrafın ve maiyyetlerinin İslâm'a girmeleri'gözetilir ve kavimleri İçinde müslümân olanların İslâm'da sebatlarına mâni' olunmaması gibi İslâmî maslahatlar i'tibâra alınırdı. Üçüncü bir kısmı da İslâm'a yeni girmiş ve niyetleri henüz zaîf bulunan birtakım kimselerdi ki, fakîr olmasalar bile kalbleri iyice İslâm'a ülfet ettirilip îmânları takviye edilmek için bilhassa taltif olunuyorlardı...

[266] Bu hadîsin bir rivayeti, bu isnâd ile Peygamberler Kitabı, Hûd kıssası'nda, bu-radakinden daha uzun bîr metinle geçmişti. Buhârî o hadîsi burada kısaltılmış olarak getirmiştir

[267] Bu hadîslerin birer rivayeti'Zekât Kitâbı'nda geçmişti.

Müdd, yuvarlak hesâb İki avuç açılarak aldığı mikdâr kaba deniliyor (Kaa-mûs Ter.)

Tatavvu', üzerine vâcib olmayan ziyâde bir tâatte bulunmaktır ki, tenefful yânî nafile ibâdet muâdilidir.

[268] Ebû Mes'ûd bu hadîsinde, islâm'ın başlarındaki geçim darlığı ile İslâm fetihlerinin arka arkaya gelişinden sonraki bolluk ve refah devrini ifâde etmiştir.

[269] Âyetin devamı şöyledir: "... Bunun sebebi şudur: Çünkü onlar Allah'ı ve Rasûlünü inkâr ile kâfir olmuşlardır. Allah ise öyle/ âşıklar güruhuna hidâyet etmez"

(Âyet: 80)

[270] Bu hadîsin bir rivayeti Cenazeler Kitâbı'nda geçmişti.

[271] Bu da aynı hadîsin başka bir rivayetidir. Bunlarla ilgili açıklamalar Cenazeler Kitabı'nda geçmişti.

[272] Âyetin bütün münafıklar hakkında veya belli bir zümresi hakkında indiği söylenmiştir.

Peygamber'in kendi gömleğini ona kefen yapmak üzere oğluna vermesi, Bedir günü Peygamber'in amcası Abbâs'a Ubeyy tarafından kendi gömleğinin - hediye edilmiş olmasına bîr mukaabeledir. Bedir günü Abbâs, Kureyş esirleri fÇ arasında bulunuyordu. Yenilginin perişanlığı ile üzerinde gömleği de yoktu. Ken-"!' dişine giydirilmek üzere bir gömlek aranıldı.Fakat Abbâs uzun boylu olduğundan, yalnız.îbnu Ubeyy'in gömleği denk gelmişti, o da hemen gömleğini Abbâs'a hediye etmişti. Buna mukaabele edilmesi Arablar arasında içtimaî bir edeb idi. Fakat bu münâsib zemininde karşılanamamıştı. İşte Peygamber, gömleğini şimdi vererek, amcasını Ubeyy'in mihnetinden kurtarmış oluyordu.

[273] Bu hadîs, Tebûk gazvesi bâbı'nda, bu İsnâdla ve uzun bir metinle geçti. Buradaki metin, onun sonlarından alınmış bir parçadır.

[274] Bu başlık hadîssiz olarak yalnız Ebû Zerr nüshasında sabittir, diğer Buhârî rivayetlerinin hiçbirinde zikredilmiş değildir. Bu âyet münafıklar hakkında inmiştir (Aynî).

[275] Bu âyetin atfedilip ilgilendiği bir Önceki âyet şöyledir: "Çevrenizdeki bedevilerden ve Medine ahâlîsinden birtakım münafıklar vardır ki, onlar nifak üzerinde idman yapmışlardır. Sen bunları bilmezsin. Onları biz biliriz. Biz onları iki ker-re azaba uğratacağız. Sonra da daha büyük bir azaba döndürüleceklerdir onlar" (Âyet:101).

Bu âyetlerde Tebûk seferine katılmayıp Medine'de kalan münafıkların hâlleri belirtiliyor. Bunlardan bir kısmı tam münafık ve iki yüzlülükte idmanlı olanlardır ki, bunlar Peygamber Medine'ye döndüğünde birtakım çürük bahanelerle affedilmişlerdi. Bunların tekrar tekrar azâb olunacakları bildiriliyor. Seferde geri kalanların ikinci kısmı ise geri kalanlar hakkındaki âyetleri işitince kendilerini mescidin direklerine bağlayıp "Peygamber bizi bırakmadıkça bu hâlde kalacağız" demişlerdi. Peygamber dönüşünde âdeti üzere mescide uğrayıp iki rek'at namaz kıldıktan sonra bunları o hâlde gördü ve sebebim anlayınca: "Ben de haklann da Allah'ın emri gelmedikçe bağlarım çözmem" buyurdu, bunun üzerine başlıktaki âyet inip affolundukları bildirildi. Akabinde salıverildiler...

[276] Buhârî bu hadîsi parça parça Namaz, Cenazeler, Buyu', Cihâd, Bed'u'1-Halk, Gece Namazı, Edeb, Peygamberler, Tefsir ve Ta'bîr Kitâblan'nda getirdi. Hadîsin buradaki başlığa uygunluğu "Onlar iyi ameli diğer kötü amelle karıştırdılar" sözündedir (Aynî).

[277] Çünkü peygamberlik ve îmân sıfatlan bunu men' eder.

Bu hadîsin daha geniş bir rivayeti Cenazeler Kitâbı'nda geçmiş ve orada bâzı açıklamalar da verilmişti.

Bu âyetin Ebû Tâlib hakkında İndiği, bu hadîste açıkça belirtilmiştir. Bu sebeble Zeccâc'ın Maâni't-Kur'ân adındaki kitabında bu konuda müfessirlerin icmâ'ı bulunduğunu kaydettiği Vâkidî'den nakledilmiştir. Bunun Peygamber'-in ana ve babası hakkında indiğini, bundan dolayı ana-babası için de mağfiret istemekten nehyedildiğini ileri sürenler de vardır. Onların delîlleri Müslim İle Sünen sâhiblerinin rivayet ettikleri Ebû Hureyre hadîsidir: Ebû Hureyre dedi ki: Peygamber anasının mezarını ziyaret etti ve ağladı. Yanındakileri de ağlattı. Sonra da: "Anama istiğfar etmek için Rabb'imden izin diledim, izin verilmedi. Kabrini ziyaret için izin istedim. Buna izin verildi. Artık siz de kabirleri ziyaret ediniz. Kabir ziyareti ölümü hatırlatır. "

[278] Hadîsin başlığa uygunluğu, hadîs İçindeki âyetin "Sonra Allah onîan da eski hâllerine dönsünler diye tevbeye muvaffak kıldı" fıkrasından alınır.

Bu hadîs, Ka'b ibn Mâlik kıssası hakkında Mağâzî'de geçen uzun hadîsin bir parçasıdır.

Kendilerine, biraz geç olarak tevbe nasîb edilen bu üç kişi şunlardı: Ka'b ibn Mâlik, Hilâl ibn Umeyye, Murâre ibnu'r-Rabî'. Ka'b, Akabe Bey'atı'nda bulunmuştu. Diğer ikisi de Bedir harbine katılanlardan idiler.

[279] Bu hadîs de Mağâzî'de "Tebûk gazvesi bâbı"nda kemâli ile geçmiş olan Ka'b

ibn Mâlik kıssasından bir parçadır. Ancak bu metinde bâzı farklılıklar Vardır.

"Âlimler demişlerdir ki, işte Nasûh tevbesi, böyle Ka'b ibn Mâlik ve iki

arkadaşının tevbesi gibi olan tevbedir ki, bu âyette beyân olunduğu üzere, tevbe ederken günâha teessüfünden dolayı dünyâ başına dar gelmeli, nefsi kendini sıkmali ve herşeyden kesilip Allah'a öyle sıdk ve sadâkatle iltica etmelidir" {Hakk Dîni, III, 2642).

[280] Yânı îmânlarında ve ahidlerinde veya hakk dînde gerek niyet, gerek söz, ve gerek fiilce ve hattâ her hususta sâdık olanların maiyyetİnde bulununuz, sâdıkların dostluk ve arkadaşlıklarından ayrılmayınız; onlar gibi özü doğru, sözü doğru, işi doğru olunuz; onlara uyunuz. Böyle yaşayanların sonu dâima başarı, ferah ve kurtuluş olur. Bunun delili olan birkaç âyet meali:

"Ey îmân edenler, Allah'a takvâlı olun ve sözü doğru söyleyin. Ki Allah işlerinizi iyiye götürsün ve günâhlarınızı mağfiret eylesin. Kim Allah ve Rasûlü'ne itaat ederse, muhakkak ki en büyük kurtuluşla kurtulmuştur" (el-Ahzâb: 70-71);

"Hakikat Rabb 'imiz Allah 'tır deyip de sonra doğruluğa yapışanlar; onların üzerine korkmayın, tasalanmayın, va 'dolunduğunuz cennetle sevinin diye diye melekler inecektir" (Fussilet:30);

"Rabb 'imiz Allah 'tır deyip de sonra (bütün hareketlerinde) doğruluğa tutunanlar; evet onlara hiçbir korku yoktur. Onlar mahzun da olmayacaklardır" (el-Ahkaaf:13).

[281] Bu âyette Allah, kendi isimlerinden olan Rauf ve Rahîm sıfatlarını Peygambe-ri'ne de vermiştir. Peygamber'in vefatından sonra Mushaf toplandığı zaman bu iki âyeti Zeyd ibn Sabit tarafından çok araştırılmış, nihayet ancak iki şâhid yerinde olan Huzeyme ibn Sâbİt yanında bulunmuştur. Yânî birçoklarının ezberinde olmakla beraber, yazılısı ancak Huzeyme'nin yanında muhafaza edilmiş idi. Çünkü Kur'ân yalnız hafızların ezberinden değil, ondan başka Rasûlullah'-ın huzurunda yazılmış ve en son arzda sabit olmuş parçaların da toplanıp vesî-kalandırümasıyle bir Mushaf'a toplanıyor idi. Yazmaya me'mûr olan Zeyd ibn Sabit bu iki âyeti de yazılı bîr vesîka bulmadan yazamıyordu. Onun için kendi ifâdesi veçhile Berâe'nin âhirinden bu İki âyeti bulamayıp iyice araştırmış ve ancak Huzeyme'de mahfuz bulmuş ve binâenaleyh ezberlerde mahfuz olan bu âyetlerin yazılı rivayeti de bu suretle te'mîn olunmuş idi {HakkDîni, III, 2654-2655).

[282] Yânî Zeyd bu âyetleri, Peygamber'e vahiy yazmakta bulunan kimselerden diğer birinin yanında yazılmış olarak bulamamıştır. Yoksa bunları ondan başkası ezber etmemişti, demek değildir. Zîrâ bu âyetleri pekçok kimseler ezber etmişler de namaz içinde ve namaz dışında tilâvet etmekte idiler (Reşîd Rızâ).

[283] Buhârî bu hadîsi el-Câmi'ıt's-SahîTi'inin birkaç yerinde rivayet etmiştir. Buradaki mutâbaalarm bâzısını da yine Sahîh'mın Fadâilu'I-Kur'ân Kitâbı'nda se-nedleriyle getirmiştir. Bunları İmâm Ahmed et-Tirmizî ve en-Nesâî de Zuhrî'den gelen birçok yollardan olmak üzere rivayet etmişlerdir.

Yemâme, Yemen'in bir kasabasıdır. Tâif ten iki konak uzaktadır. Yemâ-me günü de Yemâme'de müslümânlarla yalancı peygamber Museylime'nin ordusu olan Hanîfe oğulları arasındaki harb günüdür. Bu harb Ebû Bekr'İn devlet başkanlığı sırasında, onbirinçi hicret yılında yapılmış, müslümânlardan, yetmiş kadarı Kur'ân hafızı olmak üzere, dörtyüz elli kadar sehîd verilmiştir. Bu harb sonunda Museylime, Vahşî tarafından öldürülmüş, ordusu da tamâmıyle tenkîl edilip dağıtılmıştır. Bu harbde müslümân ordusunun kumandanı Hâlid ibn Ve-lîd idi.

[284] Yûnus SÛresi'nin tefsirine girişmesi sırasında teberrüken Besmele ile söze başladı. EbÛ Zerr'in rivayetinde Besmele, "Yûnus Sûresi" sözünden sofradır.

[285] "Kadem " kelimesi "Kıdem " mürâdifi olarak bir hususta şâirlerinin önüne geçme hâli ve hayır, hasene cihetinden derece ve rütbe sahibi ki, müennesi "Kademe", ayak, yânî ayağın topuktan ilerisi; daha doğrusu taban ma'nâlarma gelir. Ve bir şeyin mukaddemine ve kahraman kimseye denilir. "Fulânm fulân hizmette kademi var" demek, sabıkası ve tekaddümü var demek olur. "Fulânm hayırda bir kademi vardır" demek, bir mertebesi vardır demek olur. "Fulân erkek veya fulân kadm kademdir" demek diğerlerine ön-ayak olup cür'etli ve şecaatte ileri demek olur. "Kademi sıdk" ta'bînni de müfessirler "Salih amel, hayır öncüsü, Levhi Mahfûz'da tesbît ve takdir olunmuş bir saadet; yüksek bir rütbe ve makaam" gibi ma'nâlarda tefsîr etmişlerdir. Fakat âyetin siyakından anlaşıldığı ve Hasen ile Katâde'den rivayet olunduğu veçhile, murâd, Muhammed'in şefaati olduğu açıktır. "Kademi sıdk", Peygamber'in Allah katındaki yakınlığı, şefaat makaamı ve... muttakîlerin cennetlerde Allah'ın kibriyâsı yanında sabit "Afak'adı sıdk" (el-Kamer:22)'a girmeleri için önlerine düşen delîl ve önder olması haysiyyetlerini ifâde eden husûsî bir isimdir (Hakk Dîni, IV, 2666).

[286] Nuncîke" fiilini "Nulkıke"yânı "Atarız" ile tefsir etti. Bu fiir'Selâmet" ma'-nâsına olan "Necat"tan değil, "Yüksek yer" ma'nâsına olan "Afecve"den türemiştir. "en-Neşez" de bu ma'nâyadır.

Bu kelimelerin geçtiği âyetin tamâmı şöyledir: "Biz de bu gün seni (cansız bir) beden olarak karada yüksek bir yere atıp bırakacağız ki, arkandan geleceklere bir ibret olasın. (Bununla beraber) insanların birçoğu bizim âyetlerimizden gafildirler" (Âyet:92).

[287] Hadîsin başlığa uygunluğu, bunun tarîklerinin birinde "Bu, Allah'ın Musa'yı kurtardığı, Fir'avn'ın da sulara gömüldüğü bir gündür" fıkrasının bulunması yönündendir. Bu hadîsin bundan daha bütün bir rivayeti Oruç Kitabı, "Âşûrâ günü orucu bâbı"nda

geçmiş, ilgili açıklamalar da orada verilmişti.

[288] el-Cezîre, Fırat ve Dicle arasında vâki' olan ve *'îki Nehir Arası" ismi verilen yerdir. Ve Cûdî Dağı, Büyük Sancar Dağı'nın kuzeyinde bulunur ve ibn Umer Cezîresi'yle bitişir. Bu dağ 37 enlem ile 40 boylam derecesi üzerindedir. Bu dağlarda oturanların çoğu "Şeytân" kelimesini takdîs etmekte ve Tâvûs melekleri olmak i'tibâriyle tblîs'i ihtiram etmekte bulunan Zeydiyye tâifesindendirler. Onlara göre Allah, şeytâna muayyen bir zaman gadâb etmiştir, ileride ona hoş-nûdluk edecek ve o da kendi mülküne dönecek ve kendisini la'netleyen kimselerden intikam alacaktır. Onlar yanında âlim, fakır diye isimlenir. Onlardan dîndâr olan kimse, bedeni üzerine kıl elbise giyer ve elbisenin yakasını arkaya çevirir. Onlar çetinlik ve yiğitlikle tanınmış bir cemâattir (Rakamlı Buhârî nüshasının haşiyesinden).

[289] Tennûr, lügatte kapalı bir ocak, bir fırındır ki, lisânımızda en ziyâde "Tandır" ta'bîr olunur. Leys: Tennûr, umumiyetle her lisâna geçmiş bir lafızdır, arkadaşı Tennâr'ûır, demiştir. Ezherî de şöyle demiştir: Bu delâlet eder ki, isim bazen A'cemî olur Arab onu arapçalaştırır da Arabî olur. Ve buna delîl, aslı Tennâr olmasıdır. Bundan evvel Arab kelâmında Tennûr ma'rûf değildir. Bunun benzeri başka lisândan Arabça'ya girmiş olan dîbâc, dînâr, sündüs, istebrak gibi kelimelerdir ki, Arab bunlarla tekellüm edince hep Arabî olmuşlardır.

Feveran da kuvvet ve şiddetle kaynamak, fışkırmaktır... Eski müfessirler bunun hakkında çeşitli ma'nâlar kayıt ve nakletmişlerdir ki;

a. Müfessirlerin çoğu Tennuren hakîkaten bir ocak ma'nâsına olduğunda müttefiktirler, bunun keyfiyetinde ayrı ayrı tefsirlere gitmişlerdir. Bütün bunlar Feveran \ suyun kazanda kaynar gibi fırından kaynayıp fışkirmasıyle îzâh

etmişlerdir...

b. Arab'da bazen yeryüzüne de Tennûr denmesi vâki' olduğundan, tennû-run feveranı, yeryüzünden suların fışkırması olacak demişler...

c. Tcnnur'dan murâd, Arz'ın şerefli ve yüksek mevki'leri demektir ki, bir hârika olarak oralara bile sular fışkırmıştır, demişler.

d. Fârattennûr, şafak attı, sabah oldu ma'nâsına gelir, denilmiş.

e. İş kızıştı, şiddetlendi ma'nâsına "Hamiye*l-vatîsû = Fırın kızdı" denil-^s diği gibi, Fârattennûr da böyledir, denilmiştir.

f. Ebû Hayyân tefsirinde Hasen'den rivayet olarak Tennûr: Gemide suyun toplanma yeri diye nakledilmiş ki, bu ifâde hemen hemen geminin kazanını andırıyor. Biz şimdi hakkıyle diyebiliriz ki, Tennûr'nn hakîkaten bir ocak olması, aynı zamanda onun gemide su toplanan bir kazan ile beraber olmasına mâni' değildir. Cumhurun ocak rivâyetiyle bu rivayet arasında zıdlık yoktur. "Ahd lâm'ı" ile et-Tennûr buyurulması, bunun gemiye âid bir tennûr olmasında zahirdir. Aynı zamanda Nuh'a mahsûs bir tennûr olması da buna aykırı değildir. Çünkü onun mu'cizesidir... (Hakk Dfm", IV, 2780-2783).

[290] Yânî bu sebeble gizlemek için göğüslerini meylettirip büküyorlardı, başlarını da elbiseleriyle örtüyorlardı. İşte bunun üzerine bu 5. âyet indi.

Bu hadîsteki Tesnevnî, if'av'ale, yef'av'ilu vezninden muzârîdir; mâzîsi însnevnâ'âu. Bu, fiilin aynını tekrar sebebiyle, bir mübalağa binâsidır.

[291] Buradaki iki hadîs de bir öncekinin başka başka tarîklerden rivayetidir.

[292] Buradaki âyetlerin tamâmı yerinden okunursa daha iyi anlaşılır. Son âyetin bir kısmı şöyledir: "Şuayb şöyle dedi:.. Ben gücümün yettiği kadar ıslâhtan başka birşey arzu etmem. Benim muvaffakiyetim ancak Allah'ın yardımtyledir. Ben yalnız O'na güvenip dayandım ve yalnız O'na dönerim".

[293] "Âcizane anlayışıma göre "tUl>> *^ J^j" kavli, "^ f" kavline mukaabil olarak düşünülmek gerekir. İkisinde de Arş, ma'rûf ma'nâsmdan alınmış olarak, ilâhî mülk ve saltanattan kinayedir. Allah'ın Arşı, İlâhî hüküm ve saltanatı demek olur. Binaenaleyh Arş'ın su üzerine isti'lâsı, mekânı ve cismânî bir ma'nâ İle değildir, ve "j-yü J*^^ı J" mukaabilinde, Arş'in su üzerinde olması da istivaya mukaabil cereyandan kinayedir. Nitekim bu cereyan ma'nâ-sını Fahrüddîn Râzî, Fatiha Tefsîri'nde söylemiştir. Âyette "Semâvât veArz"-dan murâd, ulviyyât ve süfliyyâtiyle bütün âlem olması zahirdir.

el-Ard, altımızdaki yerin karası ve suyu, bütün İçindekileri şâmil olduğu gibi, Semâvât da onun üstündeki bütün cirimler ve

onların içindekilerle, aralarındaki şeylerin hepsini şâmildir. Mes'ele de, yaratmanın başlangıcı mes'elesi-dir. Yaratmanın başlamasından evvel " l^. SSJ- 'j>S 'J', ilu jıt" yânî Allah var, O'nunla beraber birşey yok olduğundan "Kâne Arşuhû ale'l-mâ'" âlemin yaratılmasından evvel olmak ihtimâli yoktur. Âyetten zihne gelen de bunun, yaratmanın başlangıç günleri demek olan "Altı gün" sırasında olmasıdır ki, ondan sonra "İstevâate'I-Arş"tır. el-A'râf Sûresi'nde (Âyet: 53,111,2172) de zikrettiğimiz veçhile, yaratma başlangıcında altı gün, hiçbir ittırat kaanûnu ile alâkalı olmayan muhtelif yaratmanın ilk ve dçğişken ânlarını ifâde ettiğinden, o vakte nazaran ilâhî fiil ve saltanatta, bug_ün "Sünnetullah", "Âdeîutlah" dediğimiz ittırat ve istiva düşünce konusu olamaz. Çünkü o günler, hiçbir temâsül ile mes-bûk olmayan sırf ibda' cereyanlarından ibarettir. Herbirinde ilâhî hüküm ve saltanat, yeniden yeniye bir ibda' fiiliyle tecellî eylemektedir. O günlerde tabiî fiiller yok, hep hârika, mu'cize vardı. Âdet veya kaanûn dediğimiz mefhûmlar, hep bir tekerrür ve temâsülü ta'kîb ettiğinden, ilimlerde ve fenlerde kaanûnlar nâmı verilen küllilerin kararlaşıp kurulması ile tekerrür ve ittırat ânından i'tibâren düşünülür. Levh ve kalem yaratılmadan "Kitabı Mübîn"ûsk\ yazılar yazılmış olamaz. Bir insan yaratılmadan insan tabiatı bulunamaz. Bu suretle "Arş su üzerinde idi" demek, şu demek olur: "Semâlar ve Arz'ın ilk yaratılma günleri olan o günlerde ilâhi saltanat âdetsiz cereyan ediyordu. Zîrâ diğer âyetlerde geldiği üzere "Sümme'stevâ ale'l-Arşı" mısdakı bundan sonra tecellî etti. Hilkatte âdetullah, halkın yaratılma başlangıcından sonra zahir oldu". -Bu bâbdaki değişiklikler, bu cereyan ve istivadaki tekaddüm ve teehhür, Allah'ın zatî sıfatına değil, fiilî sıfatına dönücü olduğundan müşkillik vârid olmaz.- Gerçi ondan sonra da sırf Allah'ın irâdesini gösteren âdet hilafı vakıalar yine vardır. Fakat bununla henüz hiçbir âdet bulunmaması arasındaki fark da açıktır. İlk günlerde âlem, sırf bir tûfân hâlinde idi denebilir. Bu veçhile "Arşuhu ale'l-mâ'" terkibinin vaz'î ma'nâsı değil, kinaye yoluyla lâzımı ma'nâsı alınmak, "Sümme'stevâ afe V-Arş"tekaabülüne mülayim ve bi'1-vücûh uygun olduğu anlaşılır... Cereyan, bariz vasfı olan şeylerden rüzgâr ile kinaye yapılmayıp da bilhassa suyun tercih olunmasında elbette su hakikatine husûsî bir ehemmiyet atfettirecek bir nükte ve hizmet vardır ki, düşünmek lâzım gelir. Biz bunda ' ' Canlı olan herşeyi sudan yarattık" (el-Enbiyâ: 30) ma'nâsma bir işaret buluyoruz. Bâzı hadîsler ve eserlerden anlaşıldığına göre altıncı gün hayvanların yaratıldığı devirdir ki, Âdem bunun ikindisinde, yânî sonunda yaratılmıştır. Demek ki o gün, ilâhî saltanat hayât yaratmakla cereyan ediyordu. -Bir de zamâmmızdaki tecrübî bilgilere göre hidrojen gazı, cisimlerin en hafifi ve basiti olduğu gibi, bütün unsûrî maddelerin bile aslı gibi düşünülmekte ve henüz basît sayılan diğer ecsâm atomlarının hidrojen atomlarından terekküb ettiği bahis konusu edilmektedir ki, pek dikkat edilmeye lâyıktır.- (Hakk Dîni, IV, 2758-2761).

[294] Yânî dilediği kimselerin rızkını genişletir, dilediklerininkini de daraltır. Allah, onu faydalarının çokluğundan dolayı dolulukla vasıfladı ve onu, sulamak ve vermekle hiç eksilmeyen pınar gibi kıldı, bunu tbnu'1-Esîr söyledi. "Biyedihi" lafzının ve benzerlerinin hükmü, te'vîl ve tefviz bakımından müteşâbihlerin hükmüdür. Sünnet imamları bunu ve benzerlerini tefsîr etmeksizin îmân eylemenin vücûbu üzerindedirler. Bu lafızlar "Nasıl" denilmeksizin, zahirleri üzere cereyan ederler. Buhârî bunu Tevhîd'de, en-Nesâî de bir kısmını Tefsîr'de rivayet etmiştir (Aynî ve Kastatlânî).

[295] Bu hadîsin bir rivayeti Mezâlim Kitâbi'nda da geçmişti.

Necvâ, yavaşça söz söylemeye denir ki, fısıldaşmak ta'bîr olunur. Ibnu'I-Esîr en-Nihâye'de: Necvâ isimdir, masdar yerindedir, kıyamet gününde Allah'ın mü'min kuluna gizlice hitabıdır, demiştir. Sarihler de: Necvâ, Allah ile mü'min kulun arasındaki kıyamet günündeki gizli konuşmadır ki, bunda kulun günâhları gizlice kendisine sayılır; bu, Allah'ın fadlıdır, demişlerdir

[296] Bi se'r-rifdu"l-merfûd" (Âyet: 98), "Ne fena rifddir bu merfûd"; "Ne kötü ianedir bu yapılan iane, yânî la'net".

Rifd, aslında dayansın diye bir başkasına izafe edilen şeydir. Meselâ eyerin ve semerin altına vurulan keçe, birine yapılan iane, verilen atıyye rifd'dir. Burada cehennem ateşine vird, la'nete rifd ta'bîr olunması, tahakküm için belîğ bir istiaredir. Vird, su hissesi; Vurûd, suya gitmek; îrâd, suya götürmek, Mev-rûd, varılan su'dur.

Tabîbler ıstılahında Zefîr, nefes almak, Şehîk nefes vermektir. Fakat lügatte Zefir, soluğu uzun uzadıya içeri çektikten sonra d.şarı vermektir ki, derdli ve mihnetli kimsenin hâlidir, göğüs geçirmek ta'bîr olunur. Şehîk da ağlarken hıçkırmaktır ki, fazla teessürden meydana gelir. Çocukların ağlaması da böyle olur. Bundan başka bir de eşeğin anırmasının evveline Zefir; âhirine Şehîk denilir ki, biri girdirmek, biri çıkarmaktır. Hâsılı lügat bakımından Zefir ve Şehîk, normal nefes alıp verme değil, ıztırabh bir sesle nefes alıp vermedir...>(Hakk Dîni, IV, 2822).

[297] Zulef, Zulfe'nin cem'i ve Arapça'da cem'in en azı üç olduğu için bununla ikisi gündüz tarafında, üçü de geceden olmak üzere tam beş vakit namaz emredilmiş olduğu açıktır. Gündüz namazlarının kıraatinde açıktan okumak mes'elesinde sabah namazı, gece namazlarından sayılması bakımından, gündüzün iki tarafından murâd öğle ve ikindi, gecenin yakın saatleri de akşam, yatsı ve sabah olmak lâzım gelir ki, şu âyette de böyledir: "Güneşin kayması ânından gecenin kararmasına kadar güzelce namaz kıl. Sabah namazını da (kıl). Çünkü sabah namazı şâhidlidir" (el-İsrâ: 78). Bu suretle öğle ve ikindiye gündüzün iki tarafı denmesinin vechi şudur: Sabah gündüzün kökü, güneşin doğmasından zevaline kadar da gövdesi, zevalden sonra Öğle ve ikindi de batmasına kadar, zaman değişikliklerinin bariz hadleri olan taraflarıdır. Şer'an da gündüzün sabah, öğle, ikindi olmak üzere başlıca üç tarafı vardır.. (Hakk Dîni, IV, 2831-2832).

[298] Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabı, "Namaz keffârettir bâbı"nda geçmişti.

[299] Edğas, dâd'ın kesriyle Dtğs'm cem'idir. Dığs, yaşı kurusu karışık ot demeti demektir. Hu/um, uykuda görülmüş boş hayâldir ki, îhtilâm bundan alınmıştır. Binâenaleyh "Edğâsu ahlâm"terkibi, teşbîhî izafettir ki, "Edğâs" gıb\ karmakarışık ahlâm, demet demet vehimler karışığı, hayâller yığını düşler demektir Lügatte Hulum vcAh/âm, umûmî olarak ru'yâ hâdiselerinden daha umûmî kullanılırsa da burada ru'yânın mukaabili olarak kullanılmış olduğu meydandadır (Hakk Dîni, IV, 2863).

[300] Âyet, bir Öncekiyle beraber şöyledir: "Onların çoğu Allah'a îmân etmez, itte Allah 'a ortak katanlardır. Onlar herkesi kaplayacak ilâhî bir azabın kendilerine gelip çatmasına yâhud kendileri farkında olmayarak, onlara ansızın kıyametin kopup gelmesine karşı kendilerini emîn mi gördüler?" (Âyet: 106-107).

Mekkeliler "Tanrı birdir, ortağı yoktur. Melekler onun kızlarıdır" derlerdi. Putlara tapanlar "Tanrı birdir, putlar ibâdete müstehıkk olmak hususunda onun ortaklarıdır" derlerdi. Yahudiler "Tann birdir, Uzeyr onun oğludur" derlerdi. Hrıstiyanlar da "Tanrı bîrdir, Mesîh onun oğludur" derlerdi. Bunlardan hiçbiri mü'min değildir (Beydâvî). İmâm Râgıb'a göre bu âyetteki şirk'ten mak-sad, riya ve nifaktan ibaret olan "küçük şirk" veya "gizli şirk"tir. Yine onun beyânına göre: "Bâzıları buradaki Muşrikûn'u, dünyâ şerekine, yânî ağına düşmüş olanlar diye tefsir etmiştir" (H. B. Çantay, Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm)

[301] Buhârî nüshalarının çoğunda en baştaki 163 ile buradaki 164. bâblarda "Bâb" sözü hazfedilmiştir.

[302] Yûsuf Peygamber, peygamberlik şerefi ve arka arkaya üç peygamberin oğlu olmakla beraber bütün ahlâk güzelliklerini kendisinde toplamıştır. Bu hadîsin bir rivayeti Peygamberler Kitâbı'nda da geçmişti.

[303] Rasûlullah'ın "Yûsuf, bütün insanların en şereflisidir" demesi, Yûsuf'un bir peygamber olması ile beraber, bir soydan arka arkaya peygamber gönderilen dört peygamberin dördüncüsü bulunmasmdandır. Hakîkaten insanlık târihinde böyle peygamber oğlu peygamber oğlu peygamber oğlu peygamberin, Yûsuf'tan başkası bilinmemiştir.

Bu hadîsin biraz farklı bir rivayeti Peygamberler Kitâbı'nda da geçmişti.

[304] Buhârî bu hadîsi Sahîh'imn birçok yerinde getirmiştir, buradaki metnin de ayrı ayrı dört tabiîden alındığı açıkça görülmektedir. Bu hadîs Ifk bâbi'nda en geniş bir metinle getirilmiş ve gerekli açıklamalar orada verilmişti.

Hadîsin buradaki başlığa uygunluğu "Güzel bir sabr" sözünün hem baslıkta, hem ue hadîste geçmekte olması bakımındandır.

[305] Yânî Ya'kûb o zaman bu sözü söyleyip güzel bir sabır gösterdi. Şimdi bana da onun söylediğini söyleyip, onun yaptığı gibi güzelce sabretmek düşüyor.

[306] Dikkat edilmelidir ki, bu âyette hiçbir İsim açıkça söylenmeyerek hâdise sâde kinayelerle tamamen sırrî ve gayet vecîz bir surette ifâde edilmiştir. Bununla beraber zamirlerin müzekker ve müennes farkları, vazıh olduğu için ifâdede hiçbir karışıklık yoktur. Lisânımızda ise bu vecîzlik mümkün olmuyor (Hakk Dîni. IV, 2855).

[307] Belacihtu" lâfzında iki okuyuş vardır: Biri fâ'nın fethi, diğeri de ötresi iledir. tbn Mes'ûd "Heyte leke" gibi, bunu da ötre okumuştur.

[308] Hadîsin başlıkla ilgisi, hadîsin devamında "Ebû Sufyân, Peygamber'e geldi de: Sen Allah'a lâati ve hısımlara ilgiyi ve iyiliği emredip duruyorsun, kavmin ise helak oldu. Artık onlar için duâ et" fıkrası bulunması bakımındandır.

Bu hadîsin bir rivayeti Yağmur Duası Kitâbı'nda geçmişti. İbn Mes'ûd, âyetteki dumanı o hâdiseye; büyük batşe'yi de Bedir harbindeki yenilgilerine ham-letmiştir. Çünkü Bedir'de ileri gelenlerden yetmişi öldürüldü. Yetmiş kişi de esîr edildi. Bu onları âyette de ifâde edildiği gibi, hakîkaten çok büyük bir şiddet ve savletle yakalayış idi.

[309] Tefsîri verilen bu ta'bîrler, âyetin devamında geçmektedir: "Azîzin karısı da şöyle dedi: Şimdi hakk meydana çıktı. Ben onun nefsinden murâd almak istedim. O İse şekksiz şübhesiz doğru söyleyenlerdendir" (Âyet: 51).

[310] Hadîsin başlığa uygunluğu "Eğer ben zindanda Yûsuf'un kaldığı gibi uzun zaman hapis kalsaydım, onu hapisten çağırmağa gelen kişinin da'vetine hemen icabet ederdim" sözünden alınır.

Hadîsin buradakine göre takdîm-te'hîrli bir rivayeti el-Bakara: 260 âyetinin tefsîri sırasında geçmişti.

Lût Peygamber'e dâir olan fıkra şu âyete işaret etmektedir: "Lût: Âh, size yetecek bir kuvvetim olsaydı yâhud sarp bir kaleye sığınabilseydim, dedi" (Hûd: 80).

[311] Hadîslerin başlığa uygunlukları meydandadır. İkinci hadîs, birincinin başka bir rivayetidir. Buhârî onu burada kısaltılmış olarak getirdi. Âyetin tamâmı şöyledir:

"Nihayet rasûller ümîdlerini kesecek hâle geldikleri ve onlar yalana çıkarıldılar zannettikleri vakit, onlara nusratımız geldi de dilediklerimiz kurtuluşa erdirildi, mücrimler güruhundan ise azabımız asla geri döndürülmez".

[312] Âyetin tefsiri: Herbiri için önünden ve arkasından birtakım muakkıblar, ta'kîb edici kuvvetler vardır ki, onu korurlar. Herbirinin sözünü ve fiilini zabteder veya o kimseyi mütevâliyen hıfzederler ki, Allah'ın emrindendîrler. Yânî bu ta'kîb kuvvetlen "Rûh, Rabbimin emrindendir de!" (el-îsrâ: 85) ma'nâsınca, Allah'ın emrinden ibaret birtakım ruhlar veya meleklerdir. Binâenaleyh herbi-rinizin bütün sözleri ve hareketleri Allah'ın murakabe ve muhafazası altındadır. Ve bu ta'kîb ve muhafaza altında olmak iledir ki, hâlin devamı, hâllerin cereyanı mümkün olur... (Hakk Dîni, W, 2964).

[313] Ayetin tamâmı meâlen şöyledir: "O gökten bir su indirmiştir de vâdîler kendi mikdârlarınca sei olmuştur. Sel de yüze çıkan bir köpük yüklenip götürmüştür. Bir zînet veya bir meta' aramak için ateşte üzerine yaktıkları şeylerden (ma'-denlerden) de böyle bunun gibi bir köpük meydana gelir, tşte Allah hakk ile bâtılı böyle çarpıştırır. Amma köpük atılır gider. İnsanlara fâide verecek olan

şeyegelince. işte bu, yeryüzünde kalır. Allah böylece misâller getirir"'(Âyet: 17)

[314] Âdem kıssası altı sûrede tekerrür etmiştir. Bunlar: et-Bakara: 30-38, el-A'râf: 50, el-Hıcr: 26-42, el-İsrâ: 61-70, eJ-Kehf: 50, Tâhâ: 115-124. sûreleridir. Bu kıssadan maksad el-Bakara Sûresi'nde Allah'ın ni'metlerini; el-Hıcr Sûresi'nde Allah'ın insanı topraktan, cinni ateşten halk edip bu iki maddenin birbirinden üstün olmadığını, İblîs'in kendini Âdem'den hayırlı telâkki etmesinin de bir aldanma ve cehalet eseri sayılması lâzım geldiğini; el-İsrâ Sûresi'nde insanların fitnelerini; el-Kehf Sûresi'nde insanın düşmanı olan İblis ve onun cinsinden olanlarla dostluk kurmanın ne kadar kötü birşey olduğunu; Tâhâ Sûresi'nde ise insanın zaaf hâllerini ve bundan dolayı her zaman Allah'ın yardımına muhtaç bulunduğunu hatırlatmaktır. Mü'minlerin ibret almaları için adı geçen kıssa bu altı sûrede böyleee ve lüzumuna binâen tekrarlanmıştır (Prof. M. Tayyib Okiç, Tefsir Takrirleri, 1952).

[315] Ve rahimler neler eksiltir, neler artırır? Aldığı alûhta ne tahlîl yapar, ne maddeler çıkarır, neler ilâve eder, kendisinde gizliden sarfettiği ne, büyülttüğü nelerdir? Taşıdığında neyi sakatlar, neyi tamamlar, ikinci olarak müddet i'tibâriyle: Vakti er mi, geç mi olur? Çocuğun hilkati belirmeden mi, belirdikten sonra mı? Hamlin en az müddetinde mi, en çok müddetinde mi veya ikisi arasında mı doğurur? Üçüncü olarak aded i'tibâriyle bir mi, İki veya daha ziyâde mi olur?

Allah hep bunları, bu bilinmez zannedilen sırrları bilir. Doğumlarda mu'-tâddan eksik veya fazla olarak vâki' olan şeyler bile kör körüne vâki' oluvermiş birtakım galatlar, yanlışlar değil, sırr âleminde Yüce Allah'ın ilmi altında cereyan eden şeylerdir. Bunlar tabîat da'vâsı aleyhine irâde delili olduğu gibi, aynı zamanda ilme de dayanırlar. Bir hayât ilmi vardır ki, onu bilen ve yaratmaya kudreti olan, böyle dilediğini yapabilir. Bir rahimin döktüğü kan, yetiştirdiği yumurta, aldığı aşı, beslediği evlâd, eksik veya zâid hâiz olduğu bütün hayatî faydalar ve hususiyetler hepsi bir bir ilim ile ve hesâb iledir. Hem sâde bunlar değil, herşey Allah'ın indinde bir mikdâr, bir ölçü iledir... {Hakk Dîni, IV, 2962-2963).

[316] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun az değişik bir rivayeti el-En'âm: 59. âyetin tefsirinde 145 rakamıyle de geçmişti, İnşâallah Lukmân: 34. âyetinin tefsirinde de gelecektir.

[317] Bununla "O küfredenler: Ona Rabb İnden bir mu >cize mdınlmeh derle, Sen ancak bir munzirsin, her kavmin de bir hidayet 7) kelâmına işaret etmiştir. Lâkin bu, bundan önce geçen er-Ra d Sur dir Zahir olan bunun burada zikredilmesi, mustensıhlenn bazısından olması dır' Burada "Hadi" lâfzını "Da'vet edici" ile tefsir etmiştir (Aynı).

[318] Âyetin devamı, bir sonrakiyle birlikte şöyledir: "Allah insanlara böyle misâller getirir. Olur ki onlar, çok iyi düşünüp ibret alırlar. Kötü bir kelimenin hâli de (gövdesi) toprağın üstünden kopanhvermiş kötü bir ağaç gibidir ki, onun hiçbir sebatı (tutunma ve yerinde kalma kaabüiyeti) yoktur" (Âyet: 25-26).

[319] Başlığa uygunluğu, güzel ağacın hurma olması yönündendir. Müslümânın ağaca benzetilmesirideki hikmet, ağacın sağlam bir kök ile ayakta duran gövde ve yüksek dala mâlik olmasıdır, îmân da böyledir. Üç şeyle tamâm olur: Kalble tasdîk, dille söylemek ve bedenle amel.,

Bu hadîsin bâzı rivayetleri tüm Kitâbı'nın dört yerinde geçmişti

[320] Bu hadîsin bir rivayeti Cenazeler Kitabı, "Kabir azabı bâbı"nda da geçmişti.

Hasan Basrî Çantay'ın Meâl-i Kerîm İndeki haşiyelerde güzel bilgiler toplanmıştır (I, 382).

[321] Bunun bir rivayeti de Bedir gazvesi bâbı'nda geçmişti.

[322] Buhari, adeti üzere süre içinde geçen ta’birlerin tefsirlerini nakletmiştir. Bunların geçtiği ayetlerin tamamının okunmasıyle daha da iyi anlaşılacağı meydandadır,

[323] "Ebû Hureyre bunu Peygamber'e eriştirir" şeklindeki bu rivayet tarzı, "Pey-gamber'in şöyle buyurduğunu işittim" yerinde kullanılmıştır. Ebû Hureyre'nin doğrudan Peygamber'den işitmesini tasrîh etmeyip de böyle bir ifâdeye meyle-dilmesinin sebebi, râvî Ebû Hureyre ile Peygamber arasında diğer bir râvînin bulunması ihtimâlinden dolayıdır.

[324] eş-Şihâb yüksek ve parlak olan ateş şu'lesİne denir. Şârih der ki, şeytânlar haber çalmak için asumana yükseldiklerinde, onları def etmek üzere meleklerin attıkları şu'leli ateş mermilerinde kullanılması gâlib olmuştur. Halk ona yıldız kayması ta'bîr ederler.

Allah Taâlâ "Fakat onu delip geçen bir alev ta'kîb etmiştir" (es-Sâffât: 10) buyurmuştur ki, gökten yere doğru karanlığı delip geçen bir alev demektir (Kactmûs Ter.).

[325] Bu da yukarıki hadîsin aynıdır, fakat burada bâzı ziyâdelik ve değişikliklerle beraber işitmenin açıkça belirtilmesi gibi fâideler vardır.

Başlıktaki âyet ile burada getirilen hadîs şu âyetleri tefsîr etmektedir: "Hakikat biz, en yakın göğü bir zînetle yıldızlarla süsledik. Onu her mutemerrid şeytândan koruduk. Ki onlar Mele 7 A 7a 'ya kulak verip dinleyemezler, her yandan kovularak atılırlar. Onlar için ardı arası kesilmez bir azâb vardır. Meğer ki içlerinden bir çalıp çarpan olsun. Fakat onu da delip geçen bir alev ta'kîb etmiştir" (es-Sâffât: 6-10).

Bu âyetlerde açıkça bildirildiği üzere bu kulak hırsızları el-Meleu 'l-A 'la denilen ve vahy taşıyıcıları olan meleklerin yanlarına sokulamazlar. Yalnız dünyâya en yakın olan birinci kat semâya yaklaşabilirler ve oradan çaldıkları birkaç kelimeyi kâhinlere yetiştirerek fesâd vesîlesi edinirler ki, bu da haddizatında bir imtihandan ibarettir. Şihâb denilen gök hâdiseleri vahy diliyle böyle îzâh edilmistir. Bu hususta doyurucu açıklamalar için Hakk Dîni Kur'ân Dili tefsîrin-. den bu âyetlerle ilgili kısımların okunması tavsiye edilmeye değer: IV, 3047-3052.

[326] Hıcr, Salih Peygamber'İ yalanlamış, bu suretle bütün peygamberleri yalanlamış olduklarından toptan helak edilen Semûd kavminin merkezlerinden biridir. Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabı'nda "Yere batırılmış yerlerde, yurtlarda namaz bâbı"nda geçmişti (es-Salât, 53. bâb).

[327] Bu hadîsin bir rivayeti Tefsir Kitâbı'nın evvelinde "Fâtihatu'l-Kitâb hakkında gelen şeyler bâbı"nda geçmiş ve bununla ilgili bâzı açıklamalar orada verilmişti.

[328] Başlıktaki âyette ve bu hadîslerde zikredilen Mesnâ'mn veya Mesnât'm cem'i olan Mesânî kelimesi çok ma'nâlı ve çok cem'iyyetli bir kelimedir. Tesniye ve istisna maddesi olan "Senyun"den de, "Sinâ"vç "Senâ"dzn da türemiş olabilir. Bu cümleden bükülmek, kıvrılmak veya katlanmak veya tekrar edilmek suretiyle ikilenen veya diğer birşey eklemekle takviye veya tenvî' edilen herhangi bir şeye "Mesnâ" denilir ki, ikişer, ikili, mükerrer, bükülü, müekked, muhkem, çifteli, büklüm, büklümlü, katlı, kıvrımlı... ma'nâlanna gelir. İbn Abbâs'tan bir nakle göre Mesânî'de müstesnâhk ma'nâsı dahî vardır. Zîrâ istisna dahî "Se-rap'den türemiştir... Bir de "İsnâ"ûan mîm'in Ötresi ile "Musnâ"nm cem'i olabilir ki, "Sena" yânî övme yeri demek olur. Sonra ez-Zumer: 23'de buyrulduğu üzere, Kur'ân'a da "Mesânî" denilmiştir.

Şimdi bu âyetteki "Seb'an mine'l-mesâni'"den anlaşılan ma'nâ, "Mesânî" denilen şeyler cinsinden muazzam, benzersiz yedi şey demektir. Bu ise mücmeldir, muradın ta'yîni ayrıca delile muhtaçtır... Buradaki ve diğer hadîslerle "Seb 'an mine 'l-mesâni'"den murâd, Ümmü'l-Kur'ân olan Fatiha olduğu ve bundan dolayı Fatiha'nm "es-Seb'ul-Mesânî" ismini aldığı ve Kur'ân-ı Azîm bunun bir tefsiri bulunduğu tebeyyün etmiştir. Ve demek ki "Seb'an mine'l-mesânV'de "Min", yalnız teb'îziyye değil, aynı zamanda beyâniyye'dir. -Ma'lûmdur ki "Min"in beyâniyye olması, teb'îziyye ma'nâsını düşürmek lâzım gelmez.-"MesânV de yedi mesânî demektir. Yânî Fâtiha'yı teşkil eden yedi âyet, Mesâ-nî'den, Kur'ân'dan olduğu gibi, başlı başına yedi mesânîdir. Ve bütün Kur'ân'-ın bir vasfı olan Mesânî mefhûmu, bunda müstesna bir surette katlanmıştır. Her namazın her rek'atinde okunan, sûre zammetmekle katlanan, Kur 'ân 'in her hatminde, duaların evvel ve âhirinde tekrar edilen, nûn ve mîm fâsılalarıyle iki nağme üzerine cereyan eden, her âyeti çifte bir mazmunu ihtiva eyleyen ve umûmî hey'eti dâreynde kulların en büyük maksadlarma hidâyetle Allah'a hamd ve sena hakikatinde toplanan Ümmü'l-Kur'ân, hakîkaten her senaya lâyık öyle mesnâ ve müstesna en büyük bir ni'mettir.. (Hakk Dîni, IV, 3074-3076).

Mucâhid de: "Takaasemû billahi" («ı-Nemi: 49).

[329] Nitekim o muktesimlere, Kur'ân 'ı parça parça etmek isteyenlere azâb indirmiştik1'; "Kendilerine kitâb verdiğimiz kimseler sana indirilen (bu Kur'ân) ile sevinirler. Fakat o güruh içinde onun bir kısmını inkâr eden kimseler de vardı... " (er-Ra'd: 36) medlülünce, hoşlarına giden bâzısına inanıp, bâzısını inkâr etmek suretiyle Kur'ân'ı parça parça etmek istiyorlardı...

[330] Hadîslerin başlığa delâletleri meydandadır.

[331] Yânı her hayât sahibi için vukuu kesin olan ölüm gelip de Rabb'ine kavuşuncaya kadar. Müfessirler buradaki "Yaktn"in "Ma'Iûm" ma'nâsına, yânî henüz vâki' olmamış, fakat vuku' bulacağı yakînen ma'lûm olan o muteyakkan şey demek olduğunda müttefiktirler... Müfessirler topluluğu, bu "FafciV'den mu-râd, ölüm olduğunu kabul etmektedirler. Çünkü ölüm, her hayât sahibi için en muteyakkan olan bir şeydir. Teklif sınırının da sonudur... {Hakk Dîni,, IV, 3080).

[332] Rûhu't-Kudüs, Kudsiyet Ruhu, yânı hiçbir şaibe ile lekelenmek ihtimâli olmayan paklık ruhu, her emniyete şâyân,

mukaddes, tertemiz ruh demektir ki, Cebrail'dir. Nitekim bu 102. âyetteki "Emîn Rûh" da odur. "Biz onu Rûhu'l-Ku-düs'le te'yîd ettik" (el-Bakara; 87,253) ilâhî kavlinde olduğu gibi, burada Cebrail'in "Rûhıt'l-Kudüs" unvânıyle zikri, kâfirlerin iftiralarını şiddetle redd için Peygamber'in nezâhet ve kudsiyetinin kemâlini açıkça tesbît etmek nüktesiyle ilgilidir. Yânî, yâ Muhammed, Kur'ân öyle mukaddes bir kitâbdır ki, bunu sana hiçbir şaibe ile lekeli olmak ihtimâli olmayan Rûhu'l-Kudüs, Rabb'inden indirmekte, hem de hiçbir bâtıla mahall olmayacak surette hakkıyle indirmektedir. Binâenaleyh bu Kitâb bütün muhtevâsıyle hakk bir kitâb ve sen de Rûhu'l-Kudüs'e sâhib hakk bir rasûlsün (Hakk Dîni, IV, 3125).

[333] Bunun tamamı şöyledir: "Sizi Allah yarattı. Sizi yine O öldürecek. İçinizden kimi bildikten sonra (çocuk gibi) hirşey bilmesin diye en aşağı ömre kadar geri götürülür. Allah herşeyi hakkıyle. bilen, kemâliyle kaadir olandır".

[334] Bu duadaki "Ömrün en rezîli" ta'bîri, en değersizi, en aşağısı ma'nâsınadır. Katade, ömrün en düşüğünün sının doksan yaştır, demiş; AK de yetmişbeş; Enes ibn Mâlik yüz yaş olarak ta'yîn etmişlerdir, tkrime'den gelen bir haberde Kur'-ân okumaya devam eden, ömrün en değersizine döndürülmez, denmiştir. Ta-bakaat kitâblannda hadîs ile meşgul olanların ömrün en değersizinden korunmuş oldukları kabul olunabilir.

[335] Buhârî bu hadîsin biraz daha uzunca bir rivayetini Kur'an'ın Faziletleri Kitabı "Kur'ân'm te'Iîfi bâbı"nda da getirmiştir. İbn Mes'ûd'un "A/m ıtâkı'l-uvett" sözü, "İnmesi kadîm olan sûrelerden" demektir; "Ve hunne min telâdt" sözü de "İlk kazanılanlardan ve ezber edilenlerden" (yâhud ilk elde edip ezberlediklerimden) ma'nâsınadır.

[336] Bu "Târeten uhrâu lafzı vesilesiyle şu âyetleri okuyalım: “Yerde sizin için bîr zamana kadar yerleşip kalmak ve geçinmek (mukadderdir. Allah) Dedi ki: Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz, yine oradan (diriltilip) çıkarılacaksınız" (eS-A'râf: 24-25). Hz. Alî bir hutbesinde şöyle dedi: "Ey insanlar, siz ebediyet için yaratıldınız. Sulblerden rahimlere, oradan dünyâya intikaal ediyorsunuz. Dünyâdan berzaha (kabire), oradan da ya cennete, ya cehenneme gireceksiniz." Aiî bundan sonra şu âyeti okuda: Sizi ondan (topraktan) yarattık. Sizi yine ona döndüreceğiz, sizi bîr kerre daha ondan çıkaracağız" (Tâhâ: 55)

"Allah sizi yerden ot gibi bitirdi. Sonra sizi yine onun içine döndürecek ve sizi yeni bir çıkarışla tekrar çıkaracak" (Nûh: 17-18).

[337] Mescidi Haram, Mekke Mescidi'dir, Ka'be'nin etrafında ve Ka'be'yi çevreleyen sahadır. Mescidi Aksa da Kudüs Mescidi'dir, buna Beytu'l-Makdis de denilir. Yeryüzünde ilk evvel Mescidi Haram, sonra Mescidi Aksa bina edilmiştir. Mescidi Aksa Musa'dan îsâ'ya kadar peygamberlerin toplanma yeri ve vahy menzili olduğu için, Peygamber'in mi'râcında da yol uğrağı kılınmıştır. Nitekim İsrâ hadîsinde "Burak'a bindim, Beytu'İ-Makdis'e vardım" diye gelmiştir.

Bu sûrenin böyle beliğ ve yüksek bir tesbîh ve tenzih ile başlaması, zikrolu-nacak acîb fiillerin ehemmiyeti ife ilgilidir. Bunda evvelâ akıllan hayrete düşüren İsrâ hârikasını tebcil ve onu tasdîk için kalblerin arıtılmasını hazırlama ve makaamm nezâheti hasebiyle teşbih vehimlerinden umumiyetle sakınmayı hatırlatma vardır. İkinci olarak onu mümkin görmeyen münkirlere karşı Allah Ta-âlâ'nm sıfatı, noksandan münezzeh bulunduğunu ve binâenaleyh acz ve kizb gibi şaibelerden uzak olduğunu beyân ile kudret ve ihsanın azamet ve ulviyetini î'lân vardır. Üçüncü olarak zikri gelecek olan Mescidi Aksâ'nın tahribi hâdisesi dolayısıyle de bu tenzihin husûsî bir ehemmiyeti vardır. Dördüncü olarak, umûmî surette bu sûre muhtevasının ilâhî nezâhet ile alâkasına tenbîh vardır {Hakk Dîni, IV, 3141-3153).

[338] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Buhârî bunu burada iki sened ile getirmiştir. Bunu İçecek Şeyler Kitâbf nda da getirecektir. Müslim de orada getirmiştir. Mi'râc hadîsinde biri bal olmak üzere, üç kadeh vardı dersen; ben': Bunlar arasında zıdhk yoktur, derim (Aynî).

[339] Bu hadîsi Müslim, îmân Kitâbi'nda daha geniş olarak getirmiştir. Hadîsin başlıkla ilgisi gayet açıktır

[340] Âyetin devamı şöyledir: "Onlara karada, denizde taşıyacak vâsıtalar verdik. Onlara güzel güzel nzıklar verdik, onları yarattığımızın bir çoğundan, cidden, üstün kıldık."

Bu İzzet ve şeref Âdem oğulları'nın güzel bir surete, çok olgun bir mîzâca, orta bir boya mâlik olmalarından, akıl ile, konuşma ile, okuyup yazma ile seçkinliklerinden, geçim vâsıtalarını bulabilmelerinden, san'atlara kaabiliyetlerİndendir.

Allah katında mü'min, meleklerden şereflidir. Sebebi de şudur: Melekler-. de şehvetsiz akıl, hayvanlarda akılsız şehvet, insanlarda ise hem akıl, hem şehvet vardır. Binâenaleyh kimin aklı şehvetine gâlib olursa, o meleklerden mükerremdir; kimin de şehveti aklına galebe ederse, o, yalnız meleklerden değil, hayvanlardan da aşağıdır (Medârik). Mükerremlik, cismânî ve ruhanî olmak üzere iki nev'idir, Cismânî olanı mü'mini de, kâfiri de şâmildir. Rûhânî olanı ise ancak Allah'ın ikram ettiği peygamberliğe, rasûllüğe, veliliğe, îmân ve İslâm'a hidâyete mazhar olan peygamberlere, velîlere ve mü'min kullarına hâss-tır (et-Te'vîlâtu'n-Necmiyye'&tn naklen Hasan

Basrî Çantay).

[341] Bu âyetlerin tamâmı şöyledir: "De ki: Ona ister inanın, ister inanmayın. Çünkü bundan evvel ilim verilmiş olanlar bile kendilerine karşı o tilâvet olununca, çenelerinin üstüne (yüzü koyun) kapanarak secde ediyorlar. Ve: Rabb Hmizi tenzih ederiz. Hakikat Rabb'imizin va'di kaViyyen fiile çıkarılmıştır, diyorlar. Ağlayarak çeneleri üstüne yüzü (koyun) kapanıyorlar ve bu, onların derin saygısını artırıyor" (Âyet: 107-109).

[342] Bunun hâsılı şudur: Müellifin bu İbn Mes'ûd hadîsini sevketmesi, âyetteki "Emernâ" nın, o memleketin ni'metli ve refahlılarını çoğalttık ma'nâsına olduğunu tenbîh etmektir.

[343] Ey Nuh'un maiyyetinde gemiye bindirip tufandan kurtardığımız birkaç mü'mİ-nin zürriyeti, yânî ey bu günkü insanlar, siz bu mâhiyetinizi düşünmelisiniz, yalnız bunu düşünseniz Allah'tan başka vekîl edinilmeyeceğim anlarsınız. O Nûh hakîkaten çok şükredici bir kul idi, her hâlinde şükrederdi, siz niye nankörlük ediyorsunuz? (Hakk Dîni, IV, 3154).

Müfessirler şöyle dediler: Nûh, her ne zaman bir elbise giyse yâhüd bir yemek yese yâhud su içse ardısıra "el-Hamdu lillâhî = Hzmd Allah'ın" der idi. Bu sebeble Kur'ân'da Nûh "Çok şükreden kul"diye vasıflandı. Onun çocukları ve torunları olan bugünkü insanlara: "Ya siz neye şükretmezsiniz, nankörlük edersiniz?" diye serzeniş edildi (Aynî).

[344] İbrahim Peygamber'in putperestleri susturmak için dıştan yalan gibi görülecek olan bu üç sözü şunlardır:

a. Putları kırmak için müşriklere karşı: Ben hastayım, diyerek puthânede yalnız kalması; bu, bedenî değil, putlardan dolayı bir iç sıkıntısı idi.

b. Putları büyük put kırmıştır, konuşabilirlerse onlara sorun, demesi,

c. Karısı Sâre hakkında: O benim kızkardeşimdir, demesi ki, bu da "O benim dînde bir kızkardeşim" ma'nâsma idi. Peygamberler Kitâbı'nda daha geniş bilgiler verilmişti.

[345] el-Kasas: 15. âyetten i'tibâren beyân olunduğu üzere, Fir'avn'm adamlarından bir Mısırlı ile Musa'nın kavminden bir adam döğüşürken, kavminden olan ada mın Musa'dan yardım istemesi üzerine, Mûsâ yardıma koşmuş ve düşmanın göğsüne vurduğu bîr yumruk darbesiyle Mısırlı'yı öldürmüştü. "Bunun üzerine Mûsâ: Rabb 'im, ben cidden kendime zulmettim, artık beni mağfiret eyle, dedi. Allah da onu mağfiret eyledi..." (d-Kasas: 16) âyeti gereğince mağfiret olunmuştur.

[346] Hadîsin başlığa uygunluğu "Nûh çok şükredici ftirfcu/(d/"kavlindedir. Bunun bir rivayeti Peygamberler Kitâbı'nda da geçmişti.

Himyer, San'â'nın eski adıdır. San'â şehri Mekke'den 855 km. mesafede bulunduğuna ve cennet kapısının iki kanadı arası da bu genişlikte olduğuna göre cennetin genişlik ve büyüklüğü hakkında güzel bir mikyas verilmiş oluyor.

Busrâ İse Şâm'm 90 km. güneydoğusunda ve Havran mıntıkasında bir şehirdir. Vaktiyle ma'mûr ve sağlamlaştırılmış idi. Hrİstiyanlığm merkezlerinden biri olup, meşhur Râhib Bahîrâ'nın savmıası da burada idi. Bu, o asırda en meşhur ve ma'mûr bir şehir olduğundan, hadîste İkinci bir mikyas olarak adı geçmiştir. Bu terdîd ile iki mikyas verilmesi, râvîlerden birinin şübhesi eseridir. Hadîste tasvîr edilen bu şefaat, Peygamber'in mahşerdeki büyük şefaatidir.

[347] Âyetin tamâmı şöyledir: "Rabb'in göklerde ve yerde olanları en iyi bilendir. And olsun ki, biz peygamberlerin kimini kiminden üstün kılmışızdır. Davud'a da Zebur verdik."

Burada bilhassa Dâvûd ve Zebur'un zikredilmesinin vechi:

a. Kureyş, Peygamber'e karşı mücâdele için Yahûdîler'e müracaat ediyorlar. Yehûdîler de "Musa'dan sonra peygamber yoktur, Tevrat'tan sonra kitâb yoktur" diyorlardı. Bununla, onların bu iddiaları bozulmuştur.

b. Bununla üstün kılmanın haysiyetine tenbîh olunmuştur. Zîrâ Dâvûd, büyük bir melik idi. Böyle iken, burada onun meiikliği kaale alınmayıp da Zebur'un tahsis edilmesi, zikrolunan tafdîlden murâd, mal ve mülk ile değil, ilim ve dîn ile tafdîl demek olduğunu gösterir.

c. Zebur'da Hâtemu'l-Enbiyâ ve O'nun ümmetinin ümmetlerin en hayırlısı olduğu yazılmıştı. Nitekim: "And olsun Tevrat'tan sonra

Zebur'da da yaz-mısızdır ki, Arz'a ancak sâlih kullarım mirasçı olur..." (el-Enbiyâ: 105-107) buyurulmuştur. (Hakk Dîni, IV, 3182)..

[348] Başlığa uygunluğu "Kıraat" sözündedir, çünkü bununla kasdedilen, Zebur'un okunmasıdır. Bununla Davud'a az zamanda çok iş yapma kaabiliyet ve meziyeti de verilmiş olduğu belirtilmiştir. Bu hadîsin bir rivayeti Peygamberler Kitâ-bi'nda da geçmişti.

[349] Hadîsin başlığa uygunluğu el-Eşcafnin ziyâdesindedir. Bu hadîsin birkaç rivayetini Müslim de Sahîh'inm sonunda Tefsîr Kitâbı'nda getirmiştir.

"İnsanlardan bir topluluk, cinnlerden bir topluluğa ibâdet ediyorlardı" sözü hakkında Taberî şöyle dedi: İbn Abbâs'tan da meşhur olan budur. Yine İbn Ab-bâs'tan bu âyetin Uzeyr'e, îsâ'ya ve onun anasına tapan kimseler hakkında in diği de rivayet edildi. BinâenaleyhT^e^ iki kavle de uygun ve şâmildir (Müslim Tercemesi, VIII, 594-596, II. haşiye).

[350] Bu da aynı hadîsin başka yoldan gelen kısa bir rivayetidir.

[351] Âyetin tamâmı şöyledir: "Sana; Şübhesiz Rabb 'in insanları çepçevre kuşatmıştır, demiştik, hatırla. (Geceleyin) sana gösterdiğimiz o temaşayı ve Kur'ân'da la 'net edilen o ağacı biz ancak insanlara bir fitne (ve imtihan) yaptık. Biz onları korkutuyoruz. Fakat bu, onlarda büyük bir taşkınlıktan başka birşey artırmadı,"

Sana göstermiş olduğumuz o rü'yâyı o gece görüşünü, o insanlar için bir fitne, bir imtihandan başka birşey kılmadık. -Rü'yâyı bâzıları el-Feth Sûresi'-nde gelecek olan Mekke fethi rü'yâsı, bâzıları da Bedir'de Kureyş ileri gelenlerinden herbirinin yıkılacakları yerleri gösteren Bedir rü'yâsı demişlerdir. Fakat bu âyet Mekkî olduğu için Medine'de olan o rü'yâlarla te'vîli uygun olmaz. Sahihi cumhurun beyânı veçhile bu gösterme ve rü'yâ, sûrenin başında geçen Isrâ âyetindeki "Li-nuriyehu mm âyâtinâ ' ru'yetine işaret etmiş olmasıdır. Zîrâ orada. tafsil edildiği veçhile bu hârika üzerine o müşrikler îmân etmek şöyle dursun, îmân edenlerden bâzılarının bile dînden çıkması gibi büyük bir fitne olmuştu... (Hakk Dîni, IV, 3185-3186).

"Kur'ân*da la'net edilmiş olan o ağacı da" kezâlik onlar için bir fitne kıldık. Bu la'netlenmiş ağaç buradaki hadîste de bildirildiği gibi, zakkum ağacıdır. Bu zakkum ağacı es-Sâffât: 62-67; ed-Duhân: 43; el-Vâkıa: 51-55 âyetlerinde geçmektedir.

İbn Abbâs'm burada iki tefsiri vardır. Birinci tefsiri, ayetteki rü'yâ, uykuda görülen bir düş değil, uyanık olarak gözle görülen bir hakikattir... İkinci tefsîri de Kur'ân'da la'netlenmiş ağacın zakkum ağacı olduğunu bildirmesidir. Zakkum ağacı hakkında bilgiler, geçeceği sûrelerin tefsirinde gelecektir.

[352] Âyetteki "Kur'âne'l-fecr "den maksad, fecr namazıdır. Namaz içinde Kur'ân okunduğu için "Kur'ân" denilmiş, nitekim rükû' ve sücûdu müştemil olduğu için namaza rükû' ve sucûd da derler. Namazda okunan Kur'ân, Kur'ân'ın kendisi olmak da muhtemeldir. Bu namazın yâhud bu Kur'ân'ın şâhidli olması da gece ve gündüz meleklerinin bunda hazır olması i'tibâriyledir.

Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabı, "Sabah namazının cemâatle kılınmasının fazileti bâbı"nda geçmişti.

[353] Makaamu Mahmûd: Herkesin hamd ile tebcil edeceği muazzam makaam demektir ki, hakikati hamdin müteallakı olan mutlak yakınlık makaamı, yânî hadîslerde geldiği üzere livâ'u'1-hamd altında en büyük şefaat makaamıdır {Hakk Dîni, IV, 3194).

Bu makaam şöyle de ta'rîf edilmiştir: O bir yüce makaamdır ki, orada her ümmet ve bütün beşeriyyet Muhammed'in şefaatiyle acele hesâbları görülüp çok uzun ve üzücü bekleyişten kurtularak, ebedî rahata kavuştuklarından, bugünün yegâne şefaatçisi olan Peygamber'imize hamdedip minnetdârhklannı arzeder-ler. Bâzıları Makaamu Mahmûd'u kısaca Şefaat Makaamı'dir diye tefsir etmişlerdir (Ibnu'1-Esîr, en-Nihâye).

[354] Hadîsin başlığa uygunluğu Makaamu Mahmûd sözündedir. Bunun bu isnâd ve metinle bir rivayeti Namaz Kitabı, "Nida sırasında duâ bâbı"nda geçti.

Da'vetten murâd, ezan lafızlarıdır ki, Tevhîd'e da'vettir. Tam olması da, sözlerin en tamâmı olan Tevhîd Kelimesİ'ni müştemil olduğu içindir. Tam ve kâmil olmasının bir vechi de tebdil ve tağyire ma'rûz olmaması, kıyamete kadar bakî ve akideleri tamamen toplar olmasıdır. "es-Salâtu 'l-kaaime" şu kılın mak üzere olan namaz demek olduğu gibi, dâim, Arz ve semâ bakî kaldıkça nesh ve tebdile uğramayacak olan namaz ma'nâsına da gelir. "Vesile", lügat yönünden bir büyüğe yaklaşmaya sebeb olacak şey demektir... {Tecrtd Ter., II, 467-468 "365").

[355] Peygamber deynekle putlara dokundukça, bunlar birer birer yere düşüp seriliyordu...

[356] Rûh denildiği zaman başlıca üç bakış noktası düşünülegelmiştir: Mâbihi'l-harekei yânî hareket mebdei, Mâbihi'l-hayât, yânî hayât mebdei, Mâbihi'l-İdrâk, yânî idrâk mebdei. Hareket mebdei düşüncesiyle rûh, maddenin tam mukaabili olarak kuvvet demek olur. Madde veya kuvvet, madde veya rûh denildiği zaman bu düşünce kasdedilir. Bu ma'nâ ruhun en umûmî ma'nâsıdır. Meselâ elektrik, bu ma'nâca bir rûh ve her hareket ettirici kuvvet bir rûh demektir. Hayât mebdei düşüncesiyle rûh ise, bundan daha husûsîdir. Zîrâ hayâtı kuvvet, mutlak kuvvetten daha husûsîdir. Fakat bunda da iki düşünce vardır. Birisi daha umûmî ma'nâsıyle hayâttır ki, nebatî hayâtı da şâmil olur...

Birisi de meşhur ma'nâsıyle hayât, yânî hayvânî hayâttır ki, insanî hayâta varıp dayanır. Bu ma'nâca rûh nebatî ruhtan daha husûsî ve binâenaleyh onu da içine alıcıdır. Sonra idrâk mebdei, yânî hissetmeye, duygulanmaya yaklaşıp bitişen basît vicdandan ma'rifet, akletme, ilim, irâde, kelâm vesaire gibi en yüksek derecelere kadar umûmî olarak şuur hâdiselerinin ve binâenaleyh ma'nevî bir hayâtın medarı olmak düşüncesiyle rûh gelir ki, ruhun en mümtaz haysiyyetim ifâde eden bu ma'nânm en bariz tezahürü insanî nefiste tecellî ettiğinden, buna insanî rûh ismi verilmiştir. İnsanî nefsi, hayvânî ruhtan ayırdettiren ve insanı hakk ma'rifetine ulaştırarak kendini ve gayrım bildiren bu rûh hakkında "Ben ona ruhumdan üfledim" (ei-Enbiyâ: 91) buyürulmuştur. Biz bunu kendisiyle duyar, vicdan, irâde, akletme, bâtınî kelâm gibi eserleriyle tanırız...

"Rûh Rabb'imin ermindendir de." Burada "Emr", Umur "un müfredi, yânî Şe'n, iş; yâhud Evömir'in müfredi, yânî buyurmak ma'nâsına gelir. Müfes-sirlerin birçoğu "Min" beyâniyye veya teb'îziyye olmak üzere tefsîr etmişlerdir: "Rûh ancak Rabb'imin bileceği iştendir. Ruhun hakîkati öyle işlerdendir ki, ilmini Allah Taâlâ kendisine tahsis etmiştir..." (Hakk Dîni, IV, 3197-3204).

[357] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayet îlim Kitâbı'nda da geçmişti.

[358] Âyetin tamâmı şöyledir: "De ki: Gerek Allah diye ad verin, gerek Rahman diye ad verin, hangi adı verirseniz nihayet en güzel isimler O 'nundur. Namazında pek bağırma. Sesini pek de kısma. İkisinin arası bir yol tut."

Bu âyetin baş tarafındaki duadan murâd, isim vermektir. Müşrikler Pey-gamber'in "Yâ Allah, yâ Rahman" dediğini işitmişler. Bunun üzerine: "O hem bizi iki tanrı edinmekten men' ediyor, hem kendisi iki tanrı tanıyor" diye mırıl-danmişlardı. Allah, bu her iki lafzın da hattâ diğer bütün güzel isimlerin de bir olan Allah'ın müteaddid isimlerinden ibaret olduğunu bu âyetiyle açıklamıştır (Beydâvî, Medârik).

[359] Bu, küllün cüz üzerine ıtlâki bâbındandır. Çünkü duâ, namazın cüzlerindendir...

[360] Bu Peygamber'e karşı ilâhî bir tesliyyet ve ikram ifâde eden âyetlerdendir. Şu âyetler ve benzerleri de bu kabildendir: "Onlar mü ymin olmayacaklar diye adetâ kendine kıyacaksın" (eş-Şuarâ: 2); "And olsun, biliyoruz ki onların söyleyip durduklarından göğsün cidden daralıyor" (el-Hıcr: 97), "O Allah'tan daha doğru sözlü kimdir?" (en-Nisâ: 87)

Bu el-Kehf: 6. âyetteki "Hadîs", Kur'ân ma'nâsınadır.

[361] Âyet, baş tarafıyle beraber şöyledir: "And olsun ki, biz bu Kur'ân'da insanlar için her çeşit misâli tekrar tekrar açıklamışızdır. İnsanın cedeli (husûmeti) ise herşeyden fazladır." Yânî insan cinsinin cedeli, herşeyin ceddinden fazladır. Cedel ve Mücâdele, münazara, münâkaşa etmektir.

[362] Buhârî bu hadîsi burada kısaltılmış olarak getirdi. Bunu burada getirmekten kas-dedilen ma'nâyı zikretmedi. Çünkü kısa söylemek ve zihinleri keskinleştirip bilemek hususundaki âdeti üzere yürümektedir. Bu kadarcık kısmiyle hadîsin geri kalanına işaret etmiştir.

Bu hadîsin tamâmı Namaz Kitabı, "Peygamber'in gece namazına teşviki bâ-bı"nda geçmişti. Onun sonunda "İnsanın cedeli her şeyden fazladır" fıkrası bulunmaktadır. İşte başlık ile hadîs arasındaki uygunluk bu sebebdendir. O hadîs şöyledir:

Alî (R) şöyle demiştir: Bir gece Peygamber (S) Alî ile kendi kızı (ve Alî' nin eşi olan) Fâtıma'yı ziyaret için geldi de: "Siz ikiniz namaz kılmaz mısınız?" (diye teheccüd namazına teşvîk) buyurdu. Alî dedi ki; Ben: Yâ Rasûlallah! Nefislerimiz Allah'ın elindedir, bizi uyandırmak istediği zaman uyandırır, dedim. Biz böyle cevâb verince, Rasûlullah geri döndü ve bana hiçbir cevâb vermedi. Yalnız yüzünü bizden çevirirken elini dizine vurarak: "İnsan emsinin cedeli her-şeyden çoktu" buyuruyerdu.

Bununla ilgili açıklamalar orada verilmişti.

[363] Bu, Mûsâ Peygamber'in ledün ilmini bilen Allah'ın kuluna ulaşmak için genç adamıyle beraber ilim arama yolculuğuna çıkmasını ve bu yolculukta meydana gelen olayları anlatan âyetlerin ilkidir. Bu kıssa 60.'dan 82. âyete kadar devam etmektedir. Bunu

Kur'ân'dan ve mealinden de okumalıdır. Hadîs ile âyetler birlikte okununca, kıssa daha açık olarak anlaşılıyor.

[364] Buhârî bu hadîsi bâzı isnâd ve lafız farklılıklanyle Sahîh'mm ondan fazla yerinde ayrı ayrı konulara delîl olmak üzere getirmiştir. Birincisi ilim Kitabı, "Musa'nın denizde Hızır'a gitmesinin zikri bâbı"nda geçmişti. Mûsâ Peygamber, Rabb'ine suâl edip:

— Yâ Rabb! Kullarının Sana en sevgilisi hangisidir? demiş.

— "Beni zikreden ve unutmayan" buyurulmuş.

— En hâkim kulun hangisi? demiş.

— "Hakk ile hükmeden ve hevâsına uymayan."

— En âlim kulun kim? demiş.

— "Belki bir hidâyete delâlet edecek veya bir felâketten kurtaracak bir kelimeye rast gelirim diye insanların İlmini tetebbu' edip araştırarak kendi ilimine ekleyen" buyurulmuş.

Mûsâ:

— Yâ Rabbi, kullarından benden âlimi varsa bana göster, demiş... Ledünn, -inde gibi bir zarftır. Min iedünnâ, lisânımızda nezdimizden veya

tarafımızdan demek gibidir. Ve görülüyor ki, Min iedünnâ ilmin değil, öğretmenin kaydıdır. Maamâfîh ta'lîmin ledünniyeti, ilmin de ledünniyetinİ gerektirir olmaz da değildir. Şübhe yok ki, bütün peygamberlerin ilmi Allah tarafından vahy ve ta'lîm olmak i'tibâriyle ledünnîdir. Fakat burada dikkate lâyıktır ki, "Ve allemnâhu min iedünnâ ilmen'* kaydıyle Hızır'a ta'fîm edilmiş olan, Mû-sâ'nınkinden bambaşka bir ilim, yânî ledünnî ilimlerden husûsî bir ilim olduğu anlatılmıştır. Âyetteki kıssalar karînesiyle müfessirler bunu "Gayblar ilmi, gizli ilimlerin sırdan" diye tefsir etmişlerdir. Diğer ta'bîrle: Mûsâ'nm ilmi, hükümleri tanımak ve zahir ile fetva vermek; Hızır'ın ilmî ise, işlerin içyüzlerini tanımak idi, demişlerdir. Buhârî'nin Sahih'inde rivayet edilmiştir ki, Hızır: "Yâ Mûsâ, ben Allah'ın ilminden bana öğrettiği bir ilim üzereyim kî, sen onu bilmezsin; sen de Allah 'in sana öğrettiği bir ilim üzerindesin ki, ben onu bilmem" demiştir. Bu suretle ledünnî ilim ta'bîri, bu husûsî İlme daha husûsî bir ma'nâ ile ıstılah olmuştur ki, buna hakikat ilmi ve bâtın ilmi dahî denilmiş ve sûfiyye, bu kıssaya bir hüccet olarak tutunmuştur. Hâsılı ledünnî ilim, fikrî cehd ile elde edilemeyip Hakk tarafından sırf mevhibe olan kudsî bir kuvvenin tecellîsidir. Eser'den müessir'e, vicdân'dan vücûd'a doğru giden bir ilim değil, müessir'den eser'e, vücûd'dan vicdân'a gelen evveli bir ilimdir. Nefs'in vâki'a geçişi değil, vâkı'ın nefis'te teayyünüdür. Doğrudan doğruya bir keşiftir. Fakat ledünnîla'-bîri, bunun bilhassa Halik esrarına âid olanında daha ziyâde ıstılah olmuştur. Lisânımızda da bir işin ledünniyâtı demek, bâtınındaki gizlilikler ve esrarı raa'-nâsında tanınmıştır. Bu kıssada ilim için araştırma ve sefere bir rağbetlendirme delili vardır..." (Hakk Dîni, IV, 3256-3262).

[365] İbn Abbâs'ın merfû' hadîsinde şöyle gelmiştir: "Allah her gün Haram Beyti'-nin hacıları üzerine yüzyirmi rahmet indirir: Altmışı tavaf edenler için, kırkı namaz kılanlar için, yirmisi oraya bakanlar için." Bunu Beyhakî, hasen bir isnâdla rivayet etmiştir (Kastallânî).

[366] Müfessirlerin ifâdelerinden bu kayanın deniz kenarında meçhul bir kaya olduğu anlaşılıyor. Fakat bunun Kudüs'teki ma'rûf Sahre (Kaya) olması da muhtemeldir. Zîrâ ma'lûm es-Sahre'den zahir olan budur. Balığın denizdeki yolunu tutup bir deliğe girmiş olması da, orada bir su deliğine sıçramış olması ile îzâh olunabilir. Fî'1-vâki' bu Sahre'nin yanında Mûsâ İle Hızır buluştuğundan sonra, ileride "Yine gittiler ve nihayet bir gemiye bindiler" buyurûlacağı veçhile, gemiye bininceye kadar haylî gitmiş olduklarına göre, buradan denize kadar epey bir mesafe bulunduğu da anlaşılma/ değildir. Ve Allah bilir ki, bu suretle bu vakıada Sahre'nin mukaddeslİk menşei de mündemiçtir" {Hakk Dîni, IV, 3219).

[367] Bir sonraki âyetle ma'nâ daha bütün oluyor: "De ki: Yaptıkları işler bakımından ençok ziyana uğrayanları ve kendileri muhakkak iyi yapıyorlar sanarak dünyâ hayâtında çalışmaları boşa gitmiş olanları size haber vereyim mi?'1 (Âyet: 103-104). Gelecek olan başlık, bu sorunun cevâbı olmaktadır.

[368] Şu âyetler, Sa'd'in bu tefsirine delîl olmaktadır: "Ofâsıklar ki, Allah'ın (kitâb-larında Muhammed'e îmân etmeleri hakkındaki) ahid ve emrini - onu te'kîd de ettikten sonra bozarlar, Allah'ın birleştirilmesini emrettiği şeyi keserler, yeryüzünde bozgunculuk yaparlar, işte onlar, ziyana uğrayanların tâ kendileridir" (el-Bakara: 27).

er-Ra'd: 25. âyet de bu konuda delîl olabilir.

[369] Hadîsin başlığa uygunluğu "Şu âyeti okuyunuz..." sözündedir. Çünkü bu ifâde, başlık yapılan âyetin içindedir.

Bu hadîsi Müslim de Tevbe'de ve Münafıkların Zikri'nde getirmiştir.

[370] Bu, sûrenin bir ismidir. Murâdını Allah bilir. Bunun anlamı hakkında güvenilirliği iddia edilemeyen muhtelif bâzı rivayetler de vardır... Binâenaleyh sayılamayacak vecihler İçinde müteşâbihtir. Fâidesi de kendi kendine bırakılacak olan aklın, ihtimâller içinde nasıl çırpındığını göstererek yüksek arzulara erişmekte acz ve hayret mertebesini hatırlatmaktır. Buna Râsihîn'in yâni köklü ilim sâhiblerinin ibtilâsı imtihanı ta'bîr olunur (Hakk Dîni, IV, 3300-3301).

[371] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bu hadîsi Müslim, "Kitâbu'l-Cennet ve sıfatı naîmihâ"da getirmiştir. Orada hadîsin biraz farklıca rivayetleri de vardır: Müslim Ter., VIII. 374, 40-2849.

[372] Bu âyetin başındaki vâv, isti'nâfiyyedir, yânı bir suâle cevâbdır kî, bu suâl, nüzul sebebinden bilinebiliyor. Buradaki hadîs gösteriyor ki, bu âyet, Cibril'in o suâle cevâbını hikâyedir. Nüzul sebebi ile âyetin kendi ma'nâsı buna karine olabileceği gibi, sûrenin evvelinde "Rûfıana" diye Cibril'in zikri geçmiş olmasından dolayı buna ince bir işaret olmuştur {Hakk Dîni, IV, 3311).

"Önümüzde", âhirette; ""Ardımızda", dünyâda; "İkisinin arasında", nüzul zamanından kıyamet gününe kadar herşeyİn ilmi Allah'a mahsûstur (Celâ-leyn).

[373] Buradaki bâblar altında getirilen hadîsler, aynı hadîsin bâzı sened ve lafız farkla-rıyle gelen rivayetleridir. Bu, Âs ibn Vâil, Câhiliyet devrinde sayılı zındıklardan İdi. Buna Habbâb'ın verdiği cevâb: "Ben Muhammed'e ebedî küfretmem" demektir.

[374] Tâhâ; Allah en bilendir, benzerleri gibi hecâ harflerindendir; "Güzel îsimler"-den yemîn olduğu söylenmiş, bâzı lügatlerde "Yâ racul! Behey adam!" demek olduğu da rivayet edilmiştir. "Tâ", "Vatae"den emri hâzır, "Hâ", zamîr olarak "bas ona'3 yâhud "çiğne onu" diye Rasûlullah'a hîtâb olunduğu zikredilmiştir... (Hakk Dîni, IV, 3318).

[375] "Fe'fee", Selsâl vezninde, tekellümde fâ harfini çok söyleyen pepeyi kimseye denir, yânî ıztırârî fâ İle tekellüme lisânı çok meyilli olur ki, iki harfte bir lisânı fâ harfine çalınır. "el-Fe'fee", Zelzele vezninde, tekellümde fâ harfini çok söylemek üzere pepeyî olmak ma'nâsınadır.

Temteme, Zelzele vezninde pepe, pepelikten bir nev'dir ki, kelâmı tâ ve mîm harflerine döndürerek söylemekten ibarettir (Kaamûs Ter.1).

[376] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sen Allah'ın elçilik vermekle seçkin kıldığı ve kendisi için süzüp seçtiği..." kavlinden alınır. Hadîs, bu senedie Buharı nın Müslim'den ayrı olarak rivayet ettiği hadîslerdendir. Bunun Müslim de tarkü senea ve lafızlarla gelmiş birkaç rivayeti vardır: Kader Kitabı, "Adem ile Musa mn birbirlerine karşı hüccet ibraz edip çekişmeleri babı", Müslim Tercemesı, vuı, 126-128 "2652".

[377] Hadîsin başlığa uygunluğunu, ma'nâsından almak mümkindir. Bu hadîsin bir rivayeti Oruç Kitabı, "Âşûrâ orucu bâbı"nda geçmişti

[378] Bu da daha önceki bâbda zikredilen hadîsin başka bir rivayetidir. Başlığa uygunluğu "Sen imanları dünyâ zahmetleriyle bedbaht eden zatsın kavimden alınmak mümkin olur. .

[379] Bu hadîsin bir rivayeti el-İsrâ Sûresi'nin tefsirinde geçmişti. Bu sûrelerin bu vasıfla tafdîl edilmeleri sebebi, büyük peygamberlerin kıssalarının ve haberlerinin zikrini ihtiva etmeleridir. İşte "Ümîd edebilirsin, Rabb 'in seni Mahmûd maka-amına gönderecektir" (el-İsrâ: 79) tebşîrini veren Benû İsrâîl Sûresi'nden *iBiz seni âlemlere ancak rahmet için gönderdik" (el-Enbiyâ: 107) tebciline varmış olan el-Enbiyâ Snresi'ne kadar bu beş sûrenin tertibi de bu esas üzeredir... (Hakk Dîni, IV, 3216).

[380] Timsâl, Allah'ın mahlûklarından bir mahlûka benzer olarak konulmuş şeyin ismidir. Bunlar yırtıcı hayvan, kuş ve insan şekillerinde düzülmüş heykellerdi, bunlara tapıyorlardı.

[381] Hadîs başlıktaki âyeti içine aldığı için, başlıkla hadîs arasındaki uygunluk meydandadır. Bu hadîsin bir rivayeti el-Mâide Sûresi'nin aynı âyetinin tefsiri sırasında geçmİştİ._ Bundan öncekiyle birlikte âyetin baş kısmı şöyledir: "Allah: Ey Meryem oğlu îsâ, insanlara: Allah 'ı bırakıp da beni ve anamı iki tanrı edininiz, diyen sen misin? dediği zaman o şöyle dedi: Seni tenzih ederim, hakkım olmadık bir sözü söylemekliğim bana yakışmaz. Eğer onu söyledimse elbette bunu bil-mişsindir. Benim içimde olan herşeyi Sen bilirsin. Ben ise Sen 'in zâtında olanı bilmem. Şübhesiz ki, gayblan hakkıyle bilen Sen 'sin Sen. Ben onlara Sen 'in bana emrettiğinden başkasını söylemedim: Benim de Rabb 'im, sizin de Rabb 'iniz olan Allah'a kulluk edin, dedim..." (el-Mâide: 116-117).

[382] İlkaa, bir nesneyi göz önüne bırakmaktır (Ukyânûs). Bâzı müfessirlerin, Pey-gamber'e vahy veya kıraat esnasında şeytân musallat olup da O'na vesveseler verdiği, O'nu yanılttığı veya yanıltmak istediği yolundaki beyânları tamamen uydurma ve düzme rivayetlere dayanır. Abdulazîz ed-Debbâğ'a göre âyetin meali şöyledir: "Biz senden evvel hiçbir rasûl, hiçbir nebî göndermedik kî o, ümmetinin îmân etmesini temenni, arzu ve tergîb ettiği ve buna şiddetli bir hırs gösterdiği zaman, şeytân onun bu dileği hakkında ümmetine ille küfrü teşvîk edici bir fitne, bir vesvese meydana atmış olmasın". Bu âyet "Sen kendini adetâ helak edicisin"(el-Kehf: 6, Yûsuf: 103, Yûnus: 99.) âyetlerinin benzeridir... (el-İbrîz). Âyetteki "Mâ yulkVş-şeytânu'\ "Şeytânın ilkaa edeceği" demektir, "İlkaa ettiği" demek değildir. Kelime, muzârî'dir. Demek şeytân, rasûl ve nebilere ilkaaâtta bulunmaya muvaffak olamamış, sâdece buna yeltenmiş, fakat Allah onu önlemiştir, Allah en bilendir (Meâl-i Kerîm).

Bu, el-Hacc: 52. âyeti hakkında bir tefsîr özeti:

"Bu âyet, rasûl ile nebî'nin ma'nâlannda fark olduğunu bildirmektedir. Nebî'nin rasûl'den daha umûmî olduğunu ifâde eden bâzı hadîsler de nakledilmektedir. Şer'î örfte meşhur olduğuna göre, rasûl, kendine vahy olunan ve tebliğe me'mûr bulunandır. Nebî ise tebliğe me'mûr olsun, olmasın vahy olunandır. Binâenaleyh her rasûl, nebîdir; her nebî, rasûl değildir... "Erselnâ" fiilinin taallukuna gelince bunu "Kattettuhâ seyfen ve rumhan " kabilinden olarak "Senden evvel başka bir hâlde ne bir rasûl İrsal, ne de bir nebî inbâ etmedik" takdirinde anlamak gerekir. "Ancak o hâlde ki, temenni ettiğinde'9 -Temennî'nin esâsı gönlün arzu ettiği şeyi nefis ve hayâlde takdîr ve tasvîr eylemektir. Ve bununla nefiste hâsıl olan surete "Umniyye" veya "Munye" denilir ki, Fransızca "İdeal" ta'bîr olunur... Şu hâlde "Temenni", bir umniyye beslemek, bir mefkure kurmak demek olur. İdealistler bütün hakîkatin aslı "Ene "de olduğunu farzettiklerinden, nefsin "Munye"sini her hakîkatin menşei gibi farzederler ve muvaffak olmuş büyük adamları hep idealist telâkkî eylerler. Bununla Ulûhi-yet ve Nübüvet mes'elesini de hallettiklerine zâhib olarak, Peygamber'i bir ideâl kurmuş, bir zaman programını yapmakla uğraşmış, sonra da peygamberlik da'vâsıyle ortaya atılmış bir idealist gibi göstermek isterler. Fakat Kur'ân, bilhassa bu âyet ile anlatıyor ki, Nübüvvet ve Risâlet bir "Umniyye" işi değildir. ' 'O kendi hevâsından söylemez. O, kendisine vahy olunan bir vahiyden başkası değildir" (en-Necm: 3) olan Peygambere temennî yakışmaz. Çünkü vahy, tama men Hakk'ın emridir. "Umniyye"yt şeytân karışır. Başkaları şöyle dursun, nebî ve rasûl bile beşer olmaları bakımından temennide bulunduğu vakit, umniyye-sine şeytân ilkaât yapar, hakk olmayan şübheler karıştırır. Demek ki, Peygam-ber'in ismeti, yakîni, vahy haysiyetiyledir. Yoksa ictihâdıyle hareket ettiği zaman hatâ mümkindir. "Fe-yensahullahu mâ yılkı'ş-şeytânu = Onun üzerine Allah, şeytânın ilkaasını nesheder, izâle eder". "Summe yukımullahu âyâtihi = Sonra da Allah o âyetlerini muhkemleştirir", hiçbir veçhile reddi kaabil olmayacak, hatâ ihtimâli bulunmayacak surette kuvvetleştirir. Burada "Summe", zamanda değil, rütbede terâhî içindir. Çünkü ihkâm, nesihten a'lâ mertebededir... (Hakk Dîni, IV, 3412-3416).

Müteâkib âyet şöyledir: "(Allah'ın buna müsâade buyurması) şeytânın meydana atacağı fitneyi kalblerinde bir maraz bulunanlara, yürekleri katı olanlara bir imtihan (vesilesi) yapmak içindir. Hiç şübhe yok ki, o zâlimler uzak bir ayrılık içindedirler. Bir de bu, kendilerine ilim verilenlerin, onun (Kur'ân'm) muhakkak Rabb 'inden gelen bir gerçek olduğunu bilip de ona tam îmân etmeleri ve kalblerinde tam bir itmi'nân hâsıl olması içindir. Şübhesiz ki, Allah (o suretle) îmân edenleri doğru yola iletir" (Âyet: 53-54).

[383] Hadîsin başlıktaki âyetle ilgisi meydandadır. Bunun biraz takdim te'hîrli bir rivayeti Peygamberler Kitabı, "Ye'cûc ve Me'cûc kıssası bâbı"nda geçmişti. Buradaki rivayetin sonunda isimleri verilen üç râvî de bu hadîsi yine el-A'meş'ten, aynı metinle riayet etmişler, yalnız "S«ftâr<5"lafzmı, diğer bir cemi' olan "Sekrâ" şeklinde getirmişlerdir. Bu kelimelerin ikisi de cemi' olup ma'nâda hiçbir fark yoktur.

[384] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bu, Buhârî'nin Müslim'den ayrı olarak rivayet ettiği hadîslerdendir.

"İnsanlardan kimi de Allah'a yalnız bir taraftan ibâdet eder"; bu, can ve gönülden değil de, bir kenardan, bir husûsî maksad için dindarlık eder veya dil ucuyla müslümân olur, demektir. Başlık içinde gelen tefsirde "Alâ harfin", "Alâ şekkin" yânî "Şekk üzere" ibâdet eder denildiği gibi, tereddüdlü, şübheli bir dindarlık yapar denmiş olmaktadır. Bunun nüzul sebebinde bir rivayete göre kalbleri İslâm'a alıştırılanlardan Uyeyne ibn Bedr, Akra' ibn Habis, Abbâs ibn Mırdâs birbirlerine: Muhammed'in dînine gireriz, eğer bize bir hayır isabet ederse hakk tanırız, yoksa bâtıl tanırız, demişlerdi.

[385] Hadîslerin başlığa uygunlukları meydandadır. Kays ibn Ubâd'm ifâdesi de bu âyetin İslâm'ın ilk harbinin ilk mübârizleri hakkında indiğini bildirmektedir.

Ebû Zerr hadîsinin bir rivayeti Mağâzî Kitâbı'nda, "Bedir gazvesi bâbı"n-da da geçmişti.

Bedir'dekİ ilk muharebe, münferid mübâreze hâlinde başlamış ve Kureyş ordusunun başkumandanı Utbe ibn Rabîa, kardeşi Şeybe ile oğlu Velîd'i yanına alarak meydana atılmış ve Hâşim oğullan'ndan cenkçi istemişti. Bunlara Alî, Hamza, Ubeyde ibn Haris (R) karşı çıkmışlardır. Alî, Velîd'i; Hamza, Şeybe'yi tepelemiş, fakat Ubeyde ile Utbe birbirlerini yaralamışlardır. Alî ile Hamza ye^ tişip Utbe'yi de öldürmüşlerdir. İşte Ebû Zerr Gıfârî, imanlılarla imansızları temsîl eden bu iki zümrenin hâlini anlatan "Şu ikisi Rabb Heri hakkında muhakemeye durmuş iki hasımdırlar" âyetinin, isimlerini saydığı kimseler hakkında indiğini kesin bir İfâde ile haber vermiştir.

imanlılarla îmânsızlar arasındaki bu hakk ve bâtıl mücâdelesi tâ Âdem Pey-gamber'den beri bütün insanlık târihinde süregelmiş ve kıyamete kadar da ardı arası kesilmeden devam edecektir. Hakk Taâlâ bizleri "Kelimetu'İlahı en üstün kılma yolundaki" bu devamlı mücâhede ve mücâdelede imanlılar saffında yaşamak, imanlılar saffında ölmek ve imanlılar saffında tekrar dirilip cennette ebedî ve sonsuz ni'metlere nail olmak nasîb eylesin! Âmîn.

[386] Bundan sonraki âyetler şöyledir: "Sonra onu sarp ve metin bir karargâhda bir nutfe yaptık. Sonra o nutfeyi bir kan pıhtısı hâline getirdik, derken o kan pıhtısını bir çiğnem et yaptık, o bir çiğnem eti de kemiklere kalbettik de o kemiklere de et giydirdik. BiVâhare onu başka yaratılışla inşâ ettik. Suret yapanların en güzeli olan Allah'ın şâm ne yücedir! Sonra siz bunun arkasından hiç şübhesiz ki ölüler olacaksınız. Sonra siz kıyamet gününde muhakkak diriltilip kaldıralacak-Sınız" (Âyet: 12-16).

Sülâle kelimesi Seli masdarından alınmıştır. Seli, birşeyi birşeyden rıfk ve mülâyemetle sıyırıp çıkarmak demektir. Nitekim lisânımızda da ma'rûf olduğu üzere kılıcı kınından sıyırıp çekmeye "Selli seyf" ta'bîr olunur. Böylece "Fuâle" veznindeki isimler, titredikleri fiile nazaran bazen gaye olurlar,Hulâsa gibi ki, Sülâle bu kabildendir. Bazen de olmazlar "Kulâme", "Kun'ase" gibi... Şu hâlde birşeyin sülâlesi, o şeyden sıyrılıp çıkarılan bir netîce demek olur. Evlâd ve zür-riyete de Sülâle denilmesi bu ma'nâ İledir. Bu münâsebetle Sülâle ta'bîrinden bir silsile anlamı da tahayyül ederiz. Lâkin esâsında bu anlam şart değildir. Çünkü Sülâle, asim değil, ondan çıkarılan hulâsanın ismidir. İşte insan yaratılma mertebelerinde evvelâ böyle çamurdan sıyrılıp çıkarılmış bir Sülâle'den yaratılmıştır ki, bu mertebe, ilk insan olan Âdem'in halk olunduğu ve binâenaleyh insan cinsinin, insan uzviyetinin ilk başladığı mertebe olmakla hiçbir insan tohumu ile sebkat edilmiş değildir.. {Hakk Dîni, IV, 3430-3437).

Yüce Allah bu âyetlerde insanın varlık âlemine çıkış, yaşayış ve âhirete geçiş merhalelerini dokuz safha hâlinde özetlemiştir.

[387] Ebû Zerr'in nüshasında burada birkaç kelimelik bîr ziyâde ve şerhleri daha vardır. Nitekim bunlar, Sultân Abdülhamîd'in nüshasında da haşiyeye konulmuştur. Aynî bu ziyâdeyi yazmadığı için, biz de terkettik

[388] Hulâsa, Kur'ân, "Toplamak" ma'nâsma olan "Karae" kökünden türemişi "Tilâvet etmek" ma'nâsına olan "Karae"den değil (Kastallânî).

[389] Ebû Zerr'in rivayet ettiği nüshada burada birkaç kelime ve şerhleri daha vardır. Nitekim bunter Sultân Abdülhamîd Hân'ın bastırdığı nüshanın haşiyesinde de vardır. Aynî, bu ziyâdeleri yazmadığı için, biz de bu sebeble onları terkettik.

[390] Başlıktaki âyete göre, ilk Önce koca, dört kerre arka arkaya hâkimin huzurunda karısına işaret ederek: Karıma zina isnâd etmekte ben muhakkak doğru söyleyenlerdenim vallahi! diye yemîn eder. Beşincide de: Eğer ben yalancılardan isem, Allah'ın la'neti üzerime olsun! der. Bunun üzerine kadın kalkar ve kocasına işaret ederek dört defa: Allah adına yemîn ederim ki, şu kocam bana zina isnadında yalancılardandır, der. Beşincide de: Eğer $u adam bana zina isnadında doğru söyleyenlerden ise, Allah'ın gadabı üzerime olsun! der.

[391] Bu çocuk ile anası arasındaki hususta icmâ'dır. Keza çocuk ile anası tarafından olan pay sahihleri arasında da böyledir... (Aynî).

[392] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde zikredilen âyetten alınır. Hadîs, aynı isnâd ve metinle kısmen Şehâdet Kitâbı'nda, "Bir kimse birşey İddia ettiği yâhud zina isnâd eylediği zaman beyyine araması lâzım gelir bâbı"ıda da geçmişti.

'Şerîk ibn Sehmâ, bu Sehmâ Şerîk'in anasının ismidir, babası Abde el-Aclânî'dir. Bu Abde ise Âsim ibn Adiyy'in amcası oğludur. Hilâl ibn Umeyye'-nin karısı da Âsim ibn Adiyy'in kızıdır.

Meclisîe bulunanların kadına yaptıkları hatırlatma ve bundan önce de Pey gamber'in: La'netleşme yemininden dönecek var mı? suâli, kadının yalan yere yemîn etmesini önlemek içindir.

Dâvûdî: Bu hadîslerde haber verilen iki vakıa bir zamanda vuku' bulmuş ve âyet de ikisi hakkında inmiş bulunması muhtemeldir, dedi. Nevevî de, âyetin iki vakıa hakkında indiğini, fakat Hilâl'in la'netlemesinin Önce vâki' olması ihtimâlinin ziyâde olduğunu söyledi. Cumhur Ia'netleşmenin hükmü, la'netİeşme ile veya hâkimin ayirmasıyle karı-kocanın ayrılacağı şeklinde olduğunda ittifak

etmişlerdir. Çok ağır bir şehâdet ve yemin olan bu Ia'netleşmenin karı-kocaya sabit olan fâidesi, kocanın zina iftirası atma cezası olan seksen deynekten kur-tulmasıdır. Nitekim Hilâl ibn Umeyye, Peygamber'e: Allah, arkamı deynekle-me cezasından kurtaracak bir vahy indirecektir, demişti. Aynı zamanda kadının da kirlettiği aile namusunu temizlemesidir. Kadın la'netleşme İle, zina cezasından kurtulmuş olur.

Bu hadîslerde zinâkâr olarak zikredilen, fakat adı açıkça söylenmeyen kadının adı, Havle olduğu, ancak birinci hadîsteki en sahih kavle göre Havle bin-tu Kays olup, bu hadîsteki Havle bintu Âsim olduğu, Buhâri ve Müslim dışındaki kitâblarda belirtilmiştir. Şerik ibn Sehmâ da her iki vak'anın zinâcı erkeği olduğu, bu hadîslerde açıkça bilinmiş oluyor... (Aynî).

[393] Hadîsin başlığa uygunluğu "Rasûlullah o kan-kocayı Allah'ın buyurduğu gibi la'netleştirdi" sözünden alınır. Bu hadîste geçen adam da yine önceki hadîste geçen Uveymir ei-Aclânî'dir. Bu hadîste çocuğun nefyedilmesi hükmü ziyâde olmuştur. Rasûlullah yukanki hadîste de geçtiği gibi, la'netleşen karı-koca arasını ayırmıştır, yânî kesin olarak boşamakla hükmetmiştir. Birçok müctehidler, la'netleşme İle veya hâkimin ayırması ile, karı-koca ayrılığının meydana geleceğinde ittifak etmişlerdir. Ebû Hanîfe ise bu hadîse tutunarak ayrılığın la'netleşme ile değil, hâkimin ayırma hükmüyle vukua geleceğini îercîh etmiştir. Yine Ebû Hanîfe, hâkimin hükmü ile ayrıldıktan sonra, bu karı-koca birbirlerine ebedî haram olurlar, demiştir.

[394] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.

Ifk, aslı ve esâsından çevrilmiş, hakikati tahrîf edilmiş söz, yânî yalan, iftİ-râ, bühtan demektir.

Bühtan da ansızın atılıp insanı şaşırtan, donduran büyük iftira demektir. Hz. Âişe annemize bu zina iftirasını atan ve bunun yayılmasına sebeb olan kişi, kendisinin bu hadîste bildirdiği gibi, Medîne'deki münafıkların başkanı bulunan Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûl idi. Selûl, onun anasının adıdır.

[395] Safvân ibn Muattal, Selemli'dir, Zekvân'da ikaamet etmiştir. Ebû Amr künyesi ile meşhurdur. Kıdemli ve faziletli sahâbîlerdendir. Birçok gazvelerle hazır bulunmuştur. Onyedinci hicret yılında Ermenistan fethinde şehîd olmuştur.

[396] Berîre'nin bu samîmi ve safça şehâdetini Taberânî şu tafsil ile rivayet etmiştir:

Berîre: Ben Âişe'nin hizmetinde bulunduğum zamanlarda kusur sayılacak bir hareketini görmedim. Yalnız ben bir kerre hamur yoğurmuştum. Kendisine şu hamuru gözetle de ben bunu pişirmek için ateş yakayım, dedim. Ben gittim, sonra Âişe gaflet etmiş, besi koyunu gelip hamuru i'yemişti, demiştir.

[397] Sa'd ibn Muâz, Evs kabîlesinin büyüğüdür. Evsîler de Neccâr oğullan'ndandır. Sa'd, hicretten evvel Mus'ab ibn Umeyr Medine'ye geldiği zaman müslümân olmuş kıdemli sahâbîlerdendir. Bedir ve Uhud gazalarında bulunmuş, Hendek harbinde aldığı bir ok yarası sebebiyle bir müddet sonra kan kaybından şehîd olmuştur. Rasûlullah'a karşı bu konuşmayı yapan sahâbînin bir başkası veya Useyd ibn Hudayr olduğu hakkında da rivayetler vardır...

[398] Sa'd ibn Ubâde, Akabe Bey'atı'nda bulunmuş ilk sahâbîlerdendir. Gazvelerde Hazrec kabîlesinin sancağını taşırdı. Hz. Âişe'nin şehâdetî veçhile bu hâdiseden evvel iyi bir kimse idi. Fakat Câhiliyet devrinden beri Arablar arasında kabile gayreti hüküm sürdüğünden, Sa'd ibn Ubâde de Hazrecliler'i ve bu arada İbnu Ubeyy gibi azgın bir münâfıkı müdâfaa edeyim derken haktan sapıyordu. Dikkate değer ki, bu İbnu Ubâde, Peygamber'in vefatı üzerine Ebû Bekr'e bey'at etmekten çekinerek Şâm tarafına gitmiş ve onbeşinci hicret yılında Havrân'da vefat etmiştir.

[399] Useyd ibn Hudayr, Akabe Bey'ati'nda bulunmuş kıdemli sahâbîlerdendir. Bedir ve sonraki gazvelerin hepsine katılmıştır. Hz. Umer'in halifeliği zamanında yirminci hicret yılında Medine'de vefat etmiş, namazını Umer kıldırmıştır. Tâbutu Bakî' kabristanına götürülürken bizzat Halîfe de tâbutun bir kolunu omuzlamak suretiyle ihtiram etmiştir.

[400] Buhârî bu hadîsi uzun ve kısa metinlerle Sahîh'mm birçok yerlerinde getirmiştir: Bir metin Şehâdetler Kitâbı'nda da geçmişti. Müslim de Tevbe Kitâbı'nda getirmiştir: Müslim Ter., VIII, 279-291.

Uzun bir metin ile İfâde edilen bu mühim hadîsten pekçok hükümler ve fâideler çıkarılmıştır. Bunlar selîm akıl sâhiblerince zekâları nisbetinde metinden anlaşılıp çıkarılabilir.

[401] Hz. Âişe'nin bu kıraatine göre ma'nâ: "Siz ona dillerinizle yalan söylüyordunuz" demek olur. Bunun fiili "Yalan söylemek'1 ma'nâsına "Velaka, Yeliku, Velkan"dır.

[402] Hadîsin başlığa uygunluğu "Senin hüccetin semâdan İndi" sözünden alınır. İbn Abbâs için izin istemeye aracı olan kimse, Âişe'nin âzâdlısı Zekvân'dır. Âişe' ye hitaben "İzin isteyen Rasûlullah'm amcası oğludur..." sözlerini söyleyen, Âişe'nin erkek kardeşinin oğlu Abdullah ibn Abdirrahmân'dır. Ahmed ibn Han-bel'in rivayetinde böyledir.

Bundan sonraki hadîs, başka yoldan gelen rivayettir.

"Nisyen mensiyyen " sözü Hz. Meryem tarafından söylenmişti: "... Keski bundan evvel öteydim, unutulup gideydim" (Meryem: 23).

[403] Hadîsin başlığa uygunluğu "Hassan için izin veriyor musun?" sözünden alınır, bu düşünmekle anlaşılır. Âişe'nin Hassân'a: Lâkin sen böyle değilsin, demesi, sen iffetli kadınların etlerinden aç olarak sabahlamadın demektir ki, bu söz Has-sân'ın, iftira kıssası vâki' olduğu zaman Âişe'ye gıybet ettiğine bir işarettir. Hassân'ın beytindeki "O iffetli kadınların etlerinden yemez", "O, iffetli kadınlara gıybet etmez" demektir. Eğer gıybet eder olaydı, elbette onların etlerinden yiyici olacaktı. Bu bir istiaredir. Bunda Yüce Allah'ın gıybetçi hakkındaki şu kavline telmîh vardır: "Sizden herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemeyi arzu eder mi?" (el-Hucurât: 12).

[404] Bu da geçen hadîsin başka bir tarîkidir.

Hassan ibn Sabit münafık değildir, o gıybetten tevbe ettiğinde de söz yoktur. Nitekim haddeden sonra İsnâd ettiği şu beyitlerle tebrîesini arzetmişti:

(İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, XI,102-103).

Elmahh Muhammed Hamdî Yazır da Hakk Dîni, IV, 3493'de müfessir Ebû Hayyân'dan bu beyitleri bir iki takdim te'hîrli olarak nakletmiştir.

[405] Yânı o kadar şiddetli bir dehşete düştüm ki, beni kaplayan gammın şiddetinden dolayı evimden çıkmış olduğum işimi bilemez oldum. Hâlbuki Âişe hacetini yerine getirmiş bulunuyordu..Nitekim böyle olduğu daha önceki hadîste geçmişti.

[406] Bu, Ifk kıssası hakkında diğer bir yoldan gelen rivayettir. Bunu kısaca Müslim de Tevbe Kitâbı'nda getirmiştir.

Bu iftirayı ilk defa Abdullah ibn Ubeyy ortaya atmış, ilk evvel o tasrîh etmiş ve halk arasında yaymış idi. Kurnaz münafıklar cinaslı lâkırdılarla mü'minleri gizliden gizliye heyecana getirmeye çalışmış ve bu yaygaraya aldanan şâir Hassan ve fakîr Mistah gibi bir iki sâdedil de o Ubeyy oğlu'nun tasrîhine kapılıp iftira cezasına müstehıkk olmuşlardı. Nitekim Mıstah, Hassan, Hamne haklarında iftira cezası icra edildi ve Safvân bir kılıç darbesiyle Hassân'a vurup bir gözünü söndürdü (Hakk Dîni, IV, 3490).

Ubeyy oğlu'nun yaptığı kötülüklerin en büyüğü, Peygamber'in ismet harî-mini lekelemek istemesidir. Bu cür'etle bâzı müslümânlan da kandırmağa muvaffak olmuştu. Hz. Umer'in içtihadı veçhile kafası koparılmak lâzım gelirken, Peygamber'İn İhtiyat ve basireti buna mâni' oldu. Ve hakîkaten onun katli, Me-dîne halkının ehemmiyetli bir kısmını oluşturan kabilesinin kırgınlığım çekerek üzücü bir hâdisenin meydana gelmesine sebeb olabilirdi. Peygamber'in ırzı ile oynamak ve İslâmiyet'i can evinden vurmak istediği hâlde, Peygamber'in bu hârika ileri görüşlülüğü ve tedbîri, her asırda azılı İslâm düşmanlarının oyunlarına düşmemek hususunda müstakbel İslâm mücâhidlerine ölümsüz bir tedbîr örneğidir...

[407] Âyetin baş tarafı şöyledir: "Mü'min kadınlara da söyle: Gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Zînetlerini açmasınlar. Bunlardan görünen kısmı müstesna. Baş örtülerini yakalarının üstünü kapayacak surette koysunlar... " Yânî: Başlarını, saçlarım, kulaklarını, boyunlarını, gerdanlarını, sinelerini açık tutmayıp bu suretle sımsıkı örtünsünler ve o hâlde bu emri îfâ edebilecek baş örtüsü kullansınlar. Müfessirlerin nakline göre Câhiliye kadınları da hiç baş örtüsü kullanmaz değillerdi. Fakat yalnız

enselerine bağlar veya arkalarına bırakırlar, yakaları önden açılır, gerdanları ve gerdanlıkları açılırdı, zînetleri görünürdü. Demek ki son zamanlarda asrîlik sayılan gerdan açıcılık böyle eski bir câhiliyet âdeti idi. İslâm böyle açıklığı nehyedip baş örtülerinin yakalar üzerine vurulmasını emr ile, örtünmeyi farz kılmıştır. Görülüyor ki, bu emirde örtünmenin yalnız vücûbu değil, husûsî bir sureti de gösterilmiştir ki, kadın edeb ve nezâhetinin en gönül oturtucu ifâdesi bundadır. Görülüyor ki bu emir, hâne dışında ve dâhilinde diye kayıdlanmamıştır... (Hakk Dîni, IV, 3505-3506).

[408] Bu da yukarıki hadîsin diğer bir yoldan rivayetidir.

[409] Yânı güneş olmasaydı gölge bilinmezdi, nûr olmasaydı karanlık bilinmezdi; eşya zıdlan ile bilinir.

[410] Buhârî bu el-Hâkkaa âyetini âdeti üzere 'JAtevJ' fiilinden dolayı istidrâd olarak getirmiştir. Hüzzâm ile rüzgâr hâzinleri'kasdedilmiştir ki, bunlar rüzgârlardan herbirini muhakkak Allah'ın izni ile ve belli bir mikdâr ile salıverirler (Aynî).

[411] Hadîsin sonundaki Katâde'nin sözü, hadîs içindeki "... Değil midir?" sorusunu tasdîk edici bir cevâb olarak söylenmiştir.

[412] Hadîs burada iki senedle getirilmiştir. Hadîsin bir rivayeti "£>> insanlar, sakın Allah'a -O'nun eşsiz olduğunu bilip dururken- O'na benzerler uydurmayınız" (el-Bakara: 22) âyetinin tefsiri babında geçmişti

[413] Çünkü bu en-NÎsâ: 93- âyetinde tevbe edenin müstesna kılınması yoktur.

[414] Bu da Öncekinin başka yoldan gelen bir rivayetidir. Bunların birer rivayeti en-Nisâ Sûresi tefsirinde de geçmişti.

[415] İbn Abbâs, el-Furkaan âyetinin İslâm'ı tanıdıktan sonra bilerek öldüren kaatil-le ügili olduğunu ve onun tevbesi olmadığını, en-Nisâ âyetinin ise Câhiliyet devri müşrikleriyle İlgili olduğunu ifâde etmiştir. İbn Abbâs'tan meşhur olan görüş budur. Fakat selef âlimlerinin cumhuru ve bütün sünnet ehli âlimleri bu konuda gelenleri ağırlaştırmaya ve tehdide hamletmişler ve diğer günahkârlar gibi, kaatilin de tevbesinin sahîh olduğunu söylemişlerdir (Aynî).

[416] Bu iki başlık altındaki hadîsler.daha önceki hadîslerin başka yoldan rivayetleridir.

[417] Buhârî bu hadîsi Sahîh'inm birçok yerinde değişik senedlerle getirmiştir. Bunun bir rivayeti Yağmur Duası Kitâbı'nda geçmişti. İbn Mes'ûd burada kıyâmetten evvel meydana geleceği bir hadîste bildirilen on hâdiseden beş tanesinin vukua gelmiş olduğunu söylemiştir. Bu tefsire göre bu âyetteki "Lizâmen", Ku-reyş ileri gelenlerinden yetmişinin Bedir'de esîr edilmesidir.

Hadîsin daha önce geçtiği yerlerde açıklandığı üzere Duman, Mekke'de meydana gelen kıtlık yılında açlıktan herkesin gözlerine bir fersizlik gelip herşeyi dumanlanmış hâlde görmeleridir. Batşe, Bedir'de yetmiş müşrik ileri geleninin öldürülmeleridir. Kamer, ayın.ikiye ayrılmasıdır. Rûm da Bizanshlar'ın İrânh-lar'a gâlib gelmeleridir.

[418] Eyke, ağaçları sık ve birbirine örülmüş koruluk ve orman demektir. Burada mak-sad Medyen'in yakınında bulunan ağaçlık ve sulak bir büktür. Burada bir kavim sakindi. Allah Şuayb Peygamber'i bunlara da me'mûr etti, kendisi o kavimden değildi (Beydâvî, Celöleyn). .

[419] Onlara çok yakıcı bir sıcak isabet etmişti. Bodrumlara, izbelere sığındılar, oraları daha sıcak olduğu İçin yine durmayıp dışarı çıktılar. Bu sn. da bir bulut peyda oldu. Altında toplanınca buluttan yağan ateş hepsini yakıp helak etti (Beydâvî, Medârik, Ceİâleyn, Hâzin)

[420] Herbirinin arasında esbâtın sayısınca kupkuru birer yol açılmak suretiyle oniki parçaya bölündü (Beydâvî, Medârik, Celâleyri).

[421] Bu, İbrâhîm Peygamber'in kavmiyle yaptığı suâl-cevâb münâkaşası ardından, Rabb'ini onlara tanıtması akabinden ettiği duâcümlesindendir. Bunun tamâmı Kur'ân metninden ve mealden okunmalıdır: Âyet: 69-89

[422] Başlığa uygunluğu, başlık ile ondan önceki "Babamı da mağfiret eyle, çünkü o sapıklardandır" (Âyet: 86) kavlinin İbrahim'in suâli ve babasını zikredilen tozlu vaziyette görmesi kıssası hakkında olması yönündendir. Hadîsin sonunda "Gabere"nin "Katara" ile tefsirini Buhârî, Ebû Ubeyde'den nakletmiştir. Çünkü "...Onlarınyüzlerine ne bir toz (karalık) bulaşır, ne de bir horluk kaplar. Onlar cennetin yaranıdırlar ki, kendileri onun içinde ebedîkalıcıdırlar"" (Yûnus: 26) âyetinde de böyle tefsir etmişti.

[423] Bu aynı hadîsin diğer bir yoldan rivayetidir. Bunun daha geniş bir rivayeti Peygamberler Kitâbı'nda geçmişti.

Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde İbrâhîm, babası Âzer ile -Azer'in yüzü simsiyah toz toprak içinde- karşılaşacaktır. İbrâhîm babasına:

— Ben sana (dünyâda) bana âsî olma demedim mi? diyecek. Babası da ona:

— İşte bu gün sana âsî olmayacağım, diye cevâb verecek. Bunun üzerine İbrâhîm:

— Yâ Rabb! Sen bana insan/ar diriltilecekler'! gün beni rezîl etmeyeceğini va'd etmiştin. Şimdi Allah'ın rahmetinden çok uzak olan babamın vaziyetinden daha çok âr ve utanmayı gerektirecek hangi riisvâylik olabilir? diyecektir.

- Allah da:

— (Yâ İbrâhîm!) Ben cenneti kâfirlere haram kılmışımdır, buyuracak... "

[424] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.

Peygamber Kureyş soylarını birer birer böyle nida edip çağırmış ve peygamberliğini onlara resmen bu şekilde duyurmuştur. Çünkü bu dînî bir akid-dir, emirdir... Peygamber'in bu hitabesi umûmî bir muhalefetle karşılanmamıştı, çünkü bu en yakın hısımlardan meydana gelen bir soy toplantısı idi. Hidâyete erenler îmân edebilirlerdi, etmeyenler hakkında zorlama yapacak bir yetki ve kuvvet yoktu. Bu toplantıda yalnız amcası Ebû Leheb'in metinde bildirilen i'ti-râzı olmuş, Peygamber'e çirkin sözler söylemiş, bu sebeble hakkında ayrıca bir sûre inip helak olduğu bildirilmiştir. Hakîkaten Bedir'den sonra bir çıban sebebiyle helak olup gitmiştir. Kıyamete kadar gelecek olan Ebû Leheb zihniyetliler de onun şahsında la'net edilip duracaktır..

[425] Bu toplantının vukuu zamanı Nişâbûrî tefsirinde İbn Abbâs'tan, Peygamberliğin üçüncü senesidir, diye rivayet edilmiştir. O zamana kadar peygamberliğini gizli tutuyordu. Mahdûd sahâbîleriyle namaz kılıyor, ibâdet ediyordu. Beşinci olarak müslümân olan Ebû Zerr el-Gıfârî'yi, Alî'nin nasıl bir dikkat ve ehemmiyet verişle gizlice Peygamber'in huzuruna götürdüğü, yerinde geçmişti.

Taberânî'nin Ebû Umâme'den gelen rivayetinde bu da'vet ve toplantının tekrar ettiği bildirilmiştir. Bu rivayete göre Peygamber Hâşim oğulları'nı ve kadınlarını ve kendi Beyt ehlini toplamıştır. Bunlar arasında Âişe, Hafsa, Ümmü Seleme de hazır bulunmuştur. Bu toplantıda da Peygamber bir hutbe okumuştur, îbn Hacer: Bu rivayet sabit olduğuna göre, toplantının birden fazla olduğunu ve ikinci toplanmanın Medine'de vâki' olduğunu kabul etmek gerekir. Çünkü Âişe, Hafsa, Ümmü Seleme'nin Peygamber'in ailesine girmeleri Medine'dedir, demiştir.

[426] es-Sarh, gerek köşk olsun, gerek arsa olsun, tavansız, açık bir yer demektir. "Tasrîh "ten alınmadır (Şeyhzâde).

Rivayete göre Süleyman Peygamber, Yemen Melikesi Belkıs gelmezden evvel emretmiş, îam onun yolu üzerine bir köşk bina etmiş, bembeyaz sırçadan bir avlu yapılmış, onun altından su akıtılmış, suyun içine balık ve şâire konmuş, Süleyman Peygamber'in tahtı tam bunun ortasına yerleştirilmiş, kendisi de üstüne oturmuştu (Beydâvî, Râzî, Medârik).

[427] Belkîs bintu Şerâhîl ibn Mâlik ibn Reyyân. Babası Yemen kıt'ası hükümdarı idi. Belkîs'ten başka çocuğu yoktu. Onun için Belkîs kuvvetle hükümdarlığı elde etmişti. O ve kavmi mecûsî idiler, güneşe taparlardı. Belkîs, hükümdarların muh-tâc oldukları bütün malzeme ve mühimmata mâlikti (Beydâvî, Medârik, Ce/öleyn).

[428] Bu âyetle ilgili bir tefsir özeti şöyledir:

"Bizim kanâatimizce bu âyet, hâlihazırın her dem kevn ü fesadım göstererek kıyamet ve ba'si tasavvur ettirmek için bir nevi' istidlal sadedinde sevkolun-muştur. "Fe hıye temurru merre's-sehâb", dağların haddizatında seyyâl gazlardan mürekkeb olup zerrelerinde bulut buharlaşır gibi kevn ve fesâd, kimyevî tahavvüller iîe her dem yeni bir yaratma cereyan edip durduğunu ve bu sû retle kütlelerinin de tek pare bir hacimde sabit kalmayıp her lâhza başkalaşma ve dağılma üzere bulunduğunu ve binâenaleyh âlemin en sabit görünen şeyleri bile böyle her dem inkılâb İle kıyamete doğru gittiğini ve şu hâlde günün birinde bir nefh ile o koca dağların

yerinden bütün kütleleriyle yürütülüp Arz'ın başka bir Arz'a tebdil olunabileceğini anlatıyor. Hem bu gidişin nizamsız bir ihtilâl ile mücerred tahrîb için değil, bulutun rahmete gidişi gibi hikmet ve intizâm ile daha yüksek bir hayâta geçirmek için olduğuna İşaret de eyliyor..." (Hakk Dîni, V, 3709-3710).

[429] Süleyman Peygamber'in bütün insanlara örnek oiacak bu çok güzel duası, bütün olgun insanların dâima söyleyip okumaları gereken bir duâ olmak üzere de aynca Allah tarafından tavsiye edilmiştir:

"... Ey Rabb Hm, gerek beni, gerek ana ve babamı ni'metlendirdiğine şükretmemi, Sen 'in razı olacağın iyi amel(ve hareketler)^ bulunmamı bana ilham et. Zürriyetim hakkında da benim için salâh nasîb et. Şubhesİz ben Sana döndüm. Şübhesiz ben Sana teslim olanlardanım" (el-Ahkaaf: 15)

[430] O'nun yüzünden başka herşey helak olucudur, -yânî O'nun zâtından başka herşey, her mevcûd haddizatında ma'dûm (yok) demektir. Çünkü O'ndan başkasının vücûdu zatî değil, Vâcibu Taâlâ'ya dayama olduğundan her ân yokluğu kaabil ve fenaya hazırlanmış olmakla, haddizatında yok demektir veya yok olacaktır. Ancak, O, zâtında Hayy ve Kayyûm, Vâcibu'1-Vucûd'dur. Çoğunun tercîh ettiği ma'nâ budur. Diğer bir ma'nâya göre; Vech, kasd ve teveccüh olunan cihet ma'nâsına olarak, O'nun yüzünden, yânî O'nun rızâsı kasdolunan cihetten mâada herşey helaktedir demek olur ki, âhiret ni'metlerinin fânî olmadığını anlatır. Bir de herşeyin Allah'a muzâf olan vechi, ilâhî ilimdeki hakîkî sureti demek olur ki, herşeyin Allah'a rücû'u bunundadır. "Hüküm O'nun ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz" İşte bütün kıssaların âhiri işbu "Ancak O'na döndürüleceksiniz" hükmüdür. Kimin haddinedir ki, bu hükme boyun eğmesin (Hakk Dîni, V, 3759-3760).

[431] Yânî cevâbdan, hüccetten, her türlü haberden âciz ve mahrum kalmışlardır (Meâârik).

[432] Burada hidâyetten murâd, sâde kaviî delâlet değil, bi'l-fül ulaştırmaktır. O'nun1 için "Şübhesiz ki sen herhalde dosdoğru bir yolun rehberliğini yapıyorsun" (eş-Şûrâ:52) âyetine aykırı olmaz. Bu âyet, önüne ve arkasına nazaran Rasûlullah'ı tesliyedir. Çünkü en evvel merhamete lâyık görülerek uyardığı, İslâm'ına çok istekli olduğu kavminin, yakından sevdiği hemşehrilerinin, hısımlarının gelen hakka îmân etmeyip, bulundukları hâlde ısrar etmeleri, Kur'ân'i işitir işitmez "Biz buna îmân ettik, biz evvelinden müslümân idik" diyen yabancıların aksine olarak risâletin feyzinden mahrum kalmaları kendisini mahzun etmişti (Hctkk Dîni, V, 3747-3748).

[433] Buhârî, âdeti üzere burada yine bâzı lafız ve terkîbterin tefsirlerini nakletmektedir.

[434] Bu âyet şöyle de tercüme edilmiştir: "Herhalde sana bu Kur'ân'ı farz kılan Allah, elbette seni bir maâde kadar geri getirecektir"

Bu âyet, Mekke'den hicret sırasında Cuhfe'de indiğine göre, "Maâd", "Mevt"; "Red"den murâd Mekke'ye iadedir. Yânî âhirete göçmeden evvel seni bu çıktığın mahalle geri getirecek, Mekke'yi fethedecektir (Hakk Dîni, V, 3759).

[435] "Fe-Ie-ya'lemenne'ltâhu": Fahruddîn er-Râzî der ki: "Müfessirler zannettiler ki, bu âyetin zahiri üzre hamli Allah'ın ilminin yenilenmesini gerektirir. Hâlbuki Allah,- sâdıka ve kâzibe imtihandan evvel âlim iken, imtihan sırasında bilecek demek nasıl mümkün olur diye bunu gösterecek, izhâr edecek, ayırdedecek ma'nâlanna hamleylediler. Biz de deriz ki: Âyet olduğu gibi zahirine hamledil-miştir, çünkü Allah'ın ilmi bir sıfattır ki, O'nda vâki', vâki' olduğu gibi zuhur eder. Meselâ tekliften evvel Allah bilir ki, Zeyd itaat edecek, Amr da isyan edecek, sonra teklif vaktinde de bilir ki o mutî', beriki âsî, yapıldıktan sonra da bilir ki o itaat etti, o isyan eyledi; ahvâlden hiçbirinde O'nun ilmi tegayyür etmez, Eegayyür eden ancak ma'lûmdur".

İbnu Munzir'in İfâdesi daha güzeldir: Elhak Allah Teâlâ'nın ilmi birdir. Mevcudu, vücûdu zamanında ve evvel ve sonra olduğu gibi taalluk eder, demiştir. Fakat şunu da unutmamak lâzım gelir ki, burada "Bilecek" demekten mu-rad, sebebi zikr ile müsebbebe tenbîhtir, imtihan eder gibi tahkik, tebyîn ettirecek de mükâfat ve mücâzât edecek demektir (Hakk Dîni, V, 3765).

[436] Hem kendi günâhlarını, hem de diğer insanları saptırmaları sebebiyle, onların işledikleri günâhları yüklenecekler, çünkü Rasûlullah şöyle buyurmuştur: "Her kim İslâm içinde güzel bir çığır açar ve bu güzel çığır kendisinden sonra da uygulanıp sürdürülürse, kendi sevâblarından hiçbirşey eksilmeksizin onu sürdürenlerin sevâblannm benzeri kendisi lehine yazılır. Ve her kim de İslâm içinde kötü bir âdet çıkarır ve bu kötü âdet kendisinden sonra da sürdürülürse, kendi günâhlarından hiçbirşey eksilmeksizin onu sürdürenlerin günâhlarının benzeri de o kimse üzerine yazılır" (Müslim, îüm, "Men senne sünneten haseneten ev seyyieten... babı", Müslim Ter. VIII, 157, "1017", 2674).

Rasûlullah bu hadîsinde medenî insanlık âlemi için çok mühim bir esâs va'z etmiştir. Hadîs, aynı zamanda bu âyetin bir tefsirini vermektedir. Çünkü âyet hem dâll, hem mudili olanlar hakkındadır. Sapık olup, başkasını da sapıtmaya çalışanlar hem dalâletlerinin, hem ıdlâllerinin günâhını çekecekler ki, ikisi de kendi günâhlarıdır.

[437] "O sizlere nefislerinizden bir temsil yapmıştır'".Bu temsil, şirkin bâtıllığım açıklıkla göstermek içindir. Yânı bir mâlike mülkünde ortak farzetmek çelişkidir, bâtıldır. Bunu nefislerinizden bir pay biçerek zaruretle anlayabilirsiniz. Hiç sizin köleniz, uşağınız, hayvanınız, haşaratınız gibi elleriniz altında mülkünüz olan şeyler, Allah'ın size bahşettiği mülkünüzde sizin ortağınız, denginiz olur da memlûk mâlikine müsâvî olabilir rni? Olamaz değil mi? Hâlbuki sizir, mülkleriniz Allah'ın vergisi, mâlikiyyetiniz a'rızî ve gelip geçicidir. Bütün bu m ;vcûdât kendisinin îcâden mülkü olan Allah'ın ise mâlikiyyeti lâyezâl, mülkü'iden çıkmak muhaldir. Allah bu hakikatleri böyle ayırdedip ayırmıştır. İmdi sir. n mülkünüzden size ortak olmazken, Allah Taâlâ'nın mülkünden, mahlûkaalmdan, kullarından kendisine ortak nasıl olabilir?

' 'Fakat o zulmedenler, hiçbir ilimsiz nevalarına tâbi' oldular": Hevâ, nefsin şehvetlere meyli demektir ki, "Keyf" dahî ta'bîr olunur. Burada "İlimsiz" kaydından anlaşılıyor ki, hevâ iki kısımdır; Birisi ilme uygun olan, birisi de olmayandır... Ve işte müşrikler birşey bildiklerinden dolayı değil, ilme uymayan hevâları ardında koştuklarından dolayı kendilerini heveslere esîr ederek haksızlıkla, zulümkârhkla şirke saptılar, mâliki mülküne ortak etmek,' müsâvî tutmak haksızlığıyle Allah'a mülkünden, mahlûkundan ortaklar uydurarak onlara taptılar, kendilerinin mâliki imiş gibi tuttular da hürriyetlerini onlara verdiler.

"Artık Allah'ın şaşırttığını kim yola getirir?1': Önce nevalarına ittibâ kendi fiilleri olarak gösterilmiş, kendilerine nisbet olunmuş iken, burada İdlâl, Allah'a isnâd edilmiştir. Çünkü onlarda o hevâları yaratan Allah Taâlâ olduğu gibi, arzularına göre dalâlı, şaşkınlığı halkeden de O'dur. Bu idlâl de hatm ve tâbi' mertebesine gelmiş bulunursa hiçbir veçhile hidâyet ihtimâli kalmaz. Şu hâlde burada idlâlden murad, dalâh hatm demek olur. el-Bakara:7: "Allah onların kalblerini mühürledi., " âyetine bak. (Hakk Dîni, V, 3820-3821).

[438] Şârih Kirmânî, Kinde'nin Kûfe'de bir yerin adı olduğunu bildirmiştir. Şârih Aynî de bu adamın duman hakkındaki bu sözü Kinde kabilesinden bâzı kimseler arasında söylemiş olması ihtimâli vardır, demiştir ki, Kinde, Yemen'den çıkan en büyük kabilelerden olduğundan bu ihtimâl daha kuvvetlidir (Kâmil Mîrâs).

[439] Çünkü "Bilmiyorum" sözü, bilinenle bilinmeyeni ayırdetmek ma'nâsını ifâde eder ki, bu da ilimden bir nevi'dir. Yoksa murâd, ilimsizlik ilim olur demek değildir (Kastallânî).

[440] Bu hadîs, aynı isnâdla ve fakat metinde bâzı fazlalık ve eksiklikle Yağmur Duası Kitabı, "Müşriklerin kıtlık sırasında müslümânlarla şefaat istemeleri bâbi"n-da geçmişti.

"Rûm mağlûb oldu": Muhammed'e peygamberlik verildiği sıralarda Do ğu Roma ile İran, dünyânın en büyük iki devleti idiler... Peygamberliğin beşinci, yânî Mîlâd'ın 613'üncü senelerinde bu iki komşu ve rakîb devlet birbirleriyle kanlı bir muharebeye girişmişlerdi. İran, İkinci Husrev'in, Doğu Roma da Hı-rakl'in hükmünde idi. Hudûdlan Dicle ve Fırat nehirleri üzerinde birbirine temas ediyordu. Filistin, Suriye, Mısır ile Irak'ın bir kısmı ve Küçük Asya Rûmlar'a tâbi' İdi. İranlılar Rûmlar'a iki taraftan hücum ettiler. İran orduları Rûm kuvvetlerini her iki cebheden geri atarak denize dökünceye kadar ta'kîb etmiş, Suriye'deki bütün mukaddes şehirleri zabtetmiş. Mîlâd'ın 614'ncü yılında bütün Filistin'i ve Kudüs'ü istilâ etmişti. Bu istilâ sırasında bütün kiliseler yıkılmış, İrânlılar'a katılan 26.000 Yahûdî, 60.000'den fazla Hrıstiyan'ı kılıçtan geçirmişlerdi. İran Kisrâsı'nm sarayı otuzbin maktulün kafatasıyle donatılmıştı.

Bu istilâ tûfânı burada durmayarak Mısır'ı da basmış, Mîlâd'ın 616'mcı senesinde İranlılar bir taraftan Nîl vadisini işgal, diğer taraftan bütün Anadolu'yu istilâ ederek İstanbul'un Boğaziçi kıyılarına kadar gelmişler...

Romalılar'ın bu yenilgisi haberi Mekke'ye ulaştığı zaman müşrikler ferahlamış ve müslümânlara karşı: "Siz ve Nasârâ kitâb ehlisiniz, biz ve Farslar üm-mîyiz, bizim kardeşlerimiz sizin kardeşlerinizi tepelediler, biz de sizi tepeleriz" demişlerdi. Bunun üzerine Hz. Muhammed'İn mu'cizesi olmak üzere bu âyet inip "Bıd'sinin"de, yânî üç ile dokuz yıl içinde Rumlar bu yenilgilerinin arkasından kesin olarak galebe edecekler, haberini verdi. Nitekim Ebû Bekr bu âyet inince, o sevinen müşriklere: Allah sizin gözlerinizi aydınlatmayacak, Peygamber haber verdi. Vallahi Rumlar bıd' sinîn içinde Fârisfer'e mutlak galebe edecekler, dedi. Neticede üç sene üzerinde Ubeyy ibn Halef ile bahse giriştiler. Rasûlullah "Bıd'sinîn, üç'ten dokuza kadardır, deveyi de seneyi de uzat" buyurdu. Artırıp uzattılar. Bedir günü Rumlar Farslar'a gâlib geldiler. Ebû Bekr de sonra o bahis tutulan yüz deveyi Ubeyy'in vârislerinden aldı, Peygamber'e götürdü. Peygamber: "Bunu sadaka yap" buyurdu... Bu âyetler Kur'ân'ın mu'-cizelerİndendir. Romalılar gâlib geldikleri gün, müslümânlar da Bedir'de zafer kazanmışlardı. O galebeyi Peygamber'e Cibril haber vermişti... Bu mu'cize-nin hesâbî olarak gerçekleşişi hakkında geniş bilgi Hakk Dîni, V, 3795-3800'den okunmalıdır.

[441] "Yaratiş"ın, "Fıtrat "in "Dîn" ma'nâsına da geldiğini göstermek için eş-Şuarâ: 137. âyetini başlıkta istidrâd olarak getirdi.

Fıtrat, "İlk yaratmak" demek olan "Fatara"&aj\ masdar, binayı nevi' olarak yaratılışın ilk tarz ve hey'etini ifâde eder. Burada her ferdin kendine mahsûs olan cüz'î fıtratı değil, bütün insanların insan olmak haysiyetiyle yaratılışlarında esas olan ve hepsinde ortak bulunan küllî fıtrattır... -"Allah'ın yaratmasını değiştiren yok'" yâhud ' 'A Hah yaratışına bedel bulunmaz ". - Bu cümle inşâ veya ihbar olarak birkaç ma'nâya muhtemildir: Yânî Allah'ın esas yaratışı olan fıtratı, gereği hilâfına giderek bozmaya, değiştirmeye kalkışmayın; çünkü Allah'ın yaratışına bedel bulunmaz; zayi' ettiğiniz bir kaabiliyeti hiçbir san'atla yerine koyamazsınız. Yâhud Allah'ın yarattığı

fıtratın hilâfına dîn uydurmaya, hükümler koymaya kalkışmayın... Yâhud Allah'ın halkını başkalarına isnâd etmeye, başkalarını Hâlık yerine koyup da şirk koşmaya, Allah'ın hükmünden çıkmaya çalışmayın. Çünkü Allah'ın yarattığı mülk, sizin yarattığınız mülkünüz gibi tebdîl olunmaz. Dîn, fıtratı değiştirmek için değil, fıtrattaki umûmî selâmeti inkişâf ettirmek içindir. "İşte doğru dm budur"; yânî eğriliklerden sakınıp umûm insanların üzerinde yaratılmış olduğu fıtratı, istikaametle ta'kîb etmektir (Hakk Dîni, V, 3824-3825).

[442] Ayet ve hadîs, dîn duygusunun ve hakikat aşkının insanlarda fıtrî oluşunu öğretmektedir. Hepsi fıtrat mîsâkında "Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?" (el-A'râf:172) hitabına "Evet" demiştir. İnsan olarak yaratılmayı kabul etmekle yaradanm Rabb'liğine şâhid olmaya ahid vermiştir. Fıtratın, Fâtır'ına delâleti tabîî olduğu için, her insanın fıtratında, nefsine şuurunun başlangıcında vicdanının derinliğinde bir hakk duygusu, Allah'ı tanıma gizlidir. Onun içindir ki başlarının son derece sıkıldığı zaruret zamanlarında inâdçı kâfirler bile derinden derine yaradana bir iltica hissi duyarlar. Nitekim "İnsanlara bir zarar isabet etti mi Rabb'lerine, yalnız O'na dönerek duâ ederler..." (er-Rûm: 33) âyetiyle bu hatırlanacaktır... (Hakk Dîni, V, 3822).

Bu hadîsin bir rivayeti Cenazeler Kitâbı'nda da geçmişti.

[443] Lukmân, oğlunun şahsında bütün müstakbel gençlere verdiği bu öğüdüne, en ehemmiyyetli olan ile başladı, o da şirkten men' etmesidir. Çünkü zulüm, birşe-yi lâyık olduğu yerden başka yere koymaktır. Şirk Allah'ın hakkını Allah'tan başkasına vermektir. Aynı zamanda "And olsun ki biz Âdem oğullarına üstün bir izzet ve şeref vermişizdir... " (el-îsrâ: 70) âyetiyle, Allah'ın mükerrem kıldığı, şeref verdiği insanî nefsi, mahlûka ibâdet ettirerek zelîl etmektir. İkinci olarak büyük bir zulümdür. Çünkü ma'bûdiuğu hiç yeri olmayan ve olmasına hiçbir veçhile imkân bulunmayan bir mevkie koymaktır. Şirk koşmak, ma'bûdiuğu Allah'tan başkasına vermektir. Allah'tan başkasının ise ma'bûd olmasına hiçbir veçhile cevaz ve imkân yoktur {Hakk Dîni, V. 3844).

[444] Rasûlullah bu hadîsinde, âyetteki zulmün alelade bir haksızlık ma'nâsına olmayıp, Allah'a ortak tanıma zulmü olduğunu Lukmân'ın sözünü delîl getirerek tefsir etmiş oluyor. Bu hadîsin bir rivayeti îmân Kitâbı'nda geçmişti.

[445] Bu hadîsin bir rivayeti imân Kitabı, "Cibril'in Peygamber'e suâl sorması bâ-bı"nda geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmişti

[446] Burada Fahruddîn er-Râzî der ki: Bâzı müfessirler, Allah Taâlâ bu âyet ile beş şeyi bilmeyi başkasından nefyetti, diyorlar. Gerçi öyle, lâkin maksûd o değildir. Çünkü Allah Taâlâ tûfân zamanında bir kum yığımndaki tek cevheri (atomu) ve rüzgârın onu doğudan batıya kaç kerre naklettiğini ve nerede olduğunu bilir, bunu başkası bilmez. Şu hâlde bu beş şeyi zikirde tahsis etmenin vechi yoktur. Bu hususta hakk olan şudur ki: "O günden korkun" buyurması, "Şübhe yok ki, Allah'ın va'di haktır" (Âyeı: 33) diye o günün muhakkak vukû'u te'kîd edilmesi üzerine, "O gün ne vakit?" diye gelecek suâle karşı şu suretle cevâb veriliyor: "Onu Allah'tan başkası bilmez ve lâkin muhakkak olacaktır" deniliyor. Ve kaç defalar geçtiği üzere, öldükten sonra diriltmek hakkında iki delîl de zikrolunuyor:

Birisi, Arz'ın ölümünden sonra diriltilmesi... Burada da şöyle denilmiş oluyor: '"Ey suâlci! Sen onun vaktini bilemezsin, fakat o olacak, Allah ona kaa-dirdir. Nasıl ki Arz'ı ölmüşken diriltiyor, yağmuru indiriyor".

İkincisi, ibtidâ-i halktır... Yânî sen onu bilmezsen de o olacaktır, Allah ona kaadirdir. Rahİmdekini bilip yarattığı gibi ruhâmdan yaratmasını da bilir... (Hakk Dîni, V, 3852-3853).

[447] Âyet, önceki ve sonrakilerİyle şöyle bir bütünlüktedir:

"Yarattığı herşeyi güzel yapan, yaratmaya da çamurdan başlayan O'dur. Sonra O, bunun zürriyetini hakîr bir sudan yapmıştır. Sonra onu düzeltip tamamladı. İçine ruhundan üfürdü. Sizin için kulaklar, gözler, gönüller yarattı. Ne az şükrediyorsunuz!" (Âyet: 7-10).

[448] Ebû Zerr ve Ebû'1-Vakt rivayetlerinde iki fiilde de böyle "Yehdi" ve "Yubeyyin" şeklinde "yâ" harfiyle gelmiş, bâzı nüshalarda ise "Nendi" ve "Nubeyyin"şeklinde "nün" harfiyle gelmiştir.

[449] Önceki iki âyet şöyledir: "Bizim âyetlerimize ancak öyle kimseler îmân ederler ki, bunlarla kendilerine Öğüt verildiği zaman, onlar büyüklük taslamayarak, yüzü üstü secdeye kapanırlar ve Rabb 'lerini hamd ile tesbîh ederler. Yanları yataklarından uzaklaşır, korku ve ümîd ile Rabb'lerine duâ ederler. Kendilerini rızık-landırdığımız şeylerden de hayra sar/ederler. Artık onlar için... " (Âyet: 15-17). Buradaki 15. âyet, secde âyetidir. İmâm Müslim'in Ebû Hureyre(R)'den rivayet ettiği bir hadîs meali şöyledir: "Âdem oğlu secde âyetini okuyup secde ettiği zaman şeytân ağlayarak çeki/ir ve: Eyvah/ar olsun! Âdem oğlu secde ile me'mûr oldu, secde etti de cenneti kazandı. Ben ise secde ile emredildiğim hâlde ayak dayattım da akıbet hakkım ateş oldu, der" (Müslim, îmân, 35. bâb: "Namazı terkedene kâfirlik isnadının beyânı babı", Müslim Ter., I, 132-133 "81").

[450] Bu da Ebû Hureyre hadîsinin başka yoldan bir rivayetidir. Bu hadîsler, kudsî hadîsler'deridir. Bunların ma'nâlarını Allah, Peygamberi'ne ya ilham ile yâhud rü'yâ ile bildirir, Peygamber de o ma'nâyı kendi ibaresiyle ümmetine teblîğ eder. Bunun için kudsî hadîs, ma'nâsı Allah tarafından ilham ve lâfzı Rasûlullah tarafından tertîb ve teblîğ edilen haberdir, diye ta'rîf edilir. Kudsî hadîs'in Kur'-ân'dan farkı şöyledir: Kur'ân hem lâfzı, hem ma'nâsı Allah tarafından vahyedilmiştir. Kudsî hadîs'in yalnız ma'nâsı Allah tarafından ilham edilmiş, Peygamber hadîsi ise, Peygamber'in kendi içtihadı ile vâki' olan tebliğleridir. Üçüncü kısmın hem lafzı, hem ma'nâsı Peygamber'e âiddir.

[451] es-Sıysa: Diken, dokumacıların bezin erş ve argacını düzdükleri dokumacı tara-ği,.horozun ayağında olan mahmuz, sığır ve geyik kısmının boynuzu, hısn ve hisara denir ve mutlakaa hisar ve kal'aya ve palanga gibi sarp ve mu'tenâ' yere denir (Kaamûs Ter.).

Bu âyetteki "Kitâblilar", Yahûdîler'den Kurayza oğullan'dır. Rasûlullah ile ahde girişmişlerken Nadîr oğullan'nın ısrarıyla dönmüşler, Ahzâb'a (yânî Medine'ye saldıran düşman ordularına) yardım etmişlerdi. Ahzâb'ın bozulup dağıldığı gecenin sabahı müslümânlar Medîne'ye dönüp silâhlarım bıraktıkları sı rada Cibril, Rasûlullah'a gelmiş: "Zırhını çıkarıyor musun? Melekler henüz silâhı bırakmadılar. Allah sana Kurayza oğullan üzerine yürümeni emrediyor, ben de onlara gidiyorum" demişti. Bunun üzerine "ikindiyi Kurayza oğullan'nda kılsınlar!" diye insanlara i'lân edildi, vardılar, yirmİ-yirmibeş gece muhasara ettiler. Rasülullah'ın hükmüne inmeleri teklif olundu, inmediler; Sa'd ibn Muâz'ın hükmüne İnmeye razı oldular. O da muhâriblerin öldürülmesine, çocuklar ve kadınların esîr edilmesine hükmetmiş idi ki, vak'a meşhurdur (Hakk Dini, V, 3888).

[452] Hadîsin üst taraftaki âyete uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti Ödünç isteme Kitabı, "Borç bırakan üzerine cenaze namazı kılma bâbı"nda da geçmişti. Peygamber'in dünyâ ve âhiret işlerinin hepsinde mü'minlere kendi öz nefislerinden daha yakın olması şöyledir: Çünkü Peygamber, mü'minlere işlerinin hepsinde iyilik ve selâmetlerini gerektirecek şeylerden başkasım emretmez ve razı olmaz. Fakat nefis böyle değildir. Binâenaleyh mü'minler Peygamber'i kendi nefislerinden daha çok sevmeli, O'nun emrini herşeyden üstün ve geçerli tanımalıdır (Beydâvî).

[453] Bu hadîsi Müslim de Fadâil Kitâbı'nda getirmiştir: Müslim Ter,, VII, 331 "2425". Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Çünkü hadîs, âyetin inme sebebini beyân etmektedir: Zeyd ibn Harise çocukken esîr edilmiş, onu Hakîm ibn Hizam, teyzesi Hadîce için satın almıştı. Hadîce, Peygamber ile evlenince onu kendisine hediye etmişti. Babası ve amcası sonra onu Peygamber'den istemiş, Peygamber Zeyd'i muhayyer kılmış, o da Peygamber'i tercih etmişti. Bunun Üzerine Peygamber Zeyd'i âzâd etmiş, oğulluk edinmişti. Onu Muhammed'in oğlu Zeyd diye çağırırlardı (Medârik). Bu âyet inince, herkesi kendi babasının adiyle çağırmak emredildiği için böyle yapılmıştır.

[454] Buradaki fitne, dînden dönmeleri ve müslümânlarla savaşmalarıdır (Beydâvî).

[455] Hadîs başlıktaki âyeti içine aldığı için başlıkla uygunluğu açıktır. Bu hadîs, Bu-hârî'nin Müslim'den ayrı olarak rivayet ettiği hadîslerdendir. Bunun uzun bir metinle bir rivayeti Cihâd Kitâbı'mn baş taraflarında geçmişti. Bu Enes ibn Nadr, Uhud harbinde şehîd edilmiştir.

[456] Başlığa uygunluğu bundan önceki hadîste söylediğimiz gibidir. Bu hadîsin bir rivayeti de CİHâd Kitabı, "Mü'minler içinde Allah'a verdikleri sözde sadâkat gösteren nice erler vardır bâbf'nda geçmişti. Denildi ki, kaybedilip de Huzey-me'nin yanında bulunan âyet et-Tevbe Sûresi'nin sonu idi. Buna şöyle cevâb verilmişti: Hasra delîl yoktur. Her iki âyetin de başkasında değil de, Huzeyme'-nin yanında olmalarında hiçbir mahzur yoktur. Diğer bir cevâb: Birincisi hurma dallarından ve benzeri yazı malzemesinden Mushaf'a nakledildiği sırada idi, ikincisi de sahîfelerinden Mushaf'a nakledildiği sırada idi (Aynî).

Bu âyetin sübûtu âhâd yoluyla olmuştur, Kur'ân ancak tevatür ile sabit olur denilemez. Çünkü o âyet sahâbîier yanında mütevâtir idi. Bunun için Zeyd: Ben onu Rasûlullah her zaman okurken işitip dururdum, demiştir. Umer de: Ben şehâdet ediyorum ki, bu âyeti Rasûlullah'tan muhakkak işitmişimdir, demiştir. Ubeyy ibn Ka'b, Hilâl ibn Umeyye ve daha başkaları da böyle söylemişlerdir (Kastallânî).

[457] Ma'nâ şudur: Geçen bütün peygamberler hakkında Allah'ın sünneti, onlara halâl kıldığı şeylerle kendilerini muaheze etmemektir. Bunda nikâhın bütün peygamberlerin sünneti, yânî kaanûnu olduğuna delîl vardır da denildi.

[458] Başlıkta ve hadîste metni verilen âyete "Tahyîr Âyeti" denilir. Peygamber'in kadınları dünyâ zînetleri ve bol maîşet istemişlerdi. Bir taraftan da birbirlerine karşı besledikleri kadınlık kıskançlığı ile Peygamber'e ezâ etmişlerdi. Bu sebeb-le huzursuz olan Peygamber, bir ay kadar kadınlarını bırakmış ve inzivaya çekilmişti. İşte Tahyîr Âyetleri denilen bu iki âyet, bu sebeble inmiştir. Bu muhayyer kılma sonunda,dokuz kadın da Allah'ı, Rasûlü'nü ve âhireti terçîh etmişlerdir.

[459] Bu da geçen hadîsin başka bir yoldan gelenidir. Buharı bunun bir rivayetini Ta-lâk'ta, Müslim ise Nikâh'ta getirmiştir: Müslim Ter., IV, 419 "1475".

[460] Âyetin tamâmı şöyledir: "Hatırla o zamanı ki, Allah 'in kendisine nVmet verdiği ve senin de yine kendisine lütuf ta bulunduğun zâta sen; Zevceni uhdende tut. Allah'tan kork, diyordun da insanlardan korkuyordun. Hâlbuki Allah kendisinden korkmana daha çok lâyıktı. Şimdi madem ki Zeyd o kadından ilişiğini kesti, biz onu sana zevce yaptık. Tâ ki oğullukların kendilerinden ilişiklerini kestikleri zevcelerini almakta mü 'minler üzerine günâh olmasın. A ilah 'in emri yerine getirilmiştir".

[461] Âişe bu hadîsinde Meymûne bintu'I-Hâris gibi bâzı kadınların mehirsiz olarak Peygamber'le evlenmeye tâlib olduklarına işaret etmiştir. Bu yalnız Peygamber'e has bir uygulama İdi, ümmet ferdlerini şâmil değildi.

[462] Âişe'nin bu sözü, kendisinin edeb ve fetânetinin şaheser bir delilidir. Bu hadîsi Müslim de et-Talâk'ta getirmiştir.

[463] Abdullah ibn Abbâs'tan gelen rivayette, birtakım kimseler yemek vaktinden evvel Rasûlullah'ın evine gelirler, yemek yemek için bekleşirlerdi. Yemek yedikten sonra da gitmek bilmezlerdi. Rasûlullah bunların saygısız hâlinden çok sıkılır, onlara çıkıp gidin de diyemezdi. Başlıktaki âyet bunun üzerine inmiştir.

Müfessir Mukaatil'in beyânına göre, Talha ibn Ubeydillah: Rasûlullah vefat ederse Âişe'yi muhakkak ben eş edineceğim, derdi. Bu âyet, mü'minlerin anaları olan Peygamber kadınlarım nikâh etmenin harâmlığını bildirdi. Kurtu-bî'nin rivayetine göre, bu âyet inince Talha bu sözünden pişmanlık duymuş ve Mekke'ye yayan giderek Ka'be'de tevbe etmiş ve affa erişmiştir.

[464] Hicâb Âyeti, kadınların dış elbiselerini (çarşaflarını, mantolarını, feracelerini, abalarını) giymelerine dâir hükümleri içine alır. Bunun inme sebebi hakkında burada Enes ibn Mâlik'ten dört daha, Âişe'den de bir hadîs gelmektedir.

[465] Bu dört hadîs ayrı ayrı senedlerle ve bâzı lafız farklılıklanyle Enes ibn Mâlik'-ten gelen rivayetlerdir. Bunların bâzısı Buhârî'nin İzin İsteme Kitâbi'nda ve daha başka yerlerinde de geçmişti. Buradaki başlığa delâletleri meydandadır.

Hicâb âyeti, kadınların dış elbiselerini (çarşaflarını, abalarım, carlarını, mantolarını) giymelerine dâir hükümleri içine alır. Bu rivayetlerin hepsi kadınların tesettürüne (örtünmelerine) ve erkeklere karşı örtünmelerine delâlet etmek hususunda gayet açıktırlar.

Hicâb âyeti, üç defada üç mertebeyi nâtık olmak üzere inmiştir:

a. "Ey Peygamber, zevcelerine, kızlarına ve mü'minlerin kadınlarına dış elbiselerinden üstlerine giymelerini söyle... " (el-Ahzâb: 59) âyetiyle kadınlar ör-tünmekle mükellef oldular.

b. "... Bir de onun zevcelerinden lüzumlu birşey istediğiniz vakit perde ardından isteyin. Bu hem sizin kalbleriniz, hem onların kalbleri için daha temizdir..." (el-Ahzâb: 53) âyeti gereğince, perde sarkıtmak ile emrolundular ki, bu harem ile selâmlığı ayırmak demektir.

c. "Mü'min kadınlara da söyle: Gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar, zînetlerini açmasınlar. Bunlardan görünen kısmı müstesna. Baş örtülerini yakalarının üstüne koysunlar... "(en-Nûr: 31); <ıEy Peygamber kadınları, siz diğer kadınlardan biri gibi değilsiniz... Evlerinizde oturun. Evvelki câhiliyet yürüyüşü gibi yürümeyin..." (el-Ahzâb: 32-34). Bu âyetler gereğince, şer'î bîr zaruret olmadıkça Peygamber kadınlarının evlerinden çıkmaları nehyolunmuştu. Bundan sonra gelecek Âişe hadîsinden öğrenildiğine göre, bu ilâhî emir de mutlak değildi: "İhtiyâç için Peygamber'in kadınlarına da (örtünmüş olarak) evle-rinden çıkmalarına izin verilmiştir".

[466] Hadîsin başlığa uygunluğu "Hicâb Âyeti indikten sonra..." sözünden alınır. Bu rivayete göre Şevde vak'ası Hicâb Âyeti indikten sonradır. Buhârî'nin Ab-dest Alma Kitâbı'ndaki Umer hadîsinde ise bu vak'a Hicâb Âyeti inmezden Önce vuku1 bulmuştur. Şârih Kirmânî bu iki rivayeti tevfik için, Şevde vak'asmm ve Umer'İn i'tirâzımn iki defa vuku' bulduğunu, biri Hicâb Âyeti'nin inmesinden önce, öbürüsü inmesinden sonra olduğunu kabul ediyor.

Umer'in bu içtihadı "Evlerinizde oturun'* (el-Ahzâb: 33) emrinin gereği idi. Peygamber'in kadınları diğer kadınlar gibi değildi. Onlar Peygamber kadını olmak ve mü'minlerin analan bulunmak gibi üstün vasıflar taşıyorlardı. Bununla beraber bu emir mutlak değildi. Bir ihtiyâç üzerine evden çıkmamak, Peygam- ı ber'in kadınları için ağır bir külfet ve meşakkat idi. Onun giderilmesi İslâm'ın dayandığı kolaylaştırma düstûrlarından mühim biri İdi. Nitekim bu hadîsin sonunda verilen cevâb o meşakkati giderip, kolaylığı getirmiştir.

Diğer İslâm kadınlarına gelince, onlar için bu derece kapalılık ve münzevî hayât yaşamaları vâcib-değİldir. Âlimlerin bu hususta ittifakları vardır. Onlar da zînetlerinı teşhîr etmeyerek, sesinin fıtrî ahengi ile görüşerek islâm içtimaî hayâtında faaliyetleri caiz kılman her türlü hayât sahasında çalışabilirler. Kadınlık ismetini ve herkese hürmet telkin eden kadınlık vakaarını muhafaza ederek alışveriş, ta'Iîm ve tedris, vekâlet, şirket, şehâdet gibi her nevi' medenî hakları hâiz olarak hayâtı ve içtimaî faaliyetlerde bulunabilirler.

[467] Hicâb Âyeti inip, bundan sonra Peygamber'in kadınlarına perde arkasından söylenmesi emrolununca, Peygamber kadınlarının babalan, oğullan, kardeşleri Rasûlullah'a müracaat edip: Yâ Rasûlallah! Biz de başkaları gibi perde arkasından mı konuşacağız? diye sordular. Bunun üzerine başlık yapılan âyet İnmiş ve âyette sayılan yedi sınıf hısımlara karşı örtüye lüzum olmadığı bildirilmiştir. Şu kadar ki, bu âyette amca ile dayı zikrolunmamıştır. Sebebi de amcanın baba, dayının kardeş gibi olmalarındandır. Nitekim buradaki hadîste Rasûlullah'ın Âişe'ye süt amcasının ziyaretini kabul etmesine İzin verdiği açıkça görülmektedir.

[468] "Hadîste başlığa uygunluk yoktur, çünkü bunda âyetin tefsirinden birşey yoktur" denilmiş ise de, buna şöyle cevâb verilmiştir: Hadîste Rasûlullah'ın "Ona izin ver, çünkü o senin amcandır" sözünden dolayı, süt amcaların ve süt babalarının, mü'minlerin annelerinin yanlarına girmelerinin cevazım beyân kasdedilmiş olması yönünden, hadîs başlığa uygun bulunmaktadır.

Hadîsteki "Teribetyemûniki = Sağ etin topraklansın" sözü, Arablar'ın ha-kîkatini ve vukuunu kasdetmeyerek söyleyegeldikleri bir duâ cümlesidir. Çünkü ma'nâsı "Sağ elin fakîrleşsin" demektir. Bir kimse fakîr olduğu zaman "Teribe", zengin olduğu zaman ise "Etrabe" denilir. Sanki o kimse toprağa değdiği zaman toprağa yapışır, topraklandığı zaman da onun toprak kadar çok malı hâsıl olur. Sağ elin zengin olsun, elin toz toprak kadar bol mala ersin diye duâ edilmiş olur.

Hattâbî: Bu hadîste fıkıhtan, erkek için süt İsbâtı ve emziren kadının kocasının baba menzilesinde, onun erkek Jcardeşinin de amca menzilesinde olduğu hükmü vardır, demiştir (Aynî).

Bu vakıada süt ananm sütünden, kadının zevci ile zevcinin kardeşi istifâde ederek zevç baba, kardeşi de amca makaamına geçtiklerinden, emzirme alâka-sıyle buna fakîhler arasında "Lebenu'l-furûl" denilmiştir.

[469] Bu âyet ile Peygamber'e salât ve selâm getirmek farz kılınmıştır. Bu farz, fıkıh ıstılahında farz-ı ayn denilen ve her müslümân için bizzat yerine getirilmesi zarurî bulunan bir vazifedir.

Sa/ât, lügatte duâ ma'nâsınadır. Dîn örfünde bildiğimiz ve husûsî rükünler ve zikirlerle,kıldığımız namaz demektir. Bu âyetteki ma'nâsı, Peygamber'e ta'-zîm ve tebrikten ibarettir. "Ey müzminler, Allah ve melekleri size salât ederler,.. " (el-Ahzâb: 43) kavlinde Allah'ın ve meleklerin, mii'minlere salâtı da rahmet ve istiğfar ma'nâlarınadır ve müşterek bir lafzın birkaç ma'nâya kullanılmasıdır.

Kaadi Ebû Bekr İbn Bukeyr şöyle dedi: Bu âyet Peygamber'e İnince, kendisine selâm vermelerini sahâbîlerine emretti. Onlardan sonra gelenler de gerek Peygamber'in kabrini ziyarette, gerek ismi anıldığı zaman O'na selâm vermekle me'mûr olmuşlardır. Bu selâmın ma'nâsında üç vecih vardır:

a. "Her türlü eksikliklerden ve âfetlerden selâmet sana ve beraberinde bulunanlara olsun". Bu suretle "Selâm"' masdar olur.

b. "Selâm seni hıfz ve siyânette, ikram ve inayette dâim, kaaim ve kefil olsun". Bu suretle "Selâm", Allah'ın güzel isimlerinden olur ki "Selâmet veren en yüce zât" demek olur. Allah'ın isimleri içinde bundan başka masdar yoktur.

c. "Selâm", Rasûlullah'a müsâlemet ve inkıyâd ma'nâsınadır ki, "Teslîm" de budur. Nitekim Allah "Fe lâ ve Rabbike lâ yu'minûn" (en-Nisâ: 65) buyurmuştur. İmâm Râgıb dedi ki: "Selâm, Selâmet", dış ve iç âfetlerinden ârî olmaktır. Allah'a "Selâm" denilmesi, kendisine lâyık olmayan şeylerden salim ve münezzeh bulunmasmdandır.

Peygamberimize zaman ve mahall ile kayıdlanmaksızın icmâlen salât etmek farzdır. Çünkü Allah O'na salât etmemizi emretmiştir. Selef imamları ve tefsîr âlimleri bu emri vucûba hamlediyorlar ve bunda icmâ' vardır. Kaadi Ebû Bekr ibn Bukeyr dedi ki: Allah bütün halkına Peygamber'! üzerine salât etmelerini ve teslîmiyetle selâm getirmelerini farz kılmış ve bu farzın îfâsmı muayyen bir vakte hasretmemiştir. Binâenaleyh kişinin O'na salât ve selâmı çok yapması ve bunu terketmemesi vâcibdir... (Hasan BasrîÇantay, Meâl-iKerîm).

[470] Hadîs, başlıktaki "Siz de O'na salât okuyun" emrinin tam tefsiridir. Hadîste râvî Ka'b'm "Yâ Rasûlallah, biz Sana selâm vermeyi bilmişizdir" sözüyle maksadı, Rasûlullah'ın teşehhüd esnasında okunmasını öğrettiği et-Tahiyyâtu duâ-sındaki İıes-Selâmu aleykeeyyuhe'n-Nebiyyu ve Rahmetu'Hâhi ve berekâtuhu - Ey Peygamber! Selâm, Allah'ın rahmeti ve bereketleri Sana olsun"'kavlidir.

Salât da namazlarımızda bu Tahiyyat duasından sonra okuduğumuz sale-vât dualarıdır. Bunun tam bir rivayeti, Peygamberler Kitabı, "Allah İbrahim'i bir halîl edindi babı", "Haddesenâ Kays ibn Hafs ve Mûsâ ibn İsmâîP'de geçmişti.

Hanefî imamlarından Kerhî: Her müslümâna en kısa cümle ile olsun "Al-lâhumme sallı alâ Muhammedin ve sellim(— Yâ Allah,

Muhammed'e salât et veO'nu esen kıl)"diye duâedip selâmlaması farzdır, demiştir. Ebu's-suûd da:

Bu âyet, RasûluIIah'a salât ve selâm getirmek vâcib olduğunun en kesin delilidir, demiştir. Şu kadar ki, tekrar edilip edilmeyeceği âyette bildirilmemiştir. Bunun için bâzı müctehidler tekrar edileceğine, bazalin da bir mecliste bir kerresinin kâfî olacağına kaail olmuşlardır. Nitekim secde âyetinde böyledir.

[471] Bunlar da'aynı hadîsin başka yoldan gelen rivayetleridir. Bunların benzerleri Duâ Kitâbı'nda da gelecektir.

[472] Hadîsin daha uzun bir rivayeti Peygamberler Kitâbı'nda geçmiş ve ilgili açıklamalar da orada verilmişti.

Bu âyet Rasûlullah'm Zeyneb'le evlenmesinden dolayı edilen lâkırdılar üzerine; bir rivayette de Âişe'ye iftira mes'eksİ üzerine inmiş deniliyor. Musa'ya edilen ezâ hakkında da birkaç rivayet söylenmiştir:

a. Mûsâ çok edebü bir zât olduğu için, bedenini kimseye göstermediğinden dolayı İsrâîl oğullarından birtakım kimseler "Bu niye bu kadar Örtünüyor? Mutlaka bedeninde bir ayıp veya bir âfet var" diye lâkırdı etmişler, sonra da bir gün tenhâda elbisesini bir taşın üzerine koymuş yıkanırken Allah tarafından taşın yuvarlanmasıyle asasını kapıp onun arkasından koşarken haylî bir kalabalık rastgelip, kendisini Allah'ın yarattığı en güzel bir beden ile görüvermişler...

b. Kardeşi Harun'u öldürdü demişler.

c. Hâşâ zinaya nisbet etmek istemişler: Kaarûn azgınlık ve İsyan ettiği za,-mân, sürtük bir kadına birçok mal vererek Musa'ya nefsiyle isnâdda bulunmak üzere teşvik ve sevketmiş, fakat sonunda kadın Kaarûn ile aralarında geçen mâ-cerâyı ikrar edivermiş... Onu lekelemek isterlerken, Allah onu temize çıkarıp, kendilerini rezîl ve rüsvây etmiştir.

Vecîh, vecâhetli, haysiyet ve mevki sahibi, şerefli, sevgili, tam Türkçe'siyle yüzlü idi. Onun için duasını kabul ediverdi de düşmanlarını kahreyledi, yâhud daha yüzlü oldu, daha ziyâde şeref ve sânı arttı. Muhammed İse Rasûlullah ve Hâtemu'n-Nebiyyîn olduğu, Allah ve Melâikesi hep O'na salevât getirmekte bulunduğu için, Allah indinde daha vecîh, daha sevgilidir. Onun için herhangibir hususta onu incitecek sözler söyleyenler, yalan şeyler yayanlar, kendilerine yazık etmiş olurlar (Hakk Dîni, V, 3932-3933).

[473] "Biz de üzerlerine Arim seylini salıverdik "; Arim seyli önüne geçilmez sarp seyl, yâhud Arim denilen şeddin seyli veya Arim deresinin seyli. Ebû'1-Fidâ, Târih'-inde: "Bu şeddi Me'rib arzında Sebe' ibn Yeşcub yapmış ve ona yetmiş kadar çay akıtmış ve uzak vâdîlerden seylleri celbeylemiş idi" der. Âlûsî de, Keşşata da der ki: "Bu sedd, Belkîs'in yaptığı sedd idi ki, iki dağın arasını taş ve zift ile kapatarak menbâ ve yağmur sularını biriktirmiş ve sulamak için lüzumu kadar harklar bırakmıştı". Âlûsî'nin nakline göre, şeddin arkasına suyu habsedip birbiri üzerine birçok kapılar ve önüne nehirlerin sayısınca oniki havuz yapmıştı... (Hakk Dîni, V, 3956-3957).

[474] Yânî izin verdiklerinin şefaati de birdenbire oluvermez, mevkıfta çok dururlar, dehşetli korku, helecanlar içinde beklerler, o dereceye kadar beklerler ki, nihayet kalblerinden o dehşet ve helecan giderildiği, yânî şefaate izin verildiği zaman, şefaat bekleyenler, şefaat eden şefaatçilere: Rabbiniz ne söyledi? derler... (Hakk Dîni, V, 3962),

[475] Hadîsin başka bir sened ve az farklı bir metinle bir rivayeti el-Hicr Sûresi'nİn tefsirinde geçmiş ve açıklamalar da orada verilmişti.

[476] Bunun daha uzunca bir rivayeti eş-Şuarâ: 214. âyetinin tefsîrinde geçmişti. Bu, Peygamber'in ilk defa peygamberliğini i'lân vak'ası olduğundan, rivayet âlimleri bunu kısa ve uzun metinlerle birçok tarîklerden rivayet etmişlerdir. Peygamber'in bu ilk da'veti en yakın hısımlarına olmuştu. O'nun bu da'veti ve teblîği yakın hısımları tarafından muhalefetle karşılanmadı. Ebû Leheb'in i'tirâzı bile te'sîrli olmadı. "Yâ Sabâhâh" ta'bîri, Arablar arasında mühim bir hâdise vukuunda halkın toplanması ve tedbîr alması için kullanılır.

[477] Bu sûrede tefsire âid hadîs gelmemiştir. Ancak Buhârî bâzı ta'bîrlere âid tefsirleri nakletmiştir.

Kıimîr, esasen hurma ile çekirdeğinin arasındaki ince zar veya çekirdeğin arkasındaki İnce pürüz demek olup, sonra hakîr ve küçük olan şeylerde mesel olmuştur...

Garâbîb, ğaynın kesriyle Ğırbîb'in cem'idir. Gırbîb, siyahın şiddetlisi demektir ki, te'kîden mübalâğası için kullanılır. "Garâbtbu sudun", "Kapkara, yânî koyu kuzgûnî siyahlar" ma'nâsınadır. İşte dağların taşlarında ve topraklarında böyle bol bol muhtelif alacalar da sâde bir tesadüf eserinden ibaret değil, Hâlık'ın bir tahsis ve tasfiyesidir (Hakk Dîni, V, 3982-3990-3991)

[478] Selh kelimesi, biri diğerinin lâzımı iki ma'nâ ile kullanılır: Soymak, çıkarmak. Koyundan deriyi yüzdüm, soydum, giderdim demek olur. Diğerinde ise, koyunu deriden soydum denilir. Açtım, meydana çıkardım demek olur... Burada her iki ma'nâ ile tefsir edilmiştir ki, ikisi de doğrudur... {HakkDîni, V, 4028-4029).

[479] Bu, önceki hadîsin başka yoldan gelen rivayetidir. Buhârî bu hadîsi Sahîh'mm birçok yerinde getirmiştir. Bunun daha uzunca bir rivayeti Bed'u'1-Halk Kitabı'nda da geçmiş ve ora ile alâkalı bâzı açıklamalar verilmişti.

"Güneşin bu cereyanı yalnız mekânda hareketi diye anlaşılmamalı, mekânı ve zamanı bilcümle eserleri ve durumtarıyle vücûdda tevalisi ma'nâsına anlamalıdır. Meselâ ziya ve hararet neşri de onun bir cereyanıdır. Mustakarr, mimli masdar, ismi zaman, ismi mekân olabildiği gibi, "lâm"la da birkaç ma'nâya geldiğinden bu ifâde birkaç ma'nâya sâdıktır:

a. Güneş kendisi için takdir ve tahsis edilmiş bir istikrar sebebiyle, yânî sabit bir karar, muntazam bir kaanûn ile cereyan eder. Hesâbsız, serseri, kör bir tesadüf değil.

b. Bir istikrar için, yânî kendi âleminde bir karar ve denge meydana getirmek gayesiyle yâhud nihayet bir sükûna erip durmak için cereyan ediyor.

c. Kendine mahsûs bir istikrar zamanı için, yânî duracağı bir vakte kadar...

d. Kendine hass bir istikrar mahalline mahsûs, yânî yerinde sabit olarak cereyan eder, mihverinde döner yâhud kendisinin karargâhı olan âlemin faydaları için cereyan eder... Kendisi için bir istikrar noktasına doğru gitmektedir... Bundan güneşin diğer bir merkeze doğru hareket etmekte bulunduğu da anlaşılabiliyor. Nitekim hadîs buna işaret etmektedir..." (Hakk Dîni, V, 4029-4031).

[480] Bu hadîslerin birer rivayeti en-Nisâ: 163. âyetinin tefsiri sırasında da geçmişti. el-Kalem Sûresi'nde "Sen Rabb 'inin hükmüne sabret. O balık sahibi gibi olma. Hatırla ki, o gamla dolu olarak duâ etmişti" (Âyet: 48) buyurulmuş, bu ilâhî hitâb Yûnus Peygamber'İn mertebesinin indirilmesine delâlet eder suretinde hâtıra gelmesi düşünülen bir yanılmayı karşılamak için, Peygamber'imiz, peygamberler arasından bilhassa Yûnus'u zikretmiştir. Nübüvvet hususunda peygamberler arasında üstünlük yoktur. Çünkü peygamberlikte hepsi müsâvî bir sınır üzeredirler. Başlıktaki âyetin devamı şöyledir:

"Hani o dolu bir gemiye kaçmıştı. Derken kur 'a çekmişlerdi ve mağlûblar-dan olmuştu. O, kınanmış bir hâlde iken kendisini hemen balık yutmuştu. Eğer çok tesbîh edenlerden olmasaydı, herhalde insanların tekrar diriltileceklerİ güne kadar onun karnında kalıp gitmişti..." (Âyet: 140-148).

[481] Bunun bir rivayeti el-En'âm Sûresi tefsirinde geçmiş ve gerekli açıklamalar orada verilmişti.

[482] Kelâbâzî ile İbn Tâhir şöyle dediler: Bu, dedesine nisbet edilen Ebû Abdillah Muhammed ibn Yahya ez-Zuhlî en-Nişâbûrî'dir. Buhârî'den az sonra, takrîbî 257 yılında vefat etti. Buhârî bundan otuza yakın yerde rivayet etti, fakat Muhammed ibn Yahya ez-Zuhlî ismini açıkça söylemedi. Sâdece "Bize Muhammed tahdîs etti" der, bunun üzerine artırma yapmaz ve onu dedesine de nisbet etmez. Böyie yapmasındaki sebeb şudur: Buhârî Nişâbûr'a girdiği zaman, Muhammed ibn Yahya ez-Zuhlî "Lafzın yaratılması mes'elesi"nde Buhârî aleyhine gruplaşma yapıp fesâdçıhk eylemişti. Buhârî bu hâdiseye kadar kendisinden hadîs işitmiş idi. Bunları ondan rivayet etmeyi terketmedi, fakat gereği gibi ismini açıkça söylemedi. Diğerleri de: Bunun Muhammed ibn Abdillah İbn Mu-bârek el-Mahzûmî olması muhtemeldir, çünkü o da bu tabakadandır, dediler (Aynî).

[483] en-Nesâî'nin bu konudaki rivayeti şöyledir: İbn Abbâs dedi ki: Peygamber (S) Sâd Sûresİ'nde secde etti ve "Dâvûd, tevbe olmak üzere secde etmişti, biz de şükr olarak secde ederiz" buyurdu. Nesâî'nin bu rivayetine göre Sâd secdesi tevbe secdesi, Peygamberimiz için de şükr secdesi oluyor. Dâvûd Peygamber tevbesi-nİn kabul edilmesine karşılık şükür secdesi yapmış olduğundan, bunun okunması sırasında secde etmek sünnet olmuştur.

Peygamber'imize el-En'âm: 84-90 âyetlerinde isimleri sayılan bütün peygamberlerin yoluna uyması emredilmiştir. Semavî dînlerin hepsinde ortak olan esâslarda: Allah'a, meleklere, kitâblara, peygamberlere, âhiret gününe, kadere, öldükten sonra dirilmeye îmân gibi. Bir de geçmiş peygamberlerin bunca mu-sîbetlere, tehlikelere, İnkârlara göğüs germeleri, vazifelerini herşeye rağmen hakkıyîe edâ etmiş olmaları hususunda.

[484] "el-MilletVl-âhire", "Diğer millet" yâhud "Sonraki millet" demektir. Bu suretle Nasrâniyyet'e işaret olur. Çünkü İslâm gelmeden evvel, o zaman için en son millet Nasrâniyyet idi, o da Teslîs'i kabul ediyordu.

Müşrikler muhtelif maksadlarla türlü ma'bûdlar peşinde boğuşuyorlardı. Şikaak ve ihtilâf içinde olmaları bu sebebden idi.

Atalarından beri müşrikliğe alışmış olan Câhiliye kafası, bu kadar muhtelif insanların muhtelif emelleri ve hissiyatlarım yalnız bir ma'büdun nasıl tatmin edebileceğini düşünemiyor, "Biz bunu, yânî ilâhları tek yapma sözünü son millette işitmedik" diyerek Tevhîd'i şaşılacak birşey görüp reddetmek istiyorlardı... (Hakk Dîni, V, 4085).

[485] Bu hadîs aynı metin ve senedle Namaz Kitabı, "Esîr yâhud borçlu mescidde bağlanır bâbı"nda da geçmişti,

"Bu münâsebetle şunu arzetmek vâcibdir ki, Allah'ın hayât sahibi mahlûkları yalnız maddî âlemdeki insan ile -nevî'lerini saymakla tüketemediğimiz-hayvanlardan ibaret değildir. "Rabb'inin ordularını kendisinden başka kimse bilmez" (el-Müddessir: 31) mantûkunca İlâhî orduları, mahlûkaatın nevi'Ieri ve cinslerini ancak yaratıcıları bilir. Bunlardan akıl sahibi olarak Rasûlullah'ın haber vermesiyle bilmiş olduğumuz iki takımı melekler ile cinnlerdir. Bunlar çeşit çeşit suretlere girmeye kudretli olacak selâhiyette yaratılmışlardır... (Ahmed Na-îm, Tecrîcl Ter., II, 332-335).

"Benden başka kimseye gerekmeyecek bir mülk", yânî benim hâlime mü-nâsib, bana mahsûs bir mu'cize olsun.. Râzî, Tefsir'inin bir yerinde buna şöyle de ma'nâ vermiştir: Yânî bana öyle şanlı bir mülk ver ki, ben ona nail olup öldükten sonra 'Dünyâ mülkünün vefası olsa idi Süleyman'a olurdu' denilsin de kimsenin dünyâ mülküne hırs ve rağbeti yaraşık almasın..." (Hakk Dîni, V, 4097-4098).

[486] Hadîsin başlığa uygunluğu, başlıktaki âyeti içine almış olmasındadır. Bunun birazcık farklı bir rivayeti er-Rûm Sûresi'nin tefsirinde geçmişti. Diğer bir rivayeti Yağmur isteme Kitâbı'nda geçti.

[487] es-Sa'lebî: Bu bir meseldir ki, Allah bunu farklı farklı birçok ilâhlara tapan müşrik ile.Azîz ve Celîl Allah'tan başka hiçbirşeye tapmayan mü'min için beyân etti, demiştir (Kastallânî).

[488] Bu âyetin Kur'ân'da en ümîdli âyet olduğu söylenir. Bununla beraber dikkat edilmek lâzım gelir ki, bu ümîd, günâha teşvik için değil, en günahkâr kimseleri bile bir an evvel tevbe ve inâbeye teşvik için olduğu ikinci ve üçüncü âyetten apaçık görülür. Bunun nüzul sebebinde birkaç rivayet vardır. Bunlardan biri bu hadîste İbn Abbâs tarafından bildirilendir... Maamâfîh nüzul sebebi kâfirlerin İslâm'a girmesi mes'elesi ise de mahkûm âsîlerin tevbesini de şâmil olduğunda şübhe yoktur, o evleviyyetle sabit olur. Demek ki "Şübhesiz ki Allah, kendisine eş tanınmasını mağfiret etmez. Ondan başkasını, dileyeceği kimseler için mağfiret eder... " (en-Nisâ: 48, 115) âyeti gereğince şirkin mağfiret olunmaması tevbe edilmediği takdirdedir {Hakk Dîni, V, 4133-4134).

[489] Bu hadîste Allah'a parmak isnâd edilmiş olup bu müteşâbih hadîsler sırasına girmiştir. Müteşâbihler hakkında tefviz ve te'vîl adiyle iki ilmî yol vardır. Tef-vîz yoluna tutunan selef âlimleri Allah'ı organdan tenzih ederek, Allah için müm-kinâttan hiçbir şeye benzemeyen el, parmak vs.yi kabul ile beraber, bunların hakîkî mâhiyetlerinin ta'yînini Allah'a tefviz ve havale etmişlerdir. Te'vîl yolunu tutan sonraki âlimler de bu nevi' müteşâbih lafızları hep kudretle te'vîl etmişlerdir...

[490] ZemahşeriJBeydâvî, Ebu's-suûd gibi belâgatte seçkin olan müfessirler -başlıktaki âyet hakkında- diyorlar ki: Bu ulu söz, ¥üce Allah'ın gayet azametine ve kudretinin kemâline ve zihinlerin hayret ettiği büyük fiiller O'nun kudretine nisbet edilince çok küçük ve hakîr kalacağına bir tenbîh ve âlemi yıkivermek O'na göre pek kolay birşey olduğunu temsil ve hayal ettirme yoluyla bir ifâdedir ki, kabza ve yemîn kelimelerinin hakikat veya mecaz olmaları ciheti düşünülmeksizin "Gecenin zülfüne kır düştü" terkibi gibi, bütünü ile bir tavsiftir.

Diğer bâzıları da şöyle demişlerdir: Kelâmda aslolan hakikattir, fakat hakikatin imkânsız olduğuna bir delîl bulununca da mecaza döndürmek vâcib olur. Kabza ve yemîn kelimeleri organlarda hakikattir, Allah'a organ subûtu mümteni' 'bulunduğuna da aklî delîl vardır; o hâlde mecaza hamli vâcibdir. Zira "Fulân fulânın kabzasmda(avucunda)dır" denilir. "Onun tedbîr ve teshîri altında" demektir. "Sağ ellerinin mâlik olduğu " ta'bîrinde de murâd, kendilerinin mülkü olmaktır. Şu ev fulânın yedinde, fulânın kabzında ve fulâmn kabzasına geçti derler ki, hâlis mülkü olduğunu söylemek isterler. Hem bunlar kullanılan ve meşhur mecazlardır. İbn Atıyye de: Kabza, kudretten ibarettir, demiştir...

Yemîn, sağ demektir. Kuvvet ve kasenp ma'nâlarına da gelir... Sahîh-iMüslim'de Âişe'den gelen rivayete göre Arz ve Semâ'nm bu kabz ve dürülmesi sırasında insanların nerede olacağı Rasûlullah'tan sorulmuş, "Sırat üzerinde" buyurulmuştur (Hakk Dîni, V, 4136-4137).

[491] Bunun başlığa uygunluğu '"İkinci nefhadan sonra" sözünden alınır.

Bunun farklıca bir rivayeti Peygamberler Kitâbı'nda 28. Bâb, 70. hadîs olarak geçmişti.

en-Neml: 87. âyette birinci nefhanın korku ne/hası olduğu açıkça belirtilmiştir. Buna göre ikinci nefha yıkım, üçüncüsü ise kaldırma nefhasi'dır.

[492] Başlıkla uygunluğu, üfürmeleri içine alması bakımındandır. Başlıkta iki nefh beyân olunuyor. Birincisi yıkan nefhi sâik'th ki, bu birinci nefha veya orta nef-hadır. İkincisi kaldıran nefhi kıyam'dır ki, bu da ikinci veya üçüncü nefhadır. Ve Kıyamet kelimesi bu ikincideki "Âı>'âm"ma'nâsından olmakla beraber, birinciyi de başlangıç olmak üzere içine almaktadır. Onun için kıyametin kopması, en büyük kıyamı ifâde eder. Buna saat, vakıa, hakka dahî denilir {Hakk Dîni, V, 4137).

Hadîs metnindeki "Acbu zeneb", kuyruk sokumundaki kemiğin başı ve

en küçük bir parçasıdır. İbn Ebi'd-Dünyâ'nın Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayetinde Rasûlullah'tan "Nedir?" diye sorulmuş; "Hardal dânesi kadar bir parçadır" buyurmuştur...

[493] İşbu el-Mu'min Sûresi de Mekkî'dir; buna Gafîr Sûresi ve Tavl Sûresi dahî denilir. el-Mu'min "Fir'avn ailesinden olup îmânım gizlemekte bulunan bir mü'-min de şöyle dedi: 'Siz bir adamı Rabb'im Allah'tır demesiyle öldürür müsünüz?... " (Âyet: 28) diye beyân buyurulduğu üzere, Fir'avn ailesi içinden îmân etmiş olan kahraman zâta işarettir ki, Yâsîn sahibi gibi sâbıkûndandır {Hakk Dîni, V. 4141).

[494] Hâmîm mübtedâ yerindedir, "Mecâzuhâ" ikinci mübtedâdır, "Mecâzu evâili's-suver" haberdir, cümle birinci mübtedâmn haberidir. "Mecâzuhâ", "Tarîkuhâ" demektir (çünkü "Mecaz, Câze, Yecûzu, Cevaz (yânî geçmek)" fiilinden geçecek yer ve yol ma'nâsınadır). Yânî bu "Hâmîm"in yolu, hükmü sûre evvelle-rindeki diğer kesik harflerin yoludur, hükmüdür...

Bu "Hâmîm "in bir isim olduğu da söyleniyor. Bu görüşte olanlar Şurayh ibnu Ebî Evfâ' el-Absî'nin bu beytinde Hâmîm'i bir isim olarak ı'râblamasmı delîl kabul ediyorlar. Şurayh, Cemel harbinde Alî ibn Ebî Tâlib'in beraberinde idi. O gün Alî'nin askerlerinin şiân (parolası) "Hâmîm" idi. Bu Şurayh, Sec-câd diye lakablandırılan Muhammed ibn Talha ibn Ubeydillah'a saldırdığı ve ona mızrak sapladığı zaman, Muhammed "Hâmîm" demiş, fakat iş işten geçmiş, bunun üzerine Şurayh metindeki beyti söylemiştir... (Aynî).

Şurayh ibn Ebî Evfâ el-Absî, Cemel harbinde Alî'nin maiyyetinde idi. Muhammed ibn Talha'nın başında siyah bir sarık vardı. Alî, ordusuna: Başında siyah sarık olanı öldürmeyin, dedi. Muhammed ibn Talha'yı ancak babasına olan itaati, iyiliği o sarığı başından çıkartmıştı. Bu sırada Şurayh onunla karşılaştı ve mızrağını ona sapladı. Muhammed: "Hâmîm "i okudu. Şurayh da onu Öldürmüş oldu. Bunun üzerine Şurayh üzülerek bu beyti söylemiştir... (Kastal-lânî).

[495] el-Alâ ibn Ziyâd, ez-Zumer: 53. âyetini zikretmekle birlikte, el-Mü'min: 43. âyetine de İşaret etti. Bunu onların israftan dönmelerini ve ölümlerinden önce tev-beye çabuk davranmalarını istemek için yaptı. Bu el-Alâ ibn Ziyâd el-Basrî, et-Tâbiî, az hadîs rivayet eden zâhid bir kişidir. Onun el-Câmi'u's-Sahîh'de bundan başka yerde zikri yoktur. Hicretin 94. yılında vefat etmiştir (İbn Hacer ve Aynî).

[496] Buhârî bu hadîsin bir rivayetini Ebû Bekr'in menkabeleri bâbı'nın sonunda getirmişti.

Ca'fer ibn Muhammed şöyle dedi: Ebû Bekr, Fir'avn ailesinin mü'mİnin-den daha hayırlıdır, çünkü o îmânını gizliyordu, Ebû Bekr ise açıktan "Siz bir adamı RabbUm Allah'tır demesiyle öldürür müsünüz?" demiştir. Başkası da şöyle dedi: Ebû Bekr, Fir'avn ailesinin mü'mininden daha hayırlıdır. Çünkü o dille söylemekle yetindi. Ebû Bekr ise lisânın ardından elini tâbi' kıldı, da, Mu-hammed'e hem dili, hem de eliyle yardım etti (Kastallânî).

[497] Yânî sizde yarattığım te'sîr ve teessürü, size tevdî' ettiğim muhtelif vaziyetlerin îcâblarını yerine getirin, vazifelerinizi yapın.

[498] Çünkü "O kulakları sağır edercesine haykıracak olan ses geldiği zaman, o gün kişi biraderinden, anasından, babasından, karısından ve oğullarından kaçacak... "

(Abese: 33-37) derecede aşırı şaşkınlık ve dehşet kaplamasından dolayı birbirine meyletmek ve acımak zail olmuştur. Bu âyetin devamında buyurulduğu gibi "Bunlardan herkesin kendine yeter bir işi (bir derdi, belâsı) vardır".

[499] Tenakuz yoktur. Hâsılı şudur: Kıyamette birçok hâller ve yerler vardır. Bir yerde kendilerine korku şiddetli olur da onları soruşmalarından meşgul eder, bir yerde ayılırlar ve birbirleriyle soruşurlar (Kastallânî).

[500] Hâsılı onlar dilleriyle gizlerler, fakat elleri ve organları nuktedip konuşur da artık gizleme mümkin olmaz.

[501] Bu, Îbnu'z-Zurayk et-Teymî el-Kûfî'dir. Mısır'a inmiştir. Bu el-Câmi'u's-Sahîh içinde onun bundan başka hadîsi yoktur. 232

yılında ölmüştür. Buhârî hadîsi evvelâ muallak olarak verdi, sonunda da senedini verdi (Aynî, Kastallanî).

[502] Buhârî isnadın şevkini bilinen tertibinden ancak bunun kendi şartı üzere olmadığını işaret için değiştirdi, denildi. Bunun sureti, mevsûlün sureti olmasa da bu hadîs, Ebû Zerr ve el-Asîlî nüshalarında sabittir.

[503] Yânî bütün bunları dört gün içinde yaptı. Yâhud dört gün içinde olarak yaptı. Evvelki iki de içinde dâhil olmak üzere dört ki, bunda da gösterdiğimiz veçhile öbürleri gibi iki ma'nâ vardır. Birisi ma'denlerin ve dağların yaratılması nevbe-ti, biri de bitkilerin ve hayvanların yaratılması nevbeti ki, iki evvelki ile dört olur. Birisi de "Fîhâ"da.n hâl olmasıdır ki, dört mevsimi göstermiş olur. Bu sû retle evvelki İki gün burada dâhil olmuş bulunur. Âcizane anlayışıma göre, burada bu ma'nâ Öbüründen daha açık ve nazmın siyakına daha uygundur. Çünkü Arz'm bereketleri ve gıdaları her sene bu dört mevsim içinde yetişir, kemiyyet ve mikdârıyle biçimini bunlar içinde alır. Bu haysiyetle "fT'nin "Bâreke" ve "Kaddere" fiillerine taalluku dahî aynı ma'nâyı ifâde edebilir ve bu ma'naca şu kayıt da vazıh olur. "Bütün araştıranlar için müsâvî olmak üzere dört gün, zira her yerde nzık isteyenlerin hepsinin rızkı bu dört mevsim içinde yetişir, n-zıklar müsâvî olmazsa da günler müsavidir. Dört mevsim, hepsi için dörttür... (Hakk DM, V, 4189-4190).

[504] O günlerin uğursuzluğu şiddetli fırtınanın o günlerde ardı arası kesilmeden devam etmiş olmasından ve bu yüzden o kavmin helake uğramasmdandır. Yoksa müneccimlerin güya bu âyete dayanarak iddia ettikleri gibi, bâzı günlerde, günlerin kendilerinde "Sa'd = Uğurluluk" veya "Nahs -Uğursuzluk" yoktur. Zamanların cüz'leri haddizatında müsâvîdir. Aralarında fark yoktur. Var olan şey. onlarda vukua gelen tâatler, ma'siyetlerdir, İhtimâl ile delîl getirilmez (Şeyhzâ-de, Râzî). ' .

[505] "Önlerinde oton "dan murad dünyâ işleridir. Onlar dünyânın yalnız şehvet tarafını görüp ona ittibâ' ettiler. "Ardlarında oton "dan maksad âhiret işleridir. Onlar bu hususta dirilmeyi, hesabı inkâr eylediler (Beydâvî, Medârik, Celâleyn).

[506] Bu hadîs, başlıktaki âyetin ma'nâsını açıklıyor. Bu hadîsin bir rivayetini Buhâ-rî, Tevhîd'de; Müslim, Münafıkların Sıfatı ... Kitâbi'nda getirmiştir. Sandan sonra gelen iki hadîs de bunun değişik senedlerle gelen rivayetleridir.'

[507] Bu da geçen hadîsin başka yoldan bir rivayetidir. Hadîsin sonundaki "Sufyân bize bu hadîsi tahdîs eder, şöyle der idi..." sözleri, Buhârî'nin üstadı el-Humeydî'nin bu hadîs hususundaki kelâmmdandır. Evvelâ tereddüdü, sonra da kesin kanâat' nlHn&n açıktır. Bu kötülenmez. Çünkü o evvelâ bu güvenilir râvîlerden hangisinin rivayet ettiği hususunda tereddüd etmiştir: Bunlar Mansûr ibnu'I-Mu'temir, Abdullah ibnu Necîh ve Abdullah ibnu'z-Zubeyr'in âzâdhsı olan Humeyd ibn Kays'tır. Nihayet kendisine kesin kanâat sabit olunca, onun üzerinde karar kılmış, diğerlerini bırakmıştır (Aynî).

[508] Başlıkta zikredilen zann, Allah hakkında yanlış olan kötü zanndır ki, helak edicidir. Zann ikidir: Biri kurtarıcı, biri helak edicidir. "Ben kulumun benizannı yanındayım" hadîsinin ma'nâsmı yanlış an lam amalidir. Hasen Basrî bu âyeti okumuş da: İnsanların ameli, Rabb'lerine olan zannlanna göredir. Mü'mİn Allah'a güzel zannda bulunur, güzel amel yapar; kâfir ve münafık da kötü zann-da bulunur, kötü amel yaparlar, demiştir {Hakk Dîni, V, 4197).

[509] Buradaki üç başlıkta gelen âyetlerden önceki üç âyet şöyledir:

"O gün Allah'ın düşmanları; işte onlar toplu hâlde ateşe sürüleceklerdir. Nihayet oraya geldikleri zaman ne yapıyor idiyseler, kulakları, gözleri, derileri hep aleyhlerinde şâhidlik edeceklerdir. Derilerine şöyle derler; Bizim aleyhimize niye şâhidlik ettiniz? Onlar da: Bizi, herşeyi söyleten Allah söyletti. Sizi ilk defa O yaratmıştır. Yine ancak O'na döndürülüyorsunuz, derler" (Âyet: 19-21)

[510] Bu sûreye "Bunların işleri dâima aralarında müşaveredir (yânî müşavere İledir)" (Âyet: 39) kelâmından dolayı eş-Şûrâ ismi verilmiştir.

Bu eş-Şûrâ: 11. âyetle ilgili güzel bir tefsir özeti şöyledir:

"... Tahlîl edilince maddiyât ve cismâniyyete ma'neviyâtı feda edecek derecede mütemayil olan Mûseviyetifrat, ve ma'neviyâta maddiyâtı feda eden Ise-viyet tefrit demek olur. Birisi gaye olarak teşbîhî fikri, diğeri de gaye olarak tenzîhî fikri ele almıştır.

İslâmiyet bu iki fikrin i'tidâl haddi olan "Tevhîdî fikr"i ele almıştır. Vakıa İslâmiyet'te tenzîhî fikri veyâhud teşbîhî fikri tercîh eden mezheb ve meşrebler yok değilse de, İslâm'da esas ana fikir, Tevhîdî Fikir'dir.

Teşbîhî fikir, ifrat hâlinde ve muattal olmayan bir şekilde olarak islâm'daki hakk mezhebinde i'tibâr görmemiştir. Tenzîhî fikre gelince: İslâm'daki tenzîhî fikir, tevhîdî derecesini bulmadığı takdîrde dahî rûhâniyet ve hayât şaibesinden kurtarılmış olmak suretiyle ta'dîl edilmiştir.

İslâmî hakikatin istinâd ettirildiği tevhîdî fikir pekçok âyetler ve hadîslerle beyân edilmiş olmakla beraber, tam bir kat'iyyet ve vuzuhu hâiz olanlarından birkaçım göstereceğiz:

Onun benzeri gibisi yoktur. O hakkıyle işiten, kemâliyle görendir" (eş-Şûrâ: 11).

Bu âyet iki fikri hâvidir. Birincisi "Leysekemislihişey'un", teşbîhî şekillerin hepsini nefyeder ve mutlak tenzihtir. Eğer Cenabı Hakk yalnız bu tenzîhî fikir ile bildirilmiş olsaydı, adetâ hiç bildirilmemiş sayılırdı. Bu fikirde ne aksiyle mukaayese ve ne de ayniyle mukaayese mümkin değildir. Yokluk en büyük benzetme olduğundan o fikri, beşer vicdanı ademden başka bîr ma'nâ ile anlayamaz.

İkinci hadd olan "Ve huve's-semVu'l-basîr", teşbîhî bir fikirdir. Biz ne yapsak semî' ve basarı düşündüğümüz zaman, kat'î teşbîhle ve bu fikre beşerî bir şekil vermekten vicdanımızı kurtaranlayız. Bununla beraber Cenabı Hakk yal-> nız bu teşbîhî fikir ile bildirilmiş olsaydı, maddiyât çukuruna ve âdemperestîye (Antropomorfizme) düşmek zarurî idi. Lâkin bu iki fikrin birleşmesi öyle bir mu'tedil fikir meydana getirir ki, ruhu tenzih ve teşbihin ifratından kurtarır. Bundan dolayı akidesini yoklukla tefsir ettirecek mutlak tenzihten veyâhud taş ve toprak derecesine İndirecek teşbîhâttan kurtarır.

İslâmî hikmette bu latîf halet "Cem' ve fark" ve "Cem'u'I-cem'" şekilleriyle ifâde edilmektedir ki, bu son terkîb tevhidi fikri iş'âr eder. İslâm'ın bayrağı olan "Tevhîd Kelimesi" dahî, bir ikinci şekli bulunmayacak derecede âlî bir tevhîdî fikirdir.

Lâkin tevhîdî fikri bütün bir hikmet ve ma'rifet manzumesi şeklinde izhâr eden Kur'ân âyeti: "nem evvel-dk, hem âhirdir; hem zahirdir, hem bâtındır; O herşeyi kemâliyle bilendir" (el-Hadîd: 3) âyetidir. Hayâtımızı tetebbuatla geçirdik. Büyük adamların yüksek fikrî ilhamlarının belli başlılarına, mukaddes kitâblardaki ulvî kelimelere ıttıla kesbettik. Tamamen bîtarafâne olarak beyân ederiz ki, bu i'câzlı âyetin ihtiva ettiği dâire hâricinde söylenebilmiş söze tesadüf etmediğimiz gibi, bundan daha yüksek, daha ilmî, daha mu'ciz bir tasvîr şeklini de muhal buluyoruz. Aynı ma'nânın binlerce kelime ile ifâde edildiği oluyor, lâkin lafızlar ve kelimelerin çokluğu ne fazla vuzuhu, ne de fazla ifhâmı mûcib oluyor.

Cenabı Peygamber, tevhîdî fikrin içtimaî tatbîkaatını şu zarif hadîs ile bize

bildirmektedir: Sizin en hayırlınız dünyâsı için âhiretini, âhireti için de dünyâsını terketmeyen, insanlar üzerine bir ağırlık olmayandır".

Bu hadîs iyice düşünülürse, İslâm'ı tamamen anlayan içtimâi bir topluluğun ne derecede mükemmel olacağını kestirmek zor olmaz. İslâm'ın en parlak devirlerini tedkîk edecek olursak, görürüz ki, o devirler hep tevhîdî fikrin en ziyâde anlaşıldığı ve metin tatbîkaat gördüğü zamanlardır...

Yalnız tevhîdî fikirdir ki, vicdâniyâtm olduğu gibi, ilmin dahî hakikati veçhile cereyanına mâni' olamaz. Bu sebebe mebnîdir ki, en büyük mütefekkirler selâmeti tevhîdî fikirde bulmuşlardır... Tevhîdî fikre müstenid yegâne dîn, İslâm Dîni'dir (Filibeli Ahmed Hilmi, İslâm Târihi, Onaltıncı Bahis: Dînlerin Mukaayesesi, s. 190-196, Ötüken Neşriyat yayını).

[511] Yânî husûmet ve ihticâca mahal yok, ey kitâb ehli! Çünkü bu beyân ve isbât ile hakk meydana çıkmış, başkaca münâkaşaya hacet kalmamıştır.

[512] Dînden Allah'ın izin vermediği şeyleri onlara meşru' mu kıldılar? Meselâ müş-riklik, müteaddid hükümete tâbi'iyyet, âhireti inkâr, zulüm, ahid bozma, takat yetiremeyecek işleri teklîf etmek gibi Allah'ın İzin vermediği, meşru' kılmadığı, birtakım şeyleri teşrî' ediyorlar, diledikleri gibi dîn yapıyorlar öyle mi? Fakat Allah'ın meşru' kılmadığını meşru' kılacak hiçbir kuvvet yoktur, insanların teş-rî'deki mesaîsi Allah'ın izni hududunu aşmamahdır (Hakk Dîni, V, 4239).

[513] Başlıktaki âyete üç ma'nâ verilmiştir: Birincisi: Karabette sevgi, yânî hiç olmazsa size akrabalığımdan dolayı hukukumu gözetmenizi isterim... Bunun hâsılı şöyle demek.olur: Nübüvvet ve risâletim ve "Âlemlere rahmet" olmam haysiyyet-leriyle olan hukukumu tanımıyorsanız, bari aramızdaki hısımlık hukukuna riâyet edin de söylediklerimi dinleyin, düşmanlık etmeyin.

İkincisi: Bana hısımlığı olanları, yânî akrabamı sevmenizi isterim diye ma'nâ verenler de olmuştur. Nitekim Saîd ibn Cubeyr'in sözü bunu gösteriyordu. Bâzıları bu karabeti Alî ve Fâtıma evlâdına tahsis etmek istemişlerdir. Üçüncüsü: Abd ibn Humeyd'in Hasen'den rivayet ettiği gibi, yakınlıkta sevgi, yânî güzel amellerle Allah'a yakınlık hususunda sevgi demektir ki, "Kurbâ" neseb yakınlığı değil, "Kurbet", yânî Allah'a yakınlık ma'nâsınadir. Ve bu ma'nâ daha umûmîdir. Hem de üstüne, altına daha uygundur (Hakk DM, V, 4241).

Hadîste Saîd ibn Cubeyr'in ve İbn Abbâs'ın verdikleri ma'nâ, neseb hısımlığıdır. Şu kadar ki, Saîd ibn Cubeyr bu neseb hısımlığını Muhammed ailesine tahsîs etmiştir. İbn Abbâs bunun hududunu daha geniş tutup, bütün Kureyş soylarına şâmil kılmıştır.

[514] ez-Zuhruf, yaldızlı zînet ve bilhassa altın ve gümüş demektir. Bu, 35. âyette geçtiği İçin, bu sûreye bu isim verilmiştir

[515] Bu vâv'm atfolması da muhtemel ise de kasem için olması daha selistir. Zamîr, RasûluHah'a dönücüdür. Böyle hitâb esnasında gâib zamîri, Peygamber'in şâ-nma bir ta'zîm ifâde eder. Yânî Peygamberin "Yâ Rabb! Yâ Rabb!" dîyeduâ etmesi hakkı için söylerim ki, şunlar, şu mekre kalkışan müşrikler îmâna gelmez kimselerdir {Hakk Dîni, V, 4288).

[516] Bundan önceki üç âyet şöyledir: "Sübhe yok ki günahkârlar cehennem azabında ebedî kalıcıdırlar. Bu azâb onlardan hafifletilmeyecek. Onlar bunun içinde ümîdsizlikle susacak olanlardır. Biz onlara zulmetmedik. Fakat onlar kendileri Zâlimdiler. Şöyle çağrıştılar,.. " (Âyet: 74-77).

Mâlik, cehennem muhafızının adıdır. Bu hadîsin bir rivayeti Bed'u'1-Halk Kitâbı'nda da geçmişti.

[517] Bu âyet, yukarıdaki "And olsun ki, onlara 'Gökleri ve yeri kim yarattı?" diye sorarsan elbette 'Onları o Azız ve Alîm olan Allah yarattı' derler" (9.) âyetine bakıyor. Allah'ın bütün semâlar ve arzın yaratanı olduğunu ikrar ve i'tirâf ederlerken tenakuza bak ki, bir de tutarlar Allah'a, kullarından bir cüz' yaparlar. Burada birkaç ma'nâ vardır: Evvelâ hululü ibtâldir. Çünkü hulûliyye, Allah'ı kullarından bir cüz' yapmış olur. İkincisi çocuk isnâd edenleri kötülemedir. Çünkü çocuk, babasının_cüz'ünden hâsıl olduğu için onun cüz'üdür. Üçüncüsü müşrikler her ma'bûda bir hıssa vermekle Allah'a kullarının küllünü değil, yalnız bir cüz'ünü tanımış, yalnız bir hıssa vermiş oluyorlar. Diğer hıssalar diğer taptıklarının sayılmış oluyor -Çünkü İnsan çok nankördür, apaçık-, Zîrâ küfür ve şirk, nankörlüğün en açığıdır. Allah'ın hepsini yaratıcı olduğu ma'lûm iken sonra dönüp Hâlık'ı mahlûk'tan veya mahlûk'u Hâlık'tan cüz' yapmak yâhud Hâ-lık'm mahlûkunu tamamen kendinin saymayıp şirk koşmak apaçık küfür ve küf-rândır {Hakk Dîni, V, 4268).

[518] Siz selâmete erdikten sonra tekrar asanı vurup da ikiye ayrılmış olan suyun bir araya gelmesine meydan verme (Beydavî, Medârik).

Ahmed ibnu'l-Mübârek diyor ki: "Rehv" kelimesini Abdülazîz ed-Debbağ'a sordum. Bana şu cevâbı verdi: Bu lafız takat getirilemeyecek kuvvete delâlet eder. "Fulân revhdir" dediğimiz vakit, "O takat getirilemeyecek bir kuvvete mâliktir" ma'nâsınadır... (Meâl-i Kerîm).

[519] "Duhânun miibîn: Apâşikâr bir duman". Bu duhân hakkında iki tefsîr rivayet olunmaktadır. Birisi bundan sonraki başlık altında gelen İbn Mes'ûd hadîsinde bildirilen şiddetli açlık ve kıtlık seneleridir. Çünkü çok aç olan kimseye, gerek gözlerinin za'fından ve gerek çok kuraklık ve kahtlık senelerde havanın fenalığından, semâ dumanlı görünür...

İkinci tefsirde ise Alî'den şöyle nakledilmiştir: Kıyametten evvel semâdan gelecek bir dühândır, kâfirlerin kulaklarına girecek, tâ ki herbirinin başı, pür-yân olmuş başa dönecek; mü'mine de ondan zükâh (yânî nezle) gibi bir hâl arız olacak ve bütün arz, içinde ocak yakılmış fakat deliği yok bir eve dönecek... (Hakk Dîni, V, 4297-4298).

[520] el-Batşetu'1-kübrâ = Çok büyük bir şiddet ve savletle çarpma günü" (ed-Duhân: 16): Bu tefsîre göre bu İsimle anılan Büyük Bedir gazasında Kureyş müşriklerinin yakalanıp öldürülmeleridir. "el-Lizâm" (el-Furkaan: 77) da bir tefsîre göre, yine Bedir harbinde müslümânlann ele geçirdikleri müşrik esirlerdir.

[521] Hadîs, başlık yapılan âyeti içine aldığı için aralarındaki uygunluk açıktır. Bu-hârî bu hadîs için bundan sonra üç başlık daha tahsîs etmiş, uzatılmış ve kısaltılmış olarak aynı hadîsi sevk eylemiştir. Bunun birer rivayeti el-Furkaan ve er-Rûm Sûreleri tefsirlerinde de geçmişti.

[522] Bu da geçen İbn Mes'ûd hadîsinin başka bir yoldan gelen rivayetidir. Bunun bir rivayeti Sâd Sûresi tefsirinde de geçmişti.

[523] Bu da aynı hadîsin başka yoldan gelen bir rivayetidir.

İbn Mes'ûd Sâd ve er-Rûm Sûreleri tefsirinde geçtiği üzere, Duhân âyetinin, Kûfe'deki kıssacı vaizin dediği gibi kıyamet alâmetlerinden olmadığına "B/z bu azabı biraz açıp kaldıracağız" âyetini delîl göstererek: Kıyamet günü onlardan azâb kaldırılır mı imiş? diyor, ibn Mes'ûd'un bu inkârı ictihâdîdir. Delîl Kur'ân'dan olduğu için hakîkaten pek kuvvetlidir. Zira Mekkelilef in: "Ey Rab-bimiz! Bizden bu azabı kaldır. Çünkü biz îmân edeceğiz " demiş olduklarını Allah bize haber verdiği gibi, onlara cevaben de "Biz bu azabı biraz açıp kaldıracağız. Fakat siz hiç şübhe yok ki, tekrar dönecek olanlarsınız" buyuruyor. Âyetteki duhân, kıyamet alâmetlerinden biri olsa, zuhuru sırasında ne kâfirlerin böyle duâ etmelerine imkân kalır, ne de Allah'ın bu cevâbı sahîh olabilir..

[524] Buhârî nüshalarının hepsinde bu bâb böylece vâki' olmuştur. Hâlbuki bunun tefsiri yakında geçmişti (Aynî).

[525] "Câsiye", toplu yâhud diz çökmüş demek olup, bu sûre, 28. âyeti sebebiyle bu ismi almıştır. Buradaki "Câsiye" iki ma'nâ ile tefsir edilmiştir. Birisi "Diz çökmüş" ma'nâsınadır. Zîrâ diz çökmek, derli toplu, en i'tinâh ve en hürmetli vaziyettir. Birisi de toplanmış cemâat ma'nâsınadır. Murâd "Hepsi de muhakkak toptan bizim karşımızda hazır edilmişlerdir" (Yâsîn: 32, 53) buyurulduğu üzere, Hakk'ın huzurunda hesâb için toplanmaktır.

'Sonra seni de emirden bir şerîatin üstüne me 'mûr kıldık. O hâlde sen ona tâbi ol. Bilmezlerin hevâlarma uyma" (Âyet: 18) sebebiyle "Şeriat Sûresi" ismi de verilmiştir.

[526] Buradaki "Mustevfizîne ale'l-rukebi" ta'bîrinin masdarı hakkında açıklama:

el-İstîfâz: Yerleşip ayakları dikerek oturmak; bir kavle göre kıynakları yere koymayarak dizleri yere koyup oturmak yâhud sıçrayıp kalkmaya hazırlanı-ci olmakla henüz kalkmaya doğrulmayarak ayakları üzere çömelip oturmak ma'nâsınadır ki, hepsi acele ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

[527] Yânî ilme karşı nevalarını ilâh edinenler sapkınlıklarından dediler ki: Dünyâ hayâtımızdan başka hayât yoktur. Hayât denilen, ondan ibarettir. Ölürüz, yaşarız, öleceğimizi bilmekle beraber dünyâ hayâtı yaşarız; ondan Ötesi yoktur. Bizi başkası değil, ancak Dehr helak eder.

Dehr, aslında âlemin bekaası müddeti demektir. Râgıb der ki: Dehr, âlemin vücûdunun başlangıcından nihayetine kadar olan

müddetin ismidir. "İnsanin üzerine uzun devirden öyle bir zaman geldi ki (o vakit o) anılmaya değer birşey bile değildi" (ed-Dehr: i) kavlinde "Dehr" bu ma'nâyadır. Sonra çok bir müddete de "Dehr" denilir, Zaman, az bir müddete de kullanılmak i'tibâriyle bundan farklıdır... Zaman, mâzî, hâl, istikbâl kısımlarına ayrılır. "ed-Dehr" ise âlemin baştan âhire kadar bir uzantısının ifâdesi demek olduğundan, Zaman "Dehr "in makaamiarından olarak düşünülür. Burada "ed-Dehr", en ziyâde zamanın geçmesi, zamanın uzunluğu diye tefsîr edilmiştir. Çünkü bahsedilen ihlâk, âlemin nihayeti olan küllî ihlâk değil, ba'zın ihlâkıdır (Hakk Dîni, V, 4322).

[528] Hadîsle başlık arasındaki uygunluk meydandadır. Hadîsteki "Dehr benim" ta'-bîrini şârih Hattâbî: Ben dehrin sahibi ve halikıyım, suretinde tefsîr etmiştir ki, yaratılması yönüyle Allah'a nisbeti olan Dehr'e sövmek nehyedilmiştir.

İbn Hazm Zahirî İse, Hattâbî gibi tefsire lüzum görmeyerek, "Dehr" lafzını Allah'ın güzel isimlerinden bir isimdir, demiştir... Burada Şâri'in "Dehr" ile muradı, Dehr'in sahibi ve mutasarrıfı demek olduğuna alt taraftaki "Her iş benim elimdedir", "Geceyi de, gündüzü de ben evirip çeviriyorum "cümleleri açıkça delâlet etmektedir.

"Allah'a eza vermek" ta'bîri de, Allah'ın fena gördüğü işi işlemekten ve razı olmadığı bir sözü söylemekten ibarettir.

[529] Bu kelâm Allah tarafından Kureyş müşriklerine karşı bir tevbîh ve Peygamberi için onlar aleyhine bir hüccet getirme siyâkmdadır. Çünkü onlar, Allah'tan başka taptıkları şeylerin sahîh olduğunu iddia etmişlerdir. Eğer iddia etmekte olduğunuz şey sizin düşüncenize göre sahîh olsa bile ibâdet edilmeye hak kazanmaz. Çünkü o, mahlûktur; yaratılmış birşeydir. İbâdet edilmeye ise Hâlık'tan, yânı yaratıcıdan başkası hak kazanmaz (Kastallânî).

[530] Hadîsin başlıkla uygunluğu meydandadır.

Hadîste kısaca görüldüğü üzere Vâlî Mervân, bir gün mesciddeki hutbesinde: "Ben Emîru'l-Mü'minîn'in, yânî Muâviye'nin Yezîd'i halef ta'yîn etmesi hakkındaki re'yim güzel görüyorum. Çünkü Ebû Bekr de, Umer de halef ta'yîn etti" demişti. Bunun üzerine Abdurrahmân: "E Heraklıyyetun, yânî krallık-mı? Ebû Bekr vallahi onu ne evlâdından birisi, ne de ev halkından birisi hakkında yapmadı. Muâviye ise sırf oğluna rahmet ve keramet yaptı!" dedi. Böylece Abdurrahmân, halef ta'yîn etmenin kisrânın ve kayserin bid'ati olduğunu, Ebû Bekr'le Umer'in böyle bir bid'at koymadıklarını açıkça belirtmiştir. Aişe'nın cevâbı da âyetin nüzul sebebinin vâlînin dediği gibi olmadığını ortaya koymuştur. Demek ki Mervân'm iddia ettiği nüzul sebebi doğru değildir, yanlıştır.

[531] Bundan önceki âyetlerde Hûd Peygamber kendi kavmini uyarmıştı: "Âd'tn kardeşini hatırla -ki ondan evvel de, sonra da birçok peygamberler gelip geçmişti-. Hani o, Ahkaaf'taki kavmim; 'Allah'tan başkasına kulluk etmeyin. Hakikat ben üzerinize büyük bir günün azabından korkuyorum' diye tehdîd etmişti. 'Sen bize, bizi tanrılarımızdan döndürmen için mi geldin? Öyle ise bizi tehdîd etmekte olduğun şeyU eğer doğru söyleyenlerden isen getir bize' dediler. Hûd da: 'Bunun ilmi ancak Allah nezdindedir. Ben size gönderildiğim şeyi tebliğ ediyorum. Bununla beraber ben sizi bilmezler güruhu olarak görmekteyim' dedi..." (Âyet: 21-23).

Bu hadîsi Buhârî yine Edeb'de; Müslim ise Yağmur Duâsı'nda getirmiştir.

[532] "îmân eden, iyi iyi amellerde bulunan ve Muhammed'e indirilene -ki o Rabb'-lerinden gelen bir haktır- inanan kimselerin günâhlarım keffâretlemiş, hâllerini iyileştirmiştir" (Âyet: 2) kelâmı sebebiyle bu sûreye "Muhammed Sûresi" ismi verilmiştir. Bunun diğer bir adı da "Kıtal Sûresi"dir... Peygamberlerden Nûh, Hûd, Salih, Mûsâ, Dâvûd, Süleyman harb ve kıtal ile emrolunmuşlardi. Bundan evvelki sûrede "O hâlde peygamberlerden azim sahihleri olanların sabret-tiklerigibisen de mbret..." (^-Ahkaaf: 34) buyurulduğu gibi burada da o sabrın tatbîkaatından birisi harb ve kıtalde sabr ve sebat ve Muhammedi husûsiyyet-lerden birisi de bu suretle cihâd olacağı anlatılmıştır. Zîrâ dînde takva hakkı ve Allah için cihâd hakkı ancak hakk yolunda canı feda etmeyi söze alarak Allah yolunda çarpışmakla mümkin olur. Ve Allah için olmayan kıtallerin, tecâvüzlerin önüne ancak Allah için kıtale hazırlanmakla geçilebilir... (Hakk Dîni, VI, 4367).

[533] Herhangi kâfirlerle başladığınız harb bitinceye, muhâribler silâhı bırakıncaya kadar. Yânî o müşriklerin şevketi sönüp de harb ihtimâli kalmayıncaya kadar yâhud bütün insanlık âleminde İslâm'ın gayesi olan küllî bir sulh kuruluncaya kadar... Bunda harbi kaldırmak için çalışanlara bir ümîd vardır. Buna göre "Cihâd kıyamet gününe kadar geçicidir" hadîsinde ya cihâd, harbden daha umûmî bir ma'nâda yâhud kıyamet daha husûsî bir ma'nâda te'vîl olunmak gerekecektir... (Hakk Dîni, VI, 4377).

[534] Allah'ın azabından kurtaracak hiçbir velîleri, yardımcıları yoktur. Mevlâ kelimesi burada "Velî" ve "Nasîr" ma'nâsmadır. "Mâlik" ma'nâsına da gelir. Nitekim "Sonra bunlar bütün işlerine hakk ve adi ile mâlik olan Allah'a döndürülmüşlerdir'1" (el-En'âm: 62, Yûnus: 30) âyetlerinde böyledir. Binâenaleyh iki âyet arasında zıddiyet vardır zannedilmesin. Yânî Allah mü'minin de, kâfirlerin de; bütün kulların mâlikidir. Lâkin "Allah müzminlerin vetîsidir" {îimân: 68) mazmununca, mü'minlerin dostu ve naşiridir. Kâfirlerin değil (Hakk Dîni, VI, 4381).

[535] Ayetin devamı şöyledir: "Orada meyvelerin her çeşidi onlarındır. Üstelik Rabb-terinden de bir mağfiret vardır. Hiç bunlar o ateşte ebedî kalan ve bağırsaklarını parça parça eden kaynar sudan içirilen kimseler gibi midir?"

[536] Burada "Tevellî", iki ma'nâyı muhtemildir. Birisi arkasını dönüp kaçmak ma'-nâsına "Tevellî"den; birisi de "Velâyet"ten tefa'ul olarak, vâlî olmak, iş başına geçmek ma'nâsına tefsir olunmuştur. Binâenaleyh şu iki ma'nânın ikisi de doğrudur. Evvelki ma'nâca: Nasıl o korkaklıkla döner, harbden kaçar da Arz'-da fesâd yapar, ordu bozanlık edip düşmanın istilâsına sebebiyet verir ve erhâ-mmızı dağıtabilirsiniz!

Erhâm, Rahim'in cem'idir. Rahim, esasen kadının çocuk yapma merkezi olan organıdır. Yakınlık menşei olmak hasebiyle akrabalığa da "Rahim" denilir. Bu ma'nâ ile akrabaya "Ulu'I-erhâm" denildiği gibi, '.'Erhâm" da denilir ki, burada bu ma'nâyadır. Yânî çoluğunuzu, çocuğunuzu, kadınlarınızı, hısımlarınızı parçalatabilir misiniz? Çünkü müslümân ordusunda fesâd çıkarıp düşman istilâsına sebebiyet verildiği takdîrde hâsıl olacak netice budur. Öbür ma'nâca: Nasıl o korkaklıkla iş başına geçer, kumandayı elinize alır da vatanınızı Câhiliye devri gibi fesada verir, ihtilâf içinde hısım ve akrabanızı yine öyle perişan edebilir misiniz? Bu âyetle hısımlık ilgisini kesmenin harâmlığına istidlal olunur (Hakk Dîni, VI, 4392).

[537] Bunlar aynı hadîsin başka başka yollardan gelen rivayetleridir. Müellifin bunları getirmekten maksadı ilk hadîste râvî Süleyman ibn Hilâl'in Ebû Hureyre üzerine durdurulmuş, yânı mevkuf olarak rivayet ettiği son fıkranın da merfû' olduğunu isbât etmektir. Çünkü ilk hadîste Süleyman: Ebû Hureyre "isterseniz 'Hel aseytum' âyetini okuyunuz" dedi, şeklinde; Ebû Hureyre üzerinde durdurarak rivayet etmişti. Diğer iki yoldaki râvîler ise bu kısmı da Rasûlullah'ın ağzından rivayet edip merfû' olarak getirmişlerdir (Kastallânî).

[538] İşte Rasûlullah ve sahâbîleri böyle hoş, mükemmel, muntazam, güzel bir ekin gibi yetiştirilmiş bir ordudur. Burada Rasûlullah'ın ahlâk feyzi, ta'lîm ve terbiyesi ile ümmetine ruhen ve cismen verilen hayatî nizâm ve neş'enin bir ifâdesi ve Mekke fâtihlerinin bir geçit resmi vardır... Çünkü Peygamber yalnız olarak kıyam etti, sonra Allah O'nu, ekinin ilk çimi ondan doğarak etrafını saran filizlerle katlanıp kuvvetlendiği gibi, maiyyeti ile takviye buyurdu. Zîrâ bunun zahiri zer'i Peygamber, şat'ı sahâbîleridir. Şu hâlde yalnız sahâbîlerin değil, peygamberle beraber sahâbîlerinin bir temsili olmuş olur. (Hakk Dîni, Vİ, 4442).

[539] Bu hadîsin bir rivayeti Mağâzî Kitâbi'nda da geçmişti, başlığa uygunluğu meydandadır.

Hadîsin râvîsi Eşlem, Umer'in mevlâsı idi, aslen Yemen esîrlerindendi. el-Vâkıdî: O, Ebû Zeyd el-Habeşî el-Becâvî'dir, dedi. Bu Eşlem, muhadramdır, yânî hem Câhiliyet, hem İslâm devrini yaşamış uzun ömürlü kişilerdendir. 80. hicret yılında yüzondört yaşında iken vefat etmiştir (Aynî, Kastallânî).

[540] Bu hadîsin de bir rivayeti Mağâzî'de geçmişti.

11 Apâşikâr bir feth " istikbâli açan, ileride yapılacak birçok fetihlerin başlangıcı olan bir feth... Ma'Iûmdur ki, Feth, aslında açmak, yânî kapalılığı gidermektir. Bir memleketi fetih de, Keşşafın beyânı veçhile ona harbli veya harbsiz, unve-ten veya sulhan zafer bulmaktır ki, zafer bulmadıkça kapalıdır... Hudeybiye sulhunun bir fetih olması sahâbîlerden bâzısına bile gizli kalmıştı. Cenabı Hakk bunun bir feth olduğunu beyân buyurmuştur: Evvelâ bir feth olması "O sizi Mekke'nin karnında onlara karşı muzaffer kıldıktan sonra onların ellerini sizden, sizin ellerinizi de onlardan çekendi..." (Âyet: 24) buyurulduğu üzere, müs-lümânlar müşrikleri mağlûb edip diyarlarına sokmuşlardı ve sulha müşrikler tâlib olmuşlardı. İkinci olarak, bu sulh ile ilk evvel müslümânlığm âlemde bir devlet. olarak varlığı, düşmanları tarafından dahî tasdîk olunarak bir anlaşmaya bağlanmış oluyordu. Bu suretle bundan sonra zuhura başlayacak fetihler zincirinin başı ve fatihası olmuş ve bundan sonraki İslâm fetihlerinden herbiri bunun altında bir şü'besi mesabesinde olarak va'd edilmiş oluyordu ki, sûrenin başı bunu ilâhî bir lisân ile îzâh etmektedir. Fi'1-vâkî yine sûrenin içinde "Yakın fetih" (Âyet: 27) diye işaret olunduğu üzere, bunu pek yakından Hayber fethi ta'kîb etmiş, sonra da Mekke fetholunmuş, sonra da islâm'ın bütün dînlere gâlib geleceği va'd buyurulmuştur (Âyet: 28). Zuhrî: Hudeybiye fethinden büyük bir fetih olmamıştır, demiştir. Bu sayede müşrikler müslümânlarla karışmış ve sözlerini işitmeğe başlamış ve bundan böyle onların kalblerinde islâm yer etmeye başlamıştır... (Hakk Dîni, VI, 4405).

[541] Bunun bir rivayeti de Mağâzî'de, Fetih gazvesi bâbı'nda zikredilmişti. Bundaki tercî' mes'elesi hakkında bâzı açıklamalar inşâallah ileride "Okumada ses güzelliği" başlığında gelecektir.

[542] Kaadı Beydâvî: Feth, kâfirlere cihâd ile şirkin define ve dînin yükseltilmesine ve eksikli nefislerin tedricen kendi tercihleriyle tekemmül edebilmeleri için kah-ren şevkine ve zaîfleri zâlimlerin elinden kurtarmaya sa'y etmenin bir neticesi olmak i'tibâriyle mağfiret, fethe illet kılınmıştır, dedi. Ki murâd gâî illet, yânî hikmettir.... Ve risâletteki muvaffakiyetine bir de mülk eklenmek gibi dînî ve dünyevî ni'metleri tamamlaya, gerek risâletin ifâsında ve gerek riyasetin merasimini edada doğrudan doğruya Allah'ın rızâsına erdiren bir istikaamet yoluna çıkara kî, bu yol "Böylece sizi vasat bir ümmet yapmışızdır, insanlara karşı hakikatin

şâhidleri olasınız, bu Peygamber de sizin üzerinize tam bir şâhid olsun diye" (el-Bakara: 143) mantukunca bütün insanlığın İmtisal numunesi olmak üzere, İslâm işlerinin başkalarının te'sîrlerinden âzâde olarak sırf Hakk Kaanûnu dâiresinde bi'1-istiklâl idaresi yoludur... (Hakk Dîni, VI, 4406-4408).

[543] Buradaki hadîslerin birer rivayeti Gece Namazı bölümünde de geçmişti.

[544] Hadîsteki el-Ahzâb: 45-46. âyeti, el-Feth: 8. âyetinin bir kısmını aynı lafızlarla içine alması sebebiyle, hadîsle başlık arasında uygunluk bulunmaktadır. Bu hadîsin bir rivayeti Alışverişler Kitâbı'nın baş taraflarında "Çarşılarda bağırmanın çirkinliği bâbı"nda da geçmişti. Orada Abdullah ibn Amr'dan, Rasûlullah'm Tevrat'ta yazılı olan sıfatlarının sorulduğu, buna cevaben Abdullah'ın: Evet, vallahi Rasûlullah, Kur'ân'daki bâzı sıfatlanyle Tevrat'ta da sıf atlanmıştır, bu muhakkaktır... diyerek hadîsi sevkettiği açıkça görülmektedir.

Tevrat âyetindekİ "O peygamber kötü huylu, katı kalbli değildir" fıkrası da "Sen Allah 'tan bir rahmet sayesindedir ki, onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı yürekli olsaydın onlar etrafından herhalde dağılıp gitmişlerdi bile. Artık onlan bağışla., " (Âlu İmrân: 159) âyetinin bir vecîzesidir. Yine Tevrat âye-tindeki "O peygamber kötülüğü kötülükle def etmez" fıkrası da "Sen kötülüğü en güzel yol ile önle. O zaman görürsün ki, seninle arasında düşmanlık bulunan kimse bile sanki yakın dosttur'" (Fussilet; 34) kavlinin bir benzeridir.

Rasûlullah'ın Tevrat'ta yazılı olan vasıflarını Abdullah'tan soran zât, râ-vîsi Atâ ibn Yesâr idi. Abdullah, Tevrat'ı incelemekle de meşgul olmuştur.

[545] Sekînet, sükân ve itmi'nân, sebat ve temkin ma'nâsma masdardır ki, nefisteki telâş ve helecanın kesilmesiyle hâsıl oian ve kalb oturması, yürek ısınması, gönül rahatı ta'bîr olunan huzur ve sükûn hâline veya onun menşe'ine isim dahî olur. Sekmef m. indirilmesi, halk ve îcâde demektir. Sânının yüksekliğini îmâ için inzal ta'bîr buyurulmuştur... Maamâfîh burada kondurmak, kalblerini se-kînete menzil ve karar yeri yapmak ma'nâsma da olur. Hz. Alî'den bir rivayette: Sekînet, mü'min kalbine sakin olup onu emîn eyleyen bir melektir, denilmiştir... (Hakk Dîni, VI, 4408).

[546] Bu hadîsin bâzı rivayetleri şimdiye kadar başka yerlerde de geçmiştir. Kur'ân'-m Eazîletleri Kitâbı'nda da gelecektir. O rivayette bu Kur'ân okuyan sahâbînin Useyd ibn Hudayr olduğu açıkça belirtilmiştir. Bu rivayetlerin birinde el-Bakara Sûresi'ni okurken, bir diğerinde de el-Kehf Sûresi'ni okurken atının ürküp debelendiği daha geniş metinle anlatılmaktadır. Peygamber okunan Kur'ân sebebiyle onu dinlemek için meleklerin indiğini, atın da onlardan ürküp debelendiğini bildirmiştir.

[547] îşte yukarıda da zikri geçen bu bey'at, Hudeybiye'de yapılan ve bu âyet gereğince Allah Taâlâ'nın rızâsıyle tebşîr edilmiş olduğundan dolayı "Bey'atu'r-Rıdvân" adı verilmiş olan bey'attir. Tafsîli yerinde geçmişti.

[548] Bu hadîs Mağâzî'de geçti, baş tarafı şöyledir: Câbir (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) bize Hudeybiye gününde: "Sizler yeryüzündeki insanların en hayırhsısmız" buyurdu. Biz ise o gün, bindörtyüz idik..

[549] Bu iki hadîsin bu âyetin tefsîriyle ilgisi yoktur. Ancak birinciyi, râvînin "O ağaç altında hazır bulunanlardandır" sözünden dolayı getirmiştir. İşte bu kadarı başlıkla ilgilidir. İkinciyi, yânî mevkuf hadîsi de İbnu Suhbân'ın, İbnu Mugaffel'-den işitmesini açıkça beyân etmek için getirmiştir. îşte bunlar Buhârî'nin son derece dikkatle ve güzel tasarrufla yaptığı san'atkârâne işlerindendir (İbn Ha-cer).

[550] Buhârî burada metni zikretmeyip sâdece muhtâc olduğu kısmı getirmiştir. Ma-ğâzî'dekı diğer yolda Sabit İbnu'd-Dahhâk, ağaç altında Peygamber'le bey'at ettiğini haber vermiştir (Kastallânî).

[551] Hadîsin başlığa uygunluğu, Hudeybiye mes'elesi hakkında olması yönündendir. Sehl ibn Huneyf'in bu zikrettikleriyle muradı, kendileri Hudeybiye günü çağırıldıkları sulha muhalefet etmeyi ve harbetmeyi istemişler. Sonra kendilerine en iyisinin, Rasûlullah'm giriştiği barış işi olduğu zahir olmasıdır. Kendilerinin netîcede barışa uydukları gibi, şimdi muhâtablannin da Alî'nin icabet ettiği hakem ta'yîni mes'elesinde Alî'ye itaat etmelerinin gereğini anlatmaktır (Kastallânî).

Tafsilâtı târih kitâblannda görüleceği üzere Sıffîn'de Şâm ordusu yenilmeye başlayınca, Muâviye'nin müşaviri Amr ibn Âs'm öğretmesi ile mızrakların uçlarına Mushaf'lar takılarak Alî'nin ordusuna karşı çıkılmış ve: "Biz sizi Kur'-ân'ın hükmüne çağırıyoruz!" denilmiş. Bunun üzerine harb ta'tîl olunup, İhtilâfın iki taraf hakemleri ma'rifetiyle çözülmesine karar verilmiş. Sonra bilinen ihtilâf ve işler cereyan etmiş, Muâviye Şam'da istibdâd yolunu tutmuştur...

[552] Bu tefsîrlerdeki el-Ifîiyöt masdannın ma'nâlan şunlardır:

el-Iftiyât -Fevt kökünden iftiâldir- bir kimseden bir nesne fevt olup geçmek ma'nâsınadır... Ve bir kimse ile meşveret ve isti'zân eylemeksizin kendi kendine bir iş ve amele girişmek,... ve bunlar tegallüb ma'nâsını mutazammm olduğu için A lâ kelimesiyle müteaddî oldular. Ve İftât, bir kimse kendiliğinden bir nesne peyda eylemek, ve her kimse üzere bir madde ile hükümet eylemek ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

Takdim, esâs i'tibâriyle müteaddîdir. Bir şeyi diğerinin üzerine geçirmek demektir ki, ekseriya ikinci mef'ûlüne "Ala" ile teaddî eder. Burada ise hiç mef'ûl-bih yok. Onun için bunda iki vech vardır: Birisi, herhangibir mef'ûle taallukundan kat'ı nazarla lâzım menzilesinde fiilin kendisini kasdetmektir ki, Allah'ın ve Rasûlünün önünde takdîm denilen fiili asla yapmayın: Takdim nâmı verilebilecek hiçbir fiil yapmayın demektir. İkincisi de, mef'ûlün ta'mîm için hazfedilmiş olmasıdır ki, hangi mef'ûl takdir edilse, tercih ettirici olmaksızın tercih olmak lâzım geleceğinden hazfolunur. Hiçbir şeyi, hiçbir emri ne kendinizi, ne başkasını asla takdîm etmeyiniz demek olur.... Bu, Allah ve Rasûlü'-nün emri ve hükmünü gözetmeden hiçbir işi kestirip atmayın demek olup, Kitâb ve Sünnet'in hükümlerini i'tibâra almaksızın acele veya istibdâd ile bir işe girişmekten nehiydir... (Hakk Dîni, VI, 4447-4448)

[553] Buhâri et-Tür: 21. âyetteki kelimeyi burada istidrâden getirmiştir.

[554] Bâzıları öne geçmeyi husûsî misâllerle tefsîr etmişlerse de âyetten zahir olan gerek kavil ve gerek fiil, hepsine umûmî olmasıdır... Bu suretle bu âyetten herşey-de şer'a ittibâ' lüzumuna hüccet getirilir. İşte bu âyet Rasûlullah'ın teşrîfâtıyle ilgili böyle küllî bir asıldır ki, bundan sonraki âyetin mantuku dahî bunun mazmununda dâhildir. Bâzıları bununla kıyâsın aleyhine de istidlal etmek iste-mişlerse de, kıyâs, Allah ve Rasûlü'nün hükmüne tekaddüm değil, ittibâ' için ma'nâ araştırmasıdır {Hakk Dîni, VI, 4450).

[555] Hadîs başka bir yoldan Temîm oğullan hey'eti başlığında geçmişti. Bu hadîsteki bâzı darlıkları, bundan sonraki bâbda gelecek olan hadîsteki, daha tafsîlli metin giderecektir.

[556] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sabit sesini Peygamber'in sesinden fazla yükseltirdi" kavimdedir. Bu hadîs Peygamberlik Alâmetleri Kitâbı'nda bu isnâd ve metinle geçmişti, bu, açık olarak tekrar edilmiştir. Bunda zikredilen başlıktaki zikrinden başka bir fazlalık yoktur (Aynî).

[557] Hücre, etrafı çevrilerek içine girilmekten men' olunan arz parçasıdır. Hucerât'-tan murâd, Rasûlullah'm hanesinin odalarıdır ki, her biri zevcelerinden birine âid olmak üzere dokuz oda idi. Âlûsî şöyle kaydeder: "Ibn Sa'd'm Atâ el-Horâsânî'den tahrîcine göre hurma dallarından ahşap idi ve kapılarının üzerinde siyah kıldan çullar vardı". Buhârî Edeb'de ve İbnu Ebi'd-Dünyâ ve Beyha-kî, Dâvûd ibn Kays'tan şöyle tahrîc etmişlerdir: Hücreleri gördüm, hurma dallarından olup hâricinden kıl çullarla örtülmüş idi, hücrenin kapısından Beyt'in kapısına kadar Beyt'in enini altı yâhud yedi zira' zannederim ve iç beyti on zira' tahmin ediyorum, yüksekliği de yedi ile sekiz arası sanırım, demiştir.

Siyer ehlinin çoğu bu bağıranları Temîm oğullarından olmak üzere zikretmişlerdir: Şöyle ki: Temîm oğullan'ndan yetmiş veya seksen kişi kadar bir hey'et gelmişti. İçlerinde birçok büyük adamları vardı. Bunlar öğle sıcağında mescide girmişlerdi. Rasûlullah henüz uyuyordu. "Yâ Muhammed, bize çık!" diye bağırdılar. Bunun üzerine uyandı ve çıktı... (Hakk Dîni, VI, 4453).

[558] Buhârî bu başlık altında hadîs zikretmemiştir.

[559] iki nevi' damar sayarlar: Bedenin etrafından kalbe gelen, yânî siyah kanı etrafından kalbe götüren damarlara "Verîd", kalbden etrafa giden kırmızı kanı bedene dağıtan damarlara da "Şerâyîn" denilir. Şiryanların kökü kalbin sol karıncığından çıkan "Ebher"dir. Boyunda gırtlağın yanlarından geçen ve "Vecedân" ta'bîr olunan şâh damarları, bundan şahlanır. "Verîdân", boyun önünden iki safhasını kavramış iki damardır ki, baştan şu'belenir ve "Vetîn"e bitişik olurlar. "Habl", ip ve bağ demektir; damar ma'nâsına da gelir. Şiryanlarda cereyan kalbden etrafa doğru dağılıp uzaklaştığı, verîdde ise etraftan ve baştan kalbe doğru toplanıp geldiği cihetle yakînlik için temsilde verîd zikredilmiştir. Bu suretle hablu'l-verîd, pek yakınlık'ta mesel olmuştur... (Hakk Dîni, VI, 4505-4513).

[560] Tebsıra, hem göze basar kuvveti, hem de kalbe basîret kuvveti vermek ma'nâsınadır. Yânî bütün bunları böyle yapış ve bitiriş Rabb'ine gönül verecek, hakka yüz tutup düşünecek her kulun gözüne göstermek ve fikrini açmak için âyet ve muhtıra kılmak hikmetiyledir.

[561] Basık, uzun, düzgün veya yüklü; "Ta'lun nadîd", birbiri üstüne dizilmiş çok yâhud içinde meyvesi çok tomurcuktur. Çünkü Ta/', hurmanın ilk çıkan tomurcuğudur ki, meyvesi içinde istiflidir.

[562] Bu karın, dünyâda o kâfire musallat olup âhirette beraber sevkolunan şeytân olduğu "Arkadaşı: Ey Rabbimiz, onu ben azdırmadım, fakat o uzak bir sapıktık içinde idi, der" (Âyet: 27) sözünden bellidir.

[563] Sarihler bu ifâdenin, 15. âyetteki "Efe'ayinâ" lafzının tefsirinin bakıyyesi olduğunu, orada yazılması gerektiğini ve bunun buraya belki yazıcıların bir yanılması olarak gelmiş olabileceğini beyân etmişlerdir. Bu fıkra Ebû Zerr nüshasında düşmüştür, yânî mevcûd değildir.

[564] İki nevi' melek, birisi o nefsi mahşere şevke me'mür, birisi de ameline şâhid. Herkesin ameline göre şehâdet ve şevkin keyfiyyeti değişik olmakla beraber, hepsi böyle iki me'mûr maiyyetinde sevkolunur. Şahidin murakabe eden hafaza meleklerinden olması zihne gelir, bâzıları seyyieleri yazan sâÎk, haseneleri yazan şâhid demişler, daha başka da söylenmiş; tafsilini Allah bilir.

[565] Maksad farz namazların ardında ve önünde sünnet olan nafile namazlardır yâhud vitr namazıdır yâhud namazlardan sonra yapılan tesbîhlerdir

[566] Bu suâl ve cevâb "And olsun ki, ben cehennemi bütün insan ve cinnden (müs-tahıkk olanlarla) dolduracağım " (HM: 119) va'dinin tatbikini ve cehennemin dehşetini ve hızını tasvirdir. İstifham takrirdir, yânî cehennem o genişliğiyle beraber, Hûd: 119 kavli mucebince bölük bölük atılan cinn ve insten doldurulacak, fakat hızı kesilmeyecek, mücrimlere öfkesi ve şiddetinden daha ziyâdeye ihtiras gösterecektir. Çokları bu suâl ve cevâbı bu veçhile tasvire hamletmişlerdir. Bâzıları da hakikat demişlerdir ki, Âlûsî: Zahir olan budur, hakîkat mümkin iken, âhiret işleri dünyâya kıyâs edilmemelidir, der... (Hakk Dînî, VI, 4518).

[567] Allah, el, ayak gibi mahlûka âid organlardan münezzehtir. Binâenaleyh Kur'ân'da ve hadîste gelen bu nevi' kelimeler müteşâbihlerdendirler. Bu hadîslerde "Rabb'in cehennem üzerine ayağını basması" ta'bîri ile murâd olunan, cehennemi alçaltır ve horlar ma'nâsıdır.

[568] Hadîsin başlığa uygunluğu rıclini (yânî ayağını) koymakla cehennemin dolmasini içine alması yönündendir. Nitekim Enes'in hadîsi de, kademini koymakla dolmasını içine almıştı.

Müslim'de Enes'ten gelen hadîsin sonunda: "Cennette dâima bir fazlalık bulunur. Nihayet Allah onun için bir halk inşâ edip onları cennetin fazlalıkta* rında iskân eder" ziyâdesi vardır.

Bu hadîste cennetin "Bana ne oldu ki, bana insanların yalnız zaîfları ve sakattan giriyor?" fıkrasındaki "Sakatları" sözü, insanlar arasında horlanmışlar ve İnsanların gözlerinde düşük ve değersiz olmuşlar ma'nâsınadır.

Bir tefsire göre "Ayak, cehenneme en-^on atılacak kullar, yâhud ayağını koymak, çiğnemek gibi öfke eseri olan bir» tazyîk ile şiddetini kırmaktan kinayedir" (Hakk Dîni, VI, 4519).

[569] Hadîsle başlıktaki âyet arasındaki uygunluk meydandadır.

Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabı, "İkindi namazının fadlı bâbı"nda geçmiş ve bâzı açıklamalar orada yapılmıştı

[570] Buradaki teşbihten murâd, namaz değil, teşbihin hakikatidir. Bunun için onu " Ve secdelerin arkalarından kavlini kasdediyor" kavlîyle tefsir etmiştir. "Secdelerin arkalarından " sözünü "Namazların arkalarından" ma'nâsına almaktadır. "Secde" sözü, cüz'ün zikri ve bütünün irâdesi yoluyla namaza da denilir (Aynî).

"Veedbâra's-sucûd", farz namazlardan sonraki nafile namazlardır denildi.. (Kastallânî).

[571] Zevr, tozulup götürmek, savurmak, kırıp ufalamak ma'nâsmadır.

Zâriyât kırıp ufalayan yâhud savuran yâhud toz duman edip götüren kuvvetler demektir. Meselâ toprağı ve diğer şeyleri tozdurup savuran rüzgârlar, volkanları püskürten, mahlûkaatı kırıp dağıtan ve yayıp neşreden melekler ve barut, dinamit gibi sonradan keşfedilmiş ve edilecek şiddetli infilâk, tahrîb, tahrîk edici bütün sebebler bu mefhûmda dâhildir. Beydâvî: "Mahlûkaatı ufalayıp dağıtan sebebler" demekle bu umûmu göstermiştir. Müfessirlerin çoğunun "Riyâh = Rüzgârlar" tefsîriyle yetinmesi, Hz. Alî'den gelen rivayetten dolayıdır ki, mefhûm ile değil, bir misâl ile tefsir olmak gerekir. Yoksa mefhûm i'tibâriyle (yânî lügat ma'nâsı i'tibâriyle) "Zürriyet neşreden velûd kadınlar" diye de ma'nâ verilmiştir (Hakk Dînî, VI, 4527).

[572] Eyd, "Yed'"m. cem'i olabilirse de burada "Dâvûde ze'l-eydi" (Sâd: 17)'de olduğu gibi, "Te'yîd"in aslı olan kuvvet ma'nâsına olması zahirdir. Bu beyân 50.' ilâ 56. âyetlerin mazmununa Iimmî bir temhîddîr. Nitekim sonunda "Zu'l-kuvvetn-metm" (Âyet: 58) kavli ile te'yîd olunacaktır... {Hakk Dîni, VI, 4542).

[573] "Ben cinn ve insi ancak bana ibâdet ve kulluk etsinler diye yarattım"; İşte tez-kîr edilmesi lâzım gelen vazife budur. Cinn ve ins cinsinin hilkatlerinin hikmeti, Allah'ı tanıyıp O'na ibâdet ve ubudiyet etmektir. Başka şeylere sarfedilen ömürler, ameller zayi' edilmiş olur, onun için azaba hakk kazanıcı olur. Bâzıları "Li'ya'budum=lÂ-y&'rufûni" diye bir tefsir nakletmişlerdir. Bunun ma'nâsı da "Beni ma'bûd tanısınlar" demektir. Bu ise "Benim emirlerimi tutarak bana kulluk ve ibâdet etsinler" demeğe döner. İbâdet ve ubudiyet ihtiyarî fiillerden olarak taleb edilmiş oldukları için, bâzılarından vâki' olmaması, cins için gâye-i kemâl olmasına aykırı olmaz, Allah'ın muradının tehallüf etmiş olması da lâzım gelmez. Zîrâ bu gibi yerlerde fakîhlerin "el-Hikmetu turââ fi'1-cinsi lâ fi'l-efrâd" dedikleri gibi, hikmet, ferdlerin herbiri i'übâriyle değil, cins i'tibâriyle düşünülür. Hâsılı bunun ma'nâsı, ibâdet ile mükellef olmak üzere yarattık demektir. Yoksa hepsinin sâlih kullardan olmasını takdir eyledik, demek değildir. Böyle İbâdet ve ubudiyetin fâidesi Allah'a âid olmayıp, yine kulların menfâati içindir (Hakk Dîni, VI, 4546).

[574] ZâtVl-hubuk vasfı, bedî' bir ta'bîrdir. Bunun ma'nâsında hayli söz söylenmiştir: Hubuk, Habîke'nin de, Hibâk'm da cem'i olabilir. Tanka, Turuk; Misâl, Musul gibi. Habîke: Dikkat ve i'tinâ ile sağlam san'atlı dokunmuş, yol yol hareli güzel kumaşa denir.

Hibâk de, rüzgâr latîf estiği zaman denizde veya kumda meydana gelen yol yol kırıntılara denir... Maddenin aslı olan Habk, sıkı bağlayıp muhkem kılmak ve kumaşı sıkı, sağlam ve üzerinde san'at eseri görülecek biçimde güzel bir zemin üzere dokumak ma'nâsına gelir... Çokları hareli, yollu yollu ma'nâsıyle "Zâti't-tarîk" diye tefsir etmişlerdir. Bundan bâzıları yıldızların mahrekleri ma'-nâsma mahsûs yolları, bâzıları da ilimlere ve ma'rîfetleri götüren Sâni'in vahdet ve kudretine, ilim ve hikmetine delâlet eyleyen ma'k-ûl yolları anlamışlardır. Fakat İbn Abbâs ve diğerlerinden gelen rivayete göre de: "Güzel, düzgün hilkatli" diye tefsir olunmuştur... {Hakk Dîni, VI, 4528).

[575] O kahrolası yalancılar... yânî sırf kendi zann ve tahminlerine göre atan, fikir nâmına kendi nevalarını ileri süren yalancılar.

Bâzı nüshalarda kelimelerin tefsir sıralarında öne geçirme ve geriye bırakma nev'inden farklılıklar meydana gelmiştir.

Buhârî bu sûrenin tefsirinde hadîs zikretmemiştir.

[576] Tûr, Mûsâ Peygamber'in Allah kelâmını işittiği dağ; Tûri Sînâ'dır.

Rakk, kâğıd hâline getirilmiş yazı yazılan ince deri demektir.

Menşur, neşredilmiş; dürülü, kapalı değil; açılmış yayılmış.

Sair: Yazmak, harfleri nizâma koymak; Mestur, muntazaman yazılmış demektir. Tûr'dan sonra bu Mestur Kitâb'ın Tevrat olması akla gelirse de, bu "Ve'l-KitâbVl-Mestûri" değil, nekre olması, bunun "... Kıyamet günü onun için bir kitâb çıkaracağız ki, neşredilmiş olarak kendisine kavuşacak" (el-İsrâ: 13) bu-yurulmuş olan amel defteri olması tercîh edilen ma'nâdır. Levhu Mahfuz veya yeni bir kitâb olmak i'tibâriyle Kur'ân olması da düşünülmüştür.

Ve'l-Bahri'l-Mescûr: Alevlendirilmiş, kızdırılmış deniz demektir ki, "Denizler ateşlendiği zaman" (et-Tekvîr: 6) buyurulduğu üzere, kıyamet koparken denizler ateş olup kaynatılacaktir... Mescûr, doldurulmuş, karıştırılmış... ma'-nâlarına da gelir (Hakk Dîni, VI, 4551-4552).

[577] Menûn, kesmek ma'nâsına "M?nrt"masdanndanmef'ûl isim olarak, ömürleri ve sâireyi kesmesi düşüncesiyle dehr ve zamana, bir de Ölüme denilir ki, pek keskin, kıyak denilmiş gibidir.

Rayb de ıztırâb vermek ma'nâsından olarak "Raybu't-menûn", dehrin ız-tırâb veren musibeti veya ölüm felâketi demek olur.

[578] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti Hacc Kitabı, "Hasta bâbı"nda da geçmişti.

Makaamı İbrâhîm, evvelleri Beyt'e bitişik denilecek derecede yakın idi. Onu Umer ibnu'I-Hattâb (R), mescidin sahnına, şimdiki bulunduğu yere nakletti. Ümmü Seleme'nin Beyt'in yanında kılındığım haber verdiği namaz, Makaamı İbrahim'de kıldığı tavaf namazıdır

[579] Mut'ım İbn Adiyy, pek nüfuzlu Kureyş ileri gelenlerindendi. îmân etmemiş ise de, Peygamber'e insanî muamele edip himayesine almıştı. Mut'ım, Bedir'den evvel şirk üzere vefat ettiği hâlde, oğlu Cubeyr sonradan îmân edip Muhâcir-ler'e katılmıştır. îmânından çok zaman evvel Bedir'de müslümânların eline düşen esîrleri fidye karşılığında kurtarmak üzere Medine'ye Kureyş tarafından me'mûr olarak gönderilmişti. Bu hususta Rasûlullah ile görüştüğünde "Senin ihtiyar baban sağ olup da bu kokmuş herifler için benimle görüşseydi, hepsini birden ona bağışlardım" buyurmuştur. Cubeyr, ebedî kurtuluşunun başlangı-cıyle ilgili olan bu seferini kendisi şöyle hikâye ediyor:

Bedir esirlerini fidye karşılığı kurtarmak için görüşmeye gelmiştim. İkindiden sonra vardım. Yorgun olduğum İçin mescidde uzanıp yattım. Derken akşam namazı ikaame olundu. Rasûlullah'ın "Ve't-Tûri ve kitabın mestûrin" sûresini okuduğunu İşitince korku içinde kalktım. Mescidden çıkıncaya kadar dinledim. İslâm sevgisinin kalbime ilk girdiği gün, odur.

Bu hadîste bahsedilen kıssa da işte budur. Cubeyr: İşte bu âyetleri duyduğum zaman kalbim az kalsın uçuyordu, demiştir.

Cubeyr ibn Mut'ım şiire ve Arab târihine yakından vâkıftı. Bu âyetlerin, en belîğ bir uslûbla getirilen hüccetleri ihtiva etmesi|ve Mut'ım'in edebî zevki ile bunların ma'nâlannı kavraması, ruhunda uçmak derecesinde te'sîr etmişti. Bu sûrede arka arkaya ondört kerre "Em = Yoksa" edatı ile inkârı bir istifham şeklinde deliller getirilmiştir. Bunlar edebî zevki bulunan herkeste Mut'ım'in duyduğu heyecanı uyandırır...

Cubeyr ibn Mut'ım'in uyanmasına sebeb olup kendisinde büyük te'sîr ve heyecan meydana getiren "Yoksa onlar bir şeysiz mi yaratıldılar?..." âyeti hakkında şu açıklama da yapılmıştır: Burada bütün aklî ilimlerin esâsı olan bîr kaâ-nûna işaret olunuyor ki, şu suretle ifâde olunur: Yoktan bir şey olmaz, yokluk varlığa illet olamaz. Mevcûd'un illeti ma'dûm olamaz. Hiçbir hadis, muhdissiz olamaz. Yok, ne kendini ne de başkasını vücûda getiremez... ilh. Tabiî ilimler nâmı verilen ilimlerde dahî esas olan bu kaanûn, eşyanın kendi tabîatleriyle kendiliklerinden vucûde gelivermiş olması gibi bir tabîat fikrini de ibtâl eder. Bâzıları da bundan her hâdisenin bir madde ile mesbûk olması lâzım geleceğini zannetmiştir. Fakat madde bir şeyin vücûdu için kâfî bir illet olmadığı gibi, mutlak vucûd için zarurî de değildir. Vâcib olan ancak fail illettir. Bir Hâlık mev-cûd olmayınca, hiçbirşey yaradılamaz. İşte aklın en esaslı kaanûnu, Hâlık'ın vucud ve kudretini tanımak iken, o kâfirler kendilerini yaradanı hiçe sayarak öyle imansızlıklar ediyorlar... {Hakk Dîni, VI, 4561).

[580] Necm, birkaç ma'nâya gelir, burada herbirîne ihtimâl verilmiştir:

a. Evvelâ bilindiği üzere yıldız demektir.

b. Ağaç mukaabili sakı olmayan ot, çemen ma'nâsına gelir: "Ve'n-necmu ve'ş-şeceru yescudânV (er-Rahmân: 6) gibi.

c. Vakit vakit, ceste ceste, taksit suretiyle verilen şeyin her kısmına da denir. Kur'ân da yirmiüç senede ceste ceste indiğinden, "Muneccemen indi" denilir ve her defasında inen mikdârına "Bir necm" denilir.

d. Ahid lamı ayrılmamak şartryle en-Necm, bilhassa Süreyya yânî Ülker yıldızına isim olmuştur. Bu suretle Süreyya yıldızının en göze çarpanı ve kamer menzillerinin en meşhuru olmak hasebiyle, burada müfessirlerin bâzıları bununla tefsir etmişlerdir.

e. Bir de bu sûrede "Rabbu'ş-Şı'râ" (Âyet: 49)'da geleceği cihetle bâzıları da burada ahîd lamı ile en-Necm, Şı'râ yıldızı olduğunu söylemişlerdir. Bu ikisinde hevâ, tulu' ma'nâsına olur.

f. Birçokları da cins lamı ile mutlak yıldız ma'nâsına hamletmişlerdir... (Hakk Dîni, VI, 4569).

[581] Mırre, Murûr'un binâî nev'İ, öd, akıl, kuvvet, kat, sağlamlık ma'nâlarına gelebileceğine göre "Zû mirre", müessir ve nafiz, ödlü yânî ödeğin zıddı olarak ka-vî ruhlu, akıllı, kuvvetli, sağlam vucûdlu ma'nâlarını ifâde eder...

Kaab da yayın kabzasiyle kiriş mahalli olan iki köşe aralığına denir ki, bir yayda iki kaab bulunur... Hicaz lügatinde "Kavs'\ zira' ma'nâsına geldiği ve İbn Abbâs'tan burada bu ma'nâya olduğu da söylenmiştir. Buna göre "Kaabe kavseyn" iki arşın kadar demek gibi olmuş oluyor. Lâkin burada daha güzel bir ma'nâ nakledilmiştir: İki yayı birbiri üzerine koyarak, ikisinin'kaabını birleştirir, sonra ikisini beraber çekip onlarla ok atarlar...

[582] Kudye, kazılmaz katı yer ve yalçın kaya; tkdâ% da Kudye'ye varmak, kazılmayacak sert kayaya dayanmak ma'nâsınadır ki, bundan cimrilik ve men' ma'nâsına da kullanılmıştır.

[583] eş-Şı'râ, Cevza'dan sonra doğan ve "Şı'râ'l-Yemâniyye", "Şı'râ'1-Abûr" adları verilen parlak bir yıldızdır. Huzâa kabilesi ona tapardı (Medârik, Celâleyn).

Şı'râ, esasen zikrâ vezninde "Şuur" ma'nâsına masdar olup, semânın birinci kadr yıldızlarından en parlak iki yıldıza isim olmuştur. Birinci kadir yıl dızlanndan "Şı'râ" nâmıyle iki yıldız vardır. Birine "Şı'râ'l-Yemâniyye" veya "Abur", birine de "Şı'râ'ş-Şâmiyye" veya "Gumeysâ" denilir... Şı'râ'l-Yemânî burçların en güzeli olan Cevza da denilen suretin arkasında tabiî sayılarak "Büyük Köpek"te, Şı'râ'ş-Şâmî de "Küçük Köpek"tedir. Şı'râ'l-Yemânî, semânın en parlak yıldızıdır. Burada "eş-Şı'râ" bununla tefsir olunmuştur. Çünkü mutlak olarak "eş-Şı'râ" denilince anlaşılan odur ve en parlak olmakla bilinen o olduğu gibi, Câhiliye'de ona ibâdet de edilmiştir...

Hâsılı Arablar'da Şi'râ'ya ta'zîm ve âlemde onun te'sîrine i'tikaad edenler bulunduğu için burada bilhassa Şı'râ'ya izafetle "Rabbu 'ş-Şı >â" buyurularak, Şı'râ'nm rabb değil, merbûb olduğu gösterilip, o i'tikaadları ibtâl edilmiş, Şi'-râ'ya değil, £ıV«'nin Rabb'ine ibâdet edilmesi lüzumu anlatılmıştır (Hakk Dîni, VI, 4612).

[584] Sumûd, kafa tutmak, kibirlenip somurtmak ve sersem olmak, oynayıp eğlenmek, çalıp oynamak ve tegannî etmek ma'nâlarına gelir. Buna göre burada muhtelif ma'nâlar ifâde eder. Yânî ağlamıyorsunuz da çalıp oynuyor musunuz?...

[585] "Göz şaşmadı": Onu gören Rasûlullah'm gözü kaymadı, şaşıp da sağa sola bir eğri bakmadı. "Ve aşmadı": "Görme, haddini tecâvüz edip de yanlış bir görüş de görmedi. Akılların şaşacağı, gözlerin kamaşacağı hayret verici şeyler görmekle beraber ne şaştı, ne de aştı; dikkat ve sıhhatin kemâliyle tesbît edip müşâhade etti. Evvelkisi edebini; ikincisi kuvvetini beyândır. Râzî der ki: Mû-sâ'ya olduğu gibi olmadı, zîrâ onda dağ düpedüz olmuş, Mûsâ sa'ka ile yıkılmış ve binâenaleyh nazarı kesilmiş, bayılmıştı. Lâkin Sidre, dağdan kuvvetli idi, dağ parça parça oldu. Sidre sebat etti, şecere kımıldamadı. Musa bayılıp düştü, fakat Muhammed sarsılmadı (Hakk Dîni, VI, 4582).

[586] Buradaki "Fe-temârav" fiili cemi' şekliyle el-Kamer Sûresi'nin verilen âyetin-dedir. Sarihler bunun böyle cemi' olarak Sahih 'i yazan kimseler tarafından yazılmış olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Hâlbuki bu fiil, müfred olarak bu sûrede de bulunmaktadır: "Şimdi (ey insan) Rabb'inin nVmetlerinden hangisi hakkında şübhe edersin?" (Âyet: 55).

[587] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Buhârî bunu burada, bir rivayetini de Tevhîd Kitabı'nda; Müslim ise îmân'da getirmiştir. Müslim'deki rivayette hadîs daha tafsîlli, hem de Âişe'nin kendi içtihadı olmak ihtimâliyle mevkuf kalmıyor, Peygamber'e dayandırılmış da oluyor. Bunun için Müslim, o rivayetin sonunda: Bu daha bütün ve daha uzundur, demiştir: Müslim Ter., I, 239-242.

[588] Bu "Kaabe kavseyn.,. " hakkında daha önce bâzı açıklama verilmiş ve burada daha güzel bir ma'nâ nakledildiği bildirilmişti. Şöyle ki: Arablar, CâhÎliye'de bir ittifak için anlaşacakları zaman iki yay çıkarır, birini diğerinin üzerine koyarak ikisinin kaabım birleştirir, sonra ikisini beraber çekip onlarla bir ok atarlar. Bu, onların herbirinin rızâsı diğerinin rızâsı, gadabı diğerinin gadabı olup hilafı mümkin olmayacak veçhile ahidleşüklerine işaret olurdu. Bu ma'nâda Ka-ab, mikdâr ma'nâsına değil, iki kavsin birlik manzarasını gösteren kabza ile kiriş arası demek oluyor. Görülüyor ki, bu ma'nâ hem Öbüründen daha ziyâde bir yakınlık tasvir ediyor, hem de ma'nevî bir kurb'e işaret eyliyor. "Ev ednâ"-daki "Ev" "Hattâ daha yakın" ma'nâsına bir terakki ifâde eder. Böyle mu-hâtabların bakımından terdîd suretinde anlatılması da ifâdenin temsilî olduğunu hatırlatmak içindir. Bunun için müfessirler: yakınlığın kemâlini tasvir eden bu ifâde bitişiklik melekesini temsil ve uzaklık şübhesİni nefy ile Peygamber'in vahyi işitmesini tahkiktir demişlerdir (Hakk Dîni, VI, 4576-4577).

[589] Bu hadîs de bundan öncekinin başka yoldan gelen bir rivayetidir.

[590] Mîrâcda Rabb'inin rubûbiyeti âyetlerinden, mülk ve melekûtun acibelerinden kelâmın ifâdesi hududuna sığmayacak ve ancak müşâhade ile erilebilecek en büyük âyetini veya en büyük âyetlerini gördü demek oluyor. Şu hâlde, bu âyetin ne olduğunu îzâha kalkışmak haddimiz olmaz. Görülüyor ki "Rabb'inİ gördü" denilmemiş, "Rabb'inin âyetlerinden en büyüğünü gördü" denilmiştir. Bundan, Zât'ın ru'yetini anlamağa zahiren hakk görünmez...

Keşşaf sahibi şöyle cezmeder: Nazmın zahiri, ekserin dedikleri.gibi dunuvv ve tedellînin Peygamber ile Cibril arasında olup görülenin Cibril aleyhi's-selâm olmasıdır... (Hakk Dîni, VI, 4583-4589).

Selef ve halef Rasûlullah'm mîrâc gecesi Rabb'İni görüp görmediği husû-' sunda ihtilâf etti. Âişe annemiz bunu inkâr etmiştir. Ebû Hureyre'den ve bir cemâatten de böyle rivayet edilmiştir. İbn Mes'ûd'dan gelen meşhur rivayet de bu şekilde olduğu gibi, hadîsçilerden ve kelâmcılardan bir cemâat dahî buna gitmişlerdir.

Fakat İbn Abbâs'a göre Peygamber'imiz, Allah'ı gözüyle görmüştür. Ebû Zerr ile Ka'b'dan ve Hasen'den de böyle rivayet edilmiştir. Bâzı âlimler ise: Bu bâbda açık delîl yoktur, burda durmak gerektir... demişlerdir... {Meâl-iKerim, III, 973).

[591] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Demek, ki görülen âyetler, Cibril'den ibaret değildir...

[592] Risâleti takrir ve Allah Taâlâ'nın kuvvet ve kudreti âyetlerinin büyüklüğüyle Tevhîd'e tenbîhten sonra müşriklere ma'bûdlarınm hakaareti, akîdelerinin.bozukluğu gösteriliyor. Yânı sırf ilâhî vahy olan bu kelâmı ve sahibinizin gördüğünü duyduktan sonra şimdi siz de söyleyin gördünüz a o Lât'ı, Uzzâ'yi, hem üçüncü ve en geri olan Menâfi -Lât, Uzzâ, Menât onların taptıkları putlardan idi, onun için Abdullât, Abduluzzâ, Abd Menât diye isimler korlar, "Bismi'llâ-ti ve'1-uzzâ" diye yeminler ederlerdi. Ebû Ubeyde gibi bâzıları bunların taştan putlar olup, Ka'be'nin içinde bulunduklarını söylemiş ise de, başka yerde ayrı ayrı husûsî haneleri bulunduğu da nakledilmektedir...

[593] Bütün bu isimler müennestirler. Taberî der ki: "Ellât", 'M//ffft"lafzmdandır. Te'nîs tâ'sı eklenmiştir. Müzekkere Amr, müennese Amre, erkeğe Abbâs, dişiye Abbâse denildiği gibi. Müşrikler putlarına Allah'ın isimlerinden isim vererek, "Allah"isminden "Ellât"ve "el-Azîz"isminden "el-Uzzâ"demişlerdir.

Z,â/'in, etrafında toplanılmak ve dolaşılmak ma'nâsıyle "Leviy" aslı "Leviye"olduğu da söylenmiştir. Aşere kıraatinden Ya'kûb'un Ruveys rivayetinde tâ'nm şeddesiyle "Eliâtt" okunduğuna göre "el-Leîtu" masdarmdan tü-rediği de söylenmiştir. Letl döğüp ezmek ve bulayıp karmak ma'nâlarmadır. Denilmiştir ki, vaktiyle bir adam yağ ile sevîk karıp yedirir ve yiyenler semirir idi. Sonra o, ma'bûd edinildi. Râzî buna göre Lât erkek olmuş oluyor demiş ise de, "Suret" te'vîliyle yine müennes olmalıdır. Zîrâ âyetin siyakına göre hep müennestirler. Uzzâ da, belli ki "Eazz"in müennesi olarak "Azîze" demek gibidir... (Hakk Dîni, VI, 4590-4593).

[594] Buhârî bunun bir rivayetini Nuzûr Kitâbı'nda da getirmişti. Müslim, îmân ve Nuzûr'da getirmiştir.

[595] Burada Menât'tan sonra "es-Sâlisetel-uhrâ" diye vasıfiama, tehekküm ve tah-kîr içindir, "el-Uhrâ" vasfiyle putların geriliğini ifâde eden bir horlama vardır.Çünkü Uhrâ, kullanmada diğer ma'nâsına şayi' olmuş ise de aslında "Gerilemek" ma'nâsına olan "Taahhur" masdanndan ismi tafdîl olmak i'ti-bâriyle, yerine göre "En geri" ma'nâsına bir tevriye dahî ifâde edebilir. O "En geri" olunca, öbürlerinin de geriliği anlaşılmış olur. Bir de Menât, daha evvel dikilmiş en büyük putları iken, Lât ve Uzzâ'dan sonra üçüncü mertebe putlar arasında düşürülmüş olmasına da işaret anlaşılır. Bu suretle buyuruluyor ki, bu beyândan sonra siz de o taptığınız muhtelif putları ve geriliklerini gördünüz değil mi?... (Hakk Dîni, VI, 4594).

[596] Bu hadîsin daha uzun bir rivayeti Hacc Kitabı, "Safa ile Merve'nin vucûbu bâ-bı"nda geçmişti. Buradaki son fıkrasının ifâde ettiği şudur: Ensâr, Câhiliye devrinde kendi putları Menât'a ta'zîm için Safa. ile Merve arasında tavaf etmiyorlardı. Çünkü Menât, sa'y yerinde değildi. Sa'y yerinde başkalarına âid olan Isâf ve Naile putları bulunuyordu (Kastallânî).

[597] Hadîslerin başlığa uygunlukları bellidir. Bunların birer rivayeti Kur'ân'ın Secdeleri Kitâbı'nda da geçmişti.

Sucûd, lügatte hudû' ve tezellül ile baş eğmektir, örfte alnı yere yâhud ona bitişik şeye koymaktır ki, namazın farz olan rükünlerindendir. Tezellülün en büyüğünü ifâde eder. Râğıb'ın el-Müfredâfmda beyân edildiğine göre, secde, Allah'a tezellül ve ibâdette kullanılır. İnsanları, hayvanları, cemâdlan şâmil olmak üzere iki nevi' sucûd vardır: Birisi ihtiyarîdir. Bu, yalnız insana mahsûstur. İnsan onunla sevaba nail olur. Bu âyette olduğu gibi. İkincisi teshindir. Bu, insana, hayvana, nebata âiddir. er-Ra'd Sûresi'nin 15. âyetinde olduğu gibi. Bu sucûd, kendilerinin fail ve hâkim olan Allah'ın mahlûkları olduğunun sessizce bir nutkudur: en-Nahl: 19. âyet (Meâl-i Kerîm, III, 954).

[598] Müstemirr kelimesine birkaç ma'nâ verilmiştir: Birisi yeniden yeniye muttari-den carî mütevâlî demektir. Birisi de geçici, yânî gelip geçici demektir ki, Buhâ-rî bu ma'nâyı nakletmiştir. Bu iki ma'nâ da mürur masdarındandır. Bir de kuvvet ma'nâsına "Mr>re"den türemiş olarak "Muhkem" demek olduğu Ebû'l-Aliye ve Dahhâk'tan nakledilmiştir...

[599] Levh, her neden olursa olsun tahta gibi yassı olan şeye denir.

Dusur, Disâr'm cem'idir. Disâr, eğser yâhud geminin tahtalarını birbirine bağladıkları rabıta, kenet, perçin veya halat. "Levhalar ve disârlar sâhibi"nden murâd gemidir. Bir nevi' ta'rîf için sıfat, isim yerine ikaame edilmiştir. Yânî birtakım levhaların birbirine husûsî surette kenetlenmesiyle yapılmış olan gemiye bindirdik. O küfredilmiş, kadri bilinmeyip nankörlükle karşılanmış olan zât, yânî Nuh'a mükâfat için -ki onu yalanlayanlar suda boğulurken, o böyle ilâhî korumada korunmuş bulunuyordu.

[600] Her şirb huzur iledir. Fıkıhta şirb içmek, kullanmak ve sulamayı şâmildir. Her şirb, gerek devenin şirbi, gerek halkın şirbi yâhud gerek su içimi, gerek süt içimi demektir.

[601] Derhâl ağılci çırpısının kırıntıları gibi kınla kaldılar. -Çoban ağılının etrafına harım olmak İçin çekilen çalı çırpının döğülüp çiğnenerek çürümüş olan kırıntıları gibi yâhud çobanın ağılında yaktığı çalı çırpının yanık kırıntıları gibi kınla kaldılar.

[602] Mustakırr azâb; Üzerlerinde kararını bulmuş, def olunmaz yâhud onları karargâhları olan cehenneme götürünceye kadar devam eden azâbdır.

[603] Ayın ikiye ayrılması Rasûlullah'ın en büyük mu'cizelerindendir. Sahâbîler, tâ biîler ve daha sonrakilerden bilinen müfessirlerin hepsi bunun bu mu'cizeyi haber verdiğinde müttefiktirler. Haber meşhurdur. Sahâbîlerden bir haylî zevat rivayet etmişlerdir...

[604] Buradaki beş hadîs İbn Mes'ûd, İbn Abbâs ve Enes üzerinde dolaşır. İbn Mes'ûd hadîsinde vak'ada hazır bulunmasını açıkça söylemesi vardır. Çünkü "Biz Peygamber'le beraberdik, bize 'Şâhid olun' buyurdu" demiştir. Ay'ın yarılması Mekke'de hicretten beş sene kadar önce olduğu için, o târihte Enes de, İbn Abbâs da henüz doğmamışlardı. Lâkin onlar bu haberi diğer sahâbîlerden rivayet etmişlerdir... Bu hadîslerin bâzısı Peygamberlik Alâmetleri Kitâbi'nda da geçmişti.

Sahîh olan bu hadîsler Ay'ın ikiye ayrılması mu'cizesini isbât ettiği gibi, Kur'ân'm şehâdeti de esasen bu konuda en kuvvetli ve büyük bir delîldir. Bu hâdisenin imkânı hususunda hiçbir mü'min şekk etmez... Bâzıları "Yarıldı" ma'-nâsında olan "lnşakka"nm "Yenşakku yevme'l-kıyâmeti{ - Kıyamet gününde yarılacak)" demek olduğunu ileri sürmüşlerse de, bu doğru değildir... Çünkü mâzîyi geleceğe hamletmek için ya bir karineye yâhud kuvvetli bir delîle dayanmak lâzımdır. Hâlbuki "Ve in yerev" âyeti de buna mâni' pek kuvvetli bir delîldir (Beydâvî, Râzî, Ceiâleyn, Hâzin, Medârik, Ebu's-suûd). Bu konuda doyurucu bilgiler için muhakkik ve mütefekkir Elmahlı Muhammed Hamdî Ya-zir'm Hakk Dîni Kur'ân Dili adlı tefsîrine dönülmelidir: VI, 4621-4638.

[605] Katâde'nin bu sözünü Abdurrazzâk senediyle rivayet etmiştir. Lâkin murâd aynen o geminin kalmış olması değil, mutlak olarak gemi cinsinin onu hatırlatacak bir muhtıra olduğunu söylemek olması daha ziyâde düşünülür. Çünkü bunda ibret ve tezekkür sahası daha geniş, daha umûmî ve binâenaleyh şu "Düşünen var mı?" itabının fâidesi daha bariz olur.

Muddekir, aslı Zikir'den iftiâl babından "Mutezekkir "dit. "Muzdecer"de olduğu gibi tâ, dâl'e kalb olunmuş, sonra zâl, dâl'e girdirilmiştir. "Mutezekkir" gibi "Düşünen" demektir.

[606] Hakîkaten yeryüzünde tamâmı ezberden açık olarak okunan Kur'ân'dan başka bir kitâb yoktur, tş bu "Ve le-kad yessernâ" âyeti bu sûrenin bir tercî' âyetidir ki, her kıssanın akabinde "And olsun ki onlara (küfrden) vazgeçirecek nice mühim haberler gelmiştir" (Âyet: 4) mazmununu hatırlatmak için tekrar edilmiş ve bu suretle her birinin müstakil olarak o vazgeçme ve iddihâr yânî ibret almayı îcâb ettiği anlatılmıştır.

Bâblar altında hadîsler aynı hadîsin ayn yollardan gelen rivayetleridir. Bu-hârî'nin bunları burada getirmesinin sebebi, seleften bâzısının bu kelimeyi noktalı zâl ile "Müzzekir" şeklinde okumuş olmasıdır. Bu daKatâde'den nakledilmiştir (Aynî).

[607] Burada haber verilen azâb Hûd Peygamber'in kavmi olan Âd üzerine gelmiştir. Âd, iri bedenli bir kavim oldukları İçin başları kopup kopup devrildikçe, bu benzetmeyi doğrulayan birşey oluyorlardı.

Bu âyetlerden önceki iki âyet şöyledir: "Âd, tekzîb etti. İşte benim azabım ve tehdîdlerim nice imiş. Çünkü biz uğursuz sürekli bir günde onların üstüne çok gürültülü bir fırtına gönderdik" (Âyet: 18-19).

[608] Bu âzab da Salih Peygamber'in kavmi üzerinde cereyan etmiştir. Onlar çoban ağılının etrafına harım olmak için çekilen çalı çırpının döğülüp çiğnenerek çürümüş olan kırıntıları gibi yâhud çobanın ağılında yaktığı çalı çırpının yanık kırıntıları gibi kınlakaldılar. Bu benzetmenin içinde de düşünülecek ma'nâlar vardır. Düşünüp de ibret alacak ve ona göre hareket edecek olan nerede?

Bâb altındaki hadîs de aynı hadîsin başka yollardan gelen rivayetidir. Bu tekrarlar temel olarak düşünmenin, tefekkür etmenin, ders almanın ehemmiyetini vurgulamaktadır.

[609] Bu da zikredilen hadîsin başka tarikten rivayetidir.

İyi bil ki, Buhârî bu hadîsi altı bâb başlığı altında altı tarîkten getirmiştir. Buhârî'nin maksadı bu kelimenin sûre içinde geldiği yerlerde dâl harfiyle okunmuş olmasını göstermek olabilir. Bunun bir fâidesi üe "Biz Kurbân 7 düşünmek için kolaylaştırdık, düşünen var mı?" âyetiyle, düşünme'ye yapılan bu teşvîki İşittiklerinde geçmiş ümmetlerden her bir ümmetin haberini işitme sırasında kendilerinde bir idrâk, bir öğüt alma bulup da uyanmalarıdır... (Aynî)

[610] Bu ve bundan önceki âyet müşrikleri korkutma hakkındadır. Onlar "Biz inti-kaam almaya muktedir bir cemiyetiz", bize kasdedilmez iddiasında bulunuyorlardı Allah va'dini gerçekleştirdi de Bedir'de onları bozdu. Mekkî sûredeki bu va'd, Medine'de,

Bedir'de gerçekleşti. Bu âyetin Bedir için bir mu'cize olduğu anlaşıldı. Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır.

[611] Hadîsin başlığa uygunluğu Mekke'de inen bu âyetin Bedir'de gerçekleşmesi yö-nündendir. Buhârî bu hadîsi burada kısaltılmış olarak zikretti. Bu, Kur'ân'm Faziletleri Kitâbı'nda "Kur'ân'm te'Iîfi bâbı"nda uzunca bir metinle gelecektir.

[612] Bu hadîsin bir rivayeti bundan önceki bâbda geçmişti. Bu da Kur'ân'ın Fazîlet-leri Kitâbı'nda gelecektir. .

Bu âyet, Peygamberlik delillerindendir. Çünkü Mekke'de indiği hâlde, hicretten sonra vukü'a gelen Bedir muharebesinde gerçekleşmiştir. Umer dedi ki: Bu âyet inince, hükmünün ne zaman ve nerede gerçekleşeceğini bilmiyordum. Rasûlullah (S) Bedir günü zırhını giyip de bu.âyeti okuduğu zaman, bunun hakikatine vâkıf oldum. (Beydâvî, Medârik).

[613] Zemahşerî der ki: Azîz ve Yüce olan Allah bu sûrede ni'metlerini saydı. Ni'met nevi'leri ve sınıflarından da ilk evvel ayağı en ileride olanı öne geçirdi ki, o, dîn ni'metidir. Dîn ni'metleri içinden de evvelâ mertebesi en yüksek olanı takdim buyurdu ki, o da Kur'ân'ı in'âmı, indirmesi ve ta'lîmidir. Çünkü Kur'ân, ilâhî vahyin rütbece en büyüğü, menzilece en yükseği, dînin bâblarmda te'sîri i'tibâ-riyle en güzelidir. O bütün semavî kitâbların yücesi (yükseği), mısdakı, mi'yârı-dır. insanı yaradışınm zikrini onun zikrinden sonraya bıraktı ve onu, onun arkasından getirdi ki, onu yaradışı sırf dîn ve ilim dolayısıyle olduğu bilinsin. Çünkü maksad, ilmen mukaddemdir. Sonra da insanın insanlığını temeyyüz ettiren, içindekinİ vicdânındakini güzel bir surette ortaya koymak ve teblîğ etmek olan beyân, yânî ilim ve ta'lîmin en büyük sebeblerinden biri olan lisân ni'metini zikretti.

[614] Husbân, hâ'nın dammı ile "Hisâb (Hesâb)" ma'nâsma ve "Hisâb"ın cem'i "Hisâblar" ma'nâsma gelir. Bir de değirmen taşının mihverine "Husbânu'r-rahâ" denir. "Husbân", "Hesâb efme£"ma'nâsına masdar olur; Gufran, Ktif-rân, Ruchârt, Nuksân, Burhan gibi.

[615] Reyhan, güzel rayihalı ve revhâniyetli demek olup, bizim de "Reyhan" dediğimiz nebat gibi, koklanan güzel kokulu otların hepsine denilir. Bununla beraber burada İbn Abbâs'tan rızk ma'nâsma olduğu da nakledilmiştir... Rızkın rahat bahşetmesi veyâhud ekmek kokusu, bilhassa acıkmış olanlar için her kokudan güzel olması münâsebet vechi olmak gerekir. Bu suretle murâd Keşşafın dediği gibi, habbm asfma mukaabil lübbü demek olur {Hakk Dîni, 4667).

[616] Salsâl, tıngırüngır ses veren kuru çamur; Fahhâr, iyi pişmiş saksı. Yânî fağfur gibi çın çın ses verecek kadar kurumuş, hayâttan o derece uzak kuru topraktan yarattı ki, insanın ilk menşei olan Arz, Güneş'in harareti karşısında bu derece hayâttan uzak iken, Allah ondan tavırdan tavıra bir sülâle süzerek insanı yarattı.

[617] Münşeat, iki ma'nâ ile tefsir edilmiştir: Birincisi, bilindiği üzere "İnşâ olunmuşlar" demektir ki, inşâsının ehemmiyetini ve Allah'ın bir ni'meti olduğunu ve insanlar tarafından inşâ edilmiş olması "Sizi de, yapageldiğiniz şeyleri de Allah yaratmıştır" (es-Sâffât: 96) âyetince Allah'ın olmalarına mâni' olmadığım anlatır, ikincisi, "Yelkenleri açılmış" ma'nâsına da tefsir edilmiştir. Çünkü "İnşâ", "Yukarı kaldırmak" ma'nâsına da geldiğinden, "Münşeat", "Merfûât" demek olur.

[618] Nuhâs, bakır, yânî erimiş bakır yâhud bakır gibi bir kızıl duman, yâhud zehirli duman ki, yalını yakar, dumanı boğar... Dikkate lâyıktır ki, butehdîd tarzı zamânimiz toplarının, hava bombalarının, füzelerinin, atom, hidrojen ve^âir bombalarının ateşlerini andırır şekilde bir tasvirdir.

[619] Bu, İmâm Buhârî'nin "Hurma ve nâr meyve değildir" diyen topluluğa verdiği cevâbıdır. Bunu, getirdiği örneklerle de desteklemektedir.

[620] Hâsılı bu, hâss olanın âmm olan üzerine atfı kabîlindendir.

[621] "Zevâtâefnânin", "İkisi de efnân sâhibleri". "Zevâtâ", "Zâta" gibi "Z<5/"ın tesniyesidir. Zîrâ "Sahibe" ma'nâsına "Zât "m aslı "Zevö?"oiup, müfred ve cem'ini fark için vâv harfi hazfedilmiştir. "Efnân", "Fenn"yâhud "Fenen"\n cem'idir. "Fenn"nevV demektir. Nitekim ilmin nev'ine de örfte "Fenn" denilir. "Feneri" de "İnce ve yumuşak dal, ğusun ve nihâi" ma'nâsınadır. Yânî her-birinde türlü türlü bostanlar yâhud birçok dallar, şu'beler vardır...

[622] Nitekim buna "el-En'âm" (Âyet: 10) ile "Eyyuha's-sakalân'" (Âyet: 31) sözleri de delâlet etmiştir.

Bundan önceki sûrede geçmiş ümmetlerden peygamberleri yalanlayanların başlarına inen türlü azâblan sayarken, herbirinin

arkasından "And olsun biz Kur'ânU kolaylaştırmışızdır, düşünen var mı?" âyetiyle va'z ve hatırlatmak için bir tercî' yapılmıştı. Bu sûrede de bütün insanlara dînî, dünyevî, enfüsî, âfâkî türlü ni'metler hatırlatılarak, herbirinin arkasından şükür vecîbesinin ihlâline karşı "Rabb'inizin nVmeilerinden hangisini yalan sayabilirsiniz" tevbîhi ile Öyle latîf tercî'ler yapılmıştır ki, âlânın meddi gibi letafetini doyulmaz. Suyûtî el-Itkan'da tekrarı birkaç kısma taksîm etmiştir. Bunlardan bîri, muteallakının taaddüdünden dolayı tekerrür edendir ki, ikinci birincinin taalluk ettiğinden başkasına müteallik olur demiş. Sonra bu kısma terdîd ismi verildiğini söylemiş "Fe-bi-eyyi âlâi..." kavlini bu kabilden saymıştır. Çünkü bu, sûre içinde otuz-bir yerde tekerrür ettiği hâlde, herbiri kendinden önceki kelâmla ilgili bir hususiyetle mümtazdır (Hakk Dîni, VI, 4659)

[623] Ebû'd-Derdâ'nm bu tefsiri ibn Mâce, İbn Hıbbân ve daha başka hadîsçiler tarafından Peygamber'in sözü olarak rivayet edilmiştir, işbu "O her gün bir iştedir", iki ma'nâ ile tefsir edilmiştir: Birisi "Yevm" mutlak vakit ma'nâsına olarak, her saat, her an ma'nâsına tefsîr edilmiştir. Bir de Allah'a göre dehr, iki günden ibarettir. Birisi dünyâ, birisi âhirettir. Herbirine göre de Allah'ın bir şe'ni vardır. Dünyâdaki şe'ni emir-nehiy; âhiretteki şe'ni de hesâb ve cezadır...

[624] Ferağ, lügatte boşalmak demek olduğundan, önce bir meşguliyet işi, bir şey için boşalmak da sonradan bir meşguliyet gerektirir. Hâlbuki Allah Taâlâ'yı hiçbir iş diğer işten alı koyamayacağı için, burada münhasıran âhiret işleri olan hesaba çekme ve karşılık vermeyi ifâde için bu suretle bir istiare veya kinaye yapılmıştır. Yânî bu günkü dünyâ işleri geçecek, bu dünyâ hayât ve ni'metleri fenaya gidecek, bu mühletler, müsamahalar tükenecek, yarın Allah'a dönmekle sâdece mes'ûliyet, hesâb ve ceza için huzura geleceksiniz de sırf sizin işinize bakılacak, sizin mes'ûliyetiniz işleri tatbîk olunacaktır... "Sekalân"yâhud"Sekaleyn", "İki sakal", bundan sonraki 31. âyette açıkça söyleneceği üzere ins ve cinnin bir unvanıdır... (Hakk Dîni, VI, 4680).

[625] Bu iki cennet, Rabb'inin makaammdan korkan mukarrebûna ihsan edilen iki cennetin dûnundadır. Ashâbu'l-yemîn'e mahsûstur ve bundan sonra gelen âyet-lerdeki vasıflar da hep bunlara âiddir. Bâzılarına göre ise âyetteki "Z)wn" kelimesi, mertebece diğerinden aşağı ma'nâsma değil, başka, gayr ma'nâsınadır. Bu takdirde cennet ehlinden her birine dört cennet isabet edecek demektir (Bey-dâvî, Medârik).

[626] Hadîsin başlığa uygunluğu "İki cennet, bunların kapları ve içindekiler gümüştendir.. " sözündedir

[627] Hûr, Ahver'in veya Havrâ'nm cem'idir ki, gözünün beyazı şiddetle beyaz, karası da şiddetle kara olan âhû gözlüye denilir.

Hayme, dilimizde çadır diye meşhurdur. Kaamûs Tercemesi'nde Hayme, Arab evlerinden yuvarlak olan beyte denir ki, "Çadır" ta'bîr olunur. Bâzıları dedi ki, üç yâhud dört direk üzere tertîb olunup üzerini "Sümâm" dedikleri otlukla örttükleri beyttir ki, havanın hararetinde onda gölgelenirler. Yâhud mut-lakaa ağaç dallarından tertîb ettikleri beyte denir ki, Türkçe'de bunlara "Salaş" ta'bîr olunur. Hulâsası A'râb taifesi kıldan yuvarlak kubbe tarzında edinirler ve bazen mustatil olur. Deriden de düzerler. Bunlara "Çadır" ta'bîr olunur ve ağaçtan çattıklarına Türkmen lisânında "Alacık" ta'bîr olunur. Sazlıktan yaptıklarına "Hüg" ta'bîr olunur..

[628] KaasırâtuH-tarf = Bakışı kısan dilberler): İşbu ta'bîr, birkaç ma'nâ ile tefsîri kaabil bir medh sıfatıdır: Birincisi nazarlarını yalnız zevçlerine hasreden, başkalarına göz atmayan sevgili, sadakatli, vefalı dilberler demek olur. İkincisi, bakanın nazarını kendisine cezb ve kasreden, bir gören gözü başkasına bakmak istemeyecek derecede kendisine bağlayan güzel dilberler. Üçüncüsü gamzeleri kendi önlerine kırılmış, şuraya buraya bakmaz, edeb, haya, vakaar ve nezâhetle mümtaz demek de olabilir... Şöyle bir hadîs gelmiştir: Herbiri zevcine şöyle der: Rabb'-ın izzeti hakkı için ben cennette senden güzelini görmüyorum, beni sana eş yapan, seni de bana eş yapan Allah'a hamdolsun. -Müslim hadîsidir- {Hakk Dîni, VI, 4689-4690).

[629] Bu da geçen hadîsin başka yoldan ve daha geniş bir rivayetidir. Bunun bir rivayeti Cennetin sıfatı bâbı'nda da geçmişti.

[630] Arabistan sidri dikenli bir ağaç olduğu için, bununla cennet sidrinin dikensiz olduğu anlatılmıştır.

[631] Urub, Arûb'un cem'idir; üç ma'nâ ile tefsir edilmiştir:

a. Kocalarına âşık, yânî zevcelerini çok seven kadınlar, b. Cilveli, işvekâr kadınlar, c. Güzel söz söyleyen kadınlar

[632] Sâbikûn hakkında "Bir çok evvelkilerden, biraz da sonrakilerdendir" (Âyet: 13-14) buyrulmuşüı. Ashâbu yemin, sâbıkûn gibi değil, çoktur; evvelkilerden de birçok, sonrakilerden de birçoktur.

[633] Buradaki "Hım" esasen günâh ma'nâsınadır. "Şübhesîz şirk en büyük zulümdür" (Lukmân: 13) buyurulduğu için, şirk büyük

günâhtır; işte onlar bu büyük günâh üzerinde ısrar ediyorlardı.

[634] Eğer sâdıklarsanız, Allah'ın dînine tâbi' olmamak, vahdaniyetle rubûbiyetini tanımamak da'vâsında doğru iseniz! Fakat ihtimâli mi var? İşte siz Allah'ın hükmü, kudreti altında öyle âciz, öyle mahkûmsunuz!..

[635] Tefekkuh, esasen türlü yemiş yemek demek olup mecaz olarak taaccüb etmek ve peşîmân olmak ma'nâlarına da gelir. Burada murâd şaşkınlıkla şu lâkırdıları yemiş yer gibi tekrar tekrar söyler, çiğner, geveler durursunuz demektir.

[636] Nücûm, yıldızlar demek olduğuna göre, mevki'leri doğdukları veya battıkları mahaller yâhud semâdaki yerleri, burçları ve menzilleri yâhud şihâbların düştükleri mevki'ler yâhud kıyamet günü döküldükleri sıra düşecekleri mevki'ler olmak üzere dört beş veçhe veya hepsine muhtemildir. Maamâfîh burada Kur'ân'ın necmleri, yânî tenzilde indirilen kısımları ma'nâsına olmak daha muvafıktır... Bu ma'nâca o nücûmun mevki'leri ise meleklerin, Peygamber'in, hafızların kalbleri yâhud yazıldıkları sahîfeler veya ma'nâlan veya inmelerine sebeb olan vakıalar ve hükümleridir. Şu hâlde "Mevâkı'u'n-Nucûm" denilenlerin hepsine şumûlu en uygun ma'nâ olur (Hakk Dîni, VI, 4722).

[637] Bu âyet, içinde bulunduğu diğer âyetlerle şöyle bir bütünlük gösterir: "Sağcılar: Onlar ne mutlu sağcılardır! Dikensiz kiraz, meyveleri tıklım tıklım istifti muz ağaçları, yayılmış devamlı bir gölge, dâima akan su, kesilmeyen, yasak da edilmeyen birçok meyve arasında ve yükseltilmiş döşekler üzerindedirler" (Âyet: 27-34).

Cennetin hepsi gölgedir, onda güneş yoktur. Bu gölge, güneşten değil, Allah'ın yaratacağı bir gölgedir (Kastallânî).

İşbu "Ashâbu'l-yemm" cümlesi "Ulâike'l-mukarrebûn" üzerine atfedil-miştir. Yukarıda "Ashâbu'l-meymene", burada "Ashâbtı'l-yemîn " ta'bîr olunması tefennün İçin olmak gerekir. Bunlara "Ashâbu'l-yemîn" denilmesi, amel defterleri olan kitâbları kıyamet günü "Artık kitabı sağ eline verilmiş olana gelince, der ki: Alın okuyun kitabımı'3 (el-Hâkkaa: 19) âyetince sağlarından verilmesi hasebiyle olduğu dahî söylenmiştir. "Ashâbu'l-yemîn1", yemîninde sâdık, ahdine vefakâr, işine sâhib bahtiyarlar demek de olabilir ki, mukaabili hânislik, yemîn-sizliktir. Bir de "AshâbuH-yemm", sâdıkaan, Allah için yeminine merbut sâdık vefakârlar olabilir (Hakk Dîni, VI, 4706).

[638] Yânî hakikatte mülk O'nun olduğu gibi mük de onundur. Siz O'nun olduğunuz * gibi, sizin milk diye sâhib olduğunuz şeyler de O'nundur. Ancak size selâhiyet verip onlarda tasarruf etmek için sizi halîfe kılmıştır. Ondan dolayı bir vekîl ve nâib gibi izin verdiği hususlarda tasarruf edebilirsiniz... O hâlde îmân ediniz de sizi öyle halef kıldığı mallarda kendinizi asîl değil, O'nun naibi bilerek, O' nun yolunda ve beyân ettiği hususlarda sarf ve infâk ediniz...

[639] Yânî demiri bol olarak yaratıp mevcudiyetini bildirdik, kullanılmasını öğrettik... Demir bütün sanâyiin hem bel kemiği, hem eli ve tırnağı gibidir. Mezarlar da onunla kazılır, şehirler de onunla yapılır, yiyecek de onunla, giyecek de onunla-dır. Fahruddîn er-Râzî'nin dediği gibi, demirin insanlığa hizmeti altından çok fazladır. Hâsılı demirin insanlar için menfâatleri pekçok ve insanların demire ihtiyâcı, altın ihtiyâçlarından çok fazla olduğundan dolayı Allah Taâlâ demiri altından çok ve kolay bulunur bir surette yaratmış ve altından önce keşfini müyesser de kılmıştır. Altını ise ihtiyâcın azlığı sebebiyle az ve nâdir bulunur yaratmış ve zor bulunacak ve kirlenmez bir kıymet mîzânı yapılacak veçhile ağırlık ve izzetiyle arzın derinliklerine atmıştır. Allah Taâlâ'nm cömertlik hikmeti ve kullarına rahmet ve inayeti eserlerinden biri de ihtiyâç çok olan şeyleri tabîatte daha çok ve kolay bulunur bir hâlde yaratmış olmasıdır. Nitekim hakîmler derler ki, hayâtta en çok ihtiyâç havayadır. Allah onu en çok ve en kolay bulunur ve kolaycacik teneffüs edilir bir surette yaratmış, öyle ki, insan hiçbir külfete muhtâc olmaksızın onu tabîî olarak teneffüs eder. O hâlde Allah'ın rahmetine ihtiyâcımız hepsinden daha çok olduğu için, Allah'ın bize rahmetini, herşeyin en kolay bulunan bir fadh kılacağını da ümîd ve niyaz ederiz {Hakk Dîni, VI, 4757-4758).

[640] Hem zahir, hem bâtın: Zahir varlığı herşeyden aşikârdır. Çünkü herşey onun vücûduna delildir. Hiçbirşey yoktur ki, vucûd'da zuhur ederken, daha evvel onun vücûdunu isbât etmiş olmasın. Maamâfîh her zahiri de o zannetmemelidir. Çünkü o zahir olmakla beraber bâtındır da, duyu organlarıyle hiss, hayâl ile tahayyül olunamayacağı gibi hakikati akılların idrâk ve ihatasına sığmaktan münezzehtir. Binâenaleyh ne yalnız zahir, ne de yalnız bâtın diye hükmetmemen', hükmü atıftan sonra yaparak Zâhİr-Bâtm demelidir. Evvel ve âhir de böyledir. Ebû's-suûd'un da hatırlattığı gibi " Ve'z-Zâhir"deki vâv, bu iki vasıf toplamım evvelki iki vasıf toplamına atfeder (Hakk Dîni, VI, 4731).

"... Lâkin tevhidi fikri bütün bir hikmet ve ma'rifet manzumesi şeklinde izhâr eden Kur'ân âyeti bu el-Hadîd: 3. âyetidir...

Hayâtımızı tetebbuatla geçirdik. Büyük adamların yüksek fikrî ilhamlarının belli başlılarına, mukaddes kitâblardaki ulvî kelimelere ıttıla kesbettik. Tamamen bî-tarafâne olarak beyân ederiz ki, bu i'câzlı âyetin ifâde ettiği dâire hâricinde söylenebilmiş söze tesadüf etmediğimiz gibi, bundan daha yüksek, daha ilmî, daha mu'ciz bir tasvir şeklini de muhal buluyoruz. Aynı ma'nânın binlerce kelime ile ifâde edildiği oluyor, lâkin lâfızlar ve kelimelerin çokluğu ne fazla vuzuhu ve ne de fazla ifnamı mûcib olamıyor..." (Filibeli Ahmed Hilmi, İslâm Târihi, Ötüken Neşri, s. 190-196). Bunun daha uzunca bir özeti eş-Şûrâ: 11. âyette de verilmişti.

[641] Mücâdele Sûresi, dâl harfi üstünde, esre de okunabilir, ikincisi daha ma'rûftur. Buna Kad Semia Sûresi dahî denilir. Ubeyy ibn Ka'b'ın Mushaf'ında "Zıhâr Sûresi" denilmiş olduğunu da ÂIûsî zikreder. Dâl'in kesresiyle el-Mucâdile, ismi fail müfred müennes olup "Seninle kocası hakkında direşip duran kadın" (Âyet: I) buyurulduğu üzere, "Mücâdele eden kadın" demektir. Dâl'in fethiyle Mücâdele ise, bunun masdandır. Bu, gerek bu kadının mücâdelesine ve gerekse sûrenin diğer âyetlerinde kâfirler ve münafıklarla olan mücâdele ma'nâlarına da uygun olur. Mücâdele esasen çekişmek, yânı iki tarafın kendi da'vâsını isbât için tekrar tekrar suâl ve cevâb ile karşılaşması, şiddetle münâkaşa ve mu-hâsama etmesi demektir...

[642] Bu âyet, işbu Mücâdele Sûresi'nin "Mâ sıka leh"\m teşkil eden hedefi demektir. Onun için bu ma'nâ evvel ve âhirinde tekrar olunacaktır. Yânı muhakkak ki Allah ve Rasûlü'ne hudûd yarışma kalkanlar -Kaadı Beydâvî'nin kısaca beyânına göre- Allah ve Rasûlü'nün hududunu tanımayıp, onlara adavet eden veya onların ta'yîn buyurduğu hududun gayrı hükümler koymak veya tercih etmeye kalkışan kimseler.. İtildiler yâhud çarpıldılar yâhud tepelendiler...

[643] Müteâkib âyetler şöyledir: "Allah 'a ve Rasûlü 'ne muhalefet edenler; onlar şüb-hesiz ki en çok zillete düşenlerin içindedirler. Allah şöyle yazmıştır: And olsun ki, ben gâlib geleceğim, ramilerim de. Şübhesiz Allah yegâne kuvvet sahibidir, mutlak gâlibdir. Allah 'a ve âhiret gününe îmânda sebat eden hiçbir kavmin Allah 'a ve Rasûlü 'ne muhalefet eden kimselerle -velevki onlar bunların babaları, ya oğulları, ya biraderleri yâhud soy sopları olsunlar- dostlaşacaklarım göremezsin...'" (Âyel: 20-22).

[644] el-Bıkaaî bu sûreye Benû Nadîr Sûresi denildiğini de nakletmiştir.

[645] el-Celâu, el-İclâu gibi müteaddî de, lâzım da olur. Aslında apaçık açmak, açılmak, açıklık, açığa çıkarmak veya çıkarılmak demek olan el-Celvu'dan Celâ, bir kimsenin veya cemâatin yerinden yurdundan herhangi bir sebeble tedirgin edilerek uzaklaşması veya uzaklaştırılması demektir ki, yurdu açık kalmış, kendisi açığa çıkarılmış olur. Biz sırasına göre nefy, iclâ, teb'îd, tehcir, sürgün, açılma, açığa çıkarılma... ta'bîrlerini kullanırız...

[646] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Buhârî bunun bâzısını el-Enfâl'de ve Cihâd'da; Müslim de Sahîh'min sonunda getirmiştir.

[647] Bu da zikredilen hadîsin başka yoldan rivayetidir. İbn Hacer bunun vechinİ şöyle îzâh etmiştir: Buradaki haşr, kıyamet günündeki haşr zannedilmemek için böyle demiş olmalıdır. Çünkü maksad, Benu'n-Nadîr'in çıkarılmasıdır, demiştir.

Kaamûs sahibi Fîrûzâbâdî'nin e/-Basâir'de beyânına göre: Haşr, esâsında bir cemâati karargâh ve barınaklarından nefîr suretiyle iz'âc ve ihrâc eylemeye konulmuştur. Sonra cemâat ilgisiyle "Toplamak" ma'nâsında kullanılmıştır.

Râgıb eHsfahânî, el-Müfredâ t'mda: Haşr, cemâati makarrlarından, yânı durdukları yerlerinden çıkarıp iz'âc ederek harbe ve benzerlerine zorlamaktır... Ve kıyamet gününe "Ba's günü", "Neşr günü" denildiği gibi, "Yevmu'l-haşr = Haşr günü" dahî denilir, demiştir.

Bu sûredeki Haşr ise, kıyamet günü olacak olan son haşr değil, onun küçük bir numunesi olmak üzere "O kitâb ehlinden küfredenleri ilk sürgünde yurtlarından çıkarandır..." (Âyet: 2) kelâmında zikrolunan evvelî haşr, yânî ilk haşrdır ki, Nadîr oğulları Yahudileri'nin çıkarılıp sürülmesidir... (Hakk Dîni, VI, 4807).

[648] Lîne, birçoklarının kavlince mutlaka "Hurma ağacı" demektir. Aslı Levn'den' türemiş Lîneo\xyç), yâ'sı "Dîme" gibi vâv'dan kalbedilmiştir. Cem'inde Lûn ve el-Vân denilir. İbn Abbâs ve daha birtakımları "Acve" yânî "Balçık hurma" denilen kısırımdan başka hurma nev'ilerine denildiğini söylemişlerdir. Ebû Ubey-de, "Acve" ile "Bernî" bulunmayan çeşit elvan hurmalar demiştir. Sevrî, hurma ağacının en değerlisi, demiştir.

[649] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti Cihâd'da da geçmişti. Rasûlullah bu hurmalıkların bir kısmım, harb sahasında bulundukları için bir harb zarureti olarak kestirip tahrîb ettirmişti. Bu da âyette ifâde buyurulduğu gibi Allah'ın onları cezalandırması ve rüsvây etmesi hikmetiyle izin vermesi yoluyla yapılmıştır.

[650] Nadîr oğulları'nın kasabaları Medine'ye iki mil mesafede olduğundan, oraya sâdece piyade olarak gidilmiş, yalnız Rasûlullah lif yularlı bir merkebe binmişti ve fazla bir kıtal de cereyan etmemişti.

[651] Bu hadîs Mağâzî'de uzun bir metinle, Cihâd'da ve Humus'ta da daha kısa olarak geçmişti.

[652] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sen -Rasûl size ne verdiyse onu alın... âyetini okumadın mı?" sözündedir. Buhârî bunun bir rivayetini Libâs'ta da getirmiştir.

Veşm, yüze veya kola veya bedenin herhangibir tarafına iğne batırıp boya sürerek tesbît edilen nakşa denir ki, Kaamûs mütercimi "Döğün" denildiğini söyler.

[653] Başta Peygamber olmak üzere hicret eden o sâdıkları, gerek zengin ve gerek fa-kîr, severler; bu suretle sadâkatlarını ortaya koyarlar. Muhacirler'e gerek fey', gerek başka herhangibir şeyden dolayı gönüllerinde "Bu bize gerekti, bizim buna ihtiyâcımız vardı" gibi içlerine batacak bir kaygu, bir teessür duymazlar.

[654] Hadîsin başlığa uygunluğu "Yurt hazırlayıp îmâna sâhib olan kimseler" sözün-dedir. Bu hadîs Cenazeler Kitabı, "Peygamber'in kabri bâbı"nda geçen uzun hadîsin bir parçasıdır.

Bu hadîsin bir rivayeti "Usmân'm faziletleri bâbı"nda daha uzun bir metinle rivayet edilmiştir. Oradaki rivayette Umer sabah namazında nasıl vurulduğu ve sahâbîlerin uğradığı heyecan ve nihayet Usmân'm şûra hey'eti tarafından ittifakla halifeliğe seçilmesi sureti bildirilmiştir.

[655] Hadisin başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti Ensâr'ın menkabe-len bâbı'nda geçmişti. Hadîsteki taaccüb ve hayret, garîb işleri idrâk ile meydana gelen ruhî bir halet olduğu, gülmek fiili de bunun üzerine terettüb ettiği için, Allah Taâlâ'ya gülmek fiilinin ve taaccüb haletinin dayandırılması hakîkî olmayıp mecazî bir dayandırmadır ve bunların lâzımı olan ilâhî rızâ kasdedilmis-tir.

[656] Bu sûreye hâ'nm fethiyle "Mwm/a/ia/ie"veyâkesriyle "Mumtehıne" yâhud "İmtihan Sûresi" denilir. En meşhuru evvelkisidir.... İmtihan Sûresi denilmesi, bütün içindekilere nazaran daha mutlak olarak vazıhtır. Buna bir de "Meveddet Sûresi" denildiği de naklolunmuştur ki, "Allah, sizinle içlerinden birbirinize düşman olduğunuz kimseler arasında yakında bir dostluk peyda eder" (Âyet: 7) kavli! münâsebetiyle olmak gerektir.

[657] Yânî bizi onlara mağlûb etme, ellerine düşürüp mihnet ve azaba sokma, el, dil uzatmalarına meydan verme de bizim mihnetimiz yüzünden îmânı horlatmakla küfre meftûniyetlerini artırma. Bu, kâfirlerin "îmân iyi olsaydı, bunlar mağ-lûb edilmez, esîr olmazlardı" diyerek, dünyâ hayâtına aldanarak küfre meftun olmalarına sebeb de olur.

[658] Kevâfir, Kâfire'nin cem'i, isem de İsmet "in cem'idir. İsmet, dokunulacak tutu-mak olup gerdanlık, bilezik, bilek, hıfz ve sıyânet ma'nâlarına geldiği için, gerek akid ve gerek şebeb herhangi bir tutamak ma'nâsına kullanılır. Burada murâd, nikâhlarının bâtıl olmasıdır. Yânî harb darından hicret etmeyip kâfire olarak harb darına katılan kadınlarla aranızda ne bir ismet, ne de bir zevciyet alâkası olmasın, tutamaklarına tutunmaym, daha Türkçesi ellerine yapışmayın, ipleriyle kuyuya inmeyin... (Hakk Dîni, VI, 4914).

[659] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti Cihâd'da, "Câsûs bâbı"nda geçmişti. Rasûlullah Mekke fethine hazırlık yaptığı sıra, halk arasında Hayber tarafına gidilecek diye yayılmış, sahâbîlerden bâzı kimselere maksadının Mekke olduğunu gizlice söylemişti. Hâtıb da bunlardan idi. Abdulmuttalib oğullan'ndan âzâdlısı Sâre adında bir kadın, Mekke'den Medine'ye gelmiş, bir mikdâr yardım tedârik edip dönerken Hâtıb onunla Mekke ahâlîsine gizli bir mektûb göndermişti. Kadın yola çıktıktan sonra Cibril İnip, Peygamber'e haber verdi. Bundan sonra hadîste anlatılan işler cereyan etmiştir. İşte bu hâdise sebebiyle bu Mumtahane Sûresi inmiş, bu gibi hâllerde mü'minlerin vazîfeleri-ne dâir mühim nasihatlerle harb yurdundan Muhacir olarak gelen kadınlar hakkında bile bir imtihan ta'Iîmâtı vermiştir.

Âyet "Ey îmân edenler!" diye hitâb olduğu ve muhâtablar arasında Hâtıb da bulunduğuna göre, onun aile endîşesiyle yaptığı bu kusuru îmânına zarar vermemiştir, özrü kabul olunmuştur. Hâtıb mühim hizmetlerde bulunmuştur. Bunlardan biri, altıncı yılda Peygamber tarafından bir mektûbla Mısır ve İskenderiyye meliki Mukavkıs'a gönderilmesidir. Ebû Bekr'in halifeliği zamanında da Mısır'a gönderilmiş ve Mısırhlar'la barış akdi yapmıştır. Bu barış, Amr ibn Âs'ın 20. hicret yılında Mısır'ı fethi zamanına kadar yürürlükte kalmıştır. Hâtıb, tâ-cir idi. Vefatı hicretin 30. yılında olup, namazını Usmân kıldırmıştır.

[660] Buhârî bu rivayette "el-Âyete" dememiştir. Bâzı rivâyetlerdeki "el-Âyete" ta'-bîrinin, Alî'nin rivayet ettiği bu hadîsten mi, yoksa ravîlerden Amr ibn Dînâr'-ın kavli mi olduğunu "Lâ edrî = Bilmiyorum" sözü ile rivayet eylemiştir. Bununla "Ey îmân edenler... " nazil oldu denilmekten murâd, bir veya birkaç âyet mi, yoksa bütün sûre mi olduğunu kestirmemiştir... Mukaddimede de geçtiği üzere, bu gibi mevki'lerde"el-Âyete"ta'bîri bir kıssaya kadar müteaddid âyetleri şâmil olabileceğinden, bu rivayetlerin toplamı "el-Âyete" ta'bîrinin sûrenin evvelinden bir necm, bir kıssa teşkil eden âyetler ma'nâsına olduğunu ifâde etmekle, Taberî, evvelindeki âyetler demiştir. Ma'nâ i'tibâriyle kıssa 3., 6., 7. âyetlerin sonuna kadar olabilirse de, tamâmı 9. âyetin sonuna "İşte onlar tam zalimlerdir" fasılasına kadar olmak zahirdir. Bu surette bundan sonraki âyetlerin nuzûl sebebi başka olmak lâzım gelir. Fakat Tirmizî, mektûb hakkındaki Alî hadîsini rivayetten sonra "el-Âyete" yerine "Hâzihi's-sûre" diye açıkça söyleyerek, zikredilen hâdiseyi bütün sûrenin nuzûl sebebi olarak göstermiş ve hadîse hasen-dir, sahihtir demiştir. Müfessirlerin çoğu mutlak olarak kelâm etmişlerdir. "Ey îmân edenler..." deyip de hâdiseyi nakl ile yetinmişlerdir ki, âyete de, sûreye de muhtemildir... (Hakk Dîni, VI, 4892-4893).

[661] Hadîsin başlığa uygunluğu "Mü'min kadınlardan kendisine hicret edip gelen kadını imtihan ederdi" sözündedir.

Bu imtihan âyetindeki "Mü'minât" ta'bîri, îmânın gereği olan Şehâdet Ke-limesi'ni zahiren söylemiş ve ona aykırı bir hâl göstermemiş olmaları, yâhud imtihan ile îmânlarını isbât mevkiinde bulunmaları i'tibâriyle zahirîdir. Yoksa imtihana tâbi' tutulmalarının ma'nâsı kalmazdı. Yânî küfür yurdundan İslâm yurduna hicret ederek "Mü'miniz" diye size geldikleri zaman onları imtihan edin, kalbîerinin de dillerine uygun olduğuna zannınızı galebe ettirecek vehile sınayın, demektir. "Allah onların îmânlarını en iyi bilendir" karînesiyle müfes-sirler demişlerdir ki, burada ilim, gâlib zann ma'nâsınadır. Muamelelerde gâlib zann ile amel vâcib olduğuna tenbîh için gâlib zann'a ilim ile ta'bîr buyurmuştur. Yânî bu konuda sizin için yakînî ilim mümkin olmazsa da, mümkin olabilen bâzı suâl ve cevâb ile bir tecrübe ve yemîn vesaire gibi karineler ve emarelerden istidlal yoluyla zannınızı galebe ettirecek kadar bir ilim ve kanâat sahibi olun... {Hakk Dîni, VI, 4909-4911).

Umeyme bintu Rukayye şöyle demiştir: Ben RasûluIlah'a bey'at edelim diye vardığımda, bizden Kur'ân'daki "Allah'a hiçbirşeyi ortak kılmama" âyetiy-le bey'at aldı. Nihayet "Ve sana hiçbir ma 'rufta âsî olmamak " kavline geldikte "Güçleri ve takatleri yettiği derecede" buyurdu. Bizde: Allah ve Rasûlü bizlere kendimizden daha merhametli yâ Rasûlallah! Bize musâfaha etmez misin? dedik. "Ben kadınlara musâfaha etmem, ancak yüz kadına sözüm bir kadına sözüm gibidir" buyurdu (Ahmed ibn Hanbel, Nesâî, İbn Mâce ve Tirmizî).

[662] Başlıktaki âyette şartları tafsîlli olarak bildirilen bey'at, İslâm târihinde "Bey'atu'n-Nisâ = Kadınlar bey'atı" adiyle meşhurdur. Bu âyet gereğince Mekke fethinin ertesi günü erkeklerden bey'at alındıktan sonra kadınlardan da bey'at alındı. Erkeklerden de aynı şekilde bey'at alındığının delillerinden biri, biraz sonra 415 rakamıyle gelecek olan Ubâdetu'bnu's-Sâmit hadîsidir. .

Bu Kadınlar Bey'atı birçok defalar vâki' olmuştur. Bu âyette sayılan şart maddeleri şunlardır: a. Kadınlar Allah'a ortak koşmayacaklar, b. Hırsızlık etmeyecekler, c. Zina etmeyecekler, d. Kocasından olmayan bir çocuğu bu senindir diye kocalarına iftira etmeyecekler, e. Ma'rûfta Peygamber'e isyan ve muhalefet etmeyecekler."Rasûlullah'ın ancak ma'rûf ile emr ve münkerden neh-yedeceği bilinmiş olduğu hâlde "Ma'rûfta" kaydının açıkça söylenmesi, Hâ-lık'a ma'siyet olan hususta mahlûka itaat caiz olmayacağına tenbîh içindir.

[663] Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir.

Bu ilk Akabe gecesinde yapılan bey'attır ki, ileride, yânî Medine devrinde inecek olan el-Mumtehme: 12. âyetinin söylediği bey'at şartlarının aynı ile vâki' olduğundan, buna "Bey'atu'n-Nisâ= Kadınlar Bey'ati" denilmiştir. Bu şartlarla mükellef olmakta erkekler ve kadınlar müsavidirler. İkinci Akabe'de ise Ensâr, çocukları ve ailelerini nasıl müdâfaa ve himaye ederlerse Rasûlullah'ı da öylece müdâfaa ve himaye etmek üzere bey'at etmişler ve ahidlerini hakkıyle îfâ ederek kendilerinden sonra kıyamete kadar İslâm'a girmiş ve girecek olanlara velî-i ni'met olmuşlardır.

Bu hadîsin bir rivayeti îmân Kitâbı'nda az farklı bir metinle geçmişti.

[664] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bu hadîsin bir rivayeti Bayram Na-mâzı Bâblan'nda, "İmâm'm bayram günü kadınlara mev'izası bâbı"nda geçmişti.

[665] Buna "Havâriyyûn Sûresi" ve "îsâ Sûresi" de denilir.

[666] İşte siz de ey mü'minler, îsâ'nın havarileri gibi Allah yardımcıları olunuz, Pey-gamber'in da'vetine icabet ederek Allah için tam bir îmân ile yardım ediniz, demektir.

Havâriyyûn, îsâ'nın ilk îmân eden seçkin talebelerinden oniki kişidir ki, dîni yaymak için kendilerini etrafa yolladığından "İsa'nın Rasûlleri" diye de isimlendirilirler. Eldeki /neftlerde bunlara "Onikiler" dahî denilmiştir...

[667] Allah'ın sevgilisi olmak için mü'minler de böyle yapmalıdır.

Bu sûrede Sâd fasılası işbu "Bünyânun mersûsun" ile yalnız bu âyete tah-sîs edilmiş ve bu suretle bunun husûsî ehemmiyetine tenbîh olunmuştur. Buna "Saff" ismi verilmiş olması da bunun seçkin ehemmiyetini bildirir. "Bünyâ-nun mersûs", kurşunlu bina, parçaları kurşunla kenetlenerek tek parça bir cisim hâline gelmiş olan muhkem bina demektir, işte mü'minler topluluğu gerek es-Sâffât Sûresi'nin başında ve gerek ei-Feth Sûresi'nin sonundaki teşbîhler ile beyân ve tasvir olunduğu üzere, kuvvetli bir bağ ile birbirine bağlı, sağlam bir bünyân teşkil etmelidir... Şübhesiz bu teşbih, hem bedenî düzgünlük ve nizâmı, hem de kalben niyet ve îmân birliğini ifâde etmektedir.

[668] Baş tarafı şöyledir: "Meryem oğlu İsâ da bir vakit şöyle dedi: 'Ey İsrail oğulları! Ben size Allah'ın rasûlüyüm. Benden evvelki Tevrat'ı tasdik edici, benden sonraki gelecek bir rasûlün müjdecisi olarak geldim ki, O'nun ismi Ahmed'dir

O rasûlün ismi Ahmed'dir. Burada "Ahmed" isminin aynen kendisi özel isim olarak kasdolunmak, da, ma'nâsı kasdolunmak da muhtemeldir. Yânî adı gayet memdûh ve pek güzel demek de olabilir. Zîrâ Hz. İsa'nın bu suretle müjdelemeye me'mûr olduğu Muhammed Mustafâ(S)'nm bir ismi de Ahmed olduğu gibi, Muhammed ismi de aynı Hamd maddesinden olarak en güzel, en övülecek isimdir. Maamâfîh Ahmed isminin aynen kendisi kasdolunmak daha açıktır. Nitekim gelecek hadîs de bunu ifâde etmektedir.

[669] Hadîsin âyette zikrolunan şeye uygunluğu açıktır. Bunun bir rivayeti Rasûlul-lah'ın isimleri hakkında gelen şeyler bâbı'nda da geçmişti. "Ben Âkıb'ım"deki Akıb, kendisinden sonra peygamber gelmeyen Hâtemu'l-Enbiyâ demektir. Hz. Hasen'in: "Allah Taâlâ ve O'nun Arş'ın kuşatmış olan melekler ve bütün temizler mübarek Ahmed'e salât getirmişlerdir" mealindeki beyti de Ahmed isminin, Rasûlullah'ın alemi olan bir isim olduğunu söylemektedir...

Bu bahsi ve Hz. İsa'nın gelecek peygamberi müjdelemesi konusunu Rahmetli Elmalıh Muhammed Hamdî Yazır çok güzel toplamıştır: Hakk Dîni, VI, 4929-4935.

[670] Bundan önceki âyet şöyledir: "O, ümmîler içinde kendilerinden bir rasûl gönderendir ki, bu onlara âyetlerini okur, onları temizler, onlara kitabı, hikmeti öğretir. Hâlbuki onlar daha evvel hakîkaten apaçık bir sapıklık içinde idiler*1 (Âyet: 2)

Başlıktaki âyette bulunan bu "Aharın", Âhar'm cem'i olup "Ummiyyîn"-eveyâ "Aleyhim " veya "Yuallimuhum"daki "Hum" zamirine ma'tûf olarak Rasûlullah'ın risâlet ve ta'lîmi yalnız Arablar'a mahsûs olmayıp, onlardan başka daha diğer ümmetlere de âmm ve şâmil olduğunu beyândır. Zîrâ "Ummiyyîn" ta'bîr olunan Arablar'dan başka olan diğerleri mefhûmu bütün kavimlere şâmildir. Yânî o Rasûl, yalnız içlerinde gönderildiği ümmîlere değil, henüz onlara katılmamakla beraber ileride katılacak olan Arab ve gayrı Arab bütün insanlık âlemine kitâb ve hikmet öğretiyor...

[671] Bu, "Fes'av ilâ zikrVllâhi" (Âyet: 9) kavlinin bir okunuşudu

[672] Başlıktaki âyet ile bu hadîsten anlaşılan hakikat, Muhammed'in peygamberliği yalnız Arab kavmine ve sâde sahâbîler devrine hass olmayıp her devre ve her millete ve bütün insanlığa şâmil olduğudur. Kur'ân'da "Ey insanlar" diye gelen hitâblann bütün insanlara şumûlü de İslâm Dîni'nin ve Muhammed'in peygamberliğinin umumîliğini ifâde eder... Binâenaleyh "Ve âharîne minhum" kavliyle kasdolunan ümmetler sahâbîler devrinden sonra kıyamet gününe kadar îslâm camiasına giren ve girecek olan bütün müslümânlardır. Hadîste bildirilen Süreyya yıldızına kadar yükselen îmân yüceliği, İslâm Dîni'nin yayılmasına hizmetle bir millete tahsîs edilmez...

[673] Bu da Ebû Hureyre hadîsinin başka yoldan gelen bir rivayetidir.

[674] Yânî sen minberde hutbeye kalkmış Allah'ı zikrederken bırakıp ticârete koşuştular. Medine'de açlık ve pahalılık olmuştu...

Allah rızk verenlerin en hayırhsıdır. Asıl rızkı O'ndan istemektir. O nasîb etmeyince sebeblerden hiçbirinin fâidesi olmaz...

Hadîs, âyetin inme sebebini beyân hakkında olduğu için aralarındaki uygunluk açıktır. Dağılmayıp içeride kalan oniki kişiden onu cennetle müjdele-nenler, ikisi de diğer sahâbîlerden imiş.

[675] Bu sûrede münafıkların iki yüzlü hal ve hareketleri ortaya konulduğundan dolayı buna "Munâfıkûn Sûresi" adı verilmiştir. Münafık, sözü, özü başka olan, dışı müslümân içi kâfir kimselerdir ki, dilimizde "İki yüzlü" ta'bîr olunur, ikiyüzlülüğe de nifak denir. Riyada da İkiyüzlülük vardır. Murâînin de yaptığı ibâdette halka ve Hâhk'a karşı kasdı ve ikiyüzlü niyeti vardır. Şu farkla ki, rîyâ, ibâdete hâss olarak yapılan ikiyüzlülüktür. Nifak İse i'tikaadda iki yüzlülüktür. Böyle olunca her münafık aynı zamanda mürâîdir. Fakat her mürâî, mü-; nâfık değildir. Çünkü riya, îmâna aykırı olmayarak amelde olur.

Bundan sonraki âyette münafıkların Rasûlullah'ın hakk peygamber olduğuna dâir birtakım te'kîd edatlanyle yaptıkları, bu şehâdetîn mâhiyeti şöyle bildiriliyor: ' 'Onlar yeminlerini bir kalkan edindiler de A ilah 'in yolundan saptılar. Hakikat onların yaptıkları şeyler ne kötüdür" (Âyet:2).

[676] Hadîs buı sûrenin Abdullah ibn Ubeyy ile onun başkanlık ettiği münafık zümresi hakkında indiğini açıkça söylemiş olduğu için, başlıkla uygunluğu meydandadır.

Zeyd'in "Ben bunları amcama yâhud Umer'e söyledim" şeklindeki tereddütlü ifâdesi |Buhârî'nin yalnız bu rivayetine hastır. Diğer rivayet yollarında kesin olarak amcam diye gelmiştir. Râvînin amcam dediği Hazrec kabilesinin başkanı olan Sa'd ibn Ubâde'dir. Sa'd, Zeyd'in hakîkî amcası değil, kabilelerinin başkanı olması i'tibâriyle böyle demiştir. Hakîkî amcası ise Sabit ibn Kays(R)'tır.

Ubeyy'in bu sözleri 422 rakamlı hadîste gelecek olan 7. ve 8. âyetlerde nakledilip cevâbı da verilmiştir.

[677] Bu ve devamı olan âyetler münafıkların hâllerini ve îmândaki yalanlarını anlatmakta ve bu hâllerin sebeblerini bildirmektedir.

[678] Bu da geçen hadîsin başka yoldan gelen rivayetidir. Bunda bâzı hususlar daha tafsîllidir. Bunun son kısmında Rasûlullah'm okuduğu bildirilen âyetlerden son ikisinin meallerini burada verelim: "Onlar öyle kimselerdir ki; Allah 'm Rasûlü yanında bulunanları beslemeyin. Tâ ki dağılıp gitsinler, diyorlardı. Hâlbuki göklerin ve yerin hazîneleri A ilah 'indir. Fakat o münafıklar ince anlamazlar. Onlar: Eğer Medine'ye dönersek, and olsun en şerefli ve kuvvetli olan, oradan en hakir olanı muhakkak çıkaracaktır, diyorlardı. Hâlbuki şeref, kuvvet ve galibiyet Allah'ındır, Rasûlü'nündür, mü'minlerindir. Fakat münafıklar bilmezler" ' (Âyet:7-8).

Rasûlullah (S) münâfıkın alâmetlerini şöyle özetlemiştir: Ebû Hureyre: Peygamber (S) "Münâfıkın alâmeti üçtür: Söz söylerken yalan söyler, va'd ettiği zaman sözünde durmaz, kendisine birşey emânet edildiğinde hıyanet eder" buyurdu demiştir.

Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Dört şey her kimde bulunursa hâlis münafık olur. Her kimde bunların bir parçası bulunursa onu bırakıncaya kadar kendisinde münafıklıktan bir haslet kalmış olur. Bunlar da: Kendisine bir şey emniyet edildiği zaman hıyanet etmek, söylerken yalan söylemek, ahid ettiğinde ahdini tutmamak, bir da'vâ ve duruşma zamanında haktan ayrılmaktır" (Buhârî, îmân Kitabı).

[679] İyiyi kötüyü, hakkı bâtılı seçecek, Hakk Dîni'nin, ahlâkının ulviyetini anlayacak, ne yaptıklarını, nereye gittiklerini inceden inceye sezip bilecek fıkıh kaabi-liyeti kalmamış, kaabiliyetsizlik, anlamazlık huy olupkalmıştır.Çünkü i'tiyâd, ikinci tabîat olur. Kalb alıştığı huydan başkasına hassasiyetini zayi1 eder. Vurdum duymaz kesilir...

[680] Bu da aynı hadîsin başka yoldan gelen diğer bir rivayetidir.

[681] Abdullah ibn Ubeyy'in böylece yalanı meydana çıkınca, kendisine senin hakkında şiddetli âyetler indi, hemen Rasûlullah'a git, senin için istiğfar ediversin denilmişti. Fakat o, başını bükmüş, sonra da: Bana îmânetmemi emrettiniz, îmân ettim. Malımın zekâtını vermemi emrettiniz, zekâtı verdim. Artık Muham-med'e secde etmemden başka kalmadı, demişti. Bunun üzerine "Onlara: Gelin, Allah 'in Rasûlü sizin için istiğfar ediversin denildiği zaman başlarını çevirip büktüler... " âyeti indi. Ondan sonra da çok yaşamadı, birkaç gün içinde hastalandı ve öldü (Keşşaf).

[682] Zeyd bu vak'ayi birçok defalar rivayet etmiştir. Maksad sûrenin inmesini anlatmak olacaktır.

Buhârî bu Zeyd ibn Erkam hadîsinin ayrı ayrı yollardan gelen beş rivayetini, buradaki beş bâb altında getirmiştir.

Şehâdeî, huzûrî bir ilimle yakînen bildiği şeyi Hakk Taâlâ'nm huzurunda olduğu kanaatiyle dosdoğru haber vermektir. Onun için şehâdet, yemîn ma'nâ-sını içine alır husûsî bir haber vermedir. Dediğini bilerek "Eşhedu" diyen şâhi-.de yemîn vermek de fazla ve tekrar olur. "Neşhedu enneke İe-Rasûlullah" demekte iki cümle ve iki cümleye âid üç te'kîd vardır. Birisi "Neşhedu"nun ifâde ettiği yemîn, ikincisi "Enne", üçüncüsü "Lâm"dır. Onlar "Sen muhakkak Allah rasûlüsün" sözünde yalancı değiller, lâkin buna vâki'de inanmadıkları hâlde inanmış gibi îmân da'vâsi ileri sürüp yalandan yemîn etmelerinde yalancıdırlar...

[683] Hadîsin başlığa uygunluğunun "Bunu Abdullah ibn Ubeyy işitti..." sözünden alınması mümkin olur. Çünkü bu âyet de onun hakkında inmiştir.

Bunun bir rivayetini Buhârî Edeb'de, Müslim de Edeb'de getirmiştir.

[684] İnfidâd, sökülüp dağılmadır. Ensâr, Peygamber ve Muhâcirler'e yardım ettikleri için münafıklar bütün Ensâr kendilerinden imiş ve onlar nafaka vermezse Peygamber'in yanındakiler dağılıverecekmiş gibi farz ederek, öyle diyorlar ve derler.

Bir rivayette Zeyd'in küçük olması ve münâfıkın da inkârını yeminle te'-kîd etmesinden dolayı Peygamber Zeyd'e: "Belki kulağın yanlış işitmiştir" buyurmuştur. Başlıktaki âyet inince Peygamber Zeyd'in kulağını tutarak: "Kulağın tasdik edildi, doğru duymuşsun" buyurmuştur.

[685] Hadîsin başlığa uygunluğu son fıkrasından alınır.

Hadîste söylenen Harre vak'ası hicretin 63'üncü yılında Medine'de icra edİ-İen Emevî zulümlerinin en kanlısıdır. Harre, Medîne

dışında bir yerin adıdır. Muâviye'nin oğlu Yezîd'in yaptığı fesâd ve zulümler Medine'deki sahâbîlerin nefretine sebeb olunca, Yezîd'i halifelikten düşürüp Abdullah ibn Zubeyr'e bey'at etmişlerdi. Yezîd de Müslim ibn Ukbe'yi bir ordu ile Medîne üzerine yollamıştı. Bu hareket Medine'de duyulunca, müdâfaa tedbîri olarak Abdullah ibn Han-zala'yı Ensâr, Abdullah ibn Mutı'i de Muhacir kuvvetleri kendilerine kumandan edinmişlerdi. Medîneliler'in bu kuvvetleri Harre'de Şâm ordusu karşısında sayıca ve teçhizatça zayıf olmaları yüzünden bozulmuştu. Bunun üzerine Medine'de katliâm mübâh kılınarak sahâbîlerden birçokları öldürüldü,

Harre vak'ası sırasında Basra'da bulunan Enes ibn Mâlik, ailesinden öldürülenlerin acısıyle üzgündü. O sırada Kûfe'de bulunan Zeyd ibn Erkam, Enes'e yazdığı mektûbda Enes'i teselli etmek için, Peygamber'den işittiği o duayı da yazmıştı. Enes ile yanında bulunanların konuşması hadîs metninden iyi anlaşılmaktadır.

[686] Bunun bir rivayeti, bundan önceki bâbda geçmişti.

Ebû Hafs Suhreverdî "İzzet "i şöyle ta'rîf etmiştir: îzzet, kibrin gayrıdır. Çünkü izzet, insanın kendi nefsinin hakikatini tanıması ve onu acele kısmetler için hakaarete düşürmeyip, kerîm ve kıymetli tutmasıdır. Nitekim Kibir, insanın kendini bilmemesi ve onu mevkiinin üstünde tutmasıdır. îzzet'in zıddı Zillet, Kibr'in zıddı Tevazu'Am... (Hakk Dîni, VI, 5009).

[687] "Kalbine hidâyet verir": Doğruyu düşündürür, doğru düşünmeye muvaffak kılar, gelen musibetin ancak Allah'ın izniyle olabileceğini ve kendisi Allah'ın olup yine Allah'a döneceğini hatırlatarak "Biz Allah'ın milkiyiz ve biz ancak O'na dönücüleriz" (el-Bakara: 156) tesellîsiyle gönlüne tesliyet, "Elinizden çıkana ta-salanmayasınız. O'nun size verdiği ile sevinip sıma/mayasınız diye yazmıştır" (el-Hadîd: 23) irşâdiyle sabr, metanet, "Ancak sabredenlere ecirleri hesâbsız ödenecektir" (ez-Zumer: 10) müjdesiyle iç açılması verir...

[688] Tegâbun günü: Kiminin aldatıp, kiminin aklandığı, kâr ve zararın belli olacağı gündür. Bu da en büyük aldanmaların meydana çıkacağı kıyamet günüdür. Te-gâbun, Gabn'den tefâul'dür. Gabn, alışverişte veya re'yde aldanmak veya aldatmak, yânî değerinden aşağı yâhud yukarı almak veya vermektir... Tegâbun de karşılıklı aldatışına yâhud aldatma veya aldanmanın meydana çıkışı demektir... Keşşafta der ki: Burada Tegâbun kavmin birbirini aldatmasından istiare edilmiş olup, şakî olanların saîd oldukları takdirde işgal edecekleri mevki'lere saîdlerin konması, ve bil'akis saîd olanların şakî oldukları takdîrde işgal edecekleri mevki'lere de şakilerin konması ma'nâsmadır.

Rasülullah'ın hadîsinde de "Cennete giren her kula şayet fenalık yapmış olsa idi, cehennemde bulunacağı mevki' behemahal gösterilir ki, şükrü artsın. Cehenneme giren her kula da şayet İyilik yapsa idi, cennette bulunacağı ma-kaam muhakkak gösterilir ki, hasreti artsın" diye gelmiştir...

[689] Bâzı nüshalarda bundan sonra et-Talâk: 4., "5., ve 9. âyetlerdeki ta'bîrlerin tefsirleri verilmiştir. İbn Hacer ile Kastallânî'nin nüshaları böyledir. Aynî'nin nüshasında ise bu ta'bîrlerin tefsiri kendi yerinde, yânî et-Talâk Sûresi'nde verilmiştir. Biz de bunu tercîh ettik.

[690] Talâk ve Tatlîk, Boşama. Lügatte Itlak eylemek, yânî bir kaydı, bağlantıyı kaldırıp salıvermektir. Şer'an da

nikâh ile sabit olan kaydı kaldırmaktır... Bu konu ile ilgili bâzı beyânlar el-Bakara, el-Ahzâb, el-Mucâdele sûrelerinde geçmişti. Burada da et-Tegâbun Sûresi'nin sonunda geçtiği üzere zevç ve zevce arasındaki adavet mahzurunun çözülmesi çârelerinden birisi olmak hikmetiyle verilecek talâkın güzel sayılabilecek şeklinin öğretilmesiyle, kadın ve aile hukukuna alâkalı bâzı hükümler beyân olunacaktır.

[691] Burada bu "İn irtebtum", ihtirâzî kayıt değil, bu mes'eleyi soranların veya soracak olanların vuku' bulan veya bulacak olan suâllerine nazarı vukû'îdir. Bir mu'tenza cümlesi demektir. Yoksa hayızdan kesilip kesilmediklerinde şübhe ediyorsanız demek değildir. Zîrâ "Yeisne" sîgasıyle ye'sin bilindiği söylendikten sonra yeiste şübhe ediyorsanız demek olmayacağı bellidir. Binâenaleyh ma'nâ şu olur: Bunların iddetleri nasıl olacağını kestiremeyip de müşkil görüyor, işkilleniyor, soruyorsanız biliniz ki onların iddetleri üç aydır, üç ay beklerler... (Hakk Dîni, VI, 5065)

[692] Hadîsin bu sûrede bulunan hükme uygunluğu açıktır.

Allah'ın emrettiği iddet "Kadınları boşayacağınız vakit, onları iddetlerine doğru boşayın. O iddeti sayın... " (et-Talâk: 1) kelâmındaki iddettir.

[693] Hadîsin bu sûrede bulunan hükme uygunluğu açıktır.

Allah'ın emrettiği iddet "Kadınları boşayacağınız vakit, onları iddetlerine doğru boşayın. O iddeti sayın... " (et-Talâk: 1)

kelâmındaki iddettir.

[694] Bunun ma'nâsı şudur: "Yüklü kadınların iddetleri, yüklerim koymaları (ile biter)" âyeti, "İçinizden Ölenlerin geride bıraktıkları zevceler kendi kendilerine dört ay on gün beklerler. İşte bu müddeti bitirdikleri zaman artık onların kendileri hakkında meşru' şekilde yaptıkları şeyden dolayı size günâh yoktur. Allah ne işlerseniz hakkıyle haberdârdır" (el-Bakara: 234) âyetinden sonra inmiştir. İşte mes'elenin anahtarı bu sahîh rivayetlerde sabit olan bu nuzûl târihiyle Rasûlullah'ın Veda Haccı senesindeki fetvâsındadır. Demek oluyor ki, Kısa Nisa Sûresi dahî denilen bu et-Talâk Sûresi ve bilhassa bu âyet, el-Bakara Sûresi'-nden sonra nazil olmuş olduğu için, onun zevci vefat eden kadınların iddeti hakkındaki dört ay on gün âyetinin umûmundan hâmillere âid olan cihetini, bu âyetin umûmu açıkça beyân etmiş bulunuyor ki, böyle sonraki târih ile olan beyân, usûl ilminde "Tebdil beyânı" denilen nesh kısmına girdiğinden, bu hami âyetinin umûmu o vefat âyetinin umûmundan bir noktasını ta'dîl suretiyle nes-hetmiştir. İbn Abbâs, ibtidâ iki rivayet arasında mütereddid olarak ihtiyat olmak üzere "îki müddetin en uzağı" demiş ise de, Peygamber'İn zevcesi Ümmü Seleme(R)'den vâki' olan istifsar (yânî tefsîr isteği) üzerine, Rasûl'ün fetvası anlaşılmıştır. Binâenaleyh hâmil kadınların talâkta da, vefatta da iddetleri, doğurmakla tamâm olur {Hakk Dîni, VI, 5069).

Bu hadîsin birkaç rivayetini Müslim de Talâk'ta getirmiştir: Müslim Ter., IV, 449-454 "1484-1489."

[695] Buna et-Tahrîm ve Muteharrim Sûresi de denilir. et-Tahrîm, haram etmek, haram-kılmak veya men' eylemek, mahrum kılmak ma'nâlarına gelir. Burada ise Peygamber'in kendine yaptığı bir haram kılma vak'asmın ismi olarak bu sûre ona muzâf kılınmıştır. Ve esasen haram kılma Allah'a âid olup, Allah'ın halâl kıldığını haram kılmak iyi olmadığı anlatılmıştır.

[696] Hadîsin başlığa uygunluğu "Allah'ın sana halâl kıldığı şeyi niçin haram ediyorsun" sözünden alınır. Halâl birşeyİ haram kılmakta ise keffâret vardır.İbn Abbâs başlıktaki âyetten alarak böyle söyleyen kişiye keffâret yapması gerektiğini, Peygamber'in de böyle yaptığını ifâde etmiş oluyor.

[697] Bunun da başlığa uygunluğu "Artık bir daha ona dönmem. îşteyemîn de eltim" sözünden alınır. Buhârî'ye göre Âişe'nin bu hadîsi, başlıktaki âyetin nuzûl sebebini ifâde etmektedir.

Rasûlullah'm halâl ve mübâh olan bir gıdayı kendisine haram kılıp bunun gizli kalmasına ehemmiyet vermesi, kadınları hoşnûd etmek ve aralarında iki hizib hâlinde hissedilen fıtrî kadınlık kıskançlığının aile nizâmı üzerinde kötü te'sîr yapmasından sakınmak maksadına dayanır.

[698] Başlık böyle birinci âyetin bir kısmı düşürülmüş olarak verilmiştir. Ebû Zerr, bunları kendi nüshasında tamam olarak vermiştir. Yüce Allah yeminlerin çözülmesi suretini el-Mâide: 89'da beyân etmiştir.

[699] işte Umer'in bu mes'eledeki teşebbüsünün son günlere kadar kalmasının bir sebebi bu olmuş oluyor.

[700] Buhârî bu hadîsi Nikâh, Vâhid Haberi ve Libâs'ta; Müslim de Talâk'ta getirmiştir.

Rasûlullah'ın bu yalnızlığa çekilmesinin sebebi "Ey Peygamber, zevcelerine de ki: Eğer siz dünyâ hayâtım ve onun zînetini arzu ediyorsanız..." (el-Ahzâb: 28) âyetinin işaretinden de anlaşıldığı veçhile, Peygamber kadınlarının dünyâ ha-yât ve zînetine az çok ilgili bulunan nafaka hususuna âid bâzı talebleriyle, Pey-gamber'e karşı gösterdikleri bir gruplaşma ve yardımlaşmadır ki, Âişe ve Hafsa bunun en başında görünüyorlar. Zevcelerinin aleyhine gibi görünen bu îlâ yine zevcelerin saadet ve hoşnûdluklarını düşünmüş olduğu İçin boşamaya azmet-memiş ve ancak onlara fiilî bir nasîhat ve ibret olmak üzere bir ay için yemîn ile yalnızlığa çekilmiş ve bu müddet içinde onların odalarında dargın oturmayı uygun görmeyerek, onları kendi hâllerinde bırakmıştır... Rasûlullah'ın o odada tercih ettiği bu fakîr ve mütevâzi' hayât, ıztırârî değil, ihtiyarîdir. O ihtiyarı ile fakîr hayâtı yaşamayı sever, kendi hesabına biriktirmez ve dâima ihtiyâcı olanlara nafaka verirdi. Ailesinin de böyle yaşamasını ve kendisine müşkilât göster meyip dâima âhireti düşünerek korunmalarını ve her hususta kendisine yâr olmalarım isterdi... (Hakk Dîni, 5100-5101).

[701] el-Yûnûnî nüshasında burada "Bâb"dan Önce Besmele vardır.

[702] Bu sırr ne İdi? Evvelâ "Hadîsen" buyurulmakla, bunun bir fiil olmayıp zevç ile zevce arasında kalması îcâb eden sâde bir sözden ibaret olduğu anlatılıyor. Fakat ne o zevcenin isminin açıkça söylenmesine, ne de bu sözün neden ibaret bulunduğunun beyânına bir garaz ve maksad ilgilenmediği için, Allah Taâlâ âyette ne onun ismini, ne de bu sözün ne olduğunu bildirmeyerek, bu gibi aile arasındaki sırrı bilenler tarafından dahî ifşa ve i'lân etmenin caiz olmayacağına ten-bîh buyurmuştur. O hâlde en doğrusu bunların kim ve ne olduğunu Allah bilir deyip, araştırmaya kalkışmamaktır. Bununla beraber tefsîr ve hadîs kitâbları bunu sükût ile geçiştirin emiştir. Bunlar, bu zevcenin Hafsa olduğunda müttefik bulunuyorlar. Sırr olan söze gelince, bunda ancak üç sözden bahsedilmiştir:

Birisi ve en sahîhi olarak rivayet edileni bal şerbeti yeminidir. İkincisi, rivayeti zaîf olmakla beraber, daha çok dile düşmüş olan Mâriye yeminidir... (Hakk Dîni, VI, 5111).

[703] Bu, yakında geçen hadîsin bir tarafıdır, burada kısaltılmıştır.

[704] Bu tefsirler, başlıktaki âyetin aralarında verilmişti, biz âyeti bölmeden yazdık-ve açıklamaları sonunda bir araya getirerek verdik.

[705] Bu hadîsin bir rivayeti yakında "Sen zevcelerinin hoşnûdluğunu arıyorsun bâ bı"nda geçmişti.

[706] Bu hadîste âyetin nüzul sebebinin beyânı vardır. Bunun bir rivayeti Namaz Kitabı, "Kıble hakkında gelen şeyler bâbı"nda da geçmişti.

[707] Buna Mülk Sûresi, Tebâreke, Mania, Munciye, Vâkıye, Mennea dahî denilir. Buhârî nüshalarının hepsinde burada Besmele sabit olmamıştır

[708] Tefâvüt, aslında tenakuz, tehâlüf gibi iki şeyin birbirini fevt eder veçhile uygunsuzluğu ve perişanlığı, başkalığı demektir ki, münasebetsizlik ve nizamsızlık diye tefsir olunur. Yânî bütün bu semâları Allah Taâlâ rahmet ve in'âmı eseri olarak, hepsinin fevkinde kendisinin birliğini, kudret ve İzzetinin büyüklüğü ile rahmâniyyetini tanıttırmak üzere yaratmış ve o hikmet ile onları tabaka tabaka muhtelif eb'âd ve genişlikte yaratmakla beraber hepsini hem birbirine mutabık, hem size uygun bir nizâm ve hey'et ve yeknesak bir muvâzene ve ahenk içinde yaratmıştır...

[709] Nûn ile kaleme ve (kalem sahihlerinin) satıra dizmekte oldukları şeylere an-dolsun ki... " (Âyet: 1) kelâmından dolayı bu isimle anıldığı gibi, sâdece "Nün Sûresi" veya "Kalem Sûresi" de denilir. Nûn hakkındaki tefsirlerin en mühim-mi şu ikisidir:

a. O hecâ harflerinden birisidir, ma'nâsını ancak Allah bilir.

b. Nûn, mürekkeb hokkası demektir. Bu, Ibn Abbâs'ın bir kavlidir. Dah-hâk, Hasen, Katâde de bunu tercih etmişlerdir. Bu suretle yemîn, hokka ile kaleme ve yazıcıların bunlarla yazmakta oldukları herşeyedir. Çünkü hokka ile kalemin yazmaktaki fâideleri büyüktür..

[710] Sann, bağ kesmek, üzüm veya meyve devşirmek ma'nâsına geldiği gibi, birşeyi kökünden .kesip tamamen ayırmak ma'nâsına da gelir. "Hâlbuki onlar uyurlarken hemen Rabb 'inden dolaşıcı bir belâ onu sardı da o bahçe sırım gibi oluverdi".

Sarım, tamamen kesilmiş veya kesik.demektir. Meyvesi kesilmiş bağa, hâsılatı biçilmiş tarlaya, geceden bir kıt'aya, hİçbirşey bitirmeyen kumluk bir yere de denilir. Burada birinci ma'nâda olabilirse de sonraki ma'nâlardan biriyle o bağın meyvesinin değil, kendisinin kökünden kesilip yanmış, kum gibi kapkara kalmış olduğu rivayet edilmiştir...

[711] Âyetlerin tamâmı şöyledir: "Alabildiğine yemîn eden, nefis izzeti bulunmayan, dâima ayıplayan, lâf getirip götürmeye koşan, hayırdan durmaksızın men 'eden aşırı zâlim, çok günahlı, kaba haşîn, bütün bunlardan başka da kulağı kesik (damgalı soysuz) olan hiçbir kişiyi fanıma (onlara boyun eğme)".

[712] Zenîm, Zeneme'den türemiştir. Zeneme, keçinin, koyunun boynunda, kulağı dibinde, derisinden küpe gibi yumrucuklara yâhud kulağı delinip de ucundan asılı bırakılan sarkıntıya denir ki, her tarafa sallanır durur. Lisânımızda o koyun veya keçiye küpeli denildiği gibi, Arabça'da da Zenîm denilir. Burada bundan istiare edilmiştir ki, bu Türkçe'de en ziyâde dalkavuk veya kulağı yirik yâhud kulağı kesik yâhud kulağı küpeli ta'bîrlerin deki mecaz ma'nâyı andırır. Nesebi' bozuk, piç, şerr İle tanınmış, kötü damgalı, alâmetli kâfiiyçok zulumkâr, alçak fâcir.. ma'nâlarma tefsir edilmiştir. Maksad bütün bu kötü huylardan sakm-dirmaktır.

[713] Hadîslerin başlığa uygunlukları açıktır. Hadîsteki "Meteda'ıfın" lâfzı, ayn'ın fethasıyle "Muteda'afın" şeklinde de zabtedilmiş olduğundan, iki çizgi arasında ikincinin ma'nâsmı da gösterdik.

[714] Sök, lügatte bilinmiştir ki, topuktan baldıra doğru bacağın incik yeridir. Bundan ağacın sakı gibi herhangibir şeyin aslına da denir. Burada sâk mutlak olup, birşeye muzâf değildir. Lâkin başlık altındaki hadîste "Rabbi'niz sakından açar" diye "Hi" zamirine

muzâf kılınmıştır...

Keşşaf sahibi Zemahşerî der ki: Keşf an sâk ve ibda' ani'l-hidâm (baldırdan açmak) ta'bîrleri, işin şiddetinde ve musibetin çetinliğinde meseldir. Bunun aslı dehşet ve hezimette ve kapalı kadınların kaçarken paçalarını sıvamaları ve o sırada baldırlarını açmaları mes'elesindedir... Fahreddîn er-Râzî de sâk'ın tefsirinde dört vecih sıralamış, sonunda şöyle demiştir: Şu hâlde "Yevme yukşefu an sâfc"ın ma'nâsı, Hakk'm emri şiddetlenip İş büyümeğe başladığı gün demektir. Yoksa ne sâk vardır, ne de açılma; nitekim kolları kesik cimri adama "Eli bağlı" denilir, hâlbuki ortada ne el vardır, ne de bağ; o ancak cimrilikte bir meseldir... Hâlbuki ancak şiddetli emirden açar.

O hâlde hadîsi de böyle anlamak lâzım gelir. "O gün sâkdan açar" kavlinde sâk açmaktan müslîmin îmânıyle beklediği, mücrimin kaçındığı hakkın veya hakk hükmünün gayb perdesinden şuhûd sahasına kendini bir uçtan göstermeye başlaması ma'nâsmı anladığımız gibi, bunun ortaya çıkardığı şiddet ve dehşet İçinde de mücrimlere sırf elem olan korkunç bir kahır ve tezlîl, müslimlere de aynı hâile içinde murâd kapısını açan cazibeli bir şevk ve izzet heyecanı seziyorum. Çünkü mücrimlerin bütün ortaklanyle beraber hepsine şiddetli bir va-îd ve korkutma olan bu âyet müslimlere bir va'd ve müjdeleme olmak üzere Peygamber'e hitâb siyakında gelmiştir {Hakk Dîni, VII, 5292-5299).

[715] Bu hadîs uzun şefaat hadîsinden bir parçadır, ondan kısaltılmıştır. "Rabb'imiz sakından açar" ta'bîri müteşâbihierdendir.

Tabak, omurgalardan herbirinin arasında oynak yerine gelen yufkaca kemiklere de denir ki, tıpkı tıpkına, tabaka tabaka intibak noktaları demek olur.

[716] "O hak olan; nedir o hakk olan; o hakk olanı sana hangi şey bildirdi?" (Âyet: 1-3) âyetlerinden dolayı bu isim verildi. Bunun elif, lâm ile "el-Kaarıa" (Âyet: 4) ve "es-Sâat" gibi kıyamet gününün isimlerinden olduğunda ihtilâf yoktur

[717] Husûm, uğursuzluk ve idman ma'nâlarma masdâr olduğu gibi bir de "Hâsim"-in cem'i olur. Hasm, birşeyi kökünden kesmek ve bir hastalığı kökünden kesmek için ardı ardına dağlamak ma'nâlarma gelir. Nitekim el-Kamer'de "fî yevmin nahsin müstemirrin" (Âyet: 19) geçmişti. Bundan başka "Hâ.Mîm. Secde" de "Fîeyyamın nahısâtın" (Âyet: 16) buyurulmasma tamamen uygun olmak üzere Husûmen, uğursuz şeyler demek olduğunu söylemişlerdir. Bu da köklerini kesecek hiç hayırlarını bırakmayacak derecede uğursuz ma'nâsını ifâde eder. Bâzıları da "Husûmen" masdar olarak mef'ûlün leh, yânî köklerini kesmek için demek olduğuna gitmişlerdir.

[718] Kadâ, bir işi tamâmiyle kesip atmak, kesin hükmü verip icra etmektir. Yânî işi bitirip herşeyi kesip atan olaydı da beni bu felâketten, bu Hâkka'dan kurtaray-dı, tekrar dirilmek... olmasaydı... Bu temenni Hâkka'nın ölümden çok şiddetli olacağını ifâde eder.

[719] Vetîn, kalb damarı, şâh damarı, şiryan, ebher, bâzıları da bel kemiğinin iliği demişlerdir ki, ikisi de kesilince sahibi derhâl ölür.

[720] Tâğiye, tuğvân eden, haddini aşan vakıa, tavga gibi tuğyan ma'nâsma da gelir. Yâhud mevîG hı hazfedilmiş bir sıfat olur. O takdirde "Onlar (küfürleri ve) taşkın amelleri sebebiyle helak olundular" demek olur.

[721] Gıslîn gasl maddesinden yıkantı demek olan "Ğusâle"yi andırır bir kelimedir ki, lugatçilerden bâzıları yaradan, yağırdan akan cerahatin yıkantısı demişlerdir.

[722] Buna Maâric Sûresi, Seele Sûresi, Mevâkı' Sûresi de denilir.

[723] Izîn, ("Ize"nin cem'idir ki, aslı "-4zv"dendir. Herbiri bir fırkaya "Ma'zuvv" yânî mensûb olarak parça parça fırkalaşır bir hâlde demektir. Müşrikler, Rasû-lullah'in etrafına halka halka, fırka fırka toplanıyor ve O'nun söyledikleriyle alay ederek "Eğer Muhammed'in dediği gibi bunlar'cennete girerlerse, biz de onlardan evvel gireriz" diyorlardı; bu indi diye rivayet edilmiştir.

[724] Başındaki "İnnâ ersetnâ Nûhan..." âyetinden dolayı bâzı Buhârî nüshalarında "tnnâ Erse/nâ Nûhan Sûresi" ismiyle gelmiştir.

[725] Burada insan yaratılışının ferden ve cem'an geçirmiş olduğu tekâmül mertebelerine işaret buyurulmuştur: "... Suret yapanların en güzeli olan Allah'ın sânı ne yücedir" (el-Mü'minûn: 12-16).

[726] Çünkü "Deyyâr'hn aslı "Diyvâr" idi; vâv, yâ'ya tebdil edilip, vâv harfi yâ harfi içine girdirildi. Eğer Fa'âlen vezninde olaydı "Devvâr" olacaktı. Umer'in okuyuşu ile "Kayyâm"m aslı da "Kiyvâm" idi; bunun da vezni Fa'âPdir denilemez, bunun vezni de "Deyyâr"da olduğu gibi "Fey'âl"dır (Kastallânî).

[727] Bundan evvelki haşiyede de belirtildiği gibi, bu "Deyyâr" kelimesinin aslı "Dâr"-dan yâhud "Dew"den fey'âl vezninde "Deyvâr"dır. Vâv, yâ'ya çevrilmiştir. Fa'âl vezninde değildir. Yoksa "yâ" olmaz, "Devvâr" olurdu. Şu hâlde türemesine nazaran asıl mefhûmu evcil yâhud yurtçul demek gibidir. Bununla beraber "Deyyâr", "Ayyâs" gibi yâî olarak "Deyr"den fa'âl vezninde de olur ki deyr bekleyen, manastır bekçisi ma'nâsınadır.

[728] Yağmur duasında istiğfar bundan dolayı meşru' olmuştur. Şa'bî'nin rivayetinde Umer <R) bir gün yağmur duasına çıkmış, devamlı olarak istiğfar etmiştir. Sebebi sorulduğu zaman bu âyetleri okumuştur.

[729] Siz neye Allah için bir vakaar ummazsınız?": "Vakaar, hafifliğin zıddı olarak ağırlık, hilm ve temkîn ile azamet ma'nâlanna gelir. Nitekim Tevkîr, ta'zîm demektir. "LİUâhi" faili veya müteallıki beyândır. Yânî siz neye Allah'tan korkmuyorsunuz, O'na saygısızlık ediyor, putlara tapıyorsunuz? Bu ma'nâca kelâm, sırf tehdîd olur. Yâhud ne için Allah'ı, size ileride bir vakaar ve haysiyet bahşederek tevkîr etmesini, terakkî ettirip akıbette büyük mertebe ve sevaba erdirmesini ümîd etmiyorsunuz da, îmân ile O'nun yoluna gitmiyor, O'na küfr İle putlara tapıp zillet yolunu seçiyorsunuz? demektir ki, bu suretle tehdîdden ziyâde teş-vîk olmuş olur {Hakk Dini, VII, 5372-5373).

[730] Bunlar Nûh kavminin kendilerince en büyük tanıdıkları ve tapındıkları putlarının isimleridir. Keşşafta, zikredildiği üzere Vedd, bir erkek suretinde; Suvâ' bir kadın suretinde; Yegûs bir arslan suretinde; Yeûk bir at suretinde; Nesr, kartal veya akbaba suretinde idi. Yine denildi ki, helak olmuş olan Nûh kavminin putları ayniyle Arab'a geçmiş olması uzaktır; anlaşılmaz; zahir olan budur ki, ancak isimleri kalmış, Arab birtakım putlar edinerek onlara o isimleri vermişler ve Abdu Vedd, Abdu Yeûs, Abdu Yeûk isimlerini kullanmalarında da o putlarının isimlerine izafeti kasdetmişlerdir...

Bu isimler esasen Arabça olmayıp, yabancı olduklarına göre, Vedd ve Yeûs isimleri Hindliler'in Veda, Vuyesa isimlerine benzer gibi oldukları da hatırlara gelmez değildir (Hakk Dîni, VII, 5378)

[731] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Diğer hadîs kitâblannda da bunlar hakkında rivayetler, vardır: Abd ibn Humeyd'in Ebû Mutahhare'den rivayetinde, Ebû Ca'fer Muhammed ibn Bakır hazretleri şöyle demiştir: "Vedd, kavmi içinde sevgili müslim bir er idi, vefat edince Bâbil arzında kabrinin etrafında ordu kurdular, matem tuttular. İblîs bunların bu feryadını görünce, bir insan suretinde onlara: Sizin feryâd ve eleminizi görüyorum. Sîze onun bir suretini yapmam, toplandığınız yere koysanız da onu ansanız! dedi. Peki dediler, onun gibi bir tasvîr (bir heykel) yaptı, toplantı yerlerine koydular, onu anarlardı. Bunu görünce: Nasıl, evlerinize de yapsam, herkes evinde de ansa olur mu? dedi. Onu da yaptı, o suretle onu anarlardı. Sonra evlâdları yetişti, ona yaptıklarını görüyorlardı. Nesil uzadıkça onu neye andıkları unutuldu. Tuttular, ona ma'bûd diye ibâdet etmeye başladılar. İşte Arz'da Allah'tan başka ilk ibâdet edilen, Vedd oldu."

İbn Munzir ve başkası, Ebû Usmân en-Nehdî'den rivayet etmişlerdir. O şöyle demiştir: "Yeûs'u gördüm, kurşundan idi; çıplak bir deveye yükletilir, beraberinde giderler, bir yere varıp kendi kendine çökene kadar onu hiç heyecânlandırmazlardı. O çökünce de: Haydin konacağız, menzili beğendi! derler ve etrafına konarlar ve onun üzerine bir bina yaparlardı".

İslâm Dîni müslümânları putlardan ve putçuluktan kurtarmıştır. Sonraki çağlarda ve hattâ yirminci asırda bile zaman zaman bâzı ülkelerde hortlatılan bu putçuluk zihniyetinden ve her türlü putlardan Allah'ın milletimizi ve bütün insanlığı kurtarmasını niyaz eylerim! 5 Mayıs 1983/22 Receb 1403.

[732] Buna el-Cinn Sûresi de denilir. Cinn, cins İsmidir; müfredi CinnTdir. /ndV'lerde ve öteki geçmiş kitâblarda, eski ve yeni milletlerde zikredilegelmİştir. "CÎnnleri O Via ortak yaptılar. Hâlbuki bunları da O yaratmıştır. Bundan başka bilmeden O'nun oğulları ve kızları olduğunu da uydurup söylediler. O'nttn zâtı ise vasfe-de geldiklerinden çok uzaktır, çok yücedir" (el-En'âm: 100) buyurulduğu üzere Allah'ın gizli mahlûku olan cinnleri müşrikler, ulûhiyet derecesine çıkarıp Allah'a ortak koşmuşlardı ve o suretle Allah'a oğullar ve kızlar uydurup, cehaletle onlara tapınışlardı. "fi/r de O'nunla cinnler arasında bir hısımlık uydurdular..." (es-Sâffât: 158) buyurulduğu üzere, Allah ile cinnler arasında bir neseb uydurmuşlar, ma'bûdlann birbirinden doğmaları ve üremelerine zâhib olmuşlar; birtakımları da cinnlerin gaybi bildiklerine i'tikaad etmişlerdi... Bu bâtıl akideler birçok âyetlerde redd ve ibtâl olunduğu gibi bilhassa bu sûrede Allah'ın birliği ve büyüklüğü ve cinnler hakkındaki yanlış ve mübalağalı akidelerin bâtılhğı anlatılmak üzere Kur'ân'ın onlardaki te'sîri ve cinnin her ne suretle olursa olsun bir varlığı bulunmakla beraber onların da müslimi, kâfiri; iyisi, kötüsü bulunduğu ve Allah'a karşı hiçbirinin hükmü olmayıp, hepsinin âciz ve mes'ûl olduğu ve hepsinin başına kıyametin kopacağı ve Allah'a îmân edenlerin, onların şerrlerinden korkmaması lâzım geleceği... anlatılmıştır... (Hakk Dîni, VII,

5381-5382).

Lugatçilerin ve müfessirlerin beyân ettiği üzere Cinn kelimesi, bu maddenin bütün türevlerinde aslı birşeyi histen örtmek ma'nâsmı ifâde eder. "Cennehu" ve "Ecennehu", O'nu örttü, gizledi. "Cenne aleyhi'i-leylu", Gece üzerini örttü, bürüdü"; "Cunne"; kalkan yânî siper; "Cenîn", henüz doğmamış, rahimde örtülü çocuk yâhud kabir, "Cenan", bâtındaki kalb, "Cennet", zemîni örtmüş bağ ve bustân yâhud da histen gizli bağ, "Cunûn", nefis ile akıl arasına perde olmuş delilik. Bütün bu kelimelerde ve ma'nâlarmda histen bir gizlilik ma'nâsı vardır.

el-Ahkaaf ile bu sûrede birtakım cinnlerin Peygamber'e gelip Kur'ân dinledikleri ve O'na îmân ile kavimlerine dönüp nasîhat ederek da'vet eyledikleri zikr ve beyân edilmiş olduğunda şübhe yoktur. Bununla ilgili hadîslerden biri, buradaki İbn Abbâs hadîsidir.

[733] Hadîs, el-Cinn Sûresi'nin inme sebebini açıklamaktadır. Bunun bir rivayeti Namaz Kitabı, "Sabah namazı kıraatini açıktan okumak bâbı"nda geçmişti. Bu vak'a, Peygamber'in hicretten Önce Tâif'ten dönmesinden sonra olmuştur. Yİ-ne bu hadîsten, Peygamber'in İns gibi cinne de gönderildiği açıkça anlaşılmaktadır. el-Ahkaaf Sûresi'nin sonları ile el-Cinn Sûresi'ndeki âyetler bu ulu risâleti ' bizlere bildirmek için indirilmiştir.

Cinnlerin buradaki "Ey kavmimiz!" hitabı, el-Ahkaaf: 30. âyetindendir. Devamı el-Cinn Sûresi'ndedir. İbn Abbâs bu iktibas ile -Allah eri bilendir- her iki sûredeki âyetlerin aynı kıssaya âid olduğunu îmâ etmek istemiştir...

[734] el-Muzzemmil'in nuzûl sebebi ile el-Muddessir'in nuzûl sebebi bir ve ikisi de ri-sâlet işinin i'lânı ile alâkalıdır...

Peygamber(S)'e Hıra mağarasında melek gelip de söylediklerini söylemesi üzerine, Peygamber, Hadîce'nin yanma döndüğü zaman "Zemmilûnî, zemmüûnî=Beni örtün, beni örtün" demişti. Bunun üzerine "Yâ eyyühe'l-müddessir", arkasından da "Yâ eyyuhe'l-müzzemmil" inmiştir. el-Müddessir'in evveli nüzulde daha evvel bulunmakla beraber, el-Muzzemmil'in sebeb ve mukaddimelere, Muddessir'in gaye ve murada ilgisi daha sarih ve enfüsten âfâka seyri daha şümullü olduğu için tertîbde Muddessir, Muzzemmil'den sonraya konulmuştur.

el-Muzzemmil, tefa'ul babından fail isimdir, aslı "Mütezemmil" idi, tâ harfi zâ'ya girdirilmiştir. Örtüsünü bürünüp örtünen demektir ki, kendisi örtünmüş veya başkası tarafından örtülmüş olabilir...

[735] Tebettul, lügatte kesmek ve kesilmek demektir. Nitekim ibâdette Allah'a kesilmesinden dolayı Meryem'e "Betûl" denilmiştir.

Tebtîl, iyice ve tamâmiyle kesmek; Tebettul, çalışarak kesilip çekilmektir.

[736] el-Muddessir, aslı: "Mutedessir" idi, disâre bürünen demektir. Disâr entari, cübbe, kaftan, ihram gibi şiarın üstüne giyilen veya örtülen dış kisvesi, veya bürgüsü; Şiar da gömlek, don, izâr gibi bedene dokunan iç çamaşırıdır. el-Muzzemmil'de de geçtiği üzere Peygamber böyle bir örtüye sarınıp bürünmüş ve yatmıştı.

Burada "Kâfirlerepek zor" denildikten sonra "Kolay değil" buyurulmuş, bu, ilk bakışta lüzumsuz gibi görünür. Lâkin zorluk iki türlüdür: Birisi evvelâ çok zor olmakla beraber gittikçe kolaylaşır, yenilebilir. Birisi de gittikçe zorlaşır, hiç kolaylaşmaz. O gün herkes için zor olacak olduğu bildirilmek üzere "Zor gün" denildikten sonra, "Gayru yesîr = Kolay olmayacak" buyurulmuştur.

[737] Kasvere, KasfĞ&n türemiş olarak zorlu, zorba demek gibi olup, zorlu avcı alayı veya arslan ma'nâlarma geldiği beyân ediliyor. Lugatçilerin çoğu Kasvere "Ars-lan"dır demişlerdir... İşte Kur'ân ile verilen Allah nasihatinden kaçan, onu dinlemek istemeyen budalalar öyle ürküp kaçıyorlar. Hâlbuki o zavallı yabanî eşeklerin kaçmaları bir çaresizlik olmakla beraber, yine tehlikeden kaçmaktır. Onda belki bir kurtulma düşünülür. Öğütten kaçan bu budalalar ise tehlikeden değil, kurtuluştan kurtarıcıdan kaçıyorlar; faydalarını bırakıp helake koşuyorlar

[738] Bu hadîste el-Muddessir Sûresi'nin nüzulünün beyânı vardır. Câbir'in bu hadîsinden vahyin fetretinden, yânî bir süre kesilmesinden sonra ilk nazil olan âyetler "Yâ eyyuhe'l-muddessir" sûresİ"nİn baş tarafları olduğu anlaşılıyor.

Bundan bir parça, Vahy Kİtâbı'nda geçmişti. Oradaki rivayette başını kaldırınca gördüğü şey şöyle anlatılmıştı: "Ben yürürken birden gökyüzü tarafından bir ses işittim. Başımı kaldırdım. Bir de baktım ki Hırâ'da bana gelen Melek, semâ ite yer arasında bir kürsî üzerinde oturmuş, pek ziyâde korktum..." Nitekim bu kısım daha sonraki hadîslerde de gelecektir.

[739] Bu iki bâb altındaki hadîsler de geçen Câbir hadîsinin başka yollardan gelen rivayetleridir

[740] Bu da geçen Câbir hadîsinin başka bir rivayetidir. Ancak Buhârî hadîsi burada iki yoldan getirmiştir: Biri Yahya ibn Bukeyr el-Mısrî, o da el-Leys ibn Sa'd, o da UkayI ibn Hâlid, o da Muhammed ibn Müslim ibn Şihâb ez-Zuhrî... yolu.

[741] "Ve o pisliklere yaklaşma, onları tefket". Bu kelime râ*nın ötresi ve kesresi ile pislik ve azâb ma'nâsına geldiği gibi (bundan önceki hadîsin sonunda) vesenler ve putlar demek olduğunu da beyân etmişlerdir.

[742] Bu da geçen Câbir hadîsinin başka bir yoldan rivayetidir. Vahy Kitâbı'nda da belirtildiği üzere İkra' Sûresi'nin ilk beş âyetinin inmesinden sonra vahy bir süre kesilmiş ve Cibril bir daha görülmemişti. Vahyin bu kesilme süresi hakkındaki rivayetler çeşitlidir. En azı onbeş gün, en çoğu da üç senedir.

Bu hadîslere göre İkra' Sûresi indi, bununla kendisine peygamberlik verildi. Bu vahy kesilmesinden sonra el-Muddessir Sûresi ve el-Muzzemmil Sûresi indi, bunlarla da rasûllükle tebliğe me'mûr edildi.

[743] Buna "Lâ uksimu Sûresi" de denilir.

[744] "Fakat insan önünde fucûr etmesini ister": Şehvetlerinden, ma'siyetlerinden, lezzetlerinden ayrılmamasını, ileride onlara devam etmesini ister, fücurda devamı salâha tercih eder.

[745] Mefer, Firar ma'nâsına mîmli masdar veya kaçacak yer ma'nâsma mekân ismidir. O fâcir insan, o vakit dehşetinden kaçacak yer arar, ümîdsizliğinden, şaşkınlığından böyle der. Bu ümîdsizlik ifâde eden inkârî bir istifhamdır. "Kellâ lâ vezera"bu ümîdsizliği açıkça söylemedir. Bununla beraber şaşkınlıkla hakîkî istifham da olabilir. Bu surette "Kellâ lâ vezer = Hayır yok bir kaçacak, sığınacak yer!".

Vezer, aslında ağırlık ma'nâsmdan men' edici dağ, sarp ve muhkem dağ demektir. Böyle dağlar kaçakların sığındıkları yerler olduğu için, gerek dağ, gerek kal'a, gerek silâh, gerek insan vesaire mutlakaa melce', sığmak,ev veya siper ma'nâsmda yaygın olmuştur.

[746] Bu âyetteki "BihV zamirinin mercii zahir değildir... Lâkin hitâb bilhassa Pey-gamber'e olmak ve sonra da Kur'ân denilmiş bulunmak i'tibâriyle, bu liBihV* zamîrinin evvelâ bu sırada PeygamberMn kalbine inmekte bulunan Kur'ân'a dönmesi gerekir. Zîrâ zamirin mercii, ma'nen veya hükmen geçmiş olmak yeter olduğu ve "Biz onu kadir gecesinde indirdik*' gibi birçok yerlerde Kur'ân'ın ismi geçmeden makaam karînesiyle ona zamîr gönderilegeldiği bilinmekle beraber, burada siyakın buna husûsî bir delâleti de vardır. Onun İçin tefsirler bu "BihV zamîrinin Kur'ân'a râci' olduğunu beyân etmektedirler. Burada getirilen hadîsler de bunun açık delilleridir.

[747] Bundan da anlaşıldı ki, Peygamber (S) bu sûre inerken, bilhassa bu noktada dilini depretmiş, acele okumak istemişti; bu âyet de bunun üzerine inmiş ve iyi zabtetmek için, işin evvelinde hareketsiz dinlemek emroolmmuştur.

[748] Bu da geçen hadîsin başka yoldan gelmiş bir rivayetidir.

"Sonra beyânı da bize âiddir": Lüzum ve ihtiyâç hâsıl oldukça beyân ve cinlerinden biriyle muradın beyân ve îzâhı da bize âiddir. Usûl ilminde tafsîl olunduğu üzere, beyânın vecihleri beştir: Takrir beyânı, Tefsir beyânı, Tağyir beyânı, Tebdil beyânı, Zaruret beyânındır. Bu suretle Kur'ân'ın birçok âyetleri birbirlerini beyân ederler. Burada dikkate değer olan noktalardan biri de şudur ki, "Cem'ahu ve kurânehu vettebıy kurânehu" âyetlerinde Kuran, isim değil, "Kıraat" mâ'nâsma Ruchân vezninde masdârdır. İkincisi "Makruvv" yânı "Okunan" ma'nâsma da olabilir... Yânî Kuran kalbine, basiretine inerken sâde dinle, çünkü bize âiddir onun cem'i ve kuranı -yânî tamâmını toplayıp kuran hâlinde tesbît ederek okutmak bizim taahhüd etmiş olduğumuz bir iştir. Onu sana indiren okutacaktır...

[749] Buna "İnsan Sûresi", "Dehr Sûresi", "Ebrâr Sûresi", "Enşûc Sûresi" de denilir.

[750] Hel, soru harflerinden olmakla beraber bazen "Helhazâ illâ beşerun" (el-Enbiyâ: 3) gibi "Mâ" ma'nâsmda nefî, bazen de burada olduğu gibi "Kad" ma'nâsın-daisbât yerinde kullanılır. Müfessirler burada ve "Hel etâke hadtsu'l-gâşiye"de "Kad" ma'nâsmda olduğunu söylemişlerdir. Bunun iki vechi vardır: Birisi, "Hel" aslında "Kad" ma'nâsına tahkîk ve takrîb için olmaktır ki, hakîkaten "Geldi" yâhud "Yaklaştı geldi" demek olur. Birisi de takrîrî istifham olmak suretiyle "Geldi mi geldi", "Geldi yâ" diye aynı ma'nâyı ifâde eder. Bununla insan hilkatinin tekvin târihinde sonraya bırakılışı tahkîk ve takrir olunmuştur...

[751] Yânî insan nâmıyle anılan, anlaşılan, insanlık mahiyetiyle düşünülen birşey olmamış, bu gün insan ünvâmyle tasavvur olunup zikrolunan cins vücûd bulmamıştı. Ancak insan unvânıyle tanınmayan birşey olmuştu...

[752] Mustattr uçan, uçuşan, yangının veya sabahın yayılması gibi etrafa dağılıp yayılmak kaabüiyetinde bulunan demektir.

[753] Esaret maddesi olan Esr, aslında sıkı bağlamak ma'nâsına masdar olup, bağlamak vâsıtası olan kayıt ve bende de denilir ki, burada hilkat bendleri, bedenlerin maf sularını bağlayan damarlar, sinirler ve kaslar gibi rabıtalar ile tefsir edilmiştir.

[754] Bu, kelime cîm'in ötresi ile "Cumâlât" okunuşuna göredir. Cîm'in kesresiyle "Cimâlât" okunuşuna göre Cemel'İn cem'i olup, "erkek develer" ma'nâsınadır. Buradaki "Üç şu'beligölge" hakkında güzel bir tefsir yapılmıştır: Yânî Allah'ın birliğini tanıyan muvahhid mü'minlere mahsûs koyu gölgede gölgelen-meye sizin hakkınız yoktur. Siz Tevhîd'e inanmıyordunuz; şirk'e, Teslîs'e inanıyordunuz. Şimdi muvahhid mü'minler Arş'ın gölgesinde, gölgeleyici gölgede gölgelenirlerken, siz i'tikaad ettiğiniz üç çatallı bir gölgeye sığınınız. Atâ'-dan rivayetle bu üç çatallı gölge, cehennem dumanının gölgesi diye tefsir olunmuştur... Lâkin Ebû Hayyân'ın naklettiği veçhile İbn Abbâs: Bu hitâb Sa-lîb'e tapanlara söylenecektir. Mü'minler Allah'ın sayesinde, Arş'm gölgesinde korunacak, onlara "Ma'budunuz olan salîb'in gölgesine gidin" denecek; çünkü salibin üç şu'besi vardır, demiştir.

Demek ki bu "Üç çatallı gölge", Hristiyanlığm "Teslis" akîdesinin, "Üç Uknûm"un bir remzidir. Salîb onu temsîl eder. Hristiyanlık bunu ve âhireti yalanlamıyor, fakat en büyük kurtuluşu bundan bekleyerek, buna i'tikaad ediyor.. {Hakk Dîni, VII, 5523).

[755] Hadîslerin sûrenin iniş zamanı ve yerini bildirmesi bakımından başlıkla uygunlukları açıktır. Bu hadîsin bir rivayeti Bed'u'1-Halk Kitâbı'nda da geçmişti.

[756] Çünkü o alev saçan ateş öyle kıvılcımlar atar ki saray gibi". "Kasr" burada "Büyük ve sağlam yapılmış ev" diye tefsir olunmuştur ki, maksad büyüklük benzetilmesi olduğundan saray gibi demek olur.

[757] İbn Abbâs bu kelimeyi sâd'm fethasıyle "el-Kasari" şeklinde okumuş ve bunun ma'nâsının da kışın soğuktan korunmak için siper yapmak maksadıyle diktikleri üç zira' ve buna yakın uzunluktaki ağaç gövdeleri demek olduğunu bildirmiştir...

[758] Bundan evvelki benzetme irilik i'tibâriyle idi, bu da kıvılcımların rengi, çokluğu ve hareketi i'tibâriyledir.

[759] ibn Abbâs bu hadîste cîm'in ötresiyle "Cumâlât" şeklinde okuyor ki, bunun

ma'nâsı da onun îzâh ettiği gibi, gemileri bağladıkları kalın İplerdir. Onların üst üste yığılmasıyle oluşan ip yığını büyüklüğünde kıvılcımlar demek olur.

[760] Bu da yukarıda geçmiş olan İbn Mes'ûd hadîsinin başka bir senedle gelen rivayetidir. Burada Buhârî'nin üstadının kendi babasından hıfzettiği ziyâde fıkra kıymetlidir, mühimdir. Çünkü bu fıkra, nüzulün Minâ'da olduğunu açıkça belirtmektedir. Bu da Mekke devrinde olmuştur.

[761] Yânı bütün gökler ve yer sakinleri yukarıda ve aşağıda bütün mahlûkaat fiilen O'nun işine müdâhale etmek şöyle dursun, O'nun adına kendiliklerinden bir söz söylemek veya ona bir hitâbda bulunmak selâhiyetine mâlik değiller. Gelen âyette beyân olunacağı üzere, izin verdiği müstesna. O vakit de mâlik olarak değil, izinli olarak söyleyebilirler...

[762] "Bunlar da bir söz söyleyemezler. Ancak o Rahmân'ın izin verdiği doğru söyleyen kimse müstesna": O kimse izne nail olmak ve doğru söylemek şartiyle söyleyebilir. Ve söylemesi yine mâlikiyetle değil, müsâade ile olmuş olur. Demek ki, bu izin ile istisnada şefaat kapısının bir açılması vardır...

[763] Burada "Hisâben", "flasbuna'llâhu"da olduğu gibi tam kifayet ma'nâsmdan "Yeter mi yeter" deyinceye kadar kâfî ve bol mealinde tefsîr edilmiştir. Aslında "Hisâbetı", "Hesaba çekmek ve hesaba çekilmek" ma'nâsına geldiği gibi, "Hasbu", yânî "Yeter, kâfî olur" ma'nâsına da gelir.

[764] Bu hadîsin bir rivayeti ez-Zumer Sûresi tefsirinde de geçmişti. "Acbu'z-zeneb", kuyruk sokumundaki kemiğin başı ve en küçük bir parçasıdır. İbnu Ebi'd-Dünyâ'nın Ebû Saîd Hudrî'den rivayetinde Rasûlullah'a "Bu nedir?" diye diye sorulmuş. O da: "Hardal dönesi kadar bir parçadır" buyurmuştur.

[765] Semk, birşeyin irtifa' ta'bîr ettiğimiz boyu, aşağıdan yukarıya uzunluğu ve yüksekliğidir. Yukarıdan aşağı düşünüldüğü zaman "Umk" denir.

[766] Nahıre, çürümüş, ufalanmış, rüzgârla savrulur yâhud delik deşik, göz göz olmuş, rüzgâr estikçe ses verir, vızlar kemiktir. Evvelkine Nahıre, ikinciye Nâhıra demekle fark da edilmiştir.

[767] Hâfir, Hâfire, esasen kazıcı ma'nâsma sıfat olmakla beraber, atın tırnağına isim olmuştur. Ve o münâsebetle tırnağın kazdığı çukura, yânî izine ve o suretle açılan çığıra da denilir

[768] Mursâ, mîm'lİ masdar olarak Irsâ ma'nâsına veya mekân ismi yâhud zaman ismi olarak müntehâ ma'nâsınadır. Irsâ, subût ma'nâsına olan Resâ'dan, geminin demir atılarak durdurulması gibi sabit kılınıp durdurulmak demektir. Dağlara Revâsîdenilmesi de bu ma'nâdandır. Geminin varıp durduğu yere geminin mursâsı denilir. Burada bir istiare var demek olur. Yânî Allah o saati ne vakit getirip dikecek, o kıyamet ne zaman vâki' olacak? diye soruyorlar.

[769] Hadîsin başlıkla, yânî sûre ile uygunluğu, onun da kıyamet hakkında zikredilenler cümlesinden olması bakımındandır. Bunun bir rivayeti Rikaak Kitâbı'-nda da gelecektir.

[770] Buhârî'de bunun nuzûl sebebine dâir bir rivayet zikredilmemiştir. Tirmizî'de Âişe'den şöyle rivayet edilmiştir:

"Abese ve tevellâ" a'mâ İbnu Ümmi Mektûm hakkında indi. Rasûlullah'a gelmişti. Yâ Rasûlallah, beni İrşâd et! deyip duruyordu. Rasûlullah'm yanında ise müşriklerin büyüklerinden birisi vardı. Rasûlullah, a'mâdan yüz çeviriyor, diğerine yöneliyor ve: Söyleyeceğinde bir be's görüyor musun? diyordu, hayır deniliyordu. Bunun hakkında indirildi. Tirmizî buna garîb bir hasen hadîs demiş ve bâzı rivayetleri bulunduğunu da söylemiştir.

Abs ve Ubus, huzursuzluktan yüz burkulmak ma'nâsınadır ki, yüz ekşimek, burun çevrilmek, çehre dürülmek ta'bîr olunur. Müteaddî olarak da kullanılır kî, yüz ekşitmek, surat etmek, surat asmak, çehreyi dürmek, kaşım çatmak ta'bîrleriyle ifâde edilir...

[771] Sefere, Sâ/ir'în cem'idir, Kâtib, Ketebe gibi Sçfir, Ketb vezninde ve aynı ma'-nâda, yânî yazı yazmak demek olan Se/r'den Kâtib, kitâb yazıcı, hattat ma'nâ-sma gelir. Nitekim bu maddeden sîn'in kesriyle Sifr, kitâb demek olduğu "Yecahu esfâran"da geçmişti. Bu maddenin aslı, Örtülü şeyi açmak, keşfetmek ma'nâsı-na konulduğu ve yazı yazmak da ma'nâyı ve meramı bir nevi' keşf ve îzâh demek olduğu için, yazmağa Sefr, yazana Safir, ve yazılana Sifr denilmiştir...

[772] Tesaddâ, saded eden, yâhud Sadâ'dan olabilir. Evvelkinde: Sen onun sadedinde oluyorsun, ona yönelip onun irşâd ve ıslâhına uğraşıyorsun demek olur. İkincide de: Sen ondan sadâ bekliyor, uzaktan uzağa, dağdan taştan ses aksedip gelmesini bekler gibi sesinin- ondan aksetmesini gözetiyor, ona özeniyorsun demek olur..

[773] Hadîsin başlığa uygunluğu "es-Seferetu'l-kirâmu'l-berere" kavli sebebiyledir, işte Kur'ân, böyle melekler ellerinde öyle temiz, yüksek, mükerrem sahîfeler içinde bir tezkiredir. Onun için bunu dileyen tezekkür etsin, dileyen düşünsün, bellesin, amel etsin.

[774] Buna "et-Tekvîr Sûresi" ve "Kuvviret Sûresi" de denilir.

tbn Umer (R): Rasûlullah (S) "Her kim kıyamet gününe göz görür gibi bakmak arzu ederse İzm 'ş-şemsu kuvviret, İza 's-semâu infataret, İzâ 's-semâu inşakkat sûrelerini okusun" buyurdu, demiştir (İmâm Ahmed, Tirmizî, Hâkim).

[775] Burada İzâ ile oniki hâdise zikredilmiş, cevâbında "Nefis ne hazırlamış olduğunu bilecektir" buyurulmuştur.

[776] Inkidâr, bulanmaktır. Bunda iki ma'nâ rivayet edilmiştir. Birisi nurlarının saf-veti değişip sönmesi, diğeri de saçılıp dökülmeleridir. Buhârî yalnız bunu rivayet etmiş, müfessirler de ekseriya bunu tercîh etmişlerdir. Çünkü Inkidâr'da aslolan insibâb, yânı dökülmedir...

[777] Tescîr, alevli ateşle fırın kızdırmak ve doldurmak ma'nâlarına gelir. Burada bu iki ma'nâdan üç surette tefsîr edilmiştir: Birisi, denizlerden volkan hâlinde ateşler çıkarak suların çekilmesi. İkincisi, ateşle doldurulmuş olması. Üçüncüsü de denizlerin yarılıp akıtılarak Arz'm her tarafını bir deniz hâlinde kaplaması. Bu üç ma'nâyı Buhârî burada özetle nakletmiştir.

[778] Hunnes, sinenler veya dönenler ma'nâsınadır. Hunnes, Hânis'm cem'idir. Hans ve Hunûs: Büzülüp sinmek veya gerilemek ve geri kalmak ma'nâlarına lâzım ve müteaddî olduğuna göre Hânis, sinen, gâib olan veya sindirip gâib eden yâ-hud geri kalan veya gerileten demek olur.

liel-Cevâri'l-kunnesi"deki "Cevâri", Cereyân'âan "Câriye"nm cem'i "Akanlar" demek olup "Hunnes"z sıfat veya bedeldir. "el-

Kunnes", "Kânİs"-in cem'idir. "Kânis", süpürmek ma'nâsma "Kens"ttn "Süpüren" ve "Ku-nûV'ten "Kinâs"a giren demektir. "Kinâs", âhû kısmının ağaçlık ve ormanlık aralığında gizlendiği yatağına, yuvasına denir ki, kumu, toprağa kadar süpürüp açtığı için böyle isimlendirilmiştir. Çokları bu akanların yıldızlar olduğunu söylemişlerdir.

[779] Dâd harfiyle Danîn, "Cimrilik" demek olan "Dann"dan fail veznidir. Fail ma'-

nâsına da mef'ûl ma'nâsına da olabilir. Yânî o müşâhadeniz olan hususlarda cimri olmadığı gibi gayba dâir olan hususlarda da kıskanç ve cimri değildir. Almış olduğu vahyi tebliğ etmekte, haber verip bildirmekte cimrilik etmez. Kıraatlerin bâzısında Dâd yerine Zî ile okunur. Bu da töhmet ma'nâsına "Zm«e"den olup, o"gayb üzerine töhmetli, maznun değildir, emîn ve mevsuktur demek olur... Yine buradan za'f ve azlık ma'nâsından olarak: O, nefsinde kuvvesi zaîf, hafızası çürük değildir, demek olur.

[780] As'ase, zıd ma'nâh olup hem yönelme, hem geri dönme ma'nâsına geldiğinden, burada ikisiyle de tefsîr edilmiştir

[781] Buna "el-Infıtâr Sûresi" de denilir.

Bundan evvelki sûrenin başında kıyamet işlerinden onikisi sayılıp, onlara yemîn edildiği gibi, buradada da dört hâdise zikrediliyor ve neticede bu dört iş olduğu vakit "Her nefis dünyâda neyi takdîm ve neyi te'hîr etmiş olduğunu bilecektir" buyuruluyor. Bu takdîm ve te'hîr de birkaç türlü tefsîr edilmiştir...

[782] Buna "et-Tatfîf Sûresi"dç denilir. Mutaffifîn, "Mutaffif "in cem'i "Mutaffif-ler"; "Alırken dolgun, verirken eksik Ölçenler" demek olduğu, önünde açıcı sıfat olan iki âyet ile anlatılmıştır.

[783] Râne "Reyn"dendir. "Reyn"vç "Ruyûn", birşeye pas basıp galebe etmektir. Bundan kalbe günâh ve katılık basmağa da denilmiştir, ki Kur'ân'da kalb mühürlenmek, hatjn ve tab' dahî ta'bîr edilmiştir. Burada "Belrâne", lâm ra'ya idgâm olunmamak için Hafs rivayetinde lâm'da hafif bir sekte yapılarak okunur ki, "Reyn"'m ma'nâsmdaki tutukluğa açık bir telmîh olur.

Tevsıb ve Isâbe, sevâb vermek demektir. Sevâb da esasen ceza gibi, hayır veya şerr herhangibir şeyin karşılığıdır. Sonra da sevâb hayırda meşhur olmuştur. Nitekim ceza da şerrde şayi' olmuştur. Burada Tesvîb, "Tecziye" ykm "Karşılık vermek" ma'nâsmadır. İstifham da takrir içindir.

[784] Rahîk hiç karışığı olmayan hâlis şarab, en eskisi, en hoşu da denilmiş ve hepsinin yakın ma'nâlar olduğu söylenmiştir.

"Hitâmuhu misk": Hatimesi, kesimi misk; içildiği zaman sonu bir misk kokar, içilirken tadıcı lezzetinin kemâlini ihlâl etmemek için, misk kokusu içimin sonunda duyulmağa başlar. Ve bu hâl hem o kokunun, hem de o içkinin latîf hâssalarından birini teşkil eder...

"Mizacı da tesnîmdendir": O rahîk içileceği zaman, içine "Tesnîm "den de katılır. Bununla karıştırılan rahîk, sâdesinden daha nefis olur. Çünkü Tesnîm daha yüksektir.

[785] Hadîsin burada zikrinin sebebi, Yüce Allah'ın "İnsanların Âlemlerin Rabbi için kalkacakları günde" kavlini İçine almış olmasıdır.

[786] Buna "înşakkat" veya "înşikaak Sûresi" de denilir. Bu da kıyamette olacak işlerin bir kısmını anlatmaktadır.

Buradaki "Ezinet"; "Uzun" kelimesinden kulak vermek, dinlemek ma'-nâsından olarak inkiyâd ve itaat etmek ma'nâsına mecazdır.

[787] el-Hâkka Sûresi'nde "Bi-yemînihî" mukaabilinde "Bi-şimâtihî"; burada Verâe zahrihi" denilmesi, ikisinden de maksûd bir olduğuna delâlet eder. İkisinde de terslik, uğursuzluk, zorluk, hakaaret ve tehlike ma'nâsı vardır. Onun İçin "Bi-şimâlihi", "Verâe zahrihl" diye tefsir edilmiş,"arkalarından sollarına verilir denilmiştir.

[788] Havr, bir kemâlden sonra noksan ve zevale dönmektir. Nitekim Rasûlullah: "Kevrden sonra havrdan Allah 'a sığınırız" demiştir, ki sarık sarıldıktan sonra tersine çözülüp bozulması gibi, arttıktan sonra noksana, kemâlden sonra zevale, salâhtan sonra fesada, yükselişten sonra gerilemeye dönüş ve inkılâb demektir.

[789] "Hesabı yesîr", hiç münâkaşa edilmeyen kolay bir hesâb ki, Rasûlullah bunu arz ve sâde kitaba bakılıp geçiştirilmek ile

tefsir etmiştir.

[790] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Buhârî bunu burada üç ayrı yoldan getirmiştir. Bunun bir rivayeti İlim Kitâbı'nda da geçmişti.

. Arz'dan maksad, amelleri tartılmak üzere insanların mîzâna yâhud amellerin sahihlerine arz olunmasıdır. Bu arz günündeki hesâb, Ashâbu'l-Yemîn denilenler hakkında pek kolay geçeceği Kitâb'ın bu nassı İle bilinmiştir. Bunlar muhasebeye ma'rûz kaldıkları gün gufran ile müjdelenecekler ve amellerinin kendilerine arzında taksîrâtlanyle beraber nail oldukları büyük büyük ni'metlere muttali' olacaklardır. Mağfiret müjdesine bitişik olmayan muhasebe ise ağırdır. Hasenelerden zannolunan nice amellerin kabule yakın olmadığı, hesâb münâkaşası esnasında belireceğinden, bu münâkaşa azaba götürücü yâhud başa baş selâmet menziline erişilse de münâkaşanın kendisi azâb olmuş olur.

Yâ Rabb! Bu satırları yazan Mehmed Sofuoğlu kulunu da hesabı kolay olacak sağcı bahtiyarlar zümresinden kıl! Âmîn!

[791] Bundan öncekilerle meal şöyledir: "And ederim o şafaka, o geceye ve onun derleyip topladığı şeylere, toplu bir hâle geldiği zaman Ay'a ki, (ey insanlar) siz hiç şübhesiz hâlden hâle bineceksiniz".

Şafakın, gecenin ve içindekilerin, kamerin hâlden hâle geçmeleri gibi hâlden hâle; tabakadan tabakaya veya kamdan karna intibak eden, birbirinden üstün tahavvüller ve inkılâblara binecek, beyân olunduğu üzere sonunda Rabb'inize gideceksiniz.

Tabak kelimesi esasen Mutâbakaat ve Mutabık mefhûmuyle birçok ma'-nâlara gelir. Aslında birşeyi diğer birşeyin mikdârınca fevkinde kılmak ma'nâ-sınadır... Burada en ziyâde birbirine mutabık hâlden hâle geçeceksiniz diye tefsir edilmiştir ki, en şümullü ma'nâsı budur... Bunların hepsi insanların gerek ferd ve gerek cemiyet i'tibâriyle hayâtta bir kararı olmayıp, ölüm ve âhirete doğru Allah'a dönünceye kadar talıavvülden tahavvüle geçmeye mahkum olduklarını ifâde ediyor. Bu suretle dünyâda beşer hayâtı tavırdan tavıra terakki ve tedenniye giden mütemâdi bir inkılâb demek olduğu ve bunun için beyân olunduğu üzere nihayet Allah'a varıp hesâb vermek muhakkak bulunduğu anlatılmış oluyor.

Bu suretle rukûb ve tabakta bir yolculuk, ya yukarı veya aşağı giden bir İnkılâb tasvir ve tehyîci vardır. Hâlin birisi dünyâ, birisi âhirettir. Dünyâ bir inkılâb âlemi, bir geçit; âhiret bir karar yurdudur. Bu karar da ya sürûrda veya sairdedir.

Hâsılı bu âyette hayâtın terakkî veya tedennî yürüyüşünde kaanûn olan mühim hakikatler vardır: Hayât, muhîte mutâbakaat diye düşünüldüğüne göre de en yüksek hayât, en yüksek muhîte mutabakat demek olur. En yüksek muhît İse Evvel-Âhir, Zâhir-Bâtm olan, herşeyi bilen, nerede olursanız beraberinizde bulunan (eUHadîd: 3-4); herşeye şâhid (altı yerde); herşeyi ihata etmiş (Fussilet: 54) olan Allah Taâlâ'dır. Binâenaleyh en yüksek hayât, her hâl ü kârda Allah'ın emrine intibak ederek O'na kavuşmaya yükselmekle olur. O yükseliş ki "Bu dünyâ hayâtı bir eğlenceden, bir oyundan başka birşey değildir. Âhiret yurduna gelince: Şübhe yok ki, o asıl hayâtın tâ kendisidir, bunu bilir olsalardı" (el-Ankebût: 64) buyurulan âhiret hayâtı saadetin aksâsıdır. Ona yükselmek için de ondan beride hiçbir gaye ve maksadın durup kalmaması îcâb eder. (Hakk Dîni, VII, 5679-5683).

[792] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır.

[793] Uhdûd ve Hadd, yerde olan uzun hendek veya yarığa, bir de kamçı ile döğülen kimselerin bedenlerinde yol yol kan oturarak moraran kamçı yerlerine denir. Burada istimal bedeli suretiyle şöyle îzâh ediliyor: O ateş ki vehûdlu -tutuşturacak odunu, çırası çok yânî o alevli-ateşi müştemil olan Uhdûd\in, o ateş hendekleri nin sahihleri ki, bunlar mü'minleri îmânlarından vazgeçirmek üzere içine atmak için böyle ateş hendekleri yaptıklarından dolayı "Ashâbu'l-Uhdûd" nâmını almışlar. Lâkin kalblerdeki îmânı bu suretle yıkmağa çalışanlar muvaffak olamamış, bil'akis la'netlenerek mağlûb ve kahredilip bednam olmuşlardır. Bunların kimler ve nerelerde olduğuna dâir bâzı rivayetler nakledilmiş ise de, Kur'ân'da ta'yînlerine kasdedilmediğinden ancak vasıflanyle zikrolunmuşlardır.

Ebû Hayyân der ki: Müfessirler, Ashâbu'l-Uhdûd hakkında ondan fazla kavil zikretmişlerdir. Her kavlin de uzun bir kıssası vardır, biz onları bu kitabımızda yazmak istemedik, hepsinin özü şudur: Kâfirlerden birtakım kimseler yerde hendekler açtılar ve onlara ateş yaktılar, mü'minleri ona arz ettiler. Dîninden döneni bıraktılar, îmânda ısrar edeni yaktılar. Ashâbu'l-Uhdûd, mü'minleri yakanlardır.

Kaffâl 7e/sfr'inde de şöyle demiştir: Ashâbu'l-Uhdûd kıssasında çeşitli rivayetler zikretmişlerdir. Bununla beraber içlerinde sahîh denecek derecede bir-şey yoktur. Ancak şunda ittifak etmişlerdir; mü'minlerden bir kavim, kendi kavimlerine yâhud üzerlerinde hâkim olan kâfir bir melike muhalefet etmişler, o da onları ateşli çukurlara attırmıştır... (Hakk Dîni, VII, 5690-5691).

[794] Vedûd, sevgi ma'nâsına Vudd'den, feûi vezninde fail veya mefûl ma'nâsma "Çok seven" veya "Çok sevilen" ma'nâlarına gelebilir. İkisiyle de tefsîr edilmiştir. *'Mecîd", zât ve sıfatında büyük demektir.

[795] Kasemin fâidesi, yemîn edilen şeylerin ehemmiyetine dikkat nazarını çekmek İle haberi kuvvetlendirmektir. Burada iki şeye yemîn ediliyor. Birisi semâ, birisi de Târik. Târik aslında "Tark"i&n fail isimdir. "Tark", bir ses işittirecek şekilde şiddetle vurmak, çarpmaktır. Çeşitli lâzımelerinde genişleterek kullanılmıştır: Çekiç ve çomak ma'nâsma "Mıtraka" ondandır; "Tarîk", yânî yol da ondandır. Çünkü yolcular ona ayak vururlar. Bu suretle "Târik", "Şiddetle vuran" demek olup, yola giden yolcu, geceleyin gelip kapı çalan ve gönül hoplatan ziyaretçi ma'nâlarma kullanıldı. Sonra her ne olursa olsun, geceleyin zuhur edip göze gönle çarpan herşeye denildi. Burada "Tank", yemîn ile cevâbı arasında ara cümlesi olarak şöyle tefsir olunuyor: Bildin mi Târik ne? O delici yıldızdır -Bu da ziyanın kuvvetinden dolayı karanlığı deliyor gibi görünen her parlak yıldıza denilir... Yânı semâya ve sizi karanlıklarda nurlandırmak için yıldız gibi şuurunuza çarpan ve maddiyâtınızı delip gönüllerinize nüfuz eden hakk nuruna yemîn olsun ki, her nefis üzerinde mutlak bir hafız vardır. Onu her hâlinde bütün mevcudiyetiyle bütün fiilleri ve hareketleriyle gözetir, korur... Bütün muhafızlar O'nundur. İnsanın hafızası da O'nun hıfzının âyetlerinden biridir...

[796] Rec\ İrca' veya Rucû' ma'nâlarma müteaddî ve lâzım olduğuna göre, dönüm-lü semâ veya döndürümlü semâ demek olabilir. Bundan zihne ilk çarpan ma'nâ semânın kendisinde veya içine aldığı şeylerde tekerrür eden devrî hareketler ve tahavvüllerin hepsini şâmil olan rucû' veyâircâ'dir... Mucâhid'İn buradaki tefsirine göre: Döndürüp döndürüp yağmur yağdıran semâ yâhud dönüp dönüp yağan bulut demek olur.

[797] "O, takdir edip de hidâyet buyurandır": Yarattığı herşeye "Allah herşey için bir ölçü ta'yîn etmiştir" (et-Talâk: 3) uyarınca, ilim ve iradesiyle bir kader ta'yîn eyledi. Cinslerinde, nevi'lerinde, ferdlerinde, sıfatlarında, fiillerinde, ecellerinde birtakım özelliklerle birer hadd ve mikdâr tahsis etti... Bâzıları burada hidâyeti akıl ve dîn hidâyeti gibi insana mahsûs olan hidâyet ve irşâd ile, bâzıları da umûmî olarak hayât sahibi olanlara âid olmak üzere yaşadıkları müddette kendilerine gövre muhtâc oldukları erzak ve şâir hayât gereklerinin takdiriyle onlardan yararlanma yollarını tanıtmak ve kaçılacaklardan kaçılıp, koşulacaklara koşulmak ve ona göre uzvî vazifelerini ifâ ettirmek ma'nâsıyle hayvanlara âid ilhamlar ve fıtrî sevk ile tefsir etmişlerse de doğrusu insanlara mahsûs olan ve bilhassa Rasûlullah'a âid bulunan hidâyet ve irşâd, bunun en yüksek misâl ve mâsika-lehi olmakla beraber "Hidâyet etti" denmesinin zahiri "Herşeye hil katini veren, sonra da yolunu gösterendir" {Tâhâ: 50) gibi, herşeyi gerek tabîî ve gerek ihtiyarî surette hilkati gayesine yöneltmek ma'nâsıyle bütün eşyayı şâmil olmaktır...

[798] "Ve O ki mer 'ayı çıkardı": "Ondan suyunu, otlağını çıkardı, dağları dikti, hep size ve davarlarınıza birer fâide olmak üzere (en-Nâziât: 31-33) buyurulduğu üzere,

insanların ve hayvanların faydalanmaları için güdek ve yaylım yeri olan o mer'-âyı, o otlakları, yaylakları... yetiştirip çıkardı. "Sonra da onu kapkara bir gu-sâya çevirdi": Gübre ve kömür hâline getirdi ki, en bariz kaabiliyetleri yanıp tutuşarak ateşe hizmet etmektir... "Gasî" ve "Gaseyan" ma'nâlanyle alâkalı olan "Gusâ", seyl suyunun mer'alardaki otlan, çöpleri birbirine katarak sürükleyip getirdiği ve derelerin etrafına fırlattığı ot, çöp, yaprak ve köpük ma-kûlesi karışık şeylereudenir. "Ahvâ", karamsı, esmer, koyu yeşil isli, koyu renklere denir...

[799] Hadîsin başlığa uygunluğu son fıkrasındadır. Bu, "Ben Rasûlullah hicret etmeden önce -MufassaFdan sayılan sûrelerle beraber- "Sebbih isme Rabbike" Sû-resi'ni okumuştum" fıkrası, sûrenin Mekke devrinde indiğinin delilidir. Bunun bir rivayeti Peygamber'in Hicreti, "Peygamber'in Medine'ye gelişi bâbı"nda da geçmişti.

"Rabb'inin o en yüksek ismini tesbîh ile tenzih et!": Yânı, seni yetiştiren Rabb'in zâtında herşeyden üstün, hepsinden yüksek olduğu gibi, O'nun sıfat ve isimleri de bütün sıfatların, müsemmâsım tanıtan isimlerin en yükseği, en a'lâsidır. O'nun güzel isimlerinden birisi de "el-A'lâ" ismidir. Onun için sen O'nun bütün isimlerini O'na lâyık olmayacak şeylerden, eksikliklerden tenzih ve takdis ederek O'nu tesbîh et!

Şundan gaflet etmemek lâzım gelir ki, ismi tenzih, en belîğ surette müsem-mâyı tenzihtir. Çünkü müsemmâmn ulviyeti ve kudsiyeti, ismin ulviyet ve nezâ-hetiyle ifâde olunur.

[800] Hadîsu'l-Gâşiye, bütün mahlûkaatı sarıp bürüyecek olanın haberi. "Gaşiye"

esâsında "Ğaşî"den fail isim olarak, birşeyi her tarafından sarıp bürüyen salgın, sargın, müstevli demektir. "Tâ"sı mevsûfu İ'tibâriyle müenneslik veya mübalağa veya bâzı hâllerde vasıfhktan isimliğe nakl içindir. "Onlar, herkesi kaplayacak olandan emin mi oldular?" (Yûsuf: 107) kavli bu ma'nâdandır. Bu ma'nâdan lâm ile "el-Ğâşiye" de kıyametin isimlerindendir...

Hadîs, herkes tarafından birbirine nakl ve rivayet edilerek söylenmeye, hikâye edilmeye ve her söylenişinde taze gibi dinlenmeye lâyık söz ve haber demektir ki, bu "Gâşiye" hadîsi de dâima böyle ehemmiyetle dinlenilmesi gereken bir haberdir.

[801] el-Hasen'den bir rivayette "Elîmtih", "Mu'Umun"; "Semîun",

"Bedîun", ma*nâsına olduğu gibi, "da "Mudarriun" (yânı "İnletici") ma'nâsına olur. Alınmasında sertliği, acılığı, yakıcılığı ile onları zillet ve tadarrua mecbur eden şey ma'nâsına olur.

[802] Yânî çifte ve teke. Şefi've Vetr kelimeleri masdar ve isim olarak kullanılır. Mas-dar olduğu zaman eş-Şef% birşeyi diğerine eklemek demek olup, çiftlemek ve şefaat etmek ma'nâlanna gelir. Vetr de "Iyîâr" gibi, teklemek ve intikam almak, öc almak ma'nâlanna gelir, öce, kîne "Tiretun" denilir. İsim olduğu zaman zaman da çift, "Fffr"tek demek olur. "Vetr", vav'ın fethasıyle de, kesresiyle de okunmuştur. Her mahlûkun bir misli veya zıddı vardır ki, bir şefi' teşkîl ederler; semâ-arz; deniz-kara; ins-cînn; rûh-cisim hep çifttirler. Allah ise Lâ şerike leh, "Leyse kemistihi şey'un", Vitrun, Ahadun, Samedun'-dur. Hadîste "Allah (ektir, tek'i sever" gelmiştir.

[803] Nefs, birşeyin kendisi denilen zât ve hakikatidir. Nitekim "O binefsihi kaaim" denilir, yânî "Kendi kendine duruyor" demektir. İnsanın nefsi de "Ben" dediği zât ve hakikati, kendisidir ki, kendisine muhalif şuûneti içinde vahdetle bir şuuru, duygusu vardır. Bu i'tibâr ile biri "Duyan = Şâir" biti de "Duyulan = Meş'ûr" olmak üzere iki haysiyeti hâizdir. Nefsin hakikati bu iki haysiyetin vahded ve intibakı noktasındadır... Hâsılı insanın nefsi, duyan ve duyulan her iki haysiyetle "Ben" dediği zât hakikatidir. Yalnız idrâki haysiyetiyle ruha da denilir. Onun için burada çokları zât ma'nâsına, bâzıları da rûh ma'nâsına almışlardır. Şu hâlde "Mutmain nefis", İtmt'nane ermiş zât veya rûh demek olur. Râzî de: İtmı'nân: İstikrar ve sebattır demiştir...

Yâ Rabb! Bu satırları acz ve taksir İçinde Ömrünün sahîfelerine yazmağa çalışan bu hakîr kula ve bunları hüsnü nazarla (güzel bir bakış ve düşünüşle) okuyup ona hayır duâ edenleri öyle bir mutmainne nefs ile razı ve merdî olarak Sana dönüp cennetinle Cemâl'ine eren hâlis kulların zümresine ilhak eyle! Âmîn! {Hakk Dîni, VII, 5813-5821).

[804] Yemîn edilen bu beled'in Mekke olduğunda müfessirlerin ittifakı vardır. Kaa-mûs'ta: ei-Beted ve el-Belde, Mekke'nin ismidir, der... Mekke'ye ahd iâmı ile "el-Beled" denilmesi, "Şübhesiz âlimlere çok feyizli ve aynı hidâyet olmak üzere konulan ilk ev, elbette Mekke 'de olandır. Orada apaçık alâmetler ve İbrahim'in makaamı vardır... " (Âlu İmrân: 96-97) vasfı gereğince "Atik Beyt" olan Ka'-be ile birtakım açık âyetleri ihtiva eden emniyetli harem olmak i'tibâriyle, âlemin hürmetle tanıması vâeib, mübarek, ma'rûf bir şehir olduğuna işarettir.

Bu yemînlerle te'kîd ve takviye edilerek bildirilen cevâb: "Hakîkaten biz insanı bir şiddet ve meşakkat içinde yarattık" cümlesidir. İnsan hayâta bir anda kolaylıkla gelivermiş olmadığı gibi, kolaylıkla geçip gidiverecek de değildir. Q, ciğerlere işleyecek şiddetli bir meşakkat ile çevrilmiş olarak ve ilâhî inayet ile tavırdan tavıra o meşakkatler içinden geçirtilerek yaratılmış, hayâta çıkarılmış, o suretle insan olmuştur. Demek ki, mihnet ve meşakkat içinden insanlık gayesine ermek, insan hilkatinin bir lâzımı ve Hâlık Taâlâ'nın bir kaanûnudur. İnsan olgunlaşmak için vazifelerin meşakkatlerine göğüs germeli, Hâhk'ına her hâlinde ham deyi emelidir.

[805] Akabe, engin bir vadiden yüksek bir dağa doğru çıkan sarp yokuş demektir.

Iktıhâm, hız ve tazyik ile birşeye atılmak, saldırmak, kahramanlıkla hücum etmektir ki, düşünmeden kendini bir işe atmak ma'nâsma "Kuhûm" mas-danndan gelir. Yânî insan o yüksek gayeye ermek için çıkılması lâzım gelen o sarp ve çetin yokuşa göğüs verip de onun müşkillerini yenmek üzere ona kendini atacak bir kahramanlık, bir necâdet gösteremedi...

Fekku rakabe, esirlik bağiyle bağlanmış bir boyunu, bir kimseyi çözüp esirlikten kurtarmak ve hürriyetine kavuşturmaktır. Bu evvelâ insanın kendi hürriyetine mâlik olarak nefsini kurtarmış olmasına bağlı ve bunun, en basit misâli köle azâd etmektir ve bunun fazileti çoktur... Bir ferdi hürriyete kavuşturmak böyle büyük bir fazîlet ve kahramanlık olunca, bir kavmin, bir cemâatin hürriyetini kurtarmak ne büyük kahramanlık olacağını anlamalı!

Mesğabe, r'Seğab"dan mîmli masdar, açlık ve bilhassa meşakkat ve yorgunluk içinde açlık. Ebû Hayyân'm beyânına göre, umûmî olan açlıktır... Hakîkaten böyle umûmî bir açlık zamanında yemek yedirebilmek, can kurtarmak demek olduğundan, bağlı boyunun bağını çözmek gibi bir kahramanlıktır.

Metrabe de "Turâb"dan mîmli masdar olarak topraklanmak demektir. "Zâ metrabe" Türkçemizde "Toprak döşenip taş yaslanan" ta'blr edildiği gibi, şiddetli fakirlik ve ihtiyâcdan kinayedir. Öyle umûmî açlık zamanlarında böyle şid-

detli fakirlik ve ihtiyâç ile sefalet içinde kalmış birçok kimseler bulunabileceğinden, uzak yakın böyle bir çaresize yemek yedirebilmek şübhesiz ki göğüslenmesi büyük kalb kuvveti ile himmete bağh olan sarp bir yokuştur... {Hakk Dîni, VII, 5822-5844).

[806] Evvelâ güneşin görünsün görünmesin, bütün özellikleriyle mutlak olarak kendisine, sonra da bilhassa meydana çıkması hâlindeki ziyasına yemîn ile başlanmıştır. Çünkü âlemin parlayan bir kandili olan güneş doğuşunda da, batışında da özellikleriyle sistemindeki hareket ve hayât değişikliklerinin başlıca çıkış yeri, ziyası ile de bize etrafımızdaki cismânî âlemin en büyük aydınlatma

vâsıtası ve bu suretle de Yaratan'ınm lütuf ve inayetini, kudret ve azametini tanıtan en-füsî ve ruhanî aydınlatmaları idrâke vesîle olan en açık ibretler dolu bir âyettir...

[807] Arz'm "Tahvı"ve "Dahvı", Arz kabuğunun tekvîni ile yüzeyinin hayâta elverişli bir surette döşenmesidir...

tlhâm, aslında birşeyi bir defada yutmak ma'nâsına "Lehtn "den if'al olup bir lahzada yutturmak ma'nâsınadır.

Fucûr, haktan sapmak, hakk yolunu yarıp nizâmından çıkarak fâsıklığa, isyana düşmektir; edebsizlik etmektir. Takva, bunun zıddı olarak nefsi kurtarmanın, Allah'ın vikaayesinde fenalıktan korunmanın ismidir. Netîcesi korunmak olan hayır ve tâat fiillerini şâmil olur. Şu hâlde bir nefse fücurunu ve takvasını ilham, fucûr yapmamasını ve ondan korunmasını kalbine duyurmak, fücurun nefse zarar, bozukluk, takvanın nefsi koruma, iyilik olduğunu duyurmak, binâenaleyh fiili veya terki fucûr ve şerr olan işlerden sakınmak, takva ve hayır olan işleri yaparak korunmak lâzım geldiğini telkîn eylemektir... Şüb-he yok ki, Allah Taâlâ her nefse bir iyilik, kötülük, kâr ve zarar duygusu vermiştir.

[808] "Ve O, onun akıbetinden korkmaz", yânî Allah yaptığı ukubetin akıbetinden, acaba sonunda bir zarar veya mes'ûliyet gelir mi diye endîşe etmez. Çünkü O'-nun üstünde O'nu sorumlu tutacak, O'na zarar verebilecek hiçbir kuvvet ve kudret yoktur. Bütün mülk O'nun olduğu için mülkünde "Oyapacağından mes'ûl olmaz" (el-Enbiyâ: 23), "TVe dilerse hakkıyle yapandır" (Hûd: 107, el-Burûc: 16) olarak dilediğini yapar.

[809] Hadîsin başlığa uygunluğu ondan bir âyeti ihtiva etmesi yönündendir. Hadîsin râvîsi Abdullah ibn Zem'a, meşhur bir sahâbîdir. Anası Karîbe kadın, Peygamber'in eşlerinden Ümmü Seleme'nin kardeşidir. İbn Abdilberr'in beyânına gö-. re, Abdullah ibn Zem'a'nın bu hadîsten başka Buhârî'de hadîsi yoktur. Urve'nin rivayet ettiği bu hadîs, üç hadîsin toplamıdır. Peygamber'in bu hutbesinde bahsettiği üç konuyu içine almaktadır.

Salih Peygamber'in mu'cizesi olan dişi deveyi ayaklarından kesmek suretiyle devirip öldüren şakî, Peygamber tarafından, vaktiyle Mekke'de müslümân-larla alay edenlerden biri olan Ebû Zem'a'ya benzetilmiştir. Bu Ebû Zem'a, hadîsin ikinci rivayetinde Zubeyr ibn Avvâm'ın amcasıdır ve râvî Abdullah ibn Zem'a'nın büyükbabasıdır. Bu Ebû Zem'a, Mekke'de müşrik olarak ölmüştür. Oğlu Zem'a da Ebû Cehl'in maiyyetinde Bedir harbine katılmış ve orada Öldürülmüştür.

[810] Bu hadîsin bir rivayetini Müslim, Salâtu'l-Musâfirîn... "Kur'ân'm çeşitli kırâ-atleriyle ilgili şeyler bâbı"nda getirmiştir. "Ve'1-leyli Sûresi"nin bu âyetinde İbn Mes'ûd'un ve Ebu'd-Derdâ'nm ısrar ettiği kıraat, mütevâtir olan ve Mushaf'ta tesbît olunan kıraate muhaliftir. Bu âyet bir kerre "Ve'z-zekeri ve'l-ünsâ"suretinde, ikincisinde de "Ve mâ halaka'z-zekere ve'l-ünsâ" suretinde inmiş ve bu iki büyük sahâbî de birinci inişi ezberlemiş olabilirler. Bu yüzden de cumhurun rivayet ettiği mütevâtir kıraate muhalefet etmiş olabilirler... Bu âyetle İbn Mes'ûd ile Ebu'd-Derdâ kıraatine göre, mahlûka, yânî yaratılmış olan erkek ve dişiye yemîn edilmiş olur. Mütevâtir kıraate göre ise, bunların Hâlık'ına, yaratanına yemîn edilmiş olur... {Müslim Tercemesi, II, 473).

[811] Bu da geçen hadîsin başka yoldan gelen rivayetidir. Bunun sevk sureti, mürsel hadîs suretidir. Çünkü İbrâhîm bu kıssada hazır bulunmamıştı, lâkin geçen rivayette İbrahim'den; o da Alkame'den şeklinde geldiği için, bu takdîrde bunda da mürsellik yoktur.

Bu âyet "Erkeği ve dişiye yaratan o büyük kudret sahibi Hâlık'a da yemîn ederim", yâhud "Mâ" masdariyye olduğuna göre "Yaradışına yemîn ederim" ma'nâsınadır.

[812] Alî'den gelen bu hadîslerin bâzısı Cenazeler Kitâbı'nda da geçmişti.

[813] Buhârî burada Alî'den gelen bu hadîsleri ayrı ayrı senedler ve bâzı küçük farklılıklarla herbiri için âyetleri kesik kesik yaparak açtığı altı bâbda getirmiştir. Elbette ki Buhârî'nin hadîsleri bu şekilde arka arkaya sıralayıp getirmesinde hem senedlere, hem de metinlere âid birtakım incelikler ve fâideler vardır.

Bu hadîslerden bir kısmını ve daha başka sahâbîlerden gelen diğerlerini Müslim, Kader Kitâbı'nda toplamıştır: Müslim Tercemesi, VIII, 113-126. Burada hadîslerle ilgili bâzı açıklamalar verilmiştir.

[814] Hadîs, sûrenin nüzul sebebini bildirdiği için başlıkla uygunluk açıktır. Nüzul sebebi birkaç gün vahyin kesilmesi ile Rasûlullah'ın bir sıkılması olmuştur ki, bu konuda çeşitli rivayetler vardır. Buradaki hadîste vahyin kesilme müddeti iki yâhud üç gün, bir rivayette dört gün olmuş oluyor. İbn Cureyc'den oniki gün, Kelbî'den onbeş gün; on küsur da denilmiş; İbn Abbâs'tan yirmibeş gün; Suddî ve Mukaatil'den kırk gün diye de rivayetler vardır. Belli ki bu gibi müddetleri bilmek, başlangıcım bilmek ile farklı olur. Onu tamâmıyle bilmek Rasû-luîlah'ın kendisinden olabilir. Bu ise Rasûlullah'tan merfû' olarak rivayet edilmemiştir. Sahîh olarak bilinen şudur: Bir müddet vahyin gecikmesi vâki' olmuş ve Rasûlullah bundan hüzün ve ıztırab duymuş ve hâllerinden bu hissedilmiştir. İki üç

gece kalkmadığı görülünce, O'nun her hâlini ta'kîb eden müşrikler öyle söylenmeye bir vesile bulmuştur. Allah da O'nun kalbine sükûn vermek üzere bu sûreyi indirmiştir.

[815] Hadîs, bundan Öncekinin bir başka yoldan rivayetidir. Şerhlerde bu kadının, mü'minlerin anası Hadîce olduğu ve bu sözü sızlanarak ve üzülerek söylediği belirtiliyor.

Tevdî', aslında konuğun veda etmesi, yânî giderken kalanlara "Hoşça kalın, Allaha ısmarladık" gibi va'd = bolluk, hoşluk, akıbet duâsıyle bırakıp gitmesi ve böyle veda ile uğurlanması demek olup, sonra mutlakaa terkedip bırakmak ma'nâsına da kullanılmıştır. Allah hakkında bilinen ma'nâsiyle Veda ve TeşyT tasavvur edilemeyeceğinden, burada da "Terk" ma'nâsıyle tefsîr edilmiştir. Nüzul sebebi de buna diğer bir karinedir. Yânî bırakmadı ve darılmadı. Bırakmaması dargınlıktan, gadabdan değil, rahmet ve inayetinden bırakmamaktır. Çünkü bırakmamak iki türlü olur: Birisi lütuf, birisi kahr ifâde eder. Yoksa "İnsan kendisinin başı boş bırakılacağını mı sanıyor?" (el-Kıyâme: 36) ma'nâ-sınca, hiçbir insan mühmel olarak terkedilmez. Rubûbiyyetin gereği teklîf sırrı ile rahmet eseri veyâgadab eserinin hükmü altında bulunur... (HakkDîni, VII, 5889).

[816] Vadi', mutlak koymak ma'nâsına olduğu gibi aşağılatmak, indirmek, düşürmek-ma'nâlarına da gelir. Burada yükü indirmek ma'nâsınadırkİ, bütün bütün düşürmek veya hafifletmekten daha umûmî olabilir. Zîrâ "Vizr", ağır yük demektir. Günâh ve vebal ma'nâsı da bundandır.

înkaad: Arkayı ağır yük basmakla arık ve takatsiz bırakmak veya ağır yük sırt kemiklerini çıtırdatmak, semerleri gıcırdatmak ma'nâsınadır. Rasûlullah'ın ilk vahiyleri alması zamanlarında indirilen âyetlerin -bunca tehlikeler önünde tebliğinde sırtına yüklenen bütün şirk âleminin karanlıklardan aydınlığa çıkarılması vazifeleri ağır yüklerdi. Karşılaşacağı zorluklar ancak ilâhî bir tevfîk ve imdâd ile hafifletilebilir veya giderilebilirdi. İşte bu âyetteki "Yük indirme" -Allah en bilir- budur...

[817] Burada "Maa", "Ba'de" ma'nâsmadır. Zîrâ zorluk ve kolaylık zıdlardan oldukları için birleşmeleri caiz olmaz, bir mahall üzere arka arkaya gelirler. Şu kadar ki, bir yere gelmeleri i'tibâriyle maiyyet ile de düşünülebilirler. Yânî bir cihetten zor görünen birşeyde diğer cihetten bir kolaylık vardır...

Burada iki defa zikredilen "el-Usr", ma'rifedir, ikisi de aynıdır, aynı güçlük demektir. "Yusran" ise nekredir, başka başka kolaylık demektir. O hâlde Allah bir güçlüğe mukaabil iki kolaylık ihsan etmiştir.

Bu son fıkra, Hâkim'in el-Hasenu'1-Basrî'den rivayet ettiği mürsel bir hadîstir.

[818] Boşaldığın vakit, farzlarını tam yaptığın vakit yine yorul. İş bitti diye rahata düşüp kalma da yine zahmete girip diğer bir ibâdet için kalk, çalış, yorul, farz bittiyse nafileye geç, namaz bittiyse duaya geç ki, bu zorluklarla beraber kolaylıklar da artıp dursun, şükürde devam etmiş olasın. Kolaylık tembelliğe sebeb olmamalı, çalışmaya teşvik edici olmalıdır ki, onun üzerine de diğer kolaylık sabit olarak yükselme hâsıl olsun. Bütün bu işlerde ancak Rabb'ine rağbet et.

— Her ne umarsan O'ndan um. O'ndan berideki sebeblerde ve illetlerde veya gayelerde durup kalma, başka maksada bağlanma da bütün çalışmalarında ancak O'na yönel, devamlı O'na doğru yürü, O'na doğrul, bütün lütuf ve ni'met O'nundur. Onun için sâde ni'mete ve esere rağbet ile kalmamalı, ni'met-ten, ni'meti vereni görüp hep O'na doğru yürümeli, O'nun için çalışmalıdır...

[819] Göğüs açıp genişletmekten maksad, ma'rifet ve tâate dönücü olan ma'nâdır ki, bu da birkaç şekilde açıklanmıştır.

a. Dünyânın horluğuna, âhiretin kemâline ilimden ibaret olur ki, bunun

benzeri "Allah kime doğru yolu gösterir, îmâna muvaffak kılarsa, onun göğsünü İslâm için açar (genişletir). Kimi de sapıklıkta bırakmak dilerse, onun da kalbini son derece daraltır, sıkar..." (el-En'âm: 125) kavlidir. İbn Abbâs'tan "...." zikrolunuyor denmekle, yalnız bu ma'nâ gösterilmiştir.

b. Rasûlullah'ın göğsü bütün mühim işlere açılmıştı, telâş etmez, muztarib olmaz, şaşırmaz, sıkıntı ve ferah hâllerinin ikisinde de inşirâhlı bulunur, mükellef olduğu vazifelerini edâ ile meşgul olurdu...

[820] ve "Zeytûn", incir ve zeytin demek ise de, burada öyle terceme etmek uygun olmayacaktır. Zîrâ müfessirlerin birçoğunun beyânına göre, burada "Tin " ve "Zeytûn " bir özel isim mevkiindedirler. Özel isim olmuş adların ise terceme-sine kalkışmak doğru değildir. Çünkü onlar ma'nâlarıyle değil, lafizlanyle mü-semmâlarını ta'rîf ederler...

Bir kısım müfessirler demişlerdir ki, zahiri "7Tn"ve "Zeyft2n "dan murad, bu ad ile meşhur olan incir ve zeytin yemişleri veya ağaçlarıdır. Zîrâ lügat yönünden zahir olan bu olduğu gibi, Hasen, Mucâhid, İkrime, îbrâhîm en-Nahaî, Atâ, Mukaatil, Kelbî ve daha

başkalarından bu ma'nâ nakledilmiş ve bu tbn Abbâs'a da dayandırılmıştır.

[821] En güzel bir biçimde yarattığım, sonra da onu en rezîl ömre döndürdüğünü bildirdikten sonra, bu onu tekrar diriltmeye de kudretine delâlet etmez mi? (Ce-lâleyn)

Mukaatil'e göre ma'nâ şudur: Ey İnsan, o güzel suretin, gençliğin ve çok ihtiyarlığın beyânından sonra sana tekrar diriltilmeyi ve cezayı hangi şey yalan saydırıyor? Suretine aldanma, Allah seni tekrar diriltmeye de kaadirdir (Ebu'l-Leys).

[822] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bunun bir rivayeti Namaz Kitabı, "Yatsı namazında kıraat bâbı"nda da geçmişti.

[823] Yânî yalnız Fâtiha'nın evvelinde Besmele yaz, yâhud Kur'ân'dan herbir sûrenin evvelinde Besmele yaz. Bu mes'elede âlimler arasında meşhur ihtilâf vardır, el-Hasenu'I-Basrî'nin mezhebi, Buhârî'nin burada "Kuteybe dedi ki..." senediyle zikrettiğidir. Bu, Yedi Kıraat İmâmlan'ndan Hamze'nin de mezhebidir, ed-Dâvûdî şöyle dedi: Eğer Hasen, her iki sûre arasını ayırıcı olmak üzere Besme-le'siz yalnız bir çizgi çek demek istediyse, bu, sahâbîlerin Berâe Sûresi müstesna, bütün sûrelerin evvellerinde "Besmele" yazılması üzerinde İttifak etmiş olmaları sebebiyle, doğru değildir. Eğer İmâm sözü ile herbir sûrenin önüne Besmele ile beraber bir çizgi de çek demiş ise, bu, güzeldir (Aynî).

[824] Bu cümle diğer rivayette: Kavmin Sen'i (Mekke'den) çıkaracakları vakit sağ olsaydım" şeklinde gelmiştir.

[825] Varaka'ya âid kıssa "...Vefat etti" sözüyle sona ermiştir. Onun hayâtı ve ölümü ile vahy kesilmesi arasında münâsebet ve alâka yoktur. Binâenaleyh "Ve fetere'l-vahyu' 'daki vâv, âtıfa vâvı değil, istînâfiyye, yânî sözün yeniden başlamasını ifâde eden vâv'dır.

[826] Bu hadîslerin birer rivayeti Vahy Kitâbi'nda da geçmişti. Oradaki rivayette Va-raka'nın İbrânîce yazı yazar olduğu, burada ise Arabça yazı yazar olduğu ifâde edilmiştir ki, bu iki veya üç yazıyı bilmesi zâten birbirinin gereğidir. Bütün bunlardan Varaka'nın birkaç türlü yazı ve dil bilir âlim ve mütefekkir bir zât olduğu anlaşılıyor.

[827] Buradaki üç başlık ve altlarındaki hadîslerin birbirlerine uygunlukları açıktır. Bu hadîsler, geçen uzun hadîsin başka yollardan gelen ve kısaltılarak verilen rivayetleridir.

[828] Ebû Hureyre'nin rivayetinde: Ebû Cehil, Rasûlullah'ı namaz kılarken görürse, muhakkak boynunu çiğneyip yüzünü yere sürteceğine dâir Lât ve Uzzâ'ya ye-mîn etmiş, sonra da Rasûlullah, namaz kılarken dediğini yapmak için varmış, fakat birdenbire arkasına dönmüş, elleriyle korunarak çekilmiş. "Ne oldu sana?" denildiğinde, "Onunla benim aramda ateşten bir hendek, bir nevi, ve birtakım kanatlar var" demiş. Rasûlullah da: "Bana yaklaşsaydt, melekler onu parça parça ederlerdi" buyurmuştur. (Ahmed, Müslim, Nesâî).

Bütün bu hadîslerin ifâde ettiği şudur: İkra' Sûresi'nin ilk beş âyeti ilk evvel indi, bunlarla Muhammed'e peygamberlik verildi. Sonra bir fasıla ardından el-Müddessir Sûresi indi, bununla da rasûllük verilip teblîğe me'mûr edildi.

[829] 831 Buna "el-Kadr Sûresi"dedenilir. "Muhakkak onu biz indirdik", ilâhî kudret her kudretin üstünde, her kemâli toplayıcı olduğuna tenbîh için azamet nün'u ile "İnnâ enzelnâhu" buyurulması, indiricinin azemetini ifâde ederken, indirilenin sânına ta'zîmi de ifâde eder. İndirilenin ismi açıkça söylenmeyerek "Hu" zamîriyle iş'âr olunması dahî onun açıkça söylenmesine lüzum olmayacak derecede zihinlerde ma'lûm bulunduğuna işaret olmak i'tibâriyle, sânının yüksekliğine ikinci bir tenbîhtir. Sonra Kadir gecesinde indirildiğini beyân ile Kadir gecesinin kadr ve fazileti anlatılması da yine onun kadr ve şerefini açıklamadır.

[830] "İnnâ", aslı "İnnenâ"dır. "Inne" hükmü tahkîk ile te'kîd eder. "Nâ" onun ismi olarak müsned-ileyh, "Enzelnâhu" fiil ve fail bir fiil cümlesi olarak haberi olduğundan isim ve haber toplamı olan "İnnâ enzelnâ" bir fiil cümlesini içine almış bir isim cümlesidir. Bu üç kat te'kîdli bir cümledir. Bu kabîl cümleler kasr veya hükmün kuvvetlenmesini ifâde ederler. "Hu" zamîrinin merciine gelince müfessirlerin cumhuru Kur'ân'a râci'dir, demişlerdir. Burada zikrolunan da Kur'ân'dan kinaye olmasıdır.

[831] Buna "el-Beyyine", "el-Kayyime", "el-Münfekkîn", "el-Beriyye Sûresi" adları da verilir.

[832] Yânî bulundukları o hâllerinden ayrılacak ayırtlaşacak değiller idi. "Münfek-kîn", "Lem yekûndun haberidir, hattâ da ona bağlıdır.

Beyyine, ma'lûm ki nûr gibi kendisini beyyin, yânî gayet açık olup da başkasını da beyân eden, açıklatan demektir. Onun için da'vâcının da'vâsını açık, vazıh surette beyân ve isbât eden şahide, sağlam nâtık hüccete ve mu'cizeye Beyyine denilir. Burada da hakkı beyân ve isbât edecek açık ve kat'î nutkedici hüccet veya mu'cize demektir ki, maksadın ne olduğu "Allah 'tan bir rasûl" bedeli ile beyân olunuyor yâhud "Hiye rasûlün" takdirinde mahzûf mübtedânın haberi olarak beyyineyi tefsirdir...

[833] "Zâlike dînu't-kayyime". Ve işte bu üç esâs: Dîni ihlâs ile Allah'a ibâdet, namazı ikaame, zekâtı verme ayakta duracak dîndir. Yânî sabit ve pâydâr kalacak olan milletin dînidir. Diğer ta'bîrle yukarıda zikri geçen sağlam kitâbların, doğru, bozulmaz, sabit hakk kitâbların beyân ettiği dîndir. Demek olur ki, bu üç esâs, bütün hakk dînlerinin hiç değişmeyen en sağlam esâsıdır. Namaz ile zekât da îmândan sonra bütün ibâdetlerin üssü'I-esâsıdır; diğerleri fürû'dur. Bunların edâ sureti i'tibâriyle tafsilleri her peygamberin zamanına ve şerîatine göre değişebilirse de asıl salât ve zekât hepsinde sabittir.

[834] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bunun bir rivayeti Ubeyy ibn Ka'b'ın men-kabeleri bâbı'nda geçmiştir.

[835] Bunlar da aynı hadîsin başka yollardan az farkla gelen rivayetleridir. Müslim bunun bir rivayetini Namâz'da ve Fadîletler'de getirmiştir.

Bu sûrenin Ubeyy'e okunması emri, şübhesiz ona öğretmek içindir. Bilhassa Ubeyy'e öğretilmesinin sebebi de, onun Kur'ân lafızlarını, edâ keyfiyyetlerini, kıraate âid Özellikleri öğrenmeye ehemmiyet vermesidir. Başka bir sebeb de Kur'ân'ı onun ağzından öğrenmeye teşvik olabilir. Kur'ân içinden bu sûrenin tahsîs buyurulması da, bunun İslâm Dîni'nin asıllarını, kaaidelerini ve en yüksek umdelerini veciz bir surette içine almış olmasıdır.

[836] Buna "ez-Zilzâl Sûresi, "ez-Zelzele Sûresi" de denilir. Bu isimler kıyamet gününde Arz'ın kendi büyüklüğüne uygun şiddetli bir sarsıntı ile sarsılıp sallanmasını anlatan ilk âyetinden alınmıştır. Bu kıyamet zelzelesinin çok büyük ve çok korkunç olacağı el-Hacc: 1, el-Vâkıa: 4-6'da ve daha başka sûrelerde beyân edilmiştir.

[837] Hadîsin başlığa uygunluğu, sonundaki âyeti içine almasındadır. Buhârî bunun bir rivayetini Şirb'de, bir rivayetini Cihâd'da, bir rivayetini de Peygamberlik

Alâmetleri'nde getirmiştir.

[838] Bu da başka bir yoldan, aynı kıssa hakkında hadîsin kısaltılmış bir rivayetidir.

[839] "And olsun o harıl harıl koşanlara, o çakarak ateş çıkaranlara, sabahleyin baskın yapanlara" (Âyet: 1-3).

Bu sûre dahî Arz'ın zelzelesi ma'nâsında olan ve bir kıyamet gününü andıran harb hareketlerini ve kuvvetlerini hatırlatmakla, hayır ve şerr amellerin görünüşü hemgâmını bir nevi' tavzîh etmektedir.

[840] "Dehşetiyle kalbleri vuracak olan; nedir o dehşetiyle kalbleri vuracak olan? O dehşetiyle kalbleri vuracak olanı sana bildiren nedir?" (Âyet: 1-3). Lâm ile "el-Kaaria" da kıyametin isimlerinden olmuştur. "el-Kaaria", "Kıra" maddesinden fail isimdir ki, şiddetli bir ses çıkararak çarpıcı, vurucu belâ yânî kıyamet demektir.

[841] İbn Abbâs'ın bu tefsiri şu âyetin ma'nâsına uygundur: "Bilin ki (âhiret kazancına yer vermeyen) dünyâ hayâtı ancak bir oyundur, bir eğlencedir, bir süstür, aranızda bir öğünüştür. Mallarda ve çocuklarda bir çokluk yarışıdır..." (el-Hadîd: 20).

Şu hadîs de insandaki doymazlığı belirtir:

"Adem oğlunun iki vâdî dolusu malı olsa, üçüncü bir vadi daha temenni ederdi, Âdem oğlunun karnını ancak toprak doldurur. Sonra Allah tevbe edene kabul ile nazar buyurur" (Müslim, Tirmizî).

[842] Bu sûre gayet sâde ve kısa olmakla beraber, geçen sûrelerin bütün nasihatlerini özetleyen bir cem'İyyeti hâizdir. Kendilerini çokluk yarışı aldatmayan kimselerin hâllerini beyân ile "Sonra and olsun o gün elbet ve elbet ni*metlerden sorulacaksınız" (et-Tekâsür: 8) âyetinin tefsîrini de içine aldığı için, ondan sonraya konmuştur.

İmâm ŞâfİÎ: Başka birşey inmeseydi, Kur'ân'dan bu sûre insanlara yeterdi; bu, Kur'ân'ın bütün ilimlerini şâmildir, demiştir.

Asr'ı böyle "Dehr" ve "Zaman" ma'nâsına hamletmek, en umûmî ve en şümullü ma'nâsi olmak i'tibâriyle, diğer ma'nâlann fâidelerini de şâmil olabilecektir...

Hani Ashab-ı Kiram ayrılalım, derlerken,

Mutlaka "Sûre-i ve'l-Asr"ı okurmuş, bu neden?

Çünkü meknûn o büyük sûrede esrâr-ı felah:

Başta îmân-ı hakîkî geliyor, sonra salâh,

Sonra hakk, sonra sebat, işte kuzum insanlık.

Dördü birleşti mi yoktur sana hüsran artık.

(M. Akif, Safahat, s. 419)

[843] Hutame, önüne geleni kınp geçirmek, yalayıp yutmak âdeti olduğundan bir adına da "Hutama" denilmiş olan cehennemin isimlerindendir. Mevlîd'de "Korkarım ki yerleri ola tamu" denildiği gibi, eski Türkçelerde "Cehennem"& "Tamu" denildiğinden, burada "Hutame"yi "Tamu" diye tercüme etmek de yakışabilir. Lâkin bu ateşin diğer ateşlere benzemeyen bambaşka bir ateş olduğu anlatılmak üzere, tehvîl için şöyle buyuruluyor: "Ve edrâke ma't-Hutame = Bildin mi Hutame ne?" Yâhud: "Ne dehşetli Hutame!". "Nâru'tlahi": -O Allah'ın ateşi, Allah ateşidir- yânî ma'lûm olan ateşlerle mukaayese edilmeyecek derecede öyle celalli ve fevkalâde büyük bir ateş ki, "el-Mu'kade", îkaad olunmuş, Allah'ın emriyle yakılmış, tutuşturulmuştur. Ebediyyen sönmek bilmez... Öyle tutuşturulmuş bir ateş ki "Tattahu ale'-t-ef'ide": Yüreklerin, kalblerin içi, merkezi demek olan fuâdlarm, yânî idrâk mahalli olan gönüllerin üstüne çıkar. Tenden geçer ruhlara, ma'neviyâta muttali' olur, çatar, sarar, canlar yakar. Gerçi onları öldürmez: "O arada hem ölmeyecek, hem dirilmeyecek" (Tâhâ: 74; el-A'lâ: 13) olur. Lâkin uzanır, sarar, azâb eder.

Ittıla \ bir şeyin üzerine çıkmaktır, ilmî olan Ittıla' ve Mütalaa bundan alınmıştır. "Gönüllerin üzerine" ta'bîri, belli ki dimağı da içine alır. Ateşin böyle hayâtın merkezi olan kalblerin içini bütün üzerinden sarması, onların üzerine çıkması azabın şiddetini ve kuşatmasını belîğ bir beyândır... (Hakk Dîni, VIII, 6092-6094).

[844] Ru'yet, basariyye'den istiare olarak kalbî ru'yettir, yânî gözünle görmüş gibi muhakkak bilmiyor musun? Yâ Muhammedi Çünkü söylenecek olan Fîl sâhib-leri vak'ası, o vakit onu gözleriyle gören şâhidleri henüz çoklukla mevcûd, hattâ o zamana yetişmiş yedi muallaka şâirlerinden olup yüzaltmış sene kadar ömür süren Lebîd gibi kimseler hayâtta oldukları gibi, aynı zamanda bir târîh başlangıcı olarak herkesçe de mütevâtiren ma'lûm bir vak'a bulunuyordu. Hattâ fili çekenlerden iki kişinin kötürüm, a'mâ olarak kalıp Mekke'de dilendiklerini gör düm diye Hz. Âişe'den rivayet dahî vardır. Bu sebeple o zaman vak'ayı görmüş bulunan herhangi bir kimseye veya hitâb umûmî olmak dahî miimkin ise de, Peygamber'e hitâb olması daha zahirdir. Zîrâ bu vak'a Peygamber'in doğumuna mukaddime olan ilâhî âyetlerden olduğu ve Kur'ân'a ilk muhâtab olan Peygamber olduğundan, bilhassa "Rabbike" hitabı da ona karinedir.

[845] Bâzı müfessirler, bunun Fârisî iki kelime olup Arab'ın bir kelime yapmış olduğunu zikretmişlerdir. "Sene ü CH", yânî "Hacer ü tin". Fî'I-vâkİ' îbn Cerîr ve diğerleri de İbn Abbâs'tan "Siccîl", Fârisî olan "Seng-gH" muharrefidir. "Seng", "Taş", "Gil", "Çamur" demek olduğunu rivayet etmişlerdir. Buna göre "Kiremit gibi çamurdan taşlaşmış taş" demek olup, Arab bunu bir kelime yaparak, katı, sert ma'nâsına kullanmıştır.

[846] Li-iylâf, çeşitli okunuşlarının hepsi de "///" ve "Ü//e/"tendir. Nitekim Kaamûs'ta şöyle der: Tenzilde İylâfahd ve hufâre ile icâzeye benzer, yâni ahd ve emân ve korkunç yoldan yolcuların emniyet ve selâmetle gidip gelmeleri zımnında yasakçılık ve himaye tarzında verilen icazet (= pasaport), geçirtme ruhsatiyesine benzer, emir ve taahhüddür. Bunda Kureyş'e izafeti failine izafet olmak zahirdir, lylâfi Kureyşi; Kureyş'i alıştırmak, ısındırmak, Kureyş'in ahştırılma-sı, alışması demek olabileceği gibi, Kureyş'in birbiriyle yâhud başkalarıyle ahid-leşmesi, andlaşması, anlaşması, ülfet etmesi veya ettirilmesi ma'nâlannı da ifâde eder...

Allah'ın onlar üzerinde sayısız ni'metleri vardır. Eğer bu ni'metlerden dolayı ibâdet edemezlerse, bari seyr ve seferde nail oldukları emînlikten ötürü kulluk etsinler. Kureyş Ka'be'nin sakinleri ve bekçileri oldukları için, komşu memleketler halkı tarafından onların serbestçe seyr ve seyahatlerine, bilhassa kışın Yemen'e, yazın Şam'a selâmetle gidip gelmelerine, o memleketlerin başkanları tarafından resmen müsâade edilmiş, bu sayede onlar rızıklanm ve ticâretlerini her kavimden ziyâde sağlamışlar (Beydâvî, Medârik, Celâleyn, Kaamûs).

Buradaki açlık ve doyum hakkında üç görüş vardır:

a. Birisi ıbrâhîm Peygamber'in duâsma işaret olmasıdır: İbrâhîm: 38.

b. ikincisi, yine bu duanın semeresi ve Beyt'in bereketi olarak Kureyş'in yaz ve kış ticâret seferlerine alıştınlması vâsıtasıyle o muhitte tabiî olması gereken açlıktan korunmuş olmalarıdır.

c. Üçüncüsü de Yûsuf'un seneleri gibi süren şiddetli kıtlıklara işaret olduğu söylenmiştir.

[847] Sufyân'ın bu tefsiri Ebû Zerr rivayetinde buradadır; doğru olan da budur. Bâzı rivayetlerde ise bu "Erâeyte Sûresi" başlığının altındadır.

[848] Buna "Mâûn Sûresi, "Dîn Sûresi" de denilir.

Mâûn zekâta, atiyye ve ihsana ve az çok menfâati bulunan herhangi bırşt ye, konu komşu arasında ariyet olarak verilip alman çanak, çömlek, kap kî cak, sofra, balta, kürek gibi ev metâ'lan, âletlerine denir. Bâzıları da aslnar ve yardım demek olan "Me'ûnet "tır,demiş, diğer bâzıları da iane ma'nâsın "Avn "dan mef ûl isim olup "Me'vûn " iken bu vezne döndürülmüştür, demıştıı

[849] Bu sûrede onların rûh hâletleriyle hüviyetlerini tanıtmak ve öylelerin huylann-daki düşkünlüklerden mü'minleri sakındırmak için dikkat çekilmiştir... Dînin ruhu Allah'ın emrine ihlâs İle ta'zîm ve bütün havi, kuvvet, ceza ve mükâfatı O'ndan bilerek, O'nun nâmına halkına şefkat esâsında toplanır. Onun için Kur'-ân'da îmândan sonra sâlih amellerin esâsı olmak üzere namaz ve zekât beraber zikrolunagelmiştir. Böyle iken dîndâr geçinen birtakım kimseler vardır ki, namaz kılar görünürler de sâde onunla bütürr dînî vazifelerini îfâ edivermiş gibi farzederek yanılırlar, zekât gibi diğer vazifelere ehemmiyet vermez, kaçınırlar...

[850] Buna "Nahr Sûresi" de denilir. Bu ismi Bıkâî ve Şihâb açıkça söylemişlerdir. Kur'ân'da sâdece üç âyetten ibaret üç sûre vardır: "Ve'I-Asri", "el-Kevser", "en-Nasr" Sûreleri. Bunlar içinde en kısası "el-Kevser Sûresi"du. Kelime ve harf sayısına göre Kevser en kısalarıdır. "el-Asr Sûresi" ondört kelime ve alt-mışsekiz harfli olduğu hâlde "Kevser", on kelimeli, kırkiki harflidir. Bu sebeb-le "Kevser'"m bütün Kur'ân sûrelerine nisbetle bir seçkinliği, bir özelliği vardır. •Kevser, asıl lügatte çokluk demek olan "Kesret'\ea, cevher gibi fev'al vezninde vasıf veya isim olup, kesreti ifrat derecede olan, yânî çok, pek çok, gayet çok şey demektir. Kaamûs'ta. da Kevser, herşeyin çoğu, birbirine sarılıp burulmuş olan çok toz, İslâm ve peygamberlik,... ve nehir ma'nâsınadir, ve cennette mahsûs bir nehir adıdır ki, cennetin bütün ırmakları ondan şu'belenir, Kevser Sûresi bunu içirir demiştir.

[851] Hadîsin başlığa uygunluğu apaçıktır.

Kevser'in tefsiri hakkında birkaç görüş sıralanmıştır:

a. Kevser, buradaki iki hadîste bildirildiği üzere cennette bir ırmak veya havzdır.

b. İkrime'den rivayet edildiği üzere Kevser, peygamberliktir. Zîrâ Peygamber, "Dâreyn hayırlarını", yânî hem dünyâ, hem dîri saadetini; hem umûmî başkanlığı toplayan ve bundan dolayı hem başlangıç bakımından Rahmânî atâ, hem de sonuç bakımından Rahmânî atâ'yı hâizdir, çok hayırdır. "Kime de hikmet verilirse muhakkak ki, ona çok hayır verilmiştir*' (el-Bakara: 269) diye çok hayır olduğu beyân buyurulan hikmetin en yüksek derecesidir...

c. Ümmetin âlimleridir.

d. Tâbi'lerin çokluğudur. Allah ona o kadar çok hayırlı sebebler ve tâbiler ihsan etmiştir ki, cennet ehlinin yarısından çoğu O'nun ümmetinden olacağı sa-hîh hadîslerde va'd edilmiştir.

e. Peygamber'in çocuklannm çokluğu, neslinin devamıdır.

[852] Bu hadîslerin de başlığa delâleti meydanda olup, aynı ma'nâyı kuvvetlendirmekte ve Kevser'in çokluk ma'nâsını te'kîdli olarak ortaya koymaktadır.

Şimdi burada şöyle bir suâl hatıra gelebilir: Kevser'in cennette bir nehir olduğu hakkındaki hadîsler sahîh ve hattâ selef ve halefte tevatüre yakın bir derecede meşhur iken, doğrudan doğruya Rasûlullah'tan sabit olan bu tefsîre karşı diğer ma'nâ ve ihtimâllerden bahsetmek nasıl caiz olur? Ve bunca müfessirler böyle çeşitli görüşlere nasıl gidebilirler?

Buna cevâb Çok Aûy//" ma'nâsının kesinlik ye şumûlü ile beraber, hadîslerin bir misâl ile tefsîr olması ihtimâlidir. Şöyle ki, hadîsin birinde "Onda çok hayır vardır" denilmesinden de anlaşıldığı üzere "Çok hayır" ma'nâsı, lafzın esaslı anlamı olduğu ve âyette "el-Kevser"in lâm'ı ahde hamlolunduğu takdîr-de dahî bu anlamın subûtunda tereddüde yer olmadığı gibi, hadîslerin de mutlak olan i'tâyı yalnız âhirete tahsîs ma'nâsma olmayıp, Kevser'in yalnız akıl ile bilinmesi kaabil olmayan ve ancak müşahede ve peygamberlik haberiyle bilinebilecek olan en mühim bir misâli ile tefsîr kabîlinden olması muhtemel bulunduğundan, müfessirler lafzın ma'kûl olan

bütün ihtimâllerini de düşündürmek üzere "Çok hayır" mefhûmu üzerinde diğer birçok misâllerini de tefsîr siyakında zikretmeyi varffe bilmişlerdir... (Hakk Dîni, VII, 6187).

[853] Buna "Mukaşkışe Sûresi" de denilir, illetlerden iyileştirmek demek olan "Kaş-kaşe"den türemiş olup şirk ve nifak derdlerinden berî kılan ma'nâsına "Muberrie" demektir. "Kaşkaşe", Türkçemizde def etmek, kovalamak ma'nâsına kışkışlamak ile de tercüme olunsa yakışmaz değildir.

Buna "İbâdet Sûresi" de denilmiş olduğu gibi "İhlâs Sûresi "de denilir. Ondan dolayı "Kulhuve'llâhu ahad" ile "Ihlâsayn" yânî "İkiİhlâs" ta'bîr olunur. Nitekim Rasûlullah'in sabah ve akşam namazlarının sünnetlerinde bu iki sûreyi okuduğunu bildiren îbn Umer'den ve Âişe'den gelen hadîslerde bunlara "İhlâsayn" denildiği de görülür.

Keşşaf sûreye şöyle ma'nâ vermiştir: "Ben müstakbelde benden istediğinizi, o ilâhlarınıza ibâdeti yapmam, siz de müstakbelde o benim sizden istediğimi, benim ilâhıma ibâdeti yapacak değilsiniz. Ve ben sizin taptıklarınıza geçmişte bile asla tapmadım, yânî Câhiliyye'de bile benden putlara ibâdet bilinmemiştir, o hâlde o benden İslâm'da nasıl ümîd olunabilir! Siz de benim ibâdet eylemekte olduğum ma'bûduma hiçbir vakit ibâdet etmediniz".

Ebu's-suûd da bunu tercîh etmiştir.

[854] "Sizin dîniniz size": Âdet edindiğiniz o şirk i'tikaad ve ibâdeti, bütün mes'ûli-yeti, hesabı, cezası size âiddir, bana geçemez. Yânî ben ondan tamamen beriyim. Benden onun kabulünü asla ummayın.

Müfessirlerin çoğu şöyle demişlerdir: "Le kum dînukum", yukarıdaki "Lâ a 'budu mâ ta 'budun" kavliyle "Velâ ene âbidun mâ abedtum" kavlini takrirdir. Yânî onların mazmunu olan karan tebliğdir. "Benim dînim de bana": Tevhîd ve ihlâs ile Allah'a ibâdet ve tâatten ibaret olan "Hakk dîn, Allah indinde İslâm 'dır" (Âlu İmrân:* 19), "O, Rasûlünü hidâyetle, hakk dîn ile -sırf o dîni her dîne gâlib kılmak için gönderendir... " (et-Tevbe: 34, el-Feth: 28, es-Saff: 9) buyu-rulan hakk İslâm Dîni de benimdir. Onun ecri ve sevabı, Kevser'i de ancak bana âiddir, sizin ondan nasibiniz yoktur. "Dîni" aslı "Dînî"dir, kesre İle yetinilerek mütekellim yâ'sı hazfedilmiştir. Bu da "Ve lâ entum âbidûne mâ a'budu" kavlini takrirdir.

İbn Cerîr ve Râzî'nin kaydettikleri gibi "De ki: Siz ey câhiller, bana Allah'tan başkasına mı tapmamı emrediyorsunuz?" (ez-Zumer: 64) âyeti de böyle bir çağırma sebebiyle inmişti. Onda Allah'tan başkasına ibâdet emrettiklerinden dolayı cehâletleriyle tevbîh edilerek "Ey Câhiller" diye hitâb emredilmişti, burada daha ağır olarak "Ey kâfirler" diye hitâb emrolunuyor.

Kaadı Beydâvî de şöyle demiştir: Bunda ne küfre izin, ne de cihâddan men' vardır ki, kıtal âyeti ile mensûh olsun...

[855] Buna "en-Nasr Sûresi" ve "îzâ câe Sûresi" denilir. Ibn Mes'ûd'dan buna "et-TevdV Sûresi"de denildiği rivayet edilmiştir. Çünkü bunda Peygamber'in vefatına bir îmâ vardır, gelecek hadîsler buna delâlet etmektedir.

Yâ Muhammedi Seni gönderen Allah'ın nusratı ve fethi gelecek, hem sen insanların Allah'ın dînine fevc fevc girmeğe başladıklarını göreceksin. "Şübhesiz biz rasûllerimize ve îmân edenlere hem dünyâ hayâtında, hem şâhidlerin dikileceği gün herhalde yardım edeceğiz"(el-Mü'min: 51); "Allah'a ve Rasûlü'ne muhalefet edenler, işte onlar şübhesiz ki en çok zillete düşenlerin içindedirler. Allah şöyle yazmıştır; And olsun ki, ben elbette gâlib geleceğim, rasûllerim de. Şübhesiz Allah yegâne kuvvet sahibidir, mutlak gâlibdir" (el-Mucâdele: 20-21). "Ey îmân edenler! Siz Allah'a (yânî onun dînine) yardım ederseniz, O da size yardım eder ve ayaklarınızı sabit kılar" (Muhammed: 7) buyurulmuştur. Sen Allah'ın Rasûlü olduğun ve tevhîd ve ihlâs ile Allah'a ibâdet ve ubudiyet edip sırf O'nun dînine sarıldığın, bu suretle mücâdele ederek ona yardım ettiğinden dolayı bunlar muhakkak olacak, işte bunlar gerçekleştiği vakit Rabb'ine hamd ile tesbîh et.

[856] Bunların birer rivayeti Namaz Kitabı, "Rükû1 ve sucûdda duâ ve tesbîh bâbı"n-da da geçmişti.

[857] Sûrenin Veda Haccı'nda, teşrîk günlerinde Minâ'da indiği rivayetine göre mü-fessirlerin çoğu bu nusrat ve fethi cinse hamletmişlerdir ki, bu ma'nâ Kevser'in verilmesinde beyân olunan ma'nâ gibi olarak "Bu gün size dîninizi kemâle er-dirdim ve üzerinizdeki nVmetimi tamamladım ve size dîn olarak müslümânlığı hoşnûd oldum" (el-Mâide: 3) buyürulan güne işaret olmuş olur. Buîzâhtan sonra şu neticeye gelebiliriz ki, fetihten murâd yalnız memleket fethinden ibaret olmayıp daha ziyâde kalblerin îmân ve İslâm'a fethi, açılması demek olur. Mekke fethi üzerine İslâm'ın derhâl yayılıvermiş olması, yirmi seneden beri Kureyş'in muhalefetinden dolayı hakkın kabulüne kapalı duran kalblerin İslâm'a açılıvermiş bulunmasıdır. Fethin mü'minlere dîn kapısının açılması ma'nâsına hamlolun-ması da kalbe çarpan ma'nâlardandır...

[858] Bu hadîsin bir rivayeti Mağâzî Kitabı, "Fetih günü peygamber'in konaklama yeri bâbı"ndan sonraki başlıksız bir bâbda da geçmişti.

Bu sûrenin inme zamanını ta'yînde iki görüş vardır: Bâzıları bunun Veda Haccı'nda teşrîk günlerinde indiğini söylemişlerdir. Bâzıları da sûrenin Mekke fethinden önce indiğini söylemişlerdir. Sûrenin "hâ" ile gelmesi de bunu İş'âr eder ve Rasülullah'ın mu'cizelerinden bulunur. Müslim, tbnu Ebî Şeybe ve İb-nu Merdûye, İbn Abbâs'tan: Bütün Kur'ân'da en son inen sûre "hâ câe nas-rullâhi"dİT dediğini rivayet etmişlerdir.

[859] Bunları "Tebbe"nin aslını ve tef'îFdeki ma'nâsını bildirmek için getirmiştir

[860] Bu hadîste sûrenin inme sebebi zikredilmiştir. "Ve onlardan ihlâsa erdirilmiş cemâatim... "fıkrası yâ "Aşîrateke"sözünün tefsiridir veya şâzzebir kıraattir. Hadîsin sonundaki "el-A'meş o gün böyle okudu" fıkrası, bunun Peygamber'in çağırdığı günde kendisine karşı vuku' bulan şeyleri haber verme olup, İbn Abbâs'ın bu kıssaya erişmediği görüşünü kuvvetlendirmektedir.

[861] Bu da geçen hadîsin başka bir yoldan gelen rivayetidir.

Tebbet, "reöâft"masdarmdandır. "Tebâb", helak ve helake götüren hüsran, emeği boşa çıkıp muradına ermemek, yânî berbâd muvaffakiyetin zıddı olan haybet, yuf olmak, yuh olmak, berbâd olmak ma'nâlarına gelir. "Tebben le-hu", "Tebben leke" ta'bîrleri "Yuf ona", "Yuh sana" gibi kötüleme ve beddua yerinde kullanılır. Baş tarafta Buhârî, "Tebâb", "Husrân"; "Tedbîb", "Tedmîr", demektir, demişti. Râgib: "Tebâb" hüsranda devamlılıktır, demiş, müfessirlerin çoğu da helake götüren husrân veya helak demişlerdir.

[862] Bu da aynı hadîsin başka bir rivayeti olup burada kısaltılmış olarak getirdi.

[863] "Kansı da" -ki Harb'in kızı Ümmü Cemîle ve Ebû Sufyân ibnu Harb'in kız-kardeşi imiş. Yânî Ebû Leheb'İn yalnız kendisi değil, karısı da o ateşe yaslanacak. "Hammâlete'l-hatabı", "Karısı da odun hammâlı olarak cehenneme girecek". Bu ta'bîr, bir de "Koğucu, öteye beriye lâf götüren fesâdcı" ma'nâsı-na mecaz olarak mesel olmuştur.

Cîd, boyun demek ise de, "Unuk" gibi sâde boyun değil, bilhassa gerdanlık gibi süslerle süslenmeye lâyık güzel boyunlar hakkında söylenir, onun için "Fî unikıhâ" denilmemiş, "Fî cîdihâ" buyurulmuştur.

"Mesed"den: Sağlam liflerden, kuvvetli tellerden bükülmüş, kıvratılmış, örülmüş, fitillisinden. Râgıb: "Mesed", hurma çubuklarından edinilir de me-sed olunur, yânî fitillenir, sağlam bükülüp örülür, lîftir demiştir. Yâhud cehenneme giden kâfirlere hazırlanmış olan zincirler ve bağlardır (ed-Dehr: 4).

Ve işte o ateş babası Ebû Leheb, parlaklığına ve birtakım meziyetlerine rağmen Allah'a ve Rasûlü'ne karşı küfür ocağı yakmak istediğinden dolayı, o ateşe odun olarak böyle hüsran ve helake gitmiş ve kansıyle beraber bu suretle âleme mesel olmuştur.

[864] el-FâtÎha gibi, bu sûrenin de birçok adlan vardır. En meşhurları "Ihlâs" ve "Kul huve'llâhu ahad"dır. Bu sûre dînîn üssü'l-esâsı olan Tevhîd'i en hâlis ve en güzel surette ifâde ettiği için, buna "İhlâs" denilmiş olduğu gibi, *'Esâs"da denilmiştir. Allah "Kürsî Âyeti" ile bu "İhlâs Sûresi"nde olduğu kadar Kur'ân'dan başka hiçbir kitâbda, İslâm'dan başka hiçbir dînde, böyle güzel ta'rîf olunmamıştır. Zâtında vücûdu vâcib, mutlak kemâli cami', ihtiyâcdan, şerîk ve nazîr-den münezzeh bir varlık olmasaydı hiçbirşey olamazdı. Hıssda ve akılda birbirleriyle birleştikleri görülüp duran bütün semâları, arzları ile âlem hep O'nun birliğine delâlet eyleyen, hep O'nun varlığını ve birliğini bildiren âyetler ve deliller olarak yaratılmış ma'nâsına bu sûrenin mazmunu üzerine kurulmuştur. Bundan dolayı buna "Tevhîd", "Tefrid", "Tecrid", "Necat", "Velayet", "Ma'rifet" Sûresi dahî denilmiştir. Çünkü bu sûrenin ma'nâsına ma'rifetle Allah tanınmış olur...

[865] Bunun bir rivayeti "Onlar: 'Allah çocuk edindi1 dediler, hâşâ..." (el-Bakara: 116) âyetinde geçmişti.

[866] İbn Enbârî şöyle demiştir: Lugatçiler arasında Samed: "İnsanların hacetleri ve işlerinde kendisine samed eder (yânî doğrudan doğruya maksûd ve matlûb edinerek müracaat ve iltica eyler) ve üstü yok seyyid" demek olduğunda ihtilâf yoktur.

Zeccâc da şöyle demiştir: Samed, "Sûded", yânî "Ululuk kendisinde son bulan, kendisine samd olunan, yânî herşey ona dayanır, onu maksad ve mercî' edinir olan"dır.

Alî ibn Ebî Talha, İbn Abbâs'tan şöyle rivayet eylemiştir: Samed, sûdedin-de kâmil olan seyyid, şerefinde kâmil olan şerîf, azametinde kâmil olan a'zîm, hilminde kâmil olan halîm, ilminde kâmil olan alîm, hikmetinde kâmil olan ha-kîm, velhâsıl şeref ve ululuk nevi'lerinin hepsinde ekmel olandır.

[867] "Ve O'na, ancak O'nadır ki, hiçbir küfüv olmadı": Ne evvelinde doğuran bir sabıkı, en sonunda doğacak bir lâhıkı olmadığı

gibi, O'na kadr ve sânında beraber olacak hiçbir veçhile hiçbir denk, ne zât, ne sıfatta hiçbir müsâvî hiçbir benzer; ne zıdlaşacak, ne birleşecek hiçbir eş, hiçbir şerik olmamıştır.

Gerek vâv, gerek hemze ile "Kufu"\ "Kufuv" ve "Kef" hepsi de aynı ma'nâda olup, birşeye kadr ve menzilette beraber, yânî müsâvî olan şeye denir ki, misil ve nazîr demektir.

[868] "Kuleûzu" emriyle başlayan bu "el-Felâk Sûresi" ile bundan sonraki "en-Nâs Sûresİ"ne, vâv'm kesresiyle "Muavvizeteyn" ve "Ihlâs"[a. beraber üçüne "Muavvizât" denilir, ki "Sığındırıcı sûreler" demektir. Rasûlullah bir rahatsızlık duyduğu zaman ve her gece yatağına yatacağı sıra bu üç sûreyi okuyup ellerine üfleyerek başına ve yüzünden başlamak ile aşağıya doğru Ön ve arkadan bedenine mesheder ve bunu üç kerre yapardı diye Sahîh'de Âişe'den rivayet olunmuştur.

Muavvizeteynln ikisinin de beraber indiklerinde pek söz yoktur, yalnız Mek-kî mi, Medenî mi oldukları ittifakla tesbît olunamamış, bâzıları Mekkî, bâzıları Medenî demişlerdir.

İşte bütün bu zikrolunanlann şerrlerinden, o felâkın Rabb'ine sığınırım de, böylece o Allâhu's-samed'e sığın, çünkü hepsini yaratan ve hepsinin şerrinden koruyacak olan O'dur. Ve O'na öyle ihlâs ile sığınanlara O'nun hıfzı ve himâyesi va'd edilmiştir: "Allah en hayırlı koruyucudur. O rahmet edicilerin en merhametlisidir" (Yûsuf: 64).

[869] Muavvizeteyn hakkında İbn Mes'ûd'un bir tereddüdü nakledilmiş ise de, sonradan bu ihtilâf tamamen kalkarak, bu iki sûrenin Kur'ân camiasından bulunduğunda sahâbîlerin icmâi vâki olmuştur. Bunun için bunların Kur'ân'da olduğunu inkâr etmek küfürdür. Rasûlullah bu sûreleri sabah namazı sünnetinde de okumuştur.

[870] Hafız Hüseyin Küçük merhum, 1956 yılında İstanbul İmâm Hatîb Okulu'nda Kur'ân öğretmenliği yaparken "el-Kevser", "el-Kâfirûn"ve "Kuteûzu" Sûrelerinin Mehmed Akif tarafından yapılmış tercümelerini bana yazıp vermişti.

[871] Bu da geçen hadîsin başka yoldan daha geniş bir rivayetidir.

el-Fâtiha ve el-Bakara'nın evveli ile el-İhlâs ve Muavvizeteyn, bu üç sûrenin ma'nâ ve mazmunu düşünüldüğü zaman doğrudan doğruya ma'nâlar arasındaki insicam ve münâsebetler, evvel ve âhir arasındaki ahenk ve vahdet, fikrî ve beyânı silsile apaçık görülür. Bu ahenk ve tenâsüb bize Kur'ân sûrelerinin tertibi de vahiy ile olduğu hakkındaki mezhebimizin kuvvet ve isabetini gösterir...

Dîn günü selâmete ermek için doğru yola hidâyet talebi ilk maksad olduğu gibi, o yolda İnsanlık mertebelerinin en son kemâli olan Allah'tan bekaa saadetine kavuşmak için de gizli açık her türlü vesveseden, reyb ve şübheden sakınarak tam bir îkaan ile Allah Taâlâ'nm rubûbiyetine, melekûtuna, ulûhiyetine sığınmak maksadın sonu olduğunun hatime olarak beyân buyurulmuş olması şübheden âzâde olarak gösteriliyor ki, insanlığın saadet gayesi îkaan ile ittikaa-dır, güzel hatime onunladır, "Ve'l-âkıbetu Ül-muttakîn"<el-A'râf: 127, el-Kasas: 83)'dır. Ve işte "Lâ raybefîh" olan bu Ekmel Kitâb, böyle "Huden ül-muttaktn" olarak İndirilmiştir. Gereğince amel edenler de hep o güzel akıbete ermiştir. Gereğince amel de Allah'ın lutfu ve muvaffak kılmasıyledir. Bize düşen "îyyâke na'budu ve iyyâke nesteînu (- Yalnız Sana ibâdet eder, yalnız Sen'den yardım isteriz)" mîsâkıyle O'nu istemek, îkaan ve ihlâs ile O'na sığınmaktır (Hakk Dîni, VIII, 6431-6432).

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

95- KİTABUT-TEMENNÎ

(Temenni Kitabı)

1- Temenni Hakkında Gelen Şeyler Ve Şehîd Olmayı Temenni Eden Kimse Babı [1]

1-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "' 'Nefsim elinde bulunan A ilah 'a yemîn ederim ki, şayet (acizlik hâllerinde) kendilerini yükleyecek binekler bulamadığım zamanda bile cihâddan benim ardımda geri kalmalarını kerîh görüp istemeyecek birtakım adamlar olmasaydı, Allah yolunda cihâda giden hiçbir seriyyemden geri kalmazdım. Allah bilir ki, Allah yolunda öldürülüp diriltilmeyi, ondan sonra öldürülüp diriltilmeyi, ondan sonra öldürülüp diriltilmeyi, sonra öldürülmeyi ne kadar isterdim!" [2].

2-.......Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Nefsim elinde bulunan Allah'a yemîn ederim ki, ben Allah yolunda mukaatele edip öldürülmemi, ondan sonra diriltilip öldürül-memi, ondan sonra diriltilip öldürülmemi, ondan sonra diriltilmemi ne kadar isterdim!"

Râvî: Ebû Hureyre bu "Öldürülmemi" kelimelerini üçer defa söylerdi de: Peygamber'in bunu böyle söylediğine Allah adiyle şehâ-det ederim! derdi, demiştir [3].

2- Hayır Temenni Etmek Ve Peygamber(S)'İn: "Benim Uhud Dağı Kadar Altınım Olsa... " Sözü Babı

3-.......BizeAbdurrazzâk, Ma'mer'dentahdîsettiki, Hemmâm ibn Münebbih es-San'ânî, Ebû Hureyre(R)'den şöyle işitmiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu:

"Benim Uhud Dağı kadar altınım olsaydı, ondan bir dînâr yanımda bulunduğu hâlde üzerimden üç gece geçmemesini isterdim. Ancak üzerimdeki bir borç hakkında ayırıp da onu kabul edecek kimseyi bulmak maksadıyle gözetlemekte 'olduğum altın müstesnadır"[4].

3- Peygamber(S)'in: "Hacc Aylarında Umrenin Cevazını Şimdi Hatırladığım Gibi İhrama Girerken De Önden Bilmiş Olaydım, Kurbanlık Sevk Etmezdim" Sözü Babı

4-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "İşimden sonradan bildiğim hacc aylarında umrenin cevazını, evvelden bilmiş olaydım, kurbanlık sevketmez ve insanlarla beraber umre sebebiyle ihramdan çıktıkları zaman elbette ben de ihramdan çıkardım" buyurdu [5].

5-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Bizler (Veda Haccı yolunda) Rasülullah'ın beraberinde idik. Yalnız hacc niyetiyle ihrama girdik ve zu'1-hiccenin dördünde Mekke'ye geldik. Peygamber (S) bizlere Ka'be'yi tavaf ve Safa ile Merve arasını sa'y etmemizi ve bu haccımızı umre yapmamızı ve ihramdan çıkmamızı emretti de, "Ancak beraberinde kurban bulunanlar müstesnadır, onlar ihramlarında devam ederler" buyurdu.

Câbir dedi ki: Bizlerden Peygamber ve Talha'dan başka kimsenin beraberinde kurban yoktu. Bîr de Alî, Yemen'den gelmiş, kurbanı beraberinde getirmiş ve:

— Ben, Rasülullah'ın ihrama girdiği gibi ihrâmlandım! demişti. Haccı umre yapmakla me'mûr olanlar (bu hâle taaccüb ederek):

— Bizler herbirimizin erkeklik organı (kadınlarımızla faydalanmamız sebebiyle) menî akıtır hâlde Minâ'ya gideceğiz (de Rasûlullah ihrâmlı kalacaktır)! demişlerdi.

Bu sözleri işitince Rasûlullah:

— "Ben eğer hacc aylarında umrenin cevazını şimdi bildiğim gibi ihrama girerken de önceden bilmiş olaydım, kurban sevketmez-dim. Ve yanımda

kurbanım olmasaydı şimdi (ben de sizin gibi) ihramdan çıkardım" buyurdu.

Câbir şöyle dedi: Surâka ibn Mâlik el-Mudlicî, Peygamber Akabe cemresini taşlarken karşı geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Bu haccı umreye çevirmek bize mi hâsstır? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Hayır size hâss değil, ebedîdir" buyurdu.

Câbir şöyle dedi: Aişe Mekke'ye hayizlı olarak geldi. Peygamber ona bütün hacc ibâdetlerini yapmasını, yalnız temizleninceye kadar Ka'be'yi tavaf etmemesini ve namaz kılmamasını emretti. Nihayet Bathâ denilen Muhassab mevki'ine konakladıkları zaman Âişe (temizlendi ve tavaf etti de):

— Yâ Rasûlallah! Sizler bir hacc ve bir umre ile gidiyorsunuz da ben bir tek hacc ile mi döneceğim? dedi.

Râvî dedi ki: Sonra Rasûlullah, Âişe'nin kardeşi Abdurrahmân ibn Ebî Bekr es-Sıddîk'a, kizkardeşini Ten'îm'den umre yapması için oraya kadar beraberinde götürmesini emretti. Âişe hacc günlerinden sonra zu'1-hicce ayında oradan bir umre yaptı [6].

4- Peygamber(S)'İn: 'Keski Şöyle Şöyle Olsaydı*' Demesi Babı

6-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S- Medine'ye hicret ettiği zaman düşman saldırısından endîşe ederek) bir gece uyuya-, madı da:

— "Keski sahâbîlerimden elverişli bir kişi bu gece beni, bekçilik edip, muhafaza etseydi!" dedi.

Tam bu sırada biz ansızın bir silâh sesi işittik. Rasûlullah:

— "Bu kimdir?" diye sordu. Kendisine:

— Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tır yâ Rasûlallah! Seni bekleyip korumak için geldim! diye cevâb verildi.

Bunun üzerine Peygamber uyudu, hattâ biz O'nun horladığını işittik [7].

Ebû Abdillah Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî şöyle dedi: Âişe, Bilâl'in şu şiiri söylediğini bildirdi:

Elâ leyte şı'rî hel ebîtenne leyleten, Bi-vâdin ve havlı ızhırun ve celîlu! Ve hel eriden yevmen miyâhe mıcerınetin, Ve hel yebduven lî Şâmetün ve Tafîlu!

(— Şunu bilmek isterim ki: Mekke vâdîsinde etrafımı ızhır ve celîl otları sararak bir gece olsun geceler miyim? Bir gün gelip de Ukâz'daki Mecenne sularının başına varır mıyım? Mekke'nin Şâme ve Tufeyl Dağlan acaba bir kerre daha bana görünürler mi?)

Âişe:

— Ben Bilâl'in bu sözlerini Peygamber'e haber verdim, dedi [8].

5- Kur'ân Okumayı Ve İlim Öğrenmeyi Temenni Etmek Babı

7-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah(S) şöyle buyurdu: "İki hasletten başkasında gıbîa edişmek yoktur: Biri o kimsedir ki, Allah ona Kur'ân ilmi vermiş, o da gecenin saatlerinde ve gündüz zamanlarında Kur'ân 'ı okur durur. Onu işiten kimse de 'Keski Fulân kimseye verildiği gibi bana da Kur'ân ilmi verilseydi, elbette ben de onun yapmakta olduğu gibi yapardım' der, İkincisi de şu kimsedir ki, Allah ona mal vermiştir, o da malını hakk yolunda sarfet-mektedir. Onu gören kimse de 'Keski şu zâta verilen mal gibi bana da verilseydi de onun hayır işlemekte olduğu gibi elbette ben de işleseydim' der" [9].

Bize Kuteybe ibn Saîd tahdîs etti. Bize Cerîr ibn Abdilhamîd bu geçen hadîsi tahdîs etti [10].

6- Mekruh Olacak Temenniler Babı

"Allah'ın, kiminizi kiminizden üstün kılmaya vesile yaptığı şeyleri temennî etmeyin. Erkeklerin, kendi kazandıklarından bir payı olduğu gibi, kadınların da yine kendi kazandıklarından bir hissesi vardır. Allah'tan, O^nun lûtfundan isteyin. Şübhesiz ki, Allah herşeyi hakkıyle bilendir" (en-Nisâ: 32) [11].

8-.......,en-Nadr ibnu Enes şöyle demiştir: Enes ibn Mâlik (R):

Eğer ben Peygamber(S)'i "Sakın ölüm temenni etmeyiniz!" buyururken işitmiş olmasaydım, muhakkak ölümü temennî ederdim, dedi [12].

9-.......(Tabiî büyüklerinden) Kays ibn Ebî Hazım şöyle demiştir: Biz hastalığında Habbâb ibnu'l-Erett(R)'e ıyâdet ediyorduk. Vücûdunun yedi yerine dağlama tedavisi uygulamıştı. Habbâb hastalığının şiddetli ıstırabını ifâde ederek:

— Eğer Rasûlullah (S) bizlere ölüm temennî etmemizi nehyet-meseydi, muhakkak ölümü temennî ederdim! Dedi [13].

10-.......Biz Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da Ebû Ubeyd'den –onun ismi Sa'd ibnu Ubeyd mevlâ Abdurrahmân ibn Ezher'dir- haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Sizin hiçbiriniz sakın ölüm temennî etmesin! Eğer o, sâlih bir kimse ise (hayâtta oldukça) salâh ve faziletini artırması umulur. Eğer fena bir kimse ise onun da tevbe edip Allah'ın rızâsını kazanması umulur!" [14].

7- Kişinin "Eğer Allah Olmayaydı, Biz Kendiliğimizden Doğru Yolu Bulamazdık" Sözü Bâbı

11-.......el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Ahzâb gününde (Hendek kazılırken) bizimle beraber toprak taşıyordu. Yemîn olsun ben O'nu, karnının beyazlığını toprak örtmüş hâlde gördüm, Kendisi (îbnRevâha'mn) şu beyitlerini söylüyordu: "Levlâ ente me'htedeynâ nahnu Velâ tasaddaknâ velâ

salleynâ Fe-enzilen sekîneten aleynâ înne'l-ulâ -ve bazen de şöyle dedi:-

İnne'l-melee kad bağav aleynâ İzâ erâdû fitneden ebeynâ ebeynâ

(= Sen olmasaydın biz doğru yolu bulamazdık. Sadaka da veremez, namaz da kılmazdık. Sen bizim üzerimize sekînet indir.

Çünkü onlar -yâhud: O topluluk- bize tecâvüz etmişlerdir. Onlar bize fitne yapmak istedikleri zaman, bizler fitneden çekindik, çekindik!)"

Rasûlullah bunları söylerken sesini yükseltiyordu [15].

8- Düşmanla Karşılaşmak (Harbetmek) Temennisinin Keraheti Babı

Düşmanla karşılaşmanın kerîh olduğu hadîsini el-A'rec, Ebû Hureyre'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere rivayet etmiştir [16].

12-.......Bize Ebû İshâk, Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Umer ibn Ubeydillah'ın himayesinde olan Ebu'n-Nadr Sâlim'den tahdîs etti. Bu Ebu'n-Nadr, efendisi Umer'in kâtibi idi. Ebu'n-Nadr şöyle dedi: Abdullah ibn Ebî Evfâ (R), efendisi ve Kureyş ileri gelenlerinden olan Umer ibnu Ubeydillah'a bir mektûb yazdı da bu mektubu ben okudum. Bu mektubun içinde Rasûlullah(S)'ın: (Ey insanlar!) Düşmanla karşılaşmak (harbetmek) temennietmeyiniz! Fakat Allah'tan harb felâketinden selâmette kılmasını isteyiniz" buyurduğu hadîsi vardı [17].

9- "Keski Şöyle Olaydı" Diye Temenni Etmenin Caiz Olması Babı

Çünkü Yüce Allah, Lût Peygamber'in şu sözünü haber verdi: "Eğer size (yetecek) bir kuvvetim olsaydı, yâhud

sarp bir kaleye sığınabilseydim! dedi1' (Hûd: so) [18].

13-.......Bize Ebu'z-Zinâd tahdîs etti ki, el-Kaasım ibn Muhammed şöyle demiştir: İbn Abbâs (R) birbirleriyle la'netleşen karakocayı zikretti. Bunun üzerine Abdullah ibnu Şeddâd, îbn Abbâs'a:

— Bu kadın, Rasûlullah(S)'ın "Beyyinesiz olarak bir kadını rec-meder olaydım (bu kadını recm ederdim)*' buyurduğu kadın mıdır? diye sordu.

İbn Abbâs:

— Hayır, o kadın İslâm'da kötülüğü açıktan yapan (lâkin bu kötülükler onun üzerine beyyine üe sabit olmayan ve i'tirâf da etmeyen) bir kadın idi, demiştir [19]
.

14- Bize Alî ibn Abdillah el-Medînî tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Amr ibn Dînâr şöyle dedi: Bize Atâ ibn Ebî Re-bâh tahdîs edip şöyle dedi. Peygamber (S) bir gece yatsı namazânı gece karanlığı olan atame vaktine kadar geciktirdi. Bunun üzerine Umer ibnu'l-Hattâb dışarı çıktı da:

— Namaza gel yâ Rasûlallah! Mesciddeki kadınlar ve çocuklar uyudular! diye seslendi.

Akabinde Rasûlullah (S) başı su damlatarak dışarıya çıktı ve:

— "Eğer ümmetim üzerine -yâhud: İnsanlar üzerine- meşakkat verecek olmasaydım..." -Sufyân ibn Uyeyne yine şöyle dedi: "Ümmetim üzerine meşakkat verecek olmayaydım bu namazı işte bu saatte kılmalarını emrederdim" buyuruyordu.

Ve îbn Cureyc de Atâ ibn Ebî Rebâh'tan; o da İbn Abbâs'tan şöyle söyledi: Peygamber (S) o yatsı namazını geciktirdi. Umer de geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Kadınlar ve çocuklar uyudular! diye seslendi. Bunun üzerine Rasûlullah yan tarafından yıkanma suyunu eliyle silerek dışarı çıktı da:

— "Şu muhakkak ki yatsı namazı vakti budur. Eğer ümmetim üzerine meşakkat yükleme korkusu olmasaydı..." buyuruyordu.

Amr ibn Dînâr şöyle dedi: Bize Atâ bu hadîsi, senedinde İbn Ab-bâs

olmayarak tahdîs etti. Amma Amr ibn Dînâr kendi rivayetinde: Rasûlullah başı su akıtarak çıktı, dedi.

İbn Cureyc de: Bedeninin yanından yıkanma suyunu eliyle silerek dışarı çıktı, dedi.

Amr ibn Dînâr: "Eğer ümmetim üzerine meşakkat yüklemem korkusu olmasaydı" demiştir.

İbn Cureyc de: "Şu muhakkak ki, yatsı namazı vakti budur. Eğer ümmetime meşakkat vermem olmasaydı (elbette bu saatin yatsı namazı saati oltnasıyle hükmederdim)" diye söyledi.

Ve İbrâhîm ibnu'l-Munzir şöyle dedi: Bize Ma'n tahdîs etti. Bana Muhammed ibn Müslim, Amr ibn Dînâr'dan; o da Atâ ibn Ebî Rebâh'tan; o da İbn Abbâs'tan; o da Peygamber(S)'den olmak üzere tahdîs etti [20].

15-.......Bize el-Leys, Ca'fer ibn Rabîa'dan tahdîs etti ki, Abdurrahmân ibn Hürmüz el-A'rec de şöyle demiştir: Ben Ebû Hurey-re(R)'den işittim, Rasûlullah (S): "Ümmetim üzerine meşakkat vermek korkusu olmasaydı, kendilerine muhakkak misvak kullanmalarını emrederdim" buyurmuştur.

Ona Süleyman ibnu'l-Mugîre, Sabit el-Bunânî'den; o da Enes'-ten; o da Peygamber(S)'den olmak üzere mutâbaat etmiştir [21].

16-.......Bize Humeyd et-TavîI, Sabit el-Bunânî'den tahdîs etti ki, Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ramazân ayının sonunda (iftar vaktinde yemeyip içmeyerek) orucunu birbirine uladı. Bunun üzerine birtakım insanlar da oruçlarını (arada birşey yemeyerek) birbirine uladılar. Onların bu oruç ulamaları Peygamber'e ulaşınca:

— "Eğer ay benim için uzatılsaydı, bu derinlemesine gidicilerin derinleştirmelerini terkedecekleri bir ulamayı muhakkak yapardım, Şübhesiz ben sizin gibi değilim. Ben, Rabb'im beni doyurur ve içirir hâlde bulunurum" buyurdu.

Süleyman ibnu'l-Mugîre, Sâbit'ten; o da Enes'ten; o da Peygam-ber'den olmak

üzere rivayet etmekte Humeyd'e mutâbaat etmştir [22].

17-....... Ve el-Leys şöyle dedi: Bana Abdurrahmân ibnu HâIid, İbn Şihâb'dan tahdîs etti. Ona da Saîd ibnu'l-Müseyyeb haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ulama orucu tutmaktan nehyetti. Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Sen bir günün orucunu öbür güne ekliyorsun? dediler.

Rasûlullah:

— "Sizin hanginiz bana benzer? Ben, Rabb'im beni doyurur ve Rabb'im bana su içirir hâlde gecelerim" buyurdu.

Fakat sahâbîler oruçları birbirine eklemekten vazgeçmediklerinde, Rasûlullah oruçlarını bir gün, sonra bir gün daha (arka arkaya iki gün) birbirine ekledi. Sonra (üçüncü günü) hilâli gördüler. Bunun üzerine Rasûlullah oruç eklemekten vazgeçmeyenleri tevbîh eder gibi:

— "Eğer hilâl gecikseydi, sizin için (ders olsun diye) ben de o kadar daha artırırdım!" buyurdu [23].

18-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'e îsmâîl'in duvarından:

— Bu duvar Beyt'ten midir? diye sordum.

Rasûlullah:

— "Evet (duvar, Beyt'tendir)" buyurdu.

Ben yine:

— Kureyş için ne mâni' vardı ki bu duvarı Beyt'e girdirmediler? dedim.

Rasûlullah:

— "Senin kavmin Kureyş'in bu hicri Ka'be'ye girdirmeye bütçeleri yetmedi (Beyt'i daralttılar)" diye cevâb verdi.

Ben:

— Ka'be'nin kapısı niçin bu kadar yüksektir? diye sordum.

Rasûlullah:

— "Senin kavmin dilediklerini Beyt'e koymak, dilediklerini de

koymamak için" cevâbım verdi.

Sonra Rasûlullah:

— "Yâ Âişe! Eğer senin kavmin Kureyş, Câhiliyet devrine yakın olmasaydı ben duvarı Beyt'e katmak, Beyt'in kapısını da yer seviyesine indirmek isterdim. Fakat böyle yapıldığında kavminin kalbleri-nin kırılmasından endîşe ederim" buyurdu [24].

19-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Eğer hicret olmasaydı, ben muhakkak Ensâr'dan bir kişi olurdum. Eğer Ensâr bir dere yâhud bir dağ yoluna girselerdi, muhakkak ben Ensâr'ın vadisine yâhud Ensâr'ın dağ yoluna girerdim!" [25].

20-.......Bize Vuheyb, Amr ibn Yahya'dan; o da Abbâd ibn Temım'den; o da Abdullah ibn Zeyd(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: 'Eğer (tebdili caiz olmayacak) hicret olmasaydı, elbette ben Ensâr'dan bir kimse olurdum. Eğer insanlar bir vâ-dîye yâhud bir dağ yoluna girip giîselerdi, ben muhakkak Ensâr'ın vadisine ve dağ yoluna girer giderdim/"

Bu hadîsi Enes'ten; o da Peygamber'den "Bir dağ yoluna girseydi. .." lafzıyle rivayet etmekte Ebû Teyyâh da Abbâd ibn Temîm'e mutâbaat etmiştir [26].

---

[1] el-Menyu: Takdir eylemek ma'nâsınadır... Şârih der ki: Bu madde takdîr ma'-nâsına konulmuş olup diğer ma'nâlar birer şu'be ile ondan dallanırlar...

el-Menâ ve'l-Meniyye:... Kasd ve arzu ma'nâsınadır ki, istek ta'bîr olunur.

et-Temennî, tefa'ul vezninde bir nesneyi dilemek ve ummak ma'nâsınadır ki, takdîr ma'nâsmdan alınmıştır, arzu "eylediği nesneyi nefs ve muhayyilede takdîr ve tasvirden ibarettir.

et-Münye, el~Minye, el-Umniye: Umulan ve temennî olunan arzuya ve maksûda denir... (Kaamûs Ter.).

Temennî, mümkün olsun, mum teni' ve muhal olsun, geleceğe dâir birşeyin meydana gelmesini dilemektir. Bu dilek ve irâde, buğz ve hased gibi kötülenen birşeyle ilgili olmaz da hayırlı birşeye âid olursa makbuldür. Rica ile Temenni arasında şu fark vardır: Rica, mümkin olan şeyi dilemeğe mahsûstur. Temennî ise mümkini de mümteni'i de şâmildir.

[2] Bu hadîste "Sümme = Sonra", altı kerre tekrar edilmiş ve öldürülmekle sona erdirilmiştir. Çünkü hedef şehîdlik olduğu için, onu sonuncu kılmıştır. el-Vudd, Râgib'ın dediği gibi, birşeyi sevmek ve meydana gelmesini temennî eylemektir. Fadl ve hayır temennî etmek, bunun vâki' olmasını gerekli kılmaz...

Bunun bir rivayeti Cihâd Kitabı, "Şehîdlik temennî etmek bâbı"nda geçmişti.

[3] Bu aynı hadîsin başka bir yoldan rivayetidir. Bunda "Sümme = Sonra" kelimesi yedi kerre tekrar edilmiş, sonuçta "Diriltilmek" getirilmiştir. Bunun fâidesi te'kîddir.

[4] Bu hadîsin bir rivayeti başlıktaki lafızla Rikaak'ta geçmiştir: Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'in beraberinde idim. Uhud'u görünce: "Benim için Uhud'un altın olmasını, ondan bir dînârın üç günden fazla yanımda beklemesini arzu etmem. O bir dinarı da ben yalnız borç ödemek için hazırlarım..." buyurdu

[5] Çünkü kurban sahibinin kurban yerine ulaşıncaya kadar ihramdan çıkması müm-kin olmaz. Peygamber bunu sahâbîlerin gönüllerini hoş etmek için söylemiştir. Zîrâ Rasûlullah ihrâmlı iken kendilerinin ihramdan çıkmaları onlara ağır geliyordu. Bunun bahisleri Hacc Kitâbi'nda geçti.

el-îstidbâr:... Bir hususun önünde bilmediği nesneyi, âhirinde bilmek ma'-nâsına kullanılır. îstikbâlrm zıddıdır. "İstikbâl", bir nesneyi önünden bilip karşılamaktır .

[6] Bunun bir rivayeti Hacc Kitabı, "Hayızlı kadm Ka'be'yi tavaftan başka bütün hacc fiillerini yapar bâbı"nda geçmişti.

Muhassab, Mekke ile Minâ arasında bir yerdir. Teşrik günlerinden sonraki gece -ki bayramın dördüncü günü bittikten sonraki gecedir- orada geçirilir. Buraya "Hayfu Benî Kinâne" de denir.

Ten'îm, Mekkeliler'in mîkaadlanndan biridir. Harem hâricinde Mekke'ye

bir fersah mesafededir. Orada "Âişe Mescidi" dedikleri bir mescid de vardır.

[7] Bunun bir rivayeti Cihâd Kitabı, "Gazvede bekçilik, nevbetçilik yapmak bâbı"n-da geçti. Buradaki başlığa uygunluğu gâlib olarak mustehîle, az olarak da müm kine ilgili olan "Leyte"temenni harfinden dolayıdır. Hadîste bekçilik ve temennî ettiği mekânda gece geçirmek şıkkları; her ikisi de mevcûd bulunmuştur.

[8] Bunun tamâmı Hicret Kitabı, "Peygamber'in Medine'ye gelişi bâbı"nda geçti. Başîığa uygunluğu Âişe'nin Peygamber'e haber verdiği Bilâl Habeşî'nin bu sözlerinde "Leyte" temennî harfinin bulunmasıdır.

[9] Başlığa uygunluğu "Keski Fulân kimseye verildiği gibi, bana da verilse idi"közlerinden alınır, çünkü bunda temennî etmek vardır.

Bu hadîsin bir rivayeti İlim Kitâbı'nda, Abdullah ibn Mes'ûd hadîsinden olmak üzere geçmiştir. Bir diğer rivayeti de Kur'ân'in Faziletleri Kitâbı'nda yine Ebû Hureyre'den olmak üzere geçmiştir. Tevhîd'de de gelecektir.

[10] Bu isnâdda iki şeyh: Usmân ibn EbîŞeybe ile Kuteybe ibn Saîd olduğu; bunların da Cerîr'den rivayet ettiklerine işaret vardır.

[11] Allah'ın bâzınıza diğerinden fazla olarak bahşettiği mukadderatı temenniye de kalkışmayınız, birbirinizin malına, mevkiine ve şâir nail olduğu vehbî veya kes-bî mazhariyetlerine göz dikmeyiniz. Zîrâ bu gibi temenniler evvelâ hased ve nef-sâniyet ve adavet uyandırır. Saniyen ilâhî takdir ve kısmete razı olmamayı iş'âr eder. Üçüncü olarak kendi hakkında mukadder olmayan birşeyi temennî etmek, kader hikmeti ile muâraza ve beyhude bir elemdir. Diğerinin hakkında kesb ile mukadder olanı kuru kuru temennî bir atâlet, batâlet ve vakit zayi' etmektir. Kesbsiz mukadder olanı temennî de boş bir muhal temennidir... Bunun için gerek erkek, gerek dişiye yaraşan, diğerinin nasibini temennî değil, Allah'ın kendisine bahşettiği kaabiliyet ve ictihâd ile mütenâsib olarak çalışmak ve Allah'tan istemektir. Binâenaleyh çalışınız ve Allah'tan ve Allah'ın fazlı ihsanından isteyiniz de herkesin elindeki şeyleri temennî etmeyiniz.

Allah herşeye alîmdir, herkesin istihkaakını bilir ve tafdîlini ilmiyle yapar. Demek ki nehyin asıl hedefi hasedden, atâletten, ilâhî hükümlere ve mukadderata i'tirâzdan men' ve fazilete ve kerîme giriş, hased ve temennî ile değil, amel ile taleb edilmesi lâzım geldiğini hatırlatmaktır {Hakk Dîni, II, 1346).

[12] ölümü temenniden nehy, bunda mefsedet olduğu içindir. O da hayât ni'metini izâle ve hayâtta sabit olacak fâideleri gidermektir. Çünkü Allah ecelleri takdîr etmiştir, ölümü temennî İse kaza ve kadere razı olmamaktır ve O'nun hükmüne teslim olmamaktır. Bunu Müslim, Duâlar'da rivayet etmiştir.

[13] Bunun bir rivayeti Tıbb'da da geçmişti.

[14] Bunun da bir rivayeti Tıbb'da geçti. Hadîs, kazaya rızâyı ve Yüce Allah'ın emrine teslîm olmayı teşvik eylemektedir.

[15] Başlığa uygunluk "Levlâ entç..." sözlerindedir. Bunun birer rivayeti Cihâd'da ve Mağâzî'de, "Hendek gazvesi' nde hendek kazılması bâbı"nda daha bütün olarak geçmişti.

[16] Ebû Hureyre'nin bu rivayeti Cihâd Kitâbı'nm sonlarında muallak olarak geçmişti.

[17] Abdullah ibn Ebî Evfâ, sahâbî oğlu sahâbîdir. Rıdvan Bey'ati'nde bulunmuştur. Kûfe'de en son vefat eden sahâbîdir. Vâkidî 86 târihinde vefat ettiğini bildirmiştir.

ibn Ebî Evfâ bu hadîsi buradaki rivayetten de anlaşılacağı üzere, Kureyş şeriflerinden Umer ibn Ubeydillah'a gönderdiği bir mektûbda bildirmiştir. Bu mektûb, Umer ibn Ubeydillah'ın kölesi ve husûsî kâtibi olan Salim Ebu'n-Nadr tarafından okunmuş ve böylece rivayet edilmiştir. Buhârî'nin Cihâd'da ve daha başkasında Abdullah ibn Ebî Evfâ'dan getirdiği birkaç rivayetinde Ah-zâb harbinde Rasûlullah'ın orduya verdiği günlük emirleri arasında "Ey insanlar! Düşmanla karşılaşmak (harb etmek) temenni etmeyiniz! Fakat (harb felâketinden dünyâ ve âhiret çetinlikleri ve belâlarından koruması için) Allah'tan afiyet ve selâmet isteyiniz..." ta'Iîmâtı da vardı.

İşte bu ve benzeri nasslardan dolayı İslâm harb hukukuna göre, harb te-mennîsi ve arzusu nehyedilmiştir. Beldeleri tahrîb ve kullan azâblandırmadan ibaret olduğundan harb, haddizatında çirkindir, fenadır, sulh ve selâmet asıldır. Harb ancak zaruret üzerine başvurulan bir vâsıtadır. Bu zaruret gerçekleşince de, harbin bütün şiddetlerine sabredilmesi dînî ve vatanî bir vazîfedir.

[18] Buhârî konuşmada "Lev" kelimesini kullanmanın cevazına, bu âyette gelen Lût Peygamber'in bu sözüyle hüccet getirmiştir. Lût Peygamber'in bu sözünün cevâbı hazfedilmiştir ki, o da "Ben o takdirde muhakkak sizleri def ederdim" sözüdür.

Bununla İlgili bir hadîs Peygamberler Kitâbı'nda da geçmişti.

[19] Bunun bir rivayeti Liân Kitâbı'nda geçmişti, başlığa uygunluğu "Eğer recm edici olaydım..." sözündedir.

[20] Hadîsin başlıkla uygunluğu "Eğer ümmetime meşakkat verecek olmasaydım..." sözünde olduğu meydandadır.

Buhârî hadîsin değişik râvîler tarafından getirilen farklı ta'bîrlerini hiç bıkmadan ayrı ayrı yollardan tesbît edip bildirmiştir. Arada bâzı rivayetlerin mevkuf hadîs gibi görünenleri olmuş ise de en sondaki senedle bunların hepsi merfü' olduğunu da göstermiştir.

Bu hadîsin Namaz Kitabı, "Yatsı namazının geri bırakılması bâbi"nda da bâzı rivayetleri geçmişti.

[21] Oruç Kitâbı'ndaki Ebû Hureyre hadîsinde "Her abdest aldıkça kendilerine mis-yoklanmayı emrederdim" lafzıyle gelmiştir. Bâzı nüshalarda "Herbir namâzsı-rasında kendilerine misvak kullanmalarını emrederdim" lafzıyle gelmiştir. Hanefîler "Her abdest alışta" rivayetine tutunarak, misvak kullanmayı abdest alırken namaz vaktine tahsis ederler... "Her namazda "hadîsini de bu ma'nâya hamlederler.

[22] Bu hadîsin bir rivayeti Oruç Kitâbı'nda geçti. Bastığa uygunluğu "Eğer ay benim için uzatılsaydı..." temennîsindedir.

[23] Bu da geçen hadîsin başka yoldan bir rivayetidir. Bunun da bir rivayeti Oruç Kitâbı'nda geçti.

[24] Bunun da bir rivayeti Hacc Kitâbı'nda geçti.

[25] Bu hadîsin bir rivayeti Ensâr'ın Menkabeleri Kitâbı'nda geçmişti. Buradaki başlığa uygunluğu "Eğer hicret olmasaydı" sözündeki temennî ifâdesindedir. Hadîsin bu cümlesiyle Peygamber, Ensâr'a muvafakatini ve Ensâr'ı başkalarına tercîh ettiğini en belîğ bir uslûb İle bildirmiştir. Şübhesiz bu derece yüksek şehâ-det, Ensâr'ın ahde vefa ve komşuluk, arkadaşlık haklarına feragatle uyma gibi faziletleri hâiz bulunmalarından dolayıdır...

[26] Bunun da bir rivayeti bu senedle bundan daha bütün ve uzun bir metinle Tâif gazvesi bâbı'nda geçmişti.

3- KİTÂBU'L-VUDÛ' (ABDEST ALMA KİTABI). 4

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

3- KİTÂBU'L-VUDÛ' (ABDEST ALMA KİTABI)[1]

1- Abdest Almak Hakkında Gelen Şeyler Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

***"Ey îmân edenler, namaza kalkacağınız zaman yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi ve başlarınızı mesh edip, her iki topuğa kadar ayaklarınızı yıkayın. Cünüb olduysanız boy abdesti alın... "* (el-Mâide: 5/6) [2].**

Ebû Abdillah Buharı şöyle dedi: Peygamber (S), abdest almada farz olanın azaları birer defa yıkamak olduğunu beyân eyledi[3]. ve keza kendisi azaları ikişer defa ve üçer defa yıkadı. Ve üçer defadan fazla yıkamadı[4]. İlim ehli abdest almakta suyu israf etmeyi ve Peygamber'in fiilinden öteye geçmeyi kerîh gördüler[5].

2- Bâb: "Tahâretsiz (Yânî Abdestsiz) Hiçbir Namaz Kabul Olunmaz" [6].

l-.......Bize Ma'mer, Hemmâm ibn Münebbih'ten haber verdi ki, o Ebû Hureyre (R)'den şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S): *"Kendisinde hades meydana gelen kimsenin namazı, o kimse abdest almadıkça kabul olunmaz"* buyurdu. Hadramevt ahâlîsinden bir kimse: "Yâ Ebâ Hureyre, hades nedir?" diye sordu. Ebû Hureyre: "Sessiz veya sesli yel" cevâbım verdi [7].

3- Abdest Almanın Fazileti Babı

Ve abdest alma izlerinden dolayı yüzleri nurlular, elleri ve ayaklan sekililer.

2-........Bize Leys, Hâlid (ibn Yezîd-139)'den; o da Saîd ibn Ebî Hilâl (135)'den; o da Nuaym el-Mucmir'den tahdîs etti; o şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre ile beraber mescidin arkasına çıktım, akabinde Ebû Hureyre (R) abdest aldı da şöyle dedi: Ben Peygamber (S)'den işittim, şöyle buyuruyordu:

"Benim ümmetim kıyamet gününde bedenlerindeki abdest alma izlerinden dolayı yüzleri nurlular, elleri, ayaklan sekililer diye çağırılacaklardır".

Ebû Hureyre: Artık bu parlaklığını daha ziyâde artırmağa kimin gücü yeterse yapsın, dedi [8].

4- Bâb: (Abdestli Kimse Abdestinîn Bozulduğunu) Kesinlikle Bilmedikçe Şübheden Dolayı Abdest Almaz

3........ Bize Zuhrî, Saîd îbn Müseyyeb'den; o da Abbâd ibn Temîm'den; o da amucası (Abdullah ibn Zeyd-63)'ndan tahdîs etti ki, bu Abdullah ibn Zeyd (R) namazda iken kendisinde bir şey (yânî hades) vukuunu hayâl eden kimsenin hâlini Rasûlullah'a arz eylemiş. Rasûlullah (S) da: *"Bir ses veya bir koku duymadıkça namazdan çıkmasın"* buyurmuştur [9].

5- Abdest Almakta Hafifletme Babı

4-.......Bize Sufyan (ibn Uyeyne), Amr ibn Dinar'dan tahdîs etti.

Amr şöyle dedi: Bana Kurayb (98), ibn Abbâs (R)'tan haber verdi (ki şöyle demiştir): Peygamber (S) bir gece uyudu, hattâ horladı. Ondan sonra (abdest almaksızın) namaz kıldı. Bu sözü îbn Abbâs'ın: Uzanıp horladı, ondan sonra kalkıp namaz kıldı, tarzında söylediği rivayet olunuyor.

(Alî ibn Abdillah el-Medînî şöyle dedi:) Sonra bu hadîsi Sufyan, bize birçok defalar kâh uzun, kâh kısa olarak Amr'dan, o da Kurayb'dan, o da İbn Abbâs'tan

olmak üzere tahdîs etti[10]. İbn Abbâs şöyle demiştir: Bir gece teyzem Meymûne'nin yanında kaldım. Geceleyin Peygamber (S) kalktı. Gecenin bir kısmı olunca Peygamber kalktı ve asılı duran küçük bir tulumdan hafif bir abdest aldı. -Amr bu abdestin pek hafif ve pek az su ile olduğunu söylüyordu- Ve kalkıp namaza durdu. Ben de onun aldığı gibi abdest aldıktan sonra gelip sol tarafında namaza durdum. -Sufyan belki yine solu ma'nâsına olan "Şimâlihi" demiştir.- Peygamber benim yerimi değiştirdi; beni sağ tarafına geçirdi. Sonra Allah'ın dilediği kadar namaz kıldı. Ondan sonra uzanıp uyudu; hattâ horladı. Sonra munâdî (yânî müezzin) Ona gelip namaz vaktinin girdiğini haber verdi. Bunun akabinde müezzin kalkıp Peygamber'in maiyyetinde namaza çıktı. Peygamber (tekrar) abdest almadığı hâlde namazı kıldırdı. (Sufyan ibn Uyeyne şöyle dedi:) Biz Amr ibn Dînâr'a: İnsanlar, Rasûlullah'ın uyur, amma kalbi uyumaz derler; (ne dersiniz)? diye sorduk. Amr: Ben Ubeyd ibn Umeyr'den işittim: Peygamberlerin ru'yâları vahiydir, diyordu. Ubeyd bu sözden sonra da *"Ben seni ru'yâmda boğazlıyorum görüyorum... "* (es-Saffât: 37/102) âyetini okudu, dedi [11]

6- Abdest Almayı Tam Ve Kâmil Yapmak Babı

İbn Umer: "İsbâğu'l-vudû' her abdest uzvunu pampak kılmaktır" dedi [12].

5-.......Kurayb'dan, o da Usâme ibn Zeyd (R)'den tahdîs etti.

Kurayb Usâme'den işitti ki şöyle diyordu: Rasûlullah (S) Arafat'tan geriye hareket etti. Dağ yoluna girince inip su dökdü. Ondan sonra abdest aldı, fakat abdesti hafif aldı. Ben: Namazı kılacak mısın yâ Rasûlallah? diye sordum. *"Namaz ileride (kılınacak)"* buyurdu. Yine bineğine bindi. Muzdelife'ye varınca indi ve abdest aldı. Bu sefer abdest almayı tam ve kâmil yaptı. Sonra namaz ikaamet edildi de akşam namazını kıldırdı. Ondan sonra herkes devesini kendi durağında çökertti. Sonra yatsı namazı ikaame edildi. Yine namazı kıldırdı ve iki namaz arasında hiçbir namaz kılmadı [13].

7- Bir Avuç Dolusu Sudan İki Eli (Birleştirmek Sureti) İle Yüz Yikamak Babı

6-.......Bize Süleyman ibn Bilâl, Zeyd ibn Eslem'den; o da Ata ibn Yesâr'dan; o da İbn Abbâs'tan haber verdi, ibn Abbâs (R) abdest aldı da yüzünü yıkadı. Şöyle ki, bir avuç su alıp ağzını çalkaladı ve burnuna su çekti. Sonra bir avuç su alıp onunla şöylece, yânî sağ avucunu diğer avucu ile birleştirip yüzünü yıkadı. Yine bir avuç su alıp sağ elini (yânî kolunu) yıkadı. Yine bir avuç su alıp sol elini yıkadı. Sonra başını mesh etti. Sonra bir avuç su aldı ve sağ ayağını yıkayıncaya kadar onu azar azar üzerine döktü. Sonra diğer bir avuç daha su aldı ve onunla ayağını, yânî sol ayağını (yine öylece) yıkadı. Ondan sonra: Rasûlullah(S)'ı, gördüm işte böyle abdest alıyordu[14], dedi.

8- Her Hâl Üzerine Ve Cinsî Münâsebet Sırasında "Bismillah" Demek Babı[15]

7-....... Bize Cerîr, Mansûr'dan; o da Salim ibn Ebi'l-Ca'd (l00)'dan; o da Kurayb'dan; o da İbn Abbâs (R)'dan tahdîs etti. İbn Abbâs, bunu Peygamber'e ulaştırıyordu. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Herhangi biriniz eşine (cinsî münâsebet için) geldiği zaman Bismillah, Allâhumme cennibnâ'ş-şeytâne ve cennibi'ş-şeytâne mâ razaktenâ (= Allah'ın ismiyle, yâ Allah, bizleri şeytândan uzaklaştır ve şeytânı da bize ihsan ettiğin çocuktan uzak kıl) der de, onların arasında bir çocuk takdir olunursa, şeytân o çocuğa zarar veremez" [16].

9- Halâya Girerken Ne Söyleyeceği Babı

8- Bize Âdem (ibn Ebî İyâs) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Abdu'l-Azîz ibn Suheyb'den tahdîs etti. Abdu'1-Azîz şöyle dedi: Ben Enes (R)'ten işittim,

şöyle diyordu: Peygamber (S) halâya girdiği zaman *"Allâhumme innî eûzu bike mine'l-hubusi ve'l-habâisi (= Yâ Allah, ben hubusten ve habâisten sana sığınırım)"* der idi [17].

(Buhârî dedi ki):

Muhammed ibn Ar'are, bu hadîsi Şu'be'den rivayet etmekte Âdem ibn Ebî İyâs'a mutâbaat etti[18]. Ve Gunder, Şu'be'den: "Halâya geldiği zaman" dedi. Musa ibn İsmâîl ise, Hammâd ibn Seleme' (167)'den: "Halâya girdiği zaman" dedi. Saîd ibn Zeyd de şöyle dedi: Bize Abdu'1-Azîz ibn Suheyb tahdîs etti: "Halâya girmek istediği zaman" [19].

10- Halânın Yanına Su Koymak Babı

9-.......Bize Verkaa (199), Ubeydullah ibn Ebî Yezîd'den; o da ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Peygamber (S) halâya girdi. Kendisi için (yıkanıp abdest alacak) su koydum. *"Bunu kim koydu?"* diye sordu. Kendisine haber verildi. Bunun üzerine: *"Allâhumme fakkıhhu fi'd-dîn (= Yâ Allah onu dînde ince anlayışlı kıl)"* diye dua etti[20].

11- Bâb: Kişi Büyük Ve Küçük Hacetini Yaparken Kıble Cihetine Yönelmez, Ancak Duvar Yâhud Benzeri Bir Bina Yanında Olursa Müstesnadır

10-.......Ebû Eyyûb el-Ensârî şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Biriniz hacetini yerine getirmeğe gittiği zaman Kıble'yi karşısına almasın, (Medine'nin) şarkına yâhud garbına doğru dönünüz"[21].

12- İki Kerpiç Üzerinde Büyük Hacetini Yerine Getiren Kimse Babı [22].

11-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle der idi: Bir takım insanlar, büyük hacetini yerine getirmek için oturduğun zaman Kıble'ye karşı da, Beytu'l-Makdis'e karşı da yönelme, diyorlar. Abdullah ibn Umer şöyle dedi: Yemîn olsun ki, ben bir gün bizim evin damı üstüne çıkmıştım. Bu esnada Rasûlullah(S)'ın büyük hacetini yerine getirmek için Beytu'l-Makdis'e karşı iki kerpiç üzerine oturduğunu (gözümle) gördüm[23]. İbn Umer Vâsi' ibn Hıbbân'a: Belki sen kıynakları üzerinde namaz kılan kimselerdensin? dedi. (Vâsi' dedi ki:) Bunun üzerine: Vallahi ben bilmiyorum, dedim. İmâm Mâlik: Abdullah ibn Umer yerden yükselmeyerek namaz kılan, kendisi (kıynaklarıyle) yere bitişik olduğu hâlde secde eden kimseyi kasdediyor, dedi[24].

13- (Haceti Yerine Getirmek İçin) Kadınların Sahraya Çıkmaları Babı

12-.......Bana Ukayl, İbn Şihâb'dan; o da Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti (ki o şöyle demiştir): Peygamber'in zevceleri geceleyin haceti defe çıktıklarında (Medine'nin kenarında olan) Menâsı'a kadar giderlerdi. O (Menâsı' denilen yer) açık bir yerdir. Umer, Peygamber'e: Kadınlarını perde arkasına koy (yânî evden çıkmalarını men' et), der idi de, Rasûlullah (S) onun dediğini yapmıyordu. Nihayet Peygamber'in zevcesi Sevde bintu Zem'a gecelerden bir gece yatsı namazı vaktinde dışarıya çıktı. Sevde uzun boylu bir kadın idi. Umer, hicâb emrinin indirilmesine çok arzu duyduğu için, ona: Yâ Sevde, bilmiş ol ki, biz seni muhakkak tanıdık, diye bağırdı. Bundan sonra Allah "Hicâb Âyeti"ni indirdi [25].

13-.......Bize Ebû Usâme, Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) kadınlara: *"Hacetiniz hususunda dışarıya çıkmanıza izin verildi"* buyurdu. Hişâm: Haceti yerine getirmek için dışarıya çıkmayı kasdediyor, dedi.

14- Evlerde Halâ Edinmek Babı

14-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bir ihtiyâcım sebebiyle (kızkardeşim) Hafsa'nın evinin damının üstüne çıkmıştım. Bu esnada Rasûlullah(S)'ı gördüm, arkasını Kıble'ye, önünü de Şam'a döndürerek hacetini def ediyordu [26].

15- Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir)

15-.......Abdullah ibn Umer (R) haber verip şöyle demiştir: Bir gün evimizin damının üzerine çıktım, bu esnada Rasûlullah(S)'ı Beytu'l-Makdis tarafına yönelerek iki kerpiç üzerine oturmuş (hacetini def eder) hâlde gördüm[27].

16- Su İle İstincâ Etmek Babı [28]

16-.......Bize Şu'be, Ebû Muâz'dan -ki ismi Ata ibnu Ebî Meymûne'dir tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) hacetini defe çıktığı zaman bir çocukla beraber, yanımızda bir su kabı olduğu hâlde (hizmet etmek için) gelirdim. (Râvî dedi ki:) Enes bu su ile, Rasûlullah'ın istincâ edip temizlendiğini anlatmak istiyor [29].

17- Temizlenmek İçin Beraberinde Su Taşınan Kimse Babı

Ve Ebu'd-Derdâ (Iraklılar'a):

"Sizin aranızda Rasûlullah'ın ayakkabılarına, temizlenecek suyuna ve

yastığına sâhiblik eden kimse yok mu?" dedi[30].

17-....... Bize Şu'be (ibn Haccâc), Ebû Muâz'dan tahdîs etti.

O Ata ibnu Ebî Meymûne'dir ki, şöyle demiştir: Ben Enes(R)'ten işittim, o şöyle diyordu: Rasûlullah (S) hacetini def için dışarıya çıktığı zaman ben, bizden bir çocukla beraber yanımızda bir su kabı olduğu hâlde onun arkasından giderdim[31].

18- İstincada Su İle Beraber Dibi Demirli Bir Deymek Taşınması Babı

18-....... Bize Şu'be, Ata ibn Ebî Meymûne'den tahdîs etti. O Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) halâya girerdi de ben bir çocukla beraber bir su kabı ve bir harbe taşırdım. Rasûlullah su ile istincâ edip temizlenirdi.

Bu hadîsi Şu'be'den rivayet etmekte Muhammed ibn Ca'fer'e Nadr (ibn Şumeyl-204) ile Şâzân (ibn Âmir-208) mutâbaat etmişlerdir [32]. "El-Anaze" aşağı tarafında demir bulunan deynektir [33].

19- Sağ El İle İstinca Etmekten Nehy Babı

19-.......Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Herhangi biriniz birşey içtiğinde kabın içine hohlamasın. Halâya gittiğinde cinsiyet organına sağ eliyle dokunmasın, sağ eliyle de temizlenip silinmesin".

20- Bâb: İşediği Zaman Zekerini Sağ Eliyle Tutmaz [34].

20-.......Ebû Katâde (54-R) tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Biriniz işediği zaman sakın zekerini sağ eliyle tutmasın, sağ eliyle temizlenmesin ve su kabının içine nefes hohlamasın"[35].

21- Taşlarla Silinip Temizlenmek Babı

21-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hacetini def için çıktığında ardından gittim. Yürürken arkasına dönüp bakmazdı, kendisine yaklaştım. *"Silinip temizlenmem için bana taşlar ara"* buyurdu, yâhud buna benzer bir söz söyledi. "Fakat bana kemik ve fışk getirme" dedi. Ona eteğimin kenarı içinde birkaç taş getirip yanına koydum ve yanından savuştum. Hacetini yerine getirdiği zaman onlarla silindi[36].

[22 Bâb: (Hayvan Dışkısı İle İstincâ Edilmez)] [37].

22-.......Ebû İshâk şöyle demiştir: Bu hadîsi bana (yalnız) Ebû Ubeyde (Âmir ibn Abdillah ibn Mes'ûd) zikretmiş değildir. Lâkin bunu bana Abdurrahmân ibnu'l-Esved (99) de zikr edip tahdîs etmiştir. O da babası el-Esved ibn Yezîd en-Nahaî'den. Esved ibn Yezîd, Abdullah ibn Mes'ûd'dan şöyle derken işitmiştir: Peygamber (S) halâya gitti ve bana kendisine üç taş getirmemi emreyledi. Ben iki taş buldum. Üçüncü taşı aradım, fakat onu bulamadım. Bunun için bir de hayvan dışkısı alıp bunları Peygamber'e getirdim. Peygamber iki taşı aldı, hayvan dışkısını attı da: "Bu, pistir" buyurdu.

[İbrâhîm ibn Yûsuf (198), babası Yûsuf ibn Ebî İshâk(157)'tan, o da dedesi Ebû İshâk'tan söyledi. O: Bana Abdurrahmân ibnu'l-Esved tahdîs etti, demiştir] [38].

23- Organlarını Birer Kerre Yıkayarak Abdest Almak Babı

23-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Zeyd ibn Eslem'den; o da Ata ibn Yesâr'dan; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S) -bir defa- organlarını birer defa yıkayarak abdest aldı.

24- Organlarını İkişer Kerre Yıkayarak Abdest Almak Babı

24....... Bize Fuleyh ibnu Süleyman, Abdullah ibnu Ebî Bekr ibn Amr ibn Hazm(l35)'dan; o da Abbâd ibn Temîm'dcn; o da Abdullah ibn Zeyd(R)'den -ki Ezan ru'yâsının sahibidir- tahdîs elli (O şöyle demiştir):

Peygamber (S) -bir defa- uzuvlarını ikişer kerre yıkayarak abdest aldı.

25- Organlarını Üçer Kerre Yıkayarak Abdest Almak Babı

25-.......Bana İbrâhîm ibnu Sa'd, îbn Şihâb'dan tahdîs etti ki, ona da Ata ibn Yezîd haber vermiştir. Ona da Usmân'ın himayesinde bulunan Humrân (75) haber vermiştir. Humrân, Usmân ibn Affân(R)'ı şu hâlde görmüştür: Usmân bir defa bir su kabı istedi. Müteakiben avuçları üzerine üç defa su döküp onları yıkadı. Sonra sağ elini kabın içine sokup (su alarak) ağzını çalkaladı, ve burnuna su verdi. Sonra yüzünü ve dirseklere kadar ellerini üç kerre yıkadı. Sonra başını meshetti. Sonra iki ayağını topuklara kadar üç kerre yıkadı. Ondan sonra: Rasûlullah (S): *"Her kim şu benim abdest alışım gibi abdest alır, sonra içlerinde kendi nefsine tahdîs etmeksizin -yânî kendini zihnen hâtıralar ve hayâller ile işgal etmeksizin- iki rek'at namaz kılarsa, geçmiş (küçük) günâhları mağfiret olunur"* buyurdu, dedi.

Ve yine İbrahim (ibn Sa'd)'den;(ki) o şöyle dedi: Salih ibn Keysân dedi ki: İbn Şihâb şöyle dedi: Ve lâkin Urve (ibn Zubeyr), Humrân'dan şöyle tahdîs ediyordu[39].: Usmân (R) abdest alıp tamamlayınca şöyle dedi: Size bir hadîs söyleyeyim ki, Allah'ın Kitabı içinde bir âyet olmasaydı onu size söylemezdim[40]. Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu*: "Hiçbir kimse*

yoktur ki, abdest alsın ve abdest alışını güzel yapsın, sonra (farz olan) namazı kılsın da o abdest ile (daha sonraki) namazı kılıncaya kadar (geçen zaman içindeki) günâhları mağfiret edilmesin".

Râvî Urve der ki:(Usmân ibn Affân'ın dediği) âyet "Hakikat, indirdiğimiz o açık âyetlerimizi ve doğruyu -biz Kitâb'da insanlara onu pek aşikâr bir surette bildikten sonra- gizliyenler, işte onlara hem Allah la'net eder ve hem la'net etmek şânından olanlar la'net eder" (el-Bakara: 2/159) âyetidir [41].

26- Abdest Alışta Suyu Buruna Çektikten Sonra Nefesle Geri Çıkarmak Babı

Bunu (yânî suyu buruna çektikten sonra geri çıkarmayı) Usmân ibn Affân, Abdullah ibn Zeyd ve İbn Abbâs (R), Peygamber(S)'den olmak üzere zikretmişlerdir [42]

26-.......Bize Yûnus (ibn Yezîd), Zuhrî'den haber verip şöyle dedi: Bana Ebû İdrîs (80) haber verdi ki, kendisi Ebû Hureyre(R)'den işitmiştir. Peygamber (S): *"Her kim abdest alırsa burnunu ayıklasın; her kim taş ile silinirse taşın sayısını tek yapsın"* buyurmuştur.

27- Çakıl Taşları İle Silinmeyî Tek Sayı Olarak Yapmak Babı[43].

27-.......Bize Mâlik, Ebû'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi. Rasûlullah (S) şöyle **buyurmuştur**:

"İçinizden biri abdest alacak olduğu zaman burnuna su versin, sonra çıkarsın. Her kim taş ile silinirse, sayısını tek yapsın. İçinizden biri uykusundan uyandığı zaman elini abdest suyu içine sokmadan evvel yıkasın. Çünkü hiçbiriniz (uykusunda) elinin geceyi nerede geçirdiğini bilemez"[44].

28- Üzerlerine Meshetmeyerek İki Ayağı Yıkamak Babı

28-.......Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir:Yaptığınız yolculukların birinde Peygamber (S) geride kalmıştı da sonradan bize yetişmişti. O sırada ikindi namazı vakti girmişti. Biz de abdest alıyorduk. Ayaklarımızı meshedercesine az su ile yıkamaya başladık Peygamber bu hâli görünce en yüksek sesiyle iki yahud uç kerre *"Ateşte yanacak ökçelere yazık!"* diye nida etti [45].

29- Abdest Alişta Ağiza Su Alip Çalkalamak Babi Bunu, İbn Abbâs Ve Abdullah Ibn Zeyd Peygamberden Söylediler [46].

29-.......Zuhrî şöyle demiştir: Bana Atâ ibn Yezîd, Usmân ibn Affân'ın himayesinde bulunan Humrân'dan haber verdi ki, Hum-rân Usmân'ı şu hâlde görmüştür: Usmân abdest suyu istedi. Müteakiben su kabından ellerinin üzerine üç kerre su döküp onları yıkadı. Sonra sağ elini abdest suyunun içine sokup (su alarak) ağzını çalkaladı. Burnuna su verip çıkardı. Sonra yüzünü üç kerre ve ellerini dirseklere kadar üç kerre yıkadı. Sonra başını meshetti. Sonra her bir ayağı üçer defa yıkadı. Sonra şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'i gördüm, şu benim abdest alışım gibi abdest alıyordu. O: "Her kim benim şu abdest alışım, tarzında abdest alıp, sonra içlerinde kendi nefsiyle konuşmayarak iki rek 'at namaz kılsa, onun lehine geçmiş günâhları mağfiret edilir" buyurdu [47].

30- (Abdest Alişta) Ayak Ökçelerini Yikamak Babi İbn Şîrîn Abdest Aldığı Zaman Yüzük Yerini Yıkar Idi[48].

30-....... Bize Muhammed ibn Ziyâd tahdîs edip şöyle dedi: Ben

Ebû Hureyre(R)'den işittim; o yanımızdan geçmekteydi, insanlar da temizlik için hazırlanmış bir su kabından abdest alıyorlardı; şöyle dedi: Abdest almayı

tam ve kâmil yapınız. Çünkü Ebu'l-Kaasım (S): "Ateşte yanacak ökçelere yazık!" buyurdu.[49]

31- Ayaklari, Ayakkabilarin İçinde Bulunurlarken Pabuçlar Üzerinden Meshetmeyerek, Yikamak Babi [50]

31-....... Bize Mâlik, Saîd el-Makburî'den; o da Ubeyd ibn Cureyc'den haber verdi. Ubeyd ibn Cureyc, Abdullah ibn Umer'e:

— Yâ Ebâ Abdarrahmân! Arkadaşlarının yaptığını hiç görmediğim dört şeyi, seni yapıyor görüyorum, dedi.

İbn Umer;

— Nedir onlar, ey Cureyc'in oğlu? dedi. İbn Cureyc:

— Seni görüyorum ki, Ka'be'nin rükünlerinden Haceri Esved rüknü ile Yemânî rükünden başkasına el sürmüyorsun. Ve yine görüyorum, tabaklanmış deriden ayakkabılar giyiyorsun. Yine seni görüyorum, sarı boya ile boyuyorsun. Yine seni görüyorum, Mekke'de bulunduğun zaman insanlar (Zu'1-hicce) hilâlini görür görmez yüksek sesle telbiye okumaya başladıkları hâlde sen, terviye günü (yânî Arefe'den evvelki gün) girmedikçe telbiyeye başlamıyorsun, dedi.

Abdullah ibn Umer şöyle cevâb verdi:

— Beyt'in rükünlerine gelince: Ben RasûlulIarTın Haceri Esved ile Yemânî rükünden başkasına el sürüp meshettiğini görmedim. Tabaklanmış deriden ayakkabılara gelince: Ben Rasûlullah'ın üzeri kılsız deriden ma'mûl ayakkabılar giyip, ayağı içinde iken abdest aldığını gördüm. Onun için ben onları giymeyi severim. Sarı boyaya gelince: Rasûlullah'ın sarı boya ile boyadığını gördüm. Ben de onun için o boya ile boyamayı severim. Telbiyeye gelince: Rasûlullah'ın hayvanı hareket için ayağa kalkıp doğrulmadıkça telbiye ettiğini görmedim .[51]

32- Abdest Almada Ve Yikanmada Sağ Tarafiyle Ve Sağ Taraftan Başlamak

Babi [52]

32-....... Bize Hâlid (el-Hazzâ), Hafsa bintu Sîrîn'den; o da Ümmü Atıyye(R)'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S) ona ve beraberindeki kadınlara, kızını yıkama hakkında: "Onu yıkamağa sağ tarafianyîe ve abdest uzuvlarıyle başlayınız" buyurmuştur.[53]

33-.......Âişe (R) şöyle demiştir: - Peygamber(S)'in ayakkabı giymesinde, taranmasında, temizlenip abdest almasında ve bütün hâllerinde sağdan başlamak O'nun hoşuna giderdi.[54]

33- Namaz Vakti Yaklaştiği Zaman Abdest Alacak Su Araştirmak Babi

Ve Aişe Şöyle Dedi: Sabah Vakti Girince Su Arandı, Fakat Su Bulunamadı. Bunun Üzerine Teyemmüm

(El-Mâıde.-6) Emri Indi.[55]

34-....... Bize Mâlik, İshâk ibn Abdillah ibn Ebî Talha'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten haber verdi ki, o şöyle demiştir: Ben Rasû-Iullah(S)'ı şöyle gördüm: İkindi namazı yaklaşmıştı. İnsanlar abdest alacak su aradılar, fakat bulamadılar. Rasûlullah'a (bir kab içinde) abdest alacak su getirildi. Rasûlullah, elini su kabının içine koydu. Ve insanlara ondan abdest almalarını emretti. Enes der ki: İşte o zaman ben Peygamber'in parmaklan altından, hiç kimse hâriç kalmamak üzere hepsi abdest alıncaya kadar su kaynadığını gördüm .[56]

34- İnsan Saçi Değdirilmiş Olan Suyun Hükmü Babi

Atâ ibn Ebî Rebâh (115), insan saçlarından İplikler ve ipler edinilmesinde bir be's görmez îdi[57]. Ve köpeklerin artığı olan su ile köpeklerin mescidde yürümeleri(nin hükmü) babı[58].

Zuhrî: Köpek, su kabının içini yaladığı ve abdest alıcı için bu kabdakinden başka su da bulunmadığı zaman,

su ile abdest alır, demiştir [59].Sufyân es-Sevrı: Bu, yânı o su ile abdest alınmak hükmü, ayniyle (Kur'ân'dan istifâde edilmiş olan) fıkıhtır. Yüce Allah: "Bir su bulamazsanız o vakit tertemiz bir toprakla teyemmüm edin.."

(en-Nisâ:43; eI-Mâide:6) buyuruyor. İşte bu da bir sudur; fakat bu çeşit bir sudan dolayı gönülde bir gıcıklanma davardır. Binâenaleyh o insan bu su ile abdest alır, sonra da teyemmüm eder, demiştir .[60]

35-....... İbn Şîrîn şöyle demiştir: Ben Abîde(72)'ye: Yanımızda Peygamber(S)'in saçından bir mıkdâr vardır, biz onu Enes tarafından yâhud Enes'in ailesi tarafından elde etmiştik, dedim. Bunun üzerine Abîde: Yanımda, Peygamber'den bir tek saç telinin bulunması muhakkak bana dünyâdan ve dünyâdaki şeylerden daha sevimlidir, dedi[61].

36-....... Bize Abbâd (ibnu'l-Avvâm~185), İbnu Avn'dan; o da

tbnu Sîrîn'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti (O şöyle demiştir): Rasû-luIlah(S-Vedâ Haccı'nda) başını tıraş ettiği zaman saçından en evvel alan Ebû Talha idi . [62]

35- Bâb: 'Birinizin Kabından Köpek Içtiği Zaman O Kabı Yedi Kerre Yıkasın".

37-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Birinizin kabından köpek (ağzını sokup bir şey) içtiği zaman o kabı yedi kerre yıkasın"[63]

38-....... Bize Abdurrahmân ibn Abdillah ibn Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: Ben babam (Abdullah ibn Dînâr)'dan işittim; o da Ebû Salih'ten; o da ebû Hureyre(R)'den ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Bir adam, susuzluktan dolayı nemli toprağı yemekte olan bir köpek gördü. Bu zât hemen kendi ayakkabısını çıkarıp onunla köpek için su avuçlamağa başladı. Nihayet köpeği suya kandırdı. Bundan dolayı Allah o kula sena edip, onu cennete girdirdi".

Ve Ahmed ibn Şebîb (200) şöyle dedi: Bana babam (Şebîb), Yû-nus'tan; o da İbn Şihâb'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Hamza ibnu Abdillah, babası Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti. O şöyle demiştir; Rasûlullah (S) zamanında köpekler (işer ve), mescidin içinde gider gelirdi de bundan dolayı (mescidi yıkamak için) hiç su serp-mezlerdi .[64]

39-....... Adiyy ibn Hatim (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'e-köpek avının hükmünü- sordum da o şöyle buyurdu: "Sen öğretilmiş köpeğini salıverdin de o da avı öldürdüğü zaman, sen o avı ye. Köpek avı yediği zaman ise artık sen o avdan yeme. Çünkü köpek avı ancak kendi nefsi için tutmuştur".

Ben: Köpeğimi salıveriyorum da onunla beraber başka bir köpek daha buluyorum? dedim.

Rasûlullah: "Bu hâlde yeme. Çünkü sen Besmeleyi ancak kendi köpeğinin üzerine çekmiştin, başka köpek üzerine Besmele çekmemiştin" buyurdu .[65]

36- Yüce Allah'in ... Veya Içinizden Biri Halâdan Gelmişse... "(Ei-Mâide:6) Kavlinden Dolayi Abdest Almayi Ancak İki Çikiş Yerinden, Ön Ve Arkadan (Çikan Şeylerden Ötürü) Vâcib Gören Kimse Babi [66]

Ve Atâ ibn Ebî Rebâh, arkasından kurt yâhud zekerinden bit gibi bir haşere çıkan kimse hakkında: Tekrar abdest alır, dedi.[67]

Câbir ibn Abdillah: Namaz içinde güldüğü zaman namazı tekrar kılar, fakat tekrar abdest almaz, dedi.[68]

Hasen Basrî: Saçından veya tırnaklarından kesip alsa yâhud mestlerini çıkarsa kendisine abdest almak lâzım gelmez, dedi.[69]

Ebû Hureyre: Abdest almak ancak (abdesti bozacak) bir hadesT ten dolayı lâzım gelir, demiştir .[70]

Câbir'den zikredilir ki, Peygamber(S) Zâtu'r-Rıkaa' gazvesinde idi; derken bir adam (yânî Abbâd ibn Bişr) bir ok ile vuruldu. Kendisinden çok kan aktı; bu vaziyette rükû' ve secde edip namazına devam etti.

Hasen Basrî: Müslümanlar yaraları içinde namaz kılmakta devam etmişlerdir, dedi.

Tâvûs ibn Keysân, Muhammed ibn Alî (yânî Hüseyn'in torunu Muhammed Bakır), Atâ ve Hicaz ehli: Kan(çıkmak)da abdest almak yoktur, dediler .[71]

İbn Umer küçük bir yarayı sıktı da ondan kan çıktı. Kendisi bundan dolayı abdest almadı (ve namaz kıldı).[72]

îbn Ebî Evfâ (87), namazda iken kan tükürdü de namazına devam etti .[73]

İbn Umer ve Hasen Basrî, kan aldıran kimse hakkında, kendisine sâdece kan aldırma yerlerini yıkamak lâzım gelir, dediler .[74]

40-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Bir kul, namazı bekleyerek abdestini bozmadan mescid-de bulunduğu müddetçe hep namazdadır". (Ebû Hureyre bu hadîsi söyleyince) yabancı bir adam: Hades (yânî abdesti bozan) nedir, yâ Ebâ Hureyre? diye sordu. Ebû Hureyre de, sesli

yellenmeyi kasdede-rek, sestir, dedi.[75]

41-....... Bize İbn Uyeyne, Zuhrî'den; o da Abbâd ibn Temîm'den; o da amucasi (Abdullah ibn Zeyd)ndan tahdîs etti. Peygamber (S): "Namaz kılan kimse bir ses işiünceye yâhud bir koku hissedinceye kadar (namazdan) ayrılmasın" buyurmuştur.[76]

42-....... Muhammed ibnu'l-Hanefiyye şöyle demiştir: Alî ibn Ebî Tâlib (R) şöyle dedi: Ben mezîsi çok bir kimse idim. Bunu Rasû-lullah'a sormaya utandım da Mıkdâd ibn Esved'e sormasını emrettim. O da sordu. Rasûlullah: "Abdest almak îcâb eder" buyurdu. Bu hadîsi Şu'be (ibn Haccâc) de A'meş'ten rivayet etti. [77]

43-....... Atâ ibn Yesâr haber vermiştir. Ona da Zeyd ibn HâIid, Usmân ibn Affân'a şöyle sorduğunu haber vermiştir: Usmân'a: Bir kimse cinsî münâsebet yapar da menisi gelmezse ne (yapmalıdır) dersin? dedim. Usmân: Namaz için abdest aldığı gibi abdest alır, bacakları arasını yıkar, dedi. Usmân: Ben bunu RasûluIlah(S)'tan işittim, diye de ilâve etti.

Râvî Zeyd: Ben bu mes'eleyi Alî, Zubeyr, Talha ve Ubeyy ibn Ka'b'dan da sordum. Bunların hepsi de o cinsî münâsebet yapan kimşeye böyle emrettiler, dedi .[78]

44-....... Bize İshâk -ki o İbnu Mansûr'dur- tahdîs edip şöyle dedi: Bize Nadr haber verip şöyle dedi: Bize Şu'be, Hakem (ibn Utey-be)'den; o da Zekvân Ebû Salih'ten; o da Ebû Saîd Hudrî(R)'den haber verdi (o şöyle demiştir): Rasûlullah (S) Ensâr'dan bir adama haber gönderip istedi. O zât, başı su damlaya damlaya geldi. Peygamber: "Galiba seni aceleye getirdik" buyurdu. O zât: Evet, dedi. Bunun üzerine Rasûîullah: "Şayet işin aceleye getirilir yâhud menî getirememeğe ma'rûz bırakılırsan, sana yalnız abdest almak lâzım olur" buyurdu. Bunu rivayet etmekte Nadr ibn Şumeyl'e Vehb ibn Cerîr mutâbaat edip: Bize Şu'be tahdîs etti dedi: Ebû Abdillah Buhârî şöyle dedi: Gunder ve Yahya (ibn

Saîd el-Kattân bu hadîsi) Şu'-be'den (bu isnâd ve metin ile rivayetlerinde) abdest almak sözünü söylemediler (de sâdece üzerine lâzımdır ma'nâsma fealeyke dediler) .[79]

37- Kişinin Kendi Arkadaşina Yardim Ederek Abdest Aldirmasi Babi

45-....... Usâme ibn Zeyd(R)'den (o şöyle demiştir):

Rasûlullah (S) Arafat'tan hareket ettiği zaman dağ arasındaki yola yöneldi ve hacetini yerine getirdi. Usâmetu'bnu Zeyd dedi ki: Müteakiben ben Rasûlullah'ın üzerine su dökmeğe, o da abdest almağa başladı. Ben: Yâ Rasûlallah, namaz mı kılacaksın? dedim. "Namaz" kılınacak yer öniinde(yâm ileride) buyurdu .[80]

46-....... Urve, Mugîretu'bnu Şu'be'den tahdîs ediyordu. Mugîre, bir seferde Rasûlullah'ın maiyyetinde bulunmuş. Rasûlullah bir hacetini yerine getirmek için gitmiş. Müteakiben abdest alırken suyunu Mugîre dökmeğe başlamış. İşte bu abdestte Peygamber, yüzünü ve ellerini yıkamış, başına ve mestleri üzerine mesh etmiştir .[81]

38- Abdestsiz İken Kur'ân Okumak Ve Başka İşler Yapmak Babi

Mansûr ibn Mu'temir, ibrâhîm en-Nahafden: "Hammâmda (Kur'ân) okumakta ve abdestsizken

risale yazmakta be's yoktur" demiştir [82]. (Ebû Hanîfe'nin hocası) Hammâd ibn Süleyman, İbrâhîm Nahaî'den: "Eğer hammâmdakilerin üzerlerinde fûtaiarı varsa onlara selâm ver, yoksa selâm verme' demiştir.[83]

47-....... Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle haber vermiştir: Kendisi bir gece Peygamber'in zevcesi Meymûne'nin yanında kalmıştır. Bu Meymûne, İbn Abbâs'ın teyzesidir.İbn Abbâs dedi ki: Ben yastığın enine yattım, Rasûlullah ile ehli de yastığın uzunluğuna başlarım koyarak uzandılar. Rasûlullah (S) uyudu. Nihayet gece yarıyı bulduğunda yâhud biraz evvelce yâhud biraz sonraca

uyandı. Oturup eliyle yüzünden uykuyu silmeğe başladı. Ondan sonra Âlu İmrân sûresinin son on âyetlerini okudu. Sonra kalkıp asılı duran küçük bir kırbaya uzandı. Ondan güzel bir abdest aldı. Sonra namaza durdu. İbn Abbâs dedi ki: Ben de kalktım ve O'nun yaptığı gibi yaptım. Sonra gittim ve yanıbaşına durdum. Sağ elini başımın üzerine koydu ve sağ kulağımı tutup büktü. Sonra iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'-at, yine iki rek'at, yine iki rek'at, yine iki rek'at kılıp, ondan sonra tek rek'at kıldı. Sonra müezzin gelinceye kadar yine yattı. Sonra kalktı ve hafîf iki rek'at daha kıldı. Sonra çıkıp sabah namazını kıldırdı. [84]

39- Hafif Olanindan Değil De Ağirlik Verici Bayilmadan Dolayi Abdest Almayi Vacib Gören.Kimsîe Babi

48-....... Esma (R) şöyle demiştir: Güneş tutulduğu zaman Peygamber'in zevcesi Âişe'ye geldim. Bir de baktım ki, insanlar hep di-kelmiş .namaz kılıyorlar. Baktım Âişe de kalkmış namaz kılmakta. İnsanlara ne oluyor? dedim. Âişe eliyle göğe doğru işaret edip Sub-hânallah dedi. Ben: Bu bir alâmet mi? diye sordum. Âişe başıyle evet diye işaret etti. Bunun üzerine ben de kalkıp namaza durdum. Nihâyet (kıyamın uzunluğundan) üzerime baygınlık geldi. Başımın üstüne su dökmeğe başladım [85]. Rasûlullah (S) namazdan ayrılınca Allah'a hamd ve sena ettikten sonra şöyle buyurdu: "Cennet ve cehenneme kadar (evvelce) görmemiş olduğum hiçbir şey kalmadı ki, bu makaamımda onu görmüş olmayayım. Veyemîn olsun bana vah-yolundu ki, sizler kabirlerde Deccâl imtihanına benzer yâhud ona yakın bir imtihana çekileceksiniz -Râvî: Esmâ'nın bu, benzer yâhud yakın tâ'bîrlerinden hangisini söylediğini bilemiyorum, dedi- Birinize gelinecek de: Bu adam (yânî Muhammed) hakkındaki ilmin redir? denilecek. Mü'min yâhud yakın sahibi olan kimse -Râvî: Esma, bu iki sözün hangisini söyledi bilmiyorum, dedi- 'O Allah'ın elçisi Muham-med'dir, bize beyyinelerle hidâyet getirdi. Biz de icabet ettik ve O'na uyduk' diyecektir. Bunun üzerine ona: Sen iyi hâlde yat uyu. Biz kat T olarak bildik ki sen O'na iyice inanmışsın, denilecektir. Münafık yâhud kalbinde şübhesi olan kimseye gelince -Râvî: Esma bunların hangisini söyledi bilmiyorum, dedi- o: Ben bilmiyorum. İnsanlardan işittim, bir şey söylüyorlardı,

onu ben de söyledim, diyecektir"[86].

40- Yüce Allah'in "Başlarınızı Meshediniz." (Ci-Mâide: 6) Sözünden Dolayi Başin Hepsini Mesh Etme Babi

İbn Müseyyeb: Kadın, erkek menzilesindedir; o da başı üzerine mesheder, dedi[87]. Mâlik'e: Başının bir kısmına meshetmesi kâfi gelir mi?dîye soruldu da o kâfî gelmiyeceğine aşağıdaki Abdullah ibn Zeyd hadîsini hüccet getirdi [88].

49-....... Bize Mâlik, Amr ibn Yahya eî-Mâzinî'den; o da babasından şöyle haber verdi ki: Bir adam Abdullah ibn Zeyd'e -ki bu Amr ibn Yahya'nın dedesidir-: RasûIullah(S)'ın nasıl abdest alıyor-duğunu bana gösterebilir misin? diye sormuş. Abdullah ibn Zeyd de: Evet, demiş. Bunun üzerine su istemiştir. Râvî dedi ki: Ellerine su dökdükten sonra iki kerre yıkadı. Sonra üç defa ağzını çalkalayıp, burnunu temizledi. Sonra yüzünü üç defa yıkadı. Sonra ellerini dirseklere kadar ikişer defa yıkadı. Sonra iki eliyle bütün başını meshe-dip her iki elini İleri geri götürdü. Ve başının ön tarafından başlayıp ellerini arkasına götürdü. Oradan da başladığı yere getirdi. Ondan sonra ayaklarını yıkadı[89].

50-....... Bize Vuheyb, Amr'dan; o da babası(Yahyâ ibn Umâre)'ndan tahdîs etti. Şöyle dedi: Şâhid oldum ki, Amr ibn Ebî Ha-sen, Abdullah ibn Zeyd'e Peygamber'in abdest alışını sordu. O da bir tas su istedi de onlar için Peygamber'in abdest alışı gibi abdest aldı. Şöyle ki: Tastan eli üzerine eğerek su döktü ve ellerini üç defa yıkadı. Sonra elini tasın içine soktu ve üçer defa avuçlayarak ağzını çalkaladı, burnuna su verdi. Sonra elini daldırıp yüzünü üç defa yıkadı. Sonra herbir elini dirseklere kadar ikişer defa yıkadı. Ondan sonra elini sokup başım mesnetti. Şöyle ki: Her iki elini öne ve arkaya doğru bir defa yürüttü. Ondan sonra her iki ayağını da topuklara kadar yıkadı.[90]

42-İnsanlarca (Kabda Kalan) Abdest Suyu Fazlasinin Kullanilmasi Babi

Cerîr ibn Abdillah kendi ev halkına, misvaklanmasından artan su ile abdest almalarını emretmiştir[91].

51-....... Bize Hakem (ibn Uteybe) tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Cuhayfe(74)'den işittim, şöyle diyordu:

RasûluIlah(S-bir seferde) Öğlenin sıcak zamanında yanımıza çıktı. Kendisine abdest alacak su getirildi, abdest aldı. İnsanlar abdest suyunun artanını alıp (teberrüken) vücûdlarına sürmeğe başladılar. Peygamber, önünde bir harbe olduğu hâlde öğleyi ve ikindiyi ikişer rek'at kıldırdı.

Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S-bir defa) içinde su bulunan bir kab istedi. Ellerini, yüzünü kabın içinde yıkadıktan sonra, içine su püskürdü. Sonra onlara: "Bu sudan içiniz ve yüzlerinize göğüslerinize dökünüz" buyurdu. [92]

52-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî' haber verdi -ki o çocuk iken kendi kuyularından Rasülullah'ın onun yüzüne su püskürmüş olduğu kimsedir. Ve Urve (ibn Zubeyr), Mısver'den ve gayrisinden (yânı Mervân ibn Hakem'den) söyledi; Mis-ver ve Mervân'dan her biri arkadaşının hadîsini tahdîs ediyordu- şöyle dedi: Peygamber (S) abdest aldığı zaman sahâbîler onun abdest suyu üzerinde döğüşmeye yaklaşıyorlardı [93].

43- Bâb (Bu, Geçen Bâbdan Bir Fasıl Gibidir)

53-....... Ca'd şöyle demiştir: Ben Sâib ibn Yezîd(91)'den işittim, şöyle diyordu: Teyzem beni Peygamber(S)'in yanına götürdü de: Yâ Rasûlallah! Benim kızkardeşimin bu oğlu ayağından rahatsızdır, dedi. Rasûlullah başımı eliyle sıvazladı ve bana bereket duası etti. Sonra abdest aldı. Ben onun abdest

suyundan içtim. Sonra sırtının arkasında dikeldim ve iki omuzu arasında gerdek çadırının büyük düğmeleri -yâhud keklik yumurtası- gibi Peygamberlik mührünü gördüm.[94]

44- Bir Avuç Sudan Ağzini Çalkalayip Burnuna Da Su Veren Kimse Babi

54-....... Bize Amr ibn Yahya, babası Yahya ibn Umâre'den; o da Abdullah ibn Zeyd'den tahdîs etti. Abdullah ibn Zeyd kabdan eline su döküp ellerini yıkadı. Sonra bir avuç sudan ağzını yıkadı yâhud çalkaladı ve burnuna su verdi. Böyle ağız ve burun yıkamayı üç defa yaptı. Akabinde üç defa yüzünü yıkadı. Ondan sonra dirseklere kadar ikişer defa ellerini yıkadı, başının önünü ve arkasını (bir defa) meshetti, topuklarına kadar ayaklarını yıkadı. Bundan sonra Rasû-lulIah(S)'ın abdest alışı işte böyledir, dedi. [95]

45- Başin Bir Kerre Meshedilmesi Bâbi

55-....... Bize Amr ibn Yahya, babasından tahdîs etti. Babası şöyle demiştir: Ben Amr ibn Ebî Hasen'e şâhid oldum, o Abdullah ibn Zeyd'e Peygamber'in abdest alışını sordu. Bunun üzerine Abdullah ibn Zeyd bir kab su istedi ve onlar için abdest aldı. Şöyle ki: Kabı elinin üzerine meylettirip, ellerini üç defa yıkadı. Sonra elini kabın içine sokup (su alarak) üç avuç ile üç defa ağzım çalkaladı, burnuna su verip çıkardı. Sonra elini kabın içine sokup (su alarak) üç kerre yüzünü yıkadı. Sonra yine elini kabın içine sokup dirseklere kadar ikişer defa ellerini yıkadı. Sonra elini yine kabın içine sokup başını meshedip ellerini ileri geri götürdü. Sonra elini yine kabın içine sokup ayaklarını yıkadı.

Ve keza bize Mûsâ(ibn Ismâîl) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Vu-heyb tahdîs etti...(isnadın bundan sonrası tamamen geçen isnâd gibidir. Bu hadîsin metninde başı mesh cümlesi şöyledir): Sonra başını bir kerre rneshetti, dedi.[96]

46- Kişinin Kendi Karisi İle Beraber Abdest Almasi Ve Kadinin Abdest

Suyu Fazlasi Babi

Ve Umer Hristiyan bir kadının evinde ve sıcak su ile abdest almıştır [97].

56-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) zamanında (hicâb âyeti inmeden) erkeklerle kadınlar birlikte -bir kab içinden- abdest alırlardı [98].

47- Peygamberdin Kendi Abdest Suyundan, Bayilan Kimse Üzerine Dökmesi Babi

57-....... Muhammed ibnu'I-Munkedir şöyle demiştir: Ben Câbir1den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) bana hasta ziyaretine geldi. Ben ise kendimi bilmiyecek kadar hasta idim. Rasûlullah abdest aldı ve abdest suyundan üzerime döktü. Ben kendime geldim ve: Yâ Rasûlallah! Mîrâsım kime kalacak? Benim mîrâsçılarım ancak Kelâ-le (yânı usûl ve furû'dan olmayan kimseler)'dir, dedim. Bunun üzerine mîrâs paylan âyeti nazil oldu [99].

48- Teknede, Çanakta, Ağaçtan Ve Taştan Yapilmiş Kablar Içinde Yikanmak Ve Abdest Almak Babi

58-....... Bize Humeyd (143), Enes(R)'ten tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bir defa namaz vakti geldi. Evi yakın olanlar kalkıp ailesinin yanına (abdest almağa) gittiler. Bir topluluk da kaldı. Rasûlullah'a içinde su bulunan taştan yapılmış bir tekne getirildi. Tekne ise içinde avucunu açamayacak kadar küçük idi. Orada kalanların hepsi o tekneden abdest aldılar. (Râvî dedi ki:) Biz Enes'e: Siz kaç kişi idiniz? diye sorduk. Enes: Seksen ve daha ziyâde idik, dedi.[100]

59-....... Ebû Mûsâ(R)'dan (O şöyle demiştir): Peygamber (S) içinde su bulunan bir kab istedi. Ellerini, yüzünü kabın içinde yıkadıktan sonra içine su püskürdü [101].

60-....... Abdullah ibn Zeyd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) geldi. Biz onun için bakırdan bir tas içinde su çıkardık. Abdest aldı. Şöyle ki yüzünü üç defa, ellerini de ikişer defa yıkadı. Başını meshedip, başının önünü ve arkasını sıvazladı. Ayaklarını da yıkadı [102].

61-.......Âişe(R) şöyle demiştir: Peygamber(S)-'in hastalığı- ağırlaştı da ağrısı şiddetlendiği zaman, benim evimde bakılmak hususunda zevcelerinden izin istedi. Onlar kendisine izin verdiler. Müteakiben Peygamber iki adam arasında, Abbâs ile başka bir zât arasında olduğu hâlde, ayakları yerde sürünerek çıktı. Âişe'den rivayet eden Abdullah şöyle dedi: Ben Âişe'nin sözünü Abdullah ibn Abbâs'a haber verdiğimde o: Diğer adam kimdir biliyor musun? dedi. Ben: Hayır (bilmiyorum), dedim. Abdullah; O Alî'dir, dedi. Âişe tahdîs eder idi ki, Peygamber O'nun evine girip de ağrısı şiddetlendikten sonra: "Üzerime bağlan çözülmedik yedi kırba su dökün, belki hafiflerim de insanlara tavsiyede bulunabilirim" dedi. Bunun üzerine kendisi Peygamber'in zevcesi Hafsa'ya âid olan bir leğen içine oturtuldu. Sonra o kırbaların suyunu üzerine dökmeğe başladık. Nihayet O da: "Artık yaptınız!"diyeişaretetmeğebaşladı.Ondansonrainsanlarınyanınaçıktı[103].

62-....... Bana Amr ibn Yahya, babası Yahya'dan tahdîs etti. Yahya şöyle demiştir: Amucam (Amr ibn Ebî Hasen) abdest almaktan çok sorar dururdu. O Abdullah ibn Zeyd'e: Sen Peygamber(S)'i abdest alırken nasıl gördüğünü bana haber ver, dedi. Bunun üzerine Abdullah, bir tas su istedi. Su kabını elleri üzerine eğip'ellerini üç defa yıkadı. Sonra elini tasın içine sokup bir avuç sudan ağzını çalkaladı ve burnundan su çıkardı. Bu ağız burun yıkamayı üç kerre yaptı. Sonra elini kaba sokup onunla su avuçladı da üç defa yüzünü yıkadı. Sonra dirseklere kadar ellerini ikişer defa yıkadı. Sonra eliyle su alıp başının önünü ve arkasını o su ile mesh etti. Ondan sonra ayaklarını yıkadı. Bunun ardından: Ben

Peygamber'i gördüm, işte böyle abdest alıyordu, dedi.[104]

63-....... Bize Hammâd, Sâbit'ten; o da Enes'ten tahdîs etti ki (şöyle demiştir): Peygamber (S) bir kab su istedi. Kendisine içinde biraz su bulunan ağzı geniş dibi dar bir kab getirildi. Parmaklarını içine koydu. Enes dedi ki: Artık ben onun parmakları arasından suyun kaynayışına bakmağa başladım. Enes dedi ki: O sudan abdest alanları yetmiş ile seksen arasında tahmîn ettim [105].

50- Müdd (Mikdâri Su) İle Abdest Almak Babi

64-....... Bize Mıs'ar (155) tahdîs edip şöyle dedi: Bana İbnu Cubeyr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes(R)'ten işittim, şöyle diyordu:

Peygamber (S) bir sâ' ve nihayet beş müdd (mıkdân su) ile vücûdunu yıkar yâhud yıkanır, bir müdd ile de abdest alırdı [106].

51- Mestler Üzerine Meshetmek Babi

65- Bize Esbağ ibnu'l-Ferec el-Mısrî (226), İbnu Vehb'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Amr (ibn Hâris-148) tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebu'n-Nadr (129), Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'-dan; o da Abdullah ibn Umer'den; o da Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tan tahdîs etti ki, Sa'd Peygamber'in mestler üzerine meshettiğini söyledi. Abdullah ibn Umer de bunu babası Umer'e sordu. Umer: Evet (Peygamber meshetti). Sa'd, Peygamber'den rivâyeten sana birşey söylediği zaman sen artık o mes'eleyi başkasına sorma, dedi[107].

Ve Mûsâ ibn Ukbe (141) şöyle dedi: Bana Ebu'n-Nadr haber verdi ki, ona da Ebû Seleme haber vermiştir. Ona da Sa'd tahdîs etmiştir. (Bir rivayette de) Umer, oğlu Abdullah'a yukarıda geçen sözü tarzında söylemiştir [108].

66-....... Urvetu'bnu'I-Mugîre'den; o da babası el-Mugîretu'bnu Şu'be'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S-bir seferde) hacetini def için dışarıya çıkmış, hacetinden döndüğü zaman Mugîre, içinde su bulunan bir kab ile ardından gitmiş, RasûluIIah'a su dökmüş, Rasûlullah da abdest alıp mestleri üzerine mesh etmiştir [109].

69-....... Mugîre (R) şöyle demiştir: Ben bir seferde Peygamber (S)'in maiyyetinde idim. (Abdest alacağı sırada) mestlerini çıkarmak için davrandım. Peygamber bana: "Onları bırak, çünkü ben ayaklarımı abdeslli oldukları hâlde mestler içine soktum" buyurdu ve (mestleri) üzerlerine meshetti.[110]

53- Koyun Eti Ve Sevîk(Yemek)Ten Dolayi Abdest Almayan Kimse Babi

Ebû Bekr, Umer ve Usmân yediler de abdest almadılar[111].

70-....... Bize Mâlik, Zeyd ibn Eslem'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Abdullah ibn Abbâs'tan haber verdi (o şöyle demiştir): Ra-sûlullah (S) koyun küreği yedi, sonra abdest almadan namaz kıldırdı.[112]

71-.......İbn Şihâb şöyle demiştir. Bana Ca'fer ibn Amr ibn Umeyye haber verdi. Ona da babası (Amr ibn Umeyye) haber vermiştir ki, o RasûlulIah(S)'ı pişmiş koyun küreğinden et kesip yerken görmüş.

O sırada Rasûlullah namaza çağırılmış. Bunun üzerine bıçağı bırakıp abdest almadan namaz kıldirmıştır [113].

54- Sevîk Yemeği Yemekten Dolayi Abdest Almayip Sirf Ağiz Çalkalayan Kimse Babi

72-....... Suveyd ibn Nu'mân (R) haber verdi ki, kendisi Hayber yılında Rasûlullah (S) ile beraber sefere çıkmıştır. Nihayet Sahbâ'ya -ki o Hayber'in aşağısındadır- vardıkları zaman Rasûlullah ikindi namazını kıldırdı. Sonra azıkları istedi. Kavuddan başka birşey getirmediler. Rasûlullah onunla ilgili emrini verdi de kavud ıslatıldı. Müteakiben o kavuddan Rasûlullah da, biz de yedik. Sonra akşam namazına kalktı, ağzını çalkaladı, biz de çalkaladık. Sonra abdest almadan namazı kıldırdı [114].

73-....... Bize îbnuVehb haber verip şöyle dedi: Bana Amr, Bukeyr'den; o da Kurayb'den; o da (mü'minlerin annesi) Meymû-ne(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S), Meymûne'nin yanında bir kürek yedikten sonra abdest almadan namaz kılmıştır.[115]

55- Sütrtcmekvten Dolayi Ağzi Çalkalar Mi? Babi

74-....... Bize Leys,Ukayrden; o da İbn Şihâb'dan; o daUbeydullah ibn Abdillah ibn Utbe'den; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti. (O şöyle demiştir): Rasûlullah (S) süt içti de ağzım çalkaladı ve: "Bu, yağlıdır" buyurdu.

Bu hadîsi îbn Şihâb'dan rivayet etmekte Yûnus ibn Yezîd ile Salih ibn Keysân ayrı ayn Ukayl'e mutâbaat etmişlerdir [116].

56- Uyumaktan Dolayi Abdest Almak İle Bir İki Uyuklamaktan Yâhud Uyuklama Sebebiyle Başini Bir

Defa Beri Öte Meyl Ettirmekten Dolayi Abdest Almayi Vâcib Görmeyen Kimse Babi

75-.......(Âişe-R-şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:"Biriniz namaz

kılarken uyukladığı zaman uykusu gidinceye kadar yatsın. Çünkü uyuklayarak namaz kılarsa bilemez de istiğfar edecek iken belki de o kendine söver."[117]

76-....... Bize Eyyûb, Ebû Kılâbe'den; o da Enes(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Biriniz namazda uyuk-larsa uyusun, tâ ki okuyacağı şeyi bilsin" [118].

57- Abdestli İken Abdest Almak Babi

77-....... Bize Sufyân (es-Sevrî), Amr ibn Âmir'den tahdîs etti. O, ben Enes'ten işittim demiştir. H Buhârî dedi ki: Ve bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahya (ibn Saîd el-Kattân), Sufyân es-Sevrî'den tahdîs etti. Sufyân şöyle demiştir: Bana Amr ibnu Âmir, Enes'ten tahdîs etti. Enes şöyle demiştir: Peygamber (S) her namaz vaktinde abdest alır idi[119]. (Râvî Amr ibn Amir dedi ki:) Ben Enes'e: Ya sizler nasıl yapar idiniz? dedim. Enes: Her birimize abdestini bozmadığı müddetçe (bir vakitten ziyâde namaz için) bir abdest kâfi gelirdi, dedi.[120]

78-....... Bana Suveyt ibnu'n-Nu'mân (R) haber verip şöyle dedi: Hayber yılında Rasûlullah'ın maiyyetinde sefere çıktık. Nihayet Sahbâ'ya vardığımız zaman Rasûlullah (S) bizlere ikindi namazını kıldırdı. Namazı kıldırınca yiyecekleri istedi. Kendisine sevîk (yânî ka-vud)Men başka birşey getirilmedi. Yedik, içtik. Sonra akşam namazına kalktı. Ağzım çalkaladı. Sonra abdest almadan akşam namazım kıldırdı [121].

58- Bâb: Sidiğinden Sakinmamak Büyük Günâhlardandir

79-....... Bize Cerîr, Mansûr'dan; o da Mucâhid'den; o da İbn Abbâs'tan tahdîs

etti. O şöyle demiştir:

Peygamber (S) Medine yâhud Mekke bağçelerinden bir bağçe-nin yanından geçti[122]. Derken kabirlerinde azab olunan iki insanın sesini işitti. Peygamber: "Bunlar azab olunuyorlar, hem de azab olunmaları büyük bir şeyi için değildir" [123] buyurduktan sonra, şöyle devam etti: "Evet, onların biri sidiğinden sakınmazdı, diğeri de koğuculuk ederdi". Ondan sonra yaprakları soyulmuş bir hurma dalı istedi. Dalı iki parça yaptı. Her birinin kabri üzerine bir parça koydu. YâRasûlallah! Bunun niçin yaptın? denildi. "Bunlar kurumadıkları müddetçe -yâhud: kuruyuncaya kadar- onlardan azab hafifletilir" buyurdu.[124]

59- Sidiği Yikamak Hakkinda Gelen Hadîs Babi

Ve Peygamber (S) kabir sahibi için: "O sidiğinden sakınmaz idi..." buyurdu da insan sidiğinden başkasını

zikretmedi [125].

80-....... Bana Atâ ibn Ebî Meymûne, Enes ibn Mâlik'ten tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S) hacetini yerine getirmek için dışarıya çıktığı zamân ben kendisine su götürürdüm. O da bu su ile kendini yıkardı.[126]

60- Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir)

81-....... Bize el-A'meş, Mucâhid'den; o da Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S) iki kabrin yanına uğradı da: "Bun/ar azab olunuyorlar. Azab olunmaları da büyük birşey için değildir. Bunların biri sidikten sakınmaz idi. Diğeri ise lâftaştr, koğuculuk ederdi" buyurdu. Ondan sonra yapraklan soyulmuş yaş bir hurma dah aldı da onu iki parça etti. Sonra her bir kabre bir parça dikti. Yâ Rasûllallah! Bunu niçin yaptın? diye sordular: "Bu çubuklar yaş kaldıkları müddetçe belki onlardan azabla-rı hafifletilir" buyurdu.

Muhammed ibnu'I-Müsennâ şöyle dedi: Ve bize Vekî' tahdîs edip şöyle dedi: Bize A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Ben Mucâhid'den bunun benzerini işittim, o sidiğinden sakınıyordu "[127].

61- Peygamberdin Ve İnsanlarin. Bedevi'yi Mescîddekî İşemesinden Ayrilincaya Kadar Birakmalari Babi [128]

82-....... Bize İshâk, Enes ibn Mâlik'ten haber verdi ki, o şöyle demiştir: Peygamber (S) mescidde işemekte olan bir bedevîyi gördü de: "Onu bırakın" buyurdu. Nihayet işemesinden ayrıldığı zaman bir mıkdâr su istedi de o suyu sidiğin üzerine döktü.[129]

62- Mesciddeki Sidiğin Üzerine Su Dökmek Babi "[130]

83-....... Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe ibn Mes'ûd haber verdi ki, Ebû Hureyre şöyle demiştir: Bedevinin biri dikilip mescidin içinde işedi. Oradaki insanlar bedevîye doğru bağırıştılar. Peygamber

(S) onlara "Onu serbest bırakın... Sonra sidiğinin üzerine dolu bir kova yâhud büyük bir kova su dökünüz. Çünkü sizler ancak kolaylaştırıcılar olarak göndehldiniz, güçlük yapıcılar olarak gönderilmediniz" buyurdu .[131]

Bize Abd£n tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdullah (ibn Mubâ-rek) haber verip şöyle dedi: Bize Yahya ibn Saîd haber verip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim; o da Peygamber'den bu hadîsi rivayet etti.[132]

63- Bâb: Sidiğin Üzerine Su Döker

84-....... Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, şöyle dedi: Bir bedevi geldi de mescidin bir tarafına işedi. İnsanlar onu azarladılar. Peygamber (S) de azarlayanları nehyetti. Bedevi işemesini bitirince, Peygamber büyük -yâhud dolu- bir kova su istedi de, bu su sidiğin üzerine döküldü.[133]

64- Çocuklarin Sidiği(Nin Hükmü) Babi[134]

85-.......Mü'minlerin annesi Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'a küçük bir çocuk getirildi. Çocuk O'nun elbisesinin üzerine işedi. Ra-sûlullah hemen su istedi de onu sidiğin üzerine döktü.[135]

86-....... Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe'den; o da Mıhsan kızı Ümmü Kays'tan haber verdi. O, henüz yemek yiyemiyen küçük bir oğlunu Rasûlullah'a getirmiştir. Rasûlullah (S) çocuğu kucağına oturttu. Akabinde çocuk Peygam-ber'in elbisesi üzerine işedi. Rasûlullah su istedi. Suyu azar azar (sidiğin üstüne) döktü de onu yıkamadı. [136]

65- Ayakta Ve Oturarak Işemedin Hükmü) Babı [137]

87-....... Huzeyfe (R-36) şöyle demiştir: Peygamber (S) -bir kerre Ensâr'dan- bir kavmin süprüntülüğüne vardı da ayakta dikilerek işedi. Sonra su istedi. Ben de O'na bir mıkdâr su götürdüm, kendisi onunla abdest aldı.[138]

66- Arkadaşinin Yaninda İşemek Ve Duvar İle Sütrelenmek Babi [139]

88-....... Huzeyfe (R) şöyle demiştir: Ben kendimi bildim ki, ben Peygamber ile beraberce yürüyorduk. Derken Peygamber bir kavmin bir duvar arkasındaki süprüntülüğüne geldi ve herhangi birinizin dikelmesi gibi dikelİp işedi. Ben de ondan uzaklaştım. Kendisi bana işaret etti. Ben de yanına vardım ve işemesini bitirinceye kadar topuğunun yanında -yânî arkasında- dikeldim.[140]

67- Bir Kavmin Süprüntülüğü Yaninda İşeme Babi [141]

89-....... Ebû Vâil şöyle demiştir: Ebû Mûsâ el-Eş'ârî sidik serpintileri dokunmasın diye pek ziyâde şiddet gösterir, ve İsrail oğullan'-ndan birinin elbisesine sidik değerse onu mıkrâz ile kesdiğini söylerdi. Huzeyfe -bunu işitince-: Ah keski Ebû Mûsâ böyle şiddetli davranmaktan ve böyle söylemekten kendini tutsaydı! Rasûlullah (S) bir kavmin süprüntülüğüne geldi de ayakta dikelerek işedi... demiştir.[142]

68-Kani Yikamak Babi

90-....... Bana Fâtıma, Esmâ'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bir "kadın

Peygamber(S)'e geldi de: Birimiz elbise üzerinde hayız görürse nasıl yapsın buyurursun? diye sordu. Rasûlullah: "Elbisesini eliyle ovalar, sonra su ile oğuşturup sıkar, sonra üzerine azar azar su döker, ondan sonra onunla namaz kılar" buyurdu.[143]

91-....... BizeHişâmibn Urve, babasından; o da Âişe(R)'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ebû Hubeyş kızı Fâtıma, Peygamber'in yanına geldi ve: Yâ Rasûlallah! Ben devamlı kanamaya ma'rûz kılınan bir kadınım, temiz olamıyorum. Namazı terk mi edeyim? diye sordu. Rasûlullah (S): "Hayır, bu hayız değildir; bir damar(d&n gelen kan)dtr. Senin asıl hayzın (başlama zamanı) geldiği vakit namazı bırak. Hayzın (kesilme zamanı) gelince kendinden kanı yıka (yânî yıkan), sonra namaz kıl" buyurdu.

Hişâm dedi ki: Ve babam (Urvetu'bnu'z-Zubeyr) şöyle dedi: ' 'Ondan sonra yine o vakit gelinceye kadar her bir namaz için abdest al" buyurdu [144].

69- Meniyi Yikamak, El İl.E Sürtüp Ovalamak Ve Kadindan İsabet Eden Şeyleri Yikamak Babi

92-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben, Peygamber'in elbisesinden cenabet izini yıkardım da O, elbisesinde yer yer su ıslakları olduğu hâlde namaza çıkardı . [145]

93- Bize Kuteybe tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yezîd fibn Zuray') tahdîs edip şöyle dedi: Bize Amr, Süleyman'dan tahdîs etti. Süleyman (ibn Yesâr): Ben Âişe'den işittim demiştir. H ve keza bize Mü-sedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdulvâhid tahdîs edip şöyle dedi: Bize Amr ibn Meymûn, Süleyman ibn Yesâr'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Âişe'ye elbiseye isabet eden meniden sordum. Âişe: Ben onu Rasûlullah'ın elbisesinden yıkardım da, yıkama izi, yer yer ıslaklıklar elbisesinde göründüğü hâlde namaza çıkardı, dedi.[146]

70- Bâb: Cenabeti Yâhud Cenabetin Gayrisini Yikayip Da Yikanan Şeyin İzi Gitmediği Zaman [147]

94-....... Bize Amr ibnu Meymûn tahdîs edip şöyle dedi: Ben Süleyman ibn Yesâr'a,cenâbetlik isabet eden elbise hakkında sordum. Dedi ki: Âişe (R): Ben onu Rasûlullah'ın elbisesinden yıkardım. Ondan sonra Rasûlullah, o elbisede yıkama izi, suyun ıslaklık lekeleri olduğu hâlde namaza çıkardı, dedi.[148]

95-....... Bize Amr ibnu Meymûn ibn Mihrân, Süleyman ibn YeSâr'dan; o da Âişe'den, Âişe'nin Peygamber'in elbisesinden meniyi yıkar olduğunu, yıkamadan sonra da o elbisede ıslaklık izini yâhud birçok ıslaklık izlerini gördüğünü tahdîs etti.[149]

71- Develerin, Diğer Dört Ayakli Hayvanlarin, Koyunlarin Sidikleri Ve Koyun Ağillari Babi

Ve Ebû Mûsâ, sahra yanıbaşında olduğu hâlde postacıların, elçilerin evinde ve hayvan fışkısı bulunan yerde namaz kıldırdı da: Burası ile orası (namazın şahinliğinde) musâvîdir, dedi.[150]

96-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb'dan: o da Ebû Kılâbe'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti. O şöyle demiştir:

Ukl veya Ureyne kabîlelerinden bir takım insanlar (Medine'ye) geldiler. Mîde hastalığından dolayı Medine'de ikaamet etmek istemediler. Peygamber (S) onlara sütlü develerin bulunduğu yere gitmelerini, develerin sidiklerinden ve sütlerinden içmelerini emretti [151]. Onlar gittiler. Sağlamlaştıkları zaman Peygamber'in çobanını öldürdüler ve develeri sürüp götürdüler. Bu haber gündüzün evvelinde geldi. Peygamber arkalarından bir müfreze gönderdi.

Gündüz yükselince adamlar getirildiler. Rasûlullah (kısas olarak) ellerinin, ayaklarının kesilmesini emretti. Bu canilerin gözleri de oyulup Harre'ye atıldılar. Onlar su istiyorlardı, (ölünceye kadar) kendilerine su verilmedi.

Ebû Kılâbe: İşte bunlar hırsızlık yapmışlar, insan öldürmüşler,îmâna girmelerinin ardından kâfir olmuşlar, bu cürümleri işlemekle beraber Allah'a ve Rasûlü'ne de muhârib olmuşlardır, dedi [152].

97-....... Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), mescidin bina olunmasından evvel koyun ağıllarında namaz kıldırır idi [153].

72- Yağ Ve Su İçine Murdar Şeylerin Düşmesi(Nin Hükmü) Babi

Ve Zuhrî: (Murdar şeye âid) Tad yâhud koku yâhud da renk, suyu değiştirmediği müddetçe, suda be's 'i yoktur (yânî su murdar olmamıştır), demiştir [154]. t Hammâd ibn Ebî Süleyman: Ölmüş kuş tüyü ile su murdar olmaz,demiştir .[155]

Ve keza Zuhrî: Fîl ve diğerleri gibi, ölü hayvan kemikleri hakkında ve bunlardan tarak, yağdanlık yapıp kullanan ve bunda be's görmeyen birçok selef âlimlerine yetiştim, demiştir.

Muhammed ibn Şîrîn ile İbrâhîm Nahaî de: Fîl dişi ticâretinde be's yoktur, demişlerdir [156].

98-....... Bana Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah'tan; o da İbn Abbâs'tan; o da Meymûne'den tahdîs etti (O şöyle demiştir): Rasûlullah'a (donmuş) yağın içine düşmüş fareden soruldu. Rasûlullah (S): "Fareyi ve etrafındaki yağlan atınız; işte bunların topunu atınız da yağınızı yiyiniz" buyurdu.[157]

99-....... Bize Ma'n (ibn îsâ-198) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe ibn Mes'-ûd'dan; o da İbn Abbâs'tan; o da Meymûne'den tahdîs etti (O şöyle demiştir): Peygamber(S)'e, bir yağ içine düşmüş olan fareden soruldu. "O fareyi ve farenin etrafındaki yağlan alınız da, bu alınanların hepsim atınız" buyurdu. (Aliyyu'bnu'l-Medînî yukanki isnâdla dedi ki:) Ma'n şöyle dedi: İmâm Mâlik bize... İbn Abbâs'tan, o da Meymûne'den... diyerek sayamıyacağım kadar hadîs söyledi [158].

100-....... Bize Ma'mer (ibn Râşid), Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Müslümânın Allah yolunda alacağı her yara, kıyamet gününde yeni açıldığı andaki hey'eti üzere kan fışkırıyor gibi olur: Rengi kan rengidir, fakat kokusu misk kokusudur" [159].

73- Akmayan Durgun Su Babi

101-....... Bize Ebu'z-Zinâd haber verdi ki, ona da Abdurrahmân ibn Hurmuz el-A'rac tahdîs etmiştir. O da Ebû Hureyre'den işit-miştir. O da Rasûlullah (S)'tan şöyle buyururken işitmiştir: "Bizler, sonra gelenleriz. (Kıyamet gününde) öne geçecek olanlarız". Bu, geçen hadîsin isnâdıyle: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Hiç biriniz, akmayan durgun suya işemesin. Sonra ondan (su alıp) yıkanır" [160].

74- Bâb: Namaz Kilanin Sirtina Pislik Yâhud Cife Atildiği Zaman O Kimsenin Namazi Bozulmaz

İbn Ömer, namaz kılarken elbisesinde kan gördüğü zaman o elbiseyi bırakır ve namaz kılmasına devam ederdi [161]. Saîd ibn Müseyyeb ile Şa'bî: İnsan, elbisesinde kan yâhud menî varken namaz kıldığı zaman yâhud kıbleden başka tarafa namaz kıldığı zaman yâhud teyemmüm edip namaz kıldıktan sonra vakti

içinde suya eriştiği zaman, o namazı iade etmez, dediler [162].

102- Bize Abdan tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam (Usmân ibn Cebele), Şu'be'den; o da Ebû îshâk'tan; o da Amr ibn Meymûne (75)'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan haber verdi. O şöyle demiştir; Rasûlullah (S) secde ettiği sırada... H Buhârî dedi ki: Ve keza bana Ahmed ibn Usmân (260) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu-rayh ibn Mesleme (222) tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbrâhîm ibn Yûsuf (198), babasından; o da Ebû İshâk'tan tahdîs etti. O şöyle dedi: Bana Amr ibn Meymûn tahdîs etti. Ona da Abdullah ibn Mes'ûd şöyle tahdîs etmiştir:

Peygamber (S), Beyt'in yanında namaz kılıyordu. Ebû Cehl ile bâzı arkadaşları da oturuyorlardı. Derken onların biri diğerine: Fu-lan oğulları'nm (yeni kesilen) devesinin döl eşini hanginiz getirir de, secdeye vardığında onu Muhammed'in sırtına koyar? dedi. O topluluğun en şakî olanı seğirdip onu getirdi. Bekledi, Peygamber (S) secdeye varınca sırtının üzerine iki omuzu arasına koydu. Ben ise hiçbir işe yaramıyarak bakıyordum. Keski benim için men' edici kuvvetler olaydı! İbn Mes'ûd dedi ki: Onlar gülmeğe ve birbirine isnâd etmeğe başladılar. Rasûlullah ise secdeden başını kaldırmıyordu. Nihayet Fâ-Uma yanma geldi ve onu sırtından attı. Rasûlullah başını kaldırdı. (Namazı bitirdikten) sonra üç defa: "Yâ Allah! Kureyş'i sana havale ederim" dedi. Rasûlullah onlara beddua edince, bu onlara ağır geldi. İbn Mes'ûd der ki: Çünkü onlar bu şehirde duanın kabul edilecek olduğuna kaail idiler. Ondan sonra Rasûlullah isim sayarak: "Yâ Allah Ebû Cehl'i sana havale ederim; Utbe ibn Rabîa'yı, Şeybe ibn Rabî-a'yı, Velîdibn Utbe'yi, UmeyyeibnHalef'i, ükbe ibn EbîMuayt'ı sana havale ederim" dedi. Yedinciyi de saydı, fakat biz onu zabt edemedik. İbn Mes'ûd der ki: Nefsim elinde bulunan Allah'a yemîn ederim ki, Rasûlullah'ın saydığı isimlerin sahihlerini Kalîb'de, yânı Bedir çukurunda yere serilmiş gördüm .[163]

75- Elbisede Tükürük, Sümük Ve Benzeri Bir Şey (Bulunmasinin Hükmü) Babi

Ve Urve ibn Zubeyr dedi ki: Misver ibn Mahreme ile Mervân ibn Hakem'den:

Peygamber (S), Hudeybiye zamanında çıktı...Ve râvî bu hadîsi ve içindeki şu kısmı zikretti:

Peygamber (S) tükürdükçe tükürüğü muhakkak sahâbîlerinden bîrinin elinin içine düştü, akabinde o kimse bu tükürük ile yüzünü ve cildini ovaladı.[164]

103-....... Bize Sufyân (es-Sevrî), Humeyd'den; o da Enes'ten tahdîs etti. Enes (R): Peygamber (S) elbisesinin içine tükürdü... demiştir. (Buhârî dedi ki:) Bu hadîsi İbnu Ebî Meryem (224), uzun uza-dıya zikredip şöyle dedi: Bize Yahya ibn Eyyûb (168) haber verip şöyle dedi: Bana Humeyd tahdîs edip: Ben (bu hadîsin benzerini) Peygam-ber'den olmak üzere Enes'ten işittim, dedi [165].

76- Râb: Şira İle Ve Sarhoş Edicî İçki İle Abdest Almak Caiz Olmaz

Hasen Basrî şıraile abdest almayı kerîh gördü [166]. Keza Ebû'l-Aliye de bunu kerîh gördü [167].

Atâ ibn Ebî Rebâh: Teyemmüm etmek bana, şıra ile ve süt ile abdest almaktan daha sevimlidir, dedi [168]

104-....... Bize Zuhrî, Ebû Seleme'den; o daÂişe'den tahdîs ettiki, Peygamber (S): "Sarhoşluk veren her içki haramdır" buyurmuştur.[169]

77- Kadinin Kendi Babasini; (Yânî) Babasinin Yüzünden Kani Yikamasi Babi

Ebû'l-Aliye de: Ayağımın üzerine mesh ediniz, çünkü o hastadır, demiştir[170].

105-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne, Ebû Hâzım(135)'dan haber verdi. O da Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (91)'den işitmiştir (şöyle ki): Benimle Sehl'in arasında hiçbir kimse yok iken (yânî birbirimize o kadar yakın bulunurken) insanlar Sehl'e: Peygamber (S)'in yarası ne ile tedâvî edildi? diye sordu. Buna cevaben Sehl şöyle dedi: Bunu benden ziyâde bilen kalmadı. Alî, kalkanı ile su getiriyor, Fâtıma da Peygamber'in yüzündeki kanı yıkıyordu. Ve (sonra) bir hasır parçası alınıp yakıldı ve yarası onunla dolduruldu [171].

78- Dişleri Misvak Sürtüp Ovalamakla Temizlemek Babi

İbn Abbâs: Ben Peygamber'in yanında geceledim, kendisi dişlerini ovaladı, dedi [172].

106-....... Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber (S)'in yanına vardım, O'nun, elindeki misvakla dişlerini sürtüp temizlediğini ve ağzında misvak olduğu hâlde öğürür gibi u\ u' dediğini gördüm.[173]

107-....... Bize Cerîr (ibn Abdilhamîd), Mansûr'dan; o da Ebû Vâil'den; o da Huzeyfe'den tahdîs etti. O: Peygamber (S) geceleyin kalkınca misvak ile ağzını sürtüp ovalardı, demiştir [174].

79- Misvaki Daha Büyük Olana Vermek Babi

108- Ve bize Affân (ibn Müslim-220) şöyle dedi: Bize Sahr ibn Cuveyriye, Nâfi'den; o da İbn Umer'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Ru'yâda kendimi bir misvak ile dişlerimi ovalıyorum gördüm. Yanıma, birisi diğerinden daha yaşlı olan iki kimse geldi. Ben misvakı onların küçük olanına

uzattım. Bana: Büyüğüne ver, denildi. Ben de misvakı büyüğüne verdim".

Ebû Abdillah el-Buhârî der ki: Bu metni, Nuaym ibn Hammâd, Abdullah ibn Mübârek'ten; o da Usâme ibn Zeyd el-Leysî'den; o da Nâfi'den; o da îbn Umer'den olmak üzere kısa olarak rivayet etmiştir [175].

80- Geceyi Abdestü Olarak Geçiren Kimsenin Fazileti Babi

109-....... Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bana şöyle buyurdu: "Yatacağın yere vardığın zaman namaz için ab~ dest alışın gibi abdest al, sonra sağ tarafın üzerine yat. Sonra:

Allâhümme eslemtu vechî ileyke vefavvadtu emri ileyke. Ve el-ce'tu zahrîileyke rağbeten ve rahbeten ileyke. La melcee velâ mencâ minke illâ ileyke.

Allâhümme âmentu bi-kitâbike'llezîenzelte ve b'ı-nebiyyikellezî erselteİ Yâ Allah, kendimi Sana teslim ettim. İşimi Sana bıraktım. Arkamı Sana dayadım. Çünkü ümîdim de ancak Sen'dendir. Sen'-den sığınacak yer yine Sen'sin, Sen'den kurtulacak yer de yine Sen'sin.

Yâ Allah, indirdiğin Kitâb'ına ve gönderdiğin Peygamber'ine îmân ettim!) de. Şayet o gece ölecek olursan fıtrat (yânî İslâm Dîni) üzere ölürsün. Sen bu sözleri, söyleyeceğin sözlerin sonuncusu yap".

Berâ der ki: Ben bu sözleri Peygamber'in huzurunda tekrar ettim. "Atlâhumme âmentu bi-kitâbikellezîenzelte"yt varınca "Ve Ra-sûl'ke'llezî erselte" dedim. Rasûlullah: "Hayır (Ve Rasûlike... deme, fakat) 'Ve nebiyyike'llezî erselte'" buyurdu [176].

[1] Daha önce (îmân Kitâbı'nın başında) de zikretmiştik ki, Buhârî, kitabını evvelâ "Vahy Babı" mukaddimesiyle başlatmış, bundan sonra fıkıh bâblarına şâmil olan diğer kitâbları sırasıyle zikretmiştir. îmân Kitabı ile ilim Kitâbı'nı, îmân Kitâbı'nın başında zikrettiğimiz ma'nâdan dolayı öne geçirmişti. Ondan sonra ibâdetlerle ilgili olan kitâbları zikre başladı. İbâdetlerle ilgili kitâbları muamelât, âdâb, hudûd... gibi işlerle ilgili diğer kitâblardan evvel getirdi. Çünkü bunların îmân ve İlim Kitâbları'nın ardından zikredilmesi daha münâsibdir. Zîrâ ibâdetlerin aslı ve dayanağı îmândır. Abdest almadan sonra diğer ibâdetlerden önce bütün nevi'leriyle Namaz Kitâblarını getirdi. Çünkü namaz, kitâbda ve sünnette îmânın arkasından gelicidir. Çok devretmesinden dolayı onu bilmek ihtiyâcı daha şiddetlidir. Namaz Kitâbı'ndan evvel Abdest Alma Kitâbı'nı getirdi. Çünkü abdest alma, namazın şartıdır. Bir şeyin şartı ise kendinden öne geçer. Bâzı Buhârî nüshalarında "Taharet Kitabı" şeklinde gelmiş, bunun ardından da "Abdest alma hakkında gelenler babı" gelmiştir. Bu şekil daha münâsibdir. Çünkü Tahâret (= Temizlik) abdest almadan daha umûmîdir... (Umdetu'l-Kaarî, s.641).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/286.

[2] Bu âyette abdest alma, gusul etme ve suyun yokluğunda veya suyu kullanmaya mânı' hâllerde teyemmüm yapma esâsları, farzları takrîr ve tesbît edilmiştir. Bu üç çeşit temizlik en-Nisâ: 4/43. âyetinde de bildirilmiştir.

Abdest, hadesten taharet yânî i'tibârî ve görülmeyen bir kirlilikten temizlik olduğu için, bununla necasetten taharet için olan yıkamayı birbirine karıştırmamalıdır. Necasetten taharette pislik iyice zâil oluncaya kadar yıkamak ve icâbına göre oğmak veya silmek lâzım ise de, abdestte bu iki temizliğe mâni' olan kir ve pislikler daha evvel giderilmiş bulunacağından, görülmeyen hadesi gidermek için bir defa yıkamak kâfi olabilir; farzı bu kadardır. Çünkü emr tekrar îcâb etmez, fakat iki daha iyidir ve üç defa tekrar sünnettir... Abdestin, guslün, teyemmümün hikmeti maddî nezâfet ve ma'nevî taharettir... (Hakk Dini, II,1587).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/287.

[3] Buna ayrılmış olan bir bâbda mevsûlen zikredeceği bir ta'lîkdir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/287.

[4] Bu da kendisine ayrılmış olan bir bâbda mevsûlen zikredeceği bir ta'lîkdir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/287.

[5] Buhârî bununla İbn Ebî Şeybe'nin ve İbn Mâce'nin bâzı sahâbî ve tabiîlerden bu ma'nâda rivayet ettikleri hadîsleri işaret etmiştir. Bâzı şarihler de: Buhârî'nin bu sözü, üç defadan fazlayı men'e dâir olan icmâın nakline işarettir, demişlerdir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/287.

[6] Bu bâb ismi, Müslim'in ve diğer muhaddislerin tahrîc ettikleri bir hadîsin lâfzıdır. Bu hadîsin birçok tarikleri vardır, fakat bunlar içinde Buhâri'nin şartına uygun olanı yoktur. İşte bu sebebden dolayı onu bâb ismi olarak zikretti de bâbın altında Ebû Hureyre hadîsini getirdi.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/287.

[7] Ebû Hureyre'nîn hades nevi'lerinden yalnız bu ikisini söylemesi ya diğerleriyle evleviyyetle namaz kılmamıyacağını kasdetmesinden, yâhud Hadramevtli sorucunun, namaz esnasında musallîden vâki' olabilecek hadesleri sormuş olmasından dolayıdır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/288.

[8] Peygamber'in buradaki sözü, abdest almanın faziletine ve abdest organlarında abdest suyunun değdiği yerlerin âhırette ayrı bir parlaklık ve nûrlulukta olacaklarına açıkça delâlet etmektedir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/289.

[9] Bu hadîste İslâm'ın asıllarından bir asıl ve fıkhın kaaidelerindenbir kaaide vardır. O da, eşya, aksi kesinlikle bilininceye kadar asılları üzerinde bekaa ile hükmedilir; birden meydana geliveren şekk onlara zarar vermez kaaidesidir. Âlimler bu kaaide üzerinde ittifak etmişlerdir, fakat kullanma keyfiyyetinde, yânî uygulamada görüş ayrılıkları vardır... (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/289.

[10] Yânî Sufyan ibn Uyeyne, babın hadîsini Amr'dan bir defa mücmel muhtasar, bir defa da mufassal olmak üzere, iki kerre rivayet etmiştir. Bâb ismi için tesbit edilen, ikincisidir. Buhârî icmali ikincisine ilâve etti.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/290.

[11] Amr ibn Dînâr: Evet insanların söyleyegeldiği şey hakktır. Çünkü ben Ubeyd ibn Umeyr'den işittim: Peygamberlerin ru'yâsı vahiydir, dedikten sonra:

"İbrahîm: Oğulcuğum, ben seni ru 'yâmda boğazlıyorum görüyorum, dedi" âyetini okudu. -Bunu Müslim merfû' olarak rivayet etti.- Binâenaleyh, onların kalblerinin, kendilerine vahyedilen şeyleri bellemeleri için uyumamaları îcâb eder. Nitekim söyleyen söyledi ve söyleyişi de güzel yaptı:

"Peygamber'in ru'yâsında vahy inkâr olunmaz. Çünkü onun öyle bir kalbi vardır ki, gözü uyuduğu zaman kalbi uyumaz" (ed-Dihlevî, Bûsirî'nin Bür'e Kasîdesi'nden) Peygamber'in kalbinin uyumaması, abdestinin bozulmadığına delâlet etmiştir.

Hadîsteki âyet, İbrâhîm Peygamber'in İsmâil veya İshâk'ı boğazlamaya me'mûr olduğunu haber veren âyettendir; tamâmı şöyledir: *"Artık o (oğul İbrâhîm'in) yanında koşmak çağına erince (babası): 'Oğulcağızım'dedi, 'Ben seni ru'yâmda boğazlıyorum görüyorum. Bak artık ne düşünürsün'. (Oğlu) dedi: 'Babacığım, sana edilen emir ne ise yap. İnşaallah beni sabr edenlerden bulacaksın '"* (es-Saffât: 37/102).

Bu gece namazının bir rivayeti İlim Kitâbı'nda da geçmişti. Bunda Rasûlullah'ın gece uykudan uyanınca asılı duran kilçük bir tulumdan pek hafîf bir abdest aldıktan sonra gece namazı kılıp tekrar uyuduğu ve müezzinin sabah namazı vaktinin geldiğini haber vermesi üzerine, onunla birlikte hemen namaza çıktığı, fakat bu sefer abdest almadığı zikredilmektedir. Hadîsin başlığa delâleti, bu pek hafîf abdest alma keyfiyetidir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/291.

[12] el-İsbâğ: Bir nesneyi itmam ve ikmâl eylemek ma'nâsınadır... İsbâğu'l-Vudû' bundan alınmıştır ki, suyu her uzva gereği gibi hakkı üzere verip itmam ve ikmâl eylemekten ibarettir (Kaamûs Ter.).

Bu, Kur'ân'da da bu ma'nâda geçmektedir: *"Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsini Allah'ın muhakkak sizin için musahhar kıldığını, açık ve gizli birçok ni'metlerini sizin üzerinize bol bol tamamladığım görmediniz mi?.."* (Lukmân: 31/20)

"Tam ve kâmil işler yap... " (Sebe: 34/11).

el-İnkaa: Bir nesneyi pak ve pâkize kılmak ma'nâsınadır.

Buradaki ta'lîki, yânî ibn Umer'in "İsbâğ" kelimesine âid tefsirini, Abdurrazzâk kendi Musannaf'ında mevsûl olarak sahîh bir senedle tahrîc eylemiştir.

İsbâğ, lügatte ikmâl ve itmamdır. Abdest almakta ise suyu abdest yerlerine ulaştırmak ve her uzva hakkını tam vermek demektir. Bu, farzdır. Üçleme, beyazlığı ve nûrlandırmayı uzatma, kirleri ovalamak suretiyle azaları pampâk eylemeye gelince, bunlar sünnetler, müstehâblar ve âdâblardır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/292.

[13] Başlığa uygunluğu "Peygamber bu sefer abdest almayı tam ve kâmil yaptı" sözündendir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/292.

[14] İbni Abbâs bu hadîsinde abdest alma işini uygulamalı olarak en güzel şekilde ta'rîf edip göstermiş, sonunda: Rasûlullah'ı işte böyle abdest alıyor gördüm demekle de bunun bizzat Rasûlullah'ın abdest alışı olduğunu bildirmiş oluyor.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/293.

[15] Bu her hâl üzerine, yânî tâhir, abdestsiz, cünüb olması hallerinde "Bismillah" demek, Allah'ı anmak hakkında bir bâbdır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/293.

[16] Abdest almak öncesi "Bismillah" demek hakkında Peygamber'in sözünden olarak rivayet edilen *"Abdest almağa Bismillah demeyenin abdesti yoktur"* hadîsi râvîlerinin bâzısı mesturetu'l-hâl(= yâni gizli hâili kadınlar) olması sebebiyle Buhârî'nin şartı üzere olmayınca, Buhârî, abdest almak için "Bismillah" demenin sünnetliğini bu bâbda getirdiği hadîsle isbât etmiştir. Çünkü getirdiği bu hadîs, Allah'ı anmaktan en uzak hâl olan cinsî münâsebet sırasında "Bismillah" demenin müstehablığına delâlet etmektedir, öyleyse, abdest almakta da "Besmele" çekmeye evlâ tarikiyle delâlet eder (Şah Veliyyullah).

Böylece hadîs, başlığın her iki şıkkına da delâlet edip uygun düşmüş oluyor.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/294.

[17] Bu iki lâfız ile yapılan dua Peygamber'in "cevâmi'u'l-kelim" sözlerindendir. Bu iki kelime birçok ma'nâlara geliyor: Hubus, şeytânların erkekleri; habâis de onların dişileridir, demişlerdir. Kezâlik habâis, mutlak olarak şeytânlar, ma'siyetler, kötülenmiş fiiller ve düşük huylar; hubus da küfür, fücur, isyan, mutlak olarak şerr ma'nâlarına gelir. İbnu'l-A'râbî hubus'u, bir kerre mekruh, yânî istenilmeyen şey diye tefsîr ettikten sonra, bu ma'nâyı tafsîl ederek, mekruh işlerin nevi'lerine göre başka başka ta'bîrler ile beyân edildiğini ve meselâ habîs kelâma şetm, habîs dîne küfr, habîs taama haram, habîs içkiye dârr denildiğini söylüyor. İşte hubus ile habâis'ten sakınmak, bu söylediğimiz şeylerin hepsinden sakınmak demektir (Tecrîd Ter., 1,114).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/294.

[18] Velhâsıl Muhammed ibn Ar'are bu hadîsi Şu'be'den, Âdem'in Şu'be'den rivayet ettiği gibi rivayet etmiştir, işte bu tam mutabaattır, bunun fâidesi sırf takviyedir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/295.

[19] Buhârî bu ta'lîkleri, kitabının başka yerlerinde vasl etmiştir. Bu rivayetlerin lâfızları muhtelif ise de ma'nâları birbirine yakın olup, bir. ma'nâya dönerler, o da, Peygamber'in halâya girmek istediği zaman bu duayı söyler olduğudur. Müellif, halâdan çıkmak akabinde söyler olduğu şeyi, şartına uymadığı için zikretmedi. Hu hususta İbn Hıbbân ve İbıı Huzeyme de Âişe'den: Rasûlullah (S) gaair'ten çıktığı zaman Gufrâneke der idi; ibn Mâce de Enes'ten Haladan çıklığı zaman Elhamdu lillâhi'llezi ezhebe annî"l-ezâ ve âfâni; Dârakutnî de İbn Abbas'tan: Elhamdu lillâhi'llezi ahraca annî ma yu 'zini ve emseke aleyye ma yenfaunni rivayetleri vardır (Kastallanî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/295.

[20] Bu hadisin biraz farklı bir rivayeti Kitabu'l- İlm'in 17. babında geçmişti.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/295.

[21] *"Şarka ve garba doğru dönünüz"* emri, Medîne semtine göredir. Yoksa her semte göre Kıble'yi ta'zîmen hangi cihete yönelmek gerekse, oraya yönelmek lâzım geleceği aşikârdır. Bir bina içinde yâhud duvar, sed, sütün, çit, kaya., yanında olursa, bâb isminde de ifâde edildiği gibi, şark ve garba dönmek gerekmez.

Bu mes'elede kavi, fiile muarızdır. Müellif Buhârî, bâb ismine istisnayı ilâve etmek suretiyle, kavi sahrada, fiil de binalar ve evler içindedir diye cem' cihetine işaret eylemiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/296.

[22] el-Bezâr, sehâb vezninde açık sahraya denir... Şarihin beyânına göre şu açık sahraya denir ki, onda kuytulanacak bina, taş ve ağaç gibi şeyler olmaz. A'râbîler çölde oturur olmaları sebebiyle, kazayı hacet için boş yerlere çıktıklarından hâliyet ve mahalliyet alâkasıyle kazayı hacette istimal eylediler.

et-Teberrüz: Tefe'ul vezninde bu dahî yabana çıkmak ma'nâsınadır... ve vechi mezkûr üzere mecaz olarak kazayı hacet için çıkmak

ma'nâsınadır (Kaamus Ter.).

el- Verik: Ketif vezninde, bedende uyluğun üst tarafına denir ki, evce ve kemiğine evce kemiği denir, iki taraflı ikisine verikân denir. Et ve yağıyle Türkçe'de kıynak ta'bîr olunur...

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/296.

[23] Peygamber'in nehyi İbn Umer'e sahîh bir yolla ulaşmamış da bu sebebden bunu inkâr etmektedir gibidir. Maksadın mutlaklığının ibtâl olması da mümkündür. Yânî, insanlar o sözün bina içindeki durumla sahradaki durumu arasında fark gözetmiyorlar, demek istemiştir. Yâhud da ibn Umer'in maksadı, nehyin tenzîhi olmasıdır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/297.

[24] İbn Umer, Vâsi' ibn Hıbbân'a: Belki sen secdede uylukların karından uzaklaştırılacağı sünnetini bilmiyenlerdensin? Şayet bunu bilenlerden olaydın muhakkak sahra ile gayrisi arasındaki farkı, ve Ka'be'ye yönelmek ile Beytu'l-Makdis'e yönelmek arasındaki farkı bilirdin, diyor. Vâsi' da: Vallahi ben onlardan mıyım, değil miyim bilmiyorum, diyor. Yâhud da: Ben Ka'be'ye veya Beytu'l-Makdis'e yönelmek hususlarındaki sünneti bilmiyorum, diyor. Hadîsin son fıkrasında ise İmâm Mâlik, kıynak üzerinde kılınan namazın tefsirini yapıyor.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/297.

[25] Hicâb âyetleri üç defada üç mertebeyi söyler olmak üzere nazil olmuştur: Birincisi el-Ahzâb: 33/59. âyet; ikincisi el-Ahzâb: 33/53. âyet; Üçüncüsü en-Nûr: 24/31. ve el-Ahzâb: 33/32. âyetlerdir.

Bu hicâb âyetlerinden sonra da ihtiyâç gidermekte ve diğer ihtiyâçlarda kadınların dışarıya çıkmalarına izin verilmiştir. Bunu, müteâkib hadîs, sarîh olarak ifâde etmektedir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/298.

[26] Bunun hakkındaki söz 12. babın 11 rakamlı hadîsinde geçmişti.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/299.

[27] Abdullah ibn Umer'in, damının üzerine çıktığını söylediği bu ev, Peygamber'in zevcesi Hafsa'nın ikaametine tahdîs ettiği evdir, İbn Umer'in, rivayette "Bizim evin damına çıktım" demesi, ya kızkardeşinin evi olduğu için mecazen böyle demesinden, yâhud da Hafsa'nın vefatından sonra mîrâs yoluyla bu ev kendi mülkiyetine geçtiği için, bu ta'bîri kullanmıştır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/299.

[28] en-Necv (en-Necâu, en-Necâtu, en-Necâyetu): Kurtulmak ma'nâsınadır...Mütercim der ki: Râgıb'ın beyânına göre bu madde bir şeyden ayrılmak ma'nâsına konulmuştur... Ve necv, hadeslenmek ma'nâsınadır. Çocuk peslediği zaman necâ's-sabî denilir. Ve necv, mutlaka karından çıkan şeye denir. Gerek necs, gerek rîh olsun... Ve karından hades çıkmak ma'nâsınadır...

el-İstincâu: Bu da kurtulmak ma'nâsınadır... Ve haceti kaza ettikten sonra temizlenecek yeri su ile yıkamak yâhud silmek ma'nâsınadır... (Kaamus Ter.).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/300.

[29] İstincâ, lügat yönünden, çıkış yerinin ağzında kalan pisliği izâle etmektir. Fakîhler ıstılahında ise, iki çıkış yerinin birinden necvi, yânî pisliği su ile yâhud taş ile gidermektir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/300.

[30] Buhârî bu ta'liki Kitâbu'l-Menâkıb, Abdullah ibn Mes'ûd'un meuâkıbı bâbı'nda mevsûlen tahrîc etmiştir. O hadîste görüleceği üzere, Ebu'd-Derdâ bu sözünü, Irak'tan gelen Alkametu'bnu Kays'e hitaben söylemiştir: "Sâhibu'n-na'leyn.."den muradı İbnu Mes'ûd'dur. İbn Mes'ûd o zaman Irak'ta vazîfeli idi. Ebu'd-Derdâ ise Şam'da vazife görüyordu.

İbn Mes'ûd, Peygamber'in, zikredilen husûsî hizmetlerinde bulunduğu için Ebu'd-Derdâ, mes'elelerinizi niçin ibn Mes'ûd'a sormuyorsunuz da, Şam ehline gelip benim gibi birisine soruyorsunuz? demek istiyor.

Müellif Buhârî'nin bu bâbda Enes hadîsi için Ebu'd-Derdâ hadîsinin bir kısmını îrâd etmesi, zikredilen gulâmın İbn Mes'ûd olduğunu kuvvetli bir şekilde bildirmektedir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/300-301.

[31] Bu hadîs, haceti yerine getirdikten sonra pislik çıkan yerleri su ile yıkama medeniyetine açıkça delâlet etmektedir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/301.

[32] Bu iki mutâbaattan birincisi Nesâî'de vasl edilmiştir; ikincisini musannif Buhârî Kitâbu's-Salât'ta vasl etmiştir.

"Buhârî bu babın hadîsinde mutâbaatı şunun için getirdi: Bu hadîsin tarîklerinin çoğunda, Muhammed ibn Ca'fer'in Şu'be'den yaptığı rivayetteki müstesna, harbenin taşınması zikredilmemiştir. Şu'be'den harbenin taşınması rivayetini nakletmekte Muhammed ibn Cafer'e Nadr ile Şâzân mutâbaat etmişlerdir. İşte Buhârî, kendisinin bunu rivayette yalnız kaldığını vehmetmesi muhtemil olanların vehmini def etmek için, harbe taşınmasını ihtiva eden bu rivayeti, mezkûr mutâbaaları getirmekle kuvvetlendirmiştir" (Şah Veliyyullah).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/301-302.

[33] Bu tefsîr, Kerîme rivayetinde vardır, diğerlerinde yoktur. ez-Zücc, mızrağın aşağı tarafında olan demir harbeye denir ki, yere dikilir (Kaamûs Ter.).

Bu harbeyi Peygamberimize Necâşî hediye etmişti. Aslen bu Habeşliler'in harb âletlerindendir. Peygamber namaza durunca kıblesi cihetine -namaz kılanın sütresi olsun diye- dikerlerdi. Bu harbe Rasûlullah'ın önü sıra taşındığı gibi, Râşid Halîfeler'in de önü sıra taşınırdı. Sonra Adullah ibn Zubeyr'in eline geçmiş ve öldürüldüğü vakte kadar yanında kalmıştı.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/302.

[34] Bâb ismi yaptığı şeyin -ki o "Sağ el istincâ etmekten nehy"dir- zikrini bitirince, "Sağ el ile zekeri tutmaktan nehy" ismini zikre başladı. Şayet bu bâb isminin hükmü yukarıda geçmiştir; şu hâlde bu bâb isminin fâidesi nedir? dersen, cevâb şudur: Bunun fâidesi, metnin lâfzında vâkı'olan ihtilâf ile birlikte isnadın muhtelifliği; bir de Buhârî'nin âdeti üzere bâb isimlerinin taaddüdünde, bir tek hadîs içinde toplanmış bulunan çeşitli hükümleri araştırmasıdır (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/302.

[35] Bu iki babdaki hadîslerin başlıklara uygunluğu açıktır. Sağ elin ağıza, buruna su verme gibi işlerde kullanılacağı, taharetlenmede sol elin kullanılacağı bu hidislerle sibit oluyor.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/303.

[36] en-Nafd : Bir nesneyi silkmek ma'nâsınadır..

el-İstinfâd: Bir yerin her mahallinde olanını bilmek için geregi gibi bakıştırmak ve işedikten sonra gereği gibi istibrâ eylemek,.., ve taşla istincâ eylemek ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/303-304.

[37] 1315 tarihli Âmire baskısıyle 1348 târîhli.Munîriyye baskısında bu bâb ve ismi yoktur. Kirmânî, Askalânî, Aynî ve Kastallânî'de bu bâb ve ismi mevcûddur. Kastallânî: Bâbdan sonraki ifâde, Ebû Zerr, Ebu'l-Vakt, Asîlî ve İbn Asâkir rivayetlerinde sabit oldu, diyor.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/304.

[38] Ebû İshâk: Bu hadîsi bana Abdurrahmân ibnu'l-Esved ibn Yezîd tahdîs etti, dedi. Yukarıda geçen isnâdla demek istiyor.

Müellif Buhari bu ta'lîk ile "Ebû İshâk bu haberi tedlîs etti" iddiasında bulunanları redd etmek istemiştir. Bunun araştırmasının zikrinde, (bizi) kısaltma maksadından çıkaracak bir uzunluk vardır (Kastallânî).

Bu ta'lîk 1348 tarihli Munîriyye baskısı Buhârî nüshasında mevcûd değildir. Âmire tab'ında ve şerhlerdeki nüshalarda mevcûddur. Onun için köşeli parantez arasına alındı.

Bu hadîslerde, evvelâ taş ve benzeri şeylerle pislik yerini silip pisliği gidermek, ondan sonra orayı su ile yıkamak suretiyle temizlenmek anlatılmaktadır. Burada, pisliği ele bulaştırmamak için evvelâ taş ve benzeri şeyler kullanılması, ondan sonra su ile yıkamayı öğretmektedir. Çünkü ele bulaşan pisliğin zerrelerini ve kokusunu elden gidermek daha zor olup, ancak sabun ve benzeri şeylerle giderilip temizlenebilir. Bugün bâzı insanlar bunu, yıkanmadan evvel tuvalet kâğıdı kullanmak suretiyle yapmaktadırlar...

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/304.

[39] İşte bu İbn Şihâb'dan bir istidrâktir, yânî, iki şeyhi, Humrân'dan; o da Usmân'dan tarikiyle bu hadîsi kendisine yaptıkları rivayetlerinde ihtilaf etmişlerdir. Şöyle ki: Ata ona bir sıfat üzere tahdîs etmiş, Urve de bir sıfat üzere tahdîs etmiştir. Hâlbuki bu bir ihtilâf değildir. Ancak bunlar birbirinden ayrı iki hadîstirler. Atâ'nın tahdîs sıfatı, hadîsin baş tarafında geçti. Urve'nin tahdîs sıfatına gelince, onu da râvî: "Usmân abdest alıp bitirince..." sözüyle işaret etmiş oluyor (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/306.

[40] Usmân (R) bu sözü, insanların bu gibi müjdeyi işittiklerinde ma'siyyetlere cür'et etmelerinden, ve "Allah bize bu küçük amel mukaabilinde mağfiret edecek, binâenaleyh biz istediğimiz şeyi yapalım.." demelerinden korktuğu için söylemek istememiştir.

Mâlik, Usmân'dan gelen bu kelâmın tevcihi hakkında: Usmân bunu, insanların bu hadîsi ırak addeyleyip kabul etmemeleri ve inkâra düşmeleri, hadîsi rivayetinde kendisini tekzip edip günâha girmelerinden korktuğu için söylemiştir, dedi.

Lâkin Urve'nin takdîr ettiği âyet, bu tevcihe yakışmıyor. Belki Usmân'ın bu tevcih üzerine îrâd ettiği âyet *"Çünkü güzellikler kötülükleri giderir. Bu iyi düşünenlere bir öğüttür"* (Hud: 11/115) kavlidir. Binâenaleyh kelâmın ma'nâsı, hadîsi Kur'ân'dan olan nass te'yîd etmektedir. Tarafımdan rivayet edilen bu hadîsi ırak addeylemiş olsanız da artık bunu inkâr etmeniz mümkün değildir. Eğer bu âyet mevcûd olmasaydı, sizin dînde ta'n etmenizden ve hadîsi inkâr eylemenizden korktuğum için bunu sizlere tahdîs etmezdim, demek olur.

Bu yeri iyi anla. Çünkü burası şarihlerin ayaklarının sürçtüğü ve ekseriya çiğneyip geçtikleri yerlerdendir. Hidâyet veren ise ancak Allah'tır ve doğruluk ancak O'na âiddir (Şah Veliyyullah).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/306.

[41] Burada sıralanan üç bâb başlığı ile altlarında getirilen hadîslerin birbirlerine uygunlukları apaçık meydanda olduğu için, burada buna işaretle yetinilip, başka açıklamaya gerek görülmedi.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/307.

[42] **el-İntisâr:** Saçmak ve suyunu buruna çektikten sonra nefesle geri çıkarmak ma'nâsınadır ki, tıskırmak ta'bîr olunur.

el-İntinsâr : Buruna suyu çektikten sonra geri pıskırmak ma'nasınadir ki, burunu temizlemek için yaparlar. Ve buruna su çekmek ma'nasınadir (Kaamûs Ter.}.

Usmân ibn Affân'ın Abdullah ibn Zeyd'in ve ibn Abbâs'ın Peygamber'den olmak üzere zikrettikleri bu hususu müellif Buharı Sahih'inin muhtelif bablarında mevsûl olarak rivayet etmiştir. Birincisini "Başın tamamını meshetmek" babında, ikincisi yakında gelecek, üçüncüsünü de "Bir avuç su ile yüz yıkamak bâbı"nda. Lâkin burada istinsarın zikri yoktur. İbn Hacer: Sankı musannıf bununla Ahmed ibn Hanbel'in, Ebu Davûd'un ve Hakim'in rivayet ettigi hadise işaret etmiştir, dedi.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/307.

[43] el-İsticmâr : ...ve çakıl taşlarıyle silinip temizlenmek ma'nâsınadır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/308.

[44] Şübhesiz Peygamber (S) bu hadîsinde, medenî insanlığa hârika bir temizlik düstûru öğretmektedir. Elleri herhangi bir işte kullanmadan önce, hele yemekte kullanmadan önce yıkamak emri de bunun kadar kıymetli bir temizlik ve sağlık düstûrudur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/308.

[45] Bu hadîs, Kitâbu'l-İlm'in "Anlaşılması için sözü üç defa tekrâr eden kimse babı"nda; "ilme delâlet eden bir konuşmada sesini yükselten kimse bâbı"nda ve bir de bu bâbda geçmektedir. Bu üç hadîs arasında, Buhârî'den evvelki ilk ravilerin başka başka kimseler olmasından gayrı bir fazlalık yoktur, ilk hadîsin ravîsi Ebu'n-Nu'mân, ikincisinin râvîsi Müsedded, buradakinin râvîsı de Musa ibn İsmail'dir.

Bu ayakları yıkamak ve meshetmekle ilgili bir tefsir özeti:

el-Mâide: 5/6.'daki abdest âyetinin "Ve erculekum" lâfzı "Ve erculikum" şeklinde fetha ile de, kesre ile de okunmuştur. Nasb, ayakların yüz ve el gibi "yıkayınız" emrine taallukunda, cerr kıraati ise "meshediniz" emrine taallukunda zahirdir. Ve bu iki kıraatin birbirine tevfîki noktası bakımından bir mezheb ihtilâfı hâsıl olmuştur. Zîrâ birine göre ayaklar yıkanacak, birine göre de mesh ile yetinilebilecek görünüyor. Bunun en güzel ve en sahîh çözüm süreti. çıplak ayakların yıkanması, meşhur sünnet ile sabit olduğu veçhile abdestle giyilmiş mest ve fotin üzerine de meshedilmesidir. Ehli sünnet cumhurunun mezhebi budur. Kaffâl tefsirinde sahâbîlerden yalnız İbn Abbâs ve Enes ibn Mâlik; tabiîlerden Ikrime, Şa'bî ve Ebû Ca'fer Muhammed ibn Alî el-Bakır'dan "ayaklarda abdestin farzı mesh" olduğu nakledilmiştir ki, Şia'dan İmâmiyye'nin mezhebi budur. Bütün fakîhler ve müfessirler ise "ayaklarda abdestin farzı yıkamak" olduğunu beyân etmişlerdir, Zâhirriyye'nin reîsi olan Dâvûd Isfahani de "Her ikisinin cem'i vâcib" olduğuna kaail olmuştur ki, bu da Zeydiyye imamlarından Nâsır-lilhakk'ın kavlidir. Hasen Basrî ile Muhammed ibn Cerîr et-Taberî de mükellefin mesh ile gasil arasında muhayyer olduğunu söylemişlerdir. Bunların münâkaşası fıkıh kitâblarında sergilenmiştir. Burada ancak su kadar söyleyelim ki, çıplak ayaklara meshi tecviz etmek, âyetin nihâyetinde "Sizleri tertemiz yapmak istiyor" diye beyân olunan temizlik hikmetine kesin olarak aykırı bulunduğu ve hele yıkanmamış kirli ayaklarla camilere girmenin, taharet şöyle dursun, âdet üzere olan nezâfet ile bile uyuşmadığı aşikârdır. Nitekim ayaklarını güzelce yıkamamış ve ökçelerinde biraz kuruluk kalmış olanlar hakkında Rasulullah *"Vay şu ökçelerin ateşten hâline"* buyurmuş ve tekrar yıkanmasını emretmiştir. Bir de murâd mesh olsa idi "bi-ruûsikum" gibi sâdece "Ve erculikum" demek kâfi olur "ile'l-ka'beyni=iki topuğa kadar" kaydına hiç de lüzüm kalmazdı. Bu da esas farzın yıkamak olduğuna ve meshin buna bina edilmesi lazım geldiğini iş'ar eder. Hâsılı ayaklar hakkında yıkamak emri muhkem, mesh emri mücmeldir ve sünnet ile beyan olunmuştur (Hakk Dini, II, 1584-1585)

[46] Buhârî, bu bâb ismindeki tbn Abbâs ta'Iîkini "Yüzü İki el ile yıkamak bâbı'-nda, Abdullah ibn Zeyd ta'Iîkini de yakında gelecek olan "Ayaklan iki topuğa kadar yıkamak bâbi(41)"nda mevsûlen getirmiştir.

[47] Hadîsin başlığa delâleti açıktır. Bunda en güzel abdest ahşın, Peygamber'in aldığı şekilde abdest almak olduğu, böyle tam ve güzel alınan abdestin ardından bir namaz kılmanın maddî ma'nevî bir mağfiret ve temizliğe sebeb olduğu da bildirilmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/310.

[48] Bu ta'lîki İbn Ebî Şeybe, Afusannafmda sahîh bir senedle vasletmiştir. Bunu Buhârî de et-Târih'inde mevsûlen rivayet etmiştir.

"Buhârî evvelki bâb ile, ayakların vazifesi yıkanmak değil, mesh olunmaktır iddiasında bulunanlara -ki bunlar Şiîler'dir- redd etmeyi kasdetti. Bu bâb ile de yıkamanın abdest uzuvlarını tamâmıyle kaplamasının vücûbunu isbât etmeyi kasdetti. Ökçeleri zikretmesi de, hadîste zikredilmiş olduğu içindir. Bunu iyi anlayasın! Çünkü sarihlerin bâzısı bu iki bâb arasındaki farktan âciz olmuştur da, zikredilmeleri lâyık olmayacak bir takım tevcihler getirmişlerdir. "İbn Şîrîn yüzük yerini yıkardı" cümlesi de takrir etmiş olduğumuz farkı ifâde etmektedir. Binâenaleyh iyi düşün" (Şâh Veliyyullah).

[49] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/311.

[50] Bu, iki ma'nâya muhtemildir: Biri, "ayakkabıların içinde" sözü yıkamaya müteallik olur; yânî ayaklan, ayakkabılar içinde bulunurlarken, ayakkabılardan çıkanlmaksızın yıkamak demek olur. Su, ayakların tamâmına ulaştığı takdirde bu caizdir.

İkincisi, "ayakkabıların içinde" terkibinin, zarfı mustakarr olmasıdır. Yânî ayaklar, ayakkabılar içinde bulunurlarken, mest içinde

bulundukları hâlde mes-holundukları gibi mesholunmazlar; fakat yıkanırlar demek olur. Sahîh olan da bu ma'nâdır. Nitekim buna İbn Umer'in kıssası şehâdet etmektedir (Şâh Veliyyullah).

[51] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bunun bir rivayetini Buhârî "Libâs"da da getirmiştir.

en-Na'l (JA3i): Ayağı yere çıplak dokunmaktan koruyacak nesneye denir ki, ayakkabı ve pâpûş ta'bîr olunur. Bütün nevi'lerine şâmildir, her mahalde bir gûnâ dikilip ayaklarına giyerler. Ve Türkçe'de nâlin dedikleri ki,

çamurlukta giyilir, na'leyn'in tahrif edilmişidir... Cem'i niâl gelir (Kaamûs Ter.),

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/312.

[52] Bu babın İki hadîsinden birincisi ile ölüyü yıkamakta sağ tarafıyle ve sağdan başlamak sabit oldu. Ölüyü yıkamak nezâfette onu diriye benzetmek ve sonunun evveli gibi olmasından ibaret olunca, diri yıkamakta da sağ ile ve sağdan başlamak evlâ tarikiyle sabit olmuştur, çünkü diri asıldır (Şâh Veliyullah).

[53] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/313.

[54] Bu hâller giyinmek, mescide girmek, süslenmek, başını tıraş etmek... gibi kerîm fiillerden olan hâllerdir. Sümkürmek, istincâ etmek gibi hususlarda ise sol ile ve soldan başlardı.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/313.

[55] Bâb isminden sonraki kısım, sahîh bir ta'Iîktir; Buhârî onu kitabının birçok yerlerinde müsned olarak tahrîc etmiştir. Bu, Hz. Âişe'nin teyemmüm âyetinin inmesi kıssası hakkındaki hadîsinin bir parçasıdır. Buhârî onu Kitâbu't-Teyemmüm'de zikretmiştir.

[56] Hâdise, Medîne'nin pazar yeri olan Zevrâ'da vâki' olmuştur.

"Bu bâb hakkında şunlar söylenmiştir: Buhârî'nİn bu bâbda tahrîc ettiği bu hadîsin bâb ismiyle kuvvetli bir ilgisi yoktur. Bu hadîs, Peygamber'in mu'ci-zeleri bâbiyle daha alâkalıdır. Su aramak abdestten başka bir vâcib olmak mes'elesinde Buhârî'nİn mezhebi Şafiî'nin mezhebi gibi olsa da, bu maksadı bu hadîsle isbât etmek yine uzaktır. Bunda su arama emri de yoktur. Râvî: Onlar su aradılar, demiştir.

"Bana göre ise, Buhârî'nİn maksadı, şudur: Sahâbîler'in âdeti bu idi; onlar su ararlar, araştırırlar ve su yerlerinde araştırma yaparlardı. Onlar teyemmümün cevazı hususunda suyun mevcûd olmamasiyle yetinmezlerdi. Mu'cize izhârı da ancak suyun çoğalması içindir. Bu da suyu tahsîl etmek ve araştırmak için olmuştur. Şayet suyun mevcûd olmaması kâfî olsaydı, insanlar abdest alacak su aramaya ehemmiyet vermezler, Peygamber de yaptığı işi, ihtiyâç olmayınca yapmazdı. Binâenaleyh iyi düşün" (Şâh Veliyyuilah, Şerhu Terâdm...s.25).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/314.

[57] Bunu, Muhammed ibn İshâk el-Fâkıhî A hbâru Mekke'de sahîh bir senedle mev-sûlen rivayet etmiştir.

"Şâfiîler için hilafı olarak "insan saçı temizdir; içinde saç yıkanan su da •" temizdir" mes'elesinde müellif Buhârî'nİn mezhebi, Ebû Hanîfe'nin mezhebi "° gibidir. Bunu, babın iki hadîsinin iltizâmı delâleti ile isbât etti. "Atâ... be's fi görmezdi" kavli de keza bunu ifâde ediyor" (Şâh Veliyyuilah).

[58] Bunu Velîd ibn Müslim, Evzâî'den ve başkalarından olmak üzere Musannaf-ında; İbnu Abdilberr de et-Temhîd'de sahîh bir senedle rivayet etmişlerdir.

Bu "köpeklerin artığı necis değildir" mes'elesinde Buhârî'nİn mezhebi, İmâm Mâlik'in mezhebi gibidir. Şâri'in, köpeğin yalamasından sonra kabı yedi kerre yıkamakla ve üzerinden su akıtmakla emretmesi, taabbudîdir; necaset olmasından ötürü değildir. Buhârî bâbda bu hadîsin taabbude hamledilmiş olduğunu işaret etti. Çünkü birçok hadîslerle köpek artığının necis olmadığı sabit olmuştur. Öyle ise bu iki nevi' hüküm arasını cem' etmenin yolu, yedi kerre yıkama emrinin taabbudî olduğunu söylemektir (Şâh Veliyyuilah).

[59] Velîd ibn Müslim, Zuhrî'nin rivayet etmiş olduğu haberi rivayet ettikten sonra onun akabinde bunu Sufyân es-Sevrî'ye zikrettim de, o: "Vallahi bu ayniyle fıkıhtır dedi" sözünü de zikretmiştir. O hâlde, bu da mevsûl bir haber olmuş oluyor.

[60] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/315-316.

[61] İbn Şîrîn'in Peygamber'in bu saçını elde etmesi şöyledir: Muhammed ibn Sî-rîn'in babası olan Şîrîn, Enes ibn Mâlik'in azadlısı idi. Enes ibn Mâlik de Ebû Talha'nın üvey oğludur. Pey[61]gamber de bu saçları -müteâkib hadîste görüleceği üzere- Ebû Talha'ya vermişti.

Bu hadîsten bâb İsmine delâlet vechi nedir? dersen, bu, Enes'in, Peygam-ber'in saçlarını hıfz etmesinden ve Abîde'nin de Peygamber'den bir saçın, kendi yanında bulunmasını temenni etmesi cihetindedir ki, bunlar da saçın temizliği ve şerefinden ötürüdür; bu da mutlak saçın temiz olduğuna delâlet etti. Saç temiz olunca, saçın yıkandığı su da temiz olur, diye cevâb verildi. Buna da, Peygamber saçı mükerremdir; ona dîğerlerinki kıyâs olunmaz, denildi. Buna da: Hususiyet ancak delîl ile sabit olur, asi olan hususiyet olmamasıdır, diye cevâb verildi... (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/316.

[62] Berber, Ma'mer ibn Abdillah yâhud Hırâş ibn Umeyye idi, lâkin sahîh olan evvelkidir. Hırâş, Hudeybiye'deki berber idi.

Ebû Talha aldığı saçları, Rasûlullah'ın emri üzerine karısı Ümmü Süleym'e saklasın diye teslim etti.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/317.

[63] Bu hadîs Şâfiîler'in delillerinden biridir; Hanefîler'e göre ise, üç defa yıkama. emri ile mensûh sayılmıştır.,

Bu hadîs Müslim'de de aynı lâfızla gelmiştir. Müslim'deki rivayetlerin biri V şöyledir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Köpekyaladığı zaman, sizden herhan-\ gi birinizin kabının temizliği, birincisi toprak ile olmak üzere, o kabı yedi defa -, ytkamasıdır" (Müslim, etTTahâre, "Köpek yalamasının hükmü babı",1,251). Bu hadîsteki "Biri toprakla olmak üzere o kabı yedi defa yıkamasıdır" fıkrasındaki toprakla yıkamak hakkında şu açıklama verilmiştir:

"Mikropları imha eden Streptomicine, Tetraceline ve Niyomacine vs. gibi mikrop öldürücü ilâçların çoğu toprak mikroplarından, hattâ en çok mikropla bulanmış olan kabristan toprağından elde edilir. Şimdi köpeğin battığı kabı bir kerre toprakla olmak üzere yedi defa yıkamanın hikmeti meydana çıkmaktadır. Bundan maksad, toprakta bulunan öldürücü mikroplar vâsıtasıyle köpeğin kaba bulaştırdığı mikroplan imha etmektir.

Bu hadîs söylendiği zaman ne üniversite, ne tıb ve bakteri ihtisası vardı! Böylece görüyoruz ki, sened bakımından gayet sağlam olan bu hadîs, Pey-gamber'imiz aleyhi's-selâmm risâletinin doğruluğuna, O'nun havadan konuşmadığına açık bir delildir. İlim ilerledikçe, Allah'ın âyetleri ve Peygamber'imizin

sözlerinin anlaşılmasına; insan aklına yeni ufuklar açacaktır. "(Hakses mecmuası, Mayıs 1966, sayı: 17, "Allah Rasûlü'nün Sözlerinde Tıbbî l'câz", Yazan: Sa'deddîn Raslan, Çeviren: Süleyman Ateş).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/317.

[64] Buhârî, muallak olarak zikrettiği bu kısmı köpeğin temizliği, artığının temizliği ve mescidde yürümesinin cevazına hüccet getirmiştir. Bu ta'lîki Ebû Dâvûd ve diğerleri tahrîc etmişlerdir. Çok nüshalarda "işerdi" kısmı yoktur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/318.

[65] Buhârî bu hadîsi, köpek artığının temizliği hususundaki mezhebine bununla istidlal etmek için tahrîc etmiştir.

Bundan bakımlı, öğretilmiş ve hasta olmadığı ma'lûm olan köpeklerin bu gibi işlerde kullanılabilecekleri ve tuttukların şeylerin temiz olduğu anlaşılmaktadır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/319.

[66] Babın maksûdu iki şeyden mürekkebdir: Birincisi mu'tâd olan, mu'tâd olmayan, Kur'ân'danasslanmış olmayıp da Kur'ân'a ziyâde olarak hadîsle sabit olan Şeylere şumûlü ile beraber, iki yolla çıkan şeylerden dolayı abdest almanın vâcib olmasıdır. İkincisi de İki yoldan çıkmayan şeylerden dolayı abdest almanın vâcib olmamasıdır. Buhârî, bâbda zikredilenlerin bâzısı ile birinciyi, diğer bâzısı ile de ikinciyi isbât etti... (Şâh Veliyyullah).

Buhârî bu başlıkla bedenin başka yerlerinden çıkacak kusmuk, kan aldırmak gibi şeylerden dolayı abdest almayı vâcib görenin muhalefetine işaret etmiştir. Abdest bozucuların mu'teberleri, iki mahrece döner demek de mümkindir. Uyku, gaz çıkarması zannolunacak yer, kadına dokunma ve avret yerine dokunmada mezî çıkması zannolunacak yerlerdir...(îbn Hacer).

[67] Bu ta'lîkİ İbn Ebî Şeybe kendi Musannafmda sahîh bir İsnâdla mevsûlen rivayet etti.

[68] Bunu Saîd ibn Mansûr ile Dârakutnî mevsûlen rivayet etmişlerdir.

[69] Bunu Saîd ibn Mansûr ve İbn Munzir sahîh bir isnâdla mevsûlen rivayet etmişlerdir.

[70] Bu, Kaadî İsmail'in el-Ahkâm'da Mucâhİd tarîkinden sahîh bir isnâdla rivayet ettiklerindendir.

[71] Hepsi de İbn İshâk tarîkinden olmak üzere bunu Ahmed, Ebû Dâvûd, Dârakutnî tahrîc ettiler. İbn Huzeyme, İbn Hıbbân ve Hâkim de sahîhtir dediler. Tâvûs'unkini sahîh bîr isnâdla îbn Ebî Şeybe vasi etti. Muhammed Bâkır'ınki-ni Ebû Bişr, A'meş tarîkinden vasi etti.

[72] İbn Umer'den gelen bu eseri ise sahîh bir İsnâdla Ebî Şeybe vasi etti.

[73] Bunu Sufyân es-Sevrî sahîh bir isnâdla kendi Co/m'inde mevsûlen rivayet etti.

[74] İbn Umer ile Hasen Basrî'nin bu eserlerini küçük lâfız farkı ile İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/319-321.

[75] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/321.

[76] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/321.

[77] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/321-322.

[78] Bu yolda fetva veren sahâbîler yalnız hadîs metninde İsimleri yazılan beş zât değildir. Aynî'nin sıraladığına göre daha başka sahâbîler de böyle diyorlardı. Ancak bu hüküm Âişe, Ebû Bekr, Umer İbn Hattâb, Abdullah itin Umer, yine Usmân ibn Affân ile Alî, ibn Mes'ûd ve ibn Abbâs'ın ve diğerlerinden rivayet edilen nakillerle mensûh olduğu da nakledilmiştir. Buna göre Usmân, Alî, İbn Mes'ûd ve İbn Abbâs, nâsiha muttali' olunca evvelki fetvalarından döndükleri istidlal olunuyor. Herhalde guslün vâcib olduğu üzerine sahabe ve tâbiûn devrinden sonra icmâ hâsıl olmuştur.

Cimâ'da menîgelmemesinin hükmü mes'elesi{sahâbîler[arasinda ihtilaflı idi. Bâzısı menî gelmdmesi hâlinde yıkanmanın vâcib olduğuna kaail oluyordu. Bâzısı da sâdece abdest almanın vücûbuna kaail oluyordu. Bu ikincisi Usmân'-m mezhebi idi. Fakîhler cumhuru ise bu hadîsin mensûh olduğu görüşünde idiler. Binâenaleyh menî getirmemek veya getirememekte gusul vâcib olur (Şâh Veliyyullah).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/322.

[79] Yâni sâdece "aleyke" lâfzı üzerine kısalttı. Bu da gusul yerine abdest almanın mensûh olduğuna birişarettir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/.323.

[80] Hadîsin başlığa deîîlliği abdesl alırken su dökmesi fıkrasıdır. Bunun bir rivayeti Hacc Kitâbı'nda da gelecektir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/323-324.

[81] Bu sefer, Tebük seferi idi. Mestler üzerine meshetmenin mensûh olmadığı bu hadîsle de sabittir, çünkü Tebük, Peygamber'in gazvelerinin sonuncusudur.

Bu hadîslerde abdest alma işinde su dökme, hazırlama gibi suretlerle yardım istemenin cevazı hükmü vardır. Müellif bâb ismi için bu hadîslerle istidlal etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/.324.

[82] Bu ta'lîki, Saîd ibn Mansûr, Ebû Avâne'den; o da Mansûr'dan olmak üzere;

Abdurrazzak ve Sevrî'den; o da Mansûr'dan olmak üzere mevsûlen rivayet etmişlerdir.

[83] Bu ta'lîki de Sevrî,kendi Cam/'inde mevsûlen rivayet etmiştir.Müellifin bâbm hadîsiyle abdestsizin Kur'ân okumasının cevazına istidlal etmesi, Peygamber'in uzun bir uykudan sonra uyanması ve üzerinden uzun bir zamanın geçmesi i'ti-bâriyledir. Bu gibi hâlde gâlib ve ekser olan, yellenme veya başka nevi'den bir abdest bozucu araya girer. Yoksa bu vehm edildiği gibi, uykunun abdest bozuculuğu ile yapılmış bir istidlal değildir, iyi anlayasın (Şâh Veliyyullah).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/324-325.

[84] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/325-326.

[85] Hadîsin bâb ismine uygunluğu "Nihayet üzerine baygınlık geldi" sözünde zahirdir. Çünkü bu bayılma ağır basan bir bayılma olaydı, bundan abdest bozulacaktı. Esmâ'nın ma'rûz kaldığı ise, oğunma denilen hafîf bir bayılma idi. Onun ağırlık verici bir bayılma olmadığına delîl ise Esmâ'nın, kendisinden bu hafîf baygınlığın gitmesi için kendi başı üstüne su dökmüş olmasıdır. Bu da Esmâ'nın hislerinin hâzır olduğuna delâlet eder; bu da abdestinin bozulmayacağına delâlet eder (Aynî).

[86] Bu hadîsin bir rivayeti Kitâbu'I-llm, 53. bâbda 3. hadîs olarak küçük bâzı lâfız farklanyle geçmişti.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/326-327.

[87] Bu ta'lîkİ, İbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir.

[88] Bu suali soran İshak îsa dır-'Bunu îbn Huzeyme onun tarikinden kendi Sahihinde beyan etti.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/327328.

[89] Hadîsin başlıktaki meselelere delâlet etmekte olduğu meydandadır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/328.

[90] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/329.

[91] Bu haberi îbn Ebî Şeybe, Dârakutnî ve diğerleri Kays ibn Hâzim'ın Cerîr ibn Abdillah'ın kendisinden yaptığı rivayet tarîkinden mevsûlen nakletmişlerdir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/329.

[92] Bu ziyâde İleride Tâif gazvesi hakkındaki hadîsler arasında uzuncabir hadîsin parçasıdır. Suyu getirenin Bilâl olduğu orada

söylenecektir. Tesnîye sîgasının ma'nâsı bu suretle anlaşılıyor. Muhâtablar, Ebû Mûsâ el-Eş'ârîile Bilâl'dir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/330.

[93] Sahâbîler arasında bu hususta bir döğüş olmadığı için, bu ta'bîr daha isabetlidir. Bu vak'ayı Urvetu'bnu Mes'ûd, sahâbîlerin Peygamber'e ta'zîmlerinin şiddetini Kureyş'e bildirmek için, Kureyşliler'in yanma döndüğü zaman hikâye etmişti. Buhârî bu ta'lîki "Kitâbu'ş-Şurût; Bâbu'ş-şurût fi'l-cihâd"da mev-sûlen rivayet edip, şöyle demiştir: Bana Abdullah ibn Muhammed tahdîs etti. Bize Abdurrezzâk tahdîs etti. Bize Ma'mer haber verip şöyle dedi: Bana Zuhrî haber verip şöyle dedi: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Mısver ibn Mahreme ile Mervân'dan haber verdi. Mısver ve Mervân'dan her biri kendi arkadaşının hadîsini tasdik ediyordu. İkisi de şöyle dediler: Rasûlullah (S)Hudeybiye zamanında çıktı... Hadîs çok uzundur; sonlarına doğru Urve ibn Mes'ûd'un sözleri vardır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/330.

[94] Sâib ibn Yezîd, küçük sahâbîlerdendir; yedi yaşında iken babasıyle beraber Veda Haccı'nda bulunmuştur. Hicret'in ikinci senesinde doğmuştur. Tebük seferinden dönüşünde Peygamber'i karşılamak için diğer çocuklarla beraber Seniyyetu'l-Vedâ'ya kadar çıkmıştır. Medine'de 91 Hicret senesinde vefat etti. Hadîste, çocukken teyzesi tarafından ayağındaki bir rahatsızlığı için Peygamber'e götürüldüğünde, Peygamber'in abdest uzuvlarından damlayan serpintileri veya abdest suyunun arta kalanından içtiğini haber veriyor. Bu kısım, hadîsin burada şevkinin uygunluk noktasıdır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/331.

[95] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/332.

[96] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/332-333.

[97] Bu Hristiyan bir kadının evinde onun suyu ile ve bir de sıcak su ile abdest alma haberlerini Saîd ibn Mansûr, Adurrazzâk ve daha başkaları sahîh isnâd ile mev-sûlen rivayet etmişlerdir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/333.

[98] Hicâb âyeti (el-Ahzâb:53, 59) indikten sonra erkek ile birlikte abdesı almak cevazı yalnız eşlere ve mahreme inhisar etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/333.

[99] Buradaki ferâiz âyetinden maksad en-Nisâ:ll,12,13'üncü âyetleri, yâhud yine aynı sûrenin sonundaki 176. âyetidir. Bunların her ikisinde de '(KelâIe"den bahs bu yurulmustur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/333-334.

[100] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/334.

[101] Bu hadîs, biraz evvel geçen 42. bâbda da zikredilmiş ve ilgili haşiye orada yazılmış idi.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/334-335. .

[102] et-Tevr:{j'^y. Akmak ma'nâsmadır; elçiye denir. Ve su içecek küçükçe kabın ismidir ki, topraktan, tunçtan dahî yapılır, tas, bardak ve maşraba gibi (Kaa-mûs Ter.),

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/335.

[103] Buhârî bu hadîsin bâzı rivayetlerini Sahîh'mın yedi yerinde getirdi: Biri burada; Namâz'da iki yerde. Hastanın cemâat namazında hâzır bulunacağı.hastalık sınırında ve imâm ancak kendisine uyulmak İçin imâm yapıldı bâblannda, Hİ-be'de; Beşte Bir'de; Magâzî'de, Peygamber'in hastalığında ve Tıbb'da. Müslim de Namâz'da getirmiştir (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/335-336.

[104] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/336-337.

[105] Hadîslerin başlığa delâletleri açıktır; bunların bâzı rivayetleri daha Önce de geçmişti.

Enes'in haber verdiği bu vak'a Medine'nin pazar yeri olan Zevrâ'da vukua gelmişti. Rivayete göre, Peygamber'e getirilen su, bir kişinin abdest almasına yetecek mıkdârda idi. Su gelince Peygamber parmaklarını içine sokup suyun içinde yıkamış, ondan sonra bir su kaynağından su nasıl fışkırırsa mübarek parmakları arasından öyle su fışkırmaya başlamıştır. Bu da koca bir pazar halkının huzurunda vâki' olmuştur. O gün o sudan abdest alanların sayısı sahîh üzere zabt edilmiş değilse de, çeşitli rivayetlere göre yetmiş ile üç yüz arasındadır. Nİ-tekim Enes de bu hadîste onların sayısını yetmiş ile seksen arasında tahmîn etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/337.

[106] "Sâ' " beş Bağdâd rıtlı ile bir üçte bir ntl alan kaba denir. Bir "müdd" de bir sâ'ın dörtte bir mikdândır. Ancak bu ölçeğin pek ihtilaflı olduğu Kaamûs Ter-cemesi müdd, sâ', mekkûk, rıtl maddelerinde görülebilir.

Peygamber'in çeşitli mıkdârlarda su ile abdest alıp yıkandığına dâir diğer bir çok rivayetler de vardır. Buradaki mıkdârlar orta yapılı bir kimsenin yıkanacak organları üzerinden akacak suyun en az mıkdârını gösterir. Beden azası ıslanıp üzerinden su aktıktan sonra, bu mıkdârdan az su ile abdestsizlik hâli giderilebilir. İsraf dedirtmeyecek ziyâdesi de caizdir.

Medine'de kullanılan müdd (1 1/2) ntl mıkdârı alır bir hacim ölçüsüdür. Dört müdd bir sâ'dır. Ancak müdd ile sâ'ın mıkdârlarıni anlamak, mikyas tutulan ölçeğin ne kemmiyyette olduğunu bilmeğe bağlıdır. Rıtl'm ise Bağdadîsi, Şâmî'si, vardır. Yânî birinin küsuru İran, diğerininki Roma ölçüleri olup, he-sâbda takrîbî bir mıkdârı gösteren iki ölçektir. Bağdadî ntl, 130; daha doğrusu 28 4/7 dirhemdir. 1 1/2 ntl olan bir Peygamber müdd'ü bu hesaba göre 171 3/7 veya 130 dirhem hesabına göre 173 1/2 dirhem eder. En doğru hesâb ve takdirde bir dirhem 3,0898 gram ettiğinden, bu mıkdâr su 0,530 gram, yânî yarım litreden biraz fazla tutar. Bu, Şafiî ile Hicaz fakîhlerinin takdiridir. Ebû Hanîfe ile Irak fakîhlerine göre ise müdd, iki ntl olduğundan, abdest suyunun mıkdân 1,060 litre eder ki, beş bardaktan biraz fazladır... Rasûlullah'm buradaki rivayete göre abdest suyu İşte bu kadar az mıkdârdadır. Gusül için kullandığı su da bu rivayete nazaran dörtten beş müdd'e kadardır ki, o da 685 5/7'den 857 1/7 dirhem eder kî, yaklaşık olarak 2,120'den 2,650 litre kadar eder. Irak fakîhlerinin müdd'ü iki ntl i'tibâr ettiklerine göre ise, bu mıkdâr takriben 4,24'ten 5,3 litreye kadardır {Tecrîd Ter., I, 140-142).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/337-338.

[107] Kıssa Irak'ta cereyan etmiştir. Abdullah ibn Umer, meshettiğini görünce inkâr etmiş. O da Rasûluîlah'tan gördüğünü söylemiş. Sonra Sa'd ile Umer'in yanında buluşunca Sa'd, Abdullah'a: Babana mesh mes'elesini sor, demiş. O da sorunca babası hadîsteki cevâbı vermiştir.

Abdullah ibn Umer, sohbeti kadîm ve rivayetleri çok, kadri yüksek bir sa-hâbî olduğu hâlde tâ Sa'd'in Irak valiliği zamanına kadar buna muttali' olmaması yâhud meshin câizliğinin yalnız sefer vaktine münhasır olduğunu zannetmesi muhtemildir.

Mestler üzerine mesh, seksenden fazla tarîk ile rivayet edilmiştir. Hasen Basrî bunır yetmiş kadar sahâbîden işitmiştir. Bunu caiz görmeyen Haricîler ile Şiî-ler'in İleri sürdükleri i'tirâzlar sağlam değildir.

[108] Bu ta'lîki İsmâîlî, Nesâî ve başkaları mevsûlen rivayet etmişlerdir. Bundan önceki haşiyede verilen bilgiler bu mevsûl rivayetlerden alınmıştır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/338-339.

[109] Bu hadîsle ilgili haşiye 37. bâbda verilmişti.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/339.

[110] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/341.

[111] Bu ta'lîki İbn Ebî Şeybe, Muhammed ibn Munkedir'den mevsûlen rivayet etti. Keza Tirmizî de rivayet etti. Taberânî de

Şâmlılar'ın müsnedinde sahîh bir is-nâd ile Selîm ibn Âmir yolundan mevsûlen rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/341.

[112] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/341.

[113] Sahâbîler'den bir kısmı yemeklerden, bilhassa et yemeklerinden sonra abdest almayı ve öylece namaz kılmayı vâcib görmüşlerdir. Bir kısmı da yemekten sonra abdest almayı vâcib görmemiştir. Birincilere hüccet olacak sahîh hadîsler vardır. İkinciler ise Amr ibn Umeyye'nin bu hadîsi İle, bundan önceki îbn Abbâs hadîsini hüccet gösterirler, Abdesti vâcib görmeyenler, Öteki tarafın hüccet edindiği hadîslerdeki "vudû"'lâf7.ım lügat örfüne yânî el, ağız yaykamağa hamlediyorlar. O hadîslerdeki vudû'lar, bilfarz şer'î ıstılah üzere alınsa bileEbû Dâvûd ve Nesâî'nin Câbir ibn Semure'den rivayet ettikleri: = Ateş değmiş şeyler yedikten sonra abdest almayı terk etmek Rasûlullah 'in en son hâli oldu" hadîsiyle mensûhtur. Bu neshin bazılarınca ta'lîline göre, Câhiliyyet'te halk temizlenmemeğe alışkın oldukları için, ateş değmiş yağlı yemekler yedikten sonra abdest almaları farz olmuştu. İslâm'da temizlik kararlaşıp yayıldıktan sonra, müslimânlara sırf kolaylık olmak üzere, bu hüküm neshedilmiştir (Tecrîd Ter., 1,144-145).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/341-342.

[114] Sevîk yânî kavud, kavrulup un hâline getirilmiş buğday ve arpa olduğu için ateş değmiş yemeklerdendir. İşte bundan abdest almak lâzım gelmemiş. Namazdan evvel ağız çalkalaması da diş aralarında kalan parçalan giderip, namaz esnasında onlarla meşgul olmamak içindir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/342.

[115] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/343.

[116] Yûnus'un hadîsi Müslim'de mevsûlen rivayet edilmiştir. Salih ibn Keysân'm hadîsi ise Ebu'l-Abbâs Serrâc'ın

Müsned'inde mevsûlen rivayet edilmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/343.

[117] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/344.

[118] Bu hadîste ve bundan evvelki hadîste, namazda uyuklayan kimsenin namazını bozup uyuması tenbîh buyuruluyor. Böyle olunca uyku hakkındaki ihtilâfları burada özetlemek münâsib olur. Uyumak haddizatında mı hadestir, yoksa kendisinde hades zannolunacak yer midir?

Sahâbîler'in bâzısı ile tabiîlerin bâzısı ve imamlardan İshâk ibn Râhûye, Ha-sen Basrî ve Muzenî, uyumanın mutlak olarak abdest bozucu olduğuna kaail olmuşlardır. Çünkü İbn Huzeyme'nin Sahîh'mâc Safvân İbn Gassâl'den rivâ-yet edilen bir hadîste: Ancak dışkıdan, yâhud sidikten yöhud uyumakları" denilerek uyku, hükümce dışkı ile sidiğe musâvî sayılmıştır.

Birçokları da Ebû Davud'un rivayet ettiği: Göz kıçın bağıdır" hadîsine tutunarak, uykunun nefsinde hades olmayıp, hades mazın-nası yânî kendisinde hades zannolunabilecek yer olduğu re'yinde bulunmuşlardır. Bu takımın da Zuhrî, Mâlik gibi kimi azı abdest bozucu değildir; Şafiî ile Ebû Hanîfe gibi kimi mutlaka abdest bozucudur demişlerdir. Bunlar da Müslim'in Enes'ten rivayet ettiği 'Sahâ-btler uyurlar, sonra abdest almaksızın namaz kılarlardı" hadîsini sağlamca oturanların uykusuna hamletmişlerdir. Kimi de uyku abdesti hiç bozmaz, demiştir. Ebû Mûsâ el-Eş'ârî'nİn, İbn Umer'in, MekhüTun mezhebleri bu idi (Tec-rtd Ter., 1,147).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/344.

[119] Peygamber bunu müstehâb olarak ekseriya ihtiyar ederdi, vâcib olarak değil. Nitekim hadîsin devamındaki Enes'în haberi ile müteâkib hadîsteki Peygam-ber'in fiili bunu isbât etmektedir, yânî namaz vakti abdest almak vâcib olarak değil, müstehâbhk yoluyla sabittir.

[120] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/345.

[121] Bu yemek, mü'minlerin annesi Safiyye'nin düğün yemeği idi.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/345.

[122] Şekk eden, râvîlerden Cerîr'dir. Bununla beraber diğer rivayetlerde bu bağçe-nin Medine'de olduğu kesin olarak beyân edilmiştir. Câbİr'in rivayetinde bağ-çenin Ümmü Mübeşşer el-Ensâriyye'ye âid olduğu bildirilmiştir. Demek ki o civarda bir de kabristan varmış.

[123] Bunların büyük şey olmamaları, birkaç damla sidikten sakmılmaması veya dile kolay gelen birkaç söz sarf edilmesi itibariyledir. Yoksa haddizatında her İkisinin hele koğuculuğun ma'siyet olması dolayısıyle büyük olmak lâzım geleceğine işaret buyurmuştur: o Zamân siz o iftirayı dillerinizle yetiştiriyordunuz, hiçbir bilginiz

olmayan şeyi ağızlarınızla söylüyordunuz ve bunu kolay sanıyordunuz. Hâlbuki bu, Allah indinde büyüktür" (en-Nûr: 15).

Zamanımız İlminin tesbîtine göre o yaş çubuklar kuruyuncuya kadar bulundukları yerde biyomanyetik bir alan meydana getirmekte ve orayı bir takım şerr kuvvetlerden korumaktadır. İlmin bu îzâhına eriştiren Yüce Allah'a hamd ve senalar olsun!

[124] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/346-347.

[125] Bu, Buhârî tarafından yapılmış bir ta'lîktir ki, isnadı bundan evvel geçen bâb-dadır. Bununla Buhârî, hadîste zikredilen sidikten murâd, bütün sidikler olmayıp, sâdece insan sidiği olduğuna işaret etmek istemiştir. İşte bunun için "Peygamber insan sidiğinden başkasını zikretmedi" dedi.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/347.

[126] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/347.

[127] Ayrıca, zikrettiği bu isnâddaki hikmet, birinci isnadı takviye etmektir. İşte bunun için burada "se/ni'tu = işittim" lâfzını lasrîlı etmiştir... (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/348.

[128] Babın maksadı, birbirine müteânz ve her ikisinde de mefsedet bulunan iki iş meydana geldiği zaman, onlardan ehven olanının tercih edilmesidir. Şübhesiz bedevinin işemesinde mescidi pisleten bir mefsedet vardır, işemekten nelıyetmekte ise sidiği kestirmek, işetmemek ve bununla da bedevinin zararlanması mefsede-tİ vardır. Bu durumda işemesinden ayrılıncaya kadar onu serbest bırakmak, eh-verj olan hâl çâresidir. Çünkü mescidin pislenmesi temizlenmesi kaabil bir iştir. Binâenaleyh nehyelmekte bir fâide değil, ancak bedevîye zarar vermek ve onu helâle eylemek mefsedeti vardır (Şâh Veliyyullah).

[129] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/348.

[130] Buhârî'nin bu bâbdan maksadı, temizlemeyi isbâttır. Bu da ya mesciddeki sidik üzerine su dökmek suretiyle olur; mescidi kazmağa ve toprağı nakletmeğe hacet yoktur -ki bu Şafiî'nin mezhebidir-, yâhud da toprak gevşek olmazsa suyu üzerinden akıtmakla olur. Bu da Ebû Hanîfe'nin mezhebidir (Şâh Veliyyullah).

[131] Hakikatte gönderilen Peygamber'dir. Gönderilmeyi sahâbîlere isnâd etmesi ise mecazdır.

Bu bedevinin Akra' ibn Habis yâhud Uyeynetu'bnu Hısn Fezârî yâhud da Zu'1-Huveysıra el-Yemânî olduğuna dâir rivayetler vardır. Ebû Davud'un es-S#nen'indeki bir rivayete göre, yaşlık değen toprağın kazınıp dışarıya atılmasından sonra yeri üzerine bir kova su dökülmesi emredilmiştir. Müslim'in rivayetinde, bu bedevîyi yanına çağırıp: "Bu mescidler ne sidik, ne de başka pislik içindir. Bun/ar ancak Allah'ı zikretmek, namaz kılmak ve Kur'ân okumak içindir" buyurmuştur (Tecrîd Ter., 1,150).

[132] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/349.

[133] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/350.

[134] Buhârî'nin maksadı, çocukların sidiğinden temizlemenin, suyu azar azar üzerine dökmek suretiyle hâsıl olacağı ve yıkamağa hacet olmayacağıdır. Nitekim Şafiî'nin mezhebi budur.

[135] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/350.

[136] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/350-351.

[137] Yânî bu ayakta dikilerek ve oturarak işemenin hükmünü beyân hakkında bir bâbdır. Hadîsin oturarak işemeğe delâleti evlâ tarîkiyledir. Çünkü ayakla dike-lerek işeme caiz olunca, oturarak işemek daha çok caizdir (Aynî).

Buhârî, ayakta işemeği babın hadîsiyle isbât etti. Oturarak işemeği de evlâ tarîkıyle isbât etti. Sarihler de hükmü böyle takrir eltiler. Bana göre müellifin babı bağlamaktan maksadı, sırf ayakta işemenin cevazını isbât değildir. Sanki o: Ayakta işemek de caiz olur, işemenin cevazı yalnız oturmak hâline münhasır olmaz demiştir (Şâh Veliyyuliah).

[138] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/351.

[139] Bu babı bağlamaktan maksad şudur: Peygamber'den naklolunan şey, O'nun haceti def için dışarıya çıktığı zaman uzağa gitmesi, büyük abdesl bozmağa mahsûstur. Çünkü bunda iki cihetten avret yeri açılır. İşeme sırasında ise arkadaşı arkasında dururken bir duvarla sütrelenerek işemesi caiz olur.

[140] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/352.

[141] Bu bâb ile bundan evvel geçen iki bâb, Huzeyfe'nin hadîsidir. Şu kadar var ki, bu hadîslerden her biri Buhârî'nin ayrı bir şeyhindendir. Onlardan her birine, zikredilen hadîsin ma'nâlarından bir ma'nâya münâsib olacak bir bâb İsmi yazmıştır. Aralarındaki münâsebet ise aşikârdır (Aynî).

Müellifin maksadı, bir kavmin süprüntülüğüne işemenin, onlardan İzin istemeğe muhtâc olmadığını isbâttır. Çünkü kavmin çöplüğü ekseriya pisliklere mahsûs bir yerdir. Binâenaleyh bu işeme ile onlara bir zarar olmaz (Şâh Veliy-yullah).

[142] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/352.

[143] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/353.

[144] Bu son cümle, Urve'nin Peygamber'den rivayet etmesi suretinde irsale yânî mür-selliğe muhtemil olur. Rivayetin Aişe'den; o da Peygamber'den olması suretinde ittisali yânî muttasılliğı muhtemil olur. Sümme ile beraber zamirin müennes olması, muttasılhğmı ifâde eder.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/353.

[145] Bu hadîs menînin temizliğine kaail olmayan Hanefî fakîhlerine hüccettir. Birçok fakîhler de diğer bir takım hadîslere bakarak menînin temizliğine kaail olmuşlar, bu hadîste vukuu rivayet olunan yıkamanın mendûbluğuna hamledilrniş olduğunu iddia etmişlerdir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/354.

[146] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/354.

[147] Buhârî, bâbda, bu bâb İsmine delâlet edecek bir hadîs zikretmedi. Bâzıları: Bâbda cenabet hadîsini zikretti, gayrisini kıyâsen ilhak eyledi ve bununla Ebû Dâvûd'-un ve başkasının rivayet ettiği Ebû Hureyre hadîsine işaret etti... dediler (Aynî).

[148] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/355.

[149] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/355.

[150] Bu eseri Buhârî'nin şeyhi Ebû Nuaym Kitâbu's-Salât'mda mevsûlen şu lâfızla rivayet etmiştir: Ebû Mûsâ bize postacılar yurdunda namaz kıldırdı. Orada hayvan fışkıları vardı. Hâlbuki sahra kapının önünde idi. Kapının önünde kıldır-san!. dediler de Ebû Mûsâ yukarıdaki sözü söyledi.

Bunu İbnu Ebî Şeybe de Musanna/ında şu lâfızla tahrîc etmiştir: Ebû Mûsâ bize hayvan fışkısı ve saman üzerinde namaz kıldırdı. Bize burada namaz kıldırıyorsun, hâlbuki sahra yanıbaşmdadır, dedik. Sahra ve burası musâvîdir, dedi.

Müellif bu ta'lîkten eti yenilen hayvanların sidiğinin temizliğine istidlal etmek istedi. Fakat Ebû Musa'nın bir yaygı üzerinde kıldırmış olması ihtimâlinden dolayı, bunda hüccet yoktur. Bu i'tirâza, asi olan yaygı olmamasıdır, diye cevâb verildi. Binâenaleyh evlâ olan bu, Ebû Musa'nın fiilidir. İbn Umer ve daha başkaları gibi sahâbîler, kendisine muhalefet etmişlerdir. Böyle olunca hüccet olamaz denilmektedir (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/355.

[151] Develerin sidiklerinin içilmesi bahsi, biri tedâvî, biri de temizlik, pislik yânî halâl ve haram olmaları bakımlarından tedkîk edilmek gerekir. Arablar'ın deve sidiği ile tedavi ettikleri sabittir. Müteahhİr İslâm tabîblerinden olan Dâvûd An-tâkî'nin tezkiresinde, umumiyetle sidiklerinin tıbda kullanıldığı zikredilmiştir. Bu müellif, sidiğin yedi türlü hastalığa deva olduğunu söylüyor. Deve sidiğini, insan sidiğinden sonra bütün sidiklerden şifalı sayıyor.

Hayâtu'l-Hayvân sâhibî Demîrî de deve" kelimesinde, "Deve sidiği ciğer vereminde fayda verir ve cimâda ziyâdelik yapar" diyerek, sidiğin iki tıbbî özelliği olduğunu beyân eder.

Şârih Aynî de deve sidiğinin ve sütlerinin ishal nev'înden birine ilâç olduğunu zikrediyor.

Sidiğin temizlik pislik bahsine gelince, ona bundan önceki haşiyede kısaca temas edilmiştir.

[152] Ebû Kılâbe, son sözü ile Peygamber'in el-Mâide:33. âyetindeki hükmü infaz eylediğini haber vermiş oluyor.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/356-357.

[153] Burada Rasülullah'ın davar ağıllarında namaz kıldığı haber verilmiştir. Hâlbuki deve olan yerde namaz kılmak caiz olup olmamak mes'elesi de vardır... Deve yataklarında -koyun ağıllarında olduğu gibi- namaz kılmanın hükmünde ihtilâf edilmiştir.....

Şer'î hükme gelince, fakîhler cumhuru bu gibi yerlerde temiz olmak şartıy-le namaz kılmaya cevaz vermişlerdir (Tecrid Ter., 11,311-312).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/357.

[154] Bu ta'lîki Abdullah ibn Vehb, Müsned'mdc mevsûlen rivayet etti.

[155] Bu ta'lîki Abdurrazzâk, Musannafında mevsûlen rivayet etmiştir.

[156] İbn Sîrîn'in bu eserini Abdurrazzâk mevsûien rivayet etmiştir. Buhârî'nin bütün bu ta'lîkleri getirmesi, kendi nazarında su, az olsun çok olsun, ancak değişikliğe uğramakla murdar olacağına delâlet eder. Nitekim Mâlik'in mezhebi de budur (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/357-358.

[157] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/358.

[158] Buhârî bu kelâm ile hadîsin, İbn Abbâs tarikiyle Meymûne'nin müsnedlerinden olduğuna işaret etmiştir. Nitekim Muvatta'da

da böyledir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/358.

[159] Bu hadîsin bu bâb altına sokulmasının vechi şudur:

Misk -aslı murdar olduğu hâlde- temizdir. Değişikliğe uğrayınca murdarlık hükmünden çıkar. Su da böyledir. Değişikliğe uğrayınca hükmünden çıkar...

Yâhud da müellifin muradı, değişikliğe uğramadığı müddetçe sırf dokunmakla suyun murdar olmayacağı görüşünü te'kîd etmektir. Sıfat tebeddülünün mevsûfda müessir olacağına işte bu hadîsle istidlal etmiştir. Nitekim kanın sıfatının güzel kokuya değişmesi, onu zemm'den medhe çıkarmıştır. Suyun sıfatının necasetle değiştiği zamanki değişmesi de, onu temizlik sıfatından murdarlığa çıkarır (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/359.

[160] "Uç vasfından -yânı tadı, kokusu, renginden- biri değişmeyen suyun azı murdar bir şeyle buluşunca murdar olur. Murdar olmayan çoğudur" diyen imamlara göre, çok suyun (mâu kesîr'in) mikdârında ihtilâf vardır. Meselâ Şafiî'ye göre çok su, iki külle -iki küp veya iki testi- mikdânna ulaşandır. Hanefî imamlarına göre de havzu kebîrdir. Ancak kulleteyn'in mikdârını takdirde ihtilâf olduğu gibi havzu kebîr'in tefsfrinde de ihtilâf vardır. Bu havz, bâzılarına göre (8 x 8) zirâ'dır, bâzılarına göre (10x 10), kimine göre (15 x 15), daha bâzılarına göre (20x20) zirâ'dır. DelîIIerin tafsili fıkıh kitâblarındadır... (Tecrîd Ter., I, 159-160).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/359.

[161] Bunu İbn Ebî Şeybe, Afusanna/'mda sahîh bir isnâd ile rivayet etmiştir.

[162] Bunu Abdurrazzâk, Saîd ibn Müseyyeb veibnu Ebî Şeybe farklı isnâdlarla mev-sûlen rivayet etmişlerdir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/360.

[163] Tayâlîsî'nin Şu'be'den yaptığı rivayette bu hadîste İbn Mes'ûd: "O güne kadar Rasûlullah'ın bunlar aleyhine beddua ettiğini hiç görmemiştim" demiştir. Demek ki, Rabbİne ibâdeti esnasında kendisine karşı hakaarette bulunmaları sebebiyle bu bedduaya hakk kazanmışlardır. Yoksa şahsına ezâ edenlere karşı hilmi, gizli olmayan bir hakikattir.

Bu hadîsi Buhârî namazda iken Üzerine murdar bir şey atılan kimsenin namazı bozulmayacağına delîl olarak getirmiştir. Üzerine atılan necasetin necaset olduğuna muttali' olmayan musallî elbette namazına devam eder. Nitekim Pey-gamber'in bu kıssada namaza devam etmelerini, buna hamledenler de vardır. Ancak namaz esnasında necasetten sakınmanın farz olmadığına kaail miicte-hidler olduğu gibi, başlangıçta namazın tahakkuk etmesine mâni' olan şey, namaz esnasında târî olunca namazı bozmaz diyenler de vardır. İşte bu mezheblerde olanlar, bu hadîsi hüccet yapabilirler. Nitekim İbn Umer, başlama ile devam arasındaki bu farkı gözetenlerdendir. Namazda iken elbisesinde kan görse hemen giderilmesine imkân bulursa giderir, bulamazsa gidip yıkar ve namaz kıldığı yere tekrar gelip bıraktığı yerden devam ederdi. Bu, sahabe ile tabiîlerden bir cemâatin ve tâbi' olunan imamlardan Evzâî, İshâk ibn Râhûye ve Ebû Sevr'in de kavlidir. Şafiî ile Ahmed ibn Hanbel namazın iadesine hükmederler. Mâlik'e göre, vakti içinde iade edilir, vakit geçtikten sonra kaza edilmez (Tecrîd Ter., I, 164-165).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/361-362.

[164] Bu hadîsin tamâmı inşâallah Hudeybiye kıssasında müsned olarak gelecektir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/362.

[165] Bu hadîs "Tükürüğün mescidden el ile kazınması bâbı"nda zikredilmiştir. Bundan tükürük ve sümüğün taharetine hükmolunuyor. Bunda âlimler müttefiktirler. Yalnız Selmân Fârisî ile İbrâhîm Nahaî, tükürük ağızdan ayrılınca murdar olur, demişlerdir. Peygamber'in tükürüğünün her tayyibden daha tayyİb, her tâhirden.daha tâhir

olduğuna şübhe yoktur. Diğer kimselere gelince, temiz ağızdan çıkanı temizdir, pis ağızdan çıkanı pistir. Şarâb içenin içerkenki; ağzı yaralı, irinli kimsenin tükürükleri pistir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/363.

[166] Bunu İbn Ebî Şeybe ve Abdurrazzâk, Hasen Basrî'den iki tarîk ile rivayet etmişlerdir.

[167] Bunu Ebû Dâvud, sağlam bir senedle es-Sünen'inâe rivayet etmiştir.

[168] Bunu da Ebû Dâvûd, İbn Cerîr'den; o da Atâ ibn Ebî Rebâh tarîkinden rivayet etmiştir.

"en-Nebîz, faîl vezninde mef'ûl ma'nâsıyledir. Elden bırakılmış ve atılmış gayrı mu'teber nesneye denir... ve küpe basmakla hâsıl olan hurma ve üzüm şırasına ve içkisine denir. Şârih der ki, mezkûr vech üzere menbûz bi'z-zarf (yânî kap içine atılmış) olması, bu isimle anılma sebebidir" (Kactmûs Ter.).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/363.

[169] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/363.

[170] Bunu Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etmiştir. Eğer bununla bâb ismi arasında ne mutabakat var? dersen, abdest almakta yardım istemenin cevazı cihetinden, diye cevâb veririm; çünkü bu yardım da necaseti izâle gibidir (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/364.

[171] Peygamber'in yüzünün yaralanması Uhud gazasında vâki' olmuştu. Suheylî'-nin rivayetine göre yaralayan Abdullah ibn Kamie'dir. Bu, Peygamber'in yüzünü yaraladığı gibi, dişlerini de zedelemişti. Peygamber'in kızı Fâtıma kanın dinmediğini görünce, oradaki bir hasır parçasını yakmış, yanığını yaranın üstüne batırdıktan sonra kan dinmişti.

Sehl, Medine'de en son kalan sahâbîdir. Vefatı takriben 91 hicrî yılında, 100 yaşlarında iken vâki' olmuştur. İşte Sehl bundan dolayı: Bunu benden ziyâde bilen kalmadı, demiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/364.

[172] Bu, İbn Abbâs'm, Peygamber'in gece namazını müşahede etmek İçin mü'min-lerin annesi bulunan teyzesi Meymûne'nİn yanında gecelemesi kıssası hakkındaki uzun hadîsin bir parçasıdır. Buhârî bu hadîsi birçok tarîkten rivayet etmiştir. Bunlardan bâzısı geçti, bâzısı da ileride gelecektir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/365.

[173] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/365.

[174] Peygamber bütün hayâtı boyunca bu ağız ve diş temizliğine çok önem vermiş, sahâbîlerine her zaman ağız ve diş temizliği yapmalarını ısrarlı bir şekilde tavsiye etmiştir. Kendisi dışarıdan eve geldiğinde yaptığı ilk iş ne idi? diye sorduklarında Âişe annemiz: Eve geldiğinde ilk önce ağız ve diş temizliği yapmaktı, diye cevâb vermişti. Ölüm hastalığının son demlerinde bile Peygamber'in misvak kullanma isteğini gösteren Âişe hadîsi, ne kadar önemlidir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/365.

[175] Bunu, Taberânî ef-Evsat'ta, Bukeyr ibn Sehl'den "Cibril bana büyüğe vermemi emretti" lâfzıyle mevsûlen rivayet etmiştir.

Buhârî'nin bundan maksadı, Ebû Nuaym'm rivayetinde Ben kendimi görüyorum" lâfzının düşürülmesi, bunun ru'yâ hâricinde olduğundan değil, fakat muhtasar olduğundan ileri geldiğini, o rivayette "Erânî" kelimesinin kısaltmak için düştüğünü ifâde etmektir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/366.

[176] Rasûlullah bunu, duâ lâfızlarının hususiyetlerine riâyet etmenin vücûbuna, müteradif ve musâvî olsalar bile bir lâfzın diğer bir lâfızla değiştirilmeyeceğine İşaret olarak söylemiştir; bunda birçok sırlar vardır (Şâh Veliyyullah).

Bunda ma'nâ ile hadîs rivayetini men' edenler lehine bir hüccet vardır. Uyunacağı zaman abdest almanın, duâ etmenin ve sağ yan üzerine yatmanın müste-hab olduğu da bundan açıkça anlaşılmaktadır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları:1/367.

4-KİTÂBU'L-GUSL (YIKANIP GUSLETMEK KİTABI). 3

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

4-KİTÂBU'L-GUSL (YIKANIP GUSLETMEK KİTABI)

Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli:

"... Eğer Cünüb Olduysanız Boy Abdesti Alın. Eğer Hasta Olmuşsanız, Yâhud Bir Sefer Üzerindeyseniz Veya İçinizden Biri Ayal Yolundan Gelmişse, Yâhud Da Kadınlara Dokunmuşsanız Ve Bu Hâlde Su Da Bulamamışsanız O Vakit Tertemiz Bir Toprakla Teyemmüm Edin, Binâenaleyh (Niyetle) Ondan Yüzlerinize Ve Ellerinize Sürün. Allah, Sizin Üzerinize Bir Güçlük Yapmayı Dilemez, Fakat Sizi İyice Temizlemeyi Ve Üstünüzdeki Nvmetini Tamamlamayı Diler. Tâ Ki Şükredesiniz" (Ei-Mâide: 6).[1]

Ve Zikri Celîl Olan Allah'ın Şu Kavli:

"Ey Îmân Edenler, Siz Sarhoşken, Ne Söyleyeceğinizi Bitinceye Ve Cünüb İken De -Yolcu Olmanız Müstesnâgusl Edinceye Kadar Namaza Yaklaşmayın. Eğer Hasta Olur, Ya Bir Sefer Üzerinde Bulunursanız Yâhud Sizden Biriniz Ayak Yolundan Gelirse, Yâhud Da Kadınlara Dokunup Da Bir Su Bulamazsanız O Vakit Temiz Bir Toprağa Teyemmüm Edin; Yüzlerinize Ve Ellerinize Sürün. Şübhesiz Allah Çok Afvedici, Çok Mağfiret Eyleyicidir" (En-Nisâ- 43)[2].

1- Yıkanma Öncesi Abdest Almak Babı

1-....... Bize Mâlik, Hişâm'dan; o da babası Urve'den; o da Peygamber'in zevcesi Âişe'den haber verdi (şöyle demiştir): Peygamber (S) cünüblükten yıkandığı zaman ellerini yıkamaktan başlardı. Sonra namâzâçin abdest alır gibi abdest alırdı. Sonra parmaklarını suya daldırır ve onlarla saçlarının diplerini

hilâllardı (yânı aralıklarına su geçirirdi). Sonra iki eliyle başı üzerine üç avuç su dökerdi. Ondan sonra suyu bütün bedeni üzerinden akıtırdı[3].

2-.......İbn Abbâs'tan; o da Peygamber'in zevcesi Meymûne'den tahdîs etti. Meymûne (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) yalnız ayaklarını yıkamıyarak namaz için abdest alışı gibi abdest aldı. Bacak aralarını ve oralarına isabet eden yıkanacak şeyleri de yıkadı. Sonra kendi üzerine su döktü. Sonra ayaklarını yerinden ayırıp yıkadı. Onun cünüblükten dolayı yıkanması işte budur.[4]

2- Erkeğin, Kendi Karısı İle Beraber Yıkanması Babı

3-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ile ben, bir kaptan yıkanırdık. O kap, "farak" denilen bir kadeh idi[5].

3- Bir Sâ' Ölçeği Ve Benzeri Mikdâr Su İle Yıkanmak Babı

4-....... Bana Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Bekr ibnu Hafs tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Seleme'den şöyle derken işittim: Ben ve Âişe'nin erkek kardeşi beraberce Âişe'nin yanına girdik. Âişe'nin erkek kardeşi Âişe'ye Peygamber'in yıkanmasından sordu. Âişe bir sâ' mikdârı su alır bir kap İstedi. Onunla yıkandı ve başının üzerine su akıttı. Şu hâlde ki, bizimle kendisi arasında (bedeninin aşağısını perdeleyen) bir perde vardı[6].

Ebû Abdillah Buhârî der ki: Yezîd ibn Hârûn, Behz ibn Esved ve el-Cüddî (205) de bu hadîsi Şu'betu'bnu Haccâc'dan rivayet ettiler. Bu hadîste ("nahvin min sâ'ın = bir sâ' mikdârı su alır" yerine), "Kadri sâ'm= Bir sâ' mikdârı" lâfzı vardır[7].

5-....... BizeEbû Ca'fer (Muhammed ibn Alî) tahdîs etti ki, kendisi ve babası Alî ibn Hüseyin, Câbir ibn Abdillah'ın yanında bulunuyordu. Câbir (R)'in yanında da bir topluluk vardı. O cemâat Câbir'e gusülden sordular. Câbir bir sâ' (mikdârı su) yeter, dedi. Bir diğer kimse: Bana bu kadarı yetmez, dedi. Bunun üzerine Câbir; Saçı senden daha gür, kendisi de senden daha hayırlı olan bir zâta (bu kadar su) yetiyordu, dedi. Sonra üstünde bir parça elbise olduğu hâlde bizlere imâm oldu [8].

6-....... Bize Ebû Nuaym tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyhe, Amr (ibn DînârJ'dan; o da Câbir ibn Yezîd (103)'den; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) ile zevcesi Meymûne, bir kaptan beraberce yıkanırlardı.

Ebû Abdillah Buhârî der ki: Sufyân ibn Uyeyne ömrünün sonunda: İbn Abbâs'tan; o da Meymûne'den diye söylerdi. (Bu iki rivayetten) sahîh olan ise, Ebû Nuaym'ın rivayet ettiğidir [9].

4- (Gusıldejbaşı Üzerine Üç Defa Su Akıtan Kimse Babı

7-....... Bana Cubeyr ibn Mut'ım (65) tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S): "Bana gelince, ben başımın üzerinden üç kene suyu akıtırım" buyurdu ve her iki eliyle de (akıtma şeklini) işaret etti.[10]

8-....... Bize Şu'be, Mihvel ibn Râşid'den; o da Muhammed ibn Alî (Ebû Ca'fer Bâkir)'dan; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti.O: Peygamber (S), başı üzerinden üç defa su boşaltırdı, demiştir.[11]

9-....... Bana Ebû Ca'fer Muhammed Bakır tahdîs edip şöyle dedi: Câbir bana şunları söyledi: Amucamın oğlu bana geldi - Câbir, "amucamn oğlu" sözüyle Hasen ibn Muhammed ibni'l-Hanefiyye'yi ta'rîz ediyordu- de: Cünüblükten yıkanmak nasıldır? diye sordu. (Câbir der ki:) Ben de: Peygamber (S) üç avuç su

alır ve bunları başının üzerinden akıtır, sonra da bedeninin kalan kısmı üzerinden akıtır idi, diye cevâb verdim. Hasen bana hitaben: Ben saçı çok bir erkeğim, dedi. Ben de: Peygamber senden daha çok saçlı idi, dedim [12].

5- Bir Defa Yıkanmak Babı

10-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Meymûne şöyle söyledi: Ben Peygamber'e yıkanmak için su koydum. Kendisi iki yâhud üç kerre ellerini yıkadı. Ondan sonra sol eli üzerine su boşaltıp hayalarını yıkadı. Sonra elini yere sürdü. Sonra ağzını çalkaladı ve burnuna su çekti. Yüzünü ve ellerini yıkadı. Sonra bedeni üzerine su akıttı. Sonra yerinden ayrılıp ayaklarını yıkadı.[13]

6- Yıkanma Sırasında Hılâb Yâhud Güzel Koku İle Başlayan Kimse Babı [14]

11-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) .cünüblükten dolayı yıkandığı zaman külek gibi bir şey isterdi. Müteakiben avucu ile su alır, başının sağ tarafından (yıkanmağa) başlar, sonra yine su alır, sol tarafını da yıkardı. Sonra İki avucu ile başının ortasına su dökerdi[15].

7- Cünüblük Yıkanmasında Ağzı Çalkalama Ve Buruna Su Çekme Babı

12-....... Bana Salim, Kurayb'den; o da İbn Abbâs (R)'tan tahdîs etti. O da bize Meymûne tahdîs etti demiştir. Meymûne (R) şöyle demiştir: Peygamber'e yıkanmak için su döktüm. O sağ eliyle sol eli üzerine su boşalttı da ellerini yıkadı. Sonra apışarasını yıkadı. Sonra eliyle yere vurdu da elini toprağa sürdü. Sonra elini yıkadı. Sonra ağzını çalkaladı ve burnuna su çekti. Sonra yüzünü yıkadı ve başı üzerine su akıttı. Sonra yerinden uzaklaşıp ayaklarını yıkadı.

Sonra kendisine bir havlu getirildi, fakat o bununla silinmedi[16].

8- Daha Temiz Olması İçin Eli Toprakla Sürtmek Babı

13-....... BizeA'meş, Salim ibn Ebi'I-Ca'd'den; o da Kurayb'den; o da İbn Abbâs'tan; o da Meymûne'den tahdîs etti ki (o şöyle demiştir): Peygamber (S) cünüblükten dolayı yıkandı. Şöyle ki: Eliyle apışarasını yıkadı. Sonra elini duvara sürttü. Sonra elini yıkadı. Sonra namaz abdesti gibi abdest aldı. Nihayet yıkanmasını bitirince ayaklarını da yıkadı.[17]

9- Bâb: Cünüb Olan Kimse Elindecünüblükten Başka Bir Pislik Olmadığı Zaman, Elini Yıkamadan Önce Yıkanacağı Su Kabı İçine Sokar Mı?

İbn Umer ve Berâ ibn Azib, elini yıkamadan abdest alacak suyun içine sokmuşlardır [18].

İbn Umer ile îbn Abbâs, cünüblük yıkanmasından sıçrayacak serpintilerde be's görmemişlerdir [19].

14-....... BanaEflâh, el-Kaasım'dan; o da Âişe'den, haber verdi. Âişe (R): Peygamber (S) ile ben bir kaptan yıkanırdık, ellerimiz, o kabın içinde gidip gelirdi, demiştir.[20]

15-....... Bize Şu'be, Hammâd'dan; o da Hişâm'dan; o da babası Urve ibn Zubeyr'den; o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe (R): Rasû-lullah (S) cünüblükten dolayı yıkandığı zaman, elini yıkar idi, demiştir.[21]

16-....... Bize Şu'be, Ebû Bekr ibn Hafs'tan; o da Urve'den; o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe (R): Ben ve Peygamber (S) cünüblükten dolayı bir kaptan yıkanırdık, demiştir.

(Buhârî der ki:) Ve keza Abdurrahmân ibn Kaasım'dan; o da babası Muhammed ibn Ebî Bekr'den; o da Âişe'den olmak üzere Şu'-be'nin Ebû Bekr ibn Hafs'tan rivayet ettiği hadîs gibi rivayet etmiştir [22].

17- Bize Ebu'l-Velîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Abdullah ibn Abdillah ibn Cebr'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik'ten işittim, o şöyle diyordu: Peygamber (S) ile kadınlarından birisi beraberce bir kaptan yıkanırlardı.

Müslim ibn İbrâhîm ile Vehb ibn Cerîr, bu hadîsi, Ebû'l-Velîd'in rivayet etmiş olduğu bu isnâdla, Şu'be'den rivayetlerinde, sonunda "cünüblükten" sözünü ziyâde etmişlerdir.[23]

10- Yıkanma Ve Abdest Alma Fiilleri Arasını Birbirinden Ayırmak Babı [24]

İbn Umer'den zikrolunur ki o, ayaklarını, cildi üzerindeki abdest suyu ıslaklığı kuruduktan sonra yıkamıştır .[25]

18-.......İbn Abbâs şöyle demiştir: Meymûne (R) şöyle dedi: Ben Rasûlullah için yıkanacağı suyu koydum. Kendisi elleri üzerine su boşalttı ve onları ikişer defa veya üçer defa yıkadı. Sonra sağ eliyle sol eli içine su boşalttı da bu su ile hayalarını yıkadı. Sonra elini toprakla sürttü. Sonra ağzını çalkaladı ve burnuna su çekti. Sonra yüzünü ve ellerini yıkadı, başını da üç defa yıkadı. Sonra bedeni üzerine su döktü. Sonra durduğu yerden ayrıldı da ayaklarını yıkadı.[26]

11- Yıkanma Sırasında Sağ Eliyle Sol Eli İçine Su Boşaltan Kimse Babı

19-....... Bize A'meş, Salim ibn Ebi'l-Ca'd'dan; o da İbn Abbâs'ın azâdlısı Ebû Kurayb'den; o da İbn Abbâs'tan; o da Haris kızı Mey-mûne'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Rasûlullah için yıkanma suyu koydum ve kendisine perde yaptım. Kendisi eline su döktü de bir veya iki defa yıkadı. -Süleyman ibn Mıhrân el-A'meş: Salim ibn Ebi'l-Ca'd'ın üçüncü defayı zikredip etmediğini bilmiyorum dedi.- Sonra Rasûlullah sağ eliyle, sol eli üzerine su boşalttı da fercini yıkadı. Sonra elini yere yâhud da duvara sürttü. Sonra ağzını çalkalayıp burnuna su çekti. Yüzünü ve ellerini yıkadı, başını yıkadı. Sonra bedeni üzerine su döktü. Sonra kenara çekildi de ayaklarını yıkadı. Bu sırada (silinmesi için) ben kendisine bir bez uzattım. Fakat o eliyle şöyle yapıp onu istemediğini işaret etti.[27]

12- Bâb: Cinsî Münâsebet Yaptıktan Sonra Tekrarlayan Ve Bir Tek Yıkanma İle Kadınlarını Dolaşan Kimse(Nin Hükmü Nedir?) [28]

20-....... Bizeİbnu Ebî Adiyy (194) ile Yahya ibn Saîd, Şu'be'den; o da İbrâhîm ibn Muhammed ibni'l- Münteşir'den; o da babası Muhammed'den tahdîs etti. O şöyle demiştir:

İbn Umer'in ("Ben ihramlı olup da koku neşretmemi sevmem") sözünü Âişe'ye zikrettim. Bunun üzerine Âişe: Allah EbûAbdirrah-mân'a (yânî îbn Umer'e) rahmet etsin. Ben Rasûlullah(S)'a koku sürerdim, o da gece kadınlarını dolaştıktan sonra sabahleyin koku neşrederek (yânî koku izleri üzerinde iken) ihrama girerdi, dedi[29].

21-....... Bize Muâz ibn Hişâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam Hişâm, Katâde'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bize Enes ibn Mâlik tahdîs edip şöyle dedi: Peygamber (S) gece yâhud gündüzün bir saatinde kadınlarını devrederdi; kadınlar da on bir tane idiler, dedi. Katâde dedi ki: Ben Enes'e: Rasûlullah buna

takat getirir miydi? diye sordum. Enes: Biz aramızda O'na otuz erkek kuvveti verilmiştir, diye söyleşirdik, dedi. Saîd ibn Ebî Arûbe de Katâde'den, Enes'in onlara dokuz kadın diye tahdîs ettiğini söylemiştir [30].

13- Mezîyi Yıkamak Ve Mezîden Dolayı Abdest Almak Babı

22-....... Alî (ibn Ebî Tâlib-R) şöyle demiştir: Ben mezîsi çok olan bir erkek idim. Kızı Fâtıma'nın benim nikâhımda bulunmasından dolayı, ben bir kimseye Peygamber'e sormasını emrettim. O da sordu. Peygamber (S) ona: "Zekeriniyıka da abdest al" buyurmuştur.[31]

14- Koku Sürünen, Sonra Da Yıkanan Ve Kokunun İzi Bedeninde Bakî Kalan Kimse Babı

23-....... Bize Ebû Avâne, İbrâhîm ibn Muhammed ibni'lMünteşir'den; o da babası Muhammed'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Âişe'ye sordum da ona: İbn Umer'in: "Koku neşrederek ih-râmlı olmamı sevmiyorum" sözünü zikrettim. Bunun üzerine Âişe: Ben Rasûlullah'a güzel koku sürdüm, sonra O kadınlarını dolaştı, sonra da (üzerinde koku izi varken) ihrâmlı oldu, dedi.[32]

24-.......Âişe (R) Peygamber (S) ihramda iken, başının saç ayırımında kokunun parıldamasi sanki hâlâ gözümün önündedir, demiştir.[33]

15- Derisini İyice Suya Kandırdığını Zannedip Üzerine Su Akıttığı Zamana Kadar Saçları Hilâllamak Babı

25-.......Âişe (R) şöyle demiştir: RasûluIIah (S) cünüblükten dolayı yıkandığı

zaman ellerini yıkar ve namaz için abdest alır gibi ab-dest alır; ondan sonra yıkanırdı. Şöyle ki, sonra eliyle saçlarını hilâllardı. Nihayet derisini iyice suya kandırdığını zannettiği zaman üzerine üç defa su akıtırdı. Sonra bedeninin kalan kısmını yıkardı. Âişe dedi ki: Ben RasûluIIah ile beraber bir kaptan yıkanırdım da o kaptan beraberce su avuçlardık.[34]

16- Cünüblük Yıkanmasında Abdest Aldıktan Sonra Bedeninin Kalan Kısmını Yıkayıp Da Abdest Uzuvlarını Yıkamayı Diğer Bir Kerre Daha Tekrar Etmeyen Kimse Babı [35]

26-....... Bize el-A'meş, Sâlim'den; o da İbn Abbâs'ın himayesinde bulunan Kurayb'den; o da İbn Abbâs'tan; o da Meymûne'den haber verdi. Meymûne (R) şöyle demiştir: RasûluIIah (S) cünüblük yıkanması için su koydu. Müteakiben sağ eliyle sol eli içine iki yâ-hud üç defa kabı eğerek su döktükten sonra apışarasını yıkadı. Sonra elini yere yâhud duvara iki yâhud üç defa vurdu. Sonra ağzım çalkaladı, burnuna su çekti, yüzünü ve iki kollarını yıkadı. Sonra başı üzerine suyu akıttı. Sonra bedenini yıkadı. Sonra kenara çekildi de ayaklarını yıkadı. Meymûne der ki: Ben (silinmesi için) kendisine bir bez getirdim de, O bunu istemedi ve eliyle silkmeğe başladı.[36]

17- Râb: İnsan Mescidde İken, Cünüb Olduğunu Hatırladığı Zaman Teyemmüm Etmeyerek Olduğu Gibi

Dışarıya Çıkar

27-....... Bize Usmân ibn Umer tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yûnus, Zuhrî'den; o da Ebû Seleme'den; oda da Ebû Hureyre'den haber verdi. O şöyle demiştir: Namaz ikaamet edildi. İnsanlar ayakta olduğu hâlde saflar düzeltildi. Bunu ta'kîben RasûluIIah (S) çıkıp yanimiza geldi. Nihayet namaz kıldıracağı yerde dikilince kendisinin cü-nüb olduğunu hatırladı. Bunun üzerine bizlere: "Yerinizden ayrılmayınız" dedi. Sonra geri dönüp yıkandı. Sonra başı damlaya

damlaya yanımıza çıktı, tekbîr aldı; biz de O'nunla birlikte namaz kıldık.

Abdu'I-A'lâ bu hadîsi Ma'mer (ibn Râşid)'den; o da Zuhrî'den rivayet etmekte Usmân ibn Umer'e mutâbaat etmiştir. Bu hadîsi Ab-durrahmân el-Evzâî de Zuhrî'den rivayet etmiştir[37].

18- Cünüblük Yıkanmasında Ellerin Silkelenmesinin Hükmü) Babı [38]

28-.;.....îbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Meymûne şöyle dedi: Ben

Peygamber için yıkanma suyu koydum da kendisini bir bez ile perdeledim. O, elleri üzerine su döküp onları yıkadı. Sonra sağ eliyle sol eline su döküp apışarasım yıkadı. Akabinde eliyle toprağa vurup, onu toprağa sürdü. Sonra elini yıkadı. Sonra ağzını çalkalayıp burnuna su çekti, yüzünü ve kollarını yıkadı. Sonra başı üzerine su döktü ve bütün bedeni üzerine su akıttı. Sonra yerinden ayrılıp ayaklarını yıkadı. Ben kendisine bir bez uzattım, fakat o bunu almadı da ellerini silkeleyerek gitti.[39]

19- Gusülde Başının Sağ Yanını Yıkamakla Başlayan Kimse Babı

29-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Biz kadınlardan birimize cünüblük isabet ettiği zaman, iki eliyle üç defa su alıp onu başı üzerine dökerdi. Sonra eliyle su alır, sağ tarafı üzerine ve diğer eliyle su alır, sol tarafı üzerine (döküp yıkanırdı). [40]

20- Bismillahirrahmânirrahîm. Halvette Tek Başına İken Çıplak Olarak Yıkanan Ye Örtünmek Daha Faziletli Olduğu İçin Örtünen Kimse Bârı

Ve Behz ibn Hakîm, babası Hakîm'den; o da dedesinden; o da Peygamber(S)'den (olmak üzere):

Allah, kendisinden haya edilmeğe insanlardan daha haklıdır, dedi[41].

30-....... Bize Abdurrazzâk, Ma'mer'den; o da Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "İsrâîl oğul/arı çıplak olarak, birbirlerine baka baka yıkanırlardı. Mûsâ ise yalnızca yıkanırdı. İsrail oğulları: Allah'a yemin olsun, Musa'yı bizimle birlikte yıkanmaktan men' eden, ancak O'nun kasığının çıkık olmasıdır, derlerdi. Mûsâ bir defa yıkanmağa gitti, elbisesini de bir taşın üstüne koydu. Akabinde taş elbisesini alıp kaçtı. Mûsâ: Ey taş elbisemi, ey taş elbisemi! diyerek taşın arkasından koştu. Nihayet İsrâîl oğulları onu (çırılçıplak) gördüler de: Vallahi Musa'da hiçbir kusur yokmuş, dediler. Ve Mûsâ elbisesini aldı da taşı dövmeğe başladı. "

Ebû Hureyre: Vallâhî o taşta muhakkak altı yâhud yedi dövme izi kalmıştır, dedi[42].

Yine Ebû Hureyre'den; o da Peygamber (S)'den, (O) şöyle buyurmuştur: "Eyyûb çıplak yıkandığı sırada üzerine ahundan çekirgeler düştü. Eyyûb hemen elbisesinin içine avuçlamaya başladı. Rabb'i ona: Yâ Eyyüb, şu görmekte olduğun şeyden ben seni zengin kılmamış mı idim? diye nida etti. Eyyûb: Sen'in izzetine yemin ederim ki evet zengin kıldın, lâkin Sen'in bereketinden benim için müstağni olmak yoktur, dedi."

Bu hadîsi İbrâhîm, Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Safvân'dan; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Hureyre'den rivayet etti. Peygamber (S): "Eyyûb, çıplak olarak yıkandığı sırada... " buyurmuştur.[43]

21- Yıkanma Sırasında Bir Şey İçinde Veya Arkasında İnsanlardan Perdelenmek Râbı

31-....... Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hâni'nin himayesinde bulunan Ebû Murre haber vermiştir. O da Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hâ-ni'den işitmiştir ki, o şöyle diyordu: Ben fetih yılı Rasûlullah'ın yanına gittim ve Ö'nu yıkanır hâlde buldum. Fâtıma da O'nu perdeliyordu. "Bu kadın kimdir?" diye sordu. Ben Ümmü

Hâni'im dedim.[44]

32-....... Bize Sufyân (es-Sevrî), A'meş'ten; o da Salim ibn Ebi'lCa'd'dan; o da Kurayb'den; o da İbn Abbâs'tan; o da Meymûne'-den haber verdi. Meymûne şöyle demiştir: Peygamber (S) cünüblük-ten dolayı yıkanırken ben kendisini perdeledim. O ellerini yıkadı, sonra sağ eliyle sol eli içine su döküp apışarasını ve oraya değen şeyleri yıkadı. Sonra eliyle duvar üzerine yâhud toprağa mesnetti. Sonra ayaklarım yıkamıyarak namaz için abdest alışı gibi abdest aldı. Sonra kendi bedeni üzerine su akıttı. Sonra kenara çekilip ayaklarını yıkadı.

Bu hadîsi A'meş'ten rivayet etmekte Sufyân'a, Ebû Avâne ile İbn Fudayl ayrı ayrı mutâbaat etmişlerdir. Her ikisinin de mutâbaatı perdelemededir (yânî "Ben Peygamber (S)'i perdeledim" lâfzındadır).[45]

22- Bâb: Kadın İhtîlâm Olduğu Zaman

33-....... Bize Mâlik, Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den; o da Zeyneb bintu Ebî Seleme'den; o da mü'minlerin annesi Üm-mü Seleme'den haber verdi. O şöyle demiştir: Ebû Talha'nın karısı olan Ümmü Süleym, Rasûlullah'ın yanına geldi de: Yâ Rasûlallah! Şübhesiz Allah haktan haya etmez. Bir kadın ihtilâm olduğu zaman gusl etmesi îcâb eder mi? diye sordu. Rasûlullah (S): "Suyu gördüğünde (evet)" cevâbını verdi [46].

23- Cünüb Kimsenin Teri Ve "Müslüman Murdar Olmaz" Babı

34-....... Bize Bekr (ibn Abdillah), Ebû Nâfi'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre cünüb iken Medîne sokağının birinde kendisini Peygamber (S) karşılamış. -Ebû Hureyre- Yanından savuşup gittim (deyip kendisini tekrar tecrîd ederek şöyle devam etti:); Ebû Hureyre gitti ve yıkandı, sonra geldi. Peygamber: "Sen nerede idin yâ Ebâ Hureyre?" diye sordu. Ebû Hureyre de: Cünüb idim. Tahâretsiz olarak seninle birlikte oturmak istemedim, diye ce-vâb

verdi. Bunun üzerine: "Subhânallah! Mü'min murdar olmaz" buyurdu [47].

24- Bâb: Cünüb Kimse Dışarıya Çıkar, Çarşıda Ve Diğer Yerlerde Yürür.

Atâ: Cünüb olan kimse abdest almasa da kan aldırır, tırnaklarını keser ve başını tıraş eder, demiştir [48].

35-....... Katâde ve arkadaşlarına da Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etmiştir: Peygamber (S) bir tek gece içinde kadınları üzerine dolaşır idi. O vakit Peygamber'in dokuz kadım vardı.[49]

36-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben cünüb iken Rasûlullah (S) benimle karşılaştı ve benim elimi tuttu. Böylece kendisiyle birlikte yürüdüm. Nihayet oturdu. Ben hemen savuştum da barındığım yere geldim, yıkandım. Sonra geldim. O hâlâ oturuyordu. "Sen nerede idin yâ Ebâ Nırr?" dedi. Ben de kendisine (yaptığım işleri) söyledim. Bunun üzerine: "Subhânattah! Yâ Ebâ Hırr, mü'mîn murdar olmaz" buyurdu.[50]

25- Cünübün, Abdest Aldığı Zaman Yıkanmadan Evde Durmasının Cevazı) Babı

37-....... Ebû Seleme şöyle demiştir: Ben, Âişe'ye, Peygamber (S) cünüb iken uyur muydu? diye sordum. Âişe (R): Evet, abdest alır, uyurdu, dedi.[51]

38-.......(İbn Umer şöyle demiştir:) Umer ibn Hattâb, RasûlulIah'a: Birimiz cünüb iken uykuya varabilir mi? diye sordu. Rasûlul-lah (S): "Evet, herhangi biriniz abdest aldıktan sonra (isterse) cünüb iken de yatsın" buyurdu [52].

26- Cünüb Olan Kimse Abdest Alır, Sonra Uyur Babı

39-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kendisi cünüb olduğu hâlde uyumak istediği zaman, apışarasmı yıkar ve namaz için alır gibi abdest alırdı. [53]

40-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Umer, Peygamber'den: Birimiz cünüb iken uykuya varır mı? diye fetva istedi. Peygamber: "Abdest aldığı zaman evet"buyurdu.[54]

41-....... Bize Mâlik, Abdullah ibn Dinar'dan; o da Abdullah ibn Umer'den tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Umer ibn Hattâb (R) Rasülullah'a, geceleyin kendisine cünüblük isabet eder olduğunu zikretti. Rasûlullah (S) ona: "Zekerim yıka, abdest at, sonra uyu" buyurdu.[55]

27- Bâb: Erkeğin Sünnet Yeri, Kadının Sünnet Yeriyle Buluştuğu Zaman? [56]

42- Bize Muâz ibn Fudâle tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hişâm (ed-Destevâî) tahdîs etti. H ve keza bize Ebû Nuaym, Hişâm ed-Destevâî'den; o da Katâde'den; o da Hasen (Basrî)'den; o da Ebû Râfi'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Erkek, kadının dört şu'besi arasına oturup da sonra kadına meşakkat ulaştırdığı zaman (her ikisine) yıkanmak vâcib olmuştur" buyurdu.

Bu hadîsin benzerini Şu'be'den rivayet etmekte Amr ibn Mer-zûk, Hişâm'a mutâbaat etmiştir. Ve (Buhârî'nin şeyhi olan) Mûsâ ibn İsmâîl şöyle dedi: Bize Ebân ibn Yezîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hasen Basrî bu hadîsin benzerini haber verdi[57].

28- Kadın Fercinin Islaklığından İsabet Eden Şeyleri Yıkamak Babı

43-....... Yahya (ibn Ebî Kesîr) şöyle dedi: Bana Ebû Seleme haber verdi, ona da Atâ ibn Yesâr haber verdi. Ona da Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî haber verdi ki, kendisi Usmân ibn Affân (R)'a sorup: Erkek, karısı ile cinsî münâsebet yapıp da menî getirmediği zaman (ne yapmalıdır?) bana haber ver, demiş. Usmân: Namaz için abdest aldığı gibi abdest alır ve bacakları arasını yıkar, diye cevâb vermiş de: Ben bunu Rasûlullah'tan işittim, demiştir.

Râvî Zeyd ibn Hâlid der ki: Ben bu mes'eleyi Alî ibn Ebî Tâ-lib'e, Zubeyr ibn Avvâm'a, Talha ibn Ubeydillah'a, Ubeyy ibn Ka'-b'a da sordum. Bunların hepsi, ben Zeyd'e böyle emrettiler.

Yahya (ibn Ebî Kesîr) şöyle dedi: Ve yine bana Ebû Seleme haber verdi. Ona da Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber vermiştir. Ona da Ebû Eyyûb, kendisinin bunu Rasûlullah'tan-işittiğini haber vermiştir.[58]

44-....... Hişâm şöyle demiştir: Bana babam Urve haber verip şöyle dedi: Bana Ebû Eyyûb haber verip şöyle dedi: Bana Ubeyy ibn Ka'b haber verdi ki, kendisi: Yâ Rasûlallah, erkek kadın ile cinsî mü-nâsebet yapıp da menî indirmediği zaman (nasıl hareket etmelidir?) dedi. Rasûlullah: "Kendinden kadına dokunan şeyi (yânı zekerini) yıkar, sonra abdest alır ve namaz kılar" buyurdu. Ebû Abdillah Buhâri şöyle dedi: (Menî indirmeden de) yıkanmak (dînde) daha ihtiyat-h olandır. Bâbdaki bu hadîs ise (Şâri'den rivayet edilen iki emrin) sonuncusudur. Biz bunu ancak sahâbîlerin (yıkanmanın vâcib olup olmaması hususundaki) ihtilâflarından dolayı beyân ettik [59].

---

[1] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/368-369.

[2] Bu el-Mâide:6. ve en-Nisâ:43. âyetleri, islâm'ın İbâdetlere girişmek için farz kıldığı abdest alma, gusl etme ve su bulunmadığı veya su kullanmaya mâni' olan sefer, hastalık ve benzeri hâllerde abdest ile guslün yerine geçmek üzere teyemmüm yapma esaslarını, bunların farzlarını takrir ve tesbît eden âyetlerdir.

"İslâm'da maddî ve ma'nevî temizlik mes'elesinin o kadar ehemmiyeti vardır ki, su bulunmadığı zaman hiç olmazsa gusül veya abdest yerine taharete niyet ve kalbini temizliğe bağlayıp, maddî cihetten de tertemiz bir toprağı abdest organlarının yansı demek olan yüzüne ve dirseklerine kadar ellerint tlokundur-malıdır. Yânî ellerini bir kerre toprağa vurup yüze mesh etmeli, bir kerre de vurup dirseklerine kadar ellerini meshetmelidir. ihtimâl ki, îmânı olmayanlar "Bundan ne çıkar?" derler. Fakat aklın bundan en az alacağı ders şudur ki, İnsan hem zahiren ve hem de bâtınen temizliği bırakmamalıdır. Kalbî temizlik asıldır. Kalbi pis olan ne yapsa temizlenmez ve lâkin yalnız kalb temizliği de kâfî gelmez; maddeten zahirini de temizlemelidir. Su bulunmayınca zarurette teyemmüm esasen bir kalbî temizlik işi olmakla beraber, maddî şart ve zahirî şeklinin de "Tamâmına erişilmeyenin tamâmı terk olunmaz" medlulü üzere en güzel bir muhafazasıdır..." {Hakk Dîni, II, 1359-1360).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/369.

[3] Gusülden Önceki abdest, RasûluIIah'ın fiili ile sabittir. Yalnız gusül cünüblüğü giderdiği gibi abdest yerine de geçer ve gusül ile namaz kılınır. Ebû Sevr ile Dâ-vûd Zahirî, abdestsiz iken cünüb olan kimse hakkında guslün abdest yerine geçmeyeceğine kaail olmuşlardır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/370.

[4] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/370.

[5] "Farak", cumhur kavline göre iki sâ' mikdân su alır bir kaptır ki, takriben altı litre eder. İbnu'1-Esîr ise, "râ"nın fethiyle "farak"ın 16 rıtl, yânî 3 sâ' -ki takriben dokuz litre eder- "râ"nın sükûnu ile "fark'ın 120 rıtl, yâhud 22 1/12 sâ',

yânî takriben 67,5 litre olduğunu beyân ediyor. Mü'minlerin annesi Âişe de "farak, 6 kıst(l*İJ)'tır"demiş.Lûgatçilerin bilittifâk beyâniyle her kist 1/2 sâ' diye ta'rîf edilmiş olduğundan, İbnu'I-Esîr'in nakline diyecek kalmıyor. Sufyân ibn Uyeyne ile İmâm Şafiî ve lûgatçiîer bunda müttefiktir. Ancak Hanefî fakîhleri "müdd"ü 2 rıtl i'tibâr edip, sâ' da4müdd olduğundan, onlarca "farak" 2sâ'-dır ki, yine Hicâzhlar'ın 3 sâ'ın mecmuu i'tibâr ettikleri 16 rıtl demek olur. "Kitâbu'1-Vudû, 49; Müdd ile abdest almak bâbı"nm haşiyesine de bak... (Tecrîd Ter,, I, 172).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/370.

[6] Soran, kızkardeşi Ümmü Kulsüm bintu Ebî Bekr es-Sıddîk'm süt oğlu Ebû Seleme Abdullah ibn Abdirrahmân ibn Avf ile birlikte yanına gelen, bir kavle göre süt biraderi Abdullah ibn Yezîd, diğer bir kavle göre de öz kardeşi Abdurrahmân ibn Ebî Bekr es-Sıddîk idi ki, her hangisi olsa bunlar Âişe'nin mahremi İdiler.

Âişe'nin bu fiilinde, bi'1-fiil öğretmenin nıüstehabhğına bir delâlet vardır. Çünkü fiilen öğretmek, nefiste daha te'sîrli ve daha delâletlidir.

[7] Yânî bu üçü,Şu'betu'bnu'l-Haccâc'dan bu hadîsi rivayet ettiler. Lâfzı, "nahvin min sâ'ın" yerine "kadri sâ'ın"dir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/371.

[8] Soran, Ebû Ca'fer Muhammed Bakır ibn Alî İbni'I-Hüseyin ibn Alî ibn Ebî Tâ-lib'dir. Câbir'den bu hadîsi rivayet eden de odur. Bundan sonra: "Bana bu kadarı yetmez" diyen, yine o mecliste hâzır olan Hasen ibn Muhammed ibn Alî ibn EbîTâlib'dir ki, bu Muhammed ibn Alî, Muhammed ibnu'i-Hanefiyye diye meşhur olmuştur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/372.

[9] Buhârî'nin maksadı şudur: Sufyân ibn Uyeyne sonradan bu hadîsi Meymûııe'-nin müsnedi yapıyordu. Çünkü İbn Abbâs, Peygamber'in Meymûne ile birlikte yıkanma haletlerine muttali' olamazdı. Bu da İbn Abbâs'm bunu Meymûne'den aldığına delâlet eder. Binâenaleyh sahîh olan Ebû Nuaym'ın rivayet ettiğidir ki, bunda hadîs îbn Abbâs'ın değil, Meymûne'nin müsnedidir (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/372.

[10] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/373.

[11] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/373.

[12] Ta'rîz: Tef'îl vezninde kelâmı kinaye ve tevriye ile söylemek ma'nâsmadır. Şâ-rih der ki: Ta'rîz iki kısımdır: Biri mütekelümin sarîh kelâmında ma'nâ murâd olmayıp,, ancak dinleyene onunla murâd olan ma'nâyı ifhâm eyleye. Nitekim müslümânlara ezâ eden kimseye bi'n-nefs hitâbla: "Müslüman, elinden ve dilinden müslümânların selâmette olduğu kimsedir" diye ta'rîz eyleye. Zîrâ mu-râd.ı.e^yet edenden İslâm sıfatını selb etmekten kinayedir. "Ta'rîz tasrîhden daha beliğdir" kavlince bu koyuş müessir olur. Zîrâ bunda gafletten uyarma emrine telvîh olduğundan başka "Kelâm maa'l- burhan ve hitâb maal âmmdir". Diğer kısım, zahirde bir kimseye hitâb ile murâd olan ma'nâyı tasrîh edersin. Bu kısımdan. "Sana söylüyorum ey cariyem, sen işit ey kızcağızım" mefhûmuyle ta'bîr olunur.... (Kaamûs Ter., II, 1274-1275).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/373.

[13] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/374.

[14] "Hılâb"ın iki ma'nâsı vardır denildi: Birincisi, bâzı tohumlardan çıkarılan usare ma'nâsınadır. Arablar bâzı tohumların usaresini yıkanmadan önce bedenlerine sürer, kullanırlardı. Nitekim yıkanma öncesi güzel kokuyu da kullanırlar. Müellif Buhârî'nin meyli, buna "yâhud güze! koku" ta'bîrini ekleme karînesiyle bu ma'nâyadır.

İkincisi, hılâb, içine devenin südü sağılan kap ma'nâsına olmasıdır. Babın hadîsini bâzıları bu ma'nâ ile de tahrîc etti ki, buna göre râvînin sözünün ma'nâsı, hılâb kadar su alır bir kap istedi, olur. Yânî Peygamber ondan yıkanmak için kendisine bunun gibi su dolu bir kab yaklaştınlmasmı emreyledi, demek olur. Bâzısı da gülsuyu ma'nâsına olan cîm ile "cılâb" diye söyledi. Arablar güzel kokuyu ve gül suyunu yıkanmadan Önce kullanırlar. Bundan dolayı da yıkanmadan sonra bedenlerinde onun koku izi bakî kalırdı (Şâh Veliyyullah).

[15] "Hılâb: Süt sağacak kaba denir ki, külek ve susak ta'bîr olunur" (Kaamus Ter.). Büyük muhaddîslerden Ebû Avâne'nin Sahîh'inde tahrîc ettiğine göre, bu hadîsin râvîleri zincirinde dâhil olan Ebû Âsim en-NebîI, bu kabı uzunluk ve genişlikçe birer karıştan az tahmîn ettiği gibi Beyhakî de sekiz rıtl su alır bir testi olarak takdîr etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/375.

[16] Mindîl ve mindel, el silinecek destmâle denir... Mısbâh'm beyânına göre nakl ma'nâsından ve bâzı aharın beyânına göre kir ma'nâsından alınmıştır. Ve bu hâlen havlu ve çevre ta'bîr olunan dülbendin mecmûuna şâmildir (Kaamus Ter.),

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/375-376.

[17] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/376.

[18] İbn Umer'in bu haberini Saîd ibn Mansûr, ma'nâsiyle mevsûlen; Berâ'nm haberini de İbn Ebî Şeybe lâfzıyle mevsûlen rivayet etmiştir.

[19] İbn Umer'in bu haberini Abdurrazzâk mevsûlen; İbn Abbâs'ın haberini de İbn Ebî Şeybe ile Abdurrazzâk mevsûlen rivayet etmişlerdir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/376.

[20] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/377.

[21] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/377.

[22] Bu, "Şu'be, Ebû Bekr ibn Hafsıtan"kavli üzerine ma'tûftur. Buhârî bununla, Şu'be'nin Âişe'ye varan iki isnadı bulunduğunu, bunlardan birinin Urve'den; diğerinin de Kaasım'dan, her ikisi de Âişe'den olduğunu beyân eylemiştir (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/377.

[23] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/377-378.

[24] Yıkanma fiilleri arasını ve abdest alma fiilleri arasını ayırmak ifâdesi, İmâm Mâlik mezhebinden meşhur olduğu gibi, ara vermeden yıkanmayı şart kılanlara muhalif olarak, bunun cevazına işarettir. Babın hadîsi ile abdest alma fiilleri sabit olmuştur. Buna kıyasla gusül fiilleri arasını ayırmanın cevazı da sabit olmuştur. Çünkü abdest alma ile olandan başka yıkanma arasında rükünleri ve âdabı hususunda, meşhur fark yoktur.... (Şâh Veliyyullah).

[25] Bu ta'lîki îmâm Şafiî, el-Uınm'de sahîh bir senedle mevsûlen rivayet etmiştir. Müellif Buhârî bunu ancak ma'nâ ile zikrettiği için, cezim sigâsıyle değil de, temrîz sigâsıyle getirmiştir. Nitekim bu, onun ıstılahıdır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/378.

[26] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/378.

[27] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/379.

[28] Buhârî'nin maksadı, iki cima' arasında abdest almanın sünnetliğiyle beraber, bunun caiz olduğunu isbât etmektir. İki cima' arasında abdest almak da diğer hadîslerle sabittir.

[29] Bu koku "zerîre" dedikleri bir Hind kokusu imiş. Âişe'nin bu sözü -metinden anlaşıldığı üzere- ihrama girerken koku sürünmeyi caiz görmeyen İbn Umer'in sözüne cevâbdır. Bu hadîsin râvîsi Muhammed ibni'l-Münteşir, ibn Umer'e: İhrama girerken koku sürünmek caiz olur mu? diye sormuş. O da: Bunu yapacağıma vücûduma katran tılâsı sürsem daha iyi olur, demiş. Râvî bu fetvayı Âişe'ye arzetmiş; o da metindeki sözleri söylemiştir.

Bu hadîsten, ihrama girerken hoş kokular sürünmenin müstehâb olduğu ve o kokuların ihramdan sonra payidar olmasında be's olmadığı istidlal olunmuştur. Bâzıları da bunu caiz görmezler.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/380.

[30] Müellif Buhârî bunu 12 bâb sonra mevsûlen rivayet etmiştir. Bu sayı farkı ya vakitlerin başka başka olmasından, ya da râvîlerin ayrı kişiler olmasından ileri gelmiştir. Çünkü onbir rivayeti Muâz ibn Hişâm Destevâî, dokuz rivayeti de Saîd ibn Ebân tarîkinden gelmiştir. Yâhud da zevceler dokuz idi, fakat Mâriye ile Reyhâne de tağlîb tarikiyle bunlara katılıp, hepsine onbir kadın denilmiştir.

Peygamber, bünye kemâli bakımından herkese üstün ve erkeklikte insanların en kuvvetlisi olduğu hâlde, yine nefsine herkesten daha mâlik idi. Dikkat çekici taraf şu ki, 25 yaşma kadar geçen gençlik çağında kadına yanaşmamış olduğu gibi, evlenmesinden 50 yaşma kadar da bir kadınla yaşamıştır...

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/380.

[31] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/381.

[32] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/381.

[33] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/382.

[34] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/382.

[35] Babın garazı, abdest uzuvlarını yıkamayı tekrar etmenin lâzım olmadığıdır. Buna istidlal, hadîsin zahiri İledir.

[36] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/383.

[37] Bunun birincisini Ahmed ibn Hanbel, mevsûlen rivayet etmiştir, ikincisini de müellif Buhârî, "Ezan" bâblannın sonlarında mevsûlen rivayet etmiştir. İkincisinde "mutâbaat etti" dememesi, hadîsin lâfzını ayniyle nakletmeyip, sâdece ma'nâsıyle nakletmiş

olduğundandır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/383-384.

[38] Yânî bu caizdir. Bana göre Buhârî'nin maksadı, yaykantı suyunun (beden üzerinde kalan suyun) temizliğini isbât etmektir. Zîrâ silkelemek, bedene serpinti İsabet etmesinden hâlî kalmaz (Şâh Veliyyullah).

[39] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/384.

[40] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/385.

[41] Bu ta'lîk, Ahmed ibn Hanbel ile dört Sünen sâhiblerinİn Behz tarikinden mevsûlen rivayet ettikleri hadîsin bir parçasıdır. Bu hadîse Tirmizî hasen demiş, Hâkim de sahih demiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/385.

[42] Bu söz, ya Buhârî tarafından ta'lîk olarak, yânî sened zikretmeksizin Ebû Hureyre'den naklonunan bir sözdür; yâhud da râvîlerden Hemmâm ibn Müneb-bih'İn sözünün tamamlayıcısıdir ki, evvelki sözlerin devamı ve müsned olmuş olur. Her iki takdirce Ebû Hureyre'nin bu izleri haber vermesi Peygamber'den duyulmuş olduğundandır. Çünkü böyle bir haber, aklî istidlal ile bilinecek şeylerden değildir.

Bir de bu hadîs ile Peygamber'imiz bize Mûsâ Peygamber'e âid iki mu'cize haber vermiş oluyor: Biri [aşın yuvarlanarak gitmesi, diğeri de Musa'nın elle vurması sebebiyle üstünde çentikler, izler meydana gelmesidir. Bu kıssa: "Ey îmân edenler, siz de Mûsâ 'yt incitenler gibi olmayın. Nihayet A ilah onu dedikleri şeyden temize çıkardı. O, Allah indinde yüzlü (i'tibârlı bir zât)/rf/"(el-Ahzâî>:69) âyetinde kasdedilen ezaların birini beyândır.

[43] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/386-387.

[44] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/387.

[45] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/387-388.

[46] Bu hadisin daha tafsillİ bir rivayeti "İlim Kitâbı"nda da geçti. Bu hadîsten bu mes'elede istifâde ettiğimiz gibi, dîn işlerinde hayanın yânî utanmanın suâle mâni' olmaması lâzım geleceğinde de istifâde ediyoruz.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/388.

[47] Lisan örfünde bu gibi kelâmdan şu ma'nâ murâd edilir: Mü'min birbiriyle arkadaşlık yapmayı ve birbiriyle temas etmeyi ve bedenine hakîkî pislik yapışmadığı müddetçe, sırf cünüblükten ötürü olan terinin dokunmasını men' edecek bir murdarlıkla murdar olmaz. Babın hadîsinden cünübün terinin temizliği de anlaşılır. Çünkü Peygamber "Mü'min murdar olmaz" dediği zaman onunla mülakattan ve nıısâfahadan çekinmemiştir. Hâlbuki ekseriya insan, kendi bedeninde terden hâlî olmaz. İşte bundan Peygamber'in insan terinin temizliği ile hükmettiği bilinmiştir. Bu gibi istidlaller de Buhârî'de çoktur... (Şâh Veliy-yullah).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/389.

[48] Bu ta'lîki, Abdurrazzâk Musannafmda İbn Cureyc tarikiyle Atâ'dan mevsû-len rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/389.

[49] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/389.

[50] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/390.

[51] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/390.

[52] Cünüblükten yıkanmanın fevrî olmayıp, ancak namaza durmak lâzım geldiğinde vakti dariaştıracağı bu hadîsten anlaşılıyor. Abdest almaksızın yatmamak, imamlardan Evzâî, Ebû Hanîfe, Muhammed, Mâlik, Şafiî, Ahmed ibn Han-bel, îshâk ibn Râhûye, Abdullah ibn Mübarek ve daha başkalarının mezhebi-

dir. Bâzıları emredilen abdesti, cinsî münâsebet ile hâsıl olan ezayı, yânî eller ile husûsî uzuvları yıkamağa hami etmişlerdir. Dâvûd Zahirî ile Mâlikîler'den bâzıları bunu vâcib görmüşlerdir.

Cünüb kimsenin abdesti almaksızın uyumasında be's görmeyenler de çoktur: Sevrî, İbnu'l-Müseyyeb, Ebû Yûsuf gibi. Bunların delilleri Rasûlullah'ın abdest almaksızın uykuya vardığına dâir olan diğer hadîslerdir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/390.

[53] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/391.

[54] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/391.

[55] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/391.

[56] Hatn: Oğlanı ve kızı sünnet eylemek ma'nâsına, birinci ve ikinci bâblardan gelen masdardır. Halın ve mahtûn, hatîne ve mahiûne: Sünnet olmuş oğlana ve sünnet olmuş kıza denir. Hitan ve hıtâne, isimlerdir. Hıtân ve hıtâne, zekerde sünnet yerine de denir.

Ebû Mûsâ el-Eş'ârî bu mes'eledeki ihtilâfı görünce mü'minlerin annesi Âi-şe'ye gelip: Ey anneciğim, Rasûlullah'ın sahâbîlerinin mühim bir ihtilâfı var ki, sana arzetmek bana pek ağır geliyor, diye söze başladı. Âişe: Ne imiş o? Anandan sorabilecek neyin varsa bana sor, diye cesaret verince, bu mes'eleyi sormuş. Âişe: Erkeğin sünnet yeri kadının sünnet yerine geçince yıkanmak vâcib olmuştur" demiştir. Ebû Mûsâ, bu doyurucu cevâbı alınca: Artık senden sonra bu mes'eleyi kimseden sormayacağım" demiştir.'

Tabiiyyâtta sıhhat ile sırf ilmî mes'eleler erbabı nazarında ne kadar mühim ise, dîniyyâttakİ bu mes'eleler de dîn ehli indinde çok daha mühimdir. Zîrâ taharet, Cenabı Hâlık'a karşı ibâdetin şartıdır. İbâdet ederken zahiren ve bâtmen Allah'ın maiyyetinde edeb şarttır. Nikâh ve talâk mes'delerinde kan kocanın haklan, neseb ve miras mes'eleleri dallanır. Bir kısım Allah hakları ile kul haklarını güzel eda etmek, bu mes'eleleri bilmeğe bağlı olduğundan, bunları ihmâl etmek Allah hakları ile kul haklarını dikkat nazarına almamak demektir (Tec-rîd Ter., I, 170-171).

[57] Dört şu'be, iki ayak ve İki el, yâhud iki bacak ve iki bud ile tefsir edilmiştir. Âlimler başlıktaki ifâdenin ma'nâsı, zekerin kadının ferci içinde görünmez

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/392.

[58] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/393.

[59] Kerîme ve İbn Asâkir nüshalarında: Biz ancak sahâbîlerin ihtilâflarını beyân ettik"; Sâgânî nüshasında » Biz bu son hadîsi ancak onlann ihtilâflarından dolayı beyân ettik" tarzındadır (Kastallânî).

Bu hadîsle ilgili bir açıklama "Abdest Alma Kitabı, 36. Bâb, 43 rakamlı hadîsin haşiyesinde verilmişti; oradan okunsun!

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/394.

5-KİTÂBU'L-HAYZ (HAYZ KİTABI). 2

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın İsmiyle

5-KİTÂBU'L-HAYZ (HAYZ KİTABI)

Ve Yüce Allah'ın Şu Kavlî:

"Sana Kadınların Ay Hâlini De Sorarlar. De Ki: O Bir Ezadır. Onun İçin Hayz Zamanında Kadınlardan Ayrılın.[1] Temizlendikleri Vakte Kadar Kendilerine Yaklaşmayın. İyice Temizlendiler Mi O Zaman Allah'ın Size Emrettiği Yerden Onlara Gidin. Herhalde Allah Hem Çok Tevbe Edenleri Sever, Hem Çok Temizlenenleri Sever" (El-Bakara: 2/222) [2]

1- Hayzın Başlaması Nasıl Oldu Ve Peygamber(S)'İn:"Hayz Allah'ın Âdem Kızları Üzerine Yazdığı Bir Şeydir" Kavli Babı [3]

Ve bâzıları da: Gönderilen hayzın ilki, İsrâîl oğulları (kadınları) üzerine oldu, dediler [4].

Ebû Abdillah Buhârî: Peygamber'in (yukarıki) sözü daha şümullüdür, dedi[5].

2- Hayz Oldukları Zaman Kadınlara Emr Babı [6]

1-.......el-Kaasım şöyle diyor: Ben Âişe'den işittim, şöyle diyordu: Biz ancak hacc etmeği düşünerek yola çıktık. Şerif mevkiine geldiğimiz zaman ben hayz oldum. Rasûlullah (S) yanıma girdi; ben ise ağlıyordum. "Neyin var (hayız mı oldun?)" diye sordu. Evet dedim. "Bu, Allah'ın Âdem kızları üzerine yazdığı bir iştir. Binâenaleyh sen, hacıların eââ ettiği mensekleri eda et, şu kadar ki, Beyt'i tavaf etme" buyurdu. Âişe dedi ki: Ve Rasûlullah, kendi kadınları adına sığır kurbân etti .[7]

3- Hayızlı Kadının, Kocasının Başını Yıkaması Ve Taraması Babı

2-.......Âişe (R): Ben hayızh olduğum hâlde Rasûlullah'ın başını tarar idim, demiştir [8].

3-....... Bana Hişâm, Urve'den haber verdi ki, Urvetu'bnu'zZubeyr'e: Hayızh kadının bana hizmet etmesi yâhud kadının cünüb iken yanıma gelmesi caiz midir? diye sorulmuş. Urve de: Bana göre bunun hepsi caiz, öyle olan da, böyle olan da bana hizmet eder. Bundan dolayı hiçbir taraf için be's yoktur. Bana Âişe haber verdi ki, kendisi hayızlı ve hücresinde ikaamet ederken, Rasûlullah da mes-cidde i'tikâf ettiği zaman, Rasûlullah başını ona doğru uzatır, o da Rasûlullah'ın başını tarardı [9].

4- Erkeğin, Kadın Hayızlı İken Karısının Kucağında Kur'ân Okuması Babı

Ebû Vâil de, kendi hizmetçi kadınını hayızlı olduğu hâlde Ebû Rezîn'e gönderirdi de, kadın Mushaf kesesinin ipinden tutarak onu Ebû VâiPe getirir idi[10].

4-.......Âişe (R): Peygamber (S), ben hayızh iken başını kucağıma yaslar, sonra Kur'ân okurdu, diye tahdîs etmiştir.[11]

5- Nifâsa Hayz İsmini Veren Kimse Babı [12]

5-.......Ümmü Seleme (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Peygamber ile

beraber bir aba içinde yatmış hâlde idim. Derken hayz oldum. Yavaşça sıyrıldım. Ve hayız elbisemi alıp giydim. Peygamber: "Nifâslandın mı (yânî âdetin mi geldi)?" diye sordu. Ben: Evet, dedim.

Bunun üzerine Peygamber beni çağırdı, ben de saçaklı kadîfenin altında onunla beraber yattım [13].

6- Hayızlı Kadının Cildine Dokunmak Babı [14]

6-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben, Peygamber ile birlikte her ikimizde cünüb iken bir kabdan yıkanırdık. (Hayız olduğumda) O bana emrederdi, ben de futamı bağlardım. Ben hayızlı iken Peygamber tenini tenime dokundururdu. Keza O (mescidde) i'tikâfta iken, ben de hayızlı olduğum hâlde başını (i'tikâf yerinden dışarıya) çıkarırdı da, ben onu yıkar idim .[15]

7-....... BizeEbû İshâk -ki o Şeybânî'dir-, Abdurrahmân ibn Esved (99)'den; o da babası Esved ibn Yezîd'den; o da Âişe'den haber verdi. O şöyle demiştir: Biz mü'minlerin annelerinden biri hayız olduğu ve Rasûlullah da cildini onun cildine dokundurmak istediği zaman o kadına hayzının hemen başlangıcında iken fûta bağlamasını emreder ve ondan sonra tenini o kadının tenine dokundururdu. Âişe dedi ki: Sizin hanginiz nefsine, Peygamber'in nefsine mâlik olduğu kadar mâlik olabilir? [16]

Bu hadîsi Şeybânî'den rivayet etmesinde ayrı ayrı Hâlid ibn Ab-dillah ile Cerîr ibn Abdilhamîd, Alî ibn Mushir'e mutâbaat etmişlerdir .[17]

8-....... Bize Şeybânî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdullah ibnu Şeddâd tahdîs edip şöyle dedi: Ben Meymûne'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) kadınlarından bir kadınla deri deriye sürüşmek istediği zaman, kadın hayızlı olduğu hâlde kadına emreder, kadın da futasını bağlar idi.

Bu hadîsi Sufyân es-Sevrî de Şeyb.ânî'den rivayet etmiştir.[18]

7- Hayızlı Kadının Oruç Tutmayı Terketmesi Babı

9-....... Bize Muhammed ibn Ca'fer haber verip şöyle dedi: Bana Zeyd -ki o, Eslem'in oğludur-, İyâd ibn Abdillah'tan; o da Ebû Saîd Hudrî'den haber verdi. O şöyle demiştir: Bir kurban yâhud ramazân bayramında Rasûlullah (S) yanımıza, namaz kılınacak musallaya çıktı. Kadınların yanma uğradı da:

— Ey kadınlar topluluğu! Sadaka veriniz. Çünkü sizler bana cehennem ahâlîsinin çoğu olarak gösterildiniz, buyurdu.

Kadınlar:

— Yâ Rasûlallah, neden? diye sordular. Rasûlullah:

— Çünkü siz çokça la'net eder ve kocalarınıza karşı ni'metenankörlük yaparsınız. (Ne acîbdir ki kendini zabt eden) tam akıllı ve ihtiyatlı kimsenin aklını, sizin kadar eksik akıllı, eksik dinli hiçbir kimsenin çelebileceğini görmedim, buyurdu.

Kadınlar:

— Dînimizin ve aklımızın eksikliği nedir? Yâ Rasûlallah? dediler.

— Kadının şahadeti, erkeğin şahadetinin yarısı değil midir?

Kadınlar:

— Evet, dediler.

— İşte bu aklının eksikliğindendir. Hayız olduğu zaman da namaz kılmaz, oruç tutmaz değil mi? buyurdu.

Kadınlar:

— Evet, dediler.

— İşte bu da dîninin eksikliğindendir, cevâbını verdi [19].

8- Bâb: Hayızlı Kadın. Beyti Tavaf Etmek Müstesna, Bütün1 Hacc Fiillerini Yerine Getirir

Ibrâhîm en-Nahaî: Hayızlı kadının âyet okumasında be's yoktur, demiştir [20]. İbn Abbâs da: Cünübün kıraat

etmesinde bir be's görmemiştir [21].

Peygamber(S) de zamanlarının hepsinde (yânî her hâlinde) zikrederdi. Ümmü Atıyye de: Biz, hayızh kadınların (namazgaha) çıkmaları, mü'minlerin tekbîrleriyle tekbîr etmeleri ve duâ etmeleri ile emrolunur idik, dedi.[22]

İbn Abbâs da şöyle dedi: Bana Ebû Sufyân haber i verdi ki: Hıraklıyus, Peygamber'in mektubunu istemiş ve okumuştur. Bu mektûbda: Bismillahirrahmânirrahîm ile "Ey kitâb ehli, hepiniz bizimle sizin aranızda musâvî bir kelimeye gelin:

Allah'tan başkasına tapmayalım, O'na hiçbir şeyi ortak tutmayalım, Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi

RabbHar edinmeyelim... " (âiu imrân:64)sözleri de vardı [23].

Ve Atâ ibn Ebî Rebâh, Câbir'den: Âişe hayz oldu da Beyt'i tavaf hâriç, bütün hacc fiillerini yaptı ve namaz

kılmıyordu, dedi [24]. Ve Hakem ibn Uteybe: Ben cünüb iken hayvan keserim. Allah da: "Üzerlerine Allah'ın ismi anılmayanlardan yemeyin; çünkü bu muhakkak bir flSktir... " (el-En'âm:121) buyurdu, demiştir [25].

10-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber'in maiyyetinde, haccdan başka bir şeyi düşünmeyerek yola çıktık. Serîf mev-kîine geldiğimiz zaman ben hayız oldum. Ben ağlar hâldeyken Peygamber (S) yanıma girdi ve: "Seni ağlatan nedir?" dedi. Ben: Val-lâhî çok arzu etmiştim; Allah'a yemîn ediyorum ki, ben

bu yıl hacc etmedim, dedim. Peygamber: "Muhtemel ki sen hayz oldun" dedi. Evet, dedim. "Şübhe yok, sendeki bu hâl, Allah 'in Âdem kızları üzerine yazdığı bir şeydir. Binâenaleyh hacıların yapacakları fiilleri sen de yap, şu kadar ki, temizleninceye kadar Beyt'i tavaf etme" buyurdu [26].

9- İstihâza Babı

11-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Fâtıma bintu Hubeyş, RasüIullah'a hitaben: Yâ Rasûlallah, ben temiz olamıyorum, namazı terk edeyim mi? diye sordu. Rasûlullah (S): "Bu, ancak bir damar (ka-m)dır, hayız değildir. Hayız (vakti) geldiği zaman namazı bırak, hayız zamanı geçince kendinden kanı yıka ve namaz kıl" buyurdu .[27]

10- Hayz Kamnı Yıkamak Babı

12-....... Bize Mâlik, Hişâm'dan; o da Fâtıma bintu'lMunzir'den; o da Esma bintu Ebî Bekr'den haber verdi. O şöyle demiştir: Bir kadın, Rasûlullah'tan sorup: Yâ Rasûlallah, birimiz, elbisesine hayzmdan kan isabet ederse nasıl yapsın buyurursun? dedi. Rasûlullah: "Birinizin elbisesine hayzından kan bulaşırsa, onu parmaklarıyla yâhud tırnağıyla kazısın, sonra azar azar üzerine su döküp yıkasın, ondan sonra o elbise içinde namaz, kılsın" buyurdu.[28]

13-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Birimiz hayız olurdu da, sonra temiz olduğu zaman elbisesinden kanı parmaklarıyla kazır ve onu yıkar, müteakiben elbisesinin diğer kısımları üzerine azar azar su döker, ondan sonra da bu elbisenin içinde namaz kılardı.[29]

11- İstihâzalı Kadının İ'tikâf Etmesi Babı

14-....... BizeHâlidibnu Abdillah, Hâlid ibn Mihrân'dan; oda İkrime'den; o da Âişe'den tahdîs etti (o şöyle demiştir): -Bir kerre-Peygamber (S) ile birlikte kadınlarından biri istihâzah hâlinde ve kanı görüp dururken i'tikâf etti. Bazen kanının akmasından dolayı altına bir leğen koyduğu da olurdu.

İkrime dedi ki: Âişe usfur bitkisinin suyunu gördü de: Bu öyle bir şeydir ki, fulanca kadın istihâza zamanında onu bulundurur idi, dedi [30].

15-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Kadınlarından biri Rasûlullah ile birlikte i'tikâf etti. Bu kadın leğen altında iken (kırmızı) kanı ve sarılığı görüyor idi ve bu hâlde o, namaz kılardı[31].

16-....... Bize Mu'temir, Hâlid'den; o da İkrime'den; o da Âişe'den tahdîs etti ki, mü'minlerin annelerinden biri istihâzah iken i'tikâf etmiştir [32].

12- Bâb: Kadın, Hayız Olduğu Elbise İçinde Namaz Kılar Mı? [33]

17-.......Âişe (R): Bizim her birimiz için, içinde hayız olduğu bir tek elbiseden başkası yoktu. Eğer o elbiseye kandan bir şey bulaşırsa, tükürüğü ile onu ıslatır, sonra onu tırnağı ile ovalar(yıkar)dı, dedi.[34]

13- Hayızdan Yıkanması Sırasında Kadının Güzel Koku Sürünmesi Babı .

18-....... Bize Abdullah ibnu Abdilvahhâb tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb (es-Sahtıyânı)'dan; o da Hafsa (bintu Sîrîn)'dan tahdîs

etti. Ebû Abdillah dedi ki: Yâhud Hişâm ibn Hassan, Hafsa'dan; o da Ümmü Atiyye'den; o da Peygamber'den.

Ümmü Atıyye (R) şöyle demiştir: Biz bir ölü üzerine üç günden ziyâde süslenmeyi terk etmekten (yânî yas tutmaktan) nehy olunurduk, ancak zevç üzerine dört ay on gün yas tutardık. Bu müddet içinde gözlerimize sürme çekmez, güzel koku sürünmez ve (süs için) boyanmış kumaş giyinmezdik, ancak asb (denilen Yemen kumaşı) müstesna. Hayzın dinmesi zamanında birimiz hayızdan yıkanmak istediğinde azıcık Azfâr kustu (tırnak buhuru) kullanması bize müsâade edilmişti[35]. Bizler .cenazenin ardından gitmekten de nehy olunurduk.

Ebû Abdillah dedi ki: Bu hadîsi Hişâm ibn Hassan, Hafsa'dan; o da Ümmü Atıyye'den; o da Peygamber'den rivayet etmiştir[36].

14- Kadının, Hayızdan Temizleneceği Zaman Kendisini Ovalaması, Nasıl Yıkanacağı Ve Nasıl Misklenmiş Bir Parça Alıp Onunla Kan Değen Yeri Sürteceği Babı

19-..... Bize îbnu Uyeyne, Mansûr ibn Safiyye'den; o da annesinden; o da Âişe'den tahdîs etti ki (o şöyle demiştir): Bir kadın Peygamber'e hayızdan sonra yıkanmasının mâhiyyetinden sordu. Peygamber de ona nasıl yıkanacağını şöylece emretti: "Miske bulanmış bir yün veya pamuk parçası al da onunla temizlen " buyurdu. Kadın: Nasıl temizleneyim? dedi. Peygamber: "Onunla temizlen" buyurdu. Kadın tekrar: Nasıl? diye sorunca: "SubhânaUah! Temizlen işte!" buyurdu. Bunun üzerine ben kadını kendime çektim de: Onunla kan değen yeri (yânî ferci) sürtele, dedim [37].

15- Kadının Hayızdan Yıkanması Babı [38]

20-....... BizeMansûr, annesi Safiyye bintu Şeybe'den; o daÂişe'den tahdîs etti

(şöyle demiştir): Ensâr'dan bir kadın Peygamber (S)'e: Hayızdan nasıl yıkanayım? diye sordu. Peygamber: "Miske bulanmış bir yün veya pamuk parçası al da uzuvlarım üçer defa yıkayarak temizlen " buyurdu. Ondan sonra Peygamber (S) utandı da yüzünü çevirdi. -Yâhud da Peygamber "Buparça ile temizlen"buyurdu.- Bunun üzerine ben o kadını tutup, kendime doğru çektim de, Peygam-ber'in anlatmak istediği şeyi ona haber verdim.[39]

16- Kadının Hayızdan Yıkanması Sırasında Taranması Bâb1

21-....... Bize İbnu Şihâb, Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Veda Haccı'nda Râsûlullah (S) ile birlikte ihrama girip, yüksek sesle telbiye ettim. Ben temettü' haccina niyet edip kurbân sevk etmeyen kimselerden biri idim. (Râvî der ki:) Âişe hayız olduğunu ve Arafe gecesi girinceye kadar temiz olmadığını söyledi. O gece: Yâ Rasûlallah, işte bu gece Arafe gecesidir. Ben ise ancak umre niyeti ile ihrama girmiştim, demiştir. Rasûlullah da ona: "Yıkanmak üzere saçlarını çöz, taran ve umre niyetinden vaz geç" buyurmuş. {Âişe dedi ki:) Ben de öyle yaptım. Haccı yerine getirdikten sonra, Muhassab'da bulunduğumuz gece Rasûlullah (erkek kardeşim) Ab-durrahmân'a emretti. O da bana, evvelce başlamış olduğum umre'-nin yerine Ten'îm'den yeni bir umre yaptırdı[40].

17- Kadının, Hayız Yıkanması Sirasinda Saçlarını Çözmesi Babı [41]

22........ Bize Ebû Usâme, Hişâm ibn Urve'den; o da babasından; o da Âişe'den tahdîs etti. Âişe (R) şöyle demiştir: Bizler zu'l-hicce ayının hilâline doğru (Medine'den yola) çıktık. Rasûlullah: "Her kim umre ile ihrama girmek isterse öyle ihram etsin. Bana gelince, eğer ben kurbanlık sevk etmemiş bulunaydım, ben de muhakkak umre ile ihram ederdim" buyurdu. Bunun üzerine kimi umre ile, kimi de hacc niyeti ile ihrama girdiler. Ben hayızlı iken Arafe günü bana erişti. Ben Peygamber'e hâlimi söyledim. "Umreni bırak, saçlarını çöz, taran ve hacc niyetiylejhrâm et" buyurdu. Ben de öyle yaptım. Nihayet Muhassab'da kaldığımız gece olunca, erkek kardeşim Abdurrahmân ibn Ebî Bekr'i benimle

beraber gönderdi. Ben Ten'-îm'e kadar çıktım da (ilk başlayıp terk ettiğim) umremin yerine bir umre ile ihram ettim. Hişâm ibn Urve şöyle dedi: Bundan dolayı (kef-fâret olarak) ne kurbân lâzım geldi, ne oruç, ne de sadaka [42].

18- "Biz Sizleri... Hilkati Belirsiz Bir Çiğnem Etten, Yarattık..."Babı [43]

23-....... Bize Hammâd (ibn Zeyd), Ubeydullah ibni Ebî Bekr'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Şübhesiz Azîz ve Celîl olan Allah, rahime bir melek tevkil etti. O melek: Ey Rabb 'im! Bir nutfedir. Ey Rabb 'im! Bir kan pıhtı-sıdır. Ey Rabb'im! Bir çiğnem ettir, der. Allah onu yaratmayı hükmetmek istediği zaman melek: Erkek midir, yoksa dişi midir? Bedbaht mıdır, yoksa mes'ûd mudur? Rızık nedir, ecel nedir? sorularını sorar. Bunlar anasının karnında iken yazılır"[44].

19- Hayızlı Kadın Hacca Ve Umreye Nasıl İhram Eder Babı [45]

24-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Biz Veda Haccı'nda Peygamber'le birlikte (Medine'den yola) çıktık. Bizden kimi umre niyetiyle, ihrama girmiş, kimi de hacc niyetiyle ihrama girmişti. Nihayet Mekke'ye geldik. Rasûlullah (S): "Umre niyyetiyle ihrama girip de kurbân göndermeyen, ihramdan çıksın. Umre niyetiyle ihrama girip de kurbân gönderen, tâ kurbânını kesmek suretiyle ihramdan çıkıncaya kadar, ihramdan çıkmasın. Hacc niyetiyle ihrama girmiş olan ise, haccını tamamlasın" buyurdu. Âişe dedi ki: Ben hayız oldum ve tâ Arat e günü oluncaya kadar hayızlı olmakta devam ettim. Ben ise başka değil, sırf umre niyetiyle ihrama girmiştim. Peygamber (S) bana saçımı çözmemi, taranmamı, hacc niyetiyle ihram etmemi ve umreyi terk eylememi emretti. Ben de bunları yaptım. Nihayet haccımı yerine getirince Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân'ı benim maiyyetimde gönderdi ve bana eski umrenin yerine Ten'îm'den bir umre yapmakhğımı emreyledi [46].

20- Hayzın Gelmesi Ve Gitmesi Babı

Bir takım kadınlar Aişe'ye, içinde sarı lekeli pamuk bulunan bir bez götürürlerdi de, Aîşe onlara: Pamuğu

beyaz göreceğiniz vakte kadar acele etmeyin, der idi.

Bu sözü İle de hayzdan temize çıkmayı murâd ederdi[47]. Bir takım kadınların gece ortasında kandiller isteyip (tutundukları şeydeki) temizliğe bakar oldukları haberi Zeyd ibn Sâbit'in kızı Ümmü Kulsüm'e ulaştı da: Kadınlar bu işi yapmazlardı, deyip, o kadınları ayıpladı[48].

25-....... Bize Sufyân, Hişâm'dan; o da babasından; o da Âi-şe'den tahdîs etti ki (o şöyle demiştir): Fâtıma bintu Ebî Hubeyş isti-hâzaya tutulur durur idi. Bunu Peygamber'e sordu. Peygamber (S): "Bu bir damardır, hayız değildir. Hayızın müddeti geldiği zaman namazı bırak, hayzın müddeti geçtiği zaman yıkan ve namaz kıl" buyurdu [49].

21- Bâb: Hayızlı Olan Kadın Namazı Kaza Etmez

Câbir ve Ebû Saîd, Peygamber'den olmak üzere: Hayızlı kadın namazı terk eder, dediler [50].

26-....... Bize Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Bana Muâze şöyle tahdîs etti: Bir kadın Âişe'ye: Biz kadınlardan biri temiz olduktan sonra (hayz zamanındaki) namazını kaza etmeli mi? diye sordu. Âi--şe: Sen Harûriyye misin? Biz Peygamber (S) ile birlikte iken hayız olurduk da bize bunu emretmezdi; yâhud da biz bunu yapmazdık, diye cevâb verdi [51].

22- Hayz Elbisesi İçinde İken Hayızlı Kadınla Beraber Uyumak Babı

27-.......Ümmü Seleme (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Ben, Peygamber (S) ile beraberinde bir katîfe içinde bulunurken hayız oldum. Yavaşça sıyrıldım da o örtüden dışarıya çıktım, havza mahsûs elbisemi aldım, giydim. Rasûlullah bana: "Hayız mı oldun?" diye sordu. Ben: Evet, dedim. Bunun üzerine beni çağırdı ve beni kendisi ile beraber o saçaklı kadife örtünün içine soktu. Zeyneb şöyle dedi:.Ve .Ümmü Seleme bana tahdîs etti ki, Peygamber (S) oruçlu olduğu hâlde, Ümmü Seleme'yi öper idi ve (Ümmü Seleme dedi ki): Ben, Peygamber ile beraber bir tek kaptan cünüblükten dolayı yıkanır idim.[52]

23- Temizlik Hâli Elbisesinden Başka Hayız Elbisesi Edinen Kimse Babı

28-....... Ümmü Seleme (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ile saçaklı bir örtü içinde yatıyordum. Hayız oldum. Sıyrılıp hayza mahsûs elbisemi aldım. "Hayız mı oldun?" dıyt sordu. Evet, dedim. Bunun üzerine beni çağırdı, saçaklı kadifenin altında onunla beraber yattım [53].

24- Hayızlı Kadınların Namaz Yerinden Ayrı Durarak Bayram Namazlarının Kılındığı Sahada Ve Müslümanların Dualarında Hâzır Bulunmaları Babı

29-...,... Hafsa bintu Şîrîn şöyle demiştir: Biz tazelerimizi bayramlarda (namazgaha) çıkmaktan men' ederdik. (Basra'ya) bir kadın gelip Halef oğullan kasrına indi. O kadın kız kardeşinin -ki kocası

Peygamber ile birlikte on iki gazada bulunmuş, kendisi de bizzat altısına iştirak etmiş idi-: Biz yaralılara ilâç yapar, hastalara bakardık, dediğini rivayet ettikten sonra, şöyle dedi: Kız kardeşim Peygamber'e: Birimizin örtünecek çarşafı olmazsa, namaz yerine çıkmamasında be's var mı? diye sormuş.

Peygamber: "Arkadaşı kendi cilbâbiann-dan birini ona giydirsin de hayr (meclisin)^e ve müslümânların duasında hâzır bulunsun" buyurmuştur.

(Hafsabintu Şîrîn der ki:) Ümmü Atıyye buraya geldiği zaman: Bunu sen Peygâmber'den işittin mi? diye sordum. Ümmü Atıyye: O'na babam feda olsun, evet işittim, dedi. -Hafsa bintu Şîrîn: Ümmü Atıyye ne zaman Peygamber'i anarsa"bi-ebî = O'na babam feda olsun" der idi, dedi.- Ümmü Atıyye şöyle devam etti: Babam O'na feda olsun, ben Peygamber'den işittim, O şöyle buyuruyordu: "Tazelerle perde sahibi kadınlar -yâhud: Perde sahibi tazeler ile-hay izli kadınlar çıkıp hayır (meclisin)^e1 ve müzminlerin duasında hâzır bulunsunlar. Yalnız hayızlı kadınlar namaz yerinden uzakça dursunlar". Hafsa dedi ki: Ben Ümmü Atıyye'ye karşı: Hayızlılar da mı? diye sordum. Ümmü Atıyye cevaben: Hayızlılar Arafat'ta, fulân fulân yerlerde hâzır bulunmuyorlar mı? dedi [54].

25- Hah: Kadın Bir Ayda Üç Hayız Olduğu Zaman (Hüküm Nedik?)

Yüce Allah'ın: "Boşanmış kadınlar kendi kendilerine üç hayız ve temizlenme müddeti beklerler, eğer onlar Allah'a ve âhiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın, kendi rahimlerinde yarattığı (hayzı ve hamli) gizlemeleri onlara halâl olmaz... " (ei-Bakara: 228) kavlinden dolayı hayız müddeti, hami müddeti ve hayızdan mümkin olabilecek şey (yânı tekrar) hususunda kadınların tasdik olunacakları şeyler [55].

Alfden ve Şurayh(98)'dan zikrolunur ki, eğer bir kadın dîninden (ve emînliğinden) râzî olunacak nevi'den kendi hususiyetlerine vâkıf bulunan kadınlardan, bir ayda üç hayz gördüğüne beyine getirirse, tasdik olunur [56].

Atâ ibn Ebî Rebâh: Kadının iddet içindeki hayızları iddetten önce âdeti olan hayızlarıdır, demiştir.

Ibrâhîm Nahaî de buna kaail olmuştur [57]. Ve Atâ: Hayzın en azı bir gün, en çoğu da on beş gündür, demiştir[58].

Mu'temir ibn Süleyman, babasından, şöyle dedi: Ben İbn Sîrîn'e temizliğinden sonra onbeş gün kan gören kadını sordum. O: Kadınlar bunu daha iyi bilicidir, dedi[59].

30-....... Ben Hişâm ibn Urve'den işittim, şöyle dedi: Bana babam, Âişe'den haber verdi ki (o, şöyle demiştir): Fâtıma bintu Ebî Hubeyş, Peygamber'e sorup: Ben istihâzaya ma'rûz kılınıyorum, temiz olamıyorum. Binâenaleyh ben namazı terk edeyim mi? dedi. Peygamber: "Hayır, çünkü bu bir damardır. Lâkin sen namazı, içinde hay izli bulunduğun günler kadar terk et, sonra yıkan ve namaz kıl" buyurdu.[60]

26- Hayız Günleri Hâricinde Kadının Göreceği Sarı Ve Boz Renkli Islaklıklar Babı

31-....... Bize îsmâîl (ibn Uleyye), Eyyûb'dan; o da Muhammed. (ibn Sîrîn)'den; o da Ümmü Atıyye'den tahdîs etti. O: Biz sarılığı ve bozluğu hiçbir şey (yânî namaza mâni') addetmezdik, demiştir[61].

27- İstihâza Damarı Babı

32-....... Bana îbnu EbîZi'b, İbn Şihâb'dan; o da Urve'den ve Amre (98)'den; onlar da Peygamber'in zevcesi Âişe'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir): Cahş kızı Ümmü Habîbe yedi yıl istihâzaya müb-telâ kılındı. RasûluIIah'a bunu sordu. Rasûlullah ona yıkanmasını emretti de "Bu bir damardır" buyurdu. Artık Ümmü Habîbe her namaz için yıkanır oldu [62].

28- İfâda Tavafından Sonra Hayız Olan Kadın Babı?

33-....... Abdurrahmân kızı Amre'den; o da Peygamber'in zevcesi Âişe'den haber verdi. O, RasûluIIah'a: Yâ Rasûlallah, Safiyye bintu Huyey hayız oldu diye haber vermiştir. Rasûlullah (S): "İhtimâl ki o bizi yolumuzdan alıkoyacak! O sizinle beraber ifâda tavafını yapmış değil mi idi?" dedi. Evet, dediler. "Öyle ise çık" buyurdu[63].

34-....... Bize Vuheyb, Abdullah ibn Tâvûs (132)'tan; o da babası Tûvûs ibn Keysân'dan; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti. İbn Ab-bâs (R): Hayızlı kadına, ifâda tavafını yaptığı zaman (veda tavafını yapmaksızın) vatanına dönmek ruhsatı verildi, demiştir. (Tâvûs der ki:) İbn Umer ilk emrinde hayızlı kadın veda tavafını yapmadıkça memleketine dönmez, der idi. Sonra kendisinden işittim: Hayızlı kadın memleketine döner, çünkü Rasûlullah onlara ruhsat verdi, diyordu. [64]

29- Bâb: İstihâzalı Kadın (Arada Kanı Dinmekle) Temizliği Görünce (Yıkanıp Namaz Kılar)

İbn Abbâs: Böyle kadın, temizlik süresi bir saat olsa bile yıkanır, namaz kılar ve kocası da kendisine gelir. İstihâzalı namaz kılmak isteyince yıkanır, namaz kılar. Namaz kılmak (cimâdan) daha büyüktür, demiştir [65].

35-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Hayz geldiği zaman namazı terk et. Hayız müddetinin sonu gittiği zaman ise, kendinden kanı yıka ve namaz kıl" buyurdu [66].

30- Lohûsa (İken Ölen) Kadın Üzerine Cenaze Namazı Ve Bu Namazın Sünneti Babı

36-....... Bize Şu'be Hüseyin el-Muallim, İbnu Bureyde'den; o da Semure ibn

Cundub (59)'dan haber verdi ki (o,şöyle demiştir): Bir kadın lohûsahğında vefat etti. Peygamber (S) ona cenaze namazı kıldı. (Kılarken de bedeninin) ortasına doğru dikeldi[67].

31-Bâbb(Bu, Geçen Bâbdan Bir Fasıl Gibidir)

37-....... BizeEbû Avâne-ki onun ismi el-Veddâh'tır- kendi kitabından haber verip şöyle dedi: Bize Süleyman eş-Şeybânî, Abdullah ibn Şeddâd'dan haber verdi. Abdullah şöyle dedi: Ben Peygamber'in zevcesi teyzem Meymûne'den işittim: Bazen öyle olurdu ki, Meymûne hayızlı bulunur, namaz kılmaz, Rasûlullah seccadesi üzerinde namaz kılarken, secde yerinin hizasında uzanmış bulunurdu. Rasûlullah secde ettiği vakit elbisesinin bâzı yerleri Meymûne'ye dokunurdu [68].

---

[1] Hayz ve onunla birlikte zikrolunan istihâza İle nifâsın hükümlerini beyân kitabı. Kitabın hayz ile isimlendirilmesi, hayzın diğerlerinden daha çok vâki' olmasındandır. Hayz'ın on tane ismi vardır: Hayz, tams dıhk, ıkbâr, ı'sâr, dırâs, ırak, fırâk, tams , nifâs.

[2] Ma hız, mimli masdâr veya mekân İsmi veya zaman ismi olabildiğine göre, hayız, hayız yeri veya hayız zamanı demek olur. Hayız, lûgatta seyelân ma'nâsm-dan alınmış olarak, kadınların âdeti olan kan akıntısının ismidir ki, rahimden vakit vakit gelen kirli ve tabiî ifraz olup, şahıslara ve hâllere göre müddeti farklı olur. İmâm Şafiî, en azı bir, en çoğu onbeş gün olduğuna; İmâm Mâlik en az ve en çoğunun ta'yîri mümkün olmadığına kaail olmuşlardır. İki hayz arasındaki temizlik müddetine tuhur denilir. Hayzın şer'î hükümleri namaz ve oruca mâni' olması, mescide girmekten, Kur'ân okumaktan ve Mushaf'a dokunmaktan çekinilmesi, kadının bununla bulûğa .ermesi ve bu hâlde cimâ'ın haram ol-. maşıdır ki, burada mensûs olan da budur (Hakk Dîni, I, 775-776).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/395.

[3] Çünkü hayz, kadınların hilkatlarının aslındandır ki, onda kendilerinin salâhı vardır. Bu salâha Yüce Allah'ın şu kavli delâlet eder: ' 'Zekeriyyâ 'yi da an. Hani o Rabb *ına; Rabb 'im beni yalnız başıma bırakma. Sen vârislerin en hayırlısı-sın diye niyaz etmişti. Biz onun bu duasını kabul ettik ve kendisine Yahya 'yi ihsan eyledik. Eşini(doğurmaya) elverişli kıldık... "(el-Enbiyâ:89-90). Buradaki is--lâh, onun karısını kısırlığının ardından kendisine hayzı tekrar vermek suretiyle doğurmaya elverişli kılmakla tefsir edilmiştir.

Hâkim, sahîh bir İsnâdla İbn Abbâs'tan: "Hayzın başlaması, cennetten indirilmesinden sonra Havva üzerinde oldu" hadîsini rivayet etmiştir.

[4] Buharî bununla, Abdurrazzâk'ın sahîh bîr isnâdla İbn Mes'ûd'dan rivayet ettiği şu hadîsi işaret ediyor gibidir: îbn Mes'ûd şöyle demiştir: "îsrâîl oğullan'nda erkekler ve kadınlar beraberce namaz kılıyorlardı. Kadın erkeğe bakıyordu. Allah o kadınlar üzerine hayzı

bıraktı da onları mescidlerden men' etti". Abdur-razzâk'ta, Âişe'den de bu ma'nâda bir hadîs vardır.

[5] Yânî Peygamber'in "Hayz Allah'ın Âdem kızları üzerine yazdığı bir şeydir" sözü, o, bâzılarına âid olan sözden daha şümullüdür. Çünkü Peygamber'in sözü isrâîl oğulları kadınlarına ve diğerlerine şâmildir.

Dâvûdî: Bu iki söz arasında muhalefet yoktur. Çünkü isrâîl oğullan kadınları da Âdem kızlanndandır, dedi.

Muhalefet ise görüldüğü üzere apaçıktır. Çünkü bu sözden İsrâîl oğulları "kadınlarından başkasına hayz gönderilmemiş olması lâzım gelir. Hadîs ise İsrâ-îllİler olsun, gayrılan olsun, bütün Âdem kızlarına hayzın yazılmış olduğunda zahirdir.

İbn Hacer bunu şöyle cevâbladi: Ta'mîme kaail olmakla beraber, İsrâîl oğulları kadınlarına mevcudiyetinin başlangıcı olarak değil de, bir ceza olmak üzere

hayz müddetinin uzatılması şeklinde anlaşılmak suretiyle, iki söz arasını cem' etmek mümkün olur, dedi.. (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/396.

[6] Bu bâb ile ismi, nüshaların bâzısında düşmüştür.

[7] Metinde "bi'1-bakari" rivayeti olduğu gibi, "biU-bakarati" rivayeti de vardır. İkinci rivayette bir sığır kurbân edilmiş olduğu taayyün eder. Birincisine göre ise, sığırların birden fazla olması ihtimâli de anlaşılır ki, her iki ihtimâli gözeterek tercemesinde "bir"siz olarak yalnız "sığır" denildi (Ahmed Naîm).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/397.

[8] Hristiyanlar, hayza hiç ehemmiyet vermezler, hayızlı kadınlarla cinsî münâsebette bile be's görmezler, bu tefrittir; işi küçültmektir. Yahudiler ise, cinsî münâsebet şöyle dursun, hayızh kadınlarla bir odada bile oturmazlar, öerâber yiyip içmezler; bu da ifrattır; tedbîrde ileri gitmektir.

Câhiliyyet Arablar'ı, Yahûdîler'in ifratına tâbi' olmuşlardı. İslâm şerîatİ ise bu ifrat ve tefriti kaldırarak, yalnız hayızh kadınlarla cinsî münâsebeti haram kılmış ve bu hâldeki kadınları cünüb menzilesinde tutmuştur. Baş tarafta zikredilen el-Bakara:222. âyeti, yalnız hayızlı kadınlarla cinsî münâsebeti yasak ettiği gibi, bundan sonraki hadîslerde de Arab'ın hayızlı kadınlar hakkındaki bâtıl i'tikaadlarını yıkar ve bu husustaki şer'î hükümleri beyân eder (Tecrid Ter., I, 183-184).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/398.

[9] Mü'minlerin annelerinden her birine mahsûs olan hücrelerin kapılan mescide açılırdı. Bu ta'rîfegöre Rasûlullah, Âişe'nin hücresine bitişik bir halvet yerinde i'tikâf etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/398.

[10] Bu haberi îbnu Ebî Şeybe, kendi Musannafmda sahîh bir isnâd ile mevsûlen rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/399.

[11] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/399.

[12] Bu babın ismi kalbedilmiştir: Çünkü bunun hakkı "Hayz'a nifâs ismi veren" denilmekti, denildi.

Bu, takdîm ve te'hîre hamlolunur. Takdîr "Hayz'a nifâs ismi veren"dir. Keza "ismi veren" sözü ile murâd, "Nİfâs lâfzım hayız ma'nâsına kullanan" olması da muhtemildir. Buna göre haberdekine tekellüfsüz olarak mutabık olur da denildi (tbn Hacer).

Buhârî'nin irâde ettiği şeyin hâsılı şudur: Hayz'ın nifâsa ıtlâkı, nifâsm hayza illâki Arablar arasında şâyi'dir. Binâenaleyh hayız için sabit olan hükümler, öylece nifâs için de sabit olur... (Şâh Veliyyullah).

[13] el-Hamîsa: Sefine vezninde bir gûnâ siyah abaya denir ki, dört köşeli ve iki tarafı zencefli olur.

el-Hamîle: Sefîne vezninde... ve kadifeye denir ki ma'rûftur.

el-Hamle: Temre vezninde, bu dahî kadîfeye denir. Ve kilim ve ihram ve zeylu

ve çuha ve mıkrame makûlesi havlı ve saçaklı nesneye denir.. (Kaamûs Ter.).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/399-400.

[14] Yânî izârm üst tarafındaki derilerde teni tene sürüşmek caizdir. İzârın altındaki derilere gelince, âlimlerin bâzısının hilâfına olarak, caiz değildir. Çünkü bâzı âlimler fercden ve kan yerinden sakınmakla beraber, bunu da caiz görürler... (Şâh Veliyyullah).

[15] el-Mubâşere:.....ve cima' eylemek ma'nâsınadır. Bir kavle göre, bir bez içinde beşereleri (yânî cildleri, tenleri) biribirine sürüşmek ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

Bu lâfzı burada cinsî münâsebet ma'nâsına almağa İmkân yoktur. Çünkü hayızlı kadınla cinsî münâsebet etmek, bi'1-icmâ haramdır, büyük günâhtır...

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/400.

[16] Bu son sözden Âişe'nin, nefsine güven olmaksızın cild cilde sürtüşmenin kerahetine kaail olduğu zahir oluyor (Şâh Veliyyullah).

[17] Hâlid'in mutâbaatını, Ebu'l-Kaasım et-Tenûhî; Cerîr'in mutâbaatım ise Ebû Dâ-vûd ile el-İsmâîlî mevsûlen rivayet etmişlerdir (İbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/401.

[18] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/401.

[19] Küll hakkında verilen hükmün o küll ferdlerinden her ferde sâdık olması lâzım gehnez.Nitekim erkeklere taş çıkartır nice kadınlar vardır. Hüküm çoğunluğa göredir. Amel îmândan- cüz'dür ve îmân, ziyâde ve noksan kabul eder diyenler

Peygamber'in bu sözünü- zahirine hamleder ve te'vîline hâcel görmezler. İbâdeti eksik olanların dînini de eksik sayarlar. Muhalifleri ise, îmân, İslâm ve dîn'İn zâtında ziyâde ve noksan terettübü mümkün değildir, bu ziyâde ve naks sıfata râci'dir, derler (Tecrîd Ter., I, 188).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/402.

[20] Bunu Dârimî mevsûlen rivayet etti.

[21] Bunu İbnu Munzİr, İbn Abbâs'tan isnâdiyle rivayet etti.

[22] Bunu Buhârî, "Kitâbu'l-Iyd"de mevsûlen rivayet etti. Yânî bayramda tekbîr getirmeleri evlâ tarîkiyle caiz olur.

[23] Bunu Buhârî, "Bed'u'l-Vahy"de mevsûlen rivayet elti.

Bu, Peygamber'in, tâ Allah'ın zikrini mâni' olan kâfirlere olan mektûblaş-malanna kadar her hâlinde Allah'ı zikreder olduğuna delildir. Binâenaleyh müs-lümânlar hakkında evlâ tarîkıyledir.

[24] Bunu Buhârî, "Kitâbu'l-Ahkâm"da mevsûlen rivayet etti.

[25] Bunu Bağâvî mevsûlen rivayet etti. "Allah şöyle buyurdu.." ifâdesi, delîl için ikinci bir mukaddime menzilesindedir. Yâni cünüblükle beraber hayvan kesmek caizdir; şu kadar var ki, bu boğazlama dahî Allah'ı zikretmeksizin caiz olmaz. Cünüblük ve hayzın hükümleri de bi'l-icmâ musâvîdir.

Buhârî bu babın ta'lîklerini -'ednâ mulâbese" için (yânîen yakın bir bulaşma için) getirmiştir. Nitekim bu gizli olmaz. Bunun benzerleri müellifte çoktur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/403-404.

[26] Âişe'nin en baştaki ifâdesi, eskiden hacc aylan içinde umreye niyet edilmez i'tikaadında bulunduğu içindir. Câhiliyyet zamanında İbrâhîm dîninin öğrettiği nu-suk ve ibâdetlerden yalnız hacc ve umre ayakta kalmıştı ki, o da birçok bid'atler ve bâtıl bâtıl i'tikaadiarla karışmış bir hâlde idi. Bu cümleden olmak üzere hacc ayları içinde umre 'niyetiyle ihrama girip, telbiye ile ses yükseltmek caiz sayılmazdı. Veda haccma kadar bu i'tikaadı bozacak yeni bir teşrî' vâki' olmamıştı.: Bundan dolayı müslümânlar ihrama girdikleri vakit, hep hacc niyetiyle girmiş

; bulunuyorlardı. Bilhassa kurbân sevk etmiş olan Rasûlullah'ın niyetine uyarak, hepsi o niyette idi. Hacc kaafİlesi Mekke'ye yaklaştığında Şerif mevkîinde Peygamber "Beraberinde kurban getirenlerden mâada her kim varsa, haccıfesh ederek umre'ye niyet etsin" diye tebliğ buyurdu. Ve Câhiliyyet Arabi'nin bu husustaki amel ve i'tikaadını bozdu. İsteyenler, hacc ayları içinde de Umre'den istifâdeye imkân buldular. Fakat herhalde Medine'den çıkarken umûmun niyei hacc idi. Bundan dolayı mü'minlerin annesi Âişe "Hacc'dan başka bir niyeti-

miz olduğunu bilmeksizin..." demiştir.

Âişe'nin ağlaması hayızlı hâlde iken hem haccın, hem umrenin rükünlerinden olan ifâda tavafının mümkin olmamasındandır. Bilindiği üzere hayızhnın tavaf etmesi caiz değildir. İşte bu sebeble Peygamber Âişe'ye, metindeki şekilde hareket etmesini emretmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/404.

[27] Bunun ma'nâsı: O, rahim kanı değildir ki namazı ve orucu bırakmayı mûcib olsun; o bir damar kanından ibarettir, denildi. Tabîblere göre istihâza da rahimden gelir; öyleyse "Bu ancak bir damardır" sözünün ma'nâsı nedir? denilirse, ben şöyle derim: Onun ma'nâsı: Bu ancak bir rahatsızlık ve onda bir hastalıktır. Damar söylenip, hastalık ve rahatsızlık irâde edilmesidir. Çünkü kanın toplanması ve bozulması orada olur. Bu da ekseriyyâ rahatsızlığa ve hastalığa sebeb olur. Buna göre hadîs ile tabîblerin söylediği arasında muhalefet yoktur. Çünkü tabîbler de hastalıkların çoğunun damarlardaki bir mizâc kötülüğünden meydana gelmekte olduğunu i'tirâf etmektedirler (Şâh Veliyyullah).

el-Mustahâza, şu hâtûna denir ki, kanı hayz kanı olmayıp, yâni rahimden gelmeyip âzİI dedikleri damardan gelir. Bu, mechûi binası olan Ustuhîzat sîga-sındandır. "Ustuhîzati'l-meretu ve hiye mustahâzatun" denilir, yâni kanı ha-yızdan değil de, azil damarından olarak akar (Kaamûs Ter.),

Buna göre mustahâza, hayız müddetinin en büyüğü geçtikten sonra yine kanı dinmeyen kadına denir. Bunun hükmü, bâzı hususlarda hayızlıdan farklı olup, daimî özürlü hükmündedir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/405.

[28] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/406.

[29] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/406.

[30] İstihâzah kadın, hayız müddetinin çoğu geçtikten sonra yine kanı dinmeyen kadın demek olduğu, daha önce bildirildi.

Usfur: Bir nebat adıdır ki, kalîz eti mühre eder ve tohumuna kurtum derler. Türkçe'de tahrif ile âspûr ve tohumuna âspûr tohumu dedikleridir. Pişirildiği zaman ete izafe olunsa, sür'atle mühre eder ve onunla sarı boyanır (Kaamûs Ter.).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/407.

[31] Bu kadın, mü'minlerin annelerinden Şevde bintu Zem'a yâhud Ümmü Habîbe Remle bintu Ebî Sufyân yâhud da Ümmü

Seleme'den biri idi.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/407.

[32] Hayızlmın mescide girmesi caiz değil ise de, bu hadîslerden, istihâzah kadının i'tikâfı bile -mescidin kirletilmeyeceğine emniyet edildiği takdirde- caiz olduğu

istinbât olunur. Hadesi devamlı olan özürlü kimseler hakkındaki hükümler de, zâten istihâzalı kadının hükümlerine kıyâs ediliyor.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/407.

[33] Babın maksadı, bunun câizliğini isbâttır. Çünkü İslâm'dan evvel kadınların i'-tiyâdı, hayzın dinmesinin ardından elbiseyi değiştirmek idi, ve onlar bunu vâcib görüyorlar idi (Şâh Veliyyullah).

[34] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/408.

[35] Asbı sevbi: Yemen dokumalarından boyalı bir kumaşın adıdır; iplikleri boyanır, sonra dokunur idi.

Kust Üçü de lügattir. Buna Kustu Azfâr denildiği gibi, kustu Zafâr da denir. Zafâr, Aden sahilinde bir şehrin ismidir ki, tırnak şeklinde olan Hind kustu, Hindistan'dan evvelâ oraya gelir. Bundan dolayı Arab kadınlarının yıkanma esnasında çirkin kokuyu gidermek için kullandıkları bu ıtra "Kustu Azfâr" dedikleri gibi "Kustu Zafâr" da derler. Yânî bu Zafâr ile Azfâr lâfzı hakkında iki rivayet vardır: Birinciye göre ma'lûm yere nisbettir. İkinciye göre ise tırnak ma'nâsına olan "zıfr"m cem'idir. Murâd tırnak şekli üzere olan güzel buhurdur.

[36] Buhârî, bunu Kitâbu't-Talâk'ta mevsûlen rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/408-409.

[37] Misk, mim'in kesriyle ma'Iûm ıtrin adıdır.

Meşk, mim'in fethiyle deriye denir. Hadîste bu kelime meşk şeklinde de rivayet edilmiştir. Buna göre "Bir gön parçası al.." temek olur. Buhârî'nin diğer rivayetinde "fursaten mümesseketen" de gelmiştir ki "miske bulanmış yün parçası" demektir. Bir rivayette de "mümseketen" i'fâl babında fail ve mef'ûl isim bî-nâsıyle de okunmuştur ki, "eski bir bez parçası taşı" denmiş olur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/409-410.

[38] Yânî bu yıkanma vâcibdir, sabittir. Hadîsin bâb ismiyle münâsebeti şudur: En-sârlı kadının "Ben nasıl yıkanayım?" sözü, yıkanmanın aslının subûtu müsellem olduğuna ve suâlin ancak yıkanmanın keyfiyyetinden ibaret olduğuna delâlet eder (Şâh Veliyyullah).

Bir rivayete göre bu bâb "Bâbu gasli'l-mahîd" şeklinde zabtedilmiştir. Bu zabte göre mahîd, ismi mekân olarak hayız yeri, yânî fere demek olacağından, ma'nâsı "Hayız yerini yıkamak babı" olacaktır. Böyle olunca, hadîsle bâb isminin münâsebeti açıktır.

[39] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/410.

[40] Muhassab, Mekke ile Minâ arasında bir yerdir. Teşrik günlerinden sonraki gece -ki bayramın dördüncü günü bittikten sonraki gecedir- orada geçirilir. Buraya "Hayfu Benî Kinâne= Kinâne oğullan hayfı" da denilir.

Ten'îm, Harem'in hâricinde Mekke'ye bir fersah mesafede bir yerdir. Mek-keliler'in üç Mikat'ından biridir. Orada Âişe Mescidi denilen bir de mescid vardır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/411.

[41] Yânî bu vâcib midir, yoksa değil midir? Hadîsten zahir olan vâcib olmasıdır. Ancak bu, çok mübtelâ olunduğu ve zorluk lâzım geleceği için, cünüblük yıkanmasında kadından düşmüştür.... (Şâh VeHyyullah).

[42] Hadîste tasrih edildiği üzere bu son söz, Âişe'nin değil, kız kardeşinin torunu ve bu hadîsin râvîsi olan Hişâm ibn Urve ibn Zubeyr'indir. Ancak bu sözden bir müşkil çıkıyor: Âişe, kıran haccı yapan da olsa, temettü' haccı yapan da olsa, üzerine kıran kurbânı yâhud temettü' kurbânı vâcib olduğuna -Dâvûd Zâ-hirî'den başka- bütün fakîhler müttefik olduğu hâlde, nasıl olmuş da bunların hiçbiri lâzım gelmemiş? Buna verilen cevâb da: "Hişâm, bunlardan hiçbirinin yapıldığına dâir kendisine hiçbir haber erişmemiş olduğundan, hiçbiri lâzım gelmediğini zannetmiş. Hâlbuki bir şeyin vâki' olmadığını bilmemekle nefselemr'-de vâki' olmamasına hükmetmek gerekmez. Nitekim Câbir'in rivayetinde Peygamber'in Âişe için bir sığır kurbân ettiği beyân ediliyor" denilmiştir.

Bir de: "Hişâm'ın bu sözünün zahiri, o haccın kıran haccı ve temettü' haccı olmayıp, ifrâd haccı olduğudur" (Şâh Veliyyullah).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/412.

[43] Buhârî, bu bâb ismini burada, Kur'ân'dan olan bu İki ta'bîri, hayızla İlgileri dolayısıyle tefsîr etmek İçin, yâhud da hâmile kadından gelen kanın hayız olmayacağını tenbîh etmek için getirmiştir. İkinci şık, mezheb imamları arasında ihtilaflıdır. Bâb ismindeki "muhallakatın" ve "gayrı muhaltakatın" ta'bîierini ihtiva eden Kur'ân âyetinin meali şöyle devam ediyor:

"Ey insanlar, eğer siz öldükten sonra tekrar dirilmek hususunda herhangi bir şübhe içinde iseniz, şu muhakkaktır ki, biz sizi topraktan, sonra insan suyundan, sonra pıhtılaşmış bir kandan, sonra da hilkati belli belirsiz bir çiğnem etten yarattık, size (kudretimizi apaçık) gösterelim diye. Sizleri dileyeceğimiz muayyen bir vakte kadar rahimlerde durduruyoruz, sonra sizi bir çocuk olarak çıkarıyoruz, daha sonra da kuvvetinize ermeniz için (büyütüyoruz). Kiminiz Öldürülüyor, kiminiz de bilgiden sonra hiçbir şey bilmemek üzere ömrün en fenasına doğru gerisin geri itiliyor... "(el-Hacc:5)

[44] İnsanın yaratılma ve tekâmül safhaları el-Mu'minûn: 12-16. âyetlerinde dokuz kademe olarak zikredilmiştir. İnsanı bir hamlede yaratmaya kaadir olan Allah'ın, onun tabiî şeklini alıncaya kadar bir takım tavırlara, kaanûnî tahavvüllere tâbi' tutmasında hiç şübhesiz husûsî ve umûmî birçok hikmetler ve faydalar vardır. Bu hikmetleri ilgili ilim dallarındaki mütehassıslar bulmakta ve yazdıkları eserlerde uzun uzun anlatmaktadırlar. Bu hususlarda tafsîlât için tıbb, biyoloji, fizyoloji ve benzeri dallarda yazılan eserlere müracaat etmelidir (Müslim Ter., VIII, 118).

Hâmile kadının hayız olmayacağı mes'elesindeki görüşleri mufassal şerhlerden ta'kîb etmelidir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/413.

[45] Şârih Kastallânî, bunun ma'nâsı hakkında: Burada keyfiyyetle murâd sıfat değil, fakat hayızlı kadının ihram ve telbiye etmesinin isbâtım beyândır, dedi. Bana göre bu, zahiri üzeredir. Maksad, hayızlı ihram ettiği zaman, ihram ve telbiyenin sıfatını isbât etmektir ki, o da ihramının gusle makrûnolmasıdır, bu gusül hayız esnasında olsa bile. Âişe'nin guslünün'buna ihtimâli vardır (Şâh Ve-liyyullah).

[46] Bilindiği üzere ihram, Arafat'ta durma, tavaf, sa'y, tıraş gibi menseklerin şer'î

ismi hacc'dır. Bu menseklerin vakfeden ve Minâ işlerinden mâadasına umre de-nİr, ve edası hacc aylarına kasr edilmiş değildir. Umreye "Küçük Hacc" dedikleri de vardır. Nitekim vakfeyi de Minâ'daki işleri de içine alan menseklerin topuna "Hacc" denildiği gibi "Haccu Ekber" de denir... İşte bu rivayetten anlaşıldığına göre

Mü'minlerin Annesi Âişe Veda Haccı'nda, ibtidâ temettü' niyetiyle ihrama girmiş bulunuyordu... Peygamber teşrîk günlerinden sonra, yânî bayramın dördüncü gününden sonra, Mekke ile Minâ arasında bir yer olan Mu-hassab'da, Âişe'ye bu umresini yapma emri vermiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/414.

[47] Bu haberi Mâlik el-Muvatta'âa. Alkame İbn Ebî Alkame hadîsinden; o da Âişe'nin hizmetçisi olan annesi Mercâne'den olmak üzere rivayet etti. Bundan hay-zın gelmesinin kan gelmesiyle, hayzm gitmesinin de kuruluk ve beyazlıkla olacağı bilinmiştir.

[48] Bu eseri de İmâm Mâlik, Muvatta'da Abdullah ibn Ebî Bekr'den; o da halasından; o da Zeyd ibn Sâbit'in kızından tahrîc etmiştir.

Kadınları ayıblaması, bu işin kötülenmiş olan zorluğu gerektireceğinden dolayıdır (Kastallânî ve diğerleri).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/415.

[49] İstihâzalı kadın her namaz vaktinde yıkanıp, namazını kılar. İşte bu hüküm, bu ve benzeri hadîslerden alınmıştır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/416.

[50] Câbir'den gelen sözü müellif Buhârî, Kitâbu'l-Ahkâm'da, Âişe'nin haccda hayz olması kıssasında tahrîc etti. Ebû Saîd'den gelen sözü de Kitâbu VSavm'da ha-yızlının orucu terketmesi babında tahrîc etti. Bunun ma'nâsı hayızlı kadın namazı terk eder ve kaza etmez demektir. Çünkü namazı terk etmek, ödenmemesini gerektirir. Zîrâ Sâri' onu terk etmekle emretti; terk edilmekle emredilen şeyin işlenmesi vâcib olmaz; binâenaleyh kaza edilmesi de vâcib olmaz.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/416.

[51] Soran kadının Muâze bintu Abdillah el-Adeviyye olduğu Buhârî'nin bir rivayetinde tasrîh edilmiştir. Diğer bir rivayette, Muâze, Âişe'ye suâlini. Hayızlı neden orucu kaza ediyor da namazı etmiyor?" şeklinde sormuştur. Cevâbdan anlaşılıyor ki, namazı kaza etmemeğe ruhsat verilmesi tahfif içindir: Günde beş defa tekerrür eden bir ibâdeti kaza etmek kolay değildir. Ramazân orucu ise yılda bir kerre farz olur. Sene içinde birkaç günlük orucu ödemek daha kolaydır.

Harûrîler Küfe yakınındaki Harûra' köyüne mensûb Haricîler fırkasidır. Bu taifenin ilk toplantısı orada olduğu için, kendilerine bu isim verilmiştir. Bunlar dîn işinde şiddetlendirme tarafını tuttuklarından dolayı pek çirkin dalâletlere sapmışlardır. Harûrîler, hayızhnm hayız zamanında geçen namazları kaza etmesi vâcib olduğuna kaail olurlardı ki, ümmetin icmâına muhaliftir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/416.

[52] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/417.

[53] Ümmü Seleme'nin bu "Sıyrılıp, hayıza mahsûs elbisemi aldım" sözü, şu iki şeyi muht emildin

Birisi, kadının hayız kanı geldiği zaman tutunduğu bez, diğeri de kadının hayız kanı geldiği zaman tutunduğu bezden ayrı olarak, insanın giydiği elbiseden ayrı bir elbise.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/418.

[54] Hayır meclislerinden maksad, dînlerini öğrenecekleri ilim meclisleri, fıkıh ve hadîs meclisleri, hasta ziyareti yapılacak evler, hastahâneler ve buralara benzer hayırlı ve sevâb kazanılacak olan yerlerdir.

Hayızlılann mescide girmesi caiz değil ise de, belde haricindeki namazgaha gitmelerine cevaz olduğu, bundan anlaşılmıştır. Çünkü namazgah, yalnız namaza mahsûs mahal değildir. Bununla beraber hayızlılann namazgahta namaz kılan erkeklerden biraz uzakça durup, karışmamaları lâzım gelir.

Kadınların bu gibi hayır ve bereket meclislerine gidip duâ etmeleri, duâ edenlerle beraber "Âmîn" demeleri müstehâbdır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/418-419.

[55] Yânî bu mümkindir. Kadın bunu iddia ettiği zaman, kadın bu sözünde tasdîk olunur. Ayet de kadının bu husustaki sözünün makbul olduğuna delâlet eder. Babın bütün ta'lîkleri de, hayızda bir tahdîd olmadığına ve bunun mümkin olan hususlarda kadının sözüne bırakılmış bulunduğuna delâlet etmektedir (Şâh Ve-liyyullah).

[56] Bunu Dârimî, Şa'bî'den; râvîleri sıka olan bir isnâdla mevsûlen rivayet etmiştir.

[57] Bunu Abdurrazzâk, îbn Cureyc'den mevsûlen rivayet etti. Yânî, kadın iddet bekleme zamanında muayyen bir müddette, meselâ bir ayda sayılmış hayizlar iddia etse, iddia ettiği şey kendi mu'tâdı ise kabul edilir. İddeti İçinde daha evvelki durumuna muhalif birşey iddia etse, iddiası kabul edilmez.

İbrahim en-Nahaî'nin görüşünü de, yine Adurrazzâk mevsûlen rivayet etmiştir.

[58] Atâ'nın bu görüşünü de Dârimî mevsûlen rivayet etmiştir.

[59] Bunu da Dârimî mevsûlen rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/420.

[60] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/421.

[61] Hayız günleri hâricinde kanın bu renkleri kastediliyor. Yoksa hayız günlerinde kan ne renkte olursa olsun, hayz kanıdır. Ebû Davud'un rivayetinde "tuhur-dan sonra" kaydının bulunması da buna delildir.

Kan renkleri siyah, kırmızı, sarı, bozuk yânî bulanık, yeşilimtırak ve toprak rengi olmak üzere altıdır.

Cumhur, sarılık ve bulanıklığın hayız günlerinde hayız olduğuna, hayız günlerinden mâadasında hiçbir şey olmadığına kaaildir. İmâm Alî'den de böyle rivayet edilmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/421.

[62] Peygamber'in "yıkan" emri, mutlaktır; binâenaleyh bu emr tekrarı ifâde etmez. Bu yıkanmaya, Ümmü Habîbe'nin bunu i'tiyâd edinmesi sebebiyle olmuştur, yâhud da tatavvu'dur; vâcib olduğu için değildir, İşte bu tevcih sayesinde Fâtıma hadîsiyle Ümmü Habîbe hadîsi arasında uygunluk olur.

Cumhur da buna kaail olup: Mustahâzaya her bir namaz için yıkanmak vâcib olmaz, ancak abdest almak vâcib olur, dediler (Kastallânî ve Şâh Veliyyullah).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/422.

[63] Bu hâl Mekke'den Medine'ye dönüleceği sırada meydana gelmişti. Bundan anlaşılıyor ki, İfâda Tavafı, haccın rükünlerinden biridir. Bunu edâ etmeyen hayızlı kadın temizleninceye kadar bekler, tavaf etmedikçe de bu tavaf uhdeden çıkmaz.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/422.

[64] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/423.

[65] Bunu İbnu Ebî Şeybe ve Dârimî mevsûlen rivayet etmişlerdir. "Namaz kılmak daha büyüktür" demek, kadına namaz kılması caiz olunca, cima yapması evlâ tarikiyle caiz olur demektir. Bu son cümle, kocası istihâzalı kadına nasıl cirnâ eder? şeklindeki mukadder bir suâle cevâbdır (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/423.

[66] Bu, Fâtıma bintu Ebî Hubeyş hadîsinden kısaltılmjştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/424.

[67] Vefat eden kadın Ümmii Ka'b el-Ensâriyye idi. ölü erkek olursa, namazı kılan imâm yâhud münferid göğsünün hizasına doğru durur. Kadın olursa göğsü hizasına doğru mu, yoksa ortası hizasına doğru mu durmak daha faziletlidir hususunda ihtilâf vardır, ikinci re'yde bulunanların hücceti, bu hadîstir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/424.

[68] Maksad, hayızlının necs yânî murdar olmadığını anlatmaktır. Nitekim yukarıki hadîste de lohûsanın necs olmadığı anlaşılmıştı.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/425.

6-KİTÂBUTTEYEMMÜM... 2

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

6-KİTÂBUTTEYEMMÜM

(TEYEMMÜM ETMEK KİTABI)

Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli "

Eğer Hasta Olmuşsanız Yâhud Bir Sefer Üzerindeyseniz Veya İçinizden Biri Ayakyolundan Gelmişse, Yâhud Da Kadınlara Dokunmuşsanız Ve Bu Hâlde Su Da Bulamamışsanız, O Vakit Tertemiz Bir Toprakla Teyemmüm Edin. Binâenaleyh Ondan (Niyetle) Yüzlerinize Ve Ellerinize Sürün "(Ei-Mâide: 6- En-Nisâ: 43) '[1].

1-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'm seferlerinin birinde onunla beraber yola çıktık [2]. Tâ Beydâ'ya yâhud Zâtu'I-Ceyş'e vardığımızda bir gerdanlığım koptu[3]. Onun aranması için Rasûlul-lah (orada) bekledi, insanlar da onunla beraber beklediler. Hâlbuki bir su başında değillerdi. İnsanlar Ebû Bekr es-Siddîk'a geldiler ve: Sen Âişe'nin yaptığını görüyor musun? Rasûlullah'ı da, insanları da bir su başında değiller ve yanlarında da su yok iken yollarından alıkoydu, dediler. Bunun akabinde Ebû Bekr (yanıma) geldi. Rasûlul-lah da başını dizimin üzerine koymuş hâlde uyumuştu. Ebû Bekr:

— Sen Rasûlullah'ı ve insanları yollarından alıkoydun. Onlar bir su başında değiller ve yanlarında da su yoktur, dedi.

Âişe dedi ki: Ebû Bekr beni kötüleyip azarladı, Allah'ın söylemesini istediği şeyleri söyledi, eli ile de boş böğrümü dürtmeğe başladı. Beni kipirdamaktan, Rasûlullah'm dizim üzerinde bulunmasından başka hiçbir şey men' etmiyordu. Sabah olunca Rasûlullah (S) kalktı, hiç su yoktu. Allah "Teyemmüm Âyeti"ni indirdi[4]. Herkes teyemmüm etti. Useyd ibn Hudeyr.[5]

— Ey Ebâ Bekr hanedanı, bu sizin ilk bereketiniz değildir, dedi. Âişe dedi ki: (Sonra gideceğimiz sırada) üzerine bindiğim deveyi kaldırdık ve gerdanlığı onun altında bulduk. [6]

2-.-...... Bize Câbir ibn Abdillah haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur .[7]

"Benden evvel hiçkimseye verilmedik beş şey bana verilmiştir: Bir aylık yola kadar korku (salmak) ile nusret olundum. Yeryüzü bana namazgah ve temizlik sebebi kılındı[8]. Onun için ümmetimden her kime namaz vakti erişirse, hemen namazını ktlıversin. Ganimetler bana halâl edildi. Hâlbuki benden evvel kimseye halâl edilmemiştir. Bana şefaat verildi. Bir de benden evvel her peygamber, hâsseten kendi kavmine gönderilirken, ben umûm insanlığa gönderildim" [9].

1- Bâb: İnsan Su Ve Toprak Bulamadığı Zaman? [10]

3-...... Bize Hişâm ibn Urve, babasından; o daÂişe'den tahdîs etti ki, Âişe, (kız kardeşi) Esmâ'dan yine geri vermek üzere âriyeten bir gerdanlık almıştı. Bu gerdanlık kayboldu. Peygamber (S) aramak için bir adam gönderdi. Nihayet o gerdanlığı buldu [11]. O aramağa gidenlere namaz vakti erişti. Yanlarında hiç su yoktu. (Abdestsiz oldukları hâlde) namazı kıldılar [12]. Sonra bu yaptıkları işi Peygamber'e arzettiler. Bunun akabinde Allah "Teyemmüm Âyeti"ni indirdi. Bunun üzerine Useyd ibn Hudayr, Âişe'ye hitaben: Allah seni hayırla mükâfatlandırsın. Vallahi senin başına hoşlanmadığın hiçbir iş gelmez ki, Allah onda senin için de müslümânlar için de bir hayr bulundurmasın, demiştir [13].

2- Su Bulamadığı Ve Namaz Vaktinin Geçmesinden Korktuğu Zaman Hazarda Teyemmüm Etmek Babı

Atâ ibn Ebî Rebâh da buna kaail olmuştur [14].

Hasen el-Basrî, yanında su var, fakat suyu kendisine ulaştıracak (ve kullanmasında yardım edecek) kimsesi bulunmayan hasta hakkında da teyemmüm eder, demiştir [15].

İbn Umer, Cüruf mevkiindeki arazîsinden gelirken, Medine dışındaki develerin habsedildiği yerde ikindi namazını kılma vakti geldi. Kendisi teyemmüm edip, namazı kıldı. Sonra güneş henüz ufkun üstünde iken Medine'ye girdi de, kılmış olduğu namazı iade etmedi.[16]

4-.......el-A'rac şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'ın himayesinde olan UmeyT'den işittim, şöyle dedi: Ben Peygamber'in zevcesi Meymûne'nin azatlısı olan Abdullah ibn Yesâr ile birlikte geldim de, nihayet Ebû Cuheym ibnu'l-Hâris ibni's-Sımmet el-Ensârî'nin yanına girdik. Ebu'l-Cuheym şöyle dedi.[17] Peygamber (S) Bi'ru Cemel tarafından geliyordu .[18] Kendisini bir kimse karşılayıp selâm verdi[19]. Peygamber, oradaki bir duvara yönelip (duvara el dokundurarak) yüzünü ve ellerini meshetmedikçe, o kimsenin selâmını karşılamadı. (Ancak teyemmüm ettikten) sonra o kimsenin selâmına karşılık verdi [20].

3- Bâb: Teyemmüm Eden Kimse Ellerine Üfürür Mü?

5-....... Abdurrahmân ibn Ebzâ şöyle demiştir: Umer ibnu'lr Hattâb'a bir kimse geldi de: Ben cünüb oldum, su da bulamadım (ne yapayım?), dedi[21]. Bunun üzerine Ammâr ibn Yâsir, Umer ibmı'l-Hattâb'a şöyle dedi: Hatırlamaz mısın? Ben ve sen ikimiz bir seferde idik. Sen namaz kılmadın[22]. Ben ise (toprak üstünde) yuvarlandık-

tan) sonra namazı kildıydım. Müteakiben bu yaptığım işi Peygam-ber'e arzettim de, Peygamber (S): "Sana bu kadarı yeter" buyurdu. İki elini yere vurdu, ellerine üfürdü, sonra iki ayucu ile yüzüne ve iki eline mesh etti idi .[23]

4- Bâb: Teyemmüm Yüz Ve İki El İçindir

6-....... Bize Şu'be haber verdi. Bana Hakem, Zerr'den; o da Saîd ibn Abdirrahmân ibn Ebzâ'dan; o da babası Abdurrahmân ibn Ebzâ'dan haber verdi. Ammâr, bundan önce geçen Âdem'in Şu'-be'den olan rivâyetindeki metni söyledi. Haccâc dedi ki: Şu'be iki elini yere vurdu, sonra ellerini ağzına yaklaştırdı. Sonra yüzünü ve iki elini meshetti. Ve en-Nadr şöyle dedi: Bize Şu'be Hakem'den haber verdi. Hakem şöyle dedi: Ben Zerr'den işittim. O, Abdurrahmân ibn Ebzâ'nın oğlundan söylüyordu. Hakem şöyle dedi: Ben bunu Abdurrahmân'in oğlundan işitmişimdir, o da babasından. Babası Abdurrahmân ibn Ebzâ şöyle demiştir: Ammâr: Temiz toprak müslü-mânın temizlik sebebidir, su yokluğunda temiz toprak ona kifayet eder, dedi.[24]

7-....... Bize Şu'be, Hakem'den; o da Zerr'den; o da Abdurrahmân ibn Ebzâ'nm oğlundan; o da babasından tahdîs etti ki, o, Am-mâr, Umer'e: Biz seninle bir seviyede bulunduyduk, ikimiz de cünüb oldu idik,derkenUmer'in yanında hâzır bulunmuştur. Bu hadîste yakın ma'nâda olan "nefeha fihimâ" [25] dedi.[26]

8-....... Bize Şu'be, Hakem'den; o da Zerr'den; o da Abdurrahmân ibn Ebzâ'nm oğlundan; o da babası Abdurrahmân'dan haber verdi. Abdurrahmân şöyle dedi: Ammâr, Umer'e: Ben toprağa bulanmıştım. Müteakiben Peygamber'e geldim de O: "İki el ile beraber yüz sana kâfi gelir" buyurdu dedi. Bize Müslim (ibn İbrâhîm) tahdîs etti. Bize Şu'be, Hakem'den; o da Zerr'den; o da Abdurrah-mân'ın oğlundan; o da Abdurrahmân'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir:. Ben Umer'in yanında hâzır bulundum. Ammâr, Umer'e şöyle dedi... diyerek hadîsin tamâmım şevketti.[27]

9-....... Bize Şu'be, Hakem'den; o da Zerr'den; o da Abdurrahmân ibn Ebzâ'nm oğlundan; o da babasından tahdîs etti. Abdurrahmân şöyle demiştir: Ammâr dedi ki: Müteakiben Peygamber (S) elini yere vurdu, (avucuyla) yüzünü ve ellerini

meshetti [28].

5- Bâb: Temiz Toprak Müslümânın Temizlik .Sebebidir; Suyun Yokluğunda Onu Sudan Müstağni Kılar [29]

Hasen el-Basrî: Kişiye, hades yapmadığı müddetçe (bir) teyemmüm kâfî gelir, demiştir [30]. İbn Abbâs, kendisi teyemmümlü olduğu hâlde (abdestli kimselere) imâm olmuştur [31].

Yahya ibn Saîd: Toprağı çorak ve tuzlu yer üzerinde namaz kılmakta ve böyle yerle teyemmüm etmekte be's yoktur, demiştir [32].

10-....... Bize Ebû Racâel-Utâridî, İmrân ibn Husayn'den tahdîs etti. İmrân şöyle demiştir:

Biz Peygamber (S) ile birlikte yolculuk ediyorduk. Geceleyin yürüdük. Nihayet gecenin sonunda olduğumuz zaman öyle bir düşüş düştük ki, yolcu için bundan daha tatlı bir düşüş olamaz. Bizi güneşin sıcağından başka uyandıran olmadı. İlk uyanan fulânca, sonra fulânca, daha sonra fulânca oldu. -Uyananların isimlerini râvî Ebû Raca el-Utâridî söylüyordu, diğer râvî Avf el-A'rabî unutmuştur. Sonra Umer ibnu'l-Hattâb dördüncü olarak uyandı.

Peygamber (S) uyuduğu zaman, kendiliğinden uyanmadıkça biz O'nu uyandırmazdık. Çünkü bizler, uykusunda kendisine ne hadis olacağını bilemezdik. Umer -ki kuvvetli ve salâbetli bir adam idi- uyanıp da, herkesin başına geleni görünce tekbîr almaya, hem de yüksek sesle tekbîr almaya başladı. Böyle tekbîr almaktan vazgeçmedi, yüksek sesle tekbîr ala ala nihayet onun sesinden dolayı Peygamber uyandı. Uyanınca, sahâbîler başlarına gelen işi O'na arzettiler. Rasülullah: "Zarar yok" yâhud "Zarar vermez, hareket ediniz'"buyurdu. Akabinde kendisi hareket etti ve pek de uzak olmayan bir yere kadar yürüdükten sonra, konak etti ve abdest suyu istedi. Abdest aldı, namaz için nida edildi. Kendisi insanlara namaz kıldırdı. Namazından yüzünü döndürünce

baktı ki, bir kimse ayrıca bir kenara çekilmiş, cemâatle beraber namazım kılmamış. "Yâ Fulân, cemâatle beraber namaz kılmana mâni' olan nedir?" diye sordu. O da: Bana cünüblük isabet etti, su da yok, dedi. "Yeryüzündeki toprağa bak, o sana yeter" buyurdu. Ondan sonra Peygamber yürüdü[33]. Bir müddet sonra insanlar kendisine susuzluktan şikâyet ettiler. Peygamber konak etti. Fulânı -ki Ebû Raca ismini söylediği hâlde diğer râvî Avf unutmuştur-çağirdı. Alî'yi de çağırdı. "Gidin, su arayın" emrini verdi. İkisi gittiler[34]. Nihayet devesi üstünde iki büyük kırba yâhud iki tulum arasına oturmuş bir kadına rast geldiler. Kadına: Su nerede? diye sordular. Kadın: Dün bu saatte suyun başında idim, adamlarımız yolcudurlar, bizi arkada bıraktılar, dedi. Öyle ise yürü, dediler. Kadın: Nereye? dedi. Allah'ın Rasûlü'nün yanına, dediler. Şu Sâbiî denilen adamın yanına mı? diye sordu [35]. O senin kasdettiğin zâtın yanına; haydi yürü, dediler. İkisi o kadını Peygamber'in yanına getirdiler, ve hâdiseyi O'na anlattılar. Râvî der ki: Kadını devesinden indirdiler. Peygamber bir kap istedi. Her iki büyük kırbanın yâhud iki tulumun ağızlarından o kabın içine su boşaltıp, ağızlarını bağladı [36]. Öteki taraflarındaki ağızlarını açtı. "Gelin, (hayvanlarınızı) suvarın ve (kendiniz için) su alın" diye insanlara nida olundu. Bunun üzerine isteyen hayvanını suladı, isteyen kendisi için su aldı, En sonunda da Rasûlullah, kendisine cünüblük isabet eden kimseye bir kap su verip: "Git üstüne dök" buyurdu. O kadın ayakta, suyunu nasıl kullandıklarına bakıp duruyordu. Allah'a yemîn ederim ki, artık su alınmaktan vazgeçildi de hâlâ kırbalar bize, işe başlamadan evvelki zamandan daha dolu görünüyorlardı. Peygamber: "Kadın için bir-şeyler toplayın" diye emretti. Onun için Medîne'nin en iyi hurmasından, undan, sevîkten bir haylî şey topladılar, hattâ ona birçok da buğday topladılar. Bunların hepsini çuval kabilinden bir bez içine koydular. Kadını devesine yükleyip, çuvalı da kucağına yerleştirdiler. Rasûlullah kadına: "Görüyorsun ki, senin suyundan hiçbirşey eksiltmedik, lâkin bize su verip suya kandıran Allah'tır" buyurdu.

Kadın, kendi kabîlesinin yanma (bu işten dolayı) gecikmiş olarak gitti. Onlar: Yâ Fulâne, seni (yolundan) alıkoyan nedir? diye sordular. Kadın: Şaşılacak şey, bana iki kimse rast geldi. Beni Sabi' denilen şu adamın yanma götürdüler. O da şöyle etti, böyle etti, Allah'a yemîn ederim ki bu adam -bunu söylerken de orta ve şahadet parmaklarını göğe doğru kaldırıp, semâ ile arzı kasdederek- ya sununla bunun arasmdakilerin en sihirbazıdır, yâhud da Allah'ın Rasûlü'dür,

dedi.

Bundan sonra müslümânlar o kadının bulunduğu yerin etrafındaki müşrikler üzerine baskın yaptıkları vakitlerde, onun mensûb olduğu obaya ilişmezlerdi. Bir gün kadın kendi obasına: Zannediyorum ki, bu adamlar size, bilerek (ve benden dolayı) ilişmiyorlar. İslâm'a girmek işinize gelir mi? dedi. Kavmi kadına itaat edip, İslâm'a girdiler.

Ebû Abdillah el-Buhârî: Sabee, bir dînden çıkıp diğer bir dîne nakletmektir, dedi. Ve Ebû'l-Âliye (Rafı' ibn Mihrân er-Rıyâhî): es-Sâbün <ei-Bakara:62,ei-Hacc: n), ehli kitâbdan bir fırkadır, Zebur okurlar demiştir [37].

6- Bâb: Cünüb Olan Kimse Nefsi Üzerine Hastaliktan Yâhud Ölmekten Veya Susuz Kalmaktan

Korktuğu Zaman. Teyemmüm Eder

Amr ibnu'l-As'ın soğuk bir gecede cünüb olup teyemmüm ettiği ve gerekçe olarak): "... Kendinizi öldürmeyin. Şübhe yok ki Allah size çok merhametlidir" (en-Nisâ: 29) âyetini okuduğu, müteakiben Amr'ın bu yaptığı Peygamber'e söylendiğinde, Peygamberin bunu reddetmediği zikrolunur [38].

11-....... Ebû Vâil şöyle demiştir: Ebû Mûsâ, Abdullah ibn Mes'ûd'a hitaben: Cünüb kimse su bulamadığı zaman namaz kılmayacak (mı)? dedi. Abdullah da: Cünüb için teyemmümün cevazında onlara ruhsat verirsem, onların biri suyu soğuk bulunca bunu yapar, yânî teyemmüm eder de namaz kılar, dedî. Ebû Mûsâ dedi ki: Ben Ammâr'ın Umer'e söyl[39]

12-....... Bize A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Ben Şakîk ibn Seleme'den işittim, şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Mes'ûd ve Ebû Musa'nın yanında idim. Ebû Mûsâ, Abdullah'a:

— Yâ Ebâ Abderrahmân, bir kimse cünüb olsa da su bulamasa, nasıl yapar?

Bana haber ver, dedi.

Abdullah:

— Su buluncaya kadar namaz kılmaz, dedi. Bunun üzerine Ebû Mûsâ:

— Peygamber (S) kendisine "Sana şöyle yapman kâfi gelirdi" buyurduğu vakİtki Ammâr'ın sözünü nasıl yaparsın? dedi.

Abdullah:

— Görmedin mi, Umer bu söze kaanî' olmadı, cevâbını verdi. Bunun üzerine Ebû Mûsâ:

— Ammâr'ın sözünü bir tarafa bırakalım. (Teyemmüm âyetini kasdederek) Ya şu âyeti ne yapacaksın? mukaabelesinde bulundu. A Buna karşı İbn Mes'ûd ne diyeceğini bilemedi de:

— Biz şayet bu adamlara bu hususta bir ruhsat verirsek, nerede ise onların birine su soğuk gelince, suyu bırakıp teyemmüm edecektir, dedi.

A'meş şöyle dedi: Ben Şakîk'a:

— Abdullah ibn Mes'ûd, cünübün teyemmüm etmesini, soğuktan dolayı teyemmüm etmesi ihtimâlinden dolayı mı kerih gördü? diye sordum.

Şakîk buna:

— Evet, diye cevâb verdi.[40]

7- Bir Vuruş Olarak Teyemmüm Babı [41]

13-.......Şakîk şöyle demiştir: Ben Abdullah ibnMes'ûdileEbû Mûsâ el-Eş'ârî'nin beraberinde oturuyordum. Ebû Mûsâ Abdullah'a:

— Şayet bir kimse cünüb olsa da bir ay müddetle su bulamasa, artık o kimse teyemmüm etmeyecek ve namaz kılmayacak mı? Pekî, el-Mâide Sûresi'ndeki şu ".... Eğer su bulamazsanız, tertemiz toprakla teyemmüm edin.." (altıncı) âyeti ne

yapacaksın? dedi.

Bunun üzerine Abdullah:

— Eğer bu adamlara bu hususta bir ruhsat verilirse, neredeyse su kendilerine soğuk olunca da toprakla teyemmüme kalkacaklar, dedi.

A'meş dedi ki: Ben Şakîk'a:

— Siz cünübün teyemmüm etmesini, suyu soğuk bulanın teyemmüm edeceğinden dolayı mı kerih gördünüz? dedim.

Şakîk:

— Evet, dedi.

Ebû Mûsâ Abdullah'a:

— Sen Ammâr'ın Umer'e söylediğini işitmedin mi: Rasûlullah beni bir işe göndermişti. Ben cünüb oldum, su da bulamadım. Akabinde hayvanın toprakta yuvarlandığı gibi toprak içinde yuvarlandım. Müteakiben bunu Peygamber'e söyledim. Peygamber: "Sana şöyle yapmaklığın kâjîgelirdi" buyurup avucunu yer üzerine bir defa vurdu. Sonra elini silkeledi. Sonra onunla (bir vuruşla yâhud eliyle) sol avucu ile sağ avucunun arkasına yâhud sağ avucu ile sol avucunun arkasına meshetti. Sonra onunla (vuruş yâhud eliyle) yüzüne mesnetti demişti, dedi.

Buna karşı Abdullah ibn Mes'ûd:

— Görüyor musun Umer, Ammâr'ın sözüne kaanî' olmamış, dedi[42].

Ya'lâ, el-A'meş'ten; o da Şakîk'ten diye yaptığı rivayette şunu ziyâde etti. Şakîk şöyle demiştir: Ben Abdullah ile Ebû Musa'nın beraberlerinde idim. Ebû Mûsâ, Abdullah'a: Sen Ammâr'm Umer'e şu söylediğini işitmedin mi: Rasûlullah beni ve seni bir yere göndermişti. Ben cünüb oldum da toprak üstünde yuvarlanmıştım. Müteakiben Rasûlullah'ın yanma gelip, toprakta yuvarlanmamı kendisine haber vermiş idik. Rasûlullah da: "Sana şu kadarı kâfi gelirdi" buyurdu da, yüzüne ve iki eline bir defa mesh etmişti, demişti[43].

8- Bâb (Bu, Geçen Bâbdan Bir Fası! Gibidir)

14-....... Bize Avf (el-A'râbî), Ebû Raca' el-Utâridî'den haber verdi. Ebû Raca şöyle demiştir: Bize İmrân ibn Husayn el-Huzâî şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S), ayrıca kenara çekilmiş, cemâatle beraber namaz kılmamış bir adam gördü de:

— Ya fulan, seni cemâat içinde namaz kılmandan men' eden nedir? diye sordu.

O kimse:

— Yâ Rasûlallah, bana cünüblük isabet etti, su da yok, dedi. Rasûlullah:

— (Âyette zikredilen) Toprağa yapış, çünkü o yapışma sana kâfi gelir, buyurdu.[44]

---

[1] Bu iki sûredeki âyetlerin bu parçalan, teyemmümün farzlarını ve nasıl yapılacağını aynı lâfızla beyân etmektedirler. el-Mâide'dekinde bir tek "minhu" kaydı fazladır.

Teyemmüm; lûgatta kasıd demektir, onun için niyetsiz teyemmüm olmaz, mâhiyetinde dâhildir.

Saîd de yeryüzü demektir ki, taşa, toprağa şâmildir. Bu sebeble eline hiç toprak bulaşmasa bile bir taş ile teyemmüm caiz olur. Lâkin İmâm Şafiî birazcık olsun toprak bulaşmah demiştir.

Tayyib de tertemiz demektir. Binâenaleyh mülevves veya şübheli olmamalıdır. Demek olur ki, İslâm'da maddî ve ma'nevî taharet mes'elesinin o kadar ehemmiyeti vardır ki, su bulunmadığı zaman, hiç olmazsa gusül veya abdcsı yerine taharete niyet ve kalbini temizliğe bağlayıp maddî cihetten de tertemiz bir toprağı abdest organlarının yansı demek olan yüzüne ve dirseklerine kadar ellerine dokundurmahdır. Yânı ellerini bir kerre toprağa vurup yüzüne mesh etmeli, bir kerre daha vurup dirseklerine kadar ellerini meshetmelidir... (HakkDîni, II, 1359-1360)

el-Mâide:6.'daki âyette, fazla olarak "minhu" kaydı zikredilmiş ve bu suretle teyemmümde sırf kasd ve niyet ile mesh kifayet etmeyip, saîde temas etmek de lâzım olduğu iş'âr olunmuştur. "Min" ibtidâ veya teb'îz olmak muhtemil-dir. İbtidâ olduğuna göre, elin saîde dokunması kâfidir. Teb'îz olduğuna göre de muhakkak elden yüze ve kollara da biraz şey sürülmesi lâzım gelir. Evvelki Hanefî, ikinci Şafiî mezhebidir. Taşa, mermere ve ma'dene teyemmüm caiz olup olmayacağı hakkındaki ihtilâfın çıkış yeri budur. İbtidâ olması ruhsat, teb'îz olması ihtiyattır (Hakk Dîni, II, 1589).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/426.

[2] Bu sefer, hicretin beşinci yâhud altıncı senesinde yapılan Benu'l-Mustalık diğer adiyle Mureysî' gazâsıdır diyenler vardır. Hz. Âişe'ye iftira edilmesi de bu gazada olmuştur. Bâzıları da iftiranın Benu'l-Mustalık gazasında olduğu muhakkak ise de, burada bahis konusu olan sefer Zâtu'r-Rıka' gazâsıdır derler.

[3] Vak'anın bu İki yerden hangisinde olduğunda şekk eden Hz. Âişe'dir. Beydâ, en sahîh kavle göre Zu'1-Huleyfe'nin diğer ismidir. Zâtu'1-Ceyş de Medîne'ye bir berîd, yânî dört fersah mesafede bir yerin ismidir. Her ikisi de Medîne ile Mekke yolu üzerindedir.

[4] Bilindiği üzere her ikisi de Medenî olan en-Nisâ Sûresi ile el-Mâide Sûresİ'nde, birer teyemmüm âyeti vardır. el-Mâide'deki âyetin baş tarafı abdest almağa dâir olduğu için, ona abdest âyeti de derler. Bu kıssada nazil olan teyemmüm âyetinin hangisi olduğu hakkında haylî ihtilâf vardır. Birincisinde yalnız teyemmümden bahsedildiğine, ikincisine abdest âyeti denildiğine bakarak, bu defa nazil olan en-Nisâ:43. âyetidir diyenler vardır. Ebû Bekr Humeydî'nin bir rivayetinde: " denildiğine göre, ilk nazil olan, el-Mâide'deki âyet olmak lâzım

gelir.

[5] Useyd ibn Hudayr (20), ikinci Akabe gecesi Peygamber tarafından Evs üzerine "nakîb" ta'yîn olunan zâttır. Düşürülmüş gerdanlığı yollarda aramağa gönderilenlerin başında idi.

[6] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/427-428.

[7] Amr ibn Şuayb'm babasından, dedesinden rivayet ettiği hadîste Peygamber, ni'-meti tahdîs için verdiği bu haberi, son gazvesi olan Tebük gazvesinde söylemiştir (Kastallânî).

[8] Geçmiş peygamberler zamanında ancak havra, kilise gibi ibâdete tahsis edilmiş yerlerde namaz kılınabilirdi. Peygamberimiz ile ümmetine ise, temiz olmak şar-tıyle, bütün yeryüzü mescid olduğu gibi, temiz olan toprağı da temizleyici ve hadesi izâle edici oldu. Abdest suyu bulamayan kimse hemen toprakla teyemmüm edip, her nerede olursa namaza durur.

[9] Muhammed (S)'in peygamberlik hususiyetleri bu beşe münhasır değildir. Nitekim Sahih-i Müslim, Kitâbuıl-Mesâcid ve Mevâdi'u's-Salât'taki 523 müselsel rakamlı Ebû Hureyre hadîsinde, altı şey ile peygamberler üzerine tafdîl edildiğini haber vermiştir. Diğer hadîs kitâblannda daha başka hususiyetlerle tafdîl edildiğini bildiren hadîsler de vardır. Rasûlullah'm hususiyetleri bu metinlerdeki aded-lere maksûr olmak da lâzım gelmez. Nitekim Ebû Saîd Nişâbûrî Şerefu'l-Mustafâ adını verdiği kitabında, diğer peygamberlerde olmadık hususiyetlerini altmışa kadar çıkarıyor.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/429.

[10] Yânî insan abdest almak için su, teyemmüm etmek için toprak bulamadığı zaman namaz kılar mı, yoksa kılmaz mı? Bunda âlimlerin çeşitli görüşleri vardır.

[11] Buradaki "buldu" sözü ile bundan önce geçen hadîsteki "gerdanlığı bindiğim devenin altında isabet ettik" sözü arasında munâfât yoktur. Çünkü "isabet ettik" lâfzı Aişe'ye de, o adama da yâhud Peygamber'e de âmm ve şâmildir.

[12] Bu "abdestsiz oldukları hâlde" kaydı, Müslim'deki rivayette tasrih edilmiştir.

[13] Useyd ibn Hudeyr'in bu sözleri, kıssanın ifk'dan, yânî Âişe'ye iftiradan sonra olduğuna, bu ıkd ve kılâde düşmesinin taaddüdüne; ifk kıssasının evvelkisinde cereyan ettiğine delâlet eder.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/430.

[14] Bunu Abdurrazzâk ile İbn Ebî Şeybe, sahîh bir vech ile mevsûlen rivayet etmişlerdir. Atâ'dan yapılan bu menkûlde iadenin vücûbu lehine bir teşebbüs yoktur.

[15] Kaadî Ismâîl el-Ahkâm'da sahîh bir vech ile bunu mevsûlen rivayet etmiştir. İbn Ebî Şeybe de Hasen ile İbn Sîrîn'den daha başka bir vech ile rivayet etmiştir.

[16] Bunu imâm Mâlik el-Muvatta'da Nâfi'den muhtasar olarak rivayet etti. Lâkin bunda "yüzünü ve dirseklere kadar iki elini mesnetti" fıkrasını da zikretti.

Cüruf, Medîne'nin Şâm cihetinde üç mil uzaklıkta bir yer ismidir. İbn İs-hâk, iki fersah mesafede bir yerdir, gazveye çıkmak istediklerinde orayı asker toplama yeri yaparlardı, dedi.

Mirbedu'n-Naam da, Medine'den iki mil uzaklıkta, develerin habsedildiği bir yerdir.,

Bu haber, ibn Umer'in hazardaki kimse için teyemmümün cevazı görüşünde olduğuna delâlet eder. Çünki kısa sefer, hazar hükmündedir (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/430-431.

[17] Ebû Cuheym ibnu'l-Hâris ibni's-Sımme el-Hazrecî en-Neccârî'dir. Kendisine Ebû Cuheym denildiği gibi ta'rîf harfiyle Ebu'l-Cuheym de denir. Babası, Bedr'de hâzır bulunan büyük sahâbîlerdendir.

[18] Bi'ru Cemel yâhud Bi'ru'l-Cemel, Medine'ye yakın bir yer ismi idi.

[19] Peygambere tesadüf eden kimse, râvînin kendisi, yânî Ebû Cuheym'dir. Nitekim imâm Şafiî tarikinden gelen rivayette bu cihet tasrîh edilmiştir. Râvînin kendisini mübhem kılmasına sebeb, münasebetsiz bir zamanda bilmeyerek selâm vermiş olmasından dolayı ikide birde kendini ortaya atmaktan haya etmesi olmuştur.

[20] Şafiî'nin rivayetinde, hacetini kaza ettiği esnada o kimse oradan geçip selâm vermiş oluyor. Taberânî ile Ebû Davud'un rivayetlerinde de bu cihet tasrîh edilmektedir. Hattâ teyemmümden sonra: "Senin selâmım karşılamaktan beni men' eden, taharet üzere bulunmayışımdır" buyurduğu, Taberânî'nin rivayetinde beyân ediliyor... Diğer bir takım rivayetlerden de vakıanın ikiden ziyâde olduğu istidlal olunabilir.

Selâm, ilâhî isimlerden olduğu İçin, selâmı karşılama zımnında olsa da, o mübarek ismi tahâretsiz anmama ciheti kasdedilmiş ki, bunu müstehâblığa hamledenler olduğu gibi, abdestsiz zikrin evvelleri caiz olmadığına kaail olanlar da vardır....

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/431-432.

[21] Ebû Davud'un Sözen'deki rivayetine nazaran Umer: "Ben olsam su buluncaya kadar namaz kılmazdım" demiş. Bunun üzerine orada hâzır bulunan Ammâr, metindeki kıssayı kendisine hatırlatmıştır.

[22] Umer, ya vaktin çıkmasına kadar su bulurum ümidiyle namazı kılmamış, yâ-hud teyemmüm yalnız küçük hadesi izâle eder, büyük hadesi izâle etmez i'tika-adında bulunmuş olabilir. Bu ikinci ihtimâl daha kuvvetlidir. Kendinden meşhur olan görüş de budur. Abdullah ibn Mes'ûd'un içtihadı da ona uygun olduğu, kendisiyle Ebû Mûsâ el-Eş'ârî arasında cereyan eden münazaradan anlaşılıyor (Buhârî, et-Teyemmüm, 6. babın son hadîsi ile 7. bâb).

[23] Teyemmümün sıfatı ve keyfiyeti hakkında Sahih, Sünen ve Müsnedlerde rivayet edilen hadîslerde ihtilâf çoktur. Kimine göre bir vuruş, kimine göre iki vuruş olduğu gibi, yüz ile ellerin hangisi meshde öne geçirileceği ve ellerin mesh edilecek mikdârı hakkındaki rivayetler de ihtilaflıdır... Daha başka görüşler de vardır. İmamların her biri bir rivayete tutunarak ayrı ayrı ictihâdlarda bulunmuşlardır. Nihayet abdeste kıyâsen biri yüz, diğeri dirseklere kadar eller için olmak üzere, iki vuruşa delâlet eden, kitabın zahiri ile bunu tasrih eden sünnet rivayetlerinin mantûkuna rucû edilmiş ve amel bunun üzerine takarrür etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/432-433.

[24] Abdurrahmân ibn Ebzâ el-Huzâî sahâbîlerden; bir kavle göre de tabiîlerdendir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/433.

[25] Bu üfleme müstehâb yâhud sünnettir. Ele, bedene ezâ verecek kum taneleri ve toprağa yabancı başka şeyler bulaşmış ise onları gidermek, yâhud ele çok toprak yapıştı ise onu azaltmak içindir. Bâzı rivayetlerde (îJi) yerine (Jâîî) gelmiştir ki, ellerini silkelemek demektir; sebebi yine dediğimizdir.

[26] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/434.

[27] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/434.

[28] Müellif Buhârî bu hadîsi şu bâb içinde altı kimsenin rivayetinden olarak tahrîc etmiştir. Son tarîk içinde kendisi ile Şu'betu'bnuT-Haccâc arasında iki kişi vardır. Buhârî bunlardan hiçbirisinin rivayetinde hadîsi tam olarak sevketmedi. Umer'in suâl soran kimseye verdiği cevâbı da zikretmedi. Bu, müellif Buhârî'-den değildir. O cevâbı Beyhakî, Âdem ibn Ebî Iyâs tarîkinden tahrîc etmiştir. Keza o cevâbı, Müslim, Yahya'dan; her ikisi de Şu'be'den olmak üzere tahrîc etmişlerdir. Bunların lâfzı: "Sen namaz kilma"dır. es-Serrâc: "Su buluncaya kadar..." kısmını ziyâde etmiştir. İşte bu Umer'den meşhur olan mezhebdir. Bu görüşte kendisine ibn Mes'ûd muvafakat etmiştir. Bu hususta Ebû Müsâ ile İbn Mes'ûd arasında bir münazara cereyan etmiştir ki (6. babın son hadîsi ile 7. bâbda) gelecektir (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/434-435.

[29] Bu bâb ismini Sünen sahihleri "on yıl su bulamasa da" ziyadesiyle rivayet etmişlerdir. Tirmizî, İbn Hıbbân ve Dârakutnî de buna sahihtir demişlerdir.

[30] Bu Abdurrazzâk'm Musannafmda. ve diğerlerinde mevsûlen rivayet edilmiştir.

[31] İbn Abbâs'm bu fiilini Beyhakî, İbnu Ebî Şeybe sahîh bir isnâdla rivayet etmişlerdir. Bu, Şafiî, Mâlik, Ebû Hanîfe ve cumhurun mezhebidir. Buna, temizliğin za'fından dolayı Evzâî muhalefet etmiştir (Kastallânî).

[32] îbn Huzeyme buna Âişe hadîsiyle ihticâc etti. Rasûlullah (S) Medîne'yi kasde-derek: "Ben sizin hicret yurdunuzu çorak topraklı ve hurmalıktı gördüm" buyurmuştur. Peygamber Medîne'ye "Tayyibe" ismini de vermiştir. Binâenaleyh bu çorak ve tuzlu toprağın tayyibde dâhil olduğuna delâlet etmiştir, dedi (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/435.

[33] Bu kıssaya âid latifelerden biri de şudur: Uyanılmış, abdest alınmış, ezan okunsun diye Bilâl'e emrolunmuş. Peygamber fecir namazından evvelki iki rek'ati kılmış, namaz ikaame edilmiş, farz olan iki rek'at cemâatle kılınmış, yine bâzıları: Yâ Rasûlallah, bu namazı yarın sabah vaktinde iade etmeyelim mi? diye sormuşlar. Cevaben: "Rabbımz Tebâreke ve Taâlâ sizi ribâdan nehyedip dururken, sizden faiz alır mı?" buyurmuştur (Ahmed ibn Hanbel'den naklen Aynî).

[34] Alî ile birlikte çağırılan bu zât -diğer rivayetlerden istidlal olunduğu üzere- bu hadîsin râvîsi İmrân ibn Husayn'in kendisidir.

[35] "es-Sab'u", sâd'm fethi ve bâ'nın sükûniyle ve "es-Subû", kuûd vezninde, bir dînden çıkıp diğer dîne nakleylemek ma'nâsınadır. Asıl "meyi" ma'nâsına konulmuştur (Kaamûs Ter.),

Arab müşrikleri yeni bir dîn çıkardı diye Hâtemu'n- Nebiyyin'eSâbi' derlerdi. Dîninin, peygamberler dîni olduğundan gafildiler.

[36] Taberânî ile Beyhakî'de hadîsin burasında: "Boşalan suyun içine ağzını çalkalayıp, yine tulumların ağızlarından döküp iade etti" ziyâdesi vardır ki, tulumların ağızlarının açılıp tekrar bağlanmasındaki hikmet bu ziyâde ile açığa kavuşuyor. Suda görülen o bereket, Peygamber'in ağız ıslaklığının karışması sayesinde hâsıl olmuş demektir.

Mezâde C^y) yâhud Satîha adını verdikleri büyük tulumların biri baş, ikisi ayak taraflarında olmak üzere üç ağzı vardır. Baş tarafında olana fem, diğerlerinin her birine aziâ derler. İki tulumda dört azla bulunacağından, cemî' sigâsıyla azâlî denmiştir.

[37] Bunu, İbn Ebî Hatim, kendi tefsirinde mevsulen rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/437-439.

[38] Bu ta'lîki Ebû Dâvûd ile Hâkim, Amr ibnu'l-Âs'dan mevsûlen rivayet etmişlerdir. Amr şöyle demiştir; Zâtu Selâsil gazvesinde soğuk bir gecede ihtüâm oldum. Yıkanıp helak olmamdan korktum da teyemmüm ettikten sonra, arkadaşlarıma sabah namazı kıldırdım. Müteakiben onlar bunu Peygamber'e söylediler. Peygamber: "Yâ Amr, cünüb olduğun hâlde arkadaşlarına namaz mı kıldırdın?" dedi. Ben de kendisine, beni yıkanmaktan men' eden gerekçeyi haber verdim ve ben Allah'tan: "Kendinizi öldürmeyin, şübhesiz Allah size çok merhametlidir^ı(en-Nisâ:29) buyurduğunu işittim, dedim. Bunun üzerine Peygamber güldü de hiçbirşey söylemedi.

Bu hadîsin isnadı kuvvetlidir. Lâkin Buhârî bunu hulâsa ettiği için temrîz sigâsıyle ta'lîk yapmıştır. Buhârî'nin sevk edişinin zahirî, Amr'ın, âyeti cünüb-ken arkadaşlarına okuduğu vehmini vermiştir. Hâlbuki böyle değildir. Amr, âyeti, Peygamber'e döndükten sonra okumuştur. Peygamber onu Zâtu Selâsil . gazvesinde kumandan yapmıştı.

Bu hadîste, ister soğuk sebebiyle, İster başka sebeble olsun musâvî olarak suyu kullanmaktan zarar bekleyen kimse için teyemmüm etmenin cevazı, ab-destli olanlara, teyemmümümün namaz kıldırması ve Peygamber zamanında ic-tihâdın cevazı hükümleri vardır (İbn Hacer).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/439-440.

[39] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/440.

[40] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/441.

[41] Buhârî'nin maksadı, bâzı âlimlerin cumhura muhalif olarak söylemekte olduklan görüşü isbât etmektir. Çünkü cumhura göre teyemmümde iki vuruş vâcib oluyor.. (Şâh Veliyyullah).

Daha evvel de işaret edildiği gibi, teyemmümün sıfatı ve keyfiyeti sahîh, sünen ve müsnedlerde rivayet edilen hadîslerde ihtilâf çoktur. Kimine göre bir vuruş, kimine göre de iki vuruş olduğu gibi, yüz ile ellerin hangisinin evvelâ mes-hedileceği ve ellerin meshedilecek mikdân hakkındaki rivayetler de birbirine aykırıdır.

Ebû Hanîfe, Mâlik, Şafiî ile bunların ashabı ve Leys ibn Sa'd, yüz için bir vuruşa, eller için de diğer bir vuruşa kaail olmuşlardır. Ancak Mâlik'e göre mesh bilekçelere kadar farz ve dirsek uçlarına kadar ihtiyarîdir. Hasan ibn Hayy ile

İbn Ebî Leylâ: "İki darbedir. Herbİri ile hem yüz, hem de dirseklerden parmak uçlarına kadar meshedilir" demişlerdir.

İmâm Zuhrî, meshi tâ koltuklara vardırır. Bâzı âlimler, cünıib olan omuz başlarına kadar, olmayan bileklere kadar mesheder demiş ise de, kavli zaîftir. İmâm Mâlik'in üç vuruş kavli de vardır ki, ikisi farz, üçüncüsü müstehâbdir demiş, İbn Sîrîn'den nakledilen bir kavle göre, yüz için bir, eller için de birer olmak üzere üç darbedir. Bunlardan başka zikrinden vazgeçtiğimiz diğer görüşler de vardır. Hâsılı herbiri bir rivayete tutunarak ayrı ayrı ictihâdlarda bulunmuşlardır. Nihayet abdeste kıyâsen -biri yüz, diğeri dirseklere kadar eller için olmak üzere- iki darbeye delâlet eden kitabın zahiri ile bunu tasrîh eden sünnet rivayetlerinin mantükuna dönülmüş ve amel, bunun üzerine takarrür etmiştir (Diğer sarihlerden özetle Ahmed Naîm, Tecrîd Ter., II, 210).

[42] Müslim'de de Abdurrahmân ibn Ebzâ'dan gelen rivayette Umer:

—"Yâ Ammâr (rivayet ettiğin hususta) Allah'tan kork", yânî iyi düşün, olur ki unuttun yâhud da yanılıyorsun. Ben seninle beraber imişim de öyle bîr şey hatırlamıyorum, demiştir. Ammâr:

— "Vallahi yâ Emîre'l-Mü'minîn, arzu edersen bunu hiç kimseye söylemem" deyince:

—Hayır va/lâfıi, üzerine aldığın mes'ûliyeti elbette sana bırakırız" cevâbını vermiş (Aynî , Umdelu'l-Kaarî, II, 194); demek ki kıssayı hatırlamakla beraber, redd de edememiş (Tecrîd Ter., II, 209).

[43] Bunu Ahmed ibn Hanbel ve diğerleri mevsûlen rivayet etmişlerdir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/443-444.

[44] Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/444.

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

32-KİTÂBU SALÂTİT-TERÂVİH

(Teravih Namazı Kitabı) [1]

1- Ramazân Gecelerinde İbâdetle Kaaim Olan Kimselerin Fazileti Babı [2]

1-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, ramazân için şöyle buyuruyordu: "(Hakk olduğuna kalbden)

2- Bize Abdullah ibnu Yûsuf tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mâlik, îbn Şihâb'dan; o da Humeyd ibnu Abdirrahman'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "İnanarak vesevâb umarak ramazânda ibâdetle kaaim olan kimsenin geçmiş günâhları mağfiret olunur" buyurmuştur. îbnu Şihâb şöyle dedi: Ramazân gecelerindeki namaz işi bu hâl üzere iken (yânî kılan yalnız başına kılarken) Rasûlullah vefat etti. Sonra bu iş, Ebû Bekr'in halifeliği zamanında ve Umer'in halifeliğinin ba-e şında da Peygamber devrinde olduğu gibi isteyenin cemâatsız olarak I yalnız başına kılması suretiyle kılınır oldu [3]. x, Ve yine Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o , da Abdurrahmân ibn Abdin el-Kaarî(80)'den rivayet etti. Bu Abdur-., rahman şöyle demiştir: Bir ramazân^ecesi Umer ibnu'l-Hattâb(R)'ın beraberinde mescide çıktım. Bir de baktık ki, insanlar yalnız ve dağınık topluluklar hâlinde terâvîh namazı kılmaktalar. Kimisi kendi başına yalnızca namaz kılıyor, kimisi de namaz kılıyor ve bunun namazına bir kısım insanlar uyup namaz kılıyordu.

Umer: Ben zannediyorum ki, ba dağınık olarak namaz kılan insanları bir tek okuyucu imâmın arkasında toplarsam daha faziletli olacak, dedi. Sonra buna kat'î olarak karar verdi. Ve akabinde (ertesi günü, hicretin .14. senesi içinde) o insanları Ubeyy ibn Ka'b'ın (terâvîh imamlığı) arkasında topladı (Böylece terâvîh namazı cemâatle kılınmağa başlandı). Sonra diğer bir gece yine Umer'in beraberinde mescide çıktım. İnsanlar okuyucu imamlarının namazına uyup namaz kılıyorlardı. Umer bu manzarayı görünce: "Ni'me'l-bid'atu hâzihi (= Şu terâvâhin böyle cemâatle kılınması ne güzel âdet oldu)" diye sevincini belirtti ve: "Fakat bu namazlarını gecenin sonuna bırakıp da bu namazdan sonra uyuyanlar, şimdi namaz kılanlardan daha faziletlidirler" sözünü de ilâve etti. Umer, terâvîhi

gecenin sonunda kılmayı kasdediyor. İnsanlar ise terâvîhi gecenin evvelinde kılmakta idiler [4].

3-.......Peygamber'in zevcesi Âişe (R): Rasûlullah (S) geceleyin mesciddeki hücresinde iki yâhud üç gün namaz kıldı; ihsanlar da O'-nun namazına uyup cemâatle namaz kıldılar... İşte Rasûlullah'ın bu şekilde cemâatle namaz kıldırması hâdisesi, ramazân içindç vâki' oldu, demiştir [5].

4-.......Âişe (R) yeğeni Urve'ye şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) bir gece, gecenin ortasında çıktı da mescıdde namaz kıldı. Bir takım insanlar da O'nun namazına uyup beraberinde namaz kıldılar. Sabah olunca insanlar geceleyin Peygamber'in mescidde namaz kıldırdığını konuştular.Bu haber yayılınca ertesi gece, birinci gecekiler-den daha çok insan toplandı ve Peygamber'in beraberinde namaz kıldılar. Sabah olunca insanlar bunu yine aralarında konuşup yaydılar. Üçüncü gecede mescid halkı iyice çok oldu. Rasûlullah yine çıkıp namaz kıldı; insanlar da O'nun namazına uyup namaz kıldılar. Dördüncü gece olunca mescid, toplanan insanları almaktan âciz oldu.

(Rasûlullah o gece namaza çıkmadı.) Nihayet sabah namazım kıldırmak için çıktı. Sabah namazını kıldırınca yüzünü cemâate karşı yöneltti ve hutbe başlangıcı olarak şehâdet kelimelerini söyledi, sonra "Amma ba'du" hitâb faslı ile başladığı hutbesinde bu gece namazına çıkmamasının gerekçesini şöyle açıkladı: "Şu muhakkak ki, sizin mescidde toplanmanız bana gizli olmamıştır. Şu kadar ki gece namazı üzerinize farz kılınır da sonra onun edasından âciz kalırsınız diye korktum" buyurdu.

ez-Zuhrî: Nihayet Rasûlullah vefat etti. Ramazân namazı işi, evlerde kılınmak üzere devam edip durdu, dedi [6].

5-...... Bize İsmâîl ibn Ebî Uveys tahdîs edip şöyle dedi: Bana İmâm Mâlik, Saîd el-Makbûrî'den; o da Ebû Seleme ibn Abdirrah-mân'dan tahdîs etti ki, bu Ebû Seleme, Âişe(R)'ye:

— Rasûlullah'ın ramazândaki gece namazı (kemmiyet ve keyfiyetçe) nasıl

idi? diye sordu.

Âişe de şöyle dedi:

— Rasûlullah ne ramazânda, ne de ramazânın gayrı gecelerde onbir rek'at üzerine ziyâde eder değildi. Rasûlullah evvelâ dört rek'at kılardı. Artık o rek'atların güzelliğinden ve uzunluğundan sorma! Sonra dört rek'at daha kılardı. Bunların da güzelliğinden ve uzunluğundan sorma! Sonra üç rek'at kılardı. Ben: Yâ Rasûlallah! Vitr namazını kılmadan önce uyur musun? diye sordum. Rasûlullah: "Yâ Âişe! Benim iki gözüm uyur, fakat kalbim uyumaz" buyurdu [7].

2- Kadir Gecesinin Fazileti Ve Yüce Allah'ın Şii Kavlinin Beyânı Babı [8]

"Gerçek biz onu (Kur'ân'ı) kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesinin (o büyük şerefini) sana bildiren nedir?

Kadir gecesi bin aydan hayırlıdır. Onda melekler ve rûh, Rabb Herinin izniyle, herbir iş için iner de iner. O gece,

tan yeri ağarıncaya kadar bir selâmdır*9 (ei-Kadn 1-5)

Sufyân ibn Uyeyne: Kur'ân'da bulunan "Mâ edrâke" ösorularının cevâblanm Allah muhakkak haber verip bildirmiştir. "Kc ma yudrike" diye sorduğu suâllerinin öcevâblannı ise Allah Kur'ân'da bildirmemiştir, demiştir [9].

6- Bize Alî ibnu Abdillah el-Medînî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip: Bu hadîsi biz ezberledik, dedi. Alî ibnu Abdillah: Sufyân bu hadîsi ancak Zuhrî'den ezberlemiştir, dedi. O da Ebû Seleme'den; oda Ebû Hureyre(R)'den; Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim ramazân orucunu-îmânı sebebiyle ve ecrini yalnız A ilah 'tan umarak tutarsa geçmiş günâhları mağfiret olunur. Ve yine her kim îmânından dolayı ve ecrini yalnız A ilah'tan umarak Kadir gecesini ibâdetle geçirirse geçmiş günâhları mağfiret edilir" [10].

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Süleyman ibnu Kesîr el-Abdî, Sufyân ibnu Uyeyne'ye mutâbaat etmiştir [11].

3- Kadir Gecesinin Ramazânın Son Yedisi İçinde Aranması Babı

7-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamberin sahâbîlerinden bâzı kimselere Kadir gecesi ru'yâda ramazânın son yedi gecesi içinde gösterildi. Rasûhıllah (S) da sahâbîlerine: "Ben sizin ru'yâlarınızın ramazânın son yedi gecesi içinde birbirine uygun düşmüş olduğunu görüyorum. Artık kim Kadir gecesini aramaya çalışacaksa, onu ramazânın son yedi gecesi içinde arasın" buyurdu [12].

8-.......Ebû Seleme şöyle dedi: Ben Ebû Saîd'e sordum. O benim çok sâdık bir dostum idi. Ebû Saîd şöyle dedi: Biz Peygamber'-in beraberinde ramazânın ortasındaki on gün içinde i'tikâfa girmiştik. Rasûlullah yirminci günün sabahı (i'tikâf yerinden) çıktı da bize bir hutbe yaptı ve bunda şöyle buyurdu:

"Bana (uykuda) Kadir gecesi (ne âid alâmetler) gösterildi. Sonra o bana unutturuldu -yâhud: Ben onû unuttum.- Sizler Kadir gecesini ramazânın son on günündeki tek sayılı gecelerde arayınız. Çünkü ben (ru'yâmda) kendimi su ve balçık çamuru içinde secde ediyor gördüm. Her kim Allah Elçisi'nin beraberinde i'tikâf ediyorsa, şimdi i'tikâf yerine dönsün!"

Bu hutbe üzerine biz i'tikâf yerimize döndük. Ve bizler gökte bir bulut parçası görmüyorduk. Derken bir bulut geldi ve (yirmibi-rinci gece şiddetli bir) yağmur yağdı. Hattâ mescidin tavanı (Peygam-ber'in secde yerine) aktı. Mescidin tavanı hurma çubuklarından idi. Sabah namazı kılındı. Ben Rasûlullah'ı su ve çamur içinde secde ediyor gördüm. Hattâ namazdan çıktığında Rasûlullah'ın alnında çamur izini gördüm [13].

4- Kadir Gecesinin Ramazânın Son On Gününden Olan Tek Sayılı Geceler

İçinde Aranması Babı [14]

Bu bâbda Ubâde ibnu's-Sâmit hadîsi de vardır [15]

9-.......Âişe(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S): "Sizler Kadir gecesini ramazânın son on günündeki tek gecelerde arayınız!*3 buyurdu [16].

10-....... Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ramazânda, ayın ortasındaki on günde i'tikâf eder idi.Geçen yirminci gecenin akşamı olup da yirmibirinci günü karşılayacağı zaman evine dönerdi. Beraberinde i'tikâf etmiş olanlar da evlerine dönerlerdi. Rasûlullah i'tikâf ettiği bir ramazân ayında, kendisinde evine dönmek âdetinde olduğu gece i'tikâf yerinde ikaamet etti ve insanlara bir hutbe yaptı da, bu hutbede, insani ara Allah'ın dilediği şeyleri emretti. Sonra şöyle buyurdu:

"Ben şu ayın ortasındaki on günde i'tikâf ederdim. Sonra bana şu gelecek son on gün içinde i'tikâf etmekliğim fikri zahir oldu. Şimdikim benim beraberimde i'tikâf ediyorsa i'tikâf ettiği yerde sabit olsun. Bu Kadir gecesi bana gösterilmişken sonra o bana unutturul-muştur. Artık siz onu son on içinde arayınız. Ve yine siz onu bu on içindeki her tek gecede arayınız. Ben (ru'yâda) kendimi bir su ve bir çamur içinde secde eder gördüm".

İşte bu gece içinde gök boşandı, şiddetli yağmur yağdı. Mescid Peygamber'in secde yerine su akıttı. İşte bu yirmibirinci gecede gözüm gördü. Ben Peygamber sabah namazından döndüğünde kendisine baktım. Peygamber'in yüzü çamur ve su ile dolmuş hâldeydi [17]

11-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ramazânın son on günleri içinde i'tikâf eder ve "Kadir gecesini ramazândan son on gece içinde arayınız" buyururdu [18].

12-.......ibn Abbâs(R)'tan: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Siz Kadir gecesini ramazânın son onu içinde arayınız. Kadir gecesi ya ramazândan kalan dokuzuncu gecede, yâhud kalan yedinci gece--de, yâhud kalan beşinci gecededir" [19].

13-.......Ebû Mıclez ve İkrime'den gelen rivayette İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "O Kadir gecesi ya ramazânın son on günü içinde geçecek dokuzdadır yâhud kalan yedi içindedir" buyurdu [20].

Bu hadîsi Eyûb es-Sahtıyânî'den ve Hâlid el-Hazzâ'dan; onlar İkrime'den; o da İbn Abbâs'tan "Kadir gecesini ramazânın yirmi-dördüncü gecesinde arayınız1"lâfzıyle rivayet etmesinde Abdulvah-hâb da Vuheyb'e mutâbaat etmiştir [21].

5- İnsanların Kavga Etmeleri Sebebiyle Kadir Gecesinin Ta'yîni Bilgisinin Kaldırılması Babı [22]

14- Bize Muhammed ibnu'l-Musennâ tahdîs edip şöyle dedi. Bize Hâlid ibnu'I-Hâris tahdîs edip şöyle dedi: Bize Humeyd (et-Tavîl) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etti ki, Ubâde ibnu's-Sâmit (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Kadir gecesini bizlere haber vermek üzere (hücresinden) çıktı. Derken müslümânlardan iki kişi kavga ettiler. Bunun akabinde Peygamber: "Ben sizlere Kadir gecesini haber vermek üzere çıkmıştım. Fulan ile fulan kimseler birbirleriyle kavga ettiler de (Kadir gecesinin ta'ymine âid olan bilgi kalbimden) kaldırıldı [23]. Belki de sizler için bu daha hayırlıdır. Artık sizler Kadir gecesini (yirmiden sonraki) dokuzuncu veya yedinci veya beşinci gecelerde arayınız" buyurdu [24].

6- Ramazânda Son On İçinde Sıkı Çalışmak Babı

15-......Âişe (R) şöyle demiştir: (Ramazânın son) onu girince Peygamber (S) izârım sağlamca bağlar, gecesini (ibâdetle ihya eder, ehl ve ailesini de (ibâdet için) uyandırırdı [25].

---

[1] Terâvîh, Tervtha'mn cem'idir. Tervîha, teslime vezninde, ramazân gecelerine mahsûs olan namazın.her dört rek'atına isim olmuştur. Bu, Rahat kelimesinden tef İledir, selâmdan teslime gibi merre vahidedir. İki selâm verme arasında bir mikdâr rahat ve İstirahat olunduğundan böyle isimlendirilmiştir (Kaamûs Ter.).

Tervîha aslında iki selâmdan sonraki oturuşun ismidir. Ve her dört rek'ata mecazen tervîha denilmiştir. Bu suretle tervîha şer'î ıstılahlar sayısına girmiştir. "Terâvîh namazı" ta'bîrinin sahâbîler zamanından beri kullanıldığı İbn Abbâs'ın bir hadîsiyle sabit oluyor.

[2] Âlimler bu hadîslerdeki "Ramazân kıyâmı"ndan maksadın, ramazân namazı olduğunu yânî az olsun, çok olsun; ramazân gecelerinde kılınan terâvîh namazı olduğunu belirtmişlerdir.

inanarak ve (âhiret sevabını) umarak ramazân ibâdetini yerine getiren kimsenin geçmiş günâhları mağfiret olunur".

[3] Yânî bu ramazân namazı, diğer deyişle terâvîh namazı işi, Peygamber'in sağlı-ğındaki iki üç gecelik uygulama müstesna, Peygamber'in hayâtında Ebû Bekr'in halifeliğinde ve Umer'in halifeliğinin baş kısmındaki müddet içinde, isteyen herkesin bu namazı kendi basına cemâatsiz olarak kılması suretiyle devam edip geldi. Sonra Umer bu namazın cemâatle kılınması âdetini getirdi.

[4] Umer'in "Bu terâvîhin cemâatle kılınması ne güzel âdet oldu" sözü, teravihin cemâatle kılınmasını teşvîki ve buna rağbetlendirmeyi ihtiva etmektedir. Çünkü Arapça'da Ni'me lâfzı, bir medh fiilidir.

Umer'in yeniden uygulamaya konulan bu güzel âdeti bid'.at diye ta'bîr etmesi, bu namazın Peygamber'in sağlığında ve Ebû Bekr'in halifeliği zamanında cemâatle kılınmasına devam edilmemiş olmasından; yâhud gecenin evvelinde kılınmış olmasından; veya rek'at sayısının en sahîh rivayete göre ziyâde edilmiş olmasından dolayıdır.

Bid'at, aslında Rasûlullah zamanında mevcûd olmayan dînî bir İşi yeniden îcâd etmekten İbarettir. Terâvîh namazının cemâatle kılınması ise bid'atin bu umûmî ma'nâsına elbette dâhil değildir. Çünkü Namaz Kitâbi'nda geçtiği ve biraz sonra da yine geleceği gibi Peygamber (S) bu namazı hayâtında iki, üç gece cemâatle kıldırmıştır. Sonra bir gerekçe ileri sürüp cemâatle kıldırmayı terketmiş ve herkesin yalnız olarak evinde kılmasını tavsiye etmiştir.

Umer zamanında Ubeyy ibn Ka'b'ın imamlığı arkasında cemâatle kılınan bu terâvîh namazının kaç rek'at kılındığı bildirilmemiştir. Bu rek'atların sayısı hakkında ayrı ayrı görüşler vardır. Muvatta'da, Muhammed ibn Yûsuf'tan; o da es-Sâib ibn Yezîd'den bu namazın onbir rek'at; diğer bir rivayette onüç rek'at olduğu rivayet edilmiştir. Bu hadîsi Abdurrazzâk da d"iğer bir tarîkten olmak üzere yirmibir rek'at olarak rivayet etmiştir. YÎrmiüç rek'at, otuz üç rek'at gibi diğer rivayetler de vardır. İbn İshâk: Onbir ve onüç rivayetleri bu hususta işittiklerimin en sabit olanıdır. Bu sayı, Âişe'nin, Peygamber'in gece namazı hakkındaki hadîsine de muvafık olandır, demiştir (Fethu'l-Bârî).

[5] Hadîsin bâb başlığına delîlliği meydandadır. Çünkü hadîs terâvîh hakkındadır. Buhârî bu hadîsi Teheccüd Bâbları, "Peygamber'in gece ibâdetine teşvîki bâ-bı"nda tam olarak zikretmişti. Burada o hadîsin sâdece baş ve son fıkralarını alıp, çok kısaltılmış olarak getirmiştir. Hadîsin sonundaki "Bu ramazân içinde idi" fıkrası, bu kılman namazın ramazândaki gece namazı, yânî terâvîh namazı olduğunu işaret etmektedir.

[6] Hadîsin bâb başlığına delîüiği bundan önceki hadîsin delâleti gibidir. Bu hadîs buradaki isnâd ve metnin aynısıyle Cumua Kitabı, "Hutbede senadan sonra Amma ba'du diyen kimse bâbı"nda geçmişti.

Peygamber'in gece namazına mescidde cemâatle devam edilmesine müsâade etmeyip, bu suretle özür beyân etmesi, ümmetine olan rahmet ve re'fetinin kemâlini gösteren açık delillerden biridir.

[7] Hadîsin bâb başlığına delîlliği "Rasûlullah ne ramazânda ne de gayrında onbir rek'at üzerine ziyâde etmezdi" sözünden alınır. Bu hadîs Teheccüd Kitabı, "Peygamber'in ramazâzanda ve gayrısmda kıldığı gece namazı bâbı"nda da geçmişti. Peygamber'in gece namazının rek'at sayısı hakkında Âişe ve İbn Abbâs'tan gelen bu en kuvvetli rivayetlere göre, Peygamber'in kıldığı sekiz rek'atm ramazândaki teravihi, diğer gecelerde ise teheccüd namazı olduğu sabit oluyor..

Ebû Seleme, ramazânın şeref ve faziletinden dolayı Peygamber'in ramazândaki teheccüd namazının keyfiyyet ve kemmiyetinde bir değişiklik olabileceğini tahmîn ederek, Âişe'den yalnız ramazândaki gece namazını sormuştu. Fakat Âişe, sorucuda hiç şübhe bırakmamak İçin Peygamber'in hem ramazândaki, hem ramazândan başka gecelerdeki namazına teşmîl ederek cevâb vermiştir. Âişe'nin verdiği bu cevâbda, Peygamber'in ne ramazânda, ne diğer gecelerde kıldığı gece namazlarında onbir rek'attan fazla kılmadığını bildirmiştir. Bu he-* sâbda üç rek'at vitr namazı dâhil bulunduğundan, Peygamber'in kıldırdığı te-râvîh namazının sekiz rek'attan İbaret olduğu anlaşılır.

îbn Hıbbân ile îbn Huzeyme'nin Sahih Merinde Câbir (R)'den, Rasûlullah'ın sahâbîler ile sekiz rek'at terâvîh, sonra da vitr namazı kıldıklarını rivayet etmişlerdir: (Tecrîd Ter., IV, 86-87).

Âişe'nin "Onların güzelliğinden ve uzunluğundan sorma!" demesi, Peygamber'in Allah huzurundaki hudû' ve huşû'unun bu rek'atların hepsinde devam edip uzadığının ifadesidir. Bu o kadar açık idi ki, bunu ne senin sormana, ne de benim cevâb vermeme luzûm yoktur, demiş oluyor.

Bu hadîsteki "Rasûlullah dört rek'at kıldı" sözünden, nafile olan gece namazında bir selâm ile döFt rek'at kılmanın efdallığı sabit oluyor. Ebû Hanîfe'-nin mezhebi için bu hadîs en kuvvetli hüccettir.

"Sonra üç rek'at kılardı" sözü de Hanefîler için vitr namazının bir selâm ile üç rek'at olduğuna en sarih hüccettir. Gerçi vitr bahsinde de geçtiği üzere Peygamber'in bir rek'at ile de vitr kıldığı sahîh rivayet ile sabit olmuştur. Fakat Hanefîler bu bir rek'atın, kendisinden önceki iki rek'atı tekleştirdiğine kaani'-dirler.

Hadîsin son fıkrası uyku ile Peygamber'in abdestinin bozulmadığını isbât etmektedir (Keza, IV, 143-145).

[8] Dünyâ ve âhiretin bütün hayırlarını cami olan Kur'ân bu gecede indirildiği; bunda yapılan ibâdet ve hayırların bereketi-yönünden içinde kadir gecesi bulunmayan bin aydan hayırlı olduğu; "Her hikmetli iş, tarafımızdan sâdır olan bir emr ile onda ayrı/ir " (ed-Duhân:4) âyeti gereğince gelecek seneye kadar cereyan edecek herşey hakkındaki Allah'ın ezelî kaza ve takdiri bunda meleklere izhâr ve teblîğ olunduğu için (yânî bu kadar değerleri ihtiva ettiği İçin) bu geceye Kadir Gecesi ismi verilmiştir.

Yine gece, bu kadar azamet, değer ve faziletleri hâiz bulunduğu için Kur'ân'da onun adiyle ve onun meziyetlerini bildiren müstakil bir sûre İndirilmiştir. İşte içinde ismi ve ihtiva ettiği büyük değerleri ayrı ayrı zikredildîği için Buhârî bu sûreyi tam olarak başlıkta getirmiş ve böylece gecenin büyük fazl ve ölçüye sığmaz değerini Kur'ân'la delili endir mistir.

[9] Sufyân ibn Uyeyne'den olan bu ta'lîki Muhammed ibn Yahya ibn Ebî Umer, kendi îmân Kitâbı'nda senediyle mevsûlen. rivayet etmiştir.

[10] Hadîsin başlığa delîlliği "Men kaame leylete'l-kadiri..." ifâdesİndedir. Kadir gecesinde kaaİm olmak yalnız namazla değil, diğer ibâdet nevi'leriyle de olur. Kur'ân okunur, duâ edilir, ilmî çalışmalar yapılır. Bunların hepsi Kadir gecesinde İbâdetle kaaim olmakta dâhildir.

[11] Bu mutâbaatı ez-Zuhlî, ez-Zuhriyyât isimli eserinde mevsûlen rivây« etmiştir.

[12] Hadîsin son fıkrası bâb başlığına delîlliğe uygun düşmüştür

[13] Hadîsin başlığa delîlliği "Kadir gecesini ayın son on günü içinde arayın?" kav-, ündedir. Buhârî bu hadîsi Sahîh 'inin birçok yerlerinde getirmiştir. Bu yerlerden biri Salât Kitabı, "Çamur içinde burun üzerine secde etmek bâbı"dır.

Müslim'deki bu Ebû Saîd hadîsinin yine Ebû Seleme'den gelen rivayet tarîkinde daha fazla bilgiler vardır: Ebû Saîd şöyle demiştir: Rasûlullah (S) rama-- zânın ilk on gününde i'tikâf etti. Sonra ortadaki on günde keçeden yapılmış bir Türk çadırında i'tikâf etti. Kapı yerinde bir hasır bulunuyordu. Ebû Saîd dedi ki: Rasûlullah bu hasırı eliyle aldı, çadırın bir tarafına koydu. Sonra başını dı-şan çıkardı. Mescidde bulunan kimselere söz söylemeye başladı. İnsanlar Rasû-lullah'a yaklaştılar. Şöyle buyurdu: "Ben şu Kadir gecesini arayarak ilk on günde i'tikâf etmiştim. Sonra ortadaki on günde i'tikâfa devam ettim. Sonra bana gelen melek geldi ve bana: Kadir gecesi son on gündedir, denildi. Benimle beraber i'tikâfta bulunanlar dilerlerse son on günde de i'tikâf etsinler!" buyurdu. Bunun üzerine insanlar Rasûlullah'la i'tikâfa girdiler. Rasûlullah: "Kadir gecesi bana tek gecede gösterildi..." buyurdu... Hadîsin buradan

aşağısı Buhârî'deki rivayetin aynıdır.

[14] Bu başlıkta Kadir gecesinin ramazâna mühasır olmasının, sonra ramazândan son on gece içinde olmasının, sonra da tek geceler içinde olmasının râcihliğine işaret vardır. Kadir gecesi hakkında gelen haberlerin toplamının delâlet etmekte olduğu da bundan ibarettir (Ibn Hacer).

[15] Yânî bu başlığa delîl olacak hadîsler arasında Ubâdetu'bnu's-Sâmit (R)'in rivayet ettiği hadîs de vardır. Bu Ubâde hadîsi bundan sonraki bâbda gelecektir.

[16] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır.

[17] Başlığa delîlliği "Onu son on içinde arayınız...."' kavimdedir. Bu hadîs, bundan önceki bâbda da biraz farklıca ve kısa bir metin ile geçmişti

[18] Başlığa delîlliği meydândadır.

[19] Arabça yazışmada usûl, ayın onbeşİne kadar günlerin sayısı olduğu gibi yazılır. Fakat onbeşinden sonraki yarım ayda, ayın sonuna kaç gün kaldıysa yazma târihinde o zikredilir. Meselâ ramazânın yirmibeşinci günü tesbîti arzu edilen bir hâdiseye "ırtüj ö? ^£ !rr^- J, £j= Ramazânın bitimine beş gün kala vâki' oldu" denir. Bu hadîslerdeki târihler de böyledir. Binâenaleyh Kadir gecesini yirbirinci, yirmiüçüncü, yirmibeşinci gecelerde arayınız demek olur.

[20] Son ondan dokuz gece geçtiğine göre ramazânın yirmidokuzuncu gecesi olur. İkinci fıkrada iki ihtimâl vardır: Ramazânın yirmiüçüncü gecesi olmak yâhud yirmiüçüncü geceden ramazânın sonuna kadar geri kalan yedi geceden gayrı muayyen bir gecede bulunmak (Kirmanı).

[21] Bu mutâbaatı Ahmed ibn Hanbel ile îbnu Ebî Umer kendi müsnedlerinde mevsûl olarak getirmişlerdir.

Bu mutâbaa hadîsinin burada zikredilmesi müşkil sayılmıştır. Çünkü başlık tekler İçin, bu İse çifttir. Bu müşkile şöyle cevâb verildi: Enes: "Peygamber (S) yirmiüçüncü ve yirmidördüncü geceleri de araştırırdı" hadîsini rivayet etti. Yânî Peygamber Kadir gecesini kalan yedi gece içinde arardı. Eğer ay tamam ise Kadir gecesi yirmidördüncü gecedir; nakıs ise yirmiüçüncü gecedir. Belki İbn Abbâs bu yirmidört ile sâdece ihtiyatı kasdetmiştir.

Bir de bununla murâd yirmidördün tamâmında arayınız demektir ki, o da yirmibeşinci gecedir, denildi.

Buhârî rahmetli çok kerre bir başlık zikreder ve onun beraberinde, başlıkla arasında en küçük münâsebet bulunan muhalif haberi de sevkeder. Bunu asıl hadîsin muhalifinin de sabit olduğunu bildirmek için yapar (Kastallânî).

[22] el-Lahvu, mahv vezninde, birinci bâbdan, bir adama sövmek ma'nâsmadır; birinci bâbdan ve ağacın kabuğunu soymak ma'nâsmadır.

el-Lıhye, sakala denir. ei-Lahy, lâm'm fethi ve hâ'mn sükûnuyle çene kemiğine denir ki, sakal biten yerdir.

el-Mutâhat ve el-Lİhâ': Münazaa ve mücâdele eylemek ma'nâsmadır (Kaamûs Ter.).

[23] Unuttum demektir. Nitekim bu hadîsin diğer rivayetinde " ı^-ii = Kadirin hangi gece olduğunu unuttum" buyurulmuştur

[24] Kadir gecesinin gizlenmesi hikmeti: Allah bir takım işleri, bir takım gizli maslahatlardan dolayı gizlemiştir. Kadir gecesini, senenin bütün gecelerinde gizlemiştir. Tâ ki mü'minler bu mübarek geceye tesadüf etmek için her geceyi ganimet bilsinler de ibâdetle ihya etmeye, hiç olmazsa akşam ve yatsı namazlarını cemâatle kılmağa çalışsınlar. Cumuanm her saatinde mütefekkir ve şuurlu bir hâlde bulunsunlar diye cumua gününde icabet saatini gizlemiştir. Orta namazı beş vakit namaz içinde; İsmi A'zam'ı şâir İlâhî isimler arasında; ilâhî rızâyı bütün tâat ve ibâdetler içinde gizlemiştir. Kıyametin kıyamı, ölüm zamanı gibi daha bir takım şeyleri âid oldukları eşya arasında gizlemiştir. Hepsinde müşterek bulunan gaye, mü'minleri Allah'a mukaddes vazifelerine ve dînî vecîbelerine daimî bağlı bulundurmaktır (Tuhfetu'l-Merdiyye).

(= Hakk'ın tecellî edip yaklaştığı bütün geceler birer Kadir gecesidir. Nitekim bütün buluşma günleri birer toplanma günüdür" (İbnu Fârid).

Bir Özetleme;

Buraya kadar geçen hadîslerle daha başka hadîslere dayanan âlimler Kadir gecesini ta'yîn hususunda değişik tahminler ileri sürmüşlerdir. Ramazânın 1, 17, 18, 19, 21, 23, 25, 27, 29, 30'uncu günlerinden herbirine tutunanlar vardır. Bâzılan ramazanın tek gecelerinde, bâzıları da bütün gecelerinde aranmalıdır demişlerdir. Bâzısı bütün senenin belli olmayan bir gecesinde olabilir, demiştir. ^ Râfızîler'den bir taife İse Kadir gecesinin tamâmıyle kaldırıldığını iddia etmiştir. Şübhesiz bu sonuncu iddia bunca sahîh hadîslerle reddedilmiştir.

Halkın Kadir gecesi ramazânın 27'inci gecesidir diye i'tikaadma gelince, bu, Kadir gecesi hakkında âlimlerin görüşlerinden sâdece birisidir ve sâdece bir tahmindir, kat'iyet yoktur.

Sahîh hadîslerde ramazânın mahdûd ve muayyen günlerinde aranması tavsiyeleri ise bu hadîslerin söylendiği zamanlara, günlere mahsûs tahmînleri işaretlenmektedirler.

[25]
Metindeki "tzârı sağlamca bağlamak" ta'bîri, ibâdet için ciddî bir çalışma ve gayret sarfetmeden kinayedir. Bâzı âlimler bu ta'bîri kadınlara yaklaşmaktan ,^ çekinme ma'nâsıyle tefsir etmişlerdir.

Bu gecelerde ibâdete, nafile ve bilhassa kazaya kalan borç namazları ödemeye, Kur'ân okumaya, ders okuyup okutmaya, Allah'ı çok zikretmeye, duâ etmeye husûsî bir gayret ve çalışma yapılmalıdır.

Bir hadîste mü'minlerin anası Âişe (R) şöyle demiştir:

Ben Rasûlullah(S)'a

— Yâ Rasûlallah! Kadir gecesine tesadüf edip bilirsem onda nasıl duâ edeyim? diye sordum.

Rasûlullah (S):

— "Kul AMhumme inneke afavvun, tuhıbbu'l-afvefa'fuanmi^ Yâ Allah şübhesiz ki sen çok affedicisin, affı seversin. O hâlde beni de affeyle!) de" buyurdu (Tirmizî).

98- KİTÂBUT-TEVHÎD.. 4

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

98- KİTÂBUT-TEVHÎD

(Tevhîd, yâni: Allah'ı Birleme Kitabı) [1]

1- Peygamber(S)'İn Ümmetini Azız Ve Celîl Olan Allah'ı Birlemeye Çağırması Hakkında Gelen Hadîsler Babı

1-.......Bize İsmîl ibn Umeyye, Yahya ibn Abdülah ibn Muhammed ibn Safî tahdîs etti. O da tbn Abbâs'ın kölesi Ebû Ma'bed'-den işitti. O da der ki: Ben İbn Abbâs(R)'tan işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S), Muâz ibn Cebel'i Yemen'in bir tarafına vâlî gönderdi ve ona şöyle ta'lîmât verdi:

— "(Ey Muâz!) Şimdi sen kitâb ehli olan bir kavim üzerine vâH gidiyorsun. Oraya vardığında tik vazifen Yemenlileri Yüce Allah'ı birleyip tevhîd etmelerine çağırmak olsun. Allah'ın birliğini tanıdıkları zaman onlara A ilah 'in kendilerine gece ve gündüzleri içinde üzerlerine beş vakit namaz farz kılmış olduğunu haber ver. Namaz kılmaya başladıklarında da Allah'ın kendilerine mallarının zekâtını farz kılmış olduğunu ve bu zekâtlarının zenginlerinden alınıp fakirlerine verileceğini haber ver. Yemenliler bunu da ikrar ve kabul edince, onlardan zekât al, fakat insanların mallarının en iyilerini almaktan sakın!" [2]

2-.......Bize ŞıTbe, Ebû Husayn ile el-Eş*as ibn Suleym'dentahdîs etti. Bu ikisi de el-Esved ibn HilâTden işitmişlerdir ki, Muâz ibn Cebel şöyle demiştir: Peygamber (S):

— "YâMuâz! Allah'ın kulları üzerindeki hakkı nedir, bilir misin?*' diye sordu.

Muâz:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedi. Peygamber:

— "Kulların Allah'a ibâdet etmeleri ve O*na hiçbirşeyi ortak kılmamalarıdır" buyurdu.

Sonra da:

— "Kulların Allah üzerindeki hakları nedir, bilir misin?" diye sordu.

Muâz da:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedi. Peygamber:

— "(Büyük günâhlardan çekinen ve emirleri yerine getiren) kullarını azâb etmemesidir" buyurdu [3].

3-.......Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den (o şöyle demiştir): Sahâbîlerden birisi diğer birinin geceleyin **Kul huvellohu ohod" Sûresi'ni oku makta olduğunu, hiç durmadan bu sûreyi tekrarlamakta olduğum işitti. Sabah olunca Peygamber(S)*e geldi ve bunu kendisine zikretti, Sûreyi okuyan zât, okumasını azımsayarak sanki hâlâ bu sûreyi tekrarlıyordu. Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Nefsim elinde bulunan Allah'ayemîn ederim ki, bu sûre muhakkak Kur'ân'ın üçte birine denk olur" buyurdu [4].

İsmâîl ibn Ca'fer, Mâlik'ten; o da Abdurrahmân'dan; o da babası Abdullah ibn Abdirrahmân ibn Ebî Sa'saa'dan; o da Ebû Sa-îd'den şunu ziyâde etti: Ebû Saîd: Bana annemin erkek kardeşi olan Katâde ibnu'n-Nu'mân, Peygamberden haber verdi, demiştir.

4-.......Ebu'r-Ricâl Muhammed ibn Abdirrahmân, annesi Amr bintu Abdirrahmân'dan; o da Âişe(R)'den tahdîs etti. Annesi Peygamberin zevcesi Âişe'nin terbiyesinde bulunmuştu. Âişe şöyle demiştir: Peygamber (S) sahâbîlerinden bir zâtı bir askerî birliğe kumandan yapıp gazaya göndermişti. Bu zât maiyyetindeki arkadaşlarına kıldırdığı namazlarda Kur'ân okur ve kıraatini her zaman "Kul huvellâhu ahad" Sûresi ile bitirirdi. Bu sefer hey'eti gazadan döndüklerinde kumandanın bu âdetini Peygamber'e zikrettiler. Peygamber de onlara:

—'Niçin böyle yapmakta olduğunu kendisine sorunuz"buyurdu. Onlar da gidip bunu kendisine sordular. Kumandan da:

— "Kul huvellâhu ahad" Sûresi, Rahmân'ın vasıf ve ta'rîfidir (Allah'ın bütün isimleri ve sıfatları bu sûrededir). Onun için ben bu sûreyi okumayı severim, diye cevâb verdi.

Gelip bu cevâbı haber verdiklerinde Peygamber:

— "Siz de kumandana, Allah'ın da onu muhakkak sevmekte olduğunu haber veriniz!" buyurmuştur [5].

2- Yüce Allah'ın: De Ki Gerek Diye Ad Verin, Gerek Rahman Diye Ad Verin, Hangi Adı Verirseniz, Nihayet En Güzel İsimler O'nundur..." (El-Lsrâ: 110) Kavli Babı [6]

5-.......Cerîr ibn Abdillah (R): Rasûlullah (S): "Allah insanlara merhamet etmeyene merhamet etmez" buyurdu, demiştir [7].

6-....... Usâme ibn Zeyd (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber(S)'in yanında bulunuyorduk. O'na kızlarından birinin elçisi geldi de kendisini ölmek üzere olan bir çocuğuna gelmesi için çağırıyordu. Peygamber, elçiye:

— "Kızıma dön ve ona Allah'ın almak ve vermek istediği her-şey kendisine âiddir. Ve herşeyin ilâhî ilimde ta'yîn edilmiş bir ömrü var olduğunu ona haber ver ve kendisine: Sabret ve bu sabrın Allah yanında bir ecir ve sevabı olduğunu da hatırla! diye emret" buyurdu.

Elçi gidip tekrar döndü de:

— Kızınız herhalde kendisine geliniz diye yemîn etti, dedi. Bunun üzerine Peygamber, beraberinde Sa'd ibn Ubâde, Muâz

ibn Cebel olduğu hâlde kalkıp gitti. Hasta çocuk Peygamber'in kucağına verildi. Çocuğun nefesi gidip gelmekte idi. Nefsi, canı sanki eski bir kırba içinde gibi idi. Peygamber'in iki gözü yaş döktü. Sa'd ibn Ubâde bu yaşlan görünce:

— Yâ Rasûlallah! Bu yaş, bu ağlama nedir? dedi. Rasûlullah:

— "Bu gözyaşı» Allah'ın kullarının kalblerine koyduğu bir rahmettir. Allah Taâlâ ancak kullarından merhametli ve şefkatli olanlara merhamet eyler" buyurdu [8].

3- Yüce Allah'ın Şu: Şübhesiz Rızkı Veren, O Pek Çetin Kuvvet Sahibi Allah'ın Kendisidir" (Ez-Zânyat: 58) Kavli Babı [9]

7-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R), Peygamber (S) şöyle buyurdu, demiştir: "Hiçbir kimse (kendisi hakkında) duyduğu ezâ(verici is-nâd ve iftiraca Allah'tan çok sabırlı değildir. Kâfirler ve müşrikler Allah 'a oğul isnâd ederler de sonra Allah yine onları illetler ve afatlardan selâmette kılar ve onları türlü nimetlerle nzıklandırıp yaşatır" [10].

4- Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı:

"O, bütün gaybı bilendir. Öyle ki, gaybına kimseyi muttali* etmez O. Meğer ki, beğenip seçtiği bir peygamber ola... *' (el-Cinn: 26-27);

“O saatin ilmi şübhesiz ki, Allah'ın nezdindedir..." (Lukmân: 34; ez-Zuhmf: 85);

"Bununla beraber, Allah sana indirdiği (Kur'ân) ile şâhidük eder ki, O bunu kendi ilmiyle indirmiştir.

Melekler de şâhidük ederler. Hakîkî şâhid olmak bakımındansa Allah yeter** (en-Nisâ: 166);

"... Onun ilmi olmaksızın hiçbir dişi olamaz, doğuramOZ da" (Fâtır: İl; Fussilet: 47);

"O saatin ümi ancak O'na döndürülür. O'nun ilmi olmaksızın meyvelerden hiçbiri tomurcuklarından çıkmaz, hiçbir dişi gebe kalmaz ve doğurmaz..* ** (Fussilet: 47) [11].

Yahya ibn Ziyâd el-Ferra Maâni'l-Kur'ân 'ında: Herşey üzerinde ilmen zahir, herşey üzerinde ilmen bâtındır,

demiştir [12].

8-.......Abdullah ibn Dînâr, İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Gaybm anahtarları beştir ki, onları A ilah 'tan başkası bilemez. Rahimlerin ne artırıp ne eksilttiğini A ilah '-tan başkası bilemez. Yarın ne olacağını A ilah 'tan başka hiçbir kimse bilemez. Yağmurun ne zaman geleceğini de Allah'tan başka kimse bilemez. Hiçbir ne/s hangi yerde öleceğini bilemez. Allah'tan başka hiçbir kimse kıyametin ne zaman olacağını bilemez'* [13].

9-.......Bize Sufyân es-Sevrî, İsmail'den; o da eş-Şa'bî'den; o da Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Âişe (R)Mesrûk'a:

— Her kim sana "Muhammed (Mîrâc gecesinde) Rabb'ini gördü" diye tahdîs ederse, yalan söylemiştir. Çünkü Allah: "O'na gözler erişemez* O ise bütün gözleri ihata eder..." (ei-En'âm: 103) buyurur. Yine sana Muhammed'in gaybı bilir olduğunu kim tahdîs ederse, muhakkak o da yalan söylemiştir. Çünkü Yüce Allah: "De ki: Göklerde ve yerde gaybı Allah 'tan başka kimse bilmez..." (en-Nemi: 65) buyuruyor, demiştir [14].

5- Yüce Allah'ın: "Es-Selâmu'l-Mu*Minu..." (Ei-Haşr: 23) Kavli Babı [15]

10-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber(S)'in arkasında namaz kılardık da teşehhüdde "es-Selâmu ala İlâhi min ibâdihî (= Allah'a kullarından selâm olsun)" der idik. Peygamber (S): "Selâm, Allah'ın kendisidir. Lâkin şöyle deyiniz:

et-Tahıyyâtu liHâhi ve's-saktvâtu veJt-tayyibâtu. es-Selâmu aleyhe eyyühe'n-nebiyyu ve rahmetu'ülâhi ve berekâtuhu. es-Selâmu aley-nâ ve ala ibâdVllâhVs-

sâûhîn. Eşhedu en la ilahe Üle*llâh ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve rasûluhû.

(= Tahıyyât Allah'a dönücü ve O'na mahsûstur. Salavât Allah içindir. Tayyîbât da O'na mahsûstur. Ey Nebî, Allah'ın selâmı, rahmeti ve bereketleri senin üzerine olsun. Bize ve Allah'ın sâlih kullarına selâm olsun. Şehâdet ederim ki, Allah'tan başka hakk ma'bûd yoktur. Yine şehâdet ederim ki, Muhammed O'nun kulu ve rasûlü-dür)" buyurdu [16].

6- Yüce Allah'ın: 'Meliki'n-Nâsi... = İnsanların Meliki... " (En-Nâs: 2) Kavli Babı

Bu "Melik" ismi hakkında İbn Umer'in Peygamber(S)'den rivayet ettiği bir hadîs vardır [17].

11-.......Bize Yûnus, îbn Şihâb'dan; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Allah kıyamet günü bütün yer tabakalarım kudret kab-zasıyle tutar, gökleri de sağ eli içine dürer, büker de sonra (mahşer halkına):

— İşte (kâinatta hakîkî) Melik benim! Hani yeryüzünün melikleri nerede? diye hitâb eder" [18].

Şuayb, ez-Zubeydî, İbnu Musâfir, İshâk ibnu Yahya; yânî bu dördü ez-Zuhrî'den; o da Ebû Seleme'den bu hadîsin benzerini söylemişlerdir [19].

7- Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı:

"Ve huve'l-AztzuH-Hakîm-O mutlak gâlibdir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir** (el-Haşr: 24);

"Subhâne Rabbike RabbVl-izzeti amma yasıfûn – Galebe sahibi Rabb *in onların isnâd etmekte oldukları vasıflardan yücedir, münezzehtir*' (es-Sâffât: 180);

"Ve lillâhVUizzetu ve H-rasûlihi... = Hâlbuki izzet (şeref, kuvvet, galibiyet) Allah'ındır, Rasûlü'nündür, mü'minlerindir..." (el-MunâfıkÛn: 8).

Ve "Allah'ın izzeti" ve sıfatlanyle yemîn eden kimse. Ve Enes ibn Mâlik şöyle dedi: Peygamber (S):

"Cehennem: İzzetine yemîn ederim ki, yeter, yeter! diyecek" buyurdu [20].

Ve Ebû Hureyre de Peygamber(S)'den şöyle buyurduğunu söyledi:

Cennette cehennem arasında bir adam kalır. O, cehennem ehlinden cennete en son girecek olan kimsedir. O kimse: Yâ Rabb! Yüzümü şu ateşten döndür! Sen'in izzetine yemîn ederim ki> Sen'den bundan başkasını istemem! der*' (Hadîsi Ebû Hureyre'den rivayet edenlerden biri olan Atâ ibnYezîd el-Leysî şöyle dedi: Ebû Hureyre bunu rivayet ederken Ebû Saîd de orada oturuyordu. Ebû Hureyre'nin dediklerinden hiçbirini değiştirmeye lüzum görmedi.

Tâ "Bunların hepsi ve bir o kadar dahası hep senindir" sözüne gelince) Ebû Saîd Hudrî (R) Ebû Hureyre'ye: Rasûlullah (S):

"Aziz ve Celîl olan Allah: Bunların hepsi ve daha on misli senindir! buyuracaktır" demişti, dedi [21]...

Eyyûb Peygamber (S) de (mu'cizeli suda yıkandığı sırada önüne altından düzülmüş bir sürü çekirge düşmüştü de Eyyûb bunları hemen toplayıp elbisesin doldurmaya başlamıştı. Bunun üzerine Allah: Ey Eyyûb! Ben seni, malını geri vermek suretiyle zengin kılmadım mı? buyuranca, Eyyûb: Evet Tanrım, beni o suretle zengin kıldın!) Fakat izzetine yemîn ederim ki, Sen'in hayır ve bereketlerinden benim için müstağni olmak ihtimâli yoktur! Dedi [22].

12-.......Bize Hüseyin el-Muallim tahdîs etti. Bana Abdullah ibnu Bureyde, Yahya ibn Ya'mer'den; o da Ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle duâ ederdi:

“Eûzu bi-izzetike llezî lâ ilahe illâ ente lâyemûtu ve fl-cinnu ve 7-insu yemûtûne{ - Allah'ım, Sen'in izzetine sığınırım, Sen o kudret sahibisin ki, Sen'den başka ibâdet edilecek ma'bûd yoktur, yalnız Sen varsın! Ve Sen ebedî hayât sahibisin. Hâlbuki cinn ve ins -görülen ve görülmeyen bütün varlıklar-ölürler)" [23].

13-.......Bize Şu'be, Katâde'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti Ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Cehennemin içine kâfirler devamlı atılır durur".

Buharı şöyle dedi: Bana Halîfe ibn Hayyât söyledi: Bana Yezîd ibn Zuray' tahdîs etti: Bana Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Enes(R)'ten ve (yine bana Yezîd ibn Zuray' ile) Mu'temir ibn Süleyman'dan; o, şöyle demiştir: Ben babam Süleyman'dan işittim; o da Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik'ten ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Cehennemin içine kâfirler atılır durur. Cehennem de: Daha ziyâde var mı? der. Nihayet Âlemlerin Rabbi ona ayağını koyacak da cehennem, bâzısı bâzısına toplanıp, dürülecek. Sonra cehennem: Yâ Rabb! Sen 'in izzetine ve keremine yemîn ederim ki, yeter, yeter! diyecek. Ve cennet ise (içine girenlerle) devamlı artıp büyüyecek, nihayet Allah onun (boşluğunu doldurmak) içinyeniden birtakım halk yaratıp da bunları kalan cennet fazlalığında iskân edecektir" [24].

8- Yüce Allah'ın: "O, Gökleri Ve Yerh Hakk İle Yaratandır..." (El-En'âm: 73; İbrâhîm: 19; En-Nahl: 3; El-Ankebût: 44; Ez-Zumer: 5; El-Câsiye: 21; Et-Teğâbun: 3) Kavli Babı [25]

14-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) geceleyin şöyle duû eder idi:

"AMhumme lekel-hamdu. Ente Rabbu's-Semâvâti ve'UArdu Leke'l-hamdu. Ente kayyımu's-semâvâti veH-Ardu Kavluke'l-hakku ve va'duke'l-hakku ve likaauke hakkun. Ve'l-cennetu hakkun ve'n-nâru hakkun ve's-sâatu hakkun.

AMhumme leke eslemtu ve bike âmentu ve aleyke tevekkeltu. Ve ileyke

enebtu ve bike hûsemtu ve ileyke hâkemtu. FeğfîrUmâ kad-demtu ve mâ ahhartu ye esrartu ve alentu. Ente ilâhî lâ ilahe U ğayruke!

(= Yâ Allah! Hamd ancak Sana mahsûstur. Sen göklerin ve Yer*-in Rabbisin. Hamd ancak Sana mahsûstur. Gökleri ve Yer'i tedbîr edip ayakta tutan Sen'sin. Sen'in sözün haktır, va'din haktır. Sana kavuşmak haktır. Cennet haktır, cehennem haktır. Kıyametin kopması haktır!

Yâ Allah! Yalnız Sana teslîm oldum, yalnız Sana îmân ettim. Yalnız Sana güvenip dayandım. Yalnız Sana döndüm. Yalnız Sen'in burhanına dayanarak mücâdele ettim. Aramızda yalnız Sen'i hakem kıldım. Evvelden yaptığım, sonradan yapacağım, gizlediğim ve açığa vurduğum bütün günâhlarımı mağfiret eyle! Sen benim ilâhımsın. Sen'den başka ibâdete lâyık tanrı yoktur!)" [26].

15- Bize Sabit ibn Muhammed tahdîs etti. Bize Sufyân es-Sevrî, bu sened ve metinle tahdîs etti. Ve bunda "Ancak Sen 'sin ve ancak Sen'in sözün haktır" demiştir [27].

9- Yüce Allah'ın: "Ve Kâne'llâhu Semîan Basîran - Allah Hakkıyle İşitici, Kemâliyle Görücüdür9* (En-Nisâ: 134,147) Kavli Babı [28]

el-A'meş de Temîm ibn Seleme'den; o da Urve ibnu'z-Zubeyr'den söyledi ki, Âişe (R): İşitmesi bütün sesleri ihata eden Allah'a hamd olsun! Yüce Allah, Peygamberi üzerine "Zevci hakkında seninle direşip duran, Allah'a da şikâyet etmekte olan kadının sözünü Allah dinlemiştir.

Allah sizin konuşmanızı zâten işitiyordu. Çünkü Allah hakkıyle işitici, kemâliyle görücüdür" (el-Mücâdile: 1) âyetini indirdi, demiştir [29].

16-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber'in maiyyetinde bir seferde bulunduğumuzda yüksek bir yere çıktığımız zaman yüksek sesle tekbir getirirdik. Bunun üzerine Peygamber (S): "Nefislerinize

acıyınız (yavaş tekbîr getiriniz). Çünkü sizler ne bir sağırı çağırıyorsunuz, ne de bir gaibe sesleniyorsunuz. Muhakkak ki sizler iyi işiten, mükemmel gören ve size çok yakın olan Allah'a dua ediyorsunuz" buyurdu.

Ebû Mûsâ dedi ki: Sonra Peygamber, benim üzerime geldi. O sırada ben gönlümden "Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhi(= Her çâre ve kuvvet ancak Allah ile olur)" diyordum.

Peygamber bana:

— "Yâ A bdallah! Lâ havle velâ kuvvete illâ billahi sözünü söyle, çünkü o, cennet hazînelerinden bir hazînedir*' buyurdu.

Yâhud:

— "Ben sana cennet hazînelerinden birine delâlet edeyim mi?" buyurdu [30].

17-.......Bana Amr ibnu'l-Hâris, Yezîd ibn Ebî Habîb'den haber verdi ki, Ebû'1-Hayr Mersed ibn Abdillah, Abdullah ibn Amr(R)'den işitti. Ebû Bekr (R) Peygamberce:

— Yâ Rasûlallah, bana bir duâ öğret de onunla nam âzı m (in sonun)da duâ edeyim, dedi.

Rasûlullah (S) da ona:

— "Allâhumme innîzalemtu nefsîzulmen kesîran velâ yağfiru 'z-zunûbeillâente. Feğfir lîmin indikemağfîraten. Innekeente'l-ğafûru*r-rahîm(= Yâ Allah, şübhesiz ben kendime çok zulmettim. Günâhları mağfiret eden de ancak Sen'sin. Öyle ise kendi rahîmiyet ma-kaamından gelen bir mağfiret ile bana mağfiret ve rahmet eyle. Şübhesiz Gafur, Rahîm Sen'sin)/ de!" buyurdu [31].

18-......ez-Zuhrî'den (şöyle demiştir): Bana Urve tahdîs etti; ona da Âişe (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "(Ben Tâif ten,eli boş dönüşümde Karnu Seâlib mevkiinde semâya baktım, bir bulut beni gölgelendirmekte idi, buluta baktım, içinde Cibrîl bulunduğunu gördüm.) Cibril bana nida edip şöyle dedi:

— Allah, kavminin Sen 'in hakkında dediklerini muhakkak işitti. Ve onların Sen 'in da'vetini reddetmelerini ve İslâm 'ı kabul etmemelerini de işitti... (Allah Sana şu Dağlar Meleği'ni gönderdi...)" [32].

10- Yüce Allah'ın: 'Kul: Huvel-Kaadiru = De Ki; O Kaadir'dir..." (El-En'âm: 65) Kavli Babı [33]

19........ Câbir ibn Abdillah es-Selemî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) sahâbîlerine işlerin hepsinde Kur'ân'dan bir sûre öğretir gibi istihare duasını öğretir, şöyle buyururdu: "Sizin herbiriniz bir işe kos-dettiği zaman- o kimse farz olmaksızın (nafile olarak) iki rek'at namaz kılsın. Sonra şu duayı söylesin:

AUâhumme, innî estehîruke bi-ilmike ve estekdiruke bi-kudretike ve es 'elüke min fadlike, fe-inneke takdim velâ akdini ve ta *lemu velâ aHemu. Ve ente Allâmu'l-Ğuyûb.

Allâhumme fe-in kunte ta 'tonu haza 1-emre summe yusemmîhi bi-aynihi hayran ti fi âcili emrî ve âcilihi -ev kaale-fî dînî ve maaşı ve akıbeti emrî fakdurhu lî ve yessirhu lî. Summe bârik ti fîhi.

Allâhumme, ve kunte ta 'lemu ennehu şerrun lîfî dînî ve maâşî ve akıbeti emrî -ev kaale- fî âcili emrî ve ecilihi fasrifnî anhu vakdur Kye'l-hayra haysu kâne summe raddinî bihî.

[= Yâ Allah, bildiğin için ben Sen'den hayırlısını isterim. Ve gücün yetiştiğinden beni kudretlendirmeni isterim. Bunu Sen'in fadlın-dan istiyorum. Çünkü Sen takdîr edersin, ben takdîr edemem; Sen bilirsin, ben bilemem. Şübhesiz Sen Allâmu'I-Guyûb'sun(= Şuurumuzdan uzak olan bütün gaybleri pek yakından bilicisin)!

Yâ Allah, şu işin benim için dünyâ işimde ve âhiret işimde yâ-hud dînim, yaşayışım ve işimin akıbeti hakkında hayırlı olduğunu bilmekte isen, onu benim için takdîr et ve onu bana kolaylaştır. Sonra bu işte bana bereket ihsan eyle!

Yâ Allah, bu işin benim için, dînim, yaşayışım ve işimin akıbeti hususunda -yâhud şöyle der:- dünyâ işimde ve âhiret işimde bir şerr olduğunu bilmekte isen

beni ondan çevir ve bana her nerede ise hayrı takdîr et. Sonra beni o hayırda razı kıl!] [34].

11- "Mukattibu'l-Kulûb" Sözü Ve Yüce Allah'ın: Biz Onların Gönüllerini Ve Gözlerini Çeviririz...{El-En'âm: 110) Kavli Babı [35]

20-.......Abdullah ibn Umer (R): Peygamber (S) çok defa "Gönülleri çevirip döndüren Allah'a and ederim ki, yapmam!" diye ye-mîn ederdi, demiştir [36].

12- "Allah'ın Yüzden Bir Eksik Olarak Doksandokuz İsmi Vardır1' Babı

İbn Abbâs:

"Zu'l-Cetâr, "Zu'1-Azame"; "eUBerru'% Mel-LatîfuM demektir, demiştir [37].

21-.......Bize Ebu'z-Zinâd, el~A*rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasfllullah (S): "Allah'a hâss, yüzden bir eksik olarak doksandokuz isim vardır. Bu isimleri her kim sayarsa cennete girer" buyurmuştur.

Buhârî: "Ahsaynâhu", "Hafıznâhu" (yânî "Onu hıfzettik") ma'nâsmadır, dedi [38].

13- Yüce Allah'ın İsimleriyle İstemek Ve Bunlarla Allah'a Sığınmak Babı [39]

22-.......Bana Mâlik, Saîd ibn Ebî Saîd el-Makburî'den; o da Ebû Hureyre(R)*den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Biriniz

yatağına geldiği zaman, elbisesinin kenârıyle üç kerre yatağım silkelesin. Sonra şöyle duâ etsin;

Bismike Rabbi vada'tu cenbîve bike erfauhu. tn emsekte nefsi feğfîr UM ve in erseltehâfehfazhâ bimâ tahfazu büü ibâdeke's-sâlihto!

(= Rabb'im, ancak Sen'in isminle yan tarafımı yatağıma koydum. Sen'in isminle de kaldırırım. Rabb'im eğer nefsimi tutacak olursan (yânî canımı alacak olursan) ona mağfiret eyle! Eğer tekrar hayâta salıverecek olursan, hayâtımı sâlih kullarını muhafaza etmekte olduğun korunmanla koru!)" [40].

Râvî Abdulaaz el-Uveysî'ye Mâlik'ten rivayetinde Yahya ibn Saîd el-Kattân ile Bişr ibnu'l-Mufaddal da Ubeydullah'tan; o da Saîd ibn Ebî Saîd'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den olmak üzere mutâbaat etmişlerdir.

Ve Zuheyr, Ebû Demre, tsmâîl ibn Zekeriyyâ üçlüsü de Ubeydullah'tan; o da Saîd ibn Ebî Saîd'den; o da babası Ebû Saîd Key-sân'dan; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den rivayette bir râvî ziyâde etmişlerdir.

Bu hadîsi İbn Aclân da Saîd ibn Ebî Saîd'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den rivayet etti. Muhammed ibn Aclân'a Mu-hammed ibnu Abdirrahmân, ed-Derâverdî ve Usâme ibnu Hafs üçlüsü

mutâbaat etmişlerdir [41].

23-....... Huzeyfe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) yatağına girdiği zaman "AMhumme bismike ohyâ ve emûtu (= Allah'ım, Sen'-in isminle dirilir ve ölürüm -uyanır ve uyurum-)" der, sabaha girdiği zaman da "el-Hamdu üüâhi'üeziahyânâ ba'demâemûtenâ veileyhi'n-nuşûr (= Hamd bizleri öldükten sonra dirilten ve öldükten sonra -ba's için- dirilmemiz de -böylece- O'na âid olan Allah'a mahsûstur)" diye hamdederdi.

24-.......Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) geceleyin yatağım alıp girdiği zaman: "Sen 'in isminle ölür ve yaşarız" der, uykusundan uyandığı zaman da: "Hamd, bizleri öldürdükten sonra dirilten ve son diriliş de ancak kendisine âid olan Allah 'a mahsûstur" der idi [42]..

25-........ İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûhıllah (S) şöyle buyurdu: "Eğer sizden biriniz (cinsî münâsebet için) eşine gelmek istediği zaman 'Bismillâhi. Allâhumme cennibnâ 'ş-şeytâne vecennibVş-şeytâne mâ razaktena(= Bismillah, Allah'ım, beni şeytândan uzaklaştır, şeytânı da bize ihsan ettiğin çocuktan uzak kıl)' derse, sonra onların bu münâsebetinden bir çocuk takdir olunursa, o çocuğa ebeden şeytân zarar veremez" [43].

26-.......Adiyy ibn Hatim (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'e sorup:

— Öğretilmiş köpeklerimi avın üzerine salıveriyorum, dedim. Peygamber:

— "Sen av öğretilmiş olan köpeklerini Allah'ın ismini zikredip de av üzerine saldığında onlar avı senin için tutmuşlarsa, sen o av etini ye. Sen mi'râd denilen demirli okunu ava attığında avı yarala-mışsa, onu da ye!" buyurdu [44].

27-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, şu mıntıkada müşriklik zamanlan yakın bulunan birtakım kavimler var, onlar bizlere etler getiriyorlar. Bizler onların bu hayvanları keserlerken üzerlerine Allah'ın ismini zikrediyorlar mı yâhud etmiyorlar mı bilmiyoruz? dediler.

Rasûlullah (S) onlara:

— "Sizler kendiniz o etler üzerine Allah'ın ismini zikredin de onları yiyin!" buyurdu.

Hadîsin râvîlerinden Ebû Hâlid el-Ahmer'e Muhammed ibn Ab-dirrahmân, ed-Derâverdî ve Usâme ibn Hafs üçlüsü mutâbaat etmişlerdir [45].

28-.......Enes ibn Mâlik (R): Peygamber (S) kurban bayramında Allah'ın ismini söyleyerek ve tekbîr getirerek iki koç kurbanı kesti, demiştir [46].

29-.......Bize Şu*be, el-Esved ibn Kays'tan tahdîs etti ki, Cundeb (R): Bir kurban bayramı gününde Peygamber(S)'in yanında hazır bulunduğunu, Peygamberdin evvelâ bayram namazı kıldırdığım, bundan sonra hutbe yapıp şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Her kim namaz kılmadan evvel kurban kestiyse, onun yerine bir daha kessin. Her kim de kesmemişse Allah 'in ismiyle teberrük ederek kessin!"

30-.......Bize Verkaa, Abdullah ibn Dinar'dan tahdîs etti ki, İbn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Babalarınız isimleriyle yemin etmeyiniz. Her kim yemin etmek zorunda kalırsa, Allah ismiyle yemin etsin" buyurdu [47].

14- Zât, Sıfatlar Ve Allah'ın İsimleri Hakkında Zikredilen Şeyler Babı

Hubeyb ibn Adiyy el-Ensârî: "Ve zâlik fî zâti'l-ilâhî..." demiş de, Zâtı Yüce Allah'ın ismine yapışarak zikretmiştir. (Yâhud Zât lafzıyle Allah'ın hakikatini zikretmiştir) [48].

31-.......ez-Zuhrî'den (şöyle demiştir): Bana Zuhre oğullan'nın yeminli dostu olan Amr ibnu Ebî Sufyân ibn Esîd ibn Câriye es-Sakafî haber verdi. Bu zât Ebû Hureyre'nin arkadaşlarından idi. Ebû Hu-reyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) (Uhud'dan sonra Adal ve el-Kâre kabilelerinden bir topluluk: Yâ Rasûlallah, bizde İslâm var, bizimle beraber sahâbîlerinden bizlere dîni öğretecek kimseler gönder, demeleri üzerine) on kişi gönderdi. Bu gönderilenlerden biri Hubeyb el-Ensârî idi [49]

ez-Zuhrî dedi ki: Bana Ubeydullah ibn Iyâd haber verdi ki, ona da el-Hâris*in kızı Ze>neb şöyle haber vermiştir: Okabîleler zulmedip Hubeyb'i Öldürmeye ittifak ettiklerinde Hubeyb, avret yerlerinin kıllarını temizlemek için bu kızdan bir ustura emânet alıp kullanmıştır. Onlar Hubeyb'i öldürmek üzere Harem'den çıkardıkları zaman, Hubeyb şu beyitleri söylemiştir:

Ve lestu ubâlî hîne uktelu müslimen

Ala eyyi şıkkın kâne lillâhi masra'î

Ve zâlike fî Zâti'l-İlâhî ve in yese'

Yubârik alâ evsâli şılvın mumezza'i

(= Ben müslümân olarak öldürülürken Allah için düşüşümün arzın hangi şıkkında olmasına aldırmam! Çünkü bu öldürülmem Allah'ın 2âti (yânî O'na tâat ve p'nun rızâsını isteme) yolundadır. Eğer O isterse» parçalanmış cesedin her bir eklemi ve kemikleri üzerine bereketler ihsan eder!)

Akabinde Hubeyb (iki rek'at namaz kılmış) sonra onu Ukbe ibnu'l-Hâris Ten'îm mevkiinde öldürmüş ve asmıştır. Peygamber, Hubeyb ve arkadaşlarının musibete uğradıkları gün sahâbîlerine onların haberini bildirmiştir [50].

15- Yüce Allah'ın Şu: "Allah Sizi Kendinden Sakındırıp Korkutur" (Âlu Tmrân: 27, 30); Kavli Babı

Ve zikri ulu olan Allah'ın şu kavli:

"... Benim içimde olan her şeyi Sen bilirsin. Ben ise Sen *in zâtında olanı bilmem. Şübhesiz ki, gaybları hahkıyle bilen Sen'sin Sen!** (ei-Mâide: ııe) [51].

32-....... Bize el-A'meş, Şakîk'ten; o da Abdullah ibn Mes'ûd(R)*dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Mtf'-m inleri A Hah'tan ziyâde fenalıklardan koruyan bir kimse yoktur. Mü'mirilerin en büyük himaye edicisi olduğu içindir ki, Allah bütün fenalıkları haram kılmıştır. Bir de Allah Taâlâ'dan ziyâde medhedil-meyi seven kimse de yoktur (Bunun için Allah kendisini Kur*ân*da birçok sıfatlarla övmüştür)" [52].

33-.......Ebû Hureyre(R)'den (o şöyle demiştir): Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Allah Taâlâ mahlûkları yarattığı (ve onların mukadderatım ta'yîn buyurduğu) zaman kendi utûhiyetine âid olmak üzere de bir kitabım yazdı. (Zâtına âid ahd ve

mîsâkı içine alan) bu mektubu da kendi Arş'ına koydu. (Bunda şu vardır:) Benim rahmetim gazabıma galebe eder" [53].

34-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Yüce Allah şöyle buyurur: Ben kulumun beni zannı yanındayım (irâdem kulumun beni anlayışına göre ilgilenir). Kulum beni andığı zaman ben muhakkak onunla beraber bulunurum. O beni gönlünde gizlice zikrederse, ben de onu bu suretle nefsimde (yânî Zâtımda) zikrederim. Eğer o beni bir cemâat içinde zikrederse, ben de onu bu cemâat ferdlerinden daha hayırlı bir cemiyet içinde anarım. Kulum bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir arşın yaklaşırım. Kulum bana bir arşın yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım. O bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak gelirim!" [54].

16- Allah Tebâreke Ve Taâlâ'nın: "Kullu Şey'in Hâlikun İllâ Vechehu- O'nun Zâtından Başka Herşey Helak Olucudur" (El-Kasas: 88) Kavli Babı [55]

35-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: "Allah size üstünüzden bir azâb göndermeye kaadirdir" (ei-En'âm: 65) âyeti inince, Peygamber (S): "Rabb'im, Sen'in zâtına sığınırım" dedi. Yâhud "Ayaklarınızın altından bir azâb göndermeye kaadirdir" cümlesinin ardından: "Rabb'im, Sen'in zâtına sığınırım" Ğedi, Yâhud "Fırkalarınızı birbirine katıp bâzınızın hıncını bâzınıza tattırmaya kaadirdir" cümlesinden sonra da Peygamber: "Bu daha kolaydır" buyurdu [56]

17- Yüce Allah'ın: "Sana Karşı (Ey Mûsâ) Gözümün Önünde Yetiştirilmen İçin Kendimden Bir Sevgi De Bırakmıştım" (Tâhâ: 39) Kavli Babı

"Li-tusnaa", "Gıdâlandırılman için" demektir.

Ve zikri ulu olan Allah'ın şu kavli: "Ki (o gemi, hakkında) nankörlük edilmiş

bulunulan o zâta bir mükâfat olmak üzere, bizim gözlerimiz önünde gidiyordu" (el-Kamer: 14) [57].

36-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'in yanında Deccâl zikrolundu. Bunun üzerine Peygamber: "Şübhesiz Allah sizin üzerinize gizli olmaz. Çünkü Allah sakat gözlü değildir" buyurdu ve eliyle kendi gözüne işaret etti. "Mesih Deccâl ise, sağ gözü sakattır. Sanki onun gözü, salkımındaki emsalinden dışarı çıkmış iri bir üzüm tanesi gibidir" buyurdu [58].

37-.......Bize Katâde haber verip şöyle dedi: Ben Enes(R)'ten işittim, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Allah Taâtâ'nın gönderdiği herbir peygamber kendi kavmini muhakkak o pek yalancı şaşı Deccâl'den haber verip sakmdırmıştır. Çünkü sakat gözlüdür. Rabbiniz ise sakat gözlü değildir (yânî doğru yolu irşâd eyler). Yalana Dec-câl'in iki gözü arasında 'Kâfir*yazılmıştır" [59].

18- Yüce Allah'ın: "Huve'llâhu Hâhku'l-Bâriu'l-Musavviru" (El-Haşr: 24) Kavxi Babı [60]

38-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs etti. Bana Muhammed ibn Yahya ibn Habbân, tbnu Muhayrîz'den tahdîs etti ki, Ebû Saîd el-Hudrî (R) Musta'lık oğullan gazvesinde kâfirlerden pekçok esîr cariyeler elde ettiklerim ve bu kadınlardan cima yapmak suretiyle, fakat gebe kalmaksızın faydalanmalarını istediklerini, Peygamber'e azl'in hükmünü (yânı cima sırasında inzalden önce zekeri çekerek me-nîyi fercden dışarı akıtmanın hükmünü) sorduklarını haber verdi. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Bunuyapmamanızda bir be'syoktur. (Azl yapmamanız vâ-cib kılınmamıştır.) Fakat A ilah kıyamet gününe kadar yaratacak olduğu kimseleri muhakkak yazmıştır*' buyurdu.

Mucâhid ibn Cebr: Râvî Kazaa'dan söyledi ki, o: Ben Ebû Sa-îd'den azl

hakkında işittim, o: Peygamber (S):

— "Yaratılması takdir edilmiş olan hiçbir nefis hâriç olmamak üzere muhakkak Allah onların hepsini yaratacaktır" buyurdu, dedi [61].

19- Yüce Allah'ın: "Buyurdu: Ey İblis, İki Etimle (Yânı Bizzat) Yarattığıma Secde Etmenden Seni Hangi Şey Men * Etti? Kibirlenmek Mi İstedin? Yoksa Yücelerden Mi Oldun?" (Sâd: 75) Kavli Babı [62]

39-.......Bize Hişâm ed-Destevâî, Katâde'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Allah kıyamet gününde mü'minleri böylece toplar.

—İçinde bulunduğumuz şu durumumuzdan bizleri kurtarması için Rabb'imize şefaat istesek, derler.

Ardından Âdem Peygambere gelirler ve:

— Yâ Âdem! İnsanların sıkıntıda olduklarını görmüyor musun? Allah seni kendi eliyle yarattı, meleklerini sana secde ettirdi... ve her-şeyin isimlerini sana Öğretti. Bulunduğumuz şu durumdan bizleri kur-turması için Rabb'inden bizlere şefaat et! derler.

Âdem:

— Ben buna ehil değilim, der ve onlara, işlemiş olduğu o ağaçtan yeme hatîesini zikrederek: Lâkin sizler Nuh'a gidin. Çünkü o, Allah 'in bütün yeryüzü ahâlîsine göndermiş olduğu ilk rasûldür! der.

İnsanlar Nûh 'a gelirler, ondan şefaat isterler. O da:

— Ben buna ehil değilim, der ve vaktiyle işlediği, kavmi aleyhine duâ etmesi hatîesini zikrederek: Fakat siz Halîlu'r-Rahmân olan İbrâhîm 'e gidin, der.

İnsanlar İbrahim'e gidip ondan şefaat isterler. O da:

— Ben buna ehil değilim, der ve onlara, vaktiyle işlediği hatâlarını ("Ben hastayım, putları onların büyükleri kırdı*' ve zevcesi için "O benim

kızkardeşimdir" demesini) zikrederek: Lâkin sizler, Allah 'in kendisine Tevrat vermiş ve kendisiyle konuşmuş olduğu bir kul olan Musa'ya gidin, der.

Onlar Musa'ya giderler. O da:

— Ben buna ehil değilim, der ve onlara, vaktiyle işlediği (nefis öldürme) hatâsını zikreder: Fakat sizler Allah'ın kulu, rasûlü, kelimesi ve ruhu olan isa'ya gidin, der.

Onlar İsa'ya gelip (ondan şefaat isterler), fsâ da onlara:

— Ben buna ehil değilim. Fakat siz geçmiş ve geri kalmış günâhları mağfiret olunmuş bir kul olan Muhammed(S)'e gidin, der.

Bunun üzerine insanlar bana gelirler. Ben de akabinde gider Rabb'imin huzuruna izin isterim. Bana huzura girmem için izin verilir. Ben Rabb'imi görünce hemen O'nun için secdeye kapanırım. Allah beni bu vaziyette bırakmak istediği kadar bırakır. Sonra Allah tarafından bana:

— Başını kaldır, Muhammedi Söyle, sözün dinlenir; iste, Sana verilir; şefaat et, şefaatin kabul olunur! denilir.

Ben, bana öğrettiği birçok hamdlerle Rabb'ime hamdederim. Sonra şefaat ederim. Benim için bir sınır (yânı belli bir kavim) ta'yîn edilir. Ben onları cennete girdiririm. Sonra tekrar dönerim. Rabb'imi görünce secdeye kapanırım. O beni bu vaziyette bırakmak istediği kadar bırakır. Sonra Allah tarafından:

— Başını kaldır, Muhammedi Söyle; sözün işitilir; iste, sana verilir; şefaat et, şefaatin kabul olunur! denilir.

Ben yine Rabb'imin bana öğretmiş olduğu birçok hamdlerle Rabb 'ime hamdederim. Sonra şefaat ederim. Bana yine bir sınır ta*-yîn edilir. Ben onları da cennete koyarım. Bundan sonra yine döner, Rabb'imi görünce secdeye kapanırım. Rabb'im beni o vaziyette bırakmak istediği kadar bırakır. Sonra:

— Kalk yâ Muhammedi Söyle, sözün işitilir; iste, sana verilir; şefaat et, şefaatin kabul olunur! denilir.

Ben yine Rabb'imin bana öğretmiş olduğu birçok hamdlerle Rabb'ime hamdederim. Sonra şefaat ederim. Benim için yine bir sınır konulur. Ben o sınır içindekileri de alır, cennete korum. Sonra döner ve Rabb'ime:

— Yâ Rabbî! Ateşte Kur'ân'ın habsettiklerinden ve kendisine hulûd vâcib olanlardan başka kimse kalmadı, derim".

Enes ibn Mâlik dedi ki:Peygamber (S):

— "Lâ ilahe ille Ulah diyen ve kalbinde bir arpa ağırlığınca hayır (yânî îmân) bulunan kimseler ateşten çıkar. Bundan sonra Lâ ilahe ille İlah diyen ve kalbinde bir buğday tanesi ağırlığı kadar hayır bulunan kimseler ateşten çıkar. Daha sonra Lâ ilahe illeyilah diyen ve kalbinde bir tek zerre ağırlığı kadar hayır olan kimseler ateşten çıkar" buyurdu [63].

40-....... Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Allah'ın eli dopdoludur, harcamak onu eksiltmez, O gece ve gündüz dâima cömerttir, akar durur".

Yine Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Allah'ın gökleri ve Yer'i yarattığı günden beri in/âk ve in 'âm ettiği 'metlerin mâhiyetini bana bildirebilir misiniz? Şübhesiz bunca harcama O'nun elindeki ni'-metlerden hiçbirşey eksiltmemiştir".

Yine Rasûlullah: "Çünkü O'nun tahtı su (hudûdsuz ni'met deryası) üzerine kurutmuştur (Hüd: 7). O'nun diğer elinde adalet terazisi vardır ki, onun gözü alçalır, yükselir (bu suretle insanların kimine çok. kimine az verir)" buyurdu [64]

41-....... Bana amcam el-Kaasim ibn Yahya, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den; o da îbn Umer(R)*den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle demiştir: "Şübhesiz Allah kıyamet gününde bütün Arz'ı ovucuna alır, gökler de O'nun sağ elinde olur. Sonra:

— Melik ancak benim! buyurur".

Bu hadîsi Saîd ibn Dâvûd da imâm Mâlik'ten rivayet etmiştir. Umer ibnu Hamza da: Ben Sâlim'den işittim, demiştir. Salim de: Ben îbn Umer'den işittim; Peygamber (S) bu hadîsi söylemiştir, demiştir.

Ebû'l-Yemân da şöyle dedi: Bize Şuâyb, ez-Zuhrfden haber verdi: Bana Ebû Seleme haber verdi ki, Ebû Hureyre: Rasûlullah (S): "Allah Taâlâ bütün Yer

tabakalarım ovucuna alıp dürer" buyurdu, demiştir [65].

42-.......Sufyân es-Sevrî'den (şöyle demiştir): Bana Mansûr ve Süleyman ibn Mıhrân el-A'meş; ikisi de İbrâhîm en-Nahaî'den; o da Abîde'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan şöyle tahdîs etti: Peygamberce bir Yahûdî geldi de:

— Yâ Muhammed, Allah gökleri bir parmağında, Yer tabakalarını bir parmağında, dağlan bir parmağında, bütün ağaçlan bir parmağında, öbür mahlûkları da (beşinci) bir parmağında tutar, sonra: Melik ancak benim (bütün kâinatın hükümdarı ancak benim)! der, dedi.

Bu haber üzerine Rasûlullah (S) ağzının sonundaki dişleri görü-lünceye kadar güldü. Sonra da: "Allah'ın kadrini O'na lâyık olacak bir SÛrette hükkiyle takdir edemediler... " [el-En'âm: 91; el-Hacc: 74; (ez-Zumer: 67>] âyetini okudu.

Yahya ibn Saîd el-Kattân bu hadîsi söyledi de bunda şunu ziyâde etti: Fudayl ibnu Iyâd, Mansür'dan; o da ibrahim'den; o da Abî-de'den; o da Abdullah ibn Mes'ûd'dan: "Rasûlullah (S), Yahûdî âliminin (Tevrat'tan naklettiği) bu sözünden hoşlanarak ve onu tas-dîk ederek, sondaki dişleri görülünceye kadar güldü** fıkrasını ZİyÂde etti

43-.......Abdullah ibnu Mes'ûd (R) şöyle dedi: Kitâb ehlinden bir adam Peygamber(S)'e geldi ve:

— Yâ Ebâ'l-Kaasım! Şübhesiz Allah gökleri bir parmağında, Yer tabakalarını bir parmağında, bütün ağaçlan bir parmağında, sulan ve toprakları bir parmağında, Öbür mahlûkları da (beşinci) parmağında tutar, sonra: Melik ancak benim, Melik ancak benim! buyurur, dedi.

(İbn Mes'ûd dedi ki:) Bu söz üzerine ben Peygamber'i gördüm ki, O son dişleri görülünceye kadar güldü, sonra: "Allah *m kadrini, O'na lâyık olacak bir surette hakkıyle takdir etmediler... ** (9i) âyetini okudu [66].

20- Peygamber(S)'İn: "Allah'tan Daha Kıskanç Hiçbir Şahıs Yoktur" Kavli Babı

44-.......Bize Abdulmelik ibn Umeyr, el-Mugîre'nin kâtibi olan Verrâd'dan tahdîs etti ki, el-Mugîre (R) şöyle demiştir: Ensâr'dan Haz-rec'in seyyidi Sa'd ibn Ubâde:

— Eğer ben kanmın yanında (yabancı) bir erkek görsem, onu kılıcımın geniş yüzü ile değil, keskin tarafı ile vurur öldürürdüm, dedi.

Onun bu sözü Rasûlullah'a ulaştı da Rasûlullah (S):

— "Sa'd ibn Ubâde'nin bu gayret ve hamiyyetinden hayret mi ediyorsunuz? (Hayret etmeyiniz!) Vallahi ben elbette Sa'd'den daha kıskancım. Allah da benden daha kıskançtır. İşte Allah'ın bu gayretinden dolayıdır ki, Allah açık, kapalı bütün çirkin işleri haram kılmıştır. Allah'tan daha çok hücceti seven hiçbir kimse de yoktur. îşte bundan dolayıdır ki, Allah birçok mübeşşirler ve munzirler göndermiştir. Bir de Allah Taâlâ'dan fazla medh ve senayı seven kimse de yoktur. İşte bundan dolayıdır ki, kendisine itaat edenlere cenneti va'd etmiştir" buyurdu [67].

21- Bâb

"De ki: Şâhid olmak bakımından hangi şey daha büyük? De ki: Benimle sizin aranızda Allah, hakkıyle Şâhidd " (el-En'âm: 19)

Bu âyette Allah kendisini "Şey" diye isimlendirmiştir [68].

Hâlbuki Kur'ân Yüce Allah'ın zatî sıfatlarındandır (Her sıfat, "O mevcûddur" ma'nâsına olarak "Şey" diye isimlendirilir).

"Kullu şey'in hâlikun illâ vechehu = O'nun zâtından başka herşey helak olucudur" (ei-Kasas: 88) (âyeti de Allah'a "Şey denilmesine delildir).

45-.......Bize Mâlik, Ebû Hâzım'dan haber verdi ki, Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S- bir kadınla evlenmek isteyen) bir erkeğe:

— "Kur'an'dan ezberinde birşey var mı?'* diye sordu. O zât:

— Evet, ezberimde şu sûre, şu süre vardır, diye birtakım sûrelerin isimlerini saydı [69].

22- "O'nun Arş'ı Su Üstünde İdi"; "O, Büyük Arş'm Sahibidir" (Et-Tevbe: 129; Ei-Mü'minûn: 86; En-Neml: 26) Babı [70]

EbÛ'l-ÂlÎye: "htevâ İle'S-SemâÎ" (el-Bakara: 29; Fussilet: 11) kelâmının ma'nâsı "İrtefaa = Yükseldi"; "Fe SeVVâhUTine" (el-Bakara: 29),

"Halakahunne = Onları yarattı" demektir, dedi. Mucâhid ibn Cebr de:

ale'l-Arş" (el-A'râf: 53; Yûnus: 3; er-Ra'd: 2; el-Furkaan: 59; ese: 4; ei-Hadîd: 4) "Allah Arş'ın üzerine yükseldi" ma'nâsınadır, dedi.

İbn Abbâs:

Zu'l-Arşt'l-Mecîd" (ibrihhnMS), "Kerîm" yânî "Keremde nihayeti olmayan"; "el-ĞafûruH-Vedûd" (ibrâhîm: 14),

"Habîb" yânî "Çok seven" ma'nâsınadır, demiştir. "Hamîdun Mecîdun" denilir. Bu "Faîlun" vezninden gibidir. "Mâcidun"dan alınmıştır. "Mahmûd" da "Hamîd"den alınmıştır.

46-.......İmrân ibnu Husayn (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'in yanında idim. O sırada Temîm oğullan'ndan bir topluluk geldi. Peygamber onlara:

— "Müjdeyi kabul edin ey Temîm oğulları!" buyurdu. Onlar:

— Sen bizi müjdeledin. Şimdi bize (Beytu'I-mâl'den dünyalık da) ver! dediler.

Bu sırada Yemen halkından birtakım insanlar içeriye girdiler. Peygamber bu sefer onlara:

— "Ey Yemenliler! Temîm oğullan madem ki müjdeyi kabul etmek istemediler, islâm 'in o hayır ve saadet müjdesini sizler kabul ediniz!" buyurdu.

Yemenliler:

— Kabul ettik (yâ Rasûlallah)! Esasen bizler Sen'in yanına dîn hususunda iyi anlayışlar kazanalım ve Sen'den bu işin (yânî yaratılışın) evvelinde neler olduğunu soralım diye geldik! dediler.

Peygamber:

— "(Ezelde) Allah vardı ve Allah'tan başka birşey yoktu. Ve Allah Un Arşı su üzerinde bulunuyordu. Sonra Allah gökleri ve Yer'i yarattı. Sonra Allah (levhde) kâinatın tamâmım takdir ve tesbît edip yazdı..." buyurdu.

Sonra tam bu sırada bana bir adam geldi de:

— Yâ İmrân! Yetiş, deven kaçıp gitti! dedi.

Ben hemen deveyi aramak üzere gittim. Bu sırada benimle de vem arasım serâb kesiyordu. Allah'a yemîn ederim ki, keski devem gitmiş olsaydı da ben yerimden kalkmasaydım (ve Peygamber'in sözlerini dinleseydim) diye arzu ettim! [71]

47-.......Bize Ma'mer, Hemmâm'dan haber verdi: Bize Ebû Hureyre (R) tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Şübhe-siz Allah'ın sağ eli dopdoludur, harcamak onu eksiltmez. O, gece gündüz dâima çok cömert olup devamlı verir durur. Allah 'in gökleri ve Yer'i yarattığı günden beri in/âk ve in'âm eylediği nimetlerinin mâhiyetini bana bildirebilir misiniz? Şu muhakkak ki, O'nun sağ elindeki ni'metler hiç eksilmez. O'nun Arşı su üzerindedir (hudûdsuz ni*-met deryası üzerine kurulmuştur). O'nun diğer elinde defeyzyâhud

kabz (yânî tutma) vardır ki, (bir kısım kavimleri) yükseltir, (diğer bâzılarını da) alçaltır" [72].

48-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Zeyd ibn Harise geldi, zevcesi Zeyneb bintu Cahş'tan şikâyet ediyordu. Peygamber (S) de Zeyd, zevcesini boşamak istedikçe ona:

— "Yâ Zeyd! Allah'tan kork, zevcem üzerinde tut (boşama)/" diyordu.

Âişe: Eğer Rasûlullalı(S) Allah'ın Kitabından birşey gizlese idi, şu "Sen zevcem uhdende tut. Allah 'tan kork! diyordun da, Allah 'm açığa çıkana olduğu şeyi içinde gizliyor, insanlardan korkuyordun. Hâlbuki Allah kendisinden korkmana daha çok lâyıktı'* (ei-Ahzâb: 37) âyetini gizlerdi, demiştir.

Enes şöyle dedi: Zeyneb bintu Cahş, Peygamber'in diğer kadınlarına karşı Öğünür, iftihar eder:

— Sizleri Peygamber ile kendi ahâlîleriniz, hısımlarınız evlendirdi. Hâlbuki beni O'nunla yedi kat göklerin üstünden Yüce Allah evlendirdi! der idi.

Râvî Sabit el-Bunânî'den gelen rivayette: "Allah'ın açığa çıkarıcısı olduğu şeyi içinde gizliyor, insanlardan korkuyordun.,." âyeti Zeyneb ile Zeyd ibn Hârise'nin işi hakkında indi, ziyâdesi gelmiştir [73].

49-.......Bize îsâ ibnu Tahmân tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik(R)*ten işittim, şöyle diyordu: Hicâb âyeti (ei-Ahzâb: 53) Zeyneb bintu Cahş'ın evlenmesinde indi. Peygamber (S) o gün Zeyneb'-in düğün yemeği olarak insanlara et ve ekmek yedirdi. Zeyneb de Peygamber'in diğer kadınlarına karsı öğünüp iftihar ederdi ve:

— Şübhesiz Allah Taâlâ beni Peygamber ile göklerde nikâh etti. (Çünkü itZevvecnâkehâ=Biz seni Zeyneb fle evlendirdik'9 -ei-Ahzâb: 37-buyurdu) derdi [74].

50-....... Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Yüce Allah bütün mahlûkları yaratmayı hükmettiği zaman, Arş'mtn üstünde, yanında buluna/t bir kitâbda tesbît edip şunu yazdı: Şübhesiz benim rahmetim gadabımı geçmiştir" [75].

51-.......Bana Atâ ibn Yesâr, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

— "Her kim Allah'a ve O'nun Rasûlü'ne îmân eder de namaz kılar ve ramazânda oruç tutarsa, onu cennete koymak (sâdık olan va'di gereğince) Allah

üzerine bir hakk olur. O kimse ister Allah yolunda muhacir olsun, isterse içinde doğduğu toprağında otursun".

Bunun üzerine sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Bu müjdeyi insanlara haber vermeyelim mi? dediler.

Rasûlullah:

— "Şübhesiz cennette yüz derece vardır. Allah onları kendi yolunda cihâdeden mücâhidler için hazırladı. Her iki derecenin arasındaki mesafe, gökle Yer arasındaki mesafe gibidir. Sizler Allah'tan (cennet) istediğiniz zaman, O'ndan Firdevs'i isteyin. Çünkü o, cennetin en üstünü ve en yüksek olanıdır. Firdevs'in üstünde Rahmân'-ın Arş'ıyardır. Cennetin ırmakları Firdevs'ten fıskırıp akarlar" buyurdu [76].

52-.......Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Ben mescide girdim, Rasûlullah (S) oturmaktaydı. Güneş batınca bana:

— "Yâ Ebâ Zerr! Bu Güneş nereye gider bilir misin?" diye sordu. Ebû Zerr dedi ki: Ben:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedim. Rasûlullah:

— "Güneş gider, secde hâlinde izin ister de kendisine izin verilir. Sanki ona 'Nereden geldin ise oraya dön!' denilir. O da battığı taraftan doğar" buyurdu.

Bundan sonra Rasûlullah "ZâÜke mustakarrun lehâ(= Bu onun karar yeridir)" âyetini okudu. Bu okuyuş, Abdullah ibn Mes'ûd'un okuyuşunda böyledir [77].

53-.......Zeyd ibn Sabit (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Ebû Bekr bana haber gönderip çağırttı ve bana Kur'ân'ın cem*i için ardına düşüp gereği gibi araştırmamı emretti. Artık ben Kur'ân'ı gereği gibi araştırdım. Nihayet et-Tevbe Sûresi'nin sonunu Ebû Huzeyme el-Ensârî'nin beraberinde (yazılı) buldum, bu âyetten ondan başka kimsenin yamnda yazılı olarak bulmadım: "And olsun, size kendinizden öyle bir rasül gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır ve güç gelir. Üstünüze çok düşkündür. Mü 'mirilere çok re 'fetli, çok

merhametlidir..." Berâe'nin sonuna kadar (128-129. âyetler) [78].

54- Bize Yahya ibn Bukeyr tahdîs etti. Bize el-Leys, Yûnus'tan bu hadîsi tahdîs etti; bunda "Ebû Huzeyme el-Ensârî'nin beraberinde buldum*' demiştir [79].

55-.......tbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) keder ve şiddet zamanında şu duayı söylerdi:

"Lâ ilahe illellâhu el-Azîmu'l-Halîm.

Lâ ilahe iUe'llâhu Rabbu'l-Arşı'l-Azîm.

Lâ ilahe ille'Uâhu Rabbu's-semâyâti ve Rabbu'l-Ardı

Ve Rabbu >l-Arşı H-Kerîm.

(= İbâdete lâyık hiçbir tanrı yoktur, ancak azamet ve vakaar sahibi Allah vardır. İbâdete lâyık hiçbir tanrı yoktur, ancak büyük Arş'ın sahibi Allah vardır. İbâdete lâyık hiçbir tanrı yoktur, ancak göklerin Rabb'i, Yer'in Rabb'i ve kerîm Arş'ın Rabb'i olan Allah vardır.)' [80].

56-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Amr ibn Yahya'dan; o da babası Yahya ibn Umâre'den; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Kıyamet gününde insanlar (o günün şiddetinden) bayılıp düşecekler. O anda ben kendimi Mû-sâ'yayakın bulacağım. Mûsâ Arş'ın direklerinden birisine tutunmuş bulunacak*'.

Ve el-Mâcişûn da Abdullah ibnu'l-Mugaffel'den; o da Ebû Se-leme'den; o da Ebû Hureyre'den söyledi ki, Peygamber (S): "(Onlarla beraber ben de bayılacağım.) Ben ilk ayıltılan olurum. O anda ben Musa'yı Arş'a yapışmış bulurum" demiştir [81].

23- Yüce Allah'ın: O, Derecelerin Sahibi Allah'tandır, Melekler De, Rûh Da Oraya Mesafesi Ellibin Yıl Olan Bir Günde Yükselip Çıkar" (El-Meâric: 3-4) Kavli Babı

Ve zikri ulu olan Allah'ın şu kavli:

"Kim ululanmak hevesine düşerse (bilsin ki) bütün ululuk Allah'ındır. Güzel kelimeler ancak O'na yükselir. Onu da iyi amel yükseltir" (Fâtır: 10) [82].

Ebû Cemre, İbn Ab bâ s'tan söyledi: Ebû Zerr'e Peygamber'in gönderilmesi haberi ulaştığında, kardeşi Uneys'e: Benim için şu kendisine semâdan haber gelmekte olduğunu söyleyen adamın ilmini öğren! Dedi [83].

Mucâhid:

Salih amel, güzel kelimeyi yükseltir; "Zı'l-Meâric'ln ma'nâsı "Meleklerdir, onlar Allah'a yükselirler deniyor, demiştir [84].

57-.......Bana Mâlik, Ebu'z-ZinâcTdan; o da el-A'rec*den; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "(Her gün) birtakım melekler geceleyin, diğer birtakım melekler de gündüzleyin birbirlerini müteâkib size gelirler. Bunlar sabah ile ikindi namazlarında buluştuktan sonra içinizde kalmış olanlar semâya yükselirler. Rabb'leri (namaz kılmış kullarının) hâllerini en iyi bilir iken, yine o meleklere:

— Kullarımı ne hâlde bıraktınız? diye sorur. Onlar da:

— Onları namaz kılarlarken bıraktık, nitekim namaz kılarlarken bulmuştuk, cevâbım verirler [85].

Ve Hâlid ibnu Mahled şöyle dedi: Bize Süleyman tahdîs etti. Bana Abdullah ibnu Dînâr, Ebû Salih'ten tahdîs etti ki, Ebû Hureyre şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Her kim halat kazancından bir tek hurma değerinde hirşey sadaka verirse -ki Allah Taâlâ'ya halâl olandan başkası yükselmez- şübhesiz Allah onu sağ eliyle kabul eder. Sonra o tek hurma kadar sadakayı, dağ gibi oluncaya kadar, sizin birinizin beygir yavrusunu dikkatle büyüttüğü gibi, sadaka

sahibi için büyütür" [86].

Bu hadîsi Verkaa da Abdullah ibn Dinar'dan; o da Saîd ibn Ye-sâr'dan; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber(S)'den: "Allah'a ancak halâl olan yükselir" lafzıyle rivayet etmiştir [87].

58-.......Bize Saîd ibn Arûbe, Katâde'den; o da Ebû'l-ÂIiye'den; İbn Abbâs(R)'tan şöyle tahdîs etti: Allah'ın Peygamberi (S) keder ında şu kelimelerle duâ dedi o da sırasında şu kelimelerle duâ ederdi:

"Lâ ilahe üle'Mhu'l-Azfrnu'l-HaRm.

Lâ ilahe iiumhu Rabbu'l-Ar&'l-Az&n.

Lâ ilahe ille 'llâhu Rabbu 's-semâvâti

Ve Rabbu H-Arşı 1-Kerîm! [88]

59- Bize Kabîsa tahcüs etti. Bize Sufyân es-Sevrî, babası Saîd ibn Mesrûk'tan; o da Ebû Nuaym'dan yâhud Ebû Nu'm'dan -râvî Kabîsa şekk etmiştir- tahdîs etti. Ebû Saîd el-Hudrî (R): Peygamber(S)*e bir parça altın gönderildi de, kendisi bu altım dört kimse arasında taksîm etti, demiştir [89].

60-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Alî ibn Ebî Tâlib (R) Yemen'de bulunduğu sırada Peygamber(S)'e toprağı içinde altın ma'deni göndermişti. Peygamber bu altını el-Akra* ibnu Habis el-Hanzalî, sonra Mucâşi' oğullarından biri ve Uyeyne ibn Bedr el-Fezârî ile Alkame ibnu Ulâse el-Âmirî arasında, sonra Kilâb oğulla-rı'ndan biri ile Zeyd el-Hayl et-Tâî arasında, sonra Nebhân oğulla-n'ndan biri arasında taksîm etti. Bu taksîm sebebiyle Kureyş ile Ensâr öfkelendiler ve:

— Rasûlullah bizleri terkediyor da Nech ahâlîsinin seyyidlerine veriyor! dediler.

Rasûlullah:

— "Ben ancak (İslâm'da sebat etmeleri için) onları alıştırıyorum!" buyurdu.

Bu sırada iki gözü çökük, alnı yüksek, sakalının kılları bol, elmacık kemikleri çıkık, başı tıraşlı bir kişi geldi de:

— Yâ Muhammed, Allah'tan kork! dedi. Bunun üzerine Peygamber:

— "Ben Allah'a âsî olduğum takdirde, O'na kim itaat eder? O beni Yer halkı üzerine emîn kılıyor, sizler beni emîn saymıyor musunuz?" buyurdu.

O topluluktan bir adam Peygamberce i'tirâz edeni öldürmek istedi. Zannederim ki, o öldürmek isteyen kişi Hâlid ibnu'l-Velîd idi. Peygamber onu bundan men' etti. Sonra o Peygamber'e i'tirâz eden adam arkasına dönüp gittiği zaman, Peygamber şöyle buyurdu:

— "Şunun soyundan öyle bir kavim türeyecektir ki, onlar Kur'-ân okuyacaklar, fakat Kur'ân onların boğazlarından öteye geçmiye-cek. Onlar -ok avı delip çıktığı gibi- islâm'dan çıkacaklar; onlar İslâm ahâlîyi öldürecekler de putlar ehlini bırakacaklardır. Eğer ben onların zamanına erişmiş olsaydım, muhakkak onları Âd kavminin öldürülüşü gibi öldürürdüm!" [90]

61-.......Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'e "Güneş de kendi karargâhında cereyan etmektedir..." (Yâsîn: 37) âyetini sordum.

Peygamber (S):

— "Onun mustakam Arş'ın altındadır" buyurdu [91].

24- Yüce Allah'ın: 'Birtakım Yüzler O Gün Terütâzedir; Rabb Herini Göreceklerdir" (Ei-Kıyâme: 22) Kavli Babı [92]

62-.......Cerîr ibn Abdillah el-Becelî (R) şöyle demiştir: Bir gece Peygamber'in yanında oturuyorduk. Ayın ondördüncü gecesi idi. Peygamber (S) kamere baktı da şöyle buyurdu:

— "Şu Ay'ı görmekte nasıl birbirinize gösterebilmek için sıkışıp üstüste yığılmanıza hacet kalmaksızın hepiniz zahmetsizce görü-yorsanız, Rabb'inizi de öylece göreceksiniz. Artık Güneş'in doğumundan da, batışından da evvelki namazların hiçbirinden alıkonmamak elinizden gelirse, ona çalışınız" [93].

63-... Cerîr ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): 'Şübhesiz sizler Rabb'inizi göz görüşü ile göreceksiniz" buyurdu.

64-.......Cerîr ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ayın ondördüncü gecesi bizim yanımıza çıktı da şöyle buyurdu: "Şübhesiz sizler şu Ay'ı görmekte nasıl sıkışıp üstüste yığılmanıza hacet kalmaksızın hepiniz zahmetsizce görüyorsanız, kiyâmet gününde Rabb'inizi de öylece göreceksiniz [94].

65-.......Bize îbrâhîm ibn Sa'd, îbn Şihâb'dan; o da Atâ ibn Yezîd el-Leysî'den; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: İnsanlar:

— Yâ Rasûlallah, bizler kıyamet gününde Rabb'imizi görecek miyiz? diye sordular.

Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Ayın ondördüncü gecesi Ay'ı görmek için itişip kakışmaya, birbirinize zahmet vermeye hacet görür müsünüz?" diye sordu. Sahâbîlen

— Hayır yâ Rasûlallah! dediklerinde, tekrar:

— "Ya Güneş'in önünde hiçbir bulut yokken görmek için itişip kakışmaya, birbirinize zahmet vermeye hacet görür müsünüz?" diye sordu.

Sahâbîler yine;

— Hayır yâ Rasûlallah! deyince, Rasûlullah şöyle buyurdu:

— "Şübhesiz sizler O'nu işte böyle açık göreceksiniz. Allah, kıyamet gününde insanları toplayacak da:

— Her kim her neye tapıyor idiyse, onun ardına düşsün! buyuracak.

Artık Güneş'e tapmakta olan Güneş'in ardına; Ay'a tapmakta olan Ay'ın ardına; tâgûtlara tapmakta olanlar da tâgûtların arkalarına düşüp gidecek. Ve yalnız bu ümmet, içlerinde şefaatçileri -yâhud: münafıkları- da olduğu hâlde yerinde durup kalacak -Râvî İbrâhîm bu iki kelimede şekk etti-; Allah onlara (evvelce tanıdıklarından baş"-ka bir surette) gelip:

— Ben sizin Rabb'inizim! buyuracak. Onlar (Rabb'Ierini o tecellî ile tanıyamadıkları için: —Senden Allah'a sığınırız), Rabb'imiz bize gelinceye kadar bizim yerimiz burasıdır (yerimizden ayrılmayız)/ Rabb 'imiz bize geldiğinde biz O'nu tanırız! diyecekler.

Allah Taâlâ onlara bu defa tanımakta oldukları suret üzere gelecek de:

— Ben sizin Rabb'inizim! buyuracak. Onlar da:

— (Hakikat) Sen bizim Rabb 'imizsin! diyecekler ve (Allah'ın da'-vet etmesi üzerine) O'na tâbi* olacaklar.

Cehennemin de ortasına sırat (yânî köprü) kurulur. Ben ümmetimi onun üstünden geçirecek ilk kimse olacağım. O gün rasûllerden başka hiçbir kimse (korku ve dehşetten dolayı) tekellüm edemez. Ra-stillerin de o günkü duası:

— "Allâhumme settim selttm{~ Allah'ım, selâmet ver, selâmet ver)!'olacaktır. Cehennemden sa'dân dikenlerine benzer çengel/er vardır. Sa'dân dikenlerini hiç görmüşlüğünüz var mı?"

Sahâbîler:

— Evet yâ Rasûlallah, dediler. Rasûlullah şöyle devam etti:

— "İşte bu çengeller sa'dân dikenlerine benzer. Ancak şu var ki, ne kadar büyük olduklarını yalnız Allah Taâlâ bilir. İşte bunlar insanları (kötü) amellerinden dolayı kapıp alırlar. Artık insanlardan kimisi helak olur, kötü ameliyle kalır -yâhud: Köt&ameli dolayısiyle helak olur-, kimisi de hardal gibi ezim ezim ezildikten sonra yâhud cezasını gördükten yâhud buna benzer bir hâlde kurtulur. Nihayet Allah Taâlâ kulları hakkında hüküm ve kaza adlini icra ve tamam edip de sırf ilâhi rahmeti olarak cehennem ehlinden dilediklerini cehennemden çıkarmak istediğinde meleklere ilâhi rahmete nâiliyetleri murâd olanlardan Allah'a birşeyi ortak edinmemişleri, *Lâ ilahe ille'llâh' diye şehâdet etmişleri cehennemden çıkarsınlar diye emre-decektir. Melekler bunları

cehennemde üzerlerindeki sucûd izlerinden tanıyacaklardır. Ateş Âdem oğlunun bütününü yer de yalnız sucûd eserini yiyemez. Allah Taâlâ sucûd eserini yemeyi cehennem ateşine haram kılmıştır. Bunlar ateşten kavrulup kapkara olarak çıkarılacaklar. Üzerlerine hayât suyu dökülecek de onun altında seyl uğrağında biten yabani reyhan tohumları nasıl çabuk biterse, yeniden öylece bitecekler.

Sonra Allah Taâlâ kulları arasında hüküm ve kazayı sona erdirir. Ancak cennet ile cehennem arasında yüzü ateşe dönük bir kimse kalır ki, o cennete girecek cehennem ehlinin sonuncusu olacaktır. O

kimse:

— Yâ Rabb! Yüzümü şu ateşten döndür. Çünkü kokusu beni zehirleyip duruyor, alevi beni yakıp duruyor, diyecek.

O adam mütemadiyen Allah'a, Allah'ın dilemesi kadar duâ ve niyazda bulunacak. Sonunda Allah ona:

— Bu senin dediğin sana verilecek olsa, acaba başka şey daha

istemiyecek misin? buyuracak.

O ise:

— İzzetineyemîn olsun ki, hayır; bundan başka Sen'den birşey daha istemem! diyecek ve Rabb'ine, ilâhîma'siyeti taalluk eden birçok ahidler ve misâklar verecek.

Ondan sonra Allah Taâlâ onun yüzünü cehennem cihetinden (cennet tarafına) çevirecek. Yüzünü cennete doğru döndürünce cennetin güzelliğini görecek. (Lâkin hemen istekten utanıp) Allah'ın dilediği kadar bir müddet sükût ettikten sonra:

— Yâ Rabb! Beni cennetin kapısına yanaştır, diyecek.

Allah da ona:

Atlatı ûa ona:

— Evvelce istediğinden başka ebediyyen hiçbirşey istemiyeceği-ne ahidlerini ve mîsâklarını vermiş değil miydin? Allah lâyıkını versin be hey Âdem oğlu! Sen ne kadar sözünde durmaz kimsesin!

buyuracak. Oda:

— Ey Rabb'im! der ve Allah'a devamlı duâ eder.

Nihayet Allah:

— Bu sana verilirse, bundan başka birşey istemiyecek misin? diyecek.

O da:

— İzzetine yemîn ederim ki, hayır; bundan başka birşey istemem! diyecek ve yine Rabb 'inin dilediği bir çok ahidler ve mîsâklar verecek.

Bunun ardından Rabb'i onu cennetin kapısına yanaştıracak. O kimse cennet kapısına varıp dikildiği ve cennet ona açılıp genişlediği, o da cennetin içindeki güzel ve bol ni'metleri, sevinci görünce (yine utanıp) Allah'ın dilediği kadar bir müddet sükût edecek. Sonra:

— Yâ Rabb! Beni cennetin içine sok! diyecek. Allah da ona:

— İstediğin sana verildiği takdirde, ondan başka hiçbirşey iste-miyeceğine ahidlerini ve mîsâklanm vermiş değil miydin? der ve: Sana veyl olsun ey Âdem oğlu! Sen ne kadar sözünde durmaz kimsesin! buyurur.

Bunun üzerine o kimse:

— Ey Rabb 'im! Mahlûklarının en bedbahtı ben olmayayım, diyecek, durmadan dua ve niyaza devam edecek.

Nihayet Allah Taâlâ ona gülecek. Ona gülünce de:'

— Cennete gir! buyuracak.

O kul cennete girince Allah ona:

— Temenni et! buyuracak.

O da Rabb'inden ister ve temenni eder. Nihayet Allah ona:

— Şunu da, bunu da iste! diye buyurarak, istenecek şeyleri onun aklına getirecek.

Nihayet bu dileklerinin hepsi kesilince, yine Allah ona:

— Bunların hepsi ve bir o kadar dahası hep senindir! buyuracak."

Hadîsi Ebû Hureyre'den rivayet edenlerden biri olan Atâ ibn Ye-zîd şöyle dedi: Ebû Hureyre bunu rivayet ederken Ebû Saîd el-Hudrî de oturuyor ve Ebû Hureyre'nin dediklerinden hiçbirşeyi değiştirmeğe lüzum görmüyordu. Tâ: "Bunların hepsi ve bir o kadar dahası hep senindir" sözüne gelince, Ebû Saîd Hudrî (R), Ebû Hureyre'ye:

— Rasûlullah: "Allah, bunların hepsi ve daha on misli senindir, buyuracaktır", demişti, yâ Ebâ Hureyre! dedi.

Ebû Hureyre de:

— Ben şehâdet ederim ki, Rasûlullah'tan yalnız "Bu ve bunun on misli senindir" ezberledim, dedi.

Ebû Saîd Hudrî de:

— Ben de şehâdet ederim ki, ben Rasûlullah'tân, O'nun "Bunun hepsi ve on misli de senindir" buyurduğunu ezberledim, dedi.

Ebû Hureyre:

— işte bu adam, cennet ehlinin cennete en son girecek olanıdır, demiştir [95].

66-.......Bize el-Leys, Hâlid ibn Yezîd*den; o da Saîd ibn Ebî HiIâTden; o da Zeyd ibn Eslem'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan tahdîs etti. Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Biz:

— Yâ Rasûlallah, kıyamet gününde bizler Rabb'imizi görecek miyiz? diye sorduk.

Rasûlullah:

— "Sizler gökyüzünde bulut olmadığı zaman Güneş'i ve Ay'ı görmek için birbirinizle sıkışıp darlığa düşer misiniz?" buyurdu.

Biz:

— Hayır sıkışmayız, dedik. Rasûlullah:

— "Şübhesiz sîzler Güneş ile Ay'ı görmekte birbirinizle sıkışıp darlığa düşmediğiniz gibi, o gün Rabb'inizi görmekte de hiç birbirinizle sıkışıp darlığa düşmeyeceksiniz" buyurdu.

Sonra şöyle devam etti:

— "Herbir kavmin dünyâda ibâdet edegeldiği şeye gitmesi için bir nidâcı nida eder. Bunun üzerine satîb sahihleri, yânı salibe tapanlar salîbleriyle, putların sahihleri olan putperestler putlarıyle, herbir ma'-budun sahihleri de kendi ma'bûdlanyle giderler. Nihayet iyi olsun, fâcir olsun, hakk üzere kalan kitâb ehlinin bakıyyeleri olsun, Allah Taâlâ'ya ibâdet etmekte olanlar kalır. Sonra cehenneme getirilirler, cehennem onlara gösterilir ki, sanki cehennem onların nazarında yalımları birbirini kırıp geçiren bir serâbdır. Yahudiler'e:

— Sizler kime tapardınız? diye sorulacak. Onlar:

— Biz Allah'ın oğlu Uzeyr'e tapardık, diyecekler. Bunun üzerine onlara:

— Siz yalan söylüyorsunuz. Allah Taâlâ hiçbir eş, hiçbir oğul edinmiş değildir. Şimdi söyleyiniz, istediğiniz nedir? denilecek.

O Yehûd taifesi de:

— Yâ Rabb! Bize su içirmeni istiyoruz, diyecekler. Onlara:

— Haydi içiniz! denilecek de onlar birbiri ardınca cehennemin içine dökülecekler.

Sonra Hrıstiyanlar'a hitaben:

— Sizler kime tapıyordunuz? diye sorulacak. Onlar da:

— Biz Allah'ın oğlu Mesih'e tapardık, diyecekler. Bunun üzerine onlara:

— Siz yalan söylüyorsunuz. Allah Taâlâ hiçbir eş, hiçbir oğul edinmiş değildir. Şimdi söyleyiniz: Ne istiyorsunuz? denilecek.

Onlar da:

— Bize su içirmeni istiyoruz, diyecekler. Onlara da:

— Haydin su içiniz! denilecek de birbiri ardınca cehennemin içine dökülecekler.

Nihayet iyi olsun, fâcir olsun, Allah 'a ibâdet etmekte olanlar kalır.

Onlara da:

— İnsanlar hep gittikleri hâlde sizleri habseden nedir? denilecek. Onlar:

— Biz şimdikinden ziyâde kendilerine muhtâc iken onlardan dünyâda ayrılmıştık. (Şimdi nasıl olur da onların arkasına-takılırız?) Biz bir münâdînin: Her kavim vaktiyle ibâdet ettiği ne idiyse ona kavuşsun! diye nida ettiğini işittik. Ondan dolayı bizler Rabb'imizi bekleyip duruyoruz! diyecekler".

Dedi ki: "Meydanda kalan mü'minlere Cebbar olan Allah, onlara ilk defa gördükleri tanıdıkları suretten başka bir surette gelecek de:

— Ben sizin Rabb'inizim! buyuracak. Onlar da:

— Sen bizim Rabb'imizsin! diyecekler.

Artık O'nunlapeygamberlerden başkası kelâm edemez. Allah Taâlâ:

— Rabbinizi tanıyabilmek için aranızda bir alâmet var mıdır? diye suâl edecek.

Onlar:

— Evet, sâk'tır! demeleri üzerine Rabb Taâlâ, sâk'ını keşfedip açacak [96].

Bunun üzerine her mü'min Allah'a secde eder. Allah'a riya ve şöhret için secde eden kimseler kalır. Onlar da secde etmeye davranırlar. Fakat onun sırtı tek bir tahta gibi kaskatı bir tabakaya döner. Sonra köprü getirilir de cehennemin ortasına kurulur".

Biz:

— Yâ Rasûlallah! Köprü nedir? dedik. Şöyle buyurdu:

— "Ayakların kayacağı bir yerdir ki, üzerinde başları eğri demirden çengeller, dikenler; sert, keskin enli şeyler vardır. Bunların Necd'de olan ve sa'dân denilen dikenler gibi uçları kıvrık, eğri dikenleri vardır. Müminlerin kimi onun üzerinden göz kırpacak kadar zaman içinde, kimi şimşek gibi, kimi rüzgâr gibi, kimi iyi cins yürük at ve develer gibi sür'atle geçerler. Bunların kimi sapsağlam, olduğu gibi kurtulur. Kimi tırmıklar içinde perişan olmuş olarak

salıverilir. Kimi de cehennem ateşi içine sapır sapır düşerler. Nihayet sonuncuları sürüklene sürüklene geçer, kurtulur. Bugünkü günde apâ-şîkâre olmuş hakkını kurtarmak için hiçbirinizin yalvarıp yakarması, o dehşetli günde âsî mü 'min kardeşleri arasından çıkıp necat bulan mü 'mirilerin kalanlar için Cebbar Zu 'l-Celâl hazretlerine yalvarıp yakarmasına benzemez. Diyeceklerdir ki:

— Ey bizim Rabb'imiz, bu kalanlar bizim kardeşlerimizdir. Onlar bizimle beraber namaz kılar, oruç tutar, her türlü iyi işlerde bulunurlardı.

Allah Taâlâ:

— Haydin gidin, kalbinde bir dinar ağırlığınca İmân ve yakin olan her kimi bulursanız, çıkarınız! buyuracak.

Allah Taâlâ onların suretlerini yakmayı ateşe haram edecektir. Artık bu şefaatçiler -yâhud kurtarılacak olanlar- kimi ayağının üstüne, kimi de yarı inciğine kadar ateşe gömülerek içeriye dalmış bulunacaklar. Tanıdıklarını çıkarıp dönecekler.

Yine Allah Taâlâ:

— Haydin bir daha gidin, kalbinde zerre ağırlığınca imân ve yave yakın olan her kimi bulursanız, onları da çıkarınız! buyuracak.

Yine böyle olanlardan tanıdıklarını çıkarıp dönecekler. Yine Allah Taâlâ:

— Haydin bir daha gidin, kalbinde zerre aırlığınca îmân ve yakın olan her kimi bulursanız, çıkarınız! buyuracak.

Yine böyle olanlardan tanıdıklarını çıkaracaklar".

Ebû Saîd (R) der ki: Eğer bu dediğime inanmıyorsanız, "Şüb-hesiz ki, Allah zerre kadar haksızlık etmez. (Zerre mikdârı) bir iyilik olursa, onu kat kat artırır. Kendi canibinden (başkaca da) pek büyük bir mükâfat verir'* (en-Nisâ: 40) âyetini okuyunuz.

"Hâsılı peygamberler, melekler, mü 'minler şefaat etmiş bulunacaklar. Derken Cebbar Muteâl Hazretleri:

— Artık sıra benim şefaatime geldi! buyuracak da ateşten bir kabza tutacak, yânı bir kısım insanı toplayacak da simsiyah yanmış olan birtakım kavimleri dışarı çıkaracak, akabinde bunlar cennetin yolları üzerinde olup "Hayat Nehri'

denilen bir nehrin içine atılacaklardır. Onlar o nehrin iki tarafında seyl uğrağında biten yabanî reyhân tohumlarının çabucak bittiği gibi biteceklerdir. Sizler o yabanî reyhan tohumlarını taşın yanında, ağacın yanında görmüşsiinüzdür. Onlardan güneşte olanları yeşildir, gölgede olanları da beyazdır. Sonra onlar 'Hayat Nehri'nden beyaz, parlak inciler gibi çıkacaklar, boyunlarına kendileriyle tanınacakları altın, gümüş nev'inden hâtemler takılır ve cennete girerler. Cennet ahâlîsi:

— İşlenmiş hiçbir amelleri, geçmiş hiçbir hayır ve haseneleri olmadığı hâlde A ilah 'in cennete girdirdiği âzâdlıkları işte bunlardır! diyeceklerdir.

Sonra onlara:

— Gözünüzün görebildiği sizindir, bir o kadarı daha sizindir! denilecektir" [97] .

(Buhârî geçen senedle şöyle dedi:) Ve bize Haccâc ibnu Minhâl şöyle dedi: Bize Hemmâm ibn Yahya tahdîş etti. Bize Katâde, Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Müzminler kıyamet gününde habsolunacaklar ve nihayet bu habsolunma sebebiyle kederlenecekler. Derken:

— İçinde bulunduğumuz şu durumdan bizleri kurtarıp rahatlatması için Rabb'imize şefaat istesek, diyecekler.

Akabinde Âdem Peygamber'e gelecekler ve:

— Sen insanların babası olan Âdem'sin, Allah seni kendi eliyle yarattı, seni cennetine yerleştirdi, meleklerini sana secde ettirdi, ve herbir şeyin isimlerini sana öğretti. Bulunduğumuz şu durumdan bizleri kurtarması için Rabb'in katında bizlere şefaat etmeni istiyoruz, diyecekler".

Dedi ki: "Âdem vaktiyle işlemiş olduğu o yasaklanmış ağaçtan

yeme günâhını zikrederek:

— Ben buna ehil değilim, lâkin sizler Allah Taâlâ'mn bütün Yer halkına göndermiş olduğu ilk peygamber olan Nûh *a gidiniz, diyecek.

Sonra onlar Nûh 'a gelecekler. O da evvelce işlemiş olduğu ilim-siz olarak Rabb'inden isteme günâhını (Nûh: 26) zikrederek:

— Ben buna ehil değilim. Lâkin sizler Halîlu'r-Rahmân olan İb-râhîm Peygamber'e gidiniz, diyecek."

Dedi ki: "Akabinde insanlar İbrahim'e gelecekler. O da vaktiyle yalan şeklinde söylemiş olduğu üç sözünü zikrederek:

— Ben buna ehil değilim. Lâkin sizler A ilah 'in kendisine Tevrat verdiği, kelâm ettiği ve fısıldaşarak konuşmak için kendisine yaklaştırdığı bir kul olan Musa'ya gidin, diyecek."

Dedi İd: "Akabinde insanlar Musa'ya gelecekler. Oda vaktiyle işlemiş olduğu insan öldürme günâhım zikrederek:

— Ben buna ehil değilim. Lâkin sizler Allah'ın Kulu, Rasû/ü, Allah'ın Ruhu ve Kelimesi olan fsâ'ya gidin, diyecek".

Dedi ki: "Bunun üzerine insanlar fsâ'ya gelecekler, O da:

— Ben bunun ehli değilim, fakat sizler, Allah'ın geçmiş ve geri kalmış günâhlarını mağfiret etmiş olduğu bir kul olan MuhammedfS) 'e gidin, diyecek.

Bunun üzerine insanlar bana gelecekler. Ben gider, O'nun cenneti içinde Rabb'imin huzuruna girme izni isterim. Bana izin verilir. Rabb 'imigördüğüm zaman O'nun için secdeye kapanırım. Allah beni bırakmak istediği kadar bu vaziyette bırakır. Sonra:

— Başını kaldır yâ Muhammedi Söyle, sözün dinlenir; şefaat et, şefaatin kabul edilir; iste, sana verilir! buyurur".

Rasûlullah şöyle dedi: "Ben secdeden başımı kaldırırım da Rabb'imin bana öğreteceği sena ve tahmîd ile Rabb 'ime sena ve hamd ederim. Sonra şefaat ederim. Benim için bir sınır koyar. Ben O'nun darından (yânî cennetindeki buluşma yerinden) dışarı çıkarım da o insanları cennete sokarım".

Katâde şöyle dedi: Ben yine Enes'ten işittim, şöyle diyordu: "Ben (darından) çıkarım da artık o insanları ateşten çıkarır ve cennete girdiririm. Sonra döner, O'nun cenneti içinde Rabb'imin huzuruna izin isterim. Bana izin verilir. Ben Rabb 'imi gördüğüm zaman secdeye kapanırım. Allah beni o vaziyette bırakmak istediği kadar bırakır. Sonra:

— Kalk, Muhammed! Söyle, sözün dinlenir; şefâet et, şefaatin kabul edilir;

iste, sana verilir! buyurur".

Rasûlullah dedi ki: "Ben başımı kaldırır, Rabb'imin bana öğreteceği sena ve tahmîd ile Rabb'ime sena eder, hamdeylerim".

Dedi ki: "Sonra şefaat ederim. Benim için bir sınır ta'yîn buyurur. Akabinde ben çıkarım da o insanları cennete koyarım".

Katâde şöyle dedi: Ben Enes'ten şöyle derken işittim: "Ben çıkarım. Akabinde o insanları ateşten çıkarır, cennete girdiririm. Sonra üçüncü defa dönerim de cennetinde Rabb'imin huzuruna izin isterim. Bana izin verilir. Ben Rabb'imi görünce secdeye kapanırım. Allah beni o vaziyette bırakmak istediği kadar bırakır. Sonra:

— Kalk, Muhammed! Söyle, sözün işitilir. Şefaat et, şefaatin kabul olunur, iste, isteğin verilir! buyurur".

Rasûlullah dedi ki: "Bunun üzerine ben başımı secdeden kaldırır, Rabb'imin bana öğreteceği sena ve tahmîd ite Rabb'ime sena ve hamdederim. Sonra şefaat ederim. Bana bir sınır ta 'yîn buyurur. Akabinde çıkar, o sinir içindeki insanları cennete girdiririm".

Katâde şöyle dedi: Ben Enes'ten işittim, şöyle diyordu: "Akabinde ben çıkarım da o insanları ateşten çıkarır, cennete girdiririm. Nihayet ateşte Kur'ân 'in habsettiği, yânî kendilerine hulûd (devamlı azâb) vâcib olan kimselerden başkası kalmaz".

Dedi ki: Sonra şu âyeti okudu: "... Ümîd edebilirsin, Rabb İn seni bir Makaamı Mahmûd'a gönderecektir" (ei-lsrâ: 79).

Enes:

— İşte, Peygamberinize va'd edilmiş olan "el-Makaamu*l-Mah-mûd" budur! [98].

67-.......İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) -Hevâzin ganimetlerini taksim ettiği zamân-Ensâr'a haber gönderip, onları yuvarlak bir Arab çadırı içinde topladı. (Konuşmasının sonunda) onlara:

— "Sizler Allah'a ve Rasûlü'ne kavuşuncaya kadar sabrediniz. Şübhesiz ben havz başında olacağım" buyurdu " [99].

68-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) gecenin bir kısmında teheccüd namazı kıldığında şu duayı söylerdi.

"Yâ Allah! Hamd Sana mahsûstur. Gökleri, yerleri görüp gözetmekten hiç gafil olmayan yalnız Sen 'sin. Hamd Sana mahsûstur. Göklerin, yerlerin ve içlerinde olanların Rabb'i yalnız Sen'sin. Hamd Sana mahsustur. Göklerin yerlerin ve bunların içinde olanların nuru Sen'sin. Hakk Sen'sin. Hakk olan sözündür. Hakk olan va'dindir. Sana kavuşmak haktır. Cennet haktır. Cehennem haktır. Kıyamet gününün geleceği haktır!

Yâ Allah! Emir ve nehyini kabul edip kendimi yalnız Sana verdim. Yalnız Sana imân ettim. Yalnız Sana güvendim, tevekkül ettim. Yalnız Sana inâbe ve rucû' ettim. Hasma karşı hüccet getirme kuvvetimi Sen'den aldım. Hakkı inkâr eden ile kendimin arasına Sen'i hakem ettim. Evvelden yaptığım, sonradan yapacağım, gizlediğim, açığa vurduğum ve Sen'in benden daha iyi bilmekte olduğun bütün günâhlarımı Sen mağfiret et. Sen 'den başka hiçbir ilâh yoktur!" [100].

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Kays ibn Sa'd ile Ebu'z-Zubeyr, Tâvûs'tan "Kayyımu" yerine "Kayyâmu"diye söylediler,

Mucâhid de: "el-Kayyûm", herşey üzerine kaaim olandır, dedi.

Umer ibnu'I-Hattâb: "Lâ ilahe illâ huve'l-Hayyu 1-Kayyfon "da "el-Kayyâm " şeklinde okudu. Bunların ikisi de (yânî "Kayyûm " ve "Kayyâm") medhdir.

69-.......Adiyy ibn Hatim (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S): "Sizden herbir kimseye Rabb'i arada bir tercüman ve Şabbini görmekten perdeleyen bir hicâb olmaksızın, muhakkak kelam edecektir" buyurdu [101].

70-.......Abdullah ibn Kays(R)'tan (şöyle demiştir): Peygamber

(S) şöyle buyurdu: "İki cennet vardır ki, bunların kapları ve içlerinde bulunan eşyaları gümüştendir. Diğer iki cennet daha vardır ki, bunların kapları ve içlerinde bulunan şeyler de altındandır. Adn cennetin-deki cennetliklerle bunların Rabb lerine bakmaları arasında Allah'ın vechi üzerinde bulunan kibriyâ ve azametperdesinden başka birşey bulunmayacaktır" [102].

71-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Her kim yalan biryemîn ile müslümân bir kimsenin malım koparıp alırsa, o, Allah'a kendisine karşı öfkeli olduğu hâlde

kavuşacaktır".

Abdullah ibn Mes'ûd dedi ki: Sonra Rasûlullah, zikri ulu olan Allah'ın Kitâbı'ndan bu hadîsin doğrulayıcısını okudu: "Hakikat, Allah'a olan ahidlerine ve~yemînlerine bedel az bir bahâyı satın alanlar; işte onlar; Onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kıyamet gününde onlarla konuşmaz» onlara bakmaz» onları temize çıkarmaz. Onlar için pek acıklı bir azâb vardır'* (Aiu îmrân: 77).

72-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Üç nevi' kimse vardır ki, Allah kıyamet gününde onlara kelâm etmez ve onlara bakmaz: Birisi, malı üzerine yalana olarak bu mala, almak isteyen müşteriden daha çok bedel verdiğine yemîn eden kimse, ikincisi, ikindiden sonra müslümân bir Kimsenin malını koparıp almak için yalan bir yeminle yemîn eden. Üçüncüsü, ihtiyâcından fazla olan suyu insanlardan men' eden kimse. Allah kıyamet gününde ona: Sen ellerinle imâl etmediğin fazla suyu men ' ettiğin gibi, bugün ben de senden fadtımı men' ediyorum! buyuracaktır" .

73-.......Bize Eyyûb, Muhammed ibn SîrînMen; o da İbn Ebî Bekre'den; o da Ebû Bekre(R)*den tahdîs etti ki, Peygamber (S- Veda Haccı'ndaki hutbesinde) şöyle buyurmuştur:

— "Zaman, Allah'ın gökleri ve yerleri yarattığı günkü (ilk) vaziyetine dönmüştür. Bir yıl, (ay ölçüsüyle) oniki aydır. Bunlardan dördü haram (yasak) aylardır ki, üçü arka arkaya zu'l-ka'de, zu'l-hicce, muharrem'dir. (Dördüncüsü)

Mudar'ın ayı olan recebedir. O, cumâ-da'l-âhir ile şaban arasındadır".

Bundan sonra Rasûlullah:

— "Bu ay hangi aydır?" diye sordu. Biz:

— Allah ve Rasâlü en bilendir! dedik.

Rasûlullah sükût etti. Biz Rasûlullah bu aya eski adından başka bir ad verecek sandık. Sonra:

— "Zu'l-hicce ayı değil midir?" buyurdu.

Biz:

— Evet zu'l-hicce*dir! dedik.

Rasûlullah:

— "Bu içinde bulunduğunuz hangi beldedir?" buyurdu.

Biz:

— Allah ve Rasûlü en bilendir! dedik.

Rasûlullah sustu. Hattâ biz Rasûlullah'ı Mekke'ye eski isminden başka bir isim verecek sandık. Sonra Rasûlullah:

— "Mekke beldesi değil midir?" buyurdu. Biz:

— Evet Mekke'dir! dedik. Rasûlullah:

— "Bu gün hangi gündür?*' diye sordu. Biz:

— Allah ve Rasûlü en bilendir! dedik.

Rasûlullah yine sükût etti. Hattâ biz, eski adından başka bir ad verecek sandık. Rasûlullah:

— "Nahr günü (kurban kesim günü) değil midir?" buyurdu. Biz:

— Evet, Nahr günüdür! dedik.

(Bu mukaddimelerden) sonra Rasûlullah:

— "Şu hâlde, iyi biliniz ki, kanlarınız ve mallarınız -Muhammed ibn Şîrîn: Ebû Bekre şunu da söyledi sanıyorum, demiştir:- ve ırzlarınız birbirinize bu ayınızda, bu beldenizde, bu gününüzün haram oluşu gibi haramdır (Her türlü saldırıdan korunmuştur). Muhakkak ki, siz Rabb'inize kavuşacaksınız. Rabb'iniz sizlere istediğiniz amellerinizden soracaktır. (Ey insanlar!) Aklınızı başınıza toplayınız da, benden sonra birbirinizin boynunu vuracak surette sapıklara dönmeyiniz! (Ey insanlar!) Dikkat edin: Bu sözlerimi burada hazır bulunanlar, hazır bulunmayan müstakbel nesillere tebliğ edip ulaştırırsın! Olabilir ki, kendisine tebliğ ulaşan bâzı kimse, burada bulunup işiten bir kısım kimseden daha iyi anlayıp bellemiş olur!"

Muhammed ibn Şîrîn bu hadîsi zikrettiği zaman: Peygamber (S) doğru söyledi, der idi (çünkü dinleyenlerden çoğu, üstâdlarından daha iyi anlayıp belleyicidirler). Bundan sonra Rasûlullah:

—"Dikkat edin: Teblfğ ettim mi? Dikkat edin: Tebliğ ettim mi?" diye iki kerre sordu [103].

25- Yüce Allah'ın: "Şübhe Yok Ki, İyi Hareket Edenlere Allah'ın Rahmeti Çok Yakındır" (Ei-A'râf; 56) Kavli Hakkında Gelen Hadîsler Babı

74-.......Usâme ibn Zeyd (R) şöyle demiştir: Peygamber'in kızlarından birinin bir oğlan çocuğu ölmek üzere hasta idi. Peygamber'in kızı, Peygambere, yanına gelmesi için haber gönderdi. Peygamber (S) de kızma:

— "Allah'ın almak ve Allah'ın vermek istediği herşey, kendisine âiddir. Ve herşeyin ilâhî ilimde ta'yîn edilip isimlendirilmiş bir eceli vardır. Kızım sabretsin ve bu sabrın Allah yanında sevabı olduğunu hatırlasın!" diyerek cevâb yolladı.

Bu sefer kızı (Zeyneb) tekrar haber gönderip, Peygamber'in muhakkak gelmesi için yemîn etti. Bu haber üzerine Rasûlullah kalktı. O'nun beraberinde ben de kalktım. Muâz ibn Cebel, Ubeyy ibn Ka'b ve Ubâdetu'bnu's-Sâmit de kalktılar. Kızının evine girdiğimiz zaman, çocuğu Rasûlullah'a uzatıp verdiler. Çocuğun nefesi göğsünde gidip geliyordu.

Râvî dedi ki: Zannediyorum o "Çocuk eski kırbaya dönmüştü" dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah ağladı. Sa'd ibnu Ubâde:

— (Yâ Rasûlallah!) Ağlıyor musun? dedi.

Rasûlullah:

— "Allah Taâlâ, kullarından ancak merhametli olanlara merhamet eyler" buyurdu [104].

75-.......Bize babam îbrâhîm, Salih ibn Keysân'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyer(R)*den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Cennetle cehennem, Rabb'lerinin huzurunda çekiştiler. Şöyle ki: Cennet:

— Yâ Rabb! Bana ne oldu ki, bana insanların yalnız zaîfları ve (halkın gözünde) düşük olanları girer! dedi.

Cehennem de:

— Ben büyüklenen kimselere tercih, yânî tahsis olundum! dedi. Yüce Allah, cennete:

— Sen benim rahmetimsin, buyurdu. Cehennem 'e de:

— Sen benim azabımsın, kullarımdan azâb etmek istediklerimi seninle azâb ederim. İkinizden herbirinizin dolmak hakkı vardır, buyurur".

Dedi ki: "Cennete gelince (o da dolar.) Şübhesiz Allah, halkından hiçbir kimseye zulmetmez. Allah cehennem için (boşluklarını doldurmak üzere) yeniden dileyeceği kimseler yaratır da bunlar oraya atılırlar. Cehennem üç kerre:

— Daha ziyâde var mı? der.

Nihayet Allah ona ayağını basar ve cehennem dolar. Cehennemin bâzısı bâzısına reddolunup toplanır da:

— Yetişir, yetişir, yetişir! der" [105].

76-.......Bize Hişâm ed-Destevâî, Katâde'den; o da Enes(R)ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "(Âsîlerden) birtakım kavimlere işlemiş

oldukları günâhlar sebebiyle onlara bir ukubet olmak üzere bir siyahlık isabet edecektir. Sonra Allah Taâlâ onları rahmetinin fazlı ile cennete girdirir. Onlara 'Cehennemlikler' denilir".

Hemmâm ibn Yahya da: Bize Katâde tahdîs etti. Bize Enes, Peygamber(S)*den tahdîs etti, demiştir [106].

26- Yüce Allah'ın: "Şübhesiz Ki, Allah Gökleri Ve Yer'i Zeval Bulmalarından Tutmaktadır..." (Fâtir: 41) Kavli Babı [107]

77-.......Abdullah ibn Mes*ûd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'a Yahûdî âlimlerinden biri geldi de:

— Yâ Muhammed! Şübhesiz Allah (kıyamet günü) göğü bir parmağı üzerine, yeri bir parmağı üzerine, dağları bir parmağı üzerine, ağaçlan ve nehirleri bir parmağı üzerine ve diğer mahlûkları da bir parmağı üzerine kor. Sonra eliyle: Melik ancak benim! buyurur, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S) güldü ve: "Onlar A ilah Un kadrini, O'na lâyık olacak bir surette hakkıyle takdir edemediler.," (ei- En'âm: 91, el-Hacc: 74, ez-Zumer: 67) âyetini SÖyledİ [108].

27- Göklerin, Yerin Ve Bunlardan Başka Mahlûkların Yaratılmaları Hakkında Gelen Şeyler Babı

Ve bu yaratma, Yüce Rabb'in fiili ve emridir. Rabb, sıfatları, fiili, emri ve kelâmiyle yaratıcıdır, mükevvindir; mahlûk değildir. O'nun fiili, emri, yaratması ve tekvini ile olan şeyler ise mef ûldür, mahlûktur, mükevvendir [109].

78-.......tbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben bir gece teyzem Meymûne'nin yanında geceledim. Peygamber (S) de o gece teyzemin yanında idi. Maksadım Rasûlullah'ın geceleyin kıldığı namazın nasıl olduğunu görmek istiyordum.

Rasûlullah bir müddet eşi Meymûne ile konuştu, sonra uyudu. Gecenin son üçte biri yâhud yansı olduğu zaman, Rasûlullah oturdu ve semâya doğru baktı da şu âyeti okudu: "Hakikat, göklerin ve YerHn yaratılışında gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde temiz akıl sahihleri için ibret verici demler vardır" (Âlu İmrân: 190).

Bundan sonra kalktı, dişlerini misvaklıyarak abdest aldı. Sonra onbir rek'at namaz kıldı. Sonra Bilâl sabah namazı için ezan okudu. Rasûlullah iki rek'at daha namaz kıldı. Bundan sonra mescide çıkıp insanlara sabah namazını kıldırdı [110].

28- Bâb:

"And olsun ki, gönderilen kullarımız geçmiş bir sözümüz vardır*9 hakkında bizim (es-Sâffât: 171) [111].

79-.......Bize Mâlik, EbıTz-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Allah mahlûkaa-tı yaratmayı hükmettiği (yânî tamamladığı) zaman, Arş'mm üstünde, yanında bulunan bir kitâbda tesbît edip: Şübhesiz benim rahmetim, gadabımın önüne geçmiştir, diye yazdı" buyurmuştur [112].

80-.......Zeyd ibn Vehb şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Mes'ûd'(R)'dan işittim: Bize kendisi doğru söyleyici, kendisine de doğru bildirilen Rasûlullah (S) şöyle tahdîs etti: "Sizden herbirinizin yaratılışı, ana ve baba maddeleri anasının karnında kırk gün ve kırk gece toplanır. Sonra o maddeler o kadar zaman içinde katı bir kan pıhtısı hâlini alır. Sonra yine o kadar zaman içinde mudğâya, yânî bir çiğnem ete dönüşür. Sonra ona bir melek gönderilir de, ona dört kelâmı yazmasına izin verilir. Melek de (ezelde takdîr olunan mukadder hükümlerden), onun rızkını, ecelini, işini, şakî ve satd olduğunu yazar. Sonra ona ruh üfler. Sizden herhangibiriniz kendisi ile cennet arasında ancak bir zira' mesafe oluncaya kadar cennet ehlinin ameli ile amel eder. Sonunda (meleğin ana

karnında yazdığı) yazı onun önüne geçer de bunun üzerine o kişi cehennem ehlinin ameliyle iş yapar ve cehenneme girer. Yine sizden biriniz kendisiyle cehennem arasında bir zira' mesafe oluncaya kadar hep cehennem ehlinin işini işler, sonunda (meleğin ana karnında yazdığı) yazısı onun önüne geçer de artık cennet ehlinin işini yapar ve cennete girer" [113].

81-.......Bize Amr ibnu Zerr tahdîs etti: Ben babam (Zerr ibn Abdillah ibn Zurâre el-Hemedânî)'den işittim, o Saîd ibn Cubeyr'den; o da tbn Abbâs(R)'tan olmak üzere şöyle tahdîs ediyordu: Peygamber (S):

— "Yâ Cibril! Senin bizi şu ziyaretinden daha çok ziyaret etmene ne mâni' oluyor?" diye sormuştu.

Bunun üzerine şu âyet indi: "Biz (elçiler) senin RabbHnin emri olmadıkça inmeyiz* Önümüzde, ardımızda ve ikisinin arasında ne varsa hepsi O'nundur. Senin Rabb*in unutkan değildir" (Meryem: 64).

tbn Abbâs: İşte bu kelâm, Muhammed(S)*e cevâb oldu, demiştir [114].

82-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) §öyle demiştir: Ben (bir gün) Rasûlullah'la beraber Medine'deki tarlalar içinde yürüyordum. Ra-sûlullah (S) hurma dalından bir deyneğe dayanıyordu. Derken Yahû-dîler'den bir topluluğa uğradı. Onların birtakımı diğer takımına:

— O'na ruhtan sorun, dedi. Bir takımı da:

— O'na ruhtan sormayın, dediler.

Netîcede Rasûlullah'a ruhtan sordular. Rasûlullah deyneği üzerine dayanarak dikeldi. Ben arkasında bulunuyordum. Ve ben Kendisine vahy indirilmekte olduğunu düşündüm. Sonunda Rasûlullah "Sana ruhu sorarlar. De ki: Rûh, RabbHmin ermindendir. Size az bir ilimden başkası verilmemiştir** (ei-tsrâ: 85) âyetini söyledi.

Bunun üzerine onların bâzısı, diğerlerine:

— Biz size, O'na birşey sormayınız! demiştik, dediler [115].

83-.......Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A*rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Azız ve Celîl olan Allah, ancak kendi yolunda cihâd etmek düşüncesi ve (Kur'ân'da gelen) kelimelerinin tasdiki niyeti kendisini cihâda çıkarıp da kendi yolunda cihâd eden mücâhide ya (şehîdlik suretiyle) onu cennete girdirmeyi veya sevâb ve ganimetle beraber içinden çıktığı meskenine salimen döndürmeyi tekeffül etmiştir'* [116].

84-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Bir adam Peygamber(S)'e geldi de:

— Kimi adam hanüyyet için (yânî şerefini korumak için) mukaatele eder, kimisi yiğitlik derecesi için mukaatele eder, kimisi de gösteriş için mukaatele eder. Şu hâlde bunların hangisinin mukaatelesi Allah yolundadır? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Her kim Allah'ın kelimesi (yânî Tevhîd kelimesi) daha yüce olsun diye kıtal ederse, işte onunkisi Allah yolundadır" buyurdu [117].

29- Yüce Allah'ın: "Bu Birşeyifn Olmasını) Dilediğimiz Zaman Sözümüz Ancak *Ohf Dememizden İbarettir; O Da Derhâl Oluverir" (En-Natu: 40> Kavli Babı [118]

85-.......el-Mugîre ibn Şu'be (R) şöyle demiştir; Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Ümmetimden bir kavim, Allah 'in emri kendilerine gelinceye (kıyamet kopuncaya) kadar dâima insanlar üzerine gâlib ve yüksek olmakta devam edecektir" [119].

86-.......Muâviye (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Ümmetimden, dâima Allah'ın emrini yerine getirmekte sabit, kendilerini yalanlayanların ve muhaliflerinin zarar veremeyeceği bir ümmet var olmakta devam edecektir. Tâ Allah'ın emri gelinceye"(kıyamet kopuncaya)

kadar, onlar hep bu doğru yol üzerinde sabit bulunacaklardır".

Mâlik ibn Yuhâmir: Ben Muâz ibn Cebel'den işittim. "Onlar (yâ-nî Allah'ın emrini ayakta tutan ümmet) Şam'dadır" diyordu, dedi.

Bunun üzerine Muâviye ibn Ebî Sufyân: Bu Mâlik ibnu Yuhâmir, Muâz ibn Cebel'den: "Bunlar Şam'dadırlar" derken işittiğim söylemektedir, demiştir [120].

87-.......Bize Nâfi' ibnu Cubeyr tahdîs etti ki, tbn Abbâs (R) şöyle demiştir: (Museylimetu'l-Kezzâb Medine'ye geldiğinde:

— Eğer Muhammed, kendisinden sonra beni halef kılarsa, kendisine uyarım! dedi.

Museylime, kavmi olan Benû Hanîfe kabîlesinden kalabalık bir hey'etle gelmişti. Peygamber (S) Museylime'nin yanına hatîbi Sabit ibn Şemmâs ile beraber gitmişti. Rasûlullah'ın elinde hurma dalından bir deynek bulunuyordu.) Peygamber, kavmi içinde oturan Museylime'nin tam karşısında durdu (onunla İslâm hakkında konuştu. Museylime, peygamberlikten bir hisse verilmesini istedi). RasûhıHah:

— "(Değil peygamberlikten bir pay;) şayet sen benden elimdeki şu deynek parçasını istesen, onu bile sana vermem! Sen de Allah 'm senin hakkındaki hüküm ve takdirini tecâvüz edemezsin, (O hüküm yalancı, maktul ve cehennemlik olmandır.) Eğersen bana ve Hakk'a arka dönüp muhalefet edersen, Allah seni muhakkak helak edecek-tir..." buyurdu [121].

88-.......Abdullah ibn Mesûd (R) şöyle demiştir: Ben bir kerresinde Peygamber'le beraber Medine'nin bâzı tarlaları içinde yürüyorduk. Peygamber (S) yanında bulunan hurma dalından bir deyneğine dayanıyordu. Derken biz Yahudiler'den bir topluluk üzerine tesadüf ettik. Onlardan birtakımı diğer takımına:

— O*na ruhtan sorun, dedi. Bir takımı da:

— O'na birşey sormayın. Belki bunun hakkında hoşlanmayacağınız bir cevâb getirir, dedi.

Bâzıları ise:

— Biz O'na muhakkak soracağız, dediler. Bunun üzerine onlardan biri ayağa kalktı da:

— Yâ Ebâ'l-Kaasım, rüh nedir? diye sordu.

Peygamber (S) sükût etti. Ben kendisine vahy verilmekte olduğunu bildim. Sonunda:

— "Sana ruhu sorarlar. De ki: Rûh, Rabb'imin ermindendir. Onlara az bir ilimden başkası verilmemiştir'* (ei-tsrâ: 85) âyetini söyledi.

Râvî el-A'meş: Bizim kıraatimizde böyle " Ve mâ ûtû(= Onlara verilmedi)" şeklindedir, dedi [122].

30- Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı:

"De ki: Rabb'imin sözleri için denizler mürekkeb olsa ve bir o kadar daha yardımcı olarak ilâve etsek, Rabb'imin

sözleri tükenmeden, o denizler tükenir" (el-Kehf: 109);

"Eğer yeryüzündeki (herbir) ağaç kalemler; deniz de arkasından yedi deniz daha kendisine yardım ederek (mürekkeb) olsa, yine Allah'ın kelimeleri tükenmez" (Lukmân: 27) [123];

Şübhesiz ki, Rdbb'iniz* gökleri ve Yer*i altı günde yaratan, sonra (emri) Arş üzerinde hükümrân olan Allah'tır. Kendisini durmayıp kovalayan gündüze geceyi, O bürüyüp örter. Güneş'i, Ay'ı, yıldızlan -hepsi de emrine ram olarak- yaratan O. Haberin olsun ki, yaratmak da, emretmek de O'na mahsûstur. Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın sânı ne kadar yücedir!" (el-A'râf: 54).

"Sahhara", "ZeDele" (yânî "Alçaltıp itaat ettirdi") demektir [124].

89-.......Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A*rec*den; oda Ebû

Hureyre(R)*den haber verdi ki» Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Allah, ancak evinden kendi yolunda cihâd etmek ve (Kur*ân'-da gelen) kelimelerini tasdik etmek niyeti çıkarıp da kendi yolunda cihâd eden mücâhid için, şehîdlik suretiyle onu cennete girdirmeyi yâhud nail olduğu sevâb ve ganimetle beraber evine salimen döndürmeyi tekeffül etmiştir" [125].

31- Bâb: Meşîe Ve İrâde Hakkındadır [126]:

"Allah dilemeyince siz dilemezsiniz" (el-lnsân: 30, et-Tekvîr: 29).

"De ki: Ey mülkün sahibi Allah, Sen mülkü kime dilersen ona verirsin, mülkü kimden dilersen ondan alırsın. Kimi dilersen onun kadrini yükseltir, kimi dilersen onu alçaltının. Hayır yalnız Senin elindedir. Şübhesiz Sen her şeye kaadirsin" (Âlu Imrân: 26).

"Hiçbirşey hakkında 'Ben bunu herhalde yann yapayım' deme. Meğer ki (sözünü) Allah'ın dilemesifne bağlamış olasın)" (el-Kehf: 23-24).

"Hakikat sen her sevdiğini hidâyete erdiremezsin. Fakat Allah 'tır ki, kimi dilerse ona hidâyet verir ve O, hidâyete erecekleri daha iyi bilendir" (el-Kasas: 56) [127].

Saîd ibnu'l-Müseyyeb, babası el-Müseyyeb ibn Hazn el-Kureşî el-Mahzûmî(R)'den bu âyetin Ebû Tâlib hakkında indiğini söylemiştir [128].

"... Allah size kolaylık diler, size güçlük istemez* (el-Bakara:185).

32- "Allah Size Kolaylık Diler, Size Güçlük Dilemez (El-Bakara: 185) Babı [129]

90-.......Enes ibn Mâlik (R), Rasûlullah (S) şöyle buyurdu, demiştir: "Sizler Allah 'a dua ettiğiniz zaman, duada istemeyi kesin yapın. Sakın herhangibiriniz:

Allah'ım, dilersen bana ver! diye söylemesin. (Azimle, kesinlikle istesin.) Çünkü Allah 'ı icbar edecek hiçbir kuvvet yoktur!" [130].

91-.......Alî ibn EbîTâlib (R) haber verdi ki, Rasûlullah (S) bir gece kendisine ve Rasûlullah'ın kızı Fâtima'ya gece ziyareti yapıp, onlara hitaben:

— "Sizler gece namazı kılmaz mısınız?" buyurmuştur. AK şöyle dedi: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Nefislerimiz Allah'ın elindedir. Bizi uyandırmak dilerse uyandırır, dedim.

Ben Rasûlullah'a böyle cevâb verince, bana hiçbir cevâb vermeyerek, hemen geri döndü. Sonra ben yüzünü bizden çevirirken, O*-nun elini dizine vurarak: "... İnsan ne kadar da çok cidalcidir" (ei-Kehf: 54) buyurduğunu işittim [131].

92-.......Bize Hilâl ibn AK, Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebü Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Mü'-min kişinin benzeri, bir sap üzerinde biten taze ekin gibidir. Rüzgâr ona hangi taraftan gelirse onu eğer de yaprağı diğer tarafa döner meyleder (fakat o yıkılmaz). Rüzgâr sakinleştiğinde yine doğrulur. İşte mü'min kişi de böyledir. O da belâ sebebiyle eğilir (fakat yıkılmaz). Haktan yüz çeviren kâfir kişinin benzeri ise sert ve dümdüz duran çam ve dağ servisi gibidir. Nihayet Allah onu dilediği zaman (bir se^ ferde) kırar devirir" [132].

93-.......ez-Zuhrî*den (şöyle demiştir): Bana Salim ibn Abdillah haber verdi ki, Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasû-lu!lah(S)*tan (şu temsîli) işittim. Kendisi minber üzerinde şöyle buyuruyordu: "Sizden evvel gelen ümmetlere nisbetle sizin dünyâda bekaamz (bütün güne nisbetle) ikindi namazından güneşin batmasına kadar (olan müddet pb\)dir. Tevrat ehline Tevrat verildi. Onlar gün yarı oluncaya kadar Tevrat'la amel ettiler. Sonra çalışmaktan âciz oldular. Kendilerine birer kırat birer kırat (olan gündelikleri) verildi. Sonra İncil sahihlerine încîl verildi. Onlar da ikindi namazı vaktine kadar İncil'le amel edip çatıştılar. Sonra âciz kaldılar (ve çalışmaktan vazgeçtiler). Onlara da birer kırat birer kırat (olan ücretleri) verildi. Sonra sizlere Kur 'ân verildi. Sizler de

Kur'ân'la güneş batıncaya kadar çalıştınız. Bundan dolayı size de ikişer kırat ikişer kırat (olarak ücret) verildi. Bunun üzerine Tevrat ehli:

— Ey Rabb'imiz! Bunlar bizden daha az çalıştılar, ve bizden daha çok ücret aldılar! dediler.

Allah Taâlâ:

— Ben sizin ücretlerinizden herhangi birşey eksik verip size zulmettim mi? buyurur.

Onlar:

— Hayır (gündeliğimizden eksik vermedin), derler. Allah da:

— İşte bu benim fadlımdır ki, ben onu dileyeceğim kimselere veririm! buyurur" [133].

94-.......Ubâde ibnu's-Sâmit (R) şöyle demiştir: Ben (Akabe gecesinde bey'at eden) nakîbler topluluğu içinde Rasûlullah ile bey*at ettim. Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Ben sizlerle şu şartlar üzerine bey'at ediyorum: Allah'a (ibâdette) hiçbirşeyi ortak etmemek, hırsızlık yapmamak, zina eylememek, çocuklarınızı öldürmemek, kendiliğinizden uyduracağınız hiçbir yalanla kimseye iftira etmemek, hiçbir ma'rûfişte bana isyan etmemek üzere. İçinizden verdiği bu ahd ve sözünde kim durursa, onun mükâfatı Allah 'in zimmet ve fadlı üzerinedir. Bu dediklerimden birini yapıp da ondan dolayı dünyâda yakalanıp cezalanırsa, bu ikaab ona bir keffârettir ve bir günâh temizleyicidir. Bunlardan birini yapıp da yaptığı fiili Allah Taâlâgiz-lerse, onun bu işi Allah'a kalır. Allah isterse ona azâb eder, isterse onu mağfiret eyler" [134].

95-.......Bize Vuheyb, Eyyüb'dan; o da Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: Allah'ın Peygamberi Süleyman Aleyhi'sselâmın altmış tane kadını vardı. "Ben bir gecede kadınlarım üzerine dolaşırım da onlardan herbir kadın muhakkak Allah yolunda savaşacak birer süvârî oğlan çocuğu doğurur" diye (/«-şâallah demeden) yemîn sözü söyledi. Hakîkaten kadınları üzerine dolaştı. Fakat kadınlardan hiçbiri doğurmadı, yalnız bir kadın

eksik doğumlu bir oğlan çocuğu doğurdu. Allah'ın Peygamberi Muhammed (S):

— "Eğer Süleyman Peygamber inşâallah diyerek yemininde bir istisna yapsaydı, kadınlardan herbir kadın muhakkak gebe kalır ve Allah yolunda savaşacak birer süvârî doğururdu9' buyurdu [135].

96-.......Bize Hâlid el-Hazzâ, îkrime'den; o da tbn Abbâs(R)'tan şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) bir A'râbî'nin yanına, ona hasta ziyareti yapmak üzere girdi ve:

— "Hastalığın zararsız geçmiş olsun, günâhlarını temizleyici bir keffârettir inşâallah'" duasında bulundu.

İbn Abbâs dedi ki: A'râbî:

— Günâhları temizleyici bir keffârettir. Fakat bu öyle geçici bir hastalık değildir. Bu yaşlı bir ihtiyar hasta üzerinde harareti kaynayan ve onu kabirleri ziyaret ettirecek olan humma hastalığıdır! dedi. Peygamber (S) de: — "Şu hâlde peki (öyle olsun)/" buyurdu [136].

97-.......Bize Huşeym ibn Buşeyr, Husayn ibn Abdirrahmân'dan; o da Abdullah ibn Ebî Katâde'den; o da babası Ebû Katâ-de(R)'den şöyle haber verdi: Bir seferde sahâbîler sabah namazını kılmaktan güneş çıkıncaya kadar uyuyakaldıktan zaman, Peygamber (S): "Şübhesiz Allah Taâlâ istediği zamanda sizin ruhlarınızı kab-zetti, yine istediği zamanda onları geri çevirdi" buyurdu.

Akabinde sahâbîler hacetlerini yerine getirdiler ve abdestlerini aldılar. Güneş doğup bembeyaz olduğu (yânî yükseldiği) zaman Peygamber kalktı ve sahâbîlere (cemâatle o geçen) namazını kıldırdı [137].

98-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Müslümanlardan bir adamla Yahûdîler'den bir adam birbiriyle sövüştü. Müslüman:

— Muhammed'i âlemler üzerine seçip tercih eden Allah'a yemîn ederim ki, dedi.

Bunu, yapmakta olduğu bir yeminde söyledi. Yahûdî olan kimse de:

— Musa'yı âlemler üzerine seçip tercîh eden Allah'a yemîn ederim ki, dedi.

Müslüman bu sırada elini kaldırıp Yahudi'nin yüzüne bir tokat vurdu. Bunun üzerine Yahûdî, Rasûlullah'a gitti. Kendisinin ve müs-lümân zâtın işinden olup biten şeyleri Rasûlullah'a haber verdi. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Beni Mûsâ üzerine hayrlıdır demeyiniz. Çünkü insanlar kıyamet gününde hep düşüp bayılacaklar. (Ben de bayılacağım.) Fakat ilk ayılan ben olacağım. O anda ben Musa'yı Arş'ın bir tarafına sıkıca tutunmuş bulacağım. Bilmiyorum, Mûsâ da bayılanların içinde idi de benden evvel mi ay ildi, yâhud baygınlıktan Allah'ın istisna ettiği kimselerden mi oldu?" buyurdu [138].

99-.......Bize Şu'be, Katâde'den haber verdi ki, Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûluüah (S) şöyle buyurdu: "Medine'ye Dec-câl gelecek, fakat meleklerin onu bekleyip korumakta olduklarını bulacak. Artık inşâaüah Medine'ye Deccâlde, tâûn da yaklaşmayacaktir" [139].

100-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Her peygamberin (kabul edilecek) bir duası vardır. Ben duamı inşâattan kıyamet günü ümmetime şefaat etmek için saklamak istiyorum" [140].

101-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Ben uyurken kendimi bir kuyu başında gördüm. Onun suyundan Allah'ın çekmemi istediği kadar su çektim. Sonra kovayı benden Ebû Kuhâfe'nin oğlu Ebû Bekr aldı. O da kuyudan bir yâ-hud iki kova su çekti. Onun çekişinde bir zayıflık ve güçlük vardı. Allah Ebû Bekr'i mağfiret eylesin. Sonra kovayı Umer aldı. Ve alınca bu kova Umer'in elinde büyük bir kovaya dönüştü. Ben, halk içinde Umer'in gördüğü işi görebilecek kuvvette ve mükemmellikte kâmil bir kişi göremedim. En sonu insanlar o meydanı develerin sulak ve eylek yeri edindiler" [141].

102-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kendisine birşey isteyen geldiği zaman -Ebû Mûsâ bazen de şöyle demiştir: Kendisine birşey isteyen yâhud da bir hacet sahibi geldiği zaman- etrafında bulunan sahâbîlerine:

— "(Bu kimsenin ihtiyâcının görülmesi hususunda) şefaat ediniz (bana delâlet ediniz), böylece sizlere de ücret ve sevâb verilin Bununla beraber Allah Taâlâ, Rasûlü'nün dili ile (yânî O'nun duâ ve istirhamı üzerine) dilediği şeyi yerine getirip infaz eder" buyururdu [142].

103-.......Hemmâm ibn Münebbih, Ebû Hureyre(R)'den işitti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Sizin herhangibiriniz duasında: 'Allah'ım, dilersen beni mağfiret eyle! Dilersen bana merhamet eyle! Dilersen bana rızık ver!* demesin. Azim ve kesinlikle (Yâ Rabb, beni mağfiret et, bana merhamet eyle! diye) duâ etsin. Çünkü Allah, dileyeceği herşeyi yapar, O'nu zorlayacak hiçbir kuvvet yoktur" [143].

104-.......Bize el-Evzâî tahdîs etti. Bana İbn Şihâb, Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe ibn Mes'ûd'dan; o da tbn Abbâs'tan tahdîs etti. îbn Abbâs (R) ile Hurr ibnu Kays ibn Hısn el-Fezârî, Mûsâ*nnı sahibi hakkında: "O, Hıdır mıdır?" diye mücâdele ettiler.

Bu sırada onların yanından Ubeyy ibn Ka'b el-Ensârî geçti. îbn Abbâs, Ka'b'ı çağırdı da:

— Ben ve şu arkadaşım, Mûsâ Peygamber'in buluşmak için yolunu sorup istemiş olduğu sahibi hakkında münâkaşa ettik. Sen Ra-sûlullah(S)'tan onun hâlini zikrederken birşey işittin mi? dedi.

Ubeyy ibn Ka'b:

— Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Mûsâ Peygamber İsrail oğullarından bir topluluk içinde bulunduğu sırada ona

bir adam geldi de:

— Senden daha âlim bir kimse bitiyor musun? diye sordu.

Mûsâ da:

— Hayır bilmiyorum, dedi. Bu cevâbı üzerine Musa'ya:

— Evet, benim kulum Hadır (Hızır) vardır (o senden bâzı hususlarda daha âlimdir), diye vahy verildi.

Bunun üzerine Mûsâ Peygamber o daha âlim olan kul ile buluşma yolunu istedi. Allah da ona (Hızır'ın mekânı ve buluşma yerine alâmet olmak üzere) balığı bir âyet, bir nişan kıldı. Ve Musa'ya:

— Yâ Mûsâ, balığı kaybettiğin zaman hemen geri dön. Çünkü sen o kula orada kavuşacaksın! denildi.

Artık Mûsâ balığın kaybolduğu denizin içinde balığın izini ta'-kîb edecek idi. Yola devam ettiler. Bir yerde Musa'nın hizmetçisi olan genç, Musa'ya:

— Ne dersin? Kayanın yanında barındığımız zaman (balığın denize düşüp hareket ettiğini görmüştüm;) ben balığı unuttum. Onu zikretmemi bana unutturan ancak şeytândır, dedi.

Mûsâ:

— Zâten istediğimiz bu idi, dedi.

Bunun üzerine kendi izlerine baka baka geriye döndüler. Sonunda taşın yanında Hadır'ı buldular. Hadır'la Musa'nın işinden Allah'ın el-Kehf Sûresi'nde hikâye ettiği şeyler oldu [144].

105-.......Bize Yûnus, îbn Şihâb'dan; o da Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) -Veda Haccı'nda Minâ'dan Mekke'ye inmek istediğinde-: "Yârın inşâattan Kinâne oğulları yurduna ineriz ki, orada Kureyş ile Kinâne oğulları küfr üzerine ahid yapmışlardı" buyurmuştur.

Rasûlullah, Kinâne oğulları hayfı demekle, Muhassab mevkiini kasdediyordu [145].

106-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Tâif ehlini

muhasara etti de onları fethedemeyince:

— "înşâaltah yarın Medîne'ye döneceğiz*' buyurdu. Müslümanlar:

— Onların kalelerini fethetmeden nasıl döneriz?! dediler. (Bu i'tirâz üzerine) Peygamber:

— "Öyle ise yarın harbe hazır olun!" buyurdu.

Ertesi gün harbe giriştiler. (Düşmanın çetin müdâfaa harbi yapmasından) sahâbîlere çok yaralar isabet etti. Bunun üzerine Peygamber:

— "İnşâattah yarın döneceğiz!" buyurdu.

Bu defa bu dönme kararı sahâbîleri sevindirmiş gibi oldu. Rasûlullah da sahâbîlerin bu sevinmelerinden gülümsedi [146].

33- Yüce Allah'ın: Nezdinde Kendisine İzin Verdiği Kimselerden Başkasının Şefaati Fayda Etmez* Nihayet Kalblerinden Korku Giderildiği Zaman 'Rabb'iniz Ne Buyurdu?' Derler. * Hakkı (Söyledi)9 Derler. O Çok Yüce, Çok Büyüktür" (Sebe: 23) Kavli Babı

Burada "Rabb'iniz ne yarattı?" demedi (de "Rabb'iniz ne buyurdu?" dedi [147].

Ve zikri ulu Allah şöyle buyurdu:

"O'nun izni olmadıkça nezdinde şefaat edecek kim?" (el-Bakara: 255).

Mesrûk, İbn Mes'ûd'dan şöyle söyledi:

Allah vahy ile kelâm ettiği zaman gökler ahâlîsi birşey işitirler. Meleklerin kalblerinden korku giderildiği ve ses

sakin olduğunda, onlar bu sesin Rabb'leri tarafından olan hakk olduğunu tanırlar. Ve birbirlerine: "Rabb'iniz ne buyurdu?" diye nida ederler. Onlar da:

"Hakkı buyurdu" derler [148].

Ve Câbir ibn Abdilİah'tan zikrolunuyor ki, Abdullah ibn Uneys el-Ensârî şöyle demişti*: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle Duyuruyordu:

"Allah kıyamet gününde kulları toplar da onlara uzak olanın yakın olan kimsenin işitmesi gibi işiteceği bir ses

ile nida eder: Melik ancak benim! Deyyân (yânî karşılık verici) ancak benim! buyurur'*.

107- Bize Alî ibn Abdillah tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan; o da îkrime'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) bu hadîsi Peygamber'e ulaştırır: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Allah Taâlâ semâdaki meleklere bir emrin infaz olunmasını hükmettiği zaman düz bir taş üstünde hareket ettirilen zincir sesi gibi heybetli olan bu ilâhî hükme, melekler tamâmiyle boyun eğerek (korku ile) kanatlarını birbirine vururlar. Gönüllerinden bu korku gidince

melekler, Cebrail ve Mîkâîl gibi Mukarreb Meleklerde:

— Rabb'iniz ne söyledi? diye sorarlar. Mukarreb Melekler de:

— Allah ancak hakkı buyurdu. Allah yücedir. Allah büyüktür!

derler".

Alî ibn Medînî ve Sufyân ibn UyeyneMen başkası "Fâ"mn fet-hasıyle "Safavânin" diye söylemişlerdir.

AB ibnu'l-Medînî şöyle dedi: Ve bize Sufyân tahdîs etti. Bize Amr, Îkrime'den; o da Ebû Hureyre'den bu hadîsi tahdîs etti.

Sufyân şöyle dedi: Amr şöyle dedi: Ben îkrime'den işittim: Bize Ebû Hureyre tahdîs etti.

Alî ibn Medînî şöyle dedi: Ben Sufyân'a söyledim. O:

— Ben İkrime'den işittim, dedi; o da: Ben Ebû Hureyre'den işittim dedi, dedim.

Oda:

— Evet (hadîs böyle de geldi), dedi. Alî dedi ki: Ben Sufyân'a: '

— Bir insan Amr'dan; o da îkrime'den; o da Ebû Hureyre'den rivayet etti ki, o bunu Peygamber'e yükseltiyordu. Peygamber "Fuzzia" şeklinde okumuştur, dedim.

Sufyân:

— Amr da böyle okudu. O bunu îkrime'den böyle mi işitti, yâ-hud kendisi nefsinden böyle mi okudu, bilmiyorum? dedi.

Sufyân:

— Bu, bizim kirâatimizdir, dedi [149].

108-.......Ibn Şihâb'dan (şöyle demiştir): Bana Ebû Seleme ibn Abdirrahmân haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle der idi: Rasû-lullah (S) şöyle buyurdu:

"Allah Kur'ânU tegannf etmekte olan bir peygamberi dinlediği kadar hiçbir şeyi dinlemedi".

Ebû Hureyre'nin bir arkadaşı: "Tegannt" ile "Kur'ân'ı aşikâre okumakta olan" demeyi kasdeder, dedi [150].

109-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Azîz, Celîl Allah kıyamet günü:

— Yâ Âdem! diye nida eder. Âdem de:

— Lebbeyke ve sa *deyke (= Yâ Rabb, emrine tekrar tekrar icabet ve emrini yerine getirmeye dâima hazırım)/ diyecek.

Allah, Âdem'e bir ses ile:

— Allah sana zürriyetinden cehenneme gidecek bir topluluğu çıkarmanı emrediyor! diye nida edecek" [151].

110-.......Âişe (R): Ben, Peygambef(S)*in kadınlarından hiçbirisi hakkında Hadîce'ye karşı kıskançlığım derecesinde kıskanç değildim. Yemîn olsun, Rabb'i Peygamber'e, HadîcVye cennette bir ev ile müjde vermesini emretmiştir, dedi [152].

34- Yüce Rabb'in Cibril İle Kelâmı Ve Allah'ın Meleklere Nidası Babı [153]

Ebû Ubeyde Ma'm er ibnu'l-Müsennâ:

"înneke le-tulakkâ'l-Kur*âne... ^Şübhesiz bu Kur'ân sana Haktm, Alîm tarafından veriliyor" (en-Neml: 6)

"Bu Kur'ân sana ilkaa olunuyor, sen de onu telâkki ediyorsun, yânî sen onu meleklerden alıyorsun demektir.

"Ve telakkaa Âdemu min Rabbihi kettmâtin = Derken Âdem Rabb'inden kelimeler belleyip aldı..." (el-Bakara: 37) kavli de bunun benzeridir, demiştir.

111-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Allah Tebâreke ve Taâlâ bir kulu sevdiği zaman Cibril'e:

— Allah fulân kulu sevmiştir, onu sen de sev! diye nida eder. Cibril de o kulu sever. Sonra Cibril gök halkına:

— Allah fulân kulu sevmiştir, sizler de onu sevin! diye nida eder. Gök ahâlîsi de o kulu severler. Ve Yer ahâlîsi arasında da o kimse için (gönüllerine) bir kabul konulur" [154].

112- Bize Kuteybe ibn Saîd, Mâlik'ten; o da Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-Vrec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "(Her gün) birtakım melekler geceleyin, diğer birtakım melekler de gündüzleyin birbirinin akabinde size gelirler. Bunlar ikindi ile sabah namazlarında bir yere gelip birleşirler. Sonra (evvelce) içinizde kalmış olanlar semâya çıkarlar. Rabb'leri kullarının hâllerini en iyi bilirken (yine) o meleklere:

— Kullarımı ne hâlde bıraktınız? diye sorar.

Onlar da:

— Onları namaz kılarlarken bıraktık, nitekim namaz kılarlarken

bulmuştuk, cevâbını verirler" [155].

113-.......Bize Şu'be, Vâsü el-Ahdeb'den tahdîs etti ki, el-Ma'rûr şöyle demiştir: Ben Ebû Zerr (Cundeb ibn Zurâre -R)*den işittim, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Cibrtl bana geldi ve bana:

— Allah'a hiçbirşeyi ortak kılmayarak Ölen her kişi cennete girer! diye müjdeledi.

Ben:

— Yâ Cibril, bu kimse hırsızlık yapsa, zina etse de mi? diye sordum.

Cibril:

— (Evet.) Hırsızlık yapmış ve zina etmiş olsa da (cennete girer)/ diye cevâb verdi" [156].

35- Yüce Allah'ın: "Bununla Beraber Allah Sana İndirdiği (Kur*Ân) İle Şâhidttk Eder Ki, O Bunu Kendi İlmiyle İndirmiştir. Melekler De Şâhidlik Ederler. Hakîkî Şahid Olmak Bakunındansa, Allah Yeter" (En-Nisâ: İ66> Kavli Babı [157]

Müfessir Mucâhid ibn Cebr: "(Allah, yedi göğü ve yerden de onların mislini yaratmış olandır.) Emr bütün bunların arasında durmadan iner durur..." (et-Talâk: 12) kavli hakkında: "Emr91, yedinci semâ ile yedinci Arz arasında iner durur, demiştir [158].

114-.......el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Yâ fulan! Yatağına girdiğinde şu duayı şöyle:

Allah'ım! Kendimi Sana tesltm ettim. Yüzümü Sana çevirdim, işimi Sana ısmarladım, sırtımı Sana dayadım. Seni dilerim ve Sen'-den korkarım. Sen'den başka sığınacak, Sen'den başka kurtaracak yoktur. Kurtulma ve koruma ancak Sana âiddir. Ben Sen'in indirdiğin Kitâb'na inandım ve gönderdiğin Peygamber'ine îmân ettim!

Eğer sen o gecende ölecek olursan, fıtrat (yânî îslâm Dîni) üzere ölürsün, eğer sabaha çıkarsan, sevaba isabet etmiş olursun" [159].

115-.......Abdullah ibn Ebî Evfa (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Ahzâb gününde (müşrikler aleyhine) şöyle duâ etti: "Yâ Allah! Ey Kitâb'ı indiren, ey hesabı çabuk olan Allah'ım! Şu toplanıp gelmiş düşman kabilelerini dağıt,

onların topluluklarım kır, irâdelerini sars!"

el-Humeydî şunu ziyâde etti: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Bize İbnu Ebî Hâlid tahdîs etti. Ben Abdullah ibn Ebî Evfâ'dan işittim; ben Peygamber(S)'den işittim [160].

116- Bize Müsedded, Huşeym'den; o da Ebû Bişr'den; o da Şa-îd ibn Cubeyr'den; o da Ibn Abbâs(R)'tan tahdîs etti. O: "...Namazında pek bağırma, sesini o kadar kısma da. ikisinin arası bir yol tut *' (ei-lsrâ: no) âyeti, Rasûlullah (S) Mekke'de gizli yaşamakta iken indirildi. Fakat Rasûlullah, sahâbîleriyle namaz kıldığı zaman Kur'ân okurken sesini yükseltir, müşrikler ise O'nun sesini işitirler de hem Kur'ân'a, hem Kur'ân'ı indirene, hem de Kur'ân kendisine gelmiş olana söverlerdi. Yüce Allah: "Namazında pek bağırma, sesini o kadar kısma da", yânî, "Namazında kıraatini çok açıklama, sonra müşrikler işitirler. Ve sesini sahâbîlerinden gizli de yapma. Sonra onlara işit-tiremezsin. Bunun ikisi arası bir yol tut, pek bağırmayarak onlara işittir ki, onlar Kur'ân'ı Sen'den alabilsinler" buyurdu [161].

36- Yüce Allah'ın: "Onlar Allah'ın Kelâmım Değiştirmelerini İsterler..." (El-Feth: 15) Kavli Babı

"Hakîkaten o, hakk ile bâtılı katı ay ir deden bir sözdür": Haktır; **O bir şaka değildir" (et-Tânk: 13): **O oyun ve eğlence değildir" [162].

117-.......ez-Zuhrîbize Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir Peygamber (S) şöyle dedi: "Yüce Allah: Âdem oğlu dehre söverek beni ezalarıdır ir. Hâlbuki ben dehr*-im (yânî dehrin yaratanıyım). Her emr benim elimdedir. Geceyi gündüzü ben arka arkaya getiririm! buyurdu" [163].

118-....... Bize el-A'meş, Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle demiştir: "Azîz ve Ce-lîl olan Allah şöyle buyurur: Oruç benim içindir. Onun mükâfatını ancak ben veririm. Oruçlu kişi şehvetini, yemesini, içmesini benim için terkeder. Oruç bir kalkandır. Oruçlu için iki sevinç vardır: Biri iftar ederkenki sevinç, biri de (kıyamet günü) Rabb'ine kavuşurken-ki sevinç. Yemîn olsun ki, oruçlu ağzın açlık kokusu Allah katında misk kokusundan daha temizdir [164].

119-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Eyyûb Peygamber çıplak olarak yıkandığı sırada üzerine altından birçok çekirgeler düştü. Eyyûb da avuç avuç alıp elbisesinin içine atmağa başladı. Rabb'i ona:

— Yâ Eyyûb! Ben seni şu görmekte olduğun şeylerden zengin kılmamış mı idim? diye nida edince:

— Evet yâ Rabb (beni zengin kılmıştın). Lâkin Sen'in bereketinden müstağni kalacağım yok! cevâbını verdi [165].

120-.......Bana Mâlik, îbn Şihâb'.dan; o da Ebû Abdillah el-Egarr'dan; o da Ebû Hureyre(R)*den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle demiştir: "Rabb'imiz Tebâreke ve Taâlâ her gece, gecenin son üçte biri kaldığında dünyâ semâsına iner de: Bana kim duâ eder ki, onun duasına icabet edeyim! Benden kim hacet ister ki, dileğini vereyim! Benden kim mağfiret ister ki, onu mağfiret edeyim! buyurur" [166].

121-.......Bize Ebu'z-Zinâd tahdîs etti. Ona da el-A'rec tahdîs etmiştir. O da Ebû Hureyre(R)'den işitmiştir. O da Rasûlullah(S)'tan: "Bizler (dünyâda) en sonra gelenleriz, kıyamet gününde ise en başa geçecek olanlarız*' buyururken işitmiştir.

Bu "Bize Ebû'l-Yemân tahdîs etti" isnâdıyle gelen hadîsin sonunda: Allah: "Ey kulum, sen in/âk et, ben de sana infak edeyim" buyurdu, demiştir [167].

122-.......Bize îbnu Fudayl, Umâre'den; o da Ebû ZurVdan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti: (Cibril, Pegamber'e geldi ve:) "İşte şu Hadtce'dir. Sana içinde bir yiyecek bulunan bir kap yâhud içinde bir içecek şey bulunan bir kap getirdi. Ona Rabb'i tarafından selâm söyle ve kendisini, cennette gürültü ve yorulmak bulunmayan inciden yapılmış bir beytle müjdele! dedi" [168].

123-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle demiştir: "Allah Taâlâ: Ben iyi kullarım için hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşer kalbine gelmeyen birtakım ni'metler hazırladım, buyurdu" [169].

124-.......Bize Süleyman el-Ahvel haber verdi ki, ona da Tâvûs haber vermiştir. O da İbn Abbâs(R)'tan şöyle derken işitmiştir: Peygamber (S) geceden bir kısmında tehecctid namazı kıldığında şöyle derdi:

"Allah'ım, her hamd Sen'in içindir. Sen göklerin ve Yer'in nurusun. Hamd Sana mahsûstur. Sen göklerin ve Yer'in daimî tedbîr edicisisin. Hamd Sana mahsûstur. Sen göklerin, Yer'in ve bunlardaki herşeyin Rabb'isin. Sen Hakk'sın. Va'din de haktır. Sen'insözün de ancak haktır. Sana kavuşmak haktır. Cennet haktır. Cehennem de haktır. Peygamberler de haktır. Kıyametin kopması da haktır. Allah 'im! Ben kendimi yalnız Sana teslîm ettim. Yalnız Sana îmân ettim. Yalnız Sana güvenip dayandım. Yalnız Sana yöneldim. Yalnız Sana dayanarak mücâdele ettim. Aramızda yalnız Seni hakem kıldım. Benim önceden işlediğim, sonra işlerim sandığım, gizli yaptığım ve açıktan işlediğim bütün günâhlarımı mağfiret eyle. ibâdete lâyık tanrı ancak Sen'sin. Sen'den başka hiçbir ilâh yoktur*' [170].

125-.......Bize Yûnus ibn Yezîd el-Eylî tahdîs edip şöyle dedi; Ben ez-Zuhrî'den işittim, şöyle dedi: Ben Urve ibnu'z-Zubeyr'den, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den, Alkame ibn Vakkaas'tan ve Ubeydullah ibn Abdillah'tan, iftira ehlinin Peygamberin zevcesi Âişe hakkında dediklerini dedikleri ve Allah'ın da iftiracıların dediklerinden onu temize çıkardığı zamanki hadîsini işittim.

Bunlardan herbiri bana Âişe'den tahdîs ettiği hadîsten bir taifeyi tahdîs etti. Âişe (R) hadîsinin sonunda şöyle demiştir:

— Allah'a yemîn ederim ki, Allah'ın benim berâetim hakkında tilâvet edilecek bir vahy indireceğini hiç zannetmezdim. Ve elbette benim sânım, benim nefsimde Allah'ın benim hakkımda tilâvet edilecek bir emirle tekellüm etmesinden çok hakîr idi. Fakat ben Rasûlullah'ın uykuda bir ru'yâ görmesini ve Allah'ın beni o ru'yâ ile temize çıkaracağını ümîd ediyordum. Nihayet Yüce Allah şu on âyeti indirdi: "O uydurma haberi getirenler içinizden bir zümredir. Onu sizin için bir serr sanmayın. BiVakis o, sizin için bir hayırdır. Onlardan herkese kazandığı günâh vardır. Onlardan büyüğünü üzerine olan adam: en büyük azâb onundur.,," (en-Nün 11-21) [171].

126-.......Bize el-Mugîre ibnu Abdirrahmân, Ebu*z-Zinâd*dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlul-lah (S) şöyle demiştir: "Yüce Allah (kullarının hasene ve seyyielerini yazmağa me'mûr olan meleklerine) her zaman şöyle buyurur: Kulum fena bir iş yapmak istediğinde hemen bu irâdesini defterine yazmayınız, tâ bu irâdesini gerçekleştirip o fiili yapıncaya kadar bekleyiniz. Eğer o fenalığı yaparsa, o yaptığı fenalığın bir mislini yazınız. Eğer benden çekinerek yapmaz, bırakırsa, bu defa onun hesabına bir hasene yazınız- Bir de kulum bir güzel iş yapmak ister de (herhangibir sebeble) yapamazsa, ona bu güzel niyetine mükâfat olarak bir hasene yazınız. Eğer yaparsa, yaptığı o işin mükâfatını on mislinden ye-diyüz katına kadar yazınız" [172].

127-.......Bana Süleyman ibn Bilâl, Muâviye ibn Muzerrid'den; o da Saîd ibn Yesâr'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Ra-sûlullah (S) şöyle demiştir: "Allah Taâlâ, mahlûkları yaratıp bunu tamamladığı zaman, rahim (hısımlık) ayağa kalktı. Yüce Allah ona:

— Ne dersin? buyurdu.

Rahim:

— Yâ Rabb! Bu kıyam ve ilticam, hısımlığı kesmekten Sana sığınmak makaamıdır (Sana sığınıyorum), dedi.

Yüce Allah:

— Ey rahim, sen razı olmuyor musun? Seni ekleyip hakkını veren kimseye ben de ihsanımı ekleyip mükâfatını vereyim, seninle ilgiyi kesip hakkını tanımayanı ben de ilgiyi azaltıp cezalandırayım! buyurdu.

Rahim de:

~ Evet razıyım, dedi.

Allah Taâlâ da:

— İşte rahimin hakkını gözetenlerle gözetmeyenlerin hâli böyle

olacaktır! buyurdu".

Bundan sonra Ebû Hureyre: "Demek, idareyi ve hâkimiyeti ele alırsanız» hemen yeryüzünde fesâd çıkaracak, akrabalık münâsebetlerinizi bile parçalayıp keseceksiniz, öyle mi?" (Muhammed: 22) [173].

128-.......Zeyd ibn Hâlid (R) şöyle demiştir: Peygamber'in duâsıyle yağmura kavuştuk. Peygamber (S) dedi ki: "Allah Taâlâ: Kullarımdan kimi bana kâfir, kimi de bana mü'min olarak sabahı etti... buyurdu" [174].

129-.......Bana Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'recfden; o da Ebû Hureyre(R)*den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle demiştir: "Allah Taâlâ: Kulum bana kavuşmayı arzu ettiği zaman, ben de ona kavuşmayı arzu ederim. Kulum bana kavuşmayı istemediği zaman ben de ona kavuşmayı istemem! buyurdu" [175].

130-.......Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Allah Taâlâ: Ben kulumun beni zannı yanındayım, buyurdu'* demiştir [176].

131-.......Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Asla hiçbir hayır yapmamış olan bir adam (kendi ailesine hitaben: Bu vücûd) Öldüğü zaman siz onu yakın. Sonra külünün yarısını kara tarafına (rüzgârla) tozutup uçurun, yarısını da deniz içine doğru tozutun. Allah 'a yemîn ederim ki, eğer Allah onu ele geçirmeğe kaadir olursa, onu muhakkak âlemlerden hiçbir kimseye tatbik etmediği bir azabla azablandırocaktır, dedi.

(Bu kimse Öldüğü zaman emrettiği işleri yaptılar.) Neticede Allah denize emretti, deniz kendisinde bulunan kul zerrelerini topladı. Allah karaya emretti, o da hemen kendisinde bulunan zerreleri topladı. Sonra Allah o kimseye;

— Bunu niçin yaptın? diye sordu. O zât:

— Sen'den korktuğumdan dolayı yâ Rabb! Hâlbuki Sen en iyi

bilensin! dedi.

Bunun üzerine Allah o kimseyi mağfiret eyledi" [177].

132-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyurdu: "Bir kula (bilmeyerek) bir günâh isabet edip veya bilerek bir günâh işleyip de [178]:

— Yâ Rabb, ben (bilerek) bir günâh işledim, yâhud (bilmeyerek) ben bir günâha uğramış oldum, kusurumu af\ ve mağfiret eyle! diye (günâhını i'tirâf ve) niyaz ederse, o kulun Rabb'i:

— Demek ki kulum (dilerse) günâhını affedecek, (dilerse) cezalandıracak muhakkak bir Rabb 7 olduğunu bildi. Şu hâlde ben de kulumu mağfiret ettim! buyurur.

Sonra bu kul Allah'ın dilediği kadar bir zaman (günahsız) yaşar. Sonra bir günâh daha isabet edip veya bir günâh işleyip de;

— Yâ Rabb! Ben (bilerek) bir günâh işledim, yâhud (bilmeyerek) bir günâha uğradım. Kusurumu afv ve mağfiret eyle! diye niyaz ederse, o kulun Rabb'i:

— Demek ki, kulum günâhını affedecek veya cezalandıracak bir Rabb'i

bulunduğunu gereği gibi bildi. Şu hâlde ben de bu kulumu mağfiret ettim! buyurur.

Sonra bu kul Allah 'in dilediği kadar bir zaman günahsız yaşar. Sonra bir günâha isabet edip veya günâh işleyip de:

— Yâ Rabb! Ben bir günâh işledim veya bir günâha uğradım, kusurumu afv ve mağfiret eyle! diye niyaz ederse, o kulun Rabb'i:

— Demek ki, kulum günâhını affedecek veya cezalandıracak bir Rabb'i bulunduğunu gereği gibi bildi. Şu hâlde ben de bu kulumu mağfiret ettim! buyurur.

Sonra bu kul Allah 'in dilediği kadar bir zaman günahsız yaşar. Sonra bir günâha isabet edip veya günâh işleyip de:

— Yâ Rabb! Ben bir günâh işledim veya bir günâha uğradım, kusurumu afv ve mağfiret eyle! diye Allah'a yalvanrsa, o kulun Rabb'i:

— Demek ki, kulum günâhını affedecek veya cezalandıracak bir Rabb'i olduğunu bildi, ben de üç defa kendisini afv ve mağfiret ettim. Artık (günâh işlediğinde tevbe etmesini bilen) bu kulum dilediği işi işlesin! buyurur" [179].

181

133-.......Bize Katâde, Ukbe ibnu Abdilgâfır'den; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)*den tahdîs etti. Peygamber (S) geçmiş insanlar içinde yâhud sizden evvelki milletler içinde bir adamı zikretti de bir kelime söyledi. Yânı "Allah o adama mal ve evlâd verdi. Nihayet ona vefat zamanı yaklaştığında, oğullarına hitaben:

— Ben size nasıl bir baba oldum? diye sordu.

Oğullan:

— Sen bize hayırlı bir baba oldun, dediler.

Adam:

— Şu muhakkak ki, bu baba A ilah yanında önden bir hayır göndermedi

yâhud bir hayır biriktirmedi. Şübhesiz Allah (tevhîdden başka hiçbir hayrı olmayan) bu zâtı ele geçirdiğinde, ona dzâb edecektir. Şimdi bakınız! Ben öldüğüm zaman sizler beni kömür oluncaya kadar yakınız. Sonra beni ezip öğütünüz -yâhud: beni toz yapınız, dedi-. Sonra rüzgârı şiddetli esen bir gün olunca, benim tozlarımı bu şiddetli rüzgârın içinde uçurup dağıtın! dedi".

Allah'ın Peygamberi şöyle dedi: "O adam, Rabb 'ime yemin olsun, bu dediklerimi muhakkak yapacaksınız diye, oğullarından mî-sâklarını, yânf taahhüdlerini aldı. Onlar da babalan öldükten sonra onun vasiyet ettiği işleri yaptılar. Sonra onun tozlarını rüzgârı şiddetli esen bir günde uçurup dağıttılar. Azız ve Celîl olan A Hah o tozlara 'Ol!'emrini verdi. Derhâl o tozlar ayakta dikilen bir adam oluverdi. Allah:

— Ey kulum! Sen 'in bu yaptığın işleri yapmana seni sevkeden nedir? diye sordu.

O zât:

— Sen'in korkun, yâhud Sen'den korkmaktır, dedi. Allah:

— Kusuru, elden kaçan fırsatı Allah'ın merhamet etmesi telâfi eder -yâhud diğer bir kerre de: Kusuru, elden kaçan fırsatı Allah korkusundan başkası telâfi edemez-, buyurdu".

Râvî Süleyman et-Teymî şöyle dedi: Ben bu hadîsi EbÛ Usmân en-Nehdfye tahdîs ettim de o: Ben bunu Selmân el-Fârisî'den işittim. Şu kadar var ki, o bunda "Beni deniz içine tozutup dağıtınız" fıkrasını ziyâde etti yâhud onun tahdîs ettiği gibi söyledi [180].

134- Bize Müsâ tahdîs etti. Bize Mu'temir tahdîs edip "Lem yebteir-Hayır göndermedi" dedi.

Râvî Halîfe de şöyle dedi: Bize Mu'temir tahdîs etti de "Ve lem yebteiz" kelimesini söyledi. Katâde bunu "Biriktirmedi" diye tefsîr etti [181].

37- Azîz Ve Celîl Olan Rabb'in Kıyamet Gününde Peygamberlerle Ve

Diğerleriyle Kelâm Etmesi Babı [182]

135-.......Bize Ebû Bekr ibnu Ayyaş tahdîs etti ki, Humeyd et-Tavîl şöyle demiştir: Ben Enes(ibn Mâlik- R)*ten işittim, şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Kıyamet günü olduğunda (Allah tarafından) umûmî şefaate ben me'mûr edilirim.

Ben:

— Yâ Rabbi, kalbinde hardal tanesi kadar îmânı olanları cennete koy! diye niyaz ederim.

Bunlar cennete girerler. Sonra ben:

— Yâ Rabbi, kalbinde hardal tanesinden daha az îmânı olanları da cennete koy! diye şefaat ederim".

Enes ibn Mâlik: {"Az bir şey" dediği sırada) ben Rasûlullah'ın parmaklarına bakar gibi idim (O, parmaklarım birbirine yumarak azlığa işaret ediyordu), demiştir [183].

136-.......Bize Ma'bed ibnu Hilâl el-Anezî tahdîs edip şöyle dedi: Biz Basra ahâlîsinden birkaç kişi bir araya toplandık da Enes ibn Mâ-lık'ı ziyarete gittik. Bizimle beraber Sabit ei-Bunânî de gitmişti. Sâbit bize Eneslen "Büyük Şefaat Hadîsi"ni sorduracaktı. Enes Basra'ya iki fersah mesafede bulunan Zaviye mevkiindeki kasrında ikaamet ediyordu. Ziyaretimiz Enes'in Duhâ namazı kıldığı bir zamana tesadüf etmişti. Biz içeri girmeye izin istedik. Bize izin verdi. Verilen izin üzerine biz Enes ibn Mâlik'in huzuruna girdik.

Enes bir minder üzerinde oturuyordu. Girerken biz Sâbit'e, Şefaat Hadîsi'nden önce hiçbirşey sormamasını tenbîh etmiştik. O da:

— Yâ Ebâ Hamza! Bu Basralı kardeşlerimiz size Şefaat Hadî-si'ni sormaya geldiler, dedi.

Bunun üzerine Enes:

— Bize Muhammed (S) tahdîs edip şöyle buyurdu:

"Kıyamet günü olduğu zaman insanlar birbiri üzerine dalgalanıp çalkalanırlar. Nihayet Âdem'e gelirler de:

— Rabb 'in huzurunda bize şefaat et! derler. O da:

— Ben buna ehil değilim. Fakat sizler İbrahim'e gidin. Çünkü o, Hatîlullah'tır der".

Dedi ki: "Sonra İbrahim'e gelirler. O da:

— Ben buna ehil değilim. Fakat siz Mûsâ 'ya gidin. Çünkü o Ke-lîmullah'tır (yânı Allah'ın kelâm ettiği peygamberdir), der.

Akabinde insanlar Musa'ya gelirler. O da:

— Ben buna ehil değilim. Lâkin sizler isa'ya gidin. Çünkü o Allah'ın Ruhu ve Kelimesi'dir, der.

fsâ'ya gelirler. O da:

~ Ben buna ehil değilim. Lâkin siz Muhammed(S)'e gidin, der.

İnsanlar bana gelirler. Ben de:

— Ben onun için{yaidX\\m\ş)imdir, derim.

Hemen gider, Rabb'imin huzuruna izin isterim. Bana izin verilir. Bana şimdi hatırlayamadığım, Kendisine yapacağım birtakım hamdler ilham eder. Ben bu hamdlerle hamdederim ve Kendisine secdeye kapanırım. Bana:

— Yâ Muhammed! Başını kaldır, söyle, sözün dinlenir; iste, isteğin sana verilir; şefaat et, şefaatin kabul edilir! buyurulur.

Bunun üzerine ben:

— Yâ Rabb! Ümmetimi, ümmetimi! diye şefaat dilerim. Bana:

— Git, kalbinde bir arpa ağırlığı kadar îmân bulunan kimseleri oradan çıkar! denilir.

Ben de gider bunu yaparım.

Sonra yine Rabb'ime döner, bu hamdlerle hamdederim. Sonra Rabb'ime secdeye kapanırım. Bana:

— Yâ Muhammedi Başım kaldır, söyle, sözün dinlenir; iste, sana verilir; şefaat et, şefaatin kabul olunur! denilir.

Bunun üzerine ben:

— Yâ Rabbi! Ümmetimi, ümmetimi! diye şefaat dilerim. Bana:

— Git, kalbinde bir zerre ağırlığınca yâhud hardal tanesi kadar îmân bulunanları oradan çıkar! denilir.

Ben gider, bunu yaparım. Sonra döner yine bu hamdler ile Rabb'-ime hamd ederim. Sonra O*na secdeye kapanırım. Bana:

— Yâ Muhammedi Başını kaldır, söyle, sözün dinlenir; işte, isteğin sana verilir, şefaat et, şefaatin kabul edilir! buyurulur.

Bunun üzerine ben:

— Yâ Rabbi! Ümmetimi, ümmetimi! diye şefaat dilerim. Bana:

— Git, kalbinde bir hardal tanesi ağırlığından daha az, daha az, daha az îmân bulunan kim varsa, onları da ateşten çıkar! buyurur.

Ben hemen gider bunu yaparım*'.

Ma'bed şöyle dedi: Akabinde biz Enes'in yanından çıktığımızda ben arkadaşlarımızdan bâzısına:

— Biz Hasen el-Basrî'nin yanına uğrasak. O, Ebû Halîfe et-Tâî'nin evinde (Haccâc'ın zulmünden) gizlenmiş bir hâlde bulunmaktadır, dedim.

Enes ibn Mâlik'in bize tahdîs ettiği hadîsle Hasen'in yanına vardık. Ona selâm verdik. Bize izin verdi. Biz ona:

— Yâ Ebâ Saîd! Biz kardeşin Enes ibn Mâlik'in yanından geldik. Şefaat hakkında bize tahdîs ettiği hadîsin benzerini hiç duymamıştık, dedik.

O:

— Devam edin, hadîsi söyleyin! dedi.

Biz de ona bu hadîsi tahdîs ettik. Hadîs bu son noktaya ulaşınca Hasen bize:

— Devam edin, daha söyleyin! dedi. Biz de ona:

— Enes bize daha fazla artırmadı, dedik. O da bize şunları söyledi:

— Yemîn olsun o bunu bana yirmi sene önce tahdîs etmişti. Kendisi o günlerde bütün hafızasını ve kuvvetini toplamış hâldeydi. Şimdi ise bir kısım şeyi terketmiştir. O bunu unuttu mu yoksa güvenip dayanırsınız diye sizlere tahdîs etmeyi kerîh mi gördü, bilmiyorum, dedi.

Biz de ona:

— Yâ Ebâ Saîd! Bize sen tahdîs et, dedik. Bunun üzerine güldü ve:

— "tnsan aceleden yaratılmıştır" (ei-isrâ: ıi; ei-Enbiyâ: 37). Bunu size sâdece o hadîsi tahdîs etmeyi isteyerek zikrettim, dedi ve şöyle devam etti:

— Enes bana bu hadîsi size tahdîs ettiği gibi tahdîs etti. Bundan sonra Rasûlullah (S) şöyle demiştir: "Sonra ben dördüncü defa yine Rabb'ime döner, bu hamdler ileO'na tekrar hamdederim. Sonra Ö'na secde ederek kapanırım. Bunun üzerine bana:

— Yâ Muhammed, başını kaldır ve söyle; sözün dinlenir; iste, sana verilir; şefaat et, şefaatin kabul edilir! buyurulur.

Ben de:

— YâRabb, bana izin ver de 'Lâ ilahe ille'ilah'diyen bütün Tev-hıd Ehli hakkında şefaat edeyim! diye niyaz ederim.

Bunun üzerine Yüce Allah:

— izzetim, Celâlim, Kibriyâm, Azametim hakkı için ben Lâ tiâ-he HleHlah diyen Tevhtd Ehli'nin hepsini muhakkak surette cehennemden çıkaracağım! buyuracaktır" [184].

137-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Cehennem ehlinin cehennemden en son çıkacak ve cennet ehlinin cennete en son girecek olan kimse, Öyle bir adamdır ki, cehennemden emekleye

emekleye çıkar. Rabb'i ona:

— Git, cennete gir! buyurur.

Oda:

— Rabb'im, cennet dopdoludur, der.

Rabb'i ona bunu üç kene söyler. Her defasında kul Allah'a, 'Cennet doludur' diye tekrar eder. Bunun üzerine Yüce Allah:

— Sana dünyânın benzeri on misli kadar yer vardır! buyurur" [185].

138-.......Adiyy ibn Hatim (R) şöyle demiştir: Rasûlıülah (S) şöyle buyurdu: "Sizden hiçbir kimse müstesna olmamak üzere, muhakkak Rabb'i kendisiyle arasında bir tercüman olmaksızın kelâm edecektir. O kimse sağına bakar önden gönderdiği amelinden başka birşey göremez. Soluna bakar, önden gönderdiğinden başka birşey göremez. Önüne bakar, yüzünün karşısında ateşten başka birşey göremez. Onun için sizler şimdiden bir tek hurmanın yarısı ile olsun ateşten korunun!"

el-A*meş şöyle dedi: Bana Amr ibnu Murre, Heyseme'den bunun benzerini tahdîs etti. Bunda "(Bunu da bulamazsa) velev ki güzel bir kelime ile olsun ateşten korunsun!'* fıkrasını ziyâde etti [186].

139-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Yahûdîlerden bir âlim geldi ve şöyle dedi:

— Şu muhakkak ki, kıyamet günü olduğu zaman Allah gökleri bir parmak üzerine, yerleri bir parmak üzerine, suları ve topraklan bir parmak üzerine, diğer bütün mahlûkları da bir parmak üzerine kor. Sonra bunların hepsini hareket ettirir. Sonra: Melik ancak benim, Melik ancak benim! buyurur.

tbn Mes'ûd dedi ki: Ben Peygamber (S) *i bu sözlerden hoşlanarak ve Yüce Allah'ın şu kavlini tasdîk olarak yan dişleri meydana çıkıncaya kadar gülerken gördüm. Sonra Peygamber: "Allah'ı hakk olduğu veçhile takdir etmediler. Hâlbuki kıyamet günü Arz toptan O'nun bir kabzasıdır. Gökler de O'nun sağ

eliyle toplanıp dürülmüş-lerdir. O, müşriklerin katmakta devam ettikleri ortaklardan münezzehtir, çok yücedir" (ez-zumer: 67) âyetini sonuna kadar okudu [187].

140-.......Bize Ebû Avâne, Katâde'den; o da Safvân ibn Muhriz'den şöyle tahdîs etti: Bir adam îbn Umer'e:

— Allah'ın mü'min kulu ile gizli konuşması hakkında Rasûlul-lah(S)'tan nasıl buyururken işittin? diye sordu.

îbn Umer dedi ki:

— Rasûlullah şöyle buyurdu: "Herhangibiriniz Rabb'ine yaklaşır da Rabb'i onun üzerine perdesini kor ve:

— Fulân ve fulân günâhları işledin mi? diye sorar.

Mü'min de:

— Evet Rabb'im işledim! der. Rabb'i yine ona:

— Fulön vefulân günâhları da işledin! buyurur, Mü'min de:

— Evet, diyerek tasdik eder.

Böylece Rabb 7 ona işlediği günâhlarım ikrar ve i'tirâf ettirir. Sonra Yüce Allah:

— Ben senin bu günâhlarını dünyâda iken (halktan) gizledim. Bu gün de onları senin lehine mağfiret ediyorum! buyurur*'.

Âdem ibn Ebî Iyâs şöyle dedi: Bize Şeybân tahdîs etti. Bize Ka-tâde tahdîs etti. Bize Safvân ibn Muhriz tahdîs etti ki, İbn Umer: Ben Peygamber(S)*den işittim, demiştir [188].

38- Yüce Allah'ın: Allah, Musa'ya Hitâb İle Konuştu" (En-Nisâ: 164) Kavli Babı [189]

141-.......Bize Humeyd ibn Abdirrahmân, Ebû Hureyre(R)Men tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Âdem ile Mûsâ birbirlerine karşı hüccet getirip çekiştiler. Mûsâ Peygamber, Âdem'e:

— (Yâ Âdem!) Sen zürriyetini cennetten çıkarmış olan Âdemsin! dedi.

Âdem de Musa'ya:

— Allah 'in seni elçilikleri ve kelâmı ile seçip tercih eylediği Musa'sın. Sonra sen beni, benim yaratılmamdan önce üzerime takdir olunan bir işten dolayı azarlayıp kınıyorsun! dedi."

Bunu ta'kîben Peygamber: "Böylece Âdem, Musa'ya (delîl ve burhanla) gâlib geldi" buyurdu [190].

142-.......Bize Katâde tahdîs etti ki, Enes (R) şöyle demiştir:

Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Kıyamet gününde mü'minler toplanırlar ve:

— İçinde bulunduğumuz şu sıkıntılı durumdan bizleri kurtarıp rahat ettirmesi için Rabb'imizden şefaat istesek! derler.

Akabinde Âdem'e gelirler ve ona:

— Sen beşerin babası Âdem 'sin. Allah seni kendi eliyle yarattı; melekleri senin için secde ettirdi ve sana herşeyin isimlerini öğretti. Bulunduğumuz şu durumdan bizleri kurtarması için Rabb'imiz yanında bizlere şefaat et! derler.

Âdem de:

— Ben buna ehil değilim, der ve onlara vaktiyle işlemiş olduğu hatîesini zikreder" [191].

143-.......Şerîk ibnu Abdillah şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim, o, Rasûlullah(S)*ın Ka'be mescidinden geceleyin yürütüldüğü geceyi şöyle söylüyordu: Kendisine o hususta vahy edilmeden evvel Rasûlullah el-Mescidu'1-Harâm'da uyurken yanına üç nefer melek geldi. Onların birincisi:

— (Yatmakta olan üç kişinin) hangisi O'dur (yânî Muhammed'-dir)? diye sordu [192].

Diğeri:

— Onların ortasındakidir, O onların hayırlısıdır, dedi. O üç neferin sonuncusu da:

— (Semâya çıkarılmak için) üç kişinin hayırlısını alın! dedi. Vâki' olan bu kıssa bu gecede oldu (bu gecede başka şey vâki'

olmadı). Peygamber o üç kişiyi bundan sonra görmedi. Nihayet onlar diğer bir gecede Peygamberdin gözü uyur ve kalbi görür hâlde iken, O'nun yanına geldiler. Peygamber'in kalbi uyumuyordu. Bütün peygamberlerde böyledir; onların gözleri uyur da kalbleri uyumaz. Bu gelen üç kişi Peygamber'le kelâm etmediler, nihayet O'nu taşıdılar ve Zemzem Kuyusu'nun yanma koydular. O üç kişiden Muhammed'in işini Cibrîl üzerine aldı. Cibril, O'nun göğsü ile gerdanı arasını yardı. Nihayet göğsünü ve içini yarmayı bitirince, Cibrîl kendi eliyle Zemzem Suyu'ndan alıp orayı yıkadı ve içini tertemiz yaptı. Sonra Peygamber'in yanına altından bir leğen getirildi, onun içinde de yine altından yapılmış su İçecek bir kap daha vardı. Bu leğenin içi îmân ve hikmetle doldurulmuştu. Cibrîl bununla Peygamber'in göğsünü ve boğazının içindeki etleri, yânî boğazındaki damarları doldurdu. Sonra göğsünü kapattı. Sonra O'nu dünyâ semâsına çıkardı. Onun kapılarından bir kapıya vurdu. Semâ ahâlîsi ona:

— Kimdir o? dediler.

— Ben Cibril'im, dedi. Semâ ehli:

— Beraberindeki kimdir? dediler. Cibrîl:

— Berâberimdeki Muhammed'dir, dedi. İçerideki sorucu:

— O'na da'vet gönderilmiş midir? dedi. Cibrîl:

— Evet gönderilmiştir, dedi. İçeridekiler:

— O'na merhaba ve ehlen! dediler, akabinde semâ ehli Muham-med'i bu da'vetinden dolayı müjdeliyorlardı.

Semâ ehli Allah'ın O'nunla Yer hakkında ne yapmak istediğini Cibrîl diliyle onlara bildirinceye kadar bilmiyorlardı.

Dünyâ semâsında Âdem'i buldu. Cibrîl, Peygamberce:

— Bu, baban Âdem'dir, ona selâm ver, dedi. Peygamber, Âdem'e selâm verdi, Âdem de selâmını alıp mukaa-

bele etti ve:

— Merhaba ve ehlen benim oğlum, Sen ne iyi oğulsun! dedi. Bir de Peygamber dünyâ semâsında devamlı akmakta olan iki

nehirle karşılaştı da:

— Bu iki nehir nedir yâ Cibrîl? dedi. Cibrîl:

— Bu ikisi Nîl ile Furat'ın asıllarıdırlar, dedi.

Sonra Peygamberi dünyâ semâsında yürüttü. Bu arada Peygamber diğer bir nehirle karşılaştı ki, onun üzerinde inciden ve zeberced-den yapılmış bir saray vardı. Eliyle nehrin suyuna vurdu, bir de gördü ki, o, en iyi cins misktir. Cibril'e:

— Bu nedir yâ Cibrîl? diye sordu. Cibrîl:

— Bu, Rabb'inin Sen'in için hazırlamış olduğu Kevser'dir, dedi. Bundan sonra Cibrîl O'nu ikinci semâya yükseltti. Orada da melekler ona, birinci semâdaki meleklerin sordukları gibi:

— Bu kimdir? dediler. Cibrîl:

— Ben Cibril'im! dedi.

— Beraberindeki kimdir? dediler.

— Muhammed'dir, dedi.

— O'na da'vet gönderilmiş midir? dediler.

— Evet gönderilmiştir, dedi.

— O'na merhaba ve ehlen! dediler.

Bundan sonra Cibrîl, O'nu üçüncü semâya yükseltti. Oradakiler de ona birinci

ve ikinci semâdaki meleklerin söyledikleri gibi sorup, ceyâb aldılar. Bundan sonra Cibrîl, O'nu dördüncü semâya yükseltti. Oradaki melekler de ona önceki semâlardaki meleklerin sordukları gibi sorup cevâb aldılar. Bundan sonra Cibrîl O'nu beşinci semâya yükseltti. Oradaki melekler de ona, önceki semâlardaki meleklerin sordukları gibi sorup cevâb aldılar. Bundan sonra Cibrîl, O'nu altıncı semâya yükseltti. Oradaki melekler de ona daha öncekilerin dedikleri sözler gibi söylediler. Bundan sonra Cibrîl O'nu yedinci serıâya yükseltti. Oradaki melekler de ona daha evvelkilerin sözleri gi-t i söylediler. Herbir semâda isimlerini söylediği peygamberler vardı. Ben onlardan ikinci semâda İdrîs'i, dördüncü semâda Harun'u, beşinci semâda ismini ezberleyemediğim bir diğerini, altıncı semâda îb-râhîm'i, yedinci semâda da Musa'yı, Allah'ın onu kelâmıyle tafdîl etmesi sebebiyle ezberledim [193].

Mûsâ:

— Ey Rabb'im! Benim üzerime yükseltilen (yânı Sen'in benim üzerime yükselttiğin herhangi) kimsenin varlığını zannetmemiştim, dedi [194].

Sonra Cibril, Muhammed'i, ancak Allah'ın bilmekte olduğu şeylerle bu katın üstüne çıkardı. Nihayet Sidretu'l-Müntehâ'ya geldi. Rabbu'l-îzzet olan Cebbar da yaklaştı ve tedellîettV (daha çok yaklaşmak istedi) de nihayet (bu suretle O, Peygamber'e) Hkiyay kadar yâhud daha yakın oldu da' Allah, kuluna vahyettiğini etti' (en-Necm: 8-9). Allah O'na vahyettiği şeyler içinde, ümmetinin üzerine her gün ve gecede elli vakit namazı da vahyetti. Sonra oradan aşağıya indi, nihayet Musa'nın yanına ulaştı. Mûsâ O'nu biraz alıkoydu ve:

— Yâ Muhammedi Rabb'in Sana neyi ahdetti (yânı Sana neyi emr ve tavsiye etti)? diye sordu.

— Rabb'im bana her gün ve gecede elli namaz emretti, dedi. Mûsâ:

— Sen'in ümmetin buna güç yetiremez, geri dön de Rabb'in Sen'-den ve ümmetinden bunu hafifletsin! dedi.

Bunun üzerine Peygamber, Cibril'e yöneldi de, sanki bu konuda Cibril'le istişare etmek istiyor gibiydi. Cibril kendisine:

— Evet, istersen bunu iste! diye işaret etti.

Akabinde Cibril O'nu Cebbâr'ın huzuruna doğru yükseltti. Peygamber dedi ki: "Cebbar olan Allah, evvelki durduğu ma-kaammda idi:

— Ey Rabb'im! Hafiflet, çünkü ümmetim buna (bu elli vakit namaza) güç yetiremez! dedi".

Yüce Allah elliden on namazı indirdi. Sonra Peygamber, Mû-sâ'mn yanına döndü. Mûsâ O'nu alıkoymakta ve O'nu Rabb'ine geri döndürmekte devam etti. Nihayet elli namaz beş namaz oldu. Sonra Mûsâ O'nu bu beş namazın yanında da durdurup:

— Yâ Muhammedi Vallahi ben kavmim İsrâîl oğulları'na bundan daha azı ile döndüm de onlar zaîf olup bunu da terkettiler. Sen'in ümmetin cesedler, kalbler, bedenler, gözler, kulaklar bakımından daha zaîftir. Geri dön de Rabb'in Sen'den bunun hepsini hafifletsin! dedi.

Peygamber, onun kendisine işaret etmesi için Cibril'e yöneldi. Cibril bunu kerîh görmüyordu. Cibril O'nu beşinci defa sırasında da yükseltti. Peygamber:

— Ey Rabb'im! Şübhesiz benim ümmetim cesedleri, kalbleri, işitmeleri, bedenleri zaîf kimselerdir. Bizlerden daha da hafiflet! Diye niyaz etti.

Bunun üzerine Cebbar olan Allah:

— Yâ Muhammed! diye nida etti. Peygamber:

— Lebbeyke ve sa'deyke yâ Rabb! diye icabet etti.

Allah:

— Şu bir hakikat ki, Ben'im nezdimde söz (hüküm ve kaza) teb-dîl olunmaz![195] Bu, senin ve ümmetin üzerine Ana Kitâb'da farzet-tiğim gibidir! buyurdu.

Ve yine:

— Her bir hasene on misliyle karşılanır. Bu, Ümmü'l-Kitâb'da elli vakittir ve bu senin ve ümmetin üzerine beş vakittir! buyurdu.

Peygamber, Musa'nın yanına döndü. Mûsâ O'na:

— Nasıl yaptın? dedi. Peygamber ona:

— Allah bizden hafifletti. Bize herbir haseneye on misli ile karşılık verdi, dedi.

Mûsâ:

— Ben İsrâîl oğulları'nı bundan daha azı dönüp tecrübe ettim, onlar bunu da terkettiler. Sen yine Rabb'ine dön de Sen'den yine hafifletsin! dedi.

Rasûlullah:

— Yâ Müsâ! Ben vallahi Rabb'ime çok gidip gelmemden dolayı

utandım, dedi.

Cibril de O'na:

— Allah'ın ismiyle in! dedi.

Râvî: Peygamber, Mescidu'l-Harâm içinde uykusunda iken uyandı, demiştir [196].

39- Azız Ve Celîl Olan Rabb'in Cennet Ehli İle Kelâmı Babı [197]

144-.......Ebû Saîd el-Hudrî(R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle dedi: "Yüce Allah cennet ehline:

— Ey cennet ehli! diye hitâb eder. Onlar da:

— Lebbeyke Rabbena ve sa *deyke(= Emrine tekrar tekrar hazırız ve ubudiyette devamlıyız, hayır ancak Sen'in ellerindedir)/ derler.

Yüce Allah:

— Şu hâlinizden razı mısınız? buyurur. Cennette/çiler:

— Ey Rabb 'imiz, nasıl razı olmayalım. Sen bize, halkından hiçbir kimseye vermediğin bunca ni'metleri ihsan buyurdun! derler.

— Dikkat edin! Ben size bunlardan daha yüksek bir nVmet vereceğim!

buyurur.

Cennetlikler:

— Ey Rabb'imiz! Bu ni'metlerden daha kıymetli nasıl bir ni'-met olabilir ki? derler.

Rabb'leri:

— Sizden razı ve hoşnûdluğumu size halâl kılar ve bundan sonra ebeden sizlere darılmam! buyurur*' [198].

145-.......Bize Hilâl, Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) birgün huzurunda çöl halkından bir kimse bulunduğu hâlde sahâbîlerine şöyle tahdîs ediyordu: "Cennet ehlinden bir kimse (cennette) zirâat etmek üzere Rabb'inden izin istedi de, Rabb 'i ona:

— (Ey kulum!) Sen arzu ettiğin hâl içinde değil misin? diye sordu.

O kimse:

— Evet Rabb'im. Fakat ben zirâat etmeyi seviyorum! dedi. (Ona izin verdi.) O kul çabuk davrandı, tohum ekti, tohumu hemen meydana çıkmağa, bitkisi gözünü kırpıncaya kadar kısa zamanda büyümeğe, doğrulmağa, biçilmek devrine erişmeğe ve toplanmağa ulaştı. (Zirâatin bu tavırları sür'atle geçti.) Dağlar misâli mahsûl oldu. Bunun üzerine Yüce Allah ona:

— Ey Âdem oğlu! Al işte! Muhakkak ki seni hiçbirşey doyurmaz! buyurur."

Bunun üzerine huzurunda bulunan bedevî Arab:

— Yâ Rasûlallah! Bu zirâatçiyi ya Kureyşli yâhud Ensârî bir kimse bulursun. Çünkü Kureyş ile Ensâr, zirâat sahihleridirler. Bizlere gelince, biz (çöl halkı) zirâat sahihleri değiliz, dedi.

Rasûlullah (bedevinin bu sözüne) güldü [199].

40- Yüce Allah'ın Kullarını Zikri Emir İle Olur, Kulların Allah'ı Zikirleri

İse Duâ, Tadarru', Risâlet Ve Tebliğ İle Olur Babı

Çünkü Yüce Allah'ın şu kavli vardır:

"Öyle ise siz beni anın, ben de sizi anayım. Bir de bana şükredin, bana nankörlük etmeyin" (el-Bakara: 152) [200];

vc Yüce Allah'ın su kavli:

"Onlara Nuh'un kıssasını oku. Bani o, kavmine: 'Ey kavmim \ demişti; 'Eğer benim (aranızda) duruşum, Allah 'in âyetleriyle öğüt verişim size ağır geliyorsa (ne diyeyim), ben ancak Allah *a dayanıp güvenmişimdir. Siz ve ortaklarınız da artık toplanıp ne yapacağınızı kararlaştırırı. Bilâhare bu işiniz size hiçbir tasa olmasın.

Sonra hükmünüzü bana icra edin. Eğer (benim öğütlerimden) yüz çeviriyorsanız, ben sizden (bu hususta zâten) hiçbir mükâfat istemedim. Benim mükâfatım Allah'tan başkasına âid değildir. Ben müslümânlardan olmamla emrolundum" (Yûnus: 71-72) [201].

"Ğumme", "Hernm ve darlık" demektir.

Mucâhid: "Nefislerinizdekini bana hükmedip yerine getiriniz": "İstediğiniz işi bana hükmedin" demektir, dedi.

Mucâhid'den başkaları tarafından: "Ufruk", "Akdi" ma'nâsınadır, deniliyor. Yine Mucâhid:

"Eğer (kendilerine taarruz edilmesi emrolunan) müşriklerden biri sana emân dilerse, ona emân ver. Tâ ki Allah'ın Kelâmını dinlesin. Sonra onu emîn olduğu yere kadar (selâmetle) ulaştır. Çünkü onlar hakikati bilmeyen

bir kavimdir** (et-Tevbe: 6) kavli hakkında şöyle tefsir etmiştir: İnsan, yânî müşrik sana, senin söyleyeceğin şeyleri ve üzerine indirilen âyetleri dinlemek üzere gelirse o, gelip Allah'ın Kelâmını işitinceye ve işittikten sonra (kabul etmese de) geldiği yere, emîn olduğu yurduna ulaşıncaya kadar emindir (her türlü saldırıdan korunacaktır).

Yine Mucâhid şöyle dedi:

"en-Nebe'u'l-Azîm" (en-Nebe-: d, "Kur'ân^dır.

"O gün rûh ve melekler saf J hâlinde ayakta duracaklar. Rahmanın kendilerine izin verdiğinden başkaları konuşamazlar. Onlar da doğruyu söylemişlerdir9* (en-Nebe': 38):

Yânî, dünyâda hakk söylediği gibi âhirette de izin verilince doğruyu söyler ve onunla amel edilir [202].

41- Yüce Allah'ın: "... O Hâlde Kendiniz Bilip Dururken Allah'a Eşler Koşmayin" (El-Bakara: 22) Kavli Babı

Ve zikri ulu Allah'ın şu kavli:

"De ki: Gerçek siz mi o Arz'ı iki günde yaratana küfrediyor, Oyna ortaklar katıyorsunuz? O, Âlemlerin RabbVdir" (Fuuüet: 9); ve şu kavli: "Onlar ki, Allah'ın yanına başka bir tann daha (katıp) tapmazlar... " (el-Furkaan: 68);

"And olsun ki, sana da, senden evvelkilere de şu vahyolunmuştur: Eğer ortak tanırsan, celâlim hakla için bütün amellerin boşa gider ve muhakkak hüsrana düşenlerden olursun. Hayır. İşte onun için ancak Allah'a kulluk et. Şükredenlerden ol" (ez-Zumer: 65-66).

İkrime: Onların çoğu Allah'a ortak kılıcılar olarak Allah'a îmân ettiler, dedi.

"And olsun ki, kendilerini kimin yarattığını onlara sorsan, elbette Allah derler. O hâlde nasıl olup da çevriliyorsunuz?" (ez-zuhrüf: 87);

"And olsun onlara: *O gökleri, ö Yer'i kim yarattı?' diye sorarsan, muhakkak 'Allah yarattı' diyecekler..." (ez-Zumer: 38).

İşte bu söz, onlann Allah'a îmânlarıdır. Hâlbuki kendileri Allah'tan başka şeylere ibâdet etmektedirler [203].

Ve kulların fiillerinin yaratılması ve kesbleri konusunda zikredilen şeyler babı.

Çünkü Yüce Allah'ın şu kavli vardır:

"O Allah ki, göklerin ve Yer'in mülkü O'nundur. O, hiçbir evlâd edinmemiştir. Mülkünde O'nun bir ortağı da yoktur. O, herşeyi yaratıp ona bir nizâm vermiş, onun mukadderatını ta*yîn etmiştir. (Böyle iken O'nu bırakıp da birtakım tanrılar edindiler ki, bunlar hiçbirşey yaratamazlar. BiVakis kendileri yaratılıp durmaktadırlar. Onlar nefisleri için bile ne bir zarar, ne de bir fâideye muktedir olamazlar. Öldürmeye, diriltmeye, ölenleri yeniden diriltip kabirden çıkarmaya ise hiç güçleri yetmez)" (el-Furkaan: 2-3)

Mucâhid şöyle dedi: Melekler ancak hakk ile, risâlet ve azâb ile inerler, demiştir: "Tâ ki, Allah, o sâdıklara sadâkatlerini sorsun..." (ei-Ahz£b:8y. Yânî, rasûllerden risâleti yerine getirici, teblîğ edici olan peygamberlere tebliğlerinden sorsun. "Çünkü onun için bizim yanımızda muhafızlar vardır" (el-Hıcr: 9).

"Sıdkı getiren ve onu tasdik edenlere gelince..."

(ez-zumer: 33) âyetinde "Sıdk", Kur'ârTdır; onu tasdik eden de mu'min'dir. O, kıyamet gününde: Bu bana verdiğin, benim de içindekilerle amel ettiğim Kitâb'dır, der [204].

146-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Ben Peygamberce: Allah indinde hangi günâh en büyüktür? diye sordum.

— "Allah seni yarattığı hâlde Allah'a benzer bireş uydurmandır** buyurdu.

Ben:

— Hakîkaten bu elbette büyük günâhtır, dedim.

— Sonra hangi günâh (büyüktür)? diye sordum. Rasûlullah:

— "Seninle beraber yemek yemesinden korkarak çocuğunu

öldürmendir" buyurdu.

— Bundan sonra hangisidir? diye sordum. Rasûlullah:

— "Komşunun halîlesiyle zinâlaşmandır" buyurdu [205].

42- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Siz ne kulaklarınız, ne gözleriniz, ne de derileriniz kendi aleyhinize şâhidlik eder diye düşünüp sakınmadınız* BiVakis Allah yapmakta olduklarınızın birçoğunu bilmez sandınız!" (Fussilet: 23).

147-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Beyt'in yanında Sakîf kabilesine mensûb iki kişi ile bir Kureyşli yâhud iki Ku-reyşli ile bir Sakîfli birleştiler. Bunlar karınlarının yağı çok, kalblerinin anlayışı az olan kimselerdi. Bunlardan biri diğerlerine:

— Allah'ın bizim söyleyeceğimiz herşeyi işitir olduğunu düşünür, zanneder misiniz? diye sordu.

Diğer biri:

— Eğer açıktan söylersek işitir, gizlersek işitmez, dedi. Diğeri de:

— Eğer açıktan söylediğimizde işitiyor idiyse, o takdîrde O gizlediğimiz zaman da işitir, dedi.

Bunun üzerine Yüce Allah şu "Siz ne kulaklarınız, ne gözleriniz, ne de derileriniz kendi aleyhinize şâhidlik eder diye düşünüp sakınır mısınız?*." âyetini indirdi [206].

43- Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı:

"Göklerde ve Yerfde kim varsa, hepsi O'ndan ister. O, her gün bir iştedir" (er-Rahmân: 29);

"İnsanların hesâbları yaklaştı. Böyle iken onlar hâlâ gaflet içindedirler, (bunu tefekkürden) yüz çeviriciler. Rabb Herinden kendilerine yeni bir ihtar gelmeyedursun, onlar bunu ille alay ederek ve kalbleri oyuna dalarak dinlemişlerdir..," (el-Enbiyâ: 1-3)*,

"... Bilmezsin, olur ki Allah bunun arkasından bir iş peyda ediverir" (et-Taiâk: d; O'nun meydana çıkarıverdiği iş, mahlûkların meydana çıkardıkları işe benzemez.

Çünkü Yüce Allah'ın:

"O'nun benzeri gibi yoktur. O hakkıyle işiten, kemâliyle görendir" (eş-şûrâ: ıi) (kavli vardır) [207].

Abdullah ibn Mes'ûd (R), Peygamber(S)'den söyledi ki, O: "Şübhesiz Allah dileyeceği herhangibir işi meydana

çıkarır ve O'nun meydana çıkardığı işlerden birisi namazda kelâm etmemenizdir" buyurmuştur [208]

148-.......Ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Sizler kitâb ehli olanlara onların kitâblarından nasıl suâl sorarsınız? Hâlbuki sizin yanınızda tahrîf ve tebdîlden hâlî ve kendisine başka birşey karışmamış olarak okumakta olduğunuz semavî kitâbların Allah'a zamanca en yakın bulunan Allah Kitabı vardır [209].

149-.......ez-Zuhrî*den (o şöyle demiştir): Bana Ubeydullah ibnu Abdillah haber verdi ki, Abdullah ibnu Abbâs (R) şöyle demiştir:

— Ey müslümânlar topluluğu! Sizler kitâb ehli olanlardan herhangi birşeyi nasıl sorarsınız? Hâlbuki Allah'ın, Peygamberiniz (S) üzerine indirmiş olduğu, Allah'a lâfız, nuzûl ve Allah'tan haberlerin hâlisi olarak en yenisi ve başka şeyle karışmamış olanı, sizin Kitâb'ı-nızdır. Hâlbuki Allah sizlere Kur'ân'ında ve Rasûlü'nün diliyle, Kitâb ehli olanların Allah'ın kitâblarını tebdil etmiş ve tağyîr edip başkalaştırmış olduklarını ve onların bu kitâblan kendi elleriyle yazıp, onlar sebebiyle az b\i bahâyı satın almaları için: "Bu Allah'ın kalındandır" dediklerini tahdîs edip bildirmiştir. Size gelmiş olan ilim, sizleri onlara sormaktan nehyetmiyor mu? Hayır vallahi, bizler onlardan hiçbir kimsenin, Allah'ın sizlere indirmiş olduğu Kitâb'dan birşey soranım görmemişizdir! [210].

44- Yüce Allah'ın: "Onu Acele Etmen İçin Dilini Onunla Depretme" (Ei-Kıyâme: 16) Kavli Ve Peygamber(S)'İn Üzerine Vahy İndirilirkenki Fiili Babı

Ebû Hureyre söyledi ki, Peygamber (S):

"Yüce Allah: Kulum beni zikrettiği ve iki dudağını benim ismimle hareket ettirdiği zaman, ben kulumun berâberindeyimdir, buyurdu"demiştir [211].

150-.......Bize Ebû Avâne, Mûsâ ibn Ebî Âişe'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, ibn Abbâs (R): Yüce Allah'ın "Onunla dilini hareket ettirme" kavli hakkında şöyle demiştir:

— Peygamber (S) indirilen âyetlerin zabtı yüzünden güçlük çeker, bundan dolayı çok kerreler dudaklarını kımildatırdı.

Râvî Saîd ibn Cubeyr dedi ki: Bunu söylerken İbn Abbâs bana:

— tşte bak, Rasûlullah (S) dudaklarını nasıl kımıldatıyor idiyse, ben de sana öylece kımıldatıyorum, dedi.

Saîd ibn Cubeyr de: Ben de sana İbn Abbâs'ın dudaklarını nasıl kımıldatıyor idiyse, dudaklarımı Öylece kımıldatıyorum, dedi ve dudaklarını hareket ettirdi, dedi.

— Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah O'na "Onu acele etmen için dilini onunla depretme. Onu (göğsünde) toplamak, onu (dilinde akıtıp) okutmak şübhesiz bize âiddir. Öyleyse biz onu okuduğumuz vakit, sen onun kıraatine uy. Sonra onu açıklamak da hakikat bize âiddir** (ei-Kıyâme: 16-19) âyetlerini indirdi.

tbn Abbâs "Cemuhu"y\\: "Onu senin göğsünde toplamak bize âiddir. Sonra sen onu okursun. Biz onu Cibril'in diliyle okuduğumuz vakit sen onun okuyuşuna tâbi' ol" demektir, dedi.

Yine İbn Abbâs: "Sen onu dinle ve sus. Sonra onu sana okutmak da bize âiddir" buyurdu, dedi.

— İşte artık bundan sonra Cibril aleyhi's-selâm kendisine geldiği zaman susup onu dinler, Cibril gidince, getirmiş olduğu âyetleri nasıl okutmuşsa, Peygamber de öylece okurdu [212].

45- Yüce Allah'ın: 'Sözünüzü Gizli Tutun, İster Onu Açığa Vurun. Çünkü O, Sinelerin Özünü Bile Hakkıyle Bilendir. Yaratıp Duran Allah Mı Bilmeyecekmiş? O Latiftir, Her Şeyden Haberdârdır" (Ei-Mtuk: İ3-İ4) Kavli Babı [213]

"Yetehâfetûn": ("Aralarında gizli gizli konuşacaklar, on geceden fazla eğlenmediniz diye" (Tâhâ: 103))

"Aralarında gizli gizli konuşacaklar** manasınadır.

151-.......Bize Ebû Bişr, Saîd ibn Cubeyr'den haber verdi ki, İbn Abbâs (R): "...Namazında pek bağırma, sesini o kadar kısma da, ikisi arası bir yol tut" (ei-isrâ: no) kavli hakkında şöyle demiştir:

— Bu âyet indiği sırada Rasûlullah Mekke'de gizli yaşıyordu. Fakat sahâbîlerine namaz kıldırdığı zaman Kur'ân okurken sesini yükseltiyordu. Müşrikler ise Kur'ân'ı duyunca hem Kur'ân'a, hem onu indirene, hem de Kur'ân kendisine gelene küfrediyorlardı. Bunun üzerine Yüce Allah, Peygamberi'ne: "Namazında kıraatini çok açıktan yapma! Sonra müşrikler işitirler de Kur'ân'a söverler. Kıraatini sa-hâbîlerinden pek de gizleme. Sonra onlara işittiremezsin. Bunun ikisi arası bir yol tercîh et!" buyurdu [214].

152-.......Bize Ebû Usâme, Hişâm'dan; o da babası Urve ibnu'z-Zubeyr'den tahdîs etti ki, Âişe (R): Bu "Namazında pek bağırma, sesini o kadar kısma da, ikisi arası bir yol tut" (ei-lsrâ: no) âyeti, duâ hakkında indi, demiştir [215].

153-.......Bize İbnu Şihâb,Ebû Seleme'den haber verdi ki, Ebû Hureyre (R)

şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— "Kur'ân'Ia tegannîetmeyen (yânî Kur'ân okurken sesini gü-zelleştirmeyen) bizden değildir" buyurdu.

Ebû Hureyre'den başkası "Kur'ân'ı açıktan okur" fıkrasını ziyâde etti [216].

46- Peygamberdin: "Bir Kimse Ki, Allah Ona Kur*Ân İlmi Vermiştir De, O Gece Saatlerinde Ve Gündüz Vakitlerinde Onunla Kaaim Olur. Bir Kimse De: Keski Şuna Verilen Kur'ân Ni'meti Gibi Bana Da Verilmiş Olsaydı, Ben De Onun Yapmakta Olduğu Gibi Yapaydım, Der" Kavli Babı [217]

Buhârî: Allah Taâlâ o kimsenin Kitâb'la kaaim olmasının onun fiili olduğunu beyân etti de şöyle buyurdu:

"O gökleri, o Yer'i yaratması, dillerinizin ve renklerinizin birbirine uymaması da O'nun âyetlerindendir. Hakikat bunlarda âlimler için elbette ibretler vardır" (er-Rûm: 22).

Ve yine zikri ulu Allah:

"Ey îmân edenler, rükû' edin, sucûd edin. Rabblnize ibâdet edin, hayır işleyin. Tâ ki umduğunuza nail olasınız " (ei-Hacc: 77) buyurdu.

154-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Hasedleşmek ancak şu iki kimse hakkında olur:

a. O kimseye hased (yânî gıbta) olunur ki, Allah ona Kur'ân (ilmi) vermiştir, o da gecenin saatlerinde, gündüzün (muayyen) zaman-larında Kur 'ân okur. Onu kıskanan kimse de: Keski şu adama verilen Kur'ân ni'meti gibi bana da verilmiş olsaydı ve onun yapmakta olduğu gibi ben amel etseydim, der.

b. Şu kimseye de gıbta olunur ki, Allah ona da mal vermiştir, o da malım hakk yolda harcamaktadır. Onu kıskanan kimse de: Keski şuna verilen mal gibi bana da verilse idi de, ben de o malda onun yapmakta olduğu gibi hakk yolda

harcama yapsaydım! der" [218].

155-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti ki, ez-Zuhrî, Sâlim'den; o da babası Abdullah ibn Umer(R)'den söyledi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Hased ancak iki kimse hakkında caiz olur: Biri, Allah 'in kendisine Kur'ân (ilmi) verdiği; o da gece saatlerinde ve gündüz zamanlarında Kur 'ân 'ı okur. Diğeri de, A Hah 'in kendisine mal verdiği; o da gece saatlerinde ve gündüz saatlerinde o malı (hakk yolunda) harcar".

Râvî Alî ibn Abdillah: Ben Sufyân'dan bu hadîsi birçok kerre-ler işittim, fakat onun "Bize haber verdi" ta'bîrini zikrederken işitmedim, demiştir. Bununla beraber bu da onun sahîh hadîsindendir [219].

47- Yüce Allah'ın: "Ey Rasul, Rabb'inden Sana İndirileni Tebliğ Et. Eğer Yapmazsan Allah'ın Elçiliğini Tebliğ Etmiş Olmazsın..." (El-Mâide: 67) Kavli Babı [220]

Muhammed ibn Müslim ez-Zuhrî şöyle demiştir:

Azîz ve Celîl olan Allah tarafından risâlet, Rasûlullah (S) üzerine tebliğ etmek vazifesi, bizim üzerimize de teslim olmak yânı kabul etmek vazifesi vardır. Allah Taâlâ: "Tâ ki Rabb Herinin gönderdiklerini hakkıyle tebliğ

ettiklerini bilsinler..." (ei-cînn: 28) buyurdu. Yine Yüce Allah: "Ben size, Rabb'imln vahyettiklerini teblîğ ediyorum..." (ei-A-râf: 62,68) buyurdu.

Ka'b ibn Mâlik de Tebûk Seferfnde Peygamberce gitmekten geri kaldığı zaman:

"(De ki: Yapın!) Çünkü hareketinizi Allah da, Rasûlü de, müzminler de görecektir... '* (et-Tevbe: ıos) âyetini

söyledi.

Âişe (R) de: Bir kimsenin amelinin güzelliği senin hoşuna gittiği zaman

(hemen övmeye gitme): "De ki; Yapınız! Çünkü hareketlerinizi Allah da, Rasûlü de, müzminler de görecektir... " <et-Tevbe: 105) âyetini söyledi

ve: Sakın seni hiçbir kimse "hafifliğe götürmesin' (er-Rûm: 6o> öğüdünü ilâve etti.

Ebû Ubeyde M a'm er ibn Müsennâ şöyle dedi: "Zâlike'l-Kitâbu*, "Haza'l-Kur'ânu(= Bu Kur'ân)"; "Hüden lit-muttakîn{ = Muttakîlere hidâyettir)", "Muttakîlere bir beyân ve delâlettir" ma'nâsınadır. Bu da Yüce Allah'ın şu kavli gibidir: "Zâtikum hÜkmu'llâhV* (el-Mumtehme: 10), "Hazâ hukmu'llâhi(= Bu, Allah'ın hükmüdür)" ma'nâsınadır (yânî "Zâlik", "Hazâ" ma'nâsınadır). "Lâ reybefîhî", "Lâ şekke fflıi" (= Onda hiçbir şübhe yoktur)" (ei-Bakara: i) ma'nâsınadır. "Tilke âyâtu'üâhi", yânî bunlar Kur'ân'm alemleri, nişanları demektir (yânî uzak için olan "Tilke" bu yerde yakın için kullanıldı). Şu âyet de kullanmakta bunun benzeridir:

"Hattâ izâ kuntum fVUfülki ve cereyne bihim " (Yûnus: 22), yânî buradaki "Bihim", "Bikum" yerine kullanılmıştır. Enes ibn Mâlik de şöyle demiştir: Peygamber (Ş) Enes'in dayısı Haram ibn Milhân'ı, kendi kavmi Amir oğulları'na elçi gönderdi. Haram onlara hitaben:

Sizler, Rasûlullah'ın elçiliğini teblîğ etmemde beni emîn bir kişi sayıyor, kabul ediyor musunuz? dedi. Onlar kendisini emîn kabû! edince, o da onlara Peygamber'den tahdîs edip söylemeğe başladı [221].

156-.......Bize Bekr ibnu Abdillah el-Muzenî ile Ziyâd ibnu Cubeyr ibn Hayye, Cubeyr ibnu Hayye'den tahdîs etti ki, el-Mugîre ibn Şu'be (R) -Kisrâ'nın âmili Bundâr'ın tercümanına-:

— Bize Peygamber'imiz, Rabb'imizin elçiliğinden olarak: "Bizden cihâdda öldürülen cennete gider" buyurdu, demiştir [222].

157-.......Bize Sufyân es-Sevrî, İsmail'den; o da eş-Şa'bî*den; o da Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Âişe (R): Sana her kim "Muhammed birşeyi gizledi'* diye tahdîs ederse..., demiştir.

Ve bize Muhammed (ibn Yûsuf veya başkası) şöyle dedi: Bana Ebû Âmir el-Akadî tahdîs etti. Bize Şu'be, Ismâîl ibn Ebî Hâlid'den; o da eş-Şa*bî*den; o da Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir:

— Her kim sana "Peygamber (S) vahyden herhangi birşey gizledi" diye tahdîs edip söylerse, sen onu tasdîk etme. Çünkü Yüce Allah şöyle buyuruyor: "Ey Peygamber, RabbHnden sana indirileni teblîğ et. Eğer yapmazsan, Allah*ın elçiliğim teblîğ etmiş olmazsın* (el-Mâide: 67) [223].

— Yâ Rasülallah! Yüce Allah katında günâhın hangisi en büyüktür? diye sordu.

Rasûlullah (S):

— "Allah seni yarattığı hâlde Allah'a bir ortak uydurup dua etmendir" buyurdu.

O zât:

—Sonra hangi (günâh en büyüktür)? diye sordu. Rasûlullah:

— "Seninle beraber yemek yemesinden korkarak çocuğunu öldürmendir" buyurdu.

O kimse:

— Bundan sonra hangisi? dedi. Rasûlullah:

— "Komşunun halîlesi olan zevcesiyle zina edişmendir" buyurdu.

Râvî dedi ki: Yüce Allah bunların tasdîki olan şu âyetleri indirdi : * 'Onlar ki A ilah *ın yanına başka bir tanrı daha katıp tapmazlar. Allah 'in haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar, zina etmezler. Kim bunları yaparsa, cezaya çarpar. Kıyamet günü de azabı katmerleşir ve o azabın içinde hor ve hakir ebedî bırakılır" (d-Furkaan: 68-69) [224].

48-Yüce Allah’ın "... Eğer Doğru Söyleyiciler İseniz, Tevrat'ı Getirin De Onu Okuyun" (Âlu Tmrân: 93) [225] Kavli İle Peygamber(S)'İn Şu Kavli Babı:

"Tevrat ehline Tevrat verildi de onunla amel ettiler. încîl ehline de Incîl verildi, onlar da İncil'le amel ettiler. Size de Kur'ân verildi, sizler de onunla amel edipçalıştınız" [226].

Ebû Razîn (tabiî âlimi Mes'ûd ibn Mâlik), Yüce Allah'ın "Yetlunehû hakka tilâveühî{ = Onu hakkıyle tilâvet ederler)" (ei-Bakara: i2i) kavli hakkında:

"Ona tâbi' olurlar ve onunla hakkıyle amel ederler" demiştir.

"Sana indirdiğimiz o Kitâb karşılarında tilâvet edilip duruyor" (ciAnkebût: sn'deki "Yutlâ", "Yukrau" ma'nâsınadır, deniliyor.

"Hüsnü't-tilâvet" Kur*ân-ı Kerîm'i güzel okumadır. i4Lâ yemessehû illeH-mutahharûn{ = Ona tam bir surette temizlenmiş olanlardan başkası el süremez)" (ei-vakıa: 79)

kavlindeki "Lâ yemessuhû(= Ona dokunamaz)", "Onun tadını ve yararını ancak Kur'ân'a îmân eden kimse bulur, onu hakkıyle kesin îmân edenden başkası taşımaz" demektir. Çünkü Yüce Allah'ın şu kavli vardır:

"Kendilerine Tevrat yükletilip de sonra onu taşıyamayanların hâli, koca kitâblar taşıyan eşeğin hâli gibidir. Allah hn âyetlerini yalan sayan kavmin vasfı ne kötüdür. Allah zâlimler güruhunu muvaffak etmez" (el-Cumua: 5).

Peygamber (S) İslâm'a ve îmâna (bir rivayette namaza) "Amel" ismini verdi.

Ebû Hu rey re şöyle dedi:

Peygamber (S) BilâPe: "İslâm içinde işlediğin en umutlu amelini bana haber ver" dedi. Bilâl: Benim indimde, her temizlendiğimde muhakkak namaz kılmamdan daha umutlu bir amel işlemiş değilim, dedi [227].

Peygamberce: Hangi amel en faziletlidir? diye soruldu. Peygamber (S): "Allah'a ve Rasûlü'ne îmân etmek, bundan sonra cihâd etmek, sonra kabul edilmiş hacc'dır" buyurdu [228].

159-.......Bize Salim, İbn Umer(R)'den şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) şöyle

buyurmuştur: "Sizden evvel geçen ümmetlere nis-betle sizin (dünyâdaki) bekaa müddetiniz (bütün güne nisbetle) ikindi namazından güneşin batmasına kadar olan müddet gibidir. Tevrat ehline Tevrat verildi. Onlar Tevrat'la gündüzün yarısına kadar çalıştılar. Sonra çalışmaktan âciz oldular. Fakat kendilerine yine birer kırat birer kırat (olarak gündelik) ücret verildi. Sonra tncîl ehline de tncît verildi. Onlar da ikindi namazı kılmıncaya kadar împil ile amel edip çalıştılar. Sonra onlar da çalışmaktan âciz oldular. Onlara da birer kırat birer kırat (olan gündelik ücret) verildi. Sonra size Kur'ân verildi. Sizler de onunla güneş batıncaya kadar çalıştınız. Sizlere de ikişer kırat ikişer kırat (olarak gündelik ücret) verildi. Bunun üzerine Tevrat ehli ile încîl ehli olanlar;

— Bunların amelleri bizden daha az, ücretleri daha çoktur, dediler.

Allah Ta âlâ;

— Ben sizin hakkınızdan birşeyi eksik verip size zulmettim mi? diye sordu.

Onlar:

— Hayır (bir haksızlık etmedin), dediler. Allah;

— İşte bu benim fadtımdır ki, ben onu dileyeceğim kimselere veririm ! buyurdu " [229].

49- Bâb: Peygamber (S) Namaza "Amel" İsmini Verdi Ve: "(Namazda) Fâtihatu'l-Kitâb'ı Okumayanın Namazı Yoktur'1 Buyurmuştur [230].

160-.......Bize Abbâd ibnu'I-Avvâm, eş-Şeybânî'den; o da el-Velîd ibnu'l-Ayzâr'dan; o da Ebû Amr eş-Şeybânfden; o da îbnu Mes'-ûd(R)'dan şöyle haber verdi: Bir adam Peygamberce:

— Amellerin en faziletlisi hangisidir? diye sordu. Peygamber (S):

— "Vakti içinde kılınan namazdır ve ana-babaya itaattir. Sonra Allah yolunda cihâd etmektir'1 buyurdu [231].

50- Yüce Allah'ın: "Hakikat İnsan Hırsına Düşkün Yaratılmıştır» Kendisine Şen Dokundu Mu Feryadı Basandır. Ona Hayır Dokununca Da Çok Cimridir" (Ei-Meânc: 19-21) Kavli Babı [232]

"Helûan", "Dacûran(= Çok bunalan)" ma'nâsınadır.

161-.......Bize Amr ibnu Tağlib (R) tahdîs edip şöyle dedi: Peygamber(S)'e bir mal geldi de ondan birtakım kimselere verdi de, diğer bâzılarına vermedi. Sonra haber aldı ki, atıyyesiz bıraktığı kimseler kendisine serzeniş etmişler. Bunun üzerine Rasûlullah (bir hutbe yapıp) şöyle buyurdu: "Ben bir kimseye atıyye veriyor, bir kimseye de atıyye vermiyorum. Atıyye vermeyip terketmekte olduğum kimse bana atıyye vermekte olduğum kimseden daha sevimlidir. Ben birtakım kimselere kalblerinde sabırsızlık ile hırs ve tama* olduğu için kendilerine mal veririm. Bâzı kimseleri de Allah Taâlâ'nm, kalblerinde yarattığı gönül zenginliği ve cibilli hayra havale ederim (de mal vermem). Amr ibn Tağlib de bunlardan biridir" [233].

Râvî Amr ibn Tağlib: Rasûlullah'ın bu (taltîfkârâne) sözüne bedel benim kırmızı develerim olmasını arzu etmem, demiştir [234].

51- Peygamber(S)'İ Ve Onun (Cibril'in Aracılığı Olmaksızın) Rabb'inden Rivayet Etmesini Zikretme Babı [235]

162-.......Bize Şu'be, Katâde'den; o da Enes(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) Rabb'inden şöyle rivayet ediyordu: Rabb'i şöyle buyurmuştur: "Kul bana bir karış yaklaştığı zaman, ben de ona bir arşın yaklaşırım. Kulum bana bir arşın yaklaştığı zaman, ben ona bir kulaç yaklaşırım. O banayürüyerek geldiği zaman, ben ona koşarak varırım ".

163- Bize Müsedded Yahya ibn Saîd el-Kattân'dan; o da et-Teymî'den; o da

Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R), Peygamber(S)'i zikretti de şöyle buyurdu, dedi: "(Yüce Allah şöyle buyurdu:) Kul bana bir karış yaklaştığı zaman, ben ona bir arşın yaklaşırım. Kul bana bir arşın yaklaştığı zaman ben ona bir kulaç yaklaşırım" [236].

Mu'temir şöyle dedi: Ben babam Süleyman et-Teymî*den işittim. O da: Ben Enes'ten işittim ki, Peygamber (S), Azîz ve Celîl olan Rabb'inden rivayet ediyordu.

164-.......Bize Muhammed ibn Ziyâd tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Hureyre(R)*den işittim, o da Peygamber'den ki, Peygamber (S) Rabb'inizden şöyle rivayet ediyordu: "Rabb'iniz şöyle buyurdu: "(Ma' siy etler den) herbir amel için (onun örtülmesi ve mağfiret edilmesini gerektiren) bir keffâret vardır. Oruç doğrudan doğruya benim için yapılan bir ibâdettir (onunla benden başkasına ibâdet edilmez). Onun ecrini de doğrudan doğruya ben veririm. Yemîn ederim ki, oruçlu kimsenin ağız kokusu Allah katında misk kokusundan daha temizdir"[237].

165-.......BizeYezîdibnuZuray', Saîd ibn Arûbe'den; oda Katâde*den; o da Ebû*l-Âliye'den; o da Ibn Abbâs(R)'tan; o da Pey-gamber'den olmak üzere tahdîs etti ki, Peygamber (S), Rabb'inden rivayet etmekte olduğu hadîsinde: "Hiçbir kul için: Ben muhakkak Yûnus ibn Mettâ'dan hayırlıyım, demek muvafık olmaz*' buyurmuş ve Yûnus'u, babası Mettâ'ya nisbet etmiştir [238].

166-.......Bize Şu'be, Muâviye ibn Kurre'den tahdîs etti ki, Abdullah ibn Mugaffel el-Muzenî (R) şöyle demiştir: Ben fetih günü Ra-sûlullah(S)'ı dişi devesi üzerinde el-Fetih Sûresi'ni yâhud el-Fetih Sûresi'nden okurken gördüm.

Râvî Abdullah ibn Mugaffel: Rasûluİlah bu okuyuşunda tercT yapıyordu, yânî sesini işittirecek şekilde yükseltiyor, dalgalandırıyordu, demiştir.

Şube dedi ki: Sonra Muâviye ibn Kurre, İbn Mugaffel'in okuyuşunu hikâye ederek okudu ve:

— Eğer insanların üzerinize toplanmaları düşüncesi olmasaydı, Abdullah ibn Mugaffel'in Rasûlullah'ın okuyuşunu hikâye ederken sesini yükselttiği gibi ben de muhakkak tercî' yaparak, sesimi yükseltirdim, dedi.

Şu'be: Ben Muâviye ibn Kurre'ye:

— Onun tercî' yapması nasıl olurdu? diye sordum. O: Üç kerre:

— ÂÂÂ, dedi [239].

52- Tevrat'ın Ve Diğer Allah Kitâblarının Arapça'ya Vediğer Dillere Tefsir Edilmesinin Caiz Olması Babı

Çünkü Yüce Allah'ın:

"De ki: Eğer doğru söyleyidler iseniz, Tevrat'i getirin de onu okuyun " (Aiu imrân: 93) kavli vardır [240].

İbn Abbâs da şöyle dedi:

Bana Ebû Sufyân İbnu Harb haber verdi ki, Bizans Kayseri Hırakliyus kendi tercümanını çağırmış, sonra Peygamber(S)'in mektubunu istemiş ve onu okutmuştur. İçinde şu varmış: ' 'Bismillâhi 'r-rahmâni >-rahim.

Allah'ın Kulu ve Rasûlü Muhammed'den Hırakliyus'a: Ey kitûb ehli hepiniz bizimle sizin aranızda müsavi (ve

âdil) bir kelimeye gelin: Allah'tan başkasına tapmayalım. O'na hiçbirşeyi eş tutmayalım. Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi Rabb Her tanımayalım. Eğer yüz çevirirlerse: Şâhid olun, biz muhakkak müslümânlarız! deyin" (ÂJu İmrân: 64) [241]

167-.......Bize Alî ibnu*l-Mubârek, Yahya ibn Kesîr'den; o da Ebû SelemeMen haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir; Ehli Kitâb (olan Yahudiler) Tevrat'ı tbrânîce (metni) ile okurlar ve onu müslüm^nlara Arab Dili'yle tefsîr

ederlerdi. Rasûlullah (S) bu hususta mü si tim ânlar a:

— "Sizler kitâb ehlini tasdik de etmeyin, tekztb de etmeyin. Ancak şunu söyleyin: Deyin ki: Biz Allah % bize indirilene, İbrahim 'e, İstnM % İshâk % Ya 'kûb 'a ve torunlarına indirilenlere; Mûsâ 'ya, îsâ '-ya verilenlere ve bütün peygamberlere Rabb Heri katından verilenlere îmân ettik. Onlardan hiçbirini diğerinden ayırdetmeyiz. Biz Allah'a testim olmuş müslümânlarız1* (ei-Bak ara: 13 6) [242].

168-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Peygambere Yahûdîler'den birbiriyle zina etmiş bir erkekle bir kadın getirildi. Peygamber (S) Yahûdîler'e:

— "Sizler zina edenlere ne yapıyorsunuz?" diye sordu. Onlar:

— Bizler onların yüzlerini kömür sürüp karartıyor ve onları (bir merkeb üzerine ters olarak bindirip sokaklarda dolaştırmak suretiyle) hakaaret ediyoruz, dediler.

Peygamber:

— "Eğer doğru söyleyiciler iseniz, Tevrat'ı getirin de onu okuyun" (Âiu imrân: 93) kavlini söyledi.

Yahudiler Tevrat'ı getirdiler ve kendisinden razı bulunduktan bir adama (ki o, Abdullah ibn Sûriyâ el-A'ver el-Yahûdî'dir):

— Yâ A'ver, oku! dediler.

O da Tevrat'tan recm âyetine kadar okudu da oranın üstüne elini koydu.

(Abdullah ibn Selâm ona:)

— Elini onun üstünden kaldır! dedi.

O da elini kaldırdı. Bir de baktık ki, orada recm âyeti parlayıp durmaktadır. Bunun üzerine Abdullah ibn Selâm:

— Yâ Muhammed, şübhesiz bunlar üzerine taşlamak cezası vardır. Lâkin bizler recm âyetini aramızda gizliyorduk, dedi.

Akabinde Peygamber zina edenlerin taşlanmalarını emretti. İbn Umer: Ben onların taşlanmalarını gördüm, erkek, kadım taşlardan korumak için üzerine meylediyordu, demiştir [243].

53- Peygamber(S)'İn: 'Kur'ân'ı güzel okumakta maharetli olan, el-kirâmu'l-berere («ı-Abese: ıs> ile beraberdir" Ve "Kur'ân't seslerinizle zînetlendiriniz" Kavilleri Babı [244]

169-.......Bana İbnu Ebî Hazım, Yezîd ibn Abdillah'tan; o da Muhmmed ibn İbrahim'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, o da Peygamber(S)'den şöyle buyururken işitmiştir: "Allah Taâlâ hiç-birşeyi, bir peygamberin Kur'ân 'ı açıktan, güzel sesiyle okumasını dinlediği kadar dinlemedi" [245].

170-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr, Saîd ibnu'l-Müseyyeb, Alkame ibn Vakkaas ve Ubeydullah ibnu Ab-dillah, iftira ehlinin Âişe aleyhine söylediklerini söyledikleri zamanki hadîsini haber verdiler. Bunlardan herbiri hadîsten bir parçayı bana tahdîs ettiler. Bu hadîsin sonunda Âişe (R) şöyle demiştir:

— Ben Ya'kûb'un sözünü söyledikten sonra yatağımın üzerine yan yattım. Ben o zaman kendimin berî* olduğumu ve Allah'ın da benim berî' olduğumu ortaya çıkaracağını bilmekte idim. Fakat ben Allah'a yemîn ederim ki, Allah'ın benim işim hakkında tilâvet edilecek bir vahy indireceğini zannetmiyordum. Ve elbette benim şanım, benim nefsim de bana âid bir mes'elede Allah'ın Kur'ân'la tilâvet olunacak bir kelâm söylemesinden çok hakîr idi. Ve Azîz ve Celîl Allah: ' *O uydurma haberi getirenler içinizden bir zümredir. Onu sizin için bir şerr sanmayın. BiVakis o, sizin için bir hayırdır... " (en-Nün 11-21) on âyetin tamâmını indirdi [246].

171-.......Bize Mıs'ar, Adiyy ibn Sâbit'ten, zannederim o da el-Berâ(R)*dan tahdîs etti ki, o: Ben Peygamber(S)'den yatsı namâzı(nın bir rek'ati)*nda "Ve*t-

tîni ve'z-zeytûni" Sûresi'ni okurken işittim, ondan güzel sesli yâhud ondan güzel kirâatli hiçbir kimseyi dinlemiş değilim, demiştir [247].

172-.......tbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Mekke'de iken (İslâm'ın evvelinde) gizlenerek yaşardı. Namaz kıldırırken sesini yükseltirdi. Müşrikler Kur'ân işittikleri zaman hem Kur'ân'a, hem onu getirene söverlerdi. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah, kendi Peygamber'ine: "Namazında pek bağırma, sesini o kadar tasma da. İkisi arası bir yol tut" (el-Isrâ: 110) buyurdu [248].

173-.......Abdurrahmân ibn Ebî Sa'saa el-Ensârî el-Mâzinî, oğlu Abdullah'a şöyle haber vermiştir: Ebû Saîd el-Hudrî (R) kendisine:

— Seni görüyorum ki, sen koyun beslemeyi ve bâdiyede oturmayı seviyorsun. Davarların başında yâhud bâdiyende iken namaz için ezan okuyacak olduğun vakit yüksek sesle nida et. Çünkü müezzin sesinin yetiştiği yere kadar ins, cinn, hattâ hiçbirşey yoktur ki, ezam duymuş olsun da kıyamet gününde müezzin için güzel şehâdette bulunmasın, demiştir.

Ebû Saîd: Ben bu hadîsi Rasûlullah(S)'tan işittim, demiştir [249]

174-.......Âişe (R): Ben hayızh iken Peygamber (S), başı benim kucağımda olduğu hâlde Kur'ân okur idi, demiştir [250].

54- Yüce Allah'ın: " Artık Kur'ân 'dan kolay geleni okuyun " (el-Muzzemmil: 20) Kavli Babı [251]

175-.......ibn Şihâb şöyle demiştir: Bana Urve tahdîs etti. Ona da Misver ibn Mahrame ile Abdurrahmân ibnu Abd el-Kaarî tahdîs etmişlerdir. Bu ikisi de Umer ibnu*l-Hattâb(R)*dan şöyle derken zşit-mişlerdir: Ben Rasûlullah'ın

hayâtında bir kerre Hişâm ibn Hakîm'i namazda el-Furkaan Sûresİ'ni okurken işittim. Onun kıraatini dinledim. Hişâm, Rasûlullah'ın bana okutup Öğretmediği birçok Arab lügati şîvesiyle okuyordu. Az kaldı namazı bozacaktım. Fakat selâm verinceye kadar güçlükle sabrettim. Ve selâm verir vermez hemen ri-dâsının yakasına sarılıp çektim ve:

— Bu sûreyi, okuduğunu işittiğim şekilde sana kim okuttu? diye sordum.

Oda:

— Bunu bana Rasûlullah (S) okuttu! diye cevâb verdi. Ben derhâl:

— Yalan söyledin! Çünkü Rasûlullah bu sûreyi bana, senin okuduğun lügatten başka bir lehçe ile okutup öğretti, dedim.

Ve onu sürükleyerek Rasûlullah'ın huzuruna götürdüm ve:

— Yâ Rasûlallah! Ben bu adamın el-Furkaan Sûresİ'ni, Sen'in bana Öğrettiğin lügatten başka lügatlerle okuduğunu işittim! diye şikâyet ettim.

Rasûlullah:

— "Yâ Umer, hele onun yakasını bırak!'* buyurdu. Ve Hişâm'a:

— "Yâ Hişâm, oku bakayım!" diye emretti.

O da Rasûlullah'a karşı, benim kendisinden işittiğim okuyuşla okudu.

Rasûlullah bunun üzerine:

— "Bu sûre böyle indirildi!" dedi. Sonra bana:

— "Yâ Umer, sen de oku bakayım!" buyurdu.

Ben de, Kendisinin bana okutmuş olduğu okuyuşla okudum. Rasûlullah bana da:

— "Bu sûre böyle indirildi!" diye, okuyuşumu doğru buldu ve:

— "Şübhesiz bu Kur'ân yedi lügat üzerine indirilmiştir. Bunlardan kolayınıza gelen lügati okuyunuz!*' buyurdu [252].

55- Yüce Allah'ın: "And olsun ki, biz Kur'ân'ı düşünmek için kolaylaştırmışızdır. O hâlde düşünen var mı?"

(el-Kamer: 17, 22, 32, 40) Kavli Babı [253]

Ve Peygamber (S): "Herkes ve herşey niçin yaratıldıysa, ona kolaylaştırılıp hazırlanmıştır" buyurdu. "Muyesserun " "Muheyyeun(= Hazırlanmıştır)" denilir.

Müfessir Mucâhid: Biz Kur'ân'ı şenin lisânınla kolaylaştırdık, yânı onun okunmasını sana hazırladık, demiştir.

Matar el-Verrâk ibn Tahmân el-Horâsânî de:

"And olsun ki, biz Kur'ân'ı düşünmek için kolaylaştırmışızdır.

O hâlde bir düşünen var mı?" âyetini söyledi de:

"Bir ilim talibi, bir ilim arayan var mı ki, o bunun üzerine yardım olunsun" demektir, dedi [254].

176-.......Bana Mutarnf ibnu Abdillah tahdîs etti ki, îırırân ibn Husayn (R) şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlallah! (Cennetlik, cehennemlik ezelde belli olunca) çalışanlar neye çalışıyorlar? diye sordum.

Rasûlullah (S):

— "Herkes niçin yaratıldıysa, ona kolaylaştırılıp hazırlanmıştır" buyurdu [255].

177-.......Bize Şu'be, Mansûr'dan ve el-A'meş'ten tahdîs etti.

O ikisi de Sa'd ibnu Ubeyde'den; o da Ebû Abdirrahmân'dan; o da Alî ibn Ebî Tâlib(R)'den işitmişlerdir ki, Peygamber (S) bir cenazede bulundu. Orada eline bir deynek aldı da (düşünceli bir hâlde başını eğerek) onunla yere dürtüp

vurmaya başladı. Ve:

— "Sizden hiçbir kimse müstesna olmamak üzere muhakkak cennetteki yeri de, cehennemdeki oturacağı yeri de takdir edilip yazılmıştır!" buyurdu.

Sahâbîler:

— Öyleyse (ameli terkedip) bu takdîr ve yazıya dayanamaz mıyız? dediler.

Peygamber:

— "Sizler çalışınız! Çünkü herkes yaratılmış olduğu şeye kolaylaştırılıp hazırlanmıştır!'* buyurdu ve şu âyetleri okudu:

"Bundan sonra kim verir ve sakınırsa ve o en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolaya hazırlarız. Amma kim cimrilik eder, kendini müstağni görür ve o en güzeli yalan sayarsa, biz de ona o en güç otom " (el-Leyt: 5-10) [256].

56- Yüce Allah'ın: "Daha doğrusu o Kitâb, çok şerefli bir Kur'ân*dır ki, Mahfuz bir levhadadır91 (d-Burûc: 21-22); "And olsun Tûr'a, neşredilmiş kâğıdlar içinde yazılı Kitâb'a..." («Tür: t-3) Kavilleri Babı

Katâde şöyle dedi:

"Mestûrin = Satır satır yazılmış", yânî "Melekler onu satır satır dizerler, yazarlar" demektir.

"Ft ÜmmVl-Kitâb" - Şübhesiz o nezdimizdeki Ana Kitâb'dadır (sabittir)..." (ez-zuhrüf: 4): Kitâb'ın cümlesi içinde, yânî aslı içinde sabittir, demektir.

"(Hatırla ki, insanın hem sağında hem solunda oturan, onun amellerini tesbît etmekte olan iki de melek vardır.)

O, bir söz etmeyedursun, mutlak yanında hazır bir gözcü vardır" (Kaaf: 17-ıs); yânî, o herhangi birşey konuşursa, muhakkak o konuştuğu kelime, üzerine yazılır.

İbn Abbâs da şöyle demiştir:

"O bir söz atmayadursun..." kavli hakkında: Hayır ve şerr onun üzerine yazılır, ma'nâsınadır, "Yuharrifûne{ = Onu tahrîf ederler)" (en-Nisâ: 45, el-Mâide: 14, 41),

"İzâle ederler" demektir. Hâlbuki

Azîz ve Cetil Allah'ın kitâblarından bir kitabın lafzını giderebilecek hiçbir kimse yoktur. Fakat onlar "Kitâb 'ı tahrîf ederler", yânî onu te'vîlinden başka olan te'vîl ile te'vîl ederler, demektir [257].

"... Ve in kunnâ an dirâsetihim le gaf iline = Bizden evvel

kitâb yalnız iki taifeye indirildi, biz ise onların okuduklarından kesin olarak gafillerdik dememeniz için" (ei-En'âm: ıs6)*. Buradaki

"Dirâsetihim", "Onların okumaları" ma'nâsınadır.

"Onu sizin için bir Öğüt ve ibret yapalım, onu belleyen kulaklar da bellesin diye" (ei-mkkaa: 12) âyetindeki "Vâiye", "Hafıza" yânî "Ezberleyici , onu belleyip

muhafaza edici kulaklar** ma'nâsınadır. "... Şu Kur'ân bana, sizi de sizden sonra erişenleri de inzâr etmekliğim için vahyolundu..." (ei-En'âm: 19).

Yânî "Bu Kur'ân bana hem siz Mekke ehlini, hem de sizden sonra Kur'ân kendilerine ulaşacak herkesi inzâr etmekliğim için vahyolundu". Demek ki, Peygamber kıyamete kadar gelecek herkes için bir nezîr olmuştur.

(Buhârî şöyle dedi:)

Bana Halîfe ibn Hayyât (müzâkere yoluyla) şöyle dedi:

Bize Mu'temir tahdîs etti. Ben babam Süleyman ibn Tarhanadan işittim; o da Katâde'den; o da Ebû Râfi'den; o da Ebû Hureyre(R)'den. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Allah Taâİâ mahlûkları hükmedip tamamladığı zaman» yanında bulunan bir kitâb yazdı da, onda: Rahmetim gadabıma galebe etti -yâhud: Rahmetim gadabımın önüne geçti hükmünü yazdı. O kitâb, Arş'ın üstünde, Allah'ın yanındadır" [258].

178-.......Bize Mu'temir tahdîs edip şöyle dedi: Ben babam Süleyman ibn Tarhân'dan işittim, şöyle diyordu: Bize Katâde tahdîs etti; ona da Ebû Rafı' tahdîs etmiştir. Ebû Rafı' de Ebû Hureyre(R)*den işitmiştir: Ebû Hureyre şöyle diyordu: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Muhakkak ki, Yüce Allah mahlûktan yaratmadan önce bir kitâb yazmış (ve onda): Benim rahmetim gadabımın önüne geçmiştir! diye yazmıştır. O kitâb, Arş Un üstünde Yüce Allah'ın yanında yazılmış bir kitâbdır"' [259],

57- Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı:

"Hâlbuki sizi de, yapageldiğiniz şeyleri de Allah yaratmıştır" (es-Sâffât: 96) [260];

"Şübhesiz ki, biz herşeyi bir takdir ile yarattık" (el-Kamer: 49).

Suret yapıcı musavvirlere: Yaptığınız suretlere hayât verin! denilir.

"Şübhesiz ki, RabbHniz gökleri ve Yer*i altı günde yaratan, sonra (emri) Arş üzerinde hükümrân olan Allah'tır.

Kendisini durmayıp kovalayan gündüze, geceyi O bürüyüp örter. Güneş'i, Ay\ yıldızları -hepsi de emrine ram olarak- yaratan O. Haberin olsun ki, yaratmak da, emretmek de O'na mahsûstur. Âlemlerin Rabbi olan

Allah'ın sânı ne kadar yücedir" (el-A'râf: 54).

Sufyân ibn Uyeyne şöyle dedi: Allah, aYaratma"nın

"Emr"den ayrı olduğunu beyân etti. Yânî geçen "Yaratmak da, emr de O'na mahsûstur" kavliyle bunların arasını ayırdı [261].

Peygamber (S) de îmâna "Amel" ismi verdi.

Ebû Zerr ile Ebû Hureyre şöyle dediler: Peygamberce:

Amellerin hangisi en faziletlidir? diye soruldu.

Peygamber (S):

"Allah'a îmân ve Allah yolunda cihâd etmektir" buyurdu [262].

Yüce Allah da: "Artık onlar için yapmakta olduklarına bir mükâfat Olarak... " (es-Secde: 17, el-Ahkaaf: 14, el-Vâkıa: 24) buyurmuştur [263].

Abdu'1-Kays hey'eti de Peygambere: Bizlere (tafsîlden müstağni kılacak) Özetlenmiş külli işlerden birtakım şeyler emret de bizler onları yaptığımızda cennete girelim, dediler.

Peygamber de onlara:

îmân etmeyi, Allah'ın varlığı ve birliğine şehâdet etmeyi, farz namazları kılmayı, farz zekâtı vermeyi emretti de bunların hepsini amel kıldı [264].

179-.......Bize Eyyûb, Ebû Kjlâbe'den ve el-Kaasım et-Teymî'den tahdîs etti ki, Zehdem şöyle demiştir: Bu Cerm kabilesi ile Eş'arîler arasında bir sevgi ve bir kardeşlik vardı. Cerm kabilesinden olan bizler Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin yanında bulunuyorduk, O sırada ona içinde tavuk eti olan bir yemek yaklaştırıldı. Ebû Musa'nın yanında Teymullah oğulları'ndan, Arab'dan başka milletlerden gibi olan bir zât vardı. Ebû Mûsâ onu yemeğe çağırdı. O da:

— Ben tavuğu bir kerre tiksindiğim pis bir şeyi yerken gördüm de, onun etini yememeğe yemin ettim, dedi.

Ebû Mûsâ ona şöyle dedi:

— Gel de ben sana bu konuda bir hadîs tahdîs edeyim: Ben Eş'a-rîler'den bir topluluk içinde Peygamberin yanma gitmiş, kendisinden bizlere cihâda gitmek üzere binek ve yük taşıma hayvanları vermesini istiyorduk. Peygamber: "Vallahi ben sizleri develereyükleyemem, benim yanımda sizleri yükleyeceğim develer yoktur" diye yemîn etti. Bu arada Peygamber'e bir mikdâr ganimet develeri getirildi. Bunun üzerine Peygamber bizleri sorup: "O Eş'arîler topluluğu nerede?" dedi. Bizlere hörgüçleri beyaz birkaç tane deve verilmesini emretti. Bundan sonra gittik ve kendi aramızda: Biz ne yaptık? RasûluIIah bizleri develere yüklemeyeceğine ve yanında bizi yükleyecek develer olmadığına yemin etti, sonra da bizleri develere yükledi. Bizler Rasûlullah*a yeminini unutturduk. Vallahi biz ebeden felah bulmayız! dedik. Ve akabinde Rasûlullah'ın yanma döndük de O'na bu yeminini söyledik. Bunun üzerine O: "Sizleri develere yükleyen ben değilim. Lâkin sizleri Allah yüklemiştir. Bir de ben vallahi tirşeye yemîn eder de sonra ye-mîn ettiğim şeyin zıddını daha hayırlı görürsem, muhakkak o hayırlı olan işi yaparım da yeminimden keffâretle çıkarım" buyurdu [265].

180-.......Bize Ebû Cemre Nasr ibn îmrân ed-Dube'îtahdîs etti. Ben îbn Abbâs'a (Abdu'1-Kays hey'eti kıssasını) sordum, o da şöyle dedi, demiştir:

Abdu'1-Kays hey'eti Rasûlullah'ın huzuruna geldiler ve:

— Yâ Rasûlallah! Sen'inle bizim aramızda şu Mudar kabilelerinden olan müşrikler vardır. Bizler Sana ancak haram aylar içinde ulaşabiliyoruz. O hâlde Sen bizlere öyle kestirme birtakım işler emret de bizler onları işleyip yapmakla cennete girelim ve arkamızda kalanlarımızı da bu işleri yapmaya da'vet edelim! dediler.

Rasûlullah (S) onları şöyle buyurdu:

— "Ben sizlere dört şeyi işlemeyi emrediyor ve dört şeyi de işlemeyi nehyediyorum: Ben sizlere Allah'a îmân etmeyi emrediyorum: Sizler Allah'a îmân etmek nedir, bilir misiniz? Allah'tan başka ilâh olmadığına (ve Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna) şehâdet etmek; namazı devamlı kılmak; zekâtı vermek; (ramazân orucunu tutmak), ganimetten beşte birini vermektir. Ben sizleri dört şeyden de nehyediyorum: Dubba ve nakîr denilen kaplarda, ziftlenmiş kaplarda ve hanîeme denilen kapta (hurma yâhud üzüm şırası) içmeyiniz [266]

181-.......Bize el-Leys, Nâfi'den; o da el-Kaasım ibn Muhammed'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Şu suretlerin sâhibleri kıyamet gününde azâb olunacaklar ve kendilerine: Haydi, yaptığınız suretlere can veriniz! denilecektir" [267]

182-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb'dan; o da Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Muhakkak ki, şu suretlerin sâhibleri kıyamet gününde azâb olunacaklar ve kendilerine: Haydin, uydurup düzdüğünüz bu suretlere can veriniz! denilecektir" [268].

183-.......Bize Muhammed ibn Fudayl, Umâre'den; o da Ebû ZurVdan tahdîs etti ki, o da Ebû Hureyre'den işitmİştir. Ebû Hu-reyre (R) de: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu, demiştir: "Azız ve Ceiîi olan Allah: Benim yarattığım gibi yaratmaya kasdedip savaşan kimseden daha zâlim kim vardır? Haydi onlar bir zerre yaratsınlar yâhud (lezzeti ve gıda Özelliği

yerinde) bir tanecik yâhud bir tek arpa dânesi yaratsınlar! buyurur" [269].

58- Fâcir Ve Münafık Kişilerin Kur'ân Okumaları (Hâlini Beyân) Babı [270]

Onların sesleri ve tilâvetleri, kendi boğazlarından öteye geçmez.

184-.......Bize Enes ibn Mâlik, Ebû Mûsâ eI-Eş'ârî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Kur'ân'ı okumakta olan mü'min kişinin meseli portakal meyvesi gibidir ki, onun tadı güzel, kokusu da güzeldir. Kur'ân 'ı okumayan mü'minin benzeri hurma gibidir ki, onun tadı güzeldir, fakat kokusu yoktur. Kur'ân'ı okumakta olan fâcir kişinin benzeri ise reyhâne otunun meseli gibidir ki, onun kokusu güzel, tadı acıdır. Kur'ân'ı okumayan fâcir kişinin meseli de tadı acı ve güzel kokusu olmayan Ebû Cehil karpuzunun meseli gibidir" [271].

185-.......tbn Şihâb (şöyle demiştir): Bana Yahya ibnu Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, o, babası Urve ibnu1 z-Zubeyr*den şöyle derken işitmiştir: Âişe (R) şöyle dedi: Birtakım insanlar Pcygamber(S)*e kâhinlerden sordular. Bunun üzerine O:

— "Kâhinler (yânî onların sözleri) hiçbirşey değildirler!" buyurdu.

Bu sefer soranlar:

— Yâ Rasûlallah! Kâhinler bazen birşey söylüyorlar da bu söyledikleri şey doğru oluyor, dediler.

Râvî dedi ki: Peygamber şöyle buyurdu:

— "Doğru olan bu kelime Hakk'tandır ki, onu bir cinnî, meleklerden kapar da sonra onu dostu olan kâhinin kulağı içine, tavuğun tekrar tekrar seslenmesi gibi tekrar tekrar söyler, kâhinler de o bir hakk sözün içine yüzden fazla yalan katıp

karıştırırlar" [272].

186-.......Bize Mehdî ibn Meymûn tahdîs etti. Ben Muhammed ibn Sîrîn'den işittim; o, Ma'bed ibn Sîrîn'den; o da Ebû Saîd el-Hud-rî(R)*den tahdîs ediyordu. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

— "Güneş'in doğduğu taraftan birtakım insanlar çıkacak, onlar Kur'ân okuyacaklar. Fakat Kur'ân onların hançereleri ile köprücük kemikleri ötesine geçmeyecek. Onlar, okun av hayvanını delip çıktığı gibi dînden çıkacaklar; onlar, okun bir daha atıldığı kirişine dönmez olduğu gibi artık bir daha dîne dönmeyeceklerdir" buyurdu.

—Onların alâmetleri nedir? diye soruldu. Peygamber:

— "Onların alâmetleri saçlarını kazıtmaktır -yâhud: Saçlarını dibinden kökleyip gidermektir-" buyurdu [273].

59- Yüce Allah'ın: "Biz kıyamet gününe mahsûs adalet terâzleri koyacağız.

Artık hiçbir kimse hiçbirşeyle haksızlığa uğratılmayacaktır. O şey, bir hardal dânesi kadar bile olsa, onu getiririz. Hesâblayıcılar olarak da biz yeteriz" (el-Enbiyâ: 47) Kavli İle Âdem Oğulları'nın Amelleri Ve Sözlerinin Tartılacağı Babı [274]

Müfessir Mucâhid "Doğru terazi ile tartın9* (ei-isrâ: 35, eşşuârâ: 182) kavlinin tefsirinde şöyle elemiştir:

"el-Kustâs", Rûm ahâlîsi dilinde "AdPdir.

"el-Kıst", "Âdil" demek olan MMuksıt"ın masdandır denilir. Amma "el-Kaasıt" lafzına gelince, o "Cevr edici" yânî "Zâlim" ma'nâsınadır.

187- Bize Ahmed ibn İşkâb tahdîs etti. Bize Muhammed ibn Fu-dayl, Umâre

ibnu'l-Ka'kaa'dan; o da Ebû Zur'a'dan tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):

— "Subhânallâhi ve bi-hamdihi, SubhânaMhM-Azîm;Rahmân'a sevgili, dile hafif, mizanda ağır olan iki kelimedir" buyurdu [275].

"Hitâmuhu misk" Olması Niyâzıyle

"Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi"nin Sonu

Hadîs ilminin en büyük âlimi olan tmâm Buhâit, bu hadîsle Sahihini sona erdirmiş bulunuyor. Niyet Hadfsf-yle başladığı bu ölümsüz kitabını, Tesbîh ve Tahmîd Hadf-si'yle bitirmesi ne güzel Fatiha, ne yüksek Hâtime'dhi

Sahihin en güzel sarihlerinden biri olan Aynî, Umde-fu7-Kaari*nln sonunda şerhine başladığı yeri, tarihi ve dld cild bitiriş tarihlerini topluca vermiştir. Özetle: 820 yılı re-ceb ayının sonunda başlayıp 847 yılı cumâdal-ûl&'mn 15. cumartesi gecesi bitirmiştir.

Kastallânî de şerhini 916 rebîu's-sanfnin 17. cumartesi günü bitirmiştir.

Ben nâçiz Mehmed Sofuoglu da 1970 yılından i'tibâ-reh takriben 14 yıldan beri devam eden bu terceme ve hâ-ştyelendinneyi Allah'ın muvaffak kılmasıyle 11 eylül 1984/ 15 zul-hicce 1404 salı günü öğleden önce bitirmiş bulunuyorum. KastaU&nf nin de dediği gibi, Allah'tan bu çalışmamı rızâsına ve cennete vesile kılmasını ve benimle ateş arasında en sağlam kalkanlanyle perde kılmasını nlyâz ederim.

11 eylül 1984/15 zul-hicce 1404 Üsküdar-Bağlarbaşı

Bitiriş ve Dua

Yüce Allah'ın nâçiz bir kulu olan ben Mehnied Sofuoğlu, 1970/1390 târihinden i'tibâren takriben ondört yıldan beri derin bir aşk ve mahabbetle devam eden Sahîk-i Buhârî ve Tercemesi çalışmalarımı bitirmiş bulunuyorum. Buna başlayıp tamamlamaya tev-fîk ve hidâyet bahşeden Cenâb-ı Allah'a hadsiz hamd ve senalar, bütün peygamberlerine ve hassaten tercüme edilen sözlerin sahibi Hz. Muhammed'e sayısız salât ve selâmlar olsun!

Hz. Muhammed'in bu ölümsüz sözlerini en sağlam ilmî usûl ve araştırmalar sonunda toplayıp çeşitli "Kitâb"Iar ve "Bâb"Iar altında te'Iîf etmek suretiyle İslâm'ı anlayıp kavramakta bizlere rehberlik eden imâm Buhârî'ye, onun bütün

râvîleri ve sarihlerine de bol bol rahmetler olsun!

Bu tercemenin kendim, milletim ve bütün Türkçe konuşan dîn kardeşlerim hakkında en güzel hayâta, en mutlu akıbete vesile olmasını niyaz eylerim. Bu eser, bir defa. okunduktan sonra bir yana atılacak bir kitâb değildir. Bu, iyice tedkîk edilmeye, birçok kısımları aynen veya meâlen bellenmeye, içinde bulunan düşündürücü, ilerletici ve ölümsüz fikirler ve işler çok iyi anlaşılıp tatbîk edilmeye lâyıktır. Çünkü bu kitabın muhtevası, Allah'ın ve Peygamberi'nin hiç eskimemek üzere insanlığa öğrettiği ebedî bilgiler'den ibarettir.

Kitâbu't-Tevhîd/7439

"Kim Allah 'a ve Rasûtü 'ne itaat ederse, işte onlar Allah 'in, kendilerine nVmetier verdiği peygamberlerle, sıddîklarla, şehîdlerle, iyi kimselerle beraberdirler. Onlar ne iyi arkadaştır!" (en-Nisâ: 69)

AMhumme sallı alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin Kemâ salleyte alâ îbrâhîme ve alâ âli İbrâhime. İnneke Hamî-dun Mecîd.

Allâhumme bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin Kemâ bârekte alâ İbrâhtme ve alâ âli îbrâhîme inneke Hamî-dun Mecîd.

Va'hşurnâ maalleztne en'amte aleyhim ğayri'l-mağdûbu aleyhim vela'd-dâllîn.

Âmîn.

"Bizi hidâyetiyte buna muvaffak küm Allah 'a hamdolsun. Eğer Allah bizi hidâyet etmeseydi, biz kendiliğimizden bunun yolunu bulmuş olmazdık. And olsun ki, Rabb'imizin peygamberleri gerçeği getirmişlerdir" (ei-A'râf: 43).

"£y Rabb'imiz, bizi doğru yola ilettikten sonra kalblerimizi haktan saptırma. Bize kendi canibinden bir rahmet ver. Şübhesiz bağışı en çok olan Sen'in Sen! Ey Rabb'imiz, muhakkak ki Sen, vukuunda hiçbir şübhe olmayan bir günde insanim toplayacak olansın. Şübhesiz ki, Allah sözünden caymaz" (Âiu İmrân: 8-9).

(147 : ö\j** JÎ)

"Ey Rabb'imiz, bizim günâhlarımızı ve işimizdeki israfımızı mağfiret eyle, ayaklarımızı sabit kıl ve kâfirler güruhuna karşı bizlere yardim et" (Âlu İmrân: 147).

(74 : d "Ey Rabb 'imiz! Bizlere eşlerimizden ve zürriyetlerimizden göz-

ler bebeği olacak (iyi insanlar) ihsan eti Bizi takva sahihlerine rehber kil!" (el-Furkaan: 74),

(10 : ^SJ-I) /fadfr 7/mz/ Zfce ve fmân //e rfaAa o/ıden bizi geçmiş olan (dîn) kardeşlerimize mağfiret buyur ve îmân etmiş olanlar için kalb-lerimizde bir km tutturma. Ey Rabb 'imiz! Şübhesiz ki, Sen çok mağfiret edicisin, çok merhamet eyleyicisin'1 (ei-Haşr: ıo).

(201 : 5jâJ') "Ey Rabb 'imiz! Bize dünyâda da bir güzellik ver, âhirette de bir güzellik ver ve bizi o ateş azabından koru'* (ei-Bakara: 20i).

(41 : £»^1) ^\~*Ü ?j% fjı J&'yÜj JOJljJj J jâtl Wj "Ey Rabb'imiz! Hesâb ayağa kalkacağı gün bana, ana-babama ve bütün îmân edenlere mağfiret eyle" (ibrânîm: 4i).

4jı 4.J

(82-84 : ftlj*iJ>) ^#)l Şâp »jj > Jîiıpij "Ey Rabb 'im! Bana bir hüküm ihsan et ve beni sâtihler zümresine kat Sonrakiler içinde bana bir sadâkat dili -Zikr-i Cemil- tah-sîseyle. BeniNaîm Cennetinin vârislerinden kıl" (eş-şuarâ: 83-85).

(180-182 :

"Galebe sahibi Rabb'in, onların isnâd etmekte oldukları vasıflardan yücedir, münezzehtir. Gönderilen bütün peygamberlere selâm ve Alemlerin Rabb'i olan Allah'a hamd olsun!

180-181).

MEHMED SOFUOĞLU

(Kendi İfadesiyle Hal Tercemesi)

Kâtib Çelebî'nin de ifâde ettiği gibiı bir kuluna, Allah'ın kendisine vermiş olduğu ni'metleri zikretmesi, o ni'metlerin şükrü cümlesinden olduğu için ben de Rabbimin bana ihsan etmiş olduğu ni'metleri tahdîsen burada hâl tercememi yazıyorum 2:

1 SuUemu'l'Vusûlilâ Tabakaati%FuhGI(Şehîd Ali Paşa Kütüp. rakk: 1877) birinci kısmın sonunda.

2 Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de: "Ey insanlar, Attah 'm üzerinizdeki iıın-cant'metinihatırlayın, anın."(Fâtır: 3); "Rabblnin ni'metinisöyle, antat" (ed-Duhâ: 11) buyurmuştur. Aynı gerekçe ile bir çok âlimler yazdıkları kitâblarında kendi hâl tercemelerîni yazmışlardır:

es-Suyûtî (911/1505), Husnu'I-Muhâdara, I., 155'de şöyle demiştir: "Bu kitabda gelmiş geçmiş muhaddislere tâbi* olarak kendi hayâtımı da yazdım. Onlar içinde târih kitabı te'M edip de kendi hâl tercemesine yer vermeyenler azdır:

Abdulgafûr el-Fârisî (529/1135) NisSbûr Târîhi'ndt, Yâküt el-Hamavî (626/1229) Mu'cemu'l-Udebâ'te, Lisânuddm ibnu'tHatîb (776/1374) TS-rthu Gırnatö'fa, el-Hâfız Takıyyudduı d-Fâsî (832/1429) TSrthu Mekke'de, el-Hâfız ibn Hacer el-Askalânî (852/1449) Kudâtu Mısır'da ve Ebü Şâme (665/1267) ez-Zeyl ate'r-Ravtateyn., 'de bu işi yapanlardandır. Bu sonuncusu (yân! Ebû Şâme) onlar içinde ibâdete en düşkün olanı ve takvada en üstün derecede bulunanıdır...".

Kâtib Çelebî de (1068/1657) Sullemu'l-VusÛl ilâ Tabakaati'l-FuhÛl ve Mîzânu'l-Hakk adlı eserlerinde kendi hâl tercemesini yazmıştır.

Şâir Mehmed Âkİf Ersoy da (1355/1936) ölümünden beş ay kadar evvel 10 Ağustos 1936'da Beyoglu'nda Mısır Apartmanındaki hasta döşeğinde bizzat kendi hâl tercemesini yazmıştır. Bunu Eşref Edîb, Millet, 6 Aralık 1962, Sayı: l'de neşretmiştir.

Büyük Türk Müfessiri Elraalılı Muhammed Hamdî Yazır (1358/1942) da

Hakk Dîni Kur'ân Dili adlı tefsirinin başında (1,7-8) künyesini ve şeceresini; s.l7-18'de de öğrenim hayâtını yazmıştır.

7442/Sahîh-i Buharı ve Tercemesi

Ben Mehmed Sofuoğlu Aydın vilâyetinin Nazilli kazasında 1923 yılında Ali Molla ile Esmâ'dan doğmuşum. Dört-beş yaşlarından i'tibâren Aydoğdu mahallesindeki dededen kalma evimizde babamdan Kur'ân dersleri aldım. İlk ve Ortaokulu orada bitirdim. Ortao-kuPda iken 1940'da babam vefat edince üçüncü annemden diğer beş kardeşimle yetîm kaldık. Bizleri annem bir çok sıkıntılar içinde yetiştirmeye çalıştı. 1947 yılında Afyon Lisesi'nden me'zûn olunca özel olarak Kur'ân ve Arapça dersleri almaya devam ettim. Kur'ân hocam Nazilli imamlarından Hafız Osman Efendi'dir. Yine Nazilli hocalarından Arif Efendi'den Emsik, vâız Tavaslı Tâhir Efendi'den Avâmilve İzhâr'ı okudum. 1948 Şubat'ında askere gittim. Sivas'ın Zara ilçesinde bulunan 36. Piyade Alayı 'nda yedek subaylık yaparken Ankara Üniversitesi'nde İlahiyat Fakültesi açılmasına karar alındı. Terhisten sonra 1949'da bu fakülteye kaydoldum. 1953'de burayı pekiyi derece ile bitirerek, İstanbul Îmam-Hatip Okulu'na meslek dersleri öğretmeni tayın edildim. İstanbul'da Hasan Basri Çantay'-dan Arap Edebiyatı ve terceme dersleri okudum.

1956-1958*" rasma göre Irak'

ve'1-Ulûm'daki___,.,« uulUvnut, aym zamanem özel olarak el-

Medresetü'l-Mercâniyye ile Seyyid Sultan Ali Medreselerinde Mu-hammed Fuâd el-Âlûsî'nin derslerine devam ederek Sahîh-i Müslim'i huzurunda okudum, bu arada diğer hadîs külliyâtını da inceledim.

1958 sonunda yine İstanbul İmam-Hatip Ok ulu'ndaki görevime döndüm.

1961 'de İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Tefsir Dersi Öğretim Üyeliği'ne ta'yîn edildim. 15 Ocak 1966 gün ve 222-1-140 sayılı kararname ile Enstitü Müdür Yardımcılığı'na ta'yîn olundum. Bu ikinci görev ilmî çalışma ve araştırmalarımı azalttığı için 2 Kasım 1970 târihinde bu görevden istîfa edip, 1 Ocak 1971 'de fiilen ayrıldım.

1961'den 1977-1978 Öğretim yılına kadar Enstitü Tefsir dersleri metin takrirlerinde Celâleyn Tefstri'm haşiyeleri ile birlikte takriben Üç defa baştan sona kadar okutup bitirdim.

1978-1979 Öğretim yılında yeni Enstitü yönetmeliğine göre teşkil edilen bölümlerden Tefsîr-Hadîs Bölümü şefliğine getirildim. 1981 yılında şefliğin bir nevi' idarecilik şekline dönüştürülmesi üzerine

Bunların hepsini rahmetle anar, işbu hâl tercememi de rahmetle anılmaya vesîle kılmasını Yüce Allah'dan niyaz eylerim (Mehmed Sofuoglu).

Mehmed SofuoğIu/7443

bu şeflik görevinden ayrıldım. Nihayet 31 Temmuz 1983 tarihinde kendi isteğimle emekli oldum 3.

10 Şubat 1952'de Nazilli Cumhuriyet Mahallesinden Yusuf kızı Mürşide (1927) ile evlendik. Biri doktor, ikisi öğretmen olmuş, Seher (1954), Kevser (1957) ve Selmâ (1959) adlarında üç kızımız vardır.

"Ey Rabbim! Bana ve ana-babama lütfettiğin nVmetine şûkr etmem ve (geri kalan ömrüm içinde) senin razı olacağın iyi işler yapmamı bana ilham et. Rahmetinle beni de sâtih kullarmtn arasına

*" 19).

Basılmış Olan Kitablanm:

\-Tefsîr Dersleri V, VI, VII, Imam-Hatib Okulları ders kitab-ları olup, M.E.B.'nca bir çok kereler basıldı (1961-1980).

2-Sahîh- Müslim ve Tercemesi, 8 dld olup, 1967-1969, 1974-1980 yıllarında İrfan Yayınevi tarafından basılıp dağıtıldı.

3'Kur'ân'ın Faziletleri, İst. 1978, îbn Kesîr'in aym isimli eserinin tercemesi.

4-el-Fevzu'l-KebtrJt Usûli't-Tefsîr, İst. 1980, Şâh Veliyyullah ed-Dihlevî'nin aynı isimli eserinin terceme, tahkik ve hâşiyelendi-rilmesi.

5-Tefsîre Giriş, İst. 1981, Enstitü dersleri için yardımcı kitâb.

3 Resmî görevdeki bâzı safhalar ve târihleri:

* İstanbul Îmam-Hatip Okulu'nda göreve başladım: 30 Temmuz 1953.

* Teftîş raporu sonunda Maârif Vekâleti'nden teşekkür yazısı aldım: 30 Kasım 1956.

* Irak'taki çalışmalarım hakkında Maârif Vekâleti'ne 35 sahîfelik rapor sundum: 6.12.1958.

* Ta'lîm sicilimden dolayı M.E.B.'ndan teşekkür yazısı aldım: 16 Şubat 1961.

* Yüksek islâm Enstitüsü'nde göreve başladım: 25 Ocak 1961.

* Enstitü Müdür Yardımcılığına ta'yîn olundum: 15 Ocak 1966 gün ve 222-1-140 Sayılı kararname.

* Müdür Yardımcılığı görevine başladım: 22 Ocak 1966.

* Müdür Yardımcılığı görevinden istifa ettim: 2 Kasım 1970.

* Müdür Yardımcılığı görevinden fiilen ayrıldım: 1 Ocak 1971.

* Tefsîr-Hadîs Bölümü Şefliği'ne getirildim: 1978.

* Tefsîr-Hadîs Bölümü Şeflik görevinden ayrıldım: 1981.

7444/Sahîh-i Buhâıi ve Tercemesi

6-Tefstr Özeti, Abdurrahman es-Sa'dî'nin Arapça eserinin terceme, tahkik ve hâşiyelendirilmesi.

Araştırma Makaleleri

l-"Bid'atlar ve Korunma Yollan", M.E.B. Yüksek İslâm Enstitüsü Dergisi, 1964.

2-"tslâm Sadelik ve Kolaylıklar Dînidir", 1965.

3-"Musîbetler ve Acılara Karşı Kur'ân'dan ve Peygamberin Sözlerinden Sabr ve Metanet Reçeteleri", Diyanet Dergisi, Ocak-Şubat 1973; Tohum Dergisi 1972, sayı 69.

4-"Hicretin 1400. Yılına Girerken Hz. Muhammed'in insanlığa Getirdikleri".

5-1970 yılından beri ondört senedir devam eden Sahîh-iBuhâ-rtve Tercemesi çalışması Allahın muvaffak kılmasıyla tamamlandı.

Emekli Oluşum Üzerine Bir Kaç Söz

...iîll üa* ji Sjl <$*$_ t£tfj IÎÜ Uj* drJJ» aii

"Bizi hidayetiyle buna muvaffak kılan Aüaha hamd olsun. Eğer Allah bizi hidâyet etmeseydi, biz kendiliğimizden bunun yolunu bulmuş Olmazdık" (el-A'raf: 43).

Bu, cennetliklerin cennete ulaştıkları zaman söyliyecekleri bir hamd ve bir ni'met tahdîsidir. Ni'metlem i'tirâf edilmesi emredilmiştir:

"Rabb'inin ni'metini durmayıp söyle" (ed-Duhâ: ıi).

Dünyâya gelişin başlangıcı olan ana rahmine düşüşten i'tibâ-ren Yüce Allah'ın takdir eylediği mukadderat plânına göre kulun hayât safhaları sürer gider: (ei-Hacc: 5-6-7; ei-Mü'minûn: 12-16).

Bu safhaların hepsinde sayısız ilâhî ni'metler kuldan hiçbir an ayrılmaz. Yine O ilâhî plâna göre kula bâzı sıkıntılar, dertler, mu-sîbetler gelip çatsa bile bunlar dahî bir terbiye, bir arınma, günâhlara keffâret veya derecelerin yükselmesi için birer imtihandır. Bunlar da bu neticeleri i'tibâriyle kul için birer ni'met olmaktadırlar. Bu sebeple her ni'mete şükr, her hâle de hamd etmek gereklidir.

28 Şubat 1948'de askerliğe girişimle fiilen devlet ve millet hiz-

Mehmed SofuoğIu/7445

metine başlamış idim. Askerliğin ardından araya dört yıllık bir yüksek tahsil devresi girdikten sonra 30 Temmuz 1953'de ikinci defa devlet ve millet hizmetine girdim. O târihten, i'tibâren 1983 Temmuz sonuna kadar ömrümün 30 yılı öğretme, te'lîf ve terceme çalışmaları olarak geçmiş oldu. Bu netîceye ulaştıran Yüce Allah'a haddsiz hamd ve senalar olsun!

Emeklilik, resmî görevden ayrılmadır. Sağlıklı oldukça âhıret yolculuğu için hazırlık devam edecektir. Zâten bütün hayât bir bakıma bu yolculuk için bir hazırlık ve hazırlanma devresinden ibarettir: Rasûlullah (S) Abdullah ibn Umer'in şahsında bütün ferdlere şu eskimez hayât düstûrunu vermiştir.

"Sen bu dünyâda sanki bir yabancı yâhud bir yolcu gibi ol" (Buhârî, er-Rikaak).

Yabancı ve yolcu, ikisi de gelip geçici olduğu için uğradıkları yerlerde devamlı kalmazlar, sabit yatırım ve te'sîsler kurmazlar, onlar yanlarına yolculuklarında yararlanacakları kadar malzeme alırlar. Fakat asıl son durak için hazırlık yapmaya ehemmiyet verirler.

Rasûlullah dünyâdan âhiret için kesilmeden devam edecek gelirleri de şöyle özetlemiştir:

"İnsan öldüğü zaman ondan bütün amel gelirleri kesilir. Ancak şu üç şeyden kesilmez: Devam eden sadakadan, yâhud faydalanılan bir ilimden, yâhud dua edecek hayırlı bir evlâddan " (Müslim, el-Vasıyye, Ebû Hureyre'den "1631").

Şimdiye kadar iyi niyetlerle yaptığımız amellerin kabule karîn olması dileğiyle beraber 30 yıllık tedris ve terceme hizmetlerimizin de bu hadîsteki ikinci maddeden sayılıp kesiksiz bir âhıret azığı kılınmasını niyaz ederim.

Ölüm için Hakk emrinin ne zaman olacağı bilinmemekle beraber ömrümün kalan kısmında da sıhhat ve afiyetle biraz daha bu hazırlığa imkân ve fırsat bahşetmesini Yüce Allah'tan dilerim. Aslında Süleyman Peygamberin duası olup az farkla her olgun insanın duası olması öğütlenen şu güzel niyazı da tekrar eylerim:

J J j

"Ey Rabbim, bana ve ana-babama lütfettiğin ni'metine şükretmemi ve (geri kalan ömrüm içinde) senin razı olacağın işler yapmamı bana ilham eyle. Rahmetinle beni de sâlih kuİIarmm arasına

SOk" (en-Neml: 19, el-Ahkaaf: 15).

Hz. Muhammed de diğer bütün peygamberler gibi aynı zamanda en yüksek ve en başarılı öğretmen idi. Kendisi bir hadîsinde bunu şöyle ifâde etmiştir:

"Şübhesiz Allah beni sıkıntı ve zahmet verici, ne de bunu arzu

edici olarak göndermedi, lâkin Allah beni bir MUALLİM ve bir

kolaylaştırıcı olarak gönderdi" (Müslim, Talâk; Câbir ibn Abdil-

lah'dan "1478").

Muâviyetu'bnu'l-Hakem es-Sulemî (R) de Peygamber'in bir öğretim meclisinde bulunduktan sonra Peygamber'de müşâhade ettiği yüksek öğretmenlik vasfını şöyle ifâde etmiştir:

j

"Rasûlullah namazı kılınca, babam anam ona feda olsun. Ne

ondan evvel ve ne de sonra Peygamber kadar güzel öğretim yapan

hiç bir MUALLİM görmedim..." (Müslim, Mesâcid, Tahrîmu'l-

kelâm fı's-salât, "537").

Peygamber ilim öğreticisini gıbta edilecek iki kişiden biri sayıp şöyle buyurmuştur:

1 .^Uj 4> «Ul J* JJI JU : Jtf şy^> J 4)1 #> 'J-SUİÎ «İli İüî jsrjj JsÜi J *&i> Ji. i»Li Sü illi »UT jej : ^#31 J

"Şu iki haslet sahibinden başkasına gıbta edilmez: Biri Allah'ın mal verip de bu malı hakk yolunda tüketmeğe muktedir kılman, diğeri de Allah 'm hikmet verip de kendisi onunla hükmeden ve onu başkalarına öğretendir" (Buhârî, İlim ve Tevhîd; Müslim Salâtu'l-Musâfırîn, Abdullah ibn Mes'ûd'dan).

Rasûlullah mucâhid bir öğretmen olan Hz, Alî'nin şahsında öğ- etmenliğin yüceliğini şöyle ifâde etmiştir:

Mehmed Sofuoğlu/7447

1f

"Yemtn olsun senin vâsıtanla bir tek kişinin hidâyete erdirilmesi senin için bir çok kırmm develerin olmasından daha hayırlıdır" (Buhârî, Cihâd, Müslim, tmâre).

Öğreticiler arasında lafzı ve manâsıyla Kur'ân öğreticiliği ise hepsinden yücedir. Çünkü Peygamber:

"Sizin en hayırlınız Kur'ân 'ı öğrenen ve onu öğretendir" buyurmuştur (Buhârî, Fadâihı'l-Kurân, Usmân'dan).

Fakültemizde okutulan ilimlerin hepsi de az çok Kur'ân'la ilgilidir. Kimisi doğrudan doğruya tenzîlî kitâb olan Kur'ân'la, kimisi de tekvînî kitâb olan kâinat kitabiyle ilgilidir. Bu iki kitâb da Yaratan'ın tekliğine, ilmine, kudretine., ve diğer ilâhî sıfatlarla mut-tasıf olduğuna delâlet etmekte bulunduklarından birbirleriyle

ilgilidirler. Bu bakımdan bütün öğretim üyelerimizin şartlan hâiz bulundukları takdirde Peygamber'in bu medhine dâhil bulunabilecekleri söylenebilir.

Bu nâçiz Mehmed Sofuoğlu kulu da bunca zorluklara ve imkânsızlıklara rağmen Allah'ın koruması ve tevfîkıyle hiçbir arızaya uğramadan 30 yıl KELİMETULLAH'I EN YÜKSEK KILMA YOLUNDA çalışıp didinmiştir. Bu çalışmaların ihlâslı ve ilâhî rızâya muvafık olup kabule karîn kılınmasını ve böylece "Ticâreten ten tebur" (Fâtır: 29) sırrına mazhariyyeti niyaz eder.

Şimdi 31 Temmuz 1983 tarihinden i'tibâren resmî görevden ayrılıp Allah'ın lutfu ile emekli oluyorum. Yerime benden daha iyi dolduracak hayru'l-halef bir nesil bırakarak ayrılmakta olduğumu düşünüyor, onlara da sağlık ve afiyetle KELİMETULLAHI EN YÜKSEK KILMA YOLUNDA (Buhârî, İlim; Müslim, İmâre, 42. bâb, Ebû Musa'dan) başarılı uzun hizmet yılları diliyorum.

UÎj

(İbrâhîm: 41) jUi Q

(el-Bakara: 201)w»U-*Jl

(e)-Ha5r: 10) j^j Jjj £Ü\ UÎj

* *Ey Rabb 'imiz! Bize ve imân ile daha Önden bizi geçmiş olan din kardeşlerimize mağfiret buyur ve îmân etmiş olanlar için kalb-

lerimizde bir kin tutturma!

Ey Rabb timiz! Şüphesiz ki, Sen çok mağfiret edicisin, çok merhamet eyleyicisin"

(el-Haşr: 10).

tfEy Rabb'imiz. Bize dünyâda da bir güzellik ver, âhirettede bir güzellik ver ve bizi o ateş azabından koru"

(ei-Bakara: 201).

"Ey Rabb 'imiz! Hesâb ayağa kalkacağı gün bana, ana ve babama ve bütün imân edenlere mağfiret eyle"

(İbrâhîm: 41).

Mehmed Sofuoğlu

6 Ağustos 1983/26 Şevval 1403

---

[1] Yalnız el-Mustemlî rivayetinde bu başlık "Tevhîd İle Cehmiyye ve onlardan başka bid'at fırkalannı redd kitabı" şeklinde gelmiştir.

Tevhîd, tef'îl vezninde bir nesneyi bir kılmak ma'nâsınadır. Allah'ı tevhîd de Allah Taâlâ'nın hakîkî bir olduğuna, ortak ve benzerden münezzeh bulunduğuna îmân eylemekten ibarettir... (Kaamûs Tercemesi'nde bu maddenin güzel açıklaması vardır).

Allah'ı birlemek, İslâm Dîni'nin assu'l-esâsi olan îmân umdesidir. Bu se-beble Buhârî, Tevhîd Kitabı'm et-Câmi'u's-Sahîh ine hüsnü hatime, yânî güzel bir sonuç yapmıştır. Bu Tevhîd Kitabı ile Sahîh-i Buhârî artık sona ermiş bulunuyor.

[2] Baslığa uygunluğu "Onları Yüce Allah'ı birlemelerine çağırman..." kavlinde-dir. Buhârî bu hadîsi burada iki yoldan getirmiştir. Bu hadîs de "tik vâcib, bilmektir" diyenler için bir delîldir...

Allah'ı tevhîd edip birlemek, Allah'ın bir olduğuna şehâdet etmektir.

Muâz, Yemen'in bir mıntıkasına gönderilmişti, öbür mıntıkasına da Ebû Mûsâ el-Eş'arî gönderilmişti. Hadîsteki kitâb ehli ile maksad, Yahudiler ve Hns-tiyanlar'dır. Yahudiler Yemen'e Tubba' Es'ud zamanında gelmişlerdi. Habeş-liler'in gâlib gelmeleri Üzerine Yemen'e Hnstiyanlar da girmişti. Bunlar Nec-rân'da bulunuyorlardı.

Bu hadîsin bir rivayeti Zekât Kitâbı'nın evvelinde de geçmişti.

[3] Başlığa uygunluğu "Allah'a ibâdet etmeleri" sözündedir. Çünkü bunun ma'-nâsı Allah'ı birlemeleridir. Bunun içindir ki, tefsir edici "Vav" harfiyle onun üzerine atıf yapılmıştır... Bunun bir rivayeti Rikaak'ta ve başka yerlerde de geçti. Müslim de bunu îmân'da getirmiştir.

[4] Başlığa uygunluğu, Allah'ın-vasfından "Ehadiyet"\ açıkça bildirmiş olması bakımındandır. Çünkü Kur'ân, üç kısım üzerinedir: kıssalar, hükümler ve Allah'ın sıfatlarıdır. "Kul huve'llâhu ahad" Sûresi, Tevhîd'i ve Allah'ın sıfatlarım içine almaktadır. Onun için bu sûre, Kur'ân'in Üçte biridir. Bu hadîste Tevhîd ilminin şerefine bir deKl vardır. Bunun bir rivayeti Kur*ân'ın Faziletleri, "Kul huve'llâhu ahad"ın fazileti bâbı'nda da geçti.

[5] Bu hadîs en yüksek tevhîd delilidir. Bu sûreyi okumağa devam eden kumandanın Allah tarafından sevilmesi, Allah'ın bütün isim ve sıfatlarında birliğini bildiren bu sûreyi sevmesi eseridir. Bu küçük sûrenin dört âyetinde bütün tevhîd delilleri özetlendiği için bu "Tevhîd Sûresi", İslâm Dîni'nin i'tikaad hulûsası olan tevhîd umdesini en saf ve hâlis bir suretle ifâde etmesi sebebiyle "thlâs Sûresi" diye de isimlendirilmiştir. "Kut huve'ltöhu ahad" Sûresi, Kursî Âyeti ve el-Haşr Sûresi'nin son âyetlerindeki tafsilât derecesinde esaslı olarak Allah Taâlâ'yı ulûhiyet vasıflarıyle hiçbir dînde ve hiçbir semavî kitâbda tafsil ve ta'-rîf olunmamıştır. Bu bakımdan buna "Esâs Sûresi" adı da verilmiştir.

Bu sûre hakîkaten çok câmialı bir tevhîd vecîzesidir. Müellif Buhârî de Tevhîd Kitâbı'nın baş taraflarında bu hadîsi tekrar getirmekle yüksek bir tevhîd irfanı göstermiştir. Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabı, "Bir rek'atte iki sûre arasını birleştirmek bâbı"nda da geçmişti. Kâmil Mîrâs merhumun da dediği gibi: Göklerin ve yerin nuru olan Yüce Allah bu satırları yazan ve okuyan kullarının gönüllerini dâima tevhîd nuru içinde yaşatsın! Âmin!

[6] En güzel isimler hep O'nundur, o '^4/uuf'Zât'ındır... Yânî Allah'ın birçok isimleri vardır ki, en güzel isimlerdir. En yüksek Cemâl, Celâl ve ikram ifâde eden Güzel İsimler hep O'nundur. Bunların herhangisi ile olursa olsun duâ caizdir. Çünkü ismin taaddüdünden, müsemmânın taaddüdü lâzım gelmez. Bütün güzel isimlerle duâ, hiç ortağı olmayan o Ahad Zât'a duadır (HakkDîni, IV, 314).

[7] Başlığa uygunluğu açıktır. Bunun bir rivayeti Edeb'de geçmişti.

[8] Bunun da bir rivayeti Cenazeler Kitabı, "Peygamberin 'ölü, ailesinin bir nevi' ağlamasından dolayı azâb olunur' buyurması bâbı"nda da geçmişti. Hadîsin tesellî edici yeri "Allah 'in almak ve vermek istediği herşey kendisinindir..." fıkrasıdır.

[9] Bundan önceki iki âyet şöyledir: "Ben cinnteri de, İnsanları da ancak bana kulluk etsinler diye yarattım. Ben onlardan bir rızık istemiyorum. Bana yemek yedirmelerini de istemiyorum" (ez-Zâriyât: 56-57).

Bâzıları bu 56. âyetteki "Bana ibâdet etsinler" kavlini, "Beni tanısınlar, bilsinler" diye tefsir etmişlerdir. Allah onları yaratmamış olsaydı, O'nun varlığı ve birliği bilinemezdi (Hâzin).

Bu baslıktaki 54. âyette Allah'ın sıfatlarından "Razzâk = Her mahlûku besleyip yaşatan", "Zu'f-kuvve = Kudret Sahibi", Fek çetin" sıfatları zik-rolunmuştur.

[10] Hadîste Allah'a oğul isnâd ettikleri bildirilenler YahÛdüer'le Hnstiyanlar'dır: "YânudOer: Uzeyr Allah'ın oğludur, dediler. Hnstiyanlar da: Mesih (îsâ) Allah 'm oğludur, dediler. Bu onlann ağızlanyle (câhilce) sözleridir -ki bununla daha evvel küfredenlerin sözlerini takUd ediyorlar... *' (et-Tevbe: 30). Müşrikler de Allah'a kızlar uydurmuşlardı: en-Nahl: 57. Bu hadîsin bir rivayeti Edeb'de de geçmişti.

[11] Burada zikredilen beş âyet Yüce Allah'ın ilim sıfatının isbâtına delâlet etmekte olan en kat'î hüccetlerdendir...

[12] Bu el-Hadîd: 3. âyetindeki iki sıfatın tefsiridir. Ondan başkaları, ez-Zâhir: Vücûdu bahir âyetleriyle yerde ve gökte açıktır.iel-Bâtın: Zâtının künhü aklın nazarında gizlenendir... demiştir.

[13] Hadîsin ilâhî ilme delâleti açıktır. Bunun bir rivayeti Yağmur duası Kitâbı'nm sonunda geçmişti.

[14] Bunun biraz genişçe bir rivayeti en-Necm: 18. âyetinin tefsirinde geçmişti. Hakk Dîni, VI, 4583-4559, tafsîlât için okunmağa değer.

[15] tbn Battal: Buhârî'nin bununla maksadı, Allah'ın İsimlerini isbât etmektir. Bu kadarla el-Haşr Sûresi'nin sonundaki üç âyette bulunan isimlere işaret etmek istemiştir, dedi. Hakîkaten bu üç âyette "Allah'ın en güzel isimleri"nden mühim bir kısmı sayılmıştır.

[16] Başlığa uygunluğu meydandadır. Bu hadîsin daha bütün bir rivayeti Namaz Kitabı, "Son oturuşta teşehhüd bâbı"nda geçmiş ve bâzı açıklamalar orada verilmişti.

[17] İbn Umer'in bu hadîsi Sâd: 75. âyetinin başlık yapıldığı 19. bâbda gelecektir.

[18] Hadîste Yemîn'in Allah'ın zât sıfatlarından bir sıfatı olduğunun isbâtı vardır. Bunun birer rivayeti "Kıyamet günü bütün yer, Aüah'm ovucunda bir tutamdır" (ez-Zumer: 67) âyeti tefsirinde ve Rikaak'ta da geçmişti.

[19] Bu yoldan gelen hadîs de geçen hadîsin benzeridir.

Yüce Allah'ın "Melik " ismi, daha başka âyetlerde de geçmektedir: Tâhâ: 114; el-Mu'minûn: 117.

[20] Enes'in bu hadîsi Kaaf: 30. âyetin tefsirinde geçti.

[21] Ebû Hureyre'nin bu hadîsinin bir rivayeti Rikaak'ın sonlarında da geçmişti.

[22] Eyyûb Peygamber'in bu kıssası Gusl'de ve Peygamberler'de geçmişti.

[23] Bu gâib sîgâsıyle "Lâyemûtu = ölmez" lafzıyledir. Bir rivayette: "Allah'ım, ben Sen'in saptırmandan Sen'in izzetine sığınıyorum. Sen'den başka ilâh yoktur. Sert Ölmeyecek olan dirisin! Hâlbuki cinnler ve insanlar ölürler" şeklindedir. Bunu Müslim, Duâ'da getirmiştir.

[24] Buhârî bu hadîsi burada Katâde'den ayrı ayrı üç yoldan getirmiştir. Şu'be'nin lafzı Kaaf Sûresi tefsirinde geçti. Burada ise hadîsi Halîfe'nin lafzı ile şevketti. Bu hadîsten Allah'ın izzetiyle yemîn edildiği gibi Allah'ın keremiyle de yemîn edilmesinin meşrû'luğu hükmü alınır (Kastallânî).

[25] Bu ilâhî kelâm burada sayılan âyetlerde birçok defa geçmiştir. Yânî O, gökleri ve yeri hakk kelimesi ile, yânî "Kurt = OV* emri ile yaratandır. Yâhud: "Hakk sebeble; bâtıl ile değil!" de denilmiştir.

[26] Başlığa uygunluğu "Göklerin ve yerin Rabb'i Sen 'sin" sözünden alınır. Çünkü bunun ma'nâsı: "Sen göklerin ve yerin mâlik ve yaratıcmsın" demektir. Bu hadîsin birer rivayeti Gece Namazı ve Duâlar'da da seçmişti.

[27] Bu, ileride "Vucûhun yevmeizin kaadira... bâbı"nda gelecektir.

[28] Dînden zarurî olan bilinmiş ve Kitâb ile Sünnet'ten inkârı ve te'vîli mümkin olmayacak surette sabit olmuştur ki, Bârî Taâlâ diridir, semi'dir, basîr'dir...

[29] Buhârî bunu kısaca verdi. Bunun tamâmı Ahmed ibn Hanbel'de daha geniştir...

[30] Başlığa uygunluğu "Sizişiten ve gören Allah'a duâ ediyorsunuz" kavlinden alınıi. Bunun bir rivayeti Dualar Kitabı, "Yükseğe çıkıldığında duâ bâbı"nda geçmişti

[31] Başlığa uygunluğu, günâhların bâzısı işitilir, bâzısı görülür nevi'den olup bunların mağfireti ancak işitilme ve görülmeden sonra vâki' olmasıdır... (Aynî).

Ibnu Battâl'ın işaret ettiği gibi hadîsin başlığa münâsebeti şöyledir: Ebû Bekr'in, Peygamber'in kendisine öğrettiği sözlerle duâ etmesinin, Allah'ın onun duasını işitir ve bu duaya karşılık ona mükâfat vereceğini gerektirir olmasıdır. Bu hadîsin birer rivayeti Namaz Kitabı, "Selâm'dan evvel duâ babı" ile Dualar Kitâbı'nda da geçmişti (Kastallânî)

[32] Bu hadîsin bundan daha bütün bir rivayeti Bed'u'1-Halk, "Dağlar Meleği bâbı"n-da geçmişti. Hadîste Peygamber'in Cibril'i gördüğü yer olarak haber verilen Karnu Seâlib mevkii, Nevevî'ye göre Necdliler'in mîkaatı ve ihrama girdikleri Karnu'1-Menâzü'dir. Ve Mekke'ye iki konak mesafededir. "Kam" lügatte, büyük dağdan ayrılmış küçük dağdır.

[33] el'Kaadİr. Allah'ın zât sıfatlarındandır. Kudret ve kuvvet hir ma’nayadır..

[34] Bunun birer rivayeti Teheccüd Namazı, "Tatavvu'da namazlar ikişer rek'at ikişer rek'attir hakkında gelen şeyler babı" ile Dualar Kitâbı'nda geçmiştir.

[35] Âyetin tamâmı şöyledir: "Onlar, evvelce indirilenlere îmân etmedikleri gibi. Biz onların gönüllerim ve gözlerini çevirmiş, kendilerini azgınlıkları, taşkınlıkları içinde serseri ve şaşırmış oldukları hâlde terketmiş bulunuyoruz".

[36] "Kalbleri çevirici" ta'bîri, gönüllerdeki temayülleri çevirici demektir. Bedenle-rimizdeki organların fiil ve hareketleri, Allah'ın kudreti eseri olduğu gibi, gönüllerdeki hayır ve şerr temayülleri, arzular, hâtıralar da Allah'ın yaratması eseridir.

Buma'nâyaşu âyet de açıkça delildir: "... Bilin ki, Allah kişi ile kalbi arasına girer ve siz hakîkaten yalnız O'na dönüp toplanacaksınız*' (el-Enfâl: 24). Bu âyette Allah'ın kişi ile kalbi arasına girip perde olması, Allah'ın kişinin kalbine ondan daha yakın olup, her türlü temayüllerine vâkıf olması demektir.

Bu hadîsin birer rivayeti Kader ve Yemînler'de de geçmişti.

[37] İbn Kesîr Tefsîri'nde İbn Abbâs: "Zu'1-Celâl ve*I-tkrâm, Zu'1-Azeme ve'l-Kibriyâ" demiştir.

[38] Buhârî bunun bir rivayetini bu metin ve isnâd ile Şartlar Kitâbi'nda da getirmiştir: "Allah'ın doksandokuz ismi vardır" kavli daha çok olmasını nefyetmez.

ilai y^1 (ûç 'im, Sana isimlerinin hepsiyle niyaz ederim. O isimler ki. Sen kendini onlardan herbiri ile anmışsındır. Yâhud kitâblartnda indirmişindir, yâ-hud halkından bir peygambere öğretmişindir. Yâhud ezelî gayb ilminde Kendin için seçmişsindir". Âişe (R):

Allah'ım, ben Sen'in isimlerinden bildiğimiz, bilmediğimiz her ismin ile İsterim. Ve Sen'in azimlerin en azametlisi, büyüklerin en büyüğü olan isminle isterim. Her kim Sana bu isimle duâ ederse icabet edersin" diye duâ etmiştir.

Âişe: Rasûlullah:

— "İsabet ettin, isabet ettin!" diye beni tasdik etti, demiştir. (Aynî, Şartlar Kitâbı'ndan).

Allah'ın doksandokuz ismini, Tirmizî, İbn Hıbbân, Hâkim ve Beyhakî Ebû

Hureyre'den rivayet etmişlerdir.

[39] İbn Battal ile Tavzih sahibi şöyle dediler: Buhârî'nin bu başlıkta muradı ismin, Allah hakkında müsemmâdan ibaret olduğunu tesbît etmektir. Sünnet ehli de bu görüşe gitmişlerdir.

Buhârî burada dokuz hadîs zikretti. Bunların hepsi Azîz ve Ceffl Allah'ın ismiyle teberrük etmek, O'nunla istemek ve istiâze etmek hakkındadır... (Aynî).

[40] Başlığı uygunluğu "Rabb'im, ancak Sen'in isminle yanımı yatağa koydum ve . Sen'in isminle de kaldırırım" sözündedir.

[41] Buhârî hadîsin birçok geliş yollarını da göstermiştir. Bunun bir rivayeti Duâ-lar'da da geçmiştir.

[42] Bunların başlığa uygunlukları meydandadır. Bunların birer rivayeti Duâlar'da da geçmişti.

[43] Bunun birer rivayeti Abdest Alma Kitabı, "Her hâl üzerine ve cinsî münâsebet sırasında da Bismillah demek bâbı"nda, bir de Nikâh'ta geçmişti.

[44] Bunun birkaç rivayeti Sayd Kitâbı'nda geçti ve açıklamalar orada verüdi.

[45] Bunun da bir rivayeti Zebîhalar Kitâbı'nda geçti.

[46] Bu hadîsi Ebû Dâvûd da rivayet etmiştir.

[47] Cundeb hadîsinin bir rivayeti Iydeyn Kitâbı'nda, îbn Umer'in hadîsinin bir rivayeti de Yeminler Kitâbı'nda geçti.

İsm, asıl lügatte birseyi zihne yükselten alâmet ve dâl demektir, örfte yalnız başına anlaşılır bir ma'nâya delâlet eden kelime diye ta'rîf olunur ki, o ma'-nâya veya onun hâriçte veya zihinde tahakkuk ettiği mâsadakına "Müsemmâ" denilir. Muhtar olan mezhebe göre aslı "Sumuvv" maddesidir, "Vesm "den olması da mümkİndir. Fakat cem'i "Esma" veya "Esâmî" gelir ve bunlar tamâ-miyle lisânımıza mal olmuş kelimelerdir. Sıfatlar da esasen ismin kısımlarından-dırlar. Bunun için isimler hass isim veya alem, cins isim veya âmm diye taksîm olunduğu gibi, zât ismi veya sıfat ismi diye de tefrîk olunur. Allah Taâlâ'nın güzel isimlerinde bu farkın ehemmiyeti vardır, isim esâs i'tibâriyle "Ad" ve "Nâm" mürâdifi olmakla beraber, lisânımızda biz bunları ince farklarla kullanırız: "Ben bu işi fulân nâmına yapıyorum" yerinde "Fulânın adına veya ismine yapıyorum" demeyiz. Kezâlik "İnsan bir isimdir" deriz de "Bir addır, bir nâmdır" demeyiz, öyle zaman olur ki, "O adamın adı" yerine "O zâtın ismi" demeyi tercîh ederiz.

Allah, hakk ma'bûdun hass ismidir. Daha doğrusu zât ismidir, alem ismidir, yânî Kur'ân bize bu Zât, ecellu âlâyı, kemâl sıfatlan ve güzel isimleriyle tanıtacak, bizim ve bütün âlemin O'na olan nisbet ve alâkamızı bildirecektir... {Hakk Dîni, I, 18-26).

[48] Kaadı Iyâd: Bir şeyin zâtı, onun kendisi ve hakikatidir, demiştir.

[49] Bu vak'aya Recî' Vak'ası da denir. Recî', Huzeyl kabilesi yurdunda bir suyun adıdır. Bu şehîd edilme hâdisesi burada olduğu için bu isimle anılmıştır. Hâdise şöyledir: Adal ve el-Kaare kabilelerinden bâzı kimseler Rasûlullah'ın huzuruna gelerek, kabilelerine dîn ve Kur'ân öğretmek için bâzı muallimler göndermesini istemişlerdi. Rasûlullah bunlara Meşhed, Âsim İbn Sabit, Hubeyb ibn Adiyy gibi Suffa sahâbîlerinden ve okuyucu âlimlerden bâzılarını göndermişti. Recî' mevkiine geldiklerinde, bu kabile halkı bu Kur'ân âlimlerini burada gadrederek şehîd edip, Hubeyb ile Zeyd'i Mekke'ye götürmüşler. Bunları burada ismi zikredilen kızın babasının obasına satmışlar. Onlar da bunları Harem dışına Ten'-im mevkiine çıkarıp îdâm etmişlerdi.

el-Bakara: 204 âyetinin inme sebeblerinden birinin bu hâdise olduğu rivayet edilmiştir. İbn Abbâs'tan rivayette Recî' seriyyesinde bulunup şehîd edilen Hubeyb ve arkadaşlarını bâzı münafıklar kötülemişlerdi. Bunun üzerine bu âyet münafıkları kötüleme, Hubeyb ve arkadaşlarını medh için inmiştir, denilmiştir.

[50] Buhârî bu hadîsle Hubeyb'in "Ve zâüke fî Zâti'l-llâhî..." sözünü açıklamıştır. Bu hadisin bir rivayeti Cihâd'da, mutlak olarak "Bir adam kendisinin esîr edilmesini ister mi? Esir edilmesini istemeyen ve öldürülmeden önce iki rek'at namaz kılan kimse bâbı"nda (Buhârî, c. VI, s. 2836-2840,169. Bâb, 245 numaralı hadîs) geçmişti.

Hubeyb'in hâl tercümesi tsiâm Ansiklopedisi, c. VI, s. 574-575'de; Meh-med zihnî, el-Hakaaık, s.?2-24'de ise hâl tercemesi ile şiirlerinin tahlili vardır.

[51] Âyetin baş tarafı şöyledir: "Allah; 'Ey Meryem oğiufsâ, insanlara Allah'ı bırakıp da beni ve anamı iki tann ediniz diyen sen misin?** dediği zaman, o şöyle dedi: 'Seni tenzih ederim, hakkım olmadık bir sözü söylemekliğim bana yakışmaz. Eğer onu söyledimse elbette bunu bümişsindir!..". Sen benim nefsimde-kini, yânı zâtımdakini bilirsin, ben ise Sen'in nefsindekini, yânî Zât'ındakini bilmem demektir. Buna göre birşeyin nefsi, onun zâtı ve hüviyetidir...

[52] Hadîsin sonundaki ziyâde el-En'âm: 151, el-A'râf: 33 âyetlerinin tefsîrindeki rivayetten ahnmıştır. Bunun bir rivayeti Nikâh'ta, "Gayret bâbı"nda da geçmişti.

[53] Rahmet, gazab Allah Taâlâ'nın iki sıfatıdır. Rahmet, sevabın kula ulaştınlma sı; Gazab da kulun hakk kazanmasına göre Allah'ın cezalandırması ma'nâsına-dır... Bunun bir rivayeti Bed'u'l-Halk'ın evvellerinde geçmişti.

[54] Bu hadîste Allah'ın kuluna yakınlık derecesini ifâde için kullanılan karış, arşın, kulaç gibi mahsûsâta âid ölçü mikyaslarının Allah Taâlâ hakkında kullanılmaları, tamâmiyle mecazî ta'bûierdir. Bunların ve benzerlerinin Yüce Allah üzerine kullanılmaları ancak mecaz yoluyla caiz olur. Çünkü bunlar Allah Taâlâ hakkında muhal şeylerdir.

Bir de bu hadîste nefsin zât üzerine kullanılmasının cevazı vardır. Bunun Kitâb ve Sünnette kullanılması, bunun şer'î olduğunun denlidir...

[55] Vech lafzıyle zât ma'nâsı ifâde edilir. Arab'ın âdeti cümleden ancak en şerefli olanla ta'bîr etmek üzere yürür...

[56] Buha^stede Vech lafa zât ma'n^sına kullanılmıştır. "Sen'in vechinesığınırım" demek, "Sen'in zâtına sığınırım" ma'nâsınadır.

Bunun birer rivayeti el-En'âm: 65 âyeti tefsirinde ve Kİtâb ve Sünnet'e sıkı yapışma Kitâbı'nda geçti.

[57] Buhârî bu iki âyette Yüce Allah'ın kendisinin "Ayn" ismini verdiği bir sıfatı olduğuna işaret etmiştir. Bu sıfat, aramızda bulunan organlar ma'nâsına değildir... (Aynî).

[58] Başlığa uygunluğu "Şübhesiz Allah şaşı değildir" buyurdu da eliyle gözüne işaret edip gösterdi" sözünden alınır. Çünkü bu kelâm ve işarette "Ayn = Göz" sıfatının isbâtı vardır.

[59] Bunun da başlığa uygunluğu bundan öncekinin uygunluğu gibidir. Bunların birer rivayeti Fitneler Kitâbı'nda da geçmişti.

[60] Bunlar Allah'ın haber verdiği sıfatlandır: "O öyle Allah'tır ki, HâÜk'ttr, diğer leri ise mahlûktur... "Halk" fiili iki ma'nâ ifâde eder: Birisi "Takdir etmek" yânı eşyanın bütün tafsîlâtıyle mikdâr ve mertebelerini ta'yîn etmektir... İkincisi yok olan şeye vücûd vermek, hiç bir asıl ve misâli yok iken îcâd ve ihtira eylemektir... O öyle Halik'tır ki, el-Bârî—yânî öyle teiniz yaratıcı ki, halk ettiklerini temiz ve sağlam bir nizâm üzere seçip tesviye ve tekâmül ettirerek birbirinden farklı sıfatlar ve hususiyetler ile temyiz ettirir... el-Musavvir'dir— Mahlûkaatın suret ve keyfiyetlerini dahî takdir edip dilediği veçhile îcâd ederek tasvir edici ancak O'dur: "O, rahimlerde sizi dilediği keyfiyette sûr etlendir endir'" (Âlu tm-rân: 7), "Seni yaratan, şu salim uzuvları veren, sana şu nizâm ve i'tidâli bahşedendir O. Seni dilediği herhangibir surette terkıb edendir O" (el-İnfitâr: 7-8) (Hakk Dîni, VI, 4775-4776).

[61] Başlığa uygunluğu "O, kıyamet gününe kadar yaratacak olduğu kimseleri yaratacaktır" sözünden alınır. Bunun bir rivayeti Mağâzfde de geçmişti.

[62] Âdem'e şeref bahşetmek için böyle bu vurulmuştur. Yoksa bütün mahlûkaatı bizzat yaratan Cenabı Hakk'tır (Celâleyn). " j-u^/ti elimle*' demekten mak-sad, ana ve baba gibi hiçbir vâsıta olmaksızın yaratmış olduğunu beyândır (Bey-dâvî). Bâzıları "Yedeyye" sözü de "Nefs" ve "Vech" gibi Allah'a âid birer sıfattır demişlerdir. Bâzıları da "Yedeyye = Kudretimle" demektir demişlerdir.

[63] Başlığa uygunluğu "Allah seni bizzat eliyle yarattı" sözündedir... (Aynî).

Bu hadîste büyük günâh sahihlerine şefaati reddetmeleri hakkında Mu'te-zile'ye redd, Muhammed'in bütün peygamberler üzerine üstünlüğünü beyân vardır. Peygamberlere nisbet edilen hatâlara gelince, bunlar tevazu' bâbındandır. Yoksa bunların hepsi mutlak olarak ma'sûmdurlar.

Bu hadîsin bir rivayeti el-Bakara Sûresi tefsirinde geçti (Kastallânî).

[64] Başlığa uygunluğu "Göklerive Yer'iyarattığı günden beri... "sözttndedir... "Diğer eliyle" kavliyle muhâtablann sebebleri İki elleriyle alıp vermeleri âdetine işaret etmiştir. Tasarruf kudretinden "İki eli" zikretmekle ta'bîr etmiştir. Bunun bir rivayeti biraz ziyâde ile Hûd Sûresi tefsirinde de geçmişti.

[65] Bunun bir rivayeti yakında "Yüce Allah'ın 'Meliku'n-nâs* kavli bâbı"nda geçti.

[66] Başlığa uygunluğu düşünene gizli olmayacağı üzere "Bütün mahlûkları bir parmağı üzerinde tutar" kavlinden alınır. Bunun bir rivayeti ez-Zumer: 91 âyeti tefsirinde de geçmişti. Bu hadîsteki parmak işi, Peygamber'in Yahudi'yi tasdik etmesi gibi görünen hâli, Peygamber'in onun sözünden taaccüb edip gülmesi, Peygamber'in âyet okumasındaki hikmet hususlarında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Tafsilâtı geniş şerhlerden alınabilir. Hattâbî: Âyet, hem rızâyı, hem inkârı muhtemildir, demiştir. Kurtubî: Peygamber'in Yahudi'nin cahilliğinden taaccüb ederek gülmüş ve bunun için bu âyeti okumuş da: Allah'ı hakkıyle bil-mediler, O'nu hakkıyle ta'zîm etmediler, demiştir (Aynî).

[67] Başlığa uygunluğu ma'nâsı yönünden olduğu meydandadır.

Allah'ın kıskançlığı, ruhî infial ve teessür ma'nâsına değil, onun lâzımı olan Allah'ın kullarına merhameti, hayır ve saadet dilemesi ma'nâsınadır. İşlenen herhangibir kötülüğe, bir zulme karşı kullarını bunlardan koruma ve himaye etmesidir...

el-Kirmânî: Buradaki "l/*r"den maksad, hüccettir. Çünkü Allah 'm: "Bit peygamberleri müjdeciler ve azâb habercileri olarak gönderdik. Tâ ki, peygamberlerden sonra insanların Allah'a karşı hüccetleri olmasın.." (en-Nisâ: 165) kavli buna delildir, demiştir. Tavzih sahibi de, "Uzr" tevbe ve inâbedir, demiştir.

Bunun bir rivayeti Nikâh Kitabı, "Gayret bâbı"nda geçmişti... (Aynî).

[68] Asıl şehâdet, hakkın huzuruna yakîn ilim, şehâdeti edâ da o ilmi ihbar ve tebliğdir. Yakîn ilminin menât ve mebdei sözde, zihinde, vicdanda değil, zihnin vâki' ve nefsu'1-emre intibakında, yânî hakkın Zât'ındadır. Hakk'ın kendine şehâdetidir ki, yakînin hakikatini teşkil eder... Esyânm kendilerine şehâdeti de Allah'ın kendine ve onun zımnında onlara şehâdetine dayanmaktadır. Bütün beyyineler, tecrübeler, istidlaller, Allah'ın şehâdetine dönücü olmak ve birer hakk âyeti bulunmak i'tibâriyledir ki, ilim ifade ederler... Enfüsî, âfâkî hicbirşey Allah'ın şehâdetine dayanmadan ve bir tlâhî şehâdet olmadan kendine şehâdet edemez. Allah'ın şâhid olmadığı şehâdet bulunamaz ve Allah şâhid tutulmadan hiçbir şehâdet yapılamaz. Hâsılı Allah'tan büyük bir şey ve Allah'ın fevkinde hiçbir alîm ve habîr tasavvur edilmiş değildir. Ve Allah'tan büyük şâhid de tasavvur olunamaz... {Hakk Dîni, III, 1894).

[69] Bu hadîsin bir rivayeti Nikâh Kitâbı'nda da geçmişti.

"Şey" lafzının bir mevcudun isbâtım gerektirdiği, "Lâşey" lafzının da mevcudun yokluğunu gerektirdiği üzerinde ittifak edilmiştir... (Kastallânî).

[70] Buhârî bu iki âyet parçasını iki fâideyi tenbîh için zikretti:

a. "Ve O'nun Arş'ı su üstünde idi..."; Arş'm Allah'la beraber olduğunu

düşünenlere redd;

b. "O, büyük Arş'm Rabb'idir" kısmını da Arş'ın Hâlık sânı olduğunu

düşünenleri redd... (Aynî).

Elmalık özetle şöyle dedi: "Âcizane anlayışıma göre *tVe kâne arşuhu ate'l-mâi" kavl-i kerîmi "Sümme'stevâ ale't-Arşı" kavl-i celîline mukaabil olarak teemmül ve mütâlâa olunmak iktizâ eder. İkisinde de Arş, taht-ı ma'rûf ma'nâ-sından alınmış olarak mülk ve saltanattan kinayedir. Allah'ın Arşı, ilâhî hükmü ve saltanatı demek olur. Binâenaleyh Arş'm su üzerine istilâsı, mekânı ve cismânî bir ma'nâ ile değildir. Ve "Sümme'stevâ tuel-Arsı" mukaabilinde, Arş'ı su üzerinde olması da istivaya mukaabil cereyandan kinayedir...

Fakat bu cereyan diğer bir surette ifâde edilmeyip de bilhassa suyun tercih olunmasından elbette su hakîkatine husûsî bir ehemmiyet atfettirecek bir nükte ve hizmet vardır ki, bunu teemmül etmek lâzım gelir. Biz bunda "Biz her canh şeyi sudan yarattık " mazmununa bir işaret buluyoruz. Bâzı hadîsler ve eserlerden anlaşıldığına göre, altıncı gün hayvanâtın halk olunduğu devirdir ki, Âdem bunun ikindisinde, yânî âhirinde halk olunmuştur. Demek ki, o gün İlâhî saltanat hayâtı yaratma ile cereyan ediyordu ve bu cereyanın tecelligâhı su bulunuyordu. Bir de zamâmmızdaki tecrübî fennî bilgilere göre hidrojen gazı cisimlerin en hafifi ve en basiti olduğu gibi, bütün unsüri maddelerin bile aslı gibi düşünülmekte ve henüz basît sayılan diğer cisimler atomlarının hidrojen atomlarından terekküb ettiği bahis konusu edilmektedir ki (su hidrojen ile oksijenden meydana geldiği için) pek dikkate şayandır..." (Hakk Dîni, VI, 2758-2761).

[71] Bunun bir rivayeti rivayeti BedVİ-Halk Kitâbı'mn başında geçti. Başlığa uygunluğu meydandadır.

[72] Başlığa uygunluğu "Arş'ı su üzerinde idi" sözünden alınır. Bunun bir rivayeti yakında da geçmişti.

[73] Başlığa uygunluğu "Yedi kat göklerin üstünden..." sözünden alınır. Çünkü "Yedi kat göklerin üstünden" sözüyle murâd Arş'tır. Bunu Ebu'l-Kaasım et-Teymî'nin Kitâbu'I-Hucce'de Dâvûd ibn Ebi'1-Hind yoluyla eş-Şa'brden rivayet ettiği hadîs kuvvetlendirmektedir... (Aynî).

[74] Çünkü: "Zevvecnâkehâ = Biz seni Zeyneb'le evlendirdik" (el-Ahzâb: 37) buyurdu. Ve Yüce Allah'ın Zâtı mekândan ve cihetten münezzehtir. Zeyneb'in: "Semâda" sözüyle murâd, Zât ve sıfatların yüceliğine işarettir. Yoksa bu Allah'ın mahallinin semâda olması i'tibâriyle değildir. Allah bundan çok münezzehtir... Bu, Buhârî'de vâki' olan üç râvîli hadîslerin sonuncusu, yânî yirmiüçün-cüsüdür (Aynî, Kastallânî).

[75] Kevâkib'de şöyle dedi: Eğer: Allah'ın sıfatlan kadîmdir, kıdem ise başkası tarafından geçilmemiş olmaktır, öyle ise bu öne geçmenin vechi nedir? dersen, ben şöyle derim: Rahmet ve Gadab fiil sıfatlarındandır. Öne geçmek taalluk i'-tibâriyledir. Bundaki sırr, gadab kuldan ma'siyetin çıkmasından sonra olmasıdır. Rahmetin kula ilgisi böyle değildir. Çünkü rahmet devamlı olarak faerşey üzerine feyezan etmektedir.

Bunun bir rivayeti yakında geçti (Kastallânî).

[76] Başlığa uygunluğu "Firdevs'in üstünde Rahmân'ın Arş't vardır" sözundedir. Bunun bir rivayeti CÎhâd Kitabı, "Allah yolunda mucâhde edenlerin dereceleri bâbı"nda da geçmişti.

[77] Bu âyet, Yâsîn Sûresi'nin 38. âyetinden bir parçadır: "Güneş de kendi karargâhında cereyan etmektedir. Bu mutlak gâtib, herşeyi bilen Allah Un takdiridir".

Bu hadîsin Bed'u'l-Halk'taki rivayetinde burası şöyledir: "Güneşgider, Arş'-in altında secde eder ve izin ister de ona düstûr verilir. Ve bu hâlde secde etmeye yaklaşır. Fakat secdesi kabul olunmaz. (Doğuş yerine gitmeye) izin ister de izin de verilmez. Ve ona: Artık nereden geldinse, oraya dön! denilir. O da battığı taraftan doğar, tşte bu Yüce Allah'ın şu kavlidir..."

Bu âyetin okunuşu ve tefsiri hakkında Hakk Dîni, V, 4029-4031. sahîfele-ri okunmaya değer

[78] Başlığa uygunluğu, o âyetin tamâma ermesi cümlesindedİr. O da Berâe Sûresi'-nin sonu **Ve huve Rabbu 'I-Arşi'l-Azîm = O büyük Arş'ın sahibidir" kavlidir. Çünkü Arş, Allah'ın en büyük mahlûkudur. Onu semâ ehlinin tavaf yeri ve duanın kıblesi olarak yaratmıştır.

Bu hadîsin uzun bir rivayeti Kur'ân'ın Faziletleri Kitabı, "Kur'an'ın cem'i bâbı"nda geçmişti. Buradaki hadîs ise Tevbe Sûresi'nin tefsîri bâbı'nda geçti.

[79] Bu da hadîsin başka bir yoldan rivayetidir. Bu konudaki geniş bilgi, daha evvel geçtiği Kur'ân'm Faziletleri Kitâbı'nda verilmişti.

[80] Başlığa uygunluğu "Rabbu'l-Arşi'l-Az&n" kavimdedir.

Bu hadîs, Dualar Kitabı, "Keder ânında duâ bâbı"nda da geçti. Arş'ın azametle vasıflanması kemmiyet yönünden, kerem yânî güzellikle vasıflanması keyfiyet yönündendir. O zâten ve sıfâten medhedilmiştir. Bu duâ, câmialı sözlerdendir (Aynî).

Arş, mahlükaatm en nratbsı, en yükseğidir. O mahlûkaattan herşeyin kıvamıdır, herşeyi kuşatmıştır, o büyüklük mekânıdır. Herşeyin oluştuğu, îcâd ve tedbîrlerin oluştuğu, hükümler ve hikmetler onun üstünden çıkar... (Kastallâ-nî).

[81] Başlığa uygunluğu "^^"sözünde olduğu meydandadır. Bunun bir rivayeti Peygamberler Kitâbı'nda geçmişti.

[82] Buhârî iki âyetten birincisiyle "Zı'l-Meârk" kavlinin zahirine tutunan Muces-sime Cehmiyye fırkasını reddetmek istemiştir. Takarrür etmiştir kî, Allah cisim değildir. İstikrar mekânına ihtiyâcı yoktur. "Meâric"i kendisine izafesi, şereflendirme izafetidir. İkinci âyete gelince, yine onların şübhelerini redd içindir. Çünkü kelime yükselirken Allah'ın bir cihette olmasını gerektirmez. Çünkü Allah Taâlâ'yı hiçbir cihet ihata edemez... (Aynî).

[83] Ebû Cemre'nin bu hadîsi, "Ebû Zerr'in İslâm'ı bâbı"nda uzun bir metinle geçmişti

[84] Mucâhid'in bu sözünü el-Feryâbî rivayet etmiştir

[85] Başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti Namaz Kitâbı'nın evvellerinde, "İkindi namazının fazileti bâbı"nda geçmişti.

[86] Başlığa uygunluğu "Allah'a halâl olandan başkası yükselmez" kavimdedir.

Bunun bir rivayeti Zekât Kitabı evvellerinde ' 'Halâl kazançtan sadaka vermek bâbı"nda geçmişti.

[87] Bu da hadîsin başka bir yoldan rivayetidir. el-Kirmânî şöyle dedi: Bu iki yoldan gelen hadîs arasındaki fark, birincisinde "et-Tayyib" kelimesi ma'rifedir, ikincisinde nekredir. İşte bu fark üzere kısalttı ve iki şeyhin ihtilâfını zikretmedi. Verkaa'mn ta'Iîkım el-Beyhakî rivayet etmiştir.

[88] Bunun bir rivayeti yakında da geçmişti.

[89] Buhârî bu hadîsi iki yoldan getirdi. İkincisi daha tafsfllidir.

[90] Başlığa uygunluğu "O beni Yer halkı üzerine emin kılıyor... " sözünden alınır.

Bu hadîsin bâzı rivayetleri ıtVe amma Âdun fe-uhlikû... " (el-Hâkkaa: 5-6) kavli bâbi'nda; Mağâzî'de "Alî'nin gönderilmesi bâbı"nda ve Berâe Sûresi tef-sîrinde geçmişti.

[91] Bunun birer rivayeti Bed'u'I-Halk'ta ve Tefsîr'de geçti. Oralarda açıklaması verilmişti.

[92] Ehli Sünnet âlimleri söyle dediler: Allah Taâlâ'yı görmek aklen imkânsız değildir, mümkindir. Bunun âhirette vukû'u hususunda ittifak etmişlerdir. Binâenaleyh mü'minler Cenabı Hakk'ı görecekler, kâfirler ise et-Tatiîf: 15. âyeti gereğince bundan mahrum kalacaklardır...

[93] Zahmetsizce görmekten maksad, "Acaba görünüyor mu, görünmüyor mu?" diye aramak zahmetine katlanmaksızın gökyüzünde Ay'ı, Güneş'i görür gibi aşikâr görmektir. Bu, görüleni görülene değil; görmeyi görmeye benzetmektir ki, bi'1-cümle hadîs kitâblanndaki birçok hadîslerin lafızları hep bunu te'yîd edicidir. Kıyamet gününde mü'min kullarına Rabb'lerinin cemâlini hicâbsız

görmek ve müşâhade etmek müyesser olacağına -Mu'tezile ile Hâridler'den başka- İslâm fırkalarından hiçbirinin şekk ve şübhesi yoktur.

Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabı, "İkindi namazının fadlı bâbı"nda da geçmişti.

[94] Bu iki rivayet de hadîsin başka yoldan gelişleridir.

[95] Başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti Rikaak Kitabı,' Sırat, cehennemin köprüsüdür bâbı"nda da geçmişti.

Bu hadîsin Ezan Kitâbı'nda ve daha başka yerlerde Ebü Hureyre den, ibn Mes'ûd'dan, Ebû Saîd el-Hudrî'den gelen rivayetleri geçmişti. Müslim de imânda Kıyâme, Cennet ve Nârın Sıfatı Kitâbı'nda bunun ayrı ayrı râvîlerden farklı metinlerini getirmiştir. Tecrid Ter., II, 658-689'daki 450 rakamlı hadîsin haşiyelerinde bunların birçoğuna işaret edilmiştir.

[96] "Sâk't keşfedip açmak" alâmeti, müteşâbihlerdendir, ancak o korkunç yerde mü'min kullarına hakikati açılacak beyyine hakikatlerdendir. Lugatçılar İle garîbu'l-hadîs müelliflerinin cumhuru buradaki "Sâk"ın şiddet ma'nâsına geldiğine kaaildirler. Bu takdîrce "Sâk açmak", şedîd ve korkunç bir hâlin o esnada zuhuru olmuş olur. Bunu başka türlü tefsir edenler de vardır. Nitekim Kaadı Iyâz'a göre "Sâk", o sırada alâmet olarak zuhur edecek olan büyük bir nurdur ki, buna dâir hadîs de varmış... (Tecrftt Ter., II, 670)

[97] Başlığa uygunluğu meydandadır. Bu hadîsin bir rivayeti en-Nisâ Sûresi tefsirinde, fakat sonunda bir kısaltma ile geçmişti.

[98] Kur'ân'ın nassıyle habsettiği kimseler: "Şübhesiz ki, Aüah, kendisine ortak taranmasını mağfiret etmez. O'ndan başkasını, dileyeceği kimseler için mağfiret eder..." (en-Nisâ: 48, 116) âyetinde mağfiret edilmeyeceği bildirilenlerdir.

Buhârî burada bu uzun şefaat hadîslerini Ebû Saîd, Ebû Hureyre ve Enes'ten olmak üzere arka arkaya getirdi. Bunları Müslim de îmân Kitâbı'nda getirmiştir: Müslim Ter., I, 247-280, "Mü'minlerin âhirette Rabb'lerini görmelerini isbât babı" ve "Allah'ı ru'yet yolunu tanıma babı".

[99] Başlığa uygunluğu "Allah'a kavuşuncaya kadar" sözünden alınır. Bu hadîste "Havz"ı inkâr eden Mu'tezile'yi de redd vardır...

[100] Başlığa uygunluğu 'Sana kavuşmak haktir" sözündedir. Çünkü bunun ma'nâvî 'yâm"Seni8örmek bittir" demektir. Bunun bir rivayeti Teheccüd Kıtabı'mn evvelinde de geçmişti.

[101] Bunun uygunluğu da ma'nâsından alınır. Bunun da bir rivayeti Rikaak'ta geçmişti,

[102] Bunun bir rivayeti, er-Ranmân: 62. âyeti tefsirinde geçti.

[103] Hadîsin bundan sonrası şöyledir:

Biz: Evet, teblîğ ettin! dedik. Rasûlullah: "Şâhid ol Yâ Rabb!" dedi. Baslığa uygunluğu "Rabbinize kavuşacaksınız" kavimdedir. Bunun bâzı rivayetleri İlim, Hacc, Bed'u'1-Halk, Fiten, Magâzî, Tefsîr (el-Berâe tefsirinde) Kitâblan'nda geçti, açıklamalar oralarda verilmiştir.

[104] Başlığa uygunluğu sorumdadır. Bunun birer rivayeti Cenazeler, Tıbb ve Nezir-ler'de de geçmişti.

[105] Başlığa uygunluğu "Sen benim rahmetimsin" kavimdedir.

Bunun bir rivayeti Kaaf Sûresi tefsirinde geçmişti. Bunun birkaç rivayetini Müslim, Cennet ve Ni'metlerinin Sıfatı... Kitabı, 13. bâb, "2846"da getirmiştir.

[106] Başlığa uygunluğu "Rahmetinin fazlı ile" sözündedir.

Bunun bir rivayeti Rikaak'ta geçmişti.

[107] Âyetin tamâmı: "Şübhesiz ki, Allah gökleri ve Yer'i zeval bulmalarından (korumak için bizzat) tutmaktadır. Eğer onlar zeval bulurlarsa, and olsun ki, ondan sonra kimse bunları tutamaz. Hakîkaten O, ukubette aceleci değildir. Çok mağfiret edicidir".

[108] Başlığa uygunluğu "Şübhesiz Allah ayağım koyar" sözünden alınır. Çünkü bunun ma'nâsı, hakikatte "Yumsiku = Tutar" demektir. Çünkü "Elimle yarat-ğım şey" kavli bâbı'nda "Yumsİku= Tutar" lafnyle de gelmiştir (Aynî).

[109] Musannif el-BvhSLd "Kullann Fiillerinin Yaratılması Kitabı "uda şöyle dedi: İnsanlar fail ve mefûl hakkında ihtilâf ettiler: Kaderiyye fırkası, faillerin hepsi beşerdendir, dedi. Cebriyye fırkası, bunların hepsi Allah'tandır, dedi. Cehmiy-ye fırkası, fiil ve mefûl birdir, dedi. Bunun-için "Kun" mahlûktur, dediler. Selef ise: Yaratmak, Allah'ın fiilidir, bizim fiillerimiz İse mahlûktur. Allah'ın fiili, Allah'ın sıfatıdır. Mefûl ise Allah'tan başka olup mahlûklardandır, dediler (Kastallânî).

[110] Hadîsin başlığa uygunluğu, âyette olduğu meydandadır. Bu hadîs bu sened ve metinle Âlu İmrân: 190. âyeti tefsirinde de geçmişti. Bunu buradaki başlık için tekrar getirdi (Aynî).

[111] O söz şudur: "Muhakkak onlar, muhakkak onlar yardım edilip muza/fer oh-çoklardır. Muhakkak bizim ordumuz; herhalde onlar galebe edicidirler" (es-Sâffât: 172-173).

[112] Başlığa uygunluğu "Rahmetim öne geçmiştir" kavimdedir. Bunlar fiil sıfatla-rındandır, zât sıfatlarından değildir. Onun için iki fiilden birinin diğerinin önüne geçmesi caiz olmuştur...

[113] Başlığa uygunluğu "Yazı onun önüne geçer" sözündedİr. Bu hadîste haseneler ve seyyielerden olan amellerin emarelerden ibaret olup mûcibelerden olmadığı, akıbette işin varacağı yer, geçen hükme ve takdirin cereyan etmesine dayanacağı hükmü vardır.

Bunun bir rivayeti BedVl-Halk'ta da geçmişti.

[114] Başlığa uygunluğu "/lnca*/teA&^foemnjfc"kavlinden alınır. Çünkü "Rabb*-min emriyle" sözünden maksad, kelâmıyle demektir. Ve bu uygunluk "Tenezzül" masdanndan da alınır. Çünkü o da ancak kelimeler, yânî vahiy ile olur denildi... (Aynî).

[115] Bunun birer rivayeti İlim ve Tefsir Kitâbları'nda da geçti. Aynî şöyle dedi: Ben sarihlerden kimsenin buradaki başlığa uygunluk yönünü zikrettiğini görmedim. Benim hatınma uygunluk cihetinin "Sana sorarlar** sözünden alınabileceği geldi. Çünkü bunda "Rabb*inin emrinden" fıkrası vardır. Yine Allah'ın ilminde hiçbir kimsenin onu bilemeyeceği, onun ilminin Allah indinde olduğu geçmiştir (Umdetu'l-Kaarî).

[116] Başlığa uygunluğu "Kelimelerini tasdik" sözünden alınır. Hadîsin bir rivayeti Cihâd ve Beşte bir'de geçti.

[117] Başlığa uygunluğu "Allah'ın kelimesi en yüksek olsun diye" sözünden alınır. Bunun da birer rivayeti llim'de ve Cihâd'da geçti.

[118] Buna yakın bir âyet şöyledir: "O*nun emri, bir şeyi dilediği zaman, ancak *OW demesinden ibarettir. O da oluverir" (Yâsîn: 82). Bu, Yüce Allah'ın "Tekvin" sıfatının ifadesidir, "Tekvin ", "Kevn = Olmak "tan temdir ki, "Oldurmak, var etmek" demektir. "Olan"a "Kâine, Hâdise" derlen ki, cem'ileri "Kâinat, Hâ-disât'^ır. "Kevneyn", "Dünyâ ve âhiret" ma'nâsına; "Mekân"dz "Olma ve hâsıl olma yeri"dir. "Tekvin", Allah'ın ezelî sıfatlanndandır. Mâturidî*ye göre yapmak, yaratmak, rızk vermek, diriltmek, öldürmek gibi Allah'a âid sıfatlar O'nun zâtiyle kaaim olan "Tekvin" sıfatına varır. Ancak eserlerin ihtilâfı yüzündendir ki, o bir tek sıfatın, yânî "Tdtvfn'ln adlan değişmiştir. O sıfat yaratılanlara taalluk edince "Yaratmak, rızk vermek, diriltmek, öldürmek..." denilir (MeâÎ-i Kerîm, II, 758, haşiye: 85).

[119] Başlığa uygunluğu "Allah'ın emri gelinceye kadar" sözünden alınır. Bunun bir rivayeti îtim ve l'tisâm Kitabı'nda da geçmişti.

[120] Bunun da uygunluğu geçen hadîs gibidir. Bunun da birer rivayeti İlim ve Nübüvvet Alâmetleri Kitâblan'nda geçmişti.

[121] Başlığa uygunluğu "Sen Allah'ın senin hakkındaki hükmünü geçemezsin" sö-zundedir. Bunun birer rivayeti Peygamberlik

Alâmetleri ile Mağâzî'nin sonlarında geçmişti.

[122] Bunun bir rivayeti yakında 82 rakanuyle geçmişti.

[123] Çünkü "Aeöm«a*'tti/ıM, nâ-mütenâhî, denizler mütenâhîdir. Mütenâhî'ye mü-tenâhî ilâvesinin mecmuu da mütenâhîdir. Mütenâhî'nin nâ-mütenâhî'ye intibakı ise muhaldir, tenakuzdur... {ffakk Dîni, IV, 3296).

[124] İyi bilmeli ki, bütün halk da O'nundur, emir de. Evvel, âhir; takdîr ve tekvin de O'nun, îcâb ve teşri' de. Binâenaleyh hacim ve mikdân bulunan mahlûkaat da O'nun milki, onlar üzerinde cereyan eden hacimsiz, mikdârsız emirler de. Yânî yaratma da O'nun, yürütme de O'nun; cisim ve cismâniyyet; madde ve suret O'nun îcâd ve ihtirâ'ı; onları yürüten kuvvet ve rûh O'nun te'sîr ve izafeti. O'ndan başkası ne ma'dûmiyete vucûd verebilir, ne de mümkinâta vucûb. îcâd O'nun, îcâb O'nun, hârika O'nun, kaanûn O'nun, bütün mâsivâ O'nun hükmü altında, halk ve emrinden ibaret; O ise herşeyin mucidi ve mutlak muta-sarnfı. Hakîkatte ne O'nun îcâdına dayanmayan bir mevcûd bulunabilir, ne de O'nun emir ve icâbına tevâfuk etmeyen emirler emr olabilir... (Bu âyetlerin güzel bir tefsîri: Hakk Dîni, III, 2170-2193).

[125] Başlığa uygunluğu "Kelimelerim tasdtk" sözünden alınır. Bunun bir rivayeti yakında 83 rakamıyle geçti.

[126] Râgıb el-lsfahânî: Meşîet ekserin yanında müsâvî olarak irâde gibidir, dedi.

eş-Şey', şîtı'in fethi ve yâ'nın sükûnuyle "Ve'l-Meşîe", hatîe vezninde, "ve'l- Meşâe", kerâme vezninde... dilemek ma'nâsınadır.. dördüncü bâbdandır. Ve "Şey'", her mevcuda denir ki... Türkî'de nesne ta'bîr olunur, gerek hissi olsun cisimler gibi ve gerek hükmî olsun akvâl gibi. Cem'i "Eşya" ve "Eşyâât", "Eşâvât", "Eşâvî" gelir kî, vav'Iann fethi ve kesriyle de hikâye edilmiştir....

"eş-Şte", şîa vezninde, verilen ma'nâdan isimdir, bir nesneyi dilemek ma'nâsınadu-, irâde ve meşîet gibi. "Kullu sey'in bi-şîeti'Ilâhi taâlâ = Herşey Allah Taâlâ'nın dilemesiyledir, yânî irâdesiyledir" denilir... "el-tşâe", hemzenin kesriyle muzdar ve mülteci kılmak ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.)

[127] Buradaki âyetler yüce Allah'a İrâde ve meşîet isbâtına, kulların hiçbirseyi dile-yemeyecçkleri, ancak ona Allah'ın irâdesi geçmiş olduğu hâlde dileyecekleri, Allah'ın tâat ve ma'siyet olarak kulların bütün fiillerinin yaratıcısı olduğuna delâlet etmektedir (Kast ali ânı).

"Aüah dilemeyince siz dileyemezsiniz'*- Bu âyet cebr ve kader meselesinde re'ylerin harb yeri olmuş ise de, bunda kullara da meşîet İsbfit edilmiş olduğunda ve maamâfîh onun mutlak olmayıp, ilâhî meşîete tevâfuk ile kayıtlı bulunduğunda şübheye mahal yoktur. Binâenaleyh mes'üliyet abd'e, hüküm Allah'a muzâftır. Onun için kul mukadderatını keyfine göre çizemez, ilâhî meşîet dâiresinde mes'ûldür. Allah Taâlâ ise hiç kayıth olmayarak dilediğini yapar, yol O'nun ta'yîn ettiği, sevâb ve ikaab O'nun hükümleridir. O dilediğim yapar (Hakk Dînî, VII, 5515, 5624-5630. sahîfelerde geniş bilgiler verilmiştir).

[128] Zeccâc'ın da dediği gibi müfessirler bu âyetin EbÛ Tâlib hakkında indiği üzerinde ittifak etmişlerdir. Bu ta'lîkı el-Kasas: 56. âyet sırasında senedi ile rivayet etti.

[129] Kur'ân'da irâdenin zikri tekrar tekrar gelmiştir. Sünnet ehli bunun ancak Allah'ın irâde etmekte olduğu şeye vâki' olacağı, Allah'ın kâinatın hepsi için irâde edici olduğu üzerinde ittifak etmiştir. Mu'tezile bu âyete tutunarak, Allah, ma'siyeti irâde etmez, demiştir.

"...Allah irâde etmeyince kul irâde edemez. Lâkin Allah kulun irâdesini irâde etmekle murâdını da irâde etmiş olmak lâzım gelmez. İnsan birşey irâde eder de muradı hâsıl olmayabilir. Niceleri doğru gitmek ister de başı döner, düşer. O vakit Allah onun irâdesini irâde etmiş, fakat muradının husulünü irâde etmemiş demektir. Zîrâ irâdesini irâde etmese idi, o irâde edemezdi, murâdını irâde ede idi, murâd husule gelirdi. Demek ki Allah'ın meşîeti muradı müstehzim, lâkin kulun meşîeti Allah'ın meşîetine iktiran etmedikçe müstelzün değildir" (HakkDîni, VII, 5627..)

[130] Başlığa uygunluğu "Eğer dilersen bana ver" sözündedir. Bunun bir rivayeti Dualar Kitâbı'nda da geçmişti.

[131] Bunun da başlığa uygunluğu "Eğer Allah dilerse..." sözündedir. AFnin bu "Nefislerimiz Allah'ın elindedir" sözü, şu âyetten iktibas edilmiştir: "Aüah ölümü zamanında, ölmeyenin de uykusunda ruhlarını alır. Bu surette Hakkında ölümü hükmettiği ruhu tutar, diğerini muayyen bir vakte kadar salıverir. Şübhe yok ki, bunda iyi düşünecek bir kavim için kat? ibretler vardır*' (ez-Zumer: 42).

Bunun bir rivayeti I'tisâm'da da geçmişti.

[132] Başlığa uygunluğu "Dilediği zaman" sözündedir. Hadîs şöyle açıklanmıştır: Düzgün bir sap üzerinde biten taze ekin, esen rüzgâr ile kâh eğilir, kâh doğrulur. Bir zaman yeşil yaşar, bir zaman sonra zamanın değiştirici te'sîrleriyle sararır. Fakat o, rüzgârların şiddetleri ve dehrin inkılâblan karşısında eğildiği hâlde hiçbir zaman devrilmez, yine doğrulur. Mü'min de böyledir. Hastalık, hüzün, keder, zulüm gibi zamanın birtakım bunaltıcı hâlleri karşısında sağa sola sarsılsa da bir türlü yıkılmaz. Allah'a kulluktan ayrılmaz. Kâfir de serviler gibi ne kadar metin ve uzun boylu olursa olsun, Allah onu kâfirliği sebebiyle yere serer...

Bunun bir rivayeti Tıbb Kitâbı'nda da geçmişti.

[133] Başlığa uygunluğu sonundaki "Ben onu dileyeceğim kimselere veririm " sözün-dedir. Bunun biraz değişik bir rivayeti Namaz Kitabı, "ikindi namazından güneş batmadan önce bir rek'ate yetişen kimse bâbı"nda da geçmişti.

[134] Başlığa uygunluğu, hadîsin sonundaki "Allah isterse ona azâb eder, isterse onu mağfiret eyler" fıkrasındadır. Bunun bir rivayeti îmân Kitabı, "îmânın alâ-" metleri bâbı"nda da geçmişti. Bu ilk Akabe gecesinde yapılan bey'attİr ki, bunda el-Mumtehme Sûresi'ndeki "Ey Peygamber, mü'min kadınlar Allah'a hiçbirşeyi ortak tutmamaları, hırsızlık yapmamaları... şartlan üzere sana bey'-atleşmeye geldikleri zaman, onların bey'atterini kabul et..." (Âyet; 12)'nin nut-kettiği bey'at şartlan ayniyle vâki1 olduğundan, "Bey'atu'n-Nisâ" denilmiştir. Bu şartlarla mükellef olmakta erkekler ve kadınlar müsavidir...

[135] Başhğa uygunluğu "Eğer yemininde istisna yapsaydı..." sözündedir. Çünkü bu istisnadan mur^d, lügat bakımından: Eğer "Inşâaüah" demiş olsaydı, demektir. Bu hadîsin birer rivayeti Cîhâd'da, "Cihâd için çocuk isteme bâbı"nda ve Peygamberler Kitabı, "Biz Davud'a Süleyman'ı hibe ettik" (Sâd: 30) kavli bâ-bı'nda da geçti. Kadınların sayısı hakkında ayrılıklar, aded ayrılıkları olduğundan bu ihtilâfa i'tibâr yoktur.

[136] Başlığa uygunluğu "İnşâallah" sözündedir. Bunda Peygamber'in "Hastalığın^ geçmiş olsun" sözünün, gaybden haber verme yoluyla değil de, ancak tereccî yolu üzere olduğuna delîl vardır. Çünkü hasta, ertesi gün ölmüştür.

Buharı bunun bir rivayetini Nübüvvet Alâmetleri Kitâbı'nda da getirdi.

[137] Başlığa uygunluğu iki yerde "İstediği zaman" sözündedir. Bu hadîsin daha geniş bir rivayeti Namaz Kitabı, "Vakit gittikten sonra ezan okuma bâbı"nda geçmişti. Buhârî burada hadîsi kısaca zikretmiştir.

[138] Başlığa uygunluğu "Allah'ın bayılmaktan istisna ettiklerinden mi oldu" kavlinden alınır. Çünkü Peygamber bununla "Sûra üfürülmüş, artık Allah'ın diledikleri müstesna olmak üzere göklerde kim varsa, yerde kim vana hepsi düşüp ölmüştür... " (ez-Zumer: 68) kavline işaret etmiştir. Buhârî hadîsi burada iki se-nedle getirdi. Bunun bir rivayeti Husûmât'ta da geçmişti.

[139] Başlığa uygunluğu "İnşâaUahu = Allah dilerse" sözündedir. Bu istisna, teber rük ve teeddüb içindir, şekk için değildir. Bundan maksad Medîne'de fitneden korunacakları için, Medîne'de oturmayı teşvîk etmektir. Bunun birer rivayeti Hacc'ın sonunda Medine'nin Fazîletleri'nde ve Fitneler'de geçti.

[140] Başlığa uygunluğu yine "İnşâattan = Allah dilerse" sözündedir. Bunun bir rivayeti Dualar Kitâbı'nda da geçmişti.

[141] Başlığa uygunluğu "Mâşâattahu= Allah'ın dilediği kadar" sözündedir. Hadîsin bir rivayeti Fadâii'de, "Umer'in menkabeleri bâbı"nda da geçmişti. Bu, Pey-gamber'den sonra hilâfetleri ve İnsanların onlarla faydalanmalarında Umereyn için cereyan eden işlerin misâlidir. Peygamber işin sahibi olup en mükemmel şekilde yerine getirdi. İslâm'ın kaaidelerini oturttu, temellerini kurdu, asıllarını ve furû'unu açıkladı. Sonra Ebû Bekr halef olup riddenin kökünü kesti. Sonra Uraer halîfe oldu ve İslâm çok genişledi...

[142] Başlığa uygunluğu "Rasûlü'nün lisânı üzere dileyeceği şeyi yerine getirir" sö-zündedir. Bunun bir rivayeti Edeb Kitabı, "Her kim güzel bir şefaat yaparsa..." (en-Nisa: 84) kavli bâbı'nda geçti.

[143] Başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti yakında geçmişti.

[144] Başlığa uygunluğu Allah'ın onlann kıssalarından anlattığı âyetin kalanında "/»-şâallah sen beni sabredki bulacaksın '* ve

"Rabb 'in irâde etti" sözlerinden alınır. Bu hadîsin birer rivayeti İlim Kitabı, "Musa'nın denizde Hızır'a gitmesi hakkında zikredilen şeyler bâbı"nda ve Tefsîr, "el-Kehf Sûresi: 60-82 âyetleri tefsiri bâbı"nda da birçok izahlarla geçmişti. Hadîsi o âyetler daha güzel tamamlamaktadır. Bu kdnu Hakk Dîni, IV, 3253-3273'ten okunup incelenmeye değer.

[145] Başlığa uygunluğu "İnşâaüah yarın Kinâne oğullan yurduna ineceğiz..." sö-zündedir. Bu ahd ve yemînleşme Kureyş ile Kinâne oğulları arasında Hâsimîler ve Abdulmuttalib oğullan aleyhine: "Bunlarla kız aüp vermemek, alışveriş etmemek üzere yapılmıştı..."

Bunun tam bir rivayeti Hacc Kitabı, "Peygamber'in Mekke'ye inmesi bâ-bı"nda geçmişti.

[146] Başlığa uygunluğu iki kerre "inşâattan yarın döneceğiz" kavimdedir. Bu hadîsin bir rivayeti ve tafsilâtı Mağâzî, "Tâif gazvesi bâbı"nda geçmişti.

[147] Bu, müellif Buhârî'nin kelâm mes'elesi hakkında zikrettiği ilk bâbdır. Bu, uzun bir mes'eledir. Görüş, Yüce Allah'ın peygamberlerle mütekellim olduğunda tevatür etmiştir. Bu konuda dînler ve mezhebler erbabından hiçbir kimse ihtilâf etmemiştir. İhtilâf ancak kelâmın ma'nâsı, kıdemi, hudûsu konularındadır. Hakk ehli indinde Allah'ın kelâmı, sesler ve harfler cinsinden değildir, bu Allah'ın zâtiyle kaaim ezelî bir sıfattır... (Kastallânî).

Buhârî'nin bu âyeti zikirden, hattâ bu babın tamâmından garazı Allah'ın zâtiyle kaaim olan kelâmını beyân etmektir. Delili, Yüce Allah'ın "Rabb'iniz ne buyurdu?" deyip "Rabb'iniz ne yarattı" dememesidir. (Aynî).

[148] Mesrûk'un bu sözünü Beyhakî, el-Esmâ ve's-Sıfât Kitâbı'nda EbÛ Muâviye yolundan; o da el-A'me§'ten senediyle rivayet etmiştir

[149] Başlığa uygunluğu "İzâ fuzaa an kulûbihim = Kalblerinden korku gidince" sö-zündedir. Buhârî burada hadîsin çeşitli yollardan gelişini ve bâzı isnâd inceliklerini ayrı ayrı tesbît edip bildirmiştir. Bu hadîsin bir rivayeti bu senedle el-Hıcr Sûresi tefsirinde de geçmişti.

[150] el-Kirmânî: Buhârî "el-lzn"den söz söylemeyi anladı, dinlemeyi değil. Bunun delili de bu hadîsi bu baba girdirmesidir, dedi. Ben: Bu husus teemmül edilecek yerdir. Buhârî bunu Kur'ân'ın Faziletleri Kitâbı'nda "Kur'ân'la legannî etmeyen kimse bâbı"nda iki yoldan getirdi. Birincisinde tegannîyi, "Aşikâre okumak"-la tefsîr etti. (kincisinde "İstiğna" ile tefsîr etti. "el-tzn" lafzım "Dinlemek" ma'nâsıyle de tefsîr ettiler, dedim. (aynî).

[151] Bunun daha bütün rivayetleri Peygamberlerde ve Hacc Sûresi tefsirinde geçmişti.

[152] Bunun bir rivayeti "Hadke'nin faziletleri bâbı"nda geçmişti

[153] Bu bâb, yine Yüce Allah'ın kelâmının isbâtı, kelâmını Cibril'e ve meleklere işittirmesi, onların da bu anda zâtiyle kaaim olan ve mahlûkların kelâmına benze-miyen bu kelâmı İşitir olduklarının isbâtı vardır... (Kastallânî).

[154] Demek ki, insanların sevgisi, Allah'ın sevgisine alâmettir. Başlığa uygunluğu meydandadır. Hadîsin birinci fıkrası: Müslümanlar arasında sevimli olan her kişi Allah yanında da sevimlidir, suretinde umûmî bir hükmü ihtiva etmektedir. Bunun bir rivayeti Bed'u'1-Halk Kitabı, "Meleklerin zikri bâbı"nda, bir rivayeti de Edeb'de "Sevimsiz olmak, nefret edilmek Allah tarafındandir babı "nda geçti.

[155] Başlığa uygunluğu "Rabb'leri kullarım meleklerden daha iyi bilirken meleKtere kullarım hâllerini sorar" kavimdedir.

"Her iki takım meleklerin namaz vaktinde gelmeleri, ve çıkmaları ve mtts-lümânlarla birlikte namazda hazır olmaları Âdem oğullarının mü'minleri hakkında bif ilâhî lütuf ve keremdir. Allah melekleri insanların en iyi hâllerine muttali' kılıp haklarında güzel övgü ve şehâdette bulundurmuş oluyor. Hamd

ve minnet Allah'adır"

Bunun bir rivayeti Namaz Kitabı, "İkindi namazının fazileti bâbı"nda geçmişti.

[156] Başlığa uygunluğu Cibril'in Peygamber'e müjde vermesinin ancak Allah'ın bunu haber vermesi ve ona bunu emretmesi suretiyle olması yönündendir. Bu hadîsin ziyâde ve noksanlı birçok sened ve metinleri Cenazeler, İstikraz, Istİ'zân, Rikaak Kitâblan'nda da geçti.

[157] Yânı onu, sana indirmeye ehil olduğunu ve senin onun teblîğ edicisi olduğunu bilerek indirdi. Yâhud onu kullarının iyiliklerinden olduğunu bilerek İndirdi. Bunda sıfatları inkâr eden Mu'tezile görüşünü redd vardır. Çünkü bunda Allah, kendisine İlim sıfatım isbât etmiştir...

İbn Battal şöyle demiştir: İnzal ile murâd, kullara farzların ma'nalannı anlatmaktır. O'nun indirmesi, yaratılmış cisimlerin indirmesi gibi değildir. Zîrâ Kur'ân cisim değil, mahlûk da değildir (Kastallânî).

[158] Mucâhid'in bu sözünü Feryâbî rivayet etmiştir.

[159] Başlığa uygunluğu "İndirmiş olduğun Kitöbı'na inandım" sözündedir.

Bunun birer rivayeti Abdest Alma Kİtâbı'nm sonunda ve Dualar Kitabı, "Sağ taraf üzere uyumanın müstehâbhğı bâbı"nda da geçmişti.

[160] Başlığa uygunluğu "Yâ Allah! Ey Kitabı indiren" sözundedir. Bunun bir rivayeti Cihâd Kitabı, "Müşrikler aleyhine hezimetle duâ bâbı"nda geçti. Humey-dî'nin rivayetinde işitmeler açıkça söylenmiştir.

[161] Başhğa uygunluğu "İndirildi" sözundedir. İnzâlüe Tenzil arasında fark, tnzâl, bir defada indirmek, Tenzil ise vak'alara ve maslahatlara göre tedrîcle indirmektir.

Bu hadîsin bir rivayeti Tefsîr'de, el-lsrâ Sûresi'nin sonunda geçmişti.

[162] İbn Battal şöyle dedi: Buhâri'nin bu başlıkla ve hadîsleriyle muradı, bundan evvelki bâblarda isbât etmek istediği "Allah'ın kelâmı kendisiyle kaaim bir sıfat olduğu ve devamlı mütekellim olduğudur

[163] Başlığa uygunluğu kelâmın Allah'a İsnadını isbât etmesidir. Bu, kudsî hadîslerdendir. Bunun birer rivayeti el-Câsiye Sûresi tefsirinde ve Edeb'de geçmişti.

[164] Başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti Oruç Kitâbı'nda geçmişti.

[165] Başlığa uygunluğu "Rabb'i ona: Yâ Eyyûb! diye nida etti" sözündedir.

Bunun bir rivayeti Gusl'de "Çıplak yıkanma bâbı"nda geçti.

[166] Bunun birer rivayeti Teheccüd Kitabı ve Duâlar'da geçti. Bu, müteşâbih hadîslerdendir. Allah'ın dünyâ semâsına inip yükselmesi keyfiyeti biz kullarca bilinemez.

[167] Bu, Hûd Sûresi tefsirinde tamamı getirilen hadîsten bir parçadır. Burada bundan murâd, Allah Taâlâ'nın "Ben de sana infâk edeyim" kavlinin Yüce Allah'a nisbet edilmesidir.

[168] Başlığa uygunluğu "Ona Rabb'inden selâm söyle.." sözündedir. Bunun bir rivayeti Menkabeler'de, "Peygamber'in Hadîce ile evlenmesi ve, fadlı bâbı"nda da geçmişti. Suheylî şöyle dedi: Peygamber insanları İslâm'a çağırdığı zaman, Hadîce çekişmesiz, yorgunluksuz icabet etmiş, hattâ Peygamber'den her yorgunluğu giderip O'na Unsİyet etmişti. İşte onun bu fiillerine mukaabil cennette bu sıfatla bir ev olması munâsib olmuştur (Kastallânî).

[169] Bunun bir rivayeti Secde Sûresi'nde geçti. Başlığa uygunluğu "Allah buyurdu" kavlindedir.

[170] Başlığa uygunluğu "Sözün haktır" kavlindedir. Hakk'ın ma'nâsı, sabit ve lâ-nm demektir. Bu da Teheccüd'de geçti.

[171] Başlığa uygunluğu "Allah'ın benim hakkımda tilâvet edilecek bir emirle kelâm etmesinden..." sözündedir. Bu Ifk hadîsinden bir parçadır. Buhârîbu hadîsten bu isnâdla birçok yerlerde zikretmiştir. Cihâd, Şehâdetler, Tefsîr. Buhârî bu hadîsin tamâmını Şehâdetler ile en-Nûr Sûresi tefsirinde sevketmişdr.

[172] Hadîsin başlığa uygunluğu "Allah şöyle buyurur" kavlindedir.

Bu da kudsî hadîslerdendir. Bunun bir rivayeti Rikaak Kitabı, "Bir hasene işlemeyi kasdeden kimse bâbı"nda İbn Abbâs hadîsinden olmak üzere geçmişti.

[173] Bunun birer rivayeti el-Kıtâl Sûresi tefsirinde ve Edeb'de de geçmişti.

[174] Başlığa uygunluğu "Allah buyurdu..." sözündedir. Bu, Namaz Kitâbı'nın sonunda ve Yağmur Duası Kitabı'nda geçen uzunca hadîsin bir parçasıdır. Hadîsin bundan sonrası şöyle devam ediyor: "Her kim Allah'ın fadlı ve rahmeti ile üzerimize yağmur yağdı dedi ise, işte o bana îmân etmiş, yıldıza îmân etmemiş tir. Her kim de fulân ve fulân yıldızın hareketiyle üzerimize yağmur yağdı dediyse, işte o bana îmân etmemiş, yıldıza îmân etmiştir" buyurdu.

[175] Bunun bir rivâyçti Rikaak Kitabı, "Allah'a kavuşmayı seven kimse bâbı"nda geçti.

[176] Bunun bir rivayeti Tevhîd Kitabı'nin evvellerinde "Allah sizi kendisinden sa~ kındırır..." (Âlu imrân: 28, 30) bâbrnda geti.

[177] Başlığa uygunluğu "Bunu niçin yaptın?" sözündedİr. Bunun bîr rivayeti tsrâîl oğulları bölümünde geçti. Bunu Müslim de Tevbe'de getirdi: Müslim Ter., 8, 249 "2757".

[178] Hadîste buradan başlayarak sonuna kadar devam eden terdîdli rivayetler, râvî-nin şübhesi eseri değildir. İşlenilen günâhın irâde ile bilerek veyâhud hatâ eseri olarak yapılmış olması ve aynı şekilde Allah Taâlâ'nın affetmek veya cezalandırmasının ulûhiyet gereği bulunması itibariyledir

[179] Hadîsin başlığa uygunluğu "Rabb'i şöyle... buyurur" sözündedir.

Bu hadîsi Müslim de Tevbe Kitâbı'nda getirmiştir: Müslim Ter., VIII, 251 "2758".

Nevevî şöyle demiştir: Hadîste şuna işaret vardır: Tevbekâr olan ve Allah'a yalvarmak yolunu bilen bir kulun günâhı yüz kerre, bin kerre ve belki daha çok tekerrür etse de her defasında tevbe etse yâhud bu mükerrer günâh yığınının topu hakkında Allah Taâlâ'ya niyaz arzeylese, tevbesİ sahîh olur ve kabul bu-yurulur. Bu, mü'minler için en büyük müjdedir...

Bu hadîsin son fıkrasının ma'nâsı: Sen günâh işler, sonra da tevbe etmekte devam ettiğin müddetçe, ben seni mağfiret eylerim, demektir.

(Bu hadîsin tercümesi az tasarruf ile Kâmil Mîrâs'ın tercümesinden -Tecrîd Ter., XII. 457- nakledildi.)

[180] Başlığa uygunluğu "Allah; Ey kulum.... buyurdu" kavimdedir.

Bu hadîsin bir rivayeti İsrâîl oğullan'm zîkr ve Rikaak Kitâbları'nda da geçti. Bunun birkaç rivayetini Müslim de Tevbe'de getirmiştir: Müslim Ter., VIII, 248-250 "2757".

[181] Bu da aynı hadîsin başka yoldan bîr rivayetidir.

[182] Bu babın bütün hadîslerinde Rabb'in kullanyle kelâmı vardır.

[183] Başlığa uygunluğu meydandadır. Çünkü siyak, şefaat istemeye delâlet etmektedir. Hadîs kısaltılmış olmakla beraber, "Yâ

Rabb" kavli ve buna icabet açıkça bellidir (Ayni),

[184] Başlığa uygunluğu meydandadır. Çünkü bunda Peygamber tarafından birçok defa suâller, Allah Taâlfi tarafından da cevâblar vardır. Bu hadîsi Müslim de imân Kitâbı'nda getirmiştir: Müslim Ter., I, 272-273.

[185] Bunun birer rivayeti Cennetin Sıfatı ile Rikaak'ta da geçti. Bunu Müslim de îmân'da, "Cehennemden son çıkacak olana dâir bâb"da getirmiştir: Müslim Ter., I, 258-259, 308 "186".

[186] Bu hadîs, ziyâde ve noksan ile Zekât'ın evvellerinde ve Rikaak'ta geçti.

[187] Başlığa uygunluğu "Melik ancak benim, Melik ancak benim" sözündedir.

Bunun bir rivayeti bu kitâbda "Elimle yarattığıma.. bâbı"nda da geçmişti.

[188] Başlığa uygunluğu iki yerde, "Rabb'i şöyle buyurur" ifâdelerindedir Buhârî bunun biraz değişik bir rivayetini Mezâlim Kitabı, "Dikkat edin! Allah'ın la'neti zâlimler üzerinedir bâbı"nda da getirmişti.

en-Necvâ: Yavaşça söz söylemeye denir ki, "Fısıldamak" ta'bîr olunur. Nitekim İbnu'1-Esîr de en-Nihâye'dt: Necvâ, isimdir, masdar makaamına kaaim-dir. Kıyamet gününde Allah'ın, mü'min kuluna gizlice hitabıdır, der. Buhârî sarihleri de: Necvâ; Allah Taâlâ ile mü'min kulu arasında kıyamet günündeki gizli konuşmadır ki, bunda kulun ma'siyetleri gizlice kendisine sayılır, bu Allah'ın fadlıdir, demişlerdir.

[189] Buhârî bu âyeti Yüce Allah'ın mütekellim olduğuna delîl için getirdi. Sünnet ehli de Yüce Allah'ın Mûsâ ile vasıtasız, tercümânsız olarak konuştuğu ve ona kelâmını işittirip, kelâmının ma'nâlarını ona anlattığı üzerinde ittifak etmiştir. Çünkü kelâm işitilmesi, sahîh olan şeylerdendir... (Aynî).

[190] Başlığa uygunluğu "Allah seni elçilikleri ve kelâm etmesiyle seçip tercih etti" kavlindedir. Bunun bir rivayeti Kader Kitâbı'nda geçti. Bunun bir rivayetini Müslim de Kader'de getirdi: Müslim Ter., VIII, 126-128, 13 "2652".

[191] Bu, Rikaak'ta geçen uzun Enes hadîsinden birer parçadır. Bunun bir rivayeti el-Bakara tefsirinde ve Tevhîd'de geçmişti. Bunun birkaç rivayetini Müslim de îmân'da getirdi: Müslim Ter., I, 268-269, 322 "193".

[192] Peygamber'in orada amcası Hamza ve amcasının oğlu Ca'fer ibn Ebî Tâlib'le beraber yatmakta olduğu rivayet edilmiştir.

[193] Hadîsin başlığa uygunluk noktası burasıdır.

[194] İbn Battal şöyededi: Mûsâ, Allah'ın "Ey Mûsâ, ben seni risâletimle, kelâmımla insanlardan seçkin kıldım" (el-A'râf: 144) kavli sebebiyle Allah'ın kendisini dünyâda başkaları üzerine kelâmıyle üstün kıldığını bildiğinden, Allah, Muham-med'e "Mahmûd Makaamı" vermekle başkaları üzerine tafdfl edince, O'nun bu faziletle kendisi üzerine yükseldiğini anladı... (Aynî)-

[195] Kaaf Sûresi'nde "Lâ" yerine "Mâ" ile şu âyet vardır: "Benim yanımda söz değiştirilmez" (Kaaf: 29).

[196] Başlığa uygunluğu "Yedinci semâda Musa'yı Allah' kelâmiyle tafdîli" sözünden alınır. Bunu yerinde tenbîh ettik. Buhârî bu Isrâ hadîsinin bir rivayetini ez Zuhrî'den; o da Enes'ten; o da Ebû Zerr'den olmak üzere Namaz Kitâbı'nın evvellerinde; bir rivayetini Katâde'den; o da Enes'ten; o da Mâlik ibn Sa'saa'-dan olmak üzere Bed'u'l-Halk'ta; birini Hicret'ten Evvel Bi'set'in evvellerinde; ve Peygamber'in sıfatı'nda da getirdi.

Müslim de îmân'da, İsmâîl ibn Ebî Uveys'ten getirdi: Müslim Ter., I, 217-230, 259 "162-164-165".

[197] Bundan evvel Yüce Allah'ın peygamberler ve meleklerle olan kelâmı geçmişti. Burada İse cennet ehli ile olan kelâmını beyân etmeye başladı (Aynî).

[198] Başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayetini RİkaaK, "Cennet ve cehennemin sıfatı bâbı"nda da getirmişti.

Lebbeyke kavli, "Lebb = îkaamet etmek" ma'nâsından aded iradesiyle tes-niye kılınıp, hitâb kâfına muzâf kılınmıştır. Ve bunun ma'nâsında dört görüş vardır. Birincisi zikrolunan ikaamet ma'nâsına olmakla, "Ben senin enirine İtaat ve icabet merkezinde tekrar tekrar sabit ve payidar olurum" demektir...

Is'âd: Bir adamı saâdetli kılmak, meded ve iânet eylemek ma'nâsınadır. "Lebbeyke ve sa'deyke" lafzında "Sa'deyke" de tekrar tekrar yardım etmek ma'nâsınadır. Kezâlik "Sa'deyk" kelimesinde dahî "AATIn fazlaları hazfo-lunmuş ve hitâb kâfına muzâf kılınmıştır. Bununla tesniye masdar olmakla, fiillerinin hazfedilmesi gereklidir. Ve "Sa'deyke" kelimesi ancak "Lebbeyke" kelimesine bitişik zikrolumır... Ma'nâlan "Tâatinde mükerreren yânî devamlı mukîm ve hizmetinde devamlı olurum" demektir... (Kaamûs Tercemesi).

[199] Başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti Zirâat Kitabı, "Arazîyi altınla kiralamak bâbı"ndan sonra, unvansız bir bâbda da geçmişti.

[200] Buhârî bu âyetle, kul Allah'ı itaatle zikrettiği zaman, Allah'ın da onu rahmet ve mağfiretle anacağına delîl getirmiştir.

[201] İbn Battal şöyle dedi: Yüce Allah Nûh Peygamber'i, emrinden ve Allah'ın âyetlerinden zikrettikleriyle andı. Bunun gibi herbir peygamber üzerine de kitabını ve şerîatinİ teblîğ etmeyi farz kıldığına işaret etti...

[202] Mucâhid'in bu sözlerini el-Feryâbî rivayet etmiştir.

Bu kİtâbdaki bu bâbla maksûd Yüce Allah'ın emir ve duâ ma'nâsıyle zik-redici ve zikredilmiş olduğunu beyândır. Bunun için buradaki âyetleri bu konuyla ilgili oldukları için getirmiştir. Buhârî bu bfibda merfû' hadîs getirmemiştir.

[203] Buhârî'nin bu bâbdaki maksadı, fiillerin hepsinin Allah Taâlâ'ya nisbetini is-bâttır. Bu fiiller, mahlûklar tarafından hayır yâhud şerr olsa da müsavidir. Bun lann hepsi Allah için mahlûktur, mahlûk için kesbdİr. Halktan hiçbirşey Allah'tan başkasına nisbet edilmez. Edilirse o bir ortak, eş, ve fiilin O'na nisbetinde Ona müsavi olmuş olur. Yüce Allah kullarına bu mühim iş üzerine zikredilen âyetlerle ve eşleri ve beraberinde duâ edilmiş ilâhları açıkça nefyeden diğer âyetlerle tenbîh edip uyarmıştır... (Aynî).

[204] Bu da, tasdik mü'mine izafe edildiği zaman kesb'dir...

[205] Bu hadîsten burada hedef, kendi fiilini yaratır olduğunu iddia edenin Allah'a eş kılan kimse gibi olacağına işaret etmektir. Bu konuda şiddetli tehdîd gelmiştir. Buna İ'tikaad etmek haramdır (Fethu'l-Bârt) Buhârî bunun birer rivayetini Tefsir'de ve HudÛd'da, "Zina edenlerin günâhı bâbı"nda getirmiştir

[206] tbn Battal şöyle demiştir: Buhârî'nin bu bâbda hedefi, Allah'ın işitmesini ve sahîh kıyası isbât etmek, sahflı olmayan fâsid kıyası da ibtâl eylemektir. Çünkü, açıktan söylediğimde işitir de gizli söylersek işitmez diyenin bu kıyası, fâsid bir kıyastır. Zîrâ O, Allah'ın işitmesini, açıktan söylendiğinde işiten, gizlendiğinde işitmeyen kullarının işitmesine benzetmiştir.

Bu hadîsin iki rivayeti Fussilet Sûresi tefsirinde de geçmişti... (Kastallânî).

[207] Belki Buhârî'nin muradı, Muhdis'in gayr-ı mahlûk olduğudur. Nitekim bu el-Belhî ve tabiîlerinin görüşüdür. Takarrür etti ki, Yüce Allah'ın sıfatlan ya sel-biyyedir, bunlar "Tenzihiyyât" diye isimlenir; veya vucûdiyye-i hakîkiyye'dir; ilim, irâde, kudret gibi. Bunlar muhakkak kadîme'dir. Yâhud izâfiyye'dir: Halk, rızk gibi. Bunlar hâdise'dir, fakat bunların hudûsundan, Allah'ın zâtında ve hakîkî olan sıfatlarında bir değişiklik olması lâzım gelmez. Bunlar hakikatte O'nun sıfatlandır. Nitekim ilmin ve kudretin, ma'lûmâta ve makdürâta taallûkları gibi ki, bunlar hadislerdir, ve onun bütün fiilî sıfatları da böyledir (Kastallânî).

[208] Bunu Ebû Dâvûd uzun bir metinle mevsûl olarak rivayet etti. Müellif Buhârî'nin bunu burada sevketmesinden muradı, Yüce Allah üzerine "O, Muhdis'tir" ta'bîrinin kullanılmasının cevazını bildirmektir. Lâkin O'nun ihdası, mahlûkların ihdasına benzemez. Allah bundan yüce oldu (Kastallânî).

[209] Başlığa uygunluğu "Kitâbların en yakını" sözünden alınır.

[210] Bu da aynı hadîsin başka yoldan bir rivayetidir. Bunların ikisi de mevkuf hadîs görünümündedir. Bunların bir rivayeti Kitâb'a Sımsıkı Yapışma Kitabı'nın so-nunda'Peygamber(S)'in "Kitâb ehline herhangi birşey sormayınız" kavli babı' n-da da geçmişti (Aynî).

[211] Bu, Ahmed ibn Hanbel ile BuharTnin "Halku EPâli'1-İbâd" Kitâbı'nda rivayet ettikleri hadîsten bir parçadır. Diğerleri de böyle tafartc etmişlerdir

[212] Bu bâbdan maksûd, Peygamber'in Cibril'den Allah'ın Kelâmını alma keyfiyetini beyân etmektir. Bu hadîsin birer rivayeti îmân ile Bed'u'l-Halk'ta açıklanmış olarak geçmişti... (Aynî).

Bu hadîste Kur'ân söylenip, onunla kıraat kasdedilmesi vardır. Çünkü "Kurânehu" kavliyle Kur'ân'ıı kendisini okumak kasdedilmiştir. Kur'ânı okurken dili ve dudakları hareket ettirmek okuyucunun amelidir, karşılığında ücret alacaktır... (Kastallânî.)

[213] Yânî, Allah sözlerinizden gizli olanını da, açıktan olanını da bilir, O'na bunlardan hiçbirşey gizli olmaz. İbn Battal şöyle dedi: Buhârî'nin bu bâbdan muradı, Allah Taâlâ'ya zatî bir sıfat olarak ilmi isbât etmektir. Çünkü onun ilmi, sözün açığında gizlisinde müsavidir. Allah bunu "Sizden sözünü kim gizledi, kim onu açıkladı, geceleyin gizlenen, gündüzleyin yoluna giden kimdir (O'nun ilminde) birdir" {er-Ra'd: 10) âyetinde de beyân etmiştir.

[214] Bunun bir rivayeti yakında ve Tefsîr'de, el-îsrâ: 110. âyeti tefsîri sırasında da geçmişti ,

[215] Bu da bu âyetin inme sebebi hakkında diğer vecihtir. Yâhud bu, küllün cüz' üzerine ıtlâkı bâbındandir. Çünkü duâ, namazın cüz'lerinden biridir. Bu da el-Isrâ Sûresi'nd,e geçmişti (Kastallânî).

[216] Tegannî'ye Şafiî ve âlimlerin çoğu böyle ma'nâ vermişlerdir. Sufyân ibn Uyey-ne: İnsanlardan müstağni olur, demiştir.

"Kur'ân'ı açıktan okur" ziyâdesi "Tegannî eder" cümlesinin tefsîridir.

[217] Buhârî'nin bu bâbdan hedefi, kulların sözleri ve fiillerinin yine kullara mensûb olduklarıdır. Bu, geçen baba nisbetle tahsisten sonra ta'mîm gibidir.

[218] Bu hadîste bu iki büyük ni'meti elde etmekte mübalağa iradesiyle hased tesbît eyledi. Hasedden burada murâd, gıbta'dır. O da kişinin kardeşinde olan ni*me-tin kendisinde de olmasını temenni etmesidir, özetle: Hasedni'metin gitmesini, Gıbta ise ni'metin elde edilmesini istemektir.

[219] Bu da aynı hadîsin başka bir yoldan rivayetidir. Bu hadîsin birer rivayeti lîim, Kur'ân'm Fazîletleri ve Temenni Kitâbları'nda da geçmişti.

[220] Allah bu âyette, Peygamber'ine, beşerî sıfatlarının en şereflisi ile nİdâ etti.

[221] Enes ibn Mâlik'İn bu hadîsini Buhârî Cihâd ve Mağâzî'de uzunca birer metinle rivayet etti. Peygamber onu kuralar hey'etiyle göndermişti. Haram ibn Mil-hân o kabilelere hitaben yaptığı bu konuşması sırasında düşmanlardan bir adam onu mızrakla vurdu. O da: Ka'be'nin Rabb'ine yemîn ederim ki, ben zafer buldum! diyerek şehîd oldu: Cihâd, 9. bâb, 17. hadîs.

[222] Buhârî bunu uzunca bir metinle Cizye'de rivayet etmiştir.

[223] Fethu't-Bârt'de dedi ki: Rasûl'e indirilen herşeyin RasûPe nisbetle iki tarafı vardır: Biri Cibril'den almak tarafıdır ki, bu, bundan önceki bâbda geçti, ötekisi de

[224] Bunun bir rivayeti yakında gemişti

[225] Bu âyetteki "Tilâvet", amel ile tefsir edilmiştir. Amel de amel edenin fiilinden-dir.

[226] Bu, buradaki babın sonunda senedli olarak gelmiştir.

[227] Ebû Hureyre'nin bu hadîsi Teheccüd, "Gündüz ve gecede temizliğin fadlı bâbı'*n-da senedli olarak geçti.

[228] Bu hadîs de îmân'da, "îmân ameldir diyen kimse bâbı"nda; Hacc'da, "Meb-rûr haccın fadlı bâbf'nda geçti.

[229] Başlığa uygunluğu "Tevrat ehline Tevrat verildi" kavlindedir. Bunun bir rivayeti Namaz Kitabı, "Kıraatin imâma ve me'mûma vucûbu bâbı"nda ve bu Tev-hîd'de de yakında geçmişti.

[230] Bu hadîs, Namaz Kitabı. "Namazda imâma ve cemâate kıraatin vucûbu bâbı"n-da Ubâde ibnu's-Sâmit'ten olarak geçti.

[231] Bu hadîs, bundan daha uzun olarak Namaz ve Edeb Kitâblan'nda da geçmişti.

[232] Buhârî'nin bu bâbdan garazı, Yüce Allah'ın insanı, üzerinde yaratmış olduğu "Hel'", "Men", "I'tâ", "Şiddetlere sabr ve bundan sevâb bekleme" gibi birtakım huylarla yaratmasını isbât etmektir. "Helu'" lafzını âyette Allah tefsîr etmiştir.

[233] Başlığa uygunluğu "Ceza' ve hela'=Sabırsızlık ve hırslıhktan" sözûndedir. Bunun birer rivayeti Cumua'da ve Beşte bir'in farziyeti'nde geçti.

Ceza': Lügatte sabırsızlık demektir. Hela'da sabırsızlığın son derecesidir. Sıfatlan, Cezû' ve Hetû'dm. Helu', korkak ve tamâ'kâr diye de tefsîr edilmiş ise de en uygun olanı Allah'ın Kitabındaki tefsirdir. Bunun tercümesini bâb başlığında yazdık. Metindeki "Ceza'" ve "Hela'" kelimelerinin ma'nâlan Kur'ân-ı Kerîm'in bu tefsîri sayesinde daha kolay anlaşılır.

[234] Amr ibn Tağlib'in bu "Kırmızı develerim olmasını arzu etmem" sözü, "Benim en kıymetli dünyâ mallarımın olmasını istemem" demektir. Arab kavmi beyaza da, nefîs olan mala da "Ahmer = Kırmızı" dedikleri gibi malın en nefis ve en yükseğine de "Humuru'n-nazmı = Kırmızı develer" derler.

[235] Bu bâbdaki hadîsleri, Peygamber (S) Rabb'inden rivayet etmiştir. Bu nevi' hadîslere hadîs âlimleri arasında "Kudsîhadîs" denilir. Bunlar ma'nâ yönüyle Allah'la, lafızları yönüyle Peygamber'Ie ilgilidirler. Bunların ma'nâlarını Allah, Peygamber'ine ya ilham ile yâhud ru'yâ ile bildirmiş, Peygamber de o ma'nâyı kendi ibaresiyle ümmetine teblîğ etmiştir. Bunun için kudsî hadîs, ma'nâsı Al Iah tarafından ilham ve lafzı Rasûlullah tarafından tertîb ve teblîğ buyurulan haberdir, diye ta'rîf olunur. Kudsî hadîsin, Kur'ân'dan farkı şöyledir: Kur'ân'-ın hem lafa, hem ma'nâsı Allah tarafından verilmiştir. Kudsî hadîsin yalnız ma'-nâsı,diğer Peygamber hadîslerinin hem ma'nâsı, hem lafızları Peygamber'e âiddir.

[236] Bunların ma'nâsı: Her kim bana tâatimle yaklaşırsa, ben de ona rahmetim, tev-fîkim ve yardım edişimle yaklaşırım. O bunları artırırsa, ben de artırırım, demektir. Murâd kulun mükâfatı, tâatle yaklaşma derecesine göre dâima kat kat olur demektir. Hulâsa, bu hadîslerde Allah'ın kuluna yakınlık derecesini ifâde için kullanılan karış, arşın, kulaç gibi uzunluk ölçüleri, Allah hakkında tamâmiyle mecazî ma'nâda ta'bîrlerdir. Allah hakkında "Koşmak" ta'bîri de "Çabuk icâbet"i ifâde etmektedir.

[237] Başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti Oruç Kitâbı'nda geçmişti. Son cümle ile Allah Taâlâ'mn oruçludan rızâsı ifâde edilmiş oluyor. Bu cümlede orucun şerefi, oruçlunun ma'nevî derecesi en belîğ bir uslûb ile bildirilmiştir.

[238] Başlığa uygunluğu "Rabb'inden rivayet etmekte olduğu hadîsinde" kavlinde-dir. Buhârî hadîsi burada iki tarîk ile getirmiştir. Hadîsteki "Ben Yûnus'tan hayırlıyım'"hükmü, iki ihtimâle müsâiddİr: Biri, kişi kendi nefsini tercîh etmek, öbürüsü mütekellim sıgâsıyle RasûluÏlah kasdolunarak: Muhammed, Yûnus'tan hayırlıdır, demek. İkinci ihtimâle göre: Peygamber bunu tevazu' ederek söylemiştir, demektir. Çünkü şefaatle ilgili sahih bir hadîsinde: "Ben Âdem oğullarının seyyidiyim ve en hayırlısıyım " buyurmuş olduğu İçin, Yûnus'tan ve bütün peygamberlerden üstün olduğunu bildirmiştir. Bunu da Allah'ın kendisine ihsan buyurduğu ni'metlerini anmak için söylemiş, övünmek için değil. Bunun bâzı rivayetleri Peygamberler Kitabı ile en-Nisâ ve el-En'âm Sûreleri tefsirinde de geçmişti.

[239] Bu hadîsin bâbla ilgisi, Rabb'den olan rivayetin Kur'ân olmak yâhud başkası olmak, vâsıta ile veya vasıtasız olmaktan daha umûmî olması yönündendir... Muhelleb şöyle dedi: Bu babın ma'nâsı, Peygamber Kur'ân'ı Rabb'inden rivayet ettiği gibi, sünneti de Rabb'inden rivayet ettiğidir. Bu İbn Mugaffel hadîsinin bu baba girmesinde, Kur'ân'ın da yinç Rabb'inden rivâyeten olduğuna ten-bîh vardır. Ve yine: Peygamber'in "Allah buyurdu" sözü ve "Rabb'inden rivayet etti" denilmesi müsavidir, denilmiştir.

Bu hadîsin birer rivayeti Mağâzî'de ve Kur'ân'ın Faziletleri Kitâbı'nda da geçmişti... (Aynî)

îbn Kesîr bu hadîsin şerhinde şöyle dedi: Tercî'e gelince, bu, savtta götürüp getirme yapmaktır. Nitekim yine Buhârî'de Peygamber'in "Â Â Â" demeğe başladığı hadîsi vardır. Muhtemel ki, bu ses götürüp getirmesi, altındaki hayvanın hareketinden meydana gelmiştir. Bu hadîs, sesi böyle ırlamaya var-dırsa da hayvan üzerinde ve tercî' ile tilâvetin cevazına delâlet etmiştir. Ve bu, harflerde ziyâde yapmak babından da olmaz... Kur'ân'ın Fazîletleri Kitabı, "Tercî' babı".

[240] Bu âyetin başlığa delâlet ciheti şöyledir: Tevrat, fbrânîce'dir. Böyle olduğu hâlde Allah, Tevrat'ın Arablar'a karşı okunmasını emretmiştir. Arablar ise Ibrâ-nîce'yi bilmiyorlardı. Bunda Tevrat'tan Arabca ile ta'bîr etmeye izin vardır (Kas-tallânî).

[241] Bu âyetin başlığa delâlet yönü de şöyledir: Peygamber (S) Hırakliyus'a Arab dili'yle mektûb yazdı, hâlbuki HırakJiyus'un dili rumca idi. Bunda Peygamber'in mektubundaki şeyleri tebjîğ etmesinde ona anlatması için gönderdiği zâtın diline tercüme edecek kimseye i'timâd ettiğine iş'âr vardır. Zikredilen mütercim de tercümandır. Bu hadîs, el-Câmi'u's-Sahîh'în başında "Vahy'in başlaması bâ-bı"nda uzun bir metinle geçmişti.

[242] el-Beyhakî şöyle dedi: Bunda kitâb ehli kendi kitâblarından Arabca ile tefsîr ettiklerinde doğru söylerlerse, bu kendilerine indirilenden ta'bîr yoluyla bildirme olur. Allah'ın Kelâmı birdir, dillerin değişmesiyle ihtilâf etmez. Hangi lisânla okunursa, o, Allah'ın kelâmıdır, dedi. Sonra Mucâhid'in "Bu Kur'ân bana, size de ve sizden sonra erişen kimselere de imâr etmeküğim için vahyolundu..." (el-En'âm: 19) kavli hakkında: Yânî Arab olmayanlardan ve diğerlerinden islâm olanlara dediğini, senedle rivayet etti. Yine Beyhakî: Bazen o kimse Arabça'yı bilmez. Onun kendi diliyle ma'nâsını tebliğ ettiği zaman, o kimseye nezir olmuştur, dedi (Kastallânî).

[243] Başlığa uygunluğu "Onlara taşlama cezası vardır" sözlerinden alınır. Çünkü onu okuyan kimse Arabça'ya, onların üzerine taslama cezası olduğunu Arabça ile tercüme ve tefsîr etmişti. Bunun birer rivayeti Peygamberlik Alâmetleri ve İslâm'a Karşı Muharebe Edenler Kitâbı'nda da geçti.

[244] Buhâri'nin bu başlıktan muradı, tilâvetin kulun fiili olduğunu isbâttır. Şübhesiz bunun içine tertîl, tahsîn ve tatrîb de girmektedir.

Bu iki ta'lîkı Ebû Oâvûd ile başkaları rivayet etmiştir. Buharı bunları Kulların Fiillerinin Yaratılması Kitâbı'nda mevsûlen rivayet etmiştir.

[245] Başlığa uygunluğu ma'nâsından alınır. Bunun bir rivayeti daha Önce de geçmişti.

[246] Başlığa uygunluğu "Benimle ilgili bir işte (mihrâblarda, toplantılarda) tilâvet edilecek bir vahy..." sözünden alınır (Aynî). Buhârî bunu, Kulların Fiillerinin Yaratılması Kitâbı'nda başka bir yolla getirdi de sonra: Âİşe, inzal Allah tara-fındandır, insanlar da onu tilâvet etmektedirler diye beyân etti, demiştir (Kastallânî).

[247] Buhârî'nin bunu burada getirmekten maksadı, nağme yönünden kıraatte seslerin ayrı ayrı oluşlarını beyân etmektir. Bunun bir rivayeti Namaz Kitabı, "Yatsı namazında kıraat bâbı"nda da geçti.

[248] Başlığa uygunluğu açıktan ve gizli okumakla sesin değişik olacağını beyân etmesi bakımındandır. Bunun birer rivayeti Subhân Sûresi tefsirinde ve başka yerlerde geçmişti.

[249] Fethu'l-Bârî'de şöyle dedi: Müellifin bundan muradı yükseltmek ve alçaltmakla seslerin ihtilâf etmelerini beyândır. el-Kevâkib'de de şöyle dedi: Başlığa münâsebeti Kur'ân'la sesleri yükseltmek şehâdet edilmeğe daha haklı ve evlâdır. Bunun bir rivayeti Namaz, "Ezân'da sesi yükseltmek bâbı"nda da geçti.

[250] Bunun bir rivayeti Hayız Kitâbı'nda da geçmişti.

[251] el-MuheUeb: Lügat ve i'râbdan lisân Üzerine ezberlemesini kolaylaştırdık demeyi kasdedivor, demiştir.

[252] Başlığa uygunluğu hadîsin sonundaki kavildedir. Yânî okuyucuya kolay gelen Kur'ân'ın indirilmiş olduğu Arab kabilelerinin lugatleriyle okuyunuz demektir. el-Muzzemmil: 20 âyetindekİ kemmiyet içindir, hadîsteki ise keyfiyet içindir. Fethu'l-Bârî'de şöyle dedi: Başlığın ve hadîsinin geçen bftblara uygunluğu, keyfiyetteki farklılık yönünden ve okuyucuya nisbetle kıraatin cevazı yönündendir.

Bu hadîsin birer rivayeti Husûmetler'de ve Kur'ân'in Fazîletleri'nde de geçmişti (Kastallânî).

[253] Yânî biz onu düşünmek ve öğüt almak için kolaylaştırdık yâhud onu ezberlemek için kolaylaştırdık ve onu ezberlemek isteyene yardım ettik...

[254] Buhârî Peygamberin sözünü burada; Matar el-Verrâk'in tefsirini de el-Feryâbî rivayet etmiştir.

[255] Bunun biraz tafsîlli bir rivayeti Kader Kitâbı'nda da geçmişti.

[256] Yânî "Sizler amelde devam edin. Çünkü herkes niçin yaratıldıysa o, kendisine kolaylaştırılmıştır" buyurdu. Başlığa uygunluğu bundan evvelki gibi meydandadır. Bunun daha tafsîlli bir rivayeti Cenazeler Kitabı, "Muhaddîsin kabir yanında mev'iza etmesi bâbı"nda geçmişti. Âyetlerin tefsiri de Tefsîr'de verilmişti.

[257] Bu sözün Buhârî'nin olması ve ibn Abbâs'ın sözünün bakıyyesi olması ihtimâli de vardır. Buhârî'nin olması ihtimâline göre bu söz, İbn Abbâs'ın tefsiri üzerine zeyl yapılmıştır.

[258] Başlığa uygunluğu, bu hadîsle "eI-Levhu'l-Mahfûz"un Arş'm üstünde olduğunu işaret etmekte olması yönündendir. Bunun bir rivayeti Tevhîd'de, "Andolsun ki, gönderilen kullarımız hakkında bizim geçmiş bir sözümüz vardır..." (es-Sâffât: 171-173) bâbı'nda geçti.

[259] Geçen hadîste "Allah mahlûkları yarattığı zaman..." ifâdesi vardır. Buna göre, yazma, yaratmamdan sonradır. Burada ise "Mahlûkları yaratmadan önce" buyurdu. Birinciden murâd, halka taallûktur. Bu, hadis'tir. Bundan dolayı yaratmadan sonra olması caiz olmuştur, ikinciye gelince, bundan murâd ise, hükmün kendisidir. Bu ise ezelîdir; zarurî olarak halk'tan önce olacaktır. Bu hadîs birçok kerreler geçti (Kastallânî).

[260] el-Muhelleb: Buharı'nin bu başlıktan maksadı, kulların fiilleri ve sözlerinin Allah'ın mahlûku olduğunu isbât etmektir, demiştir (Aynî)

[261] Çünkü bunlardan birini diğeri üzerine atfetti. Halk, mahlûklardan ibarettir. Emr ise kelâm'dır. Birincisi hâdis'tir, ikincisi kadîm'dir. Bunda Yüce Allah'tan başkası için yaratma olmadığı hükmü vardır. Çünkü Allah, Zât*ı üzerine hasredip haber'i mübtedâ'dan önce getirdi (Kastallânî)

[262] Ebû Zerr'in hadîsi Itk Kitâbı'nda, Ebû Hureyre'nin hadîsi îmân ve Hacc Ki-tâbları'nda geçti.

[263] Yânî îmândan ve başka tâatlerden olan amellerinize mükâfat olarak, Allah îmân'a amel ismi verdi. Çünkü îmân'ı da diğer ameller topluluğu İçine girdirdi (Kastallânî).

[264] Bu, îmân Kitâbı'nda, "îmân da ameldir diyen kimse bâbı"nda geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmişti.

Bu hey'et Rabîa kabilelerinden Abdu'1-Kays tarafından Hudeybiye'den sonra ve Mekke fethinden biraz önce Peygamber'in huzuruna Munzir ibn Âiz el* Asarî'nin başkanlığı altında bir nevi' sefirlikle gönderilmişti..

[265] Başlığa uygunluğu "Lâkin sizleri yükleyen Allah'tır" sözünden alınır. Çünkü yüklemeyi Allah'a nisbet etti. Eymân ve'n-Nuzûr'da "Ben gayrisini yemîn eniğim şeyden daha hayırlı görürsem, muhakkak yeminimden keffâret veririm de o hayırlı olan işi

yaparım" şeklindedir. Bunda keffâret vermeyi o işi yapmaktan önce zikretti. Şu hâlde bunda her ikisine de cevaza delâlet vardır. Çünkü "Vav" harfi, tertîbi gerektirmez. Bunun tafsili Yemîn Kitâbı'nda geçmişti.

Bu hadîsin bâzı rivayetleri, Mağâzî, Zebîhalar, Nezîrler Kitâbları'nda da geçmişti.

[266] Bunun bir rivayeti bâb başında geçti. Hadîsin aslı îmân Kitâbı'nda "Ganimetten beşte bir vermk îmândandır bâbı"nda ve diğer yerlerde de geçmişti. îmân'-da açıklandığı üzere bu kaplar o diyarda içlerinde nebîz ve hamr yâni şıra ile şarâb kurmak âdet edilen dört nevi' testi adıdır ki, içlerinde şıra kolayca mayalanıp sarhoşluk verici kıvama gelirmiş...

[267] Başlığa uygunluğu, kendi fiilini yaratır olduğunu iddia eden kimse bakımındandır. Eğer onun bu da'vâsı sahîh olmuş olaydı, bu suret yapan musavvirlere inkâr vâki' olmazdı. el-Kirmânî şöyle dedi: Yaratma fiili, açıkça musavvirlere nisbet olundu, bu ise başlığın hîlâfınadır, fakat murâd onların kesbidir. Halk lafzı istihza olarak söylendi yâhud onların iddiasına göre söylendi (Aynî).

[268] Bu "Hayât veriniz" emri, âciz kılma emridir. Tasvir yapanların hayât husussundaki aczlerini belâgatle ortaya koymak ve beyân eylemekten ibarettir.

[269] Bu hadîslerin birer rivayetini Buhârî ile Müslim Libâs Kitâbı'nda da getirmişlerdir. Bu hadîslerle kulların fiillerinin Allah'ın mahlûku olduğuna istidlal edildi. Buradaki ^7/a/ıt"ta'bîrİ, kendini Hâlık'a benzeten kişiye tehdîd ulaşması içindir... (Kastallânî).

[270] Fâcir ve münafık burada tefsîr atfıdır. Çünkü burada fâcir ile murâd, münafıktır...

[271] İbn Battal şöyle demiştir: Fâcir ve münâfıkın Kur'ân okuması Allah'a yüksel-mez, onlar Allah yanında temiz olmazlar, Allah katında ancak Allah'ın rızâsını kasdedip isteyenler temizlenip artarlar. Bu hadîsin bir rivayeti Kur'ân'ın Faziletleri Kitâbı'nda da geçmişti.

[272] Başlığa uygunluğu, kâhinin münâfıka benzemesi yönündendİr. Çünkü yalanın galebesi ve hâlinin bozukluğu sebebiyle, doğru olan kelime kâhine fayda vermediği gibi, akidesinin bozukluğu ve habisliğinin eklenmesinden dolayı münafık da kırâatiyle faydalanamaz. Buhârî bunu burada iki senedle getirdi. Bunun bir rivayeti Tıbb Kitâbı'nın sonlarında "Kehânet bâbı'nda geçmişti (Aynî).

[273] Başlığa uygunluğu "Onlar Kur 'ân 'ı okurlar, fakat Kur'ân onların köprücük kemiklerinden öteye geçmez" kavlinden alınır.

Sahâbîler asrında insanlar saçlarını kesmezlerdi, ancak hacc ibâdeti veya bir ihtiyâç sebebiyle başlarının saçlarını keserler veya kısaltırlardı. Amma bu hadîste zikredilenler saç kazıtmayı devamlı şiârlen yapmışlardır. Buna yakın bir rivayet Fiten'de de geçmişti... (Aynî).

Bu hadîs, saçlarını devamlı kazıtan Budistler'i hatırlatmaktadır

[274] Felah bulanla ziyan edeni meydana çıkaracak olan işlerin sonuncusu, mîzânı-nın ağır basması ve hafif gelmesi olunca, Buhârî, Kitâbı'na "Niyet Hadîsi" ile başlayıp "Kıyamette amellerin tartılması bâbı"nı sonuncu yaptı. Böylece niyetin dünyâda olup .amellerin ancak Allah için hâlis niyetle olanlarının kabul edileceğine işaret etmiş oldu (Kastallânî).

Yüce Allah şöyle buyurdu: "(Herkesin dünyâda yapıp ettiğini) tartmak da o gün haktır. Artık kimlerin terazileri ağır basarsa, işte onlar murada erenlerin tâ kendileridir. Kimlerin tartılan hafif gelirse, bunlar da âyetlerimize zulmeder oldukları için kendilerine çok yazık etmiş kimselerdir** (el-A'râf: 8-9);

' 'İşte o gün kimin tartılan ağır gelirse, arak o, hoşnûd bir yaşayıştadır. Amma kimin de tartılan hafif gelirse, artık onun anası Hâviye'dir** (el-Kaaria: 6-9).

Hesâb ve Sırat gibi mîzânın, veznin subûtuna delîl geldiği için bize bunlara i'tikaad etmek vâdb olmuştur. Akıllarımız bunların bâzısını idrâkten âciz otursa da biz bunun ilmini Allah'a havale eder ve bunun keyfiyetini araştırmakla meşgul obnayız. Hakk ehli indinde bunların isbâtında umde, bunların nefsinde müm-kin olduğudur... (Kastallânî).

Bu konunun tafsilâtı kelâm kitâblanndadır. Hakk Dîni, VIII, 6030-6036'da güzel bir özetleme verilmiştir

[275] Buhârî, Sahihine, onunla amel etmek için "Niyet Hadîsi" ile başladığı gibi, "Tesbîh ve Tahmîd Hadîsi" ile de bitirmiştir.

Buhârî bu hadîsi Dualar Kitâbı'nda, Zubeyr ibn Harb'den; Yeminler ve Ne-zîrler'de Kuteybe'den; burada da Ahmed ibn Işkâb'dan getirmiştir... (Aynî). Hadîsteki "İki kelime", iki kelâm, iki cümle demektir. Nitekim "Şehâdet Kelimesi" ta'bîri de böyledir. Bunların Yüce Allah'a sevimli olmaları ile mu-râd, bunları okuyarak Allah'ı tesbîh ve tahmîd eden Tevhîd ehli sevimlidir demektir. Tesbîh, "Subhânallah" demektir. Allah Taâlâ'yi eksik sıfatlardan tenzih eder, ıraklarım ma'nâsınadır. Hamd de Yüce Allah'ı kemâl sıfatlanyle övmektir. Şübhesiz ki Allah'ı bütün noksan sıfatlardan tenzih ve kemâl sıfatlanyle tavsîf etmek en yüksek ubudiyet şiarıdır. Bu sebeble Allah indinde en sevimli ve en ziyâde Allah'ın rızâsını mûcib bulunuyor. Yine bunun için kıyamet günü hase-neler ve seyyieler tartildığı ve hesâb görüldüğü sırada, bu İki mübarek cümle, ifâdesi dile hafîf olmakla beraber terazinin haseneler tarafında ağır basıyor.

76- KITABUT-TIBB. 3

(Tıbb Kitabı) [1]

1- Bâb:

"Allah, indirdiği derde muhakkak şifâsını da indirmiştir"

1-......Bana Atâ ibn Ebî Rebâh, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti

ki, Peygamber (S): "Allah, indirdiği derde, muhakkak şifâsını da indirdi" buyurmuştur [2].

2- Bâb: Erkek Kadını, Kadın Da Erkeği Tedâvî Eder Mi? [3]

2-......Muavviz ibn Afrâ'nın kızı Rubeyyi' (R) şöyle demiştir:

Biz Rasûlullah(S)'ın beraberinde gazveye giderdik. Gazilere su taşıyıp sulardık ve onların hizmetlerini görürdük. Bir de harb sahasındaki şehîdleri ve yaralıları toplayıp Medine'ye naklederdik [4]

3- Bâb: "Şifâ üç şeydedir"

3-.......Bize Salim el-Eftus (ibn Aclân el-Harrânî), Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs(R): "Şifâ üç şeydedir: Bal şerbeti içmekte, kan alma âleti vurmakta, ateşle dağlamakta. Fakat ben ümmetimi (son bir ihtiyâç olmadıkça) ateşle dağlamaktan nehyederim" demiştir.

İbn Abbâs bu hadîsi Peygamber(S)'e yükseltmiştir.

Ve yine bu hadîsi el-Kummî de Leys'ten; o da Mucâhid ibn Cebr'-den; o da İbn Abbâs'tan olmak üzere (dağlamayı zikretmeden) Peygamber (S): "Şifâ, balda ve kan aldırmadadır" İafzıyle rivayet etmiştir [5].

4-.......Bize Mervân ibn Şucâ\ Salim el-Eftus'tan; o da Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): ('Şifâ üç şeydedir: Kan alma âleti vurmakta, yâhud bal şerbeti içmekte yâhud ateşle dağlamaktadır. Fakat ben (son bir ihtiyâç ve zaruret olmadıkça) ümmetimi ateşle dağlamaktan nehyederim" buyurmuştur [6].

4- Bal İle Tedâvî Ve Yüce Allah'ın: "Onda insanlar için şifâ vardır" (el-Nahl: 69) Kavli Babı [7]

5-.......Bize Ebû Usâme tahdîs edip şöyle dedi: Bana Hişâm, babası Urve'den haber verdi ki, Âişe (R): Peygamber (S) tatlıyı ve balı çok severdi, demiştir [8].

6-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyİe buyuruyordu: "Eğer sizin devalarınızdan herhangi birşeyde bir hayır mevcûd ise -yâhud: devalarınızdan herhangi birinde bir hayır olacaksa- neşter (ameliyat bıçağı) darbesinde yâhud bal şerbetinde yâhud da derde uyacak bir ateşle dağlamakta vardır. Amma ben.dağlamak tedavisini sevmiyorum" [9].

7-....... Bize Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Ebu'I- Mütevekkil'den; o da Ebû Saîd (el-Hudrî -R)'den şöyle tahdîs etti: Peygamber(S)'e bir adam geldi de:

— Kardeşimin karnı ağrıyor, dedi. Peygamber:

— "Bal (şerbeti) içir!" buyurdu.

Sonra bu adam ikinci bir defa daha geldi (ve hastalığın geçmediğini söyledi). Peygamber yine:

— "Ona bal şerbeti içir!" buyurdu.

Sonra üçüncü defa geldi. Peygamber yine:

— "Bal şerbeti içir!" buyurdu. Sonra bu adam bir daha geldi de:

— İçirdim (fakat ağrısı geçmedi), dedi. Bunun üzerine Peygamber:

— "Allah doğru söyledi, fakat kardeşinin karnı yalan söylemiştir. Haydi ona yine bal şerbeti içir!" buyurdu.

Adam kardeşine (dördüncü kerre) bal şerbeti içirdi de adam hastalıktan iyileşip kurtuldu [10].

5- Develerin Sütleriyle Devâlanıp Tedâvî Olmak Babı

8-.......Bize Sabit el-Bunânî, Enes(R)'ten şöyle tahdîs etti: Kendilerinde hastalık bulunan birtakım insanlar (Medine'ye geldiler ve):

— Yâ Rasûlallah! Bizleri barındır ve doyur! dediler. Sağlıklarına kavuştukları zaman da:

— Şübhesiz Medine havası ağır bir yerdir, dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah onları zekât develerinin bulunduğu Harre denilen arazîye yerleştirdi de:

— "Develerin sütlerini içiniz!" buyurdu.

Onlar orada tam sağlıklarına kavuşunca Peygamber'in çobanını öldürdüler ve develeri önlerine katıp götürdüler. Peygamber (bunu haber alınca) arkalarından bir askerî birlik gönderip yakalattı. Peygamber onların (kısas olarak çaprasvârî) ellerini, ayaklarını kestirdi, gözlerine de mil çektirip oydurdu.

(Enes dedi ki:) Ben onlardan bir adamı gördüm ki, ölünceye kadar diliyle yeri yalayıp ısırıyordu.

Râvî Sellâm ibnu Miskîn şöyle dedi: Bana şu ulaştı ki, Haccâc ibn Yûsuf, Enes'e: Peygamber (S)'in tatbîk ettiği en şiddetli ukubeti bana tahdîs et! demiş,

Enes de ona bu hadîsi tahdîs etmiştir. Bu el-Hasenu'l-Basrî'ye ulaşınca: Enes'in bu hadîsi Haccâc'a tahdîs etmemiş olmasını arzu ederdim, demiştir [11].

6- Develerin Sidikleriyle Tedâvî Olmak Babı

9-.......Bize Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den; o da Enes(R)'ten şöyle tahdîs etti: Birtakım insanlar (Medine'ye geldiler de) mi'de ağrısından dolayı Medine'de ikaamet etmek istemediler. Peygamber (S) onlara zekât develerini güden çobanın yanına gitmelerini, orada develerin sütlerinden ve sidiklerinden içmelerini emretti. Onlar da Pey-gamber'in çobanına katıldılar da develerin sütlerinden ve sidiklerinden içtiler. Nihayet bedenleri iyileşince çobanı öldürdüler, develeri önlerine katıp götürdüler. Bu yaptıkları Peygamber'e ulaşınca, onları aramak için bir birlik gönderdi. Sonunda bunlar Peygamber'e getirildiler, Peygamber de (kısas olarak) onların ellerini ve ayaklarını (çaprasvâ-rî) kesti, gözlerini de oydu.

Katâde: Muhammed ibn Şîrîn bana, bunun haddlerin (yânî bu husustaki dînî cezaların) inmesinden önce olduğunu tahdîs etti, demiştir [12].

10-.......(Ebû Mes'ûd Bedrî'nin kölesi) Hâlid ibn Sa'd şöyle demiştir: Biz sefere çıkmıştık, beraberimizde Gâlib ibnu Ebcer de vardı. Bu Gâlib, yolda hastalandı. Medîne'ye geldik, o hâlâ hasta idi. Ebû Atîk'm oğlu (yânî Abdullah ibn Muhammed ibn Abdirrahmân ibn Ebî Bekr es-Sıddîk -ki Ebû Atîk babası Muhammed'in künyesi idi-) ona hasta ziyaretine geldi. Bu ziyarette Abdullah ibn Muhammed bize:

— Şu küçük kara tanecik üzerine devam edip ona ehemmiyet verin. Ondan beş yâhud yedi tane alıp bunları ezin. Sonra bunu burnunun içine şu tarafına ve şu tarafına olmak üzere zeytinyağı damla-larıyle damlatın. Çünkü Âişe (R) bana tahdîs etti ki, kendisi Peygamber(S)'den: "Şübhesizşu kara tane, samdan başka hastalığa şifâdır" buyururken işitmiştir.

Ben:

— Sâm nedir? dedim.

O:

— Ölümdür, dedi [13].

11-....... İbn Şihâb şöyle demiştir; Bana Ebû Seleme ve Saîd ibnu'l-Müseyyeb haber verdiler, onlara da Ebû Hureyre (R) haber vermiştir. Kendisi Rasûlullah(S)'tan: "Şu kara tanede samdan (yânî ölümden) başka her hastalığa şifâ vardır" buyururken işitmiştir.

İbn Şihâb: Sâm ölümdür, kara tane de şûnîz'dir, dedi [14].

8- Hasta İçin Telbıne Bulamacı Yapılması Babı

12-.......Bize Yûnus ibn Yezîd, Ukayl'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Urve'den haber verdi ki, Âişe (R) hasta için ve ölmüş kimse üzerine hüzünlü olan insan için dâima telbîne bulamacı yapılmasını emreder ve:

— Ben Rasûlullah(S)'tan: "Şübhesiz telbîne bulamacı hastanın gönlüne rahat verir, bir kısım hüzün ve kederi de giderir" buyururken işittim, der idi [15].

13-.......Bize Alî ibnu Mushır, Hişâm'dan; o da babası Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R) telbîne bulamacı yapılmasını emreder ve: — O, hasta tarafından sevilmez, (fakat hastalığı için) faydalıdır, der idi.

9- Saût{Un Hükmü) Babı

14-.......Tâvûs ibn Keysân'dan; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) kendisinden kan aldırmış, kan alıcıya kan alma ücretini vermiş ve saût denilen burun ilâcını kullanmıştır [16].

10- Saût(Un Beyânı), El-Kustu'l-Hindî Ve El-Kustu'l-Bahrî İle (Enfiye Gibi) Buruna Çekmek Suretiyle Tedâvî Olunmak Babı

"Kust" lafzı "Kâf' ve "Kaaf'la olan "Kâfur ve "Kaafûr" lafızları gibidir. Yine "Nuziat", yâna "Çekilip söküldü" ma'nâsına olan "Küşıtat" ve "Kuşttat" meçhul fiilleri de böyle hem "Kâf ile hem de "Kaaf * harfiyledir. Abdullah ibnu Mes'ûd da ("Kaaf' harfli olarak): "İzâ's- semâi kuşıtat" okumuştur [17].

15-.......Mıhsan kızı Ümmü Kays (R): Ben Peygamber(S)'den işittim:

— "Şu el-Ûdu'l-Hindî'yi kullanmağa devam ediniz. Çünkü bunun içinde yedi türlü şifâ vardır. Uzre, yânî boğaz hastalığı için bu ilâç buruna çekilir. Zâtu 'l-cenb hastalığı için de (su ile) hastaya içirilir" buy uruy ordu.

Bu sırada ben henüz yemek yiyemeyen küçük bir oğlumla Pey-gamber'in huzuruna girdim. (Peygamber çocuğu kendi kucağına oturttu.) Çocuk O'nun üzerine işedi. Peygamber su istedi de sidiğin değdiği yerin üstüne azar azar akıttı [18].

11- Bâb: Kişi Hangi Saatte Kan Aldırır?

Ebû Mûsâ el-Eş*arî geceleyin kan aldırmıştır [19].

Âsim Efendi'nin bu kadar hususiyet ve meziyetlerini saydığı bu bitki bizim "Topalak" dediğimiz nebattır...

16-.......İbn Abbâs (R): Peygamber (S) oruçlu olduğu hâlde kendisinden kan aldırdı, demiştir.

12- (İhtiyâç Belirdiğinde) Seferde Ve İhram İçinde Kan Almak Babı

Bunu (yânî sefer ve ihram haletinde kan almayı) Abdullah ibnu Buhayne, Peygamber(S)'den olmak üzere söylemiştir.

17-.......İbn Abbâs (R) Peygamber (S) oruçlu olduğu hâlde kendisinden kan aldırdı, demiştir [20].

13- (Bedende Meydana Gelen) Hastalıktan Dolayı Kan Aldırmak Babı

18-....... Bize Humeyd et-Tavîl, Enes(R)'ten haber verdi ki, Enes'e kan alıcının ücreti sorulduğunda: Rasûlullah (S) kendisinden kan aldırdı. Onu Ebû Taybe kan alma tedavisi yaptı. Rasûluliah da ona iki sâ' ölçeği buğday verdi ve onun sâhibleri ile konuştu. Onlar da Ebû Taybe'nin vergisini hafiflettiler.

Peygamber bir hutbesinde şöyle buyurdu:

— "(Ey Hicaz halkı!) Sizin kendisiyle tedaviolageldiğiniz şeylerin en üstün ve lüzumlu olanı, kan aldırmak ve el-kustu'l-HindVdir".

Ve yine Rasûlullah:

— "Sakın çocuklarınızı anjin hastalığından kurtarmak için bademciği sıkmak suretiyle azab etmeyiniz. Kust (yânı el-Ûdu'l-Hindî) ile tedaviye ehemmiyet veriniz!" buyurdu [21].

19-.......Âsim ibn Umer ibn Katâde tahdîs etti ki, Câbiribn Abdillah (R), başı bir bez ile örtülmüş olarak dönüp gelmiş de, sonra:

— Kan alma tedâvîsi yaptırmadıkça buradan ayrılmam. Çünkü ben RasûlulIah(S)'tan işittim, O: "Kan aldırmakta şifâ vardır" bu-yürüyordu, demiştir [22].

14- Baş Üzerinde Kan Alma Tedavisi Babı

20-.......Alkame, Abdurrahmân el-A'rec'den işitti ki, o da Abdullah ibn Buhayne'den işitmiştir. Abdullah ibn Buhayne (R): Rasû-lullah (S) Mekke yolundan olan Lahyu Cemel denilen mevki'de kendisi ihrâmlı olduğu hâlde başının ortasından kan aldırdı, diye tahdîs ediyordu.

Ve el-Ensârî (Muhammed ibn Abdillah) şöyle dedi: Bize Hişâm ibnu Hassan haber verdi. Bize İkrime, İbn Abbâs(R)'tan: Rasûlul-lah (S) başından kan aldırma tedavisi yaptırdı, diye tahdîs etti.

15- Yarım Baş Ağrısından Ve Baş Ağrısından Dolayı Kan Aldırma Tedavisi Babı

21-....... Bize Muhammed ibn Adiyy, Hişâm ibn Hassân'dan; o da İkrime'den tahdîs etti ki, İbnu Abbâs (R): Peygamber (S) ih-râmlı olduğu hâlde kendisinde bulunan bir baş ağrısı hastalığından

dolayı "Lahyu Cemel" denilen bir su yanındaki menzilde başından kan aldırma tedavisi yaptırdı, demiştir.

Muhammed ibn Sevâ da şöyle dedi: Bize Hişâm ibn Hassan, İkrime'den; o da İbn Abbâs'tan, Rasûluüah(S)'ın ihrâmlı iken kendisinde bulunan yarım baş ağrısından dolayı, başından kan aldırdığını haber verdi [23].

22-....... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim: "Eğer sizin devalarınızdan herhangi birşeyde bir hayır mevcûd ise, bal şerbetinde yâhud neşter -ameliyat bıçağı- darbesinde yâhud da bir ateşle dağlamakta vardır. Fakat ben dağlanmak tedavisini sevmiyorum" buyuruyordu [24]

16- Ezâ Ve Hastalıktan Dolayı (Baştaki Ve Diğer Yerlerdeki) Saçları Ye Kılları Tıraş Etmek Babı

23-.......Eyyûb es-Sahtıyânî şöyle dedi: Ben (müfessir) Mucâhid ibn Cebr'den işittim; o da Abdurrahmân ibn Ebî Leylâ'dan ki, Ka'b ibn Ucre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Hudeybiye zamanında ben taştan düzülmüş bir çömleğin altına ateş yakmakla uğraşırken yanıma geldi. Bitler benim başımdan aşağı saçılıp dökülüyordu. Bunun üzerine Peygamber:

— "Haşerelerin sana ezâ veriyor mu?" buyurdu. - Ben:

— Evet (ezâ veriyor)! dedim. Peygamber:

— "Öyleyse başım tıraş et de üç gün oruç tut yâhud altı fakiri doyur yâhud da bir kurban kes!" buyurdu.

Râvî Eyyûb: Ben bunların hangisiyle başladığını bilmiyorum, demiştir [25]

17- (İhtiyâç Olduğunda) Kendini Dağlama Tedavisi Yaptıran Yâhud Başkasına Dağlama Tedavisi Yapan Kimseler Ve (Zaruret Bulunmadığında) Dağlama Tedavisi Yaptırmayan Kimsenin Fadlı Babı [26]

24-.......Bize Asım ibn Umer ibn Katâde tahdîs edip şöyle dedi: Ben Câbir(R)'den işittim ki, Peygamber (S): "Sizin devalarınızdan herhangi birşeyde şifâ varsa, ameliyat bıçağı darbesinde yâhud bir ateşle dağlamakta vardır. Fakat ben dağlanmayı sevmiyorum" buyurmuştur [27].

25-.......Bize Husayn (ibn Abdirrahmân el-Vâsıtî), Âmir ibn Şerâhîl eş-Şa'bî'den tahdîs etti ki, İmrân ibn Husayn (R): Rukye tedâ-vîsi ancak göz değmesinden ve zehirli(hayvan sokmasin)dan olur, demiştir.

(Husayn ibn Abdirrahmân şöyle dedi:) Ben bu sözü, Saîd ibn Cubeyr'e zikrettim. O şöyle dedi: Bize İbn Abbâs (R) şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

— "Bana bütün ümmetler arzolunup gösterildi: Bir iki peygamber, yanlarında

onar, yirmişer, otuzar, kırkar ümmetleriyle beraber önümden geçmeğe başladılar. Bir peygamber de yanında bir ümmeti bile olmaksızın geçti. En sonu uzaktan büyük bir karaltı gösterildi. Bu kalabalık karaltı nedir? Bu, benim ümmetim midir? diye sordum. Bu, Mûsâ Peygamber'le kavmidir! diye cevâb verildi. Sonra bana: Ufka bak! denildi. Bakınca ufku dolduran büyük karaltı gördüm. Sonra bana semâ ufuklarının şurasına ve bu tarafına bak! denildi. Bir de baktım ki, büyük bir karaltı baştanbaşa ufku doldurup kaplamış. Bana: Bu senin ümmetindir. Bunlardan yetmişbin kişi hesaba çekiimeksizin cennete girecektir, denildi."

Bu hitabesinden sonra Rasûlullah odasına girdi. Ve (hesaba çekilmeden cennete gireceklerin vasıflan hakkında) mecliste bulunanlara birşey söylemedi. Artık meclistekiler dağıldı. (Ve şöyle münazara

ediyorlardı:)

— Biz, Allah'a îmân ve Rasûlü'ne ittibâ eden kimseleriz. Artık

biz, cennete hesâbsız girecek kimseleriz..

Yâhud:

—O bahtiyarlar evlâdlanmızdır, onlar İslâm camiası içinde doğmuşlardır. Biz ise Câhiliyet devrinde doğduk, diyorlardı.

Bu münazara Peygamber'e ulaşınca, odasından dışarı çıktı ve:

— "Cennete hesaba çekiimeksizin girecek mü'minler, efsun etmeyenler, teşe'üm etmeyenler, şifânın (Allah'tan olduğuna inanıp) dağlamaktan olduğuna inanmayanlar ve her hususta Allah'a dayanıp güvenenlerdir" buyurdu.

Bunun üzerine Ukâşe ibnu Mıhsan:

— Yâ Rasûlallah! Ben onlardan mıyım? diye sordu. Rasûlullah:

— "Evet onlardansın!" buyurdu. Sonra başka birisi ayağa kalktı da:

— Ben de onlardan mıyım? dedi.

Rasûlullah ona:

— "Bu hususta Ukâşe senden öne geçti!" buyurdu [28]

18- Göz Hastalığından Dolayı Göze, Sürme Taşî Ve Diğer Sürme Nevi'leri Sürmek Babı

Bu konuda Ümmü Atıyye'den bir hadîs vardır [29].

26-.......Şu'be şöyle dedi: Bana Humeyd ibnu Nâfi', Zeyneb'den; o da annesi Ümmü Seleme(R)'den şöyle tahdîs etti: Kocası ölen bir kadının gözleri hastalandı. Yakınları bu kadını Peygamber'e söylediler ve kadının göz hastalığı üzerine korkulmakta olduğundan, Pey-gamber'e göze sürme çekmeyi de zikrettiler. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Yemin olsun ki, siz kadınlardan biriniz (Câhiliyet devrinde kocası öldüğünde) evinin içinde en kötü elbiseleri içinde -yâhud: kötü elbiseleri içinde evinin en fena bir tarafında- bir sene beklerdi. Bir sene tamâm olup da yanından bir köpek geçtiği sırada kadın yerden bir deve tezeği (alıp kendi omuzundan arkaya) atardı. Hulâsa bu gözleri hasta olan kadın, kocasının vefatından i'tibâren dört ay on gün : 239) geçmedikçe, gözlerine sürme çekemez" buyurdu [30].

19- Cüzam Hastalığı Babı

27-.......Bize Saîd ibnu Mînâ tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S): "Hastalığın (sahibinden bir başkasına) kendi kendine sirayeti yoktur, eşyada uğursuzluk yoktur. Ükey ve baykuş (ötmesinin te'sîri ve kötülüğü) da yoktur, Safer ayında uğursuzluk yoktur. (Bunlar Câhüiyet hurafeleridir.) Fakat (ey mü'min) sen cüzamlıdan, arsiandan kaçar gibi kaç!" buyurdu [31].

20- Bâb: "El-Mennu (= Kudret Halvâsı)" Göz İçin Bir ' Şifâdır [32]

28-.......Bize Şu'be tahdîs ettiki, Abdulmelik ibn Umeyr şöyle demiştir: Ben Amr ibnu Hureys'ten işittim, şöyle dedi: Ben Saîd ibn Zeyd(R)'den işittim, şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'den işittim: "Yer mantarı, kudret halvâsı (gibi Allah'ın külfetsiz ni'metleri) nev'inden bir rızıktır. Suyu da göz ağrısına şifâdır" buyurdu [33] .

Şu'be şöyle dedi: Yine bana el-Hakem ibnu Uteybe, el-Hasen el-Uranî'den; o da Amr ibn Hureys'ten; o da Saîd ibn Zeyd'den; o da Peygamber'den olmak üzere haber verdi.

Yine Şu'be: el-Hakem bana bu hadîsi tahdîs edince, ben Abdul-melik ibn Umeyr'in hadîsinden ötürü onu inkâr etmedim, demiştir [34].

21- Hastanın Ağzının Bir Tarafından Deva Konulması Babı

29-.......Sufyân es-Sevrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Mûsâ ibn Ebî Âişe, Ubeydullah ibn Abdillah'tan; o da İbn Abbâs ile Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Ebû Bekr (R), Peygamber (S) ölmüş hâldeyken (yüzünü açıp üzerine kapanarak) Peygamber'i öpmüştür.

Ubeydullah dedi ki: Âişe şöyle dedi: Biz hastalığı içinde yarı baygın iken Peygamber'e ağzının bir tarafından içeriye bir ilâç vermiştik. O da bize: "Bana ilâç vermeyiniz!" diye işaret etmeye başlamamıştı. Biz, Peygamber'in bunu istememesi, hastanın ilâçtan hoşlanmamasından ibarettir dedik (ve ilâç vermeğe devam ettik). Fakat Peygamber ayılınca:

— "Ben sizi bana ilâç vermekten men' etmedim mi?"buyurdu.

Biz:

— Bu nehyi, hastanın ilâcı sevmemesidir diye düşündük, dedik. Bunun üzerine Peygamber:

— "Şimdi Abbâs hâriç, bu evde bulunan herkes gözümün önünde bu ilâçtan muhakkak içecektir, içmeden kalkmıyacaktır. Çünkü Abbâs beni ilaçlamanızda

sizinle hazır bulunmadı" buyurdu [35].

30- Bize Alî ibn Abdillah el-Medînî tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne, ez-Zuhrî'den tahdîs etti. Bana Ubeydullah ibn Abdillah haber verdi ki, Ümmü Kays bintu Mıhsan (R) şöyle demiştir: Ben küçük bir oğlumla Rasûlullah'ın huzuruna girdim. Ben bu oğlumu bademcik hastalığından dolayı tedâvîye tâbi' tutmuştum. Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

— "Niçin boğaz hastalığına böyle bir tedavi uygulamak suretiyle çocuklarınızın boğazını elle sıkıştırıp acıtıyorsunuz? Şu el-Ûdu'l-HindVyi kullanmağa devam ediniz. Çünkü bu Hind bitkisinde yedi türlü şifâ vardır, Zâtu'l-cenb hastalığının ilâcı da ondandır, O (uzre denilen boğaz) hastalığı için buruna çekilir. Zâtu'l-cenb hastalığı için de (su ile) hastaya ağızdan verilip içirilir."

es-Sufyân dedi ki: Ben ez-Zuhrî'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) bize iki devayı (yânî içirilecek ve buruna çekilecek olan ikisini) beyân etti de, o yediden kalan beş tanesini beyân etmedi. Hadîsin râvîsi Alî ibn Abdillah el-Medînî dedi ki: Ben Sufyân'a:

— Ma'mer ibn Râşid: "Ben çocuğu boğazından elimle sıkıp ameliyat yaptım" şeklinde söylüyor, dedim.

Suf yân:

— "A'laktu aleyhi" ta'bîrini ezberlemedi, o ancak "A'laktu anhu" şeklinde söylemiştir. Ben bunu ez-Zuhrî'nin ağzından alıp ezberledim, dedi ve Sufyân, kendi damağına elini sokarak, çocuğun, parmakla ağzının içinin sıkılıp oğulmasını vasfetti. Bununla da ancak çocuğun ağzının tavanının, yânî damağının parmağiyle yukarı kaldırılmasını gösterip anlatmak istiyordu (oraya bir şey yapıştırıp sürülmesini değil).

Ve:

— "A'lıkû anhu şey'en = Ondan birşeyi (bir belâyı) izâle ediniz" demedi, dedi [36].

22- Bâb

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir.)

31-.......ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn'Utbe haber verdi ki, Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah(S)>ın hastalığı ağırlaşıp da ağrısı şiddetlendiği zaman, benim odamda bakılmak üzere diğer zevcelerinden izin istedi. Onlar da izin verdiler. Ondan sonra Peygamber, bir tarafında Abbâs, diğer tarafında bir zât olduğu hâlde ayakları yerde sürünerek çıktı.

Ubeydullah dedi ki: Ben İbn Abbâs'a: Âişe'nin bu "Diğer bir zât" sözünü haber verdim. İbn Abbâs:

— Sen Âişe'nin ismini zikretmediği o diğer kişinin kim olduğunu bilir misin? dedi.

Ben:

— Hayır, bilmiyorum, dedim. İbn Abbâs:

— O zât, Alî (ibn Ebî Tâlib)'dir, dedi.

Âişe dedi ki: Peygamber, Âişe'nin evine girip de ağrısı şiddetlendikten sonra:

— "Üzerime ağız bağları çözülmedik yedi kırba su dökün, böylelikle bedenimde biraz hafiflik bulup belki insanlara vasiyette bulunabilirim" buyurdu.

Âişe dedi ki: Bunun üzerine kendisini Peygamber'in zevcesi Haf-sa'nın malı olan bir (bakır yâhud ağaç) leğen içine oturttuk. Sonra o kırbaların sularını üzerine dökmeye başladık. Sonunda bize:

— "Artık yaptınız!" diye işaret etmeye başladı.

Âişe dedi ki: Ondan sonra insanların yanına çıktı da onlara namaz kıldırdı ve hitâb etti [37].

23- Boğaz Hastalığı Babı

32-.......ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Ubeydullah ibn Abdillah haber verdi; ona da Huzeyme kabilesinin Esed oğullan kolundan Mıh-san kızı Ümmü Kays el-Esediyye (R) -ki bu, Peygamber'e bey'at etmiş olan ilk muhacir kadınlardandı ve meşhur Ukâşe ibn Mıhsan'ın kız-kardeşi idi- şöyle haber vermiştir: Kendisi "Uzre" denilen boğaz hastalığına tutulan oğlan çocuğunu eliyle tedâvî etmeye girişmiş olarak Rasûlullah'ın huzuruna getirmiş. Peygamber (S):

— "Niçin boğaz hastalığına böyle bir tedâvî uygulamak suretiyle çocuklarınızın boğazını elle sıkıştırıp acıtıyorsunuz? Şu el-Ûdu'l-HindVyi kullanmaya devam ediniz. Çünkü bu Hind çubuğunda yedi türlü şifâ vardır. Zâtu'l-cenb hastalığının ilâcı da ondandır*' buyurmuştur.

Peygamber "el-Kust" bitkisini kasdediyor ki, o da el-Odu'l-Hindî'dir. Yûnus ve İshâk ibn Râşid, ez-Zuhrî'den: "Allakat aleyhi (= Çocuğu kendisi elle ameliyat yapmış olarak)" ta'bîriyle söylediler [38].

24- Karnı (İshal Olup) Hastalanmış Kişinin Tedavisi Babı

33-....... Bize Şu'be, Katâde'den; o da Ebû'l-Mütevekkil (Alî ibn Dâvûd en-Nâcî)'den tahdîs etti ki, Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Bir adam Peygamber (S)'e geldi de:

— Kardeşimin karnı ishale tutulup devamlı sürgün gitti, dedi. Peygamber:

— "Sen ona bal şerbeti içir!" buyurdu.

Adam gidip ona bal şerbeti içirdi. Sonra gelip tekrar:

— Ben kardeşime bal şerbeti içirdim, fakat bu, kardeşimin ishalini artırmaktan başka birşey yapmadı, dedi.

Bunun üzerine Peygamber:

— "Allah doğru söyledi, kardeşinin karnı ise yalan söyledi" buyurdu.

Bu hadîsi Şu'be'den rivayet etmekte Muhammed ibn Ca'fer'e en-Nadr ibnu Şumeyl mutâbaat etmiştir [39].

25- Bâb: Safer Yoktur. Safer Karnı Yakalayan (Ve Yüzü Sarartan) Bir Hastalıktır [40]

34-.......İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân ve ondan başkaları haber verdiler ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— "Hastalığın kendi kendine sirayeti yoktur; saf er (denilen hastalığın da kendiliğinden sirayeti) yoktur; hâme denilen şey de yoktur" buyurdu.

Bunun üzerine bir bedevî Arab:

— Yâ Rasûlallah! (Hastalığın kendiliğinden sirayeti yoktur buyurdunuz;) benim develerime ne oluyor ki, onlar kumda ceylânlar gibi sağlıklı oluyorlar. Derken uyuz deve gelip aralarına girer de onları uyuz ediyor? dedi.

Bunun üzerine Peygamber:

— "Öyle ise ilk uyuz deveye bu hastalığı kim sirayet ettirdi?" diye cevâb verdi.

Bu hadîsi ez-Zuhrî, Ebû Seleme'den ve Sinan ibn Ebî Sinan'dan onlar da Ebû Hureyre'den) olmak üzere rivayet etmiştir [41].

26- Zâtu'l-Cenb Hastalığıfnın Devası) Babı [42]

35-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah şöyle haber verdi: Ona da Rasûlullah ile bey'atlaşan ilk muhacir kadınlardan ve Ukâşe ibn Mıhsan'ın kızkardeşi olan Mıhsan kızı Üm-mü Kays (R) şöyle haber verdi: Ümmü Kays, kendisinin küçük bir oğlan çocuğunu Rasûlullah'a getirdi. Çocuk uzre hastalığına tutulmuş olduğundan dolayı Ümmü Kays, çocuğun ağzının içine

parmaklarını sokarak bademciği sıkıp kanını çıkarma ameliyesi uygulamıştı. Rasûlullah bunun üzerine şöyle buyurdu:

— "Allah 'tan korkup sakınınız! Niçin çocuklarınızın boğaz hastalığım böyle parmaklarınızla bademciği sıkıştırıp kanım çıkararak hastalığı giderme ameliyesi uyguluyor ve çocuklarınızın canlarını acıtıyorsunuz? Şu el-Ûdu'l-Hindî'yi kullanmaya devam ediniz. Çünkü bu Hind çubuğunda yedi türlü şifâ vardır. Zâtu 'l-cenb hastalığının devası da ondandır."

Rasûlullah "Hind çubuğu" sözü ile-kâf ve tâ harfli- "el-Küst" bitkisini, yânî kaaf ve ti harfiyle de "el-Kust" denilen bitkiyi kasde-diyor. ez-Zuhrî: Bu kelime kâf, sîn, te ile de, kaaf, sîn, ti ile de lügattir, demiştir [43].

36-.......Bize Hammâd ibn Zeyd tahdîs edip şöyle dedi: Eyyûb es-Sahtıyânî'nin huzurunda Ebû Kılâbe'nin kitâblanndan okundu. Eyyûb o okunan kısımdan bâzısını Ebû Kılâbe'den olmak üzere tahdîs etti, bâzısını da "Onun huzurunda okundu" ta'bîriyle rivayet etti. İşte şu hadîs, Ebû Kılâbe'nin o kitabında Enes ibn Mâlik'ten şöyle rivayet edilmiştir: Enes'in üvey babası olan Ebû Talha (Zeyd ibn Sehl) ile amcası Enes ibnu'n-Nadr, Enes ibn Mâlik'e zâtu'1-cenb hastalığından dolayı dağlama tedavisi yapmışlardır. Ebû Talha bizzat eliyle Enes'e dağlama tedâvîsi uygulamıştır.

Abbâd ibn Mansûr, Eyyûb'dan; o da Ebû Kılâbe'den olmak üzere söyledi ki, Enes ibn Mâlik (R): Rasûlullah (S) Ensâr'dan bir ev halkına ağulu hayvanların zehirinden ve kulak ağrısından, okumak suretiyle sığınma ve korunma tedâvîsi yapmalarına izin verdi, demiştir.

Yine Enes: Ben Rasûlullah (S) hayâtta iken zâtü'1-cenb hastalığından dolayı dağlama tedâvîsi yapıldım. Ebû Talha, Enes ibn Nadr, Zeyd ibn Sabit benim bu tedavimde hazır bulundular. Beni Ebû Talha dağlamış idi, demiştir [44].

27- Külü İle Kan Yolunun Kapatılması İçin Hasır Yakılması Babı

37-....... Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R) şöyle demiştir: RasûlulIah(S)'ın başı

üzerindeki miğfer kırılıp da yüzü kanlandığı ve rabâiy-ye dişleri kırıldığı zaman Alî (R) kalkanı içinde su getiriyordu. Fâtima da gelip Rasûlullah'ın yüzündeki kanı yıkıyordu. Fâtıma aleyhi's-selâm, kanın suya gâlib gelmekte olduğunu görünce, bir hasır parçasına gitti, ve onu yaktı da külünü Rasûlullah'ın yarası üzerine yapıştırdı. Böylece kan kesildi [45].

28- Bâb:

"Humma cehennemin kaynamasındandır

38-.......İbn Vehb tahdîs edip şöyle dedi: Bana Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Humma cehennemin kaynamasındandır (yânî o nev'inden bir hararettir). Sizler o harareti su ile söndürünüz!" buyurmuştur.

Râvî Nâfi': Abdullah ibn Umer (humma hakkında): "Yâ Rabb! Benden bu azabı aç (kaldır)!" der idi, demiştir [46].

39-.......Ebû Bekr'in kızı Esma (R) kendisine humma hastalığına tutulmuş ve çağırıp feryâd eder hâlde bir kadın getirildiğinde, su alıp onu yanmakta olan bedeni ile elbisesinin yakası ve yenleri arasına dökerdi.

Esma: Rasûlullah (S) bizlere humma hararetini su ile serinletmemizi emrederdi, dedi [47]

40-.......Hişâm tahdîs edip dedi ki: Bana babam Urve ibnu'z- Zubeyr, Âişe(R)'den haber verdi'ki, Peygamber (S): "Humma harareti cehennemin kaynamasındandır. Sizler o harareti su ile serinletiniz!" buyurmuştur.

41-....... Râfi' ibri Hadîc (R): Ben Peygamber(S)'den işittim:

"Humma cehennemin kaynamasındandır. Siz onun hararetini su ile soğutunuz!" buyuruyordu, demiştir.

29- Kendi Tabîatine Uygun Gelmeyen Yerden Başka Yere Çıkan Kimse Babı

42-.......Bize Katâde tahdîs etti ki, onlara da Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etmiştir: Ukl ve Ureyne kabilelerinden birtakım insanlar yâhud birtakım adamlar Medine'ye, Rasûlullah'm huzuruna geldiler ve İslâm Dîni'ni konuşup kabul ettiler.

— Ey Allah'ın Peygamberi! Bizler deve ve koyun sahibi kimseleriz, zirâat ehli değiliz, dediler.

Ve Medine'nin havasını kendilerine uygun bulmadılar. Bunun üzerine Rasûlullah (S) onlara zekât develerinin otladikîarı yere ve çobanın yanına gitmelerini emretti. Ve yine onlara bu deve sürüsü içinde arazîye çıkmalarını, develerin sütlerinden ve sidiklerinden (tedâvî için) içmelerini emretti. Akabinde bu adamlar gittiler, nihayet Medine'nin dışındaki Harre bölgesine vardılar. Orada, İslâm Dîni'ne girmelerinin ardından küfrettiler, Rasûlullah'm çobanını öldürdüler ve develeri önlerine katıp götürdüler. Bu cinayetlerinin haberi Peygam-ber'e ulaşınca arkalarından onları yakalamak için bir asker birliği yolladı. Birlik onları yakalayıp getirdi. Peygamber onlarla ilgili emrini verdi ve vazifeliler o canilerin gözlerini çıkardılar, ellerini kestiler ve Harre'nin (kızgın taşlı) bir tarafına bırakıldılar. Nihayet orada bulundukları azâblı hâlleri üzere öldüler [48]

30- Tâûn Hastalığı Hakkında Zikrolunan Şeyler Babı [49]

43-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bana Habîb ibnu Ebî Sabit haber verip şöyle dedi: Ben İbrâhîm ibn Sa'd'den işittim, şöyle dedi: Ben Usâme ibn Zeyd'den işittim, o, adı geçen İbrâhîm"in babası olan Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a

şunu tahdîs ediyordu: Peygamber (S): "Sizler bir yerde tâûn hastalığı çıktığını işittiğiniz zaman, o tâûn-lu yere girmeyiniz. Tâûn sizin bulunduğunuz yerde meydana gelirse, sakın sizler oradan dışarı çıkmaymız" buyurdu.

(Habîb ibn Ebî Sabit dedi ki:) Ben îbrâhîm ibn Sa'd'a:

— Sen bu hadîsi Usâme'den, baban Sa'd'a tahdîs ederken işittin mi? Baban onu reddetmiyor muydu? diye sordum.

İbrâhîm:

— Evet (ben bunu Usâme babama tahdîs ederken işittim, babam Sa'd da onu reddetmiyordu), dedi [50].

44-.......Abdullah ibn Abbâs(R)'tan (o, şöyle demiştir): Umer ibn Hattâb, Şam'a doğru yola çıktı. Nihayet (Yermûk yakınında bir köy olan) Serğ'a vardığı zaman ordu kumandanları Ebû Ubeyde ibnu'l-Cerrâh ve arkadaşları kendisini karşıladılar ve Şâm arazîsinde veba hastalığı vuku' bulduğunu ona haber verdiler.

İbn Abbâs dedi ki: Umer:

— İlk Muhacirler'i bana çağır, dedi.

Onları çağırdı da onlarla istişare etti ve onlara Şam'da veba vâki' olduğunu haber verdi. Onlar (gitmek veya geri dönmek hususunda) ihtilâf ettiler. Bâzısı:

— Bir iş için çıkmışsın, o işten geri dönmeni doğru bulmayız. Bâzısı da:

— İnsanların bakıyyesi ve Rasûlullah'm arkadaşları seninle beraberdirler. Onları şu veba üzerine götürmeni doğru görmeyiz, dediler.

Umer onlara:

— Yanımdan çıkın! dedi. Sonra:

— Ensâr'ı bana çağır, dedi.

Ben onları da Umer'İn yanına da'vet ettim. Umer onlarla da istişare etti. Onlar da Muhâcirler'in yoluna girdiler ve onların ihtilâfları gibi ihtilâf ettiler. Bunun üzerine Umer onlara da:

— Yanımdan çıkın! dedi. Sonra:

— Kureyş ihtiyarlarından, fetih Muhacirler'inden burada bulunanları bana çağır, dedi.

Ben onları çağırdım. Onlardan ikisi bile Umer'e karşı ihtilâf etmedi. Onlar:

— İnsanları geriye döndürmeni ve halkı şu veba üstüne götür-memeni doğru görürüz, dediler.

Bunun üzerine Umer, insanlar arasında şöyle nida ettirdi:

— Ben sabahleyin bineğime binip geri döneceğim. Binâenaleyh siz de buna göre (hazırlanıp) sabahlayın, dedi.

Ebû Ubeyde ibnu'l-Cerrâh:

— Allah'ın kaderinden mi kaçıyorsun? dedi. Umer:

— Keski bunu senden başkası söyleseydi yâ Ebâ Ubeydeî Evet Allah'ın kaderinden yine Allah'ın kaderine kaçıyoruz. Şuna ne dersin: Şayet senin develerin olsa, iki yamacı olan bir vâdîye inseler -yâhud indirsen- o yamaçlardan biri münbit, diğeri ise otsuz olsa, sen develeri bitek yerde gütsen, Allah'ın kaderi ile gütmüş; otsuz yerde gütsen, yine Allah'ın kaderi ile gütmüş değil misin? dedi.

İbn Abbâs dedi ki: Abdurrahmân ibn Avf, bir haceti yüzünden ortalıkta yok iken bu sırada çıkageldi ve şöyle dedi:

— Bu hususta bende bir ilim vardır ki, ben onu RasûluIIah(S)'tan işittim şöyle buyuruyordu: "Bu hastalığın bir yerde çıktığını işittiğiniz zaman oraya gitmeyiniz. Hastalık sizin bulunduğunuzyerde vâki' olursa, ondan kaçmak için sakın o yerden dışarı çıkmayınız!"

Abdullah:

— Bunun üzerine Umer, Allah'a hamdetti, sonra ayrıldı, demiştirtir [51].

45-.......Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Abdullah ibn Âmir'den haber verdi ki, Umer (R) Şam'a doğru yola çıkmış. Serğ denilen yerde bulunduğu zaman kendisine Şam'da veba hastalığı çıkmış olduğu haberi ulaşmıştır. Bu sırada

Abdurrahmân ibn Avf, Umer'e şu hadîsi haber vermiştir: Rasûlullah (S): "Sizler bu hastalığın bir yerde çıktığını işittiğiniz zaman, o hastalık üzerine gitmeyiniz. Eğer bu hastalık sizin bulunduğunuz yerde meydana gelirse, hastalıktan kaçmak için bulunduğunuz yerden çıkmayınız" buyurdu [52].

46-.......Bize Mâlik, Nuaym el-Mucmir'den haber verdi ki, Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Medine'ye Deccâl Mesîh ve îâûn girmez" buyurdu, demiştir [53].

47-.......Bize Âsim el-Ahvel tahdîs edip şöyle dedi: Bana İbnu Sîrîn'in kızı Hafsa tahdîs edip şöyle dedi: Enes ibn Mâlik (R) bana:

— Kardeşin Yahya ibn Şîrîn ne hastalığından öldü? diye sordu.

Ben de ona:

—Tâûn'dan öldü, diye cevâb verdim. Enes:

— Rasûlullah (S): "Tâûn, (kendisi yüzünden ölen) her müslü-mân için şehîdlik(sebcbi)dir" buyurdu, dedi.

48- Bize Ebû Âsim (ed-Dahhâk ibn Mahled), Mâlik'ten: o da Sumeyy'den; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Karın hastalığından ölen şehtddir, tâûn hastalığından ölen de şehîddir" buyurmuştur [54].

31- Tâûn Hususunda Sabırlı Olan Kişinin Ecri Babı

49-.......Bize Abdullah ibn Bureyde, Yahya ibn Ya'mer'den; o da Peygamber'in zevcesi Âişe'den: Âişe bize şöyle haber verdi, diye tahdîs etti ki, Âişe (R), Rasûlullah'a taundan sormuş. Allah'ın Peygamberi (S) de Âişe'ye şöyle haber vermiştir: "Şübhesiz tâûn öyle bir azâbdır ki, Allah onu dileyeceği kimseler

üzerine gönderir. Neticede Allah tâûnu mü'minler için bir rahmet (vesilesi, kâfirler için de bir azâb) kılmıştır. Bir yerde tâûn meydana çıkar da orada bulunan herhangi bir kul -sabrederek, sevâb umarak ve bu tâûn yalnız Allah 'in takdir edip yazdığı kimselere isabet eder olduğunu bilir ve bu kanâati besleyerek- bulunduğu beldede eğlenirse, muhakkak Allah onaşehîd ecrine benzer sevâb takdir buyurur."

Bu hadîsi, Dâvûd ibn Ebî Furât'tan... senediyle rivayet etmekte, en-Nadr ibnu Şumeyl, Habbân ibn Hilâl el-Bâhilî el-Basrî'ye mu-tâbaat etmiştir [55].

32- Kur'ânta Ve Sığındırıcı Sûrelerle Allah'a Sığındırma Duaları Yapmak Suretiyle Ma'nevî Tedâvîler Babı

50-....... Bize Hişâm ibn Yûsuf, Ma'mer ibn Râşid'den; o da ez-Zuhrî'den; o da Urve'den; o da Âişe(R)'den olmak üzere şöyle haber verdi: Peygamber (S) vefat ettiği hastalığı sırasında Muavvize Sû-releri'ni okuyup kendi üzerine nefes ederdi. Hastalığı ağırlaşınca ben bu sûreleri okuyup O'na üflüyor ve O'nun ellerinin bereketi sebebiyle, yine O'nun eliyle kendisine meshediyordum.

Ma'mer dedi ki: Ben ez-Zuhrî'ye:

— Nasıl nefes ederdi? dedim. ez-Zuhrî:

— (Okuyup) iki elleri üzerine üfler, sonra onlarla yüzüne mes-hederdi, dedi [56].

33- Fâtihatu'l-Kitâb'ı Okumakla Rukyeler Yapma Babı

Bu, İbn Abbâs'tan; Peygamber(S)*den zikrolunuyor [57].

51-.......Bize Şu'be, Ebû Bişr'den; o daEbû^-Mütevekkil'den; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den şöyle tahdîs etti: Peygamber(S)'in sa-hâbîlerinden bir grup insan Arab kabilelerinden bir oba halkının üzerine vardılar. O oba halkı gelen sahâbî grubuna yemek vermediler. Onlar böyle konuk edilmemiş hâlde bulundukları sırada birden o oba halkının seyyidi zehirli bir hayvan tarafından sokuldu. Bunun üzerine oradaki sahâbîlere:

— Sizin beraberinizde bir deva yâhud rukye tedavisi yapan kimse var mı? dediler.

Sahâbîler de onlara:

— Sizler bizi konuk edip yemek yedirmediniz. Biz de, sizler bizim için bir ücret ta'yîrı etmedikçe size rukye yapmayız! dediler.

Bunun akabinde kabile halkı, sahâbîîer için ücret olarak bir bölük koyun sürüsü ayırdılar. Bundan sonra bir sahâbî Ümmü'I-Kur'ân'ı okumaya başladı. Tükrüğünü topluyor ve o hasta adamın üzerine tü-kürüyordu. Neticede o zât iyileşti. O kabîle halkı da koyun sürüsünü getirip teslim ettiler.

Sahâbîler, okuyan sahâbîye:

— Biz bu sürü parçasını Peygamber'e sormadıkça almayız, dediler.

Nihayet bunu Peygamber'e anlatıp sordular. Peygamber (S) güldü ve:

— "Sana bu sûrenin bir rukye olduğunu bildiren nedir? Bu sürü parçasını alın, bana da bir pay ayırın!" buyurdu [58].

34- Rukye Yapmak Hususunda Bir Koyun Sürüsü Bölüğü (Vermelerini) Şart Kılma Babı

52-.......Bana Ubeydullah ibnu'l-Ahnes Ebû Mâlik, İbn Ebî leyke'den; o da İbn Abbâs(R)'tan şöyle tahdîs etti: Peygamber'in sa-hâbîlerinden bir müfreze grubu, bir su başında konaklamış olan bir oba haı ımn yanına vardılar. Oba halkı içinde zehirli hayvan tarafından sokulmuş -yâhud tedâvî edilecek- bir kimse bulunuyordu. O su başmdakilerden bir adam, sahâbî grubunun karşısına geldi de, onlara:

— İçinizde rukye yapan biri var mı? Bu su başında konaklamış olan toplulukta zehirli birşey tarafından sokulmuş -yâhud tedâvî edilecek- bir hasta vardır, dedi.

Onun bu müracaatı üzerine sahâbîlerden biri gitti de o hasta adama, bir bölük koyun sürüsü ücret karşılığında Fâtihatu'l-Kitâb'ı okudu. Akabinde o kimse derdinden kurtulup iyileşti. Sonunda koyun sürüsü karşılığında okuma tedavisi yapan kimse arkadaşlarının yanına geldi. Arkadaşları onun bu ücreti almasını kerîh gördüler ve:

— Sen Allah'ın Kitâbı'na karşılık ücret aldın! dediler. Nihayet Medine'ye geldiler de:

— Yâ Rasûlallah! Fulân kimse Allah'ın Kitâbı'na karşılık ücret aldı, dediler.

Rasülullah (S):

— "Karşılığında ücret aldığınız vazifelerin en haklı olanı, Allah'ın Kitabı mukaabilindeki ücrettir" buyurdu [59].

35- Göz Dokunmasına Okunmak Babı

53-.......Ma'bed ibn Hâlid tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Şeddâd'dan işittim, Âişe (R): Rasülullah (S) bana, göz değmesine okunmasını emretti -yâhud (mutlak olarak) emretti-, demiştir [60].

54-.......Bize ez-Zuhrî, Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da Ebû Seleme'nin kızı Zeyneb'den; o da annesi Ümmü SuIeym(R)'den şöyle haber verdi: Peygamber (S), zevcesi Ümmü Seleme'nin evinde, yüzünde sarılık eseri bulunan bir kız çocuğu gördü de: "Bu kız çocuğuna rukye tedavisi yapınız! Çünkü bunda nazar değmesi vardır" buyurdu.

Ukayl de ez-Zuhrî'den söyledi ki, o: Bana Urve, Peygamber'-den haber verdi, demiştir.

Bu hadîsi ez-Zubeydî'den senediyle rivayet etmekte Muhammed ibn Harb'e Abdullah ibn Salim el-Hımısî mutâbaat etti [61].

36- Bâb:

"Göz değmesi sabittir".

55-....... Bize Abdurrazzâk, Ma'mer'den; o da Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Göz değmesi haktır,

sabittir" buyurmuş ve bedene döğün yaptırmaktan nehyetmiştir [62].

37- Yılan Ve Akreb Sokmasında Rukye Tedavisi Babı

56-.......Bize Abdurrahmân ibnu'l-Esved, babasından tahdîs etti ki, babası el-Esved ibn Yezîd en-Nahaî: Ben Âişe'ye zehirli hayvan sokmasından rukye yapmayı sordum. Âişe (R): Peygamber (S) her zehirli hayvanın zehirinden rukye tedâvîsi yapmak hususunda ruhsat verdi, demiştir [63].

38- Peygamber(S)'İn Rukyesinde Okuduğu Sözler Babı

57-.......Abdulazîz şöyle dedi: Ben Sabit el-Bunânî ile beraber Enes ibn MâIik(R)'in yanına girdim. Sabit:

— Yâ Ebâ Hamza! Ben hastalandım, dedi. Bunun üzerine Enes (R):

— Ben sana Rasûlullah(S)'ın rukyesiyle, yânî okuduğu dualarla rukye yapayım mı? dedi.

Sabit:

— Evet yap! dedi. Enes de şu duayı okudu:

"Attâhumme, Rabbe'n-nâsi, muzhibe'l-bâsi, ışfî, ente'ş-şâfîlâ şâfiye illâ ente, şifâen lâ yuğadiru sakamen (= Allah'ım, ey insanların Rabb'i, ey hastalığı giderici, şifâ ihsan et! Şifâ verici olarak ancak Sen'sin. Senden başka şifâ verici yoktur. Öyle bir şifâ ki, hiçbir hastalık bırakmaz)/"

58-....... Sufyân es-Sevrî tahdîs edip şöyle demiştir: Bana Süleyman el-A'meş, Müslim ibn Subayh'tan; o da Mesrûk'tan; o da Âişe'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) ailesinden birini Allah'a sığındırma duası yapardı, sağ eliyle ona mesheder ve şu mealdeki duayı okurdu: "YâAllah, ey insanların Rabb'i! Şu hastalığı gider, ona şifâ ihsan eyle. Çünkü şifâ verici ancak Sen 'sin! Sen *>n

şifândan başka hiçbir şifâ yoktur. (Yâ Rabb, bu hastaya) öylebirşifâ ver ki, hasta üzerinde hiçbir hastalık izi bırakmasın!"

Sufyân: Ben bu hadîsi Mansûr ibnu'I-Mu'temir'e tahdîs ettim. O da bana İbrâhîm en-Nahaî'den; o da Mesrûk'tan; o da Âişe'den bunun benzerini tahdîs etti, demiştir.

59-.......Hişâm şöyle demiştir: Bana babam Urve, Âişe'den şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) şu duayı söyleyerek rukye yapardı: "Hastalığı sil, ey insanların Rabb 'i! Şifâ ancak Sen 'in elindedir. Onu Sert'-den başka kaldıracak yoktur!"

60-.......Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdu Rabbih ibnu Sa'd, Amre'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) hastaya şifâ isterken şöyle der idi: "Bismîttâhiy turbetu ardına ve rikatu ba 'dinâ, yuşfâ sakîmunâ bi-izni Rabbinâ{ = Allah'ın ismiyle (şifâ isterim). Şu bizim yurdumuzun toprağı, bâzımızın tük-rüğü ile beraberdir. Bunlardan Rabb'imizin izniyle hastamız şifâla-nır)/"

61-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Abdu Rabbih ibnu Sa'd'den; o da Amre bintu Abdirrahmân'dan haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) rukye tedavisinde şu duayı söylerdi: "Allah'ın ismiyle (şifâ dilerim). Şu bizim yurdumuzun toprağı ve bâzımızın tükrüğüdür. Bunlardan Rabb'imizin izniyle hastamızşifâlanır!" [64].

39- Rukye Tedavisinde Nefes Etme(Nîn Cevazı) Babı

62-.......Yahya ibn Saîd şöyle dedi: Ben Abdurrahmân oğlu Ebû Seleme'den işittim, şöyle dedi: Ben Ebû Katâde'den işittim, şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "(Salih) ru'yâ Allah'tandır. Hulm ise şeytândandır. Sizden biriniz hoşlanmayacağı birşey gördüğü zaman, uyanırken (sol tarafına) üç defa üfleyip tüflesin ve o çirkin ru'yânın şerrinden (Eûzû billahi mine'ş-şeytâni'r-racîm diyerek^ Allah'a sığınsın. Çünkü bu suretle

o ru'yâ, gören kimseye zarar vermez-"

Râvî Ebû Seleme: Şu muhakkak ki, ben üzerime dağdan daha ağır gelen ru'yâlar gördüğüm olurdu. Bu hadîsi işittikten sonra, artık bu ru'yâlara ehemmiyet vermiyor ve aldırmıyorum, demiştir [65].

63-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) yatağına girdiği zaman 'ıKulhuvellâhuahad"'ı\t İki sığındırıcı Sûreleri beraberce okur da, iki avucunun içine üfler. Sonra iki eliyle yüzünü ve iki elinin bedeninden ulaştığı yerleri sıvazlardı.

Âişe: Rasûlullah hastalandığı zaman bana emrederdi de bu okuyup meshetme işini O'na ben yapardım, dedi. Bu hadîsin râvîsi Yûnus ibn Yezîd de:

— Ben İbn Şihâb'ın da yatağına geldiği zaman böyle yapar olduğunu gördüm, demiştir [66].

64-.......Bize Ebû Avâne, Ebû Bişr'den; o da Ebû'l-Mütevekkil'den; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah'ın sahâbîlerinden (otuz kişilik) bir seriyye, me'mûr oldukları bir sefere gittiler. Nihayet bunlar Arab kabilelerinden bir kabile üzerine indiler ve onlardan kendilerini konuk etmelerini istediler. Fakat o kabîle halkı bunları konuk etmekten çekindiler. Bu sırada o kabîlenin sey-yidi zehirli bir hayvan tarafından sokuldu. Kabîle halkı harekete geçip her çâreye başvurdular, fakat hastaya hiçbir fayda vermiyordu. Bunun üzerine onlardan bâzıları:

— Şu sizin yakınınıza inmiş olan kaafile halkına gitseniz, belki onların bâzısının yanında birşey, bir çâre bulunabilir, dediler.

Akabinde kabîle halkı sahâbîlere geldiler ve:

— Ey cemâat! Seyyidimiz (bir akreb tarafından) sokuldu. Onu tedâvî etmek için herşeye koştuk, fakat ona hiçbirşey fayda vermiyor. Sizden birinizin yanında buna bir çâre var mıdır? diye sordular.

Sahâbîlerden birisi (ki Ebû Saîd'in kendisidir):

— Evet, ben varım. Vallahi ben elbette duâ ve tedâvî ediciyim-dir. Fakat vallahi bizler sizden bizi konuklamanızı istedik de sizler bizi konuklamamıştımz. Artık şimdi ben de bizim için bir ücret ta'-yîn etmedikçe size duâ ve tedâvî yapacak değilim, dedi.

Sonunda (otuz adedli) bir bölük koyun sürüsü üzerine anlaştılar. Ebû Saîd onlarla birlikte kabile başkanının yanına gitti, "el-Hamdu lillâhi RabbVl-âlemîn" Sûresi'ni sonuna kadar okumaya ve adamın üzerine üflemeye başladı. Nihâyetinde adam, bukağısından çözülmüş hayvan gibi serbestlendi, ileri geri yürümeye başladı. Artık kendisinde hiçbir hastalık kalmadı.

Ebû Saîd dedi ki: Kabile halkı üzerinde anlaşmış oldukları ücreti sahâbîlere ödediler. Sahâbîlerden bâzıları:

— Bu koyunları taksîm ediniz! dediler. Fakat duâ yapan kimse:

— Hayır, taksîm etmeyiniz! Bizler Rasûlullah'a gidelim, olan hâdiseyi O'na zikredelim de bakalım bizlere ne emredecek! dedi.

İşin sonunda sefer hey'eti Rasûlullah(S)'m huzuruna geldiler ve bu hususu kendisine zikrettiler. Rasûlullah (Ebû Saîd'e hitaben):

— "Fâüha'nın bu kadar etkili bir duâ ve tedâvî olduğunu sana kim bildirdi? İyi ve doğru hareket etmişsiniz. Şimdi koyunları taksîm ediniz ve bana da sizlerle birlikte bir pay ayırınız!" buyurdu [67].

40- Duâ İle Tedâvî Eden Kişinin Kendi Sağ Elini Ağrıya Dokundurup Sürmesi Babı

65-....... Bize Yahya ibn Saîd, Sufyân es-Sevrî'den; o da el-A'meş'ten; o da Müslim Ebu'd-Duhâ'dan; o da Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) insanlardan herhangi birine, kendi bereketli eliyle meshedip sıvazlayarak şu sözlerle Allah'a sığındırma duası yapardı: "Ey insanların Rabb'i! Şu hastalığı giderip şifâ ihsan et._ Şifâ verici ancak Sen 'sin. Sen 'in şifândan başka hiçbir şifâ yoktur. Öyle bir şifâ ver ki, hasta üzerinde hiçbir hastalık izi bırakmasın!"

Sufyân dedi ki: Ben bunu Mansûr'a zikrettim. O da bana İbrâ-hîm en-Nahaî'den; o da Mesrûk'tan; o da Âişe(R)'den senediyle, bu geçen hadîs tarzında tahdîs etti [68].

41 -Bâb: Kadın Erkeğe Rukye Tedavisi Yapar [69]

66-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; odaUrve'den; o da Âişe(R)'den şöyle haber verdi: Peygamber (S) ruhunun kabzo-lunduğu hastalığı sırasında Muavizzât Sûreleri'ni okuyarak kendisi üzerine üfler, nefes ederdi. Hastalığı ağırlaşınca, bu sûreleri kendisine ben okur, nefes eder ve elinin bereketinden dolayı kendi eliyle O'na meshettirirdim.

Ma'mer dedi ki: Ben İbn Şihâb'a:

— Rasûlullah nasıl nefes ederdi? diye sordum. İbn Şihâb:

— Elleri üzerine nefes eder, sonra da bunlarla yüzüne meshe-derdi, diye cevâb verdi [70].

42- Rukye (Yânı Efsun) Yapmayan Kimseler Babı

67-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir gün Peygamber (S) bizim yanımıza çıktı da şöyle buyurdu: "Bana bütün ümmetler arzo-lunup gösterildi: Bir peygamber beraberinde bir kişi ile, bir peygamber yanında iki kişi ile, bir peygamber beraberinde bir topluluk ile geçmeğe başladılar. Bir peygamber de yanında hiçbir kimse gelmeyerek geçti. Ben uzakta ufku kapatmış kalabalık bir karaltı gördüm de bunun benim ümmetim olmasını ümîd ettim. Bana:

— Bu, Mûsâ Peygamber'le kavmidir, denildi. Sonra bana:

— Şu tarafa bak! denildi.

Ben orada da ufku kapatmış çok bir karaltı gördüm. Bana yine:

— Şu tarafa ve şu tarafa bak! denildi.

Ben o taraflarda da ufku kaplamış çok büyük bir karaltı gördüm. Bana:

— İşte bunlar Sen'in ümmetindir. Bunların beraberindeyetmiş-

bin kişi vardır ki, bunlar hesaba çekitmeksizin cennete girerler, denildi".

Peygamber (sonra odasına girdi ve) cennete hesâbsız gireceklerin vasıflarını insanlara beyân etmeden insanlar da dağıldı. Peygamber'in sahâbîleri kendi aralarında şöyle müzâkereye giriştiler:

— Bizlere gelince, bizler şirk içinde doğduk, lâkin bizler Allah'a ve Rasûlü'ne îmân ettik (bu sebeble cennete gireriz). Lâkin şu hesâb-sız cennete girecek olan bahtiyarlar bizim (İslâm içinde doğan) oğul-larımızdır, dediler.

Bu münazara Peygamber'e ulaştığında (dışarı çıkıp):

— "Cennete hesaba çekilmeksizin girecek olanlar şu mü'min-lerdir ki, onlar eşyada uğursuzluk olduğunu kabul etmezler, efsun yapmazlar, şifânın (Allah'tan olduğuna inanıp) dağlamaktan olduğuna inanmazlar ve her hususta Rabb'lerine dayanıp güvenirler" buyurdu.

Bunun üzerine Ukâşe ibnu Mıhsan ayağa kalktı da:

— Ben onlardan mıyım yâ Rasûlallah? dedi. Rasûlullah:

— "Evet (onlardansın)/" buyurdu. Akabinde bir başkası ayağa kalktı da:

— Ben de onlardan mıyım? dedi. Rasûlullah:

— "Bu hususta Ukâşe senin önüne geçti" buyurdu [71].

43- Bir Şeyde Uğursuzluk (Var Sanmak) Babı

68-.......Bize Yûnus, ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'den; o da babası Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Hastalığın sebebsiz kendi kendine sirayeti yoktur, eşyada uğursuzluk da yoktur. Uğursuzluk telâkkisi şu üç şeyde:

kadında, evde ve binek hay-vanındadır (diye âdet edinildi...)." buyurmuştur [72].

69-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan:

— "Eşyada uğursuzluk yoktur; tıyerenin hayırlısı tefe'üldür"bu-yururken işittim.

Mecliste bulunanlar:

— Tefe'ül nedir yâ Rasûlallah? diye sordular. Rasûlullah:

— "Sizin birinizin işiteceği güzel sözdür" buyurdu [73].

44- Fal Babı

70-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):

— "(İslâm'da) tıyere yoktur. Tıy erenin hayırlısı faldır "buyurdu.

Bir sahâbî:

— Fal nedir yâ Rasûlallah? dedi. Rasûlullah:

— "Herhangi birinizin işiteceği sâlih kelimedir (yânî iyi bir sözdür)" buyurdu [74].

71-.......Bize Hişâm ed-Destevâî, Katâde'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S): "(İslâm'da) advâ ve tıyere inancı yoktur. İyi ve güzel kelime olan fal, benim hoşuma gider" buyurmuştur.

45- Bâb: İslâm'da Hâme (Ve Safer İnancı) Yoktur

72-....... Bize Ebû Husayn, Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S): "(İslâm'da) advâ, tıyere, hâme, safer (hurafeleri) yoktur" buyurmuştur [75].

46- Kâhinlik İşleri Babı

73-.......el-Leys tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdurrahmân ibnHâlid, İbn Şihâb'dan; o da Ebû Seleme ibn Abdirrahmân ibn Avf-tan; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S), Hu-zeyl kabilesinden birbiriyle döğüşen iki kadın arasında hüküm vermişti (Şöyle ki): Bu kadınlardan birisi diğerine bir taş atmış ve attığı taş gebe kadının karnına isabet etmiş ve karnındaki çocuğu öldürmüştü. Peygamber'e da'vâ ettiler. Peygamber de:

— "Kadının karnındaki ceninin diyeti köle veya câriye gurresi-dir (yânî bir diyetin yirmide biridir)" diye hükmetti.

Bunun üzerine diyet ve borçlulukla hükümlü olan kadının velîsi (seci'li ve kaafiyeli bir edâ ile):

— Yâ Rasûlallah! Henüz yemiyen, içmeyen ve söz söylemeyen, sayha etmeyen çocuğun diyetiyle nasıl mahkûm olurum? Bunun benzeri hüküm bâtıl olur! dedi.

Peygamber de:

— "Bu adam ancak kâhinlerin kardeşlerinden birisidir" buyurdu [76].

74- Bize Kuteybe, Mâlik'ten; o da İbn Şihâb'dan; o da Ebû Se-Ieme'den; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: İki kadından biri diğerine bir taş attı, o da karnındaki cenînini düşürdü. Peygamber (S) bu cenîn hakkında bir erkek köle yâhud dişi kölenin değerini ödemekle hükmetti.

Yine İbn Şihâb'dan; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den rivayet etti ki, Rasûlullah, annesinin karnındayken öldürülen cenîn hakkında bir erkek köle yâhud dişi köle gurresi ödenmesiyle hükmetti. Bunun üzerine kendisine böyle hükmolunan

kadının velîsi:

— Ben henüz yemeyen, içmeyen, konuşmayan, sayha etmeyen cenîn hakkında nasıl borçlandırılıyorum? Bunun benzeri hüküm bâtıl olur! dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah, o kişi hakkında:

— ıtBu adam, ancak kâhinlerin kardeşlehndendir" buyurdu [77].

75-.......Ebû Mes'üd el-Ensârî (R): Peygamber (S) köpek bedelinden, zina kazancından ve kâhinliğe karşılık verilen ücretten neh-yetti, demiştir [78].

76-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Birtakım insanlar Rasûlullah'a kâhinlerin mâhiyetinden sordular. Rasûlullah (S):

— "Onlar hiçbirşey değillerdir!" buyurdu. Oradakilerden:

— Yâ Rasûlallah! Onlar bâzı kerreler vakıaya uygun olarak bir-şey söylüyorlar! dediler.

Rasûlullah da:

— "Bu kelime cinnden işitilmiştir ki, cinnîo kelimeyi kulak hırsızlığı yapıp sür'atle kapar ve akabinde onu velîsinin (yânî dostu olan kâhinin) kulağına, tavuğun tekrar tekrar seslenmesi gibi, eğilip boşaltır. Onlar da bu kelimenin (sözün) içine yüz tane yalan karıştırırlar" buyurdu.

Alî ibnu'l-Medînî dedi ki: Abdurrazzâk, hadîsten "el-Kelimetu mine'l-hakkı" kısmı mürseldir, dedi. Sonra Alî ibnu'l-Medînî: Bana Abdurrazzâk'ın bu kısmı da Âişe'ye isnâd ettiği haberi ulaştı demiştir [79]

47- Sihr Ve Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı:

'Şeytânların, Süleyman'ın mülkü aleyhine uydurup ta'kîb ettikleri şeylere uydular. Hâlbuki Süleyman asla kâfir olmadı. Fakat o şeytânlar kâfirdiler ki, insanlara sihri ve BâbiVde iki meleğe, Hârût ve Mârufa indirilen şeyleri öğretiyorlardı. Hâlbuki o iki melek: 'Biz ancak fitneyiz (imtihan için gönderilmişizdir), sakın (büyü yapıp da) kâfir olma' demedikçe, hiçbir kimseye (sihir) öğretmezlerdi. İşte o iki melekten karı ile kocasının arasını ayıracak şeyler öğrendiler. Hâlbuki (sihirbazlar) Allah'ın izni olmadıkça onunla hiçbir kimseye zarar verici değillerdir. Onlar ise kendilerini zarara sokacak, onlara fâide vermeyecek şeyleri Öğreniyorlardı.

And olsun, onlar muhakkak biliyorlardı ki, onu (sihri) satın alan kimsenin, âhiretten hiçbir nasibi yoktur. Onlar kendilerini cidden ne kötü şey mukaabilinde sattıklarını bilmiş olsalardı" (el-Bakara: 102) [80].

"Mûsâ dedi: 'Hayır, siz atın.' Bir de ne görsün: Onların ipleri ve deynekleri, sihirleri yüzünden kendisine hakikat koşuyormuş hayâlini verdi. Onun için Mûsâ içinde bir nevV korku hissetti. Biz: 'Korkma!' dedik, 'Çünkü üstün gelecek muhakkak sensin, sen! (Elindekini bırakıver. Bu, onların yaptıklarını yutar. Çünkü onların san 'at diye ortaya attıkları ancak bir büyücü tuzağıdır.) Büyücü ise nerede olsa felah bulmaz!'" (Tâhâ: 66-69);

"... Zâlimler gizli fısıltı ile şöyle konuştular: 'Bu, sizin gibi bir insandan başka mıdır? Kendiniz görüp dururken

şimdi sihre mi geleceksiniz?” (el-Enbiyâ: 2-3);

"... Ve düğümlere üfleyen(büyücü ve üfürükçülerin 1 şerrinden ve hased edenin hased ettiği zaman şerrinden sabahın Rabb'ine sığınırım, de!" (d-Fdâk: 4-5).

"en-Neffâsât", "Büyücü nefisler" demektir. "O hâlde nasıl olup da böyle büyüleniyorsunuz?" (ei- Mu'minûn: 89) "Körleştiriliyorsunuz, aldatılıyorsunuz, bâtıl hayâl ardına düşürülüyorsunuz" ma'nâsınadır [81].

77- Bize İbrâhîm ibn Mûsâ tahdîs etti. Bize îsâ ibn Yûnus, Hi-şâm'dan; o da babası Urve'den haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Benû Zyrayk Yahûdîleri'nden Lebîd ibnu'l-A'sam denilen bir adam Rasûlullah'a sihir yaptı.

Hattâ bâzı işi işlemediği hâlde, kendisine onu yaptığı hayâli gelirdi. Nihayet günün birinde yâhud gecenin birinde benim yanımda iken kendisi duâ etti, yine duâ etti. Sonra bana şöyle dedi:

— ilYâ Âişe! Kendisinden fetva istediğim şey hakkında Allah '-in bana fetva verdiğini bildin mi? Bana iki adam geldi (Cibrîl ve Mîkâ-îl). Bunlardan biri baş ucumda, diğeri de ayak ucumda oturdu. t Akabinde bunlardan biri arkadaşına:

— Bu zâtın hastalığı nedir? diye sordu. O da:

— Sihirlenmiştir, diye cevâb verdi. Öteki:

— Buna kim sihir yapmıştır? dedi. Öbür melek:

— Lebîd ibnu 'l-A 'sam, diye cevâb verdi.

Sonra:

— Bu sihir hangi şeyde yapılmıştır? diye sordu. Oda:

— Bir tarak, saç sakal tarantısı ve erkek hurmanın kurumuş çiçek kapçığı ile, diye cevâb verdi.

— Nerede yapılmış? suâline de:

— Zervân Kuyusu'nda-bir rivayette: ZûErvân Kuyusu'nda- diye cevâb verdi".

(Âişe dedi ki:) Sonra Rasûlullah (S) sahâbîlerinden birtakım insanlarla beraber çıkıp bu kuyuya gitti. Oradan dönüp gelince bana:

— "Yâ Âişe! O kuyunun suyu kına suyu gibi kırmızımtırak yâhud etrafındaki hurma ağacının uçları şeytânların başlan gibidir" buyurdu.

Ben kendisine:

— Yâ Rasûlallah! Sen o sihri oradan çıkarmadın mı? diye sordum.

Rasûlullah:

— "(Hayır çıkarmadım.) Çünkü Allah bana şifâ ve afiyet vermiştir. Ben o sihri çıkarmakla, halk arasında sihir şerrini yaygınlaştırmamı istemedim" buyurdu.

Âişe: Rasûlullah o kuyunun kapatılmasını emretti de kuyu gömüldü, demiştir.

Bu hadîsi Hişâm ibn Urve'den rivayet etmekte Ebû Seleme Ham-mâd ibn Usâme, Ebû Damre, İbnu Ebî Zinâd üçlüsü, îsâ ibn Yûnus'a mutâbaat etmişlerdir.

İmâm el-Leys ibn Sa'd ile Sufyân ibn Uyeyne, Hişâm'dan olan rivayetlerinde de "Fîmuştinvemuşâkatin = Tarak ve keten tarantısında" şeklinde söylemişlerdir. "el-Muşâta", tarandığı zaman saçtan çıkan şey; "el-Muşâka" ise ayrılma sırasında ketenden çıkan liflerdir, deniliyor [82].

48- Bâb: Allah'a Şirk Koşmak Ve Sihr, Helak Edici Günâhlardandır

78-....... Süleyman ifan Bilâl, Sevr ibn Zeyd'den; o da Ebû'l-Gays'tan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Helak edici o/ört(büyük günah)lardan yanlayıp çekininiz: Allah'a ortak kılmak ve sihr..." buyurmuştur [83].

49- Bâb: İnsan Sihri (Konulduğu Yerden) Çıkarmak İster Mi?

Katâde şöyle demiştir:

Ben Saîd ibnu'l-Müseyyeb'e: Bir adamda sihir vardır, yâhud adam karısından habsolunuyor (da onunla cima

yapmaya ulaşamıyor); bu adamdan sihr çözülebilir mi? Yâhud, ona ilaçlama ve rukye yapılabilir mi? diye

sordum. Ibnu'l-Müseyyeb: Bunda be's yoktur. Bunu yapacaklar,

bununla ancak iyileştirmeyi isterler. Böyle olunca hastaya fayda verecek şeyden nehyolunmaz, dedi [84].

79-.......Bunu bize ilk önce tahdîs eden İbn Cureyc'dir; o şöyle diyordu: Bana Urve ailesi, Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den tahdîs etti. Ben Hişâm'a bu hadîsten sordum, o da bize babası Urve'den tahdîs etti. Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'a sihir yapılmıştı. Hattâ kendisi kadınlarına (cinsî münâsebet için) yanaşmamış hâldeyken, onlara yanaşır olduğunu düşünür, zannederdi.

Râvî Sufyân: İşte böyle olduğu zaman bu, sihirden olabilecek rahatsızlığın en şiddetlisidir, demiştir.

Peygamber (S) bana şöyle dedi:

— "Yâ Âişe! Bildin mi? Allah, bana hakkında fetva istediğim şey hususunda fetva verdi. Şöyle ki; Bana iki adam geldi. Bunlardan biri başımın yanına, diğeri de ayaklarımın yanına oturdu. Başımın yanındaki diğerine:

— Bu adamın hâli nedir? dedi. Öteki:

— Sihir yapılmıştır, dedi.

— Kim sihir yapmıştır? dedi.

— Benû Zurayk'tan, Yahûdîler'in yeminli dostu olan Lebîd ibn A 'sam yapmıştır -Bu bir münafık idi-, dedi.

— Ne içinde sihir yapmış? dedi.

— Tarak ve keten tarantısıyle sihir yapmış, dedi.

— Nerede yapmış, dedi.

— Zervâ Kuyusu içinde ağır bir taşın altında, erkek hurma çiçeğinin kurumuş kapçığında, dedi".

Âişe dedi ki: Sonra Peygamber kuyuya gitti de onu çıkardı. Ve:

— "İşte bana gösterilmiş olan kuyu budur. Onun suyu sanki kına suyu gibi kırmızımtırak, etrafındaki hurma ağacının başları da şeytânların başları gibidir" buyurdu ve "Kuyudan çıkarıldı" diye ilâve etti.

Âişe dedi ki: Ben Peygamber'e:

— Sana tutukluğunu çözecek ilâç verilmedi mi ya! diye sordum. Peygamber:

— "Dikkat et, yeminle söylüyorum ki, Allah bana şifâ vermiş-

tir. Ben insanlardan hiçbir kimse üzerine bir şerr yapmak istemiyorum" buyurdu [85].

50- Sihir Babı [86]

80-.......Aişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'a sihir yapılmıştı. Hattâ bâzı işi işlemediği hâlde kendisine o işi yapar olduğu hayâli verilirdi. Nihayet günün birinde benim yanımda iken Allah'a tekrar tekrar duâ etti. Sonra bana:

— "YâÂişe, bildin mi? Allah bana, fetva istediğim şey hakkında fetva vermiştir" buyurdu.

Ben:

— Bu nedir yâ Rasûlallah? dedim. O şöyle buyurdu:

— "Bana iki kişi geldi. Bunlardan biri baş ucumda, diğeri de ayak ucumda oturdu. Sonra bunların biri arkadaşına:

— Bu adamın hastalığı nedir? diye sordu. Öteki;

— Sihir yapılmıştır, diye cevâb verdi. Beriki yine:

— Ona kim sihir yapmıştır? dedi.

— Zurayk oğulları'ndan Yahûdî Lebîd ibnu'l-A'sam, diye cevâb verdi.

Sonra:

— Bu sihir ne içinde yapılmıştır? diye sordu. Öbürü:

— Bir tarak, saç-sakal tarantısı ve erkek hurmanın kurumuş çiçek kapçığı içinde, diye cevâb verdi.

Bu sefer o:

— Bu sihir nerededir? dedi. Oda:

— Zû Ervân Kuyusu'nun içindedir, dedi".

Râvî dedi ki: Bunun üzerine Peygamber (S) sahâbîlerinden bir grup insan içinde olarak bu kuyuya gitti ve ona baktı, kuyunun üzerinde hurma ağacı vardı. Sonra Âişe'ye döndü de:

— "Yâ Âişel Allah'ayemîn ederim ki, kuyunun suyu muhakkak kına suyu gibi kırmızımtırak, hurma ağaa(mn uçları) da muhakkak şeytanların başları gibidir!" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! Onu çıkardın mı? dedim. Rasûlullah:

— "Hayır, amma bana gelince, Allah bana afiyet, ve şifâ vermiştir. Sihri çıkarmakla insanlar üzerine ondan bir şerr yayacağımdan endîşe ettim" buyurdu.

Rasûlullah kuyunun gömülmesini emretti, o da gömüldü [87].

51- Bâb:

'Şübhesiz beyândan bir kısmı sihirdir"

81-....... Bize Mâlik, Zeyd ibn Eslem'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den şunu haber verdi: Medine'nin doğusundan (Necd ahâlîsinden) iki adam geldiler de karşılıklı hutbe yaptılar, insanlar da bunların düzgün sözlerine hayran oldular. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Şübhesiz ki açık, düzgün sözlerden sihir (gibi ruhlar üzerinde te'-sîrli) olanları vardır -yâhud: Şübhesiz beyânın bâzısı elbette sihirdir (ruhları sihirler)-1' buyurdu [88].

52- Sihr(İn Def'i Ve İbtâli) İçin Acve Hurması İle Tedâvî Babı

82-.......Bize Âmir ibn Sa'd haber verdi ki, babası Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R)

şöyle demiştir: Peygamber (S): "Hergün sabahları birkaç acve hurması yiyen kimseye, o gün geceye kadar zehir de, sihir de zarar vermez" buyurdu.

Buhârî'nin şeyhi Alî'den başkası "Yedi hurma..." diye adedli rivayet etmiştir.

83-.......Ben Sa'd(ibn Ebî Vakkaas-R)'dan işittim, şöyle diyordu: Ben RasûluIlah(S)'tan işittim: "Sabahleyin yedi tane acve hurması yiyen kimseye, bu gün içinde zehir de, sihir de zarar vermez" buyuruyordu [89].

53- Bâb: Hâme Yoktur

84-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):

— "Hastalığın (sebebsiz) kendi kendine sirayeti yoktur. Safer (ayının hayır ve şerrle alâkası) de yoktur. Öğey ve baykuş (ötmesinin te'-sîri) da yoktur" buyurdu.

Bunun üzerine mecliste bulunan bir A'râbî:

— Yâ Rasûlallah! (Hastalığın kendi kendine sirayeti yoktur buyurdun.) Fakat benim devlerimin hâli nedir? Şu hâle ne dersin? Benim develerim çöl kumunda ceylânlar gibi sağlıklı ve düzgün oluyorlar. Derken onların arasına hâriçten uyuz deve karışıyor da onları uyuz ediyor! dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Ya ilk uyuz deveye bu hastalığı kim sirayet ettirdi?" buyurdu. Ve Ebû Seleme'den; o dedi ki: Ebû Hureyre "Hastalığın kendi

kendine sirayeti yoktur" hadîsini rivayet ettikten bir zaman sonra, ben kendisinden işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S):

— "Hasta develeri olan kimse, sakın sağlam develeri olan kimse üzerine uğratmasın!" buyurdu, dedi.

Biz Ebû Hureyre'ye:

— Vaktiyle sen "Lâ advâ" hadîsini tahdîs etmedin mi? dedik (evvelki rivayetini hatırlattık).

Ebû Hureyre evvelki hadîsi inkâr etti de (öfkelenerek) Habeş diliyle anlaşılmaz birşeyler söyledi.

Ebû Seleme: Ben Ebû Hureyre'nin bu hadîsten başka eski söylediğini unuttuğunu görmedim, dedi [90].

54- Bâb: Hastalığın Kendi Kendine Sebebsiz Sirayeti Yoktur

85-...:... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Hastalığın kendi kendine sirayeti yoktur. Eşyada uğursuzluk yoktur. Uğursuzluk (telâkki etmek âdeti) ancak üç şeyde: atta, kadında ve evdedir" buyurdu [91].

86-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Hastalığın kendiliğinden sirayeti yoktur"- buyurdu, demiştir.

Ebû Seleme ibn Abdirrahmân şöyle dedi: Ben Ebû Hureyre'den işittim ki, Peygamber (S): "Hasta olan hayvanı sağlam olan hayvanın yanına götürmeyiniz!" buyurmuştur.

Ve yine ez-Zuhrî'den; o şöyle demiştir: Bana Sinan ibnu Ebî Sinan ed-Duelî haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— "Hastalığın kendiliğinden sebebsiz sirayeti yoktur" buyurdu. Bunun üzerine bir çöl Arab'ı bedevî ayağa kalktı da:

— Şu develer hakkında ne dersin, bana re'yini haber ver: Develer kumlarda geyikler gibi düzgün ve sağlam oluyorlar. Onların yanına uyuz deve geliverince hepsi uyuz hastası oluyorlar? dedi.

Peygamber (S):

— "İlk uyuz deveye bu hastalığı kim sirayet ettirdi?" diye ce-

vâb verdi.

87-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Ben Katâde'den işittim, o da Enes ibn Mâlik(R)'ten ki, Peygamber (S):

— "Hastalığın kendiliğinden sirayeti yoktur, eşyada uğursuzluk da yoktur, fal ise benim hoşuma gider" buyurmuştur.

Sahâbîler:

— Fal nedir? diye sormuşlar.

O da:

— "(İşiteceğiniz) hoş bir sözdür" diye cevâb vermiştir [92].

55- Peygamber(S)'İn Zehirlenmesi Hakkında Zikrolunan Hadîsler Babı

Peygamber'in zehirlenmesini Urve, Aişe'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere rivayet etti [93].

88-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir; Hayber fetholunduğu zaman Rasûlullah'a içi zehirli (kızartılmış) bir koyun hediye edildi. (Bunun zehirli olduğunu vahy ile bilen) Rasûlullah (S):

— "Burada bulunan Yahûdîler'i benim için toplayınız!" buyurdu.

Sahâbîler tarafından Yahudiler toplanılıp getirildiler. Rasûlullah onlara hitâb ederek:

— "Size birşey soracağım, bana doğru cevâb verir misiniz?"

buyurdu.

Yahudiler:

— Evet, doğrusunu söyleriz yâ Eba'l-Kaasım! dediler. Bunun üzerine Rasûlullah onlara:

— "Sizin (ulu) babanız kimdir?" diye sordu. Onlar da:

— Babamız Fulân'dır! diye cevâb verdiler. Rasûlullah onları:

— "Yalan söylediniz. Sizin babanız Fulân'dır!" diye yalanladı.

Yahudiler:

— Doğru söyledin ve güzel söyledin, diye Rasûlullah'ı tasdik ettiler. .

Şimdi Rasûlullah, Yahûdîler'e:

— "Size birşey daha sorsam bana doğru söyler misiniz?" diye

sordu.

Yahudiler:

— Evet doğru söyleriz yâ Eba'l-Kaasım! Eğer Sana yalan söylersek, Sen babamız hakkında bildiğin gibi, bizim yalanımızı bilirsin, dediler.

Rasûlullah onlara:

— "Ateş ehli kimlerdir?" diye sordu. Yahudiler:

— Bizler az bir zaman onun içinde bulunacağız. Sonra orada siz bize halef olacaksınız! diye cevâb verdiler.

Bunun üzerine Rasûlullah onlara:

— "Yıkılın onun içine! Vallahi cehennemde bizsize ebediyyen halef olmayız!" Ğ\yt onları reddetti.

Sonra onlara:

— "Şimdi size birşey sorsam, bunda olsun bana doğru cevâb verir

misiniz?" diye sordu.

Yahûdîler:

— Evet, doğru cevâb veririz, dediler. Rasûlullah:

— "Bu koyunun içine zehir koydunuz mu?" diye sordu. Onlar:

— Evet, koyduk! dediler. Rasûlullah:

— "Bu cinayeti işlemeye sizi ne şevketti?" dedi. Yahûdîler de:

— Biz şöyle düşündük: Eğer Sen bir yalancı (peygamber) isen, (koyunu yer ölürsün;) biz de Sen'den kurtulur istirahata kavuşuruz. Eğer gerçek bir peygamber isen, bu zehir Sana zarar vermez! diye cevâb verdiler [94].

56- Zehir İçmek, Zehir Ve Tehlikesinden Korkulacak Şeylerle Ve Habîs Devalarla Tedâvî (Olmanın Hükmü) Babı [95]

89-.......Süleyman el-A'meş şöyle demiştir: Ben Zekvân'dan işittim, o Ebû Hureyre(R)'den tahdîs ediyordu ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim kendini bir dağdan aşağı atıp da kendi kendisini öldürürse, bu intihar eden kimse cehennem ateşi içinde ebedî ve daimî olarak kendisini yüksekten aşağıya bırakır olacaktır. Her kim zehir yudumlar da kendisini öldürürse, o kimse de zehiri elinde, cehennem ateşi içinde ebedî ve daimî olarak zehiri içer olacaktır. Her kim de kendisini bir demir parçasıyle öldürürse, o da demiri elinde kendi karnına vurur ve yarar hâlde ebedî ve daimî surette cehennem ateşinde olacaktır" [96].

90-.......Âmir ibn Sa'd şöyle demiştir: Ben babam Sa'd ibn Ebî Vakkaas(R)'tan işittim şöyle diyordu: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim: "Sabahleyin yedi tane acve hurması yiyen kimseye, bu gün içinde zehir ve sihir zarar vermez" buyuruyordu [97].

57- Dişi Eşeklerin Sütlerinin Hükmü) Babı.

91-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, ez-Zuhrî'den; odaEbûîdrîs el-Havlânî'den tahdîs etti ki, Ebû Sa'Iebe el-Huşenî (R): Peygamber (S), dört ayaklı canavar hayvanlardan azı dişi olanların hepsinin etini yemekten nehyetti, demiştir.

ez-Zuhrî: Ben bu hadîsi tâ Şam'a gelinceye kadar işitmedim, demiştir.

el-Leys de hadîste ziyâde edip şöyle dedi: Bana Yûnus tahdîs etti ki, İbnu Şihâb şöyle demiştir: Ben Ebû İdrîs'e:

— Bizler dişi eşeklerin sütleriyle abdest alabilir miyiz yâhud onları içebilir miyiz yâhud canavar hayvanların öd suyunu içebilir miyiz yâhud deve sidiklerini içebilir miyiz? diye sordum.

Ebû İdrîs:

— Müslümanlar deve sidikleriyle tedâvî yapıyorlardı da bunda bir sakınca görmüyorlardı. Dişi eşeklerin sütlerine gelince, bize Ra-sûlullah'ın onların etlerinden nehyettiği haberi ulaşmıştır da sütlerinden herhangibir emir de, nehiy de ulaşmamıştır.

Hayvanların öd sularına gelince, İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Ebû İdrîs el-Havlânî haber verdi; ona da Ebû Sa'Iebe el-Huşenî:

— Rasûlullah (S) canavarlardan azı dişi olanların hepsinin etini yemekten nehyetti, diye haber vermiştir [98].

58- Bâb: Kabın İçine Sinek Düştüğü Zaman (Hükmü Nasıl Olur?)

92-.......Ubeydullah ibnu Huneyn'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Sizden birinizin (su veya yemek) kabına sinek düştüğü zaman, o kişi onun her tarafını hatırsın, sonra çıkarıp atsın. Çünkü onun kanatlarının birinde şifâ vardır, öbürüsünde de hastalık vardır" [99].

Bu Konuya Bir Özetleme île Son Verelim

Tıbb Kitabı, iıisan sağlığının en iyi şekilde korunmasına, bâzı hastalık türlerine, bunların rûhî-bedenî, maddî-ma'nevî tedâvî usûllerine, bâzı gıda ve beslenme esâslarına dâir birtakım hadîsleri ihtiva etmektedir.

Tıbbın nazarî ve amelî kısımları vardır. Tıbb daha önce de işaret ettiğimiz üzere tecrübeler, müşahedeler ve araştırmalarla durmadan ilerleyen, yeni yeni birçok hastalık nevi'leri, ilâç çeşitleri ve tedâvî metodları geliştiren ve devamlı geliştirecek olan çok geniş ve teferruatlı bir ilim ve tatbîkaat alanıdır. "Peygamberin tıbbı" tâ-bîri ile sonraki asırlar boyunca gelişen ve devamlı gelişmekte bulunan bugünkü yüksek teknikli ve teferruatlı modern tıbb kasdolun-duğu sanılmamalıdır. "Peygamber tıbbı" ile işaret edilen tedâvî üç kısımda özetlenebilir:

a. Vahiy yoluyla bilinen,

b. Arab'ın ve o zamanki medeniyetlerin görenek ve geleneklerinden alman,

c. Kur'ân dualarıyla şifâ istemek gibi teberrük kasdolunan, kısım.

Bu tıbbda hasta ziyaretlerinin fazileti, ziyaretlerin âdabı, bâzı sârî hastalıklardan korunma yolları ve karantina usûlleri, hastalığın günâhlara keffâret olup insanı maddî, ma'nevî kirlerden ve gafletlerden uyancılığı, hastalıklara karşı sabır ve metanet telkini ve teselli reçeteleri, sağlık ni'metinin îmândan sonra Allah'ın kullarına en büyük ihsanı olduğu, bunun korunmasınınfarz olduğu, bunun için bâzı gıdalar ve beslenme tavsiyeleri gibi hiçbir zaman eskimeyecek ve insanların dâima muhtâc olup yararlanabilecekleri ferdî, içtimaî, dînî, ahlâkî, sıhhî tavsiyeler konu edilmiştir. Bu tavsiyeler ve esaslar dâima kıymetli kalacak ve hiç eskimeyecektir. Bir cümle ile özetlenecek olursa, bu tıbb konularının bir kısmı hastalar için teselli, ümîd ve sürura sebeb olacak sabır ve metanet reçeteleri; bir kısmı da ziyaretçiler için sağlık konusunda gafletlerden uyanma ve sevâb kazanma tavsiyeleridir. Bütün bunları teblîğ edip acılı insanlığa en emîn teselli reçeteleri sunan Yüce Peygamber'e salât ve selâm olsun!

Hamdolsun A Hah 'a ki, bizi hidâyetiyle buna kavuşturdu. Eğer Allah bunun yolunu bize hidâyet etmeseydi, biz kendiliğimizden bunun yolunu bulamazdık. And olsun ki, Rabb 'imizin elçileri ihakkı getirmişlerdir" (d-A'râf: 43).

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

Tibb Kitâbı'nin Sonunda Bir Hatırlatma

Şübhesiz Nebevi Tıbb ve Muhammedî ilâç, elbette tıbbın en iyisi, en fayda vericisi, ilâcın da en faziletlisi, en yararlı olanı, devanın da en mükemmeli ve en câmialısıdır! Bu, kâmil mü'minin, akıllı müslümânın i'tikaad etmek ve îmân eylemekle genişleyip ferahlayacağı bir hükümdür. O, bunun sübütunda tereddüd eylemez, sıhhatinde şübhe etmez. Ancak Allah'ın bir ilme rağmen sapıttığı, kulağını ve kalbini mühürlediği, gözüne perde koyduğu kimseler müstesnadır ki, artık onlar habîs nefisler, hastalıklı kalbler sahihlerinden olmuşlardır. Onlar ancak hakîr, değersiz maddî şeylere inanırlar. Peygamber tıbbı nasıl böyle olmaz ki, bu tıbbın Sahibi (S) onu, semânın vahyinden yardım olarak istemiş, derd ve devayı îcâd eden, hastalık ve şifâyı takdîr eyleyen Yüce Allah'tan almıştır!

İşte müslümânlar, nefisler kerîm, kalbler selîm, fikirler nazîf, akîdeler sahîh olduğu günlerde bu tibbdan istifâde etmişler ve onunla yetinip başkalarına muhtâc olmamışlardır.

İlim ve hadîs imamları -ilk zamandan beri- Rasûlullah(S)'tan bu konuda gelen şeyleri bilmek ve rivayet etmekle meşgul olmuşlar, bunları toplamaya ve tedvîn etmeye ehemmiyet vermişlerdir.

İşte İmâm Mâlik (179) et-Muvatta'du, el-Kütübü's-Sitte sâhib-leri ve onlarla beraber olanlar, yânî diğer hadîsçiler bu konuda kendilerince sahîh olan şeyler için eserlerinde "Kitâb"lar ve "Bâb"Iar tahsis etmişlerdir. Ebû Bekr ibnu's-Sunnî (363) ve Ebû Nuaym el-Isfahânî(430)'den herbiri bu konuda et-Tıbbu'n-Nebevîisminde özel kitâblar tasnif etmişlerdir.

Ebû Bekr ibn Ebî Âsim (287) da el-Tıbbu ve'l-Emrâz kitabım tasnif etmiştir.

Sekizinci Hicrî Asır'da buna ehemmiyet veren ve husûsî olarak buna büyük bir gayret yöneltenlerden bâzıları şunlardır:

1. Ebû'l-Hasen Alî ibn Abdilkerîm el-Hamavî (öl. 720), el-Ahkâmu'n-Nebeviyyefı's-Smâatı't-Tıbbiyyeti isimli büyük kitabını ortaya koydu. 1378'de güzel bir baskısı yapılmıştır.

2. el-Hâfiz Şemseddîn Muhammed ibn Ahmed, Ebû Abdillah ez-Zehebî (748) et-Tıbbu'n-Nebevîadlı azametli kitabını tasnîf etti, birçok kerreler basılmıştır.

3. İbnu'l-Kayyım da Zâdu'l-Maâdfî Hedyi Hayri'l-Ibâd adlı büyük kitabının içine "et-Tıbbu'n-Nebevî"den kıymetli fasıllar tevdi' etmiştir [100]. Bu fasıllar ayrıca et-Tıbbu'n-Nebevî adiyle 1346 yılında Haleb'de basılmıştır. Bunun tedvininde el-Hamâvî ile ez-Zehebî'nin kitâblarmdan çok faydalanılmıştır. Nitekim Ebû Nuaym ile İbnu's-Sunnî'nin kitâblarmdan da ve Kütübü's-Sitte'den de umûmî olarak faydalanmışlardır. Böylece onun kitabı, hassaten bu konuda yazılmış olan kitâbların en câmialısı olmuştur.

Bu fasıllar kalb ve beden hastalıklarını, Peygamber'in tedâvîdeki yolunu, tedaviyi ve perhizden vâcib olanları emretmesini, sonra Peygamber'in ilâç nevi'leri beyânını, sonra tabiiyye devalar ile ilaçlama, rûhânî-ilâhî devalarla ilaçlama nev'inden, bunların müf-rede ve mürekkebe ve tabiiyye nevilerinden ilaçlama ve tedâvî ne-vi'lerinin beyânım, sonra harf sırasına göre tertîblenmiş olarak mahlûkaatm efendisinin dili üzere gelmiş olan bâzı devalar ve müf-rede gıdaları içine almıştır. Sonra İbnu'l-Kayyım, bâzı fayda verici küllî sakındırmalar ve tavsiyeleri zikretti. Daha sonra bu fasıllar, benzerini elde etmenin az olduğu tıbb bölümlerinden fayda verici bir mikdâra şâmil olduğuna işaret etti [101].

"Bu zikredilenlerden sonra bilinsin ki, hastalık iki nevi'dir; Bir nev'i kalb (yânî ınâre) hastalığı'dır, bir nev'i de beden hastalığıdır. Birinci nev'in ilâcı Rasûlullah'a mahsûstur. "Allah tarafından gelenler ile kalblerin tabibi O'dur". Zîrâ kalblere ilâç, hâllerine ittı-lâ'dan sonra olur, ona muttali' olan ise Hakk Taâlâ'dir. O'nun bildirmesi ile de Rasûlullah'tır (Allah'a ve Rasûllerine îmân ve sağlam bir akîde, kalb ıslâhı hastalığı hâllerinin, yânî nefis hastalığının en mühim ilâcıdır).

Ve ikinci nev'in ilâcı o Hazret'ten bir mikdâr nakl olunmuştur. Tabîbler kendileri de nice cild kitâblar te'lîf etmişlerdir. Peygamber (S) bedenlerin muâlecesine çok iştigâl buyurmadıklarmın sebebi, O'nun asıl bi'setten muradı halkı da'vet idi ve Hakk Taâ-lâ'nın emrini ve nehyini bildirip şerîatini beyân etmek idi. Muhakkak ki ekser himmeti o cihetlere sarf edilmiş idi. Amma tâat ve ibâdetin kıvamı beden sıhhati ile hâsıl olur. Bu cihetten hacet mik-dân beden tıbbına da giriştiler. Asıl himmet, kalb canibine gerektir. Zîrâ o fâsid olunca, beden sıhhatinin faydası yoktur. O sahîh olunca da beden illetinin çok zararı yoktur, zail olup gider. Ve nice devamlı menfâatler ecri verilir. Zehirler bedene

nasıl zarar eyler ise ma'siyetler de kalblere öyle zarar eyler buyurmuşlardır. Kalb hususunda günâhlar ve ma'siyetlerin bir nice mazarratlarını beyân eylemişlerdir. O cümleden biri: İlimden mahrum eyler demişlerdir. İlim bir nurdur, Allah Taâiâ kulunun kalbine kor, ma'siyet, nuru söndürür. Ma'siyet ehlinin ezberlemesi olmaz, gördüğü, işittiği hatırında kalmaz. Şu beyitler İmâm Şafiî'nindir ki şöyle demiştir:

{= Hıfzının yaramazlığından Vekî'a şikâyet ettim. O da beni ma'siyetleri terketmeye irşâd eyledi. Ve dedi ki: Bilmiş ol, ilim nurdur. Allah'ın nuru âsîye verilmez! -Vekî' ibnu'l-Haccâc (196) bu ümmetin büyüklerinden bir kimsedir; Allah'ın rahmeti üzerine olsun!-)

Ve ilimden mahrum olduğu gibi, nzıktan da mahrum olur. Nitekim Müsned'de şöyle gelmiştir: Muhakkak kul, işlemekte olduğu günâh sebebiyle nzıkîan mahrum olacaktır" buyurulmuştur.

Biri de, âsî, Allah Taâlâ ile kendi arasında üns bulmaz, dâima vahşet üzre olur. Cenabı Hakk ile münâsebeti olmaz ve o cânibden asla lezzet almaz.

Biri de işleri güç gelir. Yine girişse işi bağlanır.

Biri de, kalbi karanlıklarla dolu, hayreti ziyâde olur. Gittikçe bid'at ve dalâlete düşer, zulmeti şiddetli oldukça yüzünde de zahir olur, herkes müşâhade etmeğe başlar. Onun için râfızîler ve bid'at ehlinin yüzlerinde asla nûr yoktur, gören istikrah eyler. Bütün mül-hidler, zındıklar ve fucûr erbabının suretleri çirkindir, sâlihlerin şekline benzemez. Hep kalblerinin fesadı suratlarında zahir olur.

Biri de, isyan ehli zayıf kalbli olurlar. Allah'a tâatten mahrumdurlar ve ömürleri kısa olur, bereketleri zail olur. Sebebi Hakk Ta-âlâ'dan yüz döndürüp ma'siyetlerle meşgul olunca, hayât günleri zayi' olur, bereketi bulunmaz.

Biri de, ma'siyet ehli eller içinde hakîr ve zelîl olur, aklı fâsid olur, ma'siyet aklın nurunu söndürür.

Biri de, kişinin devletini ve ni'metini zail eder. Size isabet eden her musîbet, ellerinizin işlediği günâhlar yüzündendir. Bununla beraber birçoğunu da affeder'* (eş-şûrâ: 30) kavli gereğince, her belâ ve musibet kendi kesbiyle yetişir. Kişi devlet ve saadet içindeyken kadrini bilip günâhlar ve ma'siyetlerden çekinmekle şükrünü edâ edip bekaa fâ-idesini taleb etmek gerek.

Hâsılı kelâm, bir kimse Hakk Celle ve A'lâ'nın emrine imtisal ile kuvvetini hıfzeder ve nehyettiğinden ictinâb ve perhîzkârlık eyleyip, nasûh tevbesi ile fazlalıklarını boşaltır! İşte o kimse, hayırların hepsini taleb etmiş, bütün şerr ve fesâddan kaçmış olur. Enes ibn Mâlik rivayetinde Rasûlullah (S):Dikkat edin! Size derd ve devanıza delâlet edeyim: Gözünüzü açın, sizin derdiniz günâhlardır, devanız da istiğfar etmenizdir!" buyurmuştur. Bu hadîs delâlet eder ki, ehli İslâm'ın marazı günâhlar ve ma'siyetlerdir; devası ise istiğfar etmektir.

Hâsılı zahir oldu ki, kalblerin tıbbim ve derûnî hastalıkların muâlecesini (tedâvîsini) bilmeye yol yoktur, illâ ilâhî vahy vâsıta-sıyle Rasûlullah canibinden bilinir." (Kastallânî, el-Mevâhibu'l-Ledunniyye..., Sekizinci Maksad, Birinci Fasıl, Tıbbini (S), s.171 - 172.).

İbnu'I-Kayyım et-Tıbbu'n-Nebevî kitabının başında Allah'a hamd ve Rasûlü'ne salavâttan sonra şöyle dedi:

"Amma ba'du: İşte bunlar Rasûlullah(S)'ın tabîblik yapmağa

çalıştığı ve başkalarına vasleylediği tıbdaki yolu hakkında faydalı birtakım fasıllardır. Biz burada en büyük tabîblerin akıllarının ulaşmaktan âciz oldukları hikmetlerden bir kısmım beyân ediyoruz. Allah'ın ismiyle istiâne ederek ve yalnız O'ndan havi (hareket) ve kuvvet istimdâd eyleyerek şöyle diyoruz:

(Fasl): Maraz iki nevi'dir: Kalblerin marazı, bedenlerin marazı. Bunların ikisi de Kur'ân'da zikredilmişlerdir.

Kalb yânı Nefis Tıbbı:

Kalb marazı iki nevi'dir: Şübhe ve şekk marazı, şehvet ve ğayy (yânî azgınlık) marazı. Bunların ikisi de Kur'ân'da zikredildi. Yüce

Allah şübhe marazı hakkında şöyle buyurdu: Kalblerinde bir maraz vardır onların. Allah da marazlarını artırdı. Yalan söylemekte oldukları için de onlara acıklı bir azâb vardır!" (eî-Bakara: ıoj;

Kalblerinde bir maraz bulunanlarla kâfirler de: 'Allah bu adedle, misâl olarak neyi murâd etmiş?1 desinler..." (el-Muddessir: 31).

Yüce Allah Kur'ân'ı ve Sünnet'i ile hükmetmeye da'vet edilen ve o da dayatıp yüz çeviren kimse hakkında şöyle buyurdu:

Ow/or aralarında hükmetmesi için Allah'a ve Rasûlü'ne da'vet edildikleri vakit, bir fırkası hemen yüz çevirip dönücüdürler. Eğer hakk kendilerinin lehinde ise itaatle koşa koşa O 'na gelirler. Kalblerinde bir maraz mı var bunların? Yoksa şübhe mi ettiler? Yâhud Allah'ın ve Rasûlü'nün kendilerine haksızlık edeceğinden mi korkuyorlar? Hayır, asıl zâlim kendileridir!" (en-Nûn 48-50). İşte bu, şübheler ve şekkler hastalığıdır.

Amma şehvetler hastalığına gelince, Yüce Allah şöyle buyurdu: Peygamber kadınları, siz diğer kadınlardan biri gibi değilsiniz. Eğer (Allah'tan) korkuyorsanız (yabancı erkeklere) yumuşak söylemeyin. Sonra kalbinde bir maraz bulunanlar ta-mâ'a düşer. Sözü ma'ruf veçhile (ve ağırbaşlı) söyleyin!" (d-Ahzab: 32). İşte bu, zina şehveti hastalığıdır.

(Fasl) Ve bedenler hastalığına gelince, Yüce Allah şöyle buyurdu:

A 'mâya göre bir harec (bir darlık ve günâh) yok. Topala göre bir harec yok. Hastaya göre bir harec yok..." (en- Nûr: 61 elFetfı   17)

Allah beden marazını haccda, savmda, vudü'da bedi' bir sırr için zikretti. Bu sana Kur'ân'ın azametini beyân eder, bir de onu anlayıp akledene başkasından müstagnî olmayı beyân eyler, (İbnu'l-Kayyım, et-Tıbbu'n-Nebevî, s. 1-2)

Beden Tıbbı:

Amma bedenler tıbbının ekserisi tecrübeye dönücüdür. Bu da iki nevi'dir. Bir nev'i, nazara ve fikre muhtaç değildir. Hakk Taâlâ onun ma'rifetini hayvanâtta halketmiştir. Meselâ onların herbiri açlık, susuzluk, soğukluk, yorgunluk gidermelerine yol bulucu olur-lar. Bu ma'nâlarda başkasına muhtâc olmazlar.

Bir nev'i, nazara ve fikre muhtâcdır. Meselâ bedende meydana gelen hastalıkların, elbette sebebini ve alâmetini teşhis ve define tedbîr etmek, fikre bağlıdır. Velhâsıl bedenler tıbbının medarı üç nesnedir:

Biri sıhhati korumaktır.

Biri ezâ ve zarar verici olan şeylerden perhîzdir.

Biri de faside (yânî bozucu) maddeleri def edip boşaltmaktır.

Bu zikrolunan üç nesneye Kur'ân-i Azîm'de işaret buyurulmuştur.

Evvelkisine:

Artık sizden kim hasta yâhud sefer üzerinde olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde (tutar)" (ei-Bakara: 183) kavliyle işaret olunmuştur. Zîrâ âyette buyurulan şudur ki, bir kimse marîz olsa yâhud musâfir (yânî yolcu) olsa orucunu yer ve başka günlerde kaza eyler. Hâsılı sefer ehli olan kimseye ruhsat verilmesi, sefer mihnet ve meşakkat yeri olduğu içindir. Eğer oruçlu olursa, o meşakkat arasında oruç dahî tamâm zaîflık verip mizâc mütegayyir olur, sıhhat kalmaz, hastalık isti'lâ eder. Bu sebebden Hakk Taâlâ sağlığı korumak için yolcuya ruhsat buyurdu.

İkincisine:

Kendilerinizi öldürmeyiniz. Şübhe yok ki, Allah sizlere çok merhamet edicidir"j&ı-Nisâ: 29) kavliyle işaret buyumlmuştur. Soğuk su kullanmaktan korkulduğu zamanda teyemmüm caiz olmak, bu âyetten alınmıştır.

Ve bir âyette de: ... Eğer hasta olur yâhud bir sefer üzerinde bulunursanız, yâhud sizden biriniz ayakyolundan gelirse yâhud da kadınlara dokunup da bir su bulamazsanız, o vakit temiz bir toprağa teyemmüm edin, yüzlerinize ve ellerinize sürün..." (en-Nisâ: 43; ei-Mâide: 6) buyurulmuştur. Bunda açıkça zikredilmiştir ki, hasta olan kimse su kullanmayıp pâk toprakla teyemmüm etmek mubahtır. Su kullanmakta zarar ihtimâli olunca terkedip, teyemmüm eylemek gerek. Bundan anlaşılır ki, illeti olan kimseler zararlı nesnelerden perhiz ederler.

Üçüncüsüne:

içinizden kim hasta olur, yâhud başından bir eziyeti bulunursa, ona oruçtan, ya sadakadan yâhud da kurbandan (biriyle) fidye (vâcib olur)..." (ei-Bakara: 196) kavliyle işaret olunmuştur. İhram bağlanan kimseye şer'an başını tıraş etmek caiz değildir. Amma bu âyet hükmünce tıraş etmemekten zarar edecekse, o zaman tıraş etmek caiz olur. Zîrâ saç kazınmakla başın ince delikleri açılır, habsedilmiş buhur çıkar gider, tabîatten zarar şavulur. Ve her zararı def etmek buna kıyâs olunmuştur.

İmdi Hakk Taâlâ Kur'ân-ı Azîm'de tıbbın üç aslına işaret buyurduğu zahir oldu. Ve bi'J-cümle lâzım olunca tıbb kullanmanın cevazına Kur'ân-ı Azîm'de ve hadîslerde deliller gelmiştir.

Sahîh-i Buhârî ve Müslim'de Ebû Hureyre(R)'den şu rivayet

edilmiştir:Rasûlullah (S): A Hah indirdiği herbir der d için muhakkak bir şifâ indirmiştir, buyurdu". Hâsılı her hastalığı yaratmış, onun için devasını da yaratmıştır demek olur.

Ve yine İmâm Ahmed naklinde Enes'ten şu rivayet edilmiştir: Muhakkak Allah Taâlâ maraz halkettiğiyerde deva dahî halketmiştir. îmdi deva kullanınız" buyurulmuştur.

Ve bir rivayette de Usâme ibn Şurayh'tan şu rivayet edilmiştir: Ey Allah'ın kulları, deva kullanınız. Muhakkak ki, Allah Taâlâ gayet ptrlikten gayrı -ve bir lafızda: yâhud ölümden gayrı- vaz' ettiği herbir maraz için bir şifâ vaz' etmiştir".

Ebû Dâvûd naklinde Ebu'd-Derdâ (R), Rasûlullah'tan merfû-an şunu rivayet etmiştir:

Muhakkak Allah Taâlâ her bir maraz için bir deva yaratmıştır. İmdi deva kullanın ve haram nesne ile tedâvîetmeyin" buyurmuştur.

Buhârî Sahîh'mâz de: Şübhesiz Allah Taâlâ sizin şifânızı, size haram kıldığı şeyler içinde yapmamıştır" hadîsi gelmiştir.

Hâsılı bu hadîsler gereğince haram kılınmış şeylerle tedâvî caiz değildir.

İmâm Müslim naklinde de Câbir'den merfuan şu rivayet gelmiştir: Her maraz için bir deva vardır. Vaktâ ki, deva o maraza yetiştirilse, Allah Ta-âlâ'nm izni ile ondan iyi eder" buyurulmuştur.

Her marazın gelmesi, gitmesi hakikatte Allah Taâlâ'nın em-riyledir. Ve var olan o devaları da sebeb halketmiştir. İmdi sebebe yapışmak tevekküle zıdd değildir. Nitekim açlık ve susuzluk giderilme de zıdd değildir. Elbette sebebsiz nesne olmaz. Hâsılı'bir kişi hastalığa yakalandığında deva kullanmayı tevekküle aykırı sanıp ter-keylemesi, "Ben Allah'a tevekkül ettim, deva kullanmam" demesi caiz değildir, bu, boş sözdür.

Haris ibn Esed el-Muhâsibî'ye suâ! edip:

— Yâ Haris, tevekkül ehli deva kullanır mı?, dediler. O:

— Evet (kullanır), dedi.

— Neden dersin; buna delîl nedir? dediler. Oda:

— Mütevekkillerin seyyidi olan Muhammed Mustafâ (S); tevekkülde O'na ne kimseler yetişti ve ne yetişmek ihtimâli vardır. Böyle iken O deva kullanmıştır; delîl budur, dedi.

Hâsılı her türlü deva meşru' vech üzere kullanılır ve asıl şifâ Allah Taâlâ'dan beklenilip, deva mücerred sebeb i'tikaad olunur, asla tevekküle zarar gelmez, yine tevekkül yerindedir. Bu bâbda delîl, Rasülullah'm fiili ve kavlidir.

İbnu'l-Kayyım hikâye eder ki, İbrâhîm aleyhi's-selâm:

— Yâ Rabb, maraz kimdendir? dedi. Allah Taâlâ:

— Bendendir, buyurdu. Yine îbrâhîm (A):

— Ya deva kimdendir? dedi. Bârî Taâlâ:

— Bendendir, buyurdu. İbrâhîm (A):

— Maraz Sen'dendir ve deva Sen'dendir; ya tabibin arada işi nedir? dedi.

Hakk Taâlâ:

— Tabîb bir kimsedir ki, devayı ben onun eline gönderirim,

buyurdu.

Rasûlullah{S)'ın: Her hastalığın bir devası vardır" buyruğunda, hastanın nefsini ve tabibin nefsini kuvvetlendirme vardır ve deva talebini teşvik eylemektedir. Çünkü Rasûlul-lah, her hastalığın devası vardır diye buyurdu. İmdi devaya rast gelelim diye herbiri çalışırlar, kalbleri kuvvetli olur, umudu kesmezler.

Bundan sonra bilinsin ki, Peygamber'imizin ilâcı üç nevi' üzere idi:

1. Birisi ilâhî devalar ile idi.

2. Biri tabî! devalar ile idi.

3. Biri de ikisinden mürekkeb olan ile idi, yânî her ikisini de kullandı.

1. Birinci Nevi' îlâhî Devalar İle Olan Tedâvî Beyâmndadir

Şöyle bilinmiş olsun ki, Hakk Taâlâ hastalıkların giderilmesinde Kur'ân-ı Azîm'den daha umûmî ve daha faydalı bir deva indirme-miştir. Kur'ân-ı Azîm, marazlara şifâ ve kalblerin âyinesine ciladır. Nitekim Allah Taâl

Biz Kur'ân'dan peyderpey onu indiriyoruz ki, mü'minler için bir şifâ ve rahmettir..." (ei-isrâ: 82) buyurmuştur. "Mm " lafzı İmâm Fahruddîn er-Râzî'nin buyurduğu üzere teb'îz için değildir, cins içindir. Ma'nâsı: Biz şu Kur'ân cinsinden hem rûhânî hastalıklara bir şifâ, hem de cismânî hastalıklara bir şifâ indiririz" demek olur.

Hâsılı Kur'ân-ı Azîm, mutlakaa hastalıklara şifâdır, rûhânî olsun, cismânî olsun; ikisini de def eyler. Rûhânî hastalıkları izâle ettiği zahirdir. Zîrâ rûhânî hastalık iki kısımdır; bir kısmı bâtıl i'ti-kaadlardir ki, ulûhiyet, nübüvvet, mebde', maâd, kaza ve kader hâl-

lerine ilgilidir. Kur'ân-ı Azîm hakk mezhebin delillerini müştemildir ve bu nevi' fâsid i'tikaadları ve bâtıl mezhebleri ibtâl etmiştir. Onu bilen kimse bu nevî' bâtıl akidelerden salim olur.

Bir kısmı da kötülenmiş huylardır. Kur'ân onun tafsillerini ve ta'rîfirri, şerr ve fesadını beyân edip ahlâk-ı hamîdîye (yânî övülmüş huylara) irşâd etmiştir. Hâsılı rûhânî hastalığın iki kısmına bile şifâ eylediği zahirdir.

Amma cismânî hastalıklara şifâ olduğu, kırâatiyle teberrük pek-çok hastalıklara fayda vericidir. Rasûlullah (S): "Kur'ân-ı Azînt'le şifâ taleb etmeyen kimseye Allah şifâ vermedi" diye buyurmuştur. Bunun da beddua olmak ihtimâli vardır, yânî "Bununla şifâ taleb etmeyene Allah Taâlâ şifâ vermesin" demek olabilir.

Şeyh Ebu'l-Kaasım Kuşeyrî'den şu nakledilmiştir: Bir zamanda çocuğu şiddetli hasta oldu, ölüm mertebesine vardı, kendi de bundan be-gâyet muztarib idi.

Şeyh der ki: O gece Rasûlullah(S)'ı vakıada (yânî ru'yâda) gördüm:

— Yâ Rasûlallah, oğlum şiddetli zebûn hastadır. Bu cihetten gayet muztarib hâldeyim, diye şikâyet ettim.

Rasûlullah:

— Şifâ âyetlerinden niçin gafilsin? diye buyurdu.

Uyandım, fikre vardım, hatırıma geldi ki, şifâ âyetleri Allah'ın Kitâbı'nda altı yerde vâki' olmuştur. Bunlar şöyle zikrolunurlar: Allah Taâlâ buyurdu:

Ve mü'minler zümresinin göğüslerine şifâ versin, ferahlandırsın" (et-Tevbe: uy,

Ey insanlar, size Rabb 'inizden bir öğüt, gönüllerde olan derdlere bir şifâ ve mü 'minler için bir hidâyet ve rahmet

gelmiştir" (Yunus: 57).

Onların karınlarından renkleri çeşitli şerbet çıkar ki, onda insanlar için şifâ Vardır..." (en-Nahl: 69).

Kur'ân'dan perderpey onu indiriyoruz ki, mü'minler için bir şifâ ve rahmettir" (d-îsrâ: 83).

"Hastalandığım zaman bana şifâ veren O'dur" (Eş-Şuarâ: 80).

"Soy/e; O Kur'ân, îmân edenler için sırf hidâyet ve şifâdır" (Fussüet: 44).

Hemen bu âyetleri yazdım da su ile ezip ezip içirdim. Allah Ta-âlâ şifâ verdi. Benden boşanır gibi hastalıktan kurtuldu, demiştir.

İbn Mâce naklinde Alî(R)'den merfûan:" jT^ut 6ıjjı)i jU= Devanın hayırlısı, Kur'ân'dir" diye rivayet olunmuştur fel-Muvatta', Tıbb, 29; Kur'ân'Ia şifâ istemek babı, 3501. hadîs).

Amma bu makaamda bir mütenebbih olacak nesne vardır, ondan gafil olmak caiz değildir. Şekk yoktur ki, âyetler, zikirler ve duaların herbiri nefsinde nâfi' ve şâfi'dir. Lâkin şartlarıyle kullanılmazsa faydası zahir olmaz. Nitekim hissî devalar da öyledir. Bir kimse dâima muhalif gıdalarda perhîz etmese ve kendisini sıcaktan ve soğuktan sakınmasa ve şâir lâzım olan işlere riâyet etmese ne kadar nâfi' şerbet ve ma'cûn verseler, elbette faydasını bulmaz, zayi' olur. İlâhî devaların da şartları vardır. O cümleden biri, kişinin i'-tikaadı dürüst ve pâk olmak gerektir. Haramdan ve zulümden icti-nâb edip duâ zamanında kalbi gaflet üzere olmamak gerektir. Tam teveccühle (Allah'a) yönelip niyaz ve tadarru' üzre olmak gerektir. Yoksa ağzı okumakta ve duada olup, kalbi yabanlarda olunca asla faydasını görmez, boş yere çalışır. Nitekim Hâkim rivayetinde gelen

hadîste:" İyi bilin ki, A Hah Taâlâ gafil ve lâhî olan bir kalbden duâ kabul etmez" bu-yurulmuştur. "Lâhî"dcn murâd, mâlâyânîye meşgul olandır.

"Devaların en nâfi'si duadır. Duâ, belâların düşmanıdır, sürer giderir ve inmesini men' eyler, nazil olanı hafifletir. Duâ mü'-minin silâhıdır" demişlerdir. Şöyle ki, kalb huzuru ve hatır

cem'iyyetiyle (yânî şuurlu) olmalı ve mazınne-i icabet olan (kabul edilmesi zann ve ümîd edilen) vakitlerde edilmelidir. Meselâ gece-

nin son üçte birinde vâki' olmalı, kıbleye karşı hudû' ve inkisar ile, tazarru' ve niyaz ile ve pâk gönül ile Hakk Tebâreke ve Taâlâ'ya hamd ve sena ve Rasûlü'ne salât ve selâm etmelidir. Önceden tevbe ve istiğfar edip bir mikdâr sadaka vermiş olmalıdır. Ve duada ibram ve ilhak (yânî te'kîd ve ısrar) etmeli: Yâ Rabb, dilerim ki, beni mahrum etmeyip duamı kabul edesin" demeli. Ve duâ esnasında Allah Taâlâ'mn güzel isimlerinden zikretmeli. Meselâ: "Yâ Kerîm, yâ Rahîm, yâ Za'1-Celâl ve'I-İkrâm! Sen kabul eyle!" demeli. Bu asıl duâ, Allah'ın inâyetiyle reddolunmaz. Bilhassa Peygamber'den rivayet olunan dualardan olursa, kabul edileceği zannolunur. Ya İsm-i A'zam'ı mutazammindır diye haber vermiş olduğu bu nevi' dualar, Allah'ın avnı ile icabeti sür'atli olur. İsm-i A'zam hususunda sözler çoktur. "Allah" lafzı İsm-i A'zam'dir dediler. Ve bâzıları: "Zu'1-Celâl ve'1-İkrâm" İsm-i A'zam'dır dediler. Hâlin hakikatini Allah en bilendir.

Ve bilinmiş olsun ki, Muavvizât'la ve bâzı Allah isimleriyle ruk-yeler (yânî duâ okumalar) rûhânî tibbdır. Ne zaman sâlihler ve eb-râr lisânında olsa, Allah'ın izniyle şifâ hâsıl olur demişlerdir. "Rukaa", "Rukye"mn cem'idir; "Rukye", efsun demektir "Âfsûn" Fârisî'dir. Amma Türkî dilinde şol sihirbazlar ve câdûla-rın söylediği mühmelâta (yânî boş sözlere) derler. "İntifa" (yânîyararlanmak) için okunan âyetlere ve güzel isimlere âfsûn isti'mali yoktur. Amma Arab lisânında cümlesine "Rukye" derler. Buhârî Sahîh'inûe Âişe(R)'den şu rivayet edilmiştir: "Rasûlullah (S), ölüm hastalığında Muavvizât Sûreleri'ni okuyup kendi üzerine üfü-rür idi" demiştir. Muavvizât'tan murâd el-İhlâs, el-Felâk, en-Nâs Sûreleri'dir, tağlib yolu üzere dediler yâhud el-Felâk Sûresi ile en-Nâs Sûresi'dir dediler. Ve Kur'ân-ı Azîm'de gelmiş olan her ta'vîzdir. Meselâ: " Ve de ki: Rabb'im, şeytânların dürtüşmelerinden Sana sığınırım. Rabb'im, onların huzurumda bulunmalarından da Sana sığınırım" (d-Mu'minûn: 97-98) gibi. Onlar da böyledir, fayda vericidir, şifâ vericidir. Âlimler ittifak etmişlerdir ki, üç şartın birleşmesi vaktinde rukye caiz olur: Biri Kur'ân-ı Azîm'le yâhud Bârî Taâlâ'mn isimleri ve sıfatlarından bâzılarıyle olmalıdır. Biri de Arab lisânı ile olmalıdır

yâhud ma'nâsı bilinmiş olan lisanlardan biriyle olmalıdır, tâ ki içinde şerîate aykırı, muhalif nesne olmadığı zahir olsun. Biri de rukye bizzat müessir değildir, belki Allah Taâlâ'mn takdiriyle te'sîr eyler diye i'tikaad etmelidir... (el-Kastallânî, Mevâhibu'l-Ledunniyye..., Sekizinci Maksad, Birinci Fasıl, Tıbbi-hi (S), s. 172-177). "

Tıbbu'n-Nebevî konusunda Bursa Yüksek İslâm Enstitüsü Hadîs Öğretim Üyesi Mahmûd Denizkuşları'nm tesbît ettiği eserler ise 15 kadardır:

1. Muhammed en-Nisâbûrî, Ebû'l-Kaasım ibnu Habîbfv. 245/860)'in et-Tıbbu'n-Nebevt'sl

2. İbnu's-Sünnî Ahmed ibn Muhammed ibn İshâk ed-Dineverî(364/975)'nin et-Tıbbu'n-Nebevî'û.

3. ed-Dâî, Ahmed ibn İbrâhîm ibn Muhammed'in Tıbb-ı Nebevi Tercemesi (istinsah H.993). Eser Ebû Nuaym el-Isfa-hânî(430/1038)>nin et-Tıbbu'n-Nebevî'smin tercümesidir.

4. el-Makdisî, Ziyâeddîn Ebû Abdillah{643/1245)'ın et-Tıbbu'n-Nebevî'si.

5. Alî el-Hamevî, Ebû'l-Hasen Alî ibn Abdi'I-Kerîm ibn Tur-han(720/1320)'ın el-Ahkâmu'n-Nebevîyye Jî's-Sınâatı't-Tıbbiyye'sl

6. ez-Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed ibn Ah-

med(748/1347)in et- Tıbbu 'n-Nebevî'si.

7. İbnu'l-Kayyım el-Cevziyye, Şemsuddîn Muhammed ibn Ebû Bekr el-Dımaşkî(751/1350)'nin et-Tıbbu'n-Nebevî'û.

8. Mehdî ibn Alî ibn İbrâhîm el-Yemenî(815/l412)(nin er-Rahme jî't-Tıbb ve'l-Hikme'sl

9. İbrâhîm ibn Abdirrahîm ibn Ebî Bekr eI-Ezrak(?)'ın Teshîlu'1'Menâfi'û.

10. Celâluddîn Abdurrahmân ibn Ebî Beler es-Suyû-t\(91U150iym el-Menhecu's-Sevî ve'I-Menhelu'r-RevîJî't-Tıbbı 'n-Nebevî'û.

11. Şihâbuddîn Ahmed ibn Muhammed el-Kastaliâ-nî(923/1517)'nin el-Mevâhibu'l-Ledunniyye'si.

12. Hayruddîn Hızır ibn Muhammed eI-Atûfî(948/1541)'nin er-Ravdu'l-însân Jî Tedbîri Sıhhati'l-Ebdân'ı.

13. Hüseyin Remzî(1839/1896)'nm Tıbb-ı Nebevî'si.

14. Muhammed Fahrî<?)'nin Tibb-ı Nebevî'sı.

15. Muhammed Saîd el-Cezerî{?)'nin et-Tıbbu'n-Nebevî'si. (Mahmud Denizkuşlan, Ma'rifet Yayınları, 1979/1400, s.114-141).

Dr. Hüseyin Remzi ise şöyle dedi: Tıbb-ı Nebevi hakkında 27 aded kitâb yazılmış, hattâ onlardan birkaç kitâb tab' olunmuş, birkaçı da Fransızcaya tercüme ve nakledilmiştir {Tıbb-ı Nebevi Mukaddimesi, s.4).

---

[1] et-Tıbb: Tâ'nın üç harekesi ve bâ'nm şeddelendirilmesiyle hakimlik eylemek ma'-nâsmadır ki, gereğine göre hayvânî cisme ve nefse İlâç ve tîmâr eylemekten ibarettir, gerek cismânî ve gerek ruhanî olsun... el-Mısbâh'ta tâ'nın kesriyle isim olmak üzere resmedilmiştir ki, tabîblik ma'nâsınadır... Ve Tıbb, işlerde rıfk ve teenni edip maslahatları güzel vech, lütuf ve suhuletle yürütmek ma'nâsınadır. "Men ahabbe tabbe —Yânı işlerinin yürütülmesini sevip isteyen kimse rıfk, teenni ve suhuletle mübaşeret eder" meseli bundandır.

et-Tabîb: Emîr vezninde mutlakaa amel ve kârında ustâz, hazık ve mahir olan kimseye denir. Şârih der ki, giderek hastalıkları tedâvî eylemekte hazık olan kimseye denilir olmuştur.

et-Tabâbe: Kerâme vezninde, tabîb olmak ma'nâsınadır.

el-Mutatabbîb: Muteallim vezninde..., zâtında üstâd olmayıp henüz tababet fennine tahsile sa'y edip dürüşür olan kimseye denir...

el-lstitbâb: Bir kimse derdi için hangi deva iyidir diye tabîbden yâhud tecrübe ehlinden soruşturup, faydalı deva ihbarını istemek ma'nâsınadır... (Kaa-mûs Ter.}.

Tıbb, insan vücûdunun sıhhatini korumak için bedenin sıhhî ve marazı hâllerinden bahseden bir ilimdir... Tıbbın nazarî ve amelî kısımları vardır. Tıbbın amelî kısmı hakimlikten ve insanı gerek cismen, gerek ruhen tedâvî etmekten ibarettir.

Maraz, yânî hastalık, vücûdun tabiî mecrasından çıkmasıdır. Tedavi de vücûdu tabiî mecrasına döndürmektir. Sıhhati koruma, vücûdun tabiî mecrasında kalmasından ibarettir... Tıbbın nazarî ve amelî kısımları müşâhade ve

tecrübelerle dâima ilerleyeceğinden Rasûlullah'm tıbbı ile zamâmmızdakİ ilerlemiş şeklinin kasdedifmediği bilinmelidir. "Peygamber'in tıboı" ile işaret edilen tedâvî üç kısımda özetlenebilir:

a. Vahy yoluyla bilinen,

b. Arab göreneğinden alman,

c. Kur'ân ile şifâ edilmek gibi teberrük murâd olunan kısımlardır... (Aynî ve Kastallânî).

Kur'ân-ı Kerîm'de çeşitli hastalık nevi'leri tedâvîleri, korunma yolları, sağlık düstûrları ve umûmî olarak tibbla ilgili birçok âyetler vardır. Bilhassa çok vecîz bir sağlığı koruma düstûru olan şu âyete dikkat çekilmiştir: "Ey Adem oğulları, her mescid huzurunda zînetinizi alın, yiyin, için; israf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez" (el-A'râf: 31).

Bu âyet, bir taraftan tedâvî, öbür taraftan korunma kaaidelerini öğrettiğine göre, isrâfsız yemek içmek, sıhhati korumanın tamâmı, tıbbın da yarı kaynağı bulunur. Bu âyette tıbbın yarısı hülâsa olundu demişlerdir {ez-Zehebî, et-Tıbbu'n-Nebevî, s. 13; İbn Kesîr, III, 61).

"Biz bunu birkaç bakış noktasiyle anlıyoruz: Birincisi: Tıbb gerçi başlıca hastalıkları ilmi ile tedâvî san'atında hülasa olunur. Fakat her ikisinden gaye sıhhattir. Binâenaleyh sıhhatin korunması evvel, âhir tıbbın en büyük şartını ve maksadını teşkil ettiğinden, bir yarısı sıhhati koruma, diğer bir yarısı da hastalıklar ve tedâvî demektir. Bu âyet ise sıhhati korumanın esaslı şartlarını hulâsa etmiştir" {Hakk Dîni, III, 2153).

Müftî Abduh'un da müsteşriklerin "Kur'ân'da tıbba dâir birşey var mıdır?" diye sorularına: "Yarım âyet vardır" deyip "Yiyiniz, içiniz, israf etmeyiniz" cümlesini söylediği nakledilir (Tecrtd Ter., XII, 107).

[2] Hadîs başlığın aynıdır. Bu hadîsi en-Nesâî de Tıbb Kitâbı'nda rivayet etmiştir. Türkçe'de "Derd veren Allah, devasını da verir" suretinde meşhur olan meselimiz, bu hadîsin en sâde bir ifadesidir. Bu hadîs "Bütün hastalıkların ilâcı ve şifâsı vardır" şeklinde umumiyeti üzere değildir. Bunun umumîliğinden ihtiyarlık ve tedavisi kaabil olmayan hastalıklar müstesnadır. Bu hadîs, tedâvînin mübâh-hğına ve tıbbın cevazına delâlet eder. Bâzı hastaların tedâvîye tâbi' tutuldukları hâlde iyileşmemelerinin sebebleri arasında, hastalığın hakîkî tedavisinin bilinememesi yâhud hastalığın iyi teşhis olunamaması da vardır. Rasûlullah (S): "Her derdin bir devası vardır. Binâenaleyh derdin devasına denk gelindiği zaman Allah'ın izniyle o derd iyi olur" buyurmuştur (Müslim, Tıbb, Câbir'den).

[3] Bu, haber isteme yolu üzere bir sorudur. Buhârî başlıkların çoğundaki âdeti üzere, bâb hadîsindeki bilgi İle yetinerek, hükmü kesin belirtmemiştir.

[4] Hadîs, umûmiyetiyle başlığa delâlet etmektedir. Fakat Cihâd'da "Harbde kadınların yaralıları tedâvî etmeleri bâbı"nda geçen hadîs bu başlığa daha açık delâlet etmektedir. Buhârî buradaki rivayeti zikretmekle o rivayete de işaret etmiş oluyor. O hadîs şöyledir: Muavviz kızı Rubeyy' (R): "Biz kadınlar, Peygamber'in maiyyetinde harbde bulunurduk; gazilere su verir, yaralıları tedâvî eder, ölüleri de Medîne'ye taşırdık" demiştir.

[5] İbn Abbâs'm bu hadîsi rivayet şeklinde garîblik vardır, şöyle ki: Hadîsin ewe-lindeki rivayet şekline göre hadîs, İbn Abbâs'in kendi sözü olduğu; âhirine, yâ-nî "Ümmetimi nehyederim" cümlesine göre de merfû', yânî İbn Abbâs'ın Peygamber'den rivayet ettiği anlaşılır. Buhârî bu garîbliği kaldırmak ve hadîsin merfû' olduğunu belirtmek için, evvelâ el-Kummî'den gelen rivayeti getirmiştir. Buhârî bunu sırf bu maksadla şâhid tutmak için zikretmiştir.

Bu hadîsin ma'nâsmda da bir garîblik, nefyen ve isbâten bir çelişki var gibidir; şöyle ki: Key, yânî dağlamak, kendisinde şifâ bulunan üç asıldan birisi olarak zikredildiği hâlde, sonra bundan nehy olunmuştur. Bunun çözümü için şöyle denilmiştir: Peygamber'in dağlamaktan nehyi mutlak ve kesin değildir. Çünkü Peygamber, Sa'd ibn Muâz'ı ve başkalarını dağlamakla tedâvî etmiştir. Sahâbîlerden birçokları da dağlama yapmışlardır. Peygamber dağlamanın ilk değil, son başvurulacak tedâvî vâsıtası olduğunu bildirmiştir. Hasta üzerinde ilk önce bu acıtıcı tedâvîyi uygulamayı değil, ancak son bir ihtiyâç ve zaruret hâlinde buna gidilmesini uygun görmüştür... Hadîsin tercümesinde "Son bir ihtiyâç olmadıkça" kaydının konulmasiyle bu tenakuz kaldırılmış olmaktadır.

Ateşle dağlamak suretiyle tedâvî bütün devirlerde çeşitli milletlerin tababetinde tatbîk edilegelen kadîm bir usûldür. Kan almak suretiyle yapılan tedâvî şekli de böyledir.

[6] Bu rivayet, öncekinde görülen mevkûfluk şübhesini tamamen kaldıran tabiî bir sevkediş uslûbuyle gelmiştir.

[7] Âyetin, bir önceki ile meali şöyledir: "Rabb'in balansına: 'Dağlardan, ağaçlardan ve (insanların senin için yapacakları) çardaklardan evler edin, sonra meyvelerin herbirinden ye de Rabb 'inin {bal yapmakta öğrettiği ve) kolaylıklar gösterdiği yaylım yollarına git!' diye ilham etti. Onların karınlarından renkleri çeşitti şerbet çıkar ki, onda insanlar için şifâ vardır. İşte bunda da tefekkür edecek bir zümre için elbette bir âyet vardır" (en-Nahl: 68-69).

Son fennî ve tıbbî tecrübeler de bunu isbât etmektedir. Umer (R) onulmaz yaralan bal ile tedâvî ederdi, hem sürer, hem içirirdi. Bugün de tedâvî usûlü tatbîk edilmekte yüzde doksan müsbet netîceler alınmaktadır (H.B. Çantay, Me-âl-i Kerîm),

Bu âyetteki vahyi açıklayan güzel bir tefsiri HakkDîni, IV, 3108'den okuyunuz!

[8] Başlığa uygunluğu "Tatlı ile bal Peygamber'in çok hoşuna giderdi" sözünden alınır. Çünkü hoşlanmak ve sevmek deva yoluyla yâhud gıda yoluyla olmayı şâmil olur.

Bunun bir rivayeti bu isnâd ve metinle Eşribe'de "Tatlı ve bal şerbeti bâ-bı"nda da geçmişti.

[9] Başlığa uygunluğu "Yâhud bal şerbetinde..." sözündedir.

Bunun bir rivayetini Müslim de Tıbb'a getirmiştir: Müslim Tercemesi, VII, s. 58-59.

[10] Devanın kullanılması tekrar ettikçe hastalığa mukaavemet edip yendi de onu ta-mâmiyle giderdi. Devaların ve keyfiyetlerinin mikdârlanna hastalığın ve hastanın kuvvet derecesine i'tibâr etmek tıbb kaaidelerinin en büyüklerindendir. Zâdu'l-Maâd'da şöyle dedi: Peygamber'in tıbbı, tabîblerin tıbbı gibi değildir.

Çünkü Peygamber'in tıbbı, yakînîdir, kat'îdir, İlâhîdir; vahiyden, peygamberlik kandilinden ve akim kemâlinden çıkmaktadır. Başkalarının tıbbı ise sezgi, zannlar ve tecrübelerden ibarettir (Kastallânî).

Peygamber "Allah doğru söyledi" sözüyle "Balda insanlar için bir şifâ vardır" (en-Nahl: 69) kavlini kasdetmiştir.

[11] Çünkü Haccâc zâlim idi. Zulmünde en küçük şeye tutunurdu. Nitekim Behz'in rivayetinde: "Vallahi Haccâc vazgeçmeyip, minber üzerine dikildi de: Enes bana tahdîs etti, deyip bu hadîsi zikretti" fıkrası vardır (Kastallânî).

Başlığa uygunluğu "Develerin sütlerinden içtiler" sözündedir.

[12] Bunun da başlığa uygunluğu "Develerin sidiklerinden içtiler" sözündedir.

Hadîsin ;onundaki Katâde'nin İbn Sîrîn'den rivayet ettiği fıkra, Enes'in Müslim'de Süleyman ibn Teymî yolundan rivayet edilen hadîsine aykırıdır. Peygamber onların gözlerini, ancak onlar çobanların gözlerini çıkarmış oldukları için çıkarmıştır.

Bu hadîsin bir rivayetinde Ebû Küâbe: İşte bunlar çaldılar, insan öldürdüler, îmândan sonra Allah'a küfretmekle beraber Allah'a ve Rasûlü'ne muhârib olmuşlardı, demiştir ki, Peygamber tarafından "Allah'a ve Rasûlü'ne harb açanların, yeryüzünde fesadçılığa koşanların cezası ancak öldürülmeleri; ya asılmaları yâhud elleriyle ayaklarının çaprasvârî kesilmesi yâhud da bulundukları yerden sürülmeleridir... " (el-MâÎde: 33) âyetinin hükmü infaz buyurulduğunu haber vermiş oluyor. Bunun araştırılması Diyetler Kitâbi'nda gelecektir. Buhârî bunun bir rivayetini Hudûd'da da getirmiştir.

[13] et-Habbetu's-sevdâ: Şûnîz'dir ki, çörek otudur. el-Habbetu'l-hadrâ: Sakızlık ağacın yemişidir ki "el-Butmu" dahî derler, çitlenbik ta'bîr olunur.

eş-Şûnîz -şîn'in damraıyle- Şthnîz -şîn'in kesri ve hâ ile- çörek otuna denir (Kaamûs Tercemesi, I, 190 ve 1175; II, 814)

[14] el-Habbetu's-sevdâ'yı, yânî kara habbe'yi Zuhrî "Şûnîz" diye tefsir etmiştir ki, bu bizim çörek otu dediğimiz siyah tohumdur. Bir rivayette de "Kemmûn" diye tefsir olunmuştur. Bu da kimyon dediğimiz yeşil tohumdur. Arablar arasında yeşil renge siyah ve siyah renge de yeşil demek âdet olduğundan Hab-betu's-sevdâ'yı yeşil kimyon ile tefsir dahî uzak görülmez. Ve her ikisinin de tababette birçok faydalan tecrübe ile sabit olmuştur. Çörek otunun tababette şifâ verici faydaları muhakkak olmakla beraber ölümden başka her derde deva olduğu mutlak değildir. Çörek otu, sıcak ve kuru nahıllardan olduğu için şifâsı, rutubetten meydana gelen hastalıklara hasstır. Bu cihetle hadîste âmm zikrolunup hâss murâd edilerek bir mecaz yapılmıştır. Şu hâlde bu "ölümden başka her hastalıktan" maksad rutubetten oluşan her hastalıktır ve lafız bununla kayıdlanmıştır. Ölüm derdine gelince, onun için hiçbir deva yoktur.

[15] Telbîn ve Telbîne, tâ'larm fethiyle bir bulamaç aşına denir ki, un veya un kepeğini süt ile ve bal ile karıştırarak tertîb ederler (Kaamûs Ter., IV, 745).

Herevî ve diğerleri: Buna, beyazlığı ve inceliğinden dolayı süte benzetilmesi sebebiyle "Telbîne" ismi verilmiştir, dediler (Nevevî).

Bu îzâhlara göre telbîne, un, süt, baldan mürekkeb olarak pişirilen muhallebiye benzer bir nevi' bulamaçtır. Süt gibi beyaz olduğu için bu isimle adlandırılmıştır.

[16] Peygamber, başının aşağıya sarkması için sırt üstüne yatmak ve iki küreklerinin arasına da onları yükseltecek birşey koymak suretiyle "Saût" denilen burun ilâcını kullanmıştır. İlâcın etkisinin dimağa ulaşması ve aksırıp hapşırmak suretiyle kendisindeki hastalığın dışarıya çıkmasını sağlamak için tedâvî vâsıtası olan ilâcı burnuna damlatmıştır (Nevevî, Kastallânî).

Bunun bir rivayeti İcâre Kitabı, "Haccâmın vergisi bâbı"nda geçmişti

[17] es-Sa't, sîn'in fethi ve ayn'ın sükûnu ile bir adamın burnuna deva çektirmek ma'nâsınadır. Buruna ilâç kattığında üçüncü ve birinci bâblardan olarak "Sa-atahu'd-devâe sa'tan" denilir...

es-Saût: Sabûr vezninde buruna çekecek devaya denir. "Ayke bi's-saût" yânî "Sana saût lâzımdır" denilir ki, o, buruna çekilen devadan ibarettir. Hadîste "Peygamber (S) deva içti ve burnuna ilâç çekti" diye gelmiştir. Hâsılı hâlâ buruna çektiğimiz enfiye -buruna konulması dolayisiyle- saût'tur. Fakat (Pey-gamber'İn kullandığı) burun kabartacak maddeden değildir (Kaamûs Ter., III, 65).

Kust (yâhud: Ûd-i Hindi): Bu isimle tanınan bir köktür. İki nevi' olur: Birisine Kust-i Hindi ve birisine Kust-ı Arabi derler. Kust-ı HİndÎ siyaha meyilli, hafîf, galîz, kokusu az, tadı acı olur. Kust-ı Arabi lezîz, ak, hafif kokulu olur. Mutlak zikrolundukta murâd tatlısıdir ki, Arabî olan cinsidir. Bevl ve hayzı çoğaltır. Ciğere pek faydalı, sancıyı def edici, solucanları öldürücü ve şekercebîn ile içilmesi hummayı durdurma, buharlandırılması nezle ve vebaya faydalı, ta-lâsî behak ve baras illetlerini izâlede acîb te'sîrlidir (Kaamûs Ter.)

[18] Başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti Vudû'da geçmişti, bir rivayeti de "Uzre hastalığı bâbı"nda gelecektir.

[19] Yânî kan aldırma gündüze hâss olmaz, gece ve gündüzden herhangi bir saatte caiz olur. Başlıktaki ta'lîk Oruç Kitâbi'nda senedli olarak geçmiştir. Bu hadîsten ve başlıktaki ta'lîkten hâsıl olan ma'nâ, kan aldırmak herhangibir vakte hâss olmaz, fakat ihtiyâç sırasında her zaman olur.

[20] Bu hadîs ile başlığı da ihtiyâç belirdiğinde sefer hâlinde de, ihrâmlı iken de kan aldırma tedavisinin yapılacağına delâlet eder. Bunun bir rivayeti Hacc Kitâbı'-nda da geçmişti.

[21] Hadîste bildirilen hacamat, yânî kan aldırmak suretiyle yapılan tedâvî usûlü, eski-yeni bütün tababet hayâtında tanınıp bilinmiştir.

Kust, yânî el-Kustu'l-Hindîhakkında Kaamûs Mütercimi Âsim Efendi'nin açıklamalarını daha önceki bîr hadîsin haşiyesinde nakletmiştik. Cevheri "Kusf-'u, kendisiyle tedâvî olunan bir nevi' ot yemişi diye ta'rîf ediyor. İbnu'l-Arabî de bunun "Hindi" nev'i siyah, "Bahrî" nev'i beyaz olduğunu ve *"Hindî"si, "Bahrî"sinden daha ziyâde hararetli bulunduğunu bildiriyor. Kust-ı HindîHm-distan'dan geldiği gibi, Kust-ı Bahrî de Yemen'den ve Mağrib diyarından getirilir. Üçüncü bir nev'i vardır ki, "Kust-ı Murr{ = Acı Kust)" denilir. Bu da Şâm havâlîsinde bilhassa sahil kısmında çok bulunur.. (Aynî, Kastallânî).

Uzre, lugatçilerin ta'rîflerine göre, çocuklara arız olan bir hastalıktır ki, bademciklerin iltihâblanmasından hâsıl olsa gerektir. Asr-ı Saadet 'te Arab kadınları eski bir göreneğe göre parmaklarına bir bez parçası sararak bu hastalığa tutulan çocukların ağzına sokup bademciği sıkarlar ve kanını çıkarırlardı. Fakat bu ameliye nâzik tıbbî bir müdâhale olduğu İçin, Peygamber bundan men' etmiştir.

[22] Bunun da başlığa uygunluğu "Kan aldırmakta şifâ vardır" sözünden alınır.

[23] Bu iki bâbdaki hadîslerin başlıklara uygunlukları meydandadır.

eş-Şakîka: ... Sefine vezninde "Yarımca" dedikleri ağrıya denir ki, başın, ve yüzün bir tarafı derdli olur...

es-Sudâ: Gurâb vezninde baş ağrısına denir, güya başı şakkedip yarar... (Kaamûs Ter.).

[24] Başlığa uygunluğu "Neşter darbesi" sözünden alınır. Çünkü bu yarım baş ağrısından ve başkasından dolayı ameliyatı ve kan almayı şâmildir.

[25] Bunun bir rivayeti Hacc'da, "Koyun kurbanı bâbı"nda geçmişti. Buhârî'nin bunu Tıbb'da getirmesinin sebebi şudur: Mü'minin ezâlanacağı her şey, ezası az da olsa ve ihrâmlı da bulunsa ona ezayı gidermesinin mübâh olacağıdır. Bunda ise tatabbub, yânı tabîbliğe girişmek ma'nâsı vardır. Çünkü bu hastalığa benzeyen ezayı gidermektir. Zîrâ her hastalık bir ezadır. Bitlerin başa tasallutu da bir ezadır, her ezayı gidermek ise mubahtır (Aynî).

[26] Buhârî bu başlığın ilk iki cüz'ü ile hacet sırasında dağlamanın mübâhlığma, üçüncü cüz' ile de hacet olmadığında dağlama tedâvîsini terketmenin daha faziletli olduğuna İşaret etmiştir (Aynî).

Burada modern tıbbda uygulanan elektrikle, röntgen ışıklarıyle, lazer işın-lanyle yapılmakta olan yakma tedavileri de hatırlanırsa,

yakma ve dağlama te-dâvîsinin ehemmiyeti daha iyi anlaşılır.

[27] Hadîs, başlığın üçüncü fıkrasına uygundur. Bunun bir rivayeti yakında "Bal ile tedâvî bâbı"nda geçmişti.

[28] Hadîsin başlıktaki üçüncü fıkraya uygunluğu meydandadır. Bunun kısaltılmış bir rivayeti Peygamberler'de, "Musa'nın vefatı bâbı"nda geçmişti. Rikaak'ta da gelecektir. Müslim de îmân'da getirdi.

Hadîsin baş tarafında geçen "İmrân" sözünden murâd, göz değmesi ve zehirden başkasında rukye tedavisini nefyetmek değildir. Ağrıların hepsinde Yü-. ce Allah'ın ismini zikirle rukye caiz olur.

Göz değmesi hakkında ileride bir başlık gelecektir. Orada, göz değmesiyle ilgili olduğu bildirilen el-Kalem: 51. âyeti ve bu âyetin güzel bir tefsîrini (Hakk Dîni, VII, 5304-5305 sahîfelerinden) nakletmek isteriz. Yılan, akreb ve diğer zehirli hayvanların ısırma ve sokmasıyle meydana gelen zehirlenme rahatsızlığı ve musibetine âid tedaviler de yine bu kitâbda, ilgili bâblarda gelecektir.

Bu hadîsin diğer bir rivâyetiyle ilgili güzel bir açıklamayı, bu kitabın 42. bâb, 67. hadîsinin 71. haşiyesinde vereceğiz. O güzel açıklamayı tbnu'l-Kayyım el-Cevziyye, et-Tıbbu'n-Nebevî, s. 50'den naklettik.

[29] Buhârî bununla Talâk'ta, "İddet bekleyen kadın için kust bâbı"nda getirdiği hadîse işaret etmiştir.

[30] Başlığa uygunluğu "Peygamber'e göz sürmesini zikrettiler" sözünden alınır.

el-İsmid, hemzenin ve mîm'in kesriyle sürme taşma denir... Kalay ile karışık bir siyah taştır, iyisi İsfahan'da dağ eteklerinde olur. Mağrib diyarında dahî olur, öğütmekle sürme edip göze çekerler er-Remed, iki fetha ile göz ağrımak ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

Peygamber'in bu kadının gözüne sürme çekmesine müsâade etmemesi, kadının beklemesi gereken müddetten önce görücülere kendisini arzetmek gibi bir niyetini ve tavrını sezmiş bulunmasından ileri gelmiş olabilir. Yoksa Peygamber, hakîkî bir göz hastalığından tedaviyi men' etmez...

[31] Başlığa uygunluğu "Sen cüzamlıdan ... kaç!" sözündedir.

el-Advâ, sân olan uyuzluk makûlesi illete ve illetin diğerlerine sirayetine (geçmesine) denir ki, isimdir. Hadîsteki "Lâ advâ ve safer" bu ma'nâdandır. O da uyuz ve diğer bir hastalığın sahibinden başkasına geçmesidir...

Tıyere ve Tıvere, Inebe vezninde, kendisi ile teşe'üm olunan yaramaz fala denir.

Hânıe, gece kuşlarından Sadâ dedikleri kuş ismidir. Meşhuru baykuştur. Mütercim der ki: en-Nihâye'de "Lâ advâ velâ hâmete" hadîsinde "Hâme"-den murâd, bu kuş olmak üzere şerhedilmiştir. Arablar İslâm'dan önce i'tikaad ederlerdi ki, intikaamı alınmayan maktulün ruhu "Hâme"olup dâima "Beni sulayın'- diye çağmrmış, İntikaam alındıkta uçup gidermiş.... Sonra İslâm Dîni tarafından bu bâtıl inançlar nefyolundu.

Safer, bir illet adıdır ki, insanın karnına ânz olup kehribâ gibi sarartır. Ve ı Safer, muharrem ayını safer ayına te'hîr eylemeye denir. Câhiliyet'te haram aylardan olan muharrem ayında başlamış oldukları harb ve talanı yürütmek için, haram kılmayı safer ayma te'hîr, yânî saferi muharreme bedel ederlerdi. "Lâ safere..." hadîsi bu ma'nâdandır... (Kaamûs Ter. ilgili maddeler).

Hadîsteki "Safer", hicrî târîhin İkinci ayının adıdır. Câhiliyet devrinde Arablar bu ayı da bâzı maksadlar için haram sayarlardı. Peygamber bunu men' etmiştir. Peygamber bu hadîsinde Câhiliyet devrinden beri devam edegelen hurafelerden bâzılarını reddetmiştir.

Câhiliyet'te sârî hastalıkların ilâhî bir te'sîre tâbi' olmaksızın bizâtihî, yânî kendi kendilerine sirayet edip geçtiklerine inanılırdı. Hâlbuki herşeyde hakîkî müessir, Allah'ın iradesidir. Bu irâde de hastalıkların geçmesinde birtakım se-bebleri vâsıta kılar. Bunlardan biri, hasta olan kimselerle temastır. Hadîsteki "Cüzamlıdan kaç!" emri, hastalığın başkasına geçme sebeblerinden birini en açık şekilde belirtmiştir.

[32] Bu el-Menn kelimesi, el-Bakara: 57, el-A'râf: 159, Tâhâ: 80 âyetlerinde zikredilmiştir. Ma'nâları Tefsîr'de bu âyetlerin tefsiri sırasında verilmişti. Kısaca Menn, havadan taşlar ve ağaçlar üzere nazil olup bal kıvamında bir zamktır. Menn dedikleri rutubet, Türkçe'de "Kudret halvâsı" ta'bîr ettikleridir ki, birkaç nevi' olur... (Kaamûs Ter.).

[33] Başlığa uygunluğu şu yöndedir: Dolaman mantarı Menn'den, yânî Allah'ın külfetsiz verdiği ni'metler nev'inden olup, suyu da

göze şifâ olunca, Menn de böylece göze şifâ olmaktadır. Çünkü fer' için sabit olan şeyin asıl için de sabit olması evleviyetledir.

el~Kem'u: Mantar dedikleri nebata denir ki, yer elması ondan bir nevi'dir... Şöyle de ta'rîf edilmiştir: "el-Kem'et:... Dalı ve yaprağı olmayan toparlak bir nebattır, rengi kırmızımsıdır, beyaza meyillidir, bahar mevsiminde toprak altında biter. Çiğ ve pişmiş olarak yenir, suyu en güzel göz İlâcıdır..." (İbn Baytar, Cevâmi'u'l-Edviye ve'l-Ağdiye).

Özetle ifâde edilirse mantar, ekilmeden ve kul emeği karışmadan, Allah tarafından vücûda gelen bir ni'met olması bakımından Israîl oğullan'na Tîh Çö-lü'nde verilmiş olan Menn' rızkına benzemektedir.

Hadîsin bir rivayeti el-Bakara tefsirinde geçmişti

[34] İbn Hacer şöyle dedi: Buhârî şunu İrâde etmiş gibidir: Abdulmelik ihtiyar olup hıfzı değişmişti. Şu'be bunu tahdîs edince tevakkuf etmiştir. Sonra el-Hakem bunu rivayet etmesiyle ona mutâbaat edince, hadîs Şu'be yanında sabit olmuş, artıkhadîsi münker saymamış ve kendinden bu hadîs hakkındaki duraklama da yok olmuştur (Kastallânî).

[35] Ledûd ve Ledtd: Ağzının bir yanma hunî ile ilâç konulup hastaya içirilen devaya denir, cem'i Elidde gelir, Etille gibi. Ledde ve Ledûd, hastaya ağzının bir yanından hunî ile deva koymak ma'nâsınadir... (Kaamûs Ter.).

Peygamber bu hadîste "Bana ilâç vermeyiniz... "demekle tedaviyi değil, kendisine ilâç diye verilen şeyi reddetmişti... Fakat aile halkı, dalgınlığında O'na bu ilâcı irâdesi dışında vermeyi tekrarlamışlardı. Peygamber, ceza olarak, kendisine bu ilâcı zorla içirenlere de içirmiş oluyor.

[36] Başlığa uygunluğu "Zâtu'l-cenb hastalığı için hastaya ağızdan verilip içirilir" sözündedir. Bu Ümmü Kays hadîsinin bir rivayeti yakında "el-Kustu'1-Hindî ile tedâvî bâbi"nda geçmişti.

el-I'lâk, çocuğun "Uzre" denilen boğaz hastalığında boğazını, el İle yukarı kaldırmak ve parmakla sıkmak suretiyle ameliyat ve tedâvîye girişmek ma'nâsı-nadır... (Aynî)

[37] Bunu burada getirmekten maksad "Üzerime bağlan çözülmedik yedi kırba su dökünüz.'" kavlidir. Bunun birkaç rivayeti geçti

[38] Bunun da birkaç rivayeti yakında geçti.

el-Uzre:.... ve boğaz illetlerinden bir illet adıdır, bir kavle göre kanın galeyanından nâşî boğaza arız olan ağrıya denir ve boğazda anılan bu ağrının ma, halline denir ki, küçük dile yakındır... (Kaamûs Ter.)

[39] Karnın yalan söylemesi, onun için balla şifâ hâsıl olmaması yönündendir. Hastalığın devam etmesi ise ancak bozuk maddenin çokluğundandır. Onun içindir ki, Peygamber bozuk maddeyi boşaltması için bal içmeye devamı emretmiştir. Nitekim devam edince iyi olmuştur. Buhârî hadîsi burada kısaltılmışolarak getirdi. Hadîs yakında da geçmişti.

[40] "Safer yoktur" sözü, câhil Arablar'ın bunun bir iç hastalığı olup kendiliğinden sirayetine i'tikaad etmelerini reddİr "Safer"\n lügat ma'nâlarından biri de budur. Buhârî sirayet hadîsine yakınlığından dolayı bu kavli tercîh etmiştir.

[41] Yânî ilk önce uyuz illetine tutulan devenin hastalığı sirayetle olmayıp, Allah'ın takdiriyle meydana geldiği şübhesizdir. Bunun gibi, senin develerine geçmesi de elbette temasla ve Allah'ın takdîriyledir.

Bunun da bir rivayeti yakında geçti.

[42] ed-Devâ: Dâl'ın üç harekesi ve elifin meddiyle ilâç ve derman için olan nesneye denir...

el-Mudâvât: Mubâhât vezninde, hastaya ilâç ve tîmâr eylemek, hastaya hizmet edip derdini çekmek ma'nâsınadır... (Kaamûs Ter.).

[43] Başlığa uygunluğu "Zâtu'1-cenb" sözündedir. Bunun bir rivayeti yakında "Hastaya ağızdan ilâç içirmek bâbı"nda geçmişti.

[44] er-Rukye: Hasta hakkında şifâ dilemek için Kur'ân ile Allah'ın isimleri ve sıfatlar ile Yüce Allah'a duâ ve iltica eylemektir

(İbnu'1-Esîr, en-Nihâye).

Zâtu'l-cenb, akciğeri örten zarın iltihâblanması olup, meydana gelişi ve tedâvîsi hakkında re'ylerin ittifakı yoktur. Mezkûr zann iltihâblanma tabîati ekser ahvâlde verem ile müşterek olduğundan, zâtu'l-cenb'in en ziyâde ehemmiyeti hâiz olan şekli budur (Yûsuf Râgıb, htiâde-i Sıhhat)

Zâtu'l-cenb, bedenin yan taraflarına ânz olan galîz rıhın adelelerde mah-bûs bulunmasından meydana gelen sert kulunç ağrısına da denilir. Birincisi hakîkî zâtu'I-cenb'dir ve tabîbler arasında hastalığın bu nev'ine "Zâtu'l-cenb" denilir. Bâb başlığında ve Enes hadîslerinde zikrolunan "Zâtu'l-cenb" ise, ikincisidir. Nitekim hadîste er-rıyâhu'I-galîza tedavisinde kullanılan Hind çubuğu tavsiye buyurulması, bunu iş'âr eder... (Umdetu'l-Kaarî).

Bu hadîste Rasûlullah'ın Amr ibn Hazm ailesine müsâade ettiği rukye, Kur'ân ile Allah'ın isimleri ve sifatlarıyle Allah'a duâ etmek ve sığınmaktır. Rukye-nin mekruh olan ve dînen caiz görülmeyen kısmı da vardır ki, Allah'ın kelâmından, Allah'ın isim ve sıfatlarından başka şey ile nefes edilmesi ve bunun şifâ vereceğine inanılmasıdır... (Tecrîd Ter., XII, 95).

[45] Başlığa uygunluğu meydandadır. Külde kurutma ve büzme özelliği bulunduğu için kan kesilmiştir. Bunun bir rivayeti Uhud gazvesi, "Uhud günü Peygam-ber'e isabet eden yaralar bâbi"nda da geçmişti.

[46] Rasûlullah'ın "Humma cehennemin kaynamasındandır" sözü, hummanın da insan bedenini eritici olması hususunda, cehennem ateşine bir benzetmedir...

(Nevevî).

[47] Bu hadîste sıtmaya tutulmuş kişiye suyun nasıl uygulandığı hususu bildirilmektedir. Rasûlullah, kendisinin vefatı hastalığı olan hummaya karşı da soğuk su dökünmek suretiyle tedâvî etmeye çalışmıştı. Rasûlullah'm soğuk su ile tedâvî-yi emir buyurması, "Peygamber'in tıbbı" cümlesindendir ki, zamanımız tababetinde umumiyetle hummalarda kabul edip uyguladıkları bir tedâvî tarzıdır.

[48] Başlığa uygunluğu "Medine'nin havasını kendilerine uygun bulmadılar..." sö zünden alınır. Çünkü onlar Medine'nin havasını tehlikeli bulup, oradan çıkmak istemişlerdi. Bunun sebebi Medine havasının kendi tabîatlerine uygun olmaması idi. Hadîsin bir rivayeti Mağâzî'de ve yakında da geçmişti.

Arab'ın deve sidiği ile tedâvî ettiği muhakkaktır. Hattâ îslâm tabîblerinin sonuncularından sayılan Dâvûd Antakî'nin Tezkire'sinde umumiyetle sidiklerin tıbda kullanıldığı zikredilmiştir. Bu müellif sidiğin yedi türlü hastalığa deva olduğunu söylüyor. Ve deve sidiğini, insan sidiğinden sonra bütün sidiklerden daha şifalı sayıyor. Hayâtu'l-Hayvân sahibi Kemâleddîn Demîrî "îbl" kelimesinde "Deve sidiği ciğer vereminde fayda verir ve cimâyı artırır" diyerek, deve sidiğinin iki tıbbî özelliği olduğunu beyân ediyor. Aynî de hadîste anılan deve sütleri ve sidiklerinin ishal hastalıklarında birinci ilâç olduğunu zikretmiştir... (Tecrîd Ter., I, 153-160).

[49] et-Tâûn, veba illetine denir, cem'i Tavâîn gelir. Mütercim der ki, Tâûn, mübalağa sîgasıdır... Kaanûn'da ve Tezkire"de sebebleri ve devaları mufassalan şer-hedilmiştir. Hastanın nefesinden sakınmak vâcibedendir ve Yüce Allah'ın izniyle sâridir (Kaamûs Ter.).

lbnu'1-Esîr, Tâûn'ut havayı, mîzâcı, bedeni ifsâd eden umûmî bir hastalıktır.... diye ta'rîf eder. Bu sebeble buna tutulmuş hastaların nefeslerinden sakınmak, uzak durmak, onlarla temas etmemek lâzımdır...

Tâûn, yânî veba hakkında bir tanıtma:

"Milâd'dan evvel 9. ve 10. asırlardan beri bilinen bu bulaşıcı hastalık zaman zaman geniş salgınlar yapmış, milyonlarca insanın ölümüne sebep olmuştur. Mikrobu çomak şeklinde, bir basildir. Hong Kong'da çıkan bir salgında Yersin ve Kitasato (1884) tarafından keşfedilmiştir.

Hastalık genellikle kemirici hayvanlar (bilhassa fare) arasında salgınlar şeklinde görülür. Bulaşmış hayvanlardan insanlara, pireler vâsitasıyle geçer. Ayrıca insanlar arasında damlacık enfeksiyonu (teneffüs yolu) İle de bulaşma olur.

Pire vebâlî hastanın kanını emdiği zaman bakterileri alır ve bakteriler pirenin yutağında çoğalırlar. Pire kan emmek için hortumu ile soktuğunda, bir tıkaç şeklinde üremiş olan bakterileri soktuğu yere kusar ve bundan sonra kan emebilir. Pirelerin dışkılarında da bakteri bulunduğundan dışkıları veya ezilmeleri ile de bulaşma olabilir.

Veba basili lenfa dokusuna yerleşme eğilimi gösterir. Karaciğer, dalak, kemik iliği ve akciğerde cerahatlenmeye yol açar. ölüm oram hıyarcık vebasında °/o 30-90, akciğer vebasında % 70-100'dür.

Son yıllarda geniş salgınların görülmemesinde hastaların tedâvîsinde etkili antibiyotiklerin kullanılması yanında karantinanın iyi uygulanmasının önemi vardır. Veba şübhesi olan şahıslar en az bir hafta karantinaya alınmalıdır." (Prof. Enver Tali Çetin, înfeksiyon Hastalıkları, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Klinik Ders Kitapları Serisi, 1979. s. 141-144).

[50] Bu hadîsin değişik yollardan ve küçük farklarla gelen onaltı kadar rivayetlerini Müslim de Tıbb'da toplamıştır: Müslim Ter., VII, 70-75.

[51] Bu "Amvâs Tâûnu" diye meşhurdur. Amvâs, Suriye'de hastalığın ilk çıktığı yerin ismidir. Umer'in devlet başkanlığı zamanında, ve hicretin onyedinci yılında, sonlarında meydana gelmişti. Bu salgın hastalık Suriye, Mısır ve Irak'ı kaplamış ve aylarca devam etmiştir. Sarihler en tahrîbkâr günlerinden üç gün içinde yetmişbin kişinin öldüğünü bildirmişlerdir. Suriye ve Irak'taki ordu zayiatının mikdârı yirmibeşbine ulaşmış ve en çok tahribatı Suriye'de yapmıştı. Oradaki islâm ordusu Ebû Ubeyde, Muâz ibn Cebel gibi başkumandanlarını ve birçok ünlü mücâhidlerini hep bu veba salgını yüzünden kaybetmiştir.

Hz. Umer îcâb eden sağlık tedbîrlerini görüşüp karâra bağladıktan sonra, Serğ denilen yerden geri dönmüştür.

Bu hadîsi Müslim de Tıbb'da getirmiştir. Müslim Tercemesi, VII, 75-78 *'2219" sahîfelerinde bâzı açıklamalar da verilmiştir. Keza bu Sahîh-i Müslim Tercemesi, I, 61-62. sahîfelerinde de Kader bahsi ile ilgili olarak haşiye yapılmıştı. Orada kadere dâir bir iki rivayet daha vardır.

[52] Bu da geçen Abdurrahmân ibn Avf hadîsinin başka yoldan bir rivayetidir.

[53] Bunun birkaç rivayeti Medine'nin Faziletleri Bâbı'nda geçmişti.

[54] Bu Cihâd'da daha uzun bir metinle geçmişti ki, "Şehîdler beştir..." diye başlıyordu.

[55] Başlığa uygunluğu açıktır. Bunun birer rivayeti îsrâîl oğulları'ndan zikredilen-ler'de ve Tefsîr'de geçmişti.

Bu ve benzeri hadîsler böyle umûmî salgın hastalık felâketlerine ma'rûz kalanlara teselli edici birer ümîd kaynağı olduğu gibi, kanser ve emsali iyileşme ümîdi zayıf hastalıklara ve musîbetlere uğrayan îmânlı kimselere de en güvenilir teselli reçetelerindendir. Çünkü hiçbir gamlı, acılı musîbet-zedeye Allah ve Rasûlü'nün sözlerinden daha şifalı, daha teselli edici bir deva reçetesi ve tesellî sebebi yoktur: "Haberiniz olsun ki kalbler ancak Allah'ı anmakla mutmain olurlar" (er-Ra'd: 28).

"And olsun sizi biraz korku, açlık, mallardan, canlardan ve mahsûllerden yana eksiltme ile imtihan edeceğiz. Sabredenlere müjdele ki, onlar kendilerine* bir musibet geldiği zaman: Biz Allah 'a aidiz ve biz ancak O 'na dönücüleriz, diyenlerdir. Onlar; Rabb 'terinden mağfiretler ve rahmet hep onların üzerindedir. Onlar doğru yola erenlerin tâ kendileridir" (el-Bakara: 155-156).

... Allah'ın olmak ve Allah'a dönmek zevkine erişebilecek hiçbir zevk ve hiçbir tesellî yoktur. Ve Allah'a kavuşmanın üstünde ni'met ve ulviyet tasavvur edilemeyeceği için bununla telâfi olunamayacak, unutulmayacak hiçbir zâyiât, hiçbir ıztırab, hiçbir musibet olamaz İHakk Dîni, IV, 2907).

"Biz muhakkak Rabb 'imize dönücüleriz " (ez-Zuhrûf: 14) âyeti de İslâm'da en büyük teselliyi ifâde eder. Bu lafız te'kîdsiz olarak el-A'râf: 125 ve eş-Şuarâ: 501de de geçer.

[56] er-Rukye, hasta hakkında şifâ dilemek için Kur'ân ile Allah'ın isimleri ve sıfatlan ile Yüce Allah'a duâ ve iltica eylemektir (lbnu'1-Esîr, en-Nihâye)

Kur'ân-ı Kerîm'deki "Kulhuve'llâhu ahadi; Kuleûzu bi-RabbVl-felâk; Kul eûzu bi-Rabbi'n-nâs" Sûreleri'ne "Muavvize Sûreleri", yânı Allah'a Sığındırı-cı Sûreler denir. Peygamber dâima bu üç sûre ile Allah'a sığınırdı. Peygamber bu sığınma dualarını yalnız hastalanıp rahatsızlandığı zamanlarda değil, fakat her akşam yatağına yatarken de okurdu (Buhârî, Fadâilu'l-Kur'ân).

Kur'ân-ı Kerîm, bu sığındıncı üç sûre ile son bulmuştur. Bunlar bütün insanlığa ihsan edilmiş en güzel, en vecîz ve en câmiali sığınma, korunma dualarıdır. Ihlâs Sûresi bütün şirk ve îmânsızlık şerrlerinden insanı Allah'a sığındırır, el-Felâk ve en-Nâs Sûreleri de bütün mahlûkaatın maddî ve ma'nevî, görünür ve görünmez şerrlerinden Allah'a sığındırır. Allah'a sığınıp Allah'ın himayesine mazhar olanlar da her türlü şerrlerden ve kötülüklerden tam ma'nâsıyle korunmaları ümîd edilir. "Vallâhu hayrun hafızan ve huve erhamu 'r-râhimîn = Allah en hayırlı koruyucudur, O, merhamet edenlerin en merhametlisidir" (Yûsuf: 64).

Bütün kötülüklerden ve şerrlerden insanın en iyi korunmasına sebeb olan el-Bakara: 255. Kursî Âyeti'ni de her zaman ve her

fırsatta çok çok okumalıdır. Bunun çok etkili koruyucu olduğunu da Peygamber, ümmetine haber vermiştir.

"Tedâvî'de Duanın Yeri", "İslâm Medeniyeti Dergisi, 1973 Haziran sayısında Abdullah Aydemir'in 10 sahîfelik uzunca ve güzel makaalesi okunmağa değer! Bunu daha evvel de tenbîh etmiştik.

[57] Bu ma'nevî bir nisbettir, sarîh değildir. Bundan dolayı müellif bunu marazlan-dirma sîgasıyle getirdi.

[58] Başlığa uygunluğu "Sahâbî Ümmü'l-Kur'ân'ı okumağa başladı" sözünden alınır. Ümmü'l-Kitâb da el-Fâtiha Sûresi'dir.

Bunun.bir rivayeti İcâre'de, "Fâtihatu'l-Kitâb ile rukyede verilen ücret bâ-bı"nda geçmişti.

[59] Başlığa uygunluğu "Bir bölük koyun sürüsü karşılığında Fâtihatu'l-Kitâbı okudu..." sözündedir. Hadîs, Fatiha Sûresi'yle duâ etmek mukaabilinde ücret şart kılmanın caiz olup olmayacağı sorusuna cevâb teşkil etmektedir. Mezheb imamları bu konuda ihtilâf etmişlerdir... Bâzıları bununla Kur'ân öğretme karşılığında ücret almanın cevâbına delîl getirmek istemişlerdir.

Bu hadîs, Buhârî'rîm Müslim'den ayrı olarak rivayet ettiği hadîslerdendir. Aslında İcâre Kitâbı'nda geçen Ebû Saîd el-Hudrî hadîsinin başka yoldan bir rivayetidir. Tirmizî ile îbn Mâce'nin rivayetlerinde bu seriyyenin otuz kişi olduğu, başkanlarının da Ebû Saîd olduğu ve onun tarafından hastaya duâ edildiği açıkça söylenmiştir.

Bu hadîs, Kur'ân karşılığında ücret almayı değil, duâ ile ma'nevî tedâvî kar-. şıhğında ücret şart kılmayı ifâde etmektedir. Hanefîler hadîsin son fıkrasını "Allah'ın Kitabı ile duâ mukaabili alınan ücret" diye te'vîl etmişlerdir.

[60] Başlıktaki "Rukyetu'l-Ayn"dan murâd, göz hastalığında okunmak değil, göz değmesine karşı okunmak demektir.

Hadîsteki "Bana emretti" yâhud "Emretti" suretindeki tereddüdlü rivayet râvîye âiddir. Râvî Âişe'nin bu iki şekilden hangisini söylediğini kestireme-diğindenböyle terdîdli olarak rivayet etmiştir.

Rasûlullah'ın göz değmesine karşı yapılmasını emrettiği rukye "Âyetu'l-Kursî" gibi ilâhî isimleri ve sıfatları ve Yüce Allah'ı zikri havî diğer âyetleri oku-' mak suretiyle Allah'tan şifâ ve korunma dilemektir. Bu okuma bir duâ ve niyazdan ibarettir. Duâ ve niyaz kapısı ise kullara dâima açıktır. Bu okuma ve dualar bir nevi' rûhânî tedavidir. Rûhânî ve ma'nevî tedavinin beden ve rûh üzerindeki muazzam ve yapıcı te'sîrleri de her devirde sayısız tecrübelerle sabit olmuş gerçekler cümlesindendir. Dînen yasaklanmış olan rukye, efsûncuların ve cinnleri teshîr İddia eden cincilerin nefesli, merasimli rukyeleridir. Çünkü bunların rukyelerinde insanlığa dînî, iktisadî, ahlâkî, sıhhî zararlar var olagelmiştir.

Buhârî'nin ilk sarihlerinden el-Hattâbî, şöyle demiştir: "Rasûluliah'm göz değmesine karşı okumasını emrettiği, "Kur'ân kaariâları" adiyle anılan Âyete'l-KursîgÎbi, ilâhî isim ve sıfatları ve Yüce Allah'ı zikri hâvî âyetleri temiz nefisler sâhibleri diliyle göz değmesine uğramış olanlara okunmasıdır. Bu okunma, rûhânî tedavidir. Evvelki zamanda sâlih kimselerin okumalarının büyük mevkii vardı. Fakat bu sınıf fazîletli insanlar bulunamayacak derecede azalmıştır. Bu sebeble halk, cismânî tedâvîye meyletmiştir. Çünkü rûhânî tedavinin hastalık üzerinde te'sîri görülmez olmuştur. Şer'an nehyedilmiş olan nefes, efsûncuların ve cinnleri itaat ettirme iddia eden cincilerin nefesidir" (Aynî, X, 187).

[61] el-Nazra, temre vezninde ayıb ve nâkisaya, ayıb ve heybete, çirkinliğe, çirkin hey'ete, cismin değişip çirkinleşmesine... denilir. Bir kavle göre cinn taifesinin nazarına uğramağa denir. Şârih der ki, "Peygamber yüzünde sarılık bulunan bir kız gördü..." hadîsi bu ma'nâdandır... (Kaamûs Ter.)

[62] Başlığa uygunluğu apaçıktır. Nazar değmesi ile ilgili görülen şu âyeti ve bir tefsir özetini burada zikretmek yerinde olacaktır: Hakikat o küfredenler, zikri işittikleri zaman az kaldı seni gözleri ile kaydıracaklardı (d-Kalem: 51).

Kâfirler o zikri; Allah tarafından öğüt olarak okuduğun Kur'ân'ı işittikleri vakit, az daha Seni gözleri ile kaydıracaklardı. Onun yüksekliğini öyle hissetmişlerdi ki, kıskançlıklarından az daha göz değmesine uğratacaklar, aç ve kötü gözlerinin şerriyle ellerinden gelse helak edeceklerdi. Demek ki, öfkenin bedende bir hükmü olduğu gibi, gözlerin de karşılarındakine bakışlarına göre iyi veya kötü bir hükmü vardır. Kimi elektrik gibi dokunur çarpar, mıknatıslar, manyetize eder, kimi meclûb olur, kimi de aldığı teessürle hasedinden bir gayza düşer, türlü türlü sû'ikasde, mekrlere karışır ki, maddî veya ma'nevî, bunun herhangisi olursa olsun, hedefine erdiği surette isâbet-i ayn, göz değmesi veya nazaf ta'bîr olunur. Bunun hakkında uzun uzadiya sözler söylenmiş, inkâr edenler, isbât edenler olmuş ise de biz tafsiline Iüzûm görmeyerek bu kadarla yetiniyoruz. Keyfiyeti ne suretle olursa olsun isâbet-i ayn vardır; Allah korusun, göze batmak tehlikeli birşeydir. Allah koruyacağı kulları için ona karşı bir siper yapar. Kâfir bu sûre ile veya bundan evvel Kur'ân'ı İlk işittikleri zaman onun nazm ve ma'nâsıyle yüksekliğini ve Peygamber'in ona mazhariyyetini son derece kıskanmış ve hemen hemen yiyecek gibi bütün nazarlarını O'na dikmiş, O'nu kaydırmak istemişler; O, onların o derece nazarlarım çekmişti... (HakkDîni, VII,

5304-5305).

[63] Başlığa uygunluğu "Her zehirli hayvan sokmasından rukye..." sözünden alınır. Çünkü "Hâme", sokan yâhud ısıran herşeydir. Hattâbî; Bu, akreb iğnele-mesidir de denildi, demiştir.

[64] "Şu bizim yurdumuzun toprağıdır" sözü ile maksad, Medine toprağıdır. "Bâzımızın tükürüğü"sözü ile de maksad, Peygamber'in kendi tükrüğüdür. Gerek Medine toprağının ve gerek Peygamber'in tükrüğünün şeref ve bereketi vardır. Peygamber, Allah'tan şifâ dilerken şehâdet parmağına tükrüğünden bulaştırır, sonra parmağını toprağa kordu. Parmağa bulaşan toprakla hastayı sıvazlardı. Sıvazlarken de hadîsteki şifâ istemeye dâir kelâmı söylerdi (Nevevî).

[65] Eğer "Hadîsin bu başlığa ilgisi nedir? Çünkü hadîste rukye yoktur..." dersen, ben bu taavvuz, yâni Allah'a sığınmak da rukyedir derim (Kirmânî).

Bâzıları bu hadîste "Tüflesin" sözü murâd edilmiştir dediler. Ben dedim kİ: Başlık, rukyede nefes hakkındadır. Hadîste ise nefes, ru'yâ hakkındadır. O hâlde uygunluk sırf nefes etmenin zikrindedir. Lâkin nefes bu konuda meşru' olunca, buna kıyâsen bundan başka yerde de meşru' olur. Böylece başlıkla hadîs arasında uygunluk hâsıl olur... (Aynî).

[66] Bu hadîsle başlık arasındaki uygunluk da geçen hadîste zikrettiğimiz şekildedir.

[67] Başlığa uygunluğu "Okumaya ve adama tüflemeye başladı"sözlerinden alınır. Bu hadîs İcâre Kitâbi'nda ve bir rivayeti de yakında geçmiş ve oralarda bâzı açıklamalar verilmişti.

[68] Başlığa uygunluğu "Eliyle meshederdi..." sözündedir. Bununda bir rivayeti yakında geçmişti.

[69] Bâzı nüshalarda bu başlık "Erkeğe rukye yapan kadın hakkında bâb" şeklinde gelmiştir.

[70] Başlığa uygunluğu Âişe'nin "Kendisine ben okur, nefes ederdim..." sözündedir. Bunun bir rivayeti yakında "Rukyede nefes etmek bâbi"nda geçmişti.

[71] Başlığa uygunluğu "Onlar efsun yapmazlar" sözündedir.

Bunun bir rivayeti "Dağlama yapan kimse bâbi"nda çok küçük bâzı lafız farklılıİdariyle geçmiştir.

İkinci zâtın sorusuna böyle olumsuz cevâb vermekle Peygamber, suâl sorma kapışım kapatmış oluyor. Yoksa mecliste bulunanlar tarafından suâller uzayıp gidecekti.

Bu hadîs, sebeblere gönül vermeyen, elemler ve musibetler karşısında sar-sümayarak tevekkül makaamının en yüksek mertebesinde bulunan nüfûs-ı râ-dıye ashabı ehlu'llâhın en büyükleri hakkında olduğu aşikârdır. Onun için bunlardan key ve istirkaanın terki evlâ olacağına istidlal olunabilirse de, umûm İçin mutlakaa men' ve nehyine istidlal muvafık olmaz... (HakkDîni, VIII, 6390).

Bu hadîs hakkında güzel bir açıklama yapılmıştır:

Bu dağlama hadîsi 4 nevi'yi içine almıştır: BİrÎ Peygamber'in bunu işlemesi; ikincisi bunu sevmemesi; üçüncüsü dağlamayı terkedeni övmesi; dördüncüsü de bundan nehyetmesidir.

Bunlar arasında -Allah'a hamdolsun- tearuz yoktur. Çünkü Peygamber'in bunu işlemesi, cevazına delâlet eder. Bunu sevmemesi de bundan men'e delâlet etmez. Terkedicisine sena eylemesine gelince, bu da onu terketmenin evlâ ve ef-dâl olduğuna delâlet eder. Âmmâ bundan nehyetmesine gelince, bu da ihtiyar ve kerahet yolu üzere veyâhud dağlamaya muhtaç olmayan nevi'den iken belki derd meydana gelmesi korkusundan dolayı yapar olmak üzeredir (İbnu'l-Kayyım, et-Tıbbu'n-Nebevî, s. 50; 1957/1377 el-Kaahire baskısı).

[72] et-Tıyere ve't-Ttvere, Inebe vezninde, kendisiyle teşe'üm olunan yaramaz fala denir. Şârih der ki, fal daha umûmîdir. Tıyere daha husûsîdir ki, âdî ve değersiz fala mahsûstur... (Kaamûs Ter.).

Hadîsteki Tıyere, bir maksada gitmek üzere evinden çıkan yolcunun önünden kuş yâhud bir hayvan geçmesiyle, bunu uğursuz sayıp maksadına gitmekten vazgeçmesi ve geri dönmesidir. Bu, Câhiliyet âdetlerinden idi. Ne menfaat celbine, ne de mazarrat def 'iyle

ilişiği olmayan ve ferdin irâdesini kırıp şahsî teşebbüsüne engel olan bu zararlı âdet, İslâm'da men' olunmuştur.

Hadîsin son kısmındaki "Kadının uğursuzluğu"nu, dilinin saldırgan olması, doğurgan olmaması; evin uğursuzluğunu darlığı ve komşularının kötülüğü; binitin uğursuzluğunu da üzerinde gazve edilmemesi ile te'vîl ettiler. İmâm Mâlik ise bunları te'vîl etmeyip olduğu gibi bakî kıldı. Âişe ise bunlarda uğursuzluğu reddetti de, bunlarda uğursuzluğa, ancak Câhiliye halkı kaail olurlardı, dedi... (Kastallânî).

Bu hadîsin ma'nâsmı en iyi ta'yîn eden bir hadîs de şudur: Rasûlullah: "Eğer birşeyde uğursuzluk olsaydı, o, kadında, alta, meskende olurdu " buyurmuştur (Buhârî, Cihâd; Seni ibn Sa'd'dan).. Bunun ilk kısmı olan "Eğer uğursuzluk olsaydı" şart cümlesi, bu üç şeyde de uğursuzluk olmadığım açıkça ifâde etmektedir. Bunlarda uğursuzluk olmayınca, başka şeylerde de olmaz.

[73] Teşe'üm, birşeyİ uğursuz ve hayırsız saymaktır. Tefe'ül de birşeyi uğurlu ve hayırlı saymaktır. Güzel sözle tefe'üle en güzel misâl, Hudeybiye'deki müzâkereler sırasında Süheyl ibn Amr'm gelişi duyulunca Rasûlullah'ın "Süheyl" ismiyle tefe'ül ederek "İşiniz kolaylaştı" buyurmasıdrr.

[74] Buhârî bunu burada, üst taraftakinden ayrı bir senedle getirmiştir. Nitekim bu husus, metnin senedinde de açıkça görülür.

[75] Bu hadîste sayılan terimler hakkında dah'a önce geçtikleri yerlerde gerekli ta'rîf ve açıklamalar verilmişti.

[76] Kehânet: Gaybdan haber vermek, falcılık eylemek ma'nâsınadır, bakıcılık eylemek ta'bîr olunur. Kihâne: Kitabe vezninde, kâhinlik san'atına denir. Şârih der ki: Eskiden Arablar'da kâhinler olurdu. Şıkk ve Salih adlarındaki şahıslar gibi ki bunlar, şeytânlar asumana çıkmaktan men' edilmiş olmadıklarından, bâzı hâdiseleri ve haberleri meleklerden kulak hırsızlığı yapıp onları nakleyle-meleri ile haber verirlerdi. Sonra Peygamber'in zuhurunda âsumâne çıkmaktan men' edildiler ve bâzıları cinn taifesinden huddâmi, = hizmetçiler) kullandıklarını iddia ederler. Cinnler ise gaybı bilmezler: "De ki: Göklerde ve yerde gaybı Allah'tan başka kimse bilmez" {en-Neml: 65) (Kaamûs Ter.)

İbnu'l-Esîr'in en-Nihâye'de beyânına göre: Kâhin, gelecek zamanda olacak şeylerden haber alıp vermeye uğraşan ve sırrlan bilmek iddiasında bulunandır...

Râgıb el-Isfahânî de el-Müfredâfmda der ki: Kâhin, gizli geçmiş haberleri bir nevi' zann ile ihbar edendir. Arrâf da gelecek haberleri yine bir nevi' zannla ihbar edendir. Ve bu iki san'at kâh hatâ eder, kâh isabet eder. Zann üzere kurulmuş olduklarından dolayı Peygamber (S): "Her kim arrâfa veya kâhine-gi-der de, onu dediğinde tasdik eylerse o, Ebu 'l-Kaasım 'a indirilmiş olana küfretmiş demektir" buyurdu.

Yıldız hükümleri, remi, cifr, türlü falcılıkla bakıcılık, manyetizm, spritizm, pisişizm, metapsişizm, rûh haletleri ile medyumluk yapan, onunla uğraşan böyle kimseler her zaman, her yerde bulunagelmiştir... (Hakk Dîni, VII, 5343-5344).

Bunların hepsi birer çeşit kehânettir. İslâm bunların hepsini yalan saydı, bunları tasdik etmeyi nehyetti.

Bu adamın kâhinlere benzemesi, kâhinlerin hakkı ibtâl ve hakikati gizlemek için seci'li, kaafiyeli söz söylemeleri yönündendir.

[77] Bu, Ebû Hureyre hadîsinin başka yoldan daha kısa bir rivayetidir.

[78] Başlığa uygunluğu son fıkrasmdadır.

[79] "Onlar hiçbirşey değillerdir", yânî kâhinler i'tibâra değer hiçbirşey üzerinde değillerdir! Onların sözleri, hiçbir hakikati bulunmayan bâtıldan ve yalandan ibarettir (Nevevî).

Kâhinlik, Muhammed'in Peygamberliği ile kesilmiş ve son bulmuştur. Fakat onlara benzemeğe çalışanlar bakî kalmıştır. İşte bu gibilere gitmek nehye-dilmiştir. Artık onlara gitmek ve onlan tasdîk etmek halâl olmaz (Kastallânî).

[80] Bu âyette eski bir medeniyet merkezi olan Bâbil halkı arasında yaygın iki garîb şeye işaret edilmiştir; Birisi şeytânların halka öğrettikleri sihir, öbürüsü Hârût ve Mârût isminde iki meleğe ilham olunup, bunlar ma'rifetiyle o zamanki İsrâîl oğulları'nın bildikleri bâzı hükat sırları. Bu ikincisi haddizatında bir sihir değil; fakat fesâd ehlinin elinde küfür vesîlesi olabilecek bir hakikat iken, bu şeytânlar onu sırf sihir için öğretmişlerdir. Hârût ve Mârût bunu öğretecekleri zaman: "Biz ancak fitneyiz, imtihan için gönderilmişizdir...." demedikçe ve bu yolda nasihat etmedikçe, onları bir kimseye öğretmezlerdi. Gelişigüzel herkese bellet-mezlerdi.

Sû'i isti'mâlden, küfürden, sihirden men' ederlerdi. Bu şeytanlar ise böyle yapmadılar da bil'akis bunlar herkese sihir öğrettiler.

Bu iki melek ve bunların öğretmeleri hakkında Elmalıh Muhammed Ham-dî Yazır şöyle diyor: Bizim âyetten anladığımız şudur: Meleklerin insanlara ta'-lîmi ya vahiy, yâhud ilham demektir. Hârût ve Mârût'un Cibril gibi vahiy meleklerinden olduklarına delîl yoktur. Bil'akis âyet bunları "Münzelun bih" değil, "Münzelun ileyh" gösterdiğinden, nüzulde tâli' mertebe meleklerinden olduk lan zahirdir. Binâenaleyh ta'Iîmleri de Peygamber'e olan vahiy derecesinde olmayıp, ilhâmât kabîlinden olmak zihne gelendir. îlhâm ise herkese olabilir... {Hakk Dîni, I, 436-450).

Demek ki, eski bir medeniyet merkezi olan Bâbil şehri ahâlîsinden birtakım kimseler iki suretle, böyle İki ilâhî kuvvet ile ilhama mazhar olmuşlardır ve kötü yolda kullanmanın küfr olacağını da öğretmişlerdir. O hâlde bu iki meleğe indirilen ve Bâbil halkına ilham yoluyla öğretilen bu şeyler, aslında sihir değildir. Lâkin sihir hâlinde kullanılabilir ve böyle kullanılması muhakkak küfr olurdu. Her ilim böyledir. Aslında ilmin hepsi muhteremdir ve fakat büyüklüğü nisbetinde ilmî haysiyetiyle hayra, şerre müsâiddir. İlim ne kadar hârikalı, ne kadar ince ve yüksek olursa şerr ve fesadı, fitne ihtimâli de o nisbette büyük olur... İşte Bâbil'de Hârût ve Mârût ilhâmiyle öğretilen şeyler de buna benzer olduğu anlaşılıyor...

[81] Buhârî bu başlıkta sihre delâlet eden bâzı âyetleri sihir işinin varlığma delîl yapmak üzere getirmiştir. Sihir hakkında doyurucu özet bilgiler için: Âsim Efendi, Kaamûs Tercemesi, "Sihr" maddesi, II, 382; Ebu'l-Bekaa, el-KüMyât; Hakk Dîni, I, 436-450; VII, 6359-6369; Tecrîd Ter., VIII, 260-272; İslâm Ansiklopedisi, X, 599-611 ve Sihr hakkında yazılmış diğer müstakil kitâblar okunmalıdır.

[82] Hadîsin bastığa uygunluğu "Bir adam Rasûlullah'a sihir yaptı" sözündedir. Bunun bir rivayeti aynı isnâdla Bed'u'1-Halk, "İblîs'in sıfatı bâbı"nda da geçmişti.

Sihr'in Lügat ve Örf Ma'nâları Hakkında Bir Özetleme es-Sahr: Sîn'in fethi ve hâ'nm sükûnu ve fethi ile ve sîn'in dammı ile lügattir; akciğere denir. Türkî'de "Uygân" ta'bîr olunur... Müellifin el-Basâir'de beyânına göre, Sıhr, hulkûmun ucuna ve akciğere denir ve mecazen bedenden ona muhâzî olan uzva da denilir. Ve sihir ki câdûluğa denir. Fi'l-asl bir adamın sahrına, yânî akciğerine vurup onu mütegayyir ve sersem eylemek ma'nâsı-na masdar olup, sonra câdûlukta kullandılar. Ve sihir üç türlüdür: Birincisi sırf aldatma ve hayâle düşürmelerdir ki, hakîkati yoktur. Şu'bede ve gözbağcılık ta'bîr olunur. El hafifliği ve sür'atten neş'et eder. ikincisi şeytânlara yaklaşmak sebebiyle bâzı mertebe yardımlarını çekmekle olur. Üçüncüsü, küfrü irtikâb ile efsun ederek suretleri ve tabîatleri gûyâ tağyir ederler. Meselâ bâzı adamı eşek yaparlar. Bu dahî gerçi müessirdir, lâkin hakîkati yoktur. Sihir yapılan kişi, ken dişini eşek oldum kıyâsı ile eşekcesine şîve eder. Herhalde sihrin vukû'u vardır. Nitekim Muavvizeteyn ol bâbda inmiştir...

Sîn'in kesriyle, mutlakaa alındığı yer veya alınması latîf ve ince olan şeye denir, ma'rûf câdûluğa ve gözbağcılığa denir. Nitekim zikr ve tafsîl olundu (Kaa-mûs Ter.)

Bütün bunlarda ince bir hîle hud'a ma'nâsı bulunmakla beraber, hakîka-ti yoktur demek, büsbütün yalandan ibarettir demek de değildir. Maddî ve rû-hânî olarak gizli birtakım sebebler kullanmakla hakîkat tahrif edilerek yapılan ve mâhiyetinde mutlakaa bir şeytanet ve hud'a ma'nâsı bulunan ve bu suretle birtakım kimseleri manyetize ederek (yânî mıknatıslar gibi cezb ve teshir ederek) irâdesine râm eyleyen habîs bir san'at diye de ta'rîf olunabilir. Nitekim Ebû'l-Bekaa, el-Külliyât 'ında bunların hepsini şâmil olmak üzere sihrin örfî ma'nâsı-nı şöyle ta'rîf eylemiştir: Kesr ve sükûn ile Sihr, habîs nefislerin birtakım ef'âl ve ahvâle uğraşmasıdır ki, o fiillere bâzı harikulade işler terettüb eyler. Maamâ-fîh muârazası imkânsız olmaz. Ezherî'nin Ferrâ ve sâireden nakline göre, asıl lügatte Sihr, sarftır, yânî çekip çevirmek, birşeyi yönetimden çıkararak tağyîr ve tahvîl eylemektir. Ve hîleler ve san'atler erbabının âletler ve edatlar yardı-mıyle yaptıkları fiillere ve elçabukluğu ile yapılanlara sihr denmesi de birşeyi cihetinden sarf ve tahvîl eylemek ma'nâsı bulunmak i'tibâriyle, lugavî hakikattir. Kelâmî sihr de, kelâmın garabeti ve kalblerde müessir olan letafetidir ki, onları sihr gibi bir hâlden bir hâle tahvîl eyler. "înne mine't-beyânı le-sihren" hadîsinin ma'nâsı da şudur: İnsanı medheder, onda sâdık olur, dinleyenlerin kalblerini ona çevirir; aynı zamanda zemm de eder, onda da sâdık olur, ona da kalblerini çevirir. Ashabımızın mezhebinden sahîh olan, onu öğrenmek mutlak olarak haramdır. Çünkü o mahzurlu şeye vesile edinmektir. Ondan çekinip korunmak en iyisi ve en ihtiyâtlısıdır (s. 375).

[83] Buhârî hadîsi burada böyle kısaltılmış olarak getirdi. Vasiyetler KÎtâbı'nda, "Ye-tîm mallarını zalimlikle yiyenler... " (en-Nisâ: 9) babında, bu isnâdla tamâmım getirmiştir. Hadîste mühlikât, yânî insanî faziletleri öldüren ma'siyetler yedi olmak üzere sayılmıştır. Bunlardan birinci sırada olanı, Allah'a ortak tanımak'-tır. Şirk, lügatte bir kimseyi diğerine ortak kılmaktır. Burada kasdedilen ma'nâ:

Allah'tan başka bir ilâh, bir ma'bûd edinmek ve kabul etmektir. Hadîsteki ikinci sırada da sihir yapmak, yaptırmak ve sihir işleriyle uğraşmak sayılmıştır. Başlığa da bu ikisi konulmuştur.

[84] Başlığı soru ile getirmesi, bu konudaki ihtilâfa işaret etmek içindir. Buhârî başlığı soru ile zikredince, Katâde'den rivayet olunanı getirmesi, sihrin çıkarılmasının cevazını tercîh ettiğine işaret içindir... (Aynî).

[85] Başlığa uygunluğu "Nihayet onu çıkarmak istedi... ve çıkarıldı" sözlerindedir.

Kaadi Iyâz, eş-Şifâj? Hukuki '/-Mustafâ 'da: "Âişe hadîsinin rivayetlerinde sihir Peygamber'in aklına, kalbine, i'tikaadına değil, ancak cesedine ve uzuvlarının zahirine dokunmuş olduğu ve yapacak gibi tahayyül edip de yapamamış olduğu şey de yine rivayetin birisinde açıkça söylenmiş olduğu üzere ehline yaklaşacağını zannedip de yaklaşamamasından ibaret bir tutukluktan başka birşey olmadığı beyân olunarak gelmiştir" diye tavzîh eylemiştir... (Hakk Dîni, VIII, 6357).

[86] Bu başlık tekrar edilmiştir, bunun aynı biraz önce geçtiği için bâzı nüshalarda bu düşürülmüştür.

[87] İki hadîsteki sihrin çıkarılıp çıkarılmaması hakkındaki isbâî ve nefi' arasını cem' etmek için, sihir, hurma kapçığından çıkanlmayarak, kapalı şekilde olduğu gibi kuyudan çıkarılmıştır (Kastallânî).

[88] Hadîsin başlığa uygunluğu sâdece "Beyân sihirdir" lafzmdadır. Çünkü hadîsin lafzı "Şübhesiz beyândan bir ney'i sihirdir" şeklindedir. Bunun bir rivayeti Ni-kâh'ta hutbe bâbı'nda geçmişti..

Îbnu'1-Esîr, en-Nihâye'de der ki: "Arab'ın kelâmında sihir, birşeyi vechinden sarf ve tahvil eylemektir". Kaamûs'tz: "Sîn'in fethiyle Sahr akciğer ve zammı ile Suhr, yüreğe denilir; sîn'in kesriyle isim olarak Sihr, tutumu latîf ve ince olan herhangi şeye ve fiile denir, masdar olarak da hud'a yapmaya ve cadılık ve gözbağcılık etmeye denilir".

Râgıb el-Isfahânî der ki: Sahr, hulkumun ucu ve ciğerdir, Sihr'in de bundan türemiş olduğu yânî ciğere işletmek ma'nâsından alınmış olduğu söylenmiştir ve Sihr birkaç ma'nâya ıtlak olunur... Kelâmî Sihr de, kelâmın garabeti ve kalb-lerde müessir olan letafetidir ki, onları sihir gibi bir hâlden bir hâle tahvil eyler. Bu "İnne mine'l-beyâm le-sıhran " hadîsinin ma'nâsı da (Kaamûs'un beyânı üzre) Allahu a'lem şudur: İnsanı medh eder, onda sâdık olur, dinleyenlerin kalblerini aynı zamanda zemm de eder, onda da sâdık olur, ona da kalblerini çevirir, en-Nihâye'dt lbnu'1-Esîr bu hadîsi şöyle açıklamıştır: Yânî beyânın bâzısı vardır ki, hakk olmasa bile dinleyicilerin kalblerini çevirir. Bir de denilmiştir ki, bunun ma'nâsı: Bâzı beyân vardır ki, onunla sihir yapanın sihirle kazandığı günâh gibi günâh kazanılır. Buna göre hadîs, kötüleme siyâkındadır (Bu ma'nâ İmâm Mâlik'e nisbet olunmuştur). Medh siyakında olması da caizdir. Çünkü onunla kalbler meylettirilir, dargınlıklar hoşnûd edilir, sertler yumuşatılır, indirilir. Sihir de Arab kelâmında birşeyi vechinden çevirmektir. Râgıb da bunun hakkında şöyle der: Sihirden bazen hüsnü tasavvur olunur. Nitekim "İnne mine'l-beyâm le-sıhran" denilmiştir. Bazen de fiilin inceliği tasavvur olunur. Nitekim tabîbler: "Tabiat sâhirdir" derler.

Bunlardan anlaşılıyor ki, sâde güzellik ve letafet ve incelik i'tibâriyle sihir denmesi mecazdır. Aslında sarf ve tağyîr ile sırri bir hud'a ve şeytanet ma'nâsı vardır. Örfî ma'nâsı olan büyücülüğe, câdûluğa ıtlâkı da bu i'tibâr ile ve habaseti haysiyyetiyledir... Arabça'da sihre bir de Tıbb tâbir olunduğu ve sihir yapılana Matbûb denildiği de anlaşılıyor ki, bu bizim lisânımızda da vardır. ' 'Fulâna büyü yapılmış", yâhud "O büyülü imiş" ma'nâsına "Ona ilâç yapılmış", "O ilâçlı imiş" denilmek de yaygındır... (Hakk Dîni, VIII, 6359-6362).

[89] Acve, Medine hurmalarının en iyi nev'idir, siyaha meyillidir. Âsim Molla'nm bildirdiğine göre bu hurma nev'ine, dilimizde balçık hurma ta'bîr olunur. Bu hurmanın zehirden ve sihirden korunma te'mîn etmesi, Rasûiullah'ın bu hurma hakkında duâ etmesinden dolayı teberrük cihetiyledir, yoksa bunun hilkati ve tabîati cihetiyle değildir. Bu korunmuşluğun Medîne hurmasına tahsisi ve sayı sının yedi olması sebebi ve hakikati, Rasülullah'ca bilinen işlerdendir. Bizce hükmü ma'lûm olan işlerden değildir. Nitekim namaz rek'atlerinin sayıları ve zekât nisâblan da böyledir. Bunun bir rivayeti Taam Kitâbı'nda "Acve hurması bâbı"nda geçmişti.

[90] Yûnus'un rivayetinde Ebû Seleme ibn Abdirrahmân: Yemîn olsun Ebû Hureyre bize o hadîsi tahdîs ederdi. Ebû Hureyre bunu unuttu mu, yoksa ikisinden biri nesh mi olundu, bilemiyorum, demiştir. es-Sefaksî de: Belki bu, Ebû Hureyre'nin ridâsını yayıp da sonra yummasından Önce Peygamber'den işitmiş olduğu hadîslerdendir, dedi (Kastallânî).

Ebû Hureyre'nin "Lâadvâ... "hadîsini unutmuş olması, hadîsin sahîhliği-nİ bozmaz. Çünkü bunca sahâbîlerin huzurunda söylenmiş ve naklolunmuştur. Bu sebeble Buhârî gibi Sahîh ve Sünen sahihlerinin kitâblarına geçmiştir. Menfî ile müsbet arası şöyle birleştirilmiştir: Üst taraftaki hadîste hastalığın kendi kendine sebebsiz sirayeti nefyedilmiş ve hastalığın bir sebeble ve Allah'ın takdiriyle sirayet ettiği bildirilmiştir.İkinci hadîste de hasta hayvanların sağlam hayvanlarla karıştırılmaması, zîrâ karışma sebebiyle ve Allah'ın takdiri ile sirayetin meydana geleceği bildirilmiş oluyor ki, buna göre arada hiçbir zıdlık bulunmamakta ve neshe de ihtiyâç kalmamaktadır. Bu hadîsle ilgili güzel bir açıklama Diyanet Dergisi Ağustos-1970, 98-99. sayı, "Hadîsler Arasında Tenakuz Mes'elesi-Muhtelifu'l-Hadîs-", Doç. Dr. Tal'at Koçyiğit, s. 205-209'dan okunabilir.

[91] tbnu'l-Arabî: Buradaki hasr, âdete nisbetledir, hilkate nisbetle değildir, demiştir (Kastallânî).

[92] Buradaki hadîslerin birer rivayeti daha önce geçmiş ve gerekli açıklamalar verilmişti.

[93] Bunu Bezzâr ve diğerleri senediyle rivayet etmişlerdir. Buhârîbunu muallâk olarak Peygamber'in vefatı bâbı'nda şu lafızla sevketmişti: Urve dedi ki: Âişe şöyle dedi: Peygamber (S) içinde vefat ettiği hastalığı sırasında şöyle der idi: "Yâ Âişe! Hayber 'de yediğim zehirli etin elemini dâima hissettim. İşte şimdi o zehirden dolayı büyük damarımın kesilmesi ânıdır" buyurdu (Kastallânî).

[94] Başlığa uygunluğu "Bu koyunun içine zehir koydunuz mu?" sözünden alınır. Bunun birer rivayeti Cizye İle Mağâzî'de geçmişti.

Vâkıdî'nin Zuhrî'den rivayetinde Peygamber, koyuna zehir koyan kadına: "Bu hıyaneti nasıl bir zaruret üzerine yaptın?" diye sormuş. O da: Bu Hayber harbinde babam, amcam, kocam, kardeşim arka arkaya öldürüldüler de onların acısıyle yaptım, demiştir.

Hadîsteki "Babanız kimdir? " sorusundakİ baba, ya Hayberliler'in büyükbabası, yâhud mutlak olarak Yahûdî milletinin büyük-babasi olabilir. Bunun adı soruda ve cevâbda söylenmeyip, kinaye yoluyla ifâde edilmiştir.

[95] Buhârî başlıkta, bâb hadîsinden anlaşılanla yetinerek hükmü mübhem bırakmıştır. O da bunları İçmenin caiz olmadığıdır. Çünkü bunları içmek, kendisini öldürmeğe götürür

[96] Bu hadîs başlıkta mübhem bıraktığı hükmü açıklamaktadır. Bu da hadîsle başlık arasındaki mutabakat cihetidir. Bunun bir rivayetini Müslim, îmân'da getirmiştir (Aynî).

[97] Başlık mutlak olarak zehir içmekten nehy için konulmuştur. Bu hadîste de bunu asıldan men* etmekte olan şey vardır. Binâenaleyh bu iki hadîsin arka arkaya zikredilmelerinde bir vecih, bir sebeb var olmuştur (Aynî).

[98] Kirmanı dedi ki: Eğer sen, bu cevâbdan deve sütleriyle tedavinin cevazı bilindi, diğer ikisinin cevâbından anlaşılan nedir? dersen, ben, etinin haram olması yönünden dişi eşek sütlerinin harâmlığmı ve öd sularının da harâmlığını söylerim. Çünkü süt, etten meydana gelicidir derim. Çünkü hadîsin lafzı, hayvanın bütün cüz'Ierini ânım ve şâmildir. Belki de onun maksadı: Bunlar hakkında bize bir nass yoktur, hükümleri bilinmez, demektir.

İbnu't-Tîn de şöyle dedi: Eşek sütleri hakkında iki vech üzere ihtilâf edildi. Birisi: Etleri hususunda harâmhk ve mekrühluk. İkincisi, etlerinin harâmlığını kabulden sonra insan sütüne kıyâsla eşek sütlerinin halâl olması. Hayvanların öd suları da harâmhk ve mekrühluk şeklinde ihtilâf üzeredir... (Aynî).

[99] Hadîsin başlığa uygunluğu baş tarafmdadır. Bunun bir rivayeti Bed'u'l-Halk'ta "Sizden birinizin su kabına sinek düştüğü zaman..." bâbi'nda geçmişti.

Hattâbî şöyle dedi: Bu, Allah'ın ma'rifet nûruyle kalbini açmadığı ve bal arısına hayret etmeyen kimsenin inkâr edeceği şeylerdendir. O bal ansı ki, Allah onda şifâ ile zehiri beraberce bir yere getirmiştir de, arı yukarısından bal yapar, aşağısından da iğnesiyle zehir yapar. Yılanın da zehiri Öldürücü, eti ise kendisiyle şifâ istenen en büyük tiryaktan, yânî devadandır. Onun zehirinden bir fırkası derddİr, eti ise devadır.

Bize sâdık ve masdûk olan Rasûlullah'm sözü yanında, nazariyelere ve tıbb ehlinin sözlerine hacet yoktur. Tıbb ehli ulaştıkları ilimlerine ancak tecrübe ile ulaşmışlardır. Tecrübe ise bir tehlikedir (veya ödülü olan araştırma, yarış ve koşudur). Allah ise herşeye kaadirdir, tevekkül ve dönüş ancak O'nadir (Aynî).

Bu bâb ve altındaki sinek hadîsi ile ilgili olarak Mısırlı Mahmûd Kemâl ve Muhammed Abdulmü'min Hüseyin'in ilmî araştırma makaalelerini içine alan bir tedkîk yazısının sonuç kısmını Bed'u'1-Halk, 17. bâb, 124. hadîsin haşiyesinde vermiştik: HaksesMecmuası, Mayıs 1966, Sayı: 17, "Allah'ın Rasûlünün Sözlerinde Tıbbî 1'câz", yazan: Sa'deddîn Raslan, Çeviren: Süleyman Ateş, s. 4-6.

[100] İbnu'l-Kayyım, Nevevî Tıbb'Ia diğer tıbbı karşılaştırmasında şunları söyledi: "Peygamberdin tıbbı, diğer tabîblerin tıbbı gibi değildir, Çünkü Peygamber'in tıbbı müt ey akkandır, kat'îdir, ilâhîdir; vahiyden, nübüvvet kandilinden ve kâmil akıldan çıkmıştır. Diğerlerinin tıbbının ekserisi tahmin, zannlar ve tecrübelerdir. Birçok hastaların Nebevî tıbdan fayda görmemeleri inkâr olunmaz. Çünkü bundan ancak tam bir îmân ve İz'an ile bunu kabul eden ve şifâya i'tikaad edip kemâl ile kabul eyleyen kimseler fayda görür. Bu göğüslere şifâ olan Kur'ân gibidir. Kur'ân, bu kabul edişle kabul edilmezse, onun devalarından göğüslerin şifâsı hâsıl olmaz. BiPakis Kur'ân, münafıkların küfürlerini ve kalblerindeki hastalıklarını artırır. Ondan bedenler tıbbı nasıl vâki' olur? Kur'ân canlı kalblere, temiz ruhlara münâsib şifâ olduğu gibi, Nebevî Tıbb da temiz bedenlere şifâdır, insanların Nebevî Tib'dan yüz çevirmeleri, fayda verici şifâ olan Kur'ân'dan şifâ istemekten yüz çevirmeleri gibidir. Binâenaleyh kusur devada değil, lâkin hastalık mahallinin ve hastanın tabîatinin pis olup, ilâcı kabul etmemesinden-dir. Muvaffak kılıcı ancak AIlah'tır"'(Ibnu'I-Kayyım, et-Tıbbu'n-Nebevî, s. 27-28)

[101] İbmı'l-Kayyun'met-Tıbbu'n-Nebevî isimli eserinin, 1377/1957 Ka-ahire baskısının önsözünden özetlendi (s. 2). Yazan: Şeriat Külliyesinde Fıkıh Usûlü Üstadı Abdu'1-Ganî Abdu'l-Hâilik

73- KİTABU'L-EDAHI 2

(Udhiyeler Kitabı) [1]

1- Udhiye Sünneti Babı

îbn Umer de:

'Udhiye, yânı kurbân sünnettir ve ina'rûftur (iyi birşeydir)" demiştir [2].

1-.......Bize Şu'be, Zubeyd el-Eyâmî'den; o da Şa'bî'den tahdîs etti ki, el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber (S- kurbân bayramı hutbesinde):

— "Bu günümüzde ilk yapmaya başlayacağımız iş, namaz kılarız, sonra (evlerimize) döner ve kurbanlarımızı keseriz. Her kim böyle yaparsa sünnetimize uygun iş yapmış olur. Her kim de namazdan önce kurbanı keserse, bu ancak ehline takdim ettiği bir et demek olup, kurban ibadetiyle hiçbir münâsebeti yoktur" buyurdu.

Bunun üzerine namazdan evvel kurbânım kesmiş olarak Ebû Bur-de ayağa kalktı da:

— (Yâ Rasûlallah!) Yanımda henüz yaşına basmamış bir çebiş var, dedi.

Peygamber:

— "Onu (kurban olarak) kes, lâkin senden sonra böylesi hiçbir kimse için yetmez" buyurdu.

Mutarrıf, Âmir eş-Şa'bî'den; o da el-Berâ'dan söyledi ki, Peygamber (S):

— "Her kim namazdan sonra keserse, kurban kesme ibâdeti tamâm olmuş ve müslümânların sünnetine isabet etmiş olur" buyurmuştur [3].

2-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Her

kim namazdan evvel kurbanını keserse, o ancak kendi nefsi için kesmiş olur. Her kim namazdan sonra keserse nüsükü yânı kurban kesme ibâdeti tamâm olmuş ve müslümânların sünnetine isabet etmiş olur" [4].

2- İmâmın, İnsanlar Arasında Kurbanlık Hayvanlar Taksim Etmesi Babı

3-.......Ukbe ibnu Âmir el-Cuhenî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) sahâbîleri arasında birtakım kurbanlık hayvanlar taksim etti. Ben Ukbe'ye de bir yaşına yakın bir dişi çebiş isabet etti. Ben:

— Yâ Rasûlallah! Bana düşen bir yaşına yakın dişi bir keçi çebi-şidir! dedim.

Rasûlullah:

— "Onu sen kurban et!" buyurdu [5].

3- Yolcu Ve Kadın İçin Kurban Babı

4-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Abdurrahmân ibnu'l-Kaasım'dan; o da babası el-Kaasım ibn Muhammed'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Mekke'ye girmeden önce Şerif mevkiinde Âişe hayz olmuş, bundan dolayı ağlarken yanma Peygamber girip:

— "Neyin var? Hayız mı oldun?" diye sormuş. Âişe:

— Evet, demiştir. Peygamber (S):

— "Bu, Allah'ın Âdem kızları üzerine yazdığı birşeydir. Hacıların eda edecekleri mensekleri sen de eda et. Şu kadar ki, hayızh bulunduğun müddetçe Beyt'i tavaf etme" buyurmuştur.

Âişe dedi ki: Nihayet biz Minâ'da olduğumuz zaman bana sığır eti getirildi. Ben:

— Bu nedir? dedim. Getirenler:

— Rasûlullah zevceleri adına sığır kurban etti, dediler [6].

4- Kurban Bayramının Birinci Günü Et Arzu Edilmesi Babı

5-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Kurban bayramının birinci günü Peygamber (S):

— "Her kim namazdan evvel kurbanını kesmişse, bir daha kessin!" buyurdu.

Bunun üzerine bir adam ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah, bu, kendisinde et yemek arzu edilen bir gündür, dedi ve komşularının fakirliğini zikretti ve:

— Benim yanımda henüz yaşına basmamış dişi bir çebiş vardır ki, o iki et davarından daha hayırlıdır, dedi.

Rasûlullah ona bunu kurban etmesine ruhsaÇ verdi.

Enes dedi ki: Ben bu ruhsatın ondan başka insanlara ulaşıp ulaşmadığını bilmiyorum.

Bundan sonra Peygamber (hutbe yerinden kesme yerine) döndü de iki koçun yanına varıp onları kesti. İnsanlar küçük bir sürünün yanına vardılar da onu aralarında dağıttılar -yâhud onu aralarında hisse hisse taksim ettiler [7].

5- Yevmu'l-Adhâ, Nahr Günüdür {Diğer Günler Değil) Diyen Kimse Babı [8]

6-....... Bize Eyyûb es-Sahtıyânî, Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Abdurrahmân ibn Ebî Bekre'den; o da Ebû Bekre ibnu'l-Hâris(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) -Minâ'da yaptığı hutbede-şöyle buyurmuştur [9].

— "Zaman, Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü ilk vaziyetine dönmüştür. Bir yıl (ay ölçüsü ile) oniki aydır. Bunlardan dördü haram aylardır ki, üçü arka arkaya zu'l-ka'de, zu'l-hicce, muharrem'-dir. (Dördüncü) Mudar kabilesinin ayı olan receb'dir. O, cumâdâ'l-âhire ile şa'bân arasındadır". Sonra Peygamber:

— "Bu ay hangi aydır?" diye sordu. Biz:

— Allah ve Rasülü daha iyi bilir! dedik.

Rasûlullah sükût etti. Biz Rasûlullah bu aya eski adından başka bir ad verecek sandık. Sonra:

— "Zu'l-hicce (ayı) değil midir?" buyurdu. Biz:

— Evet zu'1-hicce'dir! dedik. Rasûlullah:

— "Bu içinde bulunduğunuz hangi beldedir?" buyurdu. Biz:

— Allah ve Rasûlü daha iyi bilir! dedik. Rasûlullah sustu. Hattâ biz Rasûlullah Mekke'ye yeni bir isim verecek sandık. Sonra:

— "Bu Belde (yânî Mekke) değil midir?" buyurdu. Biz:

— Evet Belde'dir! dedik. Rasûlullah:

— "Bu hangi gündür?" diye sordu.

— Allah ve Rasûlü en bilendir! dedik.

Yine Rasûlullah sükût etti. Hattâ biz, bu güne eski adından başka bir ad verecek sandık. Rasûlullah:

— "Nahr günü değil midir?" buyurdu. Biz:

— Evet nahr günüdür! dedik.

(Bu mukaddime sorulardan) sonra Rasûlullah şöyle buyurdu:

— "Şu hâlde iyi biliniz ki, kanlarınız ve mallarınız -Muhammed ibn Şîrîn: Ben İbn Ebî Bekre'nin şunu da söylediğim sanıyorum: Ve ırzlarınız, bu ayınızda, bu beldenizde, bu gününüzün haram olduğu gibi haramdır (her türlü saldırıdan korunmuştur). Sizler Rabb'inize kavuşacaksınız da Rabb'iniz sizlere bütün amellerinizden soracaktır. Aklınızı başınıza toplayın da benden sonra birbirinizin

boyunlarına vuracak sapıklar hâline dönmeyin. Dikkat edin! Bu nasihatlerimi burada hazır bulunanlarınız, burada bulunmayan müstakbel nesillere tebliğ etsin! Olabilir ki, kendisine bu tebliğ ulaşan kimselerin bâzısı, burada bulunup da bizzat işiten bâzı kimselerden daha iyi anlayıp bellemiş olur."

Râvî Muhammed ibn Şîrîn bu hadîsi zikrettiği zaman: Peygamber doğru söyledi, der idi. Bundan sonra Peygamber:

— "Dikkat edin! Tebliğ ettim mi? Dikkat edin! Tebliğ ettim mi?" buyurdu [10].

6- Bayram Namazı Kılma Ve Deve Nahr Etme Yerinin Musallada Olduğu Babı [11]

7-.......Bize Ubeydullah el-Umerî tahdîs etti ki, Nâfi': Abdullah ibn Umer, devesini, nahr etme yeri olan Menhar'da gerdanından keserdi, demiştir.

Râvî Ubeydullah: Nâfi', Peygamber'in deve kurbanım nahr ettiği yeri kasdediyor, demiştir [12].

8-.......Bize el-Leys, Kesîr ibn Ferkad'den; o da Nâfi'den tahdîs etti. Nâfi'e de Abdullah ibn Umer (R) haber verip: Rasûlullah (S) musallada kurban davarını boğazlar ve kurban devesini gerdanından keserdi, demiştir [13].

7-Bâb:Peygamber(S)'İn Kurbanlığının Boynuzlu İki Koç Olduğu Hakkında

Bu iki koçun semiz oldukları da zikrolunuyor.

Yahya ibn Saîd dedi ki:

Ben Ebû Umâme ibn Sehl'den işittim: Bizler Medine'de kurbanlığı besleyip

semizletirdik, müslümânlar da kurbanlıklarını besleyip semizletirlerdi, dedi [14].

9-.......Bize Abdulazîz ifanu Suheyb tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn MâIik(R)'ten işittim, o: Peygamber (S) iki koç kurban ederdi, ben de iki koç kurban ediyorum, dedi [15].

10-....... Bize Abdu'l-Vahhâb, Eyyûb'dan; o da Ebû Kılâbe'den; o da Enes'ten: Rasûlullah (S) alacalı, boynuzlu iki koçun yanına döndü de onları kendi eliyle boğazladı, diye tahdîs etti.

Bu hadîsi Eyyûb'dan; o da Ebû Kılâbe'den rivayet etmekte, Abdu'l-Vahhâb'a Vuheyb ibn Hâlid el-Basrî mutâbaat etmiştir. İs-mâîl ibn Uleyye ile Hatim ibnu Verdân da: Eyyûb'dan; o da İbn Sî-rîn'den; o da Enes'ten senediyle söylemişlerdir.

11-.......Bize el-Leys, Yezîd'den; o da Ebû'l-Hayr'dan; o da Ukbe ibn Âmir(R)'den, Peygamber(S)'in ona, sahâbîlerine taksîm etmek üzere birtakım kurbanlıklar sürüsü verdiğini, kendisine onlardan yaşına ulaşmamış bir oğlak kaldığını, bunu Peygamber'e zikrettiğinde Peygamber(S)'in "Sen de onu kurban et!" buyurduğunu tahdîs etti [16].

8- Peygamber(S)'İn Ebû Burde İb\ Niyâr'a: "Sen, çebiş olan o keçi oğlağını kurban yap, fakat bu çebiş senden sonra hiçbir kimse için yetmeyecektir" Buyurması Babı

12-.......Bize Mutarrıf, Âmir eş-Şa'bî'den tahdîs etti ki, el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Benim Ebû Burde denilen dayım, kurbanını bayram namazından evvel kesti. Rasûlullah (S) ona:

— "Senin kestiğin bu davarın (kurban davan değil), yalnız et davarıdır" buyurdu.

Ebû Burde:

— Yâ Rasûlallah, yanımda besili bir dişi çebiş var, dedi. Rasûlullah:

— "Sen o dişi çebişi kurban et, lâkin senden başkası için bu elverişli olmaz" buyurdu.

Sonra devam edip:

— "Her kim bayram namazından evvel keserse, o ancak kendisi için kesmiş olur. Her kim namazdan sonra keserse, kurbanını tamam kesmiş ve müslümânların sünnetine isabet etmiş olur" buyurdu [17].

Bu hadîsi eş-Şa'bî'den rivayet etmekte Ubeyde, Mutarrıf a ve İb-râhîm en-Nahaî'ye mutâbaat etti. Yine bu hadîsi Hureys'ten; o da Şa'-bî'den senediyle rivayet etmekte Vekî', Ubeyde'ye mutâbaat etti. Âsim ibn Süleyman ile Dâvûd ibn Ebî Hind, eş-Şa'bî'den: "Yanımda bir süt oğlağı var" şeklinde söylemişlerdir. Zubeyd ile Firâs da eş-Şa'bî'den: "Yanımda henüz yaşına basmamış bir dişi çebiş var" şeklinde söylemişlerdir. Ebü'l- Ahvas da şöyle dedi: Bize Mansûr: "Dişi bir keçi oğlağı olan çebiş" diye tahdîs etti. İbn Avn da: "Anâkun (= Keçi oğlağı)", "Ceza'un (= Çebiş)", süt oğlağı şeklinde söylemiştir [18].

13-.......Bize Şu'be, Seleme ibn Kuheyl'den; o da Ebû Cuheyfe'den tahdîs etti ki, el-Berâ (R) şöyle demiştir: Ebû Burde ibn Niyâr kurbanını namazdan önce kesti. Peygamber (S) ona:

— "Onun yerine yeniden başka bir kurbân kes!" buyurdu. Ebû Burde:

— Yanımda yaşına basmamış dişi bir çebişten başkası yoktur, dedi.

Şu'be ibnu'l-Haccâc: Ben Ebû Burde'nin:

— O yaşma basmamış dişi çebiş, yaşına basmış olandan daha hayırlıdır, dediğini sanıyorum, demiştir.

Peygamber:

— "Sen dediğin çebişi onun yerine kurban et. Lâkin senden sonra da böylesi hiçbir kimse için yetmeyecektir" buyurdu.

Hatim ibn Verdân, Eyyûb'dan; o da Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Enes'ten; o da Peygamber'den bu hadîsi söyledi ki, bunda "Anâkun cezeatun dedi" şeklindedir [19].

9- Kurbanları Kendi Eliyle Kesen Kimse Babı

14-.......Bize Katâde tahdîs etti ki, Enes (R): Peygamber (S) iki tane alaca koç kurban etti. Ayağını kurbanlarının yan tarafları üzerine basıp Bismillah diyerek tekbîr alırken gördüm. Sonra onları kendi eliyle boğazladı, demiştir [20].

10- Başkasının Kurbanını, İzni İle Kesen Kimse Babı

Minâ'da devesini, çökmüş ve bağlanmış hâlde gerdanından kesmekte îbn Umer'e bir adam yardım etmiştir [21].

Ebû Mûsâ el-Eş'arî de kendi kızlarına, kendi elleriyle kurbanlarını kesmelerini emretmiştir [22].

15-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Mekke yakınındaki Şerif mevkiinde (hayrz olduğum için) ağlarken RasûluIIah (S) benim yanıma girdi de:

— "Senin neyin var? Yoksa hayız mı oldun?" buyurdu. Ben:

— Evet, dedim. RasûluIIah:

— "Bu, Allah'ın Âdem kızları üzerine yazdığı birşeydir. Sen hacıların eda edecekleri mensekleri eda et, şu kadar ki, Bey t'i tavaf etme!" buyurdu.

Bir de RasûluIIah zevceleri adına sığır kurban etti [23].

11- Kurban Kesme Vakti, Bayram Namazından Sonradır Babı

16-.......el-Berâ (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, kurban bayramı hutbesini yapıyordu; şöyle buyurdu:

— "Bu günümüzde bizim ilk yapacağımız şey, namaz kılmaklı-ğımızdır. Ondan sonra (musalladan evlerimize) dönüp kurban kes-memizdir. Her kim böyle yaparsa sünnetimize isabet etmiştir. Her kim kurbanını namazdan evvel keserse, bu ancak ailesine takdim etmekte olduğu bir et demek olup kurban ibâdeti ile hiçbir münâsebeti yoktur."

Ebû Burde:

— Yâ Rasûlallah! Ben davarımı namazı kılmamdan önce kesmiş bulundum. Benim yanımda yaşma girmiş keçiden daha hayırlı bir çebiş vardır? dedi.

RasûluIIah:

— "Dediğin çebişi onun yerine kurban et, lâkin senden sonra böylesi hiçbir kimse için yetmeyecek -yâhud: Tam kurban yerine geçmeyecektir-" buyurdu [24].

12- "Kurbanını Namazdan Evvel Kesen Kişi, Kesmeyi Tekrar Eder" Babı

17-.......Bize İsmâîl ibnu İbrâhîm, Eyyûb'dan; o da Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S):

— "Her kim namazdan evvel kurbanım kesmiş ise yeniden kessin!" buyurmuştur.

Bunun üzerine bir adam:

— Bu, kendisinde et yemek arzu edilen bir gündür, dedi ve komşularının ete olan ihtiyâcım zikretti.

Bunun üzerine Peygamber kendisini ma'zûr görür gibi, O zât da:

— Benim yanımda iki koyundan daha hayırlı bir çebiş vardır, dedi.

Rasûlullah da ona, bu yaşına ulaşmamış dişi keçi oğlağını, yânî çebişi kurban etmesine ruhsat verdi. Ben bu ruhsat başkasına da sirayet etti mi yâhud etmedi mi, bilemiyorum. Bundan sonra Rasûlullah iki tane koça doğru meyi edip gitti, yânî onları boğazladı. Sonra da insanlar küçük bir sürüye doğru dönüp gittiler de (ondan nail oldukları) kurbanları kestiler [25].

18-.......Bize el-Esved ibnu Kays tahdîs etti. Ben Cundeb ibnu Sufyân el-Becelî'den işittim; o: Ben kurban bayramı günü Peygam-ber(S)'in huzurunda bulundum. "Her kim namaz kılmadan evvel kur-ban kestiyse onun yerine bir daha kessin. Her kim de kesmemişse (Allah'ın ismiyle teberrük ederek) kessin!" buyurdu, dedi [26].

19-.......Bize Ebû Avâne, Fırâs'tan; o da Âmir eş-Şa'bî'den tahdîs etti ki, el-Berâ (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir gün namaz kıldırdı da:

— "Her kim bizim kıldığımız namazı kılıyor, yöneldiğimiz kıb-r leye dönüyorsa (yânî her kim İslâm Dîni üzere ise) namazı kılıp ayrılmadıkça kurban kesmesin" buyurdu.

Bunun üzerine Ebû Burde ibnu Niyâr ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Ben kurban kesme işini namazdan önce yaptım, dedi.

Rasûlullah:

— "O senin acele edip de kestiğin bir hayvandır" buyurdu. Ebû Burde:

— Benim yanımda dişi bir çebiş vardır ki, o, iki tane yaşına basmıştan daha hayırlıdır; ben onu kurban edeyim mi? diye sordu. ;Rasûlullah:

— "Evet, onu kes!" buyurdu ve sonra: "Senden sonra da böylesi hiçbir kimse için yetmez" buyurdu.

Âmir eş-Şa'bî: Bu sonra kestiği kurban, kestiklerinin en hayırlısı oldu, demiştir [27].

13- Ayağı, Kesilecek Hayvanın Yanı Üzerine Koymak Babı

20-.......Bize Enes (R) şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) alacalı, boynuzlu iki koç kurban ederdi ve kesme sırasında ayağını onların yanları üzerine koyar ve onları kendi eliyle boğazlardı [28].

14- Kurban Kesme Sırasında Tekbîr Getirme Babı

21-.......Bize Ebû Avâne, Katâde'den tahdîs etti ki, Enes (R):

Peygamber (S) iki tane alacalı ve boynuzlu koç kurban etti, onları Bismillah ve Allâhu Ekber diye tekbîr getirerek ve ayağını boyunları üzerine koyarak kendi eliyle kesti, demiştir [29].

15- Bâb: İnsan Mekke'de Kesilmek İçin Kurbanlık Gönderdiği Zaman Ona (İhrâmlıya Haram Olanlardan) Hiçbirşey Haram Olmaz

22-....... Bize İsmâîl ibn Ebî Hâlid, eş-Şa'bî'den haber verdi ki, Mesrûk, Âişe'ye geldi de:

— Ey Mü'minler'in Anası! Bir adam Ka'be'ye kurbanlıklar gönderiyor ve bulunduğu beldede oturuyor, beraberinde kurbanlıklar gönderdiği kimselere kurbanlık develerine (kurbanlık olduklarının bilinmesi için) gerdanlık takılmasını tavsiye ediyor. İşte bu adam, kendisinde kurbanlıklar gönderdiği bu günden i'tibâren bütün hacılar Mekke'de ihramlarından çıkacakları zamana kadar kendi oturduğu şehirde ihrâmh gibi olmakta devam ediyor! demiştir.

Mesrûk dedi ki: Ben Âişe'nin kendi sesinin işitilmesi için perdenin arkasından ellerini birbirine çarptığını işittim. Bu el çarpmadan sonra Âişe (R):

— Yemîn olsun, ben Rasûlullah'ın kurbanlıklarının gerdanlıklarının iplerini

bükerdim de O, kurbanlıklarını gerdanlıklı olarak Ka'be'ye gönderirdi, fakat ihrâmh erkeklere ailesinden haram olan şeylerden hiçbiri, hacıların dönmesine kadar kendisine haram olmuyordu, dedi [30].

16- Kurbanlıkların Etlerinden (Hiçbir Kayıdlama Olmaksızın) Yenilmesi Ve Azık Edinilmesi Babı

23-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Amr ibn Dînâr dedi ki: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh haber verdi, kendisi Câ-bir ibn Abdillah(R)'den işitmiştir. Câbir:

— Biz Peygamber (S) zamanında kurbanlık hayvanların etlerini Medine'ye kadar getirir, azık edinirdik, demiştir.

Râvî Sufyân ibn Uyeyne birçok kerreler "Kurbanlık develerin etlerini" şeklinde söylemiştir [31].

24-.......Bana Süleyman ibn Bilâl, Yahya ibn Saîd el-Ensârî'den;

o da el-Kaasim ibn Muhammed'den tahdîs etti ki, ona da Abdullah ibn Habbâb, Ebû Saîd el-Hudrî'den şöyle tahdîs ederken işittiğini haber vermiştir: Ebû Saîd bir seferde memleketinden uzakta bulunuyordu. O seferden geldi, önüne et yemeği konuldu. Koyan:

— Bu, kurbanlarımızın etlerindendir, dedi. Ebû Saîd onlara:

— Bunu geri çekin, ben ondan yemem, dedi.

Ebû Saîd dedi ki: Sonra ben kalktım ve evden çıkıp kardeşim Ebû Katâde'ye geldim -Ebû Katâde ibnu'n-Nu'mân, Ebû Saîd'in ana-bir kardeşi idi ve Bedir harbînde hazır bulunmuş bir kimse idi-. Bu kurban eti mes'elesini ona zikrettim. O da bana:

— Şu muhakkak ki, senden sonra (kurban etlerinin üç günden sonra yenmesi yasağını bozan) bir emir meydana geldi, dedi [32].

25-.......Seleme ibnu'KEkva' (R) şöyle demiştir: Peygamber (S- bayram hutbesinde):

— "Sizlerden her kim kurban keserse, bayramın üçüncü gecesinden sonra evinde kurban etinden birşey bulunduğu hâlde sabahlamasın" buyurdu.

Ertesi sene gelince sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! (Kurban etlerini) geçen sene yaptığımız gibi mi dağıtacağız? diye sordular.

Rasûlullah şöyle cevâb verdi:

— "Bu yıl kendiniz yiyiniz, başkalarına yediriniz ve ailenize azık edininiz. Çünkü geçen sene insanlar arasında geçim zorluğu vardı. Bu sebeble ben o sene insanlara yardım etmenizi istedim" [33]

26-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Biz kurban etlerinden bir kısmını tuzlardık da sonra bu tuzlu etleri Medine'de Peygamber'e getirirdik. Peygamber (S):

— "Sizler kurban etlerini üç günden sonra yemeyiniz" buyurdu.

Âişe dedi ki: Bu nehy, tahrfm için değildi (üç günden sonra yemeyi terketmek de vâcib değildi), lâkin Peygamber bu etlerden zenginlerin fakîrleri doyurmasını istemiştir ve Allah, Peygamberi'nin murâdını en bilendir [34].

27-.......Abdullah ibnu'l-Mubârek haber verip şöyle dedi: Bana Yûnus ibn Yezîd el-Eylî haber verdi ki, ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Abdurrahmân ibn Ezher'in himayesinde bulunan Ebû Ubeyd tahdîs etti ki, kendisi bir kurban bayramı günü Umer ibnu'l-Hattâb'ın beraberinde bayram namazında hazır bulunmuştur. Umer bayram namazını hutbeden evvel kıldırıp, sonra insanlara şöyle hitâb etmiştir:

— Ey insanlar! Şübhesiz ki, Rasûlullah (S) sizleri şu iki bayram gününde oruç tutmaktan nehyetti: Bu bayramlardan biri, orucunuzu bıraktığınız bu ramazân bayramı gününüzdür. Diğerine gelince; o da içinde kurbanlarınızın etlerinden

yemekte olduğunuz kurban bayramı günüdür!

Ebû Ubeyd dedi ki: Sonra ben Usmân ibn Affân'ın beraberinde kılınan bir bayram namazında hazır bulundum. Bu bayram bir cu-mua gününde idi. Usmân da bayram namazını hutbeden evvel kıldırdı, sonra hutbe yapıp şöyle dedi:

— Ey insanlar! Şübhesiz bu cumua,kendisinde sizin için iki bayramın bir yerde birleşmiş olduğu bir gündür! (Cumua bayramı ve kurban bayramı.) Böyle olunca yüksek köyler ahâlîsinden olup da (öğleyin kılınacak olan) cumua namazını beklemek isteyen (cumua namazı kı-lınıncaya kadar) beklesin. Yüksek köylerdeki evine dönmek isteyene de ben köyüne dönmesine izin vermişimdir!

Ebû Ubeyd dedi ki: Sonra ben Alî ibn Ebî Tâlib'in maiyyetinde kılınan bir kurban bayramı namazında hazır bulundum. O da bayram namazını hutbeden Önce kıldırdı. Sonra insanlara hutbe yapıp:

— Şübhesiz Allah Elçisi, sizlerin üç günden fazla zaman içinde kurbanlarınızın etlerini yemenizi nehyetmiştir! dedi.

Ma'mer ibn Râşid'den; o da ez-Zuhrî'den; o da Ebû Ubeyd'den bu hadîsin benzerini rivayet etmiştir [35].

28-.......Bize Ya'kûb ibn İbrâhîm ibn Sa'd, İbn Şihâb'ın kardeşinin oğlundan; o da amcası İbnu Şihâb'dan; o da Sâlim'den; o da babası Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi ki, o: Rasûlullah (S) "Kurban/arın etlerinden üç gün içinde yiyiniz" buyurdu, demiştir.

Abdullah ibn Umer, kurban develerinin etlerini yemekten sakınmak için Minâ'dan hareket ederken ekmeği zeytinyağı ile yerdi [36].

---

[1] Edâhî, Udhiye'nin cem'idir. Udhiye, kurban bayramında kuşluk vakti kesilen hayvandır. Kurban bayramına "Yevmu'1-Adhâ" denildiği gibi, kendisinde kesilmesi şeriat yapılan bu vakte izafetle, kesilen hayvana da "Udhiye" denilmiştir. Şeriat örfünde Udhiye, deve, sığır, davar nevi Merinden husûsî bir hayvanı Allah'a yakınlık maksadıyle bayram gününde ve teşrik günlerinde kesmektir.

[2] İbn Umer'in bu sözünü Hammâd ibn Seleme kendi Musannaf'ında sağlam bir senedle rivayet etmiştir. İbn Umer bu sözüyle, kurban kesmenin sünnet olduğunu ve ma'rûf, yânî iyi birşey olduğunu ifâde etmiştir. Ma'rûf, Allah'a itaat ve yakınlıktan, halka da iyilik ve ihsandan ibaret olduğu bilinen birşey demektir.

Udhiye'nin hükmüne gelince, imamların kimi vücûbuna, kimi müekked sünnet olduğuna kaail olmuşlardır. Vücûbuna kaaîl

olanlar, Ebû Hanîfe, Muham-med..., Mâlik, el-Leys, Sufyân es-Sevrî, el-Evzâîve Rabîatu'r-Re'y...dir. Sünnet olduğu görüşüne gidenler İmâm Şafiî ile İmâm Ahmed ibn Hanbel'dir.

[3] Hadîs, sünnetin beyânı hakkında sevkedilmiş olduğundan, ilk fıkradaki "Bizim sünnetimize isabet etmiş olur" ifâdesinden bayram namazının ve kurban kesmenin sünnet olduğuna kaail olmak isteyenler olmuş İse de, buradaki sünnet, ıstılahı ma'nâdaki vucûb mukaabili olan sünnet olmayıp, tarikat ma'nâsı-na olmak kuvvetli ihtimâli vardır. Bu takdirde hadîsin bu fıkrasının ma'nâsı "Bizim gittiğimiz yoldan gitmiş olur" demek olur. Tarikat, yânı yol ise, vucûb ' ile mendûbluktan daha umûmîdir. Bundan dolayı müctehidler, gerek bayram namazının gerek, kurban kesmenin hükmü hakkında ayrı görüşlere gitmişlerdir; kimisi vâcibdir, kimisi sünnettir demişlerdir

[4] Bunun da başlığa uygunluğu, İçinde Udhiye'nin şartlan cümlesinden birinin, udhiyenin bayram namazından sonra kesilmesi hükmü bulunması bakımındandır. Her iki hadîsten de kurbânın namazdan sonra kesilmesi gerektiği sabit oluyor.

Bunların birer rivayeti Iydeyn (îki Bayram) Kitâbı'nda da geçmişti.

[5] el-Ceza', cîm'in ve noktalı zâl'in fethasıyle senî kertesinden evvel, yânî yaşı o kerteden eksik olan hayvana denir. Müennesi Cezaa'dır ve bu hayvana anılan zamanda isimdir... Pes Ceza', senî haddine varmayan hayvana denir. Mısbâh'-m beyânına göre kuzu ve oğlak ikinci seneye girişte ve sığır, at dölleri üçüncüde ve deve beşincide ceza' olur... Oğlak kısmı bir yaşında ceza* olur ve bazen kuvvetli olmakla yaşından önce ceza' olur. Türkçe'de ona "Çebiş" ta'bîr olunur.

Ve kuzu eğer anası babası genç ise yedi ayda ceza' olur ki, ona "Toklu" ta'bîf olunur. Koca dölü ise sekiz yâhud on ayda ceza' olur... (Kaatnûs Ter,).

Bu hadîsi Müslim de Edâhî'de getirmiştir. Yaşını dolduran yâhud bu çağdaki davar bünyesinde kuvvetli bulunan keçi oğlağının kurban edilmesinin caiz olduğu hükmü bu hadîsten alınmıştır.

[6] Âişe bu sırada hacc yolculuğunda bulunduğu için başlıkla İlgisi bu bakımdandır. Şerif, Mekke'ye takrîben on mil uzakta bir yerdir. Âişe'nin ağlaması, hayız, hâlinde iken hem hacc, hem umrenin rükünlerinden olan ifâda tavâfmm müm-kin olmamasmdandır.

Bu hadîsin bir rivayeti Hayz Kitâbı'nda geçmişti.

[7] Bu hadîste ayağa kalkıp kurbanını namazdan önce, komşularının fakirliği ve bu günün et arzu edilen bir gün olması gerekçesiyle kestiğini söyleyen zât, Ebû Bureyde ibn Niyâr'dır. Enes'in "Bu ruhsat başkasına da sirayet etti mi, etmedi mi bilmiyorum" şeklindeki tereddüdünü Buhârî'nin Ukbe ibn Âmir el-Cuhenî'den rivayet ettiği "3" rakamlı hadîsin bir rivayeti gidermektedir. O hadîsten bu ruhsatın Ebû Burde'ye mahsûs kalmadığı anlaşılmıştır. Ukbe (R): Peygamber bana sahâbîlere taksîm etmek üzere bir sürü verdi. Taksimden sonra elimde bir çebiş kaldı. Peygamber'e arzettim: "Onu sen kurban et" buyurdu, demiştir. Bu rivayet, buradaki hadîsin sonundaki küçük sürünün taksîmini de açıklamış oluyor.

[8] Nahr gününün onuncu güne hass olması, Humeyd ibn Abdirrahmân, Muhammed ibn Şîrîn ve Dâvûd ez-Zâhirî'nin kavlidir (Kastallânî).

[9] İlim Kitâbi'ndaki rivayette bu hutbenin Minâ'da, deve üzerinde oturduğu ve devenin dizginini birisi tuttuğu hâlde yapıldığı ziyâdesi vardır.

[10] Başlığa uygunluğu "Bu nahr günü değil midir?" sözündedir.

Buhârî bu nutku Sahîh 'inde buradan başka İlim, Hacc, Bed'u'1-Halk, Tef-sîr (el-Berâe Tefsiri), Fiten Kitâbları'nda bâzı farklarla ve her yerde ayrı ayrı yollardan rivayet etmiştir. Bu sebeble usûl bakımından bu nutkun da Arafat nutku gibi, Peygamber'in kendi dilinden çıktığında kimsenin az veya çok şübhe etmeye ilmen hakkı yoktur.

Rasûlullah'm bu nutkunun başında evvelâ ay, yıl hesabından bahsetmesi, bunun o devirde can, mal, nâmûs masuniyeti bakımından çok ehemmiyetli bu-lunmasındandır. Arablar eski zamanlardan beri haram aylara hürmet edegel-mişler, son yıllarda ise haksızlık ve çapulculuk için bâzı takvim bozmaları ve değiştirmeleri yapılagelmişti. İşte Rasûlullah o yıl bu takvim bozukluklarının son bulup yılların, ayların ve günlerin yerleri Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı gündeki yerlerine geldiğini bildirmiştir.

Bir gün evvelki Arafat hutbesinde Arablar'ın dînî, medenî, iktisadî bütün bozuk âdetlerini Arafat meydanında yıkmış ve çiğnemiş

bulunduğundan, saha-' bîler, Rasûlullah'm ay, gün ve Mekke'nin adlarını değiştirecek sanmalarında ma'zûr idiler. Rasûlullah bu hutbesinden sonra kurban kesim yerine gidip, kurban edilmek üzere hazırlanan yüz deveden altmışüçünü kendisi kesti, gerisini, yânî otuzyedi deveyi de Alî'ye kestirdi (Müslim, Câbir hadîsi).

[11] Bu başlıktan maksad, imâmın kesmedeki sünnetini beyândır ki, o da kendisinden önce kimsenin kesmemesi, onun kesmesinden sonra yakîn ile kesmeleri ve kesme sıfatını öğrenmeleri için imâmın musallada kesmesidir - Çünkü bu, beyâna muhtâc olunan şeylerdendir- ve namazdan sonra kesmeye çabuk davranmalarıdır... (Aynî).

[12] Peygamber'in musallada deve nahr ettiği yerin bilinmiş olması ile başlığın iki cüz'ü de bilinmiş oluyor.

[13] Bu ibâdette imâmın cemâatten önce kesmesinin müstehâb olduğu anlaşılır. Cemâatin imâmdan evvel kurban kesmesinin mekruh olmasındaki hikmet, kesme meşguliyeti namaza mâni' olmamak içindir. Namaz kılınıp bazılarınca hutbe de okunduktan sonra, artık nahr vakti girmiş olur. Ondan sonra da imâm kurban kesmese de kimler kesecek ise kesmek gerekir. Nüsiikü edâ için yalnız bir davar kesmek kâfidir. Lâkin efdali Peygamber'e ittibâ ederek iki koç kurban etmektir...

Musalla, yânî namazgah, Medine'de Mescid'in kapısına bin arşın uzakta ma'rûf bir yerin ismidir ki, bayramlarda namaz Mescid'de kıhnmayıp orada kılınırdı...

[14] Bunu Ebû Nuyam e/-Mustahrae'mda, Ahmed ibn Hanbel yolundan senedli olarak rivayet etmiştir.

[15] Bunda kurban yapmakta koçun üstünlüğü hükmü vardır.

[16] Atûd: Henüz yaşma ulaşmamış ve güdülmeyen keçi oğlağına denir. Bunun bir rivayeti yukarıda geçtiği gibi, bundan sonraki bâbda daha tafsîlli olarak gelmektedir.

[17] Buhârî bu el-Berâ hadîsini Sahîh 'inin birçok yerlerinde ve İki Bayram Kitabı'-nda ayrı yollar ve bâzı lafız farklılıklarıyle getirmiştir. Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Ebû Burde ibn Niyâr, o çebişi sonra kurban etmiş. Râvî eş-Şa'bî'nİn bir rivayeti sonunda da "Haye hayru nesîketihî = Bu sonra kestiği kurban, kestiklerinin en hayırlısı oldu" ziyâdesi vardır. Bundan anlaşıldı ki, bu çebiş kurban etmiş olmak, Ebû Burde'nin hususiyetlerinden olmuş oldu...

[18] Buradaki mutâbaatları bizzat Buhârî ve diğer muhaddisler senedli olarak rivayet etmişlerdir. Burada geçen ta'bîrler hakkında daha önce geçen 5. haşiyede Kaamûs Tercemesi'nden bilgiler verilmişti.

[19] Burada ve daha önce de geçen bu "Anâkun cezeatun" ta'bîri aynı ma'nâda olup atfu tefsirdir.

[20] Müslim'in Âişe'den rivayetinde gözlerinin etrafı, paçaları ve göğsü kara ak bir koçu getirip yatırdıktan sonra "... Bismillah, Allâhumme takabbel min Muham-medin ve âli Muhammedin ve min ümmeti Muhammedin" demiş ve kurbanını kesmiştir. Tesmiye ederken Besmele'deki "Rahmânu'r-Rahîm" sıfatlarını da zikretmek o makaama münâsib düşmez. Tesmiye vâcib ve kesme esnasında tekbîr almak ve hayvanı sol yanma yatırıp boynunun sağ yanına basmak müste-hâbdır..

[21] Bu ta'lîki Abdurrazzâk senedli olarak rivayet etmiştir.

[22] Ebû Musa'nın bu fiilini de el-Hâkim, el-Müstedrek'te Müseyyeb ibn Râfi' yolundan "Ebû Mûsâ kızlarına kurbanlarınızı kendi ellerinizle kesiniz diye emrederdi" lafzıyle rivayet etmiştir. Senedi de sahîhtir. Bunda kadınların kesmeyi güzel yapar oldukları takdîrde kendi kurbanlarını kesmelerinin caiz olacağı hükmü vardır (Aynî).

[23] Başlığa uygunluğu "RasûluIIah kadınları adına sığır kurban etti" sözünden alınabilir. Çünkü Peygamber, kadınları adına, onların izniyle kesmiştir, dediler.

Bu hadîsin bir rivayeti, yalçında "Yolcu ve kadın için kurban bâbı"nda geçmişti.

[24] Başlığa uygunluğu "tik yapmaya başlayacağımız şey, namaz kılmamızdır, sonra dönüp kurban kesmemizdir" sözlerinden

alınır. Bu hadîsten de kurbanın namazdan sonra kesilmesi sünnet olduğu ve bundan evvel kesenin tekrar kesmesi gerekeceği anlaşılıyor.

[25] Hadîs birçok yerde geçti. Biz bunu "Et arzu olunması babı' 'nda da zikretmiştik.

[26] Başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti îki Bayram Kitâbı'nda, "İmâmın ve insanların bayram hutbesi esnasında kelâm etmeleri bâbı"nda geçmişti. Bir rivayeti de yakında Zebîhalar'da, "Peygamber'in: "Allah'ın ismi ile kessin " kavli babı' 'nda geçti. Kurban kesmenin vâcibliğine kaail olan bu hadîsle hüccet getirmiştir.

[27] Başlığa uygunluğu "Namazı kılıp ayrılmadıkça kurban kesmesin " sözünden alınır. Bir de "Bu senin acele edip kestiğin birşeydir" sözünden de alınır. Çünkü bunun ma'nâsi, bu kurban yerine geçmez, onun için tekrar kesilmesinden başka kurtuluş yoktur, demektir.

[28] Bunun bir rivayeti yakında geçmişti. Hayvanı sol tarafı üstüne yatırdıktan sonra daha iyi tesbît etmek, hayvanın debelenmemesi ve kesmeye muktedir olması için kesenin kendi ayağını hayvanın sağ boynu üzerine koyması müstehâb olur. Çünkü bu bıçağı tutmakta ve hayvanın başını sol el ile tutmakta daha kolaylaştırıcı olur (Kastallânî).

[29] Hadîsin başlığa uygunluğu "Tekbîr getirerek..." sözündedir. Bunun bir rivayeti yakında geçmişti.

[30] Başlığa uygunluğu "Rasûlullah'a haram olmuyordu" sözündedir. Bunun bir rivayeti Hacc Kitâbı'nda, "Kurbanlıklara gerdanlık takılması bâbf'nda geçmişti. Mesrûk'un "Bir adam" diye söylediği kimse dahî Ziyâd ibn Ebîh'tir (Kastallânî).

[31] Bunun bir rivayeti Cihâd'da geçmişti. Başlığa delâleti açıktır. Bu hadîs, kurban etinin üç kısma ayrılıp, bir parçası sahibine, bir parçası zengin ve fakîrlere hediye, birisi de ev azığı olarak alıkonulmasına delâlet etmiştir.

[32] Bu hadîsin râvîleri Medîneli'dir, bunda üç tabiî; Yahya, el-Kaasım ve onun şeyhi; iki de sahâbî vardır: Ebû Saîd, Katâde ibn Nu'mân (R).

[33] Bu hadîsin ilk kısmında kurban etinden sahibinin üç günden fazla yemesi ve kavurup azık edinmesi yasak edilmiştir. İkinci kısmında ise bu nehyin bir sebebe, halkın o yıl geçim hususunda zorluk çekmesi gerekçesine dayandığı beyân edilmiş ve o zaruretin gitmesi üzerine artık kendilerinin yemeleri, muhtaçlara dağıtıp yedirmeleri ve bir kısmını da kavurup azık edinmeleri emredilmiştir. Bu suretle üç günden sonraları da yemelerine cevaz verilmiştir.

Alimlerin ve fakîhlerin cumhuruna göre kurban etinin üç günden fazla zamanda yenilmesi ve bir kısmının azık edinilmesi mubahtır. Bu cumhur içinde Dört Mezheb İmâmı ile bunların talebeleri de dâhildir. Bu hususta bu Seleme hadîsinin ikinci kısmiyle ve başka hadîslerle istidlal etmişlerdir... (Aynî).

[34] Başlığa uygunluğu "Bu nehy azimet değildi (yânî kesin ve devamlı değildi)" sözünden alınır.

[35] Beyhakî, Şafiî'den şunu nakletmiştir: Kurbanların etlerini üç günden fazla zamanda yemekten nehy, aslında tenzih içindi. Bu, Yüce Allah'ın: "İşte bunlardan yiyin, yoksulu, fakiri doyurun" (el-Hacc:28) {"Biz kurbanlık develeri de sizin için Allah'ın şeâirinden kıldık. Onlarda sizin için hayır vardır. O hâlde onlar ayakta dururlarken üzerlerine Allah 'in ismini anın. Yanları üstü düştükleri vakit de ondan hem kendiniz yiyin, hem ihtiyâcını gizleyen ve gizlemeyip dilenen fakirlereyedirin" -Âyet:36-) kavlindeki emir gibidir. Sahîh olan Âişe'nin dediği gibi, o nehy, kesin ve devamlı değildi... (Kastallânî).

[36] Bu da İbn Umer'in şahsî olarak o eski emre tutunması olabilir.

Müslim de Bureyde'den şunu rivayet etmiştir: Rasûlullah buyurdu kî; "Ben sizleri kabirleri ziyaret etmekten nehyetmişüm; artık kabirleri ziyaret edebilirsiniz. Ben sizleri kurbanların etlerim üç günden fazla tutmanızdan da nehyetmişüm. Artık bundan sonra size nasıl uygun görülürse öylece tutabilirsiniz... " Bu, kendisinde nâsih ile mensûhun beraberce tasrîh edildiği hadîslerdendir. Müslim, Kitâbu'I-Edâhî'den ayrı bir bâbda bu konudaki hadîsleri pek güzel bir sıra ile tesbît etmiştir: Müslim Ter., VI, 184-191 "1969-1976.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

28-EBVABU'L-UMRE

(Umre Bâbları) [1]

1- Umre'nin Vucübu ve Fazileti Babı [2]

Ve îbn Umer (R): Her bir kimse üzerinde muhakkak bir hacc ve bir umre borcu vardır, demiştir [3]. İbn Abbâs (R) da: Şübhesiz ki umre, Allah'ın Kitâbi'nda hacc ile beraber zikredilmiştir: "Haca da, umreyi de Allah için tam yapın..." (ei-Bakara: i96) buyuruldu, demiştir [4].

1-....... Ebû Salih Zekvân es-Semmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Umre, diğer umreye kadar ikisi arasındaki zaman içinde işlenilen (küçük) günâhlara keffâreîtir. Mebrûr (yâni kabul edilmiş) hacc ise: onun karşılığı (bâzı günâhların afvedilmesi değil;) ancak cennettir" buyurmuştur [5].

2- Hacc Yapmadan Evvel Umre Yapan Kimse Babı

2-.......Bize İbnu Cureyc haber verdi ki, İkrime ibnu Hâlid, İbn Umer'e haccdan evvel yapılan umreyi sormuş, İbn Umer (R): Be's yoktur (haccdan evvel umre yapılabilir), diye cevâb vermiştir.

İkrime ibn Hâlid dedi ki: İbnu Umer: Peygamber (S), hacc yapmadan evvel umre yaptı, dedi.

Ve İbrâhîm ibn Sa'd söyledi ki, Muhammed ibn İshâk şöyle demiştir: Bana İkrime ibnu Hâlid tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Umer'e bunu sordum, deyip yukarıki hadîsin benzerini haber vermiştir [6].

3-.......Bize İbn Cureyc haber verdi: İkrime ibnu Hâlid: Ben İbn Umer'e, bu haccdan evvel umre yapma mes'elesini sordum, deyip yukarıki hadîsin benzerini söylemiştir.[7]

3- Bab: Peygamber (S) Kaç Kerre Umre Yaptı?

4-....... Müfessir Mucâhid ibn Cebr şöyle demiştir: Ben, Urve ibnu'z-Zubeyr ile beraber Medine Mescidi'ne girdim. Abdullah ibn Umer'i Âişe'nin hücresine dayanıp oturmuş hâlde bulduk. Bâzı insanlar da Mescid'de kuşluk namazı kılıyorlardı. Biz, İbn Umer'e bunların kuşluk vaktinde mescidde toplanıp kıldıkları namazlarını (yânî bunun hükmünü) sorduk.

İbn Umer:

— (Kuşluk namazı için bu sıfatta mescidde toplanmaları) bid' attır, diye cevâb verdi.

Sonra Urve, İbn Umer'e:

— Rasûlullah (S) kaç kerre umre yaptı? diye sordu. İbn Umer:

— Birisi receb ayında olmak üzere dört umre yaptı, dedi.

Biz, İbn Umer'in bu son cevâbındaki hatâyı kendisine redd etmeyi istemedik. Bü sırada biz, mü'minlerin anası Âişe'nin, kendi odası içinde dişlerini fırçalamasından çıkan hışırtıyı işittik. (İzin alarak yanına girdiğimizde) Urve, teyzesi sıfatıyle Âişe'ye:

— Yâ anne! Ey Mü'minlerin Annesi! Ebû Abdirrahmân Abdullah ibn Umer'in söylemekte olduğu sözü işitmiyor musun? dedi.

Âişe:

— Ne söylüyor? dedi. Urve ibn Zubeyr:

— İbn IJmer; Rasûlullah, biri recebde olmak üzere, dört umre yaptı diyor, dedi. Âişe:

— Allah, Ebû Abdirrahmân'a rahmet etsin! Rasûluüah'ın yaptığı umrelerin hepsine kendisi muhakkak şâhid olmuştur. Hâlbuki Rasûlullah receb ayında kat'iyyen umre yapmamıştır, dedi [8].

5-.......Urvetu'bnu'z-Zubeyr şöyle demiştir: Ben (teyzem) Âişe'ye: (İbn Umer'in: Peygamber, biri recebde olmak üzere, dört umre yaptı sözünü) sordum. Âişe:

— Rasûlullah (S) receb ayında umre yapmadı, dedi [9].

6-.......Katâdeibn Diâme şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik'e:

— Peygamber (S) kaç kerre umre yaptı? diye sordum.

— Dört umre yaptı: Müşriklerin, kendisini Mekke'ye girmekten men' ettikleri altıncı hicret yılının zu'1-ka'de ayında ki Hudeybiye Umresi; Rasûlullah'm Mekkeliler'le sulh anlaşması yapmış oldu£ yılın gelen senesi zu'1-ka'desinde yaptığı (kaza) umresi; zannedersem Hu-neyn ganimetini taksim ettiği zaman olan (hicretin sekizinci senesindeki) Cı'râne umresidir, dedi.

Katâde dedi ki: Ben Enes'e: ?(RH. — Rasûlullah kaç hacc yaptı? diye de sordum.

Enes: %1:

— Bîr hacc yaptı, diye cevâb verdi [10].

7-.......Katâde şöyle demiştir: Ben Enes'e (Peygamber kaç umre yaptı diye) sordum. Enes:

— Peygamber, Mekkeliler kendisini geri çevirdiği yerde Hudey-biye umresi; Hudeybiye'den sonra gelen senedeki kaza umresi; sekizinci sene zu'1-ka'desinde (Cı'râne'de) bir umre ve haccı ite beraber bir umre yaptı, dedi [11].

8-.......BizeHemmâm, yukarıda geçen isnâdlatahdîsetti. Bunda Enes: Rasûlullah (S) dört defa umre yaptı; bunlardan yalnız haccı İle beraber yaptığı umresi müstesna, diğerleri hep zu'1-ka'de ayındadır: Hudeybiye'den dönüşteki umresi; ertesi yıldaki umresi; Huneyn ganimetlerini dağıttığı yer olan Cı'râne'den yaptığı umresi ve haccı ile beraber yaptığı bir umre, demiştir [12].

9-.......Bize İbrâhîm ibn Yûsuf, babası Yûsuf ibn İshâk'tan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Mesrûk'a, Atâ'ya ve Mucâhid'e: . — Rasûlullah kaç defa umre yaptı? diye sordum. Onlar:

— Rasûlullah (S) hacc yapmadan önce zu'1-ka'de ayı içinde umre yaptı, dediler. ı Ve dedi ki: Ben el-Berâ ibnu Âzib(R)'den işittim. O: Rasûlullah (S) hacc etmezden evvel zu'1-ka'de ayı içinde iki kerre umre yaptı, diyordu [13].

4- Ramazan Ayında (Yapılacak) Umre Babı

10-.......Atâ şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs'tan işittim. O bize haber verip şöyle diyordu:

Rasûlullah (S) Ensâr'dan bir kadına - İbn Abbâs bu kadının ismini söyledi amma ben şimdi onun ismini unuttum

— "Seni bizimle beraber hacc yapmandan alıkoyan mania nedir?" diye sordu.

Kadın:

— Bizim bir su taşıyan devemiz vardı. Bu su devesine Ebû Fu-lân ile oğlu binip hacca gittiler -Kadın, kendi kocası ile kendi oğlunu kasdetmiştir-. Evde bir su çekme devesi bıraktı. Biz de onunla bahçemizi suluyoruz, dedi.

— "Ramazân ayı olduğu zaman sen, o ay içinde bir umre yap. Çünkü ramazân içinde (yapılacak) bir umre (sevâbca) bir hacc (gi-bi)dır yâhud -Rasûîullah'ın söylediğinden olarak- ona yakındır" buyurdu [14].

5- Muhassab Gecesinde ve Ondan Başka Gecelerde Umre Yapmak Babı

11-....... Bize Hişâm, babası Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah'ın beraberinde zu'1-ka'deyi tamamlayıcılar, zu'1-hicce hilâlini karşılayıcılar olarak, yânı zu'1-hicceye doğru Medine'den yola çıktık [15]. Nihayet Rasûlullah (S) bizlere: "Sizlerden-her kim hacc niyetiyle ihrama girip telbiye etmek isterse, öylece ihrama girsin ve telbiye etsin. Umre niyetiyle ihrama girip telbiye etmek isteyen de, umre niyetiyle ihrama girip telbiye etsin. Ben de eğer kurbanlık sevketmemiş bulunaydım, muhakkak umre ile ihrama girer, telbiye ederdim" buyurdu.

Âişe dedi ki: Bizden kimimiz umre niyetiyle ihrama girip telbiye etti. Kimimiz de hacc niyetiyle ihrama girip telbiye etti. Ben de umre niyetiyle ihrama girip telbiye edenlerden idim. Ben hayızh olduğum hâlde arefe günü bana yaklaştı. Ben hâlimi Peygamber'e şikâyet ettim. Peygamber (S): "Umrenden vazgeç! Yıkanmak üzere başının saçlarını çöz, taran ve hacc niyetiyle ihram ve telbiye et!" buyurdu. (Hacc fiillerini bitirip de) Muhassab gecesi olduğu zaman beraberimde kardeşim Abdurrahmân'ı Ten'îm mevkiine yolladı. Ben de (evvelce başlamış olduğum o) umremin yerine, oradan bir umre niyetiyle ihrama girip telbiye ettim [16].

6- Tenim Mevkiinden Umre Yapmak Babı

12-.......Bize Sufyân ibnu Uyeyne, Amr ibn Dinar'dan tahdîs etti. O Amr ibn Evs'ten işitmiştir ki, Ebû Bekr'in oğlu Abdurrah-mân ona; Peygamber(S)'in kendisine, kızkardeşi Âişe'yi bineğinin ar-> kasına bindirmesini ve ona Ten'îm'den umre yaptırmasını emretmiş olduğunu haber vermiştir.

Sufyân bir kerre: Ben Amr ibn Dinar'dan işittim; ben bunu Amr ibn Dinar'dan kaç kerreler işittim, demiştir [17]

13-.......Atâ şöyle demiştir: BanaCâbir ibnu Abdillah (R) şöyle tahdîs etti:

Peygamber (S) ve sahâbîleri hacc niyetiyle ihrama girip telbiye ettiler. İhrama girdiklerinde Peygamber ile Talha'dan başka kimsenin beraberinde kurbân yoktu. Bir de Yemen'den gelmiş olan Alî'nin beraberinde kurbanlık hayvan vardı. Alî: Ben Rasûlullah'ın ihrama girdiği gibi ihrama girip telbiye ettim, demişti. (Mekke'ye geldiğimizde) Rasûlullah, sahâbîlerine: (İhrama girerken niyet ettikleri) haccı umreye çevirmelerine, Ka'be'yi tavaf etmelerine, sonra saçlarını kısaltmalarına ve ihramdan çıkmalarına izin verdi. Yalnız beraberinde kurbân bulunanların ihramdan çıkmamalarını emretti. (Haccı umreye çevirmeye me'mûr olan sahâbîler bu hâle taaccüb ederek:)

— Biz, cinsiyet âletlerimiz menî damlatır hâlde Minâ'ya gideceğiz (de Rasûlullah ihrâmlı kalacak)! dediler.

Sahâbîlecin bu sözü Peygamber'e ulaşınca:

— "Hacc aylarında umrenin cevazını şimdi bildiğim gibi ihrama girerken de bilmiş olaydım, kurbanlık sevk etmezdim. Ve yanımda kurbânım olmasaydı, şimdi ben de sizin gibi ihramdan çıkardım " buyurdu.

Âişe de hayz oldu. Âişe bu hâlinde hacc menseklerinin hepsini yerine getirdi, yalnız Beyt'i tavaf etmedi. Râvî dedi ki: Temizlenince Beyt'i tavaf etti. Akabinde:

— Yâ Rasûlallah! Sizler bir umre ve bir hacc ile gideceksiniz de, ben bir hacc ile mi gideceğim? dedi.

Rasûlullah, Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân'a: Âişe'nin beraberinde Ten'îm'e kadar çıkmasını emretti. Böylece Âişe haccdan sonra zu'1-hicce ayının içinde bir umre yaptı [18].

Ve Suraka ibn Mâlik ibn Cu'şum, Peygamber (S) Akabe'de Akabe Cemresi'ne taş atarken Peygamber'e kavuştu da:

— Yâ Rasûlallah! Hacc aylarında umre yapmak işi husûsî olarak sizlere mi mahsûstur? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Hayır (yalnız bize hass değildir); fakat kıyamete kadar daimîdir" buyurdu [19].

7- Haccı Tamamladıktan Sonra Kurbansız Olarak Umre Yapmak Babı

14-....... Âişe (R) haber verip şöyle dedi: Bizler Rasûlullah'ın beraberinde zu'1-hicce hilâline doğru Medine'den yola çıktık. Rasûlullah (mîkaatta): "Her kim umre niyetiyle ihrama girmek isterse öylece ihrama girip telbiye etsin. Ve hacc niyetiyle ihrama girip telbiye etmek isteyen de hacc niyetiyle ihrama girip telbiye etsin. Ben de eğer kurbanlık sevk etmemiş bulunaydım, muhakkak umre niyetiyle ihrama girip telbiye ederdim" buyurdu. Bunun üzerine sahâbîlerden kimi umre niyetiyle ihrama girip telbiye etti, kimi de hacc niyetiyle ihrama girip telbiye etti. Ben de umre niyetiyle ihrama girip telbiye edenlerden idim. Ben Mekke'ye girmeden önce (Şerif mevkiinde) ha-yızlandım. Ben hayızh iken arefe günü gelip çattı. Ben hâlimi Rasü-lullah'a şikâyet edip söyledim. Rasûlullah: "Umreni bırak, başının saç örgülerini çöz, taran ve hacc niyetiyle telbiye et!" buyurdu. Ben de öyle yaptım. Nihayet (haccı bitirdikten sonra) Muhassab'da kaldığımız gece olunca Rasûlullah, erkek kardeşim Abdurrahmân'ı, beraberimde Ten'îm'e yolladı. Abdurrahmân, Âişe'yi bineğinin arka tarafına bindirip götürdü. Âişe oradan evvelce başladığı umresinin yerine, yeni bir umre niyetiyle ihrama girip telbiye etti. Böylece Allah, Âişe'nin haccını ve umresini yerine getirdi. Ve bu umreden dolayı keffâret olarak ne kurbân, ne sadaka, ne de oruç tutmak lâzım geldi [20].

8- Umrenim Ecri Yüklenilen Yorgunluk Mikdarına Göredir Babı

15-.......el-Kaasımileel-Esved; ikisi şöyle demişlerdir: Âişe(R):

— Yâ Rasûlallah! İnsanlar hacc ve umre ibâdetlerinin ikisini de yapmış olarak dönüyorlar; ben ise bir hacc ibadetiyle dönüyorum, dedi.

Peygamber tarafından kendisine:

— "Bekle, temizlendiğin zaman, Ten'îm'e kadar çık, oradan umre niyetiyle ihrama girip telbiye et! (Umreni tamamladıktan sonra) fulân yere bizim yanımıza gel! Lâkin yapacağın umre, senin yükleneceğin harcama mikdârına göre

veyâhud uğrayacağın yorgunluk nev'-ine, derecesine göredir" buyurdu [21].

9- Umre Yapan Kimse, Umre Tavafını Yaptıktan Sonra Mekke'den Çıktığı Takdirde, Umre Tavafı Ona Veda Tavafı Yerine Kafi Gelir Mi? Babı

16-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Bizler, hacc ayları içinde ve hacc haramları içinde (yânî hacc hâlleri, hacc yerleri, hacc zamanları içinde) hacc niyetiyle ihrama girip telbiye ediciler olarak (Medine'den yola) çıktık. Nihayet (Mekke'nin hududu olan) Şerif mevkiinde konakladık. Peygamber (S) sahâbîlerine:

— "Her kimin yanında kurbânı yoksa ve haccını umreye çevirmek isterse, o böyle yapsın. Beraberinde kurbânı olan kimseye gelince, o haccını umreye çevirmesin!" buyurdu.

Peygamberin yanında ve sahâbîlerinden mâlî kuvvet sahibi olan bir takım kimselerin yanlarında kurbanlıkları vardı. Bunlar için umre (yapmak mümkin) olmadı. Şerifte ben hayızlandım. Peygamber yanıma girdi. Ben (hacc menseklerini yerine getiremiyeceğim diye) ağlıyordum [22]. Peygamber:

— "Seni ağlatan nedir?" diye sordu. Ben de:

— Seni, sahâbîlerine söylemiş olduğun sözlerini söylerken işittim. Ben ise umreden (tavaf ve sa'y etmekten) men' olundum, dedim.

Peygamber:

— "Hâlin nedir?" diye sordu. I Ben:

— Namaz kılamıyorum, dedim. Peygamber:

— "Bu hâl sana zarar vermez. Sen de Âdem kızlarından bir kadınsın. Onların üzerine yazılmış olan şey, senin üzerine de yazılmıştır. Sen hacc niyetinde sabit ol. Umulur ki, Allah seni umre ile de rızıklandıracaktır" buyurdu.

Âişe dedi ki: Artık ben Peygamber'in emrettiği gibi hacc niyetim içinde bulundum. Nihayet hacc fiillerini bitirip de Minâ'dan dağıldığımız ve akabinde, Muhassab'da konakladığımız zaman, Rasûlullah kardeşim Abdurrahmân'ı çağırdı

ve:

— "Kızkardeşin Âişe'yi Harem 'den çıkar da umre niyetiyle ihrama girip telbiye etsin. Sonra umre tavafınızı bitirdiğinizde ben sizleri işte burada bekliyorum!" dedi.

Biz umremizi bitirince gecenin ortasında oraya geldik. Rasûlullah:

— "Umrenizi yapıp bitirdiniz mi?" diye sordu. Ben:

— Evet (yapıp bitirdik), dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah, sahâbîleri için de hareket emrini nida ettirdi. İnsanlar ve sabah namazından evvel Beyt'i veda tavafı edenler de hep hareket ettiler [23]. Sonra Rasûlullah kendisi de Medine'ye yönelerek yola çıktı.

10- Bab: İnsan Haccda Yapacağı Şeyleri Umre'de de Yapar [24]

17-.......Bize Atâtahdîs edip şöyle dedi: Bana Ya'lâibnUmeyye'nin oğlu Safvân, babasından tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Peygamber Cı'râne'de iken yanına bir kimse geldi. Gelen kimsenin üzerinde hem bir cübbe vardı, hern de kendisinde halûk denilen güzel koku eseri -yâhud da sarı boya demiştir- bulunuyordu. Bu zât Pey-gamber'e:

— Umremde bana nasıl yapmamı emredersin? dedi.

Tam bu sırada Allah Peygamber'e vahiy indirdi de Peygamber (S) hemen bir bezle örtüldü. Ve ben de, üzerine vahiy indirilirken Pey-gamber'i görmüş olmamı çok arzu etmiştim. Umer hemen bana:

— Gel! Üzerine Allah vahiy indirmiş olduğu hâlde Peygamber'e bakman seni sevindirir mi? dedi.

Ben:

— Evet, dedim.

Umer örtünün bir tarafım kaldırdı. Ben (başımı örtünün içine sokup) Peygamber'e baktım. Peygamber'in bir nevi' horuldaması vardı. Râvî dedi ki: Zannediyorum, erkek deve yavrusunun horuldaması gibi, dedi. Peygamber'den bu hâl açılınca:

— "Umreden soran kimse nerede?" buyurdu. (Yanına birisi getirildi, ona:)

— "Kendinden bu cübbeyi çıkar, elbisen ve bedenindeki bu kokunun izini yıka. Sarı boyayı dapampâk temizle (Bir zabta göre: Sarı boyadan sakın)! Haccında yapacağın fiillerin benzerini umren içinde de1 yap!" buyurdu [25].

18-.......Urve şöyle demiştir: Ben Peygamber'in zevcesi ve teyzem Âişe'ye şunu söyledim. Ben bunu söylediğim zaman yaşı küçük bir genç hâlinde idim:

— Mübarek ve müteâlî olan Allah'ın şu kavli hakkında re'yin nedir?: "Şübheyok ki Safa ile Merve Allah 'in alâmetlerindendir. İşte kim o Beyt 'i hacc veya umre ile ziyaret ederse, bunları güzelce tavaf etmesinde üzerine bir be's yoktur. Kim gönlünden koparak bir hayr işlerse (mükâfatını görür). Çünkü Allah tâatlerin ecrini veren ve hakkıyle bilendir" (ei-Bakara: ıs8>. Ben, Safa ile Merve arasında do-laşmamaktan dolayı hiçbir kimse üzerine günâh olacağını zannetmiyorum, dedim. Âişe:

— Hayır, âyetin ma'nâsı asla dediğin gibi değildir. Eğer bu âyetin ma'nâsi senin söylemekte olduğun gibi olaydı, âyet: "Safa ile Merve arasında dolaşmamakta günâh yoktur" suretinde olurdu. Bu âyet, Ensâr hakkında indirilmiştir. Onlar İslâm'dan evvel Menât putuna ibâdet için telbiye ediyorlardı. Menât putu Kudeyd mevkiinin hizasında bulunuyordu. Onlar (kendi putları karşısında bulunan) Safa ile Merve putları arasında sa'y etmeyi günâh sayarlardı. İslâm Dîni gelince Ensâr bunu Rasûlullah'a sordular. Bunun üzerine Yüce Allah: "Şübhe yok ki Safa ile Merve Allah'ın alâmetlerindendir. İşte kim o Beyt 7 hacc veya umre niyetiyle ziyaret ederse, bunları güzelce tavaf etmesinde üzerine bir günâh yoktur... " (el Bakara: i58> âyetini indirdi [26].

Sufyân ibn Uyeyne ve Ebû Muâviye, Hişâm'dan yaptıkları rivayette, Hişâm, Urve'den; o da Âişe'den; onun: "Safa ile Merve arasını dolaşmadikça Allah bir

kimsenin haccını ve umresini tamam etmez" dediğini ziyâde etmişlerdir [27].

11- Bab: Umre Yapan Kişi İhramdan Ne Zaman Çıkar?

Ve Atâ, Câbir'den söyledi ki, Peygamber (S) (Veda Haccı'nda beraberinde bulunan) sahâbîlerine niyet etmiş oldukları hacclarını umreye çevirmelerini, Beyt'i ve Safa ile Merve arasını dolaşmalarını, sonra saçlarını kısaltıp ihramdan çıkmalarını emretmiştir [28].

19-.......Abdullah ibnu Ebî Evfâ (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) -Hudeybiye anlaşmasının hükmü ile olan- kazıyye umresini yaptı. Biz de O'nun beraberinde bu umreyi yaptık. Rasûlullah Mekke'ye girince Beyt'i tavaf etti. Biz de O'nun beraberinde Beyt'i tavaf ettik. Rasûlullah Safa ile Merve'ye gelip onlar arasında sa'y etti. Bizler de O'nun beraberinde bu iki tepeye gelip, O'nun beraberinde sa'y ettik. Bu sırada biz Rasûhıllah'ı, Mekke ahâlîsinden herhangibir kimsenin O'na atış yapmasından perdeleyip koruyorduk.

Râvî İsmâîl dedi ki: Benim bir arkadaşım, Abdullah ibn Ebî Evfâ'ya:

— Rasûlullah o zaman Ka'be'ye girdi mi? diye sordu.

O:

— Hayır, Rasûlullah o umrede Ka'be'ye girmedi, dedi.

Arkadaşım, yine Abdullah'a:

— Bize Rasûmuah'ın Hadîce bintu Huveylid için söylediği sözü

tahdîs et, dedi.

Abdullah ibn Ebî Evfâ da:

— Rasûlullah: "Hadîce'yi cennette inciden yapılmış bir evle müjdeleyiniz ki, onun içinde gürültü yoktur, çalışıp yorulma yoktur" buyurdu [29].

20-.......Amr ibnu Dînâr şöyle demiştir: Biz İbnu Umer'e: Umresinde Beyt'i tavaf etmiş, fakat henüz Safa ile Merve arasında sa'y etmemiş olan kimse kadınına gelebilir mi? diye sorduk. İbn Umer: Peygamber (S) Mekke'ye geldi, Beyt'i yedi kerre dolaştı, İbrâhîm Ma-kaamı'nm arkasında iki rek'at namaz kıldı, akabinde Safa ile Merve arasında yedi kerre dolaştı. Ve: "Muhakkak kisizeAUah Elçisi'nde pek güzel bir örnek vardır"(ei-Ahzâb: 2i) dedi.

Amr ibnu Dînâr dedi ki: Biz İbnu Umer'e sorduğumuz şeyi Câbir ibn Abdillah'a da sorduk. O da: Sakın hâ! Safa ile Merve arasını dolaşrnadıkça kadınına yaklaşmasın, dedi[30].

21-....... Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Ben (Yemen'den Mekke'ye), Peygamber'in yanına geldim. Peygamber Mekke'nin Bathâ'-sında devesini çökertmiş (yânî burada konaklamış) hâldeydi. Peygamber bana:

— "Hacca niyet ettin mi?" diye sordu.

Ben:

— Evet (niyet ettim), dedim. Peygamber:

— "Hangi nevi' hacc ile ihrama girip telbiye ettin?" dedi.

— Peygamber'in ihrâmlanması gibi ihrama girmekle Lebbeyk okudum, dedim.

Peygamber:

— "Güzel yaptın! Sen Bey t'i tavaf et, Safa ile Merve arasını da sa'y et, sonra da ihramından çık!" buyurdu.

(Benim beraberimde kurbanlığım yoktu.)

Ben Beyt'i tavaf ve Safa ile Merve arasını sa'y ettim. Sonra (ihramdan çıkıp) Kays'tan bir kadına geldim. Kadın başımı tarayıp ayıkladı. Sonra terviye günü niyetiyle ihrama girip telbiye ettim.

Artık ben hacc fiillerini soranlara hep böyle fetva verir oldum. Nihayet

Umer'in halifelik zamanı olunca, O:

— Allah'ın Kitâbı'nı alırsak, o bizlere: "Haca da, umreyi de Allah için tam yapın... " (ei-Bakara: 196) diye tamamlamakla emrediyor. Eğer Peygamber'in sözünü alırsak, şübhesiz Peygamber de kurbânı yerine ulaşıncaya yânî kesilinceye kadar ihramdan çıkmamıştır, dedi [31].

22-.......Abdullah ibn Keysân tahdîs edip şöyle demiştir: Esma her ne zaman Mekke'deki Hacûn mevkiine uğrarsa, şu sözleri söylerdi: Allah, Muhammed'e salât etsin, yemîn olsun biz (Veda Hac-cı'nda) O'nun beraberinde işte bu Hacûn mevkiine inmiştik. O günlerde biz, yükü hafîf, biniti az, azıkları az kimselerdik. Ben, kız-kardeşim Âişe, Zubeyr ve (bizim gibi kurbân sevk etmeyen) fulân ve fulân kişiler (haccı fesh ile) umre yaptık. Bizler Beyt'e el sürüp tavaf edince (sa'y ve saç kısalmasından sonra) ihramdan çıktık ve sonra hacc için öğle akabinde yeniden ihrama girdik [32].

12- İnsanın Haccdan Yahud Umreden Yahud Gazve Seferinden Döndüğünde Söyleyeceği Sözler Babı

23-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den ha ber verdi (O şöyle demiştir): Rasûlullah (S) gazve seferinden yâhud haccdan yâhud umreden döndüğü zaman, arazîden her yüksek yer üzerinde üç defa tekbîr getirir, sonra şunları söylerdi: *%â ilahe ille'-llâhu vahdehu la şerike lehu. Lehu H-mülkü ve lehu 1-hamdu ve huve alâ külli şey'in kadir. Âyibûne tâibûne âbidûne sâcidûne li-Rabbina hâmidûn. Sadaka'ilâhu va'dehu ve nasara abdehu ve hezeme'l-ahzâbe vahdehu (= Yoktur tapacak, Çalap'tır ancak. O birdir, O'nun ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'nundur. O herşeye güç yetiren-dir. Biz ancak Rabb'imize dönücüleriz, tevbe edicileriz, ibâdet edicileriz, secde ediciler ve hamd edicileriz. Allah va'dinde doğru söylemiş, kuluna yardım etmiş, bütün düşman cem'iyetlerini yalnız başına bozguna uğratmıştır)" [33].

13- Gelmekte Olan Hacıları Karşılamak ve Üç Kişiyi Bir Binek Hayvanı Üzerine Bindirmek Babı

24-.......Bize Hâlid el-Hazzâ\ îkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -fetih günü- Mekke'ye geldiği zaman, O'nu Abdulmuttalib evlâdlannın oğlancıkları karşıladılar. Peygamber onlardan birini devesinin ön tarafına, diğerini de arka tarafına bindirdi [34].

14- Yolcunun (Kendi Menziline) Gündüzleyin Gelmesi Babı

25-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûluilah (S) -Medine'den Mekke'ye giderken Zu'1-Huleyfe'deki Şecere Mescidi'nde namaz kılmak, Mekke'den dönüşünde de vadinin ortasındaki Zu'1-Huleyfe'de namaz kılmak ve sabaha kadar burada geceyi geçirmek (ve sabahleyin Medine'ye yönelmek) âdetinde idi[35].

15- Yolcunun Ailesi Yanına Öğle İle Akşam Arasındaki Zaman İçinde Girmesi Babı

26-.......Enes ibn Mâlik (R): Peygamber (S) - sefer dönüşünde- âilesi yanına gelmezdi. O ailesinin yanına ancak kuşluk vakti yâhud da öğle ile akşam arasında bir zamanda girerdi, demiştir [36].

16- Bab: Yolcu, Gelmek İstediği Şehire Ulaştığı Zaman, Ailesi Yanına Gece İçinde Gelmez

27-.......Bize Şu'be, Muhârib'den tahdîs etti ki, Câbir ıbn Abdillah (R): Peygamber (S) seferden dönen yolcunun ailesi yanına geceleyin gelmesini nehyetti, demiştir [37].

17- Şehre Ulaştığı Zaman Bineğini Sür'atlendiren Kimse Babı

28-.......Bana Humeyd et-Tavîl haber verdi ki, kendisi Enes ibn Mâlik'ten işitmiştir. Enes (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S) bir seferden gelip de Medine'nin yüksek yollarını (veya binalarını) görünce (hızlanması için) devesini salıvermek i'tiyâdında idi. Eğer bineği deveden başka bir hayvan olursa, onu harkete getirip hızlandırırdı [38].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: el-Hâris ibnu Umeyr, Humeyd'-den yaptığı rivayetinde: Medine'ye sevgisinden dolayı bineğini harekete getirirdi, fıkrasını ziyâde etmiştir [39].

29- Bize Kuteybe tahdîs edip şöyle dedi: Bize İsmâîl ibn Ca'fer, Humeyd'den tahdîs etti ki, Enes (bu rivayette "Derecât" yerine) "Cu-durât(-Duvarlar)" demiştir [40].

Bu hadîsi "Cudurât(= Duvarlar)" lâfzıyle rivayet etmekte İsmâîl ibn Ca'fer'e el-Hâris ibn Umeyr mutâbaat etmiştir.

18- Yüce Allah'ın: 'Evlere kapılarından gelin.,. (el-Bakara: 189) Kavli Babı

30-....... Ben, el-Berâ ibn Âzib(R)'den işittim, şöyle diyordu:

Bu âyet biz Ensârîler hakkında indi. Câhiliyet zamanında Ensâr hacc yapıp da evlerine geldiklerinde, evlerinin kapılarından girmezlerdi de, evlerine arka cihetinden (açtıkları bir delikten) girerlerdi. Bir kerre Ensâr'dan birisi yine böyle evine geldiğinde, delikten değil de, evinin kapısından girmişti. Ve o kimse bu hareketi sebebiyle ayıplanmıştı. Bunun üzerine: "İyilik ve tâat, evlere arkalarından gelmeniz değildir. Fakat iyilik takva edip sakınmadır. Evlere kapılarından gelin. Allah'tan korkun. Tâ ki murâdlarımza kavuşastmz" <ei-Bakara:i89) âyeti indi [41]

19- Bab:

"Sefer azâbdan bir parçadır. "

31-.......Bize Mâlik, Sümeyy'den; o da Ebû Salih Zekvân ez- Zeyyât'tan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Sefer, azâbdan bir parçadır. O sizden herhangi birinizin yemesine, içmesine, uykusuna mâni' olup intizâmını bozar. Yolcu sefere âid işlerini bitirince ailesine dönmeyi çabuk yapsın" buyurmuştur [42].

20- Yolcu Yürümek Kendisi İçin Mühim Olduğu Zaman Ailesine Dönüşü Çabuklaştırır Babı

32-....... Bana Zeyd ibnu Eslejn haber verdi ki, babası Eşlem şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Umer'in beraberinde Mekke yolunda bulundum. Yolda ona zevcesi Safiyye bintu Ebî Ubeyd'in rahatsızlığının şiddetlendiği haberi ulaştı. Bu sebeble yürüyüşü çabuklaştırdı. Nihayet şafağın (güneşin) batmasının ardından bineğinden indi, akşam ile yatsı namazları arasım birleştirip kıldı. Sonra: Ben gördüm ki Peygamber (S), yürüyüş O'nun için mühim olduğu zaman (yânî seferde acele sürüp gittiğinde) akşam namazını geriye bırakır ve onunla yatsı namazı arasım birleştirirdi, dedi[43].

---

[1] Ebû Zerr'in el-Müstemlî'den rivayeti böyledir.

Ebû Nuaym'm el-Mustahrac'mdaki kitabında "Kitâbu'1-Umre"; Asili ve Kerîme rivayetlerinde sâdece "Bâbu'1-Umre ve Fadlihâ" şeklindedir

[2] Bu da Ebû Zerr'in el-Müstemlî'den gelen rivayetidir. Ebû Zerr el-Herevî'den başkalarının el-Müstemlî'den rivayetlerinde "Ebvâbu'1-Umre" başlığı düşmüş, sâdece "Bâbu'1-Umre" şeklindedir. Bâzısında "Besmele" de zikredilmemiştir

[3] İbn Umer'in bu sözünü tbn Ebî Şeybe mevsûlen rivayet etmiştir. Bunu îbn Hu-zeyme, Dârakutnî ve Hâkim de ziyâde bir lâfızla rivayet etmişlerdir.

[4] İbn Abbâs'm bu sözünü İmâm eş-Şâfiî, Müsned'inde mevsûlen rivayet etmiştir. İbn Abbâs, Allah'ın Kitâbi'nda umrenin hacc ile beraber zikredilmiş olmasına bakarak, umrenin vucûbuna hükmetmiş oluyor.

İmâm Buhârî, İbn Umer ile İbn Abbâs'm bu sözlerini umrenin vâcibliğine delîl olmak üzere getirmiştir.

Umrenin vâcib, sünnet veya müstehâb olduğu görüşünde olanlar vardır.

Beyhakî'nin el-Mû'rre'deki rivayetinde Şafiî şöyle demiştir: "Kur'ân'ın zahirine, İlim ehlinin de benim nazarımda en kuvvetli olan içtihadına dayanarak ve Allah'tan tevfîk ve inayet dileyerek derim ki: Bence bu mes'elede hakka en çok benzeyen hüküm, umrenin vâcib olmasıdır. Çünkü Allah, umreyi hacca bitişik olarak zikretmiştir. Rasûlullah da haccdan evvel umre yapmıştır. Hacc gibi umrede de mîkaat, ihram, tavâT, sa'y, saç kesmek veya saç kısaltmak ile ihramdan çıkmak sünnet olmuştur. Şu fark ile ki, haccda, umre üzerine ziyâde kılınmış mensekler vardır. Kur'ân'ın zahiri ise, delâlet bulunmadığı zaman delîl olmaya daha lâyıktır" (Kastallânî).

[5] Bu Ebû Hureyre hadîsinde umrenin hükmüne, vucûb veya müstehâblığına dâir' birşey yoktur. Bunda umrenin fazileti ve iki umre arasında işlenmiş günâhlara keffâret olduğu bildirilmiştir.

Umre, lügatte kasd etmek, ziyaret etmek demektir. Dîn ıstılahında bir vakit ile kayıdlanmış olmayarak, kendine hâss şartlar ve fiillerle Ka'be'yi ziyaret etmektir.

[6] Burada ayrı ayrı tarîklerden rivayet edilmiş olan bu hadîsler, bâb başlığındaki mes'eleye cevâb vermiş oluyorlar. Bâb başlığında "Hacc yapmadan evvel umre yapan kimseye yaptığı bu umre kâfi gelir mi, yoksa kâfi gelmez mi?" mes'elesı aydınlığa kavuşturulmak istenmiştir. îbn Umer, Peygamber'in de haccdan evvel umre yaptığını haber vermek suretiyle mes'eleye doyurucu bir cevâb vermiştir.

[7] Bu hadîs de yukankinin başka bir tarîkidir, bu da aynı mes'eleye aynı cevâbın verildiğini gösterir.

[8] Hadîsin başlığa cevâblığı: "Peygamber kaç kerre umre yaptı?" kavli ile "Ra-sûluUah dört umre yaptı" kavimdedir.

Hadîs; râvîleri, sorucuları, suâl ve cevâbın cereyan ettiği zaman ve mekânı gibi ilmî ve târihî pek kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir.

[9] Bu, geçen hadîsin diğer bir tarîkidir. Buhârî bunu burada, Âişe'nin, İbn Umer'in sözünü redd eden kısmı için kısaltılmış olarak getirmiştir. Müslim ise bunu uzun

olarak rivayet etmiştir

[10] Bu hadîsin Katâde'den gelen rivayet tarîki ikidir. Birisi bu Hassan tarîki, öteki de bunun ardından gelecek olan Hemmâm tarikidir. Birinci rivayet tarîkinde tercemede görüldüğü üzere dördüncü umre, Veda Haccı umresi içinde zikredilmiş sayılabilirse de, bu açıkça söylenmemiştir. Buhârî bu noksanı, bunun ardından Hemmâm vâsıtasıyle gelen ikinci rivayet tariki ile tamamlamıştır

[11] Bu, ayniyle geçen hadîsin diğer bir tarîkten rivayetidir. Şu kadar var ki, birincisi Hassân'dan, bu ise Ebu'l-Velîd et-Tayâlisî'den gelmiştir. Bu ikincisinde, birincinin hilâfına dört umre açıkça zikredilmiştir.

[12] Bu Enes hadîsinden açıklıkla Rasûlullah'ın dört umresinin dördü de zu'1-ka'de ayında eda edildiği anlaşılır. Nitekim Aişe ve İbn Abbâs'tan gelen bir haberde Rasûlullah'ın zu'1-ka'de'den başka zamanda umre yapmadığı bildirilmiştir. Veda Haccı esnasında yaptığı umrenin zu'1-hicce ayında vâki olması, yukanki umûmî kaaideye aykırı değildir. Çünkü Rasûlullah onun ihramına zu'1-ka'de ayında girmişti

[13] Berâ'nm bu hadîsi Peygamber'in umrelerinin dört olduğu hakkındaki rivayetlere zahiren aykırı gibi görülürse de, hakikatte aykırı değildir. Çünkü Berâ, Hu-deybiye umresini tam olmadığı için umreden saymıyor. Veda Haccı'ndaki umreyi de hacca tâbi' saymış olsa gerektir.

[14] Başlığa uygunluğu "Ramazân ayı olduğu zaman sen o ay içinde bir umre yap!" ve devamı sözlerindedir.

Bu kadının künyesinin Ümmü Sinan olduğu, Buhârî'nin ilerideki-rivayetlerinin birinde belirtilmiştir.

[15] Medine'den çıkış zu'1-hicceye beş gün kala olmuş, Mekke'ye giriş de zu'1-hiccenin dördünde veya beşinde olmuştur ki, Mekke yolunda dokuz veya on gün kalınmış demek olur

[16] Bâb başlığına uygunluğu "Muhassab gecesi olduğu zaman..." sözlerindedir. Muhassab gecesi ve ondan başka senenin bütün geceleri, umre için vakittir.

Bu hadîs birçok defalar geçti. Buhârî bunu Hayz Kitâbı'nda da zikretmişti.

[17] Bâb başlığına uygunluğu "Ve Âişe'ye Ten'îm'den umre yaptırmasını emretti." sözündedir.

Buhârî Sufyân ibn Uyeyne'nin son sözünü, içinde sarih olarak işitme sabit bulunduğu için getirmiştir. Bundan evvelki senedde an'ane şeklinde olup, işitme açıkça görülmemişti. Maamâfîh Buhârî'nin bütün an'anelerİ, an'ane tarzındaki bütün senedleri işitmeye hamledilmiştir (Aynî)..

[18] Hadîsin başlığa hüccetliği "Rasûlullah, Ebû Bekr'in oğlu Abdurrahmân'a, Âişe'nin beraberinde Ten'îm'e çıkmasını emretti" söziindedir

[19] Câhiliyet devrinde hacc aylarında umre yapmak, haccı fesh edip umreye çevirmek, işleri yoktu. Bunlar Câhiliyet devrinde günâh sayılırdı. İşte bu sebeble Suraka, hacc aylarında umre yapmak bu seneye ve yalnız size mi mahsûstur? diye Rasûlullah'tan sormuştu. Rasûlullah da bunun daimî ve ebedî olduğunu bildirmiştir.

[20] Hadîsin başlığa hüccetliği "Âişe Ten'îm'den yeni bir umrç niyetiyle ihrama girip telbiye etti..." sözünden hadîsin sonuna kadarki kısmındadır.

Buhârî bu hadîsi Sahîh'ırân birçok yerlerinde ayrı ayrı senedler ve bâzı lâfız farklılıklanyle getirmiştir. Meselâ Hayz, Hacc, Umre Kitâblan'nm değişik bâb-larındaki başlıklara hüccet olmak üzere getirmiştir. Burada Âişe'nin ya evvelden ayrıca yapmak isteyip de başladığı fakat hayızlanması sebebiyle yapamadığı jmresînden dolayı keffâret olarak kurbân lâzım gelmediği -ki bu şık, Peygam-jber'in Âişe ve diğer kadınları adına sığır kestiği bilindiği için zayıftır-, veya hacc-dan sonra yaptığı umresinden dolayı kurbân lâzım gelmediğine delîl yapılmıştır. Bu hususta görüş ayrılıkları vardır:

Ne kurbân, ne sadaka, ne oruç tutmak lâzım geldi diyen, Âişe'nin kendisi değil, kızkardeşi Esmâ'nın torunu ve bu hadîsin râvîsi olan Hişâm ibnu TJr-ve İbni'z-Zubeyr'dir. Ancak Hişâm'ın bu sözlerinde bir müşkil meydana geliyor: Âişe kıran haccı yapmış olsa da temettü' haccı yapmış olsa da, üzerine kıran kurbânı veya temettü' kurbânı kesmesi lâzım olduğuna -Dâvûd ez-ZâhÎrî'den başka- bütün fakîhler müttefik olduğu hâlde nasıl olmuş da Âişe'ye bunların hiçbiri lâzım gelmemiş? Buna verilen cevâb da:

Hişâm, bunlardan hiçbirinin yapıldığına dâir kendisine hiçbir haber ulaşamadığından, hiçbiri lâzım gelmediğini zannetmiş. Hâlbuki bir şeyin vukû'unu ; bilmemekle nefsüM-emrde olmadığına hükmetmek gerekmez. Nitekim Câbir'İn rivayetinde Peygamber'in Âişe ve diğer kadınları için sığır kurbânı kestiği bildirilmiştir, deniliyor... (İbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

Buhâri'nİn sevkettiği hususta, yânî haccdan sonra yapılacak umrede kurbân lâzım gelmediği hususunda fakîhler arasında ihtilâf yoktur. Haccdan ve teşrik günlerinden sonra umre yapan kimseye -hacc aylan içinde olsun, yâhud hacc . ayları dışında olsun- kurbân kesmek lâzım gelmez. Bu hususta şübhe ve ihtilâf 1 yoktur. İşte Buhârî, hadîsi buna delîl olarak getirmiştir (Umdetu'l-Kaarî, V, 20).

[21] Bâb başlığına delîlliği, hadîsin son kısmıdır. Burada umrenin fazîleti, sevabı; mâlî veya bedenî külfetin, yapılacak harcama ve uğranılacak yorgunluğun ne-viyle mütenâsib olacağı bildirilmiştir. Hadîsteki "Ev = Yâhud" edatı ya tenvî', yânî nev'ilendirmek için olup,Peygamber'in sözündendir.Yâhud da terdîd içindir; râvînin zabtındaki tereddüdünü ifâde eder.

Başlıktaki hükme destek olmak üzere bütün hayır fiillerinin değeri, yüklenilen mâlî ve bedenî külfetlere göre olduğu bildirilmiş ve bunun Allah'ın Kitâ-bı'ndan da doğrulayıcı delilleri olduğu gösterilmiştir:

"imân edenlerin, hicret edenlerin, Allah yolunda mattarıyle, canlanyle savaşanların, Allah yanında derecesi çok büyüktür. Kurtuluşa erenler de işte bunların kendileridir"(et-Tevbe :20);

"... Ancak sabredenlere ecirleri hesâbsız veri/ır"(ez-Zumer:10). {Umdetu'l-Kaan, V, 21).

[22] Hz. Âişe'nin ağlaması, bu hâlde iken hem haccın, hem de umrenin rükünlerinden olan tavafın mümkin olmamasındandı

[23] Hadîsin başlığa delil olan yeri "Orada umre niyetiyle ihrama girip telbiye etsin..." sözlerinden alınır. Çünkü bu kelâmda Veda tavafı yerine umre tavafı ile yetinilmiştir.

Hadîsin sonundaki "İnsanlar ve sabah namazından evvel veda tavafı yapanlar hep harekelettiler" sözü, hâssın âmm üzerine atfıdır. Çünkü "İnsanlar" kelimesi veda tavafı yapmış olan taife ile hayızlı ve benzeri ma'ziretli olup da kendilerine veda tavafı lâzım gelmeyen taifeyi şâmildir.

"Ve veda tavafı yapanlar..." fıkrası "İnsanların" sıfatı olması da muhte-mildir. Sıfat İle mevsûf arasına atıf harfinin girmesi caizdir. Bu cevaz Sîbeveyh'ten nakl olunmuştur. Bunun misali Kur'ân'da da gelmiştir: el-Ahzâb: 12, 60 âyetleri... (İbn Hacer, Aynî).

[24] Yânî insan haccda yapacağı terkleri, umrede de yapar; yâhud haccda yapacağı fiillerin bâzısını umrede de yapar.

[25] Başlığa delîl olan kısmı son cümlededir. Bu hadîs Hacc Kitâbı'mn başlarında j'Kokuyu yıkamak bâbı"nda başka bir senedle geçmişti.

[26] Hadîsin bâb başlığına delîlliği, kişinin haccında Safa ile Merve arasında yapa cağı dolaşmayı umresinde de yapacağını belirtmiş olmasındadır. Bu hadîs "Safa ile Merve arası dolaşmasının vucûbu bâbı"nda, bundan daha uzun bir metin ile, başka bir şenedle geçmişti. Orada bâzı bilgiler daha verilmiş idi.

[27] Sufyân'ın rivayetini et-Taberî, Ebû Muâviye'nin rivayetini ise Müslim mevsû-len rivayet etmişlerdir.

[28] Bu ta'lîk, Buhârî'nin "Ten'îm'den umre yapmak bâbi"nda mevsûlen getirdiği Câbir hadîsinin bir parçasıdır. Bâb başlığına hüccetliği, Peygamber'in bu sözünden "Umre yapan kişi Beyt'i ve Safa ile Merve'yi tavaf edip saçlarını kısal-tıncaya kadar ihramdan çıkmaz" ma'nâsi anlaşılmış olması yönündendir.

[29] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Buhârî bu hadîsi Hacc ve Magâzî Kitâb-lan'nda da getirmiştir.

[30] Hadîsin bâb başlığına delîlliği, umre yapan kişinin Beyt'i yedi kerre dolaşmasının ardından Safa ile Merve arasında yedi kerre dolaşmadıkça ihramdan çıkamayacağını bildirmesindedİr. Bu bilgiyi hem tbn Umer, hem de. Câbir vermişlerdir. Bu hadîs Namaz Kitâbı'nda "İbrahim'in Maakamı'nda namaz yeri edininiz bâbf'nda da geçmişti

[31] Başlığa delîlliği "Beyt'i ve Safa ile Merve'yİ dolaştıktan sonra ihramdan çık!" emrindedir. Çünkü bu, umre yapan kişinin Beyt'i tavaf ve Safa ile Merve arasını sa'yden sonra ihramdan çıkacağını haber vermektedir.

Bu hadîs" Peygamber zamanında ihrama girip telbiye eden kimse babı' 'n-da da geçmişti.

[32] Beyt'e el sürmekten maksad, tavaftır. Tavaf, sa'y ve saç kısaltmaktan sonra ihramdan çıkıldığı hâlde, burada yalnız tavaf zikredilip de öbürlerinin terkedil-nıesi, açıkça bilinmiş olduklarından dolayıdır.

[33] Hadîsin başlığa uygunluğu, onun tefsiri olmasıdır. Buhârî bunu Daavât (Dualar) Kitâbı'nda ve Cihâd Kitâbi'nda da getirmiştir. Peygamber yüksek irâdelere dayanan bütün seferlerde Allah'a bağlılık ve tevekkülünü; arzın değişiklikleri vesilesiyle İzhâr etmiş ve bunu bir örnek olarak sahâbîlerine göstermiş ve onların irâdelerini zaman zaman böyle kuvvetlendirip yükseltmiştir.

Bu sefer dönüşü duâsındaki ta'bîrlerden dört tanesi et-Tevbe:112. âyette de geçmektedir: "Tevbe edenler, ibâdet edenler, hamd edenler, seyahat edenler, rükû1 edenler, secde edenler, iyiliği emredenler ve kötülükten vazgeçirmeğe çalışanlar ve Allah ""in sınırlarım koruyanlar! Sen o mü "minlere de müjdele' *.

[34] Başlık iki kısmı şâmildir: Hadîsin ikinci kısma delâleti açıktır. İşte bunun için Buhârî, Kitâbu'l-Edeb'den önce o ikinci kısımla başlık koymuştur.

[35] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Hadîs Hacc Kitâbı'nın evvellerinde "Peygamber'in Şecere yolundan çıkışı bâbı"nda da geçmişti.

[36] Hadîsin başlığa uygunluğu "Aşiyyeten" kelimesindedir. Bu kelime güneşin semânın ortasından batıya kaydığı zaman ile güneşin batmasına kadarki vaktin ismidir. Hattâ bir kavle göre yatsıya kadarki zamandır. Burada ilk ma'nâsı kas-dedilmiştir. Çünkü yatsı vakti, gecedir.

[37] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır.

et-Turuk, gece gelişi demektir. Bu lâfızdan gece ma'nâsı anlaşılmakla beraber, bir de "Geceleyin" denilmesi te'kîd içindir.

Bu nehy, tenzîhî bir nehiydir. Bunun sebebi, ailesinin kusurunu araştırır yâhud âilesince örtülmesi gereken bir ayıbın açılmasını İstermiş gibi aile içinde hoş olmayan bir duygunun uyanması ihtimâlidir.

[38] Hadîsin başlığa uygunluğu "Devesini salıverirdi" ve "Binek hayvanını harekete getirir hızlandırırdı" sözlerindedir. Bâzı sarihler "Derecâtu'l-Medîne"yi Medine'nin yüksek yollan, bâzıları da Medine'nin yüksek binaları diye tefsîr . etmişlerdir. Müstemlî rivayetinde "Derecât" yerine "Devehât" gelmiştir ki, bu "Ulu Ağaç" demek olan "Devha"nın cem'idir.

[39] Bu ziyâdeyi İmâm Ahmed ibn Hanbelmevsûlen rivayet etmiştir.

[40] Bu Kuteybe hadîsinde "Cudurât" ta'bîriyle gelmiştir ki, buna göre Medine'nin yüksek duvarlarını görünce... demektir

[41] Hadîs, o âyetin nuzûl sebebini bildirmektedir; bâb başlığı da nuzûl sebebini bil dirmek İçin açılmıştır.

İbn Huzeyme ile Hâkim'in Sû/hA'Ierinde Câbir'den yaptıkları rivayet daha geniştir. Câbir şöyle demiştir: Kureyş bir hums yânî dînî asalet iddia edip, bunu tatbîk ediyordu. Asaleti hâiz olan Kureyşliler ve Harem halkı ihrama girdiklerinde evlerine kapılarından girerler çıkarlardı. Fakat Ensâr ile Meder ve Veber ehli olanlar, yânî köylüler ve çadırda oturanlar ihrâmlı iken evlerinin ve çadırlarının kapılarından girip çıkmak hakkını hâiz değillerdi. Ya evlerinin arkalarına açtıkları bir delikten girerler çıkarlar, veyâhud kurdukları bir merdivenden çıkıp inerlerdi. Çadır halkı da çadırlarının arkasından girip çıkarlardı. Bir kerre Rasûlullah, bulunduğu bir bustândan çıkarken, bustânm kapısından çıkmıştı. Beraberinde Ensâr'dan Kutbe ibn Âmir de çıkmıştı. Bunu görenler: Yâ Rasû-lallah! Kutbe fâcir birisidir, dînî asaleti yoktur; ne hakla seninle birlikte kapıdan çıkıyor? demişlerdi... (Umdetu'l-Kaarî, V, 33)

[42] Bâb başlığı hadîsten bir parça olduğu için aralarındaki uygunluk meydandadır.

Bu hadîste yolcunun, sefer işini bitirince ailesi yanına dönüşü çabuklaştırması emrolunmuştur. Çünkü aile reisinin aile yuvasından ayrıldığı zamanda aile ihtiyâçları biriktiğinden, bunları çubuk yerine getirmesi ve i(Ve aranızda bir sevgi ve bir rahmet yaptı"(er-Rûm:21) kavlinde va'd edilmiş olan aile sevgi, aile rahmet ve saadeti de bu reislik vazifesinin zamanında yerine getirilmesi ile sağlanabilir.

[43] Hadîsin başlığa hüccetliği meydandadır. Bu hadîs, Namazı Kısaltma Bâblan'-nda "Seferde akşam namazını üç rek'at kılar bâbı"nda geçmişti.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

VAHY BÂBI

Şeyh, imâm, hafız olan Ebû Abdillah Muhammed ibn İsmail İbn İbrahim ibn el-Muğîre el-Buhârî - Allah ona rahmet eylesin, âmin - şöyle dedi:

1- Bâb[1]: Rasûlullah'a -Allah O'na Salât Ve Selâm Etsin- Vahyin Başlangıcı Nasıl Olduğu[2] Ve Zikri Yüce Olan Allah'ın Şu Kavli:

"Nuh'a, ondan sonraki peygamberlere vahy ettiğimiz ve İbrahim'e, İsmâil'e, İshâk'a, Ya'kûb'a, evlâdlarına, İsa'ya, Eyyûb'a, Yûnus'a, Harun'a ve Süleyman'a vahy eylediğimiz ve Dâvûd'a Zebûr verdiğimiz gibi, şübhesiz Sana da vahyettik biz." **(en-Nisâ: 4/163)[3]**

1- Bize Humeydî Abdullah ibn Zubeyr (öl.219) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne (öl.198) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahya ibn Saîd el-Ensârî (143? 146) tahdîs edip şöyle dedi; Bana Muharamed ibn İbrahim et-Teymî (120-121) haber verdi ki, kendisi Alkame ibn Vakkaas el-Leysî (63? - 83?)'den şöyle derken işitmiştir: Ben Umer ibn el-Hattâb -Allah ondan râzî olsun- (20)'dan işittim, minber üzerinde şöyle dedi: Ben Rasûlullah (S)'dan işittim, şöyle buyuruyordu:

"Ameller ancak niyetlere göredir. Herkesin niyet ettiği ne ise, eline geçecek olan şey ancak odur. Artık her kim nail olacağı bir dünyâ (malı) veya nikâh edeceği bir kadından dolayı hicret etmiş ise, onun hicreti (Allah'ın ve Rasûlü'nün rızâsına değil), hicret etmiş olduğu şeyedir"[4].

2- Bize Abdullah ibn Yûsuf (217-218?) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mâlik ibn Enes (179), Hişâm ibn Urve(61-146)'den, o da babası Urvetu'bnu'z-Zubeyr (20-94/97?)'den, o da mü'minlerin annesi Âişe (58;R)'den haber verdi ki (şöyle demiştir:) Haris ibn Hişâm (18, R), Rasûlullah(S)'dan:

“Yâ Rasûlallah, sana vahy nasıl gelir?” diye sordu. Rasûlullah:

"Bâzı vakitlerde bana çıngırak sesi gibi gelir ki, bana en ağır geleni de budur. Benden o hâl gider gitmez, (meleğin) bana söylediğini iyice bellemiş olurum. Bazen de melek bana bir insan olarak temessül eder, benimle konuşur, ben de söylediğimi iyice bellerim" buyurdu[5].

Âişe (R) şöyle dedi: Rasûlullah'ı, soğuğu pek şiddetli bir günde kendisine vahy inerken görmüşümdür, (işte öyle soğuk bir günde bile) kendisinden o hâl geçtiği vakitte şakaklarından şapır şapır ter akardı.

3- Bize Yahya ibn Bukeyr (104-231) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Leys (93-167) Ukayl(141)'den, o da İbn Şihâb(124)'dan, o da Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den tahdîs etti. Mü'minlerin annesi Âişe (R) şöyle demiştir:

Rasûlullah'ın ilk vahy başlangıcı uykuda doğru ru'yâ görmekle olmuştur. Hiç bir ru'yâ görmezdi ki sabah aydınlığı gibi açık seçik zuhur etmesin. Ondan sonra kalbine yalnızlık sevgisi bırakıldı. Artık Hırâ Dağı'ndaki mağara içinde yalnızlığa çekilip, orada ailesinin yanına gelinceye kadar adedi muayyen gecelerde tehannüs -ki taabbüd demektir- eder ve yine azıklanıp giderdi. Sonra yine Hadîce'nin yanına dönüp, bir o kadar zaman için yine azık tedârik ederdi. Nihayet Rasûlullah'a bir gün Hırâ mağarasında bulunduğu sırada Hak (yânî vahy) geldi. Şöyle ki, ona melek geldi ve: İkrâ', (yânî: Oku) dedi. O da: *"Ben okumak bilmem"* cevâbını verdi[6]. Peygamber buyurdu ki:

"O zaman Melek beni alıp tâkatim kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bırakıp yine: İkrâ', dedi. Ben de O'na: Okumak bilmem, dedim. Yine beni alıp ikinci defa tâkatim kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bırakıp yine: İkrâ', dedi. Ben de: Okumak bilmem, dedim. Nihayet beni alıp üçüncü defa sıkıştırdı. Sonra beni bırakıp: "Yaradan Rabb'ının ismiyle oku.O insanı yapışkan bir kan pıhtısından yarattı. Oku, Rabb'ın nihayetsiz kerem sahibidir. Ki O, kalemle (yazı yazmayı) öğretendir. İnsana bilmediğini O öğretti.(el-Alâk: 96/1-5) dedi".

Bunun üzerine Rasûlullah (kendisine vahy olunan) bu âyetlerle (korkudan) yüreği titreyerek döndü ve Hadîce bintu Huveylid'in yanına girerek: *"Beni sarıp örtünüz, beni sarıp örtünüz!"* dedi. Korkusu gidinceye kadar vücûdunu sarıp örttüler. Ondan sonra Rasûlullah vâki' olan hâdiseyi Hadîce'ye haber vererek:

"Kendimden korktum" dedi. Hadîce (R): "Öyle deme; Allah'a yemîn ederim ki, Allah hiçbir vakit seni utandırmaz. Çünkü sen akrabana bakarsın, işini görmekten âciz olanların ağırlığını yüklenirsin, fakire verir, kimsenin kazandıramıyacağını kazandırırsın, misafiri ağırlarsın, hak yolunda zuhur eden hâdiselerde (halka) yardım edersin" dedi. Bundan sonra Hadîce, Peygamber'i birlikte alıp amcasıoğlu Varakatu'bnu Nevfel ibn Esed ibn Abdi'l-Uzzâ'ya götürdü. Bu zât, câhiliyyet zamanında Hristiyan dînine girmiş bir kimse olup İbrânîce yazı bilir ve İncil'den Allah'ın dilediği mıkdârda bâzı şeyleri İbrânîce yazardı. Varaka gözlerine körlük gelmiş bir ihtiyardı. Hadîce Varaka'ya:

- Amucam oğlu, dinle bak, kardeşinin oğlu ne söylüyor? dedi. Varaka:

- Ne var kardeşimin oğlu? diye sorunca, Rasûlullah gördüğü şeyleri kendisine haber verdi.

Bunun üzerine Varaka şöyle dedi:

“Bu gördüğün, Allah'ın Musa'ya gönderdiği Nâmûs'tur. Ah keşke senin da'vet günlerinde genç olaydım! Kavmin seni çıkaracakları zaman keşke hayâtta olsam!”

Bunun üzerine Rasûlullah:

- *"Onlar beni çıkaracaklar mı ki?"* diye sordu. O da:

- Evet. Senin getirdiğin gibi bir şey getirmiş (yânî vahy tebliğ etmiş) bir kimse yoktur ki düşmanlığa uğramasın. Şayet senin da'vet günlerine yetişirsem, sana son derecede yardım ederim, cevâbını verdi. Ondan sonra çok geçmedi, Varaka vefat etti; Ve o esnada bir müddet için vahy kesildi[7].

İbn Şihâb şöyle dedi[8]: Ve bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân (194) haber verdi ki, Câbir ibn Abdillah (93) da -geçen hadîsi rivayet edip- şöyle demiştir: Rasûlullah (S), vahyin kesilmesinden bahsederken söz arasında şöyle buyurdu:

"Ben (bir gün) yürürken birden bire gökyüzü tarafından bir ses işittim. Başımı kaldırdım. Bir de baktım ki, Hırâ'da bana gelen melek (yânî Cibril aleyhi's-selâm) semâ ile arz arasında bir kürsî üzerinde oturmuş. Pek ziyâde korktum, (Evime) dönüp: 'Beni örtün, beni örtün' dedim. Bunun üzerine Allah Taâlâ "Ey bürünüp sarınan! Kalk artık korkut. Rabb'ını büyük tanı. Elbiselerini temizle.

Azabı terk eyle!" (el-Müddessir: 74/1-5) âyetlerini indirdi. Arlık vahy kızıştı da arka arkaya devam etti."

Bu hadîsi Leys'ten rivâyet etmekte Abdullah İbn Yûsuf ile Ebû Salih (140-224), isnâdın başında bulunup Buhârî'nin şeyhi olan Yahyâ ibn Bukeyr'e mutâbaat etmişlerdir[9]. Ve yine bu hadîsi Zuhrî'den rivayet etmekte Hilâl ibn Reddâd, Ukayl'e mutâbaat etmiştir. Yûnus ibn Yezîd (159) ile Ma'mer ibn Râşid (153), bundan evvelki hadisteki "Kalbi titreyerek" ta'bîri yerinde "Omuz ile boyun arasındaki etleri titreyerek" ta'bîrini söylediler[10].

4- Bize Mûsâ ibn İsmâîl (223) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Avâne (176) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mûsâ ibnu Ebî Âişe tahdîs edip şöyle dedi: Bize Saîd ibn Cubeyr (95) İbn Abbâs (-3 + 68-R)'dan tahdîs etti ki, o; *"Onu acele (kavrayıp ezber) etmen için dilini onunla depretme..."* (el-Kıyâme: 75/16) âyetinin tefsîri hakkında şöyle demiştir: "Rasûlullah (S), indirilen âyetler(in zabtı yüzün)den güçlük çeker ve bundan dolayı çok kerreler dudaklarını kımıldatırdı." Bunu söylerken İbn Abbâs: "İşte bak Rasûlullah dudaklarını nasıl kımıldatıyor idiyse, ben de sana öylece kımıldatıyorum" demiş[11]

Bunun üzerine Yüce Allah O'na: *"Onu acele (kavrayıp ezber) etmen için (Cibrîl vahyi iyice bitirmeden) dilini onunla depretme. Onu (göğsünde) toplamak, onu (dilinde akıtıp) okutmak şübhesiz bize âiddir. Öyleyse biz onu okuduğumuz vakit, sen onun kırâatine uy. Sonra onu açıklamak da hakikat bize âiddir"* (el-Kıyame: 75/6-19) âyetlerini indirdi. "Kur'ân'ı senin göğsünde toplayıp onu okuyabilmen şübhesiz bize âiddir"; "Kur'ân'ı (Cibrîl'in diliyle) sana okuduğumuzda onu dinle ve (sükût ederek) ona kulak ver"; "Ondan sonra onu (dürüst) okumanı biz tekeffül ederiz " demektedir[12]. İşte bundan sonra Rasûlullah'a ne zaman Cibrîl gelirse sükût edip, onu dinlerdi. Cibrîl gidince, onun getirdiği kelâmı (âyetleri), o nasıl okumuş ise Peygamber de öylece okur idi.

5- Bize Abdûn (221) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek (113-181) haber verip şöyle dedi: Bize Yûnus ibn Yezîd, Zuhrî'den haber verdi. H ve yine bize Bişr ibn Muhammed (224) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdullah

ibn Mübarek haber verip şöyle dedi: Bize Yûnus İbn Yezîd ve Ma'mer ibn Râşid, Zuhrî'den onun benzerini haber verdi; Zuhrî şöyle dedi: Bana Ubeydullah ibn Abdillah (94 ? 99) haber verdi, İbn Abbâs (68-R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), insanların en cömerdi idi. En cömerd olduğu zaman da ramazânda idi ki (bu ay) Cibrîl'in kendisiyle çokça buluştuğu zaman idi. Cibrîl aleyhi's-selâm ramazânın her gecesinde Peygamber'le buluşur ve onunla Kur'ân'ı müdârese ve müzâkere ederdi. İşte bundan dolayı Rasûlullah hayır dağıtmakta, esmesi maniaya uğramayan rüzgârdan daha cömerd idi[13].

6- Bize Ebu'l-Yemân el-Hakemu'bnu Nâfi' (138-222) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb ibn Ebî Hamze (162), Zuhrî'den haber verdi; Zuhrî şöyle dedi: Bana Abdullah ibn Utbe ibn Mes'ûd'un oğlu Ubeydullah haber verdi ki, ona da Abdullah ibn Abbâs (68) haber vermiştir. İbn Abbâs'a da Ebû Sufyân ibn Harb (31 ? 34) haber verdi ki, gerek kendisiyle, gerek Kureyş kâfirleri ile Rasûlullah'ın Hudeybiye sulhunu akdettiği mütâreke müddeti içinde ticâret için Şam'a giden bir Kureyş kaafilesi içinde bulunduğu sırada (Rûm Kayseri) Hıraklıyus tarafından da'vet olunmuş. Ebû Sufyân ile arkadaşları Hıraklıyus'un yanına gelmişler. O zaman Hıraklıyus ile maiyyetindekiler İliya (yânî Beytu'l-Makdis)'da imiş. Rûm büyükleri yanında iken Kayser bunları meclisine çağırmış. Huzuruna alıp, tercemânın da gelmesini emretmiş. Tercemân:

- Peygamber'im diyen bu zâta nesebce en yakın olan hanginizdir? diye sormuş.

Ebû Sufyân dedi ki: Ben:

- Nesebce en yakınları benim, dedim. Bunun üzerine Hıraklıyus:

- Onu bana yakın getiriniz. Arkadaşlarını da yakına getiriniz, lâkin arkasında dursunlar, dedi. Ondan sonra tercemânına dönüp dedi ki:

- Bunlara söyle. Ben bu zât hakkında bu adamdan (bâzı şeyler) soracağım. Bana yalan söylerse onu tekzîb etsinler.

Ebû Sufyân dedi ki: Vallahi arkadaşlarım yalanımı ötede beride söylerler diye utanmasaydım, O'nun (yânî Peygamber) hakkında yalan uydururdum. Ondan sonra bana ilk sorduğu şu oldu:

- Sizin içinizde nesebi nasıldır?

- O'nun içimizde nesebi pek büyüktür, dedim.

- Sizden bu sözü ondan evvel söylemiş (yânî ondan evvel peygamberlik da'vâsi etmiş) hiçbir kimse var mıydı? dedi.

- Yoktu, dedim.

- Babaları içinde hiçbir melik gelmiş midir? dedi.

- Hayır, dedim.

- Ona tâbi' olanlar halkın şereflileri mi, yoksa zaîfleri midir? dedi.

- Halkın zaîf olanlarıdır, dedim.

- O'na tâbi' olanlar artıyor mu, yoksa eksiliyor mu? dedi.

- Artıyorlar, dedim.

- İçlerinde O'nun dînine girdikten sonra beğenmemezlikten dolayı dîninden dönenler var mıdır? dedi.

- Yoktur, dedim.

- Şu dediğini demezden (yânî dîne da'vetten) evvel, hiç yalan ile ittihâm ettiğiniz var mıydı? dedi.

- Hayır, dedim.

- Hiç gadr eder mi (yânî ahdi bozar mı)? dedi.

- Hayır gadr etmez, ancak biz şimdi onunla bir müddete kadar mütâreke halindeyiz. Bu müddet içinde ne yapacağını bilmiyoruz, dedim.

Ebû Sufyân dedi ki: Bana (kendiliğimden) bir şey katmağa imkân verecek, bu sözden başkasını bulamadım.

- O'nunla hiç harb ettiniz mi? dedi.

- Evet, ettik, dedim.

- O'nunla harbiniz nasıldır? dedi.

- Aramızda harb (tâli'i) nevbet iledir. Gâh o bize zarar verir, gâh biz ona zarar veririz, dedim.

- Size ne emrediyor? dedi.

- Bize yalnız Allah'a ibâdet ediniz, hiçbir şeyi O'na ortak etmeyiniz. Dedelerinizin inanıp söyleyegeldikleri şeyleri terk ediniz, diyor. Bize namazı, doğruluğu, iffetliliği ve Allah'ın eklenip durmasını emrettiği her şeyi ekleyip durmayı emrediyor, dedim.

Bunun üzerine tercümâna dedi ki:

- Ona söyle: Nesebini sordum, içinizde yüksek nesebli olduğunu beyân ettin. Peygamberler de zâten böyle kavimlerinin neseb sâhibleri içinden gönderilirler. İçinizden bu sözü O'ndan evvel söylemiş hiçbir kimse var mıydı diye sordum; hayır dedin. O'ndan evvel bu sözü söylemiş bir kimse olaydı, bu da kendisinden evvel söylenilmiş bir söze tâbi' olmuş bir kimsedir, diyebilirdim diye düşünüyorum. Babaları içinde hiçbir hükümdar gelmiş midir diye sordum; hayır dedin. Babaları içinden bir hükümdar olaydı, bu da babasının mülkünü geri almaya çalışır bir kimsedir diye hükmederdim diyorum. Bu da'vâsına kalkışmadan evvel O'nun bir yalanını tutmuş mu idiniz diye sordum; hayır dedin. Ben ise muhakkak biliyorum ki (önceden) halka karşı yalan söylemeyi irtikâb etmemiş iken (sonradan) Allah'a karşı yalan söylemeğe cür'et edemezdi. O'na tâbi' olanlar halkın eşrafı mı, yoksa zaîfleri mi diye sordum; O'na tâbi' olanlar insanların zaîfleri olduğunu söyledin. Rasûlllerin tâbi'leri de (zâten) onlardır. O'na uyanlar artıyor mu, yoksa eksiliyor mu diye sordum; artıyorlar dedin. îmân işi de tamâm oluncaya kadar hep bu şekilde gider. İçlerinde O'nun dînine girdikten sonra beğenmemezlikten dolayı dîninden dönen var mıdır diye sordum; hayır dedin. îmân da mûcib olduğu inşirâh kalblere karışıp kökleşinceye kadar böyle olur. Hiç ahde vefasızlık eder mi diye sordum; hayır dedin. Peygamberler de böyledir; gadr etmezler. Size ne emrediyor diye sordum. Yalnız Allah'a ibâdet edip, O'na hiçbir şeyi ortak kılmamayı size emrettiğini, putlara ibâdetten sizleri nehyettiğini, kezâlik namaz ile doğruluk ve iffetlilik ile emrettiğini söyledin. Eğer bu dediklerin doğru ise, şu ayaklarımın bastığı yerlere yakında O zât mâlik olacaktır. Zâten bu peygamberin zuhur edeceğini bilirdim. Lâkin sizden olacağını tahmîn etmezdim. O'nun yanına varabileceğimi bilsem, O'nunla buluşmak için her türlü zahmete katlanırdım. Yanında olaydım (hizmet arz ederek) ayaklarını yıkardım!

Ondan sonra Hırakl, Dıhye'nin elçiliği ile[14] Busrâ emîrine[15]gönderilen (ve onun tarafından Kayser'e ulaştırılan) Peygamber'in mektubunu istedi. Getiren adam[16] onu Hırakl'e verdi; o da okudu. Mektûbda şunlar yazılmıştı:

“Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle. Allah'ın kulu ve Rasûlü Muhammed'den Rûm'un büyüğü Hırakl'e. Hidâyete tâbi' olanlara selâm olsun. Bundan sonra, seni İslâm da'vetine (yânî müslümanlığa) da'vet ediyorum. İslâm'a gir ki selâmette kalasın ve Allah ecrini iki kat versin. Eğer kabul etmezsen çiftçilerin günâhı senin boynunadır."Ey kitâb ehli, hepiniz bizimle sizin aranızda müsâvî bir kelimeye gelin: Allah'tan başkasına tapmayalım, O'na hiçbir şeyi eş tutmayalım, Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi Rabbler tanımayalım. Eğer yüz çevirirlerse, deyiniz ki: Şâhid olun, biz muhakkak müslümânlarız" (Âli İmrân: 3/64).

Ebû Sufyân dedi ki: Hırakl diyeceğini dedikten ve mektubun okumasını bitirdikten sonra yanında gürültü çoğaldı, sesler yükseldi. Biz de yanından çıkarıldık. (Arkadaşlarımla yalnız kalınca) Onlara dedim ki: İbn Ebî Kebşe'nin[17] (yânî Peygamber'in) işi hakîketen büyüyor. Benû Asfar meliki[18] O'ndan korkuyor. Artık Rasûlullah'ın gâlib geleceğine tâ Allah İslâm'ı kalbime girdirinceye kadar kesin inancım devam etti[19].

İliyâ, yânî Beytu'l-Makdis sahibi ve Hırakl'ın dostu olup Şam hristiyanlarına episkopos ta'yîn edilen İbnu'n-Nâtûr, Hırakl'den bahsederek derdi ki, Hırakl Beytu'l-Makdis'e geldiği zaman (günün birinde) pek ziyâde kederli göründü. Pıtrîklerinden (kumandanlarından) bâzıları[20] ona: Senin hâlini başka türlü görüyoruz, dediler. İbnu'n-Nâtûr dedi ki: Hırakl yıldızlara bakar, kâhinliğe[21] âşinâ bir kimse idi. Bu suâle ma'rûz kalınca, onlara: Bu gece yıldızlara baktığımda Hitan Meliki'ni zuhur etmiş gördüm. Bu ümmet içinde sünnet olanlar kimlerdir? diye sordu. Yahûdîler'den başka sünnet olan yoktur; onlardan da sakın endîşe etme. Memleketinin şehirlerine yaz, oralardaki Yahûdîler'i öldürsünler, dediler. Derken Hırakl'ın huzuruna Gassân Meliki tarafından Rasûlullah'a dâir haber ulaştırmaya me'mûr olarak gönderilmiş bir adam getirildi. Hırakl o adamdan haberi alınca: Gidin de bu adam sünnetli midir, değil midir, bakın, dedi. Baktılar ve sünnetli olduğunu bildirdiler. Sonra gelen adamdan: Arab kavmi sünnetli midir? diye sordu. Sünnet olurlar cevâbını aldı. Bunun üzerine

Hırakl: Bu ümmetin meliki işte zuhur etmiştir, dedi. Ondan sonra Hırakl, Roma'da ilimce kendi benzeri olan bir dostuna mektûb yazıp Hımıs'a gitti. Hımıs'tan ayrılmadan o dostundan, Peygamber'in zuhur ettiği ve bunun bir peygamber olduğu hakkındaki görüşüne muvafık bir mektûb geldi. Müteakiben Hırakl, Hımıs'da bulunan bir kasrına Rûm büyüklerini da'vet ederek kapıların kapanmasını emretti. Sonra yüksek bir yere çıkıp:

- Ey Rûm cemâati, bu peygambere bey'at edip de felah ve rüşde nail olmayı istemez misiniz? diye hitâb etti.

Bunun üzerine cemâati, yaban eşekleri kadar sür'atle kapılara doğru kaçıştılarsa da kapıları kapanmış buldular. Hırakl, bu derece nefretlerini görüp îmâna girmelerinden ümidsiz olunca: Bunları geri çevirin, diye emretti ve (onlara dönüp): Deminki sözlerimi dîninize olan sıkı bağlılığınızı öğrenmek için söyledim, (bunu da) gözlerimle gördüm, dedi. Bu söz üzerine oradakiler memnunluklarını beyân ederek, kendisini ta'zîmen secde ettiler. Hırakl(ın îmâna da'vet olunması) hakkındaki haberin sonu da bundan ibarettir[22].

Bu hadîsi Salih ibn Keysan, Yûnus ve Ma'mer de Zuhrî'den rivayet etmişlerdir[23].

---

[1] Ebû Zerr (434/945) ve Asîlî (392/1001) rivayetinde "bâb"sız; diğerlerinde "bâb" sözüyledir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/141.

[2] Musannif Buhârî'ye, kitabına maksadından haber verir bir hutbe ile başlamamış olduğu ve bir de Hamdele ve Şehâdet'le başlamadığı için i'tirâz edilmiştir. Bu iki i'tirâza cevâb:

Hutbede kendisinden hiç ayrılınmayacak bir tek siyâk vâcib olmaz. Hutbeden garaz, maksada delâlet edecek bir şeyle başlamaktır. İmâm Buhârî, kitaba, "Vahyin başlaması" unvanı ve amelin niyetle birlikle devr edici olduğuna müştemil olup maksadına delâlet eyleyen hadîsle başlamıştır. Sanki o: "Ben, mahlûkaatın hayırlısından alınmış olan sünnet vahyini öyle bir veçhile toplamayı kasdettim ki, bunda amelimin güzelliği ve kasdım zahir olacaktır: Kişi için ancak niyet ettiği şey vardır" demekledir. Binâenaleyh tasrîh etme yerine telvîhle, yâni parıldatmakla iktifa etmiştir. Zâten o, bu kitabın başlıklarının çoğunda, bu yola gitmiştir.

Kitabına hamd ve şehâdetle başlamadığı i'tirâzına cevâb şudur:

Ebu Dâvûd ve diğerlerinin Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri:

"El-hamdu liliahi İle başlanılmayan her şerefli iş, kesiktir."

"İçinde şehâdet kelimesi bulunmayan her hutbe kesik el gibidir." hadîsleri, Buhârî'nin şartı üzere değillerdir. Bunların her ikisi hakkında söz vardır. Biz bunların hüccetliğe elverişli olduklarını kabul ettik; fakat, bu iki hadîste hamdele ve şehâdetin söyleme ve yazmada beraberce vâcib olacağı hükmü yoktur. Muhtemel ki Buhârî kitabını ortaya koyma sırasında diliyle nutk olarak hamdetmiş ve şehâdetleri söylemiştir de, "Besmele" ile yetinerek, bunları yazmamıştır. Çünkü üç şey, yânî Besmele, hamdele ve teşehhûd'ü bir yere toplayacak olan mikdâr, Allah'ı anmaktır. O da Besmele ile hâsıl olmuştur. Bunu, Kur'ân'da ilk nazil olan *"Rabbinin ismiyle oku!"*

kelâmı da te'yîd etmektedir. Binâenaleyh yazmada Kur'ân'a uyma yolu. Besmele ile başlamak ve yalnız onu yazmaktır. Bilhassa bu, birinci babın ihtiva ettiği şeyleri söylemekte uygun düşmüştür. Çünkü bizzat maksûd olan bu babın hadîsleridir.

Keza Rasûlullah'ın hükümdarlara yazdığı mektûblarıyle, hükümler hakkındaki mektûblarının hamdele ve diğerleri olmaksızın, sâdece Besmele ile başlatılmış olmalarıyle, yazmada Besmele'nin yeteceğini te'yîd eder. Buhârî, hamd ve şehâdet lâfızlarına risale ve vesikalarda değil de, ancak hitabelerde ihtiyaç olunacağım iş'âr eder. Musannif, kitabını hutbe ile başlatmayınca, içindekilerle öğrenme ve öğretme yönünden faydalanmaları için, bunu ilim ehline yazılmış-mektûblar mecrasına akıtmıştır.

Bu babın şerhinde daha birçok cevâblar verilmiştir ki, onlarda tefekküre meydân vardır....(İbn Hacer).

Bana göre, buradaki vahyin ma'nâsı, ibaresiyle telâffuz edilmiş ve tilâvet olunmuş bulunan vahiy, yânî Kur'ân ile hadîs denilen gayr-ı metluvv vahiydir. Bu ifâde, müslümânların dillerindeki "Nasıl başladı? Nereden geldi? Bizim yanımıza hangi cihetten vâki' oldu?" şeklinde söylenen ta'bîrlerdendir. Bu suâlin cevâbı: "O bizim yanımıza güvenilir âlimlerden, onlara da sahâbîlerden, onlara da Peygamber'den, ona da Allah'ın ona vahyetmesinden vâki' olmuştur" kelâmıdır. Bâb içinde Allah'ın bu işleri Peygamber'e vahyetmesinin bizce şübhesiz ve mütevâtir bir husus olduğuna delâlet eden hadîsler vardır (Şah Veliyyullah).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/141-142.

[3] Âyetin bâb başlığına münâsebeti, Peygamberimize yapılan vahyin sıfatı, kendinden önce gelip geçmiş peygamberlere yapılan vahyin sıfatına uygun olması cihetindendir.

Buhârî, bu âyeti kitabının başına, vahyin bütün peygamberlerde Allah'ın bir sünneti, bir kanûnu olduğunu isbât gayesi için almıştır. *"Muhakkak biz sana, tıpkı Nuh'a ve ondan sonraki bütün peygamberlere vahyettiğimiz gibi vahyettik."* Yânî, mücerred bir ilham, bir sâniha, bir firâset değil; bütün peygamberlerde kaanûn olan bir vahiy ile vahyettik. Sana olan vahiy, o peygamberlerde cereyan eden ve onları peygamber tanıtan vahiylerin bütün nevi'lerini hâiz ve onların hey'et-i mecmuasına mümasildir. Binâenaleyh seni onlardan tefrîk etmek küfür ve inâddan başka birşey değildir. Sen, ilk gelen bir peygamber değilsin; Nûh'dan sana gelinceye kadar nice peygamberler gelmiştir... Nübüvvetin künhü, bir Allah vergisi olan vahy-i mahsûstur. Bütün peygamberler böyle İlâhî vahy ile peygamber olmuşlardır. Sana da bütün onlara vahy olunduğu gibi vahyolunmuştur ve sen de onların cümlesinin vahiy sureti tecellî etmiş ve sana indirilen Kitâb, bu suretle indirilmiştir... (Hakk Dîni, II, 1524-1525.)

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/142-143.

[4] Buhârî, bu "Niyet Hadîsi"ni çok büyük bir dikkat ve titizlikle topladığı kitâbına başlangıç yapmakla, bunun el-Câmi'u's-Sahîh içindeki mevkiini, Fâtiha'nın Kur'ân-ı Kerîm içindeki mevkii yerinde tutmuştur. Böylece Buhârî. niyetin insan hayatındaki büyük ehemmiyetini belirtmiş oluyor: Şübhesiz şer'î hükümler ve dînî mükellefiyetler iki esâs üzerinde tezahür eder:

a. Kalbin bir şeye yönelmesi, onu kasdetmesi, o şeye varması, onu kabullenmesi şeklinde tezahür eden kalbî ameller;

b. Organlarla yapılan her türlü ameller, yânî hareketler, işler ve davranışlar. Niyet hadîsi bütün kalbi amelleri içine aldığından, dînin yarısını toplamıştır. Bütün amellerin oluşu ve ayrıca değer kazanması, evvelâ içimizdeki gizli niyetlere, ikinci olarak da organların görünürdeki fiil ve harekellerine dayanmakladır...

Buhârî bu hadîsi, Sahîh'ının diğer altı yerinde, başka başka şeyhleri yolundan getirmiştir: îmân, Itk, Menâkıbu'l-Ensâr (Hicretu'n-Nebî), Nikâh, Eymân ve'n-Nuzur, Hıyel (Terku'l-Hıyel babında). Bu hadîs, kişinin bir nevi' hareketinin kıymeti niyetinin nev'ine bağlı bulunduğuna ve herkesin sevâb ve ikaaba nâiliyeti, niyet ettiği hayr ve şerrden ibaret bulunduğuna delâlet etmektedir. Buna göre, her nevi' hareketimiz üzerinde niyetin pek büyük te'sîri vardır. Böyle yüksek bir hakîkati bildirmekte olduğu için, bunu müelliflerin çoğu kitâblarının başına geçirmişlerdir. Buhârî de Sahih'ine bu hadîs ile başlamıştır. Ebû Dâvûd: Rasûlullah'ın beş yüz bin hadîsini yazdım. Sonra bunlardan hükümlere dâir olan 4800 hadîs seçtim. Zühd'e, faziletlere dâir olanları tahrîc etmedim. Bu hadîslerden dördü insanın dînî hususlarında kâfidir, demiş ve bu niyet hadîsini bu dört hadîs içinde birinci olarak zikretmiştir (Sünen'ın baş tarafındaki hâl tercemesi). Bunun sebebi, bu hadîste vicdanî temayüllerin, her çeşit hareket ve fiillerin iyi veya kötü olmasının ölçüsü niyetler olduğunun ve her fiil ve hareketin îcâb ve terkinde niyetin hâkim bulunduğunun teblîğ buyurulmuş olmasıdır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/143-144.

[5] Vahy'in mâhiyeti peygamberlerden başkalarınca bilinemez. Diğer kimselerin vahyi ta'rîfe kalkışması körlerin renklerden bahsetmeleri kadar yakışıksızdır. Ancak vahyin mertebeleri, nevi'leri ve vahyin nüzulü zamanında hâzır olanların müşahede ettikleri bâzı eserleri vardır ki, onlardan bahsedilebilir...

Vahy ve iyhâ hakkında şunlar yazılmıştır: İyhâ, vahy göndermektir... Vahy, lugatta risâlet, kitâbet, ilhâm, gizli söz ma'nâlarına gelir. Ve maddenin aslı, sür'at ve seri' işaret ma'nâsınadır. Zeccâc, lugâten umûmî ma'nasını "Gizli bir surette bildirmek" diye ta'rîf

etmiştir. Zîrâ sür'at bir gizliliği de gerektirir. Umumiyetle vahy, evvelâ İkiye ayrılmak lâzım gelir ki, biri, Allah'dan başkalarından olan işâret ve bildirme, diğeri de Allah tarafından olan işaret ve bildirmedir. Vahy lügatin esâsında, bunların hepsine şâmil ise de, lügat örfünde ancak Allah tarafından olan işaret ve ilhama isim olmuştur. Mutlak olarak vahy denildiği zaman da bu anlaşılır. Bunun da *"Ve mâ kâne ti-beşerin..."* (eş-Şûrâ: 42/5l) âyetinden anlaşıldığı üzere muhtelif nevi'leri ve peygamberlere mahsûs olup olmayanları da vardır... (Hakk Dîni, II, 1524-1526).

Bâb, vahyin beyânı ve keyfiyyetine bağlanmış olunca, Buhârî burada vahy hakkında gelen hadîslerin zikrine başladı. Şu kadar var ki, niyet hadîsini bunlardan Öne geçirmesi el-Câmi'u's-Sahîh'i tasniften Allah'a yaklaşmayı kasdettiğine tenbîh içindir. Çünkü ameller ancak niyetlerledir. Bir de bunda, Peygamber'in Allah'a hicreti, inzivâya çekilip O'na ibâdet ederek yalvarması, Allah'ın da O'na vahy ihsan edip peygamber göndermesi işlerinin başlangıcı vardır (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/144-145.

[6] Bir rivayette "kaale (= dedi)" yerine "kultu (= dedim)" denilmiştir. Mü'minlerin annesi bu hadîste vahyin başlaması kıssasını Peygamber'den işitmesini tasrîh etmeksizin rivâyet ettiğine nazaran hadîsin mürsel olması hâtıra gelebilirse de "kaale" yerine "kultu" rivayetinin de bulunması ve ondan sonra = Kaale feahazenî" buyurulması, hadîsin merfû' olduğuna işarettir Bakılınca aklen de öyle olması gerekir. Çünkü Hz. Âişe vahyin keyfiyyetini Peygamberimizden işitmese nereden bilecekti? (Ahmed Naîm).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/147.

[7] Varaka'ya âid kıssa "vefat etti" sözüyle son bulmuştur. Onun hayâtı ve ölümü ile vahyin kesilmesi arasında ilişki yoktur. Binâenaleyh "Ve fetera'l-vahyu = Ve vahy kesildi"deki vâv, âtıfa değil isti'nâfiyyedir.

İkrâ' Süresi'ndeki ilk âyetlerin inmesinden sonra vahyin bir müddei kesilmesinden ve Cibril'in bir daha görünmemesinden dolayı -diğer rivayetlerden bilindiği üzere- Peygamber'in kalbini o derece hüzün ve gam kapladı ki. kendisini yüksek dağ tepelerinden atıp nefsini helak etmeye bile birkaç kerre teşebbüs etmiş ve her defasında, beraberinde bulunan melek, kendisine görünüp nehyetmiştir. Bu melek rivayete göre İsrafil'dir. Cebrail'in sık sık inmesinden evvel, sırf Peygamber'i teselli etmek için, arasıra görünür ve bir iki kelimelik vahy bile tebliğ ederdi. Vahyin kesilme müddeti hakkındaki rivayetler çeşitlidir. En azı onbeş gün, en çoğu üç senedir.

Câbir'in rivayet ettiği bundan sonraki hadîsten fetreti müteâkıb, ilk nazil olan âyetler *"Yâ eyyühe'l-müddessir.."* sûresinin baş tarafları olduğu anlaşılıyor (Ahmed Naîm).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/148.

[8] Bunun gibisi, yânî muhaddisin isnâdın evvelinden bir yâhud daha fazla râvîyi zikretmemesi ta'lîk diye isimlendirilir. Böyle hadîse muallak hadîs denilir. Buhârî ta'lîkı, ancak hadîs kendi nazarında müsned olduğu zaman yapar. Bu müsnedlik ya daha önce geçen isnâd ile, yâhud da diğer bir isnâd ile sabittir...

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/148.

[9] Bu, "mutâbaat" sözünün geldiği ilk yerdir. Buhârî, Sahih'inin içinde mutâbaat sözünü çok kullanmıştır. Bunun için mutâbaat ta'bîrinin ma'nâsmı iyice bellemek lâzımdır:

Hadîsin "mutevâtir", "meşhur", "mustefîz", "aziz" nevî'leri makbul olup "garîb (ferd)" nev'inin kimi makbul, kimi merdûddur. "Garîb hadîs" diğer deyişle "Ferd hadîs", hangi tabakada olursa olsun bir tek şahıs tarafından rivayet edilen hadîstir. Böyle bir hadîs, diğer bir yoldan veya yollardan rivayet edilmiş olmakla ferdlikten ve sıhhatına delâlet eden diğer bâzı karinelerin eklenmesiyle zaîflıktan kurtulur.

Ferd zannolunan bir hadîsin diğer tarik veya tarîklerden acaba râvîsi var mıdır? Diğer hadîscilerce bu hadîs tanınmış mıdır? diye hâlini araştırmağa, ıstılahta "i'tibâr" denir. Câmi'ler, müsnedler, cüz'ler gibi hadîs kitâblarından araştırmak netîcesinde ferd olan hadîsin başkası tarafından da rivayet edildiği tebeyyün ederse, bu hadîs artık ferdlikten kurtulmuş ve "mutâba" yâhud "mutâba'un aleyh" olmuş olur. Mutâba' hadîsin râvîsine de mutâba'un aleyh derler. İkinci, yânî sonradan bulunan râvîye de "mutâbi" ve hadîsine "tâbi" denir. Mutâbi' hadîsi kimden rivayet etmiş ise, o şahsa da "mutâba' aleyh" adı verilir. Hâsılı mutâbaat, muayyen bir râvîye isnadının tamâmında yâhud bir kısmında diğer bir râvînin muvafık ve muşârik olmasıdır.

İ'tibâr'ın kaaidesi şudur: Muhaddis, râvîlerden birinin rivayet ettiği ferd hadîsi ele alıp, arayıp taramak sûretiyle diğer hadîs râvîlerinin rivayetleriyle mukaayese (i'tibâr) edip, acaba bu hadîsi o lâfız ile rivayet eden başkası da var mıdır, diye bakar. Ve o râvînin akranından işe başlar. O hadîsi o lâfz ile başkası da o râvînin şeyhinden rivayet etmiş midir? Böyle bir kimse yok ise, şeyhinin şeyhinden -râvînin şeyhi gibi- başkası rivayet etmiş midir? dîye isnadın sonuna kadar birer birer araştırır. Rivayette ortak bulursa, "mutâbaa" meydana gelmiş ve mutâbî'in keşf edilmesiyle ferd sanılan o hadîsin râvîsi "mutâba"' olmuş olur. Hadîsin mutâbi'ini

bulamazsa, o ma'nâda rivayet edilmiş diğer hadîs var mıdır? diye arar. Bulursa, keşfedilen râvî, münferid sanılan râvînin "şâhid"i olmuş olur. Bunu da bulamazsa hadîs, onun nazarında artık ferdlikten kurtulamaz. (Tecrîd Ter., I, 111-112).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/148-149.

[10] Buhârî'nin murâdı şudur: Zuhrî'nin ashabı bu lâfız hakkında ihtilâf etmişlerdir. Bu hadîste Ukayl, Zuhrî'den, yukarıda geçtiği gibi diye rivayet etti. Ve ona bu lâfızda Hilâl ibn Reddâd mutâbaat etti. Yûnus ile Ma'mer de ona muhalefet ettiler: Zuhrî'den rivayet ettiler. "Bevâdır", "bâdire"nin cem'idir. Badirede insan vücûdunun omuz ile boyun arasında olan etceğize denir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/149.

[11] İbn Abbâs'ın, Peygamber'in bu fiilini aynen taklîd ederek hikâye ettiği gibi, kendisinden rivayet edenler de rivayet esnasında müteselsilen hep öyle hikâye ile dudaklarını depretmişlerdir. Bu şekilde rivayet edilen hadîse müteselsil hadîs denir. Musâfaha hadîsi de bu tarzda müteselsilen rivayet edilmiştir (Tecrid Ter., I, 13, haşiye). Teşbîk bi'lyed hadîsi, Buhârî.'Salât 88. Bâb, 124. hadîs.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/150.

[12] Onu senin göğsünde toplayıp, onu sana ezberletmek bize âid olduğu gibi, onun ma'nâlarından herhangi bir şey sana müşkil olursa, onu sana açıklamak ve anlatmak da bize âiddir. Binâenaleyh onu ezberlemek ve ma'nâlarını sür'atle kavramak hususunda "kaçırır, belleyemem" diye telâş etme.

Bu tavsiye şu âyette de yapılmıştır: *"Sana onun vahyi tamamlanmazdan evvel Kur'ân'ı (okumakta) acele etme; ve 'Rabb'im. benim ilmimi artır' de"* (Tâhâ: 20/114).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/150.

[13] İbn Abbâs'ın, Peygamber'in cömerdliğini hiçbir engele rastlamıyarak salıverilmiş rüzgâra benzetmesi, evvelâ cömerdlik ve hayırlar dağıtmakta rüzgârdan daha sür'atli olduğundan, saniyen rüzgâr yağmurlu bulutları toplayıp İlâhî rahmeti muhtaç topraklara ulaştırmaya vâsıta olmasından, sâlisen esen rüzgâr, durgunca hafif rüzgârdan daha ziyâde yol alıp, daha çok yerlere hayır dağıtmasından dolayıdır.

İnsanların en cömerdi idi. Cömerdlik ve kerem öğülmüş sıfatlardandır ki, her mü'minin bununla sıfatlanması lâzım gelir. Peygamber insanların en cömerdidir. Nefsi, nefislerin en şereflisi; mizacı mizaçların en adaletlisi olunca. O'nün fiilinin, fiillerin en güzeli, şeklinin şekillerin en hoşu, ahlâkının da, ahlâkların en güzeli olması zarurîdir. Binâenaleyh O'nun insanların en cömerdi oluşunda hiç şübhe yoktur. Nasıl olmaz ki, O, ebedî ni'metler mukaabilinde fânî ni'metlerden müstağnidir.

En cömerd olduğu zamanlar Cibrîl ile en çok buluştuğu ramazân ayları idi. Çünkü bu bulunmasında makaamlarda çok yükselme ve gayb ilimlerine çok muttali' olması vardı; bilhassa Kur'ân müdâresesinden (Metin haşiyesinden). Hadîsin bu bâbda getirilmesinin münâsebet ciheti, içinde Kur'ân'ın nüzul başlangıcının ramazânda olduğuna işaret bulunmasıdır. Cibrîl, her sene ramazânda O'nunla buluşur ve o sene içinde inen Kur'ân'ı O'nunla mukabele ederdi. Vefat ettiği yılın ramazânında Kur'ân'ı iki kerre mukabele etmişti. İşte bu da vahy hükümlerindendir; bâb da vahy hakkındadır (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/151-152.

[14] Dıhyetu'bnu Halîfe el-Kelbî(R)'dir. Sahâbîlerin büyüklerinden, son derece güzel ve yakışıklı bir zât idi. Çok kerreler Cibrîil onun suretine bürünerek vahy getirirdi.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/157.

[15] Bu emîrin ismi Haris ibn Ebî Şemir Gassânî'dir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/157.

[16] Mektubu Busrâ Emîri'nden alıp Hırakl'e götüren, meşhur Hatim Tâî'nin oğlu Adiyy idi. Dıhye ile birlikte Kayser'in nezdine gitmişlerdi. Bezzâr'ın Müsned'indeki rivayete göre, mektubu Kayser'in eline sunan Dıhye'dir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/157.

[17] Müşrikler Peygamber'i Ebû Kebşe adındaki kimseye nisbet ederlerdi. Bu adam putlara ibâdet hususunda Kureyş'e muhalefet ederek Şı'ra'l-Abûr adlı yıldıza tapmış bir Huzâa'lı idi. Peygamber de putlara ibâdet hususunda Kureyş'e muhalefet edince, ona benzeterek "Ebû Kebşe'nin oğlu" ismini verdiler. Bir rivâyete göre de Ebû Kebşe, annesi cihetinden Peygamber'in dedelerindendir. Peygamber'i ona nisbet etmekle, gûyâ ona çekmiş olduğunu kasdetmek isterlerdi (İbnu'l-Esîr, en-Nihâye).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/157.

[18] Arablar Romalılar'a "Benu'l-Asfar" derlerdi.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/158.

[19] İbn Abbâs'ın Ebû Sufyân'dan rivayeti burada bitiyor. Bundan sonraki kıssa, Zuhrî'nin İbnu'n-Nâtûr'a ulaştırdığı rivayettir. Sezilebileceği üzere, Ebû Sufyân'dan rivayet edilmemiştir. İbnu'n-Nâtûr, Abdülmelik'in hilâfeti günlerinde hayâtta idi. Zuhrî kıssayı ondan dinlemiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/158.

[20] Pıtrîklik, Roma ile Bizans devletlerinin yüksek dîvân mansıblarından idi. Lâtincesi "patrîçiyûs"dur. Bu, en yüksek ruhanî mansıb olan patriklik değildir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/159.

[21] Kehânet bazen şeytânların ilkaasına dayanır, bazen de yıldızların hükümlerinden istifâde edilirdi. Bunun her iki çeşidi de câhiliyyet devrinde Allah islâm'ı gâlib kılıncaya kadar yaygın idi. islâm gâlib olunca, kâhinlerin şevketi kırıldı ve islâm dîni, kâhinlere i'timâd etmeyi inkâr etti.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/159.

[22] Bu hadîsin bu bâbda zikrinin münâsebeti ciheti şöyledir: Hadîs kendilerine vahy verilen peygamberlerin vasıflarından bir kısmına şâmil olmuştur; bâb da vahyin başlama keyfiyeti hakkındadır. Yine Hırakl kıssası, işinin başlangıcında Peygamber'in hâlinin nasıl olduğunu içine almaktadır. Hırakl'e yazılan mektûbdaki âyet ile başlıktaki âyet, Yüce Allah'ın peygamberlere dîni doğrultmalarını ve Tevhîd kelimesini en yüksek kılmalarını vahy ettiğine şâmildirler (Aynî).

Hadîsin son fıkrasındaki ifâdelerden Hırakl'in îmân etmeye yanaştığı, fakat kavminden korkup îmânını açıklamadığı seziliyor. Çünki Hırakl, Mekke ticâret kaafilesi başkanı sıfatıyla o zaman Şam'da bulunan Ebû Sufyân'ı Kudüs'e getirtip, uzun uzadıya suâl cevâb ederek, derin tahkîkaat ve tedkîkaat neticesinde kendisinde vicdanî bir kanâat hâsıl olmuş, toptan îmân etmek üzere Rûm büyüklerine teklîf etmiş; onlar kabul etmediklerinden kendisi de îmânını açığa çıkarmamış olduğu anlaşılabilir!

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/159.

[23] Yânî bu üç râvî de bu hadîsi Zuhrî'den rivayet etmekte Şuayb'a mutâbaat ve muvafakat etmişlerdir. Buhârî bu Hırakl hadîsini ayrı ayrı senedler, uzun ve kısa metinlerle Sahîh'ının on dört yerinde getirmiştir: Vahy, İlim, Cihâd, Cizye, Mağâzî, Tefsir, Şahâdât, Edeb, Ahkâm, İsti'zân, Vahidin Haberi., gibi (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/159.

55-KİTÂBÜ'L-VESÂYÂ.. 3

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

55-KİTÂBÜ'L-VESÂYÂ

(Vasiyyetler Kitabı)

1- Vasiyyetler Babı [1]

Ve Peygamber(S)'in: "Kişinin vasiyyeti yanında yazılmış(bullunmalı)dır" sözü [2].

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Sizden birinize ölüm gelip çattığı vakit -eğer mal bırakacaksa- ana, babaya, yakın akrabaya meşru9 bir surette vasiyyette bulunmak takva sâhibleri üzerine bir hakk olarak farz edildi. Artık kim bunu (ölünün bu vasiyyetini) işittikten sonra onu tebdü ederse, herhalde vebali onu değiştirenlerin üzerinedir. Şübhesiz ki Allah hakkıyle işitici, kemâliyle bilicidir. Bununla beraber, kim vasiyyet edenin haksızlığa meylinden yâhud günâha gireceğinden endîşe edip de (alâkalıların) aralarını bulursa, ona da hiçbir günâh yoktur. Şübhesiz ki Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (el-Bakara: 180-183) [3].

"Cenefen", "Meylen"; "Mütecânif de "Meyledici"dir [4].

1-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer (R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Vasiyyet edecek bir şeyi bulunan herhangi müsiümân bir kimseye vasiyyeîi yanında yazılı bulunmadıkça iki gece geçirmesi asla caiz olmaz".

Bu hadîsin aslını Amr ibn Dinar'dan; o da İbn Umer'den; o da Peygamber'den rivayet etmekte İmâm Mâlik'e, Muhammed ibn Müslim mutâbaat etmiştir [5].

2-....... Rasûlullah'm kayın biraderi ve mü'minlerin anası Cuveyriye bintu'l-Hâris'in erkek kardeşi olan Amr ibnu'l-Hâris şöyle demiştir: Rasûlullah (S),

vefatı zamanında ne dirhem, ne dînâr, ne (âzâdlanmamış) erkek ve dişi köle, ne de bir şey (veya koyun) bıraktı. Yalnız beyaz dişi bir katırla harb silâhını, bir de sadaka (yânî vakıf) yaptığı arazîyi bıraktı [6].

3-.......Bize Talha ibnu Musarrıf tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Ebî Evfâ(R)'ya:

— Peygamber (S) vasiyyet etti mi? diye sordum. O:

— Hayır (vasiyyet etmedi), dedi. Bunun üzerine ben:

— Öyleyse insanlar üzerine vasiyyet etmek nasıl farz yazıldı, yâ-hud insanlar nasıl vasiyyet etmekle emrolundular? dedim.

Abdullah ibn Ebî Evfâ:

— Rasûlullah, Allah'ın Kitâbı'na tutunmak ve onunla amel etmeyi vasiyyet etti, dedi [7].

4-.......el-Esved en-Nahâî şöyle demiştir: Bir kerre Âişe'nin yanında Alî'nin Peygamber'in vasisi olduğunu (Peygamber'in ölüm hastalığında Alî'yi vasî ta'yîn ettiğini) zikrettiler. Bunun üzerine Âişe:

— Rasûlullah, Alî'ye ne zaman vasiyyet etmiş? Ben Rasûlullah'ı hayâtının son deminde göğsüme veya elbiseme dayamıştım. Bu sırada bir tas istedi. Akabinde kucağımda bütün azası sarkıverdi. (Meğer vefat etmişti.) Fakat ben O'nun öldüğünü hissetmedim, anlamadım.

Şu hâlde Rasûlullah, Alî'ye ne zaman vasiyyet etmiştir? diye onları reddetti [8].

2- Bâb: Kişinin Mirasçılarını Zengin Bırakması, Onları İnsanlara Avuç Açar Hâlde Bırakmasından Hayırlıdır

5-.......Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir: Ben Mekke'de (Veda haccında yâhud fetih sırasında hasta) iken, Peygamber (S) bana hasta ziyaretine geldi. Sa'd, vaktiyle hicret ettiği bu toprakta ölmeyi istemiyordu. Peygamber:

— "Allah, Sa'd ibn Afrâ'ya merhamet eyjesin!" diye duâ etti. Ben de:

— Yâ Rasûlallah! Ben malımın hepsini vasiyyet etmek istiyorum, dim.

O:

— "Hayır (öyle yapma)/" buyurdu : Ben:

— Yansım vasiyyet edeyim, dedim. Rasûlullah yine:

— "Hayır" diye men' etti. Bu defa ben:

— Malımın üçte birini vasiyyet edeyim, dedim Rasûlullah:

— "Evet, üçte bir kâfidir.Üçte bir de (aşağısına nisbetle) çoktur. Çünkü ey Sa'd! Senin, mirasçılarını zengin bırakman, onları insanlara avuç açarak dilenir, fakirler hâlinde bırakmandan hayırlıdır. (Sen inşâallah yaşarsın.)O zaman senin yaptığın her harcama sadakadır. Hattâ (gönlünü hoş etmek için) kadınının ağzının içine kaldırıp yedireceğin bir tek lokma da bir sadakadır. Ey Sa'd, Allah'tan ümtd ederim ki, Allah seni bu hastalıktan kaldırır da, sf?mn(fetihlerin)/e birçok insanlar faydalanır ve yine seninle diğer birçokları da zarar görür" buyurdu.

Rasülullah'ın böyle söylediği günlerde Sa'd ibn Ebî Vakkaas'ın mîrâsçı olarak yalnız bir tek kızı vardı [9].

3- Malın En Çok Üçte Bir Mıkdârının Vasiyyet Edilmesi Babı

el-Hasen el-Basrî: Zimmî için de vasiyyet ancak malının üçte birinden caiz olur. Çünkü Yüce Allah:

"Aralarında Allah'ın indirdiği ile hükmet,." (ei-Mâide: 49) buyurdu, demiştir [10].

6-....... İbn Abbâs (R): Keski insanlar vasiyyet hususunda üçte birden azaltıp da dörtte bire gitseler! (Böyle yapmaları temenni olunur.) Çünkü Rasûlullah (Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a): "Üçte bir (caiz olur), fakat üçte bir de çoktur" yâhud "büyüktür" buyurdu, demiştir.

7-.......Sa'd ibn Ebî Vakkaas(R) şöyle demiştir: Ben Mekke'de hastalandım. Peygamber bana hasta ziyaretine geldi. Bu ziyarette ben:

— Yâ Rasûlallah! Beni topuğum üzerine geri döndürmemesini (yânî beni hicret etmiş olduğum Mekke'de öldürmemesini) Allah'a duâ ediver! dedim.

Rasûlullah (S):

— "Ümîd ederim ki, Allah seni bu hastalıktan kaldıracak ve seninle birçok insanları fay dolandıracaktır" buyurdu.

Ben:

— Ben malımı vasiyyet etmek istiyorum. Çünkü (mîrâs payına sâhib olanlardan) benim ancak bir tane kızım var, dedim ve: Ben malımın yarısını vasiyyet ediyorum, diye ilâve ettim.

Rasûlullah:

— "Yarısı çoktur" buyurdu. Ben:

— Üçte birini vasiyyet edeyim, dedim. Rasûlullah:

— "Üçte bir (olur), fakat, üçte bir de çoktur, yâhud büyüktür")uyurdu.

Sa'd, yâhud berisindeki râvî: İnsanlar üçte bir mikdarını vasiyyet ettiler, bu onlar için caiz oldu, demiştir [11].

4- Vasiyyet Edicinin Kendi Vasisine: "Çocuğumun İşlerini Yürütmeyi Üzerine Al" Demesi Ve Gerektiğinde Bu Vasinin Çocuk İçin Da'vâ Açmasının Cevazı Babı [12]

8-.......Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Utbe ibn Ebî Vakkaas, kardeşi Sa'd ibn Ebî Vakkaas'a:

— Zem'a'mn cariyesinin doğurduğu oğlu -Abdurrahmân- benim-gayrı meşru' münâsebetimden dünyâya gelmiştir; bu çocuk bendendir. Sen bu çocuğu Zem'a'mn elinden al ve nesebini bana kat, diye ahd ve vasiyyet etmiş idi.

Mekke fethi yılı olunca Sa'd ibn Ebî Vakkaas, kardeşinin bu va-siyyetini yerine getirmek için Abdurrahmân'ı tuttu ve:

— Bu çocuk benim kardeşimin oğludur, kendisi beni bu çocuk hakkında vasî ta'yîn etmiş idi, dedi.

Fakat Zem'a'nın sulbî oğlu olan Abd ibn Zem'a ayağa kalktı ve:

— (Hayır,) bu çocuk benim kardeşimdir ve babamın cariyesinin oğludur; babamın döşeği üzerinde doğurulmuştur, dedi.

Sonra her iki taraf, Rasülullah'ın huzuruna muhakemeye gittiler, Sa'd:

— Yâ Rasûlallah! Bu çocuk, benim kardeşimin oğludur. Karde-im beni bu çocuk hakkında vasî ta'yîn etmişti, dedi.

Abd ibn Zem'a da:

— Bu benim kardeşimdir ve babamın cariyesinin oğludur, dedi. İki taraf böylece da'vâlarını ortaya koyup savunmalarını yaptıktan sonra, Rasûlullah (S), Abd ibn Zem'a'nın lehine hükmedip:

— "Çocuk döşeğindir; zina edene mahrumiyet düşer" buyurmuştur.

(Nazarî ve amelî olarak İslâm hukukunda şer'î hüküm böyle olmakla beraber) sonra Rasûlullah, bu zina mahsûlü olduğu iddia edilen çocuğun sîmâsında, zânî olduğu iddia edilen Utbe ibn Ebî Vakkaas'a bir benzerlik gördüğünden, zevcesi Şevde bintu Zem'a'ya:

— "Sen bu Abdurrahmân'dan örtün" diye emretti.

Artık Abdurrahmân, Allah'a kavuşuncaya (yânı ölünceye) kadar Sevde'yi açık görmemiştir [13].

5- Bâb: Vasiyyet Edecek Hasta Kimse, Başıyle Beyân Edici Açık Bir İşaret Yaptığı Zaman, Bu Vasiyyet Caiz Olur

9-.......Bize Hemmâm ibn Yahya, Katâde ibnDiâme'den;o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki: Bir Yahûdî (Ensâr'dan) bir cariyenin başını iki taş arasında ezmişti. Kadın, Peygamber'in huzuruna getirilip: Bu cinayeti sana kim yaptı? Fulân mı, Fulân mı? diye soruldu. Nihayet cinayeti işleyen Yahûdî'nin ismi anılınca, yaralı câriye başıyle işaret etti. Bunun üzerine Yahûdî yakalandı, sorguya devam edildi. Nihayet cürmünü i'tirâf etmesiyle Peygamber (S) emretti de, Yahûdî'nin başı (kısas olarak) iki taş arasında ezildi [14].

6- Bâb: "Mirasçı İçin Vasiyyet Yoktur" [15]

10-.......O da Atâ ibn Ebî Rebâh'tan tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: İslâm'ın evvelinde kişinin malı, öldüğü zaman (mî-râs olarak) oğluna kalırdı. Vasiyyet de ana ile babanın hakkı idi. Yalnız ana-babaya vasiyyet edilirdi. Sonra Allah bundan irâde buyurduğu kısmını (en-Nisâ: 11-12. mîrâsâyetiyie) neshetti de mîrâsı, erkeğe iki dişi payı kadar ta'yîn buyurdu. Ve ana ile babadan her birisine (eğer çocuk varsa) altıda bir verdi. Yine kadına (çocuk bulunduğu takdîrde) dörtte bir, zevc'e de (çocuk yoksa) yarı, (çocuk varsa) dörtte bir hisse verdi [16].

7- Ölüm Sırasında Sadaka (Yapmanın Cevazı) Babı

11-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e bir adam geldi ve:

— Yâ Rasûlullah! Hangi sadaka daha faziletlidir? diye sordu. Rasûlullah:

— "Sadakanın en faziletli olanı, vücûdun tamamen sıhhatte olup, mal

toplamaya hırslı bulunduğun; zengin olmayı emel edinir, fakirlikten de korkar olduğun hâlde verdiğin sadakadır. Sakın sen sadakanı can boğaza ulaşıp da: Şu malım fulânındır, bu malım da fulânındır, diye vasiyyet etmeye başladığın, hâlbuki o malfulân mirasçının olduğu, hayâtının son demine kadar ihmâl edip geri bırakma!" diye cevâb ve öğüt verdi [17].

8- Yüce Allah'ın: "(Bu mîrâs payları) ölenin edeceği vasiyyetfin yerine getirilmesinden veya borcunun ödenmesinden sonradır" (en-Nisâ: ıi) Kavli Babı [18]

Ve zikrolunur ki, Kaadı Şurayh, Umer ibn Abdilazîz, Tâvûs, Atâ ibn Ebî Rebâh, Basra Kaadısı Abdurrahmân ibn Uzeyne hastanın borç ikrar etmesini caiz kılmışlardır [19].

el-Hasenu'1-Basrî: Kişinin yaptığı sadakanın en haklısı, dünyâdan son günde ve âhiretten ilk günde yaptığıdır,

demiştir [20]. İbrahim en-Nahaî ve el-Hakem ibn Uyeyne: Hasta kişi mirasçıyı borçtan temize çıkardığında, mîrâsçı borçtan kurtulur, demişlerdir [21].

Râfi* ibn Hadîc, karısı olan el-Fezâriyye Kadın'ın kapısı üzerine kapatılan evdeki mallardan ayrılmamasını vasiyyet etmiştir [22]. el-Hasenu'1-Basrî: Bir şahıs ölümü sırasında kölesine: Ben seni âzâd etmiş idim, dediğinde, kölenin âzâd olması caizdir, demiştir.

eş-Şa'bî: Kadın, ölümü sırasında: Kocam benim hakkımı bana Ödedi, ben de ondan bunu teslîm aldım, dediğinde, kadının bu ikrarı caiz olur, demiştir [23]. Bâzı Adem oğlu da: Hastanın, vârislerin bâzısı lehine olan bu ikrarı, diğer vârisler için kötü zanna sebeb olacağından caiz olmaz, dedi de, sonra bu Adem oğlu, bunu güzel görüp hastanın vedîayı, ticâret malını ve ticâret malının kazancını ikrar ve i'tirâf etmesi caiz olur, dedi [24]. Peygamber (S):

"Sizleri zannetmekten sakındırırım. Çünkü zann (ile ittihâm) sözlerin yalanı

çok olanıdır" buyurmuştur [25].

Peygamber'in "Münâfıkın alâmeti: Kendisine birşey emânet edildiğinde ona hıyanet eder" sözünden dolayı, vârislerden olan müslümânlann malı (ikrar edilse de) halâl olmaz [26]. Ve Yüce Allah: "Şübhesiz ki, Allah size emânetleri ehline vermenizi... emreder" (en-Nisâ: 58) buyurdu da, hıyaneti terkte ve emâneti ehline verme vucûbunda mîrâsçı ile gayrisi arasında bir tahsis ve ayırma yapmadı [27].

Bu münafık alâmeti hadîsi hakkında Abdullah ibn Amr'ın da Peygatnber'den bir rivayeti vardır (Bu da îmân'da geçmişti).

12-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S): "Münâfıkın alâmeti üçtür: Söz söylediği zaman yalan söyler; kendisine birşey emânet edildiğinde hıyanet eder; va'd ettiği zaman va'dinden döner" buyurmuştur [28].

9- Yüce Allah'ın: "Şayet Çocuğunuz Varsa Terikenizden Sekizde Biri, Edeceğiniz Vasiyyet Ve Borçun Ödenmesin)Den Sonra Yine Onlarındır'7 (En-Nisâ: 12) Kavlinin Te'vîli Babı [29]

Ve Peygamber(S)'in, vasiyyetten önce borcun : ödenmesiyle hükmettiği rivayet olunuyor [30]. Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Şübhesiz ki Allah, size emânetleri ehline vermenizi... emreder" (en-Nisâ: 58). İşte bu emirden dolayı emâneti yerine ödemek vucûbu gönüllü vasiyyetten daha haklıdır [31]. Peygamber (S) de: "Sadaka ancak bol maldan ayrılıp verilir' buyurdu [32]. İbn Abbâs da: Köle ancak efendisinin izni ile vasiyyet eder, demiştir [33].

Peygamber (S) de: "Köle, efendisinin malında bir çobandır" buyurdu [34].

13-.......Hakîmibn Hızâm (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'tan (dünyalık) istedim, O bana verdi. Sonra kendisinden yine istedim, yine verdi. Sonra bana hitaben şöyle buyurdu:

— "Yâ Hakim! Şu mal yeşil, tatlı bir meyvedir. Her kim bu malı nefis cömertliği ile (hırs göstermeden) alırsa, o malda kendisi için bereket ve meymenet inşân olunur. Kim de bu malı hırs ile alırsa, o malda alan için bereketlilik olmaz- O hırslı kimse dâima yiyen ve doymayan bir kimse olmuştur. (Veren) yüksek el, (alan) alçak elden hayırlıdır".

Hakîm dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Seni hakk peygamber gönderen Allah'a yemin ederim ki, ben şu dünyâdan ayrılıncaya kadar Sen'den başka hiçbir kimseye, hiçbirşey için elimi uzatmam, dedim.

(Hakîkaten) Ebû Bekr (halifeliği zamanında) Beytu'l-mâl'deki hakkını vermek için Hakîm'i da'vet etmiş, fakat Hakîm, Ebû Bekr'-in bu atıyyesini kabulden çekinmiştir. Sonra Umer de hakkını vermek için çağırmış; ondan da atıyye almaktan çekinmiştir. Bundan sonra Umer (sahâbîlerin toplantısında):

— Ey müslümânlar topluluğu! Ben harâc ve ganîmet malından Allah'ın kendisine taksim eylemiş olduğu hakkını kendisine vermek için arzediyorum. O ise bunu almaktan çekiniyor! dedi.

Ve (hakîkaten) Hakîm, Rasûlullah'tan sonra, tâ ölünceye kadar hiç kimseden birşey almamıştır [35].

14-.......ez-Zuhrî dedi ki: Bana Salim, babası İbn Umer'den;

o da babası Umer(R)'den haber verdi ki, o şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'tan işittim; şöyle buyuruyordu: "Herbirerleriniz gü-dücüdür (yânı elinin altındakileri iyi korumakla vazifelidir) ve herbi-rerleriniz idaresi altındakilerden sorumludur. Devlet adamları birer çobandır ve herbiri idare ettiklerinden sorumludur. Erkek, ailesi içinde bir çobandır ve idaresi altındakilerden sorumludur. Kadın da kocasının evinde bir çobandır ve o da idaresi altındakilerden sorumludur. Hizmetçi de efendisinin malında bir çobandır

ve elinin altındakilerden sorumludur".

Râvî Rasûlullah'ın: "İnsan babasının malında bir çobandır ve elinin altındakilerden sorumludur" buyurduğunu zannediyorum, demiştir [36].

10- Bâb: Bir Şahıs Vakıf Yaptığı Yâhud Yakınlarına Vasiyyet Yaptığı Zaman, Bu Yakınlar Kimlerdir? [37]

Ve Sabit, Enes'ten söyledi ki, Peygamber (S) Ebû Talha'ya hitaben: "Sen o Beyruhâ bûstânını kendi yakınlarının fakirlerine tahsîs et" buyurdu. Ebû Talha da o bûstânını Hassan ibn Sâbit'e ve Ubeyy ibn Kaa tahsîs etti [38].

Ve Muhammed ibn Abdillah el-Ensârî şöyle dedi [39]: Bana babam Abdullah, Sumâme ibn Abdillah'tan; o da Enes'ten, Sâbit'in hadîsinin benzerini tahdîs etti. Rasûlullah, Ebû Talha'ya: "Sen onu soy yakınlığın olan fakîrlere tahsîs et" buyurdu. Enes dedi ki: Ebû Talha o bustânı Hassan ile Ubeyy ibn KaVa tahsîs etti. Bu ikisi, Ebû Talha'ya benden daha yakın idiler. Hassân'ın ve Ubeyy ibn KaVın yakınlığı, Ebû Talha tarafından idi. Ebû Talha'nın ismi ise Zeyd ibnu Sehl ibm'l-Esved ibn Haram ibn Amr ibni Zeyd Menâte'bni Adiyy ibn Amr ibn Mâlik ibni'n-Neccâr'dır. Hassan ibnu Sabit ibni'l-Munzir ibn Haram, Ebû Talha ile Hassan, Harâm'da birleşirler. Bu Haram ibn Amr, Ebû Talha ile Hassân'ın üçüncü babalarıdır (yânî babalarının dedesidir). Ve Haram ibnu Amr ibn Zeyd Menâte'bni Adiyy ibn Amr ibn Mâlik ibni'n-Neccâr; işte bu zât Hassân'ı, Ebû Talha'y» ve Ubeyy'i babalarından altıncı babaya: Amr ibn MâhVe toplar. Şu da, Ubeyy ibnu Ka'b ibn Kays ibn Ubeyd ibn Zeyd

ibn Muâviye ibn Amr ibn Mâlik ibni'n-Neccâr'dır

(Ubeyy ibn KaVın ve diğer ikisinin altıncı dedeleri öolan) bu Amr ibn Mâlik (bu üç kişiyi): Hassân'ı, Ebû Talha'yı ve Ubeyy ibn KaVı kendisinde toplayıp birleştiriyor [40].

İnsanların bâzısı: Bir kimse yakınlarına vasiyyet öyaptığı zaman, bu, İslâm içinde bulunmuş olan öbabalarına olur, dedi [41].

15-.......Bize Mâlik, İshâk ibn Abdillah ibn Ebî Talha'dan haber verdi ki, o, Enes(R)'in şöyle dediğini işitmiştir: Peygamber (S) Ebû Talha'ya:

— "Ben bu bustânı senin kendi hısımlarına tahsis etmeni daha uygun görüyorum" buyurdu.

Ebû Talha da:

— Ben de Sen'in uygun gördüğün gibi yaparım yâ Rasûlallah, dedi.

Ve! Ebû Talha, Beyruhâ bustânını akrabaları ve amca oğullan arasında taksim etti [42].

Ve tbn Abbâs şöyle dedi: "Sen en yakın hısımlarım inzâr et" (eş-şuarâ: 214) âyeti indiği zaman, Peygamber (S): "YâFıhr oğulları, yâ Adiyy oğulları!" diye Kureyş'i oymak oymak çağırmaya başladı [43].

Ebû Hureyre de: "Sen en yakın hısımlarım inzâr et "(eş-şuarâ: 214) âyeti indiği zaman Peygamber (S): "Ey Kureyş topluluğu!" diye ni-dâ etti, demiştir [44].

11- Bâb: (En Yakınlara Vasiyyet Yapıldığı Zaman) Bu En Yakın Hısımlar İçine Kadınlar Ve Çocuklar Girer Mi?

16-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Azîz ve Celîl olan Allah: "Sen en yakın aşiret ve kabile hısımlarını inzâr et" (eş-şuarâ: 214) âyetim indirdiği zaman, Rasûlullah (S) kalktı da şöyle buyurdu: "Ey Kureyş topluluğu! (Yâhud buna benzer bir kelime ile hitâb etti.) Canlarınızı, nefislerinizi satın alınız (yânı İslâm'a girmek suretiyle nefislerinizi Allah'ın azabından koruyunuz). Ben Allah'ın azabından hiçbirşeyi sizden def edemem. Ey Abde Menâf oğulları! Ben sizden de Allah'ın azabından hiç bir şeyi def' edemem. Ey Abbâsu'bne Abdilmuttalib! Senden de Allah'ın azabından hiçbir parçasını men'edemem. Ey Allah Elçisi'nin halası olan Safiyye! Senden de ben Allah 'in azabından bir kısmım olsun def edemem. Ey Muhammed'in kızı Fâ-tıma! Malımdan dilediğin

şeyi iste (vereyim, fakat) Allah'ın azabından hiçbir şeyi senden def edemem" [45].

Bu hadîsi Abdullah ibn Vehb'den; o da Yûnus ibn Yezîd'den; o da İbn Şihâb'dan rivayet etmekte Esbağ ibnu'I-Ferec, Ebû'l-Yemân'a mutâbaat etmiştir [46].

12- Bâb: Vakıf Yapan Kişi Kendi Vakfı İle Faydalanır Mı?

Umer ibnu'l-Hattâb, Hayber'deki arazîsini vakfedişinde, "Vakfın işlerini üzerine alan kimsenin öma'rûf surette ondan yemesinde üzerine günâh yoktur" diye şart kılmıştır [47]. Vakfın işlerini yürütmeyi bazen vakfedici de, başkaları da üzerine alır (ve ondan faydalanırlar). Bir deveyi yâhud herhangibir şeyi Allah'a tahsis eden kişiler de bunun gibidir: Allah'a tahsîs eden şahıs, bundan kendisinin faydalanmasını şart kılmasa da, o şeyden başkalarının faydalanacağı gibi, kendisinin de faydalanma hakkı vardır [48].

17-.......Bize Ebû Avâne, Katâde'den; o da Enes(R)'ten şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) kurbanlık deve sevkeden bir adam gördü de, ona:

— "Bu deveye bin!" buyurdu.

O zât:

— Yâ Rasûlallah Bu deve kurbanlıktır, dedi. Rasûlullah, üçüncü yâhud dördüncü defasında:

— "Helak olası -yâhud: yazık olası-, sen bu kurbanlık devene hin!" buyurdu.

18- Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) kurbanlık devesini sevkeden bir adam gördü ve:

— "Deveye bin!" buyurdu.

O zât:

— Yâ Rasûlallah! Bu deve kurbanlıktır, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah, ikinci yâhud üçüncü defasında:

— "Helak olası, bin şu kurbanlık deveye!" buyurdu [49] .

13- Bâb: Bir Şahıs Birşey Vakfettiği Ve O Şeyi Başkasına Vermediği Zaman, Bu Vakıf Caizdir (Yânı Sahîhtir)

Çünkü Umer (R) Hayber'deki arazîsini vakfetti ve: "Vakıf işlerini üzerine alan kimsenin örfe göre vakıftan

yemesinde üzerine günâh yoktur" dedi de, onu Umer yâhud başkası mütevelli olursa diye bir tahsis yapıp ayırmadı (Peygamber de onu elinden çıkarmasını emretmedi) [50].

Peygamber (S) Ebû Talha'ya da: "Ben bu bustânı en yakın hısımlarına tahsis etmeni uygun görüyorum" buyurdu.

Ebû Talha: Ben de öyle yaparım, dedi de o Beyruhâ bustânını en yakın hısımları ve amca oğulları arasında taksîm etti [51].

14- Bâb; Bir Şahıs Fakirlere Mi Yâhud Başkalarına Mı Olduğunu Beyân Etmeksizin "Şu Evim Allah İçin Sadakadır" Dediği Zaman, Bu Vakıf Caizdir (Yanî Sarfedilecek Ciheti Ta'yîn Edilmeden Önce Vakıf Tamâm Olmuştur)

O şahıs evini böyle vakfettikten sonra, en yakın hısımları arasına koysa (Müsternlf de: En yakın hısımlarına verse) yâhud istediği yere koysa (hüküm nedir)?

Ebû Talha: "Malımın bana en sevimli olanı (bâ'nin kesri ve fethiyle) Biyruhâ'dır. Biyruhâ Allah için sadakadır" dediği zaman, Peygamber, Talha'ya: "Ben onu yakınlarına tahsis etmeni uygun görürüm" buyurup, onun böyle

ta'yînsiz vakfını ona caiz kılmıştır [52].

Âlimlerin bâzısı da: Vakfedici kimlere sarfedileceğini beyân etmedikçe, böyle mutlak vakıf caiz olmaz, dedi. Evvelki, yânı cevaz görüşü daha sahîhtir [53].

15- Bâb: Bir Şahıs "Benim Şu Arazîm Ve Şu Bustânım Anam Adına (Allah İçin) Sadakadır" Dediğinde, (Kimlere, Yânî Fakirlere Mî Yâhud Başkalarına Mı Olduğunu Beyân Etmese De) Bu Vakıf Caiz Olmuştur [54]

19-.......Bize İbnu Cureyc haber verip şöyle dedi: Bana Ya'lâ ibn Müslim haber verdi ki, kendisi İkrime'den şöyle derken işitmiş-tir: Bana İbn Abbâs (R) şöyle haber verdi: Sa'd ibnu Ubâde, anasından uzak bir yerde bulunduğu hâlde anası öldü. Bunun üzerine Sa'd:

— Yâ Rasûlallah! Ben anamdan uzakta iken anam vefat etti. Şimdi ben onun adına birşey sadaka etsem, bu sadaka yapacağım şey ona fayda verir mi? dedi.

Rasûlullah:

— "Evet (onun adına yapacağın hayır, ona fayda verir)" buyurdu.

Sa'd ibn Ubâde:

— Ben seni şâhid yapıyorum: Benim şu Mıhrâf ismindeki duvarlı bustânım anamın üzerine sadakadır, dedi [55].

16- Bâb: Bir Kimse Malının Bir Kısmını Yâhud Kölesinin Bir Kısmını Yâhud Hayvanlarının Bir Kısmını Sadaka Veya Vakfettiği Zaman, Onun Bu Sadakası Ve Vakfı Caizdir

20-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Abdurrahmân ibn Abdillah ibn Ka'b haber verdi ki, babası Abdullah ibn Ka'b şöyle demistir: Ben babam Ka'b ibn Mâlik'ten şöyle dediğini işitmişimdir:

Ben:

— Yâ Rasûlallah! (Günâhlarımdan tevbe ettim.) Bütün malımı Allah rızâsı ve Rasûlü'nün sevgisi için sadaka yaparak, malımdan ta-mâmiyle sökülüp soyulmam da tevbemdendir (yânî tevbemin tamam-layıcısıdır), dedim.

Rasûlullah (S):

— "Ya Ka'b! Sen malının bir kısmını kendi üzerinde alıkoy. Bu senin için hayırlı bir harekettir" buyurdu.

Ben de:

— Hayber'de bulunan hissemi üzerimde tutuyorum, dedim [56].

17- Vekiline Sadaka Yapan, Sonra Da Vekili O Sadakayı Müvekkiline Geri Veren Kimse(Nin Hükmünü Beyân) Babı [57]

21- Ve İsmail şöyle dedi: Bana Abdulazîz ibnu Abdillah ibn Ebî Seleme, îshâk ibn Abdullah ibn Ebî Talha'dan -Buhârî: Ben bu hadîsi ancak Enes yolundan biliyorum, demiştir-; o da Enes(R)'ten olmak üzere haber verdi. Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: "Siz sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcayıncaya kadar hâlis iyiliğe ermiş olmazsınız..*" (Âiu imrân: 92) âyeti inince (üvey babam) Ebû Tal-ha, Rasûlullah'a geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Allah Tebâr^ke ve Teâlâ kendi Kitâbı'nda "Siz sevdiğiniz şeylerden harcayıncaya kadar hâlis iyiliğe ermiş olmazsınız" buyuruyor. Mallarımın bana en sevgili olanı da "Bîruhâ"dır. -Râvî Enes dedi ki: Bu Bîruhâ, Mescid'in karşısında bir bahçe idi. Rasûlul-lah bu Bîruhâ bahçesine girer, orada gölgelenir ve onun içindeki .güzel sudan içer idi.- İşte bu Bîruhâ bahçesi Azîz ve Celîl olan Allah ve O'nun Rasûlü yoluna sadakadır. Ben bu sadakanın hayrını ve âhiret azığı olmasını ümîd ediyorum. Yâ Rasûlallah! Sen bu bahçemi, Allah'ın sana gösterdiği yere koy, sarfet, dedi.

Bu söz üzerine Rasûlullah (S):

— "Güzel, yâ Ebâ Talka! Bu, sahibine kazanç getiren bir maldır. Biz bu malı

senden kabul ettik ve onu tekrar sana geri verdik. Sen onu en yakın hısımların arasına koy" buyurdu.

Ebû Talha da onu, kendine hısımlık sahibi olanlar üzerine sadaka yaptı.

Enes dedi ki: Ubeyy ibn Ka'b ve Hassan ibn Sabit o yakın hısımlardan idi. Enes dpdi ki: Hassan, kendisine sadaka verilmiş olan bu maldaki hissesini Muâviye ibn Ebî Sufyân'a sattı. Hassân'a bu konuda:

— Sen Ebû Talha'nın sadaka ettiği malı mı satıyorsun? denildi de, Hassan:

— Dikkat edin! Ben bir sâ' ölçeği hurmayı bir sâ' ölçeği dirhemler mukaabilinde satıyorum, dedi.

Enes dedi ki: Bu bahçe, Muâviye ibn Ebî Sufyân'ın kurmuş olduğu Hudeyle oğulları kasrının bulunduğu yerde idi [58].

18- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Mîrâs taksim olunurken (mirasçı olmayan) hısımlar, yetimler, yoksullar da hazır bulunursa, kendilerine ondan (birşey vererek) nzıklandırın; (gönüllerini hoş edecek) güzel sözler de söyleyin" (en-Nisâ: 8) [59].

22-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir takım insanlar bu en-Nisâ: 8. âyeti neshedildi diye iddia ediyorlar. Hayır, vallahi bu âyet neshedilmedi. Fakat bu âyetin hükmü, insanların gevşeklik gösterip amel etmedikleri hükümlerdendir: Terikede tasarruf edici ve terike işini üzerine alanlar, iki (türlü) vâlîdir: Biri (meselâ asabe gibi) mala vâris olur; işte bu, taksîmde hazır bulunan ihtiyâç sâhiblerini de n-zıklandırır. Bir diğer vâlî (meselâ yetîm velîsi gibi) mîrâs almaz; bu da güzel sözler söyleyen kimsedir: Bu, o ihtiyâç sahihlerine: Ben sana vermek için bu maldan hiçbirşeye'mâlik değilim (çünkü bu mal ancak şu yetimindir. Şayet bundan benim birşeyim olaydı, muhakkak sana verirdim), der [60].

19- Birdenbire Ölüveren Kimse İçin Sâhiblerinîn 0 Ölü Adına Sadaka Yapmalarının Müstehâb Olacağı Ve Üzerinde Adak Borçları Bulunan Ölünün Bu Adaklarının Yerine Getirilmesinin De Müstehâblığı Babı

23- Bize İsmâîl tahdîs edip şöyle dedi: Bana Mâlik, Hişâm'dan; o da babası Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, bir adam Peygamber(S)'e:

— Anamın canını Allah ansızın giderdi. Ben öyle sanıyorum ki, eğer anam konuşabilseydi sadaka yapacaktı. Şimdi ben anam adına sadaka yapayım mı? diye sordu.

Peygamber:

— "Evet, anan adına sadaka yap!" buyurdu.

24- Bize Abdullah ibn Yûsuf tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah'tan; o da İbn Ab-bâs(R)'tan haber verdi ki, Sa'd ibn Ubâde (R) Rasûlullah (S)'tan fetva isteyip:

— Annem öldü; üzerinde (ödeyemediği) adak borcu vardı? dedi.

Rasûlullah:

— "Sen o adağı annen adına yerine getir!" buyurdu [61].

20- Vakıf Ve Sadaka Yapmak İşlerinde Şâhid Göstermek Babı

25- Bize İbrâhîm ibn Mûsâ tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hişâm ibn Yûsuf haber verdi ki, onlara da İbn Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana Ya'lâ ibn Müslim haber verdi ki, kendisi İbn Abbâs'ın himayesinde bulunan İkrime'den şöyle derken işitmiştir: Bize İbn Ab-bâs haber verdi ki, Sâide oğulan'nın kardeşi olan SaM ibn Ubâde uzak bir yerde iken annesi vefat etti. Akabinde Sa'd ibn Ubâde Pey-gamber'e geldi ve:

— Yâ Rasûlallah! Ben kendisinden uzakta iken annem vefat etti. Onun adına herhangi bir şey sadaka etsem bu şey ona fayda verir mi? diye sordu.

Rasûlullah.(S):

— "Evet (fayda verir)" buyurdu. Sa'd da:

— Ben Sen'î şâhid yapıyorum ki, benim el-Mıhrâf adındaki duvarlı bustânım annem üzerine sadakadır ,(yânî annemin iyiliğine ve hayrına sarf edilecektir), dedi [62].

21- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı: [63]

"Yetimlere (rüşde ulaştıklarında) mallarını verin. Temizi murdara değişmeyin. Onların mallarını kendi mallarınıza (katarak) yemeyin. Çünkü bu muhakkak büyük bir günâhtır. Eğer yetim kızlar hakkında (adaleti yerine getiremeyeceğinizden) korkarsamz, sizin için halâl olan diğer kadınlardan... nikâh edin"(en-Nisâ: 2-3)

26- Bize Ebû'l-Yemân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb, ez-Zuhrî'den haber verdi. O şöyle demiştir: Urvetu'bnu'z-Zubeyr, Âişe (R)'ye: "Eğer yetim kızlar hakkında adaleti yerine getiremeyeceğinizden korkarsamz, sizin için halâl olan diğer kadınlardan... nikâh edin" (en-Nisâ: 2-3) âyetinin tefsirini sorduğunu tahdîs ediyordu. Urve (Âişe'den haber verici olarak; Ebû Zerr'de Âişe) şöyle dedi: O, şu yetîm kızdır ki, velîsinin himayesinde bulunur. O velî, onun güzelliğine ve malına rağbet eder ve o kızla, o kıza yakın olan kadınlara verilmesi kaanûn olan mehirden daha az bir mehir vermek suretiyle evlenmek ister. İşte (bu âyette) o çeşit velîlerin veliliği altındaki yetîm kızları, haklarında onların mehirlerini kemâle ulaştırmak hususunda adalet yapmadıkça nikâh etmeleri nehyolunup, bunlardan başka kendilerine halâl olan kadınlardan nikâh etmeleri emrolunmuştur. Âişe, tefsirine devamla dedi ki: Sonra insanlar bu (en-Nisâ: 2) âyetin inmesinin ardından, Rasûlullah'tan fetva istediler. Bunun üzerine Azîz ve Celîl olan Allah şu âyeti indirdi:

"Senden kadınlar hakkında fetva isterler. De ki: Onlar hakkında fetvayı size Allah veriyor: Kendileri için yazılmış olanı (mîrâsı) onlara vermediğiniz ve nikâhlarını da beğenip istemediğiniz yetîm kızlar ve küçük çocuklar hakkında, bir de yetimlere karşı adaleti ayakta tutmanız hususunda Kitâb'da size karşı okunup duran âyetler. Hayırdan daha ne yaparsanız şübhesiz Allah onu da hakkıyle bilicidir" (en-Nisâ: 127)

Âişe dedi ki: İşte Allah bu âyetin içinde şunu beyân etti: Yetîm kız güzellik ve mal sahibi olduğu zaman, velîleri onun nikâhına rağbet ettiler, fakat onu, mehrini kemâle ulaştırmak suretiyle akranlarına verilegelen mehir sünnetine katmadılar. Yetîm kız mal ve güzellik azlığından dolayı nikâhına arzu edilmemiş olunca bu kızı terkettiler ve ondan başka kadınları aradılar.

Râvî dedi ki: Nitekim siz, kadınları, mal ve güzellik azlığından dolayı nikâhlarını arzu etmediğiniz zaman, onları terkediyorsunuz. İşte böyle erkekler için malı ve güzelliğinden dolayı nikâhlanmayı arzu ettikleri zaman bu kızları nikâh etmeleri hakkı yoktur. Ancak onlar o mal ve güzellik sahibi olup, kendilerine rağbet edilmiş bu kızlara en mükemmel mehir ta'yîn etmek ve haklarını kendilerine vermek suretiyle onlara adalet yapmaları hâlinde, onlarla nikâh olmayı hakk ederler [64].

22- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Yetimleri nikâh çağına erdikleri zamana kadar gözetip deneyin, O vakit kendilerinde bir akıl ve olgunluk gördünüz mü, mallarını onlara teslim edin. Büyüyecekler de ellerine alacaklar diye bunları israf ile

tez elden yemeyin. Velîlerden kim zengin ise (yetimin malını yemeye tenezzül etmesin;) kaçınsın. Kim de fakır

ise, o hâlde örfe göre (birşey) yesin. Artık onlara mallarını teslim ettiğiniz vakit karşılarında şâhid bulundurun. Tam bir hesâb sorucu olmak bakımından ise Allah yeter. Ana ve baba ile yakın hısımların bıraktıklarından erkeklere, ana ve baba ile yakın hısımların bıraktıklarından kadınlara azından da çoğundan da farz kılınmış birer

nasîb olarak hisseler vardır" (en-Nisâ: 6-7). Buhârî:"J/afiften", "Kâfiyen" demektir, dedi [65].

23- Bâb: Yetimin Malında Çalışmasından Dolayı Vasinin Alacağı Ücret Ve Çalışma Hakkına Karşılık Yetim Malından Yiyeceği Şey? [66]

27- Bize Hârûn tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hâşim oğullan himayesinde bulunan Ebû Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sahr ibnu Cuveyriye, Nâfi'den; o da İbn Umer'den tahdîs etti ki, babası Umer, Rasûlullah zamanında (Medine'nin karşısında) kendi öz malı olan ve "Semğ" denilen bir hurmalığı sadaka yapmak kararını vermişti. Bu karar-ı üzerine Umer:

— Yâ Rasûlallah! Ben nazarımda en güzel ve kıymetli bir hurmalığa mâlik bulunuyorum. Hâlis kazancım olan bu malımı sadaka yapmak istedim, dedi.

Peygamber de:

— "Sen bu malın kökünü sadaka (yânı vakıf) yap. Artık o satılmaz, hibe edilmez, mîrâs olunmaz; fakat onun mahsûlü infâk olunur (ihtiyâç sâhiblerine yedirilir)" buyurdu.

Umer de bu malını o suretle sadaka (yânî vakıf) etti. Ve Umer'-in bu sadakası Allah yolunda gaza eden mücâhidlere, esirlikten kurtulmak isteyen kölelere, fakirlere, konuklara, yolculara, vakfedenin yakın hısımlarına harcanır idi. Bununla beraber bu vakfın işini yürütmeyi üzerine alan mütevellinin bu maldan mal biriktirici ve aslına tecâvüz edici olmayarak, yalnız gelirinden örfe göre yemesinde ve dostuna yedirmesinde günâh yoktur [67].

28-.......Âişe (R): (Velîlerden) kim zengin ise (yetîmin malını yemeye tenezzül etmesin) kaçınsın. Kim de fakır ise, o hâlde örfe göre (birşey) yesin... " (en-Nisâ: 6) âyeti, yetîm vâlîsi hakkında indirildi. Yetîm malının vâlîsi muhtâc bir kimse olduğu zaman, malının mik-dârına göre ve ma'rûf surette yetîmin malına nail olması hakkında indirildi, demiştir [68]

24- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Gerçek* yetimlerin mallarını haksız (ve haram) olarak yiyenler, karınlarına ancak bir ateş yemiş olurlar. Onlar çılgın bir ateşe gireceklerdir" (en-Nisâ: ıo).

29- Bize Abdulazîz ibnu Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Bana Süleyman ibn Bilâl, Sevr ibn Zeyd el-Medenî'den; o da Ebu'l-Gays'tan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S):

— "Helak edici olan yedi şeyden çekininiz" buyurdu. Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Bu yedi şey nedir? diye sordular. Rasûlullah:

— Allah'a ortak tanımak, 2- Sihir yapmak, ^Allah'ın haram kıldığı bir cam öldürmek; haklı öldürülen müstesna, 4Ribâ (yânî faiz kazancı) yemek, 5Yetîm malı yemek, 6- Düşmana hücum sırasında harbden kaçmak, 7- Zinadan kal'aya girmişçesine korunmuş olup hatırından bile geçirmeyen mü'min kadınlara zina iftirası atmak" buyurdu [69].

25- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Bir de sana yetimleri sorarlar. De ki: Onları yararlı ve iyi hâle getirmek hayırlıdır. Şayet kendileriyle bir arada yaşarsanız, onlar sizin kardeşlerinizdir. Allah salâha çalışanlarla fesâd yapanları bilir. Eğer Allah düeseydi, sizi muhakkak zahmete sokardı. Şübhesiz Allah mutlak gâlibdir. Tam hüküm ve hikmet sahibidir" (ei-Bakara: 220) [70]. (Buhârî şöyle dedi:)

"Le-a'netekum", "Sizi muhakkak zahmete sokar ve sizin üzerinize darlık yapardı" demektir. "Anet" ise

"Unuvv" ve "Anâ" masdarından olup dördüncü bâbdan "Esîr olmak, alçalmak, itaat etmek" ma'nâsınadır [71]. (Buhârî dedi ki:) Ve bize Süleyman ibn

Harb söyledi: Bize Hammâd Eyyûb'dan; o da Nâfi'den tahdîs etti. O: İbn Umer, hiçbir kimseye karşı vasiyyeti geri çevirmedi, demiştir [72]. İbn Sîrîn'e yetîm malı hususunda işlerin en sevimli olanı, yetimin nasîhatçıları ve velîlerinin onun yanına toplanmaları ve yetime hayırlı olan şeye bakıp düşünmeleri idi.

Tâvûs ise, kendisine yetimlerin işinden herhangibir şey sorulduğu zaman "Allah salâha çalışanla fesâd yapanı bilir" (ei-Bakara: 220) âyetini okurdu.

Atâ ibn Ebî Rebâh da yetîmler hakkında: Küçük büyük her velî (bir zabtta: her vâlî) onlara harcama yapar. Her insan üzerine kendi hâline yakışan mikdârla, kendi hissesinden harcama yapmak vazîfedir, demiştir [73].

26- Yetîm İçin İyilik Olduğu Zaman, Seferde Ve Hazarda Yetimi Hizmette Kullanma Ve (Vasî Olmasalar Da) Ananın Ve Ananın Kocasının Yetime Bakmalarımın Hükmünü Beyân) Babı

30-.......Enes (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Medine'ye geldi kendisinin hiçbir hizmetçisi yoktu. (Üvey babam) Ebû Talha beni elimi den tuttu da, beni Rasûlullah'a götürdü ve: Yâ Rasûlullah! Enes akıllı bir oğlandır; Sana hizmet etsin, dedi. Enes dedi ki: Artık ben bundan sonra seferde ve hazarda devamlı surette Rasûlullah'a hizmet ettim.O bana bunca hizmetim süresince yaptığım birşey için "Sen bunıı niçin böyle yaptın?" demedi. Yapmadığım birşey için de "Bunu niçin böyle yapmadın" da demedi [74].

27- Bâb: Bir Şahıs, Sınırları Beyân Etmeyerek Bir Arazîyi Vakıf Yaptığı Zaman (Arazî Meşhur Ve Seçkin İse) Bu Vakıf Caizdir

Sadaka lâfzı ile vakıf yapmak da bunun gibi caizdir.

31- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da İshâk ibn Ah dillah ibn Ebî Talha'dan tahdîs etti ki, o, Enes ibn Mâlik(R)'ten şö> le derken işitmiştir: Ebû

Talha hurmalık mal yönünden Medîne'd Ensâr'm en zengini idi. Malının ona en sevimli olanı da Mescid'i karşısında bulunan Biyruha bustânı idi. Peygamber (S) Beyruhâ'y girer ve onun içindeki güzel sudan içerdi.

— Yâ Rasûlallah! Şübhesiz ki Allah "Siz sevdiğiniz şeylerden harcayıncaya kadar kesin olarak hâlis iyiliğe ermiş olmazsınız" buyuruyor. Ve yine şübhesiz ki, mallarımın bana en sevimli olanı da (<Biyruhâ"dır. İşte bu Biyruhâ bustânı Allah için sadakadır. Ben bu sadakanın hayrını ve Allah katında âhiret azığı olmasını umarım. Şimdi Sen, bu bustânımı Allah'ın sana gösterdiği yere koyup sarfet, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Ne kadar güzel! Bu kazanç getirici- râvî Abdullah ibn Mesleme şekk edip: Yâhud: Bu gidici- bir maldır. Ben senin söylediğin sözü işittim. Ben senin bu bustâmnı yakın hısımların arasında bırakmanı uygun görüyorum" buyurdu.

Bunun üzerine Ebû Talha:

— Yâ Rasûlallah! Ben de Sen'in bu arzun üzere yaparım, dedi. Akabinde Ebû Talha Biyruhâ'yı yakın hısımları ve amca oğulları arasında taksim etti [75].

İsmâîl ibn Ebî Uveys, Abdullah ibn Yûsuf, Yahya ibn Yahya: bunların üçü de İmâm Mâlik'ten yaptıkları rivayette "yâ" harfi \\t "Rayımın (= Bol, geniş bir mal)" diye söylemişlerdir [76].

32- Bize Muhammed ibnu Abdirrahîm tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ravh ibnu Ubâde haber verip şöyle dedi: Bize Zekeriyyâ ibnu İshâk tahdîs edip şöyle dedi: Bana Amr ibnu Dînâr, İkrime'den; o da İbn Abbâs(R)'tan şöyle tahdîs etti: Bir adam Rasûlullah'a anasının vefat ettiğini (söyleyip): Eğer onun adına sadaka yaparsam, bu sadaka anama fayda verir mi? dedi. Rasûlullah: "Evet (fayda verir)" buyurdu. O zât: Benim "Mıhrâf" adında bir bustâmm vardır. Ben Sen'i şâhid tutuyorum ki, ben de bustânımı anam adına sadaka yap-mışımdır, dedi [77].

28-Bâb" Bir Topluluk Ortak Ve Yaygın Hisseli Bir Arazîyi Vakıf Yaptıklarında, Bu Vakıf Caizdir

33- Bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdulvâris, Ebu't-Teyyâh'tan tahdîs etti ki, Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Mescid'in bina olunmasını emretti de:

— "Ey Neccâr oğullan! Şu arsanızın bedelini bana söyleyin!" buyurdu.

Onlar ise:

— Vallahi olmaz! Biz onun bedelini ancak Allah'tan isteriz! dediler [78].

29- Vakıf Nasıl Yazılır Babı

34-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Umer, Hayber'de bir arazîye nail oldu. Akabinde Peygamber'e geldi ve:

— Ben mal olarak ondan daha iyisini asla elde etmediğim bir arazîye sâhib oldum. Bana bu mal ile ilgili nasıl emredersin? dedi.

Peygamber (S):

— "istersen hurmalığın kökünü habset de, bu habsedilmiş arazîyi sadaka yap" buyurdu.

Bunun üzerine Umer o arazîyi aslı satılmaz, hibe olunmaz, mî-râs edilmez surette fakirlere, yakınlara, esirlikten kurtulmak isteyen kölelere, Allah yolunda savaşan mücâhidlere, konuklara, yolculara tahsîs etti. Bununla beraber bu vakıf arazînin işlerini yürütmeyi üzerine alan kimseye, mal biriktirip mülk edinici olmayarak, bunun gelirinden ma'rûf suretle yemesi yâhud dostuna yedirmesinde günâh yoktur [79].

30- Zengin İçin, Fakîr İçin, Zaîf İçin Vakıf Yapma(Nın Cevazı) Babı

35- Bize Ebû Âsim tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Avn, Nâ-fi'den; o da İbn

Umer'den şöyle tahdîs etti: Umer (R) Hayber'de bir mal buldu. Akabinde Peygamber'e geldi de o mal ile ilgili kararını ve sözlerini Peygamber'e haber verdi. Peygamber (S) de "İstersen onun aslını sadaka yap!" buyurdu. Umer de bu arazîyi fakirlere, yoksullara, yakınlığı olan hısımlara ve zaîflere sadaka yaptı [80].

31- Mescid İnşâsı İçin Arazî Vakfetmedin Cevazı) Babı

36-.......Bize Ebu't-Teyyâh tahdîs edip şöyle dedi: Bana Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) Medine'ye geldiği zaman mescid kurulmasını emretti ve:

— "Ey Neccâr oğullan, şu arsanızın bedelini bana söyleyiniz!" buyurdu.

Onlar da:

— Olmaz vallahi, biz onun bedelini ancak Allah'tan isteriz, dediler [81].

32- Hayvanları, Atları, Ticâret Metâ'larını Ve Sessiz Serveti (Yânî Altın Ve Gümüşü) Vakfetmek Babı [82]

ez-Zuhrî şöyle bir kimse hakkında şunu söylemiştir: Bin dînârı Allah yolunda harcamaya tahsis edip, bunu kendisinin tacirlik yapan kölesine bu para ile ticâret yapmak üzere teslim eden ve o paranın kazancını fakirlere ve yakın hısımlara sadaka yapan kimse hakkında Zuhrî'ye: Bu şekilde sadaka yapan kişinin bu bin dînârın kazancından birşey yemek hakkı var mıdır? O bin dînârın kazancını fakirlere sadaka, yapmış olmasa da ondan birşey yemek hakkı var mıdır? sorusuna Zuhrî: O kimse fakirlere tahsis etmese de, o sadakadan yemek hakkı yoktur, demiştir [83].

37-.......İbn Umer (R)'den (şöyle demiştir): Umer kendisine âid olan bir at üzerine bir kimseyi Allah yolunda cihâd etmesi için bindirdi. O atı Umer, üzerine

bir mücâhid kişiyi bindirmesi için Rasû-lullah'a vermişti. (Yâhud, bir zabta göre: Rasûlullah atı ona bu maksadla vermişti.) Sonra Umer'e, o adamın atı durdurup satmaya kalktığı haberi verildi. Umer Rasûlullâh'a, bu atı ondan satın almayı sordu. Bunun üzerine Rasûlullah (S): "Sen bu atı satın alma ve sakın yapmış olduğun sadakana bir daha dönme!" buyurdu [84].

33- Vakfın İşlerine Bakıp Yürütecek Kimsenin Nafakası (Yânî Ücreti) Babı [85]

38- Bize Abdullah ibn Yûsuf tahdîs edip şöyle dedi: Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre (R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Benim mirasçılarım bir tek dinarı dahî paylaşmasınlar. Bıraktığım şeyin kadınlarımın nafakasından ve işçimin ücretinden geri kalanı sadakadır (vakıftır)" buyurmuştur [86].

39- Bize Kuteybe ibnu Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ham-mâd, Eyyûb'dan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Umer ibnu'l-Hattâb (R), kendi vakfı hususunda, onun işlerini yürütmeyi üzerine alan kimsenin ondan mal edinici olmayarak yemesini ve dostuna yedirmesini şart kılmıştır [87].

34- Bâb: Bir Kimse Bir Arazî Veya Kuyu Vakfettiği Ve Vakfından Kendisinin De İstifâde Etmesini Şart Kıldığı; Meselâ Vakfettiği Kuyunun Suyundan Diğer Müslümanların Kovalarıyla Su Aldıkları Gibi Kendisinin De Su Almasını Şart Kıldığı Zaman (Bu Caiz Olur)

Enes ibn Mâlik Medine'deki bir evini, Medine'ye geldiği zaman oraya inip ikaamet etmek şartıyle vakfetti.

Zubeyr ibnu'l-Avvâm da evlerini sadaka yapmış ve: Kızlarından boşanmış

olanın, eve zarar verici olmayarak, kendisi de bu ev (sebebi) ile zararlanmayarak bu evde oturması, eğer ileride bir koca ile evlenip de bu evden müstağni olursa artık evde oturma hakkı olmayacağı şartlarını söylemiştir.

Abdullah ibn Umer de, Umer ibnu'l-Hattâb'ın evinden olan payını, Abdullah'ın çocuk ve torunlarından oturma evine muhtâc olanların ikaametine -satılmamak, hibe edilmemek üzere- vakfetmiştir [88].

40- Ve Abdan şöyle dedi: Bana babam Usmân ibn Cebele, Şu'-be'den; o da Ebû İshâk'tan; o da Ebû Abdirrahmân'dan şöyle haber verdi: Usmân ibn Affân (R) Mısırlılar tarafından kuşatıldığı sırada evinin üstüne çıktı da, aşağıdakilere (hitâb ederek) şöyle dedi [89]:

— Allah aşkına size sorarım. Ve kimseye sormam, ancak Pey-gamber'in sahâbîlerine sorarım. Sizler bilmez misiniz ki, Rasûlullah (S) "Rûme kuyusunu kim kazarsa onun için cennet vardır" buyurmuştu da ben hemen o kuyuyu kazmıştım. Yine bilmez misiniz ki, Rasûlullah: "Ceyşu'l-usreyi (yânî zorluk ordusunu: Tebûk seferine çıkacak orduyu) kim teçhiz ederse, onun için cennet vardır" buyurmuştu da, ben hemen o orduyu techîz etmiştim.

Râvî dedi ki: Oradaki sahâbîler Usmân'ın bu söylediklerini doğ-ruladılar [90].

Ve Umer ibnu'l-Hattâb kendi vakfı hakkında: "Vakfın işlerini yürütmeyi üzerine alan kimseye vakıftan yemesinden günâh yoktur" demiştir.

Buhârî dedi ki: O vakfa, vakfedenin kendisi de, başkaları da mütevelli olabilir. Onun için vakıf, vakfediciden ve başkasından olan herkesi kaplayıcı, içine alıcıdır [91].

35- Bâb: Vakfedici Kimseler "Biz Onun Bedelini Ancak Allah'tan İsteriz" Dedikleri Zaman, Bu Caizdir

41-.......Bize Abdulvâris, Ebu't-Teyyâh'tan; o daEnes (R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S):

— "Ey Neccâr oğulları! Arsanızın bedelim bana söyleyiniz!" buyurdu.

Neccâr oğulları:

— Biz onun bedelini hiçbir kimseden istemeyiz, ancak Allah'tan isteriz, dediler [92].

36- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Ey îmân edenler! Herhangi birinize ölüm hâli geldiği o vasiyyet zamanı aranızdaki şehâdet ya kendinizden adalet sahibi iki adam veya yolculuk ediyordunuz da ölüm musibeti başınıza geldiyse sizin gayrınızdan iki diğeridir. Bunları namazdan sonra akkorsunuz, şübhelendiğiniz takdirde şöyle yemîn ederler: 'Billahi hısım da olsa yeminimizi hiçbir bedele değişmeyiz, Allah'ın (emrettiği) şâhidliği gizlemeyiz. Biz o takdirde şübhesiz günâha girenlerden oluruz\ Eğer bu iki şahidin bir günâha hakk kazanmış olduklarına bir bilgi elde edilirse, o vakit evlâ olan, bu ikinin yerine, bunların aleyhlerinde bulundukları mukaabil taraftan diğer iki kişi dikilir, şöyle yemîn ederler: 'Billahi bizim şâhidliğimiz o iki kişinin şâhidliğinden daha doğrudur.

Biz hakkı aşmadık. Çünkü bu takdirde muhakkak ki zâlimlerden oluruz'. İşte bu hüküm, şâhidliği olduğu

gibi dosdoğru edâ etmelerine veya yeminlerinden sonra yeminlerinin reddedilmesinden korkmalarına en yakın bir çâredir. Allah 'tan korkun ve emirlerini iyi dinleyin.

Çünkü Allah fâşıklar güruhunu doğru yola çıkarmaz" (el-Mâide: 106-108) [93].

42- Ve bana Alî ibnu Abdillah söyledi: Bize Yahya ibn Adem tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Ebî Zaide, Muhammed ibn Ebî'l-Kaasım'dan; o da Abdulmelik ibn Saîd ibn Cubeyr'den; o da babası Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Benû Sehm'den (müslümân) bir kişi (Hristiyan) Temîm ed-Dârî ve Adiyy ibn Beddâ ile birlikte sefere çıkmış ve müslümân

bulunmayan bir yerde ölmüştü. Bu iki hrıstiyan kişi Sehmî'nin terikesiyle mirasçılarının yanına geldiklerinde, mirasçılar eşya arasında altın kakmalı gümüş bir bardağı bulamadılar. (İki yoldaşın inkârı ve da'vâmn Ra-sûlullah'a arzı üzerine) Rasûlullah bu iki hrıstiyan kişiye yemîn ettirdi. Sonra o bardak Mekke'de bulundu. Ve bardağın yeni sahihleri:

— Biz bunu Temîm ile Adiyy'den satın aldık, dediler. Bunun üzerine Sehmî'nin velîlerinden iki kişi kalktılar ve:

— Bizim şehâdetimiz onların şehâdetinden şübhesiz daha haklıdır. Ve bu bardak kesin surette ilk sâhiblerine (yânî Sehmî'nin mirasçılarına) âiddir, diye yemîn ettiler.

İbn Abbâs: İşte bu "Ey îmân edenler..." (ei-Mâide: 105-108) âyeti bu kıssadakiler hakkında indi, demiştir [94].

37- Mirasçılar Hazır Bulunmaksızın Vasînin'ölünün Borcunu Ödemesinin Cevazı) Babı

43-.......Şa'bî şöyle dedi: Bana Câbir ibn Abdillah el-Ensârî (R), babası Abdullah'ın Uhud günü şehîd edildiğini, geriye altı tane kız ile bir mikdâr borç bıraktığını tahdîs edip, şöyle dedi: Hurma mahsûlünün kesim ve toplama zamanı geldiğinde ben Rasûlullah'ın huzuruna vardım ve:

— Yâ Rasûlallah! İyice bilmişsindir ki, babam Abdullah Uhud günü şehîd düştü, arkasında birçok borç bıraktı. Ben bu alacaklıların Seni görmelerini arzu ediyorum, dedim.

Rasûlullah (S):

— "Sen git, hurmaları topla, her cins hurmayı ayrı ayrı yerlere yığıp ayrı ayrı harman et (sonra gelip bana haber ver)" buyurdu.

Ben bu işleri yaptıktan sonra Rasûlullah'ı da'vet ettim. (Geldi; alacaklılar da geldi.) Alacaklılar bu saatte Rasûlullah'ı orada gördüklerinde isteklerini artırıp beni sıkıştırdılar. Rasûlullah onların yaptıkları ısrarı görünce, hurma harmanlarının en büyüğünün etrafında üç defa dolaştı, sonra onun yanına oturdu.

Sonra:

— "Şu alacaklıları çağır!" buyurdu.

Akabinde alacaklarına mukaabil onlara Ölçüp ölçüp hurma vermeye devam etti. Nihayet Allah babamın borçlarını tamamen ödedi. Vallahi ben, Allah babamın borçlarını tamamen ödesin de kızkardeş-lerime bir tek hurma ile dönüp gitmemeye razı idim. Allah'a yemîn ederim ki, hurma yığınlarının hepsi kurtuldu. Ben, Rasûlullah'ın yanına oturduğu yığına bakıp duruyordum. (Rasûlullah alacaklılara bu harmandan verdiği hâlde) sanki ondan bir tek hurma eksilmemiş gibi idi [95].

Ebû Abdillah Buhârî dedi ki: "Uğru bî'% "Benim üzerime iyice düştüler; yânî bana karşı isteklerini artırdılar" demektir. Kur'ân'dan şahidi şudur: "Biz de aralarına kıyamet gününe kadar düşmanlığı, kin ve buğzu yapıştırdık "(ei-Mâide: i4) [96].

---

[1] el-Vesâyâ, Vasiyyet'in cem'idir. Vasiyyet lügatte "Evsâ yûsî"den masdardır.

el-Isâ, hemzenin kesriyle ve't-Tavsiye, tef ile vezninde, bir nesnenin işlemesini bir adama siparişle üzerine aldırmak ma'nâsınadır... Ve asıl îsâ lügatte bir kimse kendi yokluğunda bir başka adamdan bir işin işlenmesini taleb etmeye denir. Ve şerîatte vefatından sonra işlemesini talebden ibarettir.

Ve işbu îsâ maddesi lam ile ve ilâ kullanılır. "Evsâ li fulânin bi-kezâ = Fu-lân için şu malı vasiyyet eylediği kimseye vasiyyet eyledi" demektir. İlâ ile: "Evsâ fulânin ilâ fulânin- Fulânı mutlaka malına vasî nasbetti" demektir (Kaamûs Ter.)

Demek ki îsâ ve Tavsiye, bir kimsenin gerek sağlığında, gerek vefatı üzerine mevcûd bulunmadığı, yokluğu hâlinde diğer bir kimseye bir iş görmesini sipariş etmesi demektir ki, Türkçe'de ısmarlamak ta'bîr olunur. Lâm ile kullanıldığında, öldükten sonra malını başkasına temlîk; ilâ ile kullanıldığında ise öldükten sonra malında ve çocuklarının işlerinde tasarrufu bir kimseye havale etmektir,

el-Vasyu, ikinci bâbdan, bir nesne diğer nesneye bitişik olmak ve bir nesneyi diğer şeye ulaştırmak ma'nâsına olduğundan, vasiyyete bu ismin verilmesi, ölünün hayâtında mâlik olduğu bir aynı veya menfaati vasiyyet sebebiyle vefatından sonra nail olacağı hayır ve sevaba ulaştırmasıdır,

[2] îbn Hacer: "Bu, babın birinci hadîsinin ma'nâ ile rivayeti olmalıdır; bu lâfızla bulamadım. Çünkü el-Mer'u, "er-Raculu"demektir" demiştir (Fethu'l-Bârî).

[3] İmâm Buhârî bu üç âyeti burada vasiyyetin meşrû'luğuna Kur'ân'dan delîl olmak üzere getirmiştir.

İslâm'ın evvelinde vasiyyet suretiyle te'sîs buyurulan ana, baba ve yakınlara mal bırakma ve tahsis etme vecîbesi, en-Nisâ: 11-12'deki mîrâs âyetleriyle bâzı kayıdlara ve tahsislere tâbi' tutulmuştur.

Bu vasiyyet âyetlerinde ana, baba ve yakınlara ma'rûf veçhile yardımın ve mal tahsis etmenin mikdârım ta'yîn, vasiyyet edenin re'yine bırakılmıştı. Mîrâs âyetlerinde ise herbir mîrâsçının alacağı mikdâr, bizzat Allah tarafından ta'yîn buyurulmuş ve mîrâs sâhibleri o suretle meşru' paylarını almaya başlamışlardır. Ve bu hâlde vasiyyet edicinin bundan sonra ebeveyne ve mîrâsta pay sahibi olan akrabaya vasiyyet külfetini yüklenmesine luzûm kalmamış ve hısımlar arasında bu yüzden meydana gelebilecek niza ve ihtilâflar da bertaraf edilmiştir.

[4] Bu, Buhârî'nin tef şirindendir. Bu tefsîri Taberî, Atâ'dan nakletmiştir.

[5] Hadîsteki "İki gece" kaydı hudûdlandırma değil, te'kîddir. Az bir zaman olsa bile o müddetin vasiyyetsiz geçmesi uygun değildir, ,'herhâlde vasiyyetnâmesi yanında yazılı bulunmalıdır, demektir.

Bu hadîste vasiyyete rağbetiendirme vardır. Zahirîler bunu hüccet yaparak, vasiyyet vâcibdir demişlerdir. Selef âlimlerinden vâcib ve mendûb olduğu görüşünde olanlar vardır.

Dahhâk İleTâvûs: Dîn ayrılığı gibi bir mâni' sebebiyle mîrâs almayan ana babaya ve yakın akrabaya vasiyyet, Kur'ân nassıyle vâcibdir, demişlerdir. Ye-men'in büyük âlimi Tâvûs: "Her kim fakîr akrabası varken onu mahrum eder de, yabancıya vasiyyet ederse, vasiyyet olarak verilen mal, yabancıdan alınır da akrabaya verilir" demiştir.

[6] Hadîsin başlığa uygunluğu, ancak arazînin menfaatini sadaka yapma yönünden olabilir, çünkü böyle sadaka yapmanın hükmü, vakıf hükmüdür; o da ölümden sonra bakî kaldığı için vasiyyet ma'nâsmadır.

Bu beyaz dişi katırı Mukavkıs hediye etmişti. Buna "Düldül" denirdi. Siyer âlimlerinin beyânına göre, Peygamber'in ölümünden sonra bu beyaz katır Alî'nin yanında bulunmuş, onun ölümünde Abdullah ibn Ca'fer'e geçmiştir. Bu sırada hayvan iyice yaşlandığı için, arpa, kırma hâlinde verilirmiş, Muâviye zamanında yaşamış, nihayet Yenbû'da ölmüştür (Aynî).

[7] İbnu Ebî Evfâ, Peygamber vefatında mal vasiyyet etmedi, demek istemiştir. Talha ibn Musarrıfm: Öyle ise insanlara vasiyyet nasıl yazıldı? sorusuna Abdullah'ın: Allah'ın Kitâbı'na tutunmakla vasiyyet etti, suretindeki cevâbı ile "Sizden birinize ölüm gelip çattığında ... vasiyyet etmek farz yazıldı" (el-Bakara:180) kavline işaret etmiş olabilir.

[8] Bu hadîs, Peygamber'in ölüm hastalığında vasiyyet etmediğine en kuvvetli rivayetlerden biridir. Buharı bu hadîsi burada Şiîler'in bu, Alî'ye vasiyyet iddialarını yalanlamak için getirmiştir. Alî'nin kendisi de böyle bir vasiyyet olmadığını kesin olarak bildirmiştir. Buhârî, Fadâilu'l-Medîne; "Medîne Haremi babı" 3. hadîs.

[9] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır.

Bu hadîs Cenazeler Kitâbı'nda "Peygamber'in Sa'd İbn Havle'ye mersiyesi bâbı"nda da geçmişti. Orada Sa'd ibn Ebî Vakkaas'ın anasının adı Havle, burada ise Afra olarak geçmektedir. Bu iki rivayeti birleştirmek için sarihler, Sa'd ibn Ebî Vakkaas'ın anasının iki adı olduğunu, bunun birisinin öz adı, diğerinin de soy adı olduğunu kabul etmişlerdir. Bu hadîste Peygamber'in birkaç mu'cizesi sabit olmuştur: a. Sa'd, bu ümîdsiz hastalıktan iyileşip kalkmış ve kırk seneden fazla yaşamıştır, b. Sa'd kumandan olarak fetihler yapmış, müslümân-ları hesâbsız ganimetlerle faydalandırıp, düşmanlara zararlar vermiştir, c. Sa'd, bu hastalıktan şifâ bulup kalktıktan sonra, birçok erkek ve kız çocukları dünyâya gelmiş ve Peygamber'in haber verdiği gibi birçok mîrâsçıları olmuştur

[10] Buhârî bu bâbda terikenin üçte birinden fazlasını vasiyyet etmenin caiz olmadığını İsbât etmek istemiştir. Bunun için el-Hasen'in sözünü getirmiştir. Bunun ma'nâsı şudur:

Zımmî dahî terikenin üçte birinden fazlasını vasiyyet etse, ancak üçte biri caiz olur; fazlası yerine getirilmez, demektir.

el-Hasen el-Basrî, Zımmî hakkında da İslâm kaanûnu ile hükmedileceğim el-Mâide: 49. âyetine dayandırmıştır ki, âyetin buna delâleti açıktır.

[11] Hadîslerin başlığa uygunlukları gizli değildir.

Âlimler terikenin Üçte bir mikdârını vasiyyet etmenin cevazında ittifak etmişlerdir. Bundan aşağıda vasiyyet etmeyi; yânî dörtte bir; beşte bir mikdârını vasiyyet etmeyi tavsiye edenler de olmuştur.

[12] Bu başlığın daha açık ifâdesi: "Kişinin çocuğuna vasî ta'yîn etmesi ve gerektiğinde bu vasinin çocuk hesâbma da'vâ açabilme hakkı"dır.

[13] Hadîs başlıktaki iki hükme de uygun fıkraları taşımaktadır.

Sevde'ye örtünme emrine gelince: Şevde, Zem'a'nın kızı idi. Babasının cariyesinin doğurduğu bu piç çocuk, zahire göre, yânî

hukukî hükme göre Sev-de'nin kardeşi oluyordu. Fakat zânînin sımasına benzeyişi, bu zahirî hâle aykırı geliyordu. İşte Rasûlullah bu sebebden dolayı ihtiyaten Sevde'ye örtünmekle emretmiştir.

[14] Hadîsin bastığa delîlliği "Yahûdî'nin ismi anılınca kadın başıyle açıklayıcı bîr işaret yaptı" sözündedir. Bu işaret ve sanığın i'tirâfı ile kısas yapılmıştır

[15] Buhârî başlığa "Vârise vasiyyet yoktur" hadîsini senedsiz olarak bir unvan hâlinde zikretmekle yetinmiştir. Hâlbuki bu hadîsi Dört Sünen sâhiblerİ ve diğer hadîsçiler senediyle rivayet etmişlerdir. Buhârî'nin bunu senedİe rivayet etmemesi, kabul ettiği sıhhat şartlarına uymadığı içindir. Buhârî'nin sahîhlik şartları, diğer bütün hadîsçilerin şartlarından daha ağırdır. İşte Buhârî bu yüzden Sahîh'te birinciliği kazanmıştır. Buhârî şartına uymadığı için bunu, senediyle getirmemekle beraber, hadîsin sahâbîler arasında yaygın oluşundan ötürü ter-ketmeyi de uygun bulmadığından, bir unvan hâlinde zikretmekle yetinmiştir.

[16] Başlığa uygunluğu, ana babanın ve mîrâsı olan erkek ve dişi yakın akrabanın irsî hisseleri, Kur'ân'la tesbît edildikten sonra, vasiyyet yalnız uzak akrabaya münhasır olarak müstehâb olması yönündendİr. İşte İbn Abbâs'ın bu hadîsi, mirasçılara vasiyyet etmenin caiz olmadığına açıkça delâlet eder.

Ebû Umâme (R) şöyle demiştir: Rasûlullah(S)'tan Veda Haccı'nda hutbe yaparken işittim: "Yüce Allah her hakk sahibine hakkını vermiştir. Artık bundan sonra mirasçıya vasiyyet yoktur" buyuruyordu (Ebû Dâvûd ve TİrmizÎ).

Amr ibn Hârice (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), Kasvâ adındaki dişi binek devesi üzerinde hutbe yaparken, ben devenin boynunun altında İdim. Deve geviş getiriyordu. Ağzının köpüğü iki omuzumun arasına dökülüyordu. Bu hâlde iken ben Rasûlullah'm: "Azız ve Celîl olan Allah her hakk sahibine hakkını verdi. Artık mirasçıya vasiyyet yoktur. Çocuk da döşek sahibine âiddir. Zina ediciye mahrûmluk düşer" buyurduğunu işittim. (Tirmizî: Bu hadîs hasendir, sahihtir, dedi.)

İbn Abbâs, Rasûlullah'm: "Vârise vasiyyet caiz değildir. Meğer ki mirasçılar isteyip uygun görürler" buyurdu, demiştir (Dârakutnî).

Bunlardan başka Enes ibn Mâlik, Alî İbn Ebî Tâlib, Amr ibn Şuayb'm da aynı mealde rivayetleri vardır ki, bunları îbn Ebî Şeybe ve diğerleri rivayet etmişlerdir (Aynî).

[17] Buhârî bunu Zekât'ta da getirmişti. İki rivayet arasında az fark vardır. Hadîs: "En faziletti olan sadakanın, kişinin vücûdu zinde ve bütün beden kuvvetleri yerinde olduğu hâlde... verdiği sadaka" olduğunu açıkça belirtmektedir. "Can boğaza gelme" ta'bîri, ölümün son derece yaklaşması zamanım ifâde etmektedir.

[18] Buhârî'nin bu âyeti başlık yapmaktan maksadı, lehine ikrar yapılan mîrâsçı olsun, yabancı olsun, müsâvî olarak mutlak surette hastanın borç ikrarının cevazına hüccet getirmek gibidir. Bâzıları da delâlet ciheti, Allah mîrâsın önüne geçirmekte vasiyyet ve borcu müsâvî yaptı ve aralarında bir ayırma yapmadı. Böylece vâris için olan vasiyyet delîl ile hâriç oldu da, borç ikrarı hâli üzere bakî kalmıştır, dedi (Aynî).

[19] Bunların sözlerini İbn Ebî Şeybe senedli olarak rivayet etmiştir.

[20] Hasen'in bu hükmünü Dârimî rivayet etti.

[21] Ibrâhîm ile Hakem'in hükümlerini îbn Ebî Şeybe rivayet etti.

[22] Aynî dedi ki: Zahir olan maksadı, kadın kocasının ölümünden sonra taarruz edilmez. Çünkü evinin içindekilerin hepsi, kocası buna şâhid dikmemiş olsa da, kadınındır. Şâhid dikmeğe ve ikrara, ancak kadın fakîr iken evlendiği bilindiği zaman ihtiyâç vardır.

[23] Hasen ile Şa'bî'nin bu hükümleri aslı üzere hastanın ikrarının mutlak olarak geçerli olduğunu ifâde etmektir.

[24] Buhârî'nin bu "Ba'zu'n-nâs" ta'bîri ile Ebû Hanîfe ve onun içtihadında olanları kasdettiğini Kirmânî ve diğerleri belirtmişlerdir. Ancak buradaki i'tirâzda vârislerin bâzısı lehine olan ikrar ile hastanın vedîa, ticâret malı ve ticâret malının getireceği kazançta ortaklık demek olan "Mudârebe"yi ikrarı arasında fark olduğu; bu son üç şeyi ikrar ile birinciyi ikrar etmenin aynı şey olmadığı; bunun için Ebû Hanîfe'nîn görüşünde bir tenakuz bulunmadığı ortaya konulmuştur.

[25] Bu, Buhârî'nin Edeb'de getirdiği hadîsin bir parçasıdır. Bunu burada hastaya kötü zann edip de kendi malında tasarrufu men' edenleri redd için getirmiştir. Bu da "Ba'zu'n-nâs"ın kötü zann ile ta'lîline karşı getirilmiştir.

[26] Buhârî bunu îmân'da getirdi. Kirmânî dedi ki: Bu hadîsin delâlet ciheti nedir dersen, ben şöyle cevâb veririm: Hıyaneti terk vâcib olunca, üzerinde bulunan hakkı i'tirâf etmek de vâcib olmuştur, tkrâr edince de, ikrarının mu'teber olması zarurî olur. Yoksa ikrarın vâcib kılınmasında hiçbir fâide yoktur.

[27] Yânî hıyaneti terkte ve emâneti yerine ödeme vucûbunda vâris ile gayrisi arasında bir fark yapmayınca, vârise ve gaynsına ikrarı sahîh olur (Kastallânî).

[28] Abdullah ibn Amr hadîsi de, bu Ebû Hureyre hadîsi de îmân Kitâbı'nda geçmiştir, Buhârî bunları burada hıyanetin harâmlığına, yânî üzerindeki hakkı ödememenin ve ödenmesini vasiyyet etmemenin harâmlığına delîl için getirmiştir.

[29] Yânı borcun ödenmesi, vaşiyyeti yerine getirmekten önce yapılmakla beraber, zikirde vasiyyetin borçtan önce getirilmesindeki maksadı beyân. Bu suretle bu başlığı tekrar etmekteki incelik meydana çıkıyor (İbn Hacer).

İbn kesîr: Eski ve sonraki bütün âlimler borcun vasiyyetten Önce yerine getirileceği, ondan sonra vasiyyet, ondan sonra mîrâs işi geleceği üzerinde ittifak etmişlerdir. Bakışı derinleştirme sırasında da âyetin ma'nâsından bu anlaşılır, demiştir.

[30] Bunu Ahmed bin Hanbel, Tirmizî, ibn Mâce, Alî ibn Ebî Tâlib'den rivayet ettiler.

[31] Bu âyetteki emir, Mekke fethi günü Usmân ibn Talha hakkında inmiş olmakla beraber, bütün mükelleflere hitâb ve bütün emânetleri şâmil olur.

[32] Bu, Zekât'ta getirdiği hadîsin bir parçasıdır. Peygamber bu sözü ile: "Sadaka ancak kuvvetli bir servetten ayrılıp verilir ve bu sadaka hayırlıdır" buyurmuş oluyor. Yoklukla ve ihtiyâç içinde verilen sadaka, kâmil değil demek oluyor. Bu "Lâ sadakate..." nefiyi, böylece sadakayı değil, kemâli nefyetmiş oluyor

[33] ibn Abbâs'ın bu sözünü İbn Ebî Şeybe rivayet etmiştir.

[34] Bu da Itk Kitâbı'nda geçen hadîsin bir parçasıdır.

[35] Hakîm, Muâviye emirliğinin onuncu yılında ölmüştür. Bu hadîsin başlığa uygunluğu yönü bana zahir olmadı. Sarihlerin zikrettikleri vecihler ise büyük bir zorlamadan hâlî değildir. Allah en bilendir.

Bu hadîs, Zekât'ta da geçmişti (Kastallânî).

[36] Sarihlerden hiçbiri bu hadîsin başlığa girmesi yönünü zikretmedi. Bundaki vec-hin, Rasûlullah'ın: "Köle, efendisinin malında bir çobandır" sözünde olması mümkün olur. Hizmetçi, köleyi de şâmil olur (Aynî).

[37] Buhârî akrabaların kimler olduğu hususunda âlimler arasında görüş ayrılıkları bulunduğu İçin, cevâbı zikretmedi.

[38] Bu, Müslim'in rivayet ettiği hadîsin bir parçasıdır.

"Siz sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcayıncaya kadar asla hâlis iyiliğe ermiş olmazsınız..." (Âlu tmrân: 92) âyeti inince, Ebû Talha, bu Beyrûhâ bahçesini Allah yolunda vakfetmeyi Peygamber'e danıştığında, Peygamber ona metindeki emri vermiştir. Bu hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Bunun Buhârî'de Zekât Kitâbı'nda, yine Enes'ten diğer ve daha geniş bir rivayeti geçmişti. Bu hadîsteki uygulamaya göre, "Yakınlar" ta'bîri, çok genişlemiş oluyor.

[39] Bu hadîsi Buhârî Âlu îmrân: 92, âyetin tefsirinde kısaltılmış olarak senediyle getirmiştir.

[40] Buhârî burada getirdiği bu hadîs ile Ebû Talha, Ubeyy ibn Ka'b ve Hassan ibn Sâbit'in altıncı babalarına varıncaya kadar soylarını ve hısımlarını çok güzel bir surette ve sağlamlıkta tesbît etmiş bulunuyor. Buhârî'nin dediği gibi Amr ibn Mâlik, Hassân'ı, Ebû Talha'yı ve Ubeyy'i kendisinde toplamaktadır

[41] Buhârî bu "insanların bâzısı" ta'bîriyle Ebû Hanîfe ve onun görüşünde olan imamları kasdetmektedir ki, biz babın başında âlimlerin bu hususta görüş ayrılığında olduklarını söylemiştik.

[42] Bu hadîsin, Zekât Kitâbı'nda uzun bir rivayeti geçmişti.

[43] İbn Abbâs'm bu hadîsini Buhârî, Kureyş'in Menâkıbı'nda, bir de eş-Şuarâ Sûresi tefsirinde senedli olarak getirmiştir.

[44] Bu Ebû Hureyre hadîsi de bundan sonraki bâbda senedli olarak gelecektir.

[45] Buhârî bu hadîsi Kureyş'in Menkabeleri ve eş-Şuarâ Sûresi tefsîrinde de getirmiştir. eş-Şuarâ tefsîrindeki rivayette bu âyet indikten sonra Rasûlullah'ın Safa Tepesi'ne çıkıp, bu hutbesini orada söylediği ziyâdesi vardır. Bu hadîsleri rivayet eden Ebû Hureyre ile İbn Abbâs, bu toplantılarda hazır değillerdi. Çünkü Ebû Hureyre Hayber'in fethi sırasında müslümân olmuş; İbn Abbâs da o zamân ya henüz doğmamış, ya da yeni doğmuştu. Bunlar, bu ilk da'vete âid olan bu toplantı ve hutbeyi diğer sahâbîlerden almışlardır. Diğer bir îzâh şekli de, bu da'vet ve toplantıların Medine'de tekrarlanmış olmasıdır.

Buhârî'nin hadîsi burada getirme sebebi, kadınların ve çocukların en yakın hısımlara dâhil bulunduklarını isbâttır. Bu da'vette Peygamber'in kızı Fâtı-ma'nın ve halası Safiyye'nin bulunması, en yakın hısımlar ta'bîrinde kadınların ve çocukların dâhil olduğunu isbât etmektedir.

"Bu toplantıda Peygamber, ikinci batındaki babası Abdulmuttalib'den i'-tibâren tâ yedinci batma kadar, neseb silsilesi üzerideki bütün dedelerinde ne-seb yönünden kendisine kavuşan Kureyşliler'in hepsini İslâm'a da'vet etmiştir" (Tahâvî).

[46] Bu mutâbaatı Müslim de bu vak'a ile ilgili olarak rivayet etmiştir

[47] Bu, Şartlar Kitâbı'nda sonunda geçen Umer'in Hayber'deki bir arazîsini vakfetmesi kıssası hadîsinin bir parçasıdır.

[48] Buhârî, Umer'in bu şartından evvelâ vakfedicinin kendi vakfıyle faydalanacağı hükmünü çıkarmış, sonra da bu hükmü daha da kuvvetlendirmiştir. Böylece başlıktaki soruya müsbet bir cevâb vermiş oluyor.

[49] Bu hadîsler vakıf yapanın kendi vakfı ile faydalanacağına delâlet eder. Çunku Mekke'ye kurbanlık hediye ettiği hayvanla, o hayvan şartsız olarak mülkünden çıktıktan sonra ondan faydalanmayı caiz kılınca, şart ile faydalanma cevazı daha lâyık olur.

Bu hadîsler Hacc Kitâbı'nda da geçmişti (Kastallanı).

[50] Peygamber'in Umer'i bu işinde takrîr buyurması, kendisine vakfedilen kimse vakfı teslîm almasa da böyle vakfın sahîhliğine delâlet edicidir.

[51] Bunun başlığa delâletinde müşkillik görülmüş. İbnu Munîr bu delâleti şöyle açıklamıştır: Ebû Talha, arazîsini mutlak olarak sadaka yaptı, sarf yerini Peygam-ber'e havale etti. Peygamber ona: "Ben onu yakınlarına tahsis etmeni uygun görürüm" deyince, Ebû Talha'ya. onu yakınları arasında taksîm etmeyi havale etmiş oldu. Böylece o mal, sadaka olup geçtikten sonra Peygamber o malın Ebû Talha'ntn elinde olmasını kararlaştırmış gibi oldu (Kastallânî).

[52] Müellif Buhârî, bu hadîsten cevaz hükmünü anlayarak: Peygamber (S) bu ta'yînsiz mutlak vakfı caiz kıldı, demiştir.

[53] Buhârî sarf yeri ta'yîn edilmeyen vakfın cevazı ve caiz olmadığı hususunda âlimler arasında görüş ayrılığı olduğunu bildirip, cevaz görüşünün daha sahîh olduğuna işaret etmiştir. Buhârî bu başlıklarda sahîh hadîslerin kısa kısa parçalarını getirmekle yetinmiştir.

[54] Bu başlık da bundan önce geçen başlık gibidir; ancak bu başlıkta kendisi adına sadaka yapılan kimseyi ta'yîn edip belirtmiştir.

[55] Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir, ölmüşler adına yapılan sadakaların, hayırların ve duaların onlara Allah katında fayda vereceğim bildiren daha başka birkaç sahîh hadîs mevcûd olduğu gibi, bu hususa delîl olan âyetler de vardır: Ölülere yapılan duâ ve sadakalar onlara fayda verir. Delilleri:

a. İnsan öldüğü zaman ameli kesilir; ancak üç şeyden kesilmez; Akıp duran

sadakadan, yâhud faydalanılan bir ilimden yâhud kendisi için duâ eden sâlih bir çocuktan " (Müslim, el-Vasıyye, Bâbu mâ yalhaku' İnşâna mine's-sevâb ba'de vefâtihi).

b. Kabir ziyaretlerinde Ölüler için yapılan duâ: Ey Rabb'imiz, bizi ve îmân ile daha önden bizi geçmiş olan (dîn) kardeşlerimizi mağfiret eyle, îmân etmiş olanlar için kalblerimizde bir kin bırakma. Ey RabbHmiz! Şübhesiz ki sen çok re'fetlisin, çok merhametlisin" (el-Haşr: 10)

c. Melekler Rabb Herine hamd ile tesbîh ediyorlar. Yerdeki kimseler için istiğfar ediyorlar. Gözünüzü açın. Şübhesiz ki Allah çok mağfiret edicidir, çok merhamet eyleyicidir" (eş-Şûrâ: 5)

[56] Buhârî bu hadîsi, malın hepsini sadaka yapmanın kerahetine ve taşınır malların da vakfedilmesinin cevazına delîl getirmiştir. Hadîsin baslığa delîlliği açıktır. Buhârî burada hadîsi kısaltılmış olarak getirdi. Mağâzî'de tamâmını getirecektir (Kastallânî).

[57] Bu başlık ve onun ardından gelen hadîs, ancak Ebû Zerr'in el-Kuşmeyhenî'den gelen nüshasında mevcûddur. Diğer Buhârî nüshalarında bu başlıkla hadîs mevcûd değildir.

[58] Hadîsin başlığa uygunluğu, Rasûlullah'm: "Biz bu malı senden kabul ettik ve onu tekrar sana geri verdik" sözündedir.

Muhammet! ibn Hasen el-Mahzûmî'nin Medine Haberleri'nde Ebû Bekr ibn Hazm yolundan, Hassân'm hissesinin bahâsı yüzbin dirhem olduğu ve bu bedeli Hassân'm Muâviye'den teslîm aldığı rivayet edilmiştir.

Muâviye, Hassân'm bu hissesini satın aldığı zaman, Umeyye oğullan'nm kendi aralarında rahatça toplanıp konuşabilecekleri bir kale olması için bu binâyı yaptırmıştır. Bu binayı Muâviye hesabına yapmayı et-Tufeyl ibn Ubeyy ibn Ka'b üzerine almıştır. Bunu Medine Haberleri'nde Umer ibn Şeybe söyledi... (Fethu't-Bâri).

Hassân'm bu hisseyi satmasından bunun ona vakıf değil, mülk edilmiş olduğu anlaşılır.

[59] Bu, İslâm'ın başlangıcında vâcib idi; müstehâb idi de denildi. Sonra bu âyetin mensûh olup olmadığı hakkında İki görüş üzerine ihtilâf ettiler. Bir taife bu âyet muhkemdir; mensûh değildir, dediler. Mucâhid, Ebu'l-Âliye, Şa'bî, el-Hasen,

İbn Şîrîn, Saîd ibn Cubeyr, MekhÛl, İbrahim en-Nahaî, Atâ ibn Ebî Rebâh, ez-Zuhrî, Yahya ibn Ya'mer bu taifedendirler. Bunlar bu âyetin hükmü vâcib-dir, dediler.

Diğer taife de bu âyet mensûhtur, dediler. Saîd ibnu'l-Müseyyeb de buna kaail oldu.

[60] Hadîsin başlıktaki âyete uygunluğu, İbn Abbâs'ın başlıktaki âyetin kendi nazarında mensûh olmadığım kesîn olarak belirtmiş olması yönündendir (Aynî),

[61] Hadîslerin başlığa delîlliği açıktır. Âişe hadîsini en-Nesâî de Vasiyyetler Kitâ-bı'nda getirmiştir. Nesâî'deki rivayette şu ziyâde vardır: Hangi sadakayı (yapayım)? dedim. Peygamber: "Su içirmek" buyurdu.

İbn Abbâs hadîsinin Nesâî'deki Süleyman ibn Kesîr rivayetinde şu da vardır: Annem adına köle âzâd etmekliğin\, ondan bu borcu öder mi? dedim, Rasûlullah: "Sen annen adına âzâd et" buyurdu.

Bu hadîslerde sadakanın ölüye fayda vereceğine delâlet vardır (Kastallânî).

[62] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ben seni, bustânımm sadaka olduğuna şâhid yapıyorum" sözündedir. Buhârî bunda, vakfı

sadaka'ya katmıştır. Bu "Uşhi-duke = Seni şâhid yapıyorum" kavlinin mu'teber olan şâhid gösterme irâdesini yâhud İ'lâmı muhtemi! olur diye buna i'tirâz edildi. el-Muhalleb vakıf ve sadakada şâhid göstermeyi Yüce Allah'ın: "Alışverişyaptığınız vakit de şâhîd-ler tutun" (el-Bakara:282) kavliyle delîl getirdi. Çünkü kendisine ivaz ve bedel bulunan satış akdinde şâhid tutmakla emredince, hiçbir İvaz bulunmayan vakıfta şâhid tutmanın meşru' olması evleviyetle olur.

Bu hadîs üç bâb öncesinde de geçmişti (Kastallânî).

[63] Bu bâb ve bundan sonraki üç bâb, Kur'ân'dan âyetlerle başlıklandmlmıştır. Buharı bunları Vasiyyetler KİtâbınÜa zikredilmiş olan Vakıf Bâbları arasına girdirdi. Hâlbuki bu âyetlerin burada zikrine gerekli olacak bir vecih yoktur. Fakat vakıflardaki emir ve onlara bakmak, işlerini mütevellilere vermek, yetimlere bakmak, işlerini velîlere vermek gibi kılınması yönünden bir benzerlik ve cihet vardır. Kısaca vakıf işlerine bakmak, gözetmek emirjeri, yetimlerin iyiliklerini, haklarını gözetmek ve emânetlerim korumak emirleri nev'inden sayılmış gibidir (Aynî).

[64] Bu hadîs "Yetimin ortaklığı... bâbı"nda geçmişti. en-Nisâ Sûresi'nin tefsîrinde de gelecektir. Bu rivayetlerde mü'minlerin annesi Âişe, âyetteki ma'nâlan gayet güzel bir surette tefsir etmiştir. Allah kendisinden razı olsun.

[65] Saîd ibn Cubeyr ile Katâde şöyle demişlerdir: Müşrikler arasında mîrâs, yalnız ailenin büyük erkeğine âid idi. Kadınlarla çocuklar hiçbirşeye vâris olmazlardı. Allah bu en-Nisâ:7. âyeti indirip, kadınları ve çocukları da mirastan nasîbli kıldı (Aynî).

CâhiIİyet devrinde müşrikler kadınlara ve çocuklara mîrâs vermezlerdi. (O hak anca"k harb eden, ganimet alan, memleketini müdâfaa eden kimselere mahsûstu.) Allah bu âyeti, onların bu fiillerini kaldırmak için indirdi. Sonra Yüce Allah, en-Nisâ: 11-12. âyetleriyle de mirasçılardan herbirinin pay mikdârlarım beyân eyledi (Kastallânî).

[66] Bu başlık, Buhârî nüshalarında farklı şekilde gelmiştir: Bâzısında "Bâb" sözü ve devamı vardır. Çoklarında "Bâb" sözü yok, diğerleri var. Ebû Zerr'in nüshasında birinci "Mâ" yoktur. Ebû Zerr'in rivayeti "Mâ"nın hafiye olmadığına delâlet eder.

Bunlar âlimler arasında ihtilaflı mes'elelerdir. Bâzısı vasinin yetîm malından yemesi caiz olur dedi. Bâzısı: Yetîm malından ancak ihtiyâç zamanında yer, dedi. Daha başka görüşler ve tafsiller de vardır (İbni Hacer, Aynî).

Şâfiîler, vasî, çalışması ve sarfından bunların en azını alır, dediler (Kastallânî).

[67] Vakfa âİd olan bu İbn Umer hadîsinin yetîm malları ve yetîm vasilerine âid emirler ihtiva eden daha yukarıdaki başlıktaki âyetlerle münâsebetini bâzı sarihler şu yönde görmüşlerdir: Buhârî yetîm vasîsini vakıf nazırına benzetmiş; benzeme ciheti de vakıf nazırının kendilerine vakfedilmiş olan fakîrlere, zaîflara bakması, vasinin yetîmlere bakması gibi ehemmiyetli bulunmasıdır.Fakat bu tevcîh, sonraki sarihlerin şöyle i'tirâzına uğramıştır: Ibn Umer hadîsi ile âyetin medlulü arasında uygunluk yoktur. Çünkü Umer, vakfettiği malın faydalarına mâlik İdi. Vasinin ise, öldükten sonra mal üzerinde hiçbir alâkası kalmaz; mülkiyet

jAllah taksîmi ile yetîmlere geçer demişlerdir.

Şârih Kirmânî şöyle demiştir:

Buhârî'nin bu benzetmeden maksadı, yetîm velîlerinden fakîr olanların ye-Itîm malından ma'rûf derecede ücret almalarının câİ2 olduğu gibi, vakfa bakanların da ma'rûf derecede vakıf maldan faydalanmalarının caiz olduğunu beyândır. Nitekim bu cihet Umer'in: "Vakfın işini yürütmeyi üzerine alan kimsenin örfe göre vakıf maldan yemesinde günâh yoktur" sözünden de çıkarılabilir.

Aynî ve Kastallânî, Kirmânî'nin bu tevcîhini beğenmişlerdir.

[68] Âişe hadîsinin başlığa uygunluğu gizli değildir.

Bu hadîsin Müstemlî'den gelen Ebû Zerr nüshasında "Yetîmin vâlîsi" sözü "Yetîmin malının vâlîsi" şeklinde gelmiştir. Bu hadîsi Müslim de getirmiştir.

[69] Başlıktaki âyet, haksız ve haram olarak yetîm malı yiyenler hakkında en şiddetli bir tehdîddir. Buhârî râvîlerinden Dâvûdî: "Bu âyet, Kur'ân'da mü'minlere karşı gelmiş haberlerin en şiddetlisİdir" demiştir. Bu haliyle âyet, yetîm mallarının çok titizlikle korunmalarını; hiçbir surette ziyana ve eksiltmeye terkedil-memelerini; dâima iyileştirilip artırılmalarım emredici durumdadır. Bu başlık ile hadîs arasındaki uygunluk "Yetîm malı yemek" fıkrasında apaçıktır.

Helak edici kötü huyların ve ma'siyetlerin bu hadîste yedi olarak sayılması, bunların daha fazla olmasını men' etmez. Nitekim diğer rivayetlerde: komşunun karısıyle zina, anaya babaya isyan, yalan yere yemin etmenin de helak edici günâhlardan olduğu bildirilmiştir.

[70] Âyet, yetimler hakkında insanlık için en güzel ve en câmialı öğütleri toplamıştır.

[71] Bu, İbn Abbâs'ın tefsiridir. Îbnu'l-Munzir bunu Alî ibn Ebî Talha yoluyla tbn Abbâs'tan rivayet etmiştir.

[72] İbn Hacer: Bu, mevsûl bir hadîstir. Süleyman, Buhârî'nin şeyhlerindendir, Bu-hârî'nin âdeti çok kerre mevkuflarda, nadiren mutâbaalarda bu "Kaale" sigası ile getirmektir... dedi(Fethu'l-Bârî).

[73] Tâvûs'un bu fiilini Sufyân ibn Uyeyne kendi tefsirinde, Atâ'nın sözünü ise İbn Ebî Şeybe senedli olarak rivayet etmiştir. Atâ'nın bu sözündeki küçük büyük kelimeleri, hem kesre, hem de ötre ile zabtedilmiştir. Velî sözü de bir zabtta vâlî şeklindedir

[74] Bu, Peygamber'in büyük ahlâkının güzelliklerindendir. Hadîsin başlığın "Seferde ve hazarda" kısmına uygunluğu, "Ben Rasûlullah'a seferde ve hazarda hizmet ettim" sözündedir. "Ananın yetime bakması" kısmına uygunluğu ise, Enes dedi ki: "Siz sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harca yıncaya kadar asla hâlis iyiliğe ermiş olmazsınız." (Âiu imrân: 92) âyeı inince Ebû Talha ayağa kalktı ve:

Enes'i Rasûlullah'a götürme işini üvey babası Ebû Talha, anası Ümmü Suleym'İ rızâsını aldıktan sonra yapmış olması yönündendir. "Anasının kocasının yet me bakması" kısmına uygunluğu, üvey babası Ebû Talha'nm Enes'in elinde tutup götürmesi yönündendir. Hadîs, başlıktaki hükümlerin tam cevâbı ve bt yânı olmuştur. Buhârî bu hadîsi Diyetler'de; Müslim ise Peygamber'in fazîle lerinde getirmiştir.

[75] Hadîsin başlığa uygunluğu "Sadaka da bunun gibidir" sözünde apaçıktır. Hadîsin başlığın birinci kısmına uygunluğu ise vakıf lâfzıyle sadaka lâfzının ma'-nâda birbirine yakın olmaları ve hükümlerinin de bir olması yönündendir.

Hadîs, Zekât'ta; "Yakınlara zekât bâbı"nda-4a geçmişti.

[76] Buradaki üç üstadın hadîslerini Buhârî sırasıyle Tefsîr, Zekât, Vekâlet Kitâbla-n'nda, senedli olarak getirmiştir.

[77] Rasûlullah'a gelip bu sözleri söyleyen zâtın, Ensâr'dan Hazrec kabîlesinin büyüğü olan Sa'd ibn Ubâde (R) olduğu diğer rivayetlerde açıkça belirtilmiştir.

Hadîsin buradaki başlığa uygunluğu da bundan önceki hadîs gibidir

[78] Bu sözün zahiri, onların bu arazîyi Allah için sadaka etmek istedikleri; Peygam-ber'in de onların bu niyetlerini kabul etmesidir. Fakat Peygamber onların bu arazîsini on dînâr Ödeyip satın almıştır. Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygam-ber'in Neccâr oğullan'nm sözünü takrîr edip, onlara karşı reddetrhemesidir. Eğer şuyû'lu vakıf caiz olmasaydı, onları bundan açıkça men' eder ve onlara hükmü beyân ederdi (İbn Hacer).

Bu hadîs uzunca bir metinle Namaz Kitâbı'nın evvellerinde geçmişti.

[79] Hadîsin başlığa uygunluğu "İstersen kökünü habset..." sözlerindedir. Çünkü bunda bir takım şartlar vardır ki, bunların hepsi vakıf kitabında yazılır. Umer bu vakfının kitabını, kâtibi Muaykıb'ın el yazısı ile ve Abdullah ibn Frkam'ın şâhidliği ile yazdırmıştır. Bunu Ebû Dâvûd rivayet etti: Sureti şöyledir: "Bis-millâhirrahmânirrahîm. Bu Abdullah ibn Umer'in Semğ arazîsi hakkında yazdığı kitâbdır...".

[80] Hadîsin başlığa uygunluğu "Fakirlere, yoksullara" sözünde açıktır. "Zengin için" kısmına uygunluk ise hadîsteki "yakınlığı olan hısımlara" sözünden alınır. Çünkü bu söz onların zengin ve fakır olmalarından daha umûmîdir.

[81] Hadîsin başlığa uygunluğu biraz önce geçtiği yerde de belirtildiği gibi açıktır. Mescid yapılmak üzere arazî vakfetmek caizdir. Bunun gibi, diğer herhangi bir hayır kurumu meydana getirmek, meselâ okul, İmaret, kütübhâne yapmak üzere de arazî vakfedilir.

[82] Buhârî bu başlıkla nakledilebilen eşya ve malların vakfının cevazına işaret etmiştir.

[83] ez-Zuhrî'nin bu sözünü İbnu Vehb, kendi Muvatta'mda rivayet etmiştir. Bunun başlıktaki "Sessiz servet" sözüne uygunluğu apaçık meydandadır.

[84] Hadîsin başlığa uygunluğu "Kendisine âid bîr at üzerine Allah yolunda cihâd etmek üzere bir adamı bindirdi" sözündedir. Bir de başlığa, hadîsin sonunda Peygamber'in Umer'e söylediği "Sen sadakana dönme" sözü delâlet.etmektedir. Bu sözde atın sadaka olduğu; Allah yolunda kullanmaya tahsis edildiği açıktır.

Bu hadîs Hibe'de de geçmişti.

[85] Vakfın işlerini yürütecek kimse ta'bîrine vakfın kayyımı, ücretli işçisi, nâzın, vekili girer.

[86] Bu hadîsteki "Lâyaktastm" fiili bâzı rivayetlerde cezimli, bâzılarında Ötreli olarak gelmiştir. Cezimlide "Paylaşmasınlar"; ötrelide "Paylaşmazlar" demek olur.

Şârih ibn Battal: Rasûlullah'ın muradı Benû Nadîr, Fedek, Hayber hurmalıklarında çalışan işçilerin ücretleridir. Buhârî bâb başlığı ile buna işaret etmiştir, demiştir (Aynî).

Şârih Hattâbî şöyle dedi: İbn Uyeyne'nin şöyle dediği bana ulaştı: Rasûlullah'in zevceleri müslümânlann anaları oldukları için ümmet tarafından nikâh edilmeleri ebediyyen caiz olmadığından, iddet bekleyen kadınlar hükmündedirler. Bunun için kendilerine hayâtta oldukları müddetçe nafaka tahsis olunmuş, odaları da kendilerine suknâ yânî oturma hakkı olarak bırakılmıştır (Aynî).

[87] Hadîsin başlığa delîlliği "Umer .... şart kılmıştır" sözündedir. Her iki hadîs de vakıf işlerini yürütenlerin vakıftan ücret almalarının meşrû'luğuna delildir.

[88] Buhârî, başlıktaki cevaz hükmünü isbât edip kuvvetlendirmek için, bu üç sahâ-bînin böyle kendilerinin de faydalanmaları şartıyle mülklerini vakfettiklerini arka arkaya getirmiştir.

Bunlardan Enes'in haberini Beyhakî senedli olarak; Zubeyr'in haberini ed-Dârimî kendi Müsned'inde-t Abdullah ibn Umer'in haberini de îbn Sa'd Taba-kaat'ında senedli olarak rivayet etmişlerdir.

Şârih ibn Battal: Vakfeden kimsenin vakfettiği şeyin faydalarından gerek kendisi, gerek vârisleri için faydalanmayı şart kılsa, bunun caiz olduğunda âlimler arasında ihtilâf yoktur, demiştir (Aynî).

[89] Senedde de görüldüğü üzere, bu hadîsin asıl râvîsi Usmân ibn Affân değildir. Bunun râvîsi Abdurrahmân ibn Habîb es-Sulemî el-Kûfî'dir. Sahâbî oğlu sahâ-bî olan bu zât Halîfe Hz. Usmân'm kuşatılması sırasında orada bulunmuş ve Usmân'ın sözlerinden ezberinde tutabildiklerini rivayet etmiştir. Hadîsin buradaki rivayeti çok kısadır ve yalnız vakıf mes'elesiyle İlgili kısmı getirilmiştir.

[90] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ben hemen Rûme kuyusunu kazdım" sözündedir. Çünkü kuyu vakfının faydalarından herkes gibi, vakfeden de yararlanmayı şart kılar ve yararlanır. Bunun cevazında görüş ayrılığı yoktur.

[91] Müellif Buhârî başlıkta zikrettiği hükme, yânî kişinin kendi vakfından kendisinin de faydalanmasını şart kılmasının cevazına bu hadîslerle delîl getirmişti. Ancak bu cevaz hükmü, mescid yaptığı bir arazî parçasında namaz kılmak, vakfettiği bir kuyudan su içmek gibi faydalanmanın umûmî olduğu zamanki şeylerle ka-yıdlıdır. Müslümanlara okumaları için vakfettiği kitâb da bunun gibidir. Umûmî olanla husûsî olan arasındaki fark; umûmî olan, husûsînin aksine, herkes için faydalanma mübâhlığı olan şeydir (Kastallânî).

[92] Hadîs başlığı aynen ihtiva ettiği için, uygunluk tamdır.

îbri Munîr: "Buhârî'nin maksadı, yalnız olarak veya bir karîne ile vakfa delâlet hangi lâfızla olursa olsun, vakfın sahîh olacağıdır" dedi. Vakfın lâfızları "Şunu vakfettim, habsettim, sebîl kıldım" yâhud "Arazîm vakfedilmiştir, habsedilmiştir, sebîl kılınmıştır" gibi lâfızlarla olursa, bunlar sarîh lâfızlardır. "Şu arazî parçasını sakinleri için haram kıldım", yâhud "Onu ebedî kıldım" yâhud "Evim haram kılınmıştır, ebedî kılınmıştır" lâfızları da kinayedir. "Bunu sakinlerine sadaka yaptım" dese de vakfa niyet eylese, iki görüş vardır. En sahîhi, niyetin lâfızla kavuşup vakıf olmasıdır... (Kastallânî).

[93] ez-Zeccâc el-Maânfinde: Bu üç âyet i'râb, hüküm ve ma'nâca Kur'ân'daki en müşkil âyetlerdendir, demiştir (İbn Hacer)

[94] Hadîsin zikredilen üç âyete uygunluğu açıktır. Çünkü bu hadîs o âyetlerin, hadîsin içinde anılan kimseler hakkında indiğini beyân etmiştir.

[95] Hadîsin başlığa uygunluğu, Câbir ibn Abdillah'ın babasının borcunu, mirasçılardan olan kızkardeşleri hazır bulunmadan Ödemiş olması yönündendir.

[96] Buhârî buradaki el-Iğrâ'nm tefsirini vermiş ve Ebû Ubeyde'nin Mecâzu'l-Kur'ân'da "Iğrâ"mn tefsirine şâhid getirdiği âyeti de zikretmiştir.

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

40- KİTÂBU'L-VEKÂLE

(Vekâlet Kitabı)

1- Bâb: Ortağın Ortağa Taksimde Ve Diğer İşlerde Vekâleti Hakkındadır [1]

Peygamber (S), Alî'yi kendi kurbanlığında ortak etmiş, sonra da ona kurbânın taksim edilmesini emretmiştir [2].

1...... Alî (R): Rasûlullah (S) bana kesilen kurbân develerinin çullarını ve derilerini sadaka vermemi emretti, dedi [3].

2-..... Ukbe ibnu Amir(R)'den: Peygamber (S) Ukbe ibnu Âmir'e, sahâbîlerine taksim etmek üzere bir takım kurbanlık koyun vermiş. (Ukbe bunları taksim etmiş), bir yaşında kuvvetli bir keçi oğlağı kalmıştı. Ukbe bunu Peygamber'e zikretmiş, Peygamber de: "Onu da sen kes!" buyurmuştur [4].

2- Bab: Müslüman Kimse Dârıtl-Harb'de Bulunan Yâhud Dârıtl-İslâm'da (Kendisine Emân Verilmekle) Müste'men Olan Bir Harbî'yi Tevkîl Ettiği Zaman. Bu Vekâlet Verme Caizdir

3-....... Salih ibnu İbrâhîm ibn Abdirrahmân ibn Avf, babası İbrahim'den; o da dedesi Abdurrahmân ibn Avf tan: Bu Abdurrah-mân ibn Avf (R) şöyle demiştir: Ben Mekke'deki malımı (yâhud yakınlarımı) muhafaza etmesi; ben de onun Medine'deki malını ve yakınlarını korumam için Umeyyetu'bnu Halefe bir mektûb yazdım. Mektubun üzerine Abdurrahmân imzasını koyup Rahman ismini zikredince, Umeyye: Senin ibâdet ettiğin Rahmân'ı ben tanımam, sen bana Câhiliyet'teki isminle yaz, dedi. Bu sefer ben ona " Abdu Amr" diye

yazdım. Bedir gazvesi günü geldiği zaman, ben o gün bir gece insanlar uyuduğu bir sırada Umeyye ibn Halefi korumak için onu alıp bir dağa çıktım. Fakat Umeyye'yi Bilâl gördü. Hemen koşup, nihayet bir Ensâr meclisinde durdu ve:

— Bu, Umeyyetu'bnu Haleftir; yakalayın! Eğer Umeyye bu sefer kurtulursa ben kurtulmam! diye haykırdı (Böylece Ensâr'ı Umeyye'yi öldürmeye teşvik etti) [5].

Bunun üzerine onun beraberinde Ensâr'dan bir takım rnücâhid, bizim izlerimizde hareket edip, bizi ta'kîbe koyuldular. (Benim bir elimi Umeyye, bir elimi de oğlu Alî tutuyordu.) Mücâhidlerin bize yetişeceklerinden endîşe edince, ben Ensâr'a:

— Umeyye budur, diye oğlu Alî'yi kendisine halef yapıp geri bıraktım.

Bunu, oğlu ile onları meşgul edip Umeyye'yi kurtarmak için yaptım. Fakat onlar hemen Umeyye'nin oğlunu öldürdüler. Sonra bizi kovalamak için direndiler. Umeyye şişman, ağır bedenli bir adamdı. Kovalayanlar bize yetişince, ben Umeyye'ye:

— Çök, dedim; o diz üstü çöktü.

Ben hücumdan onu korumak için kendimi onun üzerine attım. Fakat hücum edenler kılıçlarını altımdan Umeyye'ye sapladılar ve nı-hâyet onu öldürdüler. Bu sırada mücâhidlerden biri kılıcını benim ayağıma isabet ettirdi [6].

Bu hadîsi Abdurrahmân ibn Avf'tan rivayet eden oğlu İbrâhîm: Babam Abdurrahmân ibn Avf, ayağının üstündeki bu kılıç izini bize gösterir idi, demiştir.

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Râvî Yûsuf ibnu'l-Mâcişûn, İb-rânun'in oğlu Salih'ten işitti. İbrâhîm de babasından işitti [7].

3- Sarraflıkta (Yânı Nakdi Nakidle Satmakta) Ve Tartılacak Şeylerde Vekâlet Babı

Umer ibn Hattâb ve îbnu Umer, sarraflık hususunda vekâlet vermişlerdir [8].

4-....,. Ebû Saîd eî-Hudrî ile Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) bir kimseyi Hayber üzerine harâc âmili ta'yîn etti. Sonra bu zât Hayber'den Cenîb (denilen en iyi cins) hurması ile geldi. Rasûlullah ona:

— "Hayber'in bütün hurmaları böyle mi?" diye sordu. O sahâbî:

— Biz bu en iyi hurmadan bir sâ' ölçeği, (âdı hurmanın) iki sâ' ölçeği ile, ve yine (bu iyi hurmadan) iki sâ' ölçeği üç sâ' ölçek (âdî) hurma ile alıp değiştirmekteyiz, dedi.

Rasûlullah (S):

— "Böyle yapma! Âdî karışık hurmayı para ile sat, sonra bu para ile Cenîb (nev'i hurma) satın al." Buyurdu [9].

Ve Rasûlullah, tartılacak şeylerde de bunun benzerini söyledi [10].

4- Bâb: Çoban, Ölmek Üzere Olan Bir Koyun Gördüğü Veya Vekîl, Bozulacak Birşey Gördüğü Zaman, Çoban O Koyunu Kesse, Vekîl De Fesadından Korktuğu Şeyi İyileştirse (Bu Tasarruflar Caiz Olur) [11]

5-.......Ka'b ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ka'b ibn Mâlik ailesinin Seli' Dağı'nda güdülür bir sürü davarı vardı. Bunları güden cariyemiz, bu sürüden bir koyunun ölmek üzere olduğunu gördü. Hemen (sert) bir taşı kırdı da bu taş parçasıyle koyunu kesti. Bunu duyunca Ka'b, aile halkına: (Durun)! Bunu Peygamber'den soruncaya kadar, yâhud Peygamber'e soracak bir kimse gönderinceye kadar, koyunun etinden yemeyiniz, dedi. Ve Peygamber'e bu koyunun kesilme suretinden, bizzat kendisi yâhud birisini gönderip, sordu. Peygamber (vS) de Ka'b'a, bu koyunun etini yemeyi emretti [12].

RâvîUbeydullah: O çobanın bir câriye olması ve o cariyenin koyunu kesmesi beni sevindiriyor, demiştir. Abdetu, Ubeydullah'tan rivayette Mu'temir'e

mutâbaat etmiştir. Buhârî bu mutâbaatı Zebâih Kitâbı'nda senediyle getirdi.

5- Bâb: Şahidin Ve Gaibin Vekâleti Câîzdir

Abdullah ibn Amr da kendi kahramanına (yânı işlerini gören vekiline) o kendisinden uzakta iken, küçük büyük bütün ailesi halkının fit ir sadakalarını vermesini yazmıştır [13].

6-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Bir adamın Peygamber üzerinde muayyen yaşta bir deve alacağı vardı. Bir gün o adam Peygamber'e geldi de bu alacağını ödemesini istedi. Peygamber hâzır olan

me'mûrlarına hitaben:

— "Bu adama onun devesi yaşında bir deve veriniz" buyurdu.

Sahâbîler onun devesi yaşında bir deve aradılar. Fakat ona verilecek yaşta deve bulamadılar, ancak onun devesinden daha değerli yaşta bir deve buldular. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Bunu ona veriniz" buyurdu. ; Deve kendisine verilen adam:

— Sen bana alacağımı fazla verdin, Allah da sana bol versin, dedi. Peygamber bu vesile ile şöyle buyurdu:

— "Şübhesiz sizin en hayırlınız, borç verimi en güzel olantnızdır"[14].

6- Borçları Ödeme Hususunda Vekâlet Babı

7-.......Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Bir adam Peygamber'e geldi de ondan alacağını ödemesini istiyordu. İstemesinde kabalık ve sertlik yapmıştı. Peygamber'in sahâbîleri de onu (söz ve fiille) cezalandırmak istediler. Bunun

üzerine Rasûlullah (S):

— "Onu serbest bırakın (dokunmayın). Çünkü her hak sahibinin söz söyleme hakkı vardır" buyurdu. Sonra da: "Ona kendi devesinin benzeri yaşta bir deve veriniz" buyurdu.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, biz ancak onun devesinden daha değerlisini

buluyoruz (onun devesi gibisini bulamıyoruz), dediler. Bunun üzerine Rasûlullah:

daha olan deveye ona veriniz. Çünküsizin borç ödeme yönünden ?n güzeliniz, en hayırlı olamnızdand.r» buyurdu

7- Bâb: Bir Kimse Bir Kavmin Vekilime Yâhud Şefaatçısına Bırşey Hibe Ettiğinde Bu Hibe Caizdır

Çünkü kendisinden, müslümânların Huneyn'de aldıklar ganimetleri geri vermesini istedikleri zaman,Peygamber'in Havazin Heyeti'ne söylediği sözü buna . Peygamber (S) onlara: "Benim o ganîmelen olan payım sizin olsun" demiştil6.

8-.......Mervân ibn Hakem ile Misver ibn Mahreme (R) Urve'ye şöyle haber vermişlerdir: (Huneyn seferinde) Rasûlullah'a Havâ-zin kabilesinin temsilci hey'eti müslümânlar olarak geldikleri ve Rasûlullah'tan mallarının ve esirlerinin kendilerine geri verilmesini istedikleri zaman, Rasûlullah (S) onlara şunları söyledi:

— "Bana sözün en sevimlisi, en doğrusudur. Şimdi siz iki şıktan birini tercih ediniz: Ya esirleri, ya malı. Ben (taksîmden evvel) sizin gelmenizi beklemiş idim (siz geciktiniz)" buyurdu.

Ve hakîkaten Rasûlullah Tâif ten (Cı'râne'ye) döndüğü zaman, on bu kadar gece Havâzin elçilerinin gelmesini beklemişti. Havâzin Hey'eti'ne Rasûlullah'ın kendilerine ancak iki şıktan birini geri vereceği açıkça belli olunca, bunlar:

— Biz esirlerimizin geri verilmesini tercîh ediyoruz, dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah (musallaya gitti), müslümânlar arasında ayağa kalktı. Allah'a lâyık olduğu sıfatlarla sena etti. Sonra "Amma ba'du" (fasıl hitâbiyle başlayarak):

— "Bu Havâzin temsilcileri kardeşleriniz kusurlarından tevbe ediciler olarak bize gelmişlerdir. Ben de (benim ve Abdulmuttalib oğul-ları'nın payı olan) esirleri kendilerine geri vermeyi uygun gördüm. Sizden her kim esirlerini bu suretle (karşılıksız vererek) kardeşlerinizin gönlünü hoş etmeyi severse, bunu yapsın! Sizden her kim kendi payı üzerine bağlı kalmak (karşılıksız vermemek) arzu ederse, (bu bedeli) biz ona, Allah'ın bize ihsan edeceği ilk ganimet malından veririz. Bu kanâatle o da böyle yapsın!" buyurdu.

Bunun üzerine halk (bir ağızdan):

— Rasûlullah'ın hatırı için bizler Havâzin esirlerini kendilerine vermekle bu hoşnûdluğu yaptık, dediler.

Bunun ardından Rasûlullah:

— "Şimdi biz, sizden esirini vermeye rızâsı olan kimseleri, rızâsı olmayanlardan bilip ayıramıyoruz- Onun için siz gidiniz de, sizin muvafakat emrinizi bize iş bilir nakîbleriniz arzetsinler!" buyurdu.

İnsanlar yerlerine döndüler. Kabilelerin iş bilir kişileri kendi halk-larıyle konuştular. Sonra Rasûlullah'a dönüp, herbiri kavminin esîr-lert geri vermekten memnun olduklarını ve Rasûlullah'a bu hususta izin verdiklerini hafcer verdiler [15].

8- Bâb: Bir Adam Bir Adamı. Ne Kadar Vereceğini Beyân Etmeyerek Bir Şahsa Birşey Vermesi İçin Vekîl Yaptiği Zaman, Vekîl Bu Şahsa İnsanların Örf Edindiği Şey Üzere Verirse (Bu Câizdib) [16]

9- Bize Mekkî ibnu İbrâhîm tahdîs edip şöyle dedi: Bize tbnu Cureyc, Atâ ibn Ebî Rebâh'tan ve bir de bâzısı bâzısı üzerine artırarak ondan başkalarından tahdîs

etti. Bu hadîsin tamâmını onların hepsi teblîğ etmedi, fakat onlardan bir tek adam tebliğ etti. Câbir ibn Ab-dillah (R) şöyle demiştir:

Ben bir seferde Peygamber'İn maiyyetinde idim ve ağır hareket eden bir deve üzerinde yolculuk ediyordum. Bu deve ancak insanların sonunda idi. Derken yanıma Peygamber (S) uğradı da:

— "Bu arkada kalan kimdir?" dedi.

Ben:

— Câbir ibn Abdillah'tır, dedim. Peygamber:

— "Neyin var ki (geri kaldın)?'* buyurdu. Ben de:

— Ben yürüyüşü yavaş bir deve üzerindeyim, dedim. Peygamber:

— "Beraberinde deve sürecek bir çubuk var mı?" dedi,

— Evet var, dedim.

— "Onu bana ver" buyurdu.

Ben çubuğu kendisine verdim. O da bu deynekle deveye vurdu ve azarladı. Artık deve Peygamber'İn ona vurduğu bu yerden i'tibâ-ren ordunun önde gidenlerinden oldu.

— "Deveyi bana sat" dedi. Ben de:

— Fakat o (bedelsiz olarak) senindir yâ Rasûlallah, dedim.

— "Onu bana sat. Ben bu deveyi senden dört dînâr karşılığında aldım. Medine'ye kadar onun sırtı (yânî binme hakkı) senindir" buyurdu.

Medine'ye yaklaştığımız zaman ben hızlı gitmeye başladım. Peygamber:

— "Nereye gitmek istiyorsun?" diye sordu.

— Kocası ölmüş dul bir kadınla evlendim, dedim. Peygamber:

— "Onun seninle, senin de kendisiyle oynaşacağınız bakire bir kızla evlenseydin yâ!" buyurdu.

— Babam vefat etti ve bir takım kız çocukları bıraktı. Bu sebeb-le ben tecrübe

kazanmış, kendinden toyluk gitmiş bir kadınla evlenmek istedim, dedim.

Peygamber:

— "Bu evlilik sana mübarek olsun" dedi. Medine'ye geldiğimizde:

— "Yâ Bilâl, Câbir'e devesinin bedelini öde ve bedeli biraz da artır" buyurdu.

Akabinde Bilâl, Câbir'e dört dînâr verdi ve bedeli bir kîrât da artırdı.

Câbir: Rasülullah(S)'m bu ziyâdesi artık benden ayrılmasın, dedi.

2140/Sahîh-iWuH8tî ve Tercemesi

(Râvî tfŞ mndan ayrilm) Artık bu kîrât, Câbir ibn Abdillah'ın kılıcının kı-z oldu, dedi [17].

9- Kadının Nikâh Akdi (Yâni Kendisini Evlendirmesi) Hususunda İmâma Vekâlet Vermesi Babı

10-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle dedi: Bir kadın Rasûhıllah(S)'a geldi de: Yâ Rasûlallah, ben nefsimi sana hibe ettim, dedi. Akabinde bir adam: Bu kadını bana zevce yap, dedi. Rasûlullah (S): "Kur'ân'-dan ezberindeki sûrelerdi ona öğretmen) karşılığında, bu kadını sana zevce yaptık" buyurdu [18].

10- Bâb: Bir Kimse Bir Kimseyi Vekîl Ta'yîn Ettiği Ve Vekil De Tevkîl Edildiği Maldan Bir Mikdâr Şeyi Terk Ettiği Zaman (Müvekkil Vekilin Bu Hareketine İcazet Verdiği Takdirde) Bu İş Caiz Olur

Eğer vekîl, vekîl edildiği maldan bir şeyi ta'yîn edilmiş bir müddete kadar ödünç verse, bu da (müvekkil icazet verdiği takdirde) caiz olur.

11-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) beni ramazân zekâtım

korumaya vekîl ta'yîn etti. (Bir gece) bana bir gelen geldi ve zekât hurmasından avuçlamaya başladı. Ben onu yakaladım ve: Allah'a yemîn ederim ki, seni muhakkak Rasûlullah'a götüreceğim, dedim. O da: Ben muhtacım, üzerimde de bana muhtâc bir aile (nafakası) vardır; benim bu aldığım şeye şiddetli bir ihtiyâcım vardır, dedi. Ebû Hureyre dedi ki: Bunun üzerine ben de onun yolunu boşalttım (yânî onu salıverdim). Sabaha girdiğimde Peygamber (S):

— "Yâ Ebâ Hureyre, dün gece esirin ne yaptı?*' dedi. Ben de:

— Yâ Rasûlallah, şiddetli ihtiyâcdan ve ailesinin çokluğundan şikâyet etti. Ben de ona acıdım ve yolunu boşalttım (yânî salıverdim), dedim.

Rasûlullah:

— "Fakat o muhakkak sana yalan söylemiştir, ve yakında yine gelecektir" buyurdu.

Rasûlullah "Yakında yine gelecek" buyurduğu için, onun geleceğini bildim de, onu gözetledim. Geldi ve hurmadan avuçlamağa başladı. Onu yakaladım ve: Seni elbette Rasûlullah'a götürürüm, dedim. O: Beni bırak, çünkü ben muhtacım ve üzerimde büyük bir aile (yükü) vardır. Bir daha dönmem, dedi. Ben de ona acıdım ve yolunu açtım. Sabaha eriştiğimde Rasûlullah bana:

— "Yâ Ebâ Hureyre, esirin ne yaptı?" buyurdu. Ben de:

— Yâ Rasûlallah, şiddetli bir ihtiyâcdan, ailesinin çokluğundan şikâyet etti de ona acıdım ve yolunu açtım (yânî salıverdim), dedim.

Rasûlullah:

— "Fakat o muhakkak sana yalan söylemiştir; yakında gelecektir" buyurdu.

Onu üçüncü defa gözetledim. Geldi ve hurmadan avuçlamaya başladı. Onu yine yakaladım ve: Bu defa seni muhakkak Rasûlullah'a götürürüm. Artık bu üç defanın sonudur. Sen bir daha dönmem dersin, sonra yine dönersin, dedim. O: Beni bırak da sana bir takım kelimeler öğreteyim ki, Allah sana bu kelimelerle fayda ihsan eder, dedi. Ben: Bu kelimeler nedir? dedim. O da: Yatağına girdiğinde Kürsî Ayeti'ni: Allâhu lâ ilahe illâ huvel-Hayyul-Kayyûm âyetini bitirinceye kadar oku. Muhakkak senin üzerinde Allah tarafından bir koruyucu bulunmakta devam eder ve sana sabaha kadar hiçbir şeytân yaklaşamaz, dedi. Ben de onun yolunu açıp salıverdim.

Sabaha girince Rasûlullah bana:

— "Dün gece esirin ne yaptı?" dedi. Ben de:

— Yâ Rasûlallah, bu esîr bana bir takım kelimeler öğreteceğim, unlar sebebiyle Allah'ın bana hayır ve yarar ihsan edeceğini söyle-

di. Ben de yolunu açıp salıverdim, dedim. Rasûlullah:

— "Bu kelimeler nedir?" buyurdu. Ben de:

— Bana, yatağıma girdiğimde Kürsî Âyeti'ni evvelinden bitirinceye kadar A llâhu lâ ilahe illâ huve 'l-Hayyu H-Kayyûm.. diye oku dedi. Ve yine bana o: Sabaha girinceye kadar senin üzerinde Allah'tan bir koruyucu bulunmakta devam eder; asla ayrılmaz ve sana şeytân da yaklaşamaz dedi, diye cevâb verdi.

— Sahâbîler hayır öğrenmeye pek hırslı idiler,- Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Dikkat!Bu esîr çok yalancı olduğu hâlde sana doğru söylemiştir. Yâ Ebâ Hureyre, üç geceden beri sana hitâb edip konuşan kimdir bilir misin?" buyurdu.

Ben Ebû Hureyre de:

— Hayır, dedi(m). Rasûlullah:

— "İşte ot (insan suretinde) bir şeytândır" buyurdu [19].

11- Bâb: Vekîl, Bir Şeyi Fesâdlı Bir Alışverişle Sattığı /Aman. Vekilin Bu Alışverişi Reddedilmiştir (Yânî Reddedilir)

12-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: (Bir kerresinde) Bilâl Peygamber'e bernî denilen en iyi cins hurma getirdi. Peygamber, Bilâl'e:

— "Bu hurma neredendir?" dedi. Bilâl:

— Yanımızda ergin nevi'den hurma vardı. Ondan iki sâ' ölçeğini bunun bir sâ' ölçeği ile değiştim. Bunu Peygamber'e yedirmek için yaptım, dedi.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Evveh, evveh! Bu ribânın kendisidir; bu ribânın kendisidir; sakın böyle yapma!.. Fakat iyi hurma satın almak istediğinde âdı hurmayı ayrıca sat, sonra onun parası ile bu iyi hurmayı satın al" buyurdu [20].

12- Vakif Hususunda Vekâlet, Vekilin Nakafası, Vekilin Vakıf Maldan Arkadaşına Yedirmesi, Kendisinin De Ma'rûf Mikdâr Yemesi Bâbı

13-.......Amr ibn Dînâr. Umer ibnu'l-Hattâb'ın sadakası, yânî vakıf yaptığı malı hususunda Umer'in: Vakfın işini üstlenen velî üzerine o maldan yemesinde ve mal toplayıcı olmayarak arkadaşına yedirmesinde günâh yoktur, dediğini İbn Umer'den rivayet etmiştir.

İbn Umer kendisi Umer'in vakfına velilik eder, bu maldan Mekke ahâlîsinden insanlara, onlar üzerine inerek (yânî konuk olarak) hediye eder idi [21].

13- Dînî Cezaları Yerine Getirmekte Vekâlet Babı

14-.......Zeyd ibn Hâlid ile Ebû Hureyre(R)'den; şöyle demişlerdir: Peygamber (S): "Yâ Uneys (ibne'd-Dahhâk), şu zina suçu isnâd edilen kadına git, eğer o kadın zina ettiğini V tirâf ederse ona recm cezası uygula" buyurdu [22].

15-.......Ukbetu'bnu'l-Hârise şöyle demiştir: (Medine'de) Nuaymân yâhud Nuaymân'ın oğlu içki içmiş (yânî sarhoş) olarak (evine) getirildi. Hem Rasûlullah (S) evde bulunan kimselere bu sarhoşu dînî ceza olarak dövmelerini emretti. Ukbe: Ben de onu dövenler arasında idim. Biz onu nalınlarla, kabuğu soyulmuş hurma deyneği ile dövdük, demiştir [23]

14- Ka'be'ye Hediye Olarak Gönderilen Kurbanlık Hayvanların Kesilmesi

Ve Bunlarin İşlerinin Araştırılıp Gözetilmesi Hususlarında Vekâlet Babı

16-.......Amre bintu Abdirrahmân, Ebû Bekr ibn Hazm'ın oğlu Abdullah şunu haber verdi ki,Âişe (R) şöyle demiştir: Ben (hicretin dokuzuncu yılında) Rasûlullah'ın Ka'be'ye hediye gönderdiği kurbanlık develerin gerdanlık iplerini kendi iki elimle büktüm. Sonra Ra-sûlullah (S) onlara kendi iki eliyle gerdanlıklarım taktı. Sonra da bu kurbanlıkları babam Ebû Bekr ile Mekke'ye gönderdi. Bu işten dolayı Allah'ın kendisine halâl kıldığı (ihrâmlıya haram olan şeylerden) hiç-birşey Rasûlullah'a haram olmadı. Bu kurbânlar kesilinceye kadar Allah ona ihrâmlıya haram olan şeyleri halâl kıldı [24].

15- Bab

Bir adam kendi vekiline: Bunu Allah'ın sana gösterdiği yere (yânı istediğin yere) koy, dediği ve vekili de:

Söylediğin şeyi işittim, dediği zaman (yânî o şeyi istediği yere koyduğu zaman bu caiz o!ur).

17- Bana Yahya ibn Yahya tahdîs edip şöyle dedi: Ben Mâlik'in huzurunda okudum. O da îshâk ibn Abdillah ibn Ebî Talha'dan ki, o amcası Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle derken işitmiştir; Ebû Talha Medîne'de hurmalık yönünden Ensâr'ın en zengini idi. Kendisince mallarının en sevimlisi de Bîruhâ denilen bustânı idi. Bîruhâ, Mes-cid'in karşısında idi. Rasûlullah Bîruhâ'ya girer ve onun içindeki güzel sudan içerdi.

"Siz sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcayıncaya kadar asla hâlis iyiliğe ermiş olmazsınız. Her ne infâk ederseniz şübhesiz Allah onu bilicidir" (Âiu imrân: 92) âyeti inince Ebû Talha, Rasûlullah'a geldi de şunları söyledi:

— Yâ Rasûlallah: Yüce Allah kendi Kitâbı'nda "Siz sevdiğiniz şeylerden harcayıncaya kadar asla hâlis iyiliğe ermiş olmazsınız..*"

buyuruyor. Mallarımın bana en sevimli olanı da Bîruhâ'dır. Bu se-beble

Bîruhâ Allah için bir sadakadır. Ben bu sadakanın hayrım ve sevabını Allah yanında biriktirip bulacağımı ümîd ediyorum. Yâ Rasûlallah, sen bu bustânımı istediğin "yere koy (sarfet)! Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Ne hoş şey! Bîruhâ gidici (veya kazanç verecek) bir maldır, Bîruhâ gidici (yâhud kazanç verici) bir maldır. Onun hakkında senin söylediğin şeyi işittim (maksadını bildim). Ben bu malı senin kendi yakınlarına tahsis etmeni uygun görüyorum" buyurdu.

Ebû Talha da:

— Yâ Rasûlallah, ben de öyle yaparım, dedi.

Ve Ebû Talha Bîruhâ'yı en yakınları ve amca oğulları arasında taksim etti [25].

Mâlik'ten rivayet eden İsmâîl, Yahya ibn Yahya'ya mutâbaat etti. Ravh da Mâlik'ten olan rivayetinde "Râbihun (= Kazanç getirici)" şeklinde söyledi.

16- Emniyetli Kimseye Hazînecilik Ve Benzeri İşlerde Vekâlet Verme Babı

18-...... Ebu Musa(R) dan: Peygamber (S): '(Efendisi tarafından) emredilen şeyi kamilen, bol bol emredilen kimseye gönül hoşluğu ile infâk etmekte -ve belki de şöyle buyurdu: Vermekte- olan emniyetli hazineci, sadaka veren iki hayır sahibinden birisidir" buyurmuştur [26]

---

[1] Vekâlet, bir kimsenin bir işi başkasına tevfiz ve sipariş etmesi ve bu işte o kimseyi kendi yerine geçirmesidir. Tevfiz edene Müvekkil; yerine geçene Vekîl, vekâlet verilene ise Mevkûlün bih denir. Tevkil de bir işte tasarrufu başkasına tevdi' etmektir. Vekâlet, lügat yönünden "korumak" ma'nâsına da gelir.

Risâlet, bir kimsenin sözünü, tasarrufta dahli olmayarak başka bir kimseye tebliğ etmektir. Gönderene Mürsil; gönderilene Mürselün ileyft, aradaki vâsıtaya Rasûl denilir.

Vekâlet de bey' gibi îcâb ve kabul ile gerçekleşir.

[2] Buhârî bunu Şerîket ve Hacc Kitâblan'nda senediyle rivayet etti.

[3] Bu hadîs de Hacc Kitâbı'nda geçti. Bunun başlığa delîlliği, Peygamber'in onu ortak kılmasıdır.

[4] Butıârî bunu Danaya ve Şerîket Kitâblan'nda da getirmiştir.

Bu hadîsin Vekâlet başlığında getirilme sebebi, Peygamber'in Ukbe ibn Âmir'i, kurban koyunlarını sahâbîlerine taksîm etmeye tevkil buyurmuş olmasıdır.

[5] Umeyye ibn Halef, yazdığı mektûbda "Ben senin ibâdet ettiğin Rahmân'ı tanımam (yânı O'nun tevhidini İ'tirâf etmem)" demiş, Câhiliyet'teki ismini yazmasını istemiş olan azılı bir müşrik ve İslâm düşmanı idi. Mekke'de müslümanlara ve bu arada Bilâl'a çok eziyetler etmişti. İşte Bilâl'ın Ensâf'ı harekete geçirmesi, onüç sene Mekke'de çekilen azâbların intikaamı ve va'd edilen zaferin şaheser bir tecellîsidir.

[6] Bu hadîsin başlığadelîlliği şöyledir: Abdurrahmân ibn Avf'ın, küfür yurdunda bulunan Umeyye ibn Halefe vekâlet vermesidir. Küfür yurdundaki bir kâfirin müslümân tarafından tevkili caiz olunca, İslâm yurdunda kendisine emân verilip müste'mer. oİan bir kâfiri tevkîl etmek evleviyetle caiz ve sahîh olur.

Abdurrahmân'in Mekke'deki Umeyye ile aralannda sıkı bir dostluk vardı. Bu hadîste Abdurrahmân, yaptığı ahd ve vekâlete hârika bir vefakârlık örneği vermiştir.

[7] Bunun fâidesi, râvîlerin birbirlerinden işitmelerini tesbît ve tahkîk etmektir. Bu-rttahia metindeki isnâddan işitme olmadığı zannma düşülmesi önlenmiş olur.

[8] Bu iki fa'îîki Saîd ibn Mansûr ayrı ayrı senedleriyle mevsûlen rivayet etmiştir.

[9] Hadîsin başlığa~üyğunluğu şöyledir. Peygamber'inme'mûra söylediği sözü, alım satımda bir nevi' vekâlet vermektir. Hurmanın hurma ile elden ele peşin alınıp satılması da müsavi olarak sarraflık gibidir. Bu muamele, ma'nâda sarraflığın benzeridir.

[10] Yânı bir ntl, iki rıtl mukaabilinde satılmaz. Fakat para ile sat, sonra da para ile satın al.

[11] Başlıktaki şartın cevâbı hazfedilmiş olup, takdîri parantez içinde gösterilendir

[12] Hadîsin terdîdli rivayet edilmesi, râvînin şekkinden ileri gelmiştir. Hadîs, müvekkilin malına zarar ve fesâd oîacağı vekîl Tarafından anlaşılırsa, müvekkilin izni eklenmiş olmaksızın, vekilin müvekkelun bİh olan malda tasarrufu caiz olduğunu ve tazmini gerekmîyeceğinİ beyân için sevkolunmuştur.

Yİne bunun gibi bağ bekçisi meyvenin olgunlaştığını görür de toplanmasının geri kalmasında zarar olacağından endîşe eder ve bunları toplarsa, hüküm bunda da aynıdır.

[13] Buhârî, babın altına yazdığı hadîsten, hâzırın vekâleti açıkça anlaşılmakla beraber gaibin vekâleti eksik bulunduğundan bu eksiği tamamlamak için Abdullah ibn Amr'ın İş vekîlİ olan uzaktaki adamına yazdığı vekâletnameyi ta'ltk hâlinde getirmiştir. Bu isim bâzı Buhârî nüshalarında Abdullah ibn Umer şek-.linde gelmiştir. Kahraman, farsça bir kelime olup, işleri gören vekil ma'nâsınadır.

[14] Hadîsin bâb başlığına delîlliği sarihtir. Hadîsin son fıkrası hârika bir borç ödeme adalet ve cömertlik düstûrudur. .

[15] Hadîsin bâb başlığına delîlliği şöyledir: Havâzin temsilciler hey'eti esirlerin geri

[16] Bâb başlığında mahzûf olan cevâb, parantez içinde verildiği şekilde "Bu caizdir" veya "Sahihtir, mu'teberdir" ifâdeleri olabilir. Sevkedilen hadîsin içindeki Peygamber'İn uygulaması bunun delilidir.

[17] Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in "Yâ Bilâl, Câbir'e devesinin bedelini öde ve bedeli biraz da artır" kavimdedir. Bilâl Câbir'e dört dînâr bedeli verdi ve bir kîrât da artırdı. Şübhesiz Peygamber artırma emrini verdiği sırada vereceği fazlanın mikdânnı zikretmemiştir. Bilâl bu hususta örfe dayanarak bedeli bir kîrât artırmıştır (Aynî).

[18] Hadîsin başlığa delîlliği, kadın, Rasûlullah'a: "Nefsimi sana hibe ettim" dediği zaman bu söz, Rasûlullah'ın onu kendine zevce yapması yâhud zevce yapmayı uygun gördüğü kimselerden birine zevce yapması üzerine verdiği vekâlet gibi olması cihetindendir (Aynî).

[19] Bu uzun Ebû Hureyre hadîsinin bâb başlığına uygunluk ciheti şudur: Ebû Hureyre ramazân zekâtını, yânî fıtr sadakasından toplanmış hurmaları korumak için bir vekîl idi. Ebû Hureyre bu sadaka malından bir mikdârmın alınmasına sükût etmiş ve Rasûlullah'a arzettiğinde o da ilâve bir icazet ifâde eder bir hâlde bu hususta sükût etmiştir. Bu da Peygamber'den bir icazettir (Aynî).

[20] Hadîsin bir rivayetinde bildirildiğine göre, Bilâl gidip bu hurmayı sahibine reddetmiştir. Hadîsin bâb başlığına uygunluğu; Peygamber'in "Bu ribânın kendisidir, bunu yapma" kavlinden anlaşılır. Çünkü ribâ alışverişinin reddedilmesi vâcib olan şeylerden olduğu bilinmiştir.

Bu alışverişin merdûd olduğu hükmü, bu hadîsten şu suretlerle alınır: "Evveh" ta'bîrinin tekrarlı zikredilmesiyle; "Bu ribânin kendisidir" ta'bîr bu-yurulmasıyle; hadîsin sonunda ribâdan salim bir mübadele sureti Öğretilmiş bulunmakla (Aynî).

Buhârî'nin Kuşmeyhenî nüshasında "İndenâ" şeklinde; Hamavî ve M üstemi! nüshalarında ise "İndî" şeklinde gelmiştir. Ebû Zerr'den başka bütün Bu-hârî nüshalarında "Li-yat'ama'n-Nebiyy = Peygamber'in yemesi için" şeklinde, Ebû Zerr nüshasında ise "Li-nut'İme'n-Nebiyye = Peygamber'i yedirmemiz için" şeklinde gelmiştir.

Evveh, şikâyet, hüzünlenme, demlenme ifâde eden bir kelimedir. Dilimiz-âh, vâh, oh, of denilir.

[21] Hadfeînbâbbaşlığına uygunluğu açıktır. Çünkü hadîs başlıktaki dört şeyi içine almakta ve onları şâmil bulunmaktadır.

İbn Umer'in bu uygulaması e!-Câmi'u's~Sahîh'm el-İsmâîlî nüshasında bu isnâdla mevsûlen rivayet edilmiştir.

Umer ibn Hattâb'ın "Mütevelli olan kimsenin örfe göre vakıf maldan yemesinde günâh yoktur" demesi, vakıf idare edenlerin ma'rüf derecede o maldan faydalanmalarının caiz olduğunu beyân etmiştir.

[22] Hadîsin başlığa delîlliği "Yâ Uneys,bu todmag/r..."sözlerindedir.Çünkü Peygamber'in bu emri, Uneys'e bu işi tevfîz etmektir.

[23] Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in bizzat dînî cezayı uygulamayıp başkalarına emretmeyidir ki, bu da o işi gördürmeye başkasını tevkil etmektir. Bundan devlet başkanının cezalan uygulamayı bizzat üzerine almayıp, başkalarını tevkil etmesinin caiz olduğu ve bir de sarhoşa cezanın hemen uygulanması hükmü alınmıştır.

[24] Hadîsin bâb başlığına delîlliği açıktır. Bu, Hacc Kitâbı'nın "Gerdanlık iplerini eliyle takan kimse bâbı"nda daha uzun sened ve metinle verilen hadîsin bir parçasıdır. O hadîsin baş tarafı şöyledir:

Amre bintu Abdirrahmân şöyle haber vermiştir: Ziyâd ibn Ebî Sufyân, Ai-şe'ye bir mektûb gönderdi de, mektubunda:

— Abdullah ibn Abbâs: "Kim ki Mekke'ye kurbanlık gönderip Ka'be'ye hediye ederse, kurbânı kesilinceye kadar hacılara ihrâmlı iken işlenmesi haram olan şeyler, O kimseye haram olur" diyor; siz ne dersiniz? diye sormuştu.

Âişe cevaben:

— Bu mes'ele İbn Abbâs'ın dediği gibi değildir. Ben (hicretin dokuzuncu yılında) Rasûlullah'ın Ka'be'ye hediye gönderdiği kurbanlıkların gerdanlık iplerini iki elimle büktüm... diyerek, yukarıdaki kısmı söyledi.

Hadîsin burada getirilme sebebi, Rasûlullah'ın iki eliyle gerdanlık taktığı kurbanlık develerinin Mekke'ye gönderilmesi ve nahr gününde kestirilmesi hususunda Ebû Bekr'i tevkil etmesidir.

[25] Hadîsin bâb başlığına uygunluk yeri, Ebû Talha'nın Rasûlullah'a: "Yâ Rasûlullah, bu bustân Allah için bir sadakadır... Sen bu bustânımı istediğin yere tahsis et" diye Rasûlullah'a vekâlet vermesi, Rasûlullah'm da bunu reddetmemiş olmasıdır. Şu var ki Rasûlullah bu vekâleti bizzat infaz etmeyip, Ebû Talha tarafından yakınlarına taksimini emretmiştir. Rasûlullah tarafından bu vekâletin kabul edilmesinden de vekâletin kabû! ile tamâm olacağı hükmü alınmıştır.

[26] Hadîsin başlığa delîlliği, emniyetli hazinecinin âmirinin kendisine olan emrine göre hazîneden harcama yapması, mal vermesi tefvîz edilmiş olmasıdır. Bu hadîs Zekât Kitâbı'nda "Hizmetçinin ecri" babında da geçti.

83- KİTABU'L-EYMAN VE'N-NUZÛR.. 3

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

83- KİTABU'L-EYMAN VE'N-NUZÛR

(Yemînler ve Nezirler Kitabı)

1- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Allah sizi yemînlerinizdeki lağvden dolayı sorumlu tutmaz* Fakat kalblerinizin azmettiği yemînler yüzünden muaheze eder. Bunun da keffâreti ailenize yedirmekte olduğunuzun orta derecesinden on yoksulu doyurmak, ya onları giydirmek yâhud bir kul azâd etmektir. Fakat kim bunları bulamazsa üç gün oruç (tutması lâzımdır).

İşte bu and ettiğiniz vakit, yeminlerinizin keffâretidir. Yeminlerinizi muhafaza edin. Allah âyetlerini size böylece açıklıyor.

Tâ ki şükredesiniz" (ei-Mâide: 89) [1]

1-.......Bize Hişâm ibn Urve, babası Urve'den; o da Âişe(R)'den

şöyle dediğini haber verdi: Ebû Bekr, yaptığı herhangibir yeminden asla caymaz (onu muhakkak yerine getirir) idi Nihayet Allah, ye-mîn keffâreti âyetini indirince:

— Ben herhangibir şeye yemîn eder de, ondan başkasını yeminimden daha hayırlı görürsem, muhakkak o hayırlı olanı yaparım ve yeminimden keffâret veririm, dedi.

2-.......Abdurrahmân ibn Semure (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Peygamber (S) bana (bir kerre şöyle öğüt verdi):

— "Yâ Abderrahmân ibne Semure! Sakın sen (kendiliğinden) emirlik vazifesi isteme. Şübhesiz sen eğer, senin istemenden dolayı sana emirlik ve başkanlık verilirse, istediğin şey ile (yalnız) bırakılırsın (Allah'ın yardımına nail olmazsın). Eğer emirlik ve başkanlık sana, sen istemeden verilirse (Allah tarafından) bu iş

üzerine yardım olunursun. Bir de sen birşeye yemîn edip de başkasını ondan daha hayırlı gördüğünde, yemininden keffâret ver ve o hayırlı olan işi yap!" [2].

3-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Ben (Tebûk seferi hazırlığı yaptığı sırada) Eş'arîler'den bir topluluk içinde Peygam-ber(S)'e gelip, bizlere binek ve yük devesi vermesini istedim. Peygamber:

— "Vallahi ben sizleri deveyeyükleyemem. Yanımda sizleri üzerine yükleyebileceğim deve yoktur" buyurdu.

Ebû Mûsâ dedi ki: Sonra bizler Allah'ın beklememizi istediği kadar bekledik. Sonra bize hörgüçleri beyaz üç deve verildi. Bizler bunlar üzerine yüklerimizi yükledik. Gittiğimiz zaman bizler yâhud bâzımız:

— Vallahi bu iş bize bereketli ve mübarek olmaz. Biz Peygam-ber'e gelip, O'ndan bizi develere yüklemesini istiyorduk, O bizi yük-lemeyeceğine yemîn etmişti. Haydin bizi Peygamber'e döndürün de kendisine bu yemîm'ni hatırlatalım! dedik.

Akabinde Peygamber'e gelip hatırlattık. Bunun üzerine Peygamber:

— "Sizlere develere yükleyen ben değilim. Fakat sizleri develere Allah yüklemiştir. Bana gelince; vallahi eğer Allah isterse, ben bir yemîn eder ve yemîn ettiğim şeyin başkasını, yemîn ettiğim şeyden daha hayırlı görürsem muhakkak yeminimden keffâret verir ve o daha hayırlı olan işi yaparım -yâhud: O daha hayırlı olan işi yapar ve yeminimden keffâret veririm-" buyurdu [3].

4-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, haber verdi ki, Hemmâm ibn Münebbih şöyle demiştir: Bu, Ebû Hureyre(R)'nin bize Peygam-ber(S)'den tahdîs ettiği hadîslerdendir. Peygamber: "Biz müslümân-lar (dünyâ ümmetlerinin) sonuncularıyız, kıyamet gününde öne geçecek olanlarız" buyurmuştur. Rasûlullah (hitabesine devamla): "Vallahi sizin biriniz ailesi aleyhinde yemîn edip de yemîninde inâd ve israr etmesi, (yeminini bozup) Allah'ın farz kıldığı keffâreti vermesinden daha günahlıdır" buyurmuştur [4].

5-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S): "Her kim ailesi hakkındaki (onlara zararlı) bir yemîn üzerinde ısrar ederse, onun bu ısrarı, yeminini bozmasından daha büyük bir günâhtır. O kimse ısrarı terkedip hayır olan işi yapsın (yânî keffâret versin)/" buyurmuştur [5].

2- Peygamber(S)'İn .Yemînînde- "Ve Eymuhlâhi" Ta'bîrini Söylemesi Babı

6-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S- Rumlar üzerine göndermek için) bir ordu hazırlayıp bunun başına Usâme ibn Zeyd'i kumandan ta'yîn etmişti. İnsanların bâzısı Usâme'nin kumandanlığına i'tirâz ve dedikodu etmişlerdi. Bunun üzerine Rasûlullah ayağa kalkıp bir hutbe yaptı da:

— "Sizşimdi Usâme'nin kumandanlığı hususunda kötüleme yapmaktasınız. Sizler, bundan önce, onun babasının kumandanlığına da dil uzatıyordunuz. 'Veeymu'Mhi - Allah'ayemîn ederim ki', Zeyd ibn Harise kumandanlığa nasıl îamâmiyle lâyıksa ve o bana insanların en sevimlilerinden biri olmuşsa, hiç şübhesiz şu Usâme de babasından sonra bana insanların en sevimlilerindendir!" buyurdu [6].

3- Bâb: Peygamber(S)'İn Yemîn Etmesi Nasıl İdi?

Ve Sa'd ibn Ebî Vakkaas: Peygamber (S): "Nefsim elinde olana yemin ederim" dedi, demiştir.

Ebû Katâde de: Ebû Bekr -Huneyn yılında-Peygamber'in yanında "Lâ hâ'llâhi izen" yânî "Lâ vallahi izen" ta'bîrini söyledi, demiştir.

(el-Buhârî şöyle dedi:) Yemînde "Vallahi" ve "Billahi" ve "Tallahi" ta'bîrleri söylenilir [7].

7-.......Abdullah ibn Umer (R): Peygamber(S)'in yemini çok defa "Lâ ve

mukallibVl-kulûb (= Hayır, kalbleri çeviren Allah'a yemîn ederim)" ta'bîri idi, demiştir [8].

8-.......Bize Ebû Avâne, Abdulmelik'ten; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Kayser helak olduğu zaman, ondan sonra (Rûm diyarında onun gibi hâkimiyet sağlayan) bir kayser daha olmayacaktır. Kisrâ helak olduğu zaman da ondan sonra bir daha kisrâ (saltanatı) olmayacaktır. Nefsim elinde bulunan(M-\ah)a yemîn ederim ki, kisrâ ve kayserin hazîneleri, muhakkak Allah yolunda sarf edilecektir" buyurmuştur.

9-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Kisrâ helak olduğu zaman, ondan sonra kisrâ olmayacaktır. Kayser helak olduğu zaman, ondan sonra da kayser olmayacaktır. Muhammed'in nefsi elinde bulunan(Allah)a yemîn ederim: Kisrâ ile kayserin hazîneleri muhakkak Allah yolunda (cihâd eden mücâhidlere) sar olunacaktır" buyurmuştur [9].

10-....... Bize Abde, Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da Âişe(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S): "Ey Muhammed Ümmeti! Vallahi eğer sizler benim bilmekte oldu-ğum şeyleri bilir olsaydınız, muhakkak çok ağlar ve muhakkak az gülerdiniz!" buyurmuştur [10].

11-.......Abdullah ibn Hişâm (R) şöyle demiştir: Biz Peygamber(S)'in beraberinde bulunuyorduk. Peygamber Umer ibnu'I-Hattâb'ın elinden tutmuş hâldeydi. Umer ona:

— Yâ Rasûlallah, Sen bana muhakkak ki, nefsimden başka her-şeyden daha sevimlisin! dedi.

Peygamber de ona:

— "Hayır (öyle söyleme)/ Nefsim elinde bulunan(A\\ah)ayemîn ederim ki,

ben sana hayâtından daha sevimli olmadıkça (îmânın kemâle ermez)" buyurdu.

Bunun üzerine Umer de ona:

— Şu anda Allah'a yemîn ederim ki, Sen bana muhakkak nefsimden, yânı canımdan da daha sevimlisin, dedi.

Peygamber de:

— "İşte şimdi oldu yâ Umer (îmânın kemâle erdi)/" buyurdu [11].

12-.......Ebû Hureyre ile Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî (R) şöyle haber vermişlerdir: İki hasım kimse Rasûlullah(S)'a gelip da'vâlarını arzettiler. Şöyle ki, onlardan biri:

— (Yâ Rasûlallah!) Aramızda Allah'ın Kitabı ile hüküm ver! dedi.

Bu ikisinin daha anlayışlı ve dirayetli hâlde bulunan diğeri de:

— Evet yâ Rasûlallah, aramızda Allah'ın Kitabı ile hüküm ver ve da'vâmı söylemek üzere bana izin ver! dedi.

Rasülullah:

— "Söyle!" buyurdu. İkinci hasım söze başlayıp:

— Benim oğlum bu A'râbî'nin yanında ücretli (çoban) idi. -Râvî İmâm Mâlik: "el-Asîf", "Ecîr" yânî "Ücretli"dir, demiştir.- Bunun karısıyle zina etmiş. Bana, bu zina suçundan dolayı oğluma recm cezası lâzım geleceğini haber verdiler. Ben bu adama yüz koyun ve bir de cariyemi fidye verip oğlumu kurtardım. Sonra ben bunu ilim ehli olan kimselere sorduğumda, onlar bana, (henüz bekâr olan) oğluna yüz deynek hadd ile bir sene gurbete sürgün gönderme cezası, bunun karısına da ancak taşlanma cezası gerektiğini haber verdiler. (Şimdi ne buyurursunuz yâ Rasûlallah?) dedi.

Bunun üzerine Rasülullah:

— "Dikkat edip iyi dinleyin! Nefsim elinde buluna n(A\lah)a ye-mîn ederim ki, ben elbette aranızda Allah'ın Kitabı ile hüküm vereceğim: Koyunların ile cariyen sana geri verilir!" buyurdu, oğluna da yüz deynek vurup bir sene sürgün

etti.

(Sonra sahâbîlerden) Uneys ibnu'd-Dahhâk el-Eslemiyye'ye, onun karısına gitmesi ve eğer suçunu i'tirâf ederse onu taşlaması emredildi. Kadın, suçunu i'tirâf etti, Uneys de ona taşlama cezasını uyguladı [12].

13-.......Bize Şu'be, Muhammed ibn Ebî Ya'kûb'dan; o da Abdurrahmân ibn Ebî Bekre'den; o da babasından tahdîs etti ki, Pey-gamber(S):

— "Re'y ettiniz mi (bana haber veriniz); Eğer Eşlem, Gıfâr, Mu-zeyne, Cuheyne kabileleri Temim, Âmir ibn Sa'saa, Gatafân veEsed kabilelerinden hayırlı iseler, bu ikinciler elleri boş olmuş ve ziyan etmiş değiller midir?" buyurdu. Muhâtabları:

— Evet, eli boş olup ziyan etmişlerdir, dediler. Bunun üzerine Peygamber:

— "Nefsim elinde bulunan(A\\ah)a yemîn ederim ki, onlar (Eşlem, Gıfâr, Muzeyne, Cuheyne) bunlardan (yânîTemîm, Âmir, Gatafân, Esed kabilelerinden) elbette daha hayırlıdırlar!" buyurdu [13].

14-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Urve haber verdi. Ona da Ebû Humeyd es-Sâidî (R) şöyle haber vermiştir: Rasülullah (S) - Abdullah ibnu'l-Lutbiyye el-Ezdî isminde- bir adamı zekât toplama me'mûru ta'ym etmişti. Bu me'mûr işini bitirdiği zaman Rasû-lullah'a geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Şu sizin zekât mahnızdır, bu da bana hediye verilmiştir, dedi.

Rasûluîlah da ona:

— "Sen babanın ve ananın evinde otursaydın da sana hediye verilir miydi yâhud verilmez miydi baksaydın ya!*' buyurdu.

Akabinde zevalden sonraki bir namaz ardında ayağa kalktı, şe-hâdet kelimelerini söyledi ve Allah'ı lâyık olduğu sıfatlarla sena etti.'

Sonra "Ammâba'du = Sözün bundan sonrası şudur" deyip şu hutbeyi söyledi:

— "Bu âmilin, yânı me'mûrun hâli nedir? Ben onu bir işe me'~ mûr ta'yîn ediyorum, sonra bana gelip hesap verirken: Şu sizin işinizdir, bu da bana hediye verildi diyor! O, babasının ve anasının evinde otursaydı da ona hediye verilir miydi yâhud verilmez miydi baksaydı ya! Muhammed'in nefsi elinde bulunan(A\lah)a yemîn ederim ki, her-hangibiriniz devlet-millet malından hainlik yapıp haksız birşey alırsa, muhakkak kıyamet gününde o çaldığı malı boynu üzerinde taşıyarak getirecektir. Öyle bir hâlde ki, çaldığı şey bir deve ise, deveyi iniltisi olduğu hâlde; bir sığır ise, bağırması ı olduğu1 hâlde; bir davar ise, yine melemesi olduğu hâlde bunların herbirini boynunda

taşıyarak getirecektir. Ben (emrolunduğum şeyi sizlere) tebliğ ettim!" buyurdu.-

Ebû Humeyd: Bundan sonra Rasûlullah elini, bizim kendi koltuk altı beyazlığını göreceğimiz derecede yukarı kaldırdı, dedi.

Yine Ebû Humeyd: Bu hutbeyi benimle beraber Zeyd ibn Sabit de Peygamber'den işitmiştir; ona da sorunuz! Dedi [14].

15-.......Bize Hişâm -ki o, İbnu Yûsuf'tur- Ma'mer ibn Râşid'den; o da Hemmâm ibn.Münebbih'ten haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ebû'I-Kaasım (S): "Muhammed'in nefsi elinde bu-lunan(A\\ah)a yemîn ederim ki, eğer sizler benim bilmekte olduğum şeyleri bilir olsaydınız, muhakkak çok ağlar ve elbette az gülerdiniz!" buyurdu [15].

16-.......Ebû Zerr el-Gıfârî (R) şöyle demiştir: Ben bir kerresinde RasûluIlah(S)'m huzuruna vardım, o sırada kendisi Ka'be'nin gölgesinde: "Ka'be'nin Rabb'ineyemîn ederim ki, muhakkak onlar çok hüsrandadırlar, Ka'be'nin Rabb'ine yemîn ederim ki, muhakkak onlar çok zarardadırlar!" buyuruyordu.

Ben kendi kendime: Benim hâlim nedir ki? Bende birşey mi görülüyor - Bir zabta göre: Acaba bende hüsranı gerektirecek birşey mi görüyor-? Benim hâlim, şanım ne olabilir ki? dedim.

Rasûlullah bu sözü tekrarlayıp söylerken, ben de yanına oturdum. Susmağa da

muktedir olamayıp Allah'ın irâdesi beni kaplayarak:

— Yâ Rasûlallah! Babam anam Sana feda olsun! Bu hüsranda (ve büyük ziyanda) olanlar kimlerdir? diye sordum.

Rasûlullah:

— "Malları çok olanlardır (zenginlerdir). Fakat bunlardan (ma-lındaki hakları) şöyle, şöyle, şöyle (etraflarındaki fakirlere) verenler müstesnadırlar" buyurdu [16].

17-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Süleyman (Peygamber):

— Vallahi ben bu gece doksan kadına dolaşırım da, onların her-biri Allah yolunda savaşacak birer süvârî getirir, diye yemîn etti.

Arkadaşı kendisine:

— İnşâattahu de! dedi.

Süleyman 'İn şâallâh' demedi ve bütün kadınlarına dolaştı. Neticede birtek kadın müstesna, onlardan hiçbiri gebe kalmadı. Sonra o bir kadın da yarım bir çocuk getirdi. Muhammed'in nefsi elinde o/a«(Allah)û yemîn ederim ki, eğer Süleyman 'İn şâattah' deseydi, o çocukların hepsi de Allah yolunda birer süvârî olarak muhakkak cihâd ederlerdi!" [17].

18-....... el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e ipekten bir kumaş parçası hediye edildi de insanlar onu elden ele dolaştırmaya, güzelliğinden ve yumuşaklığından hayret edip hoşlanmaya başladılar. Rasûlullah (S):

— "Siz bundan hayrete mi düşüyorsunuz?" buyurdu. Sahâbîler:

— Evet yâ Rasûlallah, bu bizim çok hoşumuza gitti, dediler. Rasûlullah:

— "Nefsim elinde bulunan(A\\ah)'a yemîn ederim ki, Sa'd ibn Muâz'ın cennetteki mendilleri elbette bundan daha hayırlıdır" buyurdu.

Şu'be ve İsrâîl, Ebû İshâk'tan yaptıkları rivayetlerinde "Vellezî nefsî bi-yedihi" fıkrasını söylemediler [18].

19-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Utbe ibn Rabîa kızı Hind:

— Yâ Rasûlallah! Vaktiyle yeryüzünde bulunan hiçbir ev halkının zelîl olmaları, bana Sen'in ev halkının zelîl olmaları derecesinde sevgili olmazdı. Sonra bu gün ise yer üzerinde bulunan ev sâhiblerin-den hiçbirinin azîz olmaları, bana Sen'in ev halkının azîz ve saâdetli olmasından daha sevimli değildir! dedi.

-Metinde "Ahbâ" ve "Hıbâ" kelimelerini şekk ile söyleyen, râ-vî Yahya ibn Bukeyr'dir.-Rasûlullah (S):

— "Muhammed'in nefsi elinde olan(Mlah)a yemîn ederim ki (ben de sana nisbetle bunun gibiyim)" buyurdu.

Hind:

— Yâ Rasûlallah! (Kocam) Ebû Sufyân çok sıkı, cimri bir kimsedir. Onun malından ailemize yedirmemde bana bir günâh olur mu? diye sordu.

RasûluIIah:

— "Hayır, ancak ma'rûf ölçü ile yedirmelisin" buyurdu [19].

20-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) tahdîs edip şöyle demiştir:

RasûluIIah (S) arkasını Yemen'in tabaklanmış derisinden kubbe şeklinde kurulmuş bir çadıra dayandığı sırada, bir ara sahâbîlerine:

— "Sizler cennet ehlinin dörtte biri olmanıza razı olur musunuz?" diye sordu.

Sahâbîler:

— Evet razı oluruz! dediler. RasûluIIah:

— "Cennet ehlinin üçte birini teşkil etmenize razı olmaz mısınız?" buyurdu.

Sahabıler:

— Evet razı oluruz! dediler. Bu sefer RasûluIIah:

— "Muhammed'in nefsi elinde bulunan{PA\ah)a yemin ederim ki, ben sizin muhakkak cennet ehlinin yarısı olmanızı ümîd etmekteyim" buyurdu [20].

21-.......Ebû Saîd eI-Hudrî(R)'den (o, şöyle demiştir): Bir kişi, diğer bir kişinin bütün gece tekrarlayarak "Kulhuvellâhu ahad" Sûresini okur olduğunu işitti. Sabah olunca RasûluIlah(S)'a gitti de, o kimsenin bütün gece bu sûreyi okumasını azımsayarak, Rasûlullah'a zikretti. Bunun üzerine RasûluIIah:

— "Nefsim elinde bulunan(A\lah)a yemîn ederim ki, bu sûreyi okumak, muhakkak bütün Kur'ân'ın üçte birine denk olur" buyurdu [21].

22-.......Bize Enes ibn Mâlik (R) tahdîs etti ki, kendisi Peygamber(S)'den işitmiştir: "(Namazda) rukû'u vesucûdu tam yapınız. Nefsim elinde bulunan(A\\ah)a yemîn ederim ki, ben, sizler rukû'a vardığınız zaman da, sucuda vardığınız zaman da sırtımın arkasından sizleri muhakkak görmekteyim" buyuruyordu.

23-.......Şu'be, Hişâm ibn Zeyd'den; o daEnes ibn MâIik(R)'ten şöyle haber verdi: Bir kerresinde Ensâr'dan bir kadın, beraberinde çocukları olduğu hâlde Peygamber'e geldi (ve bir hacetini söyledi). Peygamber(S): "Nefsim elinde bulunan(A\\ah)a yemin ederim ki, siz Ensâr cemâati bana insanların muhakkak en sevimlilerisiniz" buyurdu ve bunu üç kerre söyledi [22].

4- Bâb:

"Babalarınızın ismiyle yemîn etmeyiniz"

24- Bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) Umer ibnu'l-Hattâb'a yetişti. Umer bir kaafile içinde ilerliyor ve babası ile yemîn ediyordu. Rasûlullah:

— "Dikkat edin! Muhakkak ki, Allah sizleri babalarınızla yemîn etmenizden nehiy buyuruyor. Artık kim yemîn edecekse, Allah adiyle yemîn etsin yâhud da sussun!" buyurdu [23].

25-.......İbn Şihâb dedi ki: Salim şöyle dedi: İbn Umer (R) şöyle dedi: Ben Umer(ibnu'I-Hattâb)'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) bana:

— "Şübhesiz Allah sizleri babalarınızla yemîn etmenizden

nehyeder" buyurdu.

Umer: Vallahi ben bunu Peygamber(S)'den işittiğimden beri, ne bunu kasdedip söyleyerek, ne de başkasından nakledici olarak, baba ismiyle yemîn etmedim, demiştir.

Mucâhid: "Ev eseretin min ilmin.. " (ei-Ahkaaf: 4) kavlinin tefsirinde: "Bir ilim naklederek" demektir, demiştir [24].

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Ukayl, ez-Zubeydî, İs-hâk el-Kelbî de Yûnus'a mutâbaat etmişlerdir. Sufyân ibn Uyeyne ile Ma'mer ibn Râşid de ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'den; o da İbn Umer'den; o da Umer'in Peygamber'den işitmiş olduğunu söylemişlerdir.

26-....... Bize Abdullah ibn Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Umer(R)Men işittim, o: Rasûlullah (S): "Babalarınızla yemîn etmeyiniz!" buyurdu, diyordu.

27-.......Zehdem ibn Mudrib şöyle demiştir: Huzâa'dan bir fırka olan şu Cerm boyu ile Tayy kabilesinden olan el-Eş'arîler arasında bir sevgi ve kardeşlik vardı. Biz, (Usmân tarafından Küte Vâlîsi ta'-yîn olunduğu zaman) Ebû Mûsâ el-Eş'arî'nin yanında bulunduk. O sırada ona, içinde tavuk eti bulunan bir yemek ikram olundu. Yanında Teymullah oğullan'ndan kırmızı renkli bir adam vardı. Bu zât, Mevlâ'lardan bir kimse gibi idi. Vâlî onu yemeğe da'vet etti. O zât:

— Ben tavuğu pis birşey yerken gördüm de, ondan tiksindim ve artık onun

etinden yememeğe yemîn ettim, dedi.

Ebû Mûsâ ona şöyle dedi:

— Kalk, yaptığın yemîn hakkında ben sana bir hadîs tahdîs edeyim: (Rasûlullah, Tebûk seferi hazırlığında bulunurken) ben Eş'arî-ler'den bir cemâat içinde Rasûlullah(S)'a geldim de bize binecek ve eşyamızı yükleyecek develer vermesini istiyorduk. Rasûlullah: "Vallahi ben sizleri develere yükleyemem, benim yanımda sizleri üzerine yükleyecek deve yoktur" dedi. Bir süre geçince Rasûlullah'a bir mikdâr ganimet devesi getirildi. Bunun üzerine Rasûlullah bizden sorup: "Eş'-arîler cemâati nerede?" dedi. Akabinde bize hörgüçleri beyaz beş tane deve verilmesini emretti. Biz yanından bu develerle gittiğimizde, kendi aramızda: Biz ne yaptık! Rasûlullah bizleri develere yükleye-meyeceğine, yanında yükleyecek develer bulunmadığına yemîn etmişti. Sonra O bizlere deve verip yükledi Biz Rasûlullah'a yeminini unutturduk. Vallahi biz ebediyyen felah bulmayız! dedik. Bu düşün-

ce üzerine hemen kendisine döndük ve O'na: Biz Sana, bizlere deve verip yüklemen için gelmiştik de Sen bizleri yüklemeyeceğine ve yanında yükleyecek deve bulunmadığına yemîn etmiştin (şimdi bize develer verdin)? dedik. Rasûlullah: "Sizlere develer verip yükleyen ben değilim, lâkin sizleri develere Allah yüklemiştir. Vallahi ben birşeye yemin eder de akabinde yemîn ettiğim şeyden başkasını daha,hayırh görürsem, muhakkak o hayırlı olan işi yaparım da yeminimden kef-fâretle çözülür kurtulurum" buyurdu [25] ..

5- Bâb: Lât İle, Uzzâ İle Ve Tâğûtlarla Yemîn Edilmez [26]

28-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Humeyd ibn Abdirrahmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim yemîn eder de yemininde 'Lât ve Uzzâ hakkı için' derse (bunun keffâreti olmak üzere) hemen 'Lâ ilahe ille'ttâh' desin. Ve herhangidir kimse de arkadaşına 'Gel seninle kumar oynayalım' derse (o da ma'siyet sözden dolayı) fakirlere sadaka versin!" [27].

6- (Her Ne Kadar Yemîn Edilmeyecek De Olsa Yapacağı Yâhud Yapmayacağı) Bir İş Üzerine Yemîn Eden Kimse Babı

29-.......Bizeel-Leys, Nâfi'den, o da İbn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) altından bir mühür yüzük yaptırdı. Bunu parmağına takar ve kaşım, yânî yazılı olan tarafını elinin içine getirirdi. Bunu görünce insanlar da birtakım yüzükler yaptırdılar. Sonra Rasûlullah minber üzerine oturdu, elinden bu mühür yüzüğü çekip çıkardı da:

— "Ben bu mühür yüzüğü takınıyor ve bunun yazılı kaşını da elimin içine getiriyordum" buyurdu ve o yüzüğü attı.

Sonra da:

— "Vallahi ben bunu ebediyyen takmam!" buyurdu. Bunun üzerine insanlar da kendi yüzüklerini çıkarıp attılar [28].

7- İslâm Dîni'nden Başka Bir Dînle Yemîn Eden Kimse (Bu Yeminle Kâfir Olur Mu, Olmaz Mı?) Babı

Peygamber (S): Lât ve Uzzâ ile yemîn eden kimseye "iâ ilahe ille'llâh' desin1" buyurdu da, onu küfre nisbet

etmedi [29].

30-.......Sabit ibnu'd-Dahhâk (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "İslâm milletinden yânî İslâm Dîni'ninden başkasıy-le yemîn eden kimse, söylediği o dîn sahibi gibidir. Her kim dünyâda kendisini birşeyle öldürürse, cehennem ateşinde intihar ettiği nesne ile azab olunur. Mü'mine la'net etmek, onu öldürmek gibidir. Her. kim de bir mü 'mine kâfirlik isnâd ederse, bu da onu öldürmek gibidir" [30].

8- Bâb: İnsan Konuşması Arasında "Allah'ın Dilediği Ve Benim Dilediğim" Sözünü Söylemez [31]

İnsan "Ben Allah ileyim, sonra seninleyim" der mi?

31-.......Ebû Hureyre (R) tahdîs edip Peygamber(S)'den şöyle buyururken işittiğini söylemiştir: "îsrâtl oğulları'nda (abraş, kel ve kör) üç kişi vardı. Allah bunları imtihan etmek istedi de onlara bir melek gönderdi...

Melek ikinci defa abraş olan kimseye geldi de: — Ben yolcu garîb bir kimseyim, yol üzerinde iken benden yaşama ve memleketime ulaşma sebebleri kesilmiştir. Bu gün benim için muradıma ulaşabilmek ancak evvelâ Allah'ın yardımı iledir, sonra da senin yardımın iledir." (Şimdi ben, sana güzel bir renk, güzel bir vücûd ve birçok mal veren Allah rızâsı için senden bir deve isterim ki, bu seferimde onun üzerinde muradıma ve vatanıma erişebileyim, dedi...) dedi ve hadîsin tamâmını zikretti [32]...

9- Yüce Allah'ın: "Allah'a yeminlerinin bütün hızıyla and ettiler kit eğer kendilerine (istedikleri gibi) bir âyet gelirse, herhalde ona inanacaklar. De ki: Âyetler ancak Allah nezdindedir... " (d-En'âm: 109) Kavli Babı [33].

Ve İbn Abbâs da şöyle dedi: Ebû Bekr:

Vallahi yâ Rasûlallah, ru'yâ ta'bîrinde hatâ ettiğim şeyi bana muhakkak söylesen! dedi.

Rasûlullah ona:

"Allah adına yemîn ederek isrâr etme!" buyurdu [34]

32-.......el-Berâibn Âzib (R): Peygamber (S) bizlere, bize karşı yemîn eden

kimsenin yeminini kabul etmemizi emretti, demiştir [35].

33-.......Bize Âsim el-Ahvel haber verdi: Ben Ebû Usmân'dan işittim; o Usâme'den şöyle tahdîs ediyordu: Rasûlullah(S)'ın bir kızı haber gönderdi. Rasûlullah'ın beraberinde Usâme ibn Zeyd, Sa'd ibn Ubâde, Ubeyy ibn Ka'b bulunuyorlardı. Kızı:

— Oğlum ölmeye yaklaştı, hemen bize geliniz! diyordu. Rasûlullah kızına selâm söylüyor ve:

— "Allah'ın aldığı ve verdiği herşey kendisine âiddir. Veherşe-yin Allah katında ta'yîn edilmiş bir ömrü vardır. Sabret ve sabrın sevabını Allah'tan bekle!" buyuruyordu.

Akabinde kızı tekrar haber yollayıp, bu sefer yemîn vererek muhakkak gelmesini istedi. Bunun üzerine Rasûlullah kalktı, biz de O'-nunla beraber kalktık. Rasûlullah kızının evine varıp oturunca hasta çocuk kendisine verildi. Rasûlullah çocuğu kucağına oturttu. Çocuğun nefsi gidip geliyor, can çekişiyordu. Rasûlullah'ın iki gözü yaş döküyordu.

Sa'd ibn Ubâde:

— Yâ Rasûlallah! Bu yaş, bu ağlama nedir? dedi. Rasûlullah:

— "Bu (sessiz) ağlama ve gözyaşı, Allah'ın kullarından dileyeceği kimselerin gönüllerine koyduğu (ilâhî) bir rahmettir. Allah ancak kullarından merhametli olanlara merhamet eder -yâhud: Allah bunu ancak kullarından merhametli olan gönüllere ihsan eder-" buyurdu [36].

34-.......Bana Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da İbnu'l-Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Müslümanlardan üç çocuğu ölen kimseye cehennem ateşi dokunmaz, ancak Allah'ın yemini yerini bulacak kadar görür" [37].

35-.......Harise ibnu Vehb el-Huzâî (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den

işittim: "Size cennet ehline delâlet edip bildireyim: Her zat/olan, insanlar tarafından zaîf görülen (mütevazı') mü'mindîr. O şayet Allah üzerine birşeye yemîn etse, Allah muhakkak onu yemininde gerçek çıkarırdı. Size cehennem ehlini de bildireyim; Onlar da her katı yürekli, kibirli ve hileci, ululuk taslayan kimselerdir" buyuruyordu [38].

10- Bâb: İnsan "Eşhedu Billahi" Yâhud "Şehidtu Billahi" ("Ben Şunu Muhakkak Yapacağım" Yâhud "Yapmayacağım") Dediği Zaman (Bu Söz Yemîn Olur Mu)? [39]

36-....... Abdullah ibn Mes'üd (R) şöyle demiştir: Peygamberce:

— İnsanların hangisi hayırlıdır? diye soruldu. Peygamber:

— "insanların hayırlısı, benim asnmdır. Sonra onlara yakın olanlardır, sonra onlara yakın olanlardır. Sonra bir kavim gelir ki, onlardan bîrinin şehâdeti yemininin önüne geçer, yemini de şâhidliğinin önüne geçer" buyurdu.

Râvî İbrahim en-Nahaî: Bizim sahihlerimiz (yânî büyüklerimiz), bizler oğlanlar hâlinde iken bizlere şehâdet ve ahd ile yemîn etmemizi nehyederlerdi, demiştir [40].

11- İnsanın: "Azız Ve Celîl Olan Allah'ın Ahdi (Üzerime Olsun, Muhakkak Şöyle Yapacağım" Demesi) Babı

37-....... Bize İbnu Ebî Adiyy, Şu'be'den; o da Süleyman'dan ve Mansûr'dan; onlar da Ebû Vâil'den; o da Abdullah ibn Mes'-ûd(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Her kim birmüslümân kişinin -yâhud: bir kardeşinin- malını koparıp almak için yalan bir yemîn ederse, kıyamet gününde Allah'a, kendisine öfkelenmiş olarak kavuşur" buyurdu.

Bunun üzerine Allah, Rasülü'nü tasdîk olarak şu "Hakikat, Allah 'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyı satın alanlar; işte onlar; onlar için

âhirette hiçbir nasîb yoktur... " (Âiu imrân: 77) âyeti indirdi.

Süleyman ibn Mıhrân, kendi hadîsinde şöyle dedi: el-Eş'as ibnu Kays meclise uğradı da:

— Abdullah size ne tahdîs ediyor? diye sordu. Oradakiler ona bu hadîsi söylediler. Bunun üzerine el-Eş'as:

— Bu âyet, benim ve benim bir sahibim hakkında aramızda olan bir kuyu ihtilâfı üzerine inmiştir, dedi [41].

12- Allah'ın İzzeti İle, Sıfatları İle Ve Kelimeleri İle Yemîn Etmek Babı

İbn Abbâs: Peygamber (S):

"Senin izzetine sığınırım" derdi, demiştir.

Ebû Hureyre de Peygamberden şunu söyledi:

"Cennetle cehennem arasında bir adam kalır. O adam:

Yâ Rabb, benim yüzümü ateşten çevir! Hayır, Sen 'in izzetine yemîn ediyorum ki, Sen 'den bundan başka birşey istemem, der".

Ebû Saîd de Peygamber(S)'in şöyle dediğini nakletti:

"Yüce Allah o kula: Bu ve bunun on misli senindir, buyurdu". Eyyûb Peygamber de:

"İzzetine yemin ederim ki, Sen'in bereketinden müstağni kalacağım yok!" demiştir [42].

38-.......Bize Katâde, Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Cehennem dâima: Daha ziyâde var mı? der durur. Nihayet Rabbu'l-İzzet (= İzzetin Rabbi) olan Allah ona ayağını koyar. Bunun üzerine cehennem: İzzetine yemîn ederim ki, yetişir, yetişir! der. Ve bâzısı bâzısına toplanıp dürülür".

Bunu Şu'be de Katâde'den rivayet etti [43].

13- Kişinin "Le-Amrullâhi(= Allah'ın Bekaasına Yemîn Ederim Ki, Muhakkak Şöyle Yapacağım)'1 Demesi Babı

İbn Abbâs: "Le-amruke"."Le-ayşuke" ma'nâsınadır, dedi [44].

39-.......Buradaki iki senedde ez-Zuhrî şöyle demiştir: Ben, Urve ibnu'z-Zubeyr'den, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den, Alkame ibnu Vakkaas'-tan, Ubeydullah ibn Abdillah'tan bu hadîsi işittim. Onlar da bunu Peygamber'in zevcesi Âişe'den işitmişlerdir. İftira ehli onun için söyledikleri iftirayı söyledikleri ve sonra Allah onu bundan berî kıldığı zaman, kendisi bu hadîsi anlatmış, bunlar da kendisinden işitmişlerdir. Bu dört kişiden herbiri bana bu hadîsten bir kısmını tahdîs etti:

Peygamber (S) -mescidde- ayağa kalktı da, bu iftirayı ilk evvel ortaya çıkaran Abdullah ibn Ubeyy ibn Şehirden ötürü söz söylemekte ma'zûr tutulmasını istedi. (Ve "Ehlim hakkında bana ezâ eden bu adam hususunda bana kim yardım eder de benim için ondan inti-kaam alır?" dedi.)...

Useyd ibn Hudayr ayağa kalktı da Sa'd ibn Ubâde'ye hitaben: — "Le amrullâhi le naktulennehu(- Allah'ın bekaa ve ebediyetine yemîn ederim ki, biz onu muhakkak öldürürüz)! Dedi [45]...

14- Bâb:

"Allah, sizi yemînlerinizdeki lağvden dolayı sorumlu tutmaz. Fakat sizi kalblerinizin azmedip kazandığı

yeminler yüzünden sorumlu tutar. Allah çok mağfiret edicidir, halimdir" (ei-Bakara: 225).

40-.......Hişâm şöyle demiştir: Bana babam Urve haber verdi ki, Âişe (R): * 'A Hah sizi yemînlerinizdeki lağv ile sorumlu tutmaz..."

âyeti, kişinin "Hayır vallahi, evet vallahi" sözleri hakkında indirildi, demiştir [46].

15-Bâb: İnsan Yeminlerde Unutarak Yeminini Bozsa (Keffâret Vâcib Olur Mu Olmaz Mı)? [47]

Ve Yüce Allah'ın şu kavilleri:

'... Hatâ ettiklerinizde ise üstünüze bir vebal yoktur. Fakat kalblerinizin kasd ve taammüd ettiğinde

(el-Ahzâb: 5);

41-....... Bize Zurâre ibnu Ebî Evfâ, Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Ebû Hureyre bunu Peygamber'e yükseltiyordu: Peygamber (S): "Yüce Allah ümmetim için gönüllerinin vesveselerinden -yâhud: nefislerinin konuştuğu şeylerden- kendileri bunları fiilen yapmadıkları yâhud dilleriyle konuşmadıkları müddetçe vazgeçip affetmiştir" buyurmuştur [48].

42-.......Abdullah ibn Amr ibni'I-Âs (R) şöyle tahdîs etmiştir:

Peygamber (S) kurban bayramının birinci günü (Minâ'da devesi üzerinde) hutbe yaparken, bir adam O'na doğru kalktı ve:

— Yâ Rasûlalîah! Ben şu ve şu işleri şu ve şu işlerden evvel zannediyordum, dedi.

Sonra diğer biri ayağa kalktı ve:

— Yâ Rasûlalîah! Ben şu ve şu işleri; şu üç işi (tıraş olma, kurban kesme, cemre taşlama işlerini) şöyle zannediyordum, dedi.

Bu sorular üzerine Peygamber:

— "Yap, bu gün bu işlerin öne geçirilmesi ve geri bırakılmasından dolayı hiçbir günâh yoktur" buyurdu.

Abdullah: Peygamber'e o gün (taş atmak, kurban kesmek, tıraş olmak, tavaf etmek gibi birinci gün işlerinden öne geçirilmiş veya geri bırakılmış) her ne şey sorulduysa, cevâbında muhakkak: "Yap, günâhı yok" buyurdu, demiştir [49].

43-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir adam Peygamber'e:

— Ben cemreye taş atmamdan önce Ka'be'ye gidip ziyaret tavafım yaptım, dedi.

Peygamber (S):

— "(Yap) bunda sana bir günâh yok!" buyurdu. Diğer bir adam:

— Ben kurban kesmeden önce tıraş oldum, dedi. Peygamber ona da:

— "Bunda sana günâh yok!" buyurdu. Bir başka kimse:

— Ben cemre taşlamadan evvel kurban kestim, dedi. Peygamber:

— "Bunda sana hiçbir günâh yoktur!" buyurdu [50].

44-....... Bize Ubeydullah ibn Umer, Saîd ibn Ebî Saîd'den; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) mescidin bir tarafında oturmakta iken bir adam mescide girdi de namaz kıldı. Sonra gelip Rasûlullah'a selâm verdi. Rasûlullah (selâmını aldı da) ona:

— "Dön yeniden namaz kıl, çünkü sen namaz kılmış olmadın" buyurdu.

O kimse dönüp (evvelce kıldığı gibi tekrar) namaz kıldı. Sonra gelip selâm verdi. Rasûlullah:

— "Senin üzerine de selâm olsun! Geri dön de yine namaz kıl. Çünkü sen namaz kılmış olmadın!" buyurdu.

(Adam dönüp yine namaz kild; da) üçüncü defasında:

— Yâ Rasûlallah! Bana doğrusunu öğret! dedi. Rasûlullah:

— "Namaza kalkmak istediğinde güzelce abdest al. Sonra kıbleye dönüp ihram tekbîrini al. Sonra ne kadar kolayına gelirse o kadar Kur'ân oku. Sonra rükû 'a varıp bedenin yatışıncaya kadar dur. Sonra başını kaldır, ayakta büsbütün doğruluncaya kadar dur. Sonra secdeye var, tâ sükûnete varıncaya kadar dur. Sonra başım kaldır, dümdüz oturuncaya ve sükûnete varıncaya kadar otur. Sonra yine secde et, sükûnete varıncaya kadar secdede kal. Sonra başını kaldır, dümdüz oluncaya kadar kalk. Sonra bunu namazın bütününde böylece yap!" buyurdu [51].

45-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Uhud harbinde müşrikler evvelâ bozguna uğratıldılar, bu bozgunluk onlarda biliniyordu. Bu sırada İblîs (müslümânlara):

— Ey Allah'ın kulları, arka tarafınızda bulunanlardan sakının! diye bağırdı (Bununla müslümânların birbirlerini öldürmelerini istiyordu).

Bunun üzerine Öndekiler, arkadakileri müşrikler sanarak geri döndüler. Onlarla arkadakiler arasında çetin bir vuruşma oldu. Bu sırada Huzeyfe ibnu'l-Yemân baktı ki, orada babası var ve müslümânlar onu müşriklerden sanarak öldürecekler. Huzeyfe onlara:

— O babamdır, o babamdır (öldürmeyin)! diye bağırdı. Âişe dedi ki: Vallahi ondan ayrılmadılar, nihayet onu öldürdüler. Huzeyfe de (onların onu tanıyamadıkları özrünü kabul ederek):

— "Allah sizleri mağfiret eylesin. (O merhamet edenlerin en merhametlisidir)" (Yusuf: 92) demekle yetindi.

Râvî Urve: Vallahi Huzeyfe'de tâ Allah'a kavuşuncaya kadar babasının öldürülmesinden dolayı bir hüzün bakiyyesi mevcûd olmakta devam edip durmuştur, dedi [52].

46-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Her kim oruçlu olduğu hâlde unutarak yerse, orucunu (bozmayıp) tamamlasın. Çünkü ona ancak

Allah yedirmiş ve içirmiştir" buyurdu [53].

47-.......Abdullah ibn Buhayne (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir defasında bize öğle namazı kıldırdı. Bu namazda ilk iki rek'-atten sonra teşehhüde oturmaksızın -secdeden üçüncü rek'ate- kalktı ve namazına devam etti. (İnsanlar da O'nunla beraber namaz kılmaya devam ettiler.) Namazını bitirmeye yaklaşıp insanlar selâm vermesini bekledikleri sırada, oturduğu yerden tekbîr alıp selâm vermeden önce yanılma secdesi yaptı. Sonra başını secdeden kaldırdı, sonra tekrar Allâhu Ekber diye tekbîr alıp secdeye vardı. Sonra başını kaldırıp selâm verdi [54].

48-.......Bize Mansûr, îbrâhîm en-Nahaî'den; o da Alkame ibn Kays'tan; o da İbn Mes'ûd(R)'dan şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) onlara öğle namazı kıldırdı da namazda artma yâhud eksilme meydana geldi. Mansûr: Ben, İbrâhîm mi vehmetti yâhud Alkame mi vehmetti, bilmiyorum, demiştir. İbn Mes'ûd dedi ki:

— Yâ Rasûlallah! Namaz kısaldı mı yâhud Sen mi unuttun? diye soruldu.

Rasûlullah:

— "Bu soru neden?" dedi. Sahâbîler:

— Şöyle şöyle kıldırdın da ondan! dediler.

îbn Mes'ûd dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah cemâate iki secde yaptırdı. Sonra:

— "Bu iki secde, namazında fazla yâhud eksiklik yapan kimse içindir. Bu kimse (zihninde) doğru olanı araştırıp ("Doğrudur" diye verdiği karara göre) namazından kalan kısmı tamamlar. Sonra iki secde eder" buyurdu [55].

49-.......Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs'a: Bize (şu âyetten yâhud mutlak olarak) tahdîs et, dedim. O da şöyle dedi: Bize Ubeyy ibn Ka'b tahdîs etti ki, kendisi Rasûlullah(S)'tan şöyle dediğini işitmiştir:

"Mûsâ o zâta: Unuttuğum şeyden dolayı beni muâhaze etme, şu arkadaşlığımızda bana güçlük yükleme, dedV (ei-Kehf: 7).

Peygamber:

— "Vakıada Musa'nın bu ilk muhalefeti dalgınlık eseri idi. Yine gittiler..." dedi [56].

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Bana Muhammed ibn Beşşâr şöyle yazdı: Bize Muâz ibn Muâz tahdîs etti. Bize İbnu Avn tahdîs etti ki, eş-Şa'bî şöyle demiştir: el-Berâ ibn Âzib (R), yanlarında kendi konukları olduğunu, kendisi bayram namazından dönmeden önce konukların et yemeleri için hayvanı boğazlamalarını ailesine emrettiğini söyledi. Bunun üzerine ailesi bayram namazından önce hayvanı kestiler. Akabinde hayvanı namazdan önce kestiklerini Peygamber'e zikrettiler. Peygamber (S) de ona, kesmeyi tekrar etmesini emretti. O da:

— Yâ RasûÎallah! Yanımda erken doğmuş dişi bir süt oğlağı var ki, o iki et davarından daha hayırlıdır, dedi.

Râvî İbnu Avn, Şa'bî hadîsinin burasında dururdu. Ve Muhammed ibn Sîrîn'den bu hadîsin benzerini tahdîs eder de yine bu mekânda dururdu (yânî tamamlamayı terkederdi). Ve bu gelişkin dişi cebisin kurban edilmesi ruhsatı el-Berâ'dan başkasına sirayet etti mi, etmedi mi, bilmiyorum! derdi.

Bu hadîsi Eyyûb es-Sahtıyânî, İbn Sîrîn'den; o da Enes'ten; o da Peygamber(S)'den rivayet etmiştir.

50-.......Esved ibn Kays şöyle demiştir: Ben Cundeb ibn Becelî(R)'den işittim, şöyle dedi: Ben kurban bayramı günü Peygam-ber(S)'in huzurunda bulundum. Bayram namazını kıldırdı. Sonra hutbe yaptı da: "Her kim namazdan evvel kestiyse, onun yerine bir daha kessin! Her kim de kesmemişse, Allah 'in ismiyle (teberrük ederek) kessin!" buyurdu [57].

16- Gamûs Yemini Babı [58]

"Yeminlerinizi aranızda hile ve fesada vesile edinmeyin. Çünkü sapasağlam yerleştikten sonra bir ayak kayar ki, Allah'ın yolundan saptığınıza karşılık (dünyâda) fena bir azâb tadacaksınız» (Ahirette de) size büyük bir azâb Olur" (en-Nahl: 94).

"Dahalen", "Mekren ve hiyâneten"dir.

51-.......Bize Firâs tahdîs edip şöyle dedi: Ben eş-Şa'bî'den işittim; o da Abdullah ibn Amr(R)'dan ki, Peygamber (S): "Büyük günâhlar: Allah'a ortak kılmak, ana-babaya isyan etmek, insan öldürmek, gamûs yemini yapmaktır" buyurmuştur [59].

17- Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı:

"Hakikat, Allah'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahayı satın alanlar; işte onlar: Onlar için ahirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kıyamet günü onlarla konuşmaz» onlara bakmaz, onları temize çıkarmaz.

Onlar için pek acıtıcı bir azâb vardır" (âlu imrân: 77),

"Allah'ı, yeminlerinizden dolayı iyilik etmenize, (fenalıklardan) sakınmanıza, insanların arasını bulmaya

engel yapmayın. Allah hakkıyle işiticidir, kemâliyle bilicidir" (el-Bakara: 224);

"Allah'ın ahdini az bir bahaya satıp değişmeyin. Allah indindeki, sizin için hayırlı olan ancak odur, eğer

bilirseniz!." (en-Nahl: 95);

"Karşılıklı muahede yaptığınız vakit Allah'ın ahdini yerine getirin. Sapasağlam ettiğiniz yeminleri bozmayın. Üzerinize Allah'ı kefil yapmışsınızdır. Şüphe yok ki, Allah ne yapacağınızı bilir!" (en-Nahi: 91) [60].

52-.......Bize İbnu Ebî Adiyy, Şu'be'den; o da Süleyman'dan; o da Mansûr'dan; o da Ebû Vâil'den; o da Abdullah ibn Mes'-ûd(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

— "Her kim bir müslümân kişinin -yâhud: bir kardeşinin- malını koparıp almak için yatan bir yemîn ederse, Allah 'a, kendisine ga-dabh olduğu hâlde kavuşur".

Bunun üzerine Allah, Rasûlü'nün bu teblîğini tasdik olarak "Ha-kîkat Allah 'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyı satın alanlar; işte onlar: Onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur..." (Âiu im-rân: 77) âyetini indirdi.

Süleyman ibn Mihrân kendi hadîsinde şöyle dedi: el-Eş'as ibn Kays meclise uğradı da:

— Ebû Abdirrahmân size ne tahdîs ediyor? diye sordu. Oradakiler ona:

— Şöyle şöyle olan hadîsi söyledi, dediler.

Bunun üzerine el-Eş'as:

— Bu âyet benim hakkımda indi. Şöyle ki: Bir amca oğlumun arazisinde bana âid bir kuyu vardı. (Bu kuyuda ihtilâf ettik.) Ben Ra-sûlullah'a gidip da'vâmı arzettim. Rasûlullah: "(Kuyunun sana âid olduğuna dâir) beyyinen hazır olsun yâhud onun yemini olur" buyurdu. Ben: Yâ Rasûlallah! Bu takdirde o zât bu kuyunun kendisinin olduğuna yalan yere yemîn eder, dedim. Bunun üzerine Rasûlullah: "Her kim müslümân bir kişinin malını koparıp almak için yalancı olduğu hâlde bir yemîn-i sabr üzerine (yânî kendini yalana habseden bir yemîn üzerine) yemîn ederse, o kimse kıyamet gününde Allah 'a, Allah kendisine gadab etmiş olduğu hâlde kavuşacaktır" buyurdu [61].

18- Mâlik Olmadığı Şey Hususunda, Ma'siyet Hususunda Ve Öfke Hâlinde Yapılan Yemîn(İn Hükmü) Babı [62]

53-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Arkadaşlarım Eş'arîler (Tebûk

seferinde) kendilerine binek ve yük hayvanı istemek üzere beni Peygamber(S)'e gönderdiler... Peygamber:

— "Vallahi ben sizleri hiçbir hayvana bindiremem!" buyurdu. O sırada ben kendisini öfkeli bir hâlde bulmuştum... (Kederli bir hâlde geri döndükten bir süre sonra ben Bilâl tarafından Peygam-ber'in yanma çağrıldım.) Bu sefer Peygamber'e geldiğimde bana:

— "Arkadaşlarına git ve onlara: Allah yâhud Rasûlullah sizleri develere yükleyecektir! de!" buyurdu.

54-....... Bize Yûnus ibn Yezîd el-Eylî tahdîs edip şöyle dedi:

Ben ez-Zuhrî'den işittim, şöyle dedi: Ben Urve ibnu'z-Zubeyr'den, Saîd ibnu'I-Müseyyeb'den, Alkame ibn Kays'tan, Ubeydullah ibn Ut-be'den Peygamber'in zevcesi Âişe'nin hadîsini, yânı iftira sâhibleri-nin kendisi aleyhinde söylediklerini söyledikleri zaman, Allah'ın Âişe'yi onların dedikodularından temize çıkarıp berî kılması hadîsini işittim. Bu dört zâtın herbiri bana bu hadîsten bir kısmını tahdîs ettiler. Âişe (R) şöyle demiştir: Allah "O uydurma haberi getirenler içinizden bir zümredir. Onu sizin için bir şerr sanmayın. BiVakis o sizin için bir hayırdır... "(en-Nûn ıi-2i) âyetlerini; bu on âyeti indirdi. Bunların hepsi benim berâetim hakkındadır. İşte Allah benim berâetim hakkında bu âyetleri indirince, babam Ebû Bekr es-Sıddîk hısımlığından dolayı, nafaka vermekte bulunduğu Mıstah ibn Usâse hakkında:

— Kızım Âişe'ye bu iftirayı söyledikten sonra vallahi ben Mıstah'a ebediyyen birşey vermem! diye yemîn etti.

Bunun üzerine Allah: "Sizden fazilet ve servet sahibi olanlar hısımlarına, yoksullara, Allah yolunda hicret edenlere vermelerinde kusur etmesin, affetsin..." (en-Nûn 22) âyetini indirdi.

Bu âyetin inmesi üzerine Ebû Bekr:

— Vallahi ben Allah'ın beni mağfiret etmesini muhakkak severim, dedi ve Mıstah'a veregeldiği nafakayı tekrar vermeğe başladı.

Ve:

— Ben bu nafakayı ondan ebediyyen koparmam! dedi.

55-.......Zehdem ibn Mudrıb şöyle demiştir: Biz Ebû Mûsâ el- Eş'arî(R)'nin yanında bulunuyorduk. Kendisi şöyle dedi: Ben Eş'a-rîler'den bir topluluk içinde Rasûlullah(S)'a geldim. Ben O'nu bu sırada öfkelenmiş hâlde buldum. Kendisinden bizleri develere yüklemesini istedik. Rasûiullah bizleri.yüklemiyeceğine yemîn etti. Bir müddet sonra da:

— "Vallahi inşâallah ben birşeyeyemîn eder ve sonra ondan başkasını yemîn ettiğim şeyden daha hayırlı görürsem, muhakkak o hayırlı olanı yapar, yeminimi de keffâretle çözer kurtulurum " buyurdu.

19- Bâb: Bir Şahıs "Vallahi Bugün Kelâm Etmem" Dediği Ve Akabinde Namaz Kıldığı Yâhud Kur'ân Okuduğu Yâhud "Subhânallah" Yâhud "Allâhu Ekber" Yâhud "el-Hamdu littâhi" Yâhud "Lâ ilahe itte'ttâhu" Dediği Zaman, Bunun Yemîni Kendi Niyeti Üzere Olur [63]

Ve Peygamber (S):

"Kelâmın en faziletlisi dörttür: Subhânallâhi, el-Hamdu littâhi, Lâ ilahe illeUlâhu, Allâhu Ekber" buyurmuştur [64].

Ebû Sufyân: Peygamber (S) Hirakliyus'a, "Ey kitâblılar, hepiniz bizimle sizin aranızda müsavi bir kelimeye gelin: Allah'tan başkasına tapmayalım, O'na hiçbirşeyi ortak kılmayalım, Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi Rabb'ler edinmeyelim... " (âiu imrân: 64) âyetini yazıp gönderdi, dedi [65].

Mucâhid de: "Kelimetu't-takvâ" (ei-Feth: 26), ilLâ ilahe itte'Uah"ttr, demiştir [66].

56-.......Müseyyeb ibn Hazen (R) şöyle demiştir: Ebû Tâlib'e ölüm alâmetleri geldiği zaman Rasûlullah (S) onun yanına girdi de:

— (Amca!) "Lâ ilahe üle'ttâh kelimesini söyle ki, bununla Allah katında senin için hüccet getireyim" buyurdu [67].

57-.......Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Subhânallâhi ve bi-hamdihi, SubhânallâhVl-azîm dile hafif, mizanda ağır, Rahmân'a sevgili iki kelimedir" buyurdu, demiştir.

58-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir kelime söyledi, ben de diğer bir kelime söyledim. O: "Allah'a bir-şeyi menend kılarak ölen kimse ateşe girdir ilecektir" buyurdu.

Ben de şu diğer kelimeyi söyledim: "Allah'a hiçbirşeyi menend kılmayarak ölen kimse cennete girdirilir'* [68].

20- Ay Yirmidokuz Günde Tamam Olduğu Halde Ailesinin Yanına Bir Ay Girmeyeceğine Yemin Eden Kimse Babı [69]

59-.......Enes (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) ailelerinin yanlarına bir ay girmemeye yemîn etti. Ayağı da çıkmıştı. Yirmidokuz gece yüksekçe bir şerbetlikte ikaamet etti. Sonra ailelerinin yanına indi.

— Yâ Rasûlallah! Sen bir ay ailelerinin yanlarına girmemeye yemîn etmiştin? dediler.

— "Ay, yirmidokuz da olur!" buyurdu [70].

21- Bâb: Nebîz İçmemeye Yemîn Eden Kimse, Tılâ' Yâhud Seker Yâhud Asîr Denilen İçkileri İçse, İnsanların Bâzısının Kavlinde (Ebû Hanîfe'nin Kavlinde) –Bunlar Onun Yanında Nebîzlerden Olmadıkları İçin- Yemininde Hânis Olmaz [71]

60-.......Bana babam, Ebû Hazım, Sehl ibn Sa'd(R)'dan şöyle haber verdi: Peygamber(S)'in sahâbîsi olan Ebû Useyd, evlendi de Peygamber'i düğün aşma da'vet etti. Yeni gelin olan karısı da da'-vetlilere hizmet etmekte idi. Sehl, kendilerine hadîs söylemekte olduğu topluluğa:

— Sizler o gelinin Peygamber'e ne içirdiğini bilir misiniz? diye sordu da şöyle dedi:

— Kadın geceden tevr denilen bir kap içinde bir mikdâr hurma ıslattı, sabah olunca işte bu tatlı şırayı O'na içirdi [72].

61-.......Peygamber(S)'in zevcesi Şevde (R) şöyle demiştir: Bizim bir davarımız vardı, öldü, biz de onun derisini tabakladık. Sonra biz o tabaklanmış derinin içinde eskiyinceye kadar nebîz şırası kurmakta devam ettik.

22- Bâb: Bir Şahıs Katık Yememeye Yemîn Eder De Ekmekle Hurma Yerse (Katık Yemiş Olur Mu) Ve Hangi Şeyler Katıktan Sayılır? [73]

62-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Abdurrahmân ibn Âbis'ten;

o da babası Abis ibn Rabîa en-Nahaî'den tahdîs etti ki, Âişe (R):

— Muhammed'in ailesi, kendisi Allah'a kavuşuncaya kadar üç gün üst üste katiklandırılmış buğday ekmeğinden karnını doyurmadı, demiştir.

İbn Kesîr şöyle dedi: Bize Sufyân haber verdi. Bize Abdurrahmân, babasından tahdîs etti ki, Abis, Âişe'ye bu hadîsi söylemiştir (yânî Âişe'ye kavuştuğu zaman bunu kendisinden sormuştur) [74].

63-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ebû Talha, Ümmü Suleym'e hitaben:

— Ben bu defa Rasûlullah(S)'m sesini zayıf olarak işittim, kendisinde bir açlık olduğunu biliyorum, yanında yiyecek birşey var mı? dedi.

Ümmü Suleym:

— Evet var, dedi ve arpadan yapılmış birkaç tane ekmek külçesi çıkardı. ,

Sonra kendi baş örtüsünü aldı da onun bir kısmı ile ekmekleri sarıp dürdü. (Sonra bohçayı benim elbisemin altına gizledi.) Sonra beni Rasûlullah'ın yanına gönderdi. Ben de gittim. Rasûlullah'ı mes-cidde oturur hâlde buldum. Beraberinde insanlar vardı. Ben onların yanma varıp dikildim. Rasûlullah (S):

— "Seni Ebû Talha mı gönderdi?" diye sordu. Ben:

— Evet, dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah beraberinde bulunanlara hitaben:

— "Kalkınız!" buyurdu.

Onlar da kalkıp yürüdüler, ben de aralarında yürüdüm. Nihayet Ebû Talha'ya geldim ve durumu ona haber verdim. Ebû Talha, (annem) Ümmü Suleym'e:

— Yâ Ümme Suleym! Rasûlullah insanlarla gelmektedir. Hâlbuki yanımızda onları doyurabileceğimiz birşey yoktur, dedi.

Ümmü Suleym:

— Allah ve Rasûlü en iyi bilendir, dedi.

Müteakiben Ebû Talha gitti, nihayet Rasûlullah'a kavuştu. Rasûlullah, Ebû Talha ile beraber geldi ve ikisi içeriye girdiler. Rasûlullah:

— "Yâ Ümme Suleym! Yanında ne varsa getir!" buyurdu. O da bu ekmekleri getirdi.

Enes dedi ki: Rasûlullah emretti, bu ekmekler parmak ile küçük küçük parçalara bölündü. Ümmü Suleym bunun üzerine kendine âid yağ tulumundan biraz yağ sıktı ve onu bulayıp katık yaptı. Sonra Ra-

sûhıUah o katık hakkında Allah'ın söyletmek istediği şeyleri söyledi (yânî duâ etti). Sonra:

— "On kişi için izin ver!" buyurdu.

Ebû Talha on kişiye izin verdi. Onlar doyuncaya kadar yediler ve sonra dışarı çıktılar. Sonra:

— "On kişiye daha izin ver!" buyurdu.

Ebû Talha onlara da izin verdi. Onlar da doyuncaya kadar yediler. Sonra dışarı çıktılar. Rasûlullah:

— "On kişiye daha izin ver!" buyurdu.

Nihayet böylece topluluğun hepsi de yediler ve doydular. Hâlbuki bu topluluk yetmiş yâhud seksen kişi idi [75].

23- Yemînlerde Niyet(İn Esâs Olduğu) Babı

64-.......Ben Umer ibnu'l-Hattâb(R)'dan işittim, şöyle diyordu: Ben RasûIulIah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Amellerim kıymeti) ancak niyete göredir. Herkesin niyet ettiği ne ise, eline geçecek olan ancak odur. Her kimin hicreti A Hah 'a ve Rasûlü 'ne yönelik ise, hicreti Allah'a ve Rasûlü'ne varıcıdır. Her kimin de hicreti nail olacağı dünyâya (dünyâ malına) veya evleneceği bir kadından dolayı ise, onun hicreti de, hicretine sebeb olan şeyedir" [76].

24- Bâb: Bir Şahıs Malını Nezr Veya Tevbe Vechi Üzere Hediye Ve Sadaka Ettiği Zaman (Bunu Yerine Getirdiği Yâhud Ta'lîk Ettiğinde, Bu Nafiz Olur Mu, Olmaz Mı)? [77]

65-.......îbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Abdurrahmân ibn Abdillah ibn Ka'b ibn Mâlik haber verdi. Bu Abdullah, babası Ka'b ibn Mâlik'in gözleri görmez olduğu zaman oğulları arasında onun yedi-cisi idi.

Abdullah: Ben, babam Ka'b ibn Mâlik(R)'ten -Tebûk gazvesinde geri kalması kıssası hakkındaki uzun- hadîsini işittim:

"(Savaştan) geri bırakılan (ve haklarındaki hüküm geciken) üç kişiye (tevbelerini kabul etti- Âyet: 106-) yeryüzü bunca genişliğine rağmen, onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmıştı. Nihayet Allah Han, yine Allah 'tan başka sığınacak hiçbir yer olmadığını anladılar. Sonra Allah onları da eski hâllerine dönsünler diye tev-beye muvaffak buyurdu... " (et-Tevbe: ıis> âyetinin şükrü olmak üzere hadîsinin sonunda:

— (Yâ Rasûlallah!) Allah ve Rasûlü'nün rızâsı yolunda hâlis bir sadaka olmak üzere malımın hepsinden sıyrılıp çıkmam tevbemden-dir (yânî malımın hepsini sadaka etmek istiyorum), dedi.

Rasûlullah (S):

— "(Hayır!) Malının bir kısmını kendinde tutup alıkoy, bu senin için daha hayırlıdır" buyurdu [78]...

25- Bab: Bir Şahıs Bir Yemeği Kendine Haram Kıldığı Zaman? [79]

Ve Yüce Allah'ın şu kavilleri:

"Ey Peygamber, sen zevcelerinin hoşnûdluğunu arayarak, Allah'ın sana halâl kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun? (Bununla beraber üzülme;) Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir. Allah yeminlerinizin (keffâretle) çözülmesini size farz

kllmiŞtir..." (et-Tahrîm::l-2).

"Ey îmân edenler, Allah'ın size halâl ettiği o en temiz ve güzel şeyleri (nefsinize) haram kılmayın. Haddi aşmayın. Çünkü Allah haddi aşanları sevmez" (el-Mâide: 87) [80].

66-....... Bize Haccâc ibn Muhammed el-Missîsî tahdîs etti ki, İbn Curecy

şöyle demiştir: Atâ ibn Ebî Rebâh, Ubeydu'bnu Umeyr^-den şöyle derken işittiğini söyledi: Ben Âişe(R)'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S), Zeyneb bintu Cahş'ın yanında eğlenir ye onun yanında bal şerbeti içerdi. Bunun üzerine ben ve Hafsa, birbirimizle şöyle sözleştik: Peygamber (S) ikimizden hangimizin yanma girerse: "Ya Rasûlallah! Megâfîr mi yedin; Sen'de megâfîr kokusu duyuyorum?" desin diye söz birliği yaptık. İkimizden birimizin yanma girince, O'na bu sözü söyledi. Peygamber:

— "Hayır, ben megâfîr yemedim. Yalnız Zeyneb bintu Cahş'ın yanında bal şerbeti içmiştim. Artık bir daha onu içmem!" diye yemîn etti.

Bunun üzerine: "Ey Peygamber, sen zevcelerinin hoşnûdluğu-nu arayarak A ilah 'in sana halâl kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun... Eğer her ikiniz de Allah 'a tevbe ederseniz (ne alâ), çünkü hakîkaten sizin kalbleriniz kaymıştır. Onun aleyhinde birbirinize arka verirseniz, hiç şübhesiz Allah bizzat onun yardımcısıdır, Cebrail de, mü 'minlerin sâlih olanları da. Bunların ardından bütün melekler de ona yardımcıdır..." (et Tahrîm: ı-5) âyetleri indi. Bu "Eğer ikiniz tev-be ederseniz" kavimdeki hitâh, ÂişeileHafsa'yadır. Buradaki "Hani Peygamber zevcelerinden gizli bir söz söylemişti... " (Âyet: 3) fıkrası da, Peygamber'in: Hafsa'ya: "Fakat ben bal şerbeti içmiştim, artık onu bir daha içmem!" dediği ve bunun gizli kalmasını istediği sözüne işarettir.

Buhârî geçen senedle şöyle dedi: Ve bana İbrâhîm ibn Mûsâ, Hi-şâm ibn Yûsuf'tan: "Bir daha bal şerbeti içmem. İşte yemîn de ettim. Artık sakın bunu başka bir kimseye haber verme!" diye tenbîh buyurdu, diye söyledi [81].

26- Nezri İşlemeye Vefa Etmek Ve Yüce Allah'ın "Onlar adağını yerine getirirler... " (ed-Dehn 7) Kavli Babı [82]

67-....... Bize Saîd ibnu'I-Hâris tahdîs etti ki, kendisi îbn Umer(R)'den işitmiştir; o şöyle diyordu:

— Onlar nezretmekten nehyolunmadılar mı? Şübhesiz Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Muhakkak ki, nezr, hiçbirşeyi mukadderin önüne geçirmez, kaderden geriye de bırakmaz. Ancak nezr sebebiyle cimriden (fakirler lehine) mal

çıkarılır".

68-.......Bize Abdullah ibnu Murre, Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) nezrden nehyetmiş ve: "Şu muhakkak ki, nezr hiçbirşeyi geri çevirmez. Lâkin nezr sebebiyle cimri kimseden mal çıkarılır" buyurmuştur.

69-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Nezr, Âdem oğluna, kendisine takdir edilmemiş birşey getirmez. Lâkin nezr onu kendisi için takdir edilmiş olan kadere sürükler. Ve bu nezr sebebiyle Allah cimriden mal çıkarır. Artık o kimse, nezrine sebeb olan iş üzerine, daha önceden vermez olduğu malı getirip verir" [83]

27- Yaptığı Nezri Yerine Getirmeyen Kimsenin Günâh Babı

70-.......Zehdem ibnu Mudarnb tahdîs edip şöyle dedi: Ben İmrân ibn Husayn(R)'dan işittim; o, Peygamber(S)'in şöyle buyurduğunu tahdîs ediyordu:

— "Sizin en hayırlılarınız, benim içinde bulunduğum nesildir. Sonra onlara yakın olanlardır. Sonra, onlara yakın olanlardır".

İmrân: Peygamber (S) kendi asrından sonra hayırlı kam olarak iki karn mı, yoksa üç karn mı zikretti, bilmiyorum, demiştir. Peygamber devamla:

— "Sonra bir kavim gelir ki, onlar nezrederler ve nezrlerini yerine getirmezler; hıyanet ederler ve kendilerine i'timâd edilmez; bunlar şâhidlik yapmaları istenmediği hâlde şâhidlik ederler. Bunlar arasında (bol bol yemek içmek hayâtın gayesi olduğundan) şişmanlık ve semizlik meydana çıkacaktır" [84].

28- Tâat Yolunda Nezr Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı;

"Nafakadan her ne harcadınız yâhud adaktan ne adadınızsa, muhakkak Allah onu bilir. Zâlimlerin hiçbir yardımcıları yoktur*'* (el-Bakara: 270)

71-.......Bize Mâlik, Talha ibn Abdilmelik'ten; o da el-Kaasım'dan; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Her kim Allah 'a itaat etmeyi nezrederse, Allah 'a itaat etsin. Her kim de Allah 'a karşı ma'siyet işlemeyi nezrederse, sakın Allah'a âsî olmasın!" buyurmuştur [85].

29- Bâb: Bir Şahıs İslâm'a Girmeden Önce Bir İnsanla Konuşmamaya Nezr Veya Yemîn Etse De Sonra İslâm'a Girse (Üzerine Vefa Vâcib Olur Mu Yâhud Olmaz Mı)?

72-.......Bize Ubeydullah ibn Umer, Nâfı'den; o da İbn Umer(R)'den haber verdi ki, Umer (R):

— Yâ Rasûlallah! Ben Câhiliyet devrinde Mescidi Harâm'da bir gece i'tikâf etmeyi nezretmiştim (ne yapayım)? dedi.

Rasûlullah (S):

— "Nezrini yerine getir!" buyurdu [86].

30- Üzerinde Bir Nezr Olduğu Hâlde Ölen Kimse Babı

İbn Umer, annesi Küba'da namaz kılmayı nezretmiş olan bir kadına: Annen adına bu namaz nezrini yerine getir! diye emretmiştir. İbn Abbâs da İbn Umer'in sözü gibi söylemiştir [87].

73-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle haber vermiştir: Sa'dibn

Ubâde el-Ensârî, anasının üzerinde bir nezr olduğunu, fakat bunu yerine

getiremeden vefat ettiğini Peygamber(S)'e söyleyip fetva istedi. Peygamber de ona: Anası adına o nezri kaza edip yerine getirmesi fetvasını verdi.

ez-Zuhrî: Bu (yânî vârisin mevrûs üzerindeki nezri ödemek) tiînde meşru' bir kaanûn oldu, demiştir [88].

74-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e bir adam geldi de:

— Kızkardeşim hacc yapmayı nezretmişti, nezrini yerine getiremeden vefat etti, dedi.

Peygamber:

— "Şayet kırkardeşinin üzerinde bir borç olaydı sen o borcu öder miydin?" buyurdu.

O zât:

— Evet öderdim, dedi. Peygamber:

— "Öyleyse Allah'a olan borcu da öde, Allah hakkı ödenmeye daha haklıdır" buyurdu [89].

31- Mâlik Olmayacağı Şey Hakkındaki Nezr İle Ma'siyet Hakkındaki Nezr(İn Hükmü) Babı

75-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S): "Her kim Allah'a itaat etmeyi nezrederse, o kişi Allah'a itaat etsin. Her kim de Allah'a karşı ma'siyet olacak bir iş nezrederse, o da Allah'a âsî olmasın (nezrinden keffâretle vazgeçsin)" buyurdu.

76-...... Bize Yahya ibn Saîd, Humeyd et-Tavıl'den; o da Sâbıt el-Bunânî'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S) iki oğlu arasında (hacc yolunda) yürümekte olan bir ihtiyarı gördüğünde:"Allah, bu ihtiyarın kendi nefsini azâblandırmak suretiyle yaptığı ibadetten elbette müstağnidir" buyurmuştur (ve

ihtiyarın binmesini emretmiştir).

el-Fezârî de Humeyd'den söyledi ki, o: Bana Sabit, Enes'ten tah-dıs etti, demiştir.

77- Bize Ebû Âsim, İbn Cureyc'den; o da Süleyman el-AhveF-den; o da Tâvûs'tan; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S) Ka'be'yi bir yular veya yulardan başka bir bağ ile tavaf etmekte olan bir adam gördü de o bağı kopardı.

78-.......İbn Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana Süleyman el-Ahvel haber verdi; ona da Tâvûs, İbn Abbâs(R)'tan şöyle haber vermiştir: Peygamber (S) Ka'be'yi tavaf ederken bir insanın yanına uğradı ki, o insan burnundan bir yularla bağlanmış olan diğer bir insanı önünden çekerek tavaf ettiriyordu. Peygamber hemen o yuları kendi eliyle kopardı. Sonra yanındaki adama onu eliyle tutmak suretiyle yederek tavaf ettirmesini emretti [90].

79-.......îbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) hutbe yaparken güneşte dikilmiş bir adam gördü de, onun ismini ve hâlini sordu. Sahâbîler:

— O Ebû İsrail'dir, ayakta dikilmeye, oturpamaya, güneşten gölgelenmemeye, konuşmamaya ve bu suretle oruç tutmaya nezret-miştir, dediler.

Bunun üzerine Peygamber o zâta:

— "Konuşsun, gölgelensin, otursun ve orucunu tamamlasın!" diye emretti.

Abdulvahhâb şöyle dedi: Bize Eyyûb es-Sahtıyânî, İkrime'den; o da Peygamber'den olmak üzere (mürselen) tahdîs etti [91].

32- Ta'yîn Edilmiş Birkaç Günler Oruç Tutmayı Nezredip De Orucu Kurbân Yâhud Ramazân Bayramı Günlerine Tesadüf Eden Kimse Babı? [92]

80-.......Bize Hâkim ibn Ebî Hurre el-Eslemî tahdîs etti ki, kendisi Abdullah ibn Umer(R)'den işitmiştir: İbn Umer'e üzerine gelecek herbir günde muhakkak oruç tutacağını nezreden ve bu orucu da kurban veya ramazân bayramı gününe tesadüf eden kimsenin hükmü soruldu. Bunun üzerine İbn Umer şöyle dedi:

—' 'And olsun ki, Allah *m Rasûlü 'nde sizin için güzel bir örnek vardır,.." (ei-Ahzâb: 2i). Rasülullah (S) kurban bayramı gününde ve ramazân bayramı gününde oruç tutmazdı. Biz O'nun bu günlerde oruç tutmasını (doğru) görmeyiz [93].

81-.......Ziyâd ibn Cubeyr şöyle demiştir: Ben İbn Umer(R)'in beraberinde idim. Bir adam ona:

— Ben yaşadığım müddetçe her salı yâhud her çarşamba günü oruç tutmaya nezrettim ve oruç günümde şu kurban bayramı gününe rastgeldim, deyip bunun hükmünü sordu.

İbn Umer:

— Allah Taâlâ nezri îfâ etmeyi emretti. Peygamber tarafından da kurban bayramı günü oruç tutmaktan nehyolunduk, dedi (hüküm vermedi).

Bu sefer o soran zât sorusunu tekrar etti. İbn Umer de hiçbirşey artırmayarak evvelki sözünün benzerini aynen söyledi [94].

33- Bâb: Yeminlere Ve Nezrlere Arazî, Koyun, Ekinler Ve Eşyalar Girer Mi? (Yânı Bunların Tasarrufu İle İlgili Yemîn Ve Nezr Yapılır Mı?)

îbn Umer de şöyle dedi:

Umer, Peygamber(S)'e: Ben hurmalı bir arazîye nail oldum ki, şimdiye kadar ondan daha kıymetli bir mala nail olmamıştım, dedi. Peygamber de ona:

"İstersen aslını habs (yânî vakf) edersin, gelirini de sadaka yaparsın" buyurdu.

Ebu Talha da Peygamber e:

Mallarımın bana en sevimli olanı, mescidin karşısında bulunan Beyruhâ bustânıdir, demiştir [95].

82-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûrullah(S)'ın beraberinde Hayber günü yola çıktık. Biz Hayber'de ne altın, ne gümüş ganimeti aldık. Biz oradan birçok mallar (yânî hayvan sürüleri), elbiseler ve eşyalar ganimet aldık. Dubayb oğulları'ndan bir adam kendine âid olan Rifâa ibn Zeyd adında bir köleyi Rasûlullah'a hediye etti. Bu hizmetçi oğluna Mıd'am da denilirdi. (Siyah bir köle idi.) Rasülullah bunu Medine yakınındaki Vâdi'l-Kurâ'ya doğru yollandırdı. Vâdi'l-Kurâ'da bulunduğu zaman bu Mıd'am'a, Rasûlullah(S)'ın eşyasını indirirken, kimin attığı bilinmeyen bir ok isabet etti ve öldürdü. Bunun üzerine insanlar:

— Cennet ona mübarek olsun! dediler.

Rasûlullah da:

— "Hayır! Nefsim elinde bulunan Allah 'a yemin ederim ki, Hay-ber gününde ganimetler bölüşülmeden almış olduğu bir örtü, şimdi onun üzerinde bir ateş olup yanmaktadır" buyurdu.

İnsanlar bunu işitince (korktular), bir adam bir tane yâhud iki tane ayakkabı tasmasını getirdi. Peygamber:

— "Ateşten bir ayakkabı tasması yâhud ateşten iki tane ayakkabı tasması!" buyurdu [96].

---

[1] Yemîn âyetinin biri de şudur: "Allah sizi yemînlerinizdeki lağvden dolayı sorumlu tutmaz. Fakat sizi kalblerinizin azmettiği yeminler yüzünden muâhaze eder. Allah çok mağfiret edicidir, halimdir" (el-Bakara: 225).

Yemîn, lügatte sağ el, yümn, bereket ve kuvvet ma'nâlarına gelir. Şübhesiz ki sağ el, sol elden kuvvetlidir, istilânda yemîn, vücûdu lâzım olan birşeyi Allah adını anarak sağlamlaştırmaktır ki, Türkçe'de "And içmek" diye ifâde edilir.

Nezr de mübâh olan birşeyi ibâdet maksadıyle kendi nefsine vâcib kılmak demektir ki, bu Türkçe'de "Adak" diye ifâde edilir. Bunun hükmü de yemîn gibidir.

Yemîn üç türlüdür:

a. Gamûs Yemini: Kasden yalan yere edilen yemîndir. Gamûs, çok daldıran demektir. Bu yemîn, sahibini günâha yâhud cehenneme daldırdığı için ona bu isim verilmiştir. Buna "Yemîn-i Zûr", "Yemîn-i Fâcire", "Yemîn-i Sabr" ve "Yemîn-i Masbûre" gibi muhtelif isimler de verilir. Bâzı âlimlere göre bunun keffâreti yoktur. Bunun günâhından keffâretle dahî kurtulunmaz. Bunun için Allah'a tevbe ve istiğfar edilir...

b. Lağv Yemini: Lağv, i'tibâr derecesinden düşük olan kelâm demektir. Lağv yemîni bir ahd ve kasd bulunmayan yemindir. Bu da birşeye kanâatine göre yemîn etmek ve sonra hilâfına olduğu anlaşılmaktır ki, bunda yalan kasdı yoktur. Fakat İmâm Şafiî, lağv yemîni lisânda "Hayır vallahi, evet vallahi" gibi sırf te'kîd için söylenip, yemîn ma'nâsı hatıra gelmeyen yemîn lâfızlarına hamletmiş ve bunda keffâret lâzım gelmeyeceğine hükmetmiştir. Lâkin âyetteki muâ-hazeden murâd, uhrevî muâhaze olup dünyevî muâhaze olan keffâret demek olmadığı zahirdir...

c. Mun 'akide Yemîn: İleride bir işi yapmak veya yapmamak için edilen yemindir. Bu suretle ta'lîkî bir akd yapılır. "Fulân şeyi yaparsam şöyle olsun; şunu vallahi yapmayacağım" yâhud "Vallahi yapmayacağım" tarzında yapılan yeminler "Mun'akide", yânî düğümlenip bağlanan, sağlamlaştırman yeminlerdir {Hakk Dîni, I, 780-783). Mun'akide yemîni bozan kimseye keffâret yapması vâcib olur.

Yemîn keffâreti, yukarıda zikredilen âyette açıklanmıştır.

[2] Abdurrahmân ibn Semure, Mekke'nin fethi günü müslümân olmuştur. Abdu'ş-Şems oğulları'ndan ve Mekke'nin şerîflerinden olduğu için İslâm camiasında emîrlik gibi şerefli vazîfelerde bulunmaya aday bir kimse idi. Peygamber ona kendiliğinden emirliğe tâlib olmamasını, fakat millet tarafından bu vazîfe verilirse kabul etmesini ve bu suretle Allah'ın yardımına nail olacağını vasiyet etmiştir. Nitekim Abdurrahmân, Irak fetihlerinde çalışmış, Sîcistân ile Kabil bunun eliyle fethedilerek, buralarda teklîf olunan emirliklerde bulunmuştur. Hicretin ellinci yılında vefat etmiştir.

Hadîsteki emirlikten maksad, devlet nufûz ve kudretini temsil eden büyük idarî makaamlardır. Hadîste bu makaamlarm peşinde koşan hırslı kimselerin bu makaamlara geçirilmemesine işaret vardır. "Tâlibu't-tevliyeti lâ yuvellâ = Âmme velayet ve nüfuzunu almak talebinde bulunan bir kişiye âmme velayeti tevcih olunmaz" düstûru, İslâm İdare Hukukunun en mühim umdelerinden dir.

Hadîsteki ikinci düstûr da bir iş işlemeğe yâhud işlemeyip bırakmağa yemîn edip de aksini daha hayırlı gören kişinin, yemîni bozup keffâret vermesidir. İmâm Şafiî ile İmâm Mâlik hadîsin zahirine göre, yemîn keffâretinin yemîni bozmadan verilmesini hükmetmişlerdir. Ebû Hanîfe ise: Yemîni bozmak bir cinayet olup keffâret, bu cinayeti kapatmak için teşrî' kılındığından, evvelâ yemîn bozulur, sonra keffâret verilir, demiştir.

[3] "Sizleri ben yüktemedim, sizleri develere Allah yükledi"közünün ma'nâsı, ben sizlere bu develeri ancak Allah'ın malından yâhud Allah'ın emriyle verdim demektir. Çünkü kendisi vahy ile vermekte idi.

Peygamber'in bu yemininden keffâret verdiğine dâir hadîste bir kayıt yoktur. Hadîsin başka bir rivayetinde "Tahalleltuhâ = Ben o yeminimi istisnâlı yapmıştım"ziyâdesi vardır. Yâhud Peygamber'in bu yemîni, Allah'ın dilemesine, yânî •iinşâa!lâhu"demiş olmakla ilâhî meşîette ta'lîk edilmiş olduğundan keffâret gerekmemiştir. Allah'ın meşîet ve irâdesine ta'lîk edilen yemîne "İstisnâlı yemîn" denir. Meselâ: "Allah dilerse vallahi şu işi işlerim" demek istisna ile yapılan bir yemindir.

[4] Peygamber "Biz müslümânlar dünyâda ümmetlerin sonuncularıyız" demekle "Biz müslümânlar beşeriyetin en çok tekâmül edip İlerlediği bir devrinde gelmiş ve yaşamakta bulunmuş olduğumuzdan her ümmetten daha medenî ve aile haklarına daha hürmetli olmamız îcâb eder" buyurmuş oluyor.

[5] Çünkü ehline zarar vermek, yeminden dönmekten daha büyük günâhtır. Hadîste ehl zikredilmesi ekseriyet üzere olmasındandır. Yoksa hüküm, İllet bulunduğu zaman ehli ve ehilden başkalarını şâmildir... (Kastallânî).

[6] Bunun bir rivayeti Zeyd ibn Hârise'nin menkabeleri bâbi'nda geçmişti. Orada da açıklandığı üzere, bu ordu içinde Ebû Bekr, Umer, Ebû Ubeyde, Sa'd ibn Ebî Vakkaas, Saîd ibn Zeyd, Katâde, Seleme ibn Eşlem gibi Muhâcirler'in ve Ensâr'ın büyükleri de bulunuyordu. Bâzı kimseler ordu içinde bunca büyükler varken bir genç köle bunların başına nasıl kumandan yapılır demişlerdi. Rasûlullah bu Usâme ordusunu hazırlarken hasta idi. Hastalığı devam edince ordunun hareketi geri bırakıldı. Rasûlullah'ın vefatı üzerine O'nun bu arzusunu Ebû Bekr yerine getirdi.

Hadîsin başlığa delîlliğİ, Rasûlullah'm bu hitabesinde "Ve eymullâhi" yemîn ta'bîrini kullanmasıdır. Buta'bîr "LeamruMhi", "Veahdullâhi" gibi yemîn lafızlanndandır. Kelime mübtedâlıkla merfû' olup, haberi hazfedilmiştir.

[7] Sa’d'm bu hadîsi Umer ibnu'l-Hattâb'ın menkabeleri bâbi'nda; Ebû Katâde'-nin hadîsi Beşte bir Kitâbı'nda geçmişti.

Buhârî burada yemîn harflerinin üç tane olduğuna işaret etmiş ve bunların "Vav, tâ, bâ" harfleri olduğunu bildirmiştir

[8] Bunun bir rivayeti yakında geçti.

[9] Bu Cabir ibn ve Ebü Hureyre hadîslerinin birer rivayeti de Beşte bir Kitabı’nda geçmiştir

[10] Bunun bir rivayeti Rikaak'ta geçmişti.

[11] Bunun az farklı bir rivayeti Umer'in Menkabeleri bâbı'nda geçmişti.

[12] Buhârî bunu Sulh, Ahkâm, Vekâlet, Vahidin Haberi, İ'tisâm Kitâbları'nda getirmiştir. Altı Kitâb sâhibleri de rivayet etmişlerdir. Buradaki başlığa delîlliği "Nefsim etinde bulunana yemin ederim ki... " sözleridir.

[13] Bunun bir rivayeti Peygamber Gönderilmesi Bâbı'nda geçti ki, Peygamber bunda birinci grup kabilelerin islâmiyet'e hizmetleri sebebiyle ikincilerden hayırlı bulunduklarını "Nefsim elinde bulunana yemin ederim ki... " yeminiyle bildirmiştir.

[14] Buhârî bunun uzunca birer rivayetini Zekât ve Hibe'de de getirdi. Başlığa uygunluğu "Muhammed'in nefsi elinde bulunan(Allah)a yemîn ederim ki..." söz-lerindedir.

[15] Hadîsin metni bu bâbda ÂÎşe'den de geçmişti.

[16] Bu hadîsi Buhârî ile Müslim Zekât'ta da getirdiler. Buradaki başlığa uygunluğu "Ka'be'nin Rabb'ine yemîn ederim ki..." şeklinde yemîn etmesidir.

[17] Bu hadîsin birer rivayeti Cihâd, "Cihâd için çocuk istemek bâbı"nda; Enbiyâ'-da "Biz Davud'a Süleyman'ı hibe ettik" <Sâd: 30) kavli'nde geçmişti. Oralarda da ifâde edildiği üzere, Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de istikbâle âid sözler ve yapılacak işler hakkında Peygamber'inin şahsında bütün mü'minlere şu tavsiyeyi

bildirmiştir: Hiç-birşey hakkında Allah 'm meşkti ile kayıtlamadan: 'Ben bunu yarın muhakkak yaparım' deme. Ve unuttuğun vakit Rabb'ini an... " (el-Kehf: 23-24)

Çünkü insanın azim ve irâdesi bir şeyin meydana gelmesi için kâfî sebeb değildir, zira: "Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilmez..." (Lukmân: 34). Ancak Allah'ın dilemesi müstesna. O vakit yapabilirsin. Binâenaleyh istikbâle âid bir fiile azmederken, işi Allah'ın irâdesine bağlamalı, "İnşâallah " demeyi unutmamalı. Beşeriyet îcâbı unutmuş bulunursan, hatırladığın zaman "tnşâallah" diyerek Allah'ı zikret ki, bu suretle sözün hükmü değişmezse de kusura keffâ-ret olur... {Hakk Dîni, IV, 3242-3243).

Bu Ebû Hureyre hadîsinin başlığa uygunluğu "Ve eymullezî nefsu Muham-medin..." şeklindeki yemîn olmakla beraber, yeminde "İnşâallah " diyerek bir istisna yapmanın da meşrû'luğunu göstermektedir... Müslim Ter., V, 218-221, "Yeminde istisna bâbı"nda bunun birkaç rivayeti vardır

[18] Şu'be'nin rivayeti Menâkıb'da, îsrâîPin rivayeti Libâs'ta geçti.

[19] Hadîsin bâzı rivayetleri Bed'u'1-Halk ve Nafakalar'da geçti. RasûluIlah bununla yemîn edip sevgisinin daha da artacağını bildirmiştir. Çünkü îmân kalbde yerleşip kuvvetlendikçe, Rasûlullah'a ve sahâbîlerine olan sevgi artacaktır. Yâhud RasûluIlah yeminle "Ben de sana nisbetle bunun gibiyim" demek istemiştir (Kas-tallânî).

[20] Hadîsin bir rivayeti Rikaak'ta, "Haşr nasıf olacak bâbı"nda geçti.

[21] Çünkü Kur'ân'ın muhtevası kıssalar, hükümler ve Allah'ın sıfatları olarak üç büyük kısma ayrılır. Bu sûre, bunlardan sırf

Allah'ın sıfatlarını içine almakta olduğu için, Peygamber bunu okuyanın, Kur'ân'ın üçte birini okuyanın sevabına denk sevâb alacağını bildirmiş oluyor.

Bunun bir rivayeti Kur'ân'ın Fazîletleri'nde geçmişti.

[22] Bu Enes hadîslerinden 22 rakamlısı, Namâz'da, 23 rakamlısı da Ensâr'ın Fad-lı'nda gemişti.

[23] Âlimler: Allah'tan gayrı ile yemîn etmekten nehyin hikmeti, kendisi ile yemîn edilen varlığın ta'zîmini gerektirdiğin dendir. Hâlbuki azametin hakikati Yüce Allah'a mahsûstur. Hiçbir varlık, yemîn ile de ta'zîm edilmez (en-Nevevî).

[24] Âyetin tamâmının meali şöyledir: "De ki: Allah 'ı bırakıp da tapmakta olduklarınızın neydiğini bana haber verin. Onların yerden hangi şeyi yarattıklarım bana gösterin. Yoksa onların göklerde bir ortağı mı var? Bundan evvel bir kitab yâhud bir ilim artığı varsa, da'vânızda doğrucular iseniz, bana getirin!"

Yânî putların kendilerini Allah'a yaklaştıracağı yolundaki da'vâlarının ve onlara tapmalarının hakk olduğuna dâir (Beydâvî, Medârik, Celâleyn).

[25] Başlık, babalarla yemîn hakkında olunca, buna uygun iki hadîs getirdi, sonra da yemîn babalarla olmadığı zaman, bunun gibi ancak Allah lafzıyle olur ma'-nâsını tenbîh için bunu zikretti (Aynî).

[26] Lât, Uzzâ ve Menât, islâm devrine kadar Hicaz'da ibâdet edilen üç meşhur put adıdır. Bu putlar Kur'ân'da da zikredilmiştir: "Siz de gördünüz değil mi Lât ve Uzzâ'yı? Üçüncü olarak da Menât-ı Uhrâ'yı... " (en-Necm: 19-20).

Kaadı Beydâvî, bu putlar hakkında özetle şu bilgiyi veriyor. Lât, Tâif'te Sakîf kabilesine yâhud Nahle'de Kureyş kabilesine âid taştan düzülmüş bir put idi. Bu kabileler halkı onu ziyarete gelirler ve tavaf ederlerdi. Dokuzuncu hicret yılında Tâif halkının islâm'a girmeleri üzerine Lât tahrîb edilmiştir. Uzzâ da Semure denilen sakız ağacı idi. Bu da Gatafân kabilesine âid olup bu ağaca ibâdet ederlerdi. Rasûlullah Hâlid ibn Velîd'i gönderip bu ağacı kestirdi. Menât da Huzeyl ve Huzâa yâhud Sakîf kabilelerine âid taştan düzülmüş put İdi. Bu kabileler de Menât'a ta'zîm edip adına kurban keserler ve yağmur dilerlerdi... (Necm Sûresi tefsiri).

Lât, Uzzâ, Menât onların taptıkları putlardan idi. Onun için Abdullât, Ab-duluzzâ, Abdu Menât diye isimler koyar "Bismi'llâti ve'1-Uzzâ" diye yeminler ederlerdi...

[27] Hadîste Lât ve Uzzâ gibi putlar adına and içilirse, bu and putlara ta'zîm ifâde edeceğinden -tevbe ve istiğfar ederek- "Lâ ilahe Me'llâh" denilmesi emrolun-muştur. Bu ve buna benzer sözlerle yemîn edilirse tevbe ve istiğfar edilerek "Lâ ilahe ille'llâh" demek ve böyle sakat sözlerden uzaklaşmak zarurîdir.

[28] Hadîsin bir rivayeti Kitâbu'l-Libâs'ta geçmişti.

[29] Buhârî İslâm Dîni'nden başkasıyla yemîn eden kimse ile ilgili hükmü, Peygam-ber'den rivayet ettiği hadîsle vermiş ve başkaca bir cevâba gerek görmemiştir

[30] Bunun da birer rivayeti Cenâzeler'de ve Edeb'de geçmişti.

[31] Kirmânî: Bunların herbirini yalnız olarak söylemek caiz olmakla beraber, "Mâ şâallâhu" kavli ile "Ve şi'tu" kavli arasını birleştirmez, demiştir. Başkası da: Vav iki ma'nâ arasını ortak yapar, hâlbuki bu. edebden değildir. Bu konuda Rasûluüah(S)'tan "Herhangibiriniz 'Mâ şâallâhu ve şâe fulânun{ = Allah diledi, fulân da diledi)' demesin. Lâkin 'Mâ şâallâhu summe mâ şâe fulanun(= Allah diledi, sonra fulân kimse diledi)' desin!" buyurduğunu Nesâî ve Ibn Mâ-ce rivayet etmişlerdir. Bu iki ta'bîr arasında vav yerine "Summe" girmesi caiz olur. (Vav, mutlak cem', "Summe" sonralık ifâde eder). Çünkü Allah'ın meşî-eti, mahlûkaattnın meşîetinden öncedir. Yüce Allah "Allah dilemeyince siz dileyemezsiniz..." (el-însân: 30) buyurmuştur. İşte bu edebdendir.

Başlığın ikinci kısmındaki şekilde söylemek caizdir... (Aynî)

[32] Hadîsin tamâmı İsrâîl oğullan bölümünde geçti.

el-Mühelleb şöyle dedi: Buhârî bu hadîsteki "Ben evvelâ ancak Allah'ın yardımı ile, sonra da senin yardımın ile muradıma erişebilirim " kavli ile istidlal ederek ' 'Mâ şâallâhu summe şi 'tu" demenin caiz olduğunu bildirmek istemiştir (Kastallânî).

[33] Bu şekilde yemîn ettikleri en-Nahl: 38; en-Nûr: 53 ve Fâtır: 42. âyetlerinde de geçmektedir. Bunların kimini müşrikler, kimini de münafıklar yapmışlar ve bâzı şeyler istemişlerdir.

[34] Bu, Ru'yâ Ta'bîri Kitâbı'nda uzunca bir metinle gelecek olan hadîsten bir parçadır. Ebû Bekr, Rasûiullah'a gördüğü bir ru'yâyı anlatan kimsenin ru'yâsını Rasûlullah'ın izni ile ta'bîr ettikten sonra; Yâ Rasûlallah, bu ta'bîrimde isabet mi ettim, hatâ mı ettim, bana haber ver! demişti. Rasûlullah: "Bâzısında isabet, bâzısında hatâ ettin" buyurdu. Bunun üzerine Ebû Bekr yemîavererek hatâsını bildirmesini istemiş, Rasûlullah da buradaki fıkrayı buyurmuştur.

[35] Bu, Buhârî'nin Cenazeler, Mezâlim, Tıbb, İsti'zân, Libâs, Nikâh, Eşribe'de getirdiği hadîsin bir parçasıdır.

[36] Başlığa uygunluğu "Kızı yemîn vererek muhakkak gelmesini istedi..." sözün-dedir. Bunun bir rivayeti Cenâzeler'de ve daha sonraki kitâblarda geçmişti.

[37] Bunun bir rivayeti de Cenâzeler'de geçmişti. "Tahılletu'l-kasemi", "Allah'ın yeminini halâl kılan cehennem ateşi" demektir. Bu yemîn, Allah'ın şu kavlinde mukadder olan yeminidir: "Sizden hiçbiriniz müstesna olmamak üzere ille oraya (cehenneme) uğrayacaktır. Bu, Rabb 'inin üzerine vâcib kıldığı, kaza ettiği birşeydir" (Meryem: 71). Bu uğrayış, geçerken yol uğrağı görüşten veya günâhı kadar orada kalmak şeklinde olur... Hadîsteki bu müjde, çocuklarının hayâtı ve sağlığı üzerinde titredikleri hâlde ecel gereği kaybettikleri çocuklarının üzüntüsüne sabredenler içindir.

[38] Bu, Nûn Sûresi tefsirinde geçmişti.

[39] Evet, Hanefîler ve Hanbelîler indinde bu "Billahi" demese de bir yemindir. Çünkü Allah "Münafıklar sana geldikleri zaman; 'Biz şehâdet ederiz ki, sen Allah '-in Rasûlü'sün' derler... " (el-Munâfikûn: 1). Bu onların bunu yeminde kullandıklarına delâlet etmiştir...

[40] Bunun birer rivayeti Şehâdetler'de ve Rikaak'ta geçti.

[41] Hadîsteki âyette "Allah'ın ahdine; Allah'a olan ahidlerine" sözü geçtiği için Buhârî bunu yemîn ma'nâsına almasıyle yetinip, hükmü açıkça bildirmemiştir. Yânî o, bu âyetle gelmiş olan bu "Ahdu'llâh" ta'bîrine dayanmıştır.

[42] Buhârî, İbn Abbâs'in hadîsini Tevhîd'de, Ebû Hureyre'nîn hadîsini Rikaak'ta "Hasrın sıfatları bâbı"nda; Ebû Saîd'in hadîsini yakında "Sırat, cehennem köprüsüdür bâbı"nda; Eyyûb Peygamber'in bu sözünü de Ebû Hureyre'den Gusl'-de senedli olarak getirmiştir.

Eyyûb'un bu sözünü anlatan hadîs şöyledir:

Ebû Hureyre dedi ki: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Eyyûb çıplak yıkandığı sırada üzerine altın çekirgeler üstü. Eyyûb avuç avuç alıp elbisesine atmaya başladı. Rabb'i: Eyyûb! Şu gördüğünden seni ganî kılmadım mı? diye nida edince: Evet (yâ Rabb)/ Sen'in izzetine yemîn ederim ki (beni ganî kılmıştın), lâkin Sen'in bereketinden müstağni kalacağım yok! cevâbını verdi".

[43] Bunun bir rivayeti Kaaf: 30 tefsirinde geçti. Bunun birkaç rivayetini Müslim de Cennet ve Sıfatı naîmihâ... Kitabı, "Cehennem cebbarların gireceği, cennet ise zaîflerin gireceği yerdir bâbı"nda getirmiştir: Müslim Ter., VIII, 370-382, "2848".

[44] "Le amrullâhi"ta'bîriy\e yemîn, Kur'ân'da da vardır: "Senin hayâtına yemîn ederim ki, onlar sarhoşlukları içinde muhakkak serseri bir hâldedirler" (el-Hicr: 72).

Bu kelimedeki ayn harfinin üstün okunması, kelimenin çok kullanılmasm-dandır. İbn Abbâs'm "Le-amruke", "Le ayşuke"dir şeklindeki tefsirini İbn Ebî Hatim senedli olarak rivayet etmiştir.

"Umr", "Hayât" ve "Ayş" bir ma'nâyadır.

[45] Bu uzun Ifk hadîsi, birçok yerde: Şehâdetler, Mağâzî, TefsîrMe... geçti. Tevhîd ve I'tisâm'da da gelecektir. Burada getirilen kısımdan maksad, Useyd ibn Hu-dayr'm: "Leamrullâhi{ = Allah'ın ebediyetine yemîn ederim ki), biz onu muhakkak öldürürüz!" ta'bîriyle yemîn etmesidir.

[46] Lağv kelimesi, çeşitli suretlerde tefsîr edilmiştir: Ebû Hanîfe: "Bir kişinin bir-şeyi doğru zannıyle yemîn ettikten sonra, onun hilafının meydana çıkmasıdır" demiştir. Şafiî: "Yemîn kasdetmeksizin bir sözü te'kîd için "Lâ vallahi, belâ vallahi demesidir", demiştir. Beydâvî: Dilin sürçmesiyle yanılarak edilen yemîn-dir, demiştir. Âyet bu ma'nâlann hepsini şâmildir.

Âişe vahye şâhid olduğu için, bundan muradın ne olduğunu daha iyi bilir olduğu ve bunun böyle ta'bîrler hakkında indiğini açıkça söylediği için, Şafiî, Âişe'nin bu hadîsine tutunmuştur.

[47] Buhârî, âdeti üzere hükmü belirtmeyip, âyetlerin zahiriyle cevâb alma yoluna gitmiştir.

Musa: Unuttuğum şeyden dolayı beni muâhaze etme. Şu arkadaşlığımızda bana güçlük çıkarma, dedi. "

[48] Nefsî hâtıralar ve temayüller zihnî varlıktan ibaret olduğu için, bunların ma'siyet olmakta hiç te'sîrleri yoktur. Bunlar haricî bir varlık ile fiilen veya kavlen meydana çıkmadıkça, mes'ûliyet sabit olmaz...

[49] Başlığa uygunluğu, Buhârî'nin "Hısbân" ykm "Zannetmek" fiilini "Nisyân (= Unutmak)" fiiline kalması yönündendir. Çünkü bunların ikisi de kalbin ame-lindcndir (Aynî).

Bu hadîsin birer rivayeti İlim ve Hacc Kitâbları'nda geçti.

[50] Bunun da başlığa uygunluğu -içinde yemîn zikri bulunmakla beraber- unutanla yanılandan kalemin kaldırılmasını beyân olması yönündendir. Ve bu öne ve arkaya alınmış işlerde günâh ve sorumluluk olmamasıdır.

[51] Bu hadîsin Namaz Kitabı, "İmâma ve me'mûma kıraatin vucûbu bâbı"nda geçen rivayetinde o zât: Seni hakk ile gönderen Allah'a yemîn ederim ki, ben bunun başka türlüsünü bilmiyorum, bana doğrusunu öğret, demiştir. İşte başlığa uygunluk hadîsin bu fıkrasıyledir. Buhârî hadîsi burada o ziyâdeden soyulmuş olarak getirdi. Bundan maksadı, zihinleri keskinleştirmektir. Allah ona rahmet eylesin! Ne kadar ince görüşlüdür! (Kastallânî).

"Böylece"den maksad, tekbîri, kıraati, rükû' vesucûdu ta'rîfe uygun olarak edâ et demektir. Bütün namazda bunu yapmaktan maksad da, bunları her rek'atte böylece tekrar etmektir.

[52] Hueyfe, Yemân Iakabıyle meşhur olan Hısl veya Huseyl ibn Câbir el-Absî'nin oğludur. Baba-oğul Bedir harbine müşriklere verdikleri bir ahid sebebiyle katılamamışlar. Uhud harbine katılmışlar. Fakat hadîste anlatıldığı üzere, bir yanlışlıkla Yemân orada öldürülmüştür. Hâl tercemesî, Tecrîd Ter., II, 382 "316" hadîsin haşiyesinde özetlenmiştir.

Hadîsin başlığa uygunluk ciheti, Huzeyfe'nin yemîn etmesi, bir de Peygam-ber'in, onu tanıyamadıkları için öldürenlere serzeniş etmemesi ve bîlmemezliği burada nisyân gibi saymış olmasıdır, denildi

[53] Hattâbî: Unutmak bir zarurettir. Zarurî fiiller, hüküm hususunda failine izafe edilmez ve faili bu gibi zarurî fiillerinden dolayı muâhaze edilmez, demiştir.

[54] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde unutarak birinci oturuşun terkedilmesi bulunmasıdır. Bunun bir rivayeti Namaz Kitabı sonlarında yanılma sucûdu bâbı'-nda geçmişti.

[55] Başlığa uygunluğu "Unuttun mu?" sözündedir.

Bu hadîs, geçen hadîsin ardından bir istidrâd olarak zikredilmiştir de denildi. Bunun da bir rivayeti Namaz Kitâbı'nda, "Secdeden kıbleye yönelme bâ-bı"nda geçmişti. Peygamber'in "Doğruyu araştırsın" sözü doğruya en lâyık olanı tercîh etsin demektir..

[56] Başlığa uygunluğu, hiçbir şeyle kayıtlamak sızın, sırf unutmayı zikretmesinde-dir.

Bu hadîs İlim'de ve el-Kehf Sûresi tefsîrinde uzun metinlerle geçmişti. Bu-hârî bu hadîsten kısaltma yaparak buradaki başlığa delîl olan kısmını getirdi.

[57] Buhârî bunların birer rivayetini Iydeyn'de ve Uhdıyeler'de de getirdi. İbn Ha-cer: Bu zebh vakti hususunda câhil ile unutan arasında hükümdeki müsâvîliğe işarettir, iyi düşün demiştir (Kastallânî).

[58] el-Lams, Lams vezninde, suya daldırmak ma'nâsma İkinci bâbdan masdardır.

el-Gamûs, Sabûr vezninde, daldıncı şeye denir. Bu münâsebetle bilerek, kasten ve haksız yere yapılan yemine vasıf oldu. Sahibini günâha, daha sonra cehennem ateşine daldırdığı için. Bir kavle göre, başkasının hukukunu kat' ve ibtâl için olan yalan yemine denilir. Şârih dedi ki: "Gamûs yemini yurtları bomboş bırakır" hadîsi bundandır... Buna "el-Masbûre Yemini" de denilir ki, ye-mîn terettüb eden adam, onun üzerine habsolunmuş olur ve o yemini edâ edinceye kadar mahbûs olur... (Kaamûs Ter.)

Bu Iugat bilgileri özetlenirse, geçmişe yâhud hâle âid bir iş için bile bile yalan yere yapılan yemîne "Yemîn-i Gamûs" denir ki, sahibini en ağır günâha daldıran yemîn demektir. Bu en büyük günâhlardandır. Bunun günâhı keffâretle de karşılanamaz. Evleri yıkan, aileleri harâb eden bir yemindir. Kul hakkiyle ilgili olursa, o hakkı verip halâllaşmak vâcib olur.

[59] Gamûs yemîmne "Yemîn-i Sabr", "Yemîn-i Masbûre", "Yemîn-i Fâcire" isimlerinin verildiği hadîslerde de gelmiştir: Müslim, îmân, 47. ve 61. bâblar, "110" ve "138" rakamlı hadîsler; Müslim Ter., I, 157-184-185.

[60] Buhârî bu âyetleri, yemînin ehemmiyetini, Allah'a karşı bir ahd olduğunu ve şahıslara büyük sorumluluk yüklediğini bildirmekte oldukları için başlığa koymuştur.

Urda: Gergi ve mania yâhud açıktan hedef gibi birşeye ma'rûz olup duran demektir... Yânî Allah'a çok yemîn etmeyiniz yâhud yeminleriniz bahanesiyle iyilik etmenize, fenalıktan korunmanıza, dargınları barıştırmanıza Allah'ı ortada bir engel, bir sed gibi tutmayın. Bu gibi güzel işleri yapmayacağınıza yemîn edip de Allah'ı bunlara mâni' tutmaya kalkışmayın. Evvelâ böyle yeminler etmeyin, ikinci olarak böyle hayrı terkle ilgili yeminlerinizde durmak, Allah rızâsına muvafıktır sanmayın... (Hakk Dîni, I, 781).

Yaptıkları yeminlerine sâdık kalmayıp, bozanlar şu âyette pek güzel bir benzetme ile kötülenmişlerdir:

"İpliğini sağlamca büktükten sonra söküp bozan kadın gibi olmayın. Bir ümmet, diğer bir ümmetten (mal ve sayıca) daha çoktu diye, yeminlerinizi aranızda bir hîle vefesâd vesilesi edinir misiniz? Herhalde Allah sizi bununla imtihan eder. Hakkında ihtilâfa düşmekte olduğunuz şeyi ise, O, kıyamet gününde elbette size açıklayacaktır" (en-Nahh 92).

[61] Hadîsin bir rivayeti 11. bâb altında 36 rakamıyle geçmişti.

Bu hadîsin pekçok fâideleri Şurb, Husûmât Kitâbları'nda geçmişti. İnşâal-lah Ahkâm'da da gelecektir.

Burada yemîn, sabr vasfiyle açıkça vasfedilip "Yemîn-i sabr" şeklinde gelmiştir. Başlığa uygunluğu bu bakımdandır. Buhârî, hadîs yakında geçmişken, bu ta'bîrden dolayı burada tekrar getirmiştir

[62] Buhârî bu başlıkta, kişinin mâlik olmadığı birşey hakkında yemîn etmesi, ma'-siyet hakkında yemîn etmesi ve öfke hâlinde yemîn etmesinin hükmünü beyân edici bir ifâde getirdi. Sonra da üç hadîs zikretti. Bu üç hadîsten herbirinden sıra ile başlıktaki konuların hükmü anlaşılır: Birinci hadîs, mâlik olmadığı bir-şey hakkındaki yemîndir. Bu hadîsin bir rivayeti, bu isnâd ile Tebûk gazvesi bâbi'nın evvelinde geçmişti.

İkinci hadîs "Vallahi ben Mıstah'a ebederi'jbirşey İnfâk etmem" yeminini ihtiva etmektedir. Bu ma'siyette yemîni terketmek hükmüne uygundur. Çünkü Ebû Bekr, Âişe aleyhindeki sözünden dolayı Mıstah'a fayda vermemeye yemîn etmişti, böylece bir tâati terke yemîn edici olmuştu. Tâati terketmeğe yapılan yeminde devam etmek ise, nehyedilmiştir. Netîcede bu nehy, ma'siyet işlemeye yemînden evleviyet yoluyla nehy oluyor.

Buhârî bu parçayı iki senedle getirdiği uzun Ifk hadîsinden çıkarmıştır. Bu hadîs, Mağâzî, Ifk hadîsi bâbı'nda geçti.

Üçüncü hadîs de birinci hadîsin başka bir rivayeti olup, bu da öfke hâlinde yemînin hükmünü bildirmektedir ki o da öfkeli iken yemîn ettiği şeyden, başkasının daha hayırlı olması takdirinde yemîninden keffâretle vazgeçip, o hayırlı olanı yapmasıdır... (Aynî).

[63] Eğer arfî kelâmı kasdettiyse, bunları söylemekle yeminini bozmuş olmaz, eğer umûmu kasdetmişse, yemînini bozmuş olur.

Hiçbirine niyet etmemişse cumhura göre hânis olmaz.

[64] Bunu en-Nesâî, Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Buhârî'nin bunu burada sev-ketmekten maksadı, bu gibi zikirlerin kelâm oiduğu ve bunlarla hânis olacağını beyândır (Kastallânî).

[65] Kelime lafzı, cüz'ün küll ma'nâsma kullanılması bâbındandır.

[66] Yüce Allah, bunu, birçok kelimeleri şâmil bulunmakla beraber "Kelime" diye isimlendirdi.

[67] Hadîs, Sahâbîlerin Fazîletleri'nin sonunda Ebû Tâlib kıssasında geçmişti.

[68] Bir günâh sebebiyle ateşe girdirilse bile sonunda cennete girmesi muhakkaktır, kaçınılmazdır. îbn Mes'ûd bu sözü şunun için söylemiştir: Çünkü şirk yok olunca, o sebeble ateşe girmek de yok olur. Bu hadîsin bir rivayeti Cenâzeler'de geçti. Bu iki hadîste "Kelime" sözü "Kelâm" ma'nâsında kullanılmıştır.

[69] Sonra yirmidokuzda ailesinin yanına girse, o zât İttifakla yemininden dönmüş olmaz.

[70] Bu hadîs Oruç ve îlâ'da da geçti.

[71] Burada zikredilen içecekler hakkında Eşribe Kitâbı'nda bilgiler verilmişti.

Hadîsteki "İnkâ'" lâfzı da kuru üzüm ve hurmayı ıslatarak hoşaf ve şıra yapmaktır. Gece islatılırsa gündüz içilir, gündüz ıslatılırsa gece içilirdi ve taham-mur ettirilmezdi. Bu cihetle şıra ve hoşaf makûlesi meşrubat, İmâm Ebû Hanî-fe'ye göre kükreyip, kükremesi şiddet kazanarak üzerindeki kaymağını tortusuna atmadıkça tahammur etmez.

[72] Bunun bir rivayeti Eşribe, "Nebîz kurma bâbı"nda geçti.

[73] Buhârî, başlıktaki bu iki sorunun cevâbı olan hükmü, hükümleri nasslardan çıkarıcı olan kimseye bırakarak zikretmedi.

[74] Kirmanı, bu hadîs başlığa nasıl delâlet etmiştir? dedi de sonra şöyle cevâb verdi: Hurma, azıklarının çoğu olup Rasûlullah'ın evinde mevcûd olduğu ve onlar hurmadan doymuş olunca bundan ekmekle hurma yemenin katıkla ekmek yemek olmadığı bilindi yâhud da hadîsi bu bâbda ednâ mulâbese, yânî en az ilgi bulunduğu için zikretmiştir ki, o da "Me'dûm (= Katıklanmış)" lafzıdır, başka şey zikretmemiştir... (Aynî, Kastallânî).

[75] Bu hadîs, Peygamberlik Alâmetleri'nden bir alâmettir. Bunda Ümmü Suleym için de büyük bir menkabe vardır. Buhârî bunu Namaz, Alâmâtu'n-Nübüvve, Et'ime Kitâblan'nda da getirdi. Müslim de birkaç rivayetini Eşribe'de getirmiştir. Müslim Ter., VI, 268-273 "2040".

Hadîsin başlığa uygunluğu "Edemethu = O yağı parçalanmış ekmeklere bulaştırıp karıştırarak katık yaptı" sözünden alınır. Buna göre ancak yağlı ve etli şeyler katık olmaktadır.

[76] Buhârî bu çok mühim olan niyet hadîsini el-Câmi'u's-Sahîh'imn yedi yerinde başka başka senedler ve küçük lafız farklarıyle getirdi. Kitabına da birinci hadîs olarak bununla başladığı görülmüş ve orada bâzı bilgiler verilmişti. Geçtiği yerler şöyledir:

a. 1-Bed'u'I-Vahy, 1. hadîs;

b. 2-îmân, 41. bâb;

c. 49-Itk, 6. bâb;

d. 63-Menâkıbu'l-Ensâr, 45. bâb;

e. 67-Nikâh, 5. bâb;

f. 83-Eymân ve'n-Nuzûr, 23. bâb;

g. 90-Hıyel, 1. bâb. (el-Lu'lüü ve'l-Mercân mukaddimesi).

Buradaki lafızla olanı Müslim, Kitâbu'l-İmâre, 45. bâbda getirmiştir. Felhu'l'Bârt'de İbn Hacer şöyle dedi: Hadîsin bu başlıkta zikredilmesi sebebi, yeminin ameller cümlesinden olduğu ve bununla lafızların zaman ve mekân bakımından niyete tahsis ve istidlal edilmesidir. Hernekadar lafızda bunu gerektiren birşey bulunmasa da. Meselâ bir ay veya bir sene Zeyd'in evine girmeyeceğine yemîn eden yâhud Zeyd'le konuşmayacağına yemîn eden ve başka yerde değil de evinde konuşmamayı irâde eden kimse, birinci şıkta bir ay sonra veya bir yıl sonra girse, ikinci şıkta ise başkasının evinde onunla konuşsa hânis olmaz (yânî yemînini bozmuş olmaz)... (Kastallânî).

[77] Buharı buraya kadar Yemînleri zikredip tamamlayınca, buradan i'tibâren Nezr bâblarma başladı.

Nezr, başta da kısaca bildirildiği üzere, ahd ve adak demektir, ki bir kimsenin üzerine vâcib olmayan hayırlı bir işi kendine vâcib kılarak yapayım diye taahhüd etmesidir. Aynı zamanda adanan şey ma'nâsına da isim otur. Kur'ân-i Kerîm'de Nezr hakkında âyetler vardır: "Nafakadan ne harcadınız yâhud adaktan ne adadınızsa, muhakkak Allah onu bilir. Zâlimlerin hiçbir yardımcıları yoktur" (el-Bakara: 270); "Sonra kirlerini gidersinler. Adaklarını yerine getirsinler ve Beyt-i Atîkh tavaf etsinler" (el-Hacc: 29); "Müzminler içinde Allah'a verdikleri sözde sadâkat gösteren nice erler vardır... " (d-Ahzâb: 23); "Onlar adağım yerine getirirler... " (ed-Dehr: 7).

[78] Hadîsin tamâmı Mağâzî, "Tebûk gazvesi bâbı"nda geçti. Buradaki kısmın başlığa uygunluğu hakkında şöyle denilir: Maldan sıyrılıp çıkmak isteği ve kararı, bunu yapmayı taahhüd ma'nâsmadır. Bu taahhüdde de nezr ma'nâsı vardır... (Aynî).

[79] "Şu yemek yâhud şu içecek bana haram olsun" demek suretiyle, veya "Ben şu yemeği yememeğe yâhud şu içeceği içmemeğe Allah için nezrettim" demek suretiyle. Buhârî âdeti üzere cevâbı zikretmedi. Cevâb, bu nezr yemîn olur ve bunu bozduğunda üzerine yemîn keffâreti vâcib olur (Aynî).

[80] Buhârî bu iki âyeti, başlıkta zikrettiği mübâh olan birşeyi haram kılmanın yemîn olduğuna ve bozulduğunda bundakeffâret olduğuna işaret etmek için getirmiştir. Nitekim Müslim de Ukbe ibn Âmir'den: Rasûlullah: "Nezrin keffâreti, yemîn keffâretidir" buyurdu, diye rivayet etmiştir: Müslim Ter., V, 200-201 "1645".

[81] Hadîs bu isnâd ve metinle Talâk'ta geçmişti.

[82] Nezr, tâatle ilgili olduğu zaman vefa etmenin vucûbu üzerinde icmâ sabit olmuştur. Çünkü Yüce Allah "Ey îmân edenler, bağlandığınız ahidleri yerine getiriniz" (el-MâÎde: I) buyurmuştur.

[83] Bu hadîslerin bâzı rivayetleri Kader Kitâbı'nda geçmişti.

[84] Başlığa uygunluğu "...Onlar nezrederler ve nezrlerini yerine getirmezler... "sözünde olduğu açıktır. Bunun bâzı rivayetleri Cihâd, Fadâil, Rikaak'ta da geçmişti.

[85] Ma'nâ şudur: Kim Allah'a tâat yapmayı nezrederse, yaptığı nezrini yerine getirmesi üzerine vâcib olmuştur. Allah'a isyan etmeyi nezredene ise, nezrini yeri-negetirmesi haramdır. Çünkü nezrin şer'î anlamı mübâh olar şeyi kendisine vâcib kılmaktır. Bu ise ancak tâatlerde gerçekleşir. Ma'siyetlere gelince, onlarda mübâh birşey yoktur ki, nezri yerine getirmek vâcib olsun, Bu sebeble ma'si-yetlerde nezr tahakkuk etmez... (Kastallânî).

[86] Başlığa uygunluğu "Nezriniyerine getir" sözünden alınır. Çünkü bu söz, kâfirin nezrinin sahîh olduğuna, İslâm'a girdiğinde buna vefa etmek gerektiğine delâlet eder. Bu konuda bâzı farklı görüşler de vardır.

[87] İbn Umer ve İbn Abbâs'ın bu sözlerini Mâlik, Muvatta'da. rivayet etmiştir, tbn Umer'in bu emri, bastıktaki hükmü açıklamaktadır. Bu konuda fakîhier arasında bâzı görüş ayrılıkları vardır.

[88] Bu hadîs ve sonunda nakledilen Zuhrî'nin sözü de başlıktaki hükmü açıklamaktadır.

[89] Bunun bir rivayeti Hacc'da, "Niyabet bâbı"nda geçmişti.

[90] Peygamber bu hareket ve emriyle Allah Taâlâ'nın mükerrem ve en şerefli olarak yarattığı insanın hayvan gibi iple yedilmesini insanlık şerefine aykırı bir vahşîlik eseri olduğuna işaret etmiş oluyor.

[91] Peygamber bu emirleriyle şunu öğretmiş oluyor: Bu nezrler içinde yerine getirilmesi lâzım olan, yalnız oruç ibâdetidir. Ötekiler nefsi azâblandıran şeyler olduğundan mu'teber değildirler.

[92] Buhârî ekseriya âdeti üzere hükmü bildirmeyip, soru hâlinde bırakmıştır. Bunu ya bâbdaki hadîslerin bildirmesiyle yetinerek yâhud da istinbât edici kimsenin bunu anlayacağına i'timâd ederek böyle yapmaktadır.. (Aynî)

[93] Son cümle gâib zamiri ile de rivayet edilmiştir. Buna göre: Peygamber bayram günlerinde oruç tutmayı caiz görmüyordu, demek olur.

[94] İbn Umer, "Aliah nezri yerine getirmekle emretti" sözü ile "Sonra kirlerini gider-sinler, adaklarını yerlerine getirsinler ve o Beyt-i Atîk'ı tavaf etsinler" (el-Hacc: 29) âyetini kasdetti. "Bizler bayram günlerinde oruç tutmaktan nehyolunduk"

sözüyle de Peygamber'in bu günlerde oruç tutmaktan nehyettiğini kasdetmiş-tir. İbn Umer kendisince bu deliller birbiriyle çatıştığından dolayı, kesin bir ce-vâb vermekten çekinerek duraklamıştır.

Nezreden için en ihtiyatlı o-Ian ise, nezrini bu bayram günleri geçtikten sonra kaza etmesidir. Böylece Allah'ın emriyle Peygamber'in emrini cem'etmiş olur

[95] Umer ile Ebû Talha'nın bu hadisleri, uzunca birer metinle Vasiyetler Kitâbı'n-da geçmişti.

[96] Buhâri bunun bir rivayetini Mağâzî, "Hayber gazvesi bâbı"nda; Müslim de îmân, "Devlet malı çalmanın ağır bir suç olduğu bâbı"nda getirmiştir; Müslim Ter. I, 161, 162 "114 115".

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

84- KİTABU KEFFARATİ'L-EYMAN

(Yeminlerin Keffaretleri Kitabı)

Ve Yüce Allah'ın

"... Yeminin keffâreti, ailenize yedirmekte olduğunuzun orta derecesinden on yoksulu doyurmak, ya onları giydirmek, yâhud bir kul âzâd etmektir. Fakat kim bulamazsa üç gün oruç (tutması lâzımdır). İşte bu, ahdettiğiniz vakit yeminlerinizin kef Jâretidir..." (cl-Mâide: 89) [1]

Ve bir de "... Artık içinizden kim hasta olur, yâhud başından bir eziyeti bulunursa, ona oruçtan, ya sadakadan yâhud da kurbandan biriyle fidye (vâcib Olur)... " (el-Bakara: 96). âyeti indiği zaman, Peygamber(S)'in Ka'b ibn Ucre'ye emrettiği şey vardır.

Ve İbn Abbâs'tan, Ata ibn Ebî Rebâh'tan ve İkrime'den, Kur'ân-ı Kerîm'de "Min siyâmin ev sadakatin ev nusukın" diye "Ev, ev" harfleriyle olanlar da bunun sahibi muhayyerdir diye zikrolunuyor. Nitekim Peygamber (S) fidyede Ka'b ibn Ucre'yi muhayyer kılmıştır [2].

1-.......Ka'b ibn Ucre (R) şöyle demiştir: Ben O'nun, yânî Peygamber(S)'in yanına geldim:

— "Bana yakın gel!" buyurdu. Yanına yaklaştım.

— "Haşerelerin sana eziyet veriyor mu?" diye sordu.

— Evet veriyor, dedim.

— "(Başını tıraş et!) Sana oruçtan yâhud sadakadan yâhud kurbandan bir fidye lâzımdır" buyurdu.

İbn Şihâb dedi ki: Bana İbnu Avn, Eyyûb'dan tahdîs etti ki, o: "Sana üç gün oruç yâhud kurban yâhud altı fakiri doyurmak..." diye söylemiştir [3].

1- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'Allah, yeminlerinizin (keffâretle) çözülmesini size farz kılmıştır. Allah sizin yardımcınızdır ve O, hakkıyle bilendir, tam hüküm ve hikmet sahibidir" (et-Tahrîm: 2) [4].

2-.......SufyânibnUyeynetahdîsedip: Ben ez-Zuhrî'nin ağzından işittim, dedi; ez-Zuhrî de Humeyd ibn Abdirrahmân'dan tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e bir adam geldi de:

— Helak oldum! dedi. Peygamber:

— "Hâlin nedir?" diye sordu. O kimse:

— Oruçlu iken ramazânda eşimin üzerine düşüp cinsî münâsebette bulundum, dedi.

Peygamber:

— "Bir köle azâd etmeye muktedir olabilir misin?" buyurdu. O zât:

— Hayır (gücüm yetmez)! dedi. Peygamber:

— "Öyleyse arka arkaya olmak üzere iki ay oruç tutabilir misin?" dedi.

— Hayır (gücüm yetmez)! diye cevâb verdi. Peygamber:

— "Altmış fakiri doyurmaya gücün yeter mi?" buyurdu. O zât:

— Hayır gücüm yetmez! dedi. Peygamber ona:

— "Otur!" diye emretti, o da oturdu.

Bir müddet sonra Peygamber'e içi hurma ile dolu bir arak (hurma yaprağından örülmüş bir zenbîl) getirildi. -Râvî: Arak, (15 sâ' alabilen) büyük bir mikteldir, dedi.- Peygamber o zâta:

— "Bunu al da yoksullara sadaka et!" buyurdu. O zât:

— Benden daha fakîr olanlara mı vereceğim? (Allah'a yemîn ederim ki,

Medine'nin kara taşlı iki yanı arasında benden daha fakîr bir aile yoktur!) dedi.

Bunun üzerine Peygamber dişleri meydana çıkıncaya kadar güldü ve:

— "Bu hurmayı kendi ailene yedir!" buyurdu [5].

2- Üzerine Vâcib Olan Keffârette Âciz Olan Fakire Yardım Eden Kimse Babı

3-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah(S)'a bir adam geldi ve:

— Helak oldum, dedi. Rasûlullah:

— "Seni helak eden nedir?" diye sordu. O zât:

— Ramazânda oruçlu iken eşimle cinsî münâsebette bulundum, dedi.

Rasûlullah:

— "Hürriyete kavuşturacak bir köle bulabilir misin?" buyurdu.

O:

— Hayır (bulamam), dedi. Rasûlullah:

— "Arka arkaya iki ay zincirleme oruç tutmaya gücün yeter mi?" dedi.

O:

— Hayır (buna gücüm yetmez), dedi. Rasûlullah:

— "Altmış fakiri doyurmaya gücün yeter mi?" buyurdu.

O:

— Hayır, diye cevâb verdi.

Bu sırada Ensâr'dan bir adam bir arak dolusu hurma getirdi. -Arak, mıktel de denilen (onbeş sâ' ölçeği alan) bir zenbîldir.- Rasû-lullah o fakîre:

— "Bu hurmayı al götür de, bunu fakirlere sadaka et!" buyurdu.

O fakîr kimse:

— Bizden daha muhtâc olanlara mı vereceğim yâ Rasûlallah? Seni hakk ile Peygamber gönderen Allah'a yemîn ederim ki, Medine'nin kara taşlı iki yanı arasında bizim aileden daha muhtâc bir ev halkı yoktur! dedi.

Sonra Rasûlullah:

— "Bunu götür de kendi aile halkına yedir!" buyurdu [6].

3- Bâb: Şahıs, Yemîn Bozmaktan Mkidana Gelmiş Keffârette (Kur'ân'dakj Gibi) Of/Fakîre Verir, Bu Fakirlerin Kendisine Yakın Ve Uzak Olmaları Müsavidir

4-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Peygamber(S)'e bir adam geldi de:

— Helak oldum, dedi. Peygamber ona:

— "Senin hâlin nedir?" diye sordu.

O zât:

— Ramazânda oruçlu iken eşimle cinsî münâsebette bulundum,

dedi.

Peygamber:

— "Bir köle hürriyete kavuşturacak mal bulabilir misin?" buyurdu.

O zât:

— Hayır (bulamam), dedi. Peygamber:

— "İki ay arka arkaya zincirleme olarak oruç tutmaya gücün yeter mi?" buyurdu. O zât:

— Hayır (tutamam), dedi. Peygamber:

— "Altmış fakiri doyurmaya gücün yeter mi?" buyurdu.

O:

— Hayır, buna güç bulamam, dedi.

Bu sırada Peygamber'e içi hurma dolu bir arak getirildi. Bunun üzerine Peygamber:

— "Bunu al da sadaka yap!" buyurdu. O zât:

— Bizden daha fakîr olanlara mı? Medine'nin iki kara taşlığı arasında bizim ailemizden daha fakîr aile yoktur, dedi.

Bundan sonra Peygamber ona:

— "Bunu al da kendi aile halkına yedir!" buyurdu [7].

4- Medine Sâ'ının Ve Peygamber Müddünün Mikdârlarını Ve Bunun Bereketini Ve Medine Ahâlîsinin Peygamber'deîy Sonra Asırdan Aşıra Birbirlerinden Nakledip Geldikleri Ölçüleri Beyin Babı [8]

5-.......es-Sâib ibn Yezîd (R): Peygamber (S) zamanının sâ' ölçeği, bugünkü müdd ölçeğinizle bir müdd ve üçte bir müdd mikdâri idi. Umer ibnu'I-Abdilazîz zamanında sâ' ölçeğinde artırma yapıldı, demiştir [9].

6-.......Bize Ebû Kuteybe -ki o (aslı Horâsân'lı olan) Selm'dir; şöyle dedi: Bize Mâlik tahdîs etti ki, Nâfi' şöyle demiştir: İbnu Umer, ramazân zekâtını, yânî fitr sadakasını Peygamber(S)'in müddü ile ilk müdd ile verirdi, yemîn keffâretinde de yine Peygamber'in müddü ile verirdi (Peygamber için ancak bir tek müdd vardı).

Ebû Kuteybe şöyle dedi: İmâm Mâlik bize şöyle dedi:

— Bizim müddümüz, sizin müddünüzden daha büyüktür. Biz fazlalığı ancak (duası bereketiyle) Peygamber'in müddünde görürüz, dedi.

Yine Ebû Kuteybe şöyle dedi: Mâlik bana:

— Bir emîr size Peygamber'in müddünden daha küçük olan bir müdd darbetse,- siz fıtra ve yemîn keffâretini hangi ölçekle verirdiniz? diye sordu.

Ben de ona:

— Biz bunu Peygamber'in müddü ile verir idik, dedim. İmâm Mâlik:

— Görmez misin, iş ancak Peygamber'in müddüne dönmektedir, dedi [10].

7-.......Bize İmâm Mâlik, İshâk ibn Abdillah ibn Talha'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten haber verdi ki, Peygamber (S): "Allâhum-me bârik lehum jîmikyâlihim vesâHhim vemuddihim (= Allah'ım, Medîneliler için mikyâllerinde, sâ'larında ve müddlerinde bereket ihsan eyle)/" diye duâ etmiştir [11].

5- Yüce Allah'ın "Yâhud Bir Boyunu Hürriyete Kavuşturmak... " (El-Mâide: 89) Kavli Ve Boyunların Yânı Kölelerin Hangisi Daha Faziletlidir Babı [12]

8-.......Bize el-Velîd ibn Müslim, Ebû Gassân Muhammed ibn Mutarrıf'tan; o da Zeyd ibn Eslem'den; o da Alî ibn Huseyn'den; o da Saîd ibn Mercâne'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Her kim müstümân bir köleyi azâd edip hürriyete kavuşturursa, Allah o köleden her bir organa mukaabil azâd edenin bir organım, hattâ onun fercine mukaabil bunun /ercini cehennem ateşinden azâd edip kurtarır" buyurmuştur [13].

6- Keffârette, Müdebber Kölenin, Çocuk Anası Kölenin, Efendisi İle Hürriyetini Satın Alma Yazışması Yapılmış Kölenin Ve Zina Çocuğunun Azâd Edilmesi Babı

Tâvûs ibn Keysân da:

Müdebber köle ile çocuk anasının azâd edilmesi keffârette yeterli olur, demiştir [14].

9-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Amr ibn Dinar'dan; o da Câbir(R)'den şöyle haber verdi: Ensâr'dan bir adam kendine âid olan bir köleyi müdebber olarak azâd etti. O zâtın bu köleden başka hiçbir malı da yoktu. Onun fakîrlik hâli Peygamber(S)'e ulaşınca, Peygamber o köleyi alıp: "Bunu benden kim satın almak ister?" dedi.

(Müzayede neticesinde) onu Nuaym ibnu*n-Nahhâm sekizyüz dirhem mukaabilinde satın aldı. (Peygamber de kölenin bedelini ona verdi.) Amr ibn Dînâr (bu köle hakkında): Ben Câbir'den "Evvelki yıl vefat eden Mısırlı bir köle" derken işittim, demiştir [15].

7- Bâb: Bir Şahıs, Kendisiyle Başkası Arasında Ortak Mülkiyette Bulunan Bir Köleyi Keffârette Azâd Ettiği Zaman (Bu Caiz Olur Mu Yâhud Olmaz Mı)? [16]

8- Bâb: Bir Şahıs Velâ Hakkı Kendisine Âid Olan Bir Köleyi Keffârette Azâd Ettiği Zaman (Bu Sahîh Olur Mu)?

10-.......Bize Şu'be, el-Hakem'den; o da İbrahim'den; o da el-Esved'den şöyle tahdîs etti: Âişe (R), Berîre'yi efendilerinden satın almak istedi. Efendileri, Âişe'ye karşı Berîre'nin velâ hakkının kendilerine âid olmasını şart koştular. Âişe bu şartı Peygamber (S)'e zikretti. Bunun üzerine Peygamber, Âişe'ye: "Sen Berîre'yi satın al. Velâ hakkı ancak hürriyete kavuşturan kimseye âiddir" buyurdu [17].

9- Yeminlerde İstisna Babı

11-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Ben Eş'arîler'den bir topluluk içinde (Tebûk seferi hazırlığı sırasında) Rasûlul-lah(S)'a geldim de kendisinden binmek ve ağırlıklarımızı yüklemek üzere deve istiyordum. Rasûlullah:

— "Vallahi ben sizleri develere yükleyemem, benim yanımda sizi yükleyebileceğim hayvan yoktur" buyurdu.

Sonra biz Allah'ın dilediği kadar bekledik. Sonra birtakım develer getirildi. Bunun üzerine bize üç deve verilmesini emretti. Nihayet yola koyulduğumuz zaman -yâhud: Birbirimizle şöyle konuştuk-: Allah bize bereket ihsan etmez. Biz kendisinden binecek ve ağırlıklarımızı taşıtacak deve istemek için Rasûlullah'a geldik, O da bizlere deve veremiyeceğine yemîn etti.

Ebu Mûsâ dedi ki: Bu konuşmayı müteâkib bizler Peygamber'e geldik ve bu yemînini kendisine zikredip hatırlattık. Buna cevaben Peygamber:

— "Sizleri develere yükleyen ben değilim. Fakat sizleri develere Allah yüklemiştir. Ve ben Allah'a yemîn ederim ki, İn şâallâhu (diye) bir yemîn ile yemîn eder de sonra ondan başkasını daha hayırlı

görürsem, muhakkak yeminimden keffâret verir ve o daha hayırlı olan işi yaparım, keffâret veririm" buyurdu [18].

12- Bize Ebu'n-Nu'mân tahdîs etti. Bize Hammâd ibn Zeyd tah-dîs etti de "Muhakkak yeminimden keffâret verir ve o daha hayırlı olanı yaparım" yâhud "Ben o daha hayırlı olanı işlerim de keffâret yaparım" buyurdu, dedi [19].

13-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Hişâm ibn Huceyr'den; o da Tâvûs'tan; o da Ebû Hureyre'den işitti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: "Süleyman Peygamber:

— Yemin olsun ki, ben bu gece doksan kadına dolaşırım da, onların herbiri Allah yolunda mukaatele edecek birer oğlan doğurur, dedi.

Arkadaşı ona -Sufyân: Meleği kasdediyor, demiştir-;

— ' İnşâallâhu" del dedi.

Süleyman bunu söylemeyi unuttu ve kadınları dolaştı. Neticede kadınlardan bir tanesi müstesna, hiçbiri çocuk getirmedi. O bir kadın da yarım bir oğlan getirdi."

Ebû Hureyre bu hadîsi Peygamber(S)'den rivayet ederek, Pey-gamber'in burada şöyle dediğini nakletti: "Eğer Süleyman Peygamber İnşâallâhu deyeydi, hem yemininde hânis olmaz, hem de ihtiyâcına erişmek vesilesi olurdu".

Ve Ebû Hureyre bir kerre de: Rasûlullah (S): "Eğer Süleyman yemininde istisna yapsaydı... " buyurdu, demiştir [20].

(Sufyân ibn Uyeyne geçen senedle şöyle dedi:) Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den, bu Ebû Hureyre hadîsinin benzerini tahdîs etti.

10- Keffâretin Yeminin Bozulmasından Önce Ve Sonra Olması(Nın Beyânı) Babı

14-.......Bize İsmâîl ibn İbrâhîm, Eyyûb es-Sahtıyânî'den; o da el-Kaasım et-Temîmî'den tahdîs etti ki, Zehdem ibnu'I-Cermî şöyle demiştir: (Usmân tarafından vâlî ta'yîn olunup Kûfe'ye geldiğinde) biz Cerm kabilesinden bir cemâat Ebû Musa'nın yanında bulunuyorduk. Bizimle Cerm kabilesinden olan şu oba halkı arasında bir sadâkat ve ihsan vardı [21].

Zehdem dedi ki: Biz Ebû Musa'nın yanında iken ona bir yemek getirildi. Yemeğinin içinde tavuk eti de takdîm edildi.

Zehdem dedi ki: Bu topluluk içinde Teymullah oğulları'ndan köleye benzeyen kırmızı bir adam vardı. Bu adam sofraya yanaşmadı. Ebû Mûsâ ona:

— Sofraya yanaş! Ben Rasûlullah(S)'ı tavuk etinden yerken gör-müşümdür, dedi.

O zât:

— Ben tavuğu pis birşey yerken gördüm, ondan tiksindim de ebeden tavuk yememeğe yemîn ettim, dedi.

Ebû Mûsâ ona şöyle dedi:

— Yanaş da ben sana ettiğin yemîne dâir bir hadîs haber vereyim: Bizler, Eş'arîler'den bir topluluk içinde Rasûlullah'a geldik. Kendisi o sırada sadaka develerinden bir bölük deveyi sahâbîleri arasında taksîm etmekle meşgul bulunuyordu. Ben kendisinden biz Eş'arîler'e de deve vermesini istiyordum. - Râvî Eyyûb: Ben el-Kaasım et-Temîmî'nin: Rasûlullah öfkeli hâlde idi, dediğini sanıyorum, demiştir.- Rasûlullah: "Vallahi ben sizleri develere yükleyemem, benim yanımda sizi yükleyebileceğim deve yoktur" dedi.

Ebû Mûsâ dedi ki: Biz bu söz üzerine yürüdük, oradan ayrıldık. Bu sırada Rasûlullah'a birtakım ganimet develeri getirildi. Bunun üzerine:

— Eş'arîler nerede? Eş'arîler nerede? diye soruldu.

Bizler hemen geldik. Rasûlullah bizlere beyaz hörgüçlü beş tane deve verilmesini emretti.

Ebû Mûsâ dedi ki: Biz develeri alıp yürüdük. Bu sırada ben arkadaşlarıma şunları söyledim:

— Bizler Rasûlullah'a geldik, O'ndan bizleri develere yüklemesini istiyorduk. O bizleri develere yükleyemeyeceğine yemîn etti. Sonra bize haber gönderdi ve bizleri develere yükledi. Rasûlullah evvelce yaptığı yemînini unuttu. Vallahi biz Rasûlullah'ı gaflete getirip yemînini unutturduk, biz ebeden felah bulmayız. Haydin beraberce Rasûlullah'a dönün de kendisine yapmış olduğu yemînini zikredip hatırlatalım! dedim.

Bunun üzerine geriye döndük ve:

— Yâ Rasûlallah! Bizler Sana gelmiş, bizleri develere yüklemeni istiyorduk. Sen bizleri develere yükleyemeyeceğine yemîn etmiştin. Sonra bizlere develer verip yükledin. Bizler Sen'in o yemînini unutmuş olduğunu zannettik yâhud bildik! dedik. -

Rasûlullah:

— "Gidiniz! Sizleri ancak Allah yüklemiştir. Ben yemîn ettim. Vallahi İnşâallah ben birşey üzerine yemîn eder de müteakiben yemîn ettiğim şeyden başkasını daha hayırlı görürsem (o yemîne bağlı kalmayıp) muhakkak o daha hayırlı olduğuna kanâat ettiğim şeyi yaparım. Ve ben o yemîni bir keffâretle

halâl da kıldım (yânî onu kef-fâret vererek çözdüm)" buyurdu [22].

Bu hadîsi Eyyûb'dan; o da Ebû Kılâbe'den ve el-Kaasım ibn Âsim el-Kuleybî'den rivayet etmekte Hammâd ibn Zeyd, İsmâîl ibn îbrâ-hîm'e mutâbaat etmiştir.

Bize Kuteybe ibn Saîd tahdîs etti. Bize Abdulvahhâb, Eyyûb'dan; o da Ebû Kılâbe'den ve el-Kaasım'dan; o da Zehdem'den olmak üzere bu hadîsi tahdîs etti [23].

15- Bana Muhammed ibn Abdillah tahdîs etti. Bize Usmân ibn Umer ibn Fâris tahdîs etti. Bize İbnu Avn, el-Hasen el-Basrî'den haber verdi ki, Abdurrahmân ibn Semure (R) şöyle demiştir: Rasûlul-lah (S) bana (öğüt verip) şöyle buyurdu:

— "Sen kendiliğinden emîr olmak isteme! Eğer sen kendin istemeksizin sana emirlik, kumandanlık verilirse, o işte (Allah tarafından) yardım olunursun. Eğer senin istemenden dolayı sana emirlik verilirse, istediğin emirlik işinde yalnız bırakılırsın (Allah'ın yardımına mazhar olamazsın). Bir de sen birşeye yemîn edip de başkasını ondan daha hayırlı gördüğünde, o daha hayırlı olan işi yap ve yemininden keffâret ver/"[24].

Bu hadîsi Abdullah ibn Avn'dan rivayet etmekte Eşhel, Usmân ibn Umer'e mutâbaat etmiştir. Abdullah ibn Avn'a da Yûnus ibn Ubeyd, Simâk ibnu Atiyye, Simâk ibnu Harb, Humeyd et-Tavîl, Ka-tâde, Mansûr, Hişâm ibn Hassan ve er-Rabî' (ibn Müslim el-Cumahî yâhud er-Rabî ibnu Subeyh) topluluğu mutâbaat etmişlerdir [25].

---

[1] Bu el-Mâide: 89. âyette akdedilmiş olan yeminlerin keffâreti sayılmıştır. el-Baka-ra: 96. âyeti ise Hacc'da olacak ezâ keffâreti hakkındadır,

"Yemini bozmanın keffâreti, ehil ve ıyâlinize yedirdiğiniz taamın nevi' ve mikdârında orta derecesinden on fakiri bir gün doyurmaktır. Bu, iki suretle olur. Birisi bir akşam, bir de sabah çağırıp yemek yedirerek karınlarını doyurmaktır ki, buna "İbâha" ismi verilir. Diğeri de akşam, sabah doyuracak kadar ellerine birşey vermektir ki, buna da "Tethlîk"ismi verilir. İmâm A'zâm Ebû Hanîfe'-ye göre bunun mikdârı her fakır için bir fıtra gibi buğdaydan yarım sâ', diğerlerinden bir sâ' Ölçeğidir. İmâm Şafiî'ye göre de bir müdd'dür. Yemîn keffâreti ya böyle on fakiri doyurmaktır yâhud on fakîrin kisveleridir. Kisve, avreti Örtecek bir sevb demektir, bir rivayete göre de "Bir cami' sevb = Bütün bir kat el-bise"dir. Veyâhud bir rakabe, bir köle veya câriye insan azâd etmektir, imâm Şafiî kati keffâretine kıyâsen, bunun da mü'min olmasını şart etmiş ise de Ha-nefiyye imamları kati keffâretinden mâadasında nassın zahirine nazaran kâfir olan rakabeyi de kâfî görmüşlerdir. Hâsılı yemîn keffâretinde bu üçten biri vâ-cibdir. Binâenaleyh her kim bunlardan birini bulamaz,

vermeye kudreti yetmezse, onun keffâreti de üç gün oruçtur. İbn Mes'ûd Mushafında "Selâsetu eyyâmin mutetâbitin = Üç gün arka arkaya oruç" kaydı olduğundan, bu üç günün fasılasız birbiri ardına tutulması vâcibdir. İşte yemîn eliğiniz vakit yeminlerinizin keffâreti budur. Bozulduğu zaman bu keffâreti edâ ediniz ve yeminlerinizi muhafaza ediniz. Yânî evvelâ herşeye yemîn etmeyiniz, ikinci olarak margin yemininizin suretini iyi belleyiniz, ihmâl ile unutmayınız. Üçüncü olarak ma'siyet olmayan ve bir hayrı men* etmeyen yeminlerde gücünüz yettiği kadar sebat ediniz, bozmayınız. Dördüncü olarak, bozduğunuz takdirde keffâretini de vererek yeminin sânını muhafaza ediniz..." (Hakk Dîni, II, 1802).

[2] ibn Abbâs, Atâ'nm ve îkrime'nin: "Bunun sahibi, bu üç fidye nev'i arasında muhayyerdir" hükümlerini Taberî, Tefsîr'inde rivayet etmiştir.

[3] İbn Battal şöyle demiştir: Buhârî bu Ka'b ibn Ucre hadîsim burada sırf muhayyerlik delili olduğu için zikretmiştir. Çünkü üç şeydjen birini tercîh etme muhayyerliği yemîn keffâretinde geldiği gibi, ezâ keffâretinde de gelmiştir...(Kastallânî).

[4] Tahlile, aslı "Tecribe, Tekmile, Tekrime" kelimeleri gibi "Tahlile" olarak tef'îl babından gayrı kıyâsî olarak masdar olup, kıyâs olan tahlil ma'nâsına veya tahlile sebeb olan isim hâlinde kullanılır ki, halâl etmek, çözmek, çözülmek ve çözüm-lük, halâllık demek olur. Yeminin halâllığı, çözümlüğü de birincisi yaptığı ye mîni sâdık olarak icra edip bitirmek, ikincisi "İnşâallah " kaydıyle istisna etmek, üçüncüsü de ısrarında bir günâh bulunduğu takdirde bozup keffâret vermektir. Yeminin keffâreti de el-Mâide: 89'da beyân olunmuştur... (Hakk Dîni, VI, 5109-5110).

[5] Hadîs, oruçlu iken cinsî münâsebetle oruç bozmanın keffâreti evvelâ köle azadı, sonra oruç, sonra yemek yedirme sırasıyle tertîb edilmiştir...

Arak'm "Miktel" ile tefsîri râvînindir. Her iki kelime de onbeş sâ' ölçeği hurma alabilen büyük zenbîldir. Hurma yapraklarından küfe şeklinde örülür. Bu hadîsin bir rivayeti Oruç Kitâbı'nda da geçmişti.

[6] Medine'nin iki kara taşlık tarafı arasından maksad, Uhud'la Âir Dağlan arasıdır. Bu iki dağa "Lâbetân" denilir. Bu iki kara taşlık dağ arasındaki sahaya "Medine Haremi" denilir.

Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Buna göre ramazân gündüzünde cinsî münâsebet yapmaktan dolayı keffâret vâcib olan fakîre yardım etmek caiz olduğu gîbî, yine böyle yemînini bozduğu zaman keffâret vâcib olan fakîre de yardım etmek caiz olur. Bu hadîsten pekçok mes'eleler ve fâideler istinbât edilmiştir. 3u hadîs dîn mürşidlerine dîni öğretmekte ta'kîb edecekleri yolu gösterir. Dîn öğreticilerinin güleryüzlü olmalarını, öğrencileri yumuşaklıkla dîne ısındırmalarını, güçlük ve sertlik göstermemelerini öğretiyor...

[7] Bu da aynı hadîsin başka yoldan gelen rivayetidir.

tbn Münîr şöyle demiştir: Hadîste ancak "Bunu kendi aile halkına yedir sözü vardır. Lâkin kendi aile halkı olan en yakınlarına vermeyi caiz kılınca, uzak hısımlara vermek daha çok caiz olacaktır. Yakın hısımlara vermeyi caiz kılmakta yemîn bozma keffâretini, oruçta cinsî münâsebet keffâretine kıyâs et... (Kas-tallânî).

[8] Bu, bütün dînî vecibelerin ödenmesinde kendisiyle ölçüp çıkarılması vâcib olan ölçektir. Çünkü teşrî' evvelâ bu ölçek üzere vâki' olmuştur.

[9] İbn Battal şöyle demiştir: Bu hadîs, es-Sâib'in bu hadîsi tahdîs ettiği zaman, onların müddlerinin dört rıtl olduğuna delâlet eder. Bunun üzerine üçte bir artırıldığı zaman ki, o bir ntl ve üçte birdir, bundan beş rıtl ve üçte bir kaaim olmuştur. İşte bu, o zamanki sâ'dır. Bunun delîli, Peygamber müddünün bir rıtl ve üçte bir olması, Peygamber sâ'ınm da dört müdd olmasıdır. Sonra dedi ki: Amma Umer ibn AbdiIazÎ2 zamanındaki artırmanın mikdânna gelince, biz onu bilmiyoruz. Hadîs ancak onların müddlerinin, Peygamber'in müddü ile üç müdd olduğuna delâlet eder... (Kastallânî).

Hadîste zikredilen sâ' ve müdd, hububat ölçekleridir. Bir sâ', 1040 dirhem ayarında ölçeğe denilir. Şu kadar ki, Peygamber zamanındaki sâ'ın mikdârını hesab ederken Iraklılarla Hicâzlılar arasında, diğer deyişle Ebû Hanîfe ile öteki üç mezheb imamları arasında görüş ayrılığı vardır. Bu da sâ'ın kesri olan müdd ve rıtl hesâblanndaki farktan meydana gelmiştir. Iraklılar'a göre bir sâ' 8 Bağ-dâd rıtlı; Hicâzlılar'a göre 5 1/3 Medine rıtlıdır. Şu kadar ki, rıtl'm kesri Iraklı-lar'a göre 20 ıstâr, Hicâzlılar'a göre 30 istâr olduğundan, aşağıda rakamlarla da görüleceği üzere hesâb neticesi birdir. Bir sâ' 1040 dirhem olduğudur:

Iraklılar'a göre;

Birsâ' = 8 Bağdâd ntlı x 20 ıstâr = 160 ıstâr x 6,5 dirhem = 1040 dirhem.

Hicâzlılar'a göre:

Bir sâ' = 5 1/3 Medine rıtlı x 20 ıstâr = 160 ıstâr x 6,5 dirhem - 1040 dirhem.

Bu hadîsteki sâ' ve müdd hakkındaki bu hesâbları gördükten sonra, yemîn keffâreti olan taam mikdânna gelince, bu hususta görüş ayrılığı vardır: İmâm Ebû Hanîfe ile Küfe fakîhlerine göre her fakîre yemîn keffâreti olarak yarım sâ' = 5O0 dirhem buğday, diğer hububat ile üzüm, hurma gibi kuru meyvelerden bir sâ' = 1040 dirhem verilir. Üç mezheb imamlarına göre Peygamber'in müddü ile bir müdd verilir (ki Râfiî'nin hesabına göre 693 1/3 dirhemdir, Nevevî'nin hesabına göre de 685 5/7 dirhemdir).

Bu ölçekler hakkında Zekât Kitâbı'nda da bilgiler verilmişti.

[10] Yukarıda geçtiği üzere, Peygamber'in müddü, bir rıtl ve üçte bir Bağdadî idi ki, bu da 128 dirhem ve 1/7 (yedide bir) dirhem eder. Nâfi' bununla İbnu Umer'-in, Hişâm'ın ortaya koyduğu müdd ile verir olduğunu kasdetmiştir ki, o Peygamber'in müddünden 1/3 müdd daha büyüktür. Hişâm'ın müddü iki rıtldır. Bunda olan sâ', 8 ntldır. İmâm Mâlik: Her ne kadar vezince Hişânı'mki daha fazla ise de, biz Peygamber'in müddünü mübarek olmasından dolayı daha büyük görürüz, demiş oluyor... Evvelki müdde dönmek evlâ oluyor. Çünkü o, Medîne ahâlîsinin asırdan asra nesilden nesile nakledip gelmeleriyle şer'iyyet tahakkuk eden ölçektir. Ebû Yûsuf da bu görüşle İmâm Mâlik 'in görüşüne dönmüştür.

[11] Bereket, nema ve ziyâde almak ma'nâsınadır... Kastallânî: Ben bu bereketi 895 senesinde hayretle görmüşümdür... demiştir. Allah'a hadsiz hamd ve senalar olsun ki, ben nâçiz Mehmed Sofuoğlu kuluna da 1957/1377 hacc mevsiminde bu bereketleri salimen gösterip tattırmakla bahtiyar kılmıştır

[12] Hanefîler, kati keffâreti hâriç, diğer keffâretlerde nass mutlak olduğu İçin mü'-min köle de, kâfir köle de olur dediler. Allah kati keffâretinde îmân ile kayıtladı. Şafiî ise kati keffâreti zıhâr keffâreti, ramazân gündüzünde cima keffâreti gibi keffâretlerin hepsinde mutlak-i mukayyede hamlederek azâd edilecek kölede îmânı şart koştu. Nitekim Yüce Allah bir yerde şehâdeti adaletle kayıtlayıp: "Sizden adalet sahibi olanları şâhidyapın" (et-Talâk: 2) buyurdu, bir yerde de mutlak söyleyip ' 'Erkeklerinizden iki şâhidden şâhidlik yapmasını isteyin" (el-Bakara: 282) buyurdu. Sonra adalet, mutlak mukayyede hamledilerek hepsinde şart kılındı.

Başlığın ikinci fıkrası, Itk Kitâbı'nda geçen Ebû Zerr hadîsinden bir parçadır.

[13] Başlığa uygunluğu "Müslüman bir köleyi hürriyete kavuşturmak" sözündedir. Bu "Tahrîru rakabe" ta'bîri Kur'ân'da birkaç yerde geçer: el-Mâide: 92; en-NÎsâ: 91, el-Mucâdile: 3; el-Beled Sûresi: 13. âyette de "Bir boyunun kölelik bağını çözmek" ta'bîriyle geçer.

[14] "Müdebber" sözü, fıkhı bir ıstılahtır. Azâdhğı ölüme ta'lîk olunan kölede kullanılır. Yânî hürriyete kavuşması bir şahsın hayâtından sonraya bırakılan köle ma'nâsını ifâde eder. Müdebber kölenin satılıp satılmayacağı hakkında hukukî görüş ayrılıkları vardır...

[15] Hadîsin başlığa uygunluğu, müdebber kölenin satılması caiz olunca, keffârette azâd edilmesi de caiz olacağı içindir. Başlıktaki diğer fıkraları da buna kıyas eyle!

Bu hadîsin bâzı rivayetlerini Buhârî, Buyu', Itk, tkrâh'ta; Müslim Ey-mân ve Nuzûr'da getirmiştir.

[16] Bu bâb ve başlık, Ebû Zerr'in el-Müstemlî nüshasında böyle âyet ve hadîs zik-redilmeksizin sabit olmuştur. Muhtemel ki, Buhârî bu bâbda kendi şartı üzere bir hadîs bulamadı yâhud başka bir sebeble zikretmedi. Bâb'in hükmü, şahıs kendisiyle başka biri arasında ortak olan bir köleyi keffârette azâd ettiğinde, eğer zengin ise ortağının hissesini ödemeyi üzerine alır ve keffârette ona bu azadı kâfî gelir. Fakîr ise durum ihtilaflıdır. Tafsilâtı fıkıh kitâblarındadır...

[17] Velâ hakkı, kişinin mâlik bulunduğu bir şahsı azâd etmesi sebebiyle azâd eden ile azâd edilen arasında devam eden hükmî yakınlıktır ki, bu yakınlık sebebiyle azâd eden kimse, azâd edilen kişinin mîrâsına hakk kazanır. Başlığa uygunluğu "Velâ ancak hürriyete kavuşturan kimseye âiddir" sözünden alınır.

[18] Istisnâh yemîn, yemînini Allah'ın meşîet ve irâdesine ta'lîk etmektir. Meselâ:

"Allah dilerse vallahi şu işi yaparım", yâhud "Vallahi Allah dilerse şu işi yapmam" demek istisnâlı yemindir.

Bu hadîste Rasûlullah'ın yeminine bağlı kalmadığı açık olarak bildirilmiştir. Peygamber bu yemininden sonra kendisine ganimet develeri getirilince, onlara deve vermeyi daha hayırlı görüp develeri vermiştir. Peygamber o yeminini "İnşâallah"diye Allah'ın irâde ve meşîetine de ta'lîk etmişti. Hadîsin diğer rivayetinde "Tahalleltuhâ = Ben onu keffâretle çözdüm "kaydı da gelmiştir. Bunun hakkında daha önce de bilgi verilmişti.

[19] Bu hadîste yemîni bozup o işi yapmak, sonra keffâret vermek yâhud o işi yapmadan keffâret verip o işi yapmak şıkları terdîdli gelmiştir

[20] Ebû Hureyre bu son rivayetinde Rasûlullah'ın "İnşâallâhu deyeydi'"yerine onun dengi bir ta'bîr olan "Eğer yemininde istisna etseydi" buyurduğunu bildirmiştir ki, hüküm bakımından aralarında fark yoktur.

Yüce Allah istikbâle âid sözler ve yapılacak işler hakkında Peygamberinir şahsında bütün mü'minlere şu^tavsiyeyi bildirmiştir:Hiçbirşey hakkında Allah'ın meşîeti ile kayıtlamadan 'Ben bunu yarın muhakkak yaparım' deme ve unuttuğun vakit Rabb'ini an... " (el-Kehf: 23-24).

Bunun hakkında güzel bir tefsîr daha önce verilmişti- Hakk Dîni IV 3242-3243.

[21] Bu ifâde, Müslim'deki bir diğer rivayette: Cerm'den oîan şu oba ile Eş'arîler arasında bir sevgi ve bir kardeşlik vardı, şeklindedir. Ebû Mûsâ vâlî olarak Kû-fe'ye geldiğinde, Cerm kabilesinden bir cemâati kabul edip yemek ikram etmişti. Zehdem de kabul edilen bu topluluk içinde bulunuyordu.

[22] Bu "Tahallaltuhâ" sözü "Ben o yemîni keffâret verip çözdüm" ma'nâsına olduğu gibi, "Ben o yeminimde İnşâaltah diye istisna yapmıştım" ma'nâsına da gelir. Hadîste başlıktaki mes'eleye açık bir delil bulunmadığından dolayı âlimler, keffâretin yemîni bozmadan önce veya bozduktan sonra olduğu hususunda ayrı görüşler ileri sürmüşlerdir. Kimisi keffâretin yemini bozduktan sonra olacağını, kimisi de yemini bozmadan da olabileceğini, kimisi de her iki şekilde de yânî bozmadan evvel de bozduktan sonra da olmasının caiz olduğunu ileri sürmüştür. Bu hadîsin şimdiye kadar birçok yerde uzun ve kısa rivayetleri geçmişti.

[23] Bunlar hadîsin geldiği değişik yollardır.

[24] Bu hadîs, başlıktaki şıklardan keffâretin yemini bozup o hayırlı işi yaptıktan sonra olduğuna delâlet etmektedir. Daha önce de zikrettiğimiz gibi keffâretin yemîni bozmadan önce olabileceğine delâlet eden hadîs ibareleri de vardır.

Bu hadîsin bir rivayeti Eymân ve'n-Nuzûr Kitâbı'nın üaş tarafında 2 rakamlı hadîs olarak geçmiş ve bâzı açıklamalar orada verilmişti.

[25] Yânî burada isimleri sayılan sekiz kişi, bu hadîsi el-Hasen'den; o da Abdurrahmân ibn Semure(R)'den rivayet etmesinde Abdullah ibnu Avn'a mutâbaat ettiler.

70- KİTÂBU'L-ET'IME. 3

(Yiyecek Şeyler Kitabı) [1]

Ve Yüce Allah'ın Şu Kavilleri:

"Ey îmân edenler, size rızk olarak verdiğimiz şeylerin en temiz olanlarından yiyin. Allah'a şükredin, eğer (hakîkaten) O *na kulluk ediyorsanız" {el-Bakara: 172);

"Ey îmân edenler, (hakk yolunda) infâkı, kazandıklarınızın en güzellerinden ve sizin için yerden çıkardıklarımızdan yapın..." (el-Bakara: 268).

"Ey rasûller, temiz ve halâl olan şeylerden yiyin, güzel amellerde bulunun. Çünkü ben ne yaparsanız hakkıyle bilenim (el-Mu'mınun: 51) [2].

1-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Mansûr'dan; o da Ebû Vâil'den;o da Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den haber verdi ki, Peygamber (S): "Açları doyurun, hastaları ziyaret edin, esirleri hürriyete kavuşturun" buyurmuştur.

Râvî Sufyân: "ehÂnî", "Esîr"dir, dedi [3].

2-.......Bize Muhammed ibn Fııdayl, babası Fudayl ibn Gazvân'dan; o da Ebû Hâzım'dan tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R), Mu-hammed(S)'in ailesi, kendisi kabzolununcaya kadar üç gün (üstüste) yemekten doymadı, demiştir.

Ve yine Ebû Hâzım'dan, Ebû Hureyre şöyle demiştir: Bana şiddetli bir açlık isabet etmişti. Yolda Umer ibnu'l-Hattâb'a kavuştum. Kendisinden Allah'ın Kitâbı'ndan bir âyeti bana okumasını istedim. Umer evine girdi ve o âyeti bana okudu. Evden ayrılıp uzak gitmeden meşakkat ve açlıktan dolayı yüzüm üstüne düştüm. Bu baygınlık sırasında bir de gördüm ki, Rasûlullah (S) baş ucumda dikilmiş:

— "Yâ Ebâ Hureyre!" dedi..

Ben de:

— Buyur yâ Rasûlallah, emrine hazırım, her saadet Sen'indir!

dedim.

Akabinde elimi tuttu, beni kaldırdı ve bendeki açlığı anladı. Beni evine götürdü. Hemen benim için büyük bir bardak süt emretti. Ben ondan içtim. Sonra:

— "Tekrar iç yâ Ebâ Hureyre!" buyurdu. Tekrar bir bardak daha içtim. Sonra yine:

— "Tekrarla!" buyurdu.

Ben de tekrarlayıp bir daha içtim. Artık karnımın vaziyeti düzeldi, karnım bir ok gibi dümdüz oldu.

Ebû Hureyre devamla dedi ki: Bir müddet sonra Umer'e kavuştum, başımdan geçen bu vak'ayı ona zikrettim de:

— Yâ Umer! Allah benim karnımı doyurmağa senden daha lâyık bir zâtı me'mûr etti. Vallahi ben senden bana bir âyet okuyup öğretmeni istemiştim. Hâlbuki ben o âyeti senden daha düzgün okumakta idim, dedim.

Bunun üzerine Umer:

— Vallahi (yâ Ebâ Hureyre), seni evime koyup doyurmak benim için kırmızı develerim olmasından daha sevimlidir, dedi [4].

1- Yemeğe Başlama Sırasında 'Bismi 'İlâhi Jr-Rahmâni 'R-Rahtm' Demek Ve Sağ Elle Yemek Babı

3-.......el-Velîd ibn Kesîr, Vehb ibn Keysân'dan işittiğim haber verdi. O da Umer ibn Ebî Seleme'den işitmiştir ki, o şöyle diyordu: Ben Rasûlullah'ın terbiyesi altında bir oğlandım. Yemek yerken elim, yemek tabağının her tarafında dolaşır dururdu. Rasûlullah (S) bana:

— "Ey oğul! (Yemeğe başlarken BismVUâhVr-rahmânVr-rahîm diye)

Allah'ın adını an, sağ elinle ye ve sana yakın olan taraftan ye!" buyurdu.

Bundan sonra benim yemek yiyiş tarzım hep bu oldu (yânî ben her zaman Besmele ile, sağ elimle, önümden yemek yedim) [5].

2- Kendisine Yakın Olan Taraftan Yemek Babı

Ve Enes: Peygamber (S): "Allah'ın ismini anın ve herbir kimse kendisine yakın olan taraftan yesin" buyurdu, dedi [6].

4-.......Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme'nin oğlu olan Umer ibn Ebî Seleme (R) şöyle demiştir: Bir gün RasûluIlah(S)'m beraberinde bir yemek yedim ve yemek tabağının her tarafından yemeğe başladım. Bunun üzerine Rasûlullah (S) bana:

— "Sana yakın olan yerden ye!" buyurdu [7].

5-.......Bize Mâlik, Vehb ibn Keysân Ebû Nuaym el-Mueddib'den haber verdi ki, o şöyle demiştir: Rasülullah'a bir yemek getirildi, beraberinde üvey oğlu Umer ibn Ebî Seleme de vardı. Rasûlullah(S) ona:

— "Allah'ın isminian vesanayakın olan taraftan ye!" buyurdu [8].

3- Arkadaşının Beraberinde Yemek Yerken Ondan Bir Hoşlanmama Hissetmediği Zaman, Tabağın Etrafında El Gezdirip Yemek Araştıran Kimse Babı

6-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle diyordu: Bir terzi, hazırladığı bir yemeğe Rasûlullah'ı da'vet etti.

Enes dedi ki: Ben de Rasûlullah(S)'in beraberinde gittim. (Terzi, ekmek ile içinde kabak ve kuru et parçaları bulunan çorba tak-dîm etti.) Yemek sırasında ben Rasûlullah'ı tabağın etrafından kabakları araştırırken gördüm.

Yine Enes: Artık o günden i'tibâren ben kabağı sevmekten ayrılmadım, dedi [9].

4- Yemekte Ve (Zikredilecek) Diğer İşlerde Sağdan Başlama Babı

7-.......Bize Şu'be, Eş'as'tan; o da babası Ebu's-Sa'saa'dan; o da Mesrûk'tan haber verdi ki, Âişe (R): Peygamber (S) temizlenmesinde, ayakkabı giymesinde, saçını taramasında muktedir olduğu müddetçe sağdan başlamayı severdi, demiştir.

Şu'be veya Eş'as ibn Ebi's-Sa'saa, Vâsıt beldesinde bu zamandan önce "Bütün işlerinde" ziyâdesini söylemişti [10].

5- Doyuncaya Kadar Yiyen Kimse Babı

8-.......Bana Mâlik, İshâk ibn Abdillah ibn Ebî Talha'dan tahdîs etti ki, o da Enes ibn MâIik(R)'ten şöyle derken işitmiştir: Ebû Talha, Ümmü Suleym'e:

— Ben bu defa Rasûlullah'ın sesini zaîf olarak işittim, kendisinde açlık olduğunu biliyorum, yanında yiyecek bir şey var mı? dedi.

Ümmü Suleym, arpadan yapılmış birkaç tane ekmek külçesi çıkardı. Sonra kendi baş örtüsünü çıkardı da onun bir kısmiyle ekmekleri sarıp dürdü. Sonra bohçayı benim elbisemin altına gizledi. Örtünün bir kısmını da bana ridâ yaptı. Sonra beni Rasûlullaîı'a gönderdi.

Enes dedi ki: Ben de bunu götürdüm. Rasûlullah'ı me^cidde, beraberinde insanlar olduğu hâlde buldum. Ben onların yanına varıp dikildim. Rasûlullah (S) bana:

— "Seni Ebû Talha mı gönderdi?" diye sordu. Ben:

— Evet, dedim. Rasûlullah:

— "Yemek sebebiyle mi?" dedi. Ben:

— Evet, dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah, yanında bulunanlara:

— "Kalkınız!" buyurdu.

Müteakiben yürüdü, ben de aralarında yürüdüm. Nihayet Ebû Talha'ya geldim (ve durumu ona haber verdim). Ebû Talha, annem Ümmü Suleym'e:

— Yâ Ümme Suleym! Rasûlullah insanları getirmektedir. Hâlbuki yanımızda onları doyurabileceğimiz taam yoktur, dedi.

Ümmü Suleym:

— Allah ve Rasûlü en iyi bilendir! dedi.

Enes dedi ki: Müteakiben Ebû Talha gitti, nihayet Rasûlullah'a

kavuştu. Ebû Talha, Rasûlullah ile beraber geldi, ikisi içeriye girdiler. Rasûlullah:

— "Yâ Ümme Suleym! Yanında ne varsa getir!" buyurdu. O da bu ekmekleri getirdi. Rasûlullah emretti, ekmekler parmak

ile küçük küçük parçalara bölündü. Ümmü Suleym bunun üzerine yanında bulunan yağ tulumundan biraz yağ sıktı ve onu bulayıp katık yaptı. Sonra Rasûlullah o katık hakkında Allah'ın söyletmek istediği şeyleri söyledi. Sonra:

— "On kişi için izin ver!" buyurdu.

Ebû Talha on kişiye izin verdi. Onlar doyuncaya kadar yediler, sonra dışarı çıktılar. Sonra Rasûlullah tekrar:

— "On kişiye daha izin ver!" buyurdu.

Ebû Talha onlara da izin verdi. Onlar da doyuncaya kadar yedikten sonra dışarıya çıktılar. Sonra Rasûlullah tekrar:

— "On kişiye daha izin ver!" buyurdu.

Ebû Talha on kişiye daha izin verdi, onlar da doyuncaya kadar yedikten sonra dışarı çıktılar. Sonra Rasûlullah:

— "On kişiye daha izin ver!" buyurdu.

Ebû Talha onlara da izin verdi, onlar da doyuncaya kadar yedikten sonra dışarıya çıktılar. Böylece cemâatin hepsi yediler ve doydular. Hâlbuki bu topluluk seksen kişi idi [11].

9-.......Abdurrahmân ibn Ebî Bekr (R) şöyle demiştir: Biz bir seferde Peygamber'in maiyyetinde yüzotuz kişi bulunduk. Peygamber (S):

— "Sizden birinizin yanında yiyecek birşey var mıdır?" diye sordu.

O sırada bir kişinin yanında bir sâ' yâhud buna benzer bir kap erzak bulundu. Bu hemen yoğurulup hamur yapıldı. Sonra başı açık, perişan, uzun boylu bir müşrik kişi, bir koyun sürüsünü sürüp geldi. Peygamber ona:

— "Bunlarsatılık mı, yoksa atıyye -yâhud: hediyye- midir?" diye

sordu.

Çoban:

— Hayır (atıyye ve hediyye değil), satılıktır, diye cevâb verdi.

Râvî dedi ki: Rasûlullah ondan bir koyun satın aldı. Koyun kesildi. Peygamber (evvelâ) ciğer takımının pişirilmesini emretti. Allah'a yemîn ederim ki, yüzotuz içinden hiçbirisi eksik kalmadı, muhakkak Peygamber bu hayvanın ciğerinden bir parça kesip orada hazır bulunuyorsa hemen verdi, hâriçte bulunanların hissesini de onlar için alıkoydu. Sonra koyunun eti pişirilince iki kaba koydu. Biz hepimiz bu iki kaptan yedik ve doyduk. İki kapta biraz et arttı. Ben kalan eti deveye yükledİm.

Râvî:Yâhud Abdurrahmân ibn Ebî Bekr'in dediği söz gibi, demiştir [12].

10-.......Bize Mansûr, annesi (Safiyye bintu Şeybe ibn Usmân el-Hacebî)den; o da Âişe(R)'den: "Biz esvedeyn(= iki kara) denilen hurma ile sudan doyup kandığımız zaman Peygamber (S) vefat etti" dediğini tahdîs etti [13].

6- Bâb:

"A 'mâya bir harec (darlık ve günâh) yok. Topala bir harec yok. Hastaya bir harec yok. Size de kendi evlerinizden, gerek babalarınızın evlerinden, gerek biraderlerinizin evlerinden, gerek kızkardeşlerinizin evlerinden, gerek amcalarınızın evlerinden, gerek halalarınızın evlerinden, gerek dayılarınızın evlerinden, gerek teyzelerinizin evlerinden, gerek (başkasına âid olup da) anahtarlarına mâlik bulunduğunuz evlerden, yâhud da sâdık dostlarınızın evlerinden yemenizde de bir harec yoktur. Hep bir arada toplu olarak da, dağınık dağınık da yemenizde dahî harec yoktur. (Şu kadar ki) evlere girdiğiniz vakit Allah tarafından mübarek ve pek güzel bir sağlık (dilemiş) olmak üzere kendinize selâm verin. İşte Allah, âyetleri size böylece beyân eder. Tâ ki anlayasınız" (en-Nûr: 61) [14].

11-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti. Yahya ibn Saîd şöyle dedi: Ben Buşeyr ibn Yesâr'dan işittim, şöyle diyordu: Bize Suveyd ibnu'n-Nu'mân (R) tahdîs edip şöyle dedi: Biz, Rasûluîlah'm beraberinde Hayber'e doğru sefere çıktık. Sahbâ'ya vardığımızda -Yahya: Bu Sahbâ, Hayber'den yarım günlük yoldadır, demiştir- Rasûlullah (S) yiyecek istedi. Kendisine kavuddan başka birşey getirilmedi. İşte biz onu su ile karıştırıp bulamaç yaptık ve ondan yedik. Sonra su istedi, ağzını çalkaladı, bizler de ağızlarımızı su ile çalkaladık. Akabinde bizlere tekrar abdest almadan akşam namazını kıldırdı.

Sufyân ibn Uyeyne: Ben bu hadîsi Yahya ibn Saîd'den evvel de, sonra da işittim, demiştir [15].

7- İnceltilmiş Yufka Ekmeği Yemek, Masa Üzerinde Ve Sofra Üzerinde Yemek Yenilmesi Babı

12-.......Katâde şöyle demiştir: Biz Enes'in yanında idik. Onun yanında da kendisi için ekmek yapan bir kimse vardı. Enes (R): Peygamber (S) Allah'a kavuşuncaya kadar hâlis buğday unundan yapılmış ince yufka ekmek ve kızartılmış körpe kuzu kebabı yemedi, dedi [16],

13-.......Bize Muâz ibn Hişâm tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam Hişâm ed-Destevâî tahdîs etti. Yûnus ibn Ebu'I-Furât şöyle demiştir: Alî -ki o el-İskâf^tır-Katâde'den; o da Enes(R)'ten söyledi. Enes: Ben Peygamber(S)'in "sükkürrüce" (denilen küçük yemek tahtası) üzerinde yemek yediğini bilmiyorum. Onun için hâlis buğday unundan yufka ekmek yapıldığını da hatırlamıyorum. Onun yüksek yemek masası üzerinde yemek yediğini de bilmiyorum, dedi. Katâde'ye:

— Onlar ne üzerinde yemek yerlerdi? denildi. Katâde:

— Onlar (Peygamber ailesi ve sahâbîlerin çoğu) sofralar üzerinde yemek yerlerdi, dedi [17].

14-.......Bize Humeyd et-Tavîl haber verdi ki, kendisi Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle derken işitmiştir: Peygamber (S) -Hayber'den dönüş yolculuğu sırasında, Hayber'le Medîne arasında üç gün- durup, Safiyye bintu Huyey ile evlendi. Ben de müslümânları düğün aşına da'vet ettim. Peygamber, sofraların yayılmasını emretti. Sofralar yayıldı. Üstlerine hurma ve akt denilen kuru yoğurtlu yiyecek, bir de tereyağı konuldu.

Ve Amr ibn Ebî Amr, Enes'ten: Peygamber, Safiyye ile evlendi. Sonra deriden sofraların içinde hurma, yağ karışımı olan hays yemeği yaptı... şeklinde söyledi [18].

15-.......Bize Hişâm, babası Urve'den ve Vehb ibn Keysân'dan tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Şâm ehli, yânı Haccâc ibn Yûsuf'un ordusu Abdullah ibnu'z-Zubeyr'i ayıplıyorlar ve:

— Ey Zâte'n-Nitakayn'in oğlu (= Ey iki kuşaklı kadının oğlu)! diyorlardı.

Bunun üzerine annesi Esma, oğluna hitaben:

— Ey oğulcuğum! Onlar seni İki Nitâklılak'la ayıplıyor. Sen bu iki nitâk nedir bilir misin? O ancak benim nitâkımdır ki, ben onu iki parçaya böldüm de birisiyle Rasûlullah'ın su kırbasının ağzını bağladım, diğeriyle de sofrasını bağladım, demiştir.

Vehb dedi ki: Şâm ehli İbn Zubeyr'i "Nitakayn" sözüyle ayıpladıkları zaman Îbnu'z-Zubeyr:

— Ve'1-ilâhi îhen (= îlâh'a yemîn ederim ki, evet doğru söylüyorsunuz; ben iki nitâklı kadının oğluyum)

Tüke şekaatun zâhirun anke âruhâ" sözlerini söylerdi [19].

16-.......Bize Ebû Avâne, Ebû'l-Bişr'den; o da Saîd ibn Cubeyr’den; o da İbn Abbâs(R)'tan şöyle tahdîs etti: İbn Abbâs'ın teyzesi olan Ümmü Hufeyd bintu'l-Hâris ibn Hazn, Peygamber'e bir mik-dâr kurutulmuş yoğurt, tereyağı ve birkaç keler hediye etmişti. Peygamber (S) onları getirtti de sofrası üzerinde bunlar yenildi. Fakat kendisi onlardan hoşlanmaz bir tavırla kelerleri bıraktı. Eğer bu ke-. lerler haram olsaydı Peygamber'in sofrası üzerinde yenilmez ve Peygamber onların yenilmesini emretmezdi [20].

8- Sevîk Babı

17-....... Suveyd şöyle haber vermiştir: Kendileri (Hayber dönüşünde) es-Sahbâ mevkiinde konaklamışlar -ki burası Hayber'den bir akşam üzeri yürüyüşü uzaklığmdadır-. Namaz vakti geldi. Peygamber mevcûd yiyeceği istedi. Sevîkten başka yiyecek birşey bulamadılar. Peygamber (S) ondan bulamaç yaptırdı, biz de O'nun beraberinde sevîk bulamacı yaptık. Bunları yiyip içtikten sonra Peygamber su istedi, ağzını çalkaladı. Sonra tekrar abdest almaksızın bize namaz kıldırdı, biz de namaz kıldık [21].

9- Bâb: Peygamber (S), Önüne Konulan Yiyeceğin İsmi Söylenip De Kendisi Onun Ne Olduğunu Bilmedikçe Yemezdi

18-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ebû Umâme ibnu Sehl ibn Huneyf el-Ensârî haber verdi. Ona da Abdullah ibn Abbâs haber vermiştir. Ona da "Allahm Kılıcı" denilen Hâlid ibnu'l-Velîd şöyle haber vermiştir: Kendisi Rasûlullah ile beraber Meymûne'nin yanına girdi. Bu Meymûne hem Hâlid'in, hem de İbn Abbâs'ın teyzesidir. Onun yanında kızartılmış vaziyette birkaç keler buldu. Bu kelerleri Meymûne'nin kızkardeşi Hufeyde bintu'1-Hâris, Necd'den getirmişti. Meymûne bu kelerleri Rasûlullah'a takdim etti. Rasûlullah'a bir yiyecek takdim edilip de o yiyecekten kendisine bahsedilmemesi ve yemeğin isminin kendisine söylenmemesi hemen hemen vâki' olmazdı. Rasûlullah (S) elini kelere uzattı. Bu anda orada hazır bulunan kadınlardan biri:

— Rasûlullah'a takdim ettiğiniz yemeğin ne olduğunu kendisine haber verin! dedi.

Kadınlar:

— O kelerdir yâ Rasûlallah! dediler.

Rasûlullah hemen kelerden elini kaldırdı. Bunun üzerine Hâlid ibnu'l-Velîd:

— Keler haram mıdır yâ Rasûlallah? diye sordu. Rasûlullah:

— "Hayır, lâkin o benim kavmimin arazîsinde bulunmaz, ben de kendimi ondan tiksiniyor hissederim" buyurdu.

Hâlid: Ben keleri kendime çekip yedim, Rasûlullah bana bakıp duruyordu, demiştir [22].

10- Bâb:

"Bir kişinin yiyeceği, iki kişiye yeter"

19-.......Bize Mâlik, Ebu'z-ZinâcTdan; o da el-A'rec'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "İki kişinin yemeği üç kişiye yeter, üç kişinin yemeği de dört kişiye yeter" buyurdu, demiştir [23].

11- Bâb:

'Mü'min bir tek mi'deye koymak için yer...'

20-.......Bize Şu'be, Vâkıd ibn Mufıammed'den tahdîs etti ki, Nâfi' şöyle demiştir: İbn Umer, beraberinde yemek yemek üzere sofrasına bir fakîr getirilmedikçe yemek yemezdi. Ben bir gün onunla beraber yemek yiyecek bir adamı yanma girdirdim. Fakat adam çok yemek yedi. Bunun üzerine İbn Umer:

— Yâ Nâfi'! Bu adamı bir daha yanıma sokma! Çünkü ben Peygamber(S)'den işittim: "Mü'min bir mi'desine koymak için yer, kâfir ise karnındaki yedi bağırsağını doldurmak (karnım şişirmek) için yer" buyuruyordu, dedi [24].

12- Bâb:

"Mü'min, bir mi'dede yer"

Bu konuda Ebû Hureyre'nin Peygamber(S)'den bir hadîsi de vardır.

21-.......İbnu Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) "Mü'min tek mi'deye koymak için yer, kâfir yahud münafık -Abdetu: Ben Ubeydullah'ın bu iki kelimeden hangisini söylediğini bilmiyorum, dediğe karnındaki yedi bağırsağı doldurmak (karnını şişirmek) için yer" buyurdu.

İbnu Bukeyr de: Bize Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer'den; o da Peygamber'den bu hadîsin benzerini tahdîs etti, demiştir [25].

22-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti ki, Amr ibn Dînâr: Mekke ahâlîsinden Ebû Nehîkın çok yiyen obur bir kimse idi. îbn Umer (R) ona:

— Şübhesiz Rasûlullah (S): "Muhakkak ki, kâfir yedi mi'deyi doldurmak için yer" buyurdu, dedi.

Bunun üzerine Ebû Nehîk de îbn Umer'e:

— Ben Allah'a ve Rasûlü'ne inanıyorum, dedi.

23-.......Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Müslim bir mi'deyi doldurmak üzere yer, kâfir ise yedi mi'deyi doldurmak üzere yer" buyurdu, demiştir.

24-.......Bize Şu'be, Adiyy ibn Sâbit'ten; o da Ebû Hâzım'dan; o da Ebû Hureyre'den şöyle tahdîs etti: Bir adam çok yemek yerdi. Sonra müslümân oldu da az yemek yer oldu. Bu adamın hâli Pey-garnber(S)'e zikrolunduğunda: "Mümin bir mi'deyi doldurmak üzere yer, kâfir ise yedi mi'deyi doldurmak üzere yer" buyurdu.

13- Bir Yanı Üzerine Dayanarak Yemek (Yemenin Hükmü) Babı

25-.......Bize Mıs'ar tahdîs etti ki, Alî ibnu'l-Akmer şöyle demiştir: Ebû Cuhayfe(R)'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S): "Ben dayanarak yemek yemem" buyurdu [26].

26-.......Bize Cerîr, Mansûr'dan; o da Alî ibnu'l-Akmer'den haber verdi ki Ebû Cuhayfe (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'in yanında idim. Peygamber (S) mecliste bulunan bîr adama: "Ben bir yere dayanmış olarak yemek yemem" buyurdu [27].

14- Kızartılmış Et Ve Yüce Allah'ın: "And Olsun Elçilerimiz, İbrahim'e Müjde İle Gelip 'Selâm" Dediler. O Da: 'Selâm' Dedi Ve Eğlenmeden Gidip Onlara Kızartılmış Bir Buzağı Getirdi" (Hûd: 69) Kavli Babı [28]

27-.......Hâlid ibnu'l-Velîd (R) şöyle demiştir: Peygamber'e kızartılıp kebâb yapılmış keler getirildi. Peygamber ondan yemek için elini ona doğru uzattı. Bu anda kendisine o kebabın keler olduğu söylendi. Bunun üzerine Peygamber elini ondan tuttu. Hâlid:

— O, haram mıdır? dedi. Peygamber (S):

— "Hayır, fakat o benim kavmimin arazîsinde bulunmaz, onun için ben kendimi ondan hoşlanmıyor hissederim" buyurdu.

Bunun üzerine Hâlid, Rasûlullah bakıp dururken o keleri yedi. İmâm Mâlik, İbn Şihâb'dan ("Meşviyyin" yerine aynı ma'nâda olan) "Mahnûzin" lafzıyle söylemiştir [29].

15- Hazîre Çorbası Babı

en-Nadr ibn Şumeyl noktalı hâ ile "el-Hazîre", elenmiş undan; noktasız hâ ile "el-Hazîre" ise sütten yapılır, demiştir [30].

28-.......İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî' el-Ensârî şöyle haber verdi: Peygamber'in sahâbîlerinden ve Bedir'de hazır bulunan Ensâr'dan Itbân ibn Mâlik (R) bir gün Rasûlullah'a geldi de [31]:

— Yâ Rasûlallah! Ben gözlerimi inkâr ettim (yânî gözlerimde hayır kalmadı). Hâlbuki ben kavmime namaz kıldırıyorum. Yağmurlar yağdığı vakit onlarla benim aramızda olan dere akar da mescidle-rine gidip onlara namaz kıldıramaz oluyorum. Yâ Rasûlallah, gönlüm ister ki, bana gelip evimde namaz kıldırasın da Sen'in namaz kıldırdığın yeri namazgah edineyim, dedi.

Rasûlullah:

— "înşâaîlah bunu yapacağım" buyurdu.

Itbân dedi ki: Ertesi sabah Rasûlullah ile Ebû Bekr gün yükseldiği vakit bana geldiler. Peygamber içeri girmeye izin istedi. Ben de girmesine izin verdim. Eve girince oturmadı. Sonra bana:

— "Evinin neresinde namaz kılmamı istersin?" dedi.

Ben de O'na evin bir tarafım işaret ettim. Peygamber hemen namaza durup tekbîr aldı. Biz de arkasında durup saff olduk. İki rek'-at namaz kıldırdıktan sonra selâm verdi. Biz Peygamber'i, kendisi için pişirdiğimiz bir hazîre çorbasını yemesi için alıkoyduk. Yurdun ahâlîsinden birçok kimseler (Peygamber'in gelişini haber alarak birer birer) eve gelip doldurdular. İçlerinden biri:

— Mâlik ibnu'd-Duhşun nerede? diye sordu. Orada hazır olanlardan biri:

— O, Allah'ı ve Rasûlü'nü sevmeyen bir münafıktır, dedi. Peygamber (S) ona:

— ' 'Böyle deme! Görmüyor musun ki Lâ ilahe ille Hlah (Muham-med Rasûlullah) diyor. Ve bununla Allah rızâsını kasdediyor" buyurdu.

O söyleyen kişi de:

— Allah ve Rasûlü en bilendir, dedi.

Itbân dedi ki: Biz;

— (Yâ Rasûlallah!) Bizler onun yüzünün, yânî teveccühünün ve nasihatinin münafıklara olduğunu görüyoruz, dedik.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Şübhesiz ki, Yüce Allah, Allah'ın rızâsını arayarak Lâ ilahe illelîah diyen kimseyi ateşe haram etmiştir" buyurdu.

İbn Şihâb ez-Zuhrî: Sonra ben Salim oğulları'ndan biri ve onların şeriflerinden olan el-Husayn ibn Muhammed el-Ensârî'ye Mah-mûd'un bu hadîsinden sordum da o bu hadîsi tasdîk edip doğruladı, demiştir [32].

16- Ekıt (Yânî Yağı Alınıp Kurutulmuş Yoğurt) Babı

Ve Humeyd et-Tavîl şöyle demiştir: Ben Enes'ten işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S), Hayber dönüşü sırasında Safiyye bintu Huyey Üe evlendi. Deri sofralar üzerine hurma, ekit denilen kuru yoğurtlu yiyecek ve tereyağı konulmuştu...

Amr ibnu Ebî Amr da Enes'ten: Peygamber (S) sofralar içinde (hurma, ekıt ve yağ karışığı olan) hays yemeği yaptı, şeklinde söylemiştir [33].

29-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Teyzem Meymûne, Peygamber'e birkaç tane keler, ekıt ve süt hediye etti. Kelerler Peygam-ber'in sofrası üzerine konuldu. Eğer keler yemek haram olsaydı, O'nun sofrası üzerine konulmazdı. Peygamber (S) sütü içti, ekıtı yedi [34].

17- Silk (Yânı Çoğundur Otu) Ve Arpa Babı

30-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Biz cumua günü gelince pek sevinir, ferahlanırdik. Şöyle ki: Bizim ihtiyar bir hanım ninemiz vardı. Bu kadın her cumua günü silk (yânî çoğundur) denilen bitkinin köklerinden toplar, bunları kendine âid bir tencere içine kor, bunun içine arpa taneleri de katarak pişirirdi. Biz cumua namazını kılınca bu kadını ziyaret ederdik. O da hazırladığı bu yemeği bize ikram ederdi. İşte biz cumua günü olunca o kadının hazırladığı bu yemekten dolayı sevinir, ferahlanırdık. Biz kuşluk yemeğini cumua namazından sonra yer, gündüz uykusunu da ancak cumuadan sonra uyurduk. Vallahi bu yemeğin içinde ne iç yağı, ne de et yağı vardı [35].

18-Eti Ağızla Isırıp Koparmak Ve Eti Çömlekten Çekip Çıkarmak Babı

31-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasülullah (S) kürek kemiğindeki eti yedi, sonra tekrar abdest almadan kalkıp namaz kıldırdı.

Ve yine Eyyûb'dan ve Âsim ibn Süleyman'dan; o da İkrime'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs: Peygamber (S) tencere içinden eliyle kemikli bir et çekip çıkardı ve onu yedi, sonra tekrar abdest almaksızın namaz kıldırdı, demiştir [36].

19- Kol Kemiği Üzerindeki Eti Kemirip Yemek Babı

32-.......Bize Abdullah ibnu EbîKatâde, babasından tahdîs etti. O: Biz Hudeybiye yılında Peygamberin maiyyetinde Mekke tarafına doğru sefere çıktık... demiştir [37].

33-.......Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Ben bir gün Mekke yolu üzerindeki bir konak yerinde Peygamber'in sahâbîlerinden birtakım insanlarla beraber oturuyordum. Rasülullah da ön tarafımızda konak yapmıştı. Topluluğun hepsi umre niyetiyle ihrama girmişler, ben ise ihrama girmemiştim. Onlar bir yaban eşeği görmüşler. Ben ayakkabımı dikmekle meşgul iken onlar o hayvanı bana bildirmedi-ler. Benim onu kendiliğimden görmüş olmamı arzu etmişlerdi. Ben döndüm ve o hayvanı gördüm. Hemen atıma doğru kalkıp onu eyerledim. Sonra bindim. Bu sırada kamçımı ve mızrağımı yerde unutmuşum. Hatırlayıp oradakilere;

— Kamçımı ve mızrağımı bana alıp uzatıverin, dedim. Onlar:

— Hayır vallahi, biz sana o hayvan aleyhine hiçbirşeyle yardım etmeyiz, dediler.

Ben öfkelendim ve inip bunları kendim aldım. Sonra binip yaban eşeği üzerine sür'atle koşturdum ve onu vurdum. Sonra ölmüş olarak hayvanı getirdim. Et piştikten sonra onun üzerine üşüşüp yiyorlardı. Sonra bu eti kendileri ihrâmlı iken yemeleri hususunda şüb-heye düştüler. Böylece yola koyulduk. Ben beraberimde ondan bir kol kemiği ayırmıştım. Rasûlullah'a eriştik ve kendisine

bunun hükmünü sorduk.

— "Beraberinizde ondan birşey var mı?" buyurdu.

Ben kendisine yanımda sakladığım kolu uzatıp verdim. Rasülullah (S) ihrâmlı olduğu hâlde o koldaki etlerin hepsini kemirip yedi.

Bu hadîsin râvîlerinden Muhammed ibnu Ca'fer: Ve bana Zeyd ibnu Eşlem, Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Katâde'den olmak üzere bunun benzerini tahdîs etti, demiştir [38].

20- Etin Bıçakla Kesilmesi Babı

34-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ca'fer ibnu Amr haber verdi ki, ona da babası Amr ibnu Umeyye, kendisinin Peygamber(S)'i elinde pişmiş koyun küreğinden et kesip yediğini gördüğünü haber vermiştir. O sırada Rasülullah (S) namaza çağırıldı. Elinden eti ve et kesmekte olduğu bıçağı bıraktı da yeniden bir abdest almaksızın kalkıp namaza durdu [39].

21- Bâb: Peygamber (S) Hiçbir Yemeği Ayıplamadı

35-.......Ebû Hureyre (R): Peygamber (S) hiçbir yemeği hiçbir zaman ayıplamamış, yermemiştir. O eğer iştahı varsa yemeği yerdi, hoşlanmazsa bırakır yemezdi, demiştir [40].

22- (El Değirmeninde Yarılmış) Arpayı Kabuklarını Ayırmak İçin Üfürüp Savurma Babı

36-.......Bize Ebû Gassân tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebû Hazım tahdîs etti ki, kendisi Sehl ibn Sa'd'a:

— Siz Peygamber (S) zamanında (elenmiş undan yapılmış) arı > beyaz ekmek gördünüz mü? diye sormuş.

O da:

— Hayır görmedik! diye cevâb vermiş.

Sonra yine Sehl'e:

— Siz arpayı (değirmende öğütüldükten sonra) eler miydiniz?ı demiş.

O da:

— Hayır demezdik. Fakat (kabuğu gitsin diye) üflerdik, demiştir [41].

23- Peygamber(S)'İn Ve Sahâbîlerinin Yemekte Oldukları Şeyler Babı

37-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir gün sahâbîleri arasında hurma taksîm etti. Herbir insana yedişer hurma verdi. Bana da yedi hurma verdi. Bunların birisi ağacında olgunlaşmadan kurumuş koruk hurma idi. Fakat bu hurmaların içinde bana ondan sevimlisi yoktu. Çiğnerken o (sakız gibi dayanır) ağzımda çabuk erimezdi [42].

38-.......Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R) şöyle demiştir: Ben kendimi Peygamber'in yanında yedi kişinin yedincisi olarak gördüm. Bizim selem denilen dikenli çöl ağacı yapraklan ve yemişlerinden (veya asma yapraklarından) başka yiyecek birşeyimiz yoktu. Hattâ bunu yediğimizden herhangi birimiz davar gübresi gibi gübre çıkarır olmuştu. Böyle iken sonra Esed oğulları kabilesi beni İslâm üzerine edeblendi-rir oldular! (Yânî İslâm hükümlerini bana öğretmeye kalkışır oldular, eğer onların Umer'e şikâyet ettikleri gibi ben onların öğretmesine muhtâc olduysam) o takdîrde ben çok zarar etmişimdir ve çalışmalarım boşa gitmiştir [43].

39-....... Ebû Hazım şöyle demiştir: Ben Sehl ibn Sa'd'a:

— Rasûlullah (S) beyaz ekmek yedi mi? diye sordum. Sehl:

— Rasûlull h, Allah kendisim peygamber gönderdiği zamandan -Allah O'nun ruhunu alıncaya kadar beyaz ekmek görmedi, dedi.

Râvî Ebû Hazım dedi ki: Ben Sehl'e:

— Rasûlullah'ın zamanında sizin elekleriniz var mıydı? dedim. Sehl:

— Allah O'nu peygamber gönderdiği zamandan ruhunu alıncaya kadar Allah Elçisi elekten geçirilmiş un görmedi, dedi.

Ebû Hazım dedi ki: Ben:

— Elenmemiş arpa ununu sizler nasıl yerdiniz? dedim. Sehl:

— Biz onu öğütür, üflerdik de ondan uçan kabuklar uçar, kala-da hamur yoğurup yerdik, dedi [44].

40-.......Bize İbnu Ebî Zi'b, Saîd el-Makburf den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Ebû Hureyre bir kerre önlerinde kebâb yapılmış bir koyun bulunan bir cemâate uğramıştı. Onlar Ebû Hu-reyre'yi kçbâb yemeğe da'vet etmişler, fakat o kebâb yemeyi kabul etmeyip:

— Rasûlullah (S) şu dünyâdan arpa ekmeği ile karnı doymadan çıkıp gitti, demiştir [45].

41-.......Enes ibn Mâlik (R): Peygamber (S) ne yüksek masa üzerinde, ne sükkürrüce denilen sofra tahtasında yemek yedi. Peygamber'e hâlis buğday unundan yufka ekmeği de yapılmadı, demiştir.

Hadîsin râvîsi Yûnus ibn Ebi'l-Furât: Ben Katâde'ye:

— Sizler ne üzerinde yerdiniz? dedim. Katâde:

— Deri sofralar üzerinde yerdik, dedi [46].

42-.......Âişe (R): Muhammed ailesi, Medine'ye hicret edip geldikleri zamandan Peygamber'in ruhu alınıncaya kadar arka arkaya üç gün buğday ekmeği ile karınlan doymadı, demiştir [47].

24- Telbîne Bulamacı Babı

43-.......Bizeel-Leys,Ukayl'den; oda İbn Şihâb'dan; odaUrve'den; o da Peygamber'in zevcesi Âişe(R)'den tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Bir ev halkından birisinin vefatı üzerine ta'ziye için kadınları toplandıkları, sonra dağıldıkları, yalnız hâne halkı ve hısımları kaldıklarında Âişe emretti: Bir çömlek içinde telbîne bulamacı pişirildi. Sonra tirit yapılıp, telbîne onun üzerine döküldü.Sonra Âişe: > — Haydi bundan yiyiniz! Çünkü ben Rasûlullah(S)'tan "Telbîne hastanın kalbine rahatlık verir, hüznün bir kısmını da giderir" buyururken işittim, demiştir [48].

25- Serîd (Yânî Tirid Yemeği) Babı

44-.......Bize Şu'be, Amr ibn Murre el-Cemelî'den; o daMurre el-Hemdânî'den; o da Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Erkeklerden bir çokluk kemâle erdi. Kadınlardan iseÎmrân'ın kızı Meryem ileFir'avn'ın karısı Âsiye'den başkası kemâle ermedi. Âişe'nin kadınlar üzerindeki fadlı, tirtdyemeğinin diğer yemekler üzerindeki fadlı gibidir" [49].

45-.......Bize Hâlid ibn Abdillah, Ebû Tuvâle'den; o da Enes(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Âişe'nin (ümmetimde bulunan) kadınlar üzerindeki üstünlüğü, tindin diğer yemekler üzerindeki üstünlüğü gibidir" buyurmuştur.

46-.......Enes (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber (S) ile beraber O'nun bir terzi olan genç adamının yanma girdim. O terzi Pey-gamber'e içinde serîd

yemeği bulunan bir kâse takdim etti.

Enes dedi ki: Terzi kendi işine yöneldi.

Enes dedi ki: Peygamber de önüne konulan o kâsenin etrafından kabak araştırmağa başladı.

Enes dedi ki: Ben de O'na kabaklan araştırmağa ve bulduklarımı önüne koymağa başladım.

Enes: Artık ben o günden sonra kabağı sevmekten ayrılmadım, dedi [50].

26- Tüyleri Sıcak Su İle Giderilip Kızartılmış Kuzu, Etli Kürek Kemiği Ve Bir Yan Taraf Eti Babı

47-.......Katâde şöyle demiştir: Biz, Enes ibn Mâlik(R)'e gelirdik, ekmekçisi ayakta dikilirken bizlere:

— Yiyiniz, ben Peygamber (S) Allah'a kavuşuncaya kadar ne inceltilmiş yufka ekmeği, ne de kılları haşlanarak giderilip kızartılmış kuzuyu gözüyle gördüğünü asla bilmiyorum, dedi.

48-.......Amr ibn Umeyye ed-Damrî (R) şöyle demiştir: Ben Rasû!ullah(S)'i pişmiş koyun küreğinden et keserek, ondan yediğini gördüm. O sırada namaza çağrıldı. Bıçağı elinden bırakıp kalktı da, tekrar abdest almadan namaz

Kıldırdı [51].

27- Selefin, Evlerinde Ve Seferlerinde Et Ve Diğer Yiyecek Maddelerini Biriktirir Olmaları Babı

Aişe ile Esma; Biz Peygamber (S) ile Ebû Bekr için (Hicret yolculuğuna çıkacakları zarnân) deriden bir sofra azık düzenleyip koyduk, demişlerdir [52].

49-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Abdurrahmân ibn Âbis'ten tahdîs etti ki, babası Abis ibn Rabîa en-Nahaî el-Kufi şöyle demiştir: Ben

Âişe'ye:

— Peygamber (S) kurbân etlerinin üç günden fazla yenilmesini

nehyetti mi? dedim. Âişe:

— Peygamber bu üç günden fazla kurbân eti yemeği ancak insanların açlık çektiği bir yılda nehyetti de bununla zengin olanın fakîre yedirip doyurmasını istedi. Şu muhakkak ki, biz davar bacaklarını kaldırırdık da bayramdan onbeş gün sonra yerdik, dedi. Âişe'ye:

— Sizi bunları geciktirmeye zorlayan ne idi? denildi. Âişe güldü de:

— Muhammed'in aile halkı, kendisi Allah'a kavuşuncaya kadar üç gün arka arkaya katıklanmış hâlis buğday ekmeği ile doymadı, dedi.

Râvî İbn Kesîr: Bize Sufyân haber verdi. Bize Abdurrahmân ibn Abis bu hadîsi tahdîs etti, şeklinde söylemiştir [53].

50- Bana Abdullah ibn Muhammed el-Musnidî tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne, Amr ibn Dînâr'dan; o da Atâ ibn Ebî Rebâh'-tan tahdîs etti ki, Câbir (R):

— Biz Peygamber(S)'in zamanında hedy kurbânlarımızın etlerini Medîne'ye kadar azık edinirdik, demiştir.

Abdullah ibn Muhammed el-Müsnidî'ye, Muhammed ibn Selâm da İbn Uyeyne'den rivayet etmekle mutâbaat etmiştir. İbnu Cureyc de dedi ki: Ben Atâ'ya:

— Câbir "Medîne'ye gelinceye kadar..." sözünü söyledi mi? dedim.

Atâ:

— Hayır (Câbir "Medîne'ye gelinceye kadar" sözünü söylemedi), dedi [54].

28- Hays Yemeği Babı

51-.......el-Muttalib ibnu Abdillah ibn Hantab'm âzâdhsı Amr ibnu Ebî Amr, Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle derken işitmiştir: Rasû-Iullah (S) -üvey babam- Ebû Talha'ya:

— "Oğlanlarınızdan bana hizmet edecek bir oğlan ara" buyurdu.

Bunun üzerine Ebû Talha beni bineğinin arkasına bindirerek çıkardı. Artık ben Rasûlullah'a hizmet eder oldum. Rasûlullah bineğinden her inip konaklama yaptığı zamanlarda, kendisinden şu duayı çok söyler olduğunu işitirdim:

— "Yâ Allah! Ben hemmden, hazenden, acizlikten, îenbellik-ten, cimrilikten, korkaklıktan, borç ağırlığı ve sıkıntısından ve erkeklerin galebesi ve kahrından sana sığınırım!"

(Enes dedi ki:) Ben kendisine devamlı hizmet ediyordum. Nihayet Hayber'den dönüyorduk. Peygamber de kendisi için almış olduğu Safiyye bintu Huyey ile dönüyordu. Ben Peygamber'i, bineğinin arka tarafında Safiyye için bir abâ yâhud bir örtü ile yer hazırlar, bundan sonra da Safiyye'yi bineğinin arkasına bindirir görüyordum. Biz es-Sahbâ mevki'ine vardığımızda deriden sofralar içinde hays yemeği yaptırdı. Sonra beni gönderdi de, ben birtakım insanları da'vet ettim. Onlar da gelip bundan yediler. İşte bu Peygamberdin Safiyye ile evlenmesi olmuştu. Sonra Medine'ye doğru yollandı. Nihayet kendisine Uhud Dağı görülünce:

— "Şu Uhud öyle bir dağdır ki, o bizi sever, biz de onu severiz" buyurdu.

Medine'yi yukarıdan görünce:

— "Yâ Allah! Ben Medine'nin iki dağı arasını, ibrahim'in Mekke'yi harem kıldığı gibi harem kılıyorum! Yâ Allah! Sen Medtneli-ler'e müddieri ve sâ'ları içinde (ölçülen azıklarında) bereket ihsan eyle!" diye duâ etti [55].

29- Gümüşle Kaplanmış Kap İçinde Yemek Yeme(Nin Hükmü) Babı

52-.......Seyf ibnu Ebî Süleyman tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Mucâhid ibn Cebr'den işittim, şöyle diyordu: Bana Abdurrahmân ibnu Ebî Leylâ tahdîs etti ki, kendileri Medâin'de Huzeyfe'nin yanında bulunmuşlar. Huzeyfe su istemiş. Bir Mecûsî gümüş bir bardakla su getirmiş. Bardağı onun elinin içine koyunca Huzeyfe bardağı içindeki su ile fırlatıp atmış ve:

— Ben seni bu bardakla su getirmekten birkaç defa sözle nehyetmiş olmayaydım, şimdi sana bu fiilî muameleyi yapmazdım, diyerek şöyle devam etmiştir:

— Lâkin ben Peygamber(S)'den işittim: "Sizler harîr ve dtbâc denilen kumaşlardan elbise giymeyiniz, altın ve gümüş kaplardan da su içmeyiniz, bunların çanak ve tabakları içine konulan yemekleri de yemeyiniz. Çünkü bunlar dünyâda onlara âid süs eşyalarıdır, âhiret-te de bizim zinetlenme vâsıtalarımız olacaktır" buyuruyordu, demiştir [56].

30- Taam Sözünün Zikrî Babı

53-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Rasûmllah (S) şöyle buyurdu: "Kur'ân okuyan mü'minin meseli, kokusu güzel, tadı güzel portakalın meseli gibidir. Kur'ân okumayan mü'minin meseli de tadı tatlı, fakat kokusu olmayan hurma meseli gibidir. Kur'ân okuyan münâfıkın meseli, kokusu güzel, tadı acı olan reyhâne otunun meseli gibidir. Kur'ân okumayan münâfıkın meseli de kokusu olmayan ve tadı da acı olan hanzalalanın (yânî Ebû Cehil karpuzunun) meseli gibidir" [57].

54-.......Bize Abdullah ibnu Abdirrahmân, Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Âişe'nin diğer kadınlar üzerindeki fadlı, sendin, yâm tindin diğer yemekler üzerindeki fadlı gibidir" buyurmuştur [58].

55-.......Bize Mâlik, Sumeyy'den; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den

tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Sefer, azâbdan bir parçadır. O sizden herbirinizin uykusunu, taamını men' eder (intizâmını bozar). Onun için yolcu, yöneldiği sefere âid işini bitirince ailesine dönmeye acele etsin" buyurmuştur [59].

31- Ekmekle Beraber Yenilen Katık Babı

56-.......Bize İsmâîlibnu Ca'fer, Rabîatu'r-Re'y'den tahdîs etti ki, o da el-Kaasım ibn Muhammed'den şöyle derken işitmiştir; Jie-rîre hakkında üç tane sünnet (yânî kaanûn) meydana gelmiştir: Âişe onu satın alıp hürriyete kavuşturmak istedi, fakat sâhibleri:

— Velâ hakkı bize âid olacaktır, dediler.

Âişe onların bu şartını Rasûlullah'a zikretti. Bunun üzerine Ra-sûlullah (S) Âişe'ye:

— "Eğer sen onların ileri sürdükleri bu şartı onlar lehine şart kılmış olsan da, şübhesiz velâ hakkı ancak hürriyete kavuşturanındır" buyurdu.

Yine el-Kaasım dedi ki: Berîre hürriyete kavuşturuldu da kocasının nikâhı altında kalmak yâhud da ondan ayrılmak hususunda muhayyer kılındı. Ve bir gün Rasûlullah Âişe'nin evine girdi. O sırada ateş üzerinde bir tencere(de et) kaynamakta idi. Rasûlullah kuşluk yemeği istedi. Kendisine biraz ekmekle evde bulunan katıklardan bir katık getirildi. Rasûlullah:

-— "Ben ateş üzerinde et yemeği görmedim mi?" dedi

Oradakiler:

— Evet yâ Rasûlallah, et gördünüz, fakat o, Berîre'ye sadaka olarak verilmiş ettir. Berîre onu bize hediye etti, dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "O, Berîre'ye sadaka, bize de Berîre'den hediyedir" buyurdu [60].

32- Helva Ve Balın Zikri Babı

57-.......Hişâm şöyle demiştir: Bana babam Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, Âişe (R): Rasûlullah (S) helvayı ve balı severdi, demiştir [61].

58-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den karnımın tokluğuna ayrılmazdım. Ben o zaman mayalı ekmek yemiyor ve ipek giymiyordum. Bana Fulân erkek ve Fulâne kadın da hizmet etmiyordu. Ben açlıktan karnıma çakıl taşı bağlıyordum. Ben âyeti ezbere bildiğim hâlde bazen bir kimseden bana o âyeti okutmasını isterdim, bunu o kişi beni evine götürsün de doyursun diye yapardım. O zaman fakirler için insanların en hayırlısı Ca'fer ibnu Ebî Tâ-lib idi. O bizleri (yânı Suffe talebelerini) evine götürürdü de evinde bulunan yiyecekleri bize yedirirdi. Hattâ bize, içinde hiçbirşey bulunmayan kırbadan küçük bir tulumu çıkarırdı da biz onun içini dışına çevirir ve onda kalmış olan bakıyyeleri yalardık [62].

33-'Kabak (Yemeği) Babı

59-.......Bize Ezher ibnu Sa'd, İbnu Avn'dan; o da Sumâme ibn Enes'ten; o da dedesi Enes(R)'ten şöyle tahdîs etti: Rasûlullah'a terzi olan âzâdlı kölesi geldi. Akabinde Rasûlullah'a kabak yemeği getirildi. Rasûlullah (S) onu yemeğe başladı. Ben Rasûlullah'ı onu yerken gördüğüm zamandan beri kabağı sevmekten vazgeçmedim, demiştir [63].

34- Dîn Kardeşleri İçin Yemek Hazırlama Zahmetli İşini Üzerine Alan Kimse Babı

60- Bize Muhammed ibn Yûsuf tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyey-ne, el-A'meş'ten; o da Ebû Vâû'den tahdîs etti ki, Ebû Mes'ûd el-Ensârî (R) şöyle

demiştir: Ensâr'dan Ebû Şuayb denilen bir adam ve onun da kasap bir kölesi vardı. Bir gün Ebû Şuayb, kölesine:

— Bana (beş kişilik) yemek yap, ben Rasûlullah'ı beş kişinin beşincisi olarak da'vet edeceğim, dedi.

Ve bu suretle Rasûlullah'ı beş kişinin beşincisi olarak yemeğe da'vet etti. Bu beş kişi giderken yanlarına altıncı bir kimse takıldı. Ebû Şuayb'm evine varınca Peygamber (S):

— "Sen bizi beş kişi olarak da'vet etmiştin. Şu (altıncı) adam bize takılıp gelmiştir. Bak istersen izin verirsin içeri girer, istersen onu terkedersin (o da dönüp gider)/" buyurdu.

Ebû Şuayb:

— Evet, ona da izin verdim, dedi [64].

Muhammed ibnu Yûsuf şöyle dedi: Ben Muhammed ibn ismail'den işittim, şöyle diyordu: Bir topluluk da'vet edildikleri bir sofra üzerinde bulundukları zaman bir sofradan diğer bir sofradaki insanlara birşey uzatıp verme hakları yoktur, lâkin aynı sofradakiler birbirlerine birşey uzatıp verir yâhud olduğu gibi bırakırlar [65].

35- Bir Kimseye Bir Yemek Ziyafeti Verip De Kendi İşine Yönelen Kimse Babı

61-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ben (hizmet eden) bir oğlan çocuğu idim, Rasûlullah'ın beraberinde yürürdüm. Bir gün Rasûlullah (S) kendisine âid olan terzi bir oğlanın yanına girdi. O da Rasûlullah'a, içinde kabaklı bir yemek bulunan bir yemek kabı getirdi. Rasûlullah ondaki kabaklan araştırmağa başladı.

Enes dedi ki: Ben Rasûlullah'ın bu kabak araştırmasını görünce tabağın etrafından kabakları O'nun önüne toplamaya başladım.

Enes dedi ki: O ev sahibi (Peygamberce yemek yemedi de) kendi işi üzerine

yöneldi.

Yine Enes: Ben Rasûlullah'ın yaptığı bu kabak araştırma işini gördükten sonra, kabağı sevmekte devam edip durdum, demiştir [66].

36- Çorba Babı

62-.......İshâk ibnu Abdillah ibn Ebî Talha, Enes ibn Mâlik'ten şöyle derken işitmiştir: Bir terzi Peygamber(S)'i, yapmış olduğu bir yemeğe da'vet etti. Ben de Peygamber'in beraberinde gittim. O zât Peygamber'e arpa ekmeği ile içinde kabak ve kurutulmuş et bulunan çorba takdîm etti. Ben Peygamber'i yemek kabının etrafından kabaklan araştırır hâlde gördüm de artık o günden sonra kabağı sevmekten ayrılmadım [67].

37- Kurutulmuş Et Babı

63-.......Bize Mâlik ibn Enes, İshâk ibn Abdillah'tan tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R): Peygamber(S)'e, içinde kabak ve kurutulmuş et bulunan bir çorba getirildi de, Peygamber'i kabaklan araştırıp yerken gördüm, demiştir [68].

64-....... Âişe (R) şöyle demiştir; Rasûlullah'm kurbân etlerini üç günden fazla durdurmayı nehyetmesi, ancak insanların açlık çektiği bir yılda idi. RasûluIIah (S) bununla zengin olanın fakîri yedirip doyurmasını istemiştir. Şübhe yok ki, bizler davar bacaklarını onbeş gün sonra kaldırırdık ve (yerdik). Muhammed'in ailesi halkı üç gün (üstüste) katık sürülmüş buğday ekmeğinden doymadı [69]

38- Sofra Veya Masa Üzerindeki Yemekten Birşeyi Arkadaşına Uzatıp Veren Veya Takdîm Eden Kimse(Nin Hükmü) Babı

Buhârî dedi ki:

Ve Abdullah ibnu'l-Mubârek: Önlerine getirilmiş olan yemekten birbirlerine uzatıp vermelerinde be's yoktur

(çünkü onlar bu yemekte ortaktırlar). Ancak bu sofradan herhangi biri diğer sofradaki bir kimseye birşey veremez, demiştir [70].

65-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle diyordu: Bir terzi, yapıp hazırladığı bir yemeğe RasûluIlah(S)'ı da'vet etti.

Enes dedi ki: Ben de Rasûlullah'm beraberinde bu yemeğe gittim. Terzi, Rasûlullah'a arpadan yapılmış bir ekmek ile içinde kabak ve kurutulmuş et parçalan bulunan çorba takdim etti.

Enes dedi ki: Ben RasûluIIah'ı yemek tabağının etrafında kabakları araştırırken gördüm. Artık o günden i'tibâren ben kabağı sevmekten vazgeçmedim.

Sumâme ibn Abdillah da dedesi Enes'ten: Ben kabakları Rasû-Iullah'ın önüne topluyordum, dediğini söylemiştir [71].

39- Olgunlaşmış Taze Hurmayı Hıyar İle Yemek Babı

66-....... Ca'fer ibn Ebî Tâlib'in oğlu Abdullah (R): Ben Peygamber(S)'i, olgunlaşmış taze hurmayı hıyarla yerken gördüm, demiştir [72].

40- Bâb:

(Bu, geçen bâbdan bir fasıl gibidir.)

67-.......Ebû Usmân en-Nehdî şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre'ye, yedi gece konuk oldum. Ebû Hureyre, karısı Busre bintu Gaz-vân ve hizmetçisi geceyi üçtebirler hâlinde nevbetleşiyorlardı. Şu bir üçtebirde namaz kılıyor, sonra ötekini uyandırıyordu.

Ebû Usmân dedi ki: Ben Ebû Hureyre'den işittim: Rasûlullah (S) sahâbîleri arasında hurma taksim etti de bana yedi hurma isabet etti, bunların biri kapçık hurma idi, diyordu.

68-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) aramızda hurma taksîm etti de bana ondört hurma ile bir çekirdeksiz âdî hurma isabet etti. Sonra o âdî hurmayı, çiğnemekte dişlerim için en şiddetlisi gördüm, demiştir [73].

41- Taze Hurma, Kuru Hurma Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"... Tasalanma, Rabb'in senin alt yanında bir su arkı vücûda getirmiştir. Hurma ağacını kendine doğru silk, üstüne derümiş taze hurma dökülecektir. Artık ye, iç, gözün aydın olsun..." (Meryem: 24-26) [74].

Ve Muhammed ibn Yûsuf el-Feryâbî, Sufyân es- Sevrî'den; o da Mansûr ibn Safiyye'den söyledi. O: Bana annem Safiyye tahdîs etti ki, Âişe (R): Biz "İki kara" denilen hurma ile sudan doyup kanmış olduğumuz hâlde, Rasûlullah (S) vefat etti, demiştir [75].

69-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Medîne'de bir Yahûdî vardı. O Yahûdî bana her sene ağaçlardaki hurmaları kesip toplama zamanına kadar va'de ile borç para verirdi. Câbir'in Rûme Kuyusu yolunda hurmalı arazîsi vardı. Bir sene Câbir'in hurmalığı alışılan derecede mahsûl vermedi. Borcun ödenmesi gecikti. Bunun üzerine Yahûdî hurma kesme vaktinde geldi. Borcumdan birşey ve-remiyeceğimi düşünerek, gelecek hurma kesimi zamanına kadar mühlet vermesini istedim. Yahûdî kabul etmedi. Bunun üzerine benim bu müşkil durumum Peygamber'e haber verildi. O da bâzı sahâbîlerine:

— "Haydi yürüyünüz, gidelim de Câbir için Yahudi'den borcun geri bırakılmasını isteyelim!" buyurdu.

Ve Peygamber'le sahâbîleri benim hurmalığıma geldiler. Peygamber, Yahudi'ye borcu geri bırakmasını söylemeye başladı. Yahûdî:

— Yâ Eba'l-Kaasım! Ben Câbir'e mühlet veremem! diyordu.

Peygamber, Yahûdî'nin ısrarını görünce kalktı ve hurmalıkta şöyle bir dolaştı. Sonra geldi. Yahûdî'ye bir daha va'de vermesini söyledi. O yine kabul etmedi. Ben de kalktım. Peygamber'e biraz yaş hurma getirdim ve bunu Peygamber'in önüne koydum. Peygamber hurmayı yedi. Sonra:

— "Yâ Câbir, senin bustân çardağın nerede?" diye buyurdu. Ben de şurada diye haber verdim.

— "Haydi orada bana bir yer döşe!" buyurdu.

Ben de hemen döşedim. Peygamber çardağa girip biraz uyudu. Sonra uyandı. Ben gidip bir avuç daha hurma getirdim. Ondan da yedi. Sonra kalktı ve Yahûdî'ye bir daha borcu geri bırakmasını konuştu. Yahûdî yine kabul etmedi. Sonra Peygamber kalktı ve hurmalığın içinde ikinci bir defa daha dolaştı. Sonra:

— "Yâ Câbir, ağaçlardaki hurmaları topla ve Yahudi'ye olan borcunu öde!" buyurdu.

(Ben toplayıncaya kadar) hurma harmanının başında durdu. İşte bu topladığım hurmalardan Yahûdî'ye olan borcumu verdim. Borcu verdiğim kadar da arta kaldı. Sonra bustândan çıkıp Peygamber'in huzuruna geldim ve bu bereketli vaziyeti O'na muştuladım. Bunun üzerine:

— "Ben Allah 'in elçisi olduğuma şehâdet ederim" buyurdu [76]. "Urûşun" ve "Arîşun", "Bina" ma'nâsmadır. İbn Abbâs: "Cennâtin marûşâtin" (ei-En'âm:i4i), üzümlerden ve diğerlerinden çardak yapılan bahçeler demektir. "Urûşuhâ" (d-Bakara:259) denilir ki, bu da "Binaları" ma'nâsınadır, demiştir [77].

42- Cummâr Yenilmesi Babı

70-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber(S)'in yanında otururken bir hurma ağacı beyni getirildi, bunun üzerine Peygamber:

— "Ağaçlardan öyle bir ağaç vardır ki, muhakkak onun bereketi, müslimin bereketi gibidir" buyurdu.

Ben Peygamber'in hurma ağacını kasteder olduğunu düşündüm de "O, hurma ağacıdır yâ Rasûlallah" demeyi istedim. Sonra dönüp baktım ki, ben oradaki on kişinin onuncusuyum, yânî yaşça onların en küçüğüyüm. Bundan dolayı hemen sükût ettim. Akabinde Peygamber:

— "O, hurma ağacıdır" buyurdu [78].

43- Acve (Hurmasının Fadlı) Babı

71-.......Sa'd ibn Ebî Vakkaas (R): Rasûlullah (S): "Kim her gün sabahları aç karna yedi tane Medine'nin acve hurmasından yerse, o gün içinde o kimseye zehir ve sihir zarar vermez" buyurdu, demiştir [79].

44- Başkalarıyle Hurma Yerken İkişer İkişer Yemenin Hükmü Babı

72-.......Bize Cebele ibnu Şuhaym tahdîs edip şöyle dedi: Abdullah ibnu'z-Zubeyr'in (Mekke'de halîfe olduğu zaman) yanında bulunuyorduk, biz-; bir kıtlık yılı isabet etmişti. Abdullah ibnu'z-Zubeyr bizlere nzık olarak hurma veriyordu. Biz hurma yediğimiz sırada yanımızdan Abdullah ibn Umer geçerdi de:

— Hurmaları ikişer ikişer yemeyiniz. Çünkü Peygamber (S) hurmaları birbirine yaklaştırıp çiftleyerek yemekten nehyetti, derdi.

Sonra da:

— İnsanın mü'min kardeşinden (yânî sofra arkadaşı ve ortağından) öyle çift yemeye izin istemiş olması müstesnadır, derdi.

Râvî Şu'be: Buradaki izin isteme fıkrası, îbn Umer'in kavlin-dendir, demiştir [80].

45- Hıyar (Yenilmesi) Babı

73-.......Sa'd ibn îbrâhîm ibn Abdirrahmân ibn Avf şöyie demiştir: Ben Abdullah ibn Ca'fer'den işittim: Ben Peygamber (S) hıyarla yaş hurma yerken gördüm, dedi [81].

46- Hurma Ağacının Bereketi Babı

74-.......Müfessir Mucâhid ibn Cebr şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Umer'den işittim ki, Peygamber (S): "Ağaçlardan bir ağaç vardır ki, bereketinin çokluğunda müslümân kimse gibi olur, o da hurma ağacıdır" buyurmuştur [82].

47- İki Çeşit Meyveyi Yâhud İki Türlü Yemeği Bir Yemekte Cem' Etme(Nin Hükmü) Babı

75-.......Abdullah ibn Ca'fer (ibn Ebî Tâlib-R): Ben RasûiulIah(S)'i hıyar ile hurma yerken gördüm, demiştir [83].

48- Konukları Eve Onar Onar Girdiren Kimse Ve Yemeğe Oturuşun Da Onar Kişi Onar Kişi Oluşu Babı

76-....... Buradaki üç yoldan gelen hadîsi Enes ibn Mâlik (R) şöyle anlatmıştır: Annesi Ümmü Suleym bir müdd ölçeği arpaya yö-nelip onu kalınca un şeklinde öğüttü ve ondan bir kısmını süt bulamacı yaptı. Bunun üzerine de yanındaki yağ

tulumundan bir mikdâr yağ sıktı. Sonra beni Peygamber'e gönderdi. Peygamber'e geldim, O, sahâbîleri arasında bulunuyordu. O'nu yemeğe da'vet ettim.

— "Beraberimde bulunanları da mı?" buyurdu. Akabinde ben anama geldim.

— Rasûlullah: Yanımda bulunanlarla beraber mi geleyim? diyor, dedim.

Bunun üzerine üvey babam Ebû Talha ona doğru çıktı da:

— Yâ Rasûlallah! O ancak Ümmü Suleym'in yaptığı az bir şeydir, dedi.

Rasûlullah içeri girdi ve Ümmü Suleym'in yaptığı yemek O'na getirildi. Rasûlullah:

— "Benim yanıma on kişi girdir" dedi.

On kişi girip doyuncaya kadar yediler. Sonra Rasûlullah:

— "On kişi daha girdir" buyurdu.

Onlar da girip doyuncaya kadar yediler. Sonra Rasûlullah yine:

— "Benim yanıma on kişi daha girdir" buyurdu.

Böylece kırk kişiye kadar saydı. Sonra Peygamber yedi, sonra kalktı.

(Enes dedi ki:) Ben o kaba içinden birşey eksildi mi diye bakmaya başladım [84].

49- Sarmısak Ve Kötü Kokulu Sebzelerden Yemenin Mekruh Olması Babı

Bu konuda İbn Umer'in Peygamber(S)'den rivayet ettiği hadîs vardır [85].

77-....... Abdulazîz ibn Suheyb şöyle demiştir: Enes'e:

— Sen Peygamber(S)'den sarmısak hakkında ne işittin? denildi. Enes: *-Peygamber: "Bunlardan yiyenler mescidimize yaklaşmasın'

buyurdu, dedi.

78-.......İbn Şihâb dedi ki: Bana Atâ, Câbir ibn Abdillah'm şöyle dediğini tahdîs etti: Peygamber (S): "Kim sarmısakyâhud soğan ye-diyse bizden ayrılsın yâhud mescidimizden ayrılsın" buyurdu [86].

50- Kebâs Babı Ki, O Erâk Ağacının Meyvesidir

79-.......İbnu Şihâb şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân haber verip şöyle dedi: Bana Câbir ibn Abdillah haber verip şöyle dedi: Biz Rasûlullah'ın beraberinde Merru'z-Zahrân mevkiinde misvak ağacının meyvesini topluyorduk. RasÛlullah (S) bize:

— "Siz bu yabanî yemişin kararanlarını tercih edin. Çünkü onun siyahı, en lezzetlisidir" buyurdu.

Câbir:

— Sen ağaçlıklarda koyun güder miydin? diye sordu. RasÛlullah:

— "Evet güttüm; peygamberlerden herbir peygamber muhakkak koyun gütmüştür" buyurdu [87].

51- Yemekten Sonra Ağız Çalkalayıp Yıkama Babı

80-.......Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Ben Yahya ibn Saîd'den; o da Buşeyr ibn Yesâr'dan olmak üzere işittim ki, Su-veyd ibnu'n-Nu'mân (R) şöyle demiştir: Bizler Rasûlullah'ın beraberinde Hayber'e doğru yola çıktık. es-Sahbâ mevkiinde olduğumuzda RasÛlullah bir yiyecek istedi. Kavuddan başka birşey getirilmedi. Ondan biz de yedik. Akabinde namaza kalktı, ağzını çalkaladı, biz de çalkaladık.

Yahya dedi ki: Ben Buşeyr'den işittim, şöyle diyordu: Bize Su-veyd şöyle

tahdîs etti: Biz Rasûlullah'ın beraberinde Hayber seferine çıktık. es-Sahbâ mevkiinde olduğumuz zaman -Yahya: O, Hayber'den yarım günlük uzaklıktadır, demiştir- RasÛlullah yiyecek istedi. Ancak sevîk, yânî kavud getirildi. Biz onu kardık da Peygam-ber'Ie birlikte ondan yedik. Sonra Peygamber su istedi. Ağzını çalkaladı, biz de O'nunla ağzımızı çalkaladık. Sonra Peygamber yeni bir abdest almaksızın bize akşam namazını kıldırdı.

Sufyân ibn Uyeyne, Alî ibnu'l-Medînî'ye: Sen bu hadîsi Yahya ibn Saîd'den onun lafzıyle birkaç kerreler naklettin, böylece sanki sen bunu Yahya'dan vasıtasız işitmiş gibi oluyorsun, dedi [88].

52- (Yemek Yenildiğinde) Parmakların Mendille Silinmesinden Önce Yalanmaları Ve Emilmeleri Babı

81-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Arar ibn Dinar'dan; o da Atâ'dan; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Sizden biriniz yemek yediği (ve elini yıkamak mümkin olmadığı) zaman, yemek yediği parmaklarını yalamadıkça yâhud yalatmadıkça bir bezle silmesin" buyurmuştur [89].

53- Mendil(În Zikri) Babı

82-.......Muhammed ibnu Fulayh tahdîs edip şöyle demiştir: Bana babam Fulayh ibnu Süleyman el-Medenî, Saîd ibnu'l-Hâris'ten tahdîs etti ki, o, Câbir ibn Abdillah'a ateşte pişmiş şeyler yedikten sonra abdest alınıp alınmayacağını sormuştur. Câbir de:

— Hayır (abdest almak vâcib olmaz). Bizler Peygamber (S) zamanında böyle ateşte pişmiş yemekleri ancak pek az bulurduk. Bizler böyle yemekler bulduğumuz zaman da bizim silinecek mendillerimiz yoktu. Biz (abdest aldığımızda) ellerimizi, kollarımızı, ayaklarımızı meshederdik. Sonra (böyle yemek yemenin ardından yeniden) abdest almayarak namaza dururduk, demiştir [90].

54- Yemek Yiyen Kimsenin Yemeğinden Ayrıldığı Zaman Söyleyeceği Duâ Babı

83-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Sevr ibn Yezîd'den; o da Hâlid ibn Ma'dân'dan; o da Ebû Umâme'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) yemeğini yiyip sofrasını kaldırdığı sırada şu duayı söylerdi:

"el-Hamdu liîlâhi kesîran, tayyiben, mubâreken fîhU gayra mek-fiyyin velâ muveddaın velâ mustağnen anhu Rabbenâ(= Çok, temiz, bereketli, kâfî görülmeyen ve terkolunmayan ve kendisinden müstağni olunmayarak yapılan hamd, Rabb'imiz olan Allah'a mahsûstur)" [91].

84- Bize Ebû Âsim, Sevr ibn Yezîd'den; o da Hâlid ibn Ma'-dân'dan; o da Ebû Umâme'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) yemeğini yiyip ayrıldığı sırada -râvî bir kerresinde "Sofrası kaldırıldığı sırada" demiştir- şu duayı söylerdi:

"el-Hamdıı üllâhVllezî kefânâ ve ervânâ gayra mekfiyyin velâ mekfûrin{ = Kâfî, görülmeyerek ve inkâr edilmeyerek yapılan hamd, bize yetecek derecede ni'metler veren ve bizi suya kandıran Allah'a mahsûstur)"; bir kerresinde de: "el-Hamdu lillâhi Rabbinâ, gayra mekfiyyin velâ tnuveddeın, velâ mustağnen Rabbena (= Kâfî görül-meyerek, terkedilmeyerek ve ey Rabb'imiz, mustağnî olunmayarak yapılan hamd, Rabb'imiz olan Allah'a mahsûstur)" şeklinde söylemiştir [92].

55- (Alçak Gönüllülük Kasdıyle) Hizmetçi Beraberinde Yemek Babı [93]

85-.......Bize Şu'be tahdîs etti ki, Muhammed ibn Ziyâd şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Sizden birinize hizmetçisi yemeğini getirdiği zaman, eğer efendi onu beraberinde oturtup yedirmeyecekse, bari ona bir çiğnem yâhud iki çiğnem, bir lokma yâhud iki lokma uzatıp versin. Çünkü pişirme sırasında onun sıcaklığım (onun terkîb,

ıslâh) ve hazırlanmasını hizmetçi üzerine almıştır" [94].

56- Bâb:

"Yemek hususunda hoş hâl ve (verdiği ni'metlere karşı Rabb'ine) şükredici olan kimse sevâbda, açlığa sabreden oruçlu gibidir".

Bu bâbda Ebû Hureyre'nin Peygamber'den rivayet ettiği hadîs vardır [95].

57- Bir Yemeğe Da'vet Edilip De Kendisine Başka Biri Takılan Ve: "Bu Yanımdaki Bana Takılıp Gelmiş Bîr Kişidir" Diyen Kimse Babı

Enes de: Sen (Dîni ve malı hususunda) ittihâm edilmeyen bir müslümânın yanına girdiğin zaman, onun yemeğinden ye, içeceğinden iç, demiştir " [96]

86-.......Bize Ebû Mes'ûd el-Ensârî (R) tahdîs edip şöyle dedi: Ensâr'dan Ebû Şuayb diye künyelenen bir adam ve onun da kasap bir kölesi vardı. Bir gün Peygamber sahâbîleri arasında iken bu zât geldi de Peygamber'in yüzünden açlığını tanıdı. Ve hemen o kasap olan kölesine gitti de:

— Bana beş kişiye yetecek yemek yap. Çünkü ben Peygamber'i beşin beşincisi olarak da'vet ediyorum, dedi.

Bu emir üzerine o köle bir yemekcik yaptı. Sonra Ebû Şuayb, Peygamber'e gelip O'nu yemeğe da'vet etti. Bunun üzerine Peygamber ve arkadaşları o zâtın evine giderlerken kendilerine altıncı bir adam takıldı. Eve vardıklarında Peygamber (S):

— "Yâ Ebâ Şuayb! Bize bir adam takılıp gelmiştir. İstersen ona içeri girmeye izin verirsin, istersen onu terkedersin" buyurdu.

Ebû Şuayb:

— Hayır (onu terketmem), ben ona da izin verdim! Dedi [97].

58- Bâb: Yemek Hazır Olduğu Zaman Sizden Biriniz Yemeğinden Acele Kalkmasın (Yemesine Devam Etsin)

87-.......İbn Şihâb şöyle demiştir; Bana Ca'fer ibnu Amr ibn Umeyye haber verdi ki, ona da babası Amr ibnu Umeyye ed-Damrî şöyle haber vermiştir: Kendisi Rasûlullah'ı, elinde pişmiş koyun küreğinden et kesip yerken görmüştür. Bu sırada namaza çağrılmış, Ra-sûlullah da elindeki kürek kemiğini ve ondan kesmekte olduğa bıçağı bırakmış, sonra kalkıp, yeni bir abdest almaksızın namaz kıldırmiştır [98].

88-.......Bize Vuheyb, Eyyûb'dan; o da Ebû Kılâbe'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Yemek ortaya konulduğu ve namaz da ikaamet edildiği zaman, sizler yemeğe başlayınız (sonra namaz kılınız)" buyurmuştur " [99].

Ve yine Eyyûb'dan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer'den; o da Peygamber'den bunun benzerini tahdîs etmiştir.

Ve Eyyûb'dan; o da Nâfi'den: İbn Umer'in bir defada namazda imâmın okuduğu kıraati işitirken akşam yemeği yediğini rivayet etmişlerdir [100].

89-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Hişâm ibn Urve'den; o da babasından; o da Âişe'den Peygamber (S)'in: "Yemek hazır olmuşken namaz ikaamet edildiğinde sizler evvelâ yemeğe başlayınız" buyurduğunu tahdîs etmiştir.

Vuheyb,-Yahya ibn Saîd, Hişâm'dan: "Akşam yemeği konulduğu zaman" şeklinde söylemişlerdir.

59- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Ey îmân edenler, Peygamber'in evlerine yemeğe da'vet olunmaksızın, vaktine de bakmaksızın girmeyin. Fakat da 'vet olunduğunuz zaman girin. Yemeği yediğiniz zaman da hemen dağıtın. Söz dinlemek veya sohbet etmek için de izinsiz girmeyin. Çünkü bu, Peygamber'e eza vermekte, O sizden utanmaktadır. Allah ise hakkı açıklamaktan çekinmez.*, " (el-Ahzâb: 53) [101].

90-.......Bize Ya'kûb ibn İbrâhîm tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam İbrâhîm ibn Sa'd, Salih ibn Keysân'dan; o da İbn Şihâb'dan tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Ben Hicâb emrinin inişini herkesten iyi bilirim. Ubeyy ibn Ka'b bile bunu bana sorar idi. (Bu şöyle olmuştu:) Rasûlullah (S), Zeyneb bintu Cahş ile evlendiği gün -ki onunla evlenmesi Medine'de olmuştu- güneş yükseldikten sonra insanları yemeğe da'vet etti. Yemekten sonra Rasûlullah oturdu. Da'-vetliler de kalkıp gittikten sonra, bâzı kimseler gitmeyip Rasûlullah'-ın yanında oturdular. Nihayet Rasûlullah (S) kalkıp yürüdü. Ben de beraberinde yürüdüm. Âişe'nin oda kapısına kadar ulaştı. Sonra bu oturan kimselerin çıkıp gittiklerini sanarak geri döndü. Ben de berâberinde döndüm. Geldiğimizde bu misafirlerin hâlâ yerlerinde oturduklarını gördük. Rasûlullah ikinci defa geri döndü. Ben de beraberinde döndüm. Yine Âişe'nin odasının kapısı önüne erişti. Sonra onların çıkıp gittiklerini sanarak geri döndü. Ben de beraberinde döndüm. Bu sefer onların kalkıp gittiklerini gördük. Bunun üzerine Rasûlullah benimle kendi arasına bir perde gerdi. Bu sırada Hicâb emri indirildi [102].

---

[1] Et'ıme, Taâm'm cem'idir. Taam, yenilecek şeylere denilir. Bu kitâbda yenilecek şeylerin nevi'lerine, yeme ve içmenin âdabına ve bunlara benzer birtakım hükümlerle ilgili hadîsler getirilmiştir.

[2] Buhârî "Et'ıme" unvanını îzâh için bu üç âyeti zikretmiştir. Bunlardan birincisi yenilecek rızkın halâl kazanç olması, yiyeceklerin hepsi Allah'ın lütuf ve inayeti eseri olduğundan bunların karşılığında Allah'a kulluk etmiş olmak için ona şükretmeyi, ikincisi halâl kazançlardan ve yer zenginliklerinden yediğimiz gibi, hakk yolunda, yânî Allah'ın kelimesini en yüksek kılma yolunda ve cemiyetin düşkün sınıflarının yaşama seviyelerini yükseltmek yolunda harcamalar yapmk gereğini; üçüncüsü bütün rasûllerin de ümmetler gibi halâl rızıklardan yemeleri ve iyi ameller yapmakla emrolundukları bildirilmiştir. Yânî her peygambere zamanında böyle hitâb edilmiş ve en sonra hepsinin mazhariyetini cami' olmak haysiyetiyle bu hitâb, bilhassa Hâtemu'l-Enbiyâ'ya yöneltilmiştir.

[3] Başlığa uygunluğu açıktır. Bunun bâzı rivayetleri Cihâd ve Nikâh'ta da geçmiştir. "Fukku'î-ânîye": Esirleri, köleleri esîrlİk ve kölelikten kurtarın demektir, iyi düşünülünce zelîl olan, düşkün olan, alçalan herkes ve haklan diğer müslü-mânlar üzerine vâcib olan zarara uğramış kimseler de açık ve kinaye olarak bu kısımlarda dâhil oldukları anlaşılır (Kastallânî).

[4] Başlığa uygunluğu "Benim için büyük bir kap süt emretti, ben de ondan içtim" sözlerinden alınır. Ebû Nuaym'in e!-Hilye'sinûe

"Hâlbuki maksadım okumak değildi, karnımı doyurmaktı, Umer bunu anlamamıştı" ziyâdesi vardır.

Bu hadîste isteme ve .haya etmeğe ta'rîz, kişinin kendisine isabet eden açlığı zikretmesi, açlık sırasında doymanın mübâhhğı, selefin gıda azlığına karşı sabrı ve dünyâdan az bir şeye rızâları, kişinin mü'min kardeşinde bir hacet hissettiği zaman bunu ondan sormadan hilesini setretmek, sahâbîlerden biri Kur'ân sahi binden okumak istediği zaman onu evine götürüp yanında bulunanla doyurmak âdetleri olduğu hükümleri vardır, Allah en bilendir (Aynî).

[5] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır, gelecek hadîsler de aynı konudadır.

[6] Enes'İn bu hadîsi Zeyneb bintu Cahş'ın düğün aşı kıssasında, Nikâh'ta geline hediye bâbı'nda rivayet edilen hadîsin bir parçasıdır. Bu ta'lîkı, Müslim ve Ebû Nuaym senedli olarak getirmişlerdir.

[7] Bu da aynı hadîsin başka yoldan gelen bir rivayetidir, başlığa uygunluğu gizli değildir.

[8] Bu hadîslerde en vecîzbir ifâde ile öğretilen yemek âdabı, hiçbir zaman eskimeyecek olan en yüksek medeniyet edeblerindendir. Bu hadîslerin râvîsi Umer, Ebû Seleme'nin oğludur. Annesi de Peygamber'in kadınlarından olan Ümmü Sele-me'dir. Bu kan-koca Habeşistan'a hicret etmişlerdi. Umer orada dünyâya gelmiştir. Ebû Seleme Habeşistan'da vefat edince, bu ana-oğul Medine'ye geldiklerinde Rasûlullah, Ümmü Seleme'yi nikâhla alıp kendi kadınları arasına katmakla taltîf etmiştir. Bu suretle Umer, Peygamber'in oğulluğu şerefini kazandı ve Peygamber'in terbiyesi altında büyüdü. îbn Abdilberr'in beyânına göre, Peygamber'in vefatında dokuz yaşında idi. Hicretten iki sene önce doğduğuna dâir de rivayet vardır.

[9] Başlığa uygunluğu açıktır. Bunun daha tafsîlli bir rivayeti Buyu' Kitâbı'nda geçmişti. Parantez içindeki kısım o rivayetten alınmadır. Dâvûdî hadîsteki yemek hakkında: "Bu bir çorba idi. İçinde kabak ve doğranmış kuru et parçaları vardı" suretindeki tafsîle göre, bu yemek arpa ekmeği ile çorbadan yapılmış bir tirid idi, demiştir. Bu yemekten Rasûlullah'ın yiyeceği mikdârı bir kap içinde önüne konulduğu için, Rasûlullah kabın her tarafından yemekte bir sakınca görmemiştir. Böyle olunca yukanki "Önünden ye!" emirlerine aykırılık yoktur.

[10] Başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti Abdest Alma Kitâbı'nda, "Abdest almada yıkanmada sağdan başlama bâbı"nda geçti. Peygamber'in sağdan başladığı işler giyinmek, mescide girmek, zînetlenmek, başını tıraş etmek gibi kerîm fiillerden olan hususlardır. Sümkürmek, halâya girmek, istincâ gibi işlerde ise soldan başlardı.

[11] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bunun bir rivayeti Nübüvvet Alâmetleri'-nde, daha kısa bir rivayeti Namaz Kitâbı'nda geçmişti. Müslim de bunun dokuz kadar yoldan gelen rivayetlerini Eşribe Kitâbı'nda getirmiştir. Müslim Ter., V, 268-274-{142 "2040").

[12] Başlığa uygunluğu "Biz hepimiz bu iki kaptan yedik ve doyduk" sözündedir. Bunun bir rivayeti Buyû'da "Müşriklerle alışveriş bâbı"nda geçmişti.

[13] el-Esvedeyn, siyah ma'nâsına olan el-Esved'in tesniye sîgasıdır ve "îki siyah" demektir ki, hurma ile sudur. Bu iki ni'metten siyah olan yalnız hurma olmakla beraber, edebî bir san'at olan tağlîb yoluyla hurma ile suyun ikisine "Esvedeyn ", denilmiştir. Tağlîb san'atı, herkesçe bilinen iki şeyden birisini öbürüsüne üstün kılarak zikretmektir ve Arabça'da pek yaygındır. Ana ile babaya "Ebeveyn", Güneş'le Ay'a "Kamereyn", Ebû Bekr'le Umer'e "Umereyn"denilir. Arab'ın yemek içmek hususunda en mühim yaşama sebebi hurma ile su olduğundan, bu iki ni'met hadîste tağlîb yoluyla zikredilmiştir.

[14] Yânî burada zikredilen kimselerin evlerinden, sahihleri hazır olmasa da, fakat herhalde rızâları ve haberleri bulunmak şartıyle yemekte be'is yoktur (Celâleyn) Bu âyetin yemek konusuyla ilgisi çok açıktır.

[15] Hadîsin başlığa uygunluğu, kör ile gören, hasta ile sahîh arasını ayırmaksızın hepsinin sevîk bulamacı üzerinde toplanıp ondan yemeleridir. Sevîk, kavud denilen, kavrulup un hâline getirilmiş buğday ve arpa olduğu için, ateş değmiş yiyeceklerdendir. İşte bundan dolayı abdest tazelemek lâzım gelmemiş, namazdan evvel ağız çalkalaması ise dişler arasında kalan parçalan gidermek içindir.

Bu hadîsin birer rivayeti Vudû' ve Hayber Gazvesi evvelinde geçmişti.

[16] Buhârî bu başlığı ve hadîsleri, bunların caiz olduğunu isbât için getirmiştir.

[17] Peygamber'in bunu yememesi, caiz olmadığından değil, tevâzu'u, alçak gönüllülüğünden ve örnek davranışmdandır.

es-Semt: Sîn'in fethi ve mîm'in sükûnuyle boğazlanmış oğlağı ve kuzuyu kebâb yapmak için kaynamış suda haşlayıp tüyünü yolmak ma'nâsına birinci ve ikinci bâblardan masdardır... el-Mesmût ve es-Semît, kaynar suda haşlanmak suretiyle tüyü yolunmuş kebâb yapılacak oğlağa ve kuzuya denir... (Kaa-mûs Ter.)

es-Sukkurruce: Cem'i Sekâric. Küçük tabak, üzerinde yemek yenilen küçük yemek tahtası, yemek teknesi...

es-Sufra: Sîn'in ötresiyle yolcunun beraberinde taşıdığı yol yemeğine denir. Sufraîu '1-Cild bundan alınmıştır, yânî yiyecek sardıkları bilinen değirmi deriye Sufra denmesi hâliyet ve mahalliyet alâkasıyle bundan alınmıştır. Yolcuların yiyecek sarıp götürdükleri ve yiyeceğin altına yaydıkları meşinden yaygıdır... Lisânımızda sâd ile "Sofra" ta'bîr olunur... (Kaamûs Ter.)

İbn Battal şöyle dedi: Yufka ekmeği yemek caizdir, mubahtır. Peygamber bunu ancak dünyâdan zühd, ni'metlere boğulmayı terk; Allah yanındakileri tercih olarak terketmiştir. Masa üzerinde, yemek tahtası üzerinde yemek de böyledir, yânî caizdir... (Aynî).

Bunları yemek ve bu şeyler üzerinde yemek caiz olmasaydı, Enes'in evinde yenilmez ve kullanılmazdı.

[18] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in Hayber dönüşü yolculuğunda Safiyye ile evlenmesi münâsebetiyle verilen düğün ziyafetinde sâdece hadîste zikredilen şey-lerin yenilmiş olmasıdır. Bunun daha tafsîlli bir rivayeti Mağâzî'de Hayber fethi bâbı'nda geçti.

[19] Hadîsin başlığa uygunluğu "... Diğerine de Rasûlullah'ıtı sofrasını bağladım" sözlerindedir. Esmâ'nın bu nitâkını ikiye bölüp, söylediği işlerde kullanması, Peygamber'le Ebû Bekr'in hicret yolculuğuna çıkarlarken yaptığı hazırlıklar cüm-lesindendir. Esma bu nitâkı sebebiyle "Zâtu'n-Nİtâkayn" şeref lakabıyle anılmıştır.

Hadîsin sonunda Abdullah ibnu'z-Zubeyr'in temessül edip söylediği mısra, Ebû Zueyb ez-Zuhelî'nin otuz beyitten fazla tutan bir kasidesinden alınmıştır. Baş tarafı şöyledir:

Hel'd-dehru illâ îeyîetun ve nehâruhâ

Ve illâ tulû'u'ş-şemsi summe ğıyârıhâ

Eba'l-kalbu İllâ Umme Amrin Fe-usbahat

Tuharriku nârı bi'ş-şekâti ve nâruhâ...

Ve ayyarahâ'l-vâşûne ennî uhibhuhâ

Tilke şekâtun zâhirun anke âruhâ...

(- Dehr bir gece ve gündüzünden ibarettir.

Ve ancak güneşin doğması, sonra da değişiklik olmasıdır.

Kalb Ümmü Amr'dan başkasını kabul etmedi de onun ateşi

Şekaavet (güçlük, sıkıntı) ile ateşimi tahrik eder oldu.

Jurnal ediciler (yalan süsleyiciler), onu, benim kendisini seviyor olmamla ayıpladılar.

İşte bu, ârî, senden görünen bir bedbahtlıktır.)

Bu mısra ile Îbnu'z-Zubeyr: "Bu sözde be's ve ayıp yoktur" demiş olmaktadır... (İbn Hacer, Aynî).

[20] Başlığa uygunluğu "Sofrası üzerinde bunlar yenildi" sözünden alınabilir. Mü-fessirler el-Mâide: 114'de zikri geçen "Mâide'"nm, kırmızı deriden bir sofra ol duğunu söylemişlerdir... Tafsilât için Hakk Dîni, II, 1844-1849'dan okunabilir. Bu hadîsin bir

rivayeti Hibe'de de geçmişti.

[21] es-Sevîk, Emîr vezninde kavud ta'bîr olunan nesneye denir. Unu yâhud hububatı kavurduktan sonra nefh ve rîhını azaltmak için birkaç defa sıcak su ile, daha sonra soğuk su ile yıkarlar. Bedevîlerin ekseriya yol azıklarıdır. Dağarcığa basıp yolda bununla gıdâlanirlar. Meyvelerin sevîkı, kurutmadan sonra kavurup öğütmekle olur.. (Âsim Efendi).

Bu hadîsin şimdiye kadar uzun ve kısa olarak birçok rivayetleri geçmiştir. Onlardan hatırlanacağı üzere, bu vak'a Hayber dönüşünde olmuştur ki, orada Peygamber, Safiyye bintu Huyey ile evlenmiş, düğün aşı ziyafeti de ancak hurma, "Ekıt" denilen kuru yoğurt, yağ ve sevîkten ibaret sâde bir yemek olmuştu.

[22] Başlığa uygunluğu "Rasûlullah'a bir yiyecek takdîm edilip de ondan kendisine bahsedilmemesi ve yemeğin isminin kendisine söylenmemesi hemen hemen vâki' olmazdı" sözündedir.

Müslim bu hadîsin birçok (onaltı kadar) yoldan gelen rivayetlerini çok güzel bir sıralayışla Sahîh'inin Zebâih Kitâbı'nda tesbît etmiştir: Müslim Ter., VI, 156-164 "1946"...

[23] Bu hadîs en vecîz, fakat ma'nâsı ve fâideleri pekçok bir hayât düstûrunu ifâde etmektedir. Az yemek, bu gün ittifakla bütün tıb otoritelerinin bildirdikleri gibi sağlıklı yaşamanın başta gelen sebeblerindendir. Böylece hem sağlık iyi korunmuş olur, hem de yemek israfı önlenip, cemiyetin ve insanlığın aç sınıflarına gıda te'mîni mümkin olur.

[24] Bu da aynı düstûru daha tafsîlli olarak bildiren ayrı yoldan gelmiş bir rivayettir. Bu ve bundan sonra gelecek hadîsin ma'nâsınm ne olduğu hususunda birkaç görüş verilmiştir. Bunlar içinde en isabetli sayılanı, mü'minln hırstan feragati, kâfirin ve münâfıkm da doyînak bilmeyen hırs için bir mesel ve en belîğ bir örnek olarak söylenmiş olması görüşüdür.

[25] Bu hadîsin ve müteâkib hadîslerin başlığa uygunlukları açıktır. Bunlarda mü'-minin zâhidlik ve azla yetinmeye düşkünlüğü, kâfirin ise olanca hırsıyle sanki yedi mi'deyi doldururcasına çok yemeğe düşkünlüğü ifâde edilmiştir. Yânî mü'min hâli yemek konusunda böyle olmalıdır!...

[26] Hattâbî şöyle dedi: Âmme bu "Muttekı" sözünü "İki yanından biri üzerine meyledici" zannetti. Hâlbuki ma'nâ böyle değildir. Burada "Mutteki", "Altında oturduğu şey üzerine tam oturup dayanan" ma'nâsmadır. Oturduğu şilte üzerine dümdüz oturan herkes mutteki'dir. Yânî ben yediğim zaman, çok yiyenlerin fiilî gibi döşekler üzerine kuvvetle oturmam, lâkin ben az yemek yerim, bunun için oturuşum yemekte yerleşmeyip acele kalkıcı tarzdadır (Aynî).

el-MuttekV: İttikâ'dan ismi faildir, bir nesneye söykünüp dayanan kimseye denir. Peygamber'in "Bana gelince, ben muttekien yemem " kavlinden mu-râd, avam talebenin zannettiği gibi bir yanı üzerine meyi ma'nâsı değildir. en-Nihâye sahibi ve Râgıb'ın tahkiki üzere işbu ittikâ ve tevekku' maddeleri, "Vikâ" maddesindendir ki, kırbanın ağzı bağına denir. Bir nesneye söykünüp dayanmak gûyâ ki onunla bağlanmak gibi olur. Hâsılı hadîsin mantûku budur ki, ben taam ettiğim vakitte oburların oturuşu gibi üzerinde oturduğum döşek ve kilime gereği gibi çöküp dayanarak, kuvvetle bağdaş kurar şekilde oturmam demektir. Rasûlullah sofraya oturduğunda hemen bir iki lokma yiyip kalkacak vaziyette çömelip hafifçe otururdu. Hadîsin mefhûmu aşın iştihâ ile tıka basa yemekten nehyi tazammun eder.. (Kaamûs Ter., I, 121).

Âsim Efendi'nin bu îzâhına göre, Peygamber: "Ben yemek yediğim vakit üzerinde bulunduğum döşeğe, şilteye bağdaş kurup gereği gibi çökerek yerime bağlı bir hâlde oturmam" demiş oluyor. Hadîste açıkça nehy bulunmadığı için Buhârî böyle yemenin hükmünü zikretmemiştir. Tirmizî bu hadîsin başlığında" açıkça kerâhati bildirmiştir.

[27] Bu da Ebû Cuhayfe hadîsinin başka yoldan bir rivayetidir.

[28] Buhârî kızartılıp kebâb yapılmış et yemenin cevazını bildirmek için İbrâhîm Pey-gamber'in genç ve güzel konuklar suretinde gelen meleklere bizzat hizmet edip, onlara kızartılmış bir buzağı ikram etmesi kıssasını zikretti.

[29] Başlığa uygunluğu "Kebâb yapılmış keler" sözünden alınır. Hadîsin bir rivâye-tİ üç bâb önce de geçmiş ve orada bâzı bilgiler verilmişti...

İbn Battal şöyle demiştir: Hadîs başlık yapılan ibareye apaçık uygundur ki başlık kebâb yemenin cevazıdır. Çünkü Peygamber (S) ondan yemek için elini uzatmıştır. Eğer o Peygamber'in tiksinmediği başka bir et olsaydı, onu yiyecekti (Aynî).

[30] Bu başlıktaki yemekler hakkında şu ta'rîfler verilmiştir:

"(= el-Hazîretu)": Sefine vezninde yağlı çorbaya denir ve Hazıre, un ufak kıyılmış et ile olan bulamaç aşma denir. Ve eğer et olmazsa "(= Asîde)" denir. Bir kavle göre et suyuna irice un ıslağını karıştırmakla olan çorbaya denir...

" (= el-Harîretu)": Berîre vezninde un ve süt ile yâhud çerviş ya-ğıyle pişirdikleri bulamaç aşma denir...

"(= en-Nuhâletu)": Sumâme vezninde öğürtlenip ihtiyar olunan guzîdeye ve elekten geçen una denir... (Kaamûs Ter.).

[31] Itbân, Hazredi ve Salim kolundandır. Bu hadîsten anlaşılacağı üzere Salim oğullarına imamlık ederdi. Yaşlanmış olduğu hâlde Muâviye'nin günlerine kadar ömür sürmüştür. İbn Sa'd'ın beyânına göre, Peygamber, hicretin başlarında kendisini Umer ibnu'l-Hattâb ile kardeş yapmıştır. İbn Hişâm'ın es-Sîre'sindeki rivayet de böyledir.

[32] Başlığa uygunluğu "Biz Peygamber'i kendisi için pişirdiğimiz bîr hazîre çorbasını yemesi için alıkoyduk" sözlerindendir.

Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabı, "Evlerdeki mescidler bâbı"nda geçmişti. Buhârî bu hadîsi uzun ve kısa metinlerle Sahîh'inin ondan fazla yerinde getirmiştir.

Hadîste adı anılan Mâlik İbnu'd-Duhşun, haklarında "Dilediğinizi işleyin, ben size mağfiret etmişimdir" kudsî hadîsi gelmiş olan Bedir ehlindendir. İbnu Abdilberr: Mâlik hakkındaki nifak dedikodusu sahîh bir asla dayanmaz. İslâm'ın güzelliğine delâlet eden bunca güzel nakiller bu türlü ithama mâni'dir, dedikten sonra, hasen bir senedle Ebû Hureyre'den Rasûlullah'ın, Mâlik aleyhinde söz söyleyen kimseye "Eleyse kad şehide Bedren = Bedir'de hazır bulunmuş değil midir?" buyurduğunu rivayet ediyor...

[33] Başlıktaki bu iki muallak hadîsin birincisi "Yufka ekmeği bâbı"nda senedli olarak, ikincisi de yine aynı yerde muallak olarak geçmişti. Orada açıklandığı gibi Ekıt, yağı alınmış ve kurutulmuş koyun, keçi yoğurdudur ki, Türkçe'de "Keş" ta'bîr olunur. Ayran pişirilip süzüldükten sonra kurutulur ve bununla yemek yapılır. Senin, hayvanın sütünden ve yoğurdundan çıkarılan tereyağıdır. Hubû-bât ve bitkilerden çıkarılan yağa Dühn denir.

Hays, Leys vezninde katıp karıştırmak ma'nâsma ikinci bâbdan masdar-dır. Ve Hays, Arablar arasında bir taam İsmidir ki, çekirdeği çıkartılmış hurmayı safî yağ ve keş ta'bîr olunan yoğurt kurusuna gereği gibi katıp karıştırma ve bazen içine sevîk dahî ilâve ile tertîb ederler. Ve Hays, bu taamı edinmek ma'nâsma masdar da olur (Kaamûs Ter.).

[34] Başlığa uygunluğu "Ekıt" sözündedir. Bunun bir rivayeti Hibe'de, "Hediyenin kabulü bâbı"nda geçmişti.

[35] es-Sılk, Pâzî ta'bîr olunan nebata denir... "Sılku'l-berr" ve "St/ku'l-tnâ" diye iki nevî' nebatlardır. Müfredat 'ta Silki berrîve Silki cebeli hammâzdan bir kısım ve Sılku'l-md' su pazısı dedikleri nebat olmak üzere mersûmdur... (Kaamûs Ter.)

Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bunun bir rivayeti Cumua Kitâbı'nda geçmişti.

[36] en-Nehs: Bİr nesneyi dişlerin uçlarıyle ısırıp koparmak ma'nâsmadır.

el-İntişâl: Bu da çömlekten eti el ile çekip çıkarmak ma'nâsmadır. Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Bunun da bir rivayeti Vudu'da geçmişti.

[37] Buhârî bu hadîsi Hacc Kitâbı'nda dört bâbda, burada da iki yerde getirmiştir. et-Taarruk: Tefa'ûl vezninde, kemikte olan etin cümlesini kemirip yemek rria'nâsınadır...

[38] Başlığa uygunluğu "Ben kendisine yanımda sakladığım kolu uzatıp verdim..." sözlerindedir.

[39] Hadîs, Peygamber'in et yerken, eti bıçakla kesip yediği hususunda kesin bir de lîldir. Bu, aynı zamanda yemekte bıçak, çatal, kaşık ve benzeri âletlerin kullanılmalarının bir medeniyet gereği olduğunu da isbât eder.

[40] Bu hadîs de Peygamber'in hiçbir yemeği asla ayıplamadığı hususunda apaçık bir delildir. Bu yemek ayıplamama, içtimaî edeblerden çok mühim bir medeniyet düstûrudur. Çünkü taam, yânî yiyecek şey bir ni'mettir, ni'mete ayıplama değil şükretmek

gerekir...

[41] Başlığa uygunluğu "Biz arpayı üflerdik" sözündedir.

[42] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde Peygamber'in ve sahâbîlerinİn vakitlerinin çoğunda hurma yemekte oldukları ve bundan da az bir şeyle yetinmekte bulunduklarım bildirme olması bakımındandır.

[43] Başlığa uygunluğu bundan önceki hadîsin uygunluğu gibidir.

Bunun bir rivayeti Sa'd ibn Ebî Vakkaas'ın menkabeleri bâbı'nda geçti.

Bu Esed oğullan, Rasûlullah'ın vefatından sonra dînden çıkmışlar, o sırada peygamberlik iddia eden Tuleyha ibn Huveylid el-Esedî'ye tâbi' olmuşlardı. Ebû Bekr zamanında Hâlid ibn Velîd kumandasında gönderilen ordu İle tenkîl edilmişler, geri kalanları da İslâm'a dönmüşlerdi. Kûfe'de oturan bu kabile reisleri Küfe Vâlîsi bulunan Sa'd ibn Ebî Vakkaas'tan Umer'e şikâyet ederek azl edilmesine sebeb olmuşlardı. Sa'd metindeki sözleri bu hâdise üzerine söylemiştir.

[44] Bunun bir rivayeti bundan evvelki bâbda geçti.

[45] Başlığa uygunluğu, Ebû Hureyre'nin o zaman Peygamber ile sahâbîlerinin dar bir yaşayış içinde oluşlarını düşünmesi ve bundan dolayı kızartılmış koyundan yemeyi terketmesi yönündendir. Bu, da'vete İcabeti terk değildir. Çünkü o düğün aşmdadır, her yemekte değil (Aynî).

[46] Bunun bir rivayeti "İnceltilmiş yufka ekmeği bâbı"nda geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmişti.

[47] Buhârî bu hadîslerle Peygamber'in ve sahâbîlerinin yaşayışlarındaki feragatlerini ve dünyâ zevklerinden uzak, en sâde bir yaşayış sürdüklerini delîllendirmek istemiştir

[48] Telbîn ve Telbîne: Un, süt ve balın karıştırılmasıyle pişirilen bulamaçtır. Süt gibi beyaz olduğu için bu adla anılmıştır. Bunun bir rivayeti Tıbb'da da gelecektir.

[49] Serîd, Tehzîb'de ve Mısbâh'tz ekmeği doğrayıp, et suyunda ıslatmak ile tefsîr edilmiştir... (Kaamûs Ter.). Başlığa uygunluğu açıktır. Bunun bir rivayeti Peygamberler Kitâbı'nda da geçmişti.

[50] Başlığa uygunluğu "İçinde serîd bulunan" sözündedİr.

[51] Bu hadîslerin birer rivayeti yakında Yufka ekmeği bâbı'nda geçmişti.

[52] Selef, yânî sahâbî ve tabiîler hazarda evlerinde ileride azık yapmak için, seferlerinde de yolculukları müddetinde azık edinmeleri maksadıyle et ve diğer yiyecek maddelerini biriktirirlerdi.

Âişe ile baba bir kızkardeşi Esmâ'nın bu ifâdeleri Peygamber ve sahâbîle-rinin göçmelerini anlatan uzun hicret hadîsi içinde geçmektedir.

[53] Başlığa uygunluğu "Biz davar bacaklarını kaldırırdık da onbeş gün sonra yerdik" sözünden alınır. Buhârî bunun bir rivayetini Eymân ve'-n-Nuzur'da getirmiştir..

[54] Hadîs, yolcuların seferleri esnasında gıdâlanmak için azık edinmelerinin cevazına delâlet etmiştir. Bunun bâzı rivayetleri Cihâd'da ve Udhıyeler'de de geçmiştir.

Bir defasında nehyin sebebi, halkın geçim hususunda zorluk çekmekte bulunmasıdır. O açlık ve zaruret hâlinin geçmesi üzerine artık kurbân etlerini kendilerinin yemeleri, fakirlere vermeleri, bir kısmını da azık edinmeleri emredilmiştir. Nitekim Câbir, Hacc Kitâbı'ndaki rivayetinde şöyle demiştir: Biz Minâ'da kaldığımız üç günden fazla bir zaman kurbân develerimizin etlerinden yemezdik.

Sonra Peygamber (S) bizlere ruhsat verdi de: "Kurbân etlerinizi yiyiniz ve (kavurup) azık yapınız" buyurdu. Biz de yedik ve azık edindik.

[55] Başlığa uygunluğu "Hays yemeği yaptırdı" sözündedir.

Bu hadîsin bâzı rivayetleri Buyu', "Rahmi temizlemeden önce insan câriye ile yolculuk eder mi bâbı"nda; Cihâd'da, Mağâzî'de geçmişti.

Hays (daha önce de geçtiği üzere) Arablar arasında bir yemek ismidir ki, çekirdeği çıkarılmış hurmayı sâde yağ ve keş ta'bîr olunan yoğurt kurusuna gereği gibi katıp karıştırarak ve bazen de içine sevîk dahî ilâve ile tertîb ederler ve Hays,bn yemeği yapmak ma'nâsına masdar da olur (Âsim Ef.)

[56] Bu, Yüce Allah'ın şu kavlindeki gibidir: "... Altım ve gümüşü yığıp^ biriktirip de onları Allah yolunda harcamayanlar; işte onlara pek acıklı bir azabı muştu-la... " (et, Tevbe:34-35). Gümüşün hükmü bilinince, bundan evlâ tarikiyle altının hükmü de bilinmek lâzım gelir... Bu hadîs harîr, dîbâc kullanmanın, altın ve gümüş kaplardan yiyip içmenin haram kılınmasına delâlet eder. Bu kadîm müc-tehidlerden çoğu yanında haram kılma nehyidir. Bu, dört imâmın da görüşüdür..

Buhârî bunun bâzı rivayetlerini Eşribe, Libâs Kitâbları'nda da getirecektir (Aynî).

[57] Bunun bir rivayeti Kur'ân'm Faziletleri Kitâbi'nda geçti. Bunun burada zikrin den murâd, Feîhu 'l-Bârî'de ve diğerlerinde dediği gibi içinde taam sözünün tekrarıdır. Taam, yemek ma'nâsına da kullanılır (Kastallânî).

[58] Peygamber bu hadîsinde Âişe'nin fadhnı sendin fadhna benzetti. Çünkü serîd, yânî tirîd o zaman onların yemeklerinin en fazîletlisidir. Bu hadîsin bir rivayeti yakında Serîd bâbı'nda geçmişti. Bundan maksad gizli değildir.

[59] Hattâbî; hadîste sefer esnasında yerine getirilemeyen cumua ve cemâat namazlarım, aile ve hısımlar için vâcib olan haklan yerine getirmeye rağbetlendirme vardır, demiştir. Bunun birer rivayeti Hacc'da ve Cihâd'da da geçmişti (Kastallânî).

[60] Hadîsten garaz "Evin katıklarından bir katık" sözü olduğu açıktır. Bunda evde başka katıkların varlığıyle beraber Peygamber'in istemesi olduğu için, etin diğer katıklardan öne geçirilmesi hükmü vardır. İbn Mâce'nin merfûan rivayet ettiği Berîre hadîsinde "Dünyâ ve âhirette katıkların seyyidİ ettir" buyurulmuş-tur. Bunu Buhârî yirmiden fazla yerde zikretmiştir. Lâkin burada hadîsi mür-sel gibi sevketmiştir. Fethu'I-Bârî'de dediği gibi Buhârî Nikâh ve Talâk Ki-tâbları'nda Mâlik yolundan; o da Rabîa'dan; o da el-Kaasım'dan; o da Âişe'-den senediyle, mevsûl olarak getirmiş olmasına dayanmıştır. Burada hadîsi diğer bâbda getirdiği hey'etlerden bir hey'ette getirmekten çekinme âdeti üzere yürümüştür. Nazarı ne kadar ince, fikri ne kadar geniştir! Allah ona rahmet eylesin! (Kastallânî).

[61] Halvâ, içine tatlı katılmış herşeydir. Bal da bellidir.

[62] Başlığa uygunluğu "Uhke" (yânî kırbadan küçük tulum) sözünden alınır. Çünkü çok kerre bunda bal olurdu. Nitekim bu hadîsin bâzı rivayetlerinde bunun bal tulumu olduğu açıkça söylenmiştir. Bu hadîsin bir rivayeti Ca'fer ibn Ebî Tâlib'in menkabeleri bâbı'nda geçmişti.

[63] Bu hadîsin bâzı rivayetleri Buyû'da, "Terzinin zikri bâbi"nda, Et'ıme'de, "Yemek tabağının içinde kabak araştıran kimse bâbı"nda geçmişti.

[64] Başlığa uygunluğu "Ben Rasûlullah'ı beşin beşincisi olarak da'vet edeceğim" sözündedir. Bu meşakkatli bir işi üzerine almadır. Çünkü o muayyen bir sayıyı yedirmeyi kendine lâzım kılmıştır.

Bunun bir rivayeti Buyû'da, "Lahhâm ve cezzâr hakkında denilen şeyler bâbı"nda geçmişti. Da'vet yerine dâ'vetsiz gitmek haramdır. Ancak da'vet sahibi ile tûfeylî giden kimse arasında dostluk bulunması ve ziyafet sahibinin razı ve memnun olacağı bilinirse caiz olur.

[65] Bu kısım Sahîh'in ancak Ebû Zerr'in el-Müstemlî'den gelen nüshasında sabittir. Muhammed ibn Yûsuf, Buhârî'nin şeyhi olan el-Feryâbî'dir. Muhammed ibn İsmâîl ise Buhârî'nin kendisidir. Şeyhi bu sözü bizzat Buhârî'nin kendisinden rivayet etmiştir. Buhârî de

bunu, Peygamber'in da'vet edenden tûfeylî kimse için izin istemesinden istinbât eylemiştir. Bu da şudur: Da'vet edilenlerin da'vet edildikleri taamda tasarruf hakları vardır, da'vet edilmeyen böyle değildir. Bunu iyi anla! Çünkü bu ince bir mes'eledir (Aynî).

[66] Başlığa uygunluğu, ev sahibinin yemek kabım Peygamber'in önüne koyunca ve Peygamber'in de yemeğe başlayıp ondaki kabaklan araştırmakla meşgul olunca, ev sahibinin Peygamber'le yemek yemeyip kendi işine dönmesi bakımındandır (Aynî).

[67] Başlığa uygunluğu "içinde kabak ve kurutulmuş et bulunan çorba takdîm etti" sözündedİr. Hadîs daha önce de birkaç yerde geçti. Buhârî bu babı, çorbanın diğer sıcak yemekler üstündeki fadlına işaret için koymuştur. Bundan dolayı selef, suyu çoğaltılmış yemekleri, yânî çorbaları yerlerdi... (Aynî).

[68] el-Kadîd; dilim dilim dilinip güneşte kurutulan, bir kavle göre uzun uzun dili-nip kurutulan ete denir, lisânımızda pastırma ta'bîr olunur.. (Kaamûs ter.). Buhârî bu babı, kurutulmuş etin, Peygamber'in ve selefin yemeğinden olduğunu işaret için koymuştur.

[69] Bu "Selefin yiyecek maddelerini biriktirmeleri bâbı"nda geçmiş olan Âişe hadîsinden bir kısaltmadır.

[70] Her ne kadar uzatanın, önündeki yemekte bir hakkı varsa da, lâkin onun başka sofradaki kimseye bu yemekten verme hakkı yoktur. Çünkü öteki masadaki kimsenin bu yemekte ortaklığı yoktur. Ancak ziyafet verenin rızâsı bilinirse bu caiz olur.

[71] Bunun bir rivayeti biraz önceki "Çorba bâbı"nda da geçti.

[72] Peygamber'in hurmayı hıyar ile beraber yemesinin sebebi, hurma hararet verdiğinden tab'an soğuk olan hıyarla hurmanın hararetini gidermektir, denilmiştir.

[73] Hadîslerdeki rakam farklılığı, bu taksimin ayrı ayrı zamanlarda olduğuna delâlet etmektedir.

[74] Hurma meyvesinde altı mertebe vardır: Evvelâ Talh, sonra Hulâl, Belah, Ru-tab ve Temr'dir. Belah, hurmanın Büsr ile Hulâl hâlleri arasında olan alaca hurma koruğuna denir ki, yeşil ve henüz sararıp tatlılaşmış olur. Kokusunun letafeti için kokulara katarlar. Hulâl ve Hulâle, hâ'Iarm ötresiyle şahlar aralıklarında olan meyveye ve koruklar aralığında olan olmuş hurmaya denir {Kaamûs Ter., I, 859, III, 1279). Buradaki âyet, Meryem îsâ'ya gebe olduğu zaman Allah tarafından kendisine yapılan hitâbdır. Bunun için bâzıları gebe kadınların hurma yemelerinin müstehâb olduğunu söylemişlerdir.

[75] Bunun senedli bir rivayeti yakında "Doyuncaya kadar hurma yiyen kimse bâbı"nda geçmişti. Âişe, Peygamber ailesinin yaşadığı zühdî hayâtı bildiriyor ve Peygamber'in vefatından evvel bol hurma ve suya kavuştuklarını anlatmış oluyor. Bu hurma bolluğu, Hayber'in fethi üzerine müyesser olmuştu.

[76] Başlığın birinci fıkrasına uygunluğu, üç yerinde "Rutab" zikrinin geçmesidir. Peygamber'in bu müjde üzerine Allah'ın hakk rasûlü olduğuna şehâdet etmesi, bunun herkesin gözü önünde cereyan etmiş âdet hilafı bir vak'a olması ve Peygamber'in rasûllük delillerinden açık bir mu'cize bulunması sebebiyledir.

[77] Buhârî, burada geçen "Arış " kelimesinin tefsirini, Kur'ân'da geçen şekillerinin tefsirleriyle beraber vermektedir

[78] el-Cummâr, Rummân vezninde hurma göbeği ve hurma beyni dedikleri nesnedir, hurma ağaçlarının tepelerinde olur, ak ve lezzetli ve tadı süte yakındır, "Şahmun'n-Nahl" dahî derler (Kaamûs Ter.).

Bunun bâzı rivayetleri î]im Kitâbı'nda da geçmişti.

[79] Buhârî bu "Açve" hurmasının diğer hurma nevi'lerine üstünlüğünü beyân ve bunun yenilmesini teşvik etmek istemiştir. Bu aeve, Medîne hurmalarının nefîs bir nev'idir, rengi siyaha meyillidir. Âsim Efendi buna Türkçe'de "Balçık hurma" dendiğini bildiriyor. Bu hurmanın zehirden ve sihirden masuniyet te'mîn etmesi Peygamber'in bu hurma hakkında duâ etmesinden dolayı teberrükü cihetinden-dir, yoksa tabîati ve hilkati yönünden değildir. Bu masuniyetin Medîne hurmasına tahsîsi ve sayısının yedi olması sebebi ve hakikati Peygamber'ce ma'lûm işlerdendir, bizce hikmeti bilinen işlerden değildir. Nitekim namaz rek'atlerinin sayısı, zekât nisâblan da böyledir.

[80] Buhârî hadîste gelecek hükümle yetinerek başlıkta hüküm zikretmedi. Bunun bâzı rivayetlerini Şerîket ve Mezâlim'de de getirdi.

Cebele, Kûfe'de yetişen tabiî âlimlerindendir. Muâviye'den ve Abdullah ib-nu'z-Zubeyr'den rivayetleri vardır. Yüzyirmibeş târîhinde vefat etmiştir.

[81] Bunun bir rivayeti "Hurmayı hıyarla yemek bâbı"nda geçti. Lâkin burada Sa'd ibn Abdillah ibn Ca'fer'İn işitmesini açıkça söylemiştir.

el-Kıssâu, ma'rûf sebzedir ki, acur ta'bîr olunur, Arabistan'da'çoktur. Ve bâzılarına göre hıyara denir... (Âsim Efendi).

[82] Benzeme ciheti, hurma ağacının her parçası bir iş için faydalı ve onunla faydalanmanın devamlı olmasıdır.

[83] Bu hadîs de başlıkta belirtmediği hükmü belirtmiş, yânî bunun caiz olduğunu Peygamber'in fiiliyle isbât etmiştir.

[84] Bu kıssa Nübüvvet Alâmetleri'nde bundan daha bütün olarak geçmişti. Hadîsi burada üç yoldan getirdi. Bu hadîsteki "Hatife" hakkında şöyle denmiştir: "el-Hatîfetu", sefine vezninde, süt bulamacına denir ki, sütün üzerine un ekip pişirirler, sonra kaşıkla alıp yerler (Kaamûs Ter.).

[85] İbn Umer'in bu hadîsi Namaz Kitâbı'nm sonunda, Cumua Kitâbı'ndan önce senedli olarak geçmiştir.

[86] Hadîslerin başlığa demlikleri apaçıktır.

[87] el-Kebâs, Sehâb vezninde, erâk yânî misvak ağacının yemişinin olmuşuna denir. Bu hadîsin bir rivayeti Ehâdisu'l-Enbiyâ'da, Mûsâ Peygamber'in kıssası sırasında geçti.

[88] Bu hadîs da bu isnâd ve bu metinle ve bâzı küçük ihtilâflarla Vudû'da ve Et'ı-me'de "Kör olan üzerine güçlük yoktur" (en-Nûr: 61) bâbi'nda geçti ve orada bâzı açıklamalar verildi.

[89] Peygamber'in zamanındaki yemek tarzı ve âdabı ile zamanımızın yemek şekli ve âdabı birbirinden farklıdır. Peygamber'in sahâbîleri ateşte pişmiş yemek yüzünü pek az görürlerdi. Pekçok vakitleri arpa kavudu, hurma, süt gibi ele bulaşmayan şeylerle gıdâlanırlardı. Yanlarında mendilleri ve silecek bezleri de bulunmazdı. Bu derece yokluk ve yoksulluk içinde yaşayan, harb ve cihâd meydanlarında sudan mahrum bulunan bir topluluk ferdleri, arasıra yedikleri bir et yemeğinin parmaklarındaki bulaşığını ne ile giderebilirlerdi? Elbette ya kendisi yalayarak yâhud devesine yalatarak giderecekti. Arkasına giydiği İhramına sürecek değildi. İşte RasÛlullah harb ve gaza meydanlarında arasira sıcak yemek yüzü gören gazilere bulaşık parmaklarını ihramlarına dokundurmadan iyice yalamalarını tavsiye etmiştir.

Bizim de Türkçe'mizde "Bal tutan parmağını yalar" diye bir atasözümüz vardır. Bal tutan parmağın yalanması ayıplanmayıp da, iyice temizlenmiş olan bir elin yemek yenen parmaklarını yalamak, o devrin içtimaî hayâtı ve zaruretleri üzerine yalanması neden çirkin görülsün? Bunun bu devirde hoş görülmemesi, yukarıda işaret ettiğimiz yaşama tarzlarının farklı olmasındandır. Yoksa zarurete dayalı içtimaî bir hakikat olması böyle bir ayıplamaya müsâid değildir.

Şu da hatırdan çıkarılmamalıdır ki, normal zamanlarda rivayet olunan islâm yemek âdabı, yemeğin hem önünde, hem de sonunda ellerin iyice yıkanıp temizlenmesi esâsıdır. Netice olarak deriz ki, bu derece ileri bir temizlikten sonra zaruretlerden dolayı tertemiz parmaklarla yemek yenilince, o parmakları yalamakta sağlık ve âdâb bakımından bir sakınca görülmemelidir. Çünkü o parmaktaki artık da yenilen yemekten bir parçadır. Kaldı ki, insanlığın büyük bir kısmı, bu gün dahî Peygamber devrindeki sâde hayât seviyesinden de aşağıda ve hattâ zaman zaman açlık tehlikeleriyle karşı karşıyadır. Bu sebeble Yüce Peygamber'in düşen lokmayı alıp temizleyerek yemek, çanağın dibinde kalan arttığı sıyırmak, parmaklardaki artıkları yalamak gibi tavsiyeleri son derece önemli ve hiçbir zaman eskimeyecek öğütlerdir. Bu öğütlerin azametini insanlık ailesinde, refahlı ve her türlü imkânlar ve ni'metler içinde, kibirli bir hayât süren mahdûd zümreler hakkıyle göremezler!...

[90] Başlığa uygunluğu "Bizim silinecek mendillerimiz yoktu" sözündedir... el-Mindîl, mîm'in kesir ve fethi ile ve el-Mindel, Minber vezninde, el silecek destmâle denir. Mısbâh'm beyânına göre nakl ma'nâsından ve diğer bâzılarının beyânına göre kir ma'nâsından alınmadır. Ve bu hâlen havlu, makrabe ve çevre ta'bîr olunan dülbendin mecmuunu şâmildir (Kaamûs Ter.).

[91] Hadîs yemek yiyen kimsenin yemeğini yiyip bitirince söyleyeceği duayı beyân etmektedir. Duanın sonundaki "Rabbena" sözü neü', nasib ve cerr i'râblanyle okunmuştur. Tercememiz "Lillâhi"mn sıfatı olmak üzere cerr okunuşuna göre yazılmıştır. Bu 83 rakamlı hadîsteki duâ şöyle de tercüme edilebilir: "Çok, (riyadan) temiz ve kendisinde bereket olarak yapılan hamd, Allah'a mahsûstur. Ey Rabb'imiz, dîvânından reddolunmayan ve terkolunmayan ve kendisinden müstağni olunmayan hamd ile hamd ederiz".

[92] Birinci duanın tercümesi şöyle de olabilir: "Kâfî görülmeyerek ve inkâr olunmayarak yapılan hamd, bize yetecek derecede ni'met veren ve bizi suya kandıran Allah'a mahsûstur". Ebû Davud'un Ebû Saîd'den rivayet ettiği Peygamber'in şu duası da meşhurdur: "el-Hamdu MüâhfflezSet'amenâ ve sakaanâ ve cealenâ müs-limîn{ = Hamd bizi doyuran, suya kandıran ve müslümânlar yapan Allah'a mahsûstur)".

Tirmizî'nin ve Ebû Davud'un Ebû Eyyûb'dan rivayet ettikleri duâ: "el-Hamdu lillâhi'llezîet'ame ve sakaa ve savvağa ve ceale lehu mahracen (- Hamd, doyuran, sulayan ve bunları içimizde yürüten ve bunlara bir çıkış yolu yapan Allah'a mahsûstur)" şeklindedir.

[93] Yânî bu, tevâzû', tezellül ve kibri terk maksadıyle hizmetçiyle beraber yemek yemenin beyânı hakkında bir bâbdır. Hizmetçiyle birlikte yemek yemek, mü'-minlerin âdabı, müslümânlarm ahlâkı cümlesindendir. Hizmetçi, erkeğe, dişiye denilir ve bu köle ve hürr olmayı da şâmildir.

[94] Hadîsin bir rivayeti Itk Kitâbı'nda geçmişti.

[95] Buhârî'nin işaret ettiği bu Ebû Hureyre hadîsini İbn Mâce Oruç Kitâbı'nda; Tir-mizî Zühd'de rivayet etmişlerdir. Bunu Buhârî de Târîh'inde; el-Hâkim el-Musîedrek'inde bâzı lafız farklılıklarıyle rivayet etmişlerdir... (Aynî, Kastallâ-nî).

[96] Enes'in bu sözünü İbnu Ebî Şeybe, Umeyr el-Ensârî yolundan senedli olarak rivayet etmiştir.

[97] Başlığa uygunluğu "Onlara bir adam tâbi' oldu" sözünden alınır. Bunun bir rivayeti Et'ıme'de, "Kişinin mü'min kardeşleri İçin yemek hazırlama meşakkatini üzerine alması bâbı"nda geçmişti. Orada da belirtildiği gibi, da'vetsiz bir tûfeylî olarak da'vet yerine gitmek haramdır. Ancak ev sahibi ile bu tûfeylî kimse arasında dostluk bulunması ve bu sebeble ziyafet sahibinin razı ve memnun olacağı bilinirse, böyle da'vetsiz gitmek caiz olabilir.

[98] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in namaz vaktinde yemekle meşgul bulunmasından istinbâten alınır.

[99] Burada bahsedilen namaz, akşam namazıdır. Yemeği öne geçirmekten maksad, Rabb'inin ibâdetine kalb huzuru ile yönelebilmektir.

[100] Yânî İbn Umer'in önüne yemek konurken ötede namaz kılındığı ve imânın kıraatini işittiği hâlde yemeği bırakıp da namaza gitmediği ifâde edilmiş oluyor. Hazır yemeğin namazdan önce yenilmesi hakkındaki bu emir, cumhura göre men-dûbluk içindir. Bâzıları ise bunu vucûba hamletmişlerdir ki, Dâvûd ez-Zâhirî bu cümledendir...

[101] Bu âyette "Yemek yediğiniz zaman hemen dağıtın... " kavlindeki dağılmadan murâd, yemek yenildikten sonra yemek yerinden dönüp ayrılmaktır. Bunun hakkında söz el-Ahzâb tefsirinde geçmişti.

[102] Hicâb emrini içine alan âyetler başlıktaki âyetle bundan beş âyet sonra gelip hicabın şeklini ta'rîf ve ta'lîm eden "Ey Peygamber, zevcelerine, kızlarına ve müzminlerin kadınlarına dış elbiselerinden üstlerine giymelerini söyle..." (el-Ahzâb: 59) kavlidir.

25- KİTÂBUZ-ZEKÂT. 4

Rahman ve Rahfm olan Allah'ın ismiyle

25- KİTÂBUZ-ZEKÂT

(Zekât Kitabı)

1- Zekatın Vacib Olması Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin..."(en-Nûr: 56; el-Mucâdik: 12) [1]

Ve İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Bana Ebû Sufyân (R) tahdîs edip, Peygamber'in hadîsini zikretti: Kendisi Hırakl'e "Muhammed bize namaz kılmamızı, zekât vermemizi, hısımlarla ilgilenmemizi, iffetli olmamızı emrediyor" demiştir [2].

1-.......İbn Abbâs(R)'tan (o, şöyle demiştir): Peygamber (S) Muâz ibn Cebel'i Yemen'e gönderirken, ona: "Yemenlileri (evvelâ) Allah'tan başka ibâdete lâyık bir tanrı olmadığına ve benim Allah'ın Rasûlü olduğuma şehâdet etmeye da'vet et. Eğer bu iki şehâdeti kabul ederlerse, bu defa Allah'ın her gece ve gündüzde üzerlerine beş vakit namaz farz kıldığını onlara bildir. Eğer onlar bu namaz farzına itaat ederlerse, bu defa onlara mallarında Allah'ın zekât farz kıldığını bildir. Bu zekât, zenginlerinden alınır ve fakirlerine verilir" buyurdu [3].

2-.......Bize Şu'be, İbni Usmânibn Abdillah ibn Vehb'den; o da Mûsâ ibn Talha'dan; o da Ebû Eyyûb(R)'dan tahdîs etti (O, şöyle demiştir): Bir kimse Peygamber'e:

— Bana, kendimi cennete girdirecek bir amel haber ver! dedi.o. Orada bulunanlar;

— Buna ne oluyor? Bunun ne dileği var ki? dediler. Peygamber:

— "Bu, bir hacet sahibidir; nesi olacak" buyurdu da, o sorana karşı: "Allah'a ibâdet edersin ve O'na hiçbir şeyi ortak kılmazsın; namazı kılarsın, zekâtı

verirsin, hısımlığa (iyilik) ekler durursun" buyurdu [4].

Ve Behz ibn Esed şöyle demiştir: Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bize.Muhammed ibn Usmân ve onun babası Usmân ibn Abdillah tahdîs ettiler ki, bu ikisi de Mûsâ ibn Talha'dan işitmişler; o da Ebû Eyyûb'dan bu hadîsi işitip rivayet etmiştir [5].

Ebû Abdillah el-Buhârî: Muhammed isminin hıfz edilmemiş olmasından endîşe ederim, çünkü o, Amr'dir dedi [6].

3-.......Bize Vuheyb (ibn Hâlid), Yahya ibn Saîd ibn Hayyân'dan; o da Ebû Zur'a'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti (Ebû Hureyre -R- şöyle demiştir): Peygamber'e bir bedevi Arab geldi ve:

— Bana, öyle bir işe delâlet et ki, ben onu işleyince cennete girebileyim, dedi.

Peygamber (S):

— "Allah'a hiçbir şeyi ortak kılmıyarak, yalnız Allah'a ibâdet edersin, farz yazılan namazı kılarsın, farz kılınmış olan zekâtı verirsin ve ramazân orucunu tutarsın" buyurdu.

Bedevi Arab:

— Nefsim elinde bulunan Allah'a yemîn ederim ki, ben senden işittiğim bu ibâdetler üzerine bir artırma yapmam, dedi de arkasını dönüp gidince, Peygamber:

— "Kim, cennet ehlinden bir kimseye bakması kendisini sevin-direcekse, işte şu zâta baksın!" buyurdu [7].

4- Bize Müsedded, Yahya el-Kattân'dan; o da Ebû Hayyân'dan tahdîs etti. Bu Ebû Hayyân Yahya ibn Saîd: Bana Ebû Zur'a, bu hadîsi Peygamber(S)'den olmak üzere haber verdi, demiştir[8].

5-....... Bize Hammâd ibnu Zeyd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû Hamze (Nasr ibn İmrân) tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Ab-bâs(R)'tan işittim, şöyle diyordu: Abdu'1-Kays hey'eti Peygamber'e geldiler ve:

— Yâ Rasûlallah! Bu topluluk Rabîa kabîlesindendir. Seninle bizim aramıza Mudâr kâfirleri girmiştir. Biz sana yalnız haram ay içinde ulaşabiliriz. O hâlde sen bize kestirme birşey emret de bizler onu senden alalım ve arkamızda kalan kimselerimizi de ona çağıralım, dediler.

Rasûlullah (S);

— "Ben size dört şey emrediyor ve dört şeyden de nehyediyorum: Allah'a îmân etmek ve Lâ ilahe illeUlah { = Allah'tan başka tanrı yoktur hakikatine) şehâdet etmek" buyurdu ve (parmağını) eliyle şöyle bağladı; devamla: "Namazı kılmak, zekâtı vermek ve ganimet aldığınız şeylerin beşte birini (devlete) vermenizdir. Ve sizleri dubbâ', hantem, nakîr ve müzeffet (denilen kablarda yapılan \çV\\tr)den nehyediyorum" buyurdu.

Ve Süleyman ibn Harb ile Ebu'n-Nu'mân Muhammed ibnu'l-Fadl es-Sedûsî, Hammâd ibn Zeyd'den; "Allah'a îmân, Lâ ilahe il~ le'llah (= Allah'tan başka tanrı yoktur) diye şehâdet etmektir" şeklinde söylemişlerdir [9].

6-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) vefat ettiği zaman, Ebû Bekr halîfe olup Arab kabilelerinden bâzıları kâfirliğe dönerek tekrar kâfir olduklarında (onlara karşı ordu şevkine giriştiğinde) Umer, Ebû Bekr'e hitaben:

— Sen bu insanlara nasıl kıtal yaparsın? Hâlbuki Rasûlullah (S): "Ben insanlar Lâ ilahe ille'llâh... (= Allah'tan başka ilâh yoktur ve Muhammed O 'nun elçisidir) deyinceye kadar onlarla harb yapmakla emr olundum. Kim bu sözü söylerse, artık o kimse.İslâm kaanûnu-nun hakkı karşılığı olmak müstesna, benden malını ve canım korumuş olur. (Gizli günâhlarının) hesabı ise Allah'a âiddir" buyurmuştur, dedi.

Ebû Bekr de Umer'e karşı:

— Allah'a yemîn ederim ki, ben namaz ile zekât vermek arasını ayıran kimselerle muhakkak harb ederim. Çünkü zekât, mâlî bir hakk-tır. Allah'a yemîn ederim ki, bunlar Allah'ın Rasûlü'ne veregeldik-leri bir dişi oğlağı (yânî umûmî

olarak zekâtı) benden men' ederlerse, bu zekâtı men' etmek suçundan dolayı onlarla muhakkak harb ederim, dedi.

Bunun üzerine Umer:

— Vallahi bu mürtedlerle harb edilmesi hakkındaki hüküm, Allah'ın Ebû Bekr'in göğsünü, gönlünü açıp genişletmiş olmasındandır. Ben bu sayede onlarla harb etmenin hakk olduğunu Öğrendim, dedi [10].

2- Zekat Vermek Üzere Bey'at Edip Ahidleşmek Babı

"... Eğer tevbe ederler, namazı kılarlar ve zekâtı verirlerse, s. artık onlar dinde sizin kardeşlerinizdirler" (et-Tevbe 11) [11]

7-.......Kays şöyle demiştir: Cerîr ibnu Abdillah el-Becelî (R):

Ben Peygamber(S)'e namaz kılmak, zekât vermek ve her müslümâ-na hayır isteyici olmak üzere bey'at ettim, demiştir [12].

3- Zekat Vermeyen Kimsenin Günahı Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"... Altını, gümüşü yığıp biriktirip de onları Allah yolunda harcamayanlar, işte bunlara pek acıtıcı bir azâb muştula! O gün bunlar, üzerlerinde, cehennem ateşinin içinde kızdırılacak da o kimselerin alınları, böğürleri ve sırtları bunlarla dağlanacak; işte bu nefisleriniz için toplayıp sakladıklarınız! Artık saklayıp istifçilik ettiğiniz bu nesneleri tadın! denilecek" (et-Tevbe: 34-35) [13]

8-.......Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Sahibi,

kendisindeki zekât hakkını vermediği zaman deve, kıyamet günü en kuvvetli haliyle sahibinin üzerine gelir ve onu ta-banlarıyle çiğner. Koyun da kendisindeki zekât hakkını vermediği zaman en kuvvetli ve besili haliyle sahibi üzerine gelir ve tırnaklarıy-le onu çiğner, boynuzlarıyle da ona vurur".

Peygamber devamla buyurdu: "Bu hayvanların haklarından birisi de su başlarında sütlerinin sağılması (ve oradakilere sadaka edilmesi)dır" [14].

Yine Peygamber şöyle buyurdu: "Sakın sizden hiçbiriniz kıyamet günü zekâtını vermediği davarını omuzunda bağırır hâlde taşıyıp gelmesin ve (yardım isteyerek): Ya Muhammedi demesin. O zaman ben ona: Ben senin için hiçbirşey yapmaya mâlik değilim; ben (ilâhî emirleri) tebliğ etmişimdir, derim. Yine sizden hiçbiriniz zekâtım vermediği devesini böğürür hâlde omuzu üzerinde taşıyarak gelmesin v Yâ Muhammedi demesin. Ben ona: Ben senin lehine hiçbirşeye mu lik olamıyorum; ben (Allah'ın emir ve nehiylerini) tebliğ etmişimdir, derim" [15].

9-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Kim ki, Allah kendisine mal verir de o malın zekâtını vermezse, kıyamet gününde zekâtı verilmeyen mal, sahibi için çok zehirli erkek bir yılan suretine konulur. Bu yılanın iki gözü üstünde iki nokta vardır. Bu azgın yılan kıyamet gününde mal sahibinin boynuna gerdanlık yapılır. Sonra yılan ağzı ile sahibinin çenesini iki tarafından yakalar. Sonra: Ben senin (dünyâda çok sevdiğin) malınım; ben senin hazînenim, der". Ebû Hureyre dedi ki: Bundan sonra Rasûlullah şu maâldeki âyeti okudu: "Allah 'in/adlından kendilerine verdiğini (harcamakta) cimrilik edenler, sakın bunun kendileri için bir hayr olduğunu sanmasınlar. BiVakis bu, çnlar için bir şerr-dir. Onların cimrilik ettikleri şey, kıyamet günü boyunlarına dolanacaktır. Göklerin ve yerin mirası Allah'ındır. Allah ne yaparsanız hakkıyle haberdârdır" (Âiu imrân: 180) [16].

4- Bab: Peygamberin: "Beş ûkıyyeden az mikdârdaki gümüşte zekât yoktur" Kavlinden Dolayı Zekatı Verilen Mal Kenz Değildir [17]

Ve Ahmcd ibnu Şebîb ibn Saîd şöyle dedi:

Bize babam Şebîb, Yûnus ibn Yezîd'den; o da İbn Şihâb'dan tahdîs etti ki, Hâlid ibn Eşlem şöyle demiştir:

Bir kerre Abdullah ibn Umer ile Medine hâricine çıkmıştık. Bir bedevî gelip İbn Umer'e: "... Altını ve gümüşü biriktirip de onları Allah yolunda harcamayanlar; işte onlara pek elemli bir azabı muştula" (et-Tevbe: 34) kavlindeki *'Kenz t9in mâhiyetinden bana haber ver! dedi. İbn Umer şöyle dedi; Her kim bu malları biriktirip de zekâtlarını vermezse, onun için heîâk ve azâb vardır. Ancak zekât âyetinin indirilmesinden önce ihtiyâçtan fazla olup da Allah yolunda harcanmayan mallar kenz sayılırdı. Zekât indirilince, Allah zekâtı, mallar için bir temizlik sebebi kılmıştır [18].

10-.......O da Ebû Saîd(R)'den şöyle derken işitmiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Beş ûkıyyeden az mıkdâr (gümüş) da zekât yoktur. En aşağı üçer yaşında beş deveden aşağısında da zekât yoktur. Beş vesk mıkdânnın aşağısında(ki mahsûllerde) da zekât yoktur"[19].

11- Bize Alî tahdîs etti. O Hüşeym'den şöyle dediğini işitmiştir: Bize Husayn haber verdi ki, Zeyd ibnu Vehb şöyle demiştir: Ben Re-beze'ye uğradım. Orada Ebû Zerr ile karşılaştım. Ona: Senİ bu menziline indiren nedir? dedim. Ebû Zerr (R) şöyle dedi: Ben Şam'da bulunuyordum. "... Altını, gümüşü biriktirip de onları Allah yolunda harcamayanlar, işte onlara elemli bir azabı muştula... " (et-Tevbe: 34) âyetinin tefsiri hakkında Muâviye ile ihtilâf ettim. Muâviye: Bu âyet Kitâb ehli hakkında indi, dedi. Ben de: Bu âyet hem bizim hakkımızda, hem de Kitâb ehli hakkında indi, dedim. Bu konuda benimle onun arasında bir niza' oldu. Muâviye, Usmân'a bir mektûb yazıp beni şikâyet etti. Bunun üzerine Usmân da bana, Medine'ye gel diye mektûb yazdı. Medîne'ye geldim. İnsanlar beni bundan evvel hiç görmemişler gibi, yanımda toplanıp çoğaldılar. Ben bu hâli Usmân'a söyledim. Usmân bana: İstersen bir kenara çekilirsin ve yakın bir yerde olursun, dedi. İşte beni bu menzile indiren hâdise budur. Eğer benim üzerime bir Habeşli'yi emîr ta'yîn etmiş olsaydılar, ben muhakkak onu dinler ve itaat ederdim[20].

12- Bize Ayyaş ibnu'l-Velîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdu'l-A'lâ tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-Cuveyrî, Ebu'l-A'lâ'dan tahdîs etti ki, el-Ahnef ibn Kays: Ben bir topluluğun yanına oturdum... demiştir.

H ve yine bana İshâkibnu Mansûr tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdussamed haber verip şöyle dedi: Bana babam Abdu'l-vâris tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-Cuveyrî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebu'l-A'lâ ibnu'ş-Şıhhîr tahdîs etti. Onlara da el-Ahnef ibn Kays tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Kureyş ileri gelenlerinden bir cemâatin yanına oturdum. Bu sırada sert saçlı, sert elbiseli ve sert görünüşlü bir kimse geldi; nihayet o topluluğun yanında dikeldi ve onlara selâm verdi. Sonra: Altın ve gümüşleri biriktirip infâk etmeyenlere, üzeri cehennem ateşinde kızdırılmış taşlardan haber ver. Sonra bu taşlar, onlardan her birinin memesi ortasına konulur, nihayet iki kürek kemiğinden çıkar. Kürek kemikleri üzerine konulur; nihayet memeleri ortasından dışarı çıkar. Böylece kürek kemikleri ile memeleri arasında gider gelir, dedi. Bunları söyledikten sonra o zât geri döndü ve direğin yanına oturdu. Ben de onun arkasından gittim ve yanına oturdum. Ben onun kim olduğunu bilmiyordum. Ona: Ben bu insanların senin söylediğin sözlerden hoşlanmadıklarını sanıyorum, dedim. O cevaben: Onlar hiçbir şeyi akıl etmiyorlar. Dostum bana şöyle buyurdu, dedi. Ben: Senin dostun kimdir? dedim. Peygamber'dir, dedi. Peygamber (S): "Yâ EbâZerr! UhudDağı'nt görüyor musun?" dedi. Ebû Zerr dedi ki: Rasûlullah bir ihtiyâcı için beni oraya gönderecek zannederek, gündüzden ne kadar zaman kaldı diye güneşe baktım ve evet Uhud'u görüyorum, dedim. Rasûlullah: "UhudDağı gibi altınım olup, üç dînâr hâriç, bunun hepsini infâk etmek isterim" buyurdu. Bu insanlar ise akıl etmiyorlar; ancak dünyâ metâ'ı topluyorlar. Allah'a yemîn ederim ki, ben Allah'a kavuşuncaya kadar onlardan hiçbir dünyâ metâ'ı İstemem ve onlara dînden bir şey de sormam [21].

5- Malı Hakklı Yerde Harcama Babı [22]

13-.......İbnu Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "İki kimseden başkasına gıbta olmaz: Biri şu kimsedir: A Hah ona mal vermiş; hem de o malı hakk yolunda harcayıp tüketmeye yetecek kudret bahsetmiştir. İkincisi de şu kimsedir: Allah ona hikmet ihsan etmiş, o da bu ilim

ve hikmetle hükmetmekte ve onu başkalarına da öğretmektedir"[23].

6- Sadakada Gösteriş Yapma(nın Kötülüğü) Babı

Çünkü Yüce Allah şöyle buyurdu: ; "Ey îmân edenler; malını insanlara gösteriş için harcayan, Allah'a ve âhiret gününe inanmayan bir kimse gibi -başa kakmak ve incitmek suretiyle- heder etmeyin. Çünkü onun hâli, üzerinde bir toprak bulunup da kendine şiddetli bir yağmur isabet eden; bu suretle o, kendisini kaskatı bir taş hâlinde bırakmış olan kaypak bir kayanın hâli gibidir.

Onlar işledikleri hiçbir şeyden (sevâb kazanmaya) muktedir olmazlar, Allah, kâfirler güruhuna hidâyet

Vermez" {el-Bakara: 264) [24]

İbn Abbâs (R): Âyetteki "Salden", üzerinde toz toprak bulunmayan düz taş'tır, demiştir [25].

İkrime de: "Vâbil", şiddetli yağmurdur; "et-Tallu", çiğ denilen ıslaklıktır, demiştir [26].

7- Bab: Allah Çalınmış Maldan Yapılan Sadakayı Kabul Etmez [27]

Allah yalnız halâl kazançtan yapılan sadakayı kabul eder.

Çünkü Allah'ın şu kavli vardır:

"İyi bir söz ve bir ayıp örtme, ardından eziyet gelen bir sadakadan hayırlıdır. Allah (kullarının sadakalarından) müstağnidir, halimdir (cezada acele edici değildir)'

(Bakara: 263)[28].

8- Yüce Allah'ın: "Allah ribânın bereketini tamamen giderir; sadaka(sı verilen mal)ları ise artırır. Allah (haramı halâl tanımakta ısrar eden) çok kâfir, çok günahkâr hiçbir kimseyi sevmez* îmân eden, iyi iyi amellerde bulunan, namazı dosdoğru kılan, bir de zekâtı veren kimseler; işte onların Rabb Heri indinde mükâfatları vardır. Onlara hiçbir korku yoktur, onlar mahzun da olacak değillerdir" (el-Bakara: 276-277) Kavlinden Dolayı Sadakanın Halal Kazançtan Yapılması Babı [29]

14- Bize Abdullah ibn Munîr tahdîs etti. O, Ebu'n-Nadr'm şöyle dediğini işitmiştir: Bize Abdurrahmân -ki o, Ibnu Abdiilah ibn Dinar'dır-, babası Abdullah'tan; o da Ebû Salih'ten tahdîs etti ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Kim halâl kazancından bir hurma değerinde bir sadaka verirse -ki Allah halâl maldan verilen sadakadan başka hiçbir sadakayı kabul etmez-işte Allah bu halâl sadakayı sağ eliyle kabul eder[30]. Sonra o tek hurma değerindeki sadakayı, dağ gibi oluncaya kadar, sizin birinizin sütten ayrılmış tayını büyütüşü gibi, sadaka sahibi için dikkatle büyütür"[31].

Bu hadîsi Abdullah ibn Dînâr'dan rivayet etmede Süleyman ibn Bilâl, Abdurrahmân'a mutâbaat etmiştir [32].

Ve Verkaa ibn Umer, Abdullah ibn Dînâr'dan, o da Saîd ibn Yesâr'dan; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den olmak üzere söyledi [33].

Ve yine bu hadîsi Müslim ibn Ebî Meryem, Zeyd ibn Eşlem, Süheyl üçlüsü de Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygam-ber(S)'den rivayet etmişlerdir [34].

9- Kabul Edilmeyip Geri Çevrişmesinden Önce Sadaka Vermek Babı

15-.......Bize Ma'bed ibn Hâlid tahdîs edip şöyle dedi: Ben Harise ibn Vehb'den işittim, şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Sadaka veriniz. Çünkü size öyle bir zaman gelir ki, kişi o sırada sadakasıyla

yürür de onu kabul edecek bir kimse bulamaz. (Sadaka verilmek istenilen) her kişi: Bu sadakayı dün ge-tirseydin, muhakkak ben onu kabul ederdim. Fakat bu gün benim için bu sadakaya ihtiyâç yoktur, der"[35].

16-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "İçinizde mal çoğalıp da (her yer) dolup (aşmadıkça kıyamet kopmaz. Hattâ o sırada mal sahibini, sadakasını kim kabul eder ki diye tasalandırır. Hattâ mal sahibi sadakayı arz eder de, kendisine arzedileceği kimse: Benim mala ihtiyâcım yoktur, der"[36].

17-.......Bize Muhıll ibnu Halîfe et-Tâî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Adiyy ibn Hâtim(R)'den işittim, şöyle diyordu: Ben Rasûlullah'ın yanında idim. Rasûlullah'a iki kişi geldi. Onlardan biri fakirlikten şikâyet ediyordu. Diğeri de yol kesilmesinden (emniyet ve asayişsizlikten) şikâyet ediyordu. Rasûlullah (S) bunlara cevaben şöyle buyurdu: "Amma yol kesilmesi mes'elesine gelince, o çok sürmez; az sonra sana bir zaman gelir ki, o vakit ticâret kervanı kimsenin himaye ve kefaletine muhtâc olmayarak, tâ Mekke'ye kadar çıkar (gider). Ortalığın darlık ve fakirlik sıkıntısına gelince, sizin biriniz sadakasıyle dolaşıp da kendisinden bu sadakayı kabul edecek bir kimse bulamayacak bir hal-de müreffeh günler gelmedikçe, kıyamet kopmaz [37]. Sonra (âhirette) sizden herbiriniz muhakkak Allah'ın huzurunda, Allah ile kendi arasında hiçbir perde olmayarak ve Allah'ın kelâmını terceme edecek bir tercemân da bulunmayarak duracaktır. Sonra Allah o kula:

— Ben sana mal vermedim mi? diye muhakkak soracak. O kul da:

— Evet (verdin Allah'ım), diye muhakkak cevâb verecektir. Sonra Allah:

— Ben sana bir Rasûl (yânî elçi)göndermedim mi? diye elbette sorar.

O kul da

— Evet (gönderdin Rabb'im), diye şübhesiz cevâb verir.

Bu hâlde o kimse sağına bakar; cehennem ateşinden başka bir-şey göremez. Sonra soluna bakar; cehennem ateşinden başka birşey göremez. Binâenaleyh

şimdi sizin herbiriniz tek bir hurmanın yarısı ile, bunu da bulamazsa güzel bir sözle olsun kendisini cehennem ateşinden korusun" [38].

18-.......Ebû Müsâ(R)'dan: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"İnsanlar üzerine muhakkak öyle bir zaman gelecektir ki, o vakit bir adam altın sadakasıyle (taraf taraf) dolaşacak da sonra elinden sadakasını alacak bir fakır bulamayacak. Yine o zaman (harb musî-betleriyle) erkeklerin azlığından ve kadınların çokluğundan dolayı (himayesiz) kırk kadının bir erkeğin arkasından gitmekte oldukları ve onun himayesine sığındıkları görülecektir" [39].

10- Bab:

"Velev ki yarım hurma ile ve az sadaka ile de olsa, kendinizi cehennem ateşinden koruyunuz"[40]

"Allah'ın rızâsını istemek ve ruhlarında olan îmânı kökleştirip takviye etmek için mallarını harcayanların hâli de bir tepenin üzerinde bulunan güzel bir bahçenin hâline benzer ki, ona bol bir yağmur isabet etmiş de meyvelerini iki kat vermiştir. Oha bol bir yağmur düşmese de bir çisinti (bulunur). Allah, ne yaparsanız hakkıyle görücüdür"

"Sizden herhangi biriniz arzu eder mi ki hurmalardan, üzümlerden onun bir bahçesi olsun, altından ırmaklar aksın, orada kendisinin her çeşit meyveleri bulunsun, (fakat) ona ihtiyarlık çöksün, âciz ve küçük çocukları da olsun, derken o bahçeye içinde bir ateş bulunan bir bora isabet etsin de o yanıversin? İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildirir; olur ki iyi düşünürsünüz" (el-Bakara: 265-266) [41]

19-.......Ebû Mes'ûd (R) şöyle demiştir: "Onların mallarından sadaka al ki, bununla kendilerini temizlemiş; bununla onları bereketlendirmiş olasın.. "

maâlindeki (et-Tevbe; 103) sadaka âyeti indiği zaman, biz arkamızda ücretle yük taşımağa (kazancımızdan sadaka verip bu sevaba ermeye) çalışırdık. Sahâbîlerden biri çokça bir para getirip sadaka olarak verdi. Bunu gören münafıklar: Bu murâîdir; gösterişçidir; dediler. Sonra diğer bir kimse geldi ve bir sâ' hurma sadaka verdi. Bu defa da münafıklar:, Allah bu adamın bir sâ' sadakasından şübhesiz ganîdir, dediler. Bunun üzerine şu âyet indi: "Sadakalarda, bağışlarda bulunan müzminlerle (bir türlü), güçlerininyetebildiğinden başkasını bulamayan fakirlerle (diğer türlü lâf atarak, kaş göz oynatarak) eğlenenler; Allah onları maskaraya çevirmiştir. Onlar için acı-tıcı bir azâb da vardır** (et-Tevbe: 79) [42].

20-.......Ebû Mes'ûd el-rEnsârî (R) şöyle demiştir: (Sadaka -et-Tevbe: 103- âyeti inip de) Rasûlullah (S) bize sadaka ile emrettiği sıralarda (sadaka vermeye kudreti olmayan) herhangi birimiz çarşıya gider ve arkasında ücretle yük taşır da iki avuç hurma kazanırdı. (Ve bu kazancından sadaka verirdi). Ve şübhesiz bunlardan bâzılarının bu gün yüzbinlik serveti vardır [43].

21-.......Ebû İshâk şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Ma'kıl'dan işittim, şöyle dedi: Ben Adiyy ibn Hâtim(R)'den işittim, şöyle dedi: Ben RasûluIlah(S)'tan işittim; "Bir hurmanın yarısı ile de olsa kendinizi ateşten koruyunuz" buyuruyordu [44].

22-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Bir kerre yanıma bir kadın girdi. Beraberinde iki kız çocuğu vardı; bir şey istiyordu. O sırada yanımda bir hurmadan başka birşey bulamadım. Ben kadına o tek hurmayı verdim. Kadın hurmayı iki çocuğu arasında taksim etti ve kendisi ondan birşey yemedi. Sonra kalktı ve çıkıp gitti. Müteakiben yanımıza Peygamber girdi. Bu vak'ayı kendisine haber verdim. Peygamber (S): "Kadın erkek, herhangi bir kimse şu kız çocukları yüzünden herhangi bir suretle sıkıntıya uğratıhrsa o kız çocukları kendisi için cehennem ateşinden koruyan birer perde olurlar" buyurdu [45].

11- Hangi Sadaka Daha Faziletlidir? ve Sıhhatli Cimri Kimsenin Sadakasının Fazileti) Babı

Yüce Allah'ın şu âyetleri bu mes'eleye hüccettir: "Herhangi birinize ölüm gelip de: Ey Rabb'im, beni yakın bir müddete kadar geciktirseydin de sadaka verip dursaydım, iyi adamlardan olsaydım, diyeceğinden evvel, size rızk olarak verdiğimiz şeylerden (Allah -yolunda) harcayın" (ei-Munâfıkûn: ıo).

"Ey îmân edenler, içinde ne bir alış veriş, ne bir dostluk, ne de şefaat (imkânı) bulunmayan bir gün gelmezden evvel, size verdiğimiz rızıktan (Hakk yolunda) harcayın. Kâfirler zulmedenlerin tâ kendileridir" (e) Bakara: 254) [46]

23-.......Bize Ebû Hureyre (R) tahdîs edip şöyle dedi: Peygamber(S)'e bir kimse geldi ve: Yâ Rasûlallah! Ecir ve sevâb yönünden hangi sadaka daha büyüktür? dedi. Rasûlullah: "Senin sıhhatli, son derece cimri olduğun, fakirlikten korkar ve zenginliği emel edinir bulunduğun hâlde verdiğin sadakadır. Can boğaza ulaşıp, bu malım fulân içindir, şu malım fulân kimse içindir deyinceye ve bunlarda mirasçıların oluncaya kadar sadakanı geriye bırakma!" buyurdu [47].

12- Bab [48]

24-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber'in kadınlarından bâzısı Peygamber'e hitaben: Hangimiz sana daha çabuk kavuşacaktır? dediler. Peygamber (S): "Eli uzun olanınız" buyurdu. Bunun üzerine Peygamber'in kadınları bir kamış endaze alıp kollarını ölçmeye başladılar. Şevde bintu Zem'a içlerinde en uzun kollu kadın idi. Fakat Rasûlullah'm vefatından sonra öğrendik ki, kolu uzun olan kadın, sadakası bol (eli açık) kadın demekmiş. Ve hakîkaten Sevde, içimizde Peygamberce ilk kavuşan kadın oldu. Ve Şevde sadaka vermeyi severdi [49].

13- Aşikare Verilen Sadaka Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Mallarını gece gündüz, gizli ve aşikâr (Hakk yolunda) harcayanlar, işte onların Rabb Heri katında mükâfatları vardır. Onlara hiçbir korku da yoktur; onlar mahzun da olacak değillerdir" (el-Bakara: 274) [50]

14- Gizli Verieln Sadaka Babı

Ve Ebû Hureyre (R), Peygamber(S)'in: "... Bir de sağ elinin verdiğini sol eli bilmeyecek derecede gizli sadaka veren kimse" buyurduğunu söyledi. Yüce Allah da şöyle buyurdu:

"Eğer sadakaları aşikâre verirseniz o ne güzel; eğer sadakaları gizler ve onları (bu suretle) fakirlere verirseniz, işte bu sizin için daha hayırlıdır. (Allah o sebeble) günâhlarınızdan bir kısmını örter. Allah ne yaparsanız, ondan hakkıyle haberdârdır" (ei-Bakara: n\) [51]

15- Bab: İnsan Bilmiyerek Bir Zengine Sadaka Verdiği Zaman (Sadakası Makbuldür)

25-....... Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"(İsrail oğullarından) bir kimse: Yemîn olsun (bu gece) muhakkak bir sadaka vereceğim, dedi ve sadakasıyle dışarı çıktı. Akabinde sadakasını (tesadüfen) bir hırsızın eline koydu. Sabaha ulaştıklarında halk: Bir hırsıza sadaka verilmiştir, diye konuşurlar. Sadakayı veren (bu yanlış işten üzülmeyerek):

— Yâ Allah, hamd ancak sana mahsûstur (sadaka verdiğim için hamd ederim), dedi de yine: Allah 'a yemin olsun, muhakkak bir sadaka vereceğim,

deyip sadakasıyle dışarıya çıktı.

Bu defa da bilmeyerek sadakasını zina edici bir kadının ellerine koydu. Sabaha girdiklerinde halk: Zina edici bir kadına bu gece sadaka verilmiş, diye konuşur dururlar. Sadaka veren kimse hiç aldırmayarak:

— Yâ Allah, sadakamı bir fahişeye, yine senin irâdenle vermiş olduğum için, hamd ancak sana mahsûstur, dedi ve yine: Muhakkak bir sadaka vereceğine yemîn ederek, sadakasıyle dışarı çıktı. Bu sefer de sadakasını bilmiyerek bir zenginin ellerine koydu. Sabaha girdiklerinde halk: Bir zengine sadaka verilmiş diye konuşur oldular. Sadaka veren zât:

— Yâ Allah! Hırsıza, fahişeye, zengine sadaka verdiğim için de hamd ancak sana mahsûstur, dedi.

Ru'yâsında ona gelindi de şöyle müjdelendi:

— Hırsıza verdiğin sadakana gelince, umulur ki, o sadaka sebebiyle hırsız hırsızlığından vazgeçer; temiz hayâta kavuşur. Fahişeye gelince, umulur ki, bu kadın da zinasından vazgeçip, temiz ve iffetli olur. Zengin kişiye gelince, umulur ki, bu zengin de aldığı sadakadan ibretlenip utanır da, Allah 'in kendisine ihsan eylemiş olduğu zenginliğinden fakirlere infâk etmeye başlar" [52].

16- Bab: İnsan Bilmiyerek Kendi Oğluna Sadaka Verdiği Zaman [53]

26-....... Bize Ebu'l-Cuveyriye tahdîs etti. Ona da Ma'n ibnu Yezîd (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Ben babamın ve dedemin beraberinde Rasûlullah ile bey'at ettim. Rasûlullah beni nişanladı ve evlendirdi. Ben Rasûlullah'a da'vâ arzettim. (O, bana hakk verdi.) Bir defa babam Yezîd, sadaka etmek üzere bir takım altın paralar çıkardı da bunları kendi nâmına tasadduk edivermesi için mescidde bir adamın yanma koydu. Sonra ben geldim, o adamdan bu altınları aldım da, babamın yanına bu altınlarla geldim. Bunun üzerine babam:

— Vallahi bu altınları sana verilsin diye bırakmadım, dedi ve altınları almak istedi.

Ben de Rasûlullah'a bu da'vâyı arzettim. Rasûlullah (S) babama hitaben:

— "Yâ Yezîd, niyet ettiğin sadaka sevabı sana âiddir; (bana karşı da:) Yâ Ma'n, aldığın sadaka paraları da senindir" buyurdu [54].

17- (Rağbet Edilecek Sadaka Bizzat Kendi) Sağ Eliyle Verilen Sadakadır Babı

27-.......BanaHubeyb ibnu Abdirrahmân, HafsibnÂsım'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Yedi sınıf insan vardır ki, Allah kendi gölgesinden başka hiçbir gölge bulunmayan kıyamet gününde, bunları kendi arşının gölgesinde gölgelendirir: Âdil imâm (yânî devlet başkanı); Allah'a ibâdet ederek temiz bir hayât içinde serpilip büyüyen genç; gönlü mescidleresevgiyle bağlanmış olan namâzlı kimse; Allah içirt sevişen ve bu sevgi ile birleşip, bu sevgi ile ayrılan iki kişi; içtimaî mevkf sahibi ve güzelliği olan bir kadın tarafından çağınlıp da kadınlığını kendisine arz ettiğinde; 'Ben Allah 'tan kor/carım' cevabiyle karşılık veren er kişi; sağ elinin verdiği sadakayı sol eli duymayacak derecede gizli sadaka veren zengin kişi; insanlardan tenhâ (boş) olarak Allah 'ı anıp gözleri yaş döken takvâlı kişi" [55].

28-.......Ben Harise ibn Vehb eI-Huzâî(R)'den işittim, şöyle diyordu: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Sizler sadakalarınızı veriniz. Çünkü sizin üzerinize öyle bir zaman gelecektir ki, o vakit insan kendi sadakasıyle yürür de vermek istediği kimse: Sen bu sadakayı dün getirmiş olaydın ben onu senden kabul eder alırdım, amma bu güne gelince artık benim için ona hiçbir ihtiyâç yoktur, der"[56].

18- Sadakasını Bizzat Kendisi Vermeyip de Hizmetçisine Vermesini Emreden Kimse Babı

Ve Ebû Mûsâ (R), Peygamber'in "O (yânî hizmetçi) sadaka veren iki kimsenin birisidir" buyurduğunu söyledi [57].

29-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Kadın evinin yiyeceğinden, aile dirliğini bozucu olmayarak (israf etmeyerek) infâk ve ikram ettiğinde, in/âk etmesi sebebiyle kadın için bu in/âkın sevabı vardır, bu malı kazanması sebebiyle kocası için de sevabı vardır, bu malı bekleyen bekçi için de bir o kadar sevâb vardır. Bunlardan bâzısının ecri, diğerlerinin sevabından hiçbirşey eksiltmez" [58].

19- Bab: Sadaka Ancak Bir Zenginlik Üzerinden Verilir [59]

Kendisi ihtiyâçh yâhud ailesi muhtaç yâhud da üzerinde borç bulunan kimse bu hâlde sadaka vermeğe kalkarsa; borcun ödenmesi sadaka vermekten, köle âzâd etmekten ve hibe yapmaktan daha hakklıdir. Borçlunun sadaka vermesi, köle âzâd etmesi ve hibe yapması merdûddur. Böylesi için insanların' mallarını telef etmek hakkı yoktur [60].

Peygamber (S) de: "Her kim halkın mallarım telef etmek isteyerek borç alırsa, Allah onu telef eder" buyurdu [61]. Ancak, kendisi sabr edicilikle tanınmış olup da, kendisinde fakirlik ve ihtiyâç olsa bile başkalarını kendi nefsine tercih edebilecek kimseler, bu hâlde sadaka verebilirler; Ebû Bekr'in bütün malını sadaka yaptığı zamanki fiili gibi. Ensâr da bu şekilde muhacirleri kendi nefislerine tercih etmişlerdi [62].

insanların mallarını zayi' ve imha etmeye hiçbir hakkı yoktur [63].

Ve Ka'b ibn Mâlik (R) dedi ki: Ben: Yâ Rasûlallah, günâhlarımdan tevbe ettim. Allah'ın rızâsına ve Rasûlü'nün sevgisine ermek için bütün malımı sadaka yaparak, malımdan tamâmiyle soyunmam da bu tevbemdendir, dedim. Rasûlullah: "Sen malının bir kısmını kendin için alıkoy. Bu senin için hayırlı bir

harekettir" buyurdu. Ben Hayber'deki payımı elimde tutuyorum, dedim [64].

30-.......ez-Zuhri şöyle demiştir: Bana Saîd ibnu'I-Müseyyeb haber verdi. O Ebû Hureyre'den işitmiştir. Peygamber (S): "Sadakanın hayırlısı bir zenginlik üzerinden ayrılıp verilendir. İnfâk ve îasadduka da nafakası üzerine vâcib olan kimse ile başla" buyurmuştur [65].

31-.......BizeHişâm, babası Urve ibn Zubeyr'den; o da Hakîm ibn Hızâm(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Yüksek el, alçak elden hayırlıdır. Sadaka vermeye nafakası üzerine vâcib olanlara ihsan ile başla. Sadakanın hayırlısı (yânı kâmil olanı) bir zenginlik üzerinden verilenidir. Dilenmekten ve çirkin işlerden çekinip iffetli kalmak isteyeni Allah iffetli kılar; insanlardan müstağni olmak isteyeni de Allah zengin kılar" [66].

32- Bize Ebu'n-Nu'mân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb es-Sahtryânî'den; o da Nâfi'den tahdîs etti ki, İbn Umer (R): Ben Peygamber{S)'den işittim, demiştir.

H ve bize Abdullah ibn Mesleme, Mâlik'ten; o da Nâfi'den; o da Abdullah ibnUmer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) minber üzerinde iken sadakayı, iffetli kalmaya çalışmayı ve isteyiciliği zikredip: "Yüksek el alçak elden hayırlıdır. Çünkü yüksek el infâk edici (yânî verici), alçak el ise isteyici eldir" buyurmuştur [67].

20- Bir İnsana Verdiği Şeyleri Sayıp Söylemek Suretiyle Başa Kakan Kimse(nin Kötülüğü) Babı

Çünkü Allah'ın şu kavli vardır: "Mallarını (Allah yolunda) harcayıp da, sonra o harcadıklarının arkasından bir başa kakış ve bir eziyet takıp katmayanlar, onların Rabb yleri yanında mükâfatları vardır. Onlara hiçbir korku yoktur,

mahzun da olacak değillerdir onlar" (ei-Bakara: 262) [68]

21- Sadakayı Gününden Geciktirmeyip Acele Vermeyi Seven Kimse Babı [69]

33-.......Ukbe ibnu'l-Hâris (R) tahdîs edip şöyle demiştir: Peygamber (S) bize ikindi namazını kıldırdı. Acele gitti, sonra evine girdi. Akabinde çok geçmeden cemâatin yanına çıktı. Benim tarafımdan yâhud başka biri tarafından bu sür'atli girip çıkmasının sebebi kendisine söylendi. Bunun üzerine Rasûlullah: "Evde sadakadan bir mık-dâr altın geriye bırakmıştım. Onu bu gece evde bulundurmamı istemedim de hemen onu taksim ettim" buyurdu [70].

22- Sadaka Vermeye Teşvik Etmek ve Sadaka Verilmesi Hususunda Şefaat ve Delalet Eylemek Babı

34-.......Bize Adiyy (ibn Sabit), Saîd ibn Cubeyr'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir bayram günü (musallaya) çıktı ve yalnız iki rek'at namaz kıldırdı. Ondan evvel de, sonra da hiçbir namaz kılmadı. Sonra yanında Bilâl olduğu hâlde kadınların bulunduğu tarafa meyi etti de, onlara va'z etti ve onlara sadaka vermelerini emreyledi. Bunun üzerine kadınlar bilezikleri, altın, gümüş halka ve küpeleri atmaya başladılar [71].

35-.......Bize Ebû Burde, İbnu Mûsâ(R)'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Rasûlullah (S) kendisine bir isteyici geldiğinde yâhud kendisinden herhangi bir hacet istenildiğinde bize: "Siz de (bu işin meydana gelmesi için bana) delâlet ediniz, ecre nail olursunuz. Gerçi A Hah, Peygamber'inin dili üzerine (yânı onun niyaz ve şefaati üzerine) ne dilerse onu yerine getirecek(infâz eyleyecik)" buyurdu [72].

36-.......Bize Abdetu (ibnu Süleyman), Hişâm'dan; o da Fâtıma (bintu'l-Munzir)'dan haber verdi ki, Ebû Bekr kızı Esma şöyle demiştir: Peygamber (S) bana: "Kesenin ağzını iple boğma, senin üzerine de nasibin bağlanıp boğulur" buyurdu [73].

37-.......Bize Usmân ibnu Ebî Şeybe, Abdet'ten yukarıdaki senedle tahdîs etti. Bu rivayette Peygamber, Esmâ'ya: "Malım sayıp zabtetme! Allah da sana nimetlerini sayıp zabteder" buyurmuştur [74].

23- Sadaka, İnsanın Gücü Yettiği Mikdarda(Verilmeli)dir Babı

38-.......Bize Ebû Âsim, İbnu Cureyc'den tahdîs etti. (Buhârî dedi ki) H ve yine bana Muhammed ibnu Abdirrahîm, Haccâc ibn Muhammed'den tahdîs etti ki, İbnu Cureyc şöyle demiştir: Bana İbnu Ebî Muleyke, Abbâd ibn Abdillah ibni'z-Zubeyr'den haber verdi. Abbâd'a da babası Abdullah ibnu'z-Zubeyr, Esmâ'dan şöyle haber vermiştir. Ebû Bekr'in kızı Esma bir defasında Peygamber'in yanına geldiğinde, Peygamber (S) ona hitaben: "Sakın çömlekte para saklama! Saklarsan, Allah da sana karşı ni'metini saklayıp tutar. (Ey Esma), gücün yettiği kadar\az olsa da sadaka ver"buyurmuştur [75].

24- Bab: Sadaka Günahı Örter

39-....... Bize Cerîr, el-A'meş'ten; o da Ebû Vâil'den tahdîs etti ki, Huzeyfe (R) şöyle demiştir: Umer: Rasûlullah'ın fitneden bah-, seden hadîsini hanginiz ezberinde tutuyor? diye sordu [76]. Huzeyfe dedi ki: Onu Rasûlullah'ın dediği gibi ben ezberimde tutuyorum, dedim. Umer: Sen O'na (yânı Rasûlullah'a) karşı çok cesursun. Peki nasıldır? dedi. Huzeyfe dedi ki: "İnsanın ailesi, çocukları, komşusu yüzünden uğradığı fitneyi namaz kılmak, sadaka vermek ve iyilik etmek örter" dedim. -Râvî Süleyman ibn Mıhrân el-A'meş: Ebû Vâil bâzan "Namaz kılmak, sadaka vermek, iyiliği emretmek ve kötülükten neh-yetmek... "

şeklinde söylemiştir, dedi [77].- Umer: Hayır; sormak istediğim bu fitne değil, lâkin denizin dalgalanması gibi dalgalanacak olan fitneyi sormak istiyorum, dedi. Huzeyfe dedi ki: Ey Mü'minlerin Emî-ri, o fitneden senin üzerine birşey yoktur; seninle onun arasında kilitli bir kapı vardır, dedim. Umer: O kapı kırılacak mı, yoksa açılacak mı? diye sordu. Huzeyfe dedi ki: Hayır, açılmıyacak; fakat kırılacak, dedim. Umer: Şübhesiz olan şu ki, o kapı kırıldığı zaman ebeden (yânî kıyamete kadar) kilitlenemez, dedi. Huzeyfe dedi ki: Ben evet, dedim. Râvî Şakîk şöyle dedi: Biz Huzeyfe'ye: Kapı kimdir? diye sormaktan korktuk da, Mesrûk'a: Bunu Huzeyfe'den sen sor, dedik. Şakîk dedi ki: Mesrûk bunu Huzeyfe'ye sordu. Huzeyfe: (Kapı) Umer(R)'dir, dedi. Şakîk dedi ki: Biz Huzeyfe'ye: Peki Umer senin kasdettiğin kimsenin kendisi olduğunu bildi mi? dedik. Huzeyfe: Evet; yarından evvel bir gece bulunduğunu bildiği gibi. Bunun sebebi şudur: Çünkü ben ona içinde yalan yanlış olmayan bir hadîs söyledim, dedi [78].

25- Müşrilik Halinde İken Sadaka Veren, Sonra da Müslüman Olan Kimse(?) Babı [79]

40-....... Hakîm ibn Hızâm (R) şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Câhiliyet devrinde kendileriyle ibâdet edegel-mekte olduğum sadaka vermek, köle âzâd eylemek, hısımlık bağım devam ettirmek nev'inden bir takım işler hakkında ne düşünürsün? Bu işlerde benim için ecr ve sevâb var mıdır? dedim.

Peygamber (S):

— "Sen, geçmiş olan hayırların üzerine İslâm'a girdin" buyurdu [80].

26-Hizmetçi, Efendisinin Emri İle, Serveti Bozucu Olmayarak Sadaka Verdiği, Zaman. Bu Hizmetçinin de Sevab Alacağı Babı

41-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Kadın, kocasının yiyeceğinden, bozguncu olmayarak sadaka verdiği zaman, bu sadakadan dolayı kadının bir ecri olur. Bu malı kazandığı için kocasının da ecri, bu malın bekçisinin de bunun kadar bir ecri olur" [81].

42-.......Ebû Mûsâ (R) tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Efendisinin emrini tam olarak yerine getirecek olan -Belki de şöyle buyurdu: Efendisi tarafından kendisine emredilen sadakayı tamamen, derhâl ve gönül hoşluğu ile, verilmesi emrolunan kişiye verip teslim edecek olan-müslim, emniyetli bekçi, sadaka veren iki hayır sahibinden birisidir" [82].

27- Kadın (Aile Servetini) Bozguncu Olmayarak Kocasının Evinden Sadaka Verdiği Yahud (Örfe Göre Ailesine, Konuklarına) Yedirdiği Zaman Bu Kadının da Sevabı Olacağı Babı

43-.......Bize Mansûr ile el'A'meş, Ebû Vâü'den; o da Mesrûk'tan; o da Âişe'den, Peygamber'in: "Kadın, kocasının evinden sadaka verdiği zaman.." hadîsini tahdîs etti. H yine bize Umer ibnu Hafs tahdîs edip şöyle dedi: Bize babam Hafs ibnu Gıyâs tahdîs edip şöyle dedi: Bize el-A'meş, Şakîk'tan; o da Mesrûk'tan tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Kadın, kocasının evinden bozguncu olmayarak yedirdiği zaman kendisi için bir ecir, kocası için de onun benzeri bir ecir vardır. Malı muhafaza eden hâzin için de bunun kadar bir ecir vardır. Kocasına malı kazandığından ötürü, kadına ise infâk ettiğinden dolayı ecir vardır" [83].

44........ Bize Cerîr, Mansûr'dan; o da Şakîk'tan; o da Mesrûk'tan; o da Âişe(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S): "Kadın, kendi evinin yiyeceğinden, bozguncu olmayarak infâk ettiği zaman, kadın için bu infâkın sevabı vardır. Bu malı kazanmasından dolayı kocasına; muhafaza ettiğinden dolayı da bekçiye bunun kadar sevâb vardır" buyurmuştur [84].

28- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Bundan sonra kim verir ve sakınırsa, o en güzeli de tasdik ederse, biz de onu en kolaya hazırlarız Amma kim cimrilik eder, kendini müstağni görür ve o en güzeli yalan sayarsa, biz de ona o en güç olanı hazırlarız" (ei- 'M

Leyi: 5-10)

' "Yâ Allah! Mal harcayana bir bedel ver!" [85]

45-.......Ebu'l-Hubâb, Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Kulların kendisinde sabaha erdiği her bir günde muhakkak iki melek iner. Bu iki melekten biri: Yâ Allah! İnfâk ediciye bir bedel ver, der. Diğeri de: Yâ Allah! (Malı) tutucu olana telef ver, diye beddua eder" [86].

29- Sadaka Verip Duran Cömert Kimse İle Cimrinin Meseli Babı

46-.......Bize Abdullah ibn Tâvûs, babası Tâvûs'tan tahdîs etti ki, Ebû Hureyre şöyle demiştir: Peygamber (S): "Cimri ile sadaka verici cömert kişinin örneği, üzerlerinde demirden cübbeleri bulunan şu iki kişinin örneği gibidir..." buyurdu.

H ve yine bize Ebû'l-Yemântahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb haber verip şöyle dedi: Bize Ebu'z-Zinâd tahdîs etti. Ona da Abdur-rahmân el-A'rec, Ebû Hureyre'den işittiğini tahdîs etmiştir. Ebû Hu-reyre (R) de Rasûlullah'tan şöyle buyururken işitmiştir: "Cimri ile infâk eden cömert kimsenin meseli, üzerlerinde memelerinden köprücük kemiklerine kadar demirden birer cübbeleri bulunan iki kişinin meseli gibidir. Cömert kişi in/âk etmeğe davranınca, muhakkak demir cübbe cildi üzerinde tâ ayak parmaklarım örtecek ve ayak izlerini silecek kadar uzar yâhud bollanır. Cimri kişiye gelince, o herhangi birşey in/âk etmek isteyince muhakkak demir cübbenin herbir halkası kendi yerine yapışır. Cimri kişi bu dar cübbeyi genişletmeye çalışır, fakal o genişlemez" [87]

İki cübbe hakkındaki bu hadîsi Tâvûs'tan rivayet etmekte el-Haşen ibnu

Müslim, Tâvûs'un oğluna mutâbaat etmiştir. Hanzala ibn Ebî Sufyân, Tâvûs'tan yaptığı kendi rivayetinde "Cunnetân = İki zırh" demiştir. el-Leys ibn Sa'd da şöyle dedi: Bana Ca'fer ibn Ra-bîa tahdîs etti ki, Abdurrahmân ibn Hürmüz şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre'den işittim; o, Peygamber(S)'den "Cunnetân = İki zırh" diye söyledi [88].

30- Çalışıp İş Yapmakla Kazanılandan ve Ticaretten Sadaka Vermek Babı

Bunun delili Yüce Allah'ın şu kavlidir: "Ey îmân edenler, hakk yolunda harcamayı » kazandıklarınızın en güzellerinden ve sizin için yerden \ çıkardıklarımızdan yapın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olmadığınız pek âdî, bayağı şeyleri vermeye yellenmeyin. Bilin ki, şübhesiz Allah herşeyden müstağnidir, asıl hamde lâyık olan O'dur"(ei-Bakara: 26?) [89].

31- Bab: Her Müslüman Üzerine Sadaka Vermek Vacibdir

Sadaka edecek mal bulamayan ise (dînce işlenmesi) iyi tanınan iş yapsın [90].

47-....... Ebû Mûsâ el-Eş'arî(R)'den: Peygamber (S):

— "Her müslümân üzerine sadaka vermek vâcibdir" buyurdu.

Orada bulunan sahâbîler:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Sadaka edecek birşey bulamazsa (ne yapar)? dediler.

Rasûlullah:

— "Eliyle çalışır; elinin emeğiyle kazandığından hem kendini faydalandırır, hem de sadaka verir" buyurdu.

Sahâbîler:

— Çalışmaya da gücü bulunmazsa? dediler.

Rasûlullah:

— "İhtiyâç sahibine, bunalmış mazluma yardım eder "buyurdu.

— Buna da güç bulamazsa (ne yapar)? dediler. Rasûlullah:

— "Ma'rûf(yâm hayır) işlesin, şenden kendini tutsun. Çünkü bu da o kimse için bir sadakadır'1 buyurdu [91].

32- Bab: Zekattan Ne Mikdar ve Sadakadan Ne Mikdar Verilir?

Bir zekâttık koyunu tamamen bir fakire veren kimse(nin hükmü nedir)? [92]

48-.......Ümmü Atıyye Nuseybe el-Ensâriyye (R) şöyle demiştir: Ensâriyye Nuseybe'ye (yânı bana: Zekât malından) bir koyun gönderilmişti. Ben Nuseybe de bu koyunun etinden bir parça Âişe'ye göndermişti. Bu sırada Peygamber (gelip):

— "Yanınızda yiyecek birşey var mı?" diye sordu.

Âişe dedi ki:

— Benim yanımda birşey yoktur, yalnız Nuseybe'nin şu zekât koyunundan (bana) gönderdiği bir parça et vardır, dedim.

Peygamber:

— "Haydi getir! Zekât yerine ulaşmıştır" buyurdu [93].

33- Gümüşün Zekatı Babı [94]

49-....... Yahya ibn Umâre şöyle demiştir: Ben Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den işittim, o şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "En aşağı üçer yaşında beş deveden aşağısında zekât yoktur. Beş ûkıyye-den (yânı ikiyüz dirhemden) az mikdârdaki gümüşte zekât yoktur. Beş vesk mikdârının altındaki (hurma, üzüm ve hububat) mahsûllerinde de zekât yoktur" [95].

50-.......Ebû Saîd (R): Ben Peygamber(S)'den bu hadîsi işittim, demiştir [96].

34- Zekatta Arz (Yanı Nassla Ta'yin Edilmiş Olanın Kıymetinde Bir Metal) Verilmesi Babı [97]

Ve Tâvûs dedi ki: Muâz ibn Cebel (R) Yemen ahâlîsine:

Bana zekâtta elbise, hamîs yâhud lebîs denilen metâ'Iarı, arpa ve darı yerine zekât olarak getirin. Bu size daha kolay ve Peygamberin Medine'deki sahâbîleri için de daha hayırlı ve daha yararlıdır, dedi [98].

Ve Peygamber (S): "Hâlid'e gelince, o zırhlarını, silâh ve binek gibi harb araç ve gereçlerini Allah yolunda (kullanmaya hazırlayıp) habs yânı vakfetmiştir" buyurdu " [99].

Ve yine Peygamber, farz olan zekâtı, farz olmayanından ayırmaksızın: "Ey kadınlar! Siz de velev zînet eşyalarınız cinsinden olsa da, sadaka veriniz" buyurdu. Bu emr üzerine kadın taifesi küpelerini, sihâb denilen altınsız, gümüşsüz gerdanlıklarını atmaya başladılar. Peygamber harcama yeri i'tibâriyle altın ve gümüşe, diğer metâ'lardan ayrı bir hususiyet vermemiştir [100].

51-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etmiştir: Ebû Bekr es-Sıddîk (R), Enes ibn Mâlik'e (zekât âmili ta'yîn ettiğinde), Allah'ın kendi Rasûlü'ne (alınmasını) emrettiği mikdârları açıklayan bir mektûb yazmıştı (ki, şunlar o mektûbdandır): Kimin zekâtı bir yaşını doldurmuş bir dişi deveye ulaşırsa ve

mal sahibinin yanında bu sıfatta deve bulunmaz da yanında iki yaşında bir dişi deve bulunursa, mal sahibinden zekât olarak bu hayvan kabul edilir de zekât tahsildarı (yaş farkını telâfi için) mal sahibine ya yirmi dirhem, yâhud iki koyun verir. Mal sahibi yanında bir yaşında bir dişi deve bulunmaz da iki yaşında erkek deve bulunursa, bu da o kimseden zekât olarak kabul edilir. Fakat fark olarak birşey verilmez [101].

52-.......Bize İsmâîl ibn Uleyye, Eyyûb es-Sahtıyânî'den tahdîs etti ki, Atâ ibn Ebî Rebâh şöyle demiştir: İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Ben Rasûlullah üzerine şehâdet ederim ki, O elbette ve muhakkak bayram namazını hutbeden önce kıldırmıştır. Sonra kendisi kadınlara hutbesini işittiremediğini düşündü de yanında Bilâl, eteğini yaymış olduğu hâlde, kadınların yanına geldi. Onlara va'z etti ve sadaka vermelerini emreyledi. Bu emr üzerine kadın taifesi, artık (halka, gerdanlık ne varsa) Bilâl'ın eteği içine atmaya başladılar. Râvî Eyyûb eliyle kulağına ve boğazına işaret edip (bunlarda bulunan küpe, halka ve gerdanlığı kasdettiğini) göstermiştir [102].

35- Bab: "Ayrı Ayrı Bulunan Zekat Malları Bir Araya Toplanmaz; Toplu Olanların da Arası Ayrılmaz"

Ve Sâlim'den; o da babası İbn Umer'den; o da Peygamber(S)'den bu başlığın benzeri olan hadîs zikredilir [103].

53-.......Enes ibn Mâlik şöyle tahdîs etmiştir: Ebû Bekr (R), Rasûlullah'ın takdir buyurduğu zekât mikdârına âid Enes ibn Mâlik'e yazdığı mektûbda: Zekât (artar veya eksilir) endîşesiyle, ayrı ayrı bulunan zekât malları bir araya toplanmaz; toplu bulunanların arası da ayrılmaz, diye yazmıştır [104].

36- Bab: "Karışık İki Sürüden Oluşan Ortaklı Bir Sürünün Zekatı Hususunda, Bu Karışık Sürünün İki Sahibi Kendi Aralarında Adalet Gereğince Birbirlerine Müracaat Ederler" [105].

Tâvûs ibn Keysân ile Atâ ibn Ebî Rebâh da: İki ortaktan herbiri ortaklı maldaki hisselerini bilebilirler ve ayırdedebilirlerse, zekât hususunda bu ortakların malları cem' olunmaz, demişlerdir [106].

Sufyân es-Sevrî de:

İki ortaktan birisinin kırk, öbürüsünün de kırk koyunu tamâm olmadıkça, zekât vâcib olmaz, demiştir [107].

54-.......Enes (R) şöyle tahdîs etmiştir: Ebû Bekr, Rasûlullah'ın takdîr buyurduğu zekât mikdârına dâir Enes'e şunu da yazmıştır: "Herhangi iki karışık sürüden oluşan ortaklı bir sürünün zekâtı hususunda, bu karışık sürünün iki sahibi, kendi aralarında adalet gereğince birbirlerine müracaat ederler" [108].

37- Deve Zekatı Babı

Bu deve zekâtı hadîsini Ebû Bekr, Ebû Zerr ve Ebû Hureyre (R) Peygamber(S)*den zikretmişlerdir [109].

55-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Bir A'râbî, Rasülullah'a hicretten sordu. (Medîne'ye hicret edeyim mi? dedi). Ra-sûlullah: "Sanayazık; hicret etme! Çünkü hicret işi çok çetindir. Senin deve nev'inden zekâtını vermekte olduğun malın var mıdır?" buyurdu. A'râbî: Evet, vardır, diye cevâb verdi. Rasûlullah (S): "Öyle ise sen, denizlerin ötesinde (bulunsan da) çalış. Çünkü Allah senin çalışmandan hiçbir şeyi asla terketmeyecektir" buyurdu [110].

38- Yanındaki Develerin Zekatı Bintu Mehad'a Ulaşan; Fakat Yanında Bintu Mehad Bulunmayan Kimse Babı

56-.......Enes (R) şöyle tahdîs etmiştir; Ebû Bekr (R), Enes ibn Mâlik'e, Allah'ın kendi Rasûlü'ne emretmiş olduğu zekât farizası mik-dârlarıni şöyle yazdı:

"Kim ki yanında bulunan develerinin sayısı bir cezea zekât nisâbına ulaşır, develeri arasında cezea bulunmaz da hıkka bulunursa, (zekât âmili tarafından) o kimseden hıkka kabul edilir [111]. Mal sahibi bu hıkka ile birlikte (noksanı telâfi için zekât me'mûruna) iki koyun vermek mal sahibi için kolay olursa ya iki koyun verir yâhud da yirmi dirhem gümüş verir. Bir kimsenin mâlik olduğu develeri bir hıkka zekât nisâbına ulaşır, develeri arasında hıkka bulunmaz da cezea bulunursa, (zekât me'mûru tarafından) o kimseden cezea kabul edilir ve zekât me'mûru bu cezea île birlikte mal sahibine yirmi dirhem gümüş, yâhud iki koyun verir. Her kimin mâlik olduğu develerin zekâtı bir hıkka zekât nisâbına ulaşır, yanında da yalnız bintu lebûn bulunursa, (zekât âmili tarafından) o kimseden bintu lebûn kabul edilir. Ve mal sahibi yâ iki koyun yâhud yirmi dirhem verir. Yine her kimin develerinin zekâtı bir bintu lebûn zekât nisâbına ulaşır, develeri içinde hıkka bulunursa, (zekât me'mûru tarafından) mai sâhibin-.den bu hıkka kabul edilir. Ve zekât me'mûru mal sahibine ya yirmi dirhem, yâhud da iki koyun verir. Yine her kimin develerinin zekâtı bir bintu lebûn zekât nisâbına ulaşır, develeri arasında bintu lebûn bulunmaz da bintu mehâd bulunursa, o kimseden zekât olarak bintu mehâd kabul edilir. Ve mal sahibi bintu mehâd'm beraberinde ya yirmi dirhem, yâhud iki koyun verir" [112].

39- Koyun Cinsinin Zekatı Babı

57-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etmiştir: EbûBekr(R), Enes ibn Mâlik'i Bahreyn'e zekât âmili olarak gönderdiği zaman, onun için şu kitabı (yânî mektubu) yazmıştır [113].

"Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle. "İşte bu, Allah'ın kendi Rasûlü'ne

emrettiği ve Rasûlullah'ın müsîümânlar üzerine takdir ve ta'yîn buyurduğu zekât farîzasıdır. Herhangi bir müslümândan bu kitâbda bildirilen mikdârlar veçhiyle zekât istenirse, o müslümân bu zekâtım versin. Bundan fazlası istenirse (ziyâdeyi) vermesin!

"Deveden yirmidört tanesinde ve bundan aşağısında koyun olarak (vâcib olan zekât), her beş devede bir koyundur.

"Deve sayısı:

25'e erişince, 3Ve kadar dişi bir bintu mehâd;

36'ya erişince, 45'e kadar dişi bir bintu lebûn;

46'ya erişince, 60'a kadar boğur basacak bir hıkka;

61'e erişince, 75'e kadar " " bir cezea;

76'ya erişince, 90'a kadar iki tane bintu lebûn;

91'e erişince, 120'ye kadar boğur basacak iki hıkka zekât vermek vâcib olur.

"Deve sayısı yüzyirmiden fazla olunca, her kırk devede bir tane bintu lebûn, ve her elli devede bir hıkka zekât vardır. Beraberinde dört tane deveden başka bulunmayan kimseye gelince; bu mikdâr devede zekât yoktur. Ancak deve sahibi, kendi isteği ile verebilir. Deve sayısı beşe ulaşınca da bir koyun zekât vermek vâcib olur.

"Senenin birçok günleri yaylakta güdülen koyunun zekâtında, koyun sayısı kırk olunca, yüzyirmiye kadar bir koyundur. Yüzyirmiden ziyâdede de, ikiyüze kadar iki koyundur. Koyun sayısı ikiyüz-den fazla olursa, üçyüze kadar üç koyundur. Koyun sayısı üçyüzden fazla olunca, her yüz koyunda bir koyun zekât vardır. Bir kimsenin de yayılır koyunu, kırktan bir koyun noksan olursa, bu noksan koyunda zekât yoktur. Ancak koyun sahibi isterse kendiliğinden nafile olarak verebilir.

"(İkiyüz dirhem) gümüşte de onda birin dörtte biri (yânî kırkta bir mıkdârı) zekât vâcibdir. Gümüş mıkdârı yüzdoksan dirhemden başka olmazsa, bunda da zekât yoktur. Ancak gümüş sahibi isterse kendiliğinden nafile olarak verebilir" [114].

40- Bab: Zekatta Malın Yaşlısı, Ayıplısı ve Döl Hayvanı Alınmaz: Ancak Zekat Me'mürünun (Bunlardan Almak) Dilemesi Müstesna

58-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etmiştir: Ebû Bekr (R), Allah'ın kendi Rasûlü'ne (takdirini) emrettiği zekât mikdârlannı Enes ibn Mâlik için yazdı (Şu hükümler de ondandır): "Ve zekât vermekte malın yaşlısı, ayıplısı (koç ve teke gibi) döl hayvanı çıkarılmaz. Ancak zekât me'mûrunun bunları almak dilemesi müstesna" [115].

41- Zekatta (Bir Yaşını Bitirmiş) Dişi Keçi Oğlağının Zekat Olarak Alınması Babı

59-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ebû Bekr (R): Eğer bunlar Rasüluîlah'a ödeyegeldikleri bir dişi oğlağı benden men' eder vermezlerse, bunun men' edilmesine karşı muhakkak onlarla mukaa-tele ederim, dedi. Umer (R) de şöyle dedi: Ben Ebû Bekr'in bu hükmünü, başka değil; ancak Allah'ın Ebû Bekr'in gönlünü harb etmeye açıp genişletmesi olarak gördüm. Ve öğrendim ki, bu muharebe hakktır [116].

42- Bab: Zekatta, Halkın Mallarının En İyileri Zekat Olarak Alınmaz

60-....... Ebû Ma'bed'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Muâz ibn Cebel'i Yemen'e vâlî gönderdiğ iza-mân, ona şöyle buyurdu: "Ey Muâz, sen Kitâb Ehli olan bir kavim üzerine vâlî gidiyorsun. Allah'a ibâdet etmek, onları çağıracağın ilk şey olsun. Onlar Allah'ı tanıdıkları zaman, Allah'ın onlara gündüz ve geceleri içinde beş namaz farz kılmış olduğunu haber ver. Onlar bu namazları ifâ ettikleri zaman da, Allah'ın onlara mallarından alınarak fakirlerine verilecek olan bir zekât vergisi farz eylediğini

onlara haber ver. Ve sen, insanların mallarının en iyilerini almaktan da sakın" [117].

43- Bab: Beş Deveden Aşağısında Zekat Yoktur

61-.......Bize Mâlik, Muhammed ibn Abdirrahmân ibn Ebî Sa'-saa el-Mâzinî'den; o da babasından; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Beş vesk mıkdâ-rından aşağıdaki hurmada zekât yoktur. Beş ûkıyye (yânî ikiyüz dir-hsmyden az mıkdârdaki gümüşte zekât yoktur. En aşağı üçer yaşında beş deveden aşağısında da zekât yoktur" [118].

44- Sığır Zekatı Babı

Ve Ebû Humeyd Abdurrahmân es-Sâidî (R) şöyle dedi: Peygamber (S):

"Yemîn olsun, ben sizden herhangi bir kimsenin, böğürmesi olan bir sığır ile Allah'ın huzuruna gelişini muhakkak tanırım..." buyurdu [119].

Buhârî: "Huvâr" yerine, cîm ve hemze ile "Cuâr" dahî denilir. "Tec'erûne", sığırın böğürmesi gibi sesinizi yükseltirsiniz, demektir, dedi [120].

62-....... Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Ben bir defasında Peygamber'in yanına vardım. O: "Nefsim elinde olana" yâhud: "Kendisinden başka hiçbir ilâh bulunmayana" diye; yâhud da nasıl yemîn ettiyse öyle yemîn etti de, şöyle buyurdu: "Develeri yâhud sığırları yâhud koyunları olup da, bunlardaki Allah hakklarım ödemeyen herkese, muhakkak kıyamet günü bu hayvanlar, olabilecekleri en iri ve en semiz halleriyle getirilecekler de ayaklarıyla sahihlerini çiğniyecek, boynuzlarıyle de ona toslayacaklardır. Bütün insanlar arasında hükm olununcaya kadar o sürülerin sonları her geçtikçe, ön tarafları tekrar o adam üzerine döndürülecektir" [121].

Bu hadîsi Bukeyr, Ebû Salih Zekvân'dan; o da Ebû Hureyre'-den; o da Peyganıber'den rivayet etmiştir [122].

45- Yakınlara (Yani Hısımlara) Verilen Zekat Babı

Ve Peygamber (S): "Hısımına veren için iki ecr vardır: Hısımlık ecri, sadaka ecri" buyurdu [123].

63-......Bize Mâlik, Abdullah ibnu Ebî Talha'nın oğlu İshâk'tan haber verdi ki,o,Enes ibn Mâlik (R) şöyle derken işitmiştir: Ebû Talha, Medîne'de hurmalık mal cihetiyle Ensâr'ın en zengini idi. Kendisine mallarının en sevimlisi de Beyruhâ (denilen bûstânı) idi. Bey-ruhâ, Mescid'in karşısında idi. Rasûlullah (S) da Beyruhâ'ya girer ve onun içindeki güzel sudan içerdi. Enes dedi ki: Şu "Siz, sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcayıncaya kadar asla iyiliğe ermiş olmazsınız. Her ne infâk ederseniz, şübhesiz Allah onu bilicidir" (Âiu imrân: 92) âyeti inince, Ebû Talha kalkıp, doğru Rasûlullah'a geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Şübhesiz çok mübarek ve çok yüce olan Allah "Siz sevdiğiniz şeylerden harcayıncaya kadar asla iyiliğe ermiş olmazsınız... "buyuruyor. Bana malımın en sevgili olanı ise Beyruhâ'dır. Beyruhâ, Allah için sadakadır. Bu sadakanın hayrını ve onun Allah katında bir âhiret azığı olmasını umud ediyorum. Yâ Rasûlallah! Bu bustânımı Allah'ın sana gösterdiği münâsib cihete koy, sarfet, dedi. Enes dedi ki: Bu söz üzerine Rasûlullah:

— "Ne hoş! İşte bu kazançlı bir maldır. İşte bu kazançlı bir maldır. Ben senin söylediğin sözü işitmişimdir. Ben bu bustânı yakınlarına tahsis etmeni uygun görürüm" buyurdu.

Ebû Talha da:

— Yâ Rasûlallah, ben de senin arzun gibi yaparım, dedi.

Ve Ebû Talha Beyruhâ'yı yakınları ve amca oğulları arasında tak-sîm etti [124].

Bu hadîsi rivayet etmekte Ravh da Abdullah ibn Yûsuf'a mutâ-baaî etti. Yahya ibn Yahya ile İsmail'in İmâm Mâlik'ten gelen rivayetlerinde "Râbih" yerine "Râyıh" lâfzını söylemiştir [125].

64-.......Bana Zeyd (ibnu Eşlem), lyâd ibn Abdillah'tan; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den haber verdi (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S) bir kurbân yâhud ramazân bayramında namazgaha çıktı. Sonra namazdan ayrılıp insanlara va'z etti ve onlara sadaka vermekle emretti: "Ey insanlar! Sadaka veriniz!" buyurdu. Akabinde kadınların yanına uğradı ve: "Ey kadınlar topluluğu! Sadaka veriniz. Çünkü ben siz kadınları, cehennem halkının çoğunluğu olarak gördüm" buyurdu. (Kadınlar:) Yâ Rasûlallah! Ne sebeble kadınlar cehennem halkının çoğunluğu olmuşlardır? dediler. Rasûlullah: "Sizler la'neti çok söylersiniz, zevcelerinize karşı ni'meti küfrün (yânî nankörlük) edersiniz- Ey kadınlar topluluğu! (Ne acîbdir ki) kendini zabteden tam akıllı ve dîninde ihtiyatlı kimsenin aklını sizin kadar eksik akıllı, eksik dînli hiçbir kimsenin çelip giderebildiğini görmedim" buyurdu. Sonra Rasûlullah, bu konuşmasından ayrılıp evine döndüğünde, İbnu Mes'ûd'un karısı Zeyneb gelmiş, yanına girmeye izin istiyordu.

— Yâ Rasûlallah, şu izin isteyen kadın Zeyneb'dir, denildi. Rasûlullah:

— "Zeyneb'lerin hangisidir?" diye sordu.

— İbnu Mes'ûd'un kadınıdır, diye cevâb verildi. Rasûlullah:

— "Evet, ona izin veriniz" buyurdu. Ve Zeyneb'e izin verildi. Zeyneb:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Sen bugün sadaka vermekle emrettin. Benim yanımda kendime âid bir takım zînetler vardır; bunları sadaka yapmak istedim. Fakat İbnu Mes'ûd, kendisinin ve oğlunun sadaka vereceğim kimselerden daha ziyâde sadakaya müstehıkk olduklarını iddia etti; (ne buyuruyorsun?) dedi.

Peygamber (S):

— "İbnu Mes'ûd doğru söylemiştir; kocan ve oğlun, sadaka vereceğin kimselerden daha ziyâde sadakaya lâyıktır" buyurdu [126].

46- Bab: Müslüman Üzerine Atı İçin Sadaka (Yani Zekat Vermek) Yoktur

65-.......Ebû Hureyre (R): Peygamber (S): "Müslüman kişi üzerine atı için ve kölesi için zekât vermek vâcib değildir" buyurdu, demistir [127].

47- Bab:Müslüman Üzerine Kölesi İçin Sadaka (Yani Zekat Verme Vucübü) Yoktur

66-.......Bize Huseym ibnu Irak ibni Mâlik, babası Irak ibn Mâlik'ten; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Müslüman kişi üzerine kölesi ve atı hususunda sadaka (yânî zekât vermek) yoktur" buyurmuştur [128].

48- Yetimlere Sadaka Vermek Babı

67-....... Bize Atâu'bnu Yesâr tahdîs etti ki, o, Ebû Saîd el-Hudrî'den şöyle tahdîs ederken işitmiştir:

Peygamber (S), günün birinde minber üzerine oturmuştu; biz de O'nun etrafında oturmuştuk. Bu hâlde Peygamber:

— "Benden sonra dünyâ çiçeğinden ve dünyâ zînetlerinden önünüze açılacak ni'met bollukları, hayât sahnelen sizin için korkmakta olduğum şeylerdendir" buyurdu.

Bunun üzerine sahâbîlerden biri:

— Yâ Rasûlallah! Hiç hayr ve ni'met, şerr ve mefsedet getirir mi (ki korkuyorsunuz)? diye sordu.

Peygamber (vahiy bekleyerek bir müddet) sükût etti. O soran kimseye sahâbîler tarafından:

— Senin sânın nedir ki Peygamber'e suâl soruyorsun? Hâlbuki O sana kelâm söylemiyor, denildi.

O sırada biz, Peygamber üzerine vahiy indirilmekte olduğunu gördük. Râvî Ebû Saîd dedi ki: Peygamber, dökmekte olduğu bol teri alnından sildi ve suâl soran kimseyi över bir edâ ile:

— "Soran nerededir?" diye sordu. Ve sonra şöyle buyurdu: "Ha-kâkaten hayr ve ni'met, şerr ve mefsedet getirmez (fakat sebeb olabilir): Baharın bitirdiği otlardan (zehirli) bir kısmı vardır ki, o (yiyeni) öldürür yâhud Ölüme yaklaştırır. Lâkin yeşil ot böyle değildir. Onu otlayan hayvan, ölüm tehlikesinden korunmuştur. Bu hayvan, o yeşil otu yer, iki böğürünü şişirince bahar güneşini karşılar. Kolayca fışkısını çıkarır, işer, genişler. Yine bol bol yer. İşte bu dünyâ malı da yeşil ot gibi çekicidir, tatlıdır. Bu ni'metten miskîne, yetime, vatanından ayrı düşmüş yolculara sadaka veren zengin müslümân ne hayırlı kişidir!" (Râvî ihtiyat ederek:) Yâhud Peygamber'in buyurduğu gibidir: "Şu muhakkak ki haksız; haram mal toplayan hırslı kimse de dâima yiyen, bir türlü doymayan obur gibidir. Kıyamet gününde bu mal, kendi sahibinin cimriliğine şâhid olacaktır" [129].

49- Kadının Kocaya ve Himayesinde Bulunan Yetimlere Zekat Vermesi Babı

Bunu (yânî kocaya ve yetimlerine zekât vermeyi) Ebû Saîd, Peygamber'den olmak üzere söyledi [130].

68-.......Bize el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Bana Şakîk, Amr ibnu'I-Hâris'ten; o da Abdullah ibn Mes'ûd'un kadını Zeyneb'den tahdîs etti. A'meş dedi ki: Ben bu hadîsi Ibrâhîm ibn Yezîd'e söyledim. İbrâhîm de bana Ebû Ubeyde (Âmir ibn Abdillah ibn Mes'ûd)'den; o da Amr ibnu'l-Hâris'ten; o da Abdullah'ın kadını Zeyneb'den mu-sâvî olarak bu hadîsin benzerini tahdîs etti. Zeyneb şöyle demiştir:

Ben Mescid'de idim. Peygamber (S)'i gördüm ki, O: "Kadınlar! Velev ki,

kendi zînetlerinizden olsun; sadaka veriniz. " buyurdu. Zeyneb ise hem kocası Abdullah'ı, hem de kendi himaye ve terbiyesinde bulunan bir takım yetîmleri infâk ediyordu. Râvî dedi ki: Zeyneb, Abdullah'a: Sen Allah'ın Elçisi'ne: Benim sana ve himayemde bulunan yetîmlerine nafaka vermekliğim, benden sadaka yerine kâfi gelir mi? soruver, dedi. Abdullah: Allah Elçisi'ne sen kendin sor, dedi. Zeyneb dedi ki: Bunun üzerine ben (bayram günü) Peygamber'e gittim. Kapıda Ensâr'dan bir kadını (bekler) buldum. Onun haceti de benim hacetim gibi idi. Bilâl yanımıza geldi. Biz herbirimiz Bilâl'e:

— Peygamber'e sor: Benim, kocama ve himayemde bulunan yetimlerime nafaka vermekliğim, benden sadaka olarak yeter mi (Sadaka vermiş olur muyum)? dedik.

Ve bu esnada Bilâl'e: Bizim isimlerimizi Peygamber'e haber verme, diye de tenbîh ettik.

Bilâl içeri girdi ve Peygamber'e sordu. Rasûlullah:

— "Bunu soranlar kimdir?" dedi. Bilâl:

— Zeyneb'dir, dedi. Rasûlullah:

— "Zeyneb'lerin hangisidir?" diye sordu. Bilâl:

— Abdullah'ın kadınıdır, dedi. Rasûlullah:

— "Evet, ona iki ecr vardır: Biri hısımlık (yânî hısımla ilgilenme) ecri, öbürü de sadaka ecridir" buyurdu [131].

69-.......Bize Abde ibn Süleyman, Hişâm'dan; o da babası Urve ibn Zubeyr'den; o da Ümmü Seleme'nin kızı olan Zeyneb'den tahdîs etti. Zeyneb şöyle demiştir: Ümmü Seleme dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! (Ölen kocam) Ebû Seleme'nin çocuklarını infâk etmemden dolayı bana ecr ve sevâb var mıdır? Onlar benim de çocuklanmdır! diye sordum.

Rasûlullah:

— "Bu çocuklara infâk et. Senin için bu çocuklara verdiğin nafakanın ecri

vardır" buyurdu [132].

50- Yüce Allah'ın: “Sadaklar ancak kölelere-esîrlere, borçlulara, Allah yolunda... harcamaya mahsûstur... " (et-Tevbe: 60) ; Kavli Babı [133]

İbn Abbâs'tan "Kişi kendi malının zekâtından köle âzâd eder ve farz haccı yapması için fakire atıyye verir" dediği zikrolunur [134].

Hasen Basrî: Kişi zekâttan babasını satın alırsa caiz olur. Mücâhidlere ve hacc yapmayana atıyye verir, dedi. Sonra "Sadakalar Allah'tan bir farz olarak ancak fakirlere, miskinlere, sadaka üzerine me'mûr olanlara, kalbleri alıştırılmak istenenlere, kölelere-esîrlere, borçlulara, Allah yolunda ve yolculara mahsûstur.. " (et-Tevbe: 60) âyetini okudu. Bu sekiz harcama yerinden hangisine verirsen, zekâtını ödemiş olursun [135].

Peygamber (S): "Şübhesiz Hâlid, zırhlarım Allah yolunda vakfetmiştir" buyurdu) [136].

Ebû Lâs'ın: Peygamber (S) bizleri hacc için zekât develeri üzerine yükledi, dediği zikrolunur [137].

70-.......Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Ebû Hureyre (R) şöyie demiştir: Rasûlullah (S) sadaka (yânî zekât) ile emr ettiğinde kendisine: İbnu Cemîl, Hâlid ibnu'l-Velîd ve Abbâs ibnu Abdilmuttalib zekâtı men' edip vermediler, denildi. Bunun üzerine Peygamber şöyle buyurdu: "İbnu Cemîl zekât vermekten nasıl çekinebilirdi ki, o fakır iken Allah ve Rasûlü onu zengin etmiştir. Hâlid'e gelince, siz Hâlid'den (zekât istemekle) ona zulm ediyorsunuz. Hâlid zırhlarını vakfetmiş ve harb âlet ve gereçlerini Allah yolunda (cihâd için) hazırlamıştır. Abbâs-ibnu Abdilmuttalib'e gelince, o, Allah Elçisi'nin amucasıdır. Zekât ona vâcibdir. Abbâs'ın zekâtı (zamanından evvel) bir misli ile beraber (veril-miş)dir" [138].

Bu hadîsi Abdurrahmân ibnu Ebi'z-Zinâd, babası Ebu'z-Zinâd'dan rivayet etmekte Şuayb'e mutâbaat etmiştir [139].

Megâzî İmâmı Muhammed ibn İshâk, Ebu'z-Zinâd'dan yaptığı rivayetinde, sadaka lâfzı zikredilmeksizin "Zekât Abbâs'in borcudur. Bununla beraber bir misli daha (geçmiş senenin borcu) vardır" şeklinde söylemiştir [140].

İbn Cureyc de: Bana el-A'rec'den bunun benzeri (yânı sadaka lâfzı olmaksızın îbn İshâk'm rivayeti gibi) tahdîs edildi, demiştir [141].

51- İstemekten Sakınıp Geri Durmak Babı

71-.......Ebû Saîd_eI-Hudrî(R)'den (O, şöyle demiştir): Ensâr'dan bâzı kimseler, RasûluİIah'tan (sadaka) İstediler. Rasûlullah da onlara verdi. Sonra bunlar yine istediler. Rasûlullah yine verdi [142]. Nihayet yanındaki mal tükendi. Akabinde Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Sadaka malından yanımda mevcûd olan şeyleri sizlerden asla saklamam. Kim (dilenmekten) sakınmak isterse, Allah o kimseyi iffetli kılar. Kim halktan istiğna ederse, Allah onu zengin kılar. Kim sabretmek isterse, Allah ona sabır ihsan eder. Hiçbir kimseye sabırdan daha hayırlı ve sabırdan daha geniş hiçbir ni'met verilmemiştir" [143].

72-.......Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-Arec'den; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere haber verdi ki: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"Nefsim yedinde olan Allah'ayemîn ederim ki, sizden birinizin ipini alıp da sırtına odun toplaması, bir kimseye gidip de ondan sadaka istemesinden elbette daha hayırlıdır. O isteyeceği kimse kendisine ya verir yâhud da vermez (her iki hâlde de alçaklık vardır)" [144].

73-....... Bize Hişâm, babası Urve'den; o da ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Sizden birinizin urganını alıp da arkasında odun demeti getirmesi, akabinde bu demeti satması ve bu kazancından dolayı Allah'ın onun yüzünü (alçalmaktan) koruması, elbette bu kimse için insanlardan istemekten daha hayırlı ve şereflidir. O insanlar onaya verirler yâhud vermezler" [145].

74-....... Hakîm ibn Hızâm (R) şöyle demiştir: Rasûlullah'tan atıyye istedim, o bana istediğimi verdi, Sonra yine istedim, bana yine verdi. Sonra üçüncü defa yine istedim, bu defa da bana verdi. Bundan sonra şöyle buyurdu: "Ey Hakîm! Şübhesizpu dünyâ malı, (sanki)yeşil renkli, yemesi tatlı bir meyvedir. Her kim bu malı nefis feragati ile hırssız alırsa, o mal kendisi için bereketli ve meymenetli kılınır. Her kim de bunu nefis hırsı ile alırsa bu mal, alan kimse için bereketli ve şerefli olmaz. O ihtiraslı kimse (doymazlık hastalığına tutulmuş) bir obur gibidir ki, dâima yer; bir türlü doymaz- Yüksek el, alçak elden hayırlıdır"

Hakîm dedi ki; Ben: Yâ Rasûlallah! Seni hakk Peyamber gönderen Allah'a yemîn ederim ki, ben şu dünyâdan ayrılıncaya kadar senden başka hiçbir kimsenin malından birşey alıp eksiltmem, dedim.

(Râvî dedi ki:) Hakîkaten Ebû Bekr (R), Beytu'l-mâl'deki hakkını vermek için Hakîm'i çağırırdı. Fakat Hakîm, Ebû Bekr'in bu ihsanını kabul etmekten çekinirdi. Sonra Umer (R) de hakkını vermek için onu da'vet etmiş, Hakîm ondan da herhangi birşey kabul etmekten çekinmiştir. Bundan sonra Umer (sahâbîlerin huzurunda):

Ey müslümânlar topluluğu! Ben sizleri Hakîm üzerine şâhid yapıyorum ki, ben harâc ve ganimet malından ta'yîn edilmiş olan hakkını kendisine arz ediyorum, fakat o bu hakkını almaktan çekiniyor, dedi. Ve hakîkaten Hakîm, Rasûlullah(S)'tan sonra tâ vefat edinceye kadar hiçbir insanın malından alıp eksiltmemiştir [146].

52- Allah Her Kime, Kendisinin İstemesi ve Nefs İhtirası Olmaksızın Birşey İhşan Ederse (O Kimse Bu İhsanı Kabul Etsin) Babı [147]

"Ve zenginlerin mallarında isteyen fakirin de, (iffetinden dolayı istemeyen) yoksulun da bir hakkı vardır" (ez-Zâriyât: 19) [148]

75-.......Umer'in oğlu Abdullah (R) şöyle demiştir: Ben Umer'den işittim; şöyle diyordu: Rasûlullah (S) bana bâzı bazı beytu'l-mâlden gâzîlik bahşişi verirdi. Ben de: Sen bunu benden daha muh-tâc olan bir fakîre ver, der idim. Rasûlullah da: "Sen bunu al! Sen hırslı bir kimse olmadığın ve isteyen de bulunmadığın hâlde, bu maldan sana bu suretle birşey geldiği zaman, sen o malı al. Bu sıfat üzere olmayan (yânî kendi gelmeyen ve nefsin kendisine meylettiği) bir malın arkasında da nefsini koşturma!" buyurdu [149].

53- (Bir İhtiyacı Kapatmak İçin Değil de) Mal Biriktirip Çoğaltmak İçin İnsanlardan İsteyip Dilenen Kimse Babı

76-....... Ben Abdullah ibn Umer(R)'den işittim; o şöyle dedi. Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Bâzı haris, yüzsüz kimse hiç durmadan dâima insanlardan ister. En sonu kıyamet gününde bu yüzsüz kimse, yüzünde bir et parçası olmaksızın (Arasat meydanına) gelir [150]. Yine Rasûlullah şöyle buyurdu: "Kıyamet gününde güneş (insanlara) o kadar yaklaşır ki, hattâ dökülen ter, insanın (boyunla) kulak ortasına erişir. İşte insanlar bu elemli vaziyette bulundukları sırada (evvela) Âdem'den, sonra Musa'dan, sonra Muhammed'den ımdad ve şefaat isterler" [151].

Ve Leys ibn Sa'd'm kâtibi Abdullah ibn Sâlih şunu ziyâde etti: Bana el-Leys tahdîs etti. Bana İbnu Ebî Ca'fer tahdîs etti: "Rasûlullah halk arasında hüküm ve kaza olunması için şefaat eder, bunun için ilerler, nihayet hacet kapısının halkasını tutar, işte o güjıu Allah Taâlâ, Rasûlü'ne Makaamu Mahmûd'u ihsan

eder. (Bu lütuf ve delâietten dolayı) mahşer halkının hepsi Muhâmmed'e hamd edip överler" [152].

Ve Muallâ şöyle dedi: Bana Vuheyb en-Nu'mân ibn Râşİd'den; o da ez-Zuhrî'nin kardeşi olan Abdullah ibn Müslim'den; o da Ham-za'dan tahdîs etti. Hamza, İbnu Umer'den; o da Peygamber(S)'den istemek hakkındaki bu hadîsi işitmiştir [153].

54- Yüce Allah'ın:"Onlar insanlardan yüzsüzlük edip de birşey istemezler... " (el-Bakara: 273) Kavli Babı [154]

Ve kişiyi istemekten men' edici zenginliğin mikdârı ne kadardır? Ve (bu hususta) Peygamber(S)'in: "Lâkin (hakîkî) miskin, kendini geçindirecek şeyi bulunmayandır..." kavli ile Yüce Allah'ın şu kavli vardır: [155]

(Sadakalar) Allah yolunda kendilerini vakfetmiş fakirler içindir ki, onlar yeryüzünde dolaşmaya muktedir olmazlar. Hâllerini bilmeyen, iffet ve istiğnalarından dolayı onları zenginler sanır. Sen o gibileri sımalarından tanırsın. Onlar insanlardan yüzsüzlük edip de (birşey) istemezler. Siz (hakk yolunda) ne mal harcarsanız, şübhesiz Allah onu hakkıyle bilicidir" (el-Bakara: 273)

77-.......Bana Muhammed ibn Ziyâd haber verip şöyle dedi: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Halkın kendisine bir iki lokma, bir iki hurma verdiği dilenci makû-lesi kişi miskin değildir. Lâkin (hakîkî) miskin, kendini geçindirecek şeye mâlik olmayan ve istemekten haya eden yâhud insanlardan yüzsüzce istemeyen iffetli, nezîh kimsedir" [156].

78-.......eş-Şa'bî şöyle demiştir: Bana el-Mugîre ibn Şu'be'nin kâtibi Verrâd tahdîs edip şöyle dedi: Ebû Sufyân'ın oğlu Muâviye, el-Mugîre ibn Şu'be'ye bir mektûb gönderip, içinde: "Peygamber' den işitmiş olduğun hadîslerden birini bana yaz (gönder)" diye yazmıştı. el-Mugîre de Muâviye'ye hitaben şu hadîsi

yazdı: Ben, Pey-gamber(S)'den işittim; şöyle buyuruyordu: "Şübhesiz Allah sizin için üç şeyi çirkin gördü: Dedikodu; malı zayi' ve israf etmek; çok suâl sormak" [157].

79-.......Bize Ya'kûb ibnu İbrâhîm, babasıİbrâhîmibn Sa'd'dan; o da Salih ibn Keysân'dan tahdîs etti ki, İbnu Şihâb ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Âmir ibnu Sa'd haber verdi ki, babası Sa'd ibnu Ebî Vakkaas şöyle demiştir: Rasûlullah (S) -kalbleri İslâm'a alıştırılanlardan- bir takım kimselere atiyye veriyordu. Ben Sa'd da onların içinde oturuyordum. Râvî Sa'd dedi ki: Derken Rasûlullah, onların İçinde en çok beğendiğim bir kimseyi bıraktı (birşey vermedi). Bunun üzerine ben,Rasûlullah'a doğru kalktım ve ona gizlice:

— Fulân kimseyi neden bıraktın? Vallahi ben onu elbette bir mü'-min biliyorum, dedim.

Rasûlullah bana:

— "Öyle deme! Müslim de!" buyurdu.

Az bir müddet sustum. Sonra o adam hakkındaki bildiğim şey bana galebe etti ve dayanamadım da yine:

— Yâ Rasûlallah! Fulândan sana ne oldu ki, onu bıraktın? Allah'a yemîn ederim, ben onu muhakkak bir mü'min biliyorum, dedim.

Rasûlullah bana:

— "Öyle deme! Müslim de!" buyurdu.

Râvî dedi ki: Ben az bir müddet daha sustum. Sonra o adam hakkında bildiğim şey bana galebe etti de, ben tekrar:

— Yâ Rasûlallah! Fulân kimseden sana ne oldu? Onu neden bıraktın? Vallahi ben onu elbette bir mü'min biliyorum, dedim. Rasûlullah bana:

— "Mü'minen deme, müslimen öte/" buyurdu (Yânı "mü'min" lâfzı yerine "müslim" lâfzını kullanmasını kasdediyordu).

Müteakiben: "Şübhesiz ben bâzı defa daha çok sevdiğim kimse varken (onu bırakırım da) başka birisine atıyye veririm. Bu tercihimin sebebi, bu adamın mal

hırsı ile yüzü koyun, cehenneme atılması endişesidir" buyurdu [158].

Ve Ya'kûb ibn İbrâhîm, babası İbrahim'den; o da Salih ibn Keysân'dan; o daîsmâîl ibn Muhammed'den olmak üzere söyledi ki, bu İsmâîl şöyle demiştir: Ben babam Muhammed ibn Sa'd ibn Ebî Vak-kaas'tan işittim. O bu hadîsi tahdîs ediyordu. Ve hadîsi içinde şunları da söyledi: Rasûlullah eliyle vurdu da boynum ile kürek kemiğim arasını birleştirdi. Sonra:

— "Ey Sa'd, bana dön! Şübhesiz ben bazen öyle kişiye veririm ki..." diye buyurdu [159].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: "Fe-kubkibû", "Yüzleri üzere çevrildiler" (eş-şuarg: 94) demektir. "Mukibben", "Yüzü üstü olarak" (ei-Müik: 22) demektir. Fiil bir kimse üzerine vâki' olmadığı (yânî lâzım olduğu) zaman, "Ekebbe'r-raculu = Kişi yüz üstü oldu" diye if'âl babından kullanılır. Fiil bir kimse üzerine vâki' olduğu (yânî müte-; addı olduğu) zaman ise sülâsîden "Kebbehu'llâhu li-vechihi = Allah onu yüzü üstü attı (yâhud: Atsın)"; "Ve kebebtuhu ene - Ve ben onu yüzü üstü attım" dersin [160].

80-.......Bana Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; odael-A'rec'den; oda Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Sadaka için) insanlar üzerinde dolaşıp bir iki lokmanın, bir iki hurmanın geri çevirmekte olduğu dilenci makûlesi kişi, miskin değildir. Lâkin (kâmil) miskin, kendini geçindirecek bir gına bulamayan ve kendisine sadaka verilmek için (halkça) zarurette olduğu bilinemeyen; kendisi de kalkıp insanlardan (sadaka) istemeyen iffetli, nezih kimsedir" [161].

81-.......Bize Ebû Salih, Ebû Hureyre'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Yemîn olsun, sizden birinizin ipini alması, sonra sabah vakti -Ebû Hureyre dedi ki: Şöyle buyurduğunu zannediyorum:- dağa gitmesi odun toplayıp .akabinde bunu satması ve bunun bedelinden yemesi ve sadaka vermesi, o kimse için insanlardan istemesinden daha hayırlıdır" [162].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Salih ibn Keysân, ez-Zuhrî'den yaşça daha

büyüktür. Ve bu Salih, İbn Umer'e erişmiştir [163].

55- Hurmanın Yaşken Ağacı Üzerinde Mikdarını Takdir ve Tahmin Etmek Babı [164]

82-.......Ebû Humeyd es-Sâidî (R) şöyle demiştir: Biz, Peygamber'in beraberinde Tebük gazvesine gittik. Peygamber Vâdî'l-Kurâ'ya vardığı zaman, kendi bahçesinde çalışan bir kadına tesadüf etti. Peygamber (S) sahâbîlerine:

— "Şu bahçedeki hurmayı tahmin ediniz" buyurdu.

(Biz tahmîn ettik.) Rasûlullah da on vesk tahmîn etti. Akabinde bahçe sahibesi olan kadına:

— "(Hurma toplarken) buradan ne kadar kîle hurma çıkacağını say!" buyurdu.

Tebük'e geldiğimizde Rasûlullah:

— "Dikkat ediniz! Bu gece muhakkak şiddetli bir rüzgâr esecektir. Sakın kimse bulunduğu yerden ayağa kalkmasın! Beraberinde devesi olan da devesini sıkı bağlasın!" buyurdu.

Bu emir üzerine biz de develerimizi sıkı bağladık. Ve (hakîkaten o gece) şiddetli bir rüzgâr esti. O sırada birisi ayağa kalkmıştı. Rüzgâr onu Tayy Dağı'na sürükleyip attı. Bu sefer sırasında Eyle Meliki, Peygamber'e (Düldül adlı) beyaz bir katır hediye etmiş ve bir bürde giydirmişti. Peygamber de bu Melİk'e deniz kenarındaki beldeleri halkı için bir emâfi-nâme yazdırmıştı.

(Dönüşte) Peygamber Vâdî'l-Kurâ'ya gelince, hurmalık sahibesi olan kadına:

— "Bahçen ne mıkdâr hurma getirdi?" diye sordu. O:

— Allah Elçisi'nin tahmîni veçhile on vesk getirdi, dedi. Nihayet (sefer hey'eti Medîne'ye yaklaşınca) Peygamber:

— "Ben Medine'ye (yetişmek için) acele edeceğim. Sizden her kim benim beraberimde bir ân evvel Medîne'ye varmak isterse acele etsin!" buyurdu.

(Râvî dedi ki:) İbn Bekkâr burada bir söz söyledi ki, ma'nâsı şöyledir: Peygamber Medîne'ye yaklaşıp, uzaktan görünce de (eliyle işaret edip):

— "işte Tâbe!". buyurdu.

Uhud'u görünce de:

— "İşte dağcağız! Uhud bizleri sever, biz de onu severiz!" buyurdu.

(Sonra berâberindekilere:)

— "Dikkat edin! Sizlere Ensâr mahallelerinin en hayırlısını haber vereyim!" buyurdu.

Sahâbîler:

— Evet, haber ver! dediler. Rasûlullah:

— "(Evvelâ) Neccâr oğulları yurtları, sonra Abdu'l-Eşhel oğulları yurtlan, sonra Sâide oğulları yurtları, yâhud el-Hâris ibnu 'l-Hazrec oğulları yurtları ve (hulâsa) bütün Ensâr yurtlarında hayır vardır" buyurdu [165].

Ve Süleyman ibn Bilâl şöyle dedi: Bana Arar: "Sonra el-Hâris oğulları yurdu, sonra Benû Sâide yurdu" diye tahdîs etti [166].

Ve yine bu Süleyman ibn Bilâl, Sa'd ibn Saîd'den; o da Umâre-tu'bnu Gaziyye'den; o da Abbâs'tan; o da babası Sehl ibn Sa'd'dan şöyle dedi: Peygamber (S): "Uhud öyle bir dağdır ki, o bizi sever, biz de onu severiz" buyurmuştur [167].

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: Üzerinde çepçevre ihata duvarı bulunan her bustân hadîkadır. Üzerinde çevreleyen duvar, çit bulunmayana hadîka denilmez [168].

56- Sema Suyu İle (Yani Yağmurla) ve Akar Su İle Sulanan Yer Mahsüllerinde Uşr(= Onda Bir Vergi) Vardır Babı [169]

Umer ibn Abdilazîz, balda bir şey (yânî zekât vergisi) görmedi169.

83-.......Bana Yûnus ibn Yezîd, ez-Zuhrî'den;o da Abdullah'ın oğlu Sâlim'den; o da babası Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Semânın ve pınarların suladığı, yâhud sulanmaksızın kendi ince damariarıyle su emip yetişmiş olan yer mahsûllerinde uşr, yânî onda bir zekât vergisi; kuyulardan, kova ve dolapla sulananlarda ise yirmide bir zekât vergisi vardır" [170].

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Bu hadîs, evvelki Ebû Saîd hadîsinin tefsiridir [171]. Çünkü Ebû Saîd hadîsinde onda bir yâhud yirmide bir diye bir hudûdlama yapılmamıştı. -Râvî der ki: Buhârî bu hadîs sözüyle, İbn Umer'in "Semânın suladığı mahsûllerde onda bir... zekât vardır" hadîsini kasdediyor.- Peygamber bu İbn Umer hadîsinde (onda bir yâhud yirmide bir vâcib olanı) beyân edip mıkdârı ta'ym eylemiştir [172]. Sıka'dan gelen ziyâde ise kabul edilmiştir. Mü-fesser (yânî hâss) olan, mübhem (yânî âmm) olan üzerinde hükmeder, yânî onu tahsîs eyler. Ziyâde, güvenilir râvîler rivayet ettiği zaman makbuldür. Nitekim el-Fadl ibnu Abbâs: Peygamber fetih günü Ka'-be'de namaz kılmadı, diye rivayet etti. Bilâl ise: Peygamber o gün Ka'be'de namaz kılmıştır, dedi. Netîce'de BilâPin sözü alındı da Fadl'-ın hadîsi bırakıldı [173].

57- Bab: Beş Vesk(Yani Bin Kilo)'den Az Mahsülde Sadaka (Yani Zekat) Yoktur

84-.......Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Beş veskten daha az olan mahsûlde zekât yoktur. En küçüğü üçer yaşında olan beş deveden azında da zekât yoktur. Beş ûkıyyeden daha az mıkdârda olan gümüşte zekât yoktur" [174].

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Bu hadîs, bundan önce geçen bâbda zikredilen İbn Umer hadîsinin tefsiridir.. Çünkü o İbn Umer hadîsinde nisâb mıkdârını beyân etmediği için, şimdi Ebû Saîd el-Hudrî hadîsinde "Beş vesk

mıkdârından az olan mahsûlde zekât yoktur" buyurmuştur. İlimde ise ebedî olarak sağlam tesbît edici râvîlerin getirdiği yâhud beyân ettikleri ziyâde alınır [175].

58- Hurma Zekatının Hurmalar Olgunlaştığı Zaman Ağaçlardan Kesilip Devrişilmesi Sırasında Alınması ve Küçük Çocuk Serbest Bırakılır da Zekat Hurmasına Dokunur Mu? Babı [176]

85-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Hurmaların kesilip devşirilmesi sırasında Rasûlullah'a zekât hurması getirilirdi. Şu biri hur-masıyle gelir, o biri de hurmasından gönderirdi. Nihayet bu hurmalar Rasûlullah'ın yanında bir harman, bir tınas olurdu. Bir kerre Hasen ile Hüseyin (R) bu hurmalarla oynarlarken, çocuklardan biri (Hasen ibn Alî), ansızın bu sadaka hurmasından bir tane alıp ağzına koydu. Rasûlullah (S) çocuğa (şöyle bir) baktı. (Zekî) çocuk hemen hurmayı ağzından dışarı çıkardı. Bunun üzerine Rasûlullah: "Sen Muhammed ailesinin sadaka malı yemediklerini bilmedin mi?" buyurdu [177].

59- Kim Meyvelerini Yahud Meyveli Hurma Ağacını Yahud Ekinli Arazisini Yahud Ekinini Onda Bir Veya Sadaka- (Yani Zekat) Vacib Olduğu Halde Satar da Bu Sattığı Mahsüllerden Dolayı Kendisine Tahakkuk Etmiş Olan Zekat Borcunu Başka Malından Öderse Yahud Sadaka (Yani Zekat) Vacib ; Olmadığı Halde Mahsülünü Satarsa (Bu Satışı Caiz Olur) Babı [178]

Ve Peygamber(S)'in: "Ağaç üzerindeki meyveleri, âfetlerden salâha ulaşmaları meydana çıkıncaya kadar satmayınız" kavli babı [179].

Buhârî dedi ki: Binâenaleyh Peygamber, meyvelerin salâhı meydana çıkmasından sonra satılıp alınmasını hiç kimseye men' etmemiş ve (yine: "Meyvelerin salâhı meydana çıkıncaya kadar.." sözü umûmî olduğundan dolayı) kendisine zekât vâcib olanı, zekât vâcib olmayandan ayırıp, husûsîleştirmemiştir

[180].

86-.......Bana Abdullah ibnu Dînâr haber verip şöyle dedi: Ben İbnu Umer(R)'den işittim: Peygamber (S), salâhı meydana çıkıncaya kadar meyve alım satımını nehyetti (dedi). İbnu Umer, meyvenin salâhının mâhiyeti sorulduğu zaman: Olgunlaşıp âfete uğraması ihtimâlinin gitmesine kadar demektir, dedi [181].

87-.......Bana Hâlid ibnu Yezîd, AtâibnuEbîRebâh'tan; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S), meyvelerin olgunlaşıp salâhları meydana çıkıncaya kadar alım satımlarını neh-yetmiştir [182].

88-....... Bize Kuteybe ibn Saîd, Mâlik'ten; o da Humeyd (et-Tavîl)'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten tahdîs etti ki (o, şöyle demiştir): Rasûlullah (S), Hurma koruğunun izhâ (denilen alacalanma) devrine girinceye kadar hurma satışını nehyetti. "İzhâ devrine girinceye kadar" demek, kızarıp renkleninceye (yânî alacalanıncaya) kadar demektir, dedi [183].

60- Bab: Sadaka (Yani Zekat) Veren Kimse, Vermiş Olduğu Sadaka Malını (Bedel Ödeyerek) Satın Alabilir Mi? [184]

Sadaka verilen kimsenin, kendisine sadaka edilen malı, (verenden) başka birine satmasında ise dînî bir manzûr yoktur. Çünkü Peygamber (S) –gelecek hadîste- ancak sadaka veren Kimseyi, hassaten verdiği sadakasını satın almaktan nehyetmiş; bundan, başkasını nehyetmemiştir.

89-.......Abdullah ibnu Umer (R) şöyle tahdîs eder idi: Umer ibnu'l-Hattâb, Allah yolunda (cihâd için bir kimseye) bir at sadaka etmişti. Sonra o ata satılır

hâlde tesadüf etti. Ve o atı bedel ödeyip satın almak istedi. Sonra Peygamber'e geldi de bu mes'elede Peygam-ber'in emrini öğrenmek istedi. Peygamber (S) kendisine: "Sadaka ettiğin atına artık bir daha dönme!" buyurdu. İşte Peygamber'in bu nehyi sebebiyledir ki, Abdullah ibn Umer, sadaka vermiş olduğu herhangi birşeyi (tekrar mülkiyetine girmesi için) satın almak üzere kimseyi bırakmazdı; ancak o şeyi sadaka etmek için bırakırdı [185].

90-.....Eşlem (60) şöyle demiştir: Ben Umer ibnu'l-Hattâb(R)'dan işittim, şöyle diyordu: (Bir kerre yaya bir; mücâhidi) Allah yolunda cihâd etmesi için bir at üzerine yüklemiş (yânî atı ona vermiş) idim. At kendi tasarrufunda bulunan bu zât, (ata bakmayarak zayıflatıp) değerini zayi' ettirdi. Bu sebeble ben, o zât bu hayvanı ucuz bir fiatla satar zannederek, ondan satın almak istedim. Bu düşüncemi Peygamber'e sordum. Peygamber (S): "Bu atı satın alma! Sana bunu bir dirhem karşılığında verse de artık yapmış olduğun sadakana bir daha dönmez. Çünkü sadakasına dönen kişi, kustuğu nesneyi tekrar yemeye dönen kimseye benzer" buyurdu [186].

61- Peygamber (ve Ailesi) Hakkında, Sadaka Konusunda Zikrolunan Şey (Yani Haramlık) Babı

91-.......Bize Muhammed ibn Ziyâd tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim, şöyle dedi: Alî'nin oğlu Hasen (R) sadaka hurmasından bir hurma alıp ağzına koydu. Peygamber (S), çocuğun, ağzındaki bu hurmayı dışarı atması için "Kaka, kaka" dedi de, sonra "Sen bizim sadaka yemez olduğumuzu şuuruna yerleştirmedin mi?" buyurdu [187].

62- Peygamberin Zevcelerinin Âzadlı Kölelerine Verilen Sadaka(nın Hükmü) Babı

92-.......İbnu Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir koyunu ölmüş buldu. Bu koyun, mü'minlerin anası Meymûne'nin azâdlı cariyesine sadaka malından verilmiş idi. Peygamber:

— "Bu koyunun derisinden faydalanmış olsanız ya!" buyurdu.

— Bu koyun ölmüştür, dediler. Peygamber:

— "Ölü hayvanın ancak etini yemek haram oldu'"buyurdu [188].

93-.......el-Esved ibn Yezîd, Âişe(R)'den tahdîs etti. Âişe (R), Berîre'yi azâd etmek için (efendileri olan Benû Hilâlden) satın almak istedi. Efendileri de Berîre'nin velâsı (yânî hükmî hısımlık ve mî-râsı) kendilerine âid olmak şartıyle muvafakat etmek istediler. Âişe, bu mes'eleyi Peygamber'e zikretti. Peygamber (S) Âişe'ye:

— "Berîre'yi satın al! (Velâ ve verasete gelince) velâ ancak azâd edene âiddir" buyurdu.

Âişe dedi ki: (Bir kerre) Peygamber'in huzuruna (Berîre'ye hediye edilmiş) bir parça et getirildi. Ben:

— Bu et, azâdlım Berîre'ye sadaka edilmiş olan ettir, dedim. Bunun üzerine Peygamber:

— "Bu et Berîre'ye sadakadır; bize de hediyedir" buyurdu [189].

63- Bab: Sadaka Tahavvül Ettiği (Yani Sadaka Olmaktan Çıktığı) Zaman? [190]

94-....... Ümmü Atıyye Nuseybe el-Ensâriyye şöyle demiştir:

Peygamber (S) Âişe'nin yanma girdi de:

— "Yanınızda yiyecekten birşey var mıdır?" diye sordu. Âişe:

— Hayır, birşey yoktur. Yalnız senin Nuseybe'ye göndermiş olduğun sadaka koyunundan, Nuseybe'nin bize gönderdiği bir parça et vardır, dedi.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "O sadaka, muhakkak kendi yerine ulaşmıştır"^ buyurdu [191].

95-.......Bize Şu'be, Katâde'den; o da Enes(R)'den tahdîs etti

(Enes şöyle demiştir): Peygamber'in huzuruna, Berîre'ye sadaka edilmiş bir parça et getirildi de Peygamber (S): "O et, Berîre'ye sadakadır; (Berîre'den ise) bize hediyedir" buyurdu [192].

Ebû Dâvûd et-Tayâlîsî (204) şöyle dedi: Bize Şu'be, Katâde'den haber verdi [193]. Katâde, Enes'ten; o da Peygamber'dert işitmiştir.

64- Farz Kılınmış Olan Sadakanın Zenginlerden Alınıp Her Nerede Bulunurlarsa Fakirlere Verilmesi Babı [194]

96-....... İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûîullah (S), Muâz ibn CebelM Yemen'e gönderirken şöyle buyurdu: "Muâz, şübhesiz ki sen Kitâb ehli olan bir kavme gideceksin. Onların yanına vardığın zaman, onları Lâ ilahe ülellah ve enne Muhammeden Rasûlu'llah (= Allah'tan başka hakk ilâh yoktur ve Muhammed Allah'ın elçisi-dir) düstûruna şehâdet etmelerine çağır. Eğer onlar buna şehâdet et~ mekle sana itaat ederlerse bu sefer onlara, Allah'ın kendilerine her gündüz ve gecede beş namaz farz kıldığını haber ver. Eğer onlar bu beş namazda sana itaat ederlerse, bu sefer Allah'ın kendilerine bir zekât farz kıldığını, bu zekâtın zenginlerinden alınıp fakirlerine verileceğini onlara haber ver. Bu zekât işinde sana itaat ederlerse, sahihleri yanında en kıymetli olan mallarını (zekât malı olarak) almaktan sakın ve mazlumun (kötü) duasından da

çok çekin! Çünkü mazlum ile Allah arasında (duanın kabulüne) hiçbir engel yoktur" [195].

65- İmam'ın (Yani Devlet Başkanı veya Onun Yerinde Bulunan Yüksek İdare Adamının) Sadaka Sahibi Lehine Salat ve Dua Etmesi. [196]

Ve Allah'ın şu kavli babı:

"Onların mallarından sadaka al ki, bununla kendilerini temizlemiş ve bununla onları bereketlendirmiş olasın. Ve onlara dua et. Çünkü senin duâ etmen onlar için sükûnettir" (et-Tevbe: 103) [197]

97-.......Abdullah ibn Ebî Evfâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), huzuruna bir cemâat zekâtlarıyla geldikleri zaman "Yâ Allah! Fulân ailesine salât et (yânı rahmet ve mağfiret ihsan eyle)" diye duâ eder idi. Ba"bam Ebû Evfâ, sadakasıyle geldiğinde de: "Yâ Allah! Ebû Evfâ ailesine rahmet eyle!" diye duâ buyurdu [198].

66- Denizden Çıkarılacak Şeylerin Zekat Vergisine Tabi' Tutulup Tutulmayacağı Babı

Ve İbn Abbâs (R) "Anber, mâden ve kenz değildir, o denizin kıyıya attığı bir şeydir" demiştir [199].

el-Hasen el-Basrî de: "Anberde ve incide hums, yânî beşte bir nisbetinde vergi vardır" demiştir [200].

Buhârî (Hasen Basrî'nin bu sözünü reddetmek maksadıyle): "Peygamber (S) beşte bir vergiyi, ancak mâdenlerde vâcib kılmıştır; yoksa suda elde edilecek

(balık, anber ve inci gibi) şeylerde beşte bir zekât vergisi yoktur" dedi [201].

98-.......Ve el-Leys ibn Sa'd şöyle dedi: BanalCa'fer ibnu Rabîa, Abdurrahmân ibn Hürmüz'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tah-dîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmutur: îsrâîl oğullan'ndan bir kimse, kendi kavmi ferdlerinin bâzısından kendisine ödünç olmak üzere bin dînâr vermesini istedi. İstediği zât bu parayı ona (belli bir va'-de ile) ödünç verdi. Parayı alınca deniz seferine çıktı. Nihayet parayı miadında göndermek istedi. Fakat bir vapur bulamadı. Bunun üzerine bir odun parçası aldı. Odunu oydu, içine bin dînâr (ile bir mek-tûb) koydu ve (Allah'ım, sahibine ulaştır! diye) denize attı. Ödünç veren kimse de (borçlu zamanında gelir ümîdiyle deniz kenarına) çıkmıştı. Sahilde bir odun parçasıyle karşılaştı. Odunu ailesinin evde yakması için aldı. -Râvî Ebû Hureyre, hadîsin geri kalanını tamâmiyle zikrettikten sonra- Ödünç veren kimse evinde odun parçasını kesip kırınca bin dinarı buldu (diye rivayet etmiştir) [202].

67- Bab: Rikazda Beşte Bir (Nisbetinde Vergi) Vardır [203]

İmâm Mâlik ibn Enes ile Muhammed ibn İdrîs eş-Şâfiî: "Rikâz, Câhiliyct Dcvri'nde yere gömülen hazînelerdir. Bunların keşf olunanlarında az olsun, çok olsun, beşte bir (nisbetinde vergi) vardır" demişlerdir [204].

Buhârî dedi ki: Peygamber (S): "Mâden zararı hederdir; rikâzda da beşte bir vergi vardır" buyurdu [205].

Ve Umer ibn Abdilazîz; mâdenlerden üretilen cevherin her ikiyüz dirheminden beş dirhem vergi almıştır (ki bu da kırkta bir'dir) [206].

Ve Hasen Basrî: "Harb diyârındaki arazîde bulunan ." rikâzda beşte bir vergi vâcibdir. Sulh ve selâmet diyarı arazîsinde bulunan rikâzda da zekât vardır" demiştir.[207].

Ve yine Hasen Basrî: "Eğer düşman arazîsinde yitik mal bulursan, onu (yânı onun . müslümâna mı, düşmana mı âid olduğunu) tahkik et. : O yitik şey düşmana âid ise (yânî düşmana âid olduğu sabit olursa) bunda da beşte bir nisbetinde vergi vâcibdir" demiştir [208]

Ve bâzı Adem oğulları ise "Mâden, tâbi' olduğu mâlî . vecîbe hususunda Câihiliyet defineleri gibi rikâzdır" demiştir.[209]

Buhârî dedi ki: Çünkü mâden işletip de ocaktan cevher çıkmaya başlayınca "Erkeze'l-ma'dinu Mâden rikâza, yânî cevher vermeye başladı" denilir.» Bâzı Âdem oğullarına denildi ki: Bir kimseye bir mal hibe edildiğinde, yâhud birisi çok para kazandığında, yâhud meyve ağacının mahsûlü bol olduğunda "Erkezte = Sen mâden buldun" deniliyor (ve bunlardan da beşte bir derecesinde vergi mi alınır)? [210].

Sonra da bu görüşün sahibi olan bâzı Âdem oğulları tezada düştü de: "Mâdeni gizlemesinde ve beşte bir zekâtı vermemesinde be's yoktur" demiştir [211].

99-.......Ebû Hureyre(R)'den: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Hayvân(ın cinayet ve zararı) hederdir. Kuyu (zararı) da hederdir. Mâden (zararı) da hederdir, (yânî tazminleri lâzım gelmez), rikâzda -gömülü malda- beşte bir nisbetinde vergi vardır" [212].

68- Yüce Allah'ın "Sadakalar, zekât işinde çalışan me'mûrlar için de... bir hakktir" (et-Tevbe: 60) Kavli İle Zekat Me'mürlarının, Devlet Başkanı Olan İmam Huzurunda Hesaba Çekilmeleri Babı [213]

100-.......Ebû Humeyd es-Sâidî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), Esed kabilesinden İbnu'l-Lutbiyye denilen bir kimseyi Suleym oğulları'nın sadakalarını toplamak) üzere me'mûr ta'yîn etmişti. İbnu'l-Lutbiyye (vazifeden) geldiği zaman, Rasûlullah onu hesaba çekti [214].

69- Sadaka Develerinin ve Sütlerinin Sırf Yolculara Tahsis Edilip O Yolda Kullanılmaları Babı

101-.......Bize Katâde, Enes(R)'ten tahdîs etti (ki, o şöyle demiştir): Urayne kabilesinden bedevî bir takım insanlar, mide ağrısına tutulduklarından dolayı Medine'de ikaamet etmek istemediler. Rasûlullah (S) bu kimselere sadaka develerinin bulunduğu yere gitmelerine, develerin sütlerinden ve bevllerinden içmelerine ruhsat verdi. (Bunlar oraya gittiler; iyileşince de) oradaki çobanı öldürdüler ve develeri sürüp götürdüler. Bu haber Medine'ye ulaşınca, Rasûlullah bunların arkasından bir müfreze yolladı. Akabinde yakalanıp Medine'ye getirildiler. Rasûlullah bunların (suçlarına göre ceza olarak) ellerini,' ayaklarını kestirdi, gözlerini oydurdu ve Harre taşlığına terketti de, ölünceye kadar orada taşları kemirdiler [215].

Bu hadîsi Enes ibn Mâlik'ten rivayet etmekte Ebû Kılâbe, Humeyd et-Tavîl ve Sabit el-Bunânî,Katâde'ye mutâbaat etmişlerdir [216].

70- İmamın Sadaka Develerini Kendi Eliyle Damgalayış Alametlemesi Babı

102-....... Enes ibn Mâlik (R) tahdîs edip şöyle dedi: Ben bir kuşluk vakti (kardeşim) Abdullah ibn Ebî Talha'yı bir çiğnem yapıp çocuğun ağzım parmağıyle çalması için, Rasûlullah'a götürdüm. Ra-sülullah'a (bir davar ağılında) rast geldim. Elinde hayvan dağladıkları demir âleti vardı. Bu âletle sadaka develerini damgalayıp alâmetliyordu [217].

---

[1] Buhârî zekâtın farz olduğuna delîl olmak üzere Kur'ân'daki iki âyeti zikretmiştir. Bu âyetlerin tamâmı şöyledir:

"Namazı dosdoğru kılın; zekâtı verin; o RasûVe itaat edin. Tâ ki ilâhî rahmete kavuşturulastmz "(en-Nûr:56);

"... O hâlde namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin. Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin. Allah ne yaparsanız hakktyie haberdârdır" (el-Mucâdile: 13).

[2] Bu İbn Abbâs hadîsi, Vahy Kitâbı'nda uzun bir metin ile geçmişti; burada onun \ sâdece zekât bahsine dâir fıkrası getirilmiştir.

Hicretin yedinci yılında bir ticâret kaafilesiyle Şam'da bulunan Ebû Sufyân ile Roma imparatoru Hırakliyus arasında yapılan konuşmada, Hırakliyus tercemânı vâsıtasıyle Ebû Sufyân'a Muhammed'in hâilen ve söyledikleri şeyler hakkında bir takım suâller sormuş, cevâblar almıştı. Bu suâl ve cevâblardan biri şöyledir:

Hırakliyus:

— Peki, Muhammed size ne emrediyor? dedi.

Ebû Sufyân:

— Bize yalnız bir Allah'a ibâdet ediniz, hiçbir şeyi O'na ortak etmeyiniz, dedelerinizin ibâdet ettiğini terk ediniz, diyor. Bize namazı, sadakayı, yâni zekâtı, doğru sözlülüğü, İffetli olmayı, hısımlara ilgiyi devam ettirmeyi emrediyor, dedi.

el-Vucûb: Lâzım olmak ma'nâsmadır ki, murâd subût ve temekkün veçhile lâzım olmaktan ibarettir; ikinci bâbdandır. Müellifin el-Basâir'de beyânı üzere, vucûb maddesi "sukût(= düşmek)" ve "vukû'(= vâki' olmak)" ma'nâsma konulmuştur...

el-îffet, el-Affu ve'l-Afâfu: Çirkinliklerden ve haram kılınmış şeylerden per-hîz edip geri durmak ma'nâsmadır (Kaamûs Ter.)

el- Vasi, es-Sıla, el- Vusul: Bir nesneyi bir nesneye ulaştırıp bitiştirmek ve eklemek; bir nesneye erişip ulaşmak; bitişiklik ve ulaşıklık; bir nesneyi bir nesneye ekleyip bitiştiren şey ma'nâlanna gelir (Kaamûs Ter.)

[3] Muâz ibn Cebel, Yemen'e vâlî ve muallim olarak Peygamber tarafından gönderilmiş ve kendisine hadîsteki ve diğer hadîslerdeki ta'Iîmât verilmişti. Gönderilişi dokuz veya onuncu hicret yılında olduğu bildirilmiştir.

Hadîsteki "sadaka", zekât ma'nâsınadır. Nitekim "*.}/>& oiU^Ji \A= Sadakalar ancak fakirlere mahsûstur" (et-Tevbe:60) âyetinde de sadaka, zekât ma'nâsınadır

[4] Hadîsin bâb başlığına hüccet olan kısmı "Zekâlı verirsin" cümlesidir. Bu hadîste cennete girmeye sebeb olacak mühim işlerden "Hısımlara hısımlık ilgisini ekleyip durmak"fıkrası da vardır. Hısımlar arasında sıkı bağlar bulunursa, onlarda devamlı bir birlik, nizâm ve sağlamlık bulunur. Böyle birbirine bağlı aileler, boylar., ve topluluklardan meydana gelen büyük topluluk ve milletler de aynı şekilde birbirlerine sağlam ilgilerle bağlı, birlikli, dirlikli, kuvvetli bir durumda bulunmuş olurlar. Yânî bu ilgi ve irtibat, ferdler ve cem'iyetin huzur, birlik ve dirliğine en mühim bir te'mînâttır. Çünkü bu ilgi ile ferdî ve ailevî ihtiyâçlar giderilecek, sıkıntılar yok edilecek; böylece toplumun ma'rûz kalacağı parçalanma ve ayrılmalar önlenmiş olacaktır.

[5] Bu isnâdda Şu'be, İbnu Usmân'ın isminin Muhammed olduğunu bildirmiştir.

[6] Buhârî bu ifadesiyle îbn Usmân'ın isminin Amr ibn Usmân olduğunu bildirip, Şu'be'nin bu ismi zabt etmekte bir tereddüdü olabileceğini açıklamış oluyor. Çünkü bu hadîs, diğer rivayet yollarında Amr ibn Usmân'dan hıfz edilmiş bulunuyor

[7] Hadîsin bâb başlığına delâleti meydandadır. Bu suâli soran bedevinin Ebû'l-Mugîre Sa'd ibnu'l-Ahrem olduğu bildirilmiştir. Kendi kabîlesinin elçisi olarak Peygamber'e gelmiş, bu suâli sormuş ve İslâm'ın esaslarını ve en mühim farzlarını öğrenip, yine kavmine dönmüştür.

Taberânî'den el-Mu'cemu'l-Kebîr'indeki rivayette bu Ebû'l-Mugîre: Rasûlullah'a geldim, dedim ki, diye söze başlıyor ve Peygamber'in cevaben saydığı farzlar arasında şunu da ziyâde olarak rivayet ediyor: "Kendine gelmesini arzu ettiğin her hayr ve ni 'metin, insanlar için de olmasını arzu edersin; sana gelmesini istemediğin her şerr ve zararı, insanlar hakkında da istemez ve insanları ondan bırakırsın" buyurdu.

Müslim'deki rivayette bu zât; "Bu senden işittiklerim üzerine hiçbir artırma yapmam, bunlardan da hiçbir eksiltme yapmam" demiştir.

[8] Buhârî bundan evvelki hadîste râvîyi Yahya ibn Saîd ibn Hayyân diye ismiyle zikretmişti; burada ise Ebû Hayyân diye künyesiyle zikretmiştir.

Yahya el-Kattân bu hadîsi Ebû Hayyân'dan görüldüğü gibi mürsel olarak rivayet etmiştir. Çünkü Ebû Zur'a tabiîdir ve Ebû Hureyre'yi zikretmemiştir. Böyle olunca Vuheyb'e muhalefet etmiş oluyor. Buhârî'nin Vuheyb hadîsinden sonra bu tarîki getirmesi, illetin yaralayıcı olmadığını bildirmek içindir. Çünkü Vuheyb hafızdır ve bundan dolayı onun hadîsini daha önce getirmiştir. Binâenaleyh bu tarîkten gelen hadîs dahi hakîkatte mürsel değil, sahîh bir hadîstir.

[9] Buhârî, Süleyman ibn Harb'ın hadîsini Mağâzî Kitâbı'nda; Ebu'n-Nu'mân'ın hadîsini ise Hums Kitâbı'nda senedleri ile rivayet etmiştir.

Bu hadîs, şimdiye kadar îmân Kitabı ve daha birkaç yerde geçmiş ve ilgili açıklamalar oralarda verilmişti. Hadîsin buradaki başlığa delîl olan kısmı, Abdu'l-Kays hey'etine emredilen dört tslâmî temelden birinin zekât vermek maddesi olmasıdır

[10] Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır.

Ebû Bekr'in "Zekât mâlî bir hakktır" sözüyle Tevhîd Kelimesi'nin mal, can masuniyetini gerekli kılması, ancak Tevhîd ve islâm şartlarının yerine getirilmesine bağlıdır. Namaz, zekât gibi iki şarta bağlı olan masuniyet, bunlardan yalnız biri ile hâsıl olmaz demek istemiştir. Böylece İslâm'ın bütünlüğünü, çe-likleşen iradesiyle korumuştur. Ebû Bekr'in bu isabetli kararının doğruluğu Umer tarafından da anlaşılıp i'tirâf edilmiş ve böylece Ebû Bekr'in engin ve keskin görüşü dile getirilmiştir.

[11] Buhârî bu âyeti bâb başlığını te'yîd etmek için getirmiştir. Bundan evvelki ve sonrakiyle beraber tamâmı maâlen şöyledir:

"Onlar bir mü'min hakkında ne bir yemîn, ne de bir vecîbe gözetip tanımazlar. Onlar taşkınların tâ kendileridir. (Bununla beraber) eğer tevbe ederler, namaz kılarlar ve zekât verirlerse, artık onlar dînde sizin kardeşterinizdir. Biz âyetleri bilecek bir kavm için açıklarız. Eğer ahidlerinden sonra yine andlarını bozarlar ve dîninize saldınrlarsa, bütün küfrün Önderlerini hemen öldürün. Çünkü onlar andlan olmayan adamlardır. (Bu suretle) umabilirsiniz ki vazgeçer ler" (et-Tevbe: 10-12). Yânî İslâm'da harbin hedefi kati değil, ıslâh edip düzeltmektir.

Bu âyet, küfürden tevbeye ve dînde islâm kardeşliğine nail olmaya ancak

namazı kılan ve zekâtı veren kimselerin gireceğini ifâde etmektedir. İslâm bey'atı ancak zekât vermekle bütünlenecek ve zekâtı men' eden de ahdini bozmuş olacaktır. Peygamber'in bey'atının içine aldığı herşey de vâcib'dir.

[12] Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır. Bu hadîs, îmân Kitabı'mn sonunda da geçmişti. Râvî Cerîr ibn Abdillah en son müslümân olanlardan olduğu için, bu bey'atı çok ehemmiyetlidir ve hükmün ebedîliğinin te'mînâtıdır

[13] Bu âyetler zekât vermeyenler, ferdî ve içtimaî yardımlaşmadan geri duranlar, istifciler, servetlerini Hakk yolunda harcamayanlar hakkında İnmiştir. Bâzı âlimler bunun Kitâb ehli milletler hakkında indiğini ileri sürmüşlerse de, cumhur hem Kitâb ehli olanlar, hem müslümânlar hakkındadır, demişlerdir.

[14] "Su başında sağılma hakkı" sürü sahihlerinin sürülerini su başlarına getirdiklerinde sütlerinden bir mikdârını sağıp orada bulunan fakirlere, yolculara sadaka yapmalarıdır. Şârih İbn Battal dedi ki: Bu bir ikram hakkıdır, musâvât hakkıdır; farz demek değildir; terkine ceza terettüb etmez. Su başında süt ta-sadduk etmek Arablar'ın âdeti idi. Bunun için fakîrler ve zaîfler su başlarında bunu bekler dururlardı.

Bu hadîsten iki nevi' hakk sabit oluyor: Farz olan zekât, farzın gayrı hakk. Süt, İkinci nevi' hakk ve iyi ahlâk cümlesinden oluyor. Farz kılınan hakk hu-dûdlandırılmıştır; farz kılınmayan hakk ise hudüdlandinlmamıştır

[15] Bu hadîs, deveden, sığırdan, davardan zekât verilmesinin vâcib olduğuna delâlet eder. Yalnız keyfiyet ve mıkdârı burada bildirilmemiştir. Bu hususlar İleride gelecek hadîslerle bildirilecektir

[16] Hadîsteki mal ta'bîri umûmî bir lâfız olduğu için, altın, gümüş, ticâret metâ'la-rı gibi bütün zekât mallarını şâmildir. Hadîs, bütün bu malların zekâtını vermeyenlerin uğrayacakları azabı anlatmaktadır .Hadîsin sonunda Peygamber'in okuduğu âyet, anlatılan hakîkati pek güzel te'kîd etmektedir. Bunlar zekâtın içtimaî bir yardım olduğunu ve bunu îslâm Dîni kadar hiç bir dînin ve hiçbir içtimaî teşekkülün kendi mensûblarına zarurî ve kat'î bir vazife hâlinde yüklemediğini belirten hüccetlerdir. Bu bâbda arka arkaya getirilen iki hadîs ve onların ma'nâlarını te'yîd eden iki âyet, bu mâlî ibâdetin ehemmiyetinin, farzıyyetinin ve İslâm Dîni'nin içtimaî yardıma verdiği müstesna ehemmiyetin ebedî ve hiç eskimeyecek hüccetler indendirler.

[17] Buhârî bu unvandaki "Zekâtı verilen mâl kenz değildir" hükmünü, Peygam-ber'in "Beş ûkıyyeden az mikdârdaki gümüşte zekât vâcib değildir" hadîsi ile delîllendirrniştir. Babın unvanına göre bir malın kenz olması ve sahibinin azabı hakk edici bulunması İki şeye bağlanmış oluyor: a. Malın nisâb mıkdân olması; b. Zekâtı verilmemiş bulunması. Şu hâlde nisaba ulaşmayan mal kenz olmaz ve sahibi de kenz âyetinde fet-Tevbe:34) bildirilen azâblanacak kimselere dâhil bulunmaz. Yine böyle bir mal nisâb mıkdân olup da zekâtı verilirse, buna da kenz denilmez ve sahibi de azaba müstehıkk olmaz.

Buhârî'nin muradı: "Beş ükıyyenin aşağısı kenz değildir. Çünkü Su mık-darda zekât vâcib değildir. Beş ûkıyye ve ziyâdesinin zekâtı verilirse bu da kenz değildir. Sahibi âyetteki vaîde dâhil değildir" demektir.

[18] Buhârî bu hadîsi Tefsîr KÎtâbı'nda da buradaki tarzda getirmiştir. Nesâî de Ze-kât'ta getirmiştir.

îbn Umer'in bu hadîsinden, zekâtın farz kılınmasından önce Allah yolunda harcamanın daha şiddetli olduğu anlaşılıyor. Bu sıkı vaziyeti "... Sana hangi şeyi nafaka vereceklerim sorarlar. De ki; İhtiyacınızdan artanı (verin)"(ei- Bakara:219) âyetinden de öğreniyoruz.ı Zekât âyeti ininceye kadar bu âyette haber verildiği üzere, zarurî ihtiyâçlardan fazlası tamamen sadaka olarak verilirdi ki, hakîkaten güç İdi. Zekât âyeti indirildikten sonra, bu güçlük ve ağırlık hafifletilmiş oldu.

Kenz, lugatta gömülü mal demektir. Dîn ıstılahında ise kenz, zekâtı verilmeyen maldır.

[19] Okıyye, dîn lisânında kırk dirhem'dir. Bir ûkıyye'nin kırk dirhem olduğunda hadîscilerin, fakîhlerin, lügat âlimlerinin ittifakı vardır ve bu, Hicaz ahâlîsinin ûkiyyesidir. Rai gibi bâzı ölçülerin Şâmî'si, Irâkî'si olduğu ve aralarında vezn i'tibâriyle fark bulunduğu gibi, ûkıyye de muhteliftir ve her yerin kendisine mahsûs bir ûkıyyesi vardır... Fakat her yerde nisaba mikyas olarak dînen mu'teber olan ûkıyye, kırk dirhemdir. Buna göre beş ûkıyye, ikiyüz dirhem eder ve iki-yüz dirhemden az gümüşte zekât yoktur. Binâenaleyh gümüşün zekât nisabı, ikiyüz dirhemdir.

"Hadîsin ikinci fıkrasında devenin zekât nisabı bildirilmiştir ki, üzerinden en aşağı üç sene geçen beş deveden ibarettir. Böyle beş deveye mâlik olan kimseye bi'1-icmâ bir koyun zekât lâzım gelir. Bu konuda fakîhler arasında ihtilâf geçmemiştir.

Zevd, üç ile onbeş yaş arasında olan deveye denir; Ezvâd diye cem'ilenir. Bâzı lugatçiler, iki yaşı başlangıç olarak kabul etmişlerdir. Bâzıları da yaşın sonunu yirmi-otuz yaşa kadar ilerletmişlerdir.

Hadîsin üçüncü fıkrası, hurma, üzüm, hububat gibi mahsûllerin zekât nisabını öğretmektedir ki bu da beş vesk'tan ibarettir. Vesk, aslında bir şeyi toplayıp yüklenmek ma'nâsınadir (Ve'l-Leyli ve mâ vesa*a;-el-İn$ikaak:17). Bir vesk, ittifakla Peygamber sâ'ıjile 60 sâ'a denir. Vesk'in cem'i Evsuk gelir. Bir sâ', 1040 dirhem ayarındaki ölçeğe denildiğine göre, beş vesk, kesirsiz olarak 1000 kilo ve eski okka ile 780 okka eder. Ancak Peygamber sâ'ınm mıkdârında Iraklılar ile Hicâzlılar arasında görüş ayrılığı varsa da, hesabın neticesi birdir. Bir sâ'ın 1040 dirhem olduğudur.

[20] Ebû Zerr Gıfârî'nin görüşüne göre, aile nafakasından fazla mal biriktirmek haramdı. Kendisi bu yolda fetva verirdi. Şam'da vâlî bulunan Muâviye ile arasında bu yüzden bir niza' çıkmış, Muâviye ona bu görüşünü halka yaymamasını tavsiye etmiş; Ebü Zerr görüşünde ısrar edince, Muâviye, tarafdârlannın çoğalmasından endîşe ederek, Medîne'ye çağırması için Halîfe'ye yazılı müracaat etmiştir. Ebû Zerr Medine'de aynı görüşü yaymaya başlayınca, orada da halk onun yanında fazla toplanmış; bunun üzenine Medîne'ye üç merhale uzaklığındaki Rebeze köyünde, ikaamete gönderilmiştir. Usmân devrinde Rebeze'de vefat etmiştir.

Ebû Zerr, zekâtı verilse bile fazla mal biriktirmenin aleyhinde idi. Hâlbuki Muâviye ve tarafdârlarına göre, azabı gerektiren kenz, zekâtı verilmeyen maldan ibaretti. Zekâtı verilen mal, kenz değildi. Bu suretle yânî zekâtını ve diğer Allah hakklarmı vermek suretiyle mal toplamak, artırma yapmak meşru idi.

Bu iki görüşün bu günde de geçerliliği ve savunucuları vardır ve hattâ kıyamete kadar da var olacaktır.

[21] Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır. Altm, gümüş ve benzeri dünyâ zenginliklerini biriktiren, bunlardaki Allah ve kul haklarını Ödemeyen, infâk etmeyen is-tifçiler kötülenmektedir. Bunları dünyâda da, âhirette de dehşetli felâketler beklemektedir.

[22] Yânî malın dünyâ ve âhiretçe hakkında bir muaheze bulunmayan bir harcama yerine harcanması babı

[23] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, birinci fıkrasındadtr. Çünkü orası malın hakklı yerlere harcanmasını teşvîke delâlet etmektedir.

Hadîste malın hepsini sıhhat yolunda harcamaya ve mirasçıyı mahrumiyete ve dînin men' ettiği benzer hususlara götürmediği

müddetçe, malı tamamen hayır yollarında tüketmeye cevaza hüccet vardır (Ibnu't-Tîn).

Bu hadîs, İlim Kitâbı'nın "İlim ve hikmet hususunda gıbta edilmesi bâbı"n~ da da geçmişti.

[24] Buhârî, bâb başlığını bu âyetle hüccetlendirmiş oluyor.

[25] İbn Abbâs'uı âyette geçen "Salden" kelimesine âid olan bu tefsirini Muham-med ibn Cerîr, Muhammed ibn Sa'd'dan senediyle rivayet etmiştir.

[26] İkrİme'nin bu îzâhını da Abd ibn Humeyd, kendi tefsirinde senediyle rivayet etmiştir. îkrime'nin tefsirini verdiği kelimeleri ihtiva eden âyetin tamâmı şudur: "Allah'ın nesini istemek ve ruhlarında olan (îmân)i kökleştirip takviye etmek için mallarım harcayanların hâli de bir tepenin üzerinde bulunan güzel bir bahçenin hâline benzer ki', ona bol bir yağmur isabet etmiş ve meyvelerini iki kat vermiştir. Ona bol bir yağmur düşmese de bir çisinti (bulunur). Allah, ne yaparsanız hakkiyle görücüdür "(el- Bakara: 265).

[27] Bu başlık Müslim'in Sahîn'inde Mus'ab ibn Saîd'den rivayet ettiği şu hadîsin bir parçasıdır: İbn Âmir'in bir hastalığında Abdullah ibn Umer ona hasta ziya retine gelmişti. İbnu Âmir: Ey Umer'in oğlu, bana duâ et, dedi. Ibn Umer, ab-destli olmadığını i'tizâren bildirdi de, Rasûlullah'ın: "Abdestsiz namaz ve duâ, çalınmış maldan verilen sadaka kabul olunmaz" buyurduğunu işittim. Sen de ;t bir ara Basra'da vâlî bulunmuştun, dedi ve İbn Âmir'e üzerinde halk hukuku bulunması ihtimâli ile tevbe etmesini hatırlattı.

[28] Buhârî bâb başlığını bu iki âyetle de takviye etmiştir.

[29] Buhârî bu bâb başlığını da zikrettiği âyet ile delîllendirmiştir. Asıl başlık ise gelecek olan Ebû Hureyre hadîsinin bir parçasıdır; yânı o da Rasûlullah'ın hadîsidir.

"Ey îmân edenler, in/âkı kazandıklannızın en güzellerinden ve sizin için yerden çıkardıklarımızdan yapın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olmadığınız pek âdi, bayağı şeyleri vermeye yeltenmeyin. Bilin ki, şübhesiz Allah her-şeyden müstağnidir; asılhamde lâyık olan O'rfı/r"(el-Bakara:267) gibi daha birçok âyetlerde bu husus tekrar tekrar emredilmiştir.

[30] "Sağ el ta1 bîr buyurulması, kıymetli şeylerin sağ el ile alınması örfünden istiare edilmiştir" (Şârih Hattâbî).

Selef imamlarına göre Kur'ân'da ve hadîslerde gelen yemîn, yed, kadem ve benzerleri Allah'ın sıfatlarıdır. Bunları te'vîl, tekyîf, ta'tîl ve tahrif etmeyerek zahirleri üzere icra vâcibdir. Selefi bir hadîsçi olan Sıddık Hasen Han, selef imamlarının mezhebini bu surette takrîr ettikten sonra: "Selef mezhebi hakktır. Uyulmaya en hakklı olandır. Halefin mezhebi bu sıfatlan te'vîlden ibarettir, za-îftır ve mercûh bir mezhebdir. Bu mezhebe Kitâb ve Sünnet'ten, şerîatin gayesinden gafil olanlar uyarlar" diyor.

[31] Fevt: Fâ'nın fethi ve lâm'ın sükûnu ile çocuğu ve şâir yavruyu memeden çekip ayırmak ve memeden kesmek ma'nâsınadır....

Feluvv: Aduvv vezninde memeden kesilmiş bir yaşındaki beygir yavrusuna denir ki, biz ona tay deriz. Dişisine defelüvve derler (en-Nihâye ve Kaamûs).

Hadîsin son fıkrası bir meseldir. Memeden ayrılan tayın hayâtına, büyümesine sahibi nasıl dikkat ederse, halâl olmak şartıyle bir hurmadan ibaret olan küçük bir sadakayı da Allah'ın kendi inâyetiyle dağ misâli büyüteceği; ecrinin büyük olacağı anlatılmış oluyor

[32] Buhârî bu mutâbaatı Tevhîd Kitabı 'nda küçük bir lâfız muhalefetiyle senedli olarak getirmiştir. Ebû Avâne ve diğerleri de mevsûlen rivayet etmişlerdir.

[33] Verkaa'nın bu hadîsini de Beyhakî senediyle rivayet etmiştir.

[34] Bu üç zâtın birincisinin hadîsini senediyle Kaadî Yûsuf ibn Ya'kûb Zekât Kitâ-bı'nda; diğer ikisinin hadîsini ise Müslim, senedleriyle mevsûlen rivayet etmişlerdir (Kastallânî).

[35] Bâb başlığı ve altındaki bu hadîsler, sadaka vermekte acele davranmayı teşvîki, aynı zamanda sadaka vermeyi geciktirmekten de sakındirmayı ihtiva etmektedir. Çünkü sadakanın geri bırakılması, sonra sadakayı kabul edecek fakir bulamamak gibi bir mahzura

veşîle olacağı bildirilmiştir.

"Hadîsin zahirine göre, sadaka verecek fakîr bulamamak vaziyeti, mal çoğaldığı bolluk zamanında meydana gelir ki, bu da kıyametin yaklaşması zamanıdır" (Şârih tbn Battal).

[36] "Sadakayı kabulden çekinme keyfiyyeti zamanın sonunda olur" (İbn Hacer).

[37] Mal bolluğunun ve zekât kabulünden çekinme keyfiyetinin sahâbîler devrinde ve Umer'in halifeliği zamanında Suriye, Mısır, Irak ve îrân fetihlerinden i'tibâ-ren başladığı da îslâm târihinin şehâdetiyle sabittir. Kisrâlann asırlık hazîneleri; Mısır'ın, Suriye'nin altın yığınları tamamen Medine'ye taşınmıştı. İstisnasız sahâbîler zenginleşmişti. Yukarıda ta'rîf edildiği üzere dînin ta'rîfi dâiresinde sadaka alması caiz olan fakîr bulmak hakîkaten güçleşmişti. Binâenaleyh Peygamber'in bir mucize halinde istikbâle âid bu ihbarı, çok geçmeden gerçekleşmiş bulunuyor.

Nitekim hadîsteki yol kesiciliğinin yakında sona ereceği haberi de çok geçmeden gerçekleşmiş; emniyet ve âsâyiş tahakkuk etmişti. Şu hâlde Peygamber'-İn bu ihbarlarının hem sahâbîler devrinde gerçekleştiği, hem de zamanın sonunda tekrar meydana geleceği şeklinde anlaşılması da mümkindir. Şârih KİrmânÎ ve diğer bâzı sarihlerin görüşleri budur.

[38] Hadîsin son fıkrası içtimaî yardımlaşmayı, en yüksek medeniyeti ancak Peygam-ber'e lâyık bir vccîzliklc anlatmıştır

[39] Peygamber tarafından vukua geleceği haber verilen bu içtimaî ve iktisadî dengesizliklerin ve beşerî sıkıntıların büyük harbler, fitneler, kıtaller sonunda ola cağı ve bunların da kıyamet alâmetlerinden bulunduğu diğer hadîslerde de bildirilmiştir.

[40] Bu başlık, hadîsin bir parçasıdır. Buhârî hadîs ile âyetler, az olsun, çok olsun; sadaka vermeye teşviki ihtiva ettikleri için, bunları başlıkta bir araya getirmiştir

[41] Bunlar iki âyettir. Buhâri bunların birer fıkrasını verip işaret etmekle yetinmiştir. Biz, ma'nânm daha iyi anlaşılması için âyetlerin tamâmının tercemelerini verdik .

Her iki âyet, ibâdetlerimizde ve her türlü fiil ve hareketlerimizde doğrudan doğruya Allah rızâsının kasdedilmesi; ibâdetlerin zoraki değil,' yüksek bir îmân ve ihlâsla yapılması gereğini gayet belîğ bir mesel hâlinde öğretmektedir.

[42] Vâhidî'nin Esbâbu'n-NuzûPde beyânına göre, çok para tasadduk eden zât Ab-durrâhmân ibn Avf'dır. Zekât âyeti inip de Rasûlullah sahâbîlerini zekât ve sadaka vermeye teşvik ettiğinde, Abdurrahmân İbn Avf o günü mâlik bulunduğu sekiz bin dirhemin dört bin dirhemini sadaka etmiş ve: Yâ Rasûlullah, servetimin yarısını getirip Allah'a ödünç veriyorum, öbür yansım da aileme alıkoydum demiş. Peygamber de: "Verdiğinle alıkoyduğun malına Allah bereket İnşân etsin" diye duâ etmiş. Bu duâ sebebiyle Abdurrahmân'm servetinde çok büyük bir artma olmuştur.

O gün Âsim ibn Adiyy de sadaka olarak yüz vesk hurma getirmiştir. Ebû Akîl el-Ensârî de: Bir sâ' hurma götürüp bir sâ' da aileme alıkoydum, demiştir. İşte zekât âyeti inip de sahâbîlerin birbirleriyle yarışırcasına az çok bu mâlî vazîfeyi yerine getirdiklerini gören münafıkların bunlarla eğlenmeleri üzerine, ter-cemesini verdiğimiz âyet nazil olmuştur.

[43] Hadîs metnindeki müdd Irak'a ve Şam'a âid olmak üzere ayrı ayrı mikdâr-ları gösterir. Fakat yuvarlak ve takrîbî bir hesâbla iki avuç açılarak aldığı mıkdâra deniyor.

Ebû Mes'ûd (R), bu hadîsinde saadet asrmdaki geçim darlığı ile İslâm fetihlerinin arka arkaya gelişmesinden sonraki refah ve bolluk devrini ifâde etmiştir. Sahâbîlerin zekât ve sadaka vermekte bu derece ileri gayretler götermeleri, müstakbel insanlık için en mükemmel ve eskimeyecek bir sosyal yardımlaşma örneğidir. Bugünkü ve yarınki insanlığın ızdıraplannı dindirmek veya hafifletmek için İslâm'ın bu eskimez asıllarını yaşamak ve yaşatmaktan başka çâre yoktur.

[44] Bu hadîs bâb başlığının aynıdır ki, bundan daha ziyâde uygunluk olamaz

[45] Bu hadîs, az mikdârda olsa bile sadakaya teşvîki, isteyeni eli boş çevirmemek için yanında bir hurma da bulunsa, bunu sadaka yapmanın makbûllüğünü ifâde etmektedir. Yüce Allah'ın anaların gönlünde yarattığı engin analık şefkat ve merhametinin en belîğ şekilde tecellî edişi de hadîstegâyet açık biçimde belirtilmiştir. Yine bu hadîste kız çocuklarının nafakası, terbiye ve yetiştirilmeleri hususunda çalışmanın, cehennemden kurtuluşa sebeb olacak hayır işlerinin en faziletlisi olduğuna da delâlet vardır.

[46] Buharı bâb başlığına, arka arkaya zikrettiği bu iki âyeti hüccet olmak üzere sevk etmiştir. Âyetler sadakaların geriye bırakılmaması hususunu pek belîğ biçimde teşvîk etmektedir.

[47] Sıhhatli cimrinin sadakasının, diğer kişilerinkinden fazîletli oluşu şöyle açıklanmıştır: Çünkü cimri, nefsinde cimrilik gibi fazîlete mâni' bir zorlayıcının varlığından dolayı canının yansı olan malını ayırıp da bir fakîre verebilmek için nefsiyle çetin bir mücâdele etmiştir. Bu nefis mücâhedesi ise Allah'ın emrine çok ınkıyâddan neş'et etmiştir.

Bu sebeble cimrinin sadakası, başkalarının sadakasından daha fazîletli olmuştur.

[48] Çoğunluğun rivayetlerinde böyle yakı1 olmuştur. Ebû Zerr rivayetinde ise bu yoktur. Ebû Zerr rivayetine göre buradaki hadîs, geçen babın başlığının hadîslerinden olur. Diğerlerinin rivayetlerine göre de bu "Bâb" sözü, Âişe hadîsini evvelki bâbdan ayıran bir fasl olur. Çünkü musannıfların âdeti, konuları toplamakta böyle kitâb lâfzını zikretmekle cereyan eder, sonra kitâb içinde birçok bâblar zikrederler, sonra da her bir bâbda fasıllar zikrederler (Aynî). Buhârî'-nin Sa/ıîh'\nöe unvansız olarak görülen "bâb"lar birer "fasP'dan ibarettir

[49] Hadîsin geçen kısımla ilgisi, Peygamber'e kavuşmaya sebeb olacak el uzunluğundan maksadın el açıklığından ibaret olduğunu açıklamasıdır. Bu e! açıklığı sıfatı ise ancak sıhhatliden ve sıhhati hâlinde bu el açıklığını devam ettiren kimseden hâsıl olacaktır (Aynî). Hadîsteki "Kolu uzununuz" ta'bîrindeki "Yed" lâfzı "sadaka" İçin istiare edilmiştir. "Tül" de müsteârun minhin mülayimi olduğu için istiareye terşîh olarak îrâd edilmiştir.

Peygamber'in vefatından sonra kadınlarından ilk önce vefat eden kadın Şevde bintu Zem'a mıdır, yoksa Zeyneb bintu Cahş mıdır? Bu hususta bâzı görüş, rivayet ve târih ayrılıkları vardır

[50] Buhârî, "Aşikâre verilen sadaka bâbı"nda hadîs getirmemiştir. Zahir olan, onun bu konuda kendi şartına uyan bir hadîs bulamayıp, yalnız zikrettiği âyetle yetindiğidir. Âyette gizli açık harcama yapanların Rabb'leri katında mükâfatları olduğu bildirildiğinden, başlığa delîl olmuştur.

ei-Alenu ve'I-Alâniyetu: Bir nesne zahir ve aşikâre olmak ma'nâsınadır ki, gizli ve gizlilemek mukaabİlidir; 1, 2, 4, 5. bâblardan gelir (Kaamûs Ter.).

[51] Buhârî, bu "Gizli verilen sadaka bâbı"nda, Ebû Hureyre hadîsinin gizli verilen sadakanın üstünlüğünü bildiren fıkrası ile gizli verilen sadakaların daha hayırlı olduğunu anlatıp teşvik eden âyeti getirmiştir.

Ebû Hureyre hadîsini daha evvel Kitâbu'1-Ezân "Mescidde namaz beklemek için oturan kimse bâbı"nda, senediyle ve bütünüyle getirmiş olduğu için, burada senedsiz olarak ve sadece ilgili fıkrasını göstermekle yetinmiştir.

[52] Hadîsle hırsız ve fahişe de zikredilmişken, bâb başlığında yalnız zengine verilen sadakanın durumunun açıklığa kavuşturulmaya çalışılması, zengine hiçbir hâlde sadaka vermenin caiz olmamasındandır. Böyle iken bilmiyerek bir zengine sadaka verildiğinde, sadaka veren, niyeti ve bu ameli ile sevâb kazanır, sadakası da makbul olur. Diğerlerinde ise, sadakanın kabul edileceği, evleviyetle sabit olur.

İmâm Ahmed bu hadîsi İbnu Lahîa tarikiyle el-A'rec'den rivayet etmiştir. O rivayette bu sadaka veren kimsenin îsrâîl oğulları'ndan olduğu belirtilmiştir. Bu hadîsten îsrâîl oğulları zamanında da sadakanın takva ehlinden muhtâc olan fakîrlere verilegeldiği ve bu sebeble halkın bu üç sınıfa sadaka verildiğini duyunca hayret ve söz ettikleri anlaşılıyor. Hadîste Allah'ın bu kuluna hayır niyeti ve ameliyle ru'yâsında sevâb bahşetmesi, sadakasının kabul edileceğine delâlet etmiş oluyor. Hadîsten zekât ve sadakanın içtimaî çöküntüleri ve ahlâkî bozuklukları düzelttiği ve bu hususta çok te'sîrli olduğu görülmektedir. Şuurlu bir insan ne kadar kötü olursa da, gördüğü iyilik ve ihsanın minnet yükü altında kalarak düştüğü kötü yoldan kendisini kurtarmağa çalışır. Hele o kötü fahişelik yoluna zaruret şevkiyle düşmüş ise, böyleleri için zekât ve sadakanın uyanma vesilesi olduğu çok görülmüştür.

[53] Bu şartın cevâbı kaldırılmıştır; bunun takdiri "Caiz olur"dur. Buhârî bu cevâbı ya kısaltmak için, yâhud da bâb hadîsinin delaletiyle yetinmek için zikretme-mistir. Babanın bilmemesinden dolayı oğul, yabancı gibi olacağı İçin zikretmedi de denilmiştir.

[54] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu şöyledir: Yezîd altınları kendi nâmına sadaka edivermesi için bir adama verdi ve ona bir hudûd koymadı. Akabinde oğlu Ma'n gelip o zâttan bu altınları aldı. Ve böylece Yezîd bizzat kendisi sadaka altınlarının oğlunun eline düşmesine sebeb oldu. Böylece de bilmiyerek kendi oğluna sadaka vermiş gibi oldu.

Râvî Ma'n, babası Yezîd, dedesi Ahnes ibn Habîb Bedr gazilerinden oldukları rivayet edilmiştir. Baba, oğul, torun üçlüsünün bu müstesna şerefi îs-lâm târihinde hiçbir sahâbî ailesine nasîb olmamıştır.

Âlimlerin ittifakına göre babanın borcu olan vâcib sadakayı oğlunun alması, babanın borcunu düşürmez. Bu menfî hükümden tatavvu' ve nafile sadakalar müstesnadır. Şârih İbn Battal: Bu hadîste Peygamber, Yezîd ibn Ahnes'e: "Niyet ettiğin sadakanın sevabı senindir" buyurduğuna göre, bu sadakanın vâ cib olan sadaka ve zekât nev'inden olmayıp, tatavvu' sadakası olduğu anlaşılır ve nafile sadakaya hamledilmelidir, demiştir. Şafiî de: Bir babanın oğlu borçlu yâhud asker ve gâzî olursa, babasının sadakasını alabilir, demiştir.

İmâm Şafiî ve diğer İmamlara göre ihtilafsız sabit olan bir şer'î hakîkat de şudur: Nafakası vâcib olmayan hâllerde baba ve oğuldan zengin olan tarafın, fakîr olan tarafa, fakirler ve miskînler payından zekât ayırıp vermesi caizdir. Bu hâlde iki taraftan biri öbürüne yabancı vaziyetinde bulunuyor. Başka surette caiz değildir. «Usûlün fürûa, fürû'un da usûle zekât vermelerinin caiz olmadığı mes'elesi, Hanefî kitâblannda sabit bir asıldır... Nafakası vâcib olmayan sair hısımlardan muhtâc olanlara zekât verilmesi hakkında âlimler ayrı ayrı görüşler ileri sürmüşlerdir...

Bu hadîsten babanın malından sadaka, hibe yoluyla evlâdın zimmetine geçen mala babanın dönmesi sahîh olmadığı, yine bundan hukukî mes'elelerde baba ile oğul arasında husûmet ve ihtilâf meydana gelerek oğulun mahkemeye müracaat etmesi, oğulun babasına âsî sayılmıyacağı hükmü alınmıştır.

[55] Hadîsin bâb başlığına lâfzan uyan fıkrası "Sağ elinin verdiği sadakayı sol elinin bümiyeceği derecede gizli sadaka veren to?/" cümlesidir. Bu fıkrada sadakanın vasıtasız olarak bizzat kendi eliyle ve kimseye duyurmadan taşınıp verilmesinin değeri ifâde edilmiş oluyor.

Dînî, içtimaî ve ahlâkî çok mühim esasları toplayan bu hadîsi, Buhârî Ezan, Zekât, Cumua, Rikaak, Muhâribûn kitâblannda da getirmiştir.

[56] Hadîsin bâb başlığına delâleti "İnsan kendi sadakasıyle yürür..." fıkrasıdır. Bu hadîs şu Zekât Kitâbı'nın dokuzuncu babında da geçmişti.

[57] Ebû Mûsâ'mn bu hadîsi altı bâb sonra "Sadaka verdiğinde hizmetçinin sevabı babı' 'nda senediyle gelecektir. Buhârî bu bâb başlığıyle bi'1-vâsıta verilen sadakadan da mâl sahibinin ecir alacağını bildirmek istemiştir.

[58] Erkeğin kazancından kadının tasarrufu en nâzik içtimaî mes'eklerdendir. Bu sebeble hadîste “(Ma'rûf hududu geçmekle aile geçimini ve aile birliğini) bozucu olmayarak" kaydı getirilmiştir. Bu, menfî bir şarttır. Fakat şumûl sahası çok geniştir. Kadının tasarrufu ile aile geçiminin, aile dirliğinin bozulmaması bir takım şartların bulunması ve gerçekleşmesiyle sağlanabilir. Bunlardan birisi, bu in-fâkm ev azığına münhasır olmasıdır. Bu tahsis, hadîsin sarahati ile de sabittir. İkincisi kadının infâkı zevcin iznine ve örfe uygun olmasıdır...

[59] Yânî kâmil sadaka, ancak kuvvetli bir servete dayanan zenginlikten verilen sa Peygamber (S), kişinin kendi malını mahvetmesini ,' nehyetmiştir. Bundan dolayı bir kimsenin sadaka için

dakadır. Bu başlık, Ahmed ibn Hanbel'in el-Müsned'de Ebü Hureyre'den rivayet ettiği hadîsten alınmıştır. Buhârî bu fıkrayı Vasıyyetler Kitâbı'nda da zikretmiştir. Buhârî başlıktaki bu hükmü, müteâkib rivayetler ve hadîslerle tefsîr ve takviye etmiştir.

[60] Sadaka verecek kimsenin ne kendisi, ne de ailesi muhtâc olmamak, borçlu da bulunmamak gerekir. Üzerinde kul borcu olan kimse için vâcib olan, evvelâ borcunu vermektir. Bu farzdır. Sadaka vermek nafiledir. Borçlunun kazancı kendisinin değil, bi'1-kuvve alacaklının malıdır. Binâenaleyh borçlunun, kazancından sadaka vermek suretiyle tasarrufu sefîhliktir. Hâkim tarafından hacr olunur

[61] Buhârî hadîsi, Ödünç İsteme bölümünde Ebû Hureyre'den senediyle rivayet etmiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Kim halkın malını edâ etmek niyetiyle borç alırsa, Allah o kimseye borcunu ödemeyi kolaylaştırır. Kim de halkın malım telef ve israf etmek üzere borç alırsa, Allah onu telef eder, borç aldığı malın hayır ve bereketini giderir!"

[62] Buhârî bu fıkra ile, kendisi ve ailesi muhtâc iken sadaka verebilecek, yalnız Ebû Bekr Sıddîk ve Ensâr gibi temiz nefis sahihleridir diyerek, bunları istisna ediyor. Bu iki istisna ile de Ebû Bekr'in ve Ensâr'ın bu fiillerini anlatan hadîslere işaret etmiş oluyor. Ebû Bekr'in malının hepsini sadaka verişini Ebû Dâvûd ve diğerleri rivayet etmiştir. Ensâr'ın, muhacirleri kendi nefislerinden üstün tutmaları vakıası ise hadîslerle sabit olduğu gibi, Kur'ân'da da dile getirilmiştir: ' 'Onlardan evvel (Medîne 'yi) yurd ve îmân evi edinmiş olan kimseler, kendilerine hicret edenlere sevgi beslerler. Onlara verilen şeylerden dolayı göğüslerinde bir ihtiyaç meyli

bulmazlar. Kendilerinde fakirlik ve ihtiyâç olsa bile onları öz canlarından daha üstün tutarlar. Kim nefsinin hırsından ve cimriliğinden korunursa işte murâdlarına erenler ancak onlardır" (e!-Haşr: 9).

[63] Bu, Namazın Sıfatı bölümünün sonlarında geçmiş olan Mugîre hadîsinin bir parçasıdır. Buhârî, insan kendi malını zayi' etmekten men' edilince, başkasının malını zayi' ve telef etmekten evleviyetle reddedilir şeklinde istidlal etmiş oluyor

[64] Ka'b ibn Mâlik'in tevbesine âid olan bu uzun hadîs Tefsîr Kitâbf nda Tevbe Sûresi'nin tefsiri sırasında gelecektir. Rasülullah'ın Ebû Bekr'i bütün malını sadaka yapmasından men' etmeyip de, îkinci Akabe Bey'ati'nde bulunmak şerefini taşıyan Ka'b gibi kıdemli bir sahâbîyi bu hareketinden men' etmesi, Ebû Bekr'in sabrı şiddetli, tevekkülü kuvvetli, müstesna bir şahsiyet olmasından dolayıdır. Ebû Bekr'in bu yüksek seviyesi hiçbir kimse için misâl edinme örneği olamazdı.

[65] Bu hadîsin ma'nâsını bundan sonraki hadîs daha çok açmaktadır.

[66] Bu hadîsteki tertîb, iyi düşünülürse, Peygamber'in sadaka vermek hususunda evleviyet ve akrabiyete göre bir silsile tertîb ve ta'kîb buyurduğu anlaşılır. Ne-sâî'nin Ebû Humeyd eş-Sâidî'den gelen rivayetinde daha şümullü ve umûmî bir tertîb vardır. Bu tertîbi de Taberânî'deki rivayette Rasûlullah şöyle öğretmiştir: "Evvelâ zatî ve nefsî vazifeni ifâ et. Nefsinden artan şeyi de ehline, ailene sar-fet. Ailenden birşey artarsa bunu da hısımlarına sadaka yap. Bunlardan arta kalanı da sağındaki, solundaki konuya komşuya sadaka yap" (Taberânî).

Bu Hakîm ibn Hızâm hadîsinde de, bundan önceki Ebû Hureyre hadîsinde de birinci derecede nefse âid vazîfe zikredilip, diğerlerinden öne geçirilmiştir. Bunda bir hodgâmlık vardır sanılmamalıdır. Bil'akis aile, akraba ve diğer medenî vazifelerin îfâsif bir aile reîsinin tamamen zinde ve sıhhatte olmasına bağlıdır. Bunun için insanın yemek, giymek gibi hayâtın devamı için muhtâc olduğu kendi zatî vazîfeferini en önce yapması zarurîdir.

Yalnız aklî ve felsefî esaslardan ilham alınarak yazılan ahlâkî eserlerde de ahlâkî vazifeler bu suretle beş nev'e ayrılmıştır: Nefsî, ailevî, hemşehri, insanî, medenî.

[67] Bundan önce 31 rakamıyle geçen Hakîm ibn Hızâm hadîsindeki "Yüksek el, alçak elden hayırlıdır" vecizesinin burada Rasûlullah tarafından güzel bir tefsî-ri yapılmıştır. Hakîkaten yüksek el veren eldir; verir yükselir; alçak el de iste yen, alan eldir; alır alçalır. Bu vecîz hadîs, verici ve alıcı olan ellerin verir ve alırkenki durumlarını ve bu durum altındaki ruhî ve manevî farklılığı çok belîğ biçimde anlatmıştır.

[68] el-Menn; ni'met vermek, bir adama iyilik etmek; el-Minnet; bir adama ettiği iyiliği, lutûf ve ihsanı saymakla başına kakmak ma'nâsınadır.. el-lmtinân: Bir adam bir kimseye ettiği ihsanı zikr ve ta'dâd ile başına kakmak ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

Verdiği şeyleri söyleyip başa kakmak, vereni de, verileni de küçülten; yapılan iyiliği değersizleştiren kötü bir şeydir. Buhârî başlıktaki bu hükmü demlendirmek için el-Bakara: 262. âyeti getirmiştir. el-Bakara: 264. âyeti de aynı hükme hüccet olacak bir fıkra ihtiva etmektedir: "Ey îmân edenler, sadakalarınızı başa kakmak ve incitmek suretiyle heder etmeyin..".

[69] Buradaki sadaka sözü, farz kılınmış olanları ve nafile sadakaları şâmildir. Her iki hâlde de iyiliğin hayırlısı, bekletmeden çabucak yapılanıdır

[70] Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır: Peygamber namazı bitirince sür'atle hareket etmiş, eve girmiş ve evdeki altını bizzat taksim etmiş, sonra da o altını evinde geceletmeyi istemediğini haber vermiştir. İşte bu, sadakanın bekletilmeden verilmesinin müstehâb olduğuna delâlet etmiştir.

Bu hadîs, biraz lâfız farkıyle Namaz Kitâbı'nm sonlarında 77 rakamlı "İnsanlara namaz kıldırıp da bir haceti hatırlayan kimse..." unvanlı bâbda da geçmişti. Buradaki "Kasemtuhu = Onu taksim ettim" rivayeti, taksimin bizzat Peygamber tarafından yapıldığına delâlet ettiği gibi, kendi emri ile yapılan bir fiili kendisine izafe ettiğine de delâlet eder. Bu sebeble iki hadîs arasında bu hususta bir ayrılık bulunmamış olur

[71] Hadîsin son fıkrası, Peygamber'in kadınların yanına gelip onlara va'z ederek, sadaka vermelerini emreylemesi, bâb başlığına hüccet olan yeridir. Peygamber'in bu teşviki kadınlarda çok te'sîrli olmuştur

[72] Bu hadîste Peygamber'in sahâbîlerine emrettiği şefaat, bir fakîr için, yâhud bir ihtiyâç sahibi için başka bir şahıs nezdinde

İstenilen şeyin kabulüne delâlet etmektir. "Kim güzel bir şefaatle şefaatte bulunursa, ondan kendisine bir hisse vardır. Kim de kötü bir şefaatle şefaatte bulunursa, ondan kendisine bir (günâh) payı vardır, Allah her şeye hakkıyle kaadirdir ve nazırdır" (en-Nisâ: 85).

[73] Hadîsin bâb başlığına delâleti ma'nâ cihetiyledir. Çünkü Peygamber kesenin ağzını boğmaktan nehyetmiştir. Bu ise ancak para biriktirmek için yapılır; Bu nehyin ma'nâsı "biriktirme de sadaka yap" demektir.

[74] el-îkaa: Kırba ağzını iple boğmak.

et-Ihsâ: Bir şeyin veznini, sayısını saymak;

el-fyâ: Kab içinde biriktirmek ve saklamak ma'nâsınadır

[75] "er-Radhu": Üçüncü bâbdandır. Pek nesneyi kırıp ufaltmak ve azca atıyye vermek... ma'nâlannadır.

Hadîs, insanın gücünün yettiği mikdâra göre az da olsa sadaka vermeye delâlet etmektedir.

[76] Fitne, aslında imtihan ve ihtibârdır ki, Türkçe'si sınama demektir. Hâlisi, karışığından belli olsun diye altını, gümüşü potada eritmeye fitne dendiği gibi, iyiliği kötülüğü belli olsun diye insana edilen her muameleye de fitne denilir. Bu lâfzın ma'nâlan çoktur...

[77] İnsanın ailesi yüzünden fitnesi, onlardan dolayı halâl olmayan söz söylemesi, halâl olmayan iş işlemesi;.çocukları yüzünden fitnesi, onlara aşın sevgisiyle beraber birçok hayrata onların yüzünden fırsat bulamaması, yâhud onları geçindireyim diye halâla, harama bakmaması; komşusu yüzünden fitnesi, zengin olmasına hoş nazarla bakmayıp temennî ve hasedde bulunmasıdır.

[78] İşte burada sayılan ibâdet ve faaliyetler bu nevi'den olacak günâhları örtecek, onlara keffâret olacaktır. Hadîsin bâb başlığına delâleti, "sadaka vermenin günâhı Örter olması" fıkrasıdır. Bu hadîs bâzı küçük lâfız farklanyle Namaz Vakitleri Kitâbı'nda 4 rakamlı "Namaz keffârettir" babında da geçmişti.

[79] Yânî müşriklik hâlinde iken sadaka veren, sonra da İslâm'a giren kimsenin bu işleri mu'teber olur mu yâhud olmaz mı? Hadîsin zahiri, Câhiliye devrinde yapılan İyiliklerin mu'teber olması şıkkıdır

[80] Hadîsteki Tahannüs; takarrub ve taabbud yânî Allah'a yaklaşma ve ibâdet etme ma'nâsınadır.

Hakîm ibn Hızâm hadîsinden, müşrikin İslâm'a girmesi ve İslâm olarak vefat etmesi hâlinde, daha önceki iyi işlerinden sevâb alacağı ve faydalanacağı anlaşılıyor. Küfr üzere ölürse "... Kim îmânı tanımayıp kâfir olursa, herhalde bütün yaptığı boşa gitmiştir ve o âhirette en çok ziyana uğrayacaklardandır'(el- Mâide:5) âyeti uyarınca, işlediği bütün hayırlı işler bâtıl olur.

Âlimler Peygamber'in bu sözünü bir kaç türlü te'vîl etmişlerdir: Hadîsin ma'nâsı: "Ey Hakîm, sen mâzîde kazandığın güzel tabîatler ile İslâm oldun. Müslümanlıkta bu selîm tab'ından faydalanırsın" demektir; yâhud: Câhiliyet devrinde işlediğin hayırlarla iyi bir nâm kazandın ve bu içtimaî şerefinle müslü-mân oldun, demektir

[81] Bu hadîs küçük bir iâfız farkıyle aynı kitabın 18. babında 29 rakamıyle geçmiş ve bâzı açıklamalar orada verilmişti.

[82] Bu hadîste hizmetçinin ve İş vekilinin sevaba nail olması bâzı şartlara bağlanmıştır;

a. Hizmetçinin, efendisinin malını alıp harcamaya izinli bir iş vekili olması;

b. Hizmetçinin müslim olması, çünkü sadakada niyet şarttır, kâfir ise bu ehliyeti hâiz değildir.

c. Hizmetçinin emin olması; bununla da hıyaneti sabit olan hizmetçi çıkarılıyor.

d. Sadaka hususunda efendisinin emrini-yerine getirmesi.

e. Hizmetçinin vermeye me'mûr olduğu sadakayı, gönül hoşluğuyla vermesi. Bu şart da niyetin varlığı için lâzımdır. Çünkü niyet, ecrin dayanağıdır.

f. Emr olunan sadakayı, efendisinin emrettiği kimseye vermesi. Şayet başkasına verirse emre muhalefet ve emînlikten uzaklaşmış olur.

İşte bu vasıflan taşıyan İş vekili, efendisine vekâleten verdiği sadakadan dolayı iki sadaka verenin birisi bulunuyor ve efendisiyle başbaşa ecre nail oluyor.

[83] Hadîslerin bâb başlığına delâletleri açıktır. Bu hadîslerde ısrarla tekrarlanan "bozguncu olmayarak" kaydı, çok mühimdir. Bu kayıd, aile nizâmının, aile geçiminin kilit şartıdır. Bu hususta daha evvel geçtiği yerde açıklama verilmişti

[84] Buhârî bu bâbm hadîslerini Âişe'ye varan üç yoldan getirmiştir. Bu yolların hepsi Şakîk üzerinde deveran eder. O da Mesrûk'tan; o da Âişe'dendir. Bu yolların herbirinde,diğerinde olmayan ziyâde bir fâide vardır.Nitekim el-A'meş'in lâfzı "Kadın kocasının evinden yedirdiği zaman "; Mansûr'un lâfzı "Kadın kendi evinin yiyeceğinden in/âk ettiği zaman" şeklinde olduğunu görürsün. Allah müellif Buhârî'ye rahmet eylesin; faydaların incilerini ne kadar da çoğaltmıştır! Ve mükâfatını ancak Allah verebilir ki, onun tekrarı ne kadar da tatlı olmuştur (Kastallânî).

[85] Bu âyetlerin burada zikredilmesi, hayır yollarında mal harcamayı rağbetlendir-meğe işarettir. Çünkü Allah, yapılan harcamaya dünyâda bedelini, âhirette bol sevabını verecektir. Âyetler cimrilik yapan ve Allah'a yaklaşma yollarında mal harcamaktan çekinen kimseleri de tehdîde işarettir.

Âyetteki "en güzel" ta'bîri Lâ ilahe il/e'llah\; yâhud İslâm Dîni'ni, yâhud cenneti ifâde eder (Medârik).

Âyetlerden sonraki fıkra, âyetteki"Yusrâ = En kolay'\ tefsir etmekte gibidir. Bu fıkra hadîsten bir parça olup, atıf harfi olmadan bâb başlığına bağlıdır; Çünkü böyle de caizdir

[86] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Yâ Allah, infâk ediciye bir bedel ver" kavlinden dolayı açıktır. Çünkü onu beyân etmektedir. Hadîs "... (Hayır için) ne sar/ederseniz, Allah bunun ardından bedelini ihsan eder. O, rızıklandıranların hayırhsıdır" (Sebe': 39) âyetine tamâmiyle uygundur.

Bir kudsî hadîste Allah: "Sen infâk et ki, ben de sana infâk edeyim" (Buhârî-Müslim) buyurmuştur. Hadîsteki bu infâk, hem vâcibi.'hem mendübu şâmildir.

Hadîsteki meleklerin duasının kabul edileceği, "Kimin âmin demesi, meleklerin âmîn demesine uygun düşerse, geçmiş günâhları mağfiret olunur" (Buhârî-Müslİm) hadîsinin delaletiyle sabittir.

[87] Bu hadîslerde cömert ile cimrinin rûh hâlleri en belîğ bir temsîl ile tasvîr edilmiştir: Cömert, ihtiyâç içinde bunalmışlara yardıma koşmakla gönlünde bir rahatlık ve sevinç duyar. Bu, iç açıklığının ve hazzın tâ parmaklarına kadar bütün vücûdunu kapladığını nefsinde hisseder. Bir de cömertlik, onun ruhî ve hârici bütün ayıplarını tamâmiyle örter.

Cimri ise, düşkünlere ve fakirlere karşı katı -yürekli olmakla beraber, gönlünde fıtrî bir merhamet duygusu da vardır. Fakat cimriliği bu asîl duyguya galebe etmektedir. O, gönlündeki bu iki zıd temayülden dolayı devamlı bir ızdırap içindedir. Bu ızdırap Allah'ın fıtrat gereğince cimrilerde yarattığı bir iç üzüntüsü, bir gönül darlığıdır ki, hadîste ifâde edildiği gibi bu ruhî hâl, cimriyi baştan ayağa kadar cendere içinde gibi sıkıştırır durur. Bir fakîre yardım edip de bu gönül azabından kurtulmayı başaramaz

[88] Buhârî buradaki mutâbaati Libâs Kitâbı'nda "Gömleğin yakası bâbı"nda getirmiştir. Hanzala'nın rivayetini de yine Libâs Kitâbı'nda muallak olarak getirmiştir. Bu ta'lîki İsmâilî, İshâk el-Ezrakî tarîkinden mevsûlen rivayet etmiştir. Bu son rivayetlerde "Cubbetân=lki cübbe" ta'bîri yerine "Cunnetân = İki zırh" ta'bîri gelmiştir. Bu ta'bîr, hadîsin ma'nâsında bir değişiklik meydana getirmemektedir.

[89] Buhârî bu başlıkla, dînen mu'teber olacak sadakanın, ancak halâl kazançtan ve halâl ticâretten verilecek sadakadan ibaret olduğuna işaret etmiştir. Burada, zikrettiği âyetle yetinip, başka bir hadîs getirmemiştir. Çünkü âyet ancak halâl-t; dan sadaka verilmesini emretmekte ve haramdan verilecek sadakayı nehyetmektedir. Buhârî bu başlıktan kasdettiğini, delîl getirme yoluyla zikrettiği bu âyetle açıklamıştır.

[90] Bu başlık, gelecek olan hadîsten alınmış İki cümledir. Ma'rûf, Allah'a itaat, Allah'a yaklaşma, insanlara iyilik nev'inden herşeyi toplayan câmialı bir sözdür. Diğer deyişle dînin ve selîm aklın iyi gördüğü şeyler; örfler, âdetlerdir. Münker de bunun zıddıdır ki, dînin ve selîm aklın kötülediği şey ve çirkinlik demektir.

Allah, Kur'ân'da "Ma'rûf ile emret, münkerden nehyet" (Lukmân: 17; el-A'raf: 199) itâblarıyle Peygamberine teblîğ ve yüksek irşâd vazifesinin iki mühim ana hattını öğretmiştir, islâm ümmeti için ma'rûfla amel edip, münkerden kaçınmak birer vecîbe olmuştur.

[91] Hadîsin bâb başlığına delâleti son derece açıktır, çünkü başlık hadîsten alınmıştır. A, Hadîs, Peygamber ile sahâbîler arasında bir suâl cevâb üslûbu ile cereyan v" etmiştir. Böylece en zengininden hiçbir şeye mâlik bulunmayan ferde kadar herkesin kendi imkânı nisbetinde, içinde bulunduğu cemiyet ferdlerine yardım etmesi kaanûnu vaz' edilmiştir. Hiçbir şeye gücü yetmeyen kimse de, iyi hareket edip dosdoğru yaşayacak ve kendini kötülükten uzak tutacaktır. İşte bu son derece sâde ve vecîz ifâde içinde her ferde en eskimez bir iyilik ve medenî hayât düstûru verilmiştir.

[92] Buharı bu başlıkta üç mikdâr sorusu getirmiştir: Birincisi: Farz kılınan zekâtı verecek olan kimse ne mikdâr verecektir sorusudur. Zekât mallarının sınıflarına göre çeşitli mikdârlarda verilecek olan bu mikdâr sorusu, Zekât Kitâbı'nda-ki birçok bâblarda bildirilmiştir. Buhârî bu bilgilerin hatırda bulunduğuna güvenerek, burada buna dâir hiçbir hadîs sevk etmemiştir. Buhârî'nin bu âdeti Sahîh'inin birçok yerinde böyle cereyan etmiştir. Buhârî bu unvan ile burada şerîat koyucu tarafından nasslaştınlan zekât mikdârlarından bir indirme ve eksiltme caiz olmayacağına işaret etmek istemiştir ki, bu da bâblarda bilinmişti.

İkincisi, sünnet ve mendûb olan sadakayı verecek kimse, ne kadar verecektir sorusudur. Mendûb olan sadakanın hududu bir mikdâr ile takdir ve tahdîd edilmemiştir. Çünkü bu nevi' sadaka bir ihsandır; onu veren muhsindir. "Ve Allah ihsan eden muhsinleri sever" {el-Bakara: 195; el-Mâide: 14, 96).

Üçüncü soru: Bir zekât koyununu kamilen ve tamamen bir fakire veren kimsenin hükmü nedir sorusudur. Buhârî bu soru ile, bir zekât koyununun tamamen bir fakire verilmesinin cevazına işaret etmiştir. Çünkü şeriat koyucu tarafından koyun zekâtının parçalanmadan bir fakire verilmesi nâsslaştınlmış ve tesbît edil mistir. Binâenaleyh bir zekâthk koyunun kesilip etinin parçalanarak birkaç fa-kîre verilmesi caiz değildir. Sadaka olan koyun ise tamamen bir fakire verilebileceği gibi, parçalanıp fakirlere dağıtılması da caizdir.

[93] Hadîs, Nuseybe (Nesîbe) Ümmü Atıyye el-Ensâriyye'nin kendi rivayeti iken, mü-tekelüm sigasiyle değil de, gâib sigasıyle sevkedilmiştir. Bu da bir anlatım tarzıdır. Müslim'deki rivayeti ise mütekellim sigasıyle olup daha açıktır:

Ümmü Atıyye dedi ki: Rasûlullah (S) bana zekâthk bir koyun gönderdi. Ben de bunun etinden bir parça Âişe'ye gönderdim. Rasûlullah, Âişe'nin yanına gelince: "Yanında yiyecek birşey var mıdır?" diye sormuş. O da: Hayır, birşey yoktur. Yalnız sizin Nuseybe'ye yolladığınız koyunun etinden bize gönderdiği bir parça et vardır, demiş. Rasûlullah: "(Getiriniz!) O zekât yerine ulaşmıştır" buyurmuştur (Müslim, Zekât).

Peygamber, kendisi zekât malından yemez; ailesi ferdlerini de yedirmezdi. Çünkü zekât malı onlara haram idi. Fakat zekât Ümmü Atıyye'nin mülkiyetine geçtikten sonra Âişe'ye gönderildiğinden, bu etin mâhiyeti değişiyordu; artık bu, hediye oluyordu. Hediyeyi ise yiyebilirlerdi. "Zekât yerine ulaşmıştır" edebî vecizesi ile bu şer'î hakîkat ifâde edilmiştir.

[94] Buhârî, her yerdeki insanların ellerinde gümüşün deveranı ve revacı çok olduğu için bu "Gümüşün zekâtı bâbı"nı diğer zekât mallarından önce getirdi

[95] Hadîsin bâb başlığına delâleti "Beş ûkıyyeden az mikdârdaki gümüşte zekât yoktur" fıkrasıdır. Bu hadîs, cümlelerin yer değişikliği farkıyle "Zekâtı verilen mal kenz değildir... " unvanlı 4. babın başlığı içinde ve aynı babın 10 rakamlı hadîsi olarak geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmişti . Şu kadar söyleyelim:

Ükıyye, şeriat lisânında 40 dirhemdir. Bir ûkıyyenin 40 dirhem olduğunda hadîsçilerin, fakîhlerin ve lugât imamlarının ittifakı vardır. Ve bu, Hicaz ahâlîsinin ûkıyyesidir. Rıtl gibi bâzı ölçülerin Şâmî'si, Irâkî'si olduğu ve aralarında vezn i'tibânyle fark bulunduğu gibi, ûkıyye de muhteliftir. Ve her yerin kendisine mahsûs bir ükıyyesi vardır. Bâzı yerde yedi miskale, bâzı yerde de dokuz miskale bir ûkıyye demişlerdir. Fakat her yerde nisaba mikyas olarak şer'an mu'-teber olan ûkıyye, 40 dirhemdir...

Kitâbu'l-Mekaayîl'de Vâkıdî'den, Abdurrahmân ibn Sabit (118)'in şu bilgileri haber verdiği rivayet edilmiştir: Kureyş'in Câhiliyet devrine âid bir takım vezinleri vardı. İslâm devri geldiğinde müslümânlar bunları olduğu gibi kabul ettiler ki, şunlardır:

Ûkıyye = 40 dirhem

Rıtl ~ 12 ûkıyye = 480 dirhem

Neş = 20 dirhem

Nevât = 5 dirhem

Miskâl = 22 kîrât'tan bir habbe eksik

10 dirhem = 7 miskâl 1 dirhem = 15 kîrât

Bu ölçüler ile paraların Câhiliye ve İslâm devirlerinde çeşitli ülkelerdeki târihî gelişmeleri hakkında Kâmil Mîrâs'ın güzel araştırma ve toplamasını Tecrîd Tercemesi, V, 41-189 sahîfelerinden okunması tavsiyeye lâyıktır.

Hulâsa,bu Ebû Saîd hadîsinde beş ûkıyye mikdârmdan azda zekât olmadığı açıkça bildirildiğinden, gümüşün nisabı 200 dirhem oluyor.

Hadîste, en aşağı üçer yaşında olan beş devenin, zekât nisabı olduğu sabit oluyor. Böyle beş deveye mâlik olan kimseye bi'1-icmâ' bir koyun zekât lâzım gelir. Bu konuda fakîhler arasında hiçbir ihtilâf geçmemiştir.

"Beş vesk mikdân mahsûlden aşağısında zekât yoktur" cümlesi de hurma, üzüm, hububat gibi mahsûllerin zekât nisabını öğretmiştir. Vesk, aslında bir şeyi toplayıp yüklenmek ma'nâsmadır. Ve bi'1-ittifâk bir vesk, Peygamber sâ'ı ile 60 sâ'a denilir... B\r sâ', 1040 dirhem ayarındaki ölçeğe denir; beş vesk, kesirsiz olarak 1000 kg ve eski okka ile 750 okka eder... (Tecrîd Ter., V, 110-111).

[96] Bu, zikredilen hadîsin diğer bir tarîkidir. Bunu getirmekten maksad, hadîsin kuvvetini beyân etmektir. Çünkü bu, geçen isnadın hilâfına vâsıta ihtimâli olmadığı için en yüksek derecededir.

[97] el-Ard: Ayn'm fethi, râ'nın sükûnu ile eşyanın kıymetini ta'yîn eden altından, gümüşten başka olan metâ'a denilir. Altın ve gümüşe ise Ayn denilir.

el-Arad: Ayn'ın ve râ'nın fethi ile, az olsun çok olsun, insana arız olan dünyâ malına denir ve mutlak mal demektir. Nitekim "Dünyâ hâzır bir metâ'dır; ondan insanların iyisi de yer kötüsü de" denilmiştir. Binâenaleyh ard (arz) ile arad arasında umûm husus mutlak vardır. Ard, hâss'dır; arad, âmmdır. Her ard, araddır; fakat aksi sahîh değildir. Rasûlullah: "Zenginlik mal ve metâ'ın çokluğundan vücûd bulur değildir. Fakat zenginlik insanın nefsinden meydana gelen bir rûh hâlidir" buyurmuştur (Buhârî; Müslim). Mala araz (arad) denilmesi, sahibine sonradan geldiğinden dolayıdır. Bir ân gelip arız, sonra da zail olur. Bu iki kelimenin daha başka ma'nâları da vardır (Umdetu'l-Kaarî).

[98] Tâvûs'un bu hadîsini İbnu Ebî Şeybe, el-Musannafmda; Yahya İbnu Âdem Kitâbıı'l-Harâc'mda muttasıl senediyle rivayet etmişlerdir. Bu rivayet, zekâtın kıymetle verilebiimesinde nasstır. Zekâtın aynen verildiği gibi, kıymeti takdîr edilerek bedelen de verilmesinin cevazı buradan alınmıştır.

Bu rivayetteki bâzı isimlerin ma'nâları:

el-Hamîs; Dört köşeli ve iki tarafı damgalı siyah abadır. Vaktiyle Yemen'-in ma'rûf elbiselerinden olup, uzunluğu beş zira' imiş. , el-Lebîs: Giyilmiş ve kullanılmış elbisedir. es-Siyâb: Hamîs ve lebîsten daha umûmî bir lâfızdır. ez-Zuratu: Zâl'in dammı ile, hubûbât'tandır

[99] Hâlid ibn Velîd'den de konuşulan bu hadîsi Buhârî, Yüce Allah'ın "Ve fi'r-' Rikâb... "(et-Tevbe:61) kavli babında, Ebû Hureyre'den senediyle rivayet etmiştir. Buhârî'nin bununla istidlali şöyledir: Zekât âmilleri Hâlid İbn Velîd'in zırhlarım ve diğer harb araç ve gereçlerini ticâret malı gibi zekâta tâbi'dir zannederek, bunların kıymetinin zekâtını istemişlerdi. Demek ki, kıymeti üzerinden zekât alınması, zekât verilmesi caizdir. Fakat Peygamber tarafından harb araç ve gereçlerinin zekâta tâbi' olmadığı; bunların Allah yolunda kullanılmak üzere habs ve vakf olduğu bildirilmiştir.

[100] Buhârî bu hadîsi İki Bayram Kitâbı'nda İbn Abbâs ile Câbir ibn Abdiilah'tan, senediyle uzunca bir metinle getirmiştir. İlim Kitâbı'nda da yine İbn Abbâs'tan getirmiştir.

Buhârî bu hadîsi ve beraberinde söylediği sözlerini, kıymet üzerinden eşyalar ve metâ'lar ile zekât verilmesine istidlali göstermek için getirmiştir. İstidlali şöyledir: RasûluHah, farz olan zekât ile sadakayı ayırmaksızın, mutlak olarak kadınlara: "Sadaka veriniz" buyurmuştur. Kadınlar da küpeleri, yüzükleri ile, yapımında altın, gümüş gibi mâdenler karışmamış olan ve "sihâb" denilen gerdanlıklarını Rasûlullah'a vermişlerdi. RasûluHah da altını, gümüşü, eşya ve metâ'lardan ayırdetmiyerek kabul etmişti, ki işte Peygamber'in bu fiili, kıymetten zekât vermenin cevazını ve aynen vermekten hiç farkı olmadığım gösterir.

Hadîsin istidlale dayanak noktası "sihâb" kelimesidir. Bu kelimenin ma' nâsımı Kaamûs Tercemesi'nden nakledelim: "es-Sihâb; kitâb vezninde, Arab kadınlarına mahsûs bir nevi' kilâde (gerdanhk)dir ki, sük ta'bîr olunan güzel bir koku mürekkebâtı ile karanfilden düzerler. Onda cevahire (ve mâdenlere) âid birşey yoktur. Cem'i, kütüb vezninde Suhub gelir".

Bu hadîste Peygamber, farz olan zekâtın sarf yeri ile müstehâb olan sadakanın sarf yerini ayırmamıştır. Çünkü her iki ibâdetle kasdedilen Allah'ın rızâsı ve Allah'a yaklaşmadır. Sarf yeri ise et-Tevbe:61. âyette sayılan sekiz çeşit yerdir. Kısaca ifâde gerekirse fakirdir, muhtâc olan kimsedir.

Buhârî, Ebû Bekr'in Enes'e yazdığı bu meşhur mektubu aitı bölüme ayırarak, birbiri ardınca gelecek olan ayrı ayrı altı bâbdaki hükümlere delîl olarak sevketmiştir; Ayrıca Humus, Şerîket, Libâs ve Hileleri Terk kitâblarında da getirmiş olduğundan, Buhârî bu hadîsi Sahih 'inin on yerinde parça parça getirmiş oluyor.

[101] Bintu Mahâd: Mîm'in fethi ile, bir yaşını dpldurup ikisine giren ve anası gebe olmak isti'dâdmda bulunan deve nev'ine denir. Erkeğine îbnu Mahâd derler. Mâhıd, hâmil demektir. Anası hâmil olup da doğurunca, evvelki yavruya Arab-lar, dişi olursa Bintu Lebûn, erkek olursa İbnu Lebûn derler. Lisânımızda koyunun her yaşta kuzu, toklu, şişek, güveç gibi adlarla anıldığı gibi, Arablar arasında da deve her yaşta, hattâ dişisine, erkeğine ayrı ayrı birer isim verilmiştir. Deve Arab'ın en kıymetli malı olduğu için her yaşa âid adlara ehemmiyet verilir. Bu hususta kitâblar yazılmıştır.

Hadîs, zekâtın aynen verildiği gibi, kıymet takdîr edilerek bedelen de verilmesinin cevazını göstermektedir. Buhârî'nin istidlali şöyledir: Hadîste, develerin zekâtını verecek olan bir mal sahibinin bir yaşında bir dişi deve vermesi îcâb edip de, kendisinin bu vasıfta dişi devesi bulunmayıp iki yaşında dişi devesi olur ve mal sahibi bunu vermek isterse, zekât me'mûru onu kabû! eder. Fakat me' mûr, aradaki bu yaş farkını telâfi etmek için mal sahibine ya yirmi dirhem, yâ-hud iki koyun geri verir. Hadîsçiler ve fakîhler örfünde buna "Cebrân = îki telâfi yolu" denilir.

[102] hadîsin bir parçası başlık içinde geçmiş ve ora ile ilgili haşiyede gerekli açıklamalar verilmişti.

[103] Bu başlığı meydana getiren vecîz kaanûn, başlığın altında getirilen Enes'in rivayet ettiği Ebû Bekr'in mektubunda aynen mevcûddur. Buhârî bunun diğer bir sahâbîden de: Peygamber'e dayanan bir senedle rivayet edildiğini göstermiş ve hadîsi daha da kuvvetlendirmiştir

[104] Hattâbî, hadîsteki "faraza11 fiilini şer'î vücûb ma'nâsına "farzetti" değil, "takdir etti" ma'nâsınadir, demiştir. Gerçekten zekâtın vücûbu Kur'ân'ın nâssı ile bildirilmiş, mikdârmm ta'ymi Rasûlullah'a bırakılmıştır.

Hadîsteki zekâtın gerekmesinden veya düşmesinden, aynı zamanda artmasından veya eksilmesinden korkacak kimse zekât me'mûru mu, yoksa mal sahibi mi, yoksa her ikisi mi olduğu bildirilmemiştir. Fakat her iki taraf için de böyle bir endîşe vardır. Zekât me'mûru zekâtın düşmesinden veyâhud eksilmesinden çekinir. Mal sahibi de zekâtın gerekmesinden veyâhud artmasından korkar. Bu korkuyu hakk düşüncesi değil, menfaat düşüncesi doğurur. Binâenaleyh hadîste iki edebî ve ilmî vecîze hâlinde zikredilen "Ayrı olanın toplanması ile toplu bulunanın ayrılması"; hem zekât me'mûruna, hem de mal sahibine yönelik olmak üzere nehyedilmiştir. Bu nehyİn misâllendirilişi şöyledir:

Zekât amiline yönelen nehiy: îki kimseye âid olan kırk koyunu zekât almak maksadiyle bir yere toplaması gibidir. Âmilin toplu bir zekât malını ayırması da: BÎr kimsenin malı olan 120 koyunu kırkar kırkar ayırıp, üç zekât istemesi gibidir. Hâlbuki bu yolda zekât, şer'an matlûb değildir. Bu-sebeble zekât me'mûru birinci misâldeki toplamak ile ikinci misâldeki ayırmadan nehyedilmiştir.

Mal sahibine yönelik kısmın misâli şöyledir:

Ayrı olanın birleştirilmesi: Kırk koyun sahibi bir kimsenin, yine kırk koyuna mâlik diğer birisiyle bu ayrı ayrı iki sürüyü sayım zamanı birleştirerek iki koyun yerine bir koyun zekât vermek istemeleri gibidir. Toplu olanın ayrılması da: Karışık ve ortak yirmişer koyun sahibi olan iki kişinin zekât me'mûruna karşı bu toplu bir sürüyü sayım zamanı ikiye ayırmaları ve zekâtın düşmesine sebeb olmaları gibidir. Bu hareket de Beytü'1-mâle zarar verir ve nehyedilmiştir. Bu toplama ve ayırma daha başka şekillerde de olabilir. Böyle aldatmalı işler, dînen nehyedilmiştir.

[105] Hctlîtayn: Halil'in tesniyesidir. Bu kelimenin şer'î medlulünü ta'yînde görüş ayrılıkları vardır. Ebû Hanîfe, Halil, şerik demektir, demiştir, tbn Esîr de bunu te'yîd ediyor ve: Rasûlullah'm bize hitâb ettiği şeriat dilinde halîtayn, birbirinden ayırdedilemiyecek bir halde malları birbirine karışan iki şerikten ibarettir, diyor. Binâenaleyh ayrılması kaabil olmayacak şekilde birbirine karışmayan mala halîtayn denilmez. İki ortaktan herbirinin malı birbirinden ayrılabildiği surette bu birlikte hulta yoktur. Ebû Hanîfe'ye göre, iki şerikten veya fazla şeriklerden hiçbirisine hisseleri nisaba ulaşmadıkça zekât vâcib değildir. Bunlar müşterek olmadıkları hâlde ne hükme tâbi' iseler, yine haklarında o hâl câridir.

Zekât ve nisâb konusunda Ebû Hanîfe'nin yegâne şart olarak i'tibâr ettiği "Şeriklerin müşterek maldaki hisselerinin ayırdedilmemesi" şartı, yüksek bir iktisadî dehâ ile konulmuş bir şarttır. Tâvûs İle Atâ da bu şarta tutunmuşlardır. İmâm Buhârî de bu şartı tercih etmiş oluyor.

Daha evvel de söylediğimiz gibi arka arkaya getirilen bu bâb başlıkları Ebû Bekr'in Enes'e yazdığı zekât mîkdârları mektubunun bölümleridir.

[106] Tâvûs ile Atâ'nın bu sözlerini Ebû Ubeyd, Kitâbu'f-Emvâ/'de senediyle rivayet etmiştir. Buhârî bunu burada istidlal maksadıyle zikretmiştir. Demek ki, Tâvûs ile Atâ'nın cem'i caiz değildir dedikleri bu şerîket, şuyû'lu olarak tasarruf ifâde eden bir şeriket değildir; "Şerîketi civar = komşuluk ortaklığı" denilen ve komşuluk ifâde eden bir birliktir.

[107] 107 Sufyân es-Sevrî'nin bu sözünü de Abdurrazzâk senediyle rivayet etmiştir. Tey-mî: "Sufyân es-Sevrî Ebû Hanîfe gibi zekâtta haltı, yânı şerîketi müessir bulmuyor" demiştir. Tavzîh'de de: İmâm Mâlİk'in kavli Atâ ibn Ebî Rebâh'ın kavli gibidir, denilmiştir (Umdetu'l-Kaarî, IV, 355-357).

[108] Hadîsteki "Bi's-seviyye" kelimesini İbn Hacer; "musâvât" İle tefsîr etmiştir. Aliyyü'l-Kaarî Mirkâtu'I-Mesâbid'de: Bi's-seviyye kaydı delâlet ma'nasına ham-ledümelidir, diyerek şu açıklamayı veriyor: Şu hâlde hadîsin ma'nâsı "Müşterek bir sürünün zekâtı iki şerikin birisinden alındığında, onun adalet gereğince diğer ortağa müracaat hakkı vardır" demek olur. Ve bu ma'nâca hadîsin hükmü, bütün hulta ve şerîketlere şâmil bulunur.

[109] Deve zekâtının beyânı hakkında Ebû Bekr'in iki uzun hadîsi yakında gelecektir. Ebû Zerr ile Ebû Hureyre'den bu konudaki hadîsler de yine bu Zekât Kitâ-bı'nda altı bâb sonra gelecektir.

[110] Arab ve A'râb kelimeleri: Arab, cins ismidir. İnsanlardan bir sınıfa, bir kavme denilir; nisbetinde Arabi denir. A'râb ise, Arab kavminden çölde oturanlara hâss bir İsimdir. Bunun nisbetinde A'râbî denir ve bedevî ta'bîr olunur. Bu cihetle şehirliler için Arabî denilmesi hususiyet kazanmıştır.

Hadîsin bâb başlığına delîl olan fıkrası "Senin deve nev'inden zekâtını vermekte olduğun malın var mı?" suâline A'râbî'nin "Evet" cevâbıdır.

Hadîste zikredilen A'râbî, Medîne'de ikaamet etmek üzere hicret için Pey-gamber'den müsâade istemiş, Peygamber bu müsâadeyi vermemiş; gerekçeli olarak kendi yurdunda oturmasını, orada çalışmasını, çalışmalarından hiçbirinin Allah katında terk ve zayi' edilmeyeceğini öğretmiştir,

[111] Hadîs metnindeki bu cümlelerin harekeleri, Türkçe'ye tercemede güçlük meydana getirmiştir. Aslında deve sayısı, belağa fiilinin faili, "Sadakatu'l-cezea" ta'bîrinin mef'iîl olması düşünülür.

Aliyyii'l-Kaarî, Mirkât'ta: Buradaki cerr harfi fail üzerine dâhil olmuştur. Ahfeş'e göre zâiddir, et-lbi faildir. İbare: "Kim ki mâlik olduğu develerin sayısı bir cezea zekât nisâbına ulaşırsa" demektir, demiştir. Terceme, umumiyetle buna göre yapılmağa çalışılmıştır

[112] Bu hadîs ile bundan sonra gelecek olan hadîsteki deve İsimleri:

Arablar bir yaşından i'tibâren muhtelif çağlardaki develere ayrı ayrı isimler vermişlerdir. Türkçe'de bu isimlerin çoğunun karşılıkları yoktur. Yalnız de-b' ve yavrusuna "dorum, potuk, köşek"; tohumluk erkek deveye "boğur" deriz. öbürlerini hangi yaşta olursa olsun umumiyetle "deve" diye ifâde ederiz. Şimdi hadîslerin daha iyi anlaşılması için, bu isimlerin bâzılarını ve ma'nâlarını kısaca yazalım:

İsimler	Ma'nâları
-Bintu Mehâd	Umumiyetle bir yaşım doldurmuş, ikisine basmış dişi deve.
İbnu Mehâd	Bir yaşını doldurmuş, ikisine basmış erkek deve.
Bintu Lebûn	iki yaşım doldurmuş, üçüne basmış dişi deve.
İbnu Lebûn	İki yaşını doldurmuş, üçüne basmış erkek deve.
Hıkka	Üç yaşını doldurmuş, dördüne basmış dişi deve.

Hıkk ' Üç yaşını doldurmuş, dördüne basmış erkek deve.

Cezea Dört yaşını doldurmuş, beşine basmış dişi deve.

Cez' Dört yaşını doldurmuş, beşine basmış erkek deve.

Şârih Aynî, en-Nadr ibn Şumeyl'in Kitâbu'I-îbl'inden naklen deve isimleri ile bu isimlerin verilme sebebleri hakkında bilgiler vermiştir (Umdetu'l-Kaarî, IV, 250-252).

[113] Bu Enes hadîsi ayniyle bu isnâdla-, bundan önceki bâblarda da parçalanmış olarak geçmişti. Bu hadîs deve, koyun ve gümüş zekâtının beyânını ihtiva etmektedir. Bu hadîsi Ebû Dâvûd da Zekât Kitâbı'nda şöyle tahrîc etmiştir: Hammâd ibn Seleme dedi ki: Enes ibn Mâlik'in torunu ve Abdullah ibn Enes'in oğlu Sü-mâme'den bir kitâb aldım. Bu kitabı Ebû Bekr'in Enes ibn Mâlik'e yazdığını söylüyordu. Bu mektubu Ebfl Bekr, Enes'i zekât âmili olarak gönderirken yazmış ve Rasûluüah'ın mührü ile mühürleyip tasdîk etmişti. Bu mektûb "Bu, zekât farîzasıdır" cümlesiyle başlıyordu, diyerek baştan başa bu uzun mektubu rivayet etti.

Bu zekât hadîsini Nesâî ile İbn Mâce de Zekât bölümlerinde rivayet etmişlerdir.

[114] Hadîste bildirilen koyun zekâtı hakkında âlimlerin ittifakı vardır. Kırk koyundan aşağısında zekât olmadığı; kırk'ta bir; yüzyirmibir'de iki; ikiyüzbir'de üç koyun zekât vâcib olduğunda hiçbir muhalefet geçmemiştir. İkiyüzbir'den dört-yüz'e kadar yine üç koyun zekât lâzım olup, koyun dörtyüz olunca zekât da dört olur. Sonra her yüzde muttariden bir koyun zekât olarak hesâb edilir. Ebû Hanîfe, Mâlik, Şafiî -ve bir kavle göre- Ahmed İbn Hanbel, Sevrî, İshâk, Evzâî'nin ve umumiyetle hadîsçilerin mezhebi budur. Alî ve İbn Mes'ûd'dan da böyle rjvâyet edilmiştir. Yalnız bu hesabın son kısmında Şa'bî, Nahaî, Ha-sen ibn Hayy muhalefet etmişlerdir. Bunlar, koyun zekâtının üçyüze kadar olan hesabında icmâ'da dâhil oldukları hâlde, üçyüzbir'den dörtyüz'e kadar olan zekât mikdânndan i'tibâren icmâ'dan ayrılmışlardır. Bunlar üçyüzbir'den dörtyüz'e kadar dört koyun verilir, demişlerdir. Ahmed ibn Hanbel'den de böyle bir rivayet vardır.

Ticâret maksadıyle besiye çekilen hayvanlarda, kırlarda otlatılma şartı aranmaksızın, zekât lâzım geldiği fıkıh kitâblannda açıkça belirtilmiştir.

Hadîsin sonundaki "er-Rıka" kelimesi, râ'nm kesri ve kaaf'm tahfifi iledir; sonundaki "He" de aslındaki vâv'dan bedeldir. Aslı el-Va'd ve el-Ide'de olduğu gibi, eî-Verık idi. el-Verık ve er-Rıka, darbedilmiş darbedilme-miş gümüşe denir. Gümüşün zekâtı onda birin dörtte biri; yânî kırkta bir'dir.

[115] Bu hadîs de Buhârî'nin altı kısma ayırıp, Zekât Kitâbı'nm altı babında bir is-nâdla rivayet ettiği Enes hadîsinin bir parçasıdır. Bu parçaların hepsinde Buhârî'nin senedi hep aynıdır. Bu kısım, hadîsin'altıncı parçasıdır.Ebû Bekr'in Enes'e yazdığı mektubun bu fıkrasında: a. Dişleri dökülen yaşlı; b. Kıymeti düşük ayıplı hayvan; c. Koç veya tekenin zekât olarak alınması neh-yedilmiştir. Bu nehiy, farz olan zekâta âiddir; nafile sadakayı şâmil değildir. Hadîsin istisnâh fıkrası: "Zekât me'mûru, vekili bulunduğu hakk sâhible-ri ve müslümân fakîrler hakkında bu hayvanlardan zekât almayı haklı ve men-faatlı bulursa alır" demek olur. Fakirlerin haklarını korumaya me'mûr olan zekât âmilinin dişi dökülmüş, ihtiyar ve hastalıklı hayvanı zekât olarak almakta bir hakk, bir menfâat görmesi, ancak bütün sürünün bu vasıfta olması hâlinde olabilir.

Hadîsin son kelimesini Ebû Ubeyd, dâl'ın fethi ve teşdidi ile "el-Musaddaku = jJuıİJi " şeklinde rivayet etmiştir. Bu, mal sahibi demektir. Bu hâlde istisna yalnız koç veya tekenin nefyine münhasırdır. Binâenaleyh mal sahibi koçunu zekât olarak vermeye mecbur değildir. Amma dilerse verebilir, demek olur. Artık istisna üst tarafa sirayet etmez.

[116] Hadîsin bâb başlığına delâleti "Eğer bunlar Rasûluîlah'a ödeyegeldikleri bir dişi oğlağı {yânî zekâtı) benden men' ederlerse..." sözlerindedir. Buhârî bu başlıkla bir yaşını doldurmuş oğlak ve kuzuların zekât olarak alınmasının cevazına işaret etmiştir. Bu hadîs, zekâtı vermek istemeyenlere karşı harb hakkında Ebû Bekr ile Umer'in münâkaşasını anlatan hadîsin bir parçasıdır. O hadîs, bu Zekât Kitâbı'nm evvelinde 6 rakamıyle uzunca bir metin hâlinde geçmişti.

Ebû Bekr: Anâk yâhud Ikaal, yânî az veya çok herhangi bir hakkı men' edenle harb etmemiz vâcibdir. Bunlar da men' etmiş olduklarından, onlarla har-betmemiz vâcib olmuştur, hükmüne varmış, Umer de bu hükmün haklılığını görüp tasdîk etmiştir.

el-Anâk, keçi yavrusunun dişisine denir. Müslim ile Ebû Dâvûd ve bir rivayetinde Buhârî "Anâk" yerinde "Ikaal" lâfzıyle rivayet etmişlerdir. îkaal ile kasdedilen meşhur ma'nâ, umûmî olarak zekâttır.

[117] Bu hadîs, bâzı lâfız farklanyle Zekât Kİtâbı'nın başında 1 rakamı ile de geçmişti. Oradaki rivayette bulunmayan fıkralar burada vardır ki, onlar da: Yemenli-ler'in Kitâb Ehli oldukları, Muâz'ın Yemen'e vâlî olarak gönderildiğini ifâde eden alâ harfi cerri ve bir de son fıkradır.

Kerâîm, Kerîme'mn cem'idir. Kerîme, hayvana izafetle bol sütlü, gösterişli, etli, canlı, boylu boslu hayvan demektir. Peygamber, zekât âmillerini,-mal sahihlerinin gözbebeği olan böyle birinci sınıf mallarını zekât olarak almaktan men' etmiştir. Bu, mal sahihlerinin ruhî durumlarının dikkate alınması ve yüksek idareciliğin gereğidir. Peygamber'İn Muâz'a, Yemenliler'in Kitâb Ehli olduklarını hatırlatması da çok yerindedir. Peygamber, Yemenliler'in münevver olduklarını, müşrikler gibi câhil, gafil olmadıklarını, binâenaleyh basîretli olmasını tenbîh etmiş bulunuyor.

[118] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri son fikrasidır. Hadîs bu maddelerin burada zikredilen mıkdârlardan aşağısında zekâtın düşmesine delildir. Hadîs, aynı kitabın "Gümüşün zekâtı bâbı"nda da geçmiş, bâzı açıklamalar orada verilmişti. Hadîs, orada gümüş nisabı için; burada ise deve nisabı için getirilmiştir. Buhârî bu hadîsi burada bir de senedindeki ihtilâftan dolayı tekrar etmiştir:

Seneddeki Muhammed ibn Abdirrahmân ibn Ebî Sa'saa el-Mâzinî; bu zât, İmâm Mâlik'in rivayetinde de böyledir. Ma'rûf olan ise, bunun Muhammed ibn AbdiIlah ibn Abdirrahmân ibn Ebî Sa'saa şeklinde olmasıdır. Dedesine nisbet edilmiş; dedesi de dedesine nisbet edilmiştir (Umdetu'l-Kaari).

[119] Buhârî bu hadîsi "Kitâbu Terki'l-Hıyel = Hileleri Terk Kitâbi"nda getirmiştir. Bu kısım, Buhârî'nin birçok yollardan müsned ve mevsûl olarak tahrîc ettiği İbnu'l-Lutbiyye hadîsinin bir parçasıdır. Bunun bâb başlığına uygunluğu, sığır zekâtını ödemeyen hakkında vaîdi ihtiva etmesi cih'etindendir. İşte bu vaîd, sığır zekâtının vucûbuna delâlet eder

[120] Buhârî, benzeri Kur'ân'da vâki' olmuş bir garîb kelimeye uğrayınca, fâideyi çoğaltmak için hem Kur'ân'daki o kelimeyi, hem de tefsîrini zikretmek âdetinde dir. Buradaki "Tec'erûne" kelimesi "Sizeulaşan her nVmet Allah"1 tandır. Sonra size herhangi bir keder ve musibet dokunduğu zaman ancak O 'na tadarrû' ve feryâd edersiniz "(en-Nahl:53) âyetinde geçmektedir. Aynı fiil, diğer şekillerde "Nihayet refah içinde olanlarını azâb ile yakaladığımız vakit onlar hemen feryâd ve istimdâd edeceklerdir. Bu gün (boşuna) feryâd etmeyin. Çünkü bizden yar-dımcı bulamayacaksınız'\el-Mü'mmûn:64-65) âyetlerinde de geçmektedir.

[121] Hadîsin bâb ballığına delâleti bundan önceki hadîste söylediğimiz şekildedir.

[122] Bukeyr'in bu hadîsini Müslim rivayet etmiştir. Buhârî'nin bundan maksadı, bu hadîsin, sığırın zikredilmesinde Ebû Zerr hadîsine uygunluğunu göstermektir. Çünkü her iki hadîs, içinde gelen hususların hepsinde birbirine müsavidirler

[123] Buhârî bu ta'lîki, aynı kitabın "Kadının kocaya ve himayesinde bulunan yetîm-lere zekât vermesi bâbı"nda Abdullah ibn Mes'ûd'un karısı Zeyneb hadîsinde, senediyle getirmiştir. Bâzıları buradaki zekâtın, şer'î ma'nâsıyle zekât değil, tatavvu' ve tasadduk ma'nâsına olduğunu söylemişlerdir.

[124] En sevimli malın en yakın hısımlara verilmesi, aile ve yakınlardan fakır olanlara sadaka verilip yardım edilmesi, başkalarına yapılacak yardımdan hayırlı olduğu bu hadîsten en açık şekilde anlaşılmaktadır. Bu suretle evvelâ akrabalar arasındaki ihtiyâç sahihlerinin ihtiyâçları giderilecek; akrabalar arasındaki maddî . ve ma'nevî bağlar sağlamlaştınlacak; ondan sonra derece derece diğer daha büyük grup ve topluluklar arasındaki bağlar sağlamlaştırılmış olacaktır. Böylece en küçüğünden en büyüğüne doğru birbirlerine bağlı, kinsiz, düşmanlıksız gruplardan oluşan mîllet de en sağlam bir millet olacaktır. Aile, boy, aşîret gibi milleti oluşturan gruplar arasındaki yaraları saramamış, kinleri, düşmanlıkları düzeltememİş olan milletler, birlikli, dirlİkli ve kuvvetli değillerdir. Milleti teşkil eden çeşitli meslek grupları arasındaki gelir dağıtımını âdilce yapamayan milletlerin murûz kalacakları derin huzursuzluklar, çalkantılar ve neticede başka milletlere sömürge oluşların temelinde bu gibi iktisadî ve içtimâi pürüzler vardır.

[125] Buhârî, Ravh'ın mutâbaasını Buyu'; Yahya'nın rivayetini Vekâlet; İsmail'in rivayetini de Tefsîr kitâblarında senedli olarak getirmiştir

[126] İmâm Şafiî, Ebû Sevr, Ebû Ubeyd; Mâlikîler'den Eşheb, Ebû Yûsuf, Muham-med ve Zahirîler, bu hadîsteki sadakayı farz olan zekât ma'nâsına hamlederek ve bununla hüccet getirerek, kadının, fakîr olan kocasına zekâtını vermesini caiz görmüşlerdir.

Diğer taraftan Hasen Basrî, Sevrî, Ebû Hanîfe, Mâlik, zevcenin zevcine malının zekâtını vermesi caiz değildir, demişlerdir. Bunlar bahsimiz olan Zeyneb hadîsindeki sadakayı, farz kılınmış olan zekât ma'nâsma değil, yardımlaşma ve gönüllü sadaka ma'nâsına hamletmişlerdir.

Bu sadakanın medlulü, tatavvu' olduğunu, Tahâvî'nin Râita tarikiyle rivayet ettiği uzunca bir hadîs dahî te'yîd etmektedir:

Râita bintu Abdillah şöyle demiştir: Abdullah ibn Mes'üd'un eşi Zeyneb, san'atkâr bir kadın idi. Abdullah ibn Mes'ûd ise fakîr idi. İbnu Mes'ûd\ı ve oğlunu Zeyneb İnfâk ederdi. Ve: Seninle oğluna bakmak, beni sadaka vermekten men' ediyor; sizinle beraber dışarıya

sadaka vermeye gücüm yetmiyor, diye şikâyet ederdi, Abdullah ibn Mes'ûd da cevaben:

—Bize yaptığın harcama ve yardımdan .dolayı sevâb almazsan, ben de senin bu ihsanını istemem, demişti.

Bunun üzerine Zeyneb ve İbn Mes'ûd, Peygamber'e giderek, Zeyneb;Pey-gamber'den:

—Yâ Rasûlallah! Ben san'at sahibi bir kadınım. El emeğimi satar, kazanırım.Oğlumun ve zevcimin birşeyleri yok.Bunları ben infâk ediyorum.Bunların maişetinden artırıp, hârice sadaka veremiyorum. Bunları infâk ve İaşeden dolayı bana ecir var mıdır? dedi.

Peygamber:

— "Evet; bunları in/âktan sevâb alırsın. Sen kocanı ve oğlunu infâk et" buyurdu.

Kadmıriî kocasına farz olan zekâtını vermesinin caiz olup olmaması hususundaki ihtilâfı, yukarıda özetledik. Hanefîler'in fıkıh kitâblarında Ebû Hanî-fe'nin cevaz vermemesine dâir fetvası tercîhan metinlerde zikredilmiş; îmâmeynin cevaza dâir ictihâdlan ise, muhalefet hâlinde sarihler tarafından gösterilmiştir. Binâenaleyh Hanefî fıkhında zekât verecek olan, zekâtını usûlüne, yânî babasına, büyük babasına, ne kadar yükselirse yükselsin veremez. Furû'una, yânî oğluna, oğlunun oğluna, ne kadar inilirse inilsin, yine veremez. Karısına da veremez. Buraya kadar Hanefîler arasında ihtilâf yoktur. İttifak vardır, ihtilâf ancak kadının kocasına zekâtını verebilmesindedir. Ve bu hususta Ebû Hanîfe'nin menfî içtihadı tercîh edilmiştir.

[127] Saîd ibn Müseyyeb, Umer ibn Abdilazîz, Mekhûl, Atâ, Şa'bî, Hasen Basrî, İbn Şîrîn, Sevrî, Zuhrî, Mâlik, Şafiî, Ahmed, İshâk ve Zahir ehli bu hadîsle hüccet getirerek, mutlak surette atta zekât yoktur, demişlerdir. Hanefîler'den Ebû Yûsuf ile Muhammed'in ictihâdlan da böyledir.

Tirmizî: "Ümmetin ameli bu Ebû Hureyre hadîsi üzerine cereyan etmiştir. İlim ehline göre, sâime olan atta ve hizmet için tercîh edilen kölede zekât yoktur. Ticâret için tutulanlarda, bir sene geçince kıymeti üzerinden zekât vâcib olur" der.

İbrâhîm Nahaî, Hammad ibn Ebî Süleyman, Ebû Hanîfe.., tenasül için muhafaza edilen atlarda zekât vâcibdir, demişlerdir ki, ilgi hâlinde sâime olarak yetişen atlar olacaktır. Serahsî, Zeyd ibn Sâbit'in mezhebi de bu olduğunu zikretmiştir.

Şu hâlde, münferid binek atları ve cihâd atlarında zekât yok; zürriyet ve ticâret için olanlarda zekât vardır

[128] Buhârî burada da aynı hadîsi değişik yollardan getirmiş ve başlıktaki hükme delîl olmak üzere sevk eylemiştir.

[129] Hadîs birkaç benzetme ihtiva etmekte olup, belîğ ve i'câzkâr bir uslûb ile ifâde edilmiştir: Bu benzetmelerden biri "Size açılacak dünyâ çiçekleri" edebî cümlesidir. Peygamber bununla: Ben aranızdan ayrılıp ebediyyet âlemine gittikten sonra sizin bugünkü feragatli ve zühdî hayâtınızı bırakarak, kayserlerin ve kisrâlarm

feth edilecek geniş ve zengin ülkelerinin çeşitli zenginlikleri önünüze serildiği zaman, bu çiçek renklerinin gözlerinizi kamaştırmasından; kokularının da bütün his ve idrâkinizi alt üst etmesinden, Islâmî hayâtınızı bozmasından endîşe ediyorum... buyurmuş oluyor.

"Hayr, şerr getirmez" vecizesi ve temsîlî îzâhı çok beliğdir. Evet; mal, servet Allah'ın insanlara bahşettiği hayr ve saadettir. Bu cihetle mal, şerr ve fesad olmaktan uzaktır. Lâkin bu servetin gerek kazanılmasında, gerek sarf suretinde onun rengi, onun mâhiyeti değişir; zararlı ve felâketli olabilir.

İşte Peygamber'in bu yüksek tebliği, iki temsîl İhtiva etmektedir: Bunun birisi ile dünyâ malını toplamakta, fakîr haklarını men' etmekte ifrat edenlerin hâli; öbürsüyle de kazancında, harcamasında i'tidâl yolunu tutanların müstesna vaziyeti tasvir edilmiştir.

Hadîsin son fıkrası ile bildirilen şehâdetin, bu servetin kazanma ve harcama keyfiyetlerine âid olacağı diğer hadîslerde gelmiştir.

Hulâsa hadîste servet, haddizatında hayr olduğu, fakat kazanma sureti ve harcama keyfiyeti i'tibâriyle saadet vesilesi veyâhud felâket sebebi olacağı bildirilmiştir.

[130] Bundan evvel "Hısımlara zekât verilmesi bâbı"nda 64 rakamında, bâzı lâfız farklılığı mevsûlen geçmiş olan hadîse işaret etmiştir

[131] Râvıye Zeyneb'in, Peygamber'in kapısı önünde buluştuğu kadının ismi, Buhâ-rî'nin rivayet tarîkinde zikredilmemiştir. Bunun ismi de Zeyneb olduğu ve Ebû Mes'ûd Ukbe ibn Âmir'in kadını bulunduğu, Ebû Dâvûd Tayâlîsî ile Nesâî'nin rivayetlerinde

bildirilmiştir. Bu iki Zeyneb'in ikisinin zevçlerinin de fakîr olduğu ve himayelerinde yetîmleri bulunduğunu Buhârî'nin rivayetinde öğreniyoruz. Fakat bu yetimlerin kız ve oğlan kardeşlerinin yetîm çocukları olduğu Ebû Dâvûd Tayâlîsî'nin rivayetinde tasrîh edilmiştir. Nesâî'nin rivayetinde ise: Bu iki Zeyneb'in birisinin fazla malı vardı. Fakat himayesinde oğlan kardeşinin yetîmleri bulunuyordu. Öbürüsünün de fazla malı vardı. Onun kocasının da eli yufka, yânî fakîr idi, denmiştir.

Bu hadîsteki infâktan maksad, İmâm Ebû Hanîfe'ye göre vâcib sadaka olan zekât olmadığını, İmâmeyn ile İmâm Şafiî ve emsaline göre farz olan zekât olduğunu 64 rakamıyle geçen hadîsin haşiyesinde bildirmiştik. Bu iki ihtilaflı görüşe göre, bu rivayetteki "Benden kâfî gelir mi?" sorusunun ma'nâsı, Ebû Hanîfe'ce: Kocamı ve yetimlerimi infâk etmekliğim, benden nafile sadaka yerine geçer mi? demek olur. Öbürlerine göre de: "Farz kılınmış zekât olarak kabul olunur mu?" şeklinde bir suâl olur.

[132] Bu Ümmü Seleme hadîsinde de aynı açıklamalar geçerlidir. Hadîsin bâb başlığına delîlliği şöyledir: Bu hadîsten, zekât vericinin çocukları olan yetimlere sadaka vermek mu'teber ve geçerli olduğu bilinince, buna kıyâsla, onların başka kocaya âid yetîmlerine zekât vermek, kâfî gelir. Yâhud da hadîs, sırf yetîme infâk hakkında olan birinci hadîse münâsebetinden dolayı bu bâbda zikredilmiştir. Buharı bu nevi'den takviyeyi çok yapar (Umdetu'l-Kaarî).

Aynî'nin bildirdiğine göre, Ümmü Seleme'nin Ebû Seleme'den dört çocuğu olmuştu: Umer, Muhammed, Zeyneb, Durre.

[133] Buhârî bu bâb başlığında zekâtın sarf yerleri âyetinden konu bakımından ihtiyâç duyulan yerleri kesip almıştır.

[134] İbn Abbâs'ın bu sözünü Ebû Ubeyd, Kitâbu'l-Emvât'de Mucâhid'den; o da İbn Abbâs'tan senediyle rivayet etmiştir.

[135] Hasen Basrî'nin bu haberini İbnu Ebî Şeybe, senediyle rivayet etmiştir.

[136] Peygamber'in bu hadîsi, bu babın hadîsi olarak senediyle gelecektir.

[137] Ebû Lâs'm bu haberini Ahmed ibn Hanbel, Ibnu Huzeyme, Hâkim ve diğerleri senediyle rivayet etmişlerdir.

[138] Bu hadîste Peygamber'in emir buyurduğu bildirilen sadaka ile murâd, farz olan zekâttır. Elimizdeki Buhârî nüshalarında "es-Sadaka"nın ahd lamı ile ma'rife yapılmış bulunması bunun en açık delilidir. Nevevî de: Sahîh ve meşhur olan, bu sadakanın, farz kılınmış zekât olmasıdır, diyor. Nevevî'nin bu sözünü Müslim'in rivayeti veçhile, Peygamber'in Umer'i zekât âmili ta'yîn etmiş olması da te'yîd ediyor. Zekât âmili mendûb olan sadakayı değil, farz kılınan sadakanın tahsili için ta'yîn edilgelmiştir. Mendûb olan sadaka, ferdlerin kendi İhtiyarına bırakılmıştır.

İbn Cemîl, et-Tevbe:75. âyeti ile kendilerinden tevbe etmeleri istenen taifeden idi. KendiskRabb'im benden tevbe etmemi istedi. Ben de tevbe ettim, der imiş, ve hakîkaten hâlini ıslâh edip münafıklık lekesini silmiştir.

Bu hadîsin son fıkrası, bir tefsîre göre zekâtın miadından evvel peşin alınmasının câİz olduğuna delîl sayılmıştır. Bu konuda yânî vaktinden evvel zekât vermek caiz midir, değil midir hususunda, âlimler ihtilâf etmişlerdir. Bâzı âlimler zekâtın peşin alınmasını kabul; bâzıları da reddetmişlerdir.

[139] Bu mutâbaatı Ahmed ve diğerleri senediyle rivayet etmiştir.

[140] İbn İshâk'ın hadîsini Dârakutnî, senediyle rivayet etmiştir. Dârakutnî'nin, Ab-bâs'ın mâlî durumu bozuk olduğu için onun zekâtının bir yi! geri bırakıldığı hakkındaki diğer bir rivayetini ve Umer'in Abbâs'a sert muamelesini, Müslim'in Verkaa'dan gelen rivayeti te'yîd ediyor: Umer, Peygamber'e Abbâs't şikâyet edince, Peygamber: "Abbâs'ın zekâtını bir misli fazlasıyle ben üzerime alıyorum" buyurmuş ve sonra: "Bir adamın amucası, babasının soyu olduğunu bilmedin mi?" diye itâb etmiştir.

[141] İbn Cureyc'in hadîsini de Abdurrazzâk Musannafmda senediyle rivayet etmiştir. Ancak İbn Cureyc, İbn Cemîl ismi yerine Ebû Cehm ibn Huzeyfe ismini koymuş ve bu suretle diğer râvîlere muhalefet etmiştir.

[142] Buhârî, Sahîh'İnin Ebû Zerr rivayeti ile Yûnînî nüshasında bunların RasûluİIah'tan üçüncü defa istedikleri ve Rasûlullah'ın da verdiğine dâir bir fıkra daha vardır:

[143] Hadîsten Rasûlullah'ın cömertliği, fakirleri ve her tütlü ihtiyâç sâhiblerini kendi nefsine tercih etmek hususunda beşeriyete en yüksek bir fazilet numunesi olduğu açıkça görülür. Hadîsteki en mühim ahlâkî bir umde de, geçim darlığına sabır ve mukaavemetin, ahlâk güzelliklerinden olduğudur.

[144] Bu hadîste, alın teri ile kazanmaya; kimsenin minneti altına girmemeye beliğ bir teşvîk vardır.

[145] Hadîsteki odunculuğun dilenmekten daha hayırlı olduğunun bildirilmesinden, bunun kazanç yollarının en faziletlisi olduğu zannedilmemelidir. Belki Rasûlullah' bunu, sermayesiz, aletsiz, vasıtasız bir geçim yolu olduğu için zikretmiştir... (Nevevî).

Bir hadîste "Kazancın hayırlısı ve şereflisi, el emeği ve alın teriyle kazanılandır" buyurulmuştur. Nitekim Buhârî Sahth 'inde de Mıkdâm ibn Ma'-dikerib (R)'den Peygamber'in "Muhakkak ki hiçbir insan, elinin kazancından yemesinden daha hayırlı hiçbir taam yememiştir" buyurduğu rivayet edilmiştir. Bu hususta daha başka rivayetler ve tafsilât vardır.

[146] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Yüksek el, alçak elden hayırlıdır" fıkrası-dır. Çünkü bir tefsire göre yüksek elden murâd, istemeyip iffetli kalmaya çalışan eldir. Fakat meşhur olan tefsir, yüksek elin, verici el olduğudur.

[147] Buhârî, başlıktaki şartın cevâbını, hadîs ona delâlet ettiği için zikretmemiştir. Biz onu parantez içinde gösterdik.

[148] Bu âyetteki "(İffetinden dolayı istemeyen) yoksulun da bir hakkı vardır" fıkrası başlığa çok uygundur. Müstemlî nüshasında bu âyet, şart cümlesinden önce gelmiştir. Buhârî nüshalarından birçoğunda, bu âyet zikredilmemiştir.

[149] Ha'dîsteki, Peygamber'in Umer'e verdiği atanın mâhiyetini hadîs sarihleri bildirmiyor. Kaamûs Tercemesi'nde: Atâ, asâ vezninde bahşiş tarikiyle verilen vergiye denir, deniliyor. Afyonkarahisarlı Mustafa, AhtertKebîr'inde ziyâde olarak şu bilgileri veriyor: Bâzı lisân ehli: Atâ, beytu'l-mâlden senede yâhud aylık verilen bahşiştir; nzık da her gün verilen gündeliktir demişlerdir. Bâzıları da: Atâ, ekseriyetle mucâhidlere; nzık da müslümân fakirlere verilen maldır diye ta'rîf etmişlerdir...

Hakîkaten müslümân gazilerin zekât harcama yerlerinden muayyen hissesi bulunduğu için, hadîsteki atâ, gâzîlik bahşişi diye terceme edildi. "Kâne" fiili, bunun devamlı bir i'tiyâd hâlinde tekerrür ettiğini gösterdiğinden, buna da terce-mede "bâzı bâzı" sözleriyle işaret edildi.

Bu hadîsin âlimlerin içtihadını üzerine toplayan noktası "îJiJ = Harîs ve tâlib olmayarak gelen atâ ve ihsanı al!" emridir. Taberî'nin beyânına göre bu emrin bir nedb ve irşâd emri olduğunda âlimlerin ittifakı vardır. Yalnız ihtilâf, kayıdsız şartsız her verenin her verdiği alınır mı; yoksa bunun da bir haddi var mıdır? Bu hususta âlimler ihtilâf etmişlerdir. Bâzı âlimler: Verilen her atıyye kabul edilir, alınır. Veren kimse isterse sultân olsun, başkası olsun; sâlih olsun, fâsık olsun musâvîdir; elverir ki atıyye vermesi caiz olan bir zenginlik sahibinden gelsin. Bu hususta Ebû Hureyre'nin: "Bana her hediye verenin hediyesini muhakkak kabul ederim. Hediye istemeye gelince asla" dediği rivayet edilmiştir.

Bâzı âlimler de:Hediye kabulü Rasûlullah'tan ümmete mendüb ve me'sûr-dur, demişlerdir. Yalnız bunlar saltanat sahiplerinin atıyyesini istisna etmişlerdir. Bu âlimlerden bâzıları sultân atıyyelerinin kabulü haramdır; bâzıları da mekruhtur demişlerdir. Üçüncü bir kısım âlimler de, bunun tamamen aksi bir ictihâd ile yalnız sultân atıyyesinin kabulü mendûbdur, başkalarının değildir diyorlar... Taberide: "Bana göre atıyye mes'elesinde doğru olan ictihâd, ister sultân caizesi olsun, isterse sultândan başka herhangi bir kimsenin hediyyesi olsun, kabul edilmelidir, ve kabul edilmesi mendûbdur." demiştir. Taberî'nin dayandığı de-lîl, bu hadîste Peygamber'in; tahsîs etmeksizin, herhangi bir cihetten Allah bir mal ihsan ederse, onun kabulünü "O malı al" emriyle mendûb kılmasıdır. Bunun bir müstesnası varsa, o da Peygamber'in istisna buyurduğu haram maldan gelen ve onun haram olduğu bilinen hediyesidir.

Malında haram karışık olan kimsenin hediyesinin kabulü ve kendisiyle alış-r veriş yapılıp yapılmaması hakkında da ihtilâf vardır. Bâzı âlimler kerîh görmüşler, bâzıları da tecvîz etmişlerdir.

Taberî, ibâhaya kaail olanlar nâmına en iyi delîl olarak kitâb ehlinden cizye alınmasını ileri sürüp şöyle diyor: "Allah Kitâb ehlinden cizye alınmasını mubah kılmıştır. Hâlbuki bu kitabîlerin kazançlarının en çoğunu şarâb ve domuz ticâreti teşkîl ediyor. Faizcilik de en ağır şartlarla bunların tercih ettikleri üçüncü bir kazanç yoludur. Bütün bunlar Allah katında ma'lûm iken, Kitabîlerden cizye alınmasının mübâh kılınması, elindeki malını halâldan mı, yoksa haram yoldan mı kazandığı bilinmeyen bir müslümâmn verdiği hediyeyi kabul etmek caiz ve mubah olduğuna en açık surette delâlet etmektedir. Kazancının halâl ve harâmlığma pek aldırmayan kimselerin hediyesini almak, bu delîle istinaden kat'-iyyen haram değildir. Yalnız haram kazanç aynen bilinmiş olursa bundan ayrılan hediyenin kabulü haramdır. Bu hususta sahâbî ve tabiîlerden pekçok haberler vardır" (Umdetu'l-Kaarî, IV, 404-405)

[150] Bu harîs kimsenin yüzünde bir et parası bulunmayarak hasrolunmasının ma'-nâsı, cinayet yeri olan yüzde bi'1-müşâhede

ceza ve ukubetin belirmesıdır. Çünkü bu harîs, dünyâda yüzünü zelîl kılmıştı (Hattâbî).

[151] Burada ihtisar vardır. Çünkü burada zikredilmeyen diğer peygamberlerden de yardım isteneceği Öteki hadîslerden bilinmişti

[152] Abdullah ibn Salih'in rivayet ettiği bu ziyâde, yalnız Ebû Zerr rivayetinde vardır. Diğer Buhârî râvîleri bu ziyâdeyi rivayet etmemişlerdir. Ebû Zerr'in bu rivayeti, ondan gelen bütün Buhârî nüshalarında mevcûddur

[153] Bunu, Beyhakî senediyle hadîsin birinci kısmının sonunda, öteki ziyâde olmaksızın rivayet etmiştir

[154] Burada âyetin istemeyenleri medheden fıkrası başlık yapılmış, müteâkib fıkralarla da bu husus kuvvetlendirilmiştir

[155] "Kişiyi istemekten men' edecek zenginliğin mikdârı" hakkında bâbda bir sarahat yoktur. Fakat Buhârî, ya şartına uygun bir hadîs bulamadığı için getirmemiş, yâhud da bâb altında gelecek Ebû Hureyre hadîsinden anlaşılacak ma'nâ ile yetinmek istemiştir. Buhârî, Peygamber'in buradaki sözü ile el-Bakara:273. âyetini başlıktaki "Zenginliğin mikdârı ne kadar?" suâlinin tefsiri olmak üzere getirmiştir. Ebû Zerr rivayetinde, âyetten önce "Çünkü Yüce Allah'ın şu kavli vardır" ifâdesi mevcûddur.

[156] Hadîsin bâb başlığına mutabakatı yânî delîlliği "insanlardan yüzsüzce istemeyen " fıkrasıdır

[157] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri "Çok suâl" fıkrasıdır. Sarihler bunu: Çok dilenmek, lüzumsuz herşeyi sormak diye ta'rîf ediyorlar ki, ikisi de zararlıdır; ikisi de nehyedilmiştir. Burada hadîsin şevki delaletiyle çok dilenmek ve zarû-retsiz, ihtiyâcsız her zaman dilenmeyi san'at edinmek ma'nâsı kasdedildiği anlaşılır. İkinci ma'nâya da hamledilebilir. Bu hadîste nehyedilen fiillerin her üçü de aileleri ve cemiyeti bozacak, çökertecek mühim içtimaî hastalıklardır.

[158] Vâkıdî'nin bildirdiğine göre, bu atıyye verilmeyen zât, muhacirlerden Cuayl ibn Surâka (R)'dir. Sa'd'ın "Mü'min" demesini, Peygamber'in mükerreren "Müslim de!" buyurarak tashih ve ihtar etmesi, îmânın vicdanî, bâtınî bir iş olup, bilinmesi Allah'a âid gayb hâllerinden bulunmasından dolayı, zahirî hâle göre "Müslim" demenin daha doğru olduğunu öğretmek içindir.

[159] Bu zikredilen hadîsin diğer bir tarîkidir. Hem birinciyi takviye etmiş, hem de faydalı bir ziyâde ihtiva etmiştir.

[160] Buhârî, âdeti üzere yürüyerek, hadîsteki garîb lâfız, Kur'ân'daki lâfza muvafık düştüğü zaman, istidrâden Kur'ân'daki lâfzı da zikredip, hadîsteki lâfzın tefsirini vermektedir. Buradaki îzâhında if'âl babından olan "ekebbe"nin lâzım; sülâsîden olan "kebbe" fiilinin ise müteaddî olduğunu göstermektedir. İfâlinin lâzım; sülâsînin müteaddî oluşu, bu fiilin bir garîbliğidir

[161] Bu hadîsin, isnâd ve lâfızda değişik kısa bir rivayeti 77 rakamında geçmişti. Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri: "Kalkıp insanlardan (sadaka) istemeyen iffetli kişidir" fıkrasıdır.

İslâm'da istemenin, dilenmenin kötülüğünü ve Peygamber tarafından neh-yedildiğini gösteren pekçok hadîsler vardır. Hattâ Peygamber'in "Kimseden hiçbir şey istememek üzere bey'at aldığı" ve bunun karşılığının ne olduğu sorulduğunda "Cennettir" buyurduğu Ebû Umâme ile Sevbân tarafından rivayet edilmiştir (Taberânî).

ibn Umer, Peygamber'in "Zengin için, ve hilkati yerinde, bedenî kuvvetleri zinde olanlar için sadaka halâl değildir" buyurduğunu rivayet etmişty-(Tirmizî),

[162] Bu hadîsin isnâd ve lâfız f^rklılıklarıyle iki rivayeti 72 ve 73 rakamlarında geçmiş ve orada bâzı açıklardalar verilmişti. Hadîs burada biraz daha tafsîllidir.

[163] Yânî Salih ibn Keysân, yaşça ez-Zuhrî'den büyüktür;,bu sebeble doğrudan doğruya, İbn Umer'e erişip ondan vasıtasız olarak hadîs işitmiştir. Zuhrî'nin ise tbn Umer'e kavuşmasında ihtilâf edilmiştir. Sahîh olan, Zuhrî'nin îbn Umer'e ka-vuşmayıp; İbn Umer'in oğlu Salim vâsıtasıyle îbn Umer'den rivayet ettiğidir (Kas-tallânî).

[164] Hars : Yaşken ağaç üzerinde ne kadar meyve bulunduğunu tahmîn etmektir (es-Sahâh).

Bâzı ilim ehlinden "hars"m, kendisine zekât vâcib olan hurma, üzüm gibi yaş meyvenin, erişilmesinden sonra mahsûlün ne mikdâr tutacağını takdir ve tahminden ibaret olduğu rivayet edilmiştir (Tirmizî).

Fakîhler, zekât almaya dayanak olan bu takdir ve tahmîn İşinin tafsili ve meşruluğu hususunda ihtilâf etmişlerdir. Bir kısmı hurmanın, üzümün ermeye, olgunlaşmaya başladığı zaman tahminini caiz görmüş, bir kısmı da caiz görmemiştir. Her iki tarafın delilleri ve tafsilâtı geniş şerhlerde ve fıkıh kitâblannda görülebilir.

[165] Hadîsin bâb başlığına delîl olan yeri açıktır: Peygamber'in: "Şu hurmayı tahmîn ediniz" buyurup, kendisinin de tahmîn etmesidir

[166] Bu, hadîsin diğer bir tarîkidir. Bu tarîk Ensâr'ın Faziletleri Kitâbı'nda tam senediyle mevsûl olarak rivayet edilmiştir.

[167] Bu da hadîsin bir diğer tarîkten rivayetidir. Bunu Ebû Alî ibn Huzeyme de el-Fevâid'inde senediyle rivayet etmiştir. Buhârî hadîsin birkaç tarîkini ve tarîk-lerdeki isnâd ve lâfız farklarını'bir yere toplamış ve göstermiş oluyor.

[168] Buhârî burada "hadîka"nm ta'rîfini vermiştir. Hadîka hakkında Âsim Efendi şunları söylemiştir:

el-Hadîka; sefine vezninde sulu, ağaçlı bahçeye denir ki, cem'i hadâik'tır. Bir kavle göre hurma ve şâir ağaçlık olan bustâna denir, yâhud etrafı duvar ile çevrilmiş olan bustâne denir, yâhud hurmalık kıt'asma denir (Kaamûs Tercemesi).

[169] Umer ibn Abdilazîz'in bu re'yini, İmâm Mâlik ei-Muvatta'mda, Abdullah ibn Ebî Bekr ibn Hazm'dan senediyle rivayet etmiştir. Abdullah şöyle dedi: Babam Ebû Bekr ibn Hazm Minâ'da iken, Umer ibn Abdilazîz'den babama bir mek-tûb geldi. O mektûbda: "Atlardan ve baldan zekât alınmaz" diye yazmıştı (Kas-taliânî).

[170] el-Aserî, arabî vezninde, dibi ve kökü İle değil de, kökündeki etrafa yayılan ince damariarıyle su emip faydalanan ağaçlar ve ekinlerdir. Ağaçlar ve ekinler doğrudan dibine ve köküne su vurarak sulandığı gibi, yakınında bulunan suyu ince

,m damariarıyle emmesi suretiyle de istifâde eder. İşte hadîste ağaçların, ekinlerin bu ikinci suretle sel suyundan, akar sudan istifâde edip yetişenlerine "Ev kâne aseriyyen" cümlesiyle işaret edilmiştir.

Ağaçlar, ekinler gerek kökleriyle, gerek ince damariarıyle yağmur, ırmak, pınar sularından faydalanmış olsunlar, bunda sahibinin sınaî ve amelî mühim' bir te'sîri olmadığı için, tam uşr'e yânî onda bir zekât vergisine tâbi' tutulmuşlardır. Fakat " ^ = Nadh" ile yânî kuyudan, nehirden kova, dolap, motor gibi ziraî bir vâsıta ile sulanan yer mahsûllerinde yarım uşr, yânî yirmide bir zekât vergisi vâcib olduğu öğretiliyor. Bu ve Müslim'in Câbir'den rivayet ettiği birbirine yakın mealdeki hadîslerin hepsinin ifâde ettiği ma'nâ, el emeği ile, ziraî sulama vâsıtaları ile (yânî kova, dolap, motor gibi âletlerle ayrı bir çalışma ve masrafla) elde edilen toprak mahsûllerinde yirmide bir zekât vâcib olduğudur.

[171] Buhârî'nin evvelki hadîs dediği, Ebû Saîd el-Hudrî'nin "Zekâtı verilen mal kenz değildir" (10. bâb) ile "Gümüşün zekâtı babı" (23. bâb)nda geçen ve bundan sonraki 56. babda da tekrar gelecek olan hadîstir. Bu bâbla alâkalı olan kısmı "Beş veskten aşağısından zekât yoktur" fıkrasıdir.

[172] Buhârî'nin bu sözünün şerhinden bana açılan ma'nâ budur. Kirmânî ve diğer sarihler ise biraz değişik bir ma'nâya gitmişlerdir.. Üzerinde düşünülsün! Evet, İbn Umer'in bu hadîsi umumîliği ile nisâb şartı olmamakta zahirdir. Ebû Saîd hadîsi ise", onun mutlaklığını kayıdlayıcıdır. Ve nitekim İbn Umer hadîsi de, Ebû Saîd hadîsinin mutlaklığını kayıdlayıcıdır. Şu hâlde bu iki hadîsten herbiri, içindeki ziyâde ile diğerini tefsîr edicidir (Kastallânî).

[173] Fadl'ın hadîsini senediyle Ahmed ibn Hanbel; BİlâPinkini ise Buhârî, Hacc Kİ-tâbı'nda mevsûlen rivayet etmiştir. BilâPin sözü, Fadl'ın sözüne munâfî değildir. Fakat onun maksadı, Fadl, bir kenarda duâ ile meşgul bulunması sebebiyle Peygamber'in namaz kıldığım görmedi demektir (Kastallânî).

[174] Hadîsin bâb başlığına delâleti açıktır. Çünkü başlık, hadîsin ilk parçasıdır. Bu hadîs, bundan önceki bâbda da geçmiş ve onun haşiyesinde işaret edildiği üzere daha evvelki iki bâbda da geçmişti. Binâenaleyh açıklamalar için gösterilen yerlere bakılmalıdır. Yalnız şunu söyleyelim: Bir sâ', 1040 dirhem ayarındaki ölçeğe denildiğine göre, beş vesk, kesirsiz olarak 1.000 kilo ve eski okka ile 780 okka eder.

[175] Buhârî bu sözleriyle hem en güzel bir açıklama yapmış, hem de İlmî ve usûlî bir kaaideyi hatırlatmıştır.

[176] Bâb başlığı iki kısımdır. Her iki kısmın delîli ve cevâbı bâb altında gelecek hadîste verilmiştir. Birinci kısmına "... Her biri mahsûl verdiği zaman mahsûlünden yiyin. Devşirildiği ve toplandığı gün de hakkım (sadakasını) verin. İsraf etmeyin. Çünkü Allah israf edenleri sevmez "(el-En'âm: 141) âyeti de açık olarak delâlet eder.

[177] Peygamber, sadakayı insanların mallarının kiri saymıştır. Bu kirden kendi aile ferdleri ve zürriyetinin münezzeh yaşamalarını, hâlde ve istikbâlde insanların sadaka ve zekât malİanyle yaşayan asalak bir zümre olmalarını en açık şekilde önlemiştir.

Peygamber, insanlığa yaptığı büyük irşâd ve iyiliğe karşılık ne kendisinin, ve ne de ailesi ve zürriyetinin maddî bir mükâfat görmelerini istemiyordu.O yalnız Allah'ın "Ben peygamberliğe karşılık hiçbir ücret istemem; sâdece hısımlıkta sevgi isterim dc/"(eş-Şûrâ:23) emir ve ta'lîmi veçhile samîmi bir sevgi istiyordu.

Hadîste, çocuğun da büyük gibi haramdan uzaklaştırılacağı, bilgi üzerine yetişip gelişmesi ve teklîf vaktinin kendisine dînden bir ilim üzerinde iken gelmesi için, hangi şeyden nehyedildiğinin kendisine öğretilmesi gerektiği hükmü vardır (Kastallânî).

[178] Şartın cevâbı olan "Bu satış caiz olur" fıkrası başlıkta zikredilmemiştir. Bu satışa cevaz verilmiştir. Çünkü satıcı, zekâtın vucûbundan sonra sattığı takdîrde, caiz olan bir işi yapmış ve zekâtı ödemek onun zimmetine yapışmıştır. Artık o kimseye borcu olan bu zekâtını başka malından ödemesi lâzımdır

[179] Peygamber'in bu sözü biraz sonra 86 rakamıyle Ibn Umer'in hadîsinden olmak üzere senediyle gelecektir

[180] Çünkü "Meyvelerin salâhı meydana çıkıncaya kadar.." sözü umûmîdir. Hâlbuki o vakit, zekât vaktidir. Peygamber, satış cevazını meyvenin aynından zekât vermekle kayıdlamamıştır. İşte bu, bu mes'eledeki iki görüşten biridir. İkinci görüş -ki Şafiî'nin görüşüdür- satış caiz olmaz. Çünkü bu kimse, mâlik olacağı ve mâlik olmayacağı -ki bu fakirlerin ağacından yiyecekleri nasîbleridir- şeyi satmış olur... (Kastallânî).

[181] Hadîsin bâb başlığına delîllik ve uygunluğu meydandadır. Çünkü Buhârî başlıkta senedsiz olarak getirdiği.Peygamber'in sözünü, burada senediyle vermiştir

[182] Bu hadîs, hurmadan başka umûmî olarak diğer meyve türlerinin de olgunlaşıp salâhları meydana çıkıncaya kadar alım satımlarının nehyine delâlet etmektedir.

[183] Bu son fıkra, hadîs metnindeki "Hatta tüzhıye"nin tefsiridir. Kitâbu'l-Bey'deki rivayette, bu tefsîrin bir suâl üzerine bizzat Rasûlullah tarafından yapıldığı açıkça belirtilmiştir

[184] Bu suâlin cevâbı, hadîs metninde geleceği üzere, menfîdir, yânî "Satın alamaz"dır.

[185] Bu son kısım Ebû Zerr rivayetinde böyle nefy harfi ile "Lâ yetruku(= Bırakmaz)" şeklindedir. Diğer bâzı rivayetlerde nefy harfi olmaksızın "Yetrukıı(Bırakır)" şeklinde gelmiştir. Buna göre, ma'nâ "tbn Umer sadaka ettiği bir şeyi satın almayı terkederdi..." olur.

[186] İbn Sa'd'ın Tabakaat'mdun naklen şârih Kastallânî'nin beyânına göre, hadîste bahse konu olan atın adı Verd imiş. Bu atı Temîm ed-Dârî (R) Peygamber'e hediye etmiş, Peygamber de TJmer'e hediye buyurmuştu. Umer de ismini söylemediği bir gâzîye hediye etmişti.

Peygamber'in Umer'e "Bir dirhem karşılığında da verse sadakana dönme" buyurması, ucuzlukta mübalâğa; "Kusmuğunu yemeye dönen kimse gibidir" cümlesi ise, sadaka ve hibeye dönmenin kötülüğünü bildiren belîğ bir teşbih ihtiva etmektedir.

[187] Bu hadîs, sened ve bâzı lâfız farkıyle 85 rakamıyle geçti. Bu rivayetteki "Kâh kâh" lâfızları hakkında şu açıklama verilmiştir: "Kâh kâh, kâfların fethi ve kesriyle ve hâ'ların sükûnuyle ve teşdîdleriyle ve tenvînleriyle lügattir. Bu, ses isimlerindendir; çocuk kısmı bir nesne yemekten ve bir nesne almaktan ve bir murdar şeye bulaşmaktan zecr ve men' için telâffuz olunur., ve bunun tekerrürü te'kîd içindir" (Kaamûs Ter.).

[188] Hadîsin bâb başlığına delîlliği "O koyun Meymûne'nin bir azâdlı cariyesine sadaka malından verilmiş idi" sözüdür. Peygamber'in, Meymûne'nin cariyesine sadaka verilmesini reddetmemesi, Peygamber kadınlarının azâdlı kölelerine sadakanın halâl olduğuna delâlet etmiştir.

Bir de bu ve benzeri hadîslerden, ölü hayvan derisinin tabaklanmakla temizleneceği ve kullanılabileceği anlaşılmıştır.

[189] Bu hadîslerden Peygamber'in zevceleri tarafından azâd edilen kölelere zekât verilmek caiz olduğu; sadaka, sadaka verilenin kabul etmesiyle mülkiyetine geç tikten sonra mâhiyeti değişeceğinden, Hâşimîler için bunu yemek caiz olduğu hükümleri alınmış oluyor.

Sadaka etinin, ölü hayvan eti gibi, zâtında harâmhk yoktur. O, bizatihi ha-lâldir. Buna harâmhk, sadaka vasfının muzâf olmasından ileri gelmiştir. Fakat sadaka, sadaka edilen kimsenin mülkiyetine geçmekle bu vasıf yok olmuş bulunuyor. Hediye edilince de, hediye verilen kimse İçin, hediye olarak halâl oluyor.

[190] Bu başlıkta izâ'nın cevâbı hazf edilmiştir. Takdiri şöyledir: Sadaka, sadaka edilenin mülkiyetine geçmek suretiyle sadaka olmaktan çıktığı zaman, Peygamber ve diğer Hâşimîler için alınması caiz olur

[191] Sadaka hem Peygamber'e, hem de ailesine haramdı. Fakat zekât, Ümmü Atıy-ye'nin mülkiyetine geçtikten sonra Âişe'ye gönderildiğinden, bu etin mâhiyeti değişiyor; hediye oluyordu. Hediyeyi ise yiyebilirlerdi.İşte bu yolla sadaka mâhiyetinin hediye hâline dönüşmesi, bu Ümmü AtıyyĞ Nuseybe hadîsinde açıkça görülmektedir. Başlığa delîl olması da bu cihetidir. Peygamber'in: "Sadakayerine ulaşmıştır" edebî vecizesi, bu dînî hakikati en belîğ ve açık şekilde ifâde etmiş bulunuyor.

[192] "O et Berîre'ye sadakadır; bize de hediyedir" vecîzesi de aynı hakikatin daha açık bir ifadesidir.

[193] Bu ta'lîki (Süleyman Ebû Dâvûd et-Tayâlîsî'den başka) Ebû Nuaym de el-Mustahrac'mda senediyle rivayet etmiştir. Buhârî'nin bu ta'lîki burada zikretmesinin fâidesi, Katâde ibn Diâme'nin bu hadîsi Enes'ten işitmesini sarahatle bildirmiş olmasıdır. Katâde müdellis olduğu için, bundan önce geçen isnâdda an'ane ile verilen hadîste tedlîs etmesi ihtimâli giderilmiştir.

[194] Buhârî'nin "Her nerede bulunurlarsa fakirlere verilir.." sözü, zekâtın bir beldeden diğerine nakledilmesinin cevazını tercîh ettiğini iş'âr ediyor. Bu mes'ele-de ihtilâf vardır...

[195] Hadîsin bâb başlığına delîl noktası "Zenginlerinden alınıp fakirlerine verilir" fıkrasıdır. Hadîs, biraz farklıca bir isnâd ve lâfız ile Zekât Kitâbı'nın başında da geçmişti.

Kerâîm, kerinte'nin cem'idir. Kerîme, hayvana izafetle sütü bol, gösterişli, etli, canlı ve boylu boslu hayvan demek olur. Peygamber zekât âmillerini, mal sahiplerinin gözbebeği olan böyle birinci sınıf mallarını almaktan men' ederdi. Peygamber, Muâz'a "Sen Kitâb ehli bir kavme vâlî gidiyorsun!" demekle, Mu-âzın basiretli olmasını tenbîh etmiş bulunuyor. Kitâb ehli olan millet, münevverdir; câhil müşrikler gibi gafil değildirler, buyurmuş oluyor.

Bu hadîsin sonunda zulümden sakınmakla emir buyurması, bütün zulüm nevi Merinden, her mazlumun duasından sakındlrmayı tazammun edebileceği gibi halkın en değerli malı alınmak suretiyle meydana gelecek husûsî zulmü müşte-mil olmak üzere ilâve edilmiş olması da caizdir. Birinci umûmî ma'nâya hamletmek elbette daha kuvvetlidir. Zulüm bizatihi çirkindir. Her dînde, her şerîatte haram kılınmıştır. Fakat İslâm Dîni'nin zulümden sakındırmaları daha şiddetlidir: " J»JW J£ il îSfsli = Haberiniz olsun ki, Allah'ın la'neti zâlimlerin te-pesindedir"(HM: 18; el-A'râf: 44) kavli, bütün insanlara karşı îrâd edilmiş şiddetli ve umûmî bir hitâbdır. Bu şiddetli ceza, yalnız mü'minleri korumaya ma'tûf bir ceza da değildir. Mazlum, kâfir olsa bile, onun âtu da Allah'a yükselecek ve asla reddedilmeyecektir. Peygamber: "Mazlumun duasına, kâfir bile olsa icabet edilmiştir" buyurmuştur (Ahmed ibn Hanbel, Ebû Hureyre'den).

[196] Buradaki salât'tan murâd, duadır. Çünkü salât'ın lügat ma'nâsı duadır. Bura da duâ lâfzının salât lâfzı üzerine atfedilmesinin sebebi, salât Iâfzıyle duâ etmenin zarurî olduğunun anlaşılmaması, fakat sena ve hayır ma'nâsım ifâde edecek herhangi bir lâfızla duâ edildiğinde, bunun da kâfi geleceğinin bilinmesidir. "Âce-rekettâhu fîmâ a'teyte ve bâreke fîmâ ebkayte = Allah sana verdiğinde ücret ihsan etsin, geri bıraktığında da bereket ihsan eylesin"; "Allâftumma'ğfîr lehu = Yâ Allah, ona mağfiret eyle!" ve benzeri ta'bîrlerle duâ buyurması gibi. Sadaka ve zekât veren hakkında, salât lâfzından başkasıyle duâ edilebileceğine delillerden biri de en-Nesâî'nin Vâil ibn Hucr'dan rivayet ettiği hadîstir: Vâil dedi kir-'Sahâbîlerden biri zekât olarak güzel bir deve göndermişti. Peygamber (S) o zât hakkında: "Alla hum m e bârik fîhi ve fi iblilihî = Yâ Allah, bu zâta zekâtı ve develeri hakkında bereketler ihsan eyle!" diye duâ buyurdu.

[197] Başlıktaki et-Tevbe:103 âyetinden alınan kısım, Peygamber'e zenginlerin mallarını temizlemek, vicdanlarını arındırmak için, zenginlerden zekât alması emrinden sonra zekât sâhiblerine salât, yânî duâ etmesi de emredildiğinin delîlidir. İşte bu emirden dolayıdır ki, Peygamber, zekât sâhibleri ve aileleri hakkında duâ ve istiğfar etmiştir.

[198] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu ve delîlliğİ gayet açıktır. Zira bu Ebû Evfâ hadîsi, Peygamber'in, sadakasını, yânî zekâtını getiren kimselere âyetteki emre uyarak salât ve duâ etmek âdetinde olduğunu göstermektedir.

[199] İbn Abbâs'ın bu sözünü Şafiî, ibn Ebî Şeybe ve Beyhakî senediyle rivayet etmişlerdir. İbn Abbâs'a göre anber, vergiye tâbi' değildir, demek İstiyor.

Anber, kanber vezninde, ma'rûf olan güzel kokulu bir maddenin ismidir ki, buna deniz kaymağı da denilir. Bunun zağferân ile karışık bir nev'i daha vardır ki, buna da ahir denilir, ibn Abbâs'ın vergiye tâbi' değildir dediği ve burada bahsedilen, birinci nevi' asıl anberdir. Bu kıymetli deniz maddesinin denizde meydana geliş keyfiyeti hakkında pekçok rivayetler vardır. Bâzıları deniz hayvanının kazuratıdır demişlerdir. Bâzıları deniz bitkisidir, denizin derinliğinde biter ve onu bâzı deniz hayvanları yer, mîdesi dolunca kusar, demişlerdir, ibn Sînâ da bu iki görüşü uzak addetmiş ve denizde bir kaynaktan çıkan yağlı bir maddedir; yağlılığı hasebiyle denizin yüzüne çıkar, donar demiş, imâm Şafiî de el-Umm kitabında Kİtâbu's-Selem'de: Sözlerine güvendiğim birçok kimselerin bana haber verdiklerine göre anber, denizin iki tarafında Allah'ın yarattığı bir nevi' nebattan hâsıl olan bir maddedir, demiş...-(Kİrmânî, tbn Hacer, Aynî).

[200] Hasen el-Basrî'nin bu sözünü de ibn Ebî Şeybe senediyle rivayet etmiştir.

[201] Buhârî'nin bu sözüyle işaret edip dayandığı Ebû Hureyre hadîsi, yakında senediyle rivayet edilmiş olarak gelecektir.

[202] Buhârî bu hadîsi Kefalet, İstikrâd, Lukata, Şurût, İsti'zân kitâblannda da getirmiştir. Bunlar içinde en mufassal rivayeti Karz, Duyûn ve Kefâlet'teki rivâ-'

yetleridir. Buradaki rivayetin sonunda " i^-aAİı jrli = Râvî, hadîsin tamâmını zikretti" diye işaret ettiği kısmı da Kefalet Kitâbı'ndaki ziyâdeli rivayetidir. Bu-hârî'nin Kefalet Kitâbı'ndaki bu mufassal rivayeti, yerinde gelince tam terce-mesiyle verilecektir.

Hadîsin zekât konusuyla ilgisine gelince, Ismâîîî ile Dâvûdî, İmâm Buhâ-rî'nin hadîsi bu bâbda getirmesine bir münâsebet yoktur, demişlerdir. Bu görü-. şe karşı olanlardan Abdulmelik ise şöyle demiştir: Buhârî bu hadîsi burada, denizin attığı herşeyin alınmasının mubah olduğunu, ve onun müslümânlarm malından olduğunu bilmediği zaman bunda beşte bir zekât vergisi olmadığı, eğer müslümânlarm malı olduğunu bilirse alınması caiz olmayacağına delil yapmak için getirmiştir. Çünkü alacaklı kimse o odunu mubah olarak ve ona mâlik olmak için almış ve içinde de o malı bulmuştur. Eğer bu iş bugün vâki' olaydı lukata gibi olurdu. Çünkü Allah Taâlâ'nın odun içinde basılı altınlar yaratmayacağı bellidir...

Îbnu'l-Munîr dedi ki: Istişhâd yeri o zâtın ağaç parçasını ancak odun olarak almasıdır. Bu da denizin attığı anber ve benzeri şeylerin sahibi bilinmediği müddetçe alfnmasmın mubah olduğuna delâlet etmiştir... (İbn Hacer, Aynî).

Hadîsçiler arasında "Hasebe Hadîsi" diye anılan bu hadîsi Buhârî'nin burada getirmesi, baş tarafta İbn Abbâs'ın içtihadını ta'lîkan zikretmesi, Hasen el-Basrî'nin görüşünü zikredip reddetmesi, Buhârî'nin de denizden çıkan anber ve inci gibi mallarda zekât olmadığı görüşünde olduğunu açıkça göstermektedir.

[203] Bâzı ta'rîfler:

Mâden: Yeraltında yaratılmış ve gömülü olan altın; gümüş gibi kıymetli bir cevheriihtivâ eden topraklardır. Bunlar keşfedilerek ocaklar açılır, işletilirse, üretilen cevherler vergiye tâbi'dir.

Hazîne: Eski kavimler tarafından vaktiyle yer altına saklanmış altın, gümüş gibi kıymetli paralara, levhalara, madenî eşyaya denir. Bunlara kenz de denilir. Türkçe'de define denilmesi yaygındır. Bunları bulanlar da vergiye tâbi'dir.

Rikâz: Yer İçinde -yaratılmış yâhud insanlar tarafından konulmuş olsun biriktirilmiş maldır. Binâenaleyh mâdene, define ve hazîneye şâmil umûmî bir lâfızdır. Rikâz yer altında Fatır kudretin yarattığı mâdene denildiği gibi, kadîm kavimlerin yer altına koyup gizlediği hazîneye de denilir. Bu umûmî ma'nâ, İmâm Ebû Hanîfe ve ona uygun ictihâd sahibi imamların görüşüdür. İmâm Mâlik ve Şafiî ise rikâzı, yalnız keşfedilmiş hazînede kullanmışlardır. Bu suretle mâdenlerin rikâz sayılıp sayılmayacağı imamlar arasında ihtilâfı mûcib olmuştur. Bu da alınacak verginin alınma suretindeki ihtilâfı doğurmuştur.

[204] Şu hâlde bu iki mezheb imamına göre rikâz, yalnız keşf olunan definelere deniliyor. Ve bunlar beşte bir derecesinde vergiye tâbi' oluyor. Mâden rikâzdan sas yılmıyor. Binâenaleyh kırkta bir nisbetinde zekât gibi resm alınıyor.

Ebû Hanîfe ile arkadaşlarına göre, rikâzdan sayılıp mâdenlerin de beşte bir vergiye tâbi' olduğunu göstermiştik.

İmâm Buhârî, Mâlik ve Şafiî'nin mezheblerini ve bunlara göre rikâz, yalnız definelere denilip, keşf edilmiş mâdenlere şumûlü bulunmadığın; bu suretle kaydettikten sonra, kendisinin de bu kanâatte bulunduğunu ihsas edmek müteâkib delilleri arka arkaya sıralıyor.

[205] Bâb başlığı altındaki Ebû Hureyre hadîsi. Bu hadîse göre mâden ile rikâz arasında fark vardır, tkisi bir harca tâbi' değildir. İmâm Buhârî, eğer mâdenden beşte bir alınsaydı, böyle bir farka işaret edilmezdi, demek istiyor.

[206] Umer ibn Abdilazîz'in bu fiilini, Ebû Ubeyd Kitûbu'l-EmvâV'de senediyle mev-sûlen rivayet etmiştir. Buhârî Umer'in bu fiili, mâdenlerin rikâzdan sayılmadı-ğının açık bir delilidir, demek istiyor

[207] Hasen el-Basrîının bu sözünü ma'nâ olarak İbn Ebî Şeybe senediyle mevsûlen rivayet etmiştir. Buhârî Hasen Basrî'nin bu içtihadı da, aradaki farkı i'lân etmektedir, demiş oluyor.

[208] Hasen Basrî'nin bu içtihadı da, yukanki görüşünü te'kîd için istidlâlen getirilmiştir.

[209] İmâm Buhârî, yukanki ifâdelerle imâm Mâlik ve îmâm Şafiî'ye destekleme yaptıktan sonra, İmâm Ebû Hanîfe ile ictihâd arkadaşlarına karşı kapalı ve ta'rîzli bir dil ile i'tirâzda bulunuyor.

İmâm Buhârî, îmâm Ebû Hanîfe ile ictihâd arkadaşları olan Kûfeli Sufyân Sevrî ve Şamlı el-Evzâî'ye ve diğerlerine de bu "Ba'zu'n-Nâs" ta'bîriyle i'tirâz etmiştir. İbnu't-Tîn gibi bâzıları bu hucûmu daha te'sîrli kılmak için Buhârî'-nin "Ba'zu'n-Nâs" ta'bîri ile maksadı, yalnız Ebû Hanîfe'dir, demişlerdir. Bunların bu iddiaları sebebsiz de değildir. Çünkü Buhârî, Sahîh'inâeki bu ta'rîzleri, bu kapalı hücumları Târth'inde tamamen açığa vurmuştur...

İmâm Buhârî'nin İmâm Ebû Hanîfe'ye bu ta'rîzleri Sahîh'inin birkaç yerinde -ki bu birincisidir- gelmiştir ve Buhârî'nin, Ebû Hanîfe'nin adını "Ve bâzı Âdem oğulları şöyle demiştir" diye andığı İlim ehli arasında ma'lûm olan bir mes'eledir.

[210] Sonra Buhârî, Ebû Hanîfe hesabına bu sözlerle istidlal etmiş ve bunu ta'kîben Ebû Hanîfe hesabına ortaya koyduğu bu lügat delilini, yine kendisi bu şekilde çürütmüş oluyor.

[211] Buhârî bu ifadeleriyle Ebû Hanîfe'nin içtihadında tezâd olduğunu ileri sürüyor. Buhârî'nin bu tezâd iddiası şöyledir: Gûyâ Ebû Hanîfe: Bulunan defineyi, beşte bir vermemek için gizlemekte be's yoktur, demiş; mâden de Ebû Hanîfe'ye ; göre rikâz cümlesinden olduğundan, bunu saklayıp da beşte bir vermemekte be'iss   yoktur demek oluyormuş. Bu ise "Mâdenden beşte bir vergi alınır" da'vâsına aykırı ve nakz edici imiş.

Bu tenakuz iddiası rivâyetsiz ortaya konmuştur. Mes'elenin esâsı şudur: Tahâvî, Ebû Hanîfe'den rivayet ediyor: "Bir kimse, bir rikâz, bir defîne bulsa, bunun beşte birini fakîrler ve muhtaçlara kendi eliyle dağıtsa, yâhud kendi fakîr ve ihtiyâcı olsa da beşte biri de kendisi için muhafaza etse, caizdir" demiştir. Sonra Tahâvî bu içtihadın sebebini şöyle beyân ediyor: "İmâm Ebû Hanîfe,fakîr olan kimse, kendinin bu verginin harcama yeri cümlesinden olduğunu hesâb ederek, beşte bir harcında nefsine hasr ve tahsisinde be's görmemiştir" demiştir.

Demek ki Ebû Hanîfe'nin içtihadı doğrudur; yanlış anlaşılmıştır.

[212] Bâb başlığı, bu hadîsin son fıkrasından ibaret bulunduğu için, delâlet çok açıktır. Bu hadîsten istifâde edilen hükümler sekiz vech üzeredir: Hayvanların cinayet ve zararları; kuyu kazmaktan doğan zararlar, cinayetler; rikâzm beşte biri nisbetinde resmî vergiye tâbi' olduğu; mâden nevi'leri; Üretilen cevherlerin azından ve çoğundan resm lâzım olup, bir nisâb ile mukayyed olup olmadığı; rikâ-zın mekânına dâir hükümler; rikâzı keşfedip bulanın müslim-gayrimüslim, harbî olmasıyle ilgili hükümler; sarf yerleri hakkındaki ictihâdlar. Bunlar fıkıh kitâb-lannda yazılıp tafsil edilmiştir.

[213] Buhârî bu başlıkta, zekâtların sekiz kalem olan harcama yerlerinden yalnız "Zekât işinde çalışanlar" maddesini almıştır. Çünkü bâb başlığının devamı, zekât İşlerinde çalışanların hesaba çekilmeleri konusudur. Âyetteki sadakalar ile mak-sad, farz kılınan zekâttır. Bunda tatavvu' yâni nafile sadaka dâhil değildir.

Sadakaat, sadaka'mn cem'idir. Sadaka, zenginlerin malından muayyen bir mıkdânnı ayırıp Allah rızâsı için muhtaçlara vermektir. Bu vergi, temlîk suretiyledir. Bu kelime, Allah'a sadâkat ma'nâsmdan alınmıştır. Bu cihetle sadaka vermekten ibaret olan tasadduk kelimesinin delâlet ettiği ma'nâ sıdk ve ihlâs taharrisi demek olur.

Bu farz olan sadakanın, yânî zekâtın, nakidlerin zekâtı; hayvanların zekâtı; ganîmetlerin zekâtı; toprak mahsûllerinin zekâtı -ki onda bir demek olan uşr'dur- mâdenlerin zekâtı gibi muhtelif ve müteaddid nevi'leri bulunduğu için, âyette sadakalar diye cem'i sîgasıyle gelmiştir.

İşte bütün bu farz olan sadakalar âyette sayılan sekiz kalem harcama yerlerine harcanacaktır: Âyetin tamâmı şöyledir:

"Sadakalar, Allah 'tan bir farz olarak, ancak fakirlere, miskinlere, sadaka işlerinde çatışanlara, kaİbleri müslümânüğa alıştırılmak istenenlere, kölelere, eşitlere, borçlulara, Allah yolunda (harcamaya) ve yol oğluna mahsûstur. Allah hak-kıyle bilen tam hüküm ve hikmet sahibidir" (et-Tevbe: 60).

[214] Buhâri bu hadîsi Sahîh'inin birçok yerinde, dar ve geniş metinlerle rivayet etmiştir. Hibe, Ahkâm, Terku Hiyel, Eymân, Nuzûr bölümlerindeki metinler geniştir. Bu rivayetler arasında uzunluk ve kısalık ve sened farklılıkları olmakla beraber, hepsi de esâsta aynı şeyi anlatmaktadır. Hadîste farz olan sadakaların alınması, toplanması, muhafaza edilmesi, nakledilmesi, gerekli yerlere harcanması ve bütün bu işlerin yazılıp hasâblanması gibi İslâm devletinin mâlî işleriyle vazîfeli me'mûrlann devlet başkanı veya onun yerine ilgili yüksek idare amirlerince murakabe edilip hesaba çekilmeleri esâsı getirilmiştir. Böylece devlet me' mûrlarmın millet zararına olacak fulleri ve sûi istimalleri önlenmekte, bu mâlî işlerin daha iyi yürütülmesi sağlanmaktadır.

[215] Buhârî bu hadîsi Sahîh'imn yedi yerinde ayrı ayrı mes'elelere hüccet olmak üzere bâzı sened ve lâfız farklılıklanyle getirmiştir. Burada zekâtın, sekiz sınıf harcama yerlerinden sâdece bir sınıfa verilmesinin cevazını isbât için sevketmiştîr. Hakîkaten bu hadîste Rasûlullah, zekât develerinin sütlerinden faydalanmayı bîr sınıfa; yalnız yol oğlu sınıfına tahsîs etmiştir. Bu bakımdan hadîsin bâb başlığına hüccetliği gayet sarihtir.

[216] Buhârî buradaki mutâbaalardan Ebû Kırâbe'ninkini Kitâbu't-Tahâre'de; Sabit el-Bunânî'ninkini Kitâbu't-Tıbb'da senedleriyle mevsûlen rivayet etmiştir. Humeyd et-TavîPin mutâbaasını ise Müslim, en-Nesâî, Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve İbn Huzeyme senediyle mevsûlen rivayet etmişlerdir.

Ebû Kılâbe'nin rivayetinin sonunda: "Bu nankör, Uraynîler hırsızlık yaptılar, adam öldürdüler, îmândan sonra kâfirliğe dönüp irtidâd eylediler ve bu suretle Allah ve Rasûlü'ne harb açtılar" buyurdu ziyâdesi vardır ki, bu şiddetli cezanın Allah ve Rasûlü'ne fiilen harbe kalkışma gibi en şenî' bir cinayete karşı ta'yîn edildiğine işaret edilmiş oluyor.

Hakîkaten bu ağır cinayet ve suçların cezası Kur'ân-i Kerîm'de de böylece tesbît ve tahrîr edilmiştir: "Allah'a ve Rasûlü'ne harb açanların, yeryüzünde fesatçılığa koşanların cezası, ancak öldürülmeleri, ya asılmaları yâhud elleriyle ayaklarının çaprasvârî kesilmesi yâhud da (bulundukları) yerden sürülmeleridir. Bu, onların dünyâdaki rüsvâylığıdtr. Âhirette ise onlara pek büyük bir azâb da vardır" (el-Mâide: 33).

"Âyetteki ölüm cezası yalnız öldürene, asma cezası öldürmekle beraber yol kesen ve mal alan kimseye, kesme cezası yalnız mal alana, sürgün cezası da bunlardan başka suretlerde fesâd yapanlaradır. İbn Abbâs ile Şafiî'nin kavli budur (Ceiâleyn). Ebû Hanîfe'ye göre sürgünden maksad habsdir.

Hadîsteki uranîlere tatbîk edilen cezaların Kur'ân'daki delili işte bu âyette zikredilenlerdir. Gözlerinin oyulup diri diri Harre taşlığına atılma ve kendi kendilerine ölünceye kadar taşları ısırmaları, Peygamber'in çobanını aynı şekilde işkence ile öldürmelerinin karşılığı ye benzeri bir ceza ile cezalandırılmalarından ibarettir.

[217] Hadîsteki tahnık, hurma gibi bir şeyi ağzında çiğneyip çocuğun damağına şehâ-det parmağıyla çalmağa denir. Hayra, duaya vesile olmak için küçük çocuklar, gıdâlanmaya başlama çağında Peygamber'e getirilir, teberrüken hurma çiğnemi yalattırılır di.

Hadîs metnindeki mîsem, hayvan dağladıkları demir âlettir. Sadaka hayvanlarının, şahısların mülkü olan hayvanlardan ayrılıp seçilmesi için Peygamber, sadaka develerini böyle bir âletle damgalardı. Peygamber'in bu fiili, hayvan üzerinde fark ettirici alâmet olarak dağlama ve damgalama tatbikatının mubah olduğuna delâlet eder. Hayvan ve sürü sâhibleri tarafından yapılan bu alâmetlerin çeşitli nevi'leri ve tatbikatı vardır. Develerde, sığırlarda, davarlarda ayrı ayrı ve türlü şekillerde yapılagelmiştir.

46- KİTÂBU'L-MEZÂLİM VE'L-GASB. 3

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

46- KİTÂBU'L-MEZÂLİM VE'L-GASB

(Zulümler ve Gasb Kitabı) [1]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

O zâlimlerin yapacaklarından Allah'ı gafil zannetme fakın. O bunları ancak öyle bir gün için geciktiriyor kU o gün gözler (şaşkınlıkla) belerip kalacaktır. Hepsi de başlarını dikerek koşacaklar. Gözleri kendilerine bile dönüp bakamayacak. Kalblerinin içi ise (müdhiş korkularından dolayı akıldan) bomboştur. İnsanlara o azabın kendilerine geleceği günün tehlikesini anlat ki (o gün)-zâlimler: Ey Rabb'imiz, bizi yakın bir müddete kadar geciktir de Sen 'in da 'vetine icabet edelim, peygamberlere tâbi' olalım diyecek(ler)dir. Hâlbuki daha evvel siz (dünyâda) kendinize hiçbir zeval yoktur diye yemîn etmediniz miydi? Siz (Âd ve Semûd kavimleri gibi) nefislerine zulmedenlerin diyarında da yerleştiniz. Onlara neler yaptığımız sizin için apaçık meydana çıktı. Size (bu hususta) birçok misâller de gösterdik. Hakîkat onlar (peygamberlere karşı) bir takım tuzaklar kurmuşlardı.Hâlbuki onların tuzaklarından dağlar yerinden oynayıp gitmiş olsa bile Allah katında onlara âid (nice nice) cezalar vardır. Öyle ise sakın Allah, peygamberlerine olan va'dinden cayar sanma. Şübhesiz ki Allah mutlak gâlibdir, intikaam sahibidir1'" (İbrahim; 42-47)

Âyetteki "Mukniî ruûsihim'\ "Râfiî ruûsihim"; yânî "Başlarını yükselticiler" demektir. "el-Mukniu" ve'l-Mukmihu" ikisi de bir ma'nâya, yânî "Yükseltici" ma'nâsmadır.

Mücâhid: "Muhtıîn", "Mudîmfn-nazar", yânî "Bakışı devam ettirenler" demektir. "Muhtıîn", "Müsrifti",

yânî "Sür'at ediciler" diye de tefsir edilir, demiştir.

Ve "Kalbleri hevâdır", yânî bomboştur; akılları yoktur, demektir [2].

1- Zulümlerin Kısas Yapılması Babı

1-.......Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den; Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Kıyamette mü'minler cehennemden (yânî cehennem üzerine kurulmuş sırattan) kurtuldukları zaman cennetle cehennem arasındaki köprüde habsolunurlar. Burada dünyâda aralarında bulunan (ufak tefek) zulümlerden birbirine hakkını vererek hesâblaşır-lar. (Bu küçük günâhlardan da) paklanıp arındıkları zaman bunların cennete girmelerine izin verilir. Muhammed'in nefsi yedinde olan Allah 'a yemîn ederim ki, o mü 'minlerden herhangi biri cennetteki meskenini dünyâda yaşadığı meskeninden daha iyi bilir ve (kılavuzsuz) bulur" [3]

Ve Yûnus ibn Muhammed şöyle dedi: Bize Şeybân, Katâde ibn Diâme'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bize Ebû'l-Mütevekkil tah-dîs etti [4].

2-Yüce Allah'ın: "Haberiniz olsun ki, Allah'ın la'neti zâlimlerin üzerindedir9* (hüd 18) Kavli Babı

2-.......Bana Katâde, Safvân ibn Muhrız el-Mâzinî'den haber verdi. O şöyle demiştir: Ben bir kerresinde Abdullah ibn Umer'in elinden tutup giderken birisi geldi de, İbn Umer'

— Rasûhıllah'ın necve(= yavaşça söz söylemek) hakkındaki beyanâtını nasıl işittin (bunu lütfen bildirir misin)? dedi. İbnu Umer de şöyle dedi:

— Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu: "Muhakkak Allah kıyamet günü mü'mini yaklaştırır ve onun

üstüne şefkat kanadını ve koruma perdesini koyar da onu (mevkıf halkının gözünden) örter ve:

— (Ey kulum, işlediğin) fulân günâhı biliyor musun? Fulân günâhı biliyor musun? diye sorar.

Mü'min de:

— Evet Rabb'im! diye tâ bütün günâhlarını takrir ve i'tirâf ettiği ve içinde helak olduğuna kanâat geldiği zaman Allah:

— (Ey kulum) aleyhindeki bu günâhları dünyâda halktan gizledim. Bu gün de

senin lehine bunları mağfiret ediyorum! buyurur.

Ve mü'minin hasenat defteri (sağından) kendisine verilir.

Kâfirlere, münafıklara gelince (onlar için de peygamberlerden, meleklerden birçok) şâhidler: îşte bunlar RabbHerine karşı (ortak uydurarak) yalan söyleyenlerdir. Haberiniz olsun ki, A ilah Jın la 'neti (o) zâlimlerin üzerine olsun derler" [5].

3- Bâb:

'Müslüman müslümâna zulmetmez ve onu tehlikede bırakmaz".

3-.......Salime de Abdullah ibn Umer (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyuTdu: "Müslüman müsiümânın (dîn) kardeşidir. Müslüman müslümâna zulmetmez, müslümân müslümânı (tehlikede ve musibette) terk de etmez. Her kim müslim kardeşinin hacetinde bulunursa Allah da onun hacetini yerine getirir. Her kim bir müslümândan bir keder (bir darlık) giderip onu ferahlatırsa, Allah da onun kıyamet gününün kederlerinden bir kederini giderip ferahlatır. Her kim bir müslümânı (dünyâdaki ayıbından) örterse, Allah da onu kıyamet gününde örter" [6].

4- Bâb:

"Kardeşine zâlim iken de, mazlum iken de yardım et**.

4-.......Humeyd et-Tavîl, Enes ibn Mâlik'ten işitmiştir. Enes (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S): "Sen kardeşine ister zâlim olsun, ister mazlum olsun; yardım et" buyurdu.

5-.......Enes (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— "(Ey mü'min, sen mü'min) kardeşine zâlim iken de, mazlum iken de yardım et" buyurdu. • Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Şu mazlum olan kişiye yardım edebiliriz.Fa kat o zâlime nasıl yardım ederiz? diye sordular.

Rasûlullah:

— "Zâlimin iki elinin üstünü tutarsın (yânî onu zulümden men' edersin)" buyurdu [7].

5- Mazluma Yardım Babı

6-.......el-Eş'as ibn Suleym dedi ki: Ben Muâviye ibn Suveyd'den işittim; o şöyle dedi: Ben el-Berâ ibnu Âzib(R)'den işittim; o: Peygamber (S) bize yedi şey emretti ve yedi şeyden de nehyetti, deyip emrettiği şeyler olarak şunları zikretti: *.Hastayı ziyaret etmek,2. Cenazeyi arkası sıra ta'kîb edip cenaze namazını kılmak,3. Aksıran kimseye Elhamdu lillâhi derse ona karşı Yerhamukellâhu {= Allah sana merhamet eylesin) demek, 4. Selâm almak,5. Zulmedilmişe yardım etmek,6. Da'yetçinin hayırlı da'vetine icabet etmek,7. Verilen sözü, edilen yemini reddetmeyip kabul etmek ve dönmemektir [8].

7-.......Ebû Mûsâ (el-Eş'ârî -R)'dan (şöyle demiştir): Peygamber (S) "Mü'minin mü'mine dayanışması, parçaları birbirine bağlayıp kuvvetlendiren bina gibidir" buyurdu ve (bu dayanışmayı göstermek için) parmakları arasını birbirine yaklaştırdı [9].

6- Zâlimden İntikaam Almak Babı

Çünkü zikri ulu olan Allah'ın şu sözleri vardır: "Allah çirkin sözün alenen

söylenmesini sevmez. Zulme hA uğrayanlar başka. Allah her şeyi işitici, hakkıyle bilicidir" (en-Nisa: 148) [10].

"O müzminler ki, kendilerine tegallüb ve zulüm vâki' olduğu zaman elbirliğiyle yardımlaşıp intikaam alırlar" (eş-Şûrâ: 39).

İbrâhîm en-Nahaî şöyle demiştir:

Selef, müslümânlara bir tecâvüz vukuunda müslümânlarin mütecaviz bacjî tarafından zelîl kılınmalarını çirkin görürlerdi. Düşmanı tepelemeye muktedir olunca da mazideki kötülüklerin hesabını sormayıp affederlerdi [11].

7- Mazlumun Zâlimi Affetmesi Babı

Çünkü Yüce Allah'ın şu kavilleri vardır: "Eğer bir hayrı açıklar veya onu gizlerseniz, yâhua fenalığı da affederseniz, şübhe yok ki Allah çok bağışlayıcıdır; herşeye hakkıyle kaadirdir" (en-Nisâ: 149)[12] "Kötülüğünün karşılığı ona denk bir kötülükfbir misillemejdir. Fakat kim affeder, barışı sağlarsa mükâfatı Allah'a âiddir. Şübhe yok ki, o Allah zâlimleri asla sevmez. Kim kendine (yapılan) zulmün ardından her hâlde hakkını alırsa, artık bunlar aleyhinde (mes'ûliyete) bir yol yoktur. O yol ancak insanlara zulmetmekte, yeryüzünde haksız olarak tegallübe kalkmakta olanlara karşıdır. İşte bunlar; bunların hakkı pek acıklı .. bir azâbdır. Bununla beraber kim sabreder, (suçları) örterse (bağışlarsa), işte bu şübhesiz ve elbet azm olunacak işlerdendir. Allah kimi şaşırtırsa, bundan sonra onun hiçbir koruyucusu yoktur. O zâlimleri göreceksin ki, onlar azabı gördükleri zaman (dünyâya) geri dönmeye bir yol var mı, diyeceklerdir" (eş-şûrâ: 40-44) [13]:

8- Bâb:

'Zulüm, kıyamet gününde zulmetlerdir".

8-.......Abdullah ibn Umer(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S): "Zulüm, kıyamet gününde zulmetlerdir" buyurdu [14].

9- Mazlumun Duasından Korkulması Ve Sakınılması Babı

9-.......İbn Abbâs(R)'tan (şöyle demiştir): Peygamber (S) Muâz ibn Cebel'i (onuncu hicret yılında) Yemen'e vâlî ve muallim olarak gönderdi ve:

— "Ey Muâz! (Âsî olsa bile) mazlumun duasından sakın. Çünkü mazlumun duası ile Allah arasında (icabeti men' edici) hiçbir engel yoktur" buyurdu [15].

10- Üzerinde Haksız Alınmış Birşey Bulunan Kimse, Bu Şeyi Hakk Sahibine Halâl Ettirmeğe Kalksa, (Halâl Ettirmenin Sahîh Olması İçin) Yaptığı Zulmü Beyân Eder Mi (Yâhud Etmez Mi) Babı

10-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Üzerinde (bir dîn) kardeşinin nefsineyâhud malına tecâvüzden doğmuş bir hakk bulunan kimse, dînâr ve dirhem bulunmayacak (kıyamet güniın)den evvel, bugün dünyâda mazlumdan o hakkı bağışlamasını istesin. (Halâllaşılmadığı takdirde) zâlimin sâlih ameli bulunursa, ondan zâlimin zulmü mikdârı alınır (da mazluma verilir). Eğer zâlimin haseneleri bulunmazsa, mazlumun seyyielerinden alınıp zâlim üzerine yükletilir" [16].

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: İsmâîl ibn Ebî Uveys: Mak-burî ancak kabirler tarafına inmiş olduğu için bu isimle isimlendirildi, dedi.

Ebû Abdillah dedi ki: Ve seneddeki Saîd el-Makburî (123), Leys oğulları'nın âzâdlısıdır. O Saîd ibnu Ebî Saîd'dir. Ebû Saîd'in ismi ise Keysân'dır [17].

11- Bâb: Mazlum, Zulmünden Doğan Hakkını Zâlime Halâl Kıldığında, Artık O Hakka Dönme Yoktur

(Hakkın ma'lûm olması yâhud cevaz veren indinde mechûl olması müsavidir.)

11-.......Âişe(R)'den: "Eğer bir kadın kocasının uzaklaşmasından (yatağını terketmesinden, nafakasında ihmâl göstermesinden) yâ-hud (herhangi bir suretle kendisinden) yüz çevirmesinden endîşe ederse, sulh ile aralarını düzeltmekte ikisine de vebal yoktur. Sulh daha hayırlıdır... " (en-Nisâ: 128).

Âişe dedi ki: Bir adamın nikâhında bir kadın olur, adam o kadınla (kadının yaşlılığından veya ahlâkının kötülüğünden dolayı) sohbeti çoğaltmak istemez, ondan ayrılmayı ister hâldedir. Kadın adama: Ben sana zevcelik hakları hususundaki hakkımı halâl ediyorum, beni boşamadan yatağımda beni terkedebilirsin, der. İşte bu âyet bunun hakkında inmiştir [18].

12- Bâb: Bir Kimse Diğer Bir Kimseye Hakkını Tam Almak Hususunda İzin Verdiği Yâhud Halâl Kıldığı, Fakat İzin Verilenin Veya Halâl Kılınanın Mikdârını Beyan Etmediği Zaman? [19]

12-....... Sehl ibn Sa'd es-Sâidî(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah'a içilecek birşey getirildi. Kendisi bundan (bir mikdâr) içti. Sağında bir genç vardı. Solunda da yaşlılar bulunuyordu. Bu vaziyette

Rasûlullah (S) o gence:

— "Ey genç! Kalan içeceği şu yaşlılara vermeme bana izin verir

misin?" diye sordu. Genç sahâbî:

— Hayır vallahi yâ Rasûlallah! Senden gelen nasibimi hiçbir kimseye ihsan edemem, dedi.

Bu cevâb üzerine Rasûlullah o içeceği gencin elinin içine kuvvetle koydu [20].

13- Bir Arâzî Parçasını Haksız Zabtedenin Günâhı Babı

13-....... Saîd ibn Zeyd (R) şöyle demiştir: Ben RasûluIlah(S)'dan işittim: "Kim arzdan bir parça yeri haksız zabtederse (kıyamet gününde) yerin yedi katı halka gibi onun boynuna geçirilir" buyuru-yordu [21].

14-.......Ebû Seleme ibn Abdirrahmân ibn Avf, kendisiyle kavminden bâzı kimseler arasında bir husûmet meydana geldiğini, bu husûmeti Âişe'ye arzettiğini, Âişe'nin de ona şunları söylediğini tahdîs

edip söyledi:

— Yâ Ebâ Seleme, yer(gasbetmek)den çekin. Çünkü Peygamber (S): "Kim başkasının arzından bir karış mikdârı (bir yere) tecâvüz ederse, kıyamet gününde yedi kat yerden (isabet eden toprak) o mütecaviz zâlimin boynuna halka gibi geçirilir" buyurdu [22].

15-.......Bize Abdullah ibnu'l-Mubârek tahdîs edip şöyle dedi:

Bize Mûsâ ibn Ukbe, Sâlim'den; o da babası Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Peygamber (S): "Kim haksız olarak (başkasına âid) yerden birşey gasbedip alırsa, kıyamet gününde o gasbedilen arazî ile yedi kat yere batırılır" buyurdu [23].

el-Firabrî dedi ki: Ebû Ca'fer ibn Ebî Hatim şöyle dedi: Ebû Abdillah el-Buhârî: Bu İbn Umer hadîsi, Abdullah ibnu'I-Mubârek'in Horasan'daki kitabında yoktu. Onu İbnu'I-Mubârek Basra'da hadîs tâliblerine ve râvîlerine yazdırdı, demiştir [24].

14- Bâb: Bir İnsan Diğer İnsana Birşey Hakkında İzin Verdiğinde, 0 Şey Caiz Olur

16-.......Bize Şu'be, Cebele'den tahdîs etti (o, şöyle demiştir):

Biz Medîne' de bâzı Iraklılar'la bulunuyorduk. O sırada bize bir kıtlık isabet etmişti. İbnu Zubeyr de bize hurma yediriyordu. Biz hurma yediğimiz sırada yanımızdan İbnu Umer geçerdi; (bâzı Iraklılar'ın açlık sebebiyle hurmayı ikişer ikişer yediğini görürdü de) bize: "Ra-sûlullah (S) hurmayı bir lokmada çiftleyerek yemekten nehiy buyurdu. Meğer ki sizden biriniz mü'min kardeşine öyle çift yemeye izin vermiş ola" der idi [25].

17-.......Ebû Mes'ûd(R)'dan (şöyle demiştir); Ensâr'dan Ebû Şuayb denilen bir adamın et satıcısı bir hizmetçisi vardı. Ebû Şuayb, Peygamber'in yüzünde açlığı gördüğü hâlde ona hitaben: "Benim için beş kişilik yemek yap. Belki ben beşin beşincisi olarak Peygamber'i da'vet edeceğim" dedi. Akabinde Peygamber'i da'vet etti. Sonra o da'vetlilere ev sahibinin da'vet etmediği bir adam takılıp geldi. Peygamber da'vet evine gelince, Ebû Şuayb'a: "Bu zât bize tâbi' olup geldi. Sen buna izin veriyor musun?" dedi. Ebû Şuayb: Evet (izin veriyorum, buyursun), dedi [26].

15- Yüce Allah'ın "Hâlbuki O Düşmanların En " (El-Bakara: 204) Kavli Bâbî [27]

18- Bize Ebû Âsim, İbn Cureyc'den; o da İbn Ebî Muleyke'-den; o da Âişe(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): "Muhakkak ki erkeklerin Allah'a en sevimsizi, düşmanlıkta gaddar bulunandır" buyurmuştur [28].

16- Batıllığı Bildiği Halde, Batıl Bir İş Hakkında Çekişen Kimsenin Günâhı Babı

19-.......İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Urve ibn Zubeyr haber verdi. Ona daÜmmü Seleme'nin kızı Zeyneb; ona da Peygamber'in zevcesi olan annesi

Ummü Seleme, Rasûlullah'tan şöyle haber vermiştir: Ra-sûlullah, Ümmü Seleme odasının kapısı önünde şiddetli bir kavga işitti de onlara doğru çıktı ve şöyle buyurdu: "Şübhesiz ben (de sizin gibi) bir insanım. Zaman olur ki bana (sizden iki) hasım gelir de, bâzınız (haksızken) bâzınızdan daha düzgün konuşmuş olabilir; ben de o düzgün sözleri doğru sanarak onun lehine hükmedebilirim. Binâenaleyh kimin lehine bir müslimin (veya gayrı müslimin) hakkı ile hükmet-timse, (bilsin ki) bu hakk ateşten bir parçadır, İster onu alsın, ister bıraksın" [29].

17- Çekiştiği Zaman Fâcirlik (Yalancılık, Fâsıklık Ve Âsîlik) Yapan Kimsenin Günâhı Babı

20-....... Abdullah ibn Amr(R)'dan: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Dört huy her kimde bulunursa (hâlis) münafık olur; yâ-hud bu dörtten bir huy bulunursa, onu bırakıncaya kadar kendisinde münafıklıktan bir haslet mevcûd olur: Söz söylediği zaman yalan söyler, va'd ettiğinde va'dinden döner, muahede yaptığında yaptığı ahdi tutmaz, husûmet (ve murafaa) yaptığı zaman haktan ayrılır" [30].

18- Hakkına Tecâvüz Edilen Mazlumun, Zâliminin Malını Bulduğu Zaman (Hâkimin Hükmü Olmaksızın) Zâlimin Malından Bizzat Hakkını Alması Babı [31]

İbn Şîrîn de: Mazlum, kendi malı kadar alır, demiş ve şu âyeti okumuştur:

"Eğer herhangi bir ceza ile mukaabele edecek olursanız, ancak size uygulanan ukubetin misillemesiyle ceza yapın (Sabr ederseniz, and olsun ki bu tahammül edenler için elbet daha hayırlıdır)" (en-Nahi: 126) [32].

21-...... ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Urve tahdîs etti ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Utbe ibnjlabîa'nın kızı Hind bir kerre Rasûlullah'ın huzuruna geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Şübhesiz Ebû Sufyân çok sıkı, cimri bir kimsedir. Ona âid olan maldan ailemize yedirmemde bana bir günâh olur mu? dedi.

Rasûlullah (S):

— "Ör/en bir ailenin yiyebileceği mikdâr ile aile halkını yedirmende sana bir günâh yoktur" buyurdu [33].

22-.......Ukbe ibn Âmir (R) şöyle demiştir: Biz bir kerre Peygamber'e:

— Sen bizi (seriyye hâlinde gazaya) gönderiyorsun. Biz de (bazen) bir kavmin yurduna iniyoruz ki, onlar bize misafirperverlik yapmıyorlar. Bu hususta ne re'y edersiniz? diye sorduk.

Rasûlullah (S):

— "Siz bir kavmin menziline inmek istediniz de size misafire yakışacak şeyler emredilirse (yânî güzel kabul gösterilirse) bu ikramı kabul ediniz. Şayet ikram yapmayıp çekinirlerse, onlardan (yânî onların malından) misafir hakkını alınız" buyurdu [34].

19- Sakîfeler (Yânî Sofalar) Hakkında Gelen Şeyler Babı [35]

Peygamber (S) ve sahâbîleri Benû Sâide sofasında oturdular [36].

23-.....İbn Abbâs şöyle haber vermiştir: Umer ibnu'l-Hattâb (R) şöyle dedi: Allah, Peygamberi'ni vefat ettirdiği zaman Ensâr, Benû Sâide sofasında toplanmışlardı. Ben bunu işitince Ebû Bekr'e (Ebû Ubeyde'yi kasdederek):

— Bizimle (Ensâr kardeşlerimizin yanma) gitseniz! dedim.

Akabinde üçümüz Benû Sâide sofasmdaki Ensâr topluluğuna gittik [37]

20- Bâb:

Bir komşu, evinin duvarına öbür kumşusunu bir ağaç (başı) koymaktan men' etmez" [38]

24- Bize Abdullah ibnu Mesleme, Mâlik'ten; o da İbn Şihâb'-dan; o da el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den olmak üzere tah-dîs etti. Rasûlullah (S): "Bir komşu, (evinin) duvarına öbür komşusunu bir ağaç (başı) koymaktan men' edemez" buyurmuştur.

(Bu hadîsi, Ebû Hureyre yanındakilere rivayet edince, işitenler bunu uzak sayıp başlarını yere doğru eğmişlerdi.)[39] Sonra Ebû

Hureyre:

— Bana ne oluyor ki, sizleri ben bu makaaleden, yâhud bu sünnetten yüz çeviriciler olarak görüyorum! Vallahi ben evin duvarına konulacak hatıl başını sizin omuzlarınız araşma korum emin olunuz, demeyi sürdürmüştür [40].

21- Yola Şarâb Dökülmesi Babı

25-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Ben Ebû Talha'nın evinde bir içki meclisinde içki dağıtıcılık yapıyordum. O gün onların şarâbı (hurma koruğu ve hurmadan yapılıp) fadîh denilen içki idi. Derken Rasûlullah bir nidâcıya emretti, o da "Haberiniz olsun ki şarâb haram kılınmıştır" diye nida ediyordu. Enes dedi ki: Ebû Talha bana:..

— Çık, şarâbları dök! dedi. Ben çıkıp şarâbları döktüm.

Enes dedi ki: Medine sokaklarında su gibi şarâb aktı. Bu sırada topluluktan bâzısı:

— (Uhud günü) bir topluluk karınlarında şarâb olduğu hâlde öldürüldüler (bunlar ne olacak)? dediler.

Bunun üzerine Allah şu âyetleri indirdi:

"îmân edip de güzel amellerde bulunan kimseler, bundan sonra sakındıkları ve îmânlarında sebat ile iyi iyi işlere devam ettikleri, sonra takvalarında ve îmânlarında rusûh buldukları, sonra bu takva ile beraber her yaptığım güzel yapan ihsan mertebesine erdikleri takdirde (haram kılınmazdan evvel) tattıklarında üzerlerine bir suç yoktur. Allah güzel hareket edenleri sever" (ei-Miide: 93) [41].

22- Evler Önünde Geniş Avlular Edinmek Ve Buralarda Oturmanın Hükmü; Bir De Yollar Üzerinde Oturmanın Hükmü Babı

Ve Aişe şöyle dedi:

Ebû Bekr (Mekke'de) evinin önünü (taşla çevirip) bir mescid edinmişti. Orada açıktan namaz kılardı, Kur'ân okurdu. Müşriklerin kadınları ve oğulları birbirlerini ite kaka kalabalıkla onun yanına toplanıp, onu hayretle seyrederlerdi. Bu sırada Peygamber (S) de Mekke'de idi (Henüz Medine'ye hicret etmemişti) [42].

26-....... Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den: Peygamber (S):

— "Yollar üzerinde oturmaktan sakınınız" buyurdu.

Sahâbîler:

— Bizim için bundan ayrılma yoktur. Çünkü yollar bizim meclislerimizdir, oturma yerlerimizdir; oralarda biz işlerimizi konuşuruz, dediler (ve müsâade dilediler).

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Madem ki sizin için herhalde oturmak zarureti vardır, o hâlde

yola hakkını veriniz" buyurdu. Sahâbîler:

— Yolun hakkı nedir? dediler.

Rasûlullah:

— "(Haramdan) göz yummak, halka ezâ vermekten çekinmek, selâm verenin selâmını almak, iyilikle emretmek, kötülükten nehyetmektir" buyurdu [43].

23- Kendileriyle Ezâ Duyulmadığı Takdirde Yollar, Üzerinde Kuyular Kazmanın Hükmü Babı

27-.......Ebû Salih es-Semmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: etBir adam bir yolda yürüdüğü sırada susuzluk kendisine şiddetle bastı. Derken bir kuyu buldu. Hemen kuyuya indi ve suyundan içti. Sonra çıktı. Orada bir köpek ile karşılaştı ki, hayvan susuzluktan dilini çıkarıp soluyor\ yaş toprağı yiyordu. Bu yolcu adam (kendi kendine): Yemîn olsun bana erişmiş olan susuzluğun benzeri bu köpeğe de erişmiştir, dedi ve kuyuya indi, ayakkabısının içine su doldurdu, köpeği suladı. Bu amelinden dolayı Allah bu kulunu övdü ve onu mağfiret eyledi".

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, hayvanlar(ı sulamak)da bize de ecir var mıdır? dediler.

Rasûlullah:

— "Her yaş ciğer sahibini sulamakta ecir vardır1* buyurdu [44].

24- Ezayı Gidermek Babı

Ve Hem mâm ibn Münebbih, Ebû Hureyre'den söyledi. Peygamber (S): "Yoldan eziyet verici şeyi gidermen bir sadakadır" buyurmuştur [45].

25- Evlerin Damlarında, Üstlerinde Ve Diğer Yerlerde Öteki Evlere

Yukarıdan Bakan Ve Yukarıdan Bakmayan Yüksek Oda Ve Teraslar Babı

28-.......Usâmeibn Zeyd (R) şöyle dedi: Peygamber (S) bir defasında Medine'nin yüksek evlerinden yüksek bir köşke baktı da sonra: "Sizler benim görmekte olduğum şeyleri görüyor musunuz? Ben evlerinizin aralarına dökülen fitne ve felâket yerlerini, şiddetli yağmur sellerinin açtığı yarlar gibi (gözümle) görüyorum" buyurdu [46].

29-.......İbnu Şihâb şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Ebî Sevr, Abdullah ibn Abbâs(R)'tan haber verdi. O şöyle demiştir: Allah'ın haklarında "Eğer her ikiniz de Allah 'ö tevbe ederseniz ne iyi, çünkü ikinizin de kaibleriniz eğrildi..." (et-Tahrîm: 4) buyurduğu, Peygamber'in zevcelerinden ikisinin kim olduğunu Umer'den sormaya hırslanır dururdum. Nihayet onun beraberinde hacc yaptım. Dönerken yolun bir yerinde Umer saptı. Ben de deriden bir su kabı ile onun beraberinde yoldan saptım. Umer halâya gitti, nihayet benim yanıma geldi. Ben de ellerine o su kabından döktüm, o da ab-dest aldı. Ben:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Peygamber'in zevcelerinden o iki kadın kimdir ki, Allah onlar için *'Eğer ikiniz de Allah'a tevbe ederseniz ne iyi, çünkü ikinizin de kaibleriniz eğrildi..." buyurmuştur? diye sordum.

Umer bana:

— Hayret ederim sana ey Abbâs oğlu! [47] (Onlar) Hafsa ile Âi-şe'dir, dedi.

Sonra Umer hadîse yönelip onu sevkederek şöyle dedi:

— Ben Ensâr'dan bir komşum ile beraber Benû Umeyye ibn Zeyd yurdunda (oturuyor) idim. Bu yurt Medine'nin Avâlî denilen sem-tindedir. (Birşey öğrenmek ümidiyle) Peygamber'in yanına nevbetle-şe inerdik. Bir gün o iner, bir gün ben inerdim. Ben indiğim zaman o gün vahiy ve diğer şeylere dâir (ne duyarsam) haberini komşuma getirirdim. O da indiği zaman böyle yapardı. Ve biz Kureyş topluluğu, kadınlara galebe ediyorduk. Medine'ye Ensâr üzerine geldiğimizde bir de gördük ki onlar, kadınları erkeklerine galebe eder bir kavim

[48]. Derken bizim kadınlarımız, Ensâr kadınlarının edebinden almaya başladılar. Bir gün ben karıma karşı bağırdım; o da bana ce-vâb verdi. Ben onun bana söz döndürüp cevâb vermesinden hoşlanmadım; azarladım. Bunun üzerine o, şunları söyledi:

— Benim sana karşı mırıldanmamı niçin münâsib görmüyorsun? Vallahi Peygamber'in zevceleri bile O'na karşı mırıldanıyorlar ve birisi o gün geceye kadar Peygamber'in yanma uğramıyor! dedi.

Karımın bu sözleri beni ürküttü. Ben:

— Onlardan kim bunu yaparsa perîşân olur; büyük günâh işlemiş olur, dedim.

Sonra elbisemi üzerime topladım, yânı giyindim ve Hafsa'nm yanına girdim. Ve ona:

— Ey Hafsa! Sizlerden herhangi biriniz bütün gün tâ geceye kadar Allah Elçisi'ne dargınlık eder mi? dedim.

O:

— Evet, dedi.

Ben:

— O kadın perîşân olmuş ve zarar etmiştir. Herbiriniz kendine Allah'ın» Rasûlü'nün öfkesinden dolayı öfke etmesinden emîıı mi bulunuyor? Bu yüzden helak olursunuz. Sen Allah'ın Rasûlü'ne karşı çok istekte bulunma, O'na karşı herhangi birşey hususunda söz döndürme yarışma girişme, O'na darıhp O'ndan ayrı durma. Bir ihtiyâcın meydana çıkarsa O'nu benden iste. Ve sakın arkadaşının, Rasûlullah'a senden daha güzel ve daha sevgili olması da seni aldatmasın (Umer, Âişe'yi kasdediyor).

Ve biz o sırada: "Gassânhlar bize (karşı) gaza etmek için atlarını nallatıyorlarmış" diye havadis alıyorduk. Arkadaşım kendi nevbe-tinde Peygamber'in yanına indi ve yatsı vaktinde döndü. Kapıma şiddetli bir vuruşla vurdu, ve:

— O uyuyor mu? dedi.

Ben korktum ve hemen onun yanına çıktım. O:

— Büyük bir iş meydana geldi, dedi.

Ben:

— Nedir o; Gassânîler mi geldi? dedim.

— Hayır, fakat ondan daha büyük ve daha uzun: Rasülullah (S) kadınlarım boşamış, dedi.

Umer dedi ki: Hafsa isteğine ulaşmadı ve ziyana uğradı. Ben bunun yakında olacağım zannediyordum. Elbisemi üzerime topladım ve Peygamber'le beraber sabah namazını kıldım. Peygamber, birkaç basamakla çıkılır kendisine âid bir meşrubeye ("şerbetlik" denilen sekili bir hücreye) girdi ve orada yalnız kaldı.

Ben Hafsa'nm yanına girdim, gördüm ki ağlıyor. Ben:

— Seni .ağlatan nedir? Beri seni sakındırmış değil miydim? Ra-sûlullah sizleri boşadı mı? dedim.

Hafsa:

— Bilmiyorum. O, işte tâ şu meşrubede, dedi.

Bunun üzerine mescide çıktım ve minberin yanına geldim. Gördüm ki, minber etrafında bir takım kimseler var; bâzıları ağlıyorlar. Yanlarında biraz oturdum. Sonra vicdânımdaki duygum bana galebe etti. Peygamber'in içinde bulunduğu o meşrubeye geldim. Ve Pey-gamber'in siyah uşağına:

— Umer için izin iste! dedim.

İçeriye girdi, Peygamberce konuştu. Sonra çıktı ve:

— Seni Peygamber'e söyledim; birşey demedi, dedi.

Oradan ayrıldım, nihayet mescidde minberin yanındaki topluluğun beraberinde oturdum. Sonra yine vicdanımda hissettiğim şey bana galebe etti. Uşağa geldim. O evvelki gibi söyledi. Ben yine minberin yanındaki topluluğun beraberinde oturdum. Sonra yine vicdanımda hissettiğim şey bana galebe etti. Tekrar uşağa geldim. Ve:

— Umer için izin iste! dedim.

Uşak bir öncekinin benzerini söyledi. Ben de döndüm, giderken baktım, uşak

beni çağırıyor:

— Rasûlullah sana izin verdi, dedi.

Bunun üzerine huzuruna girdim. Baktım ki, Rasûlullah bir hasırın kumlan üzerine yan yatmış, kendisiyle hasır arasında bir döşek yok, kumlar vücûdunun yan tarafında iz yapmış; kendisi, içi hurma lîfi doldurulmuş deriden bir yastığa dayanmış idi. Kendisine selâm verdi. Sonra ayakta dikelerek:

— Kadınlarını boşadın mı? dedim. Gözünü bana doğru yükseltti de:

— "Hayır", dedi.

Sonra ben yine ayakta dikelerek (Rasûlullah hoşnûdluğa dönüyor mu, yâhud O'nun kalbini hoş edecek veya öfkesini sâkinleştire-cek bir söz söyleyeyim mi diye) bakmarak, şöyle dedim:

— Yâ Rasûlallah! Eğer beni düşünürsen, bilirsin ki, biz Kureyş topluluğu kadınlara galebe ediyor idik. Sonra bir kavim üzerine geldik ki, kadınları onlara galebe ediyorlar.

Umer bu sözü söyleyince, Peygamber gülümsedi. Sonra ben şöyle dedim:

— Eğer beni düşünürsen bilirsin. Ben Hafsa'nın yanma girdim de: Sakın arkadaşının Peygamber'e senden daha güzel ve daha sevgili olması seni aldatmasın -Âişe'yi kasdediyor-, dedim.

Peygamber bir daha gülümsedi. Ben O'nun gülümsediğini gördüğüm zaman hemen oturdum ve gözümü kaldırıp evinin içine baktım. Vallahi evin içinde tabaklanmamış üç hayvan derisinden başka gözü döndürecek hiçbir eşya görmedim. Bunun üzerine ben:

— (Yâ Rasûlallah!) Allah'a duâ et, ümmetine genişlik versin.

Çünkü Farslar ve Romahlar'a genişlik verilmiş ve onlara dünyâ ihsan olunmuş; hâlbuki onlar Allah'a ibâdet etmiyorlar, dedim. Bunu söyleyince dayanmış iken doğruldu da:

— "Sen bir şekk içinde misin? Ey Hattâb oğlu! Onlar hoşlukları dünyâ hayâtında peşin verilip geçiştirilen birer kavimdir" buyurdu.

Ben de:

— Yâ Rasûlallah, benim için istiğfar ediver, dedim.

İşte Peygamber Hafsa Âişe'ye açıkladığı zaman [49] o sözden dolayı ayrılıp inzivaya çekilmiş ve kadınlarına küsmüş olduğundan ötürü, bir ay kadınların yanına girmeyeceğim, demişti. Bu zaman içinde Allah, Peygamberi'ni azarladı (et-Tahrîm-. 1-4). Yirmidokuz gece geçince Rasûlullah, Âişe'nin yanına girdi ve Âişe ile başladı. Âişe O'na:

— (Yâ Rasûlallah!) Sen bizim yanımıza bir ay girmemeye yemîn etmiştin. Hâlbuki biz yirmidokuz(uncu) gecenin sabahında olduk; ben bu geceleri hakkıyle sayıyorum, dedi.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "(Kendisinde yemîn ettiğim) ay,yirmidokuzdur; işte bu ay da yirmidokuz oldu" buyurdu.

Âişe dedi ki: Müteakiben muhayyer kılma âyeti (ei-Ahzâb: 28-29) indirildi. Peygamber ilk kadın olarak benimle başladı ve şöyle dedi:

— "Ben sana bir emir anlatacağım. Cevâb hususunda acele etmemenden dolayı sana bir serzeniş yoktur, tâ ki ebeveynine dam-şasin".

Âişe dedi ki:

— Kat'î biliyorum ki, ebeveynim bana senden ayrılmamı emretmezler.

Sonra Peygamber şöyle dedi:

— "Allah şöyle buyurdu: Ey Peygamber! Zevcelerine şunu söyle: Eğer siz dünyâ hayâtım ve onun zînetini istiyorsanız» gelin size boşama bedellerini vereyim de, hepinizi güzellikle salıvereyim. Yok eğer Allahh ve Rasülü'nü ve âhiret yurdunu istiyorsanız, haberiniz olsun ki A ilah içinizden güzel hareket edenlere pek büyük bir mükâfat hazırlamıştır" (el-Ahzâb: 28-29).

Ben de:

— Ay! Ben bunun hakkında mı ebeveynime danışacağım? Ben elbette Allah'ı ve Rasûlü'nü ve âhiret yurdunu isterim, dedim.

Sonra Rasûlullah, bütün kadınlarını böyle muhayyer kıldı; onlar da hep

Âişe'nin dediği gibi söylediler [50].

30-.......Enes(R)'ten (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) kadınlarından bir ay ayrı kalmaya yemîn etti. Ayağı da yarılmıştı. Bu sebeb-le kendisine âid yüksek bir odada oturdu. Akabinde Umer geldi ve:

— Kadınlarını boşadın mı? diye sordu. Rasûlullah:

— "Hayır, lâkin ben kadınlardan bir ay ayrı kalmaya yemin ettim" dedi.

Yirmidokuz gece orada kaldı. Sonra o yüksek odadan aşağıya indi de kadınlarının yanına girdi [51].

26- Devesini Mescid Önündeki Taş Döşemelik Üzerine Yâhud Mescidin Kapısına Bağlayan Kimse Babı

31-.......Ebu'l-Mütevekkil en-Nâcî tahdîs edip şöyle dedi: Ben Câbir ibn Abdiüah'a geldim, o şöyle dedi: Peygamber (S) mescide girdi. Ben de deveyi taş döşemeliğin kenarına bağladımda O'nun yanma girdim. Ve: Deven işte, dedim. Peygamber dışarı çıktı ve deveyi döndürmeye, ona yaklaşmaya başladı. "Para da, deve de senindir" buyurdu [52].

27- Bir Kavmin Çöplüğü Yanında Durma Ve İşeme(Nin Cevazı) Babı

32-.......Huzeyfe (ibnu'l-Yemân -R-): Yemîn olsun ben Rasûlullah'ı gördüm... dedi; yâhud da şöyle dedi: Yemîn olsun Peygamber (S) - bir kerre Ensâr'dan- bir kavmin süprüntülüğüne geldi ve ayakta işedi [53].

28- Yolda Bir Dalı Ve İnsanlara Eziyet Veren Herhangi Birşeyi Alıp Da Yol Dışına Atan Kimse(Nin Sevabı) Babı

33-....... Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Bir adam bir yolda yürüdüğü sırada bir diken dalı buldu ve onu yoldan aldı. Bundan dolayı Allah o kulu övdü -yâhud bu amelini kabul etti- de onu mağfiret eyledi" [54].

29- Bâb: Halkın Gelip Geçeceği Yolun Genişliği Hususunda İhtilâf Ettikleri -Ki "Mîtâ" Yol Aralığında Olacak Genişliktir- Sonra O Genişliğin Sâhibleri Bina Yapmak İstedikleri Zaman, Yol, O Genişlikten Yedi Zira' Olarak Bırakılır

34-........ İbn Abbâs'ın himayesinde olan İkrime şöyle dedi: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim; o: Arazî sâhibleri geniş ve işlek umûmî yol (mikdârı) hakkında ihtilâf edip çekiştikleri zaman, Peygamber (S) yedi zira' olarak hükmetti, dedi [55].

30- Sahibinin İzni Olmaksızın Birşeyi Açıktan Zorla Almak(Tan Nehiy) Babı

Ve Ubâde ibnu's-Sâmit (R): Biz Peygamber(S)'le yağmacılık yapmamaya bey'atlaştık, demiştir [56].

35-.......Ensâr'dan Abdullah ibn Yezîd (R): Peygamber (S) cebren ve kahren kişinin malını almaktan, (kulak, burun ve dudak kesmek gibi) çirkin ukubet ve ceza uygulamaktan nehiy buyurdu, demiştir [57].

36-.......îbn Şihâb, Ebû Bekr ibn Abdirrahmân'dan; o da Ebû Hureyre'den. Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Zinâkâr kişi zina ederken (kâmil bir) mü'min olduğu hâlde zina edemez. îçki içen de içki içerken

(kâmil bir) mü'min olarak içki içemez. Hırsız da çalarken (kâmil bir) mü'min olarak çalamaz. Halkın gözü önünde yağmacılık eden kimse de yağmacılık ettiği sırada (kâmil bir) mü'min olarak çapulculuk edemez" [58].

(İbn Şihâb dedi ki:) Saîd ibnu'l-Müseyyeb ile Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân, Ebû Hureyre'den; o da Peygamber (S)'den olmak üzere, bundan önceki Ebû Bekr hadîsinin benzerini tahdîs etti. Ancak bunda "Çapulculuk" sözü yoktur.

el-Firabrî şöyle dedi: Ben (müellifin kâğıdcısı olan) Ebû Ca'fer'in elyazısıyle şunu buldum: Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: "Zina edici zina ederken bir mü'min olarak zina etmez" sözünün tefsiri, îmânı kasdederek, ondan sökülüp koparılır demektir [59].

31- Haçın Kırılması Ve Domuzun Öldürülmesi Babı

37-....... ez-Zuhrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb haber verip şöyle dedi: Ebû Hureyre (R) Rasûlullah(S)'tan şöyle buyurduğunu işitti: "Meryem oğlu îsâ sizin içinize, hükmünde âdil bir hâkim olarak inmedikçe, salibi kırmadıkça, domuzu öldür-medikçe, cizye vergisini kaldırmadıkça ve mal hiçbir kimse kabul etmeyecek derecede dolup taşıncaya kadar kıyamet kopmaz" [60].

32- Bâb: İçinde Şarâb Bulunan Küpler Kırılır Mı?

Yâhud şarâb tulumları yırtılır mı? Birisi bir put yâhud bir haç yâhud bir tanbûr yâhud tahtasıyle faydalanılmayan birşey kırsa (hükmü nedir; tazmîn eder mi, yâhud caiz olur mu)? [61]

Meşhur Kaadı Şurayh'a kırılmış bir tanbûr da'vâsı getirildi de, Şurayh o hususta birşeyle hükmetmedi (yânî kırıcısına bir borçla hükmetmedi) [62].

38-.......Seleme ibnu'l-Ekva'(R)'dan (şöyle demiştir): Peygamber (S), Hayber gazvesinde tutuşturulmuş bir takım ateşler gördü.

— "Bu ateşler ne üzerine yakılıyor?" diye sordu.

Sahâbîler:

— Evcil eşekler(in etleri) üzerine, dediler.

Peygamber:

— "O etleri dökünüz, kapları kırınız!" buyurdu.

Sahâbîler:

— Etleri döküp kapları yıkasak olmaz mı? dediler.

Peygamber:

— "Kapları yıkayınız!" buyurdu [63]

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: İsmâîl ibn Ebî Uveys, elifin nasbi ve nûn harfiyle "el-H umuru'1-Enesiyye" şeklinde söyler idi [64].

39-...... Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Mekke'nin fethi günü Peygamber (S) hareme girdi. Hâlbuki Ka'be'nin etrafında ibâdet için dikilmiş, (kurşunla tutturulmuş) üçyüzaltmiş put vardı. Peygamber elindeki deynekle bunlara dürtüyor ve: "Hakk geldi, bâtıl zeval buldu. Şübhesîz ki bâtıl dâim zeval bulucudur" (ei-isrâ: 8i) âyetini okuyordu [65]

40-..... Âişe(R)'den: Âişe kendisine âid olan bir masa veya raf üzerine, üstünde canlı hayvan resimleri bulunan bir perde edinmişti. Peygamber (S) onu söküp yırttı. Âişe de bu yırtık perdeden iki küçük topan yastık yaptı. Bu iki yastık evde bulunurdu da Peygamber bunların üzerine oturur idi .

33- Malı Önünde Döğüşen Kimse Babı

41-....... Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Malı(n\ muhafaza) uğrunda öldürülen kimse şehîddir" [66].

34- Bâb: Bir Kimse Bir Çanak Yâhud Başkasına Âid Olan Herhangi Birşeyi Kırdığı Zaman (Onun Benzerini Mi, Yâhud Bedelini Mi Öder)?

42-.......Enes(R)'ten (şöyle demiştir): Bir hacı Peygamber kadınlarından bâzısının yanında bulunuyordu.Bu sırada Mü'minlerin Anaları'ndan birisi bir hizmetçisi ile içi yemek dolu bir çanak göndermişti. (Belki Âişe) bir eliyle çanağa vurdu ve çanağı kırdı (Çanak kırılıp ikiye bölündü). Peygamber hemen iki parçayı birleştirdi ve yemeği tekrar içine koycfu. Ve orada bulunanlara: "V/ymiz/"buyurdu. Onlar yemeği bitirinceye kadar elçi olan hizmetçiyi ve kırık çanağı alıkoydu. Sonra yerine sağlam bir çanak verdi de kırık çanağı alıkoydu [67].

Ve İbnu Ebî Meryem dedi ki: Bize Yahya ibn Eyyûb haber verip şöyle dedi: Bize Enes, Peygamber (S)'den tahdîs etti [68].

35- Bâb: Bir Şahıs Diğer Şahsa Âid Bir Duvarı Yıktığı Zaman Onun Benzerini Bina Etsin

43-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle anlattı: "İsrail oğullan içinde Cureyc denilen (ruhban) bir adam vardı. Cureyc (bir kerre savmıasmda) namaz kılarken annesi geldi ve onu çağırdı. Cureyc anasına cevâb vermekten çekindi. Anama cevâb mı vereyim, yâhud namaza devam mı edeyim deyip tereddüd etti. (Anası onu üç defa çağırdığı hâlde namaza devam etti.) Sonra anası ona geldi ve:

— Yâ Allah! Bu oğluma fahişe kadınların yüzlerini göstermedikçe onun canını alma! diye ilendi.

Cureyc savmıasmda bulunduğu sırada bir kadın gelip, ben Cu-reyc'i muhakkak bir fitneye düşüreceğim dedi ve kendini Cureyc'e arzetti ve onunla konuştu. Cureyc zina teklifini kabul etmeyince, bu kızgın kadın bir çobana gitti ve kendini ona teslim etti. Kadın bu cinsî temastan bir oğlan doğurdu. Kadın bu çocuğun Cureyc'den olduğunu söyledi. Bunun üzerine halk Cureyc'e geldiler ve savmıasını yıktılar, kendisini aşağıya indirdiler, sövdüler. Cureyc abdest alıp namaz kıldı. Sonra çocuğun yanına geldi ve:

— Ey oğul, senin baban kimdir? diye sordu.

Çocuk:

— Çobandır, diye cevâb verdi.

Bu garîb hâdiseyi gören halk Cureyc'e:

— Senin savmıam altından yapacağız, dediler.

Cureyc:

— Hayır, ancak eskisi gibi çamurdan yapınız, dedi [69]

---

[1] el-Mezâ!im, el-Mazlime'nm cem'idir, ikinci bâbdan mîmli masdardır.

ez-Zuim, lügatte cevr'dir, sının geçmektir. Şer'î ma'nâsı, bir şeyi lâyık olduğu yerden başka bir yere koymaktır. Bâzıları zulmü "Başkasının mülkünde sahibinin izni olmayarak tasarruftur" diye ta'rîf etmişlerdir.

el-Mazlirne, sahibinden haksız olarak alman şeyin ismidir de denilmiştir ki, tazallüm edilen şeyden İbarettir.

Müellif Basâir'de demiştir ki, zulm maddesi zulmetten alınmıştır; bir şeyi kendi yerinden başka yere koymak ma'nâsınadır. Yazılan bu koyuş' ya ziyâde ile, ya noksan ile, ya vaktinden, ya mekânından sapmakla olur. Ve zulm üç türlü olur: Biri insan ile Yüce Allah arasında olur. Bunun en büyüğü küfr, şirk ve nifaktır. İkincisi zâlim ile insanlar arasında olur. Üçüncüsü zâlim ile kendi nefsi arasında olur. Kaldı ki zulmün bu üç nev'i de hakikatte kişinin kendi kendisine zulmetmesidir. Zâlim bir zulme giriştiğinde evvelâ kendi nefsine zulmetmiş olur. Nitekim " jjjk .^JS\ yır ^3'j İB '?+&• Uj = Onlara Allah zulmetmedi; fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı" (en-Nahl: 33) âyeti bunu nuik

etmektedir (Kaamûs Ter.)

eİ-Gasb; lügatte bir şeyi zulmen almaktır; alınan şey ister mal olsun, ister başka bir hakka tecâvüz olsun. Şeriat ıstılahında ise "Gasb, kıymeti hâiz olan muhterem bir malı sahibinin izni olmaksızın gizlice değil, açıktan almaktır (Seyyid Şerîf, el-Ta'rîfât).

[2] Buradaki tefsirleri el-Feryâbî, Mücâhid'den tahrîc etmiştir. Bu lûgatçilerin çoğunun tefsiridir. Hevâ lügatte yerle gök arasındaki boşluğa denildiğine göre, o gün de zâlimlerin aşırı hayret ve dehşetten akılları baş-^ lanndan gidip birşey düşünmeyerek gönülleri bomboş kalacak demek oluyor. Bu tasvir, İsrafil'in sûru üfürmesİ üzerine kabirlerinden kalkıp hesâb mevkiine gidişe âiddir. Bunun şu âyetlerde de bir tasviri vardır:

"... O da'vet edicinin, görülmemiş, tanınmamış bir şeye da'vet edeceği gün, gözleri zelîl ve hakîr olarak hepsi de çıvgın çekirgeler gibi kabirlerden çıkacaklar, o da'vet ediciye (boyunlarını uzatıp) koşarak. (İçlerinden) kâfir olanlar (şöyle) diyecekler; Bu çok sarp bir

gün" (el-Kamer-. 6-8).

[3] Buhârî bu hadîsi Rikaak Kitâbı'nda da getirmiştir. Bâzı âlimler bu hadîsin zahirinden iki sırat olduğu görüşüne gitmişler; diğer bâzıları da bunların ayrı ayrı iki köprü olmayıp biri diğerinin uzantısı olduğu görüşüne gitmişlerdir.Yânî biri cehennem üzerindeki büyük sırat, diğeri de cehennem ile cennet arasında, onun uzantısı olan sırat demişlerdir.

Hadîs metnindeki " S^ıkî" lâfzı Kuşmeyhenî nüshasında dâd harfi İle zab-tedilmiştir. et-Tekaadî, birbirine hakkını vererek hukûklaşmaktır. Cumhurun rivayeti ise şeddeli sâd ile " öJ^\£İ "dir. Bu da birbiriyle hesâblaşirlar demektir ki, Türkçe'de takas ta'bîr olunur. Bu takas muamelesi mü'minlerin kendi aralarında bizzat ufak tefek hakları sevâb vermek, günâh almak suretiyle takas ve mahsûb ederek küçük günâhlardan arınırlar demek oluyor ki, bu da et-Tekaadî'mn İfâde ettiği ma'nâya delâlet etmektedir.

Demek ki cennete küçük günâhlardan da arındıktan sonra girilecektir. Bunu te'yîd eden bir hadîs: "Cennet ehlinden hiçbirinin üzerinde kul hakkı olduğu hâlde cennete girmesi halâ! olmaz" (Buhârî, Tevhîd, Câbir'den).

[4] Bunu tbnu Mende Kitâbu'l-îmân'da senediyle rivayet etmiştir. Buhârî'nin bu ta'Iîki sevketmekten maksadı, Katâde'nin Ebû'l-MütevekkiPden tahdîsini açıkça belirtmek istemesidir (İbn Hacer, Aynî, Kastallânî).

[5] Hadîsin başlığa uygunluğu son kısmıdır. Hadîs başlıktaki âyeti açıklamaktadır. Âyetin tamâmı şöyledir:

"Allah'a karşı yalan düzenden daha zâlim kimdir? Onlar Rabb'lerine ar-zedilecekler, şâhidler de: îşte bunlar Rabb 'lerine karşı yalan söyleyenlerdir, diyecekler. Haberiniz olsun ki, Allah'ın la'neti zâlimlerin tepesindedir" (Hûd: 18).

en-Necve, yavaşça söz söylemeye denir ki, fısıldamak ta'bîr olunur.İbn Esir de en-Nihâye'dc: Necve isimdir; masdar yerine kaaimdir. Kıyamet gününde Yüce Allah'ın mü'min kuluna gizlice hitabıdır, demiştir.

Bu hadîste râvî Safvân'ın "İbnUmer'le ele ele yapışıp gittiğimiz sırada birisi gelip de necveden sordu. O da şöyle rivayet etti" şeklindeki durum beyânı ifâdesi, hadîsin târihî değeri bakımından çok kıymetlidir. Hadîsçiler ve tarihçiler bu gibi beyânları vak'anın doğruluğu lehine birer vesika kabul ederler.

[6] Hadîs, içtimaî yardımlaşmanın, güzel muaşeretin ve güzel ahlâkın en mühim umdelerini öğretmektedir. "Veyuslimuhu" if'âl babından muzârî sîgasıdır, silm ve selâmetini izâle etmez, yânî zâlimin zulmünde bırakmaz demektir. Hadîs, haber suretinde bir nehiydir ve daha belîğdir.

[7] Müslim'in Câbİr'den getirdiği rivayette "Yardım edilen kişi zâlim ise, müslü-mân kardeş o zalimi zulmetmekten men' etsin. Bu da zâlim için bir yardımdır" buyurulmuştur.

Bu kardeşlik, İslâm kardeşliğidir; bunda hür, köle, baliğ ve mümeyyiz ortak olur. Başlıktaki vecîz sözü ilk defa Cundeb ibn Anber esir düştüğü zaman kurtulmak ümidiyle Es'ad ibn Zeyd için söylediği bir beytin bir mısra'mda soylemiştir:

{ (Ey kerim ve çok kazancı olan er kişi! İster zâlimyâhud mazlum olsun, sen kardeşine yardım et) (Aynî, Kastallânî).

[8] Hadîsin başlığa delîl olan fıkrası "ZulmedİIene yardım etmek" cümlesidir, Emredilen bu yedi şey, beşerî ve ictinıâî faziletlerin en mühim umdelerindendir; bunlar güzel ahlâkın esâslarıdır.

Hadîsin bu rivayetinde men' olunan diğer yedi şey zikredilmemİştir. Onları da Cenâiz Kitâbı'ndaki rivayetten nakledelim:

"Gümüş kablardan, altın yüzükten, harîr, dîbâ, kasıyy, istebrak (denilen ipekli kumaşlar) kullanmaktan da nehyetti". Bunların hepsinin men'inden gaye, hayât ve maîşette israftan sakmıp i'tidâl ve tasarrufa riâyet etmektir

[9] Hadîsin başlığa uygunluğu, ma'nâsından alınır. Çünkü mü'mİn mü'mini sağ-lamlaştirdığı zaman, ona yardım etmiş olur. Peygamber, mü'minler arasında gerçekleşmesi istenen dayanışmayı, bağlılığı ve netîceten birliği, sağlamlığı kav-len sağlam bir bina ile misâllendirdiğİ gibi, parmaklarını birbirine geçirerek fiilen de göstermiştir.

Mü'minler arasında ve bilhassa harb ve musibet zamanında bulunması istenen birlik ve dayanışma, Kur'ân'da parçaları kurşunla birbirine kenetlenmiş bina İle misâllendirilmiştir: "Şübhesiz ki Allah, kendi yolunda, birbirine kenetlenmiş bir bina gibi saffîar bağlayarak çarpışanları sever" (es-Saff: 4).

[10] Âyetler intikaam almanın meşruluğuna delil olarak getirilmişlerdir, intişâr, in-tikaam, yânî ukubetle ceza uygulamaktır; öc aîmak da ta'bîr olunur. Alî ibn Ebî Talha, İbn Abbâs'ın bu âyeti "Allah, bir kimsenin başkasının ma'siyet ve . kötülüklerini aynen sayıp dökmesini sevmez, meğer ki ondan zulüm görmüş^ rencide edilmiş ola" suretinde tefsir ettiğini rivayet etmiştir. Beddua ile de tef-sîr edilmiştir.

Bu âyette ferdlerin hukukuna tecâvüz edildiğinde ferdin ferdden sözle intikaam alabileceği bildirilmiştir.

[11] eş-Şûrâ: 39. âyeti bir topluluğun hukukuna tecâvüze âiddir. Bu âyetteki siyâsî ve millî yüksek hakikati İbrâhîm en-Nahaî, naklettiği tefsirde bildirmiştir. İbrâhîm'in bu tefsirini Abd ibn Humeyd ile İbn Uyeyne kendi tefsirlerinde mev-ıi sûlen getirmişlerdir. Selefin bu tefsirlerine göre:

1. İslâm camiasına bir tecâvüz olduğunda hemen mîllî birlik te'sîsine çalışılarak, intikaam alınması emir buyuruluyor.

2. Bunun terki, düşman tarafından milletin horlanması ve millî şerefin kırılması demek olduğu bildiriliyor.

3. Düşmandan öc alındıktan sonra kin güdülmeyerek, eski hesâblar karış-tmlmayarak zâlimi affetmek gibi yükseklik gösterilmesi Öğretiliyor.

[12] Bu mazlumun affının güzelliğini delille beyân etmektir.

Bu iki bâbda yalnız âyetlerle yetinilmiş, hadîs getirilmemiştir

[13] eş-Şûrâ: 39. âyette mü'minlerin hukukuna bir tecâvüz olduğunda, onlar birleşerek intikaam alırlar buyurulmuştu. Buradaki 40. âyette intikaam alırken bunun da bir zulüm derecesine çıkarılmaması, görülen fenalığa onun benzeri bir ukubetle mukaabele edilip yetinilmesi öğretiliyor ki, bu da ukubet ve ceza ta'yî-ni hususunda adaleti te'mîn için gözetilmesi vâcib olan en yüksek bir düstûrdur. Ekseriyetle mazlumun öc alması, kana susamış bir arslan gibi zâlimi pençesine alarak "Şimdi artık ölümlerden ölüm beğen" diyecek derecede şiddetlenmekte ve bu suretle dünün mazlumu, bugünün başka bir zâlimi kesilmekte olduğundan, bu intikaamın sınırı ta'yîn edilmiş, fenalığa onun benzeri bir fenalıkla mukaabele edilmesi suretinde bir düstûr konulmuştur ki, adalet lâfzının hukukî bir medlulüdür.

Cürüm ile ceza arasında münâsebet ve eşitlik öğretildikten sonra, mü'minİ fazilet ve ahlâk güzelliğinin zirvesine yükseltmek İçin 41. âyet öğretilmiştir...

işte Kur'ân'da bağî ve hukuka tecâvüz edildiğinde mü'minlerin ta'kîb edecekleri kurtuluş ve selâmet yolu ve saldırgan hakkında uygulanacak adalet hükümleri; mukaabil bir zulümden korunmak yolu bu suretle ta'yîn ve ta'lîm edilmiştir.

[14] İbnu'l-Cevzî şöyle demiştir: Zulüm iki ma'siyeti şâmil olur: Bîri haksız yere başkasının mahm almak, öbürü de adaletle emreden Allah'a muhalefette mübâre-ze etmektir ki, bu ikincisi insanların irtikâb ettiği günâhların en büyüğüdür. Şübhesiz ki, zulüm, kuvvetlinin Allah'tan başka yardımcısı olmayan zayıfa îkaa ettiği çirkin fiildir. Zayıf, Allah'ın dâmân ve emânetinde İken ona zulmetmek, Allah'ın emânını tanımamak demektir ki, en şenî' bir günâhtır. Zulüm, kalbin zulmetinden, kararmasından neş'et eder. Zâlimin kalbi hidâyet nuru ile nûrlan-mış olsaydı, zulmün neticelerini, fenalığım düşünüp anlayabilirdi (Aynî).

Müslim'in Câbir'den bir rivayetinde: "Zulümden sakının. Çünkü zulüm, kıyamet gününde zulmetlerdir. Cimrilikten de sakının.." lâfzıyledir

[15] Muâz'm Yemen'e gönderilmesi ile ilgili İbn Abbâs hadîsi buradaki başlığa delil olacak mikdârda kısaca rivayet edilmiştir. Hadîs, Zekât Kitâbi'nda geçmişti. Mazlumun duâsıyle Allah arasında perde ve mâni' bulunmamak, duanın kabul buyurulacağından ve asla reddedilmeyeceğinden kinayedir.

[16] Metindeki "Irz" lâfzını Ibnu Kuteybe nefs ile, beden ile tefsîr etmiştir. Metindeki "Şey"i de sarihler mal ile tefsîr etmişlerdir. Hadîs madde ta'yîn olunup zulmü teşkil eden seyyie beyân edilerek haktan temize çıkıldığı surette, bu temize çıkmanın sahîh ve nâfizliğini ifâde ediyor. Bu konuda âlimlerin ittifakı vardır. Fakat iki kişi arasında karışık bir hesâb veya muamele üzerine hakları halâl kıldırılırsa, arada cereyan eden bu mechûl hesâb ve muamele hakkında halâl-laşmak caiz ve mu'teber midir? Bu hususta âlimler ihtilâf etmişlerdir. Bâzıları: Böyle madde ta'yîn ve mikdâr beyân edilmeyerek halâllaşmak da hem dünyâ, hem âhiret için berâattir, demişlerdir. Diğer bâzıları da: Ancak madde ve mikdâr ta'yîn edilerek halâllaşmaya kaail olup, bu hadîsin "Zulüm ve tecâvüz ettiği hakk mikdârı, zâlimin sevabından alınır" fıkrasıyle istidlal etmişlerdir.

Buhârî, mes'ele ihtilaflı olduğu için suâlin cevâbını zikretmemiştir.

[17] Bu ifâdeler yalnız el-Kuşmeyhenî'nin rivayetinde sabit olmuştur. Bu zikredilen İsmâîl, Buhârî'nin üstâdlanndandır

[18] İbnu'l-Munîr, başlık ile hadîs arasındaki münâsebeti şöyle yöneltmiştir: Başlık, geçmiş olan zulümden doğan hakkı düşürmeye uzanıyor. Âyetin mazmunu ise. vefasızlığın bir zulüm olmaması için müstakbel hakkın düşürülmesidir. Lâkin Buhârî delîl getirmede incelik ve naziklikle iş yapmıştır. Sanki Buhârî, vukû'u beklenen hakta düşürme geçerli olunca, muhakkak olan hakta düşürme yapmanın geçerliliği evleviyetle olur demektedir (Ibn Hacer).

[19] Mes'elede tafsîl olduğu için Buhârî mes'elenin de cevâbı olan izâ'nın cevâbını zikretmedi. Burada cevâb caizdir yâhud caiz olur şeklinde takdîr olunur

[20] Hadîsin başlığa uygunluğu, ma'nâsmdan alınır. Eğer genç, Rasûlullah'a içmiş olduğu içeceği solundaki yaşlılara vermesine izin verseydi, gencin bu halâl kılması belirsiz olurdu.Onların ve kendisinin içtikleri mikdâr da böyle belirsiz olurdu. Bu da mikdârı beyân etmeksizin, ihtilafsız olarak bunun cevazına delâlet etmiştir (Aynî).

[21] Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır. Buhârî bununla arazî gasbmın sûretlen-dirilmesine işaret etmektedir.

[22] Metindeki "Şibr" karış demektir; burada azlığı ifâde etmek için zikredilmiştir. Az tecâvüz ukubeti gerektirirse, çoğu evleviyetle gerektirir.

[23] Bu üç hadîs, arzda, toprakta zulüm, başkasının mülküne tecâvüz ve isti'lâdan ibaret olduğuna; gasbın taşınmaz mallara ve akarlara da şümulüne; yalnız taşınır mallara münhasır olmadığına delâlet eder.

Bu hadîsler bir arza mâlik olan kimsenin o arzın sonuna kadar aşağısına mâlik olduğuna da delâlet eder. Şârih Hattâbî: "Kişinin mâlik olduğu tarla ve bahçesine yerin altında lâğım, izbe, in, kuyu kazmak isteyen yabancıyı men' etme hakkı vardır..." demiştir.

Arazî sahibi yerin altında tasarruf etrne hakkına sâhib olduğu gibi arazînin üstünde de havaya yükselmek hakkını hâizdir. Başkalarına zarar vermemek şar-tıyle dilediği kadar yüksek bina inşâ edebilir...

[24] Bu ifâdeler Buhârî'nin Ebû Zerr nüshasında sabittir, diğerlerinde yoktur. Bu ifâdeye göre Abdullah ibn Mübarek hadîs kitabını Horasan'da yazmış ve orada tahdîs ve neşretmiş; kendisinden pekçok hadîsçi bunları alıp öğrenmiş. Yalnız Abdullah ibn Umer'in yukanki hadîsi, Horasan'da yazıp neşrettiği kitabında yokmuş' da, bunu Basra'ya geldikten sonra oradaki hadîs tâlib ve hafızlarına Basra'da imlâ edip yazdırmıştır.

[25] Ahmed ibn Hanbel'in Musned'i ile ibn Mâce'nİn Sünen 'inde Ebû Bekr'in kölesi Sa'd'den; Bezzâr'ın Müsned'inde Ebû Hureyre'den bu hadîsin ma'nâsında hadîsler gelmiştir. Bu rivayetlerin bâzısında kıtlık zamanında, bâzısında açlık sebebiyle iki hurma birleştirilerek yenildiği bildirilmiştir. Böyle bir zarurete da-yanıcı olsa bile, Peygamber, içtimaî âdaba aykırı olan bu hareketten men' etmiştir.

Aişe ve Câbİr: Nehiy sebebi, bu şekilde yemenin açgözlülük ve pisboğazlık gibi fena bir hareket olmasıdır, demişlerdir. Şu kadar ki, âlimler kendi malını kişinin dilediği gibi yemesi caizdir, demişlerdir. Nitekim Salim ibn Abdillah kendi hurmasını avuç avuç yermiş. Bu sebeble âlimler topluluğu hadîsin sevk yeri ci-hetiyle bu nehyi ortaklaşa yenilmeye tahsîs etmişlerdir.

[26] Bu hadîs Buyu' Kitâbı'nda "Lahham ve cezzâr hakkında denilen şeyler bâbı"nda geçmişti.

[27] Âyetin tamâmı şöyledir: "İnsanlardan öyle kimse vardır ki, onun bu dünyâ hayâtına âid sözü hoşunuza gider ve o, kalbinde olana Allah 'ı şâhid getirir. Hâlbuki o, düşmanların en yamanıdır'" (el-Bakara: 204).

[28] el-Eledd, lügatte eğri demektir; cem'i Ludd'dm. İşte biz o Kür 'ân ancak onunla tak vâya erecekleri mûjdeleyesin, (bâtılda) mücâdele ve inâd edenleri korkutasın diye senin dilinle (indircr çkf kolaylaştırdık" (Meryem: 97) âyeti, bu suretle tefsîr edilmiştir. Münafıklar husûmet hâlinde yalan söyler, iftira eder, doğruluğa tutun-mazlar da eğri, dolanbaçlı yolları seçerler. Bâzıları da "Eledd"i "şiddetli cidalci" diye tefsîr etmişlerdir. el-Eledd, müteannid, mütemerrid, husûmeti şiddetli adama denir ki, ihlâs ve insaf tarafına

meyletmez (Kaamûs Ter,).

[29] Buhârî bu hadîsi Ahkâm, Şehâdât, Hileleri Terk Kitâbları'nda da getirmiştir. Müslim de Kaza Kitâbı'nda getirmiştir. Buradaki senedde üç tabiî hadîsi birbirinden rivayet etmiştir. Bunlar Salih ibn Keysânjbn Şihâb ve Urve'dir. Bu hâl, hadîsin sıhhati ve rivayet usûlü bakımından kıymetlidir. Hadîsin sahâbî râvîleri de ikidir: Biri Ümmü Seleme, diğeri de kızı Zeyneb'dir. Bu da hadîsin sıhhati bakımından Önemli bir hususiyettir.

Hadîsteki "Ben de sizin gibi bir insanım "sözü, Peygamber'in de beşeriyet gereği yalnız zahirî işleri idrâk ettiği ve vahiy ile te'yîd edilmeyen hususlarda diğer insanların durumunda bulunduğunu ifâde eder. Hadîsteki "müslim" kaydı, ihtirazı bir kayıt değil, muhâtab sahâbîler olmak i'tibâriyle vâkıî bir kayıd olarak zikredilmiştir. Hadîsin son fıkrası bir muhayyer kılma değil, bir tehdîddir.

Nitekim: De ki Kur'an RabbAnızdan gelen bir hakktır; artık dileyen îmân etsin, dileyen küfretsin" (el-Kehf: 29) ve: Siz dilediğiniz işi işleyiniz" (Fussilet: 40) âyetlerinde de böyle tehdîd içindir.

Hadîs hârika bir adalet düstûru va'z etmiştir: Lisân ve ifâde düzgünlüğü ile ve hüccet getirerek hüküm kazanmakla Allah'ın haram kıldığı birşey halâl olmaz. Diğer deyişle hâkim, Peygamber bile olsa, hâkimin hükmü bir haramı halâl veya bir halâlı haram kılamaz.

[30] Bu hadîs îmân Kitâbı'nda da geçmişti. Lâfızlarda bâzı öne geçirme ve geri bırakma farklılığı vardır

[31] Malı elinden alınan bir mazlum, zâlimin malına tesadüf edince, bunu almak hakkım hâiz midir, değil midir? Bu mes'ele âlimler arasında ihtilaflıdır.

[32] İbn Sîrîn'in bu fetvasını Abd ibn Humeyd de Tefsir'md: "Eğer biri senden birşey alırsa, sen de ondan mislini al" suretinde rivayet etmiştir.

[33] Bu Âişe hadîsinin başlığa uygunluk ciheti, Peygamber'in Hind'e, Ebû Sufyân'-ın malından örfe göre ailenin geçimine yetecek mikdârın alınmasına müsâade buyurmuş olmasıdır. Şârih İbn Battal: "Bu izin ve müsâade bir hakk sahibinin, hakkını vermeyen veyâhud inkâr eden kimseden hakkını alabilmesinin cevazına delâlet eder" demiş ve mes'eleyi en açık şekilde ortaya koymuştur.

Bu mes'eîede fıkıhta "Zafer mes'elesi" unvânıyle tanınır ve şöyle özetlenebilir: Birisinin diğerinde hakkı olup da ödemeyi uzatır da bir türlü vermezse, hakk sahibi için aynı matını veyâhud da malının benzerini bulunca almak hakkı vardır. Yoksa borçlunun rastgele dilediği herhangi bir malını almak hakkını hâiz değildir.

[34] Tirmizî, Ebû Dâvûd ve Tahâvî'nin de başka başka sahâbîlerden bu ma'nâda rivayet ettikleri hadîsler vardır. Bunlardan çıkan hüküm, ev ve menzil sahibi, konuklarına karşı yemek yedirmek vazifesini yerine getirmezse, konuk bu hakkını kerhen ve cebren alır demek oluyor. Leys ibn Sa'd mutlak olarak buna kaail olmuştur. Ahmed ibn Hanbel de bu mecburiyeti köy ve kasabalara teşmil etmeyerek, çöl halkına tahsis etmiştir. Ve: Umrân ve medeniyet eserlerinden mahrum çölde zarurî ve hayatî gıda maddesi tedâriki mümkin olmadığından konuğa ziyafet, onun açlığım giderecek derecede vâcib kılınmıştır, demiştir.

Bâzı âlimler de bu hadîsin zahiren ifâde ettiği cebir hakkını bir türlü İctİmâî nizâma uygun bulmayarak, bu hakkı ve konuğun cebren ve kahren almak selâ-hiyetini açlık hâline hamletmişler ve bu suretle konuk hakkım esirgeyen menzil sahibinden bunu almak hakkını, yalnız açlıktan bunalan kimseye kasr ve tahsîs etmişlerdir. Su kullanma hakkında da böyle kabul edilmiş idi.

Bâzı âlimler de konuk hakkının zorla alınması sadaka âmillerine mahsûs idi demişlerdir.

[35] es-Sakîfe, sefine vezninde, evlerde olan sofaya denir. Medine'deki Benû Sâide sofası bundandır... (Kaamûs Ter.).

Sakîfe sofa demektir. Buna "Sâbât" da denilir ki, iki evin arasına umûmî bir yolun üstüne yapılan tavandan ibaret olup, altından yol geçer.

[36] Bu, Buhârî'nin Eşribe Kitâbı'nda Sehl ibn Sa'd'den senediyle getirdiği hadîsin bir parçasıdır.

Benû Sâide sakîfesi, Ensâr'dan Hazrecliler'in toplantı yeri olan bir sofa dır. Peygamber arasıra bu sofaya geldiği ve Ebû Bekr'e burada bey'at olunduğu için burası İslâm târihinde ma'rûf mahallerden sayılmıştır.

Rasülullah'ın bu sofaya gelmiş ve sahâbîleriyle burada oturmuş olması, sa-kîfe yânî sofa edinmenin ve bu umûma âid yerde oturmanın caiz olduğunu bildirmektedir.

Buhârî'nin bu başlık ile, bir umûmî yolun iki tarafına mâlik olup da yolun iki tarafındaki iki evininin ortasına bir umûmî yolun üstüne bir oda, bir sofa yapmak caiz midir? Yolun üstü, yol gibi, âmme hukuku ile ilgili mi?... gibi sorulara cevâb vermek istemiştir.

Bu vaziyette bir sofa, bir havaî oda yapmak caizdir; halkın menfaatlerine, gelip geçmesine mâni' olmadıkça âmme haklarına aykırı değildir; havaî yol da tasarruf değildir, diye cevâb vermek için Benû Sâide sofasını misâl olarak sev-ketmiştir.

Sahâbîlerin orada oturmakta devam etmeleri, bu oturuşun bir zulüm olmadığını da göstermektedir.

[37] Bu hadîs', Hudûd ve Fikret Kitâbları'nda uzun; burada kısaca getirildi. Bu hadîs de böyle sofa edinilmesinin cevazını ifâde eder. Bu caiz olmasaydı, Peygamber, Benû Sâide sofasını takrir etmez ve orada oturmazdı. Halîfe seçimi ve bey'atı gibi müslümânlann en ehemmiyetli bir işi orada görülmezdi.

[38] Başlık, hadîsten bir cümledir. "Men' etmez" Ebû Zerr'in rivayetinde ref ile zabtedilmiştir. Bu nehiy ma'nâsı ifâde eden bir haber sîgasıdir. Men' ifâde etmekte cezimlis inden" daha beliğdir.

[39] TercemedekÎ parantez arasındaki ifâdeler, Ahmed.ibn Hanbel'in rivayetinden alınmıştır.

Hadîsteki "Hasebe" lâfzı da Ebû Zerr rivayetinde böyle müfred olarak gelmiştir. Diğer rivayetlerde iki ötre İle ve cemi' sîgasıyle "Huşuben" şeklindedir. Şübhesiz cemi'lisinde ümmete meşakkat vardır.

[40] Ebû Hureyre, cemâatin bu hükmü ağır bulduklarını îmâ eden baş eğme vaziyetlerinden müteessir olarak, bunu teşvik ve mübalağa için sözünü te'kîdli ve yemînli söylemiştir.

[41] Hadîsin başlığa delîlliği "Ben şarâbları döktüm de Medine sokaklarında şarâb aktı" sözüdür.

Buhârî bu hadîsi Tefsîr ve Eşribe Kitâblan'nda da getirmiştir, Müslim de Eşribe'de getirmiştir.

el-Muhalleb şöyle dedi: Şarâb yola ancak terkedildiğini İ'lân için ve bu terkin açıklanması için dökülmüştür. Bu da maslahatta şarâbın yola dökülmesiyle eziyet duymaktan daha üstündür (İbn Hacer).

[42] Bu, dört sahîfe kadar tutan uzun "Hicret Hadîsi' mn bir parças^Burada böyle kısaca getirilmesi, kişinin evinin avlusunu taşla çevirmek, orada oturmak hakkım hâiz olduğunu beyân etmek içindir. Başlıktaki Efmye, Fma n« cemidir Finâ, evin önündeki açık avluya denir. "cem'idir Bunu da İbn Esîr: Evin kapısı önündeki insanların geçecek yen olan yoldur, diye ta'rîf etmiştir. Ebû Saîd hadîsinüe "Turukaat" şeklinde gelmesi de İbn Esîr'in bu ta'rîfini te'yîd etmektedir.

[43] Buhârî bunu İsti'zân Kitâbı'nda da getirmiştir

Peygamber'in evvelâ men' etmesi, yol üstünde oturanın fena şeyler gormeK-ten fena söz işitmekten kurtulmamasıdır. Bâzı âlimler bu nehıy, haram kılma suretiyle değil, mefsedetleri giderme, iyilik sebeblerine ırşâd kabılmdendır, demişlerdir.

Hulâsa: Yol uğrağı yerlerde kimseye zarar vermeden oturmak caizdir. Fakat bunun mukaabilinde gelip geçenlere yardımcı olmak luzümu bildirilmiştir.

[44] Hadîs, Şirb Kitabı "Su içİrmenin fazîleti bâbı"nda geçmişti. Buhârî bunu buradaki başlığa delîl olmak üzere ayrı sened ve bâzı lâfız farklılığı İle getirmiştir. Hadîste, susuzların ve diğer hayvanların faydalanması için sahrada kuyular kazmanın cevazı hükmü vardır. Geceleyin içine insan ve hayvan düşmesi suretiyle zarara uğranılması zanm ile beraber bu nasıl caiz olur dersen, şöyle cevâb verilir: Menfaat daha çok ve gerçekleşici, zarara uğramak ise nâdir ve zannedilmiş olursa, faydalanma gâlib olur ve tazminat düşer ve düşen şey heder olur. Eğer zarar muhakkak olursa, kuyu kazmak caiz olmaz ve kazan zararı öder (Kas-tallânî).

[45] Buhârî bu hadîsi Cihâd Kitabı, "Binek devesi edinen kimse bâbı"nda senediyle tam olarak getirmiştir. Burada sâdece başlığa delîl olan bu cümlesini getirip, bununla yetinmiştir. Bu cümle îmân Kitâbı'ndakİ bir hadîste de geçer.

Buhârî bu bâbda başka hadîs getirmeyip, bununla yetinmiştir.

[46] Buhârî bu hadîsi Hacc Kitabı'nın sonlarında "Medine'nin yüksek binaları bâ-

bi"nda da getirmişti. Fitneler Kitâbı'nda da getirecektir. Metindeki Ututn, yüksek bina ve kal'a ma'nâsmadır. Hadîs buradaki başlıkta söylenen yüksek yerlerin yapılması ve oralarda oturulmasının cevazına delil olmak üzere getirilmiştir. Şârih İbn Battal: Damlar üzerinde, yüksek yerlerde yüksek oda yapmak, oradan başka birinin haremi görülmedikçe mubahtır, demiştir.

[47] Bu taccüb-sözünün aslı bâzı nüshalarda "£^ıj', diğer bâzılarında şeklinde gelmiştir. Ma'nâ farkı yoktur.

[48] Medîneli Ensâr'm kadınlara karşı bu tutumları, İslâm devletindeki kadın hakk ve hürriyeti bakımından önemli bir tatbikattır.

[49] Hafsa'nın açıkladığı söz şudur: Peygamber, Âişe'nin gününde Mâriye ile yalnız kalmış, Hafsa da bunu bilmiş; Peygamber, Hafsa'ya: Şunu gizli tut,ben Mâri-ye'yi kendime haram kıldım, demiş.Hafsa da bunuAişe'ye açıklamış, Âişe de Öfkelenmiş. Nihayet Peygamber, kadınlarına bir ay yaklaşmamaya yemîn etmiştir. İşte müteâkıb cümlenin ma'nâsı budur (Kastallânî).

[50] Hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber kendisine âid olan meşrubeye girdi" sözündedir. Çünkü meşrube, yüksek odadır. Buhârî'nİn, şanı ve âdeti olduğu üzere bu hadîsten misâl olarak "Peygamber kendine âid meşrubeye girdi ve yalnızlığa çekildi" sözüyle yetinmesi kâfi idi. Fakat zahir olan şu ki, o, İbn Ab-bâs'm sorusunun cevâbında "Âişe ve Hafsa" sözü yeter iken hadîsin tamâmını sevkedişinde Umer'e uymuştur. Umer, hadîste şerh ve beyân ziyâdeliği bulunduğu için, kıssanın hepsini sevketmiştir. Bu hadîste birçok fâideler vardır, bunlar üzerine söz, inşâallah yerinde gelecektir (Kastallânî).

[51] Hadîsin başlığa delîlliği "Peygamber kendisine âid yüksek bir odada oturdu" sözündedir.

[52] Bu Câbir'in meşhur "bâir (yânî deve) hadîsi"nin kısa bir rivayetidir. Başlığa delîlliği "Deveyi taş döşemeliğin bir tarafına bağladım" sözündedir. Çünkü bununla bir zarar meydana gelmediği takdirde, taş döşeme yapmanın cevazı bu hadîsten alınır.

[53] Bu hadîs Abdest Alma Kitâbı'nda da geçmişti. Burada getirilmesinden maksad, çöplükte işemenin cevazını bildirmektir.

[54] Hadîsin başlığa delîlliği apaçıktır. Bu hadîsi Müslim, Cihâd'da Yahya ibn Yahya'dan; Tirmizî ise el-Birr'de Kuteybe'den senediyle rivayet etmiştir.

Bu küçük amelin kabul edilip mağfirete sebeb olması ve bütün bunların aslı, Yüce Allah'ın şu kavlidir: tiİşte kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyor idiyse onu görecek, kim de zerre ağırlığınca şen yapıyorsa onu görecek" (ez-Zilzâi: 7-8).

Yoldan ezâ verici birşeyi gidermek, îmândan bir şu'bedir (Aynî).

[55] Halkın gelip geçmesi için işlek ve geniş cadde olarak bırakılacak arazînin mik-dânnda mal sâhibleri uyuşmazlığa düştüklerinde, bu hadîse göre asgarî yedi zira' olarak hükmolunur. Maamâfîh zirâ'ın mikdân ve mâhiyetini o zamanın ve mm-takanın örfü ta'yîn eder.

[56] Buhârî bu Ubâde hadîsini Sahih 'in îmân Kitâbı'nda ve daha birçok yerlerinde senediyle getirmiştir

[57] Hadîsin başlığa delîlliği apaçıktır,Çünkü başlık hadîsin bir kısmının ma'nâsından ibarettir.

[58] Murad, îmân'm aslım değil de, kemâlini gidermektir. Yâhud da murad, o haramı halâl sayarak işleyendir. Yâhud da bu, o ma'siyetleri âdet edindiği ve devam ettirdiği takdirde, îmânın zevâliyle korkutma bâbındandır.

Hadîsin başlığa uygunluğu "İnsanların gözleri ona yükselirken bir çapulculuk yapmaz" sözündedir. Çünkü göz yükseltmek, İzin vermemeye delâlet eder.. (Kastallânî).

Buhârî bu hadîsi Hudûd'da da; Müslim de îmân'da getirmiştir.

[59] Yânî ondan îmân nuru koparılır.îmân kalble tasdik, dil ile İkrardır. îmân nuru ise sâliha ameller, yasaklardan çekinmedir. Kişi zina ettiği yâhud şarâb içtiği yâhud hırsızlık yaptığı zaman îmânın nuru gider ve sahibi karanlıkta kalır (Fethu'l-Bârt).

[60] Buhârî bu hadîsi burada getirmekle haç kıran yâhud domuz Öldürenin bunları tazmîn etmeyeceği, çünkü emredilmiş bir şeyi yaptığına işaret etmiştir. Lâkin bunun mahalli muhâriblerle olduğu zamandır.., (Kastallânî).

Buhârî bunu Ehâdîsu'l-Enbiyâ'da; Müslim, îmân'da getirmiştir.

[61] (= ed-Dennu)"J dâl'in fethi ve nûn'un teşdîdiyle büyük küpe denir...

Bir kavle göre testiden üzün ve söbü olanına denir, yâhud şol testiden küçük küpe denir ki, dibi sivri olup, çukura oturtmadıkça durmaz.

(= ez-Zıkku)", zâ'ın kesriyle tuluma denir, bir kavle göre tüyü yolunmadik tuluma denir ki, ona şarâb makûlesı nesne koyarlar; cem'İ Ezkaak ve Zikaak gelir.

"(= et-Tunbür)"... ma'rûf sazın ismidir ki, feth ile Tanbûr ta'bfr olunur... (Kaamûs Ter.)

[62] Kaadı Şurayh'm bu fetvasını İbn Ebî Şeybe senediyle rivayet etmiştir. Şurayh, Peygamber devrine erişmiş, fakat görüşememiştir. Umer tarafından Basra'ya kaadı ta'yûı edilmiş, orada 60 yıl vazife görmüştür. 120 yıl yaşamıştır (Aynî).

[63] Peygamber'İn yıkamaya izin vermesi, içine şarâb konulan kapların su ile temizlenmelerinin mümkün olduğuna delâlet etmiştir.

[64] tbn Ebî TJveys, Buhârî'nin şeyhi ve İmâm Mâlik'in kızkardeşinin oğludur. Onun bu kelimeyi vahşetin zıddı olan "enes"e nisbetle okur olduğunu Buhârî'nin bu haberinden öğreniyoruz.

Bu ziyâde bâzı nüshalarda bulunmuş, Aynî bunu nüshasına yazmış, bunun için biz de bunu burada tesbît ettik (Rakamlı nüsha haşiyesi).

[65] Hadîsin başlığa delîlliği putların dürtülerek horlanması ve bilâhare kırılmalarıdır,..

[66] Hadîste zulmü def etmek üzere çarpışırken ölenin şehîd olduğu bildirildiği için bu kitâbda getirilmiştir.

Tirmizî'nin rivayeti dahatafsîllidir; "Kim malını koruma uğrunda öldürü-lürse, o şehîddir. Kim hayâtı uğrunda öldürütürse o ölü de şehîddir. Dînî uğrunda öldürülen mücâhîd de şehîddir. Irzı uğrunda ölen de şehîddir".

[67] Hadîsin başlığa uygunluğu "Kadın çanağı kırdı" sözündedir.Hadîs başlıktaki cevâbı da ihtiva etmektedir.

[68] Buhârî'nin, hadîsin bu ikinci senedini getirmekten maksadı, Enes'in Humeyd et-TavîI*e tahdîsini açıkça beyân etmektir

[69] Buhârî bu Râhib Cureyc hadîsini burada kısaltmış olarak getirdi Bunu.nedle Ehâdîsu'l-Enbiyâ Kitâbı'nda uzunluğu ile getirmiştir. Burada kısmı "Senin savmıam altından yapacağız dediler. O: Hayır olmaz, ancaK esKi-si gibi çamurdan bina ediniz" sözüdür.

Bu hadîsle hüccet getirmenin tevcîhi, "Bizden evvelkilerin kanunu, bizim kaanûnumuz aksini getirmediği müddetçe bizim de kaanunumuzdur   esasıdır.

Rahman ve Rahim olan Allah 'in ismiyle

97- KİTÂBU'L-İTİSÂM Bİ'L-KİTÂBİ VE'S-SÜNNETİ

(Allah'ın Kitâbı'na ve Peygamberin Sünnetine Sımsıkı Yapışıp Tutunmak Kitabı) [1]

1-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Mıs'ar'dan ve başkasından; onlar da Kays ibn Müslim'den; o da Târik ibn Şihâb'dan. Târik ibn Şi-hâb şöyle demiştir: Yahûdîler'den bir adam, Umer'e:

— Ey Mü'minlerin Emîri, eğer şu "Bu gün sizin dîninizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nVmetimi tamamladım ve size dîn olarak müs-lümânlığı hoşnûd oldum... " (ei-Mâide: 4) âyeti biz Yahudiler üzerine inmiş olaydı, muhakkak bizler onun indiği günü bir bayram yapardık, dedi.

Bunun üzerine Umer:

— Şübhesiz ben bu âyetin hangi gün indiğini muhakkak bilmekteyim: Bu âyet bir cumua günü, Arafe'de inmiştir, dedi [2].

Sufyân ibn Uyeyne, Mıs'ar'dan işitti. Mıs'ar da Kays'tan işitti, Kays da Tarık'tan işitti.

2-.......Bize el-Leys ibn Sa'd, Ukayl'den tahdîs etti ki, İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik (R) haber verdi ki, kendisi, müslümânların Ebû Bekr'e bey'at ettiklerinin ertesi günü Umer'den işitmiştir. Umer, Ebû Bekr'den önce, Rasûlullah'in minberi üzerine doğrulmuş, şehâdet kelimelerini söylemiş, "Amma ba'du(= Sözün bundan sonrası şudur)" deyip şunları söylemiştir:

— Allah kendi Rasûlü'nü dünyâda sizin yanınızda olan şeyler üzerine kendi yanında bulunan şeylere (cennet derecelerinin yükseklerine ve keramet hazînelerinin huzuruna) seçip almıştır. Ve şu Ki-tâb, Allah'ın kendi Rasûlü'nü hidâyete ulaştırmış olduğu Kitâb'dır. Şimdi sizler de bunu alıp tutunun ki, doğru yolu bulaşınız. Ve çünkü Allah, ancak bu Kitâb vâsıtasıyle Rasûlü'ne hidâyet etmiştir! [3].

3-.......İbn Abbâs (R): Peygamber (S) beni kendisine çekip sarmaştı da:

— "Allah 'im, buna Kitâb ilmîni öğret!" diye duâ etti, demiştir [4].

4-.......Bize Mu'temir tahdîs edip şöyle dedi: Ben Avf'dan işittim, ona da Ebû'I-Minhâl haber vermiştir. O da Ebû Berze Nadle ibn Ubeyd el-Eslemî'den: Şübhesiz Allah Taâlâ İslâm Dîni ile ve Peygamberi Muhammed (S) ile sizleri zengin kılmış yâhud sizleri kaldırıp yükseltmiştir, dediğini işitmiştir [5].

5-.......Bize Mâlik, Abdullah ibn Dinar'dan tahdîs etti ki, Abdullah ibn Umer (R), Abdulmelik ibn Mervân'a bir mektûb yazdı da ona bey'atini şöyle bildirdi: "Allah'ın sünneti ve Rasûlü'nün sünneti üzerine gücümün yettiği kadar Mü'minlerin Emîri Abdulmelik ibn Mervân'a, emirlerini dinlemeğe ve itaat etmeye ikrar edip söz veriyorum" dedi [6].

1- Peygamber(S)'İn: "Ben câmialı sözler ile gönderildim Kavli Babı

6-.......Bize İbrahim ibn Sa'd, İbn Şihâb'dan; o da Saîd ibmı'l- Müseyyeb'den o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Ben câmialı sözler ile gönderildim. Ben (düşman gönüllerine) korku salmak suretiyle yardım olundum. Bir de ben uyuduğum sırada kendimi gördüm ki, bana Yer hazînelerinin anahtarları getirildi de benim elimin içine konuldu".

Ebû Hureyre: Rasûlullah (S) gitti, hâlbuki sizler o hazîneleri nasıl rast gelirseniz öylece görmektesiniz yâhud sizler o hazîneleri bol bol emmek suretiyle faydalanmaktasınız yâhud da buna benzer bir kelime söylemiştir [7].

7-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Herbirpeygambere muhakkak îmân edilen mu 'cizelerin benzeri yâhud insanların o yüzden îmân ettiği mu'cizelerden verilmiştir. Hiç şübhesiz ki bana ihsan olunan (en büyük) mu'cize, Allah'ın bana vahyettiği Kur'ân'dır. Bu sebeble

ben kıyamet günü bütün peygamberlerin en çok ümmetlisi olacağımı ümîd ediyorum!" [8].

2- Rasûlullah(S)'In (Sözleri, Fiilleri Ve Takrirlerini Şâmil Olan) Sünnetlerine Uymak Babı [9]

Ve Yüce Allah'ın: "Ve bizi takva sahihlerine önder kıl" (el-Furkaan: 74) kavli.

Bu duada o: "Bizden Öncekilere uyalım ve bizden sonrakilerin de bize uyacakları imamlar, önderler kıl" demiştir[10].

Abdullah ibn Avn el-Basrî et-Tâbiî şöyle demiştir:

Üç şey vardır ki, ben bunları hem kendim için, hem

de bütün mü'min kardeşlerim için arzu eder, severim:

a Şu Muhammed sünnetini insanların öğrenmeleri ve âlimlerinden bunu sorup istemeleri;

b-Kur*ân>ı iyi anlamaları ve ondan sorup istemeleri.

c İnsanları ancak hayırda bırakmaları (yâhud: insanları hayra da'vet etmeleri) [11].

8-.......Ebû Vâil şöyle dedi: Ben şu Ka'be mescidinde onun bakıcısı olan Usmân ibn Ebî Şeybe'nin yanına oturdum. O şöyle dedi: Benim yanıma Umer ibnu'l-Hattâb şu senin oturuşun gibi oturdu da:

— Şu Ka'be'nin içindeki sarı ve beyaz, yânî altın ve gümüş hiç-birşey bırakmayıp hepsini müslümânlar arasında (onların işleri için) taksim edeyim diye kasdettim, dedi.

Şeybe dedi ki: Ben Umer'e:

— Sen bunu yapmıyorsun? dedim. Umer:

— (Niçin yapmıyorum?) îki sahibin, yânî Rasûlullah ile Ebû Bekr de bunu yapmadıkları için dedim, dedi.

Yine Umer:

— (Çünkü) o ikisi kendilerine iktidâ edilip uyulan iki insandırlar, dedi [12].

9-.......Ben el-A'meş'ten sordum. O Zeyd ibn Vehb'den söyledi. O da Huzeyfe(R)'den şöyle derken işitmiştir: Bize Rasûlullah (S) şöyle tahdîs etti: "Emânet gökten insanların kalblerinin derinliğine iner (ve insanlar bunun üzerine fıtratlanmış olurlar). Sonra Kur'ân indi, onlar Kur'ân 'ı okudular. İnsanlar sünnetten emâneti ve onunla ilgili şeyleri öğrendiler. (Böylece insanlar için tabîat ve şerîat, emânetin korunması hususunda birleştiler)..." [13]

10-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Şübhesiz sözün en güzeli Allah'ın Kitâbı'dır. Yolun en güzeli de Muhammed'in yoludur. İşlerin en şerrüleri de dînde sonradan îcâd edilen bid'atlerdir. Size va'd edilegelen şeyler (tekrar dirilmek ve hâlleri) muhakkak gelecek ve siz bunlardan kaçıp kurtulacaklar değilsiniz!" [14].

11-.......Bize ez-Zuhrî, Ubeydullah'tan; o da Ebû Hureyre ile Zeyd ibn Hâlid(R)'den tahdîs etti ki, onlar: Biz Peygamber(S)'in yanında idik, Peygamber, da'vâlarını arzeden iki kişiye hitaben:

— "Yemîn olsun ki, ben sizin aranızda elbette Allah'ın Kitabı ile hüküm vereceğim..." buyurdu, demişlerdir [15].

12-.......Bize Hilâl ibnu Alî, Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S):

— "Ümmetimin hepsi cennete girecektir. Ancak imtina edenler girmeyecektir" buyurmuştur.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Kimler imtina edecekler? diye sordular. Rasûlullah:

— "Her kim bana itaat ederse cennete girecektir. Her kim de bana âsî olursa o da (da'vetimi kabulden ve emirlerime itaatten) çekinip imtina etmiş olur (ve cennete giremez)" buyurdu [16].

13-.......Bize Yezîd ibn Hârûn haber verdi. Bize Selîm ibn Hayyân tahdîs etti ve Yezîd ibn Harun'u hayırla övdü de şöyle dedi: Bize Saîd ibnu Mînâ tahdîs etti. Bize Câbir ibn Abdillah tahdîs etti yâ-hud: Ben Câbir ibn Abdillah'tan işittim, şöyle diyordu: Bir kerre Peygamber (S) uyurken yanına birtakım melekler geldi de, bunlardan bâzıları:

— Bu zât uyuyor, dedi. Bâzıları da:

— Gözü uyuyor, fakat kalbi uyanıktır, dedi.

Bunun üzerine bu melekler (birbirlerine):

— Bu dostunuzun yüksek sıfatı vardır (yüksek menkıbe sâhibidir). Haydi siz de bunun yüksek mevkiini haricî bir örnekle temsîl ediniz! dediler. Fakat bâzıları:

— İyi amma bu zât uyuyor, dediler. Bâzıları da:

— Hayır, O'nun gözü uyuyor, fakat kalbi uyanıktır, dediler. Bunun üzerine melekler:

— Bu Zât'ın haricî benzeri, şu bir kimsenin misâli gibidir ki, o kimse yeni bir ev yaptırır, o evde bir ziyafet yemeği tertîb eder ve bu ziyafete insanları da'vet etmek için bir da'vetçi gönderir. Bu da'vet-çinin da'vetine kim icabet ederse, o (mükemmel) eve girer ve ziyafet yemeğinden yer. Her kim de da'vetçinin da'vetine icabet etmezse o eve giremez ve ziyafet yemeklerini de yiyemez.

Bunun üzerine melekler yine birbirlerine:

— Haydi bu temsîli bu Zât'a îzâh ediniz de anlasın! dediler. Fakat yine bunlardan bâzıları:

— İyi amma bu Zât uyuyor, dediler. Bâzıları da:

— Hayır, gözleri uyuyor amma kalbi uyanıktır, dediler. Bunun üzerine melekler (kendi aralarında temsîli şöyle îzâh

ettiler):

— O ev cennettir, da'vetçi de Muhammed(S)'dir. Her kim Mu-hammed'e itaat ederse, Allah'a itaat etmiştir. Her kim de Muham-med'e âsî olursa, Allah'a âsî olmuştur. Muhammed insanların arasını ayırdetmiştir (itaat ve isyan şiarını bildirip mü'minleri, münkirleri ayırdetmiştir) [17].

Bu hadîsi Kuteybe ibn Saîd, Leys'ten; o da Hâlid'den; o da Saîd ibn Ebî Hilâl*den; o da Câbir'den: "Peygamber bizim yanımıza çıktı" fıkrasıyle rivayet etmekte Muhammed ibn Abâde'ye mutâbaat etmiştir [18].

14-.......Huzeyfe (R) şöyle demiştir:

— Ey Kur'ân okuyucuları topluluğu! (Allah'ın emrine yapışmanız suretiyle) dosdoğru yola giriniz. (Eğer doğru yola girerseniz) şübhe-siz sizler açık bir öne geçişle öne geçirilmiş olursunuz. (Eğer emre muhalefet edip de) dosdoğru yoldan sağa ve sola giden yolları tutarsanız, muhakkak pek uzak bir sapıklıkla sapmış olursunuz! [19].

15-....... Bize Ebû Usâme, Bureyd'den; o da Ebû Burde'den; o da Ebû Mûsâ el-Eş'arî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Benim meselim (benzerim) ve beni kendisiyle size Allah'ın peygamber gönderdiği şeyin meseli, ancak şu adamın benzeri gibidir ki, o, kavmine geldi de:

— Ey kavmim! Ben şurada iki gözümle ordu gördüm. (Onlar beni soydular... ben kaçtım, şimdi haber veriyorum). Görüyorsunuz, ben çıplak bir nezîrim (sizi yarının musibetinden korkutuyorum). Hemen kurtulmaya, hemen kaçmaya bakınız! der.

Bu haber üzerine kavminden bir taife ona itaat eder de bütün gece vakaar ve haysiyetle yürümüş ve kaçıp kurtulmuşlardır. Kavminden bir kısmı da onu

yalanlamışlar da yerlerinde kalmışlardır. Bunun üzerine sabahleyin ansızın asker onları basıp helak etmiş ve köklerini kazımıştır.

İşte bu bana itaat eden ve benim getirdiğime uyan kimse ile bana âsî olan ve benim getirmiş olduğum hakkı yalanlayan kimsenin meselidir" [20].

16-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) vefat ettiği ve ondan sonra Ebû Bekr halîfe yapıldığı, Arab kabileler inden tekrar kâfir olanlar küfürlerine döndükleri zaman (Ebû Bekr-onlarla harb etmek istediğinde) Umer, Ebû Bekr'e:

— Sen bu insanlara karşı nasıl harb açarsın? Rasûlullah (S): ' 'Ben, insanlar Lâ ilahe ille 'Hah diyene kadar şirk ehli olanlarla harb etmeye emredildim. Her kim bu Lâ ilahe ille'llah şehâdet kelimesini söylerse, benden malını ve canını muhafaza etmiş olur, ancak (haram kılınmış bir nefsi öldürmek yâhud farzlardan birini inkâr etmek gibi) İslâm hakkının gerekli kıldığı ceza müstesnadır. (Gizli küfür ve ma'siyetinin) hesabı Allah'a âiddir" buyurdu! demişti.

Ebû Bekr de Umer'e:

— Vallahi her kim namazla zekât arasını ayırırsa, ben muhakkak bu zümre ile harb ederim. Çünkü zekât mâlî bir haktır. Allah'a yemîn ederim ki, bunlar Rasûlullah'a ödemekte oldukları bir ipi (yâ-nî az olsa bile meydana gelen zekât hakkım) benden men' ederlerse, onun men' edilmesi üzerine ben muhakkak onlarla harb ederim! dedi.

Bunun üzerine Umer:

— Vallahi gördüm ki, dînden dönenlerin katli hakkındaki Ebû Bekr'in bu hükmü, Allah'ın Ebû Bekr'in gönlünde yarattığı genişliğin eseridir. Bu sayede (getirdiği delilden dolayı) onlarla harb etmenin hakk olduğunu öğrendim, dedi (ve Ebû Bekr'in kararını doğruladı).

Yahya ibn Bukeyr ile (Leys'in kâtibi olan) Abdullah ibn Salih, İmâm el-Leys'den "Anâkan(= Bir dişi oğlağı)" şeklinde söylemişlerdir ki, bu daha sahihtir [21];

17-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir ara Uyeyne ibn Hısn ibni Huzeyfe ibn Bedr, Medîne'ye gelmiş ve kardeşi oğlu Hurr ibn Kays ibn Hısn'ın evine inip ona konuk olmuştu. Hurr ibn Kays ise Umer'in yakınlarındandi. Meclisinde genç, ihtiyar birtakım kurrâ ve fakîhler bulunurdu. Halîfe onlarla mühim âmme işlerini danışır, istişare ederdi. Uyeyne, kardeşinin oğlu Hurr ibn Kays'a:

— Ey kardeşim oğlu! Senin Halîfe'nin yanında yüksek mevki'-in vardır. Benim için yanına girmeye bir izin alsan da onu ziyaret etsem! dedi.

Hurr de ona:

— Ben senin için onun yanına girmene izin isteyeceğim! dedi.

İbn Abbâs dedi ki: Hurr, Uyeyne için izni aldı. Uyeyne huzura girdiğinde:

— Ey Hattâb oğlu! Vallahi sen bize ne bol dünyalık verirsin, ne de aramızda adaletle hükmedersin! dedi.

Bu sözü üzerine Umer öfkelendi, hattâ Uyeyne'yi dövmeye kas-dedip üzerine yürüdüğü sırada, kardeşi oğlu Hurr ibn Kays müdâhale edip:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Şübhesiz Yüce Allah, Peygamberi'-ne: "Sen affı -kolaylığı- tut. İyiliği emret. Câhillerden yüz çevir" (ei-A'râf: 199) buyurdu. Şübhesiz bu Uyeyne de o câhillerdendir, dedi.

İbn Abbâs dedi ki: Vallahi Hurr ibn Kays bu âyeti okuyunca, o haşmetli Umer olduğu yerde çakılmış gibi irkildi. Vallahi bir adım ileri gitmedi. Esasen Umer Allah Kitâbı'nın mukaddes huzurunda çok durucu bir kimse îdi (yânî onun hükmünü geçmezdi) [22].

18-.......Esma bintu Ebî Bekr (R) şöyle demiştir: Ben güneş tutulması sırasında Âişe'nin yanına geldim. İnsanlar hep namaza durmuşlar, Âişe de ayakta durmuş, namaz kılıyordu. Ben:

— İnsanlara ne oluyor ki (neden korkuyorlar)? dedim.

Âişe (güneş tutulması meydana geldiğini anlatmak için) gökyüzüne doğru eli ile işaret etti de:

— Subhânallâhi, dedi.

Ben:

— Bu bir (azâb için olan) âyet mi (yâhud kıyametin yaklaşması alâmeti mi)? diye sordum.

Âişe başı ile:

— Evet! diye işaret etti.

Rasûlullah (S) namazı bitirince, Allah'a hamd ve sena eyledi. Sonra şöyle buyurdu:

— "Ben cennet ve cehenneme kadar evvelce görmediğim hiçbir-şey kalmadı ki, bu makaamımda hepsini görmüş olmayayım. Bana vahyolundu ki, sizler kabirlerinizde Mesih Deccâl-yüzünden çekilecek fitneye yakın bir imtihan geçireceksiniz. Mü'min yâhud müslim -râvî Fâtıma bintu'1-Munzir: Esmâ'nın bu iki lâfızdan hangisini söylediğini bilmiyorum, demiştir- o kimse, Muhammed hakkında sorulduğunda:

—Oy Muhammed'dir; O bize beyyineler getirdi, biz de O'nun da'veiine icabet edip îmân eyledik! diyecek. Ona sorucu melekler tarafından:

— Sen iyi hâlde yat uyu! Biz senin kat'î inanmış kimse olduğunu bildik, denilir.

Münafık yâhud kalbinde şübhesi olan kimseye gelince -Fâtıma bintu'l-Munzir: Ben Esmâ'mn bu iki ta'bîrden hangisini söylediğini bilmiyorum, demiştir- o kimse de:

—Ben O'nun kim olduğunu bilmiyorum. Ben insanlardan işittim. O'nun hakkında birşeyler söylüyorlardı, ben de onu söyledim, diyecektir" [23].

19-.......Bize Mâlik, Ebu'z-Zinâd'dan; o da el-A'rec'den; oda Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Sizler, sizi bırakıp teklif etmediğim hususlarda beni kendi hâlime bırakınız! Sizden evvelki ümmetler ancak çok suâl sormaları ve peygamberlerine karşı ihtilâfları sebebiyle helak olmuşlardır. Ben sizleri birşeyden nehyettiğim zaman, ondan sakınınız.

Sizlere birşey emrettiğim zaman da emrimi tutunuz. Gücünüzün yettiği kadar onu yerine getiriniz!" [24].

3- Çok Suâl Sormanın Ve Kendini İlgilendirmeyen Hususlarda Külfet Ve Zorluk Aramanın Mekruh Olması Babı

Ve Yüce Allah'ın şu:

"Ey îmân edenler, Allah'ın affettiği şeyleri... ve eğer size açıklanırsa ve siz bunları Kur 'ân inerken sorup da hükmü kendinize açıklanırsa fenanıza gidecek şeyleri sormayın. Allah çok mağfiret edicidir, çok halimdir; cezada da aceleci değildir9* (ei-Mâide: ıoi) kavli [25].

20-.......Bana Ukayl, İbn Şihâb'dan; o da Âmir ibn Sa'd'dan; o da babası Sa'd ibn Ebî Vakkaas(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Müslümanların müslümânlar hakkında şübhesiz en büyük günahlısı o kimsedir ki, insanlara haram edilmedik birşeyin hükmünü sorar da o şey, sırf onun bu sormasından dolayı haram kılınır" buyurmuştur [26].

21-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebu'n- Nadr (Salim ibn Ebî Umeyye)'dan işittim, o Busr ibnu Saîd'den; o da Zeyd ibn Sâbit(R)'ten şöyle tahdîs ediyordu: Peygamber (S) mes-cid içind i'tikâf için hasırdan bir hücre edinmişti. (Ramazânın son onunda) birkaç geceler buradan çıkıp cemâatle hem farz ve hem de terâvîh namazı kılmıştı. Sonunda cemâatin birikip çoğaldığım görünce bir gece yalnız yatsı namazını kıldırıp bu hasır odasına çekilmiş, terâvîh için çıkmamıştır, Rasûlullah'ın hücresinde sesini işitmediklerinde uyudu zannettiler ve uyansın da çıksın diye sahâbîlerin bâzısı öksürmeye başladı. Bunun üzerine Rasûlullah, bekleyen cemâate hi-tâb edip şöyle buyurdu:

— "Cemâatle terâvîh namazı kılmak hususunda sizde gördüğüm bu yaptığınız iş ve arzu devamlıdır. Fakat böyle cemâat hâlinde bu ibâdete devam ederken, cemâatin farz kılınmasından ve farz kılındığı takdirde hepinizin bu namazı

cemâatle edasına muktedir olamamanızdan korkarım. Onun için ey insanlar! Sizler bu namazı kendi evlerinizde kılınız. Çünkü farz namaz müstesna, kişinin namazının en faziletlisi kendi evinde kıldığı namazıdır" [27].

22-.......Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Bir kerresinde Rasûlullah(S)'tan hoşlanmadığı bâzı şeyler soruldu. Sahâbîler bu gibi soruları çoğalttıklarında Rasûlullah öfkelendi ve:

— "Bana istediğinizi sorun!" diye buyurdu.

Bunun üzerine (Abdullah isminde) bîr adam ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Benim babam kimdir? dedi. Rasûlullah ona:

— "Senin baban Huzâfe'dir!" buyurdu.

Bundan sonra (Sa'd isminde) başka biri ayağa kalktı ve:

— Yâ Rasûlallah! Benim babam kimdir? dedi. Rasûlullah ona da:

— "Senin baban Şeybe'nin âzâdlısı Sâlim'dir" buyurdu. Umer ibnu'l-Hattâb, Rasûlullah'm yüzündeki öfke alâmetini

görünce:

— Yâ Rasûlallah! Biz Azîz ve Celîl olan Allah'a tevbe ediyoruz! dedi [28].

23-.......Bize Abdulmelik ibn Umeyr tahdîs etti ki, el-Mugîre'nin âzâdlısı ve kâtibi olan Verrâd şöyle demiştir: Muâviye, el-Mugîre'ye: "Rasûlullah(S)'ın namazdan sonra okuduğunu işittiğin şeyi bana yaz!" diye mektûb gönderdi. el-Mugîre de ona şöyle yazdı:

— Allah'ın Peygamberi (S) her (farz) namazdan sonra şunu söylerdi: Lâ ilahe ille llâhu vahdehu lâ şerike lehu. Lehu 'l-mulku ve lehu 7-hamdu ve huve ala külli şey'in kadir. Allâhumme lâ mania limâ a'-teyte velâ mu 'tiye limâ mena 'te velâ yenfau ze 'l-ceddi minke H-ceddu

(= Tek Allah'tan başka ilâh yoktur, O'nun hiçbir ortağı yoktur. Mülk

O'nundur. Hamd O'na mahsûstur. Herşeye kudreti yeten de O'dur. Allah'ım, Sen'in verdiğine mâni' olabilecek hiç yok, vermediğini verebilecek de hiç yok. Baht ve sâmân sahibinin baht ve samanı Sen'in lütuf ve ihsanının yerine geçip de kendisine fayda vermez)/"

el-Mugîre, Muâviye'ye mektubunda şunu da yazdı: — Rasûlullah (S) bir de kîl ve kaalden, çok çok suâlden, mal telef etmekten nehyeder idi. Yine Rasûlullah, analara itaatsizlikten, kızları diri diri gömmekten, verilecek şeyi vermemekten, almak hakkı olmayan şeyi istemekten de nehyederdi [29].

24-.....,. Bize Hammâd ibn Zeyd, Sabit el-Bunânî'den tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R): Bizler Umer ibnu'l-Hattâb'ın yanında idik. Umer (R): Bizler üzerimize renç ve meşakkatli iş olmaktan nehyo-lunduk, dedi, demiştir [30].

25-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik(R) şöyle haber verdi: Peygamber (S) güneş gündüzün ortasından meylettiği zaman hücresinden çıktı ve öğle namazını kıldırdı. Selâm verince minber üzerine çıkıp ayakta durdu. Kıyamet saatini zikretti ve onun önünde pek büyük işler olacağını söyledi. Sonra:

— "Bana birşey sormak isteyen varsa şimdi sorsun. Vallahi bu makaamimda durduğum müddetçe bana her ne sorarsanız hemen sizlere haber vereceğim!" buyurdu.

Enes şöyle dedi: İnsanlar (Peygamber'in gadabından müteessir olarak) pek çok ağlaştılar. Rasûlullah da tekrar tekrar "Banasorunuz" demeyi çoğaltıyordu.

Enes dedi ki: Bu sırada bir adam O'na doğru ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Benim gireceğim yer neresidir? diye sordu. Rasûlullah ona:

— "Cehennemdir" cevâbını verdi.

Derken Abdullah ibn Huzâfe es-Sehmî (R) ayağa kalktı ve:

— Yâ Rasûlallah! Benim babam kimdir? diye sordu. Rasûlullah ona da:

— "Baban Huzâfe'dir!" buyurdu.

Râvî dedi ki: Sonra Rasûlullah yine "Banasorunuz, banasoru-

nuz" demeyi çoğalttı. Bunun üzerine Umer ibnu'l-Hattâb (R) iki dizi üzerine çöktü de:

— (Yâ Rasûlallah, bu kadarı yeter!) Biz Allah Taâlâ'yı Rabb, İslâm'ı dîn, Muhammed'i rasûl olarak kabul ve tasdîk ettik, dedi.

Râvî dedi ki: Umer bu sözü söylediği zaman Rasûlullah biraz sükût ettikten sonra şöyle buyurdu:

— "Nefsim elinde bulunan Allah'a yemin ederim ki, demincek ben namaz kılarken cennet ile cehennem şu duvarın yüzünde bana arz olundu. Ben hayırda ve şerrde bu günün benzeri bir gün görmüş değilim" buyurdu [31].

26-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bana Basra Kaadısı Mûsâ ibnu Enes haber verip şöyle dedi: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim, şöyle dedi: Bir adam:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Benim babam kimdir? diye sordu. Rasûlullah (S) da ona:

— "Senin baban Fulân'dır (yânî Huzâfe'dir)/" buyurdu. Bunun üzerine ' 'Ey imân edenler! Size apaçık söylenirse fenanıza gidecek şeyler sormayınız..." (ei-Mâide. ıoi) âyeti indi [32].

27-.......Bize Verkaa ibn Amr, Abdullah ibn Abdirrahmân'dan tahdîs etti ki, o şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S):

— "İnsanlar birbirlerine birtakım suâller sormaktan asla vaz-geçmiyeceklerdir. Hattâ: 'Herşeyi yaratan Allah'tır, fakat Allah'ı kim yaratmıştır?' diyeceklerdir" buyurdu [33].

28-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Ben Medîne'de Peygamber'in

beraberinde bir tarlada yürüyordum. O da hurma dalından bir deyneğe dayanıyordu. O sırada birkaç Yahudi'ye rastladı. Onların bâzısı:

— O'na ruhtan sorun, dedi. Bâzısı da:

— Hayır, O'na sormayın, olur ki size hoşlanmayacağınız bir ce-vâb işittirir, dedi.

Derken Ona doğru kalkıp geldiler ve:

— Yâ Eba'l-Kaasım! Bize ruhun mâhiyetini söyle! dediler. Rasûlullah bu suâl üzerine bir müddet bakarak dikeldi. Ben O'na

vahy edilmekte olduğunu anladım da O'ndan biraz geriye çekildim. Nihayet vahy yükselip kalktı. Sonra:

— "Sana ruhu sorarlar. De ki: Rûh Rabb 'imin emrindendir. Size az bir ilimden başkası verilmemiştir" (ei-isrâ: 85) âyetini söyledi [34].

4- Peygamber(S)'İn Fiillerine Uymak Babı [35]

29-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) altından bir mühür yüzük edinmişti. Bunu görünce insanlar da altından birtakım yüzükler edindiler. Bunun üzerine Peygamber:

— "Ben altından bir mühür yüzük edinmiştim" buyurdu da onu parmağından çıkarıp attı ve: "Ben bundan sonra ebediyyen bu altın yüzüğü takmayacağım" buyurdu.

Bunun üzerine insanlar da kendi altın yüzüklerini çıkarıp attılar [36].

5- İşte Şiddetten Ve Derinlemeye Gitmekten; İlimde İhtilâf Hâlinde Nizâlaşmadan; Dînde Aşırılıktan Ve Bid'atlerden (Yânı Kitâb Ve Sünnette Olmayan Sonraki Uydurmalardan) Mekruh Olacak Şeyler Babı [37]

Çünkü Yüce Allah'ın şu kavli vardır: "Ey kitâb ehli, dînîniz hususunda haddi aşmayın. Allah'a karşı hakk olandan başkasını söylemeyin...

(en-Nisâ: 171) [38]

30-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):

— "İftar yapmayarak iki ve daha fazla orucu birbirine ulama-yın!" buyurdu.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah, Sen orucu bazen birbirine ekliyorsun! dediler. Rasûlullah:

— "Ben sizden hiçbiriniz gibi değilim. Çünkü ben, Rabb'im beni yedirir ve içirir hâlde gecelerim" buyurdu.

Fakat sahâbîler oruçları birbirine eklemekten vazgeçmeyince Peygamber oruçlarını arka arkaya iki gün yâhud iki gece birbirine uladı. Sonra (üçüncü gün) hilâli gördüler. Bunun üzerine Peygamber, oruçlarını birbirine ulamaktan çekinmeyenleri ta'kîb ve tevbîh eder gibi:

— "Eğer hilâl daha da geri kalsaydı, ulamayı sizin için (bir ceza ve ders olsun diye) o ana kadar daha artırırdım!" buyurdu [39]

31-.......Bana İbrâhîm ibn Yezîd et-Teymî tahdîs etti. Bana Yezîd ibn Şurayh tahdîs edip şöyle dedi: Alî ibn Ebî Tâlib bizlere pişirilmiş tuğladan yapılmış bir minber üzerinde hutbe yaptı. Üzerinde, kınında asılı bir sahîfe bulunan bir kılıç vardı.

Alî:

— Vallahi bizim yanımızda okunan hiçbir yazı yoktur, ancak Allah'ın Kitabı ve bir de şu sahîfedeki şeyler vardır, dedi ve sahîfeyi açtı.

İçinde diyet develerinin yaşlan ile ' 'Medine A îr Dağı 'ndan şuraya kadar haremdir. Kim Medine'nin bu haremi içinde bir bid'at çıkarırsa, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların la'neti onun üzerine olsun. Allah o kimseden

hiçbir sarf ve adi kabul etmesin!" hadîsi, bir de "Müslümanların emânı birdir. O emânı müsjtümânların (kadın ve köle nev'inden) en aşağı bir ferdi de üzerine alır. Her kim bir müslümânın verdiği ahdi bozarsa, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların la'neti onun üzerine olsun. Allah o kimseden hiçbir sarf ve hiçbir adi kabul etmesin!"

Yine o sahîfede "Her kim de kendi efendilerinden başka bir kavmi, efendilerinin izni olmaksızın velî ve efendi edinirse, Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların la'neti onun aleyhine olsun; Allah ondan hiçbir sarf ve hiçbir adi kabul etmesin!" hadîsi yazılmıştır [40].

32-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir iş yaptı da o hususta ruhsat verdi. (Birtakım insanlar Peygamber'in yapıp da ruhsat verdiği o iş kendisine hâstır zannedip) o işi yapmaktan çekindiler. Onların bu çekinmesi Peygamber'e ulaşınca, Allah'a hamdettikten sonra:

— "Birtakım topluluklara ne oluyor ki, onlar benim yapmakta olduğum birşeyiyapmaktan çekiniyorlar! Allah'ayemîn ederim ki, ben onların Allah'ı en çok bilenleri ve Allah'tan en çok korkanları-yımdır!" buyurdu [41].

33-.......Abdullah ibnu Ebî Muleyke şöyle demiştir: Çok hayırlı iki zât Ebû Bekr ile Umer helak olmaya yaklaşmışlardı: Peygamber'in huzuruna Temîm oğulları hey'eti geldiği zaman, bu ikisinden biri (yânî Umer), "Mucâsi' oğullan'nın kardeşi olan el-Akra ibn Habis et-Teymî el-Hanzalî'yi onlara emîr yap" diye işaret etti. Diğeri de başkasını (yânî Ka'kaa ibn Ma'bed ibn Zurâre et-Teymî'yi) emîr yap diye işaret etti. Bunun üzerine Ebû Bekr, Umer'e:

— Sen sırf bana muhalefet etmek istedin! dedi. Umer de:

— Hayır sana muhalefet etmek istemedim, dedi.

Peygamber'in yanında münâkaşa ettiler ve sesleri yükseldi. Bunun üzerine şu âyetler indi: "Ey imân edenler, seslerinizi Peygamber'in sesinden yüksek çıkarmayın. Ona sözle, birbirinize bağırdığınız gibi bağırmayın ki, siz farkına varmadan amelleriniz boşa gider... "

(el-Hucurât: 2-3).

İbnu Muleyke şöyle dedi: Abdullah ibnu'z-Zubeyr şöyle dedi: Artık Umer bu âyetin inmesinden sonra -İbnu'z-Zubeyr bunu, dedesi Ebû Bekr'i kasdederek anasının babasından zikretmedi- Peyganı-ber'le bir hadîs konuştuğu zaman, O'na gizli şeyler söyleyen bir kardeş gibi konuşur, Peygamber anlamak isteyip soruncaya kadar sesini O'na işittirmezdi [42].

34-....... Bana Mâlik, Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve ibnu'z-Zubeyr'den; o da mü'minlerin anası Âişe(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) vefâtiyle netîcelenen hastalığı içinde:

— "Ebû Bekr'e söyleyin de insanlara namazı kıldırsın!" buyurdu. Âişe şöyle dedi: Ben:

— Ebû Bekr Sen'in makaamında (yânî namaz kıldırdığın mih-râbda) durursa, ağlamaktan kıraati insanlara işitteremez. Umer'e emret de insanlara o namaz kıldırsın! dedim.

Rasûlullah yine:

— "Ebû Bekr'e söyleyin de insanlara namaz kıldırsın!'"buyurdu. Âişe şöyle dedi: Ben Hafsa'ya da:

— Peygamber'e: Ebû Bekr Sen'in makaamında durursa ağlamaktan kıraati insanlara işittiremez. Onun için Umer'e emret de insanlara o namaz kıldırsın! diye söyle! dedim.

Hafsa dediğimi yaptı. Onun üzerine Rasûlullah:

— "Şübhesiz ki, sizler elbette Yûsuf Peygamber'in sahibeleri olan kadınlarsınız (yânî onun günündeki kadınlar gibisiniz)/ Ebû Bekr'e emredin de insanlara namazı o kıldırsın!" buyurdu.

Bunun üzerine Hafsa, Âişe'ye hitaben:

— Zâten senden bana hayır gelecek değildi! dedi (de canının sıkıntısını

açıkladı) [43].

35-.......Bize ez-Zuhrî tahdîs etti ki; Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R) şöyle demiştir: Uveymir el-Aclânî, Aclân oğullan'nın başkanı olan Âsim ibn Adiyy'e geldi de:

— Bana re'yini haber ver: Bir adam karısı ile beraber bir adamı bulsa, kadimn kocası o adamı öldürmeli, siz de öldürdüğü adama mu-kaabil onu öldürmeli misiniz?(Yoksa bu koca nasıl yapar?) Yâ Âsim, sen bu mes'eleyi benim için Rasûlullah'a soruver! dedi.

Bunun üzerine Âsim bunu Peygamber'e sordu. Peygamber de böyle soruları, hoşlanmayıp, ayıpladı. Akabinde Âsim ailesi yanına döndü, Uveymir de geldi. Âsim, Uveymir'e Peygamber'in böyle sorulardan hoşlanmayıp ayıpladığını haber verdi. Bunun üzerine Uveymir:

— Vallahi ben bizzat kendim Peygamber'e gideceğim de bunu soracağım! dedi ve Peygamber'e geldi.

O sırada Yüce Allah, Âsım'm ardından- "Zevcelerine zina is-nâd eden, kendilerinin kendilerinden başka şâhidleri de bulunmayan kimselere gelince, onlardan herbirinin yapacağı şâhidlik, kendisinin hakîkaten sâdıklardan olduğunu Allah 'a yemin ile dört kerre tekrar edeceği şâhidliktir. Beşinci şehâdet de eğer yalancılardan ise Allah 'in la yneti muhakkak kendisinin üstüne (olmasını ifâde etmesi)<//r..." (en-Nûr: 6-9) âyetleri olan - Kur'ân indirmişti. Peygamber, Uveymir'e:

— "Allah senin ve karın hakkında Kur'ân âyeti indirdi" dedi ve onların ikisini çağırdı.

Bu karı-koca, Peygamber'in önüne geçip birbiriyle la'netleşme yemîni yaptılar. Uveymir:

— Yâ Rasûlallah! Eğer ben bu kadını yanımda tutarsam, ben bunun aleyhine yalan söylemiş olurum! dedi de Peygamber ona kadınından ayrılmasını emretmeden o kadını boşayıp ayrıldı.

Artık, la'netleşme yapanlar hakkında onların birbirlerinden ayrılmaları sünnet yânî kaanûn oldu. Peygamber meclistekilere:

— "Bu kadına bakınız! Eğer bu kadın keler fasilesinden kızılca kurt gibi kısa bir çocuk getirirse, ben Uveymir'in kadına ancak iftira ettiğini sanırım. Eğer kadın bedeni siyah, iri gözlü ve kıçının iki yanı büyük tipte bir çocuk getirirse, ben Uveymir'in kadına zina isnadında doğru söylediğini sanırım" buyurdu.

Sonra kadın, çocuğu sevilmeyen iş üzerine getirdi (yânî esmer,

iri gözlü hâlde getirdi; çünkü bu, âdette kadının zinasının sübütunu tazammun etmekteydi) [44].

36-.......İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Mâlik ibn Evs en-Nasrî haber verdi. (İbn Şihâb dedi ki:) Muhammed ibn Cubeyr de bana bu gelecek hadîsten şöyle zikretti: Ben Mâlik ibn Evs'in yanına girdim de, oria bu hadîsi sordum. O şöyle dedi: Ben gittim, nihayet Umer'in yanma girdim. Ben onun yanında otururken, kapıcısı Yerfa, Umer'e geldi de:

—(Ey Mü'minlerin Emîri!) Usmân ibn Affân, Abduijahmân ibn Avf, ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm, Sa'd ibn Ebî Vakkaas geldiler, senin huzuruna girmeye izin isterler, onlara iznin var mı? dedi.

Umer:

— Evet vardır, dedi.

Onlara izin verdi. Girdiler, selâm verip oturdular. Biraz sonra Yerfa yine geldi ve:

— Alî ile Abbâs da geldiler, izin isterler, müsâade var mı? dedi. Umer onlara da izin verdi. Bunlar da girdiler. Abbâs:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Benimle (Alî'yi işaret ederek) şu zâlim arasında hükmet! dedi ve bu ikisi birbirine kaba ve sert sözler söylediler [45]

Orada bulunan topluluk, Usmân ve diğer arkadaşları:

— Ey Mü'minlerin Emîri, bunların aralarında hükmedip gönüllerine huzur ve sükûn ver! dediler.

Bunun üzerine Umer:

— Sabrediniz, acele etmeyiniz! Gök ve Yer izni iradesiyle duran Allah hakkı için size sorarım: Siz bilirsiniz ki, Rasûlullah (S): "Biz peygamberler camiasının terîkesi vâris olunmaz. Bizim bıraktığımız her mal sadakadır, vakıftır!" buyurdu. Ve bu sözüyle Rasûlullah kendisini kasdediyordu, değil mi? dedi.

O topluluk, yânı Usmân ile arkadaşları:

— Evet, Rasûlullah böyle buyurdu! diye tasdîk ettiler. Bunun üzerine Umer, Alî ile Abbâs'a dönüp:

— Allah hakkı için size de sorarım: Rasûlullah'ın, kendisini kas-dederek böyle buyurduğunu siz de bilirsiniz, değil mi? dedi.

Alî ile Abbâs da:

— Evet, diye tasdîk ettiler. Bunun üzerine Umer:

— Şimdi ben size bu malın hukukî vaziyetini söyleyip bildireyim! diye şöyle îzâh etti: Allah Taâlâ bu fey'de tasarrufu Rasûlul-lah'a tahsîs buyurdu. O'ndan başka kimseye bu hakkı vermedi. Çünkü sânı yüce olan Allah Kur'ân'da "Allah 'in onlardan Rasûlü 'ne verdiği fey 'e gelince; siz bunun üzerine ne ata, ne deveye binip koşmadınız. Fakat Allah rasûllerini dileyeceği kimselere musallateder. ABfûı herşeye hak-kıyle kaadirdir... " (ei-Haşn 6-8) buyurmuştur. Bundan dolayı bu malda tasarruf etme, sâde Rasûlullah'ın hakkı idi. Sonra vallahi bu mala sizden başka kimse ortak olmadı. Ve sizin zararınıza kimse tasarruf da iddia eylemedi. Rasûlullah bu fey' malının nemasını size verdi ve onu aranızda taksim edip dağıttı. Nihayet fey'den o malın aslı mahfuz kaldı. Peygamber bu maldan ailesinin bir senelik nafakasını ayırır, onları infâk ederdi. Sonra bundan arta kalanı alırdı. Onu Allah'ın malı (vakıf) kılardı. (Cihâd ve hayır yollarına harcardı.) Bu malı Peygamber sağlığında böyle kullandı. Ey cemâat! Size Allah adiyle soruyorum: Sizler de bunu böyle biliyor musunuz? dedi. Onlar da:

— Evet, dediler.

Sonra Umer, Alî ile Abbâs'a:

— Ben sizlere de Allah adiyle soruyorum: Siz ikiniz de bunun böyle olduğunu biliyor musunuz? dedi.

Onlar da:

— Evet biliyoruz, dediler. (Umer devamla:)

— Sonra Allah, Peygamber'ini vefat ettirdiğinde Ebû Bekr: Ben Rasûlullah'ın vekîliyim! diye bu mallara el koydu ve Rasûlullah'ın kullandığı gibi kullandı.

Sonra Umer Alî ile Abbâs'a doğru dönerek:

— Ebû Bekr'in bu suretle muamele ettiği zamanı siz de hatırlarsınız.

Umer dedi ki:

— Siz ikiniz o zaman Ebû Bekr'in o mal hakkında şöyle şöyle yaptığını söylüyordunuz. Allah bilir ki, Ebû Bekr bu hareketinde doğru idi, lutufkârdı, akıl ve zekâ sahibi idi. Hakka uymuştu. Sonra Allah Ebû Bekr'i vefat ettirdi. Ben de: Rasûlullah'ın ve Ebû Bekr'in halefiyim! dedim. Ve emaretimin ilk iki yılında bu mala el koydum. Ve Rasûlullah ile Ebû Bekr'in kullandığı gibi idare ettim. Sonra ikiniz müştereken bir kelime üzerinde birleşip bana geldiniz. İşiniz toplu olup aranızda niza yoktu. (Sizinle görüştüm. Sonra ayrı ayrı geldiniz.) Yâ Abbâs, sen bana geldin. Benden kardeşinin oğlundan isabet eden hisseni istiyordun. (Alî'yi kasdederek:) Bu da eşinin babasından nasîbi-ne düşen hissesini istiyordu. Bunun üzerine ben size: İsterseniz bu hurmalıkları size vereyim. Allah'ın ahdi ve andı boynunuza olmak üzere siz bu malı Rasûlullah'ın, Ebû Bekr'in ve emirliğim zamanında benim idare ettiğimiz gibi idare ediniz. Şayet kabul etmezseniz, artık bana birşey söylemeyiniz! dedim. Bu teklifim üzerine siz de: Peki, bu şartla bize ver! dediniz. Ben de ikinize teslîm ettim. Şimdi ey cemâat! Allah adına yemînle sizlere soruyorum: Ben bu malı bu şartla bu ikisine teslîm ettim mi? dedi.

Topluluk:

— Evet, teslîm ettin! dediler.

Sonra Umer Alî ile Abbâs'a döndü de:

— Sizlere de Allah'a yemînle soruyorum: Ben bu malı bu suretle sizlere teslîm ettim mi? dedi.

Onlar da:

— Evet, teslîm ettin! dediler. Umer onlara:

— (Aranızda çıkan ihtilâf üzerine) şimdi benden bunun hâricinde bir hüküm mü istiyorsunuz? Gök ve Yer kendi izniyle, iradesiyle ayakta duran Allah'a

yemîn ederim kî, ben kıyamet kopuncaya kadar bunun hâricinde bir hükümde bulunamam. Eğer siz idareden âciz iseniz bana geri veriniz. Ben onu sizin hesabınıza yeterlilikle idare ederim! dedi [46].

6- Bir Bid'atçiyi Barındıran Kimsenin Günâhı Babı

"Bir bid'atçiyi barındıranın günâhı" hadîsini Alî ibn Ebî Tâlib, Peygamber(S)'den olmak üzere rivayet etmiştir [47].

37-.......Bize Âsim ibn Süleyman el-Ahvel tahdîs edip şöyle dedi: Ben Enes ibn MâIik(R)'e:

— Rasûlullah (S) Medine'yi harem kıldı mı? diye sordum.

Enes:

— Evet. Medine'nin şuradan şuraya kadar olan sahası haremdir. Bu hudûdlar arası sahanın ağacı kesilmez. (Bu sahada bid'at çıkarılmaz.) Kim burada bir bid'at (dîne aykırı bir iş) meydana çıkarırsa Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların la'neti onun üzerine olsun! dedi.

Âsim şöyle dedi: Bana Mûsâ ibnu Enes haber verdi ki: O "Yâ-hud bir bid'atçiyi barındınrsa" demiştir [48]

7- (Kitâb, Sünnet Ve İcmâ'dan Bir Asıla Dayanmayan) Re'yin Kötülenmesi İle (Bu Asıllar Üzerine Olmayan) Tecili. Kıyâs Külfeti Ve Meşakkatinin Kötülenmesinin Zikrolunması Babı [49]

(Çünkü Yüce Allah şöyle buyurdu:)

"Senin için hakkında bir bilgi hâsıl olmayan şeyin ; ardına düşme. Çünkü

kulak, göz, kalb; bunların herbiri <u bundan sorumludur'*[50]

38-.......Bana Abdurrahmân ibn Şurayh ve başkası, el-Esved'den tahdîs etti ki, Urve şöyle demiştir: Abdullah ibnu Amr bizim yanımıza uğradı, ben ondan işittim, şöyle diyordu: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Şübhesiz Allah Taâlâ ilmi siz insanlara ihsan buyurduktan sonra (hafızalarınızdan) zorla söküp almaz. Lâkin ilmi insanlardan, ilim adamlarını bilgileriyle beraber cemiyet içinden çekip alır. Artık geride çok câhil birtakım insanlar kalır. O sırada halk tarafından bunlara dînî ihtiyâçlar sorulur, onlar da şahsî re'y ve arzûlarıyle cevâb verirler de hem halkı sapıtırlar, hem de kendileri sapar giderler" [51].

Urve şöyle dedi: Ben bu hadîsi Peygamber'in zevcesi Âişe'ye tahdîs ettim. Sonra Abdullah ibn Amr bu yılın ardından bir hacc daha yaptı. Âişe bana:

— Ey kızkardeşimin oğlu! Abdullah ibn Amr'a git de senin bana ondan geçen sene tahdîs etmiş olduğun hadîsi, ondan benim için bir tesbît yap! dedi.

Bunun üzerine ben Abdullah ibn Amr'a gittim de o hadîsi kendisinden sordum. Abdullah ibn Amr da bana o hadîsi daha önceki yıl tahdîs ettiği gibi aynen tahdîs etti. Akabinde ben Âişe'ye geldim ve bunu kendisine haber verdim. Âişe, Abdullah ibn Amr'ın, o hadîsten tek bir harfini bile değiştirmemiş olmasından hayret etti de:

— Vallahi, Abdullah ibn Amr bu hadîsi sağlam ezberlemiştir, dedi [52].

39-.......Ben el-A'meş'ten işittim, şöyle dedi: Ben Ebû VâiPe:

— Sen Sıffîn harbinde hazır bulundun mu? diye sordum. O:

— Evet hazır bulundum. Ben Sehl ibn Huneyn'den şöyle derken işittim... dedi.

H Yine bize Mûsâ,ibnu İsmâîl tahdîs etti. Bize Ebû Avâne, el-A'meş'ten tahdîs etti ki, Ebû Vâil şöyle demiştir:

—Ey insanlar, (bu kıtal hakkında) dîniniz aleyhine olan re'yle-rinizi ittihâm

ediniz. (Çünkü sizler ictihâd ettiğiniz bir ictihâdla İslâm'da dîn kardeşlerinizle muharebe yapmaktasınız.) Yemîn olsun ki, ben Hudeybiye'deki Ebû Cendel gününde kendi nefsimi şöyle gördüm: Eğer Rasûlullah'ın (Ebû Cendel'i sulh maddesine göre müşriklere) geri vermesi emrini reddetmeye muktedir olaydım, muhakkak onu reddedecektim [53]. Biz Allah yolunda kılıçlarımızı henüz omuzlarımızdan indirmemiştik. Ebû Cendel'i geri vermeme teşebbüsümüz bizleri muhakkak korkunç bir iş içine düşürecekti. Şu kadar var ki, kılıçlarımız bizi şu harb işinden başka hayırlı bilmekte olduğumuz kolay bir işe götürmüştür.

el-A'meş şöyle dedi: Ebû Vâil:

— Ben Sıffîn vak'asında hazır bulundum. O ne kadar çirkin Sıffîn idi (yânı orada olan muharebe ne kadar kötü idi)! demiştir [54]

8- Peygamber (S) Kendisine Vahy İndirilmeyen Konularda Suâl Sorulduğunda "Bilmiyorum" Der Yâhud Kendisine O Konuda Vahy İndirilinceye Kadar, O Soruya Cevâb Vermezdi. Peygamber:

"Hakikat biz sana Kitâbh -Allah'ın sana gösterdiği vech ile- insanlar arasında hükmetmen için, hakk olarak indirdik..." (en-Nisâ: 105) Kavlinden Dolayı, Re'y İle De Kıyâs İle De Söz Söylemezdi Babı

İbn Mes'ûd da: Peygamber(S)*e ruhtan soruldu da, o konuda âyet indirilinceye kadar sükût etti, demiştir [55].

40-.......Ben Câbir ibn Abdillah(R)'tan işittim, şöyle diyordu:

Ben hasta oldum. Rasûlullah (S) ile Ebû Bekr yürüyerek Selime oğulları yurdundaki evime, bana hasta ziyaretine geldiler. Onlar bana geldiklerinde ben bayılmış hâldeydim. Rasûlullah abdest aldı da sonra abdest aldığı sudan benim üzerime döktü. Ben bunun üzerine ayıl-dım ve:

— Yâ Rasûlallah! -Bazen râvî Sufyân şöyle söyledi: Ey Rasûlal-lah!- Ben malımda nasıl hükmedeyim, malımda nasıl yapayım? diye sordum.

Câbir: Rasûlullah bana en-Nisâ: 11-13. Mîrâs Âyeti ininceye kadar hiçbir cevâb vermedi, dedi [56].

9- Peygamber(S)'İn Ümmetinin Erkekleri Ve Kadınlarını Allah'ın Kendisine Öğrettiği Şeylerden Re'y Ve Temsîl (Yânı Kıyâs) Olmaksızın Doğrudan Doğruya Öğretmesi Babı

41-.......Bize Ebû Avâne, Abdurrahmân ibnu'l-Esbahânî'den;

o da Ebû Salih Zekvân'dan; o da Ebû Saîd(R)'den söyle tahdîs etti: Bir kadın Rasûlullah'a geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Erkekler Sen'in hadîslerini alıp gittiler. O hâlde biz kadınlar için de kendiliğinden bir gün ayır da, bizler o günde Sana gelelim, Sen de Allah'ın Sana öğrettiği şeylerden bizlere öğretirsin! dedi.

Rasûlullah (S) onlara:

— "Fulân vefulân günlerde, şu ve şu mekânlarda toplanın " buyurdu.

Kadınlar o günlerde ve yerlerde toplandılar. Rasûlullah onların yanlarına geldi de Allah'ın kendisine öğrettiği şeylerden kadınlara da öğretti. Sonra Rasûlullah, kadınlara:

— "içinizden hiçbir kadın yoktur ki, çocuklarından üç tanesini âhirete kendinden önce yollasın da bunlar cehenneme karşı onun için bir perde olmasın!" buyurdu.

Bunun üzerine kadınlardan biri:

— Yâ Rasûlallah! tki tanesi de öyle mi? dedi.

Ebû Saîd: Kadın "îki tane" sözünü iki defa tekrar etti, dedi. Sonra Rasûlullah üç kerre tekrar ederek:

— "İki tane de, iki tane de, iki tane de öyledir" buyurdu [57].

10- Peygamber(S)'İn: "Ümmetimden dâima hakk üzere mukaatele ederek gâlib ve zahir olacak bir taife hiç eksik olmayacaktır" Sözü Babı

Buhârî: Bunlar ilim sahihleridir, dedi [58].

42- Bize Ubeydullah ibn Mûsâ, ismail'den; o da Kays'tan; o da el-Mugîre ibnu Şu'be(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Ümmetimden bir taife kendilerine Allah'ın emri gelinceye (yânı kıyamet kopuncaya) kadar hakk üzerinde birbirine yardım edici olmakta devam edecek ve bunlar (muhalefet edenlerine) dâima gâlib olacaklardır" buyurmuştur [59].

43-.......Bize İbnu Vehb, Yûnus'tan haber verdi ki, tbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Humeyd haber verip şöyle dedi: Ben Muâviye ibn Ebî Sufyân(R)'dan işittim, o hutbe yapıyordu, şöyle dedi: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Allah Taâlâ her kimin hayrını irâde ederse, ona dîn hususunda (büyük bir) anlayış verir. Ben (verici değil) yalnız aranızda taksim ediciyim. Veren ise Allah 'tır. Bu ümmetin işi, kıyamet kopuncaya -yâhud: Allah 'm emri gelinceye- kadar hep hakk dîn üzerinde dosdoğru olmakta devam edecektir" [60].

11- Yüce Allah'ın: "... Yâhud sizi birbirine muhalefet eden birçok fırkalar yapmaya kaadirdir" (ei-En'âm: 65) Kavli Babı

44-.......Amr ibn Dînâr şöyle demiştir: Ben Câbir ibn Abdillah(R)'tan işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah'ın üzerine "De ki: O size üstünüzden bir azâb göndermeye kaadirdir" âyeti inince Rasûlul-lah (S):

— "Rabb'im, Senin zâtına sığınırım!" dedi.

" Yâhud ayaklarınızın altından bir azâb göndermeye kaadirdir" fıkrasını müteâkib:

— "Rabb'im, Senin zâtına sığınırım!" dedi.

Veya sizi birbirinize katıp kiminizden kiminin hıncım tattırmaya kaadirdir*' cümlesini müteâkib de Rasûlullah (S):

— "Bu iki haslet, yânı birbirine katmak ve azab tattırmak (kökünün kazılmasından ve Allah azâbıyle intikaam alınmaktan) daha hafiftir -yâhud: daha kolaydır-!" buyurdu [61].

12- Soranın Maksadı Anlaması İçin Bilinen Bir Asılı, Beyân Edilen Bir Asıla Benzeten Kimseye Allah Bu İkisinin Hükmünü Beyân Etmiştir Babı [62]

45-.......Bana İbnu Vehb, Yûnus'tan; o da İbn Şihâb'dan; o da Ebû Seleme ibn Abdirrahmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: Çöl halkından bir A'râbî kişi Rasûlullah'a geldi ve:

— (Yâ Rasûlallah!) Benim kadın siyah bir çocuk doğurdu. Ben bu çocuğu reddetmek istiyorum! dedi.

Rasûlullah ona:

— "Senin develerin var mı?" diye sordu. Bedevi:

— Evet vardır, dedi. Rasûlullah:

— "O develerin renkleri nasıldır?" diye sordu. Bedevi:

— Kırmızıdır! diye cevâb verdi. Rasûlullah:

— "Bunların içinde beyazı siyaha çalar boz deve var mıdır?" dedi.

Bedevî:

— Evet, onların içinde boz renkli develer elbette vardır! diye cevâb verdi.

Rasûlullah:

— "Öyleyse bu boz renkler nereden gelmiş düşünürsün?" diye sordu.

Bedevî:

— Yâ Rasûlallah! Bu, soyunun bir damarıdır, ona çekmiştir! dedi.

Rasûlullah (S):

— "Belki bu oğlan da eski bir soy köküne çekmiştir (yânî ona benzemiştir)" buyurdu.

Ebû Hureyre: Rasûlullah o bedevîye, çocuğunu kendinden nefyetmek hususunda ruhsat vermedi, demiştir [63].

46-.......Bize Ebû Avâne, Ebû Bişr'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbn Abbâs(R)'tan şöyle tahdîs etti: Bir kadın Peygamber(S)'e geldi de:

— Annem hacc yapmayı nezretmişti, hacc edemeden evvel Öldü. Şimdi ben onun adına hacc yapabilir miyim? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Evet, ananın yerine vekâleten hacc etmelisin! Bana ne düşündüğünü söyle: Eğer onun üzerinde bir kula borcu olsaydı, sen ananın bu borcunu öder miydin?" diye sordu.

Kadın:

— Evet öderdim, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah, onun şahsında:

— "Allah'ın hakkı olan borcu da ödeyiniz! Şübheyok ki, Allah hakkı ödenmeye başkalarından daha ziyâde lâyıktır!" buyurdu [64]

13- Kaadıların Yüce Allah'ın İndirdikleri İle Hüküm Vermeleri İçin İctihâd Edip Çalışmaları Yolunda Gelen Şeyler Babı

Çünkü Allah'ın şu kavli vardır:

"Kim Allah'ın indirdiği hükümler ile hükmetmezse, onlar zâlimlerin tâ kendileridirler!*9 (el-Mâide: 45) [65]

Ve Peygamber(S)*in hikmet sahibini, hikmetiyle hükmettiği ve hikmetini insanlara kendi tarafından bir meşakkat, bir söz külfeti yüklemeyerek öğrettiği zaman övmüş olması; Halîfelerin -Allah'ın indirdikleri hususunda- müşavere etmeleri ve ilim ehline sormaları (hakkında gelen şeyler babı).

47-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "İki hasletten başkasına hased olmaz. Bunlardan biri Allah'ın kendisine mal verip de bunu hakk yolunda tüketmeye muktedir kıldığı kimse, diğeri de A ilah 'in kendisine hikmet verdiği ve o da bu hikmette hükmetmekte ve onu başkalarına öğretmekte olan kimsedir" [66].

48-.......Bize Hişâm, babası Urve ibnu *z-Zubeyr'den tahdîs etti ki, el-Mugîre ibn Şu'be şöyle demiştir: Umer ibnu'l-Hattâb (R) gebe kadının karnının vurulması sebebiyle ceninini ölü olarak düşürmesinin hükmünü sordu da:

— Hanginiz Peygamber(S)'den bu konuda birşey işitti? dedi. Ben:

— O konuda ben işittim, dedim. Umer:

— İşittiğin şey nedir? diye sordu. Ben:

— Ben Peygamber(S)'den işittim: "Ceninin düşürülmesinde, ce-nînin diyeti köleyâhud câriye gurresidir (yânî bir diyetin yirmide biridir)" buyuruyordu, dedim.

Bunun üzerine Umer bana:

— Bu söylediğin hadîs hususunda bana bir çıkış yeri, bir delîl getirmedikçe

ayrılma! dedi.

Ben hemen yanından çıktım ve akabinde Muhammed ibn Mes-leme'yi buldum ve onu Umer'e getirdim. O da benimle beraber Peygamberin "Ceninin diyeti hakkında bir köle yâhud bir cariyenin gurresi vardır" buyururken işittiğine şehâdet eyledi.

Abdurrahmân ibnu Ebi'z-Zinâd, babası Abdullah ibnZekvân'-dan; o da Urve'den; o da el-Mugîre'den olmak üzere bu hadîsi rivayette Hişâm ibn Urve'ye mutâbaat etmiştir [67].

14- Peygamber(S)'İn: "Muhakkak sizler kendinizden önce gelen milletlerin yoluna uyup gideceksiniz" Kavli Bâbi

49-.......Bize İbnu Ebî Zi'b, el-Makburî'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S):

— "Benim ümmetim kendisinden evvelki ümmetlerin yolunu karış karış, arşın arşın alıp ta'kîb etmedikçe kıyamet kopmaz" buyurdu.

Sahâbîler tarafından:

— Yâ Rasûlullah (yollarına gidilen) Fars ve Rûm gibi milletler

midir? diye soruldu. Rasûlullah da:

— "Onlardan başka insanlardan kim var?" diye cevâb verdi.

50-.......Bize Yemen'den Ebû Umer es-San'ânî, Zeyd ibn Eşlem'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)*den tah-dîs etti ki, Peygamber (S):

— "Muhakkak sizler, sizden önceki ümmetlerin yolunca karış karış, arşın arşın uyup gideceksiniz. Hattâ onlar bir keler deliğine girmiş olsalar bile (siz de o daracık yere girecek) onlara tâbi' olacaksınız" buyurdu.

Biz:

— Yâ Rasûlallah! Bu ümmetler Yahûdîler'Ie Hnstîyanlar mı? diye sorduk.

Rasûlullah:

— "Onlardan başka kim olacak?" buyurdu [68].

15- İnsanları Dalâlete Da'vet Eden Yâhud Kötü Bir Çığır Açan Kimsenin Günâhı Babı [69]

Çünkü Yüce Allah'ın şu kavli vardır:

"Çünkü onlar kıyamet gününde kendilerinin günâh yüklerini kamilen taşıdıktan başka saptırdıkları bilgisiz kimselerin veballerinden bir kısmını da yükleneceklerdir..." (el-Nahl: 25) [70].

51-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle dedi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Âdem oğullarından herhangibir nefs zulüm ile Öl-dürülürse, muhakkak ilk Âdem oğlu Kaabil üzerine onun günâhından bir pay ayırıhr -Humeydî dedi ki: Bazen râvî Süleyman ibn Uyeyne: "Onun kanından" şeklinde söylemiştir-. Çünkü Âdem 'in o oğlu, bu öldürme cinayetini ilk evvel âdet ve yol yapan kimsedir" [71].

16- Peygamberin Zikrettiği Ve İlim Ehlinin İttifakına Teşvîk Eylediği Şeyler, İki Harem Ahâlîsinin; Mekke Ve Medine'deki Şahâbîlerin Üzerinde İttifak Ettikleri Şeyler, Medine'de Peygamber'in Hazır Bulunduğu Yerler, Muhacirlerin Ve Ensâr'ın Hazır Bulundukları Yerler, Peygamber'in Namaz Kıldırdığı Yerler İle Peygamber'in Minberi Ve Kabri Babı [72]

52-.......Bize Mâlik, Muhammed ibnu'l-Munkedir'den; o da Câbir ibn Abdillah es-Sulemî(R)'den şöyle tahdîs etti: Bir bedevî, Ra-sûlullah(S)'a İslâm üzere

bey'at etti. Ardından bu bedevîye Medîne'de ateşli bir hastalık isabet etti. Bunun üzerine o bedevî Rasûlullah'a geldi de:

— Yâ Rasülallah! Benim bey'atimi boz! dedi.

Rasûlullah bu teklîfi kabul etmedi. Sonra bedevî yine gelip:

— Yâ Rasülallah, benim bey'atimi boz, dedi.

Rasûlullah yine kabul etmedi. Sonra bedevî yine gelip:

— Yâ Rasülallah, benim bey'atimi boz, dedi.

Rasûlullah yine kabul etmedi. Sonra bedevî yine gelip:

— Benim bey'atimi boz, dedi.

Rasûlullah yine kabul etmedi. Bunun üzerine ardından o bedevî Medîne'den çıkıp gitti. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Medine şehri ancak demirci körüğü gibidir, kirini dışarı atar, temizini de süzüp tasviye eder" buyurdu [73].

53-....... Abdullah ibn Abbâs (R) tahdîs edip şöyle demiştir:

Umer ibnu'l-Hattâb (R) 23 yılında son haccını yaptığı zaman ben Mi-nâ'da Abdurrahmân ibn Avf'ın yanında birtakım kimselere Kur'ân okutuyordum. Abdurrahmân ibn Avf bana şöyle dedi: Bugün ben Umer'in yanında idim. Eğer sen de Emîru'l-Mü'rninîn'ûı yanında hazır bulunsaydın (elbette acâib birşeye şâhid olurdun)! Onun yanına bir adam geldi:

— Ey Müzminlerin Emîri, haberin olsun; Fulân kimse: "Eğer Mü'minlerin Emîri Umer ölürse, ben elbette Fulân kimseye bey'at ederim!" diyordu, dedi.

Bunun üzerine Umer:

— Vallahi bu akşam halkın karşısına dikilip bir hutbe yapacağım da milletin mukadderatım gasbetmek isteyen bu adamları ortaya koyarak, bunların tesvîlâtından halkı sakındıracağım! dedi.

Ben:

— Ey Müzminlerin Emîri, böyle yapma! Çünkü bu hacc mevsimi sırasında insanların câhilleri ve rezîlleri toplanırlar ve senin meclisin üzerine gâlib olurlar. Ben onların senin konuşmanı yerli yerine koyamıyacaklarından ve onu, her nakledip taşıyıcının sür'atle ve düşüncesizce bir yerlere uçuracağından (ve bir ihtilâle sebeb olacağından) korkarım. Onun için sen sabret, nihayet Medine'ye, hicret yurdu ve sünnet yordu olan Medine'ye var ve orada Muhacir ve Ensâr'dan olan Rasûlullah'ın sahâbîleri ile buluşur toplanırsın. Onlar senin konuşmanı iyi muhafaza ederler ve onu gerekli yerine indirirler, dedim.

Bunun üzerine Umer:

— Vallahi Medine'de ilk duracağım makaamda elbette dikilip bu konuşmayı yapacağım! dedi.

İbn Abbâs rivayetine devamla şöyle dedi: Medine'ye geldiğimizde (cumua günü güneş meyledince Umer geldi, minbere oturdu, müezzin susunca ayağa kalktı, Allah'a hamd ve senadan sonra) şöyle dedi:

— Şübhesiz Allah, Muhammed'i hakk peygamber olarak gönderdi ve O'na Kitâb'ı indirdi. O'naindirilen şeyler içinde Recm Âyeti de vardı! [74].

54-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Eyyûb'dan tahdîs etti ki, Muhammed ibn Şîrîn şöyle demiştir: Biz Ebû Hureyre(R)*nin yanında idik. Ebû Hureyre'nin üzerinde mışk denilen kırmızı çamur boyasıyle boyanmış ketenden iki elbise vardı. Bu sırada sümkürdü de:

— Bah bah! Ebû Hureyre keten elbise içinde sümkürüyor! Ye-mîn olsun bir vakitler ben kendimi şu hâlde görmüşümdür: Ben Ra-sûlullah(S)'ın minberi ile Âişe'nin hücresi arasında bayılmış olarak yere düşerdim de biri gelir, ayağını boynum üzerine kor ve beni deli olmuş zannederdi; hâlbuki bende hiçbir delilik yoktu, bende açlıktan başka birşey yoktu, dedi [75].

55-.......BizeSufyân es-Sevrî haber verdi ki, Abdurrahmân ibn Abis şöyle demiştir: tbn Abbâs(R)'a:

— Sen Peygamber'in beraberinde bayram namazgahında hazır bulundun mu?

diye soruldu.

îbn Abbâs şu cevâbı verdi:

— Evet, bulundum. O'na olan yakınlığım olmasa idi, küçüklüğümden dolayı orada hazır bulunamayacaktım. Peygamber (S), Ke-sîr ibnu's-Salt (ibn Ma'dikerb el-Kindî)*ın evinin hizasındaki sütunun yanına geldi. Orada bayram namazını kıldırdı. Sonra hutbe yaptı. -Ne bir ezan ve ne bir ikaamet zikretti-. Sonra Peygamber (kadınlar tarafına gelip onlara) sadaka vermelerini emretti. Bunun üzerine°ka-dmlar kulaklarına ve boğazlarındaki zînetlerine işaret etmeye başladılar. Peygamber, Bilâl'e emretti de Bilâl kadınların yanına vardı, kadınlar zînetlerini. onun elbisesi içine attılar. Sonra Bilâl, Peygam-ber'in yanına döndü [76].

56-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Abdullah ibn Dinar'dan; o da İbn Umer(R)'den: Peygamber (S) Küba'ya bazen yürüyerek, bazen binerek gelir idi, diye tahdîs etti [77].

57-.......Bize Ebû Usâme, Hişâm'dan; o da babası Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R) Abdullah ibnu'z-Zubeyr'e:

— Ben öldüğüm zaman beni kadın arkadaşlarımın beraberinde Bakî* Mezarhğı'na göm. Sakın beni içinde iki sahâbîsiyle birlikte gömülü olduğu benim hücremde Peygamber'in yanına gömmeyesin! Çünkü ben (diğer kadınlarından ayrı, Peygamber ve iki sahâbîsinin yanında gömülü olmakla) tezkiye ediüp övülmemi istemiyorum, dedi.

Ve Hişâm'dan; o da babası Urve'den gelen rivayette, Umer ibnu'l-Hattâb yaralanınca, Âişe'ye haber gönderdi de:

— Bana iki arkadaşımın yanına gömülmeme müsâade et! dedi. Âişe de:

— Evet vallahi, diye müsâade etti. Urvetu'bnu'z-Zubeyr şöyle dedi: Sahâbîlerden herhangibiri Âi-

şe'den Peygamber ve iki sahâbîsiyle beraber gömülmesini istediği zaman, Âişe:

— Hayır vallahi, ben ebeden onların yanına herhangibir kimsenin gömülmesini tercih etmem, diye cevâb vermiştir [78].

58-.......îbn Şihâb şöyle dedi: Bana Enes ibn Mâlik (R) şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) ikindi namazını küdırırdı da (namazdan sonra) Avâlî'ye gider ve oraya varırdı da, güneş hâlâ yüksek bulunurdu.

el-Leys ibn Sa'd, Yûnus'tan: AvâlTnin uzaklığı dört mil yâhud üç mildir, dediğini ziyâde etmiştir [79].

59-.......Bize el-Kaasım ibn Mâlik tahdîs etti ki, el-Cuayd şöyle demiştir: Ben es-Sâib ibn Yezîd'den işittim: Peygamber (S) zamanında sâ' ölçeği, bugünkü müdd'ümüz ölçüsüyle bir müdd ile üçte bir müdd mikdân idi. Sâ' ölçeği Umer ibn Abdilazîz zamanında artırıldı, diyordu [80].

60-.......Enes ibn Mâlik (R): Rasûlullah (S) Medîneliler'i kasdederek: "Allah'ım, bunların mikyâl ölçeklerinde bereket ihsan et. Onların sâ' ve müdd ölçeklerine de bereket ver!" diye duâ buyurdu, demiştir [81].

61-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den şöyle tahdîs etti: Yahudiler, Peygamber(S)'in yanına birbiri ile evli iken zina etmiş bir adamla bir kadın getirdiler. Peygamber o zinâcı-ların taşlanmalarını emretti de, onlar Mescid'in yanında cenazelerin konulduğu yerin yakınında taşlandılar [82].

62-.......Bana Mâlik, Muttalib'in âzâdhsı Amr'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle tahdîs etti. Rasûlullah (S) Uhud Dağı kendisine görününce: "Şu Uhud'dur. O bizi sever, biz de onu severiz. Allah 'im! Şübhesiz îbrâhîm Peygamber Mekke'yi harem kıldı. Ben de Medine'nin şu iki kara taşlık arasındaki sahasını harem kılıyorum" buyurdu.

Uhud hakkındaki bu hadîsi Peygamber(S)'den rivayet etmekte Sehl ibn Sa'd da Enes ibn Mâlik'e mutâbaat etti [83].

63-.......Bana Ebû Hazım tahdîs etti ki, Sehl ibn Sa'd (R): Peygamber Mescidi'nin kıbleye yakın olan duvarı ile minberi arasında davar geçecek kadar açıklık vardı, demiştir [84].

64-.......Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Evimle minberim arasındaki saha, cennet bahçelerinden bir bahçedir. Minberim de (bana bahşedilen) havzımın üzerindedir" buyurdu, demiştir [85].

65-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) atlar arasında koşu yarışı yaptırdı. Evvelâ idmana çekilmiş, zayıflatılmış atlar salıverildi. Bu koşunun uzaklığı Hayfâ ile Veda Tepesi*-ne kadardı. Bir de zayıflatılmamış atlar salıverildi. Bu koşunun uzunluğu Veda Tepesi ile Zurayk oğulları Mescidi'ne kadardı.

Abdullah ibn Umer de yarış yapan binicilerin içinde idi [86].

66-..;.... Bize îsâ ibn Yûnus, İbnu Idrîs ve îbnu Ebî Ganıyye; her üçü de Ebû Hayyân'dan; o da eş-Şa'bî'den haber verdiler ki, İbn Umer (R): Ben Umer ibnu'1-Hattâb'dan Peygamberdin minberi üzerinde işittim, demiştir [87].

67-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana es-Sâib ibn Yezîd haber verdi ki, kendisi Usmân ibn Affân(R)'ı Peygamber(S)*in minberi üzerinde hutbe yaparken işitmiştir [88].

68-.......Âişe (R): Benimle Rasûlullah'ın cenabetten yıkanmamız için şu (içinde elbise ve diğer şeyler yıkanan) "Mirken" denilen leğen konulurdu da biz

yıkanırken beraberce onun içinden suyu elimizle almaya başlardık, demiştir [89].

69-.......Bize Âsim el-Ahvel tahdîs etti ki, Enes ibn Mâlik (R): Peygamber (S) Ensâr ile Kureyş'ten olan Muhacirler arasında Medine'deki benim evimde birbirlerine yardım etmek üzere muahede yaptı. Ve yine Peygamber (S) -Kur'ân hafızlarını öldüren- Suleym oğullan'ndan bâzı kabileler aleyhine bir ay rükû'dan sonra kunût yapıp duâ etti, demiştir [90].

70-.......Bize Bureyd tahdîs etti ki, Ebû Burde şöyle demiştir:

Ben Medine'ye geldim. Beni Abdullah ibn Selâm kavuşup karşıladı da bana:

— Haydi benim evime yürü de sana RasûluIUûYın içinden su içmiş olduğu bir kadehle su içireyim ve sen de Peygamber'in namaz kıldığı bir mescid için de namaz kılarsın, dedi.

Bunun üzerine ben onunla beraber gittim. Evinde bana sevîk içirdi ve hurma yedirdi. Ben de onun mescidinde namaz kıldım! [91]

71-.......Bana İkrime, tbn Abbâs'tan tahdîs etti ki, ona da îbn Umer tahdîs edip şöyle demiştir: Bana Peygamber (S) tahdîs edip şöyle buyurdu: "Bu gece bana Rabb'im tarafından bir gelen geldi de Aktk Vâdîsi'nde iken bana:

— Bu mübarek vâdîde namaz kıl ve 'Umretun ve haccun' diye söyle! buyurdu".

Ve Hârûn ibn îsmâîl şöyle dedi: Bana Alî ibnu'l-Mubârek kendi rivayetinde "Umretun fî haccetin{= Hacc içinde umre)" şeklinde tahdîs etti [92].

72-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Abdullah ibn Dinar'dan; o da İbn UmerCRJ'den şöyle tahdîs etti: Peygamber (S- Mekke'den iki merhale uzaktaki) Kann mevkiini Necd ahâlîsi için, (Mekke'den altı merhale uzakta ve Râbığ yakınındaki) el-Cuhfe'yi Şâm ahâlîsi için, (Me-dîne'den altı mil uzaktaki en uzak

mîkaat olan) Zu'1-Huleyfe'yi de Medine ahâlîsi için mîkaat ta'yîn etmiştir.

İbn Umer dedi ki: Ben bunu Peygamber'den işittim. Ve bana ulaştı ki, Peygamber, Yemen ahâlîsi için de Mekke'ye iki merhaledeki Yelem mevkiini mîkaat ta'yîn etmiştir.

İbn Umer'in yanında Irak zikredildi de; İbn Umer: O vakit Irak yoktu (yânî o zaman Irak ahâlîsi müslümân değildi), demiştir.

73-.......Bize Mûsâ ibn Ukbe tahdîs etti. Bana Salim ibn Abdillah, babası İbn Umer(R)*den şöyle tahdîs etti: Peygamber(S)'e -Veda Haccı'nda- Zu'1-Huleyfe'deki gece sonu istirahatı içinde iken ru'yâda gösterildi ve kendisine: "Şübhesiz ki sen mübarek bir Bathâ vâ-dîsindesin" denildi [93].

17- Yüce Allah'ın: İşten hiçbirşey sana âid değildi (Âlu Imrân: 128) Kavli Babı

74-.......Bize Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'den haber verdi ki, babası İbn Umer (R) Peygamber(S)'den işitmiştir. Peygamber (yaralanıp dişi kırılınca) sabah namazının son rek'atinde başını rukû*-dan kaldırıp: "Rabbena ve leke'l-hamd" der, bunun ardından da:

— "Allah'ım, fulâna ve fulâna la'net eyle!" derdi.

Bunun üzerine Azîz ve Celîl Allah: "(Kulların) işinden hiçbirşey sana âid değildir. Allah ya onların tevbesini kabul eder, yâhud onları, kendileri zâlimler oldukları için azâblandınr" (Âlu Imrân: 128) âyetini indirdi [94].

18- Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı:

"... İnsanın cedeli ise her şeyden fazladır" (el-Kehf: 54).

"Kitâb ehli olanlarla en güzel olandan başka bir surette mücâdele etmeyin"

(el-Ankebût: 46) [95].

75-.......ez-Zuhrî'den (o, şöyle demiştir): Bana Alî ibnu Hüseyin haber verdi, ona da babası Hüseyin ibn Alî (R) haber verdi; ona da babası Alî ibn Ebî Tâlib (R) haber verip şöyle demiştir: Rasûlul-lah (S) bir gece kendisine ve Rasûlullah'ın kızı FâUma aleyha's-selâma ziyaret için geldi de, bu ikisine hitaben:

— "Sizler namaz kılmaz mısınız?" buyurdu. (Bu sorusu ile teheccüd kılmayı teşvik ediyordu.)

Alî dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Nefislerimiz ancak Allah'ın elindedir. Bizi uyandırmak istediği zaman uyandırır! dedim.

Alî O'na bunu söylediği zaman Rasülullah geri döndü ve Alî'ye hiçbir cevâb vermedi. Sonra Rasûlullah dönüp giderken Alî O'ndan, dizini vurarak:

—"Bazen insan ne kadar da çok cidalci oluyor!** (ei-Kehf: 54) âyetini söylemekte olduğunu işitmiştir [96].

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Sana geceleyin gelen "Tâ-rık"tır. (Işığı ile karanlıkları deldiği için) "en-Necmu9s-sâkibu" (et-Tânk: 3) denilir. "et-Tânk(= Yıldız)*'; "es-Sâkıb(= Ziya saçan)"dır. Ateş yakacak kimseye emir fiili olarak "Eskıb nârake(= Ateşini zi-yâlandır)" denilir [97].

76-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Biz mescidde bulunduğumuz sırada Rajsûlullah (S) bizim yanımıza çıktı da: — "Haydin Yahûdîler'in yurduna yürüyün!" buyurdu.

Bizler O'nun beraberinde yola çıktık, nihayet Yahûdîler'in, içinde âlimlerinin Tevrat okudukları Beytu'I-Mıdrâs'a vardık. Peygamber ayakta dikilip onlara nida ederek:

— "Ey Yahudi topluluğu! tslâm Dtni'ne girin ki, selâmette olunuz!" buyurdu.

Bunun üzerine Yahudiler:

— Sen elçiliğini teblîğ ettin yâ Eba'l-Kaasım! dediler (ve O'na itaate yanaşmadılar).

Râvî dedi ki: Rasûlullah onlara:

— "Ben ancak bunu, yânı 'İslâm'a girin, selâmette olun' tebH-ğimin gerçekleşmesini istiyorum" dedi.

Yahudiler yine:

— Sen risâletini teblîğ ettin yâ Eba'l-Kaasım! dediler. Rasûlullah onlara tekrar:

— "Ben ancak bunu; 'İslâm'a girin, selâmette olun' tebliğimin gerçekleşmesini istiyorum" buyurdu.

Sonra Rasûlullah bu sözünü üçüncü defa onlara söyledi de ardından şöyle buyurdu:

— "Biliniz ki, Arz ancak Allah'a ve Rasûlü'ne âiddir. Ben sizleri bu arazîden çıkarmak istiyorum. Bunun için sizden her kim kendi malından taşıyamıyacağı birşeyi olursa onu satsın. Yoksa iyi biliniz ki, Arz ancak Allah*a ve Rasûlü'ne âiddir*' [98].

19- Yüce Allah'ın: "Böylece sizi vasat bir ümmet yapmışızdır, (hakikate) şâhidler olasınız, bu Rasûl de sizin üzerinize tam bir şâhid olsun diye..," (el-Bakara: 143) Kavli İle Peygamber(S)'İn İlim Ehli Topluluğu Olan Cemâatten Ayrılmamayı Emretmesi Babı

77-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Kıyamet gününde Nûh Peygamber getirilir de ona:

— Tebliğ ettin mi? diye sorulur. Nûh da:

— Evet tebliğ ettim yâ Rabbi der. Bunun ardından Nuh'un ümmetine:

— Nûh size tebliğ etti mi? diye sorulur. Onlar da:

— Bizi âhiret azabından korkutan bir nezir gelmedi, derler. Soran da Nûh 'a:

— Senin şâhidlerin kimdir? der. Nûh da:

— Muhammed ve Ümmeti'dir, der.

Bunun üzerine sizler getirilecek ve Nuh'un tebliğ ettiğine şehâ-det edeceksiniz".

Râvî dedi ki: Bundan sonra Rasûlullah şu âyeti okudu: "Böylece sizi vasat (âdil) bir ümmet yapmışızdır, insanlara karşı (hakk) şâ-hidler olasınız, bu Rasül de sizin üzerinize tam bir şâhid olsun diye..." [99]

Ca'fer ibn Avn'dan da: Bize el-A'meş, Ebû Salih'ten; o da Ebû Saîd el-Hudrî'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere bu geçen hadîsi tahdîs etti.

20- Bâb: Âmil (Veya Âlim) Yâhud Hâkim Çalışıp İctihâd Ettiği Zaman (Muhalefet Kasdetmeksizin) İlimsiz Olarak Rasûlullah'ın Şerîatine Aykırı Bir Hatâ Yaparsa, Onun Bu Hükmü Reddedilir (Onunla Amel Edilmez)

Çünkü Peygamber(S)'in:

"Her kim bizim işimizin üzerinde olmadığı bir iş yaparsa, o reddedilmiştir" kavli vardır [100].

78-.......Saîd ibnu'l-Müseyyeb şöyle tahdîs ediyordu: Ona Ebû Saîd el-Hudrî ile Ebû Hureyre (R) şöyle tahdîs etmişlerdir. Rasûlullah (S) Ensâr'dan Adiyy oğulları'nın kardeşi olan (Savâd ibn Ğaziy-ye ismindeki bir) kimseyi Hayber üzerine harâc âmili ta'yîn edip gönderdi. Sonra bu zât Hayber'den Cenîb (denilen en iyi cins) hurma ile geldi. Rasûlullah ona:

— "Hayber'in bütün hurmaları böyle midir?" diye sordu.

O sahâbî:

— Hayır vallahi, hepsi böyle değildir yâ Rasûlallah! Biz bu iyi hurmadan bîr

sâ'mı (âdî hurmanın) iki sâ'ı karşılığında satın- alırız, dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Böyle yapmayın! Lâkin misli mukaabiîîiyle mislini satın alınız. Yâhud bu âdî hurmayı para ile satınız da onun parasıyle şu iyi hurmadan satın alınız. Tartılan herşey böyledir*' buyurdu (yânî tartısına mukaabil tartılır, hiçbir fazlalık olmaksızın satılıp alınır) [101].

21- Hâkim Hükmünde İctihâd Ettiği Zaman İsabet Etse Yâhud Hatâ Da Yapsa Ücret Alacağı Babı

79-.......Bana Yezîd ibnu Abdillah ibni'1-Hâd, Muhammed ibn ibrahim ibni'l-Hâris'ten; o da Busr ibnu Saîd'den; o da Amr ibnu'l-Âs'ın kölesi Ebû Kays'tan tahdîs etti ki, Amr ibnu'1-Âs (R), Rasûlul-lah(S)'tan şöyle buyururken işitmiştir: "Bir hâkim hükmedeceği zaman ictihâd eder, yânî hakkı arayıp hükmeder de sonra bu hükümde isabet ederse, o hâkime iki ecir vardır (hakkı aramak ve isabet etmek sevâblan). Eğer hâkim hükmedeceği zaman hakkı ictihâd edip arar, fakat sonunda hatâ ederse, bu hâkime de bir ecir vardır (hakikati arama sevabı vardır)" [102].

Yezîd ibnu Abdillah şöyle dedi: Ben bu hadîsi Ebû Bekr ibnu Amr ibn Hazm'a tahdîs ettim. O da bana: Bu hadîsi bana böylece Ebû Usâme ibnu Abdirrahmân, Ebû Hureyre'den tahdîs etti, dedi. Abdulazîz ibnu'l-Muttalib de Abdullah ibn Ebî Bekr'den; o da Ebû Seleme'den; o da Peygamber(S)*den olmak üzere bunun benzerini söyledi [103].

22- "Peygamberin Hükümleri İnsanlar İçin Gizli Değil, Meydanda Olurdu. Sahâbîlerin Bâzısı İse Peygamber'in Hazır Bulunduğu Yerlerde Hazır Bulunamaz Ve İslâm İşlerinin Kararlaştığı Yerlerden Başka Yerlerde Bulunurlardı" Diyen Kimse Üzerine Hüccet Babı [104]

80-.......İbn Cureyc şöyle demiştir: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh tahdîs etti. Ubeyd ibnu Umeyr şöyle dedi: Ebû Mûsâ (R) Umer'in yanma girmek için izin istemişti. Ebû Mûsâ Umer'i (o sırada müslü-mânlann işleriyle) meşgul bulmuştu da geri dönmüştü. Umer meşguliyetten kurtulunca Ebû Musa'yı kasdederek:

— Ben Abdullah ibn Kays'ın sesini işitmedim mi? Ona, yanıma girmeye izin veriniz! dedi.

Akabinde Ebû Mûsâ çağırıldı. Umer:

— Bu yaptığın işe (yânî dışarıda beklemeyip hemen geri dönmeye) seni sevkeden nedir? diye sordu.

Ebû Mûsâ da:

— Biz (izin verilmeyince kapıdan) böyle dönmekle emrolunduk,

dedi.

Umer:

— Sen ya bu söylediğin şey üzerine bana beyyine getir yâhud da ben sana bu sebeble muhakkak bir ceza yaparım! dedi.

Bunun üzerine Ebû Mûsâ Ensâr'dan oluşan bir meclise gitti, onlardan buna şâhidlik edecek kimse istedi. Oradaki topluluk:

— Bu mes'ele hakkında ancak en küçüklerimiz bile şehâdet eder, dediler.

Akabinde Ebû Saîd el-Hudrî kalktı gitti de Umer'e hitaben:

— Bize izin istediğimizde izin verilmezse böyle hemen dönmekle emrolunduk, dedi.

Bunun üzerine Umer:

— Peygamber(S)'in emrinden olan bu iş bana gizli kalmış, çarşılarda ticâret için alışveriş etmek beni meşgul edip alıkoydu, dedi [105].

81-.......ez-Zuhrî tahdîs etti ki, kendisi el-A'rec'den şöyle derken işitmiştir: Bana Ebû Hureyre (R) haber verip şöyle dedi: Sizler: "Ebû Hureyre, Rasûlullah

üzerine çok hadîs rivayet ediyor" diye iddia ediyorsunuz. Allah mev'ıddır -yânî kıyamet günü sizin inkârda yâhud benim çoğaltmakta hakk üzere olduğum meydana çıkacaktır-. Ben Suffa ehlinin miskinlerinden fakır bir kimse idim. Karnımın doyması karşılığında Rasûlullah'tan hiç ayrılmazdım. Muhacirler çarşılarda alışveriş etmekle meşgul bulunurlar, Ensâr da malları, topraklan üzerindeki işlerinde çalışmalarıyle meşgul bulunurlardı. Ben bir gün Rasûlullah'tan şuna şâhid oldum. Rasûlullah:

— "Her kim ben sözümü bitirinceye kadar ridâsım yayar, sonra onu yumarsa, benden işitmiş olduğu hiçbir şeyi asla unutmayacaktır'* buyurdu.

Bunun üzerine ben üzerimde bulunan bir bürdeyi yaydım. Ra-sûlullah'ı hakk ile gönderen Allah adına yemîn ediyorum ki, bundan sonra ben kendisinden işittiğim hiçbir şeyi unutmadım [106].

23- Peygamber(S)'Den, Huzurunda Yapılan Veya Muttali' Olduğu Birşeyi İnkâr Etmemesini Hüccet Gören Kimse Babı

Bu inkâr etmemenin hüccetliği, Rasûlullah'tan başkasından olmaz [107].

82-.......Muhammed ibnu'l-Munkedir şöyle demiştir: Ben Câbir ibn Abdillah(R)*ı Îbnu's-Sayyâd'ın Deccâl olduğuna Allah adına yemîn ederken gördüm. Ona:

— (Ey Câbir!) Sen Allah adiyle bu hususta nasıl yemîn edersin? dedim.

Oda:

— Umer ibnu'l-Hattâb'ı, bunun DeccâTlığına Peygamber(S)'in huzurunda yemîn ederken işittim. Hâlbuki Peygamber (S), Umer'in bu yemînini reddetmedi, dedi [108].

24- Delillerle Bilinecek Hükümler İle Delâletin Ma'nâsının Nasıl Olduğu Ve

Bunun (Peygamber Tarafından) Tefsiri Babı [109]

Ve Peygamber (S), atların ve diğerlerinin işlerini haber vermiştir. Bundan sonra kendisine eşeklerin durumu sorulduğunda, soranlara Yüce Allah'ın:

"İşte kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyorsa onu görecek, kim de zerre ağırlığınca şen yapıyorsa onu görecek" (ez-ZUzâl: 7-8) kavlini delâlet etti.

Yine Peygamberce: Kelerin eti yenilir mi? diye soruldu da O: "Ben onu yemiyorum ve haram da kılmıyorum"

buyurdu. Peygamber'in sofrasında keler yenildi de İbn Abbâs bununla kelerin haram olmadığını istidlal etti [110].

83-.......Bana Mâlik, Zeyd ibn Eşlem'den; o da Ebû Salih es- Semmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

— "At ırkı üç sınıf insan için olur; Bir kimse için ecirdir, bir kimse için (fakirlik ve ihtiyâcına) perdedir; bir kimse üzerinde ise vebaldir. A t kendisi için hayır olan kimseye gelince, o Öyle bir adamdır ki, atını Allah yolunda (cihâd için) bağlamıştır. Ve atını da (yânî bağladığı ipini) bol otlu geniş bir sahada veya çayırlıkta uzatmıştır. Bu bol otlu sahadan veya çayırlıktan atın bu uzun ipinde iken yediği her ot, at sahibi için birer hasenedir. Hele bir de atın ipi kopsa da şahlanarak bir veya iki mil sevinç ile koşsa, yerde tırnaklarının bıraktığı izleri ve onun gübreleri de sahibi için haseneler olur. Bir de hayvan (bu arada) bir nehre uğrayıp da ondan su içerse -sahibi sulamak istememiş olsa bile- bu su da sahibi için haseneler olur. Binâenaleyh cihâd maksadıyle bağlanan bu gaza atı, sahibi için büyük bir sevâbdır.

Bir kimse de atını (onunla kazanmak), insanlardan müstağni olmak, iffetini korumak için bağlar da sonra o kimse gerek hayvanlarının üzerindeki Allah hakkını, gerek arkalarına takatinden fazla yüklememeyi unutmazsa, bu at da o kimse için (fakirliğe karşı) bir perdedir.

Bir kimse de atını öğünmek için, gösteriş için bağlarsa, bu hayvan da onun için büyük bir günâhtır".

RasûIullah(S)'a merkeblerin hükmünden (yânî onlardan zekât ve şâir vergiler olup olmadığı) soruldu. Rasûlullahı

— "Allah Taâlâ bana onlar hakkında her hükmü toplayıcı bir vecize olan şu âyetten başka bir nass indirmedi: İşte kim zerre ağırlığınca bir hayır yapıyorsa onu görecek, kim de zerre ağırlığınca şerr yapıyorsa onu görecek" (ez-ziizâi: 7-8) âyetlerini okudu [111].

84-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Mansûr ibn Safiyye'den; o da annesi Safiyye bintu Şeybe ibn Usmân ibn Ebî Talha'dan; o da Âişe(R)'den tahdîs etti ki, bir kadın, Peygamber(S)'e suâl sormuştur [112].

85-.......Bize Mansûr ibn Abdirrahmân ibn Şeybe tahdîs etti.

Bana annem Safiyye bintu Şeybe, Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Bir kadın Peygamber(S)'e hayızdan sonra nasıl yıkanacağını sordu. Peygamber de (nasıl yıkanacağını ta'rîf etti de sonra) ona:

— "Miske bulanmış pamuklu parçası alırsın ve onunla yıkanır temizlenirsin" buyurdu.

Kadın:

— Onunla nasıl temizlenip abdest alayım yâ Rasûlallah? diye tekrar sorunca, Peygamber:

— "(Subhânallah!) Temizlen işte!" buyurdu.

Bunun üzerine ben Rasûlullah'ın kasdetmekte olduğu şeyi anladım da kadını tutup kendime doğru çektim ve ona öğrettim, dedi [113].

86-.......Bize Ebû Avâne, Ebû Bişr'den; o da Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbn Abbâs(R)*tan şöyle tahdîs etti: Ümmü Hafîd bintu'I-Hâris ibn Hazn -ki İbn Abbâs'in teyzesidir- bir kerre Peygamber(S)'e bir mikdâr tereyağı, keş ve birkaç tane keler hediye etmişti. Peygamber onların getirilmesini istedi de onun sofrası

üzerinde bunlar yenildi. Fakat Peygamber (yağ ile keşten yedi de) kelerleri tiksinmiş gibi bıraktı. Eğer kelerler haram olsaydı, Peygamber'in sofrası üzerinde yenilmezdi ve Peygamber onların yenilmesini emretmezdi, demiştir [114].

87-.......Bize tbnu Vehb, tahdîs etti. Bana Yünus,Ibn Şihâb'dan haber verdi. Bana Atâ ibn Ebî Rebâh haber verdi ki, Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):

— "Her kim sarmısak, soğan yemiş bulunursa bizden -yâhud: Mescidimizden- uzak durup evinde otursun" buyurdu.

-Yine aynı sened ile rivayet etti:- Peygamber'in huzuruna, içinde taze sebzeler bulunan yuvarlak bir kap getirildi. -Abdullah ibn Vehb: "Bedr" sözü ile tabak kasdediyor, dedi.- Rasûlullah onda sevilmeyen bir koku duydu. O tabağın içinde ne olduğunu sordu. Kendisine onun içindeki sebzelerin ne olduğu haber verildi. Bunun üzerine sa-hâbîlerine:

— "Bunu (fulân kimseye) götürünüz!" buyurdu.

Onlar da bu tencereyi yanında bulunan bir sahâbîye götürdüler. O sahâbî de Peygamber'in böyle yaptığını görünce onu yemek istemedi. Bunun üzerine:

— "Sen bundan ye! Çünkü ben senin münâcât etmediklerinle münâcât ederim" buyurdu [115].

İbn Ufeyr, İbnu Vehb'den: "İçinde yeşil sebzeler bulunan bir tencere" şeklinde söyledi.

el-Leys ibn Sa'd ile Ebû Safvân, Yûnus'tan "el-Kıdr" kıssasını zikretmediler. Ben bunun ez-Zuhrî'nin kavlinden mi, yâhud bu hadîsin lafzından olarak mı rivayet edildiğini bilmiyorum [116].

88-.......İbrâhîmibn Sa'd şöyle demiştir: Bana Muhammed ibn Cubeyr haber verdi: Ona da babası Cubeyr ibn Mut'ım (R) şöyle haber vermiştir: Ensâr'dan bir kadın Rasûlullah(S)'a geldi de O'nunla (vereceği) birşey hakkında konuşmuştu. Rasûlullah da o kadına (dönerken) birşey emretmişti. Bunun üzerine kadın:

— Yâ Rasûlallah! Ben gelir de Seni bulamazsam ne dersin? dedi. Rasûlullah:

— "Şayet beni bulamazsan Ebû Bekr'e git" buyurdu.

el-Humeydî, İbrahim ibn Sa'd'dan rivayetinde: Kadın "Eğer Seni bulamazsam" sözüyle, Rasûlullah'ın ölümünü kasdeder gibiydi, fıkrasını ziyâde etmiştir [117].

25- Peygamber(S)'İn "Kitâb Ehline (Şerîatle İlgili) Herhangi Birşey Sormayınız*' Kavli Babı [118]

Ve Ebû'i-Yemân şöyle dedi:

Bize Şuayb haber verdi ki, ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Humeyd ibn Abdirrahmân haber verdi; kendisi

Muâviye'den işitmiştir. Muâviye, halifeliğinde hacc ettiği zaman Medine'de tahdîs ediyordu. Ve bu arada

Ka'bu'l-Ahbâr'ı zikretti de şöyle dedi:

Muhakkak bu Ka'b, Kitâb ehlinden İslâm'a girip de eski kitâblardan hadîs tahdîs etmekte olan bu muhaddislerin en doğru söyleyenidir. Yine muhakkak ki, bununla beraber biz onun eski kitâblardan nakletmekte olduğu haberlerinde, KaVın bazen hatâ edip yalan yanlış şeyler söylemekte olduğunu da Ka'b aleyhine t ere ü be etmekteyizdir [119].

89-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ehli kitâb (olan Yahûdîler) Tevrat'ı İbrânîce metni ile okurlar, Arab diliyle de onu müs-lümânlara tefsîr ederlerdi. Bu hususta Rasûlullah (S) sahâbîlerine: — "Siz kitâb ehlinin sözlerini tasdik de, tekzîb de etmeyin. Ancak 'Şöyle deyin: Biz Allah ya, bize indirilene, tbrâhîm % İsmâîVe, İshâk % Ya 'kûb 'a ve torunlarına indirilenlere; Mûsâ 'ya, îsâ 'ya verilenlere ve bütün peygamberlere Rabb yleri katından verilenlere imân ettik. Onlardan hiçbirini diğerinden ayırdetmeyiz. Biz Allah 'a testim

Olmuşlarız1" <el-Bakara: 136) [120].

90-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Sizler kitâb ehli olanlara şerîatten herhangi birşeyi nasıl soruyorsunuz? Hâlbuki Rasûlullah (S) üzerine indirilmiş olan Kitâb'ınız, kitâbların en yenisidir. Sizler onu hâlis olarak ve içine başka hiçbirşey karışmamış olduğu hâlde okumaktasınız. Bu Kur'ân sizlere, ehli kitâb olanların Allah'ın kitabını tebdil edip değiştirdiklerini ve Kitâb'ı kendi elleriyle yazdıklarını ve bununla az bir bahâyı satın almaları için "Bu Allah katındandır" dediklerini sizlere söylemiştir. Dikkat edin! Size gelmiş olan ilim, sizleri onlara suâl sormaktan nehyetmektedir. Vallahi biz onlardan hiçbir kimseyi size indirilmiş olan kitâbdan size suâl sorar görmüş değiliz! [121]

26- Şer'î Hükümlere- Muhalefet Etmenin Keraheti (Yânî Çirkinliği) Babı [122]

91-.......Cundeb ibn Abdillah el-Becelî (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Kur'ân üzerinde kalbleriniz ülfet edip birleştiği müddetçe Kur'ân'ı okuyunuz. Kur'ân üzerinde ihtilâf ettiğiniz zaman da artık kalkıp ondan dağılınız" buyurdu [123].

Ebû Abdillah el-Buhârî: Râvî Abdurrahmân ibn Mehdî, bu hadîsi Sellâm ibn Ebî Mutî'den işitmiştir, dedi.

92-.......Bize Ebû İmrân el-Cevnî, Cundeb ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Kur'ân üzerinde kalbleriniz birleştiği müddetçe Kur'ân okuyunuz. Kur'ân hakkında ihtilâf ettiğiniz zaman da artık kalkınız" buyurmuştur [124].

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Ve Yead ibn Hârûn, Hârûn ibn Mûsâ el-Esdî el-A'ver'den söyledi. O da: Bize Ebû îmrân el-Cevnî, Cundeb'den; o da Peygamber(S)'den tahdîs etti, dedi [125].

93-.......Bize Hişâm ibn Yûsuf, Ma'mer ibn Râşid'den; o da ez-Zuhrî'den; o da Ubeydullah ibn Abdillah'tan haber verdi ki, îbn Ab-bâs (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'in vefatı yaklaştığı zaman, evde içlerinde Umer ibnu'l-Hattâb'ın da bulunduğu birtakım adamlar varken, Rasûlullah (S):

— "Gelin size, ondan sonra hiç sapmayacağınız bir yazı (bir vasiyetname) yazayım" buyurdu.

Umer:

— Peygamberdin hastalığı ağırlaştı. Yanınızda Kur'ân vardır. Bize Allah'ın Kitabı yeter, dedi.

Bunun üzerine evdeki sahâbîler ihtilâf ettiler ve münâkaşa edip çekiştiler. Onlardan kimi: "Yazacak birşey yaklaştırın da Rasûlullah sizler için ondan sonra sapıtmayacağınız bir yazı yazsın" diyor; kimi de Umer'in dediği sözü söylüyordu. Nihayet onlar Peygamberin yanında gürültüyü ve ihtilâfı çoğalttıkları zaman, Peygamber onlara:

— "Yanımdan kalkın (benim yanımda çekişme lâyık olmaz)/" buyurdu.

Râvî Ubeydullah ibn Abdillah şöyle dedi: İbn Abbâs bu hadîsin

sonunda:

— Âh! Ne büyük musibettir o musibet ki, gürültü etmeleri ve ihtilâf eylemeleri yüzünden o musibet, Rasûlullah ile sahâbîler için yazmak istediği bu yazı arasına perde oldu! Dedi [126].

27- Peygamber(S)'İn (Mübâhlığı Siyak Delâleti Yâhud Hâl Karinesi Yâhud Delîl Getirmekle) Bilinen Şeyleri Haram Kılmaya Karşı Nehyi Olduğu Babı

Peygamber'in emri de böyledir. Veda Haccı'nda sahâbîlerine: "(Umre niyetiyle) ihramdan çıkınız ve kadınlardan da nasibinizi alınız" buyurduğu zamanki kavli gibi.

Câbir ibn Abdillah:

Peygamber onlara kadınlarla cinsî münâsebet yapmalarını vâcib kılmadı, lâkin onlara ihramdan çıktıklarında kadınları da halâl kıldı, demiştir [127].

Ve ÜmmÜ Atıyye de: Biz kadınlar cenaze ardından gitmekten nehyolunduk, fakat bu bize vâcib kılınmadı, demiştir [128].

94........ Bize îbn Cureyc tahdîs edip şöyle dedi: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh haber verip şöyle dedi: Ben yanında bulunan birçok insanlar içinde iken Câbir ibn Abdillah(R)'tan şöyle dediğini işittim: Biz Rasûlullah(S)'m sahâbîleri yalnız ve hâlis olarak, beraberinde umre olmayarak hacc niyetiyle ihrama girdik.

Atâ dedi ki: Câbir şöyle dedi: Peygamber, zu'1-hiccenin dördüncü sabahında (Mekke'ye) geldi. Biz de oraya geldiğimiz zaman, Peygamber bizlere ihramdan çıkmamızı emretti ve:

— "ihramlarınızdan çıkınız ve kadınlarınızdan da nasîbleniniz" buyurdu.

Atâ dedi ki: Câbir şöyle dedi: Fakat Peygamber onlara kadınlarla cinsî münâsebet etmeleri hususunda kesin emir vermedi. Lâkin kadınları erkekler için halâl kıldı. "Bizimle arafe günü arasında ancak beş gün kaldığı hâlde kadınlarımızla cinsî münâsebet yapmamızı ve neticede zekerlerimiz menî damlatarak Arafat'a çıkmamızı emrediyor!" diye söylendiğimiz Peygambere ulaştı.

Atâ: "Câbir işaret eder ve elini hareket ettirip şöyle diye gösterirdi" demiştir.

Bunun üzerine Rasûlullah ayağa kalktı da şöyle buyurdu:

— "Kat't olarak biliniz ki, ben sizin Allah'a en takvâlmız, en sâdıkınız, en itâatlinizim. Eğer yanımda kurbânım olmasaydı sizin ihramdan çıkışınız gibi ben de muhakkak ihramdan çıkacaktım. Hacc aylarında umrenin cevazı şimdi olduğu gibi ihrama girerken de bana zahir olsaydı, ben beraberimde kurban sevketmezdim. Onun için artık sizler ihramdan çıkınız!" buyurdu.

Bunun üzerine bizler ihramdan çıkıp Peygamber'i dinledik ve itaat ettik [129].

95-.......Bana Abdullah ibnu'UMuğaffel el-Muzenî (R) tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Akşam namazından önce (de iki rek'at) namaz kılınız" buyurdu.

Üçüncü defasında insanların bunu terkedilmez bir yol edinmelerini istemeyerek: "Bu, isteyen içindir" buyurdu [130].

28- Yüce Allah'ın: "Onların işleri dâima aralarında müşavere iledir" (eş-Şûrâ: 38); "İş hususunda onlarla müşavere et... Bir kerre de azmettin mi, Allah'a güvenip dayan..." (Âlu İmrân: 159) Kavilleri Babı

Şübhesiz birşey üzerine müşavere, azmetmeden ve maksad iyice açığa çıkmadan öncedir.

Çünkü Yüce Allah'ın:

"Bir işe azmettiğin zaman artık Allah'a güvenip dayan" kavli, buna delildir. Rasûlullah müşavereden sonra bir işe kesin karar verip azmettiğinde, hiçbir beşer için Allah'ın ve Rasûlü'nün önüne geçmek olmaz.

Peygamber (S) Uhud günü için şehirde ikaamet etmek ve düşmana karşı çıkmak hususlarında sahâbîleri ile müşavere etti de, sahâbîleri O'na dışarı çıkmak görüşünü ileri sürdüler. Bunun üzerine Peygamber, zırhını giyip harbe çıkmaya azmedince, sahâbîler kendisine: Şehir içinde kal! dediler. Fakat Peygamber kesin karar ve azimden sonra onların söylediklerine meyletmedi ve:

"Zırhım, silâhını giyen bir peygambere, Allah kendisiyle düşmanları arasında hükmünü verinceye kadar silâhlarını indirip koyması yakışmaz" buyurdu [131].

İftira ehli Aişe'ye zina iftirası attıklarında, Peygamber (S) o konuda Alî ve Usâme ile müşavere etti ve bunlardan söyledikleri sözlerini işitti (fakat bu söyledikleri sözlerin hepsiyle amel etmedi). Nihayet o konuda Âişe'nin berâetinin delili olan Kur'ân âyeti indi de, bunun üzerine Peygamber, iftira atanlara deynekleme cezası uyguladı. Alî ve Usâme tarafdârlarımn çekişmelerine bakmadı, fakat Allah'ın kendisine emrettiği hükümle hükmetti [132].

Peygamber'den sonra sahâbî, tabiî ve onların ardından gelen bütün imamlar da

mübâh işler hususunda onların en kolaylarım almak için ilim ehlinden emîn kimselerle istişare ediyorlardı. Kitâb yâhud sünnet hükmü açıkça belirttiği zaman, artık onlar Peygamber'e uyarak başka şeye gitmezlerdi.

Ebû Bekr de zekâtı men* edip vermek istemeyenlerle harb etmek görüşünde olduğunda, Umer ona:

—Sen bunlara karşı nasıl harb açarsın? Rasûlullah (S) "Ben insanlarla Lâ ilahe illellah deyinceye kadar

harb etmekle emrolundum. Onlar Lâ ilahe ille'llah dedikleri zaman, benden kanlarını ve mallarını korumuş olurlar. Ancak (insan öldürmek, ağır suç işlemek gibi) hakklar karşılığında korunmazlar" buyurmuştur, dedi. Ebû Bekr de ona:

— Vallahi ben Rasûlullah'ın bir yere getirip topladığı

İslâm düstûrları arasında ayırma yapan kimselerle muhakkak harb ederim! Dedi [133].

Sonra bunun ardından Umer, Ebû Bekr'e tâbi' oldu.

Ebû Bekr de onun müşaveresine dönüp bakmadı.

Çünkü kendisinin yanında namazla zekât arasını ayıran kimseler ile dîni ve hükümlerini değiştirip tebdil etmek isteyen kimseler hakkında Rasûlullah'ın hükmü vardı.

Peygamber (S):

"Her kim dinini değiştirip tebdil ederse, onu öldürünüz!*' buyurmuştur [134].

Yaşlılar yâhud gençlerden olan bütün âlimler Umer'in danışma arkadaşları idiler ve zâten Umer de Azız ve Celîl olan Allah'ın Kitabı yanında çok durucu idi [135].

96-....... İbn Şihâb'dan (şöyle demiştir): Bana Urve, İbnu'l- Müseyyeb, Alkame ibn Vakkaas ve Ubeydullah, Âişe(R)'den tahdîs ettiler, Âişe, iftira ehlinin kendisi hakkında dediklerini dedikleri zaman şöyle demiştir: Rasûlullah (S) o sabah Alî ibn Ebî Tâlib ile Usâ-me ibn Zeyd'i yanına çağırdı. Vahy

gecikince ehli ile ayrılması hususunda onlara görüşlerini sorup istişare ediyordu. Usâme Ehli Beyt için nefsinde bilip gönlünde beslediği muhabbeti ve ehlinin berâetini Ra-sûlullah'a tavsiye ve işaret etti.

Alî ibn Ebî Tâlib'e gelince, o:

— Yâ Rasûlallah, Allah Sana dünyâyı dâr etmemiştir. Âişe'den başka kadın çoktur. Bununla beraber Âişe'nin cariyesi Berîre'ye de sor. O doğrusunu Sana söyler, demişti.

Bunun üzerine Rasûlullah, Berîre'yi çağırıp:

— "Ey Berire, Âişe'de sana şübhe veren herhangibir hâl gördün mü?" diye sordu.

Berîre de:

— Hayır yâ Rasûlallah, görmedim. Ben ondan hatâ, ayıp olarak meydana gelmiş şundan büyük bir iş görmedim: Âişe küçük yaşta taze bir kadındı. Hamur yoğururken uyur kalırdı da evin besi koyunu gelir hamuru yerdi! demiş.

Bunun üzerine Rasûlullah o günü minber üstünde durup şöyle buyurdu:

— "Ey müslümânlar topluluğu! Ehlim hakkında bana ezası ulaşan bir adamdan dolayı bana kim yardım eder de benim o kimseyi kınamamı haklı görür? Vallahi ben ehlim hakkında hayırdan başka birşey bilmiş değilim*' dedi ve Âişe'nin berâetini zikretti...

Ve Ebû Usâme Hammâd ibn Usâme, Hişâm ibn Urve'den bu hadîsi rivayet etti H [136].

97-.......Bize Yahya ibn Ebî Zekeriyyâ el-Gassânî, Hişâm'dan; o da babası Ur ve'den; o da Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) insanlara bir hutbe yaptı, Allah'a hamd ve sena eyledi de: "Kendileri üzerine asla bir kötülük bilmediğim ehlime sövmekte olan bir topluluk hakkında bana ne işaret edersiniz?'* dedi...

Ve Urve ibnu'z-Zübeyr'den: O şöyle demiştir: Âişe'ye iftira ehlinin söylediği iş haber verilince, Âişe:

— Yâ Rasûlallah! Ebeveynimin evine gitmek üzere bana izin verir misin? dedi.

Rasûlullah da kendisine izin verdi ve Âişe'nin beraberinde hizmetçi bir köleyi de gönderdi. Bu sırada Ensâr'dan bir zât (İbn tshâk ve Hâkim'de Ebû Eyyûb Hâlid, bunu söyleyenlerden taaccüb ederek):

— Subhâneke! Seni tenzîh ederiz! Bu iftirayı konuşmak bizlere yakışmaz. Seni tenzîh ederiz! Bu büyük bir iftiradır! Dedi [137].

Kastallânî şöyle demiştir: "Bu, ftisâm Kitâbı'mn sonudur, 916 yılının 16 rebîul-evvelinde tamam oldu. Müellif Buhâri Fıkh'ro asılları olan mes'eleleri bitirince Kelâmın asılları olan mes'elelere ve onunla İlgili şeylere başladı. Ve bununla kitâb bitiyor. Evlâ olan, Kelâm'm asıllarım öne geçirmek idi. Çünkü bu asıldır, esâstır, her-sey onun Özerine kurulmuştur. Lâkin Buhârî terakki babından olarak kitabım en şerefli olanla bitirmek İstemiştir" (/rşddu's-Sârf, X, 344)

Biz de bunu 21 ağustos 1984/24 zul-ka'de 1404te ikindiye yakın tamamlamış olduk. Yüce Allah tamâmını muvaffak kılması niyâ-zıylel (Mehmed Sofuoglu)

---

[1] el-î'tisâm: Birşeye el ile yapışıp tutmak ve tehlikeden korunmak ma'nâsınadır. Buhârî bu unvanı: "Hepiniz toptan Allah 'in ipine sanlın; parçalanıp ayrılmayın..."' (Âlu İmrân: 103) âyetinden almıştır. Âyetteki "Habl=îp" ile murâd, istiare yoluyla Kitâb ile Sünnet'tir. Allah'ın ismine muzâf olması da bu istiarenin karînesidir. Bu istiarenin toplayıcı ciheti ve edebî münâsebeti her ikisinin de maksada ermeğe sebeb olmasıdır ki, Kitâb ve Sünnet hayır ve saadete, ip de birtakım medenî ihtiyâçları telâfiye sebeb olur. Kitâb ile maksad Kur'ân'dır. Sünnet ile murâd da Rasûlullah'ın sözlerinden, işlediği işlerinden, başkaları tarafından işlenip de Peygamber'in men' etmediği hâl ve hareketlerinden bize ulaşan hadîslerdir.

Kitâb ve Sünnet, İslâm Ümmeti'nin hidâyet ve saadet vesîlesi olduğu için Rasûlullah bey'at alırken ilk şart olarak Kitâb ve Sünnet'te gelen emirleri dinlemek ve bu yolda itaat etmek şartını öne sürerdi.

"Hablu'llah" Allah Taâlâ'ya ulaşmaya sebeb olan delil ve vâsıta demektir ki, Kur'ân, tâat, cemâat, ihlâs, İslâm, abdullah, emrullah diye rivayetlerle tef-sîr edilmiştir ve hepsi birbirine yakındır. Ebû Saîd'den gelen bir hadîste Rasûlullah: "Gökten Arz'a indirilmiş olan Allah'ın ipi, Allah'ın Kitabı'dır..." buyurmuştur.

[2] Bu başlığın ardından bu hadîsin zikrinin sebebi, bundaki âyetin Muhammed Ümmeti'nin Kitâb ve Sünnet ile kurtulacağına delâlet etmekte olmasıdır. Çünkü Allah Taâlâ onlara bu âyetle dînlerini kemâle erdirme, ni'metini tamamlama ve kendilerine İslâm Dîni verip ondan hoşnûd olması ni'metini ihsan eylemiştir. Bunun bir rivayeti îmân Kitâbı'nda da geçmişti (Aynî).

[3] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bu Kitâb, Allah'ın kendi Rasûlü'ne hidâyet etmiş olduğu Kitâb'dır" sözündedir. Bunun bir rivayeti Ahkâm Kitabı, "Yerine bir halef ta'yîn etme bâbı"nda da geçmişti.

[4] Peygamber'in bu mübarek duasının kabul edildiği gün gibi meydandadır. "Habru'l-Ümmet", "Tercemânu'l-Kur'ân", ve "Sultânu'l-Müfessirîn" gibi ulu Iakablarla sahâbîler ve tabiîler arasında şöhret kazanan ibn Abbâs'ın ilminin çokluğu, hakîkaten Peygamber'in çok açık mu'cizelerinden biridir denilmeye lâyıktır.

Bunun bir rivayeti İlim Kitabı, "Peygamber'in: 'YâAllah, ona Kitâb 'ı öğret!' kavli bâbı"nda geçmişti. (c.I, bâb: 18)

[5] Yânî Allah sizin bununla kırığınızı bütünlemiş, sürünmekten kaldırıp doğrultmuştur. Başlığa uygunluğu,, Allah'in kullarını İslâm Dîni ve Peygamberi ile zengin kılması yönündendir ki bu da dîne ve Rasûlü'ne sıkı yapışmaktan ibarettir.

Bâzı nüshalarda şu ziyâde vardır: Ebû Abdillah: Burada "Yuğnîkum = Sizi zengin kıldı" şeklinde vâki' olmuştur. Hâlbuki bu ancak "Sizi kaldırıp yükseltmiştir" şeklindedir. Bu, î'tisâm Kitâbı'nm aslından bakılır, demiştir.

Fethu't-Bârî'de bu konuda şöyle dedi: Musannif, el-Edebu'l-Müfred kitabını ayrıca tasnif ettiği gibi, İ'tisâm Kitâbı'ni da ayrıca tasnîf etti ve onda bu bâbdaki şartıyla lâyık olanları yazdı. Sonra bu lafzı kendi yanında olan lafza aykırı ve onun doğru olduğunu görünce, o asla dönülmesini havale etti... (Kas-tallânî).

Bu hadîsin bir rivayeti Fiten'de, "Bir kavmin yanında birşey söyleyip de sonra onun yanından çıktığında bunun aksini söylediği zaman bâbi"nda geçmişti.

[6] Başlığa uygunluğu "Allah'ın sünneti ve Rasûlü'nün sünneti üzere" sözlerinde-dir. Yânî Allah'ın sünneti ve Rasûlü'nün sünneti üzere olan kimse bu ikisine tutunup, bunlarla kurtulmuştur. Bunun bir rivayeti Ahkâm Kitabı sonlarında "İmâma nasıl bey'at edilir bâbı"nda geçmişti.

[7] Cevâmi'u'I-kelim: Az lafız ile çok ma'nâ ihtiva eden vecizelere denir. Hadîsteki cevâmi'u'l-kelim İle murâd, Kur'ân'ı Kerîm'dir ki, her âyeti, her cümlesi böyle câmialı ve çok ma'nâh sözler olarak Peygamberimiz tarafından tebliğ edilmiştir. Hadîslerde de cevâmi'u'l-kelim olanlar bir haylî çoktur...

[8] Başlığa uygunluğu "Bana ihsan olunan en büyük mu'cize, Allah'ın bana vahyettiği Kur'ân 'dır" sözünden alınır. Kur'ân mu'cizesi dünyâ durdukça Allah'ın koruma taahhüdü ile bakî olup asla yok olmayacak bir mu'cizesidir. Çünkü Allah: "Kur'ân'ı biz indirdik biz; onun koruyucuları da şübhesiz ki biziz!" (el-Hıcr: 9) buyurdu. Diğer peygamberlerin mu'cizeleri ise, zamanlarının geçmesiyle son bulmuş yâhud ancak haberleri bakî kalmıştır...

Bunun bir rivayeti Kur'ân'ın Faziletleri Kitâbı'nda da geçmişti.

[9] Çünkü Allah kullarına, Peygamberine uymayı ve O'nun sünnetine uymayı emretmiş ve şöyle buyurmuştur: "Allah ve Rasûlü'ne îmân edin..." (en-Nisâ: 135) "O'na îmân edenler, O'na ta'zîm edenler, O'na yardım edenler" (el-A'râf: 157) ve "O'nun emrine muhalefet edenler sakınsınlar" (en-Nûr: 63).

[10] Bu âyette dînde başkanlık isteme ve rağbet etmeye delâlet vardır.

[11] ibn Avn'ın bu haberini Muhammed ibn Nasr el-Mervezî, Kitâbu's-Sünne'de senediyle rivayet etmiştir.

[12] Başlığa uygunluk "Rasûlullah ile Ebû Bekr kendilerine uyulacak iki kimsedirler" sözünden alınır.

[13] Hadîsin başlığa uygunluğu son fıkrasıdır. Bunun uzun birer rivayeti Rikaak ve Fıten'de de geçmişti

[14] Başlığa uygunluk "Yolun en güzeli Muhammed'in yoludur" sözündedir. Çünkü "Hedy", yol ve şerîat demektir ki, o da Peygamber'in sünnetlerindendir.

Bunun bir rivayeti Edeb Kitâbı'nda da geçti.

[15] Bunda Sünnet'e, Allah'ın Kitabı denildiğine işaret vardır. Çünkü Sünnet, Allah'ın vahyi ve takdiridir. Yüce Allah: "O hevâdan konuşmaz. Onun konuşması ancak kendisine yapılan vahiydir" (en-Necm: 3) buyurmuştur.

[16] Başlığa uygunluğu "Her kim bana itaat ederse... "sözünden alınır. Çünkü O'na itaat eden kimse, O'nun sünnetiyle amel eder (Aynî).

Takdir: Her kim bana itaat eder, Kitâb ve Sünnet'e tutunursa, cennete girer; kendi hevâsına uyan, doğru olandan ayağı kayan ve dosdoğru yoldan sapan kimse de cehenneme girer... demektir (Kastallânî).

[17] Başlığa uygunluğu "Her kim Muhammed'e itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur" sözünden alınır. Çünkü Muhammed'e itaat eden, O'nun sünnetiyle amel eder... (Aynî).

Bu hadîsin ma'nâsı en belîğ bir mürekkeb teşbîh ile tebliğ buyurulmuştur...

Hadîsteki meleklerin mürekkeb teşbîhlerini tahlîl edince, şu mürekkeb teşbihleri içine aldığını görürüz:

a. Allah Taâlâ'nın âlemlere rahmet olarak gönderdiği Muhammed (S) düğün gibi kutsal bir cem'iyetin da'vetçisine, .

b. Allah Taâlâ'nın mü'min kulları için hazırladığı cennet, yânî teşkîl edilen aile için hazırlanan yeni bir aile ocağına;

c. Cennetin çeşit çeşit nfmetleri, düğün aşı gibi en nefis bir ziyafet yemeğine;

d. Kitâb ve Sünnet'e uyan mü'minler, düğün da'vetine icabet edip giden ve orada sevinç içinde saadete erenlere, Kitâb ve Sünnet'ten çekinenler de düğün aşından mahrum olup ziyan içinde kalanlara benzetilmiştir...

Yüce Allah biz kullarım da Hâtemu'l-Enbiyâ'nm da'vet ettiği Kitâb ve Sünnet'e uyan, cennet ve Cemâl'ine nâiliyetle mes'ûd ve bahtiyar olan mü'minler camiasına katsın, âmîn!

[18] Bu mutâbaatı Tirmizî, buradaki senedle Câbir'den: Bir gün bizim yanımıza Peygamber (S) çıktı da: "Ben kendimi ru'yâda şöyle gördüm: Cibril başucumda, Mîkâîi ayak ucumda idi..." lafzıyle rivayet etmiştir. Buhârî bu mutâbaatı hadîsin merfû'luğunu açıkça belirttiği için zikretmiştir.

[19] Başlığa uygunluğu "Dosdoğru yola giriniz" sözündedir. Çünkü dosdoğru yola girmek, Rasûlullah'ın sünnetlerine uymaktır. İbn Abbâs, "Şübhesiz ki, bu benim dosdoğru yolumdur. O hâlde ona uyun. Aykırı yollara tâbi' olmayın. Sonra sizi onun yolundan ayırır..." (el-En'âm: 153) kavli hakkında: Allah mü'min kullarına cemâat olmayı emretti ve onları ihtilâftan ve ayrılıktan nehyetti, demiştir (Kastallânî).

[20] Başlığa uygunluğu "Kavminden bir taife ona itaat etti" sözünden alınır. Çünkü Peygamber'e itaat, O'nun sünnetine uymaktır. Bu hadîste de bir haylî mü-rekkeb teşbihler vardır.

Bunun bir rivayeti Rikaak'ta, "Ma'siyetlerden vazgeçmek bâbı"nda geçmişti.

[21] Başlığa uygunluğu "Vallahi her kim namazla zekât arasım ayırırsa, ben muhakkak bu zümre ile harb ederim..." sözünden alınır. Çünkü bu ikisini ayıranlar, Peygamber'in sünnetine uymaktan dışarı çıkmışlardır. Bu hadîsin bir rivayeti Zekât Kitâbı'nın evvelinde geçmiş, bâzı açıklamalar orada verilmişti... "Ancak İslâm hakkı müstesnadır" fıkrası: Bu şehâdeti söyleyen kimsenin kanı heder, malı mübâh olmaz, malı ve canı korunur, şu kadar var ki nefis öldürme, namazı red, zekâtı men' gibi şer'î haklarda bunların gereği olan cezalar uygulanır, demektir.

[22] Başlığa uygunluğu "Umer, zâten Allah'ın Kitabı huzurunda çok durmayı âdet edinen bir kimse idi" sözlerinden alınır. Çünkü Allah'ın Kitabı yanında duran kimse, Rasûlullah'in sünnetlerine uyan kimse olur. Allah'ın Kitabı yanında durmak, onun içindeki hükümlerle amel etmekten ibarettir. Bunun bir rivayeti Tef-sîr'de, el-A'râf: 199 âyetinde geçmişti (Aynî)

[23] Bunun birer rivayeti İlim ve Güneş Tutulması Kitâblan'nda geçti. Buradaki başlığa uygunluğu "O, Muhammed'dir. O bize beyyineler, deliller getirdi, biz de O'nun da'veüne icabet ettik..." sözl erindedir. Çünkü icabet edip îmân eyleyen kimse, O'nun sünnetine iktidâ edip uyan kimsedir (Kastallânî).

[24] Nevevî şöyle demiştir: Bu, câmialı sözlerden ve İslâm'ın kaaideleri ve düstûrla-nndandır. Buna pekçok hükümler girer. Meselâ bir rüknü yâhud şartından âciz olan için namazdan gücü yettiği kadarını getirir... Abdestte de böyle, avreti örtmekte de

böyledir...

Başlığa uygunluğu, hadîsin mavnasından alınır. Çünkü O'nun nehyettikle-rinden çekinen ve emrettiklerini emir kabul eden kimse, O'nun sünnetine uyan kimsedir (Aynî, Kastallânî).

[25] Bu âyetin inme sebebi olarak zikredilen şeyler tefsirlerde sayılmıştır: Hakk Dîni, II, 1819-1822.

[26] Bu hadîsi Müslim, Peygamber'in Faziletleri'nde rivayet etmiştir. Müslim Ter,, VII, 233 "2358".

Müslümanların üzerine sorusu ile bir darlık ve zarar yapan kimsenin büyük günahlı olması ne kadar büyük bir suçtur

[27] Başlığa uygunluğu Peygamber'in cemâatin yaptığı ısrarlı hareketi reddeder mâhiyetteki konuşmasıdır. O da Peygamber'in mescid içinde cemâatle gece namazı kılmaları hususunda kendilerine izin vermediği, tekellüf ve zorlama nev'inden yaptıkları hareketten hoşlanmamasıdır.

Farzların mescidlerde cemâatle edası, dînin şeâirini izhâr içindir. Nafilelerin evlerde kılınması ise riyadan uzak olmasındandır. Nafilelerin evlerde kılın-masındaki fazilete dâir birçok hadîsler vardır.

Bu hadîsin birkaç rivayeti Namaz Kitabı, "Gece namazı bâbı"nda geçmişti.

[28] Buhârî'nin Ezan Kitâbı'nın sonunda Enes ibn Mâlik'ten olan diğer rivayetinde "Sonra bana sorunuz" demeyi çoğaltınca, Umer iki dizi üstüne gelerek: Allah'ın Rabb'imiz olduğuna, İslâm'ın dînimiz olduğuna, Muhammed'in peygamber olduğuna razı olduk yâ Rasûlallah! dedi. Bunun üzerine öfkesi gidip sükût buyurdu", sözleriyle hadîs son buluyor.

Bunun bir rivayeti ilim Kitabı "Mev'ızada öfkelenme bâbı"nda da geçmişti.

[29] Bu hadîsin bâzı rivayetleri Namaz, Dualar ve daha başka yerlerde geçmişti. Muâviye tarafından o sırada Küfe Emîri bulunan el-Mugîre de cevâb olarak bu mektubu yazmıştı. Buhârî'nin diğer rivayetinde "Mektûbetin = Farz yazılmış namaz" kaydı bulunduğundan, bunu parantez içinde işaret ettik. Yine Buhâri rivayetlerinin birinde "tzâ selleme = Selâm verdiği zaman" kaydı olduğundan, bu tehlîl ve duanın yeri, Selâm'dan sonra olduğu açıkça anlaşılır.

[30] Bu hadîsi burada böyle kısaltılmış olarak getirdi. Bunu Ebû Nuaym el-Mustahrac'mda Süleyman ibn Harb'dan şu lafızla getirmiştir: Enes: Biz Umer'in yanında idik. Üzerinde sırtından dört yaması olan bir gömlek vardı. "Fâkıha-ten ve ebben" (Abese: 31) âyetini okudu da: Bu "Fâkihe" meyvedir, biz bunu bilmişizdir. Fakat "Ebb" nedir? dedi. Sonra: Bırak, biz tekellüften nehyolun-duk, demiştir. Abd ibn Humeyd'in Süleyman ibn Harb'den rivayetinde ise Umer: "Ebb" nedir? dedikten sonra: Ey Umer'in anasının oğlu! îşte bu tekellüftür; senin "Ebb"'mnt olduğunu bilmemende üzerine birşey yoktur, demiştir... (Kas-tallânî; Hakk Dîni, VII, 5586).

[31] Buhârî bunu burada iki senedle getirdi: Biri Ebû'l-Yemân'dan, diğeri Mahmûd ibn Geylân'dan. Buradaki şevki Ma'mer'in lafzı üzeredir. Bunun bir rivayeti Namaz Kitabı, "öğle namazının vakti bâbı"nda geçmişti. Onun lafzı da Şu-ayb'ın lafzı üzere idi. Umer'in bu son derece belîğ ve câmiah sözü Rasûlullah'm sünnetine en mükemmel şekilde uymayı ifâde etmekte olduğu için buradaki başlığa tam bir delîl teşkîl etmiştir.

[32] Bunun birer rivayeti el-Mâide: 101. âyetinin tefsirinde ve Rikaak'ta geçmişti.

[33] Hadîsteki "Allah'ı kim yaratmıştır" sözü, en çirkin şeytân tel kinlerin dendir. Kâinatı yaratan Allah Taâlâ'nm bir yaratma eseri olması aklen de, naklen de muhaldir; ulûhiyet şiarına aykırıdır. Bunun gibi şeytânı vesveselere kapılan)a\m-serim Eûzu billahi mine'ş-şeytânVr-racîm diye o vesveseyi def etmesi tavsiye edilmiştir. Müslim'deki rivayette "Âmentu billahi ve rusûlihi(= Ben Allah'a ve rasûllerine îmân ettim) desin" şeklinde gelmiştir. Bunun bir rivayeti Tevhîd Ki-tâbı'nda da gelecektir.

[34] Buna göre bu âyet Medine devrinde inmiş demektir. Bundan dolayı bâzıları bu âyetin biri Mekke'de, biri de Medine'de olmak üzere iki defa indiğine kaail olmuşlardır... Tafsilat: Hakk Dîni, IV, 3197-3204.

[35] Yüce Allah'ın "Rasûl size ne verirse onu alın" (el-Haşr: 7); "Bana tâbi' olun ki, Allah da sizi sevsin..." (ÂluÎmrân: 31) âyetlerinin umumiyetinden dolayı O'na fiillerinde uymak vâcib olur. Ancak mendûbluk yâhud ona husûsî olduğuna dâir bir delîl olması

hâli müstesna.

[36] Sahâbîler O'nun bu fiiline, fiil ve terk olarak iktidâ edip uymuşlardır. Bunun bir rivayeti Libâs Kitabı, "Altın yüzükler bâbı"nda geçmişti.

[37] et-Taammuk: Tefa'ul vezninde derinlemek, derine gitmek, bir işte şiddet edip haddi aşmak...

el-Ğuluvv: Bir nesne haddi tecâvüz eylemek, ok hadd ve mikdârdan daha ziyâde ırağa gitmek...

el-Bid'at: Bâ'nın kesri ile kemâle ulaştırıldıktan sonra dînde meydana ge len nesneye denir, bir kavle göre Peygamber'den sonra dînde meydana gelen hevesler ve işlere denir, cem'i "Bida'" gelir. Dîn işleri işinde sonradan meydana gelen noksan yâhud ziyâdede kullanıldı... (Kaamûs Ter.)

[38] Buhârî bu âyeti dînde aşın gitmenin tahrîmine hüccet olarak getirdi. Bu âyetin lafzına yakın bir ifâde el-Mâide: 77. âyetinde vardır.

[39] Bu hadîsin bâzı rivayetleri Oruç'ta ve Temennî'de geçmişti. O rivayette: "Eğer ay bana uzatılsaydı, muhakkak derinlemek isteyenlerin taammuklarım bırakacakları bir ulama yapardım... " fıkrası vardır.

İşte bu fıkra bu başlığa uygun olmaktadır.

[40] el-Kirmânî, bu Alî hadîsinin başlığa münâsebeti hakkında: Buhârî belki Alî'nin bu sözünden, "Kendisinin ve ehli Beyt'in Kitâb ve Sünnet'te bulunmayan birtakım gizli şeyler ve İslâm Dîni'nden birtakım kaaideler bildikleri ve bunlara başkalarının vâkıf olamayacakları" şeklindeki dedikoduları susturup reddettiğini

istifâde etti. Aynî de: İşte Kirmânî'nin söylediği bu söz, başlığın lâfızlarına mü-nâsib olan sözdür, demiştir.

[41] Dâvûdî: Şâri'in ruhsat verdiği şeyden çekinmek, günâhların en büyüğündendir. Çünkü o kendi nefsini Allah'a, Rasûlü'nden daha takvâh görmektedir. Bu ise hudûd yarışı yânı muhalefet yapmaktır, demiştir (Kastallânî).

[42] Bu, ilimde nizâlaşmaktır. Başlığa uygunluk "Sesleri yükseldi" sözünden alınır. Bu hadîs el-Hucurât Sûresi tefsirinde geçti. Burada hadîsin şevkinin mürsel hadîs suretinde vâki' olduğuna, fakat sonunda îbn Muleyke'nin bunu Abdullah ibnu'z-Zubeyr'e hamlettiğine tenbîh vardır.

[43] Başlığa uygunluğu, içinde bir emri bir kimse üzerine geri çevirme ve döndürme bulunması yönündendir. Bu birşeyi geri döndürme, kötülenmiş olup taammuk ma'nâsında dâhildir. Çünkü "Taammuk", birşeyle mübalağa ve şiddet yapmaktır. Bunun bâzı rivayetleri Namaz Kitabı, İmamet bâblannda da üç ayrı bâbda geçmişti. Bunların sonuncusu "İmâm namazda ağladığı zaman bâbı"dır... (Aynî).

[44] Başlığa uygunluğu "Peygamber böyle sorulardan hoşlanmadı ve ayıpladı" sö-zündedir. Çünkü Uveymİr, soruda çok çirkin bir iş ortaya atıp söylemişti. Bunun için Peygamber sorudan hoşlanmamıştı. Hadîsin bir rivayeti Liân'da ve en-Nûr Sûresi tefsirinde geçmişti.

[45] Abbâs ile Alî arasında -Allah'ın fey' olarak Rasûlullah'a tahsîs buyurduğu Na-dîr oğulları hurmalıklarından dolayı- niza ve ihtilâf vardı. Alî ile Abbâs birbirlerine uluorta dil uzatmışlardı.

Fey', Allah'ın dîn düşmanlarından -galebe ile değil de sürgün, yâhud cizye üzerine sulh olmak suretiyle- Rasûlullah'a tahsîs buyurulduğu maldır. Bu ganî-metten daha has bir ıstılahtır. Çünkü ganîmet malında "Hums = Beştebir"i fey'dir.

[46] Hadîsin başlığa uygunluğu, Alî ile Abbâs'ın çekişmelerinin uzaması ve Umer'in huzurunda şiddetlenmesinde taammuktan bir nevi' olmasıdır. Görüyorsun ki, Usmân ve beraberindekiler:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Bunlar arasında bir hüküm ver de bunların her-birine diğerinden yana gönlüne huzur ve sükûnet ver! demişlerdir.

Çünkü Alî ile Abbâs ancak herbiri diğerine karşı elindeki hakka dayamcı olduğunu zannederek niza etmektedirler. Bu niza onları düşmanlaşmaya, sonra da mücâdeleye götürmüştür...

Bu hadîsin uzun bir rivayeti Beşte bir'in farziyyeti bâbı'nda da geçmişti... (Aynî ve Kastallânî).

[47] Umdetu'l-Kaarf'de: Buna uygun olan hadîs ancak"Cizye'de, "Muahede yapan, sonra da ahdini bozan kimsenin günâhı bâbı"nda geçmiştir, dedi.

[48] Başlığa uygunluğu son kısmıdır. Bunun bir rivayeti Hacc Kitabı, "Medine'nin faziletleri bölümü"nde geçmişti.

[49] Bu asıllardan birine dayanan re'y de, kıyâs da makbuldür.

Buhârî'nin başlıkta zikrettiği re'y, Kitâb, Sünnet, icmâ'dan ibârei olan bir şer'î asıla dayanmayan şahsî arzudur ki, köîülenmiş re'ydir. Buradaki kıyâs İle de üç asıldan birine uygulanmayan şahsî zannlar, fâsid ve kötülenmiş kıyâslar kasdedilmiştir. Yoksa Kitâb'a, Sünnet'e, icmâ'a dayanan kıyâs ise İslâm hukukunun dört aslından dördüncüsüdür ve "İşte ey akıl ve basiret sahihleri, siz ibret alın!" (el-Haşr: 2) âyetine dayanan bir delildir. Şuna da dikkat etmelidir ki, Buhârî başlıkta kıyâsın kötülenmesini mutlak zikretmeyip, tekellüf kaydıyle kayıtlamıştır. Güçlükle yapılan, asıl ile fer' arasında münâsebet bulmakta zorluk bulunan kıyâs demekle fâsid olan kıyâsa işaret etmiştir.

[50] Buhârî bu âyeti başlıktaki şeylere delîl olarak getirmiştir.

İbn Abbâs bu âyetteki "el-Kafva" lafzını "Söz" ile tefsîr etmiştir. Buna göre âyetin ma'nâsı "Bilmediğin birşeyi söyleme" demek olur.

[51] Başlığa uygunluğu "Onlar da re'yleriyle fetva verirler" sözündedir ki, bu re'y, Kitâb, Sünnet ve icmâ'dan hiçbir asıla dayanmayan şahsî görüş ve arzulardan ibarettir.

Bu hadîsin bir rivayeti İlim Kitabı, "İlim nasıl alınır bâbı"nda geçmişti. Bunu Müslim de Kader'de getirmiştir.

[52] Burada Âişe annemizin Peygamber'den rivayet edilen hadîsleri zaman zaman rivayet eden râvîlerden tesbît ettiği sabit oluyor. Bu gibi tesbîtleri diğer sahâ bilerin de çok çok yaptıkları ve Peygamber'in hadîslerini çok dikkatle belleyip muhafaza ettikleri yaygın bir gelenekti.

[53] Yânî Ebû Cendel'i Kureyş müşriklerine geri vermemek için bu hususta onlarla muhakkak harbe girişecektim. İşte ben Hudeybiye gününde Rasûlullah'ın emrine muhalefet etmekten korktuğum için, harekete geçmeyip durakladığım gibi, bu Sıffîn harbinde de müslümânlann iyiliği için harbe girmiyor, duraklıyorum.

[54] Hadîsin başlığa uygunluğu "Dîniniz üzerine re'ylerinizi ittihâm ediniz" sözün dedir. Ebû Vâil o günü Ebû Cendel'e nisbet etti de, Hudeybiye'ye nisbet etmedi. ÇUnkÜ Ebû Cendel'in müşriklere geri verilmesi, müslümânlar üzerine çok ağır gelmişti. Ve bu müslümânlar üzerine cereyan eden islerin en büyüğü olmuştu. Müslümânlar bu yüzden harbe girmeyi ve Ebû Cendel'i müşriklere geri vermemeyi istediler ve sulha razı olmuyorlardı.

Bu hadîsin bir rivayeti Cizye Kİtâbı'nda, "Muahede edip de sonra gadreden kimsenin günâhı bâbı"ndan sonraki unvansız bir bâbda geçmişti... (Kas-tallânî).

[55] Buhârî, İbn Mes'ûd'ım bu sözünü başlıktaki "Cevâb vermezdi" fıkrasına delîl olarak getirmiştir. Bu vak'a, Yahûdîler'in Peygamber'e ruhu sormaları sırasında olmuştu. Akabinde el-lsrâ: 85. âyeti indirilip gereken cevâb Allah tarafından verilmişti.

[56] Başlığa uygunluğu onun sözüne göre hadîsin sonundan alınır. Bunun bir rivayeti Tefsîr'de, en-Nisâ: IO-13'te de geçmişti. Câbir'in çocukları ve usûlü olmadığı için onun durumu kelâle idi, ona en-Nisâ Sûresi'nin son âyeti olan Kelâle Âyeti uygun cevâb olmaktadır. Nitekim Müslim ile Nesâî'nin rivayetleri Câbir hakkında inen âyetin, Kelâle Âyeti olduğu hususunu te'yîd eder mâhiyettedir...

[57] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bunlar cehenneme karşı onun için bir perde olmasın" sözündedİr. Çünkü bu tevkîfî bir iştir, bu

ancak Allah Taâlâ tarafından bilinir, bu re'yle ve temsil ile söylemek değildir. (Bunu el-Kirmânî, el-Kevâkib'de söyledi.) Bu hadîsin biraz.farkh birer rivayeti İlim Kitâbı'nda, "Kadınlara yalnız olarak gün tahsîs edilir mi bâbı"nda ve Cenazeler Kitâbı'nda da geçmişti.

[58] Buhârî, Alî İbnu'1-Medînî'den: Bunlar hadîsçilerdir, diye rivayet etmiştir. Bunu Tirmizî zikretti (Kastallânî).

[59] Bunun bir rivayeti Nübüvvet Alâmetleri'nde geçti. İnşâallah Allah'ın yardımı ile Tevhîd'de de gelecektir.

[60] Peygamber'in bu sözü, Muhammed Ümmeti'nin tâ kıyamet gününe kadar ayakta kalacağına işaret olduğu gibi başlıkta bir kısmı ifâde edilen "Ümmetimden dâima hakk üzere gâlib ve zahir, muhaliflerinden kendilerine zarar gelmez bir taife hiç eksik olmayacaktır" hadîsinin medlulüne muvafakati da vardır. Bunun bir rivayeti İlim Kitâbı'nda geçti. Bunu Müslim de Zekât'ta getirdi.

[61] Sonuncu azab, kulların birbirlerine saldırmalarıyla meydana geldiği için, Peygamber bu hususta: Allah'ın semavî ve arzı âfetlerinden daha hafiftir -yâhud daha kolaydır-, buyurmuştur.

Bunun bir rivayeti el-En'âm: 65. âyeti tefsirinde geçmişti.

[62] Bu bâb, kıyâsın sahflılığine delâlet için getirilmiştir. Kıyâs, mutlak olarak kötü-lenmiş değildir. Eğer bundan evvelki bâb bunu kötülemeyi ve keraheti bildiriyordu dersen, ben şöyle derim: Kıyâs iki nevi'dir. Biri sahih olandır ki, bu Usûl İlmi'nde zikredilen, bütün şartlarını şâmil olan kıyâstır. Biri de bunun zıddına olan fâsid kıyâstır. Kötülenmiş olan, bu bozuk kıyâstır.

Buradaki başlık Kuşmeyhenî, Ismâîlî ve Cürcânî nushalannda böyle "Allah bu ikisinin hükmünü beyân eder" şeklindedir. Başka nüshalarda ise "Belli bir asılı, beyân edilen bir asıla benzeten kimseye Peygamber onların hükümlerini beyân eder" şeklinde gelmiştir (Aynî).

[63] Başlığa uygunluğu Peygamber'in, Bedevi'ye oğlanın reddettiği rengini, deve yavrularından bildiği şeye benzetip de ona: Senin develerin var mı?., diye sorması, sonunda Bedevi'nin: Belki ona bir soy damarı çekmiştir, demesi üzerine, Rasûlullah ona, kırmızı develerin boz renkli yavru getirdiklerini bitmesiyle, kıyâs edip işte beyaz kadın da böylece siyah çocuk doğurur buyurması yönündendİr. "Nezaahu = Ona çekti' demek, "O soyun damarı onun rengini kendisine çekip benzetti" demektir.

Bunun bir rivayeti La'netleşme bâbı'nda geçmişti.

[64] Başlığa uygunluğu: Peygamber(S)'in, anası adına hacc yapmayı soran bu kadına, Allah borcunu, ödeneceğini bilmekte olduğu kullar için olan borca benzet mesi yönündendir. Şu kadar var ki, "Allah borcu ödenmeye daha haklıdır" buyurdu (Aynî).

[65] Kur'ân'da ve aynı sûrede "Kim Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, iste onlar kâfirlerin tâ kendileridir" (Âyet: 4); 'Kim Allah *ın indirdiği ile hükmetmezse işte onlarfâşıkların tâ kendileridir" (Âyet: 47) hükümleri de mevcud iken burada zulüm âyetinin bilhassa zikredilmesi, zulmün fâsıkhğı da, kâfirliği de âmm ve şâmil olmasındandır. Çünkü zulüm, birşeyi yerinden başka yere koymaktır ki, bu da diğer ikisini de şâmil olur (Aynî).

[66] Bunun bir rivayeti Ahkâm Kitâbı'nın evvellerinde "Hikmetle hükmeden kimse bâbı"nda, keza ilim ve Zekât Kitâblan'nda da geçti. Başlığa uygunluğu açıktır.

[67] Başlığın ikinci bölümüne uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti Diyetler Kitâbı'nın sonunda "Kadının cenini bâbı"nda geçmişti.

el-Ğurre: -Ğayn'ın ötresiyle- ve köleye ve cariyeye denir, abd ve eme ma'-nâsına... önceleri beyaz köle ve cariyeye denilip sonradan ta'mîm olundu ve fa-kîhler indinde bu şart değildir. Semeni onda bir diyetin yarısına ulaşan abd ve eme olmaktır... (Kaamûs Ter:).

[68] Ebû Hureyre hadîsinde Fars ile Rûmlar'ın hayât yolunu, gayri ahlâkî hâl ve hareketlerini ta'kîb ve taklîd etmekten, Ebû Saîd hadîsinde de Yahûdîler ve Hrıs-tiyanlar'in yolunu ta'kîb ve taklîd etmekten İslâm Ümmeti sakmdınlmıştır.. Bu sakındırma yalnız burada zikredilen milletlerin kötü yollarından sakmdırmaya sıkışmış değildir. Târihte gelip geçen bütün milletlerin kötü hareketlerini taklidi de şâmildir. Burada bu dört milletin zikrolunması, bunların târihte teayyün etmiş, gözle görülmüş en büyük milletler olmasındandır.

Şübhesiz her dînin ve her milletin kendisine hass bir medeniyeti ve diğerlerinden .ayıran ayırıcı vasıflan vardır. Milletler arası varlığını ancak bu husûsî vasıflarıyle muhafaza eder. İslâm Dîni'nin, İslâm Ümmeti'nin de hiçbir dîni ve hiçbir milleti taklîde ihtiyâcı olmayan Ustun bir medeniyeti vardır. Bu açık hakikatten dolayı Peygamber, Ümmetinin kendi varlığını muhafaza etmesini emredip taklîdçilik derekesine düşmekten men' etmiştir.

Bunun bir rivayeti Israîl oğullan bölümünde geçmişti.

[69] Bu kötü çığır açanın günâhı hakkındaki hadîsi Müslim rivayet etti: Cerîr ibn Abdillah, Rasûlullah (S) şöyle buyurdu dedi: "... Her kim îslâm içinde kötü bir âdet çıkarır ve bu kötü âdet kendisinden sonra da sürdürülürse, kendi günâhlarından hiçbirşey eksilmeksizin onu sürdürenlerin günâhlarının benzeri de onu çıkaran kimse üzerine olur." Müslim, Zekât, 20. bâb, 69-"1017"; Müslim, İlim Kitabı, "Güzel bir çığır yâhud kötü bir çığır açan, hidâyete yâhud sapıklığa da'vet eden kimse hakkında (6.) bâb", 15 "1017", "2674"; Müslim Tercemesi, III, 206-207; VIII, 158-159.

Bu hadîsin güzel bir açıklaması Hakk Dîni, V, 3985'de de yapılmıştır.

[70] "Onlar herhalde kendi günâh yüklerini de o yükleri ile beraber daha nice yükleri de yüklenecekler ve düşmekte oldukları şeylerden kıyamet günü mes'ül olacaklardır" (el-AnkebÛt: 13) âyeti de bunu te'yîd etmektedir. Çünkü bu âyet de hem sapık, hem de sapıtıcı olanlar hakkındadır. Sapık olup başkasını da sapıtmaya çalışanlar, hem dalâletlerinin, hem de ıdlâllerinin vizrini çekeceklerdir ki, ikisi de kendi vizrleridir.

[71] Başlığa uygunluğu içinde insan öldürme âdeti olan kötü çığır bulunması yönün-dendir. Bu hadîste dînde bid'atlerden çekinmeye teşvik de vardır. Bu hadîsin bir rivayeti Bed'u'l-Halk'ta, Âdem'in yaratılması hakkında geçti. Âdem'in oğlu Kaabil'in Hâbil'i öldürmesi kıssası el-Mâide: 27-31. âyetlerinde anlatılmaktadır.

[72] el-Muhelleb şöyle dedi: Buhârî'nin bu bâbdan hedefi, Allah'ın dîn maâlimin-den hususiyet bahşettiği vahy yurdu olması, meleklerin hidâyet ve rahmetle inme yerleri olması, Allah'ın, Rasûlü'nü ikaamet ettirmekle şereflendirdiği bir arz parçası olması, Peygamber'in minberi ve kabrini orada kılması gibi şeylerle Me-dîne'nin faziletini ortaya koymaktır. Bundan sonraki kısım ile de yine Medine'nin faziletlerine işaret etmiştir (Aynî).

[73] Bunun bâzı rivayetleri Hacc'ın sonunda, Medine'nin Faziletleri'nde ve Ahkâm Kitâbı'nda da geçmişti. Buradaki başlığa uygunluğu zikredilen şeyleri şâmil olan herbir fazîleti yönündendir.

el-Ikâle:... pazarı bozmak ma'nâsınadır.

et-Tekâyül de tefâul vezninde satıcı ile müşteri arasında akdedilmiş olan pazarı bozuşmak ma'nâsınadır ki satılan şey mâlike ve semen müşteriye âid olur... (Kaamûs Ter.).

[74] Hadîsin başlığa uygunluğu Medine'nin hicret yurdu ve sünnet yurdu, Muhâcir-ler'İn ve Ensâr'ın barınağı sıfatlanyle sıfatlanmasıdır. Buhârî, hadîsi burada kısaltılmış olarak getirdi. Hadîs Hudûd Kitabı, "Zinadan gebe kadının taşlanması bâbı"nda uzun olarak geçmişti.

Recm Âyeti ta'bîr ettiği "uUj^-jü uj iii üwüij^ı= Evli bir erkek ve kadın zina ederlerse (zina da beyyine ile veya gebelikle veya ikrar ile) sabit olursa, bunları taşlayın" sözleridir. Bunun okunması nesholunup, hükmü bakî kılındı denilmiştir.

Umer bu konuşmasında daha bâzı şeyler söyledikten sonra:

— İşitiyorum ki, bâzı kimseler Ebû Bekr'in bey'atine i'tirâz ederek hakî-kati inkâr etmişler ve ben ölünce bey'at edecek zâtı hazırlamışlardır! diye, Ebû Bekr'e bey'atin târihini ortaya koyarak, bundan kuvvetli bir halîfe seçimi olamayacağını belirtti. Bundan sonra şöyle dedi:

— Ben şundan korkarım ki, bize muhalif olan bu zümre, bizden sonra içlerinden birisine, müslümânlann meşveresine lüzum görmeyerek bey'at edecekler. Halk ne o halîfeye, ne de bu zümreye tâbi' olmayarak müslümânlar arasında harbe ve kıtale sebeb olacaktır!

[75] Bu hadîsten burada maksad: "Ben minber ile Âişe'nin hücresi arasında yere kapanırdım" sözleridir. İbn Battal, el-Muhelleb'den şöyle dedi: Bunun bu başlığa girmesi vechi, Ebû Hureyre'nin ilim aramak yolunda Peygamber'den ayrılmamak, ve şiddetli sıkıntılara sabretmesi sebebiyle, ezberlemelerinin ve nakillerinin çokluğu ile mükâfâtlandırılması özelliklerinde tek olmasına

işaret etmektir. Bütün bu özellikleri Medine'deki hayâta sabretmesinin bereketleri idi. Bu hadîsi Tirmizî de rivayet etti (Kastaltânî).

[76] Başlığa uygunluğu "Kesîr ibnu's-Salt'ın evinin yanındaki sütuna geldi" sözünden alınır. Çünkü o sütunun yanı Musalla idi. Orada bayram ve cenaze namazları kılınırdı. Kesîr ibnu's-Salt'ın evi, Peygamber zamanından sonra bina edildi. Ancak bu evin şöhretiyle Musalla bilinir olmuştur.

Bu hadîsin birer rivayeti Namâz'ın sonlarında ve İki Bayram Namazı Kitâ-bı'nda geçmişti... (Aynî).

[77] Bunun bâzı rivayetleri Namaz Kitâbı'nın sonunda arka arkaya üç bâbda geçmişti. Namaz Kitâbı'nın sonunda "Kubâ Mescidi'ne gelen kimse bâbı"nda yine İbn Umer'in Kubâ Mescidi'ne her cumua ertesi günü gelip orada iki rek'at namaz kıldığı ve Rasûlullah'ın da (her cumartesi günü) bu Kubâ Mescidi'ni, yaya veya binitli olarak ziyaret ettiğini tahdîs ettiği vardır.

Bu hadîsten maksad, Kubâ Mescidi'dir. Çünkü o, Peygamber'in hazır bulunduğu yerlerden biridir, bu da Medine'den başkasında değildir

[78] Ömer'in Aişe'den oraya gömülme isteği, vurulması akabinde daha geniş anlatıldı.

İbn Kurkul: Bu, kalb bâbmdandır. Onların yanına kimseyi tercih etmem demektir, yâhud: Herhangibir kimsenin gömülmesi için onların toprağını deşip çıkarmam, ma'nâsına olmak da muhtemel olur demiştir... (Kastallânî).

[79] Avâlî, Namaz Kitâbı'nda da geçtiği üzere, Medîne civarında Necd cihetine doğru meskûn olan yerlerin ismidir ki, en yakın ma'müresi iki, en uzuk yerleri altı İle sekiz mil mesafede idi. Bunun için bu hadîsin râvîleri kâh böyle dört mil tak-dîr ettikleri gibi, kâh iki, kâh altı, kâh üç mil dedikleri de vardır. Mesafe beyânından maksad, ikindi namazını Rasûlullah'ın erken kıldırdıklarını anlatmaktır. Başlığa uygunluğu "Namazdan sonra Avâlî'ye gelirdi" sözüdür, denildi. Çünkü Peygamber'in Avâlî'ye gitmesi, Avâlî'nin, Medine'de, Peygamber'in hazır bulunduğu yerler cümlesinden olduğuna delâlet eder.

[80] Hadîste zikrolunan sâ' ve müdd, hububat ölçekleridir. Bir sâ, 1040 dirhem ayarında ölçeğe denir... Bunların tafsilâtı hakkında Zekât Kitâbı'nda geniş bilgi verildi.

Başlığa uygunluğu Fethu'I-Bârî'de dediği gibi, sâ', Peygamber'den sonra İki Harem halkının üzerinde ittifak ettikleri ve devam ettirdikleri ölçek olması bakımındandır. Emevfler, sâ'da artırma yaptıkları zaman, Mekke-Medîne halkı Peygamber sâ'ına i'tibâr etmeyi terketmemiş ve zekât, fıtra ve benzeri dînî ölçü işlerinde bunun üzerinde sebat etmişlerdir... Bunun bir rivayeti Keffâret-ler'de geçti (Kastallânî).

[81] Bunun birer rivayeti de Buyu'da ve Keffâretler'de geçti.

[82] Başlığa uygunluğu "Cenazelerin konulduğu yerde" sözündedir. Çünkü oraa Pey-gamber'in Musallâ'sı sözünde açıkça belirtilen meşhedlerdendir.Madîsin daha bütün bir rivayeti Muhâribûn'da, "Zimmet ehlinin hükümleri bâbı"nda geçmişti.

[83] Hadîsin bâzı rivayetleri Cihâd, "Gazvede hizmetin fadlı bâbı"nda; Peygamber-ler'de ve Uhud Gazvesi sonunda geçmişti.

[84] Bunun bir rivayeti Namaz Kitâbı'mn evvellerinde, "Namaz kılan ile sütre arası ne kadar olması yakışır bâbı"nda da geçmişti.

[85] Bunun bir rivayeti Hacc Kitâbfmn sonunda geçti, başlığa uygunluğu meydandadır.

[86] Bunun bir rivayeti Namaz Kitabı, "Fulân oğulları mescidi denilir mi bâbı"nda da geçmişti.

Seniyyetu'1-Vedâ, Medine'nin yanıbaşında bir boğazdır ki, yolcular oraya kadar yolcu edildiği için bu isim verilmiştir.

Hafyâ yâhud Hayfâ, beş-altı, bir kavle göre yedi mil ötede bir yerdir. Zurayk oğullan mescidi, Hazrecfler'den Zurayk ibn Âmir yurdundaki mescidin ismidir ki, hadîsin şevkinden daha yakın olduğu anlaşılıyor.

[87] Bunun tamâmı Eşribe Kitabı, "Hamrın aklı örten şey olduğu hakkında gelen şeyler bâbı"nda geçmişti. Orada Umer: Hamrın

haram kılınması emri inmiştir. Hamr beş şeyden yapılır... Hamr, aklı örten şeydir... demişti.

[88] Bunun başka bir rivayetini Ebû Ubeyd Kitâbu'l-EmvâTde, ez-Zuhrî'den getir-mistir. Onda şu ziyâde vardır: Umer: Bu zekât ayınızdan kimin üzerinde borç varsa ödesin! diyordu (Kastallânî).

[89] Bunun bir rivayeti Gusl'de, "Kadın ile kocanın bir kapta yikanması bâbı"nda geçmişti.

[90] Bunlar ayrı ayrı iki hadîstir. Buhar! bunları burada kısaltarak getirmiştir. Biri Mağâzî ve Kefâlet*te, diğeri de Namaz ve Vitr'de geçmişti.

[91] Başlığa uygunluğu "Mescidinde namaz kıldım" sözündedir.

[92] Vâdî'1-Akîk, Medine yakınında, Medine'ye dört mil mesafede bir vâdîdir. Kendisine burada ihram sünnetini kıl denilmiş oluyor.

[93] Bu hadîslerin birer rivayeti Hacc Kitâbı'nın evvellerinde geçti. Bu hadîslerin başlığa uygunlukları, düşünen kimse için meydandadır. Muvaffak kılıcı ve yardım edici anca* Allah'tır. Buhârî'nin bu hadîsleri bu bâbda şevkten maksadı, Medî-ne ehlini Peygamber zamanında ve Peygamber'den sonra sahâbflerin başka şehirlere dağılmalarından evvel ilimde başkalarından öne geçirmektir... (Kastallânî).

[94] Allah'ın aleyhlerinde bedduadan nehy buyurduğu kimseler, çeşitli yollardan gelen rivayetlere göre: Safvân ibn Umeyye, Süheyl İbn Amr, Haris ibn Hişâm ve Amr ibnu'l-Âs'tir ki, henüz îmân etmemiş bulundukları için İslâm'a haylî zararları dokunuyordu. Bunların ilk üçü Mekke fethi günü müslümân olmuşlar ye müs-lümânhktaki hayâtları faziletli devam etmiştir. Bu hadîsin bir rivayeti Âlu Imrân Tefsîri'nde de geçmişti. Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır.

[95] Âyetlerin tamâmı şöyledir:

"And olsun ki biz bu Kur 'ân 'da insanlar için her misâli (tekrar tekrar) açıklamışızdır. İnsanın husûmeti ise herşeyden fazladır";

"İçlerinden zulmedenler müstesna olmak üzere, kitâb ehli ile en güzel (savaştan) başka bir suretle mücâdele etmeyin. Ve deyin ki: Bize indirilene de, size indirilene de inandık. Bizim Allah'ımız da, sizin Allah'ınız da hep birdir. Biz O'na teslim olanlarız".

[96] Başlığa uygunluğu meydandadır. Buhârîbunu burada iki senedle getirdi. Bunun bâzı rivayetlerini Gece Namazı ve Tefsîr'de de getirmiştir. Müslim'le Nesâî' de Namaz Kitâbı'nda; tekrar Nesâî Tefsîr'de rivayet etmiştir. RasÛlullah'ın AİT-nin sözü Üzerine okuduğu âyette insanin söz ve fiil ile kendi nefsini müdâfaa üzere cİbillendirilip yaratıldığı hükmü vardır. Bu hadîsten, yerine göre sükûtun en belîğ bir cevâb olduğu, taaccüb sırasında dizin vurulmasının cevazı, Kur'-ân'dan bir cümle alınıp delîl olarak kullanılabileceği "İnsan ne kadar da çok zidâlcidir" sözünün umûmî olup kâfirlere hâss olmadığı, Alî'nin hârika hazır nass oımaagı, Ali'nin hârika hazır-

cevâblılığı ve hikmetli müdâfaa kaabiliyeti gibi hususlar alınmıştır. el-Muhelleb şöyle demiştir: Emir sahihlerinin nafilelerde şiddet yolunu tutmaya hakkı olmadığı hükmü de bundan alınabilir. Çünkü Rasûlullah, Alî'nin i'tİrâzını yeterli görmüştür. Farz bir namaz olsaydı "Nefislerimiz Allah'ın elindedir" cevâbını yeterli görmezdi.

[97] Buhârî âdeti Üzere hadîsteki "Taraka" fiilini, Kur'ân'da geçtiği âyeti getirmek suretiyle tefsîrini bildirmektedir.

[98] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in Yahûdîler'e teblîğ edip onları İslâm'a çağırması, onların "Teblîğ ettin" deyip O'na itaate yanaşmamaları, bunun üzerine Peygamber'in onlara tebliğde mübalağa edip, teblîğini tekrarlaması yönünden-dir. İşte bu el-Ankebût: 46'da emredilen "En güzel olan suretle mücâdele"^. Bu hadîsin birer rivayeti Cizye ve Ikrâh Kitâblan'nda da geçti. Müslim de bunu Cihâd ve Siyer Kitâbı'nda "Yahûdîler'in Hicaz toprağından çıkarılmaları bâbi"nda getirmiştir: Müslim Tercemesi, V, 397-398, 61 "1765".

[99] Bu âyetle icmâın hüccet olduğuna deJîl getirilmiştir. Çünkü Yüce Allah bu ümmeti adaletle vasıflamıştır. Adaletli olan da şehâdet etmeye ve şâhidliginin kabul edilmesine hakk kazanan kimsedir. Böyle olan kimseler birşey üzerinde ittifak ettikleri ve ona

şehâdet ettikleri zaman, bunun kabul edilmesi lâzım gelir. Bunun birer rivayeti Tefsîr'de ve Peygamberler'de de geçmişti.

[100] Peygamber'in bu emrini Müslim rivayet etti. Bu emrin benzeri Sulh Kitâbı'nda, fakat başka bir lafızla geçmişti.

[101] Hadîsin başlığa uygunluğu, sahâbînin ictihâd edip, ilimsiz olarak yaptığı bir iş hususunda Peygamber'in onu reddetmesi ve yaptığı işten onu nehyetmesi ve içtihadından dolayı da onu ma'ziretli tutması yönündendir.

Bunun bir rivayeti Buyu' Kitabı', "Hurmayı ondan daha hayırlı bir hurma mukaabilinde satmak istediği zaman bâbı"nda geçmişti.

[102] Başlığa uygunluğu, başlıktaki mübhemliği açıklaması yönündendir. Çünkü başlıkta ücretin kemmiyeti ve keyfiyetini açıklamamıştı.

Bu hadîste hakkın Allah katında bîr olduğu ve her vakıa hakkında Allah'ın bir hükmü olduğu, bunu bulanın isabet ettiği, bulamayanın hatâ ettiğine ve her müctehidin hatâ ve isabet edeceğine delîl vardır. Bu mes'eleFıkıh Usûlü'nde tahrîr edilmiştir... (Kastallânî).

[103] Buhârî burada hadîsin başka yollardan gelişini de göstermiştir.

[104] Buhârî bu babı, sahâbüerin büyüklerinden bir kısmının Peygamber'in meclislerinden ayn kalıp Peygamber'in söylemekte yâhud işlemekte olduğu bâzı işleri bunlardan kaçtığı için, bu sahâbüer muttali' olabildikleri işler üzerinde devam eder olduklarını beyân için açmıştır. Bâzısı nâsıhı muttali' olmadığından, men-sûh üzerinde yâhud beraat-ı asliyye üzerinde yürür, sonra bunlardan bâzısı Ra-sûlullah'tan rivayet edenlerden alırlar... (Aynî).

[105] Hadîsin bastığa uygunluğu Umer, izin isteyip de verilmeyince geri dönmek emri gizli kalınca, Ebû Musa'nın sözüne dönmesi yönündendir. Bu onun vâhid haberiyle amel eder olduğuna, bâzı sahâbîlere sünnetlerden bâzılarının gizli kaldığına, hazır bulunanın hazır bulunduğu sünneti bulunmayanlara teblîğ eder olduğuna, gâib de kendisine tahdîs edilen şeyi kabul, i'timâd ve onunla amel eder olduğuna delâlet etmiştir...

Bunun bir rivayeti Buyu'da ve Isti'zân'da "Selâm vermek ve izin isteme bâbı"nda geçmişti (Kastallânî).

[106] Başlığa uygunluğu şu bakımdandır: Ebû Hureyre, Peygamber(S)'den, O'nun sözleri ve fiillerinden sahâbîlerin çoğunun hazır bulunmadığı şeyleri haber verirdi. Ebû Hureyre'nin işitip de onlara teblîğ ettiği bu şeyleri onlar kabul ederler ve onunla amer ederlerdi. Bu, vâhid haberinin kabul edilir ve onunla amel edilir olduğuna delâlet etmiştir. Ve bunda Peygamber'den haber vermekte te-vâturu şart kılanlar aleyhine de bir hüccet vardır... Bunun bâzı rivayetleri Buyu Kitâbı'nın evvelinde ve İlim Kitâbı'nda "İlmi hıfzetmek bâbı"nda geçmişti (Aynî). el-Berâ ibn Âzib(R)'in sahm bir senedle gelen hadîsinde: Bizim hepimiz Peygamber'den hadîs işitir değildik. Biz Ensâr'ın tarlaları ve orada işleri vardı, Lâkin insanlar yalan söylemezlerdi. Peygamber'in konuşmasında hazır bulunan, hazır bulunmayan kimselere tahdîs ederdi, demiştir. Muvaffak kılıcı ve yardım edici ancak Allah'tır (Kastallânî).

[107] Çünkü Peygamber, bâtıl üzerindeki hiçbir kimseyi takrîr etmez. Zîrâ RasÛl'den başka ismetli, yânî ma'sûm olmadığı için, onun sükûtu cevaza delâlet etmez... (Kastallânî).

Buhârî'nin bu başhktan garazı, Rasûlullah'ın takririnin hüccet olduğudur. Çünkü takrîr de Peygamber'in fiilinden bir nev'idir. Zîrâ o şey münker bir iş olaydı, Peygamber'in o şeyi muhakkak değiştirmesi lâzım gelirdi. Bu hususta âlimler arasında ihtilâf yoktur. Çünkü Peygamber'in ümmetinden bir kimseyi bir söz söylerken yâhud sakıncalı bir iş yaparken görüp de onu bu söz ve işinden takrir eylemesi caiz olmaz. Zîrâ Allah Taâlâ, ona münkerden nehyetmeyi farz kılmıştır... (Aynî).

[108] İbnu's-Sayyâd'm adı Safî'dir. O zaman İbnu's-Sayyâd garîb hâlleri olan bir çocuktu. Erlik çağma ermeden kâhinlik ve peygamberlik iddia etmiştir. Rasûlul-İah, Umer'le bâzı sahâbflerini yanma alıp onu görmeye gitmiş ve bunun kâhinliğini anlamak için giderken yolda Duhân Sûresi'ni gönlünde saklayarak, bu kâhine soracağını bildirmişti. Vardığında Rasûlullah ona: "Haydi gönlümde birşey sakladım, bunu 6///" dedi. İbnu's-Sayyâd: Gönlündeki "Duh"dur, dedi. Bu suretle "Duhân" kelimesinin ilk iki harfini bilmiş oluyordu. Rasûlullah: "Düşte, törede ne görüyorsun?" diye sordu. O: Bana doğru haber de gelir, yanlış haber de gelir! diye cevâb vermiş; şeytanî telkinleri hâiz tam bir kâhin olduğunu i'ti-râf etmişti. Bunun üzerine Umer: Yâ RasÛlallah, vallahi bu Deccâl'dir, müsâade et de şunun boynunu vurayım! demişti. Bu Câbir hadîsinde de bildirildiğine göre Rasûlullah, "Bu Deccâl değildir" diye reddetmemekle beraber, Öldürülmesine de müsâade etmemişti. Çünkü o günler Medine'ye ilk hicret edildiği zamandı, Yahüdîler'le iyi geçinmek günleri idi. Câbir'in: "Ibnu's-Sayyâd, fitne âmili bir DeccâTdi", diye yemîn etmesi de Umer'in bu yemîninin Rasûlullah tarafından reddolunmamasına dayanıyordu. İbnu's-Sayyâd'in sonradan müs-lümân olduğuna ve hacc ettiğine dâir Müslim'de, Ebû Saîd

Hudrî'den bir rivayet vardır. Bunun bir rivayeti Cenazeler Kitâbı'nda da geçti.

[109] ed-Delâle, -dâl'in üç harekesiyle- ve'd-Dulûle (umûme vezninde) bir adamı bir nesneye doğru yol gösterip kılavuzluk eylemek ma'nâsınadır, ikinci bâbdan masdardır...

ed-Delîl: Emîr vezninde, kılavuza denir (Kaamüs Ter.). Buradaki "DelîF'ler, Kur'ân, Sünnet, İcmâ, Kıyâs'tır...

[110] Burada kısaca işaret edilen hadîsler daha evvelki kitâblarda geçtiği gibi, bâzıları burada da getirilmiştir.

[111] Başlığa uygunluğu, Peygamber (S) atların işlerini beyân edince, kendisine mer-keblerden sorulunca, merkeblerin hükmünü ez-Züzâl: 7-8. âyetinin umûmundan alınacağını bildirmesi yönündendir... (Aynî).

îbn Mes'ûd: Kur'ân'da herşeye sâdık ve çok hükümlü âyet budur, demiştir. Âlimler bu âyetin umumiyetinde ittifak etmişlerdir...

Bu hadîsin bâzı rivayetleri Şirb, Cihâd, Nübüvvet Alâmetleri ve Tefsîr'de de geçmişti... (Kastallânî).

[112] Bunu bundan sonraki tariften gelen hadîs açıklamaktadır.

[113] Başlığa uygunluğu "Onunla temizlen işte!" sözündedir. Çünkü Peygamber'in sorucu kadına beyânı, Âişe'nin anladığı ma'nâ ile ve Âişe'yi bu anlatması üzerine takrir buyurması ile vâki' olmuştur. Çünkü sorucu kadın, pamuklu parça ile kanı ta'kîb etmeye temizlenme ismi verileceğini bilmiyordu. Âişe, Peygamber'in maksadım anlayınca, kadına bundan gizli kalan işi beyân etmiştir. Mücmel, karinelerden olan beyân üzerinde durdurulur ve onu idrâkte anlayışlar ihtilâf ederler. Bu hadîsin bir rivayeti Gusl'de de geçmişti (Kastallânî).

[114] Başbğa uygunluğu şöyledir: Peygamber (S), kelerleri tiksinir gibi terkedince, belki sofrada bulunanlar onları yemekten çekindiler. Sonra Peygamber onların getirilmesini isteyip de O'nun sofrasında bunlar yenilince bu kelerlerin mübâh olduğuna bir delfl oldu. Bu hadîsin bir rivayeti Hibe'de ve Et'ime'de de geçmişti...

(Aynî)

[115] Başlığa uygunluğu şöyledir: Peygamber anılan bu yeşil sebzelerden, kokuları sebebiyle yemekten çekinince, yanında bulunan sahâbî de Peygamber'in bundan çekindiğini gördüğünde, Peygamber ona: "Sen bundan ye!" buyurup bu kelâmını da "Çünkü ben senin münâcât etmediğin kimselerle münâcât ederim" sözüyle tefsir etti.

Bunun bir rivayeti Namaz Kitabı, (Ezanın Başlaması Kitabı), "Sarmısak yemek hakkında gelen şeyler bâbı"nda da geçmişti.

Arabça'da "Tabak"a "Bedr" denilmesi dolunay gibi yusyuvarlak olduğundan dolayı böyle teşbîhî bir ta'bîri de içine almaktadır.

Münâcât, "Mübâhât" vezninde en-Nicâ, "Cidal" vezninde bir kimseye fısıldamak ma'nâsınadır. Şârih der ki: Niyaz, Yüce Allah'a münâcât denilmesi, gizleme dhetiyle olduğundandır. (Âsim Efendi, Kaamûs Ter.) Baradaki Münâcât, hazır olanların muttali' olamayacakları şekilde meleklerle konuşmak ma'nâsınadır.

[116] Burada hadîsin ayrı ayrı geliş yolları gösterilmiştir.

[117] el-Kevâkib'<ie şöyle dedi: Bu hadîsin başlığa münasebeti, bununla Ebû Bekr'in halifeliğine istidlal edilmiş olmasıdır. Lâkin bu istidlal işaret iledir, açıkça söylemekle değildir... Bunun bir rivayeti Ebû Bekr'in menkabeleri bâbı'nda da geçti (Kastallânî).

[118] Bu babın başında bâzı nüshalarda Besmele vardır.

Yânî kitâb ehli olanlara şerîatle ilgili şeylerden herhangi birşey sormayınız. Çünkü bizim şerîatimiz herhangi birşey için onlara muhtâc değildir. Eğer onda nass bulunmazsa nazar ve istidlal ile çözülür. Müslüman onlara birşey sormaktan müstağnidir. Bu nehye, şerîatimizİn doğruladığı haberleri ve eski ümmetlerin haberlerini, keza onlardan îmân edenlere sormak girmez... (Kastallânî).

[119] Yânî biz, doğru bir kimse olduğu hâlde Ka'bu'l-Ahbâr'ın bâzan söylemekte olduğu bilgilerin bâzısında hatâ ettiğini tecrübe

etmekteyiz, demiş oluyor.

Ka'bu'l-Ahbâr, Yahûdî âlimlerinden idi. Peygamber zamanına yetişmiş, fakat Ebû Bekr yâhud Umer zamanında müslümân olmuştur. Sonra Şam'a yerleşmiş, 32 yılında Usmân'ın halifeliği zamanında Hmus'da vefat etmiştir.

[120] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in onları tasdîk ve tekzîb etmemeyi emretmiş olduğu için bu onlara birşey sormayı da terketmeyi gerektirir olması yönünden-dir. Bunun bir rivayeti bu sçned ve bu metinle el-Bakara: 136. âyetin tefsirinde geçmişti.

[121] öyle olunca sizler evlâ yoluyla onlara birşey sormamabsınız. Bunun bir rivayeti Şehâdetler Kitâbı'nda da geçmişti.

[122] Bu başlık "İhtilâf etmenin keraheti babı" şeklinde de zabtedilmiştir. Bu bâb, Ebû Zerr rivayetinde "Peygamber'in tahrîmden nehyetmesİ bâbı"ndan öncedir. Zikredilen bu bâbdan önce de Yüce Allah'ın "Ontann işleri dâima aralarında müşavere İledir" (eş-ŞÛrâ: 38) babı vardır... (Kastallânî).

[123] Aranızdaki muhalefetin uzamaması ve sizleri şerre götürmemesi için kalkıp dağılınız. Bunun bir rivayeti Kur'ân'ın Faziletleri Kitâbı'nda da geçmişti. Bunu Müslim de Nuzûr'da getirmiştir.

[124] Yânî sizler Kur'ân'ı okuyunuz ve delâlet ettiği, sevkettîği üzere birleşmeye tutunuz. Bir şübhe arız olmak sebebiyle ayrılmaya da'vet edici münazaayı gerektiren bir ihtilâf vâki* olduğu zaman okumayı terkedin ve ülfet edip birleşmek için muhkem olanına yapışın, ayrılmaya götürücü müteşâbihten yüz çevirin. Bunu Fethu 'l-Bârî'de İbn Hacer söyledi. Başka yerde ve Kur'ân'ın Fazîletleri'nin sonunda geçmekle beraber ben bunu burada mesafe uzadığı için tekrar getirdim (Kastallânî).

[125] Buhârî hadîsin başka bir yoldan gelişini işaret etmiştir. Bu ta'Kkı ed-Dârimî se-nedle ulaştırmıştır.

[126] Umer ibnu'l-Hattâb, Kur'ân'la yetinmesi sebebine İbn Abbâs'tan daha fakîh idi. Peygamber'in Umer'i reddetmemesinde de Umer'in görüşünü doğru bulduğuna delil vardır. Bu hadîslerin bâzı rivayetleri İlim'de,"İlmin yazılması bâ-bı"nda ve Mağâzî'de geçmişti. Bunu Müslim de Vasiyetler'de; Nesâî de İlim'de getirmişlerdir.

[127] Yânî Peygamber'in buradaki emri halâl kıİma, mübâh kılma emridir. Vâcib kılma emri değildir. Ümmü Atıyye'nin şahsında kadınların, cenaze arkasından gitmelerini nehyetmesi de haram kılma nehyi değil, tenzîhî bir nehiydir.

[128] Câbir'in hadîsi Hacc'da, "Veda Haccı bâbı"nda, Ümmü Atıyye'nin hadîsi de Cenazeler Kitâbı'nda senedü olarak geçmiştir.

[129] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in kadınlarla nasîblenme emrinin vücûb üzere bir emir olmadığı bakımındandır. Onun için Câbir: Peygamber bunu sahâbîle-re vâcib kılmadı, lâkin kadınları erkeklere halâl kıldı, demiştir. Bunun bir rivayeti Hacc Kitâbt'nda geçti. Bunu Müslim de Hacc'da getirdi: Mtislim Ter., IV, 76; 141 "1216".

[130] Başlığa uygunluğu "İsteyen için" kavlindedir. Çünkü bunda emrin hakîkaten vücûb için olduğuna ancak fiil ve terk arasında muhayyer kılmaya delâlet eder bir karîne bulunursa vücûba hamledilmeyeceğine İşaret vardır. İşte "İsteyen için" sözü buna işarettir. Bu söz bu emri vücûba hamletmekten çevirici olmuştur.

Bu hadîsin daha tafsffli bir rivayeti Namaz Kitabı, "Ezan ile ikaamet arasında ne kadar mesafe vardır bâbı"nda geçmişti. Orada Peygamber: "Her iki ezan (yânî ezan ile ikaamet) arasında bir namaz vardır, her iki ezan arasında bir namaz vardır" buyurduktan sonra üçüncüsünde "İsteyen için " (sözünü ilâve) buyurdu.

[131] Bunu Taberî bu ma'nâda bir lafızla İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir.

[132] Bunun tafsili Ifk hadîsinde geçmiştir.

[133] Bu hadîsin birer rivayeti îmân ve Zekât Kitâbian'nda geçmişti.

[134] Bunu da Buhârî İbn Abbâs'tan Kitâbu'l-Muhâribîn'de rivayet etmişti.

[135] Bu da Tefsîr'de Âlu İmrân: 159 âyetinin tefsîri sırasında geçen hadîsten bir parçadır

[136] Başlığa uygunluğu meydandadır. Bu uzun Ifk hadîsinden bir parçadır, daha uzun metinlerle birçok yerlerde geçti: Şehâdetler, Mağâzî, Tefsir, Eymân ve'n-Nuzûr ve daha başka yerler...

[137] Bu da o hadîsin başka yoldan gelen bir kısmıdır. Ensâr'dan olan bu zât, İbn tshâk'ta ve Hâkim'in onun tarîkıylc rivayetinde EbÛ Eyyûb Hâlid ibn Zeyd el-Ensârî'dir. Onun bu büyük iftirayı söyleyenlerden taaccüb ederek söylediği bu teşbih sözü, en-Nûr: 16. âyetinin lafzına uygun düşmüştür.

37- KİTÂBU'L-İCÂRE. 2

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

37- KİTÂBU'L-İCÂRE

(İcâre Kitabı)

1- Bâb; İcâre Hakkındadır [1]

İyi kişinin ücretle adam tutması ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Çünkü ücretle tuttuklarının en hayırlısı şübhesiz o kuvvetli emin kimsedir" (ei-Kasas: 26) [2].

Hazîneci de emindir. Ve ücretle iş yapmak isteyeni kullanmak istemeyen imamlar [3]

1-.......Ebû Mûsâ el-Eş'ârî (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):

"Kendisine emredilen vazifeyi gönlü hoş ve temiz olarak yerine getiren emin kasadar kimse, sadaka veren iki kişiden biridir" buyurdu [4].

2-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Ben beraberimde Eş'ârîler'den iki kişi olduğu hâlde, Peygamber'in yanına vardım. (Bu kişiler Peygamber'den iş istediler.) Bunun akabinde ben (sıkılarak):

— Bunların iş ve me'mûrluk isteyeceklerini ben bilmiyordum, dedim.

— "iş dileyen kimseyi biz işimiz üzerine kullanmayız" buyurdu [5]

2- Karârît Üzerine [6] Koyun Güdülmesi Babı

3-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S):

— "Allah, koyun güdenden başka hiçbir peygamber göndermedi" buyurdu.

Bunun üzerine sahâbîleri:

— Sen de mi (koyun güttün)? diye sordular.

Peygamber:

— "Evet, ben de Mekke ahâlîsi için karârît üzerine koyun güderdim" buyurdu [7].

3- Zaruret Sırasında Yâhud İslâm Ehli Bulunmadığı Zaman Müşriklerin Ücretle Irgatlığa Tutulması Ve Peygamber (S) Hayber Yahûdîleri'yle Arazîde Çalışma Akdi Yaptı Babı

4-.......Âişe (R) şöyle dedi: Ve Peygamber ile Ebû Bekr, Dîl oğullari'ndan sonra Abd ibn Adiyy oğullarından yol kılavuzluğunda maharetli (Abdullah ibn Uraykıt adında) bir kimseyi ücretle tuttular. -ez-Zuhrî: "el-Hırrît", yol kılavuzluğunda maharetli demektir, dedi.- Bu adam el-Âsî ibn Vâil ailesi içinde yemîn ederek elini kana batırmıştı [8]. O hâlen Kureyş kâfirlerinin dîni üzere idi. Fakat Peygamber ile Ebû Bekr onun doğruluğuna emniyet ve i'timâd ettiler de develerini ona teslim ettiler ve üç gece sonra develeriyle beraber Sevr mağarasında buluşmak üzere vaadleşip muahede yaptılar. Bu kılavuz kişi, Peygamber ile Ebû Bekr'in develeriyle üçüncü gecenin sabahında Sevr'e, onların yanına geldi. Peygamber ve Ebû Bekr, beraberlerinde Âmir ibn Fuhayre ve kılavuz Abdullah ibn Uraykıt olduğu hâlde yola koyulup gittiler. Delîl, Dîl kabilesine mensûbdur. Delîl onları alıp götürdü; gittikleri yol sahil yoludur [9].

4- Bâb: Bir Kimse Üç Gün Sonra Yâhud Bir Ay Sonra Yâhud Bir Sene Sonra Kendisine Bir İş Yapması İçin Bir İnsanı Ücretle Tutsa, Bu Caiz Olur.

Ve o müddet geldiği zaman ücretle tutan ve tutulan, yapmış oldukları şartları

üzerinde olurlar.

5-.......Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle dedi:... Ve Rasûlullah ile Ebû Bekr, Dîl oğullan'ndan maharetli bir kılavuz kişiyi ücretle tuttular. O kişi Kureyş kâfirlerinin dîni üzere idi. Kendi binek develerini ona teslîm ettiler ve onunla üç gece sonra sabah vaktinde Sevr mağarasında develeriyle birlikte buluşma anlaşması yaptılar [10].

5- Gazvede Ücretli Babı

6-.......Ya'lâ ibn Umeyye (R) şöyle dedi: Ben Peygamber'in beraberinde zorluk ordusunda -Tebük seferinde- gazveye çıktım. Bu gazve nefsimde amellerimin en güvenli ve en sağlamından olmuştur. Benim ücretli bir hizmetçim vardı. Bu hizmetçi yolda birisi ile dö-ğüştü. İki kavgacıdan biri öbürünün parmağını ısırdı. Hizmetçi elini, ısıran kişinin ağzından hızla çekti de, ısıranın ön dişini söktü; o (ısıran ve bu suretle dişi düşen kişi) da Peygamber'e gelip şikâyet etti. Peygamber dişin diyetini düşürdü ve: "Bu adam elini senin ağzın içinde bırakır mı ki, sen erkek devenin yan dişleriyle sert yem yediği gibi, onun elini çatır çatır yiyesin?" buyurdu.

tbn Cureyc dedi ki: Bana Abdullah ibn Ebî Muleyke, dedesinden bu sıfatın (yâhud kıssanın) benzerini tahdîs etti: Bir adam diğerinin elini ısırdı, o da elini çekmesiyle ısıranın dişini düşürdü. Ebû Bekr de o dişi heder kıldı [11].

6- Bâb: Bir Ücretli Tutan, Hizmet Müddetini Beyân Edip De Yapacağı İşi Beyân Etmeyen Kimse(Nin Bu Hizmet Akdi Sahîh Olur Mu, Olmaz Mı)? [12]

Çünkü Yüce Allah'ın şu kavli vardır.: "(O zât Musa'ya) dedi ki: Bu iki kızımdan birini, sen bana sekiz yıl ecîrlik etmek üzere sana nikahlamak istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan, o da kendinden. (Bununla beraber) sana

zorluk çektirmeyi arzu etmem. u İnşâattan beni sâlihlerden bulacaksın. (Mûsâ) dedi: O seninle benim aramdadır. Bu iki müddetten hangisini 3 Ödersem, demek ki bana karşı bir husûmet yok. Allah da şu dediğimizin üstünde bir vekîl" (ci-Kasas: 26-27) [13]. "Ye'curu fulânen", "Ona ücret veriyor" demektir. Arablar'ın ölü sebebiyle ta'zîyede "Aceke*llâhu(= Allah sana ecrini verir)" sözleri de bu ma'nâdandir [14].

7- Bâb: Bir Kimse Yıkılmak İsteyen Bir Duvarı Doğrl Îtmak Üzere Bir Ücretli Tuttuğunda Bu Caiz Olur

7-.......Saîd ibn Cubeyr şöyle dedi: İbn Abbâs bana şöyle dedi:' Bana Ubeyy ibn Ka'b tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle bu-! yurdu: "Yine gittiler. Nihayet bir memleket halkına vardılar ki, ora ahâlîsinden yemek istedikleri hâlde kendilerini müsâfir etmekten çekinmişlerdi. Derken yıkılmak isteyen bir duvar buldular. O (yânî Hızır), bunu derhâl doğrultuverdi. (Mûsâ) dedi ki: Dikseydin elbet buna karşı bir ücret alırdın" (ei-Kehf: 77).

Saîd ibn Cubeyr: Hızır eliyle duvara şöyle işaret etti ve ellerini duvarın üzerine yükseltti de onu doğrultuverdi, dedi.

Saîd'den bu hadîsi almış olan diğer râvî Ya'lâ ibnu Müslim: Ben Saîd'in, Hızır elini duvara meshetti de onu doğrulttu dediğini zannettim, demiştir.

"Eğer dikseydin elbet buna karşı bir ücret alırdın ". Saîd: "Yiyeceğimiz bir ücret alırdın", dedi [15].

8- Gündüzün (Evvelinden) Yarısına Kadar Ücret Akdi Babı

8-.......Abdullah ibn Umer(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurdu:

"Sizin meseliniz ve Tevrât-İncîl kitâbiarının sahihleri olan milletlerin meseli, birçok ücretlileri ırgat tutan kimsenin meseli gibidir. Bu ırgat tutucu:

— Kuşluk vaktinden gündüzün yansına kadar bir kırat ücrete karşılık bana kim iş yapar? diye i'lân etti.

Akabinde bu ücretle Yahudiler çalıştı. Sonra ücretle ırgat tutucu kimse:

— Gündüzün yarısından ikindi namazına kadar birer kîrât ücretle kimler benim için iş yapar? dedi.

Bu sefer de birer kîrât ücretle Hnstiyanlar çalıştı. Bundan sonra o müste'cîr tekrar:

— İkindiden güneşin batmasına kadar ikişer kîrât ücretle kim benim için iş yapar? dedi.

İşte bu iki kat ecre nail olanlar sizlersiniz. Yahûdî ve Hnstiyanlar buna öfkelendiler de:

— Bizim eksikliğimiz nedir ki, çalışmamız daha çok, atıyyemiz az oldu? dediler.

Allah:

— Sizin hakkınızdan birşey eksilttim mi? der. Onlar da:

— Hayır, diye cevâb verirler. Bunun üzerine Allah:

— Bu benim fadl ve keremimdir, ben onu dileyeceğim kimselere veririm, buyurur" [16].

9- İkindi Namazına Kadar Ücret Akdi Yapmak Babı

9-.......Umer ibnu'l-Hattâb'ın oğlu Abdullah(R)'tan: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"Siz müslümânların meseli ile Yahûdîler'in ve Hnstiyanlar'in meseli ancak birçok işçilerle iş akdi yapan şu kimsenin meseli gibidir:

O kimse:

— Gündüzün yansına kadar birer kîrât birer kîrât ücrete çalışacaklar kimlerdir? dedi.

Akabinde birer kîrât birer kîrât ücrete karşılık Yahudiler çalıştı. Sonra birer kîrât birer kîrât ücrete karşılık Hnstiyanlar çalıştı. Sonra ikindi namazından güneşin batma vakitlerine kadar ikişer kîrât ikişer kîrât ücrete karşılık çalışanlar sizlersiniz. Yahûdîler ve Hnstiyanlar bundan öfkelendiler de:

— Çalışma yönünden bizler daha çoğuz, mükâfat yönünden ise daha azız, dediler.

Yüce Allah:

— Sizin hakkınızdan birşey eksilttim mi? buyurdu. Onlar:

— Hayır, dediler. Bunun üzerine Allah:

— İşte bu, benim fadlımdır, ben onu dileyeceğim kimselere veririm, buyurdu [17].

10- Ücretlinin Ücretim Men' Edenin Günâhı Babı

10-.......EbûHureyre(R)'den: Peygamber (S) şöyle dedi: "Yüce Allah şöyle buyurdu: Üç (sınıf insan) vardır ki, kıyamet gününde ben bunların hasmıyımdır: aBana ismimle ahid verip de, sonra ahdini bozan kimse; b- Hürr bir insanı köle diye satıp da onun parasını yiyen kimse;c- Bir işçiyi ücretle ırgat tutar ve ona işi tam yaptırıp da ücretini ona vermeyen kimse" [18].

11- İkindide Gecece Kadar Ücret Akdi Yapmak Babı

11-....... Ebû Mûsât(R)'dan: Peygamber (S) &öyle buyurdu:

"Müslümanlarla Yahudiler ve Hrıstiy anlar'in meseli (yânı Allah'a ve peygamberlerine karşı bunların durumlarının benzeri) şu adamla işçilerinin

meseli gibidir:

Adam bir topluluğu, geceye kadar kendisine iş işlemeleri şartı üzere belli bir ücretle ırgat tuttu. Fakat bunlar günün yarısına kadar o kimse için çalıştılar da:

— Senin bize vermeyi şart kıldığın ücrete bizim ihtiyâcımız yoktur. İşlediğimiz iş bâtıldır, dediler.

Müste'cîr bunlara:

— Çalışmalarınızı boşa gidermeyin, işinizin geri kalanını tamamlayın da ücretinizi tastamam alın, dedi.

Onlar çalışmaktan çekinip, işi terkettiler. Müste'cîr de onlardan sonra başkalarını (Ebû Zerr ve Ebu'l-Vakt'ten başkalarının rivayetinde: İki ücretli topluluğu) ücretle ırgat tuttu ve bunlara:

— Şu gününüzün geri kalan zamanını siz tamamlayın da şunlara şart kıldığım ücrete sizler hakk kazanın, dedi.

Bu defa bunlar çalışmaya koyuldular. Nihayet ikindi namazı vakti olunca, bunlar da:

— Şimdiye kadar işlediğimiz iş bâtıldır (bir ücrete tâbi' değildir). Bu iş senin olsun ve bu hususta bize vermeyi şart ettiğin ücret de senin olsun, dediler (çalışmadılar).

Müste'cîr bunlara da:

— (Öyle yapmayın) işinizin geri kalanını tamamlayın(d& ücretinizi alın). Gündüzden geri kalan ancak az bir şeydir, dedi.

Fakat onlar çalışmayı kabul etmediler. Müste'cîr bunların günlerinin kalanım tamamlamak ve kendisi için çalışmak üzere bir topluluk daha ırgat tuttu. Bunlar güneş batıncaya kadar evvelkilerin günlerinin kalanında çalıştılar ve evvelki iki kaafile işçinin ikisinin ücretlerini tamam aldılar. İşte bu, müslümânlann ve bu nurdan kabul ettikleri şeyin meselidir" [19].

12- Bir Ücretliyi Irgat Tutar Ve İş Akabinde İşçi Kendi Ücretini Terkeder Ve O Ücreti Muste'cîr Çalıştırır Da Onu Artırırsa Yahud Bir Kimse

Başkasının Maunda (İzinsiz Olarak) Çalışma Yapar Da O Malı Artırırsa (Bu Artırılan Mallar Kime Âid Olur') Babı [20]

12-.......Zuhrî şöyle dedi: Bana Abdullah'ın oğlu Salim tahdîs etti ki, (babası) Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlul-lah(S)'tan işittim, şöyle diyordu:

"Sizden evvelki milletlerden üç kişilik bir cemâat sefere gittiler, nihayet gecelemek için dağda bir mağaraya sığındılar. Mağaraya girdiklerinde dağdan bir kaya parçası aşağıya düştü ve bunların üzerine mağarayı kapadı. Bunlar kendi kendilerine: Şu muhakkak ki sizleri bu kayadan, amellerinizin iyisi ile Allah 'a dua etmenizden başka hiç-birşey kurtarmaz, dediler. Bunun üzerine onlardan biri şu duayı söyledi:

— Yâ Allah! Benim yaşlı ihtiyar babamla anam vardı. Ben (her gün) bunların akşam sütünü içirmeden evvel aileme ve hizmetçilerime süt içirmezdim. Günlerden bir gün birşey aramaktaki çalışmam beni uzaklaştırmışîı da ebeveynim uyuyuncaya kadar dönüp gelememiştim. Bu ihtiyarların akşam sütünü sağıp geldiğimde, ikisini de uyuyor buldum. Bunlara sütlerini içirmeden evvel aileme ve hizmetçime süt vermeyi çirkin gördüm. İki elimde süt bardağı olduğu hâlde, bunların uyanmalarını bekleyerek tâ şafak parlayıncaya kadar dikilip durdum. O zaman uyandılar ve sütlerini içtiler.

Yâ Allah, eğer ben ebeveynime karşı bu saygımı senin rızânı istemek için yapmış isem, içinde bunaldığımız şu kaya beliyyesini bizden aç!

Bu duâ akabinde kaya biraz açıldı, fakat çıkmaya muktedir olamadılar".

Peygamber (S) buyurdu ki:

"Bu defa da bir başkası:

— Yâ Allah! Benim amucamın bir kızı vardı. O bana insanların en sevimlisi idi. Ben ondan emelime nail olmak istedim, fakat o benden sakındı. Nihayet ona yıllardan bir kıtlık yılı erişti. Amucamın kızı bana geldi, (ihtiyâcını söyledi). Ben de ona, benimle kendisi arasındaki engelleri boşaltması şartıyle yüzyirmi dinar verdim. O, va'-dini yaptı. Nihayet ben onun ismeti üzerine çıkmağa kaadir olduğum

zaman, o bana: (Yaratıcı kudretin bu bekârlık) mührünü senin, nikâh hakkıyîe olmak müstesna, hiçbir sebebte açmanı halâ! etmem, dedi. Artık ben de onun üzerine düşme günâhından çekindim de, insanların bana en sevimlisi olan o kızın yanından ayrıldım. Ve ona verdiğim altınları da bıraktım.

Yâ Allah! Eğer ben bu günâhtan yalnız senin rızâ ve sevgini kazanmak için çekindiysem, içinde kapandığımız şu kayadan bizi kurtar! diye duâ etti.

Kaya (biraz daha) açıldı, fakat bunlar yine oradan çıkmaya muktedir olamadılar."

Peygamber (S) devamla dedi ki:

"Üçüncü yolcu da:

— Yâ Allah! Ben bir kerre bir takım işçileri ücretle ırgat tuttum. İçlerinden bir işçi müstesna olmak üzere, bunların ücretlerini verdim. Fakat o bir işçi, ücretini bırakıp gitti. Ben onun ücretini ticâretle artırdım. Nihayet bunun bu ücretinden bir hayli mallar çoğaldı, servet meydana geldi. Bir zaman sonra bu işçi bana geldi, ve: Ey Allah'ın kulu, ücretimi bana öde, dedi. Ben de ona: Şu gördüğün deve, sığır, koyun (ve bunlara bakan) köle nev'inin hepsi senin o ücretinden meydana gelmiş bir servettir, dedim. Bu işçi: Ey Allah 'in kulu, benimle alay etme, dedi. Ben de ona: Ben seninle alay etmiyorum (bu, hakikattir; malını al, götür), dedim. O da bunların hepsini aldı ve sürüp götürdü. Bunlardan hiçbirşey bırakmadı.

Yâ Allah, ben bu hayır ve doğruluğumu senin rızân ve sevgini istemek için yaptıysam, şu kaya parçasıyle bunaldığımız şu darlıktan bizi kurtar! diye duâ etti. tamamen açıldı. Bunlar da mağaradan çıkıp gittiler" [21].

13- Sırtı Üzerinde Yük Taşıması İçin Kendini Başkasına Kiraya Veren, Sonra Da Ondan Kazandığını Sadaka Yapan Kimse Ve Hammâl Ücreti Babı

13-....... Ebû Mes'ûd el-Ensârî (R) şöyle dedi: Rasulullah (S) bize sadaka vermekie emrettiği zaman, (sadaka vermeye gücü olmayan) herhangi birimiz çarşıya gider de arkasında (ücretle) yük taşır ve iki avuç (hurma) kazanırdı (ve bu kazancından sadaka verirdi). -Bu gün ise- bunlardan bâzılarının muhakkak

yüz bini vardır. (Ebû Mes'ûd'un râvîsi tabiî) Ebû Vâil: Bu son sözü ile Ebû Mes'ûd'un ancak kendisini kasdettiğini sanıyorum, demiştir [22].

14- Simsarlık Ücreti Babı [23]

İbn Şîrîn, Atâ ibn Ebî Rebâh, İbrâhîm en-Nahaî ve el-Hasen, simsarlık ücretinde bir be's görmediler. İbn Abbâs: Bu elbiseyi sat, şu ve şu fiat üzerine fazla olan senindir demekte be's yoktur, demiştir. İbn Şîrîn de: Bunu şu fiata sat, kârdan olan şey senindir; yâhud: Benimle senin arandadır, dediği zaman bunda be's yoktur, dedi [24]. Peygamber (S): "Müslümanlar şartlan yanındadırlar" buyurdu [25].

14-....... İbn Abbâs (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) satıcı kaafilelerinin (pazar hâricinde) karşılanmasını nehyetti. Şehirlinin bedevî hesabına satmasını da nehyetti. (Râvî Tâvûs dedi ki:) Ey Abbâs oğlu "Hiçbir şehirli, bedevî hesabına onun malını satamaz" sözünün ma'-nâsı nedir? dedim. İbn Abbâs: Şehirli, bedevî için simsar olmaz, dedi [26].

15- Bâb: Müslüman Bir Kimse Harb Arazîsinde Kendini (Bir İş Yapmak Üzere) Müşrik Bir Kimseye Kiraya Verir Mi?

15-....... Habbâb ibnu'l-Erett (R) tahdîs edip şöyle dedi: Ben (Câhiliyet'te) küınççı idim. Ben Âs ibn Vâil için bir iş yapmıştım. Bundan dolayı onun yanında benim alacağım toplandı. Ben ona geldim ve kendisinden alacağımı istedim. O:

— Hayır vallahi sen Muhammed'e küfretmedikçe, sana borcumu Ödemem, dedi.

Ben de:

— Dikkat et, Allah'a yemîn ediyorum ki, sen ölüp de sonra tekrar diriltilinceye kadar ben Muhammed'e küfretmem! dedim.

Bu defa o:

— Ben ölecek, sonra da diriltilecek miyim? dedi.

Ben de:

— Evet, dedim. Buna karşılık o:

— Şu muhakkak ki, orada benim için mal ve çocuk olacaktır.

Ben de borcumu sana öderim, dedi.

Bunun üzerine Yüce Allah şu âyeti indirdi:

(Şu) âyetlerimizi inkâr eden ve 'Bana elbette mal ve evlâd verilecektir" diyen adamı gördün mü?" (Meryem: 77)[27].

16- Arar Kabilelerinden Bir Taifeye Fâtihatıtl-Kitâb İle Duâ Edip Hastalıktan Sığındırma Karşılığında Verilen Ücret(İn Hükmü) Babı [28]

Ve Ibn Abbâs; Peygamber(S) "Karşılığında ücret aldığınız işlerin en haklı olanı Allah'ın Kitabı'dır" buyurdu, dedi [29] eş-Şa'bî de: Muallim Kur'ân öğretmek için ücret,şart kılmaz, ancak şartsız ve mukaavelesiz olarak kendisine birşey verilirse, onu kabul eder, demiştir [30]. Hakem ibn Uteybe: Muallim ücretini kerîh gören hiçbir kimse işitmedim, demiştir [31]. el-Hasen de on dirhem muallim ücreti vermiştir [32].

Ibn Şîrîn de (şartsız olduğu zaman) mjtl bölücü ..... ücretinde bir be's görmemiştir. Yine İbn Şîrîn, es-b Suht, hüküm elde etmek yolunda verilen rüşvettir? , denilirdi. Ve mal takdîr ve tahmin etmeye karşılık, kendilerine ücret verilirdi, demiştir [33].

16-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle dedi: Peygamber'in sahâbîlerinden bir askeri birlik, görevli oldukları bir sefere gitti. Bunlar Arab kabilelerinden bir kabîle üzerine indiler ve onlardan kendilerini konuklamalarını istediler. Fakat o kabîle bunları konuk etmekten çekindiler. Bu sırada bu kabilenin seyyidi (bir akreb tarafından) sokuldu. Bütün kabîle halkı harekete geçip onun için her çâreye koştular. Fakat ona hiçbirşey şifâ ve fayda vermedi. Kabîle halkından bâzısı:

— Yakınımıza inen şu kaafile halkına gitseniz, belki bunların yanında çâre olacak birşey bulunabilir, dedi.

Bunun üzerine kabîle halkından bir grup bunlara geldiler ve:

— Ey cemâat, seyyidimiz sokuldu. Onun için her çâreye Jcoştuk, hirbirşey ona fayda vermiyor. Sizden birinizin yanında herhangi birşey (bir çâre) var mı? dediler.

Kaafileden birisi:

— Evet (ben varım), Allah'a yemîn ederim ki, ben muhakkak duâ eder, sığınırdım. Fakat yine yemîn ederim ki, biz sizden konuk

lanmamızı istemiştik de siz bizleri konuklamadınız. Artık şimdi ben de size bizim için bir ücret ta'yîn etmedikçe, hastalıktan sığındırma duası yapıcı değilim, dedi.

O kabîle halkı sahâbîlerle bir sürü koyun üzerine sulh yaptılar. O zât sokulmuş olan seyyide gitti. Elhamdu lilîâhi RabbVl-âlemîn (Sû-resi'ni sonuna kadar) okuyor ve o sokulan kimse üzerine nefes ediyordu. Akabinde seyyid sanki bukağıdan çözülmüşçesine sür'atle yürüyerek gitti ve kendisinde hiçbir illet kalmadı. O sahâbî dedi ki: Kabîle halkı üzerinde anlaştıkları ücreti ödediler. Seriyyeden bâzısı:

— Bu koyunları taksim ediniz, dediler. Fakat duâ eden sahâbî:

— Hayır, Peygamber'e gidip, bu olup biteni kendisine söylememize ve bize ne emredeceğine bakmamıza kadar bu koyunları taksim etmeyiniz, dedi.

Sonra Rasûlullah'ın huzuruna geldiler ve kendisine bunu zikrettiler.

Rasûlullah (S) o sahâbîye hitaben:

— "Fâtiha'nın sığındırıcı te'sîrli bir duâ olduğunu sana öğreten nedir?" dedi.

Sonra o müfreze ferdlerine hitaben de:

— "İsabet ettiniz. Şimdi taksim ediniz ve beraberinizde benim için de bir hisse ayırınız" buyurdu da Rasûlullah (S) gülümsedi [34].

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Şu'be dedi ki: Bize Ebû Bişr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebu'I-Mütevekkil'den bu geçen hadîsi işittim [35]

17- Kölenin Ödeyeceği Vergi İle Kadın Kölelerin Vergilerini İyi Gözetleme Babı

17-.......Enes ibn Mâlik şöyle dedi: Ebû Taybe, Peygamber(S)'e kan alma tedâvîsi yaptı. Peygamber de ona bir sâ' (yânî 1040 dirhem) yâhud iki sâ' hurma verilmesini emretti. Bundan başka Ebû Taybe'-nin efendileri ile konuştu da onun kazancından yâhud vergisinden hafifletti [36]

18- Kan Alma Tedâvîsi Yapanın Ücreti Babı

18-..... İbn Abbâs (R): Peygamber (S) kendisinden kan aldırdı da, kan alma tedâvîsi yapan haccâma ücretini verdi, dedi.

19-.......İbn Abbâs (R): Peygamber (S) kendinden kan aldırdı da kan alma tedâvîsi yapana ücretini verdi; eğer Peygamber (kan alıcı ücretinde) bir kerahet bilseydi, (\ınu ona vermezdi, dedi.

20- ..... Amr ibn Âmir şöyle dedi: Ben Enes'ten işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) kendisinden kan aldırırdı ve hiçbir kimseye zulmeder değildi

(yânî hiçbir çalışanın ücretini eksik vermezdi) [37].

19- Kölenin Efendilerine. Onun Vergisini Hafifletmelerini Söyleyen Kimse Bârı

21-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Peygamber (S) kan alma tedavisi yapan bir genç köleyi çağırdı. O da Peygamber'den kan aldı. Peygamber ona bir sâ' yâhud iki sâ' yâhud da bir müdd veya iki müdd (hurma) verilmesini emretti ve o köle hakkında sâhibleriyle konuştu da, onun sahihlerine vermekte olduğu vergisinden hafifletildi [38]

20- Zina Edici Kadının Ve Dişi Kölelerin Kazancı Babı

İbrâhîm en-Nahaî, ölü ardından sayha ile ağlayıcı kadının ve şarkıcı kadının ücretini kerîh görmüştür[39]

Yüce Allah'ın kavli şudur:

"Dünyâ hayâtının geçici metâ'ını kazanacaksınız diye a cariyelerinizi, eğer onlar iffetli olmak isterlerse siz fuhşa

mecbur etmeyin. Kim onları (buna) mecbur ederse, şübhesiz ki Allah o cariyelere kendilerini zorlanmalarından sonra da çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (en-Nûr: 33) [40]. Mucâhid, "Feteyâtikum"u "îmâikum" diye tefsir etmiştir [41],

22-.......Ebû Mes'ûd el-Ensârî (R): Rasûlullah (S) köpek parasından, zina kazancından ve kâhinlik ücretinden nehyetti, demiştir.

23-.......Ebû Hureyre (R): Peygamber (S) dişi kölelerin (fâcirlifele olan) kazançlarından nehyetti, demiştir [42].

21- Damizlik Erkek Hayvana Dişiyi Dölletme Ücreti Babı

24- ..... Ibn Umer (R): Peygamber (S) damızlık erkek hayvana kme ücretinden nehyetti, demiştir [43].

22- Bâb: Bir Kimse Bir Yeri Ücretle Tuttuğu Zaman Îcâreye Veren Ve İcâre Tutandan Biri Öldüğünde (Bu Akdîn Feshedilip Edilmeyeceği)?[44]

Ibn Şîrîn şöyle dedi: İcâre veren ile icâre tutandan birisinin ölümü üzerine akd müddetinin tamamlanmasına kadar icâre verenin ailesinin müste'cîri o yerden çıkarmaları hakkı yoktur (yânî akdi fesh hakları yoktur). el-Hakem ibn Uteybe, el-Hasen el-Basrî ve Iyâs ibn Muâviye de: icâre akdi, müddetinin sonuna kadar yürütülür, demişlerdir [45]. Ibn Umer de şöyle dedi: Peygamber (S) Hayber arazîsini (fetihten sonra) gelirin bir kısmı beytü'1-mâle âid olmak üzere Hayberliler'e verdi. Bu akid, Peygamber ve Ebû Bekr zamanlarında ve Umer'in halifeliğinin başında böyle devam etti.

Peygamber'in ölümünden sonra Ebû Bekr ve Umer'in bu icâre akdini yeniledikleri zikredilmedi [46].

25-....... Bize Cuveyriye ibn Esma, Nâfi'den; o da Abdullah'tan tahdîs etti. Abdullah ibnu Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Hayberliler'e o arazîde çalışmaları, onda zirâat etmeleri ve arazîden çıkacak mahsûlün yarısı kendilerinin olmak üzere, Hayber arazîsini onlara verdi [47].

Ve İbn Umer, Nâfi'e: Ekin tarlalarının bir mikdâr şeye karşılık kiraya verilir

idiğini tahdîs etmiştir.

Râvî Cuveyriye, o mikdârın ismini Nâfi' söyledi, fakat ben onu hafızamda tutamamaktayım, dedi.

Ve Râfi' ibn Hadîc de: Peygamber (S)'in ekin tarlalarını kiraya vermekten nehyettiğini tahdîs etti.

Ubeydullah, Nâfi'den; o da İbn Umer'den "Umer Hayberliler'i oradan (Teymâ ve Erîhâ'ya) sürüp çıkarıncaya kadar" fıkrasını ihtiva eden hadîsi de söyledi [48].

---

[1] Bu kitâb ve bâb unvanları bâzı nüshalarda böyledir. Bâzılarında da küçük farklılıklar vardır.

el-Ecr, âmilin ameli mukaabili olan ivaz ve cezaya denir, cem'i UcûrveAcâr gelir. Müellifin Basâir'âe beyânına göre ecr ve ücret, âmile ameli mukaabilinde âid olan sevaba denir; gerek dünyevî, gerek uhrevî olsun.. Lâkin, ücret, dünyâ sevabında; ecr, uhrâya hâss oldu...

el-İcâre ve el-îcâr; bu da âmile ivaz ve karşılık vermek ma'nâsına; lei-Muâcere, bir şeyi kiraya vermek ma'nâsınadır. [jel-hti'câr, bir kimseyi ücretle ırgatlığa tutmak. ' el-Ecîr, ücretle tutulan ırgada denir... (Kaamûs Ter.)

el-Ucre, kira demektir. Kira, menfâat bedelidir. İcar, kiraya vermek, istî-câr da kira ile tutmaktır.

Mucir ve Âcir, malını kiraya veren, Müsle'cîr de kiralayandır.

[2] Buhârî, iyi kişinin ücretle adam tutmasına misâl olmak üzere, Mûsâ Peygam ber'in Şuayb Peygamber tarafından ücretle tutulması kıssasını işaret etmiş oluyor. Âyetin buradaki fıkrası, Şuayb'm kızının, babasına Musa'yı ücretle tutmasının bir nevi' gerekçesidir. Bu ifâdeden, kendisine iş verilecek ecîrin, yapılmasına me'mûr edileceği işi başarabilecek kudret ve kaabiliyeti. hâiz bulunması, bir de emîn olması luzûmu istifâde edilmiştir. Musa'nın Mısır'daki maceraları, sonra bir cinayet sebebiyle ta'kîbe uğrayıp, başka yere gitmesi, Şuayb'la buluşması, onun iki kızından biriyle evlenmek karşılığında on yıl kadar çobanlık etmesi ve bundan sonraki maceraları el-Kasas Sûresi'nin başından 46. âyetine kadar anlatılmaktadır.

[3] Yânî işi, o işe haris olan kimseye havale etmeyen kimseler. Çünkü böylesi, hırsından dolayı emîn olamaz. Bunlar bâb başlığının iki cüz'üdür ki, herbirine birer hadîs sevketmiştir.

[4] Buhârî Zekât Kitâbı'nda getirdiği bu hadîsi burada, hâzin'in malda hiçbirşeyi olmadığı, onun ancak ücretli bir kimse olduğuna yâhud da başkasının malının hâzini, mal sahibi için bir ecîr gibi olduğuna işaret etmek için getirmiştir. Hâzin de emîn olmalıdır. Bu hadîs, başlığın birinci kısmına delildir ki, hazînedârm, iş vekilinin emîn olmasını isbât için sevk edilmiştir.

[5] Ebû Musa'nın bu ikinci hadîsi de başlığın ikinci kısmına, yânî me'mûriyet isteyen kimseyi imâmın me'mûr ta'yîn etmesi fıkrasına delil olmak üzere sevkedil-miştir. Bu hadîs, resmî vazife talibi olan hırslı kişilere bu gibi âmme işlerinin tevdî' ve emânet edilmemesi hususunda mühim bir nâsstır. Bunun maksada delâleti de apaçıktır.

Me'mûriyet isteyen kimseye iş verilmemesinin sebebi ise, bu istek ve talebin gönüldeki ihtirasın hârice İ'lâmı olmasındandır. Haris kişiler ise âmme işlerinde atlâleti ve vazifeyi gereği gibi başaramazlar.

[6] Karârtt lâfzı hakkında İki görüş vardır: Biri bir para birimi olarak kîrât'ın cem'i olmasıdır. Buna göre Karârît, Kırrât'm cem'idir. Şeddeli harf olan râ'nm birisi yâ'ya kalbedilerek Kîrât denilmiştir ki, Arab dilindeki tekellümü kolaylaştırmak için bu yoldaki lisân tasarrufları pekçoktur. Kîrât yarım dânık (yâhud dânak)tır. Dirhemin altıda biridir. Bâzıları dînârm onda birinin yansıdır diye ta'rîf etmişlerdir ki, dînârın yirmide birisi eder. Diğer bâzıları da dînârın 1/24'ü olarak he-sâb etmişlerdir.

İkinci görüş, Karârît, Mekke yakınında bir yerin adı olmasıdır. İbrâhîm el-Harbî, Peygamber'in burada koyun güttüğünü bildirmiştir.

[7] Karârît lâfzı, nakit para birimi olan Kîrât'm cem'i kabul edildiğine göre, başındaki "Alâ" harfi cerri, "Bâ" ma'nâsına sebebiyet veya muâvaza içindir; zarfi-yet için değildir. İbn Mâce'nin bir rivayet tarîkinde "Bi'1-karârîti" suretinde gelmesi de "sebebiyet" ma'nâsmı te'yîd eder. Hattâ îbn Mâce'nin şeyhi Suveyd: Peygamber koyun başına bir kîrât ücret alırdı, demiştir.

Karârtt bir yer ismi kabul edilirse "Alâ", zarfiyet için olur.

Peygamber olacaklara güdücülük yaptırma hikmeti hakkında şöyle denilmiştir:

İleride her biri bir ümmetin güdücüsü olan peygamberlere, kulları idare mühim işini Allah tarafından Öğretme ve ta'rîf için, bu bir mukaddimedir. İstife-, bâlde mükellef olacakları ümmet işlerini İdare ve peygamberlik vazifesini yerine getirmeye bir temrindir. Bunun için koyunun seçilmesinde de bâzı incelikler söylenmiştir

[8] Câhiliyet devrinde Arablar, iki kişi veya iki kabile arasında yemîn ederek, bir dostluk akdettiklerinde, bu akdi gözlerinde canlandırmak ve kuvvetlendirmek için bir kab içine kan ve zağferân gibi renkli bir madde koyarak ellerini ona batırırlardı.

[9] Bu, uzun hicret hadîsinin bir bölümüdür. Bu hadîsin bâb başlığına uygunluğu, Peygamber ile Ebû Bekr'İn Dîl oğullan'ndan müşrik bir kişiyi ücretle tutmalarıdır. Çünkü İslâm ehlinden bu işi görecek kimse bulamamışlardı

[10] Buhârî,aynı hadîsi bu başlığa da delîl getirdi.Buharı burada hadîsteki "Üç ge-ce"ye kıyâs edip, işin başlaması bir ay sonra veya bir sene sonra olmasının da cevazına gitti.

[11] Hadîsin bâb başlığına delîlliği "Benim ücretli bir hizmetçim vardı" sözündedir. İbn Battal: Hizmet için ve işin ağırlığına yetmesi İçin gazvede ve gayrısında ücretli tutmak müsavidir, demiştir.

[12] Buhârî bu suâle olumlu, olumsuz bir cevâb vermiyor; fakat öğretme ve delîl getirme makaammda el-Kasas: 26-27. âyetlerini zikrediyor. Sarihler Buhârî'nin bu âyetleri zikretmesinden, onun böyle akdin sahîhliğine kaail olduğuna hükmetmişlerdir.

[13] Bu iki âyetin İmâm Buhârî tarafından vaz1 edilen da'vâya, yânı bu akdin sahîhliğine delâlet vechi, bu kıssanın şevkinde îfâ edilecek işin beyân edilmemiş olması, yalnız Musa'nın nefsini bu iki kızın babasına îcâr ettiği ve görüşülen iki müddetten birisinin kabul ve îfâsı Musa'nın seçmesine bırakıldığı zikredilmiş bulunmasıdır.

[14] Sonra Buhârî birinci âyetteki "Alâ en te'curanî" fıkrasının tefsîrine girişmiştir. Ebû Ubeyde de bu fıkrayı "Afecâzu'l-Kur'ân"da böyle tefsîr etmiş de "Ye'cu-ruke"% "Yusîbuke" (yânı sana sevâb verir), demektir, kısmım ziyâde etmiştir.

Buhârî bu başlıkta hiçbir hadîs zikretmedi. Çünkü başlıklanyle ancak fıkhı mes'eleleri beyân etmeyi kasdetmiş ve burada istediği şey üzerine âyetle yetinmiştir

[15] Buhârî bu babı, inşâat için ücretli tutmanın cevaz ve meşruluğunu beyân etmek maksadıyle açmıştır. Başlığa delîl İçin ilim ve Tefsîr Kitâblan'nda uzun bir metin ile geçmiş olan meşhur Mûsâ- Hızır kıssası hadîsinin kısa bir bölümünü; el-Kehf: 77. âyetini getirmiştir.

Hadîste gelen birinci tefsîr, "Feekaamehû" (= Hızır yıkılmak isteyen duvarı derhal doğrultuverdi) kavline ve Hızır'ın bu duvarı doğrultma suretine âiddir. İkinci tefsîr İse, Musa'nın Hızır'a: "Bir ücret alırdın da onu yerdik" dediğini haber vermektedir. Bu bir san'atkârın, bir ustanın san'ath çalışmaları için aldığı ücretin meşru' ve halâl olduğunu ifâde eder.

İbn Munzir "Eğer diteseydîn bu işe karşılık bir ücret alırdın" kavli, bina inşâsı için ücretli tutmanın cevazına delâlet eder, demiştir.

İbnut't-Tîn de:Mûsâ ve Hızır hadîsini Buhârî'nin bir bâbda ve "İnşâ için ücretli tutmak caizdir" unvânıyle rivayet etmesi, bu kıssadan alman cevaz hükmünün Hızır'a münhasır olmayıp, herkes için caiz olacağım gösterir demiştir... (Umdetu'l-Kaan, V, 639).

[16] Buhârî bu hadîsle, bilinen bir müddete kadar belli bir ücretle icâre akdi yapmanın sahîhliğini isbâl etmek istedi. Çünkü Sâri', meselle bunu beyân etmiştir (Kas-taîlânî). ,

[17] Hadîsin bâb başlığına delîlliği açıktır. Taybî: Burada zikrolunan mukaavele ve mükâleme hakikat değil, fakat hayâl ettirme ve sûretlendirmedir.. dedi.

[18] Bu hadîs Buyu' Kitâb.'ında, "Hürr bir inşam satanın günâhı bâbı"nda da geçti b başlığına uygunluğu apaçıktır.

[19] Peygamber bu hadîste de, bundan önce geçen îbn Umer hadîsinde olduğu gibi bu üç ümmet arasındaki farkı temsilî bir surette ifâde etmiştir. Bu hadîsin şevkinden gaye, bir günün tamâmında veya bâzı kısımlarında çalıştırmak üzere ücretli tutmanın sahîhliğini beyândan ibarettir. Bir de hadîste, bu ümmetin üstün kı-hnması ve amelinin azlığıyle beraber ücretinin çoğaltılması vardır.

Buhârî'nin el-îsmâîlî rivayetinde, hadîsin sonu şöyledir: "Bu, Allah'ın hidâyetini ve Rasülü'nün Allah'tan getirdiğini kabul eden müslümânlarla, Allah'ın kendilerine emrettiği şeyleri terkeden Yahûdî ve Hrıstİyanlann meselidir".

[20] Buhari adeti üzere bu mes'eledeki itilâf ve ihtimâle işaret olarak cevâbı zikretmedi.

[21] Buhârî bu hadîsi, Buyu' Kitâbı'nda ve burada rivayet ettiği gibi Ehâdîsu Enbiyâ Kitâbı'nda da getirmiştir. Hadîsi bu İcâre Kitâbı'nm bu babında getirmesinden maksadı, sahibinin izni olmadan malında fuzûlî tasarrufla başkasının kazandığı nema ve ticâretin şer'î ve hukukî vaziyetini ta'yîn etmektir. Bu nema, anamalın sahibine mi,yoksa müste'cîr olan tacire mi âiddir?Âlimlerin bu hususta görüş ayrılıkları vardır... Buyu' Kitâbı'nda bâzı açıklamalar verildi.

[22] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu, ma'nâsmdan bilinir. Çünkü hadîsin ma'nâsı şudur: Peygamber, sadaka vermekle emreder olduğu zaman, bu emri sahâbîle-rin fakîrleri duyar ve sadaka vermekteki bol sevabı işittiği için sadaka yermeye rağbet eder, sonra çarşıya çıkar, kadınların metâ'lanndan bâzı şeyleri ücretle sırtında taşır, sonra bundan sadaka verirdi. İşte hadîsin ma'nâsı budur.

Keza hadîste "hammâl ücreti" kavline uygun şey de vardır. Zîrâ ücretle birşey taşıdığı zaman, o hammâldır; ücret alır sözü, ona sâdık (yânî doğru) olur.

Bu hadîs Zekât Kitâbı'nda "Yarım hurma ile de olsa kendinizi ateşten koruyun" babında geçmişti (Aynî).

Bu icâreye Muhâmele denir ki, mufâale bâbmdadır. İki kimse arasında yapılan bir akiddir. Biri taşımayı, öbürü de taşıma ücretini taahhüd eder.

[23] esSemsere, dahrace babından simsarlık eylemek ma'nâsmadır.

es-Simsâr, satıcı ile satın alıcı arasında araç olan adama denir ki, meyan-cı ta'bîr olunur... (Kaamûs Ter.)

[24] Burada isim ve görüşleri verilen zâtların bu sözlerini İbn Ebî Şeybe senedleriyle rivayet etmiştir.

Peygamber'in bu hadîsini Ebû Dâvûd, el-Kadâ Kitâbı'nda senediyle rivayet etmiştir. Bu hadîsin bâb başlığına uygunluğu, simsarlık, muayyen birşey şart kılındığı zaman simsarın ve meta' sahibinin, Peygamber'in bu hadîsi sebebiyle kendi şartlan üzerinde sabit olmaları gerekeceği cihetindendir.

[25] Bu meşhur "Telâkki Rukbân hadîsi"dir; Buyu' Kitâbı'nda da geçti. İbn Battal: - "Şehirli, bedevî hesabına simsar olmaz" yânî bu, insanlara girecek olan mazarrattan dolayıdır; ücretten dolayı değildir, dedi (Aynî).

[26] Bu "Şehirli,bedevi için simsar olmaz" sözü bâb başlığının yeridir. Çünkü bunun mefhûmu "Şehirlinin şehirli için satmasında simsar olmanın caiz olmasıdır, lâki&.âlimler cumhuru ücretin bilinmiş olmasını şart kıldılar (Kastallânî).

[27] Bu hadîsten bâb başlığının yeri "Âs .bn Vâil için İş yaptım" sözüdür. Delâlet! ciheti de şudur: Âs ibn Vâil bir müşrik idi. Mekke ise o zaman dâru harb İdi. Peygamber, Habbâb'ın bu işine muttali' oldu da onu ikrar etti.

Musannif Buhârî, cevazın zaruretle kayıdh olması, yâhud bu cevaz müşriklerle harb etme izninden önce ve mü'minin kendini zelîl kılmaması emrinder. önce olması ihtimâlinden dolayı hükmü kesin söylemedi (İbn Hacer, Aynî ve Kastallânî).

İbnu'l-Munîr şöyle dedi: Mezheblerin üzerinde karar kıldığı şey, demirci, ter*-zi ve benzerleri san'atkârlann kendi dükkânlarında zimmet ehline iş yapmalarının caiz olduğu ve bunun zımmînîn yerinde ve ona tebaiyyet yoluyla hizmet etmesinin hilâfına bir zelîllik sayılmayacağıdır...

Bu hadîs Buyu' Kitâbı'nda "Kılıççı ve demirci bâbı"nda geçti. İnşâallah Tefsir Kitâbı'nda, Meryem Sûresi'nde de gelecektir (Kastallânî).

[28] Buhârî, âdeti üzere burada da hadîsin içindeki ile yetinerek hükmü beyân etmedi. Başkasını nefye girişmiyerek, sâdece vâki' olanı başlık yaptı.

[29] Buhârî bu îbn Abbâs hadîsini Tıbb Kitâbı'nda, "Rukyede bir bölük koyunu şart kılma bâbı"nda senediyle rivayet etti. Bunun başlığa delâleti lâfzın umumîliğinden dolayı içinde Kur'ân okumak, öğretmek ve Kur'ân'la rukye (duâ ve sığındırma) yapmak için ücret almanın cevazı bulunmasıdır.

[30] eş-Şa'bî'nin bu sözünü İbn Ebî Şeybe senediyle rivayet etmiştir. Şa'bî'nin bu sözü şart kılarak ücret almanın caiz olmayacağına, eğer şartsız olarak birşey verilirse bunu almanın caiz olacağına delâlet eder. Çünkü bu, ya hibe, ya sadakadır; fakat ücret değildir.

[31] Hakem'in sözünü el-Bagavî, el-Ca'diyyât'ta senediyle getirdi.

[32] el-Hasen el-Basrî'nin bu fiilini İbn Sa'd, et-Tctbakaat'ia. senediyle getirdi

[33] ibn Sîrîn'in sözünü de İbn Sa'd, et-Tabakaat'ta senediyle getirdi. Mal bölücü ile mal takdîr ve tahmîn edicinin burada zikredilmesinin münâsebeti, bunların Kur'ân öğretme ve tedâvî yapmakla bir cinsten olmaklıklarıdır

[34] Hadîsin bâb başlığına uygunluğu "Gidip Elhamdu Uîlâh... Sûresini okuyarak onun üzerine nefes etti..." sözleridir. Bu da Fâtihatu'l-Kitâb ile duâ tedâvîsi yapmaktır.

[35] Burada hadîsin bu tarîkini zikretmesinin fâîdesi, Ebû Bişr'in işitmesini ve Şu'-be'nin, Ebû Âvâne'ye mutâbaatım açıkça söylemektir. Bu yoldan gelen hadîsi Buhârî Tıbb Kitâbı'nda an'aneli olarak getirdi. Bunu Tirmizî de getirdi.

[36] Hadîsin başlığa uygunluğu "Onun kazancından yâhud vergisinden hafifletti ' sözündedir. Hadîs aynen bu isnâdla Buyu' Kitâbı'nda da geçmiştir.

Başlığın ikinci kısmı kadın işçilerin ücretlerinde herhangi bir haksızlığa düşülmemesi ve kadınların verecekleri vergileri kazanmak için meşru' olmayan iffetsizlik yollarına sapmalarına sevketmiyecek adaletli ve hafif vergiler yüklemek gerektiği hususlarına ehemmiyetli bir dikkat çekmektedir.

[37] Bu babın altında getirilen her üç hadîsin başlığa uygunluk ve delîlHkleri gayet açıktır. Bu hadîsler, bu yolda san'at icra etmenin ve ücret almanın cevazım açıkça göstermektedir. Üçüncü olarak getirilen Enes hadîsi, zamanımızda dünyânın her yerinde gizli veya açıktan sürdürülmekte olan işçi haklan mücâdelesinin ne kadar güzel bir düstûrunu ortaya koymaktadır.

[38] Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Hadîs çalışan sınıfların yüklerini ve vergilerini hafifletmek hususunda Peygamber'in açtığı güzel çığırı, çalışanlarla çalıştıranlar arasında gerçekleştirilmesi gereken adaletin ve içtimaî barışın en güzel yolunu belirtmektedir.

[39] İbrâhîm'in bu görüşünü İbn Ebî Şeybe senediyle rivayet etmiştir.

[40] Buharı bu âyeti zina kazancının harâmlığma delîl gösterme yerinde zikretti. Çünkü âyet cariyeleri, dişi köleleri zinaya zorlamayı nehyeder. Nehiy ise bunun ha-râmlığını gerektirir... Âyetin nüzul sebebi de bu ma'nâyı kuvvetlendirir.

[41] Mücâhid'in bu tefsirini Abd ibn Humeyd ile Taberî senediyle rivayet ettiler.

[42] Hadîsin başlığa delîlliği "Zina kazancı" sözündedir. Cariyelerin, dişi kölelerin, san'atla ve namuslu yolda çalışmakla olan kazançları nehyedilmemiştir

[43] Hadîsin başlığa delîlliği açıktır. Hadîs Buyu' Kitâbı'nda da geçmişti.

[44] Buhârî bâb başlığının cevâbında görüş aynhklan olduğu için, hükmü kesin söylemedi.

[45] Bu. zâtların görüşlerini İbn Ebî Şeybe senedleriyle rivayet etti.

[46] İbn Umer'in bu hadîsini Buhârî burada muallak getirdi. Bunu Müslim, Sahîh'inde senediyle mevsûl olarak rivayet etmiştir.

Bu hadîsin başlığa delîlliği şu cihetledir; Peygamber (S) Hayber arazîsini bir kısım mahsûl karşılığında Hayberliler'e verdiği zaman, işbu akid üzere kendi hayâtında ve kendisinden sonra devam edince, bu, icâre akdinin iki taraftan birinin ölümü ile münfesih olmayacağına delâlet etmiştir varlığı da savunulmuştur

[47] Hadîsin bâb başlığına uygunluğuna bâzıları i'tirâz etmiş ise de, aradaki ilginin varlığı da savunulmuştur.

[48] Buhârî'nin ta'lîk şeklinde getirdiği buradaki hadîsler aslında mevsüldür. Bunları Müslim, kendi Sahîh'inde senedieriyle rivayet etmiştir.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

90- KİTÂBU'L-İKRÂH

(İnsanın İstemediği Şeye Zorlanması Kitabı) [1]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Kalbi îmân üzere mutmain olduğu hâlde ikraha uğratılanlar müstesna olmak üzere, kim îmânından sonra Allah'ı tanımaz, fakat küfre göğüs açarsa, işte Allah'ın gazabı o gibilerin basınadır. Onların hakkı, en büyük bir azâbdır" (en-Nahl: 106) [2].

Ve yine Allah şöyle buyurdu:

"Mü'minler müzminleri bırakıp da kâfirleri dostlar edinmesin. Kim bunu yaparsa (ona) Allah'tan hiçbir şey yoktur. Meğer ki, onlardan gelebilecek bir tehlikeden dolayı sakınmış olasınız..-" (Âlu İmrân: 28).

Buhârî:

İşte bu korkmanız, bir takıyyedir [3].

Ve Yüce Allah buyurdu:

"Öz nefislerinin zâlimleri olarak canlarını alacağı kimselere melekler derler ki: 'Ne işte idiniz?' Onlar: 'Biz

Yeryüzünde (dînin emirlerini uygulamaktan) âciz kimselerdik' derler. Melekler de: 'Allah'ın Arz*ı geniş değil miydi? Siz de orada hicret edeydiniz ya!' derler. İşte onlar (böyle)! Onların barınakları cehennemdir. O ne kötü bir yerdir! Erkeklerden, kadınlardan, çocuklardan za f ve acz içinde bırakılıp da hiçbir çâreye gücü yetmeyen ve (hicrete) bir yol bulamayanlar müstesna. İşte onlar (böyle); Allah'ın onları affedeceğin umabilirler. Allah çok affedici, çok merhamet eyleyicidir" (en-Nisâ: 97-99).

"Size ne oluyor ki, Allah yolunda -ve acz ve ıztırab içinde bırakılıp: 'Ey Rabb 'imiz, bizi ahâlîsi zâlim olan şu memleketten kurtarıp çıkar, bize tarafından bir sâhib gönder, bize katından bir yardımcı yolla!' diyen erkekler, kadınlar ve gocuklar uğrunda- düşmanla çarpışmıyorsunuz? imân edenler Allah yolunda

harbederler. Küfredenler de şeytân yolunda savaşırlar. Öyle ise o şeytânın dostlanyle döğüşün! Şübhesiz ki, şeytânın hilekârlığı zayıftır" (en-Nisâ: 75-76) [4].

Allah, kendi emrettiği vazifeleri ancak mağlûb olduklarından dolayı terkeden zayıfları ma'ziretli kılmıştır.

"Mukreh", yânî zorlanan, ancak zayıf kılınan ve emredileni işlemekten çekinemeyen kimse olur.

el-Hasen el-Basrî:

"Takıyye" (zarar korkusuyla i'tikaad etmekte olduğu şeyin zıddını açıklama) kıyamet gününe kadar sabittir, demiştir.

İbn Abbâs, hırsızların zorlamalanyle karısını boşayan kimse hakkında: Bu birşey olmaz, yânî bu zorlanan kimse üzerine boşama hükmü vâki* olmaz, demiştir.

Bu konuda talâkın vâki* olmaması görüşüne İbn Umer, İbnu'z-Zubeyr, eş-Şa'bî ve el-Hasen de kaail olmuşlardır. Çünkü Peygamber(S): "Ameller niyetle otur" buyurmuştur. (Zorlanan kişi ise, zorlandığı işe niyefi yoktur, bil'akis onun niyeti işlememektir.) [5]

1-.......Bizeel-Leys, Hâlidibn Yezîd'den; o da Saîd ibn Ebî Hilâl'den; o da Hilâl ibn Usâme'den haber verdi ki, ona da Ebû Seleme ibn Abdirrahmân, Ebû Hureyre(R)'den şöyle haber vermiştir: Peygamber (S) namaz içinde şöyle duâ eder idi:

"Yâ Allah!Ayyaş ibn EbîRabîa'yı, Seleme ibn Hişâm'i, el-Veltd ibnu'l-Velîd'i kurtar!

Yâ Allah! (Kâfirler elinde bunalıp) zayıf ve âciz görülen (diğer) mü'minleri de kurtar!

Yâ Allah! Mudar üzerine daha şiddetli bas! Ve onlar üzerine Yûsuf'un yılları gibi kıtlık yılları gönder!" [6].

Bu çok yerde geçti: Namâz'da kunûtta, İstiskaa'da, Tefsîr'de en-Nisâ'da ve Edeb'de...

1- Kâfir Olmak Üzere Zorlanmakta Horlanmayı, Dövülmeyi Ve Öldürülmeyi Tercih Eden Kimse Babı

2-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Kimde üç şey bulunursa, îmânın tatlılığını tatmış olur: Allah ile Rasûlü kendisine başkalarından daha sevgili olmak; bir kimseyi sevmek fakat yalnız Allah için sevmek; (Allah onu küfürden kurtardıktan sonra) yine küfre dönmekten ateşe atılacakmışçasma hoşlanmamak" [7].

3-.......Ben Saîd ibn Zeyd(R)'den işittim, şöyle diyordu: Yemîn olsun ben kendimi şöyle gördüm ki, Umer ibnu'I-Hattâb beni islâm'a girmem üzerine tazyik edip esîr gibi horlayarak bir iple beni bağlayıcı olduğu hâlde ve yine mü'minlerin emîri iken sizin Usmân ibn Af-fân'a yaptığınız (isyan ve sonunda zulümle öldürmeniz) sebebiyle Uhud Dağı çatlasaydı, çatlaması vâcib ve lâyık olurdu [8].

4-.......Habbâb ibnu'l-Erett (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Ka'be'nin gölgesinde kaftanını yastık ederek dayandığı bir sırada kendisine (Kureyş müşriklerinin işkencelerinden) şikâyet etmiştik:

— Yâ Rasûlallah! Bizim için Allah'tan nusrat dileyemez misin? (Bunların zulmünden) kurtulmamız için Allah'a duâ edemez misin? demiştik.

Bunun üzerine Rasûlullah şöyle buyurdu:

— "Sizden önceki ümmetler içinde öyle (mazlum) kişi bulunmuştur ki, müşrikler tarafından yakalanır, onun için yerde bir çukur kazılır, o kişi o çukurun içine gömülürdü. Sonra büyük bir testere getirilir, onun başı üzerine konulurdu da başı iki kısma ayrılırdı. (Bir başkasına da) demir taraklar ile etinin altındaki kemiği ve sinirleri taranırdı da, bu işkenceler o mü'mini dîninden çevirmezdi.

(Sahâbîlerim!) Allah'a yemîn ederim ki, şu İslâm Dîni, herhalde ve muhakkak surette kemâle erecektir. Hattâ o derecede ki, bir süvârî (tek başına) San'â'dan Hadramevt'e kadar (selâmetle) gidecek de Allah'tan başka hiçbirşeyden korkmayacaktır ve bir de yolcu (koyun sahibi ise) koyunu üzerine kurt saldırmasından korkacaktır. Fakat sizler acele ediyorsunuz!" [9]

2- Bâb: Mükreh'in, Yânî Zorlanan Kimsenin Satış Yapması; Benzeri Olan Muztarr Kimsenin Mâlî Hakk Hususundaki Tasarrufu Ve Maldan Başka Husustaki Tasarrufumun Beyânı) Hakkındadır

5-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bizler mescidde bulunduğumuz bir sırada Rasûlullah (S) yanımıza çıkageldi ve:

— "Yahûdîler'in yurduna yürüyünüz!" diye buyurdu.

Biz de O'nun beraberinde olarak yola çıktık, nihayet Yahûdîler'in içinde Tevrat okudukları Beytu'l-Mıdrâs denilen yerlerine vardık. Peygamber onlara doğru ayağa kalktı ve onlara nida ederek:

— "Ey Yahûdî topluluğu! Müslüman olunuz da selâmette kalınız!" dedi.

Onlar cevaben:

— Yâ Ebâ'l-Kaasim! Sen tebliğ ettin (bizim daha ziyâde Sana ihtiyâcımız yok)! dediler.

Rasûlullah onlara:

— "Ben ancak bunu (yânî benim tebliğ etmiş olduğumu i'tirâf etmenizi) istiyorum", dedi. Sonra "Müslüman olun ki, selâmette kalasınız!" sözünü ikinci defa söyledi.

Yahûdîler yine:

— Yâ Ebâ'l-Kaasım! Sen bunu tebliğ ettin! dediler. Rasûlullah onlara:

— "Ben ancak bunu (yânî benim teblîğ etmiş olduğumu i'tirâf etmenizi) istiyorum" dedi.

Sonra Rasûlullah bu tebliğini üçüncü defa olarak tekrar etti de:

— "KaVî biliniz ki, Arz ancak Allah'a ve Rasûlü'ne âiddir. Ben sizleri bu arazîden çıkarmak istiyorum. Binâenaleyh sizden her kim

kendi malından taşıyamıyacağı birşeyi olursa onu satsın. Haberiniz olsun, iyi bilin iz ki, A rz ancak A ilah 'a ve

Rasûlü 'ne âiddir!" buyurdu [10].

3- Bâb: Mükreh'in, Yânı Zorlanan Kimsenin Nikâhı Caiz Olmaz

"Dünyâ hayâtının geçici metâını kazanacaksınız diye cariyelerinizi, eğer kendileri de iffetli olmak isterlerse,

siz fuhuşa mecbur etmeyin. Kim onları buna mecbur ederse, şübhesiz ki, Allah onlara kendilerinin ikrahlarından sonra da çok mağfiret edicidir, çok merhamet eyleyicidir" (en-NÛr: 33) [11].

6-....... Bize Mâlik, Abdurrahmân ibnu'l-Kaasım'dan; o da babası (el-Kaasım ibn Muhammed ibn Ebî Bekr)'ndan; o da Yezîd ibn Câriye el-Ensârî'nin iki oğlu olan Abdurrahmân ile Mucemmi'den; o da Hansa bintu Hizam el-Ensâriyye(R)'den tahdîs etti ki, Hansâ'yı babası Hızâm, iznini, rızâsını almaksızın evlendirmişti. Hâlbuki Hansa dul bir kadındı (izni alınmak gerekirdi). Kadın bu evlenmeyi hoş görmedi ve Peygamber'e gidîp şikâyet etti. Peygamber (S) de bu nikâhı redd ve ibtâl etti [12].

7-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Kadınlar nikâh akidleri hususunda istişare edilirler mi? diye sordum.

Rasûlullah (S):

— "Evet (kadınlar nikâh akidleri hususunda istişare edilirler)" buyurdu.

Ben:

— (Yâ Rasûlallah!) Er görmedik bakire, evleneceği kimse hakkında istişare edilirse utanır, susar (rızâsını bildirmez)! dedim.

Rasûlullah:

— "Onun sükûtu, onun iznidir" buyurdu [13].

4- Bâb: Bir Kimse Zorlansa Da Bir Köleyi Hibe Etse Yâhud Satsa, Bu Caiz Olmaz (Hibe De, Satış Da Sahîh Olmaz, Köle Onun Mülkünde Bakîdir)

İnsanların bâzısı da: Eğer müşteri, zorlanmadan dolayı satın aldığı şey hakkında onu satmayı nezr etse, zorlanmakla beraber, bu satış caizdir, dedi. Onun yanında hibe de böyledir. Satın aldığı köleyi, zorlamakla 'Vefatımdan sonra sen hürsün' dese de, yine böyledir [14].

8-.......Bize Hammâd ibn Zeyd, Amr ibn Dinar'dan; o da Câbir(R)'den şöyle tahdîs etti: Ensâr'dan (Ebû Mezkûr isminde) bir adam (Ya'kûb adındaki bir kölesini): "Ben öldükten sonra sen hürsün!" diye müdebber olarak azâd etmişti. Hâlbuki bu zâtın bu köleden başka hiçbir malı yoktu. Onun bu kölesini böyle azâd ettiği haberi Rasûlui-lah'a ulaştı. Bunun üzerine Rasûlullah (S) bu köleyi tuttu da:

— "Bunu benden kim satın almak ister?" dedi (yânı onu müzayedeye arzetti).

O köleyi, Nuaym ibnu'n-Nahhâm adındaki sahâbî sekizyüz dirhem mukaabilinde satın aldı. (Peygamber de kölenin bedelini Ebû Mezkûr'a verip: "Allah bundan müstağnidir" buyurdu.)

Amr ibn Dînâr dedi ki: Ben Câbir'den işittim: Bu Ya'kûb ismindeki köle, Mısırlı bir köle idi, evvelki yıl öldü, diyordu [15].

5- Bâb: "İkrâh"In Kökünden "Kerh" Ve "Kurh" Bir Ma'nâyadır

9-.......Bize eş-Şeybânî Süleyman ibnu Feyrûz, İkrime'den; o da İbn Abbâs'tan tahdîs etti. eş-Şeybânî şöyle dedi: Ve bana Atâ Ebû'l-Hasen es-Suvâî tahdîs etti, ben onun bu hadîsi ancak İbn Abbâs(R)'tan zikrettiğini zannediyorum. '

"Ey îmân edenler, kadınlara zorla mirasçı olmanız ve onları, -kendilerine verdiğiniz mehrden birazını giderebilmeniz için- tazyik etmeniz size halâl olmaz. Meğer ki, arayı açarak bir fuhuş işlemiş olsunlar. Onlarla iyi geçinin. Eğer kendilerinden hoşlanmadınıZsa, olabilir ki birşey sizin hoşunuza gitmez de Allah onda birçok hayır tak-dır etmiş bulunur" (en-Nisâ: 19).

Dedi ki: Bir adam öldüğü zaman onun velîleri, onun karısına haklı olup sâhib çıkarlardı. İsterlerse o kadınla onlardan biri evlenir, isterlerse o kadını başkasiyle evlendirirler, isterlerse o kadını kimse ile evlendirmezlerdi. Onlar bu kadına, kadının ailesinden daha haklı idiler. İşte bu âyet, bu hususta indi (yânî o âdeti kaldırdı) [16].

6- Bâb: Kadın Zina Üzerine Zorlandığı Zaman Kendisine Hadd, Yânı Zina Etme Cezası Yoktur

Çünkü Yüce Allah'ın şu kavli vardır:

"Kim onları zinaya mecbur ederse, şübhesiz ki Allah onlara kendilerinin ikrahlarından sonra da çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (en-Nûr: 33) [17].

Ve el-Leys şöyle dedi: Bana (İbn Umer'in kölesi) Nâfi' tahdîs etti ki, ona da Ebû Ubeyd'in kızı Safiyye şöyle haber vermiştir: Tasarrufu Halîfe Umer'e âid olan beşte bir ganimet kölelerinden bir erkek köle, yine beşte bir ganimet payından olan bir dişi köle ile cinsî münâsebet yapmış ve o cariyenin bekâret zarını giderinceye kadar onu zorlamıştır. Bunun üzerine Umer o erkek köleye, zina etme cezası olan deynekleme uyguladı ve onu altı ay o yerden sürgün etti. Fakat erkek kendisini zorlamış olduğu için, o cariyeye deynekleme cezası

uygulamadı [18].

ez-Zuhrî, hürr bir erkeğin bekâretini giderdiği bakire câriye hakkında şöyle dedi:

Hakem (yânî hâkim) bu bakire cariyeden bekâretin değeri ile cariyenin kendi kıymetini ta'yîn ve nisbet eder de o erkekten bekâretin bedelini alır (yânî o erkeğe, kadının bakire ve dul oluşu arasındaki değer farkını ödemesini hükmeder), ve bir de o erkeğe deynekleme cezası uygulanır. Dul câriye hakkında imamların hükümlerinde bir para ödeme yoktur, lâkin erkek üzerine hadd cezası vardır [19].

10-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "İbrahim Peygamber, zevcesi Sâre ile hicret yolculuğuna çıkıp, onunla bir memlekete girdi. Orada meliklerden bir melik yâ-hud cebbarlardan bir cebbar hükümdar var idi... Neticede o hükümdar, İbrahim'e:

— Yanındaki kadını bana gönder! diye haberci yolladı. Bunun üzerine İbrahim, Sâre'yi o hükümdara yolladı. Sâre onun

yanına varınca, hükümdar Sâre3den nasîb almak için harekete geçti. Sâre kalkıp abdest aldı ve namaza durdu. Namazın ardından:

— Allah 'im! Eğer ben Sana ve Rasûlü 'ne îmân ettim ise, benim üzerime şu kâfiri musallat etme! diye dua etti.

Bu duâ ile o zâlimin hemen nefesi boğulup yere düştü ve ayağı ile yere vurup debrenmeğe başladı..." [20].

7- Bir Kimsenin, Öldürülmekten Yâhud Bunun Benzeri Bir Zarar Geleceğinden Korktuğu Zaman Arkadaşı İçin, Onun Kendisinin Kardeşi Olduğuna Yemîn Etmesi Babı

Korkmakta olan her zorlanmış kişi de böyledir. Çünkü müslümân kişi yemini ile o kimseden zâlimi ve zulmü def eder, onu korumak için savaşır ve ona

yardım etmeyi terketmez. Eğer insan bir mazlumu savunmakta iken, öldürmeyi kasdetmeksizin zâlimi öldürürse, ona diyet ve kısas yoktur. Bir kimseye, kendisini zorlamakta olan bir zâlim tarafından: Şarâb içeceksin veya leş yiyeceksin veya köleni satacaksın veya üzerinde hiçbir borç yokken fulân kimseye borcun olduğunu i'tirâf edeceksin veya gönül rızân olmadan bir hibe yapacaksın veya talâk, ıtâk gibi bir akdi çözüp feshedeceksin yâhud da "Biz senin babanı yâhud dîn kardeşini muhakkak öldürürüz!" denilse, o kimsenin, babasını ve müslim kardeşini kurtarmak için bu söylenen şeylerin hepsini yapması caizdir. Çünkü Peygamber(S)'in: "Müslümân, müslümânın kardeşidir" sözü vardır. İnsanların bâzısı da: Eğer zorlama yapan zâlim tarafından, bir kimseye: "Muhakkak şarâb içeceksin" veya "Muhakkak mevte yiyeceksin" yâhud "Biz senin oğlunu yâhud babanı yâhud mahrem bir hısımını öldürürüz" denilse, o kişiye kendisine emredilen bu şeyleri yapması caiz olmaz. Çünkü o kimse, bu şeylerde muztarr değildir, dedi [21].

Sonra bu bâzı insan tenakuz etti de: Eğer bir kimseye zâlim tarafından "Biz senin babam yâhud oğlunu öldürürüz" yâhud da "Sen şu köleyi satacaksın" veya "Bir borç İkrar edeceksin" veya "Bir hibe yapacaksın" denilse, kıyâsta kendisine bunları yapması lâzım gelir, dedi.

(Sonra bu zât şu kavliyle bu ma'nâda tenakuz etti:) Velâkin biz, istihsâna gideriz de, "Satış, hibe ve bu konudaki her akid bâtıldır" deriz, dedi [22].

Buhârî şöyle dedi: Hanefîler Kitâb ve Sünnet delili olmaksızın her mahrem hısım ile mahrem olmayan yabancı kişi arasında ayırma yaptılar [23].

(Sonra Buhârî buna Peygamber'in şu kavliyle delîl getirdi:) Peygamber (S) şöyle buyurdu: "îbrâhîm Peygamber (o cebbar hükümdar, karısı Sâre'yi istediği zaman) karısı için: fBu benim kızkardeşimdir' dedi". Buhârî: Onun bu kızkardeşliği, Allah hakkında idi (yânî Allah'ın dinindeki kızkardeşlik idi, neseb kardeşliği değildi. Çünkü kizkardeşin nikâhı îbrâhîm dîninde de haram idi) [24]

Ve İbrâhîm en-Nahaî: Eğer yemîn ettiren zâlim ise, mu'teber olan yemîn edenin niyetidir; eğer yemîn ettiren mazlum ise, mu'teber olan yemîn ettirenin niyetidir, demiştir [25].

11-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S): "Her müslümân, müslümânın (dîn) kardeşidir. Müslüman müsiümâna zulmetmez. Müslüman müslümânı (başına gelen musibette) terketmez. Her kim müslümân kardeşinin bir hacetinde bulunursa, Allah da onun hacetinde bulunur" buyurmuştur [26].

12-....... Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— "Sen müslümân kardeşine, ister zâlim olsun, ister mazlum olsun, yardım et!" buyurdu.

Bir adam:

— Yâ Rasûlallah! Müslümân kardeş mazlum olduğu zaman ona yardım ederim, fakat o zâlim olduğu zaman ben ona nasıl yardım ederim, bana haber ver! dedi.

Rasûlullah:

— "Onu zulümden ayırırsın -yâhud: Onu zulümden men' edersin-. İşte bu men'-etmek, ona yardımdır" buyurdu[27].

---

[1] el-İkrâh, "İnsanın tab'an veya şer'an istemediği şeye sevk ve cebredilmesİ" diye ta'rîf edilmiştir.

İkrah ile îmân ve diğer ibâdetler ve tâatler Allah katında kabul olunmaz. İkrah İslâm Dîni'nde men' olunmuştur: el-Bakara: 256, Yûnus: 99. âyetleri tefsın.

[2] Her kim îmânından sonra Allah'a küfrederse -yânı küfr olan sözü söylerse, kalbi îmân ile mutmain olduğu hâlde ikrah olunan değil -yânî canını veya azasından bir uzvunu telef edilmekten korkulur bir emir ile ikrah edilmek suretiyle değil-velâkin küfre smesini açan, küfür hoşuna giden, yânî ikrah olunmadığı hâlde nzâsıyle küfür kelimesini söyleyen veya ikrah olunduğu zaman kalbini bozup da küfre i'tikaad edîveren kimseler; bunlar üzerine Allah'tan bir gazab ve bir de bunlara azim b^r azâb vardır. Çünkü cürümleri, en büyük cürümdür... Demek ki, böyle mülcı' ikrah hâlinde yalan diliyle küfür kelimesini telâffuz etmek caizdir, fakat bu, ruhsattır ve âyetten anlaşıldığı üzere kalbi îmân ile mutmain olmak şartjyle bir ruhsattır. Fakat hakkı izhâr ve dîni azîz kılmak için helaki göze alıp da ictinâb etmek, azîmettir. Ve bu hususta azîmet ile amel etmek ef-daldir (Hakk Dîni, IV, 3031-3032).

[3] Onların hâkim olduğu yerde bulunmak gibi sebeblerle. O takdirde kalbdeki İmâna bozulma gelmemek şartıyle, onlarla zahiren ve muvakkaten dostluk yapılabilir. Hedef, esaretten kurtulmak, İslâm'ın emrettiği izzet ve istiklâle kavuşmaktır. "Evliyâ"mn müfredi olan "Velî" kelimesinde: Hâkim, mutasarrıf, kumandan, hükümdar, şef gibi ma'nâlar vardır.

[4] Burada arka arkaya takdîm-te'hîrli olarak getirilen bu iki çift en-Nisâ âyetleri, Ebû Zerr rivayetinde tercümelerini verdiğimiz şekilde gelmiştir. Bu rivayeti Kas-tallânî de en doğru kabul ettiği İçin biz de âyetlerin tercümelerini böyle verdik. el-Kerîme, el-Asîlî ve el-Kaabisî rivayetlerinde ise bu âyetlerin metinlerinde bir karışıklık görülmektedir. Sarihler bunun hakkında bâzı îzâhlar vermektedirler... Metîn, tercümeye göre düzeltilip yazılmalıdır.

İşbu "Ahâlîsi zâlim olan memleket" Ümmü'1-Kura' olan Mekke'ye işarettir ki, müşrik olan Mekke ehli zayıflara ve bilhassa içlerinde bulunan mü'min-lere son derece zulm ve ezâ ediyorlardı. Ve zâten "Şübhesiz şirk, en büyük zulümdür" (Lukmân: 13) gereğince, şirk bütün zulümlerin başı olan büyük bir zulümdür. Allah mazlumların dualarını kabul ve Peygamber'i eliyle Mekke'nin fethini nasîb edip, Muhammedî velayet ve nusrat ile bekam etmiş ve muazzez kılmıştır.Demek ki, tecâvüzî harb, ancak böyle Allah rızâsı için mazlumları zâlimlerin pençesinden kurtarmak ve halk üzerinde Allah Taâlâ'nm âdil hükümlerini ve rahmetini tatbîk etmek için meşru' olabilir, yoksa zulüm ve İstibdadı umûmîleştirmek ve memleketler isti'lâ eylemek gibi sırf tecâvüz ve taaddî İçin harb etmek asla meşru' değildir... (Hakk Dîni, II, 1393).

[5] Buradaki âlimlerin görüşlerini sırasıyle İbn Ebî Şeybe, el-Humeydî, Abdurraz-zâk ve Saîd ibn Mansûr senedli olarak rivayet etmişlerdir.

"Ameller niyetle olur" hadîsinin bir rivayeti, kitabın İlk hadîsi olarak geçmiştir, Buhârî'nin bunu burada getirmesi, kavi ve fiil arasındaki ikrahta ayırma yapanları reddetmeye işarettir...

[6] Hadîs ile başlık arasındaki uygunluk, burada isimleri sayılan kimselerin müşriklerin beraberinde ikaamete zorlanmış olmalarıdır. Çünkü "Mus'adâf" ancak zorlanmış olur. Bunun mefhûmu, küfür üzerine ikrah eğer küfür olsaydı, Peygamber onlar İçin duâ etmez ve onlan mü'minler olarak isimlendirmezdi (Kas-tallânî).

[7] Başlıktan kasdedilen, hadîsin sonudur. Çünkü kâfirlikten hoşlanmamakla ateşe girmekten hoşlanmamak arasında müsâvîlik olunca, öldürülmek, döğülmek, horlanmak mü'min yanında ateşe girmekten daha kolay olur, ateşe girmek de kâfirlikten kolay olur da şiddeti almayı tercîh eder. Bunu îbnu Battal söyledi. Hadîsin bir rivayeti îmân'da başka bir şeyhten geçmişti (Aynî, Kastallânî).

[8] Yânî Usmân'ın intikaamını almak için kabileler harekete geçmiş olsalardı, elbette bunu vâcib olarak yaparlardı... Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Çünkü Saîd ibn Zeyd ve Umer'in kızkardeşi olan zevcesi, küfre karşı horlanmayı tercîh etmişlerdi, Usmân ibn Affân da kaatillerin razı olacağı şeyi getirmeye karşılık öldürülmeyi tercîh etmişti (Aynî, Kastallânî).

Saîd ibn Zeyd el-Adevî, cennetle müjdelenen on kişiden biridir. İlk Muhâ cirler ile hicret etmiştir. Bedir'den başka bütün gazalarda hazır bulunmuştur. 51 yılında vefat etmiştir.

[9] Hadîsin bu başlığa girmesi vechi, Habbâb'ın Peygamberden kâfirler aleyhine duâ istemesi, kâfirlerin müslümânlara tecâvüz etmekte ve onlara eziyette zulüm ve düşmanlık yapmakta olduklarına delâlet etmesi yönündendir. Müslümanlar kâfirlerin kahrı altındadırlar. Böyle olunca müslümânlar istemedikleri şeylere zorlananlar gibidirler... Bunun birer rivayeti Nübüvvet Alâmetleri ile Peygamber gönderilmesi bâbi'nda da geçmişti... (Kastallânî, Aynî).

[10] Yânî Rasûlü de Arz'da Allah'ıh emrettiği gibi hükmedicidir. Çünkü O'nun tarafından tebliğ edici ve O'nun emirlerinin yerine getiricisidir.

Hattâbî şöyle dedi: Buhârî bununla mükrehin satışının cevazına delîl getirdi, hâlbuki bu muztamn satışına daha çok benzemektedir. Satışa zorlanan ise, istesin istemesin, satışa sevkedilen kimsedir. Yahudiler arazîlerini satmışlardı, buna zorlanmayacaklardı. Ancak Yahudiler mallarına çok düşkün olduklarından, onları satmayı tercîh ettiler ve böylece mallarını satmaya muztarr olanlara benzediler.. (Kastallânî).

Buhârî hadîsin bir rivayetini Cizye'de, Müslim de Mağâzî'de getirmiştir: Müslim Ter., V, 398 "1765".

[11] Yânî yapılan fiilin ikrah eden için de, edilen için de günâh olduğunda şübhe yok. Fakat ikrah olunan bîçâreler, bu günâha razı olmayıp, kerhen sürüklendiklerinden dolayı ma'zûrdurlar. Ve Gafur, Rahîm olduğundan şübhe olmayan Allah indinde mağfirete ve rahmete şayandırlar. Binâenaleyh bu bîçârelere acımalı, kurtulmaları için yardım etmelidir. Lâkin ikrahı isteyerek yapanlar acınmağa lâyık olmayıp, razı olduğu azabın günâhına müstehakk oldukları gibi, ikrah edenin de bütün vebalini yüklenerek azîm azâb ve nefrîne müstehakk olduğunu hatırlatmaya hacet yoktur (Hakk Dîni, IV, 3512-3513).

[12] Bunda nikâhın sahîhliği için dulun iznini almak zarurî olduğu ve zorlananın nikâhının caiz olmadığı hükmü vardır.

[13] Bundan da bakirenin nikâhının ancak rızâsı ile caiz olacağı, rızâsı olmazsa onun hükmü de mükrehin hükmü gibi sayılmaz olacağı anlaşılmıştır.

Bu hadîslerin birer rivayeti Nikâh'ta da geçmişti.

[14] el-Kirmânî şöyle dedi: Buhârî'nin maksadı, Hanefîler'in tenakuz ettikleridir. Çünkü ikrahla satış, eğer bir mülkü müşteriye nakledici ise, bundan bütün tasarruflar sahîh olur; bu, nezre ve müdebber köleye hass olmaz. Eğer satış nakledici değildir derlerse, bu takdirde nezr de, tedbîr de sahîh olmaz. Bunun özeti şudur: Onlar müdebberliği ve nezri, mülk olmaksızın sahîh gördüler, hâlbuki bunda tahakküm ve tahdîs edici yokken tahsis vardır (Kastallânî).

[15] Hadîsin burada getirilmesi sebebi şudur: Başka hiçbir malı yokken, tek kölesini vefatından sonra hürr yapan kimsenin, bu fiili bir beyinsizliktir. Peygamber onun bu fiilini, köleyi satmak suretiyle reddetmiştir... (Kastallânî).

Bunun bir rivayeti Itk'ta geçmişti. Müslim'in rivayetinde bu sahâbînin Az re oğullan'ndan Ebû Mezkûr olduğu bildirilmiştir. Azâd edilen kölenin ismi Ya'kûb olduğu, Nesâî'nin rivayetinde; Mısırlı bir köle olduğu, Abdullah ibnu'z-Zu-beyr'in emareti zamanında Öldüğü de Müslim'in rivayetinde de vardır.

[16] Bu metnin başlığa uygunluğu, âyetteki "Kurhen" kavlindendir.

el-Muhelleb şöyle dedi: Allah en bilir ki, bu babın fâidesi, şunu ta'rîf edip bildirmektir: Her kim bir kadını, ondan mîrâs almaya tama' ederek kadın ölün ceye kadar alıkorsa, o kimseye bu mîrâs, Kur'ân'm nassı ile halâl olmaz (Aynî).

[17] Âyetin başlığa münâsebeti, içinde zinaya zorlanan kadının günâhı olmadığı ve bundan dolayı kadına zina cezası lâzım gelmeyeceğine delâlet buiunmasmdandır.

[18] el-Leys ibn Sa'd'm bu haberini Ebû'l-Kaasım el-Bağâvî, el-Alâ ibn Musa'dan; o da el-Leys'ten olmak üzere rivayet etti.

[19] imâm Mâlik'in görüşü de ez-Zuhrî'nin görüşü gibidir.

[20] Bu hadîsin birer rivayeti Buyu' Kitâbı'nın sonları ile Peygamberler Kitâbı'nda daha geniş olarak geçmişti.

el-Kir manî şöyle dedi: Bu hadîsin buraya girme sebebi şudur: Sâre aleyha's-selâm her bir kötülükten ma'sûme bulunmakla beraber, ona, zorlanmış olarak o zâlim hükümdarla yalnız kalmasında da hiçbir kınama olmamasıdır. İşte zina üzerine zorlanan kadın da bunun gibidir, onun üzerine de zina etme cezası yoktur (Aynî, Kastallânî)

Sâre, râ'nin hafifletilmişi ile de, şeddelendirmesi ile de zabtedümiştir. Hafifletilmesi daha meşhurdur... îbn Hişâm Kitâbu't-Tîcân'da İbrâhîm'in bu seferinin Ürdün'den Mısır'a vuku' bulduğunu ve Sâre'nin Mısır Meliki Amr ibn İmrîi'1-Kays ibn Nabilyûn ibn Sebâ olduğunu bildirmiştir. Bu konuda başka rivayetler de vardır...

[21] Çünkü ikrah, ancak insanın bilhassa kendi nefsine yönelen şeylerde olur, başka şeylerde değil... İnsanın başka şeyleri korumak için Allah'a âsî olması olamaz.

[22] Buhârî bu "Ba'zuın-nâsi = İnsanların bâzısı" ta'bîriyle, Ebû Hanîfe ve Hanefî-ler'i kasdetmektedir... Aynî: Tenakuz men' edilmiştir. Çünkü müctehide, istihsâna kaail olmakla kıyâsa muhalefet etmesi caiz olur. İstihsân da Hanefîler indinde bir hüccettir, diye cevâb verdi... (Kastallânî).

[23] Bunun özeti şudur: Ebû Hanîfe'nin aslı kıyâsen hepsinde luzûm olmaktır. Lâkin o, istihsân deliliyle, hısımlığı olan kimseyi istisna etmektedir. Buhârî ise "Müslümân müslümânın kardeşidir" hadîsinden dolayı, bu hususta yakın olan kimse ile yabancı arasında bir ayırma olmayacağını düşünmüştür. Çünkü hadîsteki kardeşlikten murâd, İslâm kardeşliğidir, neseb kardeşliği değildir. Sonra Buhârî bunu şu kavliyle getirdi:...

[24] İşte bu İslâm kardeşliği, müslümân kardeşini himaye etmeyi ve onu savunmayı gerektirir. Amma satış ve benzeri akid yapma ona lâzım gelmez. Şarâb içme, meyte yeme ona caiz olur, bu konularda ona günâh olmaz...

Aynî buna şöyle cevâb verdi: İstihsân, Kitâb ve Sünnet'ten hâriç değildir. Kitâb'da Yüce Allah: "Onun en güzeline tâbi' olurlar" (ez-Zumer: 18) buyurdu. Sünnet'te de Peygamber (S): "Mü'minlerin güzel gördüğü şey, Allah katında da güzeldir" buyurdu...

[25] İbrâhîm en-Nahaî'nin bu sözünü Muhammed ibnu'l-Hasen, Kitâbu'l-Âsâr'da Ebû Hanîfe'den; o da Hammâd'dan; o da İbrâhîm

en-Nahaî'den olarak rivayet etmiştir.

el-Kirmânî, el-Kevâkib'de şöyle dedi: Eğer yemîn ettiren nasıl mazlum olur? dersen, şöyle derim: Haklı olan müddeî, kendine âid bir delîl bulunmadığı zaman müddeâ aleyh ona yemîn ettirmek ister, işte o zaman kendisi bir mazlum olur... (Kastallânî).

[26] Başlığa uygunluğu, müslim üzerine müslim kardeşini himaye etmesinin vâcib olması yönündendir. Bu hadîsin bir.rivâyeti bu isnadın ayniyle daha bütün olarak Mezâlim Kİtâbı'nda da geçti.

İçtimaî yardımın en mühim düstûrunu öğreten bu hadîsi Müslim ve diğerleri de rivayet emişlerdir. Hadîsin devamı şöyledir: "Müslümân bir kul, din kardeşinin yardımında bulundukça, Allah da ona yardımda bulunur. Hangi müslümân bir müslümândan dünyâ darlığım giderip şad ederse, Allah da kıyamet gününde onun tasasını giderip sevindirir. Kim müslümân kardeşinin ayıbını örterse, Allah da kıyamet gününde onun ayıbını örter".

"Lâyuslimuhû", "Esleme"d&r\ muzârî sîgasıdır, onun silmini gidermez, yânî onu zâlimin zulmünde terketmez, demektir...

[27] Bunun da bir rivayeti Mezâlim'de geçmişti.

İbn Battal: Peygamber'in "Zâlime nusrat ve muavenet, onu zulümden men etmektir" suretindeki tefsîri, fesahatin acîb, belâgatin vecîz bir edebî nümûne-sidir... demiştir.

2- KİTÂBU'L-İLM (İLİM KİTABI). 3

Rahman ve Rahim olan Allah’ın ismiyle

2- KİTÂBU'L-İLM (İLİM KİTABI)[1]

1- İlmin Fazîleti Ve Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı:

"... Allah içinizde îmân etmiş olanlarla (bilhassa) kendilerine ilim verilmiş bulunanların derecelerini yükseltir. Allah ne yaparsanız hakkıyle haberdârdır" **(el-Mucâdîle: 58/12);** ***"Rabb'ım benim ilmimi artır!"*** **(Tâhâ: 20/114)**[2]

2- Konuşmasıyle Meşgul Bulunurken Kendisinden Bir İlim Sorulduğunda, KonuşmasınıTamamladıktan Sonra Suâl Sorana Cevâb Veren Kimse Babı

l- Bize Muhammed ibn Sinan (223) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Fuleyh (168) tahdîs etti. H ve keza bana İbrahim ibnu'l-Munzir (226) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Muhammed ibn Fuleyh (197) tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam tahdîs edip şöyle dedi: Bana Hilâl ibn Aliyy, Ata ibn Yesâr (94)'dan, o da Ebû Hureyre'den tahdîs etti. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir:

Meclisin birinde Peygamber (S) huzûrundakilere söz söylerken ansızın bir bedevi gelip: Kıyamet ne zamandır? diye sordu. Rasûlullah konuşmasına devam etti. Oradakilerin kimi: Bedevî'nin ne dediğini işitti, amma suâlinden hoşlanmadı dedi; kimi de: Belki işitmedi diye hükmetti. Nihayet Rasûlullah sözünü bitirince: *"O kıyameti soran nerede?"* diye, yânî bunun gibi bir lâfızla suâl etti. Bedevî:

- İşte ben yâ Rasûlallah, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah:

- *Emânet zayi' edildiği vakit kıyameti bekle,* buyurdu. Yine bedevî:

- Emâneti zayi' etmek nasıl olur? diye tekrar sorunca, Rasûlullah:

- *İş, ehli olmayana yöneltilip dayandırıldığı zaman kıyameti bekle,* buyurdu[3].

3- İlme Delâlet Eden Bir Konuşmada Sesini Yükselten Kimse Babı

2-.......Bize Ebû Avâne, Ebû Bişr (123-5)'den; o da Yûsuf ibn Mâhek (63-7)'den; o da Abdullah ibn Amr(R)'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Gittiğimiz yolculukların birinde Peygamber (S) geride kalmıştı da sonra bize yetişmiş idi. O sırada namaz vakti girmişti. Biz de abdest alıyorduk. Ayaklarımızı, mesh eder gibi, az su ile yıkamağa başladık. Peygamber bu hâli görünce en yüksek sesiyle iki yâhud üç kerre: *"Cehennem'de yanacak ökçelere yazık!"* diye nida etti[4].

4- Muhaddisin Haddesenâ Yâhud Ahbaranâ Ve Enbeenâ Sözleri Babı[5]

Bize Humeydî (219): Sufyân ibn Uyeyne(198)'nin nazarında Haddesenâ, Ahbaranâ, Enbeenâ ve Semi'tu bir ma'nâya idi, dedi. Abdullah ibn Mes'ûd da: Rasûlullah (S) sâdık ve masdûk olduğu hâlde Haddesenâ(= Bize tahdîs etti) demiştir. Şakîk da Abdullah ibn Mes'ûd'dan söyledi ki, kendisi: Ben Peygamber'den bir söz işittim, demiştir. Huzeyfe ibn Yemân (36) da: Rasûlullah (S) bize iki hadîs tahdîs etti, demiştir.[6] Ve Ebu'l-Âliye (190) dedi ki: İbn Abbâs'tan: o da Peygamber'den; O da Rabb'ından rivayet etmekte olduğu hadîsde... Enes ibn Mâlik de: Peyamber(S)'den; O da azîz ve celîl olan Rabb'ından rivayet ederek... dedi. Ebû Hureyre de: Peygamber'den; o da azîz ve celîl olan Rabb'mızdan rivayet ederek... buyurdu, dedi.[7]

3- Bize Kuteybe (240) tahdîs etti. Bize İsmâîl ibn Ca'fer (180) Abdullah ibn Dînâr (127)'dan; o da İbn Umer (R-73)'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Rasûlullah (S): *"Ağaçların içinden bir nevi' vardır ki, yaprağı düşmez. O ağaç (kâmil) müslümânın benzeridir. Onun ne olduğunu bana tahdîs edin (-söyleyin)"* buyurdu. Orada bulunanlar vâdîlerdeki ağaçlan saymağa daldılar. Abdullah ibn Umer dedi ki: Bunun hurma ağacı olduğu hatırıma geldi, fakat (söylemeğe) utandım. Ondan sonra: Yâ Rasûlallah, onun ne ağacı olduğunu bize tahdîs et (=söyle), dediler. Rasûlullah: *"Hurma ağacıdır"* cevâbını verdi[8].

5- İmâmın, Kendi Maiyyetindekilere Karşı, Onlardaki Bilgiyi İmtihan Etmek İçin Ortaya Suâl Atması Babı

4-......Bize Abdullah ibn Dînâr, Abdullah ibn Umer (R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): *"Ağaçların içinden bir nevi' vardır ki yaprağı düşmez. O ağaç müslümânın benzeridir. Onun ne olduğunu bana söyleyin"* buyurdu. Orada bulunan insanlar vâdîlerdeki ağaçları saymağa daldılar. Abdullah ibn Umer dedi ki: Bunun hurma ağacı olduğu hatırıma geldi, fakat ben söylemeğe utandım. Ondan sonra sahâbîler: Yâ Rasûlallah, onun ne ağacı olduğunu bize söyle! dediler. Rasûlullah: *"Hurma ağacıdır!"* buyurdu[9].

6- İlim Hakkında Gelen Sözler Ve Yüce Allah'ın: *"Rabb'ım! Ilmimi artır! de"* (Tâhâ: 20/114) Kavli Babı

7- Muhaddisin Huzurunda Okumak Ve Ona Arz Etmenin Hükmünü Beyân Babı[10]

Ve Hasen Basrî, Sufyân es-Sevrî, İmâm Mâlik muhaddisin huzurunda okumayı (ondan nakletmenin sahîhliği hususunda) caiz gördüler. Ve bâzıları âlimin huzurunda (kendisinden nakledebilmek için) ona karşı okumanın caiz olduğuna, Dımâm ibn Salebe hadîsini delîl olarak ileri sürdü: Dımâm, Peygamber(S)'e: "Namazları kılmamızı sana Allah mı emretti?" diye sormuştu da, Peygamber de ona: *"Evet"* diye ikrar etmişti. Bu hadîsi delîl getirenler: İşte bu. Peygamberdin huzurunda ona karşı okumaktır. Müteakiben Dımâm, Peygamber'den sorup öğrendiklerini kendi kavmine haber verdi, onlar da bunu caiz görüp, verdiği haberi kabul ettiler.

İmâm Mâlik de bir hakkı i'tirâf edenin ikrarı, yazılmış bulunan mektûbla ihticâc etti ki, o mektûb, hakkı ikrar edenlere karşı okunur; onlar da, bu, sâdece karşılarında kıraat suretiyle okunduğu hâlde "Fûlan bizleri işhâd etti” derler[11].

Keza Kur'ân okutucu muallimin huzurunda okunur da, okuyan kimse "Beni fulân okuttu" der. Bize Muhammed ibn Selâm tahdîs etti. Bize Vâsıtlı Muhammed ibn Hasen, Avf el-A'râbi den; o da Hasen Basrî'den tahdîs etti ki, o: "Âlim huzurunda okumakta bir be's yoktur" demiştir. Ve bize Muhammed ibn Yûsuf el-Firabrî haber verdi. Ve bize Muhammed ibn İsmâîl el-Buhârî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ubeydullah ibnu Musa, Sufyân es-Sevri'den tahdîs etti ki, Sufyân: "Okuyanın (onu rivayet ederken): Bana fulân tahdîs etti demesinde be's yoktur" demiştir. Müellif Buhârî: Ve ben Ebû Âsım(212)'dan işittim ki, o İmâm Mâlik'ten ve Sufyân es-Sevri'den olmak üzere: Alimin huzurunda okumak ile âlimin okuması müsavidir diyordu, dedi[12]

5- Bize Abdullah ibn Yûsuf tahdîs edip şöyle dedi: Bize Leys ibn Sa'd, Saîd el-Makburî'den; o da Şerik ibn Abdillah ibn Ebî Nemîr'den tahdîs etti ki, o da Enes ibn Mâlik (R)'ten şöyle derken işitmiştir: Peygamber (S) ile birlikte oturduğumuz sırada deve üstünde bir kimse gelip, devesini mescide çökerttikten sonra bağladı. Ondan sonra:

- Hanginiz Muhammed'dir? diye sordu. Peygamber sahâbîleri arasında dayanmış oturuyordu:

- İşte, dayanmış olan şu beyaz kimsedir, dedik. O zât:

- Ey Abdu'l-Muttalib'in oğlu! diye hitâb etti. Peygamber:

- *Seni dinliyorum,* buyurdu. O zât:

- Ben sana bâzı şeyler soracağım, amma soracaklarım pek ağırdır; gönlün benden incinmesin, dedi.

Peygamber:

- *Aklına geleni sor,* buyurdu. O zât:

- Senin ve senden evvelkilerin Rabb'ı aşkına (söyle), bütün insanlara seni Allah mı gönderdi? dedi.

Peygamber:

- *Yâ Allah, evet,* buyurdu. O zât:

- Allah aşkına (söyle), bir gün bir gece içinde beş vakit namaz kılmamızı sana Allah mı emretti? dedi.

- *Yâ Allah, evet,* buyurdu.

- Allah aşkına (söyle), senenin şu ma'lûm ayında oruç tutmamızı sana Allah mı emretti? dedi.

- *Yâ Allah, evet,* buyurdu.

- Allah aşkına şu sadakayı zenginlerimizden alıp da fakirlerimize dağıtmayı sana Allah mı emretti? dedi.

Peygamber:

- *Yâ Allah, evet,* buyurunca, o zât:

- Sen ne getirdin ise ben ona îmân ettim. Kavmimin geride kalanlarına da elçi benim. Ben, Sa'd ibn Bekr oğulları'nın kardeşi Dımâm ibn Sa'lebe'yim, dedi.[13]

Bu hadîsi Musa ile Alî ibnu Abdilhamîd de Süleyman'dan; o da Sâbit'ten; o da Enes'ten; o da Peygamber'den olmak üzere böyle rivayet etmişlerdir.

Bu hadîsi Musa ibn İsmâîl ile Alî ibn Abdilhamîd (222) Süleyman ibnu'l-Mugîre (150)'den; o da Sabit el-Bunânî (123)'den; o da Enes'ten; o da Peygamber'den olmak üzere bu şekilde rivayet ettiler.

8- Munâvele Hakkında Zikrolunan Sözler İle İlim Ehlinin, İlmi Diğer Beldelere Yazıp Göndermeleri Babı

Enes: Usmân Mushafları yazdırdı da müteakiben bunları diğer şehirlere gönderdi, dedi. Abdullah ibn Umer ibn Âsim (171), Yahya ibn Saîd ve İmâm Mâlik, bu yazıp gönderme işini caiz gördüler. Hicâzlılar'ın bâzısı da munâvelenin câizliği hususuna Peygamber'in şu hadîsini delîl getirdiler: Peygamber, bir müfrezenin kumandanı için bir emirname yazıp eline verdi ve: *"Bu mektubu ancak şu, şu yere ulaştığın vakit oku!"* diye emretti. Kumandan o yere ulaşınca mektubu açıp maiyyetindekilere karşı okudu da, böylece

Peygamber'in yazılı emrini onlara haber verdi.[14]

6-.......Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) bir adama bir mektûb verip Bahreyn büyüğüne teslîm etmesini emretti. Bahreyn'in büyüğü mektubu Kisrâ'ya ulaştırdı. Kisrâ onu okuyunca yırttı. (Arada râvî olan Muhammed ibn Şihâb) dedi ki: Zannederim ki Saîd ibn Müseyyeb'den işittim, şöyle dedi: Rasûlullah, Kisrâ ile kavmine *"Parça parça olsunlar"* diye beddua etti.[15]

7-....... Bize Şu'be, Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'den haber verdi, o şöyle demiştir:Peygamber (S) bir mektûb yazdırdı yâhud yazdırmak istedi. Kendisine: Onlar (yânî Rûm'dan, Acem'den muhâtab olanlar) bir mektubu mühürlü olmadıkça okumazlar, denildi. Bunun üzerine gümüşten bir mühür edindi ki, nakşı "Muhammed Rasûlullah" idi. Bu mührün Peygamber'in elindeki beyazlığı hâlâ gözümün önündedir.

Şu'be dedi ki: Ben Katâde'ye, onun nakşı "Muhammed Rasûlullah" diyen kimdir? diye sordum. Katâde: Enes'tir, dedi[16].

9- Meclis Hududunun Nihayete Ereceği Bir Yerde Oturan Kimse İle İlim Halkasında Bir Yarık Görüp Hemen Orada Oturuveren Kimse Babı

8-....... Ebû Vâkıd el-Leysî (R-68) şöyle demiştir: Rasûlullah (S), huzurunda sahâbîleri olduğu hâlde mescidde otururken, karşıdan üç kişi geldi. İkisi Rasûlullah'a doğru yöneldi; birisi de gitti. Râvî dedi ki: Bu iki kimse Rasûlullah'ın huzurunda durdu. Bilâhare bu ikiden biri halkada bir aralık bularak, oracıkta oturdu. Diğeri ise, oradaki cemâatin arkasında bir yere oturdu. Üçüncüye gelince, arkasını dönüp gitti. Rasûlullah meşgul olduğu konuşmayı bitirince, şöyle buyurdu:

"Bu üç kişinin hâlini size haber vereyim mi? İçlerinden biri Allah'a sığındı, Allah da onu barındırdı. Diğeri (sıkıntı vermekten) utandı, Allah da ondan haya

etti. Öteki ise (bu meclisten) yüz çevirdi, Allah da ondan yüz çevirdi"[17].

10- Peygamber(S)'in: *"Benden kendisine tebliğ ulaştırılanların bâzısı bizzat işitenden daha iyi belleyicidir"* Kavli Babı[18]

9-.......Ebû Bekre (R) Peygamber'! zikrederken şöyle demiştir:

Rasûlullah (veda haccında) devesi üzerinde oturdu. Devenin dizginini bir adam tutuyordu.

- *Bu gün hangi gündür?* dedi.

Biz sükût ettik; o derecede ki, başka bir isim ile isimlendirecek zannettik;

- *Kurbân günü değil mi?* buyurdu.

- Evet, dedik.

Sonra:

- *Bu ay hangi aydır?* diye sordu.

Yine sükût ettik; o derecede ki isminden başka bir isim ile isimlendirecek zannettik.

- *Zu'l-hicce değil mi?* buyurdu.

- Evet, dedik.

Bunun üzerine şöyle buyurdu:

- *"Kanlarınız, mallarınız, ırzlarınız bu belde içinde, bu ayda, bu günün harâmlığı kadar birbirinize haramdır. Burada hâzır bulunanlarınız, burada bulunmayanlara (yânî müstakbel nesillere) bunu tebliğ etsin. Olabilir ki, hâzır olan kimse, bunu daha iyi anlar bir kimseye tebliğ etmiş olur"*[19]

11- İlim Öğrenmek, Söz Söylemekten Ve Amel Etmekten Öncedir Bâbı

Çünkü Yüce Allah: *"Allah'tan başka hiçbir tanrı yoktur hakikatini bil..."* (Muhammed: 47/19) buyurup, bunda evvelâ bilmek .emriyle başladı[20]. *"Âlimler, ancak ilim mîrâsı bırakan peygamberlere vâris olanlardır. Bu ilim mirasını alan, bol ve kâmil bir nasîb almıştır"*[21]. Ve "*Her kim ilim arayarak bir yola girerse Allah da ona, cennette ulaştıracak yolu kolaylaştırır"*[22]. Ve zikri ulu olan Allah şöyle buyurdu: *"... Allah'tan, kulları içinde, ancak âlimler korkar"* (Fâtır, 35/28). Ve keza: *"İşte misâller; biz onları insanlar için getiriyoruz. Âlim olanlardan başkası onları anlamaz"* (el-Ankebût: 29/43): *"Eğer biz işitir yâhud düşünür insanlar olsaydık, şu çılgın cehennem yaranı içinde bulunmazdık, dediler"* (el-Mülk: 67/10) buyurdu. Ve keza: *"De ki: Bilenlerle bilmeyenler musâvî olur mu?..."* (ez-Zümer: 39/9) buyurdu[23]. Peygamber (S) de: *"Allah her kimin hayrını isterse ona dîn hususunda büyük anlayış verir"*; *"ilim, ancak öğrenmekledir"* buyurdu[24]. Ebû Zerr de ensesini göstererek şöyle demiştir: "(Beni öldürmek için) kılıcı şuraya koysanız, ben de Rasûlullah'tan işitmiş olacağım bir sözü siz işinizi tamamlayıncaya kadar infaz edebileceğimi, yânî i'lân edebileceğimi bilsem yine infaz ederim"[25]. İbn Abbâs da: *"Rabbaniler olunuz"* (Âli imrân: 3/79) demek, halimler ve fakîhler olunuz demektir, dedi. Ve: Rabbani, insanlar üzerinde ilim ile siyâset icra eden ve büyük ilimden evvel küçük bilgilerle terbiye eyleyen kimseye denilir[26].

12- Peygamber(S)'in Kendi Sahâbîlerine Va'z Ve Nasihat Etmek Ve İlim Öğretmek Hususunda Bıkkınlık Getirip Uzaklaşmasınlar Diye Hâllerini Gözetir Olduğu Babı

10-....... İbn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), va'z ve nasihat hususunda bize bıkkınlık gelmesin diye hâlimize bakıp günler içinde vakitler kollardı.

11-.......Bize Şu'be tahdîs edip şöyle dedi: Bana Ebu't-Teyyâh (128), Enes'ten

tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"Kolaylaştırın, zorlaştırmaym; müjdeleyin nefret ettirmeyin"* buyurmuştur[27].

13- İlim Ehli İçin Belli Günler Ayıran Kimse Babı

12-....... Ebû Vâil şöyle dedi: Abdullah ibn Mes'ûd (R) her perşembe günü insanlara va'z nasîhat edip ders yapardı. Bir kimse kendisine: Yâ Ebâ Abdirrahmân! Vallahi senin bizlere her gün ders yapmanı çok arzu ettim, dedi. Ibn Mes'ûd: Beni sizlere her gün ders vermekten men' eden şey, sizleri usandırmak istemememdir. Ben sizlere va'z vermekte sizin hâlinize uygun vakitler gözetiyorum. Nitekim Peygamber (S) de bizlere usanç gelmesinden endîşe ettiği için, bizim durumumuza uygun zamanlar gözetirdi, dedi.[28]

14- Bâb: "Allah her kimin hayrını isterse ona dîn hususunda büyük bir anlayış verir".

13-.......Ibn Şihâb dedi ki: Humeyd ibn Abdirrahmân şöyle dedi: Ben Muâviye ibn Ebî Sufyân'dan hutbe yaparken işittim; şöyle diyordu: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu:

"Allah her kimin hayrını isterse ona dîn hususunda büyük bir anlayış verir. Ben (verici değil) yalnız taksim ediciyim. Veren ise Allah'tır[29]. Bu ümmet Allah'ın (kıyamet) emri zuhur edinceye kadar Allah'ın dîni üzerinde hep sebat edip duracak ve kendilerine muhalefet edenler onlara zarar veremiyecektir"[30].

15- İlimde İnce Anlayış (ın Fazileti) Babı

14-.......Mücâhid (100) şöyle demiştir: Medîne'ye doğru yaptığımız bir

yolculukta Abdullah ibn Umer'e yoldaşlık ettim. Kendisinden bu yolculuğumuzda Rasûlullah'tan tahdîs ederken bir tek hadîsten başka hadîs işitmedim. Kendisi şöyle dedi: Biz Peygamber (S)'in yanında idik. Bir hurma göbeği getirildi. Bunun üzerine: "*Ağaçlardan bir ağaç nevi' vardır ki, onun meseli müslümânın meseli gibidir"* buyurdu. Ben, o hurma ağacıdır deyivermeyi istedim. Fakat bir de baktım ki, oradakilerin en küçüğü benim; onun için sustum. Peygamber, *"O hurma ağacıdır"* buyurdu[31].

16- İlimde Ve Hikmette Gıbta Etmek Babı

Ve Umer ibn Hattâb: "Seyyidler olmanızdan önce fakîhler olunuz" dedi[32].

15-.......Ben Abdullah ibn Mes'ûd (R)'dan işittim, şöyle dedi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "İki kişiden başkasına gıbta olmaz: Allah tarafından kendisine mal verilip de hakk yolunda o malı helak etmeğe musallat kılınan kimse, Allah tarafından kendisine hikmet verilip de onunla hükmeden ve onu başkalarına öğreten kimse".

17- Mûsâ Aleyhi's-Selâmın Deniz (Sâhilin)de Hızır'a Gitmesi İle Yüce Allah'ın: *"Musa ona: Sana öğretilen ilimden bana da öğretmen için sana tâbi' olayım mı? dedi"* (el-Kehf: 18/66) Kavli Babı[33]

16-.......Ibn Şihâb da kendisine bu hadîsi Ubeydullah ibn Abdillah'ın haber verdiğini tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R) bir defa Hurr ibn Kays ibn Hısn el-Fezârî ile, Musa'nın arkadaşı hakkında münazaa etmiştir. Bu münazaada İbn Abbâs: Musa'nın arkadaşı Hızır'dır, dedi. Derken onların yanına Ubeyy ibn Kâ'b uğradı. İbn Abbâs onu çağırıp: Ben şu arkadaşımla, Musa'nın buluşmak için yol aramış olduğu arkadaşı hakkında çekiştim. Sen Peygamber (S)'den onun hâlini zikrederken işittin mi? dedi. Ubeyy şöyle dedi: Evet, ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu:

"Musa, îsrâîl oğulları'ndan seçkin bir topluluk içinde bulunduğu sırada ona bir kimse geldi ve: Senden daha âlim bir kimse biliyor musun? diye sordu. Musa: Hayır, bilmiyorum, dedi. Bunun üzerine Allah Musa'ya: Hayır, kulumuz Hızır vardır, diye vahyetti. Musa da onunla buluşmak yolunu taleb etti. Allah da onun için balığı bir alâmet yaptı. (Allah tarafından) kendisine: Balığı kaybettiğin zaman hemen dön. Muhakkak sen ona kavuşacaksın, denildi. Musa deniz içinde balığın izini ta'kîb eder oldu. Musa'nın genç adamı (kendisinden kuşluk yemeğini istediği zaman) Musa'ya: Gördün mü, kayaya sığındığımız vakit ben balığı(n hâlini söylemeyi) unutmuşum; onu söylememi bana şeytândan başkası unutturmadı, dedi. Buna karşılık Musa genç adamına: İşte bizim arayacağımız bu idi, dedi ve izlerinin üzerinde gerisin geri döndüler. Derken Hızır'ı buldular. İşte Allah'ın kendi Kitâb'ında kıssa yaptığı şey, onların (Musa ile Hızır'ın) hâlindendir"[34].

18- Peygamber(S)'in *"Yâ Allah, ona Kitâb'ı öğret"* Kavli Babı

17-.......Bize Hâlid el-Hazzâ'(141) İkrime(104,7)'den; o da ibn Abbâs(68)'tan tahdîs etti. İbn Abbâs (R): Rasûlullah (S) beni kucakladı da: *"Yâ Allah, ona Kitâb'ı öğret!"* diye dua etti, dedi[35].

19- Küçüğün Hadîs İşitip Yüklenmesi Ne Zaman Sahîh Olur?[36]

18-....... Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Minâ'da sütresiz olarak namaz kıldırdığı sırada, dişi bir merkebe binerek karşıdan geldim. O zaman bulûğ yaşına yaklaşmıştım. Safflardan birinin önünden geçtim. Merkebi otlasın diye salıverdim: Ondan sonra saffa girdim. Bu yaptığım işe kimse ses çıkarmadı.

19-.......Bana Zubeydî(147), Zuhrî'den; o da Mahmûd ibnu'r-Rabî' (R)'den tahdîs etti. şöyle demiştir: Beş yaşımda iken Peygamber (S)'in bir kerre bir

kovadan (ağzına su alıp) yüzüme püskürttüğünü hatırlıyorum.

20- İlim Aramak İçin Sefere Çıkmak Babı

Ve Câbir ibn Abdillah, Abdullah ibn Uneys(54)'ten bir tek hadîsi işitebilmek için bir aylık yola gitti [37].

20-....... Evzâî (88-157) dedi ki: Bize Zuhrî, Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe ibn Mes'ûd'dan; o da İbn Abbâs'tan haber verdi ki, ibn Abbâs (R) bir defa Hurr ibn Kays ibn Hısn el-Fezârî ile Musa'nın arkadaşı hakkında çekişmiştir. Derken onların yanına Ubeyy ibn Kâ'b uğradı, ibn Abbâs onu çağırıp: Ben şu arkadaşımla, Mûsâ'nın buluşmak için yol aramış olduğu arkadaşı hakkında çekiştim. Sen Rasûlullah'tan onun hâlini zikrederken işittin mi? dedi. Ubeyy şöyle dedi: Evet, ben Peygamber'den işittim; şöyle buyuruyordu:

"Musa, Israîl oğulları'ndan seçkin bir topluluk içinde bulunduğu sırada ona bir kimse geldi ve: Senden daha âlim bir kimse biliyor musun? diye sordu. Musa: Hayır, bilmiyorum, dedi. Bunun üzerine Allah Musa'ya: Hayır, kulumuz Hızır vardır, diye vahyetti. Musa da onunla buluşmak yolunu taleb etti. Allah da onun için balığı alâmet yaptı. (Allah tarafından) kendisine: Balığı kaybettiğin zaman dön, muhakkak sen ona kavuşacaksın, denildi. Bundan sonra Musa deniz içinde balığın izini ta'kîb eder oldu. Musa'nın genç adamı (kendisinden kuşluk yemeğini istediği zaman) Musa'ya: Gördün mü, kayaya sığındığımız vakit ben balığın hâlini söylemeyi) unutmuşum, onu söylememi bana şeytândan başkası unutturmadı, dedi. Buna karşılık Musa genç adamına: İşte bizim arayacağımız bu idi, dedi ve izlerinin üzerinde gerisin geri döndüler. Derken Hızır'ı buldular. İşte Allah'ın kendi Kitâb'ında kıssa yaptığı şey, Musa ile Hızır'ın hâlindendir."

21- İlim Öğrenen Ve Başkalarına Öğreten Kimsenin Fazileti Babı

21-....... Bize Hammâd ibn Usâme (201), Bureyd ibn Abdillah'tan; o da Ebû Musa (R)'dan tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Allah'ın benim

vâsıtamla gönderdiği hidâyet ve ilim, bol yağmura benzer. Bu yağmur kâh öyle bir toprağa düşer ki, onun bir kısmı suyu kabul eder ve çayır ile bol ot yetiştirir. Bir kısmı da kurak olur, suyu (üstünde) tutar da Allah onunla insanları fâidelendirir: Ondan hem kendileri içerler, hem de hayvanlarını suvarırlar, ekin ekerler. Bu yağmur diğer bir nevi' toprağa daha isabet eder ki, düz ve kaypaktır; ne suyu üstünde tutar, ne çayır bitirir. Allah 'in dînini anlayıp da Allah 'm benim vâsıtamla gönderdiği hidâyet ve ilimden faydalanan ve bunu bilip de başkasına bildiren kimse ile, bunu duyduğu vakit kibrinden başını bile kaldırmayan ve Allah'ın benimle gönderilen hidâyetini kabul etmeyen kimse böyledir"[38].

Ebû Abdillah Buhârî der ki: Ishâk ibn Ibrâhîm (238): "Ve kâne minhâ tâifetun kayyeleti'l-mâe (O topraktan kimi suyu içen bir taifedir)" şeklinde söyledi. "Kaaa" üzerinde su durur olan arazî parçasıdır. "Safsaf" da dümdüz arazîdir[39].

22- İlmin Kaldırılması Ve Cehaletin Meydan Alıp Yayılması Babı

Ve Rabîatu'r-Re'y(136): "Kendisinde herhangi bir ilim bulunan kimsenin kendisini zayi' etmesi (yânî ilmini gizlemesi) lâyık değildir" dedi[40].

22-.......Enes (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"İlmin kaldırılması, cehlin kökleşmesi, şarâbın içilmesi, zinanın çoğalması kıyamet alâmetlerindendir".

23-.......Enes (R) şöyle demiştir: Size öyle bir hadîs söyleyeceğim ki, benden sonra hiç kimse onu size tahdîs edip söyleyemiyecektir: Rasûlullah (S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu:

"İlmin azalması, cehaletin meydan alıp yayılması, zinanın meydana çıkıp şayi' olması, elli kadının yalnız bir bakanı olacak derecede kadınların çoğalıp erkeklerin azalması kıyamet alâmetlerindendir"[41]

23- İlmin Fazileti Babı

24-....... İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah(S)'tan işittim: *"Uykuda iken bana bir kadeh süt getirdiler. O kadar içtim ki, kanıklık te'sîrinin tâ tırnaklarımdan sızdığını hâlâ duyuyorum. İçtikten sonra artığımı Umer ibn Hattâb'a verdim"* buyuruyordu. Yâ Rasûlallah! Bunu ne ile yorumladın? diye sordular. *"İlim ile"* cevâbını verdi.[42]

24- Kendisi Bir Hayvan Veya Diğer Bir Binek Üzerinde Dururken Suâl Soranlara Fetva Ve Cevâb Vermek Babı[43]

25-.......Abdullah ibn Amr ibn As (R)'tan (o şöyle demiştir): Rasûlullah (S) Veda haccında, insanlar sorup öğrensinler diye, Minâ'da durdu. Yanına biri gelip:

- Bilemedim de kurbân kesmeden önce tıraş oldum, dedi. Rasûlullah:

- *Kurbânını kes, günâhı yok,* buyurdu. Diğeri gelip:

- Bilemedim de taş atmadan evvel kurbân kestim, dedi.

- *Taşı at, günâhı yok,* buyurdu.

Peygamber'e (o gün taş atmak, kurbân kesmek, tıraş olmak, tavaf etmek gibi hacc işlerinden) öne geçirilmiş veya geriye bırakılmış hiçbir şey sorulmadı ki, cevâbında: *"Yap, günâhı yok"* buyurmasın[44].

25- Fetvâ (Talebine) El Ve Baş İşaretleriyle Cevâb Veren Kimse Babı[45]

26-.......Bize Eyyûb Sahtiyânî, İkrime'den; o da ibn Abbâs'tan tahdîs etti (ki o şöyle demiştir): Peygamber'e Veda haccında suâl soruldu. Soran kimse: Ben taş atmadan önce kurbân kestim, dedi. Peygamber (S) bu suâle: *"Günâhı yoktur"*

diyerek eliyle işaret etti. Soran kimse: Kurbân kesmeden önce tıraş oldum, dedi. Rasûlullah: *"Günâhı yoktur"* diyerek eliyle işaret etti.

27-.......Salim ibn Abdillah şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre (R)'den işittim ki, Peygamber (S): *"îlim kabz olunacak (yânî kaldırılacak) cehalet ve fitneler zuhur edecek, herc çoğalacaktır"* buyurdu. Yâ Rasûlallah, herc nedir? diye soruldu. Rasûlullah, katli kasdeder gibi elini eğip indirerek: *"İşte böyle!"* buyurdu[46].

28-....... Bize Hişâm ibn Urve, Fâtıma bintu'l-Munzir'den; o da Esma bintu Ebî Bekr'den tahdîs etti. Esma (R) şöyle demiştir: (Güneş tutulması zamanında) Âişe'nin yanına gittim, o namaz kılıyordu. Bu insanlara ne oluyor? dedim. (Güneş tutulduğunu anlatmak için) gökyüzüne doğru (başıyle) işaret etti. Meğer insanlar hep namaza durmuşlar. Âişe': "Subhânallâh" dedi. Bu bir âyet mi? diye sordum. Başıyle evet diye işaret etti. Bunun üzerine ben de namaza durdum. Nihayet üzerime baygınlık geldi. (Yanımdaki kırbadan) başıma su dökmeğe başladım. Namazdan sonra Peygamber, Allah'a hamd ve sena edip şöyle buyurdu[47]: "Cennet ve cehenneme kadar evvelce bana gösterilmemiş hiçbir şey kalmadı ki bu makaamımda görmüş olmayayım [48]. Bana vahy olundu ki, sizler kabirlerinizde Mesîh Deccâl'ın imtihanlarına benzer yâhud ona yakın -Esmâ'nm bu iki sözden hangisini söylediğini bilmiyorum-[49] bir imtihan geçireceksiniz. (Kabre girmiş kimseye:) Bu adam (yânî Muhammed) hakkındaki ilmin nedir? diye sorulacak[50]. Mü'min yâhud yakîn sahibi olan kimse -Esmâ'nın bu ikiden hangi lâfzı söylediğini bilmiyorum- : O zât Muhammed'dir. O Allah 'in Rasûlü'dür. Bize beyyineler ile hidâyet getirdi. Biz de da'vetine icabet ettik ve O'na uyduk. O zât Muhammed'dir diyecek. Bu söz üç kerre tekrarlanacak. Ondan sonra o kimseye: Yat da rahatça uyu, o zâtın peygamberliğine kesin surette inanmakta olduğunu bildik, denilecek. Münafık yâhud kalbinde şübhesi olan kimseye -Esmâ'nın bunlardan hangisini söylediğini bilmiyorum- gelince, o (suâle karşı): Ben bilmiyorum, işittim, insanlar birşeyler söylüyorlardı, ben de onu söyledim, cevâbını verecek"[51].

26- Peygamber(S)'in Abdu'l-Kays Hey'etini, Îmâni Ve İlmi Belleyip Ezberlemeleri Ve Bunu Arkalarındaki Kimselere Haber Vermeleri Üzerine Teşvik Eylemesi Babı

Mâlik ibn Huveyris(R-94): Peygamber (S) bizlere: *"Ailelerinizin yanına dönünüz ve öğrendiklerinizi onlara öğretiniz!"* buyurdu, dedi[52].

29-....... Bize Şu'be, Ebû Cemre'den tahdîs etti. Ebû Cemre şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs ile insanlar arasında tercemânlık yapıyordum. İbni Abbâs (R) şöyle dedi: Abdu'1-Kays hey'eti Peygamber'e geldi. Peygamber:

- *Hey'et kimlerdir, yâhud cemâat kimlerdir?* diye sordu.

- Biz Rabîa kabîlelerindeniz, dediler.

- *Hoş geldiniz. Allah sizi utandırmasın, pişman etmesin,* buyurdu. Onlar:

- Bizler sana uzak bir yerden geliyoruz. Seninle bizim aramızda Mudarr kâfirlerinden şu cemâat vardır. Biz sana yalnız haram ayda gelebiliriz. O hâlde bize bir şey emret de geride kalanlarımıza haber verelim; o sebeble de cennete girelim, dediler.

Rasûlullah onlara dört şey emretti, dört şeyden de nehyetti. Rasûlullah onlara yalnız azîz ve celîl olan Allah'a îmân etmeyi emrettikten sonra:

- *Yalnız Allah'a îmân etmek ne demektir bilir misiniz?* diye sordu.

- Allah ve Rasûlü en iyi bilendir, dediler. Rasûlullah:

- *Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Rasûlullah olduğuna şehâdet etmek, namazı ikaame, zekâtı eda etmek, ramazân orucunu tutmak ve ganimetin beşte birini vermenizdir,* buyurdu. Kezâlik onları dubbâ, hantem ve muzeffet denilen kaplardan nehyetti. Şu'be dedi ki; İbn Abbâs belki nakîr, belki de mukayyer dedi. Sonra Rasûlullah:

- *Bu emrimi ezberleyin ve onu arkanızda kalanlara haber veriniz,* buyurdu [53].

27- (Bir Şahsa) Vâki' Olan Bir Mes'eleyi Sormak İçin Sefer Etmek Ve Ehline De Öğretmek Babı

30-.......Bize Abdullah ibn Mübarek haber verip şöyle dedi: Bize Umer ibnu Saîd ibn Ebi'l-Hasen haber verip şöyle dedi: Bana Abdullah ibnu Ebî Muleyke, Ukbe ibnu'l-Hâris'ten tahdîs etti ki, bu Ukbe ibnu'l-Hâris (R), Ebû İhâb ibn Azîz'in kızı ile evlenmişti. Derken yanına bir kadın geldi ve: Ukbe'yi de, evlendiği kadını da ben emzirdim, dedi. Ukbe o kadına: Ne senin beni emzirdiğinden haberim var, ne de evvelce bunu bana söylediğinden, cevâbını verdi. Müteakiben hayvanına binip Medîne'ye Rasûlullah'a gitti ve mes'elenin hükmünü ondan sordu. Rasûlullah (R): *"Bir kerre (senin onun kardeşi olduğun) söylenmiş bulunduğu hâlde (o kadınla evlilik) nasıl olur?"* buyurdu. Bunun üzerine Ukbe o kadından ayrıldı, o da başka bir kocaya vardı[54].

28- İlim (Edinmek) Hususunda Nevbetleşmek Babı

31- Bize Ebû'l-Yemân tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şuayb, Zuhrî'den haber verdi. H Ebû Abdillah Buhari der ki, İbnu Vehb şöyle dedi: Bize Yûnus, İbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah ibn Ebî Sevr'den; o da Abdullah ibn Abbâs'tan; o da Umer ibn Hattâb'dan haber verdi: Umer (R) şöyle demiştir: Ensâr'dan bir komşum ile beraber Benû Umeyye ibn Zeyd yurdunda oturuyor idim. Bu yurd Medine'nin Avâlî denilen yüksek semtindedir. (Bir şey öğrenmek ümidiyle) Rasûlullah'ın yanına nevbetleşe inerdik. Bir gün o iner, bir gün ben inerdim. Ben indiğim zaman o gün vahy ve sâireye dâir ne duyarsam, haberini komşuma getirirdim. O da indiği zaman böyle yapardı. Ensârî arkadaşım bir defa nevbetinin gününde idi. Dönüşünde kapımı pek şiddetli çalarak: O burada mı? diye sordu. Ben ürktüm[55]. Yanına çıktım. Büyük bir iş meydana geldi, dedi. (Umer der ki: Ben zâten böyle birşey olacağını zannedip duruyordum. Sabah namazını kılınca giyinip kuşandım. Sonra Medîne'ye inip) Hafsa'nın yanına girdim. Baktım ki ağlıyor. Rasûlullah (S) sizleri boşadı mı? diye sordum. Bilmiyorum, dedi. Ondan sonra Rasûlullah'm yanına girdim. Ayak üstü durduğum yerden: Zevcelerini boşadın mı? dedim. "Hayır" dedi. Bunun üzerine

ben de Allâhu ekber dedim.[56]

29- Öğüt Verme Ve Öğretme Sırasında Hoşlanmadığı Bir Şey Gördüğü Zaman Öfkelenmek Babı

32-.......Ebû Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Bir kimse geldi ve:

- Yâ Rasûlallah! Fulânca bize (namaz kıldırırken) o kadar uzatıyor ki, adetâ namazı terkedecek gibi oluyorum, dedi. Peygamber(S)'i hiçbir mev'ıza da o günkü kadar gadablı görmedim. Bu şikâyet üzerine Rasûlullah: *"Ey insanlar! Sizler nefret ettiricilersiniz. Her kim insanlara namaz kıldırırsa namazı hafifletsin. Çünkü cemâatin içinde hasta olanı, zayıf olanı ve iş güç sahibi olanı vardır"* buyurdu.

33-.......Zeyd ibn Hâlid el-Cuhenî (R-72,78)'den (o şöyle demiştir): Bir kimse Peygamber'den lukatayı (yânî yitik malı) sordu. Peygamber (S):

- Bağını yâhud kabını, kılıfını belle, sonra onu ötekine berikine bir sene bildir, tanıt. Ondan sonra onu kullan. Ondan sonra da sahibi çıkarsa yine ona ver, buyurdu.

O zât:

- Yitik deve de (böyle mi)? diye sordu.

Rasûlullah o kadar öfkelendi ki, yanakları yâhud yüzü kızardı ve:

- Ondan sana ne? Su tulumunu, ayakkabısını beraberinde taşır. (Muhtaç oldukça) su başına gelir, ağaçlardan otlar. Onu sahibi buluncuya kadar kendi hâline bırak, buyurdu.

O zât:

- Yâ yitik davara ne buyurursun? dedi.

- O yâ senindir, yâ kardeşinindir, yâ kurdundur [57], buyurdu.

34-.......Ebû Musa (R) şöyle demiştir: Bir gün Peygamber(S)'den hoşlanmadığı bâzı şeyler soruldu. Bu gibi suâller çoğaltılınca öfkelendi. Ondan sonra insanlara hitaben:

- *Bana istediğinizi sorun!* buyurdu.

Birisi kalkıp:

- Benim babam kimdir? dedi [58].

- *Baban Huzâfe'dir,* buyurdu. Bir diğeri kalkıp:

- Yâ Rasûlallah! Benim babam kimdir? dedi.

- *Şeybe'nin azadlısı Salim'dir,* buyurdu.

Umer ibn Hattâb Peygamber'in yüzündeki öfkeyi görünce:

- *Yâ Rasûlallah! Biz azîz ve celîl olan Allah'a tevbe ediyoruz,* dedi [59].

30- İmâmın Yâhud Muhaddisin Huzurunda Önünde İki Dizi Üzerine Çöken Kimse Babı

35-.......Bize Şuayb, Zuhrî'den haber verip şöyle dedi: Bana Enes ibn Mâlik(R) şöyle haber verdi: Rasûlullah (S) çıktı. (Kendisine hoşlanmadığı bâzı şeyler soruldu; bu suâlleri çoğalttılar; bundan dolayı öfkelendi de, *benden sorunuz* dedi). Abdullah ibn Huzâfe ayağa kalkıp:

- Benim babam kimdir? dedi. Rasûlullah:

- *Baban Huzâfe'dir,* buyurdu.

Ondan sonra Rasûlullah *"Bana sorunuz"* demeyi çoğaltınca, Umer, iki dizi üstüne çökerek:

- *Biz Allah'ı Rabb, İslâm'ı dîn, Muhammed'i Peygamber olarak kabul ve tasdîk ettik,* dedi.

Bunun üzerine sükût buyurdu[60].

31- Anlaşılması İçin Sözü Üç Defa Tekrar Eden Kimse Babı

Rasûlullah: *"İyi dinleyin! Bir de yalan söylemektir"* dedi ve bu sözü durmadan tekrar ediyordu. Ve İbn Umer: "Peygamber üç defa *"Tebliğ ettim mi?"* diye söyledi, dedi[61].

36-.......Bize Sumâme ibn Abdillah, dedesi Enes(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir söz söylediği zaman, iyice anlaşılsın diye üç kerre tekrar ederdi. Keza bir kavmin yanına gelip selâm verdiği zaman da üç kerre selâm verirdi[62].

37-.......Bize Ebû Avâne, Ebû Bişr'den; o da Yûsuf ibn Mâhek'den; o da Abdullah ibn Amr(R)'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Yaptığımız yolculukların birinde Rasûlullah (S) geride kalmıştı da sonradan bize yetişmişti. O sırada ikindi namazı vakti girmişti. Biz de abdest alıyorduk. Ayaklarımızı (mesh eder gibi az su ile yıkamaya) başladık. Bu hâli görünce en yüksek sesiyle iki yâhud üç kerre: *"Cehennemde yanacak ökçelere yazık!"*[63] diye nida etti.

32- Kişinin Kendi Tasarrufunda Bulunan Dişi Hizmetçisine Ve Ehline İlim Öğretmesi Babı

38-.......Âmir eş-Şa'bî dedi ki: Bana Ebû Burde, babası Ebû Musa'dan tahdîs etti. Ebû Musa (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyuruyordu:

"Üç kişinin ikişer ecri vardır: Bunlardan biri Kitâb ehlinden olup da hem kendi peygamberine, hem de Muhammed'e îmân eden kimsedir. Diğeri köle edilmiş bir kuldur ki, hem Allah'ın hakkını, hem de efendilerinin hakkını eda

ettiğinde (o da iki ecre nail olur). Üçüncüsü öyle bir kimsedir ki, yanında tasarruf edeceği bir câriye bulunur da onu edeblendirir, amma (şiddetten uzak olarak) güzel güzel edeblendirir, ve onu iyice öğretir, lâkin (yine rıfk ile) güzel güzel öğretimini tamamlar, bundan sonra da onu hürriyete kavuşturup onunla evlenir. İşte boylesinin de iki ecri vardır".

Bu hadîsi söyledikten sonra Âmir eş-Şa'bî, kendi muhatabına: İşte bu bilgiyi biz sana hiçbir bedel istemeksizin veriyoruz. Hâlbuki vaktiyle Peygamber zamanında bundan küçük bir mes'ele için tâ Medîne'ye kadar bineğe binilip yolculuk edilirdi, dedi[64].

33- İmâmın Kadınlara Va'z Vermesi Ve Onlara İlim Öğretmesi Babı

39-.......Bize Şu'be, Eyyûb'dan tahdîs etti. Eyyûb: Ben Atâ'dan işittim, dedi. Ata: Ben îbn Abbâs'tan işittim, dedi. ibn Abbâs (R): Ben Peygamber (S) üzerine şehâdet ediyorum, dedi. Yâhud Ata da: Ben ibn Abbâs üzerine şehâdet ediyorum, demiştir: Rasûlullah (mescidde va'z ettikten sonra) kadınlara duyuramadım zannıyle yanında Bilâl olduğu hâlde (erkek saflarından) çıktı. Kadınlara va'z ederek onlara sadaka vermeyi emretti. (Sözleri o kadar te'sîr etti ki) kadınların kimi (kulaklarmdaki) küpeyi, kimi (parmağındaki) yüzüğü çıkanp atmağa başladılar. Bilâl de onları eteği içine topluyordu.

Ve Ismâîl (194), Eyyûb'dan; o da Atâ'dan diye söyledi. Ata da: îbn Abbâs'tan söyledi, îbn Abbâs: Ben Peygamber üzerine şehâdet ediyorum ki... demiştir[65].

34- Hadîs Öğrenmeyi Şiddetle Arzu Etmek Babı

40-.......Ebû Hureyre (R) şöyle dedi: Bir kerre: Yâ Rasûlallah! Kıyamet gününde senin şefaatinle en ziyâde mes'ûd olacak insan kimdir? denildi [66]. Rasûlullah (S): *"Yâ Ebâ Hureyre! Hadîs bellemek için sende gördüğüm şiddetli arzuya göre, bu hadîsi senden evvel kimsenin bana sormayacağını zâten tahmin ediyordum. Kıyamet gününde halk içinde şefaatimle en ziyâde mes'ûd olacak*

kimse kalbinden -yâhud içinden-hâlis olarak La ilahe ille'llah.. diyendir" buyurdu [67].

35- İlim Nasıl Kabz Olunacak Bâbı

Ve Umer ibn Abdilazîz (101), Ebû Bekr ibn Hazm(102)'a şöyle yazdı: "Bak Rasûlullah'ın hadîsinden ne bulursan yaz. Zîrâ ben ilmin yok olmasından ve âlimlerin göçüp gitmesinden korkar oldum. Zabt esnasında Peygamber'in sözünden başkası kabul edilmesin. Bir de (âlimlere söyleyin) ilmi ifşa etsinler (yânı meydana koysunlar; gizlemesinler, herkese söylesinler). Kezâlik âlimler (muayyen yerlere) oturarak ders versinler ki bilmeyenlere öğretilmiş olsun. Zîrâ ilim gizli bir şey hâline getirilmedikçe yok olmaz".

Bize bu Umer ibn Abdilazîz hadîsini "Âlimlerin göçüp gitmesi" sözüne kadar Âlâ ibn Abdi'l-Cebbâr (214) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdulazîz ibnu Müslim (167), Abdullah ibnu Dinar'dan böylece tahdîs etti ***[68]***..

41-.......Bana Mâlik, Hişâm ibn Urve'den; o da babası Urve'den; o da Abdullah ibn Amr ibni'l-Âs'tan tahdîs etti. Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: (Veda haccında) Rasûlullah(S)'tan işittim, şöyle buyuruyordu:

*"Allah, ilmi kullarından çekip çıkarmak (yânî silmek) suretiyle değil, âlimleri kabz etmek suretiyle kabz edecektir. Nihayet hiç bir âlim kalmayınca, halk bir takım câhil kimseleri kendilerine başkanlar edinirler. Bunlara bir takım suâller sorulur, onlar da ilimleri olmadığı hâlde fetva verirler de hem kendileri dalâlete düşerler, hem halkı dalâlete düşürürler"****[69]***

Firabrî (320) şöyle der: Bize Abbâs ibn Fadl el-Herevî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Kuteybe ibn Saîd tahdîs edip şöyle dedi: Bize Cerîr ibn Abdilhamîd, Hişâm ibn Urve'den yukarki Mâlik hadîsi tarzında tahdîs etti [70]

36- Bâb: İlim (Öğretmek)de Sırf Kadınlar İçin Gün Tâ'yîn Edilir Mi?

42-.......Ebû Saîd Hudrî (R) şöyle demiştir: Bir defa kadınlar Peygamber'e:

- Senin sözünü dinlemekte erkekler bize galebe ediyorlar, binâenaleyh kendiliğinden bize bir gün tahsîs et, dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah, kadınlara kendileriyle buluşacağı bir gün va'd ve ta'yîn etti. Kadınlar o ta'yîn edilen günde Peygamber'in yanına geldiler. O da kendilerine va'z etti ve onlara bâzı şeyler emretti. Kadınlara söylediği sözler arasında: *"İçinizden hiçbir kadın yoktur ki, çocuklarından üçünü (âhirete kendinden) evvel yollasın da cehenneme karşı onun için bir siper peyda olmasın "* sözü vardı. Kadınlardan biri:

- İki çocuk da (öyle değil mi)? dedi. Rasûlullah (S):

- *İki dânesi de (öyledir),* buyurdu.

43-.......Bize Şu'be, Abdurrahmân ibni'l-Esbahânî'den; o da Zekvân'dan; o da Ebû Saîd Hudrî(R)'den; o da Peygamber(S)'den yukarıki hadîsi tahdîs etti.

Ve yine Şu'be, Abdurrahmân ibni'l-Esbahânî'den rivayet etti. Abdurrahmân şöyle demiştir: Ben Ebû Hâzım'dan işittim, o da Ebû Hureyre'den: Rasûlullah (mukayyed olarak): *"Bulûğ çağına ulaşmamış üç çocuk"* buyurmuştur[71].

37- Birşey İşitip De Anlayamayan Kimsenin, O Şeyi Öğrenmek İçin İşittiği Zâta Tekrar Müracaat Etmesi Babı

44-.......Bize Nâfi' ibn Umer (124) haber verip şöyle dedi: Bana İbnu Ebî Muleyke tahdîs edip şöyle dedi: Peygamber'in zevcesi Âişe, bilmediği herhangi birşeyi işitse, öğrenmek için muhakkak Peygamber'e müracaat ederdi. Bu cümleden olarak Peygamber (S): *"Kim hesaba çekilirse azâb edilmiş olur"* buyurdu. Âişe dedi ki: Bunun üzerine ben: Allah Taâlâ *"îşte böylesi kolay bir hesaba çekilir"* (el lnşikaak: 84/8) buyurmuyor mu? dedim. Âişe dedi ki: Bunun üzerine Peygamber: *"Bu senin dediğin ancak arzdır, yoksa her kim ince hesaba*

çekilirse helak olur" buyurdu [72].

38- Bâb: *"Hâzır bulunup şâhid olanlar gaaib olanlara ilmi tebliğ etsin"*. Bunu İbn Abbâs, Peygamber(S)'den söyledi [73].

45-....... Bana Leys tahdîs edip şöyle dedi: Bana Saîd el-Makburî, Ebû Şurayh(R-68)'den tahdîs etti. Ebû Şurayh Huzâî, Amr ibn Saîd ibni'1-Âs'a Mekke'ye Abdullah ibn Zubeyr'e karşı ordular sevkettiği sırada şöyle dedi: Ey Emîr, Mekke fethinin ertesi günü Rasûlullah(S)'ın ayağa kalkıp îrâd eylediği bir sözü (yânî hutbeyi) sana haber vermekliğime bana izin ver. O hutbeyi şu iki kulağım işitti, kalbim belledi, söyleyeni de söylerken gözlerim gördü: Yüce Allah'a hamd ve sena ettikten sonra, şöyle buyurdu:

"Mekke'yi (tâ evvelden beri) haram eden Allah'tır. Onu haram kılan, insanlar değildir. Bundan dolayı Allah'a ve âhiret gününe îmân eden kimse için Mekke'de ne kan dökmek, ne de bir ağaca balta vurmak halâl olmaz. Şayet Rasûlullah burada harb etti diye ruhsat tarafina kaçan biri bulunursa, ona: Allah yalnız Rasûl'üne izin vermiştir, size izin vermemiştir, deyiniz. Bana da yalnız bir günün bir saati içinde izin verdi. Ondan sonra bugünkü harâmlığı dünkü harâmhğı derecesine döndü. Bu dediklerimi burada hâzır bulunup şâhid olanlar burada bulunmayanlara (ve müstakbel nesillere) tebliğ etsin".

Ebû Şurayh'a: Amr ne dedi? diye soruldu. Amr da cevaben: Yâ Ebâ Şurayh, ben senden daha âlimim; Mekke hiçbir âsîyi, zimmetinde kan olan bir kaçağı, firar eden hiçbir hırsızı kurtaramaz, dedi [74].

46-.......Bize Hammâd, Eyyûb'dan; o da Muhammed ibnu Sîrîn'den; o da Abdurrahmân ibnu Ebî Bekre'den; oda babası Ebû Bekre'den tahdîs etti. Peygamber zikrolundu (yânî Ebû Bekre, Peygamber'i zikretti de şöyle dedi): Peygamber(S) şöyle buyurdu :

"Şübhesiz kanlarınız, mallarınız -Muhammed ibn Sîrîn: Ebû Bekre oğlunun şunu da söylediğini zannediyorum dedi- *ve ırzlarınız, bu ayınızın içinde bu*

gününüzün harâmlığı kadar birbirinize haramdır. Dikkat edin, hâzır olanlarınız gaaib olanlarınıza (ve müstakbel nesillere) bunu tebliğ etsin. -Muhammed ibn Sîrîn: Rasûlullah (S) doğru söylemiştir, yânî O'nun emrettiği aynen vâki' olmuş, bu tebliğ işi devam edip durmuştur, der idi.- Rasûlullah iki kerre: *"Dikkat edin, tebliğ ettim mi?"* buyurdu [75].

39- Peygamber (S) Üzerine Yalan Söyleyen Kimsenin Günâhı Babı

47-......Ben Rıb'î ibn Hırâş(101-4)'tan işittim, şöyle diyordu: Ben Alî (R)'den işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S): *"Benim ağzımdan yalan söylemeyiniz. Her kim benim ağzımdan yalan söylerse cehenneme girsin"* buyurdu.

48-.......Bize Şu'be, Cami' ibn Şeddâd (118)'dan; o da Âmir ibn Abdillah ibn Zubeyr(124)'den; o da babası Abdullah ibn Zubeyr(72)'den tahdîs etti. Abdullah (R) dedi ki: Ben Zubeyr ibn Avvâm(36)'a: Ben senden, fulân ve fulân kimselerin tahdîs eder olduğu gibi, Rasûlullah(S)'tan hadîs söylerken işitmiyorum, dedim. Zubeyr: Bana gelince, ben Rasûlullah'tan hiç ayrılmadım. Lâkin ben Rasûlullah'tan işittim ki, O: *"Her kim benim ağzımdan yalan söylerse, cehennemdeki yerine hazırlansın"* buyuruyordu, dedi [76].

49-......Bize Abdu'l-Vâris, Abdu'l-Azîz'den tahdîs etti. Şöyle demiştir: Enes (R) şöyle dedi: Yemîn olsun beni sizlere çok hadîs rivayet etmekten, Peygamber(S)'in *"Her kim benim üzerime bilerek yalan söylerse, cehennemdeki oturacağı yerine hazırlansın"* buyurmuş olması men' etmektedir.

50- .... Bize Yezîd ibn Ebî Ubeyd (146), Seleme ibnu'l- Ekva'(R-74)'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu:

"Benim söylemediklerimi her kim bana isnâd ederse cehennemdeki yerine hazırlansın."

51-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu:

"Benim adımı (kendinize yâhud birbirinize) isim takınınız, fakat künyemi (yânî "Ebu'l-Kaasım" künyesini) takınmayınız [77]. (Şu da bilinsin ki) her kim beni ru'yâda görürse, hakikatte beni görmüş olur. Zîrâ şeytân benim suretime temessül edemez. Bir de her kim benim ağzımdan bilerek yalan uydurursa, cehennemdeki yerine hazırlansın"[78]

40- İlmin Yazılması Babı [79]

52-.......Bize Vekî'(197), Sufyân'dan; o da Mutarrıf(133)'dan; o da Şa'bî'den; o da Ebû Cuhayfe(R-72)'den haber verdi. O şöyle demiştir: Ben Alî'ye: Sizin yanınızda (Rasûlullah'tan kalan) bir kitâb, yazılmış bir şey var mıdır? diye sordum. Alî (R): Hayır, bizde Allah'ın Kitâbı'ndan, bir de müslümân olana verilen anlayıştan başka birşey yoktur. Bir de şu sahîfenin içindeki vardır, cevâbını verdi. Ebû Cuhayfe dedi ki: Ben: Peki, bu sahîfenin içinde ne var? diye sorunca: Onun içinde diyetin, esîri kurtarmanın ve bir kâfire bedel müslümânı katil olunmayacağının hükmü vardır, dedi [80].

53-.......Bize Şeybân (164), Yahya ibn Ebî Kesîr(129)'den; o da Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki (o şöyle demiştir): Huzâalılar Câhiliyyet günlerinde öldürülmüş bir müşrik Huzâalı'ya mukaabil Leys oğulları'ndan birini Mekke'nin fethi senesinde diğer bâzı rivayetlerin sevkine göre, fethin ertesi günü-öldürmüşlerdi. Bu hâdise Peygamber'e haber verildi. Peygamber hemen devesine binip hitâb ederek şöyle buyurdu: *"Şübhesiz Allah katli yâhud fîli Mekke'den habs (yânî men') etmiştir.* -Katil ve fîl kelimelerinden hangisinin söylendiğinde Ebû Abdillah Buhârî şübhe etti-[81] *Ve Allah, Mekke ahâlîsine (bir kerre) Rasûlullah ile mü'minleri musallat kıldı* ***[82]***. *Haberiniz olsun, Mekke benden evvel hiçbir kimse için halâl olmadığı gibi, benden sonra da hiçbir kimse için halâl olmayacaktır. Biliniz ki o yalnız bir günün bir saatinde yalnız benim için halâl olmuştur. Malûmunuz olsun ki, işte bu saatimde o benim*

için bile haramdır. Mekke'nin dikeni kesilmez, ağacına balta değdirilmez, yitiği kimse tarafından el uzatılıp alınamaz, meğer ki sahibini arayacak için olur. O hâlde her kimin bir kimsesi katl olunursa iki şeyden hangisi kendisi hakkında hayırlı ise onu isteyebilir (yânî iki şey arasında muhayyerdir): Ya kendisine diyet verilir, ya maktulün ehli kaatili kısas ettirir".

Bunun üzerine Yemen ahâlîsinden bir kimse geldi de: Yâ Rasûlallah, (bu söylediklerini) benim için yaz! dedi. Rasûlullah da: *"Ebû Fulân (yânî Ebû Şah) için yazınız"* buyurdu. Derken Kureyş'ten bir zât: Yâ Rasûlallah! Izhır (yânî Mekke ayrığı) müstesna olsun. Zîrâ biz onu evlerimizde ve kabirlerimizde kullanıyoruz, dedi. Bunun üzerine Peygamber(S): *"Izhır otu müstesna, ızhır otu müstesna"* buyurdu [83]. Ebû Abdillah Buhârî der ki: Kısas edilir ma'nâsma "Kaved" masdarından kaaf harfi ile "Yukaadu" denilir. Ebû Abdillah Buhârî'ye: Peygamber'in o şahıs için yazdığı hangi şeydir? diye soruldu da, Buhârî: Peygamber o zât için bu hutbeyi yazdırmıştır, dedi.

54-.......Bize Amr ibn Dînâr (126) tahdîs edip şöyle dedi: Bana Vehb ibn Mürıebbih (114), kardeşi Hemmâm ibn Münebbih(131)'den haber verdi. O şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim şöyle diyordu: "Peygamber'in sahâbîlerinden Peygamber'in hadîsini benim kadar toplayan bir kimse yoktur. Yalnız Abdullah ibn Amr müstesnadır. Çünkü o yazardı, ben yazmam".

Hemmâm ibn Münebbih'ten gelen bu hadîsi rivayet etmekte Vehb ibn Münebbih'e Ma'mer ibn Râşid, Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre'den tarikiyle mutâbaat etmiştir.

55-.......Bana ibnu Vehb tahdîs edip şöyle dedi: Bana Yûnus ibn Yezîd, İbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah'tan; o da ibn Abbâs'tan haber verdi. İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (son hastalığında) ağrısı şiddetlenince: *"Yazı yazacak şey getiriniz, size öyle bir kitâb (vasıyyetnâme) yazayım ki, ondan sonra hiç dalâlette kalmayasmız"* buyurdu. Umer (R): Peygamber'in hastalığı ağırlaştı. Bizim elimizde de Allah'ın Kitabı vardır. O bize yeter, dedi. Bunun üzerine oradaki sahâbîler ihtilâfa düştüler. Sözleri birbirine karıştı. Rasûlullah (S): *"Yanımdan savulun; benim yanımda nizâlaşmak olmaz"* buyurdu. İbn Abbâs, bu sözleri râvî Ubeydullah ibn Abdillah'a nakl ettikten sonra odadan çıkmaya

davranıp: "Âh ne büyük musibettir o musibet ki, Rasûlullah ile yazmak istediği kitâb arasına perde oldu" diyerek dışarı çıktı [84].

41- Geceleyin İlim Öğretmek Ve Va'z Etmek Babı

56-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Ma'mer ibn Râşid'den; o da Zuhrî'den; o da Hind bintu'l-Hâris el-Firâsıyye'den; o da mü'minlerin annesi Ümmü Seleme(59)'den haber verdi.(Keza İbn Uyeyne dedi ki:) Amr ibn Dinar'dan ve Yahya ibn Saîd el-Ensârî'den; onlar da Zuhrî'den; o da Hind'den; o da Ümmü Seleme'den. Şöyle demiştir: Bir gece Peygamber (S) uyandı da: *"Subhânallâh, bu gece ne fitneler indi, ne hazîneler de açıldı! Hücrelerin sahibelerini (yânî mü'minlerin annelerini) uyandırınız. Dünyâda nice giyinik kadınlar vardır ki, âhirette çıplakdırlar"* buyurdu [85]

42- İlim Uğrunda Gece Uyanık Kalıp Sohbet Ve Lâkırdı Eylemek Babı

57- ....Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir:

Rasûlullah (S) hayâtının sonunda bir kerre bize yatsı namazını kıldırdı. Selâm verince ayağa kalktı ve: *"Bu gecenizi görüyorsunuz ya, işte bu gecenizden i'tibâren yüz sene başında (bu gün) yeryüzünde olanlardan hiçbir kimse kalmıyacaktır"* buyurdu [86].

58-.......İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Bir gece Peygamber'in zevcesi teyzem Meymûne bintu'l-Hâris'in evinde geceledim. Peygamber o gece nevbeti dolayısiyle onun yanında idi. Peygamber (mescidde) yatsı namazını kıldırdıktan sonra evine geldi. Dört rek'at namaz kıldıktan sonra uyudu. Sonra kalktı. *"Çocuk uyudu mu?"* dedi, yâhud buna benzer bir söz söyledi. Sonra namaza durdu; ben de sol tarafına durdum. Beni sağ tarafına geçirip beş rek'at kıldı. Ondan sonra da iki rek'at kıldı, ondan sonra uyudu. O kadar ki, horultusunu, duydum. Ondan

sonra namaz kıldırmak üzere (mescide) çıktı [87].

43- İlmi Hıfz Edip Bellemek Babı

59-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: İnsanlar "Ebû Hureyre çok hadîs rivayet ediyor" deyip duruyorlar. Hâlbuki Allah'ın Kitâbı'nda şu iki âyet olmasaydı hiçbir hadîs nakletmezdim. Ebû Hureyre bu sözden sonra: *"Hakikat, indirdiğimiz o açık açık âyetlerimizi ve doğruyu biz Kitâb'da insanlara onu pek aşikâr bir surette bildirdikten sonra gizleyenler, işte onlara hem Allah lâ'net eder ve hem la 'net etmek şânından olanlar la 'net eder. Ancak tevbe edenler, düzeltenler ve (hakikati gizlemeyip) iyice açıklayanlar başka. Ben artık onların günâhlarından geçerim. Ben en çok tevbeyi kabul edenim, en çok merhamet eyleyenim"* (el-Bakara: 2/159-160) âyetlerini okuyup, şöyle derdi: Muhacir kardeşlerimizi çarşılarda alış veriş etmek işi meşgul ederdi. Ensâr kardeşlerimizi de mallarında çalışmak meşgul ederdi. Ebû Hureyre ise karın tokluğuna Rasûlullah'tan ayrılmazdı da, onların hâzır bulunmadıkları meclislerde hâzır bulunur ve onların belleyemedikleri sözleri bellerdi[88].

60- Bize Muhammed ibn Ibrâhîm ibn Dînâr (182), İbn Ebî Zi'b(159)'den; o da Saîd el-Makburî'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Yâ Rasûlallah, ben senden birçok hadîs işitiyorum da unutuyorum, dedim. *"Ridânı yay!"* buyurdu. Yaydım, iki eliyle bir şey avuçlayıp attı. Sonra: *"Topla!"* diye emretti. Ridâmı topladım. İşte ondan sonra artık hiçbirşey unutmadım.

Bize Ibrâhîm ibnu'l-Munzir tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ibnu Ebî Fudeyk tahdîs edip bu hadîsi rivayet etti. Bu rivayete Ebû Hureyre: Rasûlullah eliyle bir şey avuçladı da ridânın içine attı, demiştir.

61-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah(S)'tan iki kab ilim belledim. Bunlardan birini neşrettim. Diğerine gelince, onu neşretseydim, benim şu boğazım kesilirdi [89].

44- Alimler(in Söyleyecekleri Şeyler) İçin Susup Dinlemek Babı

62-.......Bana Aliyyu'bnu Müdrik (120), Ebû Zur'a'dan; o da Cerîr(R)'den haber verdi ki, Veda haccmda Peygamber (S) Cerîr'e: "insanları sustur da dinlesinler" diye emretti. (Halk sükût ettikten sonra da): *"Benden sonra birbirinin boynunu vuran kâfirlere dönmeyiniz"* buyurdu [90].

45- İnsanların En Âlimi Hangisidir? Diye Sorulduğu Zaman Âlim Kişiye Müstehâb Olan Şey, İlmi Allah'a Dayandırmasıdır Babı

63-.......Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: Ben Ibn Abbâs'a: Nevf el-Bikâlî, Hızır'ın sahibi olan Musa, Israîl oğulları'nın Musa'sı değildir; o ancak başka bir Musa'dır iddiasında bulunuyor, dedim. Bunun üzerine îbn Abbâs şöyle dedi: Allah'ın düşmanı yalan söylemiştir. Bize Ubeyy ibn Ka'b, Peygamber(S)'den tahdîs etti ki, şöyle buyurmuştur:

"Musa Peygamber bir kerre israil oğulları içinde hutbeye kalkmıştı. Kendisine: İnsanların hangisi en âlimdir? diye soruldu. En âlim benim, diye cevâb verdi. Bu hususta (Allah en iyi bilendir diyerek) ilmi Allah'a havale etmediğinden dolayı Allah ona tevbîh etti. Allah ona: 'iki denizin bitiştiği yerde kullarımdan biri var. O senden daha âlimdir' diye vahyetti. Musa: Yâ Rabb, ona nasıl yol bulayım? dedi. Ona: 'Bir zenbîl içinde bir balık taşı, onu nerede kaybedersen, o kulum oradadır' denildi. Musa gitti. Hizmetçisi Yûşâ ibn Nün (aleyhi's-selâm)'ı da beraberinde götürdü. Bir zenbîl içine bir balık koyup yüklendiler, (îki denizin bitiştiği yerdeki) kayanın yanına varınca başlarını yere koyup uyudular. Derken balık zenbîlden sıyrıldı ve deniz içinde kendine su künkü gibi (bir boşluk bırakarak) yol aldı. Deniz içinde böyle bir yolun açılması Musa ile hizmetçisine hayret edilmeğe değer acîb bir şey olmuştu ***[91]****. Uyandıktan sonra o gecenin bakıyyesi ile bütün gün gittiler. Sabah olunca Musa hizmetçisine: Kuşluk yemeğimizi getir, andolsun bu seferimizden bir yorgunluğa kavuştuk, dedi. Hâlbuki Musa, emrolunduğu o yerin ötesine geçinceye kadar yorgunluk duymamıştı. Hizmetçisi: Ne dersin, taşın dibinde barındığımız zaman*

balığı (n gittiğini haber vermeyi) unuttum, dedi. Musa: Zâten istediğimiz bu idi, dedi[92]. Bunun üzerine kendi izlerine baka baka geriye döndüler. Taşın yanına vardıklarında bir de baktılar ki elbisesine bürünmüş -yâhud elbisesine bürünen- bir zât duruyor. Musa selâm verdi. Hızır:

'Acâib! Bu senin bulunduğun yerde selâm nereden?'dedi.

'Ben Musa'yım' dedi. O:

'Isrâîloğullan'nın Musa'sı mı?' diye sordu.

'Evet' dedi. Musa ona:

'Sana öğretilen ilimden bana da öğretmen için sana tâbi' olayım mı?' dedi. Hızır:

'Doğrusu sen benim beraberimde asla sabredemezsin yâ Musa. Bende Allah 'in bana öğrettiği öyle bir ilim vardır ki, sen onu bilemezsin. Sende de Allah'ın sana öğrettiği öyle bir ilim vardır ki, onu da ben bilemem' cevâbını verdi. Musa:

'Allah isterse beni sabredici bulacaksın, sana hiçbir işte karşı gelmiyeceğim' dedi. Gemileri olmadığı için deniz kıyısında yürüyerek gittiler. Yakınlarına bir gemi uğradı. Kedilerini de yüklemeleri için gemicilerle konuştular. Hızır gemiciler tarafından tanındı. O ikisini ücretsiz olarak gemiye aldılar. O sırada bir serçe geminin kenarına konup, denizden bir iki yudum su aldı. Hızır:

''Yâ Musa, benim ilmimle senin ilmin, Allah'ın ilmini bu serçenin denizden aldığı bir yudum kadar bile eksiltmez' dedi. Ondan sonra geminin tahtalarından birini el uzatıp söktü. Musa:

'Bizi gemilerine ücretsiz almış olan bir topluluğun gemilerine kasdedip, içindekileri batırmak için mi deliyorsun?'dedi. Hızır:

'Ben sana sen beraberimde asla sabredemezsin demedim mi?' dedi. Musa:

'Unuttuğum şeyden dolayı beni muaheze etme' dedi. Vakıada Musa'nın bu ilk muhalefeti unutma eseri idi. Yine gittiler. Bir de baktılar ki bir çocuk, diğer çocuklarla oynuyor. Hızır, çocuğun başını yukarısından tuttu ve başını eliyle kopardı. Musa:

'Tertemiz bir canı, diğer bir can karşılığı olmaksızın öldürdün ha?' dedi.

Hızır:

'Ben sana, sen beraberimde asla sabredemezsin demedim mi?'dedi. -Ibn Uyeyne: Bu ikincisi daha te'kîdlidir, dedi.- *Yine gittiler, nihayet bir köye gelince, ahâlîsinden yemek istediler. Ahâlî onları müsâfir etmekten çekindiler. Hızır ile Musa orada yıkılmağa yüz tutmuş bir duvar buldular. Hızır o duvarı doğrulttu: Hızır eliyle işaret ederek onu doğrultuverdi. Musa Hızır'a:*

'Eğer isteseydin bunun için bir ücret alabilirdin'dedi. Hızır:

işte bu benimle senin aynlışımızdır' dedi".

Peygamber (S) (kıssayı buraya kadar naklettikten sonra):

"Allah Musa'ya rahmet eylesin. Çok arzu ederdik ki, keşki sabredeydi de aralarında geçecek maceralar (Allah tarafından Kur'ân'da) bize hikâye olunaydı" buyurdu [93].

46- Kendisi Ayakta İken Oturmakta Olan Bir Âlime Suâl Soran Kimse Babı

64-.......Ebû Musa (R) şöyle demiştir: Peygamber'e bir kimse geldi ve: Yâ Rasûlallah! Allah yolunda kıtal ne demektir? Kimimiz öfkesine kapılarak, kimimiz arından dolayı kıtal yapıyor? diye sordu. Rasûlullah (S) soran kimseye doğru başını kaldırdı. -Râvî der ki [94]: Başını ona doğru kaldırması sırf soran kimsenin ayakta bulunduğundan dolayı idi.- Ve: *"Her kim Allah 'm kelimesi en yüksek olsun diye kıtal yaparsa, onunkisi aziz ve celîl olan Allah yolundadır"* buyurdu [95].

47- Haccda Küçük Taşları (Cemreleri) Atma Sırasında Suâl Ve Cevâb Babı

65-.......Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: Ben Peygam ber(S)'i Minâ'da cemrenin yanında gördüm, kendisine suâller soruluyordu: Bir kimse: Yâ Rasûlallah, cemreyi atmadan önce kurbân kestim, dedi. Rasûlullah: *"Cemreyi at,*

günâhı yok" buyurdu. Diğer biri: Kurbân kesmeden önce tıraş oldum, dedi. Rasûlullah: *"Kurbânı kes, günâhı yok"* buyurdu. Peygamber'e o gün öne geçirilmiş yâhud geriye bırakılmış hiçbir şey sorulmadı ki (cevâbında) *"Yap, günâhı yok"* buyurmasın [96].

48- Yüce Allah'ın: *"Sana ruhu sorarlar. De ki: Ruh Rabb'ımm emrindendir. Size az bir ilimden başkası verilmemiştir"* (el-İsrâ: 17/85) Kavli Babı

66-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber (S)'in maiyyetinde Medîne harabelerinde yürüyordum. Peygamber beraberinde bulunan hurma dalından bir deyneğe dayanıyordu. Derken bir kaç Yuhûdî'ye rastladı. Bir takımı diğer takımına: O'na ruhu sorun, dedi. Bir takımı da: O'na birşey sormayın, bunun hakkında hoşlanmayacağınız birşey söyler, dedi. Bunun üzerine biri kalkıp: Yâ Ebâ'l-Kaasım, ruh nedir? diye sordu. Peygamber sükût etti. Kendi kendime: O'na şübhesiz vahy. olunuyor, dedim. Ve yanından kalktım. Vahiy hâli sıyrılınca: *"Sana ruhu sorarlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir. Onlara az bir ilimden başkası verilmemiştir"* (el-lsrâ: 17/85) âyetini söyledi. Râvî A'meş: Bizim okuyuşumuzda işte böyle "Ve mâ ûtû (= Onlara verilmedi...)" şeklindedir, dedi [97].

49- Bâzı İnsanların Anlayışlarının Kısa Olması Ve Terkten Daha Şiddetli Bir Hâle Düşmeleri Endîşesinden Dolayı Üstün Kılınmış Bâzı Şeyleri Yapmayı Yâhud İlân Etmeyi Terkeden Kimse Babı

67-.......el-Esved (75) şöyle demiştir: ibn Zubeyr bana: Âişe sana çok sırr söyler idi. Binâenaleyh o sana Ka'be hakkında ne tahdîs etti? dedi. Ben de ona şunu söyledim: Âişe bana dedi ki: Peygamber (S): *"Yâ Âişe, şayet kavminin zamanları yakın olmasaydı -îbn Zubeyr; küfre yakın olmasaydı dedi- muhakkak Ka'be'yi bozar ve ona biri insanların gireceği, diğeri de çıkacakları iki kapı yapardım"* buyurdu, işte Ibnu Zubeyr Peygamber'in bu arzusunu yerine getirmiştir [98].

50- Anlayamamalarından (Hoşlanmadığı Ve Bu Yüzden Aktarılmasını Hoşgörmediği İçin) İlmi, Bir Topluluktan Başka Bir Topluluğa Tahsis Eden Kimse Babı

Ve Alî (İbn Ebî Tâlib-R): "İnsanlara anlayabilecekleri şeyler söyleyiniz. Siz Allah ve Rasûlü'nün tekzîb olunmasını arzu eder misiniz?" demiştir.

Bize Ubeydullah ibnu Musa, Ma'rûf ibn Harrabûz'dan; o da Ebu't-Tufeyl(110-R)'den; o da Alî (İbn Ebî Tâlib R)'den bu sözü tahdîs etti [99].

68-.......Katâde şöyle demiştir: Bize Enes ibn Mâlik (R) şöyle tahdîs etti:

Muâz ibn Cebel, deve üstünde Peygamber'in terkisinde iken, Peygamber (S):

- *Yâ Mûaz ibne Cebel!* diye nida etti. Muâz:

- Lebbeyk yâ Rasûlallah, ve sa'deyk, dedi. Peygamber yine:

- *Yâ Muâz!* diye çağırdı. Muâz:

- Lebbeyk yâ Rasûlallah ve sa'deyk, dedi. Bu üç kerre vâki' oldu. Üçüncüde Rasûlullah.

- *Hiçbir kimse yoktur ki, kalbinden tasdik ederek Allah 'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Rasûlullah olduğuna şehâdet etsin de Allah onu ateşe haram etmesin,* buyurdu.

Muâz:

- Yâ Rasûlallah, bunu insanlara haber vereyim de sevinsinler mi? dedi.

- *Haber verdiğin takdirde buna güvenirler,* buyurdu. Muâz ibn Cebel, bunu ölümüne yakın günâhtan sıyrılmak için haber verdi.

69-.......Ben Enes (R)'ten işittim, şöyle dedi: Bana zikrolundu ki, Peygamber (S), Muâz'a:

- *Allah'a hiçbir şey ortak kılmıyarak Allah'a kavuşan kimse, cennete girdi,* buyurmuştur.

Muâz:

- Bunu insanlara müjdeleyeyim mi? dedi. Rasûlullah:

- *Hayır, çünkü ben onların buna güvenmelerinden endîşe ederim,* buyurdu [100]

51- İlim (Öğrenip Öğretmek)de Haya Babı

Ve Mucâhid ibn Cebr: "Haya eden de, büyüklük taslayan da ilim öğrenemez" demiştir. Âişe (R) de: "Ensâr kadınları ne iyi kadınlardır! Hayaları kendilerini dînde fakîhler (derin âlimler) olmalarından men' etmedi" demiştir[101]

70-.......Bize Hişâm, babası Urvetu'bnu'z-Zubeyr'den; o da Ümmü Seleme(R)'den tahdîs etti. Şöyle demiştir: Ümmü Suleym (R) Rasûlullah'ın yanına geldi de: Yâ Rasûlallah! *"Allah hakktan haya etmez"* (el-Ahzâb: 33/53). Bir kadın ihtilâm olursa yıkanması îcâb eder mi? diye sordu. Peygamber (S): *"Suyu gördüğünde (evet)"* cevâbını verdi. Ümmü Seleme utancından yüzünü örterek: Yâ Rasûlallah! Kadın da ihtilâm olur mu? dedi. Rasûlullah: *"Evet. Sağ elin toprağa gelsin! Bu olmasa çocuğu kendisine nasıl benzeyebilir?"* buyurdu.

71-.......Abdullah ibn Umer (R)'den (ki o şöyle demiştir): Rasûlullah (S): *"Ağaçlardan bir nevi' vardır ki yaprağı düşmez, o ağaç müslümânın benzeridir. Nedir o, bana söyleyin"* buyurdu, insanlar çöldeki ağaçlan saymağa daldılar. Benim kalbime onun hurma ağacı olduğu düştü. Abdullah dedi ki: Fakat ben söylemeğe utandım. Yâ Rasûlallah, onu bize haber ver, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S): *"O, hurma ağacıdır"* buyurdu. Abdullah dedi ki: Müteakiben babama gönlüme düşen şeyi söyledim. Babam: Vallahi onu söylemiş olmaklığın bana, benim şu, şu şeylerim olmasından daha sevimli olurdu, dedi[102].

52- Âlime Bizzat Kendisi Bir Şey Sormaktan Utanıp da Sorma İşini Başkasına Emreden Kimse Babı

72-.......Alî ibn Ebî Tâlib (R) şöyle demiştir: Ben çok mezîsi olan bir adam idim. Peygamber'e sormasını Mıkdâd ibnu'l-Esved'e emrettim. O da sordu. Peygamber (S*): "Abdest alması îcab eder"* buyurmuştur[103].

53- Mescid İçinde İlim Takrir Etmek Ve Herhangi Bir Suâlin Cevâbını Zikretmek Babı

73-.......Bize Abdullah ibn Umer ibn Hattâb'ın azâdlısı Nâfi', Abdullah ibn Umer (R)'den tahdîs etti (ki şöyle demiştir): Bir kimse mescidde ayağa kalktı ve: Yâ Rasûlallah, nereden ihrama girip telbiye etmemizi emrediyorsun? diye sordu. Rasûlullah (S): *"Medine ahâlîsi Zu'l-Huleyfe'den, Şam ahâlîsi Cuhfe'den, Necd ahâlîsi Karn'dan itibâren telbiye etsinler"* buyurdu. Abdullah ibn Umer der ki: Rasûlullah'm: *"Yemen ahâlîsi Yelemlem'den i'tibâren telbiye etsinler"* buyurduğunu da söylüyorlar. İbn Umer: Ben bu son sözü Rasûlullah'tan anlamadım, der idi.

54- Suâl Soran Şahsa, Sorduğu Şeyden Fazlasıyla Cevâb Veren Kimse Babı[104]

74- Bize Âdem (ibn Ebî İyâs) tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbnu Ebî Zi'b, Nâfi'den; o da İbn Umer (R)'den; o da Peygamber (S)'den tahdîs etti. Ve keza (Âdem, o da ibn Ebî Zi'b'den), o da Zuhrî'den; o da Sâlim'den; o da İbn Umer'den (şöyle demiştir): Bir kimse Peygamber'den: İhrama giren (insan) ne giyer? diye sordu. Peygamber (S): *"Ne gömlek, ne sarık, ne don, ne bornus, ne çehrî veya zağferân ile boyanmış bir kumaş giyer. Na'leyn bulamadığı takdirde mest giysin ve onları topukların altına varıncaya kadar kessin"* buyurdu.

---

[1] el-Câmi'u's-Sahîh'dekı kitâbların hepsinin medarı (dönüp dolaşması) ilim üzerine olduğu içindir ki, Buhâri bu ilim Kitâbı'nı, bundan sonraki kitâbların önüne geçirmiştir. Bunu niçin İmân Kitâbı'nın da önüne geçirmedi? dersen, îmân mükellef üzerine ilk vâcib olan şey olduğu için, yâhud mutlak olarak işlerin en faziletlisi, en şereflisi olduğu içindir derim. Nasıl böyle olmaz ki, îmân, ilimce de amelce de her hayrın başlangıcı, küçük büyük her kemâlin menşeidir. Vahiy Kitâbı'nın en öne geçirilmesine gelince, îmânı ve dîn ile ilgili her şeyi tanıma, ancak vahye dayandığı için, yâhud semâ'dan bu ümmete inen ilk hayr, vahy olduğu içindir (Kirmani, Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/213.

[2] Buhârî, ilmin faziletini beyân hususunda iki âyeti zikretmekle yetindi. Çünkü Kur'ân, kat'î olan hüccetlerin en kuvvetlisidir. Nefyetmede de, isbât etmede de Kur'ân'la istidlal etme, başkalarıyla istidlalden daha kuvvetlidir (Kirmânî, Aynî).

İlk âyetin baş tarafı şöyledir:

"Ey îmân edenler, size meclislerde 'yer açın' denildiği zaman genişleyin ki, Allah da size genişlik versin. 'Kalkın' denilince de kalkıverin..."

Bu âyetin tefsîri sırasında Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, ilmin faziletiyle ilgili birçok hadîsler sıralamıştır: VI, 4790-4797.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/213-214.

[3] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bu hadîsten birçok hükümler alınmıştır: Sorana öğretmenin vücûbu, âlim meşgul bulunduğu müddetçe ona herhangi bir-şey sormaması öğrencinin âdabından olduğu; çünkü konuşmakta olduğu konuyu tamamlayıncaya kadar sözünü kesmemesi dinleyenlerin hakkı olduğu, öğrenci sormasında katı ve sert bile olsa öğretmenin ona yumuşak ve rıfk ile muamele etmesi, âlimin cevâbda genişletme yapabileceği, cevâb vermekte kaadî, müftî ve müderrisin soru soranların öncelik sıralarını gözetmeleri gerekeceği...

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/215.

[4] Müslim'deki rivayetlerin birinde gösterildiği üzere, bu sefer, Mekke'den Medine'ye dönüş idi. Vakti giren namaz da ikindi namazıydı. Bâzıları konak yerine varır varmaz hemen acele ile abdest almağa başlamışlar, ökçeleri ıslanmamış olanları bile varmış. Müslim'in rivayetinde bu inzardan sonra sarahaten Abdesti eksiksiz alın.'"tenbüii de vardır: Müslim Ter., 1,323-324; "Tahâre, iki ayağı kemâliyle yıkamanın vücûbu babı", 26(241).

Bu hadîsten: Abdestte iki ayağı tam yıkamanın vücûbu, temizliği her organa tam yaygınlaştırmanın vücûbu, cesedin azâb olunacağı, ilim münazarasında gerektiğinde ses yükseltmenin cevazı, âlimin farzlar ve sünnetlerin zayi' edilmesini gördüğünde bunu yüksek sesle reddedebileceği, te'kîd ve vücûbunda mübalağa olmak üzere mes'elenin tekrar tekrar söylenebileceği gibi hükümler alınmıştır. (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/215.

[5] Bu, muhaddisin haddesenâ, ahbaranâ ve enbeenâ sözleri arasında fark var mıdır, yoksa hepsi bir midir hususunu beyân babıdır.

Bu babı Kitâbu'l-İlm'de mutlak olarak zikretmesi, kitabını Peygamber'den rivayet edilmiş müsned hadîsler üzerine bina ettiğine tenbîh içindir. Bunun İlim Kitabı ile münâsebeti açıktır. Çünkü bu, muhaddisin lügat ve ıstılah yönünden mezkûr lâfızlar arasındaki farkı bilme hususunda muhtaç olacağı şeyler cümlesindendir. Buhârî "Bu ta'bîrlerin hepsi birdir, aralarında fark yoktur" görüşünü tercîh etmiştir. Buhârî bu görüşü, üstadı Humeydî'den; o da kendi üstadı Sufyân ibn Uyeyne'den nakletti.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/216.

[6] Bunlar arka arkaya üç ta'lîktir. Buhârî bunları sahâbînin bazen haddesenâ, bazen de semi'tı demekte olduğuna, binâenaleyh bunun da sahâbîlerin bu sîgalar arasında fark gözetmediklerine delâlet ettiğine tenbîh olmak üzere getirdi. Birinci ta'lîki, Kader Kitâbı'nda, ikinciyi Cenâiz Kitâbı'nda, üçüncüyü de Rikaak Kitâbı'nda vasletti.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/216.

[7] Bunlar da diğer üç ta'lîktir ki, bunları da an'anenin, yânî "an fulanin, an fulanın" ta'bîrlerinin, -bu fulânların buluşmaları sabit olduğu zaman- vasl ifâde ettiğine tenbîh için getirmiştir. Buhârî bu üç ta'lîki de Tevhîd Kitâbı'nda vasletmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/217.

[8] Bu hadîste, üstadın talebeden, talebenin de üstâddan işitmesini tahdîs ta'bîriyle ifâde etmesi vardır. Çünkü Peygamber, sahâbîlere hitaben: *"Bana tahdîs edin"* buyurdu; onlar da Peygamber'e: "Bize tahdîs et" dediler.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/217.

[9] Başlığa uygunluğu "Onun ne olduğunu bana tahdîs ediniz" ve "Yâ Rasûlallah! Onun ne olduğunu bize tahdîs et" sözlerindedir. Başlık tahdîs, ihbar ve in-bâ diye üç lâfızladır; hâlbuki hadîste tahdîs'ten başka lâfız yoktur dersen, ben: Hadîsin lâfızları muhteliftir, bütün yolları toplanırsa bu ta'bîrlerin hepsi de bulunur derim.

Bu hadîsten:Âlimin, anlayışlarını denemek için ve onları düşünmeye rağbetlendirmek için talebelerine soru sormasının müstehâblığı, büyüklere ta'zîm gösterip yanlarında gereksiz konuşmamak, bir maslahatı kaçırmaya götürmediği müddetçe, hayanın müstehâblığı, cevâbını beyân etmekle beraber bilmecenin cevazı, daha iyi anlatmak ve zihinlerde ma'nâları sû'retlendirmek için misâller getirip beyân etmenin cevazı, kendinden aşağıdaki kişilerin idrâk etmekte oldukları bâzı şeylerin büyük âlime bazen gizli olabileceği; çünki ilmin ilâhî bir hibe ve Rahmani bir mevhibe olduğu: *"Lütuf ve inayet muhakkak Allah'ın elindedir; onu kime dilerse ona verir"* (Âli İmrân: 3/73; el-Hadîd:57/29) gibi hükümler alınmıştır (Aynî)

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/218.

[10] Selefin bâzısı ancak üstâdların lâfızlarından işittikleri söze i'tibâr etmişlerdir de üstâdların huzurunda okunanlara i'tibâr etmemişlerdir, işte bu sebebledir ki Buhârî, Üstâdların huzurunda okunanların da cevazına dâir bu babı açtı ve bundan Hasen Basrî'nin "Âlimin huzurunda okumakta be's yoktur" sözünü getirdi. Bu sözü ta'lîk yaptıktan sonra, müsned olarak da sevk eyledi. Keza Sufyân es-Sevrî'den ve İmâm Mâlik'ten de mevsûlen zikretti ki, bu iki imâm, âlimden işitmek ile âlimin huzurunda okumayı müsâvî kılmışlardır... (İbni Hacer).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/219.

[11] Burada "sakk"dan (belki de bugün "çek" dediğimiz şeyden) murâd, içinde bir hakkı i'tirâf ve ikrar eden kimsenin ikrarı yazılı bulunan mektûbdur. O ikrar ediciye, içindeki kendi ikrarı yazılmış olan mektûb okunduğu zaman, kendisi yazılan bu sözleri bizzat telâffuz etmemiş olsa da "Evet buna şehâdet caiz oldu" der. İşte bunun gibi, âlimin huzurunda okunduğu ve onun da bu okunan sözleri ikrar ettiği zaman artık o sözleri kendinden rivayet etmesi sahîh olmuştur (İbn Hacer).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/220.

[12] Buhârî, bâzılarının Dımâm ibn Sa'lebe hadîsiyle âlim huzurunda okumaya hüccet getirmelerini zikredince, hadîsin tamâmını burada getirdi.

Buhârî bu babın başında ilmi elde etme yollarından semâ', kıraat veya arz yollarını zikretmişti. Bundan sonra munâvele ve mükâtebe yollarını zikredecektir. Hadîsi elde etme yolları, sırasıyla şu sekiz çeşitte toplanır:

a- Semâ': Hadîsi bizzat üstadın ağzından işitme.

b- Huzurda okuma: Şeyhinden rivayet edebilmek için yazdığı hadîsleri üstadın huzurunda okuyup tasdîkından geçirmek; buna arz etmek de denir.

c- İcazet: Üstadın semâ' ve kıraat olmaksızın -özel kaaideleri dâhilinde- bütün veya bâzı rivayetlerini öğrencinin rivayet etmesine izin vermesi.

ç- Munâvele: Üstadın rivayetine izin vereceği bir kitabı öğrencisine kendi eliyle vermesidir.

d- Kitabet yâhud mükâtebe: Üstadın kendi işittiği hadîslerinin tamâmını veya bir kısmını hâzır veya gaaib bir kimse için yazması veya yazdırmasıdır.

e- İ'lâm yâhud İ'lâmu'ş-Şeyh: Üstâd kendisinden rivayete izin vermeksizin, fulân hadîsi veya hadîsleri veya hadîs kitabını fulân üstadından işitmiş olduğunu bildirmesidir.

f- Vasıyyet: Üstadın rivayet ettiği bir kitabı veya cüz'ü, sefere çıkarken veya vefat ederken bir şahsa vasıyyet yoluyla bırakmasıdır.

g- Vicâdet: Bir üstadın bir râvînin kendi el yazısıyle yazılmış bir kitabının veya bâzı hadîslerinin, başka bir kimse tarafından bulunması ve elde edilmesidir. Bu yollarla elde edilen hadîsleri rivayette ayrı ayrı ta'bîrler ve elde ediliş yollarını işaret eden eda ta'bîrleri vardır. Bu eda ta'bîrlerinin hadîsin sağlamlık, değer ve güvenilirliğinde çok ehemmiyetleri vardır. Bunlar Hadîs Usûlü ilminde etraflıca öğretilir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/220-221.

[13] Sa'd ibn Bekr oğulları Peygamber'imizin süt dayılarının kabîlesidir. Süt annesi Halîme es-Sa'diyye onlardandır. Sa'd oğullarının îmânı, ibn İshâk'ın beyânına göre, hicretin dokuzuncu senesinde Huneyn gazasından sonra vâki' olmuştur. Dımâm'ın "îmân ettim" demesi ihbar mıdır, inşâ mıdır? Buhârî'nin anladığı gibi ihbar ise, Sa'd oğullan nezdine Peygamber tarafından da'vet ve ta'lîm için gönderilen zât vâsıtasıyle îmân etmişler, Dımâm da İslâm'ın rükünlerini bir de vasıtasız olarak doğrudan doğruya Peygamber'in ağzından işitmeğe kavmi tarafından gönderilmiş demek olup, bu sözüyle îmân etmiş olduğunu haber vermiş oluyor. Eğer diğer bâzı muhaddislerin anladığı gibi inşâî ise, îmânı -suâllerinin cevâblarını aldıktan sonra- Peygamber'in huzurunda vâki' olmuş; kendisini gönderen kavmi de ondan sonra îmâna gelmiş demektir. İbn İshâk'ın İbn Abbâs'tan yaptığı rivayet de bunu te'yîd eder. Bu tarîkten gelen hadîsin sonunda

"Suâllerini sorup cevâblarını aldıktan sonra "Eşhedu en-lâ-ilâhe ille'llâh ve eş-hedu enne Muhammeden abduhu ve Rasûluhu" dediği zikrediliyor. Keza Müslim'in başka tarîk ile yine Enes'ten rivayetinde = Senin gönderdiğin kimse iddia ediyor ki." demiş oluyor ki, bu zeame(= iddia ediyor) lâfzı kendisinin de, kavminin de Peygamber'in elçisine henüz inanmayıp, işi anlamak için Dımâm'ın Peygamber huzuruna kavmi tarafından gönderildiğini sezdiriyor. Her ne'hâl ise, bu Dımâm ibn Sa'lebe muamelesi, hitâb ve suâldeki kabalığıyle beraber, hakkında İbn Abbâs: = Dımâm ibn Sa'lebe'den efdal hiçbir vâfidin geldiğini işitmedik" diyor. Onun bu fazileti bütün kavminin îmânına sebeb olmasıdır (Ahmed Naîm, Tecrid Ter., 1,60-61).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/222-223.

[14] Buhârî, babın isminden sonra zikrettiği ta'lîkleri Sahih"inin başka yerlerinde vasletmiştir. Burada müfreze kumandanına verilen yazılı mektûb hadîsini de Sahihinde mevsûlen getirmedi. Bu sahîh hadîsi Beyhakî ile Taberânî vasletmişlerdir.

Peygamber Bedr'den evvel bir müfrezeyi Nahle Vâdîsi'ne gönderdi. Müfreze kumandanı Abdullah ibn Cahş'a, Medine'den iki gün ayrıldıktan sonra mektubu açıp, içindeki emre göre hareket etmesini emretmişti. O da Medine'den iki konak ayrıldıktan sonra mektubu açmış ve sekiz sahâbîden ibaret olan müfrezesine okuyup Peygamber'in emirlerini haber vermiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/223-224.

[15] Bu hadîsten "munâvele"ye delâlet ciheti şudur: Peygamber mektubu elçisine karşı okumadı, lâkin mektubu elçiye uzatıp verdi ve ona mektubun içindekileri kendisine isnâd etmesine ve "Bu, Rasûlullah'ın mektubudur" demesine icazet verdi.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/224.

[16] Hadîs, başlığın son cüz'üne uymaktadır. Bu hadîsten: İlmi yazıp memleketlere göndermenin cevazı, kâfirlere mektûb yazmanın cevazı, devlet başkanının kaadîlelerin, hâkimlerin kendi yazılarına mühür basmalarının cevazı, erkeklerin mühürleme sırasında gümüşten mühür yüzük kullanmalarının cevazı gibi hükümler alınmıştır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/224-225.

[17] Bu hadîsten de: Bir ilim halkasına oturan kimsenin Allah'ın yakınında ve himayesinde olduğu, ve onun meleklerin üzerine kanatlarını açacakları kimselerden olduğu, âlimin de öğrenciyi böyle barındırıp korumasının vâcib olduğu; bir âlimin meclisine oturmak istenip de bundan utanan kimseye, bu yüksek hayasından dolayı Allah'ın da ona azabdan haya edeceği; âlimin ilim meclisinde oturmaktan yüz çevirenden Allah'ın da yüz çevireceği; ilim halkasında daha iyi işitmek için büyüğe yakın oturmanın müstehâblığı; ilim meclisinin kenarına oturmak ve kimseyi yerinden kaldırmamanın güzel edeblerden olduğu; ilim halkasında boş yer bırakmayanlara ve hayır talebinde sıkışanlara övgünün cevazı; âlimin, meclistekilerin soru sormasından evvel ilmi anlatmaya başlaması... gibi hükümler alınmıştır (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/225-226.

[18] Kirmânî şöyle dedi: Buhârî başlıktaki hadîsi muallak olarak getirdi. Bu, ya daha sonra isnâdıyle zikrettiği hadîsi ma'nâ ile nakletmek bâbındandır, yâhud da yanında başka bir tarîkden sabit olmuş bir hadîstir. Bunun bir rivayeti Tirmizî'de, Abdullah ibn Mes'ûd'dan gelmiştir. Bu hadîs, Buhârî'nin "Hacc Kitâbı"nda Minâ Hutbesi babında, Ebû Bekre (R)' den gelmiş mevsûl bir hadîstir (Aynî, Umdetu'l-Kaarî, I, 417-418).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/226.

[19] Bu hadîste tahdîs ve an'ane yolları vardır. Buhârî bunu Hacc, Tefsir, Fiten ve Bed'u'1-Halk kitâblarından da tahrîc etmiştir. Rivayetlerin bazısı mufassal, bâzısı da kısadır.

Bundan da: Âlime, doğrudan doğruya ilim ulaşmayan müstakbel nesillere de ilmi teblîğ etmesi ve ilmi anlamayanlara onu açıklamasının vâcib olacağı; çünkü bunun, Yüce Allah'ın âlimlerden *"Onu muhakkak açıklayıp anlatacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz"* (Âlu lmrân: 3/187) diye te'mînât aldığı bir husus olduğu, daha sonraki zamanlarda ilmi, geçenlerden daha iyi anlayacak kimselerin geleceği, hadîsi taşıyanın ma'nâsını bilmese de ondan hadîs alınmasının caiz olacağı, haram olan şeyin harâmlığını te'kîd edip, Peygamber'in yaptığı gibi en belîğ şekilde bildirmenin âlime vâcib olduğu; mal, can, ırzın harâmlıkta musâvî oldukları gibi hükümler alınmıştır (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/227.

[20] Bir şey evvelâ öğrenilip bilinir, ondan sonra söylenir ve onunla amel edilir. Binâenaleyh ilim, konuşmaktan ve amel etmekten evveldir. Keza ilim, şerefçe de sözden ve amelden öndedir; zîrâ o, vücûd organlarının en şereflisi olan kalbin amelidir. İlim, sözün de, amelin de sahîh olmasında şarttır. Bunlar ilimsiz mu'teber olmazlar...

Yüce Allah Peygamber'inin şahsında: *"Binâenaleyh şu 'Allah'tan başka hiçbir tanrı yoktur' hakikatini bil, hem kendinin, hem erkek mü 'mirilerle kadın mü 'mirilerin günâhının mağfiretini iste. Allah dolaştığınız yeri de bilir, barındığınız yeri de"* (Muhammed: 47/19) âyetinde, evvelâ bilgi ile başladı; ondan sonra söz ve amele işaret olan istiğfar ile emreyledi. Buharı bu âyetle bâb ismindeki sözün Kur'ân'daki şahidini göstermiş oluyor.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/228.

[21] Bu kelâm, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Hıbbân ve Hâkim'de sahîh denilerek rivayet edilen Ebu'd-Derdâ hadîsinden bir parçadır. Başkaları bunu senedindeki bir ıttırab sebebiyle zaîf bilmişlerse de, kendisini takviye eden birçok şâhidleri vardır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/228.

[22] Bunu Müslim, A'meş hadîsinden; o da Ebû Salih'ten; o da Ebû Hureyre'den olmak üzere tahrîc etti. Bu *"Kim bir mü'mini bir kederden nefes aldırırsa... "* diye başlayan uzun hadîsin bir parçasıdır. Bunu, Tirmizî de tahrîc etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/228.

[23] Buhârî arka arkaya sıraladığı bu âyetleri, ilmin ve âlimlerin rütbe ve makaam yüksekliğini isbât için delîl olarak getirmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/228.

[24] Bu iki ta'lîkten birincisini Buhârî, iki bâb sonra mevsûlen rivayet etti. İkincisi, yânî *"İlim ancak öğrenmekledir"* sözü, İbn Ebî Âsim ve Taberânî'nin merfû' olarak Muâviye hadîsinden; Ebû Nuaym el-Isfahânî'nin de Riyâzu'l-Muteallimîn'de Ebu'd-Derdâ'dan merfû' olarak rivayet ettikleri hadîstendir. Tamâmı: *"Ey insanlar, öğreniniz, İlim ancak öğrenmek ile (bâzı rivayetlerde öğretmek ile), hilm ancak tahallum ile, fıkıh ancak tefakkuh iledir. Kim hayrı biriktirirse (yâhud ihtiyar ederse) o kendisine verilir"* tarzındadır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/228-229.

[25] Ebû Zerr'in bu sözünü Dârimî, Müsned'inde, Evzâî tarîkinden mevsûl olarak şöyle rivayet etmiştir: Bana Mersed ibn Ebî Mersed, babasından tahdîs etti. şöyle demiştir: Ebû Zerr'e geldim, o Minâ'da orta cemrenin yanında oturmuştu, halk etrafında toplanmış, ondan fetva soruyorlardı. Derken ona bir adam gelip yanıbaşmda durdu, sonra: Sen fetva vermekten vazgeçmedin mi? dedi. Ebû Zerr başını ona doğru kaldırıp: Sen benim üzerime murâkıb mısın? Eğer kılıcı şunun üzerine koysanız... dedi.

Onu fetvadan men' eden Osman'dı. Şam'da Muâviye ile Ebû Zerr arasında Kenz âyeti (et-Tevbe: 9/35)'nin tefsirinde ihtilâf

çıkmıştı. Muâviye: Bu âyet hâsseten ehli kitâb hakkında nazil oldu, dedi. Bu ihtilâf Ebû Zerr'in Şam'dan Medine'ye, oradan Rebeze'ye geçmesine sebeb olmuştur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/229.

[26] Buradaki birinci ta'lîki, Hatîb Fıkıh ve Mutefakkıh kitabında sahîh bir senedle Ebû Bekr ibn Harbî tarikiyle rivâyet'etti. İbn Ebî Âsim da îlim Kitâbı'nda Mukaddemî'den rivayet etti. ikinci ta'lîk ise Buhârî'nin, bâzılarının görüşü olarak yaptığı nakildir. "Rabbânî" ve "Rıbbiyy" tâbirleri Kur'ân'da birkaç defa geçer (Âli-İmrân: 3/79, 146; el-Mâide: 5/44, 63). Bunların ikisi de Rabb'e nisbettir. Rabb'e kulluk eden demektir. Râ'nın kesresi ile "Rıbbiyy"; Basra, Bısrıyyun gibi ismi mensûb tagayyurâtındandır. Rabbânî, mürebbî demek olan Rabbân'a nisbet olarak düşünülebileceği gibi, Rıbbiyy de cemâat demek olan Rıbbe'ye nisbet olarak da tahlil edilmiştir. Bâzıları Rabbânî ile Rıbbiyy arasındadır ma'nâ farkı bulunduğunu söylemişlerdir: Ezcümle Ibn Zeyd demiştir ki: Rabbânî vâlî olan imamlar, Rıbbiyy de raiyye'dir ki, rabbe müntesibdirler. Binâenaleyh Rabbânî ve Rıbbiyy ikisi de Rabb'e intisâb ma'nâsını mutazammın olmakla beraber, rıbbe intisâb ile terbiye ve ta'lîm görmüş cemâat; Rabb'e intisâb ile diğerlerini ta'lîm ve terbiye edebilecek yüksek seviyede bulunanlar diye tefrîk edilmek en muvafık ma'nâ olacaktır. Maamâfîh bunların müteradif veya rıbbıyyûn, rabbâniyyûn'dan eam olarak da kullanılması caiz olur (Hakk Dîni, II, 1197).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/229-230.

[27] Bu bütün vâlîler, âmirler, idareciler, öğreticiler... topluluklarına yumuşaklık ve mülâyemetle muamele etmeyi emirdir. Bu hadîs cevâmi'u'l-kelim, yânî çok değerli ma'nâlar toplayan câmialı sözlerdendir. Çünkü dünyâ ve âhiretin hayırlarına şâmil bulunmaktadır. Zîrâ dünyâ ameller yurdu, âhiret karşılık görme yurdudur. Rasûlullah (S) iki darda da âlemlere rahmet olduğunu gerçekleştirmek üzere, dünyâ ile ilgili işlerde kolaylaştırmayı, âhiretle ilgili işlerde hayır va'di ve sürür haberi vermekle emretmiştir (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/230.

[28] Peygamber (S) sahâbîlere bilinen vakitlerde va'z eder, üzerlerine bıkkınlık ve sıkıntı vermekten korktuğu için bütün vakitleri kaplamazdı. Nitekim "Kimse iki uyluğunu toplayıp birbirine yanaştırarak (eziyet verici şekilde) namaz kılmasın " ve "Evvelâ akşam yemeğiyle başlayın, sonra namaz kılın" sözleriyle onları nehyederdi ki, bunlardan maksadı Allah'a tam yöneıı.ıekten, namazdan ve niyetten, başka şeylerle meşgul olmamaları idi. Yüce Allah da onu ümmetine çok şefkatli olmakla vasıflayıp, şöyle buyurmuştur:

"Andolsun size kendinizden öyle bir Rasûl gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır ve güç gelir. Üstünüze çok düşkündür. Müzminlere çok şefekatli, çok merhametlidir" (et-Tevbe: 9/128)(Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/231.

[29] Bu sözün ma'nâsı şudur: Bana vahy olunan dîn ilmini teblîğ ederken, bâzılarına tahsîs edip de diğerlerinden gizlediğim yoktur. Allah tarafından bana her ne bildirilmiş ise herkese musâvî surette teblîğ ediyorum. Ben ancak bir taksîm ediciyim. Tebliğlerim herkese göre farksız olmakla beraber, bu tebliğler insanlar tarafından farklı derecelerde anlaşılıyor. Çünkü anlayışı veren Allah'tır. Allah'ın verdiği şey, kullarına farklı derecelerde oluyor. Bunun izleri de benim tebliğimden sonra görülüyor. Herkes kısmetini benden alırsa da, veren Allah'tır, ben değilim.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/231-232.

[30] Bu hadîs üç hükmü şâmildir: Biri, dînde fakîh olmanın üstünlüğü; ikincisi, hakîkatte vericinin Allah'tan ibaret olduğu; üçüncüsü de, bu ümmetten bir kısmının ebediyyen hakk dîn üzerinde bakî olacağıdır. Hadîsin son fıkrası: *"Ümmetimden dâima hakk üzere gâlib ve zahir, muhaliflerinin zarar veremiyeceği bir taife hiç eksik olmayacaktır"* (Alâmetu'n-Nübüvve, Müslim, 53. bâb) hadîsinin ma'nâsına da uygundur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/232.

[31] Başlığa uygunluğu, Peygamber'in *"Ağaçlardan bir ağaç nevi' vardır ki..."* sözünü, onun sahâbîlerce bilinmesi yoluyla söylemiş olması yönündendir. İbn Umer bu bilgiyi anlamış, fakat bunu açıklamaktan onu hayası ve küçüklüğü men' etmişti. Bunun bir rivayeti daha önce "ilim Kitâbı"nın başlarında geçmiş ve bâzı açıklamalar verilmişti.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/232.

[32] Bu bâb ismindeki hasedden maksad gıbtadır. Çünkü hased islâm'da haram kılınmış çirkin bir huydur. Hased, bir kimsedeki

ni'metin kendisinde olmasını istemekle beraber, ondakinin yok olmasını arzu etmektir. Gıbta ise, bir kimsedeki ni'metin devamını istemekle beraber, kendisinde de olmasını arzu etmektir. Buradaki hased'in gıbta ma'nâsına olduğunu "Fadâilu'l-Kur'ân"da Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği hadîs te'yîd etmektedir: "Kur'ân sahibinin gıbta edilmesi babı"; 20. bâb, 46. hadîs. Hz. Umer'in sözü olan ta'lîke gelince, onu ibn Abdi'1-Berr, İbn Sîrîn hadîsinden; o da Ahnef'ten olmak üzere sahîh bir senedle rivayet etmiştir. "Efendiler olmanızdan evvel fakîhler olunuz" demek, efendilik ve başkanlıktan önce, daha küçük yaşlarda iken öğrenip âlimler olunuz; yâhud evlenmeden evvel âlimler olunuz, sonra büyüklük, idarecilik veya kocalık sıfatı, sizlerin üstâd önüne oturup ilim öğrenmenize mâni' olur, demektir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/233.

[33] Bu bâbdan maksad, ilim tahsili için sefer etmeyi isbâttır. Çünkü ilim için sefer, sahâbîler, tabiîler ve tabiîlerin tâbi'leri zamanında (çok) alışılmış değildi. Onlar ilmi kendi beldelerinin âlimlerinden alıyorlardı. Kitâblar tedvîn edilip de bunlar memleketlere yayılınca, ilim talihleri bir beldeden diğerine sefer ettiler. Artık ilim için sefer etmek onlar arasında âdet oldu. Binâenaleyh musannif Buhârî, sahîh, kavî bir aslı isbât etmiştir iyi anla. (Şah Veliyyullah, Şerhu Terâcimi Ebvâbı Sahîhi'l-Buhârî, s. 13-14).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/234.

[34] Mûsâ-Hızır kıssası, Kur'ân-ı Kerîm'in el-Kehf sûresi 60-82. âyetlerinde genişçe anlatılmıştır. Buradaki hadîste vak'aya kısaca temas edilmiş, sonunda Kur'ân'daki tafsilâtına işaret buyurulmuştur. Bunun için hadîs ile âyetler birlikte okununca, Mûsâ-Hızır kıssası daha açık olarak anlaşılır. Bununla ilgili hadîsler Sahîh-I Müslim ve Tercemesi, "Kitâbu'l-Fadâil; Hızır'ın faziletlerinden bir bâb' (c. VII, s. 265-276) da toplanmıştır.

Bu hadîsten, ilim tahsîli için uzak mesafelere kadar sefer etmenin fazileti ve ilimle ilgili daha birçok hükümler istidlal edilir. Musa'nın bu sünnetine uyarak sahabe, tâbiûn ve tabiîlerin tâbi'leri ile, onlardan sonra gelen âlimlerin birçokları dîn ilimlerini cem' edip diyar diyar dolaşmışlardır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/235.

[35] Peygamber'in bu duasının kabul edildiği gün gibi zahirdir. Çünkü "Reîsu'l-Müfessirîn", "Habru'1-Umme", "Tercemânu'l-Kur'ân", "Sultânu'l-Müfessirîn" gibi yüce lakablarla sahâbîler ve tabiîler arasında şöhret bulmuştur. Bunlar Abdullah ibn Abbâs'ın Kur'ân ile ilgili ilminin çokluğunu gösterdiği gibi, Peygamber'in açık bir mûcizesidir de.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/235.

[36] Hadîsin âkil ve baliğ tarafından eda ve teblîğ edilmesi hususunda hiçbir ihtilâf yoktur. Ancak hadîsi yüklenmeye, yânî işitip öğrenmeye gelince, ihtilâma yaklaşmasından sonra, akl edip hayır ve şerri ayırdığı zaman, çocuktan da caiz olur. İşte müellif Buhârî, bunu isbât etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/236.

[37] Musannif Buhârî bu ta'lîki, ilim aramak için karada ve deryada sefere çıkmanın fazîletine tenbîh olmak üzere zikretti.

Bu tek hadîsi Buhârî "el-Edebu'l-Müfred"de, Ahmed ile Ebû Ya'la da Müsnedlerinde Abdullah ibn Muhammed ibn Ukayl tarîkinden tahrîc etmişlerdir. Bu Abdullah, Câbir ibn Abdillah'tan şöyle derken işitmiştir: Bana bir kimseden, Rasûlullah'tan işitmiş olduğu bir hadîs ulaştı. Bunun üzerine bir deve satın aldım, sonra yolculuk eşyamı deveme yükleyip, ona doğru bir ay yolculuk ettim. Nihayet Şam'a geldim. O zât Abdullah ibn Uneys'miş. Kapıcısına: Ona

"Kapının önünde Câbir bekliyor" de! dedim.

"Abdullah oğlu Câbir mi?" diye sordu.

"Evet" dedim. Bunun üzerine dışarı çıktı ve benimle sarmaştı. Ben:

"Senden bana, senin Rasûlullah'tan işitmiş olduğun bir hadîs ulaştı. Ben de bunu bizzat işitmeden evvel ölmekliğimden endîşe ettim" dedim. Bunun üzerine şöyle dedi:

"Ben Rasûlullah'tan işittim, şöyle buyuruyordu:

"Allah kıyamet günü insanları çıplaklar olarak toplar..."

Ebû Eyyûb Hâlid ibn Zeyd el-Ensârî'nin de bir hadîs için Mısır'a kadar gittiği ve hadîsi dinler dinlemez, ikaamet etmeksizin hemen geriye döndüğü rivayet edilmiştir. Bunun da rivayet zinciri ve tafsilâtı tamâmiyle zabtedilmiştir (Umdetu'l-Kaarî, I, 462-463).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/236-237.

[38] Bu taksîme göre, topraklar da, insanlar da üç kısma ayrılmış oluyorlar:

1. Faydalanan, fayda veren;

2. Fayda veren, faydalanmayan;

3. Ne fayda veren, ne de faydalanan.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/239.

[39] Hadîste zikredilen "kîân", "kaaa' " lâfzının cem'idir. O da içinde su durmayıp üzerine yükseldiği arazîdir. "Safsaf" da dümdüz arazîdir. Bu son kelime hadîste yoktur. Ancak bunu istidrâd yoluyla zikretmiştir. Çünkü hadîste gelen lâfızları Kur'ân'dakilerden tefsir etmek Buhârî'nin âdetidir. Kur'ân'da "kaaen safsafen" (Tâhâ: 20/106) vâki' olmuştur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/239.

[40] İlmin kaldırılıp cehaletin kökleşmesi kıyamet alâmetlerinden olunca, herhangi ilmî bir mes'eleyi bilenlerin onu meydana çıkarması gerekir, ilmin kaldırılıp cehaletin ortalığı kaplaması, musibetlerden bir musibettir. Buhârî, Rabîatu'r-Re'y'in sözüyle, insanlardan ayrılmak ve benzeri suretlerle hadîs rivayetini terk etmenin ve ilmi tedris etmemenin, ilmin kaldırılması ve cehlin yayılması olduğunu ve bunun da içtimaî ve ferdî bir musibet olduğunu isbât etmiştir. Rabîatu'bnu Ebî Abdirrahmân(136)'ın bu sözünü Hatîb, el-Câmi"mde, Beyhakî ise el Medhal'inde Abdu'1-Azîz el-Uveysî'den; o da Mâlik'ten; da Rabîatu'r-Re'y'den olmak üzere mevsûlen rivayet etmişlerdir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/239-240

[41] Her iki hadîsin "İlmin kaldırılması ve cehlin yayılması" başlığına delâletleri meydandadır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/240

[42] Sütün ilim ile tefsîr edilmesinin vechi, her ikisinin çok fayda vermekte iştirakleri, birinin cesedlere, diğerinin ruhlara salâha sebeb teşkil etmeleridir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/240.

[43] Yânî bu caizdir; aslı sabittir. Bununla beraber bu zamanda ihtiyatlı olan, müftînin fetva vermek için bir mekânda itmi'nânla ve arkadaşlarıyle müşavere hâlinde olmasıdır.

Bu babın hadîsiyle hayvan üzerinde durma sabit olmamıştır. Lâkin Buhârî, bu hususta başka bir tarîkle Peygamber'in Veda haccında, Minâ'da hayvan üzerinde duruşunun sabit olmasına i'timâd etmiştir. Binâenaleyh, sen bu takriri iyi belle, çünkü bu sana bu kitabın çok yerlerinde fayda verecektir (Şah Veliyyullah).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/241.

[44] Hacc menseklerinin -ki taş atmak, kurbân kesmek, tıraş olmak ve ifâza tavafı yapmaktır- tertîb üzere edası sünnet midir, yoksa vâcib midir?

İmâm Şafiî ile İmâm Ahmed ibn Hanbel ve daha evvelki imamlardan Ata', Tavus, Mucâhid tertibin sünnetliğine kaail olup, menseklerin hangisi evvel yapılsa, te'hîr edildiğinden dolayı keffâret olan kan akıtmak lâzım gelmez, demişlerdir. Dayanakları da bu hadîs ile benzeri diğer hadîslerdir. İmâm Ebû Hanîfe ile İmâm Mâlik ve kendilerinden evvel gelen imamlardan Saîd ibn Cubeyr, Hasen Basrî, İbrâhîm Nahaî, Katâde tertibin vücûbuna, ve tertibi bozanlara kan akıtma keffâretf lâzım geleceğine kaail olmuşlardır. Her iki taraf delillerinin tafsîli, fıkıh kitâblarındadır (Ahmed Naîm).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/241-242.

[45] Bu zamanda en ihtiyatlı olan bunun aksi ise de, böyle el ve baş işaretleriyle cevâb vermenin de caiz olduğu sabit oluyor.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/242.

[46] "Herc", ha'nın fethi ve râ'nın sükûnuyla insanlar fitne, ihtilâl, harb ve kıtal hengâmesine düşmek ma'nâsınadır. Lisânımızda "insanlar birbirine düşüp herc ve merc oldu" ta'bîri vardır... Herc'in lügat ma'nâsı ihtilâl ve karışıklıktır. Kati ma'nâsında kullanılması mecâzendir.

Bunda kişinin eliyle yâhud başıyle yâhud irâdesi anlaşılacak bir şeyle işaret ettiği zaman, bunun caiz olacağına delîl vardır. Inşâallah Kitâbu't-Talâk'ta işaretle boşamanın hükmü ve bu konuda fakîhlerin ihtilâfları gelecektir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/242.

[47] Güneş tutulması namazından sonra hutbenin müstehâb olduğu bundan anlaşılıyor.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/243.

[48] Buhârî'nin Enes rivayetinde olan küsûf'taki diğer hadîs ile Sahîh-i Müslim'de tasrîh edildiği üzere, o namaz esnasında cennet ile cehennem kıble cihetindeki duvarda Peygamber'in gözlerine temessül etmişti. Yânî o duvar, Peygamber'in gözleri için bir nevi' televizyon ekranı vazifesi görmüştü.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/243.

[49] Bu şekk, Esmâ'nm lâfzı hakkında ara yerdeki râvînin şekkidir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/243.

[50] Bu suâl ve imtihanı edenler Münker ve Nekîr adlarındaki iki melektir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/244.

[51] Başlığa uygunluğu, içinde baş ile işaret etme bulunması yönündendir. Lâkin bu Âişe'nin fiilindendir. Bâzıları, bu fiil Âişe üzerinde mevkuf (yânî durdurulmuş) olur demişlerse de, merfû' hadîs hükmündedir. Çünkü Âişe, Peygamber'in arkasında namaz kılmakta idi. Peygamber de namaz içinde olsa bile arkasını görür idi...

Güneş ve ay tutulması zamanları dakîkası dakikasına, hattâ saniyesi saniyesine erbabı tarafından evvelce hesâb ile haber verilebilir tabiî hâdiselerden oldukları için, vukua gelmelerinden korkuya ne mahal vardır? demek de olmaz. Çünkü bu kâinat nizâmının bozulma günü demek olan kıyametin kıyamı vaktinin, evvelden hesâb ve ta'yîn edilmiş bu gibi hâdiselerle birlikte vuku' bulmayacağına hiçbir aklî delîl yoktur. Fakat O en büyük hâdisenin halleri hakkında: *"... Ay tutulduğu, güneşle ay bir araya getirildiği zaman"* (el-Kıyâme: 75/9) âyetinden anlaşılacağı üzere, kıyamet alâmetlerinden olarak bu kabîl bâzı felekî görünüşlerin meydana geleceği sâdık haberci tarafından da haber verilmiştir. Buna mukaabil *"Kıyametin subûtunun ne zaman olduğunu sana sorarlar. De ki: Onun ilmi ancak Rabb'imin yanındadır. Onun vaktini kendisinden başkası açıklayamaz. Göklere de, yere de ağır basmıştır. O sizlere ancak apansızın gelir..."* (el-A'râf: 7/187) âyetindeki sarahatten dolayı apansızın kopacak olan kıyametin de vakti ta'yîn üzere bilinmediği için güneş ve ay tutulmalarını yalvarma, dua, niyaz ve ibâdet vesilesi sayarak namaza koyulmak, îmân ehline göre pek tabiî bir keyfiyettir.. (Tecrîd Ter., I, 74).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/244.

[52] Mâlik ibn Huveyris'in bu sözü, Buhârî'nin "Namaz, Edeb ve Vahidin Haberi" kitâblarında getirdiği meşhur hadîsin bir parçasıdır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/245.

[53] Bu hadîsin bir rivayeti "Imân Kitabı" 40. babında geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmişti.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/246.

[54] Başlığa uygunluğu "Bineğine binip Medîne'ye Rasûlullah'a gitti ve mes'elenin hükmünü ondan sordu" sözünde olduğu açıktır. Bunun birer rivayeti "Şahâdetler" ve "Nikâh"ta da gelecektir. Bundan, temiz insanın töhmetli durumlardan çekinmesi vâcib olduğu, ilme hırslı olmak ve Allah'a yaklaştırıcı olan nev'inin tercîh edilmesi, emzirici kadının köle de olsa tek başına şahadetinin bâzı hâllerde caiz olabileceği gibi hükümler alınmıştır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/246-247.

[55] Umer'in ürkmesi -diğer rivayetlerde beyân edildiği üzere-, o sıralarda Gassânîler'in Medîne'ye hücuma hazırlandıkları insanların ağızlarında yaygın bulunduğundan dolayı idi. Ensârî arkadaşı telâş ile kapıya gelince, birdenbire Gassânîler'in ansızın hücumlarına uğramış olduklarını sanmıştı.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/247.

[56] Meydana gelen ve Umer'i bu kadar alâkadar eden mühim iş, Peygamber'in zevceleri hakkında bir ay müddetle îlâ (yânî bir ay müddetle görüşmemeye yemîn) etmesi ve bu îlâ'nın sahâbîler arasında boşama zannedilmiş olması idi. Hz. Umer, kızı Hafsa dolayısıyle bu işin evveliyyâtına vâkıf olduğu için, buradaki metinden hâriç olarak kavs içine alınan "Ben zâten..." sözünü söylemişti, îlâ müddetinin sonunda el-Ahzâb: 28-29. âyetleri nazil olarak, zevcelerin hepsi Allah, Rasûl, âhiret yurdu ile dünyâ hayât ve zîneti ve Rasûl'den ayrılma arasında muhayyer kılınmışlar, ve hepsi birinci şıkkı ihtiyar etmişlerdir.

Bu hadîsten: ilim aramaya hırs göstermek, ilim talibinin kendi maişeti ve ilim aramaya yardım görebileceği hususlara bakıp düşünmesi, vâhid haberinin kabulü, ve sahâbîlerin mürselleriyle amel etmenin cevazı, sahâbîlerin Peygamber'den işittiklerini birbirlerine haber verir ve "Rasûlullah şöyle buyurdu" diyerek, bunu müsned gibi yapar oldukları, çünkü içlerinde yalancı ve güvenilir olmayan bir kimse bulunmadığı; izin istemek için kapıya vurup tıklatmanın cevazı; babaların kızları yanına kocalarından izin istemeden girmeleri ve kocalarıyle zevciyyet işleri hakkında teftîş ve araştırma yapmalarının cevazı; ve ilim elde etmek için arkadaşlarıyle nevbetleşmenin ve bununla meşgul olmanın cevazı gibi hükümler alınmıştır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/248.

[57] Yânî onu sen ve başkası tutup almazsa, onu kurt yer demektir. Bu ifâde, deve hâriç, davar kısmını tutup muhafaza etmeye bir izindir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/249.

[58] Bu zât, Kisrâ'ya sefîr olarak gönderilen Abdullah ibn Huzâfe es-Sehmî el-Muhâcirî'dir. Müslim'in rivayetine göre bu Abdullah, babasından başka bir babaya nisbet edilir ve biriyle kavga ettikçe "fulânın oğlu" diye ayıblanırdı. Annesi böyle bir suâl sorulduğunu işitince: Senden daha fena evlâd görmedim. Ananın câhiliyyet günlerinde kadınların irtikâb ettiği şeylerden birini irtikâb etmediğini nereden biliyordun? Ya ananı, âlem nazarında rüsvây edeydin iyi mi olurdu? diye azarlamış. O da cevaben: Vallahi eğer beni bir zencî köleye ilhak etmiş olaydı, onu baba kabul eder, Kureyşli olmak da'vâsından vazgeçerdim, demiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/250.

[59] Buradaki her üç hadîsin başlığa delâletleri gizli değildir.

[60] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Müslim'deki rivayette Rasûlullah bu hitabesinde: "Her kim bana bir şey sorarsa muhakkak haber vereceğim, babasının kim olduğunu sorsa bile" buyurmuş. Abdullah ibn Huzâfe ile Sa'd ibn Salim bunun üzerine ayağa kalkıp, babalarının kim olduğunu sormuşlardır... Bu sırada Rasûlullah'tan daha başkaları da bir takım sorular sorup cevâblarını almışlardır. Taberî rivayetinde: Umer kalkıp Rasülullah'a doğru gitti. Mübarek ayağını öptü ve: "Biz câhiliyyetten kurtulalı çok olmadı, bizi afvet, Allah seni afvetsin" dedi, denilip Umer'in Peygamber'in öfkesini yatıştırıncaya kadar çalıştığı haber verilmiştir.

Umer'in bu sözleri son derece câmialı, vecîz ve kesin bir düstûr şeklinde İslâm îmânının ikrarıdır.

Bu hadîsi Ahmed Naîm şöyle de terceme etmiştir: "Allah'ın Rabb'ımız olduğuna, İslâm'ın dînimiz olduğuna, Muhammed'in Peygamber olduğuna râzî olduk, dedi. Bunun üzerine öfkesi geçip sükût buyurdu" (Tecrîd Ter., I, 80. haşiye).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/251.

[61] Bâb ismindeki birinci ta'lîk, "Kitâbu'ş-Şehâdât"ta tamâmını vaslettiği hadîsin bir parçasıdır. Yalan sözden sakınma el-Hacc: 22/30. âyette, İbn Umer'den yapılan ta'lîk ise Veda haccı hutbesi hadîsinin'son parçasıdır.

Bâb isminin birinci kısmı, öğretme ve ta'lîm sırasında bâzı sözlerin iyice anlaşılması için tekrar tekrar söylenmesini ifâde ediyor.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/251.

[62] "Bir kavmin yanına geldiği zaman" ifâdesinde "zaman" sözünün zahiri umûm için demektir. Lâkin burada bâzı vakitler ma'nâsındadır. Yânî topluluk kalabalık olduğu zaman, Peygamber yanlarına geldiğinde, topluluğun üç tarafına ayrı ayrı selâm verirdi, demek olabilir; yâhud da isti'zân selâmı olabilir. Sarihler başka tevcihlerde de bulunmuşlardır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/252.

[63] Hadîsin bir rivayeti ayniyle bu isnâdla "ilim Kitabı", "ilimde ses yükseltme bâbı"nda geçmişti. Ancak orada Ebu'n-Nu'mân'dan; o da Ebû Avâne'den.. senediyle sevk etmişti. Burada ise; Müsedded'den; o da Ebû Avâne'den şeklindedir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/252.

[64] Sondaki bu sözler, hadîsin râvîsi, tabiî büyüklerinden Âmir eş-Şa'bî'nin sözüdür. Bunu kendisine böyle bir mes'eleye dâir suâl soran bir Horâsânlı'ya söylemiştir. Bununla öğretme ücreti istemeyip, sâdece öğretme ve teblîğ etme sevabını ifâde etmiş oluyor.

Hadîsin bâb ismine mutabakatı, köleler hakkında hadîsin nassı ile, hürr olan aile ferdleri hakkında kıyâs iledir. Çünkü hürr olan aile ferdlerine Allah'ın farzlarını ve Rasûl'ünün sünnetlerini öğretmeğe olan i'tinâ, kölelere öğretmekteki i'tinâdan daha kuvvetlidir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/253.

[65] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Bununla kadınlara va'z vermenin, onlara âhireti ve islâm hükümlerini hatırlatmanın, sadaka vermeye teşvîk etmenin müstehâblığı sabit oluyor. Peygamber'e ve ailesine sadakanın haram olduğu ma'lûmdur. Bu sadakalar, münâsib yerlere sarfedilmek üzere toplanırdı.

Hadîsin sonundaki ifâde Buhârî'nin ta'lîkidir. Çünkü İsmâîl ibn Uleyye, Buhârî'nin doğum yılı olan 194 yılında vefat etmiştir. Buhârî bu ta'lîkle İsmail'in Eyyûb'dan: onun da Atâ'dan; onun da îbn Abbâs'tan rivayet ettiğini göstermek istedi. Bir de burada kesin olarak İbn Abbâs, Peygamber üzerine şehâdet etmiştir. Binâenaleyh şehâdet lâfzı, yalnız İbn Abbâs'ın kelâmından olduğu da gösterilmiştir. Sonra Buhârî, bu ta'lîkı, "Kitâbu'z-Zekât"ta da Mümil ibn Hişâm'dan; o da İsmail'den olmak üzere mevsûlen tahrîc etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/254-255.

[66] Bir rivayette "Kultu = Dedim", bir yerinde "Kaale = Dedi"; burada da "Kîle = Denildi" tarzında gelmiştir. Bu suâli soranın Ebû Hureyre olduğu hadîsin devamından açık olarak anlaşılmaktadır. "Kile" ve "Kaale" rivayetleri tashîf gibi görünüyor. Sîn ve noktalı ha ile Musahhaf Hadîs, kelimelerindeki bâzı harflerin noktalarını değiştirmek suretiyle yanlış rivayet edilen hadîsdir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/255.

[67] La ilahe ille'llâh tan sonra Muhammed Rasûlullah sözü vardır. Bunlar birbirini tamâmlar ve ikisi asla ayrılmazlar.

Peygamber'in şefâatından faydalanmayacak ferd yoktur. Peygamberimiz bütün insanlığın dehşet yerinden rahat bulması için umûmî bir şefaatçi olduğu gibi, bâzı kâfirlerin azablarının hafifletilmesi, cezaya hakk kazanan bâzı mü'minlerin cehennemden kurtulması, cehenneme girmiş mü'minlerin kurtulması, bâzı mü'minlerin hesâbsız, azâbsız cennete girmesi, keza cennete giren mü'minlerin derecelerinin yükselmesi için çeşit çeşit şefaatleri vardır. Bu şefaatler içinden en ziyâde faydalanacakların muhlis mü'minler olduğunda şübhe yoktur.

Hadîsten: İlim ve hayra hırslı olmak, çünkü hırslı kişiyi bu hırsı, gizli mes'eleleri ve ince ma'nâlan araştırmaya ulaştırır; âlimin öğrencisini iyi düşünüp, onun ilim içtihadında daha araştırıcı olması için, onu buna tenbîh etmesi; âlimin kendisine soruluncaya kadar ilimden sükût etmesi ilmi gizlemek gibi olmayacağı; Ebû Hureyre'nin hadîs ve ilim öğrenmekteki hırsı ve fazîleti; hitâb sırasında künyenin cevazı gibi hükümler alınmıştır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/255-256.

[68] Buharı bu isnâdla Umer ibn Abdilazîz'in bu eserini "Âlimlerin göçüp gitmesi" sözüne kadar mevsûl olarak rivayet ettiğine işaret etmiştir. "Zehâbe'l-ulemâ" sözünden sonrasının Umer ibn Abdilazîz'in kelâmından olması, velâkin bu rivayete girmemiş bulunması da muhtemildir; onun kelâmından olmaması da muhtemildir. Bu ikinci ihtimâl daha zahir olandır. Ebû Nuaym da el-Mustahrac'da bunu tasrîh etmiştir. Böyle olduğu takdirde bu söz Buhârî'nin kelâmından olur ki, onu Umer ibn Abdilazîz'in sözü bittikten sonra, onun arkasından getirmiş-tir(Aynî).

Ebû Nuaym Târîhu Isbahân'da bu kıssayı şu lâfızla rivayet etmiştir "Umer ibn Abdilazîz -Allah ondan râzî olsun- bütün memleketlere 'Rasûlullah(S)'ın hadîsine bakınız ve onu toplayınız!' diye yazdı".

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/256.

[69] "Bunun ma'nâsı şudur: Allah, ilmi kendilerine ihsan ettikten sonra kullarından çekip çıkarmaz. Onlara kendisini bilmeğe ve şeriatını yaymağa götürücü olan ilim hususunda hibe ettiği şeyleri geriye almaz. Lâkin Allah'ın ilmi çekip alması, âlimlerin öğretim yapmayarak kendi ilimlerini zayi' etmeleri suretiyle olur, nihayet geçen âlimlere halef olacak hiçbir âlim bulunmaz, işte Peygamber böylece bütün hayırların kabz olunacağını haber vermiştir"(İbn Battal).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/257.

[70] Bu kısım, râvînin Buhari üzerine yaptığı ziyâdelerdendir. Bu kabîl ziyâdeler çok azdır. Kuteybe rivayeti olan bu ziyâdeyi İmâm Müslim, Sahihinde tahrîc etmiştir (ibn Hacer).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/257.

[71] Yânî Şu'be bu hadîsi Abdurrahmân'dan, biri Ebû Saîd'e, diğeri de Ebû Hureyre'ye ulaşan iki senedle rivayet etmiş oluyor. Ebû Hureyre hadîsinde "Bulûğ yaşına varmış üç çocuk" diye mukayyed olarak gelmiş bir ziyâde vardır.

Hadîsler, başlıktaki sorunun müsbet cevâbını teşkîl etmişlerdir. Bundan kadınların dîn işlerini sormaları ve bu hususta ve ihtiyâçları olan diğer hususlarda erkeklerle konuşmaları cevazı alınmıştır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/258.

[72] "Arz"dan maksad, amelleri tartılmak üzere insanların mîzâna, yâhud amellerin sahihlerine arz olunmasıdır ki, arz günündeki hesâb, ashâbu'l-yemîn (yânî sağcılar) denilen mes'ûdlar hakkında pek kolay geçeceği, Kur'ân'ın nassı ile bilinmiştir. Bu sağcılar muhasebeye ma'rûz kaldıkları gün, gufran ile müjdelenmiş ve amellerinin kendilerine arzında taksîrâtlarıyle beraber nail oldukları büyük ni'metlere muttali' olacaklardır. Mağfiret müjdesine bitişik olmayan muhasebe ise ağırdır. Hasenattan zannolunan nice amellerin kabul edilmediği, hesâb münâkaşası esnasında tebeyyün edeceğinden, bu münâkaşa azaba götürücü yâhud başa baş selâmete erişilse de, münâkaşanın kendisi azâb olmuş olur (Tecrîd Ter., I, 85).

"İyi bil ki Peygamber(S) burada muhasebenin iki nevi' olduğuna işaret etti. Biri lugavî muhasebe ki, bu Kur'ân'da hisâben yesîren (= kolay muhasebe) diye vasıflandırılandır, ikincisi örfî olandır. O da münâkaşadan ibarettir. Peygamber'in bu kelâmında murâd edilen, işte bu münâkaşa ma'nâsma olan muhasebedir.

Sonra şunu da bil ki, Peygamber (S) bu hadîste bizleri fıkıh usûlü bahislerinden büyük bir bahse irşâd etmiştir. O da Kitâb ve sünnetten muhtelif görünen iki şey arasını birleştirme yoludur" (Şah Veliyullah Dihlevî, Şerhu Tercâmi Ebvâbı Sahîhi'l-Buhârî, s. 15).

Bu hadîsten: Âişe'nin fazileti, öğrenmeğe ve tahkîka olan hırsı, Rasûlullah'ın kendisine tekrar tekrar müracaat edilmesinden sıkılmaz olduğu; hesaba çekilmenin ve günâhların arz edilip gösterilmesinin isbâtı; kıyamet günü azabın isbâtı; münazara etmenin, sünnet ile Kitâb'ı mukaabele etmenin cevazı; hesaba çekilmede insanların farklı oluşları gibi hükümler alınmıştır (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/259.

[73] Bu ta'lîki müellif Buhârî, "Kitâbu'l-Hacc'ın "Minâ günlerinde hutbe bâbı"nda İbn Abbâs'tan olmak üzere mevsûlen rivayet etmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/259.

[74] Bu Amr ibn Saîd ibni'1-Âs, Umeyye oğulları hanedanından ve vâlîlerindendir. Yezîd ile Mervân ve Abdülmelik'in günlerinde Abdullah ibn Zubeyr (R) hazretlerine karşı ordular techîz ve sevk etmiş, nihayet halîfelik sevdasına düştüğü için Abdülmelik ile harb de yapmış ve onun tarafından sulh ve emândan sonra aldatılarak öldürülmüştür. Mekke haremine karşı ordu sevk edilmemesi hakkında Ebû Şurayh(R)'ın nasihatine mukaabil, ona ilim taslayarak verdiği cevâb da mugalatadır. İbn Zubeyr hazretleri, Amr'ın hizmet ettiği kimselerden evvel Şam'dan mâada bütün İslâm beldelerinden bey'at almış olup, sahâbî oğlu sahâbî olmak dolayısıyle halifeliğe de onlardan daha haklı idi. Böyle iken onu âsî, kaatil ve hırsız menzilesinde tutup Harem'in hürmetini parçalamağa kalkışması; cinsiyyet ve kavmiyyet asabiyyetine tâbi' olmaktan başka şeye hami olunamaz (Ahmed Naîm, I, 86-87).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/260-261.

[75] Bu babın İlim Kitâbı'yla ilgisi, Şâri'in, ilmin ifâde edilmesi ve yayılmasını istemiş olması yönündendir.

"Rasûlullah doğru söyledi" sözü, emrettiği şey aynen vâki' oldu ma'nâsınadır. Bu tarz ifâde onların kullanışlarından gelmiştir. Buna göre zahir olan, bu ifâde hadîsin tetimmesine işarettir ki, o da *"Benden kendisine tebliğ ulaştırılanların bâzısı bizzat işitenden daha iyi belleyicidir"* sözüdür (Dihlevî, Şerhu Terâcim, s. 15).

Bu hadîslerden şu hükümler alınmıştır: Ebû Şurayh'ın: "Ey Emîr, bana izin ver" kavlinde, inkâr hususunda güzel bir incelik vardır; bilhassa meliklerin maksadlarına muhalif hususları redd hususunda. Çünkü onlara nâzik davranmak kalblerini daha iyi da'vet edici olur. Ebû Şurayh'ın, dînini tebliğ ve neşir hususunda Allah'ın âlimlerden aldığı taahhüde vefakârlığı ve yerine getirmesi..., *"Bu hutbede şâhid olan burada hâzır bulunmayanlara tebliğ etsin"* kavlinde ilmin nakli, sünnetlerin ve hükümlerin yayılması hususlarına apaçık delâlet vardır. Hadîs Allah'ın Mekke'yi haram kılmasına apaçık delâlet etmektedir. Valilere, me'mûriyet sahiblerine nasihat etmek, onları aldatmamak, onlara karşı kaba söz söylememek, sözde te'kîd yapmak, konuşmada maksaddan önce hamd etmek, haram ve halâl kılmanın Allah katından olduğu, bunda beşer için hiçbir giriş bulunmadığı gibi... (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/261.

[76] Şunu bil ki Peygamber üzerine her ne kadar sahâbîler tarafından yalan söylenmemiş ise de, çok rivayet etmekte bu kabilden bir şeyin vâki' olması zannı vardır. Hâlbuki bir şeyin kendinden sakınmak vâcib olunca, onun zannından da sakınmak lâzımdır. Sahâbîlerin çok hadîs rivayet edenleri ezberlemeyi ve zabtı iyi bağlayan, yalana düşmekten emîn kılınan kimselerdi. Bu sıfatlarıyle onlar ilmi neşretmeyi ve şayi' kılmayı kasdettiler. Böylece onlar bu güzel niyetlerine mukaabil en güzel mükâfat ile mükâfatlandırılmışlardır. Az hadîs rivayet edenleri de yine güzel niyetlerine mukaabil en güzel mükâfat ile mükâfatlandırılmışlardır. *"Herkesin yüzünü kendine döndürücü olduğu bir yönetici vardır"* (el-Bakara: 2/148-Şâh Veliyyullah, s. 16).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/262.

[77] Dînen nehyedilen, "Ebu'l-Kaasım Muhammed" suretiyle isim ve künyenin bir şahısta toplanmasıdır. Nitekim bunu tasrîh eden rivayet de vardır. Bu nehyin neshine kaail olanlar olduğu gibi, Peygamber'in hayâtına maksûr olduğuna kaail olanlar da vardır. Nitekim İmâm Alî, oğlu Muhammed ibnu'l-Hanefiyye ile Muhammed ibn Ebî Bekr ve Muhammed ibn Talha ibn Ubeydillah'ın künyeleri Ebu'l-Kaasım idi.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/263.

[78] Bu hadîs daha bir kaç lâfızla da gelmiştir ki, hepsi de sahihtir:"= Her kim beni ru'yâda görürse hakkı görmüş olur"; yânî gördüğü hulüm demetleri kabilinden değildir; beni görmüştür. " = Uyanıklıkta da beni görecektir"; " = Beni uyanık hâlde görmüş gibidir". Bu şekil lâfızların hepsi bir ma'nâyadır. Hepsinden anlaşılan ma'nâ, Peygamber'imizi ru'yâda görmenin hakk ve sâdık ru'yâ olmasıdır. Bunun ta'lîki de, metindeki lâfız ile geldiği gibi "= Zîrâ şeytânın kendisini bana benzetmesi olamaz" lâfzı ile de gelmiştir ki, yine aynı ma'nâdır.

Son hükmün ru'yâ ile münâsebet ciheti, Peygamber'imizi ru'yâda görmemiş kimsenin gördüm demesi, kendisini bu vaîdin hükmüne girdireceğini anlatır.

Bu hadîslerden özetle şu hükümler alınmıştır: Peygamber üzerine yalan söyleme harâmlığının azameti; bunun başkaları üzerine söylenen yalandan çok daha büyük bir günâh olduğu; bunun failinin Peygamber'den halâllık istemekten başka keffâret yapamayacağı; Peygamber üzerine yalan söyleme ile hükümlerden, tergîb ve terhîb gibi şeylerden olanlar arasında fark bulunmadığı, bunların hepsinin müslümânların icmâı ile büyük günâhların en büyükleri nev'inden haram oldukları; bir hadîsin uydurma olduğunu bildiği veya zannettiği hâlde râvîlerinin hâllerini ve za'fını beyân etmeksizin rivayet eden kimselerin de bu tehdide gireceği, istikbâlde bir takım hadîs uydurucularının meydana çıkacakları... (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/263-264.

[79] Hakkında ihtilâf edilen hükümlerde Buhârî'nin yolu, o hususlarda kesin bir hüküm söylemeyip, sâdece ihtimâl üzere îrâd eylemektir, işte bu bâb ismi de bu nevi'dendir. Çünkü selef bu hususta amel ve terk yönünden ihtilâf etmişlerdir. Her ne kadar sonradan iş istikrar bulup yazmanın cevazına, hattâ müstehâblığına icmâ' hâsıl olmuşsa da. Hattâ ilmi teblîğ etmek kendisine vâcib olanlardan unutma endîşesi bulunanlara yazmanın vücûbu bile uzak olmaz (Askalânî).

"Müellifin maksadı şudur: Hadîs yazmak her ne kadar Peygamber zamanında, hadîslerin Kur'ân'la karışmaması için yâhud insanların ezberlemekleri ziyâde yazıya dayanmamaları için men' edilmiş ise de, sonradan hadîsleri tedvîn ve te'lîf etmek şayi' olmuştur. Hadîste buna âid bir asi vardır. Abdullah ibn Amr ibn As gibi bâzı sahâbîlerin yazma kıssaları ise, bu hadîs yazma lehine bir takım deliller ve şâhidlerdir" (Şah Veliyyullah).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/264-265.

[80] Alî'nin bu hadîsinden bir takım hükümler alınmıştır: ibn Battal şöyle dedi: Bunda Şia'nın bid'atini, Alî'nin Peygamber'in vasîsi olduğu ve Rasûlullah tarafından ona tahsîs edilmiş ondan başkasının bilmediği ilim bulunduğunu iddia edenlerin iddialarını kesip atan delil vardır. Çünkü Alî kendi yanında, insanların yanında yazılı bulunan Allah Kitâbı'ndan başka bir yazı bulunmadığını bildirmiş ve kendi nefsine, başkalarına mümkün olanın gayrı bir şey tahsîs etmemiştir.

Bunda âlimin Kur'ân'dan kendi anlayışıyle şeriat asıllarına uygun olmak şartıyle, müfessirlerden nakledilmiş olmayan anlayış çıkarabileceğine irşâd vardır. Mâlik, Şafiî ve Ahmed bununla müslimin kâfir mukaabilinde kısas olarak öldürülmeyeceğine hüccet getirmişlerdir, imâmdan kendisine has olan işlerden sormanın cevazı... (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/265.

[81] Buhârî, aradaki râvîler hep böyle "katli yâhud fîli" tarzında şekk üzere rivayet etmiş olduklarım söylüyor. Bâzıları yine şekk üzere "fîl yâhud katil" diye rivayet etmişlerdir. Bir rivayette de cezm üzere yalnız "fîl" denilmiştir ki, zevke en mülayim geleni de budur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/266.

[82] Fetih gününde Hâlid ibn Velîd'in Handeme'de müşriklerle zarurî olarak vâki" olan müsademesi ile kanı heder edilmiş birkaç müşrikin, Peygamber'in emriyle öldürülmüş olduğuna îmâ ediliyor.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/266.

[83] Talebden sonraki istisna, ya o ânda buna dâir vahy geldiğine, ya geçen bir vahyde istisnanın beyân ve tebliği talebe ta'lîk buyurulduğuna, yâhud da böyle bir vahy yoksa, Peygamber'in Allah tarafından me'mûr buyurulduğu hususların tafsillerinde içtihada me'zûn olduğuna delildir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/266.

[84] Şarihler bu hadîs hakkında genişçe tevcihler, açıklamalar yapmışlar, Şiîler'in bu hadîse tutunarak Umer aleyhine ileri sürdükleri iddialara mufassal cevâblar vermişlerdir. Ahmed Naîm de Tecrîd Tercemesi'nde (I, 91-94) bu mes'ele üzerinde tatmin edici bir şekilde durmuştur. Ahmed Naîm merhumun bu güzel îzâh ve cevâblarım işaret ettiğimiz yerden okumalarını okuyucularımıza salık verip, Şah Veliyyullah Dihlevî'nin bu husustaki kısa açıklamasını terceme ederek buraya alıyorum:

"İyi bil ki, ibn Abbâs'ın bu "Âh ne büyük musibet!..." sözleri ayakların kayacağı bir yerdir. Nice büyük zâtlar burada sürçmüşler, nice anlayışlar burada haktan sapmışlardır. Ben bu hadîsin, yânî Peygamber'in yazma emrinin bütün tarîklerini teker teker araştırdıktan sonra şu hakikate ulaştım:

"ibn Abbâs'ın "Âh ne büyük musibet..." sözü ancak, onun diğer şübheleri gibi bir şübhe yoluyla meydana gelmiştir. Sahîh rivayetlerde sabit olmuştur ki Ebû Bekr, Alî ve diğerleri gibi büyük sahâbîler, Rasûlullah'ın bunu söylediği sırada hâzır bulunuyorlardı; onlar Peygamber'in bu yazma emrinden maksadının ancak Kur'ân'da gelenleri te'kîd ve tevsikten başka bir şey olmadığını anlamışlardı. Şayet maksadı diğer bir şey olmuş olsaydı, bunu onlara ikinci ve üçüncü defa emrederdi. Çünkü Peygamber, bundan sonra daha günlerce ayık olarak yaşadı.

"Bununla beraber Peygamber'in Alî'ye kâğıd ve yazı âleti getirmekle emrettiği, Alî'nin de yanından gitmesini müteâkıb, Peygamber'in geçmesinden endîşe edip: "Yâ Rasûlallah, ben işitirim ve bellerim, dediği; bunun üzerine Peygamber'in ona sadaka hükümlerini, kâfirlerin Arab Yarımadasından çıkarılması, elçi hey'etlerine kendisinin muamelesi gibi iyi muamele edilmesi; Ensâr'a

hayırla vasıyyet ve bundan evvel çoğunu beyân ettiği diğer şeyleri beyân eylemiş olduğu da rivayet edilmiştir.

"Artık bunlardan sonra İbn Abbâs (R)'ın şübhesine tutunmaya ve sahâbîlerin en hayırlıları hakkında söylenegelenleri söylemeğe hiçbir mecal kalmamıştır. Çünkü ibn Abbâs o zaman bulûğa yaklaşmış, taze bir oğlandı. İ'tibâr ise böyle bir çocuğun anlayışına değil, büyük sahâbîlerin anladığı şeyedir. Allah hepsinden râzî olsun (Şerhu Terâcimi Sahîhi'l-Buhâri, s.17)

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/267-268.

[85] Peygamber'imizin ru'yâda görüp de haber verdiği fitnelerle ni'metler, Allah'ın bildirmesi, yânî vahy yoluyla kendisine bildirilen şeylerdendir. Peygamberin ru'yâları da vahydir. Hz. Âişe'nin haber verdiği üzere, vahyin başlangıcı ru'yâ olmuştur.

Bu hadîsde Peygamber'in nice mu'cizeleri apaçıktır. Peygamber'imiz ümmetinin kendinden sonra hem yakalanacakları fitneler ve musîbetleri, hem de nail olacakları hudûdsuz ni'met ve rahmet hazînelerini haber verdiği gibi, "Kâsiyât, Âriyât" zümresinden, yâhud müstetire olmakla beraber libâsta israf ve tebzîr edecek nice kadınların zuhur edeceğini de haber veriyor. Mü'minlerin annelerini uyandırmayı emretmesi de, kendilerine va'z etmek, sadakaları çoğaltmak ile israfı terketmeyi teşvîk eylemek, Peygamber'in zevceleri olduklarına aldanarak ibâdet ve tâatten gaflet caiz olamayacağını bildirmek içindir. Dünyâdaki isrâfçı kâsiyât = giyiniklerin âhırette âriyât = çıplaklar olmaları, hasenattan çıplak oldukları içindir de denilmiştir. Bunun daha başka tefsirleri de yapılmıştır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/269.

[86] Câbir'in rivayetinde tasrîh edildiğine göre, Rasûlullah bunu söyledikten sonra bir ay daha yaşamıştır.

Hızır'ın vefat etmiş olduğuna kaail olanlar bu hadîs ile istidlal ederler. Muhalif görüş sahiblerine göre ise bu hadîsin, Îsâ, Hızır, melekler ve Iblîs'e şümulü yoktur. "Yeryüzünde olanlar"dan maksad Muhammed ümmetidir ki, bunlardan kimi icabet ümmeti, kimi da'vet ümmeti olduğundan, o zamanki müslümânlar ile kâfirler bunda dâhildirler. Demin saydıklarımız ise ümmetten sayılmış değillerdir. Tâ altıncı, yedinci hicret asırlarında bile Peygamber'in sahâbîliği iddiasında bulunan Reten Hindî, Ma'mer ibnu Burayk, Ma'mer Mağribî ve benzerleri uzun ömürlülerin yalancılıklarına bu hadîs ile ihticâc edilmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/269-270.

[87] Uzanıp uyuduktan sonra abdest almadan namaz kılabilmek Peygamberlik husûsiyetlerindendir. Peygamberlerin gözleri uyusa da kalbleri uyumaz. Gece namazı bu rivayete göre, son iki rek'at sabah namazının sünnetine ayrıldıktan sonra vitir namâzıyle beraber dokuz rek'attan ibaret olmuş oluyor. Toplamı onbir rek'attır.'..

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/270.

[88] Ebû Hureyre'nin delîl getirdiği iki âyet, metindeki iki âyet olabileceği gibi, bunlar bir sûredeki âyettir, ikincisi ile de şu âyet kasdedilmiştir, denilmiştir: *"Allah bir zaman kendilerine Kitâb verilenlerden onu behemahal insanlara açıklayıp anlatacaksınız, onu gizlemeyeceksiniz diye te'mînât almıştı. Onlar işte o sözü sırtlarının arkasına attılar. Onun mukaabilinde az bir menfaati satın aldılar. Müşteri oldukları o şey ne kötüdür"* (Âli İmrân: 3/187).

Ebû Hureyre bu âyetlere bakarak ilmi ketm edip gizlemeyi haram bildiği için, mümkün olduğu kadar bildiklerini neşre çalışmış ve bu yüzden mesmûâtı çok olduğu gibi, merviyyâtı da herkesten ziyâde olmuştur.

Buhârî'nin Târîh'deki rivayetine göre, Ebû Hureyre bir kerre on dâneden çok, büyük sahâbînin toplu olduğu bir mecliste bulunmuş da, onların bilmedikleri bâzı hadîsler rivâyat etmiş. Onlar birbirlerinden tahkik edip, bunların sahîhliğine kaani' olmuşlar. O mecliste bu hâl birkaç kerre tekerrür edince bâzı kimseler: Muhacirler ile.Ensâr, Ebû Hureyre gibi hadîs rivâyet edemesinler, bu nasıl olur? demişler. Bunlara cevaben Ebû Hureyre metindeki bu sözleri söylemiş oluyor (Ibn Hacer).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/271.

[89] Ebû Hureyre'nin neşrettiği ilim, rivayet ettiği hadîslerdeki ilimdir. Neşretmediği ilim için bâzıları ileride ümmetin başına gelecek fitnelere, musibetlere, kıyametten evvel Ümmetin başına gelecek hâllere âid ilim idi demişlerdir. Peygamber'in vefatından sonra yakın istikbâlde Usmân'ın, Hüseyn'in şehâdetleri ve diğerleri gibi meydana gelecek elemli vak'alar ve şahısları siyâset kaynaşmaları içinde ferman dinleyecek ve hakka samimiyetle kulak verecek hâlde olmayanlara karşı bildiğini söylemek, tarafsız ve fitneden uzak bir zât için hakîkaten tehlikeli idi.

Bâzıları da şuhûd ve irfan sahiblerine hass olup, şerîat ilminin neticesi ve Rasûlullah'a mahabbet ve güzel mutâbaatın büyük meyvesi olan ve diğerlerinin idrâkinden masun kalan esrar ilmidir, derler. Allah murâdını en iyi bilendir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/272.

[90] *"Benden sonra kâfirlere dönmeyiniz..."* sözünün ma'nâsı "Kâfirlerin hasletleri üzere olmayınız" demek olabilir. Bu takdirde *"Birbirinin boynunu vuran...."* ibaresi ona bir tefsîr ve beyân olur. Bu sözden murâd "Irtidâd etmeyiniz" demek de olabilir. Bu takdirde ise, "Birbirinin boynunu vuran" sözünün ma'nâsı, "Irtidâdınız ve bu sıfatınızla Câhiliyyet ve küfür günlerindeki gibi olursunuz" demek olur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/273.

[91] Kıssanın buraya âid kısmı Kur'ân-ı Kerim'de tafsil edilmektedir:(el-Kehf: 18/60-82.)

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/275.

[92] İstedikleri bu idi. Çünkü Hızır ile balığın dirilip kaçtığı yerde buluşacaklardı.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/275.

[93] Hızır aleyhi's-selâm bundan sonra Musa'nın sabredemeyip muhalefet ettiği üç hâdisenin iç yüzünü ona açıkladı ve Musa'dan ayrıldı. Buna âid en kesin bilgileri el-Kehf: 18/60-82. âyetlerden okumalıdır. Peygamber'in izhâr eylediği temennî, hakîkaten her mü'minin derin bir iştiyakla iştirak edeceği bir ilim ve hikmet temennîsidir.

Bu hadîs ile âyetlerden ilim tahsîli için uzak mesafelere kadar sefer etmenin faziletine istidlal edilmiştir. Musa'nın bu sünnetine uyarak sahabe, tâbiûn ve tâbiûnun tâbi'leri ile onlardan sonra gelen âlimlerden birçokları dîn ilimlerini toplayıp diyar diyar dolaşmışlardır. Musa'nın bu sefere çıkış sebebini, ilim araştırıcılığının faziletini ve gerçek âlimin ta'rîfini anlatan bir rivayet şudur:

"Musa Peygamber Rabb'ına suâl edip:

- Yâ Rabb! Kullarının sana en sevgilisi hangisidir? demiş.

- Beni zikreden ve unutmayandır, buyurulmuş.

- En hâkim kulun hangisidir? demiş.

- Hakk ile hükmeden ve hevâsına uymayandır, buyurulmuş.

- En âlim kulun kim? demiş.

- Belki bir kelimeye rastgelirim de hidâyete delâlet eder veya bir felâketten kurtarır diye insanların ilmini tetebbu' ile araştırıp kendi ilmine ekleyendir, buyurulmuş.

Bunun üzerine Musa:

- Yâ Rabb, kullarından benden daha âlimi varsa bana göster, demiş.

- Var, buyurulmuş.

- O hâlde onu nerede arayayım? demiş.

- İki denizin birleştiği yerde, kayanın yanında balığı kaybedeceğin yerde..." diye ta'rîf buyurulmuş (Hakk Dîni, IV, 3256-3257).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/276.

[94] Sözün zahirine göre bu "kaale(= râvî der ki)"den sonrasını söyleyen, Ebû Musa (R)'dır. Ondan rivayet edenlerin biri olması da muhtemildir. Bunu söyleyen Ebû Musa'dan başkası ise, bu söz haberin arasına katılmış bir söz olur ki, buna "mudrec kelâm" denir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/277.

[95] Bu hadîsten: Amellerin ancak iyi niyetlerle hesâb edileceği, ibâdette İhlasın şart olduğu; mücâhidler hakkında gelmiş olan

fazîletin ancak "Allahın Kelimesini en yüksek kılmak için" mukaatele edenlere hass olacağı; Peygamber'e fasâhat ve câmialı sözler söyleme kaabiliyeti verildiği, çünkü soran kimseyi onun lâfzıyle değil de, sorusunun ma'nâsmı toplayıcı bir cevâb ile cevâblayıp: *"Kim Allah'ın Kelimesi en yüksek olsun diye kıtal yaparsa, işte onunki Allah yolundadır"* buyurduğu gibi hükümler alınmıştır (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/277.

[96] Bu hadîs aynı sahâbîden, küçük lâfız farkıyle Kitâbu'1-İlm, 23. bâb'da geçmişti.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/278.

[97] "Ve mâ ûtû" hadîsin râvîlerinden A'meş'in kıraatidir. Mütevâtir ve meşhur kıraat ise: "Yemâûtîtum(= Size az bir ilimden başkası verilmemiştir)" okunur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/279.

[98] Bu hadîs bâzı küçük farklarla, Hacc ve Temenni kitâblarında da gelecektir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/279.

[99] Bu hadîs, müellif Buhârî'nin âlî isnâdlarındandır. Zîrâ buna üç râvî ile ulaşmıştır. Üçüncü râvî sahâbî olan ibn Tufeyl'dir. Müellif burada hadîsin senedini metinden sonraya bırakmıştır. Bunu ya hadîsin isnâd yoluyla eserin isnâd yolu arasını ayırmak için, yâhud ibnu Harrabûz sebebiyle isnadın za'fını göstermek için, yâhud tefennün yâni' çeşit çeşit söylemek için, yâhud da bunun da cevazını beyân etmek için böyle yapmıştır, ibnu Harrabûz'u ibn Maîn zaîf addetmiştir. Müellif Buhârî'de de onun bu hadîsten başka hadîsi yoktur.

Hz. Alî'nin bu sözünün benzerini ibn Mes'ûd (R) da söylemiştir ki, bunu imâm Müslim, sahîh bir senedle Sahîh'inin mukaddimesinde şöyle tahrîc etmiştir: Ve bana Ebu't-Tâhir ile Harmele ibn Yahya tahdîs edip şöyle dediler: Bize ibnu Vehb haber verip şöyle dedi: Bana Yûnus, ibn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe'den haber verdi ki, Abdullah ibn Mes'ûd şöyle demiştir: "Sen akıllarının ermeyeceği bir sözü herhangi bir zümreye (hakîkatte) söyleyici değilsin (yânî söylemiş, ma'rifet ve hizmet yapmış değilsin... Çünkü) o söz onlardan kimi üzerinde ancak bir fitne olmuştur" (Müslim, el-Câmi'u's-Sahîh, Mukaddime, Bâb: 3.)

Akıllar, takatleri derecesinden fazlasını taşıyamazlar. O takatlerin üstüne çıkılırsa, hâlde mevcûd olan salâh bile yerini fesada bırakır.

Âlimlerin birçoğu, anlaşılması güç ve te'vîli müşkil olan sözlerin ve müteşâbihlerin âmmeye söylenmesini hoş görmemişlerdir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/280.

[100] Bu hadîslerde muvahhidlere büyük bir müjde vardır. Doğrulukla can ve gönülden şehâdet kelimelerini telâffuz edip söyleyen ve itaat eden kimsenin cehennem ateşine haram olacağı müjdesi. Böyle müjdeler Enes'ten ve Ebû Saîd Hudrî'den de rivayet edilmiştir. Günâhları afvolunmamış ma'siyet ehlinin, cehenneme uğradıktan sonra cennete gireceğine dâir daha birçok haberler vardır. Haberlerde nesh carî olmayacağından bu hadîslerin arasını te'lîf etmek gerekir. İşte bunun için buradaki "haram kılma"dan maksad ebedî kılmaktır demişlerdir. Bu takdirde şehâdet kelimelerini Allah rızâsı için gönülden söyleyenler ateşte ebedî olmazlar demek olur. Daha güzel bir tevcihe göre, kâfirlerin karargâhı olan ateşten masun olurlar, demektir. Bu takdire göre âsî mü'minler azab yurduna girseler bile kâfirler gibi orada çok uzun zaman kalmayacaklar demek olur... (Tecrîd Ter., II, 303. 268. hadîs).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/281-282.

[101] Büyüklere iclâl ve ihtiram ciheti üzere vâki' olacak haya makbuldür. Amma dînî bir işi terke sebeb olacak hayaya, yânî utangaçlığa gelince, o kötülenmiştir. Ve böylesi dînin tavsiye ettiği haya değildir. O ancak zaîflik, gevşeklik ve aczdir.

Mucâhid ibn Cebr'in sözü olan ta'lîkı, Ebû Nuaym, el-Hılye'de Alî ibn Medînî'den; o da İbn Uyeyne'den; o da Mansûr'dan; o da Mucâhid'den tarikiyle Buhârî'nin şartına göre sahîh bir senedle vasl etmiştir.

Âişe'nin sözü olan ta'lîkı da, Ebû Dâvûd, Ubeydullah ibn Muâz'dan, bize babam tahdîs etti, bize Şu'be, İbrahim ibn Muhâcir'den; o da Safiyye bintu Şeybe'den; o da Âişe'den; şöyle dedi... senediyle rivayet etmiştir (ibn Hacer, Aynî, Kastallânî).

Bu bâbdaki hadîs ile ilim öğrenmekte ve öğretmekte utanmak olmayacağı sabit olmuştur. Keza bu hususta utanıp sıkılmamanın

güzelliği, hadîsin tarîklerinin birinde takarrür eden hükümle sabittir: Mü'minlerin anneleri bu suâlinden dolayı Ümmü Suleym'i ayıpladılar da Rasûlullah (S) onları bundan men' etmiştir.

Şu hâlde, dînî ve ilmî mes'elelerde utanmanın suâle mâni teşkîl etmemesi lâzım geleceğini öğrenmiş oluyoruz.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/282.

[102] Bu hadîs küçük lâfız farklarıyle şimdiye kadar Kitâbu'l-İlm'in 3., 5., 14., 50. bâblarında geçmektedir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/283.

[103] Mezî ince bir sudur ki, oynaşma ve öpme esnasında önden çıkar. Âlime kendisi bir şey sormaktan utanan kimsenin, suâlden doğacak maksadın husulü için, bunu başkasına sordurmasının caiz olduğu bu hadîsten anlaşılmakdır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/284.

[104] Suâl husûsî, cevâb umûmî olursa, .sorulandan fazlasıyla cevâb vermek caizdir Usûlcülerin: "Cevâbın suâle mutabık olması îcâb eder" sözündeki mutâbakaat tan maksad, cevâbda ziyâde olmaması değildir; ondan murâd, cevâbın sorulan hükmü ifâde edici olmasıdır (Kastallânî). Bu son iki babın hadîsleri "Hacc Kitâbı"nda da gelecek ve açıklamalar orada verilecektir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/285.

1- KİTÂBU'L-ÎMÂN. (Îmân Kitabı). 3

Rahmân ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

1- KİTÂBU'L-ÎMÂN[1]. (Îmân Kitabı)

1- Îmân Babı Ve Peygamberin: İslâm Beş Şey Üzerine Bina Edilmiştir... Kavli

Îmân, dil ile söylemek ve organlarla işlemektir. Îmân, artar ve eksilir. Yüce Allah şöyle buyurdu:

"O, mü'minlerin yüreklerine, îmânlarını kat kat artırmaları için sekîneti indirendir" (el-Feth: 48/4);

"Biz de onların hidâyetini artırmıştık" (el-Kehf: 18/13);

"Allah hidâyeti kabul edenlerin hidâyetini artırır" (Meryem: 19/76);

"Hidâyeti kabul edenler (e gelince), onların muvaffakıyyetini artırmış, onlara takvalarını ilhâm etmiştir" (Muhammed: 47/17);

"Îmân edenlerin de îmânları artsın " (el-Muddessir: 74/31);

Ve Allah'ın şu kavli:

"Bir sûre indirildiği zaman içlerinden kimi: Bu sûre hanginizin îmânını artırdı, der. Îmân etmiş olanlara gelince (her inen sûre) dâima onların îmânını artırmıştır ve onlar birbirleriyle müjdeleşirler" *(et-Tevbe: 9/124)*;

Ve zikri celîl olan Allah'ın şu kavli:

"Onlar öyle kimselerdir ki halk kendilerine: (Düşmanlarınız olan) insanlar size karşı ordu hazırladılar, o hâlde onlardan korkun, dedi de, bu (söz) onların îmânını artırdı ve: Allah bize yeter, o ne güzel vekildir, dediler" (Âli İmrân: 9/173).

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Mü'minler düşman ordularını görünce: işte bu Allah'ın ve Rasûlü'nün bize va'd ettiği şeydir. Allah ve Rasûlü doğru söylemiştir, dediler. (Bu) onların îmânlarını ve teslimiyetlerini artırmaktan başka bir şey yapmadı" (el-Ahzâb:

33/22)[2].

Allah için (yânî Allah'a tâat sebebiyle) sevmek ve Allah için sevmemek îmândandır [3].

Umer ibn Abdilazîz (101), Adiyy ibn Adiyy (123)'e şöyle yazdı: Muhakkak ki îmânın bir takım farizaları, akideleri, men' edilmiş şeyleri ve mendûbları vardır. Kim bunları tam yaparsa îmânı tamamlamış olur, kim de bu işleri tam yapmazsa îmânı kemâle erdirmemiş olur. Eğer ben yaşarsam, bu işleri bilmeniz için ben onları size iyice beyân edip açıklayacağım. Ve şayet ölürsem, ben sizlere hemdem ve yâr olmaya hırslı değilim [4].

İbrâhîm aleyhi's-selâm da: *"Ey Rabb'ım, ölüleri nasıl dirilteceğini bana göster, dedi; Allah: inanmadın mı yoksa, dedi; O da: İnandım, fakat (gözümle de görerek) kalbimin yatışması için."* (el-Bakara: 2/260) demişti.

Muâz ibn Cebel (18), bir zâta: Bizimle otur da (dîn işlerini müzâkere ederek) bir sâat îmânı artıralım, dedi[5].

İbn Mes'ûd (32): Yakîn, îmânın tamâmıdır, dedi [6].

İbn Umer (73): Kul, gönlündeki şübhe veren şeyleri tamâmiyle terk etmedikçe takvanın hakîkatine ulaşmaz, dedi[7]. Mucâhid ibn Cebr (101), *"Dînden Nuh'a tavsiye ettiğini sizin için de bir şeriat yaptı"* (eş-Şûrâ: 42/13) âyetini: Ey Muhammed, sana da Nuh'a da bir tek dîn tavsiye ettik, demektir diye tefsîr etti.

İbn Abbas, *"Sizden herbîriniz için bir şeriat, bir yol ta'yîn ettik"* (el-Mâide: 5/48) âyetindeki "şır'a ve minhâc"ı, geniş yol ve sünnet diye tefsîr etti. Yine İbn Abbâs, *"Duanız olmasaydı Rabb'ım size değer verir miydi de"* (ei-Furkan: 25/77) kelâmı sebebiyle, duânız îmânınız demektir, diye tefsîr etti. Duânın lugattaki ma'nâsı îmândır [8].

1- Bize Ubeydullah ibn Mûsâ (213-214) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Hanzalatu'bnu Ebî Sufyân (151), İkrime ibn Hâlid(115)'den, o da İbn Umer'den

haber verdi: İbn Umer (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"İslâm beş şey üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasûl'ü olduğuna şehâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacc etmek, ramazân orucunu tutmak"[9].

2- Îmâna Âid İşler Ve Yüce Allah'in Şu Kavli Bâbı: "Yüzlerinizi doğu ve batı yönüne döndürmeniz hâlis iyilik değildir. Fakat hâlis iyilik, Allah'a, âhiret gününe, meleklere, Kitâb 'a ve peygamberlere îmân eden, malı sevgisine rağmen akrabaya, yetimlere, yoksullara, yol oğluna, dilenenlere, köle ve esirleri kurtarmaya veren, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren, ahidleştikleri zaman sözlerini yerine getirenler, sıkıntıda ve hastalıkta ve muharebenin kızıştığı zamanlarda sabr ve metanet gösterenlerin bu hayırlı işleridir. İşte böyleleri, sâdık olanlardır ve onlar takvâya erenlerin tâ kendileridir" (el-Bakara: 2/177) [10];

"Mü'minler muhakkak felah bulmuştur ki, onlar namazlarında huşû 'u gözetenlerdir, onlar boş ve fâidesiz şeylerden yüz çeviricidirler, onlar zekâtlarını verenlerdir, onlar ırzlarını koruyanlardır, şu var ki, zevcelerine yâhud sağ ellerinin mâlik olduklarına karşı müstesnadır, çünkü onlar kınanmış değildirler. O hâlde kim bunların ötesini isterse şübhe yok ki, onlar haddi aşanlardır. Ve öyle mü'minler ki, onlar emânetlerine ve ahidlerine riayetkardırlar, onlar namazlarına devam ederler" (el-Mu'minûn: 23/1-9)[11].

2- Bize Süleyman ibn Bilâl (172), Abdullah ibn Dînâr(127)'dan o da Ebû Sâlih(101)'ten, o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): *"îmân altmıştan fazla şu'bedir. Hayâ da îmândan bir şu'bedir"* buyurmuştur [12].

3- Müslümân. Dilinden Ve Elinden Müslümânların Selâmette Kaldığı Kimsedir Bâbı

3- .... Bize Şu'be (160), Abdullah ibn Ebî's-Sefer'den ve İsmâîl ibn Ebî Hâlid(145)'den, onlar da Şa'bî'den, o da Abdullah ibn Amr(R)'dan tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Müslüman dilinden, elinden müslümânların selâmette kaldığı kimsedir. Muhacir de Allah'ın nehy ettiğini terk edendir".*

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Ve Ebû Muâviye (194) dedi ki: Bize Dâvûd ibn Ebî Hind (139) Âmir eş-Şa'bî'den tahdîs etti. Şa'bî: Ben Abdullah ibn Amr'dan işittim; o da Peygamber'den dedi.

Ve keza Abdu'1-A'lâ (189) Dâvûd'dan; o da Âmir'den, o da Abdullah ibn Amr'dan, o da Peygamber'den söyledi[13].

4- Müslümânların Hangisi Efdaldir Bâbı

4- .... Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir:

- Yâ Rasûlallah! Müslümanların hangisi efdaldır? diye sordular. Rasûlullah (S):

- *"Müslümanlar, dilinden ve elinden selâmette kalandır"* buyurdu [14].

5- Yiyecek Yedirmek İslâm'dandır Bâbı

5- .... Bize Leys ibn Sa'd (175) Yezîd(128)'den, o da Ebu'l-Hayr(90)'dan, o da Abdullah ibn Amr(R)'dan tahdîs etti (O şöyle demiştir): Bir kimse Rasûlullah'a:

- İslâm'ın en hayırlısı hangisidir? diye sordu.

Rasûlullah (S):

- *"Yiyecek yedirmen, tanıdığına tanımadığına selâm vermendir"* cevâbını verdi [15].

6- Kişinin Kendi Nefsi İçin Arzû Ettiğini Kardeşi İçin De Arzû Etmesi Îmândandır Bâbı

6- .... Bize Müsedded ibn Muserhed (228) tahdîs edip şöyle dedi:

Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân (198) Şu'be ibn Haccâc'dan, o da Katâde ibn Diâme es-Sedîsî(117)'den, o da Enes ibn Mâlik(93)'ten, o da Peygamber(S)'den tahdîs etti.

Ve kezâ Hüseyin el-Muallim'den; dedi ki: Bize Katâde, Enes(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): *"Hiçbiriniz, kendiniz için arzû ettiğinizi kardeşiniz için arzû etmedikçe, (kemâliyle) îmân etmiş olmaz"* buyurdu [16].

7- Rasûlullah(S)'ı Sevmek Îmândandır Bâbı

7-.......Bize Ebû'z-Zinâd (130) el-A'rac(1 17)'dan, o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"Nefsim elinde olan Allah 'a yemîn ederim ki hiçbiriniz, ben kendisine babasından da, evlâdından da daha sevgili olmadıkça (kemâliyle) îmân etmiş olmaz" [17].

8- Bize Ya'kûb ibn İbrâhîm (252) tahdîs edip şöyle dedi: Bize İbn Uleyye (194) Abdulazîz ibn Suheyb'den, o da Enes'ten, o da Peygamber'den tahdîs etti. H ve keza bize Âdem ibn Ebî Iyâs tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Katâde'den; o da Enes(R)'den tahdîs etti. Enes şöyle demiştir:

Peygamber (S) şöyle buyurdu:

"Hiçbiriniz ben ona babasından da, evlâdından da, bütün insanlardan da sevgili olmadıkça (kemâliyle) îmân etmiş olmaz".

8- Îmânın Tatlılığı Babı

9-.......Bize Eyyûb es-Sahtıyânî (131) Ebû Kılâbe(104)'den, o da Enes(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Kimde üç şey bulunursa îmânın tatlılığını tatmış olur: Allah ile Rasûl'ü kendisine başkalarından daha sevgili olmak; bir kimseyi sevmek, fakat yalnız Allah için sevmek; (Allah onu küfürden kurtardıktan sonra) yine küfre dönmekten, ateşe atılacakmışçasına hoşlanmamak" ***[18]***

9- Bâb: (Kâmil) Îmânın Alâmeti Ensâr'ı Sevmektir

10- .... Bana Abdullah ibnu Abdillah ibn Cebr haber verip şöyle dedi: Ben Enes(R)'den işittim; Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: *"Kâmil îmânın alâmeti Ensâr'ı sevmek, münafıklığın alâmeti de Ensâr'a buğz etmektir"*[19]

10- Bâb [20]

11-.......Zuhrî şöyle dedi: Bana Ebû İdrîs Âizu'llah ibnu Abdillah (80) haber verdi ki, Ubâdetu'bnu's-Sâmit (R) ki, birinci Akabe gecesinde bey'at eden on iki nakîbin biri olmuş ve Bedir harbinde de hazır bulunmuş idi; şöyle demiştir: Rasûlullah (S) etrafında sahâbîlerinden bir cemâat mevcûd olduğu hâlde buyurdu ki: *"Allah'a (ibâdette) hiçbir şeyi ortak kılmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarınızı öldürmemek, kendiliğinizden uyduracağınız bir yalanla (kimseye) iftira etmemek, hiçbir ma'rûfta (iyi işte) isyan etmemek üzere bana bey'at (yânî benimle ahd) ediniz, içinizden sözünde duran olursa mükâfatı Allah 'in üzerindedir. Bu dediklerimden birini yapıp da ondan dolayı dünyâda cezalandırılırsa, bu ceza ona keffârettir. Bunlardan birini yapıp da yaptığı fiili Allah örterse, işi Allah'a kalır: İsterse onu afveder, isterse ona ceza verir"*. Biz de bu şart üzere Peygamber'le bey'at ettik [21].

11- Bâb: Fitnelerden Kaçmak Dîndendir

12-.......Ebû Sâîd (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Yakında (öyle fanâlıklar meydana gelecek ki) bir müslümânın, kendi dînini fitnelerden selâmete kaçırmak için, dağ başlarında gezdirip, yağmur sularının düştüğü yerlerde (yânî vâdîler ve sahralarda) güdeceği davarları, en hayırlı malı olacaktır" [22].

12- Peygamber(S)'in *"Allah'ı en çok bileniniz benim"* Sözü Ve Yüce Allah'ın: *"Allah sizi yemînlerinizdeki lağvden dolayı sorumlu tutmaz, fakat sizi kalblerinizin azmettiği yeminler yüzünden muâhaze eder..."* (el-Bakara: 2/225) Kavli Sebebiyle Ma'rifetin, Kalbin Fiili Olduğu Babı [23]

13-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) sahâbîlerine emrettiği zaman dâima takat getirebilecekleri işleri emreder idi. (O zamân) sahâbîleri: Yâ Rasûlallah, biz senin gibi değiliz. Allah senin olmuş olacak günâhlarına mağfiret etmiştir, derlerdi de, öfke alâmeti yüzünde bilinecek kadar kızar ve ondan sonra da: *"En ziyâde takvalınız ve Allah'ı en çok bileniniz, şübhesiz ki benim"* buyururdu[24].

13- Kişinin, Kâfirliğe Dönmekten, Ateşe Atılacakmışcasına Hoşlanmaması Îmândandır Babı

14-.......Bize Şu'be, Katâde'den; o da Enes(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S) buyurdu ki:

"Kimde üç şey bulunursa imânın lezzetini tatmış olur: Allah ile Rasûl'ü kendisine başkalarından daha sevgili olan kimse; bir kulu seven, fakat yalnız Allah için seven kimse; Allah kendisini kâfirlikten kurtardıktan sonra yine

kâfirliğe dönmekten ateşe atılacakmışçasına hoşlanmayan kimse"[25].

14- Îmân Ehlinin Ameller Sebebiyle Birbirlerinden (Faziletçe) Üstün Oluşları Babı

15-.......Bana Mâlik, Amr ibn Yahya el-Mâzinnî'den, o da babasından, o da Ebû Saîd Hudrî(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Cennet ahâlîsi cennete, ateş ahâlîsi de ateşe girdikten sonra Yüce Allah: Kimin kalbinde bir hardal tanesi ağırlığınca îmân varsa ateşten çıkarınız, diye emreder. Bunun üzerine bu kimseler simsiyah kesilmiş oldukları hâlde çıkarılıp Hayât (yâhud Haya) nehri içine atılırlar ve orada sel uğrağında kalan yabanî reyhan tohumları nasıl sür'atle yetişirse öylece yetişirler. Görmez misin, bunlar sapsarı olarak ve iki tarafa salınarak (ne güzel) sürerler" [26].

Ve keza Vuheyb ibn Aclânî (105) dedi ki: Bize Amr ibn Yahya babasından, o da Ebû Saîd'den bu hadîsi tahdîs etti ve bu rivayetinde "Hayât Nehri" ve "Hayırdan bir hardal tanesi" ta'bîrlerini söyledi [27].

16-.......Bize İbrâhîm ibn Sa'd (l 10-183), Salih ibn Keysân'dan; o da İbn Şihâb'dan, o da Ebû Umâme ibn Sehl'den tahdîs etti ki, o da Ebû Saîd Hudrî (R)'den şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

- *"Uyuduğum esnada gördüm ki insanlar bana arz olunuyorlardı. Üstlerinde gömlekler vardı, bu gömleklerin bâzısı memelere ulaşıyor, bâzısı daha kısa idi. Umer ibn Hattâb da bana arz olundu. Üstünde (eteklerini yerde) sürüdüğü bir gömlek vardı."*

- Yâ Rasûlallah! Bunu ne ile te'vîl (yânî ta'bîr) ettin? diye sordular.

- *"Dîn ile"* dedi[28].

15- Haya İmândandır Bâbı

17........ Bize Mâlik ibn Enes, İbn Şihâb'dan; o da Salim ibn Abdillah(106, 108)'den, o da babası Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi ki (şöyle demiştir): Rasûlullah bir gün Ensâr'dan bir kimsenin yanından geçiyordu. Ensârî, kardeşini hayadan men'ediyordu. Rasûlullah (S): *"Ona ilişme, çünkü haya îmândandır"* buyurdu [29].

16- Bâb: *"... Eğer tevbe ederler, namaz kılarlar, zekât verirlerse yollarım serbest bırakın... "* (et-Tevbe: 9/5) [30].

18-.......Bize Şu'be, Vâkıd ibn Muhammed'den tahdîs etti: şöyle demiştir: Ben babamdan işittim; İbn Umer'den tahdîs ediyordu (O şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Allah'tan başka hakk ilâh olmadığına ve Muhammed'in Rasûlullah olduğuna (zahirde) şehâdet, namazı ikaame, zekâtı eda edinceye kadar insanlarla muharebe etmekliğim bana emrolundu. Onlar bu işleri yapınca -Müslümanlık hakkının gereği (olan haddler) müstesna- İslâm hakkı olmak üzere canlarını ve mallarını benim elimden kurtarırlar. (Bâtınlarından dolayı olan) hesâblarına gelince, o (hesabı görmek) Allah'a âiddir"[31]

17- Yüce Allah'ın: *"İşte bu, sizin yapageldiğiniz iyi amelleriniz sayesinde mîrasçı kılındığınız Cennettir"* (ez-Zuhrûf: 43/72; küçük fark ile el-A'râf: 7/43) Kavlinden Dolayı "Îmân Ancak Ameldir" [32] Diyen Kimse Babı

Ve ilim ehlinden bir cemâat, Yüce Allah'ın şu: *"İşte Rabb'ına and olsun ki onlara, topuna yapmakta oldukları şeylerden elbette soracağız"* (el-Hıcr: 13/92-93) kavli hakkında (sorulacak şey) "La ilahe illa'llâh"tır dediler. Ve bir de *"Artık çalışanlar da bunun gibi (bir murâd için) çalışmalıdır"* (es-Sâffât: 37/61) [33] buyurduğu için (îmân kalbin, lisanın ve a'zâların amelidir).

19-.......Bize İbn Şihâb, Saîd ibn Museyyeb (93 ? 95)'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti (şöyle demiştir): Rasûlullah'a:

- Amelin hangisi efdaldir? diye soruldu. Rasûlullah (S):

- *Allah'a ve Rasûl'üne îmân etmektir,* buyurdu.

- Ondan sonra hangisi? diye soruldu.

- *Allah yolunda cihâddır,* buyurdu.

- Ondan sonra hangisi? denildi.

- *Makbul olmuş haccdır,* cevâbını verdi [34]

18- Bâb: İslâm Hakikat Üzere Olmadığı Zaman, Sırf İnkiyâd İçin Yâhud Öldürülmekten Korkmaktan Dolayı Olduğu Zaman (Muteber Olmaz)

Çünkü Yüce Allah: *"Bedeviler îmân ettik dediler. De ki: Siz henüz îmân etmediniz, velâkin henüz îmân kalblerinizin içine girmemiş olduğu hâlde İslâm 'a girdik deyin..."* (el-Hucurât: 49/14) buyurdu. İslâm hakîkat üzere olursa böylesi de zikri celîl olan Allah'ın şu: *"Hakk dîn, Allah indinde İslâm'dır"* (Âli İmrân: 3/19) kavlinin gereği üzere olmuştur.[35]

20-.......Zuhrî şöyle dedi: Bana Âmir ibn Sa'd(103,104),babası Sa'd ibn Ebî Vakkas(R-55, 58)'dan haber verdi ki, şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bir takım insanlara dünyalık veriyordu; bu Sa'd da orada oturuyordu. Derken Rasûlullah içlerinden en ziyâde beğendiğim birini bıraktı. Bunun üzerine:

- Yâ Rasûlallah! Fulânı niçin bıraktın? Vallahi onu bir mü'min biliyorum, dedim.

- *Öyle deme, müslim (de),* buyurdu [36].

Bir müddet sustum. Nihayet o adam hakkındaki bilgim bana galebe etti de dayanamadım, yine sözümü tekrar ederek:

- Fulânı niçin mahrum bıraktın? Vallahi ben onu mü'min biliyorum, dedim.

Yine:

- *Öyle deme, müslim (de),* buyurdu.

Ben yine sustum. Lâkin o zât hakkındaki bilgim bana galebe etti, sözümü tekrar ettim. Rasûlullah yine o sözü tekrar ettikten sonra:

- *Ey Sa 'd, bir adama, Allah onu yüzü koyun ateşe atmasın diye başkasını daha ziyâde sevdiğim hâlde ihsanda bulunduğum olur,* buyurdu [37].

Bu hadîsi Zuhrî'den Yûnus, Salih ibn Keysân, Ma'mer ibn Râşid ve Zuhrî'nin erkek kardeşinin oğlu Muhammed ibn Abdillah da rivayet etti[38].

19- Bâb: Selâm (Vermek) İslâm'dandır

Ammâr ibn Yâsir (37) şöyle dedi: Üç şeyi her kim biraraya getirebilirse îmânı tam toplamış olur: Nefsine karşı olsa da insafı elden bırakmamak, herkese selâm vermek, fakîr iken de infâk eylemek [39].

21-.......Abdullah ibn Amr(R)'dan (şöyle demiştir): Bir kimse Rasûlullah'a:

- İslâm'ın en hayırlısı hangisidir? diye sordu.

Rasûlullah (S):

"Yiyecek yedirmen, tanıdığına ve tanımadığına selâm vermendir" buyurdu [40].

20- Hayât Yoldaşına Nankörlük Etmek (Bir Nevi' Küfürdür) Ve Kâfirliğin

Berisinde Kâfirlik Vardır Babı[41]

Bu konuda Ebû Saîd Hudrî'den ve Peygamber(S)'den rivayet edilmiş hadîs vardır [42].

22-....... Ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):

- Bana cehennem gösterildi, bir de gördüm ki cehennem ahâlîsinin çoğu kadınlardır. Onlar küfr ederler, buyurdu.

Bunun üzerine:

- Allah'a mı küfr ederler? diye soruldu. Peygamber:

- Onlar kocalarına karış küfrün ederler, iyiliğe karşı küfrân ederler. Birisine bütün zaman ihsan etsen de sonra senden (hoşuna gitmeyen) bir şey görse, "Ben senden hiçbir hayır görmedim" der [43].

21- Ma'siyetler, Câhiliyyet İşi Nev'indendir Babı

Allah'a ortak koşma müstesna, bu Câhiliyyet işlerinin sahihleri, bunları işlemeleri sebebiyle kâfir sayılmazlar. Çünkü Peygamber (S), Ebû Zerr'e: *"Demek ki sen, içinde henüz Câhiliyyet ahlâkı bulunan bir kimsesin"* buyurdu; Yüce Allah da: *"Şübhesiz ki Allah, kendisine ortak tanınmasını mağfiret etmez, ondan başkasını, dileyeceği kimseler için mağfiret eyler..."* (en-Nisâ: 4/48,116) buyurdu [44].

23-....... Bize Şu'be, Vâsıl el-Ahdeb(120)'den, o da el-Ma'rûr ibn Suveyd'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: Ben Rebeze köyünde Ebû Zerr'e kavuştum. Toplamı bir hullelik, yânî bir ridâ ile bir izâr-dan ibaret bir takımlık kumaşın yarısı kendisinin, yarısı kölesinin sırtında bulunuyordu. Ben kendisine böyle birer yarı parçanın her ikisinin sırtında ayrı ayrı bulunmasının sebebini sordum. Bunun üzerine Ebû Zerr (R) şöyle şöyle anlattı: Ben bir kerre bir adamla söğüştüm de onu anasından dolayı ayıbladımdı. Peygamber (S) bana:

"Yâ Ebâ Zerr! Onu sen anasından dolayı mı ayıblıyorsun? Demek ki sen, içinde henüz Câhiliyyet (ahlâkı) bulunan bir kimsesin. Hizmetçileriniz sizin öyle kardeşlerinizdir ki, Allah onları sizin ellerinizin altına emânet etmiştir. Her kimin eli altında kardeşi bulunursa, ona yediğinden yedirsin, giydiğinden giydirsin. Onlara güçleri yetmeyecek zahmetli bir iş yüklemeyiniz. Şayet yüklerseniz, onlara yardım ediniz" buyurdu [45].

22- Bâb: *"Eğer mü'minlerden iki zümre birbirleriyle döğüşürlerse aralarım barıştırın..."* (el-Hucurât: 49/9). Yüce Allah bu döğüşen kimselere mü'minler ismini verdi [46] .

24-.......Bize Eyyûb es-Sahtıyânî ile Yûnus ibn Abîd (139), Hasen el-Basrî(110)'den, o da el-Ahnef ibn Kays(67)'tan tahdîs etti. Şöyle demiştir: Şu adama -Buhârî'nin Fiten'deki rivayetinde Peygamber'in amucaoğlu Alî'ye-

yardıma gidiyordum. Ebû Bekre beni karşıladı ve:

- Nereye gidiyorsun? diye sordu.

- Şu adama yardım etmek istiyorum, dedim. Ebû Bekre bana:

- Geri dön; çünkü ben Rasûlullah(S)'tan işittim: *"İki müslümân kılıçlarıyle karşılaştıkları zaman, öldüren de ölen de cehennemdedir"* buyuruyordu [47].

- Yâ Rasûlallah! Öldüren böyle; ya ölene ne oluyor? diye sordum.

- *"Ölen de arkadaşını öldürmeğe hırslı idi de ondan"* buyurdu.

23- Bâb: Zulmün Bâzısı Daha Hafiftir [48]

25-.......Bize Ebu'l-Velîd (227) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be tahdîs etti. H Buhârî dedi ki: Ve bana Bişr ibn Hâlid (253) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Muhammed ibn Ca'fer (192 ? 194) Şu'be'den, o da Süleyman ibn Mıhrân(148)'dan, o da İbrahim ibn Yezîd(96)'den tahdîs etti. Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: *"îmân edip de îmânlarına zulüm karıştırmayanlar, işte emin olmak ancak onların hakkıdır. Doğru yola giden de onlardır"* (el-En'am: 6/82) âyeti indiği zaman Rasûlulah(S)'ın sahâbîleri: Hangimiz nefsine zulm etmemiştir? dediler. Bunun üzerine: *"Allah'a ortak edinmek şübhesiz büyük bir zulümdür"* (Lukmân: 25/13) âyeti nazil oldu [49].

24- Münâfıkın Alâmeti Babı

26-.......Bize Nâfi' ibn Ebî Âmir Ebû Süheyl, babası Mâlik ibn Ebî Âmir(112)'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S): *"Münâfıkın alâmeti üçtür: Söz söylerken yalan söyler; va'd ettiği vakit sözünde durmaz; kendisine birşey emniyet edildiği zaman hıyanet eder"* buyurdu.

27-…..Bize Sufyân es-Sevrî (160), A'meş'ten; o da Abdullah ibn Murre(100)'den o da Mesrûk(63)'tan; o da Abdullah ibn Amr(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Dört şey her kimde bulunursa hâlis münafık olur; her kimde bunların bir parçası bulunursa onu bırakıncaya kadar kendisinde münafıklıktan bir huy kalmış olur. Bunlar şunlardır: Kendisine bir şey emniyet edildiği zaman hıyanet etmek; söz söylerken yalan söylemek; ahd ettiğinde ahdini tutmamak; husûmet zamanında da haktan ayrılmaktır".

Şu'betu'bnu'l-Haccâc bu hadîsi Süleyman el-A'meş'ten rivayet etmekte Sufyân es-Sevrî'ye mutâbaat etti[50].

25- Bâb: Kadr Gecesini Tâatle Geçirmek Îmândandır [51]

28-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): *"Her kim îmânından dolayı ve ecrini yalnız Allah'tan umarak kadr gecesini tâatle geçirirse, onun lehine geçmiş günâhları mağfiret olunur"* buyurdu.

26- Bab: Cihâd Îmândandır

29-.......Bize Ebû Zur'a ibnu Amr ibn Cerîr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Hureyre(R)'den işittim; Peygamber (S) buyurdu ki: *“Allah kendi yolunda cihâda çıkan kimseye: "Onu evinden çıkaran şey yalnız bana îmân ve elçilerimi tasdik ise, nail olduğu ecir ve ganimetle (salimen yurduna) geri getireyim, yâhud cennete girdireyim" diye tekeffül etmiştir. Ümmetime meşakkat verecek olmasaydım, hiçbir cihâd müfrezesinin arkasından geri kalmazdım. Yemîn olsun ki Allah yolunda öldürülüp tiiriltilmemi, ondan sonra öldürülüp diriltilmemi, ondan sonra öldürülmemi ne kadar isterdim!”* [52]

27- Bâb: Ramazân Gecelerini Nafile İbâdetle Geçirmek Îmândandır

30-.......Bana Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Humeyd ibn Abdirrahmân(95)'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur:

"Her kim ramazânda îmânı sebebiyle ve ecrini yalnız Allah'tan umarak nafile ibâdetlerle uğraşırsa, kendisi lehine, geçmiş günâhları mağfiret olunur"[53] .

28- Bâb: Mükâfatını Yalnız Allah'tan Umarak Ramazân Orucunu Tutmak Îmândandır

31-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Her kim ramazân orucunu, îmânı sebebiyle ve mükâfatını yalnız Allah'tan umarak tutarsa, kendi lehine, geçmiş günâhları mağfiret olunur"[54].

29- *"İslâm Dîni kolaylıktır"* ve Peygamber(s)'in: *"Allah'a en sevgili olan dîn müsâadekârlık (semahat) ve kolaylık üzerine kurulmuş olan, hanîf İslâm Dîni'dir"* Sözü Babı [55]

32-....Bize Umer ibn Aliyy (190), Ma'n ibn Muhammed el-Gıfârî'den; o da Saîd ibni Ebî Saîd el-Makburî(100)'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti. Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Şübhesiz ki bu dîn kolaylıktır. Hiçbir kimse yoktur ki, bu dîn hususunda (amellerim eksiksiz olsun diye) kendini zorlasın da dîn ona galebe etmesin (ve erinip büsbütün amelden kesilmesin). Öyle olunca ortalama gidin. (Eğer en kâmili yapamazsanız, ona) yaklaşın, (az olsa da devamlı amel ve ibâdetten dolayı) sevinin; sabah, akşam ve gecenin bir cüz'ünde (ibâdete tevfîk vermesi için Allah'tan) yardım isteyin"[56].

30- Bâb: Namaz Îmândandır

Ve Yüce Allah: *"Allah îmânınızı zayi' edecek değildir..."* (el-Bakara: 2/143) kavliyle, Beytu'l-Makdis'e doğru kıldığınız namazlarınızı zayi' edecek değildir, ma'nâsını kasdeder [57].

33- Bize Amr ibn Hâlid (229) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Zü-heyr ibn Muâviye (173) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ebû İshâk es-Sâbîî(127) Berâ ibn Âzib(R)'den şöyle tahdîs etti:Peygamber (S) Medine'ye ilk geldiğinde Ensâr'dan olan dedeleri (yâhud diğer lâfza göre dayıları) yurduna musâfir oldu. Ve on altı yâhud on yedi ay Beytu'l-Makdis'e doğru namaz kıldı. Hâlbuki kıblesinin BeytuM-Harâm'a doğru olmasını arzu ederdi. Ka'be'ye yönelerek ilk kıldığı namaz, ikindi namazı olmuştu. Bir cemâat de O'nunla birlikte kıldılar. Ondan sonra birlikte namaz kılanlardan biri namâzdan çıktı.Mescidin birinde bulunan bir cemâate namâzdalar iken yolu uğradı. Onlara: "Rasûlullah ile birlikte Mekke'ye doğru namaz kıldığıma Allah için şehâdet ederim" deyince (namazlarını bozmadan) oldukları gibi Beyt'e döndüler.

Rasûlullah Beytu'l-Makdis'e doğru namaz kıldığı sırada Yahûdîler ve Hıristiyanlar O'ndan hoşlanırlardı.Ka'be'ye doğru yüzünü döndürünce, bu fiilini beğenmediler.

Zuheyr dedi ki: Bize Ebû İshâk, Berâ'dan tahdîs etti. Berâ ibn Âzib bu hadîsinde şöyle demiştir: Kıble tahvîl edilmeden evvel, ilk kıbleye doğru namaz kılarak vefat etmiş, öldürülmüş kimseler de vardı. Bunlar hakkında nasıl bir hüküm vereceğimizi bilemedik. O zaman Yüce Allah: "Allah îmânınızı zayi' edecek değildir" (el-Bakara: 143) âyetini indirdi[58].

31- Kişinin Müslümanlığının Güzelliği Babı

34- İmâm Mâlik şöyle dedi: Bana Zeyd ibn Eslem haber verdi. Ona da Ata ibn Yesâr haber verdi. Ona da Ebû Saîd Hudrî haber verdi ki, kendisi Rasûlullah(S)'dan şöyle derken işitmiştir:

"Bir kul müslümân olur ve müslümânlığı da güzel olursa, Allah onun evvelce

işlemiş olduğu her kötülüğünü örter. Ondan sonra sıra kısasa (yânî mükâfat ve mücâzâta) gelir. Bir hasene, ondan yedi yüz kat büyük hasene ile; bir seyyie (yânî kötülük) ise, yalnız kendi misli ile karşılanır: meğer ki Allah o seyyieyi afveder"[59].

35-....... Bize Ma'mer ibn Râşid, Hemmâm ibn Münebbih(131)'den haber verdi. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Biriniz İslâm'a girişini güzel yaparsa, yapacağı her bir hasene, kendisi lehine on mislinden yedi yüz katına kadar büyük derecelerle yazılır; yapacağı her bir seyyie ise, ancak kendi misli ile yazılır"[60].

32- Bâb: Allah'a En Sevgili Olan Dîn (Ameli), En Devamlı Yapılanıdır [61]

36-....... Hişâm dedi ki: Bana babam Urvetu'bnu'z-Zubeyr,

Âişe(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S), Âişe'nin yanında bir kadın varken yanlarına girdi.

- "Bu kadın kimdir?" diye sordu. Âişe:

- Fulânca kadındır, dedi ve o kadının kıldığı namazları anlatmağa başladı.

Rasûlullah ise:

- *"Bu sözü bırak. Dâima elinizden gelecek şeyleri yapınız. Yoksa Allah'a yemîn olsun ki, siz usanmadıkça Allah usanmaz"* buyurdu. Rasûlullah'ın en ziyâde sevdiği dîn (yânî tâat), sahibinin devâmlı olarak yaptığı idi [62].

33- Îmânın Artıp Eksilmesi Ve Yüce Allah'ın Şu Kavilleri Babı: *"Biz de onların hidâyetini artırmıştık"* (el-Kehf: 18/13), *"...îmân edenlerin de inançları artsın..."* (el-Müddessîr: 74/31)

Ve Allah: *"Bu gün sizin dîninizi kemâle erdirdim..."* (el-Mâide: 5/3) buyurdu. Binâenaleyh kemâlden bir şey eksildiği zaman, o eksiktir [63].

37-....... Bize Katâde, Enes(R)'ten tahdîs etti. Peygamber (S) buyurdu ki: *"La ilahe ille'llâh deyip de kalbinde bir arpa ağırlığınca hayr (yânî îmân) bulunan kimse cehennemden çıkacaktır. La ilahe ille'llâh deyip de kalbinde bir buğday ağırlığınca hayr bulunan kimse cehennemden çıkacaktır. La ilahe ille'llâh deyip de kalbinde bir zerre ağırlığınca hayr bulunan kimse cehennemden çıkacaktır."*

Ebû Abdillah Buharı şöyle dedi: Ebân: Bize Katâde tahdîs etti; bize Enes Peygamber'den tahdîs etti, dedi. Bu isnâddaki hadîste "hayrdan" yerine "îmândan" ta'bîri geldi [64].

38-.......Bize Kays ibn Müslim (120), Tarık ibn Şihâb (83-R)'den haber verdi; şöyle demiştir: Yahûdîler'den bir kimse Umer ibn Hat-tâb(R)'a:

- Ey Mü'minlerin Emîri! Sizin Kitâb'ınızda okumakta olduğunuz bir âyet var ki, biz Yahûdî topluluğuna nazil olmuş olaydı, nazil olduğu günü bayram edinirdik, dedi.

Umer:

- Hangi âyettir o? diye sordu. Yahûdî:

- *"Bu gün sizin dîninizi kemâle erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve size dîn olarak müslümânlıktan hoşnûd oldum..."* (el-Mâide: 5/3) cevâbını verdi.

Bunun üzerine Umer:

- Biz bu âyetin indiği günü de, yeri de biliyoruz (kıymetini takdîr ediyoruz). Bu âyet Peygamber'e bir cumua günü Arafa'da kaaim iken nazil olmuştur, dedi [65].

34- Bâb: Zekât İslâmdandır

Ve Allah'ın şu kavli: *"Hâlbuki onlar Allah'a, O'nun dininde ihlâs erbabı muvahhidler olarak ibâdet etmelerinden, namazı dosdoğru kılmalarından, zekâtı vermelerinden başkasıyle emrolunmamışlardı. En doğru dîn de bu idi"* (el-Beyyine: 98/5)

39-.......Bana Mâlik ibn Enes, amucası Ebû Süheyl ibn Mâlik'ten, o da babası Mâlik ibn Ebî Âmir'den tahdîs etti ki, o, Talha ibn Ubeydillah(R)'dan şöyle derken işitmiştir: Necd ahâlîsinden saçı darmadığınık (fakîr) bir kimse Rasûlullah'a geldi. Uzaktan sesini karmakarışık duyuyor, fakat ne söylediğini anlayamıyorduk. Nihayet yaklaştı; meğer İslâm'ın ne olduğunu soruyormuş. Bu suâle karşı Rasûlullah(S):

- *Bir gün bir gece içinde beş namaz,* buyurdu. O zât:

- Üzerimde bu namazlardan başkası da olacak mı? diye sordu.

- *Hayır, meğer ki kendiliğinden kılasın,* buyurdu. Ondan sonra Rasûlullah:

- *Bir de ramazân orucu,* buyurdu. O zât:

- Üzerimde bundan başkası da olacak mı? diye sordu. O da:

- *Hayır, meğer ki kendiliğinden tutasın,* cevâbını verdi. Talha der ki: Rasûlullah, zekâtı da ona söyledi. O zât yine:

- Üzerimde bundan başkası da olacak mı? diye sordu. Yine Rasûlullah:

- *Hayır, meğer ki kendiliğinden veresin,* cevâbını verdi. Bunun üzerine (o Necdli fakîr zât):

- Vallahi bundan ne artık, ne eksik bir şey yapacak değilim, diyerek arkasını dönüp gitti. Bunu duyunca Rasûlullah:

- *Eğer doğru söylüyorsa felah buldu gitti,* buyurdu [66].

35- Bâb: Cenazenin Arkasından Gitmek Îmândandır

40- Bize Ahmed ibnu Abdillah ibn Alî el-Mencûfî (252) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Ravh (205) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Avf ibn Ebî Cemile (146) Hasen Basrî'den ve Muhammed ibn Sîrîn(l 10)'den; onlar da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti (ki Ebû Hureyre şöyle demiştir); Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Her kim îmânı sebebiyle ve sevabını-yalnız Allah'tan umarak bir müslümân cenazesi arkasından gider ve üzerine namaz kılıp gömülmesini bitirinceye kadar beraber bulunursa, iki kîrât ecr ile döner ki, kıratların her biri Uhud dağı gibidir. Her kim o cenaze üzerine namaz kılar da defn olunmadan evvel dönerse, bir kîrât ecr ile dönmüş olur".

Usmân ibn Ebî Heysem el-Müezzin (220), bu hadîsi Avf el A'râbî(146)'den rivayet etmekte Ravh'a mutâbaat etti. Dedi ki: Bize Avf, Muhammed ibn Sîrîn'den; o da Ebû Hureyre'den; o da Peygamber'den olmak üzere geçen hadîs gibi tahdîs etti [67].

36- Mü'minin, Farkında Olmaksızın Amelinin Bâtıl Olup Boşa Gitmesinden Korkması Babı

İbrahim et-Teymî (192): "Sözümü amelimle ne zaman karşılaştırdım ise yalancı çıkmaktan korkmuşumdur" dedi. İbn Ebî Muleyke (117): "Peygamber'in sahâbîlerinden otuz zâta yetiştim; hepsi de münafık olmaktan korkuyorlardı, içlerinde, benim îmânım, Cibrîl ve Mîkâîl'in îmânı gibi sağlam ve nifak arız olmaktan masundur diyen de hiç yoktu" dedi. Hasen el-Basrî (110?)'nin de: "Allah'tan mü'minden başkası korkmaz, münafıktan başkası emîn olmaz" dediği zikrolunur. Ve Yüce Allah'ın: *"... Bir de onlar işledikleri (günâh) üzerinde, bilip dururlarken ısrar etmeyenlerdir"* (Ali-İmrân: 3/135) kavlinden dolayı, tevbe etmeksizin nifak ve ma'siyette ısrar etmekten korkulur [68].

41-.......Zubeyd (122) dedi ki: Ben Ebû Vâil(100)'e Murcie fırkası hakkında

sordum. Bunun üzerine şöyle dedi: Bana Abdullah ibn Mes'ûd (R) tahdîs etti ki, Peygamber (S): *"Müslüman'a sövmek fisk, onunla kıtal etmek küfürdür"* buyurmuştur [69].

42-....... Bize İsmâîl ibn Ca'fer, Humeyd(143)'den; o da Enes(R)'den tahdîs etti. Enes şöyle dedi: Bana Ubâdetu'bnu's-Sâmit (R) haber verip şöyle dedi: Rasûlullah (S), Kadr gecesini haber vermek üzere (hücresinden) çıktı. Derken müslümanlardan iki kişi kavga ettiler. Bunun üzerine Rasûlullah:

"Ben size Kadr gecesini haber vermek üzere çıkmıştım. Fulân ile fulân kavga ettiler de o bilgi ref olundu. İhtimâl ki, hakkınızda bu daha hayırlıdır. Artık siz Kadr gecesini (yirmiden sonraki) yedinci veya dokuzuncu veya beşinci gecelerde arayınız" buyurdu [70].

37- Cibrîl'in Peygamber'e Îmândan, İslâm'dan, İhsandan, Kiyamet Vaktinin Bilgisinden Sorması Ve Peygamberin Ona Bunları Beyân Etmesi Babı

Ve sonra Peygamber: *"Cibril aleyhi's-selâm sizlere dîninizi öğretmek için geldi"* buyurdu da, Abdu'1-Kays hey'etine îmândan olarak beyân ettiği şeylerle ve Yüce Allah'ın: *"Kim İslâm'dan başka bir dîn ararsa ondan bu dîn asla kabul olunmaz..."* (Âli imrân: 3/85) kavli ile birlikte, buradaki hadîste zikrolunan şeylerin hepsini dîn yaptı [71].

43-....... Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Bir gün Rasûlullah(S) meydanda oturuyordu. Yanına bir adam geldi ve:

- îmân nedir? diye sordu. Rasûlullah:

- îmân Allah 'a, meleklerine, Allah 'a kavuşmaya, peygamberlerine inanman; kezâlik (öldükten sonra) dirilmeye inanmandır, cevâbını verdi.

O zât:

- İslâm nedir? dedi. Rasûlullah:

- Allah'a ibâdet edip, O'na hiçbir şeyi ortak kılmaman, namazı dosdoğru kılman, farz edilmiş olan zekâtı vermen, ramazânda oruç tutmandır, buyurdu.

Sonra o zât:

- İhsan nedir? diye sordu. Rasûlullah:

- Allah'ı sanki görüyormuşsun gibi ibâdet etmendir; eğersen Allah'ı görmüyorsan şübhesiz O seni görmektedir, buyurdu.

O zât:

- Kıyamet ne zaman? dedi. Bunun üzerine Rasûlullah:

- Bu mes'elede sorulan, sorandan daha âlim değildir. (Şu kadar var ki kıyametten evvel zuhur edecek) alâmetlerini sana haber vereceğim. Ne zaman satılmış câriye sahibini (yânî efendisini) doğurur[72], kim idikleri belirsiz deve çobanları yüksek bina kurmakta biri-biriyle yarışa çıkarsa kıyametin alâmetleri görülmüş olur[73]. (Kıyametin vakti) Allah'tan başka kimsenin bilmediği beş şeyden biridir, buyurduktan sonra: *"O saatin ilmi şüphesiz ki Allah'ın nezdindedir. Yağmuru (mukadder olan vakitte ve yerde) O indirir. Rahimlerde olanı O bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağım bilmez. Hiçbir kimse hangi yerde öleceğini bilmez- Şübhesiz Allah (herşeyi) bilendir. Herşeyden haberdârdır"* (Lukmân: 31/34) âyetini tilâvet eyledi. Sonra o zât arkasını dönüp gitti. Rasûlullah: *"Onu geri getirin"* diye emretti; fakat sahâbîler onun izini bulamadılar. Bunun üzerine Rasûlullah: *"İşte bu Cibril'dir. İnsanlara dînlerini öğretmek için geldi"* buyurdu.

Ebû Abdillah Buhârî der ki: Rasûlullah bu hadîste zikredilen şeylerin hepsini îmândan kıldı[74].

38- Bâb [75]

44-.......Abdullah ibn Abbâs haber verip, şöyle dedi: Bana Ebû Sufyân haber

verdi ki, Hırakl ona şöyle demiştir: "Ben sana; onlar (yânî müslümânlar) artıyor mu, yoksa eksiliyor mu diye sordum. Sen, onların artmakta olduklarını söyledin, îmân keyfiyyeti de tamâm oluncaya kadar hep böyle gider. Ben sana, içlerinde O'nun dînine girdikten sonra beğenmemezlikten dolayı dînden dönen var mıdır diye sordum. Hayır, dedin, îmân da, mûcib olduğu inşirah ve ferahlık kalblere karışıp kökleşince böyle olur; hiçkimse onu sevmemezlik ermez..." [76]

39- Dînini Tertemiz Yapmak İsteyen Kimsenin Fazileti Babı

45-.......Âmir dedi ki: Ben Nu'mân ibn Beşîr(64-R)'den şöyle derken işittim: Ben Rasûlullah(S)'dan şöyle buyururken işittim: *"Halâl belli, haram da bellidir. İkisi arasında (halâl mı, haram mı belli olmayan bir takım) şübheli şeyler vardır ki, çok kimseler bunları bilmezler. Her kim şübheli şeylerden sakınırsa, ırzını da, dînini de tertemiz tutmuş olur. Her kim şübheli şeylere dalarsa, (içine girmek yasak olan) koruluk etrafında davarlarını otlatan bir çoban gibi, çok sürmez içeriye dalabilir. Haberiniz olsun, her devlet başkanının kendine mahsûs bir koruluğu olur. Gözünüzü açın; Allah'ın yeryüzündeki koruluğu da haram ettiği şeylerdir. Haberiniz olsun ki, bedenin içinde bir lokmacık et parçası vardır ki iyi olursa bütün beden iyi olur; bozuk olursa bütün beden bozulur. İşte o(et parçası)kalbdir"[77]*.

40- Bâb: Ganimetten Beşte Birini (Devlete) Vermek Îmândandır [78].

46- Bize Aliyyu'bnu'1-Ca'd (230) tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'be, Ebû Cemre ed-Dab'î(128)'den haber verdi. Ebû Cemre şöyle dedi: Ben İbn Abbâs'ın maiyyetinde oturuyordum; İbn Abbâs beni kendi seririnin üzerine oturtur idi. Bana: Benim yanımda ikaamet et, sana kendi malımdan bir hisse ayırayım, dedi. Bunun üzerine ben onun maiyyetinde iki ay ikaamet ettim. Sonra İbn Abbâs şöyle dedi: Abdu'l-Kays hey'eti[79] (Bahreyn taraflarından) Peygamber'in yanına geldikleri zaman, Peygamber (S):

- *Sizler kimlerdensiniz, yâhud: Nerenin hey'etisiniz?* diye sordu. Onlar:

- Biz Rabîa kabîlesindeniz, dediler.

- *Hoşgeldiniz, Allah sizleri utandırmasın, pişman etmesin,* buyurdu.

Bunun üzerine:

- Yâ Rasûlallah, biz sana yalnız haram ayda gelebiliriz. Seninle aramızda kâfir olan Mudar kabilelerinden şu topluluk vardır. O hâlde bize kestirme bir şey emret de geride kalanlarımıza haber verelim; o sebeble de cennete girelim, dediler. Peygamber'e içkileri de sordular.

Peygamber onlara dört şey emretti, dört şeyden de nehy etti. Onlara yalnız Allah'a îmân ile emrettikten sonra:

- *Yalnız Allah'a îmân etmek ne demektir, bilir misiniz?* diye sordu.

Onlar:

- Allah ve Rasûl'ü en iyi bilendir, dediler. Peygamber:

- *Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet, namazı dosdoğru kılmak, zekâtı eda etmek, ramazân orucunu tutmak ve ganimetin beşte birini vermenizdir,* buyurdu.

Keza onları dört şeyden, yâni hantem, dubbâ', nakîr, müzeffet (denilen kaplara hurma yâhud üzüm şırası koymak)ten nehyetti. İbn Abbâs'ın müzeffet yerine mukayyar dediği de rivayet edilmiştir [80].

Bunun ardından Rasûlullah o hey'et ferdlerine:

- *Bu emrettiklerimi iyice belleyiniz ve bunları arkanızda bıraktığınız kimselere haber veriniz,* buyurdu [81].

41- Amellerin Ancak Niyet Ve İhlâs İle Muteber Olacağına Ve Herkesin Eline Ancak Niyet Ettiği Şeyin Geçeceğine Delîl Olarak Gelen Hadîs Babı

Binâenaleyh îmân, abdest, namaz, zekât, hacc, oruç ve bütün beşerî muameleler bu kelâma girmiştir. Çünkü Allah da: *"De ki: Herkes kendi şâkilesine göre amel eder... "* (el-İsrâ: 17/84) buyurdu. "Şâkilesine göre" demek "niyetine göre" demektir. *"Kişinin, sevabını yalnız Allah'tan umarak kendi ailesine yaptığı harcaması da kendisi lehine bir sadakadır"* ve keza Peygamber (S): *"(Fetihten sonra hicret yoktur) Lâkin cihâd ve niyet vardır"* buyurdu [82].

47-.......Bize Mâlik, Yahya ibn Saîd'den; o da Muhammed ibn İbrahim'den, o da Alkame ibn Vakkaas'tan;o da Umer(R)'den haber verdi ki, Umer şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Ameller niyete göredir. Her bir kimse için ancak niyet ettiği şey vardır. Binâenaleyh her kimin hicreti Allah'a ve Rasûl'üne yönelmişse, onun hicreti Allah'a ve Rasûl'ünedir. Artık nail olacağı bir dünyâ veya evleneceği bir kadından dolayı hicret etmiş kimse varsa, onun hicreti, hicretine sebeb olan şeyedir"

48-...,... Bana Adiyyibn Sabit (l 66) haber verip şöyle dedi: Ben Abdullah ibn Yezîd'den işittim, o da Ebû Mes'ûd(31)'dan; Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Bir kimse ecrini yalnız Allah'tan umarak ailesine infâk ettiği zaman, onun bu nafakası kendisi lehine bir sadaka olur".

49-.......Sa'd ibn Ebî Vakkas (R) oğluna şöyle haber vermiştir:

Rasûlullah (S) bana hitaben şöyle buyurdu: *"Şübhesiz sen, Allah rızâsını arayarak yapacağın her bir harcamadan dolayı muhakkak ecre nail olacaksın, hattâ eşinin ağzına verdiğin lokmaya kadar"* [83]

42- Peygamber(S)'in: *"Dîn ancak Allah için, Rasûlü için, Müslümânların imamları için ve bütün halk için nasihattir"* Kavli İle, Yüce Allah'ın: *"Allah için ve Rasûlü için nasihat ettikleri takdirde..."* (et-Tevbe: 9/91) Kavli Babı [84]

50-.......Bana Kays ibn Ebî Hâzım'dan.o da Cerîr ibn Abdillah(74-8)'dan tahdîs etti; o şöyle demiştir: Ben Rasûlullah(S)'a namazı ikaame etmek, zekât vermek, her müslümâna nasihat edip hayırhah olmak üzere bey'at ettim.

51-.......Bize Ebû Avâne, Ziyâd ibn Ilâka(125)'dan tahdîs etti. Şöyle demiştir: Ben Cerîr ibn Abdillah(R)'dan şöyle derken işittim: Basra vâlîsi Mugîre ibn Şu'be'nin vefat ettiği gün (50) ayağa kalktı da, Allah'a hamd ve sena ettikten sonra: Başınıza bir emîr gelinceye kadar tek ve ortaksız olan Allah'a ittikaa, vakaar ve sekinet üzere bulunmanızı tavsiye ediyorum. Zîrâ emîriniz şimdi buraya geliyor, diye nasihat etti. Müteakiben: (Vefat eden) Emîriniz için Allah'tan afv dileyiniz, çünkü o afvı severdi, dedikten sonra amma ba'du: Ben Peygamber(S)'e gelip:

- Müslüman olmak üzere sana bey'at edeceğim, dedim.

Şart ettiği şeyler arasında her müslümâna hayırhah olmayı da şart etti. Ben de bu şart üzerine bey'at ettim. Şu mescidin Rabb'ına yemîn ederim ki, ben sizin nasihat ediciniz, yânî hayırhâhınızım, dedi.

Cerîr ibn Abdillah bu hutbeden sonra istiğfar ederek (minberden) indi[85]

---

[1] Rasûlullah'a vahyin nasıl başladığı bâbı, el-Câmi'u's-Sahîh'in evvelinde kitaba bir mukaddime gibi olduğu için, onu "kitâb" sözüyle değil de "bâb" sözüyle zikretti. Bundan sonra da fıkıh bâbları yolu üzere diğer "kitâb"lan zikretmeye başladı, îmân Kitâbı'nı diğerlerinden öne geçirdi. Çünki o, hepsinin temeli ve dayanağıdır. Zîrâ geri kalanlar onun üzerine kurulmuş ve onunla şartlandırılmışlardır; iki darda kurtuluş ancak onunladır. Bundan sonra "İlim Kitâbı"nı getirdi. Çünkü ondan sonra gelecek olan kitâbların hepsinin medarı, dönüp dolaşacağı yer, ilimdir; hepsi onunla bilinecek, onunla ayrılıp tafsîl edilecektir. İlim Kitâbı'nı îmân'dan sonra getirmesi, îmânın mükellef üzerine ilk vâcib olan şey olmasından yâhud mutlak olarak işlerin en faziletlisi, en üstünü, en şereflisi olmasındandır. Nasıl olmasın ki, îmân, ilim ve amelce her hayrın başlangıcı, incelik ve büyüklükçe her kemâlin çıkış yeridir... (Umdetu'l-Kaarî, s.119)

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/160.

[2] Buhârî, burada îmânın artması husûsuna delîl olmak üzere sekiz âyet zikretti; artmayı kabûl eden her şey zarûrî olarak eksilmeyi de kabûl edecektir.

Eski hadîscilerin îmân mes'elesindeki maksadlarını beyânda şârihlerin sözleri muztarib oldu. Şöyle ki, onlar kalbiyle tasdik, diliyle ikrar edip de amel etmeyene o mü'mindir dediler. Ve ameller îmândandır diye de hükmettiler. Cüz' olmadan küllün mevcûd olmaması kendilerine müşkil oldu.

Bana göre bu mes'elede hakk şudur: îmân iki türlüdür: Biri sırf inkıyâd îmânı'dır; ona dünyâ hükümleri müteferri' olur. Buhârî

buna "Bâb: İslâm hakîkat üzere olmadığı zaman" başlığında tenbîh etmiştir. İkincisi hakîkî îmân'dır. Bunların misâli şudur: Meselâ zaîf, nahîf bir erkeğe mecaz olmayarak "o erkektir" deniliyor. Bunun yanında, bütün insanî kuvvetleri toplayan kişiye de yine mecaz olmayarak "o erkektir" deniliyor. İşte bunun gibi kendisinde yalnız tasdîk ve ikrar bulunan kimseye, mü'min deniliyor; bu iki sıfatla beraber sâlih ameli de cami' olan kimseye de mecaz olmayarak "o mü'mindir" deniliyor. Bu da îmânın bir yakînlik derecesinden ibaret olmasıdır (Şah Veliyyullah, Şerhu Terâcim...,s.7-8).

Bu konuda et-Tevbe: 9/124. âyetinin tefsir özeti:

"Bir îmân ziyâde etmek mefhûmu, mevcûd bir îmâna daha yüksek bir kuvvet ve revnak vererek heyecan ve kemâlini artırmak veyâhud yeni baştan bir hakîkat tasdîk ettirmek ma'nâlarından daha umûmîdir ki, evvelki keyfiyyet, ikinci de kemmiyyet bakımından ziyâdedir. Bir hakikate nazaran îmân işi tek olduğundan, bunda kemmiyyet i'tibâriyle değil, ancak keyfiyyet i'tibâriyle bir ziyâde ve noksan düşünülebilir. Bu haysiyyetle peygamberler ve sıddîklar ile diğerlerinin îmân mertebeleri arasında farklar bulunur. Nitekim İbrahim Peygamber'in *"Lâkin kalbimin yatışması için"* (el-Bakara: 2/260) demesi, bu neş'enin kemâlinin en sonunu talebdir. Yine bu bakımdandır ki, "Haber almak, gözle görmek gibi değildir". Gayb ile şuhûd, duygu ile görgü, bedahet ile istidlâl arasında, hattâ hafızadaki şuhûdun hâtırasıyle hâldeki şuhûd arasında ancak zevk ile erilebilen bir kuvvet ve vuzûh farkı vardır ki, bu vuzûh, yakînın aslına değil, kemâl ve keyfiyyet derecesine âiddir. Lâkin îmân, müteaddid işlere ilgisi bakımından düşünüldüğü zaman müteaddid tasdîkler arka arkaya geleceğinden, bunda îmân kemmiyet i'tibâriyle de artar. Meselâ hem namaza, hem zekâta inanmakta, yalnız namaza inanmaktan ziyâde bir îmân vardır. Kezâlik hem geçmiş kitâblara, hem de Kur'ân'a îmân eden müslimde, yalnız Tevrat ve İncil'e inananlardan ziyâde bir îmân vardır. Bu suretle nazil olan teklîfler ve hükümlerin artması nisbetinde, îmânın kemmiyyeti de artar. Ve bu haysiyyetle hükümlerin tafsilâtına vâkıf olan âlimlerin îmânı, her hâlde avamdan ziyâde olur. Keyfiyyet cihetiyle ise bil'akis olmak mümkündür. Halktan birinin icmâlî îmânında, bir âlimin tafsîlî îmânından ziyâde bir kuvvet ve neş'e bulunabilir. Bir de îmân vücûdî, küfr ise ademî olduğundan, îmânın kendisinde küfre nazaran bir vücüd ziyâdesi vardır. Bir kâfir, îmâna geldiği zaman, geçmiş hâline nazaran vücûdunda ve kalbinde bir ziyâdelik kazanmış, bir nemâ hâsıl etmiş olur. Bu veçhile "Hanginize bu bir îmân ziyâde etti?" sözü, gerek keyfiyyet gerek kemmiyyet i'tibâriyle îmân artmasını nefy ve inkâr ma'nâlarına şâmil olduğu gibi, îmân aslının nefy ve inkârını da iş'âr eder..." (Hakk Dîni, III, 2649-2650).

... Sekînet bu sebeble mü'minlerin üzerine iner ve inmesiyle onları bulundukları îmân mertebesinden muayene makaamına nakleder. Ve böyle ıyân ile îmânlarını katlar ki, îmânları ile beraber îmân artırsınlar diye. Basît olan îmân, aslında ziyâde ve noksan olmasa bile, te'yîd edicileri arttıkça îmânın kemâlinin de artacağında şübhe yoktur. Bir de îmânın sebebleri ve ilgilendiği şeyler arttıkça, tevhîdin aslı olan îmân bir ağaç gibi dallarını ve budaklarını artıra artıra neşv-ü-nemâ bularak, nihayet istenen meyvelerini verir, îmânın aslına nazaran ise ziyâde ve noksan, şiddet ve za'f ile tefsîr olunur. Çünkü asıl tasdîk kemmiyyet kabîlinden değildir (el-Feth: 48/4. Âyetin tefsîrinden, Hakk Dîni, VI, 4410).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/162-163.

[3] Bu ma'nâda gelmiş müsned sahîh hadîsler vardır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/163.

[4] Bu, Buhârî'nin sıhhatine hükmettiği tarîklerdendir. Bunu Umer ibn Abdilâziz'in: "îmânı kemâle erdirmiştir" sözü sebebiyle, îmânın artıp eksileceği hususuna delîl olarak zikretmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/163.

[5] Bu eseri, Ahmed ibn Hanbel ve Ebû Bekr ibn Ebî Şeybe, Esved ibn Hilâl'e varan sahîh bir senedle vasl etmişlerdir. Delâlet vechi açıktır. Muâz, mü'min bulunduğu için îmânın aslına haml edilmesi ihtimâli yoktur, ancak Allah'ı zikr etmekle îmânın artması murâd edilmiş olmasına hamledilir.

Kaadî Ebû Bekr ibnu'l-Arabî şöyle dedi: Bu sözde artmaya bir taalluk yoktur. Zîrâ Muâz ancak îmân yenilemeyi kasdetmiştir. Çünkü kul faraza ilk defa mü'min olur, sonra da her düşünüp fikr ettikçe evvelâ nefy ettiği şeyi sonradan isbât etmek suretiyle, devamlı îmânı yenileyici olur. Çünkü îmân yenilemek îmândandır.

Bunlar Buhârî'nin ta'lîklerindendir. Bunlar iki nev' üzeredirler: Birisi cezm sîgasıyle zikretmekte olduklarıdır ki, bu, Buhârî tarafından sahîhlikle hükümdür. İkincisi cezm sîgasıyle olmayarak zikretmekte olduğu şeylerdir ki, bunlarda Buhârî'nin sıhhat hükmü yoktur. Buradaki ta'lîkler birincisi nev'indendirler. Bunları, Buhârî, îmânın artıp eksileceğine delîl olarak zikretmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/163.

[6] Bu ta'lîk, Taberânî'nin sahîh bir senedle vasl ettiği bir eserin bir tarafıdır; tamâmı şöyledir: = Yakîn, îmânın tamâmıdır, sabr da îmânın yarısıdır". Bu haberi Ebû Nuaym ve Beyhakî tahrîc etmişlerdir. Buhârî, işaretle delâlet eden kısmı kısaca almak ve sarahatle

delâlet eden kısmı hazf etmek husussundaki âdeti üzere yürümüştür. Çünkü nısf lâfzı, îmânın cüz'lere ayrılmasında sarihtir.

Ahmed ibn Hanbel, Abdullah ibn Hakîm tarıkından İbn Mes'ûd'un: "Yâ Allah, bizim îmânımızı, yakînımızı ve fıkhımızı artır!" der idiğini rivayet etti. Bunun isnadı sahihtir. Fakat musannif Buhârî, zikrettiğim sebebden dolayı, bunu zikretmiyor (Ibn Hacer).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/164.

[7] İbn Umer'in bu sözünün ma'nâsı, Müslim'in Sahîh'inde Nevvâs (R)'dan merfû' olarak gelmiştir (el-Birr ve's-Sıla, 5. Bâb, "2553").

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/164.

[8] İbn Umer'in ta'lîkını, Abd ibn Humeyd Tefsîr'ınde vasl etmiştir. İbn Abbâs'ınkini de Abdurrazzâk senedli olarak rivayet etmiştir. Bundan murâd, Kitâb ve sünnet delillerinin, îmânın artıp eksilmesi hususunda birbirlerini takviye edip durdukları şey, bütün peygamberlerin şerîatinden ibâret olduğudur. Nitekim Yüce Allah, Kitâb'ında şöyle buyurmuştur:

"O, dîni doğru tutun, onda tefrikaya düşmeyin diye (asl-ı) dînden hem Nuh 'a tavsiye ettiğini, hem sana vahyettiğimizi, hem İbrâhîm'e, Mûsâ'ya ve İsâ'ya tavsiye ettiğimizi sizin için de şeriat yaptı.," (eş-Şûrâ: 42/13). Yânî bütün ümmetler dînin asıllarında birleşmişler, feri'lerinde taaddüd etmişlerdir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/164.

[9] Bu, beş rüknü ile islâm'ın hâlini, beş direk üzerine dikilen çadırın hâline benzetmedir. İslâm binasının rükünlerinin, etrafında deverân etmekte olduğu mihveri "La ilahe illellâh... " şehâdetidir. îmânın kalan şu'beleri, yan direkleri gibidir.

Bu beş şey, bir zümrenin yerine getirmesiyle diğerlerinden sakıt olmayan, muhakkak her şahsın yerine getirmesi lâzım gelen aynî farzlardandır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/165.

[10] Bu bâb ve bundan sonraki bâbların hepsi, birinci bâbla alâkalıdır ve hepsi de îmânın kavl ile amelden ibâret olup, artar eksilir bulunduğunu beyân edicidirler (Aynî).

Bu âyet, görüleceği gibi, bütün insanî kemâlleri sarahaten yâhud zımnen delâlet ederek toplamaktadır. İnsanî kemâller bütün çoklukları ve şu'belenmeleriyle beraber, üç şeye inhisar eder: İ'tikaad sahîhliği, iyi geçinme ve nefis temizliği. Birincisine "Men antene billahi... ve'n-Nebiyyine" kavli ile; ikincisine "Ve âte'l-mâle... " kavli ile; üçüncüsüne de "Ve ekaame's-salâte... " kavli ile işaret edilmiştir. Bundan dolayı, îmân ve i'tikâadına nazaran bunları kendisinde toplayanı, sâdıklık vasfı ile vasıfladı. Halk ile muaşereti ve Hakk ile muamelesine i'tibâr ederek de takva ile vasıfladı. Rasûlullah da: "Kim bu âyetle amel ederse îmânını kemâle erdirmiştir" kavli ile buna işaret buyurdu. İşte bu, müellif Buhârî'nin, bu âyetle istidlal etmesinin vechi ve bunu bâb başına koymasının uygunluğu cihetidir. Sonra Buhârî bu maksad için diğer bir âyetle de istidlâl etti (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/166.

[11] Bu âyetlerden de bilindi ki, kendisiyle felah ve necat hâsıl olacak olan îmân, içinde bu söylenen ameller mevcûd bulunan îmândır. İbn Battâl şöyle dedi: Tasdîk, îmân mertebelerinin birincisidir.İmânı tam ve kâmil kılmak ise, ancak zikr olunan bu işlerle olur. Buhârî, îmânı kemâle ulaştırmayı irâde etmiştir (Kirmânı).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/166.

[12] Hadîsteki Şu'be ile murâd haslettir; yânî îmân birçok hasletlere sâhibdir.

Hayâ; tevbe ve rucû' ma'nâsınadır. Hayâ ve istihyâ, utanmak ma'nâsınadır. Mütercim der ki, Zemahşerî ve Matarzî dediler ki, haya ve istihyâ maddesi hayâttan alınmıştır... Haya levm, ayıblama ve kötüleme olunacak vaziyetlerden sakınmak sebebiyle, insan hayâtına arız olan tagayyür ve inkisâr (yânî değişme ve kırılma)'dan ibârettir. "Hayiye" kelimesi de bu haletten nâşî hayâtın vaziyeti mütegayyir oldu demektir ki, ondan utanmak ile ta'bîr olunur. Ve Seyyid Şerif dedi ki, hayâ iki nevi' olur: Birisi nefsânî ki, Hz. Hudâ onu nefislerde halk ve ibdâ' eylemiştir; yânî fıtrî olur; insanların yanında avret yeri açmaktan hayâ gibi. ikincisi, îmânî olur. Mü'min olan kimsenin Allah'tan korktuğu için ma'siyetlerden çekinmesinden ibârettir (Kaamûs Ter.).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/166-167.

[13] Buhârî burada bu iki ta'lîki getirdi. Buhârî birinci ta'lîk ile Şa'bî'nin Abdullah ibn Amr'dan işitmesini beyân etmek istedi... İkinci ta'lîk ile de Abdu'l-A'lâ'nın rivayetinde mübhem bırakılan Abdullah'ın, Ebû Muâviye rivayetinde beyân edilen, Abdullah ibn Amr'dan ibaret olduğuna tenbîh etmek istedi..

Bu, Buhârî'nin ta'lîklerindendir. Çünkü Buhârî, Ebû Muâviye'ye ve Abdu'l-A'lâ'ya kavuşamadı. Bunlardan kendisine birer vâsıta ile ulaşıp aslı i'tibâriyle müsned ve muttasıl olan bu iki isnadı ta'lîkan zikretti; bunların muallaklığını göstermek için de "Haddesenâ" yâhud "Ahbaranâ"yı kullanmayıp, yine cezm ve kat'iyyet ifâde eden "Kaale" ile şevketti. Bu ise caizdir. Çünkü bu, istişhâd ve mutâbaat içindir; müstakillen kendisiyle istidlal etmek değildir (Kirmânî, İbn Hacer ve Aynî).

Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Çünkü geçen bâbda îmânın birçok şu'beleri olduğu zikredilmişti; bu bâbda da bu şu'belerden ikisi zikredilmektedir ki, onlar da müslümânların müslümânın dilinden ve elinden selâmeti, muhacir de nehy edilenlerden ayrılandır. Bunda müslümânları, eza verecek her şeyi terke teşvîk vardır. Bundaki sırr da bütün insanlarla iyi huylu olmaktır. Nitekim Hasan Basrî ebrârın tefsîrinde: Onlar zerreye(yanî küçük karıncalara bile) eziyyet vermeyenler ve şerre râzî olmayanlardır, demiştir...(Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/167-168.

[14] Her iki bâb arasındaki münâsebet açıktır. Çünkü ikisi de müslümâna hass olan vasıflardan bir vasfın beyânı hakkındadır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/168.

[15] İnsanlara yiyecek yedirmek İslâm'ın yâhud îmânın şu'belerindendir. Bu, cömerdlik ve iyi ahlâkın emâresindendir. Bunda muhtaçlar için menfaat, Peygamber'in meded ve yardım istediği açlığın kapatılması ve giderilmesi vardır. Herkese selâm vermek ise müslümânlara kanat açmaya ve tevâzu'ya delâlet eder. Bunda da kalblerin yaklaşmasına, kelimelerin toplanmasına ve birbirlerine meveddet ve muhabbete teşvîk vardır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/169.

[16] el-Hubb, "hâ"nın dammı ve "bâ"nın teşdîdiyle dostluk ve sevgi ma'nâsına isimdir. Müellif Basâir'de bu resme tahkîk eylemiştir ki, ma'lûm ola ki işbu hubb maddesi lûgatta beş ma'nâ üzere devr edicidir: **a.** Safâ ve beyaz ma'nâsına... **b.** Uluvv ve zuhûr ma'nâsına... **c.** Lüzûm ve sübût ma'nâsınadır; deve çöktüğü ve kalkmadığı zaman habbe'l-baîru derler, **d.** Hulûs ve lubâb ma'nâsınadır: Kalbin özü ve dâhili demek olan habbetu'l-kalb sözü bundandır. Hubûbât'ın tekili olan habbe de bundandır, çünkü bir şeyin aslı ve kıvâmının maddesidir, **e.** Hıfz ve imsak ma'nâsınadır. İçinde suyu muhâfaza edip tutmakta olan kaba habbu'lmâ' denmesi de bundandır. Bunda aynı zamânda sübût ma'nâsı da vardır. Hâsılı zâhir bir iştir ki, işbu beş ma'nâ mahabbet ve vedâdın lâzımelerindendir. Zîrâ kalbin safâsı, irâdesi ve derûnun taalluku mahbûb tarafına kemâl üzere uluvv ve zuhûru ve sübûtunun luzûmu ve muhibbin kalbinin özü mahbûba ihale olunması ve derûnda alâkasının mahfuz olması ve mahabbet bâ'bında derkârdır. Bu vechile mahabbet husûsunda anılan beş ma'nâ topluca gerçekleşmiştir. Hulâsa bu ma'nâları câmi olan mefhûma delâlet edici olmak için hubb maddesini koydular ki, boğazın en ötesinden olan hâ harfiyle dudak harfi olan bâ'dan mürekkeb olduğu için, gûyâ ki muhibbin ibtidâ ve intihâ hâl ve sânı baştanbaşa mahbûbuna münhasır olup, araya şâir eşyânın girmesi olmadığını telmîh ve iş'âra mebnîdir. Asıl mahabbetin dahî şânı böylece olmak lâzımdır. Bundan noksan olursa, ona mahabbet denmesi sahih ve revâ değildir (Kaamûs Ter.).

Peygamber bu hadîsinde ahlâkın en büyük asıllarından birini bu kadar câmialı ve vecîz ifadesiyle kaanûnlaştırmıştır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/169-170.

[17] Peygamber sevgisini cibillî mertebesine çıkaramayan mü'min, hiç değilse Rasûlullâh'ın rızâsını diğer mahlûkların rızâsına ve kendi hevasına tercih ve takdîm ederek cibillî ve fıtrî derecesine yaklaştırmağa çalışmalıdır.

Şarih Aynî, Rasûlullah mahabbetinin ta'zîm ve iclâlden ibaret kalması kâfi olmayıp, bütün ma'nâsınca kalbin meyli ma'nâsına mahabbet olması lâzım geleceğini isbât ettikten sonra, şu iki rivayeti de naklediyor:

Amr ibnu'l-Âs (R): Hiç kimse bana Rasûlullah'tan daha sevgili olmadığı gibi, hiç kimse de benim nazarımda O'ndan daha celâletli değildi. O'na karşı olan ta'zîm ve iclâlimin kemâlinden dolayı gözlerimi doyura doyura yüzüne bakamadım, demiştir.

Umer ibnu'l-Hattâb da, bu metindeki hadîsi işittikten sonra: Yâ Rasûlallah, sen bana nefsimden başka her şeyden daha sevgilisin, demiş. Buna karşı Rasûlullah: *"Yâ Umer, nefsinden de sevgili olmalıyım"* buyurmuş. Bunun üzerine Umer "Nefsimden de" deyince, *"Yâ Umer, işte şimdi oldu"* buyurmuş (Tecrîd Ter., I, 26-27).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/170.

[18] Bu büyük bir hadîs ve İslâm'ın asıllarından bir asıldır, îmânın tatlılığı tâatlerden lezzet almak, Allah ve Rasûl'ünün rızâsı uğrunda meşakkatlere tahammül etmek ve bunu dünyâ metâına üstün tutmak demektir.

Îmân tatlılığının bu üç şeyde olmasının hikmeti nedir, denilirse; buna şöyle cevâb verilir: Bu üç şey bu lezzeti meydana getirici olan kâmil îmânın unvanıdır (yânî sernâmesi ve önsözüdür). Çünkü nefsinde ni'met verenin ancak Yüce Allah olduğu, O'ndan başka ne verici, ne de mâni' olucu bulunmadığı, başkalarının sâdece arada vâsıtalardan ibaret olduğu inancı yerleşip kuvvetlenmedikçe, bir kimsenin îmânı tamamlanıp kemâle eremez...(Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/171.

[19] Münafık zahiren mü'min, bâtınen kâfir demek olunca Peygamberimizle muhacirleri evlerini ve gönüllerini açıp konuk etmek, onlara çocukları ve ıyâllerden daha ileri muamele etmek ve uğurlarında mallarını ve canlarını onlara tahsîs edip vermek, dostlarına dost, düşmanlarına düşman olmak suretiyle barındırmak, yardım etmek ve İslâm Dîni'ni azîz kılıp yükseltmek gibi bahâ biçilmez ulu menkabelerle sıfatlanmış olan Ensâr'a, bu sıfatlarından dolayı buğz edenler -mü'min görünseler de- kalben kâfir olduklarında şübhe yoktur. Bununla beraber bu ma'nâca sakındırma, yalnız Ensâr'ın değil bütün sahâbîlerin şânında da gelmiştir. Nitekim Alî ibn Ebî Tâlib'e Müslim'deki rivayette: *"Yâ Alî, sana mü'minden, başkası mahabbet etmez, münafıktan başkası da buğz etmez"* buyurulduğu gibi, umûmî olarak sahâbîlerin fazîleti babında da: *"Her kim onları severse bana muhabbetinden dolayı sever, her kim de onlara buğz ederse bana buğzundan dolayı buğz eder"* buyurulmuştur.

Bu hadîste bahse konu olan mahabbet ve buğz, işte bu cihetten olanıdır. Yoksa bir kimsede bu cihetten olmaksızın muhalefeti çekici ârizî bir işten dolayı bir sahâbî hakkında -Allah korusun- muvakkat mahabbetsizlik eseri görülse, bununla ne münafık, ne kâfir olur. Nitekim sahâbîler arasında muharebeler olmuşken, hiçbiri diğerine nifak isnâd etmiş değildir. Bunların çekişmeleri ictihâdî idi. İctihâdda ise hasımların kimi isabet edici, kimi hatâ edicidir. Bununla beraber sahabe devri geçtikten sonra kendilerine rızâ ve mahabbetsizliğe götürecek geçici dünyevî sebebler defteri kapanmış ve medihlerine dâir Kur'ân nassları bunları bürüyecek ve *"Allah onlardan râzî olmuştur, onlar da Allah'tan râzî olmuşlardır."* (el-Mâide: 5/119; Tevbe: 9/101; Mucâdile: 58/22; Teğâbun: 64/8) ilâhî berâetini muvakkaten olsun dürecek hiçbir vesile kalmamış olduğundan sahâbîlere buğz etmeyi mezheb edinen fırkaların sapıklık olduğunda şübhe kalmaz (Tecrîd Ter., I, 28-29).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/172.

[20] Bunda, kendisinden öncekiyle bir ilgi vardır. "Bâb" kavliyle ikisi arasını ayırmıştır. Nitekim musannıfların tasniflerinde, unvandan soyulmuş olarak "şu fasl" kavilleriyle bunun benzeri yapılagelmektedir... (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/172.

[21] Bu, ilk Akabe gecesinde olan bey'attır. el-Mümtehine Sûresi'nin on ikinci âyetinde emredilen şartlar o bey'atta aynen vâki' olduğundan, bu bey'ata bey'atu'n-Nisâ' denilmiştir. Bu şartlarla mükellef olmakta erkek ve kadın müsâvîdir. İkinci Akabe'de ise Ensâr, evlâd ve ıyâllerini nasıl müdâfaa ve himaye ederlerse Rasûlullah'ı da öylece müdâfaa ve himaye eylemek üzere bey'at etmişler, ve ahdlerini hakkıyle îfâ ederek, kendilerinden sonra tâ kıyamete kadar İslâm'a girmiş ve girecek olanlara velî-i ni'met olmuşlardır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/173.

[22] Bu hadîste fitne günlerinde uzlete çekilmenin faziletli olduğu hükmü vardır. Ancak insan fitneyi izâle etmeğe kudreti bulunan kimselerden ise, fitneyi izâle etmek yolunda çalışması da ona vâcib olur. Bu vücûb da, hâl ve imkâna göre, ya farz-ı ayn yâhud farz-ı kifâye derecesinde olur...

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/174.

[23] Bu âyetteki hüküm, el-Mâide: 5/89. âyette de tekrar edilmiştir. Bu âyetlerdeki "lağv" kelimesi muhtelif suretlerde tefsir edilmiştir, İmâm A'zâm'a göre: Bir kişinin bir şeyi doğru zannıyle yemîn ettikten sonra, onun hilafı zahir olmasıdır, İmâm Şafiî'ye göre: Yemîn kasdetmeksizin bu sözü te'kîd için "La vallahi, belâ vallahi" demesidir. Kaadî Beydâvî'ye göre ise: Dilin sürçmesiyle sehven edilen yemindir. Âyet bu ma'nâların hepsini şâmildir.

Buhârî'nin maksadı, sâdece kavi ile îmânın tam olmayacağı, muhakkak ona i'tikaadın eklenmesiyle tamamlanacağı; i'tikaad ise kalbin fiili olduğu hususuna, bu âyetle delîl getirmektir. Âyet her ne kadar yeminler hakkında gelmiş ise de, ma'nâda müşterek olmak dolayısıyla îmân hakkında da istidlal açıktır. Çünkü yeminde ve îmânda hakikatin dönüp durduğu yer, kalbin fiilidir. Böylece âyet,

îmânın artıp eksileceğine de bir delildir. Çünkü Peygamber'in "Ben sizin Allah'ı en bileninizim" sözü de, zahiren insanların Allah'ı tanımakta birbirlerinden farklı derecelerde olduklarına ve Peygamber'in Allah'ı en iyi bilen insan olduğuna delâlet eder. Böyle olunca da îmân, ziyâde ve noksanı kabul edici olur (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/174.

[24] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Çünkü başlık hadîsten bir parçayı ihtiva etmektedir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/174.

[25] Bu bâb da Allah'ı ve Rasûl'ünü başkalarından çok seven kişinin îmânın tatlılığına zafer bulacağı ma'nâsını içine alır.

Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Çünkü hadîsin şâmil olduğu üç şeyden biri, başlığın kendisidir (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/175.

[26] Hadîsin başlığa uygunluğu açık olup şöyledir: Bunda îmândan çok az bir şeyin sahibini ateşten çıkaracağı zikr edilmiştir. Kendisinde azlık ve çokluk bulunan bir şeyde farklılaşma ise açıktır. O da îmânda ve amellerinde insanların birbirlerinden fazlalıklı ve meziyyetli olmalarıdır (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/176.

[27] Buhârî bunu burada ta'lîk yoluyla zikretti. Çünkü kendisi Vuheyb'e erişemedi. Kitâbu'r-Rikaak'da ise "Musa ibn İsmail'den o da Vuheyb'den..." isnâdıyle müsned olarak rivayet etmiştir.

Buhârî'nin Vuheyb hadîsinden bu ziyâdeyi getirmesinde birkaç fâide vardır:

a. Buhârî'nin maksadı bu hadîsi Amr'dan rivayet etmekte Mâlik'e muvafakat ettiğini göstermektedir.

b. Vuheyb'in, Mâlik'in hilâfına olarak tahdîs lâfzıyle getirerek: "Haddesenâ Amr" sözü. Çünkü Mâlik "an" lâfzıyle getirmişti. "An"da ise ittisal ve semâ'a delâlet eder mi, yoksa etmez mi tarzında meşhur bir ihtilâf vardır. İşte Buhârî bu ziyâde ile ihtilâf tevehhümünü izâle etti. Maamâfîh Mâlik müdellis değildir. Bu fennin âlimleri indinde meşhur olan "an" lâfzı, muan'ının müdellis olmadığı zaman ittisale hamledilmiştir.

c. Mâlik'in Amr'dan rivayet ettiği hadîsinde "Haya yâhud hayât" lâfzı hakkında gelen şübhenin izâlesi: Vuheyb, o lâfız şübhesiz olarak "Hayât Nehri" demiştir... (Kirmânî, İbn Hacer ve Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/176.

[28] Hadîsin başlığa uygunluğu, gömleğin dîn ile te'vîli yönündendir. Hadîste insanların çeşitli uzunlukta gömlek giymekte birbirlerinden farklı oldukları zikr edilmiştir. Bu da insanların îmânda birbirlerinden farklı derecelerde bulunduklarına delâlet etmiştir (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/177.

[29] îmân, Allah'a karşı ma'siyet işlemeğe mâni" olduğu gibi, haya da Allah'a ve insanlara karşı ma'siyet işlemeğe mâni'dir. Bu sebeble haya îmândan bir şu'be sayılmıştır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/177.

[30] Bu hususta gelmiş olan "Allah'tan başka hakk ilâh olmadığına şehâdet etmelerine kadar" hadîsinin muvafık olması için "Müşriklikten tevbe ederlerse" şeklinde anlaşılmak gerekir. Âyetin baş tarafı şöyledir: *"Haram olan o aylar çıktığı zaman artık o müşrikleri nerede bulursanız öldürün, onları (esîr olarak) yakalayın, onları hapsedin, onların bütün geçit yerlerini tutun. Eğer tevbe ederlerse..."*

Bu âyete "Âyetu Seyf = Kılıç Âyeti" derler. Bu hüküm, yalnız müşriklere âiddir. Nitekim bundan sonraki âyetler de bunu göstermektedir. Kitâb ehli olanlarla, yalnız İslâm Devleti'nin tebaiyyetini kabul edinceye kadar harb edilir; onlar bu tebaiyyeti kabul

ettikleri zaman kendi dîn, can ve mal hürriyetlerine sâhib olarak yaşarlar. Bu tebaiyyetin şartı da "cizye vergisi"ni vermeleridir. Kitâb ehline âid olan hüküm, et-Tevbe: 9/30. âyette ifâde edilmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/178.

[31] Hadîsin ma'nâsı, âyetin ma'nâsına mutabıktır; bundan dolayı aralarını bir yere getirdi. Kitâbu'1-îmân ile alâkalarına ve bunun bâblarından bir bâb yapılmalarına gelince, bundan, îmân edenin ma'sûm olduğunun bilinmesi, namazı kılmanın, zekâtı vermenin de, Buhârî'nin görüşüne göre, îmân cümlesinden olduğunun bilinmesidir.

Taberânî'nin el-Mu'cemu'l-Evsât'la Enes'den rivayet ettiğine göre, müstesna olan islâm hakkının ne olduğu Peygamber'den sorulmuş, ve: *"Evlilikten sonra zina, islâm'a girdikten sonra dînden dönmek, bir de nefis katletmek. İşte bunlara mukaabil öldürülebilirler"* diye cevâb verilmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/178-179.

[32] Burada amel ile murâd; dilin, kalbin ve diğer organların amellerinin toplamıdır. Buna istidlal, âyetlerin ve hadîslerin hepsiyledir; yahûd hepsi delâlet eder olduğu için Kur'ân ve sünnetten her biri bu da'vânın bir kısmına delâlet eder. Hadîs'in bâb başlığına uygunluğu açıktır, o da amelin îmâna ıtlak edilmesidir, ibn Battal şöyle dedi: Âyet, âhıret derecelerine ancak amel ile nail olunacağına ve îmânın söz ve amel olduğuna hüccettir. Buna zikredilen hadîs de şehâdet eder. Bu, ehli sünnetten bir cemâatin mezhebidir. Buhârî'nin de bunu bâb yapmaktan muradı budur. Peygamber bu hadîste îmânı amelden kılmıştır. Diğer hadîslerde de îmân ile amel arasını ayırmıştır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/179.

[33] Bu, kâfirler îmân etsin demektir. Binâenaleyh amel söylenip, îmân murâd edilmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/179.

[34] Başlığa uygunluğu açıktır; o da amelin îmân ma'nâsında kullanılmasıdır, ibn Battal: Âyet, âhıret derecelerinin amelle elde edilir olduğu ve îmânın kavi ve amelden ibaret olduğu hususlarında hüccettir. Zikredilen bu hadîs de buna şehâdet etmektedir, demiştir (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/180.

[35] Âyetlerin bâb başlığına uygunluğu açıktır. Çünkü bâb başlığı, "İslâm hakîkati üzere olmazsa fayda vermez" hükmüdür. Âyetler de bu hükme delâlet etmektedir.

Râgıb el-Isfahânî el-Mufredât'ında şöyle der: İslâm, şeri'de iki kısımdır: Birisi îmânın dûnundadır ki, bu lisân ile i'tirâftır. Bununla kan siyânet olunur, beraberinde i'tikaad gerek olsun, gerek olmasın el-Hucurât: 49/14. âyetinde bu ma'nâ kasdolunmuştur. Birisi de îmânın fevkındedir ki, burada lisânen i'tirâf ile beraber hem kalben i'tikaad, hem, vefa, hem de Allah'a bütün kaza ve kaderinde teslimiyet vardır. Nitekim İbrâhîm aleyhi’s selâm hakkında: *"Rabb'i ona: Kendini Hakk'a teslim et, dediği zaman o: Âlemlerin Rabb'ına teslim oldum, demiştir'"* (el-Bakara: 2/131) buyurulması böyledir. Kezâlik *"Allah indinde dîn İslâm'dır"* ve *"Benim canımı müslümân olarak al"* (Yûsuf: 101) kavli bu ma'nâyadır. Beni rızâna teslim olan kullarından kıl demektir. Şeytân'ın kaydından salim kıl ma'nâsına olmak da caizdir...

İmâm A'zam'a mensûb el-Fıkhu'l-Ekber'de de şöyle zikredilmiştir: îmân, ikrar ve tasdiktir; islâm Allah Taâlâ'nın emirlerine teslîm ve inkıyâddır. Binâenaleyh îmân ile İslâm arasında lügat tarikından fark vardır. Velâkin şeriat hükmünde islâm 'sız îmân, îmânsız islâm olmaz. Bu ikisi zahir ile bâtın, yüz ile astar gibidir. Dîn ile îmân, islâm ve şerîatin hepsine birden vâki' olan isimdir (Hakk Dîni, VI, 4482).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/180-181.

[36] Sa'd'ın "mü'minen" sözünü, Peygamber'in mükerreren "ev müslimen" suretinde tashîh etmesi, îmânın bâtınî işlerden ve yalnız Allah'ın bildiği gayb hâllerinden olması dolayısıyle zahirî itaate ve teslimiyete bakarak "müslimen" demenin evlâ olduğunu öğretmek içindir.

Vâkıdî'nin Megâzi’de tasrîh ettiğine göre, bu mahrum edilen zât, muhacirlerden Cuayl ibn Surâka ed-Damrî (R)'dir. Sa'd'ın hüsnü şehâdette bu kadar ısrar etmesi de bundan ileri geliyor.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/181.

[37] Başlığa uygunluğu açıktır; o da islâm hakîkat üzere olmazsa kabul olunmaz hükmüdür. Peygamber bunun için Sa'd'a *"Ev müslimen = Öyle deme müslim de"* demiştir. Çünkü Peygamber'in bu sözünde îmâna kesin hüküm vermekten nehy vardır. Zîrâ îmân bir bâtın işidir, onu Allah'tan başkası bilemez, islâm ise zahir ile bilinmiştir... (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/182.

[38] Yânî bu hadîsi Zuhrî'den şu dört zât da rivayet ettiler ve bunlar, Zuhrî'den olan rivayetinde Şuayb'a mutâbaat eylediler. Böylece hadîsin rivayet tarîklerinin çokluğu ile kuvveti artıyor. Bu ifâdede ve Tirmizî'nin "Bu bâbda fulândan ve fulândan..." gibi sözlerinde birçok fâideler vardır. Birisi bu söylediğimizdir. İkincisi, mutâbaat yâhud istişhâdı tanımak için tarîkleri toplamağa rağbet eden kimsenin, hadîsin râvîlerini bilmesidir ki onların rivayetlerini ve müsnedlerini araştırması için bu bilgi kendisine lâzımdır. Üçüncüsü bu zikredilen râvîlerin de bu hadîsi rivayet ettiklerini tanıması. Bazen bilgisiz kimse isnâdda zikredilenden başka kimselerin bu hadîsi rivayet etmediğini vehmeder. Diğer bir kitâbda bu hadîsi başkasından rivayet edilmiş görür ve yanılarak vehmeder ve hadîs ancak fulân tarîkindendir diye iddiaya kalkışır. Bu bâbda fulândan ve fulândan da gelmiştir denildiği zaman zikredilen vehm zail olur. Dördüncüsü, Buhârî'nin sarîh olarak kendi şartına vefâsıdır. Çünkü denildiğine göre, onun şartı, her bir hadîs için iki ve daha fazla râvî olmaktır. Beşincisi, hadîsin müstefîz, yânî yaygın olmasıdır ki, böylece Kur'ân'ı tahsis etmekte, hadîsin meşhur olmasını şart koşan müctehidler indinde hüccet olur. Müstefîz yânî meşhur, nâkilleri üçten çok olan hadîstir (Aynî, 1,228).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/182.

[39] Ammâr ibn Yasîr (37)'den gelen bu eserin "selâm vermendir" fıkrası, muteâkıb muttasıl hadîsin aynı fıkrasıyle uyuşuyor. Böylece ta'lîkın muttasıl bir aslı mevcûd olmuş oluyor. Buhârî bu ta'lîk ile selâm vermenin, İslâm'ın yânî îmânın şu'belerinden bir şu'be olduğunu ifâde ettiği gibi, ta'lîkdaki diğer hasletlerin dahî îmânın şu'belerinden olduğunu ifâde etmiştir. Bu ta'lîk bâzı lâfız farklarıyle Ahmed, Bezzâr, Abdurrazzâk ve Taberânî tarafından mevsûlen rivayet edilmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/182-183.

[40] Hadîs, başlığın iki fıkrasından birini içine almakta olduğundan aralarında uygunluk tamamdır. Hadîsle ilgili diğer açıklamaları, daha önce geçtiği yerde tam olarak zikretmiştik... (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/-183.

[41] Bu bâb ile bundan evvel geçen bâblar arasındaki münâsebet şudur: Geçen bâblarda zikredilen, îmân işleridir. Küfür ise, onun zıddıdır. îmânla küfür arasındaki münâsebet ise bunların birbirlerine zıd olmaları cihetidir. Çünkü iki şey arasını cem' eden şey, birkaç türlüdür...(Aynî).

Musannif Buhârî'nin maksadı, tâatlere îmân ismi verildiği gibi, ma'siyetlere de küfür isminin verildiğini, ancak ma'siyetlere dînden çıkarıcı olan küfür ma'nâsı kasdedilmeyerek küfür ismi verileceğini beyân etmektir (Ebû Bekr ibnu'l-Arabî).

Küfür, îmânın zıddıdır; küfür aynı zamanda ni'meti inkârdır, bu sonuncu ise şükrün zıddıdır. Küfrân da yukarıdaki şekildedir. Lâkin küfür dînde, küfrân ni'mette çok kullanılır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/183.

[42] Aşîr, muâşir yâni yoldaş demektir. Şu âyette geçer: *"O zararı fâidesinden daha yakın olana tapar, (taptığı nesne) ne kötü yardımcı ve ne fena yoldaştır"* (el-Hacc:22/13).

Buhârî, bununla, bu bâbda zikrettiği hadîsin burada sevk eylediği tarîkden başka bir tarîki daha olduğunu işaret etmiştir. İşaret ettiği o tarîki Kitâbu'l-Hayz'da tahrîc etti.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/183.

[43] Başlığa uygunluğu açıktır. Başlık hayât arkadaşına nankörlük etmek ve küfür kelimesinin Allah'ı inkârın dışında kullanılmasıdır. Hadîsteki küfür de nankörlük ma'nâsına kullanılmıştır.

Bundan haklara ve ni'mete nankörlük etmenin haram kılınması hükmü alınmıştır. Çünkü ateşe ancak haramı işleyen girer. Nevevî,

hayât yoldaşına karşı ve ihsana karşı nankörlüğü ateşle tehdîd etmesi, bunların büyük günâhlardan olduğuna delâlet eder, demiştir... (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/184.

[44] Bâb başlığı ma'siyetlere, Allah'ı inkâr ma'nâsına değil, sâdece ni'meti inkâr ma'nâsına olarak mecazen küfür adı verileceğini ifâde ediyor.

Buharı, ma'siyet işlemenin, -günâhları sebebiyle insanları küfre nisbet eden Hâricîler'in hilâfına- insanı dînden çıkarmayan bir küfr olduğunu beyân etmek istedi. Kur'ân'ın nassı da Hâricîler'i reddediyor. Buhârî'nin âyeti delîl getirmesi açıktır.

Ebû Zerr kıssasına gelince, o da, kendisinde Allah'a şirk koşma dışında ister büyük, ister küçük günâh olsun, Câhiliyyet huylarından bir huy bakî kalan kimsenin, bu huy sebebiyle îmândan çıkmayacağı hususuna delîl getirilmek için zikredilmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/185.

[45] Velîd ibn Müslim'in munkatı' olarak rivayetine göre, söğülen zât Bilâl Habeşî (R) imiş. Ve Ona: "Yâ'bne's-sevdâ= Ey kara kadının oğlu!" diye söğmüş. Bilâl'in şikâyeti üzerine Peygamber'in tevbîhi vâki' olunca, Ebû Zerr yanağını yere koyup: "Bilâl ayağı ile .basmadıkça yanağımı yerden kaldırmayacağım" diyerek, kusurunun afvını istemiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/185.

[46] İki bâb arasındaki münâsebet şudur: Bundan evvelki bâbda ma'siyet işleyen kimsenin, bu ma'siyet sebebiyle küfre nisbet edilmeyeceği zikredilmiş ve îmân sıfatı ondan selb olunmamıştı, işte keza bu bâbda da bunun benzeri beyân olunuyor. Çünkü burada zikredilen âyet, bâğîler hakkındadır ve Allah onları mü'minler diye isimlendirmiş ve kendilerinden îmân sıfatı selb olunmamıştır. Bundan da büyük günâh sahibinin îmândan çıkmayacağı bilindi. Bununla Haricîler ve Mu'tezile görüşü reddolunuyor...

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/186.

[47] "Bu cezaya hak kazanır" demektir. Yoksa ilâhî afv yetişip kurtulmak da vardır. Ebedî cehennemlik ma'nâsı ise hiç anlaşılmamalıdır. Hadîste her iki tarafa da müslim nâmı verilmesinde de buna işaret vardır. Söz kıtali şer'an caiz kılacak bir te'vîl olmaksızın vâki' olan mukaatelededir. Kıtale karışan sahâbîlerin her iki tarafta olanlarının cennet ehli olması da buna delildir. Çünkü onlar ictihâddan ve kıtalde dînin ıslâhı var diye çarpışmışlardı. Başlıktaki el-Hucurât: 49/9 âyetinde de bâğî ehli olanlara -hakk üzere olan hasımları gibi- mü'min denilmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/186-187.

[48] "Düne" lâfzı, ya gayr yâhud da ednâ ma'nâsınadır. Gayr ma'nâsına alınırsa, zulmün nevi'leri muhtelif ve başka başkadır demek olur; ednâ ma'nâsına alınırsa, zulmün bâzısı zulümlükte ve akıbetinin kötülüğünde daha şiddetlidir demek olur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/187.

[49] Hadîsin bâb başlığına mutabakatı şu cihettendir: Zulmün birçok nevi'leri olduğu ve bâzı zulüm nevi'lerinin küfür, bâzısının da küfür olmadığı bilinince, bundan zarurî olarak, zulmün bâzısının daha hafif olduğu bilinmiş oluyor.

Buhârî bu hadîsi iki tarîkten tahrîc etti. Biri: Ebu'l-Velîd'den, o da Şu'be'den, o da Süleyman'dan... Diğeri de Bişr ibn Hâlid'den, o da Muhammed ibn Ca'fer'den, o da Şu'be'den, o da Süleyman'dan...

İmâna şirk karıştırmak, ya nifak ya irtidâd sûretleriyle olur. Müşrik ve münafık olmayanların mazhar oldukları emîn ve emân, cehennemde devamlı kalmaktan emîn ve emândır. Yoksa âsîye azab olacağı birçok nasslarla sabittir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/186-187.

[50] Buhârî bu mutâbaatı Kitâbu'l-Mezâlim'de vasletti. Burada bu mutâbaattan maksadı, bu hadîsin A'meş'ten; diğer bir tarîkten de rivayet edilmiş olmasıdır. Bu mutâbaatın fâidesi de, takviyedir.

"Bu iki hadîste bahsedilen hasletler bazen müslümânda bulunuyor dersen, murâd amel nifakıdır; kâfirlik nifakı değildir; nitekim,

îmân ta'bîri de amele ıtlak ediliyor, diye cevâb veririm" (Şah Veliyyullah).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/188.

[51] Bu ve bunu tâkîb eden üç babın her biri, îmân şu'belerinden birer şu'bedir, demektir.

Müellif Buhârî "Selâm vermek îmândandır" babının beyânını cami' olan îmân Kitâbını zikr edip de, içlerinde îmânla münâsebet bulunduğu için araya istitrâden beş bâb daha soktuktan sonra -ki bunlar "Yoldaşa küfrân.." babından, "Münâfıkın alâmeti" babına kadardır- burada tekrar îmânın alâmetlerini zikre döndü (Kastallânî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/189.

[52] Bu hadîsten Allah yolunda cihâdı, ve şehîdliğin fazileti, şahadet temennîsinin cevazı, şehîdlik ecrinin büyüklüğü, insanın takat getireceği şeylerin üstünde ve gücü yetse bile kendisine mümkin olmayacak hayırları temennî ve niyet etmesinin cevazı, cihâdın kifâye farzı olup, ayn farzı olmadığı; hadîsin zahiri kâfirlerle kıtal hakkında ise de, mekruh işleri ve müslümânlardan meşakkatleri gidermek uğrunda çalışmanın, bâğîlerle kıtale gitmenin, ma'rûfu emr ve münkeri nehy etmeyi yerine getirme hususunda cihâda çıkan kimsenin de "fî sebîli'llâh = Allah yolunda" kavline gireceği hükümleri alınmıştır...(Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/189.

[53] Başlığa uygunluğu, içinde, geçmiş günâhların gufranı bulunan amele girişmek îmân şu'belerinden bir şu'be olması yönündendir. Takdîr şöyledir: Ramazânda kalkıp nafile ibâdet yapmak, îmân şu'belerinden bir şu'bedir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/190.

[54] "Ramazân"ın lügat ma'nâsında temizlik, yanmak, keskinlik ma'nâları bulunduğu gibi dînî i'tibârında günâhların yanması ve Allah ayı diye Allah'a izafet ma'nâları âmil olmuştur. Bir hadîste "evveli rahmet, ortası mağfiret, sonu ateşten azadlık" diye vasıflanan ramazân ayının en mübarek bir gecesi, yânî Kadr gecesi, Kur'ân'ın inmesine başlangıç olmuştur (el-Bakara: 2/185; el-Kadr: 97/l-5).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/190.

[55] Bâb başlığının birinci cümlesi, hadîsin ilk cümlesi olduğu için, Rasûlullah'ın sözü olduğu apaçıktır, ikinci cümlenin de Peygamber'in sözü olduğunu Buhârî haber veriyor. Buhârî bu ikinci kısmı burada ta'lîkan verdi ve bunu, bu Sahîh'inde müsned olarak tahrîc etmedi. Edebu'l-Müfred Kitâbı'nda ise mevsûlen tahrîc etmiştir. Diğer muhaddisler de bu sözü mevsûlen rivayet etmişlerdir.

İslâm'ın kolaylık dîni olduğunu nasslaştıran âyetler de vardır. Birini zikredelim: *"Dîn (işlerin)de üzerinize hiçbir güçlük de yüklemedi"* (el-Hacc: 22/78).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/191.

[56] Bu hadîs, amelde rıfka teşviki ve en iyisini yapacağım diye uğraşmaktan sakındırmayı tazammun ediyor. Allah yolunda yalnız elimizden kolaylıkla gelen amellerle mükellef olduğumuz gibi, birbirimize teklif edeceğimiz işlerde de takat getirilecek mıkdâr ile iktifa edeceğiz. Peygamber'in bu tenbîhten maksadı, nafile ibâdetleri îfâ için neşâtlı zamanları seçmenin daha faziletli olduğunu beyândır. Arasıra teheccüd namazı kılmağa da bir işâretciği hâvidir. Allah yolunun yolcusu olan tâat ehlinin diyar diyar seyr ü sefer edenlere benzetilmesi de çok beliğ düşmüştür. Bilindiği üzere sıcak beldelerde gündüz yolculuğu pek rahatsız edici, bazen de helak edici olduğu için sabahın, akşamın, gecenin serin zamanlarında yürünmesi tavsiye edilmiştir (Tecrid Ter., I, 40-41; Çantay, Kırk Hadîsler, II, 324'de güzel haşiyesi vardır).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/191.

[57] İbn Battal şöyle dedi: Bu âyet Cehmiyye ve Murcie fırkaları aleyhine kat'î bir hüccettir. Çünkü onlar, amellere ve farzlara îmân ismi verilmez demişlerdir. Bu görüşleri nassın hilâfınadır. Çünkü Yüce Allah; sahâbîlerin Beytu'l-Makdis'e doğru kıldıkları namazlarına îmân ismini verdi. Müfessirler arasında da bu âyetin, onların Beytu'l-Makdis'e doğru kıldıkları namazları hakkında indiği hususunda bir ihtilâf yoktur...(Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/192.

[58] Âyetin biraz daha geniş meali ve tefsiri şöyledir: "Gerçi kıblenin bu suretle çevrilmesi elbette büyük bir şeydir. Ancak bu Allah'ın doğru yola ilettiği kimseler hakkında.böyle değil. Allah îmânınızı zayi' edecek.değildir. Çünkü Allah insanlara çok şefkat edici, çok merhamet eyleyicidir".

...Bu imtihan büyük ve ağır bir şeydir, ancak Allah'ın hidâyet ettiği, îmânda sebat nasîb eylediği kimselere değil; onlara Allah'ın hiçbir emri ağır gelmez. Şunu da biliniz ki, Allah sizin sebatkâr îmânınızı veya îmânınızın eser ve alâmeti olan namazlarınızı hiç zayi' etmek istemez. Binâenaleyh, kıble değiştirilirse, bundan evvel kıldığınız namazlar, vefat eden kardeşlerinizin namazları Allah indinde zayi' olmaz... (Hakk Dîni, I, 526).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/193.

[59] Bu, kişinin İslâm'a zahiri ve hatmiyle beraber tam girip, Islâmî emirleri îfâ, nehiylerden çekinme ve mahlûkaata şefkat ile olur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/194.

[60] İslâmî amellere on mislinden başlayıp daha büyük katlara kadar mükâfat; kötülüklere de kendi misli ile ceza verileceği âyetlerle de sabittir. On misli hükmü şu âyettendir:

"Kim bir güzellikle gelirse işte ona bunun on katı var. Kim de bir kötülükle gelirse bu, o mıkdârdan başkasıyle cezalanmaz. Onlar haksızlığa uğratılmazlar" (el-En'âm: 6/160)

Yedi yüz misli hükmü de şu âyettendir:

''Mallarını Allah yolunda harcayanların hâli yedi başak bitiren, her başakta yüz dâne bulunan bir tek tohumun hâli gibidir. Allah kime dilerse ona kat kat verir. Allah ihsanı bol olan, hakkıyle bilendir" (el-Bakara: 2/261).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/194.

[61] Bu bâbda istenen şey iyi amelere devamdır. Kul iyi amellere, ibâdetlere devam ettikçe Allah tarafından mahabbet artar. Çünkü Allah, kulun iyi amellere devam etmesini sever. "Allah'a en sevgili olan dîn" demek, en sevgili olan dînî âmel demektir. Çünkü dîn, tâattir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/194.

[62] Müslim'in rivayetinde bu kadının ismi Havla' bintu Tuveyt diye tasrîh edilmiştir. Çok ibâdet eden bir kadındı. Peygamber ile Âişe arasındaki konuşma, kadın Âişe'nin yanından çıktıktan sonra cereyan etmiştir.

Hadîste, amele devamın fazileti; devamlı olacak amele teşvîk vardır. Devamlı olan az amel, kesik kesik olan çok amelden hayırlıdır. Çünkü az'a devam etmekle tâat, zikr, murakabe, niyet, ihlâs ve Allah'a yönelme devam eder. Bir de bu hadîste, Peygamber'in ümmetine olan şefekatı ve re'fetinin beyânı vardır. Çünkü O ümmetini, kendilerine elverişli olacak şeye irşâd eylemiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/195.

[63] Bu bâbda îmânın artıp eksileceği zikredildi, îmânın, kulun dîn amellerine devam etmesiyle artacağı, amellere devamda kısaltma yapmasıyle de eksileceğinde şübhe yoktur. Bilhassa bu, Buhârî ile muhaddislerden bir cemâate göre böyledir, îmânın artıp eksilmesine kaail olmayanlara göre de, yine amellere devamla îmânda artma, amelleri kısaltma ile de eksilme bulunur; fakat bu artma ve eksilme îmânın zâtına değil de sıfatına râci' olur. Buhârî, üçüncü âyeti ilk iki âyetin üslûbunda söylemedi. Çünkü üçüncü âyetten maksad, artma ma'nâsının lâzımı olan eksilmeyi beyândır. Buna istidlal şöyledir: îmâna artma gireceği gibi, eksilme de girecektir. Çünkü bir şey iki zıddan birini kabul ettiğinde, diğer zıddı da kabul etmesi zarurîdir. Buhârî bunu: "Kemâlden bir şeyi terk ettiği zaman, artık o eksik olur" sözü ile beyân etti.

İlk iki âyetten murâd, artmayı lüzûmen değil de tasrîhen isbât etmektir. Çünkü bu iki âyette artma tasrîh edilmiştir. Üçüncü âyette ise sarîh olan şey, noksanın mukaabili bulunan kemâl'dir. Kemâlden de noksanlık, sarîh olarak değil de, iltizâmen anlaşılır.

Bâb başlığı îmânın artıp eksilmesi suretinde yapılınca, artmaya ilk iki âyetin sarîhliği ile, eksilmeye de iltizâm yoluyle üçüncü âyetle ihticâc etti (Aynî).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/195-196.

[64] Bu, tarîklerdendir. Bu ta'lîki, Hâkim, Kitâbu'l-Erbâîn'inde, Ebû Seleme Musa ibn İsmâîl şöyle dedi: Bize Ebân tahdîs etti.... tarîkinden vasl etmiştir. Müellif Buhârî, bu ta'lîk ile Katâde'nin: "Bize Enes tahdîs etti" demesinde lâfzını sarahatle söylemesine tenbîh etti. Çünkü Katâde, an'anesiyle ihticâc edilmez bir müdellistir. Müdellis ise, ancak kendisinin an'ane yaptığı kimseden işitmesi sabit olursa ihticâc edilir, işte Buhârî bu ta'lîkle, bu işitmenin sübûtunu göstermiştir.

Bir de Buhârî, metnin "min hayrın" sözü yerine "min îmânın" ta'bîriyle tefsir edilişine tenbîh etmiştir.

Hadîste, sünnet ve cemâat ehli lehine, büyük günâh sahibinin bu fiili sebebiyle tekfir edilemiyeceği, âsî mü'minlerin de cehenneme girecekleri hususuna delîl vardır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/196.

[65] Suâli soran zât Ka'bu'l-Ahbâr'dır; o zaman daha îmân etmemişti. Emîrü'l-Mü'minîn Umer'in cevâbı, suâle mutabık düşmemiş tevehhüm edilebilirse de, mutabakatı üç veçhile söz ehli olanlara zahirdir. Evvelâ: Âyet Arafe günü ikindiden sonra indiği için bayram gecesi inmiş, yâhud inmesiyle hemen bayram tahakkuk etmiş demektir. Saniyen: Cumua günü nazil olmuştur ki, o gün müslümânların her hafta tekrar eden bir bayramıdır. Sâlisen: Arafe gününün kendisi de bayramdır. Nitekim bu hadîs, İshâk ibn Kubeysa rivayetinde: = Arafe olan cumua gününde nazil oldu. Cumua da Arafe de -Allah'a hamd olsun- bize bayramdır"; Taberânî'nin rivayetinde: = ikisi de bize bayramdır" denilmiştir.

Gerek son iki rivayetteki sarahate, gerek Buhârî'deki işarete nazaran suâle mutabık cevâb verilmiş demektir (Ahmed Naîm).

Umer'in sözünün ma'nâsı şudur: Biz bu günü ihmâl etmedik, onun inme zamanı ve inme yeri de bize gizli olmuş değildir. Aksine biz onunla ilgili her şeyi zabt etmişizdir. Hattâ onun inmesi zamanında Peygamber'in sıfatı ve durumunu bile ki, o zaman Peygamber ayakta idi. Bu ise, zabtın son derecesinde olmaktır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/197.

[66] Allah, başlıktaki âyette üç şey zikretti: Birincisi bütün ibâdetlerin başı olan dîni hâlis kılmak, ikincisi dînin direği olan namazı ayakta tutmak, üçüncüsü de dâima namazın ardından zikredilen zekâtı vermek. Sonra Yüce Allah bunların hepsine *"işte ayakta duracak olan dosdoğru dîn budur"* kavliyle işaret etti. Hadîsin başlıktaki "Zekât İslâm'dandır" fıkrasına uygunluğu açıktır. Çünkü bunda zekâtı vermek, İslâm esaslarından biri olarak sayılmıştır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/199.

[67] Bu mutâbaatı Ebû Nuaym, el-Mustahrac'ında vasletmiştir. Eğer Buhârî, bu hadîsi Usmân el-Müezzin'den işitti ise, bu tarîk kendisi için bir derece daha yüksektir. Çünkü hadîs, Usmân'ın rivayetinden dört râvîli, Mercûfî'nin rivayetinden beş râvîlidir. Eğer sen, Buhârî, Mercûfî'nin rivayeti Usmân'ınkinden daha nazil iken niçin Mercûfî'ninkini evvelâ zikretti? dersen, Mercûfî'nin rivayeti vasledilmiş ve Usmân'ın rivayetinden ittifakça daha sağlam olduğu için, derim (Aynî).

Hadîs metninde zikredilen "kîrât", aza da çoğa da şâmil olabilen bir sevâb ölçüsüdür; mıkdârını Allah bilir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/200.

[68] Buhârî bu bâb başlığında birinci cümle ile sonuncu cümle arasına mu'tariza olarak üç tane ta'lîk soktu. Buhârî, İbrahim et-Teymî'nin sözünü, kendi târîhinde Ebû Nuaym'den vasl etmiştir. Bunu diğer bâzı muhaddisler de vaslettiler. İbn Ebî Müleyke'nin sözü olan ta'lîki, ibn Ebî Heysem, kendi târîhinde vasletti. Hasen Basrî'nin sözü olan ta'lîki de Ca'fer el-Firyâbî "Münâfıkın Sıfatı" kitabında müteaddid tarîklerden muhtelif lâfızlarla vasletti.

Buhârî, birinci ve ikinci ta'lîkleri cezm sîgasıyle, üçüncü ta'lîki de tamrîz sîgasıyle sevketti. Hasen'in sözünde tamrîz sîgasını kullanması, bu sözün kendince sahîh görülmemiş olmasından dolayı değil, onu ma'nâ ile ve muhtasarca naklettiği içindir (İbn Hacer).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/201.

[69] Peygamber'in maksadı, müslümân ile süvüşmek, fısk ve fücur ehlinin müslümân ile kıtalinin de küfür ehlinin şânından olduğunu beyân olsa gerektir. Küfür ehlinin şânından olan ahlâk ve ef'âl vakıa insanı âsî mertebesinden düşürüp, hemen îmânını selbetmez. Fakat îmân kal'asını zedeleyip sahibini maazallah küfür ve nifak vadisine sürüklemelerinden korkulur. Bundan dolayı

ümmetin büyüklerinden çok kimseler, îmânlarına nifak karışmış olmaktan ve farkına varmaksızın amellerinin heba olmuş olmasından son derece korkarlardı.

Bu hadîste "Küfürle beraber tâat menfâat vermediği gibi, îmânla beraber ma'siyet zarar vermez" görüşünde olan Murcie fırkasına redd vardır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/201.

[70] Buhârî, bundan evvelki Abdullah ibn Mes'ûd hadîsini, bâb başlığının sonuncu hükmünün delîli olarak zikretti. Bu Enes hadîsini de bâb başlığındaki birinci hükmün delîli olarak zikretmiştir. Bu son hadîste kavga ve muhasama etmenin kötülenmesi, bu kavganın, şahıslara âid günâh yüzünden umûma ukubete sebeb olduğu hükmü vardır. Çünkü ümmet, Peygamber'in huzurunda kavga yapılması yüzünden bu mübarek gecenin bildirilmesinden mahrum olmuştur.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/202.

[71] Buhârî, îmân ve İslâm'ı bir tek ma'nâdan ibaret görüyor. Cibrîl'in îmândan ve islâm'dan sormasının zahiri, ve Peygamber'in ona cevâbının zahiri, îmân ile İslâm'ın başka başka şeyler olmasını gerektirince, yânî îmân, tasdîk ve bir takım husûsî işler, İslâm da husûsî bir takım amelleri izhâr etmek olunca, Buhârî zahirî olan bu îmân-İslâm ayrılığını kendi yoluna te'vîl suretiyle reddetmek istedi. Bunu da i'tikâad ve amelin dîn oluşu, Peygamber'in Abdu'1-Kays hey'etine îmânı islâm ile beyân edişi -çünkü onların kıssasında îmânı, burada islâm'ın tefsir elliği şeylerle tefsir etmişti-, Âlu Imrân: 3/85. âyetinin İslâm'ın dînden ibaret olduğuna delâlet edişi, Ebû Sufyân hadîsinin de îmânın dîn olduğuna delâlet etmesi ile istidlal etti. Netice i'tibâriyle bütün bunlar islâm ve îmânın bir şey olduğunu gerektirdi (İbn Hacer).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/202-203.

[72] Memlûk cariyenin kendi sahibini doğurması, kendisinden doğan efendi-zâdesinin babası yerine geçip ona sâhib olması i'tibâriyledir. Bu emare câriye ve halayıkların kıyametten evvel çoğalacağından kinayedir.

Bir ihtimâle göre de, çocuk anası olan câriye satılacak ve elden ele geçip tedavül ede ede, nihayet maazallah kendi çocuklarının mülkiyetine bilinmeden geçip istifrâş olunacak derecede insanların ahlâkı bozulacak demektir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/204.

[73] Fakîr insan tabakalarının servete kavuşacaklarına işarettir ki, çöllerde oturan müslümânların bir çeyrek asır geçmeden Bizans ile Iran devletlerine gâlib gelerek, birdenbire hatır ve hayâle gelmez büyük servetlere vâris olmaları suretiyle, Peygamber'in bu ihbarı tahakkuk etmiştir. Kıyamet alâmetlerinin behemahal fena şeyler olduğuna kaail olanlara göre ise, servet ve saman zamanın geçmesiyle zatî kıymetleri olmayan sefîl insanların eline geçeceğine işarettir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/204.

[74] Bu hadîste îmân ve islâm esaslarının Peygamber diliyle takrîr ve tesbiti; îmân, İslâm ve ihsanın en güzel ta'rîfleri yapılmıştır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/204.

[75] Kerîme bintu Ahmed el-Merveziyye ile Ebu'l-Vakt'in rivayetlerinde de "bâb", böyle isimsiz gelmiştir. Ebû Zerr, Asîlî ve diğerlerinin rivayetlerinde ise "bâb" sözü düşmüştür. Nevevî de birinciyi, yânî isimsiz "bâb" şeklini tercîh etti de: "Bâb" isminin, yânî Cibril'in îmândan sormasının bu hadîsle ilgisi yoktur, binâenaleyh bu hadîsin bundan evvelki bâb'a katılması sahîh olmaz, dedi. Ben derim ki; burada ilgiyi nefyetmek iki halde de tamâm olmaz. Çünkü, eğer isimsiz olarak "bâb" lâfzı sabit olursa, bu bâb kendinden önceki babın faslı menzilesinde olur. Böyle olunca da bu babın evvelki bâb ile ilgisi zarurîdir. Eğer "bâb" sözü sabit olmazsa, hadîsin önceki bâb'a ilgisi zâten lâzımdır. Lâkin bu bâb, önceki babın ismindeki "Bunların hepsini dîn kıldı" kavliyle ilgilidir, ilgilenme vechi de, Hırakl hadîsinde onun dîne îmân ismi vermiş olmasıdır. Binâenaleyh dînin îmân olmasıyle, müellif Buhârî'nin muradı tamâm oluyor.

Eğer burada Buhârî lehine hüccet yoktur, çünkü o söz Hırakl'den nakledilmiştir, denilirse,'cevâb şudur: Hırakl o sözü kendi ictihâdıyle söylemedi; o bunu ancak peygamberlerin kitâblarından istikra' ederek haber vermiştir... Keza Hırakl o sözü kendi Rûm diliyle söyledi, Ebû Sufyân da o sözü Arabca olan kendi diliyle ta'bîr etti ve bunu dil âlimlerinden bulunan ibn Abbâs'a nakl eyledi, ibn Abbâs da bunu redd ve inkâr etmeyerek, Ebû Sufyân'dan rivayet etti. Bu da o sözün lâfzan ve ma'nen sahîh olduğuna delâlet etti (İbn Hacer).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/204-205.

[76] Müellif Buhârî, "Vahyin başlangıcı" babında geçen Ebû Sufyân'ın uzun hadîsinden, burada maksadıyle ilgisinden dolayı, sâdece bu kısa parçayı almakla iktifa etti. Buhârî bunu, burada getirdiği isnâdla "Cihâd Kitâbı"nda sevketmiştir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/205.

[77] "Mudğa" sözünü, bedenin kalan kısmına nisbetle küçültmek iradesiyle "kalb" ma'nâsına kullandı. Kalb bu küçüklüğüyle beraber bedenin salâhı ve fesadı ona tâbi'dir. Kalb, bedenin sultânı olduğundan, o iyi olursa, onun raiyyesi gibi olan diğer organlar iyi olur. Tıbba göre kalb, nutfeden ilk oluşan noktadır. Ondan kuvvetler meydana çıkar, ondan ruhlar gönderilir, idrâk ondan neş'et eder ve akletmek ondan başlar... işte bu ma'nâlardan dolayı bilhassa kalbi zikretti (Aynî).

Ve kalb, yüreğe denir; fuâd ma'nâsınadır. Farsça'da "dil" denir. Bir kavle göre kullanmada fuâd daha husûsîdir ki, lisânımızda ona "gönül" ta'bîr olunur. Mütercim der ki, Nihâye'de işbu *"Size Yemen ehli geldi, onlar kalbleri ince, fuâdları yumuşak insanlardır"* hadîsinde şöyle dedi: Ma'rûf olan kalb ve fuâd birdir, ki "takallub" i'tibâriyle kalb, tefe'ud ve "tevakkud" (yânî yanıp tutuşmak) i'tibâriyle fuâd denilmiştir. Bâzılarına göre fuâd yüreğin ortasına denir; bir kavle göre yüreğin perdesine denir. Ve kalb, habbe ve süveydâsından ibarettir. Tahkik ehli indinde kalb, yürek ta'bîr olunan, çam kozalağı şekilli cismânî ete taalluk eden Rabbânî bir latifeden ibarettir ki, bütün kuvvetlerin başlangıcıdır. Nitekim dimağ, bütün hislerin başlangıcıdır. Hakimler indinde bu insanî hakîkattir ki nutk edici nefis ve bâtın ruh ta'bîr ederler. Ve yürek, natıka olan nefsin saltanat tahtıdır. Ve işbu *"Âdem oğlunda bir çiğnem et vardır, o iyi olduğu zaman bütün beden iyi olur"* hadîsinde kalbden murâd, anılan ilâhî lâtifedir ki, hayât feyzinin menbâıdır. Bâzı muhakkıklar dediler ki, kalb, yedi tabakayı müştemildir... Ve kalb denmesi "takallub"dan yâhud öz ve hâlis ma'nâsından alınmıştır. Ve mahal irâdesi 'itibariyle kalbden akıl ve anlayış ve şecaat gibi şeyler de irâde olunur. Kaldı ki lisânımızda yürek dediğimiz, sol cânibde asılmış olan ma'lûm etten uzuvdur. Lâkin bir gönlümüz dahi vardır ki, sükûn, harekelemeyi, istikrah gibi hâllerin medarıdır. Müellifin ikinci kavli buna mülayim olur ki, fuâd yüreğe ve kalb gönüle denir. Her kuvvetin başlangıcı olacaktır intehâ. Ve kalb, akıl ve heves ma'nâsına da kullanılır ve her şeyin özüne ve hâlisine denir (Kaamûs Ter.).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/206.

[78] Yânî ganimetin beşte birini Allah'ın emrettiği yerlere sarf edilmek üzere, devlete vermek de îmân şu'belerinden bir şu'bedir. Ganimet, harble düşmandan alınan mallardır. Ganimetle ilgili Kur'ân âyeti şudur:

"Eğer Allah'a ve hakk ile bâtılın ayrıldığı gün iki ordunun biribirine kavuştuğu gün kulumuz (Mıhammed)a indirdiğimiz (âyetler)e inanmışsanız, bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin mutlaka beşte biri Allah'ın, Rasûl'ünün, hısımların, yetimlerin, yoksulların, yolcunundur. Allah her şeye hakkıyle kaadirdir." (el-Enfâl: 8/41).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/207.

[79] Vefd, vâfidin cem'idir. Vâfld, bulunduğu yerden husûsî bir maksad ile kendi kavmi nâmına diğer memlekete giden kimseye denir. Yerine göre, mümessil veyâ sefir gibi bir ma'nâ ifâde eder. O hâlde burada vefd, mümessil hey'et demek olur. Bu hey'et Rabîa kabilelerinden Abdu'1-Kays tarafından Hudeybiye'den sonra Mekke fethinden biraz evvel Peygamber'e Munzir ibn Âiz el-Asarî'nin başkanlığında bir nevi' sefaretle gönderilmişti.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/207-208.

[80] Bunlar o diyarda içinde nebîz ve hamr, yânî şıra ile şarâb kurmak âdet olan dört nevi desti adıdır ki, içlerinde şıra kolayca mayalanıp alkollenirmiş. Bunlardan Hantem: Bir nevi' içi sırlı, ağzı yanından yapılmış, kırmızı veya yeşil topraktan îmâl edilmiş desti. Dubbâ: Desti yerinde kullanılan boş kuru kabak. Nakîr: Şıra kurmağa mahsûs içi oyulmuş ağaç parçası. Müzeffet: Zift yânî kara sakız ile sıvanmış desti adıdır. Mukayyar: Yine zift ma'nâsına olan kaar veya kıyr ile sıvanmış destidir.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/208.

[81] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ganimetin beşte birini (devlete) vermenizdir" fıkrasındadır.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/208.

[82] Buhârî, babın isminden sonra ileri sürdüğü "Binâenaleyh îmân, abdest, namaz, zekât, hacc, oruç ve bütün beşerî muameleler bu kelâma girmiştir" hükmünü takviye etmek için bir âyet ve iki hadîs daha zikretmiştir. Âyetteki "şâkile"nin niyet ile tefsiri, Hasen Basrî'den, Muâviyetu'bnu Kurre'den ve Katâde'den rivayet edilmiştir. Bu hususta birbirine yakın başka tefsirler de gelmiştir.

Takviye için sevk ettiği birinci hadîs, kişinin Allah rızâsını gözeterek yaptığı her işin, her amelin, hattâ kendi ailesine yaptığı harcamaların bile kendisi lehine sevâb olacak birer sadaka olduğunu takrir ediyor, ikinci hadîs ise, Mekke fethinden sonra hicret sebebiyle hayr talebinin kesildiğini ve fakat hayr talebinin cihâd ve niyet olduğunu beyân ediyor.

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/209.

[83] Bu hadîsteki son ifâde, bundan evvelki hadîste anlatılan aile nafakasından sevaba nail olma hükmünü çok belîğ bir tarzda tavzîh etmektedir.

Babın altında Umer'den getirdiği niyet hadîsinin bir rivayeti, el-Câmi'u's-Sahîh'in birinci hadîsi olarak geçmişti: Ameller niyete göredir. Bir işten maksad ne ise, hüküm ona göredir. Allah için çalışan Allah'a erer...

Diğer iki hadîsin başlığa delâletleri açıktır

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/210.

[84] *"Dîn nasihatten ibarettir"* demek, dînin direği ve kıvamı nasihattir demektir. Buhârî bu hadîsi Sahîh'inde müsned olarak zikretmemiş, bâb ismi olarak ta'lîkan zikretmiştir. Müslim, el-Câmi'u's-Sahîh'inin Kitâbu'1-îmân bölümünde mevsûl olarak Temîm ed-Dârî'den rivayet etmiştir. Müslim'deki rivayet "Veli-kitâbihi" fıkrasını da ihtiva etmektedir:

Allah için nasihat, Allah'ın vahdaniyyetine sahîh olarak i'tikâad edip, ibâdet ve tâatında niyeti hâlis kılmaktır.

Rasûl'ü için nasîhat, Muhammed aleyhi-s-selâmın rasûlluk ve nebîliğini tasdîk, şerîatini kabul, emir ve nehyine inkıyâd eylemektir.

Kitâb'ı için nasîhat, Kur'ân-ı Kerîm'i tasdîk ve mantûk olduğu hükümlerle amel etmekten ibarettir.

imamlar için nasîhat, müslümânlarm önderleri olanlara, dîne uygun emir ve nehiylerine itaat edip, bâğîlık ve hurûcdan çekinmekten ibarettir.

Halk için nasîhat, herkesi maslahatlarına irşâd ve hayra delâletten ibarettir.

Buhârî burada zikrettiği âyetle de bâb ismindeki hadîsi te'kîd etmiştir. Âyetin tamâmı şöyledir:

"Allah 'a ve Rasûl'üne hayırhah oldukları takdirde ne zaîflere, ne hastalara, ne de harcayacaklarını bulamayanlara bir zorluk (ve mes'ûliyel) yoktur, iyilik edenlere karşı da (muâhazeye) bir yol yoktur. Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (et-Tevbe: 9/92).

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/211.

[85] Bu nush ve nasihat maddesi, iki ma'nâya konulmuştur. Birisi hâlislik ve sâfîlik ma'nâsıdır. Nitekim mumu alınmış hâlis bala "aselun nâsıhun" denilir. Birisi de söküğü dikmek, yırtığı yamamak suretiyle onarıp düzeltmek ma'nâsınadır. Bu iki ma'nânın mecmuundan alınarak da nush, hüsn-i niyet ve hulûsı kalb ile hayır-hâhlık ederek, eksiklikleri düzeltip ıslâh edecek öğüt vermek, va'z etmek, nasihat eylemek ma'nâsına gelir ki, nasîhat, o verilen öğüdün ismidir. Nasihat edilenin dünyevî ve uhrevî bi'1-cümle hayrını istemekten ibarettir.

Buhari, Kitâbu'l-îmân'ı bu hadîsle sona erdirdi. Çünkü bu büyük, celîl, hafîl (dopdolu) bir hadîstir, İslâm'ın medarı olan dört hadîsten biridir de denildi. Buna göre İslâm'ın dörtte biri olmuş olur. Bâzıları bundan bütün hükümlere delîl çıkarmak mümkin olur, demiştir.

Hadîsin bâb ismine uygunluğu açıktır. Buhâri'nin bâb isminden muradı, dîn'in amel'e vâki' olmasıdır; zîrâ Peygamber nasihate dîn ismini vermiştir, ibn Battal: Onun maksadı, islâm amelsiz sözden ibarettir diyenlere reddir. Çünkü Peygamber Onunla bey'atlaştığı zaman, kendisine her müslümâna nasîhat etmeyi de şart kılmıştır, dedi.

Buhâri bu "îmân Kitâbı"nı nasîhat hadîsiyle bitirmek suretiyle de güzel bir bitiriş yapmış ve islâm'dan olan nasîhat etme vazifesini de yerine getirmiş oluyor. Allah ona rahmet eylesin!

Mehmed Sofuoğlu, Sahih-i Buhari ve Tercemesi, Ötüken Yayınları: 1/211-212.

43- KİTÂBUN FÎ'L-İSTİKRÂZ. 2

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

43- KİTÂBUN FÎ'L-İSTİKRÂZ

(Ödünç İsteme Hakkında Kitâb) [1]

1- Ödünç İsteme, Borçları Ödeme, Hacr, Teflîs Haklarında Bir Takım Bâblar [2]

2- Kendisinin Parası Olmaksızın Yâhud Parası Olup Da Hâzırında Bulunmayarak Borçla Bir Mal Satın Alan Kimse Babı [3]

1-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber (S) ile beraber gaza ettim. (Dönüşte) Peygamber (bindiğim durgun deve için) bana:

— "Deven hakkında nasıl düşünüyorsun; bunu bana satar mısın?" dedi.

Ben de:

— Evet satarım, dedim ve deveyi Peygamber'e sattım.

Peygamber Medine'ye gelince kuşluk vakti deveyi kendisine getirdim. Bana devenin bedelini (ziyadesiyle) verdi (sonra deveyi de ihsan buyurdu) [4].

2-.......Âişe(R)'den: Peygamber (S) -Ebu'ş-Şahm denilen- bir

Yahudi'den (beli) bir müddete kadar va'de ile bir mikdâr buğday satın aldı. ye demirden bir zırhı ona rehin verdi [5].

3- İnsanların Mallarını Ödemek Yâhud Telef Etmek İsteyerek Alan Kimse Babı [6]

3-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her kim

insanların mallarını ödemek isteyerek (bir muamele sebebiyle) alırsa, Allah o kimseye ödemeyi müyesser kılar. Her kim de halkın mallarım telef etmeyi kasdeyleyerek alırsa, Allah da onu telef eyler" [7].

4- Borçları Ödeme(Nin Vucûbu) Babı

Ve Yüce Allah şöyle buyurdu: "Şübhesiz ki Allah size emânetleri ehline vermenizi, insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmeylemenizi emreder. Allah bununla size, gerçek ne güzel Öğüt veriyor. Şübhe yok ki Allah hakkıyle işitici, hakkıyle görücüdür" (en-Nisâ: 58) [8].

4-.......Ebû Zerr (R) şöyle demiştir: Ben (bir seferde) Peygamber'in beraberinde bulundum. (Dönüşte) Peygamber onu, yânîUhud Dağı'nı görünce:

— "Uhud'un benim için altın olmasını, ondan bir dinarın üç günden fazla yanımda beklemesini arzu etmem. Ancak bir dînâr müstesna; O bir dînârı da ben yalnız bir borç (ödemek) için hazırlarım" buyurdu.

Sonra devamla:

— "(Malca zengin) çok kimseler vardır ki, onlar (sevâbca) çok azdırlar; ancak malı (iyilik yolunda) şöyle şöyle sar etmiş olan müs- ! tesnâ -Râvî Ebû Şihâb Abdu Rabbih önüne, sağına ve soluna işaret j etti-. Bunlar da pek azdır" buyurdu.

Sonra Peygamber bana:

— " (Ben yanına gelinceye kadar) yerinde dur!" buyurdu ve uzak ' olmayan bir yere gitti.

Bu sırada ben bir ses işittim de Peygamberdin yanına gitmek istedim. Sonra O'nun "Ben gelinceye kadar yerinde bekle!" sözünü hatırladım (da gitmedim). Gelince:

— Yâ Rasûlallah! O işittiğim (ne idi)? Yâhud: O işittiğim ses (ne idi)? diye

sordum.

Rasûlullah:

— "Sen de (bir ses) işittin mi?" buyurdu.

Ben de:

— Evet (işittim), dedim.

Rasûlullah:

— "Yanıma Cibril aleyhi's-selâm geldi de bana: Ümmetinden her kim Allah 'a hiçbir şeyi ortak koşmayarak Ölürse cennete girer, sözünü söyledi" dedi.

Ben:

— (Yâ Rasûlallah) şöyle şöyle (zina ve hırsızlık gibi) bir günâh

işlerse de mi? diye sordum. Rasûlullah:

— "Evet" diye tasdik buyurdu [9].

5-.......Ebü Hureyre (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu:

"Benim Uhud dağı gibi altınım olsa, ondan bir mikdâr şey yanımda bulunduğu hâlde üzerimden üç (gece) geçmesi beni sevindirmez; ancak bir borç (ödemek) için hazır tutmakta olduğum mikdâr beni

sevindirir" [10].

Bu hadîsi Salih ibn Keysân ile Ukayl ibn Hâlid de ez-Zuhrî'den rivayet ettiler.

5- Devenin Ödünç İstenmesinin Cevazı) Babı

6-.......Selemetu'bnu Kuheyl şöyle dedi: BenEbû Seleme'den işittim; bizim evde Ebû Hureyre'den şöyle tahdîs ediyordu: Bir adam RasûlulIah(S)'tan borcunu ödemesini istedi. Ve isteyişinde Rasûhıl-lah'a kabalık gösterdi.

Sahâbîleri derhâl o kimseye (kavlen ve fiilen ezaya) azmettiler. Fakat Rasûlullah:

— "Onu serbest bırakınız. Çünkü hakk sahibinin söz söyleme hakkı vardır. Bu zât için bir deve satın alın da onu bu adama verin!" buyurdu.

Sahâbîler:

— (Aradık;) bunun devesinden daha yaşlı ve kıymetli olandan başka deve bulamadık, dediler.

Rasûlullah:

— "O daha kıymetli olan deveyi satın alın da, onu bu zâta verin. Şübhesiz sizin hayırlınız, ödemeyi en güzel yapamnızdır" buyurdu [11].

6- Alacakların Güzellikle İstenmesi Babı

7-...... Huzeyfe ibnu'l-Yemân (R) şöyle demiştir: Ben Peygamberimden işittim, şöyle buyuruyordu: "Bir kimse ölmüştü. (Melekler tarafından) ona: (Dünyâda ne hayır işledin? diye) soruldu. O da: Ben insanlara mal satardım. (Alacaklarımı tahsil ederken) zenginden feragat ve müsamaha eder, fakirden alacağımı hafifletirdim, dedi. Bundan dolayı o kimse mağfiret olundu" [12].

Ebû Mes'ûd Ukbe ibn Amr (R): Bu hadîsi ben de Peygamber'-den işittim, demiştir [13].

7- Bâb; Alacaklıya Kendi Devesinden Daha Büyük Olarak Verilir Mi? [14]

8-.......Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Bir kimse Peygamber'e geldi de, alacağı olan deveyi kendisine ödemesini istiyordu. Rasûlullah (S):

—"Ona deve veriniz" buyurdu.

Sahâbîler:

— (Aradık; onun devesinden daha fazla yaşta (ve kıymette) olan deveden başkasını bulamadık, dediler.

Bunun üzerine o zât, Peygamber'e:

— Sen hakkımı bana mükemmel surette verdin, Allah da sana mükâfatını mükemmel surette versin! diye duâ etti.

Rasûlullah:

— "Ona bu daha kıymetli olan deveyi verin. Şübhesiz sizin borç Ödemeyi en güzel yapanlarınız, insanların hayırlılarındandır*' buyurdu [15].

8- Borç Ödeyişin Güzel Olması Babı

9-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber'in üzerinde (bedevi) bir kimsenin genç bir deve alacağı vardı. Bu zât Peygamber'e geldi ve alacağının ödenmesini istiyordu. Peygamber (S):

— "Bu adama devesini veriniz!" buyurdu.

Sahâbîler onun devesi yaşında bir deve aradılar, fakat ona verilecek yaşta deve bulamadılar, ancak ondan daha yüksek yaşta ve değerde deve buldular. Peygamber:

— "Bu daha yüksek kıymetteki deveyi ona veriniz" buyurdu. Bu emir üzerine o bedevî:

— Sen benim hakkımı bana mükemmel bir surette verdin; Allah da sana mükâfatını eksiltmeden versin! diye duâ etti.

Peygamber:

— "Şübhesiz sizin hayırlınız, borç ödeme yönünden en güzel ola-nınızdır (yânî borcunu en güzel ödeyeninizdir)" buyurdu [16].

10-.......Bize Muhârib ibnu Disâr tahdîs etti ki, Câbir ibn Abdillah (R) şöyle

demiştir: Ben (bir sefer dönüşünde) Peygamber'e geldim. Kendisi mescidde bulunuyordu. Râvî Mıs'ar ibnu Kidâm: Öyle zannediyorum ki, Câbir'den bana bu hadîsi rivayet eden Muhârib ibnu Disâr duhâ vaktinde demişti, dedi. Peygamber (S) bana: "Haydi iki rek'at namaz kıV buyurdu. Benim Peygamber üzerinde (deve bedelinden) bir alacağım vardı. Peygamber bu alacağımı bana ödedi ve (bir kîrât da) ziyâde verdi [17].

9- Bâb: (Alacaklının Rızâsı İle) Borçlunun Borcunun Aşağısında (Bir Mikdâr Vererek Borcunun Tamâmını) Ödediği Yâhud Alacaklı, Alacağının Hepsini Borçluya Halâl Ettiği Zaman Bu Caiz Ve Meşrû'dur

11-.......Câbir ibn Abdillah (R), Ka'b ibnu Mâlik'ebabası Abdullah ibn Amr'ın üzerinde borç bulunduğu hâlde Uhud günü şehîd olarak öldürüldüğünü haber verip, şöyle demiştir: Alacaklılar haklarım istemekte şiddet gösterdiler. Bunun üzerine ben Peygamber(S)'e geldim (durumu anlattım). Peygamber alacaklılara hurmalığımın mahsûlünü kabul etmelerini ve babam üzerindeki haklarından temize çıkarmalarını istedi. Fakat alacaklılar bu teklifi kabul etmediler. Peygamber de hurmalığımı vermedi ve bana: "Sana kuşluk vakti geleceğim" buyurdu. Ertesi sabah olduğunda kuşluk vakti bana geldi. Hurmalıkta dolaştı. Hurmalığın mahsûlü hakkında bereket duası yaptı. Müteakiben ben hurma mahsûlünü kestim. Alacaklıların haklarını tamamen ödedim. Bize de hurma mahsûlünden (bir mikdâr) kaldı [18]

10- Bâb: Borçlu, Hurmayı Hurma İle Yâhud Hurmayı Arpa, Buğday Gibi Hububat İle Takas Ederek Yâhud ' Mahsûlü Ölçüp Tartmakşızın Tahmin Eyleyerek : Alacaklıya Borç Ödediği Zaman (Bu Caizdir) [19]

12-.......Câbir ibn Abdillah (R), Vehb ibn Keysân'a şöyle haber vermiştir: Babası Abdullah, üzerinde Yahûdî bir adama otuz vesk hurma borcu bırakarak vefat etmiş. Câbir bu borcu ödemek için Yahudi'den mühlet istemiş, fakat Yahûdî ona mühlet vermekten çekinmiş. Bunun üzerine Câbir, Rasûlullah'm Yahûdî

yanında kendisine şefaat etmesi için, Rasûlullah ile konuşmuş. Akabinde Rasûlullah geldi ve Yahudi'nin alacağı otuz veska bedel bir hurmalığın mahsûlünü alması için Yahûdî ile konuştu. Fakat Yahûdî bu teklîfi kabul etmedi. Bunun üzerine Rasûlullah (S) hurmalığa girdi, içinde yürüdü. Sonra Câbir'e:

— "Hurmayı kes ve Yahudi'nin hakkı olan alacağını ona tamamen ver!" buyurdu.

Rasûlullah geri döndükten sonra Câbir mahsûlü kesip topladı. Ve Yahudi'ye otuz vesk borcu tamamen verdi. Mahsûl onyedi vesk de kendisine fazla oldu. Müteakiben Câbir olup biteni haber vermek için Rasûlullah'a geldi. Onu ikindi namazı kılarken buldu. Rasûlullah namazdan ayrılınca, o kalan fazla mahsûlü kendisine haber verdi. Rasûlullah:

— "Sen bu vak'ayı Umer ibnu'l-Hattab'a haber ver" buyurdu. Câbir, Umer'e gitti ve haber verdi. Umer de Câbir'e:

— Ben esasen senin hurmalığında Rasûlullah gezip dolaşınca hurma mahsûlünde elbette bir bereketlenme olacağım kat'î olarak bilmiştim, dedi [20].

11- Borca Girmekten Allah'a Sığınan'kimse Babı

13-......Âişe (R) yeğeni Urve'ye şöyle haber vermiştir: Rasûlul-lah (S) namâz(akabin)da duâ eder ve: "Allâhumme innî eûzu bike mine'l-me'semi ve'l-mağrami(= Yâ Allah, ben günâhtan ve borçtan sana sığınırım)" sözlerini söyler idi. Bir sözcü kendisine:

— Yâ Rasülallah! Borçtan Allah'a sığınmanız ne kadar çok oldu, dedi.

Rasûlullah:

— "Kişi borçlandığı zaman konuşur, yalan söyler; va'deder, akabinde ya3 dinden döner" buyurdu [21].

12- Borç Bırakarak Ölen Kimsenin Cenaze Namazı Babı

14-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S): "Her kim mal bırakırsa* o mal ölenin mirasçılarına âiddir. Her kim de borç ve aile ağırlığı bırakırsa bu da bize âid olur" buyurmuştur [22].

15-.......Ebû Hureyre(R)'den: Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Her bir mü'mine ben muhakkak dünyâ ve âhiret işlerinde daha yakınımdır. İsterseniz (delîl için) şu âyeti okuyunuz: O Peygamber, müzminlere öz nefislerinden daha yakındır. Zevceleri de (mü'minle-rin) analarıdır. Hısımlar da Allah *ın Kitabı 'nda birbirlerine diğer mü •-minlerden ve muhacirlerden daha yakındırlar.. (ei-Ahzâb: 6).îşte bundan böyle herhangi bir mü'min ölür de mal bırakırsa, bu mala kim olurlarsa olsunlar onun asabesi mirasçı olsun. Herhangi bir mü'min de borç yâhud (fakır bir) aile bırakırsa, o da bana gelsin; ben onun velîsiyim"[23].

13- Bâb: Zengin Kişinin Borcunu Ödemeyi Uzatması Zulümdür

16-.......Ebû Hureyre (R) şöyle diyordu: Rasûlullah (S): "Zengin kişinin borcunu ödemeyi uzatması zulümdür" buyurdu [24].

14- Bâb: Hakk Sahibinin Söz Söyleme Hakkı Vardır [25],

Ve Peygamber (S)'den:

"Ödeyecek şeyi bulan kimsenin borç ödemeyi gecekîirip uzatması, ona ceza vermeyi ve ırzını halâl kılar" sözü ! zikrolunuyor [26]. :

Şufyân es-Sevrî: '7rz"a, "Bana hakkımı ödemeyi uzattın" der; cezası da habsetmektir, demiştir [27]

17-.......Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber(S)'e bir adam geldi; Peygamber'in kendisine olan borcunu ödemesini istiyordu. Peygamber'e karşı kabalık etti. Bunun üzerine sahâbîleri onu ezâlandırmayı kasdettiler. Peygamber hemen: "Onu (serbest) bırakın. Şübhesiz her hakk sahibinin (hakkını) söylemek hakkı vardır" buyurdu [28].

15- Bâb; Bir Kimse Satma, Ödünç Verme, Emânet Bırakma Suretlerinden Biri İle Elinden Çıkardığı Kendi Malını İflâs Etmiş Bir Şahsın Yanında Bulduğu Zaman, 0 Kimse Bu Malı Geri Almaya Başka Alacaklılardan Daha Haklıdır

Hasen Basrî: İflâs ettiği ve iflâsı hâkim huzurunda meydana çıktığı zaman, artık onun kendi malında tasarruf hürriyeti caiz olmaz; satım ve alım yapması da caiz olmaz, demiştir [29].

Saîd ibnu'l-Müseyyeb de şöyle demiştir: Usmân ibnu Affân: İflâsı meydana çıkmadan önce, kendi hakkından bir şey almış olanın aldığı şey kendisinindir. Kendi malını ayniyle bir şahsın yanında tanıyan insan da o malı almaya başkalarından daha haklıdır, diye hükmetti [30].

18-.......Bize Yahya ibnu Saîd tahdîs edip şöyle dedi:Bana Ebû Bekr ibn Muhammed ibn Amr ibn Hazm haber verdi. Ona da Umer ibnu Abdilazîz haber verdi. Ona da Ebû Bekr ibn Âbdirrahmân ibn Haris ibn Hişâm haber verdi. O da Ebû Hureyre'den şöyle derken işitmiştir: Rasûluüah (S) şöyle buyurdu (yâhud: Rasülullah'tan işittim, şöyle diyordu): "Her kim (veresiye) satmış olduğu malına, iflâs etmiş olan kimsenin -yâhud insanın- yanında ayniyle ulaşırsa, o kimse o mala sâhib olmaya başkalarından daha haklıdır [31].

16- Alacaklının, Hakkını İstemesini Yarına Veya İki Üç Güne Kadar Geri Bırakıp Da Bu Geri Bırakmayı Matl (Yânî Borç Ödemeyi Uzatma) Görmeyen Kimse Babı [32]

Ve Câbir şöyle dedi: Alacaklılar babamın borcu hususundaki haklarını istemekte şiddet gösterdiler.

Peygamber, (S) onlardan hurmalığımın mahsûlünü kabul etmelerini istedi. Onlar bu teklifi kabul etmediler. Bunun üzerine Peygamber hurmalığı onlara vermedi ve mahsûlünü de onlar için kestirmedi. Ve bana: "Yarın sana geleceğim" buyurdu. Ve sabah olduğu zaman kuşluk vaktinde bize geldi. Hurmalığın mahsûlü hakkında bereket duası yaptı. Sonra ben alacaklılara olan borcu qdedim [33].

17- İflas Etmiş Kimsenin Yâhud Fakirin Malını Satıp Da Bedelini Alacaklılar Arasında Bölüştüren Yâhud 0 Bedeli Kendisine Ve Yakınlarına Harcamasi İçin Müflise Ve Fakire Veren Kimse Babı

19-.......Câbir ;bn Abdillah (R) şöyle demiştir: Bir sahâbî kendisine âid bir köleyi (ben öldükten sonra hürsün diyerek) müdebber olarak âzâd etmişti. (Sonra bu zât fakır düştü ve kölenin bedeline muhtaç oldu.) Peygamber (S) bu köleyi aldı da:

— "Bunu benden kim satın almak ister?" deyip artırmaya koydu.

Sonunda o köleyi Nuaym ibnu Abdillah satın aldı. Peygamber kölenin bedelini aldı da, bu bedeli o muhtâc olan zâta verdi [34].

18- Bâb: Bir Adam, Bir Kimseye Belli Bir Müddete Kadar Ödünç Verdiği Yâhud Satış Akdinde Bedel İçin Bir Müddet Ta'yîn Ettiği Zaman (Bu Caizdir)

İbn Umer: Belli bir müddete kadar ödünç verilen şeyde be's yoktur. Ödünç veren kimseye kendi dirhemlerinden daha üstünü verilse bunu şart kılmadığı müddetçe bunda da be's yoktur, demiştir [35].

Atâ ibn Ebî Rebâh ile Amr ibn Dînâr: Ödünç alan kimse ödünç verilen şeyden (aralarında kararlaştırılan) müddete kadar faydalanır (vakti uzatamaz), demişlerdir [36].

el-Leys dedi ki: Bana Ca'fer ibn Rabîa, Abdurrahmân t» ibn Hürmüz'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti: Rasûlullah, İsrâîl oğullarından bir kimse zikretti. O kimse İsrâîİ oğulları'nın birinden kendisine ödünç vermesini istemiş. O da istediği bin dînârı, belirlenmiş bir müddete kadar ödünç olarak ona teslim etmiş., Kefalet babında geçen uzunca hadîs [37].

19- Borçtan Bir Kısmının İndirilmesi Hususunda : Şefaat Edilmesi Babı

20-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Babam Abdullah Uhud'da vuruldu. Arkada çocuklar ve borç bıraktı. Ben alacaklılara babamın borcundan bir kısmını indirmelerini istediğimi ulaştırdım. Onlar benim isteğimi kabul etmediler. Bunun üzerine Pey-gamber'e geldim de kendisinden alacaklılar yanında bana şefaat etmesini istedim. Peygamber onlardan bu borç indirmeyi istediğinde, onlar yine kabul etmediler. Bunun üzerine Peygamber (S) bana:

— "Yâ Câbir, hurmanı (toplayıp) herbir nev'i ayrı ayrı sınıflandır: Acve denilen iyi hurmayı bir boy yap; İzku ibn Zeyd denilen nev'-ini ayrı bir boy yap; el-Lıne denilen az değerli olanım da ayrı bir boy yap. Sonra ben sana gelinceye kadar alacaklıları hazır et" buyurdu. Ben Peygamber'in bu emirlerini yaptım. Sonra Peygamber (S) geldi ve hurma harmanının üzerine oturdu. Ve bu hurma nev'ilerîn-den alacaklılardan herbir adamın hakkını ölçtü, nihayet onların haklarını tastamam verdi. Ve hurma sanki ona hiç el sürülmemişçe-sine olduğu gibi artıp kaldı.

Ve ben bizim bir saka devemiz üzerinde Peygamberin maiyye-tinde gazveye gittim. Deve yoruldu ve beni ordudan geride bıraktı. Peygamber arkasından deveye deynekle vurdu. Peygamber:

— "Medine'ye kadar sırtı sana âid olarak bu deveyi bana sat"

buyurdu.

Medine'ye yaklaştığımız zaman ben kendisinden izin isteyip:

— Yâ Rasûlallah, ben yeni güveyi olmuş bir kimseyim, dedim.

Rasûlullah:

— "Ne ile evlendin; kızla mı, yoksa dul ile mi?" dedi.

Ben:

— Dul ile evlendim. Babam Abdullah vuruldu ve arkasında birçok küçük kız çocukları bıraktı. Bunun için ben onları öğretecek ve onları terbiye edip edeblendirecek dul bir kadınla evlendim, dedim.

Bu konuşmadan sonra Rasûlullah:

— "Ailene git" buyurdu.

Akabinde ben eve geldim. Ve dayıma deveyi sattığımı haber verdim. Dayım beni kınadı. Ben kendisine devenin yorulmasını, Peygam-

ber'den olan işi ve Peygamberin deveye deynekle vuruşunu haber verdim. Peygamber gelince ben kuşluk vakti devemi teslîm etmek üzere kendisine götürdüm. Peygamber bana hem devenin bedelini, hem deveyi, hem de cemâatle beraber olan ganîmet payımı verdi [38].

20- Mal Zayi' Etmekten Nehyedilmesi Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavilleri:

a. "Allah bozgunculuğu Sevmez" <el-Bakara: 205).

b"Allah elbette fesâdcıların (bozuk) işini düzeltmez "(Yûnus: si)

c"Medyenliler: Yâ Şuayb, atalarımızın taptığı şeylerden yâhud mallarımızda dileyeceğimiz şeyleri yapmamızdan vaz geçmemizi sana namazın mı emrediyor? Çünkü sen muhakkak yumuşak huylu, çok akıllı bir kimsesin, dedilerf> (Hûd: 84 >.

d-"Allah'ın sizi başına diktiği mallarınızı beyinsizlere vermeyin. Kendilerine bunlardan yedirin, giydirin, onlara güzel söz söyleyin" (en-Nisâ: 5 >.

Ve beyinsizlikte hacr konulması, aldatmaktan da nehyedilmesi (babı) [39].

21-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Bir kimse Peygamber(S)se: Ben alışveriş işlerinde aldatılıyorum, dedi. Peygamber de ona: "Sen birşey satın almak istediğin zaman: (İslâm'da) aldatmak yoktur, de" buyurdu. Bundan sonra artık o zât bu sözü söyler oldu [40].

22-.......Mugîre ibn Şu'be'nin kâtibi Verrâd'dan: Mugîre ibnu Şu'be şöyle demiştir: (Muâviye'ye isteği üzerine şunu yazmıştır:) Peygamber (S) şöyle buyurdu: * 'Allah size analara itaatsizlik etmeyi, kız çocuklarını diri diri gömmeyi, verilmesi gereken borcunuzu men' etmeyi ve alma hakkınız olmayan şeyi almayı haram kıldı. Ve yine Allah sizin için dedikodu etmeyi, çok soru sormayı ve malı zayi' etmeyi kerîh gördü" [41].

21- Bâb: Hizmetçi, Efendisinin Malında (Koruma İle Vazifeli) Bir Güdücüdür. Hizmetçi O Malda Efendisinin İzni Olmadan Tasarruf Yapamaz

23-......Abdullah ibn Umer (R), Rasûlullah(S)'tan şöyle bu yürürken işitmiştir: "Sizler hepiniz birer güdücüsünüz ve herbirini kendi güttüğünden sorumludur: Devlet başkanı bir güdücüdür ve mi, letin haklarını korumaktan sorumludur. Erkek, ailesi içinde bir gi dücüdür; o da güttüklerinin haklarından sorumludur. Kadın d zevcesinin evinde bir dişi güdücüdür; o da güttüklerinden (aile yuvî sınm güzel idare ve korunmasından) sorumludur. Hizmetçi de efe) dişinin malında bir güdücüdür (yânî bir gözeticidir); o da güttüğ maldan (onu güzel korumaktan) sorumludur".

Abdullah ibn Umer devamla şöyle dedi: Ben bu sorumluların s< rumluluklanm Rasûlullah'tan şübhesiz kat'î olarak işittim. Bir de öj sanıyorum

ki, Peygamber (S): "Genç bir erkek de babasının malı da bir güdücüdür; o da güttüklerinden sorumludur. Hepiniz birer g dücüsünüz ve herbireriniz güttüğünden sorumludur" buyurdu

---

[1] Ebû Zerr rivayetinde kitâb başlığı "İstikraz, Edâi'd-Duyûn,ıHacr, Teflîs Hakkında Kitâb" şeklinde gelmiştir.

Buna göre musannif, haklarında gelen hadîslerin az olması ve birbirlerine ilgileri bulunmasından dolayı bu üç işi de bir yerde toplamış oluyor. İbn Hacer, Aynî ve Kastallânî'nin kendi şerhlerindeki nüshalarda da böyledir, Buhârî nüshalarının hepsinde bu borç isteme unvanından sonra bir de "Borçlan Ödeme" vardır. "Ödünç istemeyi" "Borçların ödenmesİ"nin ta'kîb etmesi tabiî bir tertîbdir.

[2] el-!stikraz, ödünç bir şey istemektir.

el-Hacr, lügatte: Mutlak surette men' etmektir ki, vermemek demektir. Fıkıhta ise yaş küçüklüğü, delilik, bunaklık gibi bir sebebden dolayı belli bir şahsın kavlen tasarrufunun geçerliliğini men' etmektir. Hacr edilen şahsa Mahcur denilir. Hacr, hâ'nın üç harekesiyle birinci bâbdan bir masdârdır. Akim inşânı çirkinliklerden men' etmesi sebebiyle akla da hacr denilmiştir. el-Fecr: 5. âyetindeki "Zî-hıcr" da akıl ile tefsîr edilmiştir.

eî-Teflts: Hâkim bir kimsenin müflis olduğuna hükmeylemek.

et-tflâs: Bir adamın malı tükenmek ma'nâsmadır ki, müflis olmak ta'bîr olunur; hemzesi selb İçindir. Gûyâ ki akçeleri fulûs oldu yâhud yanında bir pulu kalmadı demeye mahal oldu.

îflâs, iki fetha ile Feles'tçn isimdir. Feles, malı bitirip pula muhtâc olmağa denir. Fels, fâ'nın fethi ve lâm'ın sükûnu İle pula ve mangıra denir. Selefte sik-kelendirilir ve kullanılır idi (Kaamûs Ter,)

[3] Böyle borçla alışverişin cevazında İcmâ' vardır. Bu cevazın en açık delili: "Ey îmân edenler, ta'yîn edilmiş bir vakte kadar birbirinize borçlandığınız zaman onu yazın,..'* (el-Bakara: 282) borçlanma âyetidir. Buhârî bu âyetle sabit olan cevaz hükmünü iki hadîs sevkederek te'yîd etmiştir.

[4] Bu hadîs, borçla mal almanın cevazını ifâde etmekte pek sarihtir. Peygamber deveyi Câbir'den satın aldığında bedeli yanında hazır değildi. Bu sebeble bedeli derhâl vermedi de Medine'ye geldiğinde verdi

[5] Bu Âişe hadîsi de borçlanarak alışverişin cevazına delâlet etmekte gayet açıktır.

[6] Bu başlık, getirilecek olan hadîsin kısaltılmış şeklidir. Hadîs, ödemek maksa-diyle alınan mala Allah'ın ödeme kolaylığı ihsan etmesini, Ödememe ve telef etme maksadıyle alınan malın da feyzi ve bereketini, hayır ve menfaatini gidermesini ifâde etmektedir.

[7] Bunu açıklar mâhiyette bir hadîs şudur:

Âişe borç alıyordu. Kendisine: Ne cesaretle borç alıyorsun; ödeyecek malın yoktur, denildi. Âişe: Ben Rasûlullah(S)'tan: "Borcunu Ödemek niyeti bulunan her kula muhakkak Allah tarafından yardım olur" buyururken işittim. Ben de Allah'ın bu yardımını dilerim, dedi (Hâkim)

[8] Buhârî başlıktaki borç ödemenin vâcibliği hükmünü en-Nisâ: 58. âyetle te'yîd etmiştir.

İbn Abbâs'tan âyetteki emânetleri edâ etme hükmünün umûmî ve her türlü vazifeleri şâmil olduğu görüşü rivayet edilmiştir. Cemi' sîgasıyle gelmesinden dolayı âlimler, emânet ile maksad namaz, oruç, zekât gibi Allah'ın kullan üze- * rinde bulunan vedîa gibi haklarıdır, demişlerdir, işte bütün bu hakların ve vazifelerin ödenip yerine getirilmesi, bu âyetle emredilmiştir. Bu dünyâda Ödenmeyen haklar, kıyamet gününde alınır.

[9] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ancak bir borç (ödemek) için hazır tutmakta olduğum dînâr müstesna" sözündedir. Çünkü bu

sözde borç ödemeye ehemmiyet vermeye delâlet etmekte olan şey vardır.

Hadîsin orta kısmının ma'nâsı şöyle de söylenmiştir: "Çok kimseler vardır ki mal cihetiyle zengindirler, fakat sevâb cihetiyle fakirdirler. Ancak malı halkın ihtiyâcına ve çeşitli hayır yollarına -eliyle önüne, sağına, soluna işaret ederek-şöyle şöyle harcayan müstesnadır. Öyleleri hem mal, hem sevâb yönünden zengindirler. Fakat bu seciyyede insanlar maalesef pek azdırlar"

[10] Bu hadîsin de başlığa delâleti bundan Önce geçen hadîsin delâleti gibidir. Bâzıları metindeki "Enlâ yemurre"dtki "lâ" zâiddir demiş; bâzısı da "Mâyesurru-«r'nin başında "mâ" nâfİye ise evet, amma bu "mâ" mevsûle ise hayır, zâid değildir demiştir (Aynî).

[11] Hadîsin başlığa delîlliği, hayvana bedel hayvan verilmesidir. Bu hadîsin Müslim'deki rivayetinde Rasûlullah'ın o zâttan deve ödünç aldığı bildirildiği için başlığa uygun bulunmuştur.

[12] Hadîs, Alışverişler Kitâbı'nda daha geniş bir metin ile geçmişti. Buradaki rivayet daha kısa olduğu için, oradaki metinden bâzı tamamlayıcı sözler parantez içlerinde verildi.

Hadîsin başlığa delîlliği, alacakların güzellikle istenmesinin mağfirete se-beb oluşu hususudur.

[13] Bu şekilde isnâd etmek, rivayet âlimlerine göre ta'lîk suretinde mevsûlen rivayet etmektir. Müslim'in bir rivayeti bu mevsûlluğu daha iyi belirtmektedir: Huzeyfe ile Ebû Mes'ûd bir arada otururken, Huzeyfe yukanki hadîsi rivayet etmiş, Ebû Mes'ûd da Huzeyfe'yi doğrulayarak: Evet, ben de Rasûlullah'tan bu suretle işittim, demiştir. Böylece bu hadîsi iki sahâbî mevsûl olarak rivayet etmiş bulunuyorlar.

[14] Yânî ödünç almış olan kimse, ödünç verene, ödünç almış olduğu deveden daha büyüğünü verir mi? Sorunun cevâbı hazf edilmiştir; takdiri "Evet, verir "dir.

[15] Hadîsin başlığa delİUiği gayet açıktır.

[16] Hadîsin başlığa delîlliğı açıktır

[17] Bu Câbir hadîsinin delîlliği ise "Peygamber bana olan borcunu ödedi ve fazla da verdi" sözündedir. Çünkü borcu fazlasıyle ödemek, güzel ödemedir.

Bu hadîs, Namaz Kitabı; "Seferden dönüşte kılman namaz bâbı"nda da aynı isnâd ile geçmişti.

"Câbir dedi ki: Ben bu kîrâtı.keseme koydum, yanımdan hiç ayırmazdım. Şâm askerleri Harre günü Medine'ye geldiği ve Medine'de yağmacılık yaptıkları sırada benden de bu bir kîrâtı aldılar" (Kastallânî)

[18] Hadîsin başlığa delîlliği "Peygamber alacaklılardan hurmalığın mahsûlünü kabul etmelerini ve babamı borç bağından çözüp temize çıkarmalarını istedi" sö-zündedir. Bunun beyânı şöyledir: Câbir'in hurmalığının mahsûlü babasının borcundan az idi. Peygamber alacaklılardan, Câbir'in onların alacaklarının aşağısında ödeme yapmasını ve onların da babasını borçtan çözüp temize çıkarmalarını istedi. Onlar bu teklîfi kabul etmeyince Peygamber ertesi günün sabahında hurmalığa geldi, hurmaları gözü ile gördü, hurmalığın mahsûlü hakkında bereket duası yaptı. Akabinde Câbir mahsûlü kesip topladı. Alacaklılara olan borcu tamamen ödedi. Peygamber'in bereket duâsıyle \)u mahsûlden bir mikdâr şey de artıp kaldı (Aynî).

[19] Buhârî'nin bu başlık ile maksadı-sırf ahde vefa ve mutlak surette borcu vâdesinde ödemek için, diğer ivâzlaşmalarda cevaz verilmeyen tahmin ve takdir keyfiyetinin borçlara vefada tecvîz buyurulduğunu meydana çıkarmaktır. Nitekim ariyyelerde de zaruret ve ihtiyâç üzerine muzâbene alışverişi tecvîz edilmiştir. Esâs i'tibâriyle muzâbene denilen mübadele de cehlve aldatma bulunduğu için nehyedilmiş iken, zaruret şevkiyle bir iki ağacın mahsûlü hakkında Peygamber tarafından tecvîz buyurulmuştur. İşte borçlan ödemekteki mucâzefe de (yânî ölçüp tartmadan, tahminle>ödeme de) sırf vefa olarak tecvîz edilmiştir.

Buhârî bu konudaki cevaz hükmünü Câbir'in buradaki hadîsiyle isbât etmiştir.

[20] Hadîsin başlığa delîlliği "Rasûlullah geldi ve Yahudi'nin alacağı otuz veska bedel bir hurmalığın mahsûlünü alması için Yahûdî ile konuştu" sözündedir. Ra-sûlullah'ın Yahudi'ye yaptığı bu teklif, başlıktaki konunun cevazına delîl olmaktadır.

Bir vesk = 60 sâ' ve her sâ' Iraklılar1 a göre 1040 dirhem olduğuna göre, otuz vesk (30 x 60 = 180 x 1040 = 187.200 dirhem) 4.680 eski okka eder ki, 6.002,324 kg'a eşittir.

Rasûlullah'm sahâbîler arasından bilhassa Umer'e haber vermesini emretmesi, Câbir'in borcu ile Umer'in pek yakından ilgilenmesi ve belki de bu hâdisenin evvellerinde hazır bulunmuş olmasındandır.

[21] Buradaki başlık bâzı Buhârî nushalannda "Borçtan Allah'a sığınma babı" tarzındadır. Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Hadîste borçlunun rûh haleti belîğ bir vecîzlikle anlatılmıştır: Bunalmış şahıs birçok özürler sayar, yalan söyler, va'dler yapar, sözünde durmaz. Borç aslında ferdî ve içtimaî bir ihtiyâç ile başvurulan medenî bir muamele olduğu için kötü değildir. Fakat çok defa kötülüklere vesile olduğu için borçtan sakındırılmıştır. Bu sebeble şârih İbnu Battal: Bu hadîs şeddi zerâyi'in (= günâh yollarını kapatmanın) vucûbuna delîldir, demiştir.

[22] Hadîs borçlu olmanın borçluya karşı gereken dînî vazifeleri yapmaya mâni' olmayacağını ifâde etmektedir. Başlık da bunu açıklığa kavuşturmak için açılmıştır. Peygamber'in borçtan Allah'a sığınması ise borcun kötülüğünden değil, fakat borçlanma üzerine sabit olup duracak bir sürü derdler ve gailelerden dolayıdır

[23] Peygamber'in.borçlu ölenlerin cenaze namazını kılmaması İslâm'ın evvelinde idi. el-Ahzâb: 6 âyetinin inmesinden sonra Ölen mü'minlerin borçlan Peygamber tarafından hazîneden ödenerek namazları kılınmıştır. Şârih îbn Battal: Borçlu ölenlerin Peygamber tarafından cenaze namazlarının kıhnmaması yolunda cereyan edip gelen Peygamber fiili, bu hadîslerle neshedilmiştir, demiştir. Esasen, Buhârî'nin bu iki hadîsi bu başlık altında getirmesinin gayesi de budur. Hadîslerin başlığa uygunluk noktası da budur.

[24] Hadîs, başlığın aynıdır. Bu, Havale Kitâbı'nda "Zengin üzerine havale yaptığı zaman bâbı"nda geçen hadîsin bir parçasıdır.

[25] Yânî hakk sahibi hakkını istemeyi tekrar ettiği zaman kınanmaz.

[26] Buhârî evvelâ muallak hadîsi zikretti, sonra da Sufyân'dan bunun tefsirini zikretti. Bunun başlığa uygunluğu "Irzahu" kavlinden alınır. Çünkü Sufyân "Irz" lâfzını "Sen benim hakkımı geciktirip uzattın" sözüyle tefsîr etmiştir. Bu da, gizli olmayacağı üzere bir söz söylemedir. Burada muallak getirilen hadîsi Ah-med ile İshâk Müsned lerinde; Ebû Dâvûd, en-Nesâî ve İbnu Mâce Sönenlerinde, senediyle Peygamber'e ulaştırılmış olarak getirmişlerdir.

[27] Sufyân'in bu tefsirini de el-Beyhakî, el-Faryabî yolundan senedli olarak getirmiştir

[28] Hadîs, pâb başlığını içine almakta olduğu için uygunluk pek açıktır. Hadîs bu kitâbda daha geniş olarak geçmişti

[29] Çünkü hâkim huzurunda İflâsı meydana çıkan şahıs mâlî tasarruflarından, hacr, yânî men' edilmiş bir mahcurdu

[30] Saîd ibnu'l-Müseyyeb'in bu naklini Ebû Ubeyd Kitâbu'l-Emvâl'de; Beyhakî de Sünen'de Saîd'e varan sahîh bir isnâdla getirmişlerdir.

[31] Hadîsin başlığa uygunluğu bilhassa "Alışverişte" sözündedir. Bu hadîsi aynı sened ve metinle Müslim de Musâkaat Kitâbı'nda getirmiş ve farklı rivayetlerini de göstermiştir: Müslim, Musâkaat; Müslim Tercemesi, V, 77, 22-(1559).

[32] Bu bâb başlığı ve altındaki Câbir hadîsi Nesefî nüshasında yoktur. Onun İçin sarihlerin çoğu ve îbn Battal bunu şerh etmemişlerdir

[33] Hadîsin başlığa delîlliği "Yarın sana geleceğim" sözündedir. Bu ta'lîk tarzındaki Câbir hadîsi yakında mevsûlen geçmişti.

[34] Bâb başlığına delil olmak üzere Buyu' Kitâbı'nda geçmiş olan müdebber hadîsini kısaca getirdi. Bu hadîsle ilgili açıklama inşâallah Itk Kitâbı'nda da gelecektir. Bu hadîs, Müslim'in rivayetinde daha tafsîlli olarak gelmiştir.

[35] ibnu Umer'in bu ta'lîkmı İbnu Ebî Şeybe senediyle rivayet etmiştir.

[36] Bu ta'lîkı da Abdurrazzâk, İbn Cureyc'den senediyle rivayet etti.

Bunun ma'nâsı, Ödünçten başka her borcun geri bırakılması sahîh olur. ödünç verilen şeyin ise geriye bırakılması sahîh olmaz, demektir. Ebû Hanîfe'-nin görüşü de budur

[37] Buhârî bu Ebû Hureyre hadîsini ödünçte de geri bırakmanın cevazına hüccet olmak üzere zikretmiştir. Bu cevaz ise "Bizden öncekilerin şerîati bizim de şerîatimizdir" kaaidesi üzerine kurulmuş bir cevazdır. Fakat bu konuda görüş ayrılıkları vardır

[38] Bu hadîsin başlığa uygunluğu "Peygamber'e geldim ve kendisinden alacaklılar yanında bana şefaat etmesini istedim" sözündedir.

Câbir'in bu meşhur "Deve Hadîsi" Alışveriş Kitâbı'nda "Ölçüp tartmak satıcı ve verici üzerine (düşen bir vazîfe)dir bâbı"nda da, sened ve lâfızda bâzı farklarla geçmişti.

[39] Buhârî buradaki başlıkta: Mal zayi' etmekten nehyedilmesi, beyinsizlikte hacr konulması, ticarî ve her türlü medenî münâsebetlerde aldatmacılığın ve hîlekâr-lıgm nehyedilmesi esâslarını ortaya koymuş ve bunları da Kur'ân-ı Kerîm'den arka arkaya sıraladığı dört grup âyet ile isbât etmek istemiştir.

Mal zayi' etmek, malı sebebsiz ve gereksiz yerlerde harcamaktır. Bu bir is-raftır; tasarruf kaaideleri dışında zararlı bir harekettir. Bâzı âlimler mah zayi' etmek, malı Allah'a tâat yollarının dışında harcamaktır demişlerdir ki, bu daha husûsî bir anlatıştır.

Hacr, lügatte mutlak olarak men1 etmek demektir. Fıkıhta ise yaş küçüklüğü, delilik, bunaklık, beyinsizlik, isrâfçılık gibi bir sebebden dolayı belli bir şahsın sözlü tasarruflarının geçerliliğinin hâkim hükmüyle men' edilmesidir. Hacr edilen şahsa Mahcur denilir. Fıkıhta ve hukukta hacr konusu ile ilgili geniş bilgiler vardır.

En-Nisâ: 5. âyetin burada getirilmesi, beyinsizlere mal vermek, o malı zayi' ve heba etmek demek olduğunu anlatmak içindir. Bu âyete yapılan tefsirlerin ortak medlulü, üzerinde husûsî velayeti bulunan aile başkanı, ailenin servetini sefîhliğe meyilli kadınların, çocukların, hizmetçilerin elinde mahvolmaktan men' edilmiş bulunduğunu ifâde etmektedir.

[40] Dârakutnî'nin rivayetine göre, sahâbîlerden Habbân İbn Munkiz (R) alışverişte dâima aldanırmış. Bunun sebebi de Uhud harbinde kafasına bir taş isabet etmiş ve bu yüzden aklî melekelerinde bir derece âfetlİ olmuştu.

Bu hadîs Alışveriş Kitâbı'nda "Aldatmanın çirkinliği bâbi"nda da geçmişti. Hadîsin başlığa delîlliği, bu zâtın alışverişte aldanmasıdır ki, bu da malı zayi' etmektir.

[41] Bu Mugîre hadîsi, ahlâkî ve içtimaî çok kıymetli esaslar ihtiva etmektedir. Buradaki başlığa bunların hepsi uygundur; bilhassa son fıkrası olan "Mal zayi' etmek" sözü başlığa ayniyle uygun bulunmaktadır

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

89- KİTÂBU İSTİTÂBETİ'L-MÜRTEDDÎN VE'L-MUÂNİDÎN VE KITÂLİHİM VE İSMİ MEN EŞRAKE BİLLAHİ VE UKÛBETİHİ Fİ'D-DÜNYÂ VE'L-ÂHİRETİ

(Mürtedlerin ve Hakk'a Karşı İnâd Eden Kâfirlerin Tevbe Etmelerini istemek, Onlarla Kıtal Etmek, Allah 'a Ortak Koşanın Günâhı, Dünyâda ve Âhiretteki Ukubeti Kitabı) [1]

Yüce Allah şöyle buyurdu: "... Çünkü şirk, elbetfe büyük bir zulümdür {Lukmân: 13) [2];

"(And olsun ki sana da9 senden evvelkilere de (şu) vahyolunmuştur:) Eğer ortak tanırsan, celâlim hakkı için, amelin boşa gider ve muhakkak hüsrana düşenlerden olursun" (ez-zumen 65).

1-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Şu "îmân edenler, bununla beraber îmânlarım haksızlıkla da bulaştırmayanlar; işte (ancak) onlardır ki (korkudan) emîn olmak hakkı kendilerinindir. Onlar doğru yolu bulmuş kimselerdir" (ei-Enâm: 82) âyeti indiği 2amân, bu, Peygamberin sahâbîleri üzerine ağır geldi ve:

— Bizim hangimiz îmânına zulüm karıştırmamıştır! dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Bu, sizin düşündüğünüz haksızlık değildir. Lukmân Peygam-ber'in sözünü işitmiyor musunuz: Şübhesiz ki (Allah'a) şirk elbette büyük bir zulümdür" buyurdu [3].

2-....... Bize Abdurrahmân ibnu Ebî Bekre, babası Ebû Bekre(R)'den tahdîs etti ki, şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Büyük günâhların en büyükleri Allah'a ortak koşmak, ana-baba-ya âsî olmak ve yalan şâhidliğidir". "Yalan şâhidliği" yâhud "Yalan söz söyleme"yi UÇ kerre tekrar etti. Peygamber bunu durmadan tekrar ediyordu, nihayet biz:

— Keşke sükût etse! dedik [4].

3-.......Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: Peygamber(S)'e bir A'râbî geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Büyük günâhlar nedir? diye sordu. Rasûlullah:

— "Allah'a ortak kılmaktır" buyurdu. A'râbî:

— Bundan sonra nedir? dedi. Rasûlullah:

— "Bundan sonra anaya babaya âsî olmaktır" buyurdu. Bedevi:

— Bundan sonra nedir? dedi. Rasûlullah:

— "el-Yemînu'l~gamûs'tur" buyurdu. Râvî dedi ki: Ben:

— "el-Yemînu'1-gamûs" nedir? diye sordum. O da:

— Yemininde yalancı olduğu hâlde, müslümân bir kimsenin malını kesip alan yemindir, dedi [5].

4-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Bir adam Rasûlullah'a:

— Yâ Rasûlallah! Câhiliyet zamanında (müslümân olmadan önce) işlediğimiz günâhlardan dolayı ceza görecek miyiz? diye sordu.

Rasûlullah (S) şöyle cevâb verdi:

— "Her kim müslümânlıkta güzel hareket ederse, câhiliyet hayâtında işlediği günâh ile muaheze olunmaz. Fakat her kim müslümânlıkta (sebat etmeyip irtidâd etmek) fenalığında bulunursa (ve küfür üzere ölürse) o, hem evvelce câhiliyetteki ameliyle, hem de sonra müs-lümânlıktaki küfür ve irtidâdıyle muaheze olunur (ebedî cehennemde kalır)" [6].

1- Erkek Mürted İle Kadın Mürteddenin Hükümleri -(Bir Mıdır Yâhud Ayrı Mıdır?) -Abdullah İbn Umer, Ez-Zuhrî, İbrâhîm En-Nahaî: Dînden

Dönen Kadın Öldürülür, Demişlerdir-Ve Bunların Tevbe Etmelerini İstemek Babı [7]

Yüce Allah şöyle buyurdu:

"Kendilerine apaçık deliller gelmiş, o Peygamberdin şübhesiz bir hakk olduğuna şâhidlik de etmişler iken, îmânlarının arkasından küfre sapan bir kavmi Allah nasıl hidâyete erdirir? Allah zalimler güruhunu hidâyete götürmez. Muhakkak Allah'ın, meleklerin, bütün insanların la 'neti onların tepesine!

İşte onlar; onların cezaları! Onlar bunun içinde ebedî kalıcıdırlar. Kendilerinden ne azâb hafifletilir, ne de onlara bakılır. Bundan sonra tevbe ve ıslâh edenler müstesna. Çünkü Allah cidden mağfiret edici, çok merhamet edicidir. Hakikat îmânlarının arkasından küfretmiş, sonra da küfrünü artırmış olanların tevbeleri asla kabul olunmaz* İşte onlar sapıkların tâ kendileridir" (Âiu imrân: 86-90) [8].

Ve Yüce Allah buyurdu:

"Ey îmân edenler, eğer kendilerine kitâb verilenlerin içinden herhangibir zümreye boyun eğecek olursanız, sizi îmânınızdan sonra döndürüp kâfirler yaparlar" (Âlu imrân: 100).

Ve Yüce Allah buyurdu:

* 'Hakikat îmân edip de sonra küfre sapanlar, sonra yine îmân ederek küfre dönenler, sonra da küfürlerinde ileri gidenler; Allah onları mağfiret edecek değildir. Onları bir yola iletecek de değildir" (en-Nisâ: 137).

Ve yine şöyle buyurdu:

"Ey îmân edenler, içinizden kim dîninden dönerse, Allah -müzminlere karşı alçak gönüllü, kâfirlere karşı onurlu ve zorlu, kendisinin onları seveceği, onların da kendisini seveceği- bir kavim getirir (ki, onlar Allah yolunda savaşırlar ve hiçbir kınayanın kınamasından çekinmezler...)" (ei-Mâide: 54).

Ve yine şöyle buyurdu:

"Kalbi îmân üzere mutmain olduğu hâlde zorlamaya uğratılanlar müstesna

olmak üzere, kim îmânından sonra Allah'ı tanımaz, fakat küfre göğüs açarsa, işte Allah'ın gazabı o gibilerin başındadır. Onların hakkı en büyük bir azâbdır. Bunun sebebi şudur:

Çünkü onlar dünyâ hayâtını âhiretten daha üstün sevmişlerdir ve çünkü Allah kâfirler güruhuna hidâyet vermez. Onlar öyle kimselerdir ki, Allah, kalblerinin, kulaklarının ve gözlerinin üstüne mühür basmıştır. İşte gafil olanlar da onların tâ kendileridir. Hiç şüphesiz onlar âhirette de hüsrana uğrayanların tâ kendileridir.

Sonra senin Rabb'in, işkencelere uğratıldıklarından sonra yurtlarından hicret edenlerin,bundan sonra da savaşanların, göğüs gerenlerin lehindedir şübhesiz. Hakikat senin Rabb yin bunların ardından da çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir. Bu kat'îdir" (en-Nahl: 106-110).

'(Fitne katiden de beterdir.) Kâfirler, güçleri yetse, sizi dininizden dö'ndürünceye kadar sizinle savaşmalarında devam edeceklerdir. İçinizden kim dîninden döner de o kâfir olarak ölürse, onların yaptığı işler dünyâda da,âhirette de boşa gitmiştir. Onlar, o ateşin arkadaşlarıdır. Onlar orada ebedî kalıcıdırlar " (el-Bakara: 217).

5-.......İbn Abbâs'ın kölesi îkrime şöyle demiştir: Alî ibn Ebî Tâlib(R)'e birkaç zındîk getirildi de, o da bunları yaktı. Alî'nin bu zındıklara yakma cezası uygulaması haberi İbn Abbâs'a ulaşınca, îbn Abbâs (R):

— Ben olaydım Rasûlullah(S)'ın "Allah'ın azabı ile azâblama-yınt" diye nehyi olduğu için, onlara yakma cezası uygulamazdım. Ben o zındıkları, Rasûlullah'ın "Dînini tebdil eden kimseyi öldürünüz!" kavlinden dolayı öldürürdüm, dedi [9].

6-....... Bize Ebû Burde tahdîs etti ki, Ebû Mûsâ el-Eş'arî (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber'in huzuruna vardım. Yanımda Eş'a-rîler'den iki adam vardı. Onların biri sağımda, diğeri de solumda idi. Bu sırada Rasûlullah (S) dişlerini misvâklıyordu. Yanımdaki iki kimse de Rasûlullah'tan iş ve me'mûriyet istediler. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "YâEbâMûsâ!"yâhud: "YâAbdallahi'bneKays!" buyurdu.

Ebû Mûsâ dedi ki: Ben:

— Seni hakk ile gönderen Allah'a yemin ediyorum ki, bu iki kimse, gönüllerindeki vazîfe istemeyi bana bildirmediler ve ben onların böyle bir iş isteyeceklerini bilmiş değildim, dedim.

Bu sırada ben, O'nun yukarı kalkmış olan dudağının altındaki misvakına bakıyordum. Rasûlullah:

— "İş dileyen kimseyi biz, işimiz üzerinde kullanmayız; lâkin sen yâ Ebâ Mûsâ -yâhud: Yâ Abdallahi'bne Kaysl- Yemen 'e (oraya vâlî olarak) git!" buyurdu.

Sonra onun arkasından Muâz ibn Cebel (Yemen'in bir bölgesine vazifeli olarak) gitti. Nihayet Muâz, Ebû Musa'nın yanına geldiği zaman, Ebû Mûsâ onun için bir yastık koydu ve ona:

— Bineğinden in (ve yastık üzerine otur)! dedi.

Ebû Musa'nın yakınında bir bağla sıkıca bağlanmış bir adam bulunuyordu. Muâz, Ebû Musa'ya:

— Bu bağlı insan nedir? dedi. Ebû Mûsâ:

— Bu bir Yahûdî idi, İslâm'a girdi, sonra da yine Yahûdî oldu, dedi.

Ebû Mûsâ, Muâz'a:

— Otur! dedi. Muâz da üç kerre:

— Allah'ın ve Rasûlullah'ın hükmü olarak, dînînden dönen bu kişi öldürülünceye kadar ben oturmam! dedi.

Bunun üzerine Ebû Mûsâ, onunla ilgili emrini verdi, o mürted-de de öldürüldü. Bundan sonra Muâz ile Ebû Mûsâ gece^yaptıklan ibâdeti zikrettiler: Biri (ki Muâz):

— Bana gelince, ben gece ibâdeti yapar ve uyurum, ibâdetim hususunda sevâb arzu etmekte olduğum gibi uykum hakkında da sevâb arzu etmekteyim, dedi [10].

2- Farzları Kabul Etmekten Çekinenlerin Ve Dînden Dönmeğe Nisbet

Edilenlerin Öldürülmeleri Babı

7-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibnu Abdillah ibn Utbe haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) vefat edip Ebû Bekr halîfe yapıldığı ve Arab kavminden kâfir olanlar kâfirliğe döndükleri zaman, (ordu gönderilmesinde) Umer:

— Yâ Ebâ Bekr! Bu insanlara karşı nasıl harb açar, kıtal yaparsın? Hâlbuki Rasûlullah (S): "Ben insanlarla, onlar >Lâ ilahe ille 'ilâh' deyinceye kadar harb etmeye emrolundum. Her kim bu 'Lâ ilahe ille İlâh' şehâdet kelimesini söylerse, hakkı ile olmak hâriç, benden malını ve canım korumuş olur, (gizli küfür ve ma'siyetinin) hesabı ise, Allah'a âiddir" buyurmuştu, dedi.

Ebû Bekr cevaben:

— Vallahi ben, namaz ile zekât arasını ayıran kimselerle muhakkak harb ederim. Çünkü zekât, mâlî bir haktır. Allah'a yemîn ederim ki, bunlar RasûluIIah'a veregeldikleri bir dişi oğlağı, benden men' ederlerse, bu men' ediş üzerine onlarla muhakkak harb ederim! dedi.

Bunun üzerine Umer:

— Vallahi şunu gördüm ki, mürtecilerin katli hakkındaki halîfenin bu hükmü, Allah'ın, Ebû Bekr'in gönlünde yarattığı genişliğin eseridir. Bu sayede onlarla harb etmenin hakk olduğunu öğrendim! Dedi [11].

3- Bâb: Zımmî Olan Yahûdî Ve Hrıstiyan Yâhud Muâhid Gibi Bir Başkası Peygamber'e Sövmeyi Ta'rîz Ettiği Ve "Es-Sâmu Aleyke" Sözü Gibi Sövmeyi Açıkça Söylemediği Zaman?

8-.......Bize Şu'be haber verdi ki, Hişâm ibn Zeyd ibn Enes ibn Mâlik şöyle demiştir: Ben dedem Enes ibn Mâlik(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Bir Yahûdî, RasûluIlah(S)'ın yanına uğradı da ("Ölüm üzerine olsun" demek olan):

— es-Sâmu aleyke! dedi. Rasûlullah da ona:

— "Ve aleyke{ Senin üzerine de olsun).'" diye mukaabele etti. Bundan sonra Rasûlullah, yanında bulunanlara hitaben:

— "Sizler onun ne söylemekte olduğunu biliyor musunuz? O: es-Sâmu aleyke, dedi" buyurdu.

Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Biz onu Öldürelim mi? diye sordular. Rasûlullah:

— "Hayır! (Onu öldürmeyiniz!) Kitâb ehli olanlar size selâm verdikleri zaman, sizler de onlara: 'Ve aleykum(= Sizin üzerinize de olsun)' şeklinde söyleyiniz!" buyurdu [12].

9-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Bir kerre Peygamber(S)'in huzuruna beş on kişilik bir Yahûdî, izin isteyip geldiler. Bunlar içeri girince (selâm vermiş olmak için "Ölüm üzerine olsun" demek olan):

— es-Sâmu aleyke! dediler. Ben (bu hâin sözü anlayarak):

— Hayır, sâm ve la'net sizin üzerinize olsun! diye karşılık verdim. Peygamber (S):

— "Yâ Âişe! Şübhesiz Allah refiktir, her işte yumuşaklıkla muamele etmesini sever" buyurdu.

Ben de O'na:

— Sen onların dediklerini işitmedin mi? dedim. Peygamber:

— "Ben de: 'Ve aleykum{ = Sizin üzerinize de olsun)/* dedim" buyurdu [13].

10-.......Bize Abdullah ibn Dînâr tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbn Umer(R)'den işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Yahudiler herhangibirinize selâm verdikleri zaman, onlar ancak 'Sâm aleyke' derler. Bunun üzerine siz de 'A leyke{ — Sizin üzerinize de olsun)' deyiniz!" [14].

4- Bab

(Bu, evvelki bâbdan bir fasıl gibidir)

11-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Şimdi ben Peygamber(S)'in yüzüne bakıp görür gibiyim: O, peygamberlerden bir peygamberi hikâye ediyordu ki, kavmi O'nu dövmüş de, O'nun kanını akıtmışlardı. Fakat O, yüzünden hem kanını siliyor, hem de:

— "Yâ Rabb! Kavmimi mağfiret eyle, çünkü onlar bilmiyorlar!" diyordu [15].

5- Dînden Çıkan Hâricîler'le Haktan Sapıp Bâtıla Meyleden Mülhidlerin, Da'vâlarının Çürüklüğü İçin Kendilerine Hüccet Getirilmesinden Sonra Öldürülmeleri Babı [16]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Allah bir kavme hidâyet ettikten sonra, sakınacakları şeyleri kendilerine apaçık bildirinceye kadar onların sapıklığına (hükm)edecek değildir..." (et-Tevbe: 115) [17].

İbn Umer (R) bu Hâricîler'i Allah'ın müslümân halkının şerirleri görürdü ve: Çünkü onlar, kâfirler hakkında inmiş olan birtakım âyetlere gittiler de bunları müslümânlar üzerine te'vîl ettiler, der idi [18].

12-.......Bize Suveyd ibnu Gafele tahdîs etti. Alî ibn Ebî Tâlib (R) şöyle demiştir: Ben size RasûlulIah(S)'tan bir hadîs tahdîs ettiğimde, and olsun ki, gökten düşmem bana O'nun dilinden yalan uydurmamdan daha sevimlidir. Fakat benimle sizin aranızda görüştüğümüz sıra size birşey tahdîs ettiğimde (ta'rîz etmiş olabilirim). Çünkü (muhavere de bir harbdir) harb (ise) hud'adır.

Ben Rasûlullah'tan işittim, O şöyle buyuruyordu: "Zamanın âhirinde yaşları küçük, akılları zayıf bir kavim meydana çıkacaktır. Onlar mahîûkaatın hayırlısı olan Peygamber sözünden söyleyecekler. Fakat bunların îmânları boğazlarından öteye geçmiyecektir. Onlar (şiddetle atılan) okun avdan öteye çıkışı gibi dînden çıkacaklardır. Siz onlara nerede rastgelirseniz, onları öldürünüz. Çünkü (bunlar bozguncudur), bunları öldürmekte, öldüren kişiye kıyamet gününde ecir ve sevâb vardır" [19].

13-.......Bana Muhammed ibn İbrâhîm et-Teymî, EbûSeleme'den ve Atâ ibn Yesâr'dan haber verdi ki, bu ikisi Ebû Saîd el-Hud-rî(R)'ye gelip ondan Harûriyye'yİ sormuşlar ve:

—Sen Peygamber(S)'den Harûriyye'yİ zikrettiğini işittin mi? demişler.

Ebû Saîd şöyle demiştir:

— Ben Harûriyye'nin kimler olduğunu bilmem. Ben Peygam-ber(S)'den işittim, şöyle buyuruyordu: "Bu ümmetin içinde ("Bu ümmetten" demedi) bir kavim çıkar ki, sizler, onların namazlarının yanında kendi namazlarınızı hor görürsünüz- Onlar Kur'ân okurlar, fakat Kur'ân onların boğazlarından yâhud hançerelerinden öteye geçmez. Onlar, okun avdan delip çıkışı gibi dînden çıkarlar. Okun atıcısı (avı delip geçen) okuna bakar, sonra demirine bakar, sonra okun demir geçecek yerinden yukarıca sarılan sinire bakar (kan izi göremez), sonra avcı şübhe ederek fûka denilen kiriş yerine kandan birşey bulaşıp bulaşmadığına bakar (orada da kan izi göremez)/" [20].

14-.......Bana Umer (ibnu Muhammed ibn Zeyd ibn Abdillah ibn Umer) tahdîs etti ki, babası ona Abdullah ibn Umer'den Harûriyye'yİ zikrederek tahdîs etmiş ve şöyle demiştir: Peygamber (S): "Onlar, okun avdan delip çıkışı gibi İslâm Dîni 'nden çıkarlar!" buyurmuştur [21].

6- Ülfet İçin Ve İnsanların Kendisinden Dağılmamaları İçin Hâricîler'le Kıtali Terkeden Kimse Babı

15-.......Bize Ma'mer, ez-Zuhrî'den; o da Ebû Seleme'den haber verdi ki, Ebû Saîd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ganimet taksimi yaparken, bu sırada Abdullah ibnu Zî'I-Huveyrısa et-Temîmî geldi ve:

— Adalet et, yâ Rasûlallah! dedi. Rasûlullah da ona:

— "Sana veyl olsun! Eğer ben adalet etmemem kim adalet eder?" buyurdu.

Umer ibnu'l-Hattâb:

—(Yâ Rasûlallah!) Beni serbest bırak da şunun boynunu vurayım! dedi.

Rasûlullah:

— "Onu terket! Şübhesiz onun birtakım avanesi vardır ki, sizden biriniz onların namazları yanında kendi namazını, onların oruçları yanında kendi orucunu muhakkak küçük görecek. Onlar okun avdan (delip) çıkışı gibi dînden çıkacaklar. (Avı delip geçen) okun tüyüne bakılır, orada kandan hiçbirşey bulunmaz. Sonra okun demirine bakılır, orada da hiçbirşey bulunmaz. Sonra okun yaya giriş yerine bakılır, orada da birşey bulunmaz. Sonra okun ağaç kısmına bakılır, orada da birşey bulunmaz. Ok, avın işkembesi içindeki şeylere ve kana girip çıkmış, fakat onlardan hiçbirşey oka yapışıp kalmamıştır. Onların alâmeti, iki etinden biri -yâhud: İki memesi kadın memesi gibi olan, yâhud: Öteye beriye gidip gelen büyük bir et parçası gibi olan bir adamdır. Onlar, insanlar (müslümânlar) arasında bir ayrılma olduğu zaman ortaya çıkarlar!"

Ebû Saîd şöyle dedi: Ben şehâdet ediyorum ki, bu hadîsi ben Pey-

Kitâbıı Isütâbeti'I-Mürteddîn/6 799

gamber(S)'den işittim. Ve yine şehâdet ediyorum ki, Alî (ibn Ebî Tâ-lib Nehrevân'da) bunlarla harb yapmıştır, ben de onun maiyyetinde idim. Netîcede Peygamber'in vasıflandırdığı vasıf üzere bir adam (bulunup) getirildi [22].

Ebû Saîd: "İçlerinden sadakaların taksîmi) hususunda seni ayıplayacaklar da var. Çünkü eğer içlerinden kendilerine verilirse hoşlanırlar. Şayet yine kendilerinden olanlara verilmezse derhâl kızarlar" (et-Tevbe: 58) âyeti bunun hakkında indi, dedi.

16-.......Bize Buseyr ibnu Amr tahdîs edip şöyle dedi: Ben Sehl ibn Huneyf'e:

— Sen Peygamber(S)'den Haricîler hakkında herhangi birşey söylerken işittin mi? diye sordum.

Sehl ibn Huneyf şöyle dedi:

— Ben Peygamber'den, elini Irak tarafına uzatarak şöyle buyururken işittim: "Oradan bir kavim çıkacak ki, onlar Kur'ân'ı okurlar, Kur'ân onların köprücük kemiklerinden öteye geçmez. Onlar atılan bir okun avı delip çıkması gibi İslâm'dan sür'atle çıkarlar" [23].

7- Peygamber(S)'İn: "Da'vetleri Bir Olduğu Hâlde İki Büyük Topluluk Birbirleriyle Harb Etmedikçe Kıyamet Kopmayacaktır" Kavli Babı

17-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûhıllah (S): "Da'vâları bir olduğu hâlde iki topluluk birbirleriyle kıtal yapmadıkça kıyamet kopmaz" buyurdu [24].

8- Te'vîl Ediciler Hakkında Gelen Haberler Babı

18- Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Ve el-Leys ibn Sa'd şöyle dedi: Bana Yûnus ibn Yezîd, İbn Şihâb'dan tahdîs etti. Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi ki, ona da el-Misver ibn Mahrame ile Ab-durrahmân ibn Abdin el-Kaarî haber verdiler; onlar da Umer ibnu'l-Hattâb(R)'dan şöyle derken işitmişlerdir: RasûIullah(S)'m hayâtında (namazda) Hişâm ibn Hakîm'in el-Furkaan Sûresi'ni okuduğunu işittim. Duydum ki, Hişâm bu sûreyi Râsûlullah'ın bana okutmadığı birtakım lehçelerle okuyordu. Az kaldı üzerine namazın içinde atılacaktım. Fakat selâm verinceye kadar bekledim. Sonra selâm verince hemen ridâsını -yâhud kendi ridâm ile- göğsünün üzerinde toparlayıp:

— Bu sûreyi sana -duyduğum gibi- kim okuttu? diye sordum. Hişâm:

— Bu sûreyi bana Rasûlullah (S) okuttu! dedi. Ben de ona:

— Yalan söyledin. Vallahi Rasûlullah bu sûreyi bana, senin okumakta olduğunu işittiğimden başka türlü okuttu! dedim.

Ve onu yakasından tutarak Râsûlullah'ın yanına götürdüm ve:

— Yâ Rasûlallah! Ben şundan el-Furkaan Sûresi'ni, Sen'in bana okutmadığın birtakım lehçelerle okurken işittim. Hâlbuki el-Furkaan Sûresi'ni bana bizzat Sen öğretmiştin? dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Hişâm'ın yakasını bırak yâ Umer!" buyurdu. Ona da:

— "Yâ Hişâm! Oku!" diye emretti.

Hişâm da O'na karşı, benim kendisinden okuduğunu işittiğim kıraatle okudu. Rasûlullah:

— "Bu sûre böyle indirildi" buyurdu. Bundan sonra Rasûlullah bana da:

— "Yâ Umer! Oku!" diye emretti. Ben de okudum. Rasûlullah:

— "Bu sûre böyle indirildi" buyurdu. Bundan sonra da:

— "Şübhesiz bu Kur'ân yedi lehçe üzerine indirildi. Bundan hangisi kolayınıza gelirse, onu okuyunuz!" buyurdu [25].

19-....... Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Şu "imân edenler, bununla beraber imânlarım haksızlıkla da bulaştırmayanlar; işte (ancak) onlardır ki, (korkudan) emin olmak hakkı kendilerinindir. Onlar doğru yolu bulmuş kimselerdir" (ei-En'âm: 82) âyeti indiğinde, bu, Peygamber'in sahâbîleri üzerine ağır geldi de:

— Hangimiz nefsine zulmetmemiştir! dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (S):

— "Bu, sizin zannetmekte olduğunuz zulüm değildir. O ancak Lukmân'ın oğluna: 'Yâ oğulcağızım! Allah'a ortak koşma. Çünkü şirk elbette büyük bir zulümdür' (Lukmân: 13) buyurduğu zulümdür" dedi [26].

20-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den haber verdi. Bana Mahmûd ibnu'r-Rabî' haber verip şöyle dedi: Ben Itbân ibnu Mâ-lik'ten işittim, şöyle diyordu: Ertesi sabah Rasûlullah (S) gün yükseldiği vakit bana geldi. Evimin bir tarafında bize namaz kıldırdı... Bizimle beraber namaz kılanlardan biri:

— Mâlik ibnu'd-Duhşun nerede? dedi. Bizlerden bir adam da:

— O, Allah'ı ve Rasûlullah'ı sevmeyen bir münafıktır! dedi. Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Ona böyle demeyiniz! O, Lâ ilahe illellâh... diyor, bunu da Allah'ın rızâsını istemek için söylüyor" buyurdu.

Itbân için o sözü söyleyen kimse:

— Evet öyledir (Allah ve Rasûlü en bilendir), dedi. Peygamber:

— "Şu muhakkak ki, kıyamet günü tevhîd ile gelecek herbir kul üzerine Allah, ateşi elbette haram kılmıştır" buyurdu [27].

21-.......Bize Ebû Avâne, Husayn ibn Abdirrahmân'dan; o da Fulân'dan (ki o, Sa'd ibn Ubeyde'dir...) tahdîs etti. Son râvî şöyle demiştir: Ebû Abdirrahmân ile Hıbbân ibnu Atıyye çekiştiler de Ebû Abdirrahmân, Hıbbân'a hitaben, Alî'yi kasdederek:

— Yemîn olsun, senin sahibinin ne kadar müslümân kanı dökmeye cür'et ettiğini bilmişimdir! dedi.

Hıbbân:

— O buna cür'et etmedi ey babasız kalası! dedi. Ebû Abdirrahmân:

— Bir şey ki, ben onu bunu söylerken işittim, dedi. Hıbbân:

— Bu şey nedir? dedi.

Ebû Abdirrahmân şöyle dedi:

— Alî şöyle dedi: Rasûlullah (S) beni, Zubeyr'i ve Ebû Mersed'i gönderdi, hepimiz süvârî idik. Rasûlullah: "Gidiniz; Hâc bustânına kadar gidiniz -Ebû

Seleme dedi ki: Ebû Avâne böyle (cim ile) "Hâc" şeklinde söyledi-. Çünkü o bustânda bir kadın bulacaksınız ki, onun yanında Hâtıb ibn Ebî Beltea'dan Mekke'deki müşriklere yazılmış bir sahîfe vardır, o sahîfeyi bana getiriniz!" buyurdu.

(Alî dedi ki:) Biz atlarımız üzerinde koşturarak gittik. En sonu Rasûlullah'm bize söylemiş olduğu yerde, devesi üzerinde gitmekte

olan bir kadın bulduk. Hâtıb Mekke ahâlîsine Rasûlullah'm kendilerine doğru yürüyeceğini bildiren bir mektûb yazmıştı. Biz kadına:

— Yanında bulunan mektûb nerede? dedik. Kadın:

— Bende hiçbir mektûb yoktur! diye inkâr etti.

Biz kadının devesini çöktürüp, eşyası arasında mektubu araştırdık, fakat hiçbirşey bulamadık, iki arkadaşım; ez-Zubeyr ile Ebû Mersed:

— Biz bu kadında hiçbir mektûb görmüyoruz! dediler. Alî dedi ki: Ben de onlara:

— Yemîn olsun ki, biz Rasûlullah'm hiç yalan söylemediğini bil-mişizdir! dedim.

Bundan sonra Alî, kendisiyle yemîn edilen Allah adına yemîn etti de, kadına:

— Vallahi sen ya mektubu çıkarırsın, yâhud ben senin elbiseni muhakkak soyacağım! dedi.

Bunun üzerine kadın elini, kuşanmakta olduğu izârmın bağına doğru uzattı da oradan sahîfeyi çıkardı. Alî ile arkadaşları o mektubu Rasûlullah'a getirdiler. Umer:

— Yâ Rasûlallah! Bu zât Allah'a, Rasûlü'ne ve mü'minlere hainlik yapmıştır; beni bırak da bunun boynunu vurayım! dedi.

Rasûlullah:

— "Yâ Hâtıb! Bu yaptığın işe seni sevkeden nedir?" buyurdu.

Hâtıb:

— Yâ Rasûlallah! Bende Allah'a ve Rasûlü'ne mü'min olmaktan başka bir hâl

olmamıştır. Lâkin ben Kureyşler'in yanında kendim için ailemi ve malımı kendisiyle koruyacak bir minnetdârlık eli olmasını istedim. Yanında bulunan Muhacir sahâbîlerinden herbir kişinin orada kendi kavminden, ailesini, mallarını muhafaza edecek hısımları vardır, (benim ise Kureyş'ten himaye edecek kimsem yoktur)! dedi.

Rasûlullah:

— "Hâtıb doğru söyledi, onun hakkında hayırdan başka bir söz

söylemeyiniz!" buyurdu.

(Alî dedi ki:) Umer, Hâtıb hakkındaki sözünü tekrarladı da:

— Yâ Rasûlallah! O, Allah'a, Rasûlü'ne ve mü'minlere hainlik yapmıştır, beni bırak da onun boynunu vurayım! dedi.

Rasûlullah ona:

— "Hâtıb, Bedir ehlinden değil midir? Sana ne bildirir ki, belki Yüce Allah Bedir ehlinin samimî mücâhedelerine muttali' olmuştu da '(Bundan sonra) ne isterseniz işleyiniz, ben sizler için cenneti vâ-cib kılmışımdır!' buyurmuştur!" dedi.

Bu söz üzerine Umer'in iki gözü bol yaşa boğuldu da:

— Allah ve Rasûlü en bilendir! dedi [28].

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi: Noktalı hâ ile "Hâh" kelimesi en doğru olanıdır. Lâkin Ebû Avâne böyle hâ ve noktalı cîm ile "Hacın", "Hâcin" şeklinde söylemiştir. Bu cîm ile olan yanlıştır. "Hâh Bustânı" Mekke ile Medine arasında bir yer ismidir. Heysem -Huşeym- (noktalı hâ ile) "Hâh" diye söylerdi [29].

---

[1] Bâzı nüshalarda Kitâbu'l-Mürteddîn.... unvanından sonra "Bâbu men eşrake billahi ve ukûbetihi fi'd-dünyâ ve'1-âhireti ve kaale'llâhu teâlâ..." şeklinde gelmiştir.

[2] Âyetin baş tarafı şöyledir: "HaniLukmân, oğluna - o, ona öğüt verirken- şöyle demişti: Oğulcağızım, Allah'a ortak koşma. Çünkü şirk elbette büyük bir zulümdür".

[3] Bunun bir rivayeti îmân Kitâbı'nda da geçmişti. îmân'a şirk katmak ya nifak ile yâhud irtidâd suretiyle olur. Müşrik ve münafık olmayanların mazhar oldukları emn ve emân, cehennemde devamlı kalmaktan emn ve emândır. Yoksa âsîye azâb olunacağı, birçok

nasslar ile sabittir.

[4] Bunun da birer rivayeti Şehâdetler ve Edeb'de geçti.

[5] el-Yemînu'l-gamûs, sahibini günâha ve ateşe daldıran yalan yemîn demektir, daha önce îzâh edilmişti.

[6] Bu şöyle demektir: Bir kâfir müslümân olur ve müslümânlıkta sebat ederse, küfür hâlinde işlediği günâhların hepsi affolunur. Sebat etmez de küfre dönüp irtidâd ederse, o kimsenin hem evvelce küfür hâlinde işlediği kötülükleriyle, hem müslümân olduktan sonra dönekliği ve mürtedliği ile yakalanıp cezalanır..

Fakat bundan sonra mürtedliğinden dönüp müslümân olursa, İmâm Ebû Hanîfe'ye göre "O küfredenlere söyle ki, eğer vazgeçerlerse geçmiş (günâhları) mağfiret olunacaktır, eğer (muharebeye) dönerlerse evvelkiler^ uygulanan) kaa-nûn muhakkak surette devam etmiş olacaktır" (el-Enfâl: 38) âyeti gereğince o kimse, yeni baştan müslümân sayılıp, yeni baştan İşlediği hayırla sevâb alır. Ir-tidâdı üzerine yine terkettiği namaz ve diğer ibâdetlerin kazası lâzım gelmez. "...Kim îmânı tanımayıp kâfir olursa, herhalde bütün yaptığı boşuna gitmiştir ve o âhirette en çok ziyana uğrayanlardandır" (eî-Mâide: S) âyeti gereğince, eski İbâdetleri bâtıl olduğundan, hacc gibi vaktiyle ettiği ibâdeti yeniden îfâ etmesi lâzım gelir (Aynî, Kastallânî).

[7] Başlığın iki kısmı arasında üç zâtın görüşü vardır. Ebû Zerr rivayetinde bu üç zâtın görüşleri başlıktan sonra getirilmiştir. Bu üç zâtın bu görüşlerine göre, erkek ve kadın mürtedler arasında hiçbir fark olmamış oluyor, hükümleri bir oluyor. Ibn Abbâs'a göre, irtidâd ettiklerinde kadınlar öldürülmezler. İbn Umer'in görüşünü İbn Ebî Şeybe, diğer ikisinin görüşünü de Abdurrazzâk rivayet etmişlerdir

[8] "Onlara bakılmaz"^ kadar İslâm'dan sonra irtidâd ederek Medine'den kaçıp Mekke müşriklerine katılan birkaç kişi hakkında inmiştir. Bunlar hakkında tev-benin kabul edilmemesi, araştırılmıştır. En üstün ma'nâ şudur: Çünkü böylele-ri ölüm emaresini görüp hayâttan ümidini kesmedikçe tevbe edip îmâna gelmezler. Hâlbuki yeis îmânı makbul değildir. Bunun îzâhı en-Nisâ: 17. âyetidir {Hakk Dîni, II, 1144).

[9] ez-Zındîk: Zây'ın kesriyle seneviyye taifesinden olan şahsa denir. Bir kavle göre nûr ve karanlığa kaail olan, bir kavle göre âhirete ve rubûbiyete îmân ve i'ti-kaadı olmayan dînsize denir. Bâzılarına göre gönlünde kâfirliği gizleyip sureta îmân ve İslâm'ı açıklayan münâfıka denir. Bâzıları indinde "Zındık", "Zen-deb"in Fârisî muarrabıdır ki, nâkısatu'1-akl olan nisvâna denir... Cem'i "Zenâdıka"ve "Zenâdîk" gelir... (Uzun açıklama için: Kaamûs Ter., III, 881-882).

Bunun bir rivayeti Cihâd Kitabı, "Allah'ın azâbıyle azâblanmaz bâbı"nda, Alî'den geçmiş ve bâzı açıklamalar verilmişti. Hadîsin buradaki başlığa uygunluğu "Kim dînini tebdil ederse, onu öldürünüz!" fikrasmdadır. Çünkü dînini değiştirip tebdîl eden kimse, mürted olmuştur.

[10] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ebû Mûsâ onunla ilgili emrini verdi ve o mürted öldürüldü" kavimdedir. Buhârî bu hadîsi kısa ve uzun metinlerle İcâre, Mağâ-zV ve Ahkâm Kitâbları'nda da getirmiştir. Müslim de Mağâzî'de getirmiştir. Bu iki büyük sahâbînin Yemen gibi koca bir ülkenin idarî işleri arasında ibâdet ve Hakk'a ubudiyet hususlarındaki muntazam programları bizim için, ve her devirdeki yüksek idareciler için örnek alınacak bir husustur. Mağâzî'de de geçtiği üzere, Muâz bir geceyi üçe ayırıyordu: Uyku, namaz, Kur'ân kıraati. Uyku vücûdun ve sıhhatin düzgün olup, bütün dînî ve dünyevî işlerin yapılması vücûdun sağlığına ve düzgünlüğüne bağlı bulunduğundan, uykunun da namaz kadar sevabı olacağını Muâz ibn Cebel'den öğreniyoruz.

[11] Başlığa uygunluğu açıktır. Buhârî bunun bir rivayetini Zekât'ta getirdiği gibi, İ'tisâm'da da getirecektir. Müslim deîmân'da getirmiştir.

Hicretin onbirinci yılı rebnılevvelinin onikinci pazartesi günü Peygamber'-in vefatı üzerine Ebû Bekr halîfe seçilmişti. Bu târihi ta'kîb eden günlerde bâzı Arab kabileleri Tevhîd'i ve namazı kabul ettiklerini bildirerek zekâtı vermekten çekinmişler ve böylece İslâm'ın vâciblerinden olan bir esâsı reddetmişlerdi. Bunlar üzerine Halîfe, ordu göndermek ve onlarla harb etmek gerektiğini ortaya koydu. Sonunda Umer de Halîfe'nİn görüşünün doğruluğunu kavrayıp tasdik etmiştir, İslâm Dîni'nin bütünlüğünü, İslâm Ümmeti'nin hayât ve istikbâlini kurtaran hiç şübhesiz Ebû Bekr'in bu doğru kararı, azim ve kiyaseti, metanet ve mukaavemeti olmuştu. (Allah onlardan razı olsun!)

[12] Yânî hakk etmekte olduğunuz la'net ve azâb sizin üzerinize olsun!

Peygamber(S)'in onu öldürtmemesi, ancak onun sözünü sövmeye hamlet-memesindendir. Peygamber onun bu sözünü, çaresiz

herkesin başına gelecek olan ölüm ile beddua ma'nâsına hamletti. Onun İçin cevâbda "Senin üzerine de olsun" dedi. Yânî ölüm bana da, sana da inecektir, onun için bununla beddua etmeye hiçbir ma'nâ yoktur. Bu söz, sövme hakkında da sarîh değildir. Bu hadîsi en-Nesâî, ei-Yevm ve'1-Leyl Kitâbı'nda getirdi (Kastallânî).

[13] Kitâbu'l-Edeb'deki rivayette burada şu ziyâde de vardır: "Sen de benim dediğimi işitmedin mi? Ben onlara reddettim. Benim onlar hakkında duam kabul olunur. Fakat onların benim hakkımdaki dilekleri kabul olunmaz" buyurdu.

[14] Şârih Hattâbî, "Sâm " lafzının Yahûdîler arasında "Ölüm" ma'nâsına olduğunu bildirmiştir.

Eğer bu lafız Arabça ise, bu "dan olup " ma'nâsma-dır. Çünkü ölüm herkeste geçecektir... (Kastallânî).

[15] Bu hadîsi burada zikretmesi, bunun da Peygamber'in "es-Sâmu aleyke" diyen kimseyi öldürmeyi terketmesiyle unvânlanan bâb'a katılmış olması yönünden-dir. Bu da Peygamber'in yumuşaklığı ve sabrından idi. Peygamberler de sabırlı idiler. Yüce Allah: "O hâlde peygamberlerden azim sahihleri olanların sabrettikleri gibi, sen de sabret. Onlar için acele etme... " (el-Ahkaaf: 35) buyurdu.

Bu hadîsin bir rivayeti Enbiyâ'da, "İsrâîl oğulları'nın zikrİ"nde geçmişti.

[16] Haricîler, dînden çıkanlar ve Alî ibn Ebî Tâlib'e, hakeme gitme işinde reddedip İsyan edenlerdir... Havâric, ehli hevâ ve bid'atten ma'rûf bir kavimdir ki, insanlardan, yânî müslümânlann cemâatinden hurûc eylediler. Mezheb cihetinden, kendilerine mahsûs görüşleri vardır. Ma'lûm olur ki, üzerine cemâatin ittifak ettikleri hakk imâm üzerine hurûc eden kimseye "Haricî" derler, gerek ol hurûc sahabe vaktinde ve gerek tâbiûn zamanında ve gerek her vakitte olsun. Ve ol taifeye "Hârice" ve tavâifine "Havâric" ıtlak olunur, onlar yedi fırkadır... (Tafsilât için: Kaamûs Ter., I, 732-733).

[17] Bu âyetle Hâricîler'in ve mülhidlerin kendilerine hüccet getirilmesi ve tutunduklarının bâtıllığı ortaya konulduktan sonra öldürülebileceklerine işaret etti. Çünkü âyet buna delâlet etmektedir.

[18] Bu haberi Taberî, Tehzîbu'l-Âsâr'da rivayet etmiştir

[19] Bunun birer rivayeti Alâmâtu'n-Nübüvve ile Fadâilu'l-Kur'ân'da geçmişti.

Alî ile Muâviye arasında yapılan Sıffîn harbi sonunda, her iki taraf hakemin hükmüne razı olmayan karar verdiklerinde, bir zümre Alî'yi tekfir ederek; "Allah'tan başka hakem olmaz!" demişlerdi. Bu söz, şeklen doğru ve hak bir sözdü (el-En'âm: 57; Yûsuf: 40, 67). Fakat bâtıl ve kötü bir maksadla söylenmişti. Bunlar millet için bir başkana gerek olmadığını iddia edip bozgunculuğu ve anarşistliği esâs kabul etmişler ve cemâatten ayrılmışlardı...

[20] Harûrâ, Küfe kazasında bir karyedir. el-Harüriyye, Hâricîler'den bir taifedir ki, reîsleri Necdet adındaki' kimse idi, bunlar Harûrâ adındaki karyeye mensûb-durlar (Kaamûs Ter.).

Bunlar evvelâ Harûrâ'da toplanmışlardı, bunlar dînde şiddetle tanınmışlardı. Alî (R) bunlarla mukaatele etmişti.

Bunun bir rivayetini Müslim, Zekât, "Hâricîler'in ve sıfatlarının zikri", 147 rakamıyle getirmiştir {Müslim Ter., III, 264).

[21] Bu da zikredilen Ebû Saîd hadîsinin bir kısmıdır. Ancak onda "Dînden çıkarlar" ta'biriyledir. Burada ise "îslâmdan çıkarlar" ta'bîriyle gelmiştir.

[22] Bu kısım Müslim'de daha geniştir: "Ebû Saîd şöyle dedi; Ben bunu Rasûlul-lah'tan işitmiş olduğuma şehâdet ediyorum. Ve yine şehâdet ediyorum ki, Alî ibn Ebî Tâlib (R) bunlarla kıtal yapmıştır. Ben onun maiyyetinde idim. Alî, bu hadîste tavsif edilen adamın aranmasını emretti. Adam arandı, netîcede bulunup getirildi. Hattâ ben ona baktım ve Rasûlullah'ın yaptığı tavsîf üzere olduğunu gördüm (Müslim, Zekât, "Hâricîler'in ve sıfatlarının zikri babı", rak: 148).

[23] Bu hadîs de yakın bir metinle Müslim, Zekât, "Hâricîler'in ve sıfatlarının zikri babı", 159-(1068) rakamında geçmektedir.

[24] Bu hadîs bu senedle Buhârî'nin Müslim'den ayrı rivayet ettiği hadîslerdendir. "Da'vâları bir olduğu hâlde", yanî o iki

topluluktan herbiri kendi ictihadiyle kendisinin hakk üzerinde olduğunu, karşısındakinin bâtıl üzerinde olduğunu iddia ederek... demektir.

[25] Hadîsin başlığa uygunluğu şöyledir: Peygamber Umer'i Hişâm'a yalancılığa nis bet etmesi ve onu ridâsıyle toplayıp getirmesinden muaheze etmedi; Umer'i okuyuşla doğrultmak istedi, Hişâm'ı da naklettiği kıraatte doğruladı, Umer'i de inkârında ma'zîretli kıldı. Bunun birer rivayeti Husûmât'ta ve Fadâili'l-Kur'ân'da da geçmiş, oralarda da açıklamalar verilmişti.

[26] Çünkü ni'met, ancak kendisinden olan ile asla ni'met olmayan arasında eşitlik yapmıştır. Hadîsle başlık arasındaki uygunluk, Peygamber'in âyetteki zulmü her günâha uzanacak derecede umûm günâhlar ma'nâsma hamletmeleri ile sahâbîleri serzeniş etmemesi, onların bu te'vîldeki kusurlarını hoş görmesi bakımındandır. Çünkü bu te'vîl de zahir olmuş bir hatâdır. Sonra Peygamber, ondaki muradın ne olduğunu, müşkilliği giderecek şekilde beyân etmiştir. Bunun bir rivayeti bu kitabın evvelinde de geçmişti (Kastallânî).

[27] Farzlan edâ edip nehiylerden sakındığı takdirde, yâhud murad cehennemde ebedî kalmayı haram etmiştir.

Başlığa uygunluğu Peygamber(S)'in, Mâlik ibnu'd-Duhşun hakkında kötü söz söyleyenleri muaheze etmemesi ve onlara İslâm hükümlerinin bâtını üzere değil, zahire göre yürütüleceğini beyân etmesi yönündendir.

Bu hadîsin daha tafsilâtlı bir rivayeti Namaz Kitabı, "Evlerde mescidler bâbı"nda geçmiş ve genişçe açıklama orada verilmişti (Aynî).

[28] Hadîsin başlığa uygunluğu Peygamber'in, Hâtib'm te'vîlindeki bahanesini kabul edip, onun doğru söylediğine şehâdet etmesi yönündendir.

Bu vak'anın rivayetleri Mekke Fethi'nde, Cihâd'da ve Tefsîr'de el-Mümtehıne Sûresi'nin ilk âyeti hakkında da geçmiş ve açıklamalar oralarda verilmişti.

[29] Buhârî'nin bu açıklaması el-Müstemlî nüshasında böylece sabittir.

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

33-EBVÂBU'L-İTİKÂF FÎ AŞRİ'L-EVÂHİR

(Ramazânın Son On Gününde İ'tikâf Bâbları) [1]

1- Yüce Allah'ın Şu Kavlinden Dolayı İ'tikâf Mescîdlerin Hepsinde Yapılabilir (Babı) [2]

... Mescidlerde i'tikâf ta bulunduğunuz zaman kadınlarınıza (geceleri de) yaklaşmayın. Bu hükümler Allah 'in sınırlarıdır. Sakın o sınırlara yaklaşmayın. İşte Allah âyetlerini böylece insanlara açıklar, tâ ki korunsunlar" (el-Bakara: 187) [3].

1-.......Abdullah ibn Umer (R): Rasûlullah (S) ramazândan son on gün içinde i'tikâf ederdi, demiştir [4].

2-.......Peygamber'in eşi Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ramazândan son on günde i'tikâf ederdi. O'nun bu âdeti tâ Yüce Allah O'nu vefat ettirinceye kadar devam etmiştir. Sonra O'nun ardından zevceleri i'tikâf etmişlerdir [5].

3-.......Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den (o, şöyle demiştir): Rasûiullah (S) ramazândan ortadaki on günde i'tikâf ederdi. Yine bir sene tâ ramazânın yirmibirinci gecesi oluncaya kadar i'tikâf etti. Bu gece O'nun, sabahında i'tikâf yerinden çıkacağı gecedir. O sabah Rasûlullah (S) bir konuşma yaptı da şöyle buyurdu: "Kim benimle i'tikâf etmiş ise, son on günde de i'tikâf etsin. Çünkü bu Kadir gecesi bana gösterilmişti. Sonra o gece bana unutturuldu. Hâlbuki ben ru'yâda kendimi o gecenin sabahında bir su ve çamur içine secde ediyor gör-müşümdür. Siz o geceyi her tek sayılı gece içinde arayın!"

O konuşmanın yapıldığı gecede gök boşandı. Mescid o zaman arış üzere (yânî çardak biçiminde olup tavansız, gölgelik hâlinde) yapılmış idi. Bu sebeble

mescid aktı. İşte yirmibirinci gecenin sabahından çıkarken benim iki gözüm Rasûlullah'ı, alnı üzerinde su ve .çamur izi olduğu hâlde görmüştür [6].

2- Hayızlı Kadın İ'tikâftaki Erkeğinin Saçlarını Tarayabilir Babı

4-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) mescidde i'tikâf ederken başını bana doğru eğip uzatırdı. Ben de hayızlı olduğum hâlde O'nun başının saçlarını tarayıp ayırırdım [7].

3- Bâb: İ'tikâf Eden Kişi Zarurî Bir İhtiyâç İçin Olmak Müstesna, Kendi Evine Girmez

5-.......Peygamber'in eşi Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) mescidde i'tikâftaiken muhakkak başım benim hücreme sokardı da, ben de başının saçlarım (yıkayıp) tarar idim. Yine Rasûlullah i'tikâf-. ta bulunduğu zaman bir ihtiyâç için olmak müstesna, evine girmezdi [8].

4- İ'tikâf Eden Kişinin Yıkanması Babı

6-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ben hayızlı iken tenini tenime dokundurur idi. Ve yine kendisi mescidde i'tikâf etmekte ve ben de hayızlı iken başını i'tikâf yerinden dışarı çıkarırdı da ben O'nun başım yıkar idim [9].

5- Geceleyin İ'tikâf Babı

7- Bize Müsedded tahdîs edip şöyle dedi: Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân, Ubeydullah'tan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Nâfi', İbn Umer'den haber verdi ki, Umer ibnu'l-Hattâb (R-Cı'râne'den) Peygamber(S)'e sorup şöyle demiştir:

— Ben Câhiliyet devrinde bir gece Mescidi Haram içinde i'tikâf edeyim diye adamıştım (ne buyurursun)?

Peygamber:

— "Adağım îfâ et" buyurmuştur[10].

6- Kadınların İ'tikâf Etmeleri Babı

8-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) ramazânın son on gününde i'tikâf ederdi. Ben kendisi için yünden bir çadır kurardım. Sabah namazını kıldırır, sonra bu çadıra girerdi. Bir defasında Hafsa da bir çadır kurmak için Âişe'den izin istedi. Âişe de Hafsa* -ya izin verdi. O da bir çadır kurdu. Zeyneb bintu Cahş bunu görünce o da başka bir çadır kurdu. Peygamber sabaha girip de bu çadırları görünce:

— "Bu çadırlar da nedir ki?" diye sordu.

Kendisine (bunların Hafsa ile Zeyneb'e âid çadırlar olduğu) haber verildi. Peygamber (S):

— "Onlar bunları hayr ve tâat mı sanıyorlar?" buyurdu. Ve o ramazân ayında i'tikâfı terk etti de sonra, şevval ayından on gün i'tikâf etti [11].

7- Mescidin İçine Çadırlar Kurulduğu Babı

9-.......Âişe(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S) ramazânın son onunda i'tikâf etmek istedi. Mescidde i'tikâf etmek istediği yere döndüğünde bir takım

çadırlar kurulmus^olduğunu gördü. Bunlar Âi-şe'nin çadırı, Hafsa'nın çadırı, Zeyneb'in çadırı idi. Peygamber (Bu çadırlar da nedir? diye sorup, kendi eşlerine âid olduklarım öğrenince):

— "Onlar bu yaptıklarına hayır ve takva mı diyorlar?" buyurdu ve geriye döndü de o ramazân i'tikâf etmedi. Tâ şevvalin (ilk) onunda i'tikâf etti [12].

8- Bâb: İ'tikâf Etmekte Olan Kimse İhtiyâçlarından Dolayı Mescidin Kapısına Kadar Çıkar Mı?

10-....... ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Alî ibnu'l-Hüseyin - Zeynelâbidîn- haber verdi. Ona da Peygamberdin eşi Safiyye haber vermiştir. Peygamber ramazânın son onunda mescidindeki i'tikâf yerinde iken Safiyye O'nu ziyaret etmek üzere Rasûlullah'ın yanına gelmiş ve huzurunda bir saat konuşmuş. Sonra evine dönmek üzere ayağa kalkmış. Rasûlullah da Safiyye'yi evine geçirmek üzere onunla beraber kalkmış. Nihayet Ümmü Seleme'nin oda kapısı önündeki mescid kapısına ulaştığında Ensâr'dan iki kimse oradan geçmiş ve Rasûlul-lah'a selâm vermişlerdi. Peygamber onlara:

— "Yavaş olun durun! Yanımdaki bu kadın eşim Huyey kızı Safiyye'dir" buyurdu.

O iki Ensârî zât:

— Yâ Rasûlallah! Allah'ı tesbîh ederiz, dediler ve bu iş (Pey-gamber'in Safiyye'nin hüviyetini ta'yîne mecburiyet duyması) kendilerine ağır geldi.

Bunun üzerine Peygamber (S):

— "Şübhesiz şeytân, insan vücûdunda kanın ulaştığı yere ulaşır (yânı kan deveranı gibi deveran eder). Ben sizin (temiz) gönüllerinize şeytânın (kötü) bir şübhe atmasından endîşe ettim" buyurdu [13].

9- Peygamberin Ftikâfı Ve Peygamber (S) Ayın Yirminci Sabahında Dışarı

Çıktı Babı [14]

11-.......Yahya ibnu Ebî Kesîr tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân'dan işittim, şöyle dedi: Ben Ebû Sa-îd el-Hudrî(R)'ye sorup:

— Sen bizzat Rasûlullah'tan Kadir gecesini zikrederken işittin mi? dedim.

Ebû Saîd şöyle dedi:

— Evet. Biz Rasûlullah'ın beraberinde ramazânın ortasındaki on günü i'tikâfına girmiştik.

Ebû Saîd dedi ki:

— Nihayet yirminci günün sabahı (i'tikâf yerinden) çıktık. Ebû Saîd dedi ki:

— İşte bu yirminci günün sabahında Rasûlullah bizlere bir hutbe yaptı da, bunda şöyle buyurdu:

— "Kadir gecesi rüyamda bana gösterildi. Ve Kadir gecesi bana unutturuldu. Artık sizler onu ramazânın son onunda tek sayılı gecelerde arayınız. Çünkü ben (ru'yâmda kendimi) su ve çamur içinde secde eder gördüm. Kim Allah Elçisi'nin beraberinde i'tikâf ediyorsa şimdi i'tikâf yerine dönsün!"

Bu hutbe üzerine insanlar tekrar mescide döndüler. Ve bizler gökte bir bulut parçası görmüyorduk. Ebû Saîd dedi ki:

— Akabinde bir bulut parçası geldi ve (yirmibirinci gece) yağmur yağdı. Sabah namazı ikaame edildi. Rasûlullah çamur ve su içine secde etti. Hattâ ben Rasûlullah'ın burnunun ucunda ve alnında çamur gördüm [15].

10- İstihâzalı Kadının İtikâfı Babı

12-.......Âişe(R) şöyle demiştir: Bir kerre Rasûlullah ile birlikte zevcelerinden

istihâzalı bir kadın i'tikâf etti. O kadın kırmızılığı ve sarılığı görüp duruyor ve bâzan biz onun altına kanın akmasından dolayı bir leğen koyardık. İşte bu hâlinde o namaz kılardı [16].

11- Kocası İtikâfta İken Kadının Kocasını Ziyaret Ftmfsi Rârî

13-.......Peygamber'in zevcesi Safiyye, Alîibnu'l-Hüseyin'e şöyle haber vermiştir. H ve keza Alî ibnu'l-Hüseyin şöyle demiştir: Peygamber (S) mescidde bulunuyordu. Yanında kadınları vardı. Kadınlar evlerine doğru yürüdüler. Peygamber Huyey kızı Safiyye'ye hitaben:

— "Acele etme de ben senin beraberinde biraz gideyim" buyurdu.

Safiyye'nin odası Usâme'nin evinde idi. Akabinde Peygamber, Safiyye'nin beraberinde dışarı çıktı. Bu sırada Ensâr'dan iki kişi kendisiyle karşılaştılar ve Peygamber'e baktılar. Sonra ileri geçtiler. Peygamber onlara:

"Buraya geliniz. Bu kadın Huyey kızı Safiyye'dir" buyurdu Dnlar:

- Yâ Rasûlallah! Biz Allah'ı tesbîh ederiz, dediler, lasûlullah:

— "Şübhesiz şeytân, insanın bedeninde kanın aktığı yerde (veya kanıüı akışı gibi) akar. Ben sizlerin (temiz) gönüllerinize şeytânın (kötü) bir Şübhe atmasından endîşe ettim" buyurdu [17].

12- Bâb: İ'tikâf Etmekte Olan Kimse Kendini (Söz Ve Fiille) Müdâfaa Eder Mi?

14-.......Safiyye (R) Alî ibnu'l-Hüseyin'e şöyle haber vermiştir: H Bize Alî ibn Abdillah tahdîs edip şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Ben ez-Zuhrî'den işittim; o Alî ibnu'l-Hüseyin (Zeynelâbidîn)'den şöyle haber veriyordu:

Safiyye (R), Peygamber i'tikâf yapmakta iken, Peygamber'in yanına geldi. Safiyye evine döndüğü zaman, Peygamber de onun beraberinde bir süre yürüdü. Bu esnada O'nu Ensâr'dan bir kimse gördü. Peygamber (S) Ensârlı zâtı görünce, onu çağırdı da:

— "Buraya gel! O kadın Safiyye'dir -Sufyân bâzan: Bu kadın demiştir.- Şübhesiz şeytân Âdemoğlu'nun bedeninde kanın akışınca. akar durur.." buyurdu.

Râvî Alî ibnu'l-Medînî dedi ki: Ben Sufyân'a: Safiyye Peygamber'e geceleyin mi gelmiştir? diye sordum. Sufyân ibn Uyeyne: Başka değil, ancak geceleyindir, dedi [18].

13- Sabah Vaktinde İ'tikâf Yerinden Çıkan Kimse Babı [19]

15-....... Ebû Saîd (R) şöyle demiştir: Biz Rasûlullah ile beraber ayın ortasındaki on günde i'tikâf ettik. Nihayet yirminci günün sabahı olunca i'tikâf yerimizdeki eşyalarımızı naklettik. Derken bize Rasûlullah gelip şöyle buyurdu: "Her kim i'tikâf ettiyse yine i'tikâf yerine dönsün. Çünkü ben bu geceyi gördüm. Şu hâlde kî, ben kendimi bir su ve çamur içinde secde ediyorum gördüm".

Rasûlullah i'tikâf yerine döndüğü zaman gök hücuma geçmiş hâldeydi. Biz yağmura tutulduk. Onu hakk ile Peygamber yapan Allah'a yemîn ediyorum ki, gökyüzü bu günün sonundan i'tibâren hücum etmiştir. Mescid ise o zaman hurma dallarından gölgelik biçiminde yapılmış bir çardak (yânı tavansiz) idi. Yeminle söylüyorum ki, ben Peygamberin burnu üzerinde ve burnunun ucundaki yumuşak yeri üzerinde su ve çamur izini muhakkak görmüşümdür [20].

14- Şevval Ayında İ'tikâfın Beyânı Babı

16-.......Âişe(R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) her ramazân ayında i'tikâf eder idi. Sabah namazını kıldırınca, içinde i'tikâf etmekte olduğu mekâna (yânî

çadırına) girerdi. Râvî dedi ki: Bir defasında Âişe de mescidde i'tikâf etmek için Peygamber'den izin istedi. Peygamber Âişe'ye izin verdi ve Âişe için de bir çadır kuruldu. Hafsa, Âişe'nin çadır kurduğunu işitince, o da bir çadır kurdu. Zeyneb de bunu işitince, o da başka bir çadır kurdu. Rasûlullah (S) sabah namazından çıktığı zaman dört tane kubbe gördü. Ve:

— "Bunlar nedir?" diye sordu.

Kendisine o çadırların haberleri bildirildiğinde:

— "Kadınları bu işe sevkeden nedir?Birr m/(yânî hayır ve ibâdet mi)? Bu çadırları, sökün, onları bir daha görmeyeyim" buyurdu.

Bu emir üzerine bütün çadırlar bozulup söküldü. Kendisi artık o ramazân ayında i'tikâf etmedi. Nihayet şevval ayının son on günü içinde i'tikâf etti [21].

15- Ptikâfa Girdiği Zaman Kendisine Oruç Tutmayı Şart Görmeyen Kimse Babı

17-.......Umer ibnu'l-Hattâb (R) -Cı'râne'de Rasûlullah'a- şöyle demiştir:

— Yâ Rasûlallah! Ben Câhiliyet zamanında Mescidi Harâm'da bir gece i'tikâf etmeyi adamıştım (ne buyurursun)? diye sorduğunda, Peygamber (S) ona hitaben:

— "Adadığım yerine getir!" buyurmuş; bu emir üzerine Umer de bir gece i'tikâf etmiştir [22].

16- Bâb: Câhiliyet'te İ'tikâf Etmeyi Adayıp, Sonra İslâm'a Girdiği Zaman (Adağını Yerine Getirmesi Gerekir Mi Yoksa Gerekmez Mi)?

18-.......Nâfi' ibn Umer(R)'den: Umer ibnu'l-Hattâb (R) Câhiliyye'de Mescidi Haram içinde i'tikâf etmeyi adamıştır. Buhârî'-nin şeyhi Ubeyd yâhud Buhârî

dedi ki: Zannediyorum ki "Bir gece" demiştir. Rasûlullah (S) Umer'e hitaben: "Adağım yerine getir" buyurdu [23].

17- Ramazândan Ortadaki On Günde İ'tikâf Babı [24]

19-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) her ramazânda on gün i'tikâf eder idi. Ruhunun kabz olunduğu yılın ramazânında ise yirmi gün i'tikâf etti [25].

18- İ'tîkâf Etmeyi İrâde Eden, Sonra Da Kendisine (Yapmak İstediği İ'tîkâfı Terkedip) İ'tikâftan Çıkma Fikri Zahir Olan Kimsenin Durumunu Beyân Babı

20-.......Bize el-Evzâî haber verip şöyle dedi: Bana Yahya ibn Saîd el-Ensârî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Abdurrahmân kızı Amre, Âişe(R)'den şöyle tahdîs etti: Rasûlullah (S) ramazânın son on gününde i'tikâf edeceğim söyledi. Âişe de i'tikâf etmek için izin istedi. Rasûlullah Âişe'ye izin verdi. Hafsa da Âişe'den (beraberinde i'tikâf etmesi için) kendisine izin vermesini istedi. Âişe onun isteğini yaptı. Bunları Cahş kızı Zeyneb görünce, o da mescidde bir çadır kurulmasını emretti. Onun için de başka bir çadır kuruldu. Rasûlullah sabah namazını kıldırdığı zaman i'tikâf çadırına dönmek âdetinde idi. Bu dönüş sırasında kurulmuş olan çadırları gördü ve:

— "Bunlar nedir ki?" diye sordu. Sahâbîler:

— Âişe'nin, Hafsa'nın ve Zeyneb'in çadırlarıdır, dediler. Rasûlullah:

— "Onlar bununla birr mi (yânı hâlis iyilik ve ibâdet mi) irâde ediyorlar? Ben bu ay i'tikâf etmiyorum" buyurdu ve i'tikâf etmeyi bırakıp döndü.

Nihayet ramazândan çıkınca, şevvalden on gün i'tikâf etti [26].

19- İtikâftaki İnsanın Yıkatmak İçin Başını (İ'tikâf Yerinin Dışında Bulunan) Odaya Sokması Babı

2l-.......Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Urve'den; o da Âişe'den haber verdi ki, Peygamber (S) mescidde i'tikâf ederken, Âişe de kendi odasında ve hayızlı vaziyette iken, Peygamber başını Âişe'ye doğru uzatır, Âişe de onu (yıkayıp) tarar idi [27].

---

[1] Bu, el-Câmi'u's-Sahîh'in el-Müstemlî nüshasında gelen büyük başlıktır. en-Nesefî ve îbn Asâkir nüshalarında "Ebvâbu'l-Î'tikâf" yerine "Kitâbu'l-İ'tikâf" başlığı vardır

[2] el-Müstemlî, en-Nesefî ve Îbn Asâkir'den gelen nüshalarda büyük başlıktan sonra "Bâbu'l-İ'tikâf fî'1-Aşri'l-Evâhırı..." diye birinci bâb başlamaktadır. îbn Ha-cer, Aynî ve Kastallânî'nin kendi şerhlerine esas aldıkları nüshalarında da büyük başlıktan sonra bu bâb sözü mevcûddur

[3] el-Akf; Alıkoymak ma'nâsına birinci ve ikinci bâbdan bir masdardır.

el-Ukûf; kuûd vezninde, bir nesneye müdâvemet üzere yönelmek, bir nesnenin çevresinde deveran eylemek ve bir mahalde bir adam nefsini habs ve tev-kîf edip eylenmek ma'nâsınadır ei-İ'tikâf; bir yerde kendini habs eylemekle eylenip kalmak ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

i'tikâf, lügat yönünden makbul olsun veya olmasın, bir yerde ve birşey üzerinde kendini hapsedip Hurmak ma'nâsınadır. İbrâhîm Peygamber'in babasına ve kavmine hitaben:"öjtn* ı*J ^î j&\ jjuâı «i* ^ <îJ*j *±^ jû *i = O zaman o, babasına ve kavmine: Sizin kendilerine ibâdette isrâr edip durduğunuz bu heykeller nedir ki?" (el-Enbiyâ: 52)demesi makbul ve meşru' olmayan nevi'dir. Dîn ıstılahında i'tikâf, Allah'ın rızâsına yaklaşmak için husûsî bir sıfatla mescidde ikaamet eylemektir. Bu i'tikâf yalnız Muhammed Ümmeti'ne mahsûs bir ibâdet olmayıp, diğer ümmetlerde de vardır: " 'jz \$, jî j-çi^-Ü '^y\ J\ ^-Vi ajiiii^rjiij 'jtg&î ^$&=İbrâhîm ile İsmail'e de: Evimi tavaf edenler, ibâdet kasdıyle orada kalanlar, rükû' ve sucûd eyleyenler için titizlikte temizleyin diye kuvvetli emir vermiştik" {el-Bakara: 125) âyeti gereğince İbrâhîm ve Ismâîl Peygamberler zamanından teşri' buyurularak devam edegelmiş kadîm bir sünnettir. Bununla kişi diğer dünyâ işlerinden kendisini çeker, bütün vaktini Allah'a ibâdet, ilim, tefekkür ve tezekküre tahsis eyler, ruhî ve derûnî bir arınmaya ve yükselişe hazırlanır.

[4] Buhârî'nin "Mescidlerin hepsinde" diye umûmîleştirip, delîl olarak da âyeti getirmesi, İ'tikâfı sırf Mekke, Medine ve Kudüs mescidlerine tahsîs etmek isteyenleri redd içindir. Bununla i'tikâfı, cumua kılman mescidlere tahsîs eden Mâlikîler ile Hanbelîler'in görüşleri de reddediliyor.

[5] Birinci ve ikinci hadîslerin başlığa delîllikleri meydandadır

[6] Bu hadîs, az lâfız ve sened değişikliği ile bundan önceki kİtâbda da geçmişti. Hadîsin buradaki bâb başlığına delîlliği meydandadır. Ebû Saîd'in son sözleri Peygamber'in gördüğünü haber verdiği ru'yâsmın gerçekleştiğini ve tasdikini ifâde etmektedir.

Metîndeki Arış lâfzı hakkında şu bilgi verilmiştir:

el-Arîş, emîr vezninde, bu dahî gölgelik için yapılan evceğize ve çardak ve mehtâbiyye roakûlesine denir... ve ağaçtan ve sumâm dedikleri otluktan çatıp kulübe ve'salâç gibi edip içinde gölgelenirler; cem'i Urş gelir (Kaamûs Ter.).

[7] Peygamber'in kadınlarının herbirine mahsûs olan hücrelerin kapıları mescide açılırdı. Bu ta'rîfe göre Rasûlullah, Âişe'nin hücresine bitişik bir halvet yerinde i'tikâf etmiş oluyor

[8] Metindeki hacet lâfzını Zuhri, büyük, küçük abdest bozmak gibi diye tefsir etmiştir. Böyle beşerî bir zaruretin müstesna olduğunda âlimler ittifak etmişlerdir. Hasta ziyareti, cumua ve cenazede hâzır bulunmak, i'tikâflmın ilim meclisinde hâzır bulunması gibi hususların cevazında görüş ayrılıkları vardır.

[9] Metindeki mübaşeret, lügatçe tenini tenine dokundurmak ma'nâsına ise de örfte cinsî yaklaşma ma'nâsını da şâmil olur. Lâkin bu lâfzı burada cinsî yaklaşma manâsına almaya imkân yoktur. Çünkü hayızlıyla cinsî münâsebet ittifakla haramdır; büyük günâhtır.

Hadîsin ikinci fıkrasının bâb başlığına hüccetliği meydandadır

[10] Nezr Kitâbı'ndaki rivayette açıkça belirtildiği üzere bu suâl, Huneyn harbinden dönülüp Cı'râne'ye gelindiği zaman sorulmuştur. Peygamber'in bu emri vucûb için değil, nedb içindir denilmiştir. Bu hadîsle oruçsuz i'tikâfın cevazına istidlal edilmiştir. Çünkü gece oruç için zarf değildir. Eğer oruç şart olaydı elbette Peygamber orucu emrederdi, denilmiştir. Fakat Müslim'deki rivayette "gece" yerine "gün" ta'bîriyle gelmiştir. İbn Hıbbân ve diğerleri bu iki rivayet arasını şöyle cem' etmişlerdir: Umer bir gün ve bir gece i'tikâf etmeyi adamıştır. Mutlak olarak geceyi söyleyen gününü, günü söyleyen gecesini de murâd etmiştir.. (Kastallânî).

[11] Hadîsin başlığa delîlliği Âişe'nin, Hafsa'nın ve Zeyneb'in Rasülullah'ın mescidine i'tikâf için çadır kurmalarıdır.

Bu hadîsten, Peygamber'in sabah namazından sonra İ'tikâf yerine girdiği, i'tikâf için mescidin şart olduğu, kadınlar İçin mescidde değil, evlerinde i'tikâf etmelerinin meşruluğu, dînî bir maslahat üzerine efdaPm terkinin caiz olduğu hükümleri alınmıştır.

[12] Hadîsin başlığa uygunluğu meydandadır. Bu, önce geçen hadîsin başka bir tarîkten daha kısa bir rivayetidir.

Peygamber, kadınların bu hareketlerini men' edip, kendisi de o yıl i'tikâf etmemekle çok yerinde bir iş yapmıştır. Yoksa i'tikâf farz gibi telâkki edilir ve ümmete ağır bir vazife yüklenmiş olurdu. Böylece herkese değil, bâzı kimselere kifâye bir sünnet olduğu öğretilmiştir.

[13] Hadîsin başlığa delîlliği "Peygamber, Safiyye'yi evine geçirmek üzere onunla beraber mescidin kapısına kadar çıktı" sözündedir. Hâkim-rivayet etti ki, eş-Şâfiî Peygamberler hakkında sû'i zann bi'1-icmâ küfürdür. Peygamber, bu iki sahâbînin gönüllerine bir vesvese gelip de kâfir olmalarından endîşe etti de bunlara nasihat makaammda hakîkati bildirmekte sür'at eyledi demiştir (Kastallâ-nî). Hadîsteki bu iki Ensâri'nin isimleri zikredilmem iştir. Aynî bunların Useyd ibn Hudayr (20) ile Abbâd ibn Bişr (R) olduklarını naklediyor.

Bu hadîsten, i'tikâf edenin ziyaretçi kabul edebileceği; ziyaretçiyi teşyi' etmesi, onunla konuşması, Kur'ân ve hadîs okuması, ilim ve tedris ile meşgul olabileceği hükümleri alınmıştır.

Ve keza bu hadîsten, Peygamber'in ümmeti hakkındaki yüksek şefkati ve ümmetinden kusur ve ma'siyetlerin defi için ümmetini dâima İrşâd ve ta'lîme ehemmiyet verdiği, Subhânallah lâfzının taaccüb sırasında da söylendiği, kadını beraberinde bulunan bir zâta selâm verilmesi câiz olduğu, i'tikâf eden kimsenin kadını tarafından ziyaret edilmesinin caiz olduğu hükümleri de alınmıştır..

[14] Bâzı nüshalarda bu başlık "Peygamber'in i'tikâfı ve ayın yirminci sabahında (i'tikâf yerinden) çıkışı babı" şeklinde gelmiştir. İbn Hacer ile Aynî'nin şerhlerindeki metinde de bu ikinci şekildedir. Yânî bu ikinci fıkra mâzî fiil olarak değil, masdar hâlinde gelmiştir.

[15] Bu hadîs, Mâlik tarîkinden 3 rakamıyle yakında geçmişti. Buhârî bu başlığı ve hadîsi 3 rakamıyle geçen Mâlik hadîsinde gelen "Nihayet yirmibirinci gece olunca-ki o, sabahında i'tikâfından çıkmak âdetinde olduğu gecedir-" sözündeki sabahında lâfzının bir önceki sabah ma'nâsına olduğunu isbât etmek maksadıyle getirmişe benziyor (İbn Hacer ve Aynî).

[16] Bu kadın Peygamber'in zevcelerinden Şevde bintu Zem'a, yâhud Ümmü Habîbe Ramle bintu Ebî Sufyân yâhud da Ümmü Seleme'denbiri idi. Askalânî üçüncü ihtimâli tercîh ediyor.

Müstehâza, hayız müddetinin en uzunu geçtikten sonra yine kanı dinmeyen kadına denir. Hayizlının mescide girmesi caiz değilse de, bundan İstihâzalı kadının i'tikâfı bile -mescidin kirletilmeyeceğinden emniyet edildiği takdîrde-câiz olduğu istinbât olunmuştur.

Hadesi devamlı özürlü kimseler hakkındaki hükümler de zâten istihâzalı kadının hükümlerine kıyâs ediliyor.

Bu hadîs, Hayz Kitâbı'nda da aynen bu başlıkla geçmişti. Hadîsin başlığa delîlliği meydandadır.

[17] Buhârî Safiyye hadîsini burada iki tarîkten getirmiştir, Bu tarîklerin aslında ikisi de mevsûldür. Hadîsin tamâmı, bu İ'tikâf Kİtâbi'nın 7 rakamlı hadîsi olarak da geçmişti. Buradaki ikinci tarîkten gelen bu hadîs, az bir lâfız farkiyle gelmiştir. i "Safiyye'nin odası, Usâme'nin evinde idi" ifâdesinin ma'nâsı, sonradan Usâme ibn Zeyd'in evi olan evin içinde idi demektir. Çünkü bu hâdisenin olduğu vakit, henüz Usâme'nin müstakil bir evi yoktu.

Hadîsle ilgili diğer açıklamalar daha önce verilmişti.

[18] Hadîsin bâb başlığına müsbet cevâblığı ve delîlliği, Peygamber'in o zâtı çağırıp kendi yanında görmüş olduğu kadının hüviyetini bildirmek suretiyle sözlü olarak kendini sû'i zanna uğramaktan müdâfaa etmiş olmasındadır.

Hadîs bundan evvel birkaç defa geçmiş ve gerekli açıklamalar verilmişti. Buhârî aynı hadîsi burada da iki ayrı vecihten getirmiştir.

[19] Yânî sabah vaktinde i'tikâf yerinden çıkan kimsenin hükmünü beyân babı. Bu, gündüzleri değil de, sırf gecelerde i'tikâf etmek istendiği zamandır.

[20] Hadîsin başlığa uygunluğu "Yirminci günün sabahı olunca" kavimdedir. Bu Ebû Saîd hadîsini bundan evvel geçtiği gibi, burada da üç vecihten getirmiştir.

[21] Hadîsin bâb başlığına delîlliği "Şevvalden son on gün içinde i'tikâf etti" sözün-dedir. Bu hadîs kadınların i'tikâfı bâbı"nda da geçmişti

[22] Başlığa uygunluğu "Adadığını yerine getir" emrindedir. Peygamber, Umer'e adadığını îfâ etmesini emrettiği için, Umer bir gece i'tikâf etmiştir. Peygamber ona oruç tutmasını emretmemİştir. Bu hadîs İ'tikâf için (gündüzleyin) oruç tutmanın şart olmadığına delîl olmuştur. Bu hadîsle ilgili açıklama "Geceleyin i'tikâf bâbı"nda geçmişti.

[23] Bâb başlığına cevâblığı "Adağını yerine getir" sözündedir. Umer Câhiliyet'te bunu adamış, sonra müslümân olmuş; Islâmında bunu Peygamber'e söylediğinde bu emri almıştır. Bu emir üzerine Umer bir gün i'tikâf edip adağını îfâ etmiştir.

Bu hadîs, konulan başlıklara göre birkaç defa zikredilmiştir.

[24] Buhârî bu başlıkla her ne kadar son on günde i'tikâf daha faziletli ise de, i'tikâ-fın son on güne mahsûs olmayacağına işaret etmiş gibidir.

[25] Başlığa delîlliği "Yirmi gün i'tikâf etti" sözündedir. Çünkü bu yirminin içinde ramazândan ortadaki on gün de vardır.

Peygamber'in vefat ettiği yılda yirmi gün i'tikâf etmesi şu sebeblerle îzâh

edilmiştir:

Peygamber bu sene İçinde öleceğini bilmekte idi. Hayır ve ibâdeti bir kat daha artırıp ehemmiyet vererek ecelin yaklaşması zamanında ümmete Allah'a hayırla kavuşmaları hususunda örnek olmak istemiştir.

Cibril her ramazânda, her gece Peygamber'e gelir, Peygamber de Kur'ân'ı Cibril'e arz ederdi. Vefat edeceği senenin ramazânında ise iki kerre arzetti. İşte Peygamber bunun gibi i'tikâfını da katladı.

Eşlerinin i'tikâfa teşebbüs etmeleri üzerine bıraktığı i'tikâfı -her ne kadar bedelinde şevvalde i'tikâf etmişse de- kaza etmiştir.

Yâhud bir ramazânda seferde idi de onun i'tikâfmı da ilâve ederek son ramazânda yirmi gün i'tikâf etmiştir.. (Fethu'l-Bârt, Vmdetu'l-Kaarî; özetle).

[26] Hadîsin başlığa delîl için uygunluğu, Peygamber'in i'tikâf etmeyi zikredip sonra kadınlarının çadırlarından dolayı kendisine

i'tİkâftan vazgeçmenin hayırlı olduğu fikri zahir olunca karârından dönmesi ve i'tikâf etmemesi bakımındandır.

Dînî veya dünyevî meşru bîr maslahat üzerine, efdâl olan bir şeyi terket-menin cevazı bu hadîsle sabit olmaktadır.

[27] Hadîsin bâb başlığına delîlliği meydandadır. Bu hadîs şimdiye kadar birkaç kerre geçmiş ve ilgili açıklamalar oralarda verilmişti. Şu kadarım tekrar belirtelim: Mü'minlerin annelerinin herbirine mahsûs olan odaların kapılan mescide açılırdı. Buradaki ta'rîfe göre Peygamber Âişe'nin hücresine yânî odasına bitişik bir i'tikâf yerinde i'tikâf etmekte imiş

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

79- KİTÂBU'L-İSTİ'ZÂN

(İzin İsteme Kitabı)

1- Selâmın Başlangıcı -Meydana Çıkışı- Babı [1]

1-.......Bize Abdurrazzâk, Ma'mer ibn Râşid'den; o da Hemmâm'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur:

"Allah Âdem'i kendi sureti üzere yarattı. Boyunun uzunluğu altmış zira' idi. Allah onu yarattığı zaman:

— Git de meleklerden oturmakta olan şu topluluğa selâm ver ve onların senin selâmını nasıl karşıladıklarını dinle! Çünkü bu, hem senin, hem de zürriyetinin selâmlaşmasıdır! buyurdu.

Bunun üzerine Âdem, meleklere:

— es-Seîâmu aleykum, dedi. Onlar da:

— es-Selâmu aleyke ve rahmetu İlâhi, dediler ve selâmlarına Ve rahmetullâhVyi ziyâde ettiler.

Âdem, beşerin atası olduğu için her giren kişi Âdem'in (bu güzel) sureti üzere girecektir. Âdem'den sonra gelen halk, şimdiye kadar onun güzelliğinden birer parçasını kaybetmeğe devam etti" [2].

2- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

"Ey îmân edenler, kendi evlerinizden başka evlere (ve odalara) sâhibleriyle alışkanlık peyda etmeden ve selâm da vermeden girmeyin. Bu sizin için daha hayırlıdır.

Olur ki iyice düşünürsünüz. Eğer orada bir kimse bulamazsanız, size izin

verilinceye kadar içeri girmeyin.

Şayet size 'Geri dönün' denilirse, dönüp gidin. Bu sizin için daha temizdir. Allah ne yaparsanız hakkıylebilendir.

Meskûn olmayan, içerisinde sizin için bir menfâat bulunan evlere girmenizde size bir vebal yoktur.

Açıklayacağınızı da, gizleyeceğinizi de Allah bilir" (en-Nûr: 27-29) Saîd ibn Ebi'l-Hasen el-Basrî, kardeşi el-Hasen el-

Basrfye:

— Gayrı Arab olan kadınlar göğüslerini ve başlarını açıyorlar, dedi,el-Hasen el-Basrî de kardeşine:

— Gözünü onlardan çevir! dedi. Buna Azîz ve Celîl olan Allah'ın şu kavli delâlet eder:

"Mü'min erkeklere söyle: Gözlerini (haramdan) sakınsınlar ve ırzlarını korusunlar -Katâde: "Kendilerinehalâl olmayanlardan" demiştir-. Mü'min kadınlara da söyle: Gözlerini sakınsınlar, ırzlarını korusunlar..." (en-Nûr: 30-31).

Yânî "Hâin gözlerin haram kılınan şeylere bakmasından".

ez-Zuhrî, hayız olmamış -veya halâl olmayan- kadınlara bakmak hakkında: Küçük kız olsa bile, kadınlardan kendisine bakmak ile iştihâ duyulan herhangi birşeye bakmak elverişli olmaz, demiştir.

Atâ ibn Rebâh da:

Satın almak istemesi hâli müstesna, Mekke'de satılmakta olan cariyelere bakmayı kerih görmüştür [3].

2-.......ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Süleyman ibn Yesâr haber verdi. Bana Abdullah ibn Abbâs (R) haber verip şöyle dedi: Rasûlullah (S) nahr günü Fadl ibn Abbâs'i kendinin arka tarafına, bineğinin gerisine bindirdi. Fadl, güzel yüzlü, temiz giyimli bir genç idi. Peygamber insanların kendisine sorup öğrenmeleri için bineğini durdurdu. Bu sırada Has'am kabilesinden güzel bir kadın RasûluIIah'tan fetva istemek üzere geldi. Fadl, bu kadına bakmağa başladı.

Kadının güzelliği Fadl'ı hayran etmişti. Fadl o kadına bakarken, Peygamber ona yöneldi de eliyle arkaya döndürdü: Fadl'in çenesini tuttu ve onun yüzünü kadına bakmaktan öbür tarafa çevirdi. Kadın:

— Yâ Rasûlallah! Allah'ın kulları üzerinde bulunan hacc hususundaki farizası babama çok yaşlı bir ihtiyar hâlinde erişti. Deve üzerine binip düz durmağa gücü yetmiyor. Onun adına (vekâleten) benim hacc yapmakİığım onun haccı yerine geçer mi? diye sordu.

Rasûlullah:

— "Evet (geçer)" buyurdu [4].

3-....... Bize Zuheyr,Zeyd ibn Eslem'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan; o da Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S):

— "Sizleriyollarda oturmaktan sakındırırım" buyurdu. Sahâbîler:

— Yâ Rasûlallah! Bizim için oralarda oturmalarımızdan kurtuluş yoktur, biz yollarda oturup konuşuruz! dediler.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Mâdeni ki sizler için oralarda oturmak zarureti vardır, öyleyse yola hakkını veriniz!" buyurdu.

Sahâbîler:

— Yolun hakkı nedir yâ Rasûlallah? dediler. Rasûlullah:

— "Haramdan bakışı kısmak, gelip geçenlere ezâ vermekten çekinmek, selâm alıp vermek, ma'rufu emredip münkerden nehyet-mektir" buyurdu [5].

3- Bâb: Selâm, Yüce Allah'ın İsimlerinden Bir İsimdir:

"Bir selâm ile selâmlandığınız vakit, siz ondan daha güzeli ile alın veya onu

ayniyle karşılayın..." (en-Nisâ: 86) [6].

4-.......Abdullah ibn Mes'ûd(R) şöyle demiştir: Bizler Peygamber'in beraberinde namaz kıldığımızda (oturduğumuz zaman):

— Kullarından evvel Allah'a selâm olsun, Cibril'e selâm olsun, MîkâîPe selâm olsun, fulân ve fulân meleklere selâm olsun, demiştik.

Peygamber (S) namazdan çıkınca yüzünü bize döndürdü de:

— "Şübhesiz Selâm, Allah'ın kendisidir. Sizden herhangi biriniz namaz içinde oturduğu zaman 'et-Tahıyyâtu lillâhi ve's-salâvâtu ve't-tayyibâtu. es-Selâmu aleyke eyyühe'n-Nebiyyu ve rahmetu'ttâhi ve berekâtuhû. es-Selâmu aleynâ ve alâ ibâdVllâhVs-sâlihîn' desin. Çünkü o bunu söylediği zaman, gökte ve yerde olan her sâlih kula isabet etmiştir. Sonra da: 'Eşhedu en lâ ilahe ille'llah ve eşhedu enne

Muhammeden abduhû ve rasûluhu * desin. Sonra bu tahiyyâtın ardından istediği duâ sözlerinden seçip tercih eder" buyurdu. [7].

4- İnsanlardan Azın Çoğa Selâm Vermesi Babı

5-.......Bize Ma'mer ibri Râşid, Hemmâm ibn Münebbih'ten; o da Ebû Hureyre(R)'den haber verdi ki, Peygamber (S): "Küçük büyüğe, geçen oturana, az da çoğa selâm verir" buyurmuştur.

5- Binicinin Yürüyene Selâm Vermesi Babı

6-.......İbn Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana Ziyâd haber verdi ki, kendisi Abdurrahmân ibn Zeyd'in âzâdlısı olan Sabit ibn Iyâd'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S): "Binekli olan yaya yürüyene, yaya yürüyen oturana, az da çoğa selâm verir" buyurdu.

6- Yaya Yürüyen Kimsenin Oturana Selâm Vermesi Babı

7-.......İbn Cureyc haber verip şöyle demiştir: Bana Ziyâd haber verdi ki, ona da Abdurrahmân ibn Zeyd'in himayesinde bulunan Sabit, Ebû Hureyre(R)'den, Rasûlullah(S)'ın: "Binici yürüyene, yürüyen oturana, az da çoğa selâm verir" buyurduğunu haber vermiştir [8].

7- Küçüğün Büyüğe Selâm Vermesi Babı

İbrâhîm ibn Tahmân da Mûsâ ibn Ukbe'den; o da Safvân ibn Suleym'den; o da Atâ ibn Yesâr'dan söyledi ki,

Ebû Hureyre (R): Rasûlullah (S): "Küçük büyüğe, yürüyen oturana, az da çoğa selâm verir" buyurdu, demiştir [9].

8- Selâm'ın (İnsanlar Arasında) Çok Söylenip Yayılması Babı

8-.......el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bize yedi şeyi işlememizi emretti: Hastayı ziyaret etmeyi, cenazelerin ardından gitmeyi, aksırana duâ etmeyi, zayıfa yardım etmeyi, zulme uğramışa yardım etmeyi, selâmı insanlar arasında çok söyleyip yaymayı, yemîn edenin yeminini kabul etmeyi emretti. Gümüş kaptan içmeyi de nehyetti. Bizleri altın yüzük takınmaktan, eyer ve semerlerine ipek minderler konulmuş bineklere binmekten, harîr, dîbâc, kassî ve istebrak denilen ipek kumaşlar giyib kullanmaktan da nehyetti [10].

9- Tanıdığa Ve Tanınmayan Kimseye Selâm Vermek Babı

9-.......el-Leys tahdîs edip şöyle dedi: Bana Yezîd ibn Ebî Habîb, Ebû'I-Hayr'dan; o da Abdullah ibn Umer(R)'den şöyle haber verdi: Bir adam Peygamber(S)'e:

— İslâm'ın hangi ameli hayırlıdır? diye sordu. Peygamber:

— "İnsanlara yemek yedirirsin, bildiğine ve bilmediğine selâm verirsin" buyurdu [11].

10-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne, ez-Zuhrî'den; o da Atâ İbn Yezîd el-Leysî'den; o da Ebû Eyyûb(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Bir müslümânın dîn kardeşinden üç günden fazla küs durup ayrılması halâl olmaz: Bu küsler birbirleriyle karşılaşırlar da şu, ondan yüz çevirir, bu da ondan yüz çevirir. Hâlbuki bunların hayırlısı, önce selâm vermeye başlayandır".

Sufyân: Bu hadîsi ez-Zuhrî'den üç kerre işittiğini zikretmiştir [12].

10- (Peygamber Kadınlarının Erkeklerden Perde Arkasına Çekilmeleri Hakkındaki) Hicâb Âyetinin İnmesi Babı

11-.......îbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Enes ibn Mâlik (R) Rasûlullah'ın Medine'ye geldiği zaman on yaşında olduğunu haber verip şöyle dedi: Ben RasûIullah(S)'a hayâtının on yılında hizmet ettim. Ben Hicâb Âyeti'nin indirildiği zamanki iniş sebebini, insanların en iyi bileni oldum. Ubeyy ibn Ka'b bile bu vak'ayı bana sorardı. Hicâb'ın inişinin evveli, Rasûlullah'm Zeyneb ibnetu Cahş ile evlenip zifaf olduğu zamandadır. O gün RasûluIIah dâmâd olarak sabaha ulaştı da insanları düğün aşına da'vet etti. İnsanlar gelip yemekten yediler. Sonra çıkıp gittiler. Onlardan bir topluluk gitmeyip, Rasûlullah'm yanında oturup kaldılar. Ve bu kalışı da epey uzattılar. RasûluIIah onların çıkıp gitmeleri için ayağa kalktı da odadan dışarı çıktı. Ben de O'nunla beraber dışarı çıktım. RasûluIIah yürüdü, ben de beraberinde yürüdüm. Rasûlullah, Âişe'nin odasının kapısına kadar gitti. Sonra bu oturanların çıkıp gittiklerini sanarak geri döndü. Ben de beraberinde döndüm. Nihayet Zeyneb'in yanına girdi. Baktık ki,

konuklar dağılmamış, hâlâ oturmaktalar. RasûluIIah yine geri döndü, ben de beraberinde döndüm. Âişe odasının kapısına kadar ulaştı. Sonra onların çıkıp gittiklerini sanarak geri döndü. Ben de beraberinde döndüm. Bu sefer onların çıkıp gittiklerini gördük. Akabinde Hicâb Âyeti indirildi de, RasûluIIah benimle kendisi araşma bir .perde gerdi [13].

12-.......Bize Ebû Mıclez tahdîs etti ki, Enes (R) şöyle demiştir:

Peygamber (S) Zeyneb bintu Cahş ile evlendiği zaman, insanlar Zeyneb'in odasına girip düğün aşı yediler. Sonra da oturup konuşuyorlardı. Peygamber kalkmaya hazırlanır gibi vaziyet alarak bunların kalkıp gitmelerine işaret etti. Fakat onlar kalkmadılar. Peygamber onların kalkmadıklarını görünce, kendisi kalktı. Kendisi kalkınca oturanlardan da bir.kısmı kalktı. Topluluğun bakıyyesi oturup kaldı. Peygamber (diğer kadınlarının odalarına gidip hâl hatır sorduktan sonra) Zeyneb'in odasına girmek için geldiği hâlde, topluluk hâlâ'oturu-yorlardı. (Peygamber tekrar Âişe'nin odasına doğru gitti.) Sonra onlar (durumu anladılar da) kalkıp gittiler. Ben onların kalkıp gittiklerini Peygamber'e haber verdim. Peygamber geldi ve Zeyneb'in odasına girdi. Ben de içeriye girmeye davrandım. Peygamber benimle kendisi arasına kapı perdesini indirdi. Yüce Allah şu âyetleri indirdi:

"Ey îmân edenler, (bundan sonra) Peygamber'in evlerine yemeğe da 'vet olunmaksızın, vaktine de bakmaksızın girmeyin. Fakat da '-vet olunduğunuz zaman girin. Yemeği yiyince dağıtın. Söz dinlemek veya sohbet etmek için (izinsiz) girmeyin. Çünkü bu, Peygamber'e eza vermekte, O sizden utanmaktadır. Allah ise hakkı açıklamaktan çekinmez. Bir de O 'nun zevcelerinden lüzumlu birşey istediğiniz vakit perde ardından sorup isteyin. Bu, hem sizin kalbleriniz için, hem onların kalbleri için daha temizdir..." (ei-Ahzâb: 53).

Ebû Abdillah el-Buhârî: Bu hadîste, Peygamber'in kalkıp dışarı çıktığı zaman oturup kalanlara izin vermediği fıkhı vardır. Ve yine bunda, Peygamber'in onların kalkmalarını isteyerek kalkmağa davranmasında, böylece ta'rîz etmenin cevazı hükmü de vardır, demiştir [14]

13-....... İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi ki,

Peygamber'in zevcesi Âişe (R) şöyle demiştir: Umer ib-nu'1-Hattâb, Rasûlullah(S)'a:

— Kadınlarını perde arkasına alsan! (Çünkü onlarla iyi de, kötü de konuşuyor), der dururdu.

Aişe dedi ki: Rasûlullah bunu yapmadı. Peygamber'in kadınları geceden geceye Menâsı' denilen tarafa doğru ihtiyâçlarını gidermek için dışarıya çıkarlardı. Bir kerresinde Şevde bintu Zem'a, ihtiyâcı için dışarı çıkmıştı. Şevde, uzun boylu bir kadındı. Umer ibnu'l-Hattâb mecliste otururken onu görünce:

— Yâ Şevde, ben seni tanıdım, demişti.

Umer bu sözü, Hicâb emrinin indirilmesini çok istemekte olduğu için söylemişti.

Âişe dedi ki: Bunun üzerine Azız ve Celîl olan Allah, Hicâb Âye-ti'ni indirdi [15].

11- Bâb: İzin İstemek Gözden Do Layı (Meşru' Kılınmış)Dır

14-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs etti: ez-Zuhrî: Ben bu hadîsi, senin burada bulunuşun gibi şekksiz olarak ezberledim, demiştir. Sehl ibn Sa'd (R) şöyle dedi: Peygamber(S)'in evindeki pencerelerin birinden bir adam içeriye doğru bakmıştı. O sırada Peygamber, beraberindeki mıdrâ denilen demir bir tarakla başını (tarayıp) kaşıyordu. O kişiye:

— "Eğer senin böyle mahrem yere bakar olduğunu daha önce bilseydim, muhakkak şu demir tarağı gözünün içine saplardım. İzin isteme, ancak gözün görmesinden dolayı vazife kılınmıştır!" buyurdu [16].

15-....... Bize Hammâd ibn Zeyd, Ubeydullah ibn Ebî Bekr'den; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle tahdîs etti: Bir adam Peygam-ber(S)'in hücrelerinin birinden içeriye uzanıp baktı. Peygamber de mışkas denilen uzunca ok demiri veya demirleriyle o adama doğru kalktı. '

Enes dedi ki: Ben Peygamber'e bakıyordum, sanki Peygamber o adamı dürtmek için, onun görmez tarafından yanaşıyor gibiydi [17].

12- Cinsiyet Organından Başka (Dil Ve Göz Gibi) Diğer Organların Da Zinası Olduğu Babı

16-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Abdullah ibn Tâvûs'tan; o da babası Tâvûs ibn Keysân'dan tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R): Ben Ebû Hureyre'nin sözünden daha çok küçük günâha benzer birşey görmedim, demiştir.

H ve bana Mahmûd tahdîs etti. Bana Abdurrazzâk haber verdi. Bize Ma'mer ibn Râşid, İbn Tâvûs'tan; o da babasından haber verdi ki, İbn Abbâs (R) şöyle demiştir: Ben Ebû Hureyre(R).'nin Peygam-ber(S)'den rivayet ettiği hadîsteki kadar küçük günâha çok benzer hiç-birşey işitmedim. Ebû Hureyre, Peygamber(S)'in şöyle buyurduğunu söyledi:

— "Allah, Âdem oğlu üzerine zinadan nasibini yazmıştır. Âdem oğlu (ezelde) takdir edilip yazılmış olan bu akıbete muhakkak erişecektir: Gözün zinası (yabancı kadına şehvetle) bakmaktır. Dilin zinası (halâl olmayan sözleri zevk alarak) konuşmaktır. Nefs de zina temenni eder ve buna arzu ve iştihâ besler (bu da nefsin zinâsıdır). Cinsiyet organı da bu organların hepsinin arzularım ya tasdik edip gerçekleştirir (fiile çıkarır) yâhud bunları bırakarak yalanlar" [18].

13- Selâm Vermenin Ve İzin İstemenin Üç Kerre Oluşu Babı

17-.......Bize Sumâme ibn Abdillah, Enes(R)'ten tahdî etti ki, Rasûlullah (S - bir kavmin yanına gelip) selâm verdiği zaman, üç ker-re selâm verirdi. Keza bir söz söylediği zaman (anlaşılması için) onu üç kerre tekrar ederdi

[19].

18-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şöyle demiştir: Ben Ensâr'ın meclislerinden bir mecliste (oturmakta) idim. Bu sırada Ebû Mûsâ sanki birşeyden korkmuş gibi geldi de:

— (Umer beni çağırtmıştı.) Ben Umer'in yanma girmek için üç kerre izin istedim, bana izin verilmeyince geri döndüm. Umer bana: Seni bize gelmenden men' eden nedir? dedi. Ben: Senin yanma girmek için üç kerre izin istedim, bana izin verilmeyince geri döndüm. Çünkü Rasûlullah (S): "Sizden biriniz üç kerre izin istediği zaman kendisine izin verilmezse, hemen geri dönsün" buyurdu, dedim. Umer: Vallahi bu rivayet ettiğin hadîs üzerine muhakkak bir beyyine getireçeksin! dedi. Sizlerde bunu Peygamber'den işitmiş bir kimse var mı? dedi.

Ubeyy ibn Ka'b:

— Vallahi senin beraberinde bu şehâdeti kavmin en küçüğü bile yerine getirir, dedi.

Ben kavmin en küçüğü idim. Ebû Mûsâ ile beraber kalkıp gittim ve Umer'e, Peygamber(S)'in bunu söylediğini haber verdim.

Abdullah ibnu'l-Mubârek de şöyle dedi: Bana İbn Uyeyne haber verdi. Bana Yezîd ibn Husayfe, Busr'dan tahdîs etti. Busr: Ben bu hadîsi Ebû Saîd'den işittim, demiştir [20].

14- Bâb: İnsan Bir Eve Çağırıldığı Zaman Geldiğinde İçeri Girmeden Evvel İzin İster Mi (İstemez Mi)?

Saîd ibn Ebî Arûbe, Katâde'den; o da Ebû Râfi'den; o da Ebû Hureyre'den söyledi ki, Peygamber (S):

'Bu çağırılma ve isteme, onun iznidir (tekrarlamaya muhtaç olmaz)" buyurmuştur [21].

19-....... Bize Mucâhid ibn Cebr haber verdi ki, Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah'ın beraberinde evine girdim. Kendişi bir kap içinde süt

buldu da bana:

— "Yâ Ebâ Hırrl Su/fa ehline git ve onları bana çağır!" buyurdu.

Ebû Hureyre dedi ki: Ben hemen Suifa ehline gidip onları çağırdım. Hepsi geldiler, içeri girmeye izin istediler. Rasûlullah (S) onlara izin verdi, onlar da içeri girdiler [22].

15- Çocuklara Selâm Vermek Babı

20-....... Bize Şu'be, Seyyâr'dan; o da Sabit el-Bunânî'den; oda Enes ibn Mâlik(R)'ten haber verdi ki, Enes bir kerresinde çocukların yanına uğrayıp onlara selâm vermiş ve:.

— Peygamber (S), çocuklara böyle selâm verirdi, demiştir [23].

16- Erkeklerin Kadınlara, Kadınların Da Erkeklere Selâm Vermeleri Bâbi

21-....... Bize İbnu Ebî Hazım, babası Ebû Hazım Seleme ibn Dînâr'dan tahdîs etti ki, Sehl ibn Sa'd (R):

— Biz cumua günleri sevinir, ferahlamrdık, dedi. Ebû Hazım dedi ki: Ben SehPe:

— Cumua günleri niçin sevinir ferahlamrdınız? diye sordum. Sehl:

— Bizim ihtiyar bir hanım ninemiz vardı. O Medîne'de Sâide oğulları yurdundaki bir kuyuya insan gönderirdi. -Buhârî'nin üstadı Abdullah ibn Mesleme: Metindeki "Budâa"yı, Medine'deki bir hurma bustânma diye tefsir etmiştir.- O yaşlı kadın silk (yânî çoğundur) bitkisinin köklerinden alırdı da, onları bir çömleğe atar, bir mikdâr da arpa ezerdi. Biz cumua namazını kıldığımız zaman gider, o ninemize selâm verirdik. O da bizlere, pişirdiği bu yemeği takdîm ederdi. Biz de bu yemekten dolayı sevinir, ferahlamrdık. biz gündüz uykusunu ve gündüz yemeğimizi ancak cumuadan sonra yapardık, diye

cevâb verdi [24].

22-.......Bize Ma'mer ibn Râşid, ez-Zuhrî'den; o da Ebû Seleme Abdurrahmân'dan haber verdi ki, Aişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— "YâÂişelŞu (yanımdaki)Cibril'dir, o sana selâm okuyor!" buyurdu.

Âişe dedi ki: Ben de:

— Ona da selâm ve Allah'ın rahmeti olsun! - Rasûlullah'ı kasdederek- Sen bizim görmediğimiz şeyleri görüyorsun! dedim.

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Ma'mer'e, Şuayb mutâ-baat etmiştir. Yûnus ile en-Nu'mân ibn Râşid ez-Zuhrî'den rivayetlerinde "Ve berekâtuhu(= Ve Allah'ın bereketleri)" kısmını da söylemişlerdir [25].

17- Bâb: Ev Sahibi, Kapı Çalan Kimseye: "Kimdir 0?" Dediği Zaman "Benim" Diyen(İn Hükmü Nedir)?

23-....... Muhammed ibnu'l-Munkedir şöyle dedi: Ben Câbir(R)'den işittim, şöyle diyordu: Ben babam üzerinde bulunan bir borç hakkında Peygamber(S)'e geldim de kapısını vurup tıklattım. Peygamber:

— "Kim o?" buyurdu. Ben de:

— Ben! dedim.

Peygamber böyle cevâb vermemden hoşlanmamışçasına:

— "Ene, ene = Ben, ben!" diye ta'rîz etti [26].

18- Selâm Verene "Aleyke's-Selâm=Selâm Sana" Diye Karşılık Veren Kimse Bâb1

Aişe de: Onun üzerine de selâm, Allah'ın rahmeti ve bereketleri olsun! demiştir. Peygamber (S) de:

"Melekler, Âdem'i; Selâm ve Allah'ın rahmeti senin üzerine olsun! diye karşıladılar" buyurdu [27].

24-....... Bize Ubeydullah, Saîd ibn Ebî Saîd el-Makbun'den; o da Ebû Hureyre(R)'den şöyle tahdîs etti: Bir adam mescide girdi. Rasûlullah (S) da mescidin bir tarafında oturuyordu. O zât (iki rek'-at) namaz kıldıktan sonra gelip Rasûlullah'a selâm verdi. Rasûlullah da ona:

— "Ve aleyke's-selâm(= Sana da selâm olsun)/ Sen geri dön de yeniden namaz kıl, çünkü sen namaz kılmış olmadın!" buyurdu.

Bunun üzerine adam dönüp (yine kıldığı gibi) namaz kıldı. Sonra geldi, yine selâm verdi. Rasûiullah da:

— "Ve aleyke's-selâm(= Selâm senin üzerine de olsun)/ Dön de yine namaz kıl, çünkü sen namaz kılmış olmadın!" buyurdu.

O zât ikincide yâhud ondan sonraki seferde:

— Yâ Rasülallah, bana (doğrusunu) öğret! dedi. Bunun üzerine Rasûiullah şöyle buyurdu:

— "Namaza kalkmak istediğinde güzelce abdest al, sonra kıbleye dönüp ihram tekbîri al. Sonra ezberinde bulunan Kur'ân'dan sana kolay geleni oku. Sonra rukû'a varıp bedenin yatışmış oluncaya kadar dur. Sonra başım kaldırıp ayakta büsbütün doğruluncaya kadar dur. Sonra secdeye varıp tâ mutmain oluncaya kadar kal. Sonra başını kaldırıp tâ mutmain oluncaya (yânî bedenin tamâmiyle sükûna kavuşuncaya) kadar otur. Sonra yine secdeye varıp bedenin sükûna varıncaya kadar secdede kal. Sonra başını secdeden kaldırıp bedenin sükûna kavuşuncaya kadar otur. Sonra bu fiilleri namazının bütününde böylece yap!" [28].

Ebû Usâme Hammâd ibnu Usâme de son lafızda (yânî "Sükûna kavuşuncaya kadar otur" lafzında) bunun yerine "Dümdüz doğruluncaya kadar otur" şeklinde söylemiştir [29].

25-....... Buradaki senedde Ebû Hureyre (R): Peygamber (S):

"Sonra başını secdeden kaldır da bedenin sükûna kavuşuncaya kadar otur!" buyurdu, demişir [30].

19- Bâb: (Bir Şahıs Diğerine) "Fulân Kimse Sana Selâm Gönderiyor" Dediği Zaman (Ne Denilir)?

26-.......Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân tahdîs etti ki, Âişe (R) ona, Peygamber(S)'in kendisine hitaben:

— "Cibril sana selâm gönderiyor" buyurunca:

— Onun üzerine de selâm ve Allah'ın rahmeti olsun! diye ce-vâbladığmı tahdîs etmiştir [31].

20- İçinde Müslümanlardan Ve Müşriklerden Birtakım Karışık Zümrelerin Bulunduğu Meclise Selâm Verme(Nin Hükmü) Babı

27-.......Urve İbnu'z-Zubeyr şöyle demiştir: Bana Usâme ibnu Zeyd şöyle haber verdi: Bir gün Peygamber (S), altında Fedek dokuması saçaklı bir örtü bulunan palanlı bir merkebe bindi, Usâme ibn Zeyd'i de arka tarafına bindirip el-Hâris ibn Hazrec oğulları yurdundaki (evinde hasta bulunan) Sa'd ibn Ubâde'ye hasta ziyaretine gidiyordu. Bu, Bedir vak'asından önce idi. Giderken yolda, içinde müs-lümânlardan, müşriklerden, puta tapanlardan, Yahûdîler'den karışık birtakım kimselerin bulunduğu bir meclise uğradı. Onların içinde Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûl de vardı.Bu mecliste Abdullah ibn Re-vâha da bulunuyordu. Merkebin kaldırdığı toz, meclisi kaplayınca Abdullah ibn Ubeyy kaftanı ile burnunu örttü. Sonra:

— Bizim üzerimize tozlatmaymız! dedi.

Peygamber onlara selâm verdi. Sonra da orada durup merkeb-den indi ve onları Allah'a da'vet etti, onlara karşı Kur'ân okudu. Bunun üzerine Abdullah ibn Ubeyy ibn Selûl:

— Ey kişi! Bu söylemekte olduğun sözler gerçek ise, bunlardan daha güzeli yoktur. Fakat bizim meclislerimizde bizleri ezâlandırma! Kendi menziline dön, Sana bizden kim gelirse ona anlat! dedi.

İbnu Revâha:

— Meclislerimizde bizleri Kur'ân ile ört, bürü! Çünkü biz bunu seviyoruz! dedi.

Bunun üzerine müslümânlarla müşrikler, Yahudiler sövüşmeye başladılar. Hattâ birbirlerine doğru kalkışıp vuruşmayı, dövüşmeyi kas-dettiler. Peygamber ise onları devamlı sâkinleştiriyordu. Nihayet sustular. Sonra Peygamber bineğine binip yürüdü. En sonu Sa'd ibn Ubâ-de'nin evine varıp içeri girdi ve:

— "Ey Sa'd! -Abdullah ibn Ubeyy'i kasdederek- Ebû Hubâb'-ın dediğim işitmedin mi? O, şöyle şöyle söyledi" dedi (vak'ayı anlattı).

Sa'd ibn Ubâde:

— Yâ Rasülallah! Sen onun kusurunu affet,, ondan yüz çevirip müsamaha eyle! Allah'a yemîn ederim ki, Allah Sana verdiğini vermiştir. Hâlbuki şu belde halkı Ubeyy'in başına tâc giydirmeğe, üzerine de meliklere mahsûs olan sarık sarmağa (bu suretle onu kendilerine melik edinmeğe) ittifak edip hazırlanmışlardı. Allah Taâlâ Sana ihsan ettiği peygamberlikle onların bu düşüncelerini reddedip imkânsız kılınca, İbn Ubeyy bu mahrumiyetten dolayı kederlendi. İşte bu kederle İbn Ubeyy, gördüğün çirkin harekette bulunmuştur! dedi.

Peygamber de onu affetti [32].

21- Bir Günâh İşleyen Kimseye Selâm Vermeyen Ve Tevbe Ettiği İyice Belli Oluncaya Kadar, Onun Selâmına Da Karşılık Vermeyen Kimse; Ve Âsînin (Güvenilecek) Tevbesi Ne Zamana Kadar Meydana Çıkar? Babı

Abdullah ibn Amr da: Şarâb içenler üzerine selâm vermeyiniz! demiştir [33].

28-.......Abdullah ibn Ka'b şöyle demiştir: Ben babam Ka'b ibn Mâlik'ten işittim, o Tebûk gazvesinden özürsüz geri kaldığı zamanki hâlini şöyle anlatıyordu: Ve Rasûlullah (S) müslümânlan bizimle konuşmaktan nehyetmişti. Ben Rasûlullah'a geliyor ve O'na selâm veriyordum da gönlümde benim selâmımı alıp dudaklarını hareket ettiriyor mu yâhud almıyor mu diye söyleniyordum. Nihayet elli gece tamâm oldu. Sabah namazını kıldırdığı zaman Peygamber (S), Allah'ın bizlerin tevbelerimizi kabul ettiğini bildirdi [34].

22- Bâb: Zimmet Ehli Olan Kimselere Selâm Nasıl Karşılanır?

29-.......Âişe (R) şöyle dedi: Rasûlullah(S)'ın huzuruna Yahûdîler'den bir topluluk girdi de:

— es-Sâmu aleyke(= Ölüm üzerine olsun)! dediler. Bu çirkin sözü ben anladım da:

— Ölüm ve la'net sizin üzerinize olsun! diye karşılık verdim. Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Yavaş ol yâ Âişe! Muhakkak ki, Allah herşeyde rıfk ile, yumuşaklıkla muamele etmeyi sever!" buyurdu.

Ben de:

— Yâ Rasûlallah, onların dediklerini işitmedin mi? dedim, Rasûlullah:

— Ben de onlara: 'O sizin üzerinize olsun' demişimdir!" buyurdu [35].

30-.......Bize Mâlik, Abdullah ibn Dinar'dan; o da Abdillah ibn Umer(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Yahudiler size selâm verdikleri zaman, onların

biri ancak 'es-Sâmu aleyke(~ Ölüm sana olsun)' der; sen de bunu karşılarken "Ve aleyke(= O senin üzerine de olsun)' de!" buyurmuş [36].

31-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Peygamber (S): "Kitâb ehli olanlar size selâm verdikleri zaman sizler (onlara karşılık verirken) 'Ve aleykum{ = Sizin üzerinize de)' deyiniz!" buyurdu [37].

23- Müslümanlar Aleyhine Kendisinden Bir Zarar Endîşe Edilen Kişinin İşi Tamâmiyle Meydana Çıksın Diye, Onun Mektubuna Bakıp Araştıran Kimse Bâbî

32-.......Alî ibn Ebî Tâlib (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) beni, ez-Zubeyr ibnu'l-Avvâm'ı ve Ebû Mersed el-Ganevî'yi gönderdi. Bizim üçümüz de süvârî idik. Bizlere:

— "Şimdi gidiniz, Hah bustâmna kadar ilerleyiniz. Orada müşriklerden bir kadın vardır, onun yanında Hâtıb ibn Ebt Beltea'dan

Mekke müşriklerine hitaben yazılmış bir sahîfe bulunmaktadır (onu, alıp bana getiriniz)/" buyurdu.

Alî dedi ki: Biz, Rasûlullah'ın bize söylediği yerde, devesi üzerinde yol almakta olan o kadına eriştik. Alî dedi ki: Biz kadına:

— Beraberindeki mektûb nerede? dedik. Kadın:

— Benim yanımda hiçbir mektûb yoktur! dedi.

Biz onun devesini çöktürüp eşyası içinde mektubu aradık, fakat hiçbirşey bulamadık. Arkadaşlarım Zubeyr ile Ebû Mersed:

— Biz bir mektûb görmüyoruz, dediler. Alî dedi ki: Ben kadına:

— Vallahi Rasûlullah'ın yalan söylediğini hiç bilmiş değilim. Kendi ismiyle yemîn edilmekte olan Allah'a yemîn ediyorum ki, ya mektubu muhakkak meydana çıkarırsın, yâhud da ben senin elbiselerini senden soyacağım! dedim.

Alî dedi ki: Kadın benden bu ciddiyeti görünce elini izârımn düğüm yerine uzattı -kendisi bir kumaşı beline fûta olarak bağlamış hâldeydi- ve oradan mektubu çıkardı.

Alî dedi ki: Biz de mektubu Rasûlullah'a getirdik. Rasûlullah, Hâtıb ibn Ebî Beltea'ya:

— "Yâ Hâtıb! Bu yaptığın işe seni sevkeden nedir?" buyurdu. Hâtıb da şöyle cevâb verdi:

— Bende Allah'a ve Rasûlü'ne mü'min olmaktan başka sıfat yoktur. Ben dînimi değiştirmedim, tebdîl de etmedim. Ben Mekkeliler'-in yanında bir minnet ve ni'met elim bulunsun da Allah o ni'met sebebiyle Mekke'deki ailemi ve malımı korusun istedim. Sahâbîlerin-den herbirinin orada muhakkak ailesini ve malını Allah'ın onun sebebiyle koruyacağı bir kimsesi vardır. (Benim ise koruyacak hiçbir kimsem yoktur!) dedi.'

Hâtıb'm bu savunması üzerine Rasûlullah orada bulunanlara:

— "Hâtıb doğru söyledi. Artık onun hakkında hayırdan başka birşey söylemeyiniz!" buyurdu.

Alî dedi ki: Unıer ibnu'l-Hattâb:

— Şu muhakkak ki, o Allah'a, Rasûlü'ne ve mü'minlere hainlik yapmıştır. Beni bırak da onun boynunu vurayım! dedi.

Alî dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Yâ Umer! (Hatib Bedir gazvesinde hazır bulundu.) Sana ne bildirecek: Belki Allah Bedir'de hazır bulunanların yüksek ve samî-mî mücâhedelerine muttali' olmuştu da: 'Ey Bedir mücâhidleri! Bundan böyle ne dilerseniz işleyiniz! Ben cenneti size vâcib kıldım' buyurmuştur!" dedi.

Alî dedi ki: Bunun üzerine Umer'in iki gözü yaş akıttı da: — Allah ve Rasûlü en bilendir! dedi [38].

24- Bâb: Kitâb Ehline Mektûb Nasıl Yazılır?

33-.......ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Ubeydullah ibn Abdillah ibn Utbe haber verdi. Ona da İbn Abbâs haber verdi; ona da Ebû Suf-yân ibn Harb şöyle haber vermiştir: Kendileri Şam'da tacirler olarak Kureyş'ten bir topluluk içinde bulunurlarken, Hıraklıyus'un adamları ona gelmişler... Hadîsi böyle zikretti.

Ebû Sufyân dedi ki: Sonra Hırakl, Rasûlullah'm mektubunu istedi. Mektûb onun huzurunda okundu. Mektûbda şunlar vardı: "Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle!

Allah'ın Kulu ve Elçisi Muhammed'den Rûmlar'ın büyüğü Hı-rakVel Selâm doğruya uyanlara! Amma ba'du(= Sözün bundan sonrası şudur):..." [39].

25- Bâb: Mektuba Kimin İsmiyle (Yazanın Mı, Yoksa Göndebilenînki İle Mi) Başlanır?

el-Leys şöyle dedi:

Bana Ca'fer ibn Rabîa, Abdurrahmân ibn Hürmüz'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûiullah (S), İsrâîl oğulları'ndan bir adamı zikretti ki, o bir ağaç parçasını alıp onun içini oymuş da bu oyuğa bin dînâr ile kendisinden arkadaşına yazılmış bir sahîfe koymuştur.

Umer ibn Ebî Seleme de babasından söyledi ki, o da Ebû Hureyre'den işitmiş: Peygamber (S): "Bir adam bir ağaç parçasını deldi de, içine borcu olan parayı koydu ve bir de 'Fulân kimseden fulân kimseyef diye bir sahîfe yazıp koydu19 buyurdu, demiştir [40].

26- Peygamber(S)'İn: 'Seyyidinize Ayağa Kalkınız!" Kavli Babı

34-.......Bize Şu'be, Sa'd ibn İbrahim'den; o da Ebû Umâme ibn Sehl ibn Huneyf ten; o da Ebû Saîd(R)'den şöyle tahdîs etti: Ku-rayza kabilesi muhâribleri Evs kabilesinin seyyidi Sa'd ibn Muâz'ın hükmüne razı olup kalelerinden indiler. Peygamber (S) Sa'd'a haber gönderdi. Sa'd (bir merkeb

üzerinde) geldi. Yanına yaklaşınca, Peygamber Ensâr'a:

— "Haydi ulunuza ayağa kalkınız -yâhud: Hayırlınıza ayağa kalkınız-!" buyurdu.

Sa'd, Peygamber'in yanına oturdu. Peygamber, Sa'd'a:

— "Şu Kurayza oğulları senin hükmüne razı olup indiler!" buyurdu.

Sa'd da:

— Ben bunların harb edenlerinin öldürülmelerine, kadınlar ve çocuklarının da esîr edilmelerine hükmediyorum, dedi.

Peygamber:

— "(Ey Sa'd!) Yemin ederim ki, sen Melik olan Allah'ın hükmettiği ile hükmettin!" buyurdu [41].

Ebû Abdillah el-Buhârî: Arkadaşlarımdan biri bana evvelinden "Senin hükmüne" kadar bu hadîsi, senediyle Ebû'l-Velîd'den; o da Ebû Saîd'in kavlinden (yânı kendi takririnden) olmak üzere anlattı, demiştir.

27- Musâfaha (Yânı El-Ele Tutuşup Tokalaşmanın Meşrû'luğu) Babı [42]

Abdullah ibn Mes'ûd: Peygamber (S) elim elinin içinde olduğu hâlde bana teşehhüd duasını öğretti, demiştir [43].

Ka'b ibn Mâlik de (tevbesinin kabulü hadîsinde) şöyle dedi: Nihayet mescide girdim. Rasûlullah oturmuştu,

etrafında sahâbîleri çevrelenmişlerdi. Hemen Talha ibn Ubeydullah kalktı, bana doğru koşarak geldi, benimle musâfaha etti (elimi tutup sıktı) ve beni tebrik etti [44].

35-.......Bize Hemmâm ibn Yahya tahdîs etti ki, Katâde şöyle demiştir: Ben Enes(R)'e:

— Peygamber(S)'in sahâbîleri arasında musâfaha, yânî el sıkışıp tokalaşmak var mıydı? diye sordum.

Enes:

— Evet vardı, diye cevâb verdi [45].

36-.......Hayve ibnu Şurayh el-Basrî şöyle demiştir: Bana Ebû Ukayl Zuhre ibnu Ma'bed tahdîs etti ki, kendisi dedesi Abdullah ibn Hişâm'dan şöyle dediğini işitmiştir: Bizler Peygamber(S)'in beraberinde idik. Peygamber, Umer ibnu'l-Hattâb'ın elini tutmuş hâldeydi [46].

28- İki Eli Tutup Musâfaha Etmek Babı

Hammâd ibn Zeyd de Abdullah ibnu'l-Mubârek'le iki elini tutmak suretiyle musâfaha etmiştir [47].

37-.......Mucâhid ibn Cebr şöyle derdi: Bana Abdullah ibnu Sahbara Ebû Ma'mer tahdîs edip şöyle dedi: Ben İbnu Mes'ûd(R)'dan işittim, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) elim O'nun eli içinde olduğu hâlde teşehhüdü bana öğretti. Rasûlullah bana Kur'ân'dan bir sûre öğretir gibi şu teşehhüdü öğretiyordu:

"et-Tahıyyâtu tittâhi ve's-salavâtu ve't-tayyibâtu. es-Selâmu aleyke eyyuhe 'n-Nebiyyu ve rahmetu İlâhi ve berekâtuhû. es-Selâmu aley-nâ ve alâ ibâdVllâhVs-sâlihîn. Eşhedu en lâ ilahe HleHlâhu ve eşhedu enne Muhammeden abduhu ve Rasûluhu".

Bunu biz Rasûlullah aramızda iken böyle söylerdik, ruhu kab-zolunduktan sonra "es-Selâmu ale*n-Nebiyyi" demeğe başladık [48].

Buhârî: İbn Mes'ud, "Ale'n-Nebiyyi" demeyi kasdediyor, dedi.

29- Muânaka (Yânî Birbirinin Boyunlarına Sarılmak) Ve İnsanın Diğer Birine "Nasıl Oldun?" Demesi Babı

38-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Abdullah ibn Ka'b ibn Mâlik haber verdi. Ona da Abdullah ibn Abbâs (R) şöyle haber vermiştir: Alî, yânî İbnu Ebî Tâlib, -son hastalığında- Peygamber(S)'in yanından dışarı çıktı.,.

H ve yine bize Ahmed ibn Salih tahdîs etti. Bize Anbese tahdîs etti. Bize Yûnus tahdîs etti ki, İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Abdullah ibn Ka'b ibn Mâlik haber verdi; ona da İbn Abbâs şöyle haber vermiştir: Alî ibn Ebî Tâlib (R), Peygamber'in vefat ettiği hastalığı sırasında, Peygamber'in yanından dışarı çıktığında insanlar:

— Yâ Eba'l-Hasen! RasûluIIah (bu gece) nasıl sabahladı? diye sordular.

Alî:

— Allah'a hamd olsun, hastalıktan beri' (yânî iyileşmiş) olarak sabahladı! diye cevâb verdi.

Alî'nin bu cevâbı üzerine babam Abbâs, Alî'nin elini tuttu da Alî'ye:

— Sen Peygamber'in öleceğini -yâhud: Şu hakîkati- görüp düşünüyor musun? Vallahi sen üç gün sonra asanın, yânî başkasının kulu (me'mûru) olacaksın! [49]. Vallahi ben Rasûlullah'ın bu hastalığından yakında öleceğini kuvvetle sanıyorum. Çünkü ben Abdulmuttalib oğulları'nın yüzlerindeki ölüm alâmetini (tecrübemle) bilmekteyim. Şİmdi sen bizi Rasûlullah'ın yanına götür de biz (Hâşimîler adına kendisinden sonra devlet başkanlığı) işinin kimde olacağını kendisinden soralım. Eğer bu iş bizde olacaksa, biz bunu (Rasûlullah'ın sağlığında) bilelim. Bizden başkasında olacaksa kendisine söyleyelim de bu işi bize vasiyet etsin! dedi.

Bunun üzerine Alî:

— Vallahi eğer biz bu işi Rasûlullah'a sorar, O da bizi bundan men' ederse,

(O'nun vefatından) sonra insanlar bunu (delîl getirerek, halifeliği) bize ebediyyen vermezler. Bu sebeble ben bu halifelik mes'-elesini Rasûlullah'a ebediyyen sormam! diye yemîn etti [50].

30- Çağırana "Lebbeyke Ve Sa'deyke" Sözleriyle Cevâb Veren Kimse Babı [51]

39-....... Bize Hemmâm ibn Yahya, Katâde'den; o da Enes(R)'ten tahdîs etti ki, Muâz ibn Cebel (R) şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'in devesinin arka tarafına binmiştim. Beni:

— "Yâ Muâz!" diye çağırdı. Ben:

— Lebbeyke ve sa'deyke! (Buyur, itâatindeyim ve emrine hazırım!) dedim.

Sonra yine bunun gibi üç kerre daha nida edip çağırdı da (üçüncüsünde):

— Allah 'in kulları üzerindeki hakkının ne olduğunu biliyor musun?" buyurdu.

Ben:

— Hayır bilmiyorum! dedim.

— "Allah 'in kulları üzerindeki hakkı, O'na hiçbirşeyi ortak kılmayarak ibâdet etmeleridir" buyurdu.

Sonra bir müddet daha yürüdü de yine:

— "Yâ Muâz!" diye nida etti. Ben:

— Lebbeyke ve sa'deyke! diye cevâbladım.

— "Onlar bunu yaptıkları zaman, kulların Allah üzerindeki haklarının ne olduğunu biliyor musun?" diye sordu.

Ben:

— Hayır (bilmiyorum), dedim. Rasûlullah:

— "Kullar bunu işledikleri zaman, kulların Allah üzerindeki hakları, Allah'ın onları azâb etmemesidir" buyurdu [52].

40- Bize Hudbe ibn Hâlid tahdîs etti. Bize Hemmâm ibn Yahya tahdîs etti. Bize Katâde, Enes'ten; o da Muâz'dan bu geçen hadîsi tahdîs etti [53].

41-.......Bize Zeyd ibn Vehb el-Cuhenî tahdîs edip şöyle dedi:

Vallahi bize Ebû Zerr Cundeb el-Gıfârî (R) Rebeze'de tahdîs edip şöyle dedi: Ben bir yatsı vaktinde Peygamber (S) ile beraber Medine'nin dışındaki Harre denilen kara taşlık yerde yürüyordum. Bizim karşımıza Uhud Dağı çıkınca, Peygamber:

— "YâEbâ Zerr! Ben Uhud'un benim için altın olmasını ve bu kadar çok altından benim yanımda borç ödemek için hazırlamakta olduğum bir dînâr bulunduğu hâlde üzerimden bir gece yâhud üç gece geçmesini arzu etmem, muhakkak bu altınları Allah'ın kullarına şöyle, şöyle, şöyle harcar infâk ederdim" buyurdu [54].

Râvîdecii ki: Ebû Zerr "Şöyle, şöyle, şöyle"sözlerini söylerken eliyle bize sağa, sola ve önüne doğru işaretler yapıp harcama yönlerini gösterdi. Sonra yine:

— "Yâ Ebâ Zerr!" diye seslendi. Ben:

— Lebbeyke ve sa'deyke yâ Rasûlallah! dedim. O:

— "Malca çok zengin olanlar vardır ki, onlar sevâbca çok azdırlar. Ancak mallarını şöyle, şöyle (Allah'ın kullan yolunda) harcayanlar müstesnadırlar" buyurdu.

Sonra Rasûlullah bana:

— "Yâ Ebâ Zerr! Ben Sana dönünceye kadar sen yerinde dur, hiçbir yere ayrılma!" buyurdu ve gidip nihayet gözümden kayboldu.

Bu sırada ben bir ses işittim de Rasûlullah'ın bir tehlikeye uğra-tılmasından endîşe ettim ve O'nun yanına doğru gitmek istedim. Sonra Rasûlullah'ın bana:

"Yerinden hiç ayrılma" sözünü hatırladım da yerimde bekledim. Rasûlullah gelince:

— Yâ Rasûlallah!Ben bir ses işittim de Sen'in bir tehlikeye uğratılmış olmandan endîşe ettim, yanma gelmek istedim, sonra bana "Yerinden ayrılmadan bekle" sözünü hatırladım da yerimde dikeldim, dedim.

Peygamber bana:

— "Bu, Cibril idi. Bana geldi de: Ümmetimden her kim Allah'a hiçbirşeyi ortak kılmaksızın ölürse cennete girer! diye haber verdi" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah! O kul zina etse ve hırsızlık yapsa da mı (cennete girecek)? dedim.

Rasûlullah:

— "Zina etmiş olsa da, hırsızlık yapmış olsa da!" buyurdu. Râvî el-A'meş şöyle dedi: Ben Zeyd ibn Vehb'e hitaben:

— Bana bu hadîsin râvîsi Ebu'd-Derdâ olduğu haberi ulaştı, dedim.

Bunun üzerine Zeyd:

— Şehâdetle yemîn ederim ki, bu hadîsi bana Rebeze köyünde muhakkak Ebû Zerr Cundeb tahdîs etti, dedi.

el-A'meş: Ve bana Ebû Salih de Ebu'd-Derdâ'dan, bunun benzerini tahdîs etti, dedi.

Ebû Şihâb da el-A'meş'ten yaptığı rivayetinde "O altının üç gün yanımda kalmasını istemezdim" şeklinde söylemiştir [55].

31- Bâb:

"Bir kişi öbür kişiyi oturduğu yerden kaldırmaz

42-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Bir kişi öbür kişiyi oturduğu yerden kaldırıp, sonra da onun yerine oturmaz" buyurmuştur [56].

'Ey îmân edenler, size meclislerde 'Yer açın' denildiği zaman genişletin ki, Allah da size genişlik versin. 'Kalkın' denilince de kalkıverin... " (el-Mucâdile: İl) [57].

43-.......Bize Sufyân es-Sevrî, Ubeydullah'tan; o da Nâfi'den; o da İbn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S) bir kişinin oturduğu yerinden kaldırılmasını ve oraya başka birisinin oturmasını neh-yetmiş: "Ve lâkin yer açınız ve genişleyip genişletin" buyurmuştur.

Nâfî*: İbn Umer de bir kişinin oturduğu yerden kaldırılıp da sonra onun yerine başkasını oturtmayı kerîh görürdü, demiştir [58].

33- Oturduğu Meclisten Yâhud Evinden, Oradaki Arkadaşlarından İzin İstemeksizin Kalkan Yâhud Oradaki İnsanların Kalkıp Gitmeleri İçin Kendisi Kalkmaya Hazırlanan Kimse Babı

44-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) Zeyneb bintu Cahş ile evlendiği zaman insanları düğün aşma da'vet etti, insanlar yediler, sonra oturup konuşuyorlardı.

Enes dedi ki: Rasûlullah kalkmaya hazırlanır gibi vaziyet aldı (da onların kalkıp gitmelerine işaret etti). Fakat onlar kalkmadılar. Onların kalkmadıklarını görünce kendisi kalktı. Rasûlullah kalkınca, O'nun beraberinde insanlardan kalkanlar da kalktılar. Geride üç kişi oturup kaldılar. Peygamber (Âişe'nin ve diğer kadınlarının yanlarına dolaşıp da) Zeyneb'in odasına girmek için geldiği hâlde, onlar hâlâ oturuyorlardı. (Peygamber tekrar dönüp gitti.) Sonra onlar kalkıp gittiler.

Enes dedi ki: Akabinde ben gidip Peygamber'e onların gitmiş olduklarını haber verdim. Bunun üzerine geldi ve içeriye girdi. Ben de O'nunla beraber

girmeğe davrandım. Peygamber bu sırada benimle kendisi arasına (kapıdaki) perdeyi sarkıttı. Yüce Allah da; "Ey îmân edenler, Peygamber'in evlerine yemeğe da'vet olunmaksızın, vaktine de bakmaksızın girmeyin,.. Bu, Allah katında büyük bir günâhtır" âb: 53) âyetini indirdi [59].

34- El İle Ihtıbâ Oturuşu Babı

Ki bu, kişinin iki kaba eti ve sağrısı üstüne oturup uyluklarını karnına dayaması ve ellerini birbirine sarıp baldırları üzerine koyarak oturmasıdır [60].

45-.......Abdullah ibn Umer (R): Ben Rasûlullah(S)'i Ka'be'nin bir tarafında eliyle şöyle ıhtıbâ ederek otururken gördüm, demiştir [61]

35- Arkadaşının İki Eli Arasına Dayanan Kimse Babı

Habbâb ibn Erett: Ben Peygamber(S)'in yanına geldim.

O (Ka'be'nin gölgesinde) bir kaftanı yastık yaparak dayanmış hâldeydi. (Bizim kurtulmamız için) Allah'a duâ etmez misin? dedim.

Hemen doğrulup oturdu [62].

46-.......Ebû Bekre Nufey' (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S):

— "Size büyük günâhların en büyüğünü haber vereyim mi?" dedi.

Sahâbîler:

— Evet haber ver yâ Rasûlallah! dediler. Rasûlullah:

— "Allah'a ortak tanımak ve ana-babaya isyan etmektir" buyurdu.

47- Bize Müsedded tahdîs etti. Bize Bişr bunun benzerini tahdîs etti.

Bunda şu ziyâde vardır: Peygamber (S) bir yere dayanır hâldeydi, hemen oturdu da:

— "Dikkat edin! Bir de yalan sözdür" buyurdu. Bunu o kadar çok tekrar ediyordu ki, bizler:

— Keski sussaydı, dedik [63].

36- Bir İhtiyaç Yeyâ Bir Maksadı Yerine Getirmek İçin Yürüyüşünde Sür'at Yapan Kimse Babı

48-....... Ukbe ibnu'l-Hâris (R) tahdîs edip: Peygamber (S) ikindi namazım kıldırdı da hızlı hızlı yürüdü, sonra evine girdi, demiştir [64].

37- Serîr (Edinmenin Hükmü) Babı

49-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Ben Rasûlullah ile kıblesi arasında serîr üzerinde yan yatmış hâlde bulunurdum. Bu hâlde Rasûlullah (S) şeririn ortasına doğru namaz kılardı. O namaz kılarken benim bir ihtiyâcım olurdu, bu hâlde kalkıp O'nun kıblesini karşılamayı istemezdim de şeririn ayaklan tarafından sıyrılıp giderdim [65].

38- (Üzerine Dayanıp Yaslanması İçin) Kendisine Yastık Atılan Kimse Babı

50-.......Ebû Kılâbe şöyle demiştir: Bana Ebû'l-Melîh haber verip şöyle dedi: Ben senin baban Zeyd ile beraber Abdullah ibn Amr(R)'m yanma girdik. O bize şöyle tahdîs etti: Peygamber(S)'e benim oruç tutuşum zikredilmiş. Bu sebeble

benim yanıma girdi. Ben de O'na, içi hurma ağacının lifleriyle doldurulmuş deriden bir yastık attım. Kendisi yer üzerine oturdu da o yastık benimle kendisi arasında kaldı. Rasûlullah bana:

— "Her aydan üç gün oruç tutman sana kâfi gelmiyor mu?" buyurdu.

Ben:

— Yâ Rasûlallah (bundan daha çoğuna gücüm yeter)! dedim.

— "(Öyleyse her aydan) beş gün tut!" buyurdu. Ben:

— Yâ Rasûlalîah (bundan çoğuna da gücüm yeter)!dedim.

— "(Her aydan) yedi gün oruç tut!" buyurdu. Ben:

— Yâ Rasûlallah (daha fazlasına gücüm yeter)! dedim.

— "(Her aydan) dokuz gün oruç tut!" buyurdu. Ben:

— Yâ Rasûlallah (daha çoğuna gücüm yeter)! dedim.

— "(Her aydan) onbir gün oruç tut!" buyurdu. Ben:

— Yâ Rasûlallah (bundan çoğuna güç yetiririm)! dedim.

— "Dâvûd Peygamber'in orucundan fazla oruç yoktur, o da senenin yarısıdır: Bir gün oruç tutmak, bir gün tutmamaktır" buyurdu [66].

51-.......İbrâhîm en-Nahaî şöyle demiştir: Alkame Şam'a gitti, (Şam'daki) mescide varıp iki rek'at namaz kıldı da:

— Allah'ım! Bana burada iyi bir meclis arkadaşı ihsan eyle! diye duâ etti.

Sonra Ebu'd-Derdâ'nın yanına varıp oturdu. Ebu'd-Derdâ ona:

— Sen kimlerdensin? diye sordu. Alkame:

— Küfe ahâlîsindendim (oradan geldim)! diye cevâb verdi. Ebu'd-Derdâ:

— Rasûlullah'ın sırrının (gizli haberlerinin) sahibi olan ve kendisinden başkası o sırdan bilmeyen kimse, yânî Huzeyfe, sizin içinizde değil mi? Yâhud

Allah'ın, Rasülü'nün diliyle, yânî duası üzerine şeytânın şerrinden kurtardığı kimse, yânî Ammâr, sizin içinizde değil mi? Yâhud Rasûlullah'ın misvak ve yastığının sahibi olup bunları taşıyan kimse, yânî İbn Mes'ûd, sizin içinizde değil mi? Abdullah ibn Mes'ûd "Ve'l-leyti izâyağşâ ve'n-nehâri izâ tecellâ"dan sonrasını nasıl okurdu? dedi.

Alkame:

— "Ve'z-zekeri ve'l-ünsâ" şeklinde okur (onun kıraatinde "Ve mâ halaka" yoktur), dedi.

Ebu'd-Derdâ:

— Şu Şamlılar bana "Ve mâ halaka'z-zekerâ ve'l-ünsâ" kırâatinde ısrar ediyorlar, en sonu beni Rasûlullah'tan işitmiş olduğum kıraatten şübheye düşürmeye yaklaşıyorlar! Dedi [67].

39- Gündüz Uykusu Ve İstirahatının Cumua Namazından Sonra Olması Babı

52-....... Sehl ibn Sa'd es-Sâidî (R): Biz öğle yemeğini cumua namazından sonra yer, gündüz uykusu ve istirâhatini de cumua namazından sonra yapardık, demiştir [68].

40- Mescid İçinde Uyumak Ve İstirahat Etmek Babı

53-.......Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Alî(R)'nin "Ebû Turâb"' kadar kendisine sevimli olan hiçbir isim yoktu. Şu muhakkak ki o, bu "Ebû Turâb" ismiyle çağırıldığı zaman bundan pek sevinir, ferahlanırdı. Bir gün Rasûlullah (S), kızı Fâtıma aleyha's-selâma geldi. Evde Alî'yi bulamadı.

— "Amcanın oğlu nerede?" diye sordu. Fâtıma:

— Benimle onun arasında birşey oldu da bana öfkelenip danl-dı. Bu sebeble

dışarı çıktı, gündüz uykusunu evde, benim yanımda uyumadı, cevâbını verdi.

Rasûlullah bir insana:

— "Bak, o nerede!" buyurdu. O adam gidip geldi de:

— Yâ Rasûlallah, Alî mescidde uyuyor, dedi.

Rasûlullah mescide geldi. Baktı ki Alî yan tarafına yatmış, ridâ-sı bir yanından sıyrılıp düşmüş, vücûduna toprak bulanmış. Rasûlullah:

— "Kalk Ebâ Turâb, kalk Ebâ Turâb!" demeğe ve onun bedeninden toprakları silkmeğe başladı [69].

41- Bir Kavmi Ziyaret Edip De Onlartn Yanında Gündüz Uykusuna Yatan Kimse Babı

54-.......Bize Muhammed ibnu Abdillah el-Ensârî tahdîs edip şöyle dedi: Bana babam Abdullah ibnu'l-Müsennâ, Sumâme ibn Ab-dillah'tan; o da dedesi Enes ibn MâIik(R)'ten şöyle tahdîs etti: (Enes'in anası) Ümmü Suleym bintu Milhân, Peygamber (S) için deriden düzülmüş bir döşek yayardı da Peygamber, onun yanında bu döşek üzerinde gündüz uykusuna yatardı.

Enes dedi ki: Peygamber uyuduğu zaman, Ümmü Suleym, Pey-gamber'in terinden ve saçlarından alırdı da bunları bir şişe içinde toplardı. Sonra bunları râmekten yapılan güzel koku içinde toplardı.

Râvî Sumâme dedi ki: Enes ibn Mâlik'e ölüm yaklaştığı zaman, -öldüğünde cesedinde ve kefeninde kullanılacak kokunun içine Peygam-ber'in teri ve saçlarının bulunduğu bu sükk kokusundan da katılmasını vasiyet etti.

Sumâme: Vefatında vasiyet ettiği gibi, cesedinde kullanılan kokunun içine bundan konuldu, demiştir [70].

55-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle derdi: Rasûlullah (S) Kubâ'ya gittiği zamanlarda teyzem Ümmü Haram bintu Milhân'ın yanına girerdi, o da kendisine

yemek ikram ederdi. O sırada Ümmü Haram, Ubâde ibnu's-Sâmit'in nikâhı altında idi. Yine bir gün Rasûlullah onu ziyarete geldi ve evine girdi. Teyzem de O'na yemek ikram etti. Yemekten sonra Rasûlullah bir müddet uyudu. Sonra gülerek uyandı.

Ümmü Haram dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Seni güldüren nedir? diye sordum. O:

— "Ru 'yâmda bana ümmetimden birtakım insanlar şu deniz üstündeki gemilere biniyorlar da, hükümdarların tahtları üzerine kuruldukları gibi kurularak, A ilah yolunda deniz harbine giden gaziler olarak gösteri/diler" -Râvîİshâk: Yâhud "Tahtlar üzerindeki melikler gibi" demiştir- buyurdu.

Ben:

— (Yâ Rasûlallah!) Beni de o deniz gazilerinden kılması için Allah'a duâ ediver! dedim.

Rasûlullah da duâ etti. Bundan sonra başım yastığa koyup bir müddet daha uyudu. Sonra yine gülümseyerek uyandı. Ben yine:

— Yâ Rasûlallah! Seni güldüren nedir? diye sordum. Rasûlullah:

— "Bu defa da bana ümmetimden birtakım insanlar gösterildi ki, bunlar da yine denizin üstündeki gemilere biniyorlar ve tahtları üzerine kurulmuş hükümdarlar olarak -yâhud: Tahtları üstüne ku-

rulmuş hükümdarlar gibi- Allah yolunda gazaya gidiyorlardı" buyurdu.

Ben yine:

— Beni de onlardan kılması için Allah'a duâ ediver! dedim.

— "Sen birincilerdensin" buyurdu.

Enes dedi ki: Hakîkaten Ümmü Haram, Muâviye ibn Ebî Suf-yârrın Şâm Valiliği zamanında ve onun kumandasında tertîb edilen deniz gazasına katılmak üzere gemiye bindi. Denizden karaya çıktığı zaman bindiği hayvanından düştü de şehîd oldu [71].

42- (Avret Yeri Açılmaksızın) Nasıl Kolay Olursa Öyle Oturma(Nın Cevazı) Babı

56-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R): Peygamber (S) bir tek bez içinde, insanın ferci üzerinde ondan hiçbirşey bulunmaksızın (onu sarınıp bürünmekten ibaret olan) iki türlü giyinişten; iştimâlu's-sammâ iie ıhtıbâ giyinişinden nehyetti. Bir de iki türlü alış-satiştan da neh-yetti, demiştir [72].

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Sufyân ibn Uyeyne'ye, Ma'mer ibn Râşid, Muhammed ibn Ebî Hafsa, Abdullah ibn Budeyl mutâbaat etmişlerdir.

43- İnsanların Gözleri Önünde Birisine Gizlice Birşey Söyleyen, Arkadaşının Bu Gizli Söylediği Sırrını Onun Sağlığında Hiçkimseye Haber Vermeyen Ve Ancak O Sırrı Söyleyen Vefat Ettiği Zaman Başkasına Söyleyen Kimse Babı

57-....... Bize Fırâs ibn Yahya, Âmir ibn Serâhîl eş-Şa'bî'den tahdîs etti ki, Mesrûk şöyle demiştir: Bana mü'minlerin annesi Âişe (R) tahdîs edip şöyle dedi: Peygamber'in (vefatı hastalığında) bütün kadınları toplu olarak yanında bulunuyorduk. Bizden hiçbir kadın ayrı bırakılmış değildi. Fâtıma aleyhi's-selam yürüyerek bize doğru yönelip geldi: Allah'a yemîn ederim ki, Fâtıma'nın yürüyüşü Rasü-lullah'ın yürüyüşünden farklı olmazdı (tıpkı O'nun yürüyüşüne benzerdi). Rasûlullah, Fâtıma'nın gelişini görünce, onu:

— "Merhaba kızım" diye hoşgeldin sözüyle karşıladı. Sonra Fâtıma'yı sağ yanına yâhud sol tarafına oturttu. Sonra

ona gizlice birşey söyledi. Bunun üzerine Fâtıma şiddetli bir ağlayışla ağladı. Rasûlullah onun hüznünü görünce, ona ikinci defa gizlice birşey daha söyledi. Bunun üzerine Fâtıma gülmeye başladı. Kadınları arasından ben, Fâtıma'ya hitaben:

— Rasûlullah biz kadınlar arasından yalnız sana gizli birşey tahsis etti. Sonra sen ağlamağa başladın! dedim.

Rasûlullah kalkınca ben Fâtıma'ya:

— Rasûlullah'm sana gizlice söylediği şey ne idi? diye sordum. Fâtıma:

— Ben, Rasûlullah'm karşısında O'nun gizlice söylediği sırrını

ifşa edip yayacak değilim, dedi.

Rasûlullah vefat ettiği zaman, yine ben Fâtıma'ya hitaben:

— Senin üzerinde bulunan analık hakkım sebebiyle senden yemîn ederek istiyorum ki, muhakkak bana o sırrı haber vereceksin! dedim.

Fâtıma:

— Şimdi evet, dedi ve o sırrı haber verip şöyle söyledi:

— Rasûlullah, birinci defasında bana gizlice söylediği zaman: "Cibril her sene bir defa bütün Kur'ân 'ı kendisiyle mukaabele eder olduğunu" (söyleyip) "Bu sene Cibril Kur'ân 'ı benimle iki kerre mukaabele etti. Bunu da ecelin yaklaşmış olmasından başka birşey görmüyorum. Sen Allah'a ittikaa et ve sabret. Çünkü ben senin için ne güzel bir öncüyüm!" diye haber verdi. Bunun üzerine ben o gördüğün ağlayışla ağladım, dedi.

Fâtıma devamla dedi ki:

— Rasûlullah, bu sözü üzerine benim sabırsızlanıp üzüldüğümü görünce de ikinci defa bana gizlice birşey daha söyledi ve:

— "Yâ Fâtıma! Sen mü'min kadınlarının seyyidesi olmandan razı olmuyor musun -yâhud: Bu ümmetin kadınlarının seyyidesi olmandan razı olmaz mısın-?" buyurdu [73].

44- Sırtüstü Yatmak Babı

58-.......ez-Zuhrî tahdîs edip şöyle demiştir: Bana Abbâd ibnu Temîm, amcası Abdullah ibn Zeyd el-Ensârî'den haber verdi ki, o: Ben RasüIullah(S)'ı mescidin içinde sırtüstü yatıp bir ayağını diğeri üzerine koymuş hâlde gördüm, demiştir

[74].

45- Bâb:

"Üç kişi bir arada bulunurken, bunlardan ikisi, üçüncüyü bırakıp gizli konuşmaz".

Ve Yüce Allah'ın şu kavilleri:

"Ey îmân edenler, aranızda gizli konuşacağınız vakit, günâhı, düşmanlığı, Peygamber'e isyanı fısıldaşmayın. İyiliği, takvayı fısıldasın ve ancak huzurunda toplanacağınız Allah'tan korkun. Fısıltı, sırf şeytândandır, îmân edenleri tasaya düşürmek içindir. Hâlbuki bu, Allah'ın izni olmaksızın, onlara hiçbir şeyle zarar verici değildir. O hâlde müzminler ancak Allah'a güvenip dayansınlar" (ei-Mucâdüe: 9-ıo>;

"Ey îmân edenler, siz Peygamber'e gizli birşey arzetmek istediğiniz vakit, bu mahrem konuşmanızdan evvel sadaka verin. Bu sizin için daha hayırlı, daha temizdir. Fakat bulamazsanız, şübhe yok ki, Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir. Mahrem konuşmanızdan evvel sadakalar vereceğinizden korktunuz mu?

Çünkü işte yapmadınız. (Bununla beraber) Allah sizin tevbelerinizi kabul etti. O hâlde namazı kılın. Zekâtı verin. Allah'a ve Rasûlü'ne itaat edin. Allah ne yaparsanız hakkıyle haberdârdır"

(el-Mucâdile: 12-13) [75].

59-.......Bana Mâlik, Nâfi 'den; oda Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Üç kişi bir arada bulundukları zaman, bunlardan ikisi, üçüncüyü bırakıp da gizli konuşmasınlar" buyurmuştur.

46- Sırrı Koruyup Saklamak Babı

60-.......Süleyman ibn Tarhân et-Teymî şöyle demiştir: Ben Enes ibn MâIik(R)'ten işittim, şöyle diyordu: Peygamber (S) bana bir sırr söyledi. Artık ben o sırrı, Peygamber'den sonra da kimseye haber vermedim. Yemîn olsun annem Ümmü Suleym de onu benden sordu da ben o sırrı ona da haber vermedim [76].

47- Bâb: Üç Kişiden Fazla Oldukları Zaman İkisinin Birbirine Yanaşıp Da Fısıldaşmalarında Ve Gizlice Konuşmalarında Sakınca Yoktur

61-.......Bize Cerîr, Mansûr'dan; o daEbû Vah"den; o da Abdullah ibn Mes'ûd(R)'dan tahdîs etti ki, Peygamber (S) şöyle buyurmuştur: "Üç kişi bir arada olduğunuz zaman bunlardan ikisi, üçüncüyü kederlendirmemek için, ondan ayrı gizli konuşmasın! Tâ bu üç kişi insanlara karışıncaya kadar" [77].

62-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) -Huneyn harbinden sonra- bir gün ganimet mallarını taksîm etti (de bâzı kimselere fazla vermişti). Bunun üzerine Ensâr'dan (Ma'teb adında) bir adam:

— Muhakkak ki, bu taksim, kendisinde Allah'ın rızâsı irâde edilmeyen bir taksimdir! dedi.

Ben bunu işitince:

— Dikkat et! Vallahi ben muhakkak Peygamber'e gideceğim!

dedim.

Akabinde Peygamber'e vardım, kendisi bir cemâatin içinde bulunuyordu. Yanaştım da o adamın sözünü yavaşça kendisine söyledim. Peygamber bu uygunsuz sözden dolayı yüzü kıpkırmızı oluncaya kadar öfkelendi. Sonra:

— "Allah'ın rahmeti Musa'nın üzerine olsun! O bundan daha çok sözlerle ezâlandırıldı da sabretti!9' buyurdu [78].

48- Necvâ'yı, Yânı Gizli Konuşma'yi Uzatmak Ve Yüce Allah'ın "Ve İzhum necvâ" (el-tsrâ: 47) Kavli Babı

"Necvâ", "Nâceytu" yânî "Gizli söyledim" ma'nâsından bir masdardır. Yüce Allah onları bu masdarla vasıfladı. Ma'nâ: "Onlar birbirleriyle gizli gizli fısıldaşıyorlar" demektir [79]

63-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Bir kerresinde yatsı namazı ikaamet edildi, bu sırada bir adam Rasûlullah (S) ile mescidin bir tarafında yavaş yavaş konuşuyordu. Konuşması o kadar uzun sürdü ki, nihayet sahâbîleri uyukladılar. Sonra Rasûlullah ayağa kalktı ve namazı kıldırdı [80].

49- Bâb: Uyuma Sırasında Evin İçinde Ateş Bırakılmaz

64-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, ez-Zuhrî'den; o da Sâlim'den; o da babası Abdullah ibn Umer(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Uyuyacağınız zaman evlerinizin içinde ateş bırakmayınız" buyurmuştur.

65-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Bir kerre Medine'de gece vakti bir ev, sâhibleri içinde iken yandı. Akabinde bu kimselerin hâli Peygamber(S)'e haber verildi. Peygamber: "Şübhesiz ki, bu ateş sizin için ancak bir düşmandır. Onun için uyumak istediğiniz zaman ateşi kendinizden söndürünüz" buyurdu [81].

66-....... Câbir ibn Abdillah (R) dedi ki: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Kaplarınızı Örtün ve kapılarınızı kapatın; kandillerinizi de söndürün, çünkü fare fitilini çekebilir ve ev halkının yanmasına se-beb olabilir".

50- Geceleyin Kapıların Kilitlenmesi Babı

67-.......Câbir (R) şöyle dedi: Rasûlullah (S): "Geceleyin uyumak istediğiniz zaman kandilleri söndürünüz, kapıları iyice kapatıp kilitleyiniz, su tulumlarının ağızlarını sıkıca bağlayınız, yemek ve içecek kaplarının üstlerini de iyice örtüp kapatınız" buyurdu.

Râvî Hemmâm ibn Yahya: Ben Atâ'nın "Velev ki, bir ağaçpar-çasıyle olsun" dediğini sanıyorum, demiştir [82].

51- Büyüdükten Sonra Da Sünnet Olmak Ve Koltuk Altlarının Kıllarını Gidermek Babı

68-.......Bize îbrâhîm ibn Sa'd, îbn Şihâb'dan; o da Saîd ibnu'l- Müseyyeb'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Peygamber (S): "Fıtrat hasletleri beştir: Sünnet olmak, avret yerlerini tıraş için ustura kullanmak, koltuk altı kıllarını gidermek, bıyıkları kısaltmak, tırnakları kesmek" buyurmuştur.

69-.......Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rec'den; o da Ebû Hureyre(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "îbrâhîm aleyhi's-selâm seksen yaşından sonra keserle sünnet oldu" buyurmuştur.

Ebû Abdillah el-Buhârî şöyle dedi; Bize Kuteybe tahdîs etti. Bize el-Mugîre, Ebu'z-Zinâd'dan tahdîs etti, o bu hadîste şeddeli olarak "Kaddum" şeklinde söyledi ki, bu (Şam'da) bir yer adıdır [83].

70-.......Bize İsmâîl ibn Ca'fer, İsrail'den; o da Ebû İshâk'tan haber verdi ki, Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: İbn Abbâs'a:

— Peygamber (S) vefat ettiği zaman sen kim gibi idin? diye soruldu.

İbn Abbâs:

— Ben Peygamber'in kabzolunduğu günlerde sünnet edilmiştim. İnsanlar çocuklarını bulûğ çağına erişmelerine kadar sünnet ettirmezlerdi, dedi.

İbnu İdrîs de babası İdrîs ibn Yezîd'den; o da Ebû İshâk'tan; o da Saîd ibn Cubeyr'den; o da İbn Abbâs'tan: "Ben Peygamber kab zolunduğunda sünnet edilmiş hâlde idim" şeklinde söylemiştir [84].

52- Bâb: İnsanı Allah'a Tâatten Alıkoyduğu Zaman Her Eğlence Bâtıldır

Arkadaşına: "Gel seninle kumar oynayalım" diyen kimsenin hükmü? Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"insanlar içinde bilgisizce, Allah yolundan saptırmak, o yolu bir eğlence edinmek için boş lâfa müşteri olan nice

adam vardır, işte onların hakkı, horlayıcı bir azâbdir" (Lukmân: 6) [85].

71........ Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Sizden her kim yemîn eder de yemininde (müşriklerin ye-mîni gibi) 'Lât ve Uzzâ hakkı için' derse (bunun keffâreti olarak) hemen 'Lâ ilahe illellâh' desin. Arkadaşına 'Gel seninle kumar oynayalım ' diyen kimse de (oynayacağı kumar bedelini) fakirlere sadaka versin!" [86].

53- Bina Yapmak Hakkında Gelen Şeyler Babı

Ebû Hureyre (R) Peygamber(S)'den:

"Kuzu oğlak çobanları bina yapmakta birbirleriyle yarıştıkları zaman, işte bu kıyamet alâmetlerindendir" buyurduğunu söylemiştir [87].

72-....... Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Ben bir kerre kendimi Peygamber'in beraberinde kendi elimle beni yağmurdan koruyacak, güneşin sıcaklığından gölgelendirecek bir ev yaptığımı gördüm. Bu inşâatta Allah'ın mahlûkundan hiçbir kimse bana yardım etmedi [88].

73-....... Bize Sufyân ibn Uyeyne tahdîs edip şöyle dedi: Amr ibn Dînâr şöyle dedi: îbn Umer (R): Vallahi ben Peygamber(S)'in ruhu alındığı günden beri bir tek kerpici diğeri üstüne koymadım, bir hurma fidanı da dikmedim, demiştir.

Sufyân dedi ki: Ben bu hadîsi İbnu Umer'in ailesinden birine zikrettim de o: Vallahi îbn Umer bir ev bina etti, dedi.

Sufyân dedi ki: Ben onun ailesinden birine: Belki ibn Umer bir kerpici diğeri üzerine koymadım, sözünü, kendi eliyle bina ettiği evi yapmadan önce söylemiştir! Dedim [89].

---

[1] Bu bâb başlığı başlamak ma'nâsma Bed' ile ve meydana çıkmak ma'nâsına olan Buduvv ile de gelmiştir,

[2] Başlığa uygunluğu "Şu melekler topluluğuna selâm ver..." sözünden alınır, çünkü bunda selâmın başlaması vardır. "A!â sûretihî"dek\ zamîr, Âdem'e döndüğüne göre: Allah, Âdem'i rahim tavırlarına tâbi' olmaksızın şu görülen hey'etinde yarattı, demek olur. Zamîr Allah'a döndürenlere göre izafeti teşrif ve tekrîme hamlolunur ve: Allah, Âdem'i kendi suretinde, güzellikte benzeri bulunmamak suretiyle yarattı, demek olur. "Eksilme şimdiye kadar devam etti", cennete girdikleri zaman, ataları Âdem'in yaratılmış olduğu güzellik, tamamlık ve boylu-luğa dönecekler demektir. Bu: "Hakikat biz insanı en güzel biçimde yarattık, sonra onu aşağıların aşağısına çevirdik7' (et-Tîn: 4-5) kavlinin ma'nâsıdır da denildi.

Bunun bir rivayeti Bed'u'l-Halk'ta da geçmişti

[3] Âyetteki İstVnâs kelimesini İbn Abbâs "Îsti'zân-İzin istemek" diye tefsir etmiştir. Hattâ Ubeyy ibn Ka'b ile İbn Abbâs, âyetteki "Teste'nisû" lafzını "Teste'zinû" şeklinde okumuşlardır. Ebû Eyyûb el-Ensârî, Peygamber'e âyetteki "İsti'nâs"m mâhiyeti nedir? die sormuş, O da: "Kişinin tesbîh ve tekbîr ederekyâhud sesini belli ederek oda sahibinden izin istemesidir" buyurmuştur. Şu hâlde âyetteki "İstVnâs" dışarıdan gelen bir konuğun ev sahibinden izin istemesi, ev içindeki ferdlerin de birbirlerinin odalarına geldiklerinde herhangi bir surette geldiğini duyurması, habersiz içeri girmemesidir.

İslâm'ın içtimaî âdabında çok önemli olan izin isteme ve selâm konusunu imâm buhârî bu kitabın başında bir mukaddime hâlinde bu âyetlerle getirmiştir.

[4] Bu hadîste fitne endîşesinden dolayı bakışı kısma fiili vardır. Bunun gereği fitneden emîn olunduğu zaman bakmanın mümkin olabileceğidir. Çünkü Peygamber FadPın yüzünü, kadına hayret edip de bakışını devamlı kılıncaya kadar çevirmedi. Sonra fitneden men' etti de çevirdi. Bunun bir rivayeti Hacc'da, "Binek üzerinde duramayan adına hacc yapmak bâbı"nda geçti (Kastallânî).

[5] Hadîsin burada zikredilme sebebi, içinde açıkça bakışı kısma işinin bulunmasıdır. Bunun bir rivayeti MezâUiri'de de geçmişti (Aynî).

[6] İslâm'dan ev,vel Arablar birbirlerine "Hayyâke'llahû = Allah sana uzun ömür versin" diye selâmlaşırlardı. Ömür uzun olur, fakat baştanbaşa felâketle geçebilir. Ası! maksad, hayâtın daimî selâmeti, ömrün saadet ve refahıdır. Onun İçin İslâm'da selâm "es-Selâmu aleykum = Selâmet üstünüze olsun" şekline getirildi. İslâm'ın tahiyyesi ve bu âyetin maksûdu işte budur... Bu âyette, verilen selâm ya daha güzeli ile, meselâ "Ve aleykumu's-selâm ve rahmetu'ilâhi", "Ve aleykumu's-selâm ve rahmetu'ilâhi ve berekâtuhû" ile yâhud sâdece "Ve aleykumu 's-selâmu = Senin üzerine de selâmet" cümlesiyle mukaabele edilmesi emrolunuyor... (Meâl-i Kerîm),

Buhârî de bu âyetle tahıyye işinin umûmunun selâm lafzına mahsûs olduğunu işaret etmiştir.

[7] Başlığa uygunluğu "Selâm, Allah'ın kendisidir" sözündedir.

Selâm ilâhî isimlerden olunca "es-Selâm ala'llâh", "es-Selâm ale's-selâm" takdirinde olmuş olur ki, selâmın ma'kûl vechi kalmaz. Bunun bir iki rivayeti Namaz Kitabı, "Son oturuşta teşehhüd bâbı"nda geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmişti.

[8] Buhârî dördüncü bâbda getirdiği hadîste, selâm vermekle vazifeli olan kimselerin herbiri için ayrı bâblar açarak ayrı yollardan-hadîsleri bu bâblarda yazmıştır. Bunlarda selâm verme mertebeleri iyice belirtilmiştir. Bu hadîslerdeki "Selâm verir" haber sığaları, emir ma'nâsına da olabilir ki, buna göre "Selâm versin" demek olur.

[9] Bu ta'lîki Buhârî el-Edebu'I-Müfred'âz, Ebû Nuaym ile Beyhakî de kendi ki-lâblannda ulaştırılmış olarak getirmişlerdir.

[10] Bu hadîsin birer rivayeti Cenazeler, Libâs, Edeb, Tıbb, Eşribe'de geçti. Nuzûr'da da gelecektir.

[11] Bunun bir rivayeti îmân'da da geçti. Müslümanlar arasında tanışma vesîlesi olduğu için selamlaşmanın içtimâi kıymeti pek yüksektir. İslâm Dîni, selâm vermek için tanışmış olmayı şart kılmamış, bildiğine de bilmediğine de selâm vermeyi bir medeniyet vazifesi kılmıştır.

[12] Bunun da bir rivayeti Edeb'de, "Birbirinden ayrılma bâbı"nda geçmişti.

[13] Bunun birkaç rivayeti Tefsîr'de de geçti. Burada HİcâbÂyeti'nden maksad el-Ahzâb: 53. âyetidir. Bu hadîste Enes'in âyetin inişiyle ilgili husûsî bilgisi olduğuna işaret vardır. Çünkü Ubeyy İbn Ka'b ondan daha bilgili, yaşça da, kudretçe de ondan büyük olduğu hâlde, bu konuda Enes'ten istifâde ediyordu.

[14] Buhârî'nin bu sözü Ebû'I-Vakt ve Ebû Zerr'in ei-Müstemlî'den gelen nüshalarında sabittir, diğerlerinde yoktur. İbn Hacer Fethu'l-Bâri'de: Yakışan da burada olmamasıdır. Çünkü Buhârî bunu 22 bâb sonra gelecek olan 33. bâbda ayrı bir bâb yaptı, demiştir (Kastallânî).

[15] Hicâb emrinin indirilmesinden evvel Peygamber kadınların perdelenmeleri hususundaki Arab'ın carî âdetine ilişmiyordu. Kadınların perde arkasına çekilmeleri daha hayırlı olacağını bilmekle beraber, kendiliğinden bir teşrî'a gitmeyip, bu konuda vahyin gelmesini tercih edip bekliyordu...

Bu hadîsin bâzı rivayetleri, Abdest Alma Kitabı, "Kadınların ihtiyâçlarını görmek için sahraya çıkmaları bâbı"nda ve el-Ahzâb Sûresi tefsirinde Umer'in Kur'ân'a uygun gelen görüşleri bâbı'nda da geçmişti.

el-Ahzâb: 59. âyetinde de hem Peygamber kadınlarının, hem de diğer mü'-min kadın ve kızlarının giyinip örtünmeleri emr ve ta'rîf edilmektedir. Orada da belirtildiği gibi, diğer İslâm kadınlarının Peygamber kadınları gibi perdeli ve münzevî yaşamaları vâcib değildir. Âlimlerin bu hususta ittifakları vardır. Onlar da zînetlerini açmayarak, seslerinin fıtrî âhengiyle görüşerek İslâm içtimaî hayâtında caiz görülen her iş sahasında çalışabilirler. Kadınlık vakaarını koruyarak, edebli giyinerek, ticâret, alışveriş, öğretmenlik, kefalet, vekâlet, şirket, şehâdet gibi İşlerde her nevi' medenî haklan hâiz olup hayatî ve içtimaî faaliyetlerde bulunabilirler...

[16] Mıdrâ denilen bu kadın saç tarağını, dilciler şöyle ta'rîf etmişlerdir: Mıdrâ, kadın saçını ve bilhassa iki taraftaki kısımlarını tarayıp düzeltmek için kullanılan bir nevi' demir taraktır. Mâşit denilen ve kadın tuvaleti yapan ve gelin yüzü süsleyen san'atkâr kadınların yanlarında bulunurdu.

Bunun bir rivayeti Lİbâs'ta, "Taranmak bâbı"nda geçmişti.

[17] Bunun bir rivayetini Bûhârî Diyetler'de; Müslim de İzin İsteme Kitâbı'nda getirmiştir.

[18] İbn Battal: Bakmak ve konuşmak zina diye isimlendirildi. Çünkü bunlar hakîkî zinaya da'vet ederler. Bunun için "Fere bunu ya tasdik eder yâhud bırakıp yalanlar" buyurdu, demiştir (Kastallânî).,

el-Lemem: Delilik ve küçük günâh ma'nâsınadır... Gûyâ ki başlı başına günâh olmayıp, günâha yakın bir ma'nâ demektir. Nitekim "Onlar ufak tefek suçlar hâriç olmak üzere, günâhın büyüklerinden ve fuhuştan kaçınanlardır... " (en-Necm: 32) âyetinde de el-Lemem, "Küçük günâh" ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.).

Bu hadîse göre Allah ezelde Âdem oğlu'na ne takdir ettiyse, muhakkak ona erişecektir. İnsan oğlunun kudreti, mukadder olan şeyi def etmeye kâfî değildir. Şu var ki, Allah, kulun göz, dil gibi organlarıyle kazandığı küçük hatâlarını, yalan bir ru'yâ hâlinde kaldıkça tâ cinsiyet organı bunlan hakîkî zina ile tasdîk edip gerçekleştirinceye kadar zina suretinde cezalandırmıyor. Fakat zina gerçekleşince büyük günâh oluyor ve haddi îcâb ediyor.

[19] Bunun bîr rivayeti İlim Kitâbı'nda da geçti.

İbn Battal: Bu sîga umûma gerektir. Lâkin burada husus murâd edilmiştir, yânı bu hâllerin çoğunda böyle yapardı ma'nâsmadır, demiştir (Aynî).

[20] Bu hadîsin bir rivayetini arka arkaya Müslim de Âdâb Kitabı, "İzin isteme bâ-bı"nda getirmiştir. Hadîs, İzin istemenin üç kerre olduğuna açıkça delâlet etmektedir: Müslim Ter., VI, 411-418, "2153".

[21] Bu ta'lîkı Buhârî el-Edebu'l-Müfred kitabında, ulaştırılmış olarak getirmiştir. Bunu Ebû Dâvûd da Abdu'1-A'lâ tarîkinden olmak üzere rivayet etmiştir.

[22] Bu hadîsin daha tafsîlli bir rivayeti Rikaak'ta gelecektir. Burada geçen "O da'-vet, onun iznidir" sözüyle beraber "İzin istediler, izin verdi; onlar da içeri girdiler" sözünün zahiri çelişkidir. Buna zamânm uzaması, yâhud kısa olma-siyle değişiklik olacağı şeklinde cevâb verildi: Eğer da'vetle geliş arasında zaman uzun olursa, izini yenilemeye muhtâc olur, yoksa muhtâc olmaz denildi... Sefaksî: İzin isteme her hâl üzerine daha ihtiyatlı olandır, demiştir (Kastallânî).

[23] Peygamber'in çocuklara selâm vermesi onları İslâm âdâbma alıştırmak içindir. Bunda tevâzu'luk ve yumuşaklık yoluna girme de vardır. Bu hadîsi Müslim de İsti'zân'da getirmiştir.

[24] Bu hadîsin birer rivayeti Cumua Kitabı "Namaz kılındığı zaman yeryüzüne dağılırı..." (el-Cumua: 10) kavli babı" ile Taamlar Kitâbı'nda da geçmişti.

[25] Bu hadîsin birer rivayeti Bed'u'l-Halk'ta ve Âişe'nİn Fadlı'nda geçtiği gibi, in-şâallah Allah'ın yardımıyle Rikaak'ta da gelecektir.

[26] Buhârî, hadîsteki cevâbla yetinerek başlıkta bir hüküm belirtmemiştir. Peygam-ber'in "Kim o?" sorusuna rnünâsib olan cevâb, "Câbir" adını açıkça bildirmekti. Çünkü izin istemekten gaye, gelenin kim olduğunu ev sahibinin tanımasıdır. "Ene = Ben" dîye kinaye suretiyle cevâb, gayeyi te'mîn etmiyordu. Bunun için Peygamber "Ene, ene = Ben, ben"deme, açık olarak "Câbir" de! buyurmuş oluyor.

Bu hadîsi Müslim de îsti'zân'da getirmiştir.

[27] CibrîPin Âişe'ye selâm vermesi hadîsi bundan önceki bâbda ulaştırılmış bir se-nedle geçmişti. Meleklerin Âdem'e selâm verişleri de bu kitabın başında birinci bâb olan "Selâmın başlaması bâbı"nda ulaştırılmış olara!; geçmişti

[28] Hadîsin başlığa uygunluğu kendisine selâm verilenin ismini selâm lafzının önüne geçirmektedir. "Ve aleyke's-selâmu"cümlesinde "Aleyke"önde, "Selâm" ondan sonradır. "Böyiece"den maksad tekbîri, kıraati, rukû'u, sucûdu ve oturuşu bu ta'rîfe uygun olarak edâ edip yerine getir demektir. Bunu bütün namazında yapmaktan maksad da, bunları her rek'atte böylece tekrar et demektir. Nitekim "Bunları her rek'atte ve her secdede yap"rivayeti, bu tekrarı ifâde eder.

Bu hadîsin bir rivayeti Namaz Kitabı, "Namazda kıraat bâbı"nda geçmiş ve orada namazla İlgili açıklamalar verilmişti.

[29] Birincisi sucûddan sonraki istirahat celsesine kaail olana uygundur. Buhârî bu ta'lîkı Eymân ve'n-Nuzûr'da ulaştırmıştır.

[30] Buhârî bunu burada kısaltılmış olarak şevketti. Namaz Kitabı'nda ise bütünüyle sevketmiştir.

[31] Bunun bir rivayeti yakında geçti. Peygamber (S) Hadîce'ye Cibril'den Allah'ın selâmını tebliğ edince, o da: Selâm Allah'tır, selâmet ancak O'ndandır, Cibril'e de selâm olsun! demişti. Bunu Taberânî rivayet etti. Bunda selâmı tebliğ edeni de selâmla karşılamanın müstehâblığı hükmü vardır... (Kastallânî).

[32] Bunun birer rivayeti Edeb Kitâbı'nıh sonlarında "Müşrikin künyesi bâbı"nda; keza Âlu İmrân: 186. âyeti tefsirinde geçmişti. Burada getirmekten maksad "Peygamber içinde müslümânlardan, müşriklerden, Yahûdîler'den karışık birtakım kimselerin bulunduğu bir meclise uğradı ve (umûmî olarak) onlara selâm verdi" sözleridir.

[33] Bunu el-Buhârî el-Edebu'1-Müfred kitabında, senedi ulaştırılmış olarak getirmiştir.

[34] Bu, Mağâzî'de, Tebûk gazvesinde Ka'b ibn Mâlik'in tevbesi kıssasında geçen uzun hadîsten bir bölümdür. el-Buhârî burada ondan ihtiyâcı kadar kısmını zikretmiştir. O da Rasûlullah'ın te'dîb için ona selâm verip konuşmayı ve selâmlarına karşılık vermeyi nehyetmiş olmasıdır. Hadîste tevbelerinin de elli gece geçtikten sonra kabul edildiği zikredilmektedir ki, bu da başlıktaki sorunun bir cevâbı gibidir.

[35] Yânî bizler ve sizler ölümde müsâvîyiz, hepimiz öleceğiz.

Bunun bir rivayeti Edeb Kitabı, "Peygamber (S) asırlık yapıcı değildi bâ-bı"nda geçmişti.

[36] Buhârî bunun bir rivayetini "Mürtedlerin tevbe etmelerini isteme bâbı"nda getirdi.

[37] Bunun da başlığa uygunluğu, kitâb ehlinin selâmını karşılama keyfiyyeti bulunması yönündendir, Bunda da Peygamber, ümmetine, onlara sövmeyi değil sâdece onların söylediklerini aynen kendilerine döndürmeyi öğretmiştir.

[38] Hadîsin başlığa uygunluğu, tarîklerinin birinde mektubu açtığı ve elbette sahibinin izni olmaksızın işi meydana çıksın diye ona baktığı fıkrası mevcûd olması yönündendir. Bunun Cihâd'da "Câsûs bâbı"nda geçen rivayetinde: Biz Hâtıb'ın bu kadınla yolladığı mektubu Rasûlullah'a getirdik. Onda Hâtıb ibn Ebî Beltea'-dan Mekke müşriklerinden birtakım insanlara ifadesiyle Rasûlullah'm askerî işlerinden bâzısını onlara haber veriyordu. Hadîsin bir rivayeti Mağâzî'de "Bedir gazvesinde bulunanların fazîleti bâbı"nda da geçmişti.

[39] Başlığa uygunluğu "Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle! Allah'ın kulu ve Elçisi Muhammed'den... " sözlerindedir. Çünkü bunda kitâb ehline nasıl mektûb yazılacağının bildirilmesi vardır. Hadîs, Vahy Bâbı'nda geçen uzun hadîsin bir parçasıdır. "Selâm doğruya uyanlara", Tâhâ: 47'den alınmış, bundan sonra da Âlu İmrân: 64. âyet yazılmıştı.

[40] Başlığa uygunluğu "Fulandan fulâna" sözünden alınır. Çünkü bunda yazanın kendi ismiyle başlanmış, sonra mektûb gönderilenin ismi zikredilmiştir. Bu, Kefalet Kitâbı'nda geçen uzunca hadîsin bir parçasıdır.

[41] Başlığa uygunluk, bir kavmin büyüğüne ikram ve ta'zîm için ayağa kalkılması-nın meşrû'luğu yönündendir.

Kurayza oğullan da Sa'd ibn Muâz'm bu hükmünün Tevrat hükmüne uygun olduğunu i'tirâf etmişlerdir. Zamanımız kaanûnlarına göre de hüküm böyledir. Vatana ihanet eden, düşmanla birleşerek vatandaşlarına karşı silâh kullanan, devlet başkanına ve onun harîmine küfredip isyan eden kişinin cezası îdâmdır...

Benû Kurayza Yahudileri Sa'd ibn Ktfuâz'ın hakemlik etmesini istediler. Sa'd da onlara kendi inandıkları Tevrat'ın Tesniye bâbı'ndaki ilgili hükmü verdi... -Tesniye: 10-15- (Hz. Muhammed'in Yüce Şahsiyeti, Abbâs Mahmûd el-Akkaad, mütercim: Alî Husrevoğlu, s. 110, İzmir 1400/1979).

Bu hadîsin birer rivayeti Cihâd'da ve Mağâzî'de Sa'd ibn Muâz'm fadlı bâ-bı'nda geçmişti.

[42] Musâfaha, ısmlaşmak için iki adam birbirinin ellerini tutuşmak ma'nâsınadır, birbirinin elinin safhasını tutup, yüzün safhasıyle mukaabele ederler (Kaamûs Ter.).

[43] el-Buhârî bunu bundan sonraki bâbda senediyle getirmiştir.

[44] Bu Tebûk gazvesi hakkında geçen uzun hadîsinden bir parçadır.

[45] el-Edebu'I-Müfred*de sahîh bir senedle Enes'den: Yemen ehli geldiler, onlar mu-sâfahayi ilk getirenlerdir... hadîsi vardır. Tirmizî'deki Enes hadîsinde: Yâ Ra-sûlallah! insan dîn kardeşiyle karşılaşınca ona ta'zîm için eğilir mi? diye soruldu. Rasûlullah: "Hayır, elini tutar ve onunla musâfaha edip el sıkışır" buyurdu.

Nevevî'nin dediği gibi karşılaşmada el tutuşup musâfaha etmek üzerinde ittifak edilmiş bîr sünnettir... (Kastallânî).

[46] el-Buhârî bunu Eymân ve'n-Nuzûr'da tamâmını getirdiği hadîsten kısaltraıştır. Burada maksadı, el tutmanın ekseriya elin safhasının diğer kimsenin elinin saf-hasıyle kavuşmasıdır.

[47] Bunu Guncâr, Târîhu Buhara kitabında İshâk ibn Ahmed ibn Halef yolundan senediyle rivayet etmiştir.

[48] İbn Mes'ûd hitâb sîgasını terkedip gaybet lafzıyle zikrettiklerini kasdediyor. Lâkin buna da muhalif diğer rivayetler de vardır, ibn Mes'ûd, Peygamber (S) tarafından söylediğimiz tarzda teşehhüd öğretildiğini söylerken İbn Abbâs: Biz "es-Selâmu aleyke eyyuhe'n-Nebiyyu"yn Peygamber hayâtta iken söylerdik, demiş. İbn Mes'ûd ise: Bize böyle öğretti, biz de böyle öğretiriz cevâbını vermiştir ki, bu son iki rivayet arasında munâfât vardır. Bu gün ümmetin ameli, Peygam-ber'İn öğretmesiyle bellenmiş olan "Aleyke eyyuhe'n-Nebiyyu" sîgasıyle selâm vermek üzere câridir.

Kelâmın siyakım, gâib sığasını bırakıp da "es-Seiâmu aleyke eyyuhe'n-Nebiyyu..." diyerek hitâb sığasına dönmekteki hikmet, bu lafızların Peygam-ber'in öğretmesiyle bellenmiş olmasından dolayı herhangi diğer bir lafızdan daha yüksek ve daha şerefli olmasıdır (Tecrîd Ter., II, 702-709, "459").

Bu hadîste el tutmak vardır ki, bu, musâfahada mübalağadır ve öğretilen şeye çok ehemmiyet verildiğini ifâde eder.

[49] Abbâs bu sözüyle Alî'ye: Peygamber'in vefatı üzerine birisi halîfe olacak, sonra sen onun bir me'mûru olacaksın! demek istiyor.

[50] Buhârî bu hadîsi burada iki yoldan getirdi. Bunun bir rivayeti Mağâzî'nin sonlarında "Peygamber'in hastalığı bâbı"nda geçmişti. Başlığın ikinci kısmına uygunluğu "RasûluIIah nasıl sabahladı?" sözünden alınır. Muânakanın bu hadîste zikri yoktur. Peygamber'in el-Hasen ile muânakasının zikri Buyu' Kitâbı'nda geçmiştir. İbn Battâl'ın Mühelleb'den naklettiği gibi, Buhârî burada onu sev-ketmek istemiş, fakat geçen senedden başka bir senedini hazır edememiştir. Bu-hârî'nin çok defa tek senedle hadîsi tekrar etme âdeti yoktur... (Kastallânî).

Muânaka, iki kişinin ellerini birbirinin boyunlarına dolayarak kucaklaşma-sıdır.

Ca'fer: Biz Necâşî'nin yanından dönüp geldiğimizde Peygamber (S) beni karşılayıp kabul etti ve benimle sarılıp kucaklaştı, demiştir (Taberânî).

[51] el-Lebbu ve el-îlbâbu: Bir yerde eğlenip mukîm olmak ma'nâsmadır. "Lebbeyke" sözleri, aded iradesiyle tesniye kılınıp hitâb kaafma muzâf kılınmıştır. Bunun ma'nâsında dört kavil vardır: Evvel zikrolunan ikaamet ma'nâsma olmakla 'Ben Senin tâatin üzerinde devamlı ikaamet ediyor ve tekrar tekrar Sana icabet ediyorum' sebkindedir ki, ben Sen'in emir ve fermanına itaat ve icabet merkezinde tekrar tekrar sabit ve pâydârım demektir...

Lebb kelimesi "Mahabbet" ma'nâsma da geldiğinden, o ma'nâdan alınmış olarak: "Lebbeyk", "Benim mahabbetim Sana'dır, başkasına değil" demek olur.

"Hâlis" ma'nâsma olan Lebb ve Lebâb'dan alınmış olarak "Lebbeyk", "Benim ihlâsım, yânî sıdk ve ubudiyetim her zaman

Sana'dır" demek olur. Bunun aslı "Elubbu lebbeyn leke" idi, fiili hazf ve tesniye nûn'u düşürüldükten sonra kafa muzâf kılındı...

el-Is'âd: Bir adamı saâdetli kılmak, meded ve iane eylemek ma'nâsmadır. Lebbeyk ve Sa'deyk, beraber kullanılır... Ma'nâlan "Tâatinde mükerreren, yânî devam üzere mukîm ve hizmetinde mülâzim ve müdavim olurum" demektir. Zîrâ Is'âd, iane ma'nâsma olduğundan, burada "lanetinde kıyam ve ihtimam eden kimse gibi hizmet ve ubudiyetinde devamlı kıyam ve İkdam ederim" yâhud "Hizmet ve ubudiyetinde şâir hizmetçilere is'âd ve iânet ederim" demektir (Kaamûs Ter., I, 481; 1166-1167).

[52] Bunun birer rivayeti İlim Kitabı, "ilmi bir kavme tahsis eden kimse bâbi"nda; Libâs'ta, "Kişinin bineğinin arka tarafına bir başkasını bindirmesi bâbı"nda geçmişti. "Allah'a ibâdet etmeleri" fıkrası ameJiyyâta; "O'na hiçbirşeyi ortak kılmamaları" fıkrası ise i'tikaadiyyâta işarettir. Çünkü tevhîd, ibâdetlerin köküdür...

[53] Bu, Muâz hadîsinin diğer bir yoludur. Bu yoldan gelen hadîs ayniyle Libâs Ki-tâbi'nda geçmiştir.

[54] Ebû Hureyre'den gelen rivayet de buna yakın ma'nâdadır: Rasûlullah (S): "Benim Uhud Dağı misâli altınım olsa, ondan bir parçası yanımda bulunarak üç gece geçmesi beni sevindirmez, ancak o parçayı borç edası diye hazırlamış olmam beni sevindirir" buyurdu (Buhârî, Kitâbu'I-İstikrâz).

[55] Başlığa uygunluğu meydandadır. Ebû Zerr'in ismi Cundeb ibn Cunâde'dir; otuz ikinci yılda Rebeze'de vefat etmiştir. Ebu'd-Derdâ'mn ismi Uveymir ibn Zeyd'dir, otuziki yılında Şam'da vefat etmiştir. Mısır fethinde hazır bulunmuştur. Ebû Süleyman Zeyd ibn Vehb el-Hemedânî, el-Cuhenî Kudâa kabîlesindendir. Pey-gamber'e gitmek için yola çıktı, o yolda iken Peygamber vefat ettiğinden göremedi. Kendisi doksanaltı yılında vefat etti... (Aynî).

Ebû Şihâb, îbn Nâfi' el-Kinânî'dir. Hannât ve Asğâr lakablarıyla meşhurdur. Kûfeli olup Medâyin'de ikaamet etmeyi tercih etmiştir. el-Leys ibn Ebî Süleyman'dan, el-A'meş'ten rivayeti vardır. Kendisinden, Buhârî'nin şeyhlerinden olan Yahya ibn Âdem de, Müsedded de rivayet etmişlerdir. Ibnu Maîn, onun güvenilir bir râvî olduğuna şehâdet etmiştir. 171 târihinde vefat etmiştir (Hulâsa).

Bu hadîsin bir rivayeti Kitâbu'I-İstikrâz'da "Borçlan ödeme bâbf'nda geçmişti.

[56] Bu "kaldırmaz, oturmaz"haber fiilleri burada "kaldırmasın, oturmasın" ma'-nâsına inşâdır, yânî nehiydir.

[57] Ayetin devamı şöyledir: "...Allah, içinizden îmân etmiş olanlarla (bilhassa) kendilerine ilim verilmiş bulunanların derecelerini artırır. Allah ne yaparsanız hak-kıyle haberdârdır".

Bu âyet, îmânın ve îmânla beraber ilmin ve âlimlerin yüksekliğine, derecelerinin yüceliğine açıkça delâlet etmektedir. İlmin yüksek mertebesine ve fazîle-tine âid pekçok hadîsler vardır. Bunların bir kısmı îlim Kitâbı'nda verilmişti.

[58] Bu hadîsi İbn Umer'den rivayet eden Nâfi'e, İmâm Mâlik: Bu nehiy cumua namazına mı âiddir? diye sormuş. Nâfi': Cumuada da, başka meclislerde de! diye cevâb vermiştir (Cumua Kitabı).

[59] Bunda kendisi için girmiş olduğu hacetini yerine getirmesinin ardından oturmayı uzatmanın hiç kimseye yakışmayacağı, bu takdirde ev sahibinin onun yanından kalkıp gitmesi isteğini açıklama hakkı olduğu, keza onun gitmekte ağır davrandığını açıklama hakkı olduğu hükümleri vardır. Bu hadîsin bir rivayeti yakında Hicâb Âyeti bâbı'nda geçmişti (Kastallânî).

[60] el-Ihtıbâ: Bir adam ihramına sarınıp bürünmek, bir kavle göre dülbend ve kemer makûlesiyle sırtını ve baldırlarını sarıp toplamak ma'nâsınadir ki, dervişler ıstılahında kemende girmek ta'bîr olunur... (Kaamûs Ter.).

Buhârî bunu burada "Kurfusâ" ile tefsir ediyor: el-Kurfusâ:... Çileye giren sûfîlerin oturması gibi kıynaklanni yere koyup ve uyluklarını karnına kasıp ve dizlerini dikip, ellerini kemer gibi inciklerden kucaklayarak oturmağa denir. Bİr kavle göre dizleri üzere gergi gibi kapanarak karnını uyluklarına yapıştırıp, ellerini koltuklarını kastığı hâlde oturmaktır ki, Bedevî oturuşudur (Kaamûs Ter.).

Bu nevi' oturuş, dayanacak birşey bulunmayan kırda, bayırda oturana dinlenme sağlamakla tanınır.

[61] ibn Umer "Şöyle ıhtıbâ ederek" diye bu oturuş şeklini bi'1-fiil gösterip ta'rif etmiştir. Bunun bir elle ve iki elle yapılan şekilleri olduğu anlaşılıyor.

[62] Habbâb ibn Erett'in bu hadîsi Nübüvvet Alâmetleri Kitâbı'nda, senediyle geçmişti.

[63] Bunun bir rivayeti Edeb'de geçmişti.

[64] Namaz Kitabı, "İnsanlara namaz kıldırıp da bir İhtiyâcı hatırlayan kimse bâ-bı"nda şu ziyâde vardır: İnsanların arasından hızlı hızlı yürüdü gitti. İnsanlar O'nun bu hızlı gidişinden endîşe ettiler. Sonra onların yanma çıktı ve onların sür'-atli gitmesinden hayrete düştüklerini görünce: "Yanımızda bir mikdâr altın bulunduğunu hatırladım da onun benim gönlümü habsetmesini istemedim ve hemen fakirlere taksim edilmesi emrini verdim" buyurdu.

Buna yakın bir rivayeti Zekât'ta, "Sadakayı acele vermeyi seven kimse bâ-bı"nda da geçmişti. Bunlardan, herhangi bir sebeb ve ihtiyâçtan dolayı hızlı kalkıp gitmenin câizliği sabit oluyor.

[65] er-Râğıb: Serîr, Surûr'dan, yânî "Sevinmek"ten alınmıştır. Çünkü bu çok ker-re ni'met ehli olanlarda olur demişti*.

Bu hadîs, Peygamber'in evinde de üzerinde yatılan içi lif dolu bir serîr (yânî karyolaya benzer birşey) bulunduğunu ve böyle şeyler edinmenin câizliğini göstermektedir.

[66] Başlığa uygunluğu "Peygamber'e (oturup yaslansın diye) içi lifle doldurulmuş deriden bir yastık attım" sözündedir. Bu hadîsin birçok rivayetleri Oruç Kitâbı'nın bâzı bâblarmda ve Dâvûd orucu bâbi'nda geçmiş, oralarda gerekli açıklamalar verilmişti.

[67] Hadîsin bâzı rivayetleri BedVI-Halk Kitabı, "îblîs'in sıfatı bâbi"nda; Sahâbî-lerin Menkabeleri Kitabı, Ammâr ve Huzeyfe'nin menkabeleri bâblarında geçmişti. Burada getirmekten maksad, Abdullah ibn Mes'ûd'un Peygamber'in misvak, yastık işlerini üzerine alması, bunları düzeltmek, taşımak ve daha başka suretlerde Peygamber'in husûsî işlerini ve hizmetlerini görmeye ehemmiyet vermesidir.

el-Leyl Süresi'nin üçüncü âyetini İbn Mes'ûd ile Ebu'd-Derdâ kırâatiyle "Ve mâ halaka"sız okumak, mütevâtir olan ve Mushaf'ta tesbît olunan kıraate aykırıdır. Daha önce geçtiği yerde de belirtildiği gibi, belki bu âyet iki defa inmiş, birincisi "Ve'z-zekeri ve'l-ünsâ" suretinde olup, bu iki sahâbî bunu ezberlemiş, ikinci defada " Ve mâ halaka 'z-zekerâ ve 'l-ünsâ" suretinde inmiş, bu iki sahâbî bunu işitmemiş olup böylece cumhurun mütevâtiren rivayet ettikleri kıraate muhalefet etmiş olabilirler. Nitekim İbn Mes'ûd, Muavvizetân Sûreleri'ni de Kur'-ân'dan değil, sanmıştı. Bu iki kıraatin farkı şudur: Ebu'd-Derdâ kıraatine göre erkek ve dişiye yânî mahlûka; mütevâtir kıraate göre ise halka, yânî yaratma fiiline yemîn edilmiş olur ki, bu, âyetin hakîkî medlulüdür; birincisi ise mecazî ma'nâsidır.

[68] Kaylûle, gündüz uyumak ve istirahat etmek ma'nâsınadır.

Bu hadîs, sahâbîlerin gündüz uykusuna yatma âdetleri olduğunu, cumua günleri bunu namazdan ve yemekten sonra yaptıkları sabit oluyor. Bunun birer rivayeti Cumua'nın sonlarında, Tâam'da ve daha sonraki kitâblarda da geçmişti.

[69] Başlığa uygunluğu, Alî'nin mescidde gündüz uykusu uyuması olduğu açıktır. Alî'nin, Fâtıma'nm yanında gündüz uykusuna yatmayıp da mescidde yatması, fakır ve yabancı olmayanların da mescidde uyumalarının mübâh olduğuna de-lîldir.

Bunun bâzı rivayetleri Cumua Kitâbi'nm sonlarında, Edeb Kitâbı'mn birkaç babında ve "Ebû Turâb künyesiyle künyelenmek bâbı"nda geçmişti.

[70] en-Nıta' ve en-Nata': Meşinden ve sahtiyandan düzülmüş döşeğe, mindere ve şâir yaygılara denir... (Kaamûs Ter.).

Ümmü Suleym, Peygamber gelip de onun evinde gündüz uykusuna yattığı zamanlarda terinden, saçlarını taradığı zaman taraktan veya yastıktan dağılan saçlarını topladığı anlaşılıyor. Sahâbîler, Peygamber tıraş olduğu zamanlarda saçlarını teberrük İçin alır, toplarlardı. Enes şöyle dedi: Yemîn olsun ki, ben Rasûlullah'ı berber tıraş ederken gördüm. Sahâbîlerİ etrafında dolaşıyorlardı. Sahâbîler bir tek küm dahî yere değil, muhakkak bir İnsan eline düşmesini istiyorlardı (Müslim, Fadâil, 19. bâb, "2325").

Yine Enes: Rasûlullah (S) Veda Haccı'nda başını tıraş ettiği zaman saçından en evvel alan Ebû Talha oldu, demiştir (Buhârî, Vudû'), Ebû Talha, aldığı bu saçları RasûluIIah'ın emri üzerine zevcesi Ümmü Suleym'e saklasın diye tes-lîm etmiştir.

[71] Bu hadîsin bâzı rivayetleri Cihâd Kitabı, "Cihâda katılmak ve şehâdet için duâ bâbı"nda da geçmişti, Vâkıdî ve siyer

âlimlerinin beyânına göre, bu deniz seferi hicretin 28. yılında Hz. Usmân'm halifeliği zamanında, Muâviye'nin Şâm Vâ-lîliği sırasında, onun kumandasında yapılmıştı. Ümmü Haram orada defnedilmiş, türbesi hâlen güney Kıbrıs'ta, Larnaka'da mevcûd olup ziyaret edilmekte imiş.

[72] Nehyolunan bu iki türlü giyiniş ve oturuş tarzı, ekseriya bedevilerin giyiniş ve oturuşlarıdır.

İştimâlu's-sammâ: Bir parça bezden ibaret olan ihramım kişinin bir omu-zuna atarak, vücûdunun bir tarafını örtmek ve öbür tarafım açık bırakmaktır. Bu nehyolunmuştur.

Ihtıbâ: Bir parça beze bürünüp, edeb yerini açık bırakarak, dizlerini de karnına dayayıp çömelmek suretiyle oturmaktır. Ihtıbâ da bu şekilde nehyolunmuştur. Çünkü ıhtıbâmn bu şekli, 34. bâbdaki 45 rakamlı îbn Umer hadîsinde anlatılan ıhtıbâ şekli değildir.

O hadîsten ve bundan anlaşılacağı üzere, Peygamber dayanarak, yaslanarak çeşitli şekillerde oturmuştur. Çünkü oturmanın kaanûnlaşttrılmış muayyen bir şekli yoktur. Avret yeri açılmamak ve saygısızlık olmamak şartiyle her şekil ve surette nasıl kolay olursa öyle oturmak mubahtır. İşte İmâm Buhârî, oturma hususundaki bu genişlik ve kolaylığı bildirmek maksadıyle bu babı ve ilgili hadîsi burada tekrar getirmiştir.

Peygamber'in nehyettiği iki türlü alış-veriş şekli de Mulömese ve Munâbe-ze denilen câhiliye alım-satımları dır. Metâ'ı görüp iyice muayene etmeden, mechûl üzerine alım satım muâmelesidir ki, şekilleri Alışverişler Kitâbı'nda anlatıldığı gibi, niza' ve haksızlığı gerektiren bir muamele olduğu için yasaklanmışlardır

[73] Bu hadîste, cemâat huzurunda bir kimseye gizli birşey söylemenin cevazına, bunun bir kimseyi dışarıda bırakarak iki kişinin fısıldaşmasmdan nehy gibi olmadığına, gizli söyleyen kimse üzerine bir mazarrat olacağı zaman sırrı açıklamanın caiz olmayacağına delîl vardır. Çünkü Fâtıma, PeygamberMn hastalığı zamanında söylediği sırrı açıklasaydi, kadınları bundan çok üzüleceklerdi. Keza kendisinin mü'min kadınların seyyidesi olduğunu onlara o zaman haber vermiş olsaydı, bu da Peygamber'in kadınları üzerine büyük bir ağırlık olacak, hüzünleri daha da şiddetli olacaktı. Fâtıma, Peygamber'in vefatından sonra bu endîşelerden emîn olunca, o sırrı böylece haber vermiştir. Hadîs böylece başlıktaki hükümleri açıklamış oluyor.

Bu hadîsin bazı rivayetleri şu bâblarda geçmişti: "Cibril, Kur'ân'ı Peygam-ber'le mukaabele yapardı"; "Nübüvvet alâmetleri", "Rasûlullah'ın okuyuşu menkabeleri"; "Fâtıma'nın menkabeleri"; "Kur'ân'm Faziletleri", "Cibril Kur'ân'ı Peygamber'le mukaabele yapardı".

[74] Bü hadîs, mescidde sırtüstü yatmanın cevazına delâlet eder. Bu konuda gelen diğer hadîsler de mescidde dayanma, yan yatma, bağdaş kurma gibi istirahat vaziyetlerinin hepsinin caiz olduğunu gösterir. Ancak yüzükoyun yatma böyle değildir. Onun hakkında "Bu, Allah 'in hiç sevmediği bir yatıştır" buyurulmuş-tur.

[75] Bu âyetler, Rasûlullah'ın meclisinde kendisine husûsî olarak fısıldamak suretiyle birşey arzetmek isteyenlerin âdabı hakkında inmiştir. Sadaka takdim edemeyecek olan fakîrlerin de fısıltı ile ma'rûzâtta bulunmalarına Gafur, Rahîm sıfatlarının getirilmesiyle ruhsat verilmiştir.

Bu sadaka emri, Rasülullah'a saygı gösterilmesi, fakirlere yardım edilmesi, suâlde ifrata gidilmemesi, ihlâs erbabı ile münafıkların âhireti sevenlerle dünyâya tapanların meydana çıkması gibi hikmetleri içine almaktadır (Beydâvî).

[76] Bir kimsee gizli söylenen birşey, onun başkaları tarafından işitilmesi istenmediği için gizlice söylenmiştir. Bu bakımdan o sırrı koruyup saklamak ve insanlara yaymamak, bir emânet borcu olmuş oluyor.

Bu hadîsi Müslim de Enes'in faziletlerinde rivayet etmiştir. Orada bundan önce şu hadîs de vardır:

Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Ben çocuklarla beraber oyun oynarken Rasûlullah (S) benim yanıma geldi ve bize selâm verdi. Müteakiben beni bir ihtiyâcı için yolladı. Bu yüzden ben annemin yanma dönmekte geciktim. Geldiğim zaman annem bana:

— Seni şimdiye kadar alıkoyan nedir? diye sordu. Ben de:

— Rasûlullah beni bir iş için göndermişti, dedim. Annem:

— Rasûlullah'm bu haceti ne idi? diye tekrar sordu. Ben:

— O bir sırrdır, dedim. Annem:

— Sakın Rasûlullah'm sırrını hiçbir kimseye söylemeyesin! diye sıkıca ten-bîh etti.

Enes, kendi râvîsi Sâbit'e: Vallahi eğer bunu bir kimseye söylemiş olaydım, muhakkak sana da söylerdim ey Sabit! demiştir. (Müslim Ter., VII, 406-407 "2482").

Bâzıları bu sırrın Peygamber'in kadına mahsûs birşey olduğunu, eğer ilimden birşey olaydı Enes bunu gizlemeye razı olmazdı, demiştir (Kastallânî).

[77] Üç kişi bir arada iken ikisinin gizli fiskos etmeleri, üçüncünün bunu kendisine hakaaret sayması veya bir kötülük ve mazarrat konuştuklarını düşünmesine se-beb olur, böylece kederlenir, huzursuz olur. İkisinin, üçüncünün bilmediği yabancı bir dille konuşmaları da böyledir.

[78] Hadîsten burada maksad: "Peygamber'e geldim, o bir cemâat içinde idi. Yanaşıp kendisine o sözü yavaşça söyledim" fıkrasidir. Çünkü bunda cemâat bakî olduğu müddetçe gizli konuşmadan eziyet duymayacaklarından, men'in asimin kalkacağına delâlet vardır... (Kastallânî).

Bunun bâzı rivayetleri, Cihâd, Ehâdîsu'l-Enbiyâ, Mağâzî, Edeb Kitâbla-rı'nda da geçmişti.

[79] Âyetin tamâmı şöyledir: ' 'Onlar seni dinleyecekleri zaman (hakîkatte) neyi dinleyeceklerini, gizli ve sinsi konuşurlarken o zâlimlerin: 'Siz büyülenmiş bir kimseden başkasına tâbi' olmuyorsunuz' diyeceğini biz pek iyi bileniz!" (el-tsrâ: 47).

Necvâ, sır söyleşmek, gizli konuşmak, Türkçe'si, Kaamûs Mütercimi'nin ifâdesi veçhile "Fısıltı" demektir. Yüksek tepe ma'nâsına "Necve"den yâhud kurtuluş ma'nâsma "Necat "tan alınmıştır. Sırr konuşmak isteyenler, herkesin çıkamayacağı yüksek yerlere çekilmek yâhud etrafın işitmesinden kurtulmak istemeleri düşüncesiyle böyle isimlendirilmiş olduğunu söyleyenler vardır (Hakk Dîni, VI, 4786).

el-Lubâb da şöyle dedi: en-Necvâ isim ve masdar olur, Yüce Allah: "îz hum necvâ", yânî "Onlar birbirleriyle gizli gizli konuşuyorlar" buyurdu, ve yine "Herhangi bir üçten bir fısıltı vâki' oimayadursun, muhakkak ki O, bunların dördüncüsüdür..." (el-Mücâdile: 7) buyurdu.

[80] Bu hadîs, bir özürden dolayı ikaametten sonra bekleyeceğine delâlet ettiği gibi, ikaamet ile ihram tekbîri arasında konuşmanın cevazına da delildir. Bu hadîs *'Kad kaameti's-salâtu" deyince, ihram tekbîri imâma vâcib olur diyenlerin de aleyhinedir. Bunun bir rivayeti Namaz Kitabı, "îkaametten sonra imâma bir hacet ânz olması bâbı"nda geçmişti.

[81] İbnu'I-Arâbî'nin dediği gibi, çünkü ateş bedenlerimize, mallarımıza düşmanın yok etmeye çalışması gibi felâket getirir, kendisinde bizim için menfâat olmakla beraber, bu cihetten düşman ta'bîr edildi.

[82] Bunun bir rivayeti Bed'u'l-Halk'ta geçmişti.

Kelâm sâhibleri tabîatler hakkında şöyle dediler: Yüce Allah ateşte hareket, hararet, kuruluk, letafet ve nûr topladı. Ateş bunların her biriyle diğerinin hilâfına olan işler yapar: Hareketle cisimleri kaynatır, hararetle ısıtır, kurulukla kurutur, letafetle nufûz eder, nûr ile etrafını aydınlatır. Ateşin faydası insana hastır. Diğer hayvanların ona ihtiyâçları yoktur. İnsanın ateşten hiçbir hâlde ihtiyâçsızlığı yoktur. Mecûsîler bunun için ateşe ta'zîm etmişlerdir (Kastallânî).

[83] Bunun bir rivayeti Peygamberler Kitâbı'nda geçmişti.

"Kadûm", şeddesiz, "marangoz âleti" olan "Keser"; şeddeli okunduğunda bir yer adı olduğu için, İbrahim "Kaddum" denen yerde sünnet olmuş olur.

[84] İbn Abbâs hicretten üç sene önce Şı'b'de doğmuştu. Buna göre Peygamber'in vefatı sırasında onüç yaşında olur. Böylece buluğa ermiş, Veda Haccı ndan sonra, Peygamber'in vefatından öne sünnet edilmiş olmaktadır (Kastallânî).

[85] Lehve'l-haâîs: Lâf eğlencesi, eğlence söz; insanı oyalayan, işinden alıkoyan sözler, asılsız hikâyeler, masallar, romanlar, târîh kılıklı efsâneler, güldürüce lakırdılar, gevezelikler, tegannîler gibi eğlendirici sesler...

[86] Hadîsin başlığa ilgisi, yânî izin isteme konusuyla ilgisi, Kirmânî'nin el-Kevâkib 'de dediği gibidir: Kumar oynamağa çağıran kimseye eve girmesine izin vermek gerekmeyeceğidir. Sonra bu insanların toplanması ma'nâsını da içine almaktadır. Hadîsin bir rivayeti en-Necm: 19-20 âyeti tefsîri sırasında da geçmişti.

[87] Ebû Hureyre'nin bu hadîsi îmân Kitâbı'nda senedli olarak geçti.

[88] Bununla İbn Umer, yaptığı binanın hafif bir çerkeden ibaret olduğunu bildirmiş oluyor. Bu hadîsi İbn Mâce Zühd'de getirdi.

[89] Sufyân'ın bu son sözü güzel bir i'tizârdır!

Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle

74- KİTÂBU'L-EŞRİBE

(İçecek Şeyler Kitabı) [1]

Ve Yüce Allah'ın şu kavli: "Ey îmân edenler, içki, kumar, (tapmaya mahsûs) dikili taşlar, fal okları ancak şeytânın amelinden birer murdardır. Onun için bunlardan kaçının ki, muradınıza eresiniz " (el-Mâide: 90) [2]

1-.......Bize Mâlik, Nâfi'den; o da Abdullah ibn Umer(R)'den haber verdi ki, Rasûlullah (S): "Kim dünyâda şarâb içer de sonra bu günâhından tevbe etmezse, o kişi âhirette cennet şarâbından mahrum olur" buyurmuştur [3].

2-.......ez-Zuhrî (şöyle demiştir): Bana Saîd ibnu'l-Müseyyeb haber verdi ki, kendisi Ebû Hureyre(R)'den işitmiştir: Rasûıullah'a is-râ ettirildiği gece îliyâ'da (yânî Beytu'l-Makdis'te) biri şarâb, biri süt dolu olan iki kadeh getirildi. Rasûlullah (S) onlara baktı, sonra süt kadehini aldı. Bunun üzerine Cibrîl:

— "Seni fıtrata hidâyet eden Allah'a hamd olsun! Eğer sen şarâbı almış olsaydın, ümmetin azgın olurdu" dedi.

Bu hadîsi ez-Zuhrî'den rivayet etmekte Ma'mer ibn Râşid, İbnu'l-Hâd, Usmân ibnu Umer ve ez-Zubeydî, Şuayb'e mutâbaat etmişlerdir [4].

3-.......Enes (R) şöyle demiştir: Ben RasûluIlah(S)'tan bir hadîs işittim ki, onu sizlere benden başka hiçbir kimse söyleyemeyecektir: Şöyle buyurdu: "Cehlin yayılması, ilmin azalması, zinanın yayılması, şarâbın içilmesi, erkeklerin mikdârı azalıp da kadınların çoğalması, o derecede ki elli kadının yalnız bir tek kayyımları, yânî bakanı olması kıyamet alâmetlerindendir" [5].

4-.......İbnu Şihâb şöyle demiştir: Ben Ebû Seleme ibn Abdirrahmân ile İbnu'l-

Müseyyeb'den işittim, şöyle diyorlardı: Ebû Hu-reyre (R) şöyle dedi: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Zina edici (mü'min) kişi zina ettiği sıra (tam ve kâmil bir) mü'min olduğu hâlde zina etmez. İçki içen de içki içtiği zamanda (kâmil bir) mü'min olarak içemez. Hırsız da hırsızlık yaparken (kâmil bir) mü'min olarak hırsızlık yapamaz."

İbnu Şihâb şöyle dedi: Ve yine bana Abdulmelik ibnu Ebî Bekr ibn Abdirrahmân ibni'l-Hâris ibn Hişâm haber verdi ki, zikredilen Abdulmelik'in babası Ebû Bekr, bu hadîsi Ebû Hureyre'den tahdîs ederdi. Sonra şöyle der idi: Bu Ebû Bekr ibnu Abdirrahmân, şu Ebû Hureyre hadîsinde zikredilenlerin beraberine şunu da katardı: "İnsanların gözleri önünde yağmacılık yapan yüksek mevki' sahibi (zâlim) kişi, yağmacılık ettiği zaman (kâmil) mü'min olarak yağmacılık edemez" [6].

1- Bâb: Üzümden Yapılan Hamr (Şarâb) [7]

5-.......Bize Mâlik -ki o, ibnu Mığvel'dir- Nâfi'den tahdîs etti ki, İbn Umer (R): "Yemin olsun hamr haram kılındı, hâlbuki Medine'de ondan birşey yoktu" demiştir [8].

6-.......Enes (R) şöyle demiştir: Hamr bizlere haram kılındı. Haram kılındığında biz üzümlerden yapılan hamn -Medine'de demek istiyor- ancak pek az buluyorduk. Bizim hamrımızın çoğu (yânî aslı) rutab kertesine varmamış olan hurma koruğu ve hurmadır [9].

7-.......Bize Âmir eş-Şa'bî tahdîs etti ki, İbn Umer (R) şöyle demiştir: Umer, Peygamber'in minberi üzerinde ayağa kalktı da şöyle dedi: "Amma ba'du: Hamnn, yânî şarâbın haram kılınması indi. Hamr ise (bu gün) beş şeyden yapılıyor: Üzümden, hurmadan, baldan, buğdaydan, arpadan. Hamr, aklı ve

şuuru örtüp karıştıran içkididir" [10].

2- Bâb: "Hamrın Tahrîmi İndi, Hamr İse Hurma Koruğundan Ve Hurmadan Yapılıyordu" [11]

8-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle dedi: Ben Ebû Ubeyde'ye, Ebû Talha'ya, Ubeyy ibn Ka'b'a "Zehv" denilen hurma koruğundan ve hurmadan yapılan "Fadîh" içkisi dağıtıyordum. Bu topluluğa bir kimse geldi de:

— "Hamr haram kılınmıştır" dedi.

Bunun üzerine (üvey babam) Ebû Talha bana:

— Yâ Enes! Kalk, bu şarâbları dök! dedi. Ben de şarâbları döktüm [12].

9-.......Bize Mu'temir tahdîs etti ki, babası Süleyman ibn Tarhân el-Basrî şöyle demiştir: Ben Enes'ten işittim, şöyle dedi: Ben bir işret meclisinde kalkıp amcalarıma fadîh denilen içki sunuyordum. Ben onların en küçükleri idim. Bu sırada "Şarâb haram kılındı" denildi. Bunun üzerine o mecliste bulunanlar:

— Şarâbları dök! dediler. Biz de şarâbları döktük.

(Süleyman ibn Tarhân dedi ki:) Ben Enes'e:

— Onların şarâbları ne idi? diye sordum. Enes:

— Yaş hurma ve hurma koruğu içkisi idi, dedi. Ebû Bekr ibn Enes:

— Onların hamrı bu idi, dedi de Enes, oğlunun bu sözünü reddetmedi.

(Süleyman şöyle dedi:) Ve bana arkadaşlarımdan biri tahdîs etti ki, o, Enes'ten:

— Fadîh, o gün onların hamrı idi, derken işitmiştir [13].

10-.......Bana Bekr ibnu Abdillah tahdîs etti ki, onlara da Enes ibn Mâlik (R): Şübhesiz hamr haram kılındı. Hamr ise o gün "Büsr" ve "Temr" (yânî alacası düşmüş hurma koruğu ve hurma) idi, diye tahdîs etmiştir [14].

3- Bâb: Baldan Yapılan Hamr Ki, O Biti'(Denilen İçki)Dir.

Ma'n ibn îsâ: Ben Mâlik ibn Enes'e

"el-Fukkaa" (denilen kuru üzümden yapılan şıra) içkisinin hükmünü sordum. İmâm Mâlik:

Sarhoşluk vermediği zaman be's yoktur, dedi. İbnu Derâverdî de şöyle dedi: Biz "el-Fukkaa" içkisinin içilip içilmeyeceğim sorduk, âlimler:

Sarhoşluk vermiyorsa be's yoktur, dediler [15].

11-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah(S)'a biti* (içkisinin hükmü) soruldu da, O: "Sarhoşluk veren her içki haramdır'"buyurdu [16].

12-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ebû Seleme ibnu Abdirrahmân haber verdi ki, Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah(S)'tan bit'u içkisinin hükmü sorulmuştu -ki bu bit'u, baldan yapılan nebîz olup bunu Yemen ahâlîsi içmekte idiler- Rasûlullah: "Sarhoşluk veren her içki haramdır" diye cevâb verdi.

Yine ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Enes ibnu Mâlik tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Dtıbbâ' ve muzeffet denilen kaplarda şıra kurmayın" buyurmuştur.

(ez-Zuhrî dedi ki:) Ebû Hureyre bu iki kabın beraberine "Hantem" ile "Nakîr" ismindeki kapları da katardı [17].

4- "Hamr, Aklı Örten İçkidir" Hakkında Gelen Şeyler Babı

13-.......Bize Yahya ibn Saîd, Ebû Hayyân et-Teymî'den; o da Âmir eş-Şa'bî'den tahdîs etti ki, İbn Umer (R) şöyle demiştir: Umer, RasûlulIah(S)'ın minberi üzerinde hutbe yapıp şöyle dedi:

— "Şu muhakkak ki, hamnn haram kılınması emri (ei-Mâide:93) inmiştir. (Bu gün) hamr da şu beş şeyden yapılmaktadır: Üzümden, hurmadan, buğdaydan, arpadan ve baldan, Hamr ise aklı örten her içkidir. Üç şey var ki, Rasûlullah'ın onlar hakkında bize tam bir bij-gi verinceye kadar bizlerden ayrılmamasını temennî ettim: Dede, ke-lâle ve bir de ribâ bâblarından birtakım bâblar."

Ebû Hayyân et-Teymî dedi ki: Ben Âmir eş-Şa'bî'ye:

— Yâ Ebâ Amr! Bir şey (bir içki) var ki, Sind'de pirinçten yapılıyor (bunun hükmü nedir)? dedim.

eş-Şa'bî:

— Pirinçten yapılan bu içki Peygamber zamanında yoktu -yâhud: Umer zamanında yoktu-, dedi.

Haccâc da Hammâd'dan; o da Ebû Hayyân'dan yaptığı rivayette üzüm ma'nâsına olan "İneb" yerine, kuru üzüm demek olan "Ze-bîb"ı söylemiştir [18].

14-....... Bize Şu'be, Abdullah ibn Ebî's-Sefer'den; o da eş-Şa'bî'den; o da İbn Umer'den tahdîs etti ki, Umer (R): "Hamr, beş şeyden yapılıyor: kuru üzümden, hurmadan, buğdaydan, arpadan, baldan" demiştir.

5- Hamr'ı Halâl Saymak İsteyen Ve Ona Hamr'dan Başka İsim Veren Kimseler Hakkında Gelen Haberler Babı

Ve Hişâm ibnu Ammâr şöyle söyledi: Bize Sadaka ibnu Hâlid tahdîs etti. Bize Abdurrahmân ibnu Yezîd ibn Câbir tahdîs etti. Bize Atıyye ibnu Kays el-Kilâbîtahdîs etti. Bize Abdurrahmân ibnu Gan-min el-Eş'arî tahdîs edip şöyle

dedi: Bana Ebû Âmir yâhud Ebû Mâlik el-Eş'arî tahdîs etti: Vallahi o bana yalan söylemedi. Kendisi Peygamber(S)'den işitti ki, şöyle buyuruyordu: "Yemîn olsun, ümmetimden muhakkak birtakım kavim/er meydana gelecektir. Bunlar ferci (yânı zina etmeyi), ipek elbiseler giymeyi, şarâb içmeyi, çalgı âletleri çalıp eğlenmeyi halâl ve mübâh sayacaklar. Ve yine birtakım (merhametsiz) zümreler de bir dağın yanına (dağ mesirelerine) konaklayacaklar, onlara âid koyun sürüsü ile çoban sabahları yanlarına gelecek (akşamlan gidecek). Bunlara fakır kişi bir hacet için gelecek de bu duygusuz insanlar fakire: Haydi (bugün git), bize yarın gel! diyecekler. Bunun üzerine Allah (eğlendikleri) dağı geceleyin üzerlerine indirip bir kısmını helak edecek, (sağ kalan) öbürlerini de kıyamet gününe kadar maymunlar ve domuzlar suretine tebdil edecektir" [19].

6- Birçok Kaplarda Ve Tevr (Denilen Taş Yâhud Ma'denî Kap) İçinde Nebîz Yânî Şıra Kurma(Nın Hükmü) Babı

15-.......-Ebû Hazım şöyle demiştir: Ben Sehl ibn Sa'd'dan işittim, o şöyle diyordu. Ebû Useyd Mâlik ibn Rabîa es-Sâidî (R) geldi de, Rasûmllah'ı kendinin düğün yemeğine da'vet etti. Henüz evlendiği karısı da yeni gelin olduğu hâlde da'vetlilere hizmet ediyordu.

Sehl dedi ki:

— Yeni gelinin o ziyafette Rasûlullah'a ne içirdiğini bilir misin? Tevr denilen kap içinde geceden Rasûlullah için birkaç hurma ıslattı (bunun şırasını içirdi) [20].

7- Peygamber(S)'İn Birçok Kaplar Ve Zarflar İçinde Şıra Kurmayı Nehyetmesinin Ardından, Bu Kaplarda Ve Zarflarda Şıra Kurmaya Ruhsat Verip Müsâade Etmesi Babı

16-.......Bize Sufyân ibn Uyeyne, Mansûr'dan; o da Salim (ibn Ebi'l-Ca'd)'den tahdîs etti ki, Câbir (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bâzı zarflar içinde şıra kurmaktan nehyetmişti. Ensâr:

— Şu muhakkak ki, bizim için bu kaplar zarurîdir, dediler. Rasûlullah:

— "Öyleyse bunlarda şıra kurmaktan nehyedilmez" buyurdu. (Buhârî dedi ki:) Ve bana Halîfe şöyle dedi: Bize Yahya ibn Sa-

îd tahdîs etti. Bize Sufyân, Mansûr'dan; o da Salim ibn Ebl'l-Ca'd'den; o da Câbir'den bu hadîsi tahdîs etti [21]

17- Bize Abdullah ibnu Muhammed tahdîs etti. Bize Sufyân ibn Uyeyne bu geçen hadîsi tahdîs etti. Sufyân bunda: "Peygamber (S) birtakım kaplardan nehyedince..." şeklinde söyledi.

18-.......Abdullah ibn Amr (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) kırba tulum gibi deriden yapılmış olanlardan başka kaplarda şıra yapılmasını nehyettiği zaman, sahâbîler tarafından Peygamber'e:

— İnsanların hepsi kırba ve tulum gibi deri kaplar bulamaz ki, denildi.

Bunun üzerine Peygamber onlara ziftlenmemiş olan balçık çömlek ve küp içinde şıra kurmalarına ruhsat ve müsâade verdi [22].

19-.......Bize Yahya ibn Saîd el-Kattân, Sufyân'dan tahdîs etti. Bana Süleyman el-A'meş, İbrâhîm et-Teymî'den; o da el-Hâris ibn Suveyd'den tahdîs etti ki, Alî (R): Peygamber (S) dubbâ'dan ve ziftlenmiş kap(içinde şıra kurmak)tan nehyetti, demiştir.

Bana Usmân ibn Ebî Şeybe tahdîs etti. Bize Cerîr ibn Abdilha-mîd, el-A'meş'ten... bu geçen hadîsi tahdîs etti [23].

20-.......Bize Cerîr, Mansûr'dan tahdîs etti ki, İbrâhîm en-Nahaî (şöyle demiştir): Ben, el-Esved ibn Yezîd'e:

— Sen mü'minlerin anası Âişe'ye, hangi şeyler içinde şıra tutulması mekruh olur diye sordun mu? dedim.

Esved:

— Evet, dedi ve şöyle ilâve etti: Ben:

— Ey mü'minlerin anası! Peygamber hangi şeylerin içinde şıra tutulmasından nehyetti? dedim.

Âişe:

— Bu hususta biz ev halkını dubbâ'da ve muzeffette (yânı ziftlenmiş kapta) şıra kurmamızdan nehyetti, dedi.

(İbrâhîm en-Nahaî dedi ki:) Bu sefer Esved'e:

— Âişe, hantem ve cerr denilen testiyi zikretmedi mi? diye sordum.

Esved:

— Ben sana ancak işittiğim şeyi tahdîs ediyorum, sana işitmediğim şeyi mi tahdîs edeyim? Dedi [24].

21-.......Bize eş-Şeybânî tahdîs edip şöyle demiştir: Ben Abdullah ibn Ebî Evfâ(R)'dan işittim, o şöyle dedi: Peygamber (S) yeşil testi (içinde şıra tutmak)tan nehyetti.

(eş-Şeybânî dedi ki:) Ben Abdullah'a:

— Beyaz testi içinde mi içelim? dedim. Abdullah:

— Hayır, ondan da içmeyin (çünkü hüküm birdir), dedi [25].

8- Sarhoşluk Vermediği Müddetçe Nakî' Denilen Hurma Şırası(Nı İçmenin Câizliği) Babı

22-.......Ebû Hazım şöyle dedi: Ben Sehl ibn Sa'd es-Sâidî(R)'den işittim. Ebû Useyd Mâlik ibn Rabîa es-Sâidî, Peygamber(S)'i kendi düğün aşına da'vet etti. O gün yeni gelin olduğu hâlde da'vetlilere hizmet eden karısı (Ümmü Useyd

Selâme) idi. Ümmü Useyd:

— Bu ziyafette Rasûlullah'a ne şırası içirdiğimi bilir misiniz? Ben geceden O'nun için tevr dediğimiz kap içinde birkaç aded hurma ıslattım, dedi [26].

9- Bâzak Ve Sarhoşluk Veren Her İçkiden Nehyeden Kımse(Yi Zikr) Babı

Umer ibnu'l-Hattâb, Ebû Ubeyde ibnu'l-Cerrâh ve Muâz ibn Cebel, Tılâ" denilen içkinin (kaynatılıp üçte . biri kalınca) içilmesine kaail oldular. el-Berâ ibnu Azib ile Ebû Cuhayfe de (kaynatılıp yarı olunca) tılâ içkisini

içtiler.

îbn Abbâs (sıkılmış şıradan soran kimseye): Sıkılmış şıra taze olduğu müddetçe iç, demiştir.

Umer ibnu'l-Hattâb şöyle demiştir:

"Ben (oğlum) Ubeydullah'ta şarâb kokusu hissettim, (o, tılâ içtiğini söyledi). Ben tılâ içkisinin sarhoş edici olup olmadığını soracağım. Eğer sarhoş edici ise, onu celde vururum" [27].

23-.......Bize Sufyân es-Sevrî haber verdi ki, Ebû'I-Cuveyriye şöyle demiştir: Ben İbn Abbâs'a "el-Bâzak" içkisinin hükmünü sordum. İbn Abbâs:

— Muhammed (S) bâzak içkisinin hükmünü önceden bildirip "Sarhoş eden her şey haramdır" buyurmuştur, dedi.

Ebû'l-Cuveyriye:

— Bâzak, halâl-tayyib içkidir, (çünkü o, halâl-tayyib olan üzümün sıkılmış sırasıdır), dedi.

İbn Abbâs:

— Halâl-tayyib olanı iç, şu muhakkak ki halâl-tayyib olandan sonra harâm-habîsten başkası yoktur, (çünkü o şıra ilk haletinden hamrlığa dönüşmüştür),

dedi [28].

24-.......Bize Hişâm ibn Urve, babası Urve'den tahdîs etti ki, Âişe (R): Peygamber (S) tatlıyı ve balı severdi, demiştir [29].

10- Karıştırılmaları Sarhoş Edici Olduğu Zaman Alacalı Hurma Koruğu İle Hurmayı {Şıra Kurmakta) Karıştırmama Yi Ve İki Katığı Bir Katık Hâline Getirmemeyi Düşünen Kimse Babı [30].

25-.......Bize Katâde tahdîs etti ki, Enes (R) şöyle demiştir: Ben Ebû Talha'ya, Ebû Ducâne'ye, Süheyl ibnu'l-Beydâ'ya hurma koruğu ile hurma karışığından yapılmış içki sunuyordum. Derken hamr, yânî şarâb haram kılındı. Ben hemen o içkileri attım. Ben onların içki dağıtıcıları ve en küçükleri idim. Biz o gün bu içkileri hamr sayıyorduk [31].

Amr ibnu'l-Hâris şöyle dedi: Bize Katâde tahdîs etti ki, kendisi Enes'ten işitmiştir.

26-.......Bana Atâ ibn Ebî Rebâh haber verdi ki, kendisi Câbir(R)*den şöyle derken işitmiştir: Peygamber (S) kuru üzümle hurmayı, alacalanmış hurma koruğu ile taze hurmayı birleştirmekten nehyetti [32].

27-.......Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Peygamber (S), olgun hurma ile ermemiş hurma koruğunun, yine hurma ile kuru üzümün bir arada birleştirilmesini nehyetti. Bunlardan herbirisi ayrı ayrı şıra ve hoşaf yapılmalıdır [33].

11- Süt İçilmesi Ve Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'Sağmal hayvanlarda da sizin için elbette âyet vardır. Size onların karınlarındaki fışkı ile kan arasında, içenlerin boğazından kolaylıkla geçen dupduru (ve tertemiz) bir süt içiriyoruz" (en-Nahl: 66) [34]

28-.......Bize Yûnus, ez-Zuhrî'den; o da Saîd ibnu'l-Müseyyeb'den haber verdi ki, Ebû Hureyre (R): Rasûlullah(S)'a, isrâ ettirildiği gece (Beytu'l-Makdis'te) bir kadeh süt ve bir kadeh şarâb getirildi... demiştir [35].

29- Bize el-Humeydî tahdîs etti ki, o Sufyân ibn Uyeyne'den işit-miştir. Bize Salim Ebu'n-Nadr haber verdi ki, kendisi Ümmü'1-Fadl'in himayesinde bulunan Umeyr'den işitmiştir. O Ümmü'1-Fadl'dan tahdîs ediyordu. Ümmü'1-Fadl (R):

— İnsanlar (Arafat'ta) Arefe günü Rasûlullah'ın oruçlu bulunmasında şübhe ettiler. Bunun üzerine ben Rasûlullah'a içi süt dolu bir kap gönderdim, Rasûlullah (S) o sütü içti, demiştir.

Râvî Sufyân ibn Uyeyne bazen hadîsi şöyle söylemiştir: İnsanlar arefe günü Rasûlullah'ın orucu hususunda şübhe ettiler. Bunun üzerine Ümmü'1-Fadl, Rasûîullah'a içinde süt bulunan bir kap gönderdi...

Sufyân bu hadîs üzerinde durdurulup da sorulduğu zaman:

— Bu hadîs, Ümmü'1-Fadl'dandır, derdi [36].

30-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Ebû Humeyd Abdurrahmân es-Sâidî, en-Nakî' merasından Rasûlullah'a bir kâse süt getirmişti. Rasûlullah (S), Ebû Humeyd'e:

— "Bu kâseyi bir bezle örtmedin mi? Keski bunun üzerine enli-lemesine bir tahta parçası olsun koysaydın!" buyurdu [37].

31-...... Bize el-A'meş tahdîs edip şöyle dedi: Ben Ebû Salih Zekvân'dan

işittim, o zannediyorum ki, Câbir'den zikrediyordu. Câbir (R) şöyle demiştir: Ensâr'dan bir zât olan Ebû Humeyd, en-Nakî' merasından Peygamber(S)'e bir kap süt getirdi. Peygamber de ona:

— 'Bunu bir bezle örtmedin mi? Keski bunun üzerine enlileme-sine bir tahta parçası olsun koy sandın!" buyurdu.

(el-A'meş dedi ki:) Ve bana Ebû Sufyân Talha ibn Nâfi', Câbir'den; o da Peygamber(S)'den olmak üzere bu hadîsi tahdîs etti.

32-.......Ebû İshâk şöyle demiştir: Ben el-Berâ ibn Âzib (R)'den işittim şöyle dedi: Peygamber (S) beraberinde Ebû Bekr olduğu hâlde, Mekke'den (Medîne'ye Muhacir olarak) geldi. Ebû Bekr dedi ki: Biz yolumuz üzerinde bir çobana uğradık. Rasûlullah çok susamış hâldeydi.

Ebû Bekr dedi ki: Ben bir kâse içine bir mikdâr süt sağdım. Rasûlullah bu sütten içti, hattâ ben onun ihtiyâcı ve yeteri kadar içip doyduğunu bilip hoşnûd oldum. Bu sırada bize Surâka ibnu Cu'şum bir at üzerinde olarak geldi. Rasûlullah ona beddua etti. Bunun üzerine Surâka, Rasûlullah'tan kendisi aleyhine beddua etmemesini ve kendisinin selâmetle geri dönüp gitmesini İstedi. Peygamber de onun isteğini yerine getirdi (yânî ona beddua etmedi) [38].

33-.......Bize Ebu'z-Zinâd, Abdurrahmân'dan; o da Ebû Hureyre(R)'den olmak üzere tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Bol sütlü sağım devesi -sağılıp sahibine geri verilmek üzere-hediye etmek ne güzel sadakadır. Seçkin sağmal koyun hediye etmek de böyle güzel bir sadakadır. Bu bereketli hayvan, sabahleyin bir kap süt verir, akşamleyin bir kap süt verir"[39].

34- Bize Ebû Âsim, el-Evzâî'den; o da İbn Şihâb'dan; o da Ubeydullah ibn Abdillah'tan; o da İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Rasû-îullah (S) süt içip ağzını çalkalamış da "Bu yağlıdır" buyurmuştur [40].

Ve îbrâhîm ibn Tahmân, Şu'be'den; o da Katâde'den söyledi ki, Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) -Mi'râcı anlatırken-şöyle buyurdu:

"Bana Sidre ağacı gösterildi. Baktım ki, orada dört nehir vardı. İki nehir zahir, iki nehir de bâtın idi. Zahir olan nehirler Nıl ile Furât nehirleridir. Bâtınî olan nehirler cennetteki iki nehirdir. Sonra bana üç bardak sunuldu. Birinde süt, birinde bal, birinde de şarâb vardı. Ben süt dolu olan bardağı aldım ve içtim. Bana: Sen ve ümmetin fıtrata isabet ettiniz, denildi..." [41].

Hişâm ed-Destevâî, Saîd ibn Ebî Arûbe ve Hemmâm ibn Yahya hepsi de Katâde'den; o da Enes ibn Mâlik'ten; o da Mâlik ibn Sa'sa-a'dan; o da Peygamber(S)'den olmak üzere nehirlerin zikrine kadar, geçen metin tarzında bu hadîsin metnini ittifakla söylediler, fakat "Üç kadeh" fıkrasını zikretmediler [42].

12- Suyun İyisini, Tatlısını İsteyip Aramak Babı

35-.......İshâk ibn Abdiliah, amcası Enes ibn Mâlik (R) şöyle derken işitmiştir: Ebû Talha, Medine'de hurmalık mal yönünden En-sâr'ın en zengini idi. Kendisine mallarının en sevimlisi de Beyruhâ (denilen bustânı) idi. Beyruhâ Peygamber mescidinin karşısında idi. Ra-sûlullah (S) da Beyruhâ'ya girer ve onun içindeki güzel sudan içerdi.

Enes dedi ki: "Siz, sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harca-yıncaya kadar asla iyiliğe ermiş olmazsınız. Her ne infâk ederseniz» şübhesiz Allah onu bilir" (âiûimrân: 92) âyeti inince (üvey babam) Ebû Talha kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Şübhesiz ki Allah "Siz, sevdiğiniz şeylerden harcayıncaya kadar asla iyiliğe ermiş olmazsınız... "buyuruyor. Malımın bana en sevimli olanı Beyruhâ'dır. İşte bu Beyruhâ, Allah için sadakadır. Bu sadakanın hayrını ve Allah yanında onun âhiret azığı olmasını umanm. Yâ Rasûlallah! Sen bu bustânımı Allah'ın sana gösterdiği yere koyup sarfet! dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Bah! (Ne güzel ve ne büyük şey!) Bu, kazanç veren bir maldır -yâhud: Bu, faydası sahibine çabuk ulaşan bir maldır-" Şekk eden râvî Abdullah ibn Mesleme'dir.. "Ben senin söylediğim işitüm. Ben bu bustânı kendi hısımlarına tahsîr etmeni uygun bulurum" buyurdu.

Bunun üzerine Ebû Talha:

— Yâ Rasûlallah! Ben de Sen'in istediğin üzere yaparım, dedi. Akabinde Ebû Talha Beyruhâ'yı hısımları ve amca oğullan arasında taksîm etti.

İsmâîl ibn Ebî Uveys ile Yahya ibn Yahya ("Revân" masdarın-dan olmak üzere) "Râyıhun" şeklinde söylediler [43].

13- Süte Su Karıştırıp İçmek Babı

36-....... ez-Zuhrî şöyle dedi: Bana Enes ibn Mâlik (R) haber verdi ki, kendisi Rasûlullah'ın süt içtiğini görmüş.

(Enes dedi ki:) Rasûlullah, Enes'in evine gelmiş hâldeyken, ben bir koyunun sütünü sağdım ve Rasûlullah için kuyudan biraz su ile karıştırdım. Rasûlullah (S) kadehi alıp içti. Bu sırada solunda Ebû Bekr, sağında da bir bedevi bulunuyordu. Rasûlullah kendisinden artan sütü bedeviye verdi. Sonra da:

— "Sağa (veOÎ Sıra ile sağa (ver)!" buyurdu [44].

37-.......Bize Fuleyh ibnu Süleyman, Saîd ibnu'l-Hâris'ten; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti ki, Peygamber (S), Ensâr'-dan bir zâtın bustâmna girdi. Yanında dostu (Ebû Bekr) bulunuyordu. Peygamber bustân sahibine (Ebû'l-Heyseme):

— "Eğer yanında eski kırba içinde bu gece geceleyip soğumuş su varsa (içeriz), yoksa biz şu sudan (bardaksiz) dudağımızla içeriz!" buyurdu.

Câfair dedi ki: Bu sırada bustân sahibi (ağaçları sulamak için) bustânınm bir tarafından öbür tarafına su çeviriyordu. Yine Câbir dedi ki: Bustân sahibi:

— Yâ Rasûlallah! Yanımda gecelemiş su vardır, çardağa doğru git, dedi.

Câbir dedi ki: Akabinde onları (Rasûlullah ile Ebû Bekr'i) çardağa götürdü. Bir bardağın içine su koydu, sonra suyun üzerine de elcil koyunun sütünden sağdı. Bunu Rasûlullah içti. Sonra kendisiyle beraber gelen zât (yânî Ebû Bekr)

içti [45].

14- Tatlı Şerbeti Ve Bal Şerbeti Babı

ez-Zuhrî:

inecek bir şiddetten dolayı insan sidiği içmek halâl olmaz. Çünkü o pistir. Yüce Allah: "Size bütün iyi ve temiz şeyler halâl kılındı" (el-Mâide: 4-5) buyurdu, demiştir [46].

İbn Mes'ûd da sarhoşluk verici içki (ile tedâvî) hakkında: Şübhesiz ki, Allah sizin şifânızı, size haram kıldığı şeyler içinde kılmadı, demiştir [47].

38-.......Bize Ebû Usâme tahdîs edip şöyle dedi: Bana Hişâm, babası Urve'den haber verdi ki, Âişe (R): Peygamber (S) tatlıyı ve balı çok severdi, demiştir [48].

15- Ayakta Dikilmiş Olarak İçme(Nin Hükmü) Babı

39-.......en-Nezzâl şöyle demiştir: Alî (ibn Ebî Tâlib -R) (Küfe Mescidi'nin) geniş kapısı önüne geldi de ayakta dikilerek su içti ve (halkın şübhesini gidermek için):

— Birtakım insanlar, birisinin ayakta dikilerek su içmesini ke-rîh görürler. Hâlbuki ben Peygamber(S)'in benim içtiğimi gördüğünüz gibi su içtiğini gördüm, dedi [49].

40-.......Bize Abdulmelik ibn Meysere tahdîs etti. Ben en-Nezzâl ibnu Sebre'den işittim. O, Alî'den şöyle tahdîs ediyordu: Alî (R) öğle namazını kıldırdı. Sonra insanların hacetleri için Küfe Mescidi'nin geniş yerinde ikindi

namazı vakti gelinceye kadar oturdu. Sonra kendisine su getirildi. Ondan içti, yüzünü ve ellerini yıkadı. Râvî, başını ve ayaklarını da zikretti. Abdest aldıktan sonra ayağa kalktı, artan suyu da ayakta dikilerek içti. Sonra:

— Şübhesiz birtakım insanlar, ayakta dikilirken su içmeyi kerîh görürler. Muhakkak ki, Peygamber (S) şu benim yaptığımın benzerini yaptı, dedi [50].

41-.......Sufyân, Âsim el-Ahvel'den; o da eş-Şa'bî'den tahdîs etti ki, İbn Abbâs (R): Peygamber (S) ayakta dikilerek Zemzem suyundan içti, demiştir [51].

16- Devesi Üzerinde Dururken İçen Kimse Babı

42-.......Bize Ebu'n-Nadr, îbn Abbâs1 m hizmetçisi Umer'den haber verdi ki, (Abbâs'ın zevcesi) Haris kızı Ümmü'1-Fadl Lubâbe (R), Peygamber(Sye bir kadeh süt gönderdi. Peygamber ikindi vaktinde Arafe'de duruyordu. Eliyle kadehi aldı ve sütü içti.

İmâm Mâlik bu hadîsi Ebu'n-Nadr'dan rivayetinde "Peygamber devesinin üzerinde duruyordu" fıkrasını ziyâde etti [52].

17- Bâb: İçmekte Sırasıyle Sağdakine (Ver)!

43-.......Bana Mâlik, İbn Şihâb'dan; o da Enes ibn Mâlik(R)'ten şöyle tahdîs etti: Rasûlullah(S)'a (içmesi için) su ile karıştırılmış hâlde süt getirildi. Rasûlullah'ın sağ tarafında bir çöl Arab'ı, sol tarafında da Ebû Bekr bulunuyordu. Rasûlullah sütü içti, sonra çöl

Arab'ına verdi ve:

— "Dâima sıra ile sağa (ver)/" buyurdu [53].

18- Bâb: İnsan İçmekte Daha Büyük Kişiye Vermek İçin Sağ Yanında Bulunan Kimseden İzin İster Mi?

44-.......Bana Mâlik, Ebû Hazım ibn Dinar'dan; o da Sehl ibn Sa'd(R)'dan şöyle tahdîs etti: RasûluIIah'a içecek birşey getirildi. Ra-sûlullah bundan (bir mikdâr) içti. Sağında bir genç, solunda da birtakım yaşlı kimseler yer tutmuşlardı. Bu vaziyette Rasûlullah gence;

— "bardakta kalanı bu ihtiyarlara vermem için bana izin verir misin?" diye sordu.

O genç sahâbî:

— Vallahi yâ Rasûlallah, Sen'den gelen nasibimi hiçbir kimseye ihsan edemem, diye cevâb verdi.

Bunun üzerine Rasûlullah (S) bardağı o gencin elinin içine koyuverdi [54].

19- (Bardaksız Ve Avuçlamaksızın) Havuzdan Ağızla Su İçmek Babı

45-....... Bize Fuleyh ibn Süleyman, Saîd ibnu'l-Hâris'den; o da Câbir ibn Abdillah(R)'tan şöyle tahdîs etti: Peygamber (S) beraberinde bir sahâbîsi olduğu hâlde, Ensâr'dan bir adamın yanına girdi. Peygamber ile sahâbîsi o zâta selâm verdiler. O adam selâmı aldı

da:

— Yâ Rasûlallah! Babam ve anam Sana feda olsun! İçinde gelmiş olduğun bu saat, sıcak bir saattir, dedi.

O zât, bu sırada bustânındaki suyu kuyunun dibinden yeryüzüne çıkarmakla meşgul bulunuyordu. Peygamber ona:

— "Eğer yanında eski kırba içinde gecelemiş su varsa (içeriz), yoksa ağzımızla bu sudan içeriz" dedi.

O zât, bustân içinde o suyu bir yerden diğer tarafa akıtıyordu.

O zât:

— Yâ Rasûlallah! Yanımda eski kırba içinde gecelemiş (soğuk)

bir su vardır, dedi.

Bunun üzerine Peygamber ve yanındaki sahâbî ile birlikte bus-tândaki çardağa doğru yürüdüler. Çardakta bustân sahibi olan zât bir kap içine su döktü. Sonra o suyun üzerine kendine âid bir elcil koyundan süt sağdı. Akabinde bu (suyla karıştırılıp soğutulan) sütü Peygamber içti. Sonra geri verdi. Bu sefer o sütten Peygamber ile beraber gelmiş olan zât (yânî Ebû Bekr) de içti [55].

20- Küçüklerin Büyüklere Hizmet Etmeleri Babı

46-.......Mu'temir'in babası Süleyman şöyle demiştir: Ben Enes (R)'ten işittim, şöyle dedi: Ben bir içki meclisinde amcalarıma fadîh içkisi sunup sâkîlik hizmetini yapıyordum. Ben onların en küçüğü bulunuyordum. Bu sırada "Şarâb haram kılındı" denildi. Bana:

— Şarâb testilerini devir! dediler. Biz de onları devirip döktük, (Süleyman et-Teymî dedi ki:) Ben Enes'e:

— Onların içkileri ne idi? diye sordum. Enes:

— Taze hurma ve alacası düşmüş koruk hurmadır, diye cevâb verdi.

Ebû Bekr ibnu Enes: Bu fadîh şarâbı, o gün onların içkisi idi dedi de, Enes bunu reddetmedi.

Ve bana arkadaşlarımdan biri tahdîs etti ki, kendisi Enes'ten: 'Fadîh, o gün onların hamrı idi" derken işitmiştir [56].

21- Yiyecek İçecek Kaplarını Örtüp Kapatmak Babı

47-.......İbnu Cureyc şöyle dedi: Bana Atâ ibn Ebî Rebâh haber verdi ki,

kendisi Câbir ibn AbdiIlah(R)'tan şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "(Güneş batıp) gece karanlığı başladığı yâhud akşama girdiğiniz zaman çocuklarınızı (dışarı çıkmaktan) men' ediniz. Çünkü şeytânlar o sırada dağılırlar. Geceden bir saat geçince de (dışarıdaki) çocuklarınızı evlerinize koyunuz. O zaman Allah'ın ismini anarak kapıları kapatınız. Çünkü şeytân, kapatılmış kapıyı açamaz. Yine Allah'ın ismini anarak su kırbalarınızın ağızlarını bağlayınız. Yine Allah'ın ismini anarak yiyecek kaplarınızın üzerlerini örtüp kapatınız, velev üzerlerine enlilemesine birşey koymanız suretiyle olsun. Yanan kandillerinizi de söndürünüz!"[57]

48-.......Bize Hemmâm ibn Yahya, Atâ'dan; o da Câbir(R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Uyuyacağınız zaman kandillerinizi söndürünüz, kapılan kapatınız, tulum ve kırbaların ağızlarını bağlayınız, yiyecek ve içecek şeylerinizin üzerlerini iyice

örtüp kapatınız".

Râvî: Sanırım ki, Rasûlullah burada "Velev ki, yiyecek kabının üzerine koyacağın bir tahtaparçasıyle olsun"buyurdu, demiştir [58].

22- Deriden Yapılmış Tulum Ve Kırbaların Ağızlarını Dışa Kıvırıp Ondan Ağızla Su İçme(Nin Nehyi) Babı

49-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R): Rasûlullah (S) tulum ve kırbaların ağızlarım dışa kıvırmaktan, (yânî kapların ağızlarının dışa kıvrılıp onlardan (bir maşrabaya koymadan, ağızla) içilmesinden nehyetti, demiştir.

50-.......ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Ubeydullah ibn Abdillah tahdîs etti ki kendisi Ebû Saîd el-Hudrî'den şöyle derken işitmiş-tir: Ben RasûIullah(S)'tan, deriden yapılmış tulum ve kırbaların ağızlarını dışa kıvırıp onlardan ağızla su içmekten nehyederken işittim, demiştir.

Bu hadîsin râvîlerinden Abdullah ibnu'l-Mubârek şöyle dedi: Ma'-mer yâhud

Ma'mer'den başkası: Hadîsteki "el-Ihtmâs", kırba, tulum ve benzeri kapların ağızlarından su içmektir, demiştir [59].

23- Tulumun Ağzından İçme(Nin Nehyi) Babı

51-.......Bize Eyyûb ibn Temîme es-Sahtıyânî tahdîs edip şöyle dedi: İkrime bize şöyle dedi: Dikkat edin, size kısa kısa birşeyler haber vereceğim ki, onları bize Ebû Hureyre şöyİe tahdîs etti: Rasûluî-lah (S) kırbanın veya su kabının ağzından (bir bardağa koymaksızın) su içmekten ve birinizin evinin duvarına komşusunun kendi ağacını -bir rivayette: bir ağaç başım- koymasını men' etmesinden nehyetti.

52-.......Bize Eyyûb, îkrime'den haber verdi ki, Ebû Hureyre (R): Peygamber (S) su kabının ağzından (bardağa koymaksızın) su içmekten nehyetti, demiştir.

53-.......Bize Hâlid el-Hazzâ, îkrime'den haber verdi ki, İbn Abbâs (R): Peygamber (S) su kabının ağzından su içmekten nehyetti, demiştir [60].

24- Birşey İçerken Kabın İçinde Nefes Almaktan Nehy Babı

54-.......Ebû Katâde (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Sizin biriniz birşey içtiğinde, su kabının içine nefes verip hohlamasın. Sizin biriniz çiş ettiği zaman sağ eliyle cinsiyet organına meshetmesin. Sizin biriniz (halâda) silindiği zaman da sağ eliyle silinmesin" [61].

25- (Birşey İçerken Kabın Dışında) İki Nefesle Yâhud Üç Nefesle (Dinlene Dinlene) İçmek Babı

55-......... Azre ibnu Sabit şöyle dedi: Bana Sumâme ibnu Abdillah haber verip şöyle dedi: Enes (R) su içtiği kap(dışm)da iki yâhud üç kerre nefes alırdı ve:

— Peygamber (S) üç kerre nefes alırdı, dedi [62].

26- Altın Kapta İçmenin Hükmü Babı

56-....... Bize Şu'be, el-Hakem ibn Uyeyne'den tahdîs etti ki, Abdurrahmân ibn Ebî Leylâ şöyle demiştir: Huzeyfe (ibnu'l-Yemân -R- İran fetihleri sırasında) Medâin'de bulunuyordu. Su içmek istedi. Kendisine bir Dihkaan (yânî Medâin şeriflerinden birisi) bir gümüş bardakla su getirdi. Huzeyfe kızarak bardağı fırlatıp attı da, şöyle dedi:

— Ben bu bardağı ilk defa atmadım. Şu kadar ki, ben bu zâtı bana bunun içinde su vermekten nehyetmiştim, fakat o vazgeçmedi. Hâlbuki Peygamber (S) bizleri hâlis ipek ve atlastan, altın ve gümüş kaplarda içmekten nehyetti ve: "Bunlar dünyâda kâfirlerindir» âhi-rette ise sizindir" buyurdu [63].

27- Gümüş Kap (Kullanmanın Hükmü) Babı

57-.......Bize Muhammed ibn Ebî Adiyy, Abdullah ibn Avn'dan; o da Mucâhid ibn Cebr'den tahdîs etti ki, îbnu Ebî Leylâ şöyle demiştir: Biz Huzeyfe'nin beraberinde sefere çıktık. Huzeyfe, Peygamberdin şöyle buyurduğunu zikretti: "Altın ve gümüş kaplarda içmeyin, hâlis ipek ve dîbâc (yânî atlas kumaş) giymeyin. Çünkü bunlar dünyâda kâfirlerin, âhirette ise sizindir.'*

58-.......Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme'den (o şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Şu gümüş kaptan birşey içen kişi var ya, muhakkak o kişi karnına ancak (curb curb diye) cehennem ateşini göndermektedir" [64]

59-........ el-Berâ ibn Âzib (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) bizlere yedi şeyi işlememizi emretti, yedi şeyden de bizleri nehyetti. Bizlere hastayı ziyaret etmeyi, cenaze arkasından gitmeyi, aksırana duâ etmeyi, da'vetciye icabet etmeyi, selamlaşmayı yaymayı, zulme uğramışsa yardım etmeyi, yemîn edenin yemînini kabul edip isteğini yerine getirmeyi emreyledi. Ve yine Rasûlullah bizleri altın yüzükler takmaktan, gümüş kaptan içmekten -yâhud: Gümüş kap kullanmaktan-, eyer ve semerler üzerine binicinin altına konulan içi pamuk veya yünle doldurulmuş, ipekten veya atlastan yapılmış küçük minderler kullanmaktan, kassî denilen ince ve kalın ipek kumaşlar giymekten nehyetti [65].

28- Kâse, Bardak Ve Çanaklarda İçme{Nin Cevazı) Babı

60-.......Bize Sufyânibn Uyeyne, Salim Ebu'n-Nadr'dan; oda Ümmü'l-Fadl'ın himayesinde bulunan Umeyr'den; o da Ümmü'1-Fadl Lubâbe(R)'den tahdîs etti ki, sahâbîler Arafe günü (Arafat'ta) Pey-gamber'in oruçlu olup olmadığı hakkında şübhe etmişlerdir. Bunun üzerine Peygamber(S)'e bir kâse süt gönderilmiş, O da bu sütü içmiştir [66].

29- Peygamberin Bardağından Ve Kabından Îçmek Babı

Ebû Burde şöyle demiştir: Abdullah ibnu Selâm bana: Ben sana, içinden Peygamber'in içtiği bir kâseden içireyim mi? dedi [67].

61-....... Sehl ibn Sa'd (R) şöyle demiştir: Peygamber'e Arab kavminden bir kadın zikredilmişti. Peygamber (S), Ebû Useyd es-Sâidî'ye, o kadına haber göndermesini emretti. Ebû Useyd de o kadına haber yolladı. Bunun üzerine kadın Medine'ye geldi ve Benû Sâide kalesine indi. Peygamber çıktı, nihayet kadının bulunduğu yere geldi ve yanına girdi. Başını aşağıya doğru eğmiş bir kadınla karşılaştı. Peygamber o kadına söz söyleyince, kadın:

— Senden Allah'a sığınırım, dedi. Peygamber de:

— "O hâlde ben de seni terkettim" buyurdu. Müteakiben oradakiler kadına:

— Sen O'nun kim olduğunu biliyor musun? dediler.

Kadın:

— Hayır bilmiyorum, dedi. Oradakiler:

— Bu, Allah'ın Rasûlü'dür; seni görüp zevceliğe istemek maksadıyla sana gelmişti, dediler.

Kadın:

— Ben Peygamber'le evlenmeyi kaçırmaktan dolayı bedbaht oldum, dedi [68].

(Sehl dedi ki:) O gün Peygamber dönüp geldi de, nihayet kendisi ve sahâbîleri Benû Sâide sofasında oturdular. Sonra Peygamber:

— "Yâ Sehl! Bize su ver!" buyurdu.

Ben de onlar için bu kadehi çıkardım ve bununla onlara su içir-dim.

Sehl'in râvîsi Ebû Hazım şöyle dedi: Sehl bu kadehi bize çıkarıp gösterdi, biz de bunun içinden teberrüken su içtik.

Dedi ki: Sonra bu hâdisenin ardından Umer ibnu Abdilazîz (Me-dîne Vâlîsi iken) Sehl'den bu kadehin kendisine hibe edilmesini istedi. Sehi de bu kadehi ona hibe etti [69].

62-.......Âsim el-Ahvel şöyle demiştir: Ben Enes ibn Mâlik'in yanında Peygamber'in kadehini gördüm. Bu kadeh çatlamış hâldeydi, Enes onu gümüşle bağlayıp kenetlemişti.

Âsim dedi ki: O, Nudâr ağacından yapılmış, enli, güzel bir su bardağı idi.

Yine Âsim dedi ki: Enes (R):

— Yemîn olsun ben bu kadeh içinde Rasûlullah'a şundan ve şundan daha çok

zaman su vermişimdir, dedi.

Yine Âsim şöyle dedi: İbn Şîrîn de şöyle dedi: Bu kadehin üzerinde demirden yapılmış bir halka vardı. Enes ibn Mâlik bu halkanın yerine altından yâhud gümüşten bir halka geçirmek istedi. Fakat (üvey babası) Ebû Talha ona:

— Sakın Rasûlullah(S)'m yapmış olduğundan hiçbirşeyi değiştirme! diye tenbîh etti.

Bu tenbîh üzerine Enes onu olduğu gibi bıraktı [70].

30- Bereketin Ve Mübarek Suyun İçilmesi Babı

63-.......el-A'meş şöyle demiştir: Bana Salim ibnu Ebi'I-Ca'd, Câbir ibn AbdilIah(R)'tan şu gelecek hadîsi tahdîs edip şöyle dedi: Ben kendimi Peygamber'in beraberinde gördüm ki, ikindi namazı vakti gelmiş, yanımızda da az bir sudan başkası yoktu. Bu az su bir kap içine konuldu da akabinde Peygamber'e getirildi. Peygamber (S) o kabın içine elini soktu ve parmakları su fışkırttı. Bundan sonra Peygamber:

— "Haydin abdest suyu ehlinin yanına geliniz! Bereket (yânî gördüğünüz bu su artması) Allah kalındandır" buyurdu.

(Câbir dedi ki:) Yemîn olsun ki, ben suyu O'nun parmakları arasından fışkırırken görmüşümdür. Oradaki insanlar hep abdest aldılar ve içtiler. Ben ise o sudan karnıma koyduğum mikdârı çoğaltmak hususunda gayretimi hiç kısaltmıyordum. Ve o artan suyun hakîkaten bir bereket olduğunu bildim.

Salim ibn Ebi'1-Ca'd dedi ki: Ben Câbir'e:

— Siz o gün kaç kişi idiniz? diye sordum. Câbir:

— Bindörtyüz kişi idik, dedi.

Bu hadîsi Câbir'den rivayet etmekte Sâlim'e, Amr ibn Dînâr mu-tâbaat etmiştir. Husayn ile Amr ibnu Murre, Sâlim'den; o da Câbir'den olmak üzere "Binbeşyüz" demiştir.

Yine bu hadîsi Câbir'den rivayet etmekte Sâlim'e, Saîd ibnu'l-Müseyyeb de mutâbaat etmiştir [71]

---

[1] Eşribe, Şarâb'm cem'idir. Şarâb ise içilen akıcı şeylerin ismidir. Haram ve halâl olan bütün içilen nevi'Ieri şâmildir. Türkçede ise Şarâb, nass ile haram olan hamr ve diğer sarhoş edici içkiler ma'nâsında kullanılmıştır. Bu kitâbda yalnız haram olan içkiler değil, su, süt gibi halâl olan İçkilere âid hadîsler toplanmıştır.

[2] Buhârî bu âyeti hamnn harâmlığı hakkında gelen hadîslere bir hazırlık ve mukaddime olmak üzere zikretmiştir.

Bu âyet sarhoşluk veren içkilerin men'i ve haram kılınması hakkında üçüncü ve son olarak inen âyettir ki, birincisi en-Nisâ: 43, ikincisi el-Bakara: 219-220. âyetleri idi. Allah Taâlâ bu âyette hamnn ve kumarın harâmlığım birçok vecih-lerle te'kîd etmiştir: Evvelâ cümlenin başı "İnnemâ" ile başlatılmış, ikinci olarak "Ensâb" ve "Ezlâm" ile beraber zikrolunarak putperestlik kabîlinden gösterilmiş, üçüncü olarak "itte?" ismi verilmiş, dördüncü olarak sırf şerr veya şerri gâlib olduğuna tenbîhen "Şeytânın amelinden" buyurulmuş, beşinci ola rak bunlardan sakınmak emredilmiş, altıncı olarak bu ictinâb, felah ümîdine bir sebeb yapılmış, yedinci olarak da bu beyândan asıl maksad hamr ve kumarın tahrîmi olduğu hatırlatılıp, bunların haram kılınmasını gerektiren dînî, dünyevî mefsedet ve veballerini takrir ve şeytânın amelini tavzîh ile: "Şeytân içkide ve kumarda ancak aranıza düşmanlık ve kin düşürmek, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık siz vazgeçtiniz değil mi?" (el-Mâide: 91) bu-yurulmuştur. Ki bir kerre bunlar olduktan sonra artık her günâh, her cinayet işlenir; ne dîn kalır, ne îmân; ne dünyâ kalır, ne âhiret... {Hakk Dîni, II, 1805)

[3] Hadîs dünyâda haram olan şarâbı içip de tevbe etmeden ölenlerin âhirette mut-tekîlere va'd olunan cennet şarâbından mahrum olacakları bir ceza olarak bildiriliyor. Ma'siyet ve günâh cennetten mahrum olmayı gerektirmediğinden, bunlar cennete girecekler, fakat sarhoşluk vermeyen, içenlere yüksek lezzet veren âhiret şarâbından mahrum kalacaklardır... Cennetliklere va'd edilen içki nehirlerini haber veren âyetlerden biri şudur: "Sakınanlara va'd olunan cennetin sıfatı şudur: İçinde rengi, kokusu, hiçbir vasfı bozulmayan sudan ırmaklar, tadına asla bozukluk gelmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şarâbdan ırmaklar, süzme baldan ırmaklar vardır. Orada meyvelerin her çeşidi onlarındır..." (Muhammed: 15).

"Kinden göğüslerinde ne varsa söküp atacağız- Altlarından ırmaklar akacaktır. Hamd olsun Allah 'a ki, bizi hidâyetiyle buna kavuşturdu. Eğer Allah bize hidâyet etmeseydi, kendiliğimizden bunun yolunu bulamazdık. And olsun ki, Rabb 'imizin elçileri gerçeği getirmişlerdir derler..." (el-A'râf: 43).

' 'Biz onların göğüs/erindeki kini söküp attık. Hepsi kardeşler hâlinde karşı karşıya tahtları üzerine dayanarak oturacaklardır" (el-Nıcr 47).

[4] Bu hadîsin bir rivayeti, uzun Mi'râc ve Isrâ hadîsi içinde geçti. Müslim de îmân'-da, "Rasûlullah'm geceleyin semâlara yürütülmesi ve namazların farz kılınması bâbı"nda 264-"164" hadîsin sonunda; bir de 272, "168" rakamlı hadîste buna yakın bir lafızla getirmiştir. Hadîs, süt içmenin fazileti ile sarhoş edicilerin kötülüğünü işaret etmiş oluyor.

[5] Başlığa uygunluğu "Şarâbın (açıkça ve alenî olarak) içilmesi..." sözündedir. Bunun bir rivayeti İlim Kitabı, "ilmin kalkıp, cehlin meydan alması bâbı"nda geçmişti.

[6] Başlığa uygunluğu "İçki içen de içtiği zamanda mü'min olarak içemez" kavlin-dedir.

İbn Battal dedi ki: İçki içmek hakkında gelen haberler içinde en şiddetli rivayet, Ebû Hureyre'nin bu hadîsidir. Çünkü hadîste zikredilen çirkin fiilleri işleyenlerden, işledikleri sırada îmân şuurunun kendilerinden silindiği bildiriliyor ki, zahir şekline göre çok ağırdır. Tebliğin bu zahir şekline bakarak Haricîler: Bu büyük cürümleri -haram olduklarını bilerek kasden- İşleyenleri tekfîr etmişlerdir. Sünnet ehli âlimleri ise bu husustaki îmânı kemâle hamlederek: "Büyük günâhları işleyenlerin îmânı tam ve kâmilolmaz" suretinde tefsir etmişlerdir.... Bâzı âlimler de "Bu, büyük bir tehdîddir" demişlerdir. Bu konuda gelen diğer haberler de bu suretle tefsîr ve tevcîh olunur: Meselâ Ebû Mûsâ el-Eş'arî hadîsinde: "Üç sınıf mücrim cennete girmez: Şarâb içen, hısımlığı kesen, sihre inananlar" buyurulmuştur. Ebû Hureyre'nin bir hadîsinde de: "Şarâb içen, puta tapan gibidir" buyurulmuştur ki, bütün bunlar tağlîz ve tehdîde hamlolunmuş-lardır... (Aynî).

el-Muzhırî şöyle dedi: Yânî zina etmekte iken îmânda kâmil olmaz, yâhud lafzı haber, ma'nâsı nehydir; birinci vech daha üstündür. Hattabî de buradaki imansızlığı, zinayı halâl sayana hamletti. Mişkaat şârihi de şöyle dedi: Menfî olan îmânla murâd, hayadır denilebilir. Nitekim "Haya îmândan bir şu'bedir" hadîsi gelmiştir. Buna göre ma'nâ: Zinâcı zina edeceği zaman Allah'tan haya eder

hâlde zina edemez. Çünkü o Allah'tan utansaydı ve onun hazır ve hâline şâhid bulunduğuna i'tikaad etmiş olsaydı, bu çirkin fiili yapmazdı. Bunun tağ lîz ve teşdîd babından olması da muhtemeldir. Nitekim Âlu İmrân: 93'te böyledir. Yânî bunlar mü'minlerin hasletlerinden değildir. Çünkü bunlar mü'minlerin hasletlerine aykırıdır. Mü'minlerin bunlarla vasıflanmaları yakışmaz. Bunlar kâfirlerin vasıflarıdır... (Kastallânî).

[7] Bu başlık "Üzümden yapılan hamr" yâhud "Hamr üzümden yapılandır" şeklinde tercüme edilebilir. İkinci şekil Ebû Hanîfe'nin görüşüdür. Ona göre üzümden başka meyve ve hububattan yapılan içkilere, hakîkî ma'nâsıyle hamr denmez, teşbîh suretiyle denilebilir. Diğer imamlara göre İse, hamr üzüme has değildir, başka şeylerden de yapılır.

[8] Enes'in bu "Hâlbuki Medine'de ondan birşey yoktu" sözü, üzümden yapılan hamr yoktu, demek oluyor. Bu cihetle hamr mutlak zikrolununca, kemâline sar-folunur ki, o da üzümden yapılandır.

[9] Enes'in bu hadîsi, bundan önceki haşiyede bildirilen şeyi te'yîd etmektedir. Yânî o sırada Medine'de üzüm suyundan yapılan hamr pek az idi, fakat diğer şeylerden yapılan hamr bolca bulunuyordu.

[10] İbn Umer'İn bu hadîsi, o devirde üzümden başka sayılan şeylerden de hamr yapıldığının delilidir.

Hamr, esasen örtmek ma'nâsına masdar olduğu hâlde, "Çiğ üzüm şırasından şiddetlenmiş ve köpüğünü atmış olan şarâba isim olmuştur. Çünkü aklı bü-: rüyüp örter ve bir ta'bîr ile kafayı dumanlar kî, buna Humar denilir. Hamnn bu üzüm şarâbına ıtlak edilmesi, has bir ıtlaktır. Bu münâsebetle hamr, bir de umûmî olarak akla humar veren şey ma'nâsına kullanılır ki, bu ma'nâca müskiratın hepsi hamrdır. Buna binâen imâm Mâlik ve Şafiî ve bunlardan evvel ve sonra bir hayli âlimler ve fakîhler Kur'ân'daki hamnn umûmî ma'nâsıyle mutlak olarak müskir demek olduğuna ve binâenaleyh her nevi1 müskiratın Kur'ân nassı ile aynen haram bulunduğuna hükmetmişlerdir... (Hakk Dîni, I, 761-762).

[11] Bu başlık, bundan önce geçen hadîste Umer'in hutbede söylediği sözün kısaltılmış şeklidir.

[12] Başlığa uygunluğu "Zehv demlen hurma koruğundan ve hurmadan yapılan fadîh içkisi" sözündedir.

ez-Zehv: Hurma koruğu sarı ve kırmızı alacalanmak ma'nâsınadır. el-Fadîh: Bir günâ şarâba denir ki, hurd olmuş hurma koruğundan yaparlar. Masdar olarak ezmek, kırmak ma'nâsınadır (Kaamûs Ter.)

[13] Başlığa uygunluğu "el-Büsr denilen hurma koruğu" sözündedir.

el-Büsr, herşeyin tazesine denir... ve rutab kertesine varmamış olan hurma koruğuna denir, müfredi "Busre"dir.

Bu hadîsin birkaç rivayetini Müslim de Eşribe Kitâbı'nda getirmiştir: Müslim Ter., VI, 202-205.

[14] Bu hadîsler, içkiyi kesin olarak haram kılan el-Mâide: 93. âyeti indiği zaman hurma şırasından yapılan içkiye hamr, yânî şarâb denildiğini gösteriyor. Bundan dolayı üç mezhebin imamlarına göre sarhoşluk veren her içki hamrdir ve üzüm şırasından yapılan ile diğer içkiler arasında hüküm i'tibâriyle bir fark yoktur. Herhangi birinden az bir mikdâr da içilse hadd vurmak îcâb eder.

Hanefîler'e göre ise Hamr denilen ve üzüm şırasından yapılan şarâbın hükmü, diğer içkilerden farklıdır. Onlarca her içkiye hamr, yânî şarâb denilmez. Böyle olunca hükümleri de bir değildir. Şarâbın bir damlasını içmek bile hadd'i îcâb eder. Fakat şâir içkiler böyle değildir. Onlar ancak sarhoş edecek mikdârı içilirse haddi îcâb eder. Daha fazla tafsilât için fıkıh kitâblarına başvurulmalıdır.

[15] El-Bit'u: Baldan yapılan kıvamlı koyu nebîze, bir kavle göre üzüm şırasına yâ-hud bâ'mn kesriyle hamre denilir... (Kaamûs Ter,).

îmâm Ebû Hanîfe: Bit'u, Yemen içkisidir, fakat Yemen halkı bu kelimenin "T" harfini üstün okurlar da Bit a' derler" demiştir.

el-Fukkaa': Rummân vezninde, şerbetçilerin çarşıda sattıkları mutlaka şerbete denir ki, hububattan, meyvelerden ve sâireden tertîb eder ederler... (Kaamûs Ter.)

[16] Bu hadîs, Rasûlullah'ın "Cevâmi'u'l-Kelim" diye anılan câmialı sözlerinden birisidir. Bunların kelimeleri az, ifâde ettikleri ma'nâlar ve hükümler çoktur. Ra-sûlullah'a yalnız Yemen'in "Bit'u" içkisinin hükmü sorulmuştu. O, içkinin mâhiyetini umûmî bir

kaanûn hâlinde ta'rîf ederek cevâb vermiştir ki, her içki bununla Ölçülmelidir demek olur...

[17] Bunlar, içinde nebîz ve hamr, yânî şıra ile şarâb kurmak âdet edilen dört nevi' testi adıdır ki, içlerinde şıra kurulunca tahammur edip sarhoşluk verir olurmuş. Bunların açıklamaları îmân Kitâbı'nda verilmişti.

[18] Başlığa uygunluğu "Hamr, aklı örten (tefekkürü gideren) her İçkidir" sözün-dedir. Bu, eskimez ve umûmî bir kaaide ve son derece câmiali bir ta'rîftir.

[19] Hadîsin başlığın birinci fıkrasına uygunluğu açıktır. Fakat hadîste başlığın ikinci fıkrasına âid birşey yoktur. Buharı Sahîh'ini yazmakta âdet edindiği mesleği gereği kendi şartına uymayan hadîsi kitabına yazmaz da ona yalnız başlıkta işaret etmekle yetinir. İşte burada da öyle yapmıştır. "Hamr"e başka ad takanlara dâir başlıkta işaret ettiği hadîs, Ebû Davud'un, İbn Ebî Şeybe'nin, Ebû Mâlik el-Eş'arî'den rivayet ettikleri "Ümmetimden birtakım insanlar hamr'ı (yânî şarâbı) içerler de ona şarâbdan başka isim takarlar... " hadîsidir. '

Hişâm ibn Ammâr, Buhârî'nin üstâdlarından biridir. Ebû Bekr'in fadlı'-nda ve Buyû'da ondan isnâdla rivayet etmiştir. Üç yerde ise "Hişâm ibn Ammâr şöyle dedi" diyor. Birisi Eşribe'de burada; biri Mağâzî'de, "İnsanlar Hudeybiye günü Rasûlulullah'm beraberinde idiler, ağaçların gölgelerine dağıldılar...." hadîsinde; bir de Rasûlullah'ın "Fulân gibi olma, gecekaaim olur...." hadîsinde. İşte bu üç yerde Buhârî "Haddesenâ" ve "Ahbaranâ" demiyor. Zâ-hİr olan onun bu yerlerdeki hadîsleri Hişâm'dan müzâkere suretiyle almış olduğudur. Hadîslerin sureti her ne kadar ta'lîk sureti ise de, hadîsler sahîhtir... Hadîs hafızları indinde sabit olmuştur ki, Buhârî'nin cezim sîgasıyle getireceği bütün ta'lîkler sahîh olmaktadır... (Aynî, Kastallânî).

[20] Başlığa uygunluğu son fıkrasındadır. Bâzı nüshalarda mütekellim sîgasiyle gelmiştir. Bunun bir rivayeti Nikâh'ta, "Kadının erkeklere hizmet etmesi bâbı'-'nda geçmişti.

et-Tevr kelimesini lugatçiler; bakır kap, çömlek, kâse, desti, taştan oyulmuş çanak ma'nâlannı vermişlerdir.

el-înkaa' ise kuru hurma ve üzümü bir kap içinde ıslatarak hoşaf ve şıra yapmak ma'nâsınadır. Gece islatılırsa gündüz içilir, gündüz ıslatıhrsa gece içilirdi ve tahammur ettirilmezdi...

[21] Öyleyse nehy, ihtiyâçsızlık takdirine göre gelmişti. Bu mes'elede hüküm Rasû-lullah'ın re'yine havale edilmiş olması yâhud o anda kendisine sür'atle vahy verilmiş olması da muhtemeldir... (Kastallânî).

Buhârî hadîsi ikinci yoldan müzâkere suretiyle aldığı için "Bana Halîfe

söyledi" şeklinde getirmiş, tahdîs ve ihbar sığalarını kullanmamıştır.

[22] Başlığa uygunluğu "Onlara ruhsat ve müsâade verdi" sözündedir.

el-Kirmânî: Bu hadîsteki "Ani'l-eskiye", siyaka göre istisna olmak üzere "İllâ" ziyadesiyle "İlla ani'l-eskiye" denilmesi gerekir... demiştir. Tercüme buna göre yapılmıştır.

Ziftli ve sırlı çömleklerde ve küplerde şıra kurmaktaki nehyin devamı, bunlarda şıranın daha çabuk tahammur etmesindendir.

[23] Alî'nin bu hadîsinde ziftli kap gibi, kuru kabaktan oyulmuş susak içinde de şıra kurulmasının nehyedildiği bildirilmektedir.

İbn Esîr: Bu kaplarda şıra kurmak İslâm'ın evvelinde haram kılınmıştır. Sonra nesh olundu. Ancak İmâm Mâlik ile Ahmed ibn Hanbel bu konudaki tahrîmin devam ettiğine kaail olmuşlardır, demiştir {en-Nihâye, I, 10).

Müslim'de "Muzeffet, dubbâ, hantem ve nakîr denilen kaplarda şıra kurmaktan nehy ve bu nehyin mensûh olup artık bugün sarhoşluk verici olmadıkça bunlarda şıra tutmanın halâl olduğunu beyân babı" adında bir başlık da vardır (Müslim, Tercümesi VI 212).

[24] Bunun bir rivayetini Müslim de el-Eşribe'de getirmiştir.

el-Cerr, topraktan yapılmış büyük testiye denir, el ile çekip götürmesi kaa-bil olur (Kaamûs Ter., II, 210).

[25] Buna göre yeşil sifatıyle vasfetmenin mefhûmu yoktur. Bunu ihtiraz için değil vâki'ı beyân için zikretmiştir. Hüküm ise sarhoşluk vermeye bağlanmıştır. Kaplar ise birşeyi ne haram, ne de halâl kılabilirler... (Kastallânî)..

[26] Bu hadîsin bir rivayeti 6. bâbda geçmişti.

en-NakV: Emîr vezninde.... üzümü suya ıslatmakla tertîb edilen şarâba, bir kavle göre mutlaka şırası alınmak için suya ıslatılmış hurma, üzüm ve unnâb makûlesine denir... (Kaamûs Ter.).

[27] el-Bâzak, zâl'in kesri ve fethi ile üzüm suyundan bir mikdârca kaynamakla ko-yulanip şiddet bulmuş içkiye denir ki, hâlâ Rûm diyarında şarâb ta'bîr ettikleri olacaktır. Sarihin beyânına göre "Bâde-i Fârisî"nİn arapçalanmışıdır. Bâzak içene hadd vâcib olur denilir... (Kaamûs Ter.).

et-Tılâ': Kisâ vezninde... hamre ve badeye denir ve munsıf ta'bîr olunan üzüm şırasının koyulaşmasına denir ki, müselles ta'bîr ettikleri olur. Ve munsıf, nısfı kalıncaya kadar kaynatılmış olan şıradır... Türkî'de "Nardenk" dedikleri olacaktır. Her iki takdîre göre halâldır, hamre ıtlakı sonradandır. (Kaamus Ter.).

Buradaki haberleri diğer hadîsçiler senedli olarak rivayet etmişlerdir. Umer o İçkiden sordu, onu sarhoş edici buldu, akabinde ikrar ve beyyine ile oğluna celde vurdu (Kastallânî).

[28] Bâzak, pişirilmiş hamrdır... Onu hamr isminden nakletmeleri için yapan ve bâzak ismi verenlerin ilki Umeyye oğullan'dır, denildi. Yânî Muhammed onun hükmünü, onların ona "Bâzak" ismi vermelerinden önce "Sarhoşluk veren herşey haramdır" buyurmakla bildirmiştir. Harâmlık sırf isme bağlanmış değildir ki, ismi değiştirmek hükmü değiştirici olsun, i'tibâr ancak sarhoş ediciliğedir. Sarhoş edicilik bulunursa, harâmlık sabittir. Sarhoş edici ister eski İsmiyle isimlendirilsin, ister başka bir isme değiştirilsin, müsavidir... Feth'de, Ebû'1-Leys es-Semerkandî'den şöyle dediği naklolundu: Pişmişi içen, sarhoş edici olduğu zaman günâhça hamr içenden daha büyüktür. Çünkü hamr içen, onu içmekle âsî olduğunu bilerek içmektedir. Pişmiş olanı içen ise müskiri halâl görerek içmektedir. Hamrm azının ve çoğunun haram olduğunda icmâ' sabit olmuştur, haram olanı halâl sayan icmâ' ile kâfir olmuştur (Kastallânî).

[29] el-Kevâkib de şöyle dedi: Hadîsin baba münâsebeti, pişmiş şıranın sarhoşluk verir olmadığı zaman halâl olduğunu beyândır. Nitekim halvâ pişirilir ve bağlanır, bal ise su ile karıştırılır ve saatinde içilir, bunun tayyîbliği ve halâlliğında şübhe yoktur.

Bu hadîsin bir rivayeti Taamlar Kitâbi'nda, "Halvâ ve bal bâbı"nda geçmişti (Kastallânî)

[30] İbn Hacer şöyle dedi: Bana zahir olan, Buhârî'nin bu başlıkla muradı,karıştırmaktan nehyi iki te'vîlden biriyle te'vîl edene reddir. Bunlardan biri karıştırmanın karışığa hamlidir ki, o da meselâ yalnız başına hurma şırasının şiddet kazanmış olması ve yalnız başına kuru üzüm şırasının şiddet kazanmış olmasıdır. Bunlar sirke olmaları için karıştırılırlar. Böylece nehy ve sirke yapmak maksadından ileri gelmiş olur. Bu te'vîl külfetsiz olarak başlığa uygundur. İkinci te'vîl, karıştırmaktan nehyin illeti, israf olmasıdır. Bu da iki katık arasını birleştirmekten nehiy gibi olur... {Kastallânî).

[31] Başlığa uygunluğu "Hurma koruğu ile hurma karışığından yapılmış içki sunuyordum" sözünden alınır. Çünkü hadîste zikredilen kimselerin İçmesi vaktinde bu İki şeyin karışığından yapılmış İçki vardı. Onlara hamrın haram kılınması haberi ulaşınca, onu atıp terkettiler ve böylece hurma koruğu ile hurmayı karıştır-mamayı re'y eden kimselerden oldular... (Aynî).

[32] Bunda açık olarak karıştırmanın nehyi yoktur. Fakat Müslim, "Yaş hurma ile koruk hurma arasını ve kuru üzümle hurma arasını biri eştirmeyiniz" lafzıyle bunu beyân etmiştir. Nehyin hikmeti, karıştırmakla alkollenmede şiddetlenmenin çabuklaşması korkusudur... (Aynî).

[33] Hadîs, başlıkta işaret ettiği iki katığın birleştirilmemesi fıkrasına delâlet etmektedir.

Temr, olgunlaşmış hurmanın adıdır. Zehv de olgunlaşmamış, fakat alacalanmış hurma koruğunun adıdır. Hurma ile koruğunun, hurma ile kuru üzümün birleştirilmesinin nehyi sebebi, geçim darlığı ve tasarruf endişesidir. Yoksa iki katığın bir arada birleştirilmesini nehy değildir. Çünkü Rasûlullah'tan böyle bir nehyin çıkması sahîh değildir. Bu sebeble tenkîdçiler, hadîsteki nehyi tenzî-hîdir, kerâhate hamledilir; tahrîmî nehy değildir demişlerdir.

[34] Buhârî bu babı "Çoksüt içmek sarhoşluk verir" diyen bâzı kimselerin iddiasını redd için açmış ve süt içmenin halâl olduğunu

isbât için de buradaki âyeti getirmiştir.

[35] Hadîsin başlığa uygunluğu, İsrâ gecesi Peygamber'e süt ve hamr getirilince, Pey-gamber'in sütü tercîh etmiş olması ve sütün Allah'ın kulları üzerindeki ni'met-lerinin en büyüklerinden bulunması yönündendir. Bu hadîsin bir rivayeti, bu kitabın başında "2" rakarmyle geçmişti... (Aynî).

[36] Bunun Tevkiften ve Vakf\.m olması muhtemeldir. Ma'nâ şudur: Sufyân, bazen bu hadîsi mürsel olarak sevkeder de isnadında "Ümmü'l-Fadl'dan" sözünü söylemezdi. Kendisinden bu hadîs mevsûl müdür yoksa mürsel midir? diye sorulunca: Hadîs Ümmü'l-Fadl'dandır, derdi. Onun bu sözü ise "Hadîs mevsûldür" kuvvetindedir. Bu hadîsin birer rivayeti Hacc ve Oruç Kitâbları'-nda da geçmişti (Kastallânî). Buhârî bu hadîsle de sütün sarhoşluk vermesi gibi bâtıl görüşü reddetmiş bulunuyor.

[37] Hadîsteki en-Nakî', Akîk vadisinde bir yerin adıdır. Medine'ye yirmi fersah uzaklıkta bulunan bu mer'ayı, koyun yaylımı olmak üzere Rasûlullah kurup himaye etmişti. Bu süt, o koruluktan getirilmiş olacaktır. Rasûlullah'ın sütün üzerinin örtülmesi hususundaki tenbîhi, temizlik ve nezâfete ehemmiyet vermesindendir.

[38] Başlığa uygunluğu "Ben bir kâse içine bir mikdâr süt sağdım, Rasûlullah ondan içti" sözünden alınır. Bunun bir rivayeti "Peygamber'in ve sahâbîlerinin Medîne'ye hicreti bâbı"nda geçmişti.

[39] Başlığa uygunluğu hadîsin ma'nâsmdan alınır.

Menîhatu'l-Leben: Kişinin sağmal devesini veya koyununu, sütünden istifâde etmek üzere başkasına vermesi, onun da sağdıktan sonra hayvanı sahibine vermesidir. (İbnu'1-Esîr, en-Nihâye).

Menîha, aslında hibe ve atıyye demek olup, konumuz olan hadîs gereğince en güzel sadakadır. Bunun bir rivayeti Âriyet'te, "Menîhanın fazileti bâbı"nda geçmişti.

[40] Başlığa uygunluğu meydandadır. Bunun bir rivayeti Abdest Alma Kitâbı'nda, "Sütten ağız çalkalanır mı? bâbı"nda geçmişti.

[41] Bu hadîs, uzun İsrâ hadîsinin bir parçasıdır. Bunun bir rivayeti Namaz Kitabı'nın evvelinde de geçmişti.

[42] Buhârî bu senedden gelen hadîsi Bed'u'l-Halk'ta, "Melekleri zikr bâbı"nda uzunca bir metinle mevsûl olarak getirmişti.

[43] Başlığa uygunluğu "Rasûlullah, Beyruhâ'ya girer ve oradaki güzel sudan içerdi" sözündedir. Bu hadîsin birer rivayeti Zekât, Vasiyetler, Vekâlet, Tefsir Kitâbla-rı'nda da geçmiş ve açıklamalar verilmişti.

[44] Başlığa uygunluğu meydandadır. Hadîsin bir rivayeti Hibe Kitâbı'nda geçti. Yağca zengin olan sütü biraz su katıp hafifleterek içmekte sağlık yönünden çok fayda olduğu bugün ilim ehlince tesbît edilmiş bir keyfiyettir.

[45] Dâcın: Halkın evlerinde besledikleri evcil koyundur (İbnu'1-Esîr, en-Nîhâye).

[46] Yüce Allah, Peygamberimizin sıfatlarını sayarken ".... Temiz şeyleri halâl, murdar şeyleri de üzerlerine haram kılıyor... " (el-A'râf: 157)) buyurdu,

"er~Rics" ise murdar şeyler cümlesindendir. ez-Zuhrî'nin sözünü Abdun-razzâk senedli olarak rivayet etmiştir.

[47] İbn Mes'ûd'un sözünü İbn Ebî Şeybe rivayet etmiştir.

[48] Bu hadîsin bir rivayeti Et'ime'de geçmişti.

[49] Hadîs, ayakta su içmek hakkındaki başlığa uymakta ve ayakta dikilerek su içmenin caiz olduğu hükmünü açıklamaktadır.

[50] Bu da geçen Alî hadîsinin başka yoldan gelen bir rivayetidir.

[51] Bu da Hacc Kitâbı'nda geçmişti.

[52] Başlığa uygunluğu meydandadır,

[53] "el-Eymen fe'l-eymen" cümlesi, iki türlü okunur: Birinasb ile, biri ref ile. Nasb okuyuşuna göre mukadder bir fiilin mef ûlüdür ki, "Âti'l-eymene = Sağ taraf-takine ver!" denmiş olur. Ref okuyuşa göre bunlar birer mübtedâ kılınıp, haberleri takdir edilir:' 'el-Eymenu ehakku = Sağ taraf ikrama daha haklıdır" gibi.

[54] Peygamber'in âdeti, birşey içtiğinde artan kısmı sağında bulunan kimseye vermek üzere cereyan edegelmişti. Bu sünnet gereğince Peygamber'in artığını alıp içmek, sağ taraftaki gencin mukteseb hakkı olmuştu. Bundan dolayı Peygamber sol tarafında bulunan yaşlı kimselere vermek için genç sahâbîden izin ve muvafakat almağa teşebbüs etmiştir.

[55] Başlığa uygunluğu "İllâ kera'nâ= Yoksa ağzımızla içeriz" sözündedir. Câbir burada, Peygamber bustân sahibiyle konuşurken ' 'O zât bustân içinde suyu tahvîl ediyordu" sözünü iki kerre söyledi. Bunun zahiri şudur: Birincisi, o zâtın suyu kuyunun aşağısından, yânî derinliğinden yeryüzüne çıkarmakta olduğunu ve sanki orada bir havuz var da suyu onun içinde toplamakta bulunduğunu ifâde eder. İkincisi de sonra o suyu bustâmn bir tarafından diğer bir tarafa nakleder bulunduğunu anlatır. Bu hadîsin bir rivayeti yakında "Süte su karıştırıp içmek bâ-bı"nda geçmişti (Kastallânî).

[56] Başlığa delîlliği meydandadır. Bunun bir rivayeti Eşribe'nin evvellerinde "Hamrın tahrîmi indi; hamr, hurma koruğundan ve hurmadan idi bâbı"nda geçmişti.

[57] Başlığa uygunluğu "Yiyecek ve içecek kaplarını örtüp kapatınız" sözünden alınır.

Bu hadîste çocukları men' etmek, kapıiarı kapatmak, kırba ağızlarını bağlamak gibi gizli olmayan birçok iyilikleri çekip, kötülükleri savma edeblennden bir grup vardır. Bunları yaparken Allah'ın ismini anmak, yânî "Bısmıllânır-rahmânVr-rahîm" demek de emredilmektedir. Bir hadîste "Yerde ye gökte Allah 'm ismiyle beraber bulunan hiçbirşey zarar görmez" hakikati gelmiştir (Kastallânî).

Bunun bir rivayeti "tblîs'in sıfatı" bölümünde geçmişti.

[58] Bu da Câbir hadîsinin başka yoldan bir rivayetidir.

Peygamber'in "Yiyecek, içecek kaplarınızın üzerlerini iyice örtüp kapatınız dîye emretmesi, yiyecek ve İçecek maddelerini toz, toprak ve zararlı mikroplardan koruma hedefini gütmektedir. Büyük Peygamber bu emirleriyle en kıymetli bir sağlık ve temizlik dersi vermiş bulunmaktadır.

[59] Hadîslerin başlığa uygunlukları açıktır.

el-Hans ve el-Ihtmâs, tulumun ağzını taşra kıvırıp andan ağızla su İçmek ma'nâsınadir... (Kaamûs Ter.).

Bu hadîslerde de tulum, kırba, testi ve diğer kapların ağızlarından su içilmemesi, suyun ayrı bir kâse, bardak, maşraba içine konulmak suretiyle medenîce içilmesi emredilmektedir. Bunlar temizlik ve sağlık için çok ehemmiyetli şeylerdir.

[60] Hadîsler başlıktaki mübhemliği açıklamaktadır.

Bunlar da kırba, tulum, testi, güğüm gibi içindeki su görülmeyen kapların ağzından -bardağa, tasa koymaksızın- ezbere su içmekten nehyetmektedir. Bu nehyin sebebi de yine temizlik olduğu gibi, suyun içi görülemediğinden, içinde zararlı bir hayvanın bulunması ihtimâli de olabilir. Bir de kırbanın ağzına kendi ağzını dayayarak içen kimse, kendi ağzındaki artığı bütün suya karıştıracağı ve bunun da o sudan içecek başka insanlar hakkında sağlık bakımından mahzurlu olacağı açıktır...

[61] Başlığa uygunluğu birinci cümlesindedir. Sarihler şöyle demişlerdir: Bu hadîs ile birşey içerken kabın içinde nefes almaktan

nehyolunduğu gibi, su kabında nefes vermek, hohlamak, üfürmek de nehyolunmuştur. Bu nehyin yemek kabına da şumûlü vardır. Çünkü nehyin sebebi, onun tükrüğünden birşey, su ve yemek kabına sıçrayarak, yenilen içilen şeyi kirletip bozması ve başkasını tiksindir-mesidir. İçtimaî âdâb bakımından pek büyük kıymeti hâiz olan bu nehyin, yalnız başına yenilip içilme hâllerine şumûlü yoktur. Bu hadîsin bir rivayeti Vudû' Kitâbı'nda da geçmişti.

[62] Taberânî'nin el-Evsat'ia hasen bir senedle rivayet edilen Ebû Hureyre hadîsinde: Peygamber (S) üç nefeste içerdi. Kabı ağzına yaklaştırdığında Bismillah der, bardağı ağzından kaldırdığında da el-Hamdu UUah der, bunu üç defa yapardı, demiştir.

Hiç şübhesiz nefes alarak dinlene dinlene içmenin sıhhat yönünden faydaları vardır.

Bu babın hadîsini Müslim, Tirmizî ve ibn Mâce de Eşribe'de rivayet etmişlerdir.

Müslim'in Eşribe Kitâbı'nın bir babında "Birşey içerken kabın içinde nefes almanın keraheti ve kabın dışında üç nefes almanın müstehâblığı" ünvânı yazılıp ilgili hadîsler getirilmiştir: Müslim Tercemesi, VI, 253. bâb: 16.

[63] Bu Huzeyfe hadîsi altın ve gümüş kaplardan birşey içip yemenin hâlis ipekli lüks kumaşlar kullanmanın harâmlığma açıkça delâlet etmektedir. Bunun bir rivayeti Cenazeler Kitâbı'nda da geçmişti. Orada da işaret edildiği gibi bu harâmlı-ğın hikmetleri arasında bu kapların imâlinde kullanılan mikdâr değerli ma'denin dünyâ ticâretinden ve tedavülden habsedümiş olması, içtimaî dengesizlik sebebiyle fakır tabakanın zenginlere kin beslemeleri gelir...

[64] Bu hadîslerin başbğa delâletleri meydandadır.

[65] Bu el-Berâ hadîsinde emredilen ve nehyedilen hususların da en yüksek medeniyetin temeli olan eskimez muaşeret edeblerinden olduğu da pek açıktır.

Rasûluilah bu hadîste bol ipekli olan lüks kumaşların kullanılmasını neh-yetmiştir. îpeği az olan kumaşın kullanılması şer'ân caiz oluyor. Kumaştaki ipeğin azlığı veya çokluğunda Hanefîler kumaşın argacıyle erişini, Şâfnler de ağırlığını ölçü olarak kabul etmişlerdir. Hanefîler'ce bir kumaşın erişi ibrişim, argacı pamuk, keten, yün olursa o kumaştan yapılan elbiseyi giymekte be's yoktur.

Dînimiz bize en iyi elbise olarak pamuk, keten, yün elbise tavsiye ediyor. Bunların da kibir ve gurur vesilesi olacak derecede nefîs olmaları veya horlanmayı gerektirecek surette değersiz bulunmaları istenilmiyor. îşte bu bir zarurî giyim tarzıdır. Bunun bir de müstehâb kısmı vardır. O da Allah'ın ni'metlerini açığa çıkarmak için süslenmektir. Bunu şu âyetler şümulüyle ifâde eder: "Ey Âdem oğullan, her mescid huzurunda zînetinizi alın. Yiyin, için. israf etmeyin. Çünkü O (Allah) israf edenleri sevmez. De ki: Allah'ın kullan için çıkardığı zî~ neti, temiz ve hoş nzıktan kim haram etmiş? De ki: Onlar dünyâ hayâtında îmân edenler içindir. Kıyamet günü ise yalnız onlara mahsûstur... " (el-A'râf: 31-32).

Giyim hususunda bir de mübâh derecesi vardır ki, o da cumualarda, bayramlarda, halk toplantılarında güzel elbise giyilmesidîr. Bunun da büyüklenme vesilesi olmaması şarttır.... {Tecrîd Ter., III, 33-34 haşiyesinden).

[66] Başlığa uygunluğu açıktır. Bunun bir rivayeti yakında 16. bâbda geçmişti.

el-Kada: İki fetha ile şu su kabına denir ki, kapladığı su iki adamı kandırır. Bir kavle göre küçük ve büyüğünü cami' isimdir ki, cins ismi olur, gerek ağaçtan ve gerek topraktan ve billurdan olsun. Türkçe'de kâse, bardak ve çanak ta'bîr ettikleridir; üsküre dahî derler, cem'i "Ekdöh" gelir (Kaamûs Ter.)

[67] Bu el-İ'tisâm Kitâbi'nda mevsül, yânî senedli olarak gelecek olan hadîsten bir yoldur... (Aynî).

[68] Bu kadının Cevn oğullarından Nu'mân ibn ŞurahbîPin kızı Umeyme olduğu, Cevn oğullan'nın da Ezd soyundan bir kabîle olup Kinde Emîrleri'nden bulundukları rivayet edilmiştir. Kinde Emîri, Peygamber'le akrabalık kurmak için dul

kızı Umeyme'yi -diğer rivayete göre Esmâ'yı- Peygamber'e arzetmiş, o da kabul etmiş idi. İşte bu kadın Medine'ye bu sebeble gelmişti. Fakat bir yanlış hareket veya yerinde söylenmemiş bir söz yüzünden bu evlenme gerçekleşmemiştir. İşte kadın bu yanlış ve yersiz sözünün netîcesi uğradığı mahrûmluğu "Bedbaht oldum" cümlesiyle dile getirmiş oluyor. Kadının bu yanıhşı, büyük Yûnus Em-re'nin sözü yerinde kullanmak hakkındaki şu eskimez şiirini hatırlattı:

Keleci bilen kişinün yüzünü ağ ide bir söz, Sözü pişirüb diyenün işini sağ İde bir söz. Söz ola kese savaşı, söz ola kestire başı, Söz ola ağulu aşı bal ile yağ ide bir söz. Keledleriin pişürgil, yaramazların şaşırgil, Sözün us ile düşürgil, demegil çağada bir söz. Yürüye

yürüye yol gele, gafil olma bilgin ile, Key sakın kim dilin ile canına dağ İde 4>İr söz. Kişi bile söz demini, demiye sözün kemini. Bu cibân cehennemini sekiz uçmağ İde bir söz. Yûnus imdi söz yatından, söyle sözü gayelinden, Key sakın ol şah katından seni ırağ ide bir söz.

(Abdulbakî Gölpınarlı, İstanbul 1971, s. 265. Bendeki şiir ile bâzı küçük farklılıklar vardır.)

[69] Başlığa uygunluğu "Onlara bu kadehi çıkardım ve bununla onlara su içirdim" sözünden alınır. Bunun bir rivayetini Müslim de Eşribe'de getirmiştir: Müslim Tercemesi, VI, 235-236, 88-"2007".

[70] Başlığa uygunluğu meydandadır. Metindeki Nudâr ağacı, lügat âlimlerinin bildirdiğine göre, Necd havâlisinde yetişirdi, en güzel kadehler, bardaklar bu ağaçtan yapılırdı.

Bu hadîsin bir parçası Cihâd Kitabı, "Peygamber'in zırhı hakkında gelen haberler bâbı"nda geçmişti

[71] Başlığa uygunluğu "Onun bir bereket olduğunu bildim" sözündedir. "Bereket Allah'tandır" sözünün de başlığın ikinci kısmına uygun kılınması mümkindir ki, o da "Mübarek su" sözüdür. Bereket'le suyu irâde etti ve suya bu ismi verdi. Çünkü Arab, kendisinde artırma yapılmış şeye "Bereket" adını verir. Şüb-he yoktur ki, buradaki su mübarektir, kendisinde Allah tarafından artırma yanılmıştır...

Bu hadîsin bâzı rivayetleri Peygamberlik Alâmetleri'nde geçmişti. Amr ibn Dînâr'm mutâbaatmi Buhârî Tefsîr'de, Husayn'inkini de Mağâzî'de, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'in mutâbaatmi da Müslim ile Ahmed rivayet etmişlerdir... (Aynî ve Kastallânî)

Buhârf nin işi ile meşgul olanların zabtettiğine göre burası eI-Câmi'u's~Sahîh"m üçüncü dörtte birinin sonudur. Bunu el-Kirmânî, eI-Kavâkibu'd-Derân...'de nakletti (Kastallânî).

52-KİTÂBU'Ş-ŞEHÂDÂT. 3

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle

52-KİTÂBU'Ş-ŞEHÂDÂT

(Şehâdetler Kitabı) [1]

1- "Beyyine Datâcıya Âiddir" Hakkında Gelen Nasslar Bâbı

Çünkü bu konuda Yüce Allah'ın şu kavli vardır [2]:

"Ey îmân edenler, ta'yîn edilmiş bir vakte kadar birbirinize borçlandığınız zaman onu yazın. Aranızda bir yazıcı da doğrulukla onu yazsın. Kâtib, Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan çekinmesin, yazsın.

Üzerinde hakk olan borçlu da yazdırsın (borcunu ikrar etsin). Rabb'ı olan Allah'tan korksun, ondan hiçbirşeyi eksik bırakmasın. Eğer üstünde hakk bulunan borçlu bir beyinsiz veya bir zaîf olur yâhud da bizzat yazdırmaya gücü yetmezse, velîsi dosdoğru yazdırsın. Erkeklerinizden iki de şâhid yapın. Eğer iki erkek şâhid bulunmazsa o hâlde râzî (ve doğruluğuna emîn) olacağınız şâhidlerden bir erkekle iki kadın yeter. Bu suretle kadınlardan biri unutursa öbürünün hatırlatması (kolay olur). Şâhidler (şehâdeti yerine getirmeye) çağırıldıkları vakit kaçınmasın. Az olsun, çok olsun; onu vaydesiyle beraber yazmaktan üşenmeyin. Bu, Allah yanında adalete daha uygun, şâhidlik için daha sağlam, şübheye düşmemenize daha yakındır. Meğer ki aranızda (elden ele) devredeceğiniz ve peşin yaptığınız bir ticâret olsun. O zaman bunu yazmamanızda size bir vebal yoktun Alışveriş ettiğiniz vakit de şâhid tutun. Yazana da, şâhidlik edene de asla zarar verilmesin. Bunu yaparsanız o kendinize dokunacak bir fısk olur.

Allah'tan korkun. Allah size öğretiyor. Allah herşeyi hakkiyle bilendir" (el-Bakara: 282).

"Ey îmân edenler, adaleti titizlikle ayakta tutan- (hâkim)lar ve Allah için şâhidlik eden (insan)lar olun.

(O hükmünüz veya şâhidliğiniz) velev ki kendinizin veya ana-babalarınızın veya yakın hısımların aleyhinde olsun.

İsterse onlar zengin veya fakır butunsun. Çünkü Allah ikisine de sizden daha yakındır. Artık siz haktan dönerek hevânıza uymayın. Eğer dilinizi eğip büker veya yüz çevirirseniz, şübhe yok ki, Allah ne yaparsanız "' hakkıyle haberdârdır" (en-Nisâ: ı35) [3].

2- Bâb: Bir Kimse Diğer Bir Kimseyi Bu Âdildir Diye Tezkiye Ettiği Ve Tezkiye Edici: Biz Bundan Hayırdan Başka Birşey Bilmiyoruz, Dediği: Yâhud Da: Ben Bunda Hayırdan Başka Birşey Bilmiş Değilim Dediği Zaman (Bu Husustaki Hüküm Nedir)?

1-.......Ve el-Leys şöyle dedi: Bana Yûnus el-Eylî, İbn Şihâb'dan tahdîs etti. O şöyle demiştir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr, İbnu'l-Müseyyeb, Alkame ibnu Vakkaas ve Ubeydullah ibnu Abdillah (bu dört râvînin hepsi) Âişe hadîsinden bana haber verdiler. Bunların bâzısının hadîsi bâzısını doğrulayıp tasdîk etmektedir. (Âişe hadîsinin bu kısmı şöyledir): İftiracılar dediklerini dedikleri zaman, Rasûlul-lah, Alî'yi ve Usâme'yi yanına çağırdı. Vahiy gecikince ehli ile ayrılması hususunda bunlarla istişare ediyordu. Usâme'ye gelince o: Âişe senin ehlindir, biz onun hakkında hayırdan başka birşey bilmeyiz, dedi. Berîre de: Ben Âişe'de ayıplayacağım bir iş olarak şundan büyük birşey görmedim: Âişe, küçük yaşta bir kadındı. Ev halkının hamurunu yoğururken uyurdu da evin besi koyunu gelir, o hamuru yerdi, demiş. Bunun üzerine Rasûlullah (mescidde bir hutbe yaparak) şöyle buyurdu: "Ev halkım hakkında bana eza eden bir şahıs hakkında, bana kim yardım eder de, benim için ondan intikaam alır? Vallahi ben ehlim hakkında hayırdan başka birşey bilmiş değilim. Bu iftiracılar o adamın ismini de zikretmişlerdir ki, bu zât hakkında da ben hayırdan başka birşey bilmiyorum..." [4]

3- Şâhidliği Yüklenme Sırasında Saklanıp Gizlenen Kimsenin Şâhidliği (Caiz Olur Mu Olmaz Mı) Babı

Şâhidliği yüklenme sırasında gizlenmeyi (küçük sahâbîlerden olan) Amr ibnu Hureys caiz kıldı ve:

"Yalancı, fâcir kimseye böyle gizlenme şâhidliği yapılır" dedi [5].

eş-Şa'bî, Muhammed ibn Şîrîn, Atâ ibn Ebî Rebâh, Katâde ibn Diâme: İşitmek şehâdettir, demişlerdir [6]. el-Hasen el-Basrî de: Bir topluluktan bir şeyi işiten kimse hâkime gelir: Onlar beni bir şey üzerine şâhid yapmadılar, fakat ben onlan şöyle şöyle derlerken işittim der, demiştir [7].

2-....... Salim şöyle dedi: Ben babam Abdullah ibnu Umer (R)'den işittirn, şöyle diyordu: Rasûlullah (S) bir kerresinde Ubeyy ibn Ka'b el-Ensârî ile beraber, içinde İbn Sayyâd'm bulunduğu bir hurmalığa kasdederek gittiler. Rasûlullah onu gafil yakalamak ve İbn Sayyâd kendilerini görmeksizin, onun husûsî hayâtını görmek; ondan birşey işitmek istiyordu. Rasûlullah onu kadîfe elbisesi içinde, yaygısı üzerinde yan yatmış bir hâlde buldu. Hırka içinde genizden gelen bir hırıltı vardı. Tam bu sırada bir hurma ağacının arkasına gizlenmiş bulunan İbn Sayyâd'ın annesi, Peygamber'i gördü ve hemen İbn Sayyâd'a:

— Yâ Safi! İşte Muhammed geldi, dedi.

(Safi, İbn Sayyâd'ın adıdır.) Annesinin bu sözü üzerine îbn Sayyâd hırıltısına son verip uyandı. Rasûlullah (S):

— "Şu kadın oğlunu o hâlde bıraksaydı, o, saçma sözleriyle ve tabiî olmayan hâli ile kendinin ne olduğunu bize açıklardı" buyurdu [8].

3-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rifâa el-Kurazî'nin karısı Peygamber'e geldi ve:

— Ben Rifâa'mn nikâhında idim. O beni boşadı ve boşanmamı kesinleştirdi. Ben de sonra Abdurrahmân ibnu'z-Zubeyr ile evlendim. Fakat Abdurrahmân'da bulunan erkeklik organı, ancak elbisenin saçağı gibi gevşek birşeyden ibarettir, dedi.

Peygamber, kadına:

— "Sen tekrar eski kocan Rifâa'ya dönmek mi istiyorsun? Fakat ikinci kocan

Abdurrahmân senin balcağızından, sen de onun bal-cağızından tutmadıkça bu olamaz (ona varamazsın)" buyurdu.

Ebû Bekr, Peygamberdin yanında oturmakta idi. Hâlid ibn Saîd ibni'1-Âs da kendisine izin verilmesini bekler hâlde kapıda (oturmakta) bulunuyordu. Hâlid hemen Ebû Bekr'e hitaben:

— Şu kadının Peygamber'in yanında açıktan söylemekte olduğu şeyleri işitmiyor musun? dedi [9].

4- Bâb: Bir Şâhid Birşeye Şâhidlik Ettiği Yâhud Birçok Şâhidler Birşeye Şâhidlik Ettikleri Ve Diğer Bir Cemâat De "Biz Bunu Bilmiyoruz1' Dedikleri Zaman Şâhidlik Yapanların Sözüyle Hükmolunur [10].

4- el-Hurneydî Abdullah bu hükme kaail oldu [11] Nitekim Peygamber'in müezzini olan Bilâl, Peygamber'in Fetih Yılı'nda Ka'be'-nin içinde namaz kıldığını haber verdi. Fadl ibnu Abbâs ise Peygamber'in Ka'be'nin içinde namaz kılmadığını söyledi. İnsanlar Bilâl'ın şehâdetini aldılar [12].

Eğer iki şâhid, Fulân kimsenin Fulân kimse üzerinde bin dirhem alacağı var diye şâhidlik yaparlar, diğer iki şâhid de binbeşyüz dirhem alacağı var diye şâhidlik yaparlarsa, hüküm yine böyledir: Ziyâde olanla hüküm verilir [13].

5-.......Bana Abdullah ibnu Ebî Muleyke, Ukbe ibnu'l-Hâris'ten haber verdi ki, Ukbe ibnu'l-Hâris el-Kuraşî (R), Ebû İhâb ibnu Azîz'in kızı ile evlenmişti. Derken yanına bir kadın gelip:

— Ukbe'ye de, evlendiği kadına da ben süt emzirdim, dedi. Ukbe de ona:

— Senin beni emzirdiğini bilmiyorum ve sen evvelce bunu bana haber de vermedin, dedi.

Ve Ukbe, Ebû İhâb ailesine bir haberci yolladı da bu kadının sözünden onlara sordurdu. Onlar:

— Biz o kadının bizim kızımızı emzirdiğini bilmiyoruz, dediler. Bunun üzerine Ukbe hayvanına binip Medine'ye» Peygamber'in

yanma gitti ve Peygamber'den bu vak'adaki hükmü sordu. Rasûlul-lah (S):

— "Nasıl olur? Bir kerre bu söz söylenmiş bulundu" buyurdu (yânî bu söz söylendiği hâlde, sen bu kadına nasıl yaklaşırsın? buyurdu).

Bunun üzerine Ukbe, o kadından ayrıldı ve o kadın da başka bir kocaya vardı [14]

5- Adaletli Şâhidlerün Beyânı) Babı

(Şâhidlerin adaletli olması şarttır) Çünkü Yüce Allah'ın şu âyetleri vardır: 'Ve içinizden adalet sahibi iki kişiyi de şâhid yapın.. (et-Talâk: 2);

"Erkeklerinizden iki de şâhid yapın. Eğer iki erkek bulunmazsa* o hâlde razı (ve doğruluğuna emîn) olacağınız şâhidlerden bir erkekle iki kadın (yeter)" (el-Bakara: 282) [15].

6-....... Abdullah ibn Utbe şöyle demiştir: Ben Umer ibnu'l- Hattâb(R)'dan işittim, o şöyle diyordu: Bir takım insanlar Rasûlul-lah zamanında vahiy ile (sırları meydana çıkar da) yakalanırlardı. Şimdi ise vahiy kesilmiştir. Biz şimdi ancak sizleri amellerinizden bize açıklanan suçlar sebebiyle yakalarız. Böyle olunca her kim bize bir hayır hâli meydana korsa, biz onu emîn kılarız ve onu kendimize ya-kınlaştınırız. Onun gizli işlerinden hiçbirşey(i araştırmak) bize âid değildir. Gizli işleri hususunda onu Allah hesaba çeker. Ve her kim de bize bir kötülük ve şerr ortaya koyarsa, o, gizli işlerinin güzel olduğunu söylese de, biz onu bir emîn saymaz ve onu doğrulayip tasdik etmeyiz [16].

6- Kaç Kişinin Tezkiye Etmesi Caiz Olur? Babı [17]

7-.......Enes (R) şöyle demiştir: Peygamber'in önünden bir cenaze geçirildi. Sahâbîler bu cenazeyi hayırla övdüler. Peygamber de: "Vâcib oldu" buyurdu. Sonra başka bir cenaze daha geçirildi. Sahâbîler onun üzerine de şerr ile konuştular yâhud râvî: Bunun gayrisini söyledi, demiştir. Peygamber yine: "Vâcib oWw"buyurdu. Kendisine:

— Yâ Rasûlallah! Şu cenaze için "Vâcib oldu" dedin; şu cCnâze için de yine "Vâcib oldu" dedin? denildi.

Rasûlullah (S):

— "Mü'mirilerden meydana gelen kavmin şehâdeli kabul edilmiştir. Mü'minler Allah'ın yeryüzündeki şâhidleridir" buyurdu [18].

8-.......Ebu'l-Esved şöyle demiştir: (Bir kerre Basra'dan) Medîne'ye geldim. O sırada Medine'de fena bir hastalık vardı. İnsanlar çabuk bir ölümle ölüyorlardı. Ben Umer ibnu'l-Hattâb'm yanına oturdum. Yanımızdan bir cenaze geçti. O cenaze hayırla anıldı. Umer:

— Vâcib oldu, dedi.

Sonra diğer bir cenaze daha geçirildi. O cenaze de hayırla anıldı. Umer yine:

— Vâcib oldu, dedi.

Sonra üçüncü bir cenaze geçirildi. O da şerr ile anıldı. Umer buna da:

— Vâcib oldu, dedi. Ben:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Ne vâcib oldu? dedim. Umer:

— Ben Peygamber(S)'m dediği gibi söyledim: "Hangi bir müs-lümân için dört mü'min kişi hayırla şehâdet ederse, Allah o hayırla anılan kişiyi cennete girdirir". Biz Peygamber'e: Üç kişi şehâdet ederse de böyle midir? diye sorduk. O: "Üç kişi şehâdet ederse de böyledir" buyurdu. Biz: İki kişi şehâdet ederse de böyle midir? dedik. Peygamber: "İki kişi şehâdet ederse de böyledir" buyurdu. Bundan sonra biz Peygamber'e bir şâhidden sormadık [19]

7- Nesebler, Yaygın Süt Emme, Üstünden Zaman Geçmiş Kadîm Ölüm Üzerine Şehâdet Ve Süt Emme İşinde Acele Etmeyip Teenni İle Subûtunu Araştırmak Babı

Ve Peygamber (S):

"Beni de, Zeyneb'in babası Ebû Seleme'yi de Suveybe Kadın emzirdi" buyurmuştur [20].

9-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Eflah -Hicâb Âyeti'nin inmesinden sonra- benim yanıma girmek için benden izin istedi. Ben ona izin vermedim. Bunun üzerine Eflah: Ben senin amcan iken benden perde arkasına mı çekiliyorsun? dedi. Ben: Bu amcalık nasıl oluyor? dedim. O: Sana erkek kardeşim VâiTin karısı, kardeşimden dolayı meydana gelen sütü içirdi, dedi. Âişe dedi ki: Ben bunu Rasülullah'a sordum. Rasûlullah: "Eflah doğru söyledi; ona yanına girmesi için izin ver!" buyurdu [21].

10-.......Ibn Abbâs (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) Hamza'-

mn kızı hakkında: "O bana halâl olmaz. Nesebden dolayı haram olan, sütten dolayı da haram olur. Hamza'nın kızı, benim süt kardeşim Hamza'nın kızıdır" buyurdu [22].

11-.......Peygamberdin zevcesi Âişe (R) şöyle haber vermiştir: Rasûlullah (S) Âişe'nin yanında iken, Âişe, Hafsa'nın evinin önünde izin isteyen bir erkek sesi işitti. Âişe dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Ben onu Hafsa'nın süt amcası Fulân kimse zannediyorum, dedim.

Âişe dedi ki:

— Yâ Rasûlallah! Bu senin evine girmek için izin isteyen bir adamdır,

dedim.

Rasûlullah da:

— "Ben de onu Hafsa'nın süt amcası Fulân kimse sanıyorum" dedi.

Âişe, Rasülullah'a hitaben:

— Âişe'nin sütten dolayı amcası olan Fulân'kimse hayâtta olsaydı, benim yanıma girebilecek miydi? diye sordu.

Buna cevâb olarak Rasûlullah:

— "Evet girebilirdi. Çünkü süt, doğum ve nesebin haram kıldığı her şeyi haram kılar" buyurdu [23].

12-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Bir gün yanımda bir adam otururken Peygamber (S) içeriye girdi ve:

— "Yâ Âişe! Bu zât kimdir?" dedi. Ben:

— Bu benim sütten dolayı kardeşimdir, dedim. Peygamber de:

— "Süt kardeşlerinizin kim olduğunu iyi düşünüp dikkat ediniz. Çünkü süt emme ancak açlıktan olur" buyurdu.

Bu hadîsi Sufyân'dan rivayet etmekte Abdurrahmân ibnu Mehdî, Muhammed ibn Kesîr'e mutâbaat etmiştir [24].

8- Zînâ İftirası Yapanın, Hırsızın. Zina Edicinin Şehadetlert (Tevbelerinden Sonra Kabul Edilir Mi?) Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Onların şâhidliklerini ebedî kabul etmeyin. Onlar /âşıkların tâ kendileridir. Meğer ki, bu hareketlerinden

sonra tevbe ve hâllerini iyileştirirler. Çünkü Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (en-Nûr: 4-5) [25].

Ve Umer (R), (birbirlerine hısım olan) Ebû Bekr Nakf ibnu'l-Hâris'e, Şibl ibn Ma'bed'e, Nâfi' İbnu'l-Hâris'e,

Mugîre ibn Şu'be'ye zina iftirası attıkları suçu ile deynek vurma cezası uyguladı, sonra onların tevbe

etmelerini istedi de: Kim tevbe ederse şâhidliğini kabul ederim, dedi [26].

Zina iftirası suçundan cezaya çarpılmış kimsenin şâhidliğinin kabulü hükmünü, Abdullah ibn Utbe, Umer ibn Abdilazîz [27], Saîd ibn Cubeyr, Tâvûs ibn Keysân, Mücâhid ibn Cebr, eş-Şa'bî, ez-Zuhrî, Muhammed ibn Disâr, Kaadı Şurayh ve Muâviye ibn Kurre caiz kılmışlardır [28].

Ebu'z-Zinâd da: Medine'de bizim indimizde, zina iftiracısı, sözünden döndüğü ve Rabb'inden mağfiret istediği zaman şâhidliği kabul edilir, demiştir [29].

eş-Şa'bî ile Katâde de: Zina iftiracısı kendini yalanladığı zaman kamçılanır ve şâhidliği kabul edilir, demişlerdir [30]. Sufyân es-Sevrî de: Köle kamçılandığı, sonra âzâd edildiği zaman, şâhidliği caiz olmuştur. Ceza

uygulanmış kimse, iki kişi arasında hüküm vermesi istense de hüküm verse, bu caizdir, demiştir [31].

Ve bâzı Adem oğulları da (Ebû Hanîfe'yi kasdediyor): Zina iftirası yapanın şehâdeti (bu suçtan tevbe etse de)

caiz olmaz, dedi.

Sonra da: Nikâh iki şâhidle kıyılmadıkça caiz olmaz.

(Eğer zina iftirasından dolayı) deyneklenmiş iki şahidin şâhidliği ile evlense, bu nikâh caizdir (çünkü onlar şâhidliği yüklenmeye ehildirler). Eğer iki kölenin şâhidliği ile evlenirse bu caiz olmaz, demiştir. Ve yine bu Adem oğlu: Hadd vurulanın, erkek ve dişi kölenin ramazân hilâlinin görülmesi için olan sahiciliklerini (hu haber yerinde olduğu için) câîz kılmıştır.

(Buhârî der ki:) Zina iftiracısının tevbesi nasıl bilinecektir? Çünkü Peygamber (S) zina ediciyi bir sene sürgün etmiştir [32]. Ve yine Peygamber, Ka'b ibn Mâlik ve iki arkadaşı (Hilâl ibn Umeyye, Merâre

ibnu'r-Rabî5) ile elli gece geçinceye kadar konuşmaktan nehyetmiştir [33].

13-.......İbn Şihâb şöyle dedi: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr haber verdi ki: Bir kadın Fetih gazvesinde hırsızlık yapmıştı. Akabinde bu kadın Rasûlullah'a getirildi. Sonra Rasûlullah emretti de kadının eli kesildi. Âişe dedi ki: Sonra bu kadının tevbesi güzel oldu ve evlendi. Bu kadın bundan sonra bana gelirdi, ben de onun hacetini Ra-sûlullah'a yükseltirdim [34].

14-.... Zeyd ibn Hâlid (R): Rasûlullah (S), evlenmemiş olduğu. hâlde zina eden kimse hakkında yüz deynek vurulması ve bir yıl gurbete gönderilmesi ile emretti, demiştir [35].

9- Bâb: Bir Kimse Zulüm Ve Haksızlık Üzerine Şâhid Yapılmak İstenildiği Zaman, Şâhidlik Etmez

15-........ en-Nu'mân ibn Beşîr (R) şöyle demiştir: Annem Ravâha kızı Amre, babam Beşîr'den kendi malından benim için bir parça hibe istedi. Evvelâ çekinmesinin ardından babama hibe etmek fikri geldi ve bana bir hibe yaptı. Annem:

— Bu hibeye sen Peygamber'i şâhid kılmadıkça ben razı olmam, dedi.

Bunun üzerine babam elimden tuttu. Ben bir çocuktum. Beni Feygamber'e getirdi ve:

— Bunun anası Ravâha kızı Amre, bu çocuk için benden hibe vermemi istedi, dedi.

Peygamber:

— "Senin bundan başka çocuğun var mı?" diye sordu.

Babam:

— Evet vardır, dedi.

Nu'mân dedi ki: Ben Peygamberin Beşîr'e:

— "Sen beni bir zulüm ve haksızlık üzerine şâhid yapma!" buyurdu sanıyorum. eş-Şa'bî'den rivayet eden Ebû Harız: "Ben bir zulüm ve haksızlık üzerine şâhidlik yapmam" şeklinde söylemiştir [36].

16-.......İmrân ibn Husayn (R) şöyle demiştir: Peygamber (S):

"Sizin hayırlı asrınız, benim içinde yaşadığım zamandır. Sonra benimle yaşayanlara yakın olanlardır. Daha sonra onlara yakın olanlardır" buyurdu. İmrân: Peygamber kendi asrından sonra hayırlı asır olarak iki asır mı, yoksa üç asır mı zikretti; bilmiyorum, demiştir.

Peygamber (S) devamla şöyle buyurdu: "Sizden sonra bir kavim gelecektir ki onlar hıyanet edecekler, kimse bunlara i'timâd etmeyecek, bunlar şehâdet etmeleri istenmeden şâhidlik edecekler; yine bunlar adak adayacaklar, fakat adaklarını yerine getirmeyecekler. Artık bunlar arasında (tıka basa yemek içmek) semizlenmek meydana çıkar (yânî onlara göre hayâtın gayesi bu işlerden ibaret olur)" [37].

17-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R)'dan (şöyle demiştir): Peygamber (S) şöyle buyurdu: "İnsanların hayırlısı benim asrım(daki sahâ-bîlerim)rfir. Sonra onlara yakın olan (tâbiî)lardır. Sonra onlara yakın olanlardır (yânî tabiîlerin tâbi Meridir). Sonra bir takım kavimler gelir ki, onlardan herhangi birinin şehâdeti yemininin önüne, yemini de şehâdetinin önüne geçer" [38].

İbrâhîm en-Nahaî: Biz çocuk iken velîlerimiz bizi: "Eşhedu billahi" ve "Allah-ile ahdim olsun" sözlerini söylediğimizden dolayı döverlerdi, demiştir

[39].

10- Yalan Şâhidliği Hakkında Söylenen Şeyler (Ağırlaştırma Ve Tehdîdler) Babı

Çünkü Yüce Allah'ın şu kavli vardır:

"Onlar ki yalan şâhidlik etmezler... " (ei-Furkaan: 72>; Ve şâhidliği gizlemek ve yerine getirmekten çekinmek

hakkında da: "Şâhidliği gizlemeyin. Kim onu gizlerse hakikat şudur ki, onun kalbi bir günahkârdır. Allah ne

yaparsanız hakkıyle bilendir" -kavli vardır- (ei-Bakara: 283)

"Şayet eğip bükerseniz..' " (en-Nisâ: 135), şâhidlikte dillerinizi eğip bükerseniz; doğruyu söylemezseniz demektir [40].

18-.......Enes ibn Mâlik (R) şöyle demiştir: Peygamber'e büyük günâhlardan soruldu. Peygamber (S): "Allah'a ortak tanımak, ana-babaya ezâ etmek, (haksız olarak) insan öldürmek, yalan şâhid-liği yapmaktır" buyurdu.

Bu hadîsi Şu'be'den rivayet etmekte Gunder, Ebû Âmir, Behz ve Abdussamed, Vehb ibn Cerîr'e mutâbaat etmişlerdir [41].

19-.......Bize el-Guveyrî, Abdurrahmân ibn Ebî Bekre'den tahdîs etti. Babası Ebû Bekre (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) üç kerre:

— "Büyük günâhların en büyüğünü size haber vereyim mi?" buyurdu.

Sahâbîler:

— Evet, haber ver yâ Rasûlallah! dediler. Rasûlullah:

— "Allah'a ortak uydurmak; ana-babaya eziyet vermek" buyurdu.

Dayanmakta iken oturdu da: "İyi dinleyin! Bir de yalan yere şâhidlik etmektir" buyurdu.

Râvî dedi ki: Rasûluîlah bu son sözü tekrar etmekte o kadar devam etti ki, nihayet biz (kendisine acıyarak) keski sussa diyorduk.

Ve îsmâîl ibnu İbrahim şöyle dedi: Bize Cuveyrî tahdîs edip şöyle dedi: Bize Abdurrahmân tahdîs etti [42].

11- Kör İnsanin Şâhid Olması, Tasarruflarındaki Hâli, Bir Kadınla Evlenmesi, Başkasını Evlendirmesi, Alışveriş Etmesi, Müezzinlik Ve Diğer İşlerde Çalışmasının Kabulü Ve Seslerle Tanınan Şeyler Babı

Kaasım ibn Muhammed, el-Hasen el-Basrî, İbn Şîrîn, ez-Zuhrî, Atâ ibn Ebî Rebâh, körün şâhidliğini caiz görmüşlerdir [43].

eş-Şa'bî: Kör, akledici olduğu zaman şâhidliği caiz olur, demiştir. Hakem ibn Uyeyne de: Körün şâhidliğinin caiz olacağı az şey vardır, demiştir [44].

ez-Zuhrî de şöyle demiştir [45]: Düşündün mü ne dersin:

İbn Abbâs bir şehâdet üzerine şâhidlik yapsaydı, kör olmuş olmasıyle beraber sen onun şehâdetini reddeder misin? İbn Abbâs güneş battığı zaman iftar için bir adam gönderir, araştırırdı da, onun haber vermesiyle

iftar ederdi. Fecrden sorardı da kendisine Tecr doğdu" denilince iki rek'at namaz kılardı. Süleyman ibn Yesâr şöyle demiştir: Ben Aişe'nin. yanına girmek için izin istedim. Âişe sesimi tanıdı da:

Yâ Süleyman, gir! Şübhesiz sen üzerinde hiçbir borç kalmamış mukâteb bir kölesin, dedi [46].

Semure ibn Cundeb de; yüzü örtülü bir kadının şâhidliğini kabul etmiştir.

20-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) mesciddeKur'ân okuyan bir adamı işitti de: "Allah bu adama rahmet etsin. Muhakkak o bana şu ve şu sûrelerden unuttuğum şu şu âyetleri hatırlattı" buyurdu.

Ve Abbâd ibnu Abdillah kendi rivayetinde şu ziyâdeyi verdi: Âişe (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) benim odamda teheccüd namazı kıldı. Bu sırada mescidde namaz kılmakta olan Abbâd (ibn Bişr)'in sesini işitti de:

— "Yâ Âişe! Şu ses Abbâd'ın sesi midir?" diye sordu. Ben: :.

— Evet onun sesidir, dedim. Peygamber:

— "Yâ Allah! Abbâd'a rahmet eyle!" diye duâ etti [47].

21-.......Abdullah ibn Umer (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Bilâl ezanı gece okur. Onun için sizler İbnu Ümmi Mektûm ezan okuyuncaya kadar -yâhud da şöyle dedi: îbnu Ümmi Mektûm'un ezanını işitinceye kadar- sahur yemeğinizi yiyin için!" buyurdu.

Râvî dedi ki: İbnu Ümmi Mektûm kör bir kimse idi. Kendisine insanlar "Sabaha girdin" deyinceye kadar, sabah ezanını okumazdı [48].

22-.......el-Mısver ibn Mahreme (R) şöyle demiştir: Peygamberce birçok kaftanlar gelmişti. Babam Mahreme bana: Haydi birlikte Peygamber'e gidelim. Belki o kaftanlardan bize de birşey verir, dedi. Gittik. Babam kapının önünde dikeldi de orada konuştu. Peygamber de onun sesini tamdı ve dışarıya çıktı. Peygamber'in beraberinde bir kaftan vardı ve Peygamber, babama: "Bunusenin için sakladım; bunu senin için sakladım" diyerek, babam Mahreme'ye o kaftanın güzelliklerini gösteriyordu [49].

12-- Kadınların Şâhidliği(Nin Cevazı) Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Eğer iki erkek bulunmazsa, o hâlde râzî (ve doğruluğundan emin) olacağınız şâhidlerden bir erkekle iki kadın. Kadınlardan biri unutursa, biri diğerine hatırlatır... " (el-Bakara: 282) [50].

23-.......Ebû Saîd el-Hudrî(R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S):

— "Kadının şehâdeti erkeğin şehâdetinin yarısı değil midir?" diye sordu.

Biz:

— Evet öyledir, dedik. Peygamber:

— "İşte bu aklının eksikliğindendir" buyurdu [51].

13- Köle Kadınların Ve Köle Erkeklerin Şâhidliği Babı

Enes: Erkek kölenin şâhidliği adaletli ve doğru olduğu zaman caizdir, demiştir [52]. Erkek kölenin şâhidliğini

Kaadı Şurayh da caiz kılmıştır [53]. Basra Kaadısı Zurâre ibnu Evfâ da bunu caiz kılmıştır.

Muhammed ibn Şîrîn de: Kölenin şâhidliği caizdir, ancak kölenin, kendi efendisi lehine şâhidliği

müstesnadır, demiştir [54].

el-Hasen ile İbrahim en-Nahaî, kölenin şâhidliğini hakîr şeylerde caiz kılmışlardır [55]. Kaadı Şurayh: Sizler hepiniz erkek ve dişi kölelerin oğullarısınız, demiştir [56].

24-.......îbnuCureyc şöyle demiştir: Ben İbnEbîMuIeyke'den işittim, şöyle dedi: Bana Ukbe ibnu'l-Hâris tahdîs etti, yâhud bu ha-' dîsi ben ondan işittim ki, o Ebû İhâb'ın kızı Ümmü Yahya ile evlenmiş. O dedi ki: Siyah bir kadın köle geldi de (Ukbe'yi ve evlendiği kadını kasdederek): Ben sizin her ikinize de süt emzirdim, dedi. Uk-be dedi ki: Ben bu köle kadının söylediğini Peygamber'e arzettim. Peygamber benden yüz çevirdi. Ukbe dedi ki: Ben bulunduğum taraftan O'nun yüzü tarafına geçtim ve köle kadının sözünü kendisine tekrar söyledim. Peygamber (S): "Bu nasıl olur, yâhud: Evliliğin devamı nasıl olur? Hâlbuki bu köle kadın sizin her ikinize de süt emzirdiğini kesin olarak söylemiştir?" buyurdu ve akabinde Ukbe'yi kadınından nehyetti [57]

14- Süt Emzirici Kadının Şâhidliği Babı

25-.......Ukbe şöyle demiştir: Ben bir kadınla evlendim. Sonra bir kadın geldi de: Ben sizin her ikinize de süt emzirmişimdir, dedi. Akabinde ben Peygamber'e geldim. Peygamber (S): "Bu söz söylendiği hâlde (evliliğin devamı) nasıl olur? Sen kadınını kendinden bırak (yâhud; bunun benzeri bir söz)" buyurdu [58].

15- (Hüküm Verme İşinde) Kadınların Birbirlerini Tezkiye Etmeleri Babı

26- BizeEbû'r-Rabf Süleyman ibnu Dâvûd tahdîs etti, ve haı sin ma'nâlanndan bâzıszm (ve lâfızlarının maksadlannı) bana Ahm anlattı. Ahmed şöyle dedi: Bize Fulayh ibnu Süleyman, İbnu Şih ez-Zuhrî'den; o da Urve ibnu'z-Zubeyr'den, Saîd ibnu'l-Müseyyeb'de Alkame ibnu Vakkaas el-Leysî'den, Ubeydilîah ibn Abdillah ibn t be'den; (bu dördü de) Peygamber'in zevcesi Âişe'den onun bu hadî ni, yânî iftira sâhiblerinin Âişe için dedikleri yalanı dedikleri zamân Allah'ın Âişe'yi bu iftiradan temize çıkarmış olduğu hadîsi tahdîs ettiler.

ez-Zuhrî şöyle dedi: Ve bu râvîlerin herbiri Âişe hadîsinden bir taifeyi hana tahdîs ettiler. Bunların bâzısı Âişe hadîsini diğer bâzısından daha iyi muhafaza edici ve hadîsi aynen getirip nakletmekte daha sağlam tesbît edicidir. İşte ben bu râvîlerin herbirinden, onların bana Âişe'den tahdîs ettikleri bu hadîsi iyice

belleyip muhafaza ettim. Bunlardan bâzısının hadîsi, diğer bâzısının hadîsini tasdîk etmektedir. Bunlar kesin olarak söylediler ki, Âişe (R) şöyle demiştir:

Rasülullah (S) sefere çıkmak istediği zaman kadınları arasında kur'a çeker idi.. Onlardan hangisinin kur'ası çıkarsa, Rasülullah ile beraber o yola çıkardı. (Huzâa'dan Musta'lık oğulları) gazasına gitmek istediği zaman da Rasülullah kur'a çekti ve benim sehmim çıktı. Rasûlullah'ın beraberinde sefere çıktım.. Bu sefer, Hicâb âyeti indirildikten sonra idi. Ben mahmil içinde yükletilir ve (konak yerinde) mahmil içinde indirilirdim. Bu suretle gittik. Nihayet Rasülullah bu gazasından ayrılıp da döndüğü ve Medine'ye yaklaştığımızda (bir konak yerinde indi. Gecenin bir kısmını orada geçirdi. Sonra) göç edilmesini i'lân etti. Hareket emrini i'lân ettikleri zaman ben kalktım ve (ihtiyâcımı yerine getirmek için yalnız- başıma) ordudan ayrılıp gittim. İşimi yerine getirince konak yerime geldim. Bu sırada göğsüme elimle dokundum. Birden Yemen'in göz boncuğundan dizilmiş gerdanlığımın koptuğunu anladım. Hemen geri döndüm ve gerdanlığımı aradım. Fakat onu aramak beni yolculuktan alıkoymuştu. (Ben, ordu bir ay eğlense de benim devemi, ben mahmilimde bulunmadıkça sürüp gitmezler diye düşünmüştüm.) Hâlbuki yolda bana hizmet edenler gelip mahmilimi yüklemişler ve mahfemi bindiğim deve üzerinde götürmüşlerdi. Onlar beni mahfe içinde sanıyorlarmış. O zaman kadınlar hafif hafif idiler; ağır vucûdlu değillerdi. Onları et bürümezdi. Çünkü onlar az yemek yerlerdi [59]. Bu sebebden hizmetçiler mahfeyi yüklemek üzere kaldırdıklarında, mahfenin ağırlık derecesinin farkına varmayarak yüklemişler. Ben o zaman küçük yaşta bir kadındım. Bu sebeble deveyi sürüp yürümüşler. Ordu gittikten sonra ben gerdanlığımı buldum. Onların konağına geldim; orada hiç kimse yoktu. Orada evvelce bulunduğum konak yerine geldim. Onlar beni mahfilde bulamayacaklar da dönüp bana gelecekler diye düşündüm. Ben bu düşünce ile oturduğum sırada, gözlerim bana gâlib gelmiş de uyuyakalmışım.

Safvân ibnu Muattal es-Sulemî sonra Zekvânî [60] (ki arkadan gelerek askerlerin bıraktıkları şeyleri toplamağa ve konaklama yerine götürüp sahihlerine vermeye me'mûr idi) askerin arkasından, sabaha yakın bulunduğum yere gelmiş ve uyuyan bir insan karaltısı görmüş ve benim yanıma gelmiş (ve beni tanımış). Bu zât beni kadınların perdelenmesi emrinden önce görmüştü. Safvân devesini çöktürdüğü sırada "İnnâ Uttâhi ve innâ ileyhi râciûn = Biz Allah'ın mülküyüz ve biz ancak O'na dönücüleriz"(ei-Bakara: ise» istircâ âyetini söylemesiyle uyandım. Safvân devesinin ön ayağına bastı, ben de deveye

bindim. Safvân bindiğim deveyi çekerek önde yürüdü. Nihayet kaafile konak yerine istirahat ediciler olarak indikten sonra, öğle sıcağında orduya yetiştik. Bu arada (hakkımda iftira ederek) helak olan helak olmuş. İftirayı ilk çıkaran ve başlatan ise Selûl kadının oğlu Abdullah ibn Ubeyy olmuş [61].

Medine'ye geldiğimizde ben bir ay hastalandım. İnsanlar iftira sahihlerinin sözlerini çoğaltıp yayıyorlarmış. (Ben bunlardan habersizdim.) Yalnız hastalığımda bana şübhe veren bir şey vardı: Peygam-ber'den, hasta olduğum başka zamanlarda görmekte olduğum yumuşaklığı, bu hastalığımda görmüyordum. Ancak yanıma giriyor, selâm veriyor, sonra (adımı söylemeden) "Hastanız nasıl?" diyordu. Benim (iftiracıların dedikleri) hiçbir şeyden haberim yoktu. Nihayet iyileşme devrine girmiştim.

Bir gece ben Mıstah'm anasıyla ihtiyâç giderme yerlerimiz olan Menâsı' tarafına çıkmıştım. Biz buraya ancak geceden geceye çıkardık. Bu âdet, evlerimizin yakınında halâlar edinmemizden evveldi. O zamanlar bizim hâlimiz, çöldeki eski Arablar'ın (haceti gidermek için) çölde dışarıya çıkmalarına yâhud (temizlenmek için) gezinmelerine benziyordu. Ben, Ebû Ruhm'ın kızı ve Mıstah'ın annesi (Selmâ) ile hacet giderme yerine doğru yönelip giderken, onun ayağı çarşafına takılmış, düşmüştü. Arablar arasında felâket zamanında söylenmesi âdet olan "Düşmanım helak olsun" bedduası yerine Selmâ kadın:

— Mıstah helak olsun! diye oğluna beddua etti.

Ben kadına:

— Ne fena söyledin! Bedir'jJe hazır bulunan bir kişiye mi sövüyorsun? dedim.

Kadın bana:

— Hele şu saf teyzeye! Sen ortada dönen iftiraları işitmedin mi? dedi ve iftira sahihlerinin sözlerini bana haber verdi.

Bu yüzden hastalığımın üstüne bir hastalık daha arttı. Evime dönünce de RasûluIIah yanıma geldi, selâm verdi ve:

— "Hastanız nasıldır?" diye sordu.

Ben de:

— Yâ Rasûlallah! Anam ve babamın yanına gitmek üzere bana

izin ver! dedim.

Âişe: Ben bu haberi anam ve babamdan sağlamca öğrenmek istiyordum, demiştir.

RasûluIIah bana izin verdi. Ben de ebeveynimin yanına geldim

ve annem Ümmü Rûmân'a:

— İnsanların konuşmakta olduğu bu sözler nedir? dedim.

Anam:

— Ey kızım! Kendini üzme, sen nefsini ve sağlığını düşün. Vallahi bir kadın senin gibi güzelliğe sâhib ve kocasının yanında sevimli olsun ve birçok da ortakları bulunsun da, aleyhinde dedikoduyu çoğaltmasınlar; bu pek nâdirdir, dedi.

Ben de:

— Subhânallah! İnsanlar hakîkaten bu sözleri söylüyorlar mı?

Doğrusu hayret olunur, dedim.

Âişe dedi ki: Ben o gece babamın evinde yattım. Sabaha kadar '• gözümün yaşı dinmedi, gözüme uyku da girmedi. Sonra sabaha eriştim. RasûluIIah da o sabah Alî ibn Ebî Tâlib'i,Usâme ibn Zeyd'i yanına çağırmıştı. Vahiy gecikince ehli ile ayrılması hususunda bunlarla istişare etmişti. Usâme, Ehlu Beyt için nefsinde bilmekte ve gönlünde beslemekte olduğu sevgiyi Rasûlullah'a tavsiye ve işaret etti de:

— Yâ Rasûlallah! Ehlin Âişe hakkında biz hayırdan başka bir şey bilmeyiz, dedi.

Alî ibn Ebî Tâlib'e gelince, o da:

— Yâ Rasûlallah! Allah sana dünyâyı dâr etmemiştir. Âişe'den başka kadın çoktur. Bununla beraber Âişe'nin cariyesi Berîre'ye de sorunuz. O doğrusunu sana söyler, demişti.

Bunun üzerine RasûluIIah, Berîre'yi çağırıp:

— "Yâ Berîre! Sen hanımın Âise'de sana şübhe veren bîr hâl gördün mü?" diye sordu, Berîre de:

— Hayır görmedim. Seni hakk Peygamber olarak gönderen Allah'a yemîn ederim ki, ben hanım efendimden asla ayıp olarak çıkmış şundan büyük birşey görmedim: Âişe küçük yaşta bir kadındı. Hamur yoğururken uyurdu da evin besi koyunu gelir, hamuru yerdi, demiş [62].

Bunun üzerine Rasûlullah o günü mesddde ayağa kalkıp bir hutbe yaptı da bu iftirayı en evvel ortaya atan Abdullah ibn Ubeyy ibn Se-İûTden dolayı söz söylemekte ma'ziretli tutulmasını isteyerek:

— "Ehlim hakkında bana eziyet veren bir şahıs hakkında bana kim yardım eder de benim için ondan inîikaam alır? Vallahi ben, ehlim hakkında hayırdan başka birşey bilmiş değilim. Bu iftiracılar bir adamın da ismini ortaya koydular ki, bu zât hakkında da ben hayırdan başka birşey bilmiyorum. Bu (faziletli) kimse şimdiye kadar ehlimin yanma girmemiştir, ancak benimle beraber girmiştir!" buyurmuştu.

Bunun üzerine (Evs kabilesinin başkanı) Sa'd ibn Muâz ayağa kalktı da:

— Yâ Rasûlallah! Vallahi sana ben yardım edeceğim. Eğer bu (iftirayı çıkaran) Evs'ten ise, biz onun boynunu vururuz. Eğer Haz-rec kardeşlerimizden ise, ne yapmak lazımsa Sen emredersin, biz de emrini yerine getiririz, demiş.

Bu defa da (Hazrec'den) Sa'd ibn Ubâde ayağa kalkmış. Bu da Hazrec kabilesinin büyüğü idi. Ve bu vak'adan evvel sâlih bir kimse idi. Fakat bu defa kabile hamiyyeti ve kıskançlığı ile Sa'd ibn Mu-âz'a karşı:

— Sen yalan söylüyorsun. Allah'ın ebedîliğine yemîn ediyorum ki, sen onu (Abdullah ibn Ubeyy'i) öldüremezsin ve öldürmeye muktedir değilsin, demiş.

Bu defa da (Eşhelî ve Evsî) Useyd ibnu'l-Hudayr ayağa kalkarak Sa'd ibn Ubâde'ye karşı:

— Allah'ın bekaa ve ebediyetine yemîn ederim ki, sen yalan söylüyorsun. Vallahi biz elbette onu öldürürüz. Sen muhakkak münafıksın ki, münafıklar hesabına bizimle mücâdele ediyorsun! diye mukaabele etmiş.

Bu suretle Evs ve Hazrec kabileleri ayaklanmışlar. Hattâ birbirleriyle

muharebe etmeye kasdetmişler. Rasûlullah ise henüz minber üzerinde bulunuyormuş. Hemen minberden inmiş ve bunları sükûnete kavuşturuncaya kadar onlara yumuşaklıkla davranmış, kendisi de başka birşey söylemeyip, sükût etmiş.

(Bana gelince): Ben, o gün ağladım. Ne gözümün yaşı dindi, ne gözüme uyku girdi. Sabahleyin babam ve anam yanıma geldiler. Ben bu suretle iki gece, bir gün ağladım. Hattâ ağlamaktan ciğerim parçalanacak sandım.

Âişe dedi ki: Bir ara ebeveynim yanımda oturdukları, ben de ağlamakta bulunduğum sırada Ensâr'dan bir kadın izin istemişti, ben de izin vermiştim. O da oturup benimle ağlıyordu. Biz bu vaziyette iken ansızın Rasûlullah içeriye girdi. (Yanıma) oturdu. Hâlbuki Rasûlullah bundan evvel hakkımda dedikodu başladığı günden beri yanımda oturmamıştı. Ve Rasûlullah bir ay beklediği hâlde kendisine hakkımda birşey vahyolunmamıştı.

Âişe devamla şöyle demiştir: Rasûlullah Şehâdet Kelimesi'ni söyledi, sonra (iftiracıların iftirasından kinaye olarak):

— "Yâ Âişe! Hakkında bana şöyle şöyle sözler erişti. Eğer sen bu isnâdlardan beri isen, yakında Allah seni temize çıkarır. Yok eğer böyle bir günâha yaklaştınsa Allah'tan mağfiret dile ve Allah'a îev-be et. Çünkü kul, günâhım i'tirâfve sonra tevbe edince Allah da ona afv ile muamele buyurur" dedi.

Âişe devamla dedi ki: Rasûlullah bu hitabesini bitirince (musibetin ifrat harâretiyle) gözümün yaşı kesildi. Nihayet gözyaşından bir damla bulamıyordum. Hemen babama:

— Rasûlullah'm söylediği söze benim tarafımdan cevâb ver!

dedim.

Babam:

— Vallahi kızım, Rasûlullah'a ne diyeceğimi bilmiyorum, dedi.

Sonra anama:

— Rasûlullah'm söylediği söze benim tarafımdan cevâb ver!

dedim. O da:

— Vallahi ben de Rasûlullah'a ne diyeceğimi bilmiyorum, dedi.

Âişe devamla dedi ki: Ben de küçük yaşta bir kadındım. Kur'-ân'dan çok bir kısmını (ezberden) okuyamıyordum- Bu sebebden ben şöyle dedim:

— Vallahi ben bildim ki, siz insanların dedikodusunu işittiniz; o sizin nefsinizde yerleşti ve siz bu söze inanıp tasdik ettiniz. İmdi ben size: "Ben berî'im" desem -Allah benim muhakkak beri olduğumu bilmektedir-, benim bu sözümü tasdik etmezsiniz. Eğer ben size bir iş i'tirâf etsem -Allah kesin surette benim beri olduğumu biliyor-, Siz muhakkak beni tasdik edersiniz. Vallahi bu vaziyette benim ve Sizin için bir mesel bulamıyorum; ancak Yûsuf Peygamber'in babası Ya'kûb aleyhi's-selâmi örnek buluyorum. Yûsuf'un kardeşleri, Yûsuf'un gömleği üzerinde yalan bir kan lekesi getirdikleri zaman, Ya'kûb, oğullarına: "Fe sabrun cemîlun. Vallâhu'l-mute'ânu ala matasıfûn = Hayır, nefisleriniz sizi aldatıp (böyle büyük) bir işe sürüklemiş. Artık (bana düşen) güzel bir sabırdır. Sizin şu anlatışınıza karşı yardımına sığınılacak ise, ancak Allah'tır" (Yûsuf: 18) demişti.

Ben bu sözü söyledim. Sonra yatağıma doğru uzandım. Ben yalnız Allah'ın beni temize çıkarmasını umar dururdum. Lâkin vallahi hakkımda okunur bir vahiy indirmesini hiç düşünmezdim ve ben, bana âid bir mes'ele için Kur'ân diliyle kelâm edilmesinden elbette çok ha-kîr bulunuyordum. Fakat şunu muhakkak surette umardım ki: Ra-sûlullah uykusunda bir ru'yâ görsün de Allah beni o ru'yâ ile temize çıkarsın! Vallahi Rasûlullah yerinden kalkmamıştı ve oradakilerden hiçbiri odadan çıkmamıştı. Nihayet Rasûlullah üzerine vahiy indirildi ve O'nu vahyin ağırlık ve şiddetinden terlemek gibi vahiy eserleri kapladı. Hattâ O'ndan vahiy esnasında kış günleri bile inci tanesi gibi ter dökülürdü. Rasûlullah'tan vahiy eserleri gidince, O sevincinden gülüyordu. Ve bana ilk söylediği söz şu oldu:

— "Yâ Âişe! Allah 'a hamd et! Allah seni (iftiracıların isnadından) kat'î surette temize çıkardı".

Bunun üzerine anam bana:

— Kızım kalk da Rasûlullah'a teşekkür et! dedi. Ben:

— Hayır, ben O'na kalkmam. Ben yalnız Allah'a hamd ederim, dedim.

İşte Yüce Allah! (Benim berâetim-hakkında) şu âyetleri indirdi: ' 'O uydurma haberi getirenler içinizden bir zümredir. Onu sizin için bir şerr sanmayın. BiVakis o sizin için bir hayırdır. Onlardan herkese kazandığı günâh vardır. Onlardan günâhın büyüğünü üzerine alan o adama da büyük bir azâb vardır. Ne vardı onu işittiğiniz vakit erkek mü 'minlerle kadın mü 'minler kendi kendilerine güzel zann etselerdi de; 'Bu açık bir iftiradır' deselerdi ya! Ona dört şâhid getirselerdi ya! Madem ki bu şâhidleri getiremediler, o hâlde onlar Allah indinde yalancılardan ibarettirler. Eğer dünyâda ve âhirette Allah'ın fadlı ve rahmeti üstünüzde olmasaydı, içine daldığınız bu yaygaradan dolayı sizi herhalde büyük bir azâb çarpardı. O zaman siz o iftirayı dillerinizle birbirinize yetiştiriyordunuz. Hiçbir bilginiz olmayan şeyi ağızlarınızla söylüyordunuz ve bunu kolay sanıyordunuz. Hâlbuki bu Allah yanında büyük bir vebaldir. Onu işittiğiniz vakit: 'Bunu söylemek bize yakışmaz; hâşâ bu büyük bir bühtandır* deseydiniz ya! Eğer siz imân eden kimseler iseniz, böyle birşeye hayâtta bulunduğunuz müddetçe bir daha dönmeyeşiniz diye Allah size öğüd veriyor. Ve sizin için âyetlerini açık açık bildiriyor. Allah hakkıyle bilen, tam hüküm ve hikmet sahibidir. Kötü sözlerin îmân edenlerin içinde yayılıp duyulmasını arzu edenler, dünyâda da âhirette de onlar için pek elemli bir azâb vardır. Allah bilir, siz bilmezsiniz. Ya üzerinizde Allah'ın fadlı ve rahmeti olmasaydı, ya hakikat Allah çok re'fetli, çok merhametli olmasaydı (hâliniz nereye varırdı)? Ey îmân edenler! Şeytânın adımları ardınca gitmeyin. Kim şeytânın adımlarına uyarsa şübhesiz ki o, kötülüğü ve meşru11 olmayanı emreder. Eğer üzerinizde A ilah 'in fadlı ve rahmeti olmasaydı, içinizden hiçbiriniz ebedî temize çıkamazdı. Ancak Allah 'tır ki kimi dilerse temize çıkarır. Allah hakkıyle işiten, hakkıyle bilendir"^ Nün ıı 21).

Allah bu âyetleri benim berâetim hakkında indirince babam Ebû Bekr, hısımlığından ve fakirliğinden dolayı infâk etmekte bulunduğu Mıstah ibn Usâse için:

— Kızım Âişe'ye bu iftirayı söyledikten sonra vallahi ben de Mıs-tah'a birşey vermem! diye yemîn etti.

Bunun üzerine Yüce Allah:

' 'Sizden fazilet ve servet sahibi olanlar, hısımlarına, yoksullara, Allah yolunda hicret edenlere vermelerinde kusur etmesin, afvetsin; aldırış etmesin. Allah'ın size mağfiret etmesini arzu etmez misiniz? Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" (en-Nûn 22) âyetini indirdi.

Bu âyetin inmesi üzerine Ebû Bekr:

— Vallahi ben, Allah'ın beni mağfiret etmesini muhakkak severim, dedi ve Mıstah'a veregeldiği nafakayı vermeye döndü.

Rasûlullah, Zeyneb bintu Cahş'a da benim hâlimden sorup:

— "Yâ Zeyneb! Âişe hakkında ne bildin ve ne gördün?" demişti. Zeyneb de:

•

— Yâ Rasûlullah! Ben kulağımı, gözümü işitmediğim, görmediğim şeyden muhafaza ederim. Vallahi ben Âişe hakkında hayırdan başka birşey bilmem, diye güzel şehâdet etmiştir.

Bu hususta Âişe: Zeyneb (Peygamber'in kadınları arasında güzelliği ve Peygamber'in yanındaki mevkii bakımından) bana rekaa-bet eden bir kadındı. Fakat Allah onu takvası sebebiyle (iftiracılara katılmaktan) korudu, demiştir [63].

Buhârî'nin şeyhi olan Ebu'r-Rabî' Süleyman şöyle dedi: Bize Fulayh, Hişâm ibn Urve'den; o da Urve'den; o da Âişe'den ve Abdullah ibnu'z-Zubeyr'den, Fulayh'm Zuhrî'den rivayet ettiği hadîsin benzerini tahdîs etti.

H yine Ebu'r-Rabî' şöyle dedi: Ve bize Fulayh, Rabîa ibn Ebî Abdirrahmân'dan ve Yahya ibn Saîd'den; o da el-Kaasım ibn Mu-hammed ibn Ebî Bekr'den bunun benzeri olan hadîsi tahdîs etti (Yâ-nî Fulayh bu hadîsi şu dört kişiden rivayet etmiştir) [64].

16- Bâb: Bir Adam Diğer Bir Kimseyi Tezkiye Ettiği Zaman, Bu Tezkiye Ona Yeter

Ve Ebû Cemile Suneyn şöyle demiştir: Ben bir çocuk bulmuştum. Umer beni görünce "Asâ'l-güveyru ebûsen" meselini söyledi. Sanki o bununla bu zina çocuğu benim sulbî çocuğum imiş de nafaka istiyormuşum diye, beni ittihâm ediyordu. İşbilir ; adamım:

Hayır Ebû Cemile iyi bir kimsedir, dedi.

(Umer,. arife: Madem ki iyi bir kişidir, haydi git. O buluntu çocuğun nafakası bize âiddir, dedi [65].

27-.......Abdurrahrnân ibn Ebî Bekre'den babası. Ebû Bekre ,(R) şöyle demiştir; Peyamber'in huzurunda bir kimse diğer bir kimseyi övdü. Bunun üzerine Peygamber (S) birkaç kerre: "Yazık olsun sana! Sen arkadaşının boynunu kestin, sen arkadaşının boynunu kestin" buyurdu. Sonra da: "Sizden her kim (dîn) kardeşini çaresiz medhedici mevkiinde bulunuyorsa: Fulân kimseyi (görünüşüyle) iyi sanırım. Onun hesaba çekicisi Allah'tır. Ben, Allah'a karşı kimseyi (sîretiyle) tezkiye edemem. Onu şöyle şöyle kimse zannederim, desin! Bunu da (hakîkaten) o kimseyi bu suretle biliyorsa öyle söylesin" buyurdu [66].

17- Medh Ve Övgüde Aşırı Gitmenin Mekruh Olması Ve Medhedecek Kimse (Medhedilecek Kişi Hakkında) Bilmekte Olduğu Şeyleri Söylesin (Öteye Geçmesin) Babı

28-.......Ebû Mûsâ (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) bir kimsenin diğer bir kimseyi övdüğünü ve onu medihde ileri gittiğini işitti de: "Siz o adamı (aldatıp) öldürdünüz"; yâhud: "(Onu şişirerek) adamın arkasını yardınız!" buyurdu [67].

18- Çocukların Bulûğa Ermelerinin Sınırı Ve Şâhidliklerifnin Hükmü) Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Sizden olan çocuklar bulûğ çağına ulaştığı zaman, kendilerinden evvelkilerin izin istediği gibi izin istesinler... " (en nûf: 59) [68]; ve Mugîre: Ben oniki yaşında iken ihtilâm oldum, demiştir [69]. Kadınların bulûğu ise hayz iledir. Çünkü bu konuda Azız ve Celîl Allah'ın şu kavli vardır:

"Kadınlarınız içinden artık âdetten kesilmiş olanlarla henüz âdetini görmemiş bulunanların iddetin)de eğer

şübhe ederseniz, onların iddeti üç aydır. Yüklü kadınların iddetleri ise, yüklerini koymaları (ile biter)"

(et-Talâk: 4) [70].

Ve Hasen ibn Salih şöyle demiştir: Komşumuz bir kadına eriştim. O yirmibir yaşında nine olmuştu [71].

29-.......Bana Nâfi' tahdîs edip şöyle dedi: Bana İbn Umer (R) şöyle tahdîs etti, demiştir: Rasûlullâh (S) Uhud günü (3. hicret yılının Şevvâl'inde) ondört yaşında bulunan Abdullah ibn Umer'i gözden geçirdi de (ben İbn Umer'e küçüktür diye harbe katılmaya) izin vermedi. Sonra Hendek günü beni gözden geçirdi. O sırada ben on-beş yaşında idim. Bu defa bana izin verdi.

Nâfi' şöyle demiştir: Ben bir kerre Halifeliği zamanında Umer ibn Abdilazîz'in yanına geldim. Bu İbn Umer hadîsini kendisine tahdîs ettim. O bana: "Bu onbeş yaş büyükle küçük arasında bir sınırdır. Küçük yaşın nihayeti, bulûğun başlangıcıdır" dedi. Ve bütün vilâyetlerdeki vâlîlerine onbeş yaşma ulaşanlara vazife ve maaş tah-sîs etmeleri emrini yazdı [72]

30-.......Ebû Saîd el-Hudrî (R) şu hadîsi Peygamber'e ulaştırıyordu: Peygamber (S): "Her baliğ olan kimseye cumua günü yıkanmak vâcibdir" buyurmuştur [73]

19- Hakimin Ua'valıya Yfcmiln Tukuhınujiın Uıncfc Da'vâcıya "Senin Beyyinen Var Mı?" Diye Sorması Babı

31-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R) bir mecliste: Rasûlullah (S):

— "Her kim müslümân bir kimsenin malını koparmak için yemininde yalancı

olarak yemîn ederse, kıyamet gününde o kimse Allah'ın öfkesine uğrayarak Allah'a kavuşur" buyurdu, dedi.

İbn Mes'ûd şöyle dedi: Bu sırada meclise el-Eş'as ibnu Kays geldi de:

— Vallahi bu benim hakkımda söylenmiştir. Şöyle ki: Benimle Yahûdîler'den bir adam arasında (Yemen'de) bir arazî vardı. O benim hakkımı inkâr etti. Ben de bu adamı Peygamberdin yanma getirdim. Rasûlullah (S) bana hitâb ederek: "Senin beyyinen var mı?" diye sordu.

Eş'as dedi ki: Ben:

— Hayır (benim beyyinem yoktur), dedim.

Eş'as dedi ki: Bunun üzerine Rasûlullah o Yahudi'ye hitaben:

— "Sen yemîn et!" buyurdu. Eş'as dedi ki: Ben:

— Yâ Rasûlallah! Ona yemîn et dediğin takdirde bu Yahûdî yemîn eder ve benim malımı alıp götürür, dedim.

Eş'as dedi ki: İşte bunun akabinde Yüce Allah şu âyeti indirdi: "Hakikat Allah'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyı (hasîs bir menfaati) satın alanlar! İşte onlar: Onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kıyamet günü onlarla konuşmaz, onlara baknaz, onları temize çıkarmaz. Onlar için pek acıklı bir azâb vardır (Alû İmrân: 77) [74].

20- Bâb: Mallarda Da Ve Haddlerde De (Yânî Mal Da'vâlarında.Da, Hadd Da'vâlarında Da) Yemîn, Da'vâlıya Aiddir

Ve Peygamber (S) da'vâcıya:

(Senin da'vânı isbât edecek) senin iki şahidindir yâhud (da'vâlıyı temize çıkaracak) onun yemîn etmesidir"

buyurmuştur [75].

Ve Kutebetu'bnu Saîd şöyle dedi: Bize Sufyân ibn Uyeyne, Abdullah ibn

Şubrume(öl. 144)'den tahdîs etti. O şöyle demiştir: (Me-dîne Kaadısı olan) Ebu'z-Zinâd benimle şahidin şehâdeti ve da'vâcımn yemîni(nin cevazı sözü) hakkında konuştu. Ben Ebu'z-Zinâd'a karşı hüccet getirici olarak: Yüce Allah: "Erkeklerinizden iki şâhidyapın. Eğer iki erkek bulunmazsa o hâlde razı olacağınız şâhidierden bir erkekle iki kadın. (Bu suretle) kadınlardan biri unutursa, onlardan biri öbürüne hatırlatır" (ei-Bakara: 282) buyurdu, dedim ve: Şahidin şehâdeti ve da'vâcımn yemini ile yetinildiği zaman, iki kadından birinin diğerine hatırlatmasına ihtiyâç olmaz. Bu kadının diğerine hatırlatması ile ne yapılıyor idi? [76].

32-.......îbn Ebî Muleyke: Ibnu Abbâs (bana): Peygamber (S) yenimin müddeâ aleyhe üzerine, yânı da'vâlıya âid olmasıyle hükmetti, ı diye yazdı demiştir [77].

21- Bab [78]

33-...... Ebû Vâil Şakîk ibn Seleme şöyle demiştir: Abdullah ibn Mes'ûd: "Her kim bir yemin eder ve bu yemini ile başkasına âid bir mala hakk kazanırsa, Allah kendisine öfkeli olduğu hâlde Allah'a kavuşur" hadîsini söyledi. Sonra Azız ve Celîl olan Allah bunun tasdiki olarak: "Hakikat, Allah'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyı satın alanlart işte onlar: Onlar için âhirette hiçbir nasîb yoktur. Allah kıyamet günü onlarla konuşmaz, onlara bakmaz, onları temize çıkarmaz. Onlar için pek elemli bir azâb vardır" (Âiu im-râm 77) âyetini indirdi, dedi. Sonra oturduğu yerden bizim yanımıza Eş'as ibn Kays çıkıp geldi ve:

— Ebû Abdirrahmân (ibn Mes'ûd) sizlere ne tahdîs ediyor? diye sordu.

Biz de ona İbn Mes'ûd'un bize söylediği hadîsi söyledik. Bunun üzerine Eş'as şunları söyledi:

— İbn Mes'ûd doğru söyledi: Bu âyet, muhakkak ki benim hak-kımda indirildi. Şöyle ki: Benimle başka bir adam arasında bir şey hususunda bir çekişme vardı. Biz da'vâmızı Rasûlullah'a götürdük. Rasûlullah (S): (r(Senin

üzerine) senin iki şahidin, yâhud (onun üzerine) kendi yemini düşer" buyurdu. Ben de Rasûlullah'a: Hasmım olan zât yeminin ehemmiyetine aldırmayarak yemîn eder olduğu zaman? dedim. Bunun üzerine-Peygamber (S): "Herkim bir yemin eder ve o yemininde yalancı olduğu hâlde bir malı almaya hakk kazanırsa, o kimse Allah'a, kendisine öfkeli olduğu hâlde kavuşur" buyurdu. Sonra Allah bunun tasdiki olmak üzere o âyeti indirdi. Sonra Peygamber bu Âlu İmrân: 77. âyetini okudu [79].

22- Bâb: Bir Kimse Diğer Birisi Üzerinde Birşey İddia Ettiği Yâhud Bir Adam Diğer Bir Adama Yâhud Kendi Kadınına Zina Suçu Attığı Zaman, Bu İddiacı Ve Suç Atıcıya Beyyine Araması Ve Beyyine Aramak İçin Beklemeye Gitmesi Lâzım Gelir

34-.......Bize îkrime, İbn Abbâs(R)'tan tahdîs etti ki, Hilâl ibn Umeyye, Peygamberin huzurunda kendi karısına Şerîk ibn Sehmâ ile zina etti dedi de, karısı üzerine zina suçu attı. Peygamber (S) hemen Hilâl'e hitaben:

— "Sana (dört şâhidlik) beyyine lâzımdır, yâhud (beyyine getirmediğin takdirde) sırtında hadd cezası vardır" buyurdu.

Bunun üzerine Hilâl:

— Yâ Rasûlallah! Bizden herhangi birimiz kendi karısının üstünde bir erkek gördüğü zaman beyyine, yânî şâhid aramağa mı gidecek? (Şâhid getirinceye kadar o kimse işini bitirip savuşmaz mı?) diye i'tirâz etti.

Rasûlullah da:

— "Sen şâhidlerini hazırla, yoksa sırtında (seksen- deynek olan) zina iftirası atma cezası vardır" demeye devam etti.

Ve İbnu Abbâs, (tamâmı Nûr Sûresi'nin tefsirinde gelecek olan) bu Liân Hadîsi'ni zikretti [80].

23- İkindiden Sonra Yapılan Yemîn Babı

35-.......Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "Üç (şahıs vardır ki) Allah kıyamet gününde onlarla konuşmaz, onlara bakmaz, onları temizlemez ve onlar için elemli bir azâb da vardır: Biri ki, onun yol üstünde (ihtiyâcından) fazla suyu bulunur da yolcuları ondan men' eder. ikincisi ki, o da devlet başkanına yalnız dünyâ metâ'ı için (itaat etmeye) bey'at eder; devlet başkanı onun istemekte olduğu dünyalığı verirse ona yaptığı itaat bey 'atına vefa eder, vermezse ahdine vefa etmez- Üçüncü kimse şudur: Malını ikindiden sonra pazara çıkarır da: Allah'a yemin ederim ki ben bu mala muhakkak şöyle şöyle para vermişimdir, şeklinde yemin ederek bir müşteri ile pazarlığa girişir. Müşteri de bunu doğru sanarak o fiatla malı satın alır'* [81].

24- Bâb: Da'vâlı, Kendisine Yemîn Etmesi Vâcib Olmuş Bulunduğu Herbir Yerde Yemîn Eder Ve Bir Yerden Diğer Bir Yere Döndürülmez

Medine Vâlîsi Mervân: Zeyd ibn Sabit üzerine minber üstünde yemîn etmekle hükmetti. Zeyd de: Ben onun

için bulunduğum yerde yemîn ederim, dedi ve yemîn etmeye başladı; minber üstünde yemîn etmeyi kabul etmedi. Mervân da Zeyd'in bu hâlinden hayret etmeye başladı [82]. Ve Peygamber (S), Eş'as ibn Kays'a:

"Senin üzerine iki şahidin yâhud hasmın üzerine ise onun yemini düşer" buyurdu da, bir mekânı bırakıp diğer bir mekânı tahsîs ve ta'yîn etmedi [83].

36-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R)'dan: Peygamber (S): "Her kim yemini ile bir malı kesip almak için yalan bir yemîn ile yemin ederse, Allah'a, kendisine öfkeli olduğu hâlde kavuşur" buyurmuştur " [84]

25- Bâb: (Kendilerine Yemîn Etmeleri Vâcib Olan) Rir Topluluk Yemine Davrandıkları Zaman (Evvelâ Hangisi Başlar)? [85]

37-.......Bize Ma'mer ibn Râşid,Hemmâm'dan; o da Ebû Hureyre (R)'den haber verdi ki: Peygamber (S) bir cemâate yemîn teklif etmişti de hepsi birden çabuklukla yemîn etmeye davranmışlardı. Bunun üzerine Peygamber, hangilerinin (diğerlerinden önce) yemîn edeceği hususunda kur'a atmalarım emretmiştir [86].

26- Yüce Allah'ın Şu Kavli Babı:

'Hakikat, Allah 'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyı satın alanlar.., " (âiu imrân: 77)

38-.......Bana İbrâhîm Ebû îsmâîl es-Seksekî tahdîs etti. O, Abdullah ibn Ebî Evfâ(R)'dan şöyle derken işitmiştir: Bir kimse çarşıda metâ'ını satmaya arzetti (ve malına bir alıcı çıktı. Pazarlık esnasında) satıcı müşterisine Allah adiyle yemîn etti de, müşterinin vermediği fıatı, muhakkak kendisinin o malı alırken vermiş olduğunu söyledi. İşte (bu gibi yemînler üzerine) "Hakikat, Allah'a olan ahidlerine ve yeminlerine karşılık az bir bahâyı satın alanlar..." (Âiu imrân: 77) âyeti indi.

Geçen sened ile Abdullah ibn Ebî Evfâ (R): "en-Nâcişu", ribâ yiyicisi ve hâin'dir, demiştir [87].

39-.......Abdullah ibn Mes'ûd (R)'dan (şöyle demiştir): Peygamber (S) şöyle buyurdu; "Her kim bir insanın (yâhud dîn kardeşinin demiştir) malını kesip almak için yalancı olarak bir yemîn üzerine yemin ederse, Allah'a, Allah ona öfkelenmiş olduğu hâlde kavuşur". Ve Allah, Kur'ân'da bunun tasdikini indirdi: "Hakikat, Allah 'a olan ahidlerine ve yeminlerine bedel az bir bahâyı satın alanlar... "(Âiu lmrân: 77).

(Râvî Ebû Vâil dedi ki): Bana el-Eş'as kavuştu da: Abdullah ibn Mes'ûd bu gün size ne tahdîs etti? dedi. Ben de: Şu ve şu hadîsleri söyledi, dedim. el-Eş'as:

Bu (Âiu imrân: 77) âyeti benim hakkımda indirildi, dedi [88].

27- Bâb: Nasıl Yemîn Verdirilir? [89]

Yüce Allah: "Size gelirler, gönlünüzü hoş etmek için Allah'a yemin ederler..." <et-Tevbe: 62), Ve Azîz-Celîl

Allah'ın şu kavli: "Sonra: Biz iyilikten ve ara bulmaktan başka bir şey arzu etmedik, diye Allah'a and ederek sana geldiler" (en-Nisâ: 62) [90].

"Billahi, Tallahi, Vallahi" denilir [91]. Peygamber (S): "Ve bir kimse de şudur ki, ikindiden

sonra yalancı olarak Allah'a and eder" [92]. Ve Allah'tan başkası ile yemîn verdirilmez [93].

40-.......Mâlik ibn Ebî Âmir, Talha ibn Ubeydillah'tan işitmiştir; o şöyle diyordu: Bir kimse Rasûlullah'a geldi. Bir de gördük ki, o Rasûlullah'a İslâm'ın ne olduğunu soruyor. Bu suâle karşı Rasû-lullah (S):

— "Bir gün ve bir gece içinde beş namaz" buyurdu. O zât:

— Üzerimde bu namazlardan başkası olacak mı? dedi. Rasûlullah:

— "Hayır, ancak kendiliğinden kılarsın*" buyurdu. Ondan sonra Rasûlullah:

— "Bir de ramazân orucu1' buyurdu. O zât:

— Üzerimde bundan başkası da olacak mı? dedi. Rasûlullah:

— "Hayır, ancak kendiliğinden tutarsın1' buyurdu. Talha dedi ki: Rasûlullah zekâtı da ona söyledi. O zât yi

— Üzerimde bundan başkası da olacak mı? diye sordu. Rasûlullah yine:

— "Hayır, kendiliğinden verebilirsin" buyurdu. Bunun üzerine o zât:

— Vallahi bunun üzerine artırmam da, eksiltmem de, diyerek arkasına dönüp gitti.

(Bunu duyunca) Rasûlullah (S):

— "Eğer doğru söylüyorsa felah buldu gitti" buyurdu [94].

41-.......Nâfi', Abdullah(R)'tan zikretti ki, Peygamber (S): "Yemin edecek olan kimse Allah 'a yemîn etsin yâhud sussun" buyurmuştur [95].

28- Da'vâlının Yemininden Sonra Beyyine Getiren Kimsefnin Beyyinesi Kabul Edilir Mi, Edilmez Mi?) Babı [96]

Ve Peygamber (S): "Belki sizden bâzımı (haksızken) hüccetini diğerinden daha düzgün söyler, ben de onun

lehine hükmedebilirim../' buyurdu [97]

Tâvûs ibn Keysân, İbrâhîm en-Nahaî ve Kaadı Şurayh de: Adil ve razı kılıcı beyyine, yalan yeminden haklıdır, demişlerdir [98].

42-.......Peygamber'in zevcesi Ümmü Seleme (R)'den: Rasûlullah (S) şöyle buyurmuştur: "Sizler bana çekişmenizi arzedip muhakeme oluyorsunuz. Belki sizin bâzınız (haksızken) hüccetini diğerinden daha düzgün ifâde eder (ben de onun lehine hükmedebilirim). Bu se-beble ben kimin lehine onun sözüne tutunarak kardeşinin hakkından birşey hükmetmiş isem, ben ona ancak ateşten bir parça kesmişim-dir. Sakın o (hükmümle kestiğim) bu parçayı almasın"[99].

29- Va'dine Vefa Edip Yerine Getirilmesini Emreden Kimse Babı

Ve el-Hasen bu va'di infaz etme fiilini yapmıştır. ' Azîz ve Celîl olan Allah da kendi Kitâb'ında İsmail'i

zikredip: "Çünkü o sözünde sâdıktı" (Meryem: 54) buyurmuştur.

Küfe Kaadısı ıbnu'1-Eşa', va*din infaz edilmesi ile hükmetti de, kendisi bu hükmünün SemureMen

olduğunu söyledi [100]. Mısver ibn Mahreme de şöyle demiştir: Ben

Peygamber(S)*den işittim. Peygamber bir yakınım (yânî kızı Zeyneb'in kocası olan Ebu*l-Âs'ı) zikretti de:

"O bana va'd etti de, bana olan va'dine vefa etti" buyurdu [101].

Ebû Abdillah Buhârî dedi ki: Ben İshâk ibn İbrahim'i gördüm. O İbn Eşva'ın (Semure'den rivayet ettiği) hadîsi ile va'din infazının vucûbuna hüccet getiriyordu.

43-......Abdullah ibn Abbâs (R) haber yerip şöyle demiştir: Bana Ebû Sufyân şöyle haber verdi: Hırakliyus Ebû Sufyân'a: Ben sana Muhammed ne emrediyor? diye sordum. Sen O'nun namaz kılmakla, doğru olmakla, iffetli olmakla, ahde vefa etmekle, emâneti yerine edâ etmekle emrediyor olduğunu söyledin, dedi ve: "İşte bunlar peygamber sıfatıdır" diye ilâve etti [102].

44-.......Ebû Hureyre (R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S):

"Münâfıkın alâmeti üçtür; Söz söylediği zaman yalan söyler; kendisine birşey emniyet edildiği zaman hıyanet eder; va "d ettiği zaman sözünde durmaz" buyurmuştur [103].

45-.......Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Peygamber (S) vefat ettiği zaman Ebû Bekr'e (Bahreyn'den) el-Alâ ibn el-Hadramî tarafından birçok mal

geldi. Ebû Bekr: "Her kimin Peygamber üzerinde bir alacağı yâhud Peygamber tarafından kendisine yapılmış bir va'd varsa bize gelsin!" dedi.

Câbir dedi ki: (Bu i'lân üzerine ben Ebû Bekr'e gittim ve): Rasûlullah (S) bana şöyle şöyle şöyle vermeyi va'd etmişti, dedim. Ebû Bekr üç kerre iki elini açıp yaydı. Câbir dedi ki: Ebû Bekr benim elimin içine beş yüz saydı. Sonra beş yüz saydı. Sonra beş yüz saydı [104].

46-.......Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: Hîve şehri ahâlîsinden bir Yahûdî bana: Mûsâ Peygamber, Şuayb Peygamber'in teklif ettiği iki müddetin hangisini yerine getirmiştir? diye sordu. Ben Yahü-dî'ye: Bilmiyorum; Mekke'ye, Arab'ın âliminin yanına gideyim de bunu ondan sorup öğreneyim, dedim. Sonra Mekke'ye geldim ve bunu İbn Abbâs'a sordum. İbn Abbâs: Mûsâ o iki müddetten en çok ve Şuayb'a en hoş olanım yerine getirmiştir. Çünkü Allah elçisi söylediği zaman onu yapar, dedi [105].

30- Bab: Şirk Ehlinden Şâhidlik Ve Diğer Şeyler İstenilmez

eş-Şa'bî de şöyle demiştir:

Diğer dînler sahihlerinin bâzısının diğer bâzısı üzerine şâhidliği caiz olmaz. Çünkü Yüce Allah'ın şu kavli vardır:

"Biz de aralarına kıyamet gününe kadar düşmanlığı ve kîni yapıştırdık... " (ei-Mâide: 14)[106].

Ebû Hureyre de Peygamber(S)'den şu hadîsi söyledi:

"Sız kitâb ehlinin sözlerini tasdik etmeyin; onları tekzîb de etmeyin. Siz şunu söyleyin: Biz Allah'a inandık ve

bize indirilene; îbrâhîm'e, ismail'e, İshâk'a, Ya'kûb'a ve torunlarına indirilenlere; Musa'ya, isa'ya verilenlere ve bütün peygamberlere Rabb 'teri katından verilen kitâblara îmân ettik; onlardan hiçbirini diğerinden

ayırmayız. Biz Allah'a teslim olmuşlarız" (ei-Bakara: i36) [107].

47-.......İbni Abbâs (R) şöyle demiştir: Ey müslümânlar topluluğu! Sizler kitâb ehline nasıl soru soruyorsunuz? Hâlbuki Peygam-ber'inizin üzerine indirilmiş olan Kitâb'mız, Allah katından indirilen haberlerin en yenisidir. Sizler O'nu hiç karıştırılmamış olarak okumaktasınız. Ve hâlbuki Allah (kendi Kitabı içinde) sizlere, kitâb ehli milletlerin Allah'ın yazdığı şeyleri tebdil ettiklerini ve kendi elleriyle Allah Kitâbı'nı değiştirip başkalaştırdıklarmı ve karşılığında az bir bahâyı satın almaları için "Bu Allah kalındandır" dediklerini kat'-iyyetle söylemiştir (ei-Bakara: 79). Size gelmiş olan ilim, onlara herhangi birşey sormaktan sizleri nehyetmiyor mu? Allah'a yemîn ederim ki biz onlardan hiçbir kimseyi asla sizin üzerinize indirilmiş olan Ki-tâb'dan sorar görmemişizdir [108].

31- Müşkil İşlerde Kur'a Çekme(Nîn Meşrû'luğu) Babı

Ve Yüce Allah'ın şu kavli:

"Bunlar sana vahyetmekte olduğumuz gayb haberindendir. Meryem 7 onların hangisi himayesine alacak diye kalemlerini atarlarken, sen yanlarında yoktun" (Âlu İmrân: 44) [109].

İbn Abbâs da: Onlar kur'alarını attılar. (Ürdün Nehri'ne attıkları) kalemler, suyun akışıyle beraber aktılar. Zekeriyyâ'nın kalemi ise suyun akışına üstün geldi ve Zekeriyyâ, Meryem'i himayesine aldı, demiştir. Allah'ın: "Fe sâheme fe kâne mine mudhadıyn" (es-safmt: i4i) kavlindeki "Sâheme", "Kur'a attı"; "Mine'l-mudhadıyn", "Mine'l-meshûmiyn(yânî kur'a çekilip yenilenlerden oldu)" demektir [110].

Ebû Hureyre: Peygamber (S) bir topluluğa yemîn teklif etti. Hepsi yemîn etmeye davrandılar. Bunun üzerine

Peygamber, evvelâ hangisinin yemîn edeceğini belirlemek üzere, aralarında

kur'a çekilmesini emretti, demiştir [111].

48-.......en-Nu'mân ibn Beşîr (R) şöyle diyordu: Peygamber (S) şöyle buyurdu: "Allah'ın sınırları hususunda gösteriş yapıp onları zayi' eden ve onların içine düşen kimselerin benzeri, şu topluluğun benzeri gibidir: Onlar bir gemi üzerine kur'a attılar. Neticede bâzıları geminin aşağı katında, diğer bâzıları da geminin yüksek katında oldular. Geminin alt katındakiler suya, üst kattakilerin üzerinden geçiyorlardı. Üsttekiler onların bu gidiş gelişleriyle eziyet duyuyorlardı. Derken su getirenlerden biri bir balta aldı da geminin aşağısını delmeye başladı. Gemidekiler onun yanına gelip: Sen ne yapıyorsun? dediler. Oda: Sizler benim yüzümden eziyettendiniz. Benim için de sudan ayrı kalmak kaabil değil, dedi. İşte bu durumda eğer o gemidekiler bu kişinin elleri üzerinden yakalar da onu men' ederlerse, hem onu kurtarmış olurlar, hem de kendilerini kurtarırlar. Eğer onu serbest bıraksalardı, hem onu helak etmiş, hem de kendilerini helak etmiş olurlar" [112].

49-.......Zuhrî şöyle demiştir: Bana Hârice ibn Zeyd el-Ensârî tahdîs etti ki: Ensâr kadınlarından ve Peygamber'e bey'at etmiş olan Ümmü'1-Alâ ona şöyle haber vermiştir: Ensâr, Muhacirlerdi evlere yerleştirme kur'ası çektikleri zaman, Usmân ibn Maz'ün'un yerleşme kur'ası bize düştü. Onun için Usmân ibn Maz'ûn bizde ikaamet etti. Fakat Usmân bir müddet sonra hastalandı. Biz ona evimizde has-tabakıcılık yaptık. Nihayet öldü. (Yıkadıktan sonra) onu kendi elbisesi içine koyup kefenledik. Rasûlullah yanımıza girdi. Ben (cenazeyi tezkiye olarak):

— Yâ Ebâ Saib! Allah'ın rahmeti senin üzerine olsun! Senin hakkında bildiğim ve bu cemâate bildirmek istediğim şudur ki: Allah sana (âhirette) muhakkak ikram etmiştir, dedim.

Peygamber (S) bana hitaben:

— "Allah 'in bu ölüye ikram ettiğini sana bildiren nedir?" dedi. Ben de:

— Babam, anam sana feda olsun yâ Rasûlallah, ben bunu bilmiyorum, dedim.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Usmân ibn Maz'ûn'a gelince, vallahi şimdi ona yakîn, yânî ölüm gelmiştir. Ben de onun için elbette hayır ve saadet umarım. Yine Allah'a ye mîn ederim ki, ben Allah'ın Rasûlü iken, bana (yarın Allah tarafından) ne muamele edileceğini bilmem" buyurdu.

Ümmü'1-Alâ dedi ki: Vallahi ben bundan sonra ebediyyen hiçbir kimseyi tezkiye etmem. Rasûlullah'm bu sözü beni hüzünlendirdi. Yine Ümmü'İ-Alâ: Sonra ben uyudum. Ru'yâmda bana Usmân'a âid devamlı akan bir pınar gösterdiler. Akabinde ben Rasûrullah'a geldim ve bu ru'yâmı kendisine haber verdim. Rasûlullah (S):

— "Bu pınar onun (kesilmeyen) amelidir" buyurdu [113].

50-.......Âişe (R) şöyle demiştir: Rasûlullah bir sefere gitmek istediğinde kadınları arasında kur'a çekmek i'tiyâdında idi. Kadınlardan hangisinin kur'ası çıkarsa, Rasûlullah beraberinde o kadın olarak yola çıkardı. Ve yine Rasûlullah, kadınlarından her kadının-gününü ve gecesini ayırırdı. Yalnız Şevde bintu Zem'a, gününü ve gecesini, bununla Rasûlullah'm hoşnûdluğunu istemek için, Peygam-ber'in zevci Âişe'ye hibe etmişti [114].

51-.......Ebû Hureyre(R)'den (şöyle demiştir): Rasûlullah (S) şöyle buyurdu: "İnsanlar ezö/z(okumak)cfo ve birinci saf/ta bulunmakta ne(hayır ve bereket)ter olduğunu bilselerdi, onlara nail olmak için kur'a atmaktan başka bulamasalar, muhakkak kur'a atarlardı. Her namazın ilk vaktinde{k\ cemâatlerde) olan fazileti bilselerdi, onlara yetişmek için muhakkak birbirleriyle yarış ederlerdi. Yatsı ile sabah namâzlarındaki ilâhî lûtufları bilselerdi, emekleye emekleye (veya kıç üstünde sürüne sürüne) de olsa, muhakkak onlara giderlerdi" [115].

---

[1] eş-Şehâdet; Dördüncü ve beşinci bâbdan masdardır. Bir nesnenin hakikatine muttali' olup, kesin bilmek ma'nâsmadır... Müellifin Basâir'de beyânına göre Şuhûd ve Şehâde, Müşahede ile beraber huzur ma'nâsma konulmuştur. Ve o basar ile ve basiret ile olur ki, ilim olacaktır (Kaamûs Ter,},

Cevheri, lügat yönünden Şehâdet, kesin haberdir, demiştir. Şeriat ıstılahında Şehâdet, görülüp bilinen şeyden Şehâdet lâfzıyle hâkimin huzurunda haber vermektir ki, bu ihbar bir kimsenin diğer kimse üzerindeki hakkını isbât için olur. Bu muhbire Şâhid, o

kimseye Meşhudun leh, diğer kimseye de Meşhudun aleyh ve o hakka da Meşhudun bih denilir.

İhbarlar üç nev'e ayrılır: a. Bir kimsenin diğer bir kimse üzerindeki hakkını ihbar olur ki, bu Şehâdet'tir. b. Muhbirin başkası üzerindeki hakkını ihbar olur ki, bu da Da'vo'dır. c. Bunun aksine olarak başkasının muhbir üzerindeki hakkını ihbar olur ki, bu da İkrâr'du (Ta'rîfâtu Seyyid).

[2] Buhâri bir hadîs metni olan bu başlıktan sonra, delil getirmenin da'vâlı üzerine vâcib olduğu hususunda Kur'ân nassmdan el-Bakara: 282. âyetiyle en-Nisâ: 135. âyetlerini tam olarak getirmiştir.

[3] el-Bakara: 282. âyeti, Kur'ân'ın tam bir sahîfesİnİ dolduran en uzun âyettir; bu "Mudâyene (= Borçlaşma) âyeti" denilmekle meşhurdur. Bu âyet borçlaşma sırasında bir adalet kâtibi, yânî noter huzurunda tesbît edilmesi gerek bütün hukukî esasları toplayıp Öğretmektedir.

Bu âyetin başlığa delîlliği şöyledir: Beyyinesiz da'vâhnın sözüne i'tibâr olun-saydı kitabete, imlâya, şâhid tutmaya luzûm görülmezdi. Madem ki bu beyyi-neêere luzûm ve ihtiyâç olduğu bu borçlaşma âyetiyle öğretilmiştir, o hâlde da'-vâcıya beyyine getirmesi gerekir.

en-Nisâ: 135. âyetinin başlığa delîlliği de şöyle belirtilmiştir: Allah bu âyetle mü'minlere nefislerine âid olsa bile doğruluktan ayrılma-yıp, hakk ve hakikati i'tirâf etmelerini emrediyor. Bu hâlde müddeinin iddiası karşısında -ister tasdîk, İster tekzîb etsin-da'vâhnın sözü mu'teber oluyor. Şayet da'vâlı, da'vâcının sözünü yalanlarsa, beyyine getirmek müddeiye, yânî da' vâcıya yönelir.. (Aynî).

Buhârî, bu başlık altında bu âyetlerle yetinip, başka bir hadîs getirmedi,

esasen başlık bir hadîs metnidir.

[4] Hadîsin başlığa uygunluğu "Biz onun hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyoruz..." sözündedir.

Buhârî bu meşhur hadîsi Sahîh'inin, Şehâdetler, Mağâzî, Tefsîr, Eymân, Nuzur, Tevhîd Kitâbları'nda sevkettiği çeşitli mes'elelere delîl olmak üzere ayrı sened ve metinlerle getirmiştir.

Burada bu hadîsi kısaca getirip, başlığın cevâbını vermek istemiştir. Bu hadîsi Müslim de Tevbe Kitâbı'nda getirmiştir.

[5] Amr ibn Hureys'in bu sözünü Beyhakî rivayet etmiştir. Yânî borcunu açıkta i'tirâf etmeyen, fakat alacaklı ile yalnız kaldığı zaman i'tirâf eden fâcır kimsenin bu İ'tİrâfmı, gizlenmiş olan bir kimse işitir de, onun bu işitmesıyle amel olunur. Şafiî, Mâlik, Ahmed de buna kaail oldular. Ebû Hanîfe bunu kabul etmez

[6] Bunların bu fetvalarını İbn Ebî Şeybe senedli olarak rivayet etmiştir.

[7] el-Hasen el-Basrî'nin bu sözünü de İbn Ebî Şeybe senedli olarak rivayet etmiştir.

[8] Hadîsin başlığa uygunluğu "RasûSullah, İbn Sayyâd'ı gafil yakalamak ve İbn Sayyâd kendini görmeksizin onun husûsî hayâtını görmek, ondan herhangi birşey işitmek istiyordu" sözünden alınır.

Bu hadîs Cenazeler Kitâbi'nda da geçmişti.

[9] Hadîsin başlığa uygunluğu, kapının dışında bulunan Hâlid'in, içerdeki kadının Peygamber'in yanında erkeklik âletini dile getirerek açık saçık konuşmalarını işitmesi ve Ebû Bekr'e hitâbla kadının sözlerini çirkin saydığını ifâde etmesidir. İşte bu nokta başlığa delildir. Çünkü Hâlid, kapının dışından, kadınla perdelenmiş iken bu sözleri İşitmiş; Ebû Bekr'e hitâb etmiş; Peygamber onun dışarıda iken bu sözleri işittiğine İ'timâd ederek, onu reddetmemiştir. Bu hadîsi Müslim de Nikâh Kitâbi'nda getirmiştir.

[10] Çünkü bu müsbettîr; müsbet ile menfînin önüne geçirilir.

[11] Buhârî el-Humeydî'nin bu görüşünü bildiren hadîsi Zekât Kitâbi'nda "Onda bir vergisi bâbı"nda senedli olarak uzun bir metin ile getirmişti. Hurma toplayan bir kadının bahçesinin mahsûlünün mikdârı tahmîn edilmişti.

[12] Yânî Bilâl'in şehâdetini, Fadl'ın rivayetinden üstün tuttular. Çünkü şehâdette bir üim ziyâdeliği vardır. Bu şöyle sûretîendirilir: Fadl'm "Namaz kılmadı" sözünün ma'nâsı, Fadl, Peygamber'in namaz kıldığını bilmedi; belki o duâ ve benzeri birşeyle meşgul bulunuyordu da bu sebeble Peygamber'in namaz kıldığını görmedi ve zannryle amel ederek namaz kılmasını nefyetti.

[13] Çünkü başkasının bilmemesi, onu bilenin bilgisine engel olmaz.

[14] el-Kirmânî şöyle dedi: Peygamber: "Bu söz söylenmişken nasıl olur?" sözüyle ayrılmayı emretti. Bu da hüküm gibi oldu. Emziren kadının haber vermesi de şehâdet gibi oldu. Bâzıları şöyle dedi: Kadın emzirmeyi isbât etti. Ukbe bunu nefyetti. Peygamber kadının sözünü işitti de Ukbe'ye ayrılmayı emretti. Bu emir ya vucûbendir, ya da takva yolu üzere nedb olaraktır.. (Aynî).

Buhârî bu hadîsi îlim Kitabı, "Meydana gelen bir mes'eleyİ sormak hususunda yolculuk etmek bâbı"nda getirmişti.

[15] Buhârî bu âyetlerden birincisini, adaletin şâhidlerde şart olduğuna; ikincisini, şehâdetten men' edici bir sebebden dolayı şahîdlerden razı olunmazsa, şehâdet-lerinin kabul edilmeyeceğine delîl olarak getirmiştir.

[16] Hadîsin başlığa uygunluğu, adaletli kimse, kendisinde hiçbir şübhe bulunmayan kişi olması yönündendir.

Bu hadîs, Buhârî'nin Müslim'den ayrı olarak rivayet ettiklerindendir.

[17] Mes'elede görüş ayrılıkları olduğu için Buhârî hükmü açıkça söylemedi. Mâlik ile Şafiî cerhde ve ta'dîlde iki.kişiden aşağısı kabul olunmaz dediler. Ebû Hanî-fe bir kişinin tezkiyesi kabul olunur, dedi. Muhammed ibn Hasen de Şafiî ile beraberdir (Aynî).

[18] Hadîsin başlığa uygunluğu Ebû Hanîfe'nin tezkiyede bir kişi yeter görüşü üzeredir. Çünkü mü'minler sözü elif lâm ile söylenmiştir. Elif lâm cem'e girince, cem'iyeti ibtâl edip, cinsiyeti bırakır. Cinsiyetin en.azı da birdir. Bu da Umer'in sözü ile kuvvet buluyor (Aynî).

[19] Bunun da başlığa uygunluğu, bundan evvel geçenin uygunluğu gibidir. Bu hadîsler Cenazeler Kitâbı'nda da geçmişti.

[20] Bu, Buhârî'nin Radâa Kitâbı'nda ulanmış olarak getirdiği Ümmü Habîbe hadîsinden bir parçadır. Buhârî bu parçayı burada, başlıkta süt emme sözü olduğu için getirmiştir

[21] Hadîs başlıktaki "Süt işinde teennî edip subûtu araştırma" kısmına uygundur. Bu uygunluk şöyledir: Çünkü Âişe, kendisi ile Eflah arasındaki süt emme hükmünde teennî edip subûtunu araştırmıştır. Âişe'nin teennisine delîl ise, bunu Ra-sûlüllah'tan soruncaya kadar Hakem'e izin vermemesidir.

[22] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde süt emme hükmü bulunması yönündendir. Buhârî bunu Nikâh Kitâbı'nda da getirmiştir.

[23] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde süt emme hükmü bulunması yönündendir

[24] Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir.

Hadîsteki son cümle edebî ve hukukî bir vecizedir ve: "Kendisiyle harâmlık sabit olan emme, yalnız açlığını sütle telâfi edebilen emzik çağındaki çocuk hakkında mu'teberdir" demektir. Çocuğun bedenî gelişmesi yalnız sütle olduğu için, çocuk emziren kadının kendi doğurduğu çocuğu gibi kendisinin bir cüz'ü ve vücûdunun bir parçası oluyor.

Hadîsin sonundaki mutâbaayı Müslim rivayet etmiştir.

[25] Bu âyetteki istisna, tevbe ettiği zaman zina iftiracısının şâhidliğini caiz kılanların dayanağıdır.

[26] Bunu Şafiî, ulaştırılmış olarak rivayet etti.

[27]
Bu ikisini Taberî, senedleriyle rivayet etti.

[28]
Bunları ŞâfİÎ, Taberî, Bagavî rivayet ettiler.

[29]
Ebu'z-Zinâd'm sözünü Saîd Mansûr rivayet etti.

[30]
Bunu Taberî rivayet etti.

[31]
Bu, Sevrî'nin kendi Câmfinde bulunan rivayetlerdendir.

[32]
Bu hadîs, biraz sonra ulaştırılmış olarak gelecektir.

[33]
Bu da Tebûk gazvesi İle Berâe Sûresi tefsirinde senedü olarak gelecektir.

Buhârî, bu "Bâzı Âdem oğulları" ta'bîriyle Ebû Hanîfe'den naklolunan görüşlerde ihtilâf bulunduğuna işaret etmiş gibidir (îbn Hacer).

[34]
Hadîsin başlığa uygunluğu "Sonra tevbesi güzel oldu" sözünden alınır. Çünkü bunda, hırsız tevbe ettiği ve hâli güzel olduğu zaman şâhidliğinin kabul edileceğine delâlet vardır. Buhârî kendi görüşünde arada fark olmadığı için zina iftiracısını hırsıza katmıştır.

[35]
Bu hadîsi Müslim de Hudûd'da getirmiştir.

[36]
Hadîsin başlığa delîl olan yeri son cümleleridir. Bu hadîs biraz farklı bir lafız ile Hibe Kitâbı'nda da geçmişti

[37]
Hadîsin başlığa uygunluğu "Şâhidlik etmeleri istenmeden şâhidlik edecekler" sözündedir. Çünkü şâhidlik istenmeden evvel şâhidlik yapmakta zulüm ma'nâ-sı vardır.

Hadîsteki "Karn = Asr" sözünün ta'yîninde 20, 30, 60, 70, 80, 100 ve 120 şeklinde çeşitli görüşler İleri sürülmüş. Yüz senedir diyenler Peygamber'in bir çocuğun başına el sürerek "Sen bir kam yaşa" diye duâ etmesi ve bu çocuğun da 100 sene yaşamış olması hadîsini delîl yapmışlardır.

[38]
Hadîsin başlığa uygunluk noktası, bu üç asır halkından sonra geleceği bildirilen bir takım kavimlerin dînî, ahlâkî kaaidelere bağlanmayarak, bazen önce şehâdet, sonra yemîn etmeleri; bazen evvelâ yemîn, sonra şehâdet eylemeleridir ki, bunlara ehemmiyet vermemek ise bir zulüm ve haksızlıktır.

[39]
İbrahim'in bu sözü de geçen senedle ulaştırılmıştır. Buhârî, ibrahim'in bu sözünü ilk asırlarda şâhidlik ve yemîn mes'elelerine verilen ehemmiyeti göstermek için getirmiştir

[40]
Buhârî buradaki el-Furkaan: 72. âyetini yalan şâhidliği hakkında ağırlaştırma ve tehdîd konusuna delîl olmak üzere;

el-Bakara: 283. âyetinin bir kısmını da "Şâhidliği gizlemek ve yerine getirmemek" hakkında delîl olmak üzere;

en-Nisâ: 135. âyetinin bir cümlesini de, şâhidlikte dilleri eğip bükmemek, doğruyu olduğu gibi söylemek gerektiği hakkında bir delîl olmak üzere getir mistir. Âyetlerin bu konulara delîlliği yerindedir. Son âyet hakkında getirdiği ma'nâ, Alî ibn Ebî Talha el-Hâşimî yoluyla İbn Abbâs'tan gelen bir tefsîrdir

[41]
Hadîsin başlığa uygunluğu "Yalan şâhidliği yapmak" fıkrasındadır. Hadîsin sonundaki mutâbaalar, Buhârî ve diğer hadîs imâmlannca çeşitli yerlerde rivâ yet edilmişlerdir

[42]
Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir. Sondaki mutâbaaları Buhârî ve diğer hadîs imamları rivayet etmişlerdir. Burada

Abdurrahmân'm tahdîsİni göstermek için getirmiştir.

[43] Burada isimleri verilen bu büyük âlimlerin bu görüş ve sözlerini Saîd ibn Man-sûr, İbn Ebî Şeybe senedleriyle rivayet etmişlerdir

[44] eş-Şa'bî ile el-Hakem'in bu sözlerini İbn Ebî Şeybe rivayet etmiştir.

[45] ez-Zuhrî'nin bu naklini el-Karâbîsî Edebu'l-Kadâ'da senediyle getirmiştir.

[46] Süleyman ibn Yesâr'in bu hadîsi hakkında söz, Itk Kıtâbı'nın sonlarında geçmişti. Bu hadîste Aişe'nin ister kendi mülkiyetinde, ister başkasının mülkiyetinde olsun, müsâvî olarak köleye karşı örtünmeyi terketme görüşünde idi. Burada ÂÎşe'nin, onu, dışarıda olduğu için görmediği hâlde sesinden tanıması, başlığa uygun olan bir rivayettir.

[47] Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber, şahsım görmediği hâlde mescid içinde Kur'ân okuyan adamın sesine i'timâd etmiş olmasıdır.

Burada ayrı ayrı iki hadîs getirilmiştir, ikinci hadîs Abbâd yoluyla Âişe' den gelen ziyâde rivayettir. İkinci hadîsin metninde, hadîsin gelme sebebi olan zâtın ismi de Abbâd olduğu için, ikisinin bir zât olduğu sanılmamalıdır. Sened-deki Abbâd, Abbâd ibn Abdillah ibn Zubeyr'dir; tabiîdir. Abbâd ibn Bişr ise sahâbîdir; Bedir ehlİndendir.

[48] Hadîsin buraya delîlliği: Sahâbîlerin körün sesine i'timâd eder olmaları yönüdür. Hadîs, Ezan Kitâbı'nda "Körün ezan okuması bâbi"nda da geçmişti.

[49] Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in şahsını görmeden Mahreme'yi sesinden tanıyıp, bu sese i'timâd ederek kaftanı alıp dışanya çıkması yönündendir. Hadîsin bir rivayeti HÎbe'de de geçmişti

[50] Buhârî bâb başlığında âyetin bu kısmını zikretti. Çünkü âyetin bu parçası kadınların erkeklerle beraber şâhidliğinin cevazına delâlet etmektedir.

[51] Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir. Bu hadîs daha uzun bir metin ile Hayz Kitâbı'nda da geçmişti.

Kadın hayız, nifâs gibi kadınlara mahsûs hâllerde yan hasta sayılır. Bu hâllerde ruhî bakımdan da zayıftır. İşte bu sebeble kadın, bilhassa bu sırada zabt ve eda yönünden eksiktir. Peygamber bu hakikati ifâde etmiş oluyor.

[52] Enes'in bu sözünü îbn Ebî Şeybe senedli olarak rivayet etti.

[53] Şurayh'm sözünü İbn Ebî Şeybe ile İbn Mansûr rivayet ettiler.

[54] İbn Sîrîn'in bu sözünü imâm Ahmed'in oğlu Abdullah rivayet etmiştir.

[55] el-Hasen ile îbrâhîm'in bu sözünü îbn Ebî Şeybe senedli olarak rivayet etmiştir.

[56] Kaadı Şurayh'ın bu sözünü îbn Ebî Şeybe senediyle rivayet etmiştir. îbnu's-Seken'in rivayetinde bu söz "Hepiniz erkek ve dişi kölelersiniz" şeklinde olup "Oğullan" lâfzı yoktur.

Üç imâm, kölenin şâhidliğini mutlak olarak kabul etmemekte ittifak etmişler ve: Çünkü köle, eksik hâili ve aldırması azdır. Onun için bu emânet ona elverişli olmaz, demişlerdir. Hanbelîler kölenin şâhidliğini haddlerde bile kabul etmişlerdir (Kastallânî).

[57] Hadîsin başlığa uygunluğu şu yöndedir: Anılan dişi kölenin şâhidliği kabul edilmiş olmasaydı, onun sözüyle amel edilmezdi. İşte kadın kölenin şâhidliğinden dolayı, Peygamber Ukbe'ye, bu köle kadının sözü sebebiyle karısından ayrılmayı emretmiştir (Aynî).

[58] Süt emziren kadının tek başına yaptığı şehâdeti kabul edenler, bu hadîsi delîl edinmişlerdir.

Cumhur ise geçen hadîsteki "Onu o kadından nehyetti" sözündeki nehyi, tenzîhe; bu hadîsteki "O kadım kendinden terket" emrini de irşada hamletmiş-lerdir (Kastallânî).

[59] Demek ki o yıllarda da bu zamanki, yânı 1399/1979 yıllarındaki gibi ince kadın modası revaçta imiş. Bu kadınların.zamân zaman şişmanlık ve zayıflık model' lerine özendikleri, bu özentinin kadınlığın cibillî ve fıtrî meyilleri olduğu anlaşılıyor.

[60] Safvân ibn Muattal, Selemli'dir, sonra Zekvân'da ikaamet etmiştir. Kıdemli ve faziletli sahâbflerdendir. Birçok gazalarda hazır bulunmuştur. RasûluIIah tarafından medhedilmiştir. Umer'İn devlet başkanlığı devrinde 17. hicret yılında Er-meniye fethinde şehîd olmuştur.

[61] Abdullah ibn Ubeyy, münafıkların başkanıdır. Selûl, Huzâa kabilesinden bir kadındır. Abdullah, Câhiliyet devrinde Hazrecliler'in başkanı idi. Hicretten sonra görünüşte müslümân olmuştu. Fakat teşkîl ettiği münafık bir hizbin başkanlığında, açık ve gizli her türlü şerr ve fesâd yapmaktan geri kalmıyordu. Müslümânların en müşkil zamanlarında İslâm topluluğunu çözülmeye uğratacak fırsatlar kollardı. Câhiliyet'te Hazrec kabilesinin başkanı bulunduğundan, nifakçı hareketleri kabilesi halkı üzerinde te'sîrli oluyordu. Bunun idare ettiği zümrenin hâlleri ayrı bir sûrede; el-Münâfıkûn Sûresi'nde tafsîlâtıyle anlatılmaktadır.

[62] Berıre'nın bu samîmi ve sâfiyâne şehâdetini Taberânî şu tafsil ile rivayet etmiştir: Berîre demiştir ki: Ben Âişe'nin hizmetinde bulunduğum zamanda kusur sayılacak bir hareketini görmedim. Yalnız ben bir kerre hamur yoğurmuştum. Kendisine şu hamuru gözet de ben bunu pişirmek için ate^ yakayım dedim. Ben gittikten sonra Âişe gaflet etmiş, besi koyunu gelip hamuru yemişti

[63] Hadîsin başlığa uygunluğu, bunda Peygamber'in Berîre'ye ve Zeyneb bintu Cahş'a Âişe hakkında sorması ve onların da herbirinin Âişe üzerine hayırla övgüleri bulunması yönündendir. İşte bu, kadınların bâzısının, diğer bâzısının adaletini ortava kovması ve tezkive etmesidir (Aynî).

[64] Buhârî bu Ifk Hadîsi'ni Mağâzî, Tefsir, Eymân ve'n-Nuzur, İ'tisâm, Cihâd, Tev-hîd Kitâbları'nda da getirmiştir. Müslim de Tevbe Kİtâbı'nda getirmiştir. Bu Ifk Hadîsi, rivayet asılları bakımından en kuvvetli hadîslerindendir. Buhârî'nin yalnız bu Şehâdetler Kitâbı'ndaki rivayetinde dört senedi vardır ki, bu sened-lerde râvî Fulayh, îbnu Süleyman Ifk Hadîsi'ni şu dört şeyhinden rivayet etmektedir: a. İbn Şihâb ez-Zuhrî, b. Hişâm ibn Urve, c. Rabîa ibn Ebî Abdirrahmân, ki İmâm Mâlik'in şeyhidir, d. Yahya ibn Saîd el-Ensârî... (Aynî, Kastallânî).

[65] Buhârî bu ta'lîki, İbrâhîm ibn Musa'dan; bize Hişâm tahdîs etti; o da Ma'mer'-den; o da Zuhrî'den; o da Ebû Cemîle'den... diye senediyle de vermiştir... (Aynî).

Umer'in burada söylediği mesel, akıbeti meçhul ve kendisinden zarar gelmesi beklenen işler hakkında söylenir. Guveyr, Gâr'm küçültme ismidir. Ebûs da Be's'in cem'idir; şiddet ma'nâsınadır. Menbûz, yola atılmış çocuk, zina çocuğu... ma'nâlarına gelir. Arif, nakîb ve reîs demektir.

Hadîsin başlığa delîlliği; Ebû Cemîle, arifi tarafından "Bu iyi adamdır" diye tezkiye edilince, Umer'in bu tezkiyeyi kabû! edip o çocuğa beytü'l-mâldan nafaka vermesidir. Bu, Umer'in bir tek kişinin tezkiyesini kabul edip bununla yetindiğine delâlet etmektedir.

[66] Hadîsin başlığa uygunluk yönlerinden biri, Peygamber'in tezkiyenin nasıl olacağına irşâd etmiş olmasıdır... (Kirmanı).

Bu hadîsteki "Veyl", aslında hüzün, helak, meşakkat ma'nâlannadır. Taaccüb ve birdenbirelik ma'nâlannda da kullanılır.

[67] Hadîsin başlığa uygunluğu "Medîhde ileri giden" sözündedir, bu apaçıktır. Hadîste "Medhedicİ, bilmekte olduğunu söylesin" fıkrası yoksa da, başlığın bu kısmına hadîsin ma'nâsmdan bir münâsebet bulunmaktadır.

[68] Buhârîbâb başlığının "Çocukların bulûğ sının" kısmım beyân için en-Nûr: 59. âyeti getirmiştir. Bu âyette çocukların, ana-babanın birlikte bulundukları odaya girmek istedikleri zaman izin istemeleri emri, bulûğa ermiş olmaları zamanına bağlanmıştır ki, erkeklerin İbâdet, haddler, izin isteme ile mükellef olmaları çağıdır.

[69] Şârih Aynî ve Kastallânî de bunun gibi Amr ibn Âs ile oğlu Abdullah arasında oniki senelik bir yaş farkı olduğunu nakletmişlerdir.

[70] Euhârî başlığın "Kadınların bulûğu hayz iledir" kısmına da et-Talâk: 4. âyetini delil olarak getirmiştir. Bu âyette kurû'larla iddet, hayzın vukuuna ta'lîk edilmiştir. Bu cihetle kadınların hakkında hayz, bulûğ sayılmıştır. Fethu'l-BârVde İbn Hacer, bu konuda âlimlerin ittifakı bulunduğunu bildirmiştir.

[71] Sarih Aynî bu vak'ayi şöyle tasvîr etmiştir: İbn Salih'in bildirdiği bu kadın dokuz yaşında hayz görmüş, on yaşında doğurmuştur. Doğurduğu kız da dokuz yaşında hayz görmüş, on yaşında doğurmuş ve yirmibirinci sene bunun anası nine olmuştur. Aynî, İmâm Şafiî'nin Yemen'de böyle yirmibir yaşında nine olmuş bir kadın gördüğünü rivayet ettiğini naklediyor... (Umdetu'l-Kaarî).

Buhârî Hasen ibn Salih'ten getirdiği bu rivâyetiyle gebe kalma vakitlerinin en azı dokuz yaş olduğuna işaret eimiştir.

[72] Hadîsin sonundaki Nâfi'in rivayetini İbn Mâce de Hudûd'da getirmiştir. Nâfi'-in ikinci rivayeti birincisini çocuğun bulûğu onbeş yaş içindedir şeklinde açıklamaktadır. Çünkü Peygamber İbn Umer'e onbeş yaşında izin vermiştir. Bu da bulûğun onbeş yaşında başladığına delâlet etmiştir.

[73] Hadîsin başlığa delîlliği ma'nâsmdan alınır. Çünkü ihtilâm olan bulûğ İle sıfat-lanmasaydı, kendisine hiçbir şey vâcib olmazdı (Aynî).

[74] Hadîsin başlığa uygunluğu "Senin beyyinen var mı? buyurdu. Ben: Hayır yoktur, dedim..." sözündedir.

Buhârî bu hadîsi aynı isnâdla fakat bâzı lâfız değişikliği ile Husûmetler Kİ-tâbı, "Hasımların bâzısının bâzısına kelâmı bâbı"nda da getirmişti.

Burada da'vâcmın beyyinesi bulunmadığı surette, hakk sahibi sıfatıyle da'-vâlıdan yemîn istemese bile, hâkimin da'vâliya yemîn teklifine hakkı bulunduğu hükmü sabit oluyor.

[75] Buhârî bu ta'lîki babın sonunda Eş'as ibn Kays hadîsinden ulaştırılmış olarak getirecektir. Bu, da'vâcı üzerine düşenin beyyine, da'vâh üzerine düşenin de yemîn olduğunda sarihtir.

[76] Bunun ma'nâsı şudur: Şâhid ve yemîn ile yerinilmek caiz olduğu zaman, iki kadından birinin diğerine hatırlatmasına ihtiyâç olmaz. Çünkü yemîn onların yerine geçer. Öyleyse Kur'ân'daki hatırlatma zikrinin faydası nedir? Buna şöyle cevâb verildi: Birşey üzerine nasslaştırmadan, onun mâadasından nefyi lâzım gelmez...

[77] Hadîsin başlığa delîlliği gizli değildir. Bu hadîs Rehn'de de geçmişti. Tefsîr'de Âlu İmrân'm tefsirinde de gelecektir. Orada da belirtileceği gibi, İbn Ebî Muleyke iki kadın arasında meydana gelen da'vâdan olayı İbn Abbâs'a bir mektûb yazıp görüşünü sormuş; o da cevâbında Peygamber'in bu hükmünü yazıp göndermiştir.

[78] Şimdiye kadar çok geçtik ki, bâb, unvansız olarak zikredilmiş olduğu zaman, bu, kendinden önceki bâbdan bir fasıl gibi olur. Yine zikretmiştik ki, "Kitâb" lâfzı, "bâb"lan toplar; "bâb"lar da "fasıP'ları toplar.

[79] Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in "Senin iki şahidin..." sözünden alınır. Çünkü Peygamber, da'vâcı olan Eş'as'a bununla hitâb etmiş ve beyyineyi ona âid kılmıştır... (Aynî)..

[80] Hadîsin başlığa uygunluğu "Beyyine aramaya gider" sözündedir. Burada mak-sad, suç atan kimsenin sırtını 80 deynekten kurtarması için zina fiili üzerine beyyine, yânî dört şâhid getirmeye muktedir olmasıdır. Bu şâhidleri getiremediği takdirde sırtına zina iftirasının cezası olan seksen deynek vurulacaktır: "Namuslu ve hürre kadınlara (zina ile) iftira atan, sonra dört şâhid getirmeyen kimselere (her birine) seksen deynek vurun. Onların ebedî şâhidliklerini kabul etmeyin. Onlar /âşıkların tâ kendileridir" (en-Nûr:4).

[81] Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir. Bu hadîs Şirb'de de geçmişti.

Bu tavcı insanların metâ'larını ikindiden sonra pazara getirmelerine gelince, bu ikindi kaydı, hadîste bir ihtirazı kayıd olarak getirilmemiştir. Fakat bu nevi' zâlimce pazarlıkların ve satışların gündüzün sonunda vâki' olmasından dolayıdır. Çünkü bu sırada çarşı pazar dağılır da bu cemiyet hâinleri saf kimseleri aldatmak için tenhâ bir zemîn bulurlar.

[82] Muâviye'nin Medine Vâlîsi olan Mervân ibmı'l-Hakem'in bu hükmünü îmânr Mâlik el-Muvatta'inda senedli olarak rivayet etmiştir.

Zeyd ibn Sabit ile Abdullah ibn Muti' bir ev hususunda vâlîye muhâkem olmuşlardı.

[83] Buhârî da'vâhnm kendisine yemîn etmek vâcib olan her yerde yemîn etmesi görüşüne gidince, görüşüne bu hadîsle hüccet getirdi. Buhârî bu görüşünde (mezhebinde) Hanefîler'e uygun olmuştur. Bu ta'lîk, senedli olarak Eş'as hadîsinden olarak, yukarıda geçmişti.

[84] Hadîs yakında geçmişti. Şeyhu'l-İslâm Zekeriyyâ, hadîsin başlığa uygunluğu, hükmü bir mekânla bağlamamış olmasındandır, demiştir (Kastallânî).

[85] Buhârî başlıktaki "İzâ"nm cevâbını, hadîs açıklayacağı için zikretmemiştir. Yânî "Aralarında kur'a çekilir", onun cevâbıdır.

[86] Hadîs başlıktaki suâle cevâb verdiği için, aradaki münâsebet açıktır.

Bu hadîs ma'nâsi müşkil olan hadîslerden bîridir. Bunun için hadîs şârihleri kur'a ile yemîn hususu, muhâsımlardan hiçbirinin el koymuş olmadığı ve bey-yineleri de bulunmadığı bir mal hakkında çekişen ve topluca yemîn etmeye davranan cemâate âiddir, demişlerdir.

[87] Hadîsin başlığa uygunluğu, âyetten dolayıdır. Çünkü bu âyet, malı çarşıya çıkarıp yalan yemîn eden kimseler hakkında inmiştir. Hadîs, Buyû'da da geçmişti.

Hadîsin sonundaki "Nâciş" kelimesine İbn Ebî Evfâ'mnbir tefsîri vardır. Bu kelime hakkında şu bilgiler verilmiştir:

en-Necş: Nûn'un fethi ve cîm'in sükûnu ile meta' sahibi müşteriye metâ'ını medh ve vasf ederken, revâc vermek için bir kimse dahî sahibine muvafakat eylemek, yâhî beraberce medh ve vasf eylemek, bir kavle göre satın almak istemezken ziyâde bahâ İle satılmak için uydurma olmak üzere metâ'a ziyâde bahâ ile müşteri olmak ma'nâsınadır ki, bu metâ'a bakan kimse o bahâya tutulup alsın..

îşte en-Nâciş, bu kökten fail isimdir (Kaamûs Ter.)

[88] Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir. Yakında da geçmişti.

[89] Yânî kendisine yemîn etmek düşen kimseye hâkim nasıl yemîn verdirir?

[90] Ebû Zerr'in el-Kuşmeyhenî'den gelen nüshasında şu âyetler de vardır:

"Hakikat, onlar muhakkak sizden olduklarına (dâir) Allah 'a and da ederler. Hâlbuki onlar sizden değildir" (et-Tevbe: 56)

"... Binâenaleyh vallahi bizim şâhidliğimiz o iki kişinin şâhidliğinden daha doğrudur. Biz hakkı aşmadık. Çünkü bu takdirde muhakkak zâlimlerden oluruz diye Allah'a yemîn ederler" (el-Mâide: 107).

içlerinde Allah'a yemîn bulunan bu âyetleri zikretti ki, bunlar başlığa uygundur.

İbnu Hacer: Buhârî'nin bunları zikirden maksadı, yemini ayrıca söz söyleme fiili ile sertleştirip kuvvetlendirmenin vâcib olmadığını göstermektir, dedi. * Ben derim ki, Buhârî'nin bu âyetleri getirmekten maksadı, yemînin aslının Allah lâfzıyle olması olduğuna işâretetmektir... (Aynî).

[91] Buhârî bunlarla yemîn edilecek isrni ve yemîn harflerini işaret etmiştir. Kendisiyle yemîn edilecek olan isim, Allah lâfzıdır. Yemîn harfleri de "Bi", "Tâ", "Vav"dır. Bunların hepsi de Kur'ân'da gelmiştir: en-Neml: 49, Yûsuf: 91, el-En'âm: 23.

[92] Bu, "İkindiden sonra yemîn bâbı"nda Ebû Hureyre'den rivayet ettiği hadîsin bir parçasıdır. Bununla maksadı "Allah'a yemîn eder" sözüdür

[93] Bu kısım Buhârî'nin sözüdür, o bunu başlığı tekmillemek için zikretmiştir.

[94] Hadisin başlığa uygunluğu "Vallahi bunun üzerine artırmam.." sözündedir. İşte "Allah ismi" lâfzı İle ve "Bâ" harfi ile yemîn etmenin sureti budur.

Bu hadîs aynı isnâd ile îmân Kitabı, "Zekât İslâm'dandır bâbi"nda da geçmiştir.

[95] Hadîsin başlığa uygunluğu, Peygamber'in "Allah ismine yemîn etsin" sözündedir. "Allah'a yemîn etsin" demek, Allah'ın ismine yâhud sıfatlarından bir sıfata yemîn etsin, demektir.

Bu hadîse göre Peygamber'e, Ka'be'ye, Cibril'e, sahâbîlere yemîn gibi, mahlûka yemîn etmek mekruhtur. Çünkü Peygamber: "Allah sizi babanıza yemîn etmekten nehiy buyurdu" demiştir (Buhârî, Müslim).

[96] Buhârî, âdeti olduğu üzere görüş ayrılığı bulunan hususlarda cevâbı açıkça söylemiyor. Cumhur bu sorunun cevâbını "Kabul edilir" diye vermişlerdir.

[97] Bu, bâb altında getirdiği Ümmü Seleme hadîsinden bir parçadır. Bu hadîsi az farkla Mezâlim'de de getirmişti.

[98] Kaadı Şurayh'ın buna yakın bir sözünü Bağavî rivayet etmiştir (ibn Hacer).

[99] Bu hadîsten başlığın istinbât yeri şöyledir: Peygamber (S) yalan olan yemini, hakkîı olanın hakkını kesici kılmamıştır. Fakat yalancıyı yemininden sonra onu almaktan nehyetmiştir. Binâenaleyh hakk sahibi bir beyyîneye zafer bulursa, o bu beyyineyi getirme hakkında bakîdir... (Kastallânî).

Hadîs, Mezâlim'de "Bile bile bâtılda çekişen kimsenin günâhı bâbı"nda da geçmişti

[100] Bu İshâk ibn Râhûye'nin tefsirinde bulunmuştur.

[101] Ebu'l-Âs, Peygamber'in dâmâdı idi. Müşrikler ondan Peygamber'in kızı Zey-neb'i boşamasını İstediler, fakat o bunu kabul etmedi. Peygamber de ona bundan dolayı bu övgüyü yaptı. Peygamber onu Bedir esirleri arasında serbest bıraktığı zaman Zeyneb'i Medine'ye yollamasını şart kılmıştı. Ebu'l-Âs Mekke'ye dönünce Zeyneb'i Medine'ye yolladı. İşte bunun üzerine Peygamber: "O benimle konuştu, doğru söyledi; bana va'd etti, va'dini yerine getirdi" demiştir (Kastallânî).

[102] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ahde vefa" (yânî va'dine sâdık idi) sözündedir.

Bu ei-Câmi'u's-Sahîh'in başındaki uzun Hırakliyus hadîsinin bir parçasıdır

[103] Başlığa uygunluğu "Va'd ettiği zaman va'dînden döner" sözündedir. Çünkü bunun zıddı va'd ettiği zaman sözünde durup, nifakın bir taifesinden selâmete çıkandır. Bu hadîs îmân Kitâbı'nda da geçmişti.

[104] Başlığa uygunluğu "Yâhud Peygamber tarafından kendi lehine bir va'd olan kimse" sözünden alınır. Bu hadîs Kefâlet'de de geçmişti.

[105] Başlığa uygunluğu "Allah elçisi söylediği zaman onu yapar" sözünden alınır. . Çünkü Allah elçisi Mûsâ yâhud başkası olsun, va'dinİ yerine getirmek, onun ahlâk güzelliklerindendir. Rasûllerin va'dlerinden dönmesi yoktur. Burada sorulan iki müddet, el-Kasas: 28-29. âyetlerinde Şuayb'm Musa'ya teklif ettiği çobanlık seneleri süresidir.

[106] eş-Şa'bî'nin bu hadîsini İbn Ebî Şeybe ile Saîd ibn Mansûr rivayet etmiştir.

[107] Buhârî bu Ebû Hureyre hadîsini el-Bakara: 136. âyetinin tefsiri sırasında da getirmiştir. Burada bundan maksad, doğruluğu onlardan başkaları cihetinden bilinmeyen şeylerde kitâb ehlini tasdîk etmekten nehiydir. Bu da onların şâhidliklerini redde ve kabul edilmemesine delâlet eder (Aynî).

[108] Başlığa uygunluğu şöyledir: Bunda kitâb ehlinden birşey sormayı redd vardır. Çünkü onların haberleri, kitabı elleriyle değiştirmiş olmalarından dolayı kabul olunmaz. Haberleri kabul edilmeyince şâhidlikleri de evleviyet yoluyla kabul edilmez. Zîrâ şehâdet kapısı, rivayet kapısından daha da dardır. Buhârî bu hadîsi İ'îisâm ve Tevhîd'de de getirdi (Aynî).

[109] Buhârî, Meryem kıssası hakkındaki bu Âlu İmrân: 44. âyetini, kur'a ile hükmetmenin, sahîhliğine delîl yerinde zikretti. Çünkü bizden öncekilerin kaanûnu, Allah onu bize inkârla nakletmediği müddetçe bizim de kaanûnumuzdur. Bunun meşruluğunda inkâr yoktur.

[110] İbn Abbâs'ın bu tefsirlerini İbn Cerîr et-Taberî, Alî ibn Ebî Talha yoluyla rivayet etmiştir. Bu es-Saffât: 141. âyeti de Yûnus Peygamber'in kıssası hakkındadır: Buhârî bu kıssayı da kur'a çekmenin sahîhliğine delîl olarak zikretti

[111] Bu hadîs yakında senedli olarak geçmişti. Bu da kur'a çekmenin meşruluğuna delâlet etmektedir.

[112] Hadîsin başlığa uygunluğu "Bir gemi üzerine kur'a çektiler" sözündedir.

Bu hadîs Şerîket Kitâbı'nda "Taksîmde kur'a çekilir mi bâbı"nda da geçmişti (Aynî).

Bu hadîsin fâidelerinden biri, hükmün mesel getirmekle beyân edilmesidir. Şerîket'te Âmir eş-Şa'bî'den bir rivayette "Allah'ın sınırları üzerinde duran ile o sınırlar içine düşen kimsenin meseli" şeklindedir.

İbn Hacer Fethu'l-Bâri'de: Bu en doğru olandır, deyip şöyle beyân etti: Çünkü bu sınırlar hususunda mudhin, yânî murâî olan ile sınırlar içine düşen, hükümde birdir. Sınır üzerinde duran ise onların mukaabilidir.

İsmâîlî'nin Şerîket'teki rivayetinde: "Allah'ın sınırları, üzerinde duran ile o sınırların içine düşen ve o sınırlar hususunda murâî olanın benzeri" şeklindedir. Yine İsmâîlî'de "Allah'ın sınırları içine düşen ve o sınırlardan nehyedenin meseli" şeklindedir. İşte bu beyân edilen mesele uygun olandır. Çünkü bunda ancak iki fırka zikredilmiştir. Lâkin mudhin ile sınırlar içine düşen kötülenmekte ortak olunca, bunların ikisi de bir fırka menzilesinde olurlar. Bu üç fırkanın getirilen meselde beyânı şöyledir: Gemiyi delmek isteyenler, Allah'ın haram kıldığı sınırlar içine düşenlerdir. Sonra bunlardan başka kimseler ya münkir, yânı kötülükleri reddedicidir, ya susucu, yânî münkerden nehy çalışması yapmayanlardır. Bu sonuncular mudhin ve murâîdirler (Kastallânî).

[113] Hadîsin başlığa uygunluğu, Muhâcirler'in Medine'de evlere yerleştirilmeleri hususunda Ensâr'ın kur'a çekmeleri ve Muhacirleri bu suretle yerleştirmeleridir.

Rasûlullah'm "Ben Allah'ın elçisi iken Allah tarafından bana âhirette ne muamele edileceğini bilmiyorum" sözü "Deki: Ben peygamberlerden ilk defa (gelmiş biri) değilim. Bana ve size ne yapılacağım bilmem... " (el-Ahkâf: 9) nazmına uygun düşmüştür.

Bu hadîs, Cenazeler Kitâbı'nda da geçmişti.

[114] Hadîsin başlığa uygunluğu gizli değildir. Bu hadîs Hibe Kitâbı'nda da geçmişti.

[115] Hadîsin başlığa uygunluğu iki defa geçen "Muhakkak kur'a atarlardı" sözün-dedir. Bu hadîsler, eşit şartlan hâiz olan hakk sâhiblerinden birini veya bir kaçını tercîh için kur'a çekmenin meşrû'luğuna delâlet ederler.

Bu hadîs Namaz Vakitleri Kîtâbi'nm "Ezan hususunda kur'a çekme bâ-bı"nda da geçmişti

Rahman ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle «.-8

54-KİTÂBU'Ş-ŞURÜT

(Şartlar Kitabı)

1- İslâm Dîni'ne Girmekte, Hükümlerde, Alışveriş Muamelelerinde Caiz Olan Şartlar Babı [1]

1-.......İbn Şihâb şöyle demiştir: Bana Urve ibnu'z-Zubeyr haber verdi;o, Mervân ibnu'I-Hakem ve el-Misver ibn Mahrame(R)'den işitmiştir. Bu iki sahâbî, Rasûlullah'm diğer sahâbîlerinden naklen haber veriyorlardı. Bunlardan herbiri şöyle demiştir:

Süheyl ibn Amr [2] Hudeybiye barışı günü barış metnini yazmaya girişince, Süheyl ibn Amr'ın Peygamber'e şart eylediği şeyler içinde şu da vardı: "Bizden sana bir adam gelirse, o senin dîninde dahî ol-

sa, onu muhakkak bize geri verirsin ve bizimle onun arasını boşaltırsın" dedi. Müslümanlar bu şartı beğenmeyip çirkin gördüler ve bu şarttan dolayı öfkelendiler. Kureyş elçisi Süheyl ise bu şartta diretti. Onun bunda dayatması üzerine, Peygamber de barış yazısını bu şart üzere yazdırdı. Peygamber o gün Mekke'den kaçıp gelmiş olan Ebû Cendel'i de, bu şart uyarınca ve Süheyl'in ısrarlı isteği ile, babası Süheyl ibn Amr'e geri verdi. Bu barış anlaşması müddeti içinde, müslümân olarak gelmiş olsa da, Mekkeliler'den Peygamber'e gelen her erkeği Peygamber muhakkak geri verdi.

Ve sonra mü'min kadınlar da muhacirler olarak geldiler. Ve Ukbe ibn Ebî Muayt'ın kızı Ümmü Kulsüm de kadınlık çağma erişmiş olduğu hâlde, o gün Rasûlullah'm yanına çıkıp gelenlerden idi. Müteakiben ailesi gelerek Peygamber'den Ümmü Kulsüm'ü kendilerine geri vermesini istediler. Fakat Peygamber Ümmü Kulsüm'ü ailesine vermemiştir. Çünkü kendisine gelen bu kadınlar hakkında Allah şu âyeti indirmiştir:

'Ey îmân edenler! (Kendi ifâdelerince) mü 'min kadınlar muhacirler olarak geldikleri zaman, onları imtihan edin [3]. Allah onların îmânlarını daha iyi bilir ya. Fakat siz de mü'min kadınlar olduklarına bilgi edinirseniz, onları kâfirlere

döndürmeyin. Bunlar onlara ha-lâl değildir. Onlar da bunlara halâl olmazlar. Kâfir zevçlerinin bu kadınlara sarfettikleri mehri onlara geri verin. Sizin onları nikâhla almanızda, mehirlerini verdiğiniz takdirde, üzerinize bir günâh yoktur. Kâfir zevcelerinizi (nikâhınız altında) tutmayın. (Kâfirler de bu kadınlara) harcadıkları (mehri) istesinler.Bu,Allah'ın hükmüdür. Aranızda O hükmeder. Allah hakkıyle bilen tam hüküm ve hikmet Sahibidir"" (eS-Mümtehine: 10).

Urve dedi ki: Bana Âişe, Rasûlullah'm gelen kadınları şu âyetler ile imtihan edip dener olduğunu haber verdi:

"Ey îmân edenler! Mü 'min kadınlar muhacirler olarak size geldikleri zaman onları imtihan edin... Çünkü Allah çok mağfiret edici, çok merhamet eyleyicidir" kavline kadar (ei-Mümtehine: 10-12) [4].

Urve dedi ki: Âişe şöyle dedi: İşte kadınlardan her kim bu âyetteki şartı ikrar ve i'tirâf etti ise, Rasûlulîah o kadına konuşmakta olduğu bir kelâm olarak: "Ben seninle bey 'at ettim "buyurdu. Allah'a yemîn ederim ki, Rasûlullah'm eli, bu bey'atlaşma töreninde asla hiçbir kadının eline dokunmadı. Rasûlulîah kadınlara ancak sözü ile bey'at etti [5].

2-.......Ziyâd ibn Ilaka şöyle demiştir: Ben Cerîr(R)'den işittim, şöyle diyordu: Ben, Rasûlulîah (S)'a (müslümân olmak üzere) bey'at ettim. O bana (şart kıldığı şeyler arasında) her müslümâna iyilik isteyici olmayı da şart kıldı. (Ben de bu şart üzerine bey'at ettim.)

3-.... Bana Kays ibnu Ebî Hazım, Cerîr ibn Abdillah(R)'tan tahdîs etti. O: Ben Rasûlullah(S)'a namazı devamlı kılmak, zekât vermek ve her müslümâna samimiyetle iyilik isteyici olmak üzere bey'at ettim, demiştir [6].

2- Bâb: Bir Şahıs, Erkek Çiçek Asılmış Olduğu Hâlde Hurma Ağacı Sattığı Zaman [7]

4-.......Abdullah ibn Umer (R)'den (şöyle demiştir): Rasûlulîah (S): "Her kim erkek çiçeği asıldıktan sonra meyveli hurma ağacını satarsa-, üstündeki mahsûlü satıcıya âiddir. Meğer ki mahsûlün satışta dâhil olduğu, müşteri tarafından şart kılınmış olsun" buyurdu [8].

3- Alım Satım İşlerindeki Şartlar Babı

5-.......Âişe-(R), Urve'ye şöyle haber vermiştir: Berîre, hürriyetini satın alma bedeli hakkında yardım istemek için Âişe'ye geldi.

Kendisi o güne kadar bu bedelden birşey ödememişti. Âişe, Berîre'ye:

— Sen efendilerine git (görüş). Velâ'n bana âid olmak üzere, senin nâmına hürriyet satın alma bedelini bir defada ödememi arzu ederlerse vereyim, dedi.

Bu teklifi Berîre sâhiblerine bildirdi. Fakat onlar bunu kabul etmediler ve:

— Âişe, hürriyet satın alma bedelini senin hesabına karşılıksız olarak vermek isterse, velâ'n bize âid olmak üzere versin, dediler.

Berîre:

— Ben bu mes'eleyi Rasûlullah'a arzettim, Rasûlullah, Âişe'ye: "Sen Berîre'yi satın al, sonra hürriyetine kavuştur! Veiâ dccmuhak-kak surette hürriyet verene âiddir' buyurdu [9].

4- Bâb: Satıcı Belli Bir Yere Kadar Binek Hayvanının Sırtını Kullanmayı Şart Kıldığında Bu Satış Caizdir

6-....... Bize Zekeriyyâ tahdîs edip şöyle dedi: Ben Âmir eş- Şa'bî'den işittim, şöyle diyordu: Bana Câbir (R) şöyle tahdîs etmiştir: Câbir kendisine âid bir deve üzerinde yolculuk ediyordu. Devesi yorulmuştu. Peygamber yanına uğrayıp deveye vurmuş ve Câbir'e duâ etmiş. Bunun üzerine o yorgun deve, benzerini hiç yürümediği hızlı bir yürüyüşle yürümüş. Sonra Peygamber:

— "Bu deveyi bana (kırk dirhemlik) bir ûkıyye karşılığında sat" buyurdu.

Ben:

— Hayır satmam, dedim. Sonra Peygamber ikinci defa:

— "Bu deveyi bana ûkıyye mukaabilinde sat!" buyurdu.

Bu sefer ben deveyi O'na sattım, fakat beni ailemin yanma kadar sırtında taşımasını istisna edip» bunu şart kıldım. Medine'ye geldiğimizde deveyi Peygamber'e getirdim. Peygamber (Bilâl eliyle) bana devemin bedelini verdi. Sonra ben dönüp giderken/Peygamber arkamdan haberci gönderip, beni çağırttı (Yanına geldiğimde):

— "Ben senin deveni alıcı değilim. Sen bu deveni al; o senin malındır" buyurdu [10].

Şu'be, Mugîre'den; o da Âmir'den; o da Câbir'den [11] olan rivayetinde Câbir'in: "Rasûlullah beni Medine'ye kadar devenin sırtında, omurga kemikleri üzerinde taşıdı" dediğim söylemiştir.

İshâk ibn Râhûye de Cerîr ibn Abdilhamîd'den; o da Mugîre'den yaptığı rivayetinde, Câbir'in: "Ben deveyi Peygamber'e Medine'ye ulaşmama kadar devenin sırt omurga kemiklerinin bana âid olması şartı üzere sattım" dediğini söylemiştir.

Atâ ibn Ebî Rebâh ile Câbir'den rivayet eden başkaları da Pey-gamber'in: "Medine'ye kadar devenin sırtı senindir" buyurduğunu söylemişlerdir.

Muhammed ibnu'l-Munkedir de Câbir'den yaptığı rivayetinde: "Câbir Medine'ye kadar devenin sırtını kullanmayı şart kıldı" demiştir.

Zeyd ibn Eşlem de Câbir'den yaptığı rivayetinde Rasûlullah'in Câbir'e: "Medine'ye dönünceye kadar devenin sırtı sana âiddir" buyurduğunu söylemiştir.

Ebu'z-Zubeyr de Câbir'den rivayetinde Rasûlullah'ın Câbir'e: "Medine'ye kadar devenin sırtını sana, yük yükletmen ve binmen için ariyet verdik" buyurduğunu nakletmiştir.

el-A'meş de Salim ibn Ebi'l-Ca'd'dan; o da Câbir'den senediyle rivayetinde, Rasûlullah: "Devenin üzerinde ailene ulaş" buyurdu, demiştir.

Ebû Abdillah Buhârî: Satış sırasındaki akidde şart kılındığım gösteren hadîslerin tarikleri daha çok ve benim nazarımda bunlar satış sırasında şart kılındığına delâlet etmeyen rivayetlerden çıkış yönünden de daha sahihtirler, dedi [12].

Ve Ubeydullah ile Muhammed ibnu İshâk, Vehb ibn Keysân'-dan; o da Câbir'den yaptıkları rivayetlerinde: "Peygamber, Câbir'den deveyi bir ûkıyye mukaabilinde satın aldı" demişlerdir. Zeyd ibn Eşlem, Câbir'den yaptığı rivayetinde Vehb ibn Keysân'a mutâbaat etmiştir.

İbnu Cureyc de Atâ ibn Rebâh'tan ve diğerlerinden; onlar da Câbir'den olmak üzere yaptığı rivayetinde, Peygamber (S): "Ben deveyi Câbir'den dört dînâr mukaabilinde aldım" buyurdu, demişlerdir. Bu dört dînâr bir dînârın on dirheme mukaabil olması hesabı üzere, bir ûkıyye olur.

Mugîre ibn Mıksem, eş-Şa'bî'den; o da Câbir'den olmak üzere yaptığı rivayetinde devenin bedelini beyân etmedi. Ve keza İbnu'l-Munkedir ile Ebu'z-Zubeyr de Câbir'den yaptıkları rivayetlerinde bu bedeli beyân etmemişlerdir.

Ve el-A'meş, Salim ibn Ebi'l-Ca'd'dan; o da Câbir'den "Bir ûkıyye altın" demiştir. Ebû İshâk, Sâlim'den; o da Câbir'den "İki yüz dirhem" demiştir. Dâvûd ibnu Kays, Ubeydullah ibn Mıksem'den; o da Câbir'den: "Peygamber o deveyi Tebûk yolunda satın aldı, ve Câbir'in: Dört ûkıyye mukaabilinde dediğini sanıyorum" demiştir. Ebu'n-Nadre de Câbir'den: "Peygamber deveyi yirmi dînâr mukaabilinde satın aldı" diye söylemiştir.

eş-Şa'bî'nin "Bir ûkıyye mukaabilinde" sözü rivayetler içinde daha çoktur; şart kılma hükmü de benim nazarımda çıkış kaynağı bakımından daha sahihtir. Bunu Ebû Abdillah el-Buhârî söyledi [13].

5- Her Çeşit Akid Muamelelerin Deki Şartlar(In Hükümlerini Beyân) Babı

7-........ Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Ensâr (Muhacirler Medine'ye gelince), Peygamber'e:

— Hurmalıklarımızı bizimle Muhacir kardeşlerimiz arasında tak-sîm et,

dediler.

Peygamber (S):

— "Hayır (öyle olmaz)/" buyurdu. Bunun üzerine Ensar:

— Bakım ve sulama külfetini sizler üzerinize alırsınız, biz de sizleri mahsûlde ortak yaparız, dediler.

Bu suretle Ensâr ve Muhacirler:

— (Peygamber'in bu husustaki emrini) işittik ve itaat ettik, dediler (ve bu şart üzere uyuştular) [14].

8-.......Abdullah ibn Umer (R): Rasûlullah (S), Hayber arazîsini, orada çalışmaları ve ekincilik yapmaları ve arazîden çıkacak mahsûlün yarısı onların olması şartı üzere, Hayber Yahûdîleri'ne verdi, demiştir [15].

6- Nikâh Düğümünü Bağlama Sırasında Ta'yîn Edilen Mehr Hakkındaki Şartlarfın Hükmünü Beyân) Babı

Ve Umer ibnu'l-Hattâb: Şübhesiz ki hakların kesilme yerleri şartların yanındadır ve senin için şart kıldığın

şey vardır, demiştir [16].

el-Mısver de şöyle demiştir: Ben Peygamber(S)'den işittim; kendisi bir damadını (yânı Zeyneb'in kocası

EbîH-As'ı) zikretti de, onu dâmâdlığım yürütüşü hususunda övdü ve güzel şeyler söyledi ve: "O bana söz söyledi ve bana doğru söz konuştu. Bana va'd etti ve va'dini yerine getirdi" buyurdu [17]

9-.......Ukbe ibnu Âmir (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S): "Yerine getirmeniz

gereken şartların en haklısı, kendisi ile fercleri halâl kılmak istediğiniz şarttır" buyurdu [18].

7- Ekicilik Akdindeki Şartlar Babı

10-.......Ben Râfi' ibn Hadîc(R)'den işittim; o da şöyle diyordu: Biz tarla (ve arazî) yönünden Ensâr'ın en çok mallısı idik. Biz arazîleri (kısımlara ayırıp) kiraya verirdik. Bazen bu arazî parçası mahsûl çıkarırdı da, şu arazî parçası mahsûl çıkarmazdı. (Bazen ortağın, bazen arazî sahibinin zararı olurdu.) İşte bunun için bizler bu nevi' ekicilik anlaşmasından nehyolunduk, fakat gümüş para ile kiraya vermekten nehyolunmadık [19].

8- Nikâh Akdinde Caiz Olmayan Şartlar Babı

11-.......Ebû Hureyre (R)'den (şöyle demiştir): Peygamber (S): "Şehirli, köylünün malını onun adına satmaz. (Başkalarım kandırmak için yalandan) -fiât kızıştırması yapmayınız. Hiçbir kimse (dîn ve toprak) kardeşinin alış-verişi üzerine artırma yapmasın. Ve yine hiç kimse kardeşinin istemekte olduğu kadını istemeye kalkmasın. Hiçbir kadın da kendi (dîn ve toprak) kardeşi olan diğer bir kadının çanağının altını üstüne getirmek için onu boşaltmayı istemesi" buyurdu [20]

9- Dînî Cezalarda Halâl Olmayacak Şartlar Babı

12-.......Ebû Hureyre ile Zeyd ibn Hâlid (R) her ikisi şöyle demişlerdir: Bedevî Arablar'dan bir adam (hasmı ile birlikte) Rasûlul-lah'a geldi de:

— Yâ Rasûlallah! Sana Allah'ın adiyle yemîn eder ve benim için yalnız Allah'ın Kitabı ile hükmetmeni dilerim, dedi.

Öbür hasım ise daha anlayışlı ve edebli idi. O da:

— Evet yâ Rasûlallah, aramızda Allah'ın Kitabı ile hükmet ve (söz söylemek üzere) bana izin ver, dedi.

Rasûlullah (S):

— "Söyle!" buyurdu.

Bu ikinci hasım söze başladı:

— Benim oğlum bu bedevinin yanında ücretli bir işçi idi. Bu adamın karısıyle zina etmiş. Bana, oğlum üzerine taşlama cezası lâzım geldiği haber verildi. Ben de bu adama yüz koyun ve bir de câriye fidye verip, oğlumu bu cezadan kurtardım. Sonra ben bunu ilim sahibi olanlara sordum. Onlar da bana: (Henüz bekâr olan) oğluma ancak yüz deynek vurma ile bir sene gurbete gönderme cezası düştüğünü; bunun karısına da taşlama cezası lâzım geldiğini haber verdiler (; Sen nasıl hükmedersin)? dedi.

Bunun üzerine Rasûlullah:

— "Nefsim elinde olan Allah'ayemîn ederim ki, ben, aranızda elbette Allah'ın Kitabı ile hükmedeceğim: Câriye ile koyunlar sana geri verilir; oğluna da yüz deynek vurulup bir sene sürgün edilir" buyurdu.

(Sonra sahâbîlerden) Uneys'e de:

— "Yâ Uneys! Sen kuşluk vaktinde bu adamın karısına git. Eğer suçunu i'tirâf ederse, ona taşlama cezası uygula!" buyurdu.

Râvî: Uneys, kadına gitti. Kadın da suçunu i'tirâf etti. Rasûlullah kadının taşlanmasını emretti, kadın taşlandı, dedi [21].

10- Kendisinin Hürriyete Kavuşturulması İçin Satın Alınmaya Razı Olduğu Zaman, Hürriyetini Satın Alma Yazışmasına Bağlanmış Olan Kölenin Şartlarından Caiz Olacak Şeyler Bârı

13-.......Eymen şöyle demiştir: Ben Âişe (R)'nin yanına girdim,

o şöyle dedi:Berîre,hürriyeti satın alma yazışmasına bağlanmış köle bir kadın hâlinde iken benim yanıma girdi de:

— Ey Mü'minlerin Anası! Sen beni sahihlerimden satın al da, beni hürriyetime kavuştur. Çünkü sahihlerim beni satıyorlar, dedi.

Âişe dedi ki: (Ben ona):

— Evet (ben seni satın atjr ve sana hürriyet veririm, dedim). Berîre:

— Sahihlerim mîrâsa sebeb olan velâ hakkımın kendilerine âid olması şartını koyuyor ve bu şart kabul olmadıkça beni satmıyorlar, dedi.

Âişe dedi ki: Ben Berîre'ye:

— Benim için senin hakkında hiçbir ihtiyâç yoktur, dedim.

Bu konuşmamızı Peygamber işitti, yâhud bu konuşmamız Pey-gamber'e ulaştı da, O:

— "Berîre'nin işi nedir?" buyurdu.

Ben kendisine Berîre'nin durumunu anlattım. Bunun üzerine Peygamber (S) bana:

— "Sen Berîre'yi satın al da onu hürriyetine kavuştur. Onlar istedikleri şartı koysunlar" buyurdu.

Âişe dedi ki: Bu emir üzerine ben Berîre'yi satın aldım ve ona hürriyetini verdim. Sâhibleri de onun velâsının kendilerine âid olmasını şart kıldılar.

Peygamber (S):

— "Velâ, hürriyety erene âiddir. İsterlerse yüz tane şart koşsunlar" buyurdu [22].

11- Boşama Hususundaki Şartlar Babı [23]

Saîd ibnu'l-Müseyyeb, el-Hascn el-Basrî, Atâ ibn Ebî Rebâh şöyle

demişlerdir:

Eğer boşama sözünü şarttan evvel söylese yâhud şarttan geri bıraksa (hükümde fark olmaz); o kimse kendi şartına daha haklıdır [24].

14- Bize Muhammed ibn Ar'ara tahdîs edip şöyle dedi: Bize Şu'-be, Adiyy ibn Sâbit'ten; o da Ebû Hâzım'dan; o da Ebû Hurey-re'den tahdîs etti. Ebû Hureyre (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) beldeye mal getiren süvarileri karşılamaktan; şehirde oturan muhacirin, bedevi adına bedevinin malını alıp satmaktan; kadının nikâh sırasında beşer kardeşi olan diğer bir kadını boşamayı şart kılmasından; kişinin beşer kardeşi olan diğer birisinin pazarlık etmesi aleyhine pazarlığa girişmesinden nehyetti. Ve yine Rasûlullah, başkalarını aldatmak için yalandan pazarlık sırasında fiât artırmaktan; keza alıcıları aldatmak için hayvanı sağmadan sütünü memede biriktirmekten de nehyetti.

Bu hadîsi Şu'be yolundan Peygamber'e yükseltmeyi açıkça söylemekte Muâz ibn Muâz ile Abdussamed, Muhammed ibn Ar'ara'ya mutâbaat etmişlerdir. Gunder ile Abdurrahmân "Nehyolundu" demişlerdir. Âdem ibn Ebî Iyâs ise "Biz nehyolunduk" demiştir, en-Nadr ile Haccâc ibnu Minhâl ise "Nehyetti" diye söylemişlerdir [25].

12- (Şâhid Dikmeden Ve Yazıya Da Geçirmeden) İnsanlarla Sâdece Söz İle Yapılan Şartlar Babı

15-.......İbn Cureyc şöyle dedi: Bana Ya'lâ ibnu Müslim ile Amr ibnu Dînâr, Saîd ibn Cubeyr'den haber verdi. Bu iki râvîden herbiri arkadaşının rivayeti üzerine artırma yapmaktadırlar. Bu iki râvîden başkaları şöyle haber verdi: İbnu Cureyc şöyle demiştir: Ben bu ikinin başkasından işittim; o da Saîd ibn Cureyc'den tahdîs ediyordu ki, Saîd ibn Cubeyr şöyle demiştir: Bizler muhakkak İbn Abbâs'ın yanında bulunduk; o şöyle dedi: Bana Ubeyy ibn Ka'b tahdîs edip şöyle dedi: Rasûlullah (S): "Allah'ın Rasûlü olan Mûsâ, İmrân oğlu Musa'dır; Kelîmulîah'tır; başka bir Mûsâ değildir" buyurdu da Mû-sâ ile Hızır kıssası hakkındaki hadîsi zikretti. Bu hadîste Hızır, Mû-sâ'ya: "Sen beraberimde asla sabredemedin demedim mi, dedi" Gerçekten bu birinci soru Mûsâ tarafından bir

unutma eseri olmuştu. Orta soru ise söz ile bir şart olmuştu. Üçüncü soru ise kasden olmuştu. Birinciye şu kavliyle işaret etti: "Unuttuğum şeyden dolayı beni muaheze etme, şu arkadaşlığımızda bana güçlük çıkarma, dedi".

Sözlü bir şart olan orta soruya şu sözle işaret etti: "Yinegittiler. Nihayet bir oğlan çocuğuna rast geldikleri zaman o hemen bunu öldürdü. .. Mûsâ; Eğer bundan sonra sana birşey sorarsam, benimle arkadaşlık etme, dedi".

Üçüncü soruya da sununla işaret etti; "Yine gittiler.... Derken yıkılmak isteyen bir duvar buldular. O bunu derhâl doğrultuverdi...". İbn Abbâs: "Gemiye gelince, o denizde iş yapan yoksullarındı. Onun için ben onu kusurlu yapmak istedim ki, arkalarında her sağlam gemiyi zorla almakta olan bir hükümdar vardı" (ei-Kehf: 79) âyetindeki "Verâehumi^ Arkalarında)" sözünü "Emâmehum melikun = Önlerinde bir melik vardı" şeklinde okumuştur [26].

13- Velâ Hakkındaki Şartlar(In Hükmünü Beyân) Babı

16-....... Âişe (R) şöyle demiştir: Berîre bana geldi de:

— Ben sâhiblerim ile her bir yılda bir ûkıyye ödemek üzere dokuz ûkıyyeye kendi hürriyetimi satın alma yazışması yaptım. Bunun için bana yardım et, dedi.

Âişe:

— Eğer sahihlerin arzu ederlerse şöyle yaparım: Ben bu bedeli onlara peşin olarak sayarım, velâ'n da bana âid olur, dedi.

Bunun üzerine Berîre sâhiblerine gitti ve Âişe'nin dediği teklifi onlara söyledi. Onlar velânın Âişe'ye âid olmasını kabul etmediler. Berîre onların yanından Âişe'ye geldi. Bu sırada Rasûlullah, Âişe'nin yanında oturuyordu. Berîre:

— Ben sahihlerime senin teklifini arzettim. Onlar, velânın kendilerine âid olması şartında dayattılar, dedi.

Peygamber de bunu işitti. Âişe de bunu Peygamber'e haber verdi. Bunun üzerine Peygamber, Âişe'ye:

— "Sen Berîre'yi (satın) at! Velâyı da onlara şart kıl. Çünkü ve-lâ ancak

hürriyet verenindir" buyurdu.

Âişe bu satın alma ve âzâd etme işlerini yaptı. Sonra Rasûlullah (S) (mescidde) insanlar içinde ayağa kalktı. Allah'a hamd etti ve lâyık olduğu sıfatlarla övdü. Bundan sonra şu hutbeyi yaptı:

— "Bir takım insanların hâli nedir ki, onlar Allah'ın Kitâbı'-nda bulunmayan birçok şartları şart kılıyorlar? Allah 'in Kitabı 'nda bulunmayan herhangi bir şart bâtıldır; hükümsüzdür. İsterse yüz kerre şart edilmiş olsun (onun hükmü yoktur). Allah'ın hükmü en haklıdır; Allah 'in şartı en sağlamdır. Velâ ancak hürriyet verenindir!" buyurdu [27].

14- Bâb: Arazî Sahibinin Ekicilik Anlaşmasında "İstediğim Zaman Seni Çıkarırım" Şartını Koyması

17-.......İbn Umer (R) şöyle demiştir: Hayber ahâlîsi Abdullah ibn Umer'in bir organını kırdıkları zaman bir hutbe yaparak şöyle dedi:

— Şübhesiz Rasûlullah, Hayber Yahudileri'ne, fetihten önce kendilerinin olan malları mülkleri üzerinde ortaklık muamelesi yapmış ve: "Sizleri bu arazîler üzerinde Allah'ın sizleri burada bıraktığı müddetçe bırakıyoruz" buyurmuştur. Abdullah ibn Umer, Hayber'deki malına çıkıp gitmişti. Geceleyin kendisine zulmedildi de, iki eli ve iki ayağı burkuldu. Bizim o Hayber arazîsinde Yahûdîler'den başka düşmanımız yoktur. Onlar bizim düşmanlarımızdır. Biz bu suçla onları ittihâm ediyoruz. Ve ben onları Hayber'den sürüp çıkarmayı düşündüm, dedi.

Umer onları çıkarmaya karar verince, kendisine Yahûdî başkanlarından Ebû Hukayk oğulları'ndan biri geldi de:

— Ey Mü'minlerin Emîri! Muhammed bizleri burada bırakmış, mallar üzerine bizimle ortaklık anlaşması yapmış ve bizleri vatanımızda bırakmayı şart kılmış iken, sen bizleri çıkarıyor musun? dedi.

Umer de:

— Sen benim, Rasûlullah'ın sana söylediği şu sözü unuttuğumu mu sandın:

"Hayber'den çıkarıldığın zaman uzun bacaklı, yürüyüşe sabırlı dişi deven seni geceden geceye akıtıp götürürken, senin hâlin nice olur!" buyurmuştu, dedi.

Yahûdî, Umer'e:

— Bu söz Ebû'l-Kaasım'dan bir şakacık idi, dedi.

Umer:

— Yalan söyledin ey Allah'ın düşmanı! dedi ve onları Hayber'den sürüp çıkardı ve onlara mahsûlden olan haklarının kıymetini mal olarak, deve olarak, deve semerleri, ipler ve daha başka şeylerden me-tâ'lar olarak kendilerine verdi.

Bu hadîsi Hammâd ibn Seleme, Ubeydullah'tan; sanıyorum ki o da Nâfi'den; o da İbn Umer'den;; o da Umer'den; o da Peygam-ber(S)'den rivayet etti ve hadîsi Hammâd kısalttı [28].

15- Cihâdda Ve Harb Ehli İle Yapılacak Barış Andlaşmalarında İleri Sürülecek Şartlar Ve Bu Şartların Yazılmasını Beyân) Babı

18-.......Bize Ma'mer ibn Râşid haber verip şöyle dedi: Bana ez-Zuhrî haber verip şöyle dedi: Bana Urvetu'bnu'z-Zubeyr, el-Mısver ibn Mahrame ile Mervân ibnu'l-Hakem'den haber verdi. Bu iki râvî-den herbiri arkadaşının hadîsini doğrulayarak şöyle demişlerdir [29]

Rasûlullah (S), Hudeybiye zamanında (Medine'den yola) çıktı. Yolun bir kısmına vardıklarında Peygamber, sahâbîlerine:

— "Hâlid ibnu'l-Velîd bir takım Kureyş süvarisi ile öncü ve gözcü olarak Ganîm mevkiindedir. Şimdi siz yolun sağ tarafım tutunuz!" buyurdu.

Vallâhî Hâlid, Peygamber ile beraberindekilerin hareketini sezemedi. Nihayet Hâlid, Peygamber ordusunun kaldırdığı kara tozu gördü de, hayvanını ayağı ile vurup koşturarak (Peygamber'in geldiğini) Kureyş'e bildirmek üzere sür'atle gitti. Peygamber de (sahâbî-leriyle) yürüdü. Nihayet Seniyye mevkiine gelmişti ki, oradan Kureyş (karargâhı) üzerine inilirdi. Peygamber'in binek devesi burada çöktü. İnsanlar:

— Kalk yürü, kalk yürü! diye azarlama yaptılar. Fakat deve çökmekte ısrar etti. Bu sefer insanlar:

— Kasvâ çöküp kaldı! Kasvâ çöküp kaldı! dediler. Bunun üzerine Peygamber:

— "Kasvâ çöküp kalmaz; onun çökme huyu da yoktur. Fakat vaktiyle fîli (Mekke'ye girmekten) men' eden Allah, şimdi Kasvâ'yı men' etti" buyurdu.

Bundan sonra Rasûlullah:

— "Hayâtım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, Kureyş, Allah 'in (Harem içinde) muhterem kıldığı şeyleri ta 'zîm kasdederek benden ne kadar müşkil istekte bulunursa, ben onu muhakkak onlara vereceğim" buyurdu.

Sonra Kasvâ'yı sürdü. Hayvan hemen sıçrayıp kalktı. Râvî dedi ki: Bu defa Rasûlullah, Kureyş tarafından saptı da, nihayet suyu az olan "Semed*' kuyusu yolu üzerindeki Hudeybiye mevkiinin en sonuna indi. Bu az suyu, insanlar birer parça alıyor ve insanların orada eğlenip ikaamet etmeleri için su bırakmıyor da kuyunun suyunu kamilen çekiyorlardı. Şimdi Rasûlullah'a susuzluktan şikâyet edildi. Bunun üzerine Rasûlullah ok mahfazasından bir ok çıkardı. Sonra onlara bu oku Semed kuyusuna koymalarını emretti. Vallahi o anda kuyunun suyu coşmağa başladı. Suyun bu fışkırması» Rasûlullah'ın sahâbîleri oradan dönünceye kadar, onları suya kandırmak için devam etti.

Rasûlullah ile sahâbîleri bu hâlde iken, Budeyl ibn Verkaa el-Huzâî, kendi kabilesi olan Huzaa'dan birkaç kişi ile çıkageldi. (Mekke ve havalisindeki) Tihâme kabileleri arasında Huzaalılar, öteden beri Rasûlullah'ın sırdaşı idiler. (Müslim olsun, müşrik bulunsun bütün Huzaalılar, Mekke'de olup biten herşeyi Rasûlullah'tan saklamazlar, gizlice bildirirlerdi -îbn İshâk-.) Budeyl gelince, Peygamber'e:

— (Haberiniz olsun! Kureyş'in) Ka'b ibn Luey ile Âmir ibn Luey kabileleri Hudeybiye sularının en zengin kaynaklarına kondular. Sütlü ve yavrulu develeri (kadınları ve çocukları) da yanlarında bulunuyor. Şimdi ben onları bu hâlde bıraktım, geliyorum. Bunlar muhakkak size karşı harb edecekler, dedi.

Rasûlullah şöyle buyurdu:

— ' 'Fakat biz hiçbir kimse ile harb etmek için gelmedik. Biz yalnız umre

yapmak niyetiyle geldik. Bununla beraber harb, Kureyş'in maddî ma'nevî kuvvetlerini zayıflatmış ve onları zarara uğratmıştır. Eğer Kureyş arzu ederse, ben onlarla aramızda barış için bir müddet ta'-yîn ederim. Onlar da benimle diğer müşriklerin arasım serbest bıraksınlar. Eğer ben Arablar'a gâlib olursam, Kureyş müşrikleri de insanların girdiği bu itaat yoluna girmek isterlerse (kendi arzûlarıy-le) girebilirler. Şayet ben (müşriklerin sandıkları gibi) Arablar'a gâlib gelmezsem, bu ihtimâle göre de müşrikler (benimle harb etmek zahmetinden kurtulup) rahata ererler.

Eğer Mekkeliler böyle bir mütârekeyi kabul etmez ve diğer Arab-lar'la beni kendi hâlimize bırakmayıp, müdâhale etmek isterlerse, hayâtım elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, şu müdâfaa ettiğim müslümânlık uğrunda başım vücûdumdan ayrılıncaya kadar Mekke-liler'e karşı cihâd edeceğim, bu muhakkaktır. Şu kesindir ki, (o zaman) Allah, Kur'ân'daki nusrat va'dini yerine getirecektir".

Bunun üzerine Budeyl, Rasûlullah'a:

— Şimdi ben senin bu söylediklerini muhakkak Kureyş'e tebliğ edeceğim, dedi.

Ve râvînin beyânına göre, gidip Kureyş karargâhına vardı. Ve:

— Şimdi ben yanınıza şu adamın yanından geliyorum. Onu şöyle bir söz söylerken işittik; eğer sizler bizim o sözleri sizlere arzetme-mizi isterseniz arzederiz, dedi.

Kureyş'in beyinsizleri:

— Senin bize ondan birşey haber vermene ihtiyâcımız yoktur, diye karşıladılar.

Fakat içlerinden re'y sahibi olan birisi:

— Haydi ondan söylerken işittiğin sözü getir, dedi. Budeyl:

— Ben O'ndan şöyle şöyle sözleri söylerken işittim, diyerek, Pey-gamber'in söylediği sözleri birer birer anlattı.

Bunun üzerine Urve ibn Mes'ûd ayağa kalktı ve Kureyş'e şunları söyledi:

— Ey kavmim! Siz benim babam yerinde değil misiniz? diye

sordu.

Kureyşliler:

— Evet, diye doğruladılar. Bunun üzerine Urve ibn Mes'ûd:

— Ben de sizin oğlunuz [30] mesabesinde değil miyim? dedi. -- Onlar:

— Evet, diye tasdik ettiler. Sonra Urve:

— Sizler beni bir kabahat ile ittihâm ediyor musunuz? diye sordu. Onlar buna da:

— Hayır, diye cevâb verdiler. Bu defa Urve ibn Mes'ûd:

— Ukâz halkını size toptan yardıma çağırdığımı ve onların bu yardımdan çekinmeleri üzerine kendim ailem ve çocuklarımla ve bana itaat eden tâbi'lerimle size yardıma koştuğumu pekâlâ bilirsiniz değil mi? dedi.

Onlar da (bir ağızdan):

— Evet; biliriz, diye tasdik ettiler. (Bu te'mînâtları aldıktan sonra) Urve:

— Bu adam size hayır ve iyilik yolu gösteriyor. O yolu kabul ediniz! Ve beni bırakınız O'na gideyim! dedi.

Mekkeliler:

— Haydi git, diye izin verdiler.

Urve ibn Mes'ûd, Peygamber'e geldi ve O'nunla olanları konuştu. Peygamber de Urve'ye, Budeyl'e söylediği sözlere benzer bir surette fikirler beyân etti. (Bu arada Peygamber: "Bir mütâreke kabul etmezlerse, Kureyş ile Ölünceye kadar harb edeceğim" buyurunca) Urve ibn Mes'ûd:

— Ey Muhammed! Sen kavminin kökünü kazıdığını farzetsek, ne düşünürsün, bana söyle! Senden evvel Arab'dan kendi kavmim toptan helak eden bir kimse işittin mi? Ya mesele diğer şekilde meydana gelirse (Kureyş'in size ne kötü muamele edecekleri, size gizli değildir). Vallahi ben aranızda ileri gelenlerden bâzı kimseler görüyorum, bu muhakkak olmakla beraber, yine ben

bir takım kabilelerden toplanmış karışık kimseler de görüyorum ki, bunlar harb sırasında kaçıp, Seni yalnız bırakabilecek kaabiliyettedirler, dedi.

Ebû Bekr, (Urve'nin, Peygamber'in sahâbîlerini harbden kaçmakla ittihâm etmesine dayanamadı da) Urve'ye:

— Haydi sen, Lât putunun fercini yala! Biz mi harbden kaçıp Ra-sûlullah'ı yalnız bırakacağız (hâşâ)! diye sövüp reddetti [31].

Urve:

— Bu kimdir? diye sordu. Sahâbîler:

— Ebû Bekr'dir, dediler. Urve:

— Dikkat et Ebû Bekr! Nefsim elinde olan Allah'a yemîn ederim ki, eğer üzerimde henüz ödeyemediğim bir iyiliğin olmasaydı, elbette ben de sana cevâb verirdim, dedi [32].

Râvî dedi ki: Urve, Peygamber'e söz söylemeye devam etti. Ve (konuşma arasında Arab âdeti üzere) her söz söyledikçe eliyle Peygamber'in sakalını tutuyordu. Hâlbuki bu sırada Mugîre ibn Şu'be -ki Urve'nin kardeşinin oğludur-, başında miğfer ve yalın kılıç bir hâlde Peygamber'in başı üzerinde duruyor, O'nu koruyordu. Ve Urve her ne zaman Peygamber'in sakalına eliyle uzanıp okşamaya girişirse, derhâl Mugîre kılıcının kınının ucuyla Urve'nin eline vuruyor ve Urve'ye:

— Rasûlullah'ın sakalından elini çek! diyordu. Mugîre'nin bu hareketi üzerine Urve başını kaldırdı da:

— Bu da kimdir? diye sordu. Sahâbîler:

— Mugîre ibn Şu'be'dir, dediler. Bunun üzerine Urve:

— Ey gaddar! Ben hâlâ senin (Câhiliyet'teki) gadr ve hıyanetini ödemeye çalışmakla meşgul değil miyim? dedi.

Mugîre Câhiliyet'te Mâlik oğulları'ndan bâzı kimselerle yol arkadaşlığı yapmış ve yolda bunları öldürüp mallarını almış, sonra Medine'ye gelip müslümân olmuştu [33]. (Bu mallan Peygamber'e arzet-tiğinde) Peygamber:

— "islâm olmana gelince, bunu kabul ediyorum. Mallara gelince (bunlar gadrdır); ben bunlardan hiçbir şeyi de (alıcı) değilim" [34] buyurdu.

Sonra Urve, Peygamberdin sahâbîlerini iki gözü ile iyice tedkîke başladı. (Ve arkadaşlarına:)

— (Bu ne ta'zîmdir!) Vallahi Rasülullah ağzından birşey atarsa bu muhakkak sahâbîlerinden bir adamın avucuna düşüyor ve o adam bunu yüzüne ve bedenine sürüp ovalıyor. Onlara birşey emredince, sahâbîleri derhâl emrini yerine getirmeye koşuşuyorlar. Abdest aldığı zaman da abdest suyunun artanını almak için birbirlerini öldürmeye yaklaşıyorlar. Peygamber söz söylediği zaman, huzurundaki bütün sahâbîler seslerini alçaltıyorlar (yânı O'na alçak sesle cevâb veriyorlar). O'nu ta'zîm için yüzüne dikkatle bakamıyorlar, dedi.

Müteakiben Urve, Kureyş'in yanına geldi ve gördüklerini şöyle bildirdi:

— Ey kavmim! Vallahi ben vaktiyle birçok meliklerin huzuruna sefir olarak çıktım. Rûm meliki Kaysar'ın, Fars meliki Kisrâ'nın, Habeş meliki Necâşî'nin dîvânlarına elçilikle girdim. Vallahi bunlardan hiçbir melikin adamlarını, Muhammed'in sahâbîlerinin Muhammed'i ta'zîm ettikleri derecede hükümdarlarını asla ta'zîm eder görmedim. Muhammed'in. sahâbîleri, O'nun tükürüğü ile bile teberrük ediyorlar! O birşey emredince, O'nun sahâbîleri derhâl emrini yerine getirmeye koşuşuyorlar. O abdest aldığı zaman da, abdest suyunun fazlasını birbirlerinin üzerine yığılarak paylaşıyorlar. O söz söylediği zaman sahâbîleri hafif bir sesle O'nu tasdîk edip cevâb veriyorlar. Muhammed'in sahâbîleri O'nu ta'zîm için, O'nun yüzüne dikkatle bakamıyorlar.

Şimdi Muhammed size güzel bir barış ve iyilik yolu arzetti. Bunu kabul edin! dedi.

Bunun üzerine Kinâne oğulları'ndan birisi Kureyş'e hitaben:

— Beni bırakınız, bir kerre de Muhammed'in yanma ben gideyim, dedi.

Onlar da:

— Pekâlâ git! dediler.

Bu Kinânlı zât, Peygamber'in sahâbîlerine doğru giderken, Ra-sûlullah:

— "Bu gelen fulan kimsedir. O öyle bir kabiledendir ki, onlar hacc ve umre

kurbanlarını ta'zîm ederler.Gerdanlıklı kurban develerini bu zâtın gözü önüne salıverin!" buyurdu.

Sahâbîler bütün kurbanlık develeri onun geleceği yolun üzerine salıverdiler; sahâbîler de yüksek sesle Lebbeyk, Aüâhumme lebbeyk diyerek Kinânî'yi karşıladılar. Kinânî zât kurban develerini ve sahâ-bîlerin telbiye ile karşılamalarını görünce hayret ederek:

— Subhânallahl Bu zâtların Beyt'i ziyaretten men' edilmeleri, bunlara yakışmayan bir harekettir, dedi.

Kureyş'in yanına döndüğünde de:

— Ben bunların umre için kesecekleri kurban develerini kılâde-lenmiş ve alâmetlendirilmiş bir hâlde gördüm. Ben bunların Beyt'i ziyaretten men' edilmelerini uygun görmem, dedi.

Sonra Kureyşliler arasından Mıkrez ibn Hafs denilen birisi kalktı ve:

— Bana müsâade edin de Muhammed'e bir de ben gideyim, dedi. Onlar da:

— Haydi git! dediler.

Mıkrez sahâbîlere doğru gelirken, Peygamber (S):

— "Şu gelen Mıkrez'dir, gaddar bir kimsedir" buyurdu. Mıkrez Peygamber ile konuşmağa başladı. Peygamber ona söz

söyleyeceği sırada, Süheyl ibnAmr çıkageldi.

Râvî Ma'mer dedi ki1: Bana Eyyûb es-Sahtiyânî, îbn Abbâs'm âzâdhsı İkrime'den haber verdi ki, Süheyl ibn Amr gelince, Peygamber bu isim ile tefe'ül ederek, sahâbîlere:

— "Artık işiniz size bir dereceye kadar kolaylaştı" buyurdu. Ma'mer ibn Râşid dedi ki: ez-Zuhrî, kendi hadîsinde şöyle dedi:

Süheyl ibn Amr gelince, Peygamber'e:

— Haydi (yazı malzemesi) getir; bizimle sizin aranızda bir barış mektubu yaz! dedi.

Bunun üzerine Peygamber yazı yazacak olan kâtibi (Alî ibn Ebî Tâlib'i)

çağırdı. Ve:

— "Bismülâhirrahmânirrahîm yaz!" buyurdu.

Süheyl (Câhiliyet koruyuculuğu sevkı ile) Peygamber'e:

— Rahman ismine gelince, vallahi ben onun mâhiyetini bilmiyorum. Fakat vaktiyle Senin de yazdırdığın gibi "Bismikellâhumme '= Yâ Allah, Senin isminle yazmağa başlarım)" diye yaz! Dedi [35].

Müslümanlar da bir ağızdan:

— Vallahi biz onu yazmayız, ancak Bismillâhirrahmânirrahîm

Iazılmasını isteriz, dediler. Peygamber (Alî'ye hitaben): — "Haydi Bismikellâhumme yaz!" buyurdu. Sonra da:

— "Bu, Muhammed Rasûiuliah'ın, üzerinde barış andlaşması yaptığı hükümler kitabıdır'* diye yazmasını emretti.

Bu sefer de Süheyl (buna karşı koyarak):

— Vallahi biz Senin Allah'ın Rasûlü olduğunu biliyor ve tasdîk ediyor olaydık, biz Seni Beyt'ten men' etmez ve Sana karşı harbe 'girişmezdik. Fakat Sen "Muhammed ibn Abdillah" yaz! dedi.

Bu teklif üzerine Peygamber:

— " Vallahi siz yalanlasanız da ben şübhesiz A Hah Rasûlü 'yüm" buyurdu ve Alî bin Ebî Tâlib'e: "Haydi (Rasûlullah lâfzını sil de) Muhammed ibn Abdillah yaz!" diye emretti.

(Alî: Vallahi ben Sen'in Rasûlullah unvanını kat'iyyen silmem, dedi. Bunun üzerine Peygamber kitabı eline alıp o ta'bîri sildi ve Muhammed ibn Abdillah yazdırdı.) [36]

ez-Zuhrî şöyle demiştir: Peygamber'in gerek Besmele'nin, gerek barış mektubunun unvanının yazılma sureti hakkında Süheyl ibn Amr'ın teklîfîerine uyması, Peygamber'in evvelce: "Kureyş, Allah'ın Harem içinde muhterem kıldığı şeyleri ta'zîm kasdederek, benden ne kadar müşkil istekte bulunursa bulunsun, ben onu muhakkak onlara vereceğim" suretinde verdiği kararın netîcesi ve

tecellîsidir.

Barış yazısının başlığı: "Yâ Allah, Sen'in isminle başlarım.. Bu Muhammed ibn AbdiHah'm üzerinde barış andlaşması yaptığı hükümler kitabıdır" suretinde kararlaşıp, böyle yazıldıktan sonra, Peygamber anlaşma şartlarını teklif ederek, Süheyl ibn Amr'e:

— "Siz bizimle Beyt arasını serbest bırakacaksınız; biz de Beyt'i tavaf edeceğiz" buyurdu.

Süheyl bu teklife de i'tirâz edip:

— Vallahi sizinle Beyt arasını boş bırakamayız. Çünkü Arab milleti cebren ve kahren isti'lâ olunduk diye hakkımızda dedikodu eder; şu kadar ki, bu boşaltma işi gelecek seneden i'tibâren başlasın, dedi.

Ve (bu suret kabul olundu da) Alî bunu yazdı.

Şimdi Süheyl ibn Amr da şu maddeyi teklîf etti:

— Sana bizden bir erkek gelirse, o gelen kimse Sen'in dîninde olsa bile, onu bize geri vereceksin! dedi.

Bu teklife müslümânlar hayret ederek:

— Subhânallah! İslâm camiasına sığınan bir müslümân, müşriklere nasıl geri verilir? dediler.

Onlar bu hâlde iken, Süheyl ibn Amr'ın oğlu Ebû Cendel, ayaklan bukağılı olarak seke seke çıkageldi. (Ebû Cendel müslümân olmuş, bu yüzden Mekke'de habs olunmuştu.) Mekke'nin aşağısındaki habsedildiği yerden kaçmış ve nihayet kendisini müslümânlar arasına atmıştı. Bunun üzerine Süheyl:

— İşte yâ Muhammed! Sana karşı imza edeceğim anlaşmanın birinci maddesi uyarınca bunu bana geri vermelisin! dedi.

Peygamber:

— "Biz barış yazısını henüz yazıp bitirmedik (imza etmedik)" buyurdu.

Süheyl:

— O takdirde vallahi ben de Sen'inle hiçbir madde üzerinde barış anlaşması

yapmam, dedi.

Peygamber:

— "Haydi şu Ebû Cendel'i bana bağışla da imza et" buyurdu. Süheyl:

— Ben bunu Sana bağışlamayı asla caiz görmem, diye reddetti. Peygamber:

— "Hayır, bu işi benim hatırım için yap!" buyurdu. Süheyl ısrar edip:

— Asla yapmam, dedi.

Mıkrez ibn Hafs da (temsilci olduğu için) Peygamber'e hitaben:

— Bunu Sana caiz kıldık, dedi. (Fakat imzaya yetkili olan Süheyl kabul etmedi.)[37]

Şimdi Ebû Cendel, babasının inadından üzülerek:

— Ey Müslümanlar cemâati! Müslüman olarak geldiğim hâlde şimdi ben müşriklere geri mi veriliyorum? Benim karşılaştığım şu kötü hâli görmüyor musunuz? diye haykırdı.

Hakîkaten zavallı Ebû Cendel, Allah yolunda Kureyş'in şiddetli işkencesiyle azâb olunmuştu.

(îbn İshâk burada şu ziyâdeyi rivayet etmiştir: Rasûlullah: "Yâ Ebâ Cendel! Sabr et, Allah'tan ümtdli ol!Biz müslümânlar mağdur ve mağlûb olmayız. Yüce Allah yakında sana da kurtuluş yolu bahşedecektir" (buyurdu.) [38]

Bu müşkil vaziyetten üzülen Umer ibnu'l-Hattâb şöyle demiştir: Bunun üzerine ben Peygamber'e vardım ve:

— Sen Allah'ın hakk peygamberi değil misin? dedim. Peygamber:

— "Evet, Allah'ın hakk peygamberiyim!" buyurdu. Ben:

— Biz müslümânlar hakk üzerinde; düşmanlarımız ise bâtıl üzerinde bulunmuyorlar mı? dedim.

Peygamber:

— "Evet, öyledir" buyurdu. Ben:

— O hâlde dînimiz hakkında bu aşağılık hâli niçin kabul ediyoruz? dedim.

Peygamber:

— "Muhakkaksurette ben Allah'ın Rasûlü'yüm ve ben (bu anlaşmayı kabul etmekle) Allah 'a isyan etmiş değilim. Allah benim yardımcımda!" buyurdu.

Ben yine:

— Vaktiyle Sen bize: "Yakında Ka'be'ye.varıp tavaf edeceğiz!" diye haber vermez miydin? dedim.

Rasûlullah:

— "Ben sana (vakit ta'yîrı ederek) 'Bu sene varıp tavaf edece giz!' diye haber verdim mi?" buyurdu.

Ben de:

— Hayır, dedim. Rasûlullah:

— "Muhakkak sen (yakın zamanda) Beyt'e varıp onu tavaf edeceksin" buyurdu.

Umer ibn Hattâb dedi ki: Bunu müteâkıb ben, Ebû Bekr'e vardım ve:

— Yâ Ebâ Bekr! Bu adam Allah'ın hakk peygamberi değil midir? dedim.

Ebû Bekr de:

— Evet, hakk peygamberidir, dedi. Ben:

— Biz müslümânlar hakk üzerinde; düşmanlarımız bâtıl üzerinde bulunmuyor mu? dedim.

O da:

— Evet öyledir, diye cevâb verdi. Ben tekrar:

— Öyle ise niçin biz dînimize küçüklük veriyoruz? dedim. Ebû Bekr:

— Behey adam! Muhammed muhakkak Allah'ın Rasûlü'dür. O, Rabb'ine âsî

değildir. Allah O'nun yardımcısıdır. Sen hemen O'nun emrine sarıl! Vallahi Muhammed hakk üzeredir, dedi.

Ben tekrar:

— O bize Medîne'de "Beyt'e varacağız, tavaf edeceğiz" demedi mi? diye sordum.

Ebû Bekr:

— Evet öyledir. Fakat sana "Bu sene varıp tavaf edersin** dr/e mi haber verdi? dedi.

Ben de:

— Hayır, dedim. Ebû Bekr:

— (Dur bakalım!) Sen muhakkak yakın bir zamanda Beyt'e varıp onu tavaf edeceksin! dedi.

ez-Zuhrî dedi ki: Umer (R): Bu itirazlarımdan dolayı keffâret olarak sonra birçok iyi işler yapmışımdır, demiştir.

Râvî dedi ki: Rasûlullah barış andlaşmasının yazım ve imzasını bitirip ayrıldığı zaman, sahâbîlere [39]:

— "Haydi artık kalkın, kurbanlarınızı kesip, başlarınızı tıraş edin!" buyurdu.

Râvî dedi ki: Vallâhî sahâbîlerden bir kişi olsun kalkmadı. Hattâ Rasûlullah bu emri üç kerre söyledi. Sahâbîlerden hiçbirisi kalkmayınca, Rasûlullah zevcelerinden Ümmü Seleme'nin yanına girdi ve sahâbîlerden gördüğü kayıdsızlığı ona söyledi [40].

Ümmü Seleme:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Sen bu emri yerine getirmek istiyor musun? O hâlde şimdi dışarı çık, sonra tâ kurbanlık develerini ke-sinceye ve berberini çağırıp, o seni tıraş edinceye kadar sahâbîlerin-den hiçbirisine bir kelime bile söyleme! dedi [41].

Bunun üzerine Peygamber, Ümmü Seleme'nin yanından çıktı ve

sahâbîlerinden hiçbirisi ile konuşmayarak, umre ibâdetlerini yerine getirdi. Kurbanlık develerini kesti ve berberi (Huzaalı Hırâş ibn Umey-ye'yi) çağırıp tıraş oldu. Sahâbîler Peygamber'i bu hâlde görünce, onlar da hemen kalkarak kurbanlarını kestiler, birbirlerini tıraş etmeye başladılar, hattâ (icabet çabukluğunun meydana getirdiği sıkışıklıktan) birbirlerini Öldüreyazdılar.

Rasûlullah tıraş olduktan sonra huzuruna bir takım mü'min kadınlar geldi. Bu hususta, yânı kadınlar hususunda yapılacak işleri öğretmek için de Yüce Allah şu âyetleri indirdi: "Ey imân edenler, mü'min kadınlar muhacirler olarak size geldikleri zaman onları imtihan edin. Allah onların îmânlarını daha iyi bilendir ya. Fakat siz de mü'min kadınlar olduklarına bilgi edinirseniz, onları kâfirlere döndürmeyin. Bunlar onlara halâl değildir. Onlar da bunlara halâl olmazlar. Sarf ettikleri mehri onlara geri verin. Sizin onları nikâhla almanızda, mehirlerini verdiğiniz takdirde, üzerinize bir günâh yoktur. Kâfir kadınların ismetlerini nikâhınızda tutmayın..." (ei-Mumtehme: ıo).

Bu âyetin inmesi üzerine Umer, müşrik hâlde bulunan iki karısını boşadı. Bunlardan birisini (Kureybe'yi) Muâviye ibn Ebî Sufyân, diğerini de Safvân ibn Umeyye zevceliğe aldı.

Sonra Peygamber (S) Medîne'ye döndü. Akabinde Kureyş'in ye-mînli dostu olan Ebû Basîr (Utbe es-Sakafî) müslümân olarak geldi. Bunu istemek üzere de Kureyş iki kişi gönderdi. Bunlar Peygamber'e:

— Bize karşı imza ettiğin ahdi hatırlatırız, dediler. Peygamber de (muahede gereğince) Ebû Basîr'i bu iki kişiye geri verdi. Bunlar Ebû Basîr ile yola çıktılar. Nihayet Zu'1-Huleyfe'ye eriştiler. (Dağarcıklarmdaki) hurmadan bir mikdârını yemek için oraya indiler. Ebû Basîr bu iki kişiden birisine (Huneys'e):

— Yâ Fulân! Vallahi ben senin şu kılıcını emîn ol çok güzel görüyorum, dedi.

(Kılıcın sahibi olan) o birisi de, kılıcı kınından çekip:

— Evet, vallahi bu kılıç çok iyidir. Onu ben birçok kerre tecrübe ettim, dedi.

Ebû Basîr de:

— Müsâade et de bakayım, dedi.

Ve bir fırsat bulup elinden aldı. Hemen de Huneys'e vurdu. Hu-neys nihayet öldü. Öbür arkadaşı (bir rivayette Huneys'in kölesi Kevser) kaçarak tâ Medîne'ye

vardı. Mescide koşarak girdi. Rasûlullah onun telâşla koşup geldiğini görünce:

— "Muhakkak bu adam bir korku görüp geçirmiştir " buyurdu. Kevser, Peygamber'e yaklaşınca, O'na:

— Vallahi sahibim öldürüldü. (Men' etmezseniz) muhakkak ben de öldürüleceğim, dedi.

Bu sırada Ebû Basîr de geldi ve:

— Ey Allah'ın Peygamberi! Vallahi Allah sana ahdini îfâ ettirdi; beni müşriklere geri verdin. Sonra Allah beni onlardan kurtardı, dedi.

Bunun üzerine Peygamber, sahâbîlere hitaben:

— "Anası helak olası Ebû Basîr'e hayret olunur! Bu adam harb gelberisidir, eğer bunun fikrine yardım eden bulunsa (o fırın karıştırır gibi harbi ateşleyecek, sulhu bozacak)/" buyurdu.

Ebû Basîr Peygamber'in bu sözlerini işitince kendisini müşriklere hemen geri vereceğini anladı. Peygamber'in yanından çıktı ve deniz sahiline kadar kaçtı; "Iys" mevkiine yerleşti [42].

Râvî dedi ki: Süheyl'in oğlu Ebû Cendel de (yetmiş süvari müslümân ile birlikte) müşrikler arasından kaçarak Ebû Basîr'e katıldı. Şimdi artık müslümân olan herkes, Kureyş arasından ayrılarak Ebû Basîr'e katılmaya başladı. Nihayet Ebû Basîr'in başında mühim bir kuvvet toplandı. Vallahi bunlar, Kureyş'in Şam'a bir ticâret kaafile-sinin gittiğini duyar duymaz, hemen onları çevirirlerdi. Kendilerini öldürüp mallarını alırlardı.

Kureyş, kendisini korkutan bu vaziyet üzerine Peygamber'e (Ebû Sufyân'ı husûsî yetki ile) gönderdi. Şimdi Kureyş, Peygamberden Allah rızâsı için ve aradaki yakınlığa hürmeten Ebû Basîr cemâatinin baskın ve yağmalarının men' edilmesini ricaya başlamıştı. "Artık bundan böyle Mekke'den Medine'ye kim giderse emindir (geri getirilmeyecektir)" diye haber gönderdiler.

Peygamber (S), Ebû Basîr cemâatine mektûb gönderdi (Medî-ne'ye gelmelerini bildirdi) [43].

Bunun üzerine Yüce Allah şu âyetleri indirmiştir:

"O, sizi Mekke'nin karnında, onlara karşı muzaffer kıldıktan sonra, onların ellerini sizden, sizin ellerinizi onlardan çekendi. Allah ne yaparsanız hakkıyle görücüdür. Onlar, küfreden, sizi Mescidi Hâ-. ram'dan ve alıkonulmuş hediyelerin mahalline ulaşmasından men* edenlerdir.Eğer (Mekke'de) kendilerini henüz tanımadığınız mü'min erkeklerle mü 'min kadınları bilmeyerek çiğneyip de o yüzden size bir vebal isabet edecek olmasaydı (Allah size fetih için elbette izin verirdi). Bunu, kimi dilerse onu rahmetine kavuşturmak için yaptı. Eğer onlar, seçilip ayrılmış olsalardı, biz onlardan küfredenleri muhakkak elem verici bir azaba uğratmıştık bile. O küfredenler kalblerine o taassubu, o cahillik taassubunu yerleştirdiği sırada idi ki, hemen Allah, Rasûlü'nün ve mü'minlerin üzerine ma'nevî kuvvetini indirdi; onları takva sözü üzerinde durdurdu. Onlar da buna çok lâyık ve buna ehil idiler. Allah herşeyi hakkıyle bilendir" (ei-Feth: 24-26) [44]

Müşriklerin hamiyyetleri: Muhammed'in Allah'ın Peygamberi olduğunu ikrar etmemeleri, Bismillahirrahmâhirrahîmr\ ikrar etmemeleri, müslümânlarla Beyt arasına engel olmalarıdır.

Ebû Abdillah el-Buhârî dedi ki: "Maarratun", uyuz illeti demek olan "el-Urrun"dur, "Tezeyyelû", ayrılıp seçilselerdi demektir. "Hameytu'l-kavme" demek, "onları koruma olarak men' ettim" demektir.Ve "Ahmeytu'1-hımâ", "onu içine girilmez bir koruluk yaptım" demektir. Kendisini iyice kızdırdığım zaman: "Ahmeytu'l-hadîde" ve "Ahmeytu'r-racule" derim [45].

Ve Ukayl, ez-Zuhrî'den söyledi: Urve şöyle demiştir: Bana Âişe (R) haber verdi ki, Rasûlullah (S) mü'min kadınlardan hicret edip gelenleri (yemîn vererek ve diğer deliller ve emarelere bakarak) imtihan ederdi.

ez-Zuhrî dedi ki: Bize şu haber ulaştı: Yüce Allah, müşriklerin mü'min olup da hicret etmiş bulunan kadınlarına yaptıkları mehir harcamalarını onlara geri vermeleri (ei-Mtimtehme: ıo) âyetini indirdiği ve yine bu âyette "Kâfir kadınları nikâhlarında tutmamalarını'1 müslütnânlar üzerine hükmedince, Umer, henüz müşrik hâlde bulunan iki karısını birden boşamıştır. Bunlardan birisi Kureybe -yâhud Karîbe- bintu Ebî Umeyye [46], diğeri de Ümmü Kulsüm ibnetu Cer-vel el-Huzâfdir -ki bu kadın Abdullah ibn Umer'in anasıdır-. Bu boşama akabinde Kureybe'yi Muâviye ibn Ebî Sufyân zevceliğe almış; diğer kadın Ümmü Kulsüm'ü de Ebû Cehm zevceliğe almıştır (ki o sırada Muâviye ile Ebû Cehm

müşrik hâlde idiler).

Kâfirler -' 'Sarfeniğinizi isteyin, kâfirler de sarfettiklerini istesin-fer"(ei-Mümtehıne:io) âyeti gereğince- müslümânlarm, zevcelerine yaptıkları harcamaları ödemeyi ikrar ve kabul etmekten çekindikleri zaman Yüce Allah: ' 'Eğer zevcelerinizden bir şey sizden kâfirlere kaçar da, siz de muharebede ganimete kavuşursanız, zevceleri gitmiş olan müslümânlara harcadıkları (mehir) kadar verin... "(ei-Mümtehine:ii) âyetini indirdi. Bu âyetteki "el-Akbu", müslümânlarm, karısı müslümânlara hicret etmiş olan kâfir erkeklere ödeyecekleri masraftır.îşte Allah, müslümânlardan karısı dînden, çıkarak kâfirlere gitmiş olan kimselere de, kâfirlerin müslümânlara hicret etmiş olan kadınlarına vermiş oldukları mehrin benzerinin verilmesini emretti. Fakat biz îmân etmesinden sonra dîninden dönmüş hiçbir muhacir kadın bilmiyoruz [47].

ez-Zuhrî şöyle dedi: Yine bize ulaştı ki, Ebû Basîr ibnu Esîd es-Sakafî, Peygamber'İn huzuruna bu barış müddeti için bir mü'min muhacir olarak gelmiştir. Bunun üzerine el-Ahnes ibnu Şerîk de Peygamber'e bir mektûb yazıp, Ebû Basîr'i (barış maddesi gereğince kendilerine) geri göndermesini istiyordu. Bu iş için iki de adam gönderdiler., diyerek yukarıda geçen hadîsi zikretti [48].

16- Ödünç Vermek Hususundaki Şartlar Babı

19-.......Ebû Hureyre (R) tahdîs etti. Rasûlullah (S) şöyle zikretmiştir: "Bir kimse hrâil oğulları'nın bâzısından ödünç olarak kendişine bin dînâr vermesini istedi. O da bu parayı belli bir müddet sonunda ödemesi şartıyla ona verdi..." (Borç alanın bu parayı bir odun içine koyup denize atması suretiyle ödemesi hadîsi) [49].

Abdullah ibn Umer ile Atâ ibn Ebî Rebâh: Ödünç vermede, borç veren kimse belli bir müddet ta'yrn ettiği zaman, bu müddet ta'yîni ile ödünç vermek caiz olur, demişlerdir [50].

17- Hürriyeti Satın Alma Yazışmasına Bağlanan Kimsenin Hükmü İle

Allah'ın Kitâbı'na Aykırı Nevi'den Halâl Olmayan Şartlar(In Hükmü) Babı

Câbir ibn Abdillah (R) hürriyeti satın almaya bağlanan hakkında: Bu hürriyeti satın alma mukaavelesine bağlananlar ile bunların efendileri arasındaki şartlar mu'teberdir, demiştir [51].

İbn Umer yâhud Umer (R) de: "Allah'ın Kitâbı'na muhalif olan her şart, yüz kerre şart kıhnsa da bâtıldır. Hiçbir hüküm ifâde etmez'* demiştir. Ebû Abdillah Buhârî: Bu söz her ikisinden: hem Umer'den, hem de İbn Umer'den olmak üzere söyleniyor, dedi [52].

20-.......Aişe (R) Berîre'nin kendisine geldiğini ve kendisinden hürriyetini satın alma yazışması hususunda yardım istediğini zikretti. Âişe, Berîre'ye:

— "Eğer istersen ben senin sahihlerine bu bedeli vereyim, ve senin üzerindeki velâ da benim olur, dedi.

Âişe dedi ki: Rasûlullah (S) gelince bunu kendisine hatırlattım. Peygamber bana:

— "Berîre'yi satın al ve ona hürriyet ver. Şübhesiz velâ hakkı hürriyet verene âiddir" buyurdu.

Bundan sonra Rasûlullah minber üzerinde ayakta durdu ve şunları söyledi:

— "Bir takım insanlara ne oluyor ki, onlar Allah'ın Kitabı 'nda olmayan birçok şartları şart koşuyorlar. Her kim Allah'ın Kitabı'-nda bulunmayan (ve ona aykırı olan) bir şartı şart kılarsa, -isterse böyle yüz şart kılmış olsa da- o şartın kendi lehine hiçbir fâidesi yoktur"[53].

18- Şart Kılmak Ve Borç İkrarında İstisna Yapmak Nevinden Caiz Olanları Beyân İle İnsanların Kendi Aralarında Örf Edinip Tanıyageldikleri Şartları Beyân Babı

Bir kimse: Fulân'ın benim üzerinde bir yâhud iki müstesna, yüz alacağı var, dediği zaman (bu, sahîh olur)? [54]

îbn Avn da îbn Sîrîn'den söyledi. O: Bir adam, hayvan kiraya vericiye: "Binek deveni avluna girdir, ben şu ve şu günler seninle beraber ona bineyim" dese de "Şu, şu günler seninle yolculuk etmezsem sana yüz dirhem var'* dese ve o gün çıkmasa, Kaadı Şurayh: Kim nefsine kendiliğinden, hiç zorlama olmaksızın bir şey şart kılarsa, o şart ona lâzım olur, demiştir [55].

Eyyûb es-Sahtıyânî de îbn Sîrîn'den söyledi ki, İbn Şîrîn: Bir adam başka birine buğday satsa ve müşteri satıcıya: Eğer sana çarşamba günü gelmez isem seninle aramda satış yoktur, dese de gelmese.

Kaadı Şurayh (muhakeme sırasında müşteriye): Sen va'dinden döndün, dedi de onun aleyhine satışı kaldırmakla hükmetti[56].

21-....... Bize Ebu'z-Zinâd, el-A'rac'dan; o da Ebû Hureyre (R)'den tahdîs etti ki, Rasûlullah (S): "Allah'ın yüzden bir eksik olarak doksan dokuz ismi vardır. Bu isimleri kim (tamamen) sayarsa cennete girer" buyurmuştur [57].

19- Vakıftaki Şartlar(In Hükmünü Beyân) Babı

22-.......Bize İbnu Avn Abdullah el-Basrî tahdîs edip şöyle dedi: Bana Nâfi', İbn Umer'den haber verdi ki, Umer ibnu'l-Hattâb (R) Hayber'de Semg denilen kıymetli bir arazîye sâhib olmuş. Sonra Peygamber'e gelip o arazîyi nasıl kullanacağı hususunda istişare ederek:

— Yâ Rasûlallah! Ben Hayber'de öyle bir arazîye sâhib oldum ki, benim yanımda asla ondan daha güzel hiçbir mala sâhib olmamı-şımdır. Şimdi bana bu mal hakkında ne emredersin? dedi.

Rasûlullah (S):

— "İstersen onun kökünü, aslını habsedersin ve oradan gelecek mahsûlü de

sadaka yaparsın!" buyurdu,

Râvî dedi ki: Umer de bu arazîyi o suretle vakfetti. Umer:

— Artık o satılmaz, hibe edilmez, mîrâs yapılmaz, dedi. Umer bu malın gelirini de fakîrlere, yakınlara, köle ve esirleri

hürriyete kavuşturma yolunda ve Allah yolunda mücâhede edenlere, yolculara ve zaîflara sadaka yaptı. Bununla beraber vakfa mütevelli ta'yîn edilen kimsenin, vakfın köküne tecâvüz etmeyerek, yalnız gelirinden örfe göre yemesinde ve dostuna yedirmesinde üzerine günâh yoktur [58].

İbn Avn dedi ki: Ben bu hadîsi İbn Sîrin'e tahdîs ettim. İbn Şîrîn: "Gayre müteessilin mâlen", yânı "mal toplayıcı olmayarak" diye söyledi.

---

[1] Bu kitâb ve bâb unvanları Ebû Zerr nushasmındır. Diğerleri umûmî kitâb başlığı yerine, husûsî olan bâb başlığını rivayet etmişlerdir. .

eş-Şartu ve'ş-Şarîtatu: Alışverişte ve şâir muamelelerde haricî bir unsur olarak öne sürülen ve tutulan hükme denir: O muamele ona bağlanmış olduğu için onun dayanağı olur; ona alâmet mesabesindedir. Cem'i: Şurût gelir... Ve Şart, birinci ve ikinci bâbdan masdar olur ki, ilk ma'nâsıdır; muamelelerde bir nesneyi dayanak kılmak ma'nâsmadır...

eş-Şaratu, iki fetha ile, nişan ve alâmet ma'nâsmadır. Bunun da cem'i Efrattır....

el-îşrât, (hemzenin kesriyle): Deveyi, satılık olduğunu bildirmek için alâ-metlemek; nesneyi satışa hazırlamak; bir kimse kendi nefsini bir işe nasb ve ta'-yîn kılmak ma'nâlarınadır... el-tştirât da şart eylemek ma'nâsmadır... (Kaamûs Ter.).

Fıkıh ıstılahında Şart: "Bîr şeyin vücûdu kendisine dayanan ve fakat o şeyin mâhiyetinde dâhil olmayan şeydir". Bâzı âlimler bundan başka ta'rîfler de ileri sürmüşlerdir.

Bu bâb başlığındaki "hükümler" ile maksad, bütün akidler, fesihler ve diğer muamelelerdir. Buradaki "Mubayaa = Alışveriş" sözü de, hâss'ı âmm üzerine atıf kabîlindendir ve akidlerde dâhildir.

[2] islâm târihinin mühim bir dönüm noktası olan Hudeybiye barış anlaşmasını Ku-reyş adına imzalayan, bu Süheyl ibn Amr'dır. Bu zât Kureyş'li ve Âmirî'dir. Kureyş'İn en belîğ ve hakîm hatîblerinden sayılır. Mekke fethi günü müslü-mân olmuş ve Peygamber kendisine Huneyn'i ganîmet vermiştir. Bu zât, Umer'in halifeliği zamanında bütün akrabası ile Şam'ın fethine katılmış, hemen hepsi bu gazada şehîd olmuşlardır. Kendisi Yermuk harbinde şehîd düşmüştür.

[3] Ne zevcelerine öfkelenmekten, ne bir memleketten diğer memlekete gidip gezmek sevdasından, ne dünyalık aramaktan, ne bir hâdise çıkarmış olmaktan, ne de müslümânlardan birine aşkından dolayı değil; sırf müslümânlığa rağbetinden dolayı hicret ettiğine yemîn ettirmek suretiyle."Nitekim, Rasûlullah böyle yapmıştır (Celâleyn, Şeyh-zâde).

[4] Hadîsin başlığa uygunluğu "Süheyl ibn Amr'ın şart kıldığı şeyler içinde şu da vardı... Sonra mü'min kadınlar muhacir olarak geldi" sözüne kadar kısmından alınır..

Barış anlaşması yazılıp imza edildikten sonra içindekilere müslümânlardan ve müşriklerden bir takım kimseler şâhid yapılmışlardır. Müslümanlardan Ebû Bekr, Umer, Alî, Abdurrahmân; müşriklerden Mıkrez ibn Hafs. (İbn Hişâm, es-Sîre).

[5] Rasûlulîah, erkeklerin bey'atını bitirdikten sonra kadınların da bey'atını kabul etmiştir. Kadınlarla olan bey'atlaşmasi el tutmak suretiyle değil, söz ile olmuş-.tur (Beydâvî),

Bâzı rivayetlerde: Rasûlulîah, kadınların bey'atı zamanlarında eline bez koyardı; bâzılarındada: Bir kaba su koyup, elini kaldırır; sonra da kadınlar ellerini daldırırlardı, diye gelmiştir. Meşhur ve i'timâd edilen budur ki, kadınlarla musâfaha etmemiştir. Bununla beraber Rasûlullah'm kadınlardan bey'at alması bir kerre değil, birçok kerre olmuştur. Medîne'de de olmuş, fetihten sonra Mekke'de de olmuştur (Hakk Dîni, VI, 4916).

[6] Buhârî, Cerîr ibn Abdillah'ın bu hadîsini burada ayrı ayrı iki senedle getirdi. Hadîslerin başlığa delîlliği açıktır: Bu hadîslerdeki şart, İslâm'a girişte tutulması caiz olan şart oluyor.Bunun muhalifi, dîn kardeşine iyilik isteyici olmamayı şart kılmaktır ki, bu caiz olmuyor. İkinci hadîsteki namaz kılmak, zekât vermek şartları caiz oluyor da bunların muhalifleri caiz olmuyor.

[7] "İzâ"nın cevâbı hazfedilmiştir. Takdîri şudur: Mahsûl satıcınındır, ancak müşterinin şart kılması hâlinde, müşterinindir.

[8] Hadîs başlıktaki eksikliği de yetirdiği için uygunluk tam olmuştur. Hadîs böyle meyveli ağaç satışlarında bu ve benzeri şartların satıcı ve müşteri tarafından konulabileceğine delâlet etmektedir.

[9] Hadîsin başlığa uygunluğu şu yönelendedir: Bu hadîs birkaç vecihle rivayet edilmiştir. Bu vecihlerden biri İbnu Ebî Leylâ'nın Hişâm ibn Urve'den; o da babasından; o da Âişe'den. Rasûlullah (S): "Sen Berîre'yi satın al ve velâyı onlara şart kıl; böyle şart kılıma da ve/ö, hürriyet verenindir" buyurmuştur. İşte bunda satış sırasında bir şart vardır. Uygunluk vechi de bundadır. îbn Ebî Leylâ bu hadîs ile delîl getirerek: Bir kimse bir şeyi şart kılar da bir şey satın alırsa, bu satış caiz; şart bâtıldır, demiştir. Ebû Hanîfe: Şart ve satış; her ikisi de bâtıldır, demiştir. İbn Şubrume: ikisi de caizdir, demiştir... (Aynî).

Velâ, Buyu' ve Itk Kitâbları'nda da bildirdiğimiz üzere, kişinin mâlik bulunduğu bir şahsı âzâd etmesi sebebiyle, âzâd edenle âzâd edilen arasında devam eden hükmî bir yakınlıktır ki, bu yakınlık sebebiyle âzâd eden kimse, âzâd edilenin mîrâsma hakk kazanır.

[10] Hadîsin başlığa uygunluğu "Ben deveyi Peygamber'e sattım, fakat ailemin yanına varıncaya-kadar beni taşımasını istisna ettim" sözündedir. Çünkü bu satış, İçinde belli bir yere, yânî Medine'ye kadar hayvana binmek şartı bulunan bir satıştır. Oradan Medine'ye kadar daha üç günlük yol vardı (Aynî).

[11] Buhârî buradan İ'tibâren getirdiği ayrı ayrı senedlerle, Câbİr hadîsinin lâfızlarının ihtilâflarını ortaya koymuştur. Bu senedlerle gelen hadîslerin bir kısmını Buhârî, kendi Sahih 'inin çeşitli yerlerinde senedli olarak rivayet etmiş; bir kısmını da diğer hadîs imamları rivayet etmişlerdir. Bunları kimlerin nerede rivayet ettikleri, Buhârî şerhlerinde görülebilir.

[12] Buhârî bu sözüyle râvîlerin, Câbir'in bu satış akdi mes'elesindeki ihtilâflarına işaret etmiştir: Bu satış sırasındaki akidde şart kılma vâki1 oldu mu, yâhud Câbir'in satışından sonra deveye binmesi, deveyi satın aldıktan sonra Peygamber tarafından ariyet yoluyla bir mübâh kılma mı olmuştur? Buhârî bu akidde şart kılma hadîslerinin tarîkleri daha çok ve benim nazarımda kaynakları yönünden de daha sahihtir, demiştir. İşte bu da tercîh vecihlerinden bir yöndür... (Aynî).

[13] Buhârî'nin bu sözü yakında da geçmişti.

Buhârî buradaki rivayetlerde Câbir'in devesinin bedeli hakkındaki ihtilâfları ortaya koymuştur. Bu devenin kaça satıldığı hususunda bu rivayetlerde de görüldüğü üzere, ihtilâflar çoktur. Kaadı Iyâz bu ihtilâfların sebebi, hadîsin ma'-nâ i'tİbâriyle nakledilmiş olmasıdır, demiştir. Bu rivayetler arasında Peygamber asrında yürürlükte olan iktisadî vaziyete göre, en ma'kûl olan rivayet, Buhârî'nin "Bir ûkıyye" rivayeti olmak îcâb eder. O zaman devenin zekât nisabı beş deve idi. Gümüşün nisabı da ikiyüz dirhem olduğuna göre, bir devenin Peygamber devrinde ortalama kıymetinin kırk dirhem olduğu anlaşılır. Buhârî'nin de işaret ettiği gibi, bu rivayet daha sahîh olur.

[14] Hadîsin başlığa uygunluğu "Siz bakım ve sulama işini yaparsınız, biz de sizleri mahsûlde ortak yaparız" sözünden alınır. Çünkü bu söz "Siz bu işleri yaparsanız, biz de sizi mahsûlde ortak yaparız" takdirindedir. Bu ise lugavî bir şarttır; Peygamber bunu i'tibâra almıştır.

[15] Hadîsin başlığa uygunluğu açıktır. Çünkü Peygamber (S) Hayber arazîsini, oradaki Yahûdîler'e ancak orada çalışmaları ve orada ekincilik yapmaları ve mahsûlün yansı onlara âid olmak şartı üzere vermiştir. Bu da bir ekincilik akdidir.

[16] Umer'in bu eskimez ve vecîz hukuk düstûrunu İbn Ebî Şçybe el-Musannafmds. senedli olarak rivayet etmiştir. Umer bunu kendisine yükseltilen bir karı koca da'vâsmda, kadının nikâhta nikâhı feshetme şartını koyduğunu ve bunun için nikâhın feshini istediğini bildirdiği zaman, kocasına karşı söylemiştir: Umer:

— "Kadının şartı, kazanılmış hakkıdır" diye hükmetmiştir. Kocası İ'tirâz ederek:

— O takdîrde kadınlar, biz kocaları boşarlar, demiş. Bunun üzerine Umer:

— Hukukun durak yerleri, hiç şübhesiz şartların yanındadır, demiştir. Bu "Hakların durak yerleri, şübhesiz şartların yanındadır" şeklinde de terceme edilir.

[17] Bu Mısver hadîsi yakında geçmişti. Buhârî bunu Hums Kitâbı'nda ve^Nikâh Ki-tâbı'nda senedli olarak getirecektir. Bu hadîste Peygamber'in Ebû'l-Âs hakkındaki bu övgüsü ve va'dini yerine getirdiğini bildirmesi, buradaki başlığa uygun olan noktasıdır. Hadîsin bu kısmı, burada getirilmesinin sebebidir.

[18] Hadîsin başlığa uygunluğu, ma'nâsmdan alınır. O da; vefa edilmeye en haklı olan şartlar, erkeğin, kendisi ile kadının fercini halâl kılmak istediği şarttır; o da nikâh sırasında ta'yîn edilen mehrdir. Başlık da nikâh sırasında ta'yînİ, kem-miyeti, peşin ve taksitli olacağı ve benzeri mehr mes'eleleri hakkındaki şartların beyânı hakkındadır. Onun için bâzıları bu hadîsin ma'nâsını "îfâ etmeniz vâ-cib olan şartların en haklı olanı, kendisiyle fercleri halâl kılmak istediğiniz kadının mehr şartıdır" şeklinde almıştır. Bâzıları da bunu yalnız mehr şartına sıkıştırmayıp, bu sırada konulup, taraflarca kabul edilecek her türlü meşru' şartlara şumûllendirmiştir. Bu ma'nâ, hadîsin lâfzına daha uygundur.

[19] Hadîsin başlığa uygunluğu, içinde şart bulunması yönündendir. Bu şartı Râfi' ibn Hadîc Muzâraa Kitâbı'nda, "Muzâraada mekruh olan şartlar bâbV'nda daha genişçe beyân etmiştir.

nagının altını üstüne getirmek için, onu boşatmayı istemesin buyurdu

[20] Hadîsteki "Bir kadın diğer kadının çanağım devirmek için onun kocasının onu boşamasını istemesin" sözü, başlıkta ifâde edilen caiz olmayan şartların en mühim bir örneğini vermiştir. Bu hadîsteki kardeş ta'bîri neseb, süt, dîn ve vatan kardeşini şâmil olduğu gibi, insan olmak bakımından beşer kardeşi ma'nâsına da gelir. Âlimlerin bâzısı bunun hükmünün bu suretle kâfir ve kâfire'yî de şâmil bulunduğuna kaail olmuşlardır.

Bir kadının diğer bir kadının kocasını elde etmek için, onun aile nİ'metini almaya kalkışması, ni'met çanağım devirmekle ifâde edilmiştir ki, bu gerçekten çok ağır beşerî bir haksızlık ve ahlâksızlıktır.

[21] Hadîsin başlığa uygunluğu "Yüz koyun ile bir câriye fidye verip, oğlumu bu cezadan kurtardım" sözündedir. Çünkü onun oğluna yüz deynek ile bir sene gurbete gönderme cezası; kadına da taşlama cezası vardı. Onlar, dînî ceza hakkında yüz koyun ve bir cariyeyi fidye yaptılar. Bu sûrelle onlar kendilerinden dînî cezanın düşmesi için bir şart imza etmiş oldular. Hâlbuki dînî cezalarda bu, halâl olmaz. Buhârî bu hadîsi kısa ve uzun olarak Sulh, Ahkâm, Muhârib-ler, Vekâle, î'tisâm, Vâhid Haberi Kitâbları'nda getirmiştir. Bu hadîsi hadîsci-ler cemâatinin bakıyyesi de rivayet etmişlerdir (Aynî, Kastallânî).

[22] Hadîsin başlığa uygunluğu, Berîre'nin Âişe'ye karşı, Âişe kendisini satın aldığı takdîrde hürriyetini vermesini şart kılmış olmasındadır. Hadîs birçok yerlerde geçti. Bu, onlardan onüçüncüsüdür.

[23] Yânî boşamayı bir şeye ta'lîk etme hususundaki şartların hükmünü beyân babı.

[24] Bunların sözünü Abdurrazzâk senedli olarak rivayet etmiştir.

Boşama sözünü şarttan evvel söylese, yânî sen boşsun eğer bu eve girersen, dese; yâhud boşama sözünü şarttan geri bıraksa, yânî eğer sen bu eve girersen boşsun dese, bu iki türlü söyleyiş arasındaki hükümde hiçbir fark olmaz.

[25] Hadîsin başlığa uygun yeri "Kadının nikâh sırasında beşer kardeşi olan diğet bir kadını boşamayı şart kılmasından nehyetti" sözüdür. Çünkü bunun mefhûmu, kadın bunu şart kıldığı zaman adam o kadını boşamış olur, talâk vâki' olur. Eğer bunda talâk vâki' olmasaydı, bunu nehyetmenin hiçbir ma'nâsı olmazdı (İbn Battal).

Buhârî hadîsin sonunda getirdiği mutâbaalarla bu rivâyetlerdeki bâzı lâfız farklarını ortaya koymuş oluyor.

Peygamber bu hadîsinde, yalnız müslümânların değil, bütün insanlığın devamlı olan birçok içtimaî hastalıklarına dokunup, bunların tedâvî yollarını beyân etmiştir.

[26] Bu, İbn Abbâs'm Ubeyy ibn Ka'b'dan rivayet ettiği Mûsâ ile Hızır kıssası hadîsinin kısaltılmış bir rivayetidir. Burada bu hadîsten kasdedilen, "Birincisi unutma, ortasındaki şart ve üçüncüsü kasden olmuştu" sözleridir. Şart ile Musa'nın: ' 'Eğer bundan sonra sana birşey sorarsam benimle arkadaşlık etme. (O takdirde) tarafımdan muhakkak özre utaşmışsmdır" (el-Kehf: 76) sözüne işaret etmiştir. Mûsâ bu sözlü şartı taahhüd etti. Onlar bu .şartı bir yazıya geçirmediler, ve buna şâhid de dikmediler.

Bunda şartın delâlet ettiği şeyin gereği ile amel etmeye delâlet vardır. Çünkü Mûsâ bu şarta sâdık kalmayıp sözünden döndüğü zaman, Hızır, Musa'ya: "îşte bu benimle senin ayrılışımızdir" (el-Kehf: 78) dedi de, Mûsâ Peygamber bunu redd ve inkâr etmedi (tbn Hacer).

Buhârî bu hadîsi pekçok yerde uzun ve kısa olarak getirmiştir. Bu Mûsâ -Hızır kıssası, el-Kehf: 60-82. âyetlerinde geçmektedir.

[27] Başlığa uygunluğu, Berîre'nin sahihlerinin velâyı kendilerine şart kılmaları, Peygamber'in de Âişe'ye "Velâ ancak hürriyet verenindir" sözüyle beraber, velâyı onlara şart kılmasını emretmesi yönündendir. Hadîs, pekçok yerde geçti. Burası Berîre haberinin zikredildiği ondördüncü yerdir (Aynî).

[28] Hadîsin başlığa uygunluğu "Biz sizi burada, Allah'ın sizleri burada bıraktığı müddetçe bırakırız" sözündedir. Biz bunun ma'nâsının, Allah'ın takdîr ettiği müddetçe sizleri burada bırakırız; istediğimiz zaman gelince sizleri çıkarırız demek olduğunu söylemiştik (Aynî).

Umer, oğluna yapılan zulmün kısasım istemedi. Çünkü bu saldırı Abdullah'a geceleyin uyurken yapılmış ve Abdullah, kimin yaptığım tanıyamamıştı (Kastallânî).

Buhârî bu hadîsi Ekİcilik Kitâbi'nda biraz farklı lâfızla getirmişti. Burada bilhassa şu iki husus vardır: Abdullah ibn Umer'e Yahûdîler'in sû'ikasdı ve Pey-gamber'in bir mu'cizesi. Yahûdîler'in sû'ikasdini Buhârî, Hammâd ibn Sele-me'den'ta'lîkan şöyle rivayet etmiştir: Umer'in halifeliği zamanında Hayber Yahudileri müslümânlara hıyanet ettiler ve bir ara, Hayber'de bulunan Abdullah ibn Umer'i, yatmakta bulunduğu evin üst katından aşağı bırakmışlardı da elleri ayakları kırılıp, eğri büğrü olmuştu (Buhârî).

Peygamber'in mu'cizesi, Hayber'İn fethi üzerine Yahûdîler'i çıkarmayıp, yarıcı olarak orada kalmaları için anlaşma yaptığı zaman "Günün birinde oradan çıkarılacaklarını" haber vermiş olması've bunun Umer devrinde gerçekleşmiş olmasıdır. Bu mu'cize, Umer'in Yahûdî Hukayk oğlu'na karşı söylediği sözde apaçık belirtilmiştir.

[29] İbn Hişâm, es-Stre'sinde Hudeybiye vak'asini rivayette şu başlığı koymuştur:

Altıncı hicret yılının sonunda Hudeybiye gazası ve Rıdvan Bey'atı'nın zikri, Rasûlullah ile Süheyl ibn Amr arasında barış anlaşması."

Siyer âlimlerinin hiç ihtilâf etmeksizin beyânlarına göre Peygamber Hudeybiye seferine Medine'den, altıncı hicret yılının Zu'1-Ka'de ayının ikisine tesadüf eden bir pazartesi günü çıkmıştı. Zuhrî, Nâfi', Katâde, Mûsâ ibn Ukbe, Mu-hammed ibn İshâk gibi rivayet ehli hareket gününü hep bu suretle tesbît etmişlerdir (Aynî).

[30] Ebû Zerr rivayetinde böyle "Oğul" lâfzıyledir. Bâzı rivayetlerde bu da yine "Baba" lâfzıyledir. Buna göre: "Ben de sizin babanız mesabesinde değil miyim?" demiş, onlar da bunu tasdîk etmişlerdir.

[31] Lât, Kureyş'in ve Sakîf kabilesinin ibâdet ettikleri putlardan biridir. Arablar arasında "Li-yamsas bazra ummihî- Anasının fercinin dilciğini emsin!" diye sövmek âdettir. Ebû Bekr de Urve'nin sahâbîlere kaçma isnâd etmesine çok öfkelendiği sırada, bu Arab âdetinden istifâde ve Urve'nin anası kadar ta'zîm et-tİğİ Lât putunu, anası yerine ariyet ederek: "Haydi sen Lât putunun fercinin dilciğini em!" diye kaba bir surette sövmüş, onun sözünü reddetmiştir.

" jkpi = el-Bazru": Bâ'nın fethi ve noktalı zâ'nın sükûnuyle avret fercinin iki dudaklarının arasında olan fazla ete denir ki, Dılak ve Dilcik ta'bır olunur; cem'i "jJŞ=el-Buzûr" gelir.. (Kaamûs Ter.).

[32] Zuhrî'den gelen rivayete göre Ebû Bekr'in Urve üzerindeki iyiliği, bir diyet mes'-elesinden dolayı Urve borçlandığında, Ebû

Bekr ona mühim bir yardımda bulunmuştu. Vâkıdî'nin rivayetinde bu yardım, on deve vermek suretiyle vuku' bulmuştu (Fethu'i-Bârî).

[33] Rivayete göre Mugîre İbn Şu'be, Sakîf ten ve Mâlik oğulları'ndan bâzı kimselerle Mısır Meliki Mukavkıs'ı ziyaret etmek üzere Mekke'den çıkmış, Mukav-kıs, Mugîre'nin arkadaşlarına ihsan etmiş, Mugîre'yi mahrum bırakmış. Bundan içlenen Mugîre yolda, şarâb içildiği, arkadaşları sarhoşplup uyuduğu sırada bunları tamamen öldürmüş ve mallarını alıp Medine'ye gelerek müslümân olmuştu.

Mugîre'nin Sakîflılar'a yaptığı bu gadr üzerine Sakîfhlar, Mugîre'nin ailesine karşı harbe giriştikleri sırada Urve müdâhele etmiş, Mugîre'nin Öldürdüğü onüç kişinin diyetini ödemeyi üzerine almıştı; bu borcu ödemekle meşguldü. Bunun için Urve, kardeşinin oğluna "Gaddar" diyordu.

[34] Çünkü müşriklerin malları yalnız harbde ve kahr Üzerine ganimet alınırsa halâl olurdu. Emân zamanında müşrik malını almak halâl değildi

[35] Hakîkaten Peygamber, İslâm'ın başlangıcında Arablar'm Câhiliyet devrinde yazdıkları gibi, yazıların başlığında "Bismikellâhumme" kullanırdı. Sonra en-Neml âyeti denilen "înneha min Süleymâne ve innehu bismillâhirrahmânirrahîm = O gerçek Süleyman'dır ve o, hakîkaten Rahman ve Rahim olan Allah'ın adiyledir" (en-NemI:30) âyeti indikte Bismillâhirrahmânirrahîm yazılmaya başlandı. İşte bu sebeble Süheyl: Vaktiyle Senin de başlık olarak kullandığın Bismikellâhumme yazılsın, demiştir

[36] Bu iki parantez arasındaki kısım, Buhârî'nin Sulh Kitâbı'nın 9. bâbmdaki 13 rakamlı hadîste böylece sabit olmuştur. Onun için burada onu bu şekilde göstermekte bir be's görmedik.

[37] İslâm târihinin mühim bir dönüm noktası olan Hudeybiye barış yazısını Kureyş adına imzalayan Süheyl ibn Amr.Kureyşli ve Âmirî'dir. Kureyş'in en belîğ ve hakîm hatîblerinden sayılır. Mekke fethi sırasında müslümân olmuş ve Peygamber kendisine Huneyn ganimetlerinden büyük bir pay vermiştir. Bu zât kâfir iken Mekke'de Peygamber aleyhine hutbe yapardı. Bedir'de esîr düştüğü zaman, Umer bu fırsattan istifâde, Peygamber'e: Müsâade et de aleyhimize söylediği sözlerin cezası olarak Süheyl'in iki ön dişlerini sökeyim de aleyhimize bir daha hutbe yapmasın, demişti. Peygamber buna izin vermeyip, onun ileride İslâm lehine hutbe yapacağım bildirmişti. Bu, gerçekleşmiştir. Süheyl, Umer zamanında Şâm fethi sırasında bütün ailesiyle beraber şehîd olmuştur.

[38] Kastallânî, İrşâdu's-Sârt.., IV, 433; hadîse âid şerhin içinde.

[39] Barış andlaşması yazıldıktan sonra içindekilere mtrslümânlardan Ebû Bekr, Umer ibn Hattâb, Alî ibn Ebî Tâlib, Abdurrahmân ibn Avf; müşriklerden de Mıkrez ibn Hafs şâhid yapılmıştır (İbn Hişâm, es-Stre).

[40] Sahâbîler'in Peygamber'in emrine icabet etmekte ağır davranmaları, şartlarını ağır buldukları bu barışın bir vahiy ile ibtâl edilmesi ve böylece kendileri için umre ibâdetinin yapılması müyesser olması ümidine dayanıyor idi. Ve şübhesiz Peygamber'e karşı muhalif bir hareket mâhiyetinde değildi. Peygamber'in emri mutlak İdi; binâenaleyh hemen acele yerine getirilmesi gerekmediği sahâbîlerce bilinmişti.

[41] Ümmü Seleme'nin müstesna zekâ ve fazileti bu hâdiseden pek açık olarak anlaşılır. Bunu Îmâmu'l-Harameyn Nihâye'de: "Ümmü Seleme'nin Hudeybiye'de gösterdiği dirayet ve fetâneti İslâm târihinde hiçbir kadın göstermemiştir, denildiğini" kaydederek pek güzel belirtmiştir (tbn Hacer, Kastallânî).

[42] " iJe*& = el-Iys", Şam'a giden Mekkeliler'in yolu üzerinde bir mevki'dir.

[43] Peygamber'İn bu mektubu Ebû Basîr'e ulaştı, fakat bu ateşli mucâhİd ölmek üzere İdi. Okudu ve mektûb elinde olduğu hâlde ruhunu teslim etti. Ebû Cen-del, bu kahraman başkanını öldüğü yere gömdü ve kabrinin yanına bir mescid inşâ etmek suretiyle son vazifesini de yerine getirdi.

Zuhrî, sonra Ebû Cendel'İn beraberindekilerle birlikte Medine'ye geldiğini ve mücâhİd olarak Şam'a gidinceye kadar Medine'den ayrılmadığını ve Umer zamanında, Şam'ın fethi sırasında şehîd olarak vefat ettiğini rivayet etmiştir. (Mûsâ ibn Ukbe'nin Zuhrî'den rivâyeti-İbn Hacer).

[44] Bu âyetler, Hudeybiye hadîsinde Ebû Basîr vak'asının arkasından zikrolundu-ğuna göre, zahiren Ebû Basîr hakkında indiği zannolunabilir; fakat bunda düşünmeye meydan vardır. Meşhur olan, bunların, Kureyş'ten müslümânlan ansızın yakalamak isteyen, fakat müslümânlarca yakalanıp Peygamber'e getirilen seksen silâhlı kişi hakkında indiğidir. Peygamber bu baskıncı müşrikleri affetti. Mekkeliler bunun üzerine barışa yöneldiler.

Bu hadîsi Müslim ve diğerleri rivayet etmiştir (Kastallânî).

[45] Bu, Ebû Zerr'in el-Müstemlî'den gelen nüshasında vardır. Burada Buhârî, Ebû Ubeyde'nin Mecâzu'İ-Kur'ân 'ından bu âyetlerdeki bâzı garîb lâfızların tefsirini vermektedir.

[46] Bu kadının adı hem kâfin dammesi, hem de fethasi ile zabtolunmuştur. Yânı bu kadının ismi Kureybe ve Karîbe şeklinde okunmuştur.

[47] Bu, ez-Zuhrî'nin sözüdür. Bununla şuna işaret etmek İstemiştir: Âyette iki canibe nisbetle zikrolunan muâkaba, ancak bir tek cânibden vâki' olmuştur. Çünkü mü'min kadınlardan hiçbirinin-müşriklere kaçtığı biIİnmemiştir. Ama bunun aksi olmuştur, yânî müşrik kadınlar müslümânlara kaçmışlardır (îbn Hacer).

[48] Bu uzun hadîsin başlığa uygunluğu, bunda harb ehli olan müşriklerle barış anlaşması ve şartlarının yazılması bulunması yönündendir. Bu, şöyledir:

Peygamber bu Hudeybiye seferinde harb ehli olan Mekkeliler'le barış anlaşması yapmış ve kendisi ile onlar arasında bir takım şartlan da yazmıştır (Aynî).

Hudeybiye barış andlaşmasmın ve şartlarının yazılma tarzının zamâmmız-daki devletler hukuku kaaidelerine göre değerlendirilmesini Mahmûd Es'ad Efen-di'nin Târîh-i Dîn-i İslâm adlı eserinin "Medeniyet" cildinden özetleyerek ve sâdeleştirerek nakledelim:

"Hudeybiye barış anlaşmasının devletler hukuku bakımından ehemmiyeti: Müslümanlar ile Kureyş arasında akdedilen bu barış anlaşması, hicretin altıncı senesinin tesadüf ettiği 628 milâdî senesinde imza edilmiş olduğundan, kıdemi (yânî eskiliği) yönünden ehemmiyeti hâiz olduğu gibi, mezhebî ve siyâsî muahede olmak hasebiyle de devletler hukuku yönünden incelenmeye lâyıktır, Bilhassa şu dört yönü nazar-ı dikkate isabet eder:

Birincisi, yazılma tarzında teşrifat kaaidelerine ve merasime riâyet edilmesi ve selîsliği ile beraber, vecîz bir yolda yazılmış olmasıdır. Şöyle ki buna Allah'ın ismiyle başlanmıştır. Zamanımızda akdedilen muahedelerde de bu kaaide yürürlüktedir. Bundan sonra: "Bu, üzerinde Muhammed ibn Abdillah ile Süheyl ibn Amr'ın anlaştıkları hükümler kitabıdır" fırkasıyle maksada girilmiş, bundan sonra da iki tarafa âid karşılıklı taahhüdler aynı lâfızlar tekrar edilerek ileride kötü tefsîre uğratılmak ihtimâli ortadan kaldırılmıştır. Bu usûl bu zamanda da böyledir.

İkincisi; on senelik muvakkat bir mütârekeyi ihtiva etmesi ve bu yoldaki son muahedelerde görülen kaaidelere ve şartlara uygun bulunması.

Üçüncüsü; iki taraftan İltica edenlerin geri verilmesi hükmü ile, bu imtiyazın yalnız Kureyş ferdlerine tahsîs edilmesidir. Hakîkaten mültecinin geri verilmesi Arab ahlâk ve âdetinde makbul birşey değilse de, burada maksad yalnız islâm'a girme olduğundan, Peygamber'in bunu kabule tenezzül buyurması, yüceliği güneş gibi aşikâr olan İslâm Dîni'nin bu gibi mâni'lere karşı her türlü te'-sîrden ârî olduğunu gösterme hikmetine dayalı idi. Anlaşmanın işte bu hükümleri zamânımızdaki "Suçluları geri verme" kaaidesine uygun olmadığı açıktır. Ancak şimdiki usûl nice tecrübeler ve incelemeler netîcesinde meydana gelen bir keyfiyettir.

Dördüncüsü: Diğer kabilelere "Muhayyerlik hakkı" verilmesidir ki, isterlerse Peygamber'in emâmna, isterlerse Kureyş'in ahdine girmekte muhayyer bırakılmışlardır. Eski zamanlarda tamamen mechûl olan bu "Muhayyerlik hakkı" mes'elesi, bu asırda Avrupa devletler hukukuna girmiş ve pek büyük bir ehemmiyet kazanmıştır" (Kâmil Mîrâs, Tecrid Ter., VIII, 205-206).

[49] Buhârî bu hadîsi Zekât ve Ödünç Verme'de, Kefalet bölümlerinde getirmişti. Hadîsin başlığa delîlliğİ açıktır.

[50] ibn Umer ve Atâ'nın bu sözleri ödünç Verme Kİtâbı'nda senedli olarak geçmiştir

[51] Câbir'in bu sözünü Sufyân es-Sevrî, Farâiz Kİtâbı'nda senediyle rivayet etmiştir.

[52] imâm Buhârî bu sözün hem Umer, hem de oğlu Abdullah tarafından olmak üzere söylendiğini, bu tesbîti ile bildirmiştir. Bu sözlerin başlığa uygunluğu bunların halâl olmayan şartlan açıklıkla belirtmiş olmalarıdır.

Bundan sonra Buhârî Umer'in umûmî bir kaaide hâlindeki bu sözünü te'-yîd etmek için, Âişe'nin meşhur Berîre hadîsinin bir rivayetini getirmiştir.

[53] Bu, Âişe hadîsi şimdiye kadar birçok kerreler geçti. Hadîsin başlığa uygunluğu gayet açıktır

[54] Buçuktan azın istisnası olduğu için, bunun sahîhliğinde ihtilâf yoktur. Üzerimde yüzden bir eksik borç vardır dediğinde doksan dokuz; yüzden iki eksik borç vardır dediğinde doksan sekizlik bir borç İkrarı yapmış olur. Böyle istisnâh sayı söylemenin Kur'ân'dan delili cl-Ankebût: 14. âyetidir: "O, aralarında elli yıl müstesna bin yıl kaldı".

[55] İbn Avn ile Eyyûb es-Sahtıyânî'nin buradaki nakillerini Saîd ibn Mansûr se-nedli olarak rivayet etmiştir.

[56] İmâm Buhârî bâb başlığını açıklamak için selef imamlarından bu iki zâtın uygulamalı örneğini burada getirmiştir. Bunların özeti şöyledir:

a. Bir kimse mekkâreciye: "Şu hayvanı benim İçin evinde sakla! Ben binip seninle fulân gün yolculuk edeceğim. Şayet o gün gelip seninle yolculuk etmezsem, sana yüz Hra borcumdur" dese de o ta'yîn edilen gün gelip mekkâreci ile yola çıkmasa, bu şartın mu'teber olduğunu İbn Avn, îbn Sîrîn'den rivayet etmiştir. Kaadı Şurayh da: Her kim, kimsenin icbâriyle değil de kendi hür iradesiyle nefsine herhangi birşeyi şart kılarsa, o şartı îfâ etmesi lâzım gelir, demiştir.

b. Eyyûb es-Sahtıyânî de yine Muhammed ibn Sîrîn'den: Bir kimse diğer bir kimseye bir mikdâr buğday satsa da müşteri satıcıya: "Ben çarşamba günü gelmezsem, benimle senin arandaki satış yoktur, kaldırılmıştır" dese, bu mes'-ele hakkında da Kaadı Şurayh, bir muhakemesinde, müşteriye: "Artık sen va'-dinden döndün" deyip, satışı kaldırmakla hüküm vermiştir.

[57] Hadîsin başlığa uygunluğu, doksan dokuz sayısını hem doğrudan vermek, hem de "yüzden bir eksik" ta'bîriyle vermektir. Sayıyı böyle istisna ile vermenin sa-hîhliğine, Kur'ân'da da delîl vardır: "And olsun ki, biz Nûh 'w kavmine peygamber göndermişizdir de o aralarında elli yıl müstesna olmak üzere bin sene kalmıştır" (el-Ankebût:14)

[58] Hadîsin başlığa uygunluğu Umer'in: "Artık bu mal satılmaz, hibe edilmez, mîrâs olunmaz..." sözündedir. Bunlar vakfın aslî şartlan oluyor. Buhârî bu hadîsi Vasİyyetler Kitâbı'nda da getirdi Müslim de Vasiyyet Kitâbı'nda getirdi

Rahman ve Rahfm olan Allah fın ismiyle

36- KİTABU'Ş-ŞUFA

(Şufa Kitabı)

1- "Şufa (Hakkı) Taksim Olunmamış Maldadır. Sınırlar Konduğunda Şufa Yoktur" Babı [1]

1-.... Câbir ibn Abdillah (R) şöyle demiştir: Rasûlullah (S) tak-sîm olunmamış her şeyde şuf'a (hakkı) ile hükmetti. Sınırlar konulup yollar ta'yîn edildiği zaman artık şuf'a hakkı yoktur [2].

2- Ortağın Satıştan Önce Şuf'a Hakkı Sahibi Olan Ortağına Şuf'a Yi Arzetmeşi (Yânî Satış Teklif Etmesi) Babı

Hakem ibnu Uteybe: Şufa hakkına sâhib kişi, malı satmak isteyen ortağına satmadan önce izin derdiğinde, artık izin veren ortak için şufa kalmaz, demiştir. eş-Şa'bî de: Her kim kendisi hâzır ve şâhid iken şuf ası satılır da bu satışı değiştirmezse, artık onun şufa hakkı yoktur, demiştir [3],

2-.......Tabiî olan Amr ibnu'ş-Şerîd şöyle demiştir: Bir kerre Sa'd ibn Ebî Vakkaas'm yanında durmuştum. Akabinde Misver ibnu Mahreme geldi ve elini.benim bir omuzumun üzerine koydu. Bu sırada Peygamber'in âzâdh kölesi Ebû Râfi' geldi ve:

— Yâ Sa'd, hanen içinde bulunan iki odamı (satacağım), benden bunu satın al, diye teklif etti.

Sa'd ibn Ebî Vakkaas:

— Vallahi ben onları satın almıyorum, dedi. Misver ibnu Mahreme de hemen:

— Vallahi sen bu iki odayı elbette satın alacaksın, dedi. Sa'd, Ebû Râfi'e:

— Vallahi ben sana dörtbin dirhemden fazla vermem, bu da ceste ceste yâhud kesik kesik olacak, dedi.

Ebû Râfi' de:

— Bu iki odaya karşılık bana (başkası tarafından) beşyüz dînâr verilmiştir. Eğer ben Peygamber(S)'i "Komşu komşuya en hakklı bir şejî'dir" buyururken işitmemiş olsaydım, bu iki odalı mekânımı, ona karşılık beşyüz dînâr teklîf edilmiş olduğum hâlde, onu sana dörtbin dirheme vermezdim, dedi.

Akabinde o yeri Sa'd'e verdi [4].

3- Bâb: Hangi'komşuluk Daha Yakındır?

3-....... Âişe (R): Ben:

— Yâ Rasûlullah! Benim iki komşum vardır. (Hediye vermek istediğimde) hediyemi bunlardan hangisine evvelâ vereyim? diye sordum.

Rasûlullah (S):

— "Kapısı sana en yakın olan komşuna ver" buyurdu [5]

---

[1] el-Câmi'u's-Sahîh'in nüshalarını rivayet eden râvîler bu kitâb ve bâb başlıklarını değişik şekilde getirmişlerdir. Ebû Zerr el-Herevî, el-Müstemlî'den buradaki gibi rivayet etmiştir. Ebû Zerr'in yine el-Müstemlî'den gelen diğer rivayetinde "Kitâbu's-Selem fî'ş-Şuf'a" şeklindedir.

Bu son rivayete göre şufa bahsi selemin tamamlayıcı bölümlerinden oluyor.

[2] Şufa, lügatte, bir şeyi diğer bir şeye zamm ve ilâve etmektir. Bu suretle şuf'a, biri iki; teki çift yapmaktan ibaret oluyor. Şeriat örfünde şuf'a: Satılan bir mülk üzerinde ortaklık veya komşuluk sebebiyle, satılan bu mala müşteri üzerinde takarrür eden şartlar dâiresinde cebren mâlik olma hakkını hâiz olmaktır. Daha açık bir deyişle, şuf'a, satılan bir malı müşteriye kaça verildiyse o fiatla mal edinme hakkına mâlik olmaktır. Meselâ bir akarın iki veya daha fazla hissedarları, onun şâyialı bir hissesini satın alan üçüncü bir şahsa karşı şuf'a hakkını hâizdir. Bu hakk, adı anılan mülkte ortaklıktan doğmaktadır. Ortaklardan biri şâyialı hissesini üçüncü bir şahsa temlik etse, herbir hissedar üçüncü şahıstan bedelini vererek o malı cebren satın almak hakkını hâizdir.

Taşınmaz mallar üzerinde şufa hakkı, o mal taksim olununcaya kadar devam eder. Meselâ bir tarla ve bahçe taksim edilip de sınırlar ayrılarak yollar ta'yîn edildiği zaman şuf'a nihayet bulur.

Hadîsin başlığa delîlliği apaçıktır. Bu hadîs, Buyu' Kitâbı'nda da geçmiş ve orada bâzı açıklamalar verilmişti.

[3] Buhârî'nin başlığa delîl için getirdiği Hakem'in sözü ile eş-Şa*bî'nİn sözünü îbn Ebî Şeybe, senedleriyle rivayet etmiştir.

[4] Hadîsin başlığa delîîîiği "Evinin içinde bulunan iki odamı benden satın al" sö-zündedir. Çünkü bunda ortağın, şuf a hakkından dolayı satıştan önce kendi ortağına satış arzetmesi vardır.

Bu hadîste dört sahâbî ismi geçmiştir: Ebû Râfi', Sa'd ibn Ebî Vakkaas, Misver ve Mahreme. Ebû Râfi', Mısırlı'dır.

Evvelâ Abbâs'ın kölesi idi. Abbâs, Peygamber'e hibe etmiştir. Abbâs müs-lümân olunca, Ebû Râfi', Abbâs'ın İslâm'a girişini Peygamber'e müjdelemiş. Peygamber de bu müjdeye karşılık kendisini hürriyete kavuşturmuştur. Alî'nin halîfeliği zamanında ölmüştür (Umdetu'l-Kaarî).

Bu hadîs, şuf a hakkının subûtu hususunda en mühim şer'î esâsları ihtiva etmektedir. Bunlardan biri; "Komşu komşunun malında en haklı bir şefi'dir" esâsıdır.

Diğer bir esâs, şuf'a hakkının mutlak olarak sabit olmasıdır. Bunda bu hakkı hâiz olan şefî'in hâzır gâib; şehirli, köylü; müsiim, zımmî; küçük, büyük olmasının hiçbir farkı yoktur.

[5] Hadîsin başlığa uygunluğu, hangi komşunun daha yakın olduğunu açıklayıp ce-vâblaması yönündendir.

Buhârî'nin hediye hakkında gelen bu hadîsi Şuf a Kitâbı'nda zikretmesi, komşuluk hakkının ehemmiyetini beyân ve şuf'a için de kıyâsa dayanak olabileceğini bildirmek içindir. Hattâ şârih Kastallânî, Buhârî'nin Âişe hadîsini burada sevketmesi en yakın komşunun şuf'aya hakk kazanacağı hakkındaki Küfe ehli mezhebini tercih ettiğini iş'âr İçindir diyor ki, ehli Küfe ile Hanefîler'i kasdet-miş olacaktır. Fîlhakîka, komşu şuf'asımn subûtu hakkında âlimler ihtilâf etmişlerdir. Hanefî imamları yalnız bitişik komşu için şuf'anın subûtunu kabul etmişlerdir. Bitişik olmayanlara şuf'anın şümulünü kabul etmemişlerdir. Şuf'anın vucûbundaki gaye, hâriçten gelecek ezâ ve rahatsızlığı def etmektir...